ERDÉLYI MAGYAR SZÓTÖRTÉNETI TÁR

VII

AKADÉMIAI KIADÓ
KRITERION

ERDÉLYI MAGYAR SZÓTÖRTÉNETI TÁR VII.

DICŢIONAR ISTORIC AL LEXICULUI MAGHIAR DIN TRANSILVANIA

HISTORISCHES WÖRTERBUCH DES SIEBENBÜRGISCH-UNGARISCHEN WORTSCHATZES

MATERIAL CULES ŞI REDACTAT DE GESAMMELT UND REDIGIERT VON

ATTILA SZABÓ T.

COLABORATORI MITARBEITER

KATALIN P. BODROGI, ÁGNES DALY, ERZSÉBET P. DOMBI, PIROSKA B. GERGELY, FERENC KÓSA, MIKLÓS KÜRTI, MÁRIA ZS. MAKSAY, JENŐ NAGY, GYÖRGY SZABÓ, ZSOLT SZABÓ, MAGDOLNA K. TICHY, JUDIT W. TÖRÖK, MÁRTA VÁMSZER, JÁNOS ZSEMLYEI

VOL. VII BAND

Kl — Ly

10970

ERDÉLYI MAGYAR SZÓTÖRTÉNETI TÁR

ANYAGÁT GYŰJTÖTTE ÉS SZERKESZTETTE

SZABÓ T. ATTILA

SZERKESZTŐ-MUNKATÁRSAK

P. BODROGI KATALIN, DALY ÁGNES, P. DOMBI ERZSÉBET, B. GERGELY PIROSKA, KÓSA FERENC, KÜRTI MIKLÓS, ZS. MAKSAY MÁRIA, NAGY JENŐ, SZABÓ GYÖRGY, SZABÓ ZSOLT, K. TICHY MAGDOLNA, W. TÖRÖK JUDIT, VÁMSZER MÁRTA, ZSEMLYEI JÁNOS

VII. KÖTET

Kl — Ly

Akadémiai Kiadó
Budapest

Kriterion Könyvkiadó
Bukarest

MTAK 0 00006 59300 1

487753
487.753

A SZÓCIKKEKET ROMÁNUL SZÁSZ LŐRINC,
NÉMETÜL NAGY JENŐ ÉRTELMEZTE
LEKTORÁLTA KISS ANDRÁS

A SZERKESZTÉS MUNKÁJÁBAN P. BODROGI KATALIN A KONAK — KONDESZCENZIÓ; DALY ÁGNES A KŐSAJTÓ — KÖSZVÉNYESEN, LEAPAD — LECSÜNGŐ; P. DOMBI ERZSÉBET A KOLÁL — KÓLYA, KÜLÖN — KÜLÖNVETTETIK; B. GERGELY PIROSKA A KOR — KÓRUS, KÖT — KŐÜTÉS, LEVECSKE — LEVENT; KŐSA FERENC A KOADJUTOR — KOKVIZÁLÁS, KÜLSŐ — KVÓTA, LEHET — LEHÚZOTT, LESZ, LETT; KÜRTI MIKLÓS A KŐNYI — KÖNNYEDÉN, KÖNNYES — KÖNNYTENGER, KÖNYÖK — KÖNYVVIZSGÁLAT; ZS. MAKSAY MÁRIA A KOMA — KOMPUTUS-TARTÁS, KONDÍCIÓ — KONZUMPCIÓ, LAT — LAZSNAK, LÉSZA — LÉSZŰRŐ, LEVER — LEZSUGORODIK; NAGY JENŐ A KRACOL — KUVERT, LEOCSMÁNYÍT — LESÜT, LÉT — LÉTSZÁM, LETUD — LEÜTTETIK; SZABÓ GYÖRGY A LÉGY — LEHENGEREDIK, LEMAPPÍROZ — LENYŰGÖZTETIK, LEVÁCIÓ — LEVÁZTAT, LIBA — LIZIMACHUSZ-PÉNZ; SZABÓ ZSOLT A KÖNNYEN, KÖNNYŰ — KÖNNYŰSZERŰLEG, KŐOLDAL — KÖRÜLVEVŐ, LE — LEÁNYZÓREND, LEDÁL — LEÉTETÉS, LEINDÍT — LEKÜLDÖTT; K. TICHY MAGDOLNA A KÓNYA — KOPULÁLTATIK, KOS — KOZSÓK, KŐVÁGÁS — KŐVŰ, LAK — LAKTORNYI; W. TÖRÖK JUDIT A KŐMÁL — KÖNTÖSŰ, KÜKÜLLŐGÁLFALVI — KÜLLŐS; VÁMSZER MÁRTA A KLÁDESZ — KLUB, KŐ — KŐLYŰ-TALP, KÖZ — KÖZZSINATI, LA — LAJTORJAZÁP, LÁM — LASZÓI, LEFACSAR — LEGVÉGEN, LÓ — LYUKVARRÓ; ZSEMLYEI JÁNOS A LEL — LELTÁROS CÍMSZÓ SZERKESZTÉSÉVEL VETT RÉSZT.

A TÁR CÍMÉT SZT BETŰJEGGYEL RÖVIDÍTJÜK

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

ISBN 963 05 6516 1 (összkötet)
ISBN 963 05 6704 0 (VII. kötet)

ISBN 973 26 0339-9 (összkötet)
ISBN 973 26 0415-8 (VII. kötet)

Kiadja az Akadémiai Kiadó
1117 Budapest, Prielle Kornélia u. 19—35.
Első kiadás: 1995

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1995
© Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1995

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Hungary

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
Könyvleltár 5213/19 95 sz.

K

(Folytatás)

kládesz holttest; cadavru; Leichnam. *1704:* a kurucok megfelesedvén rá akartanak volna menni a Graven úrral lévő hadakra, de a mieink praeveniálván, egy hajnalban rájuk ütöttenek ... kétezret bennek levágtanak ... Úgyannyira volt pedig, hogy a patak Feketehalomnál[a] a sok cladessel megtelvén, a patak miatta nem folyhatott [WIN I, 80. — [a]Br].

kláka l. kaláka

klakk kürtőkalap, cilinder; clac; Klapphut, Zylinder. *1879:* (Czakó József) Nem nekem való ember ... Együtt voltunk a deákok báljában ... Lebegtette a frakkját, csapta a levegőt a klakkjával, odavetett ... egy-két mélységes — mert érthetetlen — szót, s eltünt [PLev. 39 Petelei István Jakab Ödönhöz].

klánfli tartó-kampó (a kocsirúdon); cîrlig; Krampe. *1846:* Az Utazo kocsinak ... 1 uj Muter 1 uj hámfába 1 ocska klánfli a Rudba 1 uj Nitszeg Rf. 2 xr 20 [Kv; Újf. Augner György kov. m. kezével].

klarinétozik a cînta din clarinet; Klarinette spielen. *1833:* Újparaszt Vasvilla István ... keveset musikálni, klárinétozni pedig jol tud [Dés; DLt 773].

kláris[1] **1.** korall(szem); mărgean, coral; Koralle. *1576:* Wagion egy darab klarys egy kys ezeostbe foglalva [Szamosfva K; JHbK XVIII/7.3] *1628/1635:* Azzonj ember öltözetihez ualo Arany miuek ... Egj kezre ualo fekete gjongjel es klarissal elegy [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen lelt.]. *1655:* kilencz szaz negy szem kalarjs [Altorja Hsz; HSzjP]. *1657:* Vagion huszon negj szem fwzetlen Eőregh kalaris, approb Eőtt szem [Mihályfva NK; JHb XXII/42]. *1686:* öreg klárisbol alló Edgy rend nyakra valo, tizenkét arany szemből és tizennyolcz öreg klárisbol állo [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina jegyaj.]. *1694:* gyöngyből és klarisból csinált rosácska [Homoródsztpál U; BálLt 71]. *1736:* A fő leányoknak az fejin nyak szirtin feljül, az tetejeken kevéssé alól, hat csontból szőrrel erősen megkötött korona forma jó féle gyöngygyel megrakott vagy klárissal az kitől mint tölt ki, magas csúpos hátra függő koronájok volt [MetTr 341]. *1749:* Adának ... egy Klarisbol Varrás formára Készült övedző övet [Koronka MT; Told. 12/2]. *1763:* Egy nagy arany függő Medály nagy szemű Rubintokkal meg rakva ... Claris nro 16 [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes lelt.].

Szk: *fekete ~. 1651:* Edgy Őregh Kalaris nyakra valo 13 veres Kalaris rajta 10 Fekete Kalaris Aranny szemmel ószve foglaltak [WassLt Wass Judit kel.]. *1703:* Egy fekete Kalarissal jó féle gyöngyel fűzöt nyakra való [i.h. Barcsai András és Gáspár anyjának hagy.]. *1736:* Abban az időben nagy fő nemes asszonyoknak rása szoknyája volt, öve öreg rend fekete klárisból fűzve rendszerént [MetTr 344] ✱ *fűzött ~. 1761:* három darab kláris varrás, és holmi dirib darab fűzött klaris gyanta gyöngyel elegy [Koronka MT; Told. 8] ✱ *jóféle ~. 1777:* Az Inctak ... Házambol hamissul el lopván némü nemü jó féle kalárisokat, praetendálom hogy ... à Delinquensek Convincaltassanak [Déva; Ks 114 Vegyes ir.] ✱ *veres ~. 1687:* Egj ... zabolás ezüstös Kantár Szügjellőstül, veres Claris a pillangoib(an) orrozoja nelkül [UtI]. *1695:* Egi nyakra valo két rend bokroson fűzött veres Clarisbol es jo fele gjongiböl [Hsz; LLt].

2. korallfüzér; şirag de mărgean/coral; Korallenschnur/kette. *1674:* Vötte(m) Folthi Kato szamara ... 2 rend klarist ... flo: 12 [Beszt.; Törzs]. *1678:* Vötte(m) ... Sebesi Sophi szamara es Suska szamara Eovnek valo Klarisokat harom rendel egy forint nyolcz penzen f 1 // 8 [UtI]. *1683:* (Az asszonyt) egy el veszet Claris(na)k el lopasavall vadollyia [SzJk 200]. *1774:* mutatott ... Fekete Győrgynének egy kis kalamár nevezetű Ládát, és abban jó féle gyöngyőkőt, Pártát, 's kalárist [Szentdemeter U; LLt 71 Vall.]. *1818:* Egj singnyi apro Kláris, apro fejér jo féle gyöngyel elegy füzve 8 Rf [Kv; Pk 5]. *1823:* Két sor, nagyotska szemekböl álló kláris [LLt Csáky-per 601. L.1].

Szk: *fekete ~. 1657:* Vagion niakra valo fekete kalaris. 15. szem. fekete meczet keő keőzte [Mihályfva NK; JHb XXII/12] ✱ *jóféle ~. 1681:* Huszon öt rend jo féle veres kaláris [WassLt]. *1693:* Két rend jo féle veres cláris flo: 9 [Ne; DobLev. I/37.4] ✱ *kézre való ~. 1692:* Egy kézre valo apro veres kaláris jo bővőn [Bilak BN; JHbK I.36]. *1718:* Egy pár kézre valo kláris [Kilyén Hsz; SzO VII, 235 Barabás Györgyné Kilyéni Székely Erzsébet kel.]. *1724:* Egy pár kézre valo apro Veres Claris [LLt Fasc. 116]. *1727:* Egy Pár kezre valo Apro kláris [Marossztgyörgy MT; Ks gr. Petki Zsuzsanna kel.] ✱ *nyakba/nyakra való ~. 1657:* Vagion niakra valo fekete kalaris [Mihályfva NK; JHb XXII/42]. *1677:* Az Kisanna részére adatott négy szál Veres nyakba(n) való kláris, egy szálba(n) vad(na)k jó féle egynehány gyöngyök, ezüst szemekis [Kv; RDL I. 155b]. *1687:* Negy rend nyakra valo elegyes veres kalarist [Déva; Szer.] ✱ *ordiner ~. 1833:* Két apro szemü hat hat sorbol állo ordiner kláris, leánykáknak valo kis gyöngy [Dés; DLt 750] ✱ *veres ~. 1677:* Katónak adatott két szál veres kláris [Kv; RDL I. 155b]. *1682/1687:* Attam kett rend ueres Kalarist, Jo fele giönggiel öszue füzue, meliben uolt Tizen öt öreg io fele giöngi szem, az többi aprobbak uoltak, az Kalaris pedig uolt Negiuen kett szem [Fog.; Borb. II. Rákosi Anna kel.]. *1733/1813:* Az veress bársony szoknyát hagyom ahoz valo vállal égyütt, ezenkivül pedig 26. rendböl állo nagy szemü jo féle veress Klárist [Kv; SLt XLII. 6.30.]. *1776:* Négy Sor Veres Kaláris [M.köblös SzD; RLt O.1.34 Pataki Istvánné Rettegi Krisztina része].

kláris[2] kalárisfű, aszparágusz; sparanghel, asparagus; Spargel. *1742:* Jóneszter, Kláris, Jézumin, pomagranat, Rosmarint[a] [Pókafva AF; JHb XXV/58. — [a]Terjedelmes virág-fels-ból].

kláris[3] ♈ **Án.** *1850:* Kláris (kanca) [Bilak SzD; LLt]. — Lehetséges, hogy a Klára név becéző alakjáról van szó.

klárisfa kalárisfa, klárisfácska; sparanghel; Korallenstrauch. *1813:* Vagyon egy jó ... Téglából rakott oldalu üveges virág ház ... Ezen Házban a' következendő virágok ... vagynak: Sárga violák Tizen kilencz Cseréppel ... Klárisfa 12. cserép[a] [Koronka MT; Told. 18. — [a]Terjedelmes virágházi virághlajstromból].

klárisfő klárisfej; cap din coral/mărgean; korallener Kopf. *1848:* Egy arany tö, mettzet kláris fövel [Kiseskülő K; SL].

klárisgallér kb. korallszemekkel kivarrt gallér; guler împodobit cu mărgele de coral; mit Korallen benähter Kragen. *1718:* Egy jóféle veres kláris gallér [Kilyén Hsz; SzO VII, 235 Barabás Györgyné Kilyéni Székely Erzsébet kel.].

klárisgomb korallgomb; nasture din/de coral; korallener Knopf. *1668:* Claris Gomb Tiz [Mk 12 Kapi György lelt.]. *1705:* Az Csáki László dolmányát, fehér angliait klaris gombokkal, látám egy németen ma [WIN I, 417]. *1713:* Kilencz Claris gomb aranyba foglalva [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.]. *1715/1720:* Kilencz Claris gomb, ket klaris gjökérrel edgjüt [Cege SzD; i.h. Vas György hagy.].

klárisgyökér a nemes korall gyökérszerű ékszerként elkészített váza; bijuterie confecţionată din scheletul unui coral; zu wurzartigem Schmuck verarbeitete Koralle. *1668:* Egy öreg claris gyöker [Mk 13 Kapi György lelt.]. *1713:* 2 Claris gyüker [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.]. *1715/1720:* Kilencz Claris gomb, ket klaris gyökérrel edgjüt [Cege SzD; i.h. Vas György hagy.]. *1723:* Vagyon egy klaris gyükér [Koronka MT; Told. 29/2].

Szk: *veres ~. 1713:* Egy veres Claris gyüker ezüstbe foglalva [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.].

klárisgyökér-öv korallöv; cordon/brîu de coral; Korallengürtel. *XVII. sz. v.:* Egy som forma claris gyüker öv [MNy XXXVIII, 133].

klárisgyöngy 1. korallgyöngy(szem); mărgele de coral; korallene Perle. *1846:* Egy kis korbáts kláris Gyöngy [Mv; MvLev.].

2. korall gyöngysor; şirag de coral; korallene Perlenschnur. *1823:* Három hoszszu sor klaris gyöngy [Szentbenedek SzD; Ks 38. V Clenodia fam.]. *1838:* öt rend kláris gyöngy, és más gyöngy alább volo [Szentimre MT; BalLev. Balog Klára kel.].

Szk: *kék ~. 1825:* Kék Kláris gyöngy 6. sing [RLt] ✱ *nyakra való ~. 1790:* Egy Kaláris Nyakra valo gyöngy kilencz rendből áll két ezüst karika a' két végin [Mv; MvLev. Boka Katalin hagy. 1.]. ✱ *veres ~. 1736:* Egy rend Nagy szemű Veres Kalaris Gyöngy [Kv; RLt Somai Sándor és Sára oszt. lev.]. *1787:* hat ezüst tö, mellyek közül négynek a végébe veres kláris Gyöngy, kettejének pedig ezüst gomb vagyon [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 15]. *1817:* 8 Rend jo féle Veress Claris gyöngy Rfl. 50 [Mv; i.h. Simonffi Zsuzsanna hagy. 3].

klárislakat lakat formájú korall nyakék; colier de coral în formă de lacăt; schloßförmiger Korallenhalsschmuck. *1668:* Egy kis klaris lakat, gyenge arany lanczokban függ [MK Kapi György lelt. 10].

klárislánc korallfüzér; şirag de mărgean; Korallenkette. *1759:* (Az úri asszonyok) Derekakon kláris, ezüst lánc vagy párta-öveket is viseltek, de most az olyannak híre sincs [RettE 91].

Szk: *nyakra való ~. 1628/1635:* Azzonj ember óltözetihez ualo Arany miuek: ... Egj niakra ualo klaris lancz zaz hat zöm [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen lelt.] ✱ *veres ~. 1628/1635:* Azzonj ember óltözetihez ualo Arany miuek ... Egj Veres apro zemw klaris lancz, hatva(n) kjlencz Zem. Mas egj ueres apro zemw klaris lancz hatua(n) niolcz szem [uo.; i.h.].

kláris-nyakravaló nyakba való korallfüzér; colier/salbă de coral; korallene Halsschnur. *1651:* Edgy Őregh Kalaris nyakra valo 13 veres Kalaris raita 10 Fekete Kalaris Aranny szemmel ószve foglaltak [WassLt Wass Judit kel.]. *1727:* Egy rend kláris nyakra valo tizennyolcz Szem őreg klárisbol s meg tizenhet hasonlo arany Szemböl allo [Marossztgyörgy MT; Ks gr. Petki Zsuzsanna kel.].

Szk: *veres ~. 1692:* Egy jo féle veres kaláris nyakra valo [Bilak BN; JHbK I. 36].

klárisocska korallszemecske; mărgelușă de coral; Korällchen. *1824:* egy Szem Klarisotska [Fugad AF; HG].

klárisolvasó korall olvasó/rózsafüzér; rozariu din coral; korallener Rosenkranz. *1560:* Egy kalaris olvasso az Jegy zemek ezusth aranias benne Egy beka keouis vagion benne az uegen [JHB QQ Temeswary Ianos reg.].

Szk: *veres ~. 1628:* Egy gyermek nyakaba ualo Claris veres oluaso [Kv; RDL I. 137]. *1637/1639:* Egj gjermek nyakaban valo veres kalaris oluaso ualamj pogan tallerokal Eőszue fúzue [Kv; i.h. 111].

klárisos 1. korallos, korallal díszített; împodobit cu coral/mărgean; Korallen-. *1629:* Ket kis clarisos gjeongieos kezre valo lancz [Gysz; LLt Fasc. 155]. *1683:* Egy fejer skatulyab(an) Ezüstel klarisos Asz(szony) Ember-(ne)k valo ö [UtI]. *1736:* mindenek felett gyönyörüséges volt ... Mikor az olyan urfiak darutollas süvegben lódingoson, tarsolyoson felültenek üszely berzsenynyel veresen festett köves, gyöngyös, klárisos szerszámokkal aranynyal szött portai czafrangokkal felöltöztetett lovakra [MetTr 347].

2. *becsm* (korallal) fel/kicicomázott; înzorzonat (cu coral/mărgean); (mit Korallen) (auf)geputzt. *1694:* A dohányzás felöll a' melly deliberatumot töt a' g(ene)ralis Visitatio a' széki társaságb(an)[a] hogy valaki azal contumacit(er) él, deponaltassék confirmallya mind(en) társaságunkra nézve a' sz: Gralis a'Clarisos Papnék felöllis czen decernaltatot [SzJk 284. — [a]A széki egyházmegyei papi testületben].

klárisöv korallfüzér-öv; brîu/cordon din şirag de mărgean/coral; Korallengürtel. *1651:* Vagyon edgy öregh Kalaris Eöve, kett ret óvedzik be velle [WassLt Wass Judit kel.] *1686:* Négy rend kláris öv közép rend [BK.

Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina jegyaj.]. *1727:* Egy huszon hat rend közep Szerű klárisbol állo kláris öh [Marossztgyörgy MT; Ks gr. Petki Zsuzsanna kel.]. *1728:* Cláris öv igen nagy és szép s egy forgáts ezüst övis igen szép [Berz. 1. 10/32]. *1735:* Egy kláris ö Rosa formára Csinált [Sv; Hr]. *1741/1745:* tön elöttünk illyen testamentaria dispositiot ... Keszei Boriskaszszonynak edgy Kláris övet [Kv; Told. 18].

Szk: *veres ~*. *1686:* Edgj közép szerű veres kaláris ö 28 rendel [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. *1692:* Egy jo féle öregh veres kaláris öv apro veres kalarisokkal fűzve | Egy jo féle apro veres kaláris öv, huszon hat rendel [Bilak BN; JHbK I. 36]. *1723:* Vagyon egy 45 — rendbül álló veres kaláris öv [Koronka MT; Told. 29/2]. *1736:* Igen ritka volt akkor az jó féle veres klaris öv Erdélyben, épen csak az nagy uri asszonyok viselték [MetTr 344].

klárisszín korallszínű; roşu ca mărgeanul; koral-l(en)farbig. *1687:* vásárlott ... Vrunk ö ngä számára Tizenhárom sing Claris szin Angliait singit in f 4//50. f(a)-c(i)t f.58 [UtI]. *1735:* Egy kláris szin Angliai poszto szoknya [Sv; Hr].

? **kláristál** '?' *1688:* Egy fekete Kláris Tál czüstb(en) foglalva [Born. II. 18. Mikola László lelt.].

klárisvarrás korallgyöngy-hímzés; broderie din mărgele de coral; Stickerei mit Korallenperlen. *1761:* három darab kláris varrás, és holmi dirib darab füzött klaris gyanta gyöngyel elegy [Koronka MT; Told. 8].

klastrom kolostor; mănăstire; Kloster. *1573:* Iffiabik Bwday Georgy ... vallya hogy ... Mykor Cracoba lwtottak volna ely zeoket eleotte[a] Es egy claustrumba Ment Be honnat Ne(m) zabad senkyt ky hozny [Kv; TJk III/3. 101. — [a]Az adós a kölcsönző elöl]. *1574:* Az owarbely Claustrumba es porticusaba zok okbol Nem tecchyk eo kegnek varoswl az Themetetesnek lenni, hanem vgi teccyk eo k. hogi Az cery baratok Claustrumanak porticusa eleot My nemw darab feold vagion Azt Be kely Rekczteny valamy dezkawal es oda Temethetny [Kv; TanJk V/3.99a]. *1577:* Meg ertettek eo kegmek Byro vram zawabol az chery Clastromba valo Mester, es pap dolgat | Az Colostromba valo Balwanyozas felól zoltak eo kegmek [Kv; i.h. 151a, 156b]. *1579:* Az Napon az chery Calastromban eg ablakot porakatatam be mert azon haktanak be Torbonczat es assot loptanak ki onnet [Kv; Szám. 1/XVIII. 14]. *1586:* az port[a] fel hozatta Az Claústromban [Kv; i.h. 3/XXIV. 25. — [a]Értsd: lőport]. *1592:* fizettem Achi Matiasnak az kaloda chinalastol, es hog' az Farkas uczaj kalastoromnak eggik darab heazattiat megh chinalta, melliet az zel el rontot volt f 1 d 20 | az owary kalostromhoz ahol az Püska portt Tartyak vettem az bolttnak aytoyahoz egy Lakattot p(ro) f — d 33 [Kv; i.h. 5/XIV. 138, 245 Eppel Péter sp kezével]. *1595:* Negy Gyöngyesi Czeri Baratot, voltak ide be visitalni, az Clastrombol vitte Thordaig 4 lowal György Deutsch ... f 1 | O[c] kmek Egez Tanaczul hagyak ... meg czjnaltassam az Taraszkokon, Mosárokon ... valo kerekeket és Tengellyeket ... Kjt megis czjnalt[a] ... es egyben rakatta az Clostromban ... f 2 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 58, 119 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — [a]Kerekes Pál]. *1627:* Ittem az Z: Georgy es Menasagi templomba, megint az Klastromba eőtuen eőtuen penzt hagiok [Szentgyörgy Cs; CsÁLt F.27.1/5 Kouacz Georgy Czik Z Georgy végr.]. *1640:* Popa Albul ... kalugerre mondgiak hogi lott, hul itt, hul a kalastromban leue(n) mostan nem Compareallt [F.szombatfva F; UC 14/48. 95]. *1656:* Csik Somlyai Clastrom [Ádámos KK; BálLt 93]. *1666:* minden eztendönkint, öttven kalongja Buzatt Arpaval Zabbal, edgjütt adgyanak Cziki Calastromhoz [Radnótfája MT; BLt]. *1677:* a' mely derekas templomok a'Romano Catholicusoknak az elötti végezések szerént-is meghagyattattanak, mostis meg-hagyattatnak, nevezett szerént a' Kolos-Monostori, Udvarhelyi, Somlyai templomok; a'Clastromok, és Collegiumok [AC 4]. *1681:* Csik Somlio Kalastaromban lakozo, Frater Péter Ando Uram [LLt Fasc. 120]. *1708:* az juhok közül tizet hagiok a kalastromba [Jakabfva Cs; LLt Fasc.85]. *1721:* Lázár Ferencz ... Csinyaltatta ä Szárhegyi klastromot [Szárhegy Cs; LLt]. *1751:* Kálnoki Generalis Ur ő Excelentiája udvarlására menvén Bíro Uram az Kantai Klastromhoz [Kvh; HSzjP]. *1761:* Midön hivattatván volnánk Mikházán[a] ... a Mikházi Tisztelendő Pater Franciscanusok Kalastromában[b] ... leválanak kölcsön ... háromszáz Magyari forintokot [DobLev. II/327.1a. — [a]MT. [b]Köv. a kölcsönvevők fels.].

Hn. *1609/1687:* ä Kalastrom alatt valo kútnál (sz) [Marossztkirály MT; MMatr. 322]. *1661:* Az Kalastrom Uczabeli kert [Mv]. *1664/1681:* az Alszegh nevű uczab(an) az Kalastrom felé [Vh; VhU 219]. *1689:* Az Kalastromnál levö Málban (sz) [Nagyfalu Sz]. *1712:* Kalastrom mezöb(en) [Gelence Hsz]. *1731:* A Klastrom mezejében ä Keresztfánál (sz) [uo.]. *1737:* az alsó klastrom megett (sz) [Felfalu MT]. *1745:* A Kalastrom mezöben a' Kantor kepe alát (sz) [Gelence Hsz]. *1761:* A Klastrom oldalban (sz). A Klastrom oldala alatt (sz). A Klastrom tetön (sz) [Marossztkirály MT]. *1773:* a Barátok Klastrován fellyel (sz) [Szárhegy Cs]. *1779:* A Klastrom Dombján [Marossztkirály MT]. *XVIII. sz. v.:* A' falú alatt a' Clastrom mezőben (sz) [Haraly Hsz]. *1807:* A Klastromnál (k) [Mikháza MT]. *1818:* A' Klastram oldalban (sz). a' Klastram patakában (sz) [Marossztkirály MT]. *1823:* A' Klastrom alatt [Egerszeg MT]. *1864:* Kalastorom sorka [Siklód U; Pesty,MgHnt LVII, 300b]. — A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

Szk: *apácák ~a. 1782:* (Károlyi Antal) jószága jövedelmét se maga, se felesége, aki apácák klastromában vagyon odafel, se fia el nem költheti[a] [RettE 418. — [a]Eladósodása miatt].

klastrombeli 1. kolostorban élő/lakó; care locuieşte în mănăstire; im Kloster lebend/wohnend. *1595:* frater Imrehet az Colostrombelj Baratot, vitte Z. Benedekre, Wida Mihaly 4 loúal ... f 2 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 52–3].

2. kolostorhoz tartozó; care aparţine unei mănăstiri; zum Kloster gehörig. *1705:* Az este kilenc óra után itt az alsóvárosban a klastrombeli templom háta megett egy istálló meggyúlt volt [WIN I, 518].

3. klastromban levő; care se găseşte într-o mănăstire; im Kloster befindlich. *1594:* Ezen kiweol Az Clastrombely 51 keobeol es harom Negied buza [Kv; Szám. 6/VII. 10.].

klasszifikáció (tanulmányi) sorrend-megállapítás; clasificare (a elevilor); (Studien) Rangfeststellung, Klassifikation. *1870 k./1914:* Ordinatio; classificatio, osztályozás. Az eltanultakból nyert kalkulusokat minden tárgyból tanítójától beszedte az osztályfőnök; minden tanuló neve után beirta az osztály tabellájába és az ezen érdemjegyekből ... kijövő eredmény alapján sorrendet állapított meg az osztály tanulói között [MvÉrt. 29]. — L. még i.h. 7.

klasszifikál osztályoz (bizonyos osztályokba sorol); a clasifica; klassifizieren, einteilen. *1840:* a' Kérelmest ne Classificálja mint az oskolást [Dés; DLt 960].

klasszifikáltat osztályoztat; a dispune să fie clasificat; klassifizieren/einteilen lassen. *1781:* (Tartatott) marchialis szék ... br. Bánffi György úr praesidiuma alatt Bonchidán. Igen válogatott asztallal tartotta az egész vármegyét, még pedig kit-kit a maga statusa és gradusához képest classificáltatott s úgy ültek asztalhoz is [RettE 415–6].

klasszifikáltatik osztályoztatik; a fi clasificat; klassifiziert/eingeteilt werden. *1770:* A városokon házak, pincék, istállók mind felmérettek s új impositiójuk lészen. A várasak classificáltattak; Szeben, Ebesfalva, Szamosújvár első classisban, Kolozsvár etc. második és harmadikban [RettE 224]. *1784:* kinek mi nemű érteke vagyon ... az Emberek ahoz kepest Classificaltatnak[a] [Torockó; TLev. 4/9. 13b. — [a]A jb-ok a szolgálat és szolgáltatások szempontjából]. *1795:* a közönséges Igassággal meg edjező moddal a Betsű véghez vitessék, az Epületekis a Contractus Szerint classificaltassanak, a deterioratiokis ki kerestessenek [JHb LXVI. 44].

klasszikus ókori irodalmi; clasic; klassisch. *1832:* Classicus Konyvekert adtam ... 3 Rf [RLt O. 4 Rettegi Imre költségjegyz.].

klasszis 1. iskolai osztály; clasă; Schulklasse. *1662:* Az iskola már azelőtt jó idővel classisokra rendeltetett vala, az deáki szép tudományi minden mesterségek külön-külön való hűséges praeceptorok, tanítómesterek által nagy hűséggel, szorgalmatossággal tanittatnak vala [SKr 422]. *1780:* Edes Fiam Két rendbeli leveledet vettem Anyai szeretettel ... hogy az most közeleb esett Exámen alkalmatosagával más eléb valo Clasisba vitek azt is igen örülőm [Borb. II. Bethlen Kristina a fiához Nsz-ből]. *1805:* a Classisba ... exponáltam és déklináltam 10 oráig [Dés; KMN 281]. *1823–1830:* Ebben az időben[a] a deákoknak csak két classisok volt, úgymint filológusok és teológusok. Mind a kettő három-három esztendő alatt abszolválta a maga kurzusát [FogE 138. — [a]1796 táján]. *1870 k./1914:* Classis ... osztály melybe a tanulók évfolyamok szerint voltak beosztva. Régi classis nevek voltak: cella, cellaria, conjunctica, német, grammatica, syntactica, rhetorica, poetica, logica (filologia); azután jöttek phisicus, historicus, philosophus, praeparandia, jus és theologia fokozatai [MvÉrt. 7].

Szk: *első ~. 1823–1830:* amit én az első classistól fogva tanultam, lehetetlen, hogy mind elmondjam, mert sokat elfelejtettem [FogE 94] ✱ *görög ~. 1823–1830:* akkor[a] nekem a görög classisba kellett mennem, melybe praesesi név alatt Galatzi János tanitotta a görög nyelvet [i.h. 88. — [a]1786 táján] ✱ *grammatica ~. 1823–1830:* 1792. november 15-ik napján jött kezem alá tábla regius actualis adsessor méltóságos Szentpáli Elek úrnak fia, Elek, és adtam be a grammatica classisba [i.h. 111] ✱ *logica ~. 1823–1830:* 1788-ban nyári examenkor a logica classisból cenzurázván ... pénzjutalmat osztogatván ... ezt nékem ítélték | Az 1793. esztendőben lettem a logica classisban publicus praeceptor Jánó József helyében [i.h. 95,118] ✱ *német ~. 1823–1830:* a syntactikából nem a rhetoricába, hanem a német classisba promoveálódtam, mely csak akkor állott volna fel | József császár a tanuló helyeken német classisokat állitott fel [i.h. 80, 93] ✱ *szintaktika ~. 1823–1830:* ez a grádus felett való vetélkedés igy ment a syntactica classisig [i.h. 123].

2. (iskolai) osztályterem; clasă; Klassenzimmer, Schulraum. *1735:* Téli időkben a Collegiumb(an) a Kamaraba tudnillik és Classisban, vgj hideg őszszel feles fa consummálodott [Kendilóna SzD; TKl Beniamin Cseh de Akna (29) ns vall.]. *1752:* az kys kert ... rot hat (!) huadekját (!) ... az Iskolabeli Gyermekek hordatak a magak kalasissakban [Kölpény MT; Berz. 21. K. 2]. *1803:* égy Classis(na)k való kisded Kamarátska vagy Házatska [Désfva KK; UnVJk 183]. *1816–1817:* A klaszis oldala le esvén vájáglás és Sikárlás egy Czigánnak [Nagyernye MT; MvRLt]. *1823–1830:* Faházak lévén a classisok[a], a szolgák tapasztották, meszelték a kollégium meszéből [FogE 124. — [a]Mv-t 1794 körül]. *1860:* A' Classis hijját megvájagoltattam [Szentistván MT; MvRLt].

3. csoport; grupă; Gruppe | osztály (osztályozással egymástól elkülönített csoport); clasă; Klasse. *1705:* a generál ... megizente, hogy ennyi embert egyszersmind el nem bocsáthat, hanem szakasszák magokat három classisra, és úgy három passust adnak nekik, hogy háromszor elmehessenek [WIN I, 424]. *1730:* Tiszteletes Praedicator Uraink eö kglmek fizetések iránt ... Semmi fundusunk nem lévén keteleníttettünk ..., hogy ... fizetesek(ne)k felit magunkra repartialtassuk, ott Classist observálván az Repartitiob(an) ... az Portiot nem fizetők legyenek az elsőbb Classisb(an) mind egy iránt, Az masodik Classisbeliekre kevessebbecske Az 3dik Classisbeliekre s a leg szegenyebbekre annális kevesebb [Dés; Jk 401b]. *1750 k.:* En a' meg bantodást vagy offensát négy Classisban helljheztetem: ... A negjedik, midön mi Sem Szonkal, sem tselekedetünkel valakit meg nem bántunk, hanem a' mi Szonknak vagj tselekedetünknek nem helljes vagj bal magjarazattjával magunk Szerzünk, gondolunk és itilünk vagj tsinalunk magunknak offensat [Ks 83 Onadi Szakács Mihály lev.]. *1784:* A' Koronkai orotványokot harom Classisba lehet consideralni [Told. 14/44] | Lo fát nem adunk hanem meg valtyuk Vassal advan az első Classis 3. Pánt Vasat Masodik 2 Pantot, Harmadik egy Pantot [Torockó; TLev. 4/9. 14a]. *1785:* Az Elsö Classisbéli Jobbágyok Esztendönként adunk Taxát Husz Magyar Forintakat; az második Classisbéliek adunk Tizen nyoltz M. Forintakat; Az Harmadik Classisban valok, Tizen négy, és Tizen két M Forintakat, Az kik pedig az Negyedik Classisban vagyunk; Facultásunk szerént adgyuk az Taxát, öt forintan el kezdve, Tiz Forintig fizettyük az Taxát [uo.; i.h 6/1. 3a]. — L. még RettE 224.

4. minőségbeli osztály; calitate; Qualitätsklasse. *1810:* Ezen Szöllők ... teremnek harmincz veder a' több borokhoz képest első Classisban tartozhato bort [Pacal Sz; Ks 76 Conscr. 392]. *1815/1817:* Szántó Föld ... A Likat tetején ... 3-d. Classis — ferőjüsége 3 kőből ... A Likat allatt ... 2-d Classis — férteke 1 kőből [Máréfva U; TSb 47].

5. oszlop; rubrică; Rubrik, Spalte. *1710 k.:* Nagy tabellákat csináltattam lineáztatva columnákra ... könnyű volt osztán a panaszlott dolgot kit-kit a maga classisába írni [BÖn. 755].

6. rend; rînd (de scaune); Reihe. *1685/1792:* Templombeli állo hellyek. Vagyon férfi állo hely, vicinussa Veres Tamás. Itten Aszszony Allat állo helyis vagyon, egy Ember állo helye alol, az közepsö Classisban vicinussa Veres Demeter [BLev. Transs. 14].

7. *1694:* adának az Baczoni Templomban levő Aszszony ember székek közül egy Classist cserében [Nagybacon Hsz; HSzjP].

8. testület; corporaţie; Körperschaft. *1710 k.:* Más nagy izzadása lőn ennek a gyülésnek az az országos conscriptio-rendelés, melynek nemcsak az embereket, hanem városoknak, faluknak határát, hegyét, völgyét, álló- és folyóvizét, embereknek ingó- és ingatlan értékét ... registrálni kell vala ... Hogy pedig extra omnium interessatorum suspicionem legyen ez a conscriptio, legyen minden vármegyében, székben vagy districtusban egy magyar, egy székely, egy szász, egy német militaris, és ismét egy más cameralis német conscriptor, in summa, minden egy classis vagy chorusban öt főszemély és azonkívül a scribák [BÖn. 926].

9. hajóhad, flotta; flotă; Flotte. *1705:* Beszéli azt is, hogy az anglus és hollandusnak vízi ereje már egyszer a tavaszon dicsőséges triumphust nyert volna a francia classisain [Win I, 426]. *1710:* a tengeren is nagy veszedelme s kára következék a francia királynak, mert nagy classist küldött vala Americában, és ott temérdek kincsel megrakodván, vissza akarnak vala jöni Galliában. Az angliai királyné is erős classist készítvén, eleiben küldé, megparancsolván a tengeri admirálisának, hogy vagy elnyerje a franciától az americai aranyat, vagy soha eleiben ne kerüljön [CsH 373–4].

Szk: *tengeri ~. 1710:* a német császár confoederátiót tett vala — a velencei respublicával, kik nagy vízi erővel a törökországi szigeteket pusztítják vala, és már egynehány ízben a törökök tengeri classisát debellálták vala [CsH 199].

klasszisbeli I. *mn* **1.** (iskolai) osztálybeli; din clasă; von/aus der Klasse, Klassen-. *1823–1830:* A leckemondás classisbeli bizonyságok előtt ment végbe | az alsóbb classisbeli praeceptorok a rhetoricáig csak esztendeig, a rhetoricától fogva pedig a többiek két esztendeig viselték a praeceptorságot [FogE 123, 125]. — L. még i.h. 120, 138.

Szk: *szintaktika ~. 1823–1830:* classisbeli praeceptorokkal megegyeztünk, hogy közköltségen csináltassunk egy rézdobot ... s ... mindezen dologban való eljárás a syntactica classisbeli praeceptorra volt bízva [i.h. 121–2].

2. osztálytanítói; de învăţător; von dem Klassenlehrer *1823–1830:* A classisbeli jövedelmem is igen kevés volt ... aki promoveálódott más classisba, az fizetett rendszerint egy márjást [i.h. 120].

3. osztály/tanterembeli; din clasă; von dem/für das Klassenzimmer. *1823–1830:* A fennebb említett logicusok zászlója csak kétágú volt és nem volt középső fityegője, mint a többi classisbeli zászlóknak [i.h. 122].

4. csoport/osztálybeli; de categoria ...; aus/von der Gruppe/Klasse. *1785:* Az Első Classisbéli Jobbágyok Esztendönként adunk Taxát Husz Magyar Forintakat; az második Classisbéliek adunk Tizen nyoltz M.Forintakat [Torockó; TLev. 6/1. 3a].

II. *fn* vmely csoport/osztálybeli személy; persoană dintr-o anumită categorie; Person aus/von irgendeiner Gruppe/Klasse. *1730:* keteleníttettünk ... hogy ... fizetesek(ne)k[a] felit magunkra repartialtassuk, öt Classist observálván a Repartitiob(an) ... az Portiot nem fizetők legyenek az elsöbb Classisb(an) mind egy iránt, Az masodik Classisbeliekre kevessebbecske Az 3dik Classisbeliekre s a leg szegenyebbekre annális kevesebb [Dés; Jk 401b. — [a]A prédikátorokénak]. *1785:* Kendertis fonunk az első classisbéliek három Matollát, az második Classisbéliek másfél másfél Matollát; az harmadik Classisbéliek pedig fél Matollát | Az Karátsan fáját az az Elsö Classisbéliek váltyuk meg három sing vassal, az második Classisbéliek kettövel, az Harmadik Classisbéliek egy sing vassal [Torockó; TLev. 6/1. Transm. 4b, 5a].

klasszista I. *mn* vmely klasszisba/(magasabb) osztályba járó; înscris într-o clasă (mai mare); irgendeine (höhere) Klasse besuchend. *1786:* (A) Togás Deákok, sőt eleve a classista tanulók között kiláthatják ... kik tették és teszik tzélul magok elejekbe, hogy falusi oskolamesterekké legyenek [Csetri, Kőrösi Csoma 39 A ref. főkonz. iskolaügyi rend.].

II. *fn* vmely klasszisba/(magasabb) osztályba járó tanuló; elev dintr-o clasă (mai mare); irgendeine (höhere) Klasse besuchender Schüler. *1593:* 13 Februar(y) Az Scholaban az Classistak Auditoriumaba chinaltattunk 6. wy 2. penzes kalyat be, Attunk teolle f — d 24 [Kv; Szám. 5/XX. 121–2]. *1845:* az alsobb Classisták között, némi kézi könyvecskék szereztessenek, és osztassanak jutalomul [Mv/Gerend TA; DE 2].

klasszisú vmely csoportbeli; dintr-o anumită grupă; von/aus irgendeiner Gruppe. *1847:* Vádoltatik valló, hogy egy, a három communitás által készült esketés költségei fedezésére olyatén kirovást tett, hogy az első classisú colonusok húsz, a második 12, a harmadik 8 ezüstkrajcárokat fizessenek [VKp 173].

klauzula záradék; clauză; Klausel, Schlußsatz. *1613:* az fellyül valo protestatio iratassat az Actornak azzal az Claúsulaúal keúanya meg iratatni, az melyel mondotta [Kv; PLPr I/3. 1612–1615]. *1621/1622:* A(nn)o 1625: die 22. Marty. Ez Clausula az ház feoldereol valo el Igazodot az Tanachy eleott[a] [Kv; RDL I. 116. — [a]Megelőző szöveg alatti bejegyzés]. *1640:* Az a Concambialis leuel mellyet Ketek most mutat ... ollian vitiu(m) benne hogy az az Clausula (: fide nra mediante:) — ki maratt volt beleolle | az levelis igaz leuel czak hogy de vitio scriptoris eset hogy az Clausula ki maradott beleolle [Kv; RLt 1]. *1677:* A' Donatiok a' Decretum continentiaja, és Ország végezési, s', a' régi Királyok, Fejedelmek idejekben, és szokot Stilusi szerint emanaltassanak: ne-

vezet szerint az a' clausula: Salvo jure Fisci, in perpetuum deleáltassék, és semminemü Donatiokban, Privilegiumokban ne inseraltassék [AC 201]. *1733/1813:* Mely dolog, és Testamentaria dispositio hogy minden punctumában, és clausuláiban mi előttünk ez szerént ment légyen végben ... fide nostra mediante attestálunk [Kv; SLt XLII. 6. 33]. *1738:* Kgmeteknekis per Praesentes serio committállyuk, hogj ez annectált Patenst ... solemniter mindenik nyelven publicáltassa minden hellyeken ... tsak egj Clausulát vagy szot se hadgjanak magjarázatlan, s publicálatlan [Borb. II a gub. Nsz-ből]. *1797:* Hogy ezen fellyebb meg irt két darabból álló Transummált és Copiazott levelek ... a magok tullajdon eredeti levelekből Transummaltattak ... általunk az Orriginalisokkal őszve olvastattak, és azokkal minden punctumaiban commaiban és Clausulaiban őszve hasonlittattak és corrigálván meg egyeztettek légyen arrol Fide Nostra mediante adtestalunk subscribtionk és szokott petsétunkelis megerősitvén [Szság; Borb. II].

klavikordium zongoraféle; clavicord; Klavichord. *1714:* Musicahoz való 1. Virgima (!) nevü Instrumentam hozza való requisitumokkal, futraljb(an) fl. Hung. 40. 2. Clavicordium, hozza való requisitumokkal egjütt 25 [AH 57]. *1788:* Egy viseltes hegedü Tok benne lévő két viseltes hegedüvel égyütt ... Egy Klávikordium [Mv; TSb 47].

klavír 1. zongora; clavir, pian; Klavier. *1818:* Égy Klávir, vagy Forte-Piáno ... 500 Rf [Kv; Pk 6]. *1835:* A' nagy nappali Szobaban ... Egy régi formáju Klávir | Egy kérek lábu politurozott nagy Klávir [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1841:* A' Zorgonákra (!) vagy ugy nevezett Klávirokra használandó kalap massa táblák [DLt 568 nyomt. kl].

2. zongorázás; cîntatul la pian; Klavierspiel(en). *1823–1830:* Tanulja ez a gyermek a muzsikát is, különösen a klavírt, minden héten két-két órát [FogE 189].

klavír-igazgató zongorahangoló; acordor de pian; Klavierstimmer. *1790:* Clavir igazgato 1/10 [WLt Cserei Heléna jk 33a].

klavír-igazítás zongorahangolás; acordare de pian; Klavierstimmen. *1789:* Clavir igazítás 1/60[a] [WLt Cserei Heléna jk 28b. — [a]Bécsben tett bejegyzés].

klavír-mester zongoratanító; profesor de pian; Klavierlehrer. *1789:* Clavir Mester 6/40 [WLt Cserei Heléna jk 30b]. *1808:* most ujra is atyafiságos barátságát kérém, égy klávir Mester után tudakozodni ne terheltessék [Borberek AF; Mk RN. IX/109-hez].

klavírozik zongorázik; a cînta la pian; Klavier spielen. *1847:* magának ... új évi ajándékul kotákat küldök, mind magyar szellemüeket, mert most ... a' megyében ezután nem szabad másként mint magyarul klavirozni, akarám irni zongorázni, az 1846/7ki 1ső törvényczik értelmében [Kv; Pk 7].

klávisz 1. titkosírás; scriere secretă, criptografie; Geheimschrift. *1660:* Ha oly dolog interveniál és alkalmatossága leszen Kegyelmednek, hogy nekem írjon, az clavist igazabban írja, mert némely betük meg sem ismerszenek, ügy írja Kegyelmed; némelyikének pedig kettőnek is vagyon egy signuma, azt is valamivel variálja Kegyelmed [TML I, 539 Rhédei Ferencz Teleki Mihályhoz]. *1662:* Barcsai Ákos ... clávissal, titkos irással is megírta s szóval is nyilván megizente vala, hogy a vezérnek minden szándéka az, ... hogy Váradot megszállja [SKr 572]. *1664:* Írhatnék Kegyelmednek, de nem bízhatom pennára, clavissal is írnom bajos, helyem nem lévén [TML III, 1 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz]. *1678:* azt javallom kivált derék dologról ... clavissal írjon Kegyelmed [TML VIII, 216 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1704:* a generálnak jött az az decretum, de mivel clavissal volt írva, deákra fordíttatta és parját leküldte [WIN I, 149]. — L. még TML II, 246, V, 127, VIII, 5, 39, 78.

2. titkosírásos jelrendszer-jegyzék; cod criptografic; Verzeichnis des Zeichensystems von Geheimschrift. *1657:* Mondá az palatinus: Van uram, in memoria nálad, s ird le clavisát [KemÖn. 210]. *1659:* Kegyelmed azért kérem ... tudósítson minden bizonyos állapotokról ... hiszem az ide alább megírt clavis szerént, mely Kegyelmednél is megvagyon ... írhat Kegyelmed [TML I, 384–5 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1667:* Bocskai uram ez inclusát küldte ide. Próbálván nyolcz vagy kilencz clavissal, el nem tudám olvasni [TML IV, 178 Bethlen Miklós ua-hoz]. *1678:* Az mely clavist ott hagytam, felette igen bajos vele írni, sok hijja lévén az bötükben [TML VIII, 19 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. — L. még TML II, 253, IV, 80, 461, VII, 502, 512.

kláviszos titkosírásos; scris cu caracter secret; geheimschriftlich. *1675:* Megbocsásson Kegyelmed, Uram, az clavisos írásról, mert én bizony ennél jobban nem tudok írni, vagy clavis vagy nem clavis [TML VII, 59 Béldi Pál Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* a guberniumnak derék informátióját ... gátolta, halasztatta véle Bethlen László személyében, hogy se clavisos írás, sem szó és izenet ne mehessen az udvarhoz, míg ő azt jól maga részére nem praeoccupálja [BÖn. 959–60].

klazur kb. kapocs; copcă; Klausur. *1637/1639:* Egj Eoregh nemet Biblia Lutther M: versioia in foljo az szegeleteken rezek vadnak 2. clasurral — f. 4 [Kv; RDL I. 111].

klébli l. klobni

kléhel lóhere; trifoi; Klee. *1842:* A válto Gazdasági 2ik és 9ik Táblákon termett Másod Kleehelt a' héten igen kedvező üdőbe rakattak üsztűrükbe [Zsibó Sz; WLt Nagy Lázár lev.].

klemencia kímélet; clemenţă; Schonung, Nachsicht. *1670:* Ma itt az tanács elvégezte, hogy az Zólyomi részét[a] minden jószágokban az clementia mellett elfoglaltassa urunk, az mint hogy nem sokára az director deákokkal kimegyen, elfoglalja az huszthi részét is [TML V, 352 Teleki Mihály Katona Mihályhoz. — [a]A hűtlenség cimén fej- és jószágvesztésre itélt, de Törökországba menekült erdélyi főúrnak, Zólyomi Miklósnak jószágát].

klenódium 1. arany- és ezüsteszközök; clenodiu; goldene und silberne Sachen/Dinge/Gegenstände. *1657:* Ez fejedelem ... tárházában hagyott vala[a] többet egy million számú készpénznél; felette sokat érő clenodiumok, gazdag pohárszékek és mindenféle különb-különb ezüstnemü eszközök felette sokak [KemÖn. 101. — [a]Bethlen Gábor 1629-ben történt halálakor]. *1721:* Clenodiumot és belsö érteket tellyességgel kárré vallottam [Uzon Hsz; BLt]. *1725:* az Aposom Sz: Páli Ferencz elhitette volt az mostani nemes Aszszony feleseget, hogy azert nintsen maga(na)k clenodiuma, mert az Fia Sz: Páli István el vitte magával [Mv; SzentkGy Gabr. Toldalagi de N: Iklod (53) vall.]. *1732:* Ez utánnis ha hól micsoda pénzt, vagj Clenodiumot el tétetve lenni eszre vészen valamellyik Atyafi ... szabad légjen mindeniknek keresni, és ásni ezen Varczagás utzai alsó szoross mellett levö háznak telkin [Ne; DobLev. I/149]. *1753:* azt tartom, rendetlen, és nem Nemes Emberhez ... illendö dolognak, hogy à Miko urak meg igyírvén a Clenodiumok(na)k fel mérése elött Sub Nobili parola, hogy Semmihez abból nem nyulnak, még is à fel mérés után erószakoson el kapdosták [Szentsimon Cs; Ks 22. XXIb]. *1771:* a Tolvajok akkor minden clénodiumátol meg fosztották Bálpataki Ur(a)mot [Girbó AF; JHb Flora Latzko (80) jb vall.]. *1837:* az ezüstök s Clenodiumok beviteléért gyakor izbe az Exp(onen)s Ur az Utrizált aszszonnyal öszve jött s köztök versengés támadott [Doboka; BetLt I Nemes Sarkadi Anna (20) főző vall.].

2. egyházi kegyszerek; obiecte de cult; Kirchengeräte. *1740:* az Eccla Fu(n)dus Pecuniariusa és Clenodiumi inventáltassa(na)k [Kv; SRE 175]. *1798:* adtunk az Eccla Clenodiumábol egy ... arany szkofium varrasu keszkenöt, az Ur Asztalára valót a' Kóródi Rfor Filialis Ecclanak [Kv; SRE 319].

klenódiumbeli arany- és ezüsteszközbeli; din clenodiu; von/aus den goldenen und silbernen Gegenständen. *1720:* Néh(ai) Katona Miháljné Vas Judit Asszonj minden ládabeli jovacskáit engedték a' Vas fiak a Vas leánjok(na)k a' Clenodiumbeli részeken kivűl [Gernyeszeg MT; WassLt].

kléplott-forma '?' *1836:* 2-d. Abroszt Szöni kel — Kerittett csillag formára melynek bordürje Basarosa. — 3ik abrosz lészen Kléplott formára de békeritetlen Basarosa Bordürrel [IB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.].

klepszidra vízióra; clepsidră; Wasseruhr. *1656:* egy clepsidra tartojaval együt [UF II, 123].

klerikus egyházi rendbeli/papi személy; cleric; klerikale Person. *1662:* mind őfelségétül, s mind az országtul örökösképpen való hitetlennek és számkivetettnek tartatván ... a cléricusnak, egyházi rendbélinek püspökségét avagy egyéb papi tisztit s ahhoz tartozandó minden beneficiumokat, jószágokat, úgy a saeculárisnak, világi rendbélinek is, minden névvel nevezendő javait jószágit ö felsége másoknak adhassa, s tartozzék is adni[a] [SKr 280. — [a]1647-re von. nyil.]. *1736:* Ennyi fundátió volt csak Erdélyre clericusok avagy kispapok iránt | Nagy-Szombatban az Veres-collégiumban, ugyanott az szent Albert seminárium ában, Kolosvárott az clericusok seminárium ában ... még bövön vadnak fundálva az clericusok[a] [MetTr 423–4. — [a]Értsd: egyházi személyek/papok számára alapítványi helyek]. *1764:* Más derekasabb emberek nem voltak, hanem affélc elegy-belegy jött s ment. A kispapok, vagyis clericusok is voltak két versben harmad-harmad napig [RettE 166].

klérus egyházi/papi rend; cler; Klerus. *1621:* az clérus introductioja nem succedálhat [ETA II, 387 Bethlen Gábor sk. lev. Dóczi István és Rimay János portai követekhez]. *1662:* a katolikus státus s főképpen a clérus azt minden úton-módon megakadályozni akarván ... hogy a mostani gyűlésről is elhalasztathatnék[a], azon igyekeznek vala [SKr 677. — [a]A prot. vallások szabad gyakorlatára és a protestánsok személyi biztonságára von. ogy-i hat.]. *1734:* ā Clerust meg bőcsüllyék [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 107]. *1789:* Die 19a April. plenum Consistorium tartatván ... a' Tiszt Clerus, a'Domesticus Curator Urak és más Consistorialis Személyek jelen letekben [Kv; SRE 257]. *1795:* Meg ujittatik ... a' Sárdi Gen. Sz. Synodus(na)k ... Határozása ... hogy a' Papok illyen illetlen magok viselesekkel[a] a' Clerusnak meg vettetest ne szerezzenek [M.bikal K; RAk 18. — [a]Paphoz nem méltó öltözködéssel].

kliens pártfogolt; protejat; Schützling. *1757:* néha küldött ugyan az Mltgs Exactoratus difficultásokat ki, de abbais ollyan gonoszságot cselekedett hogy az melly Perceptor Cliense volt, arrol el hárantotta s mást adosított meg [Fráta K; Ks 101 Cserei György kezével]. *1772:* Ma, vagyis 10-ma Maii, temettetik a szegény esperestünk, Beregszászi Mózes uram, Désen ... vagyon 30 esztendeje, hogy Désre hozták Vajdakamarásról. Bethlen József cliense lévén, elsöben ott volt pap [RettE 275]. *1773:* Méltóságos Grof Fö Ispány Vr! egyedűl tsak azért bátorkodom ez uttal is Ngod kegyességibe magamat ajállani, hogy méltoztatik böltsen meg emlékezni, miképpen az interimalis notariusok candidatioja alkalmatosságával ... én a több Cliensei között Ngodnak mind a két notariusi spártára nagy gratiabol candidaltatni meg érdemlettem vala [Nsz; Borb. II Motok András foly.]. *1800:* a' Mlgs Grof Ifju Aszszony ö Ngát alázatosan tiszteljük ... maradtam ... alázatos szolgája, Cliensse Gombási István mtk [Márkod MT; IB].

klientela oltalom, pártfogás; protejare, ocrotire; Schutz, Obhut. *1662:* az havasalföldi bojérok között a vajdaság végett rút szakadás és veszekedés támadván, Aga Máté nevü főbojér néhány bojérokkal hozzája szalada, ki alkalmas ideig Fejérváratt clientélája, oltalma alatt múlatván s lakván, fejedelemnek törekedésére végbenvivé a portán, hogy a vajdaság Aga Mátének adatnék | Ekképpen mind Stefán, Constandin és Minnye vajdák újobban ismét mind a fejedelem clientélája, oltalma, gondviselése alá mind a hárman visszaszorultak vala [SKr 143, 526]. *1710:* Ha valaha Isten magyar fejedelmet adna Erdélynek (bár a római császár clientélája alatt), más gondot kellene viselni a dominus szászokra [CsH 308. — 1699-re von. feljegyzés].

klika agyagos föld; clisă; Lehmboden. *1756 k.:* Másoknak Bányájára szántszándékkal sárt, és klikát, vagy haldomat ereszteni, botsátani akár melly Társaságbéli

Bányából sem engedtetik [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.].

klíma éghajlat; climă; Klima. *1815:* a Havashoz igen közel esik ez a Hellység és Hideg a clima [Somkerék SzD; Ks 77/19 Conscr. 219].

klimaktéria kb. szervezeti áthangolódás, egészségi állapotbeli változás; climacteriu; Klimakterium. *1657:* az csausz pasa igen szívesen szolgált mellettünk, az fejedelemnek jóakaró embere; én ekkor voltam szinte egyik climacteriában, s forgék ily szerencsén, az mint azután is minden hetedik esztendő nékem igen nagy alteratiókat szerzett [KemÖn. 90].

klinta l. krinta

kloáka árnyékszék, buda; closet, budă; Abtritt, Lokus. *1592:* Az scholaban a' Cloakara chynaltattunk wleo zekeket [Kv; Szám. 5/XIV. 25 Eppel Péter sp kezével]. *1593:* Az scholaban az nagi Cloacaban chynaltattunk a lectornak kilen eo maganak egi wleo helt ... Hogy az Cloacabol valo folymat az warosfalan kywil megtiztattattúk Attunk ... f — d 52 | Mikor az plebanos hazat az sok gazbol ky tiztitattak az Cloaca áhol be zakadot volt, hogi be dezkaztattam, vettem lecz zeget ... d 7 [Kv; i.h. 5/XX. 122–3, 132]. *1596:* Hogi az scholaban valo Cloacanak ahuā az gyermekek iarnak az padlassa es wleo helie meg bontokozot volt vettúnk ahoz ket eoreogh hayo dezkat az malom biraktol [Kv; i.h. 7/II. 25]. *1599:* a scolaban ... cloakat ahol az wleo zekek wadnak meg tiztitatuk a kiralyal [Kv; i.h. 8/XVI. 36].

klobni kapocshorog; cîrlig; Kloben. *1852:* A Téli Ablakhoz egy uj Supriglit tsináltam és a másikhoz uj Klobnit és a tőbbit meg reperáltam | A belső Ablakhoz egy horgot egy Kléblit tsináltam [Kv; SLt Vegyes perir. Géng Ádám lakatosm. kezével].

klopac ? verőfa/bunkó; mai, ciocan de lemn; Klopfholz. *1850/1851:* Két Klopatz[a], égyik jo, másik gyönge [Kv; Szathmári lev. — [a]Aszt. szerszám].

klopcs gyerek; copil; Kind, Junge. *1657:* az asztalon lévő sok szép confectumokat az klopcsek elkapdosák [KemÖn. 266]. — A jel-re l. i.h. 1294; TESz *klapec* al.

kloppszagfűrész hasító/lemezfűrész; ferăstrău de despicat; Klobensäge. *1820:* Egy nagy fornir vágó Kloppszag fürész [Mv; MvLev.].

klub társas kör; club; Klub. *1823–1830:* Az univerzitással egybe vagyon foglalva a Societas Regia Scientiarum, Societas Germanica (Die Deutsche Gesellschaft) Academia Historica ... Vagynak klubok, tartatnak piquenikek, koncertek, bálok[a] [FogE 231. — [a]1796 táján Göttingában].

koadjutor társ-elektor az elektor/papi választófejedelem utódlási joggal felruházott elektor-társa; coadjutor; Koadjutor (mit Nachfolgerecht versehener Elektorpartner des klerikalen Kurfürsten). *1700:* Déési N. Makkai Mih. ura(m) ... a' Connumerator Urat eő Nagat es Coadjutorit ne(m) informalta hogy rovatalba(n) fizető Jobbagyi vad(na)k [Dés; Jk 302b]. *1759:* gr. Bethlen Ádámné ... gyermekei: ... Harmadik: Miklós, ez ... a kamarán is coadjutor [RettE 92–3]. *1823–1830:* Erfurt Thüringiában a Moguntiai Elektorátushoz tartozik. Az elektor vagy papi választó fejedelem volt akkor Maximilián, II. József császárnak testvére, kinek is coadjutora, báró Dalberg itten Erfurtban lakott, akit Bonaparte azután (a) Francia Birodalom primásává tett volt [FogE 245].

koadjutor-szolga kb. tisztségbeli társ; partener într-o funcţie; Amtspartner. *1662:* Ez fogyatkozás pedig és nagy kár csak amiatt vala, hogy a városnak[a] e formában való igazgatása, ... valóságos erejében nem állíthatott vala, és ez okon az első igazgató mellett olly coadjutorszolgák, kezek-lábak, segédek nem volnának, kik segítségekkel a közönséges dolgoknak végbevitetésekre élhetne s parancsolhatna [SKr 580. — [a]1660-ban a török által körülzárt Váradnak].

koadunáltat egyesíttet; a face să se unifice; verein(ig)en lassen. *1592:* mierthogi ennek eleotte sem volt zokas hogi az pwspeoksegh az varostol fwggeot volna valamibe, mostannis ... mindenben az priuilegiumhoz akariak eo kegmek[a] tartanj magokat, es semmikeppen az plebanossagot az Superintendentiaual ne(m) akariak coadunaltattni, hogi Jeouendeo wdeokbennis ebbeol valami abusus ne keouetkezzek [Kv; TanJk 1/1. 194. — [a]A városi tanács tagjai].

koakció kényszerítés; constrîngere, obligare, silire; Zwang, Nötigung. *1665:* Enyed városa az collegiumot kezdi gyűlölni, úgymint az ki miatt esnék haszontalan költségbe[a]; ezt penig felette igen bánnám. Járul ez is hozzá, hogy nemes emberek, s az ilyen coactio alig fér a nemességhez. Kegyelmedet felette igen kérem, ezt előzze meg [TML III, 476 Bethlen János Teleki Mihályhoz. — [a]A fej-nek az enyedi kollégiumban teendő látogatásakor]. *1778:* Még esztendeje nincs, hogy ez az hadakozás indult s már reánk parancsolt a király, hogy lovat, tyrot adjunk ... Én is ígértem az öcsémékkel együtt egy lovat. Ugyan rajta volt mind a főispán, Teleki Ádám ur, mind Somai Sándor, hogy ígérjek tyrot is, de semmiképpen nem ígértem, megmondván publice, hogy ha spontaneitas, legyen az, ha pedig coactio, az más [RettE 391–2]. *1821:* Horváth Mihály hajadon Léánya Juliska ... Kelemen Antal Ifju Legény Kováts Mester Emberrel valo Házassági életre valo léphetésekre nézve, két Regiusok ... előtt a' Coactiorol és Consensusrol a Léány a Szüleikel együtt ki kérdeztettek és a leg kisebb coactio sincsen, a Consensus pedig mind a három Személlytöl meg van [Gyalu K; RAk 32].

koákolás csecsemősírás/nyivákolás; scîncetul sugarilor; Säuglingsweinen/maunzen. *1662:* Az édesanyának emlőjéről függő csecsemőgyermek elszakasztatik vala és az anyának jajgatásával megöletik vala ... az ellenségnek pedig sem anyának sírására, sem a gyermekeknek koákolására szíve meg nem esik vala [SKr 103].

koakvirál együttesen/közösen szerez; a procura/cumpăra împreună cu cineva; gemeinsam erwerben. *1700:* A

tehenet mellyet edgyütt coacquiraltak ... hajtassa viszsza [Dés; Jk 307b–8a]. *1734:* (A) specificalt Vén hegyi kisseb szőlőt N. Fekete Mihaly ur(am) első felesegével coacquiralta [Torda; TJkT I. 30.]. *1792:* A mit együtt Coaquirált az édes Atyám a' Mostoha Anyámal és a Mostoha Anyám hirem 's akaratom ellen remittálta ... azt az Urak viszsza forditando rátájokban imputáltassák [Ne; DobLev. IV/700].

koakvirens együttes birtokszerző; persoană care procură/cumpără o proprietate împreună cu cineva; gemeinsamer Besitz/Gutserwerber, Koakquisiteur. *1735:* a Controversiaban forgo szőlő ... az J : édes Annya Nehaj Kis marjai Makai Kata Aszszony es mostoha Attya Nehaj Szeplakj Szabo Györgj altal accquiraltatott ... az Coaccquirens Nehaj Szabo Györgj ... Felesegetől Nehaj Makai Kata Aszszonytol ezen Coaccquisitumát illető édes Gyermekej, ugjmint Pengő Mihaly es ... Varro Mihalyne Pengő Ersebet maradtanak [Dés; Jk 166b].

koakvizició közös szerzemény; cîştig comun, bun material procurat/cumpărat împreună cu cineva; gemeinsam Erworbenes, Koakquisition. *1792:* Ha mit doceal a praetendens Aszszony hogy primarius Coaquisitor lett volna Nehai édes Attya Ura, és Mogyorosi Iusra investialtatott a Coaquisitio, igen is az Investitura(na)k fele részszét jo szivel léválljuk [Ne; DobLev. IV/701].

koakvizitor közös szerzeményszerző; persoană care procură/cumpără o proprietate/un bun material împreună cu cineva; Koakquisiteur. *1792:* Ha mikröl doceal a praetendens Aszszony hogy olyas zalog Iust botsatott ki Néhai Testvérünk, mellyben Coaquisitor lett volna Nehai edes Attya Ura, azan Zalagasaknak fele reszszével nyilván tartozunk [Ne; DobLev. IV/701].

koakvizitum közös szerzemény; cîştig comun, bun material procurat/cumpărat împreună cu cineva; Koakquisitum, Koakquisition. *1693:* A mi ă Coacquisitumat illeti ... egyeb nintsen, be gyüjtöt Buzanal bornal, es ă Zöld veteseknel: Azert mivel azokat edgjut acquiraltak[a] fele resze itiltetet ă Relictanak, gyermekuel Mihokkal edgjüt, fele pedig, az harom Gyermekeknek, Boriczanak, Andrisnak es Jankonak ă Decretum tartasa szerent [Ne; DobLev. I/38. 1. — [a]Az özvegy és férje]. *1735:* az Coaccquirens Nehaj Szabo György ... Felesegetöl Nehaj Makai Kata Aszszonytol ezen Coaccquisitumát illető édes Gyermekej, ugjmint Pengő Mihaly es ... Varro Mihalyne Pengő Ersebet maradtanak [Dés; Jk 166b]. *1747:* a' specificalt Bonumok mind coacquisitumok, az Actrix Aszszony Néhai Ferjével Bőjte Nagy Samuellel coaquiralta volt [Torda; TJkT III. 125]. *1783:* azok mind, egyéb mind fellelhető javaeskáink is úgy enyimek, mint feleségemé, mint coaquisitumok [FogE 342].

koáleszkál egyezséget köt, megegyezik; a se învoi/înţelege; übereinkommen, sich vereinbaren/verständigen. *1774:* mind a Memoriálisnak, mind a Résolutionak copiaját praesentibus acceludállyuk, tessék azért kegyelmednek az Instans adversa Pársal Cointelligenter Lenni, es a Resolutio szerint de termino reassumptionis Causae Coálescálni, hogy azon Causa ... determináltattassék [Kőrösbánya H; Ks 75. VII. 140].

koaleszkálódhat megegyezhet; a se putea învoi/înţelege; übereinkommen/sich vereinbaren können. *1746:* F. Lapugyi oláh Popa Kracsun A F. Lapugyi Lakosokkal ... Controversiaban volt maga fizetése iránt ... a' Popa a' Templomot frequentálta de az egész nepseg a' Templomban nem járt mái napig, hogy annál inkább coalescalodhassanak in Praesentia Domini Inspectoris ... a' Templom kolcsa is a' Popának kezebe adatik, hogy maga officiumat tegye [F.lapugy H; Ks 62. 11].

koaleszkáltat (meg)egyezkedtet/egyeztet; a face să se învoiască; übereinkommen/sich vereinbaren lassen. *1774:* Nekem is mind a tábla, mind a báró urak hírt tévén pro 13 Januarii termináltak, hogy Kecsetbe menjek és ott ha lehet coalescáltassanak bennünket [RettE 320].

koarceál kényszerít; a constrînge; zwingen. *1722:* Ha ugyan más nyelben üttetnék ă Dominium(na)k dolga, konnyű volna az olljatenokat Coercealni [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

koasszesszor társülnök, ülnöktárs; coasesor; Koassessor, Mitbesitzer. *1717:* En midőn Ngös Rátz Christina Aszszony két Ág és kétt fel successorit Concernalo Bonumok(na)k egjmás között Atyafiságosan Intentalt Subdiviziojokra, több Nemes Haza fiai, és Signanter ezen Nemes Hunyad V(á)r(me)gje(ne)k érdemes Coassessorival edgyüt ... invitaltattam volna ... 1000 f. hung. aestimaltuk [H; JHb XXXI/8. 7]. *1717/1781:* Hunyod vármegyében lévő bizonyos Jószágok ... Rátz Kristina Aszszony halálával immediate szállandok lettek volna ... gyermekeire ... Requiralván illendő betsülettel mind engemet[a], mind pedig ... Galatzi Buda Gáspár, és Kis Dobai Dobai István uramékot, mint denominalt Nemes Vármegyénknek Hütös Tagjait, és Coassessorit, hogy ... az nemes Haza bé vett és usualt Törvénye szerint lejendő meg osztoztatásokot peragálnók [Bencenc H; JHb LXXI/8. 476–7. — [a]Mich. Olasz prothonot-t].

kobak *rendsz. tréf. gúny* fej, fő; bostan, cap; Kopf, Haupt. **Szn.** *1585:* Kobak Demeter. Borbara Kobak Demeter felesege [Kv; TJk IV/1. 482]. *1591:* Kobak Demeter [Kv; Szám. 5/IX. 61]. *1598:* Michael Chiszar Kobak Coloswarien(sis) [Kv; TJk VI/1. 265]. *1603:* Paulus Kobak szab. [Szabéd MT; SzO V. 267]. *1614:* Kobak Istwan Chjanadi[a] zs [uo.; BethU 40. — [a]AF] | Kobak Marton feketelaki[a] zs [Mátisfva U; i.h. 122. — [a]SzD] | Kobak Ferencz vagans jb [Mogyorós U; i.h. 123]. *1730:* Kobok Marta volt egy testvér ... Nehai Kobok Mihályal [Szabéd MT; Berz. 5. 44. S. 13].

kobátfalvi a Kobátfva (U) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Kobátfalva/Cobăteşti; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Kobátfalva. **I.** *mn* **1.** Kobátfalvához tartozó; care ţine de Kobátfalva; zu Kobátfalva gehörig. *1610:* Kobattfali hattar [UszT 37a]. *1746:* az Tarcsafalvi és Kobátfalvi határ között [Tarcsafva U; EHA].

2. Kobátfalván lakó; din Kobátfalva; in Kobátfalva wohnhaft. *1617:* 16. testis Küsfaludi Mihalj kobatfalui juratus[a] [Kobátfva U; Pf. — [a]Köv. a vall.]. *1636:* Gaspar Ferencz Kobatfalui Nemes Ember megh eskwt, hwti utan igy vall [Usz; KaLt Apor István ir.].

3. Származási helyre utaló jelzőként; ca atribut indicînd locul de naştere; als auf den Abstammungsort hinweisendes Attribut. *1590:* Kobattffalui Antalffi Peter [UszT]. *1592:* Kobathfaluj Antalffj Janos [i.h.]. *1599:* Orsolia, Kobadfalwy Molnar Mihályne [i.h. 15/196–7]. *1604:* Kobatfalui Antalfi Palne Veronica [i.h. 16/53]. *1607:* kobat falui marton georgi [i.h. 20/244]. *1625:* Kobatfalj Antalj (!) Mattias [i.h. 175]. *1758:* Kobatfalvi nagy petör [Pf].

II. *fn* Kobátfalva lakosa; locuitor din Kobátfalva; Einwohner von Kobátfalva. *1597:* Fel peres Kaidicz falui nagj Janosne Illona asszony procatora antalfi tamas kobatfalj | az kis kobatffaluiak es Demjen Ferench hynak az peres helyre [UszT 12/25, 12/82]. *1614:* Farkas Pal es Jstúan kobadfaluiak [Kecset U; BethU 158].

kóber szekérernyő, kóbor; coviltir; Wagenplane. *1850:* Úti löcsös használt szekér — börös vasas töltött űlés — bőr párna kettő töltve — kotsis láda, viseltes zöldre festett ernyő (: cober :) [Algyógy H; Born. F. Ii].

kóbor kóborló; hoinar, vagabond; umher/herumstreifend/schweifend. *1771:* Nállam lakván a' Nyáron által egy kobor inasocska ki Andris(na)k hivatta magát ... nékem maga beszéllette [Berekeresztúr MT; BetLt Fr. Katso (30) ns vall.]. *1848:* Megvizsgálván e királyi főkormány nemes Alsó-Fejér megyében kebelezett Bucsum, Abrudfalva és Kerpenyes közönségek lakóinak bujtogatásával ... vádolt és több bűntényeket elkövetett kóbor nőszemély, Varga Kata ellen ... ide fölterjesztett kétrendbéli törvényes esketéseket, az említett kóbor nőszemélyt, Varga Katát a törvényes királyi tábla előtt indítandó bűnvádi kereset alá vetendőnek határozta [VKp 298]. — L. még VKp 292, 295.

Szn. *1593:* Az Kobor orban fiay Janchi es Georgi [Kv; TJk V/1. 388]. *1614:* Kobor Mihalj jb [Szentrontás MT; BethU 66] | Kobor Miklos jb [Szentmihály U; i.h. 141].

◇ **Hn.** *1870:* Kobor alatt (sz) [M.bagó AF; EHA].

kóborgó bitangoló, kóborló; vagabond; herumirrend/schweifend. *1806:* A Pap Vaszalia Kantzaja mint hallom masoktól koborgo vólt [A.várca Sz; BfR 130/1 Dumucza Péter (39) col. vall.]. *1844:* Szakmári Ferencz nevü egyén ... koborgó, 's erkölcstelen életével másokat botránkoztató személy [Szu; BLev. 1441].

kóbori kóbor; vagabond; herumschweifend. *1831:* A Tehén nem kobori a midön a Csordaval be hajtatott, soha is másuvá nem hanem haza jött [Dés; DLt 952].

kóborlás 1. kóborgás; vagabondaj, hoinăreală; Streiferei. *1604:* Az vtan mikor ele kellet volna az leúelet hoznik (!) azzal attak okot hogy az koborlasba az leúel el vezett [UszT 17/13]. *1667:* Már én is töttem valami dispositiot az kinn való vigyázásban, ha el nem aluszszák, avagy kóborlásokkal el nem bontják rendelésemet [TML IV, 196 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1721:* világoson constál Gergely Ersoknak házassági kötelessége ellen hites ura Köpeczi Gyeőrgj mellől való el szőkése, és ... koborlása [Kv; TJk XV/3. 36]. *1780 k.:* tudgyaé a' Tanu ... hogy Akosfalvi[a] Szilágyi Sándor ... midön a' koborlásbol ki fogyott ... ollyankor mostoha Attyához ... és édes Annyához haza ment M Bándra[b] [Msz; MbK X. 59 vk. — [a]Ákosfváról (MT) való. [b]Mezőbánd (MT)]. — L. még BTN[2] 83.

Szk: *~ra adja magát. 1688:* ha ... Drucza alias Porfyros Ianos ... a Nemzetes Diosi Ianos Vr(amna)k vagy ő kglme posteritasinak földekről birodalmok es nevek alol el szöknék, bujdosnék, vandorlásra koborlásra adván magát, a ... kezesek ... tartozzanak mingyarast utanna menni, fel keresni ... ujjolag reducalni [F.tők/Szék SzD; RLt]. *1695:* én ... Tekei Tivadar ... mint Attjátul Annyátul arván maradt gjámoltalanságomba(n) az bujdosásra és koborlásra adta(m) vólt magamat [Marossztkirály AF; WassLt].

2. portyázás; incursiune; Streifzug, Streiferei. *1662:* Kóstolhatnák már, ha jelen volnának, azok vitézkedéseknek ízit, akik csak mind a törökkel való kardoskodást, csatázást, szabados kóborlást, kótyavetye-hányást, török, rác, oláh főhordást, azoknak a véghelyeknek romlását siettető ingerkedő nagy okól itt a vár előtt való piacon ösztörűfákba való felrakattatását annyira óhajtják! [SKr 577]. *1704:* a Szászsebesbe és Fehérvárra való naturálékat a kurucok kóborlások miatt ... nem adminisztrálhatták úgy, amint kivántatott volna [WIN I, 67].

3. rablás; jaf, prădare; Raub, Räuberei. *1593:* feleo hogy ennek vtana kiualtkeppen az nep itt leteben, mind zeoleokben, mind kertekben koborlas ne essek [Kv; TanJk I/1. 220]. *1599:* Az mayorokbannis hogj zallas ozto vraim, senkynek zallast ne adgyanak hogy ... zenakban koborlas ne essek [Kv; i.h. 344]. *1601:* Mikoron az Budulas leot volna es az keues gyult buzat az zuzekben koborlastol feltettem volna, keolteottem az Molnar legenyekre d 16 [Kv; Szám. 9/XV. 35 Jeremias Nekel sp kezével]. *1619:* Mondám az vezérnek őnagyságának: ... igazán megmondom én nagyságodnak ezféle sok latorságnak, kóborlásnak s panasznak mi légyen s ki légyen az oka [BTN[2] 236–7]. *1621:* az koborlasoknak semmj bwntetese Nem leue(n), Nem hogj megh zwnnek, de seőt inkab Newekednek az kertek, majorok fel teőrese es koborlasok [Kv; TanJk II/1. 329]. *1662:* annyira eláradott vala a nyúzás, fosztás, kóborlás mindenütt az országban, hogy a jámborok alig mehetnek vala ki házokból, mindjárt fosztogatják, ölik vala őket [SKr 89].

Szk: *~t mível. 1630:* 2 Octobris. Szálla az tábor szintén az Hóstát végébe ... az vargák malmát és puskapormalmokot mind elpusztíták, azonképpen itt az város körül való falukon nagy kóborlást, dúlást mivelének [Kv; KvE 159 SB] ✱ *~t tesz (vmin). 1600:* az fogoly legeny ... megh eskeodgyek hogy eo azok keozeott[a] az koborlok keozeott nem volt se semminemeo koborlast kart nem teott ez varoson [Kv; TJk VI/1. 419. — [a]Bocskai kóborló hada között]. *1662:* Katonái, szolgái[a] szerénszerte az országban nagy sok kóborlásokat, fosztogatásokat, lopásokat, dúlásokat tesznek vala, de azokban csak egyet is meg nem büntet vala [SKr 149. — [a]Zolyomi Dávidéi].

kóborló 1. *mn* 1. kóborgó; hoinar, vagabond; umherschweifend/streifend. *1679:* Causa Tsitso Kereszturien-

sis. Szakáts Samuel Koborlo matkajatul Ilonatul el válást kiua(n) [SzJk 138]. *1714:* ez a' Hajás János ... csak ollijan suhonnaj Koborlo vándorlo, földes urát kerülő ember [Somosd MT; BálLt 86]. *1726:* égy Szilágyi György nevű ember ... kötelezé magát keze bé adásával ... örökös, és nem kóborló Sellérségre [Császári SzD; WassLt]. *1765:* láttam ... Milos alias Tyépéj Mihállyt ... valami Banatusi koborlo idegen abrazatu emberekkel innya [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1799:* Salomon István nevezetű kóborló Uj-paraszt ... született nyelven kivül Oláhul-is beszél [DLt nyomt. kl]. *1826:* Szathmár Vármegyének Bikszád Helységebéli Maroszán, Szpatár, és Bordás Juon nevek allat koborlo Szökevény Fő Tolvaj ... gatyába és fürtös Mármorosi Gubába jár [DLt 1038 ua.].

2. elbitangoló; vagabond; weglaufend. *1806:* Pap Vaszalia(na)k ezen el veszet Kanczaja igen koborlo volt mindég Czoveken kellett tartani különben mindjárt el bodorgott [A.várca Sz; BfR 130/1 Dumucza Vaszalia (38) col. vall.].

3. kb. jöttment; venetic; hergelaufen. *1843:* Nagy bolondság tőletek egy kóborló fejérnép[a] szaván megindulni | Ez okon szükségesnek találta a biztosság legelőször is Kerpenyesre kiszállani, holott is a falusi közönségnek nagyobb részét ... élőszóval felvilágosította az iránt, hogy minő tévutakra vezettetett légyen egy kóborló esméretlen fehérnép[b] által [VKp 84, 108. — [a]–[b]Varga Katalin].

4. kb. portyázó; care face incursiuni; plündernd. *1600:* Puelacher Jstwan vram zolgaj (!) Janos ... vallya Egyeb latorsagat nem thwdgya Az Bochkay Vram koborlo taboraban latta zemewel ... igen rezegys vala [Kv; TJk VI/1. 401]. *1662:* a Nyírségben kóborló hadai is Zólyominak az váradi hadak és hajdúság által felverettettek és eloszlattattak vala [SKr 151]. *1690:* Joannes Georgius de Begmansfelt suae Caesariae Majestatis officialis es ... az Miltoságos Badensis Fejedelemtől el bocsáttatván ez országba(n) Szelyel koborlo, es pusztitto Kuruczoknak fel keresésére, es meg fogására, azok közűl depraehendalt eő Kglme ittis szekűnkbe bizonyos szamu Kuruczokat [Szárhegy Cs; LLt].

5. harácsoló; jefuitor; (zusammen)scharrend | prédáló; prădalnic; plündernd. *1614:*(A mv-i templomvár) fundálására az sok kóborló ellenség miatt nappal csak hozza sem férhettünk[a] [BTN[2] 53. — [a]1602-ben]. *1653:* a mi vala a kastélyon kivül, azt mind felkóborlá az hadi nép, mind lábos marhát s mind egyebet. Nagy András egynéhány úttal felült sokad-magával és úgy verte, úgy vágta a kóborló népet [ETA I, 107 NSz]. *1662/1681:* Örökös Őstül maradt Erdőháti Iobbagyom ... igaz Urahoz valo tőkélletessége szerint Varamot Kemeny Janos koborlo Hadaitul, Elensegimtul tőbbekkel edgyüt megh tartotta s oltalmazta [Vh; VhU 333 Zolyomi Miklós ad.lev.]. *1703:* nemellyikűnk mind az Personalis Contributiok miatt, mind az Koborlo Kuruczok miat s másként is elége megh Romlotunk [Fog.; Utl]. *1710:* egy helyet fortificáljanak ... és onnan ... az alá s fel lézzegő és kóborló magyarokat dissipálják [CsH 93]. — L. még ETA I, 94 NSz; SKr 74; TML III, 178.

6. csapongó; care se abate de la subiectul în discuţie; (umher)flatternd. *1828:*(A szószolló) hogy egy egy a' Perhez nem tartozo koborlo gondolatokat a' tilalmas procrastinatio tekintetéből, béirjon — azután minden rémédium applicatioja nélkűlt attol elálva a' Pert tilalmas utakon huzza — arra sem uttya sem Jussa, sem a légitimált szoszollo, sem a' Plénipotentiárius urnak nintsen [Ne; DobLev. V/1129. 2b].

II. *fn* **1.** kóbor (ember); vagabond, hoinar; Stolch. *1666:* Abban-e több haszna ő nagyságának, hogy azt a puszta jószágot más kóborló s fosztók bírják s huzzákvonják, hogy sem mint ilyen szegény hazafia? [TML III, 581 Ebeni István Teleki Mihályhoz]. *1680:* Kraszna vármegyében a gornyikság felállittatott, kik afféle úti levél nélkűl kóborlókra, szökött szolgákra, jobbágyokra, lopokra vigyázván, megfogják és Somlyóra[a] behozzák [TML VI, 541 Kr követi ut. Horváth György számára. — [a]Sz]. *1781:* Furulyás Maphtyé ... edj haszontalan koborlo ... Kendbe ment, ott is ivott meg adossodott s el szőköt [Esztény SzD; Told. 6].

2. csavargó (ember); haimana; Strolch, Landstreicher. *1840:* Ide valo Darabont István ... éngemet ország, világ koborlonak; 's vármegye ugato kutyájának mondott ... én azért hogy ns v(ár)m(e)gye hajduja vagyok, — csak ugato kutya nem lennék [Dés; DLt 1008].

3. harácsoló, prédáló (ember); jefuitor, prădător, persoană care pradă/jefuieşte; Plünderer. *1600:* tetczik az theorwenek hogy azon megh eskeodgyek hogy eo[a] azok keozeott[b] az koborlok keozeott nem volt se semminemeo koborlast kart nem teott ez varoson [Kv; TJk VI/1. 419. — [a]A fogoly-legény. [b]Bocskai kóborló hada között]. *1601:* Zamot akaruan vetnj Kerekes Balintal ... hogy houa es mit dispensalt volna az zeoleore abbol az penzbeol, kit en kezeheoz attam, de rea nem vehettem Jllyen valazt aduan, hogy mind az eo penzeuel egywt hazanal az sok koborlok el veottek volna [Kv; Szám. 9/XV. 22 Jer. Nekel sp kezével]. *1602:* Noha ennek eleotte az Júhnak ez hataron valo lete tilalmas volt, mostan ... az sok dulo koborloknak naponkenth varosúnk keornicol nyargalasa miat ... it zenúedik [Kv; TanJk I/1. 412]. *1604:* az eökeör maradoth az fölpeőrös kezenel, Az alat az koborlok el vittek [UszT 18/165]. *1664:* az mi penig ezek közöt késérvesek még sok hamis njelvek moczkolnak bennűnköt hamisul s czalardul mint ha mi hivattuk volna be azokot az koborlokot ennek az szeghin Hazának pusztitására [UszLt IX. 75. 70 fej.]. *1677:* Csavargó koborlók, szegénségen élődök, minden uton modon meg-fogattassanak, sub poena flor. 500 [AC 253]. *1710:* affféle kóborlok ki tisztitatván annál jobban folyhasson az eő Felsége szolgállattya [KvLt I/198 a gub. Nsz-ből]. *1711:* Valahun pedig affféle kóborlók, prédálók vagy fosztogatók és csak lézengők vagy csavargók hallatnak is passus nélkül ... megfogják [SzO VII, 174 gub.]. — L. még SKr 88, 93, 151–2, 563; TML III, 162, 164, VI, 43, VII, 186, VIII, 500.

4. dézsmáló (ember); dijmuitor, persoană care fură (din ceva); mausende/stibitzende Person. *1595:* Az kertek, zeoleok, koborlok, tarlozok feleol ... vegeztek, hogi se zwret vtan, se eleotte, se zent mihali nap vtan senki kertekben zeoleokben, semmi wdeoben ne merezellien menni es ott tarlozni, mert valakit ot kaphatnak ereós bwntetessel megh bwntetnek [Kv; TanJk I/1. 263].

5. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~jába elcsap* bitangolni hajt (másnak a gabonájába becsapja/ereszti a maga marháját); a da drumul (unui animal la păşune); (ins Getreide eines anderen das eigene Vieh) hineintreiben. *1760:* Csak el Csapta[a]

Koborlojában [Vadad MT; VK. — [a]A marhákat] * ~*(já)ban jár/vagyon* kóborlóban/*rég* kerengőben van; a umbla haimana/haihui; im Herumschweifen befindlich. *1710:* égy Oláh Gabor nevü Jobaggya ... Égy néhány Esztendeje Koborlojában volt [Nyárádszt.László MT; Sár.]. *1757:* Sipos János ... két Esztendeig Felejtároskodván ugy szöket el s az ota kobarlojában vagyan [M.bölkény MT; Ks 4. VII. 8]. *1761:* Job. Fugitivi Sándor Tamás ifju Legeny ... ennek elötte égy néhány hetekkel innen el menvén, most koborlojában vagyon [Krizba Br; BrÁLt Conscr. Dom. Törtsvár 836. — Binder Pál kijegyzése]. *1782:* Todor ... ámbátor koborlob(an) járt is gyakran, mind azonáltal Jobbágyi nevezetétt s, kőtelességét ... nem mellőzte | Todor is mikor koborloják(an) nem járt ... kezdett az Méltóságós uraság rajta addig volt Jurisdictioja ellen rugodazni [M.fodorháza K; Eszt-Mk].

kóborol 1. kóborog; a hoinări/vagabonda; herumschweifen/streifen. *1641:* Azután ismét odajövének ketten ... s még három ejtel bort kérnek ... Még mondám, hogy mit kóborolnak éjjel annyit [Mv; MvLt 291. 288a]. *1684:* Mivel hét esztendőktöl fogua(n) nyavalyias Szabo Mihally csak periclitalt felesege Ratz Sofi miat szama nelkül hagyta el mostis tsak szellyel koborol ... mint hűtetlentöl Ratz Sofitol absolvallyiuk [SzJk 201]. *1754:* (A Rusz família tagjai) eleget koborlottanak imit amot [Halmágy H; Ks 101]. *1778:* A' Medjesi ón-gyártó ... tsak kóboról, ha haza jö-is, egy fél nap mulat, s menten megint el lábog mas felé [Szederjes U; TL gr. Székely László lev.]. *1783:* Fattyu Thodor ... koborolni szókótt volt imitt amott az hol lehetett lakván, mind addig logoban volt mig uraság engedeméböl házat épitvén magának belé nem költözött [Kovácsi K; Eszt-Mk]. *1840:* Molnár Tamás ... egész nap ott koborlott [Usz; KLev.]. — L. még CsH 92; VKp 86.

2. portyáz; a face incursiuni; auf Streifzug gehen. *1705:* Mindezek után Herbeville generál hírivel én Gyaluba[a] felindulék, noha nemigen bátorságos vala, a kurucok majd minden éjjel inkább Gyalu körül kóborolván [WIN I, 644. — [a]K].

3. rabol; a jefui/prăda; rauben. *1573:* Anna Lakatos Antalne ... vallia ... Balasy gergel ... Megh zolitia Imre deakot ... Mond gergel Myre hogi meg koborlottad hazamat, Mond neky az felesege vay ne(m) koborlottah hane(m) en hozattam ely Mint Marhamat [Kv; TJk III/3. 230]. *1604:* Azt en ne(m) tudom ha koborlottak Boros Ferencz es Giorgifi vr(am) az zekeren vagy ne(m), de azt tudom hogy Georgifi Peter az Peter Gereb kochy kerekenek singh vasaiban egy sakban hazahoz hozott vala egy falkat [UszT 16/28 Mart. Georgifi de Zataloka[a] vall. — [a]Zetelaka U]. *1614:* Báthori Gábor[a] ... Az sok latrokat, hajdúkat minden ok nélkül reahozá országára, szabadon hadja dúlni, fosztani, kóborlani [BTN~ 74. — [a]1613-ban és elötte]. *1653:* Többször is kóborlottak ugyan csoportonként való hajduk ... a hajdu ... csak jött s ment, úgy kóborlott, a mit kaphatott aval elment egyik csata, és két három óra múlva más jött helyébe [ETA I, 72 NSz]. *1660:* Hazamnal koborolvan egy Asztal fedelet vit el [Sszgy; HSzjP]. *1677:* Az új fogadott hadak dolgábúl ő nagyságának czekrül kell gondolkodni. ... 2. A ki fizetést fel nem veszen, azokkal mit kell csinálni? már eddig kóborlott, bitanglott az ő nagysága zászlója alatt [TML VII, 500 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

4. (fel)prédál; a devasta; plündern. *1662:* Söt a kegyetlen, pusztításban, rablásban telhetetlen tatárság a Szamoson is általmenvén, az Érmellyékének s Nyirségnek is egy darabját újobban is felnyargalta, rablotta, kóborlotta vala [SKr 659].

5. dézsmál; a vămui; mausen, stibitzen. *1586:* ez peter ... ez varos zeolcyet Iarta lopta zanzandekkal koborlotta, egieb orsagokbanis tapaztaltatot ... egieb sok Aprolek lopasokis bizoniultatnak rea [Kv; TJk IV/1. 568]. *1594:* Biro vram ... kialtassa megh, hogi senki ... semmi wdeoben, az kertekben ne talaltassek hogi ot koborollion, tarlozzon, mert valakit megh foghatnak, erdeme zerent megh fizetnek neki [Kv; TanJk I/1. 239]. *1639:* Zy Martonne ... monda hogy miert hagtatok az mas ember gjüpüien be ... szerreöl szerre koborlottatok az mas ember szeölejett | Danit Istuanne, Szeöcz Danielne, es Munkaczi borbely Istuanne, kereztül jarjak az szeöleöket, es koborlottak, es az en szeöleömbenis szakasztottanak [Mv; MvLt 291. 180a, 182a]. *1727:* Ha valaki kerti vetement pusztítana es mas ember gyümölcsös kertit koborolna, pusztítana lopna forint az büntetese [Kisborosnyó Hsz; HSzjP].

6. kb. harácsol; a prăda/jefui; plündern, brandschatzen. *1805:* az egesz falut el jesztven koborlottak sokat a falun [Kovászna Hsz; HSzjP Joan. Gaspar (40) jb vall.].

kóborolhat 1. kóboroghat; a putea hoinări/vagabonda; umherschweifen/streifen können. *1662:* (A fejedelem) egy rész népével, mind Szendrőt, Regécet megrekesztette és kapuit betétette vala, hogy károkat belőlök ne tehetnének, kinn ne kóborolhatnának [SKr 243]. *XVIII. sz. v.:* A kinek van birtokában, Harom-négy tallér markában, A bizony koborolhat [EM XX, 498 Sándor János énekgyűjt.].

2. rabolhat; a putea jefui/prăda; rauben können. *1662:* a maga nemzetén való húzáson, vonáson, tolvajkodáson, kóborláson tanuló szabad legényeknek ... azelőtt hírek sem hallatott, hanem csak nemrégen, hogy ... minden rend, fenyíték nélkül a szegénységen mindenütt szabadosan kóborolhatnának [SKr 546–7].

kóboroltat 1. kóborogtat; a face să hoinărească; herumschweifen/streifen lassen. *1618:* (Tóth Mihályt) nem akarták annyi(t) aláfárasztani s kóboroltatni, hanem Trapezunton szállitották meg [BTN~ 172].

2. raboltat; a face să fie prădat/jefuit; rauben lassen. *1653:* A hajdukat Mihály vajda ... szabad nyereségre elbocsátja, hogy az országot égessék, rabolják és dúlják a mint akarják. Ez a Mihály vajda dolga nem vala Bástának akaratjából, és ugyan is megszóllitotta róla, hogy az országot ne dúlassa, kóboroltassa [ETA I, 60–1 NSz]. *1657:* Bethlen Gábor ... Szeben városát az szászoktól minden igaz ok nélkül elvötte volt ... az várast felverette, kóboroltatta, prédáltatta és elfoglalta [KemÖn. 28].

kóboroltatás portyáztatás; incursiune; Streifzug. *1662:* És hogy Rákóczi fejedelem hadainak főképpen Szatmár, Szabolcs vármegyékből, Ónodból s török nemzetre való csatázása, kapdosása s azon hatalmas nemzetségnek kóboroltatásával való ingereltetése meg-

zaboláztatnék, palatinus nagy szorgalmatossággal kéretik vala [SKr 479].

koboz *táj* kobza; cobză; Laute, Leier. *1638:* ez az süueges Ianos egjkor monda hogj haza megie(n) el hozza az eö kobzat s el mene egjkor oda jöue az kobozzal | Hallam ... hogi kerkedet volna Cziszar Dani hogi az kobzotis el uettek az süuegestül az hatahoz uertek [Mv; MvLt 291. 126b]. *1657:* Munkácson azért vagy harmadnapig vigan lakánk ... Balling ... fejedelemasszony ott lételekor, osztja vala az táncot, s járja is vala, kobzát is elővette, kinek az akkori időben leghíresebb mestere vala [KemÖn. 150]. *1873:* kobza = lant vagy guitareszerű hangszer [Hétfalu Br; Orbán, SzfLeir. VI, 136].

Szk: ~ *forma medály. 1734:* Edgy koboz forma médály melyben vagyon negyvenn négy rubint [Nsz; Told. 19]. *1735:* Egy Arany koboz forma Médály 44. egy forma Rubint benne [Marossztkirály AF; i.h. 2] ✱ *kobzot penget. 1614:* Lattam Igaz elegge hogy czyokolta Imrephinet Bathori Gabor, az eölebennis wlt kobzotis pengetett az Azzony eleőtte [Nsz; VLt 53/5267 Cyprianus Seyler (21) udv. fam. és musicus vall.].

kobzos *táj* kobzás; cobzar; Lautenschläger, Leierspieler. **Szn.** *1597:* Borbely Benedek Kobzos Ianos legenye [Kv; TJk VI/1. 50]. *1611:* Borbely Janos Alias Kobszos. Bihari Borbely Mihaly, Kobszos Borbely Janos Vra(m) Legenye [Kv; TJk VII/2. 25]. *1613:* Joanne Borbely vulgò Kobzos. Joanne Barbely alias Kobzos [Kv; PolgK 124]. *1616:* Joannes Tonsor alias Kobzos. Kobzos Janos [Kv; TJk VII/2. 335, 341]. *1625:* Keozep uczaban ... Kobzos Janos haza [Kv; RDL I. 126]. *1629:* Kobzos Janosne Katha Azzony [Kv; TJk VII/3. 15]. *1648 e.:* Mester emberek ... Kobzos Jakab. Hegedűs Gergely[a] [BesztLt XVII. sz. kelt. ir. II. 293. — [a]I. Rákóczi György udvarnépe között]. *1655:* St. Kabzos [Kv; CartTr II] | Kobzos Jstván [Kv; i.h. 889 Mich. Csepreghi (53) vall.]. *1666:* Waradi Borbeli Ferents (!) relictaia Kobzos Sofia Aszszoni [Kv; KvRLt VII. 6. 7]. *1670:* Kobzos István Colosvári edgyik Hűteős Assessor [Kv; JHbK XXIV/25]. *1684:* néhai Kobzos Tamás Nemes fundusa [M.borosbocsárd AF; Incz. V. 51a, 52a]. *1689:* Kobzos Tamas [Szőkefva KK; Szád.]. *1696:* St. Kobzos senior civitatis Colosvar [Kv; KvTOkl. II, 398].

kóc '?' **Hn.** *1699:* Kocz vápa nevű hellyben (sz) [Szentdemeter U; EHA].

koca 1. scroafă; Sau. *1656:* Eőregh Artany Nro 22. Eőregh fias diszno Nro 21. Kocza Nro. 28 [Doboka; Mk Inv. 11]. *1681:* Őreg kan Nr. 3 ... Öregh kocza Nr 26. [Vh; VhU 569]. *1745:* Havasalföldi kan Sertés nro 1 ... Efféle öreg kotza no 2 Efféle esztendős ártány nro 1 Efféle esztendős eme nro 4 [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1765:* Piros kotza [MNy XXXVI, 198]. *1810:* egy nagy kotzája a' bénnulás mellett megis vetett [Dés; DLt 82]. *1811:* két Eme Sertés v. Kotza [Mezőcsán TA; LLt 12/9]. *1813:* Esztendőre menendő Katza [Alpestes H; Told. 18] | egj nagj Kesej kotza [Ádámos KK; Pk 5]. *1819:* egy ... rűdeg sertés ol melyben ... tanáltatnak ... Nagy Kan nrô 3. Gönne vagy Kötza nrô 23 Artány nrô 12 [Baca SzD; TSb 6]. *1827:* 1827dik Esztendőben Xber 4 kén Gyerő Wásárhellyre[a] Telelésre indíttava (!) a Zsertések (!) lévén eszerént Nagy Katza 7. 2 Esztendős Katza 18. 2 Esztendős Ártán 4. Dto. Kann 2. Esztendős Katza 5 [Csapó KK; RLt. — [a]K]. *1839:* lévén egy fejér kotzája az őszszel meg maladzott [Dés; DLt]. *1845:* Nagy vén katza [Lunka KK; EMLt].

Szk: *ez idei* ~. *1681:* Ez idei kocza Nro 20 [Vh; VhU 569] ✱ *magló* ~. *1836:* Egy maglo kotza malattzával Rh fl. 30 [Kv; Pk 3] ✱ *malacos* ~. *1791:* In Martio ... a Malaczos koczákra Udvarba s Majorba lévő hizo, és rűdeg Majorságokra 67 véka Csős Tőrők Búza [Ks 108 Vegyes ir.] ✱ *malac(o)zó/maladzó* ~. *1748:* adának ... egy fejér szőrű malaczazo Koczát [Hosszútelke AF; Kath.]. *1810:* égy Maladzo kotzája meg dagadt volt [Dés; DLt 82]. *1813:* Malatzzo nagy katza [Alpestes H; Told. 18]. *1827:* Van nagy 6 malatzo Kotzák (így!) [Mocs K; i.h. 39] ✱ *meddő* ~. *1824:* Egy fekete meddő Katza [Fugad AF; HG Mara lev.] ✱ *rideg* ~. *1797:* A Diszno olban négy rűdeg kotza, és négy Malatzak ... Két Kövér Sertés [M.igen AF; DobLev. IV/777. 19]. *1849:* Egy rűdeg kotza negy fél esztendős malatzával [Dés; DLt] ✱ *tavalyi* ~. *1681:* Tavalyi kocza Nr 24 [Vh; VhU 569].

2. kocamalac; purcea; Jungsau. *1751:* Egy katza Disznó, ennek három malatza ketteje Ártán, edgyik Katza [Esztény SzD; Told. 25].

3. *1881:* Azt nem is mondom neked, milyen igazán örvendenék, ha hébe-korba irnál. Nem olyan „koca" e mesterség. Sok hasznost lehet elérni vele — s már ez okon is érdemes, hogy értelmes ember foglalkozzék vele [PLev. 91 Petelei István Jakab Ödönhöz].

◇ **Szn.** *1614:* Kocza Janos Ar(vaia) ppix. Kocza Thamas Ar(vaia) ppix. Kocza Varga zs. Kacza János zs [Tusnád Cs; BethU 442]. *1622:* Kocza Thamas az Nagiobik [Kozmás Cs; BLt] | Kocza Thamast es Jakabotis tudom hogj Beczj Palnet mint Jobbagj ugj szolgaltak [BLt 3 Blasius Chyobod de Kozmas (40) ppix vall.]. *1751:* ennek előtte cir. 30 esztendőkkel ez Nms Somlyai Reformata Ecclesiab(an) Belső hivatalb(an) az az Oskola Mesteri szólgálattb(an) szolgált Nehai Botzoni alias Kotza Gergelly négy esztendőkig ... maga Nehai Botzoni Kotza (így!) Gergelly Ő kglme is ennek előtte cir. 20. 22 esztendőkkel ugyan ezen Nms Kraszna V(á)r(me)gyéb(en) Ilosva nevű Hellységb(en) Papi hivatallyáb(an) decedalt [Borb. II].

kocadisznó kocasertés; scroafă; Mutterschwein, Sau. *1681:* Ezen esztendőben esendő Aldozo Csötörtökre, fellyeb meg irt ne(m) adozasokert adnak husz io öreg disznokat, melynek Tize legyen kocza diszno, kilencze artany es egy io öreg kan [BfR Thuroczi András közbiró, Désfalván[a] lakó kezével. — [a]KK]. *1687:* Két öregh kocza disznot, Tiz süldőivel együtt [Déva; Szer.]. *1751:* Egy katza Disznó, ennek három malatza ketteje Ártán, edgyik Katza [Esztény SzD; Told. 25]. *1757:* Kotza Disznok nagyok hizok [Pusztasztmiklós K; Berz. 3. 1/9].

kocagönne kocadisznó; scroafă; Mutterschwein, Sau. *1814:* Az Curián Nap kelet felől egy Maglo Sertesek(ne)k valo Diszno pajtaj (!) ebben vagyon ... Négy Nagy kan ... tizen hat Nagy kotza ... két fejer esztendős kotza gönne [Mezősályi TA; RLt].

kocamalac purcea; Jungsau. *1791:* Más fél Esztendős Kotza Malatz Nro 5 Esztendős Kotza Malatz Nro 7 Esztendős Ártány Malatz Nro 9 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/37]. *1794:* Tavaszi Kis Artány és kotza Malatzak [Nagyfalu Sz; CU]. *1805:* Egy Tarka Eme és egy veres ... Két Kotza Malatz [A.jára TA; BLt 9]. *1842:* Ideji artány malatz 18. Ideji kotza malatz 17 [Uzdisztpéter K; TGsz 33].

kocasertés kocadisznó; scroafă; Mutterschwein, Sau. *1760:* Kendben ... Az múlt éjszaka egy jó koca-sertésem ... a pap kertibe ment [RettE 110]. *1765:* két őreg katza Sertés [Mv; Sár.]. *1804:* a Dési Ur ... Basa nevű kortsomárossa 4 Malatz és 1 kotza Sertéssei örökké a Czitz hegyi Szölők ajjába jártak és keringettek minden Pásztor nelkül [Dés; DLt 82/1810] | Négy Nagy Kotza Sertés és hat Süldők [A.jára TA; BLt II. 11]. *1839:* Én az előmbe állított sárgás kotza sertést esmérem [Dés; DLt]. +

Szk: *rideg ~*. *1808:* az elszökött Kiszo Iuon Marháibol többet hajtattaké bé ... egy rüdeg kotza Sertésen kivül? vagy nem? [Szászerked K; LLt vk].

kocasüldő scroafă tînără; Jungsau. *1791:* Esztendős Ártány Süldő ... Nro 2 ... Esztendős Kotza Süldő hizóban Nro 3 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/37]. *1811:* Artánj süldök ... Kotza süldők [Ádámos KK; Pk 5].

koccanás horpadás, ütődés; turtire; Verbeulung, Einhöhlung. *1846:* Egy magos arannyozott Findsia ... a' felsőin egy kis koczczanás [SLt].

koccant szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ a nyelvben táj, elav* kocsint (nyelvhibát ejt); a face greşeli de limbă; Sprachfehler machen, fehlsprechen. *1823–1830:* Mondom, hogy Bethlen Elek vagyon, azonban még kettőt-hármat szólván együtt német nyelven, észreveszem, hogy ő nem született német, mert koccant a nyelvben. Megszólítám magyarul: Az úr magyar? Ő is magyarul kérdi: Talán az úr is magyar? Mind a ketten igennel felelünk, s nagyot kacagtunk [FogE 244]. — Vö. a *koccsant* és *kocsint* címszóval.

kocka 1. játékkocka; zar; Spielwürfel. *1628:* Egy Os tabla, karikaiaual, koczkaiaual [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 1]. *1788:* Egy víseltes ostábla kotzka nélkül [Mv; TSb 47]. *1880:* Nagyon örvendek, hogy kevesen folyamodnak, s hogy e szerint nem valószínü, hogy vakot üssön a kocka (be furcsa kockáik lehettek a mi őseinknek, melyeken egy vak lapnak is kellett lennie, mert a mai kockanak mind hat lapjan látni pontokat, s legalább egyet) [KW. Arányi Lajos nyil.].

Szk: *~t vet. 1704:* Azt is ma hozták hírül, hogy az sok kapitányok kockát vetnek egymás között, hogy melyik mely felé megyen, mert különben nem egyezhetnek meg, mindenik első akarván lenni a dologban [WIN I, 155].

2. kockajáték; (joc de noroc cu) zaruri, barbut; Würfelspiel. *1710 k.:* Nevetség, hijábavalóság és játékra, mint akármely gyermek és ifjú, felettébb hajlandó, sőt vásott és a játékban telhetetlen s fáradhatatlan volt az én gyermekségem és felserdült ifjúságom; de nem veszteg ülő, mint a kocka, kártya, szák, sakk, micsoda, hanem a testnek ingatásával járó játékokban gyönyörködtem, mint a labda, forgattyú, parittya ... nyíllal való lövöldözés és madarászás, etc. [BÖn. 501]. *1732:* ezen palotának két ajtai felett két felöl az ajtó Szemöldök párkánján vannak heljheztetve két világi gjönjörüségekben magokat mulatozo, edgjik pénzel kevélykedö, másik koczkában gjönjörködö, kaczagva bolondok ábrázattját representalo effigiesek [Kóród KK; Ks 12/I]. — L. még BIm. 987; CsH 463.

Szk: *~ban/t játszik. 1573:* Cheres Iacab es Payor Istwan ... valliak hogy Eok ketten wlnek volt az kapw keozet hwl az Nyreok mywelnek Iachanak volt ketten kochkat [Kv; TJk III/3. 78]. *1583:* Marthon Deak es Tauszner Lukach ... valliak, Menenk Calmar Ianoshoz ... Hat ot vagion Semmy Iacab, es kochkaban Iaczanak eg Massal [Kv; TJk IV/1. 169]. *1593:* Aztalos Lukach vallia ... Albert Marton ... kartiat koczkat jacczot korchomakon [Kv; TJk V/1. 421].

3. szk-ban; in construcţii; in Wortkonstruktionen: *~n forog* veszélyben forog; a fi în joc/primejdie; in Gefahr schweben. *1847:* sokszor még az életem is kockán forgott, mivel a felséges királyi guberniumtól parancsalat jött a három helyből való kiirtásom erránt [VKp 155] ✱ *~ra hagy* veszélyben hagy; a lăsa/pune în pericol; in Gefahr lassen. *1662:* Szendrőből is praesídiumát kihozatta vala, nem akarván azokat is kockára hagyni ... ha harcot kellene állani [SKr 221] ✱ *~ra hányatik* kockára tétetik; a fi în pericol/periclitat; aufs Spiel gesetzt werden. *1710:* Látván Zrínyi Péter[a] a fejére következendő veszedelmet, elbúsulván azon, mely álnok practicával csalatott le lábáról páter Forstall által, a császár assecuratóriája ellen feje s jószága kockára hányatott, olyan levelet ír rabságában a császárnak ... melyet senki ... szánakodás nélkül nem olvashat [CsH 83. — [a]A Wesselényi-féle császárellenes szervezkedés tagja, 1671-ben kivégezték] ✱ *~ra kitesz/vet* kockára tesz; veszélyeztet; a pune în pericol; aufs Spiel setzen, gefährden. *1657:* És vajha nagyságodat[a] is megnyerhetném s vihetném Istennek és az hazámnak, bizonyára kész lennék életemet érette kockára vetni [KemÖn.119. — [a]Pázmány Pétert]. *1710:* Béldi Pál ... inkább akará magát s egész házát kockára kitenni, mint hazáját szemlátomást elveszni megengedni | a fővezér is nem jovallja vala, hogy egy ember kedviért az egész birodalmat kockára vessék [CsH 133, 453]. *1758:* Annyira szerettem akit hozzám sincerusnak tapasztaltam, hogy véremet, becsületemet érette kockára vetni nem irtóztam [RettE 79] ✱ *fordul a ~* vhogyan alakul a helyzet; a se schimba situaţia/calimera; das Blatt/Blättchen wendet sich. *1676:* Pater Jósát az én tetszésemből nem most bocsátanák ki s bizony meglátnám, mint fordul a koczka [TML VII, 185 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1759:* Csakhamar másképpen fogott fordulni a kocka, mert azóta többet effélét[a] nem volt szükség irni, bár ezt is hagyták volna el a jámborok, mert az effélével csak irritáltatik az ellenség [RettE 84. — [a]Az ellenséget gúnyoló versezetet] ✱ *vakot üt a ~* vakot vet a kocka (nem sikerül vmi); a nu reuşi ceva; etw. mißlingen. *1880:* Nagyon örvendek, hogy kevesen folyamodnak, s hogy e szerint nem valószínü, hogy vakot üssön a kocka [KW. Arányi Lajos nyil.].

4. *bőség ~ja. 1811:* Az Emberi Nemzet, bizony, ugy alkatott, A' bővség kotzkája, ha vét néki hatot ... A' kemény, és erőss munkát el-mellőzi; De kezdje keményen tsipni a' lug nyakát, ... Mindjárt a' munkáját seré-

nyen dolgozza, És meg-kettőztetett erővel fog-hozza [ÁrÉ 21.].
◇ **Án.** *1674:* Koczka (vizsla) [EM XLIX, 535]. *1676:* Koczka (ua.) [i.h. 536].

kockafánk fánkfajta; un fel de gogoașă; Art Pfannkuchen. *1753:* kotzka fánk(na)k valo hat darab pléh forma nro 6 [Mezőzáh TA; Told. 18].

kockaforma kockás minta; model în carouri/formă de pătrățele; Würfelmuster. *1682/1687:* Attam ... kett kender uaszon koczka formara szőtt Uy abroszokat, de ezek nem uoltak megh őszue uarua [Fog.; Borb. II. Rákosi Anna kel.]. *1722 k.:* vagyon harom kender vaszon Abrosz, az edgyik Sáhos Koczka formara, a masik negy nyüstes, kék es veress fejtő vagyon beleje Szőve, az harmadik sima vaszon, clegyes fejtőből valo agak vadnak benne varva [Beresztelke MT; GörgJk 80].

kockahím kockás minta; model în carouri/formă de pătrățele; Würfelmuster. *1732:* Tompa Miklosne Aszszonyom is adott egy kotzka himre szőtt abroszt a neve fel van varva [Kisborosnyó Hsz; SVJk].

kockajátszás kockázás; joc de noroc cu zaruri; Würfeln. *1577:* Az koczka kartya Jaczas felol eo kegmek vegeztek hog affele lezegeo Ieoweweny legent ky korchyoma(n) iazyk es dologra ne(m) Iar, azt az kalitkaba wytesse be eo kegme Byro vram [Kv; TanJk V/3. 154a].

kockájú vmilyen kockás mintájú; cu desene în formă de carouri, cadrilat; von/mit irgendeinem Würfelmuster, gewürfelt, kariert. *1809:* Egy fejér kotzkáju Szikszákos pergált viganó | Egy köntősnek való tarka kotzkáju párisi Lévántin [Koronka MT; Told. 19]. *1819:* Kék házi Sáhos apro kotzkaju abrosz [Kv; Pk 3]. *1837:* Nagy kotzkáju rozsás Cseléd abrosznak valo 48 sing [Szentbenedek SzD; Ks 88. Oszt. 8]. *1840:* Egy Fersing veresses kotzkáju ... Egy Fersing kotzkás jó [Dés; DLt 1590].

kockáltatás szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: *élete ~a* élete kockáztatása; cu riscul vieții sale; mit Lebensgefahr. *1671:* urunk ő nagysága az fő vezérhez küldött vala azon faluk végett, micsoda életemnek koczkáltatásával vittem végben azt az utat [TML V, 657 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

kockás I. *mn* **1.** kocka alakú; în formă cubică; würf(e)lig. *1714:* Scofiomos koczkás gomb nro 18 [Kv; Pk 6]. *1789:* Vagyon egy fél singes kotzkás Zöld festékes jo vas Sorkas, záros persellyes Ladátska, benne egy kis tojoka Iskotulja [Abásfva U; EMLt]. *XVIII. sz. m. f.:* két öveg etzettel teli viola az edgyike az másika rosa etzet fél ejteles kotzkás öveg 1 Fertályos 1 [Szentdemeter U; LLt].
Szk: *~ tészta. 1823–1830:* a gazdaasszony ... elévette a bográncsot ... felakasztotta két ágos fa közi a tűz felibe, szalonnát aprított, a bográncsba hányta ... midőn a tepertyűs, zsiros víz felforrott, egy ruhatarisnyából kockás tésztát vett ki, melyet még otthon Debrecenben készített, ebből jó bővön hány belé a vasfazékba, azután kitálolta [FogE 265–6].

2. kockamintás; cu desene în formă de carouri, cadrilat; kariert, gewürfelt. *1728:* Abrosz koczkás rettzes Bethlen Sofi Aszsz(onyom) coll(atuma) [Oltszem Hsz; SVJk]. *1746:* Egy asztal keszkenyő kotzkás, melly(ne)k egyik rendbéli táblája aranyas, körül fejér recze vagyon [Uzon Hsz; i.h.]. *1793:* egy drap d'or Lajbel, selyemmel elegyes kotzkás viragos [TL Conscr.]. *1807/1818:* Selyem Nyak keszkenő kotzkás [Mv; Told.]. *1830:* Ágytakaró: szőtös kék kotzkás három [Msz; i.h. 19]. *1842:* Kis Juliánnának ... sárgás szemibe huzatt keszkenyő a fején, sárgás spanyalét kotzkás ujas [DLt 1019 nyomt. kl].
Szk: *~ abrosz. 1637:* Egy koczkas Sahos haromszel abrosz f. — d. 75 [Kv; RDL I. 24]. *1693:* Egy koczkas sahos abrosz [Ne; DobLev. I/38. 8b]. *1811:* Egy fejér fáin Sáhos, kotzkás abrasz, igen finum kőtőtt [A.ilosva SzD; SzConscr.] ✱ *~ asztalkeszkenő. 1652:* Nyolcz koczkás asztal keszkenő [Nsz; IB X. 2 Bethlen István lelt.]. *1789:* vettem kezemhez ...2. Tutzet kotzkás vékony asztal keszkenőket [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.]. ✱ *~ bársonylájbli* kockamintás bársonymellény. *1850:* Egy fekete posztó, sinórral kivarott magyar lájbli ... Egy fekete, nehéz atlasz lájbli ... Egy sötét zöld, nehéz bársony lájbli ... Egy koczkás bársony viseltes lájbli [Mv; DE 2]. ✱ *~ bujavászon-abrosz. 1763:* edgy végh Koczkás buja vászon Abrosz [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.] ✱ *~ cic* kockamintás kartonszerű gyapotkelme. *1839:* 12 sing vereses tzitz ... 12 sing kotzkás tzitz [Körtvélyfája MT; LLt] ✱ *~ fersing* kockamintás felsőing. *1856:* Varga Susi fizetése ... 2 fersing lajbistol egyik karton egyik kotzkás ... Kotzkás fersing [Körtvélyfája MT; LLt] ✱ *~ forma. 1768:* Kotczkás formába szőt vekőny (!) Abrosz [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116] ✱ *~ futa* kockamintás kelmefajta. *1630:* Bolgar Janosne szolgaia hozot teöreök országbol ... 10. végh koczkás futát ... d 24 ... 52 végh veres futa Eöuet ... d 48 ... 200 végh keoz apro futát ... d 48 [Kv; Szám. 18b/IV. 64] ✱ *~ gyolcsabrosz. 1726 u./1770 k.:* A(nn)o 1720. Szamosujvárb(an) lakó Szabó Ferentz Ur(am) s Felesége Szász Kata Aszszony adtanak a' Némethi Eklésia számára Lengyel Országi, Sáhos kotzkás gyólts Abroszt [Szamosújvárnémeti SzD; SzConscr. 186] ✱ *~ háziszőtt. 1839:* A Háloházban egy kotzkás házi szőttel bé vont divány [Kv; Ks 73/55]. *1841:* A Hálo házban ... Egy kotzkás házi szőttel bé vont divány [Egeres K; Ks 89] ✱ *~ háziszőtt-iberok* kockamintás háziszőttes kabát. *1818:* Egy kék kotzkás házi szőtt ujj Iberok [Kv; HG Ádámosi Végh lev.] ✱ *~ ingváll. 1788:* egy kotzkás virágos Slajer belső gallér, egy pár kotzkás virágos Ing váll [Mv; TSb 47] ✱ *~ kanapé* kockamintás kelmével bevont kanapé. *1835:* Egy veress Sráfos kotzkás Kanapé [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] ✱ *~ karton-derékalj. 1819:* egy kék Karton Kotzkás kisseb derekaly [Kv; Pk 3] ✱ *~ kenderabrosz. 1816–1817:* Vagyon egy 3 szélyből tót kőtésekkel egybe foglalt kotzkás kender Abrosz [Szentgerice MT; Palotay 21] ✱ *~ keszkenő. 1820:* Tiz kézbeli kotzkás szőttes keszkenyők 20. Rf [Árkos Hsz; HSzjP] ✱ *~ kittel-vánkoshaj. 1625:* Egy ui kittel wankos hai rosas czifraiu f. —/80. Más egy koczkas kittely wankos hai f. —/60 [Kv; RDL I. 126] ✱ *~ kreditor* kockamintás kelmefajta. *1789:* (A) Lallybli virágos és Kotzkás Kréditor, bérléssel [Mv; ConscrAp.

21] ✱ ~ *kreditorkaput* kockamintás felsőkabát. *1781:* Egy Lang szín kotzkás Creditor kaput [Mv; Told. 9a] ✱ ~ *lajbli* kockamintás mellény. *1769:* Csik Sz. Simoni Endes Josef ur(am) Paludgyai Josef nevű Szakácsa ... veres koczkás lajbliba ... elszökvén [UszLt XIII. 97] ✱ ~ *lengyolcs-abrosz. 1816:* Takáts szőtte kotzkás len gyólts dufla Abrosz [Szentgerice MT; UnVJk] ✱ ~ *merinó-bunda. 1823:* Kotzkás Merinó ujj Bunda kék Rókával és tarka prém béléssel [LLt Csáky-per 601. L. 1] ✱ ~ *patyolat. 1804:* két slesiai gyolts also fersing egyik varot patyolattal, a' másik kötzkás patyolattal garnirozva [Koronka MT; Told. 19] | 4 nagy felsó keszkenö edgyik közzülök fejér kotzkás Patyalatt [M.köblös SzD; RLt Mohai Farkas hozomány-elism.] ✱ ~ *patyolat-ingváll. 1788:* Egy pár duplás Patyolat Tászlo, hozzá valo belsö gallérral, ki ritkázva, ehez valo varrott udvari gallér, hozzá valo kotzkás virágos patyolat Ing váll, és sujtásos virágos patyolat kötö [Mv; TSb 47] ✱ ~ *petine(t)* kockamintás kelmefajta. *1809:* Egy Köntösnek valo féjér kotzkás Petinét [Koronka MT; Told. 19]✱ ~ *petine-fátyol* kockamintás fátyolfajta. *1805:* 16 1/2 sing Kockás Petine széllyes Fátyol ... 5 1/4 Sing széllyes Virágos Petine fátyol [Mv; i.h. 74] ✱ ~ *selyemkeszkenő. 1829/1830:* Egy rojtos, kotzkás, selyem keszkenö [Zabola Hsz/M.régen MT; TLt Közig. ir. ad 196 néhai Darnótzi Jánosné Nalátzi Anna ing.] ✱ ~ *selyemköntös. 1810:* Egy olaj szin Sleppes Kotzkás sellyem Köntös [Kv; Berz. 20] ✱ ~ *slájer. 1758:* Két pár veszszös Sláér Ingváll ... Egy pár koczkás Sláér [Nsz; TSb 21] ✱ ~ *slájergallér* → ~ *ingváll* ✱ ~ *sponyolétdarabocska* vmilyen kelme-darabocska. *1841:* Kék kotzkás Sponyolét dorobotska [Dés; DLt 466] ✱ ~ *struck-nadrág. 1850:* Egy koczkás struck nadrág ... Egy mellértes struck nadrág [Mv; DE 2] ✱ ~ *szél. 1841:* Egy ujj Keszkenö fejér földje fekete kotzkás széllel [Dés; DLt 466] ✱ ~ *szőrnadrág. 1850:* Egy koczkás, fejéres birka szövetü ször nadrág [Mv; DE 2] ✱ ~ *szőrnyakkeszkenő. 1840:* Visel világoskék 's virágokkal petyegetett szoknyát ... setét koczkás ször-nyakkeszkenöt [DLt 702 nyomt. kl] ✱ ~ *szőrszőnyeg. 1849 k.:* Kotzkás ször szönyegek kasztenen és kis asztalon [DobLev. V/1280] ✱ ~ *tót abrosz. 1816—1817:* Egy kotzkás ró'sa's igen szép újadon új égy Szélbeli Tóth Abrosz [Szabéd MT; Palotay 22] ✱ ~ *tüll-fökötő. 1816:* Kotzkás dül fokötö ... 25 xr [Kv; Born. IV. 41] ✱ ~ *vászon. 1714:* Kotzkas Vaszonnjal boritott Párna [AH 54] ✱ ~ *viganó. 1818:* Egy veress kotzkás házi szött rongyos vigánó [Kv; HG. Sylvester Györgyné Ádámosi Végh Zsuzsánna halála után a kel-ből a családnak visszaadott holmik között] ✱ *krakkai* ~ *abrosz. 1816:* Egy Krakai kotzkás rojtos végü Abrosz [Iszló MT; UnVJk 178].

3. kockázott; cu pătrăţele; mit quadratischem Muster. *1668:* Egy merön Arannias Koczkas pohar [Mk Kapi György inv. 5]. *1756:* romlando félben lévö Koczkás enyvezett Ajtaja Nyilik bé vulgo az Ur Házaban [Branyicska: H; JHb LXX/2. 18]. *1802:* Egy Diofa négy szegü kotzkás jádzó kis asztal négy Lábakon [Ne; DobLev. IV/858. 4b].

4. kockalapokból kirakott; acoperit/pardosit cu plăci cubice; mit quadratischen Platten belegt. *1823–1830:* Aki ide[a] be akar menni, az ajtón kivül törölje meg a keféhez a papucsát, mert a pádimentom igen fáin viaszozott kockás farakás [FogE 183. — [a]A drezdai könyvtárba].

5. kockajátékot üzö; care joacă zaruri; Würfelspiel spielend, würfelnd. *1805:* Bethleni Leopold nevezetü kotzkás sido városunkon vásárok, és más alkalmatosságokkalis kotzkás Játékával kiket tsalt légyen meg nyomoztassék ki [Dés; DLt].

Szn. *1646:* Koczkas Gergely [Kv; TJk VIII/4.63].

6. ~ *játék* kockázás; joc de noroc cu zaruri; Würfeln. *1805:* Bethleni Leopold nevezetü kotzkás sido ... kotzkás Játékával kiket tsalt légyen meg [Dés; DLt].

II. *fn* kockajátékos; persoană care joacă zaruri; Würfler. *1774:* Az ide valo Motsi[a] Sokadalom mit hozna Esztendöt átal bizonyoson nem tudgyuk ... az Palinkások Taxát annyit fizetnek a mennyiben meg alkhatnak a kik Hordoval szokták sokadalomra hozni a Pálinkát, hasonlo képpen kotzkásokis mikor vadnak hol 5. hol 6. hol 7. marjastis (: a mint Tiszt Uraimekkal egyezhetnek :) fizetnek [Szépkenyerüsztmárton SzD; KS Conscr. 102–3. — [a]K].

kockásan 1. kockamintásan; cadrilat, cu desene în formă de carouri; gewürfelt, kariert. *1635:* egy ueresses rosason szeött es kottzkason szeött Vankos hey f. 2 [Kv; RDL I. 107]. *1717 k./1770 k.:* Más abrosz kék fejtövel szött ... Negyedik kotzkáson szött Sahos abrosz [Virágosberek SzD; SzConscr.]. *1803:* Sáhos kotzkáson szött két szélyböl állo, a' közepin Toth kötéssel égyben foglalt Abrosz Len gyoltsbol valo [Szökefva KK; Palotay 20].

2. kockás hímesen; cu desene în formă de carouri; mit Würfelmustern. *1697:* Zöld Selyemmel s arany fonallal koczkáson varrott vékony gyolcs uj Parna haj [Szentmargita SzD; KGy]. *1699:* Egy koczkassan arany fonállal karmasin szin Selyemmel es arany fonalas retzével varrott abrosz ... Egy retzébül s gyolcsbúl kotzkassan varrott fejer tsipkével körül vett abrosz [Kv; KvRLt X. A. 43b].

3. kockázva; (dispus) în carouri; gewürfelt. *1756:* A Boltnak Eszak felöl valo oldalában vagjon egj Vak Ablak mely környül Deszkával meg béreltetvén, vagjon fenyo Deszka két felé nyilo kotzkáson Párkányozott Ajtaja két két Vas sorkokon fordulok [Branyicska H; JHb LXX/2.21].

kockavetés kockadobásos sorshúzás; tragere la sorţi prin aruncarea zarurilor; Losen durch Würfeln. *1761:* Ezek szerént tehát a' fenn meg irt Nyilak meg alván, ha Atyafiságosson meg nem egyezhettnék akar Kotzka vetés, akár Nyil Vonás által elottünk kiki maga ráta reszit obtineálhassa [H; JHb XXXV/40. 9].

kockáz kockásan mintáz; a decora cu pătrețele; gewürfelt/kariert mustern. *1809:* adott[a] ... Egy fejér patyolat alsó keszkenőt, veres tafotával kockázva ... Ur asztalára [HbEk. — [a]A hagymásbodoni ref. eklézsiának].

kockázás 1. kockás mintázás; decorare cu pătrățele; würf(e)lige/karierte Bemusterung. *1803:* Égy ujnitska szelessegü kötéssel égyben foglaltatott Sáhos kotzkázással szött Abrosz [Désfva KK; UnVJk 187].

2. vmilyen kockajáték; joc de noroc cu zaruri, barbut; irgendein Würfelspiel. *1870 k./1914:* minden isko-

lának megvoltak speciális játékai ... itt csak a nevüket említem meg ... kockázás ... kigyófarkozás, kótyázás, kukkozás[a] [MvÉrt. 17. — [a]Folyt. a fels.].

kockázhatik kockajátékot játszhatik; a putea juca zaruri/barbut; Würfelspiel spielen können. *1756:* Henter István Uram ... azt mondá nékem: Eb attáért kotzkázhatom én, mert elég pénzem van [Kv; Mk IX Vall. 132].

kockázik 1. kockajátékot játszik; a juca zaruri/barbut; Würfelspiel spielen, würfeln. *1756:* Láttam midőn ... Németi István Uram kotzkázott Borbély Tamással, el vesztett négy Species aranyakot | Tóbiás Patikárius Uramnál Némethi István Uram igen bővőn forgatta az aranyakat, és kimilletlenül kotzkázván, számban sem vette az aranyakat | Németi István ... kotzkázott is szűntelen, 's tsak amúgy pengette az aranyakat [Kv; Mk IX Vall. 36, 37, 52].

2. ~ *a veszedelemmel* játszik a veszedelemmel; a se juca cu focul; mit der Gefahr spielen. *1810:* ezen hajto pénznek ... csekélly volta aztis okozza, hogy még bé hajtokra sem tehet az Ember szert, ezen kivűl az illy alkalmatosságokban valo szolgálatra sem igen bátorkodnak magokat réá venni a miatt hogy néha meg is támadtattnak, és akkor az Embernek minden világi vagyonnál drágább élete, tsak oltso krajtzárban kotzkázik a' veszedelemmel [H; Ks 117 Vegyes ir.].

3. '?' *1650:* Hallottam hogi azt mondta Barlabas Peter hogj hiszem nagj dologh hogi Szombatfalui uram koczkazik az peres hazon, azt en bizony nem adom, mert en megh vettem Kouacs Thamasnetol s az fiatol Nagi Peter, Kouacz Janos Biro benne mègh megh nem czenaltak az Leuelet rolla [UszT 8/64. 35a].

kockázó-asztal kockajátékasztal; masă pentru joc de zaruri/barbut; Würfeltisch. *1761:* Az Ur Házában Koczkázo asztal Labastol fiók nélkült [Szentmargita SzD; Ks 18. CII].

kockázó-tábla kockajáték-tábla; tabla jocului dame; Würfelbrett. *1632:* Egj zeöld festet koczkazo tabla ... N. 1 [Fog.; UF I, 139].

kockázó-tányér játékkocka-tartó tányér; farfurie pentru zaruri; Teller für den Spielwürfel. *1758:* Két koczkázó Tányér [Nsz; TSb 21].

kockáztat 1. veszélyeztet; a periclita/risca, a pune în joc/pericol; gefährden. *1658/1800:* Mind az által gyakrabban azokon szokta boszuját állani, az kik az hartzoknak bizonytalan ostablaján koczkáztatvan életeket, ugyan ingerlik s szorgostattyák, azt az el távozhatatlan kaszást [Gyf; BLt]. *1668:* Mi egyáltaljában, Teleki uram, senkiért az mi személyünkőt és országunkot nem koczkáztatjuk [TML IV, 309 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1706:* nemis bátorsághos annyi pe⟨n⟩zt koczkáztatni, hamar meghis fozthatnák utáb(an) [UszLt XIII. 94]. *1712:* (Az emptornak) nem kellet volna penzet koczkaztatni, ollyan joszagot vásárolván, az melyben az venditornak el idegenyitésére authoritása nem volt [Torda; JHb XV/6].

2. ~*ja magát* veszélyezteti/kockára teszi magát/az életét; a-şi pune viaţa în joc, a-şi risca viaţa; sich/das Leben auf den Würfel/aufs Spiel setzen. *1662:* Talám hat szekeres lovat megérdemlettem volna ő kegyelmektűl, mert ... ő kegyelmekért koczkáztatom én most is inkább magamat s az több hazafiaiért, mintsem magamért [TML II, 245 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1679:* Mi bezzeg édes Teleki uram, senkiért magunkat nem koczkáztatjuk az portán [TML VIII, 464 a fej. ua-hoz].

3. kockával sorsot vettet; a trage la sorţi prin aruncarea zarurilor; mit dem Würfel Los werfen lassen. *1704:* Ma exequálták az udvarhelyi németeket, akik rebelláltak volt ... Egyet, aki tisztjők volt, elevenen néggyé vágták itt a szebeni piacon, ötnek fejét vötték, ketteiknek elsőbben kezét levágván. A többit kockáztatván, hetet bennek felakasztottak, tizenegyet más könnyebb büntetésre hagyván meggratiáztak [WIN I, 66].

kockáztatás kockáratétel, veszélyeztetés; periclitare; Gefährdung. *1658:* eletem koczkaztatasaval is ne(m) gondolva(n) ... be mentem fen tartvan amaz köz mondastis: mincse(n) edeseb mint hazajaert valo megh halasa embernek [WassLt Barcziaj Ádám kezével]. *1660:* Én, édes Öcsém uram, szőrnyüködöm az ő kegyelme bátorkodásán, maga éltének koczkáztatásán [TML I, 551 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* osztán nyügöt, kábát miért vitt volna magával, ilyen veszedelmes kockáztatásával maga magának? [BÖn. 976]. *1714/1781:* édes Ura ... hasznos Tisztséget is viselvén, fegyverével, élete kotzkáztatásával ... a sok pusztulásit építtette a minthogy eő Nagysága épitti minden nap is [Gerendlóna TA; JHb LXXI/3. 468]. *1785:* életűnk kotzkásztatásávalis az eő Ngáét meg kévántuk tartani [Piskinc H; GyK].

kockáztathat veszélyeztethet; a putea periclita/primejdui; gefährden können. *1667:* oda Candiába[a] az sokféle veszedelem közzé nem koczkáztathatni az tractálandó titkot, azért ha az vezér ki nem jöhet, recommendálja az egész dolgot udvarnál oly formán, hogy ott tractálhassunk s végezhessünk Magyarország számára, mert Candia messze is, veszedelmes is [TML IV, 180 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz. — [a]Kandia Kréta szigetének olasz eredetű neve].

kocódás 1. egyenetlenkedés, torzsalkodás; frecuşuri, frecături, divergenţe; Uneinigkeit, Zank, Zwist. *1681:* szomszedokkal uagjon a határ felett szünetlen koczódások [BálLt 1]. *1737:* mivel en meg csalattotnak látom magamat lenni, azon osztozás meg nem álhat, es igy a gyermekeinkre csak czivodást, koczódást hagyunk [Kiskend KK; ApLt Apor Lázár Apor Péterhez].

2. civakodás, veszekedés; sfadă, ceartă; Hader, Streit. *1686:* Szilági Mihály ki jöve az házbol s meg hallá az koczodást [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVII/15]. *1720:* fenjegetik Bur Laszkot az Fia cselekedetiért ugj az Fiatis ... akár mi kevés szobeli koczodások esik is, szemekre hännják [H; UtI]. *1752:* Boër Vram ... monda a' Koczodás közb(en)[a] [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29. — [a]Köv. a nyil.]. *1765:* az Ingerens, és Inctusok ... öszve háborodtanak szoval ... vége szakadván a Koczodásnak az In(ctu)sok el mentenek azon kortsomárol [Torda; TJkT V. 227]. *1778:* a' Föld felett kotzodni kezdettek, azon kotzodások közben ...

az Pap Gyermán Őtse ... Joon ... nem sokat kotzodott, hanem ... az Exponenst[a] Főben ütötte, és verni kezdette [Pósa Sz; Ks 34. VI. 1. — [a]Muntyán Ont]. *1814:* ă Kotzodás közben monda Fodor Moses [Aranyosrákos TA; Borb.].

3. vitázás; discuţie, controversă; Auseinandersetzung. *1823–1830:* El akarván menni Debrecenből, egy Szombati nevű pápista bíróhoz mentem assignatio kérni forspontért, melyet sok kocódásunk után csakugyan adott, s másnap elindultunk az öreg hintóban [FogE 166].

kocódik 1. civakodik, veszekedik; a se sfădi/certa; sich zanken, hadern. *1629:* En semmi dolgokat nem lattam egyebet hane(m) hogy egymassal koczodtak, herregtek [Kv; TJk VII/3. 148]. *1686:* Látom Kiz (!) Gáspár, Szilági Marczival valami adosság felett mind koczodának Azonb(an) Szilági Mihálj ki jöve az házbol vélleis koczodék Gáspár [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVII/15]. *1733:* azt penigh tudom hogy Virgolodtak kotzodtak felölle[a] [Kőrispatak U; Pf Szederjesi János (60) pp vall. — [a]Egy föld felől]. *1754:* ott az uton kotzodat Udvarhellyi Uram ă ... Legénnyel [Toldalag MT; Told. 36]. *1759:* a Batja addig koczodik velle hogy ha öszve talalnak haborodni mind öszve rontja a Batjat [Remete Cs; LLt Fasc. 149]. *1808:* Serbenátz Pétreis bé jöve egy puskával és ottan szobol Molnár Pétrével katzodni kezdének [Sóakna MT; Born. G. IX. 3 Moldován Iuvon (70) vall.]. *1831:* a Piatzan ... sokszor láttam, s hallottam hogy eő kglme a Győmőlts felett kotzodat, lármázat, másakkal motskolodat [Torda; TLt Közig.ir. sztlan].

2. zsörtölődik; a cîrti; greinen, keifen. *1669:* Úgy látom, asszonyunk ű nagysága eleget koczódék urunkkal; én is eleget mondék [TML IV, 586 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1732:* Radics Borbára Aszszony ... egj üdöben számban sem akar vala bennnünket venni, csak koczodat, és veszekedet vélünk [Kv; MvRKLev.].

3. egyenetlenkedik, torzsalkodik; a se gîlcevi; uneinig/uneins sein, in Zwietracht leben. *1674:* ă Divisiótol fogva mindenkor egy más között koczódtak és Szivodtak [Kéménd H; JHb XXXIII/17].

4. vitatkozik; a discuta; streiten/sich mit jm über etw. auseinandersetzen. *XVII. sz. m. f.:* Tököli uramhoz ki akar ő nagysága küldeni. Hunyadnak elfoglalását, úgy látom, remittálják, miért én bizony sokat koczódám ő nagyságokkal [TML V, 422 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1811:* Mely sok történt dolgot, a' melyet nem tudunk, S' sok bal-vélekedést, a' melyet hazudunk, Meg tanitanának 's napfényre hoznának, A' történet irók, ugy nem kotzódnának | Jól mondják: Hazugok a' Kalendaristák! Vagy talám ugy bánnak mint ama' Safisták (!) Skaliger 's Kardanus, kik azon kotzódtak: Melyik bir több szörrel, a' Kos-é, vagy a' Bak? [ÁrÉ 64, 160].

kocódó 1. kötekedő, kötölőzködő; arţăgos, pricinaş; stănkernd, jn anrempelnd. *1831:* Székelly Elek Farkasné ... Tudam hogy ez előtt kotzodo volt, az olahakatis Áruja elől el taszigálta, 's verte | Székelly Farkasné ... hirtelen mérgű, kotzodo Aszszany mindenekkel szereti öszvejöni, czivodik véllek [Torda; TLt Közig.ir. sztlan].

2. civakodó, veszekedő; certăreţ, cîrcotaş; streitend, hadernd. *1782:* Bocska Gligornak egész háza népe, kotzodo, hásártos [Sólyomkő K; Eszt-Mk]. *1799:* az egymas között valo kotzodo beszédeket ... tovabb follytatta [Dés; DLt].

kocog kopog; a ciocăni/bate; klopfen. *1570:* Kyral Matthe ... valya, hogy ... ky Ment volna az vduarra ... Es latta volna Zeoch Demetert ott, Es hogy az aytora Ment volna, otth kochogot volna, Es az zolgalo lean ky Jeot volna [Kv; TJk III/2. 81]. *1633:* hallottam Csiszar Mihalitol hogj ... Lakatos Mihali hazanal veszekettek Czizmazia Istuannal de bannia hogi vgi nem vete az puskat az feiebe hogi vgian koczogot volna az feie [Mv; MvLt 290. 129a].

kocogás kb. csattogás; ţăcănit; Geklapper. *1668:* el jeove Drullya Mihály, Mikola Uram(na)k ... Jobbágyival ... az Lázár péter seovényének le vágására ... az vágásnak koczogàsàt â házamhoz hallottam ... Lántsiácval, puskácvalis voltak, s, feiszékkel [Diós K; Ks 65. 43. 10].

kocogat kocogtat; a ciocăni/bate; klopfen. *1592:* Lakatos Janosne, Angalit Azzoni ... vallia ... latam hogi az Inas, Tamas, valami ezwsteot koczogat vala az wleon [Kv; TJk V/1. 243].

kocogatás szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *tulajdon kezével való ~sal él* kb. a maga toldozgatás-foldozgatásával él; a trăi cum poate pînă cînd obţine dreptul de a exercita meseria; vom Anstückeln Flicken leben. *1589/XVII. sz. eleje:* (A legény) az migh az ki szabot Mester Remeket eppen el nem vegezi, Eo ez alat az eő mesterseget kwlőmben ne giakorolhassa: Hanem cziak saiát tulaido(n) kezeuel valo koczogatasaual ellien [Kv; KőmCArt. 9–10].

kócos borzas; zbîrlit, ciufulit; struppig, strubb(e)lig. *1879:* Tolnai[a] ... Leereszkedő, fáin úr ... Zsiros nadrágú, kócos hajú, lompos csizmadiáknak szorongatja kezét a piacon, s mosolyog, cseveg, nevetközik velük [PLev. 43–4 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Tolnai Lajos, az író Mv-t lelkész korában].

kócsagtoll 1. pană de egretă; Reiherfeder. *1692:* Kerecsen Thol kettő. Rāro Thol egy ... Kocsok Thol Eőt szāl ... Daru Thol eőtven szāl [Szentdemeter U; Ks 31. XXXa]. *1710:* Egy kotsok tolnak valo fejer Szkofium Drottal tekert haram agu tok [Told. 19]. *1714:* Egj Kőtés Kotsag Tol [AH 18]. *1848:* Harom kocsog tollu [Bilak BN; LLt].

2. kócsagforgó; egretă; Reiherbusch/stutz. *1619:* Volt 40 az kazulokban, azkinek kolcsoktoll volt az fejekben, azmellett szürke darutoll [BTN[2] 279]. *1656:* Urunk számára az mi egyet mást küldtem ... három süveg, négy mente, három dolmány, két béllés, két kocsag toll [TML I, 27 Kövér Gábor Teleki Mihályhoz]. *1736:* abban az lakodalomban tengerszín bársony köntösben volt[a] ... az fejében akkor hosszú nusztos süveg volt, köves medályban álló kolcsogtoll benne, mint egy tisztitó seprű olyan szélyesen, olyat penig másnak nem volt szabad viselni [MetTr 337. — [a]I. Apafi

Mihály fej.]. *1853:* Egy magyar kalpag, arany foglalásu 2 boglár koltsag tollal 14 vft [Algyógy H; Born. F. Ii]. — L. még MetTr 347.

kocsány kukoricaszár; cocean; Maisstroh/stengel. *1817:* az bő essózés miatt a' Török buza Kotsán Rakásra egy másra töltvén öszve melegedvén, annak mind bele mind maga az egész Kotsán meg van Rothadva [Szék SzD; BesztLt 602 György István ord. chirurgus Dob. adminisztrátorához[a]. — [a]A lev. febr. 9-én kelt]. *1855:* most tsak szalmát esznek a Marhák és Kotsánt szénát még nem kezdett és amig a cséplés tartani fog adig nem is szükséges a rázott is [Nagylak AF; DobLev. V/1386].

koccsant kocsint (akadozva/botladozva beszél); a face greşeli de limbă; schwerfällig/stockend reden. *1844:* Krisán Nyikula ... beszél oláhul, németül, 's más idegen nyelveken, ugy magyarul is — de ezen utolsóban kottsant [DLt 1243 nyomt. kl]. *1862:* Alig más fél éve, hogy hazádbol kiszakadtál s már kottsantva s hibáson ejted a magyar szót [Kv; Újf. 6 Újfalvi Sándor unokaöccséhez, Sándorhoz]. — Vö. a *koccant* és *kocsint* címszóval.

kocsi I. 1. trăsură; Wagen. *1530:* cum cuchy miseramus ad Szaszwaras [Vh; DomH 57]. *1551:* eg vasas Thar zeker, eg koczy[a] [Mezőszengyel TA; MNy LVIII, 492 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztozólev. — [a]Folyt. a fels.]. *1573:* farkas pal ... vallia ... latta hogi ... az kochy ... Be deolt az Thoba [Kv; TJk III/3. 270]. *1579:* Weottem kerekes lũkatcztol az waras kũchyahoz harom kereket egyket d. 40 f. 1/20 [Kv; Szám. 3/V. 15 Lederer Mihály sp kezével]. *1582:* Indultanak Byro Vramek feierwarra vrunknak vy ezthendeo aiandekiatt meg winnj ketth kuchiwall egikbennis hatt lo masikbannis hatt minnmagunk woltúnk 14 [Kv; i.h. 3/VIII. 29–30]. *1587:* Az kũchira ũalo keolchiegh. egj vtoso kereket Czinaltattam az kuchjban ... p(ro) d. 45 [Kv; i.h. 3/XXIV. 57 Suweges Gábor isp. m. kezével]. *1591:* az bydeos kút Alljaban ... lezen eőt zeker zena, Aztis mind el hordatta koczyan [UszT]. *1594:* Az Maior vduaron ... Beres szeker ... No 3 ... az zeker zenben vagjon beörzekér No. 3. Hinto ... vagjon No. 1 ... Hituan kochi harom kerekeuel vagjon No 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 16–8]. *1606:* Kouaczj mathe zaguldast mene egj Kucziual oda az Beldi Ferenczj zallasara darabantok valanak a Kuczin [Uzon Hsz; BLt]. *1609 k.:* eleo Irkezot Zantai es egi koczin [Dés; DLt 311]. *1625:* Az Varos kucziahoz sing zegnek es Marok vas zegnek veottem. 2. sing vasat ... d 46 ... az Fel hercz Karjkajanak Veottem egi sing vasat d. 20 | Az Varos kucziának az sarhanjojat Czinaltattam meg atta(m) az Czigannak d 15 [Kv; Szám. 16/XXXV. 159, 171]. *1626:* Beczj Paalne is iart azon[a] fel kúczin s szanon [BLt 3 Borbat Janos Kozmassy[b] (60) ns vall. — [a]Az úton. [b]Cs]. *1775:* mindenféle ... Poszto Ruházatokot, Drága gyöngyős köves portékákot, Ládákot ... mindenféle Lábas marhákot ... Hintokot, Kotsikot, Szekereket ... azokot, mindeneket Testamentario Iure ... Leányának hagyta átok alatt [Csomafva Cs; LLt]. *1796:* Kövekkel hajgáltak utánnok Ugy hogy Ugyan Kongot a Kotsi Kassa [Gyula K; RLt Oltyán Juvon (46) szolgáló ember vall.]. *1797:* Egy viseltes kotzi Sövény kassal [M.igen AF; DobLev. IV/777. 19]. *1820:* Válasz érkeze, hogy kotsijak Vásárhellyre a Kis Aszszony után lévén, által nem jöhetnének [Várfva TA; JHb 48 Dontz Mária Szakmári Sámuelné (37) vall.]. *1823–1830:* a' Gazdája pedig olyan jo indulatu volt, hogy két loval Kotsival (:igy nevezik a' lőtses Szekeret is:) el vitt Posonig [FogEK 463. — 1796 tájára von. visszaemlékezés].

Szk: ~ *kenni. 1585:* Az kúchj kenny wötte(m) haiat ... d. 4 [Kv; Szám. 3/XVIII. 23b Gellien Imre sp kezével]. *1586:* Kochi keny hajra es keotelre atta(m) –/12 [Kv; i.h. 3/XXIV. 17]. *1621:* vasarolta(m) ... Az kuczi es zekerek kennj egi hajat f—/25 [Kv; i.h. 15b/IX. 189–90] ✱ ~ *kötözni. 1596:* vit volt ... Sinort kochj keöteöznj f — d 49 [Kv; Szám. 6/XXIX. 83 Bachi Tamás sp kezével] ✱ ~*ba fogat. 1662:* Nagyari Benedek, a prédikátor ... a várbéli prédikátorral, Kállai Andrással kocsiba fogatván, Barcsai Ákos látogatására és köszöntésére mennek [SKr 567] ✱ ~*t ad vki alá. 1585:* attunk az Serfőző ala egy kuczhyt harom louat Kouaczhy Lukaczhyet Tordayg fyzettem d 75 [Kv; Szám. 3/XXII. 1] ✱ ~*t adat vki alá. 1596:* Biro vram Adatot Harinnaj miklos zolgaia ala egi kochit, Boldis Jacabet 3. lowal, Zilagiba Zent Kiralira ment [Kv; i.h. 6/XXIX. 34 Bachi Tamás sp kezével] ✱ *bakos* ~. *1679:* Vagyo(n) ezen szinben: Hatul bakos, Csiklos kicsiny helyen fordulo, hitvan bőrős, kocsi nro 1. (: Kerekeinek talpain semmi vas nincsen, csatlasa, s tengely végh szegeys ninczenek :) [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 96] ✱ *bőrös* ~. *1675:* Bũrős koczi vagyo(n) egy, haro(m) vasas kéreke, egy fako 3 tangyír karika 2 vas Lőcz káva Lőczczevel Fel hérczevel Derek szegeivel, egy tengely végh szegivel, ket fel huzo vas rajta, az bőrőzese hitvan rosz [Dés; Borb. II]. *1736:* az közönséges fő embereknek nagy bőrös kocsijok volt, az hátulja mindenkor lógos, némelyiknek az elei is szintén olyan volt mint az hintónak az dereka, csak fedele nem volt, egyéb minden alkalmatossága az egy fedelin kívül [MetTr 363]. *1758:* a' bőrős kótsímhoz bőrőkre, posztora, rására, szegekre prémekre, vászonra Rf. 52 xr 42 | Az bőrős kotsimhoz való más rendbéli szegekre, hevederekre, ényvre, marha szőrre Rf. 8 xr. 45 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 173a, 175b]. *1761:* az accordált Bőrős Kocsit Négy Loval, egesz Postilio készülettel ... magának meg tarthattya [Nsz; JHb XLV] ✱ *bőrsárhányójú* ~ →*kasos* ~ ✱ *dinnyefedelű* ~ ?sátorfedeles/kóberes kocsi. *1824:* Dinnye fedelű, féderes, viseltes, de még vollamennyire hasznalhato kotsi [Fugad AF; HG] ✱ *ernyős* ~. *1591:* Az waros kwchyiahoz à mitt Myweltette(m) Kerekes Maytyassal vettetem Szamot, Az Ernws kwchyihoz egy Rúdot kett Tengelt. egy Nywttot egy agost egy feel herzet kett haam fatt ... d 52 [Kv; Szám. 5/I. 9] ✱ *fedeles* ~. *1618:* Kamuti[a] uram ... Görcsi Mehemet pasának, cancellariusnak, az tihájának egy-egy fedeles kocsit ígírt négy-négy lóval [BTN˜ 124. — [a]Kamuti Farkas, Erdélynek török portai főkövete]. *1794:* A Kotsi Szinben égy jo fedeles Örmény kotsi melynek Két kerekei roszszak [Gyalakuta MT; TSb 17]. *1805:* egy nagy Fedeles Kotsit ... Kolosvárra bé vitettűnk a' meg betsűllés végett [Szamosfva K; BLt 9] ✱ *fedeletlen* ~. *1597:* Kerekes Balintnak ... fizettem, hogy az Varas fedeletlen kochiahoz egy Niutot es leochieot chinalt d 20 [Kv; Szám. 7/XII. 23 Filstich Lőrinc sp kezével] ✱ *féderes* ~ →*dinnyefedelű* ~ ✱ *félfedelű* ~.

1699: vagjon edgy Szekér Szén, melljben vagjon ... felig viselt fél fedelű kocsi ket kőtő lanczaival edgjűtt nro 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] ✱ *festékes ~ →kasos ~* ✱ *kasos ~. 1647:* Egy festekes kisded, kasos, de beor sarhanioju koczy, minden szerszamaúal [Királyfva KK; BK 48/16] ✱ *kétkerekű ~. 1823–1830:* A kariol kétkerekű kocsi, féderen jár, egy ló két rúd közé vagyon fogva, az hasa alatt a két rúdhoz szíjuval erősen odakötve [FogE 251] ✱ *kicsi/kicsiny/kis/kisded ~. 1595:* Zekel Balint az Darabant foldgattatta (!) az Varos kis kúcziat : 1. Elsö Tengelt czjnalt Kerekes Mattyas ... d 12. Maarok vasert attam d 12 Gyepleert d 4 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 313 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1647:* Egy festekes kisded, kasos, de beor sarhanioju koczy, minden szerszamaual [Királyfva KK; BK 48/16]. *1736:* Mikor penig utra indultanak feleségestől, az böcsületes nemességnek állapotjához képest kis bőrös kocsija volt; mikor közel ment, két lovon járt, mikor távulabb ment, négy lovat fogatott be [MetTr 363]. *1823–1830:* Itt keveset mulatozván, az asszony felült az üveges hintóba, én pedig a gyermekekkel a kicsiny kocsiba [FogE 147]. *1855:* a kitsi fél födelü kocsiban a vásárra ment [Marosgezse AF; DE 5] ✱ *nagy ~. 1595:* Zabo Miklos foldozta meg az Nagy kúczin valo örnyüt (!), poztora költ d 23 vaszon p(er) d 9: tzerna p(er) d 2 tt d 11. Az Czjnalassatol Attam d 25 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 139 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1732:* Egy nagy uti Veres kotsi [Ks Kornis Zsigmond lelt. 34] ✱ *öreg ~* nagy kocsi. *1593:* Indultunk feierwara ... wittek hat lowon az Eoreg koczin [Kv; + Szám. 5/XXI. 103]. *1594:* Mindt hogi Az vaross kúchya mindt el bomolt vala Chynalttottam Kerekes Matyassal ... az erog (!) kychyhöz egi Sariglatt (!) ... d 20 [Kv; i.h. 6/VIII. 22 Casp. Semel sp kezével] ✱ *örmény ~ →fedeles ~* ✱ *posztós ~. 1595:* Kerekes Mattyas czjnalt ... 2 kerek falt az posztos kúczira [Kv; Szám. 6/XVIIa. 153 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1597:* Kerekes Mathyass chinalt ... Az posztoss kocyhoz ket locszot[a] ... /20 [Kv; i.h. 7/XIV. 13 Th. Masass sp kezével. — [a]Olv.: lőcsöt] ✱ *terhes ~. 1595:* Adam Ianost terhes kúczjaúal megye(n) vala Craccoban: Wrúnk ö fge Taarhazaban vasarolnj ... vitte Zillahig Greb Marton 4 lowal ... f. 2 d 50 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 95 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1598:* uith Abraham giorgj egj Terhes koczjt Boczjkay Vrameth 6 louan keobeol kutig adot B. V. nekj f 4//50 [Kv; i.h. 8/V. 187] ✱ *úrias ~. 1660:* Egy Molduny urjas koczi, mas paraszt szeker [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117] ✱ *úti ~ →nagy ~.*

2. postakocsi; poştalion, diligenţă; Postkutsche. *1823–1830:* értünk ... este ... Göttingába. Roslától fogva Duderstadtig zekeren mentünk, mert kocsi nem volt a postákon | Mikor az ember a postakocsira felül ... a kocsiban pipázni nem szabad | A postakocsin a régebb utazó választhat magának ülést, elsőbbnek tartatik benne a kocsi fenekében [FogE 208, 255. — 1796 tájában tett utazással kapcsolatos visszaemlékezés].

3. ? játék/gyermekkocsi; cărucior; Spiel/Kinderwagen. *1676:* Ezen hazban talaltattanak holmi edgyet masok ez szerint ... Szarvas dagaszto tekenö nro. 8 ... Az kis asszony hintoja szanynya es koczya, es jarni tanulo szekere [Fog.; UF II, 728].

II. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: **1.** vhány kocsinyi/kocsira férő; cu un anumit număr de trăsuri; von einigen Wagen (viel). *1614:* Én magam házasultam meg először in anno Domini 1585; vöttem feleségül Kolozsváratt az Huszár Ferenc leányát, Huszár Borbárát, azkit hoztam Kolozsvárról hat lovú, veres fedelü hintószekérben, ki mellett volt nyolc kocsi násznépem [BTN[2] 41].

2. '?' **Szn.** *1710:* Kocsi Bálint [CsH 97]. *1823–1830:* Egy teológiaprofesszor ... Kotsi nevű[a] [FogE 165. — [a]Debrecenben 1796-ban].

kocsialj kocsifenék; şasiu de trăsură; Wagenboden. *1807:* Kotsi ajj hitván [Körtvélyfája MT; LLt].

kocsi-bölcső kocsiderék; lada/coşul trăsurii; Wagenkasten/korb. *1797:* egy régi rosz Kotsi Böltső [Náznánfva MT; Berz. 4. 22. N. 22]. *1812:* Egy rosz kotsi Bőtső minden vasnélkült [Körtvélyfája MT; LLt].

kocsicska trăsurică; Wägelchen. *1710 k.:* Ratisbonában mü egy kocsicskát fogadánk ketten, Norimbergáig, alkudtuk két tallérban [BÖn. 571–2].

Szk: *ernyős ~. 1619:* (Szölfikár agának[a]) nagy kévánsága vagyon arra, hogy ő Felségedtől egy-két lóval ernyős kocsicskát impetrálhatna [BTN[2] 326. — [a]Csaknem egy félszázadig a Portán az erdélyi követek diplomáciai tomácsa].

kocsiderék szekérderék; lada carului; Wagenkasten. *1756:* öszve romlott kotsi derék meg vasazva 1 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 13]. *1850:* Egy darab, az uj szekérbe járo uj kotsi derék fedéllel [Algyógy H; Born. F. Ii].

kocsiigazítás kocsijavítás; repararea trăsurii; Wagenausbesserung/reparatur. *1797:* a Kotsi igazittásra 28 marjás [Szság; IB III. CXLV. 22].

kocsiistráng ? hámistráng; şleau, ştreang; Lauf/Geschirrstrang. *1587:* Negy Jstrangot veottem p(ro) d. 12. ... 4 Kuchy Jstrangot p(ro) d. 12 [Kv; Szám. 3/XXXIII. 19].

A gabonakévék v. a szalma, ill. a nyomtatórúd lekötéséhez való 'szekérkötél' jel-sel is számolhatni.

kocsikas szekérkas; coşul trăsurii/căruţei; Wagenkorb. *1588:* Az varas kwchiahoz chinaltattam egy kwchy kast ... p(ro) d. 80 [Kv; Szám. 4/I. 24]. *1592:* Orbon az varos kuchyahoz weöttem egi kuchi kast f 1 [Kv; i.h. 5/XIV. 147 Eppel Péter sp kezével].

kocsikerék szekérkerék; roată de car; Wagenrad. *1588:* Elseobe Az waras kwchiahoz veottem Kerekes Mihaltol negy wy kwchy kereket f. 2 ... Ezen keet kwchy kerekek vasazasatol attam Peter kowachnak f. 2 [Kv; Szám. 4/I. 19]. *1591:* Gaal kowachy wasazot kochyi kerekett ö wasal attam d 32 [Kv; i.h. 5/I. 19]. *1604:* Azt en ne(m) tudom ha koborlottak Boros Ferencz es Giorgifi vr(am) az zekeren vagy ne(m), de azt tudom hogy Georgifi Peter az Peter Gereb kochy kerekenek singh vasaiban egy sakban hazahoz hozott vala egy falkat [UszT 16/28 Mart. Georgifi de Zataloka[a] vall. — [a]Zetelaka U]. *1774:* a vas pánt a mint képzette Kotsi kerékről valo volt [Oprakercsesora H; TL. Csiki János (45) vall.]. *1797:* Az kotsi kerekeket a Vártzai Molnár

... talám őszig sem kesziti el [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.] | Licitáltattak. — Két kotsi kerék ... Egy ótska fakó kerek Hf 1 [DobLev. IV/775. 2].

kocsikerékfő kocsikerékagy; butucul roţii; Radnabc. *1788:* Egy pár kotsi kerék fö [Mv; TSb 47].

kocsikerék-talpalóvas kocsikerékabroncs; şină, cerc (de la roată); Radreifen. *1832:* Egy kotsi kerék talpalo vas [Sáromberke MT; TSb 26].

kocsikötözés kocsikötélzet; frînghiile (pentru trăsură); Wagen-Tauwerk. *1588:* Ezen kwchy keoteozesre veotte(m) gyepleott es Jstrangott d. 15. Az keoteozeseert attam d. 5 [Kv; Szám. 4/I. 19].

kocsiláda lada trăsurii; Wagenkiste/lade. *1592:* 1. kucsi Lada [Kv; Szám. 5/XIV. 188 Eppel Péter sp kezével]. *1595:* ö Nga ... kúczj ladait, vitte Hunyadig Waradj Kúczis Janos 4 loual [Kv; i.h. 6/XVIIa. 78 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1600:* Az koczi ladahoz egy kulczot czináltatta(m) Lakatos Benedekkel [Kv; i.h. 9/XII. 67 Ígyártó Simon isp.m. kezével] | Daniel Keómeczeo Coloswarien(sis) ... fassus ... lattam hogy kuchy ladaiabol penzt(is) ... adot Toth Istwannak [Kv; TJk VI/1. 406]. *1685:* zár nélkül valo kocsi láda Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. 14–5]. *1789:* Egy Kotsi Ládára valo Párna, hammu szin posztoval bé huzva Rf 1 | Egy Kotsi Láda Rf 2 [Mv; ConscrAp. 13, 90]. *1802:* Egy más kotsi Láda a Joszágokot illető regestrálatlan némely Levelekkel [Ne; DobLev. IV/858. 4b]. — L. még ETA I, 107.

Szk: *kisded ~. 1802:* Egy kisded záros kocsi Láda holmi regestrálatlan Levelekkel tele [Ne; DobLev. IV/858. 4a] ✱ *olasz ~. 1737:* Edgy Olasz Kotsi lada belöl záros [Berve AF; Told. 19] ✱ *öreg ~* nagy kocsiláda. *1655:* Egy öregh kotsi lada ... Egy jo vasas karfla koczi lada jo Zaros [Kv; RDL I. 29] ✱ *vasas ~. 1615:* egj irattos negy zegeö lada io zaros d. 60. Egj vassos kuchj lada zabasso ... f 1 [Kv; i.h. 97 Junck András kezével]. *1692:* Egj vasas kocsi láda Ebb(en) aszszuszilva metr 1 [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter lelt. 9] ✱ *záros ~. 1753:* Hoszszabb zaros veres Kotsi Láda N 1 [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1789:* Egy Záros Kotsi Láda Rf 1. xr 30 [Mv; ConscrAp. 17].

kocsilánc szekérlánc; lanţul de la căruţă; Wagenkette. *1779:* egy kése fa; egy kotsi Láncz [Nsz; CsS].

kocsint (vmely nyelvet) hibásan/hibát ejtegetve beszél; a face greşeli de limbă; (eine Sprache) fehlerhaft sprechen. *1842:* Filkó Károly ... beszél németül jól, magyarul és oláhul kocsintva [DLt 1488 nyomt. kl]. — Vö. a *koccant* és *koccsant* cimszóval.

kocsipénz kocsidíj; taxă pentru trăsură; Wagengeld. *1823-1830:* Kocsipénz (Chaisegeld) négy mérföldre 8 garas, kocsisnak italpénz (Trinkgeld) két stációra 32 garas [FogE 205].

kocsi-reparáció kocsijavitás; repararea trăsurii; Wagenausbesserung/reparatur. *1820:* az Kotsiréparatzio 7 ft [Kv; Pk 6].

kocsis 1. vizitiu; Kutscher. *1550:* Cuidam Kuchys dedi fl. 2 [Kv; Szám. 1/II. 7b]. *1570:* Somogy pal ... vallia hogy Az kochys Mihal volt eo kochissa [Kv; TJk III/2. 84i]. *1582:* fogattwnk wala egj koczist en magamnak es az prokatornak ... Jso Ambrusnewal fogadank kette(n) egy zekerest [Kv; TJk IV/1. 59f Kalamar Cassaj Tamasne Barbara azzony vall.]. *1594:* Ezkender Agatt az Terök kewettett, wyzik 4 kychyn hûnyodra, warodi kûchysak [Kv; Szám. 6/VIII. 181 Casp. Semel sp kezével]. *1597:* Zigyarto Balindtul ... hoszot wolt el az kocyss ... 4 haamtaaskat [Kv; i.h. 7/XIV. 35 Th. Masass sp kezével]. *1631:* ugja(n) az eseos (!)[a] szolgajtul koczissatulis hallotta(m) hogi az Eseos szolgalojat megh hasasitotta volt[b] [Mv; MvLt 290. 138a. — [a]Értsd: essez. [b]Szalontai Gergely]. *1776:* nékem a' mi Kutsisunk Kringel Antal mondotta, hogy nékie ... az emlitett M. Bárónak Jágere beszéllette [Kóród KK; GyL]. *1802:* Báro Bánfi Pál Ur eö Nagysaga kotsissaval a' Bornemiszsza Urfi eö Nagysága kotsissa innya mentek [Mv; Born. XXXIX. 53 Dion. Ferentzi (22) táblai kancellista vall.]. *1827:* a' Demeterné kotsissa, engemet mejbe fogva, az ajtotol messze el loditott [Egerbegy TA; TLt Közig. ir. 1110 Ketzán Jákob (30) vall.].

Szn. *1570:* kochys Myhal [Kv; TJk III/2. 85 Zabo peter vall.]. *1582:* Kwchys gyeorgy [Kv; Szám. 3/V. 49 Lederer Mihály sp kezével]. *1585:* Kúczis Georgy [Kv; i.h. 3/XXVII. 2a] | Catalin Kochis Albertne [Kv; TJk IV/1. 484]. *1590:* Kuchis Peter. Kochis Peter [Kv; Szám. 4/XXI. 75 Kis István sp kezével]. *1591:* Andreas Kochis Alias Apor de Beögeöz Jobagio [UszT 13/72]. *1592:* Vrunk kuchissa kuchis Janos es kuchis Balas [Kv; Szám. 5/XIV. 157 Eppel Péter sp kezével]. *1597:* Kochis Janosne Orsolia. Kochis Demienne Christina [Kv; TJk VI/1. 22, 58]. *1602:* Kocsis András jb [Cófva Hsz; SzO V, 199]. *1614:* Kochys Peter Duchjo zent Martony jb [Agárd MT; BethU 61] | Kochis Balintne jb [Bözöd U; i.h. 180] | Koczys Mihaly lib. Kuczys Ferencz zs [Szentkirály Cs; i.h. 439–40] | Kuczys Mih(aly) jb [Lázárfva Cs; i.h. 451]. *1625:* az kett rendbeli Szekeres Lowak mellett valo kuczisoknak Kuczis Mihaljnak, es Kuczis Albertnak ... Attam Etelt es Jtalt [Kv; Szám. 16/XXXIV. 63]. *1630/1777:* Katsis Mihály, Katsis Péter ... Kotsis Tamás, alias Koma [Szentlászló MT; DobLev. III/505. 2b]. *1642:* Koczis Istuan ... Polgar [Km; GyU 92]. *1647:* Kuczis Miklos ... Drabant [Nagyteremi KK; BK 48/16]. *1667:* Giroti Torma Peter Ura(ma)t szolgalta ez az Koczis Marto(n) koczissagaval [Sajósztandrás SzD; Born. XL. 18]. *1679:* Kotsis Ersik [SzJk 141]. *1700:* Kucsis Ferencz [Recsenyéd U; UszLt X. 79]. *1749:* Kotsis Martzi [Szásznyíres SzD; Ks]. *1755:* Én[a] ... Teleki Sándor Ur eö Nsgn(a)k Kucsissa vagyok [Gernyeszeg MT; TGsz 35. — [a]Kocsis Péter (37) vall.]. *1762:* én Kotsis Tománi a' házba bé menék [Kóród KK; Ks 17. XXXI]. *1816:* Az Apám mindig kotsis lévén talám Kotsis Szamuilának hivnak mert egyéb vezeték nevem nem tudom [Gyéressztkirály TA; TLt 1215]. *1831:* Kotsis Kovacs Elek [Dés; DLt 332. 15].

Hn. *1891:* Kocsisok Szőllője [Mákó K; KHn 237].

2. *gépelyes ~* gépelyvonó lovakat hajtó kocsis; argat care mînă calul de la maşină/dispozitivul de ridicat; Kutscher, der die Pferde für die Aufzugmaschine treibt. *1831:* Meg lehet hogy te akkor nem voltál ott, de a több képellyes kotsisak ott voltak [Dés; DLt 332. 3–4]

3. *1662:* És így lakolt vala meg gróf Drugeth Homonnai János nálánál méltóságosabb fejedelmi embernek nagy gyűlölségből való méltatlan gyalázásáért, kit ... nagy emberekhez illetlen nyelvvel szokta vala mocskolni, mellybül ugyan közbeszédbe költötték vala az emberek: melly gonosz kocsis lett volna Rákóczi György, hogy ostora hegyi gróf Drugeth Homonnai Jánost is annyira megérdeklette és meg is sanyarította volna ! mert kocsis Györgynek híjja vala [SKr 242–3].

kocsisbekecs cojoc de vizitiu; Kutscher-Pelzrock. *1849:* A' Gabanásba ... Egy otska kotsis bekes [Somkerék SzD; Ks 73/55].

kocsisember kocsis; vizitiu; Kutscher. *1683:* Kocsis és Aszszany Embernek valo szaru (!) vagya(n) paria nro 22 [Küküllővár KK; UtI].

kocsisguba hosszú szőrű gyapjúkabát; şubă de vizitiu; Kutscherflauschmantel. *1850:* Szász Péter udvari kotsis halálával maradott portékái számbavéve ... kotsis guba ... bör kozsókja — bör mellénye — kék poszto reklije [Algyógy H; Born. F. Ii].

kocsisház casăpentru vizitiu; Kutscherhaus. *1756:* Épittetett a Kocsis, és Lovász Ház a mellette lévő Istálával a Curialisnak nap Nyugat felöl valo szellyiben | Nyilik be egy ajto ... meg avult Zárral a Kocsis házban [Branyicska H; JHb LXX/2. 26].

kocsisi kocsis-; de vizitiu; Kutscher-. *1793:* hogy kotsisi Hivatalban lett volna, az elött valo idökben, beszélleni hallottam tölle [Angyalos Hsz; HSzjP Moyses Hegedüs (26) zs vall.]. *1831:* Bánamis en már most, hogy Rabságambol mihelyst ki szabadultam tanult kotsisi Mesterségemet nem folytattam [Dés; DLt 332. 23].

kocsiskodik kocsisként dolgozik; a lucra ca vizitiu; als Kutscher tätig sein/dienen. *1619:* Elég rosszul kocsiskodott volt az őnagysága rudas mestere [BTN[2] 221]. *1758:* egy Bálint Gavrilla nevű ... Szelniczei ... Jobbágy, a kitis ... az öreg Teleki Lászlone Aszony ö Naga vitetett volt el kocsisnak, ... tudgyuk mikor ott kotsiskodott [Szelnice SzD; TSb IV/7 Márk Gavrilla (40) jb és Csokány Mate (44) jb vall.]. *1785:* hallottam egy Sz Mihályi[a] Legéntöl ki a Posta Mester Vrnál kocsiskodik [Zsombor K; KLev. Anna Soproni cons. Georgii Ugrán (40) vall. — [a]A közeli Pusztasztmihályról való]. *1824:* kéntelen vagyok cselédet keresni, mert ... ha magam nem kotsiskodom fel dölök 's szekerem is elromlik [Hosszútelke AF; DobLev. V/1084]. *1831:* Mig Rabságra nem estem, sok Urasagaknal kotsiskadtam több Esztendőkig, és eppen mikor utoljára Paticarius Roth Karoly Urnál kotsiskodtam volna akkor estem bajba [Dés; DLt 332. 21].

kocsiskodott kocsisként dolgozott; care a lucrat (undeva) ca vizitiu; als Kutscher gedient habend. *1831:* Igenis jártam Gubába, melyet hat Forinton, várakozás fejibe vettem, tavaly Chirurgus Vajna Urnál kotsiskadatt Sukán Ilia nevü Sogoramtol [Dés; DLt 332. 23–4].

kocsiskorbács bici de vizitiu; Kutscherpeitsche. *1805:* Egy Páva-tollubol kötött kocsis korbács [Mv; TGsz 52].

kocsisláda lada trăsurii; Kutscherkiste/lade. *1850:* Úti löcsös használt szekér — bőrös vasas töltött ülés — bör párna kettő töltve — kotsis láda, viseltes zöldre festett ernyö (: cober :) [Algyógy H; Born. F. Ii].

kocsislegény szekereslegény; căruţaş; Fuhr/Wagenknecht. *1582:* mikor ot tanczolnak vala az kochis legenyek ... ketzeris mentek a' keó fal melle [Kv; TJk IV/1. 11–2]. *1584:* Anna Rlcta Antony Kwthi ... vallia hogi eo Danchak Ianosnak az kochis legenek ellen semmy zowat Es semmy zandekat Nem hallotta [Kv; i.h. 18]. *1598:* Zegedy Janos deakne Catalin azzony ... vallja ... Vargha Jmreh keoweolis egy nehanj kochys legeniek Jeottenek oda hozzaja[a], es ott ittanak lakoztanak [Kv; TJk V/1. 247. — [a]Orsolya asszonyhoz]. *1792:* (A felperes papné) Nem külömben jöven Tordárol szekerrel és egy tekergö Kotsis Legennyel [AszLt Törvénykezési ir. 492. 59. 416].

kocsisló telegar, cal folosit la trăsură; Kutsch/Fuhrpferd. *1582:* 7 Marty Jüta Kereztesy Andras hatod magawal, wizen lengyel kiralynak kúczis lowakat [Kv; Szám. 3/V. 9 Lederer Mihály sp kezével] *1585:* Az fejedele(m) kuchys lovay pokroczhy ala attu(n)k 3 louat ... fyzette(m) f. 1 d. 11 [Kv; i.h. 3/XXII. 25]. *1598:* Az roh paripat, es az eoregh louat, az koczis louakat, kocziu⟨al⟩ egietemben az Gazda Azz⟨onna⟩k hagiom [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]. *1621:* Bakaj Mihalj azzonjunk leuelit oda fel viue(n) eo fesegehőz attak alaja Kuczis loat attam teolle Dragig[a] f—/37 1/2 [Kv; Szám. 15b/IX. 131. — [a]K]. *1625:* erkezwen Marcj Jstwa(n) Fogarasbol tized (!) eőteőd maghával, es ez mellet Vrunk eő felgenek hat kűczis Lowa lewe(n) ... atta(m) etelt italt [Kv; i.h. 16/XXXIV. 35].

kocsisné soţie de vizitiu; Frau des Kutschers. *1585:* Mathias Az porozlo vallia ... hog' ha a' gonossagnak keriteoie es parttartoia leot volna ez kochisne, hat engem Ne(m) igazitot volna Reaiok [Kv; TJk IV/1. 502]. *1661:* Kegyelmedet kérem, édes Uram, ugyan írja meg Kegyelmed, hogy ha ugyan elviteti a kocsisnét vagy nem Beszterczére [TML II, 117 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. *1770:* meg nem érdemlettem hogy a szakács nékem főzzen ... hanem a konyha Léány és kocsisné azok katyfoltak [Bikfva Hsz; HSzjP]. *1845:* a kotsisné Csizmaj(tára) 4 ft 20 x [Dés; KvNJ 19].

kocsisnyereg şa pentru vizitiu; Kutschersattel. *1628:* Egy Abrozba kótue ... ket koczis Nyeregbe valo kengiel szih[a] [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 12. — [a]Folyt. a fels.]. *1749:* Nierges pallal czinaltattam Egj kuczis Nierget az Talygas louakhoz ... f 1 d 50 [Kv; Szám. 26/VI. 464].

kocsisostor bici de vizitiu; Kutscherpeitsche. *1708:* Szijj gjeplővel kotsis ostorral [HSzj].

kocsisság 1. kocsismesterség; ocupaţie de vizitiu; Kutscherberuf. *1664/1681:* Megh tekintven Dancs Geőrgynek az kocsissagh hivatalyab(an) immar sok időtűl fogva jámbor szolgalattyát, ... Azert azt az hazat, kit most felessege utan bir, mindennemű ado szedes vedes alol ki veszem, es paraszti szolgalat alol immunita-

lom [Vh; VhU 219]. *1667:* Giroti Torma Peter Ura(ma)t szolgalta ez az Koczis Marto(n) koczissagaval [Sajósztandrás SzD; Born. XL. 18 Horvat Palne al(ia)s Acz Indali Anna Aszony (37) ns vall.]. *1785:* Miska ... igéri hogy tõbször soha afféle dologban magát nem elegyiti, csak most tégyem viszá az kocsiságra [TSb 13 Bethlen Zsuzsánna lev. Nsz-ből].

2. kocsis-szolgálat; slujbă de vizitiu; Kutscherdienst. *1640:* Kracziun Czaro p.h. Az Urunk koczissagarul szõkõt el esztendeje [UF I, 795]. *1661:* Az kocsist ... kérjed, vállalja fel kevés ideig az kocsisságot ... Ha felvállalja Kiss Márton az kocsisságot, fogassad meg Tamást, és küldd Szamosvárban [TML II, 100 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz].

kocsisstibli kocsis csizma; cizmă de vizitiu; Kutscherstiefel. *1794:* Egy nagy rosz kotsis Stibli [Gyalakuta MT; TSb 17].

kocsis-társ un alt vizitiu (alături de cineva); Mitkutscher, Kutscherpartner/gefährte. *1726:* Varró Márton ... elis szökék, a kocsis társam kardgját is el vivé [Kv; EM XLVII, 260 Bágyoni Vass István (35) br. Bánffy Zsuzsána szolgája vall.].

kocsis-ület kocsis-ülés; capră; Kutschersitz/bock. *1850:* Egy darab, az uj szekérbe járo uj kotsi derék ... ület ládával ... elsö és hátulsó takaró bõrrel (: spritzleder :) kotsis ület elötti takaró bõr [Algyógy H; Born. F. Ii].

kocsiszekér kocsi; trăsură; Kutsche. *1792:* hevereibennis volt egy jo vasas kotsi szekér [Telekfva U; Pf].

kocsiszekeres kocsis; vizitiu; Kutscher. *1551:* eg koczy zekeres [Mezőszengyel TA; BfR 304/108].

kocsi-szerszám unelte pentru trăsură; Wagengeschirr. *1655:* valami hitvan kotsi szerszám az also boldtban (!) f. 4 [Kv; RDL I. 29].

kocsiszín szekérszín; şopron; Wagenschuppen/raum. *1794:* A Kotsi Szinben égy jo fedeles örmény kotsi melynek Két kerekei roszszak [Gyalakuta MT; TSb 17]. *1814:* találtatik, égy Talpfákra borona fából épült de minden fedél nélkült fel szarufázva és bé létzezve 10 Lora valo uj Istálo; az édgyik végiben lévö Kotsi Szinnel égyüt [Récekeresztúr SzD; BetLt].

kocsizáp '?' *1597:* Kerekes Mathyass chinalt eszen kocyhoz egy kocy zapot ... /04 [Kv; Szám. 7/XIV. 13 Th. Masass sp kezével].

Az utólag szétágazó jelentésbokrára nézve l. az ÉrtSz-t és a MTsz-t.

kocsizás kocsikázás; mersul cu trăsura; Wagen/Spazierfahrt. *1806:* Ma sem mult el semmi a játékbol, kotsizásbol egeszszen estvig [Dés; KMN 318].

kocsizik kocsikázik; a merge cu trăsura; spazierenfahren. *1806:* N. Papával ki mentem egy kisség kotsizni [Dés; KMN 318]. *1807:* Nagy Mamával kotsizni mentem [Dés; KMN 356].

kocsizörgés kocsizörej; huruit de trăsură; Wagengerassel. *1760 k.:* kocsi zergest halvan nezek ki az ablakomon [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP].

kócskezű *nép* kacska kezű; olog la mînă; mit krummer/verkrüppelter Hand. *1840:* Fazakas György ... bal keze könyökéből nyomorék kócskezű [Dés; DLt 1318].

kocslás '?' *1582:* engemet aszonyom kúlde Jgiarto gjorgihez ... az felesege az adgion fekszik walla es nagy eresen Jaygat wala ... mikor meg lattam wolna tehat rakwa swúlyel (!) es gonoz kelewenyel belol az szemerem testjbe mind egi egi babszem es nagyob ... konyeregny kezde hogi miúel gyoditthattnag (!) meg en meg mondam Io komam aszony ezt egyebel nem hanem kochlasal ... sem iral sem egyeb modon hanem cochlasal hogi miwel bellol ez az regy nyawalya [Kv; TJk IV/1. 59d I. Linzinger al(ia)s Borbely vall.].

kocsonya piftie; Sülze. *1595:* apahidiak hoztak ... Marnakat koczonjara [Kv; Szám. 6/XIV. 17]. *1625:* Koczonnjat kelletet az piaczrol hozatno(m) [Kv; i.h. 6/XXXV. 62]. *1710 k.:* Mondám a szakácsnak: Ennek a nagy pozsárnak felét fözd meg, kit sóban, kit tiszta borssal, a más felét fözd kocsonyának ... a ... pozsárkocsonyát ... csudálva s csemegélve eszik az urak [BÖn. 732]. *1777:* Patzal kotsonya keszitetésére [Bezdéd SzD; LLt 70/1945]. *1824:* Nemes Torda Várossa Piaczán Azaknak az Árusaknak 's Kereskedõtskéknek Nevei, a' kik ... tartoznak fizetni ... Affélék kik tsak Szombaton árulnak[a] ... Étel s Kotsonya árulok[b] ... Recapitulatio: ... Kotsonat s ételt arulok[c] [Torda; TVLt 1826–1829 sztlan. — [a–b]Köv. a nevek és a taxaösszegek fels. [c]Folyt. a fels.].

kocsonya-áruló piaci kocsonya-árus; vînzător de piftie; Sülzenverkäufer (auf dem Markt). *1824:* Fejér 's köz kenyér árulok ... Kaláts Perecz sütõk ... Étel s Kotsonya árulok[a] ... [Torda; TVLt 1826–1829 sztlan. — [a]A teljesebb szöv. *kocsonya* al.].

kodicillus pótvégrendelet; codicil; Kodizill. *1863:* fiam Szentes Károly azon véleményben, hogy ... ő a köztünk létre jött mutua fassionál fogva az én vagyonomat is öröklendi ... egy codicillust hagyott hátra, melyben nem csak kötelességi részemet megsértette, hanem saját összes vagyonomrólis végrendelkezett [Kv; Végr.].

kódis l. koldus

koerceál megzaboláz; a struni/înfrîna; bändigen/zähmen. *1587:* ket feo embert Akarnak varosul Valaztany ez Jeowendeo giwleskort az Aros Rend keozzewl, kik eoket az el veghezet Rend tartas zerent igazgassak es minden Alkolmatlan kereskedesecket tekozlasokat Coercealliak [Kv; TanJk I/1. 43].

koerceáltat eltiltat; a interzice cuiva ceva; verbieten lassen. *1600:* az iffyakat biro vram coercealtassa zorgalmatoson mind az eyelly zellel valo farsangolastol, rezegeskedesteol torbezolaskodastol, de legh kiwaltkeppen

eodeo vtan fegiuerrel valo zellel Jarastol [Kv; TanJk I/1. 353].

koetáneus egyidős/ívású, egykorú; de o vîrstă; gleichalt(e)rig/jährig. *1770:* Sztojka Zsigmond [a] is megholt ... A szegény bátyámmal, Váradi Zsigmond urammal coaetaneus s együtt is tanultak [RettE 233. — [a]1749–1759 között erdélyi rk püspök].

kofa 1. piaci árusasszony; precupeață; Marktfrau/weib. *1584:* Lakatos Antalne Anna vallja ... Az ferkel felesege eleó kezde leony oda, Es monda Az leany[a], Jhol ieö Amy (!) koffank lob volna ha vizza kwldened had swtne pechenyet [Kv; TJk IV/1. 226–7. — [a]Ferkely szolgálóleánya]. *1847:* Bíri mostanság erősen önkényes, durtzás lett ... nyelvelt, mint a' legutolso kofa, órákig [Kv; Pk 7].

? **Hn.** *XVIII. sz. v.:* also határban ... a Kofák földe [Berekeresztúr MT; EHA].

2. (szájas) vénasszony; bătrînă (guralivă); Klatsch/Tratschbase. *1573:* Margit Nerges peterne latta hogi lakatos peterne az vchan Megien volt, Azomba ky zeokellet Eleybe lakatos Leorinch Es Mond hogi te hytwan lator hytwan eb koffa ageb ha valamit Nem Neznek vgy chapnalak Archul hogi Menie fogad mynd zadba Romlana [Kv; TJk III/3. 248]. *1649:* Az J nem tudatik miteöl uiseltetue(n) rut esztele(n) szokkal, boszorkany tuzre valo, puska por ala valo ven kofa fonnyat, saluu(m) sit Essez lelekkelis megh szitta [Kv; TJk VIII/4. 366]. *1776:* az agensnek ... Azt is megírtam, hogy afféle haszontalan kofához illő dologgal a királyi szentséges füleket ne terhelje [RettE 364].

kofáné kofaasszony; precupeață; Marktfrau/weib. *1774:* Az Egetbor árulo kufaneknakis némellyeknek egy egy Susták Taxájokat el szokták engedni ... Horváthné nevezetűnek töbnyire ... el engedték mind Taxáját, mind az Udvarbol valo Éget bor vévést [Mocs K; KS Conscr. 52 Varro János (26) udvari kulcsár vall.].

kofár ?*1681:* Ploszka Bánya ... Kofárok, s Koh mester háza, mindenestöl barona fábol rott; fellyül földel buritott, Ajtaja felszer, vas Sarkas, hevederes Nro 1 Koh mester, es kofárok haza ... vagyo(n) itt ... söveny oldalu, gazzal fedett Istallo [Vh; VhU 578–9, 583].

? **kófár** szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: *kenyérsütő* ~ kenyérsütő asszony/kofa; brutăreasă care își vinde pîinea în tîrg; Bäckerin, brotbackende Marktfrau. *1662:* a tábornok ottléte alatt pénzre is szakadatlanol éjjel-nappal nem csak kenyérsütő kófárok, hanem valakiknek benne módja lehetett, süttön-sütötték és horton-hordanák a kapukra[a] a kenyeret pénzen való árulásra és eladásra [SKr 571. — [a]A váradi várkapukra].

kofaság kofáskodás; precupeție, ocupația de precupeț; Hökern. *1789:* Nem el hiszem (így!) hogy Nsgodnak telyes contentuma lehessen ebbe a székely asszony gazdasszonyságáb(an), mert ha a kezeis olyon lenne mint a nyelve, ugy sokat érne de ... a székely asszonyok(na)k tsak a Salakja, és mint hogy tsak kofasággal kereste kenyerét, egyeben nem törte a fejit, szereti a jol lakást ... pereputtyostol egygyűt [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

koffer l. kuffer

koffer-igazítás böröndjavítás; repararea valizei; Kofferausbesserung. *1853:* Koffer igazítás 25 gr [KCsl].

kogál 1. erőltet, kényszerít; a forța/sili; (er)zwingen. *1618:* Tóth Mihály uramot ugyan cogálnom kellett az sok fogyatkozások miatt, hogy az Nagyságod rendelte 300 dutkát megtöbbítse kétszáz dutkával, mert azt vizony csak félig sem vötte jó neven [BTN[2] 165]. *1626/1681:* Hadgyuk azert es seriö parancsolyuk is hűsegteknek ... szabadosink taxajokat ... bé szolgaltatva(n) ... őket ... szekér, és posta lo adásra ne cogályák [VhU 227 fej.]. *1671:* Zaránd Vármegyei Atyánkfiainak léven illyen panaszok, hogy magok szükségekre való vecturoktul-is ... Nemesi praerogativajok ellen, némely hellyeken vám adásra cogállyák őket [CC 46]. *1677:* a' Nemes embert adofizetésre ne cogallyák Nemesi praerogativái ellen [AC 69]. *1688:* A sz. Szék mivel lattya az Urá(na)k nagy reszént valo infidelitássát, halálos vetékb(en) valo maga elegyítését, nem cogallya az Aszszont ad reditum, mind addig valamedig a' férje suis modis maga foruman nem keresi [SzJk 227]. *1736:* az Falu Gornyikja az Egyházfival az Petru Popa pecsetivel házrol házra járván mindeneket Cogált tizenkét forint birság és Templombol valo ki tiltás allatt hogj egjbe gyülyenek az egész falusiak [Algyógy H; BK]. *1744:* ā Falusiakot cogaltam hogy mennyenek el ā Connumeratiora [Bölön Hsz; JNyR 32 Németh János (38) vall.]. — L. még BTN[2] 246, 327; CC 28, 46; KemÖn. 292; SKr 683; TML II, 557.

2. felvesz; a ridica; be/erheben. *1682:* Le teue(n) penig igireti szerint[a], tsak öt forintot tartozzék le tenni Vasarhelyi Peter Vra(m) penig igireti szerint cogallyia [SzJk 171. — [a]Tartozását]. — A jel-re l. PP: Cogere pecuniam: Pénzt szedni-fel.

kogálhat kényszeríthet; a putea sili/obliga/constrînge; (er)zwingen können. *1680:* Szent Thamasine Farkas Sophi masodszoris kiva(n) diuortialtatni. Deliberatu(m). Mivel extra limites regni vagyo(n) Sz: Thamasi, ne(m) cogalhattyuk az nyavallyias aszont hogy utanna menny(en) ferjenek, sem amazt hogy maga melle vegye ... absolvaltassek az aszony, férhez mehessen, ha szerentse találllyia [SzJk 150–1]. *1741:* ha kik pedig lovokat külön akarnák jártatni, azoknak Lovokatis az Ménes közzé jártatni cogálhassák, és béreket Hadnagy atyánkfia assistentiaja által meg-vehessék[a] [Dés; Jk 553b. — [a]A városi ménes szegődött két pásztora]. *1766:* ha felit birja[a] az Inhibens, cogalhatom mindenkor fele köz kertinek fel tételire [Torda; TJkT V. 3/7. — [a]A teleknek].

kogáltat kényszeríttet; a obliga/constrînge; (er)zwingen lassen. *1746:* másokkal edgyütt proportionatē ā fertály közzé az Instansokat Hadnagy Vr(am) ab off(ici)o contribualni cogaltassa [Torda; TJkT III. 21].

kogáltathatik kényszeríttethetik; a putea fi obligat/constrîns; (er)zwungen werden können. *1734:* azok[a]

iránt interim az Incta vidua juramentumat deponalni ex p(rae)senti Deliberato nem cogaltathatik [Torda; TJkT I. 31. — [a]A peres marhák].

kogáltatik 1. kényszerittetik; a fi obligat/constrins; erzwungen werden. *1664/1750 k.:* Az Innocens[a] ki recipialni akarja a Deserens Personat, de ugyan nem akarna redealni addig ne liberaltassék mig a Magistrátus, vagy Ecclesiai fenyiték és potestas altal nem cogáltatik [RGyLt A. 12. — [a]Értsd hozzá: házastárs]. *1671:* Templomot paraszt ember nem akarván frequentalni, mint cogaltassék [CCI]. *1740:* őrőmösteb Convenialnak mint sem affele epületek erigálására cogaltassa(na)k [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. *1748:* meg kévánnyuk hogj az intentalt poena retorquealtassék, és végre ezen Ca(us)ara tött költségünk(ne)k s, faradságunk(na)k refusiojara judicialiter cogaltassa(na)k [Torda; TJkT III. 195].

2. kényszerül; a fi nevoit/silit; zu einer Sache gezwungen/genötigt sein. *1618:* az maga hada és az ország népe is ugyan reatámadott volt a kazul pas⟨á⟩ra, hogy miért ... nem békéllik meg véle, hiszem ... úgy is cogáltatott az perzsa az békességre [BTN[a] 171].

kognició ismeret; cunoştinţă; Kenntnis | jártasság; experienţă, pricepere; Bewandertheit, Erfahrenheit. *1775/1802:* a Salamoni[a] fatensek ... azt ... hogy azon Pojána continua contraversiaban volté a két falu között jobban tudhattyák s nagyobb Cognitiojak lehet ezekben, mintsem az Hoszszumezei[b] és Zálhai[c] Lakosaknak [BSz; JHb LXVII/3. 129. — [a]–[c]SzD]. *1784:* az Torotzkai Birák ... A Törvéntételekbenis már annyira terjedtenek, hogy az ollyan Causakotis folytattyák, mellyek mind Activitassakat, mind pedig Tudományakat, és a Törvényben valo cognitiojokat exsuperállyák [Torockó; TLev. 2/6].

kognomen vezetéknév; nume de familie; Familien/Zuname. *1580:* az wicinosoknak Cometaneosoknak Neuoket es Cognomennioket mindeneket ez my Jelon walo leúęúnket latoknak conscienciose ez my Jelon valo Leúelúnket rendiben meg Jrattattuk [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. *1729:* Vaklas alias Turkuly Juvon(na)k ki volt az Nagy Apja edes Apja 's édes Apjanak testvér atyafiai ... Ez igy meg nevezett ember(ne)k maga(na)k P(rae)decessorinak volté más Cognomenyek vagy vezeték nevek az Vaklas nevezeten kivűl [KSz; BK vk].

kognoszkál 1. megismer; a cunoaşte; erkennen. *1602:* Biro vram eo kglme, eskwtt thanachywal egyetemben ... az I(nctus)nakis szawabol cognoscalwan az eo chielekedetith; az felljewl megh yrtt deliberatiot minden czikkeleben ratificalthaak [Kv; TJk VI/1. 576].

2. elismer; a recunoaşte; anerkennen, zugeben. *1794:* (A) Summa pénzt ez előtt maga tulajdon Keze írásával cognoscalta à Tutor Ur Kezénél lenni, már most tagadja ... ezen dolog meg üsmerteti a Tutor Urat maga valoságaban [Kv; CsS].

koh, kohó 1. ércet fémmé feldolgozó/olvasztó kemence; cuptor de topit minereu; Hochofen | ércfeldolgozó/olvasztó épület/ház; uzină metalurgică; Hüttenwerk. **A.** *1558 k.:* Mikor az Ezwstöt ky vezy az koh altal Marad valamy defectus az slakokban [Nsz; MKsz 1896. 292]. *1573:* Valazto Eottwes gergel, Azt vallia hogi Offembanian hallotta Az Smelcertwl ... hogi az Mely testelt Zenkelt volt Eottues Leorinchnek pechy Estwan Azbol Masfel vagi harmad fel gyra Ezwst leot volt, Mellyet eomaga Eottwes Leorinch vit volt oda az kohra olwaztany [Kv; TJk III/3. 221]. *1582:* Catalin Olah Ianosne vallia ... Hallottam Zaiabol ez Ersebet Azonnak ... Nag Arany pereczek voltanak benne[a] es az Balas kowach kohaban olwaztottak megh [Kv; TJk IV/1. 50. — [a]Az üstben]. *1638:* egy Balas Deak nevw szolgaia ... az kohnál egy kővet fel vőn [Torockó; Thor. XVI/1 Petrus Szako (!) (40) jb vall.]. *1673:* Kohosok eszközei: Az felső kohoz vagyon egy vas hordó fogó sparingostol[a] [CsVh 44. — [a]Folyt. a fels.]. *1681:* Vas Banyák. 1. Ploszka Bánya ... Az Kohoz, vagi Kemenczehez valo szin fa oszlopoko(n) állo, sindelyezese ighen rosz ... Koh szin ... Az Koha romladozott [Vh; VhU 578–9]. *1736:* Tudom hogy a' Regius Fiscus(na)k ezen Nemes Kőzép Szolnok v(á)r(me)gyéb(en) lévő Kővári Dominiumhoz, mellyet most a' mls Teleki Familia bir vagynak illyen nevezetü ős őrőkős czigány Jobbágyi: Flore Sigá(na)k hét fiai mind külön külön koval (!) ... Sándor Jonás egj kóval Sándor Szeminyik más Kohval ... Talpas Csolti égy kóhval ... Talpas Stephán, három házas fiai, kik(ne)k is ketteje külön külön Kohon [Hosszúfalu Szt; TKl H. F. 6 Kardos Gábor (50) cig. jb vall.].

B. *1747 u.:* eddig is a' Bánya, Verő, koho dolgáb(an) az Torotzkai Forumrol masuva apellalni nem volt szabad [Torockó; TLev. 2/1]. *1758:* Rátz István ... kért volt fel a' kettős kohoban a' víz felől valo kementzére az also kereken valo kohoban 2 napra, Negyven Forintokot ... Bartok Andrastol [uo.; Bosla]. *1780:* Kohókban való futatásnak el-adásárol ... valaki Kohaját, vagy futatasbeli Portioját kivált Verő nélkül el adja ... a' ki meg venni Mérészelnéis, poena flor. 12 büntettessék [uo.; TLev. 4b]. *1780/1804:* végeztetett hogy a' Bánya mivelés kezdetének terminussa legyen Ujj Esztendő napja, ettől fogva tartson tizenkét heteket ... a' Munka, melly idő alatt a Kohon vagy Verőn senki ne mivellyen [uo.; i.h. 8]. *1785:* a Kohokban és Verőkb(en) midőn futatunk és mivelünk, ha a fuvo veszző vagy kereszt etc. hertelen el romlik ... az olvaszto kementzében a már növésében lévő vas meg hűl, a Verőben hasonloképpen [uo.; i.h. 4/11. 1b]. *1800 k.:* a Verős Kováts Corpus ... a Nagysagos Praeses Vr bőlts előre láto intezesere fogja hadni, hogy minden három napos Gazda ... a Kohoban fujjon [uo.; i.h. 9/30].

Szk: *forrasztó ~. 1691:* Azon hámorban ... az forrasztó kohon fellyel egy téglából czénált kémény [CsVh 114] ✱ *kettős ~. 1758:* Rátz Jstván ... kért volt fel a' kettős kohoban a' víz felől valo kementzére az also kereken valo kohoban 2 napra, Negyven Forintokot ... Bartok Andrastol [Torockó; Bosla] ✱ *vasforrasztó ~. 1681:* (A) vas forrasztó koh előtt mingyárást vagyon egy nagy eöreg vas verő [CsVh 91] ✱ *vasfütató ~. 1673:* Az vas verő ház mellett vagyon az vas futató koh köbül rakva négy szegeletre, fedele fenyő deszka, hat fa ágason ááll (!) ez kohnak fúvója kettő [Cssz; i.h. 43] ✱ *vashevítő ~. 1677:* Az vas verő házból szolgál ki egy kő kémény, melynek alatta vagyon vas hevittő koh, tűz helye nem igen jó [Madaras Cs; i.h. 50].

2. kovácstűzhely; forjă de fierar; Schmiedeofen/herd. *1640:* addég kohat ugya(n) nem ütheti fel ... meglen magat az Czehben az mesterek közzé be nem szerzi [Kv; KovCLev.]. *1732:* talál az ember ... egj kovács Mihelljet vagj vinnjét ... koha ... mészszel téglából rakott ... az koha mellett jo láb njomo fuvó [Kóród KK; Ks 12. I].

Ha. *1638:* koh [Torockó; Thor. XVI/1 Mich. Ékarth (75) jur. civ. jb vall.]. *1673:* koh [Cssz; CsVh 43]. *1681:* Koh [Vh; VhU 581–2]. *1752:* Koho [Torockó; TLev. 8/6]. *1784:* kohaja [uo.; i.h. 4/9. 14a].

kohabitáció (házastársi) együttélés/lakás; coabitare, convieţuire; (eheliche) Lebensgemeinschaft, (eheliches) Zusammenwohnen. *1669:* Racz Miklos Somlyai katona felesegetöl Fogarasi Kis Annatol kivan absolutiot, oka: mert nem alkalmatos ferfivel valo lakasra, cohabitatiora, verfolyast szenjvedo [SzJk 105]. *1697:* mostanis sem egyik sem másik félnek a' cohabitatiora nincsen akarattyuk, egy mástol tellyesseggel megh hidegültenek [i.h. 301]. *1764:* Jövén a' Vener. Consistorium eleiben ... Szombati Jo'sefnek, és Feleségének Boër Marianak Házassági Causájok, ezeket az együtt valo békességes Cohabitatiojára réá vettük[a] [Kv; SRE 211. — [a]Folyt. a feltételek fels.]. *1781:* A gubernium interdicálta cohabitatiójokat[a], de csak együtt lakdogáltak, együtt háltak-é most már vagy nem, nem tudatik, mivel külön házban és ágyban háltak [RettE 413. — [a]A br. Bánffi Zsigmond és Gyulai Józsefné Jósika Mária együttélését/lakását].

kohabitál 1. együttél/lakik; a coabita/convieţui; zusammenleben/wohnen. *1689:* Darna Mihály mivel nyilvánvalo hamis hitű parazna Feleségével Ballo Annokkal tudva szánt szándekkal post separationem cohabitalt, és magát paráznavá tötte, Tetczett a' sz: Széknek, hogy Darna Mihály Ur(am) excommunicaltassék [SzJk 241]. *1691:* Darna Mihályt a' sz: Szék a' reconciliatiora admittállya de ugy hogy Feleségével se egyczer se másszor ne cohabitállyon hanem valameddigh Feleségének dolga az oda ki valo Partialison el nem igazittatik Feleségétöl külön legyen [i.h. 253]. *1761:* Sándor Márton ... panaszolván Feleségére Ats Mariára, hogy véle cohabitálni nem akar ... melyre nézve a' Venerabile Consistorium nem találván semmi hibát a' Férfiuban, végezte, hogy a' Menetske mennyen viszsza Férjéhez, és néki engedelmeskedjék, mellyet ha nem tselekedne égy hét alat, szabadságot ád ... a' Ferfiunak, hogy annakutánna, Feleséget el fogathassa, és a' Tömlötzben tétethesse [Kv; SRE 196]. *1765:* Eléggé ki tetcik az A Aszszonyn(a)k részére bé adott Relatoriabol erőszakos törvénytelen ferjhez menése az I. ferjfihoz; mert nem szerette ... Férjét ... haza vitettetése után is tsak az Atyától valo félelem tartotta kevés ideig h(ogy) véle Cohabitalyon [GörgJk 198].

2. együtthál, összeadja magát vkivel; a se culca cu cineva, a avea relaţii sexuale cu cineva; jm beischlafen. *1679:* Mivel az en Ur(am) Kovasz Marton ... cohabitalt az nenemmel, megh is terhesitette az nenemet, engemet hűtős feleségét el hagiot, bujdosoba(n) menve(n) [SzJk 135].

kohabitálódik kb. együtthál/összeadja magát vkivel; a se culca cu cineva, a avea relaţii sexuale cu cineva; jm beischlafen, sich mit jm zusammentun. *1673:* Ac(tores) Director(es) C(ivi)t(atis) Colosvar c(on)tra ... Elizabetham Bogathi ... dicunt Itt Colosvárban szolgálván emberseges embereket ... azután ... az Colosvari nagy scholában ... egy deakkal ... cohabitalodot, és paraznalkodott [Kv; TJk XI/1. 281].

kohászati szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *igazgatóság* direcţiunea uzinei metalurgice; Hüttendirektion. *1847:* A Királyi Bánya, Kohászati s Uradalmi Igazgatóságnak Zalatnán, Aprilis 15-én 1847-be tartott üléséből [VKp 182].

koh-hely olvasztó kemence; cuptor de topit; Schmelzofen/herd. *1681:* Ezen hámor házban ... egy kő kémény alatt két szakaszban, pusztuláshoz készült két koh hely. Ezen koh lyukánál edgy eöreg fúvó, minden hozzá tartozó eszközeivel [CsVh 96].

kohibeálás megakadályozás; împiedicare; Verhinderung. *1603:* Miwelhogy az colteozetben valo Luxus, mind ferfy, mind azzonyallat es Leanzo renden, az my varossy allapatunkat felette megh haladta ... miatta Tetzett eó kegeknek, annak cohibealasara ... Ezeken az eo Erdemek zerent valo Adoot vegyenek [Kv; TanJk I/1. 460].

kohkémény kohókémény; hornul cuptorului de topit; Hüttenesse. *1681:* koh kémény allyastól két eöreg fúvó nro. 2 [CsVh 91].

Szk: *vasforrasztó ~ alja* kb. vasforrasztó/hevítő tűzhely. *1681:* (A hámorházban) Ezen túl jobra mingyárást vagyon egy vas forrasztó koh kémény allya. Ennek kéménnyeis kőbül vagyon ki rakva [i.h.]

kohlás kb. gőzölés, párolás; aburire, expunere la aburi; Dampfbehandlung. *1583:* Nemet Borbely Janos ... vallasat Irwa Atta be ... feredeot nem chinaltam hanem parlattam Melyet az Magiarok kohlasnak mondnak ... az Azzonnak akarattiabol miweltem mert rakva vala Swllyel, az zemerem teste Azert parlottham ... de minek eleotte az kohlashoz keztem ket hetnel teobig bantam velle ... Tudo(m) hogy az kohlaskor ki jeot az Vdwarra kit igen banta(m) Mert soha nagiob ellensege minth az kohlasnak mint kyweol az hwueosseon Iarni, Vag hidegen Izik [Kv; TJk IV/1. 139. — A szöv. valószínűleg németből való fordítás].

Szk: *~ra adja magát. 1583:* valaky az kohlasra Aggya Magat, de 7, 8, 9, 10 napig mind ketseg az eo Elety ... en annak eleotte meg mondam hogy Igen feleo mely ember az kohlasra aggia magath [Kv; i.h.].

kohmester l. kohómester

kohóbeli 1. kohóban való, kohó-; ce se găseşte într-o uzină metalurgică; im Hüttenwerk befindlich. **Szk:** *~ eszköz. 1847:* ami a Torotzkói megszorittatott szük határt nézi, abból nem hogy szénnek Sőt Bányák fenn tartására Koho és Veröbeli eszkőzök kipotlásárais, csak nemüleg ki elegithetök [Torockó; TLev. 10/9] ✱ *~ munka* kohómunka. *1780/1804:* Tiltása és Keresése a' Bányaknak egész Kohó és Veröbéli munka fojásán Bánya mű végzése utánn Ujj Esztendő napig vagy éppen ujj

Esztendő napjánn legyen. Azután Bánya mivelesnek idején sem a' keresésnek sem a' tiltásnak ereje nem lészen [uo.; i.h. 9].

2. ~ *juss* kohójog/rész; cotă parte din uzina metalurgică; Hüttenrecht/anteil. *1783:* Bartok Andar battyamnak adtam az kohobeli jussamat ... Bartok Getzi mp [uo.; Bosla].

kohol 1. kiagyal/eszel; a scorni/născoci; ersinnen, sich ausdenken/klügeln. *1662:* Nem tűrhetem ez helyen, hogy némellyeknek Várad elveszése okai felől balul vélekedéseket meg ne emlitsem, kik ... ollyat álmodoznak: ha a régi jó szokások, rendtartások, nemesi szabadság ellen való újítást (az igazgatásbéli felállatott jó rendet nevezvén annak) a főemberek nem koholják vala, Váradot a veszedelem nem találta, és ez napig is a magyar kéznél volna [SKr 630]. *1761:* nem régen Mlgs Gróff Fő Ispány Ur ellen Sub anonimo a Mlgs Regium Guberniumnak adtak volna be valamely irást de nem tudom ki koholta és ki adta bé [Harangláb KK; Ks CII. 20 Mich. Barta (56) lib. vall.]. *1771:* Tyiu Gjörgj ... hogj tűzzel fenyegetődzött volna valakire nem hallottam, annál inkább hogj fenyegetődző szavait effectumb(a) vette volna, de inkább hiszem hogj tsak ellenségei koholták réá [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1816:* a' midőn ezen hazugságodnak is végire jártak volna, akkor ujjabb hazugságot koholtál [Déva; Ks 116 ua.]. *1823–1830:* a' Tsászárné igen jo szivvel fogadta őtet, estvére Pulyiszkát, turot adatott nekie, de a' Pulyiszkát arany Fazékba főztek, és ezüst keverővel keverték; több e' féle hazugságokat is koholt, 's nekem mint ifiu Embernek jol esett, hogy őtet nevethettem [FogEK 469–70]. — L. még MetTr 340; RettE 422; TML VI, 132.

2. *átv* felpiszkál, szít; a zgîndări; an/entfachen. *1676:* Az sibongást Kegyelmednek jelentettem vala, értvén az gyűlés előtt is. Az gyűléskor holmi privatumok csendesítették némelyek részéről, de az principalisok soha azt fúvni, coholni meg nem szűnének [TML VII, 207 Macskási Boldizsár Teleki Mihályhoz].

3. *szerencsét* ~ *magának* szerencsét kovácsol magának; a-şi făuri norocul; sich das Glück schmieden. *1841:* (Rosi) ha ... nem akar ... azon nem neki valo Urfirol le mondani — Isten légyen vélle! a' melly jo szerencsét koholt magának azzal boldogullyon [Veresegyháza AF; DobLev. V/1236 Dobolyi Sigmond Dobolyi Bálinthoz].

◇ **Szk:** *maga ~ja veszedelmét* kb. maga hozza/idézi fejére a bajt/veszedelmet; a-şi atrage singur nenorocirea, a-şi băga capul sănătos sub evanghelie; Gefahr auf sich ziehen/über sich bringen. *1677:* Itélje meg Istenért Uram, Kegyelmed, mint és hol lehessen az ellenséges földön már várakozni, hanem ha szántszándékkal magunk koholjuk veszedelmünket [TML VII, 543–4 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

kohólegyező lecselő (kohótűz-szító pamacsos vasrúd); mătură de stropit cărbunele; Löschwedel/spieß. *1741:* Egy koh Legyező 1. Egy koh Nyárs 1 [Kv; TL 90 lak.]. *1812:* Egy koho nyars xr 12 ... Egy koho legyező xr 8 [Mv; MvLev. Szabadi József kovács hagy. 10]. — A jel-re l. Frecskay 166; OklSz *kohlegyező* al.

koholgat kiagyalgat/eszelget; a scorni/născoci mereu ceva; nach und nach ersinnen/sich ausdenken. *1846:* (A kántor) véllek cégéres és belső emberhez nem illő tépelődésekbe elegyedik ... s hamis bizonyitványokat koholgat [Méra K; KLev.] | (Az embereket) az Uradalom jussai felforgatására lábboltatja, s hamis bizonyitványokat koholgat [K; i.h.].

koholmány kiagyalás/találás; scornire, născocire; Erdichtung/findung. *1849:* a' Tanuk által felhozott vallomások ... csak is a' Kelemen Beni koholmányai és rá beszéllései [Kv; Végr. Vall. 99].

koholó kiagyaló/eszelő (személy); persoană care scorneşte/născoceşte ceva; Ersinner, Ausbrüter. *1676:* Kegyelmedet Kubinyi uram által tudósitom, kinek is dühött nevét költék ... de csak az ily s ehez hasonló több hamis informatióknak csak ne adnának az emberek hamar hitelt, bizony az ilyeneknek koholója is ezeknek költésérűl mindjárt le tenne [TML VII, 275 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1678:* Az a becsületes székely azt is izente, hogy egyáltaljában 319. 137[a] az fő koholója az dolgoknak [TML VIII, 26 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz. — [a]A kiadványban titkosírással jelzett, feloldatlan név]. *1710:* mind penig egy Nagyszegi Gábor nevű református ötves ... megfogatának, és Szebenben sok ideig raboskodának nyavalyások ártatlanul. Ezeknek is mind Apor István vala a koholója [CsH 306]. *1764:* (A rendelkezésnek) első koholója avagy csak közelebbről Boér András[a] vala [RettE 179. — [a]Gub-i levéltáros és gub-i titkár]. — L. még SKr 577; TML VIII, 88, 117.

koholt kiagyalt/eszelt; scornit, născocit; ersonnen, ausgedacht. *1662:* Sebesi gyűlés, abban koholt káros dolgok[a] [SKr 478. — [a]Tartalomjelző fejezetcimből]. *1677:* Én úgy tudom, ha Forval uram az előtti koholt mesterségit még vissza nem fordítja, holnap Veselényi Pál uram is megindul az lengyel hadak eleiben [TML VII, 499 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz]. *1794:* azt állitván hogy azonn helljeket Te és inkább Eleid szerzettek volna, nem tsak, hanem azok iránt helljtelen utan modon, koholt leveleket fitagtattál, az Exp(one)ns Asszszony ős őrőkős bekességes Biradalmának, meg Zavarására [Szováta MT; Berz. 16. XL/14]. *1854:* demoralizált fájdalom! fiam Szentpály Sándor által részszerént erőhatalommal, részszerént tulajdonomnak meg fosztására alattomosan koholt contractusok és hamiss Levelek által is ... őreg napjaimra minden tulajdonomtol és igy minden élhetőségem eszközeitől ... meg fosztattattam [Kv; Végr.].

koholtat kiagyaltat/eszeltet; a face să fie scornit/născocit; nach und nach ersinnen/ausdenken lassen. *1806:* az Alperes akármint koholtatta hát szinte Esztendő múlva a' Történet után a' maga Esketését ... de midőn a' Felperes ... azokat ... Authenticaltatta ... 1805be tett vallomásokat mind azon fossiokat revocaltak, cassaltak [Dés; DLt 250].

koholtatik 1. kiagyaltatik/eszeltetik; a fi scornit/născocit; ersonnen/ausgedacht werden. *1662:* Ki az oka, hogy Magyarországban hallatlan móddal kétrendbéli propositió koholtatott és nem egy nyomban-folytában adatott ki? A nyirt papok! [SKr 105]. *1704:* Apor uram

... Azt is mondotta ... a generál azt mondotta, hogy ez a rebellio mind a katolikus emberektől koholtatott [WIN I, 142].

2. *koholton ~ nyom* 'ua.; idem'. *1662:* a romlására pusztulására tartozók naponkint nagy szorgalmatosan koholton-koholtatván: hogy immár a fejedelem elméje ... teljességesen elkészittetett volna ... ez okon hadait nagyon kezdé szaporitani [SKr 403].

koholtatott kiagyaltatott/eszeltetett; scornit, născocit; ersonnen, ausgedacht. *1636:* Nékünk ... az Isteni tiszteletbeli igaz módot és formát, nem az Christus és Apostolok üdeje után hét száz, nyoltz száz esztendökkel gondoltatott, és koholtatott, végzésekből, hane(m) az Christus és Apostolok üdejebeli szokásból, és rendtartásbol kell meg tanulnunk [ÖGr Aj.].

kohómester meşter la cuptor de topit; Hüttenmeister. *1681:* a' Koh mesterek neha excedal(na)k; es egi Susztra 130 tereh szenetis erogaltak, à tilalom ellen [VhU 63] | Ploszka Bánya ... Kóh mester keze alatt ... Vagyon itt : Őreg vas fogo[a] [Vh; VhU 578. — [a]A teljesebb szöv. *kohónyárs* al.]. *1783 k.:* Mélly alázatossággal könyögünk[a], méltoztassék ... a' leg ujjabb Flgs Királlyi Decretum continentiájában complectalt Colonusok közzül ezer Paterfamiliást, nevezetesen Bányaszakat, Koho, és Verö Mestereket és egyébféle Mester embereket a' mostaniak hellyében nyerni [Torockó; TLev. 4/9. — [a]A Thoroczkai-fam.]. *1816:* Meltoztasson ... Banyászoknak, szén tsinálok(na)k Lo hajtokn(a)k Koho Mestereknek és masok(na)k akik Verős kovatsoknak nem neveztetnek a' vas futatást és müvelést absoluté meg tiltani [uo.; i.h. 9/46].

Ha. *1681:* Koh mester [Vh; VhU 12, 62–3, 66, 578–9, 583–5] | Kóh mester [Vh; VhU 578].

kohómű kohóbeli munka; lucrul într-o uzină metalurgică; Hüttenarbeit. *1776:* vettük a' Tkts Urnak[a] ... küldett Commissioját, melynek tenora ez volt, hogy egész Communitásunk bé gyülvén Bánya, Kohó s verö mivekben néhány időktöl fogva intervenialt difficultasok felöl Consiliumot tartson [Torockó; TLev. 7/5. — [a]Pávai Ferenc, gr. Kornis Zsigmond insp.].

kohonesztál megtisztel; a onora/cinsti; beehren, jm Ehre erweisen. *1737:* illendő lészen Tiszt. Tsepregi Ferentz Uramat a' Néhai Tiszt. Udvarhelyi Mihály Uram ő Kglme Vacantiajára által-tenni, és egyszer 's mind Theologiae Professorsággal-is cohonestalni [Kv; SRE 166].

kohonesztáltatik végtisztesség adatik; a se oficia funeraliile cuiva; jm die letzte Ehre erwiesen werden. *1737:* Mltgs Fö-Ispán Urat, Cs. Kereszturi Torma Miklos Urunkat, l(ste)n ö Sz: Felsége ez árnyék Világbol ... kiszóllitván, mint hogj Tisztességes Levél által requiraltatott a Tktes Ns Tanáts, hogj Ns Várasunk általis, koporsób(a) lejendö tétettetése, az Idvezült Urnak Cohonestáltassék, tettzett expediálnunk, Assessor Nztes Lőtsei Jóseff és Notarius Böszörményi András Atyánkfiait ő kglmeket [Dés; Jk 469a].

kohónyárs kohó-piszkavas/szítóvas; vătrai (de topitorie/forjă); Löschspieß. *1673:* Kohosok eszközei: Az felső kohoz vagyon egy vas hordó fogó sparingostol, egy vas kötörő botoczka, két vas rúd, fúvó felrántó négy lánczok horgokkal edgyütt, egy koh nyárs[a] [CsVh 44. — [a]Folyt. a fels.]. *1677:* Vas verő ház ... koh nyárs no. 1 [Madaras Cs; i.h. 50]. *1681:* Ploszka Bánya ... Kóh mester keze alatt ... Vagyon itt: ... Salak lyukaszto koh nyars, fa nyelestöl Nro 1. Szén vono vas Gereblye Nro 1[a] | Bánya. Nedráb nevű ... Salak bocsáto kohnyárs [Vh; VhU 578, 583. — [a]Folyt. a fels.]. *1703:* Kovácsok vagy vas veretők eszközei: koh nyárs nro. 1, eöreg vas bot nro. 2, kisseb nro. 1. [CsVh 118]. *1741:* Egy koh Legyező 1. Egy koh Nyárs 1 [Kv; TL 90 lak.]. *1812:* Egy koho nyars xr 12 ... Egy koho legyezö xr 8 [Mv; MvLev. Szabadi József kovács hagy. 10]. — L. még CsVh 49–50, 92, 114, 118.

A jel-re l. Frecskay 167; OklSz. Jankó, TAszT 200 torockói bányászszótáracskája a cimszót igy értelmezi: hosszú, hegyes vas, a kohólyuk tisztitására.

kohos kohómunkás; cuptorar, lucrător la un cuptor; Hüttenarbeiter. *1673:* Kohosok eszközei[a] [CsVh 44. — [a]A fels. *kohónyárs* al.]. *1680:* Albert Péter az hámoron kohos volt | Albert Péter mindetig kohos volt | az vashámoron ... Albert Péter kohos volt, kiszabadulásáért adot két tulkot [Dánfva Cs; CsVh 75–7]. *1703:* Kohosok vagy fútatók eszközei[a] [i.h. 118. — [a]Köv. a fels.].

Szn. *1531:* Laurencius Kohos [Vh; DomH 91, 93, 95].

kohó-segitő kohómunkás; lucrător la un cuptor, cuptorar; Hüttenarbeiter/gehilfe. *1809:* A' mi Vas mivelésünkhezis szerfelett való sok munkások u.m. Bányászok, Szénégetők, Koho mesterek, Koho-Segittök, Vasvágok, Mivelö Kovacsok, Mivelö Segittök, Lohajtok kivántatván, hitel felett valo dolog az, hogy minden ujjabb ujjabb Tyrok Statutiojakor, micsoda akadally és gát vettetik mesterségünkbe [Torockó; TLev. 9/43].

kohos-szolga kohómunkás; cuptorar, lucrător la un cuptor; Hüttenarbeiter. *1680:* az hámoron ... Albert Péter kohos szolga vala [Dánfva Cs; CsVh 75].

kohótisztító fogó kb. kohótüzhely-tisztító fogó; cleşte pentru curăţat cuptorul; Zange zur Reinigung des Hochofenrostes. *1840:* Egy kuho tisztitto fogo 18 xr [HSzj *kovácsműszer* al.].

kohszín kohószín; şopron/magazie într-o uzină metalurgică; Hüttenschuppen. *1681:* Ploszka Bánya ... Verő mester keze alat levő jók. Koh szin; ez fa oszlopokon állo, Pristillaval valo hejazasa jo; Az Koha romladozott [Vh; VhU 578–9].

koh-vasszirkáló kohó-piszkavas/szítóvas; vătrai de forjă; Löschspieß, Hüttenstocher. *1652:* Egy vas pemet ... Egy koh vas szirkalo [Görgény MT; Törzs].

koincidál 1. érintkezik; a se atinge/întîlni; sich berühren. *1769/1802:* azon Contiguitasban lévő Mak termő Erdök nem devastaltattanak a Bezdédiektől[a] sőt azon contiguitásban lévő Erdőnek egy része a Salamoni[b] Határnak co-incidálván ... a Salamoniakhaz tartazik [BSz; JHb LXVII/3. 24. — [a]Bezdéd (SzD) lakosaitól. [b]SzD]. *1775/1802:* a fatensek distingváljak, és describaljják, hogy ezen Doszul Trasznye nevezetű Erdő mitsoda

nevezetű helyekig extendálodik, és a contraversiában levő Doszul Maguritsej nevezetü Erdövel hol, és mi nemü helyeken Coincidál, és contermináltatik [BSz; i.h.].

2. találkozik; a se întîlni; sich begegnen. *1777:* Tudgyać a'z Tanu ... hogj ... ezen Nagj Bunyrol[a] Illondára[b] menö Ország Ut ... ez elött nem régen fogattatott fel, és hogj a' régi Ország Ut, melly az Kőrtvéllyjesível coincidált alkalmatlan sáros feljárására nézve el hagjatott ...? [Körvélyes SzD; TL vk. — [a-b]SzD] | Én az Nagy Bunyrul Illondára menö ország utat mindetíg itt értem az Büdös pataki[a] Praediumban, ezen az hellyen az hol most vagjon. Ezen Ut penig Coincidal a' Rév-Kőrtvélljesrűl Illondára menö Uttal a' Büdős patak foljamatnál [uo.; TL. Prov. Turde Síméon (77) vall. — [a]SzD].

koincidálás egybeesés, találkozás; coincidenţă; Koinzidenz, Zusammenfall. *1710 k.:* Ez az üdő, nap 23. januarii, reggeli óra csudálatos coincidálása omnibus circumstantiis consideratis az én szivemből minden kétséget kivet annak az álomnak divinitasáról [BIm. 1034].

koineál kb. igazol; a dovedi/justifica; be/er/nachweisen. *1775/1802:* Ami ... a Bezdédi[a] Méltóságos Possessor Urak ... Nagy Kristolczi[b] Lakosak ellen a már előreis attingált ezen Nyikita Pojanabeli 11 bugja szénának el égetésiért valo aqvisitiojakot illeti ... praetendált Proprietassakat ... sufficientibus legalibus Documentis Coineálják, és Stabilialják [BSz; JHb LXVII/3. 135. — [a-b]SzD].

kointelligencia egyetértés; înţelegere, acord; Einverständnis/vernehmen. *1765:* Mihály, Dragán, es János közel egy más szomszedságaban lakván könnyen lehetett Cointelligentiajok [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1806:* Groff Haller Gábor ... ő Ngával ugy tractáltam, hogy Nagysagodhoz és Házához őrökős atyai, és atyafiui protectioját, és Cointelligentiáját vallotta, ajánlotta, igérte és mondotta, hogy Ngodat Házát velem edgyett értőleg protégálni suténirozni kész [Ks 94 Thuroczy Károly lev.].

kointeresszátus érdektárs; persoană cointeresată; Mitinteressent. *1768:* Szökereki[a] és Sajgai[b] Portiói ... eö Ngának részéb(e) jutott vala ... melyet Kapitány T. Szilvási János Ur, s Cointeressatussai Törvényesen kezdettenek keresni, s impetalni [Dob.; Ks 39. XXVI. 13. — [a-b]Szükeréken és Sajgón (SzD) lévő].

kók 1. (bot- v. pálca)fej; măciucă; (Stock/Stab)Kopf. *1791:* Egy Szöllö venike páltza ezüst kokkal ... Más venike páltza ord. csont kokkal [Mv; MvLev.]. *1801:* edgy Nád páltza fejér Kokkal [Mv; i.h.]. *1855:* hatalmas nádbot rezes kókkal [ÚjfE 183].

Vö. Vadr. 505: Kók: botyikó; kókos pálca: a végin, hol fogják, csont vagy réz botyikós (Usz). — L. még CzF; MTsz.

2. '?' *1814:* Egy Fekete Tokba(n) egy Nyakra valo 15. darab kokbol állo darabja 30. xr [Kv; Born. IV. 14]. *1839:* Egy Kok nyakba valo ... Egy Csomo füzetlen gránát [Kv; LLt].

? **kóka** '?' Szn. *1602:* Kóka András (szabad székely) [Szentdomokos Cs; SzO V, 220]. *1614:* Koka Fer(encz) [uo.; BethU 480].

Némi valószínűséggel feltehetően a TESz szótározta több jel-ű köznév személynévi előfordulása.

kokker '?' *1850:* Egy Kocker tsinálása 12 F. 30 kr. Gomb hoza 1 F. 40 kr [Kv; Pk 6].

kokó '?' *1760:* Elég az, hogy amint írám Macskási Krisztina meghala ... A Váraditól való leányát pedig az anyja temetése után harmadnappal vette el Barcsai Pál, Barcsai László fia, ki is kálvinistából lett volt pápistává. Elsőbben az anyja özvegyen maradván, nem tartóztathatta meg magát a kokótól, úgy lett pápistává a fiait is azzá tévén, kik is irtóztató nagy pápisták, kivált ez az László [RettE 105].

Az emlékirat közzétevője szerint a gyermekek ijesztgetésére való dolog.

kokojza (fekete) áfonya; afină; Schwarz/Blaubeere. *1792:* Az Oláhoktól: ... Kukujza, áfonnya [Éder, BenkőNyMunk. 180]. *1864:* a Község határa ... 1/4 része ... fiatal erdős hegyes és kokojzát termő dombos [Gyszm; GyHn 44]. — Vö. GyarmVoc. Told. 99.

kókonya '?' *1573:* Gemes Anna Semy (!) Iacabne ... vallya hogy harmad Nap az vtan hogi Kereztury petert megh vagdaltak volna az Kapa Myhal hazanal Megien oda eohozza az zolgalo Erzebet, Mond eo neky teob bezedy keozet, Nem Tucz sep dolgot Azzonio(m), Am az essekwrwafy kerestury peter chigan kokonyat kewant vala, Mezytelen haromsoris leot egy Eyelen ream, De byzon vgy chelekettek vele hogi talam vachoran Ery Istent Kerdy eo hogi kyk Bantottak volna, Mond hogi volt vagy 20 kapas az Vduaron, Myt twdok bele mellyk Mywelte [Kv; TJk III/3. 50].

A MTsz és a TESz 'húsvéti szentelt étel' jel-sel szótározza a *kókonya* szót.

kókos fejes, gombos; cu măciucă; mit Kopf. *1850:* Egy nád, kókos pálcza [Mv; DE 2]. *1855:* rezes kard, kokos nádbot [ÚjfE 175]. — L. *kók* al. a jegyzetben a Vadrban való előfordulást.

kókuszdió-ivócsésze kókuszdióhéjból készült csésze; ceaşcă făcută din coajă de cocos; aus Kokosnuß verfertigte Tasse. *XIX. sz. eleje:* Egy kokusdio ivó ezüstös Csésze [BK Inv.].

kokvia tanítói étkeztetésbeli járandóság; asigurarea mesei zilnice (ca completare a salariului) pentru învăţători; Speisungsbezüge/gehalt für einen Lehrer. *1683 k.:* Proventus Rectoris ... Egyszeri Coquia vagyo(n) ex debito [Zovány Sz; SzVJk 53].

A régiségben a falusi egyházi iskolák rektorait (tanítóit) a pénz- és természetbeli szolgáltatások mellett az egyházközség családai — meghatározott rend szerint — ebédre látták vendégül.

kokvizálás diákétkeztetés; asigurarea mesei/hranei zilnice unui elev; Schul/Schülerspeisung/beköstigung. *1691:* Fiam számára, à Collegiumb(an) laktában ... Fejer-toine(na)k coquizalasert .../30 [PatN 16b].

kólál 1. (földet) művel; a cultiva (pămîntul); bebauen. *1642/1722 k.:* Ha pedig a Loci Minister azon földet colalni nem akarja, jo idejen az Edgyhazfiak(na)k hirt tegyen, ha ez Edgyhazfiak is Colalni nem akarjak, tegyenek hirt a Falusi Bironak, ha az is nem Colallya Szabad legyen akar mellyik ott lako Paraszt embernek

akar edgyedül akar közönsegessen Colalniak [Beresztelke MT; GörgJk 81]. *1677:* Arendás puszta helyeket, ha kik collallyák tartozzanak az Arendát meg fizetni rolok [AC 251]. *1698:* magok kolaljak az Jobbagjok azon hataron valo földeket reteket [Balavásár KK; Ks 8. XXIX. 9]. *1711:* szilvasine nevü regi Possestrix Asz-(szo)ny ... az Branyesz nevü helyet ... adta az Salykoi Lakosok(na)k; hogj meg ircsák Colallyák s a dezmát rolla meg adgyják [Salykó NK; JHb XXIV/2. 5]. *1728:* Szanto Föld ... a Praedicator maga colallya [Eresztevény Hsz; SVJk]. *1740:* az Utrumban Specificált Szánto földeket ... mint Kováts György szántotta ... ö colálta a miolta meg különöztek ketten, a Szölö Nyilatis ö mielte [Szásznyires SzD; Ks 17. LXXXIV. 13]. *1782:* (A) Colonicalis földet ... Fejér Andras nevezetü 'Zellér Birta ... de az után Pusztájában hevervén Senki sem colalta, egy Nyihány esztendeig ugy hevert [Dob.; JHb IV/16].

2. (erdőt, kaszálót) él, használ; a folosi (pădurea, fîneaţa); (Wald, Heuwiese) benützen. *1677:* Nemes házakban lako paraszt s' egyéb sellér emberek, ha a' Városnak vagy Falunak határát a' Nemes üléshez tartozo pertinentiakon kivül, vagy magok nem colállyák, vagy marhájokat azon nem legeltetik, a' Város vagy Falu közzé külön szolgálattal és contributioval nem tartoznak [AC 235]. *1692:* Itt ... bizonyos determinalt ... Széna fűvek nincsenek, hanem ki hun akarta colalta [Mezőbodon TA; BK Inv. 37]. *1718:* Az Gyertyanostol fogva, az Pocstelke végéig kaszálo helly lévén ... az három részen valo Jobbágyok, igasságoson oszszák három egyenes részekre, es ki, ki, a' maga rézit birja Colallya, s Tisztittsa [M.nádas K; RLt]. *1721:* az Hadmező alias Ostyána nevü Szena fü ... Ha Nagyfaluhoz tartozott és oda való volt, kicsodák birták usualták és Colaltak [Nagyfalu Sz; EHA]. *1744:* Mikor leg elöbször Vládházát[a] bizonyos Lakosok meg ülték, s oda telepedtenek, és akkor azon controversiában forgó erdöt vagy határt magok(na)k el foglalták, colálni, s usualni kezdették [Incz. X. 11b. — [a]AF]. *1746:* hogy az idegenek uraság hire nélkül az határt ne éljék, szükség krajnyik uramnak oly vigyazással mind magának, s mind penig subordinatusinak lenni, hogy sine conventione az erdőt ne colálja [Déva; ErdO II, 35]. *1766:* Colal Pataki István Uram ... égy szekér szénára Valo Rétecskét [M.köblös SzD; RLt]. *1782:* a Rétis mely Marhák által meg ètettetet eddig elé az Nemes Suki Lakosok birtokok alat volt, ők Colálván vettékis el rolla à hasznat [F.zsuk K; SLt XLII. 15. Moldován alias Morzsán Alexa (30) zs vall.].

3. (szőlőt, gyümölcsöt) gondoz; a îngriji (via, livada); (Wein/Obstgarten) pflegen. *1656:* Ez mellett vagjon igen szep gyümölczos kért, melljet az molnarok szoktak colalni, eökis veszik hasznatt [UF II, 156]. *1679:* Oltovanyos kert. Ez az Falu Erdeje között vagyo(n), ebben sok szép oltovány fa, mellyett is A(nno) 1670 kezdettek Colálnj; Galybol öszve vagott kerétése vagyon [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 140]. *1694:* A' Kaposzta kertb(en) felhóld szőlő ... melljet eő kglme colalt is ideig, de annak utanna pusztulásra hagjatott [Borberek AF; BfR]. *1732:* a' Vég Hersán ... való szőlőt ... colálják, és usuállják ketten, magok számokra [Ne; DobLev. I/149]. *1740:* Vagyon égy Darabba puszta szőlő ... melly is ... egj Jobbágy(na)k adatott vőlt colalni, kiis osztán harmad idén valamely felé el vetődvén, azoltátol fogva inculté áll [Algyógy H; Ks 89 Inv. 63]. *1763:* ada ... egy darab szőlőt a Bodoni Nagy hegyb(en) hogy a Praedikator colalja és hasznát vegye [HbEk].

4. bányát művel/kitermel: a exploata o mină; (Zeche/Bergwerk) ausbeuten/abbauen/betreiben. *1643:* Vgy informaltatunk hogy az mely Banyaszok hüsegtek Jozagaban Vyffalui hatarban Porond banyat colaltanak, ... mivel Isten utan szepen talaltak Aranyat, megh akartak volna ielenteni a Zalaknai Praefectusnak, mellyet eszeben veuen hüseged utannok küldőt, es megh fogatuan, ez ideighis fogua tartya, s az banya felben aluan nem collallyak: mely dologh ... fiscusunknak nem keues karaual vagion ... parantzollyuk, ez Commissionkat veven az meg fogott Banyaszokat mindgiart boczattassa el öket, s engedgye(n) szabad culturat mindenut az hol arra valo helyet lölnek [Thor. XVI/2 a fej. Thoroczkay Lászlóhoz]. *1677:* Mikor az vas kő bányát colalják az két rendbeli bányászok, ha egész héten dolgoznak szoktak adni egygyik egygyik rendbeli bányásznak mécsnek egy hétre egy egy ejtel fadgyat, olvasztottat [CsVh 61]. *1740:* Magurán ... Vannak a Mlgos Árvák(na)k Taxás Vass Bányáji Toroczkó Sz. Gjörg felől edgy magoss Csup tetön, melljek neveztetnek (: vulgo :) Járai Bányák(na)k, Ezeket a' Toroczkó Sz. Györgji Bánjászok colállják, és adnak annuatim ezen M. részére 42 rúd avagy kasza vasakat Taxában [Ks 89 Inv. 27. — [a]TA]. *1753/1781:* Miképpen és hány esztendőkig moderalta 's igazgatta, a Nagy Almási bányát, coláltaé? [H; JHb LXXI/9. 190 vk]. *1780:* Ezüst és ón ércz bányákat Idegeneknek vgj Thoroczkai lakos Jobbágyoknak és 'Sellére-knek a' Toroczkai határban inditni vagy colálni miként engedtetik [Torockó; TLev. 3b]. *1796:* a' Torotzkaiaknak ... az Erdőkben szabad élések volt, és a' Vasmives Bányákot szabadoson colaltak, 's a' kinek tetzett el adták [Mv; TLev. 5/16 Transm. 69].

5. *vall* tisztel, tiszteletben részesít; a cinsti; ehren, jm Ehre zuteil werden lassen. *1653:* És mostan a templom közepén vagyon a szent koporsó, és a templomban körül esmét rekeszek vagy kápolnák s oltárok vagynak, a hol isteni szolgálatot naponta tesznek és processiot járnak azok, a kiké a kápolna s az oltár. Legnagyobb részek azért a catholicusoknak vagyon ott, azután a görögöknek, örményeknek, georgianusoknak is vagyon — azok is úgy devotizálnak és colálják azt a szent helyet, a ki ott vagyon [ETA I, 120 NSz].

kólálás 1. (meg)művelés; cultivare; Anbau. *1642/1772 k.:* a helybeli Lakosokis Papjokkal edgyütt ha nem elegsegesek azon Eklesia földnek Colalasara; az utan meg engedtetik az helybeli avagy masutt lako Nemes emberek(ne)k is Colalni dezmajaban [Beresztelke MT; GörgJk 81]. *1732:* (A) Colalás alá alkalmas földeket ... ez szerént dividálok [O.bogát AF; JHb XXVI/59]. *1743:* az hely ... Colálásától tiltattais az udvar Authoritássa mellet Kracsunt [H; Ks 62/6]. *1754:* törvényesen tiltatott ē ... Temes On ... ezen meg irt helynek colalasatol [Szság; WLt]. *1770:* tiltatá hogy azan földnek colálásatol cessallyon s ne prevaricallyon se ott se más földekb(en) [Mezőcsán TA; Ks 26. X]. *1781:* ö kglmét modo legitimo ammoncaltam s inhibeáltam azon Circumvicinált földnek Colálásától 's bevetésétől [Mv/Mezőbánd MT; MbK XI. 63]. *1823:* tiltám a föld erőszakas colálásától [Várfva TA; Borb.].

2. elés, használás; folosire; Benützung, Gebrauch. *1735/1826:* (A) Hoszszuaszoi[a] Lutherana Ecclesia ... a' béli jussát kivánván defendálni, végre azon Lodormányiakkal, ugy componáltanak, hogy egy darabját az ... Erdőnek kiirtásra és colálásra a Lodormányiaknak engedvén ... (a) Dézmát mindazonáltal magának reserválta [SzentkZs. Lodormányi dézma 68. — [a]KK]. *1754:* Resztoka nevezetű helyben lévő rétetskét az Vtrizáltakat értem tisztitani mint Husziai határban levő helyet ... Soha Sem hallottam hógy valaki az vtrizáltakat törvényesen tiltotta volna ennek colalásától vagy ... hogy törvény uttyan el foglalta volna tőllek [Hosszúújfalu Sz; WLt Nagy Gyermán (44) zs vall.]. *1768:* Lévén Sofrona Todor nevü ... Emberének háza után valo kaszálloja an(n)ak Colalásával és Irtásával Erdejét Pusztittja [Cege SzD; WassLt].

3. (szőlő)gondozás; îngrijire (a viei); (Weingarten) Pflege. *1647:* Laszlo aliás Olah Janos ... harom fertalj Szeőleőnek colalasat fogatta volt fel ... az szeőleőt nem miuelte keuansagha szerent [Kv; TJk VIII/4. 225]. *1750:* Az Specificalt szőlőnek Dézmájáért valaki impetalta volna ... Dali Istvánt és Samuelt azon szőlőnek birasáb(an) Colalásáb(an) legitime impetalta s el nyerte volna nem tudom [Balavásár KK; Ks 13. XVI. 3].

4. bányaművelés/kitermelés; exploatare minieră; Berg/Grubenbau. *1638:* mikoron az el mult esztend(őben) az Thoroczko varosi Torda varmegyebeli kőz nepek, ugya(n) azo(n) Thoroczkaj hataro(n) Ezüst es Olon Banyat talaltak volna, es az mi Kegyel(me)s Urunk eő Nagy(sag)a előt azo(n) Installtak volna hogy eő Nagy(sag)a Annak colalasaert eőket az Jobbagysagrol fel szabadittana [Thor. XVI/1]. *1643:* haro(m) Jobbagim vadnak az banya colalasatul (igy!), de seöt inkab mostis hogj ide indultam erössen megh hatta(m) nekik, colallyak az banyat [Torockó; i.h. XVI/2a]. *1677:* Az dánfalvi[a] határon találtatik kő bánya, melynek colalasaban ez az observatio[b] [CsVh 61. — [a]Cs. [b]Köv. az észrevétel]. *1713:* Felette nagy abusus szokott practizáltatni némely possessoroktól és sós hellyeknek lakossitól a tilalmas és fattyú-só aknáknak kinyitásában, colálásában és az onnan eladott sóval való kereskedésben [SzO VII, 194]. *1767:* Toroczkó városb(an) ... a bányáknak éjjeli Colálásokb(an) szenvedhetetlen Abusus tsuszott vala be [Torockó; TLev. 7/1].

kólálatlan megmüveletlen; necultivat; unbebaut. *1642/1722 k.:* ha pedig a Praedicator fel fogna azon földet vagy egeszszen, vagy annyi reszet a menyit ő nem colalhatna, es azt masnak sem engedven Colalatlan maradna tehat a menyit a mellette levő akkora Colalt föld terem, annyi dezmat tartozzek a Praedicator az Ekklesianak contribualni a Colalatlan földről [Beresztelke MT; GörgJk 81]. *1756:* az Uraság désertáji fölgyei Colálatlan maradnak [Kövár (Szt) vid.; TKl].

kólálgat művelget; a cultiva din cînd în cînd; nach und nach bebauen. *1741:* Ezen ket földeknek semmi proprietassat nem tudom ... hanem azt tudom hogj Runkán Gavrilla a mlgos Josika Moses vr eő nga Jobbagja Colalgatta [Bányabükk TA; JHb XIII/15. 2].

kólálhat 1. (földet) művelhet; a putea cultiva (pămîntul); bebauen können. *1642/1722 k.:* ha pedig a Praedicator fel fogna azon földet vagy egeszszen, vagy annyi reszet a menyit ő nem colalhatna, es azt masnak sem engedven Colalatlan maradna tehat a menyit a mellette levő akkora Colalt föld terem, annyi dezmat tartozzek a Praedicator az Ekklesianak contribualni a Colalatlan földről [Beresztelke MT; GörgJk 81]. *1700:* a' kiknel most ollya(n) földek vadnak pacifice birják s colalhattjak Sz. Marton napra az arendaját megadva(n) [Dés; Jk 310b–1a]. *1717:* minthogj penig sok földek voltak, és nem colalhatta őket, némellyik közzülök gyepbennis állott [M.csesztve AF; JHb XXVIII/21]. *1742:* Ezen ... harom darab földeket ha az Eccla maga szamara nem colalhattya valakinek adatik minden ugarszerre tartozik mindenekert den. 60 [Bodok Hsz; SVJk]. *1745:* az akaszto fa mellett a dombon vagjon valami igen köves tőrőkbuza kurta föd negj hod mellyet roszszasaga es Szélül valo lete miatt nem colalhatni [Ne; Incz.].

2. (erdőt) élhet, használhat; a putea folosi (pădurea); (Wald) benützen können. *1753:* igirtünk ő kegjelmenek az magunk hatarunkan egy darabacska erdőt melljet is most nem Colalhatni [Gyertyános TA/Torockó; Bosla].

3. bányászkodhatik, bányát müvelhet; a putea exploata o mină; Bergbau betreiben/(zu Tage) fördern können. *1638:* a Thoroczkayaknak ugy mint Thorocko varosanak heresinek es földes Urainak ... megengedte volna nekiek, azoknak az Banyaknak colalasat, melyre erős hitte⟨l⟩ obstringaltak es obligaltak volna magokat az mi kegyels Urunk(na)k, hogy mentől szorgalmatosba(n) colalhatnak bizonyos conditiok szerent abbol valo ezüstöt ... szolgaltatnak az eo Nagy(sag)a Tarhazaba [Thor.]. *1677:* Arany, Ezüst, Réz, Kénkő Bányákat, hogy akárki ... nyithasson és colalhasson, fel-szabadittatik [AC 47. — A teljesebb szöv. *kóláló* al.]. *1780:* Sellérek, és jövevények közül valo Vas kő bányászkodás meg nem engedtetik, hanem ollyas személly ha eddigis Bányát kezdett volna, vagy ezután kezdeni akarna, Jobbágyi szolgálatot praestálylyon, és a Bányát ugy colálhassa, ezt nem akarván tselekedni, Bányájától priváltassék [Torockó; TLev. 2a].

kóláló bányász-, bányaművelő; care exploatează o mină; Bergbau betreibend, Berg-. *1677:* Arany, Ezüst, Réz, Kénkő Bányákat, hogy a kárki, a'kinek modgya lehet és helye nyithasson és colalhasson, fel-szabadittatik: illyen modok alat mindazáltal, hogy mind maga a' ki colálttatya, mind penig a colalo Mester emberek, hittel legyenek kötelesek arra, hogy igazán valo tizedét a Bányákbol provenialo Metallumoknak a' Fiscus Tárházában bészolgáltattyák [AC 47].

kólált megmüvelt; cultivat; bebaut. *1642/1722 k.:* a menyit a mellette levő akkora Colalt föld terem, annyi dezmat tartozzek a Praedicator az Ekklesianak contribualni az Colalatlan földről [Beresztelke MT; GörgJk 81. — A teljesebb szöv. *kólálatlan* és *kólálhat* al.]. *1729:* Lévén egy nehany besülletes Atyánkfiai kiknek nyillok nincsen hogj eő kglmekis Consolaltassanak, Az Uj kis hidon tul lévő Város számára Colalt Város földit reparceallyak Nztes Korodi László, Ladanyi János Cseh Kis János, Kőmives Peter Bihari Szabo János Atyankfiai eő kglmeg(ne)k [Dés; Jk 387a]. *1732:* Kőmál alatt lévő ennek előtteis cólált kicsid őrőkségeink [Kv; Pk 3].

kóláltat 1. (földet) műveltet; a da cuiva să cultive; bebauen lassen. *1677:* Vagynak ehez az udvar házhoz szántó földekis ... Ezen udvarházhoz jobbágyok nem lévén, ha az hozza való földeket feliben kezdik colaltatni, az helynek felettéb való vad és soványságához való képest ... nem sok haszon jő ki belőle [CsVh 54].

2. (szőlőt) műveltet; a da cuiva să îngrijească (via); (Weingarten) pflegen lassen. *1741:* ezen két Szőllők ... termésit az az atyafi vészi el aki Colaltatta [Veresegyháza AF; DobLev. I/193] | A Nemes Város Szőlleje, a' Jobbágyok Vincellérsége miatt a' mint tapasztallya a' Nms Város, nem éppül; söt romlik, és szinte elis pusztul; azért Concludáltuk egyenlő akarattal, hogy azon szőllőt, ez után, ne Jobbágy Vinczellér által Coláltassa Hadnagy atyánkfia ő kglme; hanem Varosi jó Vincellért; vagy más idegent fogadjon [Dés; Jk 553a]. *1775:* Az Utrizált szőlőt ... el szőkőtt Jobbágya allyáb(an) lévő győmöltsössével edgyűtt tsinálta volt Erdőből ... és így ment birtokában Groff Lázár Antal Ur(na)k 's most ő Nga coláltottya [Kettősmező Sz; JHbK LIV/2. 7].

3. bányásztat, bányát műveltet; a da cuiva în exploatare (o mină); Bergbau betreiben lassen. *1637:* Alázatosan uetűk K. v. az Nagod tegnapi resolutioiat, hogi Nagod maga akarna Colaltatnj az Thoroczkaj eszüst es on baniat ... ha az magunk Joszagaual colaltattia Nagod, az nekűnk nagy karunkra, fogiatkoszasunkra, leszen, holott mostanis semmj szonkot nem akariak fogadnj Jobbagink, eszt az Nagod Istenes iteletire tamazttiuk ... Ha pedigh Nagod idegenekkel akaria Colaltatnj, ugis oda keőszikben fugealnak nekűnk nagy karunkra, s boszzusaginkra [Torockósztgyörgy; TLev. 8/2 Thoroczkaj László, István és Zsigmond a fej-hez]. *1677:* Arany, Ezüst, Réz, Kénkő Bányákat, hogy akárki ... colalhasson, fel-szabadittatik: ilyen modok alat ... hogy mind maga a' ki coláltattya, mind pedig a' colalo Mester emberek ... igazán valo tizedét a' Bányákbol provenialo Metallumoknak a' Fiscus Tárházában bészolgáltattyák [AC 47]. *1720:* az Familia[a] nagy Zelussal kivannya ... coláltatni az Bányákat kikben ezüst on Minerákat talalhatni [Torockósztgyörgy; TLev. 8/4. — [a]A Thoroczkay család]. *1756 k.:* ha valamelly el hagyott Bányának Gazdái kőzzűl valamellyik azon fel hagyott Bányát ujjabban coláltatni akarja 'a tőbb Gazdák, vagy Társak hire nélkűl idegen Társakat bé ne vehessen, nisi post legitima admonitionem a régi Társak hozzá nem állanának [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.]. *1782/1799:* Bánya béli reszeket a' Méltoságos Vraság eddig elé értelmes pénzel fogadott Bányászokkal Colaltatta, de ma Jobbágyokkal, ugyantsak Torotzkaiakkal Jobbágy szerben művelteti [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 337].

kóláltatás 1. (föld)műveltetés; cultivare (a pămîntului); Anbau, Bestellung. *1679/1681:* Az jo gazdaságh es Oeconomia az eppetés utan legh inkab ismerszik megh à földnek Coláltatásában [Vh; VhU 668–9]. *1693:* hallottade ha valaki vagj egy szer vagy mászszor az emlitett Nagy Gyekei embereket tiltotta volna eze(n) meg nevezet szánto földeknek coláltatásától [K; Ks 4. VI. 13 vk].

2. (szőlő)műveltetés; îngrijire a viței de vie; Weinbau. *1652:* igirem eo kgl(ne)k ... egy darab réghi Nemes puszta szőlő helyet ... adni ... külőn magának valo hegy lévén ez megh irt szőlő sem colaltatasara, sem penigh kerteltetesere nem erkezhetne(m) [Szer. Solth Janos ref. esp. kezével]. *1795:* a Mlgs főbb rendű s más birtokos Urasagok(na)k nevezetesebb Szőllő hegyeinek colaltatasokra nézve ... el kerűlhetetlen szűkségek levén a Kis kűkűllő vizén erigalando allando labos hidra ... mind fel epittésében mind Conservatiojában olyan praevisio, s provisio tartassék hogy ... jövendő beli romlasok s károk ne kovetkezzenek [Ádámos KK; JHb XIX/46].

3. bányásztatás, bányaművelteté; exploatarea minelor; Bergbau. *1662:* minden dolgaiban, oeconomiájában, bányák, aknák coláltatásiban ... olly szorgalmatos gondviselő vala[a], kinek mássát akárki is, még közönséges emberek között is, alig láthatta [SKr 143. — [a]I. Rákóczi György]. *1677:* Bányáknak, minden féléknek colaltatások, bizonyos moddal fel-szabadittatik [AC 252]. *1734:* kivaltkeppen tapasztaltuk az Ezüst banjanok colaltatasában, sok karunkat, busulasunkat [Gyéressztkirály TA; Thor. XVI/24]. *1750–1756 k.:* a' Torotzkai haszontalan ezüst bánya colaltatása(na)k cassaltatásában Mltgs Gróff Teleki Adám Vr eo Nsága noha Helysegűnkel conventiora nem ment, nemis simpliciter az szegény kősség, hanem a' Mltgs Familia respectussaért allaboralta ... a' Felsőbb Felséges Instantiaknal azon hitván Bányá(na)k cassaltatását [Torockó; TLev. 8/5].

kóláltathat műveltethet; a putea cultiva pămîntul; bebauen lassen können. *1700/1716:* az mely szánto földek, rétek, még zálogban vadnak[a], azokat is Lőkös Pál az megye pénzén hozza meg, es azokat az Megye mindgyárást Megye számára colaltathassa [MMatr. 244. — [a]Makfalván MT]. *1701:* Adák ... ezen Darab szánto földet Biro Samuel uram(na)k, Feleséghének ... Gyermekeinek zálaghjára ... in et pro flor. Hungaricalib(us) Száz; ugj hogj eo klme Feleséghe és Gyermekei huszonöt esztendőkigh való hasznát azon földek(ne)k vehessék el, Coláltathassak, annak utánna le tévén ő klmek(ne)k azon emlitett Száz Magjar forintokat, tartozza(na)k remittalni az Falu(na)k [Nagylak AF; DobLev. I/55]. *1767:* Kovats Margit ... arra sem volt capax hogj a kiket birt ügyiben Colaltathassa [Medesér U; Ks 20. XIV. 1].

kóláltatik 1. műveltetik; a fi cultivat; bebaut werden. *1716:* az regi emberekis kik(ne)k idejekben Colaltattak az udvarház utan járando földek deficialtak [Kecsedszilvás SzD; JHb III/68]. *1750:* Néhai Mgos Josika Maria Aszszony ... egy nagy darab láb foldet Szászvaros szekből valo Intereses Laboratorokkal és Iosságbeli emberekkel irtatott a melly mostis az udvar számára colaltatik [Folt H; BK 144 Tabák Iuon (60) jb vall.]. *1782:* azon hely à hol à gabana le kaszáltatott s galázaltatott ... à Nemes Sukiak által Colaltatott s őkis Vették el à hasznat rolla eddig az ideig [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 31 Vakár Andrej (28) zs vall.]. *1783:* Tsürös kertecske fa Tsürivel most ... Veteményesnek coláltatik [Nagyrápolt H; JHb XXXI/28]. *1787:* Ezen Tiburtzi Fiscalis Supra Dimensuralt Határ ennek előtte valo időkb(en) colaltatott minden esztendőb(en) de most ... tsak ottan Colaltatik az hol actu az Falu volt [Kajántó K; KmULev. 2.].

2. (az erdő) gondoztatik; a fi îngrijit (pădurea); (Wald) gepflegt werden. *1769/1802:* ezen Contraversia-

ban lévő reambulalt contemplált Erdök ... ezen Bezdédi[a] Lakosaktol ... (: amint a Processualis Levelekből meg tetzik :) pacifice birattattak usualtattak, s colaltattak [TJkT III. 25. — [a]SzD].

3. bányásztatik; a fi exploatat; zu Tage gefördert werden. *1681:* Telben ... ă Banyak nem Colaltatnak [VhU 200]. *1780/1804:* az hasonló Bányák régi Gazdaitol tizen két Esztendők elfolyása alatt nem coláltatván, ezeket annyi Esztendő eltelése utánn ... a' régi Bányász Gazdáknak minden praetensiojok el vesztésivel akár ki akár hol el foglalhatya [Torockó; TLev. 6].

kóláltató bányásztató, bányaművelteto; care dă în exploatare o mină; Bergbau betreibend. *1677:* Ha kik penigh, nem magok határán hanem más Possessorokén nyitnak és Colalnak Bányákat, azokkal alkudgyanak és végezzenek; és mivel az helynek Urának kell fizetniek, Fiscusnak affélc helyekből a' colaltato emberek semmivel nem tartoznak [AC 47].

kóláltatott műveltetett; (care a fost) cultivat; bebaut. *1757:* Az Erdőalljiak ... continuálván fel tött czélljókat szándékjokat, azon Sombori Uramtol coláltatott földireis réá menvén, négj eőkrit ekéstől onnan fogák fel [Pócsfva KK; Ks 66. 44. 17g].

kolátor bányaművelő; persoană care se ocupă cu exploatare a minelor; Bergbau Betreibende(r). *1681:* Az Hamorokon, valamelj Colatorok, vagi Művesek, à vasat addig el adjak migh a D. T. számára valo eghesz Suszt ki nem telik ... az arant hamis hitbe(n) incurralnak, es elsőben 12 forintal bűntettetnek meg, annak utanna masosodik (!) cselekedesekere halallal fizet(ne)k. Minden fele Colatorok pedig hittel légyenek kötelesek; hit nelkül az Banya(n) lakni ne legyen Szabados [VhU 63].

kolbász cîrnaţ; Wurst. *1572:* Sophia Grwz Tamasne Azt vallia, hogy ... Annak wtanna hwshago cheoterteken Esthwe Ment volt hozza Keomyes gërgne kolbast Majost kerny [Kv; TJk III/3. 5–6]. *1582:* Ebedre esmett az Vr konhaiara ... kolbazra attam f. — d. 8 [Kv; Szám. 3/VIII. 53]. *1686:* Edes Uram küldöttem kgdnek hat feier lágy Czipot ... s negy kolbászt s egy tüdőst [Köröspatak Hsz; ApLt 6 Lázár Erzsébet férjéhez, Kálnoki Sámuelhez]. *1722:* aszt mongja az Felesége(m) kolbásztis többet csinalhatot volna az sok hushoz képest de az hurjak ne(m) volt jo [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1771:* a kolbászt ... a rudon tartottam bé takarva nem vehettek le másként, hanem mind ösze tördelődzött [Esztény SzD; Told. 5a]. *1778:* már most a volna jo ha a meleg Házba bövenn volna jo Gömbőcz, kolbász és a jo ürmes bor [Dédács H; Ks 96 Gyulay Ferenc lev.]. *1800:* Januariusi Holnapnak ... 17dikén Vatsorára ... kalbász 20. pénz érö [Torockó; TLev. 5]. *1829:* csokoljuk Anyamat tégedis a' jó kolbászakért [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Szn. *1594:* Kolbaz Boldisar [Kv; Szám. 6/IV. 94]. *1704:* az úr itt raboskodó örményesi Kolbász nevű jobbágyának a feleségével beszéllett [WIN I. 306]. *1844:* A' Turszky gyalog ezredéből elszökött ... Kolbász János ... Erősdi 20 éves görög nemegyesült vallásu [DLt 1247].

Hn. *1803:* A Kolbász Völgy nevezetű hellyben (sz) [Dombó KK; EHA].

Szk: ~ *enni. 1813:* egy idö mulva osztán én, Dosa és Töke Joseff az Asztalhoz kerekedtünk kolbász enni [Dés; DLt 71/1814] ✱ *borsos* ~. *1625:* Harom borsos kolbaszt ... d. 15 [Kv; Szám. 16/XXXV. 159]. *1650:* Süttettem ... Borsos kolbaszt Nro 4 [Kv; i.h. 26/III. 410]. *1793:* Az Aprolekjai közül maradtak Drágban Borsas Kolbász 24 Tejes 4 Tüdös 4 Májos 3 [Drág K; JF 36 LevK 109] ✱ *friss* ~. *1738:* a mustarhoz pediglen kivánt Feleségem Nacságodnak egy kevés fris kolbászal kedveskedni [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.]. *1841:* Pulyka, rétze, lud, hartsa, nyul, fris kolbász, 's még egyébb minden jo mikel tük birtak jol esnék [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez] ✱ *füstös* ~. *1830:* külgyetekis néki valami frustukra valot, a' mely leg job lesz ha olyan joféle füstüs kolbász lesz a' milyent papirosba takarhat [Kv; Pk 6] ✱ *majoránnás* ~. *1738:* az mustarhoz pediglen kivánt Feleségem Nacságodnak egy kevés fris kolbászal kedveskedni, ugy mint, két borsoss, két Majoránnás kolbászokkal, egy tüdössel, s egy Majossal [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.] ✱ *ó* ~. *1674:* O-Kolbaszt napjában nro. 12 O-májost napjában nro. 6 [Fog.; UtI].

Szk: *eb adós kurtának kolbász árával/kolbásszal. 1639:* monda azt Garczo Gergely hogj eb ados kurtanak kolbasz arraval, ezen az szon eöszue kapanak mindgjart ... huztak vontak egymást ... valtigh Czaptak egjmast | Garczo Gergeli ... azt monta volna Istua(n) Deak Uramnok, hogy eb ados kurtanak kolbaszal [Mv; MvLt 291. 171b].

kolbászáruló kolbászárus; cîrnăţar; Wursthändler/verkäufer. *1741:* Az hús, szalonna, kolbász és hájj árulók hejeknek adassék 's designáltassék ... ö kigjelmektől[a] a' Kántorné Asz(szo)nyom Mészárszék felöll való kertye mellett (így!) [Dés; Jk 551b. — [a]Az árulóhelyeket osztó bírákra von.].

kolbászbárd kolbászhús-aprító bárd; bardă de tocat carne pentru cîrnaţi; Beil zum Hacken des Wurstfleisches. *1782:* két kolbász bárd [Nalác H; CsS].

kolbászbeli de cîrnat; von Wurst. *1669:* Lúd, pulyka és kolbászbeli kedveskedésedet igen kedvesen vettem [TML IV, 551 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz].

kolbászforma kolbász alakú; în formă de cîrnat; wurstförmig. *1775/1781:* most ... tsak kolbász forma asztagokot rakatnak, 's kevesset [Máda H; JHb LXXI/9. 385].

kolbászhintó nyereg/nyergeskocsi; trăsură cu şa; Wurst/Sattelwagen. *1767:* Szinten moston érkézvén ... eö Excelentiája két cselédgye egy kolbász hintoval ide szándékozott eö Excelentiájais jöni de mivel ily hamar meg bomolván az szán ut el jöni nem lehetet [Mk Sütő János gr. Kornis Antalné gr. Petki Annához]. — A jel-re l. Márton.

kolbászhúsvágó-bárd kolbászhús-aprító szekerce; bardă de tocat carne pentru cîrnaţi; Beil zum Hacken des Wurstfleisches. *XVIII. sz. eleje:* két paar kolbasz hus vago bárdok [Kv; LLt Fasc. 71].

kolbászpárna henger alakú díszpárna; perniţă în formă cilindrică; walzen/zylinderförmiges Kissen. *1832:* Kármasín Grosdenaple ágytakarō Fejjér rojtal kettő ehez két Lo szőr kolbász párna [HG Br. Brukenthal lev.].

kolbászpárta henger alakú párta; cunună în formă cilindrică; rollenförmiger Jungfernkranz. *1733:* Van egj kolbász párto[a] [Kv; Pk 6. — [a]Hagy. lelt. fels-ából kiemelve].

kolbászrosta hengeralakú géprosta; ciur (în formă) cilindic(ă); rollenförmige Maschinenschwinge. *1813:* Kolbász rosta 1 Rongyolat szél Rosta 1 [Alpestes H; Told. 18]. *1814:* a' Csűrnél Kolbász rosta 1 Szoro lapát 2 [uo.; i.h. 19]. *1838:* egy jo vas rosta hozzá valoival, egy más avaték kolbász rosta tekenyöjével [M.bogáta SzD; BetLt 2]. *1839:* Ezeken a Szekereken instálam Méltozta(ssana)k nékem egy Uj Kolbász Rostát, és egy szoro Rostát küldeni [Őraljaboldogfva H; Kf Miss.]. *1849:* A Gabonásba ... Egy oltska Kolbász rosta [Somkerék SzD; Ks 73/55].

kolbászsütő szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *(vas)rostély* grătar pentru prăjit cîrnaţi; (eiserner) Wurstgrill. *1637/1639:* 1 Kolbasz Sűteo vas rostelj ... f. d 25 [Kv; RDL I. 111]. *1746:* Egy kolbász sütő rostély [Vargyas U; DanielAd. 258].

kolbásztöltő I. *mn* szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *pléh* tub/puşcă de cîrnaţi, pîlnie de umplut cîrnaţi; Blech zum Wurstspritzen. *1768:* Kolbász töltö Pléh 1 ... Kolbász vágo Szekercze 1 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. *1820:* Egy kolbász töltö Pléh [Mv; MvLev.] ∗ ~ *pléhecske* tub de cîrnaţi, pîlnie de umplut cîrnaţi; Blechlein zum Wurstspritzen. *1788:* Olosz Kolbász töltö kicsiny pléhetske [Mv; TSb 47] ∗ ~ *spritz* 'ua.; idem'. *1802:* Egy kolbász tötö Spritz [Ne; DobLev. IV/858. 8b]. *1829:* Egy kolbász töltö Spritz [Mv; MvLev.].

II. *fn* maşină de umplut cîrnaţi; Wurstspritze. *1835:* Egy Pléh Sprittz kolbász töltö [Mv; MvLev.]. *1837:* Két kolbász tötök [Dés; DLt 526/1838]. *1848:* Egy kolbász tötö 48 xr [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

Szk: *pléh* ~. *1753:* Egy Pleh kolbász töltö [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1791:* Egj pléj kolbász tötöért Udvar Számára 1 Rfr 18 xr [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.].

kolbászvagdaló kolbászhús-aprító; de tocat carne pentru cîrnaţi; Wurstfleischhack/zerkleinerungs-. **Szk:** ~ *bikfaasztal. 1674:* Az pitvarban vagjon egj negj szegre ki vetet kolbasz vagdalo bik fa asztal [A.porumbák F; UF II, 603] ∗ ~ *tekenyő. 1718:* Vagdalo Tekenyö Nro 2. ... Kolbasz Vagdalo Tekenyö Nro 1 [JHb LI/7]. *1744:* Kolbasz vagdalo Tékényö 1 [Ádámos KK; JHbK XVIII/11].

kolbászvágó I. *mn* szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *szekerce* kolbászhús-aprító bárd; bardă de tocat carne pentru cîrnaţi; Beil zur Zerkleinerung des Wurstfleisches. *1768:* Kolbász vágo Szekercze 1 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb] ∗ ~ *tekenyő* kolbászhús-aprító teknő; covată pentru carne tocată; Trog bei der Zerkleinerung des Wurstfleisches. *1756:* Az Konyhán Kolbászvágó kis Tekenyü 1 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 25].

II. *fn* kolbászhús-vágó bárd; bardă de tocat carne pentru cîrnaţi; Beil/Axt zum Hacken/zur Zerkleinerung des Wurstfleisches. *1845:* a' kolbász vágokba tett nyélért 25 xr [Dés; KvNJ 30].

kolcs, kolcsár l. kulcs, kulcsár

kolcsolat, kolcsos l. kulcsolat, kulcsos

kolcspuska l. kulcspuska

koldukuc apró nemesítetlen szilvafajta; corcoduşă culcuduţă; kleine, nicht veredelte Pflaumenart. *1838–1845:* kozborszilva: „eleinérő, aprószemű szilva, néhelytt" románból „vett koldukuc. B(első) és K(özép)szolnok" [MNyTK 107].

koldul I. kéreget; a cerşi; betteln. *1588:* 14 Marty Borbely Andrasnak ky Rab volt, biro vram es kyraly biro vra(m) akarattiabol hogy innet el mennyen it ne kuldullio(n) attam f. 1 d. 50 [Kv; Szám. 4/I. 24]. *1598:* Az teómloczbe eggit akattúnk my eosze Simo Janossal ... a' Zùchuay teómleoczbeól vinek Zeret Vasarra, ott tartottak vason, ketten egy úason voltunk, egikor az tarsasagba mentek volt koldulnj ... talalliak Barabasy Lenart Vramot, meg mo(n)dgia nekik hogy Addigh el ne(m) megie(n) onna(n) migh megh zabadit [UszT 13/37 Michael Jone de Cichio[a] pp vall. — [a]Cs]. *1631:* megh enis atta(m) fat Katanak mind eö keregetet fat keözeöttünk ... kuldulta ot az fat szegenj [Mv; MvLt 290. 58b]. *1635:* Ez leüelünk p(rae)sentalo két moldüaj Calugjerek koldultanak es vettenek mind aprostol tizenhat szamu Barmokat [BesztLt 103 I. Rákóczi György a beszt-i főbiróhoz]. *1640:* Ztanasza Dumitre ... kuldulni mondgiak hogy el ment ... Koman Ztyopul ... kuldul most mankon jár [A.ucsa F; UC 14/48. 131]. *1657:* ha ... számkivetésre megyen is dolgunk s mind kúdulok is, még is nem hagyom én az én gyermekimet [TML I, 92 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1703:* hamis Levéllel kóldult, hamis pecsétes Levelet csináltatott [Dés; Jk]. *1809:* En Kodulni jöttem ezen Országba Galambfalvára[a] is azért mentem [UszLt ComGub. Szilágysomjai Bako Iosef (75) vall. — [a]U].

2. *biz, tréf* kunyerál, kunyorál; a cerşi, a cere ceva cu stăruinţă; geilen, betteln. *1661:* Szentpáli uram az Vércse lovat nekem igérte, de úgy látom, az neve leszen enyém, ő kegyelme jár rajta. Kegyelmedet kérem, említse meg neki, ha akarja adni, küldje meg ide s az árát is mondja meg ... szamáron járok, mint sem kulduljak egy rossz dögért, ad Isten másunnan is [TML II, 168 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1667:* Én ugyan feltettem vala, hogy kolduljak ő Nagyságától egy kanczát [TML IV, 189 Teleki Mihály Vesselényi Pálhoz]. *1747:* az Szekfü virágzik, az Rosmarint Ujul, bezzeg kényesen sétálhattal volna te is itt az szép virágos kertben, rosmarintot pedig az Öcsémtől szamodra koldultam ... Puszpangot is igért az öcsém hogy ad [Alamor AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez].

koldulás kéregetés; cerşit; Betteln. *1585:* Margit Sos Matene ... vallia, Aldozokort Eniedre Menek Terek be Zabo Gergelheoz, mert hallotta(m) vala Az en Zegeny Atthiamfianak Mihaly pap giermekenek Niomorusagat ... En ozta(n) vgy fogado(m) fel hogy ha kudulasommal kellis el vize(m) es el tartom [Kv; TJk IV/1. 487]. *1586:* Hamissan valo kuldulasert, ki perengeresztek[a] mind vrastol [Kv; i.h. 559. — [a]Feierlabu Katust és férjét Franciscust]. *1600:* egesseges emberek ... kudulastol megh zeonnyenek mert valakit abban megh tapaztalnak beontetlen nem zenwedik, hanem minden ember munkaja vthan elyen [Kv; TanJk I/1. 362]. *1633:* ez az Cassai Ferencz Debreczenben koldulasaval elt mert ighen megh niomorodott volt, és ottis Debreczenben sok latorsagott czjelekedett [Mv; MvLt 290. 131a]. *1742:* három hétig semmit sem adott égy bé falo falatot is, vgy meg eheztem hogy szikrázott a szemem, koldulásommal ă mit kaphattam, ettem [Kv; AggmLt C. 12]. *1776:* Andris Iuon ... magának kereshetié kenyerít vagy koldulásával észi [H; Szer. vk] | Andris Juon ... koldulásával él nyomorék még koldulni is bajosan járhat a lábai meg sugaradtak [Lezsnyek H; i.h.]. *1789:* Minden Falu tartya a maga Szegényeit ... történik mind azon által néha néha, hogy még egészszen el nem szokván a czellengö nép a kóldulástól, idegen koldusok vetödnek bé a Faluba [Kobátfva U; UszLt XIII. 97].

Szk: *(keserves) ~ra jut* koldusbotra jut. *1661:* (A városiaknak) kenyereken, borokon, mindenféle kostjokon élvén a praesidium[a] hallatlan executiókat tevén némelyeken ügyannyira, hogy nemhogy az szegények, de még az gazdagok is csaknem kuldulásra jutottak, sokan elbudosván az városról [Kv; KvE 186 LJ. — [a]A német várőrség]. *1664:* az magam állapotomrúl is ne feledkezzék Kegyelmed mind urunknál, mind az tanácsuraknál ű nagyságoknál törekedni ... ha életem megmarad, ű nagyságok kisebbségire nekem gyalázatos állapotom ne lenne, más ember darabjára, kuldulásra ne jutnék idegen helyen, ha már ű nagyságokért kell szenvednem, más ember fala alatt ne haljak meg [TML III, 161 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz]. *1756:* essék meg rajtam a' Nms V(á)r(me)gjének könyörülö Szive és tanáljon fel ollyan p(rop)ria Cautiot, utat modot, hogy ... ne jussak éppen Végső romlásra es pusztulásra, és a' Nms V(á)r(me)gjéből ne kellessék ki pusztulnom, s gyermekeimmel együtt keserves kóldulasra jutnom [M.köblös SzD; RLt] ✱ *mindennapi kenyerét ~sal eszi. 1747 k.:* az szegény ozvegy Aszszonyok számára excindaltassék egy darab, minthogy nagyobbára mindennapi kényérekét is koldulással eszik [Torockó; TLev. 2/1].

koldulgat *gyak* kéreget; a cerşi în repetate rînduri; wiederholt betteln. *1702–1764:* job volna Bör Iszakal tarisznjaval koldulgatnam [Torockó; MNy IV, 233]. *1736:* György Simon (7) György.Györgye (3) ... imitt amott az Falub(an) Maszkán elödnek koldulgatnak [Muszka AF; CU XIII/1. 323]. *1773:* Kozma János ... el öregedett allapattal lévén koldulgatni ki járogatott [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151]. *1838:* itt kudulgatván elé 's hátra tekergett [K; KLev.].

koldulhat kéregethet; a putea cerşi; betteln können. *1629:* az mit koldulhatott azt egiüt ittak megh [Mv; MvLt 290. 145a].

kolduló 1. kéregető; care cere de pomană; bettelnd. **Szk:** *~ pap. 1791:* egy Kodulu (!) Papnak 2 [WLt Cserei Heléna jk 41a] ✱ *~ rab. 1716:* Vasat viselt Kúdúló Raboknak erog(a)l(ó)dat ... Sajt libr no 4 [Küküllővár KK; UtI].

2. koldusi; de cerşetor; Bettler-. **Szk:** *~ levél* kolduslevél. *1676:* Ha Uram én itt ülök s amott percznek, bár egy táskát s egy kolduló levelet vegyek én, mikor innét kimegyek [TML VII, 222 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1703:* az Inctus ... mivel világoson Constál, hogy ... hamis koldulo Levéllel élt és kóldult mellyet in facie sedis maga sem tagad, Azert ... az hohérral meg verettessék, hamis koldulo levele tölle el vétettessek [Dés; Jk 342b] ✱ *~ pálca* koldusbot. *1813:* az egész Várast hamuvá tétellel, a Lakosokat pedig Koldulo páltzára valo jutással fenyegetik [Dés; DLt 210].

koldultat 1. kéregettet; a pune/trimite pe cineva să cersească; betteln lassen. *1602:* Laurentius vęgh ... fassus est ... az zegenj Antalne tudom hogy kwldultatot mikor fogwa volt vgy elt [Kv; TJk VI/1. 635]. *1702:* gyermekivel kellett koldultaton (!) maganak külömben éhélis megh halt volna [SzJk 338].

2. *iminnen-amonnan ~ biz, tréf* összekunyeráltat/kéregettet; a reuşi să adună ceva cerînd cu stăruință; zusammenbetteln lassen. *1747:* egy nagy fazek eczet agyat is küldöttem, azt is más falukbol iminnen amonnan koldultattam, még itten talam egeszszen meg nem ért volt, de talam mig be viszik meg erik [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc lev.].

koldus 1. *fn* **1.** kéregető ember; cerşetor; Bettler. *1570:* Az kwldussok feleol Az myt chiaky vram Jrt, Biro vra(m) eo k. chelekedyek az zerent [Kv; TanJk V/3. 10a]. *1588:* B(yro) V(ram) Par(anchyiolattyabol) wytte (!) esmeg egy Kuldost Espotalba attam f. — d. 3 [Kv; Szám. 4/III. 50]. *1592:* Kuldosoknak f 0 d 2 ... Mirizlo[a] uegin innen 3 kuldusnak f 0 d 3 ... Enyeden ... 2 kwldusnak f 0 d 2 ... Borbandnak[b] feyerwarnal az hid vegen kuldosoknak f 0 d 8 [Kv; i.h. 5/XIV; 141–2 Eppel Péter sp kezével. — [a–b]Mindkettő a Fejérvár felé vezető úton AF-ben]. *1600:* biro vram az kapun valo darabontoknak commitalia zorgalmatoson, hogy affele kwldwsokat be ne erezzek az kapwkon [Kv; TanJk I/1. 374]. *1640:* Many Bolyo ... vak kuldus [Sinka F; UC 14/48. 38]. *1666:* Az szarampo (!) kapunal holt megy Egy kudus [Mv; MvRELt]. *1697:* Varasunkb(an) senki esmeretlen Embert kuldust vagy egyeb affelét be ne fogadgyo(n) [Dés; Jk] | Voltam[a] az császárnál, akkor mosta a kuldusok lábait szép ceremoniával [AIN 153. — [a]Apor István Bécsben]. *1716:* Edgy világtalan és edgj bénna Kuldusnak 8 | Kúdusak(na)k kéregetvén szerte széllyel er(o)g(á)l(ó)dat[a] [Küküllővár KK; UtI. — [a]Köv. a részl.]. *1761:* Tóth Mihály (90) ... Világtalan kuldus [Oroszhegy U; JHbK LXVIII/1. 154–5]. *1765:* egy Benedeki[a] Ember ki egy koldusnak valami pénzit el orozolta volt, és a koldus lova dögléséneki oka volt, adott vala kezembe egy arannyat, hogy ne prosequáltassék tovább [Gyf; Eszt-Mk Vall. 338. — [a]AF]. *1829:* Valóságos szükölkedöknek dolgat és élelmet adni nem pedig henyélö, dolgat kerülö kudusakat[a] táplálni, használtattnak e' szerént, a' nemesebb Tzélra határazat kegyes adományak; az alkalmatlan koldulást tsak kevesiteni

tzélja ezen joltévö Intezetnek, eszt egészlen el törölni, nintsen sem elegendö érteke sem hatalma [BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám. — [a]Egy kéz ceruzával *koldusakat* alakra javította].

Szn. *1636:* Kuldús Ferenczy [Mv; MvLt 291. 65a].

Hn. *1583:* Ad Fossam Kuldus vcza [Kv; Szám. 3/XI. 28].

Szk: *bujdosó ~. 1601:* Warga Gaspar temetet el egy Budoso kuldust ... keozep kapubol d 32 | Warga Gasparnak attam, harom budoso kuldusoknak el temeteseteol f 1 [Kv; Szám. 9/XV. 13, 17–8 Jer. Nekel sp kezével] ✱ *jövevény ~. 1602:* Amely ket vraimat az Ieoweweny kuldusoknak ky irtogatasara rendeltenek volt ... Adgyanak penzt kezekhez ... fogadgyanak negy legent kik zorgalmatoson mind zeontelen az piaczokat es vchakat Jarjak es minden ... Jeoweweny kúldusokat ky igazittchyanak [Kv; TanJk I/1. 424].

Szk: *~ pénzéért is hamisan megesküszik. 1574:* Balas berechk Mate Zolgaya, hogi az aranias Marton fia ez Apia haza eleot wl volt, hallota hogi zalay istwan or kwrwanak zydia volt es Neste leleknek, hogi Lopok volnanak Mind Apya Annya es hogi az kwldws penzeyertis hamissan meg eskwtek meg (így!) fel akaztatia Eoket Meg Ery Zaz penzel [Kv; TJk III/3. 371] ✱ *ki ~sal perel, táskát nyer. 1570:* Fylep Thamas Azt vallya, hogy hallotta Az felesege Annyatwl hogy Igh zolt More Ambrwznak, Jo Ambruz vram Istenert kérlek hogy Neh Jary Jde hozzam, Mert Ladeh mynth Zolnak weled En penigh egy zegen Azzon ember vagiok, Nem perelhetek zenkywel, Mert az ky kwldwsal perel Taskat Nyer kerlek Meny Masswa [Kv; TJk III/2. 147] ✱ *megijed, mint ~ a garastól. 1710 k.:* Én is megadám az audientia végin a cédulát néki ... és ott énnékem, mikor álmomban sem láttam, adának száz aranyat, quietentiat vévén tőlem az odavitt cédula hátára; megijedék tőle, mint a koldus a garastól, noha én bizony nem kértem, nem is gondoltam, de a levélvitelért maga magnanimitasából adatta a király [BÖn. 594] ✱ *mintha a ~nak tízes aranyat nyomnának erővel a markába. 1710 k.:* De nem tudom, mi az ördög vitte Teleki fülébe, hogy Pernyesziné álta! vettem én az leány megegyezését; nosza villámlani, csattogni: nem váz ő az ő házában, miért nem kellett legelébb ötöle kérni, jó szívvel odaadta volna; ... Meg is izené: hozzam el, ha kell, mert úgy segélje, a szállásomra küldi. Én mondám: Isten fizesse meg; mintha a koldusnak tízes aranyat nyomnának erővel a markába [BÖn. 753] ✱ *szemérmes ~nak üres a tarisznyája. 1791:* En ugyan ezeket igiretem Szerint igazán hiven véghez vinni és még tőbbeket is igyekeztem, de beszél a' Barát de Alamisnát is vár és szeretném fáratságomnak jutalmat (!) miben állana: mert szemérmes Kuldusnak üress a' Tarisnyája [Új-Torda; IB. Boër András ref. kántor nyil.].

2. nincstelen, nagyon szegény ember; om foarte sărac, calic; Besitzlose(r), (sehr) Arme(r). *1583:* Zel Janos kuldus [Kv; Szám. 3/XI. 28]. *1590:* Tekes Ambrus kúldús [Km; GyU 10]. *1600:* eo kgmek eleotteok viselwen az sok niomorwltaknak kwldwsoknak ez varoson valo zertelenseget ... hazat fogadgyanak nekik, es etellel melleggel tartassak, amyre elegsegesek az Jspotaly mesterek az Jspotalinak Ieowedelmebeol [Kv; TanJk I/1. 374]. *1614:* Varga Janos kudus lib. [Lemhény Hsz; BethU 338] | Santa Istvan kuldus lib. [Szentimre MT; i.h. 77] | Marton Gabor ... Regi lofeo uolna de kuldus [Keményfva U; UszLt VI/56. 508]. *1638 k.:* Biro Peter Pusztaban hatta[a] kuldusok laknak benne. Masut tsinalt hazat [Km; GyU 30. — [a]Értsd: előbbi házát]. *1656:* (Hagyok az) otvalo kuldusok(na)k husz öregh köböl buzatt, es husz forintott [Ádámos KK; BálLt 93]. *1673:* Fonalam is vagion kitt megh kel szütettni abbol kel adni az kuldussok(na)k Eöttven singett [Dés; Hr 3/40]. *1700:* Fejérdi Miklos háza maga kuldus [Kv; Szám. 40/II. 39]. *1814:* Asztalos Sándor ... Koldus Absitos katona volt [Gyalu K; RAk 152].

Szk: *~sá lesz. 1662:* Igazán, Nagyságos uram, megesett nekem ez az kapitánság és félek, tovább is jobban meg ne essék, kuldússá ne legyek utána [TML II, 326 Teleki Mihály Kemény Simonhoz]. *1756:* Molduan Vonya Czinemintjés ember, az az ha valamelj alatta valo emberre meg haragszik, annak koldussá kell lenni [Galac BN; WLt Oltyán Nikuláj (45) zs vall.] ✱ *~sá marad. 1572:* esz zegin Ember koldussa Maratt miatta Zabo Estva(n) Miat [Lápos[a]; BesztLt 3687. a láposi bíró a beszt-i bíróhoz. — [a]Valószínűleg Hagymáslápos Szt]. *1737:* itt Kémeren vagyon kevéss örökségecském ha azt el hagyom éppen koldussa maradok [Kémer Sz; Ks 59] ✱ *~sá tesz. 1584:* Ilona ferenczy Istwanne vallia, Az en Attiamnak Daroczy Janosnak marada egy haza, ket Thowa, kerty, Zeoleie de Az Adossok beochwltetek ell ... Monta Atthia(m) Azt(is) hogy ... Im Az Nestie kuldussa teze(n) [Kv; TJk IV/1. 308]. *1658:* Bethlen János. A házhoz jobbágyot az kit vetett, azt is kuldussá akarja tenni most hármot negyvennyolc forintra dúlatta [TML I, 112 Bornemisza Katalin Teleki Mihályhoz]. *1782/1799:* nem nyukszik addig, mig Torotzkot kuldussá nem tészi[a] [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 355. — [a]A tt a jobbágyságból perlekedéssel szabadulni akaró torockóiakat].

3. nyomorék/rokkant ember; om invalid; Krüppel. *1637:* Ezen csak be iöue Kovacz Janos egj nagi faval ... s ugj megh üte ket szer az Nagi darab faval, hogj mindgjart le esek Ersok, megh romlek az karja mind az ketszer azt üte abbol bizoni kuldust czenala [Mv; MvLt 291. 95a]. *1668:* Ferencz uram mondá, hogy Kékesen az Inczéné fiának az himlő miatt nagy hályog ereszkedett volt az szemére s valami füvet adott egy oláh neki, az kivel meggyógyult az szeme. Talám ha Kegyelmed írna Szentpáliné asszonyomnak, kéretne Inczénétűl, ki ő kegyelmének majornéja, olyan füvet, Kegyelmednek küldene, talám használna az szegény Andrisnak, ne lenne holtig való kuldus [TML IV, 263 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz].

4. *szitk. 1567:* Helena, ancilla ... se audisse ... homo Colosien(sis) ita vituperasset Ursulam, Nemes besthye kurua, el otottad az uradat de ha meg kaphatom byzony a Bwdosbe[a] tethetem Mast mondotok kuldosnak de thy wadtok azok, bestye kuruak kuldos bestye kuruak [Kv; TJk III/1. 126. — [a]A Torony, a városi börtön legocsmányabb része]. *1750:* Szidá Szőtsi István uram a községet ... tetves kuldusoknak [Kvh; HSzjP Fr. Szász (27) jb vall.]. *1764:* Czigány valagából esett kuldusa, kuldus valagabol esett kuldussa [Tarcsafva U; Pf].

II. *mn* **1.** kéregető; care cere de pomană; (herum)betteln d. *1597:* egi zegeni kúldús halo keoteone temetesere attúnk f — d 40 [Kv; Szám. 7/III. 34]. *1606.* Egj kuldus ferfi giermeknek attam egj hituan Inget [Kv; Szám. 12a/I. 49].

Szk: ~ *prédikátor. 1595:* Egi zegeni kuldus praedikatornak adatot vele(m) Biro vram, es kirali Biro Uram ruhazattiara f 1 d 13 [Kv; Szám. 6/XVI. 14].

2. nincstelen, nagyon szegény; foarte sărac, calic; verarmt. *1640:* Dragicz Nebul p. h. Megholt regen felesege niomorult aszszonyi leven egy kuldus Muntan tartia [UF I, 720]. *1703:* (A) pénszt ... el is költöttem az sok kuldus cselédimre [Ks 96 Kornis István feleségéhez]. *1765:* azt monta Görög Kosztántin hogy nincsen kudusabb Aszszony az Aszszony eö Nagyságánál [Marosbogát TA; Mk V. V/97 Halmágyi Mihály (35) jb vall.].

3. *szitk 1567:* kuldus bestye kuruak [Kv; TJk III/1. 126]. *1657:* Dobos Georgi Janka Miklos igen szida küldus (!) bekanak, gilkosnak Toluaynak [Csiksztmárton MT; Berz. 12. 92/27]. *1692:* igaz ok nelkul szidot rosz hitvan kodis Pandus Papnak [Kovászna Hsz; HSzjP].

koldusan koldusszegényen; sărac lipit; bettelarm. *1698:* Pulionnak[a] Valoban niomoru határa vagyon ugy hogy ha az más Szomszéd Faluknak határán nem ellödnek Kuduso(n) maradna(na)k [WassLt. — [a]SzD].

koldusasszony 1. cerşetoare; Bettlerin. *1587:* Paul Thúmesnenak eg' eoreotlen (!) kuldús Azonnak relaxaltünk Integre Censum suam f 1/25 [Kv; Szám. 3/XXXI. 3]. *1590:* a' legenj ingeth ... talam a' kuldus azonj vitte el, latam hogy kezdek nalla keresni, en nem tudom lelteke nalla vagy ne(m) mert en el sietek [Kv; TJk V/1. 6 Zabo Balasne Dorottia vall.]. *1593:* Egi igen zitkos gonoz kwldws Azont az Andras Cato haza meleol a' warosbol hogj ki vitettük attünk d 10 [Kv; Szám. 5/XX 170]. *1596:* Kis Janosnenek (!) kúldús Azzonnak attünk f — d 20 [Kv; i.h. 7/II. 16]. *1629:* Keomies Palnak az Annya egy kuldus Aszonj vala fel keze vala, Isten neueben tartottuk [Kv; TJk VII/3. 32]. *1638 k.:* Swket Anna kuldus aszszony [Km; GyU 30]. *1640:* Opra Mihai p(uzta) h(elye) ... edgy kuldus aszoni benne [A.szombatfva F; UC 14/48. 117]. *1686:* Szilági Marci egy kudus Aszonytol Tubákatt vön [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVII/15].

2. nincstelen, nagyon szegény asszony; femeie săracă; besitzlose, sehr/bettelarme Frau. *1717:* edgj Vasarhelyi Szegény Koldus aszszony a' Bosi[a] kapolnához Conferalt edgj közönseges szekely szönyeget [MMatr. 297. — [a]MT].

koldusbíró kb. a város koldusainak vajdája; supraveghetorul cerşetorilor (dintr-un oraş); Bettelvogt (Oberhaupt der Bettler einer Stadt). *1605:* Az ket kwldus biraknak fizetesek bizonios Ideigh amegh kywaltkeppen az szegenyek keornywl kelletik az ket Egyhaz fiak fizessenek eggyknek eggyknek hora ket ket forintot | Az kuldus biraknak valo fizetestis Abrogaliak [Kv; TanJk I/1. 493, 531].

koldusember cerşetor; Bettler. *1598:* Both Istwan ... vallja, Semmy Baka Feren⟨cz⟩re az Attjatol, se penz, se eoreoksegh, se s⟨emmy⟩nemeo marha nem maradott, mert igen niom⟨orwlt⟩ kwldus ember vala [Kv; TJk VI/1. 253c]. *1614:* Bott Mihalj kuldus ember [Folyfva MT; BethU 83]. *1632:* Opra Iugha ... kuldus ember [Ludisor F; UC 14/38. 82]. *1637:* Many Pistyan ... Maga szellel jar koldulni ... Opre Monye ... Ez is hasonlo allapotu kodus Ember [Netot F; UC 14/42. 111]. *1640:* Mitre Motur p.h. Maga niomorult kuldus ember [UF I. 759]. *1642:* Halasz Antal ... Beteges kuldus ember [Hévszamos K; GyU 83]. *1651/1687 k.:* ã melly koldus emberek Somosdon[a] laktak ã Praedikátornak in Summa adtak husz husz pénzt annuatim, ã melly fizetést ez utannis helyben maradni javallunk [MMatr. 87. — [a]MT].

koldusgyermek copil cerşetor; Betteljunge. *1602:* Vagion sok panazolkodas kit magunkis mind feyenkent zemewnkel latunk az kwldus gyermekek myat valo rusniasaghrol ky miat varosul inficialtatunk [Kv; TanJk I/1. 422].

koldusi de cerşetor; Bettler-. *1770:* Az én Édes Anyám Attyától hallotta s Az Anyám Nékem beszellette, hogy Koldusi állapotra jutván a jobb Apám ... egyik háztol fogva a más házig vezette [Bh; BfN Vegyes 32/23 Bh-i cs. id. MNy XXXIX, 24 is Paulus Bethlendi (74) vall.].

kolduskergetés kb. koldusellenőrzés; supravegherea cerşetorilor; Bettleraufsicht. *1604:* Hasonlokeppen azon kúldús kergeteo biraknak az kuldus kergeteseert aminemeo fizetest Tanachiul rendelnek tartoznak az Egyhazfiak aztis megh fizetny [Kv; RDL I. 77].

kolduskergető szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *biró* kb. koldusellenör; supraveghetorul cerşetorilor; Bettleraufseher. *1604:* Hasonlokeppen azon kúldús kergeteo biraknak az kuldus kergeteseert aminemeo fizetest Tanachiul rendelnek tartoznak az Egyhazfiak aztis megh fizetny [Kv; RDL I. 77].

kolduslób kb. csűrbálvány/oszlop; stîlp de bază la şură; Schuppenpfosten/säule. *1757:* a Csűr Szájai (!) földben bé ásott fa Lábakban (: mely vulgo Koldus Labaknak hivatatnak :) vadnak bé vésve, erős fa szegekkel őszve foglalva [Budatelke K; LLt Fasc. 129].

koldusleány cerşetoare tînără; Bettlermädchen. *1640:* Nyaga Muntana p.h. Regen el budosot mostan edgy kuldus leani lakik benne [UF I, 742].

koldusné koldusasszony; cerşetoare; Bettlerin. *1823:* Csernátoni Samuel ... a Hoszszuk Nevezetü Török Buzas helybe egy kuldusnét le nyomot, s siettébe még keszkenyöit is ott hatta, melyet a kuldusné a ki Nálam szokot szállást tartani mondotta, s a keszkenyöt is mutogadta [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827 Roska Mitruj (50) szolgaember vall.].

koldusoz *becsm* koldusnak szid, lekoldusoz; a numi cerşetor pe cineva de batjocură; jn Bettler nennen, schimpfen. *1771:* Száma nélkült hallottam Detari Mári szájából, hogy Tit. Néveri Uramat kuldusoszta bitangaszta [Dés; DLt 321. 63a Maria Farkas cons. nob. Samuelis Borzassi (43) vall.]. *1780:* Hoszszu Lászlo a' Grofot-is betsmélte és koldusozta [Buza SzD; LLt Csákyper 113 L. 20].

koldusrend kb. koldussorsú; calic, (foarte) sărac; vom Schicksal eines Bettlers. *1594:* Ertik eó kgmek varosul

... hogy ... minden zemelyre huz huz penz Ado zedest kellene toleralniok ... Azert varosul eo kmek valaztottak ket Wraimat az Ado zedeo vraim Melle ... hogy ... megh itőllyek ky lehessen az Niomorult zeghenj eozwegy es ky legien az kuldus rend, kiknek illyek ez husz penz Adot relaxalnj [Kv; TanJk I/1. 231].

koldusrongyos koldusszegény; sărac lipit, calic; bettlerarm. *1812:* én Wármegyei Fő Biro vagyok ne mondgyák hogy születte Házánal koldus rongyos, tehát most Batyam Uramnak keszűlni kel edények Asztal néműek, gondolom az Angyom által, fajinak, Uriak lésznek ha mastol kérendis, hét napra [Jára MT; Pf Nagy Lázár lev.].

koldusruha koldusöltözet; haină de cerşetor; Bettlerkleidung. *1657:* Egy tizedest koldus ruhában öltöztetve expedialván az várból[a] kassai generálishoz levéllel, és azt intercipiálván, megértettem vala, hogy élésből nemsokára megszűkülnének [KemÖn. 198. — [a]Szatmár várából].

koldusság szegénység; sărăcie; Armut. *1732:* hogy sok ezerekkel éngem szuperájjon aszt nem kivánhatja az M. Ur. ily utolso romlásomat, és hitván maradékimnakis koldusságokat [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. *1736:* azért írám le[a], hogy midőn azok is lassan lassan elmulnak, mégis az maradváink emlékezzenek meg régi alázatos együgyűsegiben Erdélynek gazdagságáról, az náj módi mellett való koldusságáról [MetTr 443. — [a]A régi erdélyi szokásokat]. *1775:* Borsai Nagy István Uram ki Száraz Patakon lakik ... felesége ... a Jobbágy Aszszonyoknak is sző és fon lisztetskeért, szallonátskáért, turotskaert, egy szoval, ugy a fiai nagy kuldusággal élnek [Peselnek Hsz; HSzjP]. *1887:* én a magam koldusságában csupán március végével vehetném meg a regényedet ... De tudod-e min múlik el szegény embernéi a kenyérsütés legtöbbször? A liszt hiányán [PLev. 133 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Szk: *~ra jut* koldusbotra/sorsra jut. *1653:* 1644 esztendőben volt városunk bírája Pál deák, de nem viheté véghez bíróságát, mert die 14 decemb. meghala és annyi sok adósságba marada a felesége, hogy sem háza, sem szőlője, sem semmi javai nem marada — csaknem koldusságra juta minden maradéka [ETA I, 150 NSz]. *1732:* az I(ste)n(ne)k sz: nevire kérem az M: Ur(a)t hogy vala hogy ezen dolognak már szakasza végit ... (: ily kudusságra ne jussak :) [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.].

koldustarisznya átv jel-ű szk-ban; în construcţii cu sens figurat; in Wortkonstruktionen mit übertragener Bedeutung: *~t hagy vkinek a nyakában* koldusbotra/sorsra juttat; a aduce pe cineva la sapă de lemn, an den Bettelstab bringen. *1710:* (A) magyarországi kurucok bejövének Erdélyben ... a jó hazafiait kipraedálák mindeniből, megölék, megfogdosák, megsaccoltaták őket ... s éppen koldustarisznyát hagyának a nyakunkban mind magunknak, mind boldogtalan maradváinknak [CsH 323. — 1702-re von. feljegyzés] ✱ *~t vet vkinek a nyakába* 'ua.; idem' *1771:* Utolso Szűkségre jutatott volna engemet Lukats Daniél Uram ... és valoban a koldus tarisnyát nyakamban vetették volna [Déva; Ks 92. I. 123].

koldustáska koldustarisznya; traistă de cerşetor; Bettelsack. *1710 k.:* Ne maradjon, én Istenem, énrólam az én keserves feleségemre, házamra csak a gyalázat, gyász és a koldustáska és az a keserű átok az ő szájokban, hogy én töttem koldussá, mazurrá szegényeket [BIm. 1017].

Szk: *~ tesz vki nyakába. 1710:* Akkor veszi eszében [a]Kapi György practicáját, és egy bőrtáskát csináltat magának, s mindenkor úgy ment fel palotára a fejedelemhez. Ha kérdették, mire való, azt felelte: „Kapi György tette ezt a koldústáskát az én nyakamban" [CsH 103. — [a]Balassa Imre].

koldustáska-víz a bursa-pastoris termésének főzete; suc obţinut din fructul plantei bursa-pastoris; Aufguß/Sud der Frucht des Hirtentäschels. *1679:* Kuldus Taska víz, üveghel nro 2. Dictamus víz, üveghel nro 2. Barrago víz nro 4[a] [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 32. — [a]Folyt. a fels.].

kolera 1. epevérhas, *rég* epekórság; holeră; Cholera. *1710 k.:* Egy kis dara jégesőcske lőn, meg kezdém fázni, s a hideg ellele, az oldalam kezde nyilalni, és erősen megbetegedém ... hatod vagy hetedik nap a huszti hányás, hasmenésforma kezde bántani ... azt a doktor kolerának mondotta, sem én, sem más senki nem hitte, hogy én felkeljek, holt hiremet is vitték a fejedelemnek s széjjel [BÖn. 527]. *1831:* ha jo elein jo moddal dajkálják a' beteget 's orvosággal éltetik meg gyogyithato nyavalya a' Cholera, de ha nem curaltatnak hamar halálossá válik [Vaja MT; HbEk]. *1835:* az epekorság — Cholera — ... midőn Kolosvárt már September holdnap elejéig csaknem 2000 Embereket meg öldöklött volna, itten a két Gy. Monostoron is sokakat szinlődésbe hozott [M.gyerőmonostor K; RHAk 42]. *1836:* A Kolerának ... hazánk több vidékin dühöngve — özön az áldozatja [Nagykapus K; RAk 13] | (Meghalt) Ns Kaszás Dániel leánya Borbára 8 Honapus Cholerába [Gyalu K; RAk 207]. *1855:* Csató Jánosné Mircse Borbára ... egéssegesen ki indult velyit ... meg látogatni s megérkezvén azon éjjel a kolera megrohanta s másnap délután 4 orakor életének véget vetett 45 éves korában [M.gyerőmonostor K; RHAk].

Szk: *a ~ pestise* az epekórság ragálya. *1831:* A' Cholera pestisse nem tsak Oláh Or(szá)gban és Moldovában, hanem Bukovinában és Gallitziában is veszedelmes harapózással kezdett terjedni [Vaja MT; HbEk].

2. kolerajárvány; epidemie de holeră; Choleraseuche/epidemie. *1836:* a' szüntelen rebegések közt — a Cholera rettentő dűhöngése, mely minden kimélet nélkül kezdi pusztítni a Város Lakosait, s bizonytalanságba tartja életünket [Kv; Pk 7]. *1837:* feladá Czéh-Mester Atyánkfia az el-enyészett 1836-ik esztendőben a' Cholera alkalmával el-holt Atyánkfiai temetési alkalmatosságával a' belső Kalandosbeli sir-ásokkal történt viszálkodásokat, melyre nézve ... a' mostani Kalandos-apa Asztalos Sándor ... elötte a' Contractus fel olvastatván; azt felelé: hogy à mostan Czéhokba lévő Ifjak nem

tudnának ezen édgyűtt valo kötésünkről, 's ez okon történhetett a' mult eset [Kv; ÖCLev.].

kolerakapca '?' *1831:* 6 Sing flanel Colera kaptzáknak ... 6 Rf 36 xr [Kv; Born. Ia].

kolera-nyavalya kolera-járvány; epidemie de holeră; Choleraseuche/epidemie. *1831:* A' Cholera nyavallya miatt Juliustol egész Nov(em)b(er) 1 ő napjaig nem gyűltek őszve az oskolák [RLt O. 4 Rettegi Imre költségjegyz.].

kolerina fehér hasmenés, nyári kolera; cholera nostras; holerină; Sommercholera. *1866:* Betegség neme kolerina[a] [Kv; RHAk 222. — [a]Lelkészi jk-i bejegyzés].

A címszó a fr. *cholérine* 'ua.; idem' [OnMed. 57] betegségnév ál-latin képzős formája lehet.

kolésza, kolyésza 1. áruló bódé/sátor; gheretă; Verkaufsbude. *1844:* a kérelmes[a] által művei árulhatására, 3. pengő Rf évi Fizetés mellett, magának adatni kért, a' kérelmes által ki-mutatando kolésza hellyet megnézvén, annak nyilvánitása után, hogy oda minő kolészát kivanná állitani ... véleményes jelentését tégye[b] ... Esztergárius Kováts László által ... átol adatni kért kolésza helyet meg visgálván, ugy találtam, hogyha a kolésza nagyob nem lészen mint a Farkasnéjé s ugy készittetik, hogy szükség idein onnan el is vitettethessen — tekintetben véve azt, hogy Kováts László ... a tőbb ilyes kolészát tartoknál szinte négyszerte nagyob bért igér, átol adhatonak vélem [TVLt 148a 318/849-hez. — [a]Esztergajos Kováts László. [b]A vélemény külön lapon] | A város közönséges piattzán, hol tágasságra van szükség, nem lévén, egy koleszában árulonak is szabad, meg vájogolt, állando, hanem csakis hordozhato koleszát állitani, az okbol kérelmes jelen kérésinek hely nem adattathatik [Torda; i.h. 1173/843].

Szk: *taksás ~. 1844:* Koltsár Anna özv. Nagy Sándorné kérelme — mellybe mint elbetegesedett azt kéri, hogy a' piatzra állitott Taxás kolészájára engedtessen meg hogy edgy záros ajtot tsináltathasson [uo.; i.h.].

2. kocsi, kordé; teleagă, cotigă; Wagen, Karre. *1662:* s amidőn a mieinknek hirekkel lőn odaérkezések, szekerekkel, kolyészokkal, és amint hamarjában lehetne, magokat a var alatt körös-környül sánczba is vették vala [SKr 326]. *1710 k.:* 1664. májusban úton valami rossz sertől, reggel tiz óra tájban a kolyészán ivám benne valami száraz kenyérre, úgy megbetegvém, hogy szörnyű | A kolyesza, paraszt, fakó, keskeny, bak nélkül való, úgy rázott, hogy azt tudtam, agyam, fogam is kihull [BÖn. 526, 595].

3. *ordinaria ~* (járatszerű) postakocsi; poştalion, diligenţă; Postkutsche. *1710 k.:* Lejdából Amsterdam, Franekera, Levardia, Groninga, Oldenburg, Brema, Hamburgumba, ezekben mindenikben napoltam, Oldenburgban betegségem miatt másfél nap ... Hamburgban maga a város és egy lengyel, és az ordinaria kolyesza indulása napja kedvéért [BÖn. 595].

kolészácska, kolyészácska kocsicska, kicsi kocsi; trăsurică, trăsură mică, Wägelchen. *1681:* Két Ló utan valo Lengyel Kolyiszaczka noha ighen viseltes, de még a' vasai jók Nro 1 [Vh; VhU 505].

kolésza-hely árulóbódé/sátor-hely; loc pentru gheretă; Verkaufsbudenstand. *1844:* a' kérelmes által kimutatando kolesza hellyet meg nézvén ... Esztergárius Kováts László által ... átol adatni kért kolésza helyet meg visgálván ... átol adhatonak vélem [TVLt 148 a 318/849-hez. — A teljesebb szöv. *kolésza 1.* al.].

kolészás bódés, sátoros; cu gheretă; über Verkaufsbude verfügend. *1824:* Mindennapi Kolészás Pállinka árulok[a] [Torda; TVLt sztlan 1826–1829. — [a]Köv. a nevek és a taksaösszeg fels.]. *1827:* a' piatzon künn árulo Sátrasak ... Kolészás Pálinkásak [uo.; i.h.]. *1829:* Nemes Thorda Várossa Piattzánn mindenféle Kereskedőknek árusak(na)k Neveik Conscriptioja ... Kolészás Palinka árulok[a] ... Koleszas Palinkasok [i.h. — [a]Köv. két név és a taksa összege].

kolibri-madár colibri; Kolibri. *1860:* 1860dik évi September 1-én a ki tőltött állatok száma, és neveik ... kolibri madár fészkestől 4 ... Papagály 2 [Kv; Újf.].

kolié nyakék; colier; Halsschmuck. *1800:* Aszszoni ékességek ... Egy nyakba vető Kolliő (!) Arany Lántzal [Koronka MT; Told. 19]. *1820:* Egy arany granatos kolié [Nyárádsztbenedek MT; i.h.]. | Egy Arany nyakba valo Colle (!) mellynek közepébe Zöld Smaragd kö vagyon, hozza valo két fülbe valoval [Felőr SzD; BetLt 5 Fráter Theresza kel.]. *1823:* Egy levelekből állo Colie, nyom tiz aranyot [LLt Csáky-per 601. L. 1]. *1837:* A bogláros Colie hellyet jutott égy zomántzos győngy virág bokréta | Égy antic Culier fülbe valoval, és braslettel édgyűt, mellyek állanak 12 mettzett onix kőből aprobb brilliántokkal égybe foglalva [Szentbenedek SzD; Ks 88. 18]. *1865:* Én Filippi Frigyes ... Szász Sebesi orvosdoctor Simonis Lapis-Gottfried unoka öcsémnek véghagyományozom ... arany nyaklánczomat és a kolliet [Kv; Végr.].

kólika 1. hascsikarás, gyomorgörcs; colică, crampă; Bauchzwicken/grimmen. *1595:* 20. Aprilis Ez Cassai Istúan Pap Colicaban maradot berege(n) it az varason [Kv; Szám. 6/XVIIa. 172 Ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1597:* adtam Borbely Adamnak hogy zakacz istuanhoz latot kolyka wolt rayta Pürgatiotis Adot es ket krestelt ... f 1 [Kv; i.h. 7/XIV. 45 Th. Masass sp kezével]. *1670:* Eocem Uram Toldalagi János Uram igen njomorultul vagion az Coljcaban [Faragó K; Ks 41. H]. *1705:* febris ardens et continua — melyet a németek magyar hidegelésnek, mi pediglen hagymáznak hivunk — vala rajtam a kolyikával együtt [WIN I. 614-5]. *1736:* Nem vala akkor vajas étek, hanem igaz szalonnás magyar étkek valának; mert mikor az német Erdélyben béjöve, az mely magyar németnél ebéden volt, rendszerént elcsapta az német étek az hasát, ugy hogy alig tudta megállitani, azért is az kin szorúlás vagy kólika volt, német asztalhoz mentenek és vajas étket ettenek, és megindult az hasok, az mint hogy én magam is egynéhány magyart esmértem az ki azt cselekedte [MetTr 391]. *1824:* Sinko Gáspár nevü hét hetős fia Sinko P: Martonnak Cholicaban[a] [M.gyerőmonostor K; RAk 132. — [a]Halt meg]. *1863:* halt meg Veress István czizmadia 60 éves korában kolikaba [Dés; RHAk 146].

Szk: *~ba esik. 1665:* Januarius . . . 22. Estem kolikába [AMN 90] ✱ *~ban fekszik. 1584:* Mezaros Marton . . . felesege gyermek agyba fekzyk. eo maga pedig az kolikaba fekzyk mind kezze Laba elleset Attünk d. 50 [Kv; Szám. 3/XV. 18]. *1710 k.:* az én szép, jó feleségem Kún Ilona . . . most majd tizennégy hétig fekvék kólikában [BÖn. 744] ✱ *~ esik vkire. 1657:* az tisztességes kolika akar vala rám esni, de fortiter resistáltam ellene; már Istennek hála könnyebbedén vagyok [TML I, 103 Kapi György Teleki Mihályhoz] ✱ *~ veszteget vkit. 1659:* Már három heténél több miolta itt kin Farnoson[a] lévén, a ködök csömörnek nevezeti alatt a kólika veztegete s csaknem el is költöztete [TML I, 478–9 Udvarhelyi György Teleki Mihályhoz. — [a]K].

2. '?' *1672:* A lengyelek ellen, személye szerént akar menni a császár . . . Az erdélyieknek sok köszvént és kolyikát mond az idén a török császár calendariumja [TML VI, 184 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. — Esetleg 'baj, nyomorúság' jel-sel számolhatunk.

kólikás 1. bél/gyomorgörcsös, hascsikarásos; care are colici/crampe; mit Bauchzwicken. *1597:* Harangozo Iacabnenek egi zegeni Colicas Azzonnak attünk f — /40 [Kv; Szám. 7/III. 22]. *XVIII. sz. eleje:* ha fiát quoque Sub respectu köszvényes, Arenás, Kolyikás, Kaszibás Balgatak Familiaba hazasittya Valaki vagy Leanyát ä féle Nemzetség közzé adgya, Consolatioját bizonyossan afféle qualitásokbúl várja [JHb 17/10 lótartási ut.].

Sz. *1680 k./1715 k.:* Jobb a' Kolyikás segg a fetsegö szájnál, Mert a' ritkán poszog, e' szaporán dajnál [Rosnyai, HorTurc. 160].

2. *szitk. 1573:* Borbel Balint zytta es azt Monta hazwch Kolikas kwrwa lelek Mert Egebkort sem Etettem en senkyt meg [Kv; TJk III/3. 114 Kalara nehai Tot Istwanne vall.]. *1582* Anna puella Apud Keomywes Georgne commorans vallia . . . hallottam hog Rengeo Anna Keomyves Georgnet deak Mate fekta bestie hires kwrwanak es kolikas valagw hires kwrwanak Zidta [Kv; TJk IV/1. 60]. *1593:* monda Nagi Gergely (: Nem iut ezembe io zereuel kolikasnak vagi keozueniesnek monda :) . . . de arra nem emlekezem kik valanak ott, az kik eleot essek az zitok [Kv; TJk V/1. 359 Borgias Janos vall.]. *1598:* keouetem az kegelmetek zekit rut szitkokal kollykas bessteye lelek kűruanak zidot fenjegeletet (!) . . . ezert az szitokert holt dyomon vagion erete [UszT 13/33].

kolindál kántál; a colinda; psallieren, psalmodieren. *1838–1845:* „Kolindál" (román) „kántál" (latin) karácsonszombat-éjen ablak alatti énekét nevezik így a földész legényeknek [MNyTK 107].

kolindálás kántálás; colindare; Psalmodieren. *1752:* Tudgyaé a Tanu nyilván, és bizonyoson . . . hogy ennek előtte Cir(citer) hat esztendővel Ns Hunyad v(árme)gyéb(en), All Gyogyon . . . Alb Opra nevű Jobbágya Házához, az oláhok szokások szerént Karátson bőjtin, kik szoktanak volt kolindilás (!) véget étzakánként Conflualni, nevezze meg a Tanu [BK vk].

kolindáló kántáló; care colindă/cîntă colinde; psalmodierend. *XIX. sz. eleje:* Krajnikunk Tőrők János ökegyelme . . . a Karátsonba lenni szokatt Kolindálo Ifjaktol Falunként mindenektöl két három forintot vett melly Soha eddig nemis hallattatot [Ks 101 a dobravidéki helységek keltezetlen panasza Kis András dévai uradalmi prefektushoz].

kolirozó vas szúróvas; fier de împuns; Koliereisen. *1840:* egy Téglázo rezet, Kolirozo vasat egy haj égeto vasat [Nyárádsztbenedek MT; Told. 19].

kollaborátor 1. tanítótárs; (coleg de) învăţător; Mitlehrer, Lehrerkollege. *1573:* Zabo Thamas Azt vallia hogy az Nenye hazanal Zabo gasparnenal volt eo az korchoman Az senyor es az kollaboratoris otth voltak [Kv; TJk III/3. 277]. *1584:* Az eskolaban az nagiob Comitasban az Kemenczet es az Magiar Colaboratornak meg foldoztotak [Kv; Szám. 3/XV. 10–1]. *1589:* Az Scholara valo expensa es keoltsegh . . . Az Zaz Colaborator hazara chyinaltatúnk egj Lakatot p(ro) f. — d. 15 [Kv; i.h. 4/IX. 11]. *1599:* az harangozo legeni hazaba(n) ablak ramait Az zaz es magiar Collaborator hazokban az padimontomat dezkawal chynaltatúk fizetűnk Aztalos Lúkachnak fl. 1. d 75 [Kv; i.h. 8/XVI. 33]. *1609:* Asz Zaz Collaboratornak Aytaiat hogy Aztalos Lukachy meg chinalta fizettu(n)k f — d 32 [Kv; i.h. 12b/IV. 120]. *1621:* Az Magiar Collaborator hazaba(n) Egj parazt Aztalt hars fa labut ket pad zeket 5 dezkabol d 65 [Kv; i.h. 15b/IV. 24].

2. kb. munkástárs; coleg de muncă; Arbeitergenosse/partner. *1780 u.:* adosságokkal . . . terheltettek lévén végsö inségre jutunk ha tsak . . . igaz kérésünket nem terjeszti maga hathatos ajánlásával . . . kegyes válaszát várván Torotzkai Bányász Gazdák Verős Kovátsok, Szén égetők és collaboratorok, közonségesen [Torockó; TLev. 14/2].

kollaborátorság kb. tanítóság, tanítói foglalkozás; ocupaţie/carieră de învăţător; Lehrberuf. *1691:* Orelt Aztalos Janos . . . Az Magiar Collaboratornok Egj bellet aytot d 40 Feketen festette megh neki Collaboratorsagaiert d 10 [Kv; Szám. 15b/IV. 24–5].

kolláció 1. (fejedelmi v. földesúri) adomány, adományozás; donaţie (a principelui/moşierului); (fürstliche od. gutsherrliche) Gabe/Donation. *1647:* Az Gerendi Uduarhazhozis volt szegeny Gerendi Martonnak Joszaga, mellyeket az eleott, az Aruak számára Inúentaltunk es Connumeraltunk volt: de most azt Gerendi Istuan Ur(am) Urúnk eo Naga kegy(el)mes Collatioiabol, apprehendalúan, in toto neki cedalt, ez utan lejendő proúentusáual eggyütt [BK 48/16]. *1657:* az 1588. esztendőktől fogva abalienáltatott fiscalis jószágokról és bonumokról való collatiók invigorosák legyenek [KemÖn. 24]. *1659/1681:* az Jövevényekhez valo jo czelekedetek(ne)k gyakorlasaban, Boldogh emlekezetű Meltosagos Eleink(ne)k dicseretes peldajokat igyekezven követne(m): . . . mélto s helyes Collatiojokat, annuantiajokat minden bőcsűlettel . . . megh tartanom [Vh; VhU 314 Zólyomi Miklós ad. lev.]. *1671:* kegyelmes Urunk s' Aszszonyunk ő Nagyságának collatioját[a] mi-is Országul confirmaltuk [CC 73. — [a]Teleki Mihály számára adott adományozását]. *1676/1681:* Hunyadon lako Popa Mojszine (!) . . . valasza . . . megh engedtem,

hogy ö kgl(mene)k eleteigh Hunyadi Tiszteim annuation ... kedveskedgyenek hat hat kalongia buzaval ... Ugy azért hogy ö kglme utan következő olah Pap ezen Collatiomhoz semmi p(rae)tensiojat ne tarcza [VhU 451 Thököly Imre vál.]. *1677:* Mivel Bethlen István[a] Uram ö Nagysága igaz legitime eligáltatot, és inauguráltatot Fejedelem volt, ö Nagyságának minden collatioit, donatioit, inscriptioit, anuuentiait ... intacte et illibatè megtartya és meg-hadgya azokban [AC 27. — [a]Bethlen Gábor öccse és a fejedelemségre 1630-ban törvényesen megválasztott, közvetlen, de a tisztet mindössze két hónapig viselt utódja]. *1701:* Hogy a Fiscus proventussâbol járando fizetés Eclesianktol abrogalodot, ennek oka eö kegme, vgy hisszük, mert eö Kegme Curator lévén, boldog emlékezetü Fejedelem, Idösbik Apafi Mihaly Kegmes Urunk eö Nga, Kegmes Collatiojaval valo Donatio ugy tudgyuk eö Kegme kezénél volt, es tempestivè ne(m) p(ro)curalta, a hol illett volna [Born. XXXIX. 6]. *1740:* Horváth Sigmond atyánkfia ö kglme ... Collatioja acceptáltatik a' Nms Városról ... maga életéig immuniáltatik a' Postálkodástól, ide nem értvén ö kglme Successorit, kik is, ezen Collatio által az Instanstól vagj meg különözvén; vagj az Instans decedálván, azon szolgálatot is p(rae)stálni, mint mások tartoznak [Dés; Jk 540a]. — L. még AC 24, 39; CC 47.

2. adománylevél; act de donaţie, hrisov, uric; Donationsbrief/schreiben. *1671:* Vegeztük azt-is hogy ha mi oly dolgok lettenek, ugy mint oly Privilegiumok, vagy egyéb collatiok, kik a' regi Nemessi szabadságnak Decretumnak, és abolim bé-vett s' approbaltatot ususoknak ellene látczanak lenni, invalidaltassanak mind Székelységen s' mind más hellyeken-is vigore hujus Articuli [CC 70]. *1681:* minden marhas ember, a ki egesz helyet bir, öt öt köböl zabot tartozik adni, avagi ezert ket forintot fizetni ... Az Acsok, keö vágok Birakis hasonlo exemptiot praetendalnanak, mind azo(n) által hogi arrol most ... semmi rendelést, annuentiat, Colla(ti)ot nem producalhattak, nem bizonyithattak, azert rajtok fen hagiatot [VhU 64]. *1796:* (A torockaiaknak) Petséttyek is vagyon ugyan, de ezt tsak praevaricative usurpálják, és semmi Collatiojok rolla nintsen [Mv; TLev. 5/16 Transm. 26].

3. ajándék, ajándékozás; dar, cadou; Geschenk, Schenkung. *1643 u./1770 k.:* Szász Mihályné Aszszonyom collatiojábol az Ur Asztalán való Szönyeg [A.szovát K; SzJk]. *1747:* Tutorsága alatt lévén a' Testan öreg Diosi Samuel Vr(am) eo Kglme Leanya(na)k Diosi Anna Asz(on)nak, nem vala facultassáb(an) hogy az Tutora(na)k hire s akarattya ellen testalhasson, mellyre nézve ezen Collatio cassaltatik [Torda, TJkT III. 111]. *1767 e./1770 k.:* Vagyon a' Prédikálló széken való ször Matéria Tkts Nmzts Musznai Dániel Uram collatioja [A.szovát K; SzJk].

4. céhbeli (meg)vendégelés; ospăţ organizat de breslă; Gasterei in der Zunft / vendégség; ospăţ; Gastmahl. *1650:* Vegeztek eo kglmek Cehwl, hogy ... mind Mester Asztal adas, es mind pedigh egyeb Tisztesseges Collatiok nem Vasarnapon, hanem Kedden legyenek. Az kik pedig illyen Tisztesseges Collatiokon absentallyak magokat ... adgianak büntetesben ... egy egy nehezek Ezüsteot, ugy mint d 16 [Kv; ÖCJk]. *1665:* Tovabba mesterremeknekis collatiojat akarva(n) eo Kege be szolgaltatnj az B. Cehnek, mivel noha arrol valo articulusnak continentiaja szerent, vaczoranak idejen szokot volna az celebraltatnj, mind azonaltal, az mostanj sok féle ideghen nepek(ne)k itt varosunkb(an) valo letelek miatt, az Etszakanak idejeböl keovetkezhetendeo alkolmatlansagnak el tavoztatásáért rendelték eo Kegek Ebédnek idejére [Kv; i.h.]. *1701:* ha valamely Mester ember Fia Mester Léányát Feleségül el-venné, semmivel nem tartozik[a] az Betsületes Céhnek egyebbel edgy tisztességes Collationál, az után mint a szokás ā Mester Asztallal avagy tizenket forintal [Kv; PosztCArt. 15. — [a]A céhbe való beálláskor].

Szk: *~t ad. 1752:* Valamely mester Legény ... az betsületes Chéban bé akar álani ... tartozik az Láto Mestereknek collatiot adni ugy mint két Tál ételt s Bort a menyit el költhetnek [Kv; KCJk 16] ✱ *~val ellát. 1848:* a remekező mindenkor köteleztetett a láto mestereket kollatioval el látni [Kv; ACLev. 26] ✱ *apai ~. 1743:* vegeztet⟨ett⟩ a B.Czéhtől, hogy egy álandó Apjok lenne, és választaték ⟨Trin⟩csinj István ur(am), a Czéh Apaságra, akijis meg adván, B. Czenek Tisztesegesen az Apaj Colatiot, az mellyet becsulettel acceptált a B. Czéh [Kv; FésCJk 72] ✱ *beálló ~. 1699:* Fejer Marton Ur(am) Szabadítá fel az fiát Fejér Bálintot Bé állo Collációért tisztességes Vendégséget adot az fel Szabadulásért penigh adot öt forintot ezen gyülésen. Ezen Gyülésen Végeztetet hogy minden ember az kinek inassa leszen Collácioiát vendégségül adgya meg [Kv; MészCLev.] ✱ *leülő ~* mesterasztalbeli vendéglés. *1730:* Farkas Györgj Uram is kövedze fel az B. Chetöl alázatos Instantiajaval az le ülö Collatiojat, mellyetis az B. Chē cum honoré meg engede [Kv; ACJk 14] ✱ *remeki ~. 1702:* Vásárhelly András Mester Remeki collatiojanak az Maradekja meg adása alkalmatosságával költ el Borra gyertyára fl 3 d 47 [Kv; i.h. 8].

5. céhvendégelésbeli váltság(pénz); bani de răscumpărare pentru ospăţ ce trebuie organizat în cadrul breslei; Geldablöse der Gasterei in der Zunft. *1644:* Marko Matyas ... Az Collatiot is penzül megh adta fl 5 [Kv; MészCLev.]. *1652:* Gebel Kadar Georgy mutatta be Mester Remeket de miuel nemely Vraink panaszt teonek rea, az Gyvróiet eo kglk ben tartak, es az Collatioiatis halasztak, miglen az Cehet meg nem Engeszteli, Latuan annak vtanna Attyafianak es jo akaroianak mellette valo teorekedeseket, ki attak Giureiet, es az Collatioiatis el veottek, az Cehetis meg kóuette [Kv; ÖCJk]. *1655/1754 k.:* a' Közép Mester penig mikor az öregek közé bélépik, tartozzék az öreg Mestereknek borral, egy tál étellel, és egy darab petsenyével ... Mikor penig valamely Ifjú collatioját a' lé-ülésért meg-adgya tudni illik flor. 5 az légyen tsak a' hat öreg Mesteré [Kv; ÖCLev. 17–8]. *1729:* Az Collatiot ... mentöl hamareb lehet, adgja meg tisztességesen [Kv; ACJk 14]. *1763:* Hermány János Uram Innassát által ádtuk Köpöczi János Uramnak ... az Apja kézességet valala, Erétte, hogy há él hadna az kollaciot tartozzék meg fizétni [Kv; KCJk 43].

6. meghagyás, rendelkezés; dispoziţie, ordin; Auftrag, Anordnung. *1667:* A kis grófocskát az vármegyének praesentáltam elébbeni kegyelmes collatioja szerint ö nagyságának, ki is Kegyelmedet substituálta locumtenensének, kiben Isten szerencséltesse Kegyelmedet [TML IV, 227 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1674:* Nemzetes Gyerőfi György Ur(amnak) confaralván (!)

az Doboka Vármegyei edgyik Fő Ispánságot, Kinek instellását (!) akarjuk Kgd s Vas Janos Hivűnk által végb(en) vitetni, ugyan akkor a' mikor Gróff Csáki Uram is introducaltatik azon Tisztib(e) ... parancsollyuk Kegld(ne)k informatiot vévén ... Csákj Lászlo Ur(am)túl az Instella(ti)onak napjárúll és hellyéről; fogyatkozás nélkűll compareálni el ne mulassa, hogy Kgtek Gyerőffi Ur(ama)t introducálhassa Kgs Collatiónk szerént Feő-Ispánságának Tisztib(e) [WassLt fej.].

kollácionális I. *mn* 1. (fejedelmi v. földesúri) adományos, adományozott; donat (de un principe/moşier); (vom Fürsten/Gutsherrn) geschenkt. *1780:* Noha a' törvények szerént kezdették vala a verős kovátsok a' veröket fel fogni, de ... vagy három Gazdák[a] ... a' törvénnyel való ellenkezést el palástoló Instantiat adván Natságtaknak, hogy tudni illik valamennyi veröt vérség vagy Collationalis örökös Jussal söt zálagul-is birnak, vagy kell vagy nem [Torockó; TLev. 9/16. — [a]Köv. a nevek fels.].

2. engedélyező; care aprobă, aprobativ; genehmigend, Genehmigungs-. **Szk:** ~ *levél. 1673:* mindenkoron nékiek szabados volt akar mely helyen az itt lévő piaczon árujoknak sátort vonni és árulni, melyről valo collationalis leveleket mellyet akkori fő kapitánytol Kemény János uramtol obtineáltanak, előnkben in specie producalták [UF II, 534].

II. *fn* 1. adománylevél; act de donaţie, hrisov, uric; Donationsbrief. *1759:* Az idén producaltatott ... a Meltgs Királlyi Táblán Rákoczi György[a] Fejedelem Collationalissa de Anno in circa Ezer hat száz harmincz kettő [Retteg SzD; JHbK XL/8. — [a]Az I. Rákóczi Györgyé].

2. engedély; aprobare; Erlaubnis, Genehmigung. *1755/1758:* Exhibeallya az I ... Collationalissat azon Stomprol melynek felső arka miat felette lévő Stompnak praejudiciuma vagyon [Abrudbánya; Szer.].

kolláció-pénz céhvendégelésbeli váltságpénz; bani de răscumpărare pentru ospăţ ce trebuia organizat în cadrul breslei; Geldablöse der Gasterei in der Zunft. *1641:* Allott bé Inasul az mi io akaro Vrunkhoz Csapo Martonhoz Nagy Csűri Istvan 3. Esztendeig az meszaros műnek meg tanolasaért. adott be állós penzt fl 3. Collatio penzt meg adta fl. 8 [Kv; MészCLev.].

kollant kólint; a lovi/păli pe cineva; jm einen Schlag versetzen. **Szk:** *főbe* ~. *1766:* Berki László ... azt mondják, hogy mikor az ifjú Teleki Ádám úr lakodalmából Lónáról ment volna hazafelé Gyaluba, a fejérdi vendégfogadóba bement más muzsikásokkal, megrészegedvén öszveveszetek s az úton főbe kollantatták a többiek [RettE 204–5].

kollát l. korlát

kollaterális 1. oldalági; colateral; kollateral, Seiten-. *1764* a' kik penig azt mongyak, hogy harogassának kellett lennem Hints Ersebethnek ... azok oly Szolgálok kik a' meg holtnak nemelly Collateralis attyafiai szavok után simplex hallamás által subinferallyák [Torda; TJkT V. 247].

2. *jog* ~ *inkvizíció* peren kívüli vallatás; ascultarea de martori în afara instanţei/extraprocesuală/extrajudiciară; außergerichtliches Zeugenverhör. *1738:* Nemes Városunk(na)k Collateralis Inquisitiora lévén szüksége, hogj Hadnagj Atyánkfia ő kglme Regiusok(na)k invitállya a Tktes Nms V(á)r(me)gye Assessori közzűl Tktes Nms Szombati István és Dombi László Uraimékat ő Kglmeket. Instructiot, vagj inkább Utrumokat p(e)d(i)g Concipialtasson[a] ... ő Kglmekkel, a T. Dioszegi Mihály Urammal lévő dolgáb(an) a Nms Városnak [Dés; Jk 499b. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1798/1799:* Nem elegendő ezek ellen azt-is mondani ..., hogy ezen Recognitiók[a] extrajudicialiter lettek volna; mert az sohult-is a Törvényben nints, hogy az extrajudicialis Fassioknak hitele ne légyen; így a' Collateralis Inquisitiok hiteleket el-vesztenék [TLev. 5/16. — [a]Arra von. beismerő nyilatkozatok, hogy a perben forgó kiváltságlevél a Toroczkai família birtokában van].

3. ~ *tiszt* mellérendelt tiszt; ofiţer subordonat cuiva; beigeordneter Offizier. *1662:* vármegyei s várbéli fő- és collaterális tisztektől, porkoláboktól, hadnagyoktól, városi bíráktól függvén ... köztök olly nagy villongás és egyenetlenség vala, hogy semmi város közönséges javára nézendő dolgok elöl nem mehetnének [SKr 419].

4. kiegészítő; complementar; ergänzend. *1677:* ha az elsö requisitiora, és a' mellet lejendő collateralis bizonyságokra megadattatik, absqulla poena tartozzanak elvenni[a] [AC 100. — [a]Elveszett harang visszaadására von.].

kollátfalusi ? a Korlátfalva (Nyitra m.) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Korlátfalva; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Korlátfalva: Korlátfalváról el/kiszármazott/onnan való; originar din Korlátfalva; aus Korlátfalva stammend. **Szn.** *1726:* Adam Szabo alias Kollatfalusi de Dées [Dés; Jk].

kollatizált adományozott; donat; dăruit; geschenkt/spendet. *1757/1758:* Harsanyi Samuel ezen előttűnk levő Stompjaval en törtem arendaban akkor mikor Jonas Pál Ur(am) az Nms Abrud banyai Magistratustol collatizált helyre Stompat epitett [Abrudbánya; Szer.].

kollatuális összehordott, szedett-vedett; adunat de-a valma; zusammengetragen, gemischt. *1713:* Ezüst és arany pénzel az mostani válor szerint, nem valami collatualis elegy pénzel válthassák ki eö ngok[a] [Nsz; JHb X/47. — [a]A jószágot].

kollátum adomány; donaţie, dar; Schenkung, Spende. *1728:* Egj on kehelyetske Brassai Kis Gjörgjne Collatuma [Gidófva Hsz; SVJk] | Egj uj festekes a Praedicallo szekre valo Angjalosi Ilona collatuma [Killyén Hsz; i.h.] | egj elegjes kek es szederjes szinű sellyem keszkenő Boga Annole collatuma [Uzon Hsz; i.h.]. *1742:* Egy bors-himes abrosz Isák Istvánné Aszszony(om) collatuma [Egerpatak Hsz; i.h.]. *1746:* Egy fekete selymes reczés likatos szép gólts (!) kendö N(e)mzetes Tsiszér Jánosné Batsó Mária Aszszony collatuma [Eresztevény Hsz; i.h.].

kollaudál egyhangúlag dicsér; a lăuda în unanimitate; einstimmig/hellig loben. *1596* Paul Wildner, es Ienej Istuan Directorok Zamadassa ... Zolgalattiokat ew

kegme(kne)k collaúdalvan io newen weotek, es meg keozeontek [Kv; Szám. 6/XIX. 28]. *1598:* eo kgmek iambor Zolgalattyát collaúdalwan megh keozeonek | Zamot vetwen vellek[a], marad az varos adosa nekik f 7/86. kit eppen megh attanak eo kgmek nekik, amellet honoriummalis fel Tizteltek, eo zolgalattjokat collaudalwan megh keozeontek [Kv; i.h. 8/IV. 15, 32. — [a]A sáfárpolgárokat].

kolléga 1. coleg; Kollege. *1609:* Ezen kwwl valo gazdalkodast Istuan vram az Collegam veot magara az derek gazdalkod sal eggyiwt en az Teoreokeoknek valo gazdalkodastol it supersedealtam [Kv; Szám. 12b/IV. 398]. *1652:* Az elsö praedicatort az eö Collegajnak el bocziatasaba(n), es azok helyeben masoknak hivatal adasaba(n) consulalliak es ertelmet vegyenek [Kv; KvRLt X. A]. *1676/1681:* Distractioja kőzött, ha mik elmejéb(e) nem jut(na)k Udvarbiro Vramnak ... jelencze meg eö kglmenek Szám tarto Vram, Vdvarbiro ur(am) sem veszi nehez névén, ha Collegaja eszébe juttattja a' fogiatkozast [Vh; VhU 659]. *1701:* a' mi kedves jo akaro vraink és Attyánkfiai s Collegaink, a' Tanátsi Rend eö keglmekkel egjező akaratbol rendeltünk kgltek(ne)k országul közönséges Gyűlést Gyula Fejérvárra [UszLt IX. 77. 36 gub.]. *1758:* Collegam Szelyes Mihály vra(m) eö Kglme már két hetektől fogva Szebenbe lévén ... az Archivum mellöl tsak egy napi járo földre is nem recedalhatok szabadságom erre nem lévén [Kv; Ks 101 Páll Sámuel conv-i requisitor kezével]. *1794:* énis mint Láto mester oda mentem volt Horvát Josef uramhoz; és az ő kigyelme jo akarattjábol ott egj kevesett collégámmal Komját szegi István Urammal ott mulattunk [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt]. *1803:* hallodé ebnek vagy Collegája, Nékem Nem vagy Collegam, 's töbször neis mondgj Collégának, mert ma bizony kalafizmus lesz 'a vége [Tancs K; KLev.].

2. fn-i jelzőként; ca atribut substantival; als attributiv gebrauchtes Substantiv: *~társ* kartárs; coleg (de birou), confrate; Amtskollege/bruder. *1661:* egy leveles ladat hazamhoz hozatva(n) eö kgmek az Urunk ö Nga arrol emanaltatot kls parancsolattyanak tenora szerint, az leveleket segregaltuk, Collega tarsommal, Lucz Urammal edgyűt, es az Kövesdhez valo joszagrol valo leveleket, Bojer Ura(m) ... kezebe(n) adtam [Kv; Ks 41. C. 1 Val. Benkő lev.]. *1724:* Kgld mellé ... deputált Colléga társaival ... a ket fél között talalhato dificultast ... el igazitani ne posthabéálna [Ks 7. XV gub.] ✱ *~úr* domnul coleg; Herr Amtsbruder. *1749:* Az Apahidi Vamot megh osztua(n), es felet Collega Ura(m), felet en percipialua(n), percipialt Cub. 27 [Kv; Szám. 26/VI. 463]. *1815:* tsak azokat a' két vagy három első Esztendőket éltem tsendesen, a' melyekbe Fodor Mihály Collega Ur még mint Procurator közöttünk nem fungált [TLt Praes. ir. Csipkés Albert ügyvéd panaszos kérése gr. Teleki Domokos főispánhoz].

kollégaság kartársi együttérzés, kollegialitás; colegialitate; Kollegialität. *1823–1830:* (1792) április 22-én este 6 órakor halt meg német és francia nyelveket tanító professzor Hauchard Izsák ... a régi emigrált hugenották maradéka ... gróf Teleki József akkori kollégium kurátora tette be a kollégium mellé professzornak ... A más három magyar professzor vele semmi kollégaságot nem tartott, még csak gyűlésekbe sem hívták [FogE 110].

kollegialiter testületileg; în comun, împreună; kollegial, korporativ. *1664:* meginteni ebesfalvi udvarbíró uramot ne neheztelné egy levele által ... Kegyelmednek, Uram, mind magam privatim az vékony tehetség szerént s mind collegialiter megszolgálni igyekezzük[a] [TML III, 170 Szalárdi János Teleki Mihályhoz. — [a]Értsd: a váradi konventbeliek].

kollégista 1. kollégiumi diák; elev de liceu/colegiu; Schüler eines Kollegiums. *1823–1830:* dobszóval mentek a kollégisták rekreációra szeredán és szombaton a Vár mellé a Cigánymezőre [FogE 121].

2. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; attributiv gebraucht: *~ fiú* 'ua.; idem'. *1842:* Temettem ... Ns Gombás Eleknek, és felesége Ns Baka Susanna asszonynak Elek nevü Colégyista fiokat, halotti beszéddel, s szép gyülekezet volt jelen [Burjánosóbuda K; RAk 101].

kollégium 1. colegiu, liceu; Kollegium. *1583:* Erthik eo kgmek Varosul aztis mikeppen intet volna eo felsege Lengiel kiraly[a] Sombory Vram Altal az chendez bekesegnek meg tartasara az Iesuitakkal Ielenthwen Azt(is) hogy eó felsege eg' Nehany zamw iffiakat hozna Varosunkba Az Collegiumba kiknek vgjan ez varosba(n) lenne zallasok [Kv; TanJk V/3. 271a. — [a]Báthory István]. *1677:* Collegium helyeinek Colosvár és Fejérvár rendeltetik | Collegiumban tudós Professorok hozattassanak: hasznossan tanito jo Mesterek tartassanak [AC 253]. *1705/XVIII. sz. eleje:* mostoha Anyánk ... a Szegény ötsénket Borbereki Istokot az Enyedi Collegiumban onnat fel jártathassa, tanittathassa Istennek itéleti által [Ne; DobLev. I/59]. *1739:* Néh Csetre György Uram(na)k mostaha fia volt Sebestyén György Ur(am) ... s midön Kolosvarot az Collegiumb(an) tanúlt ... Taligán küldött búzát bórsótt arpa kását kőlős kását eg szóval, az mi szükséges volt taplalásara, ruházattyára [Mezőbánd MT; MbK VI. 6]. *1751:* Atyánkfia Pataki Sámuel, Collegiumunkban Cursusát rendesen és igen ditséretesen folytatván, még zöldellö Esztendeiben a' Scholai minden Studiumokban szép nevekedést vévén ... mostan Academiakra szándékozik [Pat.]. *1799:* a Nemes Collegiumat az eddig valo interesröl ki elégitettem [Ne; DobLev. IV/816. 1b Szánto Sándor kezével]. *1801:* Bán Samu nevezetü Gyermeknek semmi hajlandosága a tanulásra nem lévén, az abbol származott Sok tekergés miatt a' kollégiumat elhagyni kéntelenitett (így!) [Mv; MvLev.]. *1814:* hat hétig tsinálta a csizmákat ... mely késődése miat gyermekemnek a kollegyomba valo vitele szinte ell késett [Kisborosnyó Hsz; HSzjP]. *1832:* Fiam ... butsut vévén a' Colégyomtol ... kiadtam használásra, néhai édes Annya Jussán, általam ki szerzett M. Béldi, M. Solymosi és Lodormányi Portiokot ... hogy azokba tettzése szerint disponállyon, és gazdáskogyék [Szentbenedek AF; DobLev. V/1186 Bartok Ádám végr.].

2. clădirea colegiului/liceului; Kollegiumsgebäude. *1589:* 5 April: Az Seminariumhoz veotte(m) egi lakatot d. 5. Az Collegium aitaiarais egi lakatot d. 5 [Kv; Szám. 4/X. 15]. *1601:* Ami penigh nagyob hogy keofallal Akarjak vyabban kriteny[a] collegiumokhoz az kerteket [Kv; TanJk I/1. 387. — [a]A jezsuiták]. *1609:* Az scholabany az Mesternek Deres Janos az oras Mester yrt egy Arnyek

orat az Collegiúm oldalany [Kv; Szám. 12b/IV. 114]. *1693:* Qvartás Uraimék ... késedelem nélkül fogassanak az építéshez a' Collegiumban [Kv; SRE 9]. *1701 k.:* az egesz öszön bokaig jartam az sarb(an) meg is bizony nekem semmit nem adot miolta hogj az Collegyiomb(an) ben vagjok harom kenyernel egjebet [BLt 9 Toth István Ne-ről édesanyjához, Toth Balásnéhoz Angyalosra (Hsz)]. *1713/1750 k.:* a Curatorok ... Felette igen vigyázzanak és mások vgymint Egyházfiak által is vigyázzatassanak a Templomok Schollak Collegiumok Parochiak épületinek romladozasaira [RGyLt A. 12]. *1734:* Tudom hogy a Mlgos emlitett Urfiak többire a Collegiumban laktanak [Kv; TKl Sig. Szathmári (30) pastor eccl. ref. rel. vall.]. *1774:* Kolosvarat a Collegium kertében nyargalodzvan a kőnyőkbe karját ki fitzamitotta [Berkesz Szt; Told. 5a].

Hn. *1765:* a Kollegium utczában [Mv; MvHn]. *1777:* Refor. Collégyium Kertyére [Mv; i.h.]. *1794:* a' Kollégyom kertében [Mv; i.h.]. *1857:* a kollegium játszó helye mellett [Mv; i.h.].

Ha. *1650:* kolegjomban [Mártonfva Hsz; HSzjP]. *1712 k.:* kolegyiumbol [Hsz; i.h.]. *1792:* Collegyombol [M.bikal K; RAk 10]. *1796:* Kolégyom [Mv; Ks 101 Lengyel János Kornis Gáspárhoz]. *1831:* Kollégyomot | Kollégyomban [Angyalos Hsz; HSzjP]. *1832:* Colégyomtol [Szentbenedek AF; DobLev V/1186]. *1845:* Colégyomba [Nagylak AF; i.h. V/1251].

kollégiumbeli I. *mn* kollégiumi; din colegiu/liceu; aus/von dem Kollegium, Kollegiums-. *1662:* Az fejedelem fiai már az iskolában jól felnevekedvén ... egy celebre examenre, melly ad diem 7 Maji anni 1640 ... rendeltetvén Fejérváratt, akkorra az urak is, nagyrészint papok, professorok, a collégiumbéli nemes tanuló és alumniában levő sok szép ifjúság ugyan a fejedelem audientiás háza előtt való ebédlőpalotába gyűjtettek vala [SKr 195]. *1695:* mostan is küldöttem Uram Kgldhez Collegiumbeli két becsüll(ete)s Iffjakat, hogy a következő szent Innepeken Kgldel edgyütt az I(ste)nt szolgállyák [Kv; BK. Sz. Némethi Sámuel Mv-i ref. koll. teologiai tanára gr. Bethlen Gergelyhez]. *1721:* A T. Collegiumbéli B. ifjuság küldvén T. Udvarhelyi Mihály ur(am) után Professorságnak hivatalara ... most refundálta két aranyakat[a] [Kv; SRE 143. — [a]A ref. egyháztanács]. *1791:* még a' Collegiumbeli Deakok is engedetlenek és betsületet meg nem adok sem Püspökünk(ne)k, sem Gen. Synodus Papjainak [M.bikal K; RAk 9 esp. kl]. *1800:* kolègyamběli Tanittatás [Mv; MvLt]. *1823-1830:* Minthogy pedig régen a kollégiumbeli komédiákban kisatyrázták, csúfolták az udvarokat, tanácsot, még az udvari táblát is, tehát mintegy 1780 tájt megtiltatott a komédia [FogE 105]. *1832:* Eszmélteti ujabban is T. Uraimékat a Kollegyombéli Ns ifjuság számára gyűjtendö Buzabéli Segedelem iránt [Vaja MT; HbEk].

II. *fn* **1.** a kollégium tanszemélyzete és diáksága; profesorii şi elevii unui colegiu/liceu; Lehrpersonal u. Schülerschaft des Kollegiums. *1823–1830:* Amint az apám beszélte, az apja, Fogarasi Sámuel fehérvári deák lett volna, s mikor a kollégiumot onnan Károly császár parancsolatjára kimozditották, hogy a török ellen való erösségnek, várnak épitsék[a], a bujdosó kollégiumbeliekkel nem ment Vásárhelyre, hanem hazatelepedett és lett szabó [FogE 58. — [a]Gyf-t].

2. kollégista (diák); elev de liceu/colegiu; Schüler des Kollegiums. *1823–1830:* Komédiákat játszottak régen a kollégiumbeliek[a] [FogE 104. — [a]A mv-i ref. kollégium diákjai].

kollégium-hely locul unde este situat un colegiu/liceu; Stelle/Ort des Kollegiums. *1677:* Annak utánna penig ugyan azon Kolosvári Farkas utzai templomis hozzá való Collegium helyével, és minden pertinentiajával... azon religion lévőknek birására engedtetett [AC 4].

kollégiumi kollégiumbeli; din colegiu/liceu; aus/von dem Kollegium. *1780:* Én a Collegiumi administratiob(an) semmit magam nem ujitottam, változtattam: ha mi esett, felsőbb rendelés mellett esett, vagy a Collegium Törvenyei által [Ne; Borb. II Kováts József rekt-prof. lev.]. *1823–1830:* Beállván pedig a kollégiumi újesztendő, a régi szokás szerint szeptember 21-ik napján törvényt olvasnak, és akkor, akik dupét vágattak volt mindeniket megbüntetik négy-négy forintig ... a deákoknak megparancsoltatik, hogy hajukat megnöveljék [FogE 108–9]. *1832:* Iosef nevü Fiamnak ... hiv dajkája voltál[a], Házodnál nevelni meg szenvedted, nem tsak ö magát; hanem Praeceptorát is mind a' rövidebb, mind pedig a hoszszabb vácátiok idején is, egész Collégyomi cursussa alatt [Szentbenedek AF; DobLev. V/1186 Bartók Ádám végr. — [a]Az első házasságból született fiának a második feleség].

kollekció 1. sorozat; colecţie, serie; Kollektion, Serie. *1803:* Méltoságos született Groff ur! ... Tegnapi napon vitték el az Oltványokat ... Egy ollyon alma Collectiot vittek Nagyságodnak, mely ma nem hiszem egy Gavallérnak is, hogy edgyütt volna. A' Tökéje mindenik(ne)k Gyögyi alma [Kv; IB. Létzfalvi Szatsvay Sándor kezével].

2. begyűjtés; adunare, strîngere; Einsammlung. *1722:* Irtam vala hogy Ratoni Ur(am) praemonealtassék (: ha vad(na)k :) Restantiai(na)k Collectiojára | Mi bizonj az Proventus Collectiojaban éppe(n) deficialunk, Péter lev. Fog-ból].

3. következtetés; concluzie; Folgerung. *1618:* Ebből, Kegyelmes uram, az ő actiójokból collectiómat s conjecturámat irhatom Nagyságodnak, ilyent, s ilyen dolgot vehetek eszembe, hogy most ezek[a] igen praecaveálják, hogy Európába semmi fegyvert, kardot ne indítsanak [BTN 109. — [a]A törökök].

kollekta gyűjtés; colectă; Sammlung. *1657:* Melly bojéroktol, olá papoktól es faluktól való collectakat tartozzanak az udvarbirák ... administraltatni [UF II. 188–9]. *1766:* A' két Templomból a' Collecta FlorH. 7 Den. 31 [Kv; SRE 321a]. *1819:* A' Collectakot bé kel küldeni [Nagykapus K; RAk 29].

Szk: *~t szerez/tesz* gyűjtést rendez, gyűjtet. *1710 k.:* A fejérvári templom[a] fedele szinte a nyakunkba szakad vala ... Egy collectát tevénk építésére, ki ennyit, ki amannyit ada, de sem a szükség-, sem az erejéhez illendőképpen bizony senki sem | Nagy hidegségnek ... példájaul irom: egy száz, másfélszáz jobbággyal és húszhuszonötezer forinttal biró főember ehhez a templomhoz adott egy aranyat ... Bezzeg meglátszott ekkor,

hogy nincsen Teleki Mihály, aki a radnóti collectát et exemplo et auctoritate szerzé [BÖn. 888, 889–90. — [a]A gyf-i, románkori nagytemplom] ∗ *pénzbeli ~t csinál* 'ua.' *1847:* Vádoltatik valló ... hogy új, nagy summa pénzbeli collectát csinált | Vádoltatik valló, hogy 1846-ban újra nagy pénzbeli collectát csinált, elannyira, hogy egy füstre 4 conventionális rénes forintot rótt ki [VKp 175–6].

kollektál gyűjt; a colecta/aduna; sammeln. *1660:* idvezült Hunjadi István azon haranglab épületire collectált volt eklézsiabéli atyánkfiaitul fl. 155 [Kv; ETF 107. 13]. *1752:* Erre a kötelre adta Agoston szemét biro az pénzt az mellyet Commendáns számára collectált volt [Kv; Szám. 69/XXVII. 8].

kollektáló (egyházközségi) gyűjtő; persoană care face colectă; (Kirchengemeinde-)Sammler. *1783:* Collectalo Détsei György eökegyelme midőn maga hivatalát és Administratioit igen Ditséretessen follytatta 's véghezis vitte volna Számot adván, minden fogyatkozás nélkűl találtatott [Zilah; Borb. II].

kollektáz gyűjt; a colecta/aduna; sammeln. *1752:* többe Commendáns számára a szegenyek(ne)k nagy enervátiojokra efféle pénzt nem collectáztak [Kv; Szám. 69/XXVII. 2]. *1808:* A M országi nagy oskolakat Publicalni kell, es Collectazni [M.bikal K; RAk 40].

kollektáztat összegyűjtet; a pune (pe cineva) să colecteze/adune; ein/zusammensammeln lassen. *1773:* mostani Mlgos Groff Possessor Ur(am) Collectáztatta ... a Taxát [O.fenes K; JHb II/3].

kollektor I. *mn* adószedő; care este însărcinat cu încasarea impozitelor, colector; Steuer einnehmend. *1843:* bé mentem ... — s láttam Collector Pekárikot a' földön vérébe fetrengve, 's orrán száján a' vér omolva | (A fogadóban) jelen volt collector Pekárik, Czégenyi az Iroja, és mészáros Szabo János — s többek is kiket elö számlálni nem tudak [Dés; DLt 586. 6, 14].

II. *fn* adószedő; perceptor, agent fiscal; Steuereinnehmer, Rezeptor. *1799:* Ötödszer. Kötelességekben a' falus Biráknak, és Collectoroknak ... tökélletesen arra vigyázni, hogy az Ado pénznek a' falu szükségire beszedett pénzel ... semmi egybe elegyedése ne légyen [Kv; AszLt 207 nyomt. gub. körrend. 6014 és 6463]. *1823–1830:* Csakugyan meglehetösen éltek mindaddig, míg a sógor centumpater, azután kollektor, s végezetre város direktora lett [FogE 280]. *1826:* A Collectornak Szolgálattya bériben Rf. 10 [Szkr; Borb. I]. *1847:* (A) valló a bucsumi collectort megtámadván, nem engedte, hogy az erdőpraevaricatorokra itélt büntetéspénzt felvegye [VKp 171]. *1868:* hivatalokra nézve az exemptiora érdemesek ... A Collectorok ... Quartélly Mester ... 2 Buza Commissarius [Szu; UszLt 8/68].

kollektorság adószedőség, adószedői foglalkozás; funcţie de perceptor; Tätigkeit/Aktivität des Steuereinnehmers. *1783:* Melly hűséges maga viseletiért (: Semmi restantia rajta nem maradván :) mind a két esztendei Collectorságát szorgalmatossan el végezvén azonokat Tiszteletes Uraimék(na)k in Florenis Hungaricalibus 194 Dr. 81. bé fizette absolutiot eökegyelmektöl nyervén [Zilah; Borb. II]. *1809:* Az Instánsok ha Irás tudatlanak a' Collectorságért fizetni nem tartoznak, hanem a' helyet viselyenek polgárságot [UszLt ComGub. 1715].

kollektorság-viselés adószedői szolgálattétel; îndeplinirea funţiei de perceptor; Dienst des Steuereinnehmers. *1809:* à Nemes Comunitás ... Collectorság viselés hellyin Diák Imrét Polgárnak választotta [Szu; UszLt ComGub. 1715].

kolligál 1. be/összegyűjt; a aduna/strînge/colecta; einsammeln. *1648:* Usussa volt ez szek(ne)k hogy eddig ... az ket polgar szokta colligalni az testimoniumokot [Kv; TJk VIII/4. 348].

2. *futott hadat* ~ menekülő hadsereget egybegyűjt, összeszed; a aduna o armată (aflată) în refugiu; fliehendes Heer zusammensammeln. *1705:* Ezek mondották, hogy ötezer gyalog veszett, három kapitány, a kurucoknak munitióit is mind elnyerték, és hogy a futott hadat Orosz Pál colligálná Nagysinknél [WIN I, 598].

3. következtet; a conchide, a trage concluzia; folgern, schließen. *1667 k.:* Az leveleket is azért nem akartam megmutatni, hogy azokbúl is ne colligáljanak ő nagyságok valamit elméjekben Kegyelmed felöl [TML IV, 231 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1669:* hogy ennyi ízben iratott urunk a palánknak elhányatásárúl Bánfi uramnak, abbúl colligálta, netalán urunk nem hiszi, hogy elhányatta volna s azért menti magát [i.h. 447–8 Székely László ua-hoz]. *1678:* az Nemes Varmegyek(ne)k be adott Postulatumibol colligalom, hogy ... azon Postulatumban nemely punctumokra tekentve talam en reamis czeloznának eö Ngok [Törzs. Osdolai Kun István a fej-hez].

kolligálás egybegyűjtés; colectare, adunare; Sammlung. *1647:* Az Captiuus Gagia Gaspar ujolagh valo Testimoniumoknak colligalasara keuankozik [Kv; TJk VIII/4. 198].

kolligált 1. be/összegyűjtött; colectat, adunat; gesammelt. *1647:* Mind ket fel comparealua(n) es az exmissio szerent colligalt Testimoniumokat, es az peres szeöleöert valo ok leueleket exhibealua(n) az szek szenin Birak Uramek is ... minden arrol valo exhibitakot megh olvastatvan ... igy deliberalnak [Kv; TJk VIII/4. 218]. *1670:* Ötves Mihaly Ciganynak[a] colligalt testimoniumit, az Nemes Tanacz megh olvastatva(n) es szorgal(ma)tos discursusban veven, ugy láttiák eö Kglmek, hogy azon testisek mindnyáian parasztok [Kv; TJk XI/1. 15–6. — [a]A bepanaszoltnak, alperesnek]. *1672:* az colligalt testimoniumokbol az teczik megh, hogj az I Varadj Peter az Iffiu Cigánnak mondotta meg czérében[a] adott Lova(na)k nyavalyáját [Kv; i.h. 174. — [a]Értsd: cserében].

2. ~ *fassziót* a bevett/elhangzott vallomás; mărturie verbală/rostită; hörbar gewordenes/angenommenes Geständnis. *1656:* Ozdy Thamas ur(am) ... regius leue(n) az Georcóg Georgy Deák vallatasaba(n) az colligalt fassioknak felet sem atta ki [Kv; CartTr II. 1073].

kolligáltat szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *fassiot* ~ vallomást bevétet; a face să fie acceptată

o mărturie; Geständnis annehmen lassen. *1647:* nem acceptaltatik ez az relatoria mert ne(m) exhibealsz mi mellet colligaltattad az fasiokot | Az fassiokat mi Ispan peczieteuel colligaltattuk [Kv; TJk VIII/4. 190].

kolligáltatik 1. egybegyűjtetik; a fi colectat/adunat; gesammelt werden. *1746:* Vass János nevű idegen jövevény ismeretlen ember ... immediatě a' Városrol el mennyen, és többször se a' Városon, se a' Város határán lenni ne comperialtassek. Különben Cassáltatván mostan mitigalt Deliberatuma szoros bűntetése lészen az mostani Productumok(na)k szoros exigentiaja sz(e)r(in)t; mellyekis hogj colligaltatván pecsét és intitulatio alatt a' Város Ládájaban ad ulteriora conservaltassa(na)k, determinaltatott [Torda; TJkT III. 110–1].

2. (termény) begyűjtetik; a fi adunat/strîns (recolta); (Ernte) eingesammelt werden. *1783:* A Szénafüveket, Mindenik Atyafi, a mi képpen Résziben jutnak ugy kaszáltathassa, egyéb pendens Fructus közre coligaltatvan in Natura osztattassék [Mv; Ks 23. XXIIb].

kollimál 1. (ki)következtet; a deduce/conchide; erschließen, folgern. *1665:* Ti szintén úgy bántok ő felségével, mintha ő felségének igen nagy szüksége volna reátok ... mi nem bolondok az tanácsi, hogy meg nem tudnák gondolni, mikre collimáljanak [TML III, 245 Teleki Mihály Bethlen Jánoshoz]. *1669:* Ez egynehány szóra nézve égesse el Kegyelmed ezen levelemet, mert ha ezt valahol és valamikor meg tanálná látni az abbás, az egész dolgot collimálná belőle [TML IV, 434 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1705:* Ma reggel is jövének bé szökve két kuruc németek, lovasok, melyek is hogy ilyen szaporán jűnek, belőle azt collimáljuk, hogy a magyaroknak odaki rosszul van dolgok, és az armada őket megverte [WIN I, 594]. *1747:* ismérszet az nyomárol is hogy az mely nyomra ra esketenek az Mlgos Groff Exponens Vr eo Nga emberei, azon ló nyoma mind félen ugrándozva vólt, az ut szelyen és nem oly egyenesen ment mint az más 3 ló nyoma, vagy az csikójé is az melyről magunk is colimaltuk hogy azon eo Nga lován(a)k kellett lenni [Szilágytő SzD; Ks 27. XVIIb]. — L. még WIN I, 149, 152, 443.

2. hozzávet, hozzávetőleg számít; a calcula aproximativ, a aprecia; beiläufig berechnen. *1774:* Bor minden Esztendőben ... lészen négy ezer veder 'a menyiben Collimálom [Szentdemeter U; LLt Vall. 35].

3. vmire hajlik; a fi pe punctul de a se ... (sich) zu einer Sache (hin)neigen. *1751:* azon kivúl 'a Csakine pintzeib(en) kaptom egy bort az ki etzetességre collimal az többi jók [Szentdemeter U; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

kollimálhat 1. kiköveztethet; a putea deduce/conchide; schließen/folgen können. *1704:* Az bizonyos, hogy ennek előtte kétszer is öszvegyűjtötték volt a tanácsot felőle, ha megengedjék-e, hogy oda temessék a gyermeket, és azután következett a commendans dolga, kiből collimálhatni, hogy végezésből lehetett az dolog [WIN I, 242]. *1782:* menyi haszonra valo helyei jutnának ezen Aranyi portionak, nem colimálhatom [Arany H; JHb XXXI/53. 9].

2. hozzávethet; hozzávetőleg számíthat; a putea apprecia/calcula aproximativ; annähernd berechnen können. *1704:* Ugyan most hozának az úrnak egy világosabb delineatióját az Györnél esett harcnak, holott amint collimálhattam 18 000 volt az kuruc a Forgách commandója alatt [WIN I, 157. — [a]Gróf Forgách Simon kuruc tábornagy].

kollimáltathatik (ki)következtethetik; a putea fi dedus; geschlossen/gefolgert werden können. *1728:* ide valo Sz: Miklosi Román Mihály nevű ... Jobbagjátol és Feleségetöl mitsoda Szókat hallott, és ertett a' Tanu ollyakot a mely Szavaikból collimáltathatnék az hogy nem más hanem ... Román Mihály által és az ő hirivel vesztek, és lopattak volna el azon Tulkok [Betlensztmiklós KK; BK].

kollízió összeütközés; coliziune; Kollision, Zusammenstoß. *1714:* Néhaj Mltgs Ur Jósika Gábor Ur(am) Successorai ... az Atyafiak közt veszedelmes Successussal példás kárt tenni Szokott veszekedések(ne)k s collisiok(na)k evitálására condescendálta(na)k attyafiságoson, Szabad jo akarattyok szerént [JHb XLV a gub. Nsz-ből]. *1762:* Felette nagy intenstinum bellum flagrál Muszkaországban, mely következett abból, hogy a minapiban a cár és a cárné között valami collisió esett a religió felett, mivel a cár csak superficialis görög vallású volt [RLt 143]. *1798/1799:* a' Torotzkai Lakósok és a Méltóságos Thoroczkai Familia közt, mindenkor Judicialis Actusok és judicium előtt forgott Controversiák, és ezen Actiot meg előző, 's követö Collisiók vóltak [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 323].

kollokál 1. elhelyez; a depune/plasa; ab/hin/niedersetzen. *1657:* Az ország számára legált repositumot collocálák Szamosújvárban, és egyéb privatus embereknek legáltattakat Dévában, az collegium és ekklésiák számára valókat is Szamosújvárban [KemÖn. 95–6]. *1762:* a mit az also Udvarb(a) nem vitettet, bort, Gabonát a Falub(an) Jobbágyihoz, és a Fogadojáb(a) colocálta mind, Semit sem hagyván azon Udvarb(an), és pintzéib(en) [Branyicska H; JHb XXXV/51. 9].

2. állásba tesz, elhelyez; a plasa, a da un post; anstellen, jm eine Stellung verschaffen. *1657:* Szunyogot az kővári kapitánságból kirekeszték, Gyulafi Sámuelt, ki veji vala az gubernátornak, collocálák helyében [KemÖn. 114]. *1677:* mind Vármegyéken, Várakban, Székes helyekben, Végekben, és egyéb Tisztviselésekben, zálagos és becsületes Haza fiait, és nem idegeneket constituallyanak és collocallyanak a' Fejedelmek, kik a' Fejedelmek hűségére, és az Ország törvényére, annak szabadságinak oltalmazására kötelesek legyenek [AC 115]. *1710 k.:* egy Czirka János nevű, magyar, deák olvasást tudó, értelmes és tudós oláh papot ... én titkon küldtem Enyedre ... osztán ... collocálók Hunyad vármegyében reformata oláh ecclesiában, fizetést is rendelvén néki [BÖn. 882].

3. *rég* beszállít/tesz, beszállásol; a încartirui; einquartieren. *1657:* Hogy Liptó várát nagy securitassal kezemhez vévén, abban praesidiumot és kapitányt collocálék [KemÖn. 232]. *1665:* Az huszti német praesidiumot hogyha Rottal uram ide engedi, Csehbe akarjuk collocálni [TML III, 387 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1710:* A több városokban már a német praesidium beszállott vala, csak Brassóban nem. Oda is akarván azért collo-

cálni Carafa, beizen, hogy szállásokot készitsenek mind a városon, mind a fellegvárban [CsH 210].

4. *XVIII. sz. eleje:* Az hazasulö legénynek is nem árt bar csak ha térdig valo experientiara mehet is. Nagy kar vólna Szep termetü Familiába kajszos allapotot collocálni ā kitül ipszilonyos lábú Projectumok Származnának [JHb 17/10 lótartási ut.].

kollokálás elhelyezés/osztás; depunere, plasare; Absetzen/Verteilen. *1677:* a' Fejedelmek a' Tanácsnak proponállyák az akkori idöbéli szükségnek mivoltát, és azokkal egyenlö értelemböl deliberállyanak a Presidiumoknak szükséges collocálása, annak ideje, száma, helye, és módgya felöl [AC 58].

kollokált kb. beosztott/tett; plasat, repartizat; eingeteilt/gesetzt. *1780:* A' Negyedik Ajbéli Tábla ... Nyilvonás szerint juta a' Negyedik Nyilban collocalt Mgs és Tks possessorok(na)k ... Nyilas Társaikkal egyetemben [Harasztkerék MT; Told. 86 Conscr. 14].

kollokáltatás helyeztetés; repartizare; Setzung. *1710:* a Professor ide valo collocaltatását admaturállyak[a] [Kv; SRE 113. — [a]Értsd: sürgessék meg].

kollokáltatik 1. helyeztetik; a fi repartizat/pus; gesetzt werden. *1720:* Bur Laczk ... Instāl Vram kegk(ne)k hogi valahová Collocaltassék edgi Pusztára az Herczeg Aszszony Joszāgāb(an) [UtI].

Szk: *fejedelemségbe ~. 1710:* Most penig Bethlen Miklóssal conspirálván, és az egész székely nátiót magok mellé vonván, azon practicálódnak, hogy a fejedelemségben Béldi Pál collocáltassék [CsH 126].

2. beosztatik; a fi încadrat/repartizat; eingeteilt werden. *1782:* ezen öt szemellyek minthogj Haza fiai, Desö Janos penig nem haza fia ... az Fel: Kir: Commisio aszt tartvan hogj a' remekesek remek munkajok szerent collokaltassanak az Cehekben, ezen ratiokra nezve az öt remekesek(ne)k utanna tetetett, mellyen magais Desö Jenö ö kigjelme az egesz Ceh elött keze be adasaval acquiescalt [Kv; ÖCJk].

3. áthelyeztetik; a fi transferat; versetzt werden. *1646:* Stephanüs Kekesi Eösi praedikatorsagabul Legenben collocaltatot az Ecclesiatul, melyet magais acceptalt [SzJk 64].

4. beszállásoltatik; a fi încartiruit; einquartiert werden. *1690:* Az mint ... requiraltuk volt ö kglmet, ugy iterato requirallyuk szeretettel, hogy ... ö kglme Regimentye ... collocaltassek ugy hogy az ide aláb irt varasok és Faluk legyenek Quartely nelkül[a] ... mert Ország gyülese neha Fogarasba(n) neha peniglen valamellyik hellye(n) de ott leszen [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel fej-i ut. — [a]Köv. a fels.].

kollokvium 1. beszélgetés; colocviu, convorbire; Unterhaltung. *1618:* 23 die Junii voltunk ismét szembe a vezérrel ... az vezér ... igen sokat beszélle, de Kamuti[a] uram sokat nem hagya megmondani elöttünk magyarul Házi Jánosnak, azmit törökül az pasa mond vala. Kiröl az után való egynéhányszori colloquiumunkba fogja vala reám erövel, hogy hallottam, mit szólt az vezér Jenö felöl [BTN[2] 90. — [a]Kamuti Farkas, Erdély fökövete a Portán, az emlékiró hivatali felettese]. *1619:* bö colloquiumon volt önagyságával az vezérrel felöle, sőt sok egyéb rendbéli törökökkel is [i.h. 241].

2. tárgyalás; negociere, dezbatere; Verhandlung. *1661:* Kegyelmed azért mind palatinus uramnál s mind az generáloknál urgeálja, declarálják magokat ... coniunctionknak, avagy csak colloquiumunknak is mikor s hol kelletnék lenni? [TML II, 156 Kemény János Teleki Mihályhoz].

3. kb. (nyelvtani) beszélgetés; discuţie (referitor la gramatică); (Sprach-)/(grammati(kali)sche) Unterhaltung. *1804:* el mondottam a Letzkét jol az Universalis Historiábol azután exponáltam vagy 3 Colloquiumot meglehetösön [Dés; KMN 43]. *1805:* a Rector ... Letzkét hagyott a Martonbol[a] egy Coloquiumot [Dés; KMN 59. — [a]Minden bizonnyal Márton Józsefnek elöször Kassán 1799-ben megjelent Német grammatiká-jából, ill. ennek mellékletéböl (Deutsches Lesebuch für Ungarn)]. *1807:* vatsoráig a Colloquiumot kinoztam [Dés; KMN 364].

4. *isk* kb. ismétlésbeli kikérdezés; ascultarea elevilor la orele de recapitulare; Ausfragen gelegentlich der Wiederholung. *1870 k./1914:* Catalogus: a tanárok névsorkönyve, melyböl különösen ismétlések (recapitulatio, colloquium) idején gyakrabban számba vették a tanulókat [MvÉrt. 7].

kolludál 1. összejátszik; a se înţelege în secret; zusammenspielen, abkarten. *1657:* Az ... szultán Oszmán török császár az lengyelek ellen akarván hadat indítani ... ezt Bethlen Gábor idején megértvén ... ezt tempestive mind az lengyeleknek értésekre adta, mind pedig római császárnak, kikkel titkoson correspondeált, az lengyeleket minden oltalomra való hasznos informatiókkal tartván, császárral pedig colludálván [KemÖn. 80]. *1698:* adom azert ezen Reversalisomat szabadakaratom szerint hogy ezen Oscolaztatasomert soha bosszut nem allok titkon vagy nyilvann se Nemetekkel Varos boszszusagara vagy karara nem colladalok (!) [Dés; Jk]. *1775:* Henter János Urammal, sem egyszer, sem madczor, semmi szin és p(rae)textus allat nem Colludálok, Semmi Compositiora nem lépek, sőt ha lépnemis mindenkor mindenek elött erötlen ligyen [F.zsuk K; SLt XXXV/4 Suky László kezével].

2. (össze)paktál vkivel; a pactiza cu cineva; mit jm paktieren. *1667:* Igaz, hü leszen abban az kapitányságban urunknak, az országnak ... senkivel soha az vár feladása felöl nem colludál, tractál [TML IV, 104 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1672:* eö kgmek ellen senkivel nem Colludálok, sem Erdelyben, sem más országokba(n) sohult [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 146]. *1678:* Eskusze(m) ..., hogi ezen hivatalomban ... harminczadon lévö legénjekel és plajasokal nem colludalok [Gyf; KaLt Apor István ir. Palogiaj Mihály kezével]. *1682:* Tudode uagy hallottade bizonyos(on) azt, hogy ... Nyirö Janos Ur(am) ... azon Hid utzay háznak más(na)k adásáb(an) ... masokkal alattomb(an) Colludált, es ... Bonczíday Gergely Ura(m)nak, Zálogositott házbul az eö kegyelme ott lako Sellerit, exturbálni akarta mások által? [Kv; RDL I. 162 vk]. *1690:* eö kglmet jamborul s igazan szolgallya mint örökös jobbagy semmi nemü practikab(an) masal nem colludal mas(na)k el szökese felöl [Fog.; Szád.]. *1727:* En T. T. esküszöm az egy elö Istenre ... hogj Buzának, Bornak el adásában igazan

administralok, titkon senkivel nem colludalok [Kv; SRE 154–9]. *1762:* annak idejéb(en) a Mészaros Céh senkivel nem colludalvan, az Szötseknek mindenkor az eladando bőrek iránt hirt tegyen [Torda; TJkT V. 128].

3. csapodárkodik; a fi nestatornic/fluşturatic; sich flatterhaft benehmen. *1668:* Deési Causa Varga Janos lianja Judith matkajatol Mihaljtol absolutiot kivan Ilyen ok alat: Hogj massal mátkajan kivűl colludalt [SzJk 103].

kolludálás összejátszás; înţelegere secretă; Zusammenspiel, Abkartung. *1677:* a Procuratorok-is Principalisoktol rájok bízatot Causaknak nem prodálására, másockal nem colludálásra, és a' causanak decisiojáig, tehetsége szerint, igaz sinceritassal valo procuralására hittel legyenek kötelesek [AC 209].

kolludálhat paktálhat; a putea pactiza; paktieren können. *1762:* nem colludalhatott volna Carolus Joseffel az I. [Torda; TJkT V. 76].

kollúzió 1. összejátszás; înţelegere secretă; Zusammenspiel, Abkartung. *1662:* Mellyben hogy a bánnak a fejedelemmel már azelőtt alattomban való collúsiója is volna, annyival könnyebben is ráhajlott vala [SKr 436]. *1677:* mind Ur és Nemes ember maga háza szükségére, és csak azon helybéli Jobbágyinak szükségére a' maga határán lévö sót szabadoson élheti; ugy mindazonáltal, hogy sem pénzen, sem ajándékon, semmi praetextus és collusio alat senkinek abban el-adni nem szabados | Gyakorta a' verus Haereseknek el-szenvedhetetlen károkat tésznek a' Dotalista Relicták ... leveleknek magoknál meg-tartása, vagy mások kezekhez juttatása, s' az igaz vérektől el-vesztése, és egyéb hol mi szinek és collusiok által valo megkárositásockal [AC 89, 100]. *1710:* Ebben a bécsi útban promoveálódik Apor Lázár, mert Daczó Jánost Thökölyvel való collúsióért a fejedelem megvetette vala, azért Apor Lázár Teleki mellé adván magát ... Teleki a fejedelemtől a csíki főkapitányságot neki szerzé [CsH 171].

2. egyezség, megegyezés; învoială, înţelegere; Vereinbarung, Übereinkunft. *1657:* hogyha Csáki kezéhez kiiktatják[a] ... vagy emberi által elküldi, vagy magával elviszi, vala collusiónk Zólyomival, hogy az útban felverjük [KemÖn. 112. — [a]A szóban forgó ládát].

kolmenező-vas hajbodoritó-vas; fier de ondulat; (Haar)Klobeneisen. *1832:* Simito réz kettő, Colmenező vas egy, Hajégető egy [HG Br. Brukenthal lev. br. Wesselényi Anna br. Brukenthal Mihályné kel.].

kolmozó-vas hajbodoritó-vas; fier de ondulat; Klobeneisen. *1823:* Mindenféle Kolmozó, és Haj égető vasak [LLt Csáky-per 601. L. 1].

kolnica kb. szalmafedeles sövénykarám; colniţă; strohbedeckter umzäunter Pferch. *1794:* Az parantsolt Istállokat, kolniczakat, és más egyébb marha hajlékokat annyira el készitettek a' mult heten, hogy már vagy 5 napoktól fogva szüntelen havas essö, szeles essös idö lévén a' marhák hajlékjaikban jól nyúgodtak [Hosszúfalu Szt; TKhf Jakab Gábor gr. Teleki Imréhez].

kolomajcer aranyozott ezüst pohárféle; un fel de pahar argint aurit; Art vergoldetes Silberglas. *1730:* Egy nagy arannyas Ürmös bornak valo Pohár kolomajzer(ne)k hijjak [Kv; Ks 15. LVIII. 6].

kolomp talangă, balangă; Viehglocke. *1747:* Ló nyakára való öntöt harang Nr 8 Ugyan Lo nyakára valo öntöt kolomp Nro 1. Ugyan Ló nyakára valo rezes harang (: 4 hijján :) szijjastol Nro 28 [Szpring AF; JHb XXV/88. 3]. *1846:* Öt ökör nyakába valo Kolompok [Szamosfva K; Born. III. 33].

kolompér burgonya; cartof; Kartoffel. *1807:* meltoztatik kegyelmesen parantsolni az aránt a' mostani Gabona béli drágaságra nézve, hogy az ugy nevezett Földi Magyaro, Korumpir termesztessek [Dés; DLt]. *1815:* A' Krumpinak Fajtáji: Külömbféle nevei a krumpinak, Kolompér, pityoka, földi mogyora (!) [Kováts Sámuel, Utasitás a Krumpi termesztésére (nyomt.)]. *1835:* bé hozta a' Kolompér böv termesztését — mert — maga meszszünnen hozatta a magot a maga pénzén [Zsibó Sz; WLt Petrus Szekér jb vall.]. *1861:* Egy Véka Kolompér [Marosbogát TA; HG Gr. Kuun iratok]. — Vö. a *krumpli* címszóval.

kolompoz 1. a tălăngăni; mit der Viehglocke läuten. Sz. *1737:* A hirek ittis minden felöl a' Pogany közel lete miat olia(n) roszak, hogj nem kepes ki mondany eleg közel kolompoz az aiton midön Havasalj földet teli mondgjak velle lennj. Az Isten őrzöte eddighis Erdelit tüllők [Kv; Ks 83 Mikola László lev.].

2. '?' *1732:* hivattanak Lakatost Régenböl ... tudom aszt hogj egj kis boltba kolompposzta a' Lakatos a' ladat [A.idecs MT; Szentk. Cath. Cseke cons. providi Ioannis Fazakas coqui (20) jb vall.].

kolonel ezredes; colonel; Oberst. *1733:* Colonell ur(na)k eö Nga(na)k vött Discretio bor árra Rfl 6–24 [Dés; Jk 442].

kolonellus 1. ezredes; colonel; Oberst. *1691:* vagy azon Statiobéli, vagy ot környül lévö Falubéli szegénységhnek ... akarmi panaszok lehessen, azoknak mingjárt per Inquisitione(m) menynyen vegére és ha kévántatik az Nemet Colonellus vagy vice Colonellustol ... keressen értelmes Auditort vagy vallato Regiust [Kv; Törzs]. *1695:* Saxegotta Regimentye Colonellusahoz is él mente(m) vala [Gyf; KaLt Apor István ir. Recsey István lev.]. *1703:* Az Varosba szallot be Collonellus ö Nga [Szu; UszLt XIII. 194]. *1715:* Meg Vásárlott bor ... Vás No 68 Eben Ajándekban ment Colonellusnak egy No 1 Várbeli Commendans(na)k No 1 [Mv; MvLev. Szám.]. *1716:* Colonelus Ur(am)nak ne legyen csak pure az en szemelyem ellen disgustussa [ApLt Apor Péter Kornis Istvánhoz]. *1741:* én ... nem tudom massuva hová rendellyek Quartéllyt, mivel Gyogynal jobb Falunk az egész vár(me)gyében nincsen ezelöttis mindenkor Kapitányak s Colonellusok Assignáltattak oda [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.]. *1776:* in anno 1745 egy regimentet állitván fel az ország, kinek colonellusa volt Szentkereszti András, abban auditornak aplicálták vala[a] [RettE 371. — [a]Török Andrást].

2. tiszti rangjelzésként idegenszerűen a név elé vetve; folosit pentru indicarea gradului, pus înaintea numelui ca în limbile străine; als Rangbezeichnung der Offiziere fremdartig vor dem Namen. *1724:* Colonellus Degenfeld Ur(am) ènnékem azt izente, nagy praejudiciumara lenne az Regimentnek, ha az Nemes Vármegye dénominálna, hol mellyik Compania lègyen [Veresegyháza AF; Ks 83]. *1740:* Méltgs Gróff Colonellus Lokotelli Úr ő Nga Komornyikján(a)k Czáger Jóseff ő kglmén(e)k hogy Városunkat vexální Cessáljon, facultáltatik Hadnagj atyánkfia in Discretionem adni Egj Tallért [Dés; Jk 526b]. *1753:* Colonellus Vaji Lászlo ur maga akarattyabol Nemes Vár(me)gye dispositioja ellen a Két Nemes Companiat Gyaluba orderezte [Hídalmás K; Ks 91].

kolonellusné ezredesné; soţie de colonel; Frau des Obersten. *1739:* Maria Fogarasi ... mostani Ferjén Szabó Gergely Uramon kivül, más idegen Nemzetekkel titkon és nyilván társalkodott, és csokolodott, és több paráznaságnak Világos Consequentiáit követte, nem csak; söt ezekkel, ejttzakának idején szánkázott, magát, a Falukon Colonellusnén(a)k neveztette, ezektől Forspontot kervén Discretioért remittált [Dés; Jk 299].

kolonellusság ezredesség; grad de colonel; Oberstencharge. *1662:* (Gaudi András) azelőtt fejedelem udvarából svéciai hadakban jó ideig lakván, experiálván, generális- vagy collonellusságra is promoveáltatván, nagy hírt-nevet is kapott vala [SKr 208]. *1704:* Ugyan ma is jött híre, hogy Mikes uram rabságában kuruccá lött volna, melyet az az órás fia hozott, aki Rákóczinál volt és colonellusságot hozott volt magának [WIN I, 101].

kolonia (jobbágy)telek; sesie, lot de pămînt iobăgesc; Fronhof. *1782:* Soha Jobbágyság igája alá vettetett paraszt Embernek városi szabadsággal elni annyivalis inkább hogy maga Jobbágyság alatt valo Coloniajának proprietassat magának tulajdonitsa, mint a mü Toroczkai Jobbágyink ellenünk bé adott Instantiajokban magoknak a mü nagy p(rae)judiciumunkra arrogalják meg nem engedtetett [Thor. XX/4].

koloniai 1. szk-ban; în construcţii; în Wortkonstruktionen: ~ *elektor* kölni választófejedelem; principele elector din Köln; Kölner Kurfürst. *1694:* Mivel vacált a bordinumi püspökség, akartak az capitularis papok püspök-fejedelmet választani, de az papokat az gallus ugy fascinalta, hogy fele az papoknak, ugymint 24, válasszák a coloniai electort ... 24-gye pedig az magnus ordinis Teutonici magistert [HAMN 333-4] ✱ ~ *érsek* kölni érsek; arhiepiscopul din Köln; Kölner Erzbischof. *1710:* (A francia király) hogy az austriai házat inkább opprimálhassa, mind a coloniai érseket s elektort, ki a bavárussal egytestvér vala, mind pedig magát a bavériai electort, a császár vejit, sok igiretekkel a császártól elhajtá [CsH 317].

2. ~ *víz* kölnivíz; (apă de) colonie; Kölnischwasser. *1841:* 1 üveg efein (!) coloniai viz 2 Rf 30 xr 12 lt olosz Riskása 7 Rf 12 xr [Kv; Born. F. VIa].

kolonikális 1. *mn* jobbágytelki; care ţine de pămînturi iobăgeşti; vom Fronhof. **Szk:** ~ *appertinentia* jobbágytelki/jobbágytelket illető tartozék. *1789:* Nincs hellye arrol disputálni, hogy valyon a Falusi közönség által biratott erdők Colonicalis appertinentiak é? [Szentlászló TA; JHb II/7] ✱ ~ *erdő. 1772:* Colonicalis Erdők Vadnak ... az Falusi Incolaknak szükségékre Kiszakasztva [Türe K; Ks III. 2]. *1784:* (Egy föld) vicinussa ... Napnyugatrol ... Kacso István nevezetű Jobbágya colonicalis Erdeje [Udvarfva MT; EHA] ✱ ~ *föld. 1797:* valaholott valamely Colonicalis Föld foglaltatotté valaki, és ki által [Dob.; WassLt]. *1801:* Providus Páska Iuon ... Kaszálo földjit Nemes Burzo Szimion el vette, Ugyan azon helységben La Strímtury Providus Kornye Togyer Colonicalis Ujj földjéből egy szekérnyi szénára Valot, holott ottan Nemes Burzo Szimionnak Semmi jussa nintsen, mert Ö néki ottan Semmi legkissebb földje nem volt s ma sintsen [F.szőcs SzD; TKl] ✱ ~ *fundus. 1737:* Mindenik Fordulora valo Majorság és Colonicalis Fundusok után, külön külön hány darab szántó és kaszálo földek vadnak [K; JHbK LIX. 26. 4] ✱ ~ *ház. 1760:* Mitsoda Meliorationokat tett azon Possessor, a' miolta birni kezdette ezen Fundusakat, nevezetesen tett é irtásakat, szöllő plantalásakat, Colonicalis Házak, s egyéb Commoditasok építtésit, Jobbágyok telepittésit, ha igen hol? mellyik Telek után, mit, mennyit? [BSz; BK vk]. *1777:* Groff Bethlen Lajos Ur eö Nadtsága Colonicalis Házát, az olta, amiolta az Unio[a] fel állot, Tit Also Familia békességesen birta ... egy nem Unitus Pap Házat oda epitett [Mezőpagocsa MT; BK. Bujág Vaszilly (60) jb vall. — [a]A gk egyházak egy részének vallási egyesülése a rk egyházzal]. *1803:* a' Gyitrai Puskás v. Deák Urék ... most nem régtől fogva kezdik az erdő felé a' Galotzás hoszszába fellyebb fellyebb terjesztgetni, és a colonicalis házakot benne inkább inkább szaporittani [Gyszm; Born. XVc. 1/22] ✱ ~ *házhely. 1732:* L. Baro Branyicskai Josika Moses Ur(am) eő Nga ... egj felől ... más felől ... Nmzts Csegezi Lászlo Uram eö kglme bizonyos cserét akarván egj más közöt instituálni, ada ... eő Nga Csegezi László Uram(na)k egj Colonicalis ház helyet [Ó-Torda TA; JHb XVI/52] ✱ ~ *hely. 1725:* Künn a' Mezőbenn mindenik fordulóbann Majorság es Colonicalis helyek utánn való minden fele haszonvehető helyek, úgj mint szánto, és kaszalo helyek, szőlős, es Tos helyek vadnaké? [Msz; BK vk]. *1812:* Régi Népetlen Egész Colonicalis Helly vagyon a' Falunak közepe táján [Kók TA; HG Gr. Haller lev.] ✱ ~ *irtás. 1824:* Az Allodialis Irtások az Allodiaturák közzé, a Colonicalis Irtások a Colonicaturák közzé inferálva vagynak a magok hejjeken [Szásznyires SzD; Ks 79 Conscr. 131] ✱ ~ *kaszáló. 1785:* Colonicalis Kaszállok ... Az Ujj hegyen két Pallog mellyet Kaszál(nak) meg [Varsolc Sz; Born. XXIXb. 20. 455-7 Kornis Krisztina conscr.] ✱ ~ *kert. 1801:* tudom ... hogy Nemes Burzo Gávrilla a Providus Kornye Togyer és Kornye Ursz Colonicalis Kertyekből a magáéhoz foglalt bé egy darabot [F.szőcs SzD; TKl] ✱ ~ *mező. 1801:* Providus Kornye Togyer, a régi Colonicalis Tiszta mezőnek jussa utánn kezdette a Tiszta Mező mellett az Erdöt tisztitani [F.szőcs SzD; TKl Páska Styéfán (42) col. vall.] ✱ ~ *porció. 1726:* meg nötelen kórómban az Ipom N Tek N. Borbereki Daniel uram cessiojabol váltottam es rehabéaltam ... Elekesen[a] négy Colonicalis ... Portiokbol allo Portiot [DobLev. 1/125. — [a]AF] ✱ ~ *szántó. 1827:* találtatnak ... Nyoltzvan két Jugerumat Colonicalis kész Szánto és Kaszállo Irtást pedig 170 ~ Százhetven Jugerumat [Er-

dösztgyörgy MT/Mv; TSb 51]. *1835:* Béldi István ur emberei Colonicalis szántojak [Bodola Hsz; CU] ✱ ~ *szántóföld. 1797:* Orban Antal ur ő Nsga részin lévő bitang Colonicális szánto föld [Ajton K; CU] ✱ ~ *szesszió. 1743:* Masodik örökség ... mind alsó, mind felso végeivel határosodik vagy ütközik meg ã Meltgs Groffné Kollatovith Kata Aszszony ő Nga puszta Colonicalis Sessiojiban [Vajdasztián MT; BálLt 86] | Nemzetes Pásztai Ferentz Uram Nemes lako haza ... vicinussa egy felöl Nemzetes Kolosi Marton Uram paraszt sessioja, mas felöl Nemzetes Pataki Istvan Uram Colonicalis Sesioja [M.köblös SzD; RLt]. *1816:* Egész Régi Népes paraszt űlésű Telek ... Ezen Colonicalis Sessiot üli az oláh Pap Timár János [Jobbágyfva MT; BálLt 67] ✱ ~ *szőlő. 1816:* Colonicalis Szőlője Vagyon a' Nagy Hegyen egy Pászma [Varsolc Sz; Born. XXIX. 24/19] ✱ ~ *telek. 1780:* ezen Kölesmezei Praediumban Lévő hét puszta colonicalis Telkek a' ... nemes Páll familiának cum proportionatis Appertinentiis restitualtattak [Kölesmező K; EHA]. *1841:* (A) szomszédositott Felsö Peterdi Colonicalis Teleknek az Alperes Báro birtokában Zálag czim alatt léte ... elesmertetett [T; Bosla] ✱ ~ *vetés. 1834:* a' Colonicalis Vetésekben és Kaszállokban téjendő utakért, ösvényekért, tapodásokért ... esztendőnként kivánt 20 az az Husz Rft ezüstben aversionalis Bonificatiot meg adja [Bilak BN; LLt].

II. *fn* jobbágytelek; lot de pămînt iobăgesc, sesie; Fronhof. *1788:* (A föld) Vicinussa ... 'Suki Lászlo Úr Colonicalissa [Melegföldvár SzD; SLt XLI].

kolonikátúra (földtartozékos) jobbágytelek; fundus colonicalis; sesie (cu loturile de pămînt aparţinătoare); Fronhof (mit dazugehörigem Feldstück). *1819:* bajas is volna már ma azakat[d] a Collonicaturatol distingvalni [Omboz SzD; KCsl 16. — [a]Értsd: az allodialis (földesúri) földeket]. *1829:* semmiböl kész pénzt még tsak ruházatomra se tudok tsinálni és ... Colonicaturák adoját is keservesen fizetni [Ne; DobLev. V/1155]. *1832:* az Exponens Uraknak és aszszonynak néhai nagy annyaktol ... Veres egyházi[d] Curiáját ... mely külső és belső Colonicaturáival szolgál embereivel edgyűtt ... néhai nagy Annyoknak ... jutottottanak Zállagban ... Szántó Rosalia Aszszony jussán birtokában jött [i.h. V/1183. — [a]AF]. *1841:* A Colonicaturakot el zálogosittani ezennelis tilalmaztatott [Km; KmULev. 3]. — L. még VKp 175.

kolonista telkes jobbágy v. zsellér; iobag/serv cu sesie; Untersaß, Sasse od. Hintersasse. *1800:* Possessoratus Ó-Budaiensis[d], Colonistaikkal, és fel fegyverkezett némelly Cselédjeikkel elé álattanak [JHb LXVII/4. 15. — [a]Burjánosóbuda K].

kolonizál földesúri ingatlant/allodiatúrát jobbágybirtokká/koloniatúrává alakít/változtat; a transforma o moşie feudală în sesii/pămînt iobăgeşti; das Gutsherren-Allodium in fronpflichtiges Gut verwandeln. *1845:* Minthogy az én által adott fekvőim mind allodiaturak, tehát azokat colonisalni Ttes Biro Laszlo urnak szabadságában nem leénd egyéb aránt ezeknek használások szabad tettzésére bizatnak 's hagyatnak [Újlak Sz; Végr.].

kolontosan szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *vkinek a primogenitúrája ~ esik* kb. vkinek első nemzedéke károsult; prima generaţie din familia cuiva suferă prejudicii; js erste Generation geschädigt/verlustbrigend sein. *XVIII. sz. eleje:* Neha az Attyak Szep Leanyokat Joszágra Gazdaságra nézve megh vecsemedezet Familiaba adgyák, és ã Primogeniturája kolontoson esik, de az után per Curiositatem resuscitállya ã Familiát [JHb 17/10 lótartási ut.].

kolonus (telkes) jobbágy; iobag, serv (cu sesie); Fronbauer (mit Grundstück). *1598:* More Janos ... Colonus [M.fodorháza K; Ks]. *1751:* Fel Csik Csicsay Kelemen Mihaly Colonus Méltosagos Groff Petki Klara kis Aszony Csik Csicsay jobbagya [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 11]. *1760:* mindenféle Colonus pedig, egy egy Karátson Tyukjával, és négy négy véka Zabbal tartoznak, Karátson Zabja, és Tyukja nevezeti alatt [Novoly K; BLt]. *1788:* A Colonusaknak Nevei | Colonusak Specificatioja [Kutyfva AF; MúzRadák. — Tomai László kijegyzése]. *1790:* A Dominiumban lévő Colonusak már régtől fogva Urbarialiter praestályák az Robotát [Déva; Ks 74. VII. 66]. *1796:* Olasztelki Tit. Kolumbán Sámuel Uram ... Kintsiben lako Colonussai keservesen panaszolyák ... hogy ök, mind ... ado fizetésére, mind pedig a Dnális szolgálatnak telyesittésére alkalmatlanakká tétetnek, holat ... a Conscriptioban is ... ingrediálva vagynak [Kük.; JHb XX/23]. *1800:* Falusi Biro Togjer Oprián Henter Anna Aszszony Colonussa, Fő Polgár, Vaszilia Rájku Berzentzei Mihályné Aszszon Colonussa [F.gezés NK; Told. 30]. *1821:* Pop Nutz nevű Colonussa minekutánna az éhségnek idején a' Grofnál meg adósadatt, el szőkött [Bezdéd SzD; LLt 64/1741]. *1828:* az Exponens Grof Urak eö Ngak Palinkás Szimion nevű Colonussak [Cege SzD; WassLt]. *1848:* a Málom árka tisztittásakor könnyen öszve jövések történhetnének a Colonusok között [Görgény MT; Born. F. VIIc]. — A címszót néha a zsellérre is vonatkoztathatták.

Szk: ~ *rend. 1794:* Ez elött valo napokban alázatos Istántiánkot nyujtottuk vala Nagyságtok(na)k eleibe az köztünk lévő Armalistáknak velünk nem szolgálása iránt ... H. Almási Lakosok ugy mint Primipilusi és Colonus Rendek [Usz; Borb. II] ✱ *örökös ~. 1801:* Sandor Jantsi ... a kár fizetés mián magat köteleszte eö Ngának örökös Colonussának [Erdősztgyörgy MT; WLt Lázár György (76) cig. vall.].

Ha. *1804:* Colonussa [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 34] | Colonussát [Nagysolymos U; UszLt ComGub.]. *1806:* Colonussak [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII]. *1814:* Colonusak [Récekeresztúr SzD; BetLt 3].

kolonusné jobbágyasszony; soţie de iobag; Fronbäuerin. *1804:* Puskás Jakab Colonusnéja Balk Todorné ... felelé[a] [Remete MT; Born. XVd. — [a]Köv. a nyil.].

kolop filkó; colop; Ober. *1694:* Sokadalom celebráltatott. Itt láttam csudálatos comediajátszásokat, mesterséges ugrándozásokat. Egy lovat, ki ... A rossz pénzt a jótól megismérte. A kártyában amennyi szem volt, annyiszor ütötte a földhez a lábát; a kolopot az asszonytól megismerte, és az asszony s király elöttt magát meghajtván, a kolopot megutálta [Kv; KvF 231–2 VBGy].

kolor 1. szin; culoare; Farbe. *1570:* Az kemenchet begywtatam es az virgakat be sozam es egy twzben tartam az en zokasom zerint, es ky vöm, lön smaydek es gradusabanis fellieb Mene, vgy Mint az tekelletes gradusra, Melliel Meeg Mas aranyatis meg Jouita Mind koloraban es mind gradussaban, pondussa penyg Nem apadot az m(arek) 70, p(eseta) 20 [Nsz; MKsz 1896. 367].

2. vmilyen szin alatt/vmilyen cimen (tesz vmit); (a face ceva) sub pretext că ...; unter irgendeiner Bedingung/-welchem Titel (etw. tun). *1593:* latnak az varos zabadsagabannis feokeppe(n) a' Borban be hozas miatt Nagy Abusust, vadnak kik a' hegy Alat ideghen bort mustot veottek be hoztak, vadnak kik eoregh chiebrekben palazkokba(n) hortak be borok teoltenj es egieb colorral effele ideghe(n) bor be hozassal, Adaugealtak borral hordoiokat ... az varos zabadsaganak Nilwá(n) valo romlasara [Kv; TanJk 1/1. 224].

3. *csak* ~ *alatt* csak színlelésből; numai de formă, de/pentru ochii lumii; nur aus Heuchelei. *1620:* az Portáról az német követek bocsáttattak volt titkon az neápoli királyhoz, hogy instáljanak az hispániai királnál, hogy csak color alatt indítson egy tractát az törökkel való békességről, hogy azmég az agitáltatik, ezalatt derekason megsegítheti Ferdinandust is [BTN˜ 406].

4. ürügy; pretext; Vorwand. *1661:* hogyha az kételenség arra vinne, hogy magunk oltalmára kényszeríttetnénk fegyvert fogni az török vagy ahhoz tartozók ellen, öfelsége valamely colorral haddal segítsen meg bennünket [KemIr. 346]. *1710 k.:* Lajos, rabi inasom, már asztali szolgám, egy szakács, egy lovász, két legjobb paripámmal megindulék, menék Vadverembe hálni; másnap Enyedre ebédre és hálni az én hidasi kőbányámhoz ... Búkálásra jó helyek, és magam jószágom, hogy már látogatásra jó color volt [BÖn. 700–1].

kolorálja magát kb. vminek színleli/állítja magát; a se da drept ...; sich als etw. ausgeben. **Szk:** *limitaneusnak* ~ határőrezredbelinek állítja/kívánja tekintetni magát. *1765:* midön ... Ordinarius V. Ispány Titt. Nábrádi István Ur(am) az obtinealt Deliberatum mellett Executiora ide Arankutra ki jött volna, az előtt fegyvert hoztak Magoknak, és ugyan impediálták az Executiot, de töllök a fegyvert esmét viszszá vötték, és most sints fegyverek, és abbéli féltekért Colorálták magokat Limitaneusoknak, hogy Executiot ne szenvedgyenek | öt Limitaneus katona vagyon itt Aranykuton, akiknek Fegyverek is vagyon, még négy találtatik ezeken kivül, akik magokat Limitaneusoknak Colorállyák, ezeknek fegyverek nintsen [Aranykút K; Ks].

kolostor mănăstire; Kloster. *1792:* Kolostor *monostor* Claustrum, monasterium [SzD˜ 118 *Kolos* al.].

A *kolostor* a nyelvújítás szóteremtése és a múlt században is lassan gyökeresedett meg. Vö. a *klastrom* cimszóval.

kolostorelnök kolostorfőnök; starej, egumen; Klosterprior. *1835:* Kulcsár Benedek s.k. Mikházi klostor (!) elnök[a] [Mikháza MT; Born. F. VIIg. — [a]Aláírásban].

kolostorfőnök starej, egumen; Klosterprior. *1858:* Kulcsár Benedek s.k. Klostor (!) főnök[a] [Mikháza MT; Born. F. VIIg. — [a]Aláírásban].

kolossza kb. óriási talapzat; postament uriaş/colosal; riesiges Postament | óriási oszlop; stîlp uriaş; riesiger Sockel. *1823–1830:* Innen mentünk ... a ... régiségek házaiba ... az ajtón belöl vagyon ... Egy colossán Nagy Sándor, mellette egy kép[a] [FogE 183–4. — [a]Felsből kiemelve].

kolozsvári a Kolozsvár tn *-i* képzős származéka; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Kolozsvár/Cluj; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Kolozsvár. **I.** *mn* **1.** Kolozsvárhoz tartozó, onnan való; care (apar)ţine de Kolozsvár, din Kolozsvár; zu Kolozsvár gehörig, aus Kolozsvár stammend. *1557:* Swky Janos eskwek Nagy Isthenre, hogy az Coloswary haz ewrewkseg eweyek [Mikefva KK; SLt]. *1673:* Kis Janos kezeben adtam holmi Apro szuksegre az utra Kollosvari Arenda Penz Fellet öt forintot egy penzt f. 5//1 [UtI]. *1686:* 26 Ap(ri)l(i)s reggel 9 orakor lött temetesse solemniter az kolosvári Temető kertbe [PatN 47]. *1725:* A Kolosvári határonn levő Ispotály földeibe(n) háromszori szántásb(an) vas rostávall rostált buzat a' Rovások szerint vettettem el Metr 129 [Kv; Szám. 54/IV. 3]. *1880:* Te is ismered ezt az ügyet. Régi kolozsvári dolog [Plev. 73 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Hn. *1760:* (A határ a) tsupról le ereszkedvén ... szakad az Kolosvári nagy utban, és az Kolosvári ut nevezetű szena fűvőn fel hág az Tothází, és ide való határok kőzött levő barázdákig és gödőrig [Novoly K; BLt]. *1777:* az Eszkos kerülöben a Kolosvari uton alol (sz) [Borsa K; BHn 117]. *1818:* az Kolosvari Hidan túl (sz) [Páncélcseh SzD; Kidei lev.].

Szk: ~ *cserép. 1847:* 2500. darab kolósvári, v. Beszterczei cserép [Szúv; DLt 286] ✱ ~ *csipke. 1788:* egy kolosvári kontyolodo kerek csipke [Mv; TSb 47] ✱ ~ *káposzta. 1711/XVIII. sz.:* fazék kolosvári káposzta [Kv; FésCJk 16]. *1832:* a' világszerte hires kolosvári káposzta, 's más aprolékos hazai encsebencseneknek hiánya [JHb P. Horváth Lázár Csáky Rozáliához Bécsből] ✱ ~ *köböl. 1566:* panazolkodnak my Nekeonk az Beszterczey hiweink, hogy ez el mwlt napogba oda Deesre az my Nepeonk tartasara Negyedfel zaz Coloswary keobeol zabot keoldeottek wolna, Es chyak 16 wagy tizen het het pinzt attanak wolna ot keobleyert nem teobbet [BesztLt 6 a fej. Gábriel Peokryhez az erdélyi mezei hadak kapitányához]. *1614:* oly nagy drágaság lön az országba ... hogy aratás előtt Kolozsváratt egy kolozsvári köböl búzát adtak negyven magyar forinton, Vásárhelyt is egy maros-köble búza sokáig jártába eljárt huszonhat magyar forinton [BTN˜ 54] ✱ ~ *lájbi. 1845:* Szamosfalvi Nyikuláj ... öltözete volt ... kolozsvári gombos szederjes magyar lájbli [DLt 515 nyomt. kl] ✱ ~ *óntányér. 1611:* Haro(m) Angliaj ohn tanyr, es nagj coloswarj [Kv; RDL I. 88] ✱ ~ *pogácsa. 1840:* küldök ... Juliska néninek vásárfiába egy fél véka gesztenyét, — 's egy harmadik csomoban a' Léányoknak Kolo'sári pogátsát szintén vásárfiába [Kv; Pk 7] ✱ ~ *porcelántál. 1830:* Három leveses Kolosvári porczellán tálak. Egy kerek s két hosszukó csakugyan effele porczellán tálak [Torockósztgyörgy; Ethn. LXXII, 606] ✱ ~ *posztó. 1676:* Hallotta(m) magatul panjuljtul hogj monta co Maramarosi Dragnesti Eorökös Jobbagj edgj magjarorszagj Ember Jobbagja volt es Tökölli Marto(n) kolosva-

ry posztot adot Erettek, ugy szallitotta Dersere ugj laktak ott [M.derzse SzD; WassLt Kis Gergelj (60) jb vall.] ✱ ~ *sing. 1722/1814:* Minthogy minden mérés eöl Számmal declaraltatik, kel érteni három kolosvári Singel mért ölett [Kisjenő SzD; BetLt 1] ✱ ~ *tál. 1611:* Ket eöreögh bechj talok, Egj keözep bechj tal. Egj keözep kolosuarj tal [Kv; RDL I. 88] ✱ ~ *tubák. 1787:* 2 font Kolosvari Tubak Rf 1//20 [Mv; Ks 72/55] ✱ ~ *véka. 1714:* ö kglmek az vékát Szabták az kolosvári vékához [O.cseszlve AF; Ks 96 Szegedi János lev.].

2. Kolozsváron lakó/működő; din Kolozsvár; in Kolozsvár wohnhaft/tätig. *1569:* Leuel Adassek az en tyztelendo vramnak Barath istwannak Kolos wary Byronak [Kv; TJk III/1. 102d]. *1570:* valaky koloswary Emberen hatalmot chelekedet [Kv; TanJk V/3. 9a]. *1640:* Kapros Mihaly ... Colosuari fi szabad el menni ha akar [Szászlóna K; GyU 64]. *1736 u.:* Egyszer Kolosvártt husvét napján mikor ebéden voltunk[a] eljövének elsöben a kolosvári református deákok, egy husvéti éneket egészen elmondának [MetTrCs 459. — [a]A rk gr. Apor Istvánnál]. *1837:* A Kolosvári Tapatzirernél lévő két puliturozott ágyfa [Szentbenedek SzD; Ks 88. 14].

Szn. *1585:* Coloswary Mathe [Kv; TJk IV/1. 507]. *1614/1616:* Enis voltam Colossj szamtartto Colosvari Janos Deak ottvalo Kamora Ispansagaban [Torda; RDL I. 100 Joannes Pall judex pr. opp. Thorda vall.]. *1823:* Kolosvári Ferentz [Kv; ACJk V. 61].

II. *fn* Kolozsvár lakosa; clujean; Einwohner von Kolozsvár. *1610:* 4-ta Aprilis ... Az fejedelem poroncsolatjából az kolozsváriak foglalták el Gyalut Sennyei Pongráctól [Kv; KvE 140 SB]. *1676:* a Colosvariak az letaj puzta Varat és annak környékit ujaba(n) tüllünk el akarják tulajdonitaj [Ádámos KK; MvRKLev. Mikola Zsigmond lev.].

koltói a Koltó (Szt) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Koltó/Coltău; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Koltó. **Szn.** *1553:* Valentinus Colthay (civis) [Dés; DLt].

kolumna hasáb, oszlop; coloană; Kolonne, Spalte. *1710 k.:* Sem vocabulát, sem phrasest sem egyebet semmit soha memoriter nem repetáltatott[a], hanem befedtük a vocabuláknak, phrasisnak a magyarját, s olvasván a deákját, úgy exponáltuk, hol meg a deákot takartuk bé, s magyarból úgy forditottuk deákra, ezt is hol felülről alá a columnán, hol alólról felfelé vissza, s meg úgy, s meg úgy száma nélkül, maga jelenlétében [BÖn. 534–5. — [a]Keresztúri Pál, a gyf-i ref. főiskolának a maga korában híres, újszerű módszerrel tanító professzora]. *1732:* Az örökös Jobbagyok a kik hazasok ambar egj kinyéren s szolgalaton légyenekis ... mind in particulari specificaltattak Azok(na)k fiai ismet egy Columnaban, unokai es nötelen Attyokfiai másban akar egy kenyeren, akar külön legyenek ugyan egy Columnában consignáltattak [Tancs K; Told. 11/70].

kólya 1. hintó/kocsifajta; un fel de caleașcă/trăsură; Art Kutsche/Equipage. *1550:* vnum curru(m) kolya deportanit ad Castrum almas, ad expensas d 50 [Kv; Szám. 1/II. 6a]. *1575:* Sigmond Király ... a' Morsinai nemzetnęk szép iószágot ada Hátzakban. Az aszszonyt kedig nagy somma arany forintokkal, Es egy hat louú kóllyával meg aiándékoza [HeltKr 82b]. *1590:* vittenek Az Borsolo Janosnak Az Iteleo Mesternek Iprara (!) egy kolyat fyzettem 4 Lora Holczapel Mihalnak f. 4 [Kv; Szám. 4/XV. 13]. *1592:* Wermes Mihali. 6. lowal witte Aikaj Peter portekaiat f 2 d 25 Andras Biro. 6. lowan witth egi koliat f 2 d 25 [Kv; i.h. 5/XIV. 105 Eppel Péter sp kezével]. *1618:* az pasának nem kell ... azféle hintó, mint azkit bévoztunk, hanem ugyan megizené, hogy ha küldnek, hintó ne legyen, hanem amaz régi erdélyi kolyának, kit hinak, olyannak describálá az Jovászmester hogy legyen, és veres fedelü legyen [BTN[2] 111]. *1653:* Mikor már igy várnók a császár[a] eljövését veszteg állva, egy kevés idő mulva elérkezék a szekérben, mely szekér előtt négy szihátu fakó ló vala; a szekér pedig csak közönséges szekér, veres skárláttal vala boritva, kétfelöll ablaka vala — olyannak látszék nékem, mint régen itt az urak kolyája vala [ETA I, 133 NSz. — [a]A török szultán].

A szekér v. taligaféle jel-sel is számolhatni. L. a TESz jelentéstagolását.

2. *ernyős* ~ *szabású* vmilyen fedeles szekér/taligaszerü; care seamănă cu o teleagă/căruță cu acoperiș; von der Art irgendeines Wagens/Karrens mit Dach. *1595:* 9. Jüly Kerekes Balint Wrúnk ö fge kerekese hozot Somlyobol hadj szerszámot mellyet Thordara vittettünk Az Algyúkat vittek ... It(em). 1. Örög Taraszkot, kinek mind à 4 kereke el romlot vala ... 2 Apro Taraszkot ... It(em) Egy Örnyüs kollya szabasút, 4 forgo Taraszk vala benne és szakalosok ... Ith(em) Egy szekeren 206 Gollyobist vitt körosi Gergely 6 loual [Kv; Szám. 6/XVIIa. 80 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

kolyesza l. kolesza

koma 1. keresztkoma; cumătru; Gevatter. *1555/1566:* my koron az en Istenem meg kere lelkemeth az en testemboly teok illyen testamentomoth ... Erdeotelky Georg vram koma(m) eloth, es az borsay myklos pap Elöth [Zsuk K; SLt A. 33]. *1600:* Barassay Mathyas varos eskeott zolgaya ... vallya, Soha Iozanaban Darabos Janosnak Kis Caspar es felesege ellen semmynemeo Zydalmott nem hallott, de rezegeben ... panazolkodott sokzor Im vgy mond Kis Caspar komam volna es az felesegeys komam azzony de mégys mith chelekettenek velem; es zégeny gazdam azzonnyal [Kv; TJk VI/1. 515]. *1681:* Az Lakosok adnak[a] ... halotti tanitastol fl. 1 ... Keresz(teles)tol az komak pro lubito [PatN 45a. — [a]Papi járandóságban]. *1705:* Kornis Zsigmond uramnak ma kereszteltetének egy fiat Josephus Ixaverinónak, kinek keresztapja volt gróf Seau, keresztanyja Glöckelsperg generálné, komák voltanak gróf Seauné és magam az úr képiben, Gyulainé asszonyom az asszony képiben, Lázár György uram feleségestül, és valami szászok és szásznék is voltanak [WIN I, 596]. *1807:* Veress Györgynek és Török Ilonanak született Gyermekek kereszteltetett Sárának ... Az Atyának komjai Peter István Felesége Török Ilona Török Peter Felesége Szakats Ersébeth Agoston István [Nagykapus K; RAk 5]. *1830:* (Kereszteltem) Szilágyi Györgynek f. Balás Borbára(na)k Borbarát ... Komjai Ns Kadár András f. Szász Kata, Szappan Simon, f. Ceibel Klara [Gyalu K; RAk 107].

Szk: ~*nak hí. 1667:* Nincs nekem drágább az én gyermekemnél ... nem lehet ugyan, hogy becsületes embereket komának ne híjon Kegyelmed, de csak módjával s

illendőképpen kellene [TML IV, 97–8 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz].

2. rokon; rudă; Verwandte(r). *1585:* Julia Themeswary Gergelne Vallia, Az Keomywes leorincz legeny (!) zayabol hallottam ezt, En vgmond ell vesze(m) Az Ersebetet mert zerete(m) De Az Anyam es Nene(m) elle(n) tart benne ... Tudom ezt(is) hogy az Nennie a' legennek ... Nem haggia el venny Mert Ersebet ketzer valo komyak, es azert Nem haggia el venny [Kv; TJk IV/1. 452]. *1736:* Abban az időben[a], ha annál távul való atyafi volt is, annál inkább ha közelebb való atyafiak voltanak, így hitták egymást: öcsem, bátyám, sógor, koma; ... a kik atyafiak nem voltak penig: uram, kegyelmed, asszonyom, kegyelmed [MetTr 357. — [a]A fej-i kor végén].

3. barát; prieten; Freund. *1572:* En magam zembe akarok lenny Byro wrammal Komammal, es myndent el wegezek Ew kegyelmewel [Torda; BesztLt 3704 Lucas Psythaky és Colomanus Fekete a beszt-i bíróhoz és hites polgáraihoz]. *1591:* Keozegi Janos ... vallia ... Barat Janos haza eleot ... hallottam zaiabol ... ily igaz voltam en az en komamnak tarsomnak hogi męgh az felesegemnek kiwel megh eskwttem, annak sem voltam igazb es hiueb [Kv; TJk V/1. 93]. *1638:* Lattam ... Gal Istokot is es mas legentis egi mast 'Sidtak hogi lelek kurua, hogi komaddal tes egi liukban furtal, Czilagtol eztis hallam, el karhozzam hogi ha kommal egi liukban fürtam [Mv; MvLt 291. 143a]. *1653:* Colosvarat Peter Deak komjaval ö kegyelmenek micsoda dolgai lehettek ö kegyelme tudgya [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. *1742:* ă Sok komjoknak esztendő által három annyi munkát tészünk mint az Ispotálynak [Méra K; AggmLt] | ă jobb jobb földeket ă Tanácsbéliek, és Ispányok s azok(na)k Komjai, Baráttyi birván, mind ăzok égy szál buza dézmát nem adnak [Kv; i.h. C. 12]. *1803:* Komjátzegi Mihályné Aszszonyom hallotta hogy mondotta ... Fodor Sigmondnénak az őrdőgők komja légy, nékem ne légy [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1840:* Én semit nem tudok az Üstről ördög volt komája[a] [Kvh; HSzjP Albert Tamás Szőrcsei (44) vall. — [a]A cigánynak, ki üstöt lopott].

4. kb. tréfás ember; glumeţ; Spaßmacher. *1777:* Vida István[a] ... igen jeles tréfás ember ... lévén ... reákapván Teleki Mihály, híres nagy komát csinált belőle. Kinek aktáit, jeles tréfás mondásit, ha voltak, ha nem, versekbe szedvén Kolumbán kinyomtattatta[a] [RettE 381–2. — [a b]Kolumbán János, Néhai tordai hadnagy Vida György facceiáinak ... históriája. — Rettegi alkalmasint tévedett Vida keresztnevének említésekor]. *1831:* Egyed Lászlo a' Falunak 's a' Tiszt Uraknak Komája volt, haszontalan beszédű, szavát nem igen lehetett hinni — fogadásbol sok illetlenségeket tett [Szenterzsébet U; Borb. II Agilis Időssb Tordai János (53) vall.] | Egyed Lászlo hasztalan beszédű 's tselekedetű ember volt, a' Környéknek bolondos Komája ... fogadásbol illetlen dolgokat tselekedet, mások Nadrágot adtak hogy azt botskorba járva viselye el — még ugy a' Templombais elment — illy bolondságaiért magamis sokszor meg pírongattam [uo.; i.h. Időssb Szakáts György (69) ns vall.].

5. megszólításban, levélzáradékban; în adresare, în formula de încheiere a scrisorii; in Anrede/Brief-Schlußsatz. *1570:* Smelcher Isthwan ... vallya ... Jllen modon zolt feolcz Antal, hozzw Gergelnek, Jo komam, Az zeolet mellyet Atthal vala visel (!) gondot Rea Mert en thowab Ne(m) mywelem [Kv: TJk III/2. 136]. *1586:* Chizar Andras vallia ... Igiarto Georgy igy zola ennekem, Koma Vram kerlek hogy eskewgg'el vgy es valliad azt Amyt en Mondok [Kv; TJk IV/1. 587]. *1602:* Monda egikor az Actor, Antal Georgjnek, Koma Vegietek megh az olah Andras hazat, monda, Koma vra(m), nem kegnek walo eórekseg az [UszT 16/72 Georgius Mihalj de Bikafalúa judex juratus vall.]. *1640:* monda nekem Szilagi Pal Koma(m) koma ne sies [Vista K; RLt 1]. *1669:* Kegyelmednek becsülettel szolgáló komja, néhai tekintetes nagyságos gróf Rédei László uram megmaradott özvegye, árva Bánfi Ágnes m. p. [TML IV, 405 Bánfi Ágnes Teleki Mihályhoz]. | *1699:* Kgyld szolgalo Komja Bethlen Miklos mpr [MvRKLev. 6]. *1709:* Édes kedves komam Ura(m) ... Kd szolgaja komja maradok Nagy Leőrincz m. pr. [Bábahalma KK; Berz. 17. XII]. *1768:* Mi lelt koma? [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 3a]. *1813:* Hát réá lèszelé te Koma melyre viszont felele réá bizén (!) [Dés; DLt 56/1814].

◇ **Szn.** *1621:* Jeöue Beszterczereől Koma Janos neuw Nemes ember [Kv; Szám. 15b/IX. 24]. *1630/1777:* Kotsis Tamás, alias Koma [Szentlászló MT; DobLev. III/505. 2b].

komámasszony keresztkománém; cumătră; meine Gevatterin | ? barátnőm; prietena mea; meine Freundin. *1570:* Erzebet Nagiob lakatos peterne Azt vallia hogi ... az lakatos balint keozepseo felesege Margit azzon panazolkodny volt neky Eccher Illen Modon ely veztem Jo komam azzony az leorinch az hitwan fatyw myat, mert ciak busit vntalan oztozik velem [Kv; TJk III/3. 30]. *1573:* Margit Nerges peterne Azt vallia hogi Eccher Betegsegeben kerdy volt Borbel Balintnet, My dolog vgy Mond hogy Illen Igen meg dagadoztal, Mond hogi No edes komam azzon Nem halok en Ezbe Meg [Kv; i.h. 115]. *1584:* En pedig Zigiarto Jakabne ezt(is) tudom hogy Az Margit Azzony Zanizlo Benchelne ... hozza hiwt, mert Koma(m) Azzony wala, Es Anny tallert eotteót az Eleo rűhamba hogy aligh kelhettem volna fel az feolreol [Kv; TJk IV/1. 343]. *1631:* (Szalontai Gergelyt) kerezt komanak hitta vala Ura(m) ... immar kerezt koma(m) volt, akkoris le akar uala niomni, s megh azt mondotta hogj no czak Komam Aszony mert bizony nem bün [Mv; MvLt 290. 328a]. *1671:* A feleségem ... ajánlja Kegyelmednek s komámasszonynak szolgálatját [TML V, 478 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1796:* Komám Aszszony nekemis fel jöve a' tsillagom mert meg vagyon Dosa Ádám vrammal a' Mátkaságom [Lukafva MT; DLev. 4. XL A].

komámuram keresztkomám; cumătrul meu; mein Gevatter | barátom; prietenul meu; mein Freund. *1662:* Az mi Kegyelmednek, édes Komám uram, második levelében való írását illeti ... bizony valóban bánom Kegyelmednek ujabban való nehezedését [TML II, 346 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. *1669:* Ugy látom, édes Komám uram, Bánfi uram igen megindult az telekdi dolgon [TML IV, 571 Naláczi István ua-hoz]. *1678:* Mint kedves Komam Uram(na)k ajanlom kgld(ne)k bőcsülettel valo szolgalatomat [Küküllővár KK; WassLt Bánfi Ágnes Vas Jánoshoz]. *1735:* az egész Portiot inhypotecalom az Vrnak Komám Vramnak [Vajdakamarás K; i.h. Bethlen József lev.].

kománé *biz, becsm* megszólításban; in adresare; in Anrede. *1640:* Egy görgényi alávaló legén eccer égettbort kér vala tőle s mondá, hogy nosza add meg immár az égettbort, mert nem megódám az gyolcsodat s kománé légy — úgymond! mert, Isten úgy segélljen, az lábodnál állottam, hogy megtették neked ötször vagy hatszor [Mv; MvLt 291. 233–51 átírásban!].

komáromi a Komárom tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Komárom; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Komárom. **Szn.** *1804:* Tktes Komárami Istvánné Dobolyi Susánna Aszszony [Nagylak AF; DobLev. IV/577].

komaság 1. keresztkomaság; cumetrie; Gevatterschaft. *1668:* Hogy Isten az édes komám asszonynak boldog szülést engedett ... azon szívem szerint örülök. Hogy Kegyelmed ... az komaságról el nem feledkezett, hanem kívánja oda való menetelemet, Kegyelmeteknek megszolgálom [TML IV, 350 Bánffy Ágnes Teleki Mihályhoz].

Szk: *~ot felvállal. 1677:* Isten ... fiúval megáldott. Kérném mint uramat Kegyelmedet, mind az asszonnyal ő kegyelmével együtt méltóztatnék komaságát felvállalni [TML VII, 335 gr. Csáki László ua-hoz] ✱ *~ra (el)hív. 1638:* Márton Deák az fogarasi udvarbíró hiut[a] komaságra [ETA IV, 45. — [a]A naplóíró Haller Gábort]. *1728:* hallodé Panna engem is el hij komaságra [M. királyfva KK; BK. Nemes János (38) ns vall.] ✱ *~ra elhívat. 1662:* Ezalatt a fejedelemnek[a], fejedelemasszonynak Erdélybül igen örvendetes hírek érkezett vala, hogy az ifjú fejedelemasszonynak die 24. Februarii egy szép fia született volna, ... kinek keresztsége ... diem 2. Aprilis rendelvén, hogy a szomszéd oláh országbéli vajdákat is ... az ifjú fejedelem a komaságra elhívatná, neki megíratott vala [SKr 245. — [a]I. Rákóczi Györgynek] ✱ *~ra igérkezik. 1669:* Mi eléggé mentettük Kegyelmedet uram ő kegyelme[a] előtt, megmondván, Kegyelmed hová igérkezett komaságra [TML IV, 522–3 Bornemisza Anna fejedelemasszony Teleki Mihályhoz. — [a]A fej.].

Sz. *1696:* az Régi mondás szerint: meg holt az Gyermek el költ az komaság [Monostorszeg SzD; Ks 11. XLVI. 22 Budai Zsigmond Győrőffi Györgyhöz].

2. iafiaság, rokonság; rudenie; Sippschaft, Verwandtschaft. *1767:* Halmágyi és Pálfi Uramék között lévén valami Atyafiság, vagy Komaság, ezen Atyafiságok vitte ezen földel valo Complanatiora [Unoka MT; JHb IX/47]. *1773:* Néhai Gergelly János és Serester András edgjmás között komaságot tartottak [Tarcsafva U; Pf].

3. *1668:* Kegyelmedet Istenére, maga és gyermeki jó szerencséjére is kénszeritem, hozzám megigért jó akaratjában meg nem csökönjék, senki barátságáért az igaz ügyet el ne hagyja és senki vádolásáért az elkezdett jótól ne szűnjék, ha ennyi időtül fogva Isten után Kegyelmedre biztam magamat, másokat sem requiráltam, legyen már foganatja s engemet maga jó akaratjátúl irásimnak efféle értelmével el ne vessen, mert az keresztyén jó komaság nem azt tartja [TML IV, 38 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz].

kométázik kb. komédiázik, tréfálkozik; a face pozne/glume; Faxen spielen. *1793:* ottan volt Katsóis, és a' N. Grof előtt szokása szerint komázott s bolondoskodott a' palotán [Koronka MT; Told.]. *1806:* mit keresett az Alperes a' más ablaka alatt, mit visiterozgatta ki, meddig alszik? kivel fekszik? ha szinte más hitta volna is oda, már volt annyi esze hogy meg gondolja mit tsinál, nem hat, hét Esztendös Leányka volt hogy gyermekségeket üzzön, elé, s hátra komázzon [Dés; DLt 25/1808]. *1823–1830:* kérdi a doktor éntőlem, hogy emlékezem-é ... akkor mit ettem? Mondom: Én nem tudom, mert én nem tartok számot ahhoz, mikor mit eszem. No, azt mondja, akkor békát ett. Dehogy ettem, csak komázik velem [FogE 170].

kombinál 1. összesít, összegez; a totaliza/aduna; summieren, zusammenfassen. *1704:* A statusoknak[a] pedig megparancsolák, hogy a generál parancsolatja szerint ma négy óra után a voxot adják bé irásban, minden ember. Már mi lesz holnap a kimenetele a szavazásnak, mikor combinálják, Isten őfelsége tudja [WIN I, 133. — [a]Az ogy rendeinek]. *1760:* öszve szedék a' Notáriusi Voxokatis és találtaték, hogj én réám méne 27 vox, mellyeket combinálván a' ... Püspeki voxal[a], melyis volt 19, telék 46-ra, és ... bé eskettetém és functióhoz kezdék [ArJk 52–3. — [a]Ti. az ezt megelőző püspökválasztáson Arankára esett 19 szavazat].

2. egybevet; a confrunta; vergleichen. *1789:* Ember vagy de Tovabb is ugyan talpadon allo ember légy s lehetz is anyival inkább ha az Gubernator ur ő Excja Levelét el olvasod és az Baro Banffi Ferencz Ur biztatasaval Combinalod [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. I. Bethlen Sámuelhez]. *1811:* az itéletet ā Documentumokkal Combinálván, égy tekintettel lássa által azt volté hellje miért appelláljan bizodalmoson instálvan az Urat ... méltoztassék ... minden leveleket meg olvasni, az itélettel Combinálni s arrol vélekedését adni, leheté azon Caussát részünkről ugy defendálni [Kv; Pk 3]. *1817:* Combinálván a perceptumot az erogatummal, liqvidáltatott a tavalyi bíró Fábján László 28 krajcárral, ezenkívül 16 Rft, azaz tizenhat Rft maradott a cassában [Bodos Hsz; RSzF 303].

3. *~ja magát* **a.** csatlakozik; a se alătura; sich anschließen. *1794:* Minden Possessorok ... p(rae)tendálják, hogy Vass Sigmondné Ifiu aszszony látván azt, hogy a' Falu három egyenlő részre tartozik, tehát meg kivánnyák ... valamellyikhez magát vagy combinalja, és arrol mutassan, vagy pediglen ha semmit nem mutat, mint Falu köz földje fel osztassek [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 5b]. — **b.** kb. vhova adja magát; a se uni; sich irgendwohin geben. *1823–1830:* Ennek a most emlitett Sándorfi József fia volt, s bejött Erdélybe, hogy magát kombinálja a kibédi Sándor nemzetséggel [FogE 126].

kombináltatik egybevettetik; a fi confruntat; verglichen werden. *1775/1802:* ezen Inquisitoriakbeli Tanunak fassioi combinaltatván s comportaltatván az oculatio alkalmatosságával adjuralt ezen Falukbeli Lakosaknak, és resz szerént ezen Falusiaknak Relatioival observaltatott[a] [BSz; JHb LXVII/3. 126. — [a]Köv. az észrevétel]. *1819:* meg visgáltatván a' közelebb el mult 1817 és 1818dik Esztendőkbéli számadások, 's azok az előbbeni két Esztendőkre való számadásokkalis combinaltatván ... hellyben hagyatott [Kv; FésCJk 25].

kombusta tűzkárosult személy; sinistrat de pe urma unui incendiu; Brand/Feuergeschädigte(r). *1614:* Teczet orzagul hogi Publicum Aerariumot Instituallunk, meljben minden vr, es Nemes Ember eő Maga, nem az Iobbagi, minden ado fizeteo kapuiatol ket ket forintot adion. Az melj keritet es Mezeo varosok Rauason ninczenek, azok Capitatim huz huz penzt adgianak, az Combustakon kwuwl [Ks 87 ogy-i végzés].

komédia 1. színjáték, színielőadás; spectacol de teatru; Schauspiel. *1697:* Voltunk az comédiáb(an), kit is az felséges császárné Sz(ent) Leopold octavájára czináltato(t). Olaszul volt az actjo, mind ének(k)el mondot(t)ák. Igen fényes frecventia volt és mil(l)iókba tölt az sok gyémántos öltözet, volt l(e)ghaláb(b) 200 válogat(t) (!) dáma sok fejedel(me)k, hercegek, grófok etc. [AIN 148]. *1724:* A Fiaimis hinak Kolosvárra Comediaba [Altorja Hsz; ApLt 2 Apor Péterné Kálnoki Borbála férjéhez]. *1736:* egyszer az urak Kolosvárrá gyülvén, az páterek comoediát csináltanak, és annak irígyivel hogy az theátrumot oda csinálják, csináltanak egy színt zsendely alá az udvaron, köröskörül az kert mellyéke mellé penig árnyékocskákot csináltanak. Hogy az comoediának vége lett, az kik máshuvá el nem férnek, azon szín és árnyékocskák alá állottanak az szegény catholicusok, ugy nem sütötte az nap, és nem verte az esső őket [MetTr 426]. *1789:* Comedia 2 versen 2/41 [WLt Cserei Heléna jk 31a]. *1804:* 8 orakor Komédiába mentünk [Dés; KMN 9]. *1805/1808:* Szentmarjai Iuliánára tett költségeim ... egy Comediába és 2. bálba menetelre adtam rft 1 x. 12 [RLt]. — L. még FogE 104–5, 172, 247, 266; RettE 385.

Szk: ~ *látni. 1594:* 16. Februar(y) ... Biro vram Scholaba comedia latni hogi menth adatoth az Deakoknak eo kegme f 1 [Kv; Szám. 6/VI. 8] ✱ ~ *nézni. 1705:* Magyarokul ma komédianézni valánk felesen [WIN I, 445] ✱ ~ *t csinál* színielőadást rendez. *1736:* az páterek comoediát csináltanak [MetTr 426. — A teljesebb szöv. előbb] ✱ *lovas* ~ '?' *1830:* a' lovas és a' magyar comédia foly — Ionásnál minden héten Concert van | A téátrum foly a' lovas komediais tavaszig itt lesznek [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez] ✱ *magyar* ~ → *lovas* ~.

2. színdarab; piesă de teatru; Theater/Bühnenstück. *1778:* Ez az comoedia ki van adva nyomtatásban s idetettem ezen írásom közé. Ha megmaradhat, megláthatja a posteritas, miből állott [RettE 386]. *1794:* egy Comedia le írása 3 — [WLt Cserei Heléna jk 3].

3. vígjáték; comedie; Lustspiel, Komödie. *1823–1830:* Utoljára eljön a nyári examen 1794-ben, amelynek végződésével egy komédia és egy tragédia játzodtatott a kollégiumba[a], mind a kettőben fehérnépi főszemélyt játszottam, a tragédiának direktora is voltam [FogE 115. — [a]A mv-i ref. kollégiumban].

4. mutatványos előadás; spectacol cu numere de circ/distractive; Gauklerspiel/vorstellung. *1671:* Láttam macska és Ember majmot mellyet fel öltöztetvén, meg tánczoltattak, kötelen jártattak, Ite(m) ött labu kost, borjut ... Latta(m) csudalatos comediat, alakokkal mellyet jádzattattak, és azoknak tánczát, hallotta(m) morgásokat, szollásokat [PatN 50a]. *1724:* az Jesuitaknal tegnap szep Comedia volt, bizony csudára mélto, edgy negy esztendős kis gyermek, miket nem vitt véghez, ugy hogy az ki nem látta nem hiszem el hitethesse' magával [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből]. *1806:* fél a 7re komédiáb(a) mentünk höl (!) egy Pohl Antal nevű Cséh kezetlen ember a Lábaival figurákat mesterségeket mutatott [Dés; KMN 178]. *1823–1830:* a' Kalitzkába tétel igy esett: hogy volt a Theatrumra (!) egy nagy Madár Kalitka, a' Férfiu hasra fekűve, a' fejét a' kalitkában be dugta, az Halgatok felé fordulva, onnan fejét fel tartva, meresztette Szemeit. — Vége lett a' Komédiának, 's magunkat le katzagva fekűnni mentűnk [FogEK 267]. — L. még RettE 385.

5. csúfság; bătaie joc; Scheußlichkeit, Schmach. *1669:* Az odaki való irást látom. Én úgy hiszem, hogy bizony Erdélylyel sem akarnak valósággal tractálni, (erre czéloz ennek az rossz postának lassúsága), annálinkább hogy Erdélynek ad 14. Magyarországnak oly közel hozzá termináltak, ki is merő csúfság; hiszen egy jó lónak megvételére is kellene annyi időt hagyni. Én úgy látom, vagy az magyarok fatalis órájok közel van, vagy Isten azt az német nemzetet nemsokára megbünteti, mert éppen comédia az dolgok [TML IV, 455 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

6. ? tűzijáték; foc de artificii; Feuerwerk. *1806:* phosphorussal és lövőporral komédiát tsinaltunk [Dés, KMN 196].

komédiabeli vígjátéki; de comedie; Lustspiel-. *1710 k.:* Mintegy komédia- vagy tragédiabéli theatrumon vagy scenában írja le őket [BÖn. 420].

komédiafordítás színdarab-fordítás; traducerea pieselor de teatru; Schauspiel/Theaterstückübersetzung. *1823–1830:* Minthogy pedig azon időben a komédiafordítás és -játszás erősen módiba jött volt, írtam volt neki, hogy küldene nekem vagy egyet Bécsből, szépet, hogy fordítanám magyarra [FogE 127].

komédiaház 1. színház; teatru; Theater. *1822:* Szarvadi Farkas Ur ... egy bilétet a Kolosvári Komedia háznál szászszoris használni nem szégyenli, hol észre vétetvén hamissága ki-üzettetett [KLev. Gergelyfi Béniámin (28) kibédi ns vall.]. *1823–1830:* A fennebb említett két nagy bibliotékákon kívül vagyon még négy kisebb ... Vagyon meglehetős komédiaház a Randstädter Thornál[a], melyben négyrendbeli emeletű galériák vagynak [FogE 197. — [a]Lipsiában (Lipcsében) 1796 tájt].

2. operaház; operă, teatru de operă; Opernhaus, Oper. *1823–1830:* A táncolóhely volt a komédiaház (Opernhaus)[a], igen nagy és hosszú épület, a pádimentoma gyengén menedékes és polirt munka, melyen könnyen megsikamodhatik az ember [i.h. 248. — [a]A németországi Kasselben 1796 tájt].

komédiajátszás 1. színjátszás; artă dramatică; Schauspielkunst. *1823–1830:* Ezután úgy szokásba jött volt a komédiajátszás[a], hogy esztendőben háromszor-négyszer is játszottak, én mindenkor fehérnépi főszemélyt játszottam | Tartott pedig ez a komédiajátszás addig, míg a Nemzeti Játszótársaság Magyarországon s Erdélybe is felállott [FogE 105–6. — [a]A mv-i ref. kollégiumban]. — L. még i.h. 127.

2. (bűvész)mutatvány; scamatorie, jonglerie; Gaukelwerk, Gaukelei. *1694:* 20, 21, 22[a]. Sokadalom celebráltatott. Itt láttam csudálatos comediajátszáso-

kat, mesterséges ugrándozásokat. Egy lovat, ki nagy magameghajtásával a környülálló seregnek complementomot tött. Az órát a lábával megjelentette. A rossz pénzt a jótol megismerte ... Láttam egy kutyát is, ki a két hátulsó lábára állván, a hegedülésre táncolt, mint az ember [Kv; KvE 231–2 VBGy. — [a]Májusban].

komédiajátszó színész; actor; Schauspieler. *1711:* Onnan ... Bécsben a maga residentiájában jöve ... ahol is Jósef császár udvarát egészlen reformálá, a ministereket amoveálá ... a musikásokot, számtalan vadászokot, sok comediajátszókot, kikben Josefus császár igen gyönyörködött ... azoknak mind búcsút ada [CsH 462].

komédianézés színielőadás-látogatás; vizionarea spectacolului de teatru; Schauspielbesuch. *1711:* Az egész napot így tölti, neki kártya, kocka, musika, vadászat, comoedianézés, egyéb haszontalanság nem kell [CsH 463]. *1805:* utannunk küldöttek hogy menyünk le a komédia nézésre, fèl a 6ra le mentünk, és ott játzodtunk mig a komédia el kezdödött 7kor ... és 8tzig tartott [Dés; KMN 101].

komédiás I. *mn* kb. csúfot üző; de batjocorire; mit jm Spott treibend. *1677:* én Kegyelmednek mindenkor igaz szolgája voltam s vagyok most is, ha tovább is már jó ideje velem kezdett játék forma comoediás actusival el nem idegenít [TML VII, 528 Teleki Mihály Thököly Imréhez].

II. *fn* **1.** színész; actor; Schauspieler. *1705:* Beszélék, hogy Forgáchék olyanok, mint a comediások, mi olyanok vagyunk, mint annak nézői, csak néznünk kell mindaddig, míg a segítség eljő, akkor osztán mi is játszunk [WIN I, 479]. *1800:* Gautieur Friedrich August, Komoediás, nagyotska személy [DLt nyomt. kl]. *1821:* 'A Komediasok(na)k 2 1/2 kupa Aszszu szölö Bor [Déva; Ks 105.117].

2. mutatványos; comediant, actor de bîlci; Schausteller, Gaukler. *1778:* Míg Kolozsvárt voltam, valami comoediában voltam ... bizony sok szép dolgokat producált a comoediás [RettE 385]. *1846:* később egy komédiás érkezvén a' piatzra az ottan producálta magát | allottunk az uttzán magát producalo komediást nézni | midön a' kérdet nap délutánnyán az uttzán egy Comedias producalta magát ki állattam ènis azt nezni | a' Comedianak ottan vége lévén jöttünk fellyebb a Comediás után [Dés; DLt 530/1847].

Szk: ~ *nézni. 1846* Virág Laszlo is fel jövén a' Comedias nézni [Dés; DLt 530/1847].

komédiáskodik színészkedik, színészként müködik; a practica profesia de actor, a fi actor; (als) Schauspieler (tätig) sein/wirken. *1823–1830:* a komédiajátszás felszabadult ... én[a] kisasszony személyt játszottam ... Unalmas volt a sok hajfodoritás ... az öltözet maga is ... Azért későbbre erőszakkal sem vehettek reá, hogy komédiáskodjam, mert untam is, szégyelltem is [FogE 105–6. — [a]Fogarasi Sámuel a mv-i ref. kollégiumban].

komédiássüveg '?' *1714:* Vörös Posztóbul valo Comediás Süveg közönséges nyest bélléssel fl. Hung. 4 [AH 24].

komédiázik tréfálkozik; a glumi, a face glume; spaßen, scherzen. *1733:* Egj Hintoba bé fognak hat, és nyolcz lovat, a menyi lo anyi kottyist (!) ültetnek fel, azok mind egyszersmind riaszkodnak, igy Comediaznak [Harasztos TA; Ks 99 Üdösb Orbán Elek lev.].

komédiázó színész; actor; Schauspieler | mutatványos; comediant, actor de bîlci; Gaukler, Schausteller. *1710 k.:* Becsültetnek a tudósok ... az ő tudósságokért; orvosok, borbélyok s több affélék a nyavalyák ellen való segítségekért ... az orátorokékesenszólásokért, a poéták versekért; komédiázók abban való mesterségekért [BÖn. 415]. *1769:* Farsangi időben a kortsomarosok a kik Tractirok a közönséges tantztol egy N forintot. A Komediazok és kötelen tantzolok minden héten egy egy forintot fizessenek [UszLt XIII. 97].

komesz gróf; conte; Graf. *1699:* Az méltóságos úrnak, Tekintetes Széki Teleki Mihály uramnak ő kegyelmének, Máramaros és Tordavármegyéknek főispánjának, Kővári főkapitánynak ... Sz. Péter, Sorostély örökös urának és Kercsesori, Felső Árpás comessének, nekem legkedvesebb komám uramnak ő kegyelmének [TML IV, 627 Naláczi István Teleki Mihályhoz intézett levelének címzése].

komisz[1] **1.** gyatra, rissz-rossz; prost, lipsit de valoare; schäbig, dürftig. *1795:* Komiz gyertya tarto 2 [Déva; Ks 108 Vegyes ir.]. *1805:* Két Komisz Ágy Fa [Szamosfva K; BLt 9] | vitt-el ... egy avadag el-szakadozott Komiz Kitlit [DLt nyomt. kl]. *1815:* egy comis fel kötö sorkantyu [DLt 862 ua.]. *1820:* Egy komisz pléh Gyertya tarto és egy Koppanto [EMLt]. *1823:* ket bajonétes Komisz fegyver Spadejaival [BK Inv.].

2. durva; dur, aspru; grob. *1812:* Két Kék Új 'Sebbeli Komisz keszkenő [M.gyerőmonostor K; KCsl 11].

3. *átv* hitvány, rossz; ordinar; wertlos, schlecht. *1823:* a' mint Csernátoni Samuelnek egy ollyan Telkén a' hol minden Ember jár keresztül ment Csernatoni Sámuel Ur el kergette teremtettezte Komiz Kurvának, s mindenfélének öszsze motskolta [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez Vadadi Filep Borbára (40) özv. vall.]. *1882:* Nyomtatott dokumentumok bizonyitják, hogy e nagy darab földön nincs komiszabb felolvasó nálamnál [PLev. 97 Petelei István Márki Sándorhoz]. — L. még i.h. 76.

4. rosszindulatú; răuvoitor, răutăcios; bösartig, gehässig. *1879:* Ha valamelyik következő számában valamit irna, azt elküldöm neked. Légy nyugodt! Rosszul ismered Tolnait, ha azt véled, hogy csak egy szúrást is adna neked. Csinál ő sok otrombaságot — de nem komisz [i.h. 61–2 Petelei István Jakab Ödönhöz].

komisz[2] főlovászmester; intendent general al grajdurilor; Oberstallmeister. *1594:* A portára mentenek vele az boerokban ... Ztroia Budzesc, Floreiszk Radul, ki comisz, azaz fűlovászmestere volt Alexandernek [MonFr. XXX, 93 Szamosközy István. — [a]Alexandru cel Rău 1592–1593-ban havaselvi vajda].

komiszság pimaszság; impertinenţă, obrăznicie; Unverschämtheit, Dreistigkeit. *1879:* Az ügy, melynek befejezésére vártam ... abból áll, hogy kihivtam Sándor

Kálmánt ... Az a komiszság, hogy ő a Tercsi nevét bele meri vonni az én dolgomba, felbőszített [PLev. 43 Petelei István Jakab Ödönhöz].

komisszariátus biztosi hivatal; comisariat; Kommissariat. *1691:* Mint hogy penigh ez szoros üdőben szorgalmatos gondviselés kévantatik, eo Kgle jo maga alkalmaztatásával igaz Hazafiságát tapasztaltassa, az naponkent follyo dolgok difficultások, és egyéb occurentiák valoságárol az Commissariatustis tudositván, hogy ha mib(en) kévántatni fogh az eo kglk successorávalis magát és hivatallyátis segejthesse [Kv; Törzs Instr.]. *1701:* (Az adó) felszedéseb(en) Kgk ugj Serenkedgjek ..., hogj mihellyt az Commissariatus Diszpozitioját vészi ... administralhassa [UszLt IX. 7. 27 gub.]. *1719:* Generál Livingstein Illustritassa (!) Regimentye remonstrálván még restálo bizonyos Summa penzét, és a' miatt a' Militiának meg Szűkült voltát, applacidálta a Gubernium, hogy ex Suspensis, vagy Kész pénzt, vagy bizonyos fel vehető assignatiot adgjon a' Commissariatus [Ks 83 gub.]. *1749:* Mostan Bécsben lévő Deputationak Diurnumárol ment az Nemes Széknek az Gubernium, és Commissariatus Dispositioja, és hogy aztat incassalni ügyekezze, már praemouealtatott [ApLt 2 gub.]. — L. még RettE 231, 291.

komisszárius 1. császári v. fejedelmi megbízott; comisar imperial sau princiar; kaiserlicher od. fürstlicher Kommissar. *1552:* Zylay Fferench ... eztys kiuannya mytulw^{c}k^{a}, hogh Kiralnak ligw^{c}nk hyttessek, es hogh az minth w^{c} irattya az hyth leueleth my az leuelre kezzw^{c}nk irrassath es pechetw^{c}nketh vessw^{c}k, es hogh az hith az commissariossok ellw^{c}th ligen [Torda; LevT I, 94 Bal. Peter prokolab, Chakor Ferench Batori Andrass erdélyi vajdához. — ^{a}Olvasati v. sajtóhiba *mytwlw^{c}nk* h.]. *1591:* Ertuin az vrunk Commissariussa az sowagoknak eo Magok Referalasabul hogy Semmi Mogyok Ninchyen az Teoruini dolganak Igazgatasaban eo Naga aggyon Annuentiat arra hogy chsak desy bironak legyen arra Iurisditioya (!) [Dés; DLt 233]. *1598:* Bartholomeüs dactor Csaszar Comissariusinak az Egike [Kv; Szám. 7/XVIII. 27 Th. Masass sp kezével]. *1599:* Vrunk Commissariossa Marton Deak megjen Sze(n)peterre [Kv; i.h. 8/XIII. 58 Szabó András sp kezével]. *1600:* harom zaz forintot ... eo kgmek^{a} Bogathy vramnak vgminth az Vayda fy mellet valo Commissariusnak attanak [Kv; i.h. 9/VIII. 10a. — ^{a}A városi tanács tagjai]. *1605:* parancsoljuk kegyelmeteknek, hogy mind ez feljül megirt dolgoknak eligazitásában Petky János és Szuhay Gáspár uraméket mitőlünk rendeltetett comissariusoknak esmervén, szavoknak mindenben engedelmes legyen ... valamit mi szónkkal az közönséges haza javának (!) kegyelmeteknek eleiben adnak, ahoz tartsátok mindenkor magatokat [Barabás, SzO 356 fej.]. *1650:* akkori feiedelmünk Commissariusokat bocziatua(n) az helisegre, minket felirtanak akkori Commissariusok sine Contradictione zaszlo ala [UszT 8/64. 74d]. *1653:* Borsos Tamás bátyámat a cancellariussal Kovácsóczy Istvánnal die 2 marty küldé el Bethlen Gábor a német császár commissariusaihoz a tractára Galgócra [ETA I, 122 NSz]. *1657:* az vajda ... főbojérát feles magával küldvén elömben commissariusul, kik Jászvásárig igen nagy provisióval vittenek [KemÖn. 297]. — L. még KemÖn. 82, 144, 147–8, 153, 157, 278; SKr 318; TML I, 360–1, VI, 15, VIII, 33.

Szk: *határigazító ~. 1664:* Az fejedelem követjét igen várja az vezér, meg akarván érteni, mi kivánsága leszen az országnak, az után bocsátja az határ igazító commissariust; el is küldi ő nagysága nem sokára [TML III, 316 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *provinciális ~. 1704:* holnap Török Zsigmond uramat elküldenék provinciális commissariusnak, hanem írna a generál baron Tige-nek^{a} hogy véle correspondeáljon [WIN, I, 295. — ^{a}Császári ezredes]. *1763:* (Bethlen Miklós) provincialis commissarius, actualis intimus consiliarius, Fogaras földje főkapitánya [RettE 149]. — L. még i.h. 269.

2. kormányzati, városi, vármegyei v. széki biztos; comisar al guvernului/orașului/județului/scaunului; Regierungs/städtischer/Kreis- od. Stuhlkommissar. *1588:* eo kgme Biro vram, Mennel hamareb lehet hozasson ez Commisariusokra Parancholatot, hogy Mennyenek Nemetibe ... Mert ... az Commissariusok chak az Mandatumot varnak es az occasiot, ottan hozza Niulnak [Kv; TanJk 1/1. 84]. *1605:* az bizonsagot még vallattuk es Relatoriaban peczet alat Maros Zerdaba uittwk az Co(m)missarius Vrak elejbe [UszT 19/51]. *1677:* A' Partiumbéli Vármegyék-is ... bizonyos Commissariusok által, dézmájok dolgából arenda fizetésre rendeltessenek ... mellyeknek meg-visgálására az Országnak Gyülése nélkül-is vigore praesentis articuli Commissariusokat exmittálhassanak [AC 75], *1702:* (A) Commissariusok ... magok v(á)r(me)gjejéből és Székiből valo munkásokat őszve gyüjtve és vélek egjütt ... járjanak [UszLt IX. 77. 44 gub.]. *1765:* Tóth váradgyai Kornis Gábor Uram ... tavally Fő Biroságra promoveáltaték ... nem mindenkor egy Commissariust küldött a katonákkal hanem variálta a Commissariusokot, ugy hallottam pedig hogy ingyen nem igen szokta volt a Commissariusokat surrogalni [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 47]. *1769:* ha holl egj Háznal ... tóbben is le betegednenek, az illyen törtenetekb(en) az közelebb találtathato Dullonak vagj Commissariusnak töstént a Falus Birak es Eskuttek meg jelenteni, el ne mulassák [UszLt XIII. 97]. *1770:* a Ttes Ne(me)s Vár megye Táblájától exmittált Commissarius vrak, az ide valo Királyfalvi Malmot meg nézték [Királyfva KK; JHb LXVII/104]. *1830:* Kováts Sándor mpa Nemes Torda v(á)r(me)gye M Bogathy Járása R Co(mmi)ssariussa [Nagyikland TA; TLt Közig.ir. 1748]. *1832:* A' Felséges K: I: Tanáts által kirendelt Comisarius Urakkal ... és ... a' Föld mérő urakkal edgyütt Bőgöznek Zetelakával per alatt lévő Havasbéli Differentialis helyin kilentz napig ültünk [Bögöz U; IB. Nagy Márton ub vall.]. — L. még CC 51; RettE 365, 426; TML III, 349, V, 436; WIN I, 641, 657.

Szk: *divizor ~* osztoztató biztos. *1771:* Egy néhány napok alatt kellett volna minket Divisor Commissariusokat, interteneálni a Lugosi Résznek [Fejér m.; DobLev. II/428. 30a] ✱ *éléshajtó ~. 1690 k.:* midőn a Hommobriens (!) Fejedelem(ne)k edgj Companiaja le szallott volna Gerlara, sem Buza, sem Liszt, sem Bor nem leven, irtam s kertem élés hajto Commissarius Uramekat, hogj odais Élést hajtassanak az Élés hajto Commissariusok edgj veka Buzat, edgj Hordo Bort, sem edgj veka Zabott nem küldőttenek [UtI] ✱ *exekútor ~* végrehajtó biztos. *1765:* némellykor két executor katonát,

némelykor hármat, néha negyet, ötött söt néha még hatotis Exmittált edgyütt az helységekre egy egy Executor Commissariussal [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 154] | Hogy az Executionak kegyetlenségit kőnnyebbíthessük, az Executor Commissariusnak discretizáltunk száma nélkül, vgy mint pénzt, két, harom márjást egy egy napi elébb mozdulásokért igen sokszor adtunk ... süvegnek való drága Bárány börtis Discretioban, vajat, s egyebet vont tsält töllünk [Szeszcsor H; i.h. 256] ✱ *kárbecsülő* ~ kárbecslő. *1785:* senki a meg lett károkra (: a szegény károsokon kivül :) nem hajt, párt fogonk egy felöl se jö tsak mondják hogy kár ki keresö s betsüllö com(m)issáriusok jönek, de még se érkeznek [BK. Bara Ferenc lev.] ✱ *konfrontátor* ~ kb. adókivető-ellenőrző biztos. *1765:* Confrontator Commissarius uraimék ezeket szóval nem kérték, de vgy viselték eö kegyelmekis magokot, hogy a bolondis által látta volna, hogy ajándékott kivánnak [Szeszcsor H; Eszt-Mk Vall. 257]. *1781:* az adot iro, vagy Confrontator Commissariusok ... Midön az Adámosi adozo Nepnek Adoját felirták ... igen durván, mintha részegek lettek volna, szörnyü káromkadásokkal és szitkokkal aggrediálták, külön, külön a népet? [Ádámos KK; Pk 7] ✱ *magazinális/magazini* ~ raktárnok. *1688:* Volt rettenetes bajom az németekkel, mivel az m(agazini) commissariusok az borok felé sem jöttek, nem volt semmi dependentiájok az magyar commissariusoktól; az prófont-mesterek, forierek, köznémetek kóstolták, itták szörnyen [SzZs 515]. *1717:* Oláh Bogáti ember volt a Magazinalis Comissarius. ide tegnap hoszta a czédulát. Bocsárdra 20 kóból az magazinalis buza. melyból az Ur részire szakad huszon hetedfel veka [Búzásbocsárd AF; BfR] ✱ *okulátor* ~ szemlét végző biztos. *1764:* Meghivattattam ezen Tekintetes Magistratus eleiben, itten impetralando oculátor 's Reambulator Commissariusak exmissiojak végett béadando Memorialisnak meghalgatására [Torda; TJkT V. 231]. *1795:* eö Nsagának ellenire nintsen sőt akarja hogy erre rendelendő oculator Commissarius vrak ki jövén oculálják, a Malomnak statussát, situssát, viz eszközeit, s gattya állapottyát [Ádámos KK; JHb XIX/49] ✱ *osztoztató* ~. *1594:* Hogy ez el mult nyaron az keöztwk valo oztozaskort az az mely Zaz fntot iteltek volt az vrúnk Eó Ngatol keöztwnk valo oztoztatasra bochattatott Commissariusok[a] ... azt az Zaz fntot az en Sogorom More Sigmond ennekem ... meg atta es teriteötte az oztoztato Commissarius vrainknak iteletek zerint [Abrudbánya AF; Törzs. — [a]Köv. a nevek fels.] ✱ *stációbéli/stacionális* ~ kb. a helyőrség polgári biztosa. *1691:* Azon Statiobéli Commissáriusok által informáltatván az Victuálekbéli fogjatkozásokrol az Administráns Tiszteket és Commissariusokat szoros keménységgel és érdemlő büntetésselis kénszeritse az azon státiob(an) rendelt minden féle elésnek idejen korán valo administraltatasara [Kv; Törzs Militia-főinsp-i ut.]. *1737:* Egy Onodi Mihály nevű nemes ember ... az el mult télen az ott inquartirizált Militia mellett Stationális Com(m)issarius(na)k subordináltatott volt [Vh; Ks 83]. *1783:* a Torotzkai Birák magokat opponálván ... administralni tellyességgel nem akarják[a] ... Mely(ne)k hijjánosságáért a stationalis Commissarius Medve János Vramtol szüntelen Zaklattatom [Torda; TLev. 15/6 Nagy István processualis sz(olga) Biro kezével. — [a]A rájuk kirótt adót].

3. kb. hadbiztos; intendent militar; Militärintendant. *1657:* Az ide elöbb nevezett Páris Pál is ... mintegy commissariusok vala az oláh hadaknak [KemÖn. 47]. *1705:* engem behívatván az úr ... mondá, hogy ők a generállal ... valakit akarnának az armada eleibe küldeni commissariusnak Havasalfölde felé, aki salagvárdákat osztogattatna és az ország javáról gondolkodnék és provideálna addig, amíg az úr a generállal együtt eleibe mennének az armadának [WIN I, 582].

4. kb. városi céhellenőr/biztos; comisar de breaslă; städtischer Zunftkommissar/kontrolleur. *1813:* a Czéh magának Czéh Mestert etzer is a Commissáriusok hírek nélkül ne válasszon [Kv; FésCJk 83]. *1828:* Junius 7én a Fazakas Czéhnek gyűlése tartatván, ottan délutánni 4 orakor mint azon Czéhnak Commissariussa magam is meg jelentem az holott is mind az elött mind akkor minémű rendetlenségeket vettem észre, orvoslás végett a Tktes Mgtusnak a következendőkben bátorkodom fel fedezni ... Bányai Mózes mp Fazakas Czéh Commissariussa [Dés; DLt 581]. *1841:* Ferentzi Jóseff mp. magistratualis assessor és céh commissariussa [Dés; DFaz. 40].

5. leánykérő vőfély; cavaler de onoare din partea mirelui; freiender/werbender Brautführer. *1675:* September 13. Reggeli kőnyörges uta(n) kültem Miskolci Judith kerni T. Tolnai Istva(n) kedves sogor Uramat, es T. ormandi Istva(n) Uramat Kglmes Fejedelmünk Udvari Praedikatorat, eö Nagok mellettem irott levelével. Commissariusunk volt Vajna Laszlo Etek fogo ... Estve kéz fogasunkis lőtt [PatN 12b].

6. *tréf* komondor; dulău; Komondor. *XVIII. sz. eleje:* Ugy Szoktak mondani, a mely lonak csak egy lába Szál, magadnak már azt meg tarthad (!); ha kétt lába Szál baratodnak el adhatod; Az mely lonok harom laba Szál, ad elenségednek bár: ha négy lábával Szál ä fen meg irt Commissariusoknak való [JHb 17/10 lótartási ut.].

komisszáriusi 1. biztosi; de comisar; kommissarisch. *1710:* Teleki Mihály maga kezdé Bethlen Miklóst jártatni, hogy tegye le ellene való nehézségit, s megbékélvén vele, álljon belé az ország részíről a commissáriusi hivatalban[a] [CsH 211. — [a]1688-ra von. feljegyzés]. *1797:* az Hadi comissariusi hivatalt Ünnep napokon-is ... Kötelességemet folytatni meg nem szűnöm [Szászerked K; BálLt 1].

2. a komisszáriust illető; folosit de comisar, referitor la comisar; den Kommissar betreffend. *1710:* Fogarasban létünkben a császár bellicus commissáriusa, Komornyik Pál odajöve, a militia quártélya iránt való dispositióról hogy az urakkal tractáljon. Most a parasztember is jobban tudja azokat a commissáriusi terminusokot, mint akkor magok a tanácsurak, mikor Komornyik Pál irásban adná, mennyi orális, mennyi equilis, mennyi vacáns portió kívántatik [CsH 211].

komisszáriuskodik biztosi tisztségben működik; a funcţiona ca comisar; als Kommissar tätig sein. *1657:* tizenöt esztendőben járó koromban hadtam el az scholát ... Egykor fejérvári pestis miatt hazavivén, circiter fertály esztendeig vacáltam, másszor betegségem miatt; s azonban az atyám székelységre commissariuskodván, akkor is mulattam el fertály esztendőt [KemÖn. 37]. *1689:* mikor ... Petrityevit Horvat Miklos Uram ... az

Szász Medgyesen quártelyozo Német Császár eo Felsége vitézi mellett Commissáriuskodnék ... rá ment [Káposztássztmiklós MT; SLt AF. 19]. *1702:* A die Augusti Tőrök Sigmond Attyánkfia Commissiarüskodgjék, usq(ue) ad 15. Septembr(is), akkor Jánosfalvi Janos Attyánkfia 15. 7bris bé álván, usq(ue) ad 15 8bris continuuskodgjék, és ismét váltsa ki Tőrök Sigmond Attyánkfia, s continuálkodgjék egy holnapig, et sic per consequens folytassák hivatallyokat egj egj holnapig, és vgj váltsák ki egjmást [UszLt IX. 77. 47 gub.]. *1791:* János ... a' Szilágyba Házasodott, ott Commissariuskodott mind addig mig a' Hadakozásnak vége lett [Kv; BetLt 1 id. Bálint János lev.].

komisszáriusság 1. biztosi/komisszáriusi tisztség; funcţia de comisar; Amt/Würde des Kommissars. *1595:* Czakor Peter (: miert hogy Stephanus Cassoúiús ö fge Papya Colicaban igen el nehezedek :) az Com(m)issariússagot ... ide hagya [Kv; Szám. 6/XVIIa. 54 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1665:* Ha szintén egyik sem érkezik is el az commissarius urak közzül, Kegyelmed igyekezze Szamosújvárból kivitetni késedelem nélkül az németeket, mely hogy meg lehessen, csak titkoson más deák levelet irasson urunk az commissariusnak, az Kegyelmed nevét inserálván bele az comissariusságra [TML III, 408 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. *1765:* Okos Trifuj ... egy Roka bőrt adott volt Kornis Gábor Uramnak az Executorságért, s ugy consequalták volna mind ketten a Commissariusságot, s Executorságot [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 48]. *1778:* Ab Anno 1764 Rectificator Commissariusságot viseltem, és mostis azon hivatalban vagyok [Telegdi-Bacon Hsz; Borb. II. T. Baczoni Boda Márton nyil.]. *1821:* a Stationalis Commissariusság éppen az a Hivatal, amelyben valo vissza élés, az adozo kőz népnek naponkéntis felettébb Szemben tünö tereh [Szászrégen; TLt Praes.ir. 65/827-hez gr. Bethlen Imre főispán aláírásával].

2. biztosi/kommisszáriusi fennhatóság; autoritate de comisar; kommissarische Obergewalt. *1688:* ezeket hatalmasul az Kovats Istvan Commissariussaga alat levo Nemetek tselekedtek [Kv; UtI]. *1769:* A Mts K. Gubernium tőbszöri kemény Commissioja szerént az Utak meg csináltatását itten Nemes Székünkben kegyl(te)k Commissariussága alá tettük volt [UszLt XIII. 97].

3. biztosi/komisszáriusi tisztségviselés ideje; timpul cît un comisar se află în funcţie; Amtsperiode als Kommissar. *1792:* melj limitatio volt a Titt. Sebesi Miklos, Pálffi Dénes, és Pakut Sigmond Urak Commisariusságok alatt [Usz; Borb. II Agillis Stephanus Pásint ex M.Sákod (47) vall.].

4. komisszáriuskodás; îndeplinirea funcţiei de comisar; Tätigkeit als Kommissar. *1710 k.:* az egész bibliát ifjantan minden esztendőben egyszer általolvastam ... sem út, sem vadászat, sem tábor azt el nem bontotta, hanem osztán a német üdőbéli sok deputatio, comissariusság, tanács és egyéb szörnyű gond és elvonattatások [BÖn. 505].

komisszárius-társ biztostárs; camaradul unui comisar cu funcţie identică; Kommissargefährte/genosse. *1662:* Kassa városának az hét vármegyékkel ... a fejedelem birodalma s keze alá való engedtetése ... Törös János s a több commissárius társai által nagy solennitással végbenment vala [SKr 286].

komisszió 1. parancsolat; poruncă; Verordnung, Befehl. *1570:* Kalmar Janos ... Megh emlekeztette az Byrakat rolla hogy Eö erthe eleb teorwenybe, Thorozkai gergelt az 18 forintrol, es ... az Byrak Commissioiabol wőtte Kalmar Janos az ő tyzen nyoltz forintyat mint torwenybe el erteth [Kv; TJk III/2. 145]. *1665:* Az melj Ilosva[a] nevű falut kgd bir ... Fiscalis Joszagh ... parantsollyuk Kgld(ne)k, ez Commissionkat vévén producallja mîngjart igasságát és Ahoz valo jussat Fejervari Captalanok elöt [WassLt fej. — [a]SzD]. *1671:* Ugi adatik ertesünkre Dés es Sibo közot valo Szinnje[a] nevű Faluhoz Radak Laszlo defectussan mas verek nem talalkozanak minekokaert poroncsolljuk keglsen azon Radak Laszlo defectussan Publicaltatni az orszagnak arrol valo constitutioja szerent el ne mulassa hova hamaréb hűséged Comissionkott veven [BLt 9 a fej. Szentiváni Sámuel fisc. dir-hoz. — [a]SzD]. *1697:* Commissionkat vévén, ejjel nappal az Szekereket p(ro)movállják Szász városhoz [UszLt IX. 76. 32 gub.]. *1709:* Az eö Felsége Militiaja számára kivántato Bor pénznek potlására bizonjos summa Ezer forintokat kelletvén repartialnunk; ezen summábol háromlott Kolosvár várossára Rf. 100 vevén azért Co(mm)issionkat minden késedelemnelkül eze(n) 100 Rénens forintokat kgltek igasságosan subrepartiallja [Kv; KvLt 1/197b]. *1763:* attan talállám az Mgos Regium Gubernium igen kemény Camisioját [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]. *1782:* Mlgs Groff Uram eő Ngátol nints parantsolatam, azért nem bátorkadom mert méltán réám harinhatni Commissio nélkült ha tselekednem [Baca SzD; GyL. Molnár György lev.].

Szk: *királyi ~. 1785:* A királyi Com(m)issionak eddig semmi jo gyümöltse nem láttatik [BK. Bara Ferenc lev.].

2. rendelet, utasítás; dispoziţie; Anordnung, Order. *1599:* Jllien dologbul ideztettem megh Kerezthuri Christoph vramat eo kegmit ... Commissiora [Dés; Eszt-Mk]. *1607:* Hozak mi nekunk kapitan vram az Keged commiss(io)jat meljben poroncziol Kegd mi nekunk[a] ... hogj el menneonk ... es az kiket mi elonkbe hinanak azoknak ... vallasokot be venneók [BLt 3. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1619:* Mw Nylas Gaspar es Junck Andras hwttös ozto Bjrak leue(n) colosuarath mentwnk az praefectus Filstich Leörincz Vram Commissioja zerént az Kwlseö Farkas vczaban lako Zabo Mihalj hazahoz a vegre hogy ... az Zabo Mihalj Aruaj keözött ... mj ezeknek Attjaj dualitassat varos teorueni zerint excidalnúk [Kv; RDL I. 107 Andr. Junck kezével]. *1675/1688 u.* Minden nevel nevezendö itt valo joszagomb(an) levö iövedelmeket ... szorgalmatoson fel circaly, es az honnet mit be kel szolgaltatni, azt fel szedven, azokrol igaz registromot tarcz, igazan fel irasd, senkinek semmit Commissiom hirem s akaratom ellen, ne agy [Borb. I Petki János ut. csíkcsicsai jb-birájához]. *1744:* Hallottam ... Bölöni Szabo Mihálytol, hogy eok az elött valo Szék napján öszve esküttenek, hogy Semmiképpen ā Connumeratiot ne amplectállyák, mig vjjab Commissiojok nem érkezik [Bölön Hsz; INyR Toko András (60) ns vall.]. *1796:* Levelébe pedig azt irta vala hogy Natságod 4 kupa aszszu szölö Bort is ígért de minthogy a Comisioba nem volt azt nem adhattam [Szilágycsch; IB. Fogarasi István lev.]. *1817:* minden obvenialando Proventus ... az Allodialis perceptor vagy város Gazdája kezében menyen, ki is kevesebb

Summákig a' fö Biro, nevezetesebb Summáig pedig csak a' Magistratus Commissioja mellett erogálhat [Szu; UszLt VIII. 68]. *1837:* itten küldök ègy Commissiott olvasd meg mit tart [Tordátfva U; Pf Marton Ferenc lev.].

3. megbízás/hagyás; însărcinare, comision; Auftrag. *1599:* az en zegeny Vramat Rhadak Andrasth az eo kegme Christoff Vram Alparethi[a] Jobbagy ... eó kegme Christoff Vram Co(m)missioiabol eoltyk megh [Dés; Eszt-Mk. — [a]SzD]. *1604:* mikor ... niresbe(n) valo kosarunkat marhanknak megh akartuk uolna nagitanj ... az Farkas lakj Attiankfiaj marhaioknak kosara feleoll rank wtenek, nemw gonozul teueo emberek ... egj Attiankfiat Farczadj Czeriak Ferenczet le uerek, taglak vagdalak ... holt eleuenen hagiua(n) giano mellett azt mongiuk ... hogy Farkas laka falua Commissioiabul czelekettek raitunk [UszT 18/73–4]. *1621:* Tanacz Commissiojabol az Mester also hazaba(n) akarua(n) wueg ablakokat Czinaltatni, az ramak reghy rozzak uoltak foldozgatta meg ... Aztalos Lukaczj [Kv; Szám. 15b/IV. 26]. *1638:* az Beczivlletes Tanaczi Commissioiabul, es p(rae)fectus Henzler Benedek rendelesibeol, mentwnk, kwlseo szena uczaban, az vyhely Koczis Jánosné Jlona Azzoni Instantiáiára [Kv; RDI. I. 114].

4. bizottság; comisie; Kommission, Ausschuß. *1702:* De mikor szinte végső pusztulásunkra fel fegyverkeztenek volna ottan érkezett az Méltoságos Commissio, ki által az Isten szándékok meg gátolta és minket ... még meg tartott [Torockó; TLev. 4/2. 1b]. *1770:* tavaly az Commissio itt valo meg fordulasakor a' protestatio ... a Commissarius Urak elött meg volt [Berekeresztúr MT; BetLt 7]. *1794:* a' Tiszt. Papoknak ... Reflexioik is fel olvastatván, a' dolognak jo moddal valo meg fontolása utan hellyesnek itéltetett, hogy a' Consistorium által rendeltessék egy Commissio ... a Commissio ... készitene egy más Planumot ... A mellynek is ki dolgozására a' Mlgos Fö Insp. Curátor b. Kemény Samuel Ur Praesidiuma alatt ... [a]Atyánkfiai ö Kgylmek rendeltettenek [Kv; SRE 310–1. — [a]Előtte nyolc név fels.]. *1815:* Kinyilatkoztatása a' Metakra nézve sem a' Mlgs Comissio Töröködésének sem az Igazságnak meg nem felel [F.gezés AF; Told. 30]. *1818:* a' Commissio Udvarhelly Várossába tőbb Curiákot álitat legyen meg, ... és nem tsak az azt biro, és abban lako nemeseket tette minden tere hordozástol menté, hanem az ott Szállásolo kereskedőkőt, kortsmárlokot, s másokot is [UszLt 8/68]. *1832:* azt aki izgagát nem akar keresni általol láthottya hogy a sok rendbeli Commissio oda ingyen ki nem ment [Görgény MT; Born. XVb.].

Szk: *határosztoztató ~. 1843:* A Gergelyfái Határ osztoztato Comissio itéletének meg hitelesitett mássa [Szentbenedek AF; DobLev. V/1244].

5. kb. járandóság; retribuţie în natură; Gehalt, Bezüge. *1783:* Árkoson comoraló egy ideig, de most újra desertált senior Szabó András gyalog katona, ugyan Árkoson lakó Göntz Mihály gyalog katonától in absentia, midőn sem maga, sem felesége odahaza nem volna, ellopta egy commisióból való mundurnadrágát és egy pár topánkáját [Árkos Hsz; RSzF 287].

Szk: *kenyérbéli ~. 1818:* A Tiszai Hojokázok Esztendei Szolgálottyok egy Tereh gabonának Fel huzása ... mivel a Dominiumnak nem terem annyi gabonája, hogy abbol a Szolgálo Emberekre tenni kelleto vagy Kenyérbéli Com(mis)sio ki tellyék [H; Ks 112 Vegyes ir.].

6. parancsnok; comandant; Befehlshaber, Kommandant. *1704:* Olyan hír is jött, hogy ma is jött volna levél Bécsből ... Mondják, hogy írták volna, hogy a Commissiónak, úgymint gróf Seaunak egy tizennégy esztendős fia odafel megholt volna [WIn I, 296]. — L. még i.h. 511.

komisszionális szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ akta* rendelet; ordin; kommissarische Verordnung. *1806:* egy más szakaszos téka, melyben az 1791ttól fogva valo Currens Comissionális acták tartatnak usq(ue) 1793 [Szu; UszLt XII. 87] ✱ *~ parancsolat* 'ua.; idem'. *1711:* D: Sz: Martoni Balogh Sigmond Uramtol ... Gjöröffi Borbara Aszszony eö Naga aszt kerdetj hogj ... Erdélly Fö Generalis Commendáns Staanvil (!) uram eö Excelentiaja Commissionalis Poronczolattyanak akare Engedelmeskedni avagy nem, es ... azon Bonumokban, intromittallya, avagy intromittaltattyae [Kük.; Ks].

komisszióné parancsnokné; soţia comandantului; Frau des Kommandanten. *1704:* Ugyan holnap Borbála napja lévén ... maga Graven pedig a Comissiónénál leszen ebéden, minthogy az is Borbála [WIN I, 297]. — L. még i.h. 84.

komisszió-szerzés megbízólevél-szerzés; obţinerea autorizaţiei; Verschaffung/Erwerbung von Ermächtigung. *1615/1616:* ben vagyon most az feiedelem Colosuarat az varosban, és ha kgmetek reggel vele be megyen, jo alkalmatossaga vagyon az Soo felöl az Com(m)issio szerzesben [Kv; RDL I. 100 Em. Nagy Bikfaluiensis elöbb kolozsi préd. Balázsfváról].

komisszus bűnös, vétkes; vinovat; schuldig, sündig. *1812:* az allperesek Büntetés alá Jöhötnök é mint Commissusok, vagy nem? [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 16].

komitás 1. tanterem; clasă, sală de lecţii; Schulzimmer. *1584:* Az eskolaba az eoreg Comytasba hogy Az fondamentomat hozzw dezkawal meg zegeztek veottem 1100 Leczeget tezen f l d 56 ... Hozattam 4 zeker Agiagot hogy Az eskolaban az nagiob Comitasban az Kemenczet ... meg foldoztotak. atta(m) Zekeres Mihalnak teolle f — d.24 ... Esmeg az eskolaba az Comitasban a hol az gyermekek wlnek Chinaltatam 18 Lantornat attam teolle f. 1 [Kv; Szám. 3/XV. 10–1].

2. *1653:* 1604 esztendőben die 21 januarii Angalitszüz napján a kastélyban laktunkban vittem haza az én feleségemet Rósás Ersébetet. Ott volt a menyegző a kissebbik comitásban[a] a ki barátok sütőháza volt régen, de azután ott kinozták meg a foglyokat, a ki halálra való volt [ETA I, 92 NSz. — [a]A szöveggondozó Mikó Imre lapalji jegyzete: A székelyeknél ma (1854 k.) is comitásnak mondatik minden olyas lakrész vagy hajlékocska, hol egy család vagy bár egyes lakó is megfér].

komitátus kiséret; însoţire; Begleitung. *1734:* az Urfiak ... a Collegiumban voltanak, aszt tudom hógj tisztességes Grofi asztaluk volt, és tisztességes szolgai Comitatussal voltanak az emlitett Urfiak [Kv; TKI Fr. Bányai (35) civ. vall.].

komitiva 1. kíséret; însoţire; Begleitung, Geleit. *1657:* (A kapitány) kisirésnek színe alatt négy lovas német rajterrel vezettete szinte Thessen nevű városig Slésiában, holott tanálám az fejedelemasszonyt az véle lévő comitivával és magyar urakkal [KemÖn. 61]. *1662:* Nagyari Benedek, a prédikátor ... a várbéli prédikátorral, Kállai Andrással kocsiba fogatván, Barcsai Ákos látogatására és köszöntésére mennek, kiket Barcsai szívesen látott és fogadott ... Kik midőn Adorjánig Barcsai udvarával, comitivájával jönnének ... az prédikátorok ... az Barcsai udvarátul hátramaradtak vala [SKr 567]. — L. még i.h. 151, 274.

2. kísérő (személy); însoţitor; Begleiter. *1705:* circiter harminc lovas német vala vélek comitivák [WIN I, 651]. — L. még i.h. 447.

komittál 1. (meg)parancsol, (el)rendel; a ordona; verordnen. *1592:* kybeol ... Chyakany Balasne Commissiora keres, En azbol az En Iobagiomnak semmit ne(m) commitalta(m), de dato sed Non Concesso, ha zinte Commitaltam volnais de az En Iobagiom ... az Eo Zenayat el nem hozta, hane(m) hozta az Eo maga zenayat el [UszT]. *1600:* Az Teozelesreis eo kgmek viseltessenek gondott es minden fertalyokban leweo Capitanoknak committaliak hogy zorgalmatoson legyen az vigyazas [Kv; TanJk I/1. 375]. *1722:* szükségesnek is itilte ă Gubernium ă Verebek fogyatása felöl minden Vármegyekre és Székekre committalni ... hogy minden Gazda ember 50. vereb fôt tartozzek be adni [Ks 83 gub.]. *1744:* ă Mlgs Reg Gubernium ă Miklosvár széki kösségtöl sok izben molestaltatván ... committalt volt Háromszék(ne)k, hogy ă Szegénység ereje felett ne terheltessek, hanem igaz proportio szerent imponaltassek nekiek az adozas [Hsz; INyR]. *1769:* Committallyuk kegyelmetek(ne)k ... hogy ... ide Ns Udvarhelly székbe szarvas Marhát bé botsáttani ... nem szabad Mint hogy Isten Itiletéböl a Marha dög el kezdet Nagyon Terjedni [UszLt XIII. 97]. *1780:* committalt ò Felsége arrolis, hogy a mely Jobbagyok Földes Urak(na)k parantsolattyat nem fogadgyak es a Jobbagyi szolgalatot nem akarjak praestalni, a Tiszt Urak palczazassal és tömleczezésselis adigalyak [Bözödújfalu U; Pl]. *1828:* A' mi sajnosabb azt se tudhatom mi modon informáltatott a Mlgs Ur, az Uj Plenipotentiarius Urnak miket Committalt légyen, hogy minden nap ujabb ujabb praetensiokkal mortificaltatom [Martonfva Hsz; BetLt 1]. — L. még TML III, 543, IV, 249, V, 558; WIN I, 617.

2. elkövet (vmilyen tettet); a săvîrşi/comite (un fapt); verüben. *1614:* Daroczj Janosnenak Karolyi Catha Aszszonak, azokert az vetkes czelekedetiert, hogy ... hütös Uran küvül egyebekkel adúlteriomot committalt volt, Gr(ati)a és kegyelmi Levelünket adtuk volt [PLPr 1612–15 fej.]. *1672:* Ugy láczik hogy Stenczel Andras Viski Pállal valo dolgaban az Kömali szölö véget vér arulast committált, azert ... Az Actrix világoson reportállya hogy eladás és arulás forgot az controversus szeolcok dolgáb(an) [Kv; TJk XI/1. 215].

komittált parancsolt, rendelt; ordonat; verordnet. *1664:* Isten kegyelmességéböl, én most érkezém udvartól, expediáltatván Kegyelmetekhez az ö felsége Kegyelmetekre committált dolgoknak megértésére [TML III, 110 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz].

komittáltat parancsot/rendelkezést kibocsáttat; a da ordin; eine Verordnung erlassen lassen. *1678:* Minap is irtam vala Kgldk, committaltatna Vér György uramnak is, maradna itt képemben az várban [TML VIII, 55 ua. Naláczi Istvánhoz].

komittáltatik elrendeltetik; a fi ordonat; verordnet werden. *1744:* Kgyld Causaja mostani feriak interveniálván halasztatott czen Diaeta Törvényes Continua-(ti)ojá(na)k, vagy ha interrumpalodnék, a következendőnek eleire; kihez képest commitaltatikis hogj ... meg jelenni itilet vètelre ne posthabealja [ApLt 5 a gub. Nszböl]. *1756 k.:* Olcso léven az Marha fellyebb egy poltránál ne mérettessék az husnak fontya, 's még ma a' Familia parantsolattyábol hogj az Birák publikállyák, és mán tul observáltassanak committáltatik [Torockósztgyörgy; TLev. 9/9 2a]. *1759:* Dresan alias Szirb Szimnyion miről panaszalyon acludalt Instantiajábol Kglmed meg láthattya, nem kivánván azért a' Gubernium parte altera non audita a' dolgot terminalni, committaltatik Kgldnek hogy a' Supplicans Statussarol, és hozzája valo praetensiojárol a' Guberniumat genuine informalni el ne mulassa [Ks 18. XCII. 3 a gub. Nsz-böl]. *1762/1792:* Az Méltóságos Groff Erdéllyi Gubernátor Urhoz ... alázatos Instantiája ... Albisi Barthos Andrásnak Fiaival Joseffel, Istvánnal, és Mihállyal ... hogy a' Királyi Táblan pronunciált Nemességek irán (!) Deliberatumok kiadassék, és a' V. Tiszteknek committáltassék, hogy ököt mánuteneályak a' Nemességben [BLev. Transs. 22]. *1769:* Committaltatik azis hogy minden Faluban határ és csorda Pásztorok állittassanak [UszLt XIII/97]. *1789:* Committáltatott Perceptor Pataki Mihály Uramnak hogy ... a' mi reparatio szükséges lészen haladék nélkül vitesse véghez [Kv; SRE 263].

komjaasszony keresztkománé(ja); cumătră; (seine/ihre) Gevatterin. *1631:* Czizmadia Lörinczne Orsolia Aszony ... fassa est: Enteolemis kert Szabo Giörgj benne: Eleget igirtis ennekem, Egiszer az keözbenis utana(m) jöue erössen bedergeti vala az szerszamat s mondgja vala hogj fogja(m) megh (: en monda(m) hogj ne(m) fogom en utalatos ember :) ... Mondotta hogj bizony megh uer az Jsten, s arra azt mondotta Zabo Giörgy hogj nem uer bizony ha mind komja Aszonial, Attiafival vetkezikis mert olvasta eò az Jrasba(n) [Mv; MvLt 290. 252a]. *1637:* Borbely Giörgj azt mondotta hogi egj komja Aszonnak uagta megh az eret az homloka(n) s ki vagta volt az szemet [Mv; i.h. 291. 104b].

komjátszegi a Komjátszeg (TA) tn *-i* képzös szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Komjátszeg | Comşeşti; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Komjátszeg. **Szn.** *1684/XVIII. sz. eleje:* Komjáczegi Ersok Vallancs Andrásne [Komjátszeg TA; AbN]. *1731:* Komjaczegi Kalara Aszszany [AbN]. *1747:* Komjátszegi Miklos [Aranyosrákos TA; Borb. II Csipkés Borbara Nehai Szekely Györgj ur(am) özvegye (60) vall.]. *1803:* Komjatzegi Mihályné [uo.; i.h.].

komló 1. Humulus lupulus; hamei; Hopfen. *1478:* Item de Curru humili vulgariter Komlo denarios octo [Kv; KvLt Fasc. T nr. 55. Kiadva: JakabOkl. I, 15]. *1527:* Emi tres cubulos de tumulo sive komlo pro den. LXXX [Vh; MNy XXXI, 195]. *1591:* (Az örökség) hazna anny ődottól fogua tött uolna hat forintott mind gywmeolche komlaya [UszT]. *1592:* Veres Lenart vallia ... Eo maganak penig oli puzta zeoleje vagion, hogi komlonal, teouisnel, gaznal, egieb semmi ninch benne [Kv; TJk V/1. 304]. *1601:* Az zalad es komlo arra teze(n) f. 19/12 [Lécfva Hsz; Törzs]. *1632:* minden hazas ember fél fél keőbeől komlott tartozik be adnj az Uárban[a] [Betlen F; UC 14/38.99. — [a]Fog-ra] | Gabonas ház ... kwleőn kwleőn szakasztásokban. Edgik szakaztasaba(n) uagion egy nagy rakas komlo [Komána F; i.h. 119]. *1647:* Vagjon egj Kas komlo [Marosillye H. VLt 55/5415]. *1785:* É mellett kell szednünk minden esztendőben s. v. Seg vakarot két kupát, vad almát négy vékát. Kértek György virágot, Magyarot, Komlot [O.zsákod KK; MvÁLt Úrbéri összeírás 154.9]. *1822:* Borza Virágott Szekfü Virágott szaraztott Comlottis felesen szedessen [IB gr. Korda Anna lev. Mv-ről]. *1823–1830:* Megírtam, hogy ez a professzor a komlót mint dicsérte, midőn az oeconomicus kertben oeconomiára tartozó plántákat tanitotta, hogy annak a serfőzésben milyen nagy haszna vagyon, s azzal kereskednek is az emberek. Az igaz is, magam láttam, hogy odakünn[a] egész hold földet bevetnék komlóval az emberek, s mint itt a fuszulykát, hosszú karókra felfuttatják. Említettem Beckmannak, hogy itt[b] kenyeret sütnek vele ... kért, hogy beszéljem elé a módját neki [FogE 217–8. — [a]Németországban. [b]Erdélyben].

2. vadkomlóban gazdag terület; loc pe care creşte hamei sălbatic; Feldstück reich an wildem Hopfen | komlóföld/vetés; plantaţie de hamei; Hopfenfeld/saat. *1591:* Benczeőr Janos Kertiben Ennekemis Birodalmomis wola ... birtamis Komlot az heljben oztoroztattam ez eleötth walo eztendeokbennis, telbe Barmomatis tartottam raita [UszT]. *1597:* mulata ket kosart[a]eo maga komlaiaba(n) [i.h. 12/36. — [a]Méhet].

Hn. *1547:* duas partes terrarum arabilium, in Reethfark particulam feneti atque komlozeg [Márkosfva Hsz; SzO III, 280–1]. *1572:* Komlo hegj alat (r) [Bh; KHn 6]. *1737:* Komlo hegy oldaláb(an) (sz) [Bh; KHn 13]. *1737/1792:* In Loco Komlo kert vocato [Ormány SzD; EHA]. *1744:* Komloszeg (sz) [Kelementelke MT; EHA]. *1757:* a Komló Szerben (sz) [M.fülpös MT; EHA]. *1768:* A Komlo Erge mellett (sz) [Sarmaság Sz; EHA]. *1792:* A Komlo hegy alat (ke) [Bh; KHn 20].

Aligha lehet korai XVI. századi adalékokban a komló konyhakerti termesztésére és igy komlóvetésre gondolni.

komlóhordó komlóhordásra való; de transportat hamei; zum Hopfentragen benützt/bestimmt. *1725:* Komlo Hordo és szűrő 4 Kosárért d 60 [Kv; Szám. 54/I. 9].

komlónyaláb komlóköteg; un mănunchi de hamei; Hopfenbündel. *1746:* Régi Komló Nyaláb [Borsa K; Told. 49].

komlóostor ? komlókaró; araci de hamei, par de legat hameiul; Hopfenpfahl. *1591:* Benczeör Janos Kertiben Ennekemis Birodalmomis wola ... birtamis Komlot az heljben oztoroztattam ez eleötth walo eztendeökbennis, telbe Barmomatis tartottam raita ... ez al peres penig az meg Neuezeöth eöreöksegre rea ment es Komlo oztoromotth az Kertbeöl ki hanta hatalmaúal, Kiert minden Komlo oztorom ki haniasaert hatalmon zolok hozza erette [UszT].

komlós 1. *mn* **1.** (eredetileg) vad komlóban gazdag; (iniţial) loc pe care creşte hamei sălbatic; (ursprünglich) reich an wildem Hopfen. **Hn.** *1367:* super idem Komlosberch | ad quendam montem Komlosberche [Dés]. *1600:* Az Feier Nikonak a kett felit az Komlos wezigh [Farkaslaka U]. *1602:* Komlos Veolgyben Valo feóld [Ábránfva U]. *1603:* Komlos kert felett (sz) [Kecsetkisfalud U]. *1604:* Komlos kert neuy Eoreokseg [Bencéd U]. *1647:* Komlos Ret Loka [Vécke U]. *1671:* Az komlos szigetbe(n) egi ret [Kóród KK]. *1679:* Komlós patakb(an) (sz) [Szováta MT]. *1685:* Kis Kövesd nevű helybe(n) a' Komlós Kúton alóll vagjo(n) egj darabocska Puszta tó hely [Désakna]. *1693:* Komlos vapáb(an) (sz) [Énlaka U]. *1714:* Az komlos kerten alol (sz) [Lengyelfva U]. *1744:* Komlos lokán (sz) [Vécke U]. *1754/1766:* Komlos kert (k) [Hilib Hsz]. *1759:* A Komlos rét véginél (sz) [Lázárfva Cs]. *1773:* A Komlos kút oldaláb(an) (sz). A Komlos Kutnál (sz) [Szárhegy Cs] | A Komlos patak fejében (sz) [Gyszm] | a Komlos kertben a Simon István kerte végin (sz) [Csomafva Cs]. *1781:* A Komlos Kertre járo földek kőzett [Kányád U] | Komlos Völgyben (sz) [Gagy U]. *1797:* Komlos kertbe (sz) [Kőrispatak U] | ã Komlos Domb [Désakna] | Kumlos Bükben (sz) [Rava U]. *XVIII sz. v.:* a' Komlóskert (k) [Ozsdola Hsz]. *1805:* A' Komlos Tővis n.h. (e) [Szkr]. *1808:* A Komlos Kertben (sz) [Köpec Hsz]. *1815:* a Komlos Kert nevű heljen [Kibéd MT]. *1818:* a Komlos tetőn nevezetű bokros hely [M.szovát K].

2. komlóval ízesített; care conţine (şi) hamei, cu hamei; mit Hopfen gewürzt. **Szk:** ~ *cipó. 1765:* Borbandon lako Sárdi Samuka járt a mu (!) plágánkon az Executorokkal két esztendeig ... eőtett, s lovát étellel ingyen kellett interteneálnunk még pedig Benedekből[a] mindenkor vagy fejér kenyeret, vagy komlós czipót kelletett hoznunk az eö számára [Karkó AF; Eszt-Mk Vall. 244. — [a]A tőszomszédos Borosbenedekről]. *1855:* Az ebéd koronája a hófehér komlós cipó, a háziasszony sok szép erényeinek főbbike. Buza szemelés, mosás, száritás, örlés, liszthütés, szitálás, czők verés minden időben az ő szeme előtt és közre munkálásával történik [ÚjfE 178]. ✱ ~ *kenyér. 1823–1830:* Ezen levelemre Nagy Dániel más levelet indított Kebeléből[a] decembernek 24-ik napjáról ... Ír a komlós kenyér készítése módjáról [FogE 219. — [a]Kebeléről (MT) Göttingába] ✱ ~ *korpa. 1697:* Szál(l)ot(t)am az profont házhoz sok komlós korpa közi [AIN 145]. *1717:* Komlos korpat, és edgy korso olajat küldőttem [Darlac KK; Ks 96 Fogarasi Péter lev.]. *1788:* Komlos korpát szárasztó Tábla Etel fogo Tábla [Mv; TSb 47] ✱ ~ *tészta. 1823–1830:* azt írja, hogy komlós korpát komlós tészta nélkül nem tudnak csinálni, nem tudtam tehát megfogni, hogy a legelső komlós tésztát hol lehetne kapni [FogE 218] ✱ ~ *virics. 1680:* Serfőző Ház ... vagyon egy szűrő, mellyen az komlos viricset szokták által szűrni [A.porumbák F; ÁLt Inv. 35].

3. komlóhordó/tartó; pentru/de păstrat hamei; zum Hopfentragen/aufbewahren geeignet/bestimmt. *1816*

Egy rongyos Komlos Kas [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

4. ? **Szn.** *1589:* Komlos Anna [Dés; DLt 226].

II. *fn* (eredetileg) vadkomlóban gazdag hely; (iniţial) loc pe care creşte hamei sălbatic; (ursprünglich) Feld/Gebiet reich an wildem Hopfen. **Hn.** *1670:* adanak ... égy darab szena fűet kit also alias Kis Komlosnak hinak [Szentimre Cs]. *1681/1748:* A Komlos nevű erdő alatt (sz) [Véza AF]. *1687 k.:* vagyon égy darab berek mellyet Komlósnak hivnak [Csitsztiván MT; MMatr. 329]. *1703:* Komlos [M.szovát K]. *1722:* A' Komlosb(an) (sz) [Körös Hsz]. *1731:* Komlos felett (sz) [Damos K; KHn 43]. *1744:* Komlos oldalán (sz) [Vécke U]. *1746:* Komlos nevezetű hellyen (sz) [Szentsimon Cs]. *1750:* a Komlosb(an)[a] (sz) [Körös Hsz. — [a]Ua-ban a forrásban alább *Kamlosba* alakban is]. *1768:* A Komlos erge mellett (sz) [Sarmaság Sz]. *1814:* A' Komlos oldalába (sz). A' Komlos Gödribe (sz) [Pusztakamarás K]. *1825:* A Komlos nevű hellyen [PapolcHsz].

A cimszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

komlósd (eredetileg) vadkomlóban gazdag helyecske; (iniţial) teren/loc pe care creşte hamei sălbatic; (ursprünglich) Feldchen reich an wildem Hopfen. **Hn.** *1687:* Komlòsdon az Arok köszt (sz) [Néma SzD; EHA].

komlószárasztó komlószárító; pentru uscatul hameiului; Hopfendarr-. *1816:* Vagyon egy komló szárasztó Hijju [DLt 645 kv-i nyomt.].

komlószedés culesul/recoltatul hameiului; Hopfenpflücke/rupfen. *1681:* ezen Hatzogi Districtusb(an) levök, Makk, vad alma, vad körtvely, kökénj, gomba, komlo szedessel, s gyümölcs aszalassal is tartoz(na)k [VhU 201].

komlószűrő strecurătoare pentru hamei; Hopfenfilter/seiher. *1660:* Egy komlo szüreö [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117]. *1688:* Sütö ház ... Egy komlo szürö [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 5]. *1838:* A Ser Házhoz tartozo ... Komlo Szürü 1 [Km; KmULev. 2]. — L. még *komlóhordó* al.

komlótartó komlótároló; de păstrat hamei; Hopfen speichernd/lagernd. *1797:* egy vjj Lisztes Szuszék fedelestől ... egy Komlo tarto veszszö kas [Náznánfva MT; Berz. 4. 22. N. 22].

komma vesszö; virgulă; Beistrich, Komma. *1797:* Hogy ezen fellyebb meg irt két darabból álló Transummált és Copiázott levelek ... általunk az orriginalisokkal öszve olvastattak, és azokkal minden punctumaiban commaiban és Clausulaiban öszve hasonlittattak és corrigálván meg egyeztettek légyen, arról Fide Nostra mediante adtestalunk subscribtionk és szokott petsétünkel is megerösitvén [Borb. II].

kommandó l. kommendó

? **kommandió** parancsnokság, vezérlet; comandă; Kommandantur. *1702:* ezen commendáns Gentisch commandiója alatt elmenvén a kolozsvári militia szép készülettel ... menének ki Közép-kapun; igen szép had: rácok, lovasok és kolozsvári emberek is felesen [Kv; KvE 274 SzF]. — Vö. a *kommendó* címszóval.

kommasszáció egyesités, comasare; Vereinigung. *1828:* Nem is kiványük ... a' külömbözö Természetü Czegei és Mezöségi Ioszágok Commassatioját ... és a' Záhi Ioszág Nyilunkba tételit, nem dificultállyük, tsak hogy ezen két nyilnak szoross adjüstatioját meg kiványük hasonlo természetü Mezöségi Joszágbol [Cege SzD; WassLt].

kommasszál egyesít, egybe/összevon; a comasa; vereinigen. *1832:* ezen két portiot Commassálván, ennek hasonfele részít is meg fordittatni kérem [M.köblös SzD; RLt Pataki Mihály nyil.].

kommeálhat közlekedhet; a putea circula; verkehren können. *1591 k.:* Egyz orzagul vagyon az Romlas az zantalan vizes Ideo myat ky miat ... az orzag vta Mellyen mind az vrunk[a] Sawat Naponkint zallithatnak mind penigh Jaro keleo emberek Commealhatnanak az hegyek Rea zakadozwa(n) el vezet [Dés; DLt 233. — [a]A fej.].

kommembrum tag; membru; Mitglied. *1636:* Dobofalui Vitezlő Maroti Gyeőrgy ... nekwnk ez utan tartozo hwsegerről, es az országgal leueő egjessegereől erős Reversalist adot; Mys ennek eleőtte Assecuraltuk volt bizonyoson feleőlle, hogy ha ezt czelekedne ... eőtet ismét gratiankban vennenk, ioszágát meg adatnánk, és mint az teöb igaz hiueinket, eőteőtis országunk eggik eő rendin valo igaz Commembrümának tartanánk [SLt XLIII. 4 fej.]. *1728:* Tiszteletes Viski János Uram ... Ekklesiankba bé èrkezvén és szent functiojában bé allittatván â' Tiszteletes Consistoriumba bè-hivattatott, melynek Commembrumanak ismértetik ő kglme [Kv; SRE 157]. *1739:* ezen Nms Hazának mind Praxissa, mind Tőrvénye azt tarttya, hogj irresidentiatus Nms Ember, Residentiatus Nms Emberrel nem perelhet, hanem ha, usq(ue) ad meritum Causae et quidem, ad finalem decisionem Cautiót ád ... azért, minthogj ... nem lévén ő kglmének még eddig tudtunkra ... se ezen Nms Városb(an), sem a Nms V(á)r(me)gyéb(en) valóságos Residentiája ... hogj ő kglme a Nms Szijgyártó Czéhnek igaz Commembruma volna ... azért, p(rae)missis his rationibus, meg-kivánjuk, hogy ő kglme vsq(ue) ad flor. 200 Cautiot p(rae)stáljon [Dés; Jk 291a].

kommembrus tag; membru; Mitglied. *1745:* Ada altal Beclts Czehünk Beclts Com membrusnak Gyulai Márton Uramnak az Tkts Tanacs Penna csinalo kesit hogy az Tövire Tisztesseges ezüst Perfet csinállyon s az vegire penig egj Tisztesseges fil vájot [Kv; ÖCJk].

kommenció 1. egyezség-levél, szerződés (okirat); scrisoare de învoială, contract (act); Konventionsbrief/schreiben. *1658:* Irja Kegyelmed, édes Öcsém uram, hogy urunk ő nagysága parancsolja, hogy az szegény lelkem édes uram commentioját oda küldjem ... bizony, édes Öcsém uram el küldeném, ha tudnám hon volna [TML I, 125 Bornemisza Zsuzsánna Teleki Mihályhoz]. *1672:* Édes Bátyám uram, az Katona Mihály uram reversalisát megtanáltuk, az commentioját elküld-

tük, az ki kővári commentioja volt; az huszti másképpen volt. Immár nem tom, ha evel megelégszik-e? [TML VI, 328–9 Bornemisza Anna ua-hoz]. — L. még TML I, 126, VI, 347

2. egyezség, megállapodás, szerződés; înțelegere, învoială, contract; Vereinbarung, Vertrag. *1740:* Kivánván Stabatalis Officialis Uraimék, hogj a Conventio szerint a Serviczet meg-fizessük [Dés; Jk 528a].

3. szegődmény (járandóság); retribuție stabilită prin contract; Gehalt von Konvention/Verding. *1737:* Nms Várasunk külső Hidján(a)k eppitésére 's Consumatiojára fogadtuk meg Krasznai Pap Tamás és Dési Tót Györgj atyánkfiait ő kglmeket ... Melly hidnak ... meg eppittetésére ő kglmekis ... obligáltak magokat, és arra kőtelezték, hogj ha nem Consumálnák, el-nem végeznék azonn Hidnak tsinálását ... tehát Comentiojokat is amittálják és magok személlyekhezis hozzá nyúlhassunk [Dés; Jk 487b–8a].

4. '?' **Hn.** *1736:* Comentio nevű hellyben (k) [Sárpatak MT; EHA].

kommenda halotti tor; comînd, praznic; Leichenschmaus, Totenmahl. *1725:* miert nem hoztatok Liszte(t), mert az en Hugomnak nintse(n) mivel csinallyo(n) Commendát [Velkér K; Ks 7. XB. 12b Szamosán Iuon (40) vall.] | Petrisor Vaszilj nevű ember halalanak Commendájára ott voltam enis [uo.; i.h. Marcsinán Dumitru (33) vall.].

kommendáció ajánlás; recomandare; Empfehlung. *1619:* Másnap jött vala hozzám Csafer bék, az előtt való szolnoki bék, ki most mazul, ezen Alaj békkel. Sok szóval kérének, hogy írjak mellette Nagyságodnak, hogy Nagyságod ne szánja egy commendatoriát tőle s Nagyságodnak sokat szolgál. Offerálá magát erősen, hogy ... ő ott az végbe magát mind az szomszédsághoz s mind az szegénséghez jól viselte, s ezután is annál jobban igyekeznék viselni, ha Nagyságod commendatiójára ismét azon szolnoki békségre promoveálnák [BTN˜ 252–3]. *1630:* igeriwk azt, hogj az magunk Fejdelemsegenek ereőssitesere, Rakoczi Georgj Ur(am) promotioia ellen semmit ne(m) moucalunk ... hanem inkab io commendationk altal syncere promoucalni igiekezzwk az Rakoczi Georgj Ura(m) eö keglme Feiedelemsegere ualo promotioiat [Törzs. I. Bethlen István nyil.]. *1670:* az fejedelem ő nagysága s fejedelemasszony engemet igen érdemem felett látnak ... melyben is derék hitelemet látom s tulajdonitom Isten után Kegyelmed nagy jó akaratjának s commendatiojának azt is [TML V, 10 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz]. — L. még SKr 119; TML II, 600, IV, 581.

Szk: *~t tesz vki felől/vmiről. 1658:* papjoknak erkölcsireol, s tanittásárol jo commendatiot tésznek [UF II, 197]. *1676:* Halljuk, mi felölünk szép comme(n)datiókat tettek oda fel [TML VII, 147 Naláczi István és Székely László Teleki Mihályhoz]. *XVIII. sz. köz.:* Commoraltam harmad napig az Megye Bironál s igen jo comendatiot tőt eö kegyelme felől [F.csernáton Hsz; HSzjP Gál László (41) pp vall.].

kommendál 1. ajánl; a recomanda; empfehlen. *1588:* Az Medicus feleól kit Bornemiza Janos Commendal a' varosnak vegeztenek eo kegmek, hogy melto wolna lenny ez varosba(n) egy feó tudos Doctornak [Kv; TanJk I/1.87]. *1595:* Acz Lúkaczot ... O^c^ kmek Tanaczúl commendalak az ítúaloknak [Kv; Szám. 6/XVIIa. 121 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1618:* Juszuf csausz kiaggott és elfáradott, betegesedett az tolmácsságból ... Bizony, Kegyelmes urunk, azzal immár sem hasznot, sem tisztességet nem vallunk, ha mást valakit melléje nem szerzünk. Én most is commendálok volt egyet, egy emberséges embert ... örömest szolgálna [BTN˜ 120–1]. *1730:* Mind ket Esztendőkbeli Ratioimat ... alázatossan commendalom az Tisz. Exactoria szokot irgalmassággal és igassággal folytatando Ventilatiojara [Kv; Szám. 56/XIX. 29]. *1797:* mondgya a Fo Ispány Ur hogy Natságad per non venit Convincaltatott nem lévén Natságad reszerol szo szollo és Comendálá ő Nga hogy valakit Azon Causak(na)k folytatására ... fogadgyunk [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *XVIII. sz. v.:* én ekkor forditottam a' G. Battyániné ő Nga Processussára a' dolgot, 's erröl sokat tractaltunk, a' Békességet, valamint én, 's más okosb emberek nállamnál, magais felette commendállya [GyL. N. Solymosi Kontz József lev.]. *1818:* már most ā sok jo és meleg ūdők el telése után, mivel nagy hideg van, nem Commendálom hogy magatok utra indulljatok, s neis indulljatok [Kv; Pk 7]. ... L. még BTN˜ 141, 147, 323; ETA I, 27–8; KemÖn. 26, 94; SKr 131, 133; TML V, 94–5, 498, VI, 80, 141.

Szk: *~ja vki szolgálatját. 1629:* azután többet conferálván Szölfikár agával, ő mondá ..., hogy ő igen sok szóval commendálta a Markó uram szolgálatját [BTN˜ 316] ✱ *vkinek a gráciájába ~ vkit. 1666:* Urunknak szóló levelem, mint Kegyelmed látja, nem hosszú, relegálom Kegyelmedre, kinek gratiájába, hogy Kegyelmed mégis commendáljon, bizodalmasan kérem Kegyelmedet [TML III, 595 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1756 k.:* midőn ... a' Nsagtok szép Uri házának számos esztendőkig virágzo allapotban valo meg maradásat szivesen ohajtanok, s magunkot tovabrais a' Nságtok gratiajaban alazatoson Commendalnok vagyunk s maradunk alázatos szegény szolgai Torotzko Várossának Lakossi [Torockó; TLev. 9/9.2a].

2. beajánl/szerez vkit vhová/vkihez; a recomanda cuiva pe cineva; jn irgendwohin/jm (an)empfehlen. *1584:* az ǫregbyk ſjamath ew Nnak atham es ǫrǫk zolgawol (!) komendaltam [Komlód K; WLt Petrichevich Kozma nyil.]. *1603:* Budaky Georgy Vramnakis Ked, mondia zolgalatomat es az mely Leankatt ennekem Commendalt uala ... io Egessegbe vagion ... az Nyeluetis Jllien hamar igen megh kapta ... Him warrastis az en lyankammal egywtt tanulnak [Dés; BesztLt 65 Th. Szabo dési biró G. Frank beszt-i esküdt polgárhoz]. *1632:* sokzor az lelekeuel szitta az Aszony ezt az Giörgi Deákot mégh engemet kért vala ez az Györgi Deák hogi Commendalliam ualahova io helyre engemetis szinte ugi Szidott az Aszony hogi el akarta(m) Commendalni [Mv; MvLt 290.95a]. *1710:* Ez a Székely László nem régen jött vala be Erdélyben ... kinek az apja Teleki Mihály atyjának jószágiban tiszttartója lévén, a fiát, Székely Lászlót maga mellé vévén, a fejedelem udvarában commendálá [CsH 114]. *1756:* Irsai Vram egy Déésen Lako Igen jó Subjectumat ... tudna az Hutáhaz Commendálni [Kendilóna SzD; TKl Perlaki András Teleki Ádámhoz]. — L. még TML III, 378, V, 342.

3. házastársul ajánl vkit vkinek; a recomanda cuiva pe cineva ca soție/soț; jn jm als Gatte/Gattin empfehlen.

1631: Jaraj al(ia)s szarazaitaj Gergely deak ... fassus Egjebet Istua(n) Deakhoz nem tudok hanem az en feleségemet ... hites matkam volt s ez az Istua(n) Deak el uitte s masnak akarta commendalni s el is uitte szekeren [Mv; MvLt 290. 48c]. *1710 k.:* Elszánám, hogy a főember gyermeke, árvája, kivált a leány, mely gyámoltalan; mind én, mind a szegény üdvezült feleségem commendáltuk, szerzettük egynéhány főember gyermekének; csak azt vetették: semmije sincsen [BÖn. 749].

4. *~ja magát* ajánlja magát; a se recomanda; sich empfehlen. *1618:* Egyébképpen is sokképpen commendálá magát nekem Hajdor csausz ugyan esküéssel-hittel, hogy nem kell soha jobban, micsoda jóakarója Szkender pasa az én kegyelmes uramnak most újobban [BTN² 128]. *1619:* Ezen nap hivata Ráduly vajda[a] őnagysága. Sok szóval commendálván magát Nagyságodnak referálá, hogy Nagyságodnak őnagysága erős hüttel kötelezett atyjafia s ha miben tudna, szeretettel szolgálna [i.h. 251. — [a]Radu Mihnea 1616–1619-ben moldvai vajda].

5. *~ vkire vmit* örökül hagy vkire vmit; a lăsa cuiva ceva ca moştenire; jm etw. als Erbe hinterlassen. *1705:* Andrásiné asszonyomnál feles egyetmási vannak az úrnak Gyaluban ... mind pedig Vass Györgyné asszonyomnál Szamosújvárott, kinek megholt urára commendálta volt az úr minden Kolozsvárott levő javait [WIN I, 640].

6. dicsér; a lăuda; loben. *1657:* az esküdtetés alatt beszélgetvén, minden arra illendő alkalmatosság nélkül kardját kivonván Csáki, kezdé annak vasát nékem mutogatni és commendálni, én is kardomat kivonván, az enyimet kezdém mutogatni s dicsírni [KemÖn. 147]. *1703:* Anno 1703 die 10 Novembris, Landolph napján. Igaz dolog, ennek előtte sok ízben mentenek ki innen Kolozsvárról port(y)ára ellenkezni is ... az nevezett napon kimenvén, én is — noha lévén elcommendérozva — mégis honn maradtam, és a hadnagy háza ablakából elnézvén elmenésecket, commendáltam sőt nemcsak én, de mások is, kik velem voltak, mely szép had volt [Kv; KvE 280 SzF]. — L. még KemÖn. 243.

7. kb. gyámolít; a tutela; jn unterstützen, jm helfen. *1657:* Ez Gyulai Ferencnek nagy promotora, fautora voltam, akkori állapotban magammal hordozván, commendálván; tanítván, azután dévai, azután jenei kapitányságban való promoveáltatásában sokat segítettem; most már váradi vicekapitány, de énhozzám igen hálaadatlan [KemÖn. 222].

kommendálás 1. ajánlás; recomandare; Empfehlung. *1662:* Mészáros Péter pedig, váradi katona lévén, Szamosújvárban a fejedelem praesidiumával Gyulai Ferenc commendálásábul hagyatott vala [SKr 512–3].

2. *maga ~a* maga-ajánlgatás, ajánlkozás; autorecomandare; Selbstempfehlung, Sichanbietung. *1619:* Ennyi maga commendálására nem lehete egyéb benne, hanem szólnom kelle [BTN² 177].

3. javaslat; propunere; Vorschlag. *1664:* alkalmatosnak ismervén penig ellébbi papok igazgatására és tanítására amaz Szent Basilius szerzetin való s régi görög Szent Atyák bevett hitit és rendtartását követő Parthenius Péter Püspök Uramot ... kit az Méltóságos Moldovai Sorban Constantin vajda is ... erre elégségesnek és érdemesnek vall, ... jelentvén, hogy az egész munkácsi jószágunkban levő orosz papok eő Kegyelmének ebbeli commendálásán és javallásán megnyugodtak [Veress, Doc. XI, 46 Báthory Zsófia és fia Rákóczi Ferenc Partenius Péter püspökhöz Sárospatakról].

kommendálásképpen kb. elismerés/pártfogolásképpen; ca apreciere; als Anerkennung/Unterstützung. *1670:* Az páterrel, Uram, tegnap lőn szemben urunk ő nagysága. Én Kegyelmed parancsolatjához tartván magamat, eléggé hallgatóztam utánna, de semmit sem Kegyelmed ellen, sem más ellen nem szollott sem commendálásképpen, sem penig gyalázásképpen [TML V, 127 Székely László Teleki Mihályhoz].

kommendált ajánlott; recomandat; empfohlen. *1800:* bé jöttem vala Nemes Aranyas Székből Pollyánbol ide Ujj Tordaban egy ottan nékem az elöttt Commendalt Rokatorkos Mentének meg Vásárlására [Torda; TLt Közig. ir. 362].

kommendáltatik ajánltatik, javalltatik; a fi recomandat; empfohlen/vorgeschlagen werden. *1778:* Ezek a' Rendelések minden némü forro nyavallyákban ... közönségesen hasznosok ... Mellyre nézve commendáltatik, hogy ezeket magok irassák le a' Birák, és magok Falus feleik közt gyakron olvassák fel, hogy a' mikor efféle nyavallyák adgyák elé magokat ... tudhassák a' Betegeket ... segiteni [MvÁLt Mátyus, ConsSan. gub. — L. Színi Karola kijegyzése].

kommendáltatja magát ajánlkozik; a se oferi; sich anbieten/empfehlen. *1668:* Győri ide jütt volt, commendáltatá magát, de én meg nem fogadám [TML IV, 307–8 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

kommendáns 1. *mn* parancsnokló; care comandă (o unitate militară); kommandierend. *1705:* Magának mindenekfelett jó kedve volt a generálnak, sokat énekelt és poharakat köszöntgetett az armada szerencsés jöveteliért, annak commendans generalisáért [WIN I, 600]. *1737:* a' io vigjazo Comendans Generalisnak most ebbe(n) az Zenebonaba(n) törtenek halala [O.fenes K; Ks 99 Mikola László lev.]. *1738:* ha pedig az emlittett Bagasia Commendansa Kgld insinuatioja szerint nem akarna transmigrálni, mas designalt Statiora, tudositson Kgld bennünket, és Mlgs Commendans G(ene)ralis Herczegségénél elaborallyuk [ApLt 1 a gub. Apor Péterhez].

II. *fn* parancsnok; comandant; Kommandant. *1662:* itt már az élésem mind elfogyott, Kolosváratt volt valami búzám s borom, az kolosvári commendans nem engedte, hogy elhozzák [TML II, 351–2 Ébeni István Teleki Mihályhoz]. *1688:* midőn az falusi Biro eczakanak ide(jen) az falut cősze kialtak (!) ... ot az Birak elő adak hogi szamosujvarbol ... az komondans azt parancsolta az szekereket jo kiszülettel külgiek el azon az falu fel zendulenek [M.köblös SzD; RLt 1]. *1730:* Két szekér fát hajtottak bé Commendansni Hfl 1 Den. 68 [Kv; Szám. 56/XIX. 18]. *1733:* Őszi sokadalomkor Bene Josephni Csiki Comendasnak gazdálkottunk 3 poltrara kenyerrel [Kvh; HSzjP]. *1735:* Nemes Városunkb(an) terhes Quartelyos lévén, tudni illik Vice Colonellus Forgacs Ferencz vrunk eő Nga, s az egesz Stab, noha most ... az Stabbolis ment ki a Regiment Commendasa [Dés; Jk 458a]. *1739:*(A) Mészárosoktol eo kegjlmektől az in-

quartirizalt Comendans Urak minden Vago Marhak(na)k nyelveket Gratis kiványják s elis horgják [Nsz; Ks 91]. *1823–1830:* Akik éjjel vagy nappal zenebonát csinálnak, azokat a város tanácsa vagy a kommendáns árestáltathatja [FogE 232].

kommendánskodik *gúny* parancsnokol; a comanda; kommandieren, befehligen. *1815:* Bonapárte Sz. Héléne Szigetéb(en) Comendánskodik [Dés; KMN 276].

kommendánsság 1. parancsnokság, parancsnoki tisztség; funcţie de comandant; Amt/Würde des Kommandanten. *1695:* ujjab Comendans jöven ide ... ö más keppen az Comendaságot fel ne(m) vészi ha minden várbéli kolcsak kéznél nem lésznek [Fog.; BK].

2. parancsnoklás; comandare; Kommando, Befehlsgewalt. *1710 k.:* Jere hallj és olvass szörnyű dolgokat ... mint hívattak engem estve fel a guberniumba egymásután háromszor ... de minél inkább ... hívtak, annál inkább nem mentem; mint állitották osztán a gubernium hajdúit a tömlöc és Szent György-kapukba olyan orderrel, hogy engem ki ne bocsássanak, hanem Haller István uramhoz vigyenek, vagy mit míveljenek — csuda kurta, de igen veszedelmes éjszakai commendánsság! — mint hívattam én Kapusit és Horthit magamhoz, és mint halálra készülő ember adtam a testamentomot kezekbe [BÖn. 932–3].

kommendánt parancsnok; comandant; Kommandant. *1662:* Anno 1662 Die 2 Januarii Commendant es Tanacz Uraim paranczolattiabol, Az Toronynak az Also, es Felsö padlasat felljeb kellett magasztalnunk [Kv; SzCLev.]. *1671:* Az szakmári commendant is congratulatioval irja, hogy az franczia pompáson látta az ő felsége követét [TML V, 452 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1704:* Annakfelette azt is értök, hogy a mostani fogarasi commendánt helyébe Kéri kapitányt, aki Fehérvárt volt, azt küldötte volna a generál, azért, hogy hír nélkül elégettette volt az mostani városát Fogarasnak [WIN I, 171]. — L. még SKr 587, 663; TML II, 423, III, 397, V, 1, 18, VI, 26.

kommendatória 1. ajánlólevél; scrisoare de recomandare; Empfehlungsbrief/schreiben. *1619:* Másnap jött vala hozzám Csafer bék ... Alaj békkel. Sok szóval kérének, hogy írjak mellette Nagyságodnak, hogy Nagyságod ne szánja egy commendatoriát tőle s Nagyságodnak sokat szolgál [BTN[2] 252–3]. *1656:* A Partialis ne(m) engedi Széki Miklos(na)k Siboi predikator(na)k B. Varallyara valo menetelet 1. mert bötsuletes Atyankfianak Ratzkövi Peternek removealtatásaval lenne ... 5. Mert comendatoriat sem producalhata [SzJk 80]. *1705:* az innen elment magyarokat ... az ... vámon megtartóztatták és nem is bocsátják addig bé öket, míg a Gubernium és generális nem ír mellettek a vajdának ... mindkét részről a commendatoriát elküldötték utánok [WIN I, 429]. — L. még BTN[2] 324; KemÖn. 104, 194.

2. rendelkezés; dispoziţie; Verfügung, Anordnung. *1605:* Commendatoriat impetralianak eo Nagatol es az Vraktol, ky mellet batorsagossaban tudgyanak az my Attiankfiay eo fel(se)ge eleot az varos dolgaiban procedalni [Kv; TanJk I/1. 519]. *1618:* megirtam ... hogy ha itt való tolmács felöl nem procedál Nagyságod, itt az kapitihája szégyent vall miatta ... Ha tetszenék Nagyságodnak, írna Nagyságod egy commendatoriát azféle tolmács felöl ... én interim keresnék [BTN[2] 123].

kommendatória-levél ajánlólevél; scrisoare de recomandare; Empfehlungsbrief/schreiben. *1669:* Bajcsi László nevü magyarországi ifjú legény felöl való commendatoria leveleket Kegyelmednek Sombori uramtól elküldöttem [TML IV, 575 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

kommendéroz 1. vhova rendel/vezényel vkit; a trimite în misiune undeva; jn irgendwohin beordern/stellen. *1705:* amikor a Montecelli jágerit a kurucok az erdőnél elfogták, ő is oda volt commendérozva companiástul a sáncba [WIN I, 567]. *1710:* R⟨a⟩butin U(rama)t commendirozták Somlyora[a] hogj élést Szállitson [Illyefva Hsz; ApLt 2 Ghidoffalvi Gábor Apor Péterhez. — [a]Cs]. *1716:* hogy oda mennyenek vagy aszt cselekedgjek nem voltak Commenderozva [Ks 95 Korda Zsigmond lev.]. *1779:* Mondják, hogy 500 lovast és ugyanannyi gyalogot hat ágyúval elejekben commendiroztak Szebenből [RettE 396]. — L. még WIN I, 502.

2. vhova irányít vkit/vmit; a trimite undeva pe cineva/ceva; jn/etw. irgendwohin lenken/weisen. *1750:* en Székelly Uramot oda Commenderozam [Zágon Hsz; Ks 99 Mikó Ferenc feleségéhez]. *1752:* hól nap ha elék (!) az borokat tőltetem vagy 3 edenyel commenderozok Motsra bennek [Szentdemeter U; Ks 83 Borbandi Szabó György lev.]. *1843:* (A tutajok) ha ... meg indulnának ... commandérozd öket ... a Maros Miháltzfalva felöl valo partya szélin lévő Berek végibe ottan van jo kikötő helly [Veresegyháza AF; DobLev. V/1242].

3. dirigál; a dirija/dirigui; dirigieren. *1805:* G Bethlen Ferencz Ur tsak a' Nagy biztatással vagyon ... tsak a' levéllel s a' nagy Atyafisággal maradtam. Ott a Madám Commendírozza a' dolgot [Dés; Ks 94 Thuroczy Károly lev.]. *1823–1830:* Ha vagy kis oldalas vagy lejtős utat láttak, akkor kiszállott az hintóból[a], a vezeték lovára ült, onnan elé kiáltozta a cselédjeit, akik elöl, hátul, oldalfélt, kinek hová lehetett, felcsipeszkedett az hintóra, s ezeket a gróf lóhátról nagy kiabálással commendírozta ilyenformán: Tartsad, ne ereszd, húzd jobbra, ne hadd balra stb., úgyhogy egész nevetség volt [FgE 152. — [a]Gr. Bethlen Pál generális].

4. vezényel; a comanda; kommandieren. *1702:* Gyergyó-Szent-Mikloson az Steinvit regimentiből commenderozván egy lejkmány ... a piaczon egy öreg örménynek az ebei rátámadtak a lejkmány ebeire [SzO VII, 109]. *1705:* Bizonyos hír jött, hogy Verestoronynál a passus őrizetire Csáki László volna rendeltetve, mindazonáltal ez az lovashadaknak parancsol, a gyalogságnak pedig ... egy Vass Sándor nevü ember commenderoz, aki ugyan Csáki uramat is dirigálja [WIN I, 493–4].

5. parancsnoksága alatt tart; a avea sub comanda; befehligen, das Kommando haben. *1705:* a generál commendérozza a nagy armadát is [WIN I, 600]. *1710:* Lippától megindulván, Lándorfejérvárnál megegyezik a nagy armádával, kit akkor a császár veje, a bavariai híres vitéz elector Maximilián commendéroz vala [CsH 212]. *1716:* hogy Szamos uj Vár alatt Ezerbelj Zaszlokott Csonka Gyorgj urunk Commenderozott tudgjuk [Dés; Ks 26. XIII St. Zilahj de Des (38) vall.].

kommendérozó I. *mn* parancsnokló; care comandă; kommandierend, befehligend. *1691:* Az azon Statiobeliek söt azokon kivülis excurrálo, s, utazo vitezek miattis, vagy azon Statiobéli vagy ot környül lévö Falubéli szegényseghnek ... akarmi panaszok lehessen ... az ot közél Commendirozo Nemet feo Tisztviselötöl keressen ertelmes Auditort vagy vallato Regiust, az ki az mü részünkröl valo Regiussal edgyüt vallasson az dolgokrol [Kv; Törzs].

Szk: ~ *brigadéros. 1707:* Ez idö alatt baron Tige kiütvén Szebenböl, sok károkat teszen, és Nagyszegi Gábort, a kurucok kommendérozó brigaderosát elevenen elfogja, sokat penig levág [Kv; KvE 250 VBGy] ∗ ~ *generál/generális. 1709:* méltoságos kommendérozó gyeneralis uram ö nagysága engemet Szabolcs vármegyében meghagyott [SzZs 767]. *1731:* ugy halatik it hogy a ki az Comenderozo Gyéneralistul Pasust nyerhetne hogy altal menne havasol földire az német Reszere ot igen olcson meg vehetnék az kölest [Pálos NK; Ks 83 Géczj László lev.]. *1737:* Kommenderrozo Gyeneral Exscselencaja eleibe ment Bíro uram [Kvh; HSzjP]. *1747:* az Com(m)endirozo Generalis Regimenti is meg édgyezett Vásárhelynél a Szent-Amur Regimentivel varják a Hauben Regimentit is [ApLt 2 Gr. Haller János Apor Péterhez Nsz-böl]. *1764:* G. Hadik Comandirazo Generalisnak neveztetet B. Buccow helyeben [Ks 8. XXIV br. Bornemisza József lev.]. *1800:* nyoltzadikára Tordára Érkezik a' Comandérazo Gyeneralis, és a' Bellicus Commissarius Urak (így!) [Torockó; TLev. 5]. — L. még RettE 109, 125, 248, 415.

II. *fn* (fö)parancsnok; comandant (superior); Oberkommandierende(r). *1806:* Comenderozo Generalis Witrowski el butsuzott és hejjette tétetett Erdélyi Comenderozonak G. Colowrád [Dés; KMN 214].

kommendérozott (ki)vezényelt; care este comandat; beigeordnet. *1705:* Azután pedig gondolván a németek, hogy mezei strázsájok vagyon a táboroknak, magok azért elöl menének, aminthogy a fiókstrázsára érvén, a szokás szerint kérdék, hogy ki vónánk. A németek, a mieink, megfelelének, hogy commendérozottak. Amazok kérdik: kitöl. Ezek mondják: Rabutintól [WIN I, 618]. *1759:* Nemes Kálnoki, és Bethlen ... Regimentekböl commendérozott Verbungis ... minél hamarébb bé is fog Hazánkban érkezni [LLt a gub. Nsz-böl]. *1763:* Nemes Udvarhelly Székröl bé érkezvén a' Commendirozott Katonák Marus székre [Udvarfva MT; Told. 44/22].

kommendéroztatik vezényeltetik; a fi trimis în misiune; kommandiert werden. *1703:* Generál Glöckelsperg egy regiment némettel Szatmárra commendéroztatik [Kv; KvE 241 VBGy]. *1775:* Magyarországból sok regimentek commendéroztattak Lengyelországba [RettE 357]. *1801:* commanderoztattam vala több Székelly Attyafiakal Pestre királlyi szolgálatban [KvH; HSzjP].

kommendéroztattatás kivezényeltetés; trimitere în misiune; Befehligung. *1806:* contramandálvá lévén az Insurrectio ... már vége a' Capitányságnak, a' Hadnagyságoknak, a' ki rukkolásoknak, és a' Comendiroztattatásoknak, vége vagyon mind ezeknek, mint a' Pünkösdi Királysagnak [Mv; Ks 94 Thuroczy Károly lev.].

kommendó 1. vezénylet; comandă; Kommando. *1687:* A generalissagokat ezeknek most vgy osztották onnét felyül: Kolozsvártol fogva Beszterczéig es onnat Maros Vásárhelyig mind a Taff regimentye is legyen a Picolomini commandoja alatt, maga Kolozsvár, Gyalu, Sebesvár etc. Szeben, Fejérvár, Enyed, Torda, Kolos és asztán Fejérvártól fogva mind le Vaskapuig Vetterani commandoja alatt — maga penig itt Szebenbe lakik [Nsz; Danielo 73–4]. *1691:* Veterani general Havasalföldiben Sovire, Szent Crois vicecolonellusa comendoja alatt expediált bé ezer lovast [IIAMN 327]. *1705:* Mindezeket elhallgatván Rabutin generál, monda, hogy ha az én commandóm alatt úgy lött volna Schlick, mint Herbeville commandója alatt volt, bizony nem ment volna ki oly hamar, mert nem bocsátotta volna, mivel Schlick nem úgy volt az armadával mint generalis commissarius, hanem mint generál kavallerie, és úgy amannak a commendója alatt volt [WIN I, 625]. *1734:* V: Colonellus Urnak Militaris ordere érkezet ..., hogy oly kezességgel légjen Comandoja alat levó Militiaja, hogy nyolcz orak alat egyb(e) csoportosulhassék [Gyeke K; Ks 99 Bornemisza Ignácz lev.]. — L. még CsH 59, 166, 174, 222, 226, 310, 334, 340, 447, 455; RettE 97; WIN I, 103, 157, 305, 388, 415, 588, 595.

2. parancsnok; comandant; Kommandeur, Kommandant. *1707:* el érkezvén valami Rāczok kikis kérték fel az várat[a], Kibedj Daniel vr(am) hozzájok lötete ... Kapitány Kemeny Peter Ur(am) ki jöve ... mondā ... Nem kellett volna hire nelkül lötetni mert ne(m) más itt a Commendó hanem eö kglme [WassLt Irsaj István volt szúv-i ub lev. — [a]A szúv-i várat]. *1710:* Jósika Dániel volt az commendo, lehettek körülbé mint 300 [SzZs 282]. *1736:* Tettzett hogj Mltgs Gróff Colonellus Ur ö Nga szállásán Commendóúl hagjatott Fendrik Uramnak vétessen és adgjon Hadnagj Atyánkfia ö kglme Urnas Vini 10 [Dés; Jk 463a]. *1763:* A limitrophok ... hetvenen a commandojokat ... halálravervén otthagyták [RettE 152]. — L. még CsH 325.

Szk: *katonai* ~. *1825:* A Tartománybéli Fö Hadi Vezérség az iránt tanálta meg ... a Kir. Guberniumot, hogy Strand Maximilián nevü criminalis Bünöst ... keresztesse fel ... s' ha meg tanálnák ... a közelebbi katonai komándohoz késértessék [Dés; DLt gub. rend.].

3. parancsnokság, parancsnoki tisztség; comandă; Kommando. *1705:* Érkezvén pedig, lóra ülénk és eleibe menénk. Köszöntvén pedig egymást Herbeville-vel, engemet is recommandála ... Amikoron pedig már jövünk vala befelé, a több tiszteket is megkérdezvén Lonteri uramtól, megmutatá, hogy az egyik az fö dániai generális Harboa, a második Virmond generálisok. A commando is pedig hozódván elö, mondá Lonthen, hogy Rabutin erdélyi generális, de az armadának commandója Herbeville-é [WIN I, 627]. *1706:* Mense Aprili Herbeville felment Bécsbe, Rabutin generálnak adatván az erdélyi és magyarországi commendo [Kv; KvE 246 VBGy]. — L. még CsH 186; WIN I, 503, 530.

4. parancsnoklás, vezénylés; comandare; Befehlsführung, Kommando. *1710:* (Forgács) Balásfalvától Hársághoz szálla, és ott sáncot csináltata, maga kimene Magyarországban, Orosz Pálra bizá az egész hadak commendóját, holott Pekri Lőrinc s Mikes Mihály mind elsőbb generálisok, mind száz Orosz Pálnál is jobb s tanultabb úri emberek valának [CsH 357].

5. kb. kivezényeltetés; (trimitere în) misiune; Herausbestellung, Beiordnung. *1757:* Somlyó Mező Várossában Commendóban lévő In Gyulaianumbeli Tit Jánosi nevű Hadnagy [Kv; Mk IX Vall. 188]. *1768:* Midön mi a Havasbol bé jöttünk Commendonk ki telvén, Mentünk Isak Péterhez és ö hon Nem lévén a Feleségének meg mondottuk de Hadnagy Trintseni vramnak nem reportaltuk [Páké Hsz; SzentkGy Jos. Szörtsei kezével]. *1829:* a Várdán Commandóban völtam [Borszék Cs; LLt].

6. kb. határőr-parancsnokság; comandamentul de la frontieră; Grenzkommandantur. *1789:* mindenkor kérjen a Def. Commandótól egy Tisztet, és akár adjanak, akár ne, maga a' kárt Specificálja, és minden holnap végivel submittálja [Csíkszereda; UszLt XIII. 97]. *1808:* a Szöts Miklos eö kelme Szekere Hogy az Ojtozi Commendos katonák Bukátajokat bé vitte az Ojtozban adattatott rendes fizetés 1 Rhf ... a Commendos katonák bukátájokott az Ojjtozi Comendoban bé vitte a Sükös Josef szekere [Kvh; HSzjP].

◇ **Szk:** *~t tart* fegyelmet tart; a ţine disciplină; Disziplin halten. *1705:* Ugyan most még olyan hír is jött, hogy Mikes Mihály uram kiírt volna a székekre, hogy már ő az erdélyi supremus generalis, azért meglátják, hogy nem olyan commendót fog tartani, mint Pekri uram tartott [WIN I, 366]. *1729:* Colonellus Baro Merbek Urunk(na)k eö Nganak pro bona Harmonia olly remenseg alatt hogj jo Commendot tart, és haszontala(n) dolgokkal a Ne(m)es Varost nem vexállya ... kivánunk meg eö Ngának discretizalnunk [Dés; Jk 383a]. *1732:* Lejtman Ur(amna)k ismet igirtünk hogy jo Commendot tartson s magát hozzánk hogy jol Comportállya[a] [Dés; Jk 431b. — [a]Köv. a bor, búza, zab, széna, hús, tyúk, tojás és sertés ajándék részl.].

kommendós szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *katona* határőr/vadász; grănicer; Grenzsoldat, Grenzer. *1808:* a Szöts Miklos eö kelme Szekere Hogy az Ojjtozi Commendos katonák Bukátajokot bé vitte az Ojtozban adattatott rendes fizetés 1 Rhf ... a Comendos katonák bukátájokott az Ojjtozi Comendoban bé vitte a Sükös Josef szekere 1 Rhf [Kvh; HSzjP].

komment l. konvent

kommentár ? magyarázat; comentariu; Kommentar. *1664:* Több dolgokrúl is bővebben írván Stephan uramnak ... Kegyelmeddel közli ... és írásom az mennyiben commentarul vagyon, igyekezze promoviálni, az én kegyelmes uramtúl punctatim választ szerzeni [TML III, 135 Boldai Márton Teleki Mihályhoz].

kommentariálás értékelés; apreciere; Schätzung. *1678:* meg kell vallanom, az hoztam leveleknek mind magyarázatja és commentáriálása bővebben terjedne és talán több lument adhatott volna, kire is én bizony erős hittel vagyok köteles ... senkinek ki nem jelenteni [TML VIII, 69 Kapi György Teleki Mihályhoz].

kommentárius magyarázat; explicaţie; Erklärung. *1619:* Hogy immár kezembe vala az Gáspár vajda uram levele ... kinek commentariusárol az elött való későbbi levelemben írtam volt csak particulariter ... arról viva voce Mikó Ferenc urammal eleget conferáltam [BTN[2] 288]. *1798:* (Eder) Elöre kikukorékolja, hogy ő akarja recenseálni a Szász könyvet, már most Schlözer, még azt hiszi hogy igazán ő is recenseálta ... Otthon erről commentáriusokat kell beszélnem [MNy XLVI, 156 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából]. — L. még BTN[2] 295.

kommentárius-könyv biblia-kommentár (biblia szövegmagyarázó könyv); interpretarea/explicarea/comentarea bibliei (carte care interpretează/explică textul bibliei); Bibelkommentar (Auslegungsbuch des Bibeltextes). *1647:* Egy Vy testamentumos keonyvj ... f. 3. ... Egy Commentari(us) könny (!) in folio f. 3 [Kv; RDL I. 134].

kommentizál kommentál; a comenta/interpreta; kommentieren. *1670:* Az Rottel uram emberének elérkezését Kegyelmed írásából látom ... én csak magammal vinném egy vagy két nap, onnan osztán elébb bocsátanám be magamnál, ne commentizálnák az dolgot addig sok felé [TML V, 365 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1705:* Noha ezeket én magam töttem és nem az írott levélben commentizálták és explikálták, mindazonáltal ez csak azt teszi, hogy én kérem is, nem is, azért ne add meg [WIN I, 612].

kommenzális asztaltárs; comesean; Tischgenosse. *1710 k.:* addig mü nagy szegénységre és desperatiora jutottunk volt, elannyira, hogy mivel Lejdában a német úrfiakkal egy asztalhoz kell vala ereszkednem ... a német commensalisim is azt találták fel, hogy ne együnk kétszer, hanem csak ebédet ... hogy igy kevesebbel érjük meg [BÖn. 577–8].

kommenzuráció felmérés; măsurare cadastrală; Vermessung, Aufnahme. *1589:* Nagod mynekwnk paranczhyola, Hogy my el menne(n)k Topa Zent kyralyra[a] ... Hogy ... meg mondanuk, Sombory Lazlo vramnak ... hogy meg Engettessek ez meg mondot Topa Zent kyralnak mynde(n) földey, kazallo Retey, Erdey, Zanto földey berkey, Es mynden hatarynak Rectificatioia, limitatioja, Es Commensuratioia my altalunk [Szamosfva K; JHbK LVII. 40. — [a]K]. *1762:* a' Commensuratiokban minden darab földnek individualiter széllét hoszszát fel mérvén, ne sajnállyák a' földek szélességét annak hoszszusságával multiplicalni [Szava K; RLt O. 1 Mich. Medve Mart. Veszmásnak és Lad. Somkerekinek].

kommenzuráltatik felméretik; a fi măsurat; vermessen/aufgenommen werden. *1592/1633:* Mi ... az eo oztasokat az mint limitaltatott s commensuraltatott, tizenkét Eskwt ... parazt emberek altal ... megh irtuk [Gyeke K; Ks 90]. *1780:* reambuláltatván es Commensuráltatván a remittált Curia Gyümöltsös, Veteményes, Tsürös, es Okol Kertivel, es Tseléd házaival edgyüt, in Suis veris, et antiquis metis afigáltatván extensioja [Nagylak AF; DobLev. III/544. 1b].

kommerciálé ügy; afacere; Sache, Angelegenheit, Fall. *1710 k.:* Egy gróf Felset rendelt volt akkor a császár az ilyen commercialék folytatására s megértésére [BÖn. 921].

kommerciális kereskedelmi; comercial; kommerziell, Handels-. *1817:* az Három széki jószág nevezetesen az Uzoni, nemtsak hogy in loco sokadalmas, és vásáros helly és más több aprobb commercialis hellyekkel szomszédos, hanem éppen Brasso királlyi várossal, három országok Com(m)ercialis városával is [Árkos Hsz/Mv; Kp V. 318]. *1845:* instálom a Tekéntetes Commertialis Commissarius vrakat és a Becsületes nemes Czehat [Kv; ACLev.].

kommercium 1. kereskedés, kereskedelem; comerţ; Handel, Kommerz. *1630:* à dato praesentiu(m) hat hetigh legien Inducia ... Az alatt pedigh az hadak mind az ket reszreöl el bochiattassanak, es semmi hosztilitás edgyik reszreöl se legien, es az wdeö alatt szabados commerciu(m) engettessek utriuq(ue), es Joszagok szabado(n) birattassanak [Törzs. Bethlen István nyil.]. *1677:* a' szabados commerciumok által, mind a' Fejedelmeknek tárházai, mind penig az Országnak egyéb lakosi, szoktak épülni [AC 135]. *1692:* nemellyk varossok eö kglmek(ne)k az ideghe(n) Orszagra valo Commertiumra nézve ollj heljen heljheztetet hogj bekesseges vdöben felljeb megjen abbol valo lucrum, hogj sem két haro(m) varmegje(ne)k jövedelme [Szökefva KK; Törzs. Sarosj Janos kezével]. *1786:* Nyilvánságos Királlyi rendelés extál arrol, hogy ebben az országban-is ... minden folyo és Száraz portékák bizonyos mértékek szerint distraháltassanak, és azon rendelése eö Felségének ... nékünk Torotzkaiaknak a' Vassal valo Commerciumra nézve pro observantia intimáltatott vólt, de annak vsussa nállunk mind az ideig bé nem vétetett [Torockó; TLev. 9/24]. — L. még RettE 126,, 248.

Szk: *~ot folytat. 1710 k.:* vagy engedjük az előbbi szabadságra a sókereskedést, vagy folytassuk mü ... a commerciumot [BÖn. 922].

2. érintkezés, kapcsolat; contact, relaţie; Verbindung, Kontakt. *1662:* már nemcsak minden jószágok elvétetett a hazában, hanem hallatlan például számkivétésre tudatott volna, szolgái üldözés alá, udvara[a] mindeneknek commerciumától, becsületes társalkodásától halálos büntetés alatt eltiltatott, rekesztett volna [SKr 495. — [a]Az 1657-i szerencsétlen kimenetelű lengyelországi hadakozás után a fej-i süvegtől megfosztott II. Rákóczi Györgyé]. *1710:* Rabutin a regálisokot a pelengéren megégetteti, a trombitást felakasztatja, megizenvén Orosz Pálnak, hogy olyan tolvajjal mint ő, semmi hadi commerciumot nem tart [CsH 358. — 1705-re von. feljegyzés].

kommétaneus 1. tőszomszédos birtokos; proprietarul parcelei vecine, proprietar megieş; Grundbesitzer in der nächsten Nachbarschaft | határjáró; persoană însărcinată cu inspectarea hotarelor; Flurbesichtiger/begeher. *1580:* az wicinosoknak Cometaneosoknak Neuoket es Cognomennioket ... ez my Jelen valo Leuelünknek rendiben meg Jrattattuk [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. *1584:* Eleó hiua(n) vicinusokat es Commetaneusokat ... Es ... Witezleó Zelemeri Peterth az ... meheosbeh[a] es hataraban leueó rez Iozagabah ... bele wittwk bele iktattwk ... senki mi Eleóttwnk nem Contradicaiua(n) [M.fráta K; Bállt 80. — [a]A tőszomszédos Mezőméhes (TA) birtokába]. *1705:* Melly szőlőket ... Creditor Attyánk fiai ... mind ket riszrül valo Commetaneusinak, akarattyokbul, s annuentiajukbul adtanak ell [Szilágycseh; BfR 104/88]. *1727:* a Gergelyfái[a] és Springi[b] Falusi Hites Birák Eskűttek és tőb Commetaneusak is jelen voltanak in facie loci [JHb XXVII/1. — [a] [b]AF]. *1775/1802:* A mi penig ... a Bezdedi[a] Mlgs Possessor Urak ... három Irotványakhaz praetendalt proprietassakot, és Possessoriumakot illeti ... a velűnk lévő Cometaneusaknak azok iránt valo Relatiojakbol ugy jö ki, hogy az ... Irotványak Bezdedhez tartazo Irotványak légyenek [Bsz; JHb LXVII/3. 114. — [a]SzD]. *1791:* először is a' leirt Commétánéusokat erős hittél megeskétvén, kénszeritettűk, hogy a Hegyes nevezetű Erdőnek határait Körös Környul ... mutatnák meg [Jobbágyfva MT; EHA]. *1824:* a' Commétánusok, föd járok elöttis azon ... Conscriptiois fel olvastatott [Nyárádszereda MT; LLt]. *1843:* a' lehetőségig Vág Josi mellé ollyan Commetaneusokat kell fel venni — kik a' földek hol létet, mekkoraságát tudják — és annyit — hogy Conscriptionk minden edgyezésűnk mellett is tőrvényes erejit el ne veszesse [Veresegyháza AF; DobLev. V/1247]. *1844:* elöször a' jártatásra a' nevezett föld szinére hét Commetaniusok elö állitatván meg kérdeztetett ha valyon azok közül valamelyik ellen nints é Ki fogása [Makfva MT; TSb 57].

2. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; attributiv gebraucht: határos, tőszomszédos; vecin nemijlocit, învecinat, mărginaş; angrenzend/liegend. *1732:* Az Korodi Hatar(na)k szűk volta miatt igen vékonj a paskuatio, ha a Commetaneus faluk határára nem excurral(na)k a korodi marhák, Nyárbanis telelnek [Kóród KK; Ks 12. I].

Ha. *1792:* commetanéusak [Mezőbánd MT; XII. 85] | Commétáneusakkal [Msz; MbK XII. 87]. *1796:* Commetaneusak [Toma MT; Sár.]. *1800:* Commetaneusakkal [Dés; HG]. *1802:* Cometaneusak [Vadasd MT; Told. 42].

kommiszceál összekever; a amesteca; (ver)mischen. *1618:* Kegyelmes uram, az irásomban is irám, hogy azţ nem akarom commisceálni ezféle privátumokkal [BTN 118].

kommiszceálódik egybe/összeelegyedik; a se amesteca; sich (ver)mengen. *1746:* Sem a' Pünkösti uram (így!) az Isten Házához mutatott meritumi meg nem engedik, hogy a Tekintetes Pünkösti és Keserü uraimek Familiajok commiscialodjék in ascensu et descensu a' Nemzetes Kispál Familiaval, Sem a' Nemes Kispál Familia meritumi nem assequalhatják még most azt a' grádust. Melyre nézve a' Kispál Familiából lévök a' melly rendben eddig jártanak, meg hagyatnak; de nem a' Pünkösti Familiaval egybe elegyedve [Uzon Hsz; Kp I. 160b. — A templomi ülésrendre von. határozat].

kommizerál megszán; a compătimi (pe cineva), a-i fi milă (de cineva); bedauern. *1670:* T. Mikola Sigmond Vra(m) is ... nem nézvén maganakis eö kglmének arra az perre valo sok haszontalan keölczéghét, commiseralván kivánságha szerént, ada ... Váradi István Vr(amna)k ... Egy io Tatar Paripát [Kv; JHbK XXIV/25].

kommóció 1. működés; funcţionare; Tätigkeit. *1705:* És midőn engemet is a generális kinált volna, megmondám, hogy én soha nem ihatom égett bort. Akik pedig magyarok közt isznak is, nem ebéd után isznak, hanem reggel, mikor felkelnek, akkor melegitik a gyomrokat és alkalmatossá tészik az étel megkivánására és az commotióra [WIN I, 633-4].

2. felindulás, izgalom; emoţie; Aufregung. *1665:* Istennel bizonyítom, én még ennek az méltóságos úrnak soha ilyen commotioját nem láttam, mivel némelyek én szavaimat is balul magyarázván, referálták ő nagyságának [TML III, 360 Teleki Mihály a fej-hez]. *1780:* Hogy ... halgassunk az Ekklésia gyűléséb(en) jobbnak tartottuk mind a' Collegiumra, mind a' professoratusra, mind a' dologra nézve. Másképpen is vrgcálásunkkal tsak nagyobb commotiora való okot szolgáltattunk volna [Ne; Borb. II Kováts József rektorprof. lev.]. — L. még CsH 175.

kommoditás 1. birtokfekvésbeli/használatbeli kényelem; comoditate în folosirea unei proprietăţi; Bequemlichkeit in der Besitzlage, Nutzungsbequemlichkeit. *1723:* mások(na)k Semmi nemű Commoditássiban tudtomra Semmi Károk nincsen ezen Malom miatt [Sövényfva KK; MbK 150]. *1766:* az Pársok recognoscallyák jószágokan eddig volt commoditasoknak feletté nagj meg tsonkulására lenni ha az udvar kertel distingváltatnék [Torda; TJkT V, 341]. *1767:* Minthogy ... ezen Cserében mind a két félnek commoditása consideráltathatik ugyan, de a Curialis helly ... többet ér ... még ezen cserére superaddálni ... tartoznak Belavári Tatár Josef Uramnak Hung flor 150 ~ száz őtven magyar forintokat [Káptalan AF; DobLev. II/382. 1b-2a] | magunk jo akaratunkbol ugyan a mi Commoditasunkert, más hellyre tettük volt, a kertűnket valami 10 esztendőkig [Tótszállás SzD; JHbK XXX/1]. *1783:* a mennyire a Joszagok(na)k minéműségeket, Commoditásokat ki Nyomozhattuk ... négy egyenlő Részekre Szaggattuk fel az alább meg irt mod szerént [Mv; Ks 23. XXIIb]. *1839/1840:* Leg kissebbik nyil lévén a' Somkereki[a] Benedeki[b] és Bokai[c] nyilak, leg előbb is a' több portiokbol commoditás szerént azok adpistaltassanak ... a' mi pedig az adjustatio után marad osztassék fel [Kv; Ks 100 gr. Kornis János végr. — [a–b]SzD. [c]H].

Szk: *~ába esik vkinek. 1831:* (A) meg tserélt szánto föld száraz és jo hasznu hely, s' Joszágának tágositására nézve jo commoditásaba esik [Erdősztgyörgy MT; TSb 35] ∗ *~ ában lesz/van vkinek* keze ügyében lesz/van vkinek. *1787:* mentűnk egy más között Rettegi Sigmond Bátyámmal ilyen alkalamra ..., hogy a felső Nagy Réten, a hol nékem jobb Commoditásamban liszen, tam in qualitate, quam in quantitate ... hasonlot adgyon [Apahida K; RLt O. 2]. *1789:* Mind a belső Joszágokot, mind pedig a külső Földeket midőn fel oszlodnak ugy oszszák, hogy ha valamelly ... valamellyiknek commoditássába lenne azt annak Résziben adgyák [Kük.; Kp II, 25]. *1821:* Borbereki Joseff ur ... két rét beli proportionalis részét (: minthogy T. Dobolyi Sigmond urnak Commoditássában vagyon :) által adá Tekintetes Dobolyi 'Sigmond Urnak [Nagylak AF; DobLev. V/1045] ∗ *~ra nézt/nézve. 1737:* az Gorbai, és Cserneki[a] két Vendég fogadok, ugy a Gorbai Vám (: mellyek is nem keveset fructificalnak :) a commoditásra nézve hagyattak Gorbohaz[b] [Kv; JHbK XXVI/1. — [a]A Cserneken (SzD) lévő. [b]SzD]. *1772/1783:* jövendőre valo nagyobb Commoditásokra nézt, önként ... tőnek egymás közőtt íllyen meg edgyezést, vagyis ... őrökös Cserét [Dés; Ks 79. 29. 297].

2. haszonvehető hely; locuri/obiecte utile; (aus)nutzbarer Ort, (aus)nutzbare Stelle. *1723:* Privatus emberek(ne)k Szántó Földeiben, Kaszáló Réttyeiben, Házaiban, Ház Hellyeiben és akár minémű Commoditássiban mitsoda Kárt szerez ennek a Malomnak Gáttya miat az ár viz [Kük.; MbK 150]. *1735/1760:* Találtattak még ezen falunak mind belső Gremiumában, mind külső territoriumában, külőmb külőmb féle képpen Occupált és falu köz földéből, quo quo modo apprehendált, Sessiok, és mező béli commoditásokis [Elekes AF; DobLev. I/164. 8]. *1760:* Mitsoda Melioratiokat tett azon Possessor, a' miolta birni kezdette ezen Fundusakat, nevezetesen tett é irtásakat, szőllő plantálásakat, Colonicalis Házak, 's egyéb Commoditasok épittésit [BSz; BK]. *1830:* Kötelezvén magát, és több Testvéreit a ki ado ... hogy az arendator Mlgos urat, ezen a Stipulált idő szakasz alatt a le irt Commoditásokban minden lehető Inpetitoroktol evincallyák és ezen irt üdő Szakasz alatt csendes birtoklásában, senki által meg háborittatni nem engedik [Kv; Somb. II].

3. alkalmatosság; clădire; Gelegenheit. *1747:* azon két kisded fundusotskán a' Nemes var(me)gye Postalis Commoditasokot epithessen, és birhassa is pacifice, eő tamen modo, hogy lapsu temporis in casu midőn másuvá költözködnék a' Posta, Mlgs Proprietarius ur eő Exja, vagy Mlgs Haeressei ... rehabealhassák [Déva; Ks 73. III. 18 1/2].

4. alkalom; ocazie; Gelegenheit, Veranlassung. *1592:* Ami a Var falanak eppwletit nezy, megh hattak az palleroknak, hogi semmi commoditast hatra ne haggianak, hanem ... mingiarast hozza kezgienek [Kv; TanJk I/1. 185]. *1667:* Bécsből is már megindult az kereskedés egész Konstantinápolyig, az kinek kedve s pénze leszen, ezen commoditassal mind lovat, mindent kihozhatni [TML IV, 79 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

5. kényelem; comoditate; Bequemlichkeit. *1677:* Fekete To nevű helynek a' Kőrősben mely vagyon, állapottyára nézve, mind a' közönséges uti commoditasert, mind penig a' postálkodásért, meg-engedtetet, hogy a' mely Jobbágyok 1640. Esztendőnek előtte oda telepedtenek ... valamig ot akarnak lakni[a], el ne vitethessenek [AC 106. — [a]E szó a nyilvánvaló sajtóhiba javításával!]. *1795:* ha mit pedig győnyőrűsegre, Mulattságra, és maga Commoditássára valaki épittene azt a kiválto Successor fizetni ne tartozzek [Kv; JHb XX/41]. *1815:* Maga a' Pálinka főző a' Szamos partyán elég jó commoditással két üstnek valo hellyel van épűlve [O.nemegye BN; Ks 77. 19 Conscr. 496]. *1815 k.:* a' Szobákat, hogy Leányom Commoditását kaphassa többitteniis kivántam [Mv; Berz. 21]. *1817:* Az egyesűlt város fő Birájának és az egész Magistratusnak egyik fő gondja légyen, hogy egy uj és minden Commoditással tellyes Tanáts Házat köz-erővel épittessen [Szu; UszLt VIII, 68]. *1825:* minthogy ... keskeny Piatzunk az Városunkban Országos Vásárokra jöni szokot Vásárosok(na)k illendő befogadására tsak nem elégtelen ... ezen tekintetből — a' Piatzi nagy Temploman alolt — eddig árulni szokott Áru-

sokat ... a' Publicum Commoditássába lévő Uttzákra deriválhassa [Torda; TLt Közig. ir. 252].

kommoditású szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *jó ~* kb. alkalmas; potrivit, corespunzător; passend, brauchbar, geeignet. *1832/1838:* Van égy zöld Kajháju két águ párkányos melegitö kementze ... szabad száju, hoszszu vas pánton fekszik az eleje, a' tűszejje égy magas téglából, és mészböl öszve rakott jo Comoditasu [A.szőcs SzD; BetLt].

kommódum 1. kb. vminek alkalmas/kényelmes fekvésű volta; poziţie/aşezare potrivită a ceva; Geeignetsein/passende Lage einer Sache. *1741:* Az Forspontazó Szekerek(ne)k fel álitások(na)k Com(m)odumi és módgya körül lévö csekély opiniom ez [H; Ks 101]. *1766:* Melly meg tserélt földek közül noha ... jóval nagjobb mind az által, ha szinte kevesebbet vett volnais eő Nga érette; keze ügyib(en) Commodumára lévén eó Ngának, contentalodik vélle [JHb XXXV/57].

2. előny, haszon; avantaj, beneficiu; Vorteil, Nutzen. *1766:* az én kárommal az én szomszédom maga Commodumat nem ampliálhattya [Torda; TJkT V. 322].

3. kényelem; comoditate; Bequemlichkeit. *1763:* A continuum judicium felálla, de nem sok köszönet vagyon benne. Igaz, hogy a dolgok folynának, de ez a mi főispánunk nem a közönséges jót hanem a maga commodumát respectalván azon instált, hogy ne Széken, hanem Nagysajón legyen [RettE 154].

kommódus kényelmes (kényelemkedvelő); comod; bequemlich, behäbig. *1819:* ugy látom hogy te még többet aluszal es Commodusabb is vagy nálamnál [Kv; Pk 2].

kommonefaciál emlékeztet, figyelmeztet; a-i aminti cuiva ceva, a-i atrage cuiva atenţia; erinnern, aufmerksam machen. *1668:* Ez napokban vöttük volt Kegyelmed levelét nagy böcsülettel, melyben Kegyelmed commonefaciál bennünköt és serkenget, hogy ad determinatum tempus compilationis Articulorum Regni mi is postulatuminkot, melyek specialiter vármegyénkre tartoznak, Kegyelmednek beküldenök [TML IV, 374 a mm-i nemesség Teleki Mihályhoz].

kommorál 1. időzik/tartózkodik vhol; a zăbovi/şedea undeva; sich aufhalten. *1651:* Balpataki Urammal Szebenben menue(n), es ot Commoralvan egy Jdeigh, magunkra, Louunkra kültettem addigh fl. 3/80 [Borberek AF; WassLt Perc. 51]. *1654:* Öreg aszszonyunk, a decedált boldog emlékezetü Rákóczi György fejedelem relictája, a fiához látogatni Erdélybe béjöve, és Fogarasban hozzája is méne, és ott commorálván jó falka ideig, die 1 may itt által méne Örményesre [ETA I, 157 NSz]. *XVIII. sz.* Commoraltam harmad napig az Megye Bironál [F.csernáton Hsz; HSzjP Gál László (41) pp vall.]. *1705:* Bánfi Farkas uram ... gondviselője, Sebesi, és holmi furierok és rácz béresek ... a faluban[a] nem mernek vala commorálni a kurucok mia [WIN I, 653. — [a] Bonchidán (K)]. *1732:* ő Nga ot miert commoral mikor semmi dolga nincsen [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. *1793:* Az Czigány Natsáktak parantsolatya szerént az Ráduj Házából viszsza költözött oda az hun annak előtteis lakott volt, és égy hétig ottan Commorálvan el szökött [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. — L. még WIN I, 623, 653.

2. lakik, él vhol; a locui/trăi undeva; irgendwo wohnen/leben. *1653:* Borbély Kristóf, ki Radnóthon lakik vala; a húgomat, a Borsos Tamás leányát Erzsébetet vette vala ... Először 1601-n szent Lőrincz nap-tájban[a] futottunk mind atyafiakul Radnóthba ... Végre hogy nékünk kastélyunk lőn[b] s haza szállánk, ő is feljött és itt commorált s lakott köztünk [ETA I, 93 NSz. — [a]Aug. 10 tájt. [b]A mv-i templomvár megépítésével]. *1716:* Nyikora Susoj kett Eöcseivel s haram fiaival ... ez előtt Tiz esztendővel aufugialván Török országban Lippa videkin Commorál [Grid H; BfN 92/4]. *1725:* Budusan Nicolae nevű felső Borgai ös örökös Jobbagyok az Mlgs urfiak(na)k innet Borgorol c(i)r(cite)r 10 Esztendeje aufugialvan; recipialta magat Nemes Doboka V(á)r(me)gyeben Szász Balásfalvára[a] és ott ... az Tserenyi György Ur(am) földin Commoral [BK. Szalazsán Gavrilla (65) vall. — [a]BN]. *1745:* Gáll Peter ... Gáll Janos egj Fia Mihály ... Gáll István ... innen ell-menvén Debretzenben commoralnak mind a' hárman, Kovácséknak fogják magokot ottan hivatni [Szér Sz; WLt]. *1760:* Bonda Gavrilla ... Farago a 3dik Session commorál [Hesdát TA; BLt]. *1776:* Fluerás Jakob ... Lesneken Commoralott tudgyuk hogy Sellér soha magát jobbagynak lenni nem agnoscalta [Bujtur H; Szer.]. — L. még Uf II, 485.

kommorálás időzés, tartózkodás; zăbovire, şedere; Aufenthalt. *1702:* az praefigalt Napra ... örömest compareáltunk, ott Commorálásunkban egykor a M. Gubernium törvényre elö szollitatott bennünket [Torockó; TLev. 4/3.2b]. *1705:* Bethlen Sámuel uram Fogarast való commorálása alkalmatosságával (egy) hordó bort ... adott a magáéból neki[a] [WIN I, 443. — [a]Graven úrnak].

kommoráló 1. vhol időző, tartózkodó; care zăboveşte/şede undeva; sich aufhaltend. *1688:* Mű ... Komjatszegen lako Komjatszegi Samuel, és Marha Istvá(n) ... Aranyas Széke(n) Rakoson lako Letai Istvá(n) és mostan Komjatszege(n) commoralo Letai Benedek [Borb. I]. *1704:* Akikhez az inctus ezen projectumot dirigálta, őfelségeknek nem ellensége, sőt nagy confederatusinak residense és udvarnál commoráló követje [WIN I, 163]. *1740:* A melly Désen Commorálo Irresidentiatus Embereknek Borok vagjon ... Concludáltuk, hogj az ollyanok, ha ... hordostol akarják distrahálni ... szabadságokb(an) állyon. De Ejtelenként ... kiárúltatni szabad nem lészen [Dés; Jk 539b].

2. vhol élő, lakó; care trăieşte/locuieşte undeva; irgendwo lebend/wohnend. *1682:* Vaszilia kalugyer, mostan az fejérvári kalastoromban commoráló ... frater [EOE XVII, 293]. *1700:* István Czigán Csonokoson[a] Commoralo [Szer. Ivánes Ungur (45) jb vall. — [a]H]. *1733:* Nyárádtön[a] Commaralo Márkos mutato nomine Szacsvai Mihály ... ezelőtt lakot ... Kézdi székben kurta patak nevű Faluban [SLt AF. C. 17. — [a]MT]. *1747:* Mardsinan Sztan ... Sz: Kotsárdon ... commoralo Pucza luon nevű Fogadost étszakának idején maga szekerén el szöktette [Torda; TJkT III, 131]. *1758:*

Beczében[a] fixe Commoralo es jo háztarto Magyar Jobbágy emberek [Told. 21. — [a]AF]. *1765:* Tudgyae a Tanu ... hogy ... Kőbölkuton[a] commoralo Foris Janosnak az Atya let volna néhai Foris Mihály [K; BetLt 6 vk. — [a]Mezőköbölkúton (K)]. *1779:* Götzen commoralo Párhon István [Göc SzD; WLt]. *1816:* Úsmerie a Tanu Zagonba Comoralo ... Pál Josefát ...? [Hsz; SzentkZs vk]. — L. még ETF 107.28; RSzF; 183, 233, 282.

kommoveálódik felháborodik/indul; a se revolta/indigna; sich aufregen. *1664:* mely ő kegyelmek engedetlenségén igen commoveálódván római császár ő felsége méltóságos plenipotentiariussa ... kelletett vala besietnem ő nagyságához [TML III, 337 Teleki Mihály Stepán Ferenchez] | Utóbbi leveléből látom Kegyelmednek, némely urunk ő nagysága írásinak czikkelyében megütközött. Azon Kegyelmednek írt ő nagysága levelének páriája ma is meg van nálam, de én abban nem látok olyat, a min Kegyelmednek annyira commoveálódni kellet volna [i.h. 338 ua. Boldai Mártonhoz]. *1722:* A vexacon pedig tudom Ur(am) kgd ne(m) com(m)ovealodik, bizony én sem, abbol elucescal jobban hűséges szolgálatunk [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. — L. még TML III, 62, VIII, 31, 210.

kommuné közföld; pămînt obştesc; Gemeindefeld-(stück). *1801:* Az egész M. N. Sombori Határban azok az Földek, mellyeket ugy adtak ki mint Communekot, fell mérettetvén találtattak mind őszveségel 3186 Hold földeknek [M.nagyzsombor K; Somb. I].

kommuniál 1. hitelesít; a legaliza; beglaubigen. *1743:* Mellj dolog mi elöttünk, általlunk 's más feles köz emberek által igy menvén végben, irtuk megh műis ez Punctumokat Hazánk jovára futuro pro testimonio fide nostra mediante Városunk usualis Petsétivel communialván [Torockó; TLev. 10/1.] *1769:* Igy menvén ezen Vásár elöttünk végb(en), irtuk meg műis Fide n(ost)ra mediante Irásunkat futuro pro testimonio ac cautela Varosunk szokott Petsétivel communiálván [uo.; Bosla].

2. *vall* úrvacsorát vesz; a se cumineca/împărtăşi; das Abendmahl nehmen, kommunizieren. *1705:* Kornis István uramék egy meghitt szolgája, aki mindenese volt, az asszonynak ugyan egy meghitt frajával tegnap este valahogy magokat kibeszélvén a kapun, elszöktenek ketten. Azt mondják, hogy mindketten kálvinisták voltanak, és nem hagyta az urok őket a szokás szerint kommuniálni, s azért szöktenek volna el [WIN I, 372].

kommuníció erősítés; întărire, fortificare; Verstärkung. *1675/1676:* a' falut akartuk certificálni, akkor, Kamuthiné Asszonyomtol ... repellálának ki vont fegyverrel; my resistáluan ... Arkosi Mihály vram meg' irá a' Fejedelemnek mint procedáltunk, és mint Resistáltanak, melyre a' Fejedelem nagy communitioval tellyes Commissiot külde réánk, hogy várakozásban legyünk [Vajasd AF; JHbK XX/21 Belenyesi Istvan (50) ns vall.].

kommunikáció 1. értesülés, hír; ştire, înştiinţare; Nachricht. *1705:* Engemet is az úr azután felkülde a generálhoz, és megköszöném a communicatiót. Mondá is a generál, hogy ha előbb jöttem volna, a házban találtam volna azon három németeket, akik a hírt hozták [WIN I, 595].

2. közlés; comunicare; Mitteilung. *1748:* Az Erdélyi Telekj Fiscalitasoknak aestimatiojak ... celebráltassanak, aról való elébbi kegyelmes Decretumak velem valo communicatioját, az Ur, igérete szerint el ne felejcse [TKl gr. Teleki Ádám lev.].

Szk: ~ *t tesz* közöl. *1705:* Ugyan ma engem felküldének az urak a generálhoz és fejedelemasszonyhoz látogatni és megköszönni, hogy az holnapi exequiára invitálták az urakat és communicatiót töttenek iránta. A generális azt felelé, hogy örömest gyakrabban tenne egyéb dolgokról is communicatiót, de hogy ritkán tészen, az az oka, hogy maga is ritkán hall öcexcellentiája híreket [WIN I, 474].

3. tudomásul vétel; luare la cunoştinţă; Kenntnisnahme. *1808:* ezen Specificált költségeken kivűl egyéb Praetensiokatis adtak be a' Praetendensek előnkbe, mellyeket a' praetendens Fiu Communicatiora ki kérvén, és kiis nyervén, hogy Itéletet hozzunk benne, mi az Itéletet meg tettük [Asz; Borb. II]. *1813:* Timár Ujjvári Sámuelné Foglár Klára ... ă szinben valo árulo hellyéről ... Instantiával járulván elsöbben a' Nemes Magistratusba, kérvén hellyének viszszá adattatását, melly Instantiat a' Tekintetes Nemes Magistratus Communicatio végett, a' mi Nemes Czéhunkba küldette ... meg tekintvén Czéhunk Özvegysigre jutott gyámoltalanságát ... elébbeni hellyét viszszá nyerte [Dés; DLt 56.6].

4. érintkezés; contact, relaţie; Berührung. *1710:* Minemű nagy romlása és pusztulása következet légjen, sok hellyeknek ... a Pestis miatt; a már inficiált helyekkel gjakorlott Com(m)unicatio alkalmatosságival keservesen megtapasztalhatták [KvLt I/198 gub.]. *1718:* Pestis alkalmatosságával ... a midőn ezek[a] vásárolnak is valamit ... tétessek le nekiék[b] a kivántato bizonyos hellyre ă honnan is midőn azt óda vivő el távozik, és nem előb légjen a le tettnek el vétele, mellynek is az árrát az administrálok(na)k ă Magistratus fizettesse meg, hogj az uttal is Com(m)unicatióra való út praescindaltassék [KvLt I/225 gub. — [a]A pestisesekkel való érintkezésre kijelölt emberek. [b]A pestiseseknek]. *1757:* Csergeden[a] a' marhák döglöttők, nem akarta hogj a marhák(na)k communicatiojak légjen [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 32. — [a]KK].

kommunikál 1. közöl; a comunica; mitteilen. *1582:* A my a' plebanos kewansagat nezy, Az chywr es mayor epytesse felól ... keryk Byro vramat, hogy ... Communicallya az Gyalay Tiztartowal az epytesset [Kv; TanJk V/3. 251b]. *1621:* melj keőnieőrgesre valaszűnk lewe(n) communicalliak eő kglmekkel varosul [Kv; i.h. II/1.325]. *1637:* valamiket eő Nga velem fog communicalni, kiknek Secreto kel lennj, azok nalam el temetve lesznek, azokat eő Nga engedelme s akarattia nelkwl ki sem jelentem [Fog.; KCsl 135]. *1757:* ezt az irásomot pedig ne lássa meg valaki, hanem ha Méltgs Groff vr(am) Másokkal communicalni akarja, méltoztassék massal parcaltatni [Fráta K; Ks 101 Cserei György lev.]. *1799:* az ujra nyerendőResolutiot a' Mélgos Urral nem Communicalom [Kv; SLt XL Mart. Ágoston Suki Jánoshoz]. *1803:* Hozzánk utositott tudosittását a Tekintetes Urnak kedvesen vettük ... nem lévén a Possessoratu-

sok Mindnyájon ide haza, de el érkezésekkel Communicalni fogom, és az rendelt napra szivesen el várván elé állunk Magunk igasságával [Burjánosóbuda K; JHb LXVII/4.23].

2. (ki)hirdet, közzétesz; a anunţa; kundgeben. *1666:* Kozma Juon ... ha ... Tòruent ne(m) allana, hane(m) el menne előtte, Ualamint az Tòrueny communicalta, azt az penat exequaltathassa eő Naga megh Irt kezessekc(n) s Attaffia(n) [Abrudbánya; BK]. *1677:* Az Ecclésiai directiokban és ritusokban penig reformalniok, vagy varialniok az Ecclesiáknak eleitől fogva szabados volt, mely keresztyéni szabadság ez után-is el nem rekesztetik ... ha mikor, és miben valakik az Ecclesiáknak épületire nézendő Szentirás szerint valo tetszéseket communicalni akarják [AC 2].

3. értekezik vkivel; a comunica cu cineva; sich unterreden/verständigen. *1705:* (A gubernium) maga kötelességében soha is hátraálló nem volt, mostan is micsoda levelet íratott Herbeville generálnak, azokról a dolgokról akart ökegyelmekkel communicálni, melyből meglathatják eleitől fogva és mostan is, micsoda gondja van a Guberniumnak maga kötelességére [WIN I, 611].

4. *vall* úrvacsorát vesz; a se cumineca/împărtăşi; kommunizieren, das Abendmahl nehmen | áldozik; a se cumineca/împărtăşi; kommunizieren. *1570:* en azt mondom az Zent irassal, mert eok igazan nem comunikalnak mikeppen Christus parancsol [Lámkerék Szb; Hurm. XVI/1. 646 Tordasi Pál román püspök a beszt-i királybiróhoz]. *1698:* Luteranusis léven sem templomat nem frequentàl, sem soha nem communicál [SzJk 311]. *1704:* a fejedelemasszony ... a templomba az gyónásra elment volt, communicált is [WIN I, 240]. *1746:* Az után is hogy Kispál György Vram Tekintetes Pünkösti és Keserü Vraimekkal egy rendben kezdett communicalni, grandaevusabb lévén, leg utól állott [Uzon Hsz; Kp I. 160b]. *1772:* Sallai Istokat ... most az Karatsoni Inepi napokon minden nap hogy el jöt a Templomban és Comunicalt magamis szememmel láttam [Dés; DLt 321.48]. *1806:* reggel 6 orakor meg gyontam elsőb(en) P. Gvárdián Ponori Urnal és communikáltam [Dés; KMN 170].

5. *vall* megáldoztat; a cumineca, a da cuminecătura; kommunizieren. *1658:* Popa German aval vadoltatik hogy a' Szegedi vram jobbágyat halalakor nem communicalta [UF II, 191].

kommunikálandó közlendő; de comunicat; mitzuteilend. *1670:* bé jövö útját pedig disponálja úgy hogy gyülésre való indulásunknak előtte, ha csak egy héttel is elébb, udvarunkban lehessen, lévén Kegyelmeddel communicálandó bizonyos dolgaink [TML V, 20 a fej. Teleki Mihályhoz].

kommunikálás 1. közlés; comunicare; Mitteilung. *1669:* Én Kegyelmedet ... felette kérem ... kövessen el minden jó útakot, módokot ezen materiában másokkal valo cummunicálás kivül (ide nem értvén az egy Naláczi uramat, kinek jóakaratjában meg vagyok nyugodva) [TML IV, 414-5 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1672:* Ideje volna egyszer már bejöni, lévén oly dolgaink, melyek Kegyelmeddel való communicálásokat kivánnák [TML VI, 175 a fej. ua-hoz].

2. *vall* megáldoztatás; cuminecare; Kommunion. *1658:* Jvan Fraczila gyermekinek megh ne keresztelesivel vadoltatik a' papjok Popa Alde és ugyan ennek attiának nem communicalasával [UF II, 194].

kommunikálatlan *vall* áldozás nélkül; fără să primească cuminecătură; ohne Kommunion. *1658:* Papjok felől Bánul Nyegre nevű eskűt ugy testál hogy neha hitta fia halalos betegseginek idein, de el nem ment, s communicálatlan holt megh [UF II, 192].

kommunikálhat közölhet; a putea comunica; mitteilen können. *1652:* Most pedig ... valaztak Varadi Miklos Vramot elseonek, ki Convocallià ò kglmeket Ismet ő kglme melle valaztak Philstich Ferencz, Szegedi Gergelj es Benedek Deak Vramekat, kikkel Varadi Vr(am) minde(n) dolgokat communicalhasso(n), es egy consensusbol ha mikor kevantatik az vraimot convocaltathassa [Kv; KvRLt X. A. 1]. *1653:* Egy Gabor Deak nevö Camcellista Deak vagyon az ki Csikban lakik ... Petki Uramhozis igen tart ... ő kegyelmevelis Communicalhatod[a] [Ks 41. E. 31. — [a]A divizió kitűzését]. *1761:* à mi illeti az A. Csernatoni jószágról exhibealando Divisionalét és Contractust azt à Leány ág azért nem com(m)unikalhatta ã fiu ággal hogy azok masok literaléi, és tegnapi napon jött kezére [Oroszfalu Hsz; BLev.]. *1762:*(A regiusok) most ebben az szempillantásb(an) végzék el az Inquisitoriat ... azért Procurataraimmal nem communicalhatván Documentumimat, még magam sem tudom, mi van benne [Torda; TJkT V. 98–9].

kommunikáló úrvacsorát vevő személy; persoana care primeste cuminecătura; kommunizierende Person. *1823–1830:* Másnap templomba menvén, a prédikáció után folyt az úrvacsorája osztása. A prédikálószék előtt volt az asztal, mely deszkarostéllyal el volt rekesztve. A pap a kenyeret, s nem tudom, káplán vagy mi, a poharat adták. A communikáló bement a rostélynak egyik végén vagy ajtóján, s a másikon kijött [FogE 195].

kommunikáltat *vall* megáldoztat; a cumineca, a da cuminecătura; kommunizieren lassen. *1780:* Midőn ... Sztánts Opra halálos betegségbe valo, oda hivatom hogy halálra készitsem, s Communicáltassam [Bukuresd H; Ks 111 Vegyes ir. Honorabilis Popa Opra (60) Fungens Popa non Unitus vall.].

kommunikáltatik közöltetik; a fi comunicat; mitgeteilt werden. *1677:* Országnak szollo levelek, a' Statusokkal communicáltassanak [AC 264]. *1709:* Mellj dolog communicaltatik Kegjelmetekkel eo fine, hogj magát ezen determinatiohoz accomodallja [KvLt I/197 a gub. Nsz-ből]. *1742:* Melts Groff Kálnoki Antal ur(am) ö nsganak Levele érkezett ... de mit irjon arrol még semmit nem érthettem remélem Communicaltatik velemis [Zalán Hsz; ApLt 2 Zalányi Apor János Apor Péternéhez]. *1775/1802:* (Az) exmittalt Commissarius Atyankfiai magok Operatiojakot meg tévén, az arrol valo munka a Pársak Procuratoraikkal communicaltattak vala [BSz; JHb LXVII/3.149]. *1787:* A' Typographia administratiojára meg kivántato Személy iránt ... communicáltassék a Mlgs Consistorium ... Levele Tiszt. Pataki Samuel urammal [Kv; SRE 253].

kommunikatúra *vall* áldozás; cuminecare; Kommunion ; áldoztatás; cuminecare; Kommunion. *1722:* Tudgyaé az Tanu ? nyilván ? es bizonyosan Nemes Belső Szolnok var(me)gyéb(en) Kecsedi Oláh Religion levő lakosok(na)k ki kötete fel az haragjok (!) kötelett s ki zaratta be az Templomok ajtajat s ki nem engedi Communicaturat osztani s ki nem engedi keresztelni s miert ... Ha vagy egy Embert szpovadalatlan vagy Comminecatura nelkül holt meg az Pap Peter Ur(am) negligentiaja mia⟨n⟩ [Kecsed SzD; TL vk]. *1743:* Esküszem az Élö Istenre ki Atya, Fiú, Sz. Lélek, tellyes Sz. Háromság egy bizony örök Isten, és a Boldogságós szűzre, Hálála orján való Cumineketurára [Ne; Told. 22 cigányjb esküjében].

Szk: *~t ad* megáldoztat. *1722:* Pap Peter vr(am) Communicaturát hogj valakinek nem adott volna ne(m) tudom [Kecsed SzD; TL. Gavrila Krácson (42) providus vall.] ✱ *~t felvesz* áldozik. *1792:* Bardocz Lajos Vr(am) ... egj Bián Iuon nevezetű embert igj fenyegetett, Te Bián, mikor másszor ide akarsz jöni ezen szöllöben az ösvenyen felyül, akkor végj fejér inget, a' komunikaturat vedd fel ... mert soha több kenyeret nem eszel ... mihent ezen az barazdan felyül kaplak [Szentbenedek AF; DobLev. IV/692.4a] ✱ *~t oszt* megáldoztat. *1722:* ki zaratta be az Templomok ajtajat s ki nem engedi Communicaturat osztani [Kecsed SzD; TL vk] ✱ *(haldoklóhoz) ~val odahív. 1652.* Mikor az Fekete Matthias unokaja halalos Agyba(n) fekűt, tudom, hogy engemet oda hittakis cuminecaturaual az Birot karhoztattak, hogy az eö Verése miat kel megh halni [Balotafva Szt; Ks 90].

kommunió 1. *vall* úrvacsora; cuminecătură; Abendmahl ; úrvacsora-osztás; darea cuminecăturii; Austeilung des Abendmahls. *1662:* communiókor az idősbbik fejedelemasszonnyal együtt communicál vala[a] [SKr 199. — [a]1641-ben a ref. vallásra áttért Báthory Zsófia, közvetlenül a II. Rákóczi Györggyel való menyegzője után]. *1697 k.:* Imre Györgyné Fodor Anna Aszszony Communiohoz adott égy szkofiomos tenger szin selyemmel varrott patyolat keszkenöt 8 him vagyon benne [Kakasd MT; MMatr. 74]. *1704:* Ma reggel communio alkalmatosságával prédikálott Zilahi uram [WIN I, 169]. *1710:* Gacsájbol[a] egy Erdélyi Miklós nevű cavallérral jöttek az communiora [SzZs 288. — [a]Szt]. *1747:* Tudom hogy Pünkösti, Keserü, KisPál és Szaboltsi Uraimék itt Uzonban egy charecterű emberek voltak és a' Communiora együtt jártanak fel [Uzon Hsz; Kp I. 160a Pünkösti Miklós (52) ns vall.]. *1817:* Vagyon egy Felföldi egyenes kés Communiohoz tartozó [Marossztkirály MT; UnVJk 339]. — L. még WIN I, 520.

Szk: *~t celebrál. 1775:* bizonyosan hallottam, hogy a catholica religiót igazán a csehek nem tartották, hanem titkon cultust és communiót reformátusok szerént celebráltak [RettE 351] ✱ *~t frekventál. 1735:* Csákány Pálné nem frequental semmi comuniot azért ha ennek utánna, ha meggyogyulna abban megyen el szamár temetése legyen mivel betegsége alatt sem frequentalta [Szemerja Hsz; HSzjP] ✱ *~t oszt. 1704* Ma reggel prédikált és communiót is osztott Zilahi uram [WIN I, 314] ✱ *~val él. 1657* Megérezvén halálának is közelitését[a], Catherinától[b] és minden rendektől végső búcsút vött, communióval élt ... És ekképpen végső búcsút vévén minden rendektől, megkövetvén mindeneket [KemÖn. 130. — [a]Bethlen Gábor 1629-ben. [b]Feleségétől, Brandenburgi Katalintól]. *1683:* Dobai Mihaly Atyankfia ... Sátoros Innepeken háromszoris egymas utan comunioval nem élven Ecclesiajat ne(m) kevesse offendalta [SzJk 193] ✱ *karácsonyi ~. 1834:* Karatsoni Communiokor Borra [Mezőménes MT; MRLt] ✱ *újzsengei ~. 1829:* Ezen solemnis Confirmation betegsége miatt nem jelenthetvén meg Nztes Bakos Mária ... Uj Sengei Communio alkalmatosságával confirmaltatott u.m. 23a Augusti 1829 [EMLt].

2. közösülés; contact sexual; Geschlechtsverkehr, Beischlaf. *1747:* az J. inquiraltasson ... super eo: hogj azon meg esett személlyel Kovásznai Jutkával nálla laktában sem edgjszer sem mászszor sem éjjel sem nappal nyilvan vagj titkon tilalmas és különös conversatioja s communioja nem volt [Torda; TJkT III. 131].

kommunis I. *mn* 1. közönséges; obişnuit, normal, comun; gemein. *1573:* hoza my Nekwnk az wytezleo feyerwary Ambrws az Nagod Communis Leuelet ... Melyben paronchyola Nagod My nekwnk, hogy my el Mennenk Sofalwara[a] es ... mely ... Byzonyssagokatt my Eleonkben hynanak azoknak my hyteok zerynt walo wallasokatt be venneok [RLt 0.5.— [a]BN].

2. közös; comun; allgemein, öffentlich. *1732:* azonn Communis földeket és Labakot fel mérven ... mérettetett ... Ezer száz otven ölre [O.bogát AF; JHb XXVI/59].

II. *fn* 1. *hiv* mindkét fél érdekében eszközölt közös tanúvallomást elrendelő parancsolat, közvallomást elrendelő parancsolat; poruncă pentru ascultarea martorilor ambelor părţi, poruncă pentru cercetare comună; im Interesse beider Parteien gemeinsames Zeugenverhör verordnendes Gebot. *1600:* Hozak mi nekwnk Kapitan Vram az Kegd comunissat meliben poroncziol Kgd minekunk ugi mint Gaspar Tamasnak es Bartha Balasnak Sepsi zekiek Nagi Borosniajaknak, hogi el mennenk es az kiket mw elonkbe hiuanak azoknak hwt zerent ualo vallasokot be venneok [BLt 3]. *1677:* Székelyek Transmissioja se Communisra, se Evictorra, a' Táblárol ki nem bocsáttatik, remediumokkal az also Forumon kell élni [AC 268].

2. közös vagyon; avere comună; Gemeinbesitz. *1642:* Veleo Jstuan ... az leanianak lakodalmat nem csinalt, iol lehet adot valamj rosz ruhakatt, es valami patiolatott, parthat, de azokat is az Communisbol atta, es Czinaltatta [Kv; RDL I. 128].

Szk: *~ra megy* közössé lesz/válik. *1587/1590:* ha megh nem otalmazhatna eggik a masikat, tehat az thook Communisra mennienek le tewen mindenik fél Masiknak keolchyeget [Méhes TA; WassLt].

kommunitás 1. község, (falusi v. városi) közösség; comunitate; Gemeinde, Kommunität. *1592:* az Communitas igen engedelmes legien a' tanachhoz [Kv; DiósyInd. 41]. *1605:* az Communitasnak erteni kell mit akarnak neki imponalni [Kv; TanJk I/1.513]. *1722:* Mü Brassaj Birák Folnagy, az egész Tanáts és Communitas [Brassó; BfN Vegyes ir.]. *1741:* A Nms Communitás tettszéséből Csatáni Ispannak allittatott Ajtai György atyánkfia [Dés; Jk 554a]. *1744* az paraszt emberek ellen, akár

Communitas légyen, akár privata Personák, nints más Competens forum, hanem 'a Nemes Vármegyének Filialis Széke [WassLt Czegei Wass Ádám lev.]. *1779:* már bizonyos Időtől fogván tsak vgy lábbag Communitásunk Törvény nélkűl; mint az Evezők kormányos nélkűl [Torockó; Thor. 21/2a]. *1786:* Az árkosi communitás közönséges megegyezésből és a tisztelt possessorátus urak hirével a vonó marhák számára tilalom alá fogá ... Katonnyát, a két Apa mezeit, Három Avassal és Cser gyakrával együtt [Árkos Hsz; RSzF 174]. *1814:* szárhegyi Czimbalmos Albert gyalog katona ... Hegyeshegy nevezetű helyen ép magyaróbokros erdőböl orotott vala egy keveset, az nemes commonitásnak fennmaradott osztatlan továbbra hagyatott erdejéből [Szárhegy Cs; RSzF 138–9]. *1829:* égy Szál Erdeje sints a Comonitasnak [Mezőcsán TA; LLt].

2. közösség; comunitate; Gemeinschaft. *1772:* szörnyű nagy summa pénzt rakott egybe, úgyhogy, amint mondják, kétszázezer forintot hagyott kiadni kölcsön quattuor pro cento interesre vagy familiáknak, vagy communitásoknak [RettE 288]. *1780:* A Devai Bulgarokot minden magok jussokban meg hagyni, s tartani kéványuk ... Alázátos szolgaja Devai Bulgar Comunitas [Déva; Ks 75. VIIIb. 112].

3. osztály(terem); clasă; Schulklasse. *1573:* Molnar Kelemen fia Istok, Kolosy Andras fia Istok ... Azt Mongiak hogi lattak az Comunitasba, hayttotta az chisar orban fia Istwan egi keowel az Zebeny Zeoch gërg fiat Iancitt archwl [Kv; TJk III/3.134]. *1593:* 27 die octobris. Az scolaban az eggik Communitasnak az egik ablakat hogy be rakattattúk, vettúnk ahoz 100 teglat ... d 20 [Kv; Szám. 5/XX. 127]. *1621:* Az Gyermekek Comm(un)itassabanis ki liukadozot vala az Czupros kemencze aztis meg foldozta[a] p(ro) d 15 [Kv; i.h. 15b/IV. 28. — [a]Fazakas István]. *1652:* Anno 1652, die vero 20 Augusti fogattam az scholanak az ket Comunitassat megh padolni 6 Camarával es az tornatz deszkasassal (!) egyut, es az mestergerendak deszkasassat f 26 [Kv; ACJk 67a].

kommunitásbeli (egyházmegyei) közösségbeli; din comunitate(a eparhială); Gemeinde- (innerhalb der Superintendentur). *1734:* A melly Determinatiot avagj Rendelést ... az Orbai Decanatusban a Templombeli székekről tett, azt a sz. Visita(ti)o ... helybe hadgjta Minekokáért a tőbbi Ecclák(na)k is intimallya, es a sz: Communitásbéli T. Senioroknak serio imponállya hogy minden lehető képen a magok kezek alatt levő Ecclakban bé vétetni munkalodgjak [SVJk]. *XVIII. sz.:* A koporso után a két keserves, ezekután a' 12 Communitásbéli személy [A.csernáton Hsz; HSzjP]. *1822:* Ezt kévánánk irásban tenni ..., hogy ezután is ezen egyességet folytatni teljesitsék az ezután való becsületes communitásbéli atyafiak is [Jenőfva Cs; RSzF 100].

kommunitási szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *gyűlés* városi tanácsülés; şedinţă a consiliului orăşenesc; städtische Ratsversammlung. *1792:* Kőlt Privilegialt Nemes Zilah Várossában Kis Aszszony Havának 17dik Napján 1792-dik Esztendőben tartott közönséges Communitási Gyűléséből [Zilah; Borb. II hiv.].

kommunizál (ítéletet, fejedelmi parancsot) végrehajt; a executa, a duce la îndeplinire; (Urteil, fürstlichen Befehl) durchführen. *1578:* mikor az Communizalasnak Napja es oraja eleo Jeott volna, vgyan azon hagyott Napon es helyen, Mynd az keet fel Ielen valanak, Es jollehett az Actrix egywtt akar vala Communizaly az in Cau(sam) a(ttra)ctaual, kyuel megis kynala hogy az Nagod leuele Tartasa zerint eggywtt es egy helyen Comunizallyanak, de nem tuduan minemw okbol az in Ca(usa)m a(ttra)cta nem akara annak Semmy keppen engedny, hanem ö azt felele hogy eö kwleon masut es mas dologrul akar Comunißalny ... Ezt halwan az Actrix mynekwnk Myndgyarast ezen dologrwl protestala, hogy eo kez volna eggywtt Comunizalnj, ha az in Cau(sam) (atra)cta akarnaya, de ha nem akarya eö neky nyncz mitt tenny, eö az hagyot Napott el nem Mulathattya [KemLev.]. *1586:* 24 Maj Jndultunk Lukachj Vrammal Rapoltra[a] Comuniszalnj Egi kochin ... 29 Maj Rapolton az Captalannak, az Executiotwl es Relatoriatol attam f. 2 [Kv; Szám. 3/XXIV. 20. — [a]H].

kommunizálás (ítélet, fejedelmi parancs) végrehajtás(a); executare; Durchführung (eines Urteils/fürstlichen Befehls). *1578:* mikor az Communizalasnak Napja es oraja eleo Jeott volna, vgyan azon hagyott Napon es helyen Mynd az keet fel Ielen valanak [KemLev.].

komód[1] '?' *1833:* visell ... egy commod sapkát [DLt 453 nyomt. kl].

komód[2] alacsony fiókos kaszten/szekrény, sublót; comodă, scrin; Kommode. *1787:* Egy uj Commod három ki huzojával onos készülettel [Mv; MvLev. Ajtai István hagy. 8]. *1802:* Mahoni fából valo 3 Schubládás Commod [Mv; TGsz 52]. *1807:* Egy Dio fábol valo gömbölyög négy labu, negy fijokos Záros asztal forma Kommod [Körtvélyfája MT; LLt]. *1810:* Egy Záros Kommod három Sub ládákkal [Mv; DLev. 2. XIXA] Egy Commod 3 tojokaval [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1823–1830:* még az úgynevezett módi portékák nem jöttek volt be a világra. Kommód, kanapé stb. csak a nagyurak házaikban voltak [FogE 273]. — L. még i.h. 185, 189.

Szk: *rakott* ~ berakásos fiókos szekrény. *XVIII. sz.:* Cserefából réz készületekkel tsináltatott három Subládáju ollyan rakott Commod, melynek a' Tetején lévő záros lefordítható Táblán irni is lehet [LLt 106/1]. *1794:* Egy rakott Commod [Koronka MT; Told. 12/104].

komód-kaszten alacsony fiókos szekrény, sublót; comodă, scrin; Kommodenkasten. *1790:* Harom Commod Casten [Királyhalma NK; Ks 67.46.24c]. *1802:* Egy Mahoni fábol valo 2 subládás Commod kaszten [Mv; TGsz 52]. *1851:* Egy 3 fiokos komot kaszten [Dés; DLt 2216].

Szk: *fenyőfa* ~. *1790:* Fenyö Fa Commod Kaszten 1 [Sv; Ks] ∗ *tiszafa* ~. *1805:* Egy Tiszafa Commod Kasten két schub Ládával, Aszszonyi köntősökkel, fejér némükkel meg rakva[Mv; TGsz 52].

komodli rékli, ujjas; jachetă; ulifant; Jäckchen. *1798:* igértem[a] ... egy Ujjas komodlit Flanerböl azaz Mol-

dombol pantlikaba szegve [Banyica K; IB. Gombos István lev. — [a]A frájnak fizetésében] | egj Kartonbol valo viseltes komodli, vagj Rékli 1//2 [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.]. *1823:* Fein Pergál háló szoknya, sima vékony patyolattal és két rend Csipkével garnirozva. — Rosa szin pántlikával hozzá valo Comodlival [LLt Csáky-per 601. L. 1].

Szk: *anginét ~. 1810:* Egy ánginét kommodli ... Rf 7 xr 6 [Mv; MvLev. Illyés Anna hagy. 4] ∗ *gyapotgyolcs ~. 1797:* Gyapot gyolts Komodli Kettő [Mv; Told. 19] ∗ *parkét ~. 1797:* Parchét Komodli patyolat gárnérral egy [Mv; i.h.].

komollói a Komolló (Hsz) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Komolló//Comolău; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Komolló; **1.** Komollón lévő, Kommolóhoz tartozó; care se află la Komolló, din Komolló; in Komolló befindlich, zu Komolló gehörig. *1666:* Az Markosfalui Joszagot ... Es komolloy feöldeket ... Eő kgmek oszak Egy mas kőzt aequaliter ket reszre [Altorja Hsz; Borb. I]. *1742:* a' Komollai Ekklesia [SVJk]. *1763:* A Komollai Malom [Hsz; Ks 23. XXIIb].

Hn. *1728:* Komollai Csere nevu helyb(en) (sz) [Eresztevény Hsz; EHA] | A Komollai ut altal kelöben (sz) [Angyalos Hsz; EHA] | A Komollai ut [uo.; SVJk]. *1742:* a' Komollai nyirb(en) [Komolló Hsz; EHA]. *1818:* a' Komollai Utnál (sz) [uo.; EHA].

2. Komollón lakó/működő; din Komolló; in Komolló wohnhaft/tätig. *1626:* Komollaj falus biro [BLt]. *1686:* Komollai Andor Janos Uram [Killyén Hsz; BLt]. *1702:* Mű Komollai Andor Thamas Kőkősi Orbok Istvan es Killjenj Kadar György mind harman lő fű személyék szepsi szekiek [BLt 3]. *1794:* Márton László (48) Nemes Személy mostan Komollai Reformatus Mester [Eresztevény Hsz; HSzjP]. *1822:* Kovats Antal Komollai Ref. Pap [Hsz; Kp V. 331].

Szn. *1727/1754:* Valentinus Komolai de Csomafája[a] [Somb. — [a]K]. *1737:* Komollai Bálint [BfN Kidei cs.].

komoly serios; ernst. *1854:* A hazai jogtudományokban akkor Mezey marosvásárhelyi ügyvéd volt a leghirleltebb, de ... szájhős és félénk, mely két szó a zsibói szótárban[a] nem létezett ... A komoly tanitvány[b] egész professiot csinált most tanitoja rebenczességeit újabb meg újabb jelenetekben nevetségessé tenni s az altal lelki betegségéből kigyógyitani [Újf. 67. — [a]Wesselenyiekében. [b]Wesselényi Miklós]. *1862:* A helybeli vasárnapi iskolák igazgatóságaitol ugy értesülvén tanács (!) hogy a ... mester inasok a vasárnapi iskolát hanyagul vagy éppen nemis látogatják ... komoly felelőség terhe alatt hagyatik meg a Czéelöljáróságnak[a] [Kv; ACLev. — [a]Köv. az intézkedés].

komolyan serios; ernst. *1897:* Zsuzsika itt a vállam mellett azt mondja: Komolyan izend meg Gyaluinak, nehogy magára induljon el ... vigye az asszonyát magával [PLev. 190–1 Petelei István Gyalui Farkashoz].

komonák kucsmaféle; comănac; Art Pelzmütze. *1801:* Simon János fia András, Kászon Széki All-Tizi, egyesült Görög Vallásu, oláh nőtelen 17 esztendős ... lobogós ujju hoszszu olához inget, harisnyát, hoszszu szürke Tzondrát visel, és fekete Komonákat | Simon Koszti fia János ... fejér Komonákat visel [DLt nyomt. kl].

komondor juhászkutya; cîine ciobănesc, dulău; Schäferhund, Komondor. *1574:* Anna gywlay Eottwes Ianos Zolgaloia, Azt vallia hogi ... az legent ... az Kalmar Albertne haza aytaiaba latta egi komondoral egembe [Kv; TJk III/3. 403]. *1588:* 14 Marty ... biro vra(m) adatot egy Cigánnak hogy az varasbol egy komondort vontak ky d. 2 [Kv; Szám. 4/I.24]. *1630:* Eyel az Juhot Eörizuk vala s Eg' Vizoliai[a] Ember az Sariut Eörizuen ot fekzik ⟨val⟩a Eg' komondorunk reia Zeokek es En oltalmazam hog' megh ne Maria [Nagycég K; VLt 16/1527. — [a] Viszolya K]. *1743:* Tavalyi esztendőb(en) és sajditottam azt hogy az szánto vasaimot ... el akarja lopni ... hanem ... az komondorok ugatásátol s rája valo rohanásátol el nem lophatta s reggel azal kérkedék nékem hogy meg probálta s el nem lophatta az komondorok miatt [Szásznyires SzD; Ks]. *1761:* eő Naga lövette meg az Expns komondorát [Karácsonfva MT; Told. 76]. *1818:* Toma Bárb panaszsza fel vétetik Györgye Sián ellen egy Juhász Komondora agyon veretésiért, mely Komondor megis dőglött azon verésből ... A Bé panaszlott azt feleli, hogy ... Román Sián egy karoval választotta el az marakodo kutyákot és az Más Komondorok mardosták öszve [H; JF 36 Prot. 3]. — L. még RSzF 218.

Sz. *1661:* Az két vajda is, miként két komondor, várják az konczot, melyiknek adatik, mivel egyik sincsen székiben, hanem mindenik táborban [TML II, 51 Lázár István Teleki Mihályhoz].

komor 1. sumbru, întunecat, posomorît; moros, düster. *1752:* Tisztarto vram ... hogy reszegeskednék, azt senki sem mondhattya, sőt inkább ... olljan komor ember, hogy senki sem tudgya mikor van jo kedve s mikor haragszik [Gardánfva Sz; BK]. *1776:* az eleitől fogva való szomoruságnak, komor kedvnek jelit mindenkor láttam, mind á Groffnéban, s mind a Kis Aszszonban [Kóród KK; GyL. Gabr. Martonffi (31) rk káplán vall.]. *1785:* Basa Mária Asszony ... igen csendes, és részszerént komor kevés beszédű volt [Mv; DLev. 4. XXXVI]. *1801:* Náun Avram ... mintegy 42 esztendős ... erőssen komor tekintetű [DLt nyomt. kl].

Szn. *1602:* Komor Jstwan [Kv; TJk VI/1.633, 636]. *1632:* Komor Istva(n) [Mv; MvLt 290.102a]. *1700:* Komor Istva(n) [Kv; Szám. 40/III. 55.].

2. zord, zordon; aspru; finster, rauh, unwirtlich. *1811:* Oh te balgatag! ne bántsd az egész setét Éjtszakán Istenhez kiáltó Remetét, Hadj békét néki a' komor tsendességbe, Hogy küldje siralmos panaszszit az égbe | Oh kedvetlen idő' komor ábrázattya! [ÁrÉ 108, 188]. *1847:* Ma fölleges, hives komor őszi reggel van [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

komorlás '?' *1592:* Jut ezembe hogi az ezwsteot pliknek mongia vala kire monda Nimeti Istuan neki, na(m) az eleot neke(m) comorlasnak mondota vala [Kv; TJk V/1.246].

komornyik 1. kb. udvarnagy (az uralkodó ügyeit intéző fő-tisztségviselő); postelnic; Hofmarschall. *1582:* az

wy eztendeo aiandekiakor ... weottwnk woltt Neg' zeonyeget I p(er) f 5 f 20. Byro vramek attak Feierwaratt egyikett Gergell' Deaknak az Komorniknak [Kv; Szám. 3/VIII. 3]. *1585:* 28 Ap Juta Kiraly[a] Komornikia Lengiel orzsagbol witte Tordaig feier Martto(n) [Kv; i.h. 3/XVIII. 5a Gellien Imre sp kezével. — [a]Báthory István]. *1592:* 30 Novemb. Andrast ã lowas legent kwlte B. vram feyerwarra az ezwsteos bot arraert à komornikhoz [Kv; i.h. 5/XIV. 112 Eppel Péter sp kezével]. *1612:* Balasfy Gieorgy deak, kj Sigmond[a] fejedelem Komornikya volt, az mely Táár Zekereket, es Arany Ezwst, s egyeb fele marhakat, es kezz penztis, ide Coloswarra hozott wolt kinel maradttanak es kinel láättad [Kv; PLPr 40b. — [a]Báthory Zsigmond]. *1659:* az fel vetet summat ejjel nappal siessen be küldeni jo penzül az komornik kezehez, küldhessük be az Portara mentol hamareb [UszLt 15 fej.]. *1677:* Aszszonyunk eo Nga Etekfogoi. Aszt(alnok) Kendefi János f. 37//50 ... Komornyikok. Lukácz Déák Ur(am) f. 45 [a][UtI. — [a]Utána még három komornyik neve 25, 22.50 és 9 ft fizetéssel]. *1688:* Karaffa Ur(am) eö Nga ide jüvetelekor Komornyikja vagy Hopmestere eö Nganak nállam lévén szálláson ... a Cselédi ... ládámrul lakatomat le tekerték [Kv; UtI]. *1792:* Törökül a' Tihája, vagy Kiahája jelent Háznokot avagy Komornikat [Éder, BenkőNyMunk 181]. — L. még AIN 148, 150; CsH 123; KemÖn. 113; TML I, 449, IV, 381.

2. *aranykulcsos* ~ cs. és kir. kamarás; şambelan impărătesc şi regal; k.u.k. Kammerherr. *1764:* Liber Bäro Boros Jenöi Korda György ur eö Exlja Felséges Császár, és Királyné Aszonyunk belsö Titkos Tacsossa (!), Udvari arany kolcsos Komornyikja [Kv; JHb IV/10] | Mlgos L Baro Magyar Gyerö Monostori Groff Kemény László Ur a Felséges Regnáns Királyi Majestas Belsö Titkos Tanács Hive, Arany kolcsos komornyikja, és Nemes Erdélly Ország 's hozzá tartozo Részeinek nagy Méltóságu Emeritus Gubernátora és e Hazában ö Flge Fö Komornyikja ö Excellentiája [Kv; TGsz 35].

3. kb. lakáj; lacheu; Lakai. *1550:* dono dato emerico L(i)t(era)to et komornikoknak fl. 5 [Kv; Szám. 1/II. 5]. *1597:* Azzoniúnk eo felsege Mikor innen a' Varasbol Vy Varba mene Vittek ezek, eggietmasat Mosokat, Swteoket, Komornykokat, poharnokokat es egieb portekaiat [Kv; i.h. 7/XII. 42 Filstich Lörincz sp kezével]. *1602:* Az komorniknak megh hagjta hogj az Aratt k(ne)k mingjarast megh kuldgje [Görgény Mt; BesztLt 1602–7 Melchior Bogatti lev.]. *1621:* 3. Oct. Jeouenek Fejeruarrol G. eo. N. zolgaj Zilagi az komornjk es Makaj Janos [Kv; Szám. 15b/IX. 89]. *1625:* Szilagyi Mihalj Gubernator eö Naga Komornikja [Kv; i.h. 16/XXXIV. 50]. *1665:* Midön völnánk Fogaras Várában eddigh az komornyikok szokott szálló házokban jelen lévén mi elöttünk egy felöl Nemzetes Nagy-Ajtai Czerei Farkas Vr(am) az mi Kegmes Urünk komornyikja, más felöl penig Makfalvi Dósa Gergely Vr(am) kegmes Assz(ony)únk Inassa [DLev. 2. XIIB.15]. *1745:* Csehi István nevü akkori Comornikjátol az néhai Mlgos Groff Csáki István Ur(amna)k halottam hogy ... ha el nem vette völna Gróff Haller Borbara Aszszonyt, éppen elhetetlenül maradott völna ö Nga ... mint hogy akkor majd Semmie' sem volt [Buza SzD; Born. VIII. 8 Makaria Gligorás (51) jb vall.]. *1807:* Fazakas Kraussnál voltam, és ã Kementzæ dolgát tudakoztam, es ö azt felelte nékem, hogy mivel nékie se Kanyo Vr, se ã Nagyságod komornikja ... meg nem mondották hogy millyen formáju legyen azon kementze, ö ahoz hogy meg tsinálja nem fogott [Kv; WLt Papp Sámuel lev.]. — L. még KemÖn. 134, 142.

◇ **Szn.** *1583:* Komornyk Myhal [SLt V. 13 Imreh deak Papay, a gyf-i káptalan hites not-ának kézírása]. *1689:* Komornyik Pál [AMN 280]. *1719:* Recsei Komornyik Lászlo [Borb. II]. *1734:* Komornyik Lászlo, Komornyik János [Szécs Sz; i.h.]. *1815:* Komornyik Sigmond [M.kecel Sz; i.h.]. *1835:* Komornyik 'Susanna, Komornyik Kata, Komornyik Laszlo, Komornyik Juliánna, Komornyik Érsébeth [Varsolc Sz; i.h.].

komornyik-deák '?' *1625:* Az B.T. Adatott, az Vrünk eö felge Komornyik Deakjanak Kowaczj Jstwannak Ajandekon, Egj szep kesztiwtt ... f 10 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 273]. *1662:* Ezalatt Barcsai Ákos komornik-deákja, Dobolyi István a fökapitányhoz bejövén a praesidiumfizetésre kétezer arany szép pénzsummát hozott és adott vala [SKr 507]. — L. még SKr 144.

komornyikház komornyikok szállása; camera lacheilor; Unterkunft/Quartier der Lakaien. *1676:* mégyen le ezen pitvarbol az komornyik ház előtt valo pitvarra, egy kerengős fa gradiczos [Fog.; UF II, 726]. *1710:* Fogarasban convocáltatván azért a fejedelem országgyűlésit, ott mind Béldi Pált, mind Bethlen Miklóst árestálják ... Béldi Pált ... a komornyikházban tevék rabságra [CsH 127].

komornyikláda ? lakájláda; ladă de lacheu; Lakaienkiste/lade. *1684:* Ket komornik Láda [Ebesfva; UtI].

komornyik-leány komorna; cameristă; Kammerzofe/mädchen. *1705:* Tegnap egy Nagy Zsigmond nevü rabot akarván az asszony a fejedelemasszony napján megszabadítani, ígírte volt is magát, hogy kikéri a generáltól. Kinek is nevét felküldvén és az komornyik-leányra bizván, a cédulát elvesztette ... Ma azért újobban írásban felküldöttem a nevét [WIN I, 603].

komornyikság komornyiki/udvarnagyi tisztség; funcţia de postelnic; Amt/Würde des Hofmarschalls. *1657:* egy Iván vajda, mazul vajdafi is ... kezdett vala hadakat gyűjteni az fejedelemasszony pénzével, kinek ... tékozlása miatt ezelőtt én az komornikságot is resignáltam vala, ilyenképpen: ... hagytam vala az tárház kulcsait Kún Ferenc ki az magyar udvarnak hopmestere, Felvinczi Márton fogarasi udvarbíró, ezeknek kezeknél, de titkoson, mert tudtam az szokás szerént következő tékozlást [KemÖn. 137]. — L. még i.h. 141.

komornyik-társ lakájtárs; celălalt lacheu; Mitlakai. *1585:* Jöwe Janos deak komornyk tarsa vasarlany attunk kuczhyt 3 louat [Kv; Szám. 3/XXII. 15].

komorság caracter morocănos/ursuz; Morosität. *1755:* Marosán Gabrilla ... Komorságát fateallya Tisztarto vram(na)k, nem hogy jo kedvel s vendégeskedéssel töltené idejét [Gardánfva Sz; BK].

komót vállhám/iga; grebănar; Kummet. *1816:* A' Nagy tarka Lo Komoftya igazittása 10 Rft [Mezömadaras MT; Born. XVb].

komót-hám vállhám/iga; grebănar; Kummet. *1823:* szökött- el ... két világos pej anglizált, szártsa Lábu, és a' homlokán fejér hoka loval, német komót hámmal [DLt nyomt. kl].

kompaciál elnéz, a trece cu vederea, a ierta; jm etw. nachsehen. *1750 k.:* meltoztassek a Mlgos Ur Istenes es keresztyeni kegjes Consideratiobol nékem s feleségemnek compatialvan a meg irt Szok iránt fel vett nehezseget condonalni és remittalni [Ks 83 Ónadi Szakáts Mihály lev.].

kompakció 1. kötés; legătură; Band, Bandarbeit. *1736:* Fél 'Soltár 1. Ditseretes könyv Rosz Compactioba vadnak [Várhegy MT; CU XIII/1.101]. *1789:* Könyvek: ... Hieronimus Ludolfs Bőr marmorea Tábláb(an) áranyos a' Sarka ... Nicolai Lemeri Cursus chymicus: hasonlo Kötésben ... Johannis Hübneri Lexicon Germanicum hasonlo Compactiob(an) ... Magyar Enekes Könyv aranyos Tábláb(an) [Mv; ConscrAp 88].

2. bekötés/köttetés; legat; Bindung, Einband. *1757:* Egy kőnyv(ne)k compactiojára xr 24 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 127a]. *1762:* Én kinyomtattatván a predikációkat, igen szép epicediumot irattam ... a clarissimus Husztival s midőn Mósa uramnak is küldöttem a predikációkban, találkozván velem azt mondja, miért nem tétettem tőle írt epitaphiumot is a compactiókor melléje [RettE 138].

kompakciójú 1. (test)alkatú; cu o (anumită) constituţie (fizică); von Körperbau. *1747:* ezen katonáknak égyike ... kőpczős és nem igen magos, jó erejü ... az másik ... nem éppen olyan erős Compactióju mint az más de anál magasabacska termetű [A.hagymás SzD; Ks 27/XVIIb]. *1814:* Fola Ilia Házos, mind egy 50 Esztendős közep Termetű, Robustus testi Compactioju [Görgény MT; Born. G. IX. 6 Lad. Szekely chirurgus vall.].

2. termetű; de (o anumită) statură; von Wuchs/Gestalt. *1798:* Delicio kitsin Compactioju ember [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

kompaktor 1. könyvkötő; legător (de cărţi); Buchbinder. *1597:* Myert hogy az psalterium az templu(m) bely ... mind el zakadot volt ...vettünk Biro vram akarattiabol ahoz 17 pergamemomat p(er) d 90 ... fizetünk ... Az Compactornak az be keotessetol f.1 [Kv; Szám. 7/III. 30]. *1625:* 5. tál és 5. tanyer tokoknak ... megh boritasara vetettünk veres beoreoket No 56 ... fizettünk az Compactornak az ... tokok boritásatol egyteol mastul szaz huszoneot penzt [Kv; i.h. 16/XXVII. 2]. *1685:* négj sing Kék Fajlandist a Compactor(na)k [UtI]. *1758:* Tiszta pappyrosból Libellusokat czináltattam, vgy Compactor Farkas(na)k[a]Rf. 3 xr. 06 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 180a. — [a]Teljes nevén Farkas János; kv-i könyvkötő volt (Herepei, EM XLVII, 255–6)]. *1777:* (Temették) B(első) Király utcából Compactor Veszprémi Mihályt [Kv; EM XLVII, 257]. *1804:* nagyon meg tsaltam a Rectort mert azt igértem volt tegnap hogy ha könyveket keres és hoz a Compactoroctol ezután jol fogok tanulni, de ime illyen hamar hazudtam [Dés; KMN 39]. *1808:* Egy ujj Protokolumert a Kompaktornak 2 Rf 20 xr [Kv; ACSzám. 13]. *1823–1830:* Minden gradust nyert személyek, úgyszintén könyvárosok, nyomtatók, compactorok legényeikkel, inasaikkal ... együtt az univerzitás[a] jurisdictiója alá tartoznak [FogE 233. — [a]A göttingai].

2. '?' *1801:* Egy Vas fűstelő Compactor [MvLev.].

kompaktor-legény könyvkötő-legény/segéd; calfă de legător de cărţi; Buchbinderbursche/gehilfe. *1775:* (Temettetett el) Szathmári nevű kompactor legény [Kv; EM XLVII, 257].

kompánia 1. csapat; trupă; Truppe | század; companie; Kompanie. *1657:* (A) fejedelemhez küldött Jármi Ferenc is ... megérkezett vala; őtet azért az két compánia puskással béküldém ... vissza is jüve maga oly válasszal, hogy az város[a] és praesidium igen megújult s vidult légyen az segítség érkezésén [KemÖn. 221. — [a]Kassa I. Rákoczi György 1644. évi hadakozása idején]. *1688:* Mi olta quártélyban bé szállottak a montecuculli Ur(am) Lejtmán kapitány Companiajábul valo szálloim, két Asztag kőlesemet, el vitték erővel [Kv; UtI]. *1701:* Colonellus Ebergényi Vr(am) Regimentjéből hat Compagnia kgls Vrunk eő Flge ellen rebellálván ... Törők országra és más hellyekre el széllettenek [UszLt IX. 77. 30 gub.]. *1715:* Concludaltatott hogy mikor a Militia Companiankent költözik abban s a Portionak el Szállitásában a Jobbagy rend is tartozik bé fogni es vecturázni [Kp I. 113 Mich. Benkő jur. Notar. Sepsi kezével]. *1721:* igjekezzik kgt(e)k, a' Regiment vagy Companiák mellé ... ollyan betsületes embert denominálni Commissariusnak, a' ki maga Vármegéjéböl más Vármégeb(e) vagy Székbe, által kisirhesse [Ks 18. XCIII a gub. Nsz-ből]. *1752:* Alázatasan kivántam Natsägadnak jelenteni, hogy az I. Csedöiana Cahors meg indul 25ta Augusti, et usq(ue) 1mum 7bris a tőbb I. Compägniák is Masirozásb(a) reménlem fognak [Aldoboly Hsz; ApLt 5 Hollaki János Apor Péterhez]. *1753:* Colonellus Vaji Lászlo ur maga akarattyabol Nemes Vár(me)gye dispositioja ellen a Két Nemes Companiat Gyaluba orderezte a holot is kilencz napik (!) Exerceroztassonak [Hídalmás K; Ks 91]. *1817:* a Roskányi Krájnicális Státionak bátorsága fenn tartására nézve nyoltz számbol állo katonai őrizetet az ide valo Compagnia Commendansatol ki eszközölni méltoztassék [H; Ks 91.C.8]. — L. még CsH 208, 223, 227, 235, 348; KemÖn. 266; RettE 124, 139, 420; SzO VII, 111; TML IV, 418, VII, 201, VIII, 210; WIN I, 86, 379, 548, 595, 656.

Szk: *~t állít* csapatot/századot állít ki/szerel fel. *1788:* Néhai édes Atyám a Frantzia háboruban, három Lovas Huszárokbol állo Companiákot állitván, tulajdon maga költsegin mely is 82 ezer Rh Forinttyában került [Branyicska H; JHb XXXI/26]. — Vö. a *granatéros-, gyalog-* és *lovaskompánia* címszóval.

2. székely határőrszázad; companie de grăniceri la secui; Szekler Grenzkompanie. *1792:* az Első Gyalog Székely Regementbéli Nemes Csik Széki Rákosi Compania [Gyergyóalfalu; DE 4].

Szk: *~ fóruma/széke* a székely határőrszázad ítélőszéke. *1781:* Úgy vagyon az is, hogy panaszolt tisztelt kapitány úrnak eziránt. De kapitány uram egyedül nem igazíthatta, relegálta a közelebb esendő compania fóruma eleiben, azmikor is mind az inctus és én actor compa-

reáltunk [Árkos Hsz; RSzF 272]. *1794:* Megértvén az compagnia széke mind a két feleknek egymás ellen való akaratját, de minthogy a Compagnia Commendáns uraknak semmi resolutiójokat nem látjuk, azért halasztatott a dolog továbbra, hogy hozzanak a Comendáns uraktól, hogy miben legyen auctoritása a compagnia székének, s miben nem; itiltetett [Jenőfva Cs i.h. 240]. *1806:* Mindezen panaszokat megvizsgálván nemes compania fóruma ... kitetszett ... hogy hit nélkült ítéletre nem lehetne menni [Szárhegy Cs; i.h. 263].

3. társaság; societate, companie; Gesellschaft. *1705:* Ma az úrnál, Keresztesi uramnál Sámuel napjára ismét companiánk vala, holott öszvegyűlve voltanak az úr, gubernátor uram, Haller uram, én magam, Dienes úrfi, Lázár György uram, Désfalvi uram, németek, Graven, Montecelli, Unger, Acton, Amadeus [WIN I, 523]. *1710 k.:* (Bethlen Pál) Bánffi Györggyel és a sógorával, Thordai Jánossal Mihályfalva felé megyen vadászni, jó volna, ha én is odamennék a companiába [BÖn. 702]. *1782:* Sz Margitán pedig ilyen Companiát mostanság nem fog együtt látni. B. Kemény György Ur ugyan itten lészen, de ... a Mlgos Urfi nélkül ilyen Companiat distráhálni elégtelen lészen [Szentmargita SzD; SLt 17 Nemes József P. Horváth Jánoshoz]. *1787:* De mégis tsak szeretném kegyelmedet Sámuel napján látni, azért ha nem hivutt is kegyelmed el megyek ... azért ha tetszik hogy Companiádba légyek, küldj utánnam [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. I. Bethlen Sámuelhez]. *1801:* En Mlgs Horváth János Urat Mlgs Iffju Aszszonyával ugy a' Mlgs Kis Aszszonyt, sajnálva hogy Compagniajokban nem lehettem, a' leg szivesebb köszöntéssel tisztelvén, állandoul vagyok ... alázatos és igaz tisztelője [Kv; SLt 17 Lázár István P. Horváth Ferenchez].

4. görög v. örmény kereskedő-kompánia/társaság; societatea comercianţilor/negustorilor greci sau armeni; griechische od. armenische Handelskompanie/gesellschaft. *1700:* adot volt Vas Daniel Vr(am) ... ezer magjar forintokat ... az Szebeni Companiabul valo Farkas Gjörgj Ur(amna)k kölcsen interesre Annuatim tett Szaz magjar forintokat, mely Sunna (!) pénzert ... Szebeni Companiabul valo Alexánder János Vr(am)[a] volt kezes [Mv; WassLt. — [a]1701-ben görögnek mondják]. *1749:* Ebesfalvi Krátson Gergely protestal, ugyan Ebesfalvi Örmény Jakab Márton ellen, hogy az mostan ellene orialodott causaját folytassa Ebesfalván, mint ott residealo Házas tűzes ember ellen, és ott Törvent állani az Compagnia elött Kész lészen mint Kereskedő ember, az kőzöttők orialodott causa is illetvén az Compagnia igazittását [Torda; TJkT III/251]. *1792:* (A görögök) a kalmárkodásnál fogva járták és lakták mind Magyarországot, mind Erdélyt. Jóllehet pedig e' mi Hazánkba való járásokat néha, nagy okora nézve, az országos Gyűlések meg is tiltották ... ismét mindazáltal felszabaditották, és annyira megengedték, hogy ma is Szeben és Brassó Városokban népes Társaságaik, vagy, a' mint nevezik, Companiaik vagynak. Sőt, minthogy a' felsőbb időkben ők kereskedtek külföldi árukkal ... Lehetetlen vólt azért, hogy töllök is, együtt az árukkal, melyeket ők inkábbad napkeletről hordottak, némely nevek és szók reánk ne ragadnának[a] [Éder,BenkőNyMunk. 165. — [a]Köv. a jövevényszók fels.].

5. kb. cigányvajdaságalja csoport/kompánia; ceată de ţigani condusă de o bulibaşă; Gruppe/Kumpanei des Abschaums einer Zigeunerhauptmannschaft. *1712 k:* Alázatosan jelentyűk Nagyságodnak hogy midőn volnánk hivatalosok ... Torda várossába és Polyanba lakó, mind harmann Nemes Szemellyek az Császár eő Felsége Bányász Cziganyinak Vajdájitol készek valánk ... az alattak lévő hites és szabad Bányaszakat az előnkben ki adatott utrumnak ténora szerint meg esketni ... melly utrumnak ténora ekképpen vala 1. Tudade ... quod in Annő 1712 hogy az egyik Compániának az ádojat ki szedte fel ... 2 ... az adon fellyűl mit huztak rajta azon az Companián ... 3tio és az ki az ádót fel szedte az ... Compánián, micsoda mértékkel mérte és vette [Törzs]. *1761:* Tudgyaé a' Tanu ... hogy ... Bontz Radutz nevü Czigány ... Fiaival Gyorgyival ... és Makrissal ... Néhai Kornis István Urnak ... Gyekei[a] Joszágához ... tartozo Kurkéj György Czigányok Vajdája Compagniájából valo ős őrőkős, tős győkeres jobbágyai voltanak [Dob.; Ks 5. XII. 22 vk. — [a]K].

6. *becsm* banda, horda; bandă, hoardă; Bande, Gesindel. *1676:* Lator kompánia az! [TML VII, 203 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

kompániabeli I. *mn* **1.** századbeli; din companie; von/aus der Kompanie. *1677:* adtam Száz huszon kilencz Régi Companiabeli Nemetek(ne)k egy ho penzeket f. 655 [UtI].

2. ~ *cigány* kb. vajdaságalja-cigány; ţigan care face parte dintr-o ceată condusă de o bulibaşă; Zigeuner des Abschaums einer Zigeunerhauptmannschaft. *1745:* Vas Mives Czigányok[a] ... Compania beli Cziganyok[b] [M.bece AF; Told. 18. — [a-b]Köv. a nevek fels.].

II. *fn* századbeli katona; militar care face parte dintr-o companie; Soldat aus einer Kompanie. *1662:* bizonyos compániabéliek[a] a magyar katonákkal egybetanálkodván ... valamennyi lisztet, gabonát a malomban találnak takaritva, mind elvitték vala [SKr 674. — [a]Német katonák].

kompánia-cigány vajdaságalja-cigány; ţigan care face parte dintr-o ceată condusă de o bulibaşă; Zigeuner des Abschaums einer Zigeunerhauptmannschaft. *1678:* Rezmives edgyik Compania Cziganyok vajdajatol Szajko Andrastol adojokat f. 4 [UtI].

kompánia-kommandó századparancsnok; comandant de companie; Kompaniekommandant | századparancsnokság; comandamentul companiei; Kompaniekommando. *1806:* A nemes Compania-Comando, Darvas hadnagy úr poroncsolatjából ... fóruma ültetvén, ahova is előálla gyergyótekerőpataki Bobb Ádám gyalog katona ut actor gyergyószentmiklósi Kari Ferenc huszár ut inctus ellen [Szárhegy Cs; RSzF 262]. *1848:* Ha valaki a magunk kebelünkben könnyű lopásban tanáltatnék ... a falusi birák szoros kötelességeknek tartják elsőbben 12 Rft, azaz tizenkét rénens váltó forintokig megbüntetni, azután pedig a Compagnia-Comandónak bejelenteni, hogy a cselekedetéhez képesti büntetést kiszolgáltathassa [Jenőfva Cs; i.h. 266].

kompánia-kommendáns századparancsnok; comandant de companie; Kompaniekommandant. *1794:* Megértvén az compagnia széke mind a két feleknek egymás ellen való akaratját, de minthogy a Compagnia Co-

mendáns uraknak semmi resolutiójokat nem látjuk, azért halasztatott a dolog továbbra [Jenöfva Cs; RSzF 240].

komparáció 1. összehasonlitás; comparaţie; Vergleich. *1714:* En protéstaltam, aszt kivántam, hogj az Nemes V(ár)megje kűlgjén ki ket Assesort s revideállyák ezen el Éget Puszta hellyet, tegjenek Comparatiot, más ép Falukkal, légjen a szerint mind az quártély mind az quántum [Szurdok Mm; TKl Zólyomi János Teleki Pálhoz]. *1737:* tettzett, hogj ujolag investigáltassanak mind a Dési; mind az idegen borok, hogj mennyi lehessen most; és Comparatiot inestimálván(n) az Őszszel investigatio szerint találtatott, és most találtatandó borok közőtt, investigáltassék azis, hogj hova distrahàltatta(na)k azonn el-mult öszszel találtatott borok [Dés; Jk 483a]. *1772:* Lázár János[a] ... Nagy poeta volt és sokan correspondeáltak véle versek által ... Difficultálom ... hogy akik versekkel irtak neki, azaknak verseit ki nem nyomtattatta, hanem csak az azokra való maga feleleteit. Hihető, azért cselekedte, hogy comparatio ne essék a dologban [RettE 288. — [a]Rá nézve 1. i.h. 529].

2. *nyelvt* fokozás; comparaţie; Komparation. *1823–1830:*(Az elementaria) a classisok közül a legalsó volt ... Itt csak deklinációt s komparációt tanitottak [FogE 124. — [a]Mv-t].

komparáltatik (össze)hasonlittatik; a fi comparat; verglichen werden. *1669:* ki vagyok én mind értékemre, értelmemre, tekintetemre nézve azokkal az emberekkel comparáltatva ? [TML IV, 459 Petrityevith Horváth Kozma Teleki Mihályhoz]. *1745:* ezen két darabocska hellyek jutának ... Groff Csáki Borbára Aszszonynak. Ezekhez ... comparáltatván az holt és eleven Szamos kőzőtt lévő más egy helly ... ez pedig juta ... Groff Csáki Kata Aszszonynak [Szurdok SzD; JHbK XXVI/5].

kompareál 1. megjelenik; a se prezenta/înfăţişa; erscheinen. *1573:* Cheterteken Esmet Comparealt ... De az Mas fel Nem akar eleh leony [Kv; TJk III/3. 114 Kis Daniel protestációja]. *1590:* (Az I) Az falus Biro elöttis zembe nem volth, Ittis az vice kiraly birak szekin elö nem Jeo, nem Compareal ... sententian marad [UszT]. *1602:* Kapitan wrunk ... zolitata, az zek zenen, de az J. nullo causa non compariala [i.h. 16/88]. *1690:* Csillágh Jánosne dolga Brassai Mihályne iránt haladot az jövő szekre, ugy mind azon al(ta)l hogy akkoron akar Compareallyan, akar ne, Deliberatuma leszen [Dés; Jk]. *1721:* Az Csűr biro ... admonialtatott volt ðis elönkben Compariált [Dés; Ks 26. XIV. 1]. *1742:* Király Biro Ur(am) kedre törvenyes napot indicalt, s edgy Jobbágjomot halálra keresik; s ha lehetne Comparealnék annak a Törvényin, mint hogy Cseledetskemet tartozom defendalni [Zalán Hsz; ApLt 2 Zalányi Apor János Apor Péternéhez]. *1759:* ezen ... hellyben az utromban Specificalt Naponn és időbe compareált volt ... Hatházi Czilika, hogy ezen földet ... fel mérje [Árpástó SzD; BK. J. Sándor (70) ns vall.]. *1794:* Tessék azért ... azan praedeclaralt Mikola Rész nevezetit Viselö erdónek a Váradi rész erdőt meg külömböztető régi métájának reambulatiojára Compareálni [Ádámos KK; JHb XIX/43]. — L. még AC 41, 252.

2. elöállít; a înfăţişa, a aduce înainte; vorführen. *1623:* az Vduarbiro Industriosus legyen oly Ispanokot rendelyen Eleykb(en) be meneő Jobbagioknak midenik (!) hetre, kik keduezesnelkűll Az hetben az Zegenyseget Comparealia, fizetesert barattsagert hon ne hagia [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.].

kompareálhat megjelenhet; a se putea prezenta/înfăţişa; erscheinen können. *1604:* Az A azt mo(n)dgia hogy ... mikor menedekseg meg lett az vtan ne(m) comparealhatot eö [UszT II/3. C. 35]. *1629:* Actores p(ro)testant(ur). Miuel vrunk eo felge paranchyolattya rajtok, ha az hagyot terminusra nem comparealhatnak ez okon hat az teoruenben az nekiek ne derogallyon [Kv; TJk VII/3.200]. *1685:* Mikola Laszlo Janos es Agnes ... autorizaltak ô kglmek ... Vegh Istvan nevű Birajokat hogy itt Balastelken az ő kglmek kepekben ... (: mivel eo kglmek nem Comparialhattanak :) Czerelyen ... Fabrius (!) Andras Uramak egy darab szölöt ... egj puszta fundussal [Balázstelke KK; JHb XX/2]. *1687:* Compareala mi ellónkb(en) ... Palkul Janos ... edes Attya ... maga nem Comparealhatat [Fog.; Szád.]. *1693:* Gubernator Vrunk ... bizonyos terminust praefigal ... hová mind kegyld s mind Bethlen Samuel Vr(am) comparealhassa(na)k [Fejér m.; Ks 67. 46. 21]. *1735:* az J: Procuratoranak eo kgmenek olly pregnans ratioi vadnak, hogj most ezen székre Semmi keppen nem Compárealhatott [Dés; Jk 154a]. *1747:* az J. ... eo Kglme Procuratora Balog Marton Vr(am) ... nem comparealhatott [Torda; TJkT III. 153]. *1771:* a' pársok meg edgyeztenek azon, hogy ha mindnyájon az exmittált Co(mmiss)áriusok nem conpareálhatnánakis, leg alább hárman ha jelen lésznek, általok a' Divisio folyhasson, és continualtathassék [Fejér m.; DobLev. II/428. 18a].

kompareálhatott vhol megjelenhetett; care s-a putut prezentat undeva; erschienen. *1783:* Assessor Urainkb(na)k ... melly Opinio ha fog tettzeni, magok neveket ezen irás alá irni ne terheltessen(e)k, mostan nem Compareálhatott Assessor atyánkfiai [Dés; Jk 498].

kompareáló megjelenő; care se prezintă; erscheinend. *1701:* a' praefigál és de'nominált Terminus alatt ugj compareállyon, hogj ha suo tempore nem compareál a' series meg nem bomlik, hanem az ollyan suô tempore nem compareálo Deputatusnak dolga leg utolszor vétetődik elé [UszLt IX. 27. 29].

kompareált megjelent; care s-a prezentat; erschienen, vorgestellt. *1745:* az elönkb(e) Compáréalt Fatensek [Keszler KK; MúzRadák].

kompareáltat elöállittat; a aduce (pe cineva) la faţa locului; vorführen lassen. *1769/1802:* Titt Commissarius Uramék ki menvén a Cometaneusakotis, vgy mint Zalhai és Hosszumezeicket comparealtatvan fogtanak a Reambulatiohaz [BSz; JHb LXVII/3. 18].

kompareáltatik l. komperiáltatik.

komparens megjelenő; care se prezintă; erscheinend. *1655:* certificalokys ... Katona Palne Aszoniomot

Szylvasi Magdolna Aszont ... hogj eó kglme az megh irt Terminuson Nagod melthosagos Udvaràb(an) vagy compareal vagy nem ... Mind az altal Nagod az comparens felnek instantiajara in p(rae)missis aszt fogja czelekedni az mit az közönseges igassagh dictal [RLt 0.5 Ioannes Samariai de Des ns vall.].

kompariálás megjelenés; înfăţişare; Erscheinung, Vorführung. *1681:* Elsőben ketczeri nem comparialasaert az I deponat onus [Dés; Jk]. *1707:* Mint hogj Vilagoson Constal az I. ... non Comparialasa ha nem mind maga sullyos betegsegenek, mind penig procuratora(na)k Nemes Ország szolgalattyab(an) valo léte oka a nem Comparitiojanak per hoc Teczet a Nemes szek(ne)k Dilatalni ezen Actiot ad Futuram sedem [Dés; Jk 355a].

komparíció megjelenés; înfăţişare; Erscheinung. *1647:* minthogy ennjszer negligalta az comparitiot[a] es az hamis cedola czinalast patraltatta ... tartozik az két szeri nemozasnak onussatis deponalni [Kv; TJk VIII/4.224. — [a]Az alperes]. *1656:* Stephanus Zabolai pastor Ecclesiae Buzaiensis protestat(ur) Manyikon lako Nemes Gaspar Ferencz az Ecclesia szekin en velem törvenykezven, immar ket szeken nem comparealt. Azert si Juris, amittálya causajat. Delib(eratum) E(cclesiae). Ha ki minden oknelkül negligallya el, harmadik nem comparitioert amittallya causajat [SzJk 82]. *1736:* Az A ő kigjelme[a] ratione Officii az Jt keresi Paráznaságért ... de nem tészi fel Nős paráznaé; vagj nötelen ... az holott pedig tudni való, hogy a Nős parázna mindenkor fejére kerestetik; a Nötelen pedig Nem ... a Nős parázna mindenkor personalis Comparitiora Citáltatik ... a Nötelen pedig nem [Dés; Jk 217a. — [a]A város hadnagya]. *1739:* méltoztassék ... az Generalis Computusra valo comparitionkat olly competens terminusra figalni hogy szűntelen valo bájoskodásunk között azan Computusra kevántato preparatoriumakat perficiálhassuk [Szentgyörgy H; Ks 39 Zeyk István lev.]. *1761:* Semmi bizonyos ratioját nem asignalván az I. nem comparitioja(na)k az poenalitas nem condonaltatik [Torda; TJkT V. 53]. *1765:* az Continua Tábla pro tertia Juny ... comparitionkat profigalta vala, s akkorrá műnk Compareáltunk is volt [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 323]. — L. még KemÖn. 167.

komparista kb. harmadosztályos elemista; elev de clasa a treia; Schüler aus der dritten (Elementar-) Klasse. *1801:* A Bálványos Váralyai Reff. Ekkla Oskola Rectorának Esztendőnként valo fizetése ... A Gyermekekre nézve Az Abetzístátol, Declinistátol fizetnek 34 Drt. A Comparistatol, Conjungistatol 68-t [Bálványosváralja SzD; SzConscr.].

kompasz iránytű; compas, busolă; Kompaß. *1792:* a' Kompasz vagy Compasz (: Pyxis nautica, magnetica :) Olaszul és Görögül Buszola. Törökül Puszula. Melyik vette ezen szót a' másiktól? [Éder,BenköNyMunk. 167]. *1817:* Egy kis hibás kompász 2 Rf 50 xr [Varsolc Sz; Born. IV. 41].

kompasszuális kb. kisérő levél; acte însoţitoare; Begleitschreiben. *1826:* Compassualis mellett késért Rabok mellé éjjelre Gyertyáért és Intertentiojokra Esztendő alatt Rf.1 xfr. 15 [Szkr; Borb. I]. *1829:* hivatalason kerjűk a' Tekintetes Nemes Tanátsot, hogy az ide mellékelt Szemelyes le irás szerént ... Földvári Ignátz gonosztévő Szökevényt ... elfogatni, és bátorságos őrizet alatt szokott Compassualis mellett ide által küldeni ne terheltessék [Kv; DLt 9].

kompasszuált kb. kisérő levéllel útnak indított; trimis cu acte însoţitoare; mit Begleitschreiben entsandt/abgeschickt. *1818:* a' Tkts Nemes Tisztség Compassualt rabjait mindég a' nemesi rendel kisértesse [Szu; UszLt 8.68].

kompatizálhat ? elszenvedhet/viselhet; a putea suporta; ertragen können. *1739:* kivált szena és fű dolgából ... igen terhesen Sanyargattatunk, melly terh viselésűnket nem Compatizálhatván akkár kiis meg gondolhattya hogj esztendeig micsoda expensát Causallyan [Hátszeg; Ks 83].

kompellál 1. vádol; a acuza; anklagen. *1583:* Martha Vizhordo Thamasne ... vallia, Hallottam az fark[a] veztesreól valo Izenetet ... De amit hallot Gergel kowachnetol illie(n) modon compellalta ez vallot. Mondwan: ... a' Kendy Ianosę meg veszet Balas kowachnetol [Kv; TJk IV/1. 152. — [a]Penis]. *1717:* ha ... azon szölö pos(ses)siojáb(an) eo kglmének valakitöl impedimentuma lészen, ne engemet Compellállyon érette, hanem az venditort, és ott keresse pénzit az kinél lehet [Ne; DobLev. I/91].

2. vminek nevez; a numi/spune; nennen, heißen. *1650:* Damasdi Istuan ... priuata sua authorit(a)te az halgatojba(n) bön nelkul az Isten hazabol kj tagatta (így!), ördögh kölykeynek compellalua(n) [SzJk 182]. *1749:* Hallottam bizonyoson az itten Torda Vilmán lévő Nemes Butuza Familiátol hogy Nékik vagyon valami Attyokfia ... M Köblősön[a] ... jöttek is ide M.Köblösröl és mint jo Atyafiu Attyafiat jo szivvel látták és Attyok fiok(na)k Compellálták egy mást [Tordavilma SzD; Ks 27. XV. — [a]SzD]. *1758:* laktanak it Ne(me)ss Gyéres Várossáb(an) két Lippai vezeték nevű emberek ... a nagyobbik, a kissebbiket Etsinek, a kissebbik p(eni)g a nagyobbikat Bátyának Conpellalta [Aranyosgyéres TA; Born. IX. 41].

3. felszólít; a soma; aufrufen. *1739:* parancsoljuk kegyelmeteknek, publicáltassa vjolag ezen edictumot[a]. A kik e prioribus nem observálnak, notálja, a községet pedig ad observandum compellálja, a contravenienseket poenázza [SzO VII, 399 gub. — [a]A böjt szigorú megtartásáról]. *1748:* azon kárnak meg becsüllésére ... ki menvén, hogy edgyszersmind Sz Egyeden[a] lako Szabo Pál Vramatis ... Potentiose el foglalt Házában Nemes V(ár)megye Deliberatuma mellett restituallyuk, azon uttal compellaltuk a meg nevezett Falut hogy ... a Falu Marhaival el etetett Gabonáját refundalnák meg nevezett Sz Egyedick [Dob.; WassLt. — [a]SzD].

4. (elö)szólít; a chema; (heran)rufen. *1712 k.:* erös hittel öket, az kiket elönkben Conpellaltak az Nagycságod Pecsittyivel fide nostra mediante sine omne indulgentia meg eskettük és az mit vallattak igazán be irtük [T; Törzs]. *1715:* men(n)ek el ... Böthlen nevü faluban az holot; Hol mi nemü vallokot elünkben Compellalnanak az eö Felsege mandatomaval azokot eröss hittel es-

ketnök examinalnok meg [Bethlen SzD; BK]. — L. még ErdO II, 117.

5. (egybe)gyűjt; a aduna; zusammensammeln. *1627:* Harom szeken az Oytozj Varban Erigaltunk egy Harminczadot mely megh nevezet Harminczadnak Tiztit ... Conferaltuk ... Lemhinben lako Kanistos Mihalynak ... paranchiolliuk ... minden rendbelj Tisztuiseleöink ... kiknek segitsegeket kiuania, minden segitseggel es Otalommal legienek nekie, mellette fel kelvén, hogy az fele Marhakat az Zazlo ala Compellaluan, Confiscallion, es affele Vakmereő embereketis Teörueny szerént, az Zazlo ⟨a⟩lat megh bwntethessen [Törzs. fej.].

kompellált (elő)szólított; chemat; herbeigerufen. *1757:* Miis tartozo kötelességünk szerént ... Also Gyékényesben ... el mentünk, és ottan az elönkben Compellalt Fatenseket ... erös Hittel meg esketvén ... jol meg examinaltuk [A.gyékényes SzD; Ks].

kompelláltat 1. megidéztet; a dispune să fie citat; vorladen lassen. *1741:* eő Naga az eő Felsege Mandatumaval Compellaltotta ... Felső Gezesieket, Saldorfiakat, es Salykaiakat[a] [Fejér m.; JHb XXIV/15. — [a]Salkó (NK) lakosait].

2. előszólíttat; a dispune să fie chemat; herbeirufen lassen. *1750/1797:* Miis ... kötelességűnk(ne)k Satisfacialni kivánván, el mentűnk ... Kis Dobára ... és oda a' mely Fátenseket compelláltattak az Exponensek ... az előnkb(en) adott Utromokra m(e)g kérdezvén, és examinálván ... Fassiójokat hűségesen le irtuk [Borb. II].

kompelláltatik 1. neveztetik; a fi numit; genannt werden. *1720:* Czegei Vass Daniel vram Kglmedet ... Getzi Pap Laszlo vram legitime modo admonealtattja, super eo hogy ... ne potentiariuskodgjek a mellj Haz hellj compellaltatikis ... Geczi Pap Istvan Haz hejenek arra rea ne mennyen bele ne szalljon via facti, mert meg nem engedik [Szentgothárd SzD; WassLt].

2. felszólíttatik; a fi somat; aufgerufen werden. *1749:* Az Tehenek es Juhok szamadasara az Pasztorok es Bacsok compellaltassanak es adjuraltassanak [Hsz; ApLt 3]. *1783:* minden praevaricator ... a mi kárt a Communitas erdejében tészen rá láttatván, aztis hogy meg fizesse modo legitimo Compellaltassek [Torockó; TLev. 10/3]. *1785:* Citállyuk ... Rákotzi György Fejedelem Annuentiáját de dato 3 3a 8bris A 1634 ... ahol ... ezen Hellység Patronus és Földös Uraiis in recognitionem Juris Regii ... az Urbura adásra compelláltattak, s magakat obligálták [uo.; i.h. 6/1 Transm. 17b].

3. előszólíttatik; a fi chemat; herbeigerufen werden. *1765:* Ezenn fellyeb nevezett fatensek ... minyájan mind az tizen egygyen Compelláltotta(na)k, és általunk Iuráltotta(na)k, s meg examináltotta(na)k [Záh TA; Mk V. VII/19 MBogáti Horvát István hites assz. kezével].

kompelláz nevez; a numi; nennen. *1798:* Műllerné Sugván edgyetis mástis a Férjének Delucio Legénye ellen ötött Czipo Hatu Cserebogarnak Compellázta a férje előtt [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

kompendium 1. kb. összeállítás/foglalás; compendiu; Zusammenstellung/fassung. *1682:* Hogy az Négy Urbariumok Extractusa ... Ugi légyenek (így!) ... Compendiumb(an), hogi egi Summaban nizhessen ember minden dolgot [Vh; VhU 684].

Szk: *~ba vesz* egybe/összefoglal. *1710 k.:* Magok az orvosdoktorok szép compendiumba vették azt: Ab adjuvantibus et nocentibus sunt indicationes petendae [BÖn. 511].

2. *1744:* szép dolog 47. Falunak egy Compendiumban lenni, kivált ha Ngd obtinealhatná a' Vas Bányátis, a' melly azon Dominiumban vagyon [Déva; Ks 101 Pogány József Kornis Antalhoz. — A falvaknak egy uradalomba/uradalmi birtokigazgatásba vonására von. nyil.].

kompendizál *átv* kb. megfog/szorít; a se restrînge; ein/beschränken. *1758:* Én mindazonáltal, tudja Isten, eléggé igyekeztem a dolgot compendizálni, splendide sem éltem, cifrán sem jártam, de mégis elkölt a pénz [RettE 67].

kompenzáció 1. kárpótlás; compensaţie; Schadenersatz, Entschädigung. *1802:* A' Gátnak, Malom Árkának viszszá allittása; vgy szintén a' Mèltosàgos Felperes Aszszony a' Gàt el vágásából következett kàrainak Compensatioja, mègyen öszveseggel F. Fhung 347 Dr. 50 [T; BLt 12 Véglai Horváth Gáspár szb kezével].

2. kb. ellenérték; contravaloare; Gegenwert. *1735:* az Actor ... az fellyeb specificalt bóróket, Suveget és egyeb Calendariumb(a) consignalt adomanyit sem doceallya hogy valami taxáb(a) adta volna, hanem inkáb a jö ki az I. documentumokbol hogy sokszori szolgalattjanak compensatiojab(an) adta az Inek [Torda; TJkT I.95].

kompenzál 1. megtérít; a restitui/înapoia; (rück)erstatten/vergüten. *1748:* az Emptornak expensait az Venditor ő Kglme méltatlanul causalta, azért Contractussa szerint legitimalván költségit, tartozik kompensalni [Torda; TJkT III. 235]. *1761:* Szénási Iosefné asszony maga emberit Dési István ő kegylméhez lévő praetensiojáért ide küldven ... engedtetett ő kegylmének még égy ... Terminus ... ha akkoranis ide fárosztaná à meg nevezet asszony emberit, tehát valamint most vgy akkoris tartozik fárodságát költségit Compensalni s mégis praetensioját meg fizetni [Kv; PolgK 43].

2. kárpótol; a compensa; entschädigen. *1780:* Ha Tavalyi sok kárunkat ez[a] által Nsgtak valamennyiben nem compensalnak, nyomorultabbak lennénk a nyomorultnál is[b] [Torockó; TLev. 9/18. — [a]Az elmaradt vasművelés engedélyezése. [b]A Thoroczkai családbéliek].

3. kipótol; a completa; ersetzen. *1771:* (A szóban forgó földet) ... a' Lugosiánusok Commodumára azért kivánnyák igy excindáltatni[a], hogy a Feketben eleitől fogva magok közt celebrált Divisiojak ne bontakozodjék, külömben ha a' Forrai határon ezt compensálni nem akarják, a' Feket nevü hellyeket az Elekesi határon, a' Somlyaianusok tovább usuálni nem engedhetik [Fejér m.; DobLev. II/428.8a. — [a] A Somlyai família tagjai].

4. *átv* kb. viszonoz; a recompensa; erwidern. *1770:* (A muszkának) a prussusra adott auxiliumot semmivel sem compensáltuk [RettE 224].

kompenzálhat ? viszonozhat; a putea recompensa; erwidern können. *1779:* az ... Urnak eddigis tett, s ez-

utánnis téjendö fáradozásit Compensálhassuk mivel eddig mélto keppen recognitionkat nem tehettük [Mv; DobLev. III/529.1a Harsányi s Bényei Harsányi László lev.].

kompenzáltatik megtéríttetik; a fi despăgubit; ersetzt werden lassen. *1765:* Tordán lakó Hegyi vagy Székely Ferentz nevű Jobbágy legényem ... kezének tsonkulása s fogyatkozása mely miatt ép ember nemis lészen, azon véres szándeku meg holt Murvainak kardgyával rajtam tett vágásából esett, ă kinek minthogy bonumai szépen maradtanak; meg kivánom ă jure hogy juxta Leges et aequitatem néki az eö vágása miatt rajta tőrtént fogyatkozása, szenvedése és költsége annak bonumaibol compensaltassék [Torda; TJkT V. 257]. *1780:* A mi pedig az Irotványokat illeti, azokis kinek kinek birtokában a mennyiben lehet maradnak, és másutt hasonlo Nagysága és qualitásu helyel ki potoltatnak, ha pedig a helynek mivolta Nem engedné tehat kinek kinek Industriaja aestimatione mediante Compensaltassék [BSz; JHbK LIV/25.25].

komperiál 1. megállapít; a stabili/constata; feststellen. *1592:* computalni akarwa(n) Huniadi Demeter plebanosnak es Pwspeoknek az tiztbe allasanak ideyet. Bizonioson co(m)perialtak. Hogy Huniadi Demeter az tiztben 1579 die 13 July valaztatot Halala penigh leott 1592 die 4 July [Kv; TanJk I/1.200]. *1625:* (A jószág) potentia mediante foglaltatott el teölle: Jllien jo igassagat es illedekit comperialva(n) az bizonsagok vallasabol az Anak tecczet az teöruennek hogy penz nelkwl resignaltassek Magiar Balasnak az peres öreöksegh [UszT 21g]. *1660:* Director Vraimek citaltatvan nehay itt valo Nemeth Andrasnak megh hagiatot eozvegiet Konya Annat teorvenyre vadolvan bubaiossagal boszorkanysaggal varaslassal ... torturara vonattassek comperialvan bűntetessek mint effele bűbaios varaslo es boszorkany szemelt megh szoktak bűntetni [Kv; TJk XI/1. 263].

2. talál; a surprinde; ertappen/fassen. *1732:* Ezeket a vizeket a taxazo halaszokon kivűl senkinek halazni nem szabad sem haloval, sem taploval, sem varsaval, es semmikeppen is. Ha kit penig ott(an) taxa nélkül halazni comperialnak a Megje Birak bűntessek meg egj forintig [Ilyefva Hsz; SVJk].

3. vmilyennek itél/talál vmit; a considera/socoti (că ...); beurteilen, halten. *1605:* Ahol igen zwknek es zorosnak comperialiak az vthakat, tehat az megh iegzet hatarokon kyweolis Authoritasok legyen megh tagytattny az vthakat es ha zinten seowenth teottenek volnays fel, bellyebb vetethessek [Kv; TanJK I/1.518].

komperiáltatik 1. megbizonyosodik/bizonyíttatik; a se convinge; sich vergewissern. *1623:* nyluan comperialtatot, hogy Kaniadi Thompa Peter Vgron Pal vramnak meggiesi giüles[a] vtan ualo Jobbagia [Szu; Törzs. — [a]Értsd: országgyűlés]. *1637:* ha ... Comparialtatnek hogi valami szin alat azok[a] ... Injuriat patralnanak fejeken maragianak erette [K; SLt D.10. — [a]A fogságban lévők]. *1647:* Szigethi Janos Pap ... akarminemö maga viselesebennis senkit meg ne botrankoztasso(n) ... mert ha külömben czielekezik es magatt illetlenöl viseli, ket vagi harom tanu bizonsagok altal az dolog ugi lenni comperialtatik, usq(ue) ad Generalem Synodum deponaltatik [SzJk 67]. *1652:* Ha ki ... comporealtatnek, hogy ez mostani complanatio ellen vagy tanitojat vagy mast ăkar kit ... gjalazna szidalmazna, s ket vagy harom hiteles tanuk altal megh bizoniosodnek, az gjulekezetnek kemény Censuraja legje(n) rajta [Kv; KvRLt X.A.1]. *1746:* Méltgos Possessor vr ö Excellentiájanak (!) ă Rusz Familia Conspirálván öt hat emberrel és mint hogy az Falu nevezeti alatt p(rae)sumálták hamis Instantiát iratni serio confrontáltatván comperiáltatott hamisságok [H; Ks 62/10]. *1757:* ha penig az Ik magok bányájokbeli vizeket szánszándékkal az Akra botsáttyák ez után vigjenek Oculátort az Ak és ha az dolog Comperialtatik, az Ik ... flo. 12 Convincaltassanak [Torockó; Bosla]. — L. még AC 84, 112, 138, 159, 221.

2. vmilyen vétekben találtatik; a fi găsit vinovat de ceva; in irgendeinem Verschulden gefunden werden. *1653:* Intem ... Gondviselöimet, Biráimat, kenézimet[a], hogy az mostan eleikbe(n) iratott punctumokat, ordinantiakat ugy visellyek szemek előtt, valamint az ellen czielekedni ne comperialtassanak, és Jobbágymat illetlen exactioval, birsággással ne bánczák ... valamint beöczyűlletekett s tiztességeket szeretik [Cege SzD; WassLt. — [a]A Lápos vidékieket]. *1670:* az J ... az Tanacz haz eleot palczáztassék és verettessék megh, de vgy hogy ha teobbé comperialtatik affele szitkoknak neméb(en) leledzeni, erdemes jutalmát el vészi [Kv; TJk XI/1. 21]. *1705:* Mostani Vámos Kecskeméti István ... ha tőbször korcsomákon valo részegeskedésb(en) és I(ste)ni káromlásb(an) comperiáltatik; pro exemplo alior(um) a piaczon meg paczáztatik [Dés; Jk]. *1726:* Valaki a pap és deák ellen vádolkodni akar, azt írásban adja fel a mlgs püspök ő ngnak, hogy a más fél admonealtathassék ... ha bűnösnek comperialtatik a vádoltatott fél, hadd büntethessék meg [Somlyó Cs; SzO VII, 325]. *1756 k.:* A kik Bányák, és Stompak körűl tisztátalan életben comperiáltatnak, az ország Törvénye szerint bűntetődgyenek [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.]. *1775:* Valaki comperiáltatik, hogy káprákkal erdőn jár ... büntettessék ad fl. 3 [Középajta Hsz; ErdO II, 369]. *1786:* ha mádszor comparialtatik az tilalmas helyen, a megírt erdő birságán maradjon [Árkos Hsz; RSzF 98].

3. vhol találtatik; a fi găsit undeva; irgendwo (an)gefunden werden. *1671:* Vegeztűk azt-is hogy az Aknás és egyéb hellyekröl-is ki adattassanak a' Possessoroknak az el-szökött jobbágyok ... sub poena ibidem expressa mellyet exequaltassanak azon Vár-megyének, vagy Székeknek Tisztei a' hol ez ellen cselekedők comperialtatnak [CC 58. — Lapszélen hivatkozás az 1668. évi ogy-i art-ra]. *1717:* Tömlecz ház ... melyben most Comperialtatot idegen Rab nro 6. Jobbágy rab nro 1 [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 1]. *1746:* Vass János nevű idegen jövevény ismeretlen ember ... immediate a' Városrol el mennyen, és tőbbször se a' Városon, se a Város határán lenni ne comperialtassék [Torda; TJkT III. 110–1]. — L. még CC 85.

komperiáltatott (vmilyen vétekben) találtatott; care a fost găsit (vinovat de ceva); (in irgendeinem Verschulden) (an)gefunden. *1677:* Ha valamely czégéres vétkekben comperialtatot ember, és legitimè convincaltatot ember, Udvari, Mezei, Várakbeli, Hadak és Praediumok közzé ... akarmely privilegiatus helyekre refugial-

nának-is ... affeléknek Tisztviselői tartozzanak arestalni, és érdemek szerint meg-büntetni [AC 129].

kompeszkál 1. csillapít; a calma/potoli/domoli; stillen, dämpfen, mildern. *1619:* Interim penig bizonyosan megértvén malevolentiáját Gáspár vajdának ... compescáltam szegény fejem ellen való bosszúságát is [BTN 380].

2. megfékez/zaboláz; a înfrîna/struni; bezähmen, bändigen. *1657:* ha pedig az respublica consensusában frustráltatnék, az kozákság az vizen kezdené el az hostilitast tatár, török ellen, mely miatt mindjárt requiráltatnék az király és respublica az pogányságtól, s azok ottan deliberálnák azt, hogy compescálják refrenálják az kozákságot [KemÖn. 291]. *1704:* Az szebeni németek ... micsoda égetést, pusztítást tesznek és töttenek, nyilván vagyon ... Mindazonáltal most nemsokára beérkezvén Forgách uram bizonyos hadakkal compescálni fogja őket [WIN I, 313]. *1705:* itt Szebenben vannak olyan magyar asszonyok, kik őfelségét nem respectálván, az őfelsége szolgálatja ellen is becstelenül nyelveskednek, kiket az urok sem compescál, mert azok is egy opinión vannak az feleségekkel [i.h. 496]. — L. még KemÖn. 200, 275; TML VIII., 565.

kompeszkálás 1. kb. csendesítés, csillapítás; calmare, potolire, domolire; Bändigung, Dämpfung. *1708:* Nééb Márto(n) Ur(am) Mester Társunk, sok alkalmatlansaggal mortificalva(n) az B. Chéhit, vgj annjira hogj nem léve(n) semmi haszna, minden jo admonitionak, sem fenjitek(ne)k, sem compescalas(na)k ... teczett az B. Che-(ne)k ... helyibol ... ammovealtatik [Kv; ACJk 67].

2. féken tartás, megfékezés; înfrînare; Bezähmung. *1670:* mind folyván Zrínyi[a] uram felől az hír, mit akarjon ő felsége ellen tentálni s el is küldvén ő felsége hadait az Zrinyi uram compescálására, nagyhirtelen s váratlan érkezék Bécsben híre[b], hogy Rákóczi Ferencz uram rebellált volna inhaerenseivel ő felsége ellen [TML V, 243–4 Ujhely Pál Teleki Mihályhoz. — [a]Gr. Zrinyi Péter, a Wesselényi-féle összeesküvésnek egyik, még az évben ki is végzett tagja. [b]I. Rákóczi Ferenc — végső kimenetelében sikertelen — felkelése kezdetének híre].

kompeszkálhat 1. (le)csillapíthat; a putea calma/potoli/domoli; bändigen/stillen können. *1619:* hogy ... Gáspár vajdát[a] compescálhassam, igen szép levelet írtam vala neki [BTN 387. — [a]Gaspar Graţiani moldvai vajdát]. *1662:* a kapitány ... dúlva-fúlva ... úgy nekiindult, hogy ha Gargócs Mihály, becsületes főember, többekkel ... nagy nehezen nem compescálhatják, meg nem csendesíthetik vala, őket nagy ártatlanul mindjárt megnyakaztatni akarja vala [SKr 396]. *1704:* ma esett veszekedés a Toroczkai Istvánné asszonyom szolgái között az németekkel, kikre is németeket hívatván a vártáról — minthogy részegek lévén másképpen nem compescálhatták őket az asszonyok —, a vártára vitették [WIN I, 98].

2. eligazíthat/simíthat; a putea aranja/aplana; zurechtlegen/schlichten können. *1664:* hogy az aránt való controversiát ő kegyelmek között compescálhassuk, megnevezett hívünknek, Gillány Gergely uramnak conferáltuk ... Somkutpataka nevü falut [TML III, 335 a fej. Teleki Mihályhoz].

kompeszkáltathatik 1. megfékeztethetik/zaboláztathatik; a putea fi înfrînat; gezähmt werden können. *1601:* Kewantatik ... hogy az Jsten ellen valo blasfemiak megh zeonnyenek, kik nem egyeb keppen c(om)pescaltathatnak hanem az beontetessek altal [Kv; TanJk I/1. 393].

kompeszkáltatik lecsillapíttatik; a fi calmat/potolit/domolit; gedämpft/gestillt werden. *1662:* a kolosváriak a vezér[a] fenyegetése által ... compescáltattak [SKr 552. — [a]A török vezér].

2. megzaboláztatik; a fi înfrînat; gezähmt werden. *1604:* Amely vinczeler penigh az vegezes ellen hitettne az miúeseket, rea bizoniultatúan az kalikkaban (!) tettessek hasonlo keppen egyeb rendbely parazt embereketis kik awal kerkednenek az Zeoleo mywesek eleot tehat az compescaltatúan affelek az kalodaban tetessenek [Kv; TanJk I/1. 499].

kompetál 1. vmi megillet vkit; a i se cuveni cuiva; jm gebühren/zukommen. *1737:* A dicit Az officium authoritassa laesiojanak prosecutioja legitime Competal ennékem, azert az actoratusságis engemet illet [Torda; TJkT I. 141]. *1740:* A Cseres szijnak vágatása, arultatása, sem a Varga, sem Thimar Mester emberek(ne)k nem competal ... hanem unice a Szigyárto Céh(ne)k [uo.; i.h. 188]. *1771:* Tit. Mohai János Vramnakis competálván, Colonicalis Sessiojának potlására 10 1/2 öl ez is kipotoltatott [Fejér m.; DobLev. II/428. 28b]. *1796:* a Néhai Groff Ur eöNagyságát ezen reszbölis ha fel osztotnek egy heted rész Competálna [Balázsháza SzD; WassLt]. *1812:* a' nevezet 9 darab erdőkbe a' Mlgos Gröf Mikes Uraknak tizenhét, Mlgos Máriaffi Urnak három, Mlgos Horváth Károly Urnak pedig egy antikva után van birtokak, a' mely tészen mindőszvességgel Huszan egy Antiquát, ezen summából Négy Antiqva után competálna Hetven Négy Jugerum 456 qvadrat öl [Völcs SzD; SLt LII. 9].

2. jár vkinek vmi; a-i reveni cuiva ceva; jm zukommen stehen. *1750:* A Spotalybeli Szegenyeknek heti pènzt 30 Személy(ne)k a d. 12 52 hetekre H fl. 187 d. 20 Ezen Szegények között Férfi 10 Competalt Csizma pènzben a Hf 1 d 2 [Kv; Szám. 70/VIII. 16]. *1797:* A zsendely tsinálokkal Számot tévén ... So Competált nékik 3. mása, és adatott nékik 1 mása 58 font [Déva, Ks 96] | Eget bor kél-el esztendőt által ... 10 veder, melynek vedre computálodik per H fr. 3 ... De ebből a' Kortsomárosnak minden vedertöl 8. krajtzár competál [Ajton K; CU IX/2. 417b]. *1801:* az 3om Antiqua sessio utan ... annak fell mérésiért Competál 13 Rfor 48 xár [M.nagyzsombor K; Somb. I]. *1803:* A' kik az Ispotállyon kivül laknak, azoknak ... minden hétre egy egy kenyeret ... tartozik adatni, mellynél több Semmi sem competal [Kv; AggmLt A. 41].

3. igényel, igényt tart vmire; a pretinde/ revendica ceva; beanspruchen. *1657:* Ezen időben pedig Lengyelországban Vladislausnak ... halála után az ország interregnumban vala, és onnan az fejedelmet izgatják vala[a], hogy az királyválasztásra rendelendő gyülésre is embereit expediálná, s competálná az királyságot [KemÖn 295. — [a]II. Rákóczi Györgyöt; a fej. bele is keveredett a szerencsétlen kimenetelű lengyelországi hadakozásba].

4. vetekedik, vitázik; a rivaliza; streiten, sich mit jm über etw. auseinandersetzen. *1710:* Bethlen Miklós maga nagyzó ember lévén, Apor István is nem akarván subjaceálni neki, nehezen férhettenek egy zsákban, azért is mindenkor az ország között egymással competáltanak, egymás ellen voxoltanak[a] [CsH 298. — [a]1699-re von. felj.]. *1782:* Amely regimentje volt, azt az ország állította, hogy annak légyen a neve Regimen Transsilvanicum, de ő[a] addig mesterkedett, sokat is competált Macskási Farkassal felette, míg magáénak csinálta és hivatott Kálnoki regimentjének [RettE 419. — [a]Gr. Kálnoki Antal generális]. *1813:* Barátosi Joseffis ... égy kevèssé ittas lévén ... magát helytelenül viselte, nevezetesen az Exponens Feö Czéh Mesterrel Competált, Teremtettödzödett, én belémis minden igaz ok nélkült belém akadott [Dés; DLt 56/1814]. — L. még WIN I, 431, 572.

5. vmi megfelel/elfogadható; a corespunde; entsprechen, konvenieren, annehmbar sein. *1834:* A Felperes Nms közönség ... ezt jegyezteti meg, hogy a' Novi Gratiosi Mandatum, tellyességgel nem tudja a' per természetét megváltoztatni, s a' mi Menedékek nem competalnak Novum előtt, azok Novum mellett vagy utánn sem [Borb. I. Asz törvényszéke].

kompetálható igényelhető; care poate fi revendicat; beanspruchbar, forderbar. *1778:* A fogott Ujj Curia ... Gyümöltsössivel edgyütt, légyen örökösön Trauzner Judith Aszszonyé ... azokbol competalhato egész részit ... in Rf 20 ... Trauzner Judith Aszszony Trauzner Ersébeth Aszszonynak, aere puratö effective ki fizeté [Szentbenedek AF; DobLev. III/513. 4a].

kompetáló 1. vkinek járó, vkit megillető; care i se cuvine cuiva; jm gebührend/zukommend. *1737:* Ollyan Contractusnak violalasaert impetal engemet az A, mint a mely inealtatott volna az Actioban declaralt ollyan fundus iránt, a mely Fundust Néhai Váro Anna Aszonynak az én édes Atyámtol Competalo Dossában adatott volna [Torda; TJkT I. 130]. *1770:* (Gróf Kornis Zsigmond) ezen Ns Belső Szolnok vármegyei Bálványos várallyai Catholicus Tisztelendő plebánusnak ... Szásznyires nevű Falujábol[a] mind az emlitett Tiszt: Plebanusnak Filialisábol competalo Quártát denegalta [BSz; Ks 33 Szásznyires III. — [a]Értsd: Kornis Zsigmondnak szentbenedeki uradalmához tartozó jb-falujából]. *1795:* még lenni kell 3. örökségeknek ... mellyet onnét tudnak a Fatensek, hogy Tarsaly Miklos Ur vette ki az azok után competalo részt a Commune Terrenumbol, és ma is Tarsaly Ur birja [Hari AF; DobLev. IV/740. 2a]. *1801:* a gyermekek ... a nékiek competálo interesből ... intertenealtattak ruhaztattak, tanittattak [Mv; MvLev. Sánta Antal kezével].

2. járó; care i se cuvine; gebührend | *hív* esedékes; scadent; fällig. *1768:* a Testvér Bátyám ... Enyedi Házokban levö 100 Forintig Limitált részinek, az ineált Contractus terminussátol fogva Competálo interessit fizesse meg [Asszonynépe AF; DobLev. II/405]. *1775:* A' melly 1000 ~ Ezer M Forintokat ... kölécsön venni méltoztatott vala a Mlgs ur, azok(na)k a' közlebb (!) el mult 1774dik Esztendöre competalo Censussát ... meg eddig ... nem consequaltuk [Kv; SLt XXXIX Pákej Iosef lev.]. *1794:* a' Lakok a' Sz Mihály napig competálo Taxát az Arendatornak tartoznak be fizetni [Kv; SRE 308]. *1799:* azan Debitorok ... admoncaltassanak hogy ha intra 15denam usque ultimum p(rae)sentis Mensis Competalo Intereseket bé nem fizetnék ... azan Debitoroktol a Capitalisok exequaltassanak [M.egregy Sz; Somb. I]. *1825:* az Exponens Aszony ... Bartok János Urtol az iránt szollittatott meg hogy Nehai Férje által ... költsen fel vett 200. Rforintokat competálo Interessével égyüt meg fizesse [Ne; DobLev. V/1088. 1b].

3. vmire vonatkozó, vmit illető; care se referă la ceva; auf eine Sache bezüglich, etw. betreffend. *1740:* midön az Militia nyári Qvártélyb(a) Szállat, az nyari Quártélhoz competalo Regulamentalis dispositiokat mindenfelé ki adtam az Commissariusok(na)k, az Commissáriusok is publicálták az Szegénysig(ne)k [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.].

4. kötelező; obligatoriu; verpflichtend. *1816:* Minthogy elégtelenek vagytok arra, hogy a Mostani Mosiátok után Competalo Szolgálatott meg tegyétek; tehát a Motsi Tisztem ... olyjan Lako heljet rendel néktek, a mely után eső Szolgállatott el hordozhassátok [Mocs K; Eszt-Mk Cserei lev.].

kompetencia 1. illetékesség, jogosultság; competență; Kompetenz, Zuständigkeit. *1606:* eheöz semmj Competentiad nem volt [UszT 20/97]. *1618:* az minemw rezz Jozagoczkat Niárlo Kekessen Doboka Wár megieben[a] Coloswari Barbelly Martonne Azzoniom birt, ahoz en nekem bizonios Competentiam leuen Vrunk eö Nága kgmessege utan [Kv; RDL I. 105 Kowachoczy István nyil. — [a]Kékes SzD]. *1629:* Kemen Boldisar ... soha sem foglalta sem birta azt az portiot ... ertesemre leót volna, ha valami Competentiaja hozza leót volna [Botháza K; SLt Th. Peter (80) lib. vall.]. *1650:* restituaitatni kevanom mint igaz ver őstől maratt örökseget minde(n) hozza valo attinentiaiual edgyüt, ha az J illyen competentiamat es versegemet tagadna, ki fogok s bizonyttok [UszT 10]. *1671:* a' melly puszta hellyekhez valáki praetendensnek mondgya magát, ... ne legyen elég csak szóval az ollyanokhoz való competentiaját állatni, hanem doceallyon rólla [CC 47]. *1736:* Ugy latom Competentiajat égy Contractussal akarja edocealni az A ö Kglme [Torda; TJkT I. 104]. *1769:* (A testamentumhoz) Competentiajokot in Linea Veresiana mig meg nem mutatyák adig sarujokot illyen kaptára nem üthetik [Hsz; Kp IV. 252].

Szk: *törvényes ~. 1796:* a' Praetendensek, a' fel kért Privilegialis Levélhez valo Törvényes Competentiajokot, soha meg nem mutatták, és meg mutatni sem tudják [Mv; TLev. 5/16 Transm. 29–30] ✱ *vérségi ~. 1828:* Az Alperes Özvegynek ... az Özvegyi Joszághoz vérségi competentiája is van [Ne; DobLev. V/1129.1b].

2. jogos/vkit megillető rész; parte care i se cuvine cuiva; der jm zuständige Anteil. *1770/1771:* azt kivánnya hogy az Also Fordulon kivül, mint hogy mindenek még eddig ... a' Possessorok közt fel nem oszlottak ... elsöben két egyenlö részekre ... oszollyanak fel, és azután ... kinek kinek proportionalis conpetentiaja adsignáltassék [Fejér m.; DobLev. II/428 1a]. *1771:* A Contractus negyedik punctuma ... szoll a' Tok béli competentiájárol [Fejér m.; i.h. II/428.11b]. *1794:* minthogj annyi belső Jók nem tánáltotnak hogj a' más két Atyafinak is competentiájak ki adattassék, azért ezen öss Ház maradgjon a' Két Fiunak [Asz; Borb. I]. *1824:* Samuel-

nek ... Az Istállobeli Lovakbol valo Competentiáját a' több osztozo vérek bonificálták [Dés; Újf. I Újfalvi Samu hagy.]. *1827:* Falu közönsegesen használhato hellyek vagynak ... mellyből az Exponens Grof Ur ö Ngok emberei Esztendönként Nyil vonás szerint kapják ki Competentiájakat [Gőc SzD; WassLt Conscr. 116]. *1829:* a bor egyenlőképpen levén a 3om Nyilakra fell osztva Komaromi Lászlo és az árva Horváth Katitza in Natura vegyék ki borbéli Competentiájokot [Nagylak AF/Ne; DobLev. V/1150].

Szk: *osztályos ~*. *1827:* (Az) executio után már ma az Exponens Özvegy birtokába alig maradott 1/4 rész Ioszága a Néhai Férje M. Koppándi Osztályos Competentiájának [Koppánd AF; i.h. V/1109.

3. járandóság; remuneraţie; Bezüge, Gehalt. *1784:* Tudva lévén, hogy az Executorok közönségessen excedalni szoktanak, azoknak competentiajok ugy reguláztatik, hogy egy Executornak egy napra több ne adattassék; hanem elegendő étel Fél kupa Bor, és egy peták patko Pénz [Torockó; TLev. 2/6.2b]. *1792:* Sz: Margitai[a] kortsomárosnak ... Ó Bor adatott 66 veder ... 66 Vederből ki adodott a kortsomarolasert a competentiaja [Ks 67.49.41. — [a]SzD]. *1802:* A Fel peres Báronissa Aszszony ő Nga által Kolosvárrol ki hozatott Procurátor vecturájára, Intertentiójára, és Competentiájában Fhung. 8 [T; BLt 12 Véglai Horváth Gáspár szb nyil.]. *1827:* Alazatoson esedezem a Tts Ne(me)s V(á)r(me)gye Tisztségenek méltoztassek Sz Biro Szarka Samuel Urat elöszollitani és ... az igazi Competentian fellyül fel vett 37 Rfor. 55 xrokat Valto Czedulaban énnékem legottan viszszá fizettetni meg parantsolni [K; Végr.]. *1834:* Tiszti Competentiamba vettem ki 1 m Soo [Hosszúaszó KK; Born. F. Ia Bod Péter tt szám.].

4. szolgáltatási kötelezettség; prestaţie; Leistungspflicht. *1740:* az elébbi dispositio szerint is alig hiszem competentiájit subministrálhatta volna maga Quártélyasainak ezen meg romlott V(á)r(me)gye, annál inkább duplicáltatván az Quartély per absolutum nintsen reménség meg maradhatása felől [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. *1765:* Az Executiók alkolmatosságával, az Executiókra tett költségekkel néha néha bizony az ollyanokis agraváltattak, akik magok competentiájokat bé fizették volt, nem tsak a morosusok [Kisenyed AF; EsztMk Vall. 299]. *1793:* Hogy ... Groff Teleki Mihály Ur eö Nsga özvegye ... Dosa Agnes Aszszony eó Nsga az Királlyi Korona Ajándékbéli Competentiáját in R ft 20. xr. 33 egészszen ki fizette légyen czen Irásom által quietálom [Borosbocsárd AF; DobLev. IV/719]. *1809:* N. Kóhalom Széki Lakosok ... magok hellyet Katonai assentatiora fogadnak Személlyeket ... 9 Székünkbeli Személlyek tanáltattak kik ... rend kivül drága fizetésért engedték magokot conducaltatni ... mivel katonaságra van kedvek Székűnk Competentiájába Tyroknak ... Statuáltathassanak [UszLt ComGub. 1748].

Szk: *vminek ~ján marad. 1736:* Mint hogy az I. azon személyt nem restituálta magát ezen actio alol nem enodalhattja legitime, a serelmes ellen in mortuo homagio, insuper költséginek, fáradsaganak és serélminek competentiáján maradgyon ellenem pediglen ver birsagon [Torda; TJkT I. 100].

5. *rég* vetekedés, vita, vitatkozás, dispută; Streit. *1710:* De igy akará Isten megbüntetni a magyar nemzetet, amidön magok közül is találnak vala királyt, a nagy competentia miatt készebbek lőnek a csehországi Lengyel László királyt királyságra behozni, mintsem magok nemzetekből, vérekből álló királyt uralni [CsH 63]. *1758:* midön még a Gyéresi Rét őrökösen fel nem volt osztva, hanem minden Esztendőn osztották, és edgy osztás alkalmatosságával mind Nemes Péter, mind Nagy György a Nyilat bé vetvén az Utrizalt Sessio után járando kaszálló Nyil ki fogása véget, az holot is Conpetencia következvén az ... két felek kőzet ... azon alkalmatossággal Nemes Péter fogta ki a Nyilat s öis birta [Gyéres TA; Born. IX. 41 Pintye Kirilla (75) jb vall.]. *1762:* Voltak szegényben sok emberi gyarlóságok valamint minden emberekben, de igazsággal mondom, hogy mind a felesége okozta s kivált a velem való competentiára mind ő ültette, eleget is injuriált szegény [RettE 135]. — L. még i.h. 244.

kompetens 1. hozzáértő; competent; kompetent, sachkundig. *1671:* Mint az inquisitio dolgában, ugy az executioban-is in arbitrio exponentis légyen, kit akarnak Regiusnak iratni, csak légyen Ordinarius és arra competens személly és Executor [CC 61]. *1713/1750 k.:* Hogy pedig affelek[a] jól folyhassanak ... minden Ecclesiak es Parochiak mellett jo erkőltsű, jó gondviselő sereny es competens Egyhazfiak legyenek [RGyLt A. 12. — [a]Az egyházak javaira való gondviselés]. *1896:* Azonban mindez kevés a nagy célra. A 4-ik hiányzik — ki a legtöbbet tudna mondani, aki a legkompetensebb ez országban [PLev. 185 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. illetékes, jogosult; îndreptăţit, competent; kompetent, befugt/rechtigt. *1600:* Myerthogy az fogoly legenyek kepeben az procurator excipial, es kewannya ertheny hogy feoldwary Balinth ky kepeben, es mynth akar felelny: kyre feoldwary Balinth azt Allegalia hogy eo neky vthy tarsa es kenyeres tarsa volt es zabadon felelhet: Tetczyk azert theorweny zerenthis hogy zabadon felelhet es lehet c(on)peten(s) az meghholt legeny kepeben feoldwary Balintnak (így!) [Kv; TJk VI/1. 454]. *1677:* a' Director-is competens Actor lehet [AC 268]. *1765:* Reconcilialvan az Instans Infamisnak nem tartathatik ... és igy az It mint competens Ax keresheti el-tartott javaiert az jegy ruháján kűvűl [Torda; TJkT III. 292].

Szk: *~ bíró. 1628:* elsőben az Potenciajert tiztesegit es nemessegenek violalasat az var megien Competens biraia előtt megh keresi ä ki Jozagabol ki tutta [SzJk 29]. *1671:* közönseges szabadságűknak meg-bántodása látczik lenni abban, hogy Erdélyi emberek közötti, és Erdélyi dolog felöl, nem ennek a' hazának competens Birája előt lőtt peri és annak decisioja [CC 79]. *1744:* azonn vádok és Sinistra informatiók alól én magamat könnyen, még pedig hiteles Documentumokkal enodalhatnám ... de ... magais az Querelans, Instantiajában nem agnoscállya competens Biráknak lenni Excellentiatokat 's Nagyságtokat [WassLt Czegei Wass Ádám nyil.] ✱ *~ fórum. 1677:* Abrugybányai Nemességnek, a' Vármegye Széki competens foruma [AC 251]. *1699:* ez a' Szék lévén competens Forum: okat ne(m) lattyuk miert hogy nem lehetne ez az Forum Competens abbol emergalt vagy emergalo törvényes dolgoknak dijudicalasara: per hoc tettzet a' Törvenynek ez a Széék Competens Forum lehet [Dés; Jk 296b]. *1748:* Ha Szintén in foro Seculari folyhatna is ellenem ezen p(rac)tensio, nindazáltal, hogy ez Sedrianak mint

inferiornak, authoritassat excedallya ă p(rae)tensioban forgó materia, ezen forumon nem folyhat; azért relegaltassék competens forumra meg kivánom [Torda; TJkT III. 226] ✱ ~ *instancia. 1746:* a' competens Instantiakon luculenter edocealni kész lészek Fejedelmi diplomákkal, hogy a' mikoron az én Praedecessorim indubitus Nemes emberek voltanak, akor a' Pünkösti György Ur(am) Praedecessorain(a)k ne talám tán hirek sem voltanak [Uzon Hsz; Kp I. 160b].

3. jogos, törvényes; legal; gesetz/rechtmäßig. *1748:* ha comprobalhattya az A eo kglme hogj a' malma(na)k p(rae)judical[a], competens az Actioja [Torda; TJkT III. 247. — [a]Az Inctus malma]. *1777/1816:* Etzken András uram ... Fijának Míklosnak tudgyai ... a maga Competens örökségebeli jussát [Hsz; BLev. vk]. *1780:* Mltgs Baro Branyitskai Josika István Vr ő Nga engemet requiraltatván ... kénszeritte hogy mennék el ... Gyöngyősi Ianos Vramhaz ... Várfalvának fungens Falus Hűtes Birájához és ... Certificalnam ... a' Falutol sok izben el adagattatott hellyeket revidialtatni ... azokbol competens ratajanak kiadattatasat munkálodni el ne mulatná [Asz; Borb. I]. *1807:* Meg kévánnyak azért a Praetendens felperesek hogj a fenn elé számlált külsö és belsö Jngo és Jngatlan Jokbol valo Competens részek ... ki szakasztassanak [Aranyosrákos TA; i.h. II.]. *1816:* A' Nagy Laki Ioszágnak mivoltárol tehát kérem Édes Sogor Vr méltoztassék engemet Voltaképpen informálni kik birják? ... egész competens Rátájakat birják é vagy tsak amivel Szemeket kiszurhatták? [Kv; DobLev. V/1000 NSz Szigethi György lev.].

4. kötelező; obligatoriu; verbindlich, obligatorisch. *1815:* Küküllő V(ár)m(e)gyei Lunkai ... paraszt személlyek u: m: Vonu Gábra, és Mihaila Gábra ... jelentték nékem hogy Tekintetes Bartok Ádám Ur mint Földös Urak látván ezen szük Esztendőnek mostohaságát a Competens Tőrökbuza Dézmát most rajtok fel nem vévén illyetén egyezésre lépet véllek[a] [Lunka KK; i.h. V/980. — [a]Köv. az egyezség szöv.].

5. törvény előírta, törvényes; legal; gesetzmäßig, gesetzlich. *1739:* méltoztassék ... az Generális Computusra valo comparitionkat olly competens terminusra figalni hogy szűntelen valo bajoskodásunk között azan Computusra kevántato praeparatoriumakat perficiálhassuk [Szentgyörgy H; Ks 39 Zeyk István lev.]. *1761:* ujjobb(an) folyando Causaban Hellyet, napot Holnapot kivántam volna praefigálni, de már tessék az Tit. Exponens Vr praepote(ns) Intentiojának competens terminussat designalni [TKl gr. Teleki Ádám nyil.].

kompetició vetélkedés; concurenţă; Wettstreit. *1705:* Ugyan ma magam is fel voltam a generál látogatására az úr szavával, az asszony is pedig fel volt a fejedelemasszonyhoz. Most pedig mind csak a két tornácnak a competitiója forog fenn. A miénknek szebb a prospectusa, a fejedelemasszonyénak pedig szebb az apparatusa, most pedig mind azon competálnak [WIN I, 430-1].

kompetitor 1. trónkövetelő; pretendent la tron; Thronbewerber. *1657:* Ezen időben pedig Lengyelországban Vladislausnak ... halála után az ország interregnumban vala, és onnan az fejedelmet izgatják vala, hogy az királyválasztásra rendelendő gyűlésre is embereit expediálná, s competálná az királyságot úgy lévén szokások az lengyeleknek, és noha fognának lenni néhány competitorok (kiváltképpen az megholt királynak két öccsei, Casimirus ... ennek öccse Carolus ... ezeken kívül reménlik vala, hogy competitorok lennének: római császár maga vagy fiai számokra, moszka cár, svéciai király ...), de bíztatják vala az fejedelmet, hogy feles pártjai fognának lenni [KemÖn. 295].

2. ellenlábas; concurent, competitor; Gegenpart. *1710 k.:* Az a páter Szunyog énhozzám jöve ... expiscálni, mert ... egy Czirka János nevű, magyar, deák olvasást tudó, értelmes és tudós oláh papot (aki a püspökségben competitora volt ...) megfogatott és vasban tartatott a monasteriában: ez elszaladott vasastól a mü fejérvári kollégiumunkba, és én titkon küldtem Enyedre [BÖn. 881-2].

kompilál kb. összesít; összeír; a aduna; zusammenrechnen/fassen/schreiben. *1701:* akárkj, ă ki még Buza, Zab Magazinumb(a) lett administratiojárol valo Német quietantiáját nem producalta, minel hamarébb ... hozza Fejérvárra Etsedj Péter, és Karantsi Sigmond kezéb(e), hogj a' Commissiotol arra rendelendő Német Compilátorral edgjiütt had Compilállyák, és registrállyák [UszLt IX. 77. 22. gub.].

kompilálás megszerkesztés, összeállítás; compunere; Zusammenstellung, Abfassung. *1668:* Nyilván vagyon Kegyelmednél, az nemes ország radnothi közelbik közönséges gyűlésében több böcsületes híveinkkel együtt az articulusoknak compilálására miképpen delegálta légyen Kegyelmedet is; ... serio parancsoljuk ... hogy ... compareálni el ne mulassa Kegyelmed medgyesi városunkban, és valamire Isten segíti Kegyelmeteket, egyező értelemből az artikulusoknak compilálásában szorgalmatosan fáradozni ... igyekezzék [TML IV. 373 a fej. Teleki Mihályhoz].

kompiláltat megszerkesztet, összeállittat; a pune (pe cineva) să compună; zusammenstellen/abfassen lassen. *1785:* az I. Familiais[a], midőn a constitutiot compillaltatta a büntetésekben lévő authoritasokban conservalta[b] [Torockó; TLev. 11/4.1b. — [a]A Thoroczkai família. [b]A birót].

kompilátor vmely írásbeli munkát összeállító/egybeszerkesztő; autor de compunere; Verfasser, Zusammensteller. *1669:* Engem bizony föld gondja fogott ez miá a Kornis dolga miá, mert itt Vincze a diák azt mondja, azt nem irják articulusban, hanem az itélőmesterek pecsétek alatt vette ki Kornis uram az sententiát ... Im mégis szerencsére irattam egy parancsolatot a compillatorokra, hogy articulusba ne irják [TML IV. 439 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1701:* (A quietantiát) a Commissiotol arra rendelendő Német Compilátorral edgyütt ... Compilállyák és registrállyák [UszLt IX. 77. 22 gub. — A teljesebb szöv. l. *kompilál* al.].

kompingál fest; a picta; malen. *1770:* Ezen beszéd közben hozának egy chartát s egy címert, s ugyan a chartabeli verseket compingálva, melyeket nékem ajándékoza ... Bánfi Mihály úr, amint ... látá hogy nem selyem ... Az igaz, hogy adhatnak vala selyemre pingált címert is önagyságának [RettE 236].

kompingáltat beköttet; a da la legat; einbinden lassen. *1643/1687 k.:* Midön ā Sz. Benedeki Ecclát visitalnok jegyezteté fel Szilágyi János Vr(am) hogy ā pūspök vr(am) munkáját ā Praeconiumokat ő Kglme compingáltatta és maga költségén váltotta meg és ... conferálta ā Sz. Benedeki Ecclahoz, hogy Paprol Papra maradgyon éllyen vélle, de illy conditio alatt hogy ... minde(n) esztendőb(en) és visita(ti)ob(an) Esperes Vramék meg látogassák hogy valami mód nélkűl valo rongalást ne tegyenek benne [MMatr. 96]. *1750:* a Tabellákot mind ujjolag kellett compingáltatnom Angelicába igen szépen [ApLt 3 Rétsi[a] Antos István lev. — [a]Hsz].

komplaceál 1. kedvére tesz vkinek vmit; a face cuiva pe plac; jm etw. zuliebe tun. *1676:* vagyon panasza Kegyelmed ellen, de csak lássa, hogy Kegyelmed kiván complaceálni neki, jó affectióját látom [TML VII, 179 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1724:* tudhattya az Uris hogy az Ur parantsolattya szerint, énis igyekeztem az Ur(na)k valamib(en) tudtam, és lehetet complaceálni [Born. Vegyes ir. I. 18 Naláczi György br. Bornemisza Józsefhez]. *1739:* Ennek előte bizonyos Deákok iránt parántsolt volt Excellentiád az Néhai Üdvezűlt Aszszony Ioszaginak Inuentatiojára hogy Exmittaltam volna, őrőmest abban mingyárt akkor complaceáltam volna Excellentiadnak de minthogy Deakim ide s tova voltak distrahalva nem lehetett exmittalnom [Kiskend KK; Ks 99 Kun Zsigmond lev.].

2. kedveskedik, készségesen/örömest szolgál vkinek vmivel; a face ceva de dragul cuiva, a face cuiva un serviciu; jm etw. zuliebe machen/tun, jm gefällig sein. *1705:* A szász atyafiak a generálnak akarván complaceálni és magokat is akarván kimileni, egynéhány magyarokat beadtanak, hogy azoknak sok pénzek vagyon és a militiát segíthetik [WIN I, 574]. *1733:* eddigis ob loci distantiam Semmibe(en) Ngod(na)k szolgálni s gratificalodni nem tudtunk ... karora és támaszra menyib(en) lészen Ngodnak szűksége ... jo szivel lehetségűnk szerént igyekezűnk complacealni [ApLt 2 Miklósvárszék Apor Péterhez]. *1736:* Kaurmanné Aszszonyomat reqviraltam valami meleg ágyb(a) valo magokért, őkglme azt felelte hogy örömest complacealna Ngodnak, de igen késén reqviráltatott, és a ki volt el osztogatta mások(na)k [i.h. Kálnoki Mihály Apor Péternéhez Nsz-ből]. — L. még WIN I, 476.

komplaceálhat kedvére tehet vkinek vmit; a putea face cuiva pe plac; jm etw. zuliebe machen/tun können. *1704:* Acton ekképpen replicála, hogy noha őneki eziránt így nem izent volt az asszony, mindazáltal kivánt volna ebben már annak elötte is az asszonynak complaceálhatni [WIN I, 300]. *1737:* a Tisztek(ne)k mindenb(en) Szájok ize képpen nem Complacealhattam [Ks 99 Apor Péter lev.]. *1752:* Nsagod poroncsolatyat véven ... en egesz igyekezetel igyekeztem hogy Nsagodnak conplacialhassak de halat Penzelis nem kaptam [Kövesd NK; ApLt 5 Nagy Zsigmond Apor Józsefhez].

komplakál 1. megengesztel; a împăca/îmbuna; versöhnen, besänftigen. *1591:* Az mi nezi az Czaplarok dolgat, vegeztek varosul eo kegmek, hogi semmi wdeoben ... itt ez varoson bort ne arulhassanak, mind addig ammegh az varost complacalliak [Kv; TanJk I/1.165]. *1639/1650:* Ezekre az bűntetesekre Ceh Mester Vrameknak szorgalmatos gondgyok legyen, hogy addegh Mester Remek teolleok be ne vetessek se ki ne adassek valamigh az beczűlletes Cehnek keduit ne(m) keresik es co(m)placalljak [Kv; ÖCJk]. *1666:* Keővári Janos ... az D. A. eő kegme Udvarát megh gjalázta, vetkezve(n) egj Annok nevv szolgaloval, melyből az Nemes Vármegjej Tizt Vramek előtt valo Teőrveny itileti szerènt magat ne(m) expurgálta, noha mindazáltal eő kgmeket quomodo complacalta, az Ecclesiatis conciliálta [Ovásárhely SzD; WassLt Gazdagh Sándor ns vall.]. *1688:* Causa R. D. Michaëlis Nemegyei: A sz: Partialis Nemegyei Mihaly Uramnak ez egyczeri cselekedetiről, részegeskedéséről kardoskodasárol condonál de illyen conditioval, hogy a Vissai[a] Ecclesiat complacallya meg kövesse, es obligallya magat ... a' hogy ha többé e fele enormitasokba elegyitené magát ... sz: Társaságtol rejicialtassék [SzJk 223. — [a]K]. *1701:* Távul legyen s Isten oltalmazza ő kglmeket attol, hogy ő kglmét Tholdalaghi András Ur(ama)t azzal busitsák, szomoricscsák, hogj ő kegjelmétől Törvényes Divisiot kivánnyanak, nemis az végre jöttenek bé ez Városban, hanem hogj ő kglmét, Fiui, és Léányi engedelmességgel complacalnak ... hogj igj az ő kglme Gratiaját s jo akarattját obtinealhatnak [Kv; SLt FG. 55].

2. megbékéltet/békít; a împăca; aus/versöhnen. *1689:* Devai Janos ... A sz: Partialistol admonealtatván hogy Feleségét complácallya, a' békességen semmit nem munkálkodott, sőt Feleségének holt hirét költetett [SzJk 236].

3. megnyugtat; a liniști; beruhigen. *1667:* ezalatt is intené, hogy szánná meg ez nyomorult országot, ne hozná több veszedelemben ... magára több átkot ne hozzon esztendeig, két esztendeig való fejedelemségért ... hanem complacálnák, hogy jószágát megadják ... s adnának hütet neki, talám kicsalnák s kijőne s maga is azt mondaná ott, hogy nem fejedelemség keresni ment, hanem hogy jószágát visszaadják [TML IV, 88 Szilvási Bálint Teleki Mihályhoz].

◇ **Szk:** *az állapotokat ~ja* az állapoton/helyzeten enyhít/könnyebbít; a ușura situația; eine Lage lindern/erleichtern. *1657:* Ez állapatban, nékem úgy látszik, önagyságának mindjárt convocáltatni kell országát, és azmint ide, úgy az portára is követeket kell küldeni, ott is az állapotokat complacálni [KemIr. 325] ∗ *vki kegyetlen szándékát ~ja* vki kegyetlen szándékát csillapítja/szeliditi; a potoli/calma intențiile rele; js böse Absicht stillen/dämpfen. *1667:* Kenszerittettunk azért ezen Varosunkbelj ... Unitaria s Orthodoxa Ecclesiak jovaihoz nyulnunk, Azokkal azon hatalmas Nemzetnek utolso romlasunkra celozo kegyetlen szandekokat complacalnunk, s azzal Kgls Urunk s az Nemes Orszagh megh maradására, szolgalattyara Varosunkat megh tartanunk [Kv; RDL I. 179].

komplakálhat ki/megengesztelhet; a putea împăca/îmbuna; versöhnen können. *1601:* Holott lattyak eo kgmek egez varosul az Jstennek nagy haragyat orzagunkon varosinkon, mely eo zent felge nagy indulattyat semmy keppen nem c(om)placalhatny hanem keonieorgessel es Jstenes elettel [Kv; TanJk I/1. 393]. *1659:* megh értheti kegltek, minemű fel gerjedet haragia legyen az feő vezérnek, ez szegeny megh romlot haza ellen, kit ha

nem complacalhatunk feleo ez uttal vegseö pusztulasa ne legjen ez szegeny hazának [UszLt 15 fej.].

komplakáltat enyhíttet, könnyebbíttet; a uşura, a face să fie uşurat; stillen/erleichtern lassen. *1662:* Ez állapotban nekem úgy látszik, önagyságának mindjárt convocáltatni kell országát, és ... a portára is követeket kell küldeni, ott is az állapotokat complacáltatni [SKr 388].

komplakáltathatik ? megengeszteltethetik; a putea fi împăcat; versöhnt werden können. *1662:* Mondhatná valaki: generálisnak nem kellet volna kimenni, a pogányságnak hinni. Felelet: az zálogot urgeáltam, de nem obtineálhattam ... de viszont a követek által tött választételekhez képest bizott is, hogy személyemmel, magunk oblátiónkkal, adományunkkal complacáltathatnak [SKr 381].

komplanáció 1. (el)igazítás; aplanare; Schlichtung. *1657:* Kérének mindazáltal, hogy vennék fel egy követséget az fejedelemhez tőlök, s vinnék választ is köztök lévő controversiának complanatiója felől [KemÖn. 150]. *1662:* az helvética és augustana evangelica confessiók szabados gyakoroltatások végett Bocskai s Bethlen Gábor jó emlékezetű fejedelmek által lett pacificátiókban valaminémű, complanátiók, igazítások voltak, azok mindenestül felforgattatván, semmiben is azokra nem hajtanának, hanem mintha azokról soha semminémű végzések, hittel tött igéretek nem löttek volna, csak nagy szabadosan megyen vala elébb-elébb a nagy persecútió, vallásbéli üldöztetés [SKr 204]. — L. még TML III, 378, IV, 481; WIN I, 551.

Szk: *jó ~ba vétetik* eligazitódik/igazittatik. *1669:* Hogy azért az egész dolgok jó complanatioban vétessenek, melylyel minden jó dolgoknak lehessen jó vége, elhiszem, Nagyságod mediatorsága által abban semmi el nem múlik ő felsége részérül is [TML IV, 420 Teleki Mihály gr. Rottal Jánoshoz] ✱ *~ba vétetődhetik* eligazodhatik, elsimulhat. *1693:* Bethlen Samuel Vr(am) az Petki Árvák iránt Kgldel valo Controversiáját ... Bethlen Samuel vr(am) halasztotta ā közelebb esendö Nemes V(á)r(me)gye törvényes Gyülésére, ugy hogj ha addig kegyelmetek közöt placidis mediis complanatioba ne (!) vétetödhetik, akkor ... finalis decisioba vétetögyék azon Controversia [Fejér m.; Ks 67. 46. 21].

2. megegyezés, egyezség; înţelegere, învoială, acord; Vereinbarung, Übereinkunft. *1652:* Ha ki pedigh ... köszulök compereraltatnek hogy ez mostani complanatio ellen vagy tanitojat[a] vagy mast akar kit az Uraim közül[b] imit amot affele dolgokert traducalna, gyalazna, szidalmazna, s ket vagy harom hiteles tanuk altal megbizoniosodnek, az gyülekezet censuraja legyen rajta [Kv; KvRLt X. A. 1. — [a]Lelki tanító, azaz lelkész. [b]Az eklézsia tisztségviselői és az egyháztanács tagjai közül]. *1760:* jovallottam eö Kglmének a Gróff Tóldalagi László Urral való complanatiot [Cege SzD; Told. 42]. *1782:* meltoztatott a Flgs Kir(ályi) Guber(niu)m ezen Tks Cont. Táblára maga rendelesit oly formán meg tenni, hogy azon Executionak végben vitelire az Inctusok ellen, hanemha ... mi velünk complanálnának, a' Tks Cont. Tábla de sufficienti Gente Comitatus provideállyon, és az altal azon Executiot finaliter terminálya ... az olta a' complanatiot néhány izben probáltukis de mind eddig jo végit nem érhettük [DobLev. III/561]. *1818:* mind vártuk hogy az executio végben menetele után 15öd napokig Szilágyi Adám és Felesége ... vagy kész pénzel, vagy Complánátioval kezekhez viszszá vészik az exequáltakot [M.igen AF; KmULev. 3 Benkö Sámuel lev.].

Szk: *~ra lép* egyezséget köt, megegyezik. *1816:* mindkét felek ... önként való magak jó akaratjokból ... lépének egy ilyen atyafiságos complanátióra és osztozásra[a] [Szárhegy Cs; RSzF 243. — [a]Köv. az egyezség részl.] ✱ *~ra megy* 'ua.'. *1765:* Borbereki Drusiána Aszszony ... bizonyos nagy Summaig convincaltatott ... mely(ne)k pronuntiáltatása vtán kénteleníttetvén complana(ti)ora menni az adversariussal complanalt is in fh. 1100 [Ne; DobLev. II/361.1a] ✱ *~ra visz* megegyezésre/egyezségre késztet/ösztökél. *1767:* Halmágyi és Pálfi Uramék közöt levén valami Atyafiság, vagy Komaság, ezen Atyafiságok vitte ezen földel valo Complanatiora [Unoka MT; JHb IX/47].

3. kiegyenlítés, megtérítés; compensare; Ausgleichung, Vergütung. *1704:* Ma adtam a török zlotok complanatiójára fl. ung. 2, kettő, ez pedig negyedszer vagyon, és így in universum részen fl. 10,50, a zlotok pedig töttenek fl. ung. 30 [WIN I, 61].

4. kb. elfogadás/ismerés; acceptare, recunoaştere; Akzeptation, Anerkennung. *1784:* (A) fiú ... a rendes idö elött ā vilagra eló jöttnek lenni praesummáltatván tehat ā miatt Hatzegán Angyelnek és Feleségenek voltis bajaskadások melyet a Tisztek és ... a Papok elött Fizetéssel complanative sopialtanak, s consequenter Hatzégán Angyel mind házassági egyben kelések mind pedig Complanatioja által ... Avramat maga fianak lenni recognoscalta s legitimalta; ki is az oltatol fogva mai napig hivattatik Hatzegán Avramnak [Fejér m.; BK ad nr 465].

komplanacionális I. *mn* szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ levél* egyezséglevél; scrisoare de convenţie/învoială; Konventionsbrief/schreiben. *1775:* A gubernium parancsolt a szegény Sombori Jánosnak, hogy mindjárt compareáljon Szebenben. El is ment ... aholott eléadván a complanationalis levelet, a gubernium is Csernovitsot arestumba tétette [RettE 345]. *1844:* Nemes Váró Mihály, és Váro János complanationalis levelek ... 1830 [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249].

II. *fn* egyezség; convenţie, înţelegere, învoială; Übereinkunft, Vereinbarung. *1849:* Dobai Sigmond és Bartok Adamné Dobai Klára testvérek között végbe ment Complanationalis 1827 [Ne/Nagylak AF; i.h. V/1248].

komplanál 1. eligazít/rendez; a aranja; richten, in Ordnung bringen. *1629:* Annakokáért hűségteket kglsen intyük, seőt hagyuk, és nékik igen serio paranczollyuk ... ha mi oly derekas fen álló controversia volna az varga es Czizmazia mesterek közöt, azt mox et de facto az igasságnac uttya szerint complanalván ... tarcza az egy Cehbeli unio alatt eőkeöt ... hogy effele scissio és, szakadozás közeötteök végbe mehessen ennekutánnais megh ne engedgye [KvLt Cehir. I. fej-i rend.]. *1651:* Nagos Marko vaidane Azzo(nio)m Ngos Bogati Drusina Azzoni Es leania ... kerenek bennwnket, hogi az minemw Controversiak lehetnenek az leania vas Judit Azzoni Emaritatioia vta(n), azokat Eo kigmek közöt Jo

Egyessegh altal complanalnunk [WassLt]. *1654:* ez dolgot az ket fel keozt igy Complanaltuk [Kv; RDL I. 142]. *1693:* Akartuk azert kegyeldet levelünk ... által requiralnunk s egyszersmind intimálnunk ... ne várja kegyeld az következő törvénjes széket, hanem az alatt ügyekezze dolgát Complánálni Bethlen Samuel V(ram)mal [Fejér m.; Ks 67. 46. 21]. *1717:* Kld ... azon dolgot vagy pro justitia accomodállya, vagy authenticum Documentumokkal maga jussát comproballya és complanállya, ne busittassák többször ... az Regium Gubernium [WassLt a gub. Nsz-ből]. *1721:* Az meltosä gos Groff vr Branitskai Iosika Imbre ur(am) eö nga Perelvén ... Belényesi Komaromi Lajos uramall ... bekességre menének es Complanalak ezen pert illyen Conditio alatt[a][Ingodály NK; JHb XXIV/20. — [a]Köv. a részl.]. *1798:* könyörgésemre senki a Nemes Vármegye Tisztségiből kiadott Válasz mellett a Nevezett Udvar biro Urral, dolgomat az ő Nagy Keménysége is Törvenytelen Makrantzosságai miant ez ideig Complanálni nem merészlette [Déva; Ks 75. VIII/151–72 Nagyváradi Szent Leleki János pintér foly.]. — L. még BTN[2] 223; KemÖn. 157; TML I, 339–40, IV, 307, 309, VII, 210, VIII, 48; WIN I, 401.

2. ki/megegyezik vkivel; a se înțelege/învoi; sich mit jm vereinbaren/verständigen. *1765:* Az Borbándi tavalyi s. v. Sertés Pásztor ... lamentált nékem egyszer, hogy eö néki valami huzódása vonódása lévén egy asszony Emberrel ... addig nem absolválta Fö biro Kornis Gábor uram, mig nem complanált [Marossztimre H; Eszt-Mk Vall. 222]. *1769:* meg tekintvén ... minékünk más betsületes Emberekkel együtt tött törekedésünket, véllek complánála, és mind két részröl égygyezének meg irrevocabiliter illy Conditiok alatt[a] [Koronka MT; Told. 11. — [a]Köv. a részl.]. *1784:* Rosnyai Ur ... az akkori Officiolatusra instántiát adván bé kentelenitettem mindenekröl Complánalni ... kentelen voltam mindenek iránt az Aszszonnyal megegyeznem [Msz; MbK XI. 71]. *1785:* Fábján Lászlo és Kornis Gábor Uramék complánáltak volna 40. Rhenes Forintokban [Konca AF; Esz-Mk Vall. 270–1]. *1792:* Rosnyai Iosef Urnak az irt Ioszágának elfoglalása ... Musa János Sellére által hirré tétetett, és nekie által adatatt hogy Urának adja hirré, hogy 15öd Napok alatt complanaljan ... külömben ... a Mlgs Exponens Urnak birtokába által adatik [Msz; MbK XII. 87]. *1819:* gondolom hogy igen könyü vélek Complanálni tsak Nsgdon ál az egész dolog [Kv; GyL. Székely István lev.]. — L. még RettE 240, 375; RSzF 154.

3. *ek* megbékéllik vkivel; a se împăca cu cineva; sich mit jm versöhnen. *1761:* (A tolvaj) Laposnyaki Mánya Sztépának egj kecskéjét el lopta ... ez felett az én pinczémből almát, sos káposztát, diót s egjéb féle veteménytis melyekért velem complánáltis [Fazaczel H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1776:* Popa György és Blidár Martin ... Tyeji Szimán Mihálynak kormarájának (!) ajtaját éteczaka bé törték, vagy rontották, pálinkáját és pénzit a mi volt el lopták, azután a Falu előtt ezen patratumokott agnoscálták, és Complanáltak [Tyéj H; i.h.]. *1818:* Mezei Stefán Maga hibás Cselekedetét önként meg ismervén, inkább kévánt mások közbe jövetele által a Tkts meg károsított Urral Complánálni, mintsem a már follyamatba vett Törvény ki Menetelét Meg várni [Kozárvár/Monostorszeg SzD; BetLt 6].

4. megfizet/térít; a plăti; zurück/bezahlen. *1754:* A Ujbár Ursz exponállya az Feleségem, midön estve hazafelé jött volna, iffiab Matyé Juon Raphila nevű Leánya Testvér Etcsével Ilonával ... az Falu közönséges utczáján rája rohanván, lovárol le hozták, s verték, tagolták ... meg kivánom, hogy ... az feleségem meg verését és vérben esését complanállyák [Újbárest H, Ks 62/3]. *1780:* hallottam, hogy ... Prekár András Complánálta volna az Pogán Miháj kárát [F.lapugy H; Ks 80. XLVIII. 4]. *1783:* Még iffijab vala ezen Nanya Makavej tudom hogy a Földes Ura Gabonássát meg Furta volt a Fenekin, és unnat buzát lopott volt ... nem kűlemben ... égy szalonnát ... de mindezekért a Földes Ura törvényt tétetvén rëaja, törvényesen érettek meg lakolt és a károkat ugy tudom aszerént Complanalta [Faragó K; GyL].

5. (össze)paktál/szövetkezik vkivel; a pactiza, a se asocia/înțelege cu cineva; mit jm paktieren, sich verbünden. *1613:* Koúacz Janos, Hada Istúan, Balog Janos és Zöke Mathé Zentkirált és Talas Pall Mogyorokereken Coloswarmegyeben lakók, kik ott Kalotaszegben, az meg tiltot marhakat fel zedik, es az Meszesen túl valo Töser emberekkel conplanalua(n), ugyan ő magok Országúnk tilalma s vegezesse ellen a Marhakat harmintzad fizetes nelkül altal szöktetik és keserik [PLPr 35 fej.]. *1776:* Falunkba akkor Qvarterozo Ladányi nevezetű katonával ... complánált [Déva; Ks 111 Vegyes ir.].

6. kedvez; a favoriza/avantaja; jn begünstigen. *1780:* a tisztek senkinek ⟨ne⟩ complanáljanak, hanem ha críminalis a vétek, exequáltassék, ha pedig nem az, pálcáztassék a parasztember [RettE 409].

komplanálás eligazítás/rendezés; aranjare, rezolvare; Schlichten, Ordnen. *1605:* penig az Oszto Byraknak eddig valo exeqúútioiokba(n) ket aúagy haro(m) Cikkellyekbe(n) Akadalyok Volt, kit eme(n)daltatnj keúannak; ö kme Biro Wram az Jöueo Szombatra gyücze be az Varost annak Complanalassara [Kv; TanJk I/1. 499]. *1630:* mi Nemzetwnk(ne)jab romlását es az kereztien Uerontast akarua(n) ... el tauoztatni mikor ez mostani eleöttwnk fen allo differentiak(na)k complanalásáért az Tekintetes es Nagos Rakoczi György Ur(a)m(ma)l[a] szemben löttwnk uolna, keöztwnk ualo sok tractatusok uta(n) ueghre illien uegezesekre mentwnk[b] [Törzs. I. Bethlen István nyil. — [a]I. Rákóczi Györggyel. [b]Köv. a részl.]. *1675:* Őregh Rákoci Győrgj Fejedelem idejében ... Fejervári Requisitorok exmittaltattak volna[a] az akkori Nemes, és Városi rend közőt valo Controversianak Complanálására [DobLev III/651. 11b–12a. — [a]Ne-re]. *1677:* Boros Jenei Vég házban valo alkalmatlanságoknak complanálása [AC 253]. *1708:* Nagi Aitai Cserei Mihalj Ur(am) eö kglme ... a mi közöttünk fen forgó controversiak(na)k complanalásaban egiedül sokat munkalodot, és mind a belső joknak mind a jószagok(na)k közöttünk való divisiojaban sokat faradot és szolgált [Eszt-Mk Cserei lev.]. — L. még TML VII, 38, VIII, 537; UF I, 708.

komplanálgat ? paktálgat; a pactiza mereu; paktieren. *1765:* Kizin (?) Banatusi Lopot ... Lovakot Cserélgetett Milos Mihallyal edgyűtt, ezen Milos Mihállyis Complanalgatott [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.].

komplanálhat eligazíthat/rendezhet; a putea aranja/rezolva; richten/in Ordnung bringen können. *1604:* Amy az Sattz adonak restantiaiat illethy ... tettczet eo kgmeknek hogy biro vram az Jdes Vraimban ... gywtessen be es tractaliak eo kgmek az dolgot s legenyek azon hogy menteol iobban complanalhattjak eo Nagokal ez Summat hogy az profontnak Summaya in suspenso ne maradgion [Kv; TanJk I/1. 471]. *1632:* Ninchy oli difficultas kit ne complanalhassunk ha kd akaria [Ks 41. D. 20 Lad. Bornemisza lev.]. *1654:* hiszem Nagos Ur(am). ha I(ste)n már igy rendelte velaghj eletemet, hà szinten Dificultast adnàkis kj Ratiomrã, ha Complanalhatom jó, Ahol pedegh nem ... tartozom Natokat megh elegittenj [Gerend TA; KemLev. Maxaj István nyil.].

komplanálódhatik eligazodhatik/rendeződhetik; a se putea aranja/rezolva; sich ordnen/in Ordnung gebracht werden können. *1669:* Mivel az ország békessége s az evangelicus status securitása nagyobb az privata persona ellen való praetensiónál, azért az két első tisztességesen és hasznosan complanálódhatik, méltó acceptálni az Rákóczi ház ellen való praetensióknak complanatiója nélkül is [TML IV, 481 Székely László Teleki Mihályhoz].

komplanálódik 1. eligazodik/rendeződik; a se aranja/rezolva; sich ordnen. *1676:* urunk ő nagysága mostani válaszára gyűlést hirdettem, hogy ott gyalulódjanak össze az elmék és complanálódjanak az ellenkezések [TML VII, 275 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1705:* Az urak és Gyurkó úrfiú közötti lévén valami dolog ... ma complanálódott általam [WIN I, 456]. *1722:* reménlem elsö alkalmatosság(a)l az dolog mingjárt complanálódik [Sorostély AF; Ks 96]. *1736:* félö hogy ha nem complanalodik ezen dolog ... gyalazattyát vallya Ngod [ApLt 2 Kálnoki Mihály Apor Péternéhez Nsz-ből].

2. fedeződik; a fi acoperit; gedeckt werden. *1705:* Azonban Bethlen László uram még a vexelt fel nem vehette, mert minthogy a só-fundus, amelyből kellenék annak a vexelnek complanálódni, másnál van, most azért difficultas nélkül nincsen [WIN I, 449].

komplanáltat intéztet; a aranja prin cineva; ordnen lassen. *1779:* Most úgy hallottam, Váradon lakik[a] kereskedőemberré lett s Erdélyinak hivatja magát, de pápista. Ezt nem sok ember tudja máig is, de nékem a procurator aki complanáltatta, Máté Izsák uram beszélette mint confidens emberem [RettE 401. — [a]Gr. Bethlen Lászlóné Folti Máriának özvegységében született fia].

komplanáltatik 1. eligazíttatik/rendeztetik; a fi aranjat/rezolvat; geordnet werden. *1619:* mondám: Hogy lészen hát Lippa és Jenő[a] dolga? Monda: Complanáltatik az is, mert római császár azért frigyet fel nem bont, tudom én [BTN[2] 257. — [a]Erdély két délnyugati végvára; átadásuk ill. megszerzésük érdekében a török diplomáciai tárgyalást folytatott]. *1677:* (A) Controversia pedig, az ackori ki-bocsátott Commissariusok által köztök ... complanaltatot [AC 248]. *1681:* Bor dézma ... az 1634 esztendő beli Urbariumot megh tekentvén, ot az iratik, hogi az mogyorosdiak borokbolis Tizedet tartoznak adni; mely miczoda okra nézve annihilaltatott nem tudatik; ha azert eleghseges ratioval, vagi földes Ur relatiojaval ezen dologh nem Complanaltatik; ez utan is usualtatik [VhU 83]. *1720:* A Kolosvári Reformata Tiszt Ecclesia es ... Ref. Collegium között nemelly dolgok irant Sok es terhes difficultasok ... Suborialodtanak vala ... hogy azok placide complanáltatnának; mellyek ... bizonyos okokra nézve nem decidaltathattanak [Kv; SRE 137]. — L. még KemÖn. 153; SKr 138.

2. kb. jóváhagyatik; a fi aprobat; genehmigt/bestätigt werden. *1682:* Jandruczki Györgi Vr(am) Ratioi ... examinaltattak; Censura által revidealtatván Complanaltattak [Vh; VhU 680].

komplár szatócs; băcan; Krämer | üzér; speculant, afacerist; Spekulant, Schacherer. *1656:* ide olyan szolga kell ... nem komplár, pénzgyűjtő, sobrák, tudatlan, az ki csak azért jő, hogy gazdagúljon; az vra, s nemzete, hazája méltóságának, jó hírének, nevének mocskolója [RákDiplÖ 458 Jac. Harsányi a fej-hez Konstantinápolyból]. — A jel-re nézve l. CzF, NySz, TESz.

Szn. *1602:* Kompolár Ambrus [Telegdibacon U; SzO V, 292]. *1614:* Komplár Balas benna pp. Komplar Jstúan lib. [uo.; BethU 104].

Vö. a *kompolárkodhatik, kompolárné* és *kompolárság* cimszókkal.

komplektál szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *magában* magába foglal; a cuprinde în sine; in sich fassen, enthalten. *1768:* Vagyon egy ... agyaggal mind két felöl meg tapasztattott, és mészszel kívül belöl fejéritettett ... épület, à mely complectál magában három Szobát, egy oldal Kamarát és egy konyhát [Backamadaras MT; Ks 74/55 Conscr. 75]. *1777/1780:* vagyon egy Sövényből készült, kivül belül tapaszos oldalu Major Ház ... Complectálván magában egy lakható Szobát, és 1. kamarát [Alparét SzD; JHbK LII/3.89]. *1783:* Complectal ezen épület magában ... Négy Házakat s egy Kamarát [Mocs K; i.h. XXXI/1.7].

komplektáltatik bele/bennfoglaltatik; a fi cuprins; in etw. eingefaßt werden. *1775/1802:* ezen Doszul Máre Nevezetű Nagy Bükkös Erdőnek ... circulussába levő különös szakaszaira és tractussaira valo nézve különes (!) vagyis particularisabb nevezeteiis vannak, ugy mint Doszul Tresznye, Doszul Maguritsej, Gyalu Goronyestilor, és többekis ... ezen Particularis nevezetei ezen nagy bükkös Erdőnek complectaltatnak vagyis be foglaltatnak a Doszul Mare közönsegesebb nevezetiben | (A) Doszul máre ... Circulussában complectaltatik a Doszul Treznye nevezetű Erdőis [BSz; JHb LXVII/3.67, 105].

komplementizáltatik kiegészíttetik; a fi completat; ergänzt werden. *1843:* a' Tekintetes Urnak es Aszszonynak néhai szülei ... még 1825-be ... hátra hagyott kedves gyermeki számokra végső rendeléseket meg tévén, azon végső Testamentum, minden pontyaira nézve oly' formán complementizáltatott, hogy ... a' fiu Rosalia Testvérének fizessen 1500 ~ ezer ötszáz válto Rftot [Uzon Hsz; Kp V. 379].

komplementum 1. megerősítés; întărire, confirmare; Ver/Bestärkung. *1646:* immar sok ideje hogi ez az

ca(us)am fen al, Azert hogi engemet illessen az ă.Peres szeölcö nagiob igassago(m)nak complementumara be adom igassagomot az mellett keuano(m) hogi az ă szeölcö ennekem adjudicaltassek [Kv; TJk VIII/4. 167]. *1674:* Mind ezek(ne)k nagiob complementomara es erössegere azon fen megh irt szemeliek[a] ... kezeket is be adak [Szentdemeter U; Ks 90. — [a]Köv. a fels.].

2. teljesítés; îndeplinire; Erfüllung. *1677:* a' Szent Mihály napi Gyülés ... abrogaltatot, ugy mindazonáltal, hogy minden szükségének complementumára valo contributiok ... az elébbi szokot terminusokra fel-vettethessenek [AC 90–1]. *1765/1776:* ezen Contractusnak Complementumat akar melyik felís ad effectum vrgealhassa [Koppánd AF; DobLev. II/372.3b–4a]. *1772:* A(nn)o 1772 Die 15to Marty Tabla járás alkalmatossagával Blts Czehunk(na)k gjülése lévén, midön fel álván Boros Samuel és Visovathi András Eö kglmek emlékezteték ... a Blts Czéhot ... instantiajok(na)k Complementumára [Kv; ÖCJk]. *1787:* (A) Dispositio azt tartya, hogy minden Béldianumok az egy harmad részen kívül remittáltassanak, de ezen Dispositionak soha complementuma nem volt [Mv; BLt 6 tábl.]. *1805:* Ungvári a' Contractus mellől nem akart el állani és annak Complementumát kivánta [Dés; Ks Thuróczy Károly lev.].

3. kiegészítés/teljesítés; întregire, completare; Ergänzung. *1821:* midönn lettünk volna ... N Lakon ... mint ... per közbeli egygyezésnek meg irására hivattatott Regiusok, jelenvalának itten[a] ... még 1819be május 2kán bizonyos okokbol akkor tsak interimaliter tett egygyezésnek Complementuma végett, tévénn mi elöttünk ... meg hivhatatlannak vallott illyen örökös Tsere vásárt[b] [Nagylak AF; DobLev. V/1041. — [a]Köv. a nevek fels. [b]Köv. az ügy előadása].

komplevál tökéletességre/végbe visz; a împlini/realiza; durchführen. *1704:* Azt is beszéli, hogy Szirmai se kéredzett volna, hogy a magyarok közt és őfelsége közt a dolgot compleválja, kitől a magyarok is nem idegenkedtenek, hogy jó módok alatt meg ne békéljenek [WIN I. 277].

komplex 1. bűntárs, cinkos(társ); complice; Komplice, Helfershelfer. *1776:* Popa Györgye Tyei Szimán Mihály(na)k kamaráját fel vervén egy nyihany mariásokat complexeivel edgyütt ... elvit [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.] Ez dologb(a) sok Complexek láczanak be jöni, azért mig azok is el fogattatnak ez két Detentus kemény örizet alat tartassek [Déva; Ks 111 ua.]. *1840:* Kardas András valami complesseivel Kövendre[a] el adat 7 gerendát és 5 gömböjeg fat [Várfva TA; Bosla. — [a]Szomszédos település].

2. kb. (segitö)társ; ajutor; Mithelfer. *1761:* az elöttis feles gazdak marhai talaltottanak azon rétb(en) melyek causaltak azon szénabeli kárt, azért mélto hogy Tisza Laszlo Vr(am) maganak komplexeket keressen [Torda; TJkT V. 66]. *1782:* a Dominalis Biro Illya ... egy szoval töllem halgatni nem akar fenyegetni kezdet Czine mintevel, mert meg tanit, s vgy Compleseket vévén maganak Rettegre ment, hogy ellenem Instantiat tsinallyon [Baca SzD; GyL Molnár György nyil.].

komplexió kb. lelkiállapot; stare sufletească; Seelenzustand. *1670:* Mit remélhessünk Várad s Jenö felöl való állapotokrúl, a mit ... kiváltképpen a fövezér complexiojából (senki egybet a sok egymást érö tanácsbúl kiment panaszok miatt) haragnál nem concipiálhat [TML V, 297 Rosnyai Dávid Teleki Mihályhoz]. *1671:* Gilányi uram ... most eléggé dúl-fúl. Lázár Imrét sem úgy tanáltam, az mint Kegyelmed beszél vala felőle, hanem búsabb complexióval [TML V, 636 Székely László uahoz].

komplexség bűnrészesség, cinkosság; complicitate; Mitschuld. *1741:* Constál ... az Inctanak ... Az Sz Benedeki Kastellynak meg hagasaban s onnat történt gyakorlatos Buza, s Gabona lopásában az Férjével együtt valo complexsége [Szentbenedek SzD; Ks 27. XVI].

komplex-társ 1. bűntárs, cinkos(társ); complice; Helfershelfer, Komplice. *1612:* Colosuarat lako Czizar Andras ada erteswnkre ... hogy ... Egy Buzas Janos new ... Ember, teob Complex tarsayúal edgiwtt Colosuar es Banybikj tayan hatalmasul igaz uttyaban ra tamadot volna, es minden jovaytol meg foztotta [Kv; PLPr 47 fej.]. *1655:* Tudodé hogy valakik az Aranyporral valo kereskedésb(en) egymásnak complex társaj lőttek volna [Kv; CartTr II. 887 vk]. *1698:* ettzakanak idejen complex rosz tarsaival kialtozott, szitkozodott lövöldözött es garazdalkodott [Dés; Jk]. *1716:* Tokai Istok más complex tarssaival edgjütt az szölö Pasztort Pál Istvánt rutul szidalmazta [Kv; TJk XV/1.157]. *1747:* az J ... Etszaká(na)k idején más Complex Tarsaival edgjütt a' Városon széllyel járván s, lappangván verekedett, vèrengezett, tolvajkodott [Torda; TJkT III. 134]. *1805:* Pálosi Gyurka több complex Társaival el szököt de nem tudom meddig volt keringeibe [Szárazajta Hsz; HSzjP]. *1816:* A Tekintetes Urak és Kigjelmetek Több Complex társaikkal edgjütt ... nagy sokasággal öszve Gyűlvén és vérengezö eszközökkel fel fegyverkezvén ... a Sinfalvi Határan ... fekvö ... Marha Legelö heljét mera et absoluta potentia mediante el foglalván, azt fel szántatták és Tőrökbuzával bévetették [Asz; Borb. II Rákosi Borbély János a szék asszesszora nyil.].

2. (segitö/szövetséges) társ; ajutor, asociat; Mithelfer, Bundesgenosse. *1736:* Eltetö Ferencz Uram elsöben a szántáskor két pénzel tiltata volt a szántokat, de amidön a kendert Nyüték volna akar nem tiltatá ket pénzel, hanem maga hatalmával Complex Társaival reájok ment [Szentegyed SzD; WassLt]. *1794:* az eö Nsgok akkori Tisztye ... meg ért Gabonámot Complex társaival hatalmasul gazoltotta tapodtotta [Ádámos KK; JHb XIX/41].

komplices 1. bűntárs, cinkos; complice; Helfershelfer, Komplice. *1610:* Az J ... teób complicesiuel egietemben rah tamadua(n) verte [UszT 49a]. *1628:* lattak Matthe vramatt ot iarni az Nagi Falui Praedicator ugian Belso Zolnok Var Megieben, mas Complicesivel egietemben [SzJk 26]. *1637:* citaltata én velem vice szolga biroual, ... Balas deak. Vr(am) ... oh Thordaban Thorda var megyeben lako Papay Moysest ... Illyen dologert, hogy ... hazara kwldeot absoluta potentia mediante, teob Complicesiuel edgywt, es potentiose puskaiat es felesegenek geleznajat el vitték [MbK]. *1663:* Rab Elekes Ferencz ... Derzen[a] lako, ada alazatoson ertesünkre, hogy Tatarok rabsagaban Keserves inseget

szenvedven, az alat lator Felesege szolgajahoz Szalanczi Janos Jobbagyahoz Dienes Balashoz adta magat gonosz veg alat, kivel, s tőb complicessivelis minde(n) jovait dissipalta [UszLt IX. 75. 50 fej. — [a]Derzs U]. *1679:* Pro A Procurator Stephanum Dioszegi De Des ... dicit ... kévanom à jure hogy az Jk ... vonattassanak Torturara azert hogy adgya ki Complicessit [Dés; Jk 41a]. *1730:* Ezen Béres el szőkőtt complicesse volt Csorá(na)k [Szentbenedek SzD; Ks 26. XIV]. — L. még CsH 82; TML II, 473, 566, VIII, 175.

2. *1696:* Lovász al(ia)s Marosán Jantsi nevű Szólgám ... illegitime võtt maganak felesceget. Per hoc ezt kivano(m) hogy ... az specificalt Art(iculus) continentiája szerént convincaltassanak Complicessével edgyütt [Dob.; WassLt].

komplices-társ cinkos(társ); complice; Helfershelfer, Komplice. *1677:* Maroti Peter ... reá támadván, az ő Complices társával egjüt uttját meg álván, le taglotta, és verte, sebhette, halálra, igaz uttyába(n) minden igaz ok nélkül [Kv; Ks 65. 43. 10]. *1695:* Bámfi Mihály Uram(na)k egy ... Szakács Inassa Tekei Tivadar tőbb lator Complices társaival együtt az eő kglmek ... Sz: Királyi pinczejét ... fel vervén, nem kevés karokat tőtt, melly tolvajsagok idővel világosságra jővén, deprehendáltatott es mint ollya(n) malefactor Complicessével eg(g)yűtt az Enyedi tőmlőczb(en) tartatott [Marosszt-király AF; WassLt Sz: Győrgyi Mihálly sch. mester kezével] Complicis társait mind it mind masut ... adgya ki [Dés; Jk]. *1717:* Varadi Márton ... az el mult Revolutiob(an) kuruczságra vetemedvén, égy akkori Zászlo Tarto ... két jo lovátt ... más egy complices Társaval egjüt el vitte kiert már keserves rabságb(an) tartatik [Kv; Ks 89].

komplicitás bűnrészesség; complicitate; Mitwisserschaft. *1747:* (Pap Lászlónak) micsoda complicitassa volt azon Szathmari őkrők el Szikasztasaban? [KSz; Ks 27/XVII vk]. *1775:* Mihutz Tagyer, Dirzan Miklos, Hegsmas Juon ... az eő Excellentziaja Volczesti Kortsomárossának meg ölletésébe(n) complicitással vádoltattak [H; Ks 114 Vegyes ir.].

kompliment bók; compliment; Kompliment. *1811:* Erköltseid jók légyenek és szentek, El-maradhatnak a' száraz Complimentek [ÁrÉ 116].

komplimentesen hajbókolva; făcînd temenele; dienernd, katzbuckelnd. *1823–1830:* oda érkezik egy kitsiny fogatlan Német ... szörnyű Complimentesen hol németül, hol frantziául köszönt [FogEK 166].

komplimentíroz hízeleg; a măguli/flata; schmeicheln. *1821:* A' ki az emberek' személyes hivságának komplimentíroz, több barátokra tehet szert, mint a' ki az egész emberi nemzet' boldogságáért áldozza-fel magát [Kv-i Kal. Erk. Igazságok 31].

komplot szk-ban; in construcţii; in Wortkonstruktion: *~ot tart vkivel* összebeszél/esküszik vkivel; a complota cu cineva; mit jm ein Komplott machen, bündeln. *1826:* Magdas ... Bezdédre[a] ment Complotatt tartottak Vintzével s azt Tanátsolták, hogy Magdás engemet innen ki Hánnyan [Klic SzD; JHb Bálintitt lev. — [a]SzD].

kompolárkodhatik üzérkedhetik; a putea face speculă; spekulieren können. *1580:* Az Iesuitak is semmy vto(n) es semmy zin alat az be hozot borral, se az Clastromba se azon kyweol ne Compolarkodhassanak se semmy egieb vto(n) ne distrahalhassak [Kv; TanJk V/3. 230a].

kompolárné '?' *1566:* Jbi[a] Compolarne [Kv; Szám. 1/X. 207 adóösszeírásban. — [a]Ott; értsd: az adóösszeírás rendjén köv. telken lakik].

Az 1. csaplárné; 2. szatócsné; 3. korcsmárosné, sőt esetleg más jel-sel is egyaránt számolhatni [CzF, NySz, OklSz, TESz]. — Vö. a *komplár* cimszóval.

kompolárság üzérkedés; speculă; Spekulation, Schacher. *1581:* Ertyk eo kegmek eztis hogy az Iesuitak hordostul attak bort el It Coloswarat ... talalyak megh vrunkat rolla ... konyörögienek hogy effele zin alat valo compolarsagot wyonna(n) megh tilchio(n) tólllek, hogy tóbbe ez ne essek à my esset hogy hordoval Attak el It ben az varosba(n), es zin alat ki vytettek [Kv; TanJk V/3. 245b–6a].

Szk: *~ot indít* kb. üzérkedik. *1605:* Az dezman penigh senky hordajaùal es egyeb arantis konpolarsagot Vasart ne indichion kire az dezmasok viselyenek gondot tiztek zerentth [Kv; i.h. I/1. 531].

kompona 1. karosmérleg; cumpănă; Hebelwaage. *1681:* Kompona fontokkal nro 1 [UtI]. *1683:* Szallitanak ... Kumpanat fontokkal no 2. Merczet no 2 [UtI]. *1692:* egy fa cseszejű kőteleken függő kompona [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1698:* edgj fabol allo Kompona [Kóród KK; LLt Fasc. 72]. *1769:* jelen lévén D(omi)nális Biránkis Delemerián Petru, superveniált Utrizált Bratyila Péter-is oda közinkbe igen részegen ... mondotta Bratyila Péter ... mit gondolog (!) én az Udvarbiroval mert anyi aranyom vagyon, hogy Componábon tévén le nyomtotnám vélle az Udvarbirot [Vályebrád H; Ks 81. 57/22 Béksza Vaszilia (65), Szabo Iuon (50) Kolcza Jákob (40) és Gyék Evucza consors prov. Kolcza János (26) vall.]. *1792:* Kompona, mellyel a' Sajtokat megmérik [Éder, BenkőNyMunk. 181]. *1816:* Egy nagyobb és egy kissebb komponák, hozzá tartozo két fontot nyomo mértekeivel [Varsolc Sz; Born. IV/41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1821:* Egy kompona ... Es három mása kövel [Mezőméhes TA; HG Mara lev.].

Szk: *aranymérő ~. 1845:* Egy kis arany mérő kompona nehezékeivel fa tokba [Ebesfva; DLt 499] ✱ *bécsi réz ~. 1720:* egj Bétsi réz Compona rész fontjával edgjüt [HSzj *bécsi kompona* al.] ✱ *fonalmérő ~. 1824:* egy fonal mérő kompona [Erdőszengyel MT; TSb 43] ✱ *gyapotmérő ~. 1721:* Egj gjapott mérő kompona [HSzj *gyapotmérő kompona* al.] ✱ *húsmérő ~. 1680:* az Tornaczban vagyon hus vago szek no. 1 azon felyűl kötelen es nyolcz vas karikakon fűg le az padlasbol egy hus merő kompána [A.porumbák F; ALt] ✱ *mázsáló ~. 1677:* Vagyon ezen hámor házban vas rúdas, vas hevederes 14 vas karikás másáló kompona, mely másához való vas fontok, mértékek e szerint vagynak[a] [CsVh 49. — [a]Köv.

a fels.] ✱ *mérő* ~. *1843:* Mérö Compona 1 két réz Serpenyövel vas rudal, és járo(m)mal — mellyhez egy fontu vas nehezekis tartozik [KmULev. 2 km-i papirosmalom] ✱ *papirosmatéria-mérő* ~. *1692:* papiros materia mero kompona nro 1 [Szentimre MT; JHb Inv.] ✱ *salétrom-mérő* ~. *1673:* Egj saletrom mérö compana [Fog.; UF II, 541] ✱ *vasmérő* ~. *1685:* Vas mérű compona fél másás hozza való vasas eszközeivel [Vh; HÉvk. XX, 153].

2. papirosmalom-mérleg; cîntar/cumpănă în moara de hîrtie; Waage in der Papiermühle. *1840:* Vagyon ezen rongy raktárban egy compona fábol, melyel a rongy mérettetik — ennek serpenyöje helyett 2 fenyó detzka táblája vagyon, és mind a 2 táblának 2 szélein öszvesen a kettön 4 vas pánt nyulik keresztűl erösségűl Ezen ket táblák(na)k 4 szegeletei 4 kötelek által akasztatnak a compona karjainak 2 végeibe ütött 2 vas horgokba ... a compona 2 karja 2 végein 2 vas karika vagyon a kompona karja vagy rudja egy vas tengellyen lipunkázik, melynél fogva a compona nyakának also végén által szegeztetik a Compona nyakának felső végét hosszára öleli egy füles vas, mely a fához vagyon szegezve, ezen vas fülbe foglaltatik egy erös gömbölyű vas karika, melynél fogva egy vastag darab kötél által egy készitetlen tengelyfa vastagságu és hosszuságu bűkfához vagyon kötve mely fa a gerendákon keresztül álván a komponát tartya. Ezen Komponához tartoznak 7 darab kövek — melyek közzül egyik 47 font nehezékű és ebbe vas fül vagyon eresztve a fülbe pedig vas karika. a második kő 45 font nehezékű ... a 3dik kő 10. fontos a 4dik 7 fontos az 5k 6. fontos a 6k 4. fontos — a 7k 3 fontos és ezek mind kovats kövek a 2k köven kivül [Km; KmULev. 2 a papirosmalom lelt.].

3. mérlegsúly/nehezék; (măsuri de) greutate; Waagegewicht. *1797:* két pár mérö font, vagy Kompana fábol [Koronka MT; Told. 34].

4. súlymértékegység (kb. 50 kg); unitate de măsură (circa 50 kg); Gewichtsmaß-Einheit (etwa 50 kg). *1806:* Három juhról ád egy kompona túrót és három ejtel ordát; a kompona pedig másfél véka tiszta és ép búzának a terhe, melyet a falusbíró hetedmagával készít és ád a bács kezébe; akinek is kötelessége lészen két kompona követ minden hozzávalóival készíteni, és amelyik tetszik a bácsnak, azt általadván annak, a mást magánál megtartja, hogyha mikor valakit a bács kifizetend, egyenesen vihesse a bíróhoz (: az hová tartozik is elvinni :) megméretés végett [F.rákos U; RSzF 199]. — Vö. a *komponás* címszóval.

5. vhány komponányi; de un anumit număr de cumpene; von einigen Hebelwaagen (viel). *1734:* Egj bìröcskáb(an)[a] compona turo tavalyi no — 1/2 [Datk NK; JHbB D. 1 Gr. Bethlen Farkas inv. — [a]A börröcska olvasat is felvehető]. *1740:* Tavalyi Turó egy Desaval circit(er) Komp(ona) 1 1/2 ... Uj Turo Desab(an) Komp(ona) nro 20 [Pálos NK; Ks 12. XLI. 32]. *XVIII. sz. m. f.:* egy kompana turo négy börbe [Szárhegy Cs; LLt]. *1773:* hozának fél kompona turot [Héderfája KK; EMLt]. *1781:* egy darab hellységet énis meg vettem vala ... egy kompona túróval [Gyszm; DE 3 Czepes Simon (50) jb vall.]. *1795:* egy Kompona Turot is igirt vala [Szárhegy Cs; LLt]. *1806:* Igére a' közönségis az irt Bátsoknak, a' régi mód szerént ezen Bért, t.i. Minden kompona turorol egy egy kenyeret, minden fejös Júhról és meddőről nyári bért egy egy polturát, minden bárányrol egy egy krajtzárt, minden fejösröl botskor pénzt fél fél polturát [F.rákos U; Falujk 19 Sebe János pap-not. kezével. — L. RSzF 200].

6. kútgém; cumpăna fîntînii; Brunnenschwengel. *1798:* Ezen kutnak ágassa Viz merö Vedre és Komponája készen vagynak ugyan, de mind eddig fel tsinálva, és az kuthoz accomodálva nintsenek [Vályebrád H; Ks 76. IX. 27]. *1799:* A' Falu végin lévő kut gárgyával, Agossal és Kompanával [Mezőbodon MT; MkG Conscr.]. *1807:* elé vévén egy tensula Rudat abbol Kompanát tsináltanak [K; KLev.].

Ha. *1724:* Kompona [Koronka MT; Told. 27, 29/12]. *1753:* Compana [Marossztkirály AF; i.h. 18]. *1754:* Kompona [O.kocsárd KK; Ks 84]. *1816:* Kampanáhaz [Bányabükk TA; MkG].

komponácska kis karosmérleg; cumpănă mică; kleine Hebelwaage. *1676:* az kűlső safar hazban ... az asztal felett egy komponaczka tiz fontos golyobissal [Fog.; UF II, 712].

Szk: *húsmérő* ~. *1680:* Vadnak ket kisebb szerű hus es Turo merö kumponacskak is no. 2 [A.porumbák F; ÁLt] ✱ *túrómérő* ~. *1680:* Turo merö komponacska [uo.; ÁLt].

komponafa fa mérlegkar; braţul cumpenei; Waagebalken. *1676:* az Porkoláb házokra fel szolgálo kerengő gradicz eleiben uagyon ott földben ásott kötéses fa oszlapan egi eőregh masa, melynek kétt felől vagion két mérö öszve szegezet deszkája, azoknak nyolcz szegeletin vadnak nyolcz lánczoczkak, mellyek az kompona fahoz vadnak faglalva, az megh irt oszlapban czinált fának az vegibenis vagion egi vas horogh az melyben (: mikor mernek :) az lancz szokot járni [Fog.; UF II, 708].

komponakő kő mérlegnehezék; (măsuri de) greutate din piatră; steinernes Waagegewicht. *1806:* (A bácsnak) kötelessége lészen két kompona követ minden hozzávalóival készíteni [F.rákos U; RSzF 199. — A teljesebb szöv. *kompona 4.* al.].

komponál 1. egyezkedik, megegyezik vkivel; a se înţelege/învoi; sich vereinbaren, übereinkommen. *1586:* Deliberatur: Myerthogy az fogsagnak eleotteis componalni Akart[d] ... az felperesekel es ekeppen az lelki esmeret furdalwan kenalta az Actorokat sat(is)factiowal karokrol ... Azert ... Akazzak fel [Kv; TJk IV/1.560. — [d]A vádlott]. *1589/1590:* a mykeppe(n) my eleottwnk ... itt Mehessen[a] Vas Gieorgy es Zelemeri Borbara Azzony az Mehessi hatar es thook feleol componaltanak volna, arrol ... mind ā két félnek lewelet adank [WassLt. — [a]Mezőméhes TA]. *1600:* Erdeody Imreh ... vallya: Engemet keres vala keotelwereo Thamas Az bathianak valamy kewes Adossagaert ky feleol egy Giras zablyaban c(om)ponalek velle [Kv; TJk VI/1.511]. *1613:* En Fogarasba(n) lako Lezay Ferencz ... Rechiej Bojer Peter Vrammal igy componaltam[a] [Szád. — [a]Köv. az egyezség szöv.]. *1621:* illjen forman componalvan egjmassal megh bekellenek [Asz; Borb. I]. *1629:* Azokat azert az vezekedeseket, sok iamborok teorekedesekre, mint attiafiak egimas keozwl ki akaruan zallittani illien keppen componalanak vegezenek mi elóttwnk

[Meggyesfva MT; DLev. I. II. 33. — [a]Köv. a részl.]. *1735/1826:* (A) Hoszszuaszoi Lutherana Ecclesia ... a' béli jussát kivánván defendálni, végre azon Lodormányiakkal vgy componáltanak, hogy egy darabját az ... Erdőnek kiirtásra és colálásra a Lodormányiaknak[a] engedvén ... Dézmát mindazonáltal magának reserválta [SzentkZs Lodormányi Dézma 68. — [a]Lodormány (KK) lakosainak]. *1745:* mint hogy Attja, és gyermek kőzött orialodott ã causa, hogy ha az J intra 3um édes Attját quocumque tandem modo applacidallja, és véle componál, én is actiomat simpliciter remittálni kész lészek [Torda; TJkT II. 37].

2. (össze)paktál/szövetkezik; a pactiza, a se asocia; paktieren, sich verbünden. *1613:* Koúacz Janos, Hoda Istúan, Balog Janos és Zöke Mathé Zentkiralt, és Palas Pall Mogyorokereken Coloswarmegyebe(n) lakók, kik ott Kalota szegben, az meg tiltot marhakat fel zedik, és az Mesesen túl valo Tőser emberekkel componalua(n), ugyan ő magok Orszagúnk tilalma, s vegezesse ellen az Marhakat harmintzad fizetés nelkül altal szöktetik es keserik az mi fiscúsunknak Nyilua(n) valo karara es fogyatkozasara [PLPr 35 fej.].

3. jóvátesz; a repara/remedia; (wieder)gutmachen. *1593:* mynden zemelick vetkesek componalwan vetkeket es chelekedeteket penzel vagy egiebkeppe(n) componalwa(n) [Kv; TanJk I/1. 213]. *1752:* az a' Iantsó Gábor igen Szarvas, és tzégéres paráznaságokb(a) egyclitette magát egy nehány esztendők alatt ... és Titt. Lázár Mihály vr(am) ő kglme dolgát a mint lehetett Componálta, mivel hogy meg akkor ollyan Szarvason és tzégéresen ki nem adta volt magát [Dálnok Hsz; ApLt 5 Wass Gábor kézdi ref. esp. Apor Péterhez].

4. elintéz/rendez vmit; a rezolva/aranja (ceva); verrichten, besorgen. *1712:* kérem nagi szeretettel, igyekezze ugi Componálni, Az Gyórótt hagyott zálogom dolgát, hogi szivem sérelmével ne lehessek, azon alkalmatosságbannis [JHb Jósika István Jósika Imréhez]. *1739:* nagyonnis hasznalt Exciad Klmessege, mivel igerte Kiralj Biro Uram hogy Componalják velem az dolgot [Moha NK; Ks 99 Nagy Boldizsár lev.]. *1742:* az Vr Fő Posta mester vr(am) meghis parancsolta Sombori Posta mester Német András Vr(am)nak hogy dolgait componalja ... mellyet akkor fogadottis, de semmit nem efficiált [Zsombor K; Somb. I]. *1774:* Jobb lett volna másképpen componálni köztök a dolgot [RettE 323].

5. szerkeszt, fabrikál; a construi/face; konstruieren, fabrizieren, basteln. *1817:* (A deszkakapura) én magam egy ollyan fa zárt componáltam, melly ... sok roszsz Embert meg fog akadájoztatni fel tett szándékjától [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.].

6. zenét szerez; a compune lucrări muzicale; komponieren. *1771:* kedves sogar Uram láttam az hegedű húrt mostis úgy tudgya pengetni mind ennek előtte 30 esztendőkel és egy vjj nottát csak túd most is Componálni [Csesztve AF; Ks 96 Haller Zsuzsánna lev.]. *1823–1830:* Flótákat, pianofortékat sokat készítenek[a], mert a Churfürst Fridrik Augustus maga is igen szereti a muzsikát, az anyja még komponált is [FogE 187–8. — [a]Drezdában].

komponálás[1] **1.** egyezség, megegyezés; injelegere, invoire, invoială; Vereinbarung, Übereinstimmung. *1563:* Ez az vegzes es Componalas leót Lazar Farkas eleöt [Gyszm; LLt Fasc. 133]. *1589:* Az mint penigh az Anak az Iuel componalassa volt hogy minden hwz Iuh wtan kett Sos sajtott, ket teomleot egj vider ordatt ad az I bizonitsa meg az A [UszT].

2. elintézés, rendezés; rezolvare, aranjare; Verrichtung, Ordnen. *1675 k.:* en az Urral nem akaruan izetlenkedni ... Ezen dolognak el igazitasara pacifice valo componalasara condescendalni kesz vagyok ez ide alabb megh irt modok es conditiok szerint [Mezőméhes TA; WassLt Vass János conditiói].

komponálás[2] (komponával való) mérés; cîntărire cu cumpănă; Wiegen (mit Hebelwaage). *1650:* Az gyűtők rendtartásáról, tömlő komponálásáról, annak mértékiről és hány adassék munkájukba [Csíkszereda; SzO VI, 192].

komponálhat elintézhet/rendezhet; a putea rezolva/aranja; verrichten/ordnen können. *1664:* Most már látván a szegény magyar nemzet, hogy ... körős-környül oda az derék végházak mellőle, a melyekből oltalmaztathassék, hanem csak mindenfelől az hatalmas nemzet torkának exponáltatott; én azt hiszem, mindjárt magától is kész lenne oly istenes mediatorhoz folyamodni, a mely dolgát az hatalmas nemzettel componálhatná [TML III, 190 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. *1712:* Aztis kész vagyok hútemuelis meg bizonyittani, hogi egy oráigis, magam dolgáért Béczb(en) nem mulatta(m), hanem az költczég(ne)k nem léte miá, minekutánna kgmd dolgait Componállhadta(m) [A.szálláspataka H; JHb Jósika István Jósika Imréhez]. — L. még TML IV, 285.

komponáló szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *vashorog* kompona/(karos)mérlegalkatrész; peisă de cumpănă; Eisenhaken der Hebelwaage. *1810:* Egy komponálo vas horog xr 26 [Mv; MvLev. Trinceseni Mihály hagy. 25].

komponált 1. szerzett; realizat; verschafft. *1757:* Mű, előttünk valo Altercatiojókot, mindenik félnek meghalgatván ... Controversiájokot tolláljuk, helyben hagyván tsak az A(nn)i p(rae)senti Die 18 Jan(uarii) componált Bekeségeket [Torockó; Bosla].

2. kb. beállított; aranjat; eingestellt. *1710 k.:* A generális mindnyájan hívata, és csendességre componált ábrázattal fogada [BÖn. 972].

komponáltatik eligazittatik/rendeztetik; a fi rezolvat/aranjat; verrichtet/geordnet werden. *1760:* Az Erdőbéli dificultasok pedig componaltata(na)k e szerint[a] [Szava K; RLt 0.4 hiv. — [a]Köv. a részl.].

komponaméró szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *sárgaréz* ~ sárgaréz mérlegtányér/serpenyő; taler de cumpănă/balanţă din alamă; messingene Waagschale der Hebelwaage. *1849:* Sárgo réz kompona mérő 1 [WassLt].

komponamester ? kb. juhkarám-felügyelő; supraveghetor al stînii; Schafpferchaufseher. *1720:* (A haldokló bács) elhivata az inassaval a' Compona mestert Követsi Györgyöt és meg monda hogj az esztenara visellye(ne)k

gondot, a Compona Mester Kotsis Istvant és Bartalus Györgyöt oda külde hogj szamot vegye(ne)k szamot venek (!), és a' Bats szamot ada fele turorol és ött Tömlöröl, mi előttünk Molnár Thodor és Istvan előtt [Magyaros U; BNB 10/240].

komponás vhány komponásnyi/félmázsásnyi; de un anumit număr de cumpene; von einigen Hebelwaagen/Zentnern (viel). *1746:* innen Szárhegjről[a] a Castélybol két ládát feltevének egj Szekérre ... három Désa Turot, mindenik volt egj egj komponás (: ~ Száz fontos :) [LLt Fasc. 150. — [a]Cs].

komponatábla (karos) mérlegserpenyő/tál; taler de cumpănă; (Hebel) Waagschale. *1820:* Egy kompona Tábla [Koronka MT; Pf IV].

komponatál (karos) mérlegtányér/serpenyő; taler de cumpănă; (Hebel)Waagschale. *1760:* Compona tál 2 [Szentdemeter U; LLt].

komportál 1. eléad, jelent; a prezenta un raport, a face o dare de seamă; vortragen, berichten. *1618:* Sok szántalan-éktelen veszekedési után végre azt veté előnkbe, hogy mindhárman egy-egy athnamét írjunk, és úgy çomportáljuk, mellik lészen jobb, s azt adjuk bé [BTN[2] 92]. *1666:* Molduua Orszaghi Dorman falui Nicora mint juris ordine keresi Kaszon Felsö Faluj Birot Pál Mihalyt tertio se Falu képiben gonoszul el uészet louanak megh Fizětěsiert, miuel egi nehanj bizonisagh uilagoson comportallya hogi Jakabfalúaba(n) kőuětuěn ... az njomot, egi Nagul neűü Olah aszt mondotta hogi az Falu czak mennyen el az lo megh leszen ěstuě, ugi ment el az Falu [Törzs. Emericus Kaszony jur. not. sedis sic. Kaszon kezével]. *1671:* husz bizonyságok comportalliak ... Bűbájosságát, kötözeset Ember Czontnak zebiben hordozását [Kvh; HSzjP]. *1682:* Elsöbennis megh eskudtetven azokat kik Udvözült Berki Jstvan Uram holta utan az haznal es körulötte forgottanak hogy mindeneket igazan comportalnak es az divisiora ele mondanak [Kv; RDL I. 161]. *1774:* Ezen occludált kis Demonstratiotskat Curiosusabbatskan comportaltam volna de egész Confusioba voltam mert a mehes kertemet fel vertek [Sáros KK; SLt XL Körmötzi Ioseff Suki Jánoshoz].

2. jelentést tesz; a raporta; Meldung erstatten. *1737:* Az Communis Jnquisitiokbul minden féle malitiosusokra kik mi forman s hányan fatealtanak, azok(na)k excerpálására exmittaltatnak ... Atyánkfiai eö kglmek[a], kit minek Utánna excerpálhatnak extractusb(a) revisiora az Tektes Ne(m)es Tanács eleib(e) Comportallya(na)k eö kglmek [Dés; Jk 385a. — [a]Előtte a nevek fels.].

3. előállít; a prezenta; vorbringen. *1625:* az Actor Comportala in facie sedis io igassagat es bizonsagit [UszT 16b]. *1629:* Erti az Teorveny az ket fel peresek ... exmissiojok szerent michyoda bizonsagokat comportaltanak ez azok mellett mint qualificalljanak [Kv; TanJk VII/3. 179]. *1651:* Az A Comportalván az Thordai házrol valo nylván valo bizonságokot; Teczik az Törvennek hogy azis restitualodgiek az Anak juxta Actione(m) [Asz; Borb. I].

4. bead/nyújt; a înainta; einreichen. *1710:* (A) quietantiakat ad 15tu(m) futuri Mensis Xbr(i)s comportállják ad Com(m)issariatim [KvLt I/198 a gub. Nszből].

5. kb. átad; a preda; übergeben. *1693:* comportallya pedig az két Tutor az Relictaval az adossagrol valo Leveleket [Ne; DobLev. I/38. 6b].

6. behajt/szed; a strînge/aduna; erheben, beitreiben. *1601:* kewantatik hogy ... az zeoksegnek my voltahoz kepest comportalianak penzt minden helickreol [Kv; TanJk I/1. 378]. *1637:* Miuel Colosuarat egi hazis Ado fizetis nelkwl nem lehet. Igi Azirt annak idein Vonas igazito vraim kinek, kinek, az eo portioia szerent, az mi adot rendelnek tartoznak comportalni ha Eöreoksiget birnak [Kv; KvLt IV/28].

7. összehord/szed; a aduna; zusammensammeln. *1668:* az nemes ország radnóthi ... gyűlésében ... az articulusoknak compilálására delegálta légyen Kegyelmedet is ... parancsoljuk ... valamire Isten segíti Kegyelmeteket, egyező értelemből az articulusok compilálásában ... fáradozni igyekezzék és az articulus szerint mind azokat comportálván, az kiket illendőnek itil, hagyja helyben, és az kiket illendőknek nem itil, kihagyván, az többit egy-egy corpusban az következő országgyűlésében reportálja Kegyelmetek [TML IV, 373 a fej. Teleki Mihályhoz].

8. egybevet, összehasonlít; a compara; vergleichen. *1803:* A' Dominalis Biróval azt is minden nap tétesse rovásra[a], hogy hány kalongya Gabona arattatott ... elvégezvén az aratást, azonnal az Ispány[b] maga mellé vévén a' ki-rendelt Regiust, és a' Dominalis Birót a' learatott Gabonát földenként a' Regiusnak adgyák számba, ö pedig az egész termést ... a' mint találja ugy Consignálván, maga Consignatioját a' Curator kezében lévö Rovásokkal Comportálja, s vgy az Ispánynak adgyon hiteles Testimoniumot az egész termésröl [Kv; AggmLt A. 117. — [a]–[b]Az ispotály ispánja].

9. *rég* alkalmaztat; a potrivi/adapta; anpassen lassen. *1737:* továbbra, az A. ő kglme maga Processusát a Nms Ország Törvényéhez illendöbben Comportállya [Dés; Jk 239a].

10. *~ja magát* viselkedik; a se purta/comporta; sich benehmen/verhalten. *1740:* ezen meg nevezett kezesekis ... kötölözék magakat ... Dobolyi István uram(na)k meg irt Feleségének ... hogj ha Oltyán Serbán magát ... az Fellyebb Declaralt Conditiok szerint nem Conportálná, annál inkább aufugiálna s gjermekeiis ... aufugialnának ... Tartazzanak ... öket fel keresni, s ... reducalni [Ne; DobLev. I/129]. *1779:* Ferentzi ... bizony a' Gyermeket- is tudja tanitani, 's nem kétlem fogja-is a Méltóságos Vr Contentuma szerént magát mind erköltseire 's mind tanitására comportálni [Kv; SLt XXXIX Lázár István lev.].

Szk: *jól ~ja magát vkihez. 1732:* Lejtman Ur(amna)k ismét igirtünk hogy jo Commendot tartson s magát hozzánk hogj jol comportállya[a] [Dés; Jk 431b. — [a]Köv. a bor-, búza-, széna-, hús-, tyúk-, tojás-, sertésbeli ajándék részl.].

komportált 1. előállított/vezetett; înfăţişat; vorgeführt. *1675:* Masodszor megh szollittatván az Borbély Mihályné legényét az comportalt testisseknek fassioitis exhibeálvan ellene, ... Teorvény pénzt fizettunk f — d 45 | Mondré Pál ... akkor meg szollittatván sententiojais pronuntialtatott exhibeálván az com-

portalt ellene valo testisek fassiojokatis, adtunk Teorvény pénzt ... d 15 [Kv; Szám. 34/XVI. 5, 10].

2. beadott/nyújtott; înaintat; eingegeben/gereicht. *1688:* Mint hogy Fazakas Kata, boszorkánsága miatt Férjét ... hitetlenül már két esztendoktúl fogva el hadta ... és a' Férjis ... keresven sohul nem talalta, sem hirét sohul nem hallotta, Tetczett a' sz. Széknek, hogy Fazakos Janos infidelis boszorkány Felesegétöl Fazakas Katatol divortialtassek ... ita tamen, hogy valahol ennek utanna meg kaphattya, via juris persequallya ... melynek bizonságára felesége ellen comportalt relatoriájátis kezében hadta a' sz: Szék [SzJk 222].

komportáltatik 1. elészámláltatik, jelentetik; a fi raportat; hergezählt/berichtet werden. *1681:* a' Connumera(ti)o és Inventálás alkalmatosságával a' sok féle egyben jöhetö dolgok ebben a' formaba(n) nem Comportaltattak [ÁLt Fog-i Urb.2].

2. összehordatik; a fi adunat/strîns; zusammengetragen werden. *1665:* érkezének fényes portáról levelcink Paskó Christoph uramtol ... melyekböl úgy látjuk, felette szükséges az adónak megindítása, sőt Paskó uram úgy is tudta, hogy már az adó útban volna; azt peniglen Kegyelmetek közönségesen tudja, hogy ez óráig az adó nem hogy megindíttatott volna, de még egy bizonyos helyre sem comportáltatott [TML III, 516 a fej. Teleki Mihályhoz].

3. egybevettetik, összehasonlíttatik; a fi comparat; vergichen werden. *1775/1802:* ezen Inquisitoriakbeli Tanunak fassioi combinaltatvan s comportaltatván az oculatio alkalmatosságával adjuralt ezen Falukbeli Lakosaknak ... Relatioival observaltatott[a] [BSz; JHb LXVII/3. 126. — [a]Köv. az észrevétel].

komportamentum magatartás; comportament; Benehmen, Verhalten. *1719:* Sok esztendőktöl fogva valo jo Comportamentumáért, és hasznos Szolgálattyáért, a Bellicus Fö Commisszarius Rosentzeig (!) Uram Számára rendeltetett Discretiot ... Kgltek ki adatni el ne mulassa [Ks 83 gub.].

komposszesszor 1. rész/társbirtokos; coproprietar; Teilbesitzer, Kompossessor. *1712:* Szentej Bálint Uramis ComPossessor lévén ... Pulyonban[a]ném ráta Portiot akar birni hanem mind ben az Faluban s annál inkább kün az hatarjaban maga részenél tőbbet Foglalt s Foglal [Vasassztiván SzD; WassLt. — [a]SzD]. *1713:* midőn az korcsomálás felett, az nagy Rápolti és Aranyi Possessorok eö Ngok és eö kglmek között disceptatio s egyenetlenség következett volna, annak Sopiálására, és ... el igazitására ... eö Nga admonealtatván egész Compossessorit ... a Tiszteket ... ki hozattya [H; JHb XXXI/5]. *1735:* senkiis az Falusiak közzül ... semminemü Bor, égetbor, ser vagy Méser és Pálinka kortsomát akarmi szin és p(rae)textus alattis ... tartani né mérészellyen, és ha kik affélékben deprehendaltatnanak a' Ns Var(me)gye Tisztyei által az Articulus szerént poenaztatván refrenaltassanak akarmely Compossessornak instantiajára [Mezőcsán TA; Born. X. 7]. *1760:* Tudam ezt, hogy ... Groff Bethlen Lajos Ur ő nga nagyobb részt biro Compossessor ... Arpáston[a] [Dés; BK. Mich. Székelly alias Rettegi de Vágás (43) vall. — [a]SzD]. *1793/1794:* mivel a' Composs(ess)orok(na)k mindenkor jussa vagyon a commune Terrenumokhoz ... a' ki ... valamit fel foglalt ante divisionem, és azon akkár minémű industriát tett, az ollyan hely, ha ezen osztálynak alkalmatosságával más Compossessor(na)k jutna részében, a' kinek részében jut, az hellyen lévő industriát juxta conscientiosam aestimationem tartozik ki fizetni, minek előtte a' hellyet birodalma alá vehetné [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 9a].

2. bérlőtárs; coarendaş, participant la arendă; Mitpächter. *1710 k.:* Minthogy mü Erdélyül már azelőtt ... per contractum celebratum compossessorok voltunk a kamarával a sócommerciumban ... vigyáztam, hogy ... az én hazám kárt ne valljon [BÖn. 922].

komposszesszorátus rész/társbirtokosság; coposesiune; Kompossessorat. *1735:* Az Audits nevű Cserét ... a Compossessoratus kétfelé intézven, közönséges Falu számara cedala [Szentjakab TA; DobLev. I/160. 8]. *1801:* tetzvén az Conpossessoratusnak az föld mérővel ugy egyezni hogy az Föld mérésért minden 200 holdért, vagy 400 köböl alá valoért fizessenek 20 Rfor arranézve minten antiqua sessio után jutando 92 köböl alá valo földért, vagy annak fell mérésiért esik 4 Rfor 36 xár [M.nagyzsombor K; Somb. I].

komposszesszor-társ részbirtokos-társ; coproprietar; Kompossessor-Partner. *1783:* ezen tzélunkat el nem érhettyük, mert kivüllötte a tobb Compessessor Tarsaink nemesek lévén egjmást azon Tanorok Sántza, Gyepüje conservatiojára es tilalmanak oltalmazasara ki ki magát le kötheti [Ádámos KK; Pk 7].

komposszória (tanú)vallató parancs; poruncă pentru ascultarea martorilor; Zeugenverhörbefehl/order. *1569:* My felsiges kegyelmes Vrunk hozak My Nekunk az felsiged paranczolattyat Eg' Compossoriat, kyben felsiged paranczyol My Nekunk. Crazna waarmegye bely Jspanoknak es zolga byraknak hog az Wytezlő tot myhalnak az my nemw dolgay volnanok hog azt my megh Ertencók [BálLt 78].

kompótos szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *tál* beföttes tál; compotieră; Einmachschüssel. *1847:* Negy compotos Tál [MkG Conscr.].

kompóttál beföttes tál; compotieră; Einmachschüssel. *1806:* Két Kompot Táll fedelivel [Bodola Hsz; BLt].

kompotus számvetés; decontare; Rechnen. *1822:* N. Moros Vásár helyen a nemes Szék házánál a compotuson jelen voltanak egész estvejig a mig gyertyánál szobodultanok meg [Kakasd MT; DE 2].

kompozíció 1. egyezség; înţelegere, învoială; Übereinkommen/kunft. *1574:* Akkoron allanak my Eleonkbe eggy feleol az Vytezleo zanyzloffy Bathory Elek perecheny es mas feleol horwatt gergely zechy ... Jeowenek my eleottwnk yllyen bekesegre[a] ... Az tereh fel wetel penygh wgy leott mynd az ket fel keozeott, hogy eggykys az masikat ez Composicioban megh nem háborytyak [Somlyó Sz; WLt. — [a]Köv. a részl.]. *1579:* my eo keozteok ez ket feel akarattiabol meg oztottwk a iozagott, kyre mind az ket feel rea engede, io egenesseges compo-

sitio zerent [Burjánosóbuda K; JHbK XXIII/40]. *1593:* Eotweos Andras ... vadoltatik hogy Criminalis caussakat zarwas bwneokert Inditottak volna ellene, de eo az vetkeket compositio Altal sopialta volna fedte volna be, de az bwn vgia(n) fen Allana az eo zemelien [Kv; TanJk I/1. 211]. *1615:* Mellj ezbeli egymas közöt ualo Compositiot valamellik fel meg nem allana, az kötele f 100, mellyet az meg nem allo felen ezen leuelnek uigoraual meg vehessenek [Cssz; BLt 4]. *1642:* diuisioiokot, compositioiokot nem tudom eő kgmenek [Szentkatolna Hsz; BálLt 1]. *1764:* valamelyik félt el áltattya hogy hamissan volt a compositio s ugy ingerli fel az annak elötte végb(en) ment compositionak fel bontására [Erdőcsinád MT; Told. 44/25]. *1835:* Az Hatart valamint én 2 fordulok szerént használtam, ⟨a⟩ Compositio kitelése ideje és terminált epochaja után ... köteleztetik az Arendátor Ötsém is Hogy az Határt 2 fordulok szerent használja káros lévén az 3 fordulok szerént valo használása az hatarnak [Sófva BN; Somb. II]. *1868:* A' makkolás marad a' régi Compositio szerint [Szu; Pf Gálffy Sándor lev.].

Szk: *~ba indul. 1593:* Budai Tamasne azzonio(m) ... vallia ... az megh holt vramnak, ferenczi Antalnak hazahoz hozak az zalagot, Seres Jstuantol, ammikor Eottues Jmrehel compositioba Indultanak vala ... meli zalag mind ez mai napiglan ... mostis nallam vagion [Kv; TJk V/1. 376]. *1597:* Dauid Jekel ... wallya ... Azutan indúltak wolt walami compositioba, enis ot walek Lukach vrammal, ew kegme eleozamlala az conditiokat [Kv; TJK VI/1. 126]. *1631:* Bethlen Gabor mikor megh ertette volna hogy en annak az resz ioszagnak uraual ... Ballingh Janossal compositioban indultam volna ... tehat eö felseghe hatalmasul èn teöllem azom ioszagot el ueöue [Nagyteremi KK; JHb XXI/1.3 Sükösd György végr.] ∗ *~ra lép/megy. 1618:* En Kowàchoczy Istuan ... Melly dologhból az eò kgmek beòczwlletess teòrekedesset megh tekentuen mentem eò kgmek altal illyen compositiora Barbelly Martonne Azzonyomal, hogy eò kgnek adok f 200 kez penzwl [Kv; RDL I. 105]. *1623:* Anna azzony ... Compositiora mene az Vra attjafiavual ... es Compo(na)lanakjs egi massal illjen modo(n)[a] [Kv; i.h. 120 Hannes Eppel kezével. — [a]Köv. a részl.]. *1761:* Szénási Josephné Azzo(n)y(omna)k Circums(pectus) Dési István ö Klme ellen bizonyos arany munka béli kára proponaltatvan ... léptenek illyen compositiora, hogy ezen esztendőben esendö Sz György napjára tartozzék Dési István Vr(am) a praetendenst az Judicium szerint Contentalni tovább pedig ha az praetendenst vagy Expressussat fogja fárasztani Dési ö Klme ā maga erszenyire farasztya és költeti [Kv; PolgK 43]. *1829:* már ezt igy tudva sem nem adunk semmit a kezünknél lévö T. Halmágyi Károlina aszszony Vagyonnyaira, sem pedig semmi Compositiora vele nem lépünk [A.eskullö K; RLt 0.2] ∗ *~t celebrál. 1764:* Dobolyi Josef Ur egy részröl, más részröl pedig ... Nagy Enyedi Borbereki Iosef, és Szántó Sándor ö kegyelmek quâ Borberekianus Sardiano successorok ... magok és több condivisionalis Attyafiainak (!) és osztalyos rokonságoknak ... nevekben és Képekben önként celebrálának illen compositiot[a] [Mv; DobLev. II/357. 1a. — [a]Köv. az egyezség szöv.] ∗ *~t tesz. 1622:* az Vitezleö Aranias szeki Capitan Nouak Farkas Vram ada ertesemre ... hogy ... Thordan lako Molnar Andrassal es Szaz Janossal, illien Compositiot teött volna, hogy ha eo neki az Aranias vizin Molnot czinalnanak Munkaiokrol contentalna[a] [Kv; RDL I. 14. — [a]Őket]. *1650:* Teönek miv eleottwnk illjen eörökös es megh allando compositiot es Concambiomot, kik mw nekwnk kezwnkeötis fogdosak [Maksa Hsz; Eszt-Mk Cserei lev.]. *1668:* tönek mü elöttünk ... illyën eörökös, es megh hihatatlan Compositiot [Impérfva Cs; BCs] ∗ *~t violál. 1588:* mind asz ket feel szasz forintra kóte magat, aszki violallia asz Compositioth, asz megh Allo feel megh uehesse rayta [Ne; Berz. 7. LXV/3]. *1650:* megh bizonittotta az Ax, hogy az Compositiot violalta [UszT 7a].

2. egyezséglevél, *rég* végezéslevél; actul convenţiei; Konventionsbrief/schreiben. *1573:* Michael Thakach de Dees ... fassus est ... Az mynt egbe alkwtattak eoket arrol levelet attak pecetek alat ... Ez dolognak penig valamelyk lenne fel Bontoya fl 50 kötelet vetettek keozykbe, pert az eleot Ne Indithasson, Mint az c(om)positioba Irwa vagon [Kv; TJk III/3. 102]. *1747:* ha bár tsak Copiaja volna azon Compositionak nállam, mivel magok eö Ngok violálták, én eddig törvénnjel meg igazitottam volna [O.csesztve AF; Ks 83 Péterffi Sándor lev.]. *1784:* az mostani Vas vámolás modgyárol irott s' elöttünk ... in ipsis originalib(us) exhibealt Compositio [Asz; TLev. 4/9. 18a].

Szk: *~t csinál. 1585:* filstich leorincz Buday Tamas, es Lakatos Ianos Valliak, Mikoron puskar Caspar megh halo felben vala, Hagiot volt ... az eo Attiafianak Puskar Balasnak es fianak egietembe f. 500, De mikor Nem Akarna keonyen megh Adny Az Azzony f 500 vgy mentewnk oda, Es my eleottewnk megh Igire hogy megh Aggya az f 500, kireol my vgy chinalank Comp(ositi)ot [Kv; TJk IV/1. 528a].

3. keverék; amestec; Mischung. *1789:* 25 darabbol állo nagyobb középszeru, és kisebb Crucibulumok, mellyek közüll egy középszerü valami Olvasztani valo Compositioval tele vagyon [Mv; ConscrAp. 20].

4. ötvözet; aliaj; Legierung. *1798:* Nékünk ... vagyon egy kitsiny Poharatskánk, a' mellyöl a' Pap a' Bort szokta a' Sakramentomok(na)k administratiojakor ki osztani, de tellyesseggel nem tudhatyuk, oné ? ezüst é ? ... vagy pedig Compositio; mert nagyon fekete szinü; az holott, a rezezés, vagy pedig talám aranyozás rolla le kopott, inkább tsak Compositionak reméljük [M.bikal K; RAk 30].

5. (zenei)szerzemény; compoziţie (muzicală); Komposition, Tondichtung. *1791:* Szabatkának Kota irásra 6/40 | Szabatkának a Compositioert 33/30 [WLt Cserei Heléna jk 37a, 38b].

6. felépítés, szerkezet; compoziţie, structură; Aufbau, Konstruktion. *1882 k.:* Tudod te! dicsekedtem-e én neked valaha ? ... hanem most cselekszem. Arról beszélek, ami most utoljára megjelent tőlem az Orsz.-Világban. — Gyulai Pál atyánkfia ... Azt mondta: „micsoda feneketlen rossz história, ez a pap-história ... Olyan borús, mint Turgenyev beszélyei ... csakhogy ... ez jobb, mint a Turgenyevé" ... Ez az, amivel neked eldicsekszem. S ha azt találtad volna mondani, hogy nem tetszik neked a kompozíciója, összeszidtalak volna [PLev. 103 Petelei István Jakab Ödönhöz].

kompozícióbeli egyezséglevélbeli; din actul convenţiei; konventionsbrief/lich. *1650:* megh bizonittotta

Ax, hogy az Compositiot violalta, s az mi reszeb(en) jutott megh ne(m) adta; Azert, az Compositiobali poenan patuaron tizenharmad fel forinton convincaltatot [UszT 7a].

kompozició-levél egyezséglevél, *rég* végezéslevél; actul convenţiei; Konventionsbrief/schreiben. *1570:* Zegedy Georgh eskwt polgar ... wallya[a] hogy ew Irta az Dobo peterne composicio Lewelet [Kv; TJk III/2. 173. — [a]Utána kihúzva: ... ew Notarius volt]. *1584:* St(ep)hanűs Pulacher Regius Judex ... fassus est ... Pechy Jstwan ... ereossen keonyeoreogh hog lennenk engedelmesek Adossaganak megh hagiasaba(n), kire vgia(n) azon Napon rea hailank ... Es vy Comp(ositi)o lewel kele akor az eo Adossagarol es vgmint ket zaz f(orint)tal leon Ados az Comp(ositi)o Altal ... az c(om)p(ositi)o eleot coteodfel zaz forintnak talaltatik vala Adossaga [Kv; TJk IV/1. 326]. *1596:* Azert euocaltúk az Alperest hogy vala my nekeönk az eö megh holt Vraual Nagy Galambfalui Vduar helizeki Kouachj Andrassal uegezeseónk az hadakozo zerzam feleól melyreól vegezes leveletis attak az fogott birak ... Im(m)ar az az hadakozo zerzamok, vgyminth sisak panczel kopia es zablya es egy lo fekbe nyeregebe kj megh ért tizenhat forintot, ezeknek felęt magúnknak keua(n)nyúk az vegezes ki teczik az Compositio leuelbeol [UszT 11/35]. *1606:* Az J. compositio leúelet p(ro)dúcal, meljbeól constal hogi Jobbagiúl keötette magat ... az compositio leúelis ereötlen hogj fogsagban keöttette magat [i.h. 20/42].

kompozicionális I. *mn* **1.** egyezségbeli, egyezség szerinti; convenţional; vereinbarungsgemäß. *1745:* Melly fraternalis és compositionalis Divisiot ä Parsok kézbé adással ratihabealanak magok és Successorok képekben [Torda; TJkT II. 5]. *1758:* Hamar hittem, hamar reávettek hol mire, de nem olyan dolgokra mindazáltal, melyek lelkemismeretét megsértették, hanem egyéb, vagy cserélés, vagy vásárlás, vagy egyéb compositionalis dolgokra [RettE 81].

2. ~ *levél* egyezséglevél; *rég* végezéslevél; actul convenţiei; Konventionsbrief/schreiben. *1640:* mivel az Segesuari biro Vram leuelet, es az Compositionalis leueletis megh oluastatuan es szorgalmatosson megh discutaluan teczet mi nekünk hogj az Compositio megh all mert szabad io akarattyok szerent fogott Emberek eleott csjak magokban alkuttanak megh [Kv; RDL I. 117b]. *1818:* Mely illyetén edgy más között vegb(en) ment Compositionak mind én a ki ado mind a ki vevő exarendator Ur ... mindenekb(en) meg alloji es meg tartoji leszünk arrol adjuk ezen edgy más között költsönösön véghez vit Compositionalis Levelünket tulajdon subscriptionk és petsetünk alatt [Nagylak AF; DobLev. V/1016]. *1843:* Compositionális levél Dobolyi István Ur Enyedi és ahoz tartozo rész jószágának meg vásárlásáról ... 1829 [Szentbenedek AF; i.h. V/1244 iratjegyzék].

II. *fn* egyezséglevél, *rég* végezéslevél; actul convenţiei; Konventionsbrief/schreiben. *1613:* meli dologh vilagosba(n) ki teczik az Compositionalisbol [Altorja Hsz; Borb. I Ioannes Istok (60) pp vall.]. *1771:* a' kaszállo ... két egyenlö részekre oszollyék, s mind két Félnek adattassék által maga Competentiája, ezen közben ha miröl a' Lugosianusok ezutánis producálhatnának valami Contractust vagy Compositionálist ... a Lugosianusoknak ne légyen késö a' magájéhoz hozzá nyulni, controversia nélkül [Fejér m.; DobLev. II/428. 9a]. *1801:* az erdö tilalom alatt tartassék, Mint ez a Compositionalisbol ... bövebben es hitelesebben Meg tettzik [K; JHb LXVII/4. 7]. *1819/1831:* Csongvai Andrásnak, és Gábornak Hunyadi Sámuellel költ Compositonalissak valamely praevaricatio dolgában ... de 1779 d. 19na Sept [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1844:* Janko Peter urammal valo Com Cambialt (!) Compositionalis [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249].

kompozíciós ? berakásos; marchetat, cu marchetărie; eingelegt, Einlege-. *1761:* Egy pár Compositios Fűlben valo kőrűllette Gyemánt [Nsz; Ks 73/55].

kompozitor fogott/választott bíró, békebíró; arbitru, împăciuitor; Schiedsrichter. *1641:* Mű ... ez dologhban keozul eligalt birak es Compositorok, Aggjuk tuttokra az kiknek illik ez jelen valo levelunkben, hogy ... teonek mű eleottunk illien eoreokeos Compositiot [Kp I. 53. — [a]Köv. a részl.].

komprehendál 1. összefoglal; a rezuma/sintetiza; zusammenfassen. *1595:* Az hentelerek dolgatis eo kegmek varosul ezen vegezesben comp(re)hendaltak [Kv; TanJk I/1. 257].

2. egybevesz, összesít; a aduna, a socoti totul la un loc; zusammenrechnen. *1586:* Comprehendallion [a]minden Diuersakat, keozeonseges Aprolek keolchegeket, Vgmint lowakra, zekerekre Es zolgakra valo keoltseget ... Ha ig' Szamot Nem Ad, tehat az Regestumot nem acceptalliak az Zamweweo Vraim [Kv; PolgK 21. — [a]Az isp. m.].

3. magában foglal, tartalmaz; a cuprinde; enthalten. *1664:* Tomilitza Boér deficialvan eorökséget birja Popa Mány ...Tomolicza Boernak ... boérságárul valo levelét producálá, mely ad virilem tantum sexum sonál, ki in utroque deficialt, ugy vagjon életében vallotta volt ezen Popa Manynak, miuel az felesege annya Tomolicza boerral egy testvér volt, de az donatio aztis nem compraehendállya [UF II, 279].

4. egyetértésre rábír, összehangol vkiket; a concilia, a pune de acord; in Einklang bringen, zusammenstimmen. *1664:* Azt a követet ... az vajda küldte volt ő felségéhez ... Az alatt interveniálván az békesség, az úr ő nagysága feligazította ő felségéhez, holott ez a követ tractálta, őket is, mint szintén minket erdélyieket, comprehendálnák az békességben és intercedálna mellettek ő felsége. Azt felelték reá, mint comprehendálhatta volna ő felsége őket az békességben, holott mindenkor noha színesképen ugyan de jelen voltak az fővezérrel és ellenségnek denunciálták magokat [TML III, 298 Teleki Mihály a fej-hez].

5. tetten ér, rajtacsíp; a surprinde (pe cineva asupra unui fapt), a prinde pe cineva în flagrant delict; ertappen. *1745:* en(n)ek előtte két héttel az Fiamat tűzi Fájért ki küldvén, talált menni Bretelini erdőre; az holot az Inctusok ötett Comprehendálván, tesollya vegiről lévő Sikoltjumot, és Lantzomot el vették ugy az Fejszémetis [Brettyelin H; Ks 62/16]. *1750:* Kerscez nevü Faluja határának advicinalo Aranjosi Praediumahoz tartozo Tilalmas erdejében, Nevezetesen Vallye Bárbul nevű hellyét ... Szinte Setét estvének idején aggredialván, ot-

tan épületnek valo fákot vágtál, és azokot hat ökrü Szekérre fel rakván, más felé vinni Szándékoztál; ha azon Tilalmas Erdőnek Pasztora, tegedet nem Comprehendalt, és incaptivalt volna [Déva; Ks 112 Vegyes ir.].

komprehendálhat egyetértésre birhat, összehangolhat vkiket; a putea concilia; zusammenstimmen/in Einklang bringen können. *1664:* Azt felelték reá, mint comprehendálhatta volna ő felsége őket az békességben, holott ... ellenségnek denunciálták magokat [TML III, 298 Teleki Mihály a fej-hez. — A teljesebb szöv. *komprehendál 4* al.].

komprehendáló '?' *1730:* Decimae. Minden féle földi termésből az földes Vrok(na)k tized(d)el tartoznak. Azon kivül minen háznál comprehendálo Gazda minden háztol egy egy Karácson tyukkal, ēgy egj kis kóból zabal [Szentlászló TA; JHbK XLIX/4].

Csak a *minden háznál ~ gazda* szószerkezet értelmezhető kb. így: minden telkes gazda.

komprehendáltatik 1. összefoglaltatik; a fi rezumat/sintetizat; zusammengefaßt werden. *1595:* Eghez Varosul Birak vraimmal es eskwt polghariwal egietembe solemniter egybe gywlwen az Mezarosokrol illien p(er)petuumot vegheztenek ... Mely eoreokeos veghezesek illien Articulusban c(om)prehendaltattak [Kv; TanJk I/1. 258].

2. megfogattatik; a fi prins (asupra faptului); in flagrant delict; ertappt/erwischt werden. *1745:* Minthogy Pojáni Veres Laczkó a Szék szinin a Törők búza lopást à Tordai Tóth István Ur(am) kertiből maga sem tagadgya, és in facto delicti is comprehendaltatott; tettzett ā Törvény(ne)k, hogy 10 órától fogva 12. óráig in exemplum alior(um) à fa lóra ültettessék [Torda; TJkT II. 35].

3. *vmely processzus alá ~* vmely eljárás alá/körébe tartozik; a se cuprinde într-o procedură; zu einem Prozeß gehören. *1671:* Az gyilkosoknak penig senki-is örökségét se egyebét meg ne vegye, mivel azzal alkalmatosságot szolgáltat a' büntetés előtt valo eléb allásra ... Ezen processus alá comprehendaltassanak ab Anno 1657. törtint gyilkosságok, valamellyek finaliter törvény szerént el nem igazittattanak eddig, és ez után következendők-is [CC 54].

komprimálja magát kötelezi magát; a se obliga, a-şi lua angajamentul; sich verpflichten. *1682:* exhibealanak Egy peczietes admonitoria leveletis, melib(en) comprimalta magat[a] ratioianak el igazitassara [Kv; RDL I. 161. — [a]Egy ház és jószág gondviselője].

komprobáció bizonyítás; dovedire; Beweisführung. *1772:* Ezen száz kalangya búzát néhai Apor Lázár és felesége Kapi Terézia qua pium legatumot conferálták volt a plebánusok számára, melijnek comprobatiójára a pap béadá az ecclesia protocollumát [RettE 265]. *1775/1802:* a Bezdédi Meltoságos Possessor Urak a Nyikita Pojánájához praetendált proprietássaknak, és Pacificum Possessoriumaknak adaequata comprobatiojaban deficiálni láttatnak [BSz; JHb LXVII/3. 131].

komprobál 1. bizonyít, tanúsít; a dovedi; beweisen. *1591:* Vgj uagio(n) biszonsagra bochatott volth enge(m) az teórúenj hogj bizonichuk, te az kiteól p(ro)cator hiuatalt izentel, mj nekónk Igj mo(n)dotta megh hogj valami dolgok eó nekick nagj menjhartnak es Casparnak volth my velünk mindenekből p(ro)catorth hittak aszert comp(ro)balliák hogj igj uagion [UszT]. *1602:* Az en marham ot volt az hazba, vgy hanta ki hatalmasúl ... penzemis oda vagio(n), Az mj ziksegh Comp(ro)balo(m), teórúent(is) kerek [i.h. 16/71]. *1638:* ket bizonisag Manifeste Comp(ro)balliak hogi az I(n)ctta az do(minus) Anak Istenben el Niugut elejt es Nemzetit gialazta es diffamalta [BSz; Ks 41. E. 15]. *1645:* Az A uilagossan comproballya hogy az ell lopot szeölcőnek szallast adott Soos Istua(n) [Tótőr[a]; Ks 42. C. 31. — [a]Később: Tötör SzD]. *1736:* exmittaltattam volt, hogy az Inctus ő Kglme nékem küldött missilis levelét Comprobállyam az Itől küldetettnek lenni, mellyet Comprobaltam [Torda; TJkT I. 101]. *1753:* azért küldetet viszszá, hogj a mit praetendálna, Documentumokkal comprobállya [Gidófva Hsz; Törzs. L. Balog (28) pp vall.]. *1765:* Actiomat az I lelke esméreti ellen nem tagadhatja, de ha tagadnáis ... Comprobalom [GörgJk 200]. *1770:* tartozik az A Comprobálni intra 8tavum, hogyha tul menté az I a maga határán avagy nem [Torockó; Bosla]. — L. még CsVh 108; FogE 344; RSzF 159, 208, 210, 218, 254, 271, 278; UF II, 190.

2. elismer; a recunoaşte; anerkennen. *1646:* Azt ... az Vrok es fia czielekűttek ...; melyet el szeokesekkel futasokkal es mind ez ideig oda lappangasokkal magok-is Comprobaltanak, oda leue(n) mostis lappangoban [Kv; TJk VIII/4. 70]. *1648:* Benkeo Balint ... contra honorem dignitatúque Magistratus Beczületes Feö Bira(n)k Kovaczi Gaspar Urúnkat, az haza(na)k s varos(na)k Biraiat illien szokkal diffamalta: hogy hamis ... aztis mondotta, hogy Eb. An(na)k okaert megh kevannyuk hogy szauait comproballia Alioquin a jure azt kivanniuk hogi nyelue kj vagattaszek [Kv; i.h. 325]. *1683:* hogy Loponak mondottalak kesz leszek ez szek előt ... comprobalni [Dés; Jk].

komprobálás bizonyítás; dovedire; Beweisführung. *1680:* Berbát Komsa ... A(nn)o 1662 Attestatiojatis producalta volt Boersaganak Comprobalasara [A.porumbák F; KvÁLt Urb. 48]. *1699:* artatlansagomnak comprobalasara exmissiot kivánok [Dés; Jk 292b]. *1792:* A panaszoltatott inctus Küs Miklós azt állítja, hogy maga aki keresi, az vitte el azon elkárosodott orjost[a] ... és üdő adatott mindenik félnek maga igazságának comprobálására [Árkos Hsz; RSzF 262. — [a]Értsd: orját]. — L. még CsVh 69.

komprobálhat bizonyithat; a putea dovedi; beweisen können. *1631/XVIII. sz.:* Zólyomi Thamás pert inditott volt azon Divisionak végbemenetele felöll az Leány ágh ellen, de semmit nem comprobalhatván ellenek, absólváltatta(na)k [Ks 65. 44. 11]. *1666:* az D. A ez ellen semmit nem Comprobalhat jouainak el praedalasa felöl [Marossztgyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. *1669/1726 k.:* Ha valamely peres csak patvarkodásért, mások károsításáért citál valamely szegényt vagy ártatlant törvényre, akarván fárasztani és haszontalan költséggel terhelni ... ha az Inctus Comprobálhattya, hogy az Actor méltatlanul fárasztotta légyén ... mind kölcségét fáradságát fizesse meg [Dés; Jk 4]. *1739:* az A. az Controversia-

ban forgo széna fűb(en) hogy vagy maganak vagy Praedecessorinak divisiojok lőtt volna nem comprobálhattya [Torda; TJkT I. 164].

komprobáló bizonyító, igazolás; doveditor; Beweis-. *1683:* esztendőm terminálása utan harom hettel minden kezemb(en) forgot és forgani szokot Fiscus jövedelmekről irott szamadasomat hitelesen instructiom szerent comprobalo documentumokkal ... az Fiscalis Exactor(na)k eo kglme(ne)k be adom [UtI].

komprobálódik beigazolódik, megbizonyosodik; a se dovedi; sich erweisen. *1722:* ha comprobalodik hogj olyat keres, a mi(ne)k biradalmab(an) vagyon, ha az adversa pars közt nem tart hozzá, Calumniat intentál, méltánis, mert birja, mégis ötöt keresi erette [Székelykocsárd TA; Ks Sándor Gergely lev.]. *1735:* engemet a Deesi Tktes Nemes Tanács ... Deliberatuma mellett olly dolgokkal vádolt ... megis zallogoltatott, mellyet midőn ... docealtam, Zállagomat ki adta, melly dologis ha az Inek vállása szerint Comprobálodott volna a Tktes Nemes Tanacsot azon dologrol irt Constitutio szerint aggravaltattam es poenaztattam volna [Dés; Jk 151b].

komprobáltathatik megbizonyíttathatik; a putea fi dovedit, a se putea dovedi; er/bewiesen werden können. *1763:* Tagadhatatlan mivel maga is fateallya az I. hogj az actionalt két ökreket ő lopta el, melyek most kezin talaltatvan, véllek edgjűtt fel fogatot, és fogságban tétetett, mely ezen cselekedetért ... ha ebben volt szokasossága comprobaltathatnék, halálra érdemes volna [Torda; TJkT V. 176].

komprobáltatik bebizonyosodik; a se dovedi; sich er/beweisen. *1646:* ha comp(ro)baltatik hogy hertelen kar lattatni kellet kj mennj, le szal az onus [Kv; TJk VIII/4. 105]. *1671:* (Az aszszonyt) ha férje meltatlan verekedesevel, bocztelenitesevel szitkaval ... terhelne, gyilkoskodo szandeknak talaltassék illendő bizonyságokkal comprobaltati⟨k⟩ es a' Magistratusnak erdemelt censurajat viseli [SzJk 115]. *1736:* az is Comprobaltatik hogy minemü büvös bájos mesterseget tartott maga Házánál: úgj ... azis Comprobáltatik hogj, minémű Vén Asz(sz)onyhoz bizott az Incta [Dés; Jk 219a]. *1763:* ezek mind hallamásokbol többire, és bizontalanakbol comprobaltatnak, söt az pipazasrol ugj fatealnak, hogj az egés után látták pipázását, és nem az előtt [Torda; TJkT V. 158]. *1765:* Ami pedig az A szeretetlenseget illeti a nem elegendő ok az el válásra anyivalis inkább h(ogy) nem Comprobaltatott az h(ogy) erőszakoson adatott volna Ferje(ne)k [GörgJk 198]. — L. még RSzF 183.

kompromisszió igéret; promisiune; Versprechen. *1713:* Az Kgld gjakor jo akarattyárol tiszti szerent hozzám valo engedelmessegeről nem vagjok feledékeny, hanem szűntelen ejjel nappal azon vagjok hogj az Aszszonyt eo Nságát kgtek tött compromissiom szerent contentállyam [Kadács U; Sf Kadatsi Nagjob Lázár Istán lev.]. *1740:* ha jo elkelhető Sereket főz ... Dettzel Ignácz ö kglmeis, maga Compromissioja szerint minden főzés sertől tartozik adni, a' Nms Városn(a)k 10 :/: 10 Veder sert [Dés; Jk 534a].

kompromittál 1. igér; a promite; versprechen. *1692:* Mi Galambadi Bán Ferencz és Fazakas János mind ketten ... Galambado(n) lako Nemes emberek, adgyuk emlekezetre ... hogy ... Also János Ur(am) a meg irt őrökséget hagyá, fogadá újalag és compromittála vivis verbis hogy hólta utá(n) maradgyo(n) à Galambadi templom számára [Galambod MT; MMart. 420].

2. ~*ja magát* **a.** igéri/kötelezi magát vmire; a se obliga; sich zu etw. verpflichten. *1693:* eő kglmek Néhai Sárdi Susánna édes Annyoktol ádhato minden nével nevezendő mobile és immobile bonumok(na)k fel osztására compromittályák magokat, melyhez képest mys in Toto annuálunk [Ne; DobLev. 1/37]. *1697:* En Sepsi szeki Killyeni Szekely Miklos ado(m) pro testimonio ez kűs irasomot mindeneknek az kik illik, hogy tudnillik az mikepp(en) Nemzetes Szekely Georgy Batyam Ur(am) certificaltatott volt Haro(m) szek Gyülésere az Vizrejaro uttzanak elfoglalasáert compromittaltam volt magamot Haro(m) szek Gyüleseb(en) arra hogy eo kglmivel atyafisagoso(n) meg alkuszo(m) [BLt 3]. *1700:* En Darona (!) Mihály ... Compromittalom magamat ezekre 1 hogy Predikátorommal ne(m) veszekedem ... 2 tellyes tehetségem szerént az régi Schola házat pusztulástul oltalmazom, 3 Senioromnak minden tiszteszseges dependentiaval engedelmeskedem, 4 gyermekeket tehetségem szerént tanitok [SzJk 108]. *1738:* alázatoson Compromittáltuk magunkat, hogj a mi tehettségünk szerint, igenis, az eppitendő Hidnak éppittésére Concurrálni kivánunk, de hogj egészszen magunk meg-éppittessűk ... arra magunkat semmiképpen nem igérhettyük [Dés; Jk 495a]. *1746:* az A in facie Sedriae litigalodván asseralta, hogy az I. tizennegy forintokkal adós légyen, és ugyan akkor magát compromittalta az A. hogy ha külömben lészen a dolog és Interest vett azon pénzert az perben forgó egész pénze el veszszen [Torda; TJkT III. 81]. — **b.** lejáratja magát; a se discredita; sich unmöglich machen. *1710:* A nyavalyás boldogtalan ifjú fejedelem, életinek conservátióját feljebb becsülvén lelkinek idvességinél, ijedtiben compromittálá magát, és ... az igaz reformáta religiót ... hitetlenül elárulá s pápistává lőn [CsH 80].

3. *1859:* miért igerjek olyat a' mit meg nem tehetek, mert akkor betsület szavam lenne compromittalva [Szu; Pf].

kompulzória vallatóparancs; poruncă pentru ascultarea martorilor; Verhörbefehl/order. *1573:* eo k. varosswl ... Zebenbeol vegenek Ertelmet ... hogj ha volte valamykor keoztek az Compulsoriaual ualo uallatas, Es ha volt, my Moddal es my dologba volt [Kv; TanJk V/3.85b]. *1635:* hozá minek(ün)k a' Ngod Compulsoriajat a' Ngos Zentersebethi Udvarhely szekbe(n) lako Pęchy Simo(n) ... melybe Ngod ... minek(ün)k paranczol hogy ... Pęchy Simo(n) ... valahova minket kivánna, oda mennénk, és a' melly bzo(n)ságokat mi eleönkbe(n) hina azokat creöss hűttel meg esketneok, es vallásokat meg irnók. Mi azert engedue(n) a' Ngod mandatumanak, el mentünk Magyar Sakodra[a] ... es azokat a szemelyeket, kiket mi eleönkbe hittanak megh vallattuk [KCs IV/127. — [a]M.zsákod U].

kompulzórium 1. vallatóparancs; poruncă pentru ascultarea martorilor; Verhörbefehl/order. *1666:* Kűltem Ur(am) Kgdk egj Compulsoriumot minutaja szerint

[Fog.; BLt 9 Inczedi Peter lev.]. *1700:* Hozattam egj Compulsoriumot attam Flor 1 Dnr 2 [Kv; Szám. 40/I. 24]. *1727:* Minden napon Várando Cancelláristák mellé bizonyos Expressust aplicálnak, Rácz András Ur(a)mot vagi mást, illendö uttrumokkal, uti költségel, Requisitoriának, 's Compulsoriumnak Taxájával [Déva; JHb XLII]. *1735:* az A ... a maga nevitis azon Compulsoriumb(a) inseraltatta [Torda; TJkT I. 84]. *1752:* az Inquisitiot itt Motson az én Praesentiámban végben nem tudám vitetni, mivel se Cseszven[a], se Motson Compulsoriumunk nintsen expirálván az ideje; ha nem expiált volnais: haszontalan lett volna, mivel Szabo Györgj Ur(am) nem az eo Excellentiája nevire, hanem a magáéra ... iratta [Mocs K; Ks 83. — [a]AF]. *1783:* Compulsoriummal engemet is idéztek volt, Comparealtam vólt is, de hogy a' Sor nem került reám, én esketetlen és kérdetlen maradtam [Kr; IB. G. Sombori (45) ns vall.].

2. *idéző* ~ idéző(levél); citaţie; Vorladungsschreiben. *1783:* ebben az Esztendőben én ezen Helységnek Fő Birája voltam ... az akkori Hetes Kis Birót Jósa Mártont küldöttem fel az Udvarba, azon idéző Compulsoriummal hogy az ő Nga Udvari Cselédgyeit következö napra Somlyóra idezze bé Authenticatióra, ki is a mint mondotta a dologban a parantsolat szerint el járt [Perecsen Sz; IB].

kompungálódik kb. ösztökéltetik; a fi índemnat; angespornt werden. *1699:* Minthogy felette igen sok meg bantodott Bőtsűletes Atyankfiai terhes panaszszai naponkint nem hogy fogynának; de söt inkab naponkent szaporodton szaporodnak, kötelessek is leven arra hogy senki igassagab(an) meg ne fogyatkozzek; mind kettőtűl compungalodván vigeztük, hogy a' Ret ... halogatas nelkűl felosztassek [Dés; Jk 280b].

kompungáltatik kb. unszoltatik; a fi stimulat, genötigt werden. *1657:* Cseleküdte vala azt is a fejedelem, hogy Bethlen Gábortól az fejérvári collegium épületeire legáltatott néhány ezer forintokat kölcsönözésnek színe alatt azon öreg úrtól, Bethlen Istvántól extorqueálván, semmiképpen meg nem adá sok unszolására is. Kilencezer talléros medált is kezéhez vevé és az tokaji Hétszőlőket is ... elfoglalá megadásnak színe alatt, melyek még máig, úgy tudom, oda vadnak; ezek miatt is igen compungáltatott conscientiájában az nevezett öreg úr, urgeáltatott is az papoktól, mivel ő volt az főtestamentumos [KemÖn. 168].

kompurizál kb. egyetért; a fi de acord (cu cineva); einverstanden sein. *1703:* én azt tudtam, hogy emberseges ember(ne)k egj Szavának kell lenni, az mi⟨nt⟩ Donat Györgj Urammal compurizalt Kgltek [Ó-Torda; ApLt 5 Mikes Mihály Apor Péterhez].

komputál 1. összeszámol, összegez, a aduna/totaliza; zusammenrechnen/zählen. *1586:* Iria megh ... az Zamwetel Napian Meny bora maradoth, egy Summaba c(om)putalwan, az Borok zámát Exprimallia [Kv; KvLt Vegyes III/19]. *1655:* Mind ez fen specificalt jokat megh számlálván az mi megh talaltatot az Inventarium szerént azokat ide fel specificaltuk de mit az Dna Tutrix eleö nem adhatot azokat computálván teött egy summában f 108. d. 70 [Kv; RDL I. 29]. *1668:* mindenik faluban kvleon kvleon computalvan az eokreoket ... Juhokot ... lovakot azt is connumeralliak eo kegyelmek [HSzj *kasméh* al.]. *1728:* Nagy difficultasb(an) leven a Zalanyi Eccla(na)k interesre ki adott regi adossaga; az adossokat elö hivatv(an) es ki ki maga is az adossagot recognoscalvan, talaltatott liquidum debitum szemelyes embereknel computaluan negj esztendotöl fogva valo interest fl. 205//28 [Zalán Hsz; SVJk].

2. kiszámít; a calcula/socoti; ausrechnen. *1592:* computalni akarwa(n) Huniadi Demeter plebanosnak es Pwspeoknek az tiztbe allasanak ideyet. Bizonioson c(om)perialtak. Hogy Huniadi Demeter az tiztben 1579 die 13. July valaztatot Halala penigh leott 1592 die 4 July [Kv; TanJk I/1.200]. *1618:* (Ibrahim bégnél) az kert mellett láttam egy csudára méltó dolgot: egyik nagy völgynek az oldalából mint viszik más völgybe egy bércen által az forrást rettenetes munkával ... Azmint computálják vala az mesterek, 25 ezer magyar forintjába feltelik az egy forrás [BTN[2] 147].

3. számít; a socoti; rechnen. *1647:* az Gerendi Uduar haztol Born(emisza) Thamas Ur(am) 12. kosarral vitetett[a] az Borsai Joszagba, az nincz ide computalua [IB 48/16. — [a]Méhet]. *1658:* Az feo vezerteöl az Nemes orszagra Imponaltatott summaba(n) ... Lazar Gyeorgy Ur(am) eo kglme administraltatott kezemben Tizen egy Gira ezüstet ... Az Girat kilenczed fel Tallerra Computalva(n) teszen Talleros Imperial(es) ... No. 93 1/2 [Nsz; WassLt Ughron András kezével]. *1692:* egy köböl buzát adata nekiek ölit tizenöt pénzen computálván [Köröspatak Hsz; HSzjP]. *1715:* Erogaltanak buzát ... Melly tészen Met 3074. Mellynek az árrát per d. 60 Computalva tészen az árra fl. 1844,,00 [Kv; KvLt I. 2/3]. *1730:* Szent Lászlon vagyon nyolcz ökrös Ember Nro 4 hat hat ökrös Ember Nr. 5. Négj Négj ökrös Ember Nr. 8. ... És igy az nyolcz és hat ökrös Embereket magok erejeken computálván tészen Nro 9. Négy eokrössöet cimborával f(aci)t Nro 4 [Szentlászló TA; JHbK XLIX/4]. *1812:* vettenek huszon égy s 1/2 véka zabat, vékáját ab 1 Rf 8 xr Computalva [M.köblös SzD; RLt Szakadáti Miklós assz. nyil.]. — L. még CsVh 102; WIN I, 238.

4. hozzáad/számít; a adăuga; (hin)zurechnen. *1592:* Illyen teorwent pronu⟨nt⟩ialtak volt eok hogy ezen eoteod Nap az ⟨t⟩eorweny naphoz co⟨m⟩putalwan Moni Mihalne Negyed Magawal Eskeggyek Meg azon[a] [Szilágycseh; Borb. II. — [a]Köv. az eskü szöv.]. *1599:* Mely Summakat mindenesteol egybe computaluan tezen f 1523/82 1/2 Ehez computaluan az tawaly borr arrat vgyminth fl. 6/90. melliet ky tudott eo maga az teoltelek borbol lezen igy in Summa f 1530/72 1/2 [Kv; Szám. 8/XV. 17 Dica-jegyzék].

komputális számvevő; socotitor; Rechnungs-. *1825:* Szánto Sándorné Váradi Agnes Asszony dativus Bonorum Curatora ... Certificaltatta Dobolyi 'Sigmond Urat, a tekintetes Nemes Tanáts eleibe Computalis Biztosokat kérö Instantia meg halgatására ... tettzett a Tekintetes Nemes Tanátsnak ... azon Computus meg tartására Biztosoknak bennűnket rendelni ki [Ne; DobLev. V/1127.1]

komputálódik számitódik; a fi calculat; gerechnet werden. *1702 k.* az Arvák Curátoránál 40. forint marad-

ván fel ... 15. Esztendők el folyása alatt, annuatim 4. forint interessével edgjüt computálódat 108 forintra [Abrudbánya; Born. XXXIX. G]. *1797:* Eget bor kél-el esztendőt által közép szerűleg fel-véve 10 veder, melynek vedre computálodik per H fr 3 mediocriter [Ajton K; CU IX/2.47b].

komputált számba vett; luat în evidenţă; in Evidenz genommen. *1673:* Ez fellyeb meg irt Extractusban computalt Bonumakat igen siecseggel kelletven computalnunk, Melyb(en) ha mi Difficultasok Talaltatnak, ne obstalhassanak [Fog.; UtI].

komputáltathatik beleszámíttathatik; a putea fi inclus; (hin)zugerechnet werden können. *1781:* Csíkjenőfalvi Kálmán Mihálynak és Józsefnek conroversiájok következett ... Borbély Józsefnével, Kálmány Annával, testvérhúgokkal a kiházasítása, perafernuma kifizetése iránt ... Álissák az báttyai, hogy egy marhát adtak volna neki ... Ellenben azt mongya: az édesattyok nem azért adta volt néki a leányának, hogy perafernumában computáltassék hanem olyan elnyomorodott kicsid borjú volt, meg akart dögleni, s úgy mondotta az attya, — fiam, legyen a téd, ha megél szerencsédre. Nem is computáltathatik perafernumában Borbély Józsefnénak, hanem tartoznak a báttyai szoknyával, főrevalóval, csizmával kifizetni hazánk törvénye szerint [Jenőfva Cs; RSzF 230].

komputáltatik (fel/bele)számíttatik; a fi socotit; (hin)zugerechnet werden. *1631:* ualthassak meg magok Kolomban Kerestesek uagy attiafiai azo(n) az somma(n)[a] hogy ennek utánna ualamit Kelemen Janos ur(am) keőlt Colomban Keresztesekre, computaltassek es azt in paratis deponaluan szallio(n) uisza az ioszagh [Szentgyörgy Cs; IB. — [a]20 ft-on az átadott belső örökséget]. *1681:* Lapos vas nro 10. (: az Csoroszlya 3 Masás vasb(a) szokot Computaltatni :) [VhU 62]. *1723/1729 u.:* per Annum integr(um) erogalodat 141. szekér fa, ennek fele tudodik Teleki Samuel ur(am) részére ... egy szekér fa Csak 72 penzre Computaltatott [TKl]. *1740:* kilencz Posta szer lévén, kilencz Nemet forinttal Computáltatik [Torda; TJkT I. 182]. *1761:* A Szopo borjukbol redundalo Proventus áll abban, hogy Majusban Porkolább Uraimék connumerálván a Borjukat a szerént egy borju után másfél fertály vaj, a mely is ejtelül computáltattván, minden ejtel vajért is paratis fizetnek Denaros 36 [Törcsvár F; BrLt Conscr. Dom. Törtsvár 112. — Binder Pál kijegyzése]. — L. még FogE 234; RSzF 234.

komputizál elszámol, számot vet; a face socoteala; mit jm abrechnen, Rechenschaft ablegen. *1822:* gondoltam, hogy computizálunk együt, és tisztába hozzuk egy más aránti p(rae)tensioinkat [Hadrév TA; KCsl 5].

komputizálás számvetés, számbavétel; socoteală; Berechnung. *1730:* Furir(na)k buza Computizalaskor 1 kupa bort Den. 10 [Kv; Szám. 56/XIX. 13].

komputizálhat elszámolhat, számot vethet; a putea face socoteala; Abrechnung halten können. *1739:* azon N Regimennek Sietve lött ki menetele miatt Computust nem tehettünk már várnunk kell attol, mikor onnat az itten maradott egy nehány Militaris Tiszt Urak ordert magok N. Regimenektől vévén ... computizalhatunk [KSz; Ks 99].

komputuális kb. számvevő; socotitor; Rechnungsführer. *1825:* el határozva Határozásunkat (így!), a parsoknak nem pronuntialhattuk, Dobolyi Sigmond Ur részéröl Senki is jelen nem levén ... alázatos Szolgai Lostájner Jóseff Kis Károly ki rendelt Computualis [Ne; DobLev. V/1127.2a].

komputus 1. számítás; calcul; Rechnen. *1628:* Egy kis terpe ladaban Jo eőt penzes mostani garas flor. 50. d. 60 Abrogalt garaz akkori conputus szerent f. 5. d. 66 [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44.7].

Szk: *~ba vesz* kiszámít. *1676:* Mind azáltal ezen inchoalt materiat ne(m) akarvan félb(en) szakasztani, computusb(an) vettűk, hogy in genere az Dna Tutrix mennyivel maradna adossá az Arvák(na)k [Kv; RDL I. 155a] ✱ *~ba vétet. 1667:* Amint a marosvásárhelyi gyülésben az adó felvettetett vala, alig hiszszük, hogy kiteljék; azt is computusban vétetjük [TML IV, 78 a fej. Teleki Mihályhoz].

2. számvetés, elszámolás; socoteală; Berechnung. *1700:* Vas Daniel Uram pretendál az mint mostani Computusbol ki Tetczik 117 magjar farintakath [Mv; WassLt]. *1722:* Végben menvén ezen két Processus(na)k Conscribalása, Szolga Biro Uraimékkal Computust inealván, a mi bor, hus el kőlt ugj fűszerszámra amit expendaltok parancsollyan Ngsd iránta honnan fizettessem meg [Pőkafva AF; Ks 95 Borsaj N. Pál lev.]. *1730:* Attam Szena csinálásra Computusig Szabo Pál(na)k Hfl 3 [Kv; Szám. 56/XIX. 20]. *1733:* Trauzner Sigmond Ur(am) ... emergalt sok költsége ... az mű előttünk valo computus és Calculus szerent Computaltatek in et ad fl. hung 52. et den. 40 ~ ötven ket magjar forintokra s' negjven pénzre [O.lapád AF; JHb XXIX/56]. *1739:* Nemes Militiaval inealando Computusunkat terminaltuk ad 1mum p(rae)fati Juny [KSz; Ks 99]. *1756:* Computus szerént Néhai Asztalos Gáspárné Asz(szony) ... hazbérben maradott Restans Mf. 60 [Déva; Ks 73. III. 35].

Szk: *~ra invitáltat* számvetésre felszólíttat. *1795:* a Mlgs Exponens Ur ... az atyafiságos, vagy Barátságos Tractára, s' Computusra ujrais invitaltattya, s' Törvényesenis inteti Ngytokat, hogy az atyafiságos edjezésre botsátkozni ne terheltessenek [JHb LXVI/44] ✱ *~t csinál* számot vet/elszámol vkivel. *1691:* (A komisszáriusok) minden héte(n) valo erogatiokrol extrahallyanak quietantiakat, és igj mind(en) holnapokb(an) az utollyá(n) ... G(ene)ralis computust tsinállya(na)k [Kv; Törzs Instr.]. *1832:* méltoztassek 8 véka buzát adatni ... méltoztassek fel írni s mikor Computust tsinalunk mind fel tudodik [O.asszonynépe AF; DobLev. V/1184 Zabolai F. Pál Kőkösi Dobolyi Zsigmondhoz] ✱ *~ tétetődik. 1816:* A Mészárossal Computus tétetődet [Déva; Ks 102]. *1817:* Az Marha husnak árra fel hágván a Mészárossal Computus tétetődet 177. Font hus a 13 xr f 38 x 21 [uo.; i.h.] ✱ *~t ineál vkivel* számot vet/elszámol vkivel. *1737:* mostanaban computust ineálván az itteni quartéllyban lévő Granatiros Compániával bizonyos dificultasok ... maradtanak [Mv; Ks 99]. *1747:* a' Parsok 100. marha bőrök el adásaban edgj kereseten volta(na)k mellyeket el adván Computust ineal-

ta(na)k edgjmás kozött, négj négj forintyaval ki fizetvén a' bőrőkőt [Torda; TJkT III. 121]. *1816:* a Számtarto Urral Computust ineálván Pro Mensibus Januario Februario Martio [Déva; Ks 102] ✱ *~ tart. 1840:* a Ménes iránt Computust tartani [Görgény MT; Born. G. XXIVb] ✱ *~t tesz. 1778:* (A felek) elönkbe terjesztvén a' ... Falu kőzött lévő Toi Malmoknak meg igazitására tett költségeket, és kérvén ... bennűnket arra, hogy mindenikének azon kőzős Malomra esett Erogatiojit megnézvén, és szamba Vévén, Computust tennénk mind a két részről tett költségekről [Záh TA; Mk V. VII/20]. *1780:* Udvar Biro Uram ... elöttem tett velek igaz Computust [Baca SzD; TSb 24]. *1816:* Számtarto Urral Computust tévén ... adatott 2 Veder uj bor [Déva; Ks 102] ✱ *generális ~. 1691:* Instructiojokban adatot az Statiobelj Commissariusok(na)k azis hogy mikor mi victualekat erogal(na)k az vitezek(ne)k ... mind(en) holnapokb(an) az utollyá(n) ... G(ene)ralis computust tsinállya(na)k [Kv; Törzs Instr.]. *1739:* méltoztassék ... az Generális Computusra valo comparitionkat olly competens terminusra figalni hogy szüntelen valo bajoskodásunk kőzött azan Computusra kevántato praeparatoriumakat perficialhassuk [Szentgyörgy H; Ks 39 Zeyk István lev.] ✱ *militáris ~. 1765:* Vingárdon[a] minden második Holnapban celebráltatván Militaris Computusok, azoknak fel tartására vagy hét tyukat vittűnk [O.girbó AF; Eszt-Mk Vall. 309. — [a]AF] ✱ *törvényes ~. 1852:* mi utánn Törvényes Computus nélkült a' követlés Tisztába nem hozhato, könyörgöm a' követlő Aszszonyt vjjbol is a' Törvény rendes uttyára utasitani [Nagylak AF; DobLev. V/1351 Dobolyi Bálint nyil.].

3. *egy ~ban* egy összegben/summában; în sumă totală; in einer Summe. *1609:* Tiukot zedtem be Nro 84 melliet zorgalmatoson igazan egibe zamlaluan kit mint vehettem megh Regestomo(m) tartasa zerenth tezen egi computusban az arra f 9 d 46 [Kv; Szám. 12b/IV. 327].

komputusi szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion; *~ írás* elszámolás, számadás (elszámoló/számadó irat); socotelă (în scris); Rechenschaftsschreiben. *1841:* A Gál Számadása dificultásait küldöm, s a felelgetések után, az edgyütt lett ujj meg visgalás után keszült Computusi irást [Görgény MT; Born. G. XXIVb].

komputus-tartás számadás, számvetés; socotelă; Verrechnung, Rechnungslegung. *1831:* Alább irt meg esmérem azt: hogy a' mái napon percipiáltam Tekintetes Dobolyi 'Sigmond Urtol ... 100 ./. száz válto Rftokat, mellyeket a' Computus tartáskor ... az egész tartozas depurátiojára imputálni fogok [Szentbenedek AF; DobLev. V/1175 Gyulai Sáska Mihály aláírásával].

konak 1. szállás(hely); loc de popas, popas; Unterkunft, Herberge. *1663:* az Kegyelmed kedvéért Prásmárra rendeltük konakunkot [Veress,Doc. XI, 37 Az erdélyi határról Grigorescu Ghica vajda Béldi Pál főkapitányhoz]. *1672:* Az lengyel ellen nagy készületi vagyon. Kamenyiczig hetven konakot rendeltek [TML I, 125 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1683:* az Parásmariak az Konákra, lehet hat Szeker fa az kitt vittenek [Prázsmár Br; BK]. *1705:* némelyek úgy is vélekednek, hogy a Porta engedelméből valamely regimentek jűnének a mi segitségünkre ... hogy minden statióra — akiket ők konákoknak neveznek — 100 tallért kellene őfelségének adni [WIN I, 413]. *1710 k.:* a tatár khám negyvenezer tatárral ... általméne az országon, úgy mint barátunk ... de a mü bolondságunk csak alighogy ellenségünkké nem csinálá, mert ő kívánt commissariusokat, élést, konakokra ígért salvagvardiákat mindenüvé ... tisztességes követséget sem küldének, nemhogy ajándékot a khámnak, sem konakokat, sem élést, sem semmit ügyiben nem rendelének [BÖn. 733]. — A jel-re l. TESz *konok* al.

2. birságfajta; un fel de gloabă; Geldstrafe. *1617:* Teoruenie penigh ennek az harom falunak ez uolt hogi az harom falubol harom kert jaro birott ualaszanak ... Elsö Jarason mindenik falubeli kert járo biro, kiki faluiabon hadgia meg az reses embereknek hogi megh czinallja kertitt, elsöben meg ne bűntessek Masodik jaras minden res kett kett pénz ... Harmadik Jarasis minden res kett kett penz ... Negiedik Iaras ha adigh semmi kepen megh nem czinallja az rest az kertes ember, konakon marad, az az harom ueder boron [Msz; Törzs].

Talán olyanszerű büntetésnemre gondolhatunk, mint a *kertbirság* cimszó alatti adalékban (l. ott).

konc 1. (húsos) csont; ciolan; fleischiger Knochen. *XVI. sz. v.:* Mikoron az asztalnál ül[a], szépen viselljen magát ... az vitéz kappanban vagy pecsenyében legelől ne ökelljen sem alábravalo konczokkal ne vagdalkozzék [Hsz; SzO VIII, 349. — [a]A diák]. *1710:* Rákóczi[a] Forgács Simont cum plenipotentia küldé be erdélyi generálisnak ... Gyürki Pál jöve be elsőben egy részhaddal ... mondja vala Pekri Lőrincnek: „Bizony, uram, kár a kenyérhéj is az erdélyieknek, mert eddig konccal is agyon kellett volna verni azt a kevés rossz németet, aki Erdélyben vagyon" [CsH 355. — [a]II. Rákóczi Ferenc 1704-ben].

Sz: *árnyékhoz kaptában elejti a ~ot. 1662:* minden javaival felkelvén[a] Erdélybe általjöni kénszerittetett vala, és így ez is az árnyékhez kaptában a koncot elejtette vala [SKr 526. — [a]III. Mihnea fej.] ✱ *disputálódnak, mint a kutyák a ~on. 1710 k.:* Ha ugyancsak öszve nem férhetnek, hagyják mint problematica quaestiókat a scholákra, ám disputálódjanak felette, de szeretettel, nem úgy mint a kutyák a koncon [BÖn. 481] ✱ *miként két komondor, várják a ~ot. 1661:* Az két vajda is, miként két komondor, várják az konczot, melyiknek adatik, mivel egyik sincsen székiben, hanem mindenik táborban [TML II, 51 Lázár István Teleki Mihályhoz] ✱ *wii olyan, mint Aesopus kuvasza szájában való ~nak az árnyéka. 1710 k.:* a világi hírnév, becsület ... mi lehet egyéb állhatatlanságnál, tökéletlenségnél? Ez valójában az Aesopus kuvasza szájában való koncnak az árnyéka, melyhez mikor a világ kapdos, magát a valóságos becsületet veszti el [BÖn. 419].

2. *velős ~* velőscsont; os cu măduvă; Markknochen. *1680 k./1715 k.:* Csuprodat ugy forrald, hogy ki futni ne hadd, Velős kontzod sirját, mert ugy szophadd, nyalhadd [Rozsnyai,HorTurc. 181]. *1710 k.:* A csontunk ugyan talán az anyánk méhéből hozott, és mikor hozzá illendő növését elérte, valamivel állandóbb, de annak is a velejének nevekedését, apadását, újulását a kövér s ösztövér marha velős konca megmutatja [BÖn. 464].

3. a levágott marha combrésze; pulpă de vită; Keulenteil des geschlachteten Viehs.

Szk: *hátulsó ~. 1680 k.:* Komanarol[a] hajtot Ekrőt nro 1. Ebből vittek ... Hatulso konczot nro 4. Elő Konczot [Utl. — [a]F]. — Vö. az *előkonc* cimszóval.

4. (hús)darab, falat; bucățică (de carne); (Fleisch)-Stück, Bissen. *1663:* Bandi Ferencz ... azt monda hogi halat feözet szegillie(m) megh enni, en ott maradek, s lato(m) az halat hogi ualoba(n) nagi uolt mert nag' koncs'okba(n) uagdaltak uala, es ige(n) nag' hozzu es temerdek cs'ontiaj ualanak [Mv; MvLt 290. 119a].

Az egyedi írásmód ellenére valószínűnek látszik, hogy az adalék a *konc* cimszó alá sorolható. Vö. a TESz *konc* és *vénic* alatti magyarázatát.

5. szk-ban: în construcții; in Wortkonstruktionen: *~ról ~ra aprít* ízekre vagdal; a tăia în bucăți, a face bucăți; in Stücke zerschneiden. *1599:* Akkor Kiraly Ferencz le waghwa wolt, Wargha Balasnal kett zablia wolt hogy konczrul konczra apricha de ... nem hagywk [Szentmihály U; UszT 15/196 Katalin Wargha Palne vall.] ✱ *~ról ~ra darabol* 'ua.; idem'. *1657:* Kátai Mihály maga hiteles cancellariusa méregétetővel vesztette volt el, kiért őtet is hívei koncról koncra hányták, darabolták, melyet német praktikából löttnek lenni tulajdonitottak [KemÖn. 26] ✱ *~ról ~ra hány* 'ua.; idem'. *1591:* Monda egi keozzwlleók Nagi Georginek, ha te ezekel nem volnal, ezennel ezeket konczrol konczra hannuk | Monda Paua Istuan Ceklasnak es Nagi Janosnak, Esse lelkek, ha ez embert nem neznwk, konczrol konczra hannank ezen helien [Kv; TJk V/1. 162–3].

6. *átv* haszon/nyereségbeli alkalom/lehetőség; profit/cîștig gras; Nutzen/Gewinn bringende Gelegenheit/Möglichkeit. *1585:* monta, hogy sok varga kwrwafia teor eó raia de vgian senky nem vezy el az eo konchat [Kv; TJk IV/1.398]. *1662:* Ali passa ... nagy szerencsével való győzedelmét a várból ... megírta vala ... hogy azt a nagy koncot, mellyre olly régen vágyódtak, most illy jó alkalmatossággal ... kaphatták volna el [SKr 634]. *1678:* az Kgd távul léte nekem valóban keserves, gyalázatos is, mert ... míg közel vala, addig nekem is vala illendő becsülletem, kedvességem is az mi kglmes urunknál, de azolta úgy elnyomatták azt magok konczát féltő emberek, hogy járni is szégyenlős mások előtt némelyikünknek [TML VIII, 242 Haller János Teleki Mihályhoz]. *1766:* Lehet a' közös usust[a] tolálni ... s az enyimet a' Tiédtől meg határozni, es a Kontzot fel osztani [Torda; TJkT V. 321. — [a]Egy jószág közös birását].

Szk: *poros ~. 1673:* Az asszonyunk kegyelmességét Hunyad dolgából köszönöm. Bizony nem volna poros koncz, de abban nekem sok akadályim lehetnének, kire nézve ne írjon semmit ő nagyságának felőle [TML VI, 428 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

Sz: *elüti vki orráról a ~ot. 1667:* Engemet urunk praesidensségre parancsolja Medgyesre menjek. Nem tudom ki szele lehet ... nem igen barátom lehet, az ki ő nagyságának azt intimálta; félek rajta bizony, ha én távozom most Kolozsvártúl, elütik sok peresek orrárúl az konczot [TML IV, 200 ua. ua-hoz] ✱ *kivonja/vonssza vki szájából a ~ot. 1585:* Anna Aztalos Imrehne vallia ... Monda Istua(n)nak a' Biro Mihaly leania, Zereteo Istua(n) vram Nem Vonzuk ky Zadbol a' konczot Igial ha kel, Monda Istua(n) kurwa lelek Curwanco megh az Curwa Aniad sem vonna ky zambol Az konczot, Ezen cozwe Menenek es egybe chompolodanak, valtigh vonak egy mast [Kv; TJk IV/1.536].

7. az ivpapír mértékegységeként; ca unitate de măsură pentru hîrtie în coli; als Papier-Zählmaß: 100 ív papír; o sută de coli de hîrtie, un top de hîrtie cu o sută de coli; hundert Bogen Schreibpapier. *1628:* Pappiros konczial Nro 59 [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44.1]. *1646:* (Hoztak) pappirosat 4 konczot [Mv; AAll. 6]. *1676:* Papiros vagion hat koncz [Fog.; UF II, 711]. *1691:* papirossat vöttem egy konczot // 24 [PatN 16a]. *1756:* ha még ... meg vehetni egy keues papirósat külgyen vagy 12 konczot szamomra [Nsz; JHbK XXIV/11]. *1779:* Mondják, hogy irtóztató sok productum volt mind a két részről. Ötven koncra mentek az inquisitóriák [RettE 402]. *1807:* ket Kontzból allo Protocollumot készittessünk, a' mellyben a' rendelések Extractussai bé irattassanak [M.bikal K; RAk 39].

8. Jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; attributiv gebraucht: vhányszor 100 ívnyi; de un anumit număr de topuri cu o sută de coli; je hundert Bogen. *1585:* egj koncz papirosra Registromnak d 7 [Kv; Szám. 3/XIX. 38]. *1598:* Vottem 3 Koncz papirossat p(ro) f. — d. 36 [Kv; i.h. 4/III. 44]. *1627:* 18 koncz pappiros f. 3 [Kv; RDL I. 134]. *1683:* Egy Egesz kötes Becsi papyros ... Item Tiz koncz papyros [Utl]. *1743:* vettem egy Koncz pappirossat Den. 24 [Szászerked K; LLt]. *1789:* 8. Kötés és 9 Kontz szürke Pappiross Rf 16 xr 54 [Mv; ConscrAp. 24]. *1794:* Vett 1 Koncz Görgényi papirasat Rf — //20 [Mv; DE 3]. *1799:* Vettünk egy kontz papirossat negyven pénzen [Torockó; TLev. 5]. *1807:* Vettem ... Déván ... 5. kontz Nagyobb Árkusu Papirossat Diárium és Szám adás készittesre [Dédács H; Ks 98]. *1878:* vetem Fél kontz papirosat 12 árkost [Etéd U; NkF].

◇ **Szn.** *1570:* Konch gerg [Kv; TJk III/2.49]. *1578:* Koncz lazlone [Eszt-Mk]. *1599:* konch pal [Kv; TJk VI/1.327]. *1602:* Konczj Máté [Szentmihály Cs; SzO V, 226]. *1614:* Koncz Istúan [Terdátfva U; BethU 143]. *1633:* Koncz Istua(n)ne [Mv; MvLt 290.130a/2]. *1659:* Koncz Andras [UszLt 26 fej.]. *1681/1685:* Koncz István [Nyárádszereda MT; SLt AF. 23]. *1688:* Koncz Istvan [Széplak KK, SLt AI. 64 Kerekes Marton (36) jb vall.] Concz Istuan [Erdőcsinád MT; SLt AK. 6]. *1730:* Koncz Borbála Aszony [Középfva SzD; SLt 28. J. 9]. *1739:* Providus Andreas Koncz Jobb(agis) [Szentlélek Hsz; HSzjP]. *1755:* Konc András üdösb [Kissolymos U; Márkos lev.]. *1785:* Joannes Kontz (jb) [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 28b]. *1837:* Kontz Károlina [Burjánosóbuda K; RAk 35]. *1847:* Kontz Istvánné. Kontz János [Böröd U; Borb. II László István székely ns kezével].

◇ **Hn.** *1737:* a Kontzföben [Magyarókereke K; KHn 92]. *1744:* Koncz vápájába [Szentdemeter U; EHA].

koncedál megenged; a permite; erlauben. *1667:* Magyarországba való kiküldését valamely becsületes embernek én ugyan jovallanám ... hogy még is többeknek concedáljuk, akármely emberséges embernek is, hanemha az egy elmulhatatlan szükség kénszerít, nem jovallom [TML IV, 48 Bethlen János Teleki Mihályhoz].

koncentrálódik összpontosul; a se concentra; sich konzentrieren/vereinigen. *1771.* a' Melt. Supr. Consistorium sokszor emanalt, és más hellyeken már jó Praxisba-is vett ordinatioji szerint, Kolosvárat-is ... minden

Pecuniarius, és Oeconomicus Proventusoknak Administratioja, Perceptioja, Erogatioja, egy Perceptor kezébe concentrálódjanak [Kv; SRF 228].

koncepció kb. gondolat; idee; Gedanke. *1664:* Kegyelmetek levelét nagy becsülettel vöttem, csudás conceptioit Kegyelmeteknek csudálom, mintha nem voltak volna az hazában az mi kegyelmes urunk körül ... ö nagyságának ... jovát kivánó szolgái [TML III, 305 Teleki Mihály a székelyhidi várkatonasághoz]. *1665:* ne is legyenek Kegyelmednek olyan csudás conceptioi, ezt s amazt nem mivelem, mert arra nem esküdtem [i.h. 370 ua. Boldvai Mártonhoz].

konceptus **1.** kb. elgondolás/képzelés; închipuire; Vorstellung | gondolat; idee; Gedanke. *1618:* Mindezekről és több preambulumokból, Kegyelmes uram, ilyen conceptusom vagyon | Hogy egynéhány szóval, Kegyelmes uram, Nagyságodnak az én itt valo conceptusim felől írnom kell, Nagyságod Kegyelmesen megbocsásson [BTN² 109, 124]. *1678:* Asszonyunknak irott Sárosi uramnak levelét láttam, alkalmasint tapogatja az dolgot, közelitette is azon conceptust az Keczer uramék követsége is [TML VIII, 273 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1704:* a császár jól ismeri mind az irását neki, mind conceptusát, mind őt magát, mert eleget forgott előtte [WIN I, 120]. *1773:* Sok eféle híreket támasztanak ma is magok[a] közöttt, nem akarván elébbeni conceptusokat semmiképpen változtatni [RettE 308. — [a]A hiszékeny, kósza híreken kapó köznép]. — L. még BÖn. 447; BTN² 109, 124, 133; TML VII, 11, 38, 51, 215.

2. fogalmazvány; concept; Konzept. *1678:* Az minapiban küldöttem vala én Kgldk egy conceptust portára való követség iránt [TML VIII, 53 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1710 k.:* (A generális) mindenekfelett énellenem detonált, hogy nem a törvényt oltalmazom, hanem az ő felsége ellenségeit. Osztán az ítelömester Simonfival iránk egy conceptust róla a gubernium akaratjából és az ... approbáltatván küldeték hozzá [BÖn. 977]. *1782/1792:* magam jelen voltam mikor az Instantia irattatott, en formaltam Conceptusban, a' többeknek opinióját [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 338]. — L. még CsH 383; TML III, 376, VI, 80, VIII, 441.

Szk: *~t megtesz* (véleményt) megfogalmaz/papírra vet. *1763:* ő Nga Vatsora előtt vagy utánna a Conceptust meg tette, reggel osztán kivel parizáltatta nem tudom [Koronka MT; Told. 33].

3. egyházi ünnepi szolgálatra kiküldött diák/teológus ajánlólevele; scrisoare de recomandare ce se dă elevilor/seminariştilor trimişi ca ajutor la diferite parohii în ajun de sărbătoare; Empfehlungsschreiben eines zu kirchlichem Festdienst entsandten Studenten/Theologen. *1870 k./1914:* Conceptus: azon nyomtatott s az illető intézet igazgatója által aláirt ajánlólevél (charta), melyet a legatusok vittek s visznek még ma is magukkal, a legatumot felajánlott jobb módu hivekhez, patronusokhoz és egyházakhoz | dárdásnak nevezték a ... legatust kisérő szolgatanulót ... a conceptus elhordása, a legatum beszedése alkalmával ő is kapott egy kis fióklegatumot (innen a sublegátus elnevezés ...) [MvÉrt. 7-8, 10-1].

koncernál **1.** vkit vmi (meg)illet; a i se cuveni; jm gebühren/zukommen. *1597:* attuk es engettwk ... minden tellies reszwnket ez meg newezeott harom faluban az my minket concernalna [Kv; SLt évr.]. *1598:* az relatoriat ... Mindzenthy Benedek wramnak, es az kiket annak az puzta haznak es eöreöksiginek dominiuma es proprietassa az eö fel(se)ge Donatioia zerent concernallia ... ki adgyak [Szu; Ks 14. XXIV. 4]. *1603:* Mikoron Opra Kolessa halala oraya volt volna ... elleottunk ... testamentomot teot es mindennemw eoregsigit (!) es hazat Boyer Istuannak vallotta eorekbe, myert hogi wer zerentis eotet s nem mast concernal [Fog.; Szád. Popa Kompsa (!) de Komana (40) vall.]. *1627:* Az mi keues Jouaczikai maradtanak[a] azokat az Gyermeki keözöt meg osztuan ... az mi a Bekesi Gáspár uram Gyermekit ... concernálta azokatis az Inventariumban Czinaltuk [Kv; RDL I. 135. — [a]Simandi Janosne, Durko Asszonnak]. *1703:* Kiraly Istvanne Szekely Anna Aszszony ada Zalogban ... Uj Bandon levö ... mindenemű jussat mellyek ab antiquo ... Szekely Annat Concernalljak [Mezőbánd MT; MbK 101]. *1718:* All-Csikon Sz. Martonon lévén eó Kglmék(ne)k adosságok ... flor. 38 ... ezen adossagnak fele Concernalta az Aszsz(o)nt eó kglmit [Szentmihály Cs; Borb. II]. *1756:* a' Jozság ... de jure egjedül ötöt illette s concernálta [Kökös Hsz; Kp I. 199 Sam. Sigmond (65) pp vall.]. *1763:* Az Törökbuza Földek(ne)k fel osztāsakor, mindenkor egy ègy nyil Concernalja, az Lippai rēszt [A.detrehem TA; Born. IX. 44]. — L. még BTN² 195; RSzF 226; UF II, 704, 706.

2. vkire/vmire tartozik/vonatkozik; a se referi la cineva/ceva; jn/etw. betreffen. *1599:* az mj az Equalis divisiot Concernalna Aggianak Eotuen forintot [Száva K; JHbK XXI/7]. *1667:* eo kgl(me)k ... az Nemes Orszagh Gyüleseb(en) erkezwen ott ... az mi az szegeny megh romlott haza(na)k meg maradasat reghi bekessege(ne)k helyre allatasat es egyeb közönseges jovait concernallya, tehetsegek szerint azo(n) forgolodgya(na)k eo kgl(me)k ..., hogy ollyant wegezhesse(ne)k, ne fegyvert hanem bekesseget vonvan ez hazara [WassLt követi ut.]. *1671:* a' Fejedelmektöl Ország eleiben ki-adando Propositiok ... mellyek az egész Országot concernalnák, az Fejedelmek Tanács Úr hiveinek edgyezö tetszésekböl, megedgyezett akarattyokbol légyenek és rendeltessenek [CC 25] | az praeceptorium elle(n) valo contentiok ne(m) ez also Colosvari forumot illetik, hane(m) az felső Vármegye székit concernallyák [Kv; TJk XI/1. 132]. *1677/1681:* Ezen Supplicatiora valo valasz, nem azt az örököt concernallya melyben most Jonasko lakik, hanem az kit el hagyott [VhU 472]. *1682:* ime megis le töt hüti után p(ro)ducal oly quietantiat, mely az egesz ratiot concernallia [Kv; RDL I. 161]. *1739:* Az Havasakrol a Turonak le szállitása is Concernalván ezen szegény Várost most asztis pénzül exigalljak rajtunk Cum Hf 8 [Hátszeg; Ks 83]. — L. még: BTN² 195; TML IV, 139, 469, VII, 198; WIN I, 141.

3. *nótát ~* hütlenségi pert igényel/követel; necesită intentarea unui proces de infidelitate; Treulosigkeitsprozeß beanspruchen/verlangen. *1677:* a' mely Causakban perpetuitas bonorum kerestetik, és Privilegium productioja-is kivántatik, immediatè Táblán; és a' mellyek Notát concernalnak, Generalis Diaetan prosequaltassanak [AC 178]. *1710:* a hamis pénzverés is nótát concernál, és az egész ország előtt director szokta az olyan causát prosequálni [CsH 345].

koncernálandó illetendő; care i se cuvine; betreffend. *1637:* Simon Mihaly ... ott Colosvarat ... kimult volna az vilaghbol ... szeretettel kernem ... hogy eötet Concernalando javait recuperalhassa [Kv; RDL I. 25].

koncernálhat 1. illethet; a i se putea cuveni; betreffen können. *1710:* Csontos Bálint Ur(am) hagyá fenn azt a just Hogj mind ezekb(en) az determinalt bonumokb(an) ... valami resz azokból eo kglmet concernálhatná szabados dispositiója lehessen azokból disponálni eő kglmének vagy az Arvá(na)k vagy Annyá(na)k ... az maga acquisitumabol tudni illik [Küküllővár KK; DobLev. I/67]. *1817:* minden oljan Vásárba botsattando öss Joknak a meljek minket Concernálhotnak meg Vételétől Solemniter el tiltunk mindeneket [Ne; i.h. V/1009. 1b].

2. vkire tartozhat; a-l putea privi; jn angehen/betreffen können. *1651:* Deva(n) lako Nemes Fileki Borbely Istva(n) ... senki nem ketelenitéséből magára vállalva(n) Borbely Istva(n) fiainak leányinak ha kik lennének vagy volnának, mind penigh egjeb rokonsaginak kiket ez alább megh irando dologh valami uton modon Concernalna vagj Concernalhatna, vallá hogi bizonyos szükségeitől ... kenszerittetet volt el adni ... egy Nemes szölejet [Déva; JHb 53].

koncernálható vkit (jog szerint) illető; care i se cuvine (legal); jn (rechtmäßig) betreffend. *1677:* A' hol szabad örökségek, Loföjé Darabanté találtatnék, kiknek fiu ágon defectusok volna, azokat leányi jussal Jobbágy örökséggé a' Tisztek semmiképpen ne engedgyék tenni ... de hogy az ollyan Lofö vagy Darabant, leányokat concernálhato örökségekből semmissé ne legyenek, az ollyan örökséget jo lelkiismeretü hites emberek böcsüllyék meg ... árrát a Leánynak vagy Aszszony embernek, közeleb való férfiu ember ... attyafia, tegye-le, s' légyen azé a joszag [AC 153].

koncernáló 1. vkit (jog szerint) illető; care i se cuvine (legal); jn (rechtmäßig) betreffend. *1669:* édes szüleimtül ... marat engem legitimus haerest concernalo Joszagotskam ... eötet concernalo Joszágocskája eddigh csak veszendöb(en) lett [Told. 1a]. *1691:* mely meg irt bonumokat akarván meg nevezet Hosszutelki Eva Asszony mint igazán magát es maradékat concernalo just maganak appropiálni ... folyamodván ... Sz. Pali Ferencz Uramhoz hogy eö kglme ... vinne veghez azt, hogy azon Gyulai Mihályné Csongrádi Anna ellen valo praetensioinak sopialására ... Fejer Vár megyei Tiszteket exmittallyanak [Vizakna AF; Törzs. Váradi Daniel kezével]. *1729:* Fábján István Uram Abosfalvi Daczo részből concernalo rész Portioját ... által adná [Gyf; Ks 83 Ecsedi József lev.]. *1736:* holta után ... maradjon az meg irt gyermek, az házáb(an) mint ötet Concernallo fundussan unokája lévén [Algyógy H; BK]. *1753:* obligállyuk arrais magunkat, hogy másoknál Zálogban lévö, és minket concernáló ... kaszáló és szántó földeket ki szerezzük, és ha el akarjuk adni, nem másnak, hanem ö Ng(na)k adgjuk [O.szilvás AF; DobLev. I/254. 2a]. *1759:* az engemet concernálo darab rész örökség Valora refundáltassék nékem [Piski H; Ks 92. 1. 99]. *1772:* (A) Sessiok után concernáló szánto és kaszáló földeket külön külön inquisitione mediante Conscribáltuk [Pocsfva KK; Ks 66. 44. 17c]. — L. még AC 41; MetTrCs 468.

2. vmit illető, vmire vonatkozó; referitor la ...; bezüglich. *1676:* Leveleket sem találtunk egyebeket, hanem holmi régi, Vitéz familiát concernáló leveleket [TML VII, 229 Sárosi János és Inczédi Sigmond Teleki Mihályhoz]. *1679:* azt is szükségesnek látjuk, mind az magyar atyafiakkal most diskurálván, s mind pedig az magunk személyét s ez hazát concernáló dolgokat is considerálván, magában ne neheztelne punctumokat concipiálni [TML VIII, 458 a fej. ua-hoz]. *1723:* Tiszt Quartas Pataki István vram ö Klme Quartasi hivatallyat concernalo Ratiojat be adván és az Exactorian diligenter ventilalvá(n) abban semmi difficultás ... nem találtatvan azért azon Ratio alol a T. Ecclesia ö klmet abszolvallya [Kv; SRE 149]. *1764:* a N. váradi Balog just illető Levelekhez tőbbet tud mint Jármi György Uram, mert a Balog just Concernalo Levelek nálla vadnak [Makfva MT; DLev. 5].

koncernens illetékes; competent; zuständig. *1807:* vádoltatott Fitori Péter feleségével együtt tolvajlották az actor csűrét, hogy az elorozott búzát megfizesse, a büntetés kiszolgáltatására a concernens tekintetes szolgabiró úrnak általadattassék, itéltetett [F.rákos U; RSzF 169]. *1820:* a' Tegnapi napon ... a' Concernens Sz. Biro Ur a Tkts Tisztség Rendelését véllünk közlette [M.zsombor K; Somb. II]. *1830:* a' hibás betsüt ejtett betsüsök ellen ... a' concernens Tisztviselők a Fenn irt Törvények világos rendszabása szerént minden késedelem nélkül reajók háromlandó terhes büntetés alatt procedalni köteleztetnek [Borb. II a gub. Kv-ról].

koncert hangverseny, concert; Konzert. *1830:* a' lovas és a' magyar komedia foly — Jonásnál minden héten Concert van engemis hivutt [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. *1853:* 3 Billet egy concertre 2 Tallér[a] [KCsl 3. — [a]Berlinben]. — L. még FogE 231, 245, 247; PLev. 200.

koncertáció vita; discuţie, dispută; Streit. *1753:* Az mi az N. Doboka Var(me)gyeit illeti ittis csak Girás és nem Törvenyes Szek lévén Kékesen[a], nemis folytak semmi Törvenyes dolgok, hanem Commissiok olvastatak, Quartelyos hazak epitessi iránt valo Concertatiok [Kecset SzD; TKl Váradi Zsigmond Teleki Ádámhoz. — [a]SzD]. *1760:* convocaltatván az Inctus Szavai Possessorokis ... mind az mi intercessionkra, mind pedig az atyafiságos igaz szeretetnek ... meg tartására nézve hoszszos egy más közötti véghez vitt beszelgetések, es Concertatiok után menének illy allando meg másalhatatlan ... örökös Compositiora[a] [Szava K; RLt 0.4. — [a]Köv. a részl.].

koncertál vetélkedik, viszálykodik; a se certa; streiten. *1736:* Néhai ... vitéz György ur(am) eö Nga idejéig, eö Nga sokaig concertalt az Falusiakkal [F.detrehem TA; Born. XI. 7].

koncessza engedély; permisiune; Erlaubnis. *1670:* Az két falunak kiváltására ím ö nagyságátúl concessát szerzettem Kegyelmednek [TML V, 23 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1702:* Teleki Ferencz Ur(am) házánál lévö Nap számos adajanak Concessaja f 2 [Kv; Szám. 40/IV. 2].

koncesszál elenged; a remite; (Zinsen) nachlassen. *1744:* Mind az terméketlen Esztendők, mind pedig Házamban meg feneklett ... betegség sok rend kivül valo költést causalvan ... alázatosan Instalok az T. Eccla(na)k ... bár tsak ez egyszeri obvenialo Jnterest fl. 6 concessalni méltoztassék [Kv; Pk 6].

koncesszum ? engedmény; concesie; Konzession, Vergünstigung. *1619:* categorice azt mondják, hogy semmit azon nem adnak, mert ők tudják, hogy az nem igaz, és az az conclusió nem terjed explicite Lippára s Jenőre, hanem csak akkori concessumra, Tokaj- és Szakmár(ra) az Tiszáig [BTN[2] 202–3].

konciliáció szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *eklézsiai* ~ eklézsia-követés; cerere de iertare adresată enoriaşilor; Kirchenbuße, kirchliche Abbitte. *1736:* in Anno 1719 ... Dési Nagj István kováts, Ődőg Adta s' Teremtettével káromkodott volt, 's akkor Corporalis poenával nem lualtatott volt; hanem Eklesiai Conciliatioval; most ismét újobban, in anno 1735 Comperiáltatott Jó Istenét, hasonló káromlásokkal megbántani ... tettzett azért ... most elsőb(en) Corporaliter poenáztassék, in publica Loco, a Piatzonn, mások példájára, Tiz Páltzakkal száz űtéssel [Dés; Jk 215–6].

konciliál 1. megbékéltet; a împăca; versöhnen. *1667:* az dolog félbehagyásával offendálnák az Istent, lelkünk ismereteit, az törököt, az németet sem concilialnók, az magyart is disgustalnók [TML IV, 48 Bethlen János Teleki Mihályhoz].

2. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *eklézsiának* eklézsiát követ; a cere iertare în public de la enoriaşi; Kirchenbuße tun. *1699:* Gönczi Mihalynak ... Isten ellen valo káromkodása es paraznalkodasa vilagossan es elegendőkeppe(n) nem constal ... tettzet azert a' Törvenynek intra quindenam ... 7 mo se magát purgalhattya s absolvalodik, ha hol ... magát ne(m) purgalhattya a' piaczon palczaztassek meg; es ... conciliallon Ecclesia(na)k [Dés; Jk 280a] ✱ *(az) eklézsiát ~(ja)* 'ua.; idem'. *1666:* Kőuárj Janos az expurgatiot negligálta, mind az által az Ecclesiat conciliálta [Cege SzD; WassLt Gazdagh Sándor ns vall.]. *1700:* tettzet a' Törvénynek a' Nemes Orszag A(nn)o 1697. esztendőbeli Articulussa szerint első vétkéért in loco publico a piaczon meg palczaztassek annakutanna conciliallyon Ecclesiat [Dés; Jk 315b]. *1733:* az ... A az fellyeb el mult időkben ... magát lopásb(a) elegyitette volt, mellyek közzül némellyikert prosequaltatva(n) convincalodot ... de az Articulus szerént nem concilialt egyszeris Ecclesiat [Torda; TJkT I. 3].

3. *respiriumot* ~ átv. vkinek lélegzetvételt enged/engedélyez; a-i da cuiva răgaz; zu Atem kommen lassen. *1738:* hozzam tapasztalt gratiaja szerent meltoztassek Excellad ezen rationabile impedimentumommal annyi ideig respiriumot concilialni [Kudu SzD; Ks 99 Pongrác György lev.].

konciliáltathatik kb. megbékéltethetik; a putea fi conciliat; versöhnt werden können. *1759:* igyekeztem, hogy efféle personalis Injuriák ... conciliáltathatnának, de minden igyekezetem gyűmöltstelen volt [Mv; Told. 42].

koncilium zsinat; sinod; Konzil, Synode. *1562:* Ezen 1530-k esztendőben concilium lőn Augustában az keresztyénség hite felöll, holott a keresztyén doctorok erős bizonyságot tőnek mind az egész concilium előtt az ő hiteknek vallásáról; de a római pápa annak semmit sem engede, hanem ugyan azon római hitben marada meg [ETA I, 13 BS].

A régiségben — a magyar protestantizmus nyelvhasználatában — az egyházkerületek-közi, sőt nemzetközi egyházi nagygyüléseket illették ezzel a latinból kölcsönzött szóval.

Szk: ~*ot tesz. 1564:* a papok conciliumot tőnek Enyedre a Kristus vacsorája felöll ... Ezen semmiképpen meg nem egyenesedhetének, mert a szász papok ennek nem engedének [i.h. 21].

koncinnál kb. egybeállít, kialakít; a alcătui/forma; zusammenstellen, ausformen. *1717:* az Inventariumok(na)k s Urbariumok(na)k Seriessőből kinek kinek léendő rata portiojat ellaboralni s Concinalni, és az oda fell valo joszágnak asztozását ... akartuk volna [Nagyrápolt H; JHb XLVII. 18].

koncinnált egybeállított/szerkesztett; alcătuit; zusammengestellt/gefügt. *1730:* Fűzéry Györgynek Kolosvárj Generalis Perceptor(na)k ... Concinnalt Ratioja [Kv; Szám. 56/XIX].

koncinnáltatik egybeállíttatik/szerkesztetik; a fi alcătuit; zusammengestellt werden. *1762:* Meg olvastatvan az Utrumok, melyeket in sui defensam peragaltatott Inquisitionak végben vitele végett concinaltatott az I. constal hogj magat exponallya mindenik Punctumban [Torda; TJkT V. 142].

konció szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *halotti* ~ gyászbeszéd, halotti beszéd; cuvîntare funebră; Trauer/Grabrede. *1687:* Concludaltuk közönséges megh edgyezésből, hogy a' halotti contiok után valo bucsuztatások ... a' Canon szerint abrogaltassa(na)k se Praedikator, se Mester meg ne merészellye cselekedni [SzJk 218].

koncionálhat kb. ítélkezhetik/ítéletet hozhat vki fölött; a putea judeca pe cineva; über jn urteilen können. *1783:* a Birak ... igy szokták ... akár melly nagy Malefactort (: az egy halált érdemlőken kivűl :) kezességen el botsátani, ugy hogy már két esztendők(ne)k el follyása alatt egy valoságos büntetést érdemlőtis nem Contionalhattam [Torda; TLev. 15/6 Nagy István szb kezével].

koncionátor egyházi szónoklattan-tanár; profesor de oratorie bisericească; Professor der kirchlichen Rhetorik, Redekunst. *1823–1830:* Vagyon itt a több institútumok mellett a seminarium theologicum, melynek praesese az akadémia concionatora, most Ammon. Ebben az institútumban ... 15 hazai deákok vagynak, kik vasárnaponként az akadémia templomában prédikálnak, s minden vasárnap a professzor auditóriumába bemenvén, ott ki-ki az elmondott prédikációról maga reflexióját megteszi [FogE 238].

koncipiál 1. (meg)fogalmaz; a concepe/compune/redacta; ab/verfassen. *1619:* Azmi ittvaló actánkat nézi,

Kegyelmes uram ... magam könnyebbségemért halogatnám ... de énnékem ebbe belé kell elegyednem, hogy újabb levelet kell fingálnom ... és ha magam is mit tudok, procedálnom kell, hogy ezek ... interim valamj contemptust Felséged ellen ne concipiáljanak [BTN² 337]. *1704:* az urak ... egy memorialét is adván bé, melyet is ugyan magam concipiáltam, beadák a Guberniumba [WIN I, 301]. *1742:* Mi azert ... egy kis Particulăcskăt Sub Sigillo et subscriptione concipiălvăn alázatoson ell küldöttük Ngod(na)k [Kovászna Hsz; ApLt 4 M. Sándor Deák Apor Péterhez]. *1776:* holmi Contractus formátis concipiáltak vőlt, aztis láttam [Szentdemeter U; GyL. St. Henter (37) vall.]. — L. még BÖn. 927; TML IV, 614, VII, 426, VIII, 52, 458; WIN I, 167, 175.

2. gondol, képzel; a crede; denken, sich vorstellen. *1672:* Kegyelmedet azért kérem, szemben levén ő nagyságával, ne neheztelje az igazságot declarálni; ne concipiáljon abból ő nagysága semmi difficultást magának [TML VI, 298 Baló László Teleki Mihályhoz]. *XVII. sz. m. f.:* Mivel az fejedelemasszony valami okbúl azt concipiálta volt, hogy az igért pénzt az magok részekért Bánfi uram meg nem akarná adni, én bementem azt tudni, az pénzt Bánfi uram hová küldje? [TML V, 424 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

◇ **Szk:** *haragot ~ vki ellen* haragra gerjed iránta, a se supăra pe cineva; gegen jn in Zorn geraten. *1758:* Tudom miért haragudt az öreg Kabos Ferenc reám, de ok nélkül. A dolgot ide nem írom, miért concipiált ellenem haragot [RettE 75].

koncipiálás (meg)fogalmazás; concepere, compunere, redactare; Abfassung. *1704:* a tegnapi discursus szerint a memorialának concipiálására választók[a] [WIN I, 138. — [a]Köv. a fels.].

koncipiálhat 1. *átv* felfoghat, megérthet; a putea percepe; auffassen/verstehen können. *1619:* Ezt én, Kegyelmes uram, tovább ingyen sem írom ... mert Nagyságod jobban tudván nálamnál az itt[a] való formát, concipiálhatja minden itt való formát [BTN² 268. — [a]A török Portán]. *1699:* egy levelet küldtem Kegyelmednek olvasásra, kiből is többet experiálhat Kegyelmed, mivel az én elmém igen tompa és nem concipiálhatja [TML IV, 611 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* minthogy a lélek a nincsen vagy semmi ... nem láttathatik, tapasztaltathatik: hajlandóbb a testi ember arra, hogy vagy nincsennek, vagy igen vékony testecskének ... higgye lenni, mivelhogy ... nem concipiálhatja [BÖn. 439]. — L. még WIN I, 196.

2. gondolhat, képzelhet; a putea concepe, a-şi putea imagina; sich denken/vorstellen können. *1670:* A bizony dolog, a készület a hadakozásra nagy, de merre fogjanak, míg a lengyel követet nem expediálják, keveset concipiálhatunk [TML V, 405 Rozsnyai Dávid Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. *1746:* Bortis küldek két kűs Altalagotskával ... nem erős, mellyet Mlgos ur gustussa szerint Concipiálhaték [Gagy U; Ks 83 Péterfli Sándor lev.]. *1765:* hogj a' Titt. Zejk Urak viz mentén számtó fölgjök ezen kis darabotskát keresztűl vágja soha sem hallottam, nem is concipiálhatom hogy az több Possessor ... ezen túl lévő fölgyők végekkel ezen barázdá-b(an) meg állanak [Kéménd H; JHb XXXIII/18].

koncipiált kiagyalt/eszelt; inventat, născocit; ausgeklügelt. *1673:* Az Istenért, Uram, refutálja a dolgok szép és istenes folytatásával Kegyelmetek az emberektől concipiált hitván opiniokat [TML VI, 429 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

koncipiáltat (meg)fogalmaztat/szerkesztet; a pune pe cineva să redacteze ceva; verfassen lassen. *1738:* Instructiot, vagj inkább Utrumokat ... Concipiáltasson[a] ... ő kglmekkel [Dés; Jk 499 b. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1775:* ezen Instructiot concipiáltattam volt Váro Urammal [Kisináros kK; JHb XIX/19 Árkosi Ferenc sógorához]. *1783:* Méltoztassék Excellentiád ezen nehéz Causat jol megh fontalni s egy szép Levelet méltoztassék Excellentiád concipiáltatni [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz].

koncipista fogalmazó; persoană care face conceptul unei scrisori; Konzipist, Konzipient. *1710 k.:* rút levelet ír ... tudtuk mü concipisták, hogy ugyan párt küldenek néki benne [BÖn. 917–8].

Szk: *guberniális ~* főkormányszéki/guberniumi fogalmazó. *1807:* Gubernialis Concipista Imreh Domokos Ur [Kv; Somb. II.]. *1830:* Gubernalis Concipista Tekintetes Palfi Ignatz Ur [Gyalu K; RAk 107] ∗ *udvari ~. 1823–1830:* Zejk János ... udvari koncipista lett volt [FogE 209].

koncitál 1. felbolydít/kavar/zaklat; a răscoli; aufrühren/wühlen. *1672:* az Feleki Trifon Simon az harangot az falu hire nelkül vonta megh, mellyel az egesz falut concitalta [Kv; TJk XI/1. 181].

2. *haragra ~* haragra gerjeszt/lobbant; a înfuria; zum Zorn reizen, erzürnen. *1761:* hogy kel ... revindicalni mind(en) dologra a Törvény utat prescribal ... de ámbár ... haragra concitalta is, azon illatiokat ezen Törvény szerántis nem lehet vala veréssel revindicalni [Torda; TJkT V. 69].

koncitáló szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *tumultust ~* nyugtalanságot/zavargást keltő/okozó; care produce/provoacă neliniște/agitație; Unruhe/Verwirrung erzeugend. *1747:* az Inctusok mint affége tumultust ok nélkül concitalo vakmerő Potentiáriuskodó személlyek ... convincaltassanak [Torda; TJkT III. 166].

koncivis 1. városi polgár; cetățean al orașului, concetățean; Stadtbürger. *1668:* Szebemb(en) lako Gomb kötő János Szebeni Concivis [DobLev. I/22].

2. Jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; attributiv gebraucht: városi polgár; concetățean; stadtbürgerlich; Stadtbürger-. *1718:* Edgyűtt leue(n) a' Btes Ceh hozodik elő hogy ... hozott volt ide varosunk Concivis Atyankfia Szilagyi Mihaly Ur(am) valami Asztalos munkakat [Kv; ACJk 107].

koncsos "?" *1638:* az Thoroczkaj Sigmond Ura(m) reszeről való ki hordot koból, egy darab konczios (!) volt egy Süvegni, el veve és az Thoroczkaj Lazlo Uram reszere rakot kő köziben vete [Torockó; Thor. XVI/1 G. Moricz (15) szolga vall.].

konda '?' **Szn.** *1602:* Konda Demeter (szabados) [Zágon Hsz; SzO V, 193]. *1614:* Konda Miklos ppix. Konda Janos ppix [uo.; BethU 402–3].
Hn. *1781:* A konda martya alatt [Szárazpatak Hsz; EHA].

kondamnál l. kondemnál

kondás disznópásztor, kanász; porcar; Schweinehirt. *1751:* a Nagyfalvi Jószágban lévő Kondás [Karácsonyfva AF; Told. 25]. *1770:* Ütő Dávid ... kondásból lett tömösvári katonák között kapitány [RettE 245]. *1775:* Valami idegeny Kondások [Haragosalja SzD; TSb 20 Florián Péter (50) ns vall.]. *1783:* azt kérdezték ... tudom é, a' Szentmarjai György Ur Kondássát ki verte meg [Perecsen Sz; IB. St. Gergely (47) jb vall.]. *1796:* én mint hogy Kondás Vagyok a Sertésekkel voltam [Gyula K; RLt Bonka Irimie (24) kondás vall.] | itten Béreseket nem tartanak, hanem tsak ... Bátsot, Majorost, Tehény pásztort, Kondást, Darabontot [Szentgothárd SzD; WassLt]. *1829:* Az ártanokal ide jött kondás haza kéredzet [Hadad Sz; TSb 5]. *1840:* A Csiplőknek adtam 3 fél fertályt fizetetlen ... A kondás vitt 1 vedret fizetetlen [M.köblös SzD; RLt].

kondásbalta kb. kanászfokos; baltag de porcar; Schweinehirt-Fokosch. *1815:* egy kandás balta [DLt 862 nyomt. kl].

kondásbojtár kanászbojtár; porcăraş; Schweinehirtenjunge. *1806:* Kondás Bojtárnak fél Esztendöre Mfor 12 Dr 24 [Berz. 8. 72].

kondáskodás disznópásztorkodás, kanászkodás; păzirea porcilor; Dienst des Schweinehirten. *1822:* Marosán Tyirilla nagyon szokott kondáskodássával ditsekedni [DLt 537 nyomt. kl].

kondásszűr kanászszűr; suman de porcar; Tuchmantel des Schweinehirten. *1804:* (A szökevény) Kondás Szürbe, égy Ingbe, Lábravalóba, Botskorba szokott volt járni [DLt nyomt. kl].

kondált kb. kiadott; editat, publicat; herausgegeben. *1774:* az jobbágyok és zsellérek szolgálatja iránt a most condált urbáriumot vegyük bé [RettE 334].

kondekorál **1.** megtisztel; a cinsti; beehren. *1697:* nemzetes Jo Mihály uram az erötelenségh miat annyira levén hogy házábul ki jüni veszedelmesnek tartya ... es hogy ö Kglme azon Remek Collatioban jelen nem lenne, azzalis a böcsülletes Czehet nem condecoralna szomoruságára lenne [Kv; ÖCJk]. *1714:* az B. Cehetis tartozzék ezen fellyüll egy Tisztességes Collatioval condecoralni mint mikor remeket szokott tsinálni [Kv; ACJk 80].
2. *átv* felruház; a învesti; ausstatten, versehen. *1666/1761:* szegény Hazánk már annyira jutott, hogy Colosvár már veg Bástyája, melly nyomorúlt sorsunkra nézve kénszerittettünk eö kgeket nemessi szabadsággal Condecoralni, hogy igy eö kgekis mind annak az vég helynek, s mind ez nyomorodott Hazának szolgálattyokra alkalmatosb(an) megfelelhessenek [Kv; KvLt I/188 ogy-i végzés].

kondekorált kb. ékes, pompázó; împodobit, pompos; geschmückt, verziert. *1744:* azt irhattyuk Nsgd(na)k, hogy ollyan Bál nevezeti alatt follyo solennis pompak mennek végb(en) ejjeli solennis illuminatioval condecoralt szankazasokkal edgyütt, az melly(ne)k az ollyan színű Legenyek mint mű vagyunk, még eddig hirit sem hallottuk [ApLt 4 Árkosi Benkő Ráphaël és Imreh József Apor Péterhez Nsz-ból].

kondekoráltatik felékesíttetik; a fi împodobit; geschmückt/verziert werden. *1657:* tractusra menvén az dolog, megbékéllett Bethlen Gábor császárral, de az királyi titulusnak cédálni, az koronát restituálni kellett ...; annak felette az felséges név és princeps imperii titulusokkal condecoráltatott [KemÖn. 35].

kondemnál **1.** elítél; a condamna; verurteilen. *1704:* (Szász Jánost) a szászok a magok statutumok szerint is condamnálták és megölték volna | Apor és Acton uramék a generált úgy disponálták ..., hogy Bethlen Miklósnak mondjanak sentenciát és condemnálják [WIN I, 118, 140]. *1710:* Mikor már a magyar nagy urak[a] kézben volnának, Bécsben a császár delegatum judiciumot instituála, kinek praesese vala egy Rottal János gróf német úr azok eleibe citáltatának a rab urak és sokszori exámen után condemnálák nyavalyásokat [CsH 82. — [a]Zrínyi Péter és társai 1671-ben]. *1820:* még Algíriában is a' Bünöst addig nem condemnallyák, mig maga mentségét meg nem tészi [Vályebrád H; Ks 111 Vegyes ir.]. — L. még: CsH 82; WIN I, 165, 181.
2. vmire ítél; a condamna la ceva; zu etw. verurteilen. *1809:* Hogy ... négy Lovakot ... el loptunk, azért ... az Nemes Fiu Bardotz Széki Tekintetes Törvényes Szék minket a Szamos Ujvári Várban ... Szorosabb fogházban kenyéren és Vizen tiz esztendökig lejendö rabságra, esztendönként mind a Négy Angárián 25–25 kemény Páltza ütéseknek el Szenvedésekre condemnált [UszLt ComGub. 1668–9].
Szk: *halálra* ~. *1660:* Mivel penigh hét embernek vadlasara szoktak valakit halalra condemnalni lattatik ugyan hogy vagion suspicio hozzaia. Azert heted magával tisztesseghbeli emberekkel expurgallia magat hogy nem cselekette [Kv; TJk X/3. 251].

kondemnálhat **1.** elítélhet; a putea condamna; verurteilen können. *1710:* A fejedelem penig Carafa intimátiójából commissáriusokot küldvén Brassóban, akik indítói valának a dolognak[a], megfogdosák, törvényt látának rájok s fejeket szedék ... noha azért halált nem érdemelnek vala, mert hütösök nem voltanak azelött a német császárhoz ... ki condemnálhatta volna azért [CsH 210–1. — [a]A császári katonasággal szemben 1688-ban a brassói Fellegvár védésében megnyilvánuló szász ellenállásnak].
2. *halálra* ~ halálra ítélhet; a putea condamna la moarte; zum Tode verurteilen können. *1704:* noha egészben vétek nélkül valónak sem mondhatják a Bethlen Miklós dolgát, de érette halálra sem condemnálhatják [WIN I, 124].

kondemnált elítélt; condamnat; verurteilt. *1809:* A' Tár szekerekhez assentálás végett bé küldött 2 Recruta bé nem vétethetik azon okbol, hogy condemnált áres-

tansok [UszLt ComGub. 1706. — Sv-i átirat; németből való fordítás].

kondemnáltat elítéltet; a dispune să fie condamnat; verurteilen lassen. *1613:* az Captiuus ... fatealya ő maga in facie A Senatus, hogy arrol vagyon gratiaja a miről Jöuendöben condemnaltatnj akarnok [Kv; PLPr 95].

kondemnáltatás elítéltetés; condamnare; Verurteilung. *1784:* Felettébb valo lelkünk fajdalmával hallottunk 's hallyuk füleinkelis naponként egész Városunknak ... a' Mágnasok elött tett, 's mostanis continuálando vádaltatását 's conseqventer ... akaszto fára és nyársra valo condemnáltatását [Torockó; TLev. 4/12].

kondemnáltathat elítéltethet; a putea dispune să fie condamnat; verurteilen lassen können. *1765:* a D(omi)nus Terrestrisnek Tisztyeiis kezek alat lévö embereket Törvénnyel prosequalhatnak és condemnaltathatnakis hivatallyokra nézve [Torda; TJkT V. 280].

kondemnáltathatik elítéltethetik; a putea fi condamnat; verurteilt werden können. *1736:* homályos lévénn az hogj nös; vagy nötelen paráznát keres az A. homályos az is, ha Condemnáltathatott-é; vagy nem | az Inctánakis az ő Ferje, Felesége vétkéért nem Condemnáltathatik, nec in persona, nec in Bonis [Dés; DLt 217–8].

kondemnáltatik 1. elítéltetik; a fi condamnat; verurteilt werden. *1704:* Ezt a levelet tévén fel szegény rab úr[a] ... Melyből azt concludalta, hogy minthogy az urak is övéle együtt projectizáltak, őfelségének is ő csak valamivel írt többet, azért ha az urak nem, ő is ne condamnáltassék [WIN I, 172–3. — [a]A császár elleni szövetkezés vádjával Nsz-ben raboskodó Bethlen Miklós]. *1710:* Ő magában sokat tanácskozván, nem tudá magát determinálni ... ha fegyvert fog az ország ellen ... valóban rebellisnek pronunciáltatik és condemnáltatik[a] [CsH 118–9. — [a]Az 1674. évi feljegyzés az ez év végén elítélt és kivégzett Bánffy Dénesre von.]. *1762:* criminaliter ... az A nem condemnaltatott [Torda; TJkT V. 86]. *1804:* az All-peres Rabok a' Levata szerint condemnáltassanak [Déva, Ks 115 Vegyes ir.].

2. vmire ítéltetik; a fi condamnat la ceva; zu etw. verurteilt werden. *1762:* Felette nagy intestinum bellum flagrál Muszkaországban ... a cár dethronizáltatván ad perpetuos carceres condemnáltatott [RettE 143]. *1813:* Midön özvegy Timár Ujvári Sámuelné némellyek által azzal vádoltatott volna, hogy némellyeknek Talpjait el adogatna ... mire Condemnáltatott volt? [Dés; DLt 56. 4 vk].

kondemnáltatott kárhoztatott; condamnat; verurteilt/dammt. *1653:* Ezek ... a három tudákos emberek, egyakarattal fel kezdék állatni azt az anyaszentegyháztól régen condemnáltatott tévelygést[a], ugymint sabeliana, fotiniana és ariana haeresist [ETA I, 27 NSz. — [a]Ez a feljegyzés az 1540-es években kezdödö egyházpolitikai küzdelmekre vonatkozik. — L. még erre a *fotinianizmus* al. a jegyzetet].

kondemnérozott elítélt; condamnat; verurteilt. *1820:* el szökött condemnérozott Rab Aszszony [Kv; DLt].

kondér (nagy)üst; căldare; Kessel. *1600:* Veottem az ház szwksegére egy eoregh kondert [Kv; Szám. 9/XII. 65 Igyártó Simon isp. m. kezével]. *1667:* Polyik uramnak ma hozák levelét nekem is. Hal, tál, tányér, kondérok felől ír, de nekünk kondérink nincsenek [TML IV, 95 Vér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. *1684:* Vadnak Kezem alatt az Tábori, Konyhabeli Szerszámok, Kondérok; Serpenjok[a] [UtI. — [a]Folyt a fels.].

Szk: *főző ~. 1672:* Az főző kondérok hány icéseknek kellene lenni, Kegyelmednek megirtam vala [TML VI, 53 Teleki Mihály Kapi Gáborhoz].

kondeszcendál 1. megszűnik, *ek* leszáll/tétetik (a per v. peres eljárási cselekmény); a înceta (procesul sau un act procedual); (Prozeß od. Prozeßverfahren) einstellen. *1588:* Ahol Azt mongia Az In causam Attractus, hogy en legittima Tutrixnak nem Iratthattam wolna magamat, mert Bathory Chaspar Az en fiam legittime aetatis wolna ... Ez ellen azt mondom, hogy Semmikeppen nem Condescendal, mertt Az en fiam Akkor Jllegitime Aetatis volt [Somlyó Sz; WLt]. *1592:* Miel hogj Nem newezte megh az Actor melj eztendeobe(n) teotte az tilalmat ... Ergo Condescendal [UszT 10/79].

Szk: *~ az akciója vkinek* megszűnik/*ek* leszáll a pere vkinek. *1614/1616:* Az mi Gaspar Deak es Thar Andras dolgokat illeti ... azt mondom si Juris, hogy in hac parte condescendal Actioiok [Kv; RDL I. 100] ✱ *~ a kauza/kauzája vkinek* 'ua.'. *1646:* mostan ezt Urgealljak az giermeki ... hogy ... condescendallion ez causa [Kv; TJk VIII/4. 125]. *1681:* Mivel hogy az A eo kglme az Varos Constitutioja szerent maga pecsetit az Citatornak nem atta ... azert kivannyak hogy ezen Causa Condescendallyon [Dés; DLt 50]. *1746:* Azért minthogy az A. ő kglme elvétette à rendes Törvényes útat, meg kivánom, hogy causaja condescendallyon [Torda; TJkT III. 79] ✱ *~ a per* 'ua.'. *1835:* Az ugy nevezett kis Andaházi Pusztabeli Juss, mely meg most ... pereltetik, noha ezen per most condescendalt, de ha meg nyerödik, annak is két harmad részéből minket illető Jusst ... minden pör nélkül elereszteni kötelesek lésznek [Borb. II] ✱ *~ a processzusa vkinek* 'ua.'. *1746:* meg kivánom hogy az A. ő kglme processussa condescendállyon [Torda; TJkT III. 98] ✱ *~ a propozíciója vkinek* leszáll/mellőztetik vkinek az előterjesztése/indítványa. *1628 u.:* Kivanom aszert hogi az Actrixnak ebbeli Propositioia Condescendallion [SzJk 32].

2. évényességét/hatályát veszti vmi; a pierde valabilitatea; Gültigkeit verlieren/erlöschen. *1700:* Szabo Peter residentias nemes Ember lévén az A. certificaltathatta magat: per hoc a' Certificatoria Relatoria nem condescendál [Dés; DLt 307b].

3. beleegyezik vmibe, rááll vmire; a fi de acord; mit etw. einverstanden sein. *1704:* a levelekben is irják, hogy a magyarokkal való békességet Kecskemétnél tractálják ... és hogy őfelsége egynéhány punctumokra már kegyelmesen is condescendált [WIN I, 183]. *1708:* Néeb Marto(n) Ur(am) keri az Bts Cehet engedelmességre, es igj sok kereoire az B. Chae (!) condescendala arra Hogj keszüllyön Tisztessegese(n) egj Eoreg Mester Asztal formaja szerent Collatiora, az mellyb(en) administralljon 6 Vider bort [Kv; ACJk 67]. *1714:* Sok disceptiok s altercatiok s adhortátiok után condescendálának arra, hogy bötsületes Arbiterek eleiben, készek lésznek magok dol-

gokat adni és azok által finaliter azokat decidaltatni [JHb XLV a gub. Nsz-ből]. *1731:* eö kglmek sem ezen dologb(an) sem egjebekb(en) a Ne(m)es Varosnak deputatussi annális inkább Plenipotentiariusai nem voltanak azért Constitutionk, és eddig valo praxisunk ellen ezen materiaban[a] Ne(m)es Varosunk hire nelkült akarmire Condescendaltanak az ellen solemniter Contradicalunk [Dés; DLt 409b. — [a]A számadásvizsgálatban]. *1782:* Excellentiád arra méltoztatott condescendálni; hogy ha 10 Aranyat ... deponal kár tételiert, Excellentiad ... viszsza tészi az Joszágh Administratiojára [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz].

Szk: ~ *az atyafiságos pacifikációra* rááll az atyafiságos békességre. *1711:* lévén ennek előtte az Fiak, és leányok között perlekedés; ő kglmek mi előttünk Atyafiuságos pacificatiora co(n)descendálának [Altorja Hsz; Borb. I] ✱ ~ *a békességre* rááll a békességre. *1755:* a céh is atyai indulatjából az emlitett ifijak kérésekre ... condescendála a békességre [DFaz. 17]. *1758:* mind az két fél Istenesen meg gondolkodván ... békességre condescendalának [Asz; Borb. I].

kondeszcendálhat intézkedhet, tehet; a putea face/dispune; anordnen/tun können. *1646:* (Az alperes) azt mondgia hogi nem citaltathatta(m) volna mint hogi ennek eleotte ebbe(n) az causaban forghot az I. nemis condescendalhattam volna [Kv; TJk VIII/4. 167]. *1733:* a Nemes Universitas effele idő kivűl valo dolgok iránt valo parancsolatra s intimatiokra nem Condescendálhat [Dés; DLt 435]. *1740:* erre nem condescendálhatván a Nemes var(me)gye a Felséges udvartol kell várnunk ezirán determinatiot [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

kondeszcendáltat I. letétet/*ek* leszállittat/megszüntet (pert v. perbeli cselekményt); a face să înceteze (procesul sau un act procedural); (Prozeß od. Prozeßverfahren) einstellen lassen. *1645:* azzal excipial az Ax az testisek ellen hogj esztendejek ninczien specificalua Azert condescendaltatnj kevannja ... hogy perfecta aetasban voltak[a] [Kv; TJk VIII/4.30. — [a]A perben szereplő személyek]. *1677:* ha ki pedig vagy deponalni akarná régi fen lehetö processusát, vagy magára condescendaltatni, affélékben az elötti mód observaltassék [AC 186].

Szk: *a kauzát/pert ~ja* a pert megszüntetteti/*ek* leszállittatja. *1735:* A mostani Certificatiojaban tsak én ream condescendaltat ollyan dolgot a mellyet nem tsak én hanem mással birok ... és igy kettőnkre kellet volna condescendaltatni a pert, mert igy szomszedgya hibazik a joszág(na)k [Torda; TJkT I. 72]. *1740:* az Ak ő kglmek, mostani Czéh-Mesterek, Nms Szatthmári Varró Mihály Úr ő kglme, ezen ellenűnk moveált Causat nem Condescendáltatta [Dés; DLt 331a] ✱ *propozicióját ~ja* mellőztetteti/*ek* leszállittatja előterjesztését/inditványát. *1629:* más teoruenj nem lehetne, hane(m) condescendaltatnj kewannya az A. p(ro)positiojat [Kv; TJk VII/3. 177].

2. *a dost ~ja* a hitbért/özvegyi jutalmat elengedteti/*ek* leszállittatja; a dispune să fie remis; Morgengabe/Witwenlohn erlassen/mäßigen lassen. *1688:* Csutak Istvanne Aszonjom holmi okokra nezve à dost condescendaltata, hogi nem keuan az eös ioszagbol dost [Ksz; BCs].

3. érvénytelenittet, hatálytalanittat; a dispune să fie anulat; außer Kraft setzen lassen. *1614:* Daroczj Janosnenak Karolyi Catha Aszszonnak azokert az vetkes cselekedetiert, hogy ... hütös Uran küül egyebekkel adúlteriomot committalt volt, Gr(ati)a és kegyelmi Levelünket adták volt ... Mely Gr(ati)a Levelünket Ty törüenyetek szerent, neminemü ratiokkal erötlenne töttetek es condescendaltattatok [PLPr 1612–15.125 fej.]. *1700:* I. protestat(ur) ... hogj ... ha valami uton modon Praedecessori Citatoria Relatoriajat ne(m) deponalta, vagy egy vagy más uton, avagy ne(m) condescendaltatta meg kivanom ... amovealtassek es perimaltassek eze(n) causa [Dés; DLt 314a].

4. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *a kauzát ~ja* a pert áthárittatja/ruháztatja; a transfera un proces; Prozeß auf jn abwälzen/übertragen lassen. *1625:* Az elseö Causat deponaltak az Ak Ez Causat condescendaltattiak, ez mostani birora Bartha Istuanra Malomfaluira, es az Lengielfalui birora Teöreök Janosra az elebbi birokrol [UszT 137b]. *1633:* ezen Dobokauarmegienek töruenies szekere legitime condescendaltatta(m) uala mostani Causamat az vitezlö Almadi Andras uramrol [Szava K; Törzs] ✱ *a kauza deffenzióját ~ja* a per védelmét áthárittatja/ruháztatja; a transfera apărarea procesului; die Verteidigung des Prozesses auf jn abwälzen/übertragen lassen. *1758:* az emlitett Caüsának továbra lehető defensioját mi altalunk egyszersmind Kegyelmetekre is Condescendaltatya az Exponens eö Kglme [Hsz; Kp I].

kondeszcendáltatik szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *az osztály vkire ~* az osztály/osztozkodási eljárás vkire szállittatik; a fi transmis cuiva procedura împărtirii mostenirii; Teilung auf jn übertragen werden. *1829:* Ezen osztály Méltoságos Groff Vas Miklós Ur halálával édes Fia ... Groff Vass Imre Urra, Condescendáltatik [Cege SzD; WassLt] ✱ *a processzusa vkinek ~* vkinek a pere megszüntetödik/*ek* leszállittatik; a fi stins procesul cuiva; js Prozeß eingestellt werden. *1768:* a' közölöbb mult perioduson judicialit(e)r condescendaltatott az Exp(o)n(en)s Processussa [Msz; BetLt 6].

kondeszcendens I. *mn* beszállásolt; încartiruit; (ein)quartiert. *1737:* Kelletett ... az Militia számara Zabot vasároltatni ... mellyetis el menö szándékára nézve a militia nem acceptalván, hogy a Város lovaira is az Condescendens Militia számára: erogaltassék determinaltatott [Torda; TJkT I. 144].

II. *fn* beszállásolt katona; militar încartiruit; (ein)quartierter Soldat. *1738:* Ha ... Mltgs Generalis Urunk ö Excellentiája Várasunkb(an) marad, bizonnyal tudjuk, hogj minden terehviseléstöl immunisok nem lészünk, kiváltképpen a feles Condescendensektöl [Dés DLt 506a].

kondeszcenzió 1. félbeszakitás, megszüntetés, *ek* leszállitás; încetare, stingere, întrerupere; Einstellung, Unterbrechung. *1616:* ez Incta ez Condescensionak pariaiat keüanvan, hogy addig az Appelatio latas el haladgyon [Kv; RDL I. 100]. *1671:* Voltak a' Székely Atyánkfiainak-is illyen difficultasok az Approbata Constitutioban tellyességgel a' Condescensiorol való exceptiokkal hogy ne élhessenek Articulus iratott volt [CC 59]. *1677* végeztetet, hogy a' mely Patronusoknak elfélékböl, vagy

ehez hasonlo dolgokbol emergalt bántodások vagyon, ez illyen Falu vagy Város lakosit, nem per modum citationis, hogy abbol contentiok, condescensiok, és egyéb processusok következhetnének, ammoncaltassák, hanem csak hogy a' jövendö Ország gyülésére compareálni tartozzanak [AC 220]. *1803:* Tessék ... Nagyságodnak azon Causát ezen Törvényes Condescenzio mellett magára summálni ... mert az Exponens ur azt ott továbbrais fojtatni el nem mulatya [Hsz; BLev.].

2. beszállásolás; încartiruire; Einquartierung. *1717:* à sok Militaris nyári Statiok és condescensiok miatt naturálékbéli sok consumptiot alázatosson repraesentálván eö Felségenek, kglmes reflexioját és ã Haza téli Quantum béli Consolatiojat remellyük [KvLt I/220 a gub. Kv-ról]. *1721:* az Utban valo hellyek a' sok Militaris, és másféle Condescensiok miá elpusztulván, hellyeket annyéra el hatták hogj az Ország uttyáb(an) lévö hellyek, már telylyességgel lakosok nélkül hagjattak [Ks 18. XCIII a gub. Kv-ról]. *1740:* Háttzeg Varossa Lakossi ... jelentik hogy mind condescensiok, ugy más sok szinü Servitiumok és Tereh viselésekkel volnának aggravaltatva [Ks 83 a gub. Nsz-ből]. *1741:* az a része ennek a vármegyé-(ne)k a mult nyáran és condescenziok alkalmatossãgával leg többet patiált [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.].

3. leszármazás; descendenţă; Abstammung. *1796:* azon praetendalt Privilegiumból, sem ã Vásár Vámhoz valo Jussokot, sem az Austriacusoktol valo condescensiojokat, mint parasztok meg mutatni nem tudják[a] [Mv; TLev. 5/16 Transm. 51. — [a]A torockóiak].

kondíció 1. feltétel; condiţie; Bedingung. *1584:* Margit Molnar Gergelne vallia, Amikor megh Arult volt Bokor Caspar Kos Istwannal ily Conditio volt benne, hogy ez Istwan a' Hazba bator bele keólteozzek, de Bokor Caspart benne haggya Bodog Azony Napigh az coregbik zobaban [Kv TJk IV/1. 319]. *1624:* illien Conditiok obserualtassanak, az zalogianak depositioiaban, es fel veteleben mely specifice meg uagion irua [Kvh; Borb. I]. *1629:* Toroczkay Zabo Jstuanys mind maga reszit, mind az Hug reszit, Annia Battia reszeyt keöte my eleöttünk es ada Bizonios summaig Asztalos Balintnak, bizonios Conditiokal megh corrobaraltük (!) [Kv; RDL I. 145]. *1677:* Aranyászás, maga határán s' Vizeiben, bizonyos conditiokkal, kinek kinek szabados [AC 251]. *1701:* Mely dolog mü elöttünk igy menven veghb(en) és mind két fél kezek be adásával kötelezvén magokat az fellyebb megh irt dolgokra, alkalomra, és Conditiok(na)k szentül és igazán való megh állására sub poenã Decretalis Calumniae [Nagylak AF; DobLev. 1/55]. *1748:* Szalai András Uram ... kéz beadássalis magát az meg irt Conditioknak szentül valo meg állására mi elöttünk obligálá [Mezömadaras MT; IB]. *1757:* Mü ezen Conditiojokot rátihábéálván ... ha valamiképpen ... egyik a Másik-(na)k romlására ügyekezném tartozzanak mind fejenként külön külön ... (a) meg állo Félnek Flt 12 ~ azaz Tizenkét Forintokot denumerálni [Torockó; Bosla]. *1837:* ezen Contractusban meg irt Conditiokra magakatt elöttünk kötölözik [Asz; Borb. I Fogarasi Huszti István nemes szem. Sinfva hites not. kezével].

Szk: *a ~nak szatisfaciál. 1782:* mivel Bakó Sámuel ur(am) nem satisfaciált a conditiónak, nem tartotta az annyát, per hoc a testamentum annihiláltatik [Árkos Hsz; RSzF 233] ✱ *~ra lép. 1762:* Minek utánna némely N. Enyedi Lakosok Toroczkó Várossának Határán ezüst Bányát kivántonak dolgozni ... B. Thoroczkai István Familiánk képében ... lépett illyen alkalomra és conditiokra[a] [Torockósztgyörgy; TLev. 8/7. — [a]Köv. az egyezség részl.] ✱ *~ra obligálja magát. 1737:* Orás János Atyánkfia ... ha pedig ö kglme insufficiens lenne, azonn munkának végb(en) vételére, tehát amennyi kárt órankb(an) ahoz értö Mester emberrel deprehendáltatunk, annyit ö kglmenn exigálhassunk 's exigáltathassunk és maga személlychez is hozzá nyúlhassunk; melly Conditiokra ö kglme magát kéz beadással obligálá [Dés; Jk 469–70] ✱ *~ra rámegy. 1710:* A rab urak ... a szükségtöl s szabadulásoknak szerelmitöl kénszerítetvén, készek lőnek több minden condítiókra rámenni [CsH 131] ✱ *~ra szorít. 1699:* én idegennye vagiok Donath Mihaljnak de Soha lelkem rá nem vitt volna, hogi oly conditiokra szoritsam [Tövis AF; BálLt I] ✱ *t ad vki elébe. 1629:* Zekely Gyeorgyeot az Atyafiak tulaidonkeppen hattak oreokeoseon az hazban, chyak illyen c(on)ditiot adua(n) elejben, hogy ha az haz el ado lenne, tehat eok azon az penzen magokhoz valthassak [Kv; TJk VII/3. 24] ✱ *~t beteljesít. 1681:* Keri Balas atyankfia, erös kötelesseggel keze be adasaval, magat kezesnek alitvan, ighire es köte mi elöttünk magat arra hogy ez fellyeb be irt conditiokat be nem tellyesitenek ... ott az hol ... eo kglme akaria meg fogathassa [IB. Thuroczi András fogott közbiró Désfalván[a] lakó kezével. — [a]KK] *~t effektuál. 1730:* kglmetek azon conditiokat Semmibenis nem effectualta, meg nem tartotta [Ks 25. IV. 22. M Kornis Zsigmond lev.] ✱ *~t feltesz. 1671:* Amaz tökélletlen Gyeröfi ide vetette vala magát s bizony újonnan megigírtem vala neki, az pénzt le teszem, csak egy conditiot töttem fel, kire mindjárt reá ment [TML V. 646 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *~t megbánt. 1592:* Az Erdely harom Nemzetnek bekeseg lewele ... Meliben megh iratik, michoda Conditiowal zaladhasson be a' warosokban theoreök Rablaskor az Nemessegh és zekelseg, mely conditiokat ha ky megh bantana chak rez zerentis, erette megh eölhessek, Dya harom penz legien, es minde(n) Joway ell veszszenek [Kv; Diósylnd. 43] ✱ *~t megtart → ~t effektuál* ✱ *~t prestál. 1657:* Ha pedig Vas Janos Uram e conditiokot nem praestalna ... Szabad legyen elmenni az ö kegyelme földeröl, es neve alol ... Mezö Gyeörgynek [Cege SzD; WassLt]. *1748:* (Az alperes a házat) édes Anyámtol 45. m. forintokban meg arendalta volt bizonyos conditiok alatt, de az conditiokat az I. eo Naga nem p(rac)stalta [Torda; TJkT III. 245] ✱ *~t szab. 1776:* Midőn már ã ... mátka Kis Aszszont az Exponens Urffi ö Nga az Anyaszent-Egyház tartása szerint készült volna el venni, és ... Dispensatiotis nyert volna ... akkor mi némü Conditiokat, és kitsoda Szabott volt ...? [GyL hiv. ir. Nsz-ből] ✱ *~t véghez vihet. 1600:* Inchedy Mathyas Deak ... vallya ... Sapy Benedek es Nestay Balas Attianak Albertnak Adott vala penzt bizonios conditioual ... de azt az conditiot Nestay Albert veghez nem vyhete [Kv; TJk VI/1. 523] ✱ *jó ~val/~ alatt. 1653:* Mert bizony akkor, ha megviradott is, nem nyitották meg a kapukat mindjárt ... Bécereszték azért öket a kastélyba víradta után tanács akaratjából, de jó conditió alatt [ETA I. 77 NSz]. *1672:* Az lengyel királyhoz való küldést én javallom, jó conditiokkal és titkoson hogy legyen [TML VI. 148 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

2. *tbsz* országlási/uralkodási feltételek; conditiones principis; condiţii de guvernare; Regierungsbedingungen. *1661:* conditioinkhoz tartozo kötelességunk nem szenvedheti touabb azon fö kapitansaghnak Tiztit Uacantiaban hadnunk; Melyre nezüe fiunkat Kemeny Simont rendeluen azon Uduar hely Szeki Feö Kapitansag tiztiben hadni; Kegsen parancollyuk kegltek(ne)k ... feo Kapitannyanak ismerue(n) ... parantsolatinak my utannunk mindenekben obtemperallyon [UszLt IX. 75. 35 Kemény János fej. rend. Usz-hez]. *1662:* A tizenhét condítiók szóról-szóra, mellyek szerint a magyar királyok ö felségek szoktak ab anno 1618. a királyi méltóságra az ország státusitól választatni [SKr 118. — *A továbbiakban a 119–24. l-on — egykori teljes szöv-ű magyar nyelvű fordításban köv. a királyi kondíciók]. *1671:* Ez hazának eleitöl fogván valo szokása volt ... az Választando Fejedelmeknek ... Conditiokat-is ... praescribálni, és azoknak a' Conditioknak helyben hagyások s' meg-változtatások, következendö Fejedelmeknek az üdö szokta hozni. Hogy azért némely Fejedelmeknek Conditioi nyilván legyenek, méltónak itiltük ide irni. Elsöben-is azért Nehai Barcsai Akos Fejedelem Conditioit le-irtuk | En Barcsai Akos Erdély Országának Fejedelme, és Székelyek Ispánnya; Esküszöm az élö Istenre, hogy én a' meg-mondott birodalomban lévö minden Rendeket, az mostani elönkben adatott Conditiok szerént igazgatok, semmi újjitást az Országnak régi szokása és szabadsága ellen bé nem hozok [CC 5, 11]. *1677:* Noha ez hazának eleitöl fogván való szokása szerint ... a' választandó Fejedelmeknek ... szoktanak ... Conditiokat prescribálni ... hogy az eddig választott fejedelmeknek praescribált conditiok mindeneknél nyilván legyenek némelyeket azok közzül az Articulusokban inseralni szükségesnek itéltetet. Legelöbenis azért az 1607. esztendöben concludált akkori Articulusokbol az Néhai Rákoci Sigmond Fejedelem conditioi maga Fejedelemségére valo juramentumában vadnak inseráltatva | Az Hadakozásnak, avagy Had inditásnak, Pacificatioknak modgyárol, mint és hogy kellessék lenni, az Országnak Fejedelmi tartsák magokat Inauguratiojoknak idején az Országtol végeztetet, és azokra magokat kötelezet Conditiokhoz: és magok indulattyokbol, authoritassokbol háboruságra és hadakozásra valo okokat ne adgyanak se keressenek | A' Székelységen Kapitányokat a' Fejedelmek szoktak praeficiálni, magok conditiojokban specificalt mód szerint, a' Fejedelmek authoritassának reservatiojával [AC 18, 39, 148. — *Köv. teljes szövében a fej-i eskü]. — L. még CC 11; CsH 106, 117, 158.

Az uralkodó beiktatásának — közjogi szempontból — legfontosabb mozzanata volt az országlási/uralkodási feltételekre való esküttétel. Ezeket a feltételeket a királyok esetében — fejlettebb fokon — az uralkodói hitlevél foglalta magába. Az erdélyi fejedelmek közül Rákóczi Zsigmond, Báthory Gábor, Bethlen Gábor és feleségeként utódja, Brandenburgi Katalin, I. és II. Rákóczi György, valamint I. Rákóczi Ferenc fej-i kondícióit iktatták be törvényként [AC 18–34]. A kondíciók egymásutánjában jól megfigyelhető, hogy az erdélyi rendek az idők és a fejedelmek változása során mennyire igyekeztek a fejedelemségben a jogállapotokat, a törvényességet fenntartani és — természetesen — a maguk kiváltságos helyzetét megoltalmazni.

Szk: *~hoz tartja magát. 1668:* ö nagysága az országnak olyan választ tött, nem tartja bizony conditiojához magát, mert ... nagyobb az conditionál az török császár [TML IV, 265 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *~ra megesküszik. 1710:* Az egész ország fö rendeit s nemeseit ... convocáltatván Fejérvárra*, az inaugurátió nagy pompával véghezmegyen, a fejérvári templomban fejedelmi székben ültetik ifjú Apafi Mihályt, ott esküszik meg a conditiókra, azután az ország is deponálja a homágiumot nekie [CsH 158. — *1681-ben] ✱ *~t megszeg. 1678–1683:* Batori Gabor ... az maga letöt hitirül megh nem emlekezwen ... sok keppen conditioit megh szegeszven (így!) ... rendkül valo faitalansagokra fokadot [Ks Kornis Gáspár kezével] ✱ *~t violál. 1678:* Ha ben voltál ă Szek gyüleseb(en) hallottadé Lázár István vramtol, hogj azt mondotta volna ... hogy Urunk eo Nsaga conditioyt violalta, azert immár eö Nsga(na)k kötelesseggel nem tartoznank [LLt Fasc. 120].

3. kb. egyezség/megállapodásbeli feltétel; condiţiile stabilite în înţelegere; Vereinbarungsbedingung. *1704:* Érkezvén commissio Szebenböl a gubernátortól önagyságától és guberniumtól, melyet Hatházi Gergely hozott, akit ennek elötte ide a gubernium mezei kapitánynak rendelt, és eddig is igen kényszergettek afféle lovazó embereket, tudniillik afféle excursióra alkalmatos embereket, hogy irassák be magokat oly conditióra, hogy ... port(y)ára menjenek Hatházi urammal [Kv; KvE 283 SzF]. *1710:* (A jezsuiták) a reformáta és lutheránа religió persecútiójának praetextusával, a Bocskai István fejedelemtöl szépen felállitatott külsö politiát is felfordíták és mindazon conditiókat, melyeket Bocskai kötött vala az austriai házzal, felforgattaták [CsH 68]. *1743:* adtam az ur eö Nagysága akarattyából a' kömívesnek Conventioja felet discretioba egy pár kordován csizmáërt H. fo. 2 Denar. 32 ugyan azon Conditioban egy pár talpért Denar. 34 [Szászerked K; LLt]. *1746:* à Parsok között inealt vásárlásban volt az böltnak által adása ... à Venditor ... à conditio Szerint az emptort, ă böltban meg nem tarthatta, és ă portékáknakis szinesebb részit vissza vette, maga a Venditor azon vásárt irritummá tette [Torda; TJkT III. 24]. — L. még TML III. 375.

Szk: *~ra megy. 1651:* menenk ez ide alab megh Jrt conditiokra [WassLt]. *1653:* menenek ez ide alab megh Jrt conditiokra, mind ket rezröl, megh hihatatlan keppen [i.h.].

4. rendi/társadalmi helyzet/státus; stare/situaţie socială; Standeslage, Status. *1680:* protestal az I. hogy az ötödik vallonak conditioja nincsen meg irva, es az teörvenybe itilte ea ratione, mivel az egesz Szek tagjai ismerven azon vallot bűcsűletes szabad szemelynek lenni [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151]. *1712:* oda nem tötte azt hogy nemes szemely holot mindenkeppen maga nevét és Conditioját ki tészi [Torda; JHb LIV]. *1762:* Ezek a Bizonysagok ... legitime Citaltattak, mü általunk Juraltattak, és examinaltattak, kiknek aetasokat, Conditiojokat, hitek után tett Fassiojokat Nagyságtok(na)k Kglmetek(ne)k alázatosson meg irtunk (!) [Usz; IB]. *1783:* Ezen fellyeb le irt 23. Számbol állo vallok minyájon Nemes Kolos Vármegyében ... Faragon Commoralok meg irtt Conditiojak szerént [Faragó K; GyL]. *1793:* (A jobbágyok) származásakat, és addig volt Conditiojokat legjobban tudják a fatensek describalni [Kerestelek Sz; JHbT 13/34 Boska Togyer (80) zs vall.]. *1831:* Ezen 9. számbol állo Vallok ... mindnyájon laknak ... SzErsébeten, kiknekis Aetassokat, Conditiojokat hitek után tett Vallomásaikat neveik után le irtuk [Szenterzsébet U; Borb. II].

5. anyagi/vagyoni állapot/helyzet; stare/situaţie materială; Vermögenszustand, materielle Lage. *1761:* a Siménfalvi Jobbágyoknak conditioja, s abból emergálható haszon sokkal kevesebb mint ã tõbb Nyilakban lévõ Jobbágyoké [H; JHb XXXV/40.8]. *1771:* Mikor én Barcsai Jánosnál laktam, akkor õ generális Gyulai István mellé ment volt, de conditióra nem kaphatott. Onnat ment Barcsai Gergely mellé, ki is Zaránd vármegyei fõispán lévén, szolgabirónak tette [RettE 256]. *1823–1830:* Irtódzattam hát én egy ilyen alacsony kondiciótól, s nem akceptáltam, hanem az úrfi körülettem esik, kérni, biztatni kezd, hogy álljak reá ... fogadja becsületére, minden boldogságára, hogy engemet barátjának fog tartani, tõlem legkisebb szolgálatot sem kíván [FogE 142–3].

6. kb. körülmény; împrejurare, circumstanţă; Umstand. *1636:* ennek eleotte ualo wdeokben bizonios melto okokert conditiokert es szwksegekert kelletet uolt az Kozmasi ... resz portioiokot magoktol abalienalni [Cssz; BálLt 53]. *1657:* három conditiók kívül nem is szoktam vala bort innya, melyek ezek valának: 1. Az szükség, melyben egyéb italt nem kaphatnék. 2. Betegség, vagy csak félelme is egészségem bontakozásának. 3. Az uramnak prancsolatja [KemÖn. 228]. *1789:* Mais fen áll azon Malom? ha fen áll, azt ki, mi modon, mi conditiok alatt, munkát tévén réá, inditotta meg? [Kük.; GyL vk]. *1822:* ha szeretem is a' Hazámat tiszteséges Conditiók mellett akarnám szolgálni [Zilah; Borb. II Décsey György nyil.].

kondicióbeli ? *alk* szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *törvénytelen ~ regius* kb. törvénytelenül eljáró hites/hivatalos személy; oficialitate care procedează ilegal; gesetzwidrig handelnde beeidigte/amtliche Person. *1809:* N. Kòhalom Széki Lakosok ... magok hellyet Katonai assentatiora fogadnak Személlyeket ... 9 Székünkbeli Személlyek tanáltattak kik ... rendkivül drága fizetésért engedték magokot conducaltatni ... ezen Conductusok Jurisdictionkhoz in persona viszszá küldessenek hogy ... Székünk Competentiáiába Tyroknak ... Statuáltathassanak és azon törvéntelen Conditiobeli Regiusok ... érdemek szerint corripiáltathassanak [UszLt ComGub. 1748].

kondiciójú (vmilyen rendi/társadalmi) helyzetű/státusú; cu o anumită situaţie socială; von irgendeinem Standesstatus/irgendeiner gesellschaftlichen Lage. *1762:* Ezek a Vallók mindnyájan a Specificált Nemes Marus Székben Gegesben Lakó s resideáló, neveik után meg irt Conditioju Személlyek [Geges MT; IB ifj. László István assz. kezével]. *1798:* ezen ... 27 szambol allo Nemes és nemtelen mind ket nembeli Vallok minnyajan ... Adamoson residealo s Commoralo megirt Conditioju jo hirũ s nevũ szemelyek [Ádámos KK; JHb XIX/58.30–1]. *1801:* kik, mikor, hányon, mitsoda conditioju Személyek praevaricaltak, 's Hatalmaskattak nevezzeki (!) és vallya-meg a Tanu [Msz; Told. 10 vk]. *1806:* kik hányon és mitsoda conditioju személlyek voltanak? [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII vk]. — L. még RettE 312.

kondiciós szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ nemes ember* '?' *1681:* Zavidoczki Pál ... Groff Ur(am) eõ Nga[a] reszéröl Conditios nemes ember, masokra nézve penigh usuálhattja a Nemességet [Vh; VhU 7–8. — [a]Gr. Thököly Imre].

kondicióz fejedelmet országlási/uralkodási feltételekre felesket; a lua jurământul domnitorului; den Fürsten auf Regierungsbedingungen vereiden. *1710 k.:* Barcsai Ákos fejedelemmé tétetvén a fővezértől, Jenőnél jöve bé Segesvárra, ott lőn hogy már fejedelemválasztó gyűlés, ne látszassék mere csak töröktől obtrusus, ott azért választák, conditiózák, esketék [BÖn. 553].

kondicióztatik ? feltételhez köttetik; a fi condiţionat; an (eine) Bedingung geknüpft werden. *1671:* Igeni vásár tolláltatik, az Fejérvári penig Conditioztatik [CCM].

kondimentum ? fűszer, ízesítő; condiment; Kondiment, Gewürz. *1701:* azután minden condimentumot az szegény gazdák adatnak vajat, olajat, káposztát, túrót, sajtot, ordát, tyukmonyat [Szentdomokos Cs; SzO VII, 72].

kondító '?' **Hn.** *1805:* a' Kondito és Nagy Palánt nevezet alatt lévő Allodiális Szöllők [Tasnád Sz; EHa]. *1812:* az Ugy Nevezett Kondito Nagy Szöllőben [uo.; EHA]. *1816:* Kondito nevü Szöllö [uo.; EHA]. *1818:* Kondito nevezetü hely (szö) [uo.; EHa].

konditor kb. foglaló település; persoană care ia în posesie/stăpînire (ceva); Besitzergreifer, Ansiedler. *1785:* Citállyuk az Banyak(na)k Veröknek nevezeteket, mellyek ... a' külsö országakbol, e hellyben impopulált Páter Familiásoktol erigáltatván, s extruáltatván, mint elsö Conditorokrol 'a magok nevekre ugy mint Simonnak Göndölnek, Tobisnak etc. neveztettek, és azokat mint 'e mái napig aként meg tartatták s tartyák Nemet Nemzetböl valo Eredetekre (így!) [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 18b].

kondividens osztozkodó, osztozó, *rég* osztályos; care participă la o împărţeală; teilend, Anteil habend. *1778:* mivel ... ezen Divisionak állapottyáb(an) in certis circumstantiis a Condividens Felek tsak különösön egy más között meg nem edgyezhettek; erre nézve kivánának ... magok keziben Divisor Biráknak fel venni, s unanimi consensu arbitralni [Szentbenedek AF; DobLev. III/513. 1b]. *1782:* ha valamelyik Condividens Fél, maga rátájában, az akkori Divisioban jútott Jószága iránt Törvénnyel impeáltatnék, és azt elvesztené ... a' maga rész Jószágát el-vesztett Atyafiunak a más kettö ã proportione bonificalni tartozzék [Kv; JHb V/8]. *1789:* hogy a Szöllők el ne darabolodjanak, mégis osztályok igazságoson mehessen, ugy edgyezenek a Condividens Urak, hogy ... azon hijánosság most potlodik ki [Kük.; Kp II. 25/115]. *1793/1794:* Benedek Ferentzné Mogyorosi Susánna p(rae)tendálja, hogy mivel a régi osztályba, a Condividens Attyafiaival egyenlö capacitasu Nyil adatott Bagoban, és Aszszony népén, most pedig a' Kőz földek fel osztásával Bagoban a condividens Attyafiainak Nyilja nevekedik, tehát ezen nevekedésböl p(ro)portioja meg itéltessék [M.bagó AF; DobLev. IV/739.8b].

kondivizionális I. *mn* osztozó, *rég* osztályos; care beneficiază de la o împărţeală; teilend. *1616:* Bek Janos

Uram ... az hazhoz mj is vęrek és Condiúisionalis Attyafiak leúen, hirünk 's akaratúnk ellen ... Bek Peternek atta permútalta ... az ... haz meg vetelnek ellene mondunk [Kv; KvLt Vegyes III]. *1695:* láttatot mindenik fel magha rata portiojara cedalando jussán kivül, más azon linean levö condivisionalis attyafiak jussat maghanak approprialni [Désfva KK; Pk 7]. *1759:* Gonos Mihály ... volt Condivisionalis attyafia továbrais mentionalando Néhai Nemzetes Gonos Istvánnak [Ne; DobLev. I/293. 1a]. *1772:* tessék Nságodnak, mint szeretö Condivisionalis jo Atyafiunak, a' Nms Kolos V(á)r(me)gyei Tkts Táblára ... illendö készülettel Compareálni, és a' p(rae)notált Portio birtokába ... ö Nságát mint Condivisionalis Atyafi Evincalni, ne hogy ex neglectu defensionis az Exponens Vrnak véletlen kára következzék [T; JHb XXXVII. 17]. *1775:* az emlitett tiz esztendők el teléséig a vicinált Török buza földet se maga ... sem Gyermekei, sem condivisionalis Atyafiai ki ne valthassak [Ne; DobLev. II/474.1b]. *1802:* Tessék azért az Urnak, e jelen valo Határ osztályt az Exponens Urral, és tőbb Condivisionális Attyokfiaival ugy acceleráltatni, hogy mentöl hamarább, 'a Törvény és 'a Citált Itélet szerint valo végét el érhessék [M.zsombor K; Somb. II].

II. *fn* osztozó/osztályos atyafi/társ; comoştenitor; Teil/Miterbe. *1754:* Hova hamarébb mindenik Linea, a kik ezen Contractust Subscribállyák maga Condivisionalisait admoneáltassa [Nsz; Born. I. 21]. *1762:* mint hogy pedig semmi jussa nem volt, mindeneket kezéhez venni, tehát ... adgya elé, és abbol az A. maga Condivisionalissaval ... osztozhassék [Torda; TJkT V. 77]. *1771:* az emlitett Kis Aszszony Condivisionálissai, a Lugosi Familiából valo descendensek magok részekről ... Dobolyi Joseff Ur(amna)k fáradságáért semmi remunerátioval lenni nem akartak, s akarnak, mely miá el nem jövén, Procurátor Dobolyi Joseff Ur(am), ha mi kárt vall Mlgs Dániel Therésia Aszszony Condivisionálissának neglectussa miá, magának via Juris redingra(ti)one kérni, s keresni fen hadgya [Fejér m; DobLev. II/428.20b–21a]. *1786:* 'a minthogy azon mostani excisionak semmi részben nem annuálok, ugy egyebekben-is cum protestatione facultást reserválok magamnak és Condivisonalisimnak, hogy ha mik mostan bizonyoson meg nem tudattak, vagy ha mikben ezen Divisio vagy Executio által valamelly hibák irrepáltanak reformáltathassuk 's meg igazíthassuk [Nagylak AF; i.h. III/607.12].

kondivizionalitás (együttes) osztozásra/osztályra való jogosultság; dreptul de a benefica de o împărţeală; Berechtigung zur (gemeinsamen) Teilung. *1807:* Báronissa Bánffi Sándorné Aszszony ö Nagyságának az irt Szarvadi Familianak connexiojat es condivisionalitását jol tudom | a Condivisionalitast mutattya a Birosag viseletis, az mely rendel, és mértékben viselte a nehai Baronissa része es az irt Szarvadi Familia K: Iklodi[a] resze a Biróságot mivel ezen részek egy Csomoban vagynak [Dengeleg SzD; Ks 80.21, 24. — [a]Tőszomszédos településbeli].

kondoláció részvétnyilvánítás; condoleanţe; Kondolenz, Beileidsbezeigung. *1705:* Végbemenvén pedig a ceremónia[a], a fejedelemasszony az asszonyt hazavivé a maga hintaján, az urak pedig az generált felkisírvén és ott az alkalmatossághoz képest mind condolatiót, mind auguratiói aggratulációt tévén, onnan lejövénk egy óra alatt [WIN I, 476. — [a]Nsz-ben júl. 7-én az ez év máj. 5-én meghalt I. Lipót gyászmiséje]. — L. még i.h. 564.

kondolancia részvétnyilvánítás; condoleanţe; Kondolenz, Beileidsbezeigung. *1657:* az fejedelem halála után római császártól condolentiának színe alatt főkövet német gróf jüve, De Tristein nevű [KemÖn. 111]. *1705:* Bécsbe a leveleket már az urak mind készítették, az új császárnak is írtanak, mind condolantiát, mindpedig aggratulátiót | Az úr postscriptában iratá meg velem a Cancellaria levelében, hogy József császárnak maga három dologról írt az úr: 1. condolentiát az apja haláláról, 2. aggratulatiót szerencsés successiójáról [WIN I, 481–2].

kondónál 1. adományoz; a dona; schenken. *1580:* (A lábföldet) Eo fęlsege condonalta wolt ... Somlay Bathory Christofnak ... melljet Eo Nagisaga adot condonalt hiwseges zolgalattyaert ezon vitezleo Zalanczy Gyorgynek [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. *1619:* Ugy vagion hogy birom azon resz eőreőkseget, mind Recze(n) s mind egiebwt ... nagy summa keőltsegem(m)el valtottam es szerzette(m) ... Farkas Istvantol, kinek Bathori Gabor Fejedelműnk condonalta volt [Fog.; Szád.]. *1801:* a' Kortsmáros ... Jol fog járni ha Nsád néki fogja condonalni azon szép sum(m)át [Koronka MT; IB. Fogarasi János lev.].

2. megajándékoz, ajándékként/adományként ad; a dărui/dona; beschenken. *1598:* mostan amy (!) keges Vrunk eo felge az harminczaddal benneonket varosul condonalt [Kv; TanJk I/1.526].

3. (tartozást) elenged; a remite (o datorie); (Schuld) erlassen. *1598:* Talaltatott volt az soo dolgabol kilenczwen eot keo soò heja, kit eo kgk Jambor zolgalattjat megh tekintwen, nekje condonaltak [Kv; Szám. 8/IV. 29]. *1648:* maga sem tagadgya Enyedi Mihaly hogy Zeller Martonne szaz forintot adot volt neki keolczön es husz forintiat condonalta az varosnak constitu(ti)oja szerent ... tartozik megh adni az fl. 80 [Kv; TJk VIII/4. 313]. *1710:* Eset buntetesb(en) Bagyoni János Ur(am) az Vásárhelyi András Ur(am) fel panaszlásáért mivel méltatlan panaszolta fel azért esett bwntetésb(en) az Ceh Articulussa szerént in fl: 4 mellynek felet az B: Ceh condonálta felével penig tartozik cum fl. 2 [Kv; ACJk 76]. *1719:* Orbaj széki hilibi Vitajos Mihály, mivel én nekem kedvem kereső Modon szolgált valamivel ados mindeneket Condonálok senki semmit rajta ne vehesse(ne)k [Imecsfva Hsz; Borb. I]. *1782:* gondolván az Atyafiságos gyűlölséget vétkes állapotnak lenni ... minden egymáshoz valo perekről le mondtak, egy más(na)k eddig lett költségeket Condonálták [Torda; KW]. *1830:* Nemes Váro Mihály és Fia Nemes Váro János ... Bartók Ádám Urat ... sok kérések által arra a' Konyörületességre birták volna, hogy a' Convictiva Summábol 94 ~ kilenzven négy hasonló Conventios Rhforintakot, és 40 xrkot condonállyanak, és igy fizetni valonak 100 ~ Száz Conventios Rhforintok maradtanak [Szentbenedek AF; DobLev. V/1162].

4. megbocsát; a iertа; verzeihen. *1599:* Forgott eo kgmek eleott Radnothy Jstwan, es Alczner Georgy dol-

gok, myerthogy ... in Anno 1597 ben Zam weweo vraim Ispansagbely tiztekben bizonios terhekkel sulliositottak volt eoket, kikbeol valo expurgalasokra eo kgmek varosul eoket kys bochyatottak vala ... emellet penigh keonieorgenek hogy ha myben thwdatlansagokbol vakmereosegekbeol es gondwiseletlensegekbeol vetkeztenek azt gratis condonalljak nekyek [Kv; TanJk 1/1. 334]. *1657:* Szeszarmanyon lako Szigethi Molnar Janos ... proponallya En ugy vagyon, hogy Szent Andrason lako Levai Annat el jegyzettem volt, de ital közben masoknak incitatiojara ... Megjozanodvan mingyart megbantam ... Azert az goromba reszegsegbol lőt czelekedetemet condonallya az szent szek, es hozza valo kötelessegem alol szabadiczon fel az sz. Szek [SzJk 81]. *1701:* Kisari István(na)k a' Széki Schola Mesternek a' Sz. Partialis mostani fogyatkozásit condonállya, hac conditione hogy ő kglme magát corrigállya ... magát mindenekb(en) tisztességesen visellye [i.h. 334]. *1745:* Huszár Mihály Deák Remekjét ... az Becsületes Czéh ... bé vötte aprolekos hibait Condonalta [Kv; ÖCJk]. *1765:* elhagjott elébenni felesége nekie meg engedvén vétkét condonalta, s melléje ment lakni [Torda; TJkT V. 280].

5. ~ *vmiről* vkinek vmilyen bűnöket megbocsát; a iertа păcatele cuiva; jm irgendwelche Sünden verzeihen. *1688:* Causa R. D. Michaelis Nemegyei: A sz: Partialis Nemegyei Mihaly Uramnak ez egyczeri czelekedetiről, részegeskedéséről kardoskodasárol condonál de illyen conditioval, hogy a Vissai[a] Ecclesiat complacallya meg kövesse [SzJk 223. — [a]K].

kondónáltat elengedtet; a face să fie remis; erlassen lassen. *1723:* Az Pestesi és Mányai ngd Jobbágji ellen valo praetensioját s processussátis V: Ispán ur(amna)k eő kglmével le hagjattam s Condonáltattam [Dés; Ks 95 Dioszeghy Mihály lev.].

kondónáltatik 1. elengedtetik; a fi remis; erlassen werden. *1721:* Az Cziganyok(na)k penz fejében adott buza hogy Simon György Ur(am) által condonáltatott ugyan eő Kglmétül producat Testimonium [Dés; Ks 26. XIV. 1]. *1753:* mind a templom, mind a harangláb ... reparálására ezelőtti visitatiokor az eklézsia serio praemonealtatott ... mindazokat elmulatta, melyre nézve most indispensabiliter a méltó büntetésnek exequaltatni kellenék, de mivel ... a ruinák reparálására magokat kötelezték, még most pro semper a büntetés condonáltatik [Mezőköbölkút K; ETF 107. 16]. *1756:* Hadnagj Szücs Avrám, mint hogj ezen Dévai taxalistaktól köteles bé szedni à pénzt, és az Udvarb(a) administrálni, faradása recognitiojáb(an) régi usus szerint fundusa censusa szokot Condonáltatni [Déva; Ks 101].

2. megbocsáttatik; a fi iertat; verziehen/entschuldigt werden. *1710:* Mert midőn szemekre hánnák, hogy a községet a császár ellen rebellióra izgatták volna ... azon kezdek erőltetni, hogy legyenek pápistákká és igy minden vétkek condonáltatik [CsH 95-6].

kondor 1. göndör; creţ; kraus. *1750:* Őtves Banesi nevezetű Czigány ... fekete kondor haju, fekete szemü [TKl]. *1769:* Kozma Antal ... barna szeg ábrázatu. Fekete kondor öszben elegyedet kurta haju [UszLt XIII. 97a]. *1807:* Jósef Jakab ... szőke piros ábrázatu, kondor gesztenye haju, nevető forma kék szemü, tömött bajuszszu [DLt 101/1808 nyomt. kl]. *1821:* Virts Szintion (!) ... kondor sárgás és kopatzodni kezdett haju [DLt 452 ua.]. — L. még RettE 287.

Szn. *1813:* Málnási Török János felesége Kondor Éva [Oltszem Hsz; HSzjP].

2. göndörszőrű; cu părul creţ; kraushaarig. *1717:* Négy esztendős mettzet deres kondor gyermek lo [Múz-Bethlen]. *1757:* Egi Kondor kormos 5. esztendős bogár szarvu[a] [Pusztasztmiklós TA: Berz. 3. 1/9. — [a]Tehén].

Án. *1821:* Kondor (barna ökör) [Mezőméhes TA: HG Mara lev.]. *1823:* A Kondor és Daru 4 Eszt. Szűrke ökrök [uo.; i.h.]. *1843:* az első vagy Tézslás ökrök a Daru és Kondor Magos ökrök elő állo Magos Szarvuak [Dés; DLt 622]. *XIX. sz.:* Kondor (ökörbivaly) [Szentk.].

◇ **Hn.** *1658:* Kondor Berekben (sz) [Borsa K; BHn 109]. *1714:* Kondor berekben (sz) [uo.; BHn 112]. *1797:* Kondor To nevezetű helyben (sz) [Ajton K; EHA] | Kondor nevezetü helyben (k) ... vicinussa feljül Kondor árka [Csehétfva U; EHA]. *1855:* Kondor tojánál (: Őrhegy :) [Ajton K; EHA].

kondorít 1. bodorít; a încreţi/cîrlionţă krausen, locken. *1825:* Szárnyai Antal ... gesztenye szinü sima haju, (: a' melyet a' homlokán és a' nyakán sokszor fel felé kondorittja :) [DLt 464 nyomt. kl].

2. kb. nekikanyarít; a face o mişcare semicirculară; zu ihm hinschweifen. *1760:* mihálj akkor is Le akarta vágni Janost hozzá kondoritván a kaszát ... Mihálj mégis a kaszát Jánosnak kandarita hogy Le vagja [Ditró Cs; LLt Fasc. 149].

kondorocska göndöröcske, göndörke; creţ; Grübchen. *1811:* Togya Lapu ... fejér kondorotska hoszszu vágatlan haju [DLt 495 nyomt. kl].

konduit-lista 1. kb. magaviseleti minősítő lap; foaie cu observaţii privitoare la purtarea elevilor; Benehmenqualifizierblatt. *1823–1830:* A fenyíték pedig úgy ment, hogy a tanító által irt conduit-listát vitt be minden gyermek minden estve Őexcellájának[a], s amelyiknek hibája iratott be, azt egy inas felvette az hátára, és Őexcellája egy nádpálcával jókat vagdalt a farára [FogE 147. — [a]Id. gr. Bethlen Pál táblai elnöknek].

2. *isk* érdemjegy-kimutatás/táblázat; tabel cu notele obţinute de elevi; Schulnotentabelle. *1870 k./1914:* Conduit-lista ...: az osztályoknak összesitett érdemjegy szerinti kimutatása [MvÉrt. 8].

kondukál kb. (meg)fogad; a angaja; aufnehmen. *1737:* Varga Orás János ő kglmét ... Várasunk sokszor bontakozni szokot Órájának renovatiojára Conducálni fogjuk [Dés; Jk 469a]. *1773:* (Az örökösök) vettek 12 sessiót, az udvarházat is, mely a plebániáé volt, redimálták, melyet szinte czer forintra aestimáltak, holott lélek szerént nem érne többet 300 forintnál, de a plebánus, Benkő Mihály, valami céhből kicsapott ácsokat conducált megbecsülésére [RettE 293].

kondukált megfogadott; angajat; angestellt. *1763:* Procuratora el menvén Varosunkrol az Novizáns Inak ki Cau(sajana)k defensiojat magára válolta vala, hogj

attol esett meg tsalottatasa, s' reménségében conducalt Procuratoratol lett jaczodtatása consideratioban vétessék, illendő ... azért ... ezen Cau(sana)k decisioja differaltatik [Torda; TJkT V. 145].

kondukáltat (zsoldosnak) besoroztat; a lăsa să fie recrutat; ausheben/assentieren lassen. *1809:* N. Kòhalom[a] Széki Lakosok Szer feletti fizetéssel magok hellyet Katonai assentatiora fogadnak Személlyeket ... 9 Székűnkbeli Személlyek tanáltattak kik a' fell tett laistrom szerint, rendkivül drága fizetésért engedték magokot conducaltatni ... ezen Conductusok Jurisdictionkhoz in persona viszszá küldessenek [UszLt ComGub. 1748. — [a]NK].

kondukáltatik kb. megfogadtatik, szegődtetik; a fi angajat; aufgenommen/gedungen werden. *1646:* Daniël Börvey Somliorul Deczey[a] Mestersegre conducaltatik keze be adasaual magat igerte [SzJk 64. — [a]M.décsei (SzD)].

konduktor kb. postakocsi-kalauz, *rég* szekérmester; conductor (la diligenţă); Postkutschenschaffner. *1823–1830:* (A postakocsiban) az első bakon volt még egy magosocska ülés ... Itt volt az ülése a szekérmesternek (Conducteur) ... Ez a konduktor vigyázott az utazókra, portékákra és lovak változtatásokra [FogE 253–4].

konduktorság kb. irányítás, irányitó tevékenység; conducere; Leitung, Führung. *1821:* a kérelmes kivánságának elég nem tétettethetik — Semmit sem suffragalvan a kérelmesnek azon álittása, hogy ő a Rectificator Commissariusokot szokta quietalni, amidön bizonyos az, hogy az administratiok rend szerént nem a Rectificator Commissariusok conductorsága, hanem tsupán a Falusi közönségek küldöttei alatt szoktanak volt esni [Szászrégen; TLt Praes. ir. 65/1827 gr. Bethlen Imre főispán aláirásával].

konduktus I. *mn* felbérelt, lefizetett; cumpărat, plătit; gedungen, bestochen. *1807:* A Kender földetis ... elegendőleg ezen két vallo vallomásokbol meg nem bizonyithatván maga acquisitumának lenni, meg kivánnya a' Novizata, hogy ezis oszlora mennyen annyivalis inkább hogy erről ha acquisituma volna, valojában acquisitionalis Contractust kénék mutatni, nem pedig valamellj tétovazo s Conductus Fatensek Fassioival bizonyittani [Aranyosrákos TA; Borb. II].

II. *fn* (zsoldosnak) besorozott; persoană recrutată; (als Söldner) Assentierte(r). *1809:* N. Kòhalom Széki Lakosok ... magok hellyet Katonai assentatiora fogadnak Személlyeket ... 9 Székűnkbeli Személlyek tanáltattak kik ... rendkivül drága fizetésért engedték magokot conducaltatni ... ezen Conductusok Jurisdictionkhoz in persona viszszá küldessenek hogy mivel katonaságra van kedvek Székűnk Competentiájába Tyroknak ... Statuáltathassanak [UszLt ComGub. 1748].

konfederáció, konföderáció I. egyezség, megállapodás; înţelegere, acord; Vereinbarung, Übereinkunft. *1618:* az zsitvatorokbali confederatióban is expresse megvagyon, hogy tizenegy kövárat, kit akkor birtak az törökök, semmi szín alatt más többhöz közöket ne mondják Magyarországban [BTN[2] 134]. *1665:* vagyon Bredfőben három fertály szőlőm ... az fél fertályához nagy perlekedéssel jutottam ... Szeöreös János uram ... végtére sok becsületes emberek intercessióra (!) engedte ökegyelme ide az fél fertály szőlőt, mely szőlőcske miatt az velem való régi szeretetből való confederatióját is kész volt felbontani, hogy sem az puszta szőlőcskét engedni [Kv; KvE 197 LJ]. *1677:* Az confoederatióban levő punctumot, melyben az vagyon: hogyha szintén porta parancsolatjára nézve vissza kelletnék is térnünk, Kegyelmedet mindazáltal véle lévő hadakkal nem revocáljuk, igen urgeálta [TML VII[2] 412 a fej. Teleki Mihályhoz]. — L. még AC 25; BTN[2] 257, 262–5, 332, 336, 393, 395, 406; CC 19; CsH 216, 218, 386; KemÖn. 268; SKr 649, 654; TML VII, 207.

2. szövetség, alianţă; Bündnis | szövetkezés; coaliţie; Verbündung. *1595:* Adta erteniek eo kegmeknek varosul Biro vram eo kgme, hogy Rodolphus chiazarral eo felsegewel, es Birodalma alat valo vrakal, Az mi kgmes vrunk feiedelmwnk Bathori Sigmond, mind az poghan ellen valo eggyet ertesben otalomban, es egieb hazankbely megh maradasunkat Nezeo dolgokban, bizonios transactiot, confederatiot teoth volna ... Elseoben azert az felseges Vristent kerik varosul eo kgmek hogy az kereztiensegh Confederatioiat egy ertelmet ... ereossiche eo zent felsege, Aggion es gywkereztessen ighaz zeretetett az kereztien feiedelmeknek zywekben egymashoz, hog' ami kgmes gondwisseleo Menniej zent Attiank az poghan ellen, az kereztien feiedelmek eggiessege altal zerelmes hazankban tarchion megh bekessegben [Kv; TanJk I/1.255]. *1615:* Az kwlseo Segitsegekett az mi illeti az kett Olah Vaida, Cziazar eo Hatalmassaga parancziolattiabol es velwnk ualo Confoederatioiokbol oly kezen vadnak mint az magunk fizetet hadunk, Ottis leznek ualahol az szwkseg kiuannia [Gyf; Törzs. a fej. Uszhez]. *1657:* ezenekkel egy időben jüvének az svecusoknak is követjeik, kik invitálák az fejedelmet az vélek való confoederatióra, és azt ugyan conclusióban is vevék [KemÖn. 190]. *1671:* követtséget ne instituállyon az Tanácsoknak tetszése és meg edgyezett akarattya nélkül, confoederatiokat penig akarmely szomszéd avagy távul valo Országokkal, Királyokkal és Fejedelmekkel nem külömben hanem az egész Országnak minden Statusinak meg-edgyezett akarattyábol Ország Gyűlésében tészen ő Naga[a] [CC 7. — [a]Barcsay Ákos fej.]. *1705:* izene ... a generál, hogy a prusiai királyné, mely a Brandenburgusé volt, meghalván, magának a svéd király húgát desponsálta volna, a svéd király viszontag az prusiai király leányát jegyzette volna el magának, ilyen erős confederatiót csináltak volna egymással [WIN I, 382]. — L. még AC 28, 32; CsH 98, 206, 218; KemÖn. 191, 278, 310; SKr 627.

konfederál I. egyezkedik; a negocia; unter/verhandeln. *1619:* Ma az divánba Ibraim csausz kezdé ebegni, hogy az az híre, hogy az lengyel fökövet Erdélyen jő által ide az fökövetségre; ő mondá, hogy sokat szólnak felőle az pasák, hogy nincs az ok nélkül, hanem Nagyságod[a] akar először véle confederálni [BTN[2] 190. — [a]Bethlen Gábor]. *1620:* ha ezt megérti az török[a], inkább s jobban is kezd confederálni az Magyarországgal is, hogy meglátja, mennyic nagy országok és fejedelmek segitői Ma-

gyarországnak [i.h. 399. — [a]A cseh királynak a magyar királyság megszerzésére von. tervezgetését].

2. szövetkezik, szövetségre lép, szövetséget tart; a se alia, a încheia o alianță; sich verbünden/konföderieren. *1618:* ha — úgymond — Bethlen Gábor római császárral és az keresztyénséggel jól és tökéletesen nem alkoszik és nem confederál, tehát az keresztyén fejedelmek az linzi gyűlésbe in secreto teljességgel concludáltak arról, hogy az keresztyénségből egyszersmind nova coloniát hozzanak Erdélybe és ez mostanit teljességgel extirpálják [BTN˜ 141]. *1657:* őáltala[a] confoederált vala és Basa Tamás által Lupul vajda [KemÖn. 264. — [a]Barcsai Ákos útján]. *1662:* Az fejedelem azért porta híre, engedelme s az haza tanácsi megegyezett értelmek nélkül ... a svékusokkal, kozákokkal úgy confoederála, olly szövetséget szerzett vala: hogy maga személye szerént minden ország népével ... melléjek menne s a lengyelek ellen társul mellettek lenne [SKr 348]. *1761:* Azt is beszélék, hogy a prussus minden bizonnyal confederált a törökkel, a török pedig nagy erővel készül a máltai ordóra a tengeren [RettE 122]. — L. még BTN˜ 400, 408; SKr 205; TML III, 315, 559, IV, 474, 497, VI, 599.

konfederált szövetkezett; aliat; verbündet, konföderiert. *1710:* Zrínyi Miklós véletlen halálán, amint illett, felette igen megszomorodván a császár ellen confoederált magyar urak ... Újobban tanácskozni kezdének egymással, mit kellenék cselekedniek, tartván attól is, ha kitudódik szándékok, egyenkint őket a német császár mind megfogatja és megöleti [CsH 74–5]. — L. még CsH 80.

konfederárius szövetséges; aliat; Verbündete(r). *1676:* De az bavariai segítség ugyan csak igaz, mert Bellavári is erős hittel ízente, mivel az austriai háznak közelyebb való eleitől valo confederáriusi [TML VII, 269 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

konfederátus I. *fn* **1.** szövetséges; aliat; Verbündete(r). *1618:* Ha oly ellensége vagyon őfelségének, kivel ők nem confederátusok, elmennek királyok mellett, de az csehekre nem mennek általánfogva, hanem őfelsége menjen végére, azki oka és inditója a csehekkel való zürzavarnak, azt büntesse meg [BTN˜ 306 a magyar rendek válasza V. Ferdinánd biztosainak arra a követelésére, hogy a csehek ellen koronás királyukkal együtt hadakozzanak]. *1657:* az svéciai generál, Torstenson, az fejedelemmel lött confoederatióban befoglalta vala az franciai királyt is és több ő confoederatusit is [KemÖn. 267]. *1704:* ez a görög hozta hírül, hogy a franciát és a bavarust Donavecznél igen megverte az őfelsége hada, úgyhogy 18000 veszett el az ellenségben, holott is a hollandus, brandenburgus és a többi confederatusok hada igen erősen viselték magokat [WIN I, 182-3]. — L. még CsH 207, 398; KemÖn. 33, 283, 288; WIN I, 163, 215, 400, 406, 566.

2. *biz* barát; prieten; Freund. *1660:* P. S. Én is Kegyelmednek szolgálatomat ajánlom, mig élek s mind bennem az lélek élete fogytáig, koporsóm zártáig, édes Teleki uram, konfederatusom [TML I, 580 Bethlen Elek Teleki Mihályhoz].

II. *nm* **1.** szövetséges; aliat; verbündet. *1620:* Die 18 Martii voltunk az vezérnél ... Több sok beszédinktractánk közben ... az követ uraim kévánák azt, hogy önagysága bocsássa el őket, mert az hatalmas császárnak nagy kárára vagyon s leszen az ő ittvaló késések és mulatságok, mivelhogy az nyolc confederatus országokból való követek addig meg nem indulnak, azmeddig ezek az követek hazamennek [BTN˜ 406–7]. *1657:* vala ilyen okoskodásunk: avagy hogy hajol az megengedésre az török, avagy nem; ha hajol, azt semmiképpen maga hasznának is keresése nélkül nem cselekszi ... ha pedig nem annuál ... az confederatus fejedelmek frustráltatnak [KemÖn. 191]. *1693:* 4. Octobris az galliai hadak ... megharczolván az ott lévő confoederatus hadakkal ... őket az gallusok megverték [IIAMN 331–2]. *1710:* Rákóczi azért a confoederátus magyarok jesuiták ellen való végezésit effectumban véteté, s kiűzeté a keze alatt való helyekről a jesuitákot [CsH 390].

2. összeesküvő; complotator, care participă la un complot; verschworen, konspiriert. *1710:* a császár generál Sporkot nagy haddal küldi le Magyarországba[a], ki is ... mindenfelé szorosan kezdi vigyáztatni, hogy a confoederatus magyar urak el ne szaladhassanak [CsH 81. — [a]1670-ben].

konfekció egybe/összállítás; alcătuire, compunere; Zusammenstellung. *1787:* Ide jönn már azon Mobiliáknak Specificatioja, mellyeket ezen Inventarium confectioja előtt a két Majorennis Győrgy, és Maria magokkal el vittenek, és Licitatio alá nem botsátották [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 15].

konfekt csemege, édesség; delicatese; Delikatesse, Süßigkeit. *1714:* Confectnek való meg aranjozott réz Tallotskak No. 12 2//40 [AH 46]. *1736:* ott[a] még láttál volna mindenféle liktáriumokot, portai s velenczei nádmézből csinált confecteket [MetTr 386. — [a]A régi erdélyiek lakodalmában]. *1746:* Az úr ágya alatt egy tojokában külömb-külömbféle confektek [Vargyas U; DanielAd. 257]. *1788:* Konfect alá valo ezüstös pléh Tángyérotskák Tíz [Mv; TSb 47]. *1790:* Üveg Confectnek valo talatskák 3 [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24c]. *1801:* Tizen két Pár vékony ezüst nyelü Confecthez valo kiss Késetskék három ágú Vass évő Villákkal [LLt 106/1]. *1846:* Két égy forma nagyságu de külömbözö virágu aranyozott Száju Confectnek valo tálotskák [SLt 17].

konfektes csemegés, édességnek való; pentru delicatese; für Delikatesse/Süßigkeit (bestimmt). *1806:* Huszonnégy Confectes Tángyér [Bodola Hsz; BLt]. *1816:* Veres virágos confectes tángyér ... 8 Rf [Kv; Born. IV. 41]. *1847:* Confectes üveg Tányér [MkG Conscr.]. *1848:* 4 darab Confectes tángyér [Kv; Újf. 1]. *1849:* 9 konfektes tányérok [Dés; DLt] | két Konfektes aranyas virágas Tángyératskák [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] | A For tzimerbe égy nagy veres olajos festékes krédentz kaszten ... belől égy poltz, ezen részíben voltak portékák ... 24 tángyér ... 12 kissebb konfektes tángyér [WassLt].

konfekt-fogó kb. édességtartó/tálaló; tavă pentru delicatese; Delikatessentisch. *1750:* Confect fogo Tábla N 5 Etek fogó Tábla N 25 [Marosszkirály AF; Told. 18].

konfekt-kés ? gyümölcs/tortakés; cuțit pentru tăiat fructe/tort; Obst/Tortenmesser. *1849:* Hat pallo ezüst ... Hat konfekt kés [WassLt].

konfektum édesség; dulceață; Süßigkeit. *1657:* az asztalon lévő sok szép confectumokat az klopcsek elkapdosák [KemÖn. 266]. *1662:* Az eledelek sok szép húsokbul, madarakbul, halakbul ... habarnicának, austrigának, szplatajcnak, efféléknek bőségébül, különb-különb olasz confectumokból, confrejtekbül, nádmézes eledelekbül ... állanak vala [SKr 269]. *1705:* Sokáig ülvén pedig asztalnál, a gyümölcsben igen sok szép confectumokat hozának fel és egész gyümölcsasztalt [WIN I, 628]. *1710 k.:* Bécsben Antoni Ferenc nevű gazdag olasz kalmár ... megvendégele ... Étel és csemege, confectumok és az üdőhőz képest gyümölcs is úgy volt, fejedelem is megelégedhetett volna olyan ozsonna vagy vacsorával [BÖn. 571].

konferáció tanácskozás, tárgyalás; consfatuire, dezbatere; Verhandlung. *1662:* Lengyelországba való menetelünk idegen nemzettel való conferátiónk hogy őkegyelme és tanácsink hírek s javallása nélkül lött volna, csudáljuk [SKr 463].

konferál 1. adományoz; a dona; schenken, spenden. *1585:* Buday Tamas Vram ... ez keoltsegh kjweolis ... Tulaidonabol keolteót es az Eghaznak Epwletire conferalt teobetis, kit eó kgme Nem kewant megh a' Varostul [Kv; Szám. 3/XXIII. 16]. *1594:* Badachion Portio ... Ezt az Portiot az feiedelem eö Naga Szikszai Andrasnak conferalta [Badacson Sz; UC 113/5. 90]. *1611:* Bornemizza Thamasnak Bethlen Gabor Vram Tanacziunk Iambor szolgaianak conferaltuk ... Dedrad[a] neüw faluban lewő portiot [JHbK VII/18 fej. — [a]K]. *1636:* Dobofalui Vitezleö Maroti Gyeőrgy ... az országgal leueő egjessegereöl erős Reversalist adot; Mys ... minde(n) Ingho bingho marhájit, hahol valami találtatnék, mellyeket másnak my ne(m) Conferaltunk volna, mindenik féle Jauait es mindeneket visza bocziatottunk [SLt XLIII. 4 fej.]. *1669:* conferalt volt Barcsai Ákos Fejedelem Kűvár videken egj kis Bozonta nevű Falucskát ... Donatiom léven rolla, mostis manutenéálom [Ks 101 Kornis Gáspár a fej-hez]. *1713:* Biro Győrgy, Biro Mihály, Tot Mihalyek conferáltak az Varadi Templom-(na)k egy őreg Impressumot [Sóvárad MT; MMatr. 211]. *1726:* Az Kéméndi[a] Ecclesianak conferalok fl 100 [JHb XXXV/21 Jósika Imre végr. — [a]H]. *1780:* Azt pedig ugy tartom, soha meg nem engedik, hogy minden ember disponáljon a' Collegium jovatskaiból. A' Fundator meg irta, hogy mire conferalt mindent, a' mit conferált a Collegiumnak [Ne; Borb. II Kováts Jósef rektor-prof. lev.]. — L. még CC 72–3, 98–9; KemÖn 49, 82; RettE 265; SKr 230; TML I, 526, III, 26, 397, V, 62–3, VIII, 80; WIN I, 85, 313.

2. ad; a da dărui; geben. *1643 u./1770 k.:* Conferalt a' Méltós(ágos) Grof Iktári Bethlen Domokos Ur a Predikátor számára ... egy rűdeg Sertest [Noszoly SzD; SzConscr.]. *1671:* ha melly Folnagyok vagy Birák afféle saczoltatóknak valamit conferálnak, és az ... Napfényre jűne es elucescalna ... a' Falu ne vegye az ollyan helytelen expensát számban, ne-is acceptáltassék, hanem légyen a' magok károk az ollyan Folnagyoknak és Biráknak [CC 31]. *1737:* Concluláltatott, hogy mostani Borbirák[a] ... a Nms Város Bor lucrumából, ezen dologra[b] Conferállyanak 's adjanak flor. hung. 100 ~ száz M. forintokat [Dés; Jk 481b–482a. — [a]Köv. a nevek fels. [b]Malomjavításra].

3. *jog* átenged; a ceda; übergeben/lassen. *1655:* Az Öreg Ràzmàny Istvànnál lètemkor, hallottam enis illyen formàn valo szokat tölle, láttya s tudgya nyilvàn, hogy az Kolosvàri Birak nekie az Csepreghi Mihállyal levő dolgàb(an) igaz törvènyt nem tèsznek, de bizony abbèli perit, az Fiscusnak conferàllya, keresse az Fejedelem erette, mègh sem nyugszik addigh, migh törvennyel el nem eri rajta az kètszáz aranyat [Kv/Gyf; CartTr II. 893–4 Volfg. Cserej fej-i fizetőmester vall.].

4. beszélget, tárgyal; a discuta/trata; reden, verhandeln. *1572:* Meghertettem en az kegd lewelet az Lekenczey hatar foglalas feleol En megh Ertettem es conferaltam myndenkeppen tërwyn twdo Emberekkel feo keppen Director Wrammal es a teobbywel [Gyf; BesztLt 3737]. *1605:* Az Varossi keőwetekkel Io modgiawal conferallianak Amenyre sine aliqua Süspicione potest [Kv; TanJk I/1.513]. *1618:* Ezekről[a] néha conferáltunk Kamuti urammal [BTN[2] 109. — [a]A portai követeket érdeklő eseményekről]. *1717:* Amely levelek rész szerént én nállom vadnak igen is ki adom, noha némely jószágok-(na)k mi voltarol szűksegh lett volna kűlemben gondolkadni, és egy más kőzőtt inkab Conferalni [Nagyrápolt H; JHb XLVII/18]. *1779:* A Méltoságos Ur Parancsolattya szerènt à Profiánt officerrel conferaltam a buza iránt ... assecuraltam, hogy illendö Discretiot fog à Mélgos Ur adni [Kv; SLt XL Ágoston Márton Suki Jánoshoz]. — L. még BÖn. 916, 921, 928–9; BTN[2] 198, 242, 259, 288, 316, 359–60; CsH 57; PLev. 168; WIN I, 123, 127, 141, 163, 278.

5. összehasonlít/mér vmit vmivel; a compara/măsura; etw. vergleichen, an einer Sache messen. *1580:* Az my nemó Merteket tart Kiraly biro vra(m) Ertyk eo kegmek hogy valamenyewl nagiobat Mútat hogy se(m) mint az Bek Ianos Merteke, keryk eo kegmet hogy conferallyak egy mashoz es igazechyak vgy el hogy Az zegenysegnek kara nelkwl legie(n) [Kv; TanJk V/3.230b]. *1677:* ha penig az Országban a' Fejedelmek Választo, és Penz-verő házakat erigalnak, accomodaltassanak azoknak-is állapoti illendö modon, conferálván az 1618. Esztendöbéli affélékröl lött végezésekkel [AC 47–8]. *1733:* A Novizans fel producalvan Relatoriajat, magát tisztességesen enodállya az gyolts és káposzta lopás iránt valo bestelenség alól, midön bizonyos fatensek világoson importallyak hogy az kezéhez vett gyoltsot nem akarta el lopni, hanem a maga vett gyolcsával akarván conferalni ha egyenlöe [Torda; TJkT I. 15]. *1823:* (Az aranyakat) a' többivel conferálván az egyformaságot az első észrevétellel mi is által láttyuk és annál fogva, mint simpla aranyakot, az többihez számláljuk [Nsz; DobLev. V/1080. 7a]. — L. még BÖn. 917.

konferálandó adományozandó; ce urmează să fie donat; zu schenkend/spendend. *1721:* a dolog vgy kivánnya hogy minden Consistorialis személy az ö facultassa szerént önkent contribuallyon azon Adossag(na)k le fizetésére, illy remenseggel hogy prima occasione azon conferalando Summak az Ecclesiatul refundaltassanak [Kv; SRE 139]. *1738:* A Tktes Nms V(á)r(me)gje, az Hidhoz Conferalandó 200. Rh. forintok ki adattatásának bizonyos Conditiokat proponálván, Nms Vára-

sunk(na)k, Nms Várasunkis Compromittállya magát az alább specificálandó Conditiókra [Dés; Jk 503a].

konferálás 1. adományozás; donare; Schenkung, Spendung. *1603:* Megh ertettek eo kgmek egez Varosul az mostany feiedelmwnknek kegelmes Adomanyat az fel dezmanak Arenda fizetesert ez varosnak valo conferalasarol [Kv; TanJk I/1. 447].

2. beszélgetés, tárgyalás; discutare, negociere; Unterhaltung, Verhandlung. *1619:* szóltam az hocsával való conferálásról ő magával az vezérrel [BTN˜ 303].

konferálhat 1. adományozhat; a putea dona; schenken/spenden können. *1671:* Vegeztetett Országul, hogy az Fiscalisokon kivül, valamely bonumok és jószágok, per Notam avagy defectum, aut virtute Articulorum qualitercunque Fiscusra devolvaltatnak, azokat az Fejedelmek magoknál ne tarthassák, se feleségeknek, se gyermekeknek ne conferalhassák, hanem más bene merita personának de facto el-adni tartozzanak [CC 75]. *1674:* Radnothon értettem lenni egy Nemes Fundust az Nagtok alsó kerte Tájékán ... mely hely egyedül csak ál az Nagod Kglségéb(en), az kinek akarja conferalni conferalhattya [Törzs. Kállay Sámuel kérelemlevele Bornemisza Annához]. *1720:* Bur Laczk ... Instál Vram kegk(ne)k hogi valahova Collocaltassék edgi Pusztára ... neke(m) is Instált sokszor de ên magamtol nem Conferalhatt(am) nékiè semmit [H; UtI].

2. beszélhet; a putea discuta/vorbi; reden können. *1722:* Az napokban irta vala Ur(am) kgd hogy Thamás Déák Uram(m)al conferalljak és Balásfalvi szükségre külgjünk fákat, de ö kglmével ne(m) conferalhatta(m), szememmel sem látta(m) régtől fogva [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1724:* En is Isten engedelméből, holnap ki fogok menni, csak Köleséri Ur(a)m(ma)l conferalhassak, mivel az estve is roszszatskán vala [ApLt 2 gr. Haller Janos apósához, Apor Péterhez Nsz-ből].

3. megbeszélhet/tárgyalhat vmit; a putea discuta/dezbate; besprechen/verhandeln können. *1619:* azmikor valami derék discursusok lészen az dologról ... magok között conferálhatják az Felséged írását [BTN˜ 338].

4. értekezhet; a putea discuta; konferieren können. *1704:* a Bethlen Miklós uram procatori mondották, hogy ... nem conferálhattanak a cancellariussal, hanem ez okért máról elhalad a dolog és holnapra marad [WIN I, 129].

konferált adományozott; donat, dăruit; geschenkt/spendet. *1630:* Suki Benedeknek alázatos keönyeörgésére megh engettwk, hogy iduezűlt feiedelem, prędecessorunktúl, és Vrunktul ... Colossi Sóaknánkrul Vitá duran(te) annuatim neki Conferalt ... keö sókat ... az Dési aknankrul ... exigalhassa [SLt A. 45 fej.]. *1641:* Toroczkai Borbely Istvan ... ada értesünkre alázatoson, hogy ... az mostani el mult feiervárj Generalis giülesen (: nekie kegiel(me)sen conferalt Armalis Leuelünket :) publicaltatni akarua(n), azonban hüseghtek contradicalt volna az Publicationak, ki miatt czyak in suspenso kelletett volna maradni, azon nekie conferalt kegielmesseghünknek [Thor. XV/6 fej-i rend. a Toroczkaiakhoz]. *1661:* Kenszerittettunk azért czen Varosunkbelj Isten dúczóssegere Alamisnaba(n) Conferalt, Unitaria s Orthodoxa Ecclesiak jovaihoz nyulnunk [Kv; RDL I. 179]. *1755/1797:* Hát azt tudjaé a' Tanu ... hogy ezen Exponensek(ne)k ... Praedecessori itten ... Kis Dobán és Nyirmon nevü Helységben Régi Fejedelmektől conferált Donatio és Statutio mellett hány Teleket birtanak, és actu is hányat birnak ...? [Szság; Borb. II vk].

konferáltat adományoztat; a face să fie donat; schenken/spenden lassen. *1773:* Mindenfelé elterjedtek[a], nagy jószágokat conferáltattak magoknak a királyokkal s beneficiumokat [RettE 313. — [a]A jezsuiták].

konferáltathatik összehasonlíttathatik; a putea fi comparat; verglichen werden können. *1789:* (A) 22. ezer Tserép adattassék által tseréb(en) a' ... Pallérnak olly conditioval, hogy a' midőn a' Collegium épületére szükséges lészen azonnal restituallya, még pedig éppen ollyan jo materiából készült és jol meg égetett tserepet adjon, a' melly végre a mostani tserépböl tétessenek el hogy ezek a' viszsza adandokkal annak idejében conferáltathassanak [Kv; SRE 261].

konferáltatik 1. adományoztatik; a fi donat; geschenkt/spendet werden. *1671:* Ab Anno 1657. a' melly Fiscalis javságok a' Fiscustol, másoknak conferaltattak, azokrol producallyák az Possessorok Donatiojokat [CC 88]. *1677:* Kolosvár városában az Orthodoxa Evangelica religion lévö Papoknak be-vitetések, etiam publico statuto végeztetett ... és azon reformata Evangelica religion levöknek inter caetera Kolosváratt az O Várban lévö puszta templom conferaltatik in anno 1612 ... Annak utánna penig ugyan azon Kolosvári Farkas utzai templomis hozzá valo Collegium helyével, és minden pertinentiajával proventusival [AC 4]. *1696:* Idvezűlt klmes Fejedelműnktűl emanaltatott klmes Donatioja szerentt Deési Soo Aknárúl Scholay Mesterűnk számára conferaltatott, bizonyos Summa Pénz [Somlyó Sz; BK]. *1780:* az Enyedi Dominium a' Collegiumnak conferáltatot volt [Ne; Dob. II. Kováts Jósef rektor-prof. kezével]. *1787:* azt hogy vesztette el Béldi Pál Jószágát s hogy conferaltatott másnak, nints miért olly gyakran reiterálni [Mv; BLt 6 tábl.]. *1796:* azonn praetensioban forgo Privilegialis Levelet Magyarra forditva magais látta 's olvasta ... Andras Királytol Conferaltatott [Mv; TLev. 5/16 Transm. 53 tábl.]. — L. még AC 52, 58-9, 201-2, 206, 264; CC 48; CsH 105; WIN I, 566.

2. adatik; a fi dat; gegeben werden. *1641/1687 k.:* Mivel hogy illyen végezést töttenek volt hogy ã Templom ujjitása után ã Szék hellyekctis meg ujjitsák ... mind(en) ember fizetésiért fizesse bé à Széket (így!) ugy mint d 25. melly fizetés templom épitésére conferáltassék, lön azért illyen végezés előttünk [Sóvárad MT; MMatr. 209]. *1737:* a T. N. V(á)r(me)gjétől ... éppitendö Hidunkhoz Conferáltatott 500. Faragó Dolgos ember és 300. szál fa [Dés; Jk 484a].

3. egybevettetik, összehasonlíttatik; a fi comparat; verglichen werden. *1681:* Mint hogi ez mostani Urbarium csinálasa, meg ujitasa, quo ad antiquitatem a' praecedens Urbariumokkal conferaltatott es sok dolgokra nézve accomodáltatott is, azert ha ki valamely dolgot ... tovab akarna investigalni, tekincse meg az elöt valo Urbariumokat [Vh; VhU 3]. *1739:* Conferáltatván mind az A. 's mind az Ik(ne)k Relatoriái, világoson Constál az Ik(na)k ártatlanságok [Dés; Jk 313b-4a].

konferáltatott adományozott; donat; geschenkt/spendet. *1652:* Wagyo(n) ezen Ládáb(an) egy allya nelkül valo aranyas ezüst romladozott Halmagyi Ecclesiahoz valo, vagy Conferaltatott pohárocska, tetejeröl le romlott egy ember kep(p)el együtt [Nsz; IB X. 2 Bethlen István hagy.]. *1677:* Valakinek legitimè conferaltatot és birattatot Vámos helyek vagyon, ... a' hidakat, töltéseket, és arra egyéb szükséges helyeket igen jo gondviselés alat tartsák [AC 111]. *1696:* méltoztassek Ecclesiánk mellett assistentiaval lenni, és annyi Gratiayatt mútassa, Donationk és Commissiónk szereztessék elö, és Scholánkhoz Conferaltatott Patrociniumunkatt obtinealhassúk [Somlyó Sz; IB]. *1717:* maradott az nzts Sipos Márton vr(am)tul Conferaltatott Zöld gyontáros Lada az Somosdj Eccla(na)k [MMatr. 89]. *1741:* Méltóságos Elsö Appaffi Mihály ... Kegjelmes Urunktól Conferáltatott kegjelmesen azon Csatáni Jószágocskája szegény Városunkn(a)k ... azért, tanquam Reformatus Mlgos Legitimus Fejedelemtöl, Reformatusok(na)k kegjelmesen Conferáltatott Jószágocskábol; hogj Catholicus atyánkfiai aequale Just praetendálhassanak nem láthattyuk uttyát [Dés; Jk 547a].

konferencia 1. tárgyalás; dezbatere, negociere; Konferenz, Verhandlung. *1664:* ö felsége fö plenipotentiariussát, méltóságos gróf Rottal János uramat ö nagyságát ide alá küldte, kihez engemet felyebb megírt dolgokrúl való conferentiákra szükséges elégséges plenipotentiával küldöttek az mi kegyelmes urunk ö nagysága és az nemes ország, valamint expediálták Stepán Ferencz uramat [TML III, 282 Teleki Mihály Boldvai Mártonhoz]. *1697:* conferenciára mentem az gubernátorhoz [AIN 150]. *1728:* Az Deputalt Plenipotentiariussi ā Familiának ... pro 7ma Febr Szebenben legje(ne)k ā levelek hányására és à Conferentiara, mint hogy ... pro 12ma February a' productionak bé kell állani [Déva; JHb XLII]. — L. még BÖn. 873, 912–3, 971; TML III, 347.

2. megbeszélés; discutare; Unterredung. *1678:* voltam 2. praesentis szemben az franczia rezidenssel ... azt írja ... ha ürességem vagyon, menjek által hozzá conferentiára és valamiben tud segíteni és szolgálni, kész leszen [TML VIII, 138 Bessenyei Mihály Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból]. *1737:* tettzett expediálni Kolosvárra B. Varallyai Simon István és Cs. Zabolai István ö kglmeket, Nztes Hunyadi Ferentz Urunkal lejendö Conferentiara [Dés; Jk 475a]. — L. még BÖn. 947; CsH 84; TML IV, 47; WIN I, 464.

3. tanári és tanítói értekezlet/gyűlés; consiliu profesoral; Professoren/Lehrersitzung/konferenz. *1870 k./1914:* Conferentia: tanárok, osztályfönökök, jurátusok (esküdt osztálytanító) értekezlete, mely paedagogiai, tanügyi, néha fegyelmi kérdésekröl tanácskozott s elöterjesztéseket tett az elöljáróságnak. Elnöke a tárgyhoz képest az igazgató (paedagogarcha) vagy a rector-professzor volt | Sedria: iskolai törvényszék, mely fegyelmi esetekben itélkezett. Hivták conferentiának is; de ez inkább a tanári s tanítói didaktikai értekezletek neve volt [Mv; MvÉrt. 10, 43].

konferens adományozó; donator; schenkend, spendend. *1789:* az Conferens neve ... Tsulak Martonne A(nn)o 1761 [Sepsisztkirály Hsz; Palotay 19].

konfesszárius gyóntató; confesor, duhovnic; beichtigend, Beicht-. *1657:* Fileken két franciskánus barátok ... tanálkozának hozzánk ... az egyik ... Bosnyák Tamásnak is, az fileki kapitány s úrembernek is confessariusa volt [KemÖn. 117–8]. *1670:* (Zrinyi uram) ángya s felesége és confessariussa [TML V, 244 Újhely Pál Teleki Mihályhoz]. *1779:* Volt pedig in ecclesiasticis Szebenben egy Griem nevü consiliarius pap ... magyarországi, felemagyar német fi, aki is confessariusa is volt egyszersmind az apácáknak [RettE 406]. — L. még CsH 94.

konfesszáriusság gyóntatópapi tisztség; funcţie de confesor/duhovnic; Würde/Amt des Beichtvaters. *1710:* És igy férének be a jesuiták a császár mellé, s a confessáriusságot elkapák, s azóta a külsö directióban is beléavaták magokot [CsH 94–5].

konfesszió 1. vallás; confesiune, religie, cult; Konfession, Religion. *1710 k:* Religio nem azt tészi, amit magyarul vallásnak mondunk, mert a vallás, prédikáció-hallgatás, templomba való járás, isteni tisztelet, imádság, és minden jó cselekedet, virtus, Isten és felebarátodhoz való szeretet, igazság, olyan a religiónak, mint a levél, virág, gyümölcs a fának; ebben majd az egész világ hibázik, mikor a confessiót, mely immár vallást tészen, religiónak elnevezi, s tartja [BÖn. 428–9].

2. hitvallás; confesiune; Glaubensbekenntnis. *1710 k.:* Keserves dolog kivált a római, augustai, helvéciai confessiók között: valami az Isten dücsöségére és a lélek üdvességére szükséges, abban mind megegyeznek, mégis ... mit követnek egymáson [BÖn. 432]. *1773:* Elmentek az unitárius püspök, Ág István s a papok is. Kik is megjelentvén kik legyenek, azt kérdezte[a] tölök: „Est ne verum, quod non credatis sanctam trinitatem?" ... A confessiójokot odaadták, de az is hamisság, mert nem úgy hisznek magokban, amint ott vagyon [RettE 302. — [a]Erdélyi látogatása során Kv-t tartózkodó II. József császár és király]. *1790:* Ezer hat százban Mind szent Havának 25dik napján meg állitott ország Végzésenek erejekkel ... Helvetiai Confessiot tarto Vallásunk a' több bé vett vallásokkal egyenlövé tétetvén, azon egyenlösitésböl önként következik, annak szabad gyakorlása [Kv; SRE 267–8].

konfesszor hitvalló; confesor; Glaubensbekenner. *1710 k.:* Keservesen szemlélem s gondolom, édes Istenem, ezen hatalmasság tömlöcében mint járának nemrégen amaz nagy talentumokkal biró confessor, próféta, Otrokócsi amaz nagy törvényeket igazgató politikus, Szirmai, és amaz Bukari tömlöcböl vallások elhagyásával szabaduló tíz prédikátor atyámfia? [BIm. 1014]. — L. még i.h. 1031; CsH 96.

konficiál 1. készít; a face/confecţiona; verfertigen. *1588:* Az particariustis megh eskessek hogy minden zerzamokat a' beteghsegek ellen cum suis integris speciebus fogiatkozas nelkwl conficial, semmiben Ne(m) chalardkodik [Kv; TanJk I/1.77].

2. összeállít, szerkeszt; a alcătui/întocmi; zusammenstellen, abfassen. *1747:* az J ... sokakat hirekben nevekben meg ölt, midön azokrol famosus Libellusokat vulgo

Pasquillusokat conficialt, és azokat in vulgos sprengalta [Torda; TJkT III. 134].

konficiált 1. készített; făcut, confecționat; verfertigt. *1736 u.:* most a nadrágjokban tartják ezek a poszomántos ifjak keszkenőjöket; részszerint igen jó nátha ellen az olyan patika-szerszámmal conficiált ruha az orrok szájok megtörlésére [MetTrCs 456]. *1765:* Harangoztato-Gazda Telegdi István Vram ö Kegyelme ... ratiot nem adott ... végeztetett; hogy egy holnapra rendesen conficialt ratioját bé-adja [Kv; SRE 220].

2. '?' *1718:* Külde Antos Györgj Ur(am)is edgj Specificatiot ã Conficialt Borokrol nro 10 ... De kérdeznem kel, ã mely O Borok itt vad(na)k azokat azon az árran fizessské ã Falusiak, mint ã Conficialt borokat ? [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1731:* Kóródról hozott conficiált piros bor [Szentbenedek SzD; Ks 15. LVII].

konficiáltathatik elkészíttethetik; a putea fi făcut; verfertigt werden können. *1770:* ha itt lett volna is Batyám uram jobb modjaval a Regesstrum ratione sui nem conficiáltathatott volna [Ne; DobLev. II/422 Petrus Ficsor Fejér m-i not. Szántó Sándorhoz].

konfidencia 1. bizodalom; încredere; Ver/Zutrauen. *1668:* az nagy confidentiától viseltetvén, Kegyelmed által minden igaz jóakaró uraimnak köteles és kész szolgálatomat ajánlom [TML IV, 301 Gyulaffy László Teleki Mihályhoz]. *1670:* én megvallom, hogy ennyi megjátszodtatásunk után többször ő felségét hasztalanul meg nem találnám ... hogy ha peniglen urunk ő nagysága ezt az requisitiot elmulatja is, nem féltheti az confidentiának elvesztését, mert olyan most nincsen egy csepp is [TML V, 382 Bethlen János ua-hoz].

2. bizalom; încredere; Zuversicht/trauen. *1670:* a Kegyelmed jó akaratjára még ezután lesz derekasabb szükségem, próba köve is leszen a Kegyelmed s köztem való confidentiának, kötelességnek ... Ez penig Torda körül egy kevés igen drága jószágnak szerzése, melyről ... kérem igen, legyen silenciumba [TML V, 84 Bethlen Miklós ua-hoz]. *1796:* némely rosz erkőltsü Cselédjei is a' Panaszlonak azon Bornak meg italában reszeseknek találtatván. Ezen cselekedetéről T. Ambrus Gedeon Uram a Consistorium által megkérdeztetvén, azon Bornak megitaláb(an) a' mennyibe részesnek esméri magát, nem valami különös málitiából, hanem egyenes Barátt-ági Confidentiából v⟨al⟩lotta meg a' Petsétnek felszakasztását [Récse Sz; KCs K. 1265]. — L. még TML V, 254, VI, 423, VII, 328, 337.

Szk: ~ *alatt* bizalmasan. *1619:* énnekem az vezér tihája nagy erős confidentia alatt mondá ezt[a] [BTN 333. — [a]Köv. a nyil.] ✱ *~jában megtart vkit. 1678:* Kegyelmedet kérem, confidentiájában tartson meg ...; hidgye el, mig élek leszek Kegyelmednek igaz szolgája [TML VIII, 46 Teleki Mihály Kapi Györgyhöz] ✱ *nagy/teljes ~val. 1668:* Engemet, Uram, Gyulafi László uram ... Váraljára hivatván igen nagy confidentiával ért levele által s elmentem [TML IV, 302 Pelei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1694:* az generalis ... nagy confidentiával beszélt velem [HAMN 333]. *1779:* magamis jelen voltam, hogy midőn Vétsen[a] Asztalnál teljes confidenciaval beszéllett volna[b] a néhai Groff Aszszonynyal, az Asztalan láttom hogy altal nyultt, s a Titulalt Aszszony mondotta neki mennyen ked [Szászzsombor SzD; KS. Geor. Cs. Ajtai (58) de Vajasd isp.bon. vall. — [a]MT. [b]Székely Ferenc gondv.].

3. titoktartás; discreție; Stillschweigen, Verschwiegenheit. *1678:* En az ő kegyelme atyafiságában igen bízom. Ezeket én Kegyelmednek írom, Kegyelmed igaz confidentiájára bízom [TML VIII, 31 Teleki Mihály Szepesi Pálhoz].

4. bizalmas viszony; raport de încredere (reciprocă); vertrautes/vertrauliches Verhältnis. *1669:* Kérem Kegyelmedet, édes Komám uram, ezen írását magyarázza meg jobban. Azomban Kegyelmedet követem, hogy ily bátran búsítom Kegyelmedet, de az confidentia cselekedteti velem [TML IV, 594 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1677:* lám engem a Kegyelmedhez való confidentia sok bolondságra terjeszkedtet [TML VII, 507 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1778:* Míg Kolozsvárt mulattam egy szegény Ormos nevű ... tógásdeákot ezek az ambitiosus professzorok kicsapának ... Melyet meghallván, mentem mindjárt juris professzor Csomós uramra, kivel sógorság mellett nagy confidentiában vagyok [RettE 385].

konfidens I. *mn* bizodalmas (akiben bízni lehet); de încredere; vertrauenswürdig/verläßlich | bizalmas; discret; vertraut, vertraulich. *1663:* kérem Kegyelmedet, ha mi hírei lesznek, tudósítson és engem mindenkor tartson elébbi confidens jóakaró szolgájának [TML II, 477 Teleki Mihály Gillányi Gergelyhez]. *1726:* Confidens s Kedves Sogor Ur(amna)k ... I(ste)ntől friss hosszu életet kivánok [M.orbó[a]; MbK 166 gr. Teleki Sándor Kovács Péterhez. — [a]Középorbó AF]. *1761:* Mint kedves Confidens Io Uramnak! Ajánlam Simenfalvi Ur(amna)k mindenkori kőteles szolgálatamat [Cege SzD; WassLt Wass Miklós sk lev.]. *1764:* Rhédei Pál ... Igen drága jó úriember vala szegény, nem tudom, uramnak írjam-e szegényt, vagy barátomnak, mert úrban soha confidensebb jó uram egy sem volt [RettE 175].

Szk: ~ *embere vkinek. 1657:* mivel énnékem igen confidens emberem vala Balling, megizeném alattomban, hogy énnékem privatim más beszédem volna véle [KemÖn. 123]. *1704:* elmondotta azt a generál confidens embere előtt, hogy készebb maga tisztit resignálni őfelségének, mintsem Bethlen Miklóst nem tollálni vagy tollerálni [WIN I, 133]. *1779:* Ezt[a] nem sok ember tudja máig is, de nékem a procurator ... Máté Izsák uram beszéllette mint confidens emberem [RettE 401. — [a]A szóban forgó személy hollétét].

II. *fn* kb. bizalmi ember; om de încredere; Vertrauensmann/person. *1705:* Collonellus Graven uram nem considerálván azt, hogy Bethlen Sámuel uram Fogarast való commorálása alkalmatosságával (egy) hordó bort ... adott a magáéból neki ... ő is hat ökröt adván tavaly, afféle prédamarhát, ami hasznát veheti (minthogy igen confidense volt), most már egynéhány izben imprudentissime kéri, hogy adja meg. Ez az ő barátságuk [WIN I, 443]. *1803:* A Conscriptio ... a meg irt Helysegekben az ott meg nevezett, és meg hitelt Confidensek vallomásai szerint, mindenekben a' meg irtuk modon ment végben [O.asszonynépe AF; DobLev. IV/862.34b].

konfinium határhely; localitate de (la) frontieră; Grenzstelle/ort. *1762:* Azt mondják, hogy ezek[a] lesznek

a passusokon, confiniumokban [RettE 143. — [a]Az akkor felállított land-milicia, azaz határőrezred tagjai]. *1767:* Generális Hadik úr őexcellentiája a confiniumokat megvisitalta [i.h. 211].

konfirmáció 1. megerősítés; confirmare, întărire; Verstärkung. *1619:* Csak ezen két hét forgása alatt Franciából, Angliából, Flandriából mind ezenformán való congratulatoria és régi békességnek confirmatiójára való levelek érkeztek [BTN˜ 271]. *1714:* Enyedi János ... remonstrállya Néhai boldog emlékezetü Mátyás Király Privilegiumat, és annak az Felseges Nehai Leopoldus Császártol lett Confirmatioját, mellyek szerint az Contributionak terhitöl azon haznak lakossi a melyben most vagjon immunitáltattanak [KvLt I/212 a gub. Nsz-ből]. *1744:* Mlgs Oláh Püspök Ur(am) eo Nsga sollicituskodik az unialt Olah Papokrol emanalt Diplomanak confirmatiójában és publicatiojában [ApLt 4 Árkosi Benkö Ráphaël és Imreh József Apor Péterhez Nsz-ből]. *1796:* más lévén az akkor Transumtumba elö adott Levél ... más pedig a mostan kért Andreanum Privilegium. Mely az elöbbeninek restauratioja, és Renovatioja ... és még az azt meg elözött ususnak is Confirmatioja [Mv; TLev. 5/16 Transm. 40].

2. konfirmáció-levél, megerősítő okirat; scrisoare de confirmare; Bestätigungsschrift/schreiben. *1570:* Megh Ertettek varoswl eo K. az Mathias kyral parancholatyat az Jdegen Bornak beh hozasa feleol ... Azert eo felsegewel megh kellene c(on)firmaltatny Az my Regy zabadsagunkat es zokasunkat Mellyet az Mathias kyral lewele Mond, Es az c(on)firmatioba Megh kellene specificalny Mind hordot kwpat palazkot és egieb Edenth, hogy semmywel Beh Neh hozna senky [Kv; TanJk V/3.17b]. *1592:* Lazlo kiraly Confirmatioia, az eztendeonkent valo 52 Gira ezwst Adorol, es Hadkor az ket zaz Arany forintrol [Kv; DiósyInd. 25]. *1673/1681:* Leleszi Vojk Mihaly es Successori levelének Confirmatioja a Szabadossagrul [Vh; VhU 401]. *1682:* Az mi maga hivatalja iránt az mi kgls uruntól (!) ö ngától impetrált confirmatiót illeti ... vagy de praesenti adja elö, vagy ... hozassa elö ... addig pedig az monasterában legyen [EOE XVII, 304 Az erdélyi oláh püspök elitéltetésének ügye].

3. *vall* hitben való megerősítés; confirmaţie; Konfirmation. *1813:* Confirmáltattak: ezek. De a' Confirmatio meg esvén, haza futottak s ezért nevüket nem tudván fel nem irhattam [Gyalu K; RAk 189]. *1829:* Ezen solemnis Confirmation betegsége miatt nem jelenhetvén meg Nztes Bakos Mária ... Uj Sengei Communio alkalmatosságával confirmaltatott u.m. 23a Augusti 1829 [Szucság K; RAk 121].

konfirmáció-levél megerősítő okirat; scrisoare de confirmare; Bestätigungsschreiben. *1570:* Myert hogy Eo felsege confirmatio Leveleis vagion nala, Azert ha hwl oda alah Az Zamos Mentebe Talal Malom helt es hyrre Tezy eo kegmeh ... Megh kely neky Engedny De Jde fel az varoson Nem akarnak Mas Malom helt adny eo k. varoswl [Kv; TanJk V/3.16b].

konfirmacionális szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *levél* konfirmáció-levél, megerősítő okirat; scrisoare de confirmare; Bestätigungsschrift/schreiben. *1629:* Mely unioioknak[a] ereősségére, mind az boldog emlékezetü Sigmond fejedelemtül confirmationalis leuelek, mind nekünk kglmes paranczolatúnk, s mind pediglen várastoknak peczéti alat emanaltatot leuelekis extalnak [KvLt Céhir. Bethlen Gábor rend. — [a]A csizmadia- és vargacéhé].

konfirmál 1. megerősít; a confirma/întări; bestätigen. *1579:* Eleosser eo k. varosswl az elymult Eztendeobely vegezesseket mely Leot volt Az Byronak valaztasakor ... Mostanis Eo k. varosswl vgian azon vegezest Ereyebe haggyak es Confirmalliak Minden Rendyben [Kv; TanJk V/3. 690]. *1601:* abban az haz helyben ... minden Jussunkath Abbanis neki Attribualua(n), elebbi neki adoth levelwnk tartasa es tenora zerent Confirmallyuk libere [Szilágycseh; Borb. II. Lad. Giulafi de Ratot comes Zolnok aláírásával]. *1635:* melj dolognak nagjub erossegere es bizonsagara mys attuk hitünk szerent ez ielen ualo Leuelunket es peczetünkelis Confirmaltuk [Drassó AF; WassLt]. *1710:* (A főispán) Trauzner Tamás uramat az inspectorságban nem confirmálta [SzZs 280]. *1712:* hogy pedig ezen alkuvás erösebb és állandob lenne kezeketis mind két reszröl mü nekünk be adák, és aldomás itallal confirmálák [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1769:* (Bartok András) kiváná, hogy azon Klme Vásárát Városunk Praxissa szerint meg irnok 's confirmalnok [Torockó; Bosla]. *1809:* Instalunk alázatoson a Tktetes Tisztségnek, ezen alázatos mentségünket a' Felséges Udvarhoz olly hathatos közben vetése által ajánlani meltoztassék hogy ezen köz Jora ... hozott rendelését Confirmálja s' abba minket manutenealjon [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

2. erősít, állít; a afirma/susţine; behaupten. *1597:* Gellyen Imreh vram ... exhibuit fassione(m) ... Thothazy Mihaly vramis ... monda ... az leannak Amireol panazolkodal ennekem ihon wadnak atiadfiay mond megh io Ersebet azok eleot, az leanys confirmala, hogi soha ennekeleotte eleteben Mihali vrammal nem zollot [Kv; TJk VI/1.58–9]. *1670:* Ebeni Judit Aszszony confirmalta hogy tőbször meg nem esküszik, mely(ne)k ha eő kglme nem áll; különben hamis hűtben fogna eo kglme magát ejteni [SzJk 108]. *1674:* eö kgylme ... Versendi Miklos Ur(am), erös hitelis mi elöttünk Confirmala, hogj ... mindenekben igy van, az mint elöttünk referalta [Pókafva AF; JHb XXIII/9].

3. bizonyít; a dovedi; beweisen. *1580:* tawaly vraink ... megh Attak erteny az varasnak Balassy Gergelnek wetket es engedetlenseget kyt kwlen-kwlen fele engedetlen bezedywel It fen mah is nylwa(n) confirmala es erossyte seot vgia(n) wyeta is [Kv; TanJk V/3.218a]. *1600:* allegaliak azt az Inctak hogy eo nallok az Tilalomnak Jdejen Gabor deaknak semmynemeo marhajok (igy!) nem volt, kit hitekelis confirmalni akarnak [Kv; TJk VI/1.397]. *1628 u.:* hozzam hittel keöteles igaz szeretetinek megh hűlesett ... evelis confirmalta, hogi ... mas uttal bóczióllettes ember altal megh fogattatua(n) az keze, oltalmaztattam megh hogi kesivel altal ne(m) vert [SzJk 30–1]. *1713:* Illyén Commoráló Bajk Groza nevü kormanyos ... hitivel confirmála, hogy ... két ... Törökországi Artanyokat Illyei Udvarbiro Nemzetes Bucsi Miklós Uramtúl ... pénzen meg vött [Marosillye H; UtI]. *1762:* Kannás Susanna ... oly szemely volt ki eleitöl fogva tolvajsagban, és paráznasagban éledezett,

mely életét confirmalta Várasunkon patralt cselekedetivelis [Torda; TJkT V. 89].

4. *vall* hitvallási konfirmációban részesít; a confirma; konfirmieren, einsegnen. *1831:* Confirmáltam leg elsőben én Ifj: Szakáts Pál e következendőket[a] [Damos K; RAk 159. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1834:* Confirmálám ... Török Katát és Ersokot égy hassal lett szépeket [Nagykapus K; RAk 37]. *1847:* Damosi Sűtő Bara Márisko 16 éves hajadon leány a mái napon a R. Catholica vallást el hagyván ... Reformáltam, és az után Confirmáltamis [Mocs K; RAk 167].

konfirmálás megerősítés; confirmare, întărire; Bestätigung/stärkung. *1704:* edgy Monostori Captalanbul költ Deak Priuilegium mostan Becsben vann a' Felseges Udvarban confirmalasnak okáért [Kv; ACJk 57].

konfirmálhat megerősíthet; a putea confirma/întări; bestätigen können. *1702:* Boldog emlékezetű Rakotzi György Fejedelem ... látván a mű Eleinknek világos igazságokat meg igérte volt nékik a szabadságot söt meg is iratta volt a szabad Levelet; de mivel hogy ez idejében háboruságos állapot volt ... nem Confirmálhatta a Levelet, és igy a Jobbágyságra redeálni kenszeritettenek [Torockó; TLev. 4/3.2b].

konfirmálódik konfirmáltatik; a fi confirmat; konfirmiert/eingesegnet werden. *1848:* 1848. Május 28án Confirmalodtak Szakáts Miklos, Veres Sándor, Veres Lajos [Bádok K; RAk 257]. *1855:* Confirmálodtak Damoson ... Nro 4 [Damos K; RAk 170].

konfirmált 1. megerősített; confirmat, întărit; bestätigt. *1681:* Mely dologh my elöttünk igy menue(n) ueghjbe mys ennek bizonsagara attuk az my peczetunkel Confirmalt leuelunket [Homoródsztmárton U, Borb. II]. *1698:* az mas recepta Relligiokon levő Papok maradeki is az Hazának eő Felsegetül confirmalt Törvenyei és eddig valo szokasa szerint azzal hogy az Apjok Pap volt abbul fel nem szabadulhatnak [UszLt IX. 76. 63 gub.]. *1726:* Josika Imre vram ... ép elmével dictalt Testamentaria Dispositioja e' szerint lévén, irtuk meg ezen kezünk irása és szokott pecsétűnkel confirmált Levelünkben [JHb XXXV/21 Jósika Imre végr.]. *1746:* adom ezen kezem irasaval, es petsetemmel Confirmalt levelemet [Siménfva U; Sf].

2. *vall* hitvallási konfirmációban részesült; confirmat; konfirmiert/eingesegnet. *1862:* A' Hitben megerősitett (: Confirmált :) Ifjak feljegyzése[a] [Szucság K; RAk 59–60. — [a]Köv. a nevek fels.].

konfirmáltat megerősittet; a face să fie confirmat/întărit; bestätigen/stärken lassen. *1598:* az méray[a] zabatsagrol leú vélet (így!) confirmaltatam fizettem f 12 [Kv; Szám. 8/III. 23. — [a]Mérát (K), a város jb-faluját illető]. *1619:* az lengyelek kévánják confirmáltatni csak az régi békességet, az török arra teljességgel kész [BTN 258]. *1677:* Mint hogy mostan ennyi hadaknak ez Országban létele alatt kelletett Fejedelmet választanunk: köteles légyen reá[a], hogy a' libera electiot ... nem csak integre meg-tartya, hanem a' Fényes Portával ujolag mennél job moddal Császártol ő hatalmasságátol Athnámé levéllel confirmáltattya [Ac 22. — [a]Bethlen Gábor]. *1776:* a' Constitutioknak is rendben valo szedésit meg vjitását munkában vévén edgy rovid terminusra el készityűk és az Méltoságos Familiának ventilatiora bé adván confirmáltatni kivánnyuk [Torockó; TLev. 7/5].

konfirmáltatás 1. megerősités/erősittetés; confirmare, întărire; Bestätigung/stärkung. *1662:* Az fejedelemnek portáról való confirmáltatása, fejedelemségében való megerősittetése ... meglévén[a] ... már a szegény ország magának pihenést láttathatik vala ígérni [SKr 142. — [a]1630-ban az I. Rákóczi Györgyé].

2. *vall* hitvallási konfirmációban való részesités; confirmaţie; Konfirmation, Einsegnung. *1812:* A Keresztyén Vallásba valo Meg-erössittetések vagy-is Confirmáltatások az Ifjaknak a' Gyalui Ref. Ekklésiaba fungens Ref. Pap Farnos György által [Gyalu K; RAk 189].

konfirmáltatik 1. megerősittetik; a fi confirmat/întărit; bestätigt/stärkt werden. *1653:* És igy osztán ez a négy vallás ugy mint: pápista, lutherana, calviniana és ariana ez országban recipiáltatott és országgyülésben confirmáltatott [ETA I. 34 NSz]. *1673/1681:* Ezen Teken(tete)s es Ngos Zolyomi Miklos Ur(am) Batyam vlad Timárnak, es maradekinak adott Taxarol valo levele elömben producaltatvan in omnibus punctis conditionibus tölemis helyben hagyattatik, es confirmaltatik [VhU 229]. *1677:* A' Jesuitai szerzet ennek-elötte sok idöktül fogva ez hazából in perpetuum excludaltatott és proscribaltatott ... az 1588. 1607. 1610. esztendöbéli articulusokban; mostan-is annakokáért azon articulusok confirmaltatvan ujobban-is végeztetet, hogy a' Jesuitai szerzet, és azon szerzetnek követöi ... in perpetuum ki-rekesztessenek [AC 8]. *1684:* September ... 18 Ifjú Apafi Mihály szerelmes gyermekünk confirmáltatott az erdélyi fejedelemségben [AMN 275–6]. *1692:* Jöttek az urak Szebenbe gyűlésre ... Ezen gyűlésen confirmáltatott a diploma[a] szerint Bánffy vram[b] gubernatornak, Haller János vram thesaurariusnak [IIAMN 330. — [a]A Diploma Leopoldinum. [b]Bánffy György, a Habsburg-uralom alá került Erdély első kormányzója]. *1700:* Notariusnak es Malom Bironak ujjolag valasztott es confirmaltatott Szerenczj Ianos Atyankfia eő Klme | A praescribalt B. szoszollok pro A(nn)o 1700 hivatallyokba(n) confirmaltattanak [Dés; Jk 301–2a]. *1765:* Meg halálozván in A 1765 ... Nagj érdemü Tisz. T. Püspek Verestói György Uram Kolosvárt ... Ettöl az üdötöl fogva réám szálla a' Püspöki nagj tereh ... Confirmáltatám Diplomatice a' Királyi Felségtöl 1766ban [ArJk 55–6].

2. *vall* hitvallási konfirmációban részesittetik; a fi confirmat; konfirmiert/eingesegnet werden. *1824:* Confirmaltattak jo examentyek adása után Gombár Anna, Muszka Anna ... 15 Esztendösök [Burjánosóbuda K; RAk 34]. *1844:* Confirmáltatott Devetserbe lako Tktes Nagy Ferentz Ur' leánya, Rosália az vjj 'senge bé mutatásakor [Bádok K; RAk 257]. *1877:* Ezen évben jött a rendelet, hogy csak is a' 15 évesek konfirmáltassanak [Vista K; RAk 149].

konfirmáltatott megerősittetett; care a fost confirmat/întărit; bestätigt/stärkt. *1608:* Itt Feyer varat lako Zabo Mesterek adgiak keónieörgeseknek altala ertiseonkre, hogy az w Priuilegiumok ellen, ez helyben sok kulömb

külömb Zabok zallananak, kiknek az w kóztök valo müuelisre semmi igassagok nem volna. Keönieorgettenek azert mi nekünk, hogy az w Chehekben ki Jrt, es feiedelmekhel Confirmaltatot Priuilegiumokba(n) megh tartanok [Törzs. Báthori Gábor rend. Gyf városához]. *1663:* Minekokáért kegye(lmete)k(ne)k és hüségteknek hadgyuk, és parancsollyuk serio, hogy azon házat mi töllünkis Praedecessorinktol adatott Szabadságban confirmáltatotnak értvén lenni, sem most, sem ennek utánna semmi némü ado vévésre, paraszti Szolgálatra ne vesse [Borb. I]. *1677:* A fen megh irt Confirmaltatott dolgokatt ... ä megh nevezett két rendbéli Attyafiak ha valamellyik fél ... violalna ... tehatt az megh allo fel az megh nem allo félen ... az fen megh irt szaz Tallerokig plenaria executiott peragalhassan [Ne; DobLev. I/25]. *1736:* attuk müis ez fide nostra mediante irt es szokot pecsetünkel confirmaltatott patens Relatoriankot [Asz; Borb. I].

konfirmatória megerősítés, konfirmáció; confirmare; Bestätigung/stärkung. *1667:* mindennap rám izentek, hogy írjam meg urunknak ő nagyságának, küldje meg ő nagysága ezt a pénzt ... kihez képest ezt kell Kegyelmeteknek igen jól meggondolni, ha a pénzt, minek előtte meg nem lesz az confirmatoria, megküldje-e ? ne-e? Ha megküldi s kezekben kaphatják, azután azt cselekszik, az mit akarnak ... ha meg nem küldi s az császár megjő s igíretek szerint Zólyomit kibocsátják s az confirmatoriát s kaftánt megszerzik s az pénz készen nem leszen, abból is mi következhetik? [TML IV, 134 Nemes János Teleki Mihályhoz].

konfirmátus megerősített; confirmat, întărit; bestätigt/stärkt. *1671:* Kegyelmed bölcsen megitilheti, miképpen adhassunk s contribuálhassunk privilegiumunk condicióí ellen, kiben eddig egy boldogemlékezetű fejedelemtűl is meg nem háborittattunk s annálinkább reméljük, hogy a mi kegyelmes urunktúl ő nagyságátúl abban confirmatusok levén, megtartatunk [TML V, 585 Máramaros megye rendei Teleki Mihályhoz].

konfiskáció elkobzás, el/lefoglalás; confiscare; Konfiskation, Beschlagnahme. *1705:* Az Szász János szebeni királybíró belső javainak confiscatióinak alkalmatosságával ... minden ládáit elpecsételték volt [WIN I, 432]. *1710:* Kltek levelét vettük, az Szőllők Confiscatioja iránt valo Instantiáját meg értettük, és in debitis locis promovealni is igyekeztük ... ugy hiszszük nem lesz klteknek háborgatása [KvLt I/199c gub.]. *1769:* Ez Nemes Erdély Országába külsö Idegen Országaktol Fekete onot bé hozni Confiscatio büntetése alat bé hozni nem szabad [UszLt XIII. 97]. *1787:* minden Verös Kováts a mennyi vasat a mivén tsinál, azt mind és egészszen tartozzek a rendelendö Vas valto hazhoz ... meg mérés vegett bé vinni ... ha valaki ez ellen tselekednék ... 24 paltza ütessel és vasának Confiscatiojaval büntettessek [Torockó; TLev. 9/25].

konfiskációbeli elkobzásos, el/lefoglalásos, prin confiscare; von der Konfiskation/Beschlagnahme. *1809:* (A puskapor-árus) sem puska port, sem golyobist ... akár vraságnak, akár nemesnek még annál kevésbé köz embernek vagy Parasztnak de még onnal munkalkodo Mester embereknek-is ... Confiscatiobéli büntetés terhe alatt adni ne merészellyen [UszLt ComGub. 1697].

konfiskál 1. elkoboz, lefoglal; a confisca; konfiszieren, beschlagnahmen. *1612:* Itt Colosvarat löuö hazat ... mj szamúnkra confiscalnak [Kv; PLPr 21]. *1615:* az Orzagh vegezese szerint mi hiüwnk Banffi Janos, az Lippay Generalis expeditiokra, minden Jozagarol Tizenket Louast kellet volna bocziatani, miuel penigh cziak Hatot bocziatot volt, ez okon minden Jozagat Confiscaltuk vala [Gyf; Told. 1 fej.]. *1620:* Latvan eö kglmek varosul az Bor korcziomallasba(n) az sok abususokat, hogj zegenj borokat ige(n) draga(n) korcziomallanak ky ... ha kit abba(n) kapnak ... azt az Bort az varas Birak, Varos zamara Confiscalliak [Kv; TanJk II/1. 295]. *1711:* mind ökrököt, Menest, és egjebféle Barmokot, Gráven vr(am) Csikban létekor Sz: Katólnai Elekes Sigmond vr(am) be jöve Gjergjoba, és Confiscálá ököt [Csomafva Cs; WLt]. *1827:* a sellérek ... marháját Confiscalja a Biro, licitatio utyán adgya el és az Árát adgya kezébe a tulajdonosnak [F.rákos U; Falujk 162 Barnabás Áron pap-not. kezével]. *1837:* Minden igasság nélkűl a Czéhtol Monostorra ment Almási Sigmond ott Cantárkodott munkáját a' Városra bé hozta a' Czéh a Munkát confiscalta [Kv; ACLev. Kül. Perc.26].

2. ~ *vkit* kb. vkit személyében tulajdonába vesz; a lua în posesie pe cineva; jn in persönlichen Besitz nehmen. *1614:* Varga Jakabot Confiscaltak volt Bartha Istvan Deák kerte volt megh az megh holt Feyedelemteöl eö atta arro(n) Mihaly Papnak tizen nyolcz ftert, most eö byria Arkosy Mihály Pap [F.falu Cs; BethU 418] | Barabás Ferenczet Confiscaltak volt Andras hadnagy valtotta meg [Szentimre Cs; i.h. 450].

konfiskálandó elkobzandó, lefoglalandó; ce urmează să fie confiscat; zu konfiszierend/beschlagnahmend. *1781 k.:* (A) Confiscalando vas meg gyüjtetvén és el adatván, annak árrának fele az Mlgs Familia Cassájában mennyen, fele pedig a' szegény Communitas közönséges költségei potlására fordittassék [Torockó; TLev. 9/20]. *1787:* (A rendeletszegő) vasának Confiscatiojaval büntettessek melly confiscalando vas a Communitas számára convertaltassek, és a közönséges Cassaban tetettessék [uo.; i.h. 9/25].

konfiskálás foglalás; confiscare; Besitzergreifung. *1614:* Gal Georgj, az confiscalaskor Balassi Ferencze, az vta(n) Palfy Ferencznek atta [Etéd U; BethU 152] | Primipili ... Zotiori Andras Beldj Kelemennek atta magat Confiscalas uthan Rabsagboll valo meg Zabadittasert [Lisznyó Hsz; i.h. 229] | Boda Esaias Kalnaki Benedek Job(agia) Confiscalas uthan [Középajta Hsz; UszLt VI. 56. 187].

konfiskált 1. elkobzott, lefoglalt; confiscat; konfisziert, beschlagnahmt. *1625:* erkezwen Varadrol Hannes Gallert ... valami geöreögh vrunk eö felge zamara Varado(n) confiscalt marhakkal [Kv; Szám. 16/XXXIV. 31]. *1629:* en voltam egyik ki el segitettem az Confiscalt marhat vinnj [Kv; TJk VII/3. 77 Harmincadolásra von vall.]. *1705:* azt mondják, hogy én ezt-amazt cselekedtem, és még a confiscált és elpecsételt ládákhoz is hozzánnyúltam [WIN I, 640]. *1813:* Veszszödröl[a] ide hajtott

Confiscált Nagy Tehén 4 [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt. — [a]NK]. *1821:* ezek mind ollyan Emberek hogy az Confiscált Ketskéjeken kivűl Semmi marhával nem birnak [M.zsombor K; Somb. II].

2. foglalt; sechestrat; belegt/setzt. *1614:* Kws Marthon Confiscalt Job(agi) Vrunk zamara valo [Barót Hsz; UszLt VI. 56. 194] | Chiutak Geórgy Vrunk zamara ualo Confiscalt Job(agi) uolt; az uta(n) Nobilitaltatta magat [Kovászna Hsz; i.h. 353] | Balint Jstua(n) Kamuthi Far. Job. Confiscalt Job. [Nagyajta Hsz; BethU 199].

konfiskáltat elkoboztat, lefoglaltat; a dispune să fie confiscat; konfiszieren/beschlagnahmen lassen. *1669:* Kegyelmed azért írja meg Rádainé asszonyomnak ő kegyelmének ... megnyugodva legyen benne, minden jószágit confiscáltatjuk és csak annyit hagyunk kezénél, a kiből elélhessen [TML IV, 535 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1682:* Mikor az mi kgls Urunk eo Nga innet mind(en) javait confiscaltatta s el vitette, akkor mindenekröl szamot adot Tovab valo szamadassal nem tartozik [Kv; RDL I, 161]. *1749:* en az Mgs Ur parancsolatya szerent mindenit az miit tudtam confiscaltattam [Noszoly SzD; Ks 83 Domokos Ferenc lev.].

konfiskáltatás elkoboztatás, lefoglaltatás; confiscare; Konfiskation, Beschlagnahme. *1612:* az mint ertjük, tempore confiscationis Berekzazj Lúkatsnak Attyafiaj az mj Confiscaltatasúnknak Contradicalúan, arra rendeltetet Embereink az Confiscalastol meg zünúen ... Berekzazj Lúkacz és attyafiaj zamara tartatnak az ... haz és örökségek [Kv; PLPr 21 fej.]. *1825:* minden az Utzákan a' Város praejudiciumára, a' Joszágok elött kitett Tutaj-fák, s egyéb ... lehetö Akadállyok Kinek kinek Udvarára a' Város Számára léjendö Confiscáltatás terhe alatt bé-hordattatni parancsoltattak [Torda; TLt Közig. ir. 252].

konfiskáltathat elkoboztathat, lefoglaltathat; a putea face să fie confiscat; konfiszieren/beschlagnahmen lassen können. *1735:* Hadnagy Atyankfia eö kglme ... Pap al(ia)s Egetboros Joseph jovait ... Inhibealtatta ollyan ratiokra nézve hogj Jobbagjnak hallatik lennie de minthogj meg senkitöl nem repetaltatott ... jovait azon Inhibitio alol fel szabadittyuk, tali tamen Conditione hogj ha repetaltatik, ammi addig kezénél maradna, akkor aszt a részt Hadnagj Atyánk fia eö kglme Confiscaltathattya [Dés; Jk 453b].

konfiskáltatik elkoboztatik, lefoglaltatik; a fi confiscat; konfisziert/beschlagnahmt werden. *1625:* Ha penigh onnat[a] valami marhat Magyar Orszagba vinnenek, tartozzanak megh harminczadlani affelereöl; kit ha nem cselekednenek, az ollyanokra nagy vigiazas leuen, minden marhaiok Zazlonk ala be uitessenek és confiscaltassanak [Kv; KvLt II/19. — [a]Kv-ról]. *1648:* Enyedi Mihaly Ura(m) ... azt mondotta, hogy minden esztendeöb(en) fel tettek, és fel szettek az adot ... houa teöttek ne(m) tudgya ... Azert az rebelliora valo szavaiert megh keuano(m) hogy re testimonys comprobata feje vetessek es minden jouai confiscaltassanak [Kv; TJk VIII/4.306–7]. *1677:* A' Kereskedö rendek penig, ha a' határos és békességes szomszédságu helyekre és Országokra mennek, elöttök járo Tisztviselöjöktöl vegyenek hiteles Testimonialisokat ... Távollyab valo Országokra ... Fejedelmek Salvus Conductussával mennyenek ... Külömben cselekedvén, minden javok confiscaltassék [AC 87–8]. *1769:* Valakik titkon az országbol nagy és jo fele Monétákot idegen országra vinni találtatnak, 30 darab monétáknak ki vitelire szabaditatnak, de azon felyül kinél töb találtatik confiscaltatik [UszLt XIII. 97a]. *1771:* senki is az maga Timárján kivul más Timárjátol Szarvat ne vasaroljon, mert ha hir nélkül az más Timárjátol szarvat vásárol ... az meg vásárlott szaru ... Confiscaltatik [Kv; FésCLev.]. *1825:* Ha valaha es vala mikor a Blozsai kitsiny birtokosok ... a Méltoságos Groff Urak eö Nagyságok Köteles mezei Határokban, marhájokat be szalasztották, mind anyiszor példáson megbűntetödtek, s marhájok Confiscaltatott [Kötelesmező SzD; TSb 47].

konfiskáltatott elkobzott, lefoglalt; confiscat; konfisziert/beschlagnahmt. *1735:* Concludaltatott hogj a N. Város számára Confiscaltatott borokat Hadnagj Atyankfia eö kglme Csatanb(a)[a] apro edenyekb(en) Korcsomaroltatasra egjmás után adgja ki [Dés; Jk 454a. — [a]Csatány, a város tőszomszédos jb-faluja]. *1759:* Sz. Gothárdi Ferentz Uram Confiscaltatott Asztagotska buzája el Csépeltetvén ... találtatott Metr Nro 30 ~ 30 véka [Branyicska H; Borb. II].

konfiskátor foglaló, konfiskáló; persoană care face confiscarea; Besitzergreifer, konfiszierende Person. *1705:* A Csáki István uram részére való gabonát is felíratám, minthogy maga elment vala a kurucokkal, hogyha az úr nevezeti alatt megtarthatnám a confiscatoroktól [WIN I, 658].

konfiskátus foglalt jobbágy; iobag sechestrat; besetzter/legter Leibeigene(r). *1614:* Jobbagiones. Confiscatusok voltak ezek de megh ualtoztak magok penzen ugjmint Tòrök Imreh Orban Mathe [Hodos MT; BethU 52].

konfiteál 1. vall; a mărturisi, a face mărturisiri; gestehen. *1603:* hiüa mi eleonkbe vgian Szekely Vasarhely Teoreok Istuan az eo igassaganak oltalmazasara ... kit mi ... ereos hwttel megh eskettwnk es hite vtan meg examinaltunk, mely vallo mi eleottunk igi confiteala[a] [UszT 17/72. — [a]Köv. a vall.]. *1784:* Egy Jankovics nevű commissariusnak confiteált mind a két (parasztvezér), de titokban [RettE 428].

2. gyónik; a se spovedi; beichten. *1770:* 4-ta Maii költ levelét vettem a fiamnak Rettegi Zsigmondnak Bécsböl, melyben írja, hogy ... pápistává lett ... Addig jártak reá Száva Sándor ... meg ... az az istentelen apostata Szilágyi Mihály, aki ... kiesvén nyughatatlansága és ambitiója miá az ecclesiából, Bánffi Dénesné udvari papja lett s a múlt tavasszal ... pápistává lett. Ugyanennek a miséje alatt confiteált a rossz disznó[a] [RettE 234–5. — [a]Az emlékiró hitehagyott fia].

konfiteálhat tanúsíthat; a putea mărturisi; bezeugen/weisen können. *1765:* nem igen sokra exurgált az Hellységeknek költsége, mellyet magokis a Hellységek confiteálhatnak [Kisenyed AF; Eszt-Mk Vall. 300].

konflagrálódik elég; a arde, a fi mistuit de foc; verbrennen. *1762:* az A. Ur a bokor gyujtas és harap égés után valo napon immediate mingyárt mondotta ... mediocri calculo volt harom jo szekér széna, a' mely conflagralodott [Torda; TJkT V. 104].

konfliktus 1. összetűzés; conflict; Konflikt. *1778:* Mindazonáltal, jóllehet generalis conflictus még eddig nem volt, mégis a mi népünkben portyázásokon felette soknak kellett elveszni [RettE 389].

2. ütközet; luptă; Gefecht. *1705:* Glöckelsperg uram ... írja, hogy már Budán alul tíz mélyföldnyire leérkezett, és eddig háromszor volt már conflictusa a kurucokkal, mikor is mindenkor győzedelmes volt [WIN I, 530]. *1710:* Carolus megbiztatván szép orátióval a német hadakot, egyenesen rámegyen, és egynehány óráig való conflictus után keményen megverik a franciát [CsH 452].

Szk: ~*t ad* harcba bocsátkozik. *1620:* noha az ellenség immár akkor is számmal superálta a miéinket; de az magyarok serénységektől félvén mezőn való conflictust nem akart adni az miéinknek [ETA I, 338 a fej. Dóczi István és Balassi Ferencz portai követekhez].

konfluál 1. egybegyűl, gyülekezik; a se aduna/întruni; sich versammeln. *1594:* Latvan penigh ezt az raitunk ualo nagy inseget, es el uiselhetetlen nagy igat, sokan keozwllunk külemb kwlemb fele refugiomokat keresuen magoknak, nymellyek keozwllek ide Nagysagodhoz conflualnak, es exemptiot auagy Nobilitatiott magoknak impetraluan immunisek lesznek azokis az keozenseges tere uiselestol [Dés; Jk 247]. *1662:* mivel ... Medgyesi varosunkba(n) akarjuk ... az gyülest ki szolgaltatni, akarjuk Kgltek(ne)k ertesere adni ... adgya ertesere, mind feo rendek(ne)k varosok(na)k, hogy oda Confluallyanak [UszLt IX. 75. 44 fej.]. *1720:* az Bolgarok dolga végett Conflualnunk kell itt Vinczen [Alvinc AF; Ks 95 Gillyén Dániel lev.]. *1721:* Mi aláb Subscribált Szemellyek ... Nemes Belsö Szolnok Vár(me)gyeben Kecsetben Confluáltunk ã Végre Hogj emlitet Csegezi Iudith Aszszonytul réánk devenialt ... jokat Subdividalnok [RLt]. *1744:* Magamis láttam ã Cursust ã mellyben irták, hogy Confluállyunk ã Köpeczi Gyülésbe [Szárazajta Hsz; INyR 54 Nagy Menyhárt (70) vall.]. *1752:* Midőn ã Communis Inquisitio ell keszűlvén vjjabban Conflualtanak volna ... tudgyaë ã Tanu hogy se Annust se Diest fel nem irtanak ...? [Dob.; MvRKLev.]. *1779:* már Szent István Király napig a' Tekintetes Tábla Törvényes dolgok fojtatására nem Conflual [Kv; SLt XL Mart. Ágoston Suki Jánoshoz]. *1810:* jo lett volna egytzer atyafiakul akár hova Confluálnunk ... hogy mégis egytzer probáltuk volna az osztálynak mind modgyárol mind idejéről ... értekeződni [Nagylak AF; DobLev. IV/927 Dobolyi Sigmond Bartók Ádámhoz]. — L. még AC 35, 56; CsH 461; KemÖn. 93, 142, 177, 287, 289; RettE 368; TML VI, 168.

2. felhalmozódik/gyűl; a se aduna/acumula; sich anhäufen, (an)sammeln. *1683:* Ennyi, s — teöb sok alkalmatlansagi conflualvan tovabba valo betstelenségére es serelmere Sz: Tarsaságunk(na)k tetzet hogy Dobai Mihaly Atyankfiat kőzötte tovab ne patiallyia [SzJk 194].

konfluálandó egybegyűlendő, gyülekezendő; care urmează să se adune; zusammenzusammelnd. *1657:* azon temetésnek alkalmatosságával ... minden rendek ... confluálandók valának [KemÖn. 113].

konfluálás gyűlés; adunare; Versammlung. *1663:* Most az elmult szeredán volt az tizenhárom vármegyének Eperjesen consultatiojok. Az palatinusnak, Nádasdi uraméknak, Rottal és Zuza uraméknak ő nagyságoknak Trencsénben volt pro 10. hujus confluálások [TML II, 649 Teleki Mihály a fej-hez].

konfluálhat 1. egybegyűlhet/gyülekezhetik; a se putea aduna; sich versammeln können. *1657:* noha házokhoz és szállásokra bocsátja őket az fejedelem, de kötelességeket fel nem szabadétja, hogy mihelyen parancsolja, esmét mindjárt confluálhassanak [KemÖn. 287]. *1723/1770 k.:* az Unitaria Religión való Papnak a' Mlgs Grof Ur ő Nga Parochialis Fundust assignaljon, mellyre épitsen ő Nga egy jó Házat ... a' hol a' Pap subsistalhasson, és az Ekla is conflualhasson [Vajdakamarás K; SzConscr. 143-4].

2. összeülhet; a se putea întruni; sich zusammensetzen können. *1789:* ez az a mely nékem szegény Árvának keservesen esik, hogy Benedek Ferentzné Aszszonynyal mint mostoha Léányommal arbitrativára léptünk, ő kglme a maga pratensioit meg-tette, én pedig azokra rendre meg feleltem, ő klme ... azon feleletemre azota nem felelt, s a miatt az Arbitrativum Forum is nem conflualhatott s köztünk a dolgat el nem igazithatta [Ne; DobLev. III/653.1a Árva Szántó Drusiána Néhai Magyarosi Beniámin feleségének lev.].

konfluálódik gyűl, gyülekezik; a se aduna; sich versammeln. *1657:* Ezalatt megértém azbéli practicájokat is, hogy ... Csákinak is több urakkal, császár tanácsival és az ... Erdélyből kivert Kovács Péter hadával ... mindezeknek oda kellett volna confluálódniok, és ... bémenniek Munkácsban [KemÖn. 143]. — L. még i.h. 126.

konfluált 1. *mn* egybegyűlt; adunat; versammelt. *1727:* a Melgos Keresztesi Familia, vgyan azon Joszág dolga véget Dévára confluált ide aláb Subscribált tagjai(na)k es legitimus Successorinak conclusumak [Déva; Ks].

II. *fn* egybegyűlt (emberek/személyek); persoanele care s-au adunat; die Versammelten. *1657:* egykorban hát egy úrfiat az több conflualtaknak conventiculumokból expediálván hozzá ... az gyalog hadnagy, ki ott vigyázott, bé nem bocsátotta [KemÖn. 111].

konfluáltat egybegyűjtet; a face să se adune; sich versammeln lassen. *1740:* a mint Hosdátrol irt levelünkben Nagd(na)k alázatossan notificaltuk vala az Quantum repartitiojára es Militia Dislocatiojára nézve ... a Nemes var(me)gyét confluáltattnunk kellett [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. *1760:* Szelistyei Szeben székbeli Petru Popa ... All-Gyogyra másodmagával le jövén ... Kéméndi s All-Gyogyi processusokbol mint egy öt vagy hat száz embereket confluáltatott alattomban [Dragomir, Ist. dezr. I, 191].

konfluáltatik kb. ülésre hivatik; a fi chemat la adunare; zur/in die Versammlung gerufen werden. *1774:*

Ugyancsak arra mentem, hogy válasszunk arbitereket, akik meghallgatván mind ő ellenem való praetensióit, mind engemet, tegyenek ítéletet ... Melyre magam is jószívvel reáállván, delegáltuk arbitereknek Somai Sándor, Keczeli Sándor, br. Diószegi István és Zsigmond urakat ... hogy a jövő tavasszal confluáltassam s adjuk elejekben dolgunkat [RettE 321].

konfluxus 1. gyűlés; adunare; Versammlung. *1727:* An(n)o 1726 novemberben ... repartialt 600 forintak(na)k egyben szedésére deputáltatott Csulai Páll atyánkfia eo kglme ... nem compareált már kéczeri confluxusunkra [Déva; JHb XIII]. *1736:* Bálintit Uram ... csak roszszúl vagyon s nem is hiszem, hogy a mig a most be allando Gubernium Confluxussa fog duralni, hogy a Guberniumb(an) compareálhasson erötlensége miá [ApLt 2 Kálnoki Mihály Apor Péternéhez Nsz-ből]. *1737:* már arra jutottunk hogj nintsen ollyan Confluxusa Szekűnk(ne)k s e Ne(me)s Három Szek(ne)k hogy mindenkor a sok alteratio ne legjen és a sok egjmást bestelenités [Szentiván Hsz; i.h. 4 Henter János Apor Péterhez]. *1740:* az Hunyadi Erdőhàcsàgrais Nemes Vär(me)gye Confluxussán Quártellyos disponáltatott vala [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

Szk: *~t celebrál* gyűlést tart. *1737:* A Torotzkai Verös Kovatsi communitas confluxust celebrálván ... gondolkozott mind maga, mind a több Contribuensek fel segetteteseкre egy közönséges Vas valto hazat fel allitani [Torockó; TLev. 9/25] ✱ *~t csinál* gyűlésezik. *1705:* Haller István uram hívatott vala tegnap ebédre. El is igírkeztem vala, de az úr megizené, hogy el ne menjek, mert sokan lesznek ott, többek is, és arról izente a generál a minap is, hogy a magyarok confluxusokat csinálnak és machinálódnak [WIN I, 578] ✱ *generális ~* **a.** széki v. megyei közgyűlés. *1712:* Nemes Marosszek(ne)k akar holot közelöb celebralando Generalis Confluxussa [Koronka MT; Told. 26]. *1755:* Nemes Hunyad V(á)r Megyenek akár holott és leg közelebb esendő Generalis Törvényes szekire avagy Confluxussara ... panasz tételre Csapai Kun Sigmond Ur(am) ö kglme ... L. B: Branyitskai Josika Moses Uramat, modo Legitimo Certificaltatya [JHb XXXV/74]. — **b.** főkormányszéki/guberniumi tanácsülés. *1776:* Nagjtságod azért ha az Inscriptionalis Summát levállya, és ä nevezett Szölöt ä Fiscusnak mint Proprietariusnak remittállya bene quid(em) alioquin Nagytságodat ... Certificáltattya az Exponens ad Quindenam Nemes Erdélly Orszagi Méltoságos Regium Guberniumának közelebb Celebralando Mlgs Generalis Confluxussára [Dob.; WassLt]. *1778:* Most a generalis confluxuson hallám, hogy az anglus birodalma alatt lévő americanusok rebelláltak holmi kereskedésben rajtok tett injuriáltatások miá [RettE 389]. ✱ *guberniális ~* 'ua.'. *1748:* A mostani Gubernialis Confluxuskor determinaltatott, mind a' Mlgos Regium Guberniumtol mind a Kamarától, hogy a' Kovásiak ellen valo Causa decidáltassék [TKl gr. Teleki Ádám kezével] ✱ *katolikus státus ~a* római katolikus státus-gyűlés. *1746:* az M. Status Catholicus ... confluxussán elő fordulván és fel olvastatván az Medgjesi T. Pater Piaristák igen meg szorult állapottyokról keservesen be nyujtot instantiája teczet az Catholicus Statusnak concludálni, hogy ... ki ki Istenes alamisnajat adgja [Somlyó Cs; ApLt 1 gr. Kálnoki Ferenc lev.] ✱ *város ~a* városi közgyűlés. *1783:* a nagy praevaricatio a tilalmas erdők pusztitása iránt igen nagy lábat vévén, praetendalta a Város Confluxussa a Biráktól hogy adgya fel kik voltanak a leg nagyobb praevaricatorok [Torockó; TLev. 10/3].

2. országgyűlés; parlament; Reichstag. *1709:* szomorán értettem, hogy az confluxus differáltatott [SzZs 267].

3. sokadalom; iarmaroc, bîlci; Getümmel, Jahrmarkt. *1710:* a Pestis miatt ... parantsallyuk igen seriö, hogy ez után ad Diem 1mum Januar(ii) Anni 1711 usq(ue) suhultis sokadalmok ne celebráltassanak ... Mint hogy eddig is az afféle Confluxussok miatt esett az Pestisnek annyira valo terjedése [KvLt I/198 a gub. Nsz-ből].

4. begyűlés; intrunire; Versammlung. *1749 k.:* már a Regálokis ki mentenek vólt az országban az Dietara való Confluxus iránt [H; JHb XXXIV/24].

konformál 1. alkalmaz, vmihez igazít; a se conforma; anwenden/passen. *1652:* Az itt valo Reformata Ecclesianak Curatori es Moderatori is ez ket dologra vigiazanak ... ä melly vgy lehet ha mind ä Tanitok tisztekbe(n) szorgalmatoso(n) el jarnak ... s mind az halgatok az Isten igeiehöz engedelmesek lesznek, eleteket az Isten teorvenyehöz conformalljak es egymass szeretök lesznek [Kv; KvRLt X. A. 1].

2. *~ja magát* alkalmazkodik, igazodik; a se adapta, acomoda; sich an etw. anpassen/nach einer Sache richten. *1631/XVIII. sz.:* jöve mi elönkbe edgy felöll ... Zólyomi Ersébeth Aszsz(on)y Havasalföldi Gabrillás Vajda Felesége, más felöll ... Albisi Zólyomi Dávid Uram ... harmad részről ... Apa nagy falvi Apaffi György Uram ... és nékünk kezeket béadvan, és minden viszszavonásokot ... perlekedéseket ... le hagyván, és csak az edgy atyafiságos szeretet(ne)k Regulájához akarván magokot conformálni ... edgyezének meg edgymás között mi elöttünk [Ks 65. 44/11]. *1681:* (A makkoltatásra hajtott disznókból) Tizedet exigallyanak ... Az ideghen emberek disznaibolis Tized, es valtoja, 12 pénz ... melyhez Tiszt Vramis Conformallja magat [VhU 65].

konformálhatja magát alkalmazkodhatik, igazodhatik; a se putea adapta/conforma; sich an etw. anpassen können. *1744:* minden Szombaton az Hadnagy Compareállyon az udvari Tisztek eleibe, hogy ki véhesse az udvari parancsolatokot, és ahoz magát Conformalhassa [Déva; Ks 78. XIX. 1.].

konformáltat 1. alkalmaztat; a cere să fie adaptat; anstellen lassen. *1786:* (A) Toroczkoi vas és régebben ezüst Bányák Cultoriis ... igyekeznének ... mostan visitalo Felséges Császárunk 's Királyunk által régi Privilégiumokat olly formán conformaltatni, 's Confirmaltatni, hogy Statusok a' mostani Regiminis formához kepest accomodaltathatnek [Mezömadaras MT; TLev. Medve Mihály prókátor lev.].

2. *~ja magát* alkalmazkodik; a se conforma; sich an eine Sache anpassen. *1786:* (A) Toroczkoi vas, és régebben ezüst Bányák Cultoriis ... igyekeznének ... a' Styriai vas mivesek, és Ezüstbányászok Reguláihoz magokat conformáltatni, és hellységekbe tzéllyokot könyebbitö officiumakat erigáltatni [Mezömadaras MT/Torockó; TLev. 5/5].

konformáltatik vmihez igazittatik; a fi adaptat la ... ; nach etw. gerichtet werden. *1681:* Mint hogi Mogiorosd, Sz: Király, Also Nadasd, semminemü rendtartásokb(an) nem kölombeznek; azert itt ugi iratik le; hogi azo(n) két Falu Ususa, Ritusa, consuetudoja ehez conformáltassék [VhU 8]. *1722 k.:* Mint hogy keresztelestől es Esketestől M Régenb(en) eddig fizetese az Pastor-(na)k nem volt: azert a modo in posterum az tőb Ecclakhoz conformaltatik in hac parte vgy hogy az Copulatioert az bér ado ember tartozik d. 24 az kűlső penig az mint a Pastorral alkhatik, leg fellyeb egy forintig [GörgJk 185].

konformáltatott alkalmaztatott, igazíttatott; adaptat; an etw. angepaßt. *1695:* Romai Császár Kglmes Urunk ő Felsége Decretumihoz conformáltatott, és ez jelén valo esztendőb(en) Juniusban Fejérvár Várossában celebráltatott[a], ă Nemes Ország Statussinak Regestruma[b] [Borb. I. — [a]Értsd hozzá: országgyűlés. [b]A cím után köv. a státusi rendek fels.].

konformis (meg)egyező; care este conform/corespunzător (cu ...); übereinstimmend. *1642:* az mikeppen ez el műlt esztennap ugy mint 28 Septembris Anno 1642. Nemes Biroval admonealtatta, most immar Assonya es Arvai kepeben ielen leven praesentallya Ficz Istvan idejében léveo osztozo Levelekett es ha conformisok avagy nem igaziczak aequaliter el minden örökszegeket [Nagymeregyó K; JHbK XVIII/20]. *1681:* Mind hogi penigh Sz: Kiraly es Also Nadasd mindenekb(en) Conformis Mogiorosdal; azert azo(n) helyekenis hasonlo moddal observaltatvan leszen: Si: Kiralyonis à szaraz korczoma jovedelme f 19/20 [VhU 82]. *1697:* Vagyon a B. Cèhnek Previligiuma (!) Deák, es vgyan ez ennek parja ... Vagyon harmadik Priviligiumis a fellyül valokkal Conformis [Kv; ACJk 23]. *1737:* Deliberatum. A Levatanak a Continuatával mint hogj Conformisnak kell lenni, itt pedig difformisnak láttatik lenni a Levata és Continuata között. Azért mig a második A. ő kigjelmeis maga Documentumival el-nem készűl (: az elsö Anak ő kglmének Continuatája Corruálvánn :) addig az első A. ő kglme Inquisitoria Relatoriájával nem élhet [Dés; Jk 234a].

konfráter atyafi; frate; Verwandte(r), Bruder. *1723:* mi előttűnk visitatorok előt vgj mint Musnai Miklos senior, Galambodi Mihaly Notarius Halászi Marton Assessor Zagoni Andras Confrater Fodor Samuel Seculare Prachiu(m) előt a' mezó csávasi öreg emberek erős hittel meg eskűvé(ne)k és tőnek ily vallast[a] [Mezőcsávás MT; MMatr. 43. — [a]Köv. a részl.].

konfrejt darabos édesség; dulceaţă; Konfitüre. *1599:* Bekesi Jstwan Deak hozott ... 8 Forinthara Contfreytet // 24 | Hannes Balk, Hozot Bechj Marhat ... 25. Font Cont Freytet — // 36 4 Fonnt Ort. Saffrant — // 60 [Kv; Szám. 8/XIV. 13, 40 Hj]. *1662:* Az eledelek sok szép húsokbul, madarakbul, halakbul ... különb-különb olasz confectumokból, confrejtekbül, nádmézes eledelekbül ... állanak vala [SKr 269].

konfrontáció 1. szembesítés; confruntare; Konfrontation, Gegenüberstellung. *1744:* Az Actorral meg egyezet az Inctus, az 12 forint birság pedig differaltatik mig confrontatioja lészen Pakulár Miklós nevű emberrel [Kersec H; Ks LXII/13]. *1749:* Mihucz Peter ... monda ... ne is gyanakodgyam reá, mert mikoron ők Confrontatiora mennek ki tudodik ki által vőlt Serteseinknek veszedelme [Vecel H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1765:* a Confrontatiokor neméllу (!) falus Feleink holmi aproság facultássokot celálván, azt észre vette ... Regius Perceptor Uram, s ... minden Contributio alá valo Facultassainkat egybe gyűjtette, s deprehendáltais celatiokat [Ompolyica AF; Eszt-Mk Vall. 14–5]. *1827:* A Pap Fono kalákájára nézveis qualificálja ezen Confrontatioval e szerint igaz hogy ottan Ránta Vonuj meg jelent, de senkit sem nem szidott, sem senkivel semmi baja nem volt [KLev. Máris Juon (27) vall.]. *1831:* Confrontatio. Szembesittetik Kovács Elek a Ferentzi Károly Ur kotsissa, aki Degán Vonutz Magistratualis Rabnak ezeket mondgya szemibe[a] [Dés; DLt 332.13. — [a]Köv. a nyil.].

2. egybevetés, összehasonlítás; confruntare, comparare; Vergleichung, Gegenüberstellung. *1795:* ezen Sessiok(na)k kőzötte állo Sessioi hellyeknek mivolta, 's állapottya ugy jön ki azon hellynek szinén általunk véghez vitt Confrontatiobol hogy azon egész helly ... az Augustiana Ecclá(na)k örökös külső Appertinentiája volt [Gergelyfája AF; DobLev. IV/743.3a]. *1841:* mind az ők együtti vallamások confrontatiojából, mind az al őri tsordásnak, akire provocál hogy látta a casussát a tsikomnak, szemtől szembe, amazok(na)k le hazuttolásábol, nem egyéb fortéllyoknál jön nyilvánosságra [Dés; DLt 1541].

konfrontál 1. szembesít, szembesítést tart/végez; a confrunta; konfrontieren, gegenüberstellen. *1705:* mivel hír nélkül jőtt bé ... azért az nem igaz ember, hanem spiók[a] az ilyenek és az ellenség exploratori. Azért a tőbbit is felkeresteti és őket megexamináltatja és confruntálja, addig el nem bocsáttatja [WIN I, 602. — [a]Spiónok]. *1785:* midön ... Benkő György Uram eö kegyelmevel ketten confrontaltunk volna, az Alvinczi Uj-Keresztények között találtunk celatiot, mellyet akkori Fő Biro Fábján László Uramnak referáltunk, s vgy értettem, hogy Fábján Lászlo és Kornis Gábor Uramék complánáltak volna 40. Rhenes Forintokban [Konca AF; Eszt-Mk Vall. 270–1]. *1840:* (A jelentés) nékem vissza adatván, hogy az abban Bizonyságul fel hozott Róth Pál Ur Béressét a' bé panaszlott pásztorokkal Confrontállyom [Dés; DLt 370].

2. egybevet, összehasonlít; a confrunta/compara; vergleichen. *1704:* Ugyan ma este adák bé a voxot, mind a statusoknak, melyet az úr, gubernátor úr maga szedett bé, és ugyanakkor mindjárt magában confrontált is [WIN I, 133]. *1724:* Adtam ki ... huszodfél aranyat, melly irásommal confrontálvá(n) ezen irásomat, a mennyivel tőbb lészen az arany annál, a mellyet az Asz(szo)ny ő kglme adott volt, azzal tartozik az Asz(szo)ny ő kgle, es az en irasomatis kiadni [Kv; WassLt Szőlősy Gábor ötvös céhmester lev.]. *1777:* Dominalis Székeken agitalt Causak Protocollumai, és külömb külömbféle Processualis Levelek(ne)k, Inquisitor(ia) Relatoriak, 's egyéb Literale Instrumentumok Fasciculusokra regestralva ... az időnek rövidsége egy felöll, más felöll pedig a' sokféle rendeletlensegek(ne)k igazitására való vigyázás nem engedték, hogy azokat ... a' Protocollumokkal ... confrontaljuk [BK Inv.].

3. igazit; a potrivi; richten. *1750:* Más Birák Ratioit Vegyék elő és ahoz confrontollyák az enyimet [Kv; Szám. 69/XXVIII. 1 Pataki István fb kezével].

konfrontált szembesitett; confruntat; konfrontiert. *1809:* Pataki István mostani bé adott Feleletében ki fogást tészen ... az Hitesek ellen; valamint a Panaszlo két Fél Communitas is Pataki Istvánnak ... bé adott vallato Levelében meg esketett és általunk confrontált és authentificált Bizonyságok ellen [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

konfrontáltatás 1. szembesittetés; confruntare, confruntaţie; Konfrontation, Gegenüberstellung. *1831:* Dregán Vonutz ... közben jött Confrontáltatásával, mind tsak azt erossiti, hogy ő azon ejtzaka ... mind a Guja mellett volt | te Gellérd Abellel lett Confrontaltatásaddal ... tisztán megvallottad hogy egy délután cir. két orakkor két font hust vettél Dées aknán [Dés; DLt 332. 17].

2. egybevetés, összehasonlitás; confruntare, comparare; Vergleichung. *1777:* Literale Instrumentumok Fasciculusokra regestralva ... az időnek rövidtsége ... a sokféle rendeletlensegek(ne)k igazitására való vigyázás nem engedték, hogy azokat ... a' Protocollumokkal ... confrontaljuk ... Recomendaltatik azért a' Successor Tisztnek hogy ezenn Protocollumok és Processualis Levelek confrontaltatasa ... iránt legyen szorgalmatosabb mint Antecessori voltanak [BK Inv.].

konfrontáltathatik szembesittethetik; a putea fi confruntat; konfrontiert werden können. *1831:* Tóth Péter Zilajra menven erre nézve nem confrontáltathatott [Dés; DLt 332.8].

konfrontáltatik 1. szembesittetik; a fi confruntat; gegenübergestellt werden. *1746:* Bulzest nomine Pagi ... Méltgos Possessor vr ő Excellentiájanak ä Rusz Familia Conspirálván őt hat emberrel és mint hogy az Falu nevezeti alatt p(rae)sumálták hamis Instantiát iratni serio confrontáltatván comperiáltatott hamisságok [H; Ks 62/10]. *1761:* Convocaltatván ennek előtte a Mag(ist)r(at)us eleiben az károsok ... az questioban forgo tolvaj szolgaloval ... confrontaltottanak [Torda; TJkT V. 47]. *1816:* Confrontaltatvánn a nevezet kupta Udvari Szakáts Marosi Janossal ... Azt mondgya hogy ... a mit beszélt ezenn matériárol tréfából beszélette [Gyéressztkirály TA; TLt 1215]. *1841:* mind Gale Györgyi, mind a szolgája Grosán Juon Confrontaltatik az alőri csorda pásztorral [Dés; DLt 1541.9a].

2. egybevettetik, összehasonlittatik; a fi confruntat/comparat; verglichen werden. *1762:* Confrontaltatvan ... declaratiojak ... vilagosan kitettzik hogj Flora Todor maga urgealta inkáb az lonak ... altal adását [Torda; TJkT V. 124]. *1771:* (A) katona fatensek közül is, akik különbözőképpen vagy értelemmel felelnek, hogy meg ne állhasson, megkivánom, hogy confrontáltassanak evégre a relatóriák [M.hermány U; RSzF 268]. *1780:* ha Conrontaltatnak maga a ... Fatenseknek Fassioi azokbolis ugj jő ki hogj a mit ex certa Scientia fatealnak tsak ... hallomásbol tudták [BSz; JHbK LIV/25.21]. *1820:* Varasvizi Juon Prueda panaszsza felvétetik Hátszegi Mihály Bajes ellen egy Ketske keresetéb(en) mely Nalla meg találtatott, és a több Ketskékkel Confroontáltatván mindenekb(en) az Jegye a' többekkel egyenlőnek találtatott mely még Nállok meg volt [H; JF 36 Prot. 4].

konfrontátor adóellenőr; inspector financiar; Steueraufseher/kontrolleur. *1765:* velűnk kötöztették el Confrontator uraimék a Celatoroknak marháit a büntetésért [O.girbó AF; Eszt-Mk Vall. 311].

Szk: ~ *komisszárius. 1781:* az kőzelebb elmult esztendőben Szőkefalvi Sz Miklosi Samuel Confrontator Com(mi)ssarius Uram Adot irogatott itten Adamosan | az adot iro, vagy Confrontator Commissariusok ... Midőn az Adámosi adozo Nepnek Adoját fel irták ... igen durván, mintha részegek lettek volna, szörnyű káromkadásokkal ... aggrediáltak, külőn külőn a népet ? [Ádámos KK; Pk 7].

konfugiál 1. menekül; a refugia; fliehen, flüchten. *1602:* Myerthogy az Nemessegh es keornyewllewnk leweo zomzedsaginK, az mostany romlashoz kepest az megh maradasnak okaert confugialnak varossunkban: Tetczet ... eo kgmeknek hogy az Zomzedsagban leüeo Jambor Nemesseget ... egy kewes ideigh lakoúúl be bochassak [Kv; TanJk I/1.412]. *1657:* ha pedig megnyomattatnék is, tudván az derék tábort épségben lenni, oda confugiálni [KemÖn. 273]. *1670:* Az vármegyékre ki izent az generalis, hogy senki az császár földéről másuvá ne confugiáljon és ki ne menjen, mert valakit elérettet, mindenében sákmánt hányat és házait s jószágait felvereti [TML V, 266 Katona Mihály Teleki Mihályhoz]. *1677:* Proscriptur avagy legitimé convictus foglyoknak szabadulásokban, ha kik idegen nemzetekhez confugiálnának [AC 266].

2. vkihez folyamodik/fordul; a se adresa cuiva; sich an jn wenden. *1642:* inditatek ez okokra nezve az megh nevezet Trauzner Kata, az őrőgbik Battyahoz Confugialni, vgy mint az Nemzetes ... Hád réven (!) ... lakazo Trauzner Ianoshoz, az ... Ugron Andrasnal levő Jobbagyoknak el Zalogositasokert valo Summajert [Hadrév TA; DobLev. I/12]. *1659:* nemzetes Szekel Georgi Killjeni[a] nobilis, az lengiel orszagban valo 1657 esztendőbeli hadi expeditiokor ... rabsagba esven, es mostan meg satztzolvan az valtsagert confugialt Nemzetes Bod Istvan uramhoz ... azt az meg irt summat conferala Bod Istvan vram ... Szekeli Georgi vram rabsagbol valo szabaditasara [BLt. — [a]Hsz]. *1706:* ketelenittetet confugialni utolso nyomorusagra jutott űgjeben [Tarcsafva U; Pf]. *1739:* Nemes Várasunk, a' quantum(a)k siettséggel lejendő administráltatására meg-szorittatván Confugiáltunk s kértünk kölcsön, negj hetekig Sövényfalvi Mátyás kedves atyánkfiától ő kigjelmétől, s igere is ő kglme Rh. flor. 100 [Dés; Jk 512a]. *1779:* semmire se tudván menni a' pénzen lévő betűknek ki-tanólásáb(an) Ötveshez confugialtam az végett, hogy mind a' pénzt 's mind a' Csatt darabot vélle meg-tisztittassám [Kv; SLt XL Lázár István Suki Jánoshoz]. — L. még SKr 161, 643; TML V, 630.

konfugiálás folyamodás; petiţie; Anwendung. *1671:* Nagyságod ... meg itilheti bőlcsen, mely szorosan akarja[a] a magyar nemzetet igája alá vetni, a mint hogy

már a mennyi adót akar, szintén annyit vet reájok ... Az én vékony censurám, kegyelmes Uram, ez felől az volna ..., hogy Daczó uram után bé küldeni igen jó volna és ő kegyelme tenne emlékezetet az vezérnek felőle, hogy többi között ő felsége a magyarok ellen való megindulásának okát causálja a portához valo confugiálásokat [TML V, 513–4 Teleki Mihály a fej-hez. — [a]A császár].

konfugiált menekült; refugiat; geflohen/flüchtet. *1671:* Szék Városában residealo, s' residealni akaro Nemes Atyánkfiainak instantiajokbol értyük, hogy azon Városnak lakossi abban az helyben valo lakásokat, s' meg-telepedéseket nem akarnák: concludaltuk azért hogy ha oda confugialt Nemes Atyánkfiait meg-bántanák, háboritanák, és köztök nem patialnák, eo facto privilegiumokat amittallyák [CC 83]. *1674:* Az elmúlt esztendőkbeli magyarországi motusoknak alkalmatosságával birodalmunkban confugiált magyarok közül némelyek nem kevés insolentiákot követvén ... admoneáltatásokat Kegyelmed hűségére biztuk [TML VI, 551 a fej. Teleki Mihályhoz].

konfundál 1. összetéveszt vkivel/vmivel; a confunda cu cineva/ceva; mit jm/etw. verwechseln. *1789:* Csudálatos Dolog az, hogy a külőnős tilalmas erdőt, az allodialis erdővel[a] confundálya a közönség [JHb II/7. — [a]Szentlászló (TA) határára von.]. *1807:* Confundallya a Joszagotis a praetendens mert vgy erti mint azon Joszagok akkor adattattak volna mikor a Primipillaris Level, de korant sem hanem mar meg voltak | a Testamentum ... az elein ugy vagyon írva hogy 1802ben a vegin pedig 1807dik Esztendoben irattatot volna, de nem kelletik Confundalni es meg sem ütödni, mert volt a Testalás 1802dik, és iratot meg 1807dikben [Aranyosrákos TA; Borb. II].

2. összekever; a amesteca/încurca; vermischen/wirren. *1696:* a' melly Typographiat néhai Gilányi Jakab Uram võtt volt, az Colosvari Eccla es Collegium számára, aszt noha kezéhez võtte Totfalusi Kis Miklos Uram, mindazaltal eo Kglme az ország Typographiajaval ne confundallya, hanem ... különn tarcsa [Kv; SRE 47]. *1770:* Almádi Gáspárné Szilvási Zsófia volt ... És noha ők magok nevét confundálták, mivel volt egyszersmind két Szilvási familia, az egyik kecsetszilvási vagy légeni Szilvási, a másik Cseszelit-Szilvási, ehhez ragaszkodnak ők inkább ... de valósággal szilvási vagy légeni Szilvásiak [RettE 236–7].

3. összekuszál; a încurca; verquicken/wirren. *1679:* Én arra felelék: Tudja úgymond Nagyságod jól az németnek természetit, hogy ha mit fegyverrel nem vihet véghez, practicával fog hozzá, azért ebben is az német nem egyebet akar, hanem hogy az magyar dolgokat ezen az portán confundálja és az magyarokat kedvetlenségben hozván, avagy porta kárával való békességre vegye, avagy fegyverrel úgy bánjék velek, az mint szereti [TML VIII, 530–1 Sárosi János Teleki Mihályhoz].

4. meg/összezavar; a zăpăci; konfundieren, durcheinander bringen. *1619:* Messiássá akarja magát tenni s meg akarja ez világot ítilni. Hopp haja! így confundálja az Isten az embereket [BTN[2] 223 Borsos Tamás Péchi Simon kancellárhoz]. *1762:* Amint mondják, ígért őfelségének harmincezer forintot csak vegye el ezt a nagy infámiát róla[a]. Így confundálja Isten az embert, aki világi dicsőségért a maga evangéliumi vallását elhagyja [RettE 139. — [a]A reformátusból katolikussá lett főúrról az orgazdaság gyanúját/vádját].

5. zavarba ejt; a pune pe cineva în încurcătură, a zăpăci/încurca; in Verlegenheit bringen. *1705:* Ugyan ma délest voltam Haller István uramnál, holott is ... beszélé, a minap miképpen akarta a generál az urat confundálni [WIN I, 395–6]. *1727:* az a csuda hogy meg nem bolondultam miatta, mikor lattam hogy nimellyek nem hogy segitteni akartak volna, sőt minden igyekezetekkel confundalni akartak [Albis Hsz; ApLt 2 Bakori (!) István Apor Péternéhez].

6. ~*ja magát* zavarba esik/jön; a se zăpăci/încurca; in Verlegenheit kommen/geraten | meg/összezavarodik; a se încurca; sich verwirren. *1724:* Naláczi Lászlo ur(am) is kargyát hívelyéből ki huzván az Pasko Sigmond feje felé eresztè és homlokban meg Sebhete ... Azt láttam ... hogj minekutánna ez igj esett volna hogj confundálodott s magát meg szégjenlette perceptibiliter; még én adanimaltam eő kglmet, hogj tréfa dolog ne confundallya kglmed magát [Mihályfva NK; BK 984 Lad. Tordaj (35) ns vall.]. *1813:* A midön a' Czéh Házánál Czéh gyülések szoktak tartatni szokott e' Baratossi Joseff ... azokban meg jelenni ? ... nevezetesen egykor megjelenvén mitsada allapotba jelent meg s mint Confundalta magát, kit gondolt Feö Czéh Mesternek, kit pedig Komjának lenni s azok elött mi modan Nyilatkoztatta ki magát a Feö Czéh Mester ... ellen? [Dés; DLt 56.3 vk] | Baratossi Joseff eö kigyelme ... haragot tartván ... Nemes Doboi (!) Mihály eö kigyelmére ... velem akarván beszélni, Confundalta magát, és Dobai Mihály eö Kigyelmének beszéllett ...: Te koma hol vagyon az ă Roska Dobai, hogy verjük meg [Dés; i.h. 41].

konfundálás meg/összezavarás; zăpăcire; Verwirrung. *1662:* Bánfi Sigmond oda menetelinek oka praesidiumnak és vidékének ámitása, confundálása [TML II, 258 Kemény Simon Teleki Mihályhoz].

konfundálódik 1. egybe/összekeveredik; a se amesteca; sich (ver)mengen/mischen. *1759:* Azt is beszélik, hogy annyira confundálódtak az őfelsége népei a muszkával, hogy végtére egymást ölték-vágták [RettE 82].

2. összezavarodik, zavarossá lesz/válik (a helyzet); a se încurca; (Lage) verwirrt werden. *1692:* Gerebenesen mikor az ur Haller Ianos vr(am) ő naga számára két hordó Bort arulnak ki, ugyan az ur ő kglme számára is kettőt kellenék ki-árulni ... Kovacs Jstván uram(na)k egyet; de most confundalodván az korcsomállás, az ur ő kglme Borára, mind az Haller Janos uram ő naga, mind Kovacs Jstván ur(am) Borat rea kezdették mellyet-is megh-orvosolni szükségh [Mezőbodon TA; BK Inv. 36–7. — [a]Szomszédos település az előbbivel].

3. zavarba esik/jön; a se încurca; in Verlegenheit geraten/kommen. *1724:* Naláczi László ur(am) is kargyát hívelyéből ki huzván az Pasko Sigmond feje felé eresztè, és homlokban meg Sebhete meg véresité ... Azt láttam ... hogj minekutánna ez igj esett volna hogj confundálodott s magát meg szégjenlette perceptibiliter; még én adanimaltam eő kglmet, hogj tréfa dolog, ne confundallya kglmed magát [Mihályfva NK; BK 894 Lad. Tordaj (35) ns vall.]. *1735:* nem kevéssé confundálodtam.

micsoda nagy gyalázatb(a) ejtették Ngdatis engemetis [Lozsád H; Ks 99 Györffi József lev.].

4. kb. zűrzavarba/pánikba esik; a intra/cădea în panică; in Panik geraten. *1707:* Az német ... megyen hálni Kocsárdhoz[a]; az mi hadaink is utánna, és ott éjjel őket megütik; az gyalogságnak csak egy része megyen be, az holott az ellenség confundálódik és sokakat bennek levágának [SzZs 322. — [a]Székelykocsárd TA]. *1710:* De a hadnagyok és a nemesség, tartván jövendőtől, készek lőnek Bethlen Gergellyel elmenni, ő penig a somlyai katonákot küldvén a székely hadakra, mihelyt puskázni kezdének a székelyekre, mint olyan fő nélkül való had, confundálódik s az erdőn általmenének, de azon éjszaka mind egyig elszökének haza [CsH 196].

5. megzavarodik; a se zăpăci/încurca; verlegen/verwirrt werden. *1772:* A szegény Butyka Péter is megholt. Ki is az elmúlt héten a vármegye tábláján productióra járt és midőn maga familiáját vagyis genealogiáját igen fel, id est egynéhány saeculumra igyekezett volna felvinni, a concatenatióban deficiált, mely miá a tábla nem absolválta. Melyen confundálódván s különben is gyenge egészséggel lévén, accelerálta halálát [RettE 267]. *1773:* A szegény Nyárádi elbámulván feleségének vallástételén[a] ... kezeit törvén lerogyik lábáról ... harmadnapra meghal. Látván a felesége e véletlen halálát az urának, confundálódik s maga is meghal [i.h. 298. — [a]Értsd: a házasságtörés vétkének bevallásán]. *1823–1830:* Dósa Alsó-Fehér vármegyében regius perceptor lett volt, de ... a felesége kicsapongása s vesztegetése miatt megadósodván, mindenét elvették, melyen Dósa confundálódott, s utoljára zsidóskodott, azaz az öltözete volt egy sokféle rongyokkal megvarrott lábravaló, ahhoz való ujjas köntössel, mely mint valami rongyos paplan úgy nézett ki [FogE 116]. — L. még RettE 245, 251, 379.

6. *átv* megkergül (elveszti a józan eszét); a se zăpăci/ţicni; den klaren Verstand verlieren. *1762:* Itt mindenféle gabonánk a Lábán vész, ugy a le kaszálo⟨dott⟩ fű, mert az emberek annyira confundalodtak hogy nem bir az ember véllek [M.szentpál K; TL. Cseh Benjamin lev.].

konfundált összeelegyedett/keveredett; amestecat; vermengt/mischt. *1742/1760:* Allodialis földek azon Nemes ház után mik és minemü nevezetü helyekben légyenek, minthogy az Wass rész földekkel confundáltak distingvalni nem tudom [Szentegyed SzD; WassLt Fr. Eltető de Zilaj (36) ns vall.].

konfundáltatik 1. összezavartatik; a fi încurcat; verwirrt/konfundiert werden. *1735/1772 k.:* A Mező Csani[a] Hatarnak birodalma is az időnek sok viszontagsági miatt egészszen confundáltatván ... annak valósága, ugy az antiqua Sessiok sem régi Levelekből, sem pedig ex humanis Testimoniis ... nem verificáltathatnak [T; DobLev. I/160. — [a]TA]. *1798:* A' Trauzner Jusnak Conscriptioját ... a' Fel peres Aszszony nem ellenzi ezen moddal: Hogy az örökségek ne Confundáltassanak, és külön választásokat ne szenvedjenek [Gergelyfája AF; i.h. IV/797.1b].

2. zavarba esik/jön; a se încurca; in Verlegenheit kommen. *1657:* az fejedelem ... tettete, mintha az lóról leszállani akarna ő is, melyet az német generál is cselekedni akarván, lovából leszalla, az fejedelem pedig lova hátán marada, s amaz confundáltatván ... gyalog marad, s úgy foga kezet az fejedelemmel [KemÖn. 46]. *1771:* Productióra is kitétettem ez által a hamis lelkű Bogdán Dénes által. De ugyancsak az Isten nem hagyott minden vigasztalás nélkül, mert nemességem productiójakor igen szép deliberátumot kaptam a vármegye táblájáról ellenségeimnek bosszúságára és confusiójokra, mivel találkoztak olyanok, akik örvendezve várták, hogy confundáltassam, de kedvek nem tölt benne [RettE 262]. — L. még KemÖn. 117.

3. kb. zűrzavarba/pánikba esik; a intra în panică; in Panik fallen/geraten. *1657:* Faragó András mezei kapitánt, ki egyébiránt híres vitéz ember vala ... elfogták, és igy az vele lévő had confundáltatott [KemÖn. 200]. — L. még i.h. 33, 76.

4. *átv* felindul; a se agita/enerva; sich aufregen. *1777:* Azokat, akiket nem szeretett[a] s akadályára gondolta lenni, hivatalokból amoveálta; úgymint Kornis Mihály urat a bécsi cancellariusságból akarta promoveáltatni erdélyi provincialis főcommissariusságra ut amoveatur, de nem acceptálta és azért jubiláltatott, melyen annyira confundáltatott, hogy a guttaütésben esett [RettE 379. — [a]Brukenthal Sámuel br., 1777–1778 között erdélyi gubernátor].

konfundáltatatik összekeveredik; a se amesteca; vermengt/mischt werden. *1696:* Ezeken kivülis vannak bennek teőbb examinata Ratios es amazokhoz valo Commissiok ... es holmi missilisek feles szammal, de confusě, mert a' mint az exactorok Fasciculusokba(n) kötözték kötejek vagy el rothadott vagy az égerek el rágtak és ide s tová hanjodta(na)k es az hanjäsba(n) Confundaltattanak [Gyf; BfR].

konfúzió 1. (zűr)zavar; confuzie, încurcătură; Durcheinander, Wirrwarr. *1621:* Miüelhogj az Cedulak el igazitatlanok, Azert hogj valami co(n)fusio Ne keowetkezzek, valasztottak eő kglmek negj Cedula Igazito vramkat [Kv; TanJk II/1.323]. *1623:* az kiknek supplicatioiokra illien valazt téottunk ... igazychia ell, de az kiknek illien valazt nem attunk, azoknak dolgokot nem szuksegh el igazyttany, mert az Regestúmba nagy confúsio lenne [Csikszereda; Törzs]. *1671:* Nyilván valo kárunkat látván a' Vékának és ejtelnek nem egyenlő voltok miatt, kikből-is nagy confusio vagyon az Országban: Azért concludaltuk hogy mindenüt az Országban méressék az ejtel és véka a' Colosvári ejtelhez és vékához, hogy ez iránt valo confusio-is ... tollaltassék [CC 88–9]. *1676/1681:* a Confusionak el tavoztatasaert adgyon mindenkor ā korczomaros(na)k Cedulat, mellyik bor mire ment [Vh; VhU 658]. *1735:* Mező Csánbanis az antiqua Sessioknak dolga ... egész Confusiob(an) találtatván és kinek kinek valóságos rata portioja pro hic et nunc nem erualtathatván az falunak antiqua sessiók útán léjendő felosztása és rectificáltatásais mostantol el marad [Mezőcsán TA; Born. X. 7]. *1794:* Engedjen meg énnekem édes kedves Hugom Aszszony hogy eddig nem irtam mert szegény Napom betegsége és halála miatt a sok baj, és Confusio volt házamb(an) [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond lev.].

Szk: ~ *esik* zűrzavar támad. *1681:* Az vásár vámot penig az hites Porkolab tartozik exigalni ... kitül mit es mennyit exigalt, az varos Birajaval hiti szerint ugi authenticaltassa, hogi karokra valo Confusio ne essék

[Hátszeg; VhU 150]. *1705:* Az pénznek pedig folyásáb(an) hogy confusio ne essek, szűkségesnek itiltük ki irnj, mint determinaltatot volt az pénznek állapattya az elmult esztendőb(en) ott Szebenben, mely mostis mindenűtt observaltatni parantsoltatik [Nsz; KvLt I/192] ✱ *~ba hoz* összekuszál/zavar. *1749:* ugy találta a' Visitatio, hogy az Oltszemi Ekkla Megyebirai negligenter curalták, söt egész confusioba hozták a' Debitumnak accrescentiaját, most azért minden confusiot tollálván ád által a' Sz: Visitatio Köcze Ferencz Megyebira ratioja alá Flr: Hung. 141.,84 [Oltszem Hsz; SVJk] ✱ *~t csinál* zűrzavart kelt/okoz. *1667:* Látom, palatinus betegsége nem kevés confusiot csinált már is; mit fog csinálni halála, Isten tudja [TML IV, 81 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1773:* Vészem ... Mélintzki Levelit mellyben panaszol hogy Hatfaludi Ur confusiot tsinál nagyott az Almási Ioszágba, fel ültette volna ellene az embereket, máris szot nem akarnak fogadni [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz] ✱ *~t kauzál* 'ua'. *1740:* Szabo Gabor ... az restantiab(an) lévő Posta bért az elöbbeni determinatio szerint, ugy az inobedientiáért és hogy confusiot causalt ex speciali gratia sedis hat forinttal bűntetessék iteltetett [Torda; TJkT I. 182].

2. zavar, tanácstalanság; încurcătură, nedumerire; Verwirrung, Ratlosigkeit. *1662:* megíratott vala, mely nagy confúsióval, gyalázattal szaladott volna a fejedelem őfelsége ármádája előtt Tisza-Bodrog köziben [SKr 225]. *1667:* az urunk szolgája hozta levelekre való választételemnek idején teljes confusioban volt elmém [TML IV, 227 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

Szk: *~ba esik. 1776:* Felesége volt[a] amaz hires Grassalkovics Antalnak leánya, igen szép asszony, de másokat is szeretett, úgyannyira, hogy most utoljára a miá confusióba is esett volt a szegény úr [RettE 363. — [a]Gr.Haller Gábor generális és gub-i tanácsosnak] ✱ *~ba hoz. 1761:* Bethlen Ádám urat öexcellentiáját midőn Fehér vármegyei főispán volt, maga pedig Belső-Szolnok vármegyei, meg nem elégedvén azzal, kifaragta vala a főispánságból s igen nagy confusioba hozta volt [RettE 115–6] ✱ *~ba jut. 1670:* Naláczi uram késését nem tudom mire vélni, talám szegény ismét elbetegedett ... Ha az is elhal, bizony hamar confusioban jut az ő nagyságok udvara [TML V, 394 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *~ban van. 1662:* Azonban már az hadakat ütközetben kelletvén rendelni, valának nagy confúsióban, viszálkodásban a főrendek [SKr 173]. *1774:* Ezen occludált kis Demonstratiotskat Curiosusabbatskan comportaltam volna de egész Confusioba voltam mert az mehes kertemet fel vertek [Sáros KK; SLt XL Körmőtzi Iosef Suki Jánoshoz].

3. kb. elmezavar; alienație mintală; Geistesverwirrung. *1761:* Juniusban irtam vala, hogy holt meg a szegény Endes Miklós. De ezen diaeta alatt holt meg s az az hire, hogy doctor Balika curálván, praecipitálta a curával, különben nem holt volna meg. Mely miá a szegény Balika is confundálta volna magát s abban a confusiójában meg is holt [RettE 127].

4. kb. összecsapás/zördülés; încăierare; Entzweiung. *1618:* 12 Junii lőn Kamuti uranimal egy igen rút nagy confusiónk [BTN 87]. *1679:* Irtam vala bőségesen Veselényi Pál uram rendetlen és urunk parancsolatja ellen lött az mezei hadak közzé való kimeneteleről Kgk és hogy ő nagysága iratott mind magának s mind az mezei hadaknak, ne nehezítsék és akadályozzák ez újabb-újabb reméntelen confusiókkal az magyar nemzet dolgait [TML VIII, 491 Teleki Mihály Ruszkai Andráshoz].

konfúzus 1. zavaros; confuz, neclar; konfus, verworren. *1851:* A Cigànytol küldőttem volt néked levelet, jo reggel álmatlan éj után írtam hiszem confuzus volt [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

2. hibbant, zavarodott (elméjű); smintit, zăpăcit; vertrackt, geistesgestört. *1844:* a' le tartoztatott személy ... meg lött egy embert, nem tudom Confusus vagy részeg volt mert ép elméjű ember senkiis töltött Fegyvert nem czéloz másra [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1251 Dobolyi Bálint Miksa János alispánhoz].

kong 1. dõng; a pocni, a suna tare; dröhnen. *1796:* ugy akartak hogy a Kotsist le vonyák a Lorol és rutul meg kinozzák, de a Kotsis a Lovakkal futásra Vévén a Dolgot el nem érhették, hanem Kövekkel hajgáltak utánnok Ugy hogy Ugyan Kongot a Kotsi Kassa [Gyula K; RLt Oltyán Iuvon (46) szolga ember vall.].

2. kb. visszhangzik; a răsuna; widerhallen. *1823–1830:* Galatzi János ... nevezetes volt nagy kacagásárol, mert olyankor az egész Kollégyom kongott [FogE 139].

kongás kondulás; dăngănit; Geläut(e). *1811:* Hallottam az Harang' utolsó kongását[a] [ÁrÉ 17. — [a]Tüzvészkor].

kongat a face să sună; wiederholt läuten. *1733:* Vágjük le a' kis harang kötelét, ne kongassa(na)k véle, eleget kongattak eddig [Héviz NK; JHbT].

kongeneracionalitás szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: *vkinek vkivel nincs ~a* vki vkivel nem egy/azonos nemzetségbeli; a nu fi de acelaşi neam cu cineva; jd ist nicht von gleichem Geschlecht/Stamm mit jm. *1781/1785:* leg idősb Détsei Istvánnak ... a Paczalaiano Somlyaianus Descendensekkel semmi ollyas vérsége, és Congenerationálitássa nem volt [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 101. Jos.Szabo de Pálfva (36) ns vall.].

kongerál (össze)gyűjt; a aduna; (zusammen)sammeln. *1657:* Vala egy Kassai István vén ember ... ez a fejedelemnek legintimusabb, hitelesb embere ... ez gonosz embernek az fejedelem alatt oly continuus szüretje vala, hogy azáltal nagy kincset is congerált vala, úgyhogy akkor senki Erdélyben pénzesebb ember nem vala [KemÖn. 254]. *1676/1681:* Udvarbiro Vr(am) keze alatt lévő Urbariumot ... maganak le pariallya avagi hiteles ember altal le pariáltassa, hogi à szerint percipialhassa a' Joszagbul jaro jövedelmeket; azokat Congeralvan fordicsa az e(n) szükségemre [Vh; VhU 656]. *1743:* én egj kevés pénzetskét ... Borbol Congeráltam s pálinkából [A.árpás F; TKl Váradi Zsigmond Teleki Ádámhoz]. *1744:* Kőpeczi Nagy Márton és Balás Istvánek Szebeni uttyokra 4. forintot congeraltanak, s administráltákis [Nagyajta Hsz; INyR 39 Péterffi István (32) vall.]. *1757:* Vallyon igaz uton modon prosperálhatotte magának annyit, hogy annyi pénzt congerállyon, és

annyi Jószágot szerezzen mint a mivel ma bir [Fráta K; Ks 101]. *1782:* Jobnak itélvén Kegyelmes Aszszonyom ... egy kevés Pénztis congeralván, küldöm is Rflor 100 [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz].

kongerálandó be/összegyűjtendő; care urmează să fie adunat; ein/zusammenzusammelnd. *1762:* (A) congerálando pénz(ne)k effectiva ad(mini)stratiojatis admaturaltatni vgy igyekezze, hogy ezen fojo Holnapnak fogytán ... vége legyen [Ks 18/XCIII. 6 a gub. Nsz-ből].

kongerálhat gyűjthet; a putea aduna; sammeln können. *1789:* De nemis lehet képzelni hogy Karácsonfalván[a] kevés ideig valo Tiszttartoságbol Diringer[b] Vram olyas tetemes Summát és Bonumokot congeralhatott volna [DobLev. III/658.1a — [a]AF. [b]Diringer Mihály].

kongerált 1. be/összegyűjtött; adunat; ein/zusammengesammelt. *1727:* Ezen Congérált kózónséges kóltziget Administrályák sietve [H; JHb XLII].

2. egybehordott; adunat/strîns la un loc; zusammengetragen. *1737:* a Tktes Nemes V(á)r(me)gjékröl Congerált magazinalis szénák(na)k örizetire, hogj strásák allittassanak ... tettzett a T. N. Tanátsnak és Universitásnak [Dés; Jk 472b]. *1775:* A magazinumokat már töltötték, a császár bagazsiája leérkezett volt, maga is Budáig lejött, de hirtelen megváltozott, úgyhogy az oda congerált naturákat visszahordották, a császár is útból megtért [RettE 356].

kongeráltatott be/összegyűjtetett; adunat; ein/zusammengesammelt. *1787:* Ezen tul specificalt Licitatio alkalmatosságával congeraltatott Summa ... Hf 327 ... és 34 pénz ... Interesre bizonyos hellyekre jo securitas alatt elocaltatott [Mv; MvLev. Csiszár György hagy.].

kongó 1. csengő; clopoțel; Schelle, Glocke. *1656:* Egy Lo nyakara valo kongo [Doboka; Mk Inv. 4].

2. '?' Szn. *1602:* Kongó György lófő. Kongó Péter [Lécfva Hsz; SzO V, 185]. *1643:* Lakatos Mihali al(ia)s Kongo [Mv; MvLt 291. 392a]. *1872:* Bálint (: Kongó :) János [M.bikal K; RAk 298].

kongratuláció üdvözlés; congratulație, felicitare; Begrüßung. *1595:* 12 Decemb(ris) ... vasaroltam, Wrünk ö fgehez az Congratúlatiora mennj igyekezúen: 21 Naranczot ... f 2 d 62 ... 3 Örög Pomagranatot p(er) f 1 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 315 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1671:* Az szakmári commendant is congratulatióval írja, hogy az franczia pompáson látta az ö felsége követét és az Lotharingusnak az országát vissza igirte [TML V, 452 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

kongregáció 1. gyülekezés, gyülekező; adunare, intrunire; Versammlung. *1736:* volt egy közép rend faház, ott az rhetoricát és poesist tanitották, abban volt ugyan az catechizálás is s az deákok congregatiója [MetTr 431]. *1739:* Arrólis szoross parancsolatunk lévén, hogy Várasunkb(an) feles számu Congregatiók evitáltassan(a)k, vgjmint Halott temetéskor, keresztelőkor, és egjéb alkalmatosságokkal; kiváltképpen Tor, indifferenter ne Celebráltassék [Dés; Jk 524]. *1870 k./1914:* Congregatio: iskolai szolgák gyülése, melyre szerdán és szombaton d.u. 3 órakor, cantus után, ad congregationem kiáltással a kis csengettyűvel hivattak össze. Ezen a felügyelő, curator, — a pápa számbavette, beosztotta, szolgálatokra (cursor, vigil) munkákra kirendelte, szóval igazgatta és fegyelmezte a kollégiumban ingyenesen lakó, szolga cimen tanuló ifjakat. A régi ad congregationem famuli helyett 1846-on innen ez volt a gyűjtő jelszó: gyülhelyre fiuk! Tehát a szolgaság hangsulyozása elmaradott [MvÉrt. 8].

Szk: *~t indít* egybegyűl. *XIX. sz. köz.:* Nem atollották ... tsupán az Ivás kedviert azon Fogadoban Congregatiot indittani[a] ... jol meg reszegedni, ez által Rebelliot s Ládzadást a Mesteremberek ellen, inditani [Kv; ACLev. — [a]A békétlenkedő mesterlegények].

2. céhgyűlés; adunarea breslașilor; Zunftversammlung. *1678:* Az Beczwlletes Cehnek frequens congregatiojab(an) nemzetes Huszár Peter Ur(am) fia, Huszár Mihály keovettette az Mesterremeket, Beczwlletes Brassai Daniel és Monostori János Ur(am)ek által [Kv; ÖCJk]. *1759:* Leven az Betsületes Cehnak Congregatioja akari alkalmatassággal választatek vensegnek Kováts Györgj uram meljre is az Isten segelje minnyajan kivannyuk [Kv; FésCLev.]. *1771:* Leven az Betsületes Cehnak Congregatioja akkari alkalmatassággal Szabo Janos Uram az avato Collatiojat meg atta [Kv; FésCJk 63]. *1775:* Lévén az B: C. Congregatioja és akkori alkalmatassággal végezé egyenlő akarattal aszt hogy ha valamely Betsülletes Mester legény Cehban akarna allani tartozik az Cehnak öszve Gjuléséért flor 1 id est egy forintokat le tenni az Tábla Járásért 12 pénzt [Kv; i.h. 51].

3. országgyűlés; adunare obștească/națională; Landtag. *1666:* Az hazának oly kiváltképpen való szorgos dolgai forogván fenn most előttünk, melyek miatt elmulhatatlanul kénszeríttetünk Kegyelmeteket egy nehány napokra való congregatiora convocáltatnunk [TML III, 607 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1723:* Considerálván Mlgos Commendans G(ene)ralis Excellentiája az Hazához mutatott eddig valo Szép affectioját és továbrais jová(na)k s consolatiojá(na)k promotiojára valo hajlandoságat, igirtetett még Medgjesi congregatiokor, itt valo Anticipatiokor pedig determináltatott is communi consensu ö Excellentiája Számára bizonyos pénz [Ks 18/XCIII a gub. Kv-ról].

4. vármegyei közgyűlés; adunare județeană; Kreis/Komitatsgeneralversammlung. *1748:* azon kárnak megbecsülésére ... ki menvén, hogy edgyszersmind Sz Egyeden lako Szabo Pál Vramatis ... Potentiose el foglalt Házában Nemes V(ár)megye Deliberatuma mellett restituallyuk, azon uttal compellaltuk a meg nevezett Falut hogy ... a Falu Marhaival el etetett Gabonáját refundalnák meg nevezett Sz Egyediek, és annakutánna midön Executiora is ki mentünk a Falu Repellalt, és reportáltuk Ns V(á)r(me)gye G(ene)ralis Congrega(ti)ojára [Dob.; WassLt].

5. *generális ~* székely széki közgyűlés; congregatio generalis seu marchalis; adunarea generală a scaunului secuiesc; Generalversammlung des Szekler Stuhls. *1756:* akárholott leg közelebb celebrálando G(ene)ralis Congregatio [Msz; VH].

6. városi közgyűlés v. tanácsülés; adunare orășenească; städtische Generalversammlung/Ratssitzung. *1741:* Ugy referáltatott előttünk, közönséges Congregationkban, hogj egj valaki magunk atyánkfiai közzül, Tktes Alsó Mihály V. Ispán Uram előtt, Levele által, nagy dis-

legálitással 's Törvénytelenséggel Criminálta volna a' Dési Nms Tanácsot [Dés; Jk 551a].

Szk: *~t gyűjtet. 1731:* Hadnagj Nzts Dálnoki Dániel ur(am) solemniter Protestál hogj eö kglme maga kötelességet mind az dolognak Gát epitese kőrűl valo praestaltatasab(an) el nem mulatta, mind sokszori Congregatiot gjujtetvén, holottis proponálta az Gatnak meg epitteteset, melyel ha az Nemes Város nem gondol ... eö kgme oka ne légjen [Dés; Jk 415].

7. papi székülés; congregaţie; Kongregation. *1656:* Stephanus Zabolai pastor Ecclesiae Buzeiensis protestat(ur) Manyikon lako Nemes Gaspar Ferencz az Ecclesia szekin en velem törvenykezven, immar ket szeken nem comparealt ... Az előt valo congregatiokor excusalta magat [SzJk 82].

kongregál egybegyűjt/hord; a aduna; zusammensammeln/tragen. *1705:* Andrásiné asszonyom megkérvén az Apor István részit, az mi zálogos jószáginkat, feles szőlőit szürte is meg ... mind oda az úr házához congregálta vala Kolozsvárott [WIN I, 636].

kongregált be/összegyűjtött; adunat; ein/zusammengesammelt. *1731:* Szaszaron congrégált Anslogos Taxabor [Szentbenedek SzD; Ks 15. LVII].

kongresszus 1. congres; Kongreß. *1814:* Bécsbe nagy Congressus volt[a] ... Budárais le jöttek, és ott nagy vendégséget ütöttek [Dés; KMN 275. — [a]Az ez évben szept. 18-án kezdődő bécsi kongresszus]. *1823–1830:* Bonaparte letéttetésével s meggyőzettetésével az európai fejedelmek nagy kongresszust tartottak[a] [FogE 196. — [a]A kongresszus 1815. júl. 9-én fejeződött be].

2. együtthálás; consumarea căsătoriei; Beischlaf. *1692:* A mi akadályt titokban az Asszonyi állat részéről forgatnak tudniillik Ferfihoz valo alkalmatlanságát, nem érthettyük söt az Attya relatiojábul inkáb hisszük valami alá s fel járo servése testében, melly meg orvosolhato és a congressust perpetuo nem impediálhattya azért is redeállyon férjéhez [SzJk 261].

Szk: *házassági ~. 1691:* Kováts Katha vadollya férjét Illyes Petert, hogy velle a' hazassaghi egyessegb(en) congressusb(an) mod nelkül banik ne(m) ugj mint keresztye(n) ember, nem szenvedheti; majd ugjan fejere allattja ugj fajtalankodik [i.h. 255].

konha-forma kannácska-forma; asemănător unei căni; Kännchenform. *1714:* Elsö Pintzetok foglal magáb(an) Egj Cseh Orszagi Koncha formara való Üvegett futraljotskab(an) [AH 56].

konjektál *átv* egybe/összegyűjt/hord; a aduna; ein/zusammensammeln/tragen. *1618:* bizony meghiggye Nagyságod, hogy Erdélybe Nagyságod körül bathorizmus forog. Ennek eredetiről, fundamentomáról azmit conjectálok ... most Nagyságodnak még nem írok [BTN[2] 137].

konjektúra 1. kb. gyanítás, sejtelem; bănuială, presupunere; Vermutung, Mutmaßung. *1618:* bizony az Báthori András felöl való dolognak is jobban végére megyek ... Ennek indulatjáról, ha volt, ilyen conjecturám vagyon[a] [BTN[2] 146. — [a]Köv. a részl.]. *1672:* Itt Uram, még Istennek hála elé nem fordula a Kigyelmed dolga, de a mint a németek fenyegetöznek, nem leszünk haragtúl üressek. Én kötelességem szerint a Kigyelmed becsületire mindeneket elkövetek ... Válaszunk leszen nekünk is nemsokára ... hagyok mindeneket akkorra, most csak conjecturákkal Kigyelmed füleit terhelnem mi szükség? [TML VI, 415 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz Drinápolyból].

2. következtetés; concluzie; Folgerung. *1670:* A Várad felöl való dolgokat, úgy hiszem, gyengébben fogják illetni; a Jenő felöl valók nehezebbek ... a Halmágy vizén túl való faluk ... a Halmágy vizén belül is egynehány oda lesz. Eddigvaló dolgokbúl az én conjecturám ez; adja Isten jobban, mindazáltal csak vennék egyfelöl el, ne imitt-amott a sűrű panasz itt is ugy szűnhetnék meg s úgy is fog lenni [TML V, 397 ua. ua-hoz].

konjekturál sejteget, találgat; a presupune/conjectura; ahnen, vermuten. *1662:* de mi formában esett el[a], senki annak módját meg nem tudja ez mai napig mondani, hanem csak conjecturálták [SKr 670–1. — [a]Kemény János fej. 1662. jan. 22-én Segesvár tőszomszédságában Nagyszőllősnél vívott csatában].

konjekturális kb. felületes, hozzávetőleges; aproximativ; ungefähr, beiläufig. *1710 k.:* Magamat sem fejérítem egészen; nagyobb buzgósággal és attentióval kellett volna a tőlem Istennek fogadott dézma kiadására gondot viselnem, és hogy már uraságomban nem kellett volna csak tiszteimre biznom, és morositásommal s üte-véte conjecturalis computusimmal talán néha meg is csonkítanom [BÖn. 893].

konjiciál 1. gyanítva/sejtekezve vél; a presupune/bănui; ahnend/mutmaßend meinen. *1670:* Hogy penig Báuffi Sigmond uramtól eshetett az szó, arról conjiciálom, ő kegyelme mene ki s úgy esék az szó [TML V, 279 Baló László Teleki Mihályhoz]. *1673:* Naláczi uram felöl írja Kegyelmed, hogy nekem azt mondották, ü kegyelme részegeskedett. Az én levelembül egyikbül sem olvasott Kegyelmed olyat, hanem urunk csak conjiciált az ü kegyelme nyavalyájához képest, gondolván azt, hogy a miá ujult meg nyavalyája ü kegyelmének [TML VI, 532 Székely László ua-hoz].

2. becsül, hozzávetéssel megállapít; a aprecia/socoti; schätzen, annähernd feststellen. *1777:* Csudálkoztam rajta, hogy erőtlen öreg ember lévén (noha, amint conjiciálom, a 70 esztendőt sem haladta volt meg ...) csak egy cigány kocsissal Csekelakára indult Kolozsvárról [RettE 382]. *1788:* A szénákhoz hozzá vetőleg mind Guraszádán[a] és Bradatzelen ... conjiciáltunk s reménlem hogy egy anyi lészenis [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — [a] 14].

konjiciálhat sejtegethet, vélegethet; a putea presupune; vermuten können. *1675:* Úgy is vettem eszemben, a békesség dolgában urunkat is kérni fogják, a mint némely kérdésekbül conjiciálhatom [TML VII, 20 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1718:* Husveton tul nékem Bor kel ä mint Conjiciálhatom [KJ Rétyi Péter lev. Fogból].

konjugáció igeragozás; conjugare; Konjugation, Beugung. *1805:* Délután 4kor egy fél Conjugatiot elmondottam a Német Grammatikábol [Dés; KMN 127].

konjugál 1. együvé számít/vesz; a socoti totul la un loc; zusammenrechnen/nehmen. *1668:* Ez két háznak estimatiója tött együtt f. 2800, id est huszonnyolc száz forintot, conjugálván ez két házat ekkori diviziókor [Kv; KvE 206 LJ].

2. *~ja magát* egyesül; a se uni; sich einigen. *1704:* Annak utána ismét conjugálni akarván magát a bavarus a franciával, Eugenius utánuk nyomult az őfelsége armadájával [WIN I, 196]. *1705:* Forgách uram pedig Szebent oly dispositio alatt hagyta, hogy erősen bloquada alatt lészen, a több hadak pedig kitakarodnak a derékarmadához, hogy azzal magokat conjugálják [i.h. 583].

konjugista kb. negyedosztályos elemista; elev din clasa a patra; Schüler der vierten Vokksschulklasse. *1801:* A Bálványos Váralyai Reff. Ekkla Oskola Rectorának Esztendőnként valo fizetése ... A Gyermekekre nézve Az Abetzistától, Declinistától fizetnek 34 Drt. A Comparistatol, Conjugistatol 68-t A Léányoktol 36-t [Bálványosváralja SzD; SzConscr.].

konjungál 1. egyesít; a uni; einigen. *1662:* Az fejedelem minden fizetett hadaival az országbul kimegyen, népét Jánosdnál több népével conjungálja, Váraddá megyen [SKr 409]. *1710:* Béldi Pálra jövén a series, igy kezdé el voxát ... édes leányomot ... Wesselényi Pálnak adtam feleségül, és azzal magamot s egész házamot szoros kötelességgel coniungáltam vele [CsH 108].

2. *~ja magát* **a.** egyesül; a se uni; sich einigen. *1644/1675:* Mivel Gergellaki Ianos es Miklos ... hivsegünk mellöl el álván, magokott Ellensegeinkel conjungaltak, es mostanis Rebellioban vadnak ellenünk; Ez okon minden nevel nevezendö Ingo bingo Jovakat es Joszagokatt ... Nemes es Vitezlö Trauzner Janos Hivünk(ne)k adtuk [DobLev. II/460.9b–10a fej.]. *1704:* Még ugyan eddig a generál mindenkor szerencsésen járt ... Az éjszaka ugyan conjungálja magát Gravennel, valamint lehet [WIN I, 295]. — **b.** társul; a se asocia; sich zu jm gesellen. *1753:* Constál azis hogj mikor az Instans Lázár Istvánhoz magát conjungalta, edgj marhája sem volt az Instansnak [Keresztúrfiszék; Sf]. — **c.** egybeesik; a concide; zusammenfallen. *1760:* (A határvonal) az Motsi hatart el hagyván conjugallya magát az Kamarasi Határral [Novoly K; BLt].

konjungálhatja magát egyesülhet; a se putea uni; sich (ver)einigen können. *1657:* Máté vajda[a] azért, noha nem conjungálhatá magát vélünk, de a szilisztriai pasát megtartóztatá [KemÖn. 174. — [a]Matei Basarab, havaselvi vajda] *1677:* küldöttek elöljáróban a litváni tatárokban mintegy hatszázat és a dragonok közzül háromszázat, kik 23. conjungálhatták is magokat velek [TML VII, 516 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz]. — L. még KemÖn. 191.

konjunkció 1. egyesülés; unire; Vereinigung. *1657:* Midön azért Palánkhoz érkeztünk volna, ott akarván megvárni az conjunctiót az törökkel, az fejedelem csatát bocsáta Érsekújvár felé Egri István nevü ... vitézi kapitány emberrel [KemÖn. 67]. *1677:* Az lengyel hadakkal való conjunctiót penig minthogy soha nem javallottam, úgy most is nem javallom [TML VII, 528 Telcki Mihály Tökölyi Imréhez]. *1679:* Én az muszka és lengyelek conjunctiója felöl értek; igaz-é, nem-é, nem tudom [TML VIII, 418 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz].

2. szövetség; alianţă; Bündnis. *1677:* Egyáltaljában azon volnának itt némelyek, hogy includálhatnák az hadakat a lengyel hadakkal való conjunctiora [TML VII, 423 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz]. *1678:* az francia haddal való conjunctio (kit tud Kegyelmed, nekem soha nem tetszett) nem lett volna, az bujdosó magyarságnak eddig az német gratiájára vissza kellett volna menni [TML VIII, 45 ua. Bessenyei Mihályhoz].

3. összekapcsolás/kötés; legare (printr-un canal); Verbindung. *1710 k.:* Ekkor projectizálta volt, nem tudom kicsoda, az Odera és March (magyarul Morva) vize coniunctióját per certos canales [BÖn. 921].

konjunktika a középiskola vmelyik alsó osztálya; una din clasele inferioare de liceu; irgendwelche untere Klasse der Mittelschule. *1823–1830:* Tanulták pedig a conjuncticába a Langius Colloquiumát s Eutropius Históriájának első könyvét; a grammaticában Eutropiust és Phaedrust; a syntacticában Corneliust és Cicerónak némely leveleit [FogE 125]. — L. még i.h. 79, 124.

konjunktúra 1. körülmény; împrejurare, circumstanţă; Umstand. *1704:* A minap felhivatván[a] a Generál eleibe, szólott neki a generál, hogy ... mindenekben az őfelsége szolgálatját, a maga hüségét s kötelességét tekintse, s az mostani conjuncturákat is meggondolván, maga kötelességének feleljen meg és ne hagyja magát corripiálni [WIN I, 137. — [a]Az itélömester]. *1716:* szintén most akarnék valami élésettskét, s buzácskát szállittatni vellek Szebenbe, az mostani Conjunkturához képest [Kiskend KK; Ks 95 Biró Sámuel lev.]. *1739:* sem jo sem rosz hireket nem halhatni de külömben az mint az Conjunkturákot látom, és beszédeket hálom, az jo szerencsékhez nem sokat biszhatunk [Ks 99 Kornis Antal lev.].

2. kb. (vmely időpontban) a dolgok (vmilyen) állása; conjunctură; (irgendein) Stand der Dinge (zu irgendeinem Zeitpunkt). *1710 k.:* Ez volt ... az én voksom erről az akkori conjuncturáról [BÖn. 761].

konjuráció összeesküvés; conjuratie, conspiraţie, complot; Verschwörung. *1662:* Az mi illeti az puskásságnak, nemességnek conjuratioját ... akarván eleit venni, kellett Kegyelmedet ... oda küldenünk [TML II, 250 Kemény Zsigmond Teleki Mihályhoz]. *1677:* A' Kik a' Fejedelmek személyek, méltóságok ellen, és az Hazának kárára s' romlására, veszedelmére ártalmas Conjuratiokat, öszve valo kötelezéseket cselekednének ... büntetödgyenek [AC 42]. *1710 k.:* az ö ellenségi régi conjuratiójokat ... nemhogy letették volna, sőt megújitották [BÖn. 694].

konjurál összeesküszik; a conjura/conspira/complota; sich verschwören. *1619:* erősen conjuráltak az magyarok titkon egymás között, hogy senki jószágában hadat ne hadjon fogadni s gyűjteni [BTN[a] 307]. *1620:* Prágába gyültek volt 40 főurak, követek mind az keresztyén

fejedelmektől, kik akartak confederálni és conjurálni az austriaca família és Ferdinándus[a] ellen [i.h. 400. — [a]II. Ferdinánd császár és király].

konjuráló vki ellen összeesküvő; care participă la un complot; konspirierend, verschwörend. *1678:* böcsülletesebb nekem vallásom, nemzetem szolgálatjában életemet elfogyatnom, mintsem ellenem conjuráló uraimtúl disznó módjára agyon veretnem [TML VIII, 142 Teleki Mihály Haller Jánoshoz].

konjurátor kb. esküt tett/*rég* meghitelt tanú; martor cu jurămîntul depus; vereidigter Zeuge. *1586:* 18 Aprill: az olah peterre valo Conjuratoroknak hatanak 12 ket penzt —/72 [Kv; Szám. 3/XXIV. 17]. *1619:* az zsidó doktor perire is költöttem mindazzal, azmit az conjuratoroknak fizettem, 600 oszporát [BTN[2] 286]. *1629:* expurgallya magat az Incta hogy eo nem boszorkanj es az boszorkanj bübajossaghoz semmit nem tud nem ert Iuramentumat conjuratorival tartozik p(rae)stalni ad octavum diem [Kv; TJk VII/3.207]. *1747:* az A. eo kglme ad 9na 7bris maga Conjuratorival 14to se compareallyon [Torda; TJkT III. 137]. *1766:* solemniter Laszlo Vaszi elöt ra esküttem magam Conjuratorival a lora [uo.; i.h. V. 299].

konjurátor-társ esküt tett tanútárs; celălalt martor cu jurămîntul depus; vereidigter Mitzeuge. *1737:* Miért kellett énnékem az Jket Juris Ordine p(ro)sequálnom Citatoria Relatoriámbol világosonn Constál, hogy engemet ... minemű Diffamatiókkal illettenek, és mellettem való Conjurator-társamat, Hamis-hitüek(ne)k, Hamissan esküvők(ne)k pronunciáltanak [Dés; Jk 253a].

konjurátus esküt tett/*rég* meghitelt tanú; martor cu jurămîntul depus; vereidigter Zeuge. *1648:* oda menvén az egész falut elő gyűjtöttűk és bizonyos személlyeket ã falu közönséges javallásábul erős hittel meg esketvén ã meg nevezett veteményes kerteknek igaz határát ki járattuk ... A' Conjuratusok(na)k penig nevek ezek[a] [Sóvárad MT; MMatr. 210. — [a]Köv. a fels.]. *1655:* A' Conjuratusok vallyák Nagy Istvá(n) Templom jobbagya lévé(n) maradtanak két árvái Jstok és Gyurko [Nyárádtő MT; i.h. 9]. *1700:* Ezeket[a] a' Conjuratusok vallyák ugy mint Balogh Jstván Bán István, Szőts Sig(mond) [Szereda MT; i.h. 251. — [a]Az előzőkben felsorolt földeket]. *1788:* Investigaltatvan a' B. Madarasi[a] Ref. Ekl. Ingatlan Fundussai ... adtanak fel a' Conjuratusok egy Földet [i.h. 100. — [a]MT].

konka vmilyen súlymérték-egység; unitate de măsură; irgendeine Gewichtsmaßeinheit. *1711:* 71 Concha Arany konkája —//12 fa(cit) 8//52. 35 Concha festék konkája —//06 fa(cit) 2//10 [ApLt 5 Apor Péter inv.].

konkambiál (el)cserél; a schimba; tauschen. *1627:* Swkeösd Gergy vram eö kglme felesege Borsonay Ersebet ... es ... Tarnoczj Sebestien ... my eleottwnk czerelenek Concambialanak Iure perpetuo et Irrevocabiliter [Dicsősztmárton; Ks 19. V. 7]. *1630:* mely Tot falubeli[a] portio Joszagat, mellyet concambialt uolt aszszonyom eo Nagaual uissa ada Haller Sigmondne aszonyo(m)nak [Doboka; TGsz 51. — [a]SzD]. *1638:* egi feleol Kolosuarot lako Nemzetes Ionas Deak Vram, mas feleol ... Vitezleo Nylas Marton Vra(m) ... my eleottunk comcambialanak ioszagot illienforman[a][Kv; RLt I. — [a]Köv. a zálogcsere részl.]. *1705:* Pollyánban lévő Nagy Pál jobbágyomot jószágával edgyűtt concambiáltam Néhay T. Nmzs Szent Iváni Hentel (!) Pál Uramtól örökkösön [Altorja Hsz; Borb. II Alsó Torjay Mihálcz Miklos senior nyil. Nic. Márton scholae magister pp keze írásában]. *1741:* eö Nga ... admonialtat tégedet ... Hogy ... Dali Istvan nevü Jobbagyátol Concambiáltal ... a Maros vize mellet egy darab szánto földet ... azért a mit magad érette Concambialtal ... kész remittálni [Hodák MT; Ks 14. XXXVI. 15].

konkambiálás csere, (el)cserélés; schimb; Tausch. *1627:* Mely hazaknak concambialasaban, az felliűl megh irt Nehai Hünyadi Nagy Andrasne, Kende Margit Azzony, conra quos libet legitjmos impetitores, Euictiotis uön fel magara, proprys suis expensis; az Brassai Georgy rezeről, es mind ket Aghon ualo Successori rezekről, ugian my eleottűnk [Kv; RDL I. 130]. *1677:* a' régi végezések szerint is ujobban communi omnium voto concludaltatot; hogy akarmely Natiobéli, Statusokbéli Regnicolaknak szabados házak és örökségeknek vétele, adása, vevése, concambiálása ... az alkuvás szerint lehető akarmely időre meg-engedtessék [AC 161].

konkambiális szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *levél* zálogcsere-irat; act care dovedeşte schimbarea unor ipoteci; Pfandwechselschreiben. *1640:* Az az Concambialis leuel mellyet Ketek most mutat, az mely emanaltatott in Anno 1638 die 10 Men(si)s Juny Ionas Deak Ur(am) es Magiar Patai Nylas Marthon uramek keözeött Nadasi es Magiar Reödi portioknak Concambialasa feleöl [Kv; RLt I]. *1753:* hallottam ... hogj egj oláh Boldisár nevü ember birt völna Gorbón[a], és annak jussát néhai Groff Csaki István cserélte völna meg a maga oláh Nádasi[b] portiojával ... nem láttam a comcambialis levelet [JHb XXX/9 Joh. Simon Comitatum Colosiensis et Dobocensis Jur. a(sse)ssor (64) vall. — [a b]K].

konkambiált elcserélt; schimbat; getauscht. *1844:* Janko Peter urammal valo Com Cambialt (!) Compositionalis [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249].

konkambiáltatik elcseréltetik; a fi schimbat; getauscht werden. *1677:* assecurallyuk mind mostani, s' mind jövendőbéli Professorokat, s' Mestereket ... hogy az ekkédiglen manuteneált jószágokban ... őket megtartyuk ... hogy ha valamikor a' Collegium keze és nevezeti alol annak hasznával és épületivel, valami más alkalmatosb hely concambialtatnek ... in tali casu tartassanak Fiscalisoknak [AC 17].

konkambium 1. csere; schimb; Tausch. *1630:* az Nemzetes es Uitezlö Kiralihalmj Pettkj Istua(n) Ura(m): es Csikszeki Csicsai Nemzetes es Uitezlö Petkj Farkas Ura(m): Fö emberek: mv eöttvnk ez keppe(n) tönek alkalmat, es Concambiumot [Cssz; Ks 67. 46.24a]. *1650:* Teönek mw eleottwnk ... illjen cörökös es megh allando compositiot es Concambiomot kik mw nekwnk kezwnkeötis fogdosak [Maksa Hsz; Eszt-Mk Cserei lev.].

1656: Tönek mü elöttünk illyen eöreökös megh allando Concambiumot es uegezest ada Czutak Mate Czutak Peter uram(na)k ... Imperfaluaba(n) egy darab ben ualo eőrökseget ... mely eőröksegért Czutak Peter Vramis ada Czutak Matenak ... eötuen haro(m) forintot [Impérfva Cs; BCs]. *1701:* jo akarattyok szerént tőnek ... illyen allando Compositiot es örökös Concambiumot [Petek U; Hr 1/19].

2. csercjószág; bunuri schimbate; Tauschgut. *1618:* ezeket penigh illien Conditioual chyerelek, hogy ha Zalanczy Lazlonak az chyapai hazban maradasa ne(m) lenne, ez az Concambium visza szalion mind(en) per patuarnelkul [Csapó KK; JHb XXVI/12]. *1689:* Ezéken kvl tudok egj Concambiumotis, mellynek mindenikét szegeny maga birta, melyrol valo Csere level lehet az fjainal [Szőkefva KK; Szád. Sárosi János nyil.].

konkludál 1. dönt, határoz; a hotărî; entscheiden | végez; a decide; verfügen, beschließen. *1603:* Megh ertettek eo kegmek varosul biro Vramtol ... az ellensegnek keornywllewnk valo letet ... kewantatnek, hogy eo kgmek ... egyenleo akaratbol Tanachbol concludalianak minden dolgokrol [Kv; TanJk I/1.442]. *1671:* Nagyságod Kegyelmes Annuentiajából concludaltuk, hogy soha se Magyar, se Szász, se Székely Nation lévők, az Várakbol és Városokbol senkinek se magok se javok az Fejedelmek parancsolattyára ki ne adattassanak [CC 67]. *1689:* Noha sok izbén Concludaltunk az Barany hus Limitatioja felöl, de semi affectumat vegezesünknek nem lattyuk, sött orunknal fogva hurczolnak az Meszarosok, melyhez kepest Concludaltunk igy[a] [Dés; Jk. — [a]Köv. a hat.]. *1700:* Mint hogy Szász Lakatos János Atyánkfia, Leánya miatt sokszori illetlen s hivatallyát nem illető botránkoztato dolgokban ejtette magát, tettzett ... a' T. Consistoriumnak concludálni, hogj ő kglme többé Egjházfiui tisztiben ne maradgjon sokaknak botránkoztatására [Kv; SRE 70]. *1739:* közöttünk elegjes hirek foljnak keves marhaink irant ha valami larma talal lenni ... Ugy Concludaltunk hogy hajtassuk Korondra minden marhainkot [Petek U; Ks 99 Nagy Boldizsár lev.]. *1791:* vgy Concludáltam volt az akkor nállom lévő Assessor Urakal hogy hetfün látasam el az Törvént [Nagyteremi KK; SLt évr.].

2. befejez/rekeszt/zár; a conchide/încheia; be/abschließen/endigen. *1619:* Ezt az particulát ugyan sokáig tractálúk Görcsi urammal, de rövid szóval csak azzal concludálá Görcsi uram, hogy ök semmit nem tractálnak az hajdúság felöl, mert övék azok, valamikor akarják, de ha úgy nem akarják, vagyon szablyája az hatalmas császárnak öellenek is [BTN^ 207]. *1667:* Asszonyunknak szóló levelét Kegyelmed úgy concludálja, hogy ezután az magyar dolgokhoz Kegyelmed nem szól. Ez nem jó. Est contra realitatem et Christianitatem. Igen is szóljon, Uram [TML IV, 51 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1744:* az Querulans ... Instantiáját azzal concludallya hogy Excellentiatok és Nagyságtok committallyon Nemes Doboka Vármegye Fő és Vice Tiszteinek hogy praetensivé el praedalt Gabonáit ... Sz: Egyeddel[a], refundaltassák, kárait restitualtassák [WassLt Czegei Wass Ádám lev. — [a]SzD]. *1765:* Már ezen 1765. esztendőre többet nem irok, hanem ezen esztendőnek járását megirván, concludálom [RettE 194].

3. következtet, megállapít; a conclude/constata; folgern, feststellen. *1745:* az J ... minekutánna ... órra el vágattatott, ... hogy addig el nem megyen à Városról mig órra elvágatásáért boszszút nem áll, sok helyeken fenyegetődzött mellj fenyegetődzésére uijabban incaptivaltatván feles tapló is találtatott nálla, az honnat bizonjoson concludalom, hogj órra el vágatását égetéssel, gyujtogatassal kivánta meg boszszullani [Torda; TJkT II. 95]. *1763:* Josi maga fatealta volna az Háznak tölle, vagy általa lett fel gyujtatását, melyekből concludallya, hogj ... Farkas Josi ... causalta a' fen forgo háznak el égetését [uo.; i.h. V. 157].

4. megegyezik vkivel; a se înţelege/învoi; sich vereinbaren, einig werden. *1618:* Az cserge sátor kész és szép ... itt volt az sátorcsi ... Arról sok veszekedésünk volt véle, minthogy Kamuti uram reám vetette vala, hogy concludáljak valahogy véle, én meg is assecuráltam, hogy az sátort el ne adja, mert Nagyságod rajta nem hadja [BTN^ 112]. *1657:* Szombathelyi ... tractában indula vélünk ... kivel concludálánk, és az fejedelem kegyelmessége felől assecurálók [KemÖn. 91].

Szk: *békességet* ~ a békére nézve megegyezik vkivel. *1710:* (A császár) generál Aeneas Caprarát nagy ajándékokkal küldi a török császárhoz[a], hogy akárminemű condítiók alatt a török porta elméjit csendesítse meg, és a békességet több esztendőkre is concludálja [CsH 164. — [a]1682-ben, Thököly Imre felkelésének sikerei láttán].

konkludálhat 1. dönthet, határozhat; a putea hotărî; entscheiden können | végezhet; a putea decide; beschließen können. *1621:* Mennel hamareb Jdes vrajmat Biro vram eő kglme Giwczie be ... hogj valamennel iobban lehet az Tanaczial eggiwt wegezhessenek es Concludalhassanak vgy, melj mind az mi Kglmes Vrunknak eö felgenek megh engeztelesere, mind az zegeny hazanak megh maradasara Jowara lehesse(n) [Kv; TanJk II/1.325]. *1643:* teczet ... hogy az szokot Terminusnal az Zent György napi Gyűlest eleb Zolgaltatnank ki kegtek(ne)k. Minekokaert ... paranczollyuk ... ielen lenni Feieruarott el ne mulassa, hogy kegyelmeddel egy ertelemből, minden közönseges haza jauara nezendő dolgokat concludalhassunk [Thor. fej.]. *1722:* Úgy látom Ngod intendalya a ket ns Var(me)gye Tiszteit ki vinni ... ex ambar(um) partiu(m) consensu vel assensu Tiszt vraimek concludalhatna(na)k valamit [Székelykocsárd TA; Ks Sándor Gergely lev.].

2. befejezhet/rekeszthet/zárhat; a putea conchide/încheia; abschließen können. *1619:* Kegyelmes uram, ez mostani két rendbéli leveleknek egynéhány articulusiban irott instructióját most csak ezzel concludálhatom, hogy azmennyiben itt az embereknek animusát látom, csak az Tóth Mihály uramtól küldött demissióval irott levele is Nagyságodnak nagyot nyomqtt az embereknél, és ugyan mitigálta az embereket [BTN^ 185]. *1690:* vegezetre ezt az punctumot azzal concludálhattya; Hogy az specificalt varosokon falukon kivül marad meg Quartelynak város falu negyvennél több az kik eleb le irattak [Ebesfva; Törzs. fej.].

3. következtethet, megállapíthat; a putea conclude/constata; folgern/feststellen können. *1674:* Mindazokbúl, Uram, senki jót nem concludálhat [TML VI. 563 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1733:* a Novizans A semmi ollyas documentumot nem exhibeal a melyből a

Nms Szék Concludalhatná azt a mi a Levatjaban (!) Specificalva van [Torda; TJkT I. 15]. *1762:* ha szintén eczaka lévén nem lathattais nyilvánoson senki tolvajságokat; de concludalhatni hogj ők légjenek az Templom felverők [uo.; i.h. V. 121]. *1779:* Báró Kemény Miklos, és Sigmond vrakkal ment bé ... Marus Vásárhelyre Protestatiott tenni de hogy a fellyebb irtt Urak inditották volna azon Protestatio tételre füleimmel nem hallottam, hanem az környül állo dolgokbol, s edgyütt válo kűlőnős conversatiojakbol concludalhatom hogy eö Ngok munkások voltak benne [Szászzsombor SzD; KS. Georg. Cs. Ajtai (55) insp. bon. de Vajasd vall.].

konkludálódik befejeződik, záródik; a se încheia; schließen. *1690:* ez boldogtalan ó esztendö concludálódott [HAMN 328].

konkludált 1. megállapított/határozott; stabilit; festgestellt/gelegt. *1673/1681:* Alazatos Suplicatioja Ngdhoz az Vajda Hunyadi Magyar Eccla Lelki Pasztoranak Tanitojanak Pércsy Istvannak ... bizonyos requisitomokban concludalt Conventioja annuatim jarvan az Tanitonak ... ezenekrűl lévén az Nemes Orszagnakis Articulare conclusumaya [Vh; VhU 465]. *1677:* az 1607. esztendőben concludált akkori Articulusokbol az Néhai Rakoci Sigmond Fejedelem conditioi maga Fejedelemségére valo Juramentumában vadnak inseraltatva [AC 18].

2. *átv* megkötött; încheiat; geschlossen. *1657:* Ez dologban igen az mi tetszésünk mellett cooperálnak vala az franciai királnak mivélünk járt s az confoederatiót concludált követjei is [KemÖn. 278].

3. kb. befejezett, lezárt; încheiat; abgeschlossen. *1668:* Kegyelmeteknek kemény terminusokkal concludált levelét engedelmesen vettem [TML VIII, 247 Teleki Mihály lev.]. *1711:* közöttünk lőtt s meg edgyező akaratbul Concludalt dolog [Dés; DLt 489].

4. ~ *végzés* hozott végzés; decizie; gefaßter Beschluß. *1621:* Az mi penigh egieb dolgokban illethj az keözseget, ezeknek dirigalasaban, es bwntetesebe(n), keressek eő kglmek az 1611 Eztendeőbelj Die 20 Jűly concludalt vegezest [Kv; TanJk II/1. 334].

konkludáltat végzést hozat; a pune pe cineva să decidă; Beschluß fassen lassen. *1677:* Lám ugy vala az beszélgetés, hogy ő nagysága egész országot convocáltassa s egy helyen ott concludáltasson ö nagysága ezen dologról: de ugy látom abban is változás esett [TML VII, 384 Nemes János Teleki Mihályhoz].

konkludáltatás szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *a békességnek ~a* a békekötés; încheierea păcii; Friedensschluß. *1662:* Az békességnek concludáltatása[a], diplomának kiadattatása sub bona fide christiana et verbo regio, annak punctumi [SKr 267. — [a]Az 1645-i linzi békekötésé].

konkludáltatik 1. elhatároztatik; a fi hotărît; entschlossen werden | végeztetik; a fi decis; beschlossen werden. *1662:* (A) conditiók mindkét részrül keresztyéni igaz hit alatt concludáltattak és végeződtek vala [SKr 392]. *1677:* mostan-is ujjobban pro perpetuo Decreto concludaltatot, hogy soha senki egy privatus ember-is ingatlan semminémű jokat, Ecclesiákhoz se éltében örökösképpen ne adhasson, sem penig Testamentumban ne legalhasson: ... az ollyan adás, legálás ... valamely Successoroknak, vag' penig a' Fiscusnak praejudical [AC 13]. *1726:* Concludaltatott az is, hogy az ... eretnekek, a kik pápisták között laknak, tartozzanak a pápisták ünnepit megülleni sub poena fl.3 [Somlyó Cs; SzO VII, 324]. *1733:* concludaltatot volt hogy ez jelen valo Tavaszig, rá készülvén ki ki p(rae)tensiojára, veris Documentis edocealja [Kiskerék AF; JHb XXVII/44]. *1737:* Az Hurubákb(an) 's nem uttza szerb(en) lakók iránt azis Concludáltatott, hogj ha decedálnak, vagj elabáln(a)k; az ollyanok(na)k nyilok immediate a Városra redeállyon [Dés; Jk 478a]. *1767:* A' Salaristáknak bor fizetések ki nem telvén concludaltatott hogy mostan restantiájok ki fizettessék pénzül, 8 sustakjaval [Kv; SRE 223]. *1782:* valamelj legénjek az hat esztendőt ki nem töltöttek, addig az Ché bé állo pénze bé nem vétettetik és mesterré nem tétetődik mig az hat esztendőt legénjül ki nem tölti Concludaltatott [Kv; ÖCJk].

2. kb. határozatilag kijelöltetik; a fi stabilit (prin decizie); (beschlußmäßig) designiert/bestimmt werden. *1727:* concludáltatott azan repartialt pénz(ne)k Investigatiojára Zejk Miklos és Naláczi Laszlo Atyankfiai eo kglmek [Déva; Ks].

3. határolódik; a fi mărginit; angegrenzt werden. *1767:* A' Hersa Rét ... melyis az Orbora menő uttal és Hersa erdővel in reliquo a kőrulette folyo patakkal Concludaltatik [Ne; DobLev. II/380.4a].

konkludáltatott hozott, végeztetett; decis; beschlossen, gefaßt. *1662:* az üldözést az országban leginkább azok gyakorolnák, kiknek tisztek szerént is az ország törvényinek legfőbb oltalmazóinak és az religió dolgában concludáltatott erős articulusinak fő executoroknak lenni kellene [SKr 677].

konklúzió 1. döntés, határozat; hotărîre; Entscheidung, Bescheid | végzés; decizie; Beschluß. *1619:* 17 die Julii másodszor szemben lévén az vezérrel, tractáltuk az végbéli dolgokat és az Jenő dolgát, kiről való conçlusiót teljességgel hadtam én Mikó Ferenc uramra [BTN[2] 287]. — L. még i.h. 400.

Szk: *~ba vesz. 1657:* az gubernator[a] Rákóczi Györgynek adott fejedelemségre való vocatiót és az dolgot conclusióban is vötték [KemÖn. 126. — [a]I. Bethlen István].

2. záradék; încheiere; Schlußsatz, Klausel. *1665:* Kegyelmed datum nélkül, új forma stilussal, csudás conclusióval irott levelét tegnapi napon vettem [TML III, 383 Teleki Mihály Bánffy Zsigmondhoz].

3. megegyezés; înţelegere, învoială; Übereinkunft, Vereinbarung. *1619:* vagyon ilyen conclusiónk önagyságával, hogy ... önagysága innet megindulván, az fejérvári derék útra menjen, és Mikó Ferenc uram innet az Átalúton[a] menjen [BTN[2] 292. — [a]A legrövidebb de nehéz út Konstantinápolyból Erdélybe Nikápolyon és a Krassó-szörényi havasokon át]. *1654:* Egi mas között semmi Conclusioia nem lehete hane(m) el estűeleduen az üdő czak Marada re infecta az dologh [Szamosfva K; Ks 90]. *1662:* Tömösvári passával való ökegyelme conclusiója nem volt titokban ... nálunk[a] [SKr 466. — [a]I.

Rákóczi György vádja a vele szemben fej-mé választott Barcsai Ákos ellen].

4. következmény; urmare; Folge. *1705:* Acton uram feljött vala az úrhoz, és a tegnapi izenetit a generálnak reiterálá, kin az úr igen szabadkozott és esküdt, hogy nem tudta azt az depositumokat Alvinczióknál. Úgy hiszem pedig, hogy a több magyarok depositumа lészen vége és conclusiója a dolognak [WIN I, 575].

konklúzum 1. döntés, határozat; decizie, hotărîre; Entscheidung, Beschluß. *1655:* Az Tatrang vizének penig örokös, és egy helyben valo folyásároll lön illyen Conclusu(m), hogy azon Viz folyást à réghi veszekedö gáttol fogva ... tartozzanak az Prásmárj vrajnk, és Lakossi az Nyényi és Prásmárj határoknak szélin bizonyos árokban bé venni [Brassó; BLt 3]. *1723:* Uzoni Kis Pál Györgjnek leven any Jobbagy hogj az maga marhait in duplo adaeqvalljak azert maga' examinaltatik az nemes szek Conclusuma szerentt az Jobbagj supportallyak az adot secundum Calculos [Kp I. 128 Sam. Szekely sepsiszéki not. kezével]. *1729:* mig mas Conclusumunk lészen iranta az öreg Marha Husnak fontya két két penzen méressek [Dés; Jk 387b]. *1749:* Institutio pro Connumeratione A(nno) 1749 ... Az Controversianelkül immunitasb(an) levö Nemes Ember(ne)k az Nms Orszag es Szekelly Natio Conclusumi szerint Birajok, oszkotarjok engedtessek [Hsz; ApLt 3]. *1803:* jövendore nézve e Naptol fogva egy Czéh Mesternek is Czeh Mesteri fizetése ne legyen ... el alván (!) ... Protocollumban irt azon Conclusum ..., hogy a Czeh Mesternek 2 Rf. fizetése légyen [Kv; FésCJk 24].

Szk: ~ *tétetik. 1794:* A Protocolum elsö Punctumának bövebb meg világositására és meg határozására ezen Conclusum tétetett, hogy a régi szokás szerént a' plenum Consistorium Tagjai légyenek a' Curatorokon, Papokon és Professorokon kivül a' Városi elö kelöbb Civisek és azok között a Centum paterek [Kv; SRE 295–6].

2. egyezség; învoială; Vereinbarung, Übereinkunft | megegyezés; înțelegere, acord; Einverständnis. *1665:* holnapután idején megindulok s azon igyekezem, hogy 13. praesentis minden okvetetlen bemehessek Székelyhidba, mivel úgy is vala a conclusum, hogy 12. vagy 13. praesentis ott lehetnék [TML III, 372 Bánfi Sigmond Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* (A) conclusum szerént én ezt titokban akartam tartani tavaszig [BÖn. 751]. *XVIII. sz. v.:* a Nagy Grofne ... maga már Ngtokkal megbékéllet, hanem gondolkozzék az Ifiu Grofnéis a' Békességről. Ez a Gyujto vrral valo titkos Conclusumunk effectuma [GyL. N. Solmosi Kontz József lev.].

3. kb. lényeg, vminek a veleje; esență; Wesen, Essenz. *1710 k.:* De hogy a vádak és azoknak conclusumára térjek, úgy találták a vádlók, Mikes, Bethlen Gergely és Székely László, hogy az atyámat is megfogják, noha vizibetegségben halálosan feküdt [BÖn. 676].

konkoly 1. Agrostemma githago; neghină; Kornrade. *1730:* ä régi asztagbol ... à buza fereg mind meg ölte a buzáját Csak az rosa 's konkoly maradot [Noszoly SzD; ApLt 4 Só János deák Apor Péternéhez]. *1772:* Ami a földi termést nézi, búza szerteszéjjel az országban igen kevés termett, ami gyült is többire vadborsóból vagy zabból, konkolyból állott [RettE 292]. *1811:* Mert valamiképpen a' szép 's szemen szedett Buzába-is égy égy konkoj elegyedett, Ugy nintsen Ménes-is oly' szép 's pallérozott, Mely vagy égyszer Csitkot ki-vetöt nem hozott [ÁrÉ 152].

Szn. *1584:* Konkoly Demeter [Kv; Szám. 3/XI. 84]. *1588:* Konkol Demeter. Konkoly Demeter [Kv; i.h. 4/III. 52–3, 60]. *1591:* Konkoly Demeter. Konkaly Demetter. Kankoly demeter [Kv; i.h. 5/I. 75–6, 5/X. 37]. *1654:* Mocsi Konkoly György [Ks 70 Szám. 51].

Sz: ~*t hint* viszályt szít. *1662:* Azalatt ökegyelme minden tekintetét félretevén, a tömösvári passa által sollicitálta ura székibe való ültetését, sokaknak az ország közül szívekbe konkolyt hintvén elidegenítette tőlünk[a] [SKr 462. — [a]II. Rákóczi György vádja a vele szemben fej-mé választott Barcsai Ákos ellen]. *1664:* Itt, Uram, az ördög hinti az konkolt [TML III, 341 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1666:* Keczeli Gergely ma érkezék meg Patakról; beszéli, hogy az ördögök közikben konkolt hintettek [i.h. 560 Ebeni István ua-hoz] ✱ *elveti a ~t* 'ua'. *1710 k.:* De nézd az észvesztö sátán dolgát; amíg én aluszom, elveti ő a konkolyt [BÖn. 924] ✱ *más ember búzájában is talál ~t* másnak sincs rendben a szénája. *1661:* Úgy veszem eszembe édes sógar uram, ha jól megvizsgálnók, az más ember búzájában is találnánk konkolyt [Mv; SzO VI, 230 Petki István sógorához, Gávai Péterhez].

2. *átv* konkolyhintés (egyenetlenség/viszálykeltés, visszavonásskeltés); provocare de zizanie/discordie; Unkrautsäen. *1657:* még az magunk erdélyi és fizetett hadaink közt is sok konkolyok valának, de kiváltképpen az magyarországiak csak erőszakból voltak felülve, ahhoz képest nagyubb résznyire az ellenséghez vonsznak vala [KemÖn. 205]. *1664:* Csak itt ezaránt azon kérem Kegyelmedet most is; arra legyen nagy szemeskedések, hogy a külső szomszédos inimicusoknak konkolyok kárt ne tehessen Kegyelmetek között, az egymás között való simultasnak, gyűlölségnek imez-amaz dolgokból való gyanónak, bosszúérzésnek hagyjon békét Kegyelmetek [TML III, 188 Szalárdi János Teleki Mihályhoz].

konkolyfalvi a Konkolyfalva (SzD) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Konkolyfalva/Negreni; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Konkolyfalva. **I.** *nm* Konkolyfalván lakó; care locuiește în Konkolyfalva, din Konkolyfalva; in Konkolyfalva wohnend | Konkolyfalváról származó; originar din Konkolyfalva; aus Konkolyfalva stammend. *1777:* egy konkojfalvi Tibojodott Ember Csatlos Pintye kezdett itten ... irtogatni [Resztolcs SzD; JHbK LVIII/28] | ideis pedig a mely kaszállo Irtoványba most vagyunk bé jött volt a Konkojfalvi Bajokás Ember s itten irtani s szénát tsinálni kezdett volt [Ködmönös SzD; i.h.].

II. *fn* Konkolyfalva lakosa; persoană care locuiește în Konkolyfalva; Einwohner von Konkolyfalva. *1725:* az Rognaiak[a] az még névézett Határ között levö kutig hozták az nyomot és ott atták fel hittél az Konkolyfalviak(na)k az nyomot [Ködmönös SzD; Ks. — [a]A tőszomszédos Rogna lakosai]. *1777:* hallottam ... hogj a Konkojfalviak bé birnak a Ködmönösi határb(a) [Resztolcs SzD; JHbK LVIII. 28].

konkolyhintő viszálykeltő; persoană care face zizanie; Zwietrachtstifter. *1664:* igen szemeseknek kell lenni Ke-

gyelmeteknek ... úgy induljon afféle begördétett konkolyokból egymás ellen való gyanoságra, annál inkább gyűlölségre, egyenetlenségre, hogy abból is az olyan konkolyhintő szegény haza aemulusinak s inimicusinak az olyan egyenetlenségből várandó reménségek lábat ne kaphasson [TML III, 185 Szalárdi János Teleki Mihályhoz].

konkolyos I. *mn* konkollyal szennyezett; neghinos, plin de neghină; mit Rade verunreinigt. *1609:* maradot uala a kazaltatastol az konkolios zegeny buza liztiben megh, mely meg moliosodot uala | Razmany Jstuan vram az varos tarlaia(n) termet zegeni konkolios buzabol adot Cipo swtesre cub 14 [Kv; Szám. 12b/IV. 361, 413]. *1813:* a midön vitték a Buzát ki a mezőre kádakban, tanálkozám 's meg Nézém, hát, ollyan üszöges, konkojos, és Rosnyokos Szegény Buza [Killyén Hsz; MvRKLev.].

II. *fn* (eredetileg) konkolyban gazdag hely; (odinioară) loc acoperit cu neghine; (ursprünglich) an Rade reiche Stelle. **Hn.** *1673:* az Konkollyos nevü hellyben (sz) [Dombó KK; EHA].

konkordál 1. kiegyezik; a se înțelege/împăca; sich ausgleichen, übereinkommen. *1655:* Rázmány én velem concordált, perit le tötte [Kv; CartTr II Ozdi Thamás nyil.]. *1669:* My Daczo Gyorgy Doboka varmegienek Fü biraia es Thorday Ianos Ezen varmegyenek vice Jspannya: Adgyuk ez Testimonialis Cedulankat pro Futuro Cautela magiar köblösy Monar Ianosnak mivel Lopasb(an) Talaltatot melyröl karossaval Concordalt, mi velunkys Tiztekkel az mulctarol satis Facialt [Szék SzD; RLt I Thorday Iános kezével]. *1670:* az A ... ez előt keves napokkal bekességgel kenálta, és concordalni akart velle [Kv; TJk XI/1. 22]. *1734:* Citatoriambol Vilagoson Constál ... husokat és egyebeket el lopott, azmellyet maga sem tagad ... meg kivánom a jure hogy ... ha az Károsokkal nem Concordált fel akasztassek, meg maradott javaibol penig az Károsok excontentáltassanak [Dés; Jk II. 132b]. *1735:* Kosztin Mitret penig tudom hogj vérenkező veszekedő ember sokakat meg vert, véreket ki bocsátotta de soha Senki vele nem Concordált [Rogna SzD; Ks 27. XVI]. *1759:* Grohoti Docz Petru el veszet ökre tudom njilván hogj Topanfalvi Kirila ... nevü embernél talaltatott, a kiis szavatjassát nem adhatván a márhat a' káros(na)k szőrin viszszá adta, és mind az károssal kölcségiröl s faracságárol Concordált [Bulzest H; Ks 101].

2. megegyezik vkivel; a se înțelege cu cineva; sich vereinbaren. *1679/1783:* a' Néhai elejek Henke János és Hari Annárol maradott Fejér Vármegyebeli Hari Nagylaki, és Henningfalvi Portiok felett, azok végett ökgylmek Atyafiságoson concordáltanak [Mártontelke NK; DobLev. III/574].

3. vmi egyezik vmivel; a concorda/corespunde cu ceva; übereinstimmen, im Einklang sein. *1650:* ha ... az Statutio jol leott, vgyan nem concordal az Statutoriaúal mert mi nem egesz falut, hanem portiot, es nem perpetuo jure, hanem Incripticio statualtuk [Kv; Ks 4. VI. 2 St. Pallfy nyil.].

konkordancia egyetértés; înțelegere, armonie, concordanță; Einverständnis. *1619:* Soha mi nem érjük az keresztyénségnek az olyan concordantiáját. Vajha azt érhetnük, akkor láthatnúk meg oztán az concordiának és conscientiának constantiáját, de félek, hogy azt is nem mi kezdhetjük el. Ugyanis az volna az igaz oztán, hogy concordia parit, discordia perdit[a] [BTN˜ 223. — [a]Jegyzetben a ford.: Az egyetértés teremt, a viszálykodás pusztít].

konkordia 1. egyezség, megegyezés; învoială, înțelegere; Übereinkunft, Vereinbarung. *1579:* mingyarast az feyedelmet talallyak megh, es keonyeorogyenek hogy eo Naga interponallya magat, ertwnk es a dolgot halazza az Concordianak megh letere [Kv; TanJk V/3.201b]. *1677:* az igaz Unio és Concordia azt-is kivánván ... concludaltatot; hogy akarmely Natiobéli, Statusokbéli Regnicolaknak szabados házak és örökségeknek vétele, adása, vévése ... meg-engedtessék [AC 161].

Szk: *~ba hoz* megegyeztet, megegyezésre juttat. *1567:* Az w felsége paracholattia zerent my töruen zerent illien Concordiaban hoztuk mind a ket felt[a] [Vizakna AF; TT 1881. 191. — [a]Köv. a vizaknai folnagyot és a város közönségét egyeztető itélet] ∗ *~ra megy* megegyezésre jut. *1579:* Kakas Mihály dolga felól ... Eo kegmek wegeztek ezt, hogy semmy bekessegre es concordiara eo kegmek ne mennyenek hane(m) teorwennyel procedallianak ellene [Kv; TanJk V/3.192b].

2. egyetértés; înțelegere, armonie; Einverständnis. *1619:* Felette való ellensége Hispánia Galliának, Angliának, Belgiumnak, Velencének, ezek azonképpen annak ... Nem lehet az concordia köztök, ha minden egyéb dolgokat complanálnak is [BTN˜ 223].

konkordiálás egyezség, megegyezés; învoială, înțelegere; Übereinkunft, Vereinbarung. *1670:* az ötven forintrolis Plenipotentiajok szerent contrahaltak azon B: Plenipotentiariusok, az iránt nemis revocalhatod az ötve(n) forintrol valo concordialásokatis azon B: Plenipotentiariusok(na)k ... mivel uyobba(n) velem valo megh edgyezéseddel confirmaltad contractusodat [Kv; TanJk II/1.722–3].

konkredál 1. rábiz vkire vmit; a încredința ceva cuiva; etw. jm anvertrauen. *1673:* Moldvai követ van itt ... de Lengyelországban megyen követségben az török dispositiojából. Úgy értem, az békességre nyujtanak általa alkalmatosságot. Itt Nota Benében vehetni, nekünk az török vagy nem hiszen, vagy szégyenli tőlünk, semmit nem concredálván urunkra [TML VI, 547 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1704:* a kolozsvári ember, Szegedi, kinek a leveleket mind az úr, mind én concredáltam vala ... tegnap el nem ment [WIN I, 268]. *1754:* Groff Kornis Antal Atyánkfiának azon causának procuratioját Concredáltuk, és Concrédállyuk is, hogj az magánál lévő Levelekkel procedállyon inchoálván az Causakot, decisiojat accelerállya [Nsz; Born. I. 21]. *1783:* azon Perek(ne)k folytatását principáliter megedjezett Akaratbol bizzuk és Concredállyuk ... Baro Toroczkai Joseff Urra [Torockósztgyörgy; Thor. 21/25].

Szk: *keze alá ~ vkinek vmit. 1705:* Azután pedig kimenvén Rákóczi uramhoz, valami hadat concredáltanak volt a keze alá, hogy valamely helyet obsideáljon vélek [WIN I, 636].

2. megbíz vkit vmivel; a însărcina pe cineva cu ceva; jn mit einer Sache beauftragen. *1662:* az becsületes atya-

fiak ... albákat küldvén minden helyekre alkalmaztathatókat, concredálták Bethlen Farkas uramat is, hogy velünk egyetértvén ... írassuk meg az leveleket, az minthogy egynehányakat itt úgy írtunk magunk, az többit továbbra bíztuk az ő kegyelme prudentiájára [TML II, 252 Kemény Zsigmond Teleki Mihályhoz]. *1828:* a Mlgs Ur ötöt concredálta mindenekbe [Martonfva Hsz; BetLt 1].

3. (át)hárít vkire; a pune ceva în socoteala cuiva; auf jn abwälzen, jm übertragen. *1793/1794:* recognoscalak azt a' MBagoi Possessorok közönségesen, hogy ezen osztalyos Processusra tejendő költséget az meg forditasn(a)k igérete alatt a' Processusnak kezdetével concredálak Titt. Kölönte Josef Urra, mint Mlgs Groff Kemény Farkas Ur ő Exja Inspectorara [M.bagó AF; DobLev. IV/14–5].

konkredált rábízott; încredinţat; anvertraut. *1744:* Veczeli Kocsis András Panaszképpen mongya, hogy az el mult őszkor ... keze alatt Concredált Sertések közűl egyik az udvarból el szaladott volna [Kersec H; Ks LXII/13].

konkredáltatik rábízatik vkire vmi; a fi încredinţat ceva cuiva; etw. jm anvertraut werden. *1670:* Bethlen János kére, két dologrúl írjak Kegyelmednek. Első, hogy akármirűl, de most legközeljebb bárcsak az oda ki valo atyafiak dolgárúl concredáltatnék valami reá, hogy ne lenne csak nude az maga dolgáért oda fel való utazása [TML V, 377 Telcki Mihály Bánfi Dieneshez]. *1740:* Mester Pais Lászlo és Kántor Lamatai Samuel atyánkfiai ő kglmek fabéli restantiajokat hogj Hadnagy atyánkfia, ő kglme szekerét à Dr 24 :/: 24 meg fizethese facultáltatik, és ő kglmének Concredáltatik is Mester Pais Lászlo Ur(amna)k Curr. nro 22 [Dés; Jk 535a].

konkumulál egybegyűjt; a aduna; (zusammen)sammeln. *1731:* azon Szoross útb(an) az Agyagas és Iszopos Sárt à Viz annyéra concumulálni szokta, hogy Marhájok(na)k nem kicsind erőltetésével vontattattyák azon ált(al) à terhet [Kv; Pk 7].

konkurrál 1. kb. részt vállal/vesz vmiben; a lua parte/a participa la ceva; teilnehmen. *1702:* a' Kgltek Székire repartialtatott Pénz és Buza Quantum dolgát, minden Rendekre vgj repartiállya, az mint az közönséges igasság kivánnya ... minden ember pro sua qvalitate et facultate concurrallyon az Contrubutioknak praestálására [UszLt IX. 77. 45 gub.]. *1717:* Hasonlo képpen a Varost ott quartelljban levő Generalis palisadaval körnjűl akarvan venni, kegjelmetek ebbenis concuralljon [Kv; ApLt I gub. rend. Hsz-hez]. *1736:* Nem lévén immunitalva Szabo Gábor ur a' Contributiotol az Quartelyosnak fizetendő Zab szena pedig hasonlo dolog lévén tartozik masokkal annak administratiojába(n) Concuralni [Torda; TJkT I. 118]. *1741:* eddigis concurralni kelett volna minden terehviselésekb(en) segitvén a több Falukat [Kéménd H; Ks 99 Zejk István lev.]. *1776:* most újra a Makrai Familia inditott két faluk iránt pert, melyre nékünk is kell Concurrálnunk [Mezőbánd MT; MbK 45]. *1784:* Az Querulansak panaszsza ... az elé szamlált Hazakb(an) levő lakosok ellen abbol all, hogy a közönséges terch viselésben leg küssebbennis nem concurral(na)k [Torockó; TLev. 4/9. 19a]. *1808:* Itélet ... Végezetre a' mi a költséget nézi tartoznak az osztozo három Atyafiak egyaránt Concurrálni [Asz; Borb. II].

2. közreműködik; a conclucra/colabora; mit/zusammenwirken. *1782:* a Szöllök építtésében, s conservatiojában nem de nem a Küköllövári loszág concurralt, nevezetesen Küküllövárrol hozván Tö Szöllöket [Kük.; JHb XIX/22.5].

3. egybe/összegyűl; a se aduna; sich versammeln. *1751:* az Generalis Girás Szék itten curralt az közel hellysegbeli nemesség utcunq(ue) concurralt vala, de meszebb valók nem tettek tojongást [Abosfva KK; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. *1756:* tartoznak ... Széna és Gabona egjbe takarittására midőn Krájnik vr(am) kiványa concurrálni [Mihalyesd H; Ks 101].

4. összefut; a se strînge/aduna; zusammenlaufen. *1747:* A szolga tolvajkiáltassal kételenittetett salvalni magát, melly Tolvajkialtasra ötön haton az Tordaiak közzűl concurralta(na)k volna ... az A eo kglme többed magaval az aranyason ált(al) kételenittetett segijtségre accurralni [Torda; TJkT III. 165–6].

5. egybefut, összetalálkozik; a se întîlni; zusammenlaufen. *1724:* a Doboka Varmegyei Gyekei hatar(na)k métái concurálván a Kolos Varmegjei Légeni határrál, melly két határ kőzöttis nem keves inconvenientiák, és egjéb dificultasok is Sub oriálodtak [Ks 7. XV gub.].

6. (időben) egybeesik; a coincide; (zeitlich) zusammenfallen. *1657:* in anno 1643. concurrálának ily hatalmas dolgok. Egyik, hogy litvániai herceg Janusius Radcivilnek érkezének követjei[a] [KemÖn. 189. — [a]Folyt. a fels.].

konkurrálhat egybe/összegyűlhet; a se putea aduna; sich (zusammen)sammeln können. *1669:* kérem kigyelmedet, alkalmaztassa úgy útját s jövetelit Kigyelmetek, hogy ... az nemes vármegyék követe is concurrálhatnának [TML IV, 456 Bocskay István Teleki Mihályhoz].

konkurráló egybe/összegyülekező; care se adună; zusammensammelnd. *1768:* Péter István most Biroi hivatalban lévén egyébb szolgálatot nem tészen, hanem az Usorásokat a' Szollőbe hajtani, és azokkal 's másünen concuralo Jobbágyokkal, és Napszámosokkal ottan Lenni tartozik [Backamadaras MT; Ks 74/55 Conscr. 85].

konkurráltatik egybe/összegyűjtetik; a fi adunat; zusammengesammelt werden. *1748:* az midőnis ... az vásári Strására ki rendeltetet eő Excellentiaja Puskasi, azon potentiariusoknak el fogottotásokra, és az Serelmesecknek el szabaditására Concuraltattak volna ... ő kglme ... (a) Görögőkőt insurgáltotta, ellenek nogatta [Déva; Ks 112 Vegyes ir.].

konkurrens vetélytárs; concurent, rival; Rivale. *1838:* töllem ugyan már többen tudakazodtak ezen joszágamrol, kiknek szándékjak volna meg venni, de tudván aszt, hogy mennél több concurrense vagyon a' kereskedőnek, vásárja is annál jobb, és bizonyosabb ... kivántam ... tudositani [Nagyrápolt H; Bosla. B. Miske Ferenc lev.].

konkurzus 1. pályázat; concurs; Preisausschreiben, Wettbewerb. *1767:* A kolozsvári papi állomásokra a

Concursus ideje ... Jan 31-ig meghosszabbittatik [M.gyerőmonostor K; RHAk 18 esp. kl].

2. kb. részvétel; participare; Teilnahme. *1772/1802:* Intervenialvan a Bezdedieknek ilyen concursussak vagy manuductiojak a jegyes fáknak ki mutatásában hogy amint mentűnk a Cometaneusakkal edgyütt az Erdőn, a Bezdédi Lakosak közül hol kettő, hol harom el menvén előre az Erdőben a Jegyes fáknál meg vonták magokat 's a velünk lévő Cometaneusak meg látván őket ... vgy mentenek es vgy vittenek minket a jegyes fákhaz [BSz; JHb LXVII/3.140].

konnektál 1. csatol/kapcsol vmihez; a anexa de ceva; beischließen/legen. *1770:* tessék a Producens eo kegyelmé(ne)k maga nemessi immunis statussat ... Armalissal vagy Donatioval legitimalni, és ahoz magát legitime connectalni, ha penig magat Contumacil(ite)r a Producens absentalná, még kivánom ex offo ... hogy Contributio alá irattassék tanquam de immuni Nobilitate suspectus [UszLt IV. 49].

2. összekapcsol/szerkeszt; a îmbina; verbinden, zusammenstellen/fügen. *1803:* Trauzner Familia Genealogiája Thordaival Connectálva [Ne; DobLev. V/1061 Reg.].

konnektálódik csatlakozik; a se uni; sich anschließen. *1828:* ha az Uram Bátyámek ezen Földünk mellett levő Földgyek connectalodik szinte hasanlo kész Curiát lehet tsinálni [Marossztgyörgy MT; Pf].

konnexió 1. rokoni kapcsolat; legătură de rudenie; verwandtschaftliche Beziehung. *1670:* Trifán Demeternek az Fiat ... fel kereste, és az Atya fisagat vélle meg ősmertette, mint hogy unoka Gyermekek voltanak ... Bogdány Vaszilly ... mais recognoscalja az atyafisagot de az együt valo connexiojakat nem tudgyuk [F.köhér MT; Born. XL. 184]. *1781/1785:* Détsei István Uramnak ... a Felesége az őregebbik Foszto Léánya lévén annak volt vérség szerint valo Connexioja ezen Familiákhoz [Szentbenedek AF; DobLev. III/596.181 Rosz György (70) jb vall.]. *1807:* Ezen Szarvadi Familianak connexiojat néhai ... Liber Baro Banffi Sandorné Kemény Agnes Aszszony ő Nagyságával ... magától néhai Báro Bánffi Sándor Ur ő Nagyságától ... hallottam [Dengeleg SzD; Ks 80. 19]. *1823:* Gonos Familiának a' Dobolyival valo Connexioja genealogiába [Ne; DobLev. V/1061 Reg.].

2. egybe/összekapcsolódás; conexiune; Verbindung/knüpfung. *1760:* (A határ) le száll, éppen la kapu Seszuluj, az holott el végződvén az Tothází határral lévő Conterminiuma, el kezdi az Novaji Határral való Connexioját [Csehtelke K; BLt].

konniveál 1. elnéz vkinek vmit, szemet huny vki vétke fölött; a trece cu vederea, a fi indulgent; jm etw. nachsehen, ein Auge zudrücken. *1677:* Mind Vármegyéken, Székelységen, Szászságon és egyéb helyekben is a' mely Tisztek hivatallyokban szántszándéckal vagy negligensek lennének, vagy igaz törvényeket nem szolgáltatnának, igasságos Executiokat nem peragáltatnának, gonosz tévőknek connivealnának és patrocinálnának, mind azok hogy ... meg-bűntessenek, végeztetett [AC 115]. *1681:* vadoltatua(n) Borsai Nagy Kata aszony, Komlosi Ur(am) felesege paraznasag nemeivel Tiszteletes Esperest Ura(m) tiszte szerint solennis inquisitiot per agaltatot (!) ellene ... Komlosi Uramis lattatik kedvezni és connivealni felesegenek ez dologban [SzJk 153].

2. kb. összefog/paktál; a face cauză comună, a se asocia (cu cineva); zusammenhalten, paktieren. *1722:* ez ã ... Jobbágj vgj látom Connivealt az Boërral, ne(m) mond edgyikis a' másik elle(n) semmitis [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

konnivencia elnézés (elnéző magatartás); trecere cu vederea, indulgență; Nachsicht. *1710 k.:* Késő és rendetlen őszvegyülése a guberniumnak ... a tanácsban való sok haszontalan beszéd, maga a gubernátor uram rendkívűl való hallgatása, conniventiája ... ista sunt causae malorum [BÖn. 973]. *1750 k.:* Az erdőköt tartsa krajnik uram oly tilalomban, hogy se maga, se puskások, se dominalis birák vagy falusiak conniventiája által az erdő ne pusztittassék [Fog.; ErdO II, 118]. *1756 k.:* Gyakorta meg történik hogy 'a Stompárok(na)k vagy vigyázatlanságok vagy conniventiájak miatt a' Gazdák kárt vallanak Stompjaik kőrűl [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.]. *1766:* Hogy ha ... bé hunt szemekkel nézvén a Birák valakinek a' Connstitutio ellen történt hibáját és vétkezését tehát világosságra jövén a' Biráknak ezen vigyázotlanságok vagy conniventiájok, mélto animadversio nélkűl vigore harum Contractualium ne maradgyanak, el vévén Hivatalokban valo Restségeknek illendő jutalmát [Torockó; TLev. 9/11].

konnotáció 1. feljegyzés; însemnare, notare; Aufzeichnung. *1765:* eő kegyelménél maradott tőbb része az a féle connotatioinknak, s kétség kivül eddig el tévelyedtenek, mellyekből lehetne eliciálni a költséget, ha meg volnának [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 24].

2. jegyzék, kimutatás; notă; Verzeichnis, Ausweis. *1740:* facultaltatik Notarius atyánkfia ő kglme, hogj ezen Vacantia[a] alatt, meg eső Perceptumokról, és Erogatumokról Substitutus Hadnagj atyánkfia ő kglme p(rae)sentiájáb(an) Connotatiokat tehessen; és az hová kivántatik, ugjan Substitutus Hadnagj atyánkfia hirével, quietantiákat, Commissiokat, ab officio suo expediálhasson [Dés; Jk 532a. — [a]A város hadnagyának betegsége idején].

konnotál jegyzékbe vesz/feljegyez; a însemna/nota; aufzeichnen, in ein Verzeichnis aufnehmen. *1595:* Ez Zamwetelkor ... leltenek és connotaltanak az zamweweo vraim illien iokat[a] [Kv; Szám. 6/XI. 24 — [a]Köv. a fels.]. *1740:* Hogj pedig meg-tudattassék, mennyi idegen, 's mennyi Dési borok légjenek, injungáltatik Borbirák atyánkfiainak, hogj minden pinczéket, járjanak el és külön külön Connotálván 's az idegeneket elpecsételvén reportállyák a' Nms Varosn(a)k [Dés; Jk 539b].

konnotálhat jegyzéket készíthet; a putea însemna/nota; ein Verzeichnis anlegen können. *1748:* midőn a'kor a'ra rendeltetendő két becsületes Fiscalis Deákok jelen lésznek az Ur parancsolatjából investigálhatnak és connotalhatnak, e'ben és minden bajaimban, Uri assistentiáját az Urnak Director Vramnak imploráljuk [TKl gr. Teleki Ádám lev.].

konnotált összeírt, feljegyzett; însemnat, notat; aufgezeichnet, zusammengeschrieben. *1767:* A Hatadik cannotált Sellér [O.sályi KK; Berz. 3. 7. C. 6]. *1775/1802:* a Tabla is ... Reflexiojakat satis superq(ue) ruminálván, azon Reportatioban elég világosan meg magyarázatt, s fundamentaliter connotalt minden differentiakat ... ezen törvényes Táblais approbálja ratihabealja [BSz; JHb LXVII/3. 150].

konnotáltat feljegyeztet, jegyzékbe foglaltat; a pune pe cineva să noteze (ceva); aufzeichnen/in ein Verzeichnis aufnehmen lassen. *1754:* A Causara Kévántato Költségre Ki ki Lineája szerént aequaliter Concurrállyon és az emlitett Procuráns Atyafi Kinek Kinek Költségeit Connotaltassa [Nsz; Born. I. 21].

konnotáltatik feljegyeztetik; a fi însemnat/notat; aufgezeichnet werden. *1787:* egy Magazinumnak valo épületet kelletik tsinálni a' hol Buza, Zab conservaltassék ... Ezen Falusi Magazinum mennyisége a' Falu Libellusába bé irattassek és a' midõn Katonaság, vagy a' Ns V(á)r(me)gye számára széna, Zab Portio, és kenyér adattatik ide connotáltassék, és Quietaltassék [Torockó; TLev. 3/2. 2b–3a].

konnumeráció **1.** adóösszeírás; recensămînt fiscal; Steueraufnahme. *1580:* Megh ertettek eo kegmek az Ispantol az harom falwn[a] valo zegensegnek nagy terhes es swllios adayat az Connumeratio myat. Keryk azert hogy az wy eztendókór az Ayandek mellet teorekeggienek az vraim annak leh zallytassaba [Kv; TanJk V/3.232b. — [a]A város három jb-faluja: Asszonyfva, A. és F. füle (TA)].

2. birtok/vagyonösszeírás; cens de proprietate; Eigentumszensus. *1671:* A' connumeratiora penig bocsáttassanak bizonyos számu Fõ rende(n) lévõ haza Fiac kik-is connumerallyák az Orthodoxa és Unitaria Religion lévõk praesentiajokban, Templomoknak, Scholáknak, és egyéb azokhoz való minden nével nevezendõ proventusoknak és accidentiaknak alkalmatosságokat ... az connumeratiorol való Regestum szerént, melly-is annak módgya szerént adassek-bé a' Conventben [CC 47]. *1681:* a' Connumera(ti)o és Inventálás alkalmatosságával a' sok féle egiben jõhetõ dolgok ebben a' formaba(n) nem Comportaltattak [ÁLt Urb. 2].

3. lakosságösszeírás; recensămîntul populației; Bevölkerungszusammenschreibung/konskription. *1703:* Az országban connumeratiót inditván, lengedez a hír, hogy ide is, Kolozsvárra is eljönek ... Azért ezt látván, magunk között inditottuk a connumeratiót fertályonként, gondolván azt, hogy ha ugyancsak eljönek is, talán contentusok lesznek ezen mü connumeratiónkkal. Amelynek alkalmatosságával hivatván a n(emes) tanács engemet, imponálják rám az óvári fertálybeli connumeratiót, amelyet én nem akarván cselekedni, igen fenyegettek [Kv; KvE 275–6 SzF]. *1744:* Tiszt Vraimek eleget erõlteték ã Falukot hogy állyanak elõ ã Connumeratiora, de hogy az egész Kõsség fel Zendült volt, nem állottak elõ [Bölön Hsz; INyR 34 Mikó András (40) vall.] | Mi adozo Rendekül közönségessen meg edgyeztünk hogy ã Connumeratiora elõ ne állyunk, s ehez képest minden Faluból vállasztottak voltt edgy edgy Embert, ã Kik meg mongjak, hogy ã Connumeratiora ã kõsség bé nem Járul [Hsz; i.h. 55–6 Fabján András (70) vall.].

konnumerál összeír; a inventaria; zusammenschreiben. *1595:* Kerik Biro vramat varosul hogy ... az Jktataskort az harmad nap alat Az Jozagot Nominanter fiastol Marhastol Connumeralliak [Kv; TanJk I/1.249]. *1654:* Nemzetes Losonczy Banffy Anna Aszony, Rucsy[d] hazhoz valo Joszagan(a)k Urbariuma, mellyet ... az mint az hutteös Birak es Polgarok hittek szerent elünkbe attak, Fide n(ost)ra media(nte) diligenter connumeraltuk es fel Irtuk rend szerent [Ks Bánffy Anna urb. — [d]Rücs K]. *1671:* Iffiabbik Rákoczi György Fejedelem idejében, mikor tudniillik a' Fiscalis jószágok connumeraltattak volna, Nemzetes Borsai Nagy Thamás Atyánkfia Suplicatiojában jelenti, hogy két faluját Fejérvármegyébe(n), ugy mint Wladházát és Nyirmezõt akkor Fiscalisoknak connumeralták volna [CC 73–4]. *1675:* My parancsoltunk két Hadnagy allya katona megye(n) Colosvarrol connumerallyatok Mezõ Szilvást[d], harmad napot ott tölcsetek, azonban el érkezék két zászló allya Katonaság, mys vellek elmenénk Mezõ Szilvásra ... Inventálánk, s connumeralank, negyed napra kelvén my onnat el jövénk [Vajasd AF; JHbK XX/2. — [d]K]. *1761:* Emolumenta Törtsvariensia ... A Szopo borjukbol redundalo Proventus áll abban, hogy Majusban Porkolább Uraimék connumerálván a Borjukat, a szerént egy borju után másfél fertály vaj, a mely is ... importált H fl 102, 24 [Tõrcsvár F; BrLt Conscr. Dom. Törtsvár 112. — Binder Pál kijegyzése]. — L. még CC 46.

konnumerálás összeírás; înregistrare, inventariere; Zusammenschreibung. *1669:* mikor Balogh Laszlo Uramot Vasárhelyi Gyülesen meg Szolitotta az Fiscus én mondam Praesidens Uram(na)k hogy az Országh szolgálattyáb(an) vagyon az kapuk connumerálasáb(an) [Gyf; SLt 30. A. 9 St. Déczei de Thorda (35) ns vall.]. *1681:* Baja Mihalj Bája Janos ... õrõkõs jobbágiok ... most Bajomi Janos Connumeralasakor sublevaltak Taxát f 6 [VhU 27–8].

konnumerált összeírt; recenzat, înregistrat la recensămînt; zusammengeschrieben. *1623:* Az jozagboll valahonnet valameny ember ell budosott ... mindenwnet reducaltassa ... hogy jgy az Vrbariumban connumeralt jobbagysagnak hea ne legyen [BGU 119]. *1639:* Popa Radul az felliül connumeralt jobbagi fia [UF I, 675].

konnumeráltat összeírat; a pune pe cineva să recenzeze ceva; zusammenschreiben lassen. *1663:* igen bizodalmason kérem Kegyelmedet, ott Kõvárhoz közel vagyon két falum, egyik Fölsõ-Fentõs[a], a másik Nagy-Körtvélyes[b], mutatná Kegyelmed annyi jóakaratját, ahhoz értõ igaz hü emberekkel connumeráltatná Kegyelmed különkülön mindenik faluban mennyi házas ember és özvegyek vannak? [TML II, 464 Gillányi Gergely Teleki Mihályhoz. — [a–b]Szt]. *1705:* Az egész városon a generál a borokat a szászok pincéjekben connumeráltatja [WIN I, 569].

konnumeráltatik összeíratik; a fi recenzat; zusammengeschrieben werden. *1623:* Az melj nemes embernek lovas legenie, zakacza, beresse es monara vagion az

lofeo embeerekis az mellyk rend vagion supplication hogj azok ne connumeraltassanak [HSzj *szakács* al.]. *1731:* Testvér Bátyam Kis Pál László Connumeraltatván, midőn remonstralta volna az eleink(ne)k Donatioit ... hasznos szolgalattyárol valo recognitioit s grationaleit egynéhány Fejedelemnek ... ki hagyattunk[a], mint prima plánán lévők [Kp I. 131. — [a]Az adózók közül]. *1785:* Citállyuk ... második Uladislaus Király Decretumának 1514-ben költ Articulussait, holott minden némü Bányaszkadások Proventusaikkal az Fiscale Bonumok közzé connumeráltatván vgy Circumscribáltattak; hogy azokat soha örökösön senki a' Sz: Koronától nem abalienálhatta, mellyek közzé ... Thorotzkois bé foglaltatik [Torockó; TLev. 6/1. 17a Transm.]. — L. még CC 73.

konnumerátor összeíró (tisztviselő); recenzor, persoană care face înscrierea; Zusammenschreiber, Konskribent. *1681:* a' Connumera(ti)o és Inventálás alkalmatosságaval a' sok féle egiben jőhető dolgok ebben a' formaba(n) nem Comportaltattak ... most ... a' Connumerator cselekette azért; hogi a' D(omi)nus Terrestrisnek uradalmat el tavoztathassa [ÁLt Urb. 2]. *1694:* Ha szolgaltatta az mivel tartozik az Connumeratorok fizessenek meg bonumibol [Törzs. Moldovai Karaczon majoshegyi (KK) jb supplicatioja a gub-hoz]. *1744:* A Connumeratio alkalmatosságával mikor Közép Ajta béjára a Connumeratiora; el érkezének ā Bőlöniekis az alatt, s Listátis csinálának hogy bé adgyák Connumerator Vraiméknak [Középajta Hsz; INyR 7].

konnumerátus nyilvántartott, összeírt; luat în evidență, recenzat; in Evidenz gehalten, zusammengeschrieben. *1650:* ha tagadnak hogi az Atiam connumeratus Jobbagia, az Jobbagiokrol valo vrbariummal megh bizonyttom [UszT 8/64. 74d].

konok makacs (magát megmakacsoló); încăpățînat; starrsinnig, dickköpfig, hartnäckig. *1687:* ha az fen megh irt Személlyek közül[a] valamellyik személy vagy megh erőtlenednék vagj megh konakodnék ki mia az .. malom ... hanyatlani kezdene az megirt malom akkori álapottjában ... bőcsültetődgyek megh; es az tehetetlen vagj az konok szemellyeknek az ő része szerint valo bőcsüt az tőb epitheto (!) személlyek adgyák meg és igj az malombol tegyék ki hogj az közőnséges Malom egj avagj többb konak vagj tehetetlen emberek mia el ne pusztullyon [Sóvárad MT; Sóváradi Biró lev. — [a]A közös malomtulajdonosok közül].

konokság makacsság; încăpățînare; Hartnäckigkeit. *1817:* nem egyéb semmi konakság, vagy vakmerőség [Szabéd MT; Told. 7].

konokszik '?' *1662:* Ezek a kilenc vétkek az országok, népek, városok stb. romlásinak ... derék igaz okai ... I. jegy a testi bátorságban felettébb való bemerülés. Mellyre egyre inkább nem konokszik az bűnős ember, minthogy Isten nem mindjárt büntet [SKr 711].

konolál l. kununál

konoros vmilyen ötvösmunkával diszített; împodobit cumva de un giuvaergiu; mit irgendeiner Goldschmiedearbeit verziert. *1624:* Egj Eoregh Sarga rez medenche, konoros az keozepj bechultek ad f. 1 d. 25 [Kv; RDL I. 123]. *1629:* Egy Konoros Eöszue iaro kupa, az mely nyom m. 3. p. 6. aestimáltuk tt ff. 56 d. 20 [Kv; i.h. 131]. *1637/1639:* Egy mereo aranyas Eőszue Jaro bokor kupa nyom M. 3 p. 6. astimaltatot ad f. 62 d. 40 ... Egj fel kupa mereo Aranjas konoros M. 3 P. 40 f. 76 d. 60 | Keouetkezik az onszerszam ... Egj mereo Czifras Eoregh tál ... 1. mas cziffras konoros tál [Kv; i.h. 111]. *1732:* Egy Vizes konoros Csésze belől arannyos Lot. 18 [Kv; Ks 10 Kornis Zsigmond lelt.]. *1761:* Vagyon egy pikkely nélkűl valo konoros Aranyos férfi mentére valo Gomb Nro 75 [Kv; Pk 6].

konor-üllő ötvösüllő-fajta; un fel de nicovală folosită de giuvaergii; Art Goldschmiedeamboß. *1622:* Uagyon egj teöke wleo beczwltek f 2. d. — Mas teöke wleö f. 1 d. — Egj Zaruas wleö f. 4 ... Egj fél agu szaruas wleö es ket konor wleö f. 1 d. 50 [Kv; RDL I. 119 néhai Tóthházi Eötues Mihály hagy-ban lévő ötvösműszerek lelt.].

konprovincialista vkinek vidékebelije; persoană care este din același ținut cu o altă persoană; js Landsmann, Person aus der gleichen Provinz. *1822:* magunk mellé vévén Sebesi Károly és Szabo Josef Conprovinciálistákot Commetáneusoknak, respective becsűsőknek ... elsőbbenis a nehai Foszto Sandor MKoppándi Curiája megbecsüllésére víttük [Koppánd AF; DobLev V/1057.7].

konsciencia lelkiismeret; conștiință Gewissen. *1557:* Albert pap Borsarol Ezth walla az ew conscienciayara[a] [Szentmártonmacskás K; SLt ST: 5. — [a]Köv. a vall.]. *1574:* Cratter Georg p(rae)dicator, Azt vallia c(on)cientiaiara[a] [Kv; TJk III/3.372. — [a]Köv. a vall.]. *1605:* Peter Rector Vram igerte magat igaz Conscientiaiara hogy semmy idege(n) es penzen veott bort nem wgyekezyk be hozatny [Kv; TanJk I/1. 496]. *1749:* Csegezit ... recommendalom Imo Catolicus az Conscienciajahoz nem ferhet anji hamisság mind az eretnekeknek [Noszoly SzD; Ks 83 Domokos Ferenc lev.]. *1806:* ezért vagyon miért B. Henternek ... ellenem motskolodni ... és ... vagyon miért Simon Eleknek hekegni és Socinus Faustus conscientiája szerint hamis tanátsot adni [Mv; Ks 101 Thuroczy Károly lev.].

Szk: *~jában jár vkinek vmi* lelkiismereti kérdés számára. *1619:* öneki conscientiájában jár ... ő conscientiája ellen nem cselekedhetik [BTN[2] 384] ∗ *~ja ellen* lelkiismerete ellen. *1679/1681:* (Udvarbiró uram) az enyimet az en szamomra meg tartván, illetlen es ideghen uto(n) hogi Constientiaja ellen joszagomat szaporicza, aszt én nem kévano(m); nemis adom Tanaczul [Vh; VhU 679] ∗ *~t csinál vmiből* lelkiismereti kérdés számára, lelkiismereti kérdést csinál vmiből. *1823–1830:* Már én nagy nyughatatlanságok közé jöttem, conscientiát csináltam belőle, és harmadnapig az orvossághoz nem nyúltam [FogE 131] ∗ *furdalja a ~.* *1759:* Portugaliában ... fejedelmi személyeknek számtalan kincsét confiscálván a király ... a római pápától kérdezte meg, mitévő legyen vele. Hihető a conscientia is furdalta miatta [RettE 83] ∗ *pungálja a ~* bántja/furdalja a lelkiismeret. *1653:* vagyon Vér hozza az kit illet az Joszag ... es ha akartuk volna idejen meg bolygattuk volna, de em-

berseg volt bennünk ... nemis pungal Constientiam [Sófva BN; Ks 41. E. 31] ✱ *szalválja ~ját* (meg)menti lelkiismeretét. *1672:* Az ki pedig ilyen remediumot tud s eltitkolja, az Isten büntesse meg. Kegyelmed pedig ha tud, Istenért, jó szerencséjéért el ne titkolja, salválja constientiáját [TML VI, 189 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *terheli ~ját. 1675:* Ójon penig Isten ... hogy ... csak egy szó is arra czélozó forgott volna előttem Kegyelmed vagy más akárki ellen is ... azzal conscientiám sem terheltem, sem nem követtem [TML VII, 55 Béldi Pál ua-hoz] ✱ *vádolja a ~. 1662:* Magamat bizony nem mentem, mert nem vádol conscientiám [TML II, 359 Teleki Mihály Lónyai Annához].

konscienciájú (vmilyen) lelkiismeretű; cu (o anumită) conştiinţă; von ... Gewissen. *1760:* Ő pedig tetétől fogva talpig (főbíró lévén akkor is) nagy és nem jó conscientiájú emberhez illő interessatióval folytatván a contumacián végbevitt hivatalát, máig sem absolváltatott [RettE 102].

konskribál **1.** összeír; a conscrie/înscrie/inventaria; konskribieren. *1675:* Mi Diosi Gáspár, és Gyarmathi István Fejérvári Requisitorok ... Midőn el mentünk volna Nagj Enyedre ..., hogy ot az Nagj Enyedi Határon kik hol és mennyi Exempta földeket, es szőlőket birnának arrol való igasságokat ... igen diligenter meg ruminalnok, és fidel(ite)r Conscribalnok [DobLev. III/651]. *1706:* (A bónumokat) adatott Instructionk szerent Conscribaltuk [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. *1737:* mostani Borbirák Atyánkfiai ö kglmek a Ns Várost egészszen el-járván(n) Conscribállyák mennyire való Dési Borok találtathatnak, és mennyi külső Borok, és revidiállyák ha az idegen Borok Hordói bélyegeseké; vagj nem? [Dés; Jk 468b]. *1753:* (A nagyanyámnak) volt ... egj nehány nem tudom bizonnyal hány Sessiobol állo portioja ... most nem régen Conscribaltuk [JHb XXX/9 St. Rettegi de Kis Budak jur. not. com. Dobocensis (39) nyil.]. *1761:* Az Utrizalt napon en Conscribaltom Melgos B. Principalis Urammal a mit ott kaptom [Branyicska H; JHb XXXV/45.8]. *1774:* Már I(ste)n jovoltából az Kastelyt minden encsenbencs portékaival edgyüt conscribáltuk [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 78]. *1830:* szüreti alkalmatossággal ... a' Ns Collegium exmissus Déákjai a' szőlőket conscribálni szokták [Ne; DobLev. V/1169.4a].

2. leir; a scrie; abschreiben. *1619:* Startzer urammal ... eleget discurráltunk. Markó vajda uram is ott volt. Az mit arról feltaláltunk, maga manusával conscribálta, kinek pariaját én Nagyságodnak küldtem [BTN˜ 162].

3. (össze)toboroz; a recruta; (an)werben. *1657:* (A fejedelem) nékem imponálá hogy az fizetett hadakban csak kevés számúakat marasszak meg, az többinek bücsút adjak ... mely oly bajos dolog, hogy nem sokkal bajosb az hadat conscribálni, mintsem minden extraordinaria contentatio nélkül eloszlatni [KemÖn. 286–7].

konskribálandó toborzandó; care urmează să fie recrutat; (an)zuwerbend. *1671:* ha hol ... a' szükségnek kivánsága szerént hadait a' Fejedelmek szaporittyák, valamint a' mostaniakrol ugy ez után Conscribalandokrol-is assecuralni méltoztassanak, hogy ... azokkal hazánk szabadsága ellen nem élnek [CC 37].

konskribálás összeírás; înregistrare; Zusammenschreibung. *1722:* Végben menvén ezen két Processus-(na)k Conscribalása, Szolga Biro Vraimekkal Computust inealván, a mi bor, hus el költ ... parancsollyan Ngsd iránta honnan fizettessem meg [Pókafva AF; Ks 95 Borsaj N. Pál lev.].

konskribálatlan **I.** *mn* összeíratlan; neînregistrat; nicht konskribiert. *1794:* mi akkor nem vettük észre ... hogy maradott volna ki valami conscribalatlan vagy fel méretlen kőzőnséges hely [M.bagó AF; DobLev. IV/734.3b].

II. *hsz* összeíratlanul; neînregistrat; nicht konskribiert. *1767:* én ... kötölösségemet kévánván Contestalni ... Condivisionális Atyamfiait Legitimo modo Admonealtattamis hogy az már régen el kezdett s itten M. Kőblősön alloboralt Communis Conscriptionak hátra maradott részitis vitessük véghez ha meg Conscribalotlan valahol volnának [RLt Pataki István lev.].

konskribáló összeíró; recenzor, (persoană) care face înscrierea; konskribierend. *1761:* (A lovakat) az Hunyod varmegyei Joszagokot Conscribalo Titt. Cancellista Vraim eö kegyelmek Conscribalták [Spring AF; JHb XXIII/31.36].

konskribált összeírt, înregistrat, inventariat; konskribiert. *1687:* Itt azonban az dologhnak volta képpen külömben vigire menni nem lehet, hanem azon rész joszag Divisioja Celebraltatása alkalmatosságával Conscribált levleekett ... meg keresgetvén [WH]. *1789:* 2 rendbeli Stellási, a' mellyeken ezen conscribált Edények állanak [Mv; ConscrAp. 7]. *1830:* Ezen fennebb specificalt, és Conscribált Vagyonokat ... nem tsak Conscribáltuk, hanem égyszersmind az irt Commetanéusok Személlyes jelenlétekben Sequestráltukis [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 1748].

konskribáltat **1.** összeírat; a pune pe cineva să facă conscripţia; konskribieren lassen. *1715:* a minapiban ... Rhedej Laszlo Ur(am) az egész Erdö szakálli Rhedej rész Portiot conscribaltatta [Erdöszakál MT; WH. Gr. Balás (80) jb vall]. *1753:* szabadság adatot nekie hogj a Rikán belöl valo székelységet Conscribaltassa [Árkos Hsz; WLt 41 Mich. Barabás (32) pp vall.]. *1767:* az édes Atyám ... Bazedott[a] conscribaltattais, ha fel érie az Andrasfalvi[b] es Sellyei[c] Joszágok(na)k felét [Szentistván MT; Ks 20 XIV. 9. — [a–c]MT]. *1770:* a mi a Bagoi Osztályt illeti, vgy beszéllettünk volt hogy Sogor Vr(am) két Regiusokkal conscribaltassa, 's annakutanna ... felosztjuk [Mezöbánd MT; DobLev. II/421]. *1807:* Második Joseff fejedelmünk ö Felsége a Föld nepit Conscribáltatta [Ilencfva MT; DLev. 4. XL].

2. leltároztat; a pune pe cineva să facă inventarul; inventarisieren lassen. *1749:* Apor Péter ... az üveg csürünköt conscribaltatni akarja [Bodok Hsz; DánielAd. 274 Hidvégi Mikó Ferenc Vargyasi ifj. Daniel Istvánhoz]. *1761:* Az Utrizalt Udvarban tanaltatot Mobiliakot, Naturalekat mi keppen s kik által conscribaltotta M. B: Imre Ur eö Nga nem tudom [Branyicska H; JHb XXXV/45.14]. *1826:* nem mulatta el ... Deési szállásán tanaltato Házi felkelhetö vagyonnyait conscribáltatni [Dés; DLt 243].

konskribáltatás összeíratás; inventariere, înregistrare; Zusammenschreibung, Konskription. *1800:* a' Kereset alá hozott Köz helyeket ... fel mérettetések, és Conscribáltatások után... fel osztottuk [Mv; TSb 24]. *1826:* Az égettek el éget Jovaik(na)k Conscribáltatásakor a Conscriptor Urak Intertentiojokra 48 xfr [Szkr; Borb. I]. *1827:* a' Kereset alá hozott köz helyeket ... fel mérettetések és Conscribáltatások után ... fel osztottuk volna [Erdősztgyörgy MT/Mv; TSb 51].

konskribáltathatik összeírattathatik; a putea fi inventariat; konskribiert werden können. *1793/1794:* NEnyedi Szánto Sándor ur ... kéri az In(clyta) Commissiot, hogy még ... három napi idő engedtessék hogy a' maga Leveleit producalhassa, addig pedigh a' Nyilaknak ki vonása marasztaltassék el, annyival is inkább, minthogy ... még feles köz hellyek maradtanak ki azon Conscriptiobol ... tehat azon el maradott Terrenumok is, az kivánt idö halasztásával, vjjabban is Conscribáltathatnan(a)k és fel mérettethetnének [M.bagó AF; DobLev. IV/13b–14a].

konskribáltatik összeíratik; a fi inventariat; konskribiert werden. *1732:* egyéb nem végzödet semmi meritü, hanem hogy ... minden külső belső dolog Conscribaltassek [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc Kornis Istvánhoz]. *1752/1785:* leg elöbszöris minden Atyai, és Anyai ingo, és ingatlan Jok ... Conscribáltassanak, annak-utánna arra Convocalando, s ahoz értö Divisorok által mindenek igazságoson fel osztassanak [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 266]. *1761:* A Joszág Conscribáltassék, és annak edgyik Authenticuma maradgyon ... Baro Josika Imre Urnál, másik Authenticuma pedig maradgyon ... Baro Josika Antal Urfinál [Branyicska H; JHb XLV]. *1766:* amidön Conscribáltottak az Gálfalvianum Bonumok Nem eskettek meg [Tompa MT; SLt XLI. 6 Emericus Botos (43) ns vall.]. *1815:* az Alsó forduló fel osztattatván a Possesorok között, az ezen vjj osztály szerént conscribáltatott [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19 Conscr. 857].

konskripció 1. birtokösszeírás; cens de proprietate; Eigentumzensus. *1743:* Nagy Ferencz és Mihálcz Elek Cancellista Uraimék Conscriptiora ide érkezvén 6ta January 743 Continuáltak Conscriptiojokot usque ad 22 ... Ismég Viszsza jövén purizalasra 9na February tartott az munkának végbe vitele usque ad 13 Marty 1743 [Szászerked K; LLt]. *1750:* Az hosszasson tarto Conscriptio mián az Motsi Gondviselö Dávid Péter iránt valo Inquisitoria késötskén készülgete el [O.csesztve AF; Ks 83 Casp. Szatsvay lev.]. *1766:* ezen földet ... az harmad ideji Conscriptiokor is egy néhányon ezen belső fundus után valonak lenni attuk fel [Ikland MT; SLt XLVI. 6 Mich. György (34) ns vall.]. *1782:* A Joszág Conscriptiojának ... vége volt, tsak purizatio héjja [Szu; Ks 94 Vegyes lev.]. *1843:* ha a ho engedné folytassuk tovább a' Conscriptiot — hogy bár a' Tavasz eleivel osztozhassunk [Veresegyháza AF; DobLev. — V/1245 Bartok Sigmond öccséhez, Bálinthoz].

2. katonai összeírás; conscripţie, recrutare; Militärzusammenschreibung/konskription. *1657:* meghalván lengyel királyné ... annak neve alatt kellett volna az lengyel had conscriptiojának lenni [KemÖn. 212].

3. összeírás (kézirata); inventar; Konskription (Liste). *1718:* az elönkben adatott Jószágoknak és Dominiumoknak Inventariumát, Conscriptioját kezünkben vévén ... kinek kinek maga részire háromlott nyilait kezekbenis assignáltuk [Nagyrápolt H; JKb LXXI/3. 483–4]. *1732:* Az Conscript(iohoz) Ténta Porért d 14 [Szentbenedek SzD; Ks 70 Szám. 51]. *1769:* Már az Itélö mester most 15 napok alat revidealtatya az Ioszag Conscriptiojat hányan holtak meg és születtek két esztendö alatt, és annak utánna az nyilakat ki dolgozza [Szentmargita SzD; Ks 99 Kornis István lev.]. *1784:* Mü Udvari Tisztekül semmit ezen kérdesre nem felelhetünk, mivel ha a szolgálatnak különös meg határozattya volt az elött ... azt mutattyák meg a régi Conscriptiok Urbáriumok [Torockó; TLev. 4/9. 11a]. *1806:* Conscriptio Taxája ... Az Elsö Foliusért xr 50 ... Az azután következö 62 Foliusokért fel vévén egy foliust a xr 24 teszen in Summa Rfl. 27 xr 36 [Mv; Ks 92].

konskripcióbéli összeírásbeli; din înscrisul; Konskriptions-. *1830:* azon darab helly ... a régi Conscriptiobéli quantumnális sokkalta több [Kajántó K; KmULev. 2].

konskriptor összeíró (tisztviselö); persoană care face inventarul; Konskribent, Zusammenschreiber. *1722:* a Conscriptor Vrak ... immár azt p(rae)tendallyak hogj egj hellyet denominallyok : az holotis lehessen egj holnapi Subsistentiajok a purizálásra [Pókafva AF; Ks 95 Borsay K. Pál lev.]. *1775/1802:* a Bezdedi lakosak ... a Bezdédhez[a] tartazo Erdöket a Titt. Conscriptoroknak feladták ... ezen kis resz Erdötskét feladni ... meg felejtkeztenek [BSz; JHb LXVIII/3. 978. — [a]SzD]. *1820:* leg fundamentomosabb tselekedet lenne az, ha ... a' Mlgos Uradalom ... a' felmérést tsak egy hellyen kezdetné el az idegen Conscriptorokkal is [Vályebrád H; Ks 111 Vegyes ir. Gentsi Aloysius krájnik nyil.].

konskriptor-társ összeíró-társ; celelalte persoane care fac inventarul; Konskribentpartner/gefährte. *1722:* az Conscriptor Társaim tseledjeikkel úgj alkudtak, hogj az ser és éget boron kül napjában egj egj személlyre den. 9. fizessenek bor pinzt [Uzon Hsz; ApLt I Intzédj Jósef lev.].

konspektus kb. kimutatás; situaţie, tabel; Ausweis. *1741:* Titt Perceptor Pataki Mihály Urnak committáltatik, hogy készitsen az Eklésia és Collégium külsö Joszágaiknak egész állapottyokrol egy Conspectust, olly moddal hogy abbol könnyü szerrel meg lehessen látni a' szolgálo Embereknek számokat, tehetségeket, szolgálattjok mennyiségét, és egyéb Urbarialis jövedelmeket [Kv; SRE 278].

konspiráció 1. összebeszélés; conspiraţie, înţelegere (secretă); Komplott, Verschwörung. *1645:* magát tertio se mentse az fogoly, hogy nem volt az vraual titkon valo Conspiratioja az megh holt ember ellen [Kv; TJk VIII/4. 35]. *1773:* egész estig arról a szörnyü dologról[a] volt a discursus. Én mind szüntelen azt állitottam, hogy nem királyi, annál inkább a császár parancsolatjából hanem conspiratióbol lett azon gonosz cselekedet [RettE 307. — [a]Arról, hogy a jb-ok elfogták és megcsúfolták földesurukat, br. Inczédy Sámuelt].

2. szövetkezés; coaliţie; Bündnis. *1710:* Mert valamig az ország lakosainak reménségek lesz, hogy még valaha békesség által a római császárra visszaszáll a magyar királyság, addig mindenkor a státusok között visszavonás leszen, és alattomban a német császárral való conspiratió [CsH 385].

3. összeesküvés; complot, conspiraţie; Konspiration, Verschwörung. *1662:* Rákóczi fejedelem pártjai, hasznos szolgálatjok, katonaság a vártul elpártol, várbéli tisztek ellen conspirátió [SKr 500 Tartalomjelző fejezetcimből]. *1710:* Barcsay Mihály Thököly Imrével conspirált a fejedelem ellen[a] ... Azért a fejedelem, míg jobban a conspirátió egyben forrana, fogassa meg Barcsait [CsH 177. — [a]1684-ben].

konspirál 1. összebeszél; a se înţelege (în secret) cu cineva; komplottieren, konspirieren. *1597:* Ifiabik Zigiorto Balint Coloswary ... vallia. Amy az fogoli maga mentseget illety hogy az menyegzeon walo wendegek ew ellene conspiraltak wolna es az vegre egimassal sokat tanachkoztok suttogtak wolna, hogi megh eolliek ... hiteom vtan mondom hogi ackor semmi tanachkozas ew ellene nem wolt [Kv; TJk VI/1. 29]. *1646:* az fogoly Koczkas Gergely ... Kovacz Mihallyal Conspiralt egyet ertet az teomleocz tartonak megh eolesere kit ugyan megis eoltek | az fogolys doceallya hogy ... nem Conspiralt Forrai megh eolesere sem nem consentialt [Kv; TJk VIII/4. 63].

2. szövetkezik vki ellen; a se coaliza împotriva cuiva; sich gegen jn verbünden/zusammenschließen. *1676:* most érkezék hirem az végbeliektül, hogy a Tiszán túl való Ónadnál levő hadak által költöztek s Túrra igyekeznének ... Korponai, lévai kapitányok mind conspiráltak [TML VII, 292 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

3. összeesküszik; a conspira/complota; sich verschwören, konspirieren. *1710:* Most[a] penig Bethlen Miklóssal conspirálván, és az egész székely nátiót magok mellé vonván, azon practicálódnak, hogy a fejedelemségben Béldi Pál collocáltassék [CsH 126. — [a]1676-ban]. *1772:* Néminemüképpen volt gyanú, hogy Pekri Lőrinc is részes lett volna abban a factióban, melyben conspiráltak volt a német regimen ellen [RettE 274].

konstál 1. áll, bizonyos/igaz vmi; a fi sigur/cert/adevărat; etw. ist wahr/sicher. *1584:* constal hogj azzoniom procatora es gongia viseloie beteg, ez okaiert Zichy Janosnak beteg haladekot kiwanok [Mv; BálLt 80]. *1586:* a' f(a)ctum Ne(m) Constal, de a' Zandek mindenkepe(n) megh volt [Kv; TJk IV/1. 609 Zekesfeiervary Mihaly hiteos zolga drabant vall.]. *1591:* constal hogy az haborusagnak tw voltatok oka [UszT]. *1649:* constal hogy egyenetle(n) eletet eltenek egy massal Kerekes Thobias es Geongyeösi Katha [Kv; TJk VIII/4. 418]. *1680:* Kovats Joseph matkajatol Rebechatol diuortialtatni kiva(n). Deliberatum. Absolvaltatik et ad secunda vota fel botsattatik, mivel constal hogy ferje vagyon matkajanak [SzJk 151]. *1736:* Constál, hogy másokkal, fizetésért, fejér mázat, egér követ és szörös férget Férje elvesztésére ... kerestetett [Dés; Jk]. *1759:* Gyarmati Jánosné constal hogy bűvös bájosokhoz fojamodott holmi elkárosodott portékáinak meg találások végett [Altorja Hsz; HSzjP]. *1766:* minthogy több lopogatásai nem constálnak, most egyczer haláltol menekedik [Torda; TJkT V. 399].

2. nyilvánvaló (vmi); a fi evident; offensichtlich sein | kiderül/világlik; a reieşi; sich herausstellen/zeigen. *1614:* Ezeket Barbely Christoph hogj Magyarorszagba nem menth volt megh kerte vala Bathori Gabor fejedelmünktol, de nem constal ha vagjone Donatioja mert nem iktatta magat [Agárd MT; BethU 61]. *1629:* Az Inctus ... bizonsaghra nem keredzet noha most azt mondgya, de nem constal sohonnat [Kv; TJk VII/3. 149]. *1721:* világosson constál Gergely Ersoknak házassági kötelessége ellen hites ura Köpeczi Gyeőrgj mellől való el szökése, és ... koborlása [Kv; TJk XV/3. 36]. *1747:* Nemes Nyikoláj Véresitést és bestelenitést praetendal, de az Véresetis ex fassionib(us) nem Constál mikippen esett, ha volt is [Dés; DLt Liber Inventationis]. *1756 k.:* Kis Mihály Vramis ... Vraság korcsmárossa lévén ... Adott volt az udvarba maga borát egy hordóval, de hány veder, nem constál [Déva; Ks 94. 24. 3]. *1760:* ā mi nézi az édes Anyánk p(rae)tensioját hogy néhai férje decessussán valamelyeket hozott volna édes-Atyánk házához p(rae)cisè mobilekot azok kezinél maradná(nak) ha constálni fog mik azok ... azokot nem Controvertálhattyuk [Oroszfalu Hsz; BLev.]. — L. még CC 58-9; RSzF 165, 167, 215, 290.

Szk: ~ *vmiből. 1578:* az eo felsege Mostan lengiel kiraly Bathory Jstwan leweleböl wylagosson constal mychoda Rendet szabot legien eo felsege Tanachywal az Mezaros Vraim dolgaba [Kv; TanJk V/3. 163b]. *1681:* az Collateralis attestatiokbulis vilagoson constalt Latorsaga, Orv gazdasaga [Dés; DLt] ∗ ~ *vki előtt vmi. 1587:* (A száz férfiak) Elseoben az Also tanachot megh kerdettek volna ha constalna eo eleotteok, hogy Eotweos Andrast az Zék zynin Mordalnak monta volna valaky [Kv; TanJk I/1. 51]. *1646:* Nem (con)stal ā teorueny eleot hogy az A. mas biro eleot perlette volna ez fogoly Aszont [Kv; TJk VIII/4. 52]. *1732:* Mely ki adott Summának mennyisége azért nem annotáltatott, hogy előttünk nem Constált annak valosága, s bizonyos száma [Szászsztjakab SzD; TSb 51] ∗ ~ *vki szájából vmi* saját szavaiból kiderül/világlik vmi. *1625:* az magok szaiabolis Manifeste Constal, hogy az potentiat ne(m) tagadhattiak [UszT 143a].

3. megvan (írva); a fi scris; geschrieben sein. *1766:* Az falu törvényiben constál, hogy Esztena nevű helyen alól foglalni csereerdőt nem szabad, mivel marha élő hely [M.hermány U; RSzF 134].

4. ~ *vki ellen vmi* vki ellen szól vmi; a fi o dovadă împotriva cuiva/a ceva; etw. spricht gegen jn. *1763:* Boros Miska ellen constál az, hogj Gazdáját annak utánna égetessel fenyegette, a patralt malitia ellene manifestaltatik [Torda; TJkT V. 157].

5. áll/összetevődik vmiből vmi; a se compune; bestehen, etw. aus etw. zusammengesetzt sein. *1585:* A penznek kyth be keöldeönk summaya az Zaz ezer forintot, eött ezerrel es walamennywel teöbbel megh halagya, ky mind ynkab Sahynbol es Ozporabol constal [Bathory-ErdLev. 271].

konstálhat 1. ismert/tudott lehet; a putea fi cunoscut; bekannt sein können. *1677:* (A haltolvajt) a' Tisztek floren. 12 büntessék ... ha annak mennyisége nem constalhatna-is | (A limitációkról) Fejedelem parancsolati menvén-ki, mindenütt promulgáltassanak ... hogy mindenek ahoz alkalmaztassák magokat, végeztetet,

Mely hogy constálhasson az embereknél exemplarokis nyomtattassanak [AC 110, 229]. *1775/1802:* Hogy pedig azis constalhasson hogy az emlitett Dumbráva Fácza Maguritsei ... nevezetű ... kis resz Erdőtskén ... mak termésnek idején hány darab Sertés hizhatik meg ... vgy intéztetett, hogy ... ad Summum hatvan Sertés meg hizhatik [BSz; JHb LXVII/3. 91].

2. kivilágosodhatik/derülhet; a putea reieşi; hervorgehen/sich erhellen können. *1634:* (A kalangyákról) az Biro igaz rauast czinallyon ... az Udvarbiro ... notallya, az bironak cedulat adgion ... rólla, hogy igy constalhasson meny kalongiabol meny szemet kellyen várny [UF I. 332].

konstancia állhatatosság; constanţă, statornicie; Beharrlichkeit/ständigkeit. *1619:* Soha mi nem érjük a keresztyénségnek az olyan concordantiáját. Vajha azt érhetnűk, akkor láthatnúk meg oztán az concordiának és conscientiának constanţiáját, de félek, hogy azt is nem mi kezdhetjük el [BTN˜ 223]. *1710:* Csak meg nem dühödtenek a jesuiták, látván az Isten confessorainak nagy bátorságát és constantiáját [CsH 96. — 1964-re von. feljegyzés].

Sz. *1710 k.:* Tanuld meg, fiam, prókátortól publikánustól in arduis constantiát ne várj, mert megcsalatkozol [BÖn. 910].

konstáns állhatatos, szavatartó, *rég* (szava)megálló; constant, statornic, de cuvînt; beharrlich, worthaltend. *1664:* ezzel csak próbálják az országot és urunkat, ha constansok-e és ugyan realitassal tractalnak-e? ... most igazán nagy híre-neve van urunknak s nagy tekintet reá, realis és constans embernek tartják [TML III, 57 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1711:* Ha penig valamellyik fél ez mostani alkalmot egymás közot fel bontaná, meg változtatná es turbálna; tehát ā Constans fel, az Inconstans félen ... Száz Imperialis egész tallérokat exequalhasson [Kv; DE 2].

konstantinápolyi isztambuli; din Istambul/Constantinopol; von/aus Istanbul/Konstantinopel. *1677:* Kapuszám után valo segitség, a' Vég házak, es Constantinápoli Ház[a] épitésére [AC 261. — [a]Az isztambuli Magyar ház, azaz az erdélyi portai követ és személyzetének lakhelye].

konstelláció 1. (egészségi) állapot; stare (a sănătăţii); (Gesundheits)Zustand. *1669:* Még azért az emberek odafel mindegyig azon régi jó operatioban és constellatioban vannak es maradnak [TML IV, 421 Farkas Fábián Teleki Mihályhoz]. *1749:* adgyon Isten latnom edes Felesegem jo Constellaciob(an) hamar időn [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. *1750:* engedgje Isten minel hamarab latnom Nagyságt(o)k(a)t minnyajon jo Constellatioban [Folt H; BK. Bethlen Gergely lev.]. *1760:* A sógort, Aczél uramat, alkalmas constellatiójában találtuk [RettE 102].

2. hangulat, kedélyállapot; stare/dispoziţie sufleteascā; Stimmung, Gemütsstimmung. *1704:* De akkor én meg semmit sem tudtam benne, hogy ő rossz constellatióban vagyon, mert Graven felől olyan hír jött, hogy Porumbáknál megszorították volna a kurucok, kikkel nem birhatna, hanem segitséget kért volna [WIN I, 295]. *1705:* Ma ... a generált nemigen jó constellatióban találám [i.h. 381].

konsternálódik felháborodik; a se indigna; sich entrüsten/empören. *1704:* Ma felhozván a szegény rab urat, a deliberatumot elolvasák, kin nyavalyás miképpen consternálódott, akárki elgondolhatja [WIN I, 184–5]. *1718:* Mltgs Generalis Ur(am) ő Excellentiaja előtt promoveallja az en Memorialisomat ..., hogy ez a licentiatus njelvű ember refraenalodnek, Külőmben éppe(n) Consternalodom hogy illj szabadon mocskoltatom [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1823–1830:* A praefectus maga szállására hivattat engemet, s általadja a konvenciót, s egészen konsternálódom, mert az egész uniformis nevezet, melyet az udvari inasokra nézve libériának neveztek, utálatos volt előttem [FogE 143].

konstituál 1. vkit vminek állít, rendel; a numi/pune pe cineva într-o funcţie; jn für etw. bestimmen. *1657:* (Bakos Gábort) az fejedelem is, és én magam az hadak eleiben constituálám fejedelem pátenslevele mellett [KemÖn. 263]. *1677:* A' Fejedelmek oly Prefectusokat constituállyanak, kik zálogos Hazafiaibol állok legyenek ... és az Országnak törvénye általok meg ne bántassék [AC 236]. *1705:* írják Dániából, hogy valamely Etting nevű episcopatus, melyben egyszer a dániai király tészen püspököt és akkor Dániához való lesz, az decedálván, ismét a császár constituál, és akkor a császárhoz való lesz [WIN I, 638]. *1710:* Béldi Pál az ő hírek s akaratjok ellen se országgyűlésit ne convocáltasson, se tanácsurakot maga mellé ne constituáljon [CsH 141].

Szk: *plenipotentiariusnak/plenipotentiariust* ~ teljhatalmú megbízottat állít. *1733:* Nms Tordai Biro Pal ur(am) Constituallya Plenipotentiariussanak Ns Tordai István vrt bizonyos adosságinak meg vetelében [Torda; TJkT I. 20]. *1734:* Lócsei Jánosné Demeter Ersok és Pál Istvánné Ungvari Borbala Kolosvariak Constituallyak Plenipotentiariussok(na)k Szivacs Marton vr(a)t mostan detentiob(an) levő Város Majornejanal levő adosságok(na)k meg vetelere [uo.; i.h. I. 45]. *1806:* El kelletvén mennűnk plenipotentiariust kelletett constitualnunk [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

2. vkit vminek alkalmaz/megtesz; a angaja pe cineva într-un post; jn zu/für etw. bestellen. *1719:* Vass Dániel Ura(m) ... exturbalván más molnárát az malombúl ... Tamás Pétert hellyében molnárosságra Constitualta ... Tamas Peter ... meg esküvék, hogy ... azon molnári hivatalba(n) mellyb(e) az Ur eő kglme Constitualta igaz hűséggel szolgál [Császári SzD; WassLt]. *1720:* T.Naszállyi János vramat ... constitualtuk Ecclesiánk és Consistoriumunk Nótáriussá(na)k [Kv; SRE 135]. *1750 k.:* A districtusban négy puskás resolváltatott volt az inspectorátustól ... ezeket változtatni vagy többeket constitualni krajnik uramnak a provisorátus hire nélkül nem szabad [Déva; ErdO II, 118]. *1752:* ha tetzik ő Excell(entiájának) az én szolgalatom, saltem in eő: bibelőgyem az Ratiokal, meg mutatom ha élék azakbol, hogy mitsada praeda volt az szolgálatyak, Tiszteinek; Parontsal ő Excell(entiaja) Antal Mihály és Boer uraimék hellyekb(e) masakot constituallyák [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. — L. még CsH 166.

3. *prokurátornak/prokurátorrá/prókátort/prokurátort* ~ prókátort/ügyvédet vall; a desemna pe cineva ca avocat; für einen Anwalt/Advokaten aussagen. *1604:* Kando Tamas az A. p(ro)curatorra constituallia ez Causaba Jlkey Zaz Gergelt [UszT 20/255]. *1655:* nehez beteges

niavalljas allapottja miat ... nemzetes Borsos Anna Aszszoni kenszerittetek ... Maros szek(n)k ket hüteos Vice kiraly biray elöt procuratorokot Constitualni az Nagod meltosagos szemelje elejben, es Tablajara [Mezőkölpény MT; TSb 21]. *1663:* Műkosön Torda varmegieb(en) lako kalugier olah Jakab constituallia az B: Birak előt Procuratoranak Bori Mihalit [Kv; TJk X/4.90]. *1671:* Darabant Istv(an) Procatort constitual ... felesege Boros Margit ellen [SzJk 114]. *1682:* Nemzetes Henter Istva(n) Procuratoranak constituallyia Samuel Deakot [i.h. 168].

4. *fejedelemnek ~ vkit* fejedelemmé tesz vkit; a ridica pe cineva la rangul de principe; jn zum Fürsten machen. *1710:* De Csáky és a több pápista főemberek, irígyelvén Béldi Páltól a fejedelességet, mert elhitetik vala magokkal, hogy a porta egyáltaljában ő constituálja fejedelemnek, nem akarván promócióját ... azon valának, hogy pápista fejedelem lehessen [CsH 143].

5. *leányt fiúággá ~* fiúsít; a fa unei fiice drepturi de fiu; präfizieren. *1644:* vilagosso(n) Constall az Anak szekbeőll Emanaltatott Leuelebeőll hogi eő a' Leanyt Fiu Agga Constitualta volt [Berz. 17. XII/36].

6. alkot, képez; a constitui/alcătui/forma; bilden. *1817:* Fö Biro, tizenkét Senatorok, és Notariusok constituálván a' Magistratust, ezek előtt follyanak, a' Magistratualis gyülésben ezen városban elé adandó minden nével nevezendő perek [Szu; UszLt VIII. 68]. *1839:* a' Paczolai familiát nem az én házom népe Constituálya — többekből áll [Szentbenedek AF; DobLev. V/123].

7. vmi kitesz vmennyit; a face, a ajunge la un total de ...; etw. ausmachen, betragen. *1771:* 7dik Tábla ... melyis hoszszára a' Falu felé meg mérettetvén öl számra constituál 330 ölet [Fejér m.; DobLev. II/428. 13b].

8. kb. intézkedik, rendelkezik; a dispune/hotărî; verfügen, bestimmen. *1582:* eo kegmek tablara Iarwa(n) Malombirakat valaztottak ... keryk Biro vramat tanachyawal hogy hywassa be coket, es á my Iob vagy Mester tartas vagy a mint ekedigh volt, es constituallyanak az kössegnek Iawara a mynt Iobba(n) lehet [Kv; TanJk V/3. 249b].

konstituálandó alkalmazandó; care urmează să fie angajat/numit; (Sache, Mensch) anzustellend. *1657:* Fagarasföldi minden rendbéli fö és kissebb rendő tisztviselöinknek penig, nevezett szerint penig Gyerö Monostori Kemény János Vramnak Fagarasi fö kapitányunknak, constitualando praefectusunknak, fö udvarbirainknak, porkolabinknak, jspánoknak ... hadjük es parantsoljük, hogy ez rendelésünket ... meg tartsák [UF II, 189 Lóránttfy Zsuzsanna rend.]. *1770:* Constitualando Revészeim ... tartozzanak az Aszszony ő Exja Devai Udvarához tartozo Jobbágyait, Sellereit es Mandatariussait, mora et Taxa nelkűl altal hordozni panasz nelkűl [Déva; Ks 78.20/8].

konstituálás betöltés; ocupare (a unui post); Besetzung. *1667:* Az főispanságnak constituálásáról pedig, én úgy tudom, bőséges instructoja[a] vagyon Bánfi uramnak s gróf uramnak kivánsága szerint [TML IV, 214 Naláczi István Teleki Mihályhoz. — [a]Így, de nyilvánvaló sajtóhiba a kiadványban!].

konstituálhat (prókátort/ügyvédet) vallhat; a putea desemna (pe cineva ca avocat); (für einen Anwalt/Advokaten) aussagen können. *1660:* akarvan a fogolj jo Procuratort Constitualni, Contendal ellene az Actrixnek az Procuratora, nem constitualhat az mert idegen vagy nem eskűttel idé be ... es az Varosnak szokasa ellen idegen procuratort admittalni [Kv; TJk X/3.272].

konstituáló 1. alkotó, képező; care formează; bildend. *1752:* mü Triduale Forumot Constitualó Birák azt Pronunciálok: hogy ha méri valaki Hüte után magáénak mondani azon ökrököt defendálhattya [Vice SzD; MvRKLev.].

2. (vmennyit) kitevő; care face, care ajunge la un total de ...; etw. ausmachend. *1761:* Ezen Felsö Gezési Portiob(an) Vadnak tizen Nyóltz darabból állo, de egeszet csak tized felet constituáló colonikalis populosa Sessiók [F.gezés NK; JHbK LXVIII/1.403].

konstituált 1. kirendelt; desemnat; bestellt. *1640:* Somogi Gergeli Botthazan Lako kolosuar megienek, Egik uice solga Biraja, es Feö Biro vra(m)tol Reödeön kolos uarmegieben Lako Somlaj Gaspar vra(m) Maga kepeben Constitualt Szolga Biro [SLt I. 22].

2. *ek* megbírált (döntőbirónak tett); desemnat ca arbitru; zum Schiedsrichter gemacht/bestimmt. *1657:* Constitualt Papai Georgy vr(am) ... Kamuti susanna azoni rezerűl teon jllen allando es meg marada(n)do vegezest[a] [Felvinc TA; JHbK XXIV/20. — [a]Köv. a részl.].

3. *~ potenciárius* teljhatalmú megbízott; însărcinat plenipotenţiar; bevollmächtigte(r) Beauftragte(r). *1737:* az Inctának az elsöbb Sedriánnis volt Constituált Plenipotentiariussa [Dés; Jk 252a].

4. *protokolációban ~* jegyzőkönyvileg meghatározott; stabilit/fixat în proces-verbal; protokollarisch bestimmt. *1775:* Harangoztato Gazda Darko Marton Ura(m) ő kigyelme, a' Protocolatioba(n) Constitualt terminusnál, vgymint két Esztendőknél tovább viselvén Hivatalát, tudniillik négy Esztendőkig, már most Candidaltatának a' Harangoztato Gazdaságra hárman[a] [Kv; SRE 231. — [a]Köv. a nevek fels.].

konstituáltatik 1. állíttatik, rendeltetik; a fi angajat/pus; bestellt/angeordnet werden. *1743:* A Biro Farkas Vaszily meg maradott, Krájnik(na)k constitualtatott Tamás Von [Dés; DLt Liber Inventationis]. *1746:* Az Grohoti Dominális Gornyik Pavel János ... el betegesedvén ki botsattatott. Constitualtatott Gornyik(na)k Pirva Petru [H; Ks 62/6]. *1750:* Hogy hellyemben más Gondviselő Constitualtassék instaltam Mlgos Groff Vr eő Exel(lentiajana)k is [O.csesztve AF; Ks 83 Szabó István lev.]. *1776:* Minémű Instantiát adtanak bé a' Táblának a' Bukuresdi Contribuens Lakosok, az oda való Dominalis Biro ellen, azt kivánta a' Tábla ... communicalni ... jobbnak itilne a' Tábla ha más Dnlis Biro Constitualtatnek ... és tsendesebben a' dolog sopialtatnek [Körösbánya H; Ks 74. VII. 140 1/2].

2. kineveztetik; a fi numit; ernannt werden. *1710:* Minekutána ... a magyar királyságot Ferdinándus elkapta volna ... a magyar fiak a magyarországi tisztségektől amoveáltatának, és idegen német tisztek constituáltatának [CsH 67]. *1761:* holt meg gr. Mikes István úr Fehér vármegyének főispánja ... s az veje br. Bornemisza Pál úr constituáltatott helyette [RettE 115].

3. előállittatik; a fi adus în faţa instanţei; vorgeführt werden. *1816:* Constitualtatik Szia nevezetű ... konyha Szolgálo ... Szelid vallomásra Szorittatván [Gyéressztkirály TA; TLt 1215]. *1831:* Constituaitatik Albert Marton az Eszenyei Janos tavallyi Kepellyes Kotsissa ... meg hüteltetese után ki kerdeztetven és confrontáltatván szemébe mondgya Dregán Vonutznak ezeket[a] [Dés; DLt 332. 4. — [a]Köv. a nyil.].

konstituáltatja magát szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *plenipotenciáriusnak ~ vkivel* tejhatalmú megbizottnak állittatja magát vkivel; a face să fie numit ca însărcinat plenipotenţiar al cuiva; sich mit jm zu bevollmächtigtem Beauftragten machen lassen. *1758:* (Diószegi Mihály) plenipotentiariusának constituáltatta volt magát Aczél urammal [RettE 72].

konstituáltatott alkalmaztatott; care a fost angajat; angestellt. *1757:* constitualtatot udvari Bátsnak Lázár Mátènak lészen fizetése ... egy véka kukuruza, egy hold kukuruza föld [Déva; Ks 107 Vegyes ir.].

konstitúció 1. szabályrendelet; regulament, statut; Satzung, Statut. *1587:* Atta eo kgmek eleyben, Biro vram tanachawal egie(te)mbe Az Mywes embereknek, meg hazasult Iffiaknak az varos keonywebe valo be Iratasokat hogy Ne(m) kellene az Aros Rendreol Irt Constitutiohoz foglalny ez illic(n) Mywes Rendet Teczet azert eo kgmeknekis Varosul, Amit Biro vra(m) tanachaual egye(te)mbe vegezet Es ... Mostany gywlesekben az Vegezest Ratificalliak [Kv; TanJk I/1. 45]. *1767:* Toroczkó varosb(an) ... a' Biroság háznál, a' Bányák colálásárol az alább specificált Constitutio Tiz Punctumokb(an) állittaték fel [Torockó; TLev. 7/1]. *1780:* a Mlgos Nms Famillia ... méltoztatott egy Universalis Törviny Kőnyvet Constitutionak Tytulussa alatt Várasunknak ki adni es ahoz mind Communitásunkot mind a' Nms Famillia érdemes Tagjait Autentice szorittani [uo.; i.h. 9/19].

Szk: *a szék ~ja. 1722:* Az Egyházi Személyeknek tisztességeket minden adja meg, és ha ki ... ő kglmeket gyalázná, vagy szidalmazná ... tartozzék a' Megye ... az ollyan embert a' Nemes Szék Constitutioja szerint meg-büntetni [HbEk] ✱ *a vármegye ~ja. 1797:* az Urak és ... eő Nsga között valamelly meg hibásitottnak p(rae)tendalt borozdát igyekeziké kijártotni ... s a Nemes V(á)rm(e)gye Constitutiója szerint meg igazittani [Kük.; JHb XIX/57] ✱ *a város ~ja. 1611:* mosta(n) az giermekek tartassokra semmit ne(m) rendeltw(n)k ... Jeöuendeöben az melj bechwlettes vraink leznek az varos constitutioja szerent el igazitiak quod dignu(m) et Justu(m) accepta legie(n) [Kv; RDL I. 88]. *1680:* az eo Kglme jobbagya sem egyszer, sem maszor, sem a Varas Constitutioja szerentis nem elegetet megh engem, seöt mégh fenyegetodzót [Dés; Jk]. *1742:* Városi embernek penig Varos Constitutioja Szerint akar Nemes akar Nemtelen Joszaga légjen [Mv; Told. 16/6].

2. törvény; lege; Gesetz. *1640:* Constitutioiais vagion az Orzagnak, hogi az olian eereoksegben, iozagban, az Nemes Ember megh maradhasson az Zekelysegen [Mv; DLev. 5]. *1657:* hallatlan hűséget viselt Erdély Báthori Zsigmondhoz; innen tanult magok káros példájokból löttek volt az országnak azok az constitutiói, hogy soha gyermek-fejedelem ne választatnék [KemÖn. 24]. *1677:* a' Joszágoknak el-foglalása nem külömben, hanem Törvénynek decisioja után, avagy a' Joszágoknak, és dolgoknak mivoltához képest az Országnak effélékről irot Constitutioinak rendi és modgya szerint legyenek [AC 200]. — L. még AC 47, 104, 116, 221; CC 2, 45.

Szk: *~t statuál. 1677:* ennekelőtte valo idökben-is az Ország ... affélékről constitutiokat statualt volt, melyre a' mint privatus akár mely rendek, ugy a' Fejedelmek-is kötelesek [AC 33].

3. rendelkezés; dispoziţie; Verfügung. *1671:* a' Colosmanostori Harminczados ... a' Constitutiok szerént exigallya a' harminczadot [CC 25]. *1677:* Az Ecclésiai directiokban és ritusokban ... magok az Egyházi rendek-is concludalhatnak, és constitutiokat csinálhatnak, de azokat-is közönséges Generalis gyülésekben [AC 2]. *1780:* Eleitől fogva a' Vasnak, mind Kohókban, mind Verőkben való mértékéről a' Verős kovácsi társaságban, olly nagy dissensio volt, hogy e' miatt Néha magok között 'sibongván, gyakortább pedig a' Mlgs Familiat busittván, Constitutiokra Constitutiokat ujjitottak, ezekkelis neméllyek a' telhetetlenség, mások, a' terhes cselédes Ház tartás, mások pedig a' szegénység miatt meg nem maradhattak [Torockó; TLev. 5a]. *1792:* a Papi Tisztre és vallásra s annak tisztán valo meg tartására tartozo dolgok, az Ecclai Törvenyek Canonok Constitutiok es az Ecclanak igazgatására valok [M.bikal K; RAk 11]. — L. még AC 65, 147, 177; CC 34.

Szk: *~t tesz. 1804:* a Teriget mezein bé biro és Török buza Földnek fel szan⟨tott⟩ heljnek Birtokossai az azon heljnek tilalamban jobb ⟨mód⟩dal valo fenn tartása végett ... tettünk illy állando meg másolhatatlan Constitutiokot [Aranyosrákos TA; Borb.].

4. alaptörvény; lege fundamentală/de bază; Grundgesetz | alkotmány; constituţie; Verfassung. *1625:* (A szökött jb-ot) tollem az orszag Constitutioia szerint megh kerete [UszT 30]. *1677:* A' törvénytelen Arestatiok dolgából a' Hajdu vitézek-is az Ország közönségés Constitutiojához tartsak magokat, azon kivül cselekedök ellen, a' Váradi Kapitány székin légyen az Articulusok szerint valo brevis processus, és executio-is [AC 172]. *1705:* (Ketskeméti István) ha ezen dolgát csak mi kicsib(en) ujjitya és Isten ellen káromkodik, megbizanyosodva(n) a dolog, két vagy három szava bé vehető emberek által, az Ország Törvenye és az Constitutio szerint halállal büntettetik meg [Dés; Jk 349a]. — L. még AC 128.

5. céhszabályzat; statut/regulament de breaslă; Zunftsatzung/statut. *1757:* (A) fazakas céh praesentála ... egy die ⟨15ta⟩ Julii 1756 költ constitutiot ; eze(n) egymás között tett constitutióját a nemes fazakas c(éhnek), mint olyaténokat, melyek más nemes céhok (rend)tartásival is megegyeznek confirmáljuk, (corro)boráljuk tulajdon subscriptiónkkal s usualt pecsétünkkel [Dés; DFaz. 18, 19]. *1768:* a' Czéh eddig usuált Magyar nyelven lévő Constitutioji [Kv; ACJk 36]. — L. még DFaz 25.

6. kb. szokásjog; drept cutumiar, obiceiul pămîntului; Gewohnheitsrecht. *1794:* meg kévánom a Jure hogj a regi meg rögzött Constitutionk szerint foljan a Törvénj [Aranyosrákos TA; Borb.].

7. falutörvény; lege a satului; Dorfgesetz. *1766:* Ha egj hejségbéli nép Constitutiot tsinálhat ... miért nem

egj Ház népe, és miért nem két szomszéd is [Torda; TJkT V. 325]. *1808:* Kötelességévé tétetik a Biraknak az hogy Mind a Bányász gazdákat mint (!) a Béreseket szoritsa a Constitutionak tartasara és a Constitutio el mellőzésével be tsuszot Törvenytelen miveles modot egesszen irtsa ki [Torockósztgyörgy; TLev. 7/10]. *1848:* A tilalmas Bükkünkből minden embernek szabad légyen 4 szán fát ... elhozni; de úgy, hogy fennállót senkinek nem lészen szabad levágni ... mert aki azt cselekedné, a constitutiónk szerént büntetődjék meg [Jenőfva Cs; RSzF 116]. — L. még RSzF 104, 109, 119.

Szk: *a falu ~ja. 1716/1793:* A Falu Constitutiojárol irott régi articulussait melyeket akkor praedecessorink irásban hagytanak és protocoláltanak a Falu könyveiben mindenekben helyben hagyunk és approbálunk [A.csernáton Hsz; SzékFt 30]. *1805:* erre nezve, amint a nemes falunak az constitutiója szerént az ilyen potentiáriusok az potentia calumniájáért ... előre három magyar forintokot letenni tartozzék Oláh János. Itiltetett [Szárhegy Cs; RSzF 99].

8. ügyvédvallás; desemnarea avocatului; Anwaltaussage. *1836:* tudom a perünk leg job ágon van de a constitutio[a]naelkul (!) nem tudtuk bé adni [Kv; Pf Mátéfi Lajos lev. — [a]Constitutio procuratoris].

9. (emberi) szervezet; constituţie, organism; Konstitution, Physikum. *1749:* az hideg időt alkalmatlan utat az en hitván Constitutiom nem Szenvedheti ... egy nehany Szebeni utban az miatt nagy nyavalyakot kellet szenvednem [Futásfva Hsz; ApLt Dombi János szb lev.].

10. állapot; stare; Zustand. *1765:* fel vévén azt, hogy a' kiirt tselekedetei mi üdőben történtenek, és maga akkor mitsoda Constitutioban volt, ezt közensegesen inferállják mind két rendbeli ... fatensek, hogy a boritaltol el nyomottatott lévén felettébb, midőn másoktol impedialtatott volna, fel haboradott, mint olyas borral el tölt és elméjétől a' miatt már mintegy meg fosztatott ember [Torda; TJkT V. 265].

konstitucionális (városi) szabályrendeletbeli; din regulamentul (oraşului); aus/von der (städtischen) Satzung/dem Statut. *1813:* Meg kivánnya azért a felperes hogy alperessi külön külön Constitutionalis kissebb hatalom büntetésen marasztaltassanak [Dés; DLt 162]. *1840:* Alázatoson Instálom a' Tekintetes Tanátsot méltoztatik nekem is el engedni azon Constitutionális büntetést[a] [Dés; DLt 921. — [a]Lovaknak tilalmasban járásáért].

konstruál (meg)épít; a construi; konstruieren, bauen. *1808:* a' Nagy Szamos ... Ujj Hidgya igen gyenge modon lévén épitve ... le-szakadatt s minden Vánkas Gerendák nélkült volna Construalva [Dés; DLt 105].

konstruálódik épül; a se construi; er/gebaut werden. *1694:* Gabonas haz ... kinekis az Fundamentuma Teglabol rakot kemeny erős Tolgy fa Talpokra construalodot [Kővár Szt; JHb Inv.].

konszekrál felszentel; a tirnosi/sfinţi; (ein)weihen, konsekrieren. *1713:* A Torboszlai Templomot Consecrálták in Anno 1713 die 13 xbr(is) [Torboszló MT; MMatr. 237].

konszekvál l. konzekvál

konszekvencia l. konzekvencia

konszenciál 1. beleegyezik vmibe, egyetért vmivel; a consimţi; mit etw. einverstanden sein. *1580:* azon possessioban Eormenzekesson[a] lakok pariformi(te)r consentialtak azmy dividalasunknak mely diuisionak ... Eorokke walo meg allasat meg Tartasat minden fel Eonno(n) magokra Liberę assu(m)alak [Pókafva AF; JHb XXVI/8. — [a]Örményszékes AF]. *1591:* wegeztek volt hogy Miert Balogy Farkast Az vriste(n) Magzattal zerette volna az tiztebe, Az szent Ersebetbely Espotalt penigh soha gyermekes emberók tiztwl nem birtak ... Consentialt Baloghy Farkas vram is az eo kgmek io wegzessenek, es ... tiztit tiztessegesen Resignalta [Kv; TanJk I/1. 156–7]. *1677:* Abrug Bányán lako Nemesség, Személyeket és Nemessi örökségeket illető dolgokban ... a' Nemes Vármegyén tartozzanak meg-felelni, és nem ott valo Városi Birák elöt; melynek consentialtanak az Ország Gyülésén lévö magok Követi-is [AC 90]. *1732:* már eczer meg let volna az Divisio ... de láttam rosz ki menetelit ... azért ki jüvék és nem consentialtam nekie [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. *1763:* ha továbrais sine contradictione Nsgtok Kgyltek bé hunt szemmel nezi[a], tacendo consencéál, ugy el romlik végre a Nsgtok Kegyltek Statussais [Hsz; UszLt 16. — [a]A törvényszegést]. *1791:* Ugy esett értésére ... hogy Nagyságod és Kegyelmed ... a' Seszurakb(an) osztatlan Erdőben foglalást és tilalmat akarnak tselekedni ... ez lévén Törvény ellen, semmiképpen nem consentiálnak az Exponens Urak [Nagyrápolt H; JHb XXXI/30].

2. megegyezik; a conveni, a se înţelege; übereinstimmen. *1590:* Amy Az karokat illethy es a' Sendelt, melyben az eghesz Coloswarmegiej Nemessegh, consencialwan, Az varosnak ereot Adot, hog' az Sendelt a' Nemessegh es Jobbagy harom Araznyra chinalliak, Az karonak penigh hozzat eot singhre [Kv; TanJk I/1. 125]. *1592/1633:* keozeonseges akaratbol uegeztek egymas keozeott es mi eleottwnkis mindnyaian (: vgy mint Vesselyeni Gaspar, Horvat Gaspar, Kerezturi Thamas, Zilvassi Peter, Torma Sera Uramek :) consentialtak, hogy mostan eoreokeossen fel oszlassek, mindenwt ualo zanto feold, reth, es szena fw [Gyeke K; Ks 90]. *1641:* az hazas papok ... szabad io Akarattiok zerent Consentialanak, es subscribalanak [Szentkatolna Hsz; BfN Joh. Lenkes (50) rector vall.]. *1771:* A Falu számára hagyatott rétröl elébb már consentiáltanak a' Lugosiánusok ... tehát nem revocálhattyák magokot ebbén is elébbi Consensussok ellen [Fejér m.; DobLev. II/428. 12b].

Szk: *~ vmi ellen* közös megegyezéssel tiltakozik vmi ellen. *1648:* Enyedi Mihaly Ur(am) ... azt mondotta, hogy minde(n) esztendeőb(en) fel tettek, es fel szettek az adot, az Praelatusok es Executorok houa teöttek ne(m) tudgya, Vad(na)k mar eök ket szazan s teöbbenis az kik mar az elle(n) consentialta(na)k, Azert az rebelliora valo szauaiert megh keuano(m) hogy re testimonys comprobata feje vetessek es minden iouai confiscaltassanak [Kv; TJk VIII/4. 306–7].

3. együttműködik vkivel; a colabora/conlucra cu cineva; mit jm zusammenwirken | egyetért vkivel/vmivel; a fi de acord cu cineva/ceva; mit jm/einer Sache einverstanden sein. *1593:* Mierthogy penig az megh holt pleba-

nosnak halala vtan az plebanossagh vacalt ... noha lattatnek hogi Erasmus vra(m) valami ciccelekben nem consentialna az Synattal mindenesteol ... egienleo suffragiumal valaztottak Erasmus vramat az plebania tiztinek viselesire [Kv; TanJk I/1. 222]. *1629:* Azért az Inctusok kűleon kűleon heted magokkal expurgallyak magokat hogy eok semmi uton nem consentialtak az gyilkossal ... Eczken Janosnak megh eoleseben [Kv; TJk VII/3. 163]. *1675:* étszakának idején az Béres Legénjek hozzá jár(na)k ... lopnak ... az gonosságb(an) véllek consentialt mint egy orv gazdaiok volt [Kv; TJk XII/1. 103]. *1739:* Csizmadia Nagy János ... látván a' Levátáb(an) specificált személlyeknek gonosz Conversatiojokat Házából ki-rakta, el-küldötte; de a Felesége Kaszó Kata Asz(szo)ny ... viszsza bocsátotta, véllek Consentiált ... gonoszságokat subticeálta [Dés; Jk 315b Andreas Böszörményi jur. not. kezével]. *1752:* Hogy mások Consentiáltak volna, azon bor(na)k el hordásáb(an), vagy italáb(an), igaz lelkemre fateálom, hogy senkit nem látta⟨m s n⟩emis tudok [Algyógy H; BK. Juáná cons. quondam providi Alb Lup (63) jb vall.].

4. (egyetértőleg) elfogad vmit; a accepta ceva; etw. (einhellig) annehmen. *1778:* ezen ... Divisionak végbenvitelére megy birálának és arbitrálának minkett olly formán: hogy mind azoknak, a mikb(en) ... egy más között mű előttűnk atyafiságosan meg egyezhetnek, mind pedig azoknak, a mellyekben egy más kőzött meg nem edgyezhetvén Judiciumunknak Submittalni fogják, ugy a mint mű determinálni fogjuk consentialnák, meg álloi lésznek [Szentbenedek AF; DobLev. III/513. 1b].

konszenciálhat megegyezhetik vkivel; a putea cădea de acord; mit jm übereinkommen können. *1744:* ă tőbb Falukkalis ... ha ... Consentialhatnak ... minden hellytelen Expensákrol inquiraltassanak [Bölön Hsz; INyR Raphael László (40) ns vall.].

konszenciáló együttműködő, care colaborează; zusammenwirkend, mitarbeitend. *1677:* Latorral consentiálo Nemes pari poena puniatur [AC 262]. *1761:* Kannás Susanna tudta azt hogy azon szemellynek olyan portekaji nem volt, s nints (így!) az milyeket oda vitt. Ergo vagy orgazda, vagy az gonosztévővel consentiálo tudva [Torda; TJkT V. 45].

konszenciált 1. egyetértő; care este de acord; einhellig | egyezségre jutott; care au convenit; zum Ausgleich gelangt. *1657:* Ez vala pedig az practica, hogy az gyűlésben véle consentiált uraknak cooperatiójok által az respublicát inducálni tentálja nyilvánvaló hadakozásra az pogányság ellen [KemÖn. 291].

2. elfogadott; acceptat; angenommen. *1657:* harmadnap is ezek alatt eltelék; s megizeném palatinus uramnak és az generáloknak az tractán lévő követek által, hogy az induciáknak az mi részünkről is consentiált ideje már eltölt ... tovább az induciát tartanom nem merészlem, mert énreám fegyver, nem tracta bízatott [i.h. 224–5].

konszenciens 1. ~ *vkivel* egyetért vkivel; a fi de acord cu cineva; mit jm einverstanden sein/in Einvernehmen sein. *1657:* engemet pedig az öreg Bethlen Istvánhoz Ecsedbe expediála az fejedelem, megtudni, ha consentiens volnajé Zólyomival ... magam pedig az ecsedi utat megjárám, s Bethlen István declarálá magát, hogy nem consentiálna véle | Ezek azért mivel nehéz persequutiókat szenyvednek vala az clerustól, mindnyájan Radcivilhez[a] igen ragaszkodtanak ... azok közül is azért sokak voltak consentiensek Radcivillel [KemÖn. 157, 296.— [a]Radziwill Janusz herceg litván főnemes, a lengyel disszidensek vezére].

2. ~ *vmiben* egyetért vkivel vmiben; a fi de acord cu cineva cu privire la ceva; mit jm in einer Sache einverstanden sein. *1672:* kérem tudósítson ... mirűl mondhatják ők azt, hogy Kegyelmed consentiens ebben? [TML VI, 155–6 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] | az magyarországiak azt mondották ő nagyságának, consentiens voltam dolgokban. Hogy ördöggel lehettem én consentiens, mikor nem is tudtam? [TML VI, 171 Teleki Mihály Székely Lászlóhoz].

3. együttműködő/részes vmiben; a fi părtaş la ceva; zusammenwirkend, (mit)beteiligt (an einer Sache). *1677:* Nyomát mint kel követni el-veszet marhájának ... Vitézlő nép lévén városokban, ha azoknál találtatik, s' ha a' gazda-is consentiensnek találtatik a' katonával; Processusok [AC 264]. *1762:* Karsai Anna ... consentiens volt azoknak ellopásában [Torda; TJkT V. 85].

konszentálódik megelégszik; a se mulţumi; sich zufriedengeben/begnügen. *1782:* Mi modon az olyan nyomorult özvegy, és más tsak nem Alamisnával elő személlyeket kikhez ennek előtte az Groff Ur Gratiaját mutatta, vagy némellyeknek Jobbágyi szolgálattyát hivséges Tisztyeinek Sáfárlására bizván azzal consentalodott, de azokatis mostan az emlitett Praefectus Ur(am) expiscalvan, mind el viselhetetlen szolgálat ala szoritotta [Torockó; Thor. XX/4].

konszenzus 1. beleegyezés, hozzájárulás; consimţămînt; Einwilligung | jóváhagyás; aprobare; Genehmigung. *1588:* az Zaz vraim ala kewldwen az Jdeós vraim keozzewl, Bornemiza Gergelyt ... Az Also tanach vraim eleybe, megh kerdeny ha Eottweos Andras az Also tanach Consensussabol ertelmebeol hagiasabol montae Vrunk feyedelmewnk eleőt hogy Nem ertene eggiet seőt zakadwa volna az also tanach az zaz emberekteol vagy Nem [Kv; TanJk I/1. 69a]. *1590:* az varos consensusawal eo kegmeknek Biro vram(n)ak egez Tanachawal kewansagokra valazt teznek [Kv; i.h. 123]. *1668:* En statualtam vala Erkedet[a] es Solymost[b] ... Lázár Jstván Vram fassioja, es arra Idősbik Rakoci Fejedelemteol adatot Consensus mellet [LLt. — [a–b]K.]. *1767:* Ha hol a' bányák(na)k a' szomszéd bányákkal aemulatioiok vagjon illyen helyen a' bányászok reggel az arra szabott és egy más Consensussábol tett bizonyos lel által kezdjék és Végezzék munkájokot [Torockó; TLev. 7/1]. *1776:* Ha tudtára téhat consentiáltak a Tselekedeteknek, nem is revocálhattyák Consensusokat; mert ... Dobai Klára libere disponálhatott maga Joszágábol [M.köblös SzD; RLt O. 1. 3]. *1805:* parantsoltatik, h(ogy) a' házasság által ősze kelni akarokat addig meg ne eskessük, mig mind a' két részről valo Szülék(ne)k meg egyezésekről bizonyosokká nem lészünk. Es ha a' Consensus a' Szülék részéről denegáltatik, akkor a' dolgot T. Esperest Urunk(na)k jelenteni tartozunk [M.bikal K; RAk 37]. — L. még CC 44.

Szk: *~t ad/~át adja* beleegyezik, hozzájárul. *1570:* az Byro vram ... azt Ielenty, hogy Annak az Ayandekozasnak Es keolchegnek fyzeteset az Varas magara veotte volna, Es consensust adot volna Rea [Kv; TanJk V/3. 6a]. *1783:* az Utrizált Csürnek rontásáb(an) és széjel hányásában magam consensusomat is a több Falusiak(na)k consensussához adtam, de se én se Gyermekkem, oda nem ment, segétsegekre [Grohot H; Ks 113. Vegyes ir.]. *1819:* Dobolyi 'Sigmond 's több Testvérei kérik ... Hazas Telkek kertyének a' Maré Lászlone Haza szegeletéig egyenes Lineáb(an) valo vihetésére Consensust adni [Ne; DobLev. V/1026] ✱ *~t szerez vkitől. 1632/1720:* adtam eö kglmé(ne)k ... Osvát Orbán ház hellyétt pro f. 32 ... igirvén penig arrais eö kglmének magamat, hogj ezen Venditiomra az mi Klmes vrunktul Consensust Szerzek eö kglmé(ne)k ... reája [Cege SzD; WassLt] ✱ *~t vesz vkitől. 1577:* Itylik eo kegmek zwksegesnek lenny hogy haladeknelkwl eo kegme Byro vram tanachiawal lellye meg az feyedelmet es vegien c(on)sensust Rea az feyedelemteol [Kv; TanJk V/3. 147a] ✱ *híre és ~a nélkül. 1737:* (A mészárosok) mostan(n) is húsokat fellyebb árúllyák, mint annak limitatioja volt ... seriò impingáltatik, hogj többször a Nms Város Consensussa 's hire nélkül olly dolgot pertentálni ne mérészellyenek [Dés; Jk 479a] ✱ *híre ... ~a nincs benne. 1716:* oculatorok(na)k Solicitatiojaban Sem hirem, annál inkább consensusom nem volt [Sövényfva KK; MbK 111].

2. határozat; hotărîre; Beschluß. *1710/1770 k.:* (Egy földet) az Ekla consensusából engedtunk Feldtói, vagy Nyirmezői Máténak tiz Esztendeig [SzConscr. 41]. *1722:* a' mi Consensusunkból vagyon a' gát(na)k el vágattatása, nem is supersedealúnk, mig el nem vágattyúk [Sövényfva KK; MbK 137]. *1737:* a Tktes Nms Tanács és Universitas Consensusa ... ez vala, hogy Nms Városunk nagj Réte ujolag fel-osztassék; kaszállás ideje elöttt [Dés; Jk 481b].

Szk: *egyenlő ~ból* egyhangú határozattal. *1594:* Az wasarbirakis tizteoket az varosnak le tewen, varosul eo kgmek egienleo consensusbol Iowallottak hogy ez esztendeobenis tizteokben maradgianak ez ket vraim: Paul Wildner, es Chiszar Ferencz [Kv; TanJk I/1. 229]. *1666/1701:* Mivel eö kgek mosta(n) incorporáltatnak az Colosvári realis nemes emberek közzé ... vármegye Gyülése(n) Feö Ispán és utánna való Tisztek jelen létéb(en) egyenlö Consensusból Hadnagyot, Assessorokat válaszszanak [KvLt I/188 ogy-i végzés]. *1785:* Az méltóságos királyi gubernium és az méltóságos Armorum Praefecturának egyenlö consensussokból publicáltatott vala, hogy valakik eleven erdöböl irtásokkal szénafüheljet akarnának felfogni, szabad lészen [Taploca Cs; RSzF 137]. — L. még CC 47.

◇ **Szk:** *egy ~ban van vkivel* egyetért vkivel; a fi de acord cu cineva; mit jm einverstanden sein. *1641:* Girgiay Janos pap Egy Consensusba vala Esperest vrammal akkor, de az hazas papokkal nem [Nyújtód Hsz; BfN Gr. Kelemen (36) rector sch. vall.]. *1670/1740:* minket kezek bé adásával megbirálának mind Nemessek Lo Fejek Lovas Puskások, és az Három Urak ö Kgylm(e)k Gondviselöji és Jobbágyi a Jobbágyokkal égy Consensusban lévén ... mindenek valakik Szt Pálon lakós, és Biros Emberek [Homoródsztpál U; WLt].

konszerál szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *vkit becsületében ~* vkinek helyre/visszaállítja becsületét; a restabili/repara onoarea cuiva; js Ehre wiederherstellen. *1762:* Minthogy penig én már kárban vagjok, mert a Juhom oda van, bestelenségb(en) is vagyok, mivel a Lopott Juh, nállam tanáltatott tehát a Iure meg kivánom, hogj nékem az I. Juhom hellyib(en) más Juhot adgjon, engemet azon juhnak kereseti aloll absolvállyon betsületemb(en) Conserállyon költségemet fáradtságomat meg fizesse [Mezőmadaras MT; BK].

konszesszus ülés; adunare; Sitzung. *1710 k.:* Kis Máté, Koncz András, Mikes Mihállyal is a fiscalis productiókon gróf Scau és egész consessus előtt igen méltatlan veszve öszve, Mikes sem hagyá magán sülni, én csitítám őket [BÖn. 964. — [a]A becsmérlést].

konsziderábilis **1.** jelentős, számottevő; considerabil, însemnat; bedeutend, beträchtlich. *1667:* tudom, oly considerabilis személy nem vagyok, hogy egy ország gyűlése én nálam nélkül könnyen végbe ne mehessen [TML IV, 142 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1750:* az Valkai[a] Keletzeli[b] és Ujfalvi[c] Havasok elesíben illyen abusus observaltatott, hogy magok az meg irt három Faluk, az Szamoson tul valo Havasokat sine situ, és a Possessoratus hire nelkül, mintedgy zallogb(a), considerabilis summa pénzt fel vévén, vetettek [Born. II. 31. — [a] [c]K].

2. fontos, nyomós; important; wichtig, triftig. *1723:* ezen accludalt Memorialisomot az N. Varmegye elott el olvastatni ne térheltessék, és az Dilationak Considerabilis okat protocolaltatni [O.fenes K; JHb Mikola László Jósika Imréhez].

konszideráció 1. megfontolás/gondolás; chibzuială, chibzuire; Überlegung. *1670:* Nekem irt Kegyelmed levelét ... meg olvastam. Bizonyos dolog nagy consideratiora való materiák benne [TML V, 381 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. *1676:* irtam vala is egynehány consideratióra való dolgokat ő kegyelmeknek [TML VII, 134 Rhédei Ferenc ua-hoz]. *1734:* Azis Consideratiora valo dolog hogj se Mészáros Atyánkfiai Hentes Atyánkfiait, se Hentesek a Meszarosokat semminemü bestelenitö szokkal s injuriakkal ne illessék [Dés; Jk 445b].

Szk: *~ba vesz* megfontol. *1634:* ezen exponens Aszonnak dolgat, vegje Istenes consideratioba(n) es igazicza el minde(n) haladeknelkül ..., hogy teöbzeör ezen dologh véget ne busittassunk [Ks 33. I. 13 fej.]. *1711:* meltoztassék az Ur eö kglmé mint biszodalmas nagj io Urunk es Patronusunk dolgunkot melto Consideratioba venni [Vacsárcsi Cs; BCs] ✱ *~ba vétetik. 1671:* Meltó consideratioban vétetvén Medgyes széknek el-pusztult állapattya, s Bárcza, Sink és Köhalom Székeknek éppeb állapottya; Végeztetett azért hogy ... kötelesek legyenek. Medgyes széki Atyánkfiai köziben adakozni [CC 94]. *1765:* minthogy még eddig semmi ellene nem doccaltatott hogy jozon korában affélékre vetemedet volna, tehát ezen állapattya most egyczer consideratioban vétetik, és az elébb ellene irt Sententia mitigaltatik [Torda; TJkT V. 265-6] ✱ *~ba vétetődik. 1702 k.:* ha Istenes Considerá(ti)ób(an) vétetödik Számadásom [Abrudbánya; Born. XXXIX. 6 Sebesi Beniámin kurá-

tor nyil.]. *1794:* Dipsai Pálné Csipkés Mária Aszszony arra aszt feleli, hogy ... azon elő számlált Marhák közül megis döglöttenek ... azért hogj mind azok consideratioban ne vétetődgjenek aszt kiványa [Szind TA; Borb. I] ∗ *~ba vétettetik. 1702:* Az Oláhfalviakon praetendálván az Nemes Szék harmad idei 780 // forint restantiat, mint hogj akkori sok tereh viselésék s aggraviumok consideratioban vétetetvén azon restantiajok relaxáltatot. Kgltek ne háborgassa őket érette ... parancsollyuk [UszLt IX. 77. 43 gub.]. *1796:* a' Torotzkaiaknak, azonn Interessatus, és hitelt nem érdemlő Fassioján fundált assertumok, Consideratioba se vétettessék, hanem Simpliciter rejicialtassék [Mv; TLev. 5/16 Transm. 91 tábl.].

2. megfontolásra érdemes/megfontolni való dolog; lucru care merită chibzuială; zu überlegend, eine zu überlegende Sache. *1618:* Kegyelmes uram. itt látok egy consideratiót ilyent, hogy ha Nagyságod ezt hamar üdőn békűldi ... itt[a] ezek ... Nagyságodnak absoluta resolutióját várják Jenő felől[b] ... és ha absoluta resolutiója nem kezd lenni Nagyságodnak ... meghiggye Nagyságod, hogy maturálják az ellen való machinátiójokot [BTN 124. — [a]A Portán. [b]Erdély egyik jelentős délnyugati végvárának, Borosjenőnek török kézbe való átadása felől]. *1672:* Mind ezeket Kegyelmed nálamnál jobban érti; ezekről Kegyelmed gondolkozván, kérem, tovább is adja tetszését ... De abba is nagy consideratiok vadnak [TML VI, 14 Teleki Mihály Kapi Gáborhoz].

3. belátás; înţelegere; Einsicht. *1668:* szívemnek panaszát búsulásom könnyebbítésére akartam Kegyelmed eleiben terjeszteni, Kegyelmed istenes consideratiojára hagyván dolgomat [TML IV, 343 Baló László Teleki Mihályhoz]. *1773:* Sem barátság, sem egy mákszemnyi prudentia vagy consideratio benne nem volt [RettE 297].

4. tekintet; consideraţie; Rücksicht(nahme). *1775/1802:* Mely modo praevio subjungált consideratiokra nézve a Bezdédi Meltoságos Possessor Urak ductussak szerént oculaltatott jegyes fák, törvényes határ Jegyeknek, és métáknak nem itéltethetvén, azok szerént a Bezdédi Határ a Nagy Kristolczi Határtól nemis Separaltathatik [BSz; JHb LXVII/3. 142]. *1784:* (József császár) A religiót annyira vitte titulo sacrae tolerantiae, hogy az az szörnyű gyűlölség, mellyel viseltettek a pápista atyafiak a reformátusokhoz, megszünt, a tisztségek iránt sincs az az consideratio, mely eddig[a] [RettE 423. — [a]Addig ti. a reformátusokat a magasabb tisztségekbe való kinevezésből kirekesztették].

Szk: *~ba jő* tekintetbe vesz vmit, tekintetbe vétetik vmi. *1737:* a jö Consideratioba, hogj midönn a Nms Város in negotio Oppidi, valakit delegált maga Érdemes Tagjai közzül, mindenkor denominált melléje egj szolgat, pro Viatico [Dés; Jk 246b]. *1777/1780:* Üveg Karikakbol Készült Ablak lévén Nro 15. Consideratioban jövén romladozott, és héjános volta aestimaltatott ad Hf 50 [Alparét SzD; JHbK LII/3. 14].

5. figyelem; atenţie; Aufmerksamkeit. *1671:* (A) supplicatiót az vezérnek beküldöttük, kit is maga sok consideratióval olvasott el kétszer is s mondotta: Nehéz írás, nehezen olvashatom el [TML V, 660 Nemes János Teleki Mihályhoz Drinápolyból].

6. *~ra méltó* számbavételre érdemes, számottevő; important, demn de remarcat/luat în seamă; beträchtlich, bedeutend. *1676:* Hiszem nem vagyok én olyan felettébb való consideratióra és félelemre méltó nagy ember [TML VII, 238 Bethlen Miklós ua-hoz].

konsziderál 1. tekintetbe vesz, megtekint; a lua în consideraţie, a considera/examina; in Betracht ziehen, betrachten. *1595:* az zwret dolgarol ... ez mostani wdeonek allapattiat consideralwan, egienleo voxal vegeztek, hogi ez Ieowendeo hetfeon Jspotali Mester vram kezgie el az zwretet [Kv; TanJk I/1.263]. *1606:* Kegmetek azert ne cziak az dolognak az eleyet hane(m) az vtolljatis considerallia [UszT 20/14]. *1717:* Considerálván az Major Cancellárián Lévő Cancellistáknak Szebenben Szüntelen valo Continuuskodásokot ... eddig valo Pénzbéli fizetéseket az Anticipatio alkalmatosságával cum fl. Rhb(u)s 250 // augealtuk [Ks 83 a gub. Nsz-ből]. *1721:* Az Commissariatus dolgában votorum pluralitást szokták volt eddig attendálni, az Religiot sem considerálták ... az masunnan valo Intimatiokat is, vagyis recom(m)endatiokat csak annyiban attendállyák nemellyek az mennyiben nékik tezczik [Gyf; Ks 95]. *1731:* ha az Nemes Város ... ennyi kárátt s munkáját nem Considerallya ... solemniter Protestal eő kglme [Dés; Jk 415]. *1759:* melto panaszimot az Ns Harom szék Consideralta s ventillalta s porontsolt voltis ... de meg ez ideig Semmi Consolatiom nem lévén kételenittettem volt Albisi Ns Bod Andras Uram házához szorulni [Albis Hsz; DobLev. I/292.4b]. *1800:* Erre nézve installom Te(kintetes) urat Nemes indulattyára, hogy Consideralván az én Sorsomat, minél hamarabb, ha valami Superdificultások lennének tégye meg, mert kész vagyok Solválni [Perecsen Sz; IB].

2. megfontol/gondol; a chibzui; überlegen. *1742:* Tizennyolcz esztendősön alatt valókat, negyven esztendősön felül valókat pedig ő kglmek ne acceptaljanak, jobbágyot se vegyenek, de megnézvén és considerálván ő kglmek hogy valami beteges debilis emberek ne legyenek [Usz; SzO VII, 416]. *1763:* az Isten kedvijért tsak bőltsen Considerája Natsád menyi időt állattanak azak az barak [Kóród KK; Ks CII. 18]. *1780/1784:* Considerálván mind azan által az Atyafiak, és fő képen vigyázván arra, hogy a menyiben lehet tsoportosotskán jussanak kinek kinek a Joszágak [Koronka MT; Told. 29].

konsziderálhat átláthat, megitélhet; a-şi putea închipui; beurteilen/etw. durchschauen können. *1730:* Mivel a G(ene)ralis Perceptor(na)k Militaris Föbb és alsobb Tisztekkel sokszor kell ... Conversalkodni, énnékem is accomodalnom kellet hozzájok magamat sokszor mind nappal, de kivált éjjel el jöttek hárman negjen hozzám, ugj Furiorok Strasa Mesterek etc. ... consideralhattya a Tisz. Exactoria a két Esztendők alatt, mennyi borom kelhetett el az illy accomodatiokra [Kv; Szám. 56/XIX. 29].

konsziderálthatik tekintetbe vétethetik; a putea fi luat în consideraţie; in Betracht gezogen werden können. *1741:* Accedalhat és méltán Consideráltathatik ezis hogj a Bethlen Eva Aszszony földinek ... a közepe el tapottassék a más Possessor úré pedig Semmit Se érezzen [Retteg SzD; Ks 14. XXXVIII/11]. *1767:* Minthogy ... ezen Cserében mind a két félnek commoditássa consideráltathatik ugyan, de a Curialis helly ... többet ér ...

még ezen Cserére superaddálni ... tartoznak Belavári Tatár Josef Uramnak Hung flor 150 ~ száz ötven magyar forintokat [Káptalan AF; DobLev. II/382. 1b–2a].

konsziderâltatik 1. tekintetbe vétetik; a fi luat în consideraţie; in Betracht gezogen werden. *1737:* Ersek Ujvári Szabo Samuel atyánkfián(a)k, tavaji 4. Rh (!) Portioja, akkor vámossági Hivatallya Consideráltatván(n) a T. N. Tanátstól in totum relaxaltatott [Dés; Jk 474a]. *1761:* az I ... mint ház felverő érdemes volna az Akasztofára mindazonáltal Consideraltatván majd gyermeki állapattya ... élete meg hagyatik [Torda; TJkT V. 30–1]. *1763:* consideraltotván ... az, hogj az károsokkal complanált, az el vett portékákot restitualta ... szabadtság nekie engedtetik [uo.; i.h. 171].

2. vminek tartatik/tekintetik; a fi socotit/considerat; gehalten/angesehen werden. *1749:* tsak mint egy közönseges Nyilas Sessio oljbé consideraltassék [Árpástó SzD; CsV]. *1769:* Az Kis és Nagy Boglyos, Wápa, Also, Felső és Kováts vágása, egyenlő természetű helynek Consideráltatott [Bos MT; EHA].

konsziderátus megfontolt/gondolt; chibzuit; überlegt, bedacht. *1713/1730:* Hadnagj Dalnoki Daniel Atyánkfiának Hadnagjságbeli hivatallyának fojtatasabeli fogjatkozásit ... láttya az Tktes Nemes Tanacs nem szanszandekosnak lenni; arra nézve: amit praetendalhatnais a Tktes Ne(m)es Tanács Condonállya eő kglmének illy remenség alatt, hogj ennek utanna ez illy dolgoknak fojtatásáb(an) Consideratussabb lészen eő kglme [Dés; Jk 395b].

konszignáció 1. (urbariális) összeírás; înregistrare urbarială; (urbariale) Konskription/Registrierung. *1637:* Boyerok. Iuuon Dan. Ztoyka Dan. Opra Tophlan. Ezeknek productioiok az Boyerokrul irtt Consignatioba(n) uagio(n) be irua [Mondra F; UC 14/42. 102] | Boyerok es Zabadosok. Opre Algye. Alde Nyagh. Alde Ianos. Kurtan Mihaly. Lezay Ferentz Ittem fiay György es Gaspar. Sandor Bika depositus. Az desertak seriese-b(en) vagio(n) be irua. Ezeknekis allapattiokat, eő Naga az Boyerokrul irtt consignatiobul megh ertue(n), mibe(n) hadgia őket, az ő Naga keglsege [Posorita F; i.h. 125]. *1640:* Ztreza Dragumir senior ... Ztreza Dragumir junior külo(n) hazban vadnak de edgy Boer eoreokseget birnak ketten ... productioiak az Boerak productioiakrul irt Consignatioiakb(an) vagion megh irva [Dridif F; UC 14/48. 109].

2. jegyzék; registru, catastif; Verzeichnis. *1656:* Anno Domini 1656 die 9 Juny Nehai Veress Thamas Uram csobotfalui nemes hazahoz birattatot szanto foldeknek szenafu helyeknek consignatioia Somljo fele fordulo mezoben [Csobotfva Cs; CsÁLt F. 28. I/1]. *1722:* Ide érkezvén olvasgatám aszt az epületre valo fák Consignatioját [KJ. Rétyi Péter lev. Porumbákról (F)]. *1736:* Következik az Határok felszaggatásanak Consignatioja [Záh TA; Mk V. VII/10]. *1803:* A' Dominalis Biróval azt is minden nap tétesse róvásra", hogy hány kalongya Gabona arattatott ... a' learatott Gabonát földenként a' Regiusnak adgyák számba, ö pedig az egész termést ... a' mint találja ugy Consignálván, maga Consignatioját a' Curator kezében lévő Rovásokkal Comportálja, s vgy az Ispánynak adgyon hiteles Testimoniumot az egész termésröl [Kv; AggmLt A. 117. — [a]Az ispotály ispánja]. *1826:* Consignatioja Azon Déési Lakosaknak a kik ... Katanákat szállásolván a Schlaf Xr. illet [Dés; DLt 866].

Szk: *~ba ír* jegyzékbe foglal. *1642:* Adossagokat producaluan Veleo Jstuan eleo, kikett ugian Consignatioban is irt ... acceptaltatik, es annak Tertiumat az Leanianak Veleo Borbaranak tolleralnj kel, es megh kel Teritenj [Kv; RDL I. 128].

3. *leveleknek ~ja* iratjegyzék; registru de documente; Register. *1637/1639:* Az Leueleknek consignatioia [Kv; i.h. 111].

4. feljegyzés; însemnare; Aufzeichnung. *1619:* Úgy mentem ... az lengyel követhez, és ... én vittem véghez szépen az egész békességet köztük, kiről való minden consignatióim is jelen vadnak [BTN[2] 261]. — L. még i.h. 137, 148, 297.

5. bejegyzés; notă, însemnare; Ein/Verzeichnung. *1735:* exhibealvan ugyan A(nn)o 1720 sonalo égy Calendariumat azon Calendariumb(an) tészen Consignatiot az Asztaltartás iránt valo Conuentiorol, de curiosē azon signaturat az Szék investigalvan, pro primo láttzik vj irásnak lenni [Torda; TJkT I. 96].

6. kb. utasítás; indicaţie; Anweisung. *1623:* Az Istallo faytt foragtassa bordoltassa megh ... hyuasso(n) egy feö mestert ... es Annak eleyb(e) Adua(n) az Istaloknak fondalasat Epületinek formayatt Vgy a' mint Mw Consignationkb(a) kj attuk [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.].

konszignál 1. jegyzékbe foglal/vesz; a înregistra; registrieren, in ein Verzeichnis aufnehmen. *1621:* Szemek elejekbe weöve(n) eő kglmek azt, hogj giakorlatossaggal az hadj expeditiora Gialogokat kewannak teöllünk ... az kik alkomatosoknak talaltatnak az Szabados Darabantsághra, negjvenigh vonas Igazito vraim consignallianak, es valazzanak olliakat az kik Szabad akarattiok szerint fel veszik az Szabadsagot [Kv; TanJk II/1.308]. *1623:* Az mely faluban menye lófeo drabantot Eözuegyet aruat Eoreokseget occupalnak annak szamat neueket szorgalmatosso(n) consignallyak Regestumba chenalliak [Csikszereda; Törzs]. *1747:* Magyarosi Beniamin U(ramna)k ... a Csűrős kertet is ... engedtem, consignálván, és ki járvan a mostan szabadba lévő Buza és Törögbuza földeket [Asszonynépe AF; DobLev. I/225]. *1753:* meg értven ... Ratoni Samuel eő klme irásb(an) le tett kölcségeit hellyes(ne)k itiltük és Consignaltuk è szerint [Kraszna Sz; Borb. II].

2. összeír; a nota/consemna; registrieren, konskribieren. *1627:* az mi penigien az ket Aruara, az edes Job Attioktol, Eoreg Kanta Mihalirol marattanak Azokat az Jokat, mind Jngokat Es Ingatlanokatt Ezen Inuentariumban Consignaltunk [Kv; RDL I. 134]. *1636:* Minden egyeb dolgokatt Instructionk(na)k rendi szerent fidelissime Consignaltunk, es ez reöuid delineationk szerent Ngodnak kegls Urunk Regestaltu(n)k s be attuk [Siménfva U; JHb Inv.]. *1637/1639:* Iffiabbik Stenczel Andras vram halala utan ualo Diuisiokor keolt Registrum melyben valamj adossagok vadnak consignalua [Kv; RDL I. 111].

3. feljegyez; a însemna/nota; aufzeichnen | írásba foglal; a aşterne pe hîrtie; niederschreiben, abfassen. *1605:* Vegeztek ö kk hogy ... Az Jöüe Hetföre Biro

Wram o kket fel gyücze hogy azokat az Akadalyakat discútialúa(n) és consignalua(n) Ertelmeket irva a Jöüö Szombatra az Egez Varos eleiben hozzak [Kv; TanJk I/1. 500]. *1728:* Vagjon edgj libellusa is az Ecclán(a)k a kiben min (!) perceptumokot, es erogatiokot consignál [Angyalos Hsz; SVJk].

4. kijegyez; a nota, (her)ausschreiben. *1782:* A meg irt szemül találtatott Gabonának számát, a hites udvari Bironak Ravássibol, s ... vallásábol Consignáltuk [Nagyiklód/Szentjakab SzD; TSb 51].

5. rájegyez; a nota (pe ceva); (dar)aufzeichnen/schreiben. *1792:* a Tisztek ... midön a Guberniumnak Relatiojokat bé küldik, annak meritumat, vagy a Copertara, vagy kivül informatiojokra rövideden és értelmesen Consignállyák [JHb LXVI/30 gub.].

konszignálhat feljegyezhet; a putea însemna/nota; aufzeichnen können. *1721:* Mint hogj eddig az időnek mostohasága miá Városunknak adosságit Sem rendb(e) nem vehettük Sem peniglen kinek mit fizettünk nem Consignalhattuk, Azért a kik még in recenti memoriae vadnak ezen Könyvet rendöltük arra, hogj ez után mind aszt kinek mit fizetünk, és kitől mit kérünk ide fel irattassek [Kv; PolgK 47].

konszignált be/feljegyzett; notat, însemnat; eingetragen, aufgezeichnet. *1619:* 29 die Januarii kezdénk ... derekasképpen az tractatushoz ... az consignáltj memoriákból ... igen bő szóval adtam eleibe[a] [BTN 199. — [a]A török vezírnek]. *1735:* az Actor ... az fellyeb specificalt bórőket, Suveget és egyeb Calendariumb(a) consignalt adomanyit sem doceallya hogy valami taxáb(a) adta volna, hanem inkáb a jö ki az I. documentumokbol hogy sokszori szolgalattjanak compensatiojab(an) adta az Inek [Torda; TJkT I. 95].

konszignáltat 1. összeírat; a pune pe cineva să scrie într-un registru; konskribieren/registrieren lassen. *1677:* a' Méltoságos Fejedelem[a] in Anno 1635. kőzikben menvén, mellette lévő Tanács Ur hiveivel az egész Székelységnek állapottyát szorgalmatoson perlustralta, minden Székekre Nemes, Lofő és Darabanti renden lévő Vitézlő népeket fel-iratván, külön külön bizonyos Urbariumokban consignaltatot, és jövendő őrök emlekezetre, minden rendeket gyermekeivel és őrökségeivel registraltatot [AC 152. — [a]I. Rákóczi György].

2. feljegyeztet; a pune pe cineva să noteze ceva; aufzeichnen lassen. *1679/1681:* Mikor I(ste)n à Mak(na)k termesét adgya, valaki marhait à Tisztek reá fogadgiák, az Urbariumb(an) specificalt jövedelemre jol rea vigyázzon[a], minden ember marhaiat Partialeb(an) Consignaltassa, az szerint percipialtathassek abbeli proventus [Vh; VhU 675. — [a]Az ub.]. *1737:* Amit pedig kelletik de necesse Hadnagj Atyánkfiának ... erogálni ő Excellentiája számára, mind azokat Consignáltassa ő kglme, Administrans atyánkfiai által, hogj annak idejéb(en) árrát Erogatumink(na)k meg-kivánhassuk [Dés; Jk 481a].

konszignáltatik összeíratik; a fi trecut/scris într-un registru; konskribiert werden. *1732:* Az őrökős Jobbagyok a kik hazasok ambar egj kinyéren s szolgalaton légyenekis ... mind in particulari specificaltattak egy Columnaban, unokai es nötelen Attyokfiai másban akar egy kenyeren, akar külön legyenek ugyan egy Columnában consignáltattak [Tancs K; Told. 11/70].

konszkribál l. konskribál

konszoláció 1. vigasz, vigasztalás; consolare, mîngîiere; Trost. *1705:* Hogy az itt benn lévő magyaroknak odaki való cselédjek ... akik még a kurucoktól megmaradtanak, hogy azokra mások felett való respectus légyen, hogy ennyi szenvedésink és káraink után avagy csak ez a consolatiónk lehessen immár [WIN I. 605]. *1768/1771:* minthogy mások kőzülünk ő Kglmé(ne)k elegen panaszolkodtanak, de Semmi Consolatiójok nem lévén, énis tsak el halgattam[a] ekkoraig [Bukuresd H; Ks 114. 61. — [a]A panaszt].

2. kb. megnyugtatás, megnyugvás; liniştire, calmare; Beruhigung/friedigung. *1711:* itt Háromszéken azt az Szolgálatot az Ráczok viszik végben, Consolatiojára lenne Vr(am) az Nemes Széknek ha ott is azok supportalnak és az Széket nem aggravalnak vélle [Réty Hsz; Born. XXXIX/52]. *1776:* B. Henter, Gróff Lázárt meg kinálta, hogy ha Gróff Lázár Catholizál, a' Kis Aszszont, Viszszá botsáttya és én egész Consolatioval megyek Szebenbe [Egrestő KK; GyL. Joan Tompos de Csik Sz. György (66) vall].

3. megelégedés; mulţumire, satisfacţie; Zufriedenheit. *1726:* Quartas Szőlősi Gabor vram ő klme ... Quartasi és Malom biroi hivatallyát dicséretesen és az Ecclesianak consolatiojara veghez vitte [Kv; SRE 151]. *1773:* alázatoson könyörgök, méltoztassék elébbi kegyes reflexioját ... nékem tellyes consolatiomra, ellensegimnek pedig confusiojokra meg tartani [Borb. II Motok András lev. Nsz-ből].

4. támogatás; sprijinire; Unterstützung. *1723:* Considerálvan Mlgos Commendans G(ene)ralis Excellentiája az Hazához mutatott eddig valo Szép affectioját és továbrais jová(na)k s consolatiojá(na)k promotiojára valo hajlandoságat, ígirtetett ... ő Excellentiája Számára bizonyos pénz [Kv; Ks 18/XCIII gub.]. *1759:* sok izb(en) kételenitettem mint Tktes Király Biro Uramot; mind a Tktes. Ns Háromszeket busitanom mely melto panaszimot az Ns Harom szek Consideralta ... s porontsolt voltis kiért az Arvak(na)k s őzvegyek(ne)k jo Istene algja meg Ngtokat s kglmeteket, de meg ez ideig Semmi Consolatiom nem lévén kételenittettem volt Albisi Ns Bod Andras Uram házához szorulni [Albis Hsz; DobLev. I/292.4b Albisi Bartók Mihályné a királybíróhoz].

5. kárpótlás; compensaţie; Entschädigung, Schadenersatz. *1719:* A várhoz való nagy, súlyos és némely szegénységinknek irtóztato romlásokkal valo szolgálatunk, költésünk ... sokszor lamentabiliter remonstráltatott és igyirtetett is consolatio, de mindeddig is nem tapasztaltuk ... ezekről minket valamivel consolalni méltoztassék [Cssz; SzO VII, 261]. *1732:* Nztes Kereszturi Istva(n) és Pap Ferencz Atyánkfiai eő kglmek ... Városunk három holnapi bor fojtatása Borbiroságunkrol valo Ratiojokat ad Ventillandum be adván ... Dioszegi Mihály Atyánkfia eő kglme meg maradott bora iránt leszen Consolatiojok eő kglmek(ne)k az el nem költ s rajtok maradott tiz veder borral [Dés; Jk 429a]. *1742:* nem kétlem hogy Nemes Hazánk Törvényén fundált Jussom s kedves Bátyám Uraimék előttis nyilván lévő nagj ká-

raim, jussom(na)k s praetensioim(na)k meg hányására, jol meg fontolására, és következésképpen azokért engemet illető egész Consolatiora ne hajtsák s indittsák kedves Bátjám Uraimékat [JHb XXXV/35 Jósika Ágnes lev.]. — L. még RettE 152.

Szk: *~t nyújt. 1729:* méltoztassék maga Patrociniumaban venni ezen ügye fagyot gyámoltalan Vármegyét, és Consolatiot nyújtani néki [Csicsókeresztúr SzD; Ks 83]. *1737:* az J. ő kglme ... nem hogj valami Consolatiót nyujtott volna; de még tsak jó szótis nem adott [Dés; Jk 253b].

konszolál 1. (meg)vigasztal; a consola; trösten. *1774:* Azután is, hogy pápistává lett[a], a reformátusokat igen szerette, papjaikat is igen szerette, morsum quoque conscientiae sensit[b], mely miá nagy nyughatatlansága is volt, úgyannyira hogy néhai püspök Deáki Józsefre[c] reáment, hogy quoquo modo valamivel consolálja. Ugyancsak az Isten nem hagyta vigasztalás nélkül, de azt az elhagyott vallásában találta fel [RettE 338–9. — [a]Gr. Kemény László. [b]Lelkifurdalást is érzett. [c]1740-től haláláig (1748) ref. püspök].

2. elégtételben részesít; a da cuiva satisfacţie; Genugtuung geben/leisten. *1762:* mostan is inhaerealvan Leányimmal azonn kegyes Resolutiohoz Instálunk alázatoson, meltoztassék a Tktes Ns Szék a maga Executorit, kiket egyszer denominalt, a fel tett dolognak el igazitására ki küldeni, és minket tovabrais nem fárasztani, hanem benigne Consolalni [Hsz; BLev.]. *1776:* méltoztassanak illy nagy méltatlanul lett meg kénoztatásomat, s feleségem meg verettetesetis, Atyai könyörülő szivekre fel venni és oknélkül lett szenvedésünkért gratiose Consolálni [Mezőmadaras MT; BK. Molnár István molnár foly.].

3. kárpótol, *ek* megelégít; a compensa; zufriedenstellen, entschädigen. *1742:* ā Branyitskai Jószágot Pacificē birtam volna, s Via facti propria Saltem Auctoritate exturbaltattam belőle, akkor el vett és elfoglalt Gabonám, mindenféle Bonumaim mellyek de Jure Emgemet concernaltak, Ennekem restitualtassanak ... Kedves Bátjám Uraimék ... illy nagy káromban Consolallyanak, mivel magam és Posteritasim Jussokat nem negligálhatom [JHb XXXV/35 Jósika Ágnes kérése].

4. gyámolít; a proteja; jn unterstützen. *1756:* alázatosan remenkedem az M. Urfinak méltoztassék engemet consolalni egj néhány marjasok(na)k küldesevel [Melegföldvár SzD; SLt XXXVI Illyefalvi Ianos Suky Jánoshoz].

5. támogat; a sprijini; jm beistehen. *1733:* ha az Mgos Fő Ispan Ur(am) intimatiojat a Nemes Universitas respectálná, s kivánságának satisfaciálna az Mgos Fő Ispán Uris igirte Atyai Gratiájat ... de ha nem Cselekszi az Nemes Universitas, hogj abb(an) Consolállya az Mgos Fő Ispá(n) Uratt az Universitas semmi szükségib(en) sohais ne requirallya Az Mgos Fő Ispan Urat, mert minden Consolatio nélkul valo választ obtinealnak [Dés; Jk 435].

6. kb. megnyugtat; a linişti/calma; beruhigen. *1670:* Az hosszas irásrul demisse követem Kegyelmedet s kérem, ne difficultálja instantiámra való rövid irásával consolálni [TML V, 247 Újhely Pál Teleki Mihályhoz]. *1856:* Instalunk mind ezekre nézve és reménkedünk alázat(o)san méltoztassék a' Mltgs Királlyi Directiva Commissio megterheltelettett igyünket Atyai kegyes szivére vénni, és terhünknek könnyebbedése aránt valo jo válaszszal gratiose consolalni [Torockó; TLev. 9/8].

konszolálódik 1. kb. kárpótlódik; a fi compensat; entschädigt werden. *1716:* meltoztassék ... oly modot talalni, hogy azon utolso pusztulasra jutando falu, had consolalodgyek [Ks 95 Apor Péter Kornis Istvánhoz].

2. ? megnyugszik; a se linişti/calma; sich beruhigen. *1736:* Mindenik vármegyében két főispán volt ...; ez egyikért azért volt, hogy egyik gyakrabban az fejedelem mellett volt, az másik az vármegyét igazgatta, vagy mivel akkor sokat táboroztak, egyik az hadban ment, az másik otthon maradott ... Azért is volt az vármegyében az két főtisztség, hogy az nagy emberek inkább consolálódjanak és hogy egyik az másik miatt ne épen azt cselekedje az mit akar [MetTr 411–2].

konszoláltatás kb. megnyugtatás; liniştire; Beruhigung. *1730:* (A) propositiomnak meritumat, az mint hogj bizom az Tisz. Exactoria kégjes assumtiojára, vgj consolaltatásomat is alazatoson várom, a Tisz. Exactoriátol jo Uraimtol | Ratioimat ... commendalom az Tisz. Exactoria szokot irgalmassággal és igassággal folytatando Ventilatiojára meg eshetett fogjatkozásaimrol, jo Uraimat devotē követvén, és consolaltatásomat tellyes bizodalommal Várván [Kv; Szám. 56/XIX. 27, 29 Füzéry György foly.].

Ha. *1846:* Consaláltatásakat [Nyárádmagyaros MT; MvRLt].

konszoláltathatik 1. kártérítésben részesíttethetik; a putea fi compensat; Entschädigung teilhaftig werden können. *1740:* Nemes Városunkbéli becsülletes atyánkfiai széna Réttyek, az I. Stab Lovai számokra ad pascuandum adattatván, hogj az ollyanok Consoláltathassanak, tettzett, hogj a melly becsülletes atyánkfiain(a)k személlyekre adattatott volt széna rét, és már decedáltan(a)k ... vétettessenek el, és fordittassan(a)k a karosittattak számokra [Dés; Jk 537a]. *1764 k.:* Grohoti Pirva János, Román János Junior és Román Adám ... Kivánják ... a falut adstringáltatni hogj vagj a Tolvajt ki adják, vagj p(edi)g a meg lett károkat fizesse (!) meg. A falu appromittállya igyekezetit a kártévőknek ki puhatolására és mihent manifestáltathattják kézbe adására hogy a károsok consolaltathassanak [H; Ks 62/3].

2. gyámolittathatik; a putea fi sprijinit/protejat; unterstützt werden können. *1738:* Hogy mind ő Excellentiája konyhájára alkalmasabb Administratio lehessen; mind a' Szegénység rész szerint Consoláltathassék; ő Excellentiája kegjelmes Parancsolattya szerint, Piacz Hejnek rendeltük, az Városon kivül, az Hidon túl, a két Viz között lévő Hejet [Dés; Jk 506b–7a].

konszoláltatik 1. megnyugtattatik; a fi liniştit; beruhigt werden. *1715:* A Tiszteletes Eccla Tiszt: Deáki Ioseph Ur(am) közinkb(e) valo transponaltatását tovább is munkálodvá(n) ... teczczet azért a Tiszt: Consistorium(na)k hogj eő kegjelme után mennél hamarébb el küldjünk hogj eő kégjelme el Jövetelivel sok botrankozása uta(n) Ecclank consolaltassék [Kv; SRE 125].

2. kárpótoltatik; a fi compensat; entschädigt werden. *1782:* méltoztassan ... modjátt találni, hogy ezen Tör-

vénytelen tselekedet in posterum interdicaltossék, és az emiat el nyomorodott szegénység consolaltossek [Torockó; Thor. XX/4]. *1783:* Székelyhidi István ö kglme, mint hogj addig serinyen Curálta a Tekintő alatt levő Lőrincz kúttyát; azért ... azon szénafü ... ő kglmének remittáltatik ... Enyedi Gergelly atyánkfia pedig ... valamely vacans nyilból fog Consoláltatni [Dés; Jk 499b].

3. ki/megelégíttetik; a fi satisfăcut; zufriedengestellt werden. *1737:* Ha ... az Osztájnak véginn, valamelly betsűlletes atyánkfiának nem találna jutni Szenafű, az ollyak a puszta ház-helyekre excindáltatott Rétből Consoláltassanak [Dés; Jk 480b]. *1753:* mivel már egynehany esztendők alatt tsak a' Nemes Magyar Natio viselte a' Quartasi Hivatalt, ezután azon Quartasi Hivatallal a' Nemes Szász Nátio-is illendőképen consoláltassék [Kv; SRE 189]. *1764:* Hogy ha pedig valamelyik[a] ezen eleiben tétetett Conditiot bé nem tőltené, tehát ... az ártatlan fél ... égy ideig valo kűlőn vetéssel Consoláltatik [Kv; SRE 211. — [a]A házastársak közül].

4. gyámolíttatik; a fi sprijinit/protejat; jm beigestanden/jd unterstützt werden. *1736:* Kűlemben ha mostis ezenn jo igyekezetűnkben frustralodunk, és nem Consolaltatunk, jövendőben ne causaltassunk, kentelenittetve(n) ügyűnket ad altiora (?) promovealni, és ottan alazatoson detegalni [Ne; DobLev. I/159 Szántó Mihály kezével].

konszt mintarajz; desen model; Musterzeichnung. *1589:* Wagion egj Eóregh constos keönyw harthias vadnak constok benne kupa rayzolasok Mely keony egiembe megh Erne f. 4 [Kv; KvLT Vegyes I/2.47 Joh. Desy ötvös hagy.].

konsztos szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *könyv* mintarajzos könyv; carte cu modele; Buch mit Musterzeichnungen. *1589:* Wagion egj Eóregh constos keönyw harthias vadnak constok benne kupa rayzolasok Mely keony egiembe megh Erne f. 4 [Kv; KvLt Vegyes I/2.47 Joh. Desy ötvös hagy.].

konsztringál szorongat, kényszerget; a presa (pe cineva), a exercita presiuni asupra cuiva; zwingen, drängen. *1741:* Pénz iránt az Mlgs Urat éppen nem biztatom regoltatol fogva Constringaltam az korcsmarosakat de a bor roszszul kelvén, éppen Semmi pénz nem gyül [TKl Mohai Mózes Teleki Ádámhoz].

Szk: *számadásra* ~ számadásra szorít. *1700:* Iuon Szurdul sive Siket a Csernai Malomban molnár lévén, azonn Molnarságában Nehai Csonokosi Balint uram eő kglme számadásra Constringálván Circiter nyolczvan veka buzaig tette s marasztatta adossá [Rusor H; Szer. Ioannes Pap de Maczesd (40) ns vall.].

konszulál l. konzulál

konszumáció 1. befejezés, végződés; încheiere, sfîrşit; Schluß. *1705:* azt beszélték, hogy ... az angliai és hollandiai oratorok mostanság nemrégen lementenek volna Rákóczi uramhoz a békesség traktájára oly véggel, hogy addig fel ne jűjjenek, mig consumátiója nem lesz a békességnek ... Adja az én Istenem jó consumatióját [WIN I, 417]. *1737:* Nms Várasunk külső Hidján(ak) eppitésére 's Consumatiojára fogadtuk meg Karasznai Pap Tamás és Dési Tót Győrgj atyánkfiait ő kglmeket, igérvénn ő kglmek(ne)k fizetést kész pénzt fl. hung 150 [Dés; Jk 487b–8a].

2. véghezvitel; îndeplinire; Durchführung. *1729:* Fábján István Vram ... Abosfalvi Daczo részből concernálo rész Portioját ... által adná és parancsolván az M. Groff vr, mentest eő kglme az alkalom(na)k consummátiojára fel menne [Gyf; Ks 83 Ecsedi József lev.].

konszumál véghezvisz, végrehajt, megcsinál; a executa/efectua/face; durch/ausführen. *1717/1781:* Josika Imre Uram eő Nagysága kéré a Condivisor Uraimékat, hogy eő kglmek ... a Materno Aviticum Joszágoknak osztozását ne praepediallyák, hanem a mint az osztozást inchoalták és rész szerint consummaltak is az oda fel valo Joszágokban, ezt is egyenlőleg per sortem Divisionis ki ki amplectallya és végye magához [JHb LXXI/3.479]. *1756:* Mely dologh irant nem incomodaltam volna annyiszor ha ezen sullyos nyavalya illyen hoszszason agyb(an) nem feketet volna, mostis nem feketne hanem in ipso termino azan dolgott consumaltam volna [Lőrincfva MT; Kp III. 135]. *1761:* az praetitulált Meltosagos Vrak ő Nagjságok Szebenben a Sessiokrol és Jobbágjokrol valo osztályt consummálván kiki ő Ngok közüll a maga nyilához tartotta magát [Branyicska H; JHb XXXV/46.16]. *1781:* tegnapi Napon az Adámosi dolgot a' Méltosagos Fő Curator Horváth Ferentz Ur jelen létiben consumalok, de igen nehezen lehete végben vinni, mellyről valo Contractus kézemben vagyon [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz].

A régiségbeli szöv-ek leirói nemegyszer összekeverték a lat. *consumo* igéből alakult m. *konsumál* formát a lat. *consummo* igéből származó m. *konsummál* alakkal.

konszumálás véghezvitel; executare, efectuare; Durch/Ausführung. *1736:* Melly Határbeli subdivisio consumálásának rendi es mogya, mi előttűnk és általunk e szerént menvén végben irtuk meg míis e szerént ... ennek szentűl való meg állására ... sub Vinculo Flor Hung 200 [Mezőcsán TA; DobLev. I/160.21].

Szk: *házasság ~a. 1670:* Tekintetes Nemzetes Kalnaki Mihály Ur(am) tön illy kerdést előnkb(en); Nemzetes Ebeni Judit Aszszony N(emzetes) Földvari Ferencz Ur(am) megh maradot őszvegie méltosagos Urak(na)k szolgalattjok által Hazasságra el jedzvé(n), Uri s Nemesi szokas szerint ugj⟨an⟩ akkor Copulaltatva(n), holmi fogjatkozások estenek az hitles dolgába(n) ... Azert kellessekké ujjolagh valo hittel eo kglmeket ... egyben kőtni, avagy hogy ezen hazassagnak consummalására a' meg lőt juramentu(m) ... elégh lesze(n) [SzJk 107–8].

konszumálódik megvalósul, végbemegy; a avea loc, a se realiza; zustande kommen, sich vollziehen. *1718:* ha két holnaptol fogva igy dolgoztak volna az egész opus Consummalodot volna [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1769:* kiki azt, a mi Sorte Divisio obvenial akar Mobile s akár immobile Bonumokbol mihellyen a Divisio consumálodik az Arbiter Urak determinatioja szerint immediate kezéhez vegye [Mv; Kp III. 178]. *1795:* in procinatu lévén a Subdivisio, mig nem consumalodik, Sem egy sem pedig más Pos(ses)sor ... Semmi szin és praetextus alatt foglalásokat ... tenni ne merészeljen [Ádámos

KK; JHb XX/18]. *1845:* Én ezt gondoltam hogy már eddig consummálodván a Csere az czen őszi vetés ala valo földeket is által adom most; de ez el halasztodván, instálom utasitsa ezen fiut hogy valamit kapjon belölle [Ipp Sz; Végr.].

konszumáltat befejeztet/végeztet; a pune capăt; zu Ende führen lassen. *1831:* Hogy meddig foly a Csekelaki per aszt nem tudom, ha rajtam állana holnap Consummáltatni fognám [Nagylak AF; DobLev. V/1174].

konszumáltathatik végbe/véghezvitethetik; a putea fi realizat; durch/ausgeführt werden können. *1737:* Igen feles szekér ág és töviss kivántatván(n) ezenn Gát restauratiojára, mint hogj ezen fenn specificált summákkal sem Consumáltathatik azonn munka, tettzett azis és Concludáltatott ... hogj minden betsülletes marhás és lovas atyánkfiai ... hozassanak 's hozzanak 2:/:2 szekér Tővisset és 1:/:1 szekér veszszőt [Dés; Jk 482a]. *1768:* ezen Jószág és Sessionak ... által adásával, a' regen Projectalt, és el intézett Cambium consummaltathatnék [Ne; DobLev. II/392.1b].

konszumáltatik befejeztetik/végeztetik; a fi încheiat; zu Ende geführt/abgeschlossen werden. *1781:* Én penig inctus azt mondom erre, hogy mikor számot vetett az actor velem, nem consumáltatott finaliter[a], mivel olyan praetensiói voltanak, melyek nem voltanak törvényesek [Árkos Hsz; RSzF 272. — [a]Az elszámolás].

konszummál (el)fogyaszt, felél; a consuma/mînca; verzehren, auf/verbrauchen. *1732:* (A lovakat) mihent vévője találkozik el adatni kételen vagjok, mert sokat consummálnak [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. *1745:* Tatár Mihálj Ur(am) pedig ha à házamnal lakott és ha valamit dolgozott, többet consumaltanak, az ő kglme cselédi Felesége, gyermekei, az ő kglme acquisitumánál [Torda; TJkT II. 12–3]. *1754:* Mlgos Urak Medgyesre menvén ... a' Lovak Consumáltak Met. 2[a] | Csős Török buza erogatio ... Hét hizo Sertés Consumált Cub 33. A Ridek Sertések Consumáltak ... Cub 51 [Mezőgerebenes TA; BLt 7. — [a]Zabot]. *1768:* A Praebendára Specificált Gabonák korpáját ... a Sertések és egyéb minden féle Majorságok mind Consummálták [Ne; DobLev. II/390.5b]. *1776:* a' Szárnyas Majorság consummálta a' Perceptumba fel tett harmad Buzát [Mezőméhes TA; WassLt]. *1826:* a Néhai Dobolyi István Ur szállásan ki nyuzták, consummálták [Ne; DobLev. V/1114.6a]. *1848:* (A) 17 kal(angya) dézma Zabszalmát Consumálták a Tiszt marhái [Bezdéd SzD; LLt].

A szöv-ekben váltakozó *konszummál* és *konszumál* írásmódra nézve l. a *konszumál* cimszóhoz csatlakozó jegyzetet.

konszummálhat elfogyaszthat; a putea consuma/mînca; verzehren/auf/verbrauchen können. *1814:* ez nagy Sárok miatt eretlen Törokbúzáinkat a Vízből és Sárbol alig tudtuk ki szedegetni, melynek következése a lett, hogy Törokbuza kassainkban s Ház hijjainkban ugy annyira meg romlott, hogy még Sertéseink sem Consummálhatták [Déva; Ks 117 Vegyes ir.]. *1816:* azt mondottad, hogy hazunnan ... egy fél által vető krumplit hoztál, hogy lehet a' mégis, hogy szinte két hetek alatt azt nem consumálhattad ennyi ideig [uo.; Ks 116 ua.].

konszummálódhatik elfogyhat, elhasználódhatik; a putea fi consumat; ver/aufgebraucht werden können. *1735:* a fen meg irt elsö utrumban anotalt Esztendők(ne)k el folyásak alatt mennyi fa consummalodhatott én azt nem tudom [Kendilóna SzD; TKl Beniamin Cseh de Akna (29) ns vall.].

konszummálódik elfogy/használódik; a se consuma; ver/aufgebraucht werden. *1735:* Téli idökben a Collegiumb(an) a Kamaraba tudnillik és Classisban, vgj hideg őszszel feles fa consumálodott ... három hellyt tűzeltek egész esztendő által [Kendilóna SzD; TKl Beniamin Cseh de Akna (29) ns vall.]. *1747:* Ket Fazék hájjal edgyik tele, a másikban kevés Consummálodott [Szpring AF; JHb XXV/88.5]. *1754:* Medgyesre az Urak számára Vittek orját nro 2. ... Itten Consumálodott Orja nro 3 [Mezőgerebenes TA; BLt 7]. *1775/1781:* szénát száz öreg szekérrel tsináltottam ... de a sok Marháktól consummalodik [Algyógy H; JHb LXXI/3. 439].

konszummált elfogyasztott; consumat; verbraucht/zehrt. *1826:* ez e' Cselekedete az Alp(ere)snek nem egyébbre valo, hanem hogy szinlett okaival a' Keresetett hátráltatván ... mint akinek nem fáj ugy hadgya hátra élete fogytával a' Jószágot — mint a' sejem eresztö Bogarak a' Consummált Eperfát [Ne; DobLev. V/1114.7b]. *1829:* ezen 11 kalongya szénákbol kétt kalongya Szénát nevezett 'Sursán Kretsun és Pakulár Danyila consumáltattakis; de a többi kalongya Szénát pusztulni oda hagyták és az árrát sem fizették bé a Consummált két kalongya Széna árrán kivül [Milvány K; Somb. II].

konszummáltat elfogyasztat, felétet; a face să fie consumat; verzehren/aufessen lassen. *1754:* zab, Széna nem maradott mert az Asszony Lovaival mind consummáltatta [Buzd AF; Ks 22/XXIa]. *1763:* A Balka Nyikuláj ötsinek is maradott egy szekér szénája ezt is ... maga marháival Consummáltatta [Záh TA; Mk V. VII/1.20 Pun'se Gyorgyitza (30) jb vall.]. *1767:* A szénat pedig bé takaritván néhánykor, magok szállitották Ernyében, néhánykor pedig a Curialis marhákot le hajtván Ernyéböl azokkal consummáltatták [LLt Fasc. 129].

konszummáltatik elfogyasztatik; a fi consumat; verzehrt werden. *1718:* Szintén expirálván ă két hybernalis holnapok, mellyre ă téli qvartélyban localt Militiánakis anticipált Quantuma consum(m)áltatik, illendö, ujjabb Dispositiot tenni [Ks 83 a gub. Kv-ról]. *1749:* az itt Valo Buzákban buza féreg miat feles kár vagyon, holott a nyáron Vas rostán eresztettem, szellöztettem, de megis elég féreg benne ... abbol bizony soha ki nem tisztul jól, mig nem Consummaltatik [O.csesztve AF; Ks 83 Szabó István lev.]. *1774:* (Az ellopott tyúkok) hol Consumáltatanak légjen azt nem tudhatam [Oprakercsesora H; TL. Ilije Nán (48) jb vall.]. *1829:* azt hallattam ... hogy Sámsondrol 15 kupa bort hoztak volna huszasan kupáját ... s ott Consummaltattanak [Mezökölpény MT; TSb Barabás István (54) ns vall.].

konszumpció 1. fogyasztás; consum, consumaţie; Verbrauch/zehrung. *1739:* az Consumptiok és administratiók az fundust superálták vala három ezer és bizonyos számu forintokkal [T; Ks 99]. *1834:* Tengeri Szedéskor 'Sukon 10 Napot mulattam 3 czipos cseléddel, eze⟨kne⟩k is consumtiojok 1 1/2 véka ki vonodik [Somb. II].
2. pocsékolás, pusztítás; risipă; Vergeudung/wüstung. *1765:* Korda György sem tanula a tavalyi Kárán, amidőn Kolozsvár körül irtóztató consumptiót tett vadászival, melyért nagy inquisitio lett, s mind vissza kellett fizetni a szegénységnek. Csak Bósban ötven forintra ment az kenyér, bor, pálinka, kopóinak málé, amelyet vettek az falun [RettE 193].

konszvetudó szokás(jog); cutumă; drept cutumiar, obiceiul pămîntului; Gewohnheitsrecht. *1580:* eo kegmek az wenseg erröl nylwan emlekezyk hogy Az Mw eleinktwl ... Reaiok igy zarmazot hogy valamykor valamy iozagh diuisiora ozlasra Megie(n) ... ha ket fele harmadot kel ky zakaztany tehagh Az elseo Anyay harmadot ky tuggyak Annak Akinek illik. Ez vtan az massodyk harmadot vgy aggyak ky azoknak kiknek competal, vegezetre vgy ozol megh az ket rez azok keozt a kiket illet ... Ez volt az Consuetudo Inueteratu (!) azok keozt kyk valamy Testame(n)tum vagy egieb contractust nem p(ro)ducalhatnak hane(m) simpliciter chyak Az waras teorwenyere hattak magokat [Kv; TanJk V/3.227b]. *1599:* miuel patronj prędecessores few Maiorsagokat Alparethon tartottak az dezmaya azoknak az feoldeknek oda Jart. Mostis az Regi consuetudot obserualua(n) oda Iar az dezmaia [Dés; Eszt-Mk]. *1614/1616:* vadnak az aknas hellyeken oly Condjtiok az melyekben nemünemü adomanyban nem kell missilis[a] ... mert azfele immar az regi Consúetudobol, annyira úsusba ment, hogy mindenkor hellye vagyon az szamadasbanis [RDL I. 100 Mich. Literatus Nyilas rationista salis fodinae Thordensis kezével. — [a]A fej-től]. *1634:* az z. zéknek ... regi meg rőgzeot be vott Consuetudoia ... azt kiuannia hogi in prima Instantia personalis Comparatio legien [SzJk 42]. *1681:* Mint hogi Mogiorosd, Sz: Király, Also Nadasd[a], semminemü rendtartasokb(an) nem külombeznek; azert itt ugi iratik le; hogi azo(n) két Falu Ususa, Ritusa, Consuetudoja ehez conformáltassék [VhU 8. — [a]Mindhárom H-ben]. *1777:* tudván ... a' Localis Consuetudoval valo élést a szerint ezen Controversiát Törvényesen elébb magok lássák el, és tegyenek itelletett [T; Bosla].

kontágió dögvész, pestis; pestă, ciumă, epidemie, contagiune; Pest, Pestilenz. *1718:* Hogy ha penig törtennek, kit Isten távosztassan, valamelly olly lakos es számos bőcsűlletes Emberek maga Háza népe, vagj Cselédin contagio, az olly Házat vagy egeszszén, vagj azon részét az mellyben történnék az Casus Separalni kell és bé zárni, az beteghez láto égj cseléddel eggjüt [KvLt I/225 a gub. Kv-ról]. *1738:* az mostani mind haboru mind contagio miatt valo separatiojara es egymastul valo el rekedésere nezve az haza belieknek sem craeditumra sem Joszagra most penzt nem kaphatni [Kudu SzD; Ks 99 Pongrácz György lev.].
Szk: *pestinenciális ~. 1719:* ha olyan remotus helyt indul a pestinentiális contagio, a mint plerumque meg is történt ... remotus helyt levő alacson házakban ... primo azokat kell elégetni és nem a sok házakat és drága költséges épületeket [Kv; SzO VII, 270 a gub. Cssz-hez].

kontár 1. céhen kívüli kézműves; meseriaş care nu face parte din breaslă/în afara breslei; außerhalb der Zunft arbeitender Handwerker, Fretter. *1573:* Paisos Istwan azt vallia hogy eo talalta volt Ionast az uchan Mond hogi myert haborottal meg chysar ferenchel azt hallotta(m) hogi Lwcchanak (!) akaztofanak Montad volna Mond hogi ... eo Engemet kontarnak Mondot es Bonchidan Nem hattanak arwlny az chisarok keoztek [Kv; TJk III/3.266]. *1589/XVII. sz. eleje:* Az Cehbeli Mesterek keőzwllis ha ki effele kantarokkal, neőssel vagy neőtelennel, valahol eőszsze tarsalkoduan, miuelne, egienlő haszonvétel szerent, epitment czinalna, Tehat minden ok uetetlen az Ceh Mesterek tiz forintot vehessenek raita [Kv; KőmCArt. 23]. *1592:* Azert kegielmes Vrunk azt kiwanniwk egez Eotwessegh, ez orzagban hogy Elseóben myndenewth valok elegendeó Mester remeket chinallianak es ... hozak Nagod eleyben es Eotwesekkel Twdos emberekkel ytyltesse Nagod ha elegh Mesterek ... mertt mygh ezt nem chielekedik my Kontaroknak mongiuk mynd azokat kyk ezt nem chielekedik ... az my zolgaynkat nem engeggyewk nallok mywelny, ha ky mywelne megh bewntetthiewk eretthe, mert my ygaz Chehek vagiunk [Kv; ŐCLev.]. *1655:* A' mely Legény pedig egyszer Kantárhoz mégyen és visszá kivánkozván, akkor a B: Czéh meg büntetvén a' B. Czéh gratiájában vészi, olyan conditioval, hogy ha mégis kantárhoz mégyen a' B. Czéhben bé nem vétetődik [Kv; ACArt. 12]. *1674:* Kontárokatis égy néhány versen üzetvén maid három annyit keölteottünk el miattok mint az mennyi bé jütt beleolle [Kv; SzCLev.]. *1725:* Szent györgyi Boldisár nevú kántár(na)k az Hásongárti kertben lévő ház(na)k csinálásaért fl. h. 9. Denar 8. Brassai és Szalantai ide valo Cehbeli Acsoknak fizettem, ä Monostori majorban lévő Házak ... fel állitásáért fl. h. 40 ... Oláh kántároknak ... adtam fl hung 4 Denar 14 [Kv; Ks 15. LIII. 5]. *1838:* Cantár Fekete György Confiskált műszeret viszsza nyeré ... a Fuserek ellen a Nms Tanátshoz egy instantiaert 2 Fl 30 xr [Kv; ACSzám. 119]. *1847:* a kérelmes ... Czéhunk alap szabályai tilalmára alattomos utakon több legényeket öszve szedett és azokkal mais mint Kantár dolgoztat [Kv; ACProt. 23].

A céhek kontárnak tekintették a céhbe inasnak be nem iratkozott, vagy beiratkozott, de az inaséveket szabályszerűen le nem töltött, elfogadható remeket nem készített, legénységre fel nem szabaditott és a céhen kívül dolgozó kézművest. Kontárnak tekintették azonban az olyan, a céh szabályainak megfelelően felszabadult mesterlegényt is, aki céhen kívüli, kontárkézművesnél és nem céhbeli mesternél vállalt munkát.

2. ~ *munka* **a.** céhen kívüli kézműves készítette munka; lucru făcut de un meseriaş care nu face parte din breaslă; von einem außerhalb der Zunft arbeitenden Handwerker verfertigte Arbeit, Fretterarbeit. *1655/1754 k.:* Ha pediglen a' ... Kantár munkát ki hozván, akármelyik Czéhbeli társunk is észre venné, tartozzék mingyárt el-venni, és a' Czéh Mester házához vinni, és ott meg-betsülvén, harmad része a' T. Tanátsé, két része pedig a' Czéhé légyen [Kv; ACJk 12]. — **b.** fuser munka/hozzá nem értéssel készült, hitvány munka; lucru de cîrpaci; Pfuscharbeit/nicht sachkundig verfertigte schlechte Arbeit, Fretterarbeit. *1842:* (A) malom árka torko-

lattyánáli Zugó egy átalyába oly minden állandoság nélküli kontár munkával 3/4 zollos deszka oldalbérléssel ellátva, hogy azt tsak az ige tartya, következöleg a' leg elsö áradás martaléka könnyen lehet [Km; KmULev. 2].

3. ~ *hely* kontár-kézművesnél való munkahely; loc de muncă la un meseriaş care nu face parte din breaslă; Arbeitsstelle bei einem Pfuschhandwerker/Fretter. *1819:* ha pedig valaki ... kontár hellyről Levélelis jött volna, az illyennek a Czéh munkát adni köteles ne légyen [Kv; MészCLev.].

4. fn-i v. mn-i jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; gebraucht als substantivisches od. adjektivisches Attribut: céhen kívüli dolgozó, kontárkodó; care nu face parte din breaslă, care exercită meseria în afara breslei; außerhalb der Zunft arbeitend/pfuschend, Fretter-. **Szk:** ~ *ács. 1725:* két szász kantár ácsnak, az el égett aszalo fel álitásáért adtam fl: hung: 2 d: 40 [Kv; Ks 15. LIII] ✱ ~ *asztalos. 1655/1754 k.:* Ha pedig Várasunk határára Kantár Asztalos jöne Czéhünkön kivül való, akár Áts, akár Mölnár, ne mivelhessen ... sem senki házánál, sem kulso orokségekben gyaluval, enyvel és festékkel készitett munkát ne mivelhessen [Kv; ACJk 11]. *1700:* A(nno) 1700. die Xbr: Orosz Jánost Kantár Asztalost fel veruen jött penz bé d 68 ... A(nn)o 1701 Mense Januar: Ennek elötte egy nehány hetekkel fel veruen Szaniszlo neuü Kaitár Asztalost es eddigh itt álván a műszere most váltotta ki [Kv; i.h. 37] ✱ ~ *asztaloslegény. 1700:* Egy kontár Asztalos Legény [Kv; Szám. 40/ III. 6] ✱ ~ *legény. 1807:* kantár-legény [Dés; DFaz. 34] ✱ ~ *mesterember. 1807:* Jenei János, Köteles István, Kováts György a márjásokat bétévén bé is kövedzettenek Nemes Céhunk közé, kiknek is legénykedési idejek szorosson megvizsgáltotván világosságra jött Jenei Jánosra nézve, hogy ő ugyan a legénykedésre kiszabott három esztendőknél sokkal többet töltött, de nagyobb részét falusi kantár mestereknél ... nóha még 1800-ban ... protokolláltotott, hogy itt helyben mesterembereink mühelyében tartozzanak három esztendőket legénkedni azok, akik céhunkba bé akarnak álloni, hogy azon három esztendők alatt magokat megesmértessék. De ... azért most ... a békövedzés megengedtetett [Dés; DFaz. 36]. *1808:* sajnoson érezzük, hogy ámbár Czéhunk eröss Privilegiumon fundáltatik, mégis annak nagy romlására Kontár Mester Emberek támadnak, kik Legényeinket sokkal nagyobb Bérre tőllünk el tsalogattyák, ugy annyéra, hogy ... nékunk az egész Czéhon 8. Legényeink vagynak [Kv; ACLev.].

kontárkergetés-pénz a kontárüldözésből befolyó jövedelem; venit obţinut prin persecutarea meseriaşilor care nu fac parte din bresle; aus Pfuscherverfolgung eingehendes/laufendes Einkommen. *1738:* Az becületes che ig vigze hogy az Kantar Kergetes pinz mindenkor Az becsuletes Cse számara Tartasseg (!) meg [Kv; KCJk 10b].

Céhkiváltság volt a céhen kívül dolgozó kézművesek, kontárok felkutatása, termékeik, sőt szerszámaik lefoglalása. A lefoglalt termékek és műszerek váltságdíja részben a céhet, részben a városi tanácsot illette.

kontárkodás kontárként/céhen kívüli kézművesként működés; exercitare a meseriei în afara breslei; Tätigkeit des außerhalb der Zunft arbeitenden/pfuschenden Handwerkers/eines Fretters. *1685:* Cziszár Görgy Atjánkfia ... ifliu legeny allapottyába(n) valo Kontarkodasaertt az Czehtöl réja vetet vinculumrol conveniallion [Kv; ÖCJk]. *1701:* ha felolle valami hallatott uolna, mind kantarkodás iránt es mind egjébmaga viselese irant [Kv; ACJk 44]. *1837:* a Czéhtol Monostorra ment Almási Sigmond ott Cantárkodott ... ő maga meg esméri tulajdon contárkodását [Kv; ACLev. Kül. Perc. 26]. *1845:* utosittattak ... a kantárkodással valo felhagyásra [Kv; ACSzám. 159].

kontárkodik kontárként/céhen kívüli kézművesként dolgozik; a exercita meseria în afara breslei; als Pfuscher/Handwerker außerhalb der Zunft arbeiten, fretten. *1641:* Hogy ha walamely Kowácz Mester legény awagy inas az Czéh kivül kontarkodnek ... minden mw szeret es eszkeozét Biro Vramnak és à Tanacznak erejeuel el vitethessek [Kv; KovCLev.]. *1655/1754 k.:* Ha valamely legény kantárkodik, nem a' legényi társaság, hanem a' Ché büntesse meg, mivel nem az Társaságnak tött kárt hanem a' Chének; büntetése flor. 6 [Kv; ACJk 14]. *1716/XVII. sz.:* Ha valamely Mester Ember vagy Legény ki már Céhban be állott, és elmenne idegen helyre Kantárkodni Céh Hire nélkül s annak utanna Cehot akarna követni tehat tartozik az Cehnak ... hat forintokat minden haladék nélkül le tenni Ezek felet valaholy (!) Esztendőt vacalna vagy kantarkodik minden Esztendore egy egy forintot le tenni [Kv; FésCJk 48]. *1829:* A' Füsüs és Esztergáriusak között találtattván ugy Nevezett Kantárok, kik nem tartván sem a' Zállaglástol, sem az Törvényes meg Intetéstol magak el átalkadott szándékjakbol éppen a' Ns Czéhnek ellenére kivánnak kantárkodni s ... dolgazni [Torda; TVLt 992]. *1837:* Minden igasság nélkül a Czéhtol Monostorra ment Almási Sigmond ott Cantárkodott munkáját a' Városra bé hozta a' Czéh a Munkát confiscalta [Kv; ACLev. Kül. Perc. 26]. *1843:* Mészáros János ... mesterségét illő uton nem gyakarolta maga Kezire Kontárkadott ... utasittatik a Czehtol Kirendelt Mester társunk műhelyében mesterségbéli gyakorlása ki mutatására [Kv; ACProt. 11].

kontárkodó I. *mn* kontárként/céhen kívüli kézművesként dolgozó; care exercită meseria în afara breslei; als Pfuscher/Handwerker außerhalb der Zunft arbeitend, frettend. *1814:* az ide valo Asztalosoknak Cehalis Articulussaiban nyilván meg légyen tiltva, hogy egy Kantárkodo vagyis Czéhon kivül lévő Asztalosnak se légyen szabad az Asztalos mesterséget maga kezére folytatni [Kv; ACLev.].

II. *fn* kontár (kontárságot folytató kézműves); meseriaş care nu face parte din breaslă/în afara breslei; Pfuscher. *1808:* Mi feletébb meg sértetödve érezzük magunkat abban, hogy Kontárkodók támadnak Privilegiumunk ellen, nem tsak, hanem majd Minden Legényeinket magokhoz édesgetik, holott ha a Felséges Rendelésnél fogva Kontárkodni szabad is, azon tisztelt Rendelés is tsupán a maga kezére valo dolgozhatásra valo Just engedte meg kinek kinek [Kv; i.h.]. *1842:* a Kontárkodok felkeresésére költödöt[a] [Kv; ACSzám. 141. — [a]Köv. a fels.]. *1850:* a' Kontárkodók össze hivásakor a' 'Sándármoknak 5 Rf [Kv; i.h. 28].

kontáros kontár (céhen kívül dolgozó); meseriaş care nu face parte din breaslă/în afara breslei; Fretter-, frettend. *1806:* Végeztetett közönséges akaratból, hogy senki is kantáros legént ne hozassan magánok, műhelyt at-

nak ne adjan [Dés; DFaz. 34]. *1811:* Már a' Virág-ház-is mind kettő meg-épült ... Ennek Áts munkáját mig meg-készitettem ... Sokat fött a' fejem, sokat gondolkoztam ... Akár ki itélje merem próducálni, Kantárostól ki fog többet prétendálni?[a] Kantárosnak hivatik az olyan Mester Ember a' ki nintsen Czéhba [ÁrÉ 123–4. — [a]Az ezután köv. szövegrész lapalji jegyzetben].

kontárság 1. céhen kívüli művelés; exercitarea meseriei în afara breslei; Pfuscherei. *1570 k.:* végeztük őfelöllők, hogy valamely me⟨ster⟩ legény céhes helyről kantarságra ki mégyen ⟨tart⟩ozzék három forinttal béjövetelkor [Dés; DFaz. 9]. *1650:* Bakos Istuan ... sz: Georgieon Contarkodott ... ki ha haza jeouen miuel it valo fiu, it Céhben akar allani az Contarsagert kúlón valo bűntetese leszen [Kv; ÖCJk]. *1665:* Ezenb(en) Contarsagnak vetkevelis vadoltatvan eo Kege, imponaltatott fel ghira ezwst bwntetes rea [Kv; i.h.]. *1665/1754:* Ha más Városról ide Legény jő, ... a' Legény valami Szin alatt valo mesterséggel kantarságra tekergésre akarná magát adni s tudtára lészen a' B. Társaságnak bűntetése flor. 1 | Hogy ha pedig valamelly Legény az Kantárságból hozzánk jöne fizessen másfél Rhenens Forintokat [Kv; ACArt. 17–8, 20]. *1729:* Horánczki Gjörgj Mester kantársságért meg dulattván az műszereit el hozatta az B Chéé T. Biro Ur(am) peczetivel és Város szolgájával [Kv; ACJk 141]. *1748:* Az Kekkely Marton és Vagner István Deák Kantarsagáért valo bűntetese Suspendáltatott [Kv; ÖCJk].

2. ? kontár munka/termék; lucru făcut de un meseriaş care nu face parte din breaslă; Pfuscharbeit, Pfuscherwerk. *1657:* Kolczos mestèr Elek Janos Vram Chemester Vramek paranczolattyabol ki menüen. Vyheli marto(n)hoz hogi ha valami kontarsagot talalnak (!) nalla. accor Elek Janos vramat rutul szitta az töb mesterekkel edgiut [Kv; ÖCJk].

kontat bujtogat, belelovall; a instiga/aţîţa; hetzen, jn in etw. hineintreiben. *1628:* Az A. igh Replical az J. ellen. Im hallom mivel vado⟨l⟩ engem az en felesegem ... de en azt tagadom, mert ... minden idegensegnek az Attiad az oka ... Az z. Ecclianak ezek feleöl illien vegezese vagio(n), mivel semmi el valasra valo ok keózteók nincz: hat egiben bekelljenek ... es az Attiais az Menieczkett semmi ideoben ne kontassa; hanem ha egiszer neki adta felesegől hat hadjon bekett nekik [SzJk 21].

kontemnál 1. semmibe vesz; a desconsidera/nesocoti; außer acht lassen, sich nichts aus einer Sache machen. *1657:* az fejedelem ... sátorát az hol felvonák[a], ebédhez ülvén sátorán néhány muskéta golyóbis járt által; sokan tanácslották, félbenhagyná, hogy tovább költöztetnék, de csak contemnálá [KemÖn. 42. — [a]Bethlen Gábor 1623. évi hadjárata alkalmával]. *1680:* Dorko Kata, Tiszt: Csernatoni János Uramat ... mocskos szokkal infestalta ... hitetlenül elis hadta, Gyülesünket is contemnalta, annak okáért Csernatoni Janos Uram, hitetlen fugitiva Feleségetől divortialtatik [SzJk 145]. *1681:* Valakik Kgls Fejedelem Urunk eő Nga paranczolattyát nem Contemnaltak, hanem producaltak Leveleket, Resolutiojokat, mind azok igassagosso(n) parialtattak; ezen Urbariumb(a) inseraltattakis [VhU 42]. *1760:* Minthogy Pallagi István részegeskedésétől meg nem szünik, és egyébként is magát sok admonitiók után-is meg nem jobbitotta ... Feleségétöl külön vettetik, mind addig, mig magát valósággal meg nem jobbittya; és a' Venerab. Consistoriumot meg nem követi arrol, hogy contemnálta parantsolattyát [Kv; SRE 194]. — L. még CsH 101, 175; KemÖn. 213; RSzF 98; SKr 619; TML III, 561, IV, 527, V, 130, 376.

2. lenéz; a dispreţui; geringschätzen, verschmähen. *1710:* Bánffy Dénes azalatt naponként nagyobb-nagyobb splendorral kezdé a maga udvarát nevelni, úgyhogy a fejedelem udvarát adaequálja vala ... A több urakot, főrendeket pedig contemnálni kezdé [CsH 112]. *1778:* (Rádai Klára) kisasszony természet szerint vont a némethez. Sok jeles magyarok kérték, de contemnálta őket[a] [RettE 388. — [a]Némethez is ment férjhez]. *1823–1830:* egy Proviánt Officirnek Gyermekeit tanitván, az adott neki Selyem Kaputot, lájblit, Nadrágat, melyekben öltözvén, el kevélyedett, engemet contemnált, mind tőbb tőbb fizetést praetendált, osztán én is meg untam 's egy mástol meg váltunk [FogEK 167]. — L. még CsH 125, 214; KemÖn. 15; RettE 95, 146, 397; SKr 388.

3. lebecsül, a subaprecia/deprecia; unterschätzen. *1657:* Azelőtt hat esztendővel ... offerálta vala nékem az szenterzsébeti jószágban való successiót, melyet meg kellett ... köszönnöm, mert félek vala, hogy neheztelleni fogna érette, ha láttatnám contemnálni [KemÖn. 274]. *1710:* A török, contemnálván a keresztény hadat, a folyóvizen janicsárságát és lovashadának egy részit által költözteti [CsH 59].

4. kevesell; a considera puţin; für wenig/ungenügend halten. *1670:* Egy Izsák effendi ... immár egynehányszor izent ajándék felöl. Hogy gonosz akarónk, tudjuk ... de minthogy tisztihez képest akadályt sokképpen csinálhat ... kellene adnom egynéhány tallért ... Azonban minthogy 50—60 tallért, százat is csak contemnálna inkább, mintsem kedvesen venné ... inkább semmit ne adjunk, mint keveset [TML V, 403 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz].

kontemnálás semmibe vétel; desconsiderare, nesocotire; Nichtachtung. *1690:* Mert Urak fő, s, nemes Emberek Özvegy Aszszonyok Arvak udvarházaira, Papok hazaira valo szállás absq(ue) omni respectu meg volt; akar mi rendbeli Emberek és az Szekely vitezlő rendek Lovainak, marhainak postara valo el vivese, utonjarok(na)k es egjeb artatlan emberek(ne)k fosztasa, verese, vagdalasa, protectiok(na)k contemnalasa, es az sok ingjen élődés ... à G(ene)ralnak ő kgel(ne)k p(rae)sentaltatni fog [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel fej-i instr-ja].

kontemnálhat semmibe vehet; a putea desconsidera/nesocoti; etw. für nichts achten können. *1674:* Hogy penig az fejérvári consultatiora be nem jüne, én azt sem jovallom, mert a magyarországi dolog sem olyan, hogy ember azt privatus indulatért contemnálhassa [TML VI, 581 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

kontemnáló semmibe vevő; nesocotit, care dovedeşte nesocotinţă; etw. für nichts achtend. *1671:* Bethlen János uramnak nem első dolga az tanácsot ily contemnáló cselekedeti [TML V, 504 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

kontemnáltat semmibe vetet; a face să fie nesocotit/desconsiderat de cineva; etw. für nichts achten lassen. *1657:* Ezen Imrefi több hasonlókkal az törököt, németet, azoknak császárokat contemnáltatták, az regnicolákkal öszveveszteté [KemÖn. 28].

kontemnáltathat semmibe vétethet; a putea face să fie nesocotit de cineva; etw. für nichts achten lassen können | lebecsülhet/nézhet; a putea face să fie dispreţuit de cineva; geringschätzen/mißachten können. *1619:* (A dolgot) nem egyébnek itílhetjuk, hanem német practicának ..., hogy így is mindenképpen contemnáltathasson bennünket [BTN˜ 368].

kontemnáltatik lenézetik, megvettetik; a fi dispreţuit; verachtet/schmäht werden. *1779:* Gr. Toldalagi László ... Ez nagy törvénytudó úr és assessor a Királyi Táblán. De meg is ártott a felettébb esziben való bizakodás, s minthogy tudta, hogy tud valamit, elátus ember volt s másokat contemnált s ő is contemnáltatott [RettE 397].

kontempláció (meg)szemlélés/tekintés; privire, contemplare; Betrachtung/sichtigung. *1736:* (A) Terminusra a Pársok conparealván ... lett illyen amabilis conpositio szorgalmatos intézések contemplatiok, mensuratiok, és per consequens Nyíl vonások által lett subdivisio [Mezőcsán TA; DobLev. I/160.17]. *1814:* Kis Lászlo és Posoni Áronn Urak Oculatoris Contemplatiojak hellyesnek találtatván, a pataknak a Contemplatio szerént valo hellyen Arok ki nyittatása ... parantsoltatik [Kövend TA; Borb. II].

kontemplál (meg)szemlél/tekint; a privi/contempla; betrachten/sichtigen. *1657:* Legáltˢ pedig külön temetésére és monumentumi epitaphiumra is külön való nagy summát. Koporsóját maga éltében meghozatá, és contemplálta jó ideig, várván nagy erős férfiúi bátorsággal ... utolsó óráját [KemÖn. 101. — ˢBethlen Gábor]. *1769/1802:* a Conscriptor Regiusak tempore Conscriptionis magok nem contemplálták az Erdőnek mivoltát [BSz; JHb LXVII/3.57]. *1772:* a Vidékből öszve szerkeztettett egy néhány ahoz értő malom mesterekkelˢ együtt ... a controversias helyre ki menvén, vgyan a perben forgo két malmat ... meg járván, contemplálván ... mind a két malomnál Lévő hibákat nékünk sincere declarallyák [Kük.; i.h. 388. — ˢKöv. a nevek fels.]. *1773:* Második József császár őfelsége ... Hunyad vármegyében nemcsak mulatott, hanem az havasra felmenvén, akarta Havasalföldét szemeivel contemplálni [RettE 299].

kontemplálás szemlélődés; contemplare; Kontemplation, Betrachtung. *1662:* Az oda rendelt lövőszerszámokat ... nagyon kezdék lőtetni ... úgy, hogy a vicekapitány, Zoltán Józsa azon bástya szárnyán való erkélyben contemplálás kedvéért alig találna kilépni, hogy az erkély ellőtetvén, maga is ott nem veszne [SKr 208].

kontemplálódik szemlélődik; a se contempla; kontemplieren, beschauen. *1704:* Ma láttam elsőbben az idén fecskét, midőn naplemente előtt ablakomon kicsin cellácskámnak kikönyölveˢ, mint fogoly contemplálódnám [WIN I, 73. — ˢMinden bizonnyal sajtóhiba *kikönyökölve* h.].

kontemplált megszemlélt/tekintett; privit (cu atenţie); betrachtet. *1769/1802:* ezen Contraversiaban lévő reambulalt contemplált Erdők ... ezen Bezdédiˢ Lakosaktol ... pacifice birattattak usualtattak, s colaltottak [TJkT III. 25. — ˢSzD].

kontemplálta kinézet/jelöltet; a pune să indice ceva; festsetzen/bestimmen lassen. *1766/1802:* A Méltóságos Actorak Inquisitoriajakban más metalis ductust előbbeni ki menetelekkel Commissarius Uraimeknak ugyan most, utolbszori ki menetelekkel pedig ismét külőmbező ductust adtanak fel és contemplaltattanakis [BSz; JHb LXVII/3. 8].

kontempláltatik megszemléltetik/tekintetik; a fi văzut/examinat; betrachtet werden. *1735:* bolducznak régi Falu hellye Contemplaltatván ex Communi Compossessorum consensu circulaltatott az kőrődös körül levő Bérczekig, és a' nagy Tó felől valo torokig alá [Mezőcsán TA; Born. X. 7]. *1769/1802:* Hogy Inquisitoriajakban más metalis ductust ... mostan pedig külembezőt adtanak fel, contempláltattanak [BSz; JHb LXVII/3.57].

kontemptus kb. lenézés, megvetés; dispreţ; Verachtung/schmähung. *1618:* Kire Kamuti uram szántalan hosszú históriákot előhozván és nagy contemptusra valló ratiókat, sok szóval mutogatá azt, hogy őnéki elég sok főszolgái vadnak, régi igaz nagy nemből való nemes emberek gyermeki, nem mostan lött nemes emberek; ha akarná, azoktól is eleget izenhetne, de ugyan csak az csausztól akart izenni [BTN˜ 87]. *1662:* Ezekre a kapitány csak contemptusból, megutálásbul-e, vagy mitől, viseltetvén semmit nem felelvén, csak nagy dúlva-fúlva kezdett írását continuálni kezdte vala [SKr 396]. — L. még BTN˜ 90; TML V, 529.

Szk: *~ba jut* megvetés tárgyává válik. *1657:* nékünk elégséges hitelünk, tekéntetünk van mostan az mi kegyelmes keresztény császárunk előtt, de csak addig durál az az német nemzet előtt, miglen Erdélyben magyar fejedelem hallatik floreálni, azontúl mindjárt contemptusban jutván, gallérink alá pökik az német [KemÖn. 100] ✱ *~ba megy* lekicsinylésben/megvetésben van része. *1619:* Azmiképpen Felséged parancsolja ... hogy az Ferdinandus dolgát, azmint lehet, untassam az pasákkal; meghiggye Felséged azt, hogy most annyira contemptusba ment, hogy valamikor az vezér vagy Görcsi apánk adversa fortunáját hallják a németnek és Ferdinandus urámnak, de ugyan repesnek rajta [BTN˜ 324. — ˢII. Ferdinánd] ✱ *~ba vétetik* semmibe vétetik, lekicsinyeltetik. *1657:* kezde kiáltás hallatni az sáncnál, kit elsőben ... Alla kiáltásoknak ... alitánk, mely már oly szokásban és contemptusban vétetett vala az vitézlő rendnél, hogy fekvésekből is arra alig kelnek vala fel [KemIr. 318] ✱ *~t szerez* kb. neheztelést szül. *1619:* azt gondolta meg, hogy immár Felséged Magyarországban lévén, ha most megcselekszi, akármint mentse Felséged magát Magyarország előtt, hogy nem Felséged akaratja, de el nem hiszik, és Felséged szemelye ellen nagy contemptust fog szerezni vele [BTN˜ 368–9].

kontenció 1. civakodás, kötődés; gîlceavă; Zank, Hader | vita, vitatkozás; discuţie; Streit, Auseinandersetzung. *1599:* Nob: Lucas Trauzner ... fatetur Mikor az

Danchyak Lórincznek és Geletit Istwannak Statualtuk Az Daroczy Peter ... hazat Magiar uczaba(n) Akkor eode(m) tempore Mind a ket fel oth volt, senkinek semmy prioritast Az massík elót ne(m) Attribualtunk hane(m) kinek kinek az eo Summaya zerent Iktattuk, Nemis volt Mw elottwnk semmy c(on)tentio az ket fel kozt de prioritate [Kv; TJk VI/1.354a]. *1654:* Sok contentiok utan a dolgot keoztuk per sortem Diuisionis varos teőrueőni szerint, es magok jo akaratiok szerintis igy kezdetűk és igy vituk vegbenis [Kv; RDL I. 142].*1657:* Midőn Marchiában érkeztünk volna ... az két fő követ úr között hasonlás és sok contentio lőn ugyan gyűlölségesen [KemÖn. 57]. *1694:* esett bűntetésben Regeni György Ur(am) az Attyaual, vagy Ceh Atyauaj valo contentióért d. 60 [Kv; ACJk 15]. — L. még BTN˜ 93-4, 428; KemÖn. 62.

Szk: ~ *alá jő* vita/vitatkozás tárgyát képezi. *1822:* az is Contentio alá jővén a perlekedő felek kőzőtt hogy azon Malom Esztendőn által hány holnapokot foroghatott [Koppánd AF; DobLev. V/1057. 5a].

2. *jog is* kifogás, ellenvetés, obiecţie; Einwand. *1671:* az praeceptorium elle(n) valo contentiok ne(m) ez also Colosvari forumot illetik, hane(m) az felső Vármegye székit concernallyák [Kv; TJk XI/1.132]. *1675:* Masodszor megh szollittatván az Borbély Mihályné legènyét, az comportalt testisseknek fassioitis exhibèálvan ellene, Szeoleosi Gáspár procurátora sok contentioi és exceptioi miatt Teorvèny pènzt fizettunk f — d 45 [Kv; Szám. 34/LVI. 5]. *1735/1772 k.:* Boldutzn(a)k és Mező Csánnak Birodalmát ... egyik fél is ... nem edocealhatta volna Végtére hoszszas contentiojak pro et contra tett disputatiojak utan ... tőnek illyen interimalis compositiot [T; DobLev. I/160. — [a]Köv. az egyezség szöv.]. *1772:* nézettessék meg elébbeni folyása ezen Causanak ott van az exceptio és Contentio, irásbanis fel tétetett [Kük.; JHb LXVII/247]. *1826:* Az Alperes Özvegy a Felpereseknek a dolog valosága és az illendöség ellen tett contentiojokra replikál ezekben[a] [Ne; DobLev. V/1114. 7b. — [a]Köv. a felelet]. *1836:* (A per) mivel ... tsak az 2ik Felperes Aszszony részéről folytattatik, a Revocáns Özvegy az Revocatio ellen tett Contentiokra felel ezekben[a] [Fejér m; i.h. V/1213. — [a]Köv. a felelet].

3. ki/megelégítés; satisfacere; Befriedigung, Zufriedenstellung. *1664:* Veres Laszlone Aszszonyomat Eőtven forintal kellet volna excontentalni azo(n) Contentio az buzaban tudodat [Mv; MbK].

kontendál 1. kifogást emel, tiltakozik; a obiecta; einwenden, protestieren. *1592/1593:* Zolgaj es Ispannia potentiay feleol mostan en semmit nem contendalok [Des; Ks 35. V. 12]. *1593:* Az Keomiwes Leorincznewel az dualitas feleol hogj Contendalúnk vala, hogi az testamentum tetel zerent valo Acquisitiot meg niertük attunk tiztasagert f — d 12 [Kv; Szám. 5/XX. 171 Eppel Péter sp kezével]. *1607:* Az J. kjual keppen az Actor ellen contendal azo(n) hogj az mikor az eoreoksegeót Megh veőtte, latta az A. hogy epiteőtte es vetementh veőtet s nem prohibealta akkor s immar keseo [UszT 10b]. *1629:* az A ... az feleleo nap adas ellen contendal [Kv; TJk VII/3. 204]. *1735:* Cum p(rotes)ta(ti)one el varom a Dnus Anak exhibitait, és legyen salvum azok ellen excipialnom Contendalnom, ex adverto nekemis exhibealnom [Torda; TJkT I. 94]. *1752:* Midon az Incta Pars Procuratora contendált volna azon Communis Inquisitio ellen Tudgyaē ā Tanu hogy még meg sem halgatták? [Dob.; MvRKLev.]. *1775:* ugy értém hogy Dobollyi urgeallya ellenem a' Repulsios Causaját ... ne sajnallya Sogor Ur(am) ellene contendalni, allegalván aztat, hogy én hon nem vagyok [Kissáros KK; JHb XIX/19]. — L. még AC 181–2; RSzF 268; WIN I, 146, 148, 152.

2. vitázik, vitatkozik; a se disputa; streiten, sich mit jm über etw. auseinandersetzen | vetélkedik; a se întrece; wetteifern. *1573:* Zent Miklos Maszod Napian het feon Az Zek zinen az Tanach Eleot mikor az 33 flnt feleol valo p(er)ceptoriat hozot volna Executiora Nyreo Kalman es arrol c(on)tendalnanak Kalmar Peterel, Monda Kalmar Peter hogi Neky Egieb Ninch egi zeolenel hyaba vegie ely azt [Kv; TJk III/3. 414]. *1584:* akkoris Contendaltunk egimassal Capitan Vram eleot es az eskwt Ass(ess)orok eleot, kiket mind ket feleol meg biraltűnk mikor Capitan Vram ide az zekre Jeot volt mind az ket feel meg biralta volt [Mv; BálLt 80]. *1619:* Zabo Mihalj ... Az Aniaj harmadot ki ne(m) atta uolna, melj harmad fellet ... sokot contendalanak egj massal [Kv; RDL I. 107 Andr. Junck kezével]. *1777:* Halmágyi Istvánnal, aki most marosszéki főkirálybiró, de a nagyapja egy Kosta pap volt, contendálván ezen Brukenthal, azt objectálta Halmágyinak, hogy pap-maradék [RettE 380]. — L. még BTN˜ 73, 88, 235.

kontendálhat 1. kifogást emelhet, tiltakozhat; a putea obiecta; einwenden/protestieren können. *1677:* A' ki pedig prohibitával nem akar élni, éllyen Novummal a' per non venit Sententia ellen; s' mind Sententia, s' mind Evocatio ellen contendalhat, excipialhat az ollyan [AC 181]. — L. még AC 195.

2. vitázhat, vitatkozhatik; a se putea disputa; streiten sich mit jm auseinandersetzen können. *1634:* Kakoni Ersebet Azzoni, mostan hazaia kivól exiliomba(n) leven, es az z. zek eleőtt Legitimus Procuratorokatis nem Comparealhatua(n) ... az z. zek ... megh nemitotta auagi varia az Inak personalis Compariciojat, auagi menien oda, ā hol personaliter contendalhat velle [SzJk 43].

kontentáció 1. ki/megelégítés; satisfacere; Befriedigung, Zufriedenstellung. *1659:* Igen méltónak itéljük az Nagyságod propositioja szerént, hogy az portuson valo kereskedés és jövedelem, az porta contentatiójára fordittassék [EOE XII, 224 ogy-i végzés]. *1682:* Az mi pedig a p(rae)tendens Atyafiak dolgat illeti ... mivel ingeraltak magokat ezen dologb(an) ha mi az meg hólt szám ado szolgá(na)k jovaiból ki nem telnék magokeból legien contentatio, es az difficultasokatis eők igazitsák [Kv; RDL I. 161]. *1718/1719:* néhai Vass László Ur, Léány Testvérei contentatiojokra ... idősb Orbán Elek Urtól levalt Flor Hung. 200 [Mezőméhes TA; WassLt]. — L. még KemÖn. 64; SKr 273; TML IV; 265, 494.

Szk: ~*t tesz* megtérít. *1666:* ha magok eő kglmek megh találnának halni posteritássok is eő kglmek(ne)k paratis pecunys tartozzanak az két száz negyuen forintokrúl contentatiót tenni és megh fizetni Köuér János Ur(amna)k [Altorja Hsz; Borb. I]. *1720/1770:* Ha mi kárt és injuriáltatást követtek eddig a' széplakiakon[a] ... Bethlen Ferentz Uram a' széplakiaknak contentatiot tégyén [SLt évr. Transm. 236. — [a]Kükűllőszéplak

(KK) lakosain] ✱ ~t tétet megtérittet. *1671:* az melly Rabok elégtelenek az ő adosságoknak, adossokon valo meg-vételekre, azon hellybéli Tisztek ... azon adossoknak mindennémű javokbol ... tartozzanak contentatiot tenni vagy tétetni [CC 63]. *1681:* Inczedi Pal Ur(am) az hatra maradot husz forintrolis kesz contentatiot tenni vagy tetetni [Alvinc AF; Incz. V. 3] ✱ ~t vehet. *1669:* az haz leve(n) Statualtatva Tiszteletes Pal Istva(n) Ur(na)k, el adva(n) annak superfluumábol ... ante omnes alios Creditores maganak Szabo Miklosnak obligatoriaja szerént száz tiz forintrol cum duplo vehessen contenta-(ti)ot [Kv; TanJk II/1.437]. *1694:* Nagj Páll Ur(am) vehesse(n) vagy vétethessen Contentáciott maga ő kglme [Moha NK; JHb XXIX/6] ✱ ~t vesz. *1675:* Én Hallerkeoj Haller Páll adom bizonságul ez irasomat arrol, hogy az minemő Controversiám orialtatot volt Nemzetes Czegej Vas Janos es György Uraimekkal az Puszta Sály ... határrol be hajtott ... Eökreim felöl ... azon Eökröknek az arrárol ... plenaria Contentatiot veottem [Darlac KK; WassLt]. *1697:* jovaibol ... vegyen contentatiot [Dés; Jk] ✱ ~t vétethet → ~t vehet.

2. kb. kártérítés; despăgubire, compensaţie; Schadenersatz, Entschädigung. *1667:* contentatio nélkűl penig Gyalut kezembűl kiadnom sem Isten, sem az haza törvénye nem dictálja, mert ha kételen elvenni is ő nagysága tűllem Gyalut, de contentatio nélkűl elvenni nem kételen ő nagysága [TML IV, 225–6 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1677:* Udvarhely Városán ... kiknek földők vagy rétek Fiscus számára applicáltattak volt, ha eddig nem restitualtattak, contentatio, vagy a' földeknek s' réteknek restitutioja igirtetik [AC 241].

3. kiegyenliteni való; lucru care trebuie compensat; auszugleichende/zu begleichende Sache | kiegyenlités; achitare, compensare; Ausgleich, Begleichung. *1631:* hol mi adossaghink es szolgainknak fyzetesek, es egieb akarmi contentatiok es rea maradnak, az eghez ioszagnak jeouedelmebeol contentalhasson mindeneket [Nagyteremi KK; JHb XXI/1.4 Sükösd György végr.]. *1654:* Csepregi Mihaly Uram adosagarol valo Contentatio ... f. 317/92 ... Restalt megh ... szasz kilenczuen ket forint eotuen het penz ... Melyrol ... Contentaltuk Csepregi Mihaly Uramot [KV; RDL I. 142]. — L. még WIN I, 511.

4. megelégedés; satisfacţie, mulţumire; Befriedigung. *1663:* (A dolgot) Nagyságod megigérte, hogy eligazíttatja az én contentatiommal [TML II, 630 Teleki Mihály Lónyai Annához]. — L. még SKr 272; TML II, 316, IV, 371.

kontentál 1. ki/megelégít vkit, a mulţumi/satisface pe cineva; jn befriedigen, zufriedenstellen. *1595:* Somborj Sandor az eochjejwel Farkassal es Gaborral az eo rezek zerent az Relictat contentaltak az zegenj Somborj Lazlo vram legatumirol az testamentum contine(ntiaja) zerent mindenekreol [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.]. *1608:* hahol ... egimast meg nem menthetnek masut valahun hasonlo iozaggal egik az masikat Contentalni tartozik [Uzon Hsz; Kp I]. *1623:* Keg(yelm)etek az Creditorokot contentaltassa ha marhayok annyra valo lehett hogy szynten ehel haloka ne maradgianak de corcoksegel Kegetek senkit ne contentallio(n), mert az orszagh fundussa ne(m) Abalienalhatnj [Csikszereda; Törzs]. *1658:* kiuaná azt Bela Erzsebeth Aszony hogy az Bela Georgy jussabol, az obligatoria leuelek continentiaja zerent azon specificalt harom szaz Tallerokrol eő kglmet contentalnak elsőben [Ne; Incz. II. 8a]. *1713:* Az Kgld ... hozzám valo engedelmessegeről nem vagjok feledékeny, hanem ... azon vagjok hogj az Aszszonyt eo Nságát ... contentállyam [Kadács U; Sf Kadatsi Nagjob Lázár István lev.]. *1764:* Madarasi János őkglme a nemes céhmestersége elviselésével és azon hivatalnak szokott és szabott onussa befizetésével ... nemes céhét contentálta [Dés; DFaz. 22]. *1810:* tessék kegyelmednek az Exponens Urat 'a fenn irt Summáktol és adott legalis Interessekről elsőbben egészszen Contentalni és 'a maga kezit azután tenni reájok [Egerbegy TA; Tolvaly lev.]. — L. még AC 162.

2. kárpótol; a despăgubi; entschädigen. *1653:* (Ozdi uram) nekem eztt mondotta Csepreghi Ur(am) aranyit nem tartya el, mert nekem ... soha egy pénz kàrt nem tőtt, hanem Rázmány Istvánèt ... ki nem adgya addégh, még ötet nem contentállya az eő kárarol Rázmány Jstván [Kv; CartTr II. 871 Casp. Veres Marti past. eccl. orth. nyil.]. *1670:* ha ... az eő kglme adosságát ... megh nem adnám ... tehat ... szabadoson prosequalhasson megh foghasson fogtathasson, ... miglen eő kglmét kararol plenarie contentalom [Kv; TanJk II/1. 762]. *1681:* vilaghoson constal az Inek lopasa ... azért az karost contentallya karárol [K; Ks 7. XX. 33]. *1787:* Mihálj István és Nyaskuj Jánosék között ... volt ... valami júbeli vásár ... oly formán, hogy ha a metel miatt elkárosodnék, akármikor contentálja Nyaskuj János Mihálj Istvánt [Jenőfva Cs; RSzF 281–2]. — L. még AC 124, 154, 238; CC 87.

3. kedvez; a avantaja/favoriza; jn begünstigen/vorziehen. *1634:* az Uduarbiro ... ha ... maga hasznát keresy, inkab hogy nem az my jöuedelmünket, valamy haszon szerzést az szám vételkor arányozhatnak hogy elnegligalta, uagy maganak contentalt akar penigh az my házunkbol másnak indulgealt, rea iryak es meghis veszik rayta [UF I, 337 I. Rákóczi György gazd. ut.].

4. kb. ellát, tart; a aproviziona; versorgen/sehen. *1594:* Orbannak az vrunk kolcziaranak attam keth Tallert, mierthhogi az vtolso vaczoran az Vrunk aztal Borra ell fogioth volna, es megh seppreoseodeoth volna, Czak hogi mas hordo Borth ne vetetetessen hanem eo Naghokath vgian azo(n) borral contentalya [Kv; Szám. 6/X. 20].

kontentálás ki/megelégítés; satisfacere; Entschädigung. *1634:* Miuel azert, oda fel, az Olomuczy, es Pragay Conuictusnak marattam volt ados ... Azert az negy szaz Tallerig obligalom, es keoteom az ket Conuictusnak contentalasara ... Doboka Varmegyeben leúco Joszaghimat [WassLt 73/1 Cegei Vass Janos végr.]. *1653/1655:* solicitáltam ő kglmet, hogy az aranyomat adná ki, mert Creditorimnak contentalasara kelletik deputálnom [Kv; CartTr II. 874 Igaz Kálmany Kolosvari Orthodoxus Schola Mester nyil.]. *1677:* Ez jelen valo Gyűlésben az Ország, a' Fejedelmek sok rendbéli expensáit, és a' fényes Porta contentalását előtte viselvén, Kapu Szám után valo adóban rendelt contribuálni Kapu Szám után husz forintot [AC 71].

kontentálhat ki/megelégíthet; a putea satisface/mulţumi; entschädigen können. *1648:* mikor az fizető nap

el ieö Szent mihaly napia, akkor labas marhaual se mastol keölczion kert penzel ... Kamutyne Azzoniomat eö Nagat ne Contentalhassa [Szilkerék SzD; JHbK X/13]. *1679/1681:* minden féle veteménj annyi legyen bennek[a], hogi à mi à várbeli szükségtöl megh marad benne, aszt adhassák el, es à kerteszt Conventioja szerint Contentálhassák azzal [Vh; VhU 675. — [a]A veteményeskertekben].

kontentálhatik ki/megelégittethetik; a putea fi satisfăcut/mulţumit; entschädigt werden können. *1679/1681:* Három Major ház léven eze(n) jószágb(an) azokhoz oly majornekat tarczo(n) eö kglme[a] hogi mindenik mutathasso(n) szép hasznot à majorsagbol ... elis adhassanak annyit benne, a' mellyek(ne)k arrával Contentalhassanak fizetésekröl a' majornék [Vh; VhU 671 Thököli Imre ut. — [a]Az ub].

kontentálódik 1. ki/megelégittetik; a fi satisfăcut/mulţumit; entschädigt werden. *1700:* az igasságis azt kévánnya hogy contentálódgjék az a kinek földeböl Papai Sigmond és Szent Királyi Ferencz Uramek(na)k szakasztottak [Gyula K; SLt AH. 12]. *1761:* Igenis jelen voltam az osztozó Urak ő Ngok között és tudom hogj mind a két részröl valo Mlgos Urak contentálodtak magok részekre jutott Sessiokkal Jobbágjokkal, Sellérekkel [Branyicska H; JHb XXXV/46. 19]. *1769/1802:* eö Nagysagok ... Conscriptioban inseralt Erdejekkel ... judicialiter contentálodgyanak [Torda; TJkT III. 40]. *1770/1771:* ha a' nyilakon nem edgyezhetnének a' Possessorok nyil vonással akár mellyik rész contentálodjék [Fejér m.; DobLev. II/428. 1a]. *1801:* ha ... a fenn emlitett Contractust elö nem tudnam vagy elö nem akarnám mutatni, abban a történetben a most megfizetett 200 vforintal én Contentálodgyam [Havad MT; Told. 21].

2. megelégszik; a se mulţumi; sich begnügen/zufriedengeben. *1657:* Meggyesre jüve az fejedelem, és Catherinával mü is ... ott megegyezének ... akkor mindenik fél contentálódva, eloszlánk [KemÖn. 140]. *1758:* az Relicta ... azzal nem Contentalodik, hanem továb mégyen ... az Öss Jószágbol estimalni kell Dosához illendö jövedelmü részeczkét, és az Férje Házában meg kell hadni [Asz; Borb. I]. *1760:* azon Pars ... lemondatt ebbéli pr(ae)tensiojárol, hanem contentalodék az Határb(an) az Tertialitassal [Szava K; RLt O. 4]. *1812:* Amint a' Tkes Ifjú Aszszony Panaszolja nem contentalódott a' reménytelenül és minden elöre valo meg-visgálása és visgáltatása nélkül esett ... nyil kihuzáson [Dés; BetLt Bajó Lászlo Osdolai Vass Antalhoz].

kontentáltat 1. ki/megelégittet; a face să fie satisfăcut/mulţumit; jn befriedigen lassen. *1601:* Myerthogy az fizetett nep ho pinzekert felette igen Sollicitalnak ... kenzerittetwnk magunk keozött pinzt zedni ... kegedre is rendeltwnk eött zaz forintott ... Assecuralliuk kegde(t) ... hogy ... az elseö keöuetkezendeö adobol ... contentaltattiuk, az Jspannakys tanusagot attunk feleölle hogy kegd(e)t contentallia [Gyf; Ks 100 fej.]. *1617:* mi az kegd eözwegi allapattiat, es apro arwait tekyntwén feyedelmi kegyelmessiggewnkbeöl, semmisse nem akartuk hadny, hanem byzzonios summaual akariuk contentaltatny [Ks O. 26 fej.]. *1677:* a miveltetö ember panaszt tévén a' Biráknak, mindgyárást a' panaszlo embert contentaltassák [AC 219]. *1678:* Nemzetes Czegei vas János Ur(am) al(á)z(atos) requisitiojabul értyük hogy ... Nyerges András levé(n) adoss hét száz negyven forintokkal ... Parancsollyuk keglsse(n) ... H(űsé)gtek(ne)k ... contentáltassa meg nevezett vas János Ur(ama)t [WassLt fej-i parancs Beszt-hez].

2. kárpótoltat; a face să fie despăgubit/compensat; entschädigen lassen. *1677:* Afféle érdemes Haza fiait penig ... kiktöl immár jószágok ad rationem Fisci foglaltattak volna, a' Fejedelem illendöképpen contentáltassa ..., hogy se magok, se maradékjok meg ne nyomorodgyanak [AC 43]. *1727:* az én keserves, és illy sok idöktöl fogván valo költséges szenvedésem ... hassa meg könyörülö szivét Nsgtok(na)k Kglmetek(ne)k és engemet ... méltoztassék ... Káromrol Contentáltatni [Ne; DobLev. I/129]. — L. még AC 76, 108, 111.

kontentáltatik 1. ki/megelégittetik; a fi satisfăcut/mulţumit; befriedigt werden. *1639:* az Istenben el nyugot Batiamnak ... mind addigh nem nyulhatnek jouaihoz, ualamigh az adossi nem contentaltatnanak [Kv; RDL I. 117 Szakmari Marton Segesvar mellett Szent Lazlon lako nyil.]. *1666:* Myndeneket Eö kgmek Eggjüt oltalmazzanak, ha mi, keziböl kj megjen Akar mellik felnekjs masbol Contentaltassek [Altorja Hsz; Borb. I]. *1671:* a' kiknek penig jószág nem adatott contentaltassanak, vagy pénzel vagy jószággal [CC 66]. *1722:* az Üvegeket administraltam, az árokrol penig mind ez ideig nem Contentaltattam [A.porumbák F; BK]. *1738:* Ha pedig a p(rae)figált terminusokra nem Contentáltatnék az A. tehát a p(rae)scribált Summát csak Hadnagj atyánkfia ö kglme assistentiájával is az I-n desummáltathassa s desumálhassa [Dés; Jk 269b]. — L. még AC 242.

2. kárpótoltatik; a fi despăgubit; entschädigt werden. *1607:* Mert hogy az Vasarhely gywlesben el viúek az Colosuariaktol az Aknakot ... Keonyeorgwnk Ngodk az Varos mellet ... talallyo(n) modot benne honnan conte(n)taltassanak [Kv; RDL I. 80]. *1673:* Brethalmi Viasz Giörgy ... keván contentaltatni faratságárol és kölczégéröl [Kv; TJk XI/1. 265]. *1748:* az I ... menek elötte halállal büntetnék több Complex társainak ki adására Tortura alá subjicialtassék, és halála után el maradandó javaibol a praetendens károsok contentaltassanak [BSz; Ks 80]. *1769:* Valaki Másnak Tanorok kerteit titkon és alatomban Marhájaval eteti és praedaltatya ... 12. forintra büntetödik azon Ember és azon felyül a káros Ember is Contentáltassék [Zetelaka U; UszLt XII. 89].

3. vkinek elégtétel szolgáltatik; a fi dat satisfacţie cuiva; jm Genugtuung verschafft werden. *1677:* Ha kik ... Praedikátort, és Schola Mestert vernének, vagdalnának, vagy csak meg-kergetnének-is ... az ollyanok ... két száz forintal büntettessenek, és azon fellyül, sérelmekröl contentáltassanak [AC 11].

kontentum[1] 1. megelégedés, elégedettség; mulţumire, satisfacţie; Zufriedenheit. *1677:* Az mi az ellenem való panaszát illeti Kegyelmednek, bizony bánom, ha mégis egész contentumára nem vagyok Kegyelmednek [TML VII, 541–2 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1739:* ez Jelen valo maga Sz. patronusa napját irhese sok számokkal egyetemben ... méltoságos uri Contentoma bé telyesitisire [Csesztve AF; Ks 99 gr. Esterházi Kata alá-

írásával]. *1776:* hitlés[a] után is semmi contentumát, jó Kedvét, nem tapasztaltam ã Kis Aszszony õ Nganak [GyL. Albertus Biro siculus ex Csik Kartzfalva nunc residens in Pago Csokfalva[b] vall. — [a]Egyházi esketés. [b]MT].

Szk: *~a lehet vkiben/vmiben* megelégedhetik vkivel/vmivel. *1779:* magam ... fel-mentem a' Collegiumba, hogy ollyas Legényt találhassak, kiben a Méltoságos Vrnak Contentuma lehessen, de ... ugyan bajasan mehettem elõ szándékomban [Kv; SLt XXXIX Lázár István lev.]. *1789:* Nem el hiszem (így!) hogy Nsgodnak telyes contentuma lehessen ebbe a székely asszony gazdasszonyságáb(an), mert ha a kezeis olyon lenne mint a nyelve sokat érne de el hiszem hogy a székely asszonyok(na)k tsak a Salakja [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] ✱ *nagy ~a van vmiben* nagyon meg van elégedve vmivel. *1786:* a Kocsiban nagy contentumom vagyon ... mert egy ollyan gála kocsi, hogy akarki járhat vélle [M.régen MT; DobLev. III/615. 1b Szántó Sándor lev.] ✱ *semmi ~a nem volt vkiben* egyáltalában nem volt megelégedve vkivel. *1763:* Még az örökös jószágát is, ha a törvény megengedte volna, nem hagyta volna[a] az atyajafiainak, kikben semmi contentuma nem volt [RettE 150. — [a]Gr. Bethlen Farkas generális] ✱ *teljes ~ot talál vmiben* tökéletesen meg van elégedve vmivel. *1778:* En a' ked szorgalmatos fáradozásáb(an) a' Gyermekeim mellett, telyes Contentumot találtam [DLev. 1. II/23 egy gróf Dósa Gergelyhez, fiai praeceptorához Nsz-ből].

2. ki/megelégítés; satisfacere; Befriedigung, Abfertigung. *1782:* Ha valamely kártékony embernek marháját vagy zálagját az határpásztorok megkapják, adják a káros embernek, és az is tartozzék elvenni, maga contentumáig kezest vetvén róla [Oroszfalu Hsz; RSzF 151].

Szk: *~ot tehet* megelégíthet vkit. *1766:* Király Biro Uram meg indula ... hogy bé menjen a kapun és az Deliberatumok szerint ... az Exponens Aszszonynak executioni mediante contentumot tehessen, de ... Bölöni Ferentz nevũ Udvari Birájok ... repellála [Msz; Ks 20. XIV] ✱ *~ot tesz* megelégít. *1699:* Ujfalusi Samuel Uram õ klme maga adossaga meg fizetese felõl meg találván ... a' Tiszt: Ecclesiát ... vegeztetet ... hogy a' dato esztendeig varakozzek õ klme után, ugy hogy akkorra õ klme contentumot tegyen [Kv; SRE 55]. *1721:* Tartarian[a] penig hogy meg fogatott menten szegõdözni kezdett a karossal ... marhaiból a károsnak contentumat tett [Ne; Ks 95. — [a]AF]. *1788:* A magamra vállalt Földmérés béli munkát, mellyet eddig ... hibáson ... vittem ... meg jobbitom ... mind addig a meddig a fel vett Summáig munkámmal Contentumot tészek [Dés; BLev. 10] ✱ *~ot tétet az adósságról* az adósságot kiegyenlítteti/rendezteti. *1740:* a' világosságra jõtt adosságokról ... seriò injungáltatik, hogy a' Biró Contentumot tetessen [Dés; Jk 349a] ✱ *~ot tétet a kárról* megtérítteti a kárt. *1695:* Eddégis sok panaszok voltanak és sok kárai az Ecclesianak, a szolgak(na)k rosz õrlesek miat, azert minden meg karositot embernek dolga törvény szerént ... igazittassék el, és ... a' kárrol contentumot tétessen[a] [Kv; SRE 41. — [a]Az eklézsia] ✱ *~ot tétethet vki javaiból és jószágából* kielégíttetheti magát ingó és ingatlan javaiból. *1719:* kételenitettem kõlcsen kérni Tiz magyar forintokat ... Boër Simon Uramtól ... ha ... õ kglmét contentalni nem akarnám, tehát ... Boër Simon Ura(m) õ kglme ... minden nével nevezendõ javaimból és jószágomból contentumot tétethessen a' fellyeb meg irt summa pénzig [Fog.; Berz. 17a. LXXI/4] ✱ *~ot vehet* ki/megelégíttetheti magát. *1732:* ha nem vólna annyi érõ bonumak; magak személyekhez is hozza nyúlhassan, s foktathassan usq(ue) ad plenariam Satis Factionem, és Contentumat vehessen, és vétethessen [Dellõapáti SzD; Ks 25. B. 12]. *1792:* az osztozo Felek ... magoknak az Károsadasig Contentumot vehessenek vagy vétethessenek [Aranyosrákos TA; Borb. I] ✱ *~ot vétet* ki/megelégítteti magát. *1723/1761:* Néhai Tot Jeremias sok adosságat rakván fel egytõl is mástól is, és nem léven a Creditorok(na)k honnan magok(na)k contentumat vétetni ... az Creditoroknak õrökös Jussal cedála azon Ház [DobLev. II/329. 14b] ✱ *teljes ~ot vétethet* magát ki/megelégíttetheti. *1778/1786:* a ... Sz: Ecclesia ... a fenn irt Summáig telyes Contentumat vehessen s vetethessen az ne talántám hátra lévõ Interesnek költségnek, és fáradcságnak refusiojával edgyüt [Torockósztgyörgy; i.h. III/517. 1b].

kontentum[2] tartalom; conţinut; Inhalt. *1705:* Ma reggel beküldé a generál az úrnak Forgách Simon uram ... patens levelét ... melynek a tenora ez, avagy contentuma[a] [WIN I, 373. — [a]Köv. a tartalmi ism.].

kontentus I. *mn* elégedett vmivel, beéri vmivel; mulţumit/satisfăcut cu ceva; zufrieden. *1567:* mind az ket fel[a] ... ielen leuen, my elettünk ezen megh irth zentenciankat es wegezesünket elöttek ky pronuncialtuk, es reaya kertük, ha contentusok leznek wele [Vizakna AF; TT 1881. 191. — [a]A vizaknai folnagy és a város közönsége]. *1584:* nagy Deueczerbe egy kys ręzt ky leant nem Jlletne abol ky Elegitek Tholdalogy Ferenczet es my Eleotunk Contentus leon rajta [M.fráta K; SLt I. 18]. *1604:* wessunk zamat egi massal es fizesse az buza arrat enneke(m) megh ... en azzalis Contentus lezek [UszT 18/43]. *1640:* semmit az Ik nem nouizalanak hane(m) láttatnak az elõbbeli teorueni nel contentusok(na)k lenni [Mv; DLev. 5]. *1683:* Ha az Lovat Kallyan Istva(n) ... szõrin ele nem allittya az Czigany bõcsü szerent valo araval legyen Contentus [Dés; Jk]. *1710/1792:* ugy componálanak õ kegyelmek hogy Etzken Sámuel Pap Uram Contentus lészen Zálagjaval azon földnek [Albis Hsz; BLev. 30]. *1761:* azt mondotta õ Nga hogj a kinek miként jut legjen contentus bonificatio nékültis mert õ Ngais contentus lészen [Branyicska H; JHb XXXV/46. 14]. *1792:* A szánto földek közzül fél hold Zálogos lévén mellyetis Josef õnként magának elvett ... Sub hac Conditione hogj ha ki váltyák is ... azon fekvõ Zálog Summával Contentus lészen [Aranyosrákos TA; Borb. I]. — L. még AC 23, 104, 180.

A hazai latinság nyers nyelvi hatásaként nagyon ritkán elõfordul nõre vonatkoztatva a nõnemû *contentu* forma is. Pl. *1669:* a' száz tiz Magjar forintokat legjen Cont(en)ta Tokai Anna Aszszony [Sárd AF; JHb XXXVII/3].

Szk: *~sá tesz vkit* ki/megelégít vkit. *1572:* az my atyuktul maradot marha volna ... Hadriui Ferencz vram Saphar Pal vramat[a], contentussa teotte mindeneokbeol [Gerend TA; BK. — [a]A sógorát].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: *~ban van* meg van elégedve; a fi mulţumit/satisfăcut; zufrieden sein. *1620/1754:* mindenik fél contentusban lévén, nyughassék meg [Gyf; Told. 22].

konterminál 1. határolódik, határosodik, szomszédosodik; a fi vecin/mărginaş/limitrof; angegrenzt werden. *1760:* vagyon egy nagy Láb föld mellynek alsó részes conterminal â Pokole nevezetű völgyben egyik vege az Sármási utban | (A határ) mégyen az Fratai Cziklára mindenütt az Hegyen, holott conterminál kitsiny hellyen az Magyar Frátai Határral itt conterminalván, és meg egyezvén az Méhesi Határralis | Nagy Sármás, Novaj, Csetelke, Magyar Fráta és Méhes ... hataraival ... Báldnak határa conterminál illyen nevezetű hellyekben[a] [Báld K; BLt. — [a]Köv. a fels.].

2. határol; a mărgini/delimita; begrenzen. *1680:* Ez falu határát ... nap nyugatrol ... az Also és Felsö ucsai határok Conterminallyak [Korb F; ÁLt Urb. 74].

3. határosít, szomszédosít; a fi limitrof; angrenzen. *1756:* A ... Kornétz[a] ez vészi eredetitt Lungsorárol, és mindenütt kerülőleg ezen Hunyad Vármegyei Határt a Zaránd Vármegyei határral conterminállya [Branyicska H; JHb LXX/2. 42. — [a]Patak].

konterminálandó határos; limitrof, vecin; angrenzend. *1782:* Tudgyae a' Tanu ... hogy ... Also 'Suki Lakosok az ... Nemes Suki Határban némely privatus paraszt Embereknek az Also 'Suki Határral Conterminálando s Contributio alatt lévö Földeikben Kaszálloikban Marhájok által igen feles kárakat okoztanak volna [K; SLt XLII. 5. 5 vk]. *1803:* Tudjae a' Tanu ... hogy ... Nemes Gyergyo szék Határaival conterminálando Toplitza vagy Topolotza nevü Falunak, Gyergyói (!) Remete és Gyitró nevezetü Faluk határaival mitsoda nevezetü hellyeken rug öszve ... ? [Born. XVc vk]. *1826:* azon Commissio ... azt határozta volt: — hogy azon árka ductussa és meatussa[a], a' mely ... a' két faluknak conterminalando határaik között volt, azokat egymástol distingvalta ... továbbá is maradjon meg, — hanem a' panaszlo Kelementelkiek[b] által tisztittassék 's hányattassék ki [Msz; GyL. — [a]A pataknak. [b]MT].

konterminálás határ; hotar; Grenze. *1843:* Más Conterminálása ugyan ezen meg nevezett Erdönek, Sárd felöl, ugyan tsak a' Preluka nevü helytöl az élen jön le [Ompolyica AF; EHA].

konterminálló határos, tószomszédos; vecin, limitrof; angrenzend, daranstoßend. *1735:* a Sz. Jakabi[a] és Bői[b] Határokkal conterminálo oldalok Gödrök [Mezöcsán TA; DobLev. I/160. 5. — [a]–[b]Mezösztjakab és Mezöbö tószomszédos Mezöcsánnal].

konterminálódik határolódik, határosodik (vmi határos vmivel); a fi limitrof/vecin; begrenzt werden/sein. *1655:* Az Tatrang vizének penig örokös, és egy helyben valo folyásáról lön illyen Conclus(um), hogy azon Viz folyást ... az holot az Bodolaj[a] határ szél tájat a Nyényi[b] határ conterminálodik, attol fogva tartozzanak az Prásmári[c] vrajnk és Lakossi az Nyényi és Prásmárj határoknak szélin bizonyos árokban bé vennj [Brassó; BLt 3. — [a]–[c]Prázsmár (Br), Bodola és Nyén (Hsz) a két megye határán egymással tószomszédos település]. *1732:* Erdö Szengyel ... határa Conterminálodik illyen nevezetes Faluk határival, vgymint ... Gernyeszegi, Sarombérki, Csinadi, és ... Iklandi, és Ernyei határokkal [Erdöszengyel MT; TSb 51]. *1769:* az akkori határ ki járás szerént 'a Kolosvár megyei Puszta Szent Miklosi Határ ... az Nap nyugott felöll valo oldalban conterminalodik [Dezmér K; JHbK XLVI/26]. *1777:* a Vale Kodminusuluj a mint öszve szakad a Vale luj Kratsun Vaszij Nevü Patakkal azon tul Nem tudom meg mondani hol s mitsoda helyeken conterminalodnak a határok [Búzamező SzD; JHbK LVIII/28]. *1825:* ezen Koteles Mezei[a] Határ ... ezen ... patakokon, völgyeken Hegyeken, és Métakon Conterminalodik [TSb 47. — [a]SzD].

konterminálódó határolódó, határos; vecin, limitrof; angrenzend/liegend. *1769/1802:* a hegy éllin N Kristoltz[a] felöl valo Erdövel conterminalodo Bükk makkos ... resz szerent devastált bükkös Erdö [TJkT III. 42–3. — [a]SzD]. *1775:* Mi mind heten az utrumban Circumscribált kaszalot ... és azzal Conterminálodo oldalban fel fogott szöllö hegyetis ... ahoz[a] tartozandonak tudgyuk lenni [Topasztkirály K; JHbK LVII/21.4. — [a]A Mikolajószághoz]. *1788:* a Tikos teriben a Poklostelki határ széllel conterminálodo szánto földét ... adá ... Somai Gergelyné Kolosvári Susánna Aszszonyom(na)k ... örökös Cserében [M.köblös SzD; RLt].

konterminálatik határoltatik; a fi delimitat; begrenzt werden. *1775/1802:* a fatensek distingválják, és describalják, hogy ezen Doszul Tresznye nevezetü Erdö mitsoda nevezetü helyekig extendálodik, és a ... Doszul Maguritsej nevezetü Erdövel hol, és mi nemü helyeken koincidál, és conterminálatik [BSz; JHb LXVII/3. 108].

konterminium határvonal; linie de hotar; Grenzlinie. *1760:* (A határ) le száll, éppen la kapu Seszuluj, az holott el végződvén az Tothází határral lévö Conterminiuma, el kezdi az Novaji Határral való Connexioját [Csehtelke K; BLt].

kontesz 1. grófkisasszony(ka); contesă; fiică de conte; Komtesse. *1812:* (A) Groffné ... akkor ... a kis Conteszhez jött volt ki a Doctorral, mivel beteg volt [Héderfája KK; IB. Gothard Sigmond (25) grófi számtartó vall] | 'Sofi Jungfer mondotta nékem, hogy öszve veszvén a' Groffné a Groffal kiszaladt a festett Házbol és a' Grofon boszszuját a' kis Contesznek nyaka kitekerésében akarta kipotolni [uo.; IB. nemes Jánosi Ersebeth Takáts Joseffné (28) gr. I. Bethlen Sámuel tisztnéje vall.]. *1851:* Grof Kornis Kláris a' Bánfi Miklosnè elsö férjitol valo leánya ... probálták hogy a' Contes hadja el a vallását de nem akart [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.].

2. grófnő; contesă; Gräfin. *1830:* Kegyes kezeitt Excelentiádnak és Groff Kunn Contesz Ö Nagyságoknak Csokolva maradtam és vagyok alázatos szolgája Thott Dániel [Mezösztgyörgy K; HG Gr. Kunn lev.]. *1849:* szállást fogadtam a kis sátánnak[a] és lakhatik ott mint égy kontesz [Kv; Végr. Vall. 15. — [a]A szeretőjének].

◇ **Hn.** *1847:* a Grof Kun konteszek erdeje [Méra K; EHA]

konteszi grófkisasszonyi; de contesă/fiică de conte; von der Komtesse | grófnöi; de contesă; von der Gräfin. *1849:* a' Groff nö ö Nagysága Konteszi szabájakba ... van ezen Konteszi szabába, égy öntött vas kis kementze | (A) Konteszi szabábol — nyillik égy más ajtois a' szaba Lányok házába [Szentbendek SzD; Ks 73/55].

kontesztáció bizonyítás, *rég* bizonyság; dovedire, demonstrare; Beweis. *1678:* írtam ezekrül az mi Kegyelmes urunknak ő nagyságának bővebben s tudom ő nagysága közli kegyelmesen Kegyelmeddel és újabb erős reversalisomat is hűségemnek állhatatosan való contestatiójára beküldvén ő nagyságának, kiben ő nagyságát, az nemes országot is egészen bizonyossá tettem hűségemrűl [TML VIII, 104 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1761:* a miket ki itélt a Tekintetes Nms Szék mindenkor, hozza allani készek voltunk és vagyunk in eo parte és ki itéltetet részünknek el vételére elé is allunk, mert a mit egyszer meg itélt a Tekintetes Nemes Szék a mindenkor megiteltetik, a mint hogy ennek Contestatiojara exequutorokat is kertunk ki Tekintetes Kiraly Biro Uramtol ... Novumunk el latasanak alkalmatossagával [Hsz; BLev.].

kontesztál (meg)bizonyít, tanúsít; a dovedi/demonstra; beweisen. *1694:* vagjo(n) egj Vetemenjes kert ... Ezt az néhai üdősbik Bpataki János Ur(am) vette volt eőrőkős jussal Bóldis Miklos nevű emb(e)rtől: az mint erről contestal fide median(te) Juon Danila nevű Bpataki Ur(am), régi Birája [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúria-leír.]. *1717:* requirálván engemettis az Urral Ittilő Mester Tektts Nemzetes Olasz Mihály Uramal, hogy keresztenyi kötteleségünket és Törvenyes devotionkat Contestalván az Nemes Haza usuált törvénye szerent leendő megh asztoztotásokatt perragalnánk [Nagyrápolt H; JHb XLVII/18]. *1726:* A' Strása Mester magais recognoscálta, hogy Rettegen lako Szilágyi Anna Béres Mihaly Relictája és ugya(n) Rettegi Dercze Ilona nevű Léány nyilván valo Kurvák, a mint szállásokon lévő Némettel valo rosz Conversátiojokkal csokolodasokkal egymás ölében valo ülesekkel italokkalis Contestálták [Dés; Jk 19a]. *1730:* nékem Mlgs Groff Vram parancsolni ne terheltessék, tartom nagy nyereségem(ne)k Mlgs Groff Vramhoz valo igaz kötelességemet contestálnom [Kendilóna SzD; JHbK L. 24]. *1747:* Senator Idősb Pataki István ... a' mint eddig ... szives indulatját mind Ecclesiánkhoz, mind Collegiumunkhoz, hasznos szolgálatjával contestalta, ugy ezután-is hasonlo, igaz és kegyes Adfectiojában ő Kglmének mindnyájan őrvendezhessünk [Kv; SRE 180–1]. — L. még CsH 146.

Szk: *háládatosságot* ~ háládatosságot mutat/tanúsít. *1755:* Kelemen János Ura(m) ő kglme maga Nemessi szabadságat producalván a Melto(sá)g(o)s Táblán acceptaltatot es Confirmáltattatott, akarván a Szent Ministeriumhoz háladatosságot contestalni, maga önként ajánlá, h(ogy) ez utan a Szekesi Refr. Ecclesiab(an) Patronus lészen és a 15 kalongya buzat ... esztendönként administraltattya [Székes MT; MMatr. 284].

kontesztálás bizonyítás, *rég* bizonyság; dovedire, demonstrare; Beweis(führung). *1719:* Vass Dániel Ura(m) ... exturbalván más molnárát az malombúl ... Tamás Pétert hellyében molnárságra Constitualta; minek okaért Tamás Peter is adá és köteleze magát és Fiait ... őrőkős Jobbágyűl melly(ne)k Contestálására mi elöttünk erős hüttel meg esküvék, hogy ... azon molnári hivatalba(n) ... igaz hűséggel szolgál [Császári Szd; WassLt].

kontesztált (meg)bizonyított, tanúsított; dovedit, demonstrat; bewiesen. *1739:* Sókszóri tapasztalt affectioja s ezen Szegény Vármegyéhez contestált Patrociniuma Excell(enti)adnak inducál hogy ez földhöz ragadott és minden tehettségiből exhaurialtatott Szegénységnek Státussa iránt Excellentiádat iterató molestálni p(rae)summálom [Nagysajó BN; Ks 99 Kemény Sámuel aláírásával]. *1755 k.:* Szent Egyedi Jószágról Exhibeallyák az Titt Wass Urak ... hogy Vitézi Fegyverekkel és akkori Bóldog Emlekezetű Felséges Királyhoz Contestált hivségekkel nyerték [WassLt]. *1764:* inkább lehetett volna Bátyám Ur(amna)k az én Contestált Sinceritásomhoz, mintsem az ő hamis lelkéhez, s paraszt tudatlanságához bizni [Középlak K; BfR].

kontextus szöveg; text, cuprins; Text. *1776:* ä M. Praepost Urnak, az idő rövidsége nem engedvén, hirtelen egy tzedulát irtam, Mellynek Contextussa, a' mint mostis jól emlekezem ez volt[a] [Szentdemeter U; GyL br. Lud. Révai (40) vall. — [a]Köv. a részl.]. *1780:* A' Divisionak contextussa szerint jutott volt ... egy Mojsza Todor nevű Jobbágy [Ne; DobLev. III/546.2b]. *1798/1799:* a' Processus follyamatjában ... az Al-Peres Báró Úr a kért Privilegialisnak Betüit, Charactereit, Contextussát, idejét, Adóját egyszóval Circumstantialis voltát declarálta [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 424].

kontignáció 1. (épület/építmény) szint; cat, nivel; Bauniveau. *1638:* vagion eggj fa labokra epittetett ket contignatiobol allo, sendelyes vitorlas philagoria [A.porumbák F; UF I, 611]. *1662:* (A) kastély[a] ... négy szegbe béllett árokkal lévén ... abban való házak körösköryül három contignátióban vannak, de azok mind alsó, felsö, középsö rendek ... mesterséges aranyas különb-különb képirásokkal ékesítettek [SKr 259. — [a]A morvaországi Lichtenstein hercegi várkastély]. *1676:* vagyon kö labokra csinálva egy uj kötéses gabonás ház két contignatiokra ... melynek also resze 4 szakaszban, az felsö része két szakaszban vagyon [Fog.; UF II, 704]. *1681:* Vajda Hunyad vára ... Nap nyugot felöl valo szegelet Bástyaja ... Ez alsö felsö Contignatiojaval együtt köböl eppettetett [Vh; VhU 502–3]. *1761:* a Curialis Nap kelet felöll valo része közepette táján ... vagyon ... két Contignatiora épitett ... régi udvarház [Siménfva U; JHbK LXVIII/1.40].

Szk: *alsó* ~ földszint. *1679:* 1. Bastya ... Also Contigna(ti)oja, gerendas, deszka padlasos tapaszos ... Felsö Contigna(ti)obul ide járo garadicz fábul eppettetett [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.]. *1736:* alatt az háznak[a] az dereka és also contignátiója köböl való volt, az felsö része sövény [MetTr 436. — [a]A két páter gyf-i lakóházának]. *1761:* Az alsó Contignatioban vagyon egj egj németes oldalu egj contiguitásban lévö Stukaturás három kisded alkalmatosság, mellyek ... Boltotskáknak neveztettnek [Szászvesszöd NK; JHbK LXVIII/1.211] ∗ *felsö* ~ emelet. *1637:* ez nyari haznak ... felseö contignatiojan leueö aytaya vas sarkas pantos [UF I, 422]. *1681:* Vajda Hunyad vára ... Nap keletröl valo ... kö bastyaja az Palank(na)k ... Felsö Contignatioja kar faso(n) van csinalva [Vh; VhU 502, 504]. *1745:* a' felsö Contignatiokra fel járó ... karjos uj grádits [Marosszkirály AF; Told. 18]. *1785:* A Felsö Trac-

tuson vagyis Contignation nagyobb, és kissebb ház Nyóltz vagyon ... egy Nappali Palota elöl, más ebédlö Palata hátul a több házak kissebbek [Kv; Born. XXIXb. 20/47 Kornis Krisztina conscr.] ∗ *középső/második ~* emelet, emeleti szint. *1637:* Az masodik contignatiojara az malom haznak, nylik egy ... vas sarkas pantos ayto [UF I, 420]. *1662:* a fejedelem[a] ... fenn a második contignátióban ... országgyüléseire csináltatott vala egy nagy öreg palotát [SKr 301. — [a]I. Rákóczi György Gyfott]. *1681:* Fejérbástya ... Ezen közepsö Contigna(ti)oból a' forgo garadiczra nyilo ajto [Vh; VhU 548]. *1681/1748:* a masodik Contignatiora vagjon égj bolt [Balázsfva AF; KvAkKt Mss lat. 236].

2. emelet; etaj; Stockwerk. *1823–1830:* Itten[a] volt egy Reichers nevü gazdának két rendbeli háza ... kétcontignatiós ház, holott a földszinén s mind a két contignatióba diákok laktak ... az első contignatióba volt az úrfinak három nappali s két éjjeli szobája, itt lakott a doktorral [FogE 224. — [a]Göttingában].

3. helyiség; încăpere; Raum. *1658:* (A háznak) az also rendit mind az haro(m) Contignatiot hagiom Szabo Ferencz fiam(n)ak pinczestöl, Az felszö felet peneghlen mind az haro(m) Contignatiot hagyom Szoecz Ismaelne leanyomnak [MV; Nagy Szabó Ferenc végr.]. *1681:* Malom ... A keö Pad mellett, az vizes kerék felett, vagyon egi kis Contignatio; Az vám buzat itt szoktak tartani | Vajda Hunyad vára ... A' Kapu közi keö boltos ... Ezen kapu közöt keöböl rakot tömlöcz ket Contigna(ti)oban vagyon; mindenik feli gerendás [Vh; VhU 507, 508–10].

4. rekesz, rekeszték, osztat; despărţitură; Verschlag. *1679:* Galambducz ... Ennek also Contigna(ti)oja Tyuk öl ... Felsö Contigna(ti)oja, Galambok lako helye [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 95–6]. *1681:* Pohar szek ... ennek also Contigna(ti)ojan, vas Sarkos, hevederes kis Ajto [Vh; VhU 521–2]. *1694:* Almariu(m) ... melljnek belsö resze ket contigna(ti)okra szakasztatott | három Contigna(ti)okra szakasztatott ... Pohár szék [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúria-leir.]. *1745:* a' Folyoso alatt két Contignatiob(an) rekesztve Sövényböl font, a' Folyoso alatt deszkából tsinált Szárnyas Majorság hizlalo hellyek vadnak [Marossztkirály AF; Told. 18].

kontignációjú 1. vhány emeletü, szintü; cu un anumit număr de niveluri; mit/von einigen Niveaus. *1692:* ezen rend ket Contignatioju hazaknak az kü kiminnyi jok [Szentimre MT; JHb Inv.].

2. vhány osztatú, rekeszü; cu un anumit număr de despărţituri; mit/von einigen Verschlägen. *1744:* Alsó Suk[a] nevü faluba vagyon ... udvarház, melynek ... zsendellyel fedett két kontignatiojú galambbúg alatt gyalult fenyödeszkákból csinált ajtó [ETF 108.11. — [a]K]. *1753:* Az Vr hazában ket kitsiny iró Asztal ... A Néhai Aszszony házában vagyon más Asztal ... melyen vagyon egy három Contignatioju Gyalog Theka rajta levö réz horgaival edjütt [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1754:* az ajto Szemöldöke felett Deszkából almarium formán a' Falban tsinált ket Contignatioju kis rékesz (!) régen puskapor tartó volt [Uzdisztpéter K; CU]. *1761:* bal kéz felöll valo szegeletben, regi Magjaros három contignatioju, festetlen Pohárszék [Spring AF; JHbK LXVIII/1.500].

kontignációs 1. (vhány) szintes, szintü; cu un anumit număr de niveluri; mit/von einigen Niveaus. *1761:* (Az udvarház) épületnekis Észak, és Dél felöll valo végeinek közepeken ... két két contignátios ... Torony formáju ... Bástyák vadnak [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 40]. *1823–1830:* Ahol most a kollégiumnak három contignatiós épületje vagyon, ott volt egy sor boronafából készült ház [FogE 97].

Szk: *egy ~ ház. 1779:* az egész épületnek falait minél tisztességesebben lehet, s egy Contignatios házhoz kévántato elégséges Magosságára fel viszi [Déva; Ks 78.20/11 kőműves-szerződés].

2. (vhány) osztatú, rekeszü; cu un anumit număr de despărţituri; mit/von einigen Verschlägen | vhány polcos; cu un anumit număr de poliţe; mit einigen Gestellen/Pulten versehen. *1761:* (A) falban ... diofa festékü vas sorkokon fordulo jo vas zárú ajtójú négy contignátios Almárium [Szászvesszöd NK; JHbK LXVIII/1. 207].

kontiguitás folytatás; continuare; Fortsetzung. *1750:* Ezen nagy Erdőnek Contiguitássában lévő Erdősség [Koronka MT; EHA]. *1757:* Ezen somlyai határ contiguitásában vagyon egy Hoszszuaszoi Praedium [Hosszúaszó Sz; EHA]. *1760:* Vagyon ... â ... Curia contiguitássában egy ... Veteményes kert [Novoly K; BLt]. *1763:* ezen Controversiában lévő Rétetske Contiguitásáb(an) Más Mlgs Possessor Ur nem bir [Széplak Sz; Ks 92]. *1781:* (Egy föld) A Bértzén ... Ugyan ennek contiguitássában a Kis Kekets nevezetü Csere Erdövel ... a kimaradatt[a], ez is megmérettetvén ... tészen 150 ölet [Mogyorós MT; EHA. — [a]Értsd: föld].

Szk: *egy ~ban levő (birtok)* egy birtok-testben levő. *1769/1802:* azon Contiguitasban lévő Mak termö Erdök nem devastaltattanak a Bezdédiektöl[a] sőt azon contiguitásban lévő Erdőnek egy része ... a Salamoniakhaz[b] tartazik [BSz; JHb LXVIII/3.24. — [a]Bezdéd és Salamon (SzD) tőszomszédos település]. *1783:* (Az) Uraságok egj Contiguitasban lévő négj rész erdejek edgjütt a' meddig extendalodnak, azon heljségben kiket látott a' Tanu ... Erdö predalokat, s tolvajkodokat? [Kük.; JHb XX/8.3 vk] ∗ *egy ~ban van* egyben van. *1757:* Vagjon a Csűrös Kert a régi ... Akoly kertel, mely most a Csürös Kertel egjben foglaltatvan egj Contiguitásban vagjon, nem lévén semmi Kert Közötte [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129]. *1761:* Ezen Istállokkal egj contiguitásban ... Szekér vagjis Hinto szin vagyon [Siménfva U; JHbK LXVIII. 34]. *1807:* a' Hirtza nevezetü erdö ... egy Contiguitásban vagyon ugyan, de sok tsorbaság lévén benne, azok bonificaltatni fognak [Fegezés NK; Told. 30].

kontineál 1. tartalmaz; a conţine; enthalten, fassen. *1609:* Biro Vram adot Vrunk eo F. Zamara egi hordo Fenesi Bort mely contineult Vrnas 105 [Kv; Szám. 12b/IV. 385]. *1655:* Egy bort Aroltattunk ki az Contineult Ur. No 45 [Kv; SzCLev.]. *1750:* mutatá(na)k ... Nagj jo Karimás ösz buza Asztagokat ... az Elsö contineal Gelinas 250 [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 2–3]. *1756:* Vagjon ... Török Buzás kas ... mellette ... vagjon más hasonlo Török buzás kas ... mellyek mennyét Contineállya(na)k maga Seriessiben meg iratik [Branyicska H; JHb LXX/2.13].

Szk: ~ *magában. 1758:* (Kezemhez adta) A Kolosvari Kaptalannak Transumptumát két articulust conteneálván magában [Ks; 93. 22.5 Sándor János fisc. Cancellista (mp)].

2. magában foglal, áll vmiből; a se compune; fassen, aus etw. bestehen. *1763:* a Fogado ... contineal két tűzes Házat és egy kamarát [Hortobágyfva Szb; Born. XXIXa. 19 néhai Hortobágyi Gergély György conscr. 26–7].

3. *átv* (vmely irat/határozat) mond, tartalmaz vmit; a cuprinde/conţine; (eine Schrift/ein Beschluß etw.) beinhalten. *1588:* az Articulus ... azt Contineaitia az Vnioba, hogy ha ky az Zaz emberek keozzwl zarwas bwnbe megh tapaztaltatik az heliebe mingiarast mast Valaztassanak [Kv; TanJk I/1.91]. *1597:* ez mostani vasarbirak ... Egieb hiwatalliokbanis azzerint p(ro)cedallianak amint az ew Instructioiok contineallia [Kv; i.h. 296]. *1619:* Ferdinandus király levelét ... magam transferáltam magyarul ... azt contineálja, hogy azmely békességet és frigyet ... elvégeztek ... őfelsége Ferdinándus is ... akarja observálni [BTN[2] 271]. *1674:* az dolgok(na)k realitassághára nezve teőtt Nemes Tanácz deliberatuma azt contineallya, hogy Szőrős Andras Ur(am) ... tartozzék megh czináltatni[a][Kv; TJk XI/1.333. — [a]A csatornát]. *1677:* A' Mely elbudosot Jobbágyok medio tempore az igaz Földes Uroknak manumissiojok nélkűl nobilitaltatták volna magokat ennek előtte, hasonlóképpen invalidaltatva legyenek, mint a' mostani végezések contineallyák, ennek-utánna nobilitálandók felől [AC 105]. *1700:* mind a' Novu(m) Judicium mind penig a' Tripartitum Decretu(m) Continentiaja ... azt contineallya hogy a' Novu(m) Judiciumnak emanatioja után a leg közeleb valo szeke(n) elő vetetódgyek [Dés; Jk 313a].

4. kitesz vmennyit; a se cifra/ridica la ...; etw. ausmachen. *1642:* Az megh holt Baalk Mihalnak ados uolt Veleo Jstuan, meljreol ados leuel is uagion, az adossagh Contineal ... f 8 d. 98 [Kv; RDL I. 128].

5. ~*ja magát* tartózkodik vhol; a şedea/a se găsi undeva; sich (irgendwo) aufhalten. *1750:* Benczenczi paraszt szemelyek[a] ... kézek bé adásával valolának kezességet magokra ... Olosz Ferencz ur(am) ... Benczenczi Dinksarán Szimedru nevű Jobbágy Forrejtáráért Sub his Conditionibus[b] ... az utzákot nem rovja, hanem magát a lovak melet és ben az Udvarb(an) continealja [Bencenc H; BK ad nro 1105. — [a]Köv. a nevek fels. [b]A feltételek közül csak az ide vonatkozó utolsót idézzük]. *1778:* A' Doctor intézése szerint még 6. vagy 7. nap a' Házban kell magamat contineálnom [TL gr. Székely Ádám lev.].

kontineáltatik találtatik; a fi găsit; gefunden werden. *1688:* Annak felette az melly leginyel vadoltatot Varadi Kata az tisztek inquiraltatva(n) felőlle paraznasagba(n) contineaitatott [SzJk 189].

kontinencia 1. tartalom; conţinut; Inhalt. *1648:* Az mi az leuel(ne)k allapottiat illeti, mi deaktalanok leue(n) nem tuttuk az leuel(ne)k co(n)tinentiajat [Kv; TJk VIII/4. 268]. *1718:* Kgd szomoru levelit vettem alázatoso(n), de Continentiajat szomoruán értettem [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1800:* betses Levelét a' Betsületes közönségnek Szeretettel vévén azonnal Szorgalmatos voltam, hogy a' Felséges Montanisticus Thesauráriátusrol a' Resolutiot kikaphassam és el-küldessem, de ki nem nyerhetvén ... nem lévén még expediálva, continentiáját tsak vgyan láttam [TLev. 5/17.17 Kőpetzi Nagy Josef lev. Nsz-ből].

2. (vmilyen irat/határozat) értelme/tartalma; sens, conţinut; Inhalt (irgendeiner Schrift/irgendeines Beschlusses). *1570:* Zegedy Gërgh ... vallya hogy ... Sentecianak c(on)tinenciaia feleol mynt volt ely felethkezet [Kv; TJk III/2.3]. *1577:* Meg Ertettek eo kegmek Byro vram zawabol az Mezaros vraim felol valo panazt eo kegmek azert az Regy vegezest az feyedelem lewele c(on)tinentiaja es rendtartassa zerent minde(n)be helye(n) haggyak [Kv; TanJk V/3.145b]. *1595:* Sombory Susanna azzonnak menjegzeiere deputalt marhak az Testament(om) contine(ntiaja) zere(n)t [Zsombor K; SL. Sombori László reg.]. *1613:* my ... El menenk az feyedelem Leuelenek Continentiaya tartasa szerent Introducalok es Statualok ... Chiwtak Gyeörgyeott [Ksz; BCs]. *1620:* az felseged paranczolattianak Continentiaja szerint Ammonealok Kouacsoczi Istua(n) uramat [Körtvélyfája MT; BálLt 51]. *1633:* Mi ... az kótes leuel continentiaia mellöl el nem allunk. Hanem a ... Jobbagiot ... megh keuanniuk [Szava K; Törzs]. *1663/1695:* az eo kglk elsőszöri Contraktusoknak és leveleknek Continentiaia is azt tartya, Hogy Thuri Ferencz Uram Mihalcz Mihaly Uram ellen masnak Semminemű bonumit ... el ne adhassa [Hsz; Borb. I]. *1792:* ma hol és kinél vagjon azon Contractus s mi annak a tartása vagyis Continentiája? [Aranyosrákos TA; Borb.]. — L. még AC 25, 28, 113, 154, 176, 226, 264; SzO VI, 201.

kontingál kb. illet; a privi; betreffen. *1742:* minden szolgalatok, és praestatiok mellyek közönsegesen tangaltak Nemes 3szeket, sine controversia három részre repartialtattnak vala, egj harmad Sepsit, más Kézdit, az másik harmad rész pedig Orbaj és Miklosvár széket aequaliter contingalta [Hsz; ApLt 4].

kontingáló kb. esedékes; actual; fällig. *1738:* a quartélly dolga iránt ... a Nms Vármegyével ... meg egjgjezzünk ... 'A Forspontok, és egjéb Contingaló szolgálatok 's Gravaminakból ... magunkat nem subtrahálhattyuk [Dés; Jk 507a].

kontinuáció folytatás; continuare; Fortsetzung. *1678:* Parancsollyuk kglsse(n) és ige(n) seriö ... rendeltessen az ö Kglme Szekerei eleib(en) s Szólgai alá elegendö jö erössz posta lovakot Udvarunkig valo uttyak continuatiojara fogyatkozás nélkull [WassLt a fej. Beszt-hez]. *1735:* azon Causam(na)k tovább valo Continuacioját, assumptioját és decisioját nem urgealhattam magam es legitimus Procuratorom bizonyos akadállyi miatt [Torda; TJkT I. 76]. *1737:* publicaltassa kglm(e)d, hogy az Ország Gyülése Continuatiojára Szent Marton napra ... ide a Fö Tisztek a Deputatusok, Királyi Tabla Fiai, Itélö Mester, minden Regalisták, és Taxás Varosok Expressussi conflualni tartsák szoross kötölöségek(ne)k [ApLt I a gub. Apor Péterhez]. *1771:* Minthogy ... czen Divisionak continuatiojára compareálnia nem lehetett ... nem lévén tempestive hirével[a] czen Divisionak continuatioja [Fejér m.; DobLev. II/428.20. — [a]Id. Kornis Gábornak]. *1793 k.:* ... néhai Tordai László vivén a per

folytatást abban az üdőben ... jol lehet hoszszas üdőkig jártunk, fáradtunk, instáltunk a Cont. Táblán érette, de a Continuatiora nézve Terminusokrol Terminusokra halasztatott ügyünk fel vétele, miglen osztán A(nn)o 1779. Die 3a Xbris Azon második Repulsio mellettis a Causat Continuáltuk [T; i.h. IV/730.2b]. — L. még BÖn. 538; CsH 173; KemÖn. 183, 267, 306; RettE 62.

kontinuál 1. folytat; a continua; fortsetzen. *1620:* Az Arok asashoz kezdgienek az Jeöveő hetfeőn, mindennap continualliak az megh veghez megie(n) [Kv; TanJk II/1. 294]. *1646:* Transmittaltatik ez Causa az Jnctusnak replicatioja szerent az kulseo Forumra, es az holot keztek es az kik eleőtt volt, ez utannis azok eleőtt continualliak Actiojokatt [SzJk 64]. *1731:* Szuszik András mar Karolyvárt is hohér kezén forgott s fűle is lopásért el vágattatott s meg is ugjan csak continualta lopogatasat, azért Akasztofa sűttetik homlokara [Kv; TJk XV/8.10]. *1756 k.:* Fel hagyott avagy pusztán állo Bányát a' ki fel akarna fogni és dolgoztatni, azon Bányájának előbbeni Gazdáját admoneáltassa legitime, kik ha félben hagyott munkájokat continuálni nem akarnák, a' más ugy dolgoztathassa [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.]. *1769:* mig riájok figyelmeztem hallattam ... tovább is continuálták a veszekedést [Bukuresd H; Ks]. *1829:* az nap sem a Tekts Executor Ur, sem én az executiot continualni nem érkezvén, az egész substernalt Joszág a' Dnalis és Falusi Birák Gondviselése alá rendeltetett [Felfalu MT; DE 2].

Szk: *~ja a dolgot* dolgozik. *1633:* vueges voltam es en ott Continualtam az dolgot [F.komána F; Szád. Brotie Cikorie (40) vall.] ✱ *~ja folyását (a víz). 1757:* Bethlen Miklos Ur ... a' Vizet maga szokott árkábol azon helyről el vétette, és vitte oda hol most Continuállya folyását [Balkács KK; BK] ✱ *~ják a házasságot* folytatják a házaséletet. *1677:* Mivel mind ket szemelyek habilisek az házásságra tiszt Uraimék admoneállyak, hogy hazasságokat continuallyak [SzJk 131] ✱ *~ja lakását* lakik. *1647:* October ... Die a 11. ingressus Claudiop. holott lakasom Atya(m) Ur(am) hazanal continualta(m) ad 2dum Ian(ua)r(ii) A 1675 [PatN 11b]. *1680:* azon házban melyben most az Tisztek szoktak lakasokat continualni, nyilik arra ... bellet ajto [A.porumbák F; ÁLt Inv. 5] ✱ *~ja útját* folytatja útját. *1653:* Legottan meghallotta császár, hogy Sigmond elhagyatta Tömösvárát vítatni; continuálta útját Eger vára felé [ETA I, 48 NSz]. *1751:* vgy inteztem dolgaimot hogy azan napra innet magamis le mennyek ... annat fogom continualni utamot Mots felé [Abosfva KK; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.] ✱ *szolgálatot/szolgálattal ~* szolgál. *1666:* Tavaszi szántáson Ugarláson kaszálason Aratason öszi vetésen el vegezetigh tartoznak az Urnak minden nap continualni szolgálattal Ezeken kivülis ... az mit foghnak poroncsolni eltőtők jaro Tisztei, tartozzanak Continualni [Királyfva KK; Ks 67. 46. 24a]. *1680:* Szántáson, Vetésen és derék tarodas(na)k idejen mind addig mig az munka végb(en) mégyen az sellyerekkel edgyütt szoktak szolgalattjokat Continualni [A.porumbák F; ÁLt Urb. 48].

2. *~ja magát* tartózkodik vhol; a şedea/a se găsi undeva; sich irgendwo aufhalten. *1705:* Balázsfit, minthogy eddig is ártatlan volt fogva, elbocsátották sub cautione, úgy mindazáltal, hogy széjjel ne járjon, hanem szállásán continuálja magát és ott benn ül mindenkor [WIN I, 465].

◇ **Szk:** *~ja feltett célját/szándékát* vki feltett szándékát/kitűzött célját követi; a-şi urmări scopul propus; js festen Entschluß/Vorsatz befolgen. *1757:* Az Erdőalljak ... continuálván fel tött czélljókat szándék jokat, azon Sombori Uramtol coláltatott földireis réá menvén, négj eőkrit ekéstől onnan fogák fel [Pócsfva KK; Ks 66. 44. 17g] ✱ *vki parancsolatját ~ja* vki parancsát követi; a respecta/urma porunca/ordinul cuiva; js Befehl befolgen. *1717:* kesz leszek alapatam szerint Ns(go)d parancsalatyat Continualnam [Harangláb MT; Ks 96 Szarka Sigmond lev.].

kontinuálandó folytatandó; care urmează să fie continuat; fortzusetzend. *1784:* Felettébb valo lelkünk fajdalmával hallottunk (!) 's hallyuk füleinkelis naponként egész Városunknak ... némelyektől a' Mágnasok eltőt tett 's mostanis continuálando vádaltatását [Torockó; TLev. 4/12].

kontinuálás folytatás; continuare; Fortsetzung. *1677:* A' Vég házaknak építése-is nem utolso szükséges dolog lévén ez Hazában, signanter penig a' Jenőben el-kezdet épületnek continualása; ez okon e' szükségre-is igirtetik ... Kapu Szám után egy egy forint [AC 72]. *1710:* Maga Felséged ... a zágrábiai püspök által csalhatatlanul ígírte elébbeni kegyelmességinek continuálását [CsH 83]. — L. még AC 273.

kontinuálhat folytathat; a putea continua; fortsetzen können. *1657:* immár az fejedelemnek megirtam volt ... hogy elbágyadtam s betegesedtem is, és tovább semmiképpen az hadakra való gondviselést nem continuálhatom [KemÖn. 250]. *1702:* az Vice Tiszt Atyánkfiai, az Fő Tiszt vrak(na)k hiré tévén ... az specificált Munkásokat ... rendellyék ugj el, hogj ... házas, tűzes, lakos, és az munkára alkalmatos emberek legjenek, kik az munkát continuálhassák [UszLt IX. 77. 47 gub.]. *1739:* Tiszts Baczai (!)[a] Mathé uram ... igen beteges állapotal lévén, vgj hogj már eő kglme eddig valo hűséges szolgálattyát az I(ste)n Házában nem continuálhattya [Kv; SRE 169. — [a]Alább helyesen: Baczoni]. *1749:* nyilván léven az Jnctusnak nyilván valo házfelverő szokásos tolvajsága, hogj továbis azon gonoszságát ne continualhassa mások(na)k károkra, itiltetett hogj fel akasztassék és meg hallyon [Torda; TJkT III. 267].

Szk: *~ja útját. 1669:* Ez levelem, mutato Poporicz Istvám nevű beczűlletes ifiu legeny ... hogy nagyob securitassal uttyat continualhassa kivána teőllem, adnám ez uti levelemet néki [Kv; RLt 1].

kontinuálhatás folytathatás; posibilitate de continuare; die Möglichkeit der Fortsetzung. *1654:* jelentette azt is megh emlittet capitányunk eő Kglme hogy az törvenyeknek az regi szokás szerént valo folytatásábanis ez helyben valo lakásának nem continualhatasa miat ... nem keves fogyatkozások ... volnának [UF II, 901].

kontinuálkodik folytatólagosan tevékenykedik; a activa continuu; fortlaufend tätig sein. *1702:* A die 15 Augusti Török Sigmond Attyánkfia Commissiárüskodgjék, usq(ue) ad 15. Septembr(is), akkor Janosfalvi Ja-

nos Attyánkfia 15. 7bris bé álván, usq(ue) ad 15 8bris continuuskodgjék, és ismét váltsa ki Tőrök Sigmond Attyánkfia, s continuálkodgjék egj holnapig, et sic per consequens folytassák hivatalyokat egj egh holnapig, és vgj váltsák ki egymást [UszLt IX. 77. 47 gub.].

kontinuáló szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *lakását vhol* ~ vhol lakó; care locuieşte undeva; irgendwo wohnend. *1715/1722 u.:* Minthogj a Szász-Fülpösi Ref. Eccla majd végképpen evertalodott, azért conferálom azon Szász-Fülpösi Ecclába menendő, és lakását continuálo Reformatus Pap(na)k ... Beresztelki[a] határonn, Lutz Patakán mostan három kőre forgo, régi ős malomnak decimáját irrevocabiliter [GörgJk 86. — [a]MT].

kontinuálódhatik folytattathatik, gyakoroltathatik; a putea fi continuat; fortgesetzt/ausgeübt werden können. *1662:* az hús árúltatás jó időtűl fogva Nagyságtok részéről nem continuálodhatott, mivel az németek nagy restantiát praetendálhattak, feles húst hordottak el rovásra, restantiára tudván, és így nem jövedelmét, hanem kárát látván az udvarbíró, félben hagyta volt [TML II, 402 Teleki Mihály Lónyai Annához].

kontinuálódik folytatódik; a se continua; fortgesetzt werden. **A.** *időben. 1673:* miképpen kezdődött, Continualodott, és Vegződött, azon megh bántodasom és karositatásom ha kevántatik ... szoval elő számlalnom kesz vagyok [WassLt Haller Pál nyil.]. *1679:* Az masodik Parochialis haz epitese continualodgyek [Dés; Jk 39b]. *1681:* ă Banyak munkai mindenkoron az üdőtűl fuggenek ... gyakrabban, kezdetik el ă munka, ă 20 Mart. es szokot Continualodni ad 23. Novembris [VhU 61]. *1701:* az hátra lévő Exactioběli munka continualodgjek [UszLt IX. 27. 29]. *1750:* az mi az Transmissionalis Causaknak Seriessit nézi, az fojni fog post Dominicam Reminiscere, ugy mint 23tia incoalodik[a], és azon egész hétben continualodik [Medgyes; ApLt 3 Székely Elek lev. — [a]Azaz febr. 23-án kezdődik és 29-ig folytatódik].

B. *térben. 1694:* vagjon egj Ló-Jstállo ... Ezzel egj rendib(en) Continualodik, mellette lévő egj szeker szin az ... Udvarhaz fele continualodik, a' Gjümőltsős kert [Kisenyed AF; BfR].

kontinuált 1. *átv* vki iránt táplált; nutrit faţă de cineva; gegen jn gehegt. *1670:* Tudom, ezen hazafiak kegyelmes urunkkal eddig continuált keresztény indulatjokat tovább is tehetségek szerint kegyelmesen fenntartani méltoztatnak [TML V, 414 Keczer Menyhárt Teleki Mihályhoz].

2. kb. megszokott; obişnuit; gewohnt. *1730:* a Bolya völgjen le jövő Kalba nevü vizét az maga ennek előtte sok száz Esztendőktől fogva Continualt Alveussárol, folyamattyarol ... más felé vetették [Fejér m.; JHb XXIII/46].

kontinuáltat folytattat; a face să continue; fortsetzen lassen. *1657:* Midőn tizenőt esztendős volnék ... az fejedelem Bethlen Gábor maga parancsolta az atyámnak, adjon udvarában, mert látta, hogy már az scholát is nem continuáltatta vélem [KemÖn. 37]. *1662:* Az vár lőtetését az urak s főképpen Rákóczi Zsigmond ... nagy szorgalmatosan continuáltatják, szüntelenül miveltetik vala [SKr 241]. *1734:* Minthogy az Inctusnak sok rendben engedtetett dilatio Consideratioban vetetődvén hogy kereskedő ember, és sok excursussi vadnak ... mig oda járt nem engedte az szek Causajat ellene continualtatni [Branyicska H; JHb XXXV/51. 24].

kontinuáltathatik folytatódhatik, folytattathatik; a putea fi continuat; fortgesetzt werden können. *1644:* Hogy ha pedigh valami hadas ideo talalkoznek (: kit I(ste)n tavoztasso(n) :) hogy az Teorvenyek mi(n)d Varmegyeken nem continualtathatnak, tehat utrinq(ue) emberseges Embereket fogvan azok adiudicaliak es dirimaliak azon Controversiakot [Mv; IB VI. 225/12]. *1681:* Az őszi megh allatast[a] is usualtak fél susztnak; ezis fundamentum kivűl valo; ... hogi ha az váratlan hirtelen jövö hidegh jeges üdő ugi érkezik, hogi az eghesz heti munka nem Continualtathatik, elégh oka lészen à fél Susztnak [VhU 61. — [a]A bányászásét]. *1743:* Már az nemes Erdélyi uj militia is készen lévén, verbungamat folyvást véghez vihetem, az rémunda lovak meg szerzése is jobb(an) continualtathatik [TL. Teleki Ádám a gubhoz]. *1771:* a' pársok meg edgyeztenek azon, hogy ha mindnyájon az exmittált Co(mmiss)áriusok nem conpareálhatnánakis, leg alább hárman ha jelen lésznek, általok a' Divisio folyhasson, és continualtathassék [Fejér m.; DobLev. II/428. 18a].

kontinuáltatik 1. folytattatik; a fi continuat; fortgesetzt werden. *1632:* minden falukon ualo bor korcziomallas indesinenter continualtatott [Persány F; UC 14/38. 9]. *1640:* Ennek előtte minden koron szabados uolt vasarnapokon az külső falukrolis az Zék hust piaczra be hozni: Mely mostan ... continualtatik [Fog.; UC 14/48. 11]. *1724:* a Marsruták expeditioja ne Continualtassék [Ne; Ks 83 a város hadnagya a főispánhoz]. *1737:* az ... őrökös Rétek szorosan Circumscribáltassanak ... meg-merettetvén hogj hány Rudasok légjenek, és osztánn, ugj Circumscribáltatvánn, ugj Continuáltassék az osztás mellettek [Dés; Jk 480]. *1794:* Continuáltatatt ezen Inquisitio [Koronka MT; Told. 42/1].

2. folytatódik, tart; a se continua; fortgesetzt werden, dauern. **A.** *időben. 1656:* Májusban és juniusban ő nagyságához lengyel, svéczia és kozák követek igen solemnis legatioval jöttek, és egész karácsonig continuáltatik a sok követek járása [ETA I, 161 NSz]. *1668:* Úgy adatik értésünkre, hogy birodalmunkból sokan ... mennek ki Magyarországban, mely az hazának nem kicsiny kárára lévén, ha continuáltatik ... parancsoljuk ... ha hol afféle Magyarországban ... kimenő emberek találtatnak ... kötözve hozzák őket vissza [TML IV, 384 a fej. Teleki Mihályhoz].

B. *térben. 1694:* az Eökör Pajta ... Ajtaja előtt kezdetik, és a' Csűr kapujáig continualtatik ... tapasztalatlan, ujj Diszno ol avagj Pajta [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. *1746:* a Kendermező fele valo Balásházi határ Szély ... onnan egyenesen mégyen az hátar, la Fontine Kornyi nevezetű forrás Kutban, és onnan maga métájáb(an) továbis continuáltatik [Balázsháza Sz; WH]. *1816:* Innét continuáltatott a' köz Terrenumnak metalis ductussa La Pestyerike nevü helyre [Létka SzD; EHA].

3. *a hír* ~ tartja magát a hír; persistă ştirea; die Nachricht hält/behauptet sich. *1762:* az I(na)k eökegyelmenek ... ex illicito concubitu meg viselésedése ... ez közenseges hir volt eökegyelmenek ... ma is continualtatik [Torda; TJkT V. 92].

kontinuáta folytatólagos kereset/per; acţiune în continuare; fortlaufender Klagebegehr/Prozeß. *1737:* két Tsizmadia Zabolai István vagjon, Iffjú és Iffjabb; ha pedig az Iffjabb neve alatt iratott az Actio, annak neve alatt kell vala fojni a Continuáták(na)k is | Deliberatum. A Levatának a Continuatával mint hogj Conformisnak kell lenni, itt pedig difformisnak láttatik lenni a Levata és Continuata között. Azért mig a második A. ö kigjelmeis maga Documentumival el-nem készül (: az elsö Anak ö kglmének Continuatája Corruálvánn :) addig az elsö A. ö kglme Inquisitoria Relatoriájával nem élhet [Dés; Jk 224a, 234a]. *1739:* a' mostani Continuata ... mint hogj nem jól superaedificáltatott, ezen Continuata Corruál, és Cassáltatik [Dés; Jk 316b].

kontinuáztat folytatja a pert; a continua procesul; den Prozeß fortsetzen. *1735:* meg kivánom Cum poena indebitae Vexae Corrualtassek et p(rotes)tatur. Deliberatum. Az Inctus jol és helyesen praetendállya hogy az A. eö kglme hites Társa admonealta és Citaltatta, most penig Sallaj János eö kglme Continuaztat ... most penigien Nemes Sallaj Janos ur(am) eökglme irattya magat Praetendensnek, azért Aszszony — Szathmári Ersebeth Aszszony neve alatt levataztatott nem Sallaj Janos eö kglme neve alatt, sem ugy mint Ura, sem mint Plenipotentiariussa neve alatt, azért ex Gratia Sedis simpliciter Corrual az A: eö kglme Citatoriaja Levátaja es Continuatája [Dés; Jk 173a].

kontinuitás folytatás; continuitate; Fortsetzung, Kontinuität. *1619:* 15 die Septembris lőn utolsó audientiája az követnek az búcsúra, immár elment. Látom, böcsületes öreg emberek maradtak itt az continuitásra [BTN[2] 327–8]. *1657:* az békességben nem tarthatni fenn az háborúságban gyűjtött hadakat, az fizetett szolgaság continuitast kéván [KemÖn. 287].

kontinuus 1. állandó; continuu, permanent; dauerhaft, ständig. *1647:* Az Szolgalat reitok continúús: Az Jabbagyoknak nem gazdalkodnak [Drassó AF; BK 48/16]. *1680:* itt az Korcsoma nem Continuus, söt bö bornak idejen korcsomárlásra szoktanak az három Innepekre esztendök által három Földes borokat adni, de mikor bort nem adnak reajok, az Korcsomat szarazzon szokták meg fizetni [Szkorej F; ÁLt Urb. 70].

2. vmivel (állandóan/folyamatosan) foglalatos(kodó); care se ocupă continuu/neîntrerupt cu ceva; sich mit etw. fortlaufend/dauerhaft beschäftigend. *1621:* Gubernator Vrunk az keoueteket vendegelue(n), mjuel hogi sok melto es meltatla(n) keuansagi voltak; Byrak Vrajmnak, continuusoknak kellett az Tanaczj haznal lennj mind estig hordattam eo kemek zamara bort [Kv; Szám. 15b/IX. 207]. *1635:* Keglsen hadgyuk azert s parancziollyukis hwseghteknek ... valameddigh ... Nagy Thamas hiwünk Szekelyhidi Udvarbirosagaban leszen continuus, mind addégh ... mindennemü Causait ... ne levallya, hanem mindenek legyenek in silentio hüsegtek elöt [Törzs. fej.]. *1679/1681:* mikor à Szőloket mivelik, à vinczelerek mellett Continuus jo pallerokat a Vinczelereken kivűl is rendelven eö kglme[a], magais gyakorlatossaggal hozzájok latogasson [Vh; VhU 670. — [a]Az ub].

kontinuuskodás állandó szolgálat; serviciu neîntrerupt; dauerhafter Dienst. *1671:* Nemes es Vi(tezlő) Tordai István es Szent Miklosi Sigmond nevü Udvari szolgaink udvarunkb(an) valo continuuskodások miat jelen a Mustran nem lehetnek [SLt AU. 1 fej.]. *1688:* Az mostani allapothoz keppest szüntelen valo continuuskodasa kivantatva(n) az Tanacsi rendnek es Deputatus Hiveink(ne)k ő Kglk(ne)k ... Teczett a Nemes Orszagnak mostani Gyüleseben közönségesen hogy bizonyos summa penz vettessek fel keghetekre [JHbK XXXII/5 fej.]. *1717:* Az sűtők mellett szüntelen négj embert tartunk, kik oljan nagj igának tartják az ot valo Continuuskodást hogy sokan mán el is bujdostak miatta [INyR Cssz, Gysz és Ksz nyil.].

kontinuuskodhatik (katonaként) szolgálhat; a putea servi/face serviciu (în armată); (in der Armee, als Soldat) dienen können. *1657:* (A katonák) nagyubb részre házastüzes emberek ... házaktól távol csak az kis fizetésért continuuskodhatnának [KemÖn. 287].

kontinuuskodik 1. (vmilyen munkában) buzgólkodik/forgolódik/szorgoskodik; a lucra (undeva) fără întrerupere; (in irgendeiner Arbeit) sich beeifern/eifrig sein. *1668:* Juda Ngod Tolmacsa alazatoson Könyőrög Ngk mint Kegls Ur(ána)k. Kgls Ur(am) miolta I(ste)n Nagodat ebben az meltosagos allapotban allitotta, mind Ngod szolgalattyaban Continuuskodtam egy nehanyszor busitottam Ngodat ... ho penzem felöl, de megh eddegh tsak semmiben maradott [UtI]. *1689:* a Ngod sz(olgála)tyab(an) kelletik continuuscodnom [Incz. VI. 26 Inczédi Pál a fej-hez]. *1723:* szorgalmatosson continuuskodott volna az Parochiának réparálásában [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 164]. *1728:* Vegeztük hogy ezután a gát epitése el vegezeseig Tizedes Atyankfiai ki ki maga tizedgyivel napestig ott Continuuskodgyék s pallerkodgjék, edgjik Város szolgája is ott Continuuskodgyék [Dés; Jk 381b].

2. szolgál; a servi; dienen. *1703:* Acsok(na)k, Kömivesek(ne)k, mikoron continuskodnák napjában jar czipojok -4 -4 | már két hete hogj Continuuskodunk magunk Terhes költségünkön [Fog.; UtI]. *1740:* Nemes Várasunk Malma Gáttya nagj ruinában lévén, Concludáltuk, hogj ... 'A Gyalog szeresek ... két két[a] ezen ág és tőviss feldolgozására tartozn(a)k elmenni ... akik p(e)d(i)g több napis akarnak ... azon munkán Continuuskodni, minden napra meg adattatnak Den 21 :/: 21 [Dés; Jk 540a. — [a]Vétségből utána kimaradhatott: nap].

3. tartózkodik vhol; a şedea/a se găsi undeva; sich irgendwo aufhalten. *1665:* Az küvárjak be jüvén, ez egész télen continuuskodjanak benn [TML III, 525 Teleki Mihály a fej-hez]. *1707:* Újólag parancsol[a] nekem a táborra való menetel felöl. 15 Augusti. Megindulok, és ott continuuskodom egynehány hétig [Kv; KvE 250 VBGy. — [a]Pekri Lőrinc, kuruc generális]. *1777:* En gyermekségemtöl fogva a' Mlgs Lonai Házban nöttem nevekedtem

... Lonanis laktam, azután is A(nn)o 1748 ... Groff Teleki Ádám Ur dispositiojából ... Szent Pálra mentem, s egész haláláig ... ottan Continuuskodtam [Kendilóna SzD; TL. Csch Benjámin de Miske vall.].

kontinuuskodó (vmilyen munkában) buzgólkodó/forgolódó/szorgoskodó; care lucrează (undeva) fără întrerupere; (bei irgendeiner Arbeit) eifrig. *1691:* 6 Continuskodo Béres ... Continuskodo Kádár [Ebesfva; UtI]. *1703:* Udvarbiro ur(am) mellet Continuskodo I Radnothi Kantor Inásnak ... 2-2 A(sztali) Czipója. Egy Continus Barkásznak napjaban köz czipo nro 4-4. Egy Continuskodó Hűtős Merő Polgárnák A(sztali) czipoja — 2. I Continuskodo, vagy Pallérkodo Ispánynák mikoron continuskodik kőz czipoja P(er) d(iem) 4. Egy Continuskodó Kadarnak Kőz czipoja nro 4 [Fog.; UtI].

kontó 1. számlaadósság/tartozás; datorie, debit; Rechnungsschuld/soll. *1788:* fökötö tsináloné regi Conto 8/40 [WLt Cserei Heléna jk 16a]. *1794:* Modi szabonak contoba 44/50 [i.h. 65a]. *1795:* Rezmives regi conto 26 [i.h. 77a]. *1814:* még ugyan marad valami fizetni valo a Schütz Contoján fejűl, meljet magával találkazván átal adak [Apanagyfalu SzD; TKhf gr. Bethlen Sámuelné Fekete Klára Bartalis János inspektorhoz]. *1805/1808:* Szabonak Contót fizettem rft 5 x 30 [RLt]. *1816:* Viasz Gyertya Márto Eder Ignatz Contoja szerént 335 Rf | Az ovári P. Franciscanusoknak a' P. Gvardian Contoja szerént 138 Rf 30 xr [Kv; Born. IV.,41].

Szk: *bolti ~*. *1842:* Hátzignak (?) bolti contoba fizet(tem) 52 ft 45 x [Dés; KvNJ 41] ✱ *patikai ~*. *1826:* a Néhai Férjemröl maradott adosságok vagynak ugy patikai Contok [Ne; DobLev. V/1114. 4b].

2. *~ba/~ra* kb. folyószámlára; pe cont curent; auf Konto/laufende Rechnung. *1765:* Brassób(an) a kontoban ados marattam 35 ... Német forintal [Torda; Pk 2]. *1789:* Be várando és fel szedendő Adosság ... Kontora ki adott orvosságok árra ... Az hátulsó Házokba szálláskodo Boér tartozik felesztendőr(e) Rf 20 [Mv; ConsrAp. 94]. *1812:* mihelly (!) a tisztelt Groffné Asszony eö nsga valamelly ujj modi Köntöst látott mindjárt kénszeritette a Grofot annak meg vásárlására 's, ha valahogy megnem vásárlotta maga a Groffé eö nsga elment és hitelbe vagy Contora megvásárolván meg tsináltatta [Héderfája KK; IB]. *1819:* Görög Joseftől vásárlatt Contora[d] [Mezőmadaras MT; MRLt. — Tomai László kijegyzése. — [a]Köv. a fels.]. *1830:* vett ... két má'sa vasat Kontora [Dés; DLt 1012]. *1831:* az általunk boltjából Contora vásárlott 47 válto Rftbol és 4 xrokbol állo tartozásunk(na)k ... megfizetésére ... kötelezzük magunkat [Ne; DobLev. V/1166].

3. számla; factură; Rechnung. *1785:* Nem győzvén Kolozsvárrol küldött Levelemre válaszodat várni, melyb(e) accludáltam vala egy német contot is, én mindeneket meg vásárolván a Kotsidhoz imé küldöm a' Contót mely szerint tsipj 60 Rforintokat es 30 x 's azonnal kotsidba ülhetz [Torda; DobLev. III/601.1a]. *1791:* a kestyűsnek Contoját fizetem 30/50 [WLt Cserei Heléna Jk 40b]. *1846:* ki tetszik ... a' kifizetett Contokbol, ami épitést tettem ... mely is 3000 Rf Conventios pénz, azaz háromezer Német forintamnál többe áll [Kv; Végr.]. *1850:* (A) Dobolyi Josef Urtol maradot Contokat fizetnék ki [Nagylak AF; DobLev. V/1287 Pap Tódor jegyző kezével].

4. *vkinek a ~jára* **a.** vkinek a számlájára; pe socoteala cuiva; auf js Rechnung/Konto. *1823–1830:* az húgom ... hírem nélkül kontómra bundaprémet, selyemruhát s egyebet is vásárlott [FogE 280]. *1849:* Krizsán Mária ... a' Kelemen Béni Contojára vagy kétszer vásárolgatott [Kv; Végr. Vall. 66]. — **b.** vkinek a terhére; în contul cuiva; zu js Last. *1828:* a' szerentsétlen Felperes(ne)k Contojokra rovodik az Interes [Ne; DobLev. V/1129.2b].

kontóbeli (folyó)számlabeli; de pe cont curent; aus der (laufenden) Rechnung/dem Konto. *1820:* adom ezen kötölezö Levelemet arrol; Hogy ... számba vévén ide valo Kereskedő Biro Sándor Uram által Néhai Dobollyi Joseff 'Sogor Contobeli Adósságáért ... egy posta Kotsi, két Kalongya széna, és a Vég her'sai Gyümölcsösünk foglaltattak vala ell, az emlitett Contobéli Adosságnak ... fele része ... Interessel és költséggel edgyűtt hágott 186 ~ száz nyoltzvan hat Rfra és 30 xra, mellyből ... meg adván 100 ~ száz Rftot, maradtam adossá 86 ~ Nyoltzvan hat Rftal és 30 xral, melly ... Summának meg fizetésére ... kötölezem magamot [Ne; DobLev. V/1038].

kontózik kb. igényt tart, pályázik vmire; a pretinde ceva; etw. beanspruchen/anstreben, sich bewerben. *1812:* ha valami modi köntős jött bé a Groffne azonnal ra kontozott; néha Zugalódott a Groff hogy igen drága. Mind arra a' Groffné azt felelte: Hijába mert ennek 's, amaz Gróffnénakis ollyan van 's, én sem akarok alábbvalo lenni [Héderfája KK; IB].

kontra[1] kb. (vám)ellenőrző hely/pont; punct de control; (Zoll)Prüfstelle/punkt. *1742:* Kolos vármegjében Somboron van egj vámos hidunk ..., az vámja tészen egj terhes szekertől denar(um) 8 ürestől 4 ... vgjan Somboron vagjon egj Contra mellyet ... az Somboron lako Posta mesterék szoktanak tartani idegen és irresidentiatus emberek Ns Vármegjénkben, kikis ... megh nem elegedvén az NS Haza törvénye szerint két pénzel az visa czédulajért vésznek denar(um) 12 melyis ... az vámott is megh haladgja, mely nagj extortioja miat az Contrasnak minden utazók és kereskedők el kerülik azon vámos hidat nagj karunkra es praejudiciumunkra [Somb. I.].

kontra[2] *diákny* kontraszkriba; monitor, elev care răspunde pentru ordine şi disciplină în internat; Wächter/Wärter der Kollegiumsordnung. *1823–1830:* Azután a professzoroknak egy mérges instanciát vittenek, hogy választassanak contrascribát, tovább Székely Mártont ne tartsák. Még azt mondják, hogy azt is irták volna belé, hogy ha contrát nem választanak eddig s eddig, Székely Mártonnak keservesebb napja lesz, mint a Krisztusnak nagypéntek [FogE 138]. — Vö. a *kontraszkriba* cimszóval.

kontra[3] **1.** ellenes, ellentartó; opozant, oponent; Gegner, Widersacher. *1670:* ha ő nagyságok ártalmára valo dolgokat látnék benne, contra lennék az dologban [TMI. V, 357 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

2. ellenkező; contrar, opus; gegensätzlich, konträr. *1618:* (A hírt) én el nem mertem hallgatni, hanem jó vagy-é contra lészen ... azmicsoda actióink voltak őnagyságokkal az vezérekke], ... azmint consignáltam historice, kiküldöttem [BTN˜ 124].

kontraágál 1. kb. vki ellen dolgozik/munkálkodik vki; a acţiona împotriva cuiva; gegen jn arbeiten/tun. *1619:* Startzer uram[a] ... monda ... Írd meg serio őnagyságának bízvást ... hogy légyen őnagyságának jó correspondentiája Gáspár vajda urammal ... ne nézze azt őnagysága, ha eddig ott fenn létébe valamiképpen láttatott őnagyságának contrariusának lenni s contraagálni; az akkor úgy volt, de most ... különben viseltetik őnagyságához [BTN˜ 257–8. — [a]Portai német követ].

2. kb. ellentétes álláspontot véd v. vitat; a susţine un punct de vedere opusă altora; einen entgegengesetzten Standpunkt verteidigen od. bestreiten. *1710:* A pap a professorral és a praeceptorral együtt, felvévén az én szavaimot, és közülök egyik valamint tudhatta, mintha pápista lett volna, szintén úgy tueálván, a többi pedig conraagálván ... nagy fervorral disputáltak előttem [CsH 140].

kontraágens kb. ellenőr-munkatárs; colaborator la controale; Mitkontrolleur. *1794:* Meg határoztatott hogy ezen tul az Harangoztato Gazdának légyen egy olly Adjunctussa, a' ki annak mint egy Contra-Agense légyen, ez percipiálja mindenkor és administrálya a' pénzt ... a Communis Cassába [Kv; SRE 298].

kontraband, kontrabont 1. csempészáru; marfă de contrabandă; Schmuggelware, Konterbande. *1590:* az vamosnak ... az vam pinznekis tízede Jár, amellett az Contrabantnak harmada eówe [Km; GyU 13]. *1677:* Contrabant mind azon által az harminczadnak alkalmatosságával itt teöbb eshetik mint az hámoron [CsVh 64]. *1678:* En Palogiaj Mihalj ... az Desj Rationistasagban ... az harmiczadon ... semit ... az Contrabantban magamnak titkon el ne(m) tartok [Gyf; KaLt Apor István ir.]. *1681:* Vámot is az igaz vectigal szerént ... percipialjon, és azt meg gyüjtvén annak idejében tárházunkban administralja minden contrabantoknak két részszével egygyütt [CsVh 108]. *1685:* Ha valakik pedig az 3czadot el kerúlnék vgj marhajokat dugatnák es Contrabont talaltatnék, az illyeneketis Uram(na)k eő Kglme(ne)k ... értesere adom [BfN St. Prosa de Szék széki rationista kötelezvénye]. *1823–1830:* 10-ikén osztán elértük az ausztriai gránicot, s itt ... egy nagy csűrbe vivén a kofferemet, mindent kihánytak belőle, megvizsgálták, és nem kapván kontrabándot, portékáimat visszaraktam [FogE 256].

2. ? kb. szabálytalanság; neregularitate, anomalie; Vorschrifts/Regelwidrigkeit. *1701:* az csinálása penig az Posztoknak az regi rend szerent légyen szélyességére nézve, és ha mi Contrabont tanáltatik, ă Nemes Tanács hirével igazodgyék el [Kv; PosztCArt. 2].

3. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; attributiv gebraucht: csempészett; de contrabandă; geschmuggelt, Konterbanden-. *1632:* Contrabont juhak ... Eöregh juh uagion ... no. 279 [Fog.; RákGlr. 454]. *1672:* adtam az PinczeTok csinálására az Contrabont vasból két szalat s egy darabat [UtI]. *1674:* Bulzesti Contrabont Tehen no 4 [UtI]. *1675:* egy mázsa s tizenhetedfél oka contrabont kéneső lévén praefectus uramnak [AUt 160 zalatnai jöv.]. *1765:* a' praecedens Ratiomb(an) restal(na)k ezen Ratiora a' Malom hizlojáb(an) 3 kontrabont Sertések [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.]. *1774:* nekik valami contrabont lovak vagyon, azakbol edgyet pénzért adnak [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.].

kontrabandál 1. csempész- v. tiltott árukénti lefoglal; a sechestra ca marfă de contrabandă; als Konterbande/Schmuggelware beschlagnahmen. *1741:* Szirb Mihály Falunba jöttt ... az szegeny Aszszony jol is tartotta palacsintákkal, de mind ezzel nem gondolván más felől neki került; mind az egész egett borát Contro bandalta [F.lapugy H; Ks 112 Vegyes ir.].

2. '?' *1678:* Egy Sido(na)k Por arant contra bontalván f 10// [UtI].

kontrabandáltatik lefoglaltatik, elkoboztatik; a fi sechestrat/confiscat; beschlagnahmt werden. *1671:* Valaki hatalmasul, hir nelkül éli ă havas erdejét, és ott talallyák, minden véle levô java, marhaja Contrabontaltatik [JHb XXXII/57].

kontrabandáztatik ? (csempészáruként) lefoglaltatik, elkoboztatik; a fi sechestrat/confiscat; beschlagnahmt werden. *1794:* Tustyánt Juon tízennégy számbol állo kecskeit a Krivínai nyomáson taxa mellet Josziv Gornikkal valo meg edgyezése szerint jártotván, elfogatatott melyért fízetett nékie, amellet ketskéi elfogatattván mind a tízennégy Contrabontráztatott [F.lapugy H; Ks XLVIII/9 Keresztúri Báár György ns nyil.].

kontrabandáztatott ? (csempészáruként) lefoglalt/elkobozott; sechestrat, confiscat (ca provenit din contrabandă); (als Konterbande) beschlagnahmt. *1756:* Contrabantban bejött fehér Juh 24. Az Vraság Batcsátol contrabandáztatott öreg Fejér Juh [Ks 92. I. 32 Dévai kúria-leir.].

kontradikál 1. *jog* ellentmond; a contrazice; widersprechen. *1570:* Zeoch fabian(n)ak (con)tradical Mert vey Az masiknak [Kv; TJk III/2.2]. *1574:* mikor néhai Lázár István Ur Statualtatta magát, a Falu Contradicált volt [Mezőbánd MT; WassLt Mart. Sodos sen. (67) ns vall.]. *1591:* Akkor se(m) contradicaltak annak az testame(n)tomnak mikor megh holt az en atiam fia Lukaczj Imrene [UszT]. *1597:* Hersenczy Istwan ... wallia ... mikor veseleny Gaspar zolgaya valek engemet kwldeot ide hogy el foglalliam az Elek Janos hazat az vram zamara ... de az varos Contradicala az foglalasnak [Kv; TJk VI/1.8]. *1633:* az Felseo Veneczey Boerok adnak eo kegnek, az Malom helt ... az aldomasbays ott uoltam, de senky nem Contradicalt [A.venice F; Szád. Sztancziul Zagania (60) Eskut Boer vall.]. *1735:* Ammi ... a Testamentum(na)k el romlását illeti a Divisio alkalmatosságával kellett volna Contradicalni p(rae)tendens Tiszt. Baczoni mihály Vram(na)k [Dés; Jk 153a]. *1744:* az Adozo Rend meg edgyezett volt, hogy ... ă Connumerationak ne engedgyenek, s ugy Contradicáltanak ă Connumerationak [Köpec Hsz; INyR 41–2 Benkő János (60) vall.]. *1800 k.:* Én B. Josika Miklos ... a Venerabile Fejérvári Captolan előt Contrádicálak solemni-

ter, atyáimnak és Eleimnek minden Jussaim ellen tett Contractussainak Cambiumainak, el adásaknak ... 22 Esztendős Koramba [JHb XLVII/30].

2. *maga magának* ~ önmagának ellentmond; önmagával kerül ellentmondásba; a se contrazice pe sine; sich widersprechen, mit sich selbst in Widerspruch geraten. *1780:* némelyek azok közzül magok magoknak contradicalnak fassiojokban [BSz; JHbK LIV/25.9].

kontradikálás *jog* ellentmondás; contrazicere, contradicţie; Widerspruch. *1634:* Utrum ... Tudgiak az Szek eleött Mircziett az Contradictioert hogi az törueny Conuincalta es Birsagbanys eytette az meltatlan Contradicalasert [Récse F; Szád.].

kontradikálhat *jog* ellentmondhat; a putea contrazice; widersprechen können. *1610/1621:* Both Gabor per notam Bogdani Ferencznek donalta volt ... iozagomot, ki be iktattais uolt magatt, mely Statutionak Contradicalok mindenkeppen ... mert ackor tauol leuen az statualaskor nem Contradicalhattam [Gerend TA; JHb XXXIX/2]. *1621:* (A házat) felesegem Attiafiay Miuel hogy most keoltsegekkel tehetsegekkel mellettem uadnak, Jussanak hozzaia es uehessek megh, senki ne Juthasson ahoz az rend hazhoz, az en Atiamfiays Ne contradicalhassanak ellene [Kv; RDL I. 112].

kontradikáló *jog* ellentmondó; care se contrazice; widersprechend. *1805:* A Fellperesnek Törvényes Szoszolloja Létzfalvi Várhegyi János ki által ... bé adja a Transmissio egész Corpussát, mely a' Királyi Fiscusnak a' Biro defectus publicatioja után a' contradicalo Biro successorok ellen való Perében költ [Mv; DobLev. IV/893 1a tábl.].

kontradikáltat *jog* ellentmondat; a pune pe cineva să facă o centestaţie/intîmpinare; widersprechen lassen. *1571:* Chyany Ferencz ez okat aggya az contradictionak Gheöchy Jakabnak es hazanak azert contradicaltatta(m), hogy Gheochy Jakabot ... az en Eleim tartottak Neweltek fel az en Eleymeth zolgalta, soha falw keozeot ne(m) zolgalt [Szentgyörgy MT; BálLt 78]. *1669:* Szinten az estve Ur(am) Mikola Sigmond Ur(am) mi formaban Contradicaltatott, Kgd ez minutabol ... megh értheti [Ádámos KK; BLt Szent Györgyi Mihály Uzoni Béldi Pálhoz]. *1782:* Minekutánna én haza kerekedtem, s meg tudtam ... ezen tsalárd vásárt, mindjárt Contradicáltattam ... a' vásár ... ellen [Torda; KW Vall. 12-3]. *1835:* az Expns Birtokasak ezennel altalam Contradicaltatvan Cum protesta(ti)one inhibialtattyak Klmeteket ... hogy ... az Also Sinfalvi Határan le follyo akarmelly Szabad viz fojamatott vagy annak hasznát, Sem arendájára sem dézmálására ... az Expnsek praejudiciumara kiadni ne merészellyék [Asz; Borb. II].

kontradikció 1. *jog* ellentmondás; contrazicere, contradicţie; Widerspruch. *1571:* Nyerges Marthon ez okat aggya az contradictionak[a] [Mv; BálLt 78. — [a]Köv. a részl.]. *1575:* feirwary Ambrus Kathona Mate altal ellene monda az Iktatasnak ... De mywelhog az Ngod para(n)chiolattia Jg tartya vala hog se repulsio se Inhibicio se co(n)tradictio se semmi tilalom ellen ky ne allwnk (!) es az Joszagbul ky ne mennw(n)k hanem bikessiges vrasagaba haggwk Jankafi Kathalin azzonth ... my az nagod paronchiolattya tartasa szerint chelekettwnk es haro(m) Napot teólteóttwnk az Joszagban es mi(n)denek ellen bikesiges vrasagaba hattwk az fellul megh Jrt co(n)tradictiok keóweoly [Simontelke BN; JHbK XIX/24]. *1578:* Mely Contradictiokatth és ellene mondasokatth, mykor my megh ertetteonk volna, leg ottan ... tyzen Eoteod napra ... az Nagod tablayara es Zekyre, nagod eleybe Inteok eoketth okadasra, hogy ez Jelen valo Rezbely Contradictionak adnayak bizonyos okatth [Jobbágyfva MT; BálLt 79]. *1616:* ha penigh valamelly keozzülünk megh nem allana es az vegezest fel bontana, az Nemzet hat forintra Zalagalhassa es büntethesse ... mely ellen se Inhibitio, se Repulsio sem Contradictio, es semmi teorvenibeli Remedium ne hasznalhasson [Lozsád H; Törzs]. *1791:* Az Hazasulandok ... publicaltassanak ... Tsak egyszer Vasar napon, vagy ha a' környülállás kivánja mives napon 3szor de az öszve esketes a' Publicatio után harmad nappal elébb ne légyen minthogy ez a' Contradictionak Törvényes határa [M.bikal K; RAk 9]. — L. még AC 153.

Szk: ~*ban levő jószág* vitatott jószág. *1665/1675:* az ... Fejedelem ki izené hogy soha azo(n) Joszágot a Contradictioba(n) leuö joszágok köze iratni nem engedi, hanem az purē Fiscalisok közze irattya [JHbK XXIV/4 Mart. Sárpataki (51) vall.] ✱ ~*t annihilál* → ~*t tesz* ✱ ~*t kasszál* ellentmondást semmisnek nyilvánít. *1598:* Sofalwy Gyeorgy, Malomfalwa(n), Vdwarhely zekben lakozando ... teon illien vallast ... az eö felge embery eleött, kik az Witezleö Mindzenthy Benedek Wramath ... egy puzta hazba ... statualtak, annak az puzta haznak es eöreksiginek ... contradicalt wolt, azt a contradictiot mi eleötteönk zabad akarattia zerenth, retractalta, cassalta, remittalta es telliessiggel semmie teötte [Szu; Ks 14. XXIX. 4] ✱ ~*ra hí* ellentmondás/ellentmondó vitatkozat-tételre törvényre hív. *1592:* Az en fogsagomert penigh az nagy Potentiat varo(m) rajtad, Azt mo(n)dom hogy ahoz kellet volna tartanod magadat az mint en az Contradictiora hittalak [UszT] ✱ ~*t elkövet* ellentmondó nyilatkozatot tesz. *1744:* Mikor leg elöbször Vládházát bizonyos Lakosok meg ülték ... és ... azon controversiában forgó erdőtt vagy határt magok(na)k elfoglalták, colalni, s usualni kezdették akkor az IK eö k(ne)k Praedecessori az ellen nem contradicaltak, melly Contradictiot vagy Inhibitiott el kellet volna eo k(ne)k követni [Incz. X. 11b] ✱ ~*t remittál* ellentmondást/ellentmondó nyilatkozatot visszavon. *1681:* Gyerőffi Györgj Tholdalaki (!) János és András Uramék az Asszony(n)ak eö Nag(an)ak ... offeralt conditioit meg tekintve(n) contradictiojokot simplicit(er) remittálak [Nagysajó BN; Born. I. 8]. ✱ ~*t retraktál* → ~*t tesz* ✱ → *t tesz* ellentmond, ellentmondó nyilatkozatot tesz. *1666:* az miképp(en) néhay Nemzetes Kézdi Szeki Alsó Toriay Rheti Istuán Ur(am) statualtatta uólt, néhay ... Alsó Toriay Török Mihájl része iószágban (!) magát ... az mellyben Contradictiot tött uólt néhay Nemzetes Tassaly Györgi Deák Ur(am) ugi mint plenipotentiárius, Köücr János Ur(na)k képében [Altorja Hsz; Borb. I]. *1701:* Ennek eldtte valo Esztendőkben itt az Kolosvárj Káptalanban ā melly Contradictiot, Protestatiot az Aszszonj, Tholdalaghi Mária Aszszony ō kglme tött volt, édes Attyának ... jövendőbéli Fassioja, Dispositioja ellen, tehát aztis retractalya, annihilallya

[Kv; SLt FG. 55]. *1786:* Contradictiot is tetteneké azon vásár ellen avagy nem ...? [Karácsonyfva Mt; Told. 76 vk].

2. (írásos) ellentmondó nyilatkozat, ellentmondó irat; declarație contradictorie; (schriftliche) Widerspruch einlegende Äußerung. *1591:* Az hatar dolga feleol vegeztek eo kegmek hogy e heten Biro vram eo kegme az ven vraimban giwcheon be, es eo kegme megh lattassa az leueleketis, ha vagion Contradictio benne vagi ninch [Kv; TanJk I/1.166]. *1615:* kegtek az uitezleó Sarkeozj Jstuan vramat ... az Vayda Geörgj hazaban kezdette iktatny ... Contradicalok ... mely Contradictiot kegtek az Jktatasrul valo relatoriaban de verbo ad verbum Inserallion es az massat az Relatorianak mys kegtekteöl megh kiuanniuk [Szásznyires SzD; Ks 35. I. Kereszthury ir. Gr. Kauassy de Deés nyil.]. *1775:* Az eddig valo hibás operatiojoknak ... solemniter Contradicalunk, és ezen Contradictionk improtocollaltatván ... Nékűnkis sub extradato Notariali ki adattassék [Fejér m.; DobLev. II/464.1b]. *1819:* a Nemesség az egész vidékben keresse a Statutorokot a Contradictio párjáért de soholt sem talalhatták meg [Berkeszpataka Szt; Ks 67.47.28].

kontradiktor *jog* ellentmondó (személy); protestator, oponent; Widersprecher. *1571:* Mind feyenkent az contradictorok azt kewannyak hogy az Ewekteol az donatarius, wres legyen [Szentgyörgy MT; BálLt 78]. *1575:* Mostan az Donatariusok es Contradictorok keoziben egebet Nem zolunk, hane(m) ty kegek Eleot Solemniter p(ro)testalunk, hogi akar Mint forogion eo keoztek az per, De Minekwtanna az genealogia dolga ... keoztwnk veghez megien ... Meg keresswk teorwenyel [Kv; TanJk V/3 118c]. *1597:* az Contradictorok az eomagok Reteyt kertben Tartanak es az chak magoke volna az vr feoldet penig elny akarnak [Ipp Sz; Ks]. *1607:* az Contradictoro⟨k⟩nak mi igassagok leuen az iozaghoz az melj ellen Contradicalanak mi nem tudgjuk ... az Contradictorok keressek suis modis ha mi igasagokat praetendalliak hozza [Cssz; BLt 3]. *1677:* (A) deficialt joszagnak appraehensiojában és collatiojában e' mód observaltassék, hogy a' Fiscus ... az Ország Törvénye szerint a Joszágot legitime publicaltassa: és a' Contradictorokat evocaltatván, procedaltasson ellenek ... ha a' Törvény a Fiscusnak itili, per manus conferalhattya a' kinek akarja: ... a' Donatarius ... ha senki Contradictor nem találtatik, a' Joszágot apprehendalhattya; de ha Contradictorok találtatnak, eo facto cedalni tartozik, és extra dominium keresse, juris ordine [AC 203]. *1733:* az elébbeni Contradictor és Jnhibitor ... Semmi Documentumokot nem producala(na)k [Kiskerék AF; JHb XXVI/44].

kontradiktória *jog* ellentmondás; obiecție, protestare; Einspruch. *1577:* Bęldy Janos Bodolarol[a] ... Es az Nehay Beldy Kelemennę Lazar Anna aszszon' Vzonbol ... my eleottwnk vgyan erre keotek magokoth eggyk az masyknak, hogy az el rendelt es el osztott Joszagokban ... ęltekygh megh nem haboryttyak eg'masth semmyben: Es ha mellyk fęl eszt megh nem allana ... ezen lewelnek ereyęwel ... my byrak igazat vehesswnk azon a' ky megh nem allana, minden repulsio ellen, Jnhibitio, es Contradictoria ellen az satisfactio megh lehessen [Uzon Hsz; BLt 7. — [a]Hsz].

kontradiktórium *jog* ellentmondás; obiecție, protestare; Einspruch. *1798/1799:* a' Iuramentum oblatioja-is magában Contradictoriumat foglal [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 426].

kontradisputál vitat, vitásnak tart; a contesta; bestreiten. *1823–1830:* hadd tudhassam meg, Erdélyben micsoda gondolattal vagynak irántam, s vajon nem contradisputálják-é az én pappá leendőségemet [FogE 214].

kontradiszpozíció ellenrendelet; contraordin; Konter/Gegenorder. *1740:* az bé jövő Philippianum Régiménnek ... csak az estve contra dispositiok érkezte(ne)k e Bellico Co(mmi)ssariatu, hogy Szászváros Széket által ugorgyák, és ismét ebbe(n) az v(á)r(me)gyéb(en) ... légyen Statiojok [Hosdát H; Ks 83 Zejk István lev.].

kontradoceál ellenbizonyítékokat hoz fel/terjeszt elő; a prezenta o dovadă contrarie; Gegenbeweise anführen/unterbreiten. *1788:* könyüd lesz nékem Contradocealni [Komjátszeg TA; Pk 6].

kontrafagott contrafagot; Kontrafagott. *1844:* (A szókevény) countra-fagoton tud musikálni [DLt 1399 nyomt. kl].

kontrafé képmás; portret; Eben/Abbild. *1756:* az Kis Palota, vagy Audentiás házba ... A falon ... néhai nagj emlékezetű Kegyelmes Vrunk eő Excellentiája Contraféje, avagj le Irott képe [Déva; Ks 92. I. 32].

kontrafakt szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ *kő* kb. ékkő-utánzat; imitație de pietre prețioase; Dublette, Simili. *1561:* Senky eg' mesteris hamis aranyat: Es sarga rezet meg' ne mereszelyen aranyazni ... hamis Contrafact kouet se merezlyen be foglalni ... Ha penig valamely mester ... hamis kouet foglalna Be, az cehnek eg' gira ezwstǫn maraddion [Kv; ÖCArt.].

kontrahál 1. szerződik, szerződést köt, szerződésre lép vkivel; a încheia un contract; einen Vertrag/Kontrakt schließen. *1649:* en az Ur(ama)t ... se egi se mas uton ollia(n) plenipotentiarius(na)k ne(m) vallotta(m), hogi ueled, es akar kiuelis componallio(n) contrahallio(n), es valamit uegezzen [Kv; TJk VIII/4. 368]. *1668:* Contrahaltak volt eő kglmek egymassal ... hogy eő kglme Keresztesi Ferencz vram maga boczattana azon Joszagokot eő kglme kezeb(en) [T; JHb XIV/2]. *1670:* Mivel ugy vagyon tudtomra, hogy ... Kudu[a] nevű falu ... felől ... Haller Gyorgy, Pongracz Marton, és Kollatavits György Uramék eo kgmek ... bzonyos Contractust akarnanak tenni, celebralni és csinálni, vagy csinaltak, celebraltak és contrahaltakis ... akarmi modon valo fassiojok, vegezessek, alkalmok ... ellen ... contradicalok [JHbB I. 5. — [a]SzD]. *1677:* végeztetet hogy minden rendek ... kereshessenek, és készithessenek Kénesőt, ily módok alat mindazonáltal; hogy ha kinek határán találtatik, a' Földes Urral contrahallyon, a' mint alkhatik a' Kénesőt keresö ember [AC 48]. *1748:* én à Contractust nem violaltam, sőt à melly Joszág iránt ő Kglmével contrahaltam azt realiter et effective kezéhez vette [Torda; TJkT III. 229–30]. *1807:* senkiis Dosa Ádám eő klmének Joszágaira sem költsön semmi szín

alatt pénzt ne adjon, vélle ne contraháljon [Mv; DLev. 4. XL].

2. *adósságot* ~ adósságot csinál; a face datorii; Schulden machen. *1774:* Azalatt 15 ezer forint adósságot contrahálván ... halála után azon 15 ezer forintot a fiának, Teleki Károly úrnak kellett megfizetni [RettE 320]. *1797:* adosságok vagynaké ? azoknak Interesse esztendönként pénzül, dologul, Gabonául, fizetödiké ? azokot ki, mikor mi okbol miképpen Contrahálta és azokrol a' Contractussok, hol, kinél, vagynak ? [Dob.; WassLt vk].

3. összefoglal; a rezuma; zusammenfassen. *1766:* Végezetre ugj látom Ra(ti)ojit az A. ö Kegjelmének, mellyekkel éngem debellálni akar öt Positiokba Contrahálta [Torda; TJkT V. 328].

kontrahálandó szerződésre lépendő, szerződést kötendő; contractant; vertrag(s)schließend. *1731:* Mi aláb meg irt Nemes Személyek az aláb meg irt dologban Contrahálandó Felektöl, mind két részröl Fogot köz Birák, adgyuk tuttára Mindeneknek, a kik(ne)k illik [Veresegyháza SzD; Ks 25 sub B. 7].

kontrahált szerződést kötött, szerződésre lépett; care au încheiat un contract; einen Vertrag/Kontrakt geschlossen. *1677/1681:* mint hogy nagy káromat abban nem latom, nem banom, ha az Csere megh állis az ket Contrahalt felek közöt [VhU 480 Thököly Imre vál.]. *1798:* Hogy a' fen irt Contractusban Contrahalt személjek a' fennebb írt mod szerént contrahaltanak, arrol énis adom ezen tulajdon kezem irásával lévö superscriptiomot ... Vass Mihály mpria Sinfalvi Unitarius Parochus [Asz; Borb. I].

kontrahens I. *mn* szerződő, szerződésre lépő; contractant; vertrag(s)schließend. *1711:* Evictiotis fogadának az Contrahens felek ö kegyelmek egy másnak [Albis Hsz; BLev. Transs. 34]. *1778:* a' Csere is aequalis légyen Super addála ... Kováts Ferentz Ur ... a' Nemes Mezö Bandi Graeciritus unita Ecclesianak, 20 ~ Husz Vonás Forintokat, mellyet ... Kováts Ferentz Ur Szép Follyo Márjás pénzül le is olvasa és az Contrahens ... Eccla ... Curatora ... Leválа is [Mezöbánd MT; MbK X. 51]. *1780:* (A) Joszagokatis a' meg irt Contrahens Szemellyek adak egy masnak örökösön Fiurol Fiura, Maradvanyrol Maradvanyra [Tarcsafva U; Pf]. *1799:* Mely fel tételeknek meg állásara a' Contrahens felek magokat jobb jobb kezek bé adásával mi elöttünk kötölezék is [Mezöcsávás MT; Kp 54].

II. *fn* szerződő fél; contractant(ă); Kontrahent, Vertragsschließender. *1650/1667:* Mely alkalom és végezés, az fen meg irt Contrahensek között igy menvén végben mi elöttünk kezeket ezen vtrinq(ue) minekünk beis adák [Kelementelke MT; Ks NN. 25].

kontrainstancia kb. ellenbeadvány/kérés; contrememoriu; Gegeneingabe/gesuch. *1780:* ámbár találtattak légjen Communitásunkban némely Emberek óllyanok, kikis ezen Köz Jónak elö mozdittását Contra Jnstantiájokban Ngtok által akadályozni ... kivánt volna; De az Mlgos Nms Familia ... méltoztatott egy Universalis Törviny Könyvet Constitutionak Tytulussa alatt Városunknak ki adni [Torockó; TLev. 9/19].

kontrakariroz meghiúsít; a contracara; vereiteln. *1806:* most ... valamelly atyafiságos szives, oknélkül elöre Levélere (!) tett válasz, ártana, és contrakarirozná jo Projectumunkat [Ks 94 Thuroczy Károly lev.].

kontrakció 1. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion; *vhol ~ban van* kb. vhova be van szállásolva, vhol helyörségben van; a fi încartiruit undeva; irgendwohin (ein)quartiert sein, in Garnison stehen/liegen. *1770:* 1-ma Julii a Bethlen regimentje Jádhoz Beszterce vidékin kiszálla kantonirungba. Hála Istennek. Félsvadront a felső járás nyakába vetett volt a főispán, kik is Szentmártonban és Vicében voltak contractióban [RettE 237].

2. *katonai* ~ kb. helyőrség; garnizoană; Garnison. *1820:* katonai kontracció [UszLt VIII. 8/68].

kontraktizál 1. szerződik, szerződést köt; a încheia un contract; einen Vertrag/Kontrakt schließen. *1736:* Ugy latom Competentiajat égy Contractussal akarja edocealni az A ö Kglme, de ... én az Aval soha sem contrahaltam ... a kivel contractizalt avval lássa pereljen [Torda; TJkT I. 104]. *1766:* az én Praedecessorom és a Tiszteletes A. ö kegyelme Praedecessora, Consequenter müis tacite contractizáltunk és mutuo meg edgyeztünk abban, hogy köztünk Meta ne erigaltassek, hanem továbráis azon Vdvar birattassék közre [uo.; i.h. V. 304].

2. *~ja magát* ígéri/köti magát; a se angaja; versprechen, auf etw. bestehen. *1850 k.:* véllem tcendö kegyességiért pénz vagy munkabéli interesre magom nem tsak ajánlom hanem Contractizalom is magam [Szászújös SzD; TSb 35].

kontraktizált szerződéses, szerződött; preväzut în contract, contractual; kontrakt/vertragsgemäß, vertraglich. *1847:* ara keri ujból a Czéhot hogy legenyeit el nem bocssajthattya mig a Contractizalt munkáit tökelletesen be nem végzi [Kv; ACProt. 22].

kontraktuális I. *mn* szk-ban; în conştrucţii; in Wortkonstruktionen: ~ *biró* szerződéskötö fogott biró; judecător la contractare; einen Vertrag schließender bevollmächtigter (Schieds)Richter. *1718:* vett Néhai Sándor Mihály Vram Petö Andrástol egy földet ... ebben magam voltam Contractualis Biró [Szentmihály Cs; Borb. II Fel Csik Széki Sz. Mihályj Buzás András major (64) pp vall.] | ezen föld(ne)k vásárlasaban jelen voltam, mivel Cont⟨ra⟩ctualis Biro voltam benne [uo.; i.h. Kosa Peter pp vall.] ✱ ~ *irás* szerződés; contract; Kontrakt, Vertrag. *1754:* Mi minnyájan ... Alvinczen[a] Residealo Nemes személyek adjuk ez Contractualis irásunkat jövendöbéli bizonyságul [Incz. XI. 4a. — [a]AF] ✱ ~ *levél* 'ua.; idem'. *1655:* Béldi Pál úram ... az mely nyéni erdöt az prásmári uraiméknak az arról valo contractualis levél szerént engedett ... békességgel birniok megengedi [Uzon Hsz; SzO VI. 202]. *1746:* egy Házrol való Contractualis Levél [Torda; TJkT III. 18]. *1844:* A Végg Hersai Besztertzei Tamásné pusztájárol valo Contractualis levél ... 1768 [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249].

II. *fn* szerződés; contract; Kontrakt, Vertrag. *1740:* ezen Levelnek más oldalán valo Contractualis [Gyertyános TA; Bosla]. *1744:* Mi Nemes Torda Vár(me)gyében

Torotzkó Várossában lako Hűtős Személlyek ... Melly dolog, és alkalom mű elöttünk ekképpen menven vegben irtuk mű is rolla ezen Contractualist fide nostra mediante [Torockó; i.h.]. *1766:* Liber Báro Josika Joseff Vr eö Naga adatt erette ... Lápos Debreken bizonyos szám ház Jobbagyokat ... örökös Cserében, melly meg Tetczik az arrol költ Contractualisbol [Fejér m.; JHb XXIII/32]. *1777:* ezek bövebben meg tedzenek az ezekröl ineált Contractuálisbol [Dés; Borb. I]. *1819/1831:* Kabos Gábornak Stentzel Andrással költ Contractualissa a' Kolosvári határon a' To nevü hellyen meg vásárlott helly iránt ... 1680 [Aranyosrákos TA; i.h. II iratjegyzék].

kontraktus 1. szerződés; contract; Kontrakt, Vertrag | egyezség; convenţie; Konvention, Übereinkunft. *1635:* Fejedelem Vrunk eö Naga paroncziolattjat ... ueuen Erti abbol hogy ... Admonialia eo Naga hogy az mely contractus keözteök ... az Balasfalui Jozagh vegett leött, abban ... defectus leót volna [Szászrégen; VLt 17/1603]. *1641/1648:* ez utolban vittem haza az en felesegemet Desffalui Susannat az Eoczeuel Desffalui Annaual ... az mikor az Attiok Contractussanak ellene mondottanak az Feyeruari kaptalanban [Mihályfva NK; JHb XXII/37]. *1664:* az Attiafiak keözeöt valo Contractus ellen Bojer Simonne Aszoniom Contradicalt [Fog.; Berz. 17. XII/36.]. *1717:* Senki eököt nem kénszeritette magam voltam Regius a' Contractusban mely volt illyen Tenorral hogy a mig eben az Országban laknak Sohuva másua magokat ne kötelezhessek jöbbágyságra [Martonos Hsz; BetLt 7 Mathias Szöcs (38) pp vall.]. *1820:* a Falu Contractussa azt tartya hogy ... más egyébb nyavalyaktol is tartoztak volna a pasztorok orvosolni[a] [F.rákos U; Falujk 102 Barrabás Áron pap-not. kezével. — [a]Az ökröt]. *1821:* Melj Kötelezö kontrektus Hogy általlunk Mindenekb(en) a fen irt Modon Ment vegb(en) oszt irtuk meg mü is az Mü igaz Hitünk szerent [Asz; Borb. I].

Szk: *~ba/~ra megy vkivel. 1670:* az Eö kigyelme fiaj ... menenek az Attjokal Contractusban Illyen modon [Kv; RDL I. 153]. *1782/1799:* Praefectus Dési Uram ... Valamit fel talál, Méltoságos Földes Uraim hasznokra, azt meg jelenti, s az iránt Contractusra is mentek volna Földes Uraink, hogy annak meg álloji lésznek [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 331] ✱ *~hoz tartja magát. 1641/1775.* az Colosvari vagy Fejervari Captalanokban tartozzanak be vinni az Attyok es Annyok gyermekekett ... es ott(an) Juramentumott deponaltattni velek az Kaptalanok elött, hogy mindenekben az attok es annyok Contractussahaz tartjak magokott ... ökis Juramento confirmallyak az Attyok es Annyok Contractussokott [DobLev. II/460.13]. *1666:* Arrajs obligalak magokot hogy ha mellik fel ... Ehez Az Contractushoz ne(m) tartana magat, az megh ne(m) Allo fel, Decretalis Calumnia(n) maradgion Az megh Allo fel Ellen [Altorja Hsz; Borb. I]. *1821:* A Contractushaz tartam magamat [Aranyosrákos TA; Borb] ✱ *~ mellé áll. 1833:* állyak az Contractus mellé és ugy tösként ki fizet [M.nagyzsombor K; SL] ✱ *~on: ~t megáll. 1674:* a fen declaralt szemellyekkel ezen megh irt dologrol valo Contractust mindenekb(en) az Vr Banffi Sigmond vram megh allya [Havadtő Msz; BLt Isák György keze irása]. *1690:* Mü egyebet nem kevanna(n)k hanem kevannok csak azt : hogy eö kglme ... azan Contractussan allana meg [Fog.; Szád. Boér Thamas es Peterek Postulatumi] ✱ *~ra lép vkivel. 1785:* mennyi ideje már annak, hogy ... Contractusra lépett ezen Hellység az Földös Urasággál? [T; TLev. 6/1.2a vk]. *1801:* az özvegy Zsidoném igaz Plenipotenciáriusát hozzám küldvén, azzal más contractusra léptem [Kóród KK; Ks 68.49.41 gr. Kornis Gáspár nyil.] ✱ *~t ad vmiről. 1709:* adott Öcsém Ur(am) ... edgy tiz aranyrol valo contractust [BálLt 91]. *1814:* instálok Ngod(na)k méltoztasson Contractust adni azon örökségröl a fiam kezéb(e) [M.gyerőmonostor K; GyL. Varga Pál dominális bíró lev.] ✱ *~t bontogat. 1671/1796:* ha peniglen valamellik fél ... ezen Contractusokat háborgatnák, bontogatnák, másolnák, vagy másoltatnák ... tehát szabadoson exemtiot és Satisfactiot tétessenek [Nagyida K; LLt 61/1686]. *1690:* Nemzetes Sarosi Janos uram eö kglme ... Szegeny Atyankal tött Contractusat bontogatya [Fog.; Szád. Boer Thamas es Peterek Postulatumi] ✱ *~t csinál. 1725:* mikor ... Haller Laszlo elvete az Asz(so)nyt ... Contraktust csinalt hogy ha lějanya lehet legyen az Asz(szo)ny valasan [Darlac KK; ApLt 2 Apor Susanna édesanyjához]. *1770:* az Exponensnek betegeskedése, hogy Contractust csinállya(na)k nem engette [Gyertyános TA/Torockó; Bosla. Gr. Kontz rector nyil.] ✱ *~t felbont. 1637:* ha valamelyk fel ez Contractust fel bontana az fel bonto felen az megh alo fel ... Ezen levelnek vigoraval megh keresheset [K; SLt D. 10] ✱ *~t ineál* egyezséget/szerződést köt. *1718:* Ö Naga veletek ugj mint az emlitett Szász veszödi egész Paraszt lakosokal Contractust ineált volt [Szászvessződ NK; JHb XXIII/14]. *1744:* Azt is hallottam hogy két száz Arany Vinculum alatt a Nehai Poss(ess)or Vrak egymás közzött inealtak volna Contractust [Tóhát TA; JHb XI/17.8] ✱ *~t ír. 1742:* fel tettek hogy azon dologról Contractustis irjanak ... azután mire mentek ... nem tudom [Torockó; Bosla. Vernes Ferenc (26) jb vall.]. *1839:* Contractustis irtak rolla, de pénzt sohult nem láttunk [Angyalos Hsz; HSzjP Ferentz Lászlo (58) vall.] ✱ *~t megszeg. 1656:* Aztis tudom hogy Ozdy Tha(m)as vr(am) Batyam(na)k irasba(n) adot contractussat még szegte [Kv; CartTr II. 907 Mich. Futasfalui (16) vall.] ✱ *~t prestál* szerződést megáll/teljesít. *1666:* ha pedigh az contractust nem praestálná akar mellyk félis, az megh nem álló fél, Decretalis Calumnian maradgyon [Altorja Hsz; Borb. I] ✱ *~t rekantál* szerződést visszavon. *1742:* (A) Contractust En tapasztalván magamnak és Posteritasimnak káros(na)k ... lenni, azon Contractust En ... retractaltam, recantaltam, és revocaltam [JHb XXXV/32] ✱ *~t retraktál → ~t rekantál* ✱ *~t revokál → ~t rekántál* ✱ *~t tesz* szerződést köt. *1670:* Kudu nevü falu ... es haszon Vevö helyei felöl ... Haller György, Pongracz Marton, és Kollatavits György Uramék eo kgmek ... bizonyos Contractust akarnak tenni [JHbB I. 5. fej.]. *1674:* jöuének mi elönkb(en) ab una Tiszteletes Marto(n) Pap Ur(am) Esztelneki, ab alia uerö parte Nemz Apor Farkas Ur(am) Alsó Toriay ... és tönek eö kegyelmek mi elöttünk illye(n) alkalmat es contractust [Ksz; IB]. *1695:* tönék elöttünk illyén még hihatatlan contractust [Impérfva Cs; BCs] ✱ *~t violál* szerződést megsért/szeg. *1635:* eö Naga azt a Contractust semmiben nem violalta Nemis akaria violalni [Szászrégen; VLt 17/1603]. *1745/1760*[b] (A) Contractust nem Kisfalud[a], hanem Náznánfalva

violálta [Berz. 17b. — [a–b]MT] ∗ *eláll/megy a ~ mellől* lemond a szerződésről, fel/lemondja a szerződést. *1667:* Volt ugyan ... Barkóczy uramnal való végezése Zólyomy uramnak, de ahhoz ő nagysága nem akarta magát tartani s elmentünk azon contractus mellől [TML IV, 21 Keczer Ambrus Teleki Mihályhoz]. *1718:* nem jovalhatom, hogy klmed el aljon az contractus mellől, hanem ha az Ur Haller Laszlo vr(am) sponte az maga reszirő̈l, az első Contractustol el állana [Ks 96 Apor Péter lev.].

2. szerződéslevél; contract; Kontrakt(s)schreiben. *1663/1695:* az eo kglk elsőszőri Contraktusoknak es leveleknek Continentiaja is azt tartja, Hogy Thuri Ferencz Uram Mihalcz Mihaly Uram ellen masnak Semminemű bonumit ... ell ne adhassa [Hsz; Borb. I]. *1679:* Alkálmasint tugyuk mellyek az Nemes föld̈ek, mellyek az varasiak abban Confusio nem esik az Contractust országh eleiben is nem mindgyart producalyuk [Dés; Jk 40a]. *1739:* Szabo Ferencznek adtam flor. 12 d 24 az nagy rétben valo resziert ... Erről contractus vagyon [Torockó; Bosla]. *1761:* Mind ezen Contractusban expressált Punctumoknak meg másolhatatlanul valo meg állására magokat ... le kötelezik sub Vinculo Aureorum két száz [Branyicska H; JHb XLV]. *1802:* Ollyan nyilvanságosan hitelesittetik a ... Contractussal az adosság, hogy annak igaz volta iránt leg kisebb kétség sem lehet [Torda; TLt Közig. ir. sztlan Gálffi Joseff vice ispány nyil.]. *1814:* Minden Contractusnak Copiaja is legyen [Nagykapus K; RAk 27].

kontraktus-fél szerződő fél; contractant(ă); Vertragspartner/Kontrahent. *1676:* Elsőbennis ... Barcsaj Druziana Aszony fel tévén azt hogy ... ne láttatodgyek és ne esmertessék ... Vra Testamentaria Dispositioját violálni inkáb az fen Specificalt contractus felekis vigore p(rae)sentium literar(um) Contractualiu(m) helyben hadgyák es confirmállyák [Sv; Törzs].

kontraktus-forma szerződésféle; un fel de contract; Art Kontrakt/Vertrag. *1776:* holmi Contractus formátis concipiáltak vólt [Szentdemeter U; GyL. St. Henter (37) vall.].

kontraktus-irás szerződésirás; contract; Kontrakt(s)schreiben. *1742:* Énis az Jstalljosi Béres léven magam jelen voltam az bekellesnek egyezésnek alkalmatosságával ... Contractus irásról beszelgettenek, léven ez Pentek nap, hogy Szombaton megh irassák [Torockó; Bosla. Finta Jakab (34) vall.].

kontraktus-iró szerződéskészítő/szerkesztő (személy); persoană care redactează contracte; Kontrakt(s)schreiber. *1800:* az Alperes ... Ns Barthos Samuel ... a Felperes[a] eokegyelmit ... minden igaz ok nélkül szidta hamis Lelkűnek, hamis Contractus s Testamentum ironak [Hsz; BLev. — [a]Albisi Ifjabb Baktsi Joseff Uramat].

kontrakvietáltatja magát ellennyugtát állittat ki/szerez magának; a-şi cere contrachitanţă (despre ceva); sich eine Gegenquittung ausstellen lassen/erwerben. *1803:* Az Ispány ... mindenféle bé-vett pénzről magat az administránsok által Contra Qvietaltassa, a' kiadott pénzről ellenben a' percipiensekkel Quietáltassa [Kv; AggmLt A. 117].

kontrakvietancia ellennyugta; contrachitanţă; Gegenquittung. *1826:* Contraquetantia (!) 3. 63 Az az Hatvan három Rforintokrol melljet mi 1825b(en) a Székellj Keresztur városi Allodialis Perceptor Kováts Imre eő kegyelmének a két országos sokadalombol gyül (!) vásárvámott administráltunk-légyen igaz Hitünk szerént bizonyittyuk[a] [Szkr; Borb. I. — [a]Köv. az aláirások].

kontrál ellentmond; a contrazice; widersprechen. *1610:* az J. Wdeö mulasra tarthja az dolgot Az A penig Contral hogj nem teolteot wdeot[a] Was Istuan tutorsagal birta azt az peres Jozagot [UszT 43a. — [a]Értsd: Nem volt birtokában a törvényszabta ideig a peres jószág]. *1673:* Az Szőlő örökségeknek dolga felől ... lön az osztozo felek között edgy kis controversia akarvan az idei termését el venni mindenik Szőlőnek közönségessen az két reszesz, az harmados penigh contralvan, mint hogy ő faradott es ... ô gondoskodott volna eddegh velle [Kv; RDL I. 154].

kontramandál 1. visszavon; a contramanda; aufheben, widerrufen. *1797:* Szolga Biro Szabo János Uramhoz botsátott fellyebi rendelését contramandalni, és visszakéretni méltoztassék [Déva; Ks 73. 74. VII. 125]. *1806:* Az uniformisokrol irhatom hogy Gubernialiter contramándálvá lévén az Insurrectio a' Csako vísclésnek vége, és már vége a' Capitányságnak, a' Hadnagyságoknak ... vége vagyon mind ezeknek, mint a' Pünkösdi Királyságnak [Mv; Ks 94 Thuróczy Károly lev.].

2. ellentmond; a contrazice; widersprechen. *1737:* az A ... arra esküẗt meg hogj, a Nms Város Hadnagjával egjgjet ért, tőlle dependeál; de ... juramentumát violálta akkor, mikor mind Hadnagj mind Nms Tanáts dispositiojának Contramandált, és a Communis Consensust transgrediálta [Dés; Jk 246].

kontrapátens ellenrendelet; contraordin; Gegenorder. *1710:* Senki, aki okos ember vala, nem ada hitelt Pekri pátensének, mert ismerték jól, hogy ... mindenkor hazug ember volt ... Azért a Gubernium contrapátenseket külde ki Szebenből, remonstrálván, hogy Pekri Lőrincnek minden írási hazugságból állanak, senki azért meg ne bolonduljon, s a császár hűsége mellől el ne álljon [CsH 375. — [a]1706-ra von. feljegyzés].

kontrareflexió ellenfejtegetés; contraargument; Gegenausführung/darlegung. *1822:* minekutánna a perlekedő Felek ... magok reflexiojokot és Contrareflexiojokot meg tették ... ugy találtuk: hogy az Allperesek hosszas allégátiojokba elő adott argumentumaiknak nagyobbára a Derekas Itélet előtt lett volna helyek és idejek [Koppánd AF; DobLev. V/1057. 3b]

kontrárium 1. vminek az ellenkezője; contrarul; Gegenteil. *1585:* Bernard Schuler Endres Velczer Es Borbely Ianos, El kwlde minket Leorincz Mester hogy az keotelwereoket ... el larnok, meg kerdeznj ha eo Akarattiokkal leotte az lada el vitel[a], De ez harom Tamas Georgy es Janos az felele Nekewnk hogy eo Akarattiok es a' czeh Akarattia, De mikor Az teobbit ez haro(m) kyweol el lartuk volna, hat mind contrariumot vallanak es meg wallak hogy Ne(m) wolt semmy Akarattiok benne [Kv; TJk IV/1.440. — [a]Értsd: a céhládának vhonnan

való kifogásolt elvitele]. *1619:* Mikor ezeket sok szóval eleiben adtam volna ... igen örült neki[a] semmj contrariumot nem disputált, mint annak előtte [BTN˜ 311. — [a]A Portán a török vezér]. *1750:* a Só székig egy darabotska Rétet és óldalt praetendálnak a' Szabad Rendek Falu közönséges Réttyinek lenni, de a' Mlgs Groff Urak Contrariumot allegalván, mint hogy magok között azon Hellyeket mind össöket mar fel is osztották [Koronka MT; EHA]. *1763:* meg eskettetvén az más Ius Böszörményi Ur(am) részérölis egészen contrariumat fateal [Torda; TJkT V. 158].

2. kb. ellentétes rendelkezés; dispoziţie contrară; gegenteilige/sätzliche Anordnung. *1664:* azt írtam Kob uramnak, hogy olvassa meg az urunknak szóló levelemet, ha ő nagyságának tetszik, küldje el urunknak ... Azt izente ő nagysága reá, hogy neki is tetszik és menten elküldte levelemet, maga is írt urunknak. Azután osztáng soha nem íra urunk egyebet, hanem contrariomat íra inkább ő nagysága [TML III, 294 Boldai Márton Teleki Mihályhoz]. *1705:* a commissariusok is azt ígirék, hogy mivel nekik Kolozsvárról Martin Commissarius nemhogy azt írta volna, hogy az úr búzájának békét hagyjanak, de sőt contrariumot írtanak, mindazáltal, más semmi egyéb nem maradván egy rozsasztagnál, azt ígirék, hogy meghagyják az úr szükségére, a többiről pedig quietantiát adának [WIN I, 656–7].

kontrariál ellenkezik, ellentétben áll; a contraria; (einer Sache) widersprechen zuwiderlaufen. *1672:* De mit tehet Kegyelmed? ... Elég az, keresztyéni kötelességinek eleget tött s teszen ... nem is méltó keresztyén névre, valaki ezután ennek s ebben contrariál [TML VI, 188–9 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1769/1802:* A sana rationalis contrarial az, hogy a ... Doszul Kristolczuluj, vagy Doszu máre ... nevű Erdő ... Nagy Kristoltz felől eshetnék [BSz; JHb LXVII/3.45]. *1773:* Mit irjon légyen Groff Mikes István Ur eo Nga látom Kegyelmes Aszszonyom, de nékem ugy tettzik a' Levelivel contrarial a' Parantsolattya [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz]. *1775/1802:* ezen Objectiois contrariálni láttatik a Contraversiában lévő Erdőnek már praemittált oculatiojarol valo relatioval [BSz; JHb LXVII/3. 102].

kontrárius I. *mn* névszói áll-ként v. igei-névszói áll. névszói részeként; ca predicat nominal; als Nomenprädikat od. als Teil des verbo-nominalen Prädikats: ellenkező, szembenálló; potrivnic, opus; entgegengesetzt, konträr. *1692:* Sárközi Ur(am) ... tőn illye(n) valaszt felesege kepeb(en); hogy ... eő kglmek(ne)k az Scisio teczik, és semmiben nem lésznek Contrariusok [Ne; DobLev. 1/37]. *1710:* Midőn Teleki Mihály ennyire vitte volna Bánffy Dénes ellen való dolgot, tudván, hogy ha Béldi Pál contrárius leszen, semmire nem mehetnek miatta, alattomban a fejedelemmel úgy végeznek, hogy a fejedelem Bánffy Dénes ellen való akaratját tegye írásban suscriptiója s titkos pecséti alatt [CsH 115]. *1730:* Requiraltam volt az M. Bellic(us) Fő Com(mi)ssarius urat ő Ngát is ezen dologról, de ő Nga relegalt Ngodra hogy ha ngod ugy disponál felölle nem contrarius benne [Vizakna AF, Ks 83].

II. *fn* **1.** ellenség; adversar, duşman, vrăjmaş; Feind, Gegner. *1619:* ha eddig ... valamiképpen láttatott őnagyságának contrariusának lenni s contraágálni; az akkor úgy volt, de most ... különben viseltetik őnagyságához [BTN˜ 258].

2. (al)peres fél; parte adversă; be/geklagte Partei. *1743:* Rotar Balint Exponállya, hogy in A(nn)o 739 innét Banatusb(a) által menvén házát itt hadta, az alatt pedig akkori krajnik Andreseszk Andras azon Puszta Házat ide valo Hers Pászkulnak által adta, most az exponens viszsza jővén a Házat p(rae)tendállya, mellyet Hers Paszkul viszsza adni nem akar. A Contrarius Hers Paszkul Replicállya, A Krajnik adta néki által ... azért a Vándorló épicsen másutt házat [F.lapugy H; Ks 62/11].

kontráriuskodik egyenetlenkedik, torzsalkodik; a se învrăjbi; uneinig/eins sein, in Zwietracht leben. *1704:* a generál azt mondotta, hogy ez a rebellio mind katolikus emberektől koholtatott, és ebben a dologban is a katolikusok contrariuskodnak inkább [WIN I, 142].

kontrás[1] **1.** kb. vámszedő; vameş; Zolleinnehmer. *1740:* kételenitettem ā Ruszi Contrástól, nagy interesre kölcsön kérni hat forintokat [Kornislaka SzD; Ks 54/72 Kosztin Mitre (36) jb vall.]. *1746:* faluvégi Krátson Dersi Contrás iránt, à Har(min)czados(na)k Levelet irni [Torda; TJkT III. 29]. *1751:* Opra Csizmadia itt járt ... láttam hogy Czimer vólt a' Mellyén, s ő azt mondotta hogy Kontrás, és akkor a' Király pénzit vitte Szebenbe de hunnon hozta, és hol lakik azt nem tudom meg mondani [Alamor AF; BfN VII/3]. *1800:* Horváth Mihály Beretzkben lakó Ojtózi vámház szolgálatra tartozó Contrás, 38, Esztendős [Bereck Hsz; HSzjP]. — L. még RettE 373.

Szk: *harmincadi* ~. *1798:* Volkányi Harminczadi Contrás Vass György [DLt nyomt. kl].

2. sólerakat- v. sóskút-őr; supraveghetorul depozitului de sare; Revisor eines Salzlagers/Salzbrunnens. *1797:* A Déési határon a ... Szamos partján ... Só Depositorium mellé ... Kontrásnak rendeltetett a Felséges Erdélyi Kamarátol meg öregedett szabadságos Katana Déési Civis Beretzki Samuel [Désakna; DLt]. *1817:* Contrásnak hogy ide visába[a] meg tétetett az Exponens eö kegyelme ... a' maga idejébe mindenkor meg jelent, és soós vizet nékünk, ki osztogatván, vgy Kötelendre[b] a' falujába viszszá utazott | Soós vizet minden héten a' maga idejébe ki adni meg jelent, ha maga nem tehát személyesse által is melynél fogva fogyatkozást nem szenvedtünk [KLev. — [a]Visa K. [b]Az előbbivel tőszomszédos település] | hogy pedig a' Soós kut sokszor bé zárva volt ... mindennek(ne)k a' Contrás légjen fundamentalis oka [i.h.]. *1825:* A Sos kut Contrássának juxta Doc. Cum Rf. 5 [Szkr; Borb. I]. *1832:* a' Déési Sós Kút Contrássa Kántor István nagyon elöregedett [Dés; DLt 330].

kontrás[2] al doilea violonist; der zweite Geiger. *1843:* ki fogadták ... ujj paraszt Jobbágy Grékuj Iosit ... minden héten vasárnapokon musikálni egy melléje meg kivántato Kontorassal [Náznánfva MT; Berz. 21].

kontráskáplár '?' *1833:* (Az ügynek) valoságos igy létéről Bizonyságot teszünk ... irtám én Motok János mp. Contrás Káplár és Nemes [Szeszcsora F; TL].

kontraskárpa a vár védőárkának külső, ellenség felőli lejtője; versanta exterioară dinspre inamic a şanţului de apărare a cetăţii; der äußere, zum Feind hin liegende Hang des Schutzgrabens der Burg. *1664:* (A kapitány) Az innepek után az contraskárpához akar kezdetni, mint vihetjük végben, csak az Isten tudja [TML III, 95 Katona Mihály Teleki Mihályhoz Kővárból (Szt)].

kontraskriba *diákny* a kollégiumi rend őre; monitor, elev care răspunde pentru ordine şi disciplină în internat; Wächter/Warter der Kollegiumsordnung. *1705:* Azt is mondá, hogy egy jóra menendő fia, aki Enyeden contrascriba volt az enyedi veszedelemkor ottveszett [WIN I, 376]. *1714:* A külső Templom ... annyira meg epülvén hogy az I(ste)ni Sz: Szolgalat itt el kezdődhetnék ... addig mig harmadik Papot hozhatnak ... Sz: Szolgálatra ... rendeltetett a Collegium(na)k mostani erdemes Contrascribája Viski Pál [Kv; SRE 123]. *1763 u.:* (A kántálás jövedelméből) dupla portio a' Seniore, egy a' Contrascribájé a' többi proportionaliter a' Cántáló Déákoké [Kv; BK Kv-i ref. koll. lev.]. *1823–1830:* Székely Márton ... csudálatos természetű ember lévén ... az ifjúság nem szerette, s beszélni kezdették, hogy nem választják meg contrascribának s nem votizálnak reá [FogE 137]. *1870 k./1914:* Contrascriba: a jurátériának — esküdt köztanítók testülete — egyik idősebb, erélyesebb tagja, a kollegiumban a rend őre, kisebb kihágások rögtönös büntetője. A hetvenes évekig a contraszolga volt a tanulók réme, mert ... naponta 5–6, 8–10 alkalommal suhogott kezében a székre fektetett nebulók nadrágfenekén a hajlós nádvessző [MvÉrt. 8]. — L. még FogE 96, 107, 138.

kontraskribaság kontraskribai tisztség; funcţie de monitor; Stellung eines Kontraschreibers. *1823–1830:* (Székely Mártont) az ifjúság nem szerette, s beszélni kezdették, hogy nem választják meg contrascribának s nem votizálnak reá. A professzorok tartván ettől, nem bátorkodtanak votizáltatni ... azért minden megválasztás nélkül folytatta a contrascribaságot [FogE 137].

kontraskriba-tétel *diákny* kontraskriba-választás; alegerea monitorului; Wahl eines Kontraschreibers. *1823–1830:* Május-nak 13-ik napján[a] egy levelet veszek Marosvásárhelyről rektor professzor T. Csernátoni V. Sámueltől, melyben azt írja, hogy ... menjek be, hogy szombaton jó reggel bizonyos dologról megkérdettessem ... gyanítottam, a contrascriba-tétel miatt való revolúció dolgában hivatnak [FogE 136. — [a]1795-ben].

kontráslegény harmincados legény; flăcău însărcinat cu taxarea mărfurilor care trec prin vamă; Bursche beim Dreißigstzoll. *1742:* Nehai Postamestereknek ... engedtük volt az harmadik haz hellyetis ... melynekis az szeliben Magner Andras Ur(am) epitet volt egj hazacskát melyben egj contras legényt tartott [Zsombor K; Somb. I].

kontrásság sóskút-őri foglalkozás/szolgálat; serviciul de supraveghetor la un depozit de sare; Wachdienst/tätigkeit beim Salzbrunnen. *1817:* Hogy Contrasnak a' falu hírén és akarattyán kivül tette volna meg a' Mlgs Kamara az Exponens eő kegyelmét, az nem igaz ... hogy pedig a' Soós kut néha néha bélett légyen zarva, akkor midőn Soós vizet ki osztogatni az Exponens tartozott volna, azis igaz látván ötet a' Fiscus helyén Contrássága után nyugadalomba élni, annyival nagyobb irigyei támadtak [K; KLev.].

kontrástárs partenerul unui violonist cu rol de secundant; Partner des zweiten Geigers. *1767:* En vagyok Hegedűs, vagyis Contrás Társa Ráduj Gyurkának azért mindenkor mindenűtt jelen Lévén vélle, vélle edgyűtt mindeneket ... Láttom[a] [Betlensztmiklós KK; BK. — [a]A falusi legények táncbéli verekedésére von. vall.].

kontraveniál 1. kb. akadályt támaszt vmiben; a face/crea dificultăţi, a pune piedici; in einer Sache Hindernisse verursachen. *1756:* Arkalján Péter Fiátol el szökések után hallám ... hogy ők hét márjásokot adtak ... Moldován Vonyának azért hogy el menetlekben (!) ne contraveniáljon [Galac BN; WLt].

2. ~ *vmi ellen* kb. tiltakozik vmi ellen; a protesta împotriva unui lucru; gegen etw. Einspruch erheben. *1775:* (A) szőllőket ... meg dézmaltuk, s nemis contraveniáltanak az Dézmálás ellen [Topasztkirály K; JHbK LVII/21. 10].

kontraveniens a rendelkezés ellen vétő (személy); contravenient; Kontravenient. *1739:* parancsoljuk kegyelmeteknek, publicáltassa vjolag ezen edictumot[a] A kik e prioribus nem observalnak notálja ... a contravenienseket poenázza, magok[b] pedig praeealjának masoknak bono, vendégség, táncz, musika absolute tiltassék meg, nem lévén a mostani időhöz való [SzO VII, 399 gub. — [a]A bőjt szigorú megtartásáról. [b]A tisztek].

kontribuál 1. adót fizet, adózik; a plăti impozit; Steuer zahlen. *1592:* Hogy az feiedelmek eztendeönkent ez Varosson teöbbet ne vehessenek, 52. Gyra ezwstnęl Es ha hada (!) lezen, czak ket zaz Arany forintot Contribuallion ez varos [Kv; DiósyInd. 16]. *1598:* In Anno p(rae)senti, az Commissarius vrak parancholattiara attanak es contribualtak volt ... f 2000 [Kv; Szám. 7/XVI. 87]. *1619:* Vaida Marto(n) penigh es Bradi Janos is termiszet szerint valo nemes emberek voltanak, nemis tudo(m), hogy az Eöreöksegektwl valakinek valamit Contribualtanak volna [Abrudbánya; Törzs. Taricza Thoma in Abrugifalua (80) jb vall.]. *1623:* Az Desi Birak, es eskwt Polgar Vraim adak ertesemre ... Jelentue(n) hogy az Varosnak minde(n) Nemw keőzeőnseges szolgalattiatul magatokat megh uonuan, hidak es utak czinalasara semmikeppen ne(m) akarnatok contribualni, hanem ... minden fele dolgok(na)k tereh viseleseteől immunisok akarnatok lenni ... Intlekis s hagiom paranczio-lomis serio twnektek ... twis ... contribualni tartozzatok es kötelesek legyetek [DLt Bethlen István gub. rend.]. *1632:* Ez falubelick annak eleőtte a' Persanjakkal contribualtanak vago baro(m) dolgabol es edgiwtt attanak egy vago barmot [Grid F; UC 14/38.4]. *1742:* tsak bé kell Sánczolni a nemes házakot, ha közinkbe nem Contribuálnak [Mv; Told. 15/23]. *1775/1802:* azon Salamoni[a] Ember ... usualta ezen Irotványt, de a Nagy Kristolcziakis[b] praetendálván, hogy az ő Falujakba ... contribuáljan rolla, ellenben az Bezdédiekis[c] praetendáltak, hogy Bezdédre Contribuáljan [BSz; JHb

LXVII/3. 122. — [a]Salamon SzD; [b] 'Az előbbivel tőszomszédos Nagykristolc és Bezdéd lakosai]. — L. még AC 143, 239.

Szk: *felire/feliről* ~. *1711:* az Birak Polgárok ... felire Contribuálnak | Penteki szolgák ... azok is, az adozasbol nem immunisok hanem felire Contribualnak | Pénteki Szolgák ... mindenben feliről Contribualnak [Somlyó Cs; Born. XXXIX. 50, 52 Cssz és Ksz tisztei és rendei] ✱ *kapuról/kapuszám után* ~. *1671:* A Rovatlan Faluk és Városok, Puskások, minden Fiscalis Várakhoz való Darabantok, kik kapuszám után nem contribualnak ... adgyanak, Tall num. 1 [CC 96]. *1676:* Orszagh adayaban egy Kapurol szoktak contribualni [Jegenye K; EFiscLt IV/259. A. — Tomai László kijegyzése]. *1711:* Király Tamá⟨s⟩ ... örökösége féle ... eztis ... az nehéz portiozásban a midőn Kapu szám után kellett Contribualni mind maga adozta ... Szabo János vram [Ingodály NK; JHb XXIV/19]. — L. erre az adónemre *kapu 10.* al.

2. szolgáltat; a da (dijme); leisten, liefern. *1642/1722 k.:* ha pedig a Praedicator fel fogna azon földet vagy egeszszen, vagy annyi reszet a menyit ő nem colalhatna, es azt masnak sem engedven Colalatlan maradna tehat a menyit a mellette levő akkora Colalt föld terem, annyi dezmat tartozzek a Praedicator az Ekklesianak contribualni a Colalatlan földről [Beresztelke MT; GörgJk 81]. *1694:* a' sebeseliek, az eő magok majorsagokbol jutando Dézmát, kiki kőzzűllők az eő magok földes urok(na)k contribuallják [Sebesel AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. *1736:* az Küküllőn által epittetett egy ... jo tágas pallo ... a' Csávásiak pedig Contribualnak érette hogy rajta altol 's meg által járjanak, kevés épűletre 's gátra valo fát [Mikefva KK; CU XIII/1.180].

3. kb. (pénzt) beszed; a încasa/percepe; (Geld) einnehmen. *1753:* a kitől lehetet két ket sustakot akkorban contribuált is, gjűlt volt circiter Negjed fél Mforint [Márkosfva Hsz; Tőrzs. Paulus Orbán (40) pp vall.].

4. *átv* hozzájárul; a contribui; beitragen. *1710 k.:* bár csak tü igazgatók ne contribuálnátok sokat a magatok hazája romlásához, a tü negligentia, gondviseletlenségtek és veszekedéstekkel [BÖn. 972].

kontribuálás hozzájárulás; contribuţie; Beitrag. *1736:* Lévén egy Nagy Gyalmos Tó ... azon Tonak Gáttyát ... a' Mlgs Pársok ... tartoznak Conservalni, és procuralni ... negyed résziben az Ur Bánffi Sigmond Uris igéri Contribuálását procurálására [Záh TA; Mk V. VII/10].

kontribuálhat 1. adózhat; a putea plăti impozit; Steuer zahlen können. *1671:* ő nagysága Kegyelmednek irt méltóságos leveléből ... értjük a soldpénz felől való parancsolatját ... De Kegyelmed, Uram ... bölcsen megítilheti, miképpen adhassunk s contribuálhassunk privilegiumunk condiciói ellen [TML V, 584–5 Máramaros megye rendei Teleki Mihályhoz]. *1710:* Rabutin Szebenben bemenvén, mivel a milítia számára az ország, mint azelőtt, nem contribuálhatna, megparancsolja a Guberniumnak, hogy százezer rhénes forintokot mindjárt szerezzenek a hadak számára [CsH 343].

2. szolgálhat, tehet; a putea face ceva; leisten/tun können. *1744:* itt a káptalanban szüntelen valo a dolog ... hanem mikor szűkséges(ne)k látya Ngod, én örömest udvarlok s, ha valamit contribuálhatnék Ngod részire el nem mulatom [Kv; Ks 40. XXVIIIc Endes Péter lev.].

kontribuáló adózó, adófizető; care plăteşte impozit; steuerzahlend. *1737:* az A ... juramentumat violálta, mikor a város terhét supportáló szegény emberek(ne)k ... borokat bé nem vette ... hanem ezenn Városon kivül Commoralo és itt nem Contribuáló betsűlletes emberek(ne)k meg-fordúlt roszsz borait vőtte bé ... a Nms Városnak közönséges kárára, mivel a Nms Város kortsomája ... ugy mint kellett volna nem is fojt [Dés; Jk 47b].

kontribúció 1. adó; impozit; Steuer | adózás; plata impozitului; Steuerleistung. *1591 k.:* feoldi Gabonanknak Nem termise Zeoleo hegienknek el vezise Az Nemessignek zamok eoregbeolise miat el fogyatkoztwnk Az zegin megh romlot atiankfiay el fottanak akar my kichin Contributiot(is) Nagy zaccoltatassal es fogsagal exigalnak [Dés; DLt 233]. *1593:* Miüel hogi ... ez ostor ado hazanknak, feiwnknek, es eletwnknek megh maradasat nezy ... mind kiral birak, polgar mesterek, eskwdtek zabadosok ez contributiotol ne lehessenek ... hanem eo kegmek ez mostani tereh viselest velwnk es zegini keossegwnkel egietembe viselliek [Kv; TanJk I/1.218]. *1632:* Vdvarhely varasunkbely hiveinknek alázatos keönyörgesekbeől ertyük hogy ... nagy sokan megh nemesedtenek, melybeől kevesedven az Varasi rend, az annualis Contributio sulyosodot rajtwk [UszLt IX. 75. 2 fej.]. *1671:* Abrug Bányán civilis fundust biro nemesség dolgábol-is végeztetett, hogy ha házok nem exempta, azzal hogy magok személlyekben Nemessek, ne vonhassák-ki magokat az városhoz valo contributiobol, hanem tartozzanak contribualni az civilis fundusokrol [CC 83]. *1681:* Minden ember annuatim ... őszszel tartozik adni két két forintára bort ... eze(n) Contribu(ti)obol ki vétetnek szabadosok Falusi Biro, virrasztok egi szoval à várhoz valo szolga, valaki a' szólgalatot Continuallya [Mogyorósd H; VhU 80]. *1721:* a' közönséges Contributiok ... kinek kinek tehecsége szerint valo proportioval, vettesse(ne)k fel [Ks 18. XCIII a gub. Kv-ról]. *1804:* Contributiojak ... be hajtasara a Vajda mele Hitesnek vagy Gornyiknak Botsátatik a Vajda hirivel Bortsa Szojka (!) [Bos K; Ks 92].

Szk: ~ *alatt van (vki)* adóköteles. *1754:* hogy ... Komjátszegi Samuel Vr(am) valaha Contributio alatt lőtt valna nem tudom nem hallottam [Asz; Borb. II. Joh.Arkosi de Szind (69) ns vall.] ✱ ~*t felhajtat. 1765:* kárt okozó Executiokkalis hajtatta fel a mű Falunkbol eö kegyelme a Contributiot [Szeszcsor H; Eszt-Mk Vall. 254] ✱ ~*t felszed. 1702:* porontsollyuk ..., hogy a meg irt mindenféle Contributiokat kegyeltek idején procurallya, fel szedgje [UszLt IX. 77. 55 gub.] ✱ ~*t felszedet. 1765:* Mikor Fábián Lászlo akkori Fő Biro vram szedette fel a contributiot egy Domesticus Executor által, mégis semmi vexánk nem volt [Ompolyica AF; Eszt-Mk Vall.] ✱ ~*t (meg)ad. 1710:* minden Contributionak felit még kél adnunk, mind mas köszonseges Nemes Emberek(ne)k szombati szolgai, holot mas szekekbe a szám ado es gond viselő szolgák sem(m)it ne(m) Contribualnak [Újfalu Cs; BCs]. *1785:* (A zsellérek közül) Contributiotis többire tsak föröl adnak [Torockó; TLev. 10/5]

∗ ~*t (meg)fizet.* *1765:* Egy aránt concurráltanak az Executiokra tett költségekbe azokis akik elöre magok contributiojokot meg fizették, valamint azok, akik restantiariusok voltak [Kisenyed AF; Eszt-Mk Vall. 283]. *1828:* ez ideig ő fizette egész háza népével a Szöllö után haromlo contributiot [DobLev. V/1148] ∗ ~*t prestál.* *1671:* kwlscö emberek bîrua(n) Desen eoreoksegheket ... semmi nemw keözeőnseghes Contributiott, szolgalatott, az varos szwkseghire, nem praestalnak [Dés; Borb. I ogy-i bizottság jel.] ∗ *főről való* ~. *1723:* az udvari Birák, az kik falu szeriben házatt tarta(na)k az förül valo Contributiorul ne immunitaltassanak [K; Told. 2] ∗ *királyi* ~. *1786:* ha az Thoroczkai Lakosak az Bányaszságtol es Vass mivelestol ... el rekesztettnék (így!), itten ā Város nem Subsistálhattna ... söt ... az kirallyi rendes Contributiot sem fizethetné [Torockó; TLev. 4/13. 14]. *1847:* (Varga Katalin) minden füstre egy-egy czüsthúszast rótt, mit sokkal örömestebb s hamarább fizettek ki az emberek is, mint a királyi contributiót [VKp 198] ∗ *perszonális* ~. *1703:* nemellyikünk mind az Personalis Contributiok miatt, mind az Koborlo Kuruczok miat ... elége megh Romlotunk [Fog.; UtI].

2. szolgáltatás; contribuţie; Lieferung, Leistung. *1677:* Az vámnak penig és eőr hellyeknek vigyázására ezek mindnyájan kötelesek ... Ezeken kívül semmi egyeb contributiokkal (: az egy ország adóján kívül :) nem tartoznak [CsVh 63]. *1706:* Az Jobbágyok megh az Vár hányástolis immunisok akar(na)k lenni, egjeb Contributiokb(an) se(m) akarnak contribualni [UszLt XIII. 94].

kontribúcióbeli adófizetési; de plata impozitului; Besteuerungs-. *1710:* Vala holot azért Örmény, vagj aféle Kereskedö ember, az maga lako házán vagj szálássán kivül az Falükon arulna, marhája elvétessék ... meljnek harmada legyen azoké a kik el vészik, két része penig fordittassék azon helynek, az hól el vétetik, Contributiobeli szükségére [KvLt I/198 a gub. Nsz-ből].

kontribúció-pénz adópénz; sumă realizată din impozite; Steuergeld. *1765:* az administralando Contributio pénzt ... az hütösök előtt ujra ismég meg szamlaltuk azért, hogy vallyon a Commissarius előtt valo szamlálás nem esett é hibáson [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 25].

kontribúciózás adózás, adófizetés; plata impozitului; Besteuerung. *1699:* itt valo Praedicator Békési Ferencz ur(ám) sellereket nro 16 ... a Portiozasbol s egjéb féle mind(en) contributiozasbol Taxazasbol, es Varos s eö ngokat illetö szolgalatbol eximalta [Hátszeg H; UtI].

kontribuens I. *nm* adózó, adófizetö; care plăteşte impozit; steuerzahlend. *1721:* abbol is a' Serviez, és egyébb bonificatiokkal a' Contribuens Varmegyeknek és Székek(ne)k notabilis Summa fog redundálni [Ks 18/XCIII a gub. Nsz-ből]. *1741:* én ... nem tudom massuva hová rendellyek Quartéllyt, mivel Gyogynál jobb Falunk az egész vár(me)gyében nincsen ezelöttis mindenkor Kapitanyak s Colonellusok Assignáltattak oda, az Kapitanyak mindenkor az Contribuens embereknél magak(na)k Commoditast találtak [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.]. *1744:* mi közönségessen Falusi Lakosokul Contribuens Személyekül résolválok magunkot, hogy elö nem állunk[a] mig vállaszunk nem jö[b] [Bölön Hsz; INyR 37. — [a]Az összeírásra. [b]A gub-tól]. *1802:* nem akarván az Ur nyughatatlanságai miatt Contribuens embereit, jövendöre éhel halásra juttatni, s magának is illy Szenvedhetetlen kárt szerezni [M.zsombor K; Somb. II]. *1818:* a' szegény Contribuens Embereken eröszakasan huzat vont [M.fráta K; KLev.].

Szk: ~ *nép.* *1765:* oly sokszor, és csoportoson jöttenek az Executorok az hellységekre, hogy magamis tsudalkoztam hogy subsistalhat szegény contribuens nép [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 47]. *1787:* ha az Falus Bíro és Notarius ezen Rendelést el mellöznék ... in duplo visszsza fizettetik a' Contribuens népnek [Torockó; TLev. 3/2.2].

II. *fn* adózó, adófizetö (személy); contribuabil; Steuerzahler. *1751:* A' mi pedig a' kösséget Contribuens népet ... illeti ... ha paraszt Contribuens Puskát, kopot ... tapasztaltatik tartani Puskájáért Contribuállyon öt Rforintokat; kutyajatol két Rhe. forintot [TLev. 11/1 gub.]. *1765:* az egész Borbándi contribuenseket ... vexállya eö kegyelme [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 322]. *1799:* mind az valamit a' Collectorok a' falu közönséges szükségére a' Contribuensektöl fel-szedtenek a' Bironak jelen létében meg-számláltassék, a' megszámlált pénz a' falu Cassájába tétettessék [AszLt 2007 nyomt. gub. körrend. 6014 és 6463]. *1824:* az Felsőbbség engedelméből menö Csoportoknak kevés pascuum, és hálo helly szakasztothatik annélkült hogy ... igen kevés számbol álló Contribuensek Marhájok számára, meg kivántato pascuum meg szoritthatnék [M.zsombor K; Somb. II].

kontrolléria ellenőrzés; control; Kontrolle, Prüfung. *1791:* Vidékünk béli Krájnyikunk Eö kegyelme, a Tekintetes Urnak Porontsolattyábol, egész Uradalom, Dobra vidéki hellységeit, Contralérozván ... melly Contraléríának végbe menetele szerint ... sokan hibásoknak tanáltatunk, hibáinkot ... meg ismérven ... érdeműnk szerént ne büntettessünk [Ks 75. VIIIb. 121]. *1843:* A' Szováthi — Gyermek erdöt fel mérve ... az egész le mappirozva van ... én czélszerűbbnek gondolom nyilakra darabolni, s ugy eladatni. — Király Pál által a' pap contralleriája mellett. — ebbe bajoson vegyülhet tráfica [F.zsuk K; SLt évr. Szigethi Cs. Zsigmond P. Horváth Ferenchez].

kontrolliroz ellenőriz; a controla; kontrollieren, überprüfen. *1791:* Vidékünk béli Krájnyikunk Eö kegyelme ... egész Uradalom, Dobra vidéki hellységeit, Contralérozván ... sokan hibásoknak tanáltatunk [Ks 75. VIIIb. 121. — A teljesebb szöv. *kontrolléria* al.]. *1849 u.:* a ház, melynek törvényes hivatása törvényeket hozni és a ministeriumot controllirozni a kormányzásba, mihelyt maga elegyedne bele a kormányzásba, túl csapong e törvényes szabta határokon [EM XLIX, 547 Zeyk Károly kezével].

kontrollor ellenőr; controlor; Kontrolleur. *1780:* kétféle tisztséget ne viseljen senki, mint Doboka vármegyében ez bitang Ketheli postamester, contralor s vicecispán [RettE 409]. *1807:* a Kamara Ispánek[a], a kontrollor [Dés; KMN 264. — [a](Désaknai) bányaigazgató]. *1847:*

Az uradalmi tisztekről csak annyit hallottam, hogy mondott Varga Katalin az embereknek: „Mi nékem az ispány és controllor, számba sem veszem őket!" [VKp 263].

kontrollorság ellenőrködés; funcţie de controlor; Amt des Kontrolleurs. *1839:* Az Isputály fundus Jövendo pertractatioja. 1r Tétessék egy ara valo fel ügyelő Iputály (!) Atya név alatt. 2r Ennek tétessék kötelességévé ezen felvigyázat 's a' jövedelmekről és ki adásokrol valo számadás minden esz(ten)doben ... számadása az egyik Czeh-mester Controllorsága alatt essék [Kv; ÖCLev.].

kontrovertál 1. ellenez; a fi împotrivă/contra; gegen etw. sein, etw. widerraten. *1699:* Egeresb(en) vad(na)k valami Zalagosittot feoldek ... az oda jutot Jobbagyot ki akarjak hanni beleolle, kgld eszt se tselekettesse mert ha oda jutot ne(m) lehet meg haborgatni, ha akkor senki se(m) Controvertalta [Szökefva KK; Ks 96 Sárosi János Gyerőfi Borbálához]. *1711:* ö Excellentiája ... csak ne controvertállya ha ők más uton el foglallyák, és belé szállanak[a] [Gyf; Ks 95. — [a]A jószágba]. *1778:* tudjuk ... Hogy a' Falusi Contribuens Comunitásnak voltanak őt darab erdeji, melyek(ne)k birását ... a Mlgs Possessoratus soha sem controveltalta (!) [Bányabükk TA; BLt 11]. *1796:* Azon Szilos nevezetü hellyet ... a Mlgs Miko Udvar Birta ... a' kinek teszett (!) annak adta Esztendönként mikor a Berszányok el fogadták azoknak, mikor azok el nem fogadták miis el fogadtuk a más birtokosok közül edgy is nem controvertalta [Üvegcsűr Hsz; Mk II. 3/88. 5]. *1812:* (A berket) az Eklésia mint magájét szabadon élte, a nélkűl hogy valaki turbalta és Contravertálta volna [Csúcs AF; DobLev. IV/943.24a Kotsis Petru (60) col. vall.].

2. kifogásol; a obiecta; beanstanden, bemängeln. *1671:* aztis controvertallia az J. hogi eő ne(m) volt kezes [Kv; TJk XI/1.32]. *1736:* Mind felső alsó rendbéli ember mihelyt megházasodott, az szakállát meghagyta s holtáig úgy viselte; az egy Béldi Pál szüntelen beretváltatta az szakállát, s hogy controvertálták azt mondotta, mikor tatárok rabja volt, nagy szakálla lévén, az tatár ura ha megharagudott annálfogva hurczolta, akkor tett volt fogadást, ha megszabadúl, soha szakált nem visel, s nem is viselt holtig [MetTr 349–50]. *1755:* aztat sok izben hallottam eő Excellentiajátol controvertálni, s panaszolni sokaknak, hogj akarattya ellen az Joszágokat a' Fiai el foglalták [Mezőkölpény MT; TGsz 51]. *1823–1830:* Ezt a hallgatók közül sokan is contravertálták azt mondván, hogy nem tudtak neki megfelelni, hanem csak kinyelvelték onnan [FogE 289].

3. kb. helytelenít, kárhoztat; a dezaproba//condamna; tadeln, mißbilligen. *1765:* mikor a' lövések éstenek eö Nga contravertálta azonn játékos lövöldözést hogj miért tselekszik akkor mikor Utra indul az Aszszony [F.gerend TA; KS]. *1767:* Amely dolgot kétszer találtam leírni ne controvertálja a kegyes, istenfélő olvasó, mert feledékeny az embernek elméje, hamar felejt, amit meg kellene is tartani elméjében [RettE 214].

kontrovertálhat 1. ellenezhet; a putea fi împotrivă; gegen etw. sein können. *1760:* ä mi nézi az édes Anyánk p(rae)tensioját hogy néhai férje decessussán valamelyeket hozott volna édes Atyánk házához p(rae)cise mobilekot azok kezinél maradná(na)k ha constálni fog mik azok ... azokot nem Controvertálhattyuk [Oroszfalu Hsz; BLev.].

2. kifogásolhat; a putea obiecta; tadeln/mißbilligen können. *1726:* Mint hogj több sokkalis az Acquisitum mint az Aviticum, arra czélozok benne, hogj az gjülölséget közöttők inkább eltávoztassam, azért edgjik sem controvertalhattya közzüllők hogy az Aviticumbanis Dispositiot tettem, és az mellyik controvertalna, annyivalís inkáb violálna az én Dispositiomat ... seminemü Acquisitumimbol ne participalodgjék [JHb XXXV/21 Jósika Imre végr.].

kontrovertáltatik 1. elleneztetik; a fi controversat; gemißbilligt/widerraten werden. *1677:* A' Néhai nagy emlekezetü Bethlen Gábor Fejedelemtöl a' Fejérvári Collegium számára, avagy annak épitésére legaltatott husz ezer forint summának állapottya-is ... controvertaltatván az 1636. esztendöbéli disturbium alat valo tractatusban ... mostan-is azon szerént helyben hagyatot az Országnak azon summárol valo assecuratioja-is [AC 16]. *1764:* az denominalt Commissariusok ki menetele, nem controvertaltotván akkor az Ia Párstol, s pro tunc meg sem disputaltatott, az, valyon az A p(rae)tensioi helyeseké és meg alhatoké, vagy nem [Torda; TJkT V. 233]. *1807:* A Rákosi Határon levő Tőrök buza föld nem controvertáltatik ... tsak hogy a Munkája a praetensus Fiunak fordittassék meg [Aranyosrákos TA; Borb. II].

2. vita tárgyává tétetik; a fi adus în discuţie; zum Gegenstand eines Streites gemacht werden. *1683 k.:* az akkori visitatorok előtt Controvertaltatott volt ha az Joveveny es ne(m) ott Lakosok Tartoznak az borert Fizetni? [Bagos Sz; SzVJk 50].

kontroverzál kifogásol, sérelmez; a lua ceva în nume rău; tadeln, beschwerlich finden. *1749:* Juczit nem köszöntetted nagyon controversálja, mivel betegségedet hallván, azólta fekete rokolyát visel [Bodok Hsz; DanielAd. 275].

kontroverzálkodik perlekedik, viszálykodik; a se învrăjbi; streiten, rechten. *1699:* tudom bizonyoss(on) hogj az mely Kapusj hatar szelben levő föld felöl Controversalkodik Kovats Istvan vrammal Bandj Egerhazi Mihaly Vr(am), en Kovats Ist(van) vramenak tudom lenni [Mezőkölpény MT; MbK 90 Kölpényi Kovács Ianos (40) jb vall.].

kontroverzáltatik vita tárgyát képezi; a face subiectul discuţiei; Gegenstand des Streites bilden. *1681:* Levén a' Koronkai határ szélben Vaczman nevü Praedium; mivel controversaltatik annak à falu helynek környeke ahoz tartoziké? vagy a Koronkai hatarhoz? [Koronka MT; EHA vk].

kontroverzáns perlekedő; implicat în controversă; prozeßführend. *1767:* Ha valamelly bányász el kerülhetetlen ... okoktol viseltetvén nap számokkal maradna el; az ilyenek a' több controversáns bányáb(an) munkálkodó Vás bányász Cimboraságnak consensussábol, az arra rendelt időb(en) ... potolyanak maradott nap-szamat [Torockó; TLev. 7/1].

kontroverzia 1. nézeteltérés, vita; controversă; Meinungsunterschied, Streit | vitás kérdés; problemă controversată; Streitfrage. *1591:* Perniezzy vram megh Jzente az bironak hogy ez ket Agensek keozeot valo controuersiat el Jgazichak, feoldeoket Jamborokkal mind ket felnek megh meryek [UszT]. *1593:* Nagi Demeter vallia: ... ne(m) tudom az volte az lo az ki feleol vagion az controuersia vagi mas volt [Kv; TJk V/1.313]. *1628:* Ha penigh valami controversia esnek Azhul is mellyek varosban az vagi hataron esik ... tartozek el igazíttani [Kvh; HSzJP]. *1640:* kivánván ... mi tollünk a fenn specificált személlyek mindenik részről, hogy ezt az controversiát elsöben ha lehetne békesség szerint, ha penig nem lehetne Törvény szerintis igazitanok és szállitanok ki közzüllök, Mi azért ... így alkatok meg öket[a] [Berekeresztúr MT; DLev. 2. XII. 8. 1. — [a]Köv. a részl.]. *1728:* ha azon adosságok iránt valami Controversia orialodhatnék, azokott is tartozzanak eö kgk hárman edgjmás között el igazittani és edgjik az másik(na)k bonificalni [M.dellö TA; IB VI. 225/14]. *1791:* nincsen-é a' Szomszéd Falukkal Contraversia? [BSz; Ks 74/56 vk]. *1798:* egy versen Sz Biro Uram ki jött volt, hogy meg tekintvén a kereset alá vett hellyet a Felek közt el igazittsa a Contraversiát [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Anna-Mária lev.]. *1818:* Sz. Udvarhelyi Tit. Hajdu János Ur ... ezen Contraversiának meg határoztatása végett a Tekintetes V. Székre Instantiat akar bé adni [Újszékely U; Borb. II].

Szk: ~ *alá jö. 1804:* ez elöttt valami két Hetekkel a' Kortsomán voltunk, ott volt Kádár is, ott volt Bozintánis, hallottam hogy pántolodtak egymással a' kerdesbe forgo dolog felett, mindenik megáénak tartván a' földet a' melly Controversia alá jött [F.bereksző Sz; BfR III. 12/7 Ilutz Zahari (40) col. vall.] ✱ ~ *alatt van. 1807:* azon szántás pedig mellyröl fellyebbetske emlékezetet tettem, az én üdömbe is Controversia alatt volt [KmULev. 3 G. Bakos (77) mákói[a] ns vall. — [a]K] ✱ ~*ba hozódik/hozatik. 1775/1802:* (A) nagy bükkes Erdö ... a Nagy Kristoltzi ... Possessorak által contraversiaban hozodatt [BSz; JHb LXVII/3.104]. *1797:* A ... paraszt Lak Házak után künn és benn akármi névvel neveztethetendö appertinentiákbol ... sem égyszer, sem másszer senki által el-nem foglaltatott, sem Controversiában nem hozatott [Göc SzD; WassLt Conscr. 720] ✱ ~*ban forog. 1675:* Az J nem appellalhattya mert ne(m) az zálog valora forog itt controversiab(an) [Kv; TJk XII/1. 76]. *1762:* Aranyos Fö nevezetü Erdös Helly(et) melly ... controversiában forog ... az mü határunkhoz tartottuk és birtuk [Szentlászló TA; EHA].

2. ellentmondás; contradicţie; Widerspruch. *1671:* az mely fundusokba(n) penitus deffectus vagyon, az fellywl emlittet Orszagh Articulussa, es az my kegls Urunk eö Ngha priuilegialis Donatioja vilagoson contineal arrol. Azokba(n) Controversia nem lehet [Borb. I ogy-i bizottság: Béldi Pál, Haller János Kornis Gáspár nyil.]. *1772:* csak ezen egj Controversiabolis a' Szemes Biro által láthattja hogy ezen mostan exhibeált Inquisitoriainak az I. Groffnénak melj nem lehet hinni [Kük.; JHb LXVII/261].

3. ellentét; opoziţie, contradicţie; Gegensatz. *1662:* És a vallások dolgában ezután is ha mi controversiák, versengések következnének, hogy azok ... mindenkor eligazíttatnak[a] [SKr 272. — [a]A linzi béke cikkelyeiből]. *1710:* Harmadik s nehezebb ok, amiért Bethlen Miklós s Apor István veszekedtenek, a religiók között való controversia [CsH 300].

4. ellenkezés; împotrivire; Widersetzung. *1666:* akar mely jozagaban akarna salletani[a] (!) oda is mind(en) controversia nélkul el sall [Fejérd K; ApLt A. VII. 4. — [a]A jb-ot].

kontroverziácska *kics* perpatvarkodás, villongás; ceartă, neînţelegere; Hader, Zänkerei. *1764:* Hoszszu Gligorás ... azon ... Széna-füvet ... eddig birta békességben, hanem ennekelőtte két Esztendővel volt valami controversiátska iránta, de aztis magok között Sopiálták [Buza SzD; JHb IV/13].

kontroverziás 1. peres; care formează obiectul unui proces; Streit- | vitás; în litigiu; strittig. *1671:* benne lakasat ... ne(m) kellet volna szenvedni ... hanem ... just kellet volna ... in Ius attrahalni ... mellyet hogy posthabealt ... és az controversias örökséget edgiszer idegen kézre menni engedte, tulajdonicza magának [Kv; TJk XI/1. 58–9]. *1689:* az controversias szántó föld ... edgyik darabját, ő irtogatá ki, ő szánta vete, s békességesen birá mind halalaigh most a maradvant vgy látom haborgattya birásában Bethlen Samuel vr(am) [Kucsuláta F; Ks 67. 46. 21]. *1733:* minyájan a kik ott voltak a hatar járásb(an) ... azon egjeztek meg hogj csinályonak valami jegjeket, azon Controversias hely(ne)k, hogj ne veszekegjenek anyit felette [Hévíz NK; JHbT]. *1762:* az Hesdátiak közzül heten ollyanok kiket az Szent Lászlaiakis kedvellenek esküggyenek ezen Controversiás hellynek proprietássára, és legyen az Hesdatiaké [O.fenes K; JHb XXXIV/1]. *1818:* Juon Dregán panaszsza fel vétetik Juon és Petru Magár ellen egy el veszett Contraversiás tulok keresetében [Petrilla H; JF 36 Prot. 18]. — L. még RSzF 134.

2. kb. kétes; dubios; fragwürdig, zweifelhaft. *1756:* ezen Collecta 164 MForintokból és 24 pénzekből állo, tudnillik a' mellyek jó és el-kelhetö Pénzek voltak; de ezeken kivül voltak még holmi Controversias pénzek-is ... az az rész szerént le-tett rész szerént semmire kellö Tzigány Garasok és egyeb apro pénzek [Kv; EFiscLt 1774/8 Szathmári P. 'Sigmond lev.].

kontroverzus peres; care formează obiectul unui proces; Prozeß- | vitás; în litigiu; strittig. *1671:* az controversus örökségh ... adjudicaltatik az Anak ugy mint igaz tö szomszednak [Kv; TJk XI/1.59]. *1674:* az controversus lovat ... ne(m) duggatta, sem lappangtatta, seöt ... Hadnagy Ur(amna)k megh jelentette [Kv; i.h. 249].

kontumácia 1. engedetlenség; nesupunere; Unfügsamkeit/folgsamkeit. *1592:* Ha ... effele contumaciaba talaltattnek valamellyk miues ember, hogi addig hazatol el menne, es biro vramnak ekkeppen but zerzene, eo kegme az zokot Authoritas zerent, toties quoties, tiz tiz f(ori)ntal bwntesse [Kv; TanJk I/1.184]. *1741:* Hogy ha ... a' Város Ser korcsomája, ö kglmek[a] negligentiájok; vagy Contumatiájok miatt szenyvedne, heverne, a' Nms Város a defectust ö kglmeken meg-vehesse [Dés; Jk 552b. — [a]A serfőzők]. — L. még SKr 665, TML VII. 284.

2. *jog* makacsság; îndărătnicie, neînfăţişare la judecată; Hartnäckigkeit. *1738:* Constal vilagoson a Ns Tanáts(na)k sok izben bé adott Instantiamra tőtt Nemozásbol az Inek contumatiaja [Torda; TJkT I. 171].

3. vesztegzár; carantină; Quarantäne. *1746:* az Marhák ... Mostis dőglenek Ns 3 széken ... de a szükséges praecautiokot végbe vitetvén, már ottan is cessált, s az falu bé van Szoros Strásakkal rekesztve csordájával edgyűtt azért hogj más falukba ne Serpállyon, s miglen az contumacianak ideje el nem telik, addig fel sem szabadulnak [Somlyó Cs; ApLt I gr. Kálnoki Ferenc lev.]. *1766:* Ha Linea, contumacia, Pestis ... történnék, és egy néhány Esztendeig nem vághatnok, tehát ... Annyi Esztendővel a' fenn spacificalt Esztendő szaporodjek az el maradt idő ki potlodjék [Torockó/Gyertyános TA; Bosla].

4. veszteglőhely/ház/intézet; zonă/linie/casă de carantină; Quarantänenliege/stelle/haus/anstalt. *1760:* Ő pedig tetétől fogva talpig (főbíró lévén akkor is) nagy és nem jó conscientiájú emberhez illő interessatióval folytatván a contumacián végbevitt hivatalát, máig sem absolváltatott [RettE 102].

kontumasz kb. vesztegzár-ellenőrző; oficiul de control a carantinei; Quarantänekontrolleur. *1864:* Községünk határszélyi helység lévén, a cs.k. veszteklői (: Contumaz :) hivatal, mely 1810-ig Piricske havason ... volt ... Tölgyesbe ... áttetetett [Tölgyes Cs; GyHn 59].

kontumax I. *mn* megátalkodott nyakas; înrăit, încăpăţînat; halsstarrig, hartnäckig. *1659:* Ha azért Kegyelmetek oly contumax embereket talál, kik ennek előtte ez hazának annak veszedelmével magokat opponálták, és még most is kétfelé sántikálnak, ha az olyak akarnák is homágiumokat praestalni, Kegyelmetek fel ne vegye [EOE XII, 232–3 fej.]. *1702:* Vegeztűk ... hogy senkiis ez utan az Deesy Czehes Meszarosok és ... Hentesek közzűl Bocskort metélni ne mereszellyen, Valakik pedig Bocskornak metelnek fel az Bűrőket ... Authoralvan Hadnagy Vramat ... hat hat forintal bűntesse az ollyan maga erejeben bizakodo Contumax embert [Dés; Jk 320a]. *1765:* Fő Biro uramnak contumax cselédgyei ... Borbánd felé járván, nem keresték az utat, hanem keresztűl kotsul az város vetésein jártak lóval s szekerrelis [Ne; Eszt-Mk Vall. 126].

II. *fn* megátalkodott/nyakas személy; persoană încăpăţînată; starrköpfige Person. *1684:* ã melly Contumax ember a' Pap bérit meg ne(m) adgya, azon falu béli egyház fiak ... meg zálogolvá(n) ã Zálogot Praedikator keziben adgyák, de sok hellye(n) magokis néholt az egyház fiak mind ã megyével edgyütt olly contumaxok hogy sem meg ne(m) büntetik a contumaxot sem zalogjat nem veszik [MMatr. 4.].

kontumaxság megátalkodottság, nyakasság; încăpăţînare; Halsstarrigkeit. *1736:* Constal exhibealando Certificatoria Relatoriamnak seriesséből minemű Contumaxságáért kelletett az It in jus attrahalnom, hogy ... ő kglme égy Szolgalom el szőkőt és ő kglmétől kézben kérettem de kézbe nem adta sőt inkáb illetlen szokkal illetett [Torda; TJkT I. 124].

konturbálhatja magát kb. bajba keveredhetik/kerülhet; a putea da de belea; sich in Unannehmlichkeiten verwickeln können. *1671:* Az Türi László leveleinek dolgát elég bajosnak tartom, mert ... disgustálni nem jó Dávid deákot ... mert hamis astutus[a] fiú és soha ember hamarébb kisebb dolgokon is nem indulhat inkább meg és nem konturbálhatja jobban magát [TML V, 456 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz. — [a]Ravasz, fortélyos, furfangos].

konturbálja magát zavarba jön, megzavarodik; a se zăpăci/încurca; in Verlegenheit kommen. *1671:* Egy levelet írtak Budára, kérvén, hogy én elküldjem Debreczenben, s kivánám látni, s hát éppen ellenünk írnak ... Kire felelém, azt bizony nem cselekszem, hogy elküldjem, mert sem urunk, sem mi nem szamari vagyunk senkinek. Ezen is fogták egyiken conturbálni magokat [TML V, 603 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

konturbálódik felháborodik/indul; a se indigna de ...; sich entrüsten/empören. *1710:* Megijjedvén az asszony, kiáltani kezde: „Uram, szerelmes uram, szivem uram, ne adj hitelt a Teleki Mihály szavának, mert bizony megcsal s elveszt tégedet is." Amazok oda be conturbálódván, felkel Béldi Pál, megnyitván az ajtót, mondja a feleséginek: „Eredj dolgodra, ha asszony vagy"[a] | Bánffy György[b] minden igaz ok nélkül belém akada, mocskoson kezde velem bánni ... A német és magyar urak mindnyájan conturbálódván, felrúgák az asztalt [CsH 116, 476. — [a]1674-re von. feljegyzés. [b]A gubernátor fia].

konturbáltatik megzavartatik; a fi conturbat/deranjat; gestört werden. *1634:* Meli ő kegme Postulatumanak az z. zek óreómest annualt volna, de az z. zéknek ezzel, regi megh rőgzeot be vott Consuetudoia ... invertaltatot Conturbaltatot volna [SzJk 42].

konturbátus kb. felindult, izgatott; indignat; gereizt. *1657:* (Zólyomi Dávidot) Fogarasba küldék ... rendelvén őrzőjül melléje magyarországi szolgáit, nem hihetvén az erdélyieknek ... én is, mint ők[a] tettetém, és igen conturbatus voltam [KemÖn. 162. — [a]Az emlékíró vendégei Zólyomi elfogatása miatt]. *1672:* Az Hedri és görög dolgán igen conturbatus vagyok [TML VI, 66 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

konty 1. coc, conci; Haarknoten. *1570:* Zeyfner Matthias ... vallya, hogy Kowach Matias eo neky Montha, Igaz az hogy Almas Myhalnenak az konthyaba kygo feyet es geknek farkat talaltak [Kv; TJk III/2. 170]. *1573:* Borbel Istwan Azt vallia ... latta hogi Zekel Antal ky fwtamot az lesbeol, Teremy peterneis Eleybe Ment es egybe kapot vele otth ketten Twssakottak ... az kontiais leh eset tereminenek [Kv; TJk III/3. 292]. *1582:* Igiarto Georg ... ot vere chapdosa konthiat le vona hayat huza Rengeo Annanak [Kv; TJk IV/1. 53]. *1600:* Schmelczer Gyeorgyne Anna Azzony ... vallja ... az fogoly leany ... mondotta: Ha ott leott volna Akkor mikor Kis Casparne az konthyot le vonta Darabos Janosne fejereol tehat bizony az kestis nem zantha volna Kis Casparneban verny [Kv; TJk VI/1. 391].

1632: Egi arani gyürütis adot volt Zabo Miklos[a] neki ... az Azoni ... esztendeigh tartotta az konttiaba [Mv; MvLt 290. 82b. — [a]Az asszony szeretője]. *1736:* Minden lófő vagy darabant embernek az felesége nagy kontyot viselt, abban nagy két tőt szűrt fel, mintha két szarva lett volna; az konty felől való része az tőnek hólyagos volt, azt a kontyon kivül hagyta [MetTr 345]. *1812:* Re conciliat (!) Jakab Kata a' Templomba, ki is bé menvén Kolosvárra szolgálni, mint Léány és vgy jött haza bé kötöt fővel kontyal mint Aszszony ... vegezetre paráznaságát meg vallotta [Gyalu K; RAk 182].

Szk: ~ *alatt van* asszonysorban van. *1641/1642:* Az mikor az kaptalaniok eleött Feyeruaratt az Attiank vegezesenek ellene mondank en haiadon leany ualek de az čocze(m) konty alatt uala Berczi Mihaly vr(am)nal [Mihályfva NK; JHb XXII/37] ✱ ~*át felcsináltatja* felkontyoltatja magát. *1641:* Én semmi egyéb gonoszságot hozzá nem láttam, mert énhozzám nem igen is járt, hanem az konytyát hogy csináltatta fel velem [Mv; MvLt 291. 274b–7b átírásban!] ✱ ~*a vagyon* asszony. *1631:* annak az kis leaninak az fejeben lattam enis az partat s az felesegem kerde hogi hol vőd azt az partat s monda hogj az az leany atta ennekem az ki ez ejel sipossal halt mert tegnap leany vala most immar kontia vagjon s az pajtaba(n) haltak el egj mast [Mv; i.h. 290. 245b] ✱ ~*ban van. 1631:* immar akkor kontyba(n) vala az Aszony, de en annak eleötte leany feöuel ne(m) lattam ezt az Aszontt [Mv; i.h. 247a].

Sz: ~ *parancsol (a süvegnek)* asszony viseli a kalapot/süveget. *1653:* eddig sem paranczyolt Czikba(n) az konty s ez utan sem paranczyol [Szárhegy Cs; Törzs. Lázár István apósához, Petki Istvánhoz]. *1710:* Teleki Mihály is ... nagy tekintetben kezdett vala lenni, az anyja mind Bánffy Dénesnével, mind a fejedelemasszonnyal egytestvér lévén, és azért a fejedelemasszony őtet feljebb-feljebb emelni igyekezvén. A jámbor együgyű fejedelem penig a maga vér szerint való atyjafiait[a] ... soha promoveálni nem akarván, holott jó módja vala benne. De igy jár az a ház, hol a konty parancsol a süvegnek [CsH 104. — [a]Köv. a nevek fels.] ✱ *meg sem esküdt még senkivel mégis ~ot visel. XIX. sz. m. f.:* Ez a lijány ojan lijány Maga jár a léginy után Meg se esküt még senkivel S nézd meg még is kontyot visel[a] [Asz; EMKt Egyes versek gyüjt. — [a]Táncszó] ✱ *tedd fel a ~ot, vedd fel a gondot. 1710 k.:* Rhédei Istvánné, Pernyeszíné az én üveges hintómon a szállásomra hozák Júliát, és 8. februarii anno 1686. tevék ugyanök fejébe a kontyot etc. szokott stylussal élvén: Tedd fel a kontyot, vedd fel a gondot [BÖn. 753].

2. kontyszerű fejdísz; podoabă de pus pe cap în formă de coc; knotenartiger Kopfschmuck. *1576:* walamy roz harom kontthy, ketey taffotta egik czendeles [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 9]. *1597:* Chizar Leorincz ... wallia Mikoron Chizar Peterne az Veres Pal zolgaloiat el akara iktatny ieot wala gazdam azzonyhoz egi kontyot ker wala teolle monda hogi az Veres Pal leanyat akarta be kontiolni es el igazitani ez varosrol mint ollia(n) kúrwat ... aekor gazdam azzony oli walazzal bochiata hogi ew kúrwanak kontyot ne(m) ad [Kv; TJk VI/1. 75]. *1629:* En nem lattam hogy az I(neta) paraznalkodot volna, hane(m) ... lattam hogy nem régen estue harangozaskor kontynelkül Varadine hazahoz ment, az leannak aduan az kontyat [Kv; TJk VII/3. 108]. *1631:* Azt lata(m) hogj az szegenj Aszony az feöldeön fekszik vala, az kontia ki eset vala az fejeből [Mv; MvLt 290. 51a]. *1637:* ot Balogh Giörgyneuel iuanak az katona legeiek ... be jöue ... Balogh Giörgjne s ki ueue az en kontiomot ... az Istenertis kertem hogj ne uigje el, de ő ugja(n) el uiue [Mv; i.h. 291. 117a].

Szk: *főkötős* ~. *1697:* Egy fökötös konty, jo féle nagy, közepszerű, és aprobb gyöngyből rakott, mellyen vagyon középszerű gyemánt nro 11 // valamivel nagyobb nro 5 // mindenik fekete zomanczos aranyban foglalva [KGy] ✱ *német* ~. *1668:* írná meg Kegyelmed Szentpéterre, az kerek iskatulyában vagyon az én házamban az Annis német kontya, hoznák el [TML IV, 260 Vér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz].

3. ? turbán; turban; Turban, Türkenbund. *1618:* nagy fogyatkozásban vagyok, Kegyelmes uram, csausz nélkül ... azmely kolozsvári ifjú legént Nagyságodnak írtam vala, az hitetlen árulót teljességgel beléállattam vala az szolgálatba ... s immár két hete vala, hogy viseli vala az kontyot; azközben az előbbi urát Csafer pasát misziri pasává tevék, és az hitetlen lator felüté az csausz-ságot s kengyelfutóvá lőn, és Miszirbe mene [BTN 164]. *1710:* Vala igen dali ifjúlegény fia[a], kit előszólítván, a maga kontyában levő kerecsentollak közül egyet kivona s a fiának kontyába tevé, ezt mondván neki[b] [CsH 52. — [a]Kucsuk basának. [b]Köv. az utasítás].

◇ **Szn.** *1614:* Konty Balas jb [Patakfva U; BethU 114] ; Konty Bartalis jb [Rákos Cs; i.h. 473].

kontyhátú '?' *1733/1813:* Kilentz, vagy Tiz apro Konty hátu boglárok fényes pántlikára rakva [Kv; SLt XLII. 6. 26 P. Horváth Krisztina hagy.].

kontykerület szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~*re való gyöngy* kb. kontyövező gyöngysor; şirag de mărgele care se poartă în jurul conciului; Perlenkranz um den Haarknoten. *1719:* Egj kony (!) kerületre való Tenger szin, borza bél pántlikára fűzet fejér gjöngy balhával, és egj szem clarissal elegj [WassLt Wass Daniel sk inv.].

kontyol szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *össze-vissza* ~ elagyabugyál, helybenhagy; a cotonogi, a bate zdravăn pe cineva; durchprügeln. *1870 k./1914:* Köpenyegezés: néha pokrócozás. Tisztán tréfából, pajkosságból, néha boszuból ... két-három lesben álló ... a kiszemelt áldozatra köpenyt dobott s olvasatlanul össze-vissza pufázta, bubozta, bordázta, bütyközte, dumézta, gyomrázta, kontyolta, kujakolta, öklözte, tépázta, egyebugyálta — szóval helybenhagyta [MvÉrt. 21–2].

kontyoló szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *(rece)fátyol* kontyra való (rece)fátyol; plasă fină pentru coc; Knoten(netz)schleier. *1816:* Kontyolo viragos fatyol ... 5 Rf 2 xr ... Kontyolo retze fátyol ... 2 Rf 43 xr | Boloniz (!) kontyolo fátyol ... 7 Rf 5 xr [Kv; Born. IV. 41]. *1823:* Nagy, hoszszú, ezüstös kontyoló Fátyol [LLt Csáky-per 601. L. 1]. *1824:* Egy Kontyolo virágos petinit fátyal [Fugad AF; HG Mara lev.].

kontyolódás be/felkontyolás; făcutul cocului/conciului; Verknoten. *1631:* Komlósi Gergelytül hallám, hogy

mondja vala, hogy az kert mellett látta, hogy kontyolják volt be azt az asszonyt. Selye Mihály is mondá, hogy az ő fia is látta a kontyolódást [Mv; MvLt 290. 245b-7 átírásban!].

kontyolódik kontyot rak magának, kontyba rakja a haját; îşi face (părul) conciu; sich einen Knoten machen. *1773:* Kolozsvárt a dámák is rútul jártak, akik németesen voltak felöltözve s németül nem tudtak. Ők is azért másnap mind magyaroson, hosszú fátyolban konytyolódtak, kiket látván a császár[a] megdicsérte [RettE 304. — [a]II. József császár és király ez évi erdélyi körútján].

kontyolódó szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *csipke* kontyrakáshoz való csipkedisz; dantelă pentru coc; Spitzenschmuck zum Knotenmachen, Knotenspitze. *1788:* Fekete széles kontyolodo csipke [Mv; TSb 47] ✱ ~ *fátyol* kontyra való fátyol; plasă fină pentru coc; Knotenschleier. *1797:* Egy ezüst csipkés kontyolodo fekete virágos Fátyol ... Egy ahaz valo arany tsipkés főkötő [M.igen AF; DobLev. IV/777. 11].

kontyoló-tök '?' *1817:* Egy kis Dohány Füzö, égy kontyolo Tök Két Réz Gyüszük [Mv; MvLev.].

kontyos 1. ? varkocsos; cu chică; mit eingeflochtenem Haar. *1710:* Mindjárt utánam válék egy ősz szakállú, kék mentés, kontyos tőrök [CsH 228].

2. '?' **Hn.** *1756:* a' patakon felyül vagyis Kontyos nevezetü helyben (sz) [Aldoboly Hsz; EHA]. *1818:* Külső Kontyosba (sz) [uo.; EHA].

kontyszár '?' *1723:* adván ... Négy Gyöngjös konty szárat [KGy].

kontyú vmilyen kontyos; cu un anumit fel de coc; mit irgendeinem Haarknoten. *1638:* Czikor Giorgjne monda ennek az Lakatos Giörgjnenek, hogj meni be te nagj kontiu, orczatlan, mit allasz ki [Mv; MvLt 291. 164b].

konvaleszkál (valamelyest) helyrejön/talpra áll; a se întrema (într-o măsură oarecare); (ein bißchen) gesund werden/genesen. *1771:* (Egri János) apoplexia tactus ezelőtt esztendővel valamennyire convalescált volt s Hídalmásra jövén ott temporizált [RettE 255].

konvenció 1. egyezség; convenţie; Vereinbarung | szerződés; contract; Vertrag. *1673/1681:* Sertesek felől requiralvan az Ngd Tiszteit jo Köver marhakat nem adhatnak ő kglmek, Conventiom ertelme kivűl roszat el nem vehetek [Vh; VhU 465]. *1681:* Vannak az Hunyadi Várhoz öt vas Bányák ... Ezekböl ... à Tisztek számarais minden heten administraltatik, huszo(n) ot font vas, es egi Lapos vas-is ... mind azo(n) által ebben az Dnűs Terrestrisnek oly Szabados Dispositioja vagyo(n) hogi annak Conferallya az kinek akarja, mivel akar kinek is ninczen el szakaszthatatlanul Conventiojahoz kötve [Vh; VhU 60]. *1744:* a' Faluk közönséges határából is Szabad ne légjen más idegeny helységbéliek(ne)k tsak tűzi fát is hozni az udvarral inealando Conventio nélkül [Déva; Ks 78. XIX. 1]. *1758:* compareálának mű elönkben ... egy felöl Venditor Üdösbbik Rátz István ... más felöl ... Bartok András ... kérvén minket hogy egymás közöt valo Conventiojokot vennök Városunk Usualis Petséttye alá ... Mely Conventiojoknak állandoságára Mű eltöttünk kezetis adának [Torockó; Bosla]. *1801:* Árgyē Eva ... Gyapott fonást igirt Conventiojá-b(an) azon udvarnak [Erdősztgyörgy MT; WH. Hosszu Káló (60) cigányvajda vall.]. *1840:* (A teherbe ejtett lányt a gazdája) Házátol el tsapta a' nélkült hogy Conventioja tartalma szerént bár ki fizette volna [Dés; DLt 1268].

Szk: ~ *mellett. 1774:* Egy Csiki Szabad Legény Lukáts Péter Nevezetű itten az Méltoságos Udvarban Conventio mellett koltsár volt [Mocs K; KS]. *1798:* Curiámon ... tartok egy Birot, a' ki Conventio mellett számado szolgám [Torda; Borb. I Jánosi Péter nyil.] ✱ ~*n tart vkit. 1774:* Bérest minden Esztendőben 8at Szoktak tartani Convention [Mocs K; KS Conscr. 26] ✱ ~*ra beszegődik vkihez. 1759/1772:* (Henter Ádámné Nagy Borbára) Malde Sztrátyi nevü Jobbagya szegődött volt be Berességre ... Dees varossaban ... Saros Berkeszi (így!) Mosa Laszlo Uramhoz Conventiora [Mánya SzD; DobLev. II/435. 32] ✱ ~*ra megy* szerződik, egyezséget köt. *1750-1756 k.:* a' Torotzkai haszontalan ezüst bánya colaltatasa(na)k cassaltatásában Mltgs Gróff Teleki Adám Vr eo Nsága ... Helysegünkel conventiora nem ment [Torockó; TLev. 8/5] ✱ ~*ra szegődtet vkit vmire. 1809:* Kerekes Istvánné Blága Mária ... felel a kérdésekre. A kérdezett legényt[a] az Apja Conventiora szegödtette az Ifj Aszszonyokhoz s vgy is szolgált [Homoródsztmárton U; UszLt ComGub. 1749. — [a]Oroszhegyi Janos fiát, Gyurkát] ✱ ~*t (fel)vesz. 1791:* érkezett Tűrből ... ide egy özvegy Papné őreg Asszonynak ... nagyon sánta Conventiot se akar fel venni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1814:* Heresztesán Togyer ... miért kivánt engedelem nélkült Conventiot más Udvarokbol venni? [K; KLev.] ✱ ~*t tesz. 1731:* egj részről Nemzetes Dobolyi Szabó Daniel Ur(am) ... más részről ... Nemzetes Dobolyi István úram eö kigjelme ... egjenlő akaratból tőnek ily meg másalhatatlan Conventiot és Cserét[a] [Ne; DobLev. I/104. — [a]Köv. a cserelevél részl.]. *1740:* ab una Prouidus Bartók András ... mint Emptor, ab altera Prouidus Varga Ferentz ... mint Venditor ... tettek volt Conventiot legitimo modo ... az Tobisok verejében lévő Varga Ferentz tizenött vas tsinálásra valo Portioja iránt [Torockó; Bosla].

2. egyezséglevél; scrisoare de convenţie; Konventionsbrief/schreiben | szerződés(levél); (foaia de) contract; Kontrakt/Vertragsschreiben. *1658:* Im az Kegyelmed irására, édes Öcsém uram, szegény uram conventióját el küldöttem ... el ne veszszen [TML I, 135 Bornemisza Zsuzsánna Teleki Mihályhoz]. *1752:* Küldöm in copiis vidimatis az Puskások Conventioját, originállyát magamnál tartván [Nsz; Ks 78. XIX. 24]. *1770:* Műk Sellerek minnyajan Taxasok vagyunk De Irot Conventionk nem Levén a' Taxa mellet kivalt Szorgos dolog Idein bennünkötis hajtottak szolgalatra [Kisvárca Sz; BK]. *1837:* Hogy volt é a' sokszor emlitettem gazdaszszonynak ... valami fizetése, vagy sem, én nem tudom, conventioját nem láttam [Doboka; BetLt I Pákai Dánielné Benkő Susánna dom. bíróné vall.]. *1850:* Jankonak a Conventiott meg igazitva, kezébe adtam [Nagylak AF; DobLev. V/1294 Korch György Dobolyi Bálinthoz].

3. szerződés/szegődségbeli járandóság, szegődmény; plată stabilită la învoială/tocmeală; Konvention, Verding. *1634:* Conventioia az Varadgyai[a] hidhoz lato Acz Györgynek. Valamely hete(n) ez Acz az hidon dolgozik adgyon minden heten az vamos neki az vam proventusaból f 1 [Gyf; UtI. — [a]AF]. *1658:* Egy szolgalonak Comentiojara fizettem fl. 20 [Borberek AF; WassLt Perc. 49]. *1661:* Arkosi Mihály Ur(am) Hopmesterségében lévő Conventioja ez volt Kész penz fizetese volt eo kglnek f 200 // Gránát posztoja tiz sing uln. 10 // Roka Mál bélése. Buzája ötven köböl Cub. Sax. nro 50. Lovai számára széna, Abrak elegedendö. Bora napjában egy veder Ur. nro 1. Czipoja napjában huszon négy ... Verö Disznoja kettö nro 2 [UtI]. *1671:* hü szolgaimnakis kiknek Conventiojokon kivül jo akaratombol bizonyos számu penzt hattam, és fejér tselédimnekis, és Conventio nélkül valo Inasoknak, és apro árváknak ... Kornis Gáspár ötsém fizessen meg [Ks 14/XLIIIb Csáki Imréné Mintszenti Krisztina végr.]. *1743:* adtam az ur eö Nagysága akarattjából a' kömivesnek Conventioja felet discretioba egy pár kordován Csizmáért H. fo. 2 Denar. 32 [Szászerked K; LLt]. *1763:* nem tudam hagj hagj bizanyittyuk meg aszt hagj az idénre meg maradat, s kanventiojatis el vette volna [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]. *1796:* Natságodat alázatoson instálom méltoztassék Conventiomb(an) 20 veder bor iránt Connittalni (!) [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1872:* A papi conventio, melyet az ekkla tagok kényök kedvök szerint változtatni akartak ... meg tartatik a maga eredetébe [Burjánosóbuda K; RAk 120]. — L. még RSzF 271.

4. megállapodás; acord, învoială; Übereinkunft, Vereinbarung. *1673/1681:* könyörgök alázatosan Ngd(na)k méltoztassék megh tekénteni a régi rendelt io szokast, es Conuentiot; a szerint parancsolvan fizetésemet ki szolgaltatni | Hedri Ur(am) rendelt az verö disznok helyében fl 5, mely czelekedete mint edgyezhessen az egyenes régi io rendelt Conuentioval, Ngd megh itélheti [Vh; VhU 465].

5. *porta ~ja* a török porta számára kikötött járandóság; haraci; Bezüge/Gebühr für die türkische Pforte. *1662:* Ezen gyülésen az is elvégeztetett vala: hogy mivel Barcsai Ákos a porta conventiójára felszedett és más szükségesekre elköltött nagy summáknak megszerzéséül még nem gondoskodott volna, azért a fejedelem minden írásba-vett javaihoz nyúlhatna hozzá [SKr 649–50].

konvencióbeli 1. szerződésbeli; din convenţie; Vertrags-, Konventions-. *1781:* Az allegált conventióbeli adósságnak decisiója már in processu lévén a nemes Companiánál ... meg is itéltetett, hogy megfizessen az actor az inctusnak [Árkos Hsz; RSzF 273]. *1840:* méltoztasanak ... Léányomnak elsöbe Conventiobeli fizetését az egész Esztendöre ... mind az utolso fillérig ki fizettetni [Dés DLt 1268].

2. szegődménybeli; care a fost stabilit în învoială; Verdinge-. *1768:* Málénak ... Erogatioja ... Ajtoni[a] 4. Béresek(ne)k Conventiojok-béli kásájokénti adtam Metr. 08 Ajtoni Lovásznak Conventioja-béli kásájáént 02 [DobLev. II/390. 8a. — [a]K].

konvencióesska kb. (holmi) járandóság; (ceva) recompensă; (ein bißchen) Konvention. *1793:* az Asszony eö Nga felöl nem felelek ... hogy szokott kegyességétöl viseltetve conventsiotskátis nem adott nékie, de ebben bizonyos nem vagyok [Kémer Sz; TKhf St. Dombi (60) zs vall.] | nem mondom, hogy az Asszony eö Nga mint kegyes Asszony talám valami Conventiotskátis nem adott nékie [Kerestelke Sz; i.h. Roska Togyer (80) zs vall.].

konvencionál 1. szegödtet; a angaja/tocmi; verdingen. *1794:* az Udvari Erdö pásztor Ketse Márton ... a kitis azért Kéntelenittettenek conventionálni, hogy ennek elötte a más részre tartott Pásztor mián sok karokat vallott a' fenn tisztelt Udvar Erdejiben [Backamadaras MT; CsS]. *1801:* Sándor Jantsit ... Szitás Kereszt Urol hoszta ide a nènye Árgye Eva, kitis az Groff Urffi szemellyesen étzer sem conventionált Semmi féle szolgálattyára, hanem tsak az Nènye Argyē Eva hivására jöt ide mint hogy az nénye Conventionalva volt eo Ngánál [Erdösztgyörgy MT; WH. Cziffra Vaszi (31) vall.]. *1840:* addig unszolta tsalogato Szavaival Léányomat mig eszéböl ki tsábitotta és ... Conventionáltais[a] [Dés; DLt 1268. — [a]Cselédnek]. — L. még RSzF 202, 204.

2. szerződtet; a angaja; anstellen, aufnehmen. *1823–1830:* mikor engemet konvencionáltak Bonyhán, az öreg grófnak a volt az intentuma, hogy én tanuljak az akadémián oeconomicumokat, s hazajövén legyek az három unokájának jószágai inspektora [FogE 216].

konvencionális 1. szegödtetett, szegödött; angajat; verdingt/dungen. *1744:* a B(áró) Urn(a)k Conventionalis Béresse Voltam [Bh; Told. 25].

2. *~ könyv* járandóság-kimutatás; registru de plată; Konventionsnachweis. *1670–1680:* Fogaras Várahoz tartozo minden rendbéli szolgáknak conventionalis könyvek, mely adatot ki ez aláb meg irt mod és rend szerint ... Az udvarbironak Kész penze per annum ötven forint f 50[a] [Fog.; UF II, 479. — [a]Köv. a természetbeni járandóságok fels.].

3. kb. forgalomban lévő; care este în circulaţie; im Umlauf befindlich. *1847:* Vádoltatik valló, hogy 1846-ban újra nagy pénzbeli collectát csinált, elannyira, hogy egy füstre 4 conventionális rénes forintot rótt ki [VKp 176]. — L. még VKp 172, 183.

konvencionált szegödtetéskor megállapitott; care a fost stabilit în învoială; bei/in der Konvention festgesetzt. *1829:* a' Conventionált fizetés mellett szolgálok nevei[a] [BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám. — [a]Köv. a fels.].

konvencionáltatik szerződtetik; a fi angajat; verdingt/dungen werden. *1823–1830:* tudtam, hogy mindenik tudja, hogy az úrfi úti szolgájának konvencionáltattam [FogE 156].

konvencionátus 1. *mn* szegödtetett, szegödött; angajat; verdingt/dungen. *1741:* az Beresek Conventionatusok lévén az Vár(me)gje ökreire gondot viselni adstringáltatná(na)k [H; Ks 101]. *1756 k.:* Az Udvari Conventionatus Cselédek hitelbe meg ivutt Liquorok arra Conventiojokban imputaltatván, defalcalnak azon Restantiából [Déva; Ks 94. 24. 3]. *1765:* Kelletett in Jus adtrahalnom az Ikat illyen okon, hogy ök ... a Melgs Regius Fiscus conventionatus béressit Kováts Mihályt, és Fele-

segit Mariát ... potentiose rutul meg verték, rontották, sebhették [Torda; TJkT V. 285]. *1787:* Somlya Stefán mostani Convencionatus molnár [Kajántó K; KmULev. 2]. *1797:* Sessio, melyen most ... Groff Wass Miklos Ur conventionatus Báttsa lakik [Mezőméhes TA; WassLt].

II. *fn* **1.** szerződéses alkalmazott; angajat pe bază de contract; Vertragsbedienstete(r). *1696:* Praedicatorok, Schola Mester es egyeb Conventionatusok fizetésekrül valo Regestum[a] Pro A(nn)o 1696 [Dés; Jk 209b. — [a]Köv. a járandóságok részl.]. *1703:* Fogarasi Conventionátusok fűzetese [Fog.; UtI]. *1733:* mind Tiszteletes Uraimek(na)k, mind több Conventionatusok(na)k rendes fizeteseket holnaponkent malom birak Atyánkfiai exolvalyak [Dés; Jk 437b].

2. szegődtetett/szegődéses alkalmazott; angajat; verdungener Angestellte(r). *1826:* A Bépanaszlott azon idő alatt midönn a panaszlo Conventionatussa volt. az által a maga számára 20 véka Gabonát költsönöztetett Molnár Károlly Urtol [Nagycsán TA; TLt Közig. ir. 1528]. *1840:* két béres, és négy béres inassal kevesebb Conventionatusok vannak [Kv; Ks 100 Nyilak könyve 26].

konvenciós 1. *mn* **1.** szegődtetett, szegődött; angajat; verdingt/dungen. *1671:* Kgls Aszszonjom ... Puskás Dantsul jobbagjomatt, ki esztendőtől fogva Nagtok Conventios Halászsza ... Nagd szolgalattjara örökös jobbagjul botsatom [Borberek AF; Törzs. Bál-Pataki János lev.]. *1735:* tartott ... Teleki Pál ur(am), Teleki Samuel és Bartsai János uramék mellett egj Conventios főzö Aszszonyt, és egj Conventios szolgálott a Kolosvári szállások(on) [Kendilóna SzD; TKl Ios. Cseh de Akna (40) ns vall.]. *1750:* Conventios Kovácsok(na)k aczel penzel edgyűtt fizetések Hflor. 17 [Kv; Szám. 70/VIII. 17]. *1756:* Német István Ur(am) ... maga Conventios Borbélyának azon estve fizetett beretválásáért egy Species aranyat [Kv; Mk IX Vall. 31]. *1798:* Conventios Erdö Pasztora voltam .s. vagjak mais [Ádámos KK; JHb XIX/58. — Tomai László kijegyzése]. *1809:* à Mlgs Udvarnak ... itten Udvarhellyen Diák Imre Conventios kortsomárossa lévén ötet a' Nemes Comunitás Polgárság viseléssel nem terhelteti [UszLt ComGub. 1721]. *1849:* Sánta Vaszi Conventios Molnárja lévén Cseh Joseff Urnak ... okozott a' Malomba kárt 1105 PFr. 37 Xr [Héjasfva NK; CsZ].

Szk: ~ *bács. 1748:* Báts Péter nevü ... conventios Bátstsa, vagyis Majorja lévén, számadáskor feles Juhokkal, és Juh gyűjteménnyel liquidáltatot, nem adhatván számat mindenekröl [Mezőzáh TA; Told. 28] ✱ ~ *béres. 1774:* Jobbágy Szerben Csutak Uram Tisztartosságábanis ... hét Conventios Béres volt [Mocs K; KS Conscr. 27]. *1794:* Igaz é, hogy a' miket itt Madarason az Exponens Gróf Ur épittetett ... Conventios Béresseivel, pénzes Szekerekkel, Kalákásokkal, és a' Jószágbéli Emberek(ne)k szógalatbéli Csonkulásokkal szerkeztette egybe? [Mezőmadaras MT; BKG vk] ✱ ~ *cseléd. 1735:* A Falu portiója, mindenkor a Compossessor Urak Tisztei előtt vétettessék fel, az ország constitutiója szerént ... ide nem értve ... a Compossessor Urak Gondviselöit, Birait ... a Conventios és praebendas Cselédeketis [Mezőcsán TA; DobLev. I/160. 15]. *1739:* Conventios Cseledek: A Tisztarto. A Bács. Majorné Egyik Beres [Marossztjakab TA; JHb XI/9. 12] ✱ ~ *szolga. 1688:* Koncz Istvan ... Horvath Miklos uram(na)k eo kglme(ne)k Conventios szegődöt szolgaja vala es ... szegotczege ideje el tölte előt buczu vetlen szőkek el eo kglmetöl [Széplak KK; SLt AI. 64]. *1781:* ezelőtt circiter 5 esztendőkkel conventiós szolgája voltam ökegyelminek [Árkos Hsz; RSzF 271] ✱ ~ *szolgáló. 1724:* Nagy Panna, Pekri Fer(entz) Ur(am) Conventiós Szolg(áló)ja [M.királyfva KK; BK].

2. szerződött, szerződéses; angajat prin contract, tocmit; Vertrags-. *1738:* a' Szamos túlsó ágán lejendő Hidnak eppittetése iránt ... munkálodtunk 's igjekeztünk; de minthogj Conventios Acs Mester Emberünk is elébb állott ... még eddig jó munkáb(a) nem vehettük [Dés; Jk 501b].

3. kb. forgalomban levő; care este în circulaţie; im Umlauf befindlich. *1823:* Ezen ègész Munkának árra, a' Felsőbb Rendelésekhez mérsékelve legitimáltatik 10 tiz Rf. és 37 x Conventios pénzre M.Rég(en) 12a Jan uarii 823 Id. Hegyesi Elek pra főbíro [TLt Praes. ir. 65/1827]. *1825:* Én Kováts Imre Város Birája lévén ... Conventios pénzb(en) fizettem az Adomb(an) Rflor. 6 xfr. 27 ... Mellj váltob(an) tészen Rf. 16 xfr. 72/4 [Szkr; Borb. I]. *1830:* (A) szomszédolt Erdöt Ts Bartok Ádámné Dobalyi Klára ... zálogul ... használhassa ... el telvén pedig a' stipulált 12 Esztendök, a' Száz Conventios Rh forintoknak le tétele mellett ... birtokából viszsza ereszteni ... köteles légyen [Szentbenedek AF; DobLev. V/1162].

II. *fn* szegődtetett/szegődött alkalmazott; angajat; verdungener Angestellte(r) | szerződéses alkalmazott; angajat(ă) pe bază de contract; Vertragsbedienstete(r). *1672:* az mennyi kordományokat neke(m) fel adtanak, azokból mennyi Csizmát szabadtam (!) s kiknek erogaltam Kantorosokra s Conventiosokra, ez szerint köuetkeznek[a] [UtI. — [a]Köv. a fels.]. *1799:* az uradalom Conventiossainak ki osztatott törökbuzás Földgyei [Déva; Ks 113 Vegyes ir.]. *1800:* Hers Jakob Sido ... a Melgos Grof Exponens Aszszony ö Nga Sajo Martyabeli Palinka Főzö Conventiossa [Somkerék SzD; JHb].

konveniál 1. megalkuszik/egyezik vkivel (vmiben); a conveni, a se învoi; (in einer Sache) sich vereinbaren, mit jm übereinkommen. *1580:* Bek Ianossal eo kegmek A mint iobba(n) lehet Conveniallyon eo kegmek es newellyek fyzetesset [Kv; TanJk V/3. 208b]. *1605:* Az Praedicatorokkal Tanachbely Vraim conúenialianak es illendeo fizetest igeryenek eo kgmeknek az keozeonsegesbeol [Kv; i.h. I/1. 496]. *1646:* Anno 1646 Die 26 Aprilis Convenialtam az Kepfarago Illies Vramval az predicalo szeknek cifralasara ... f 7 [Kv; ACJk 66a]. *1710/1799:* én Szabo Gergély az Város földin épitettem egy kis áruló Kamarát ... az Várossal Convénialtam Esztendöröl esztendöre in fl. Hung. 2 i.e. két Magyar Forintokba [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 289]. *1766:* Ha egj hejségbéli nép Constitutiot tsinálhat, és valamib(en) tacite, vagj expresse conveniál, miért nem egj Ház népe, és miért nem két szomszéd is [Torda; TJkT V. 325].

2. kiegyezik, egyezségre jut vkivel; a căděa de acord; sich ausgleichen/vertragen, mit jm übereinkommen. *1733:* A Német Varga Felesege ... az Paroka Csinalotol adossagot praetendalvan Fon János ... azon Nemet Vargánét Hunczfutolták a Fejét be törték s meg verték

maga Fon János ... intra 8vum azon meg sebhetett Vargánéval Conveniallyon alioquin tartozik Contentumot tenni 8 forintig [Dés; Jk 438b]. *1765/1766:* minek elõtte ... Biro Samuel Ur Relictájának ... Báro Kemény Kristina Aszszonynak Dossát exsolválták volna, elis foglaltak volt[a], Második Férjéhez ... való Férhez menetelekor, melyért a' megnevezett Aszszony Processust moveálván, a' praetitulált Urak ellen, minekutána hoszszason litigálodtanak volna, Tõrvény közben Convenialtanak volt [Kv; DobLev. III/574. — [a]A jószágot].

3. egyezkedik vkivel vmiről; a negocia; über eine/in einer Sache mit jm unter/verhandeln. *1685:* Csiszár Gõrgy Atjánkfia ... iffiu legeny allapottyába(n) valo Kontarkodasaertt az Czehtõl réja vetet vinculumrol convenialljon s engedelmeskedgyek [ÖCJk]. *1748:* Turo és orda dolgaroll mással nem Conveniálunk [Lemhény Hsz; ApLt 5 Keserü János Bardocz Imréhez]. *1749:* azon Vajolai és Kis Sajói malombéli Részbõl ... Toroczkai Kristina Aszszony a Vajalaiakat a Kis Sajoiak Praesentiajakb(an) ... fizette ki és Convenialt véllek, mint idegen Possessorakkal [Kissajó BN; BLt 6 Danyila Pásk jb vall.]. *1756 k.:* Porond Bányájának és ortyának a' ki Jerugát vivén másnak Jerugájában akarja ragasztani, conveniállyan [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.]. *1757:* egj Nemet ... az Udvarb(a) ment ... az Kaput nyitva hatta, az õkreink magokra ki jöttenek a Tisztarto ... csak ream erõskedvén hogy mik loptuk ki az okroket vagj pedig mik convenialtunk az Nemettel hogy ki bocsassa ... okreinket ez okon vont rajtam harom Marjast [Galac BN; WLt Vidikan Lup (28) vall.].

4. gyülekezik; a se aduna; sich versammeln. *1739:* ország úttyán járni, Sokadalmakban, Conveniálni, korcsomákon innya emberséges emberek(ne)k sõt embertelenek(ne)k is szabad [Dés; Jk 313–4].

5. egybehív; a aduna/convoca; zusammenrufen. *1765/1783:* (A) tizenkét ház helynek meg õrõkösitése végett ... Báro Kemény Sigmond ur õ Nagysága, és Élete Kedves Párja Mlgs Groff Vass Éva Aszszony õ Nsga conveniálák Titt. Gerendi Lászlo Urat, és Feleségit, Sarádi Susánna Aszszonyt és kérék azon, hogy adnák által õ Nsgok(na)k õrõkösõn, mint Csere mellett lett magok acquisitumokot [Kv; DobLev. III/574].

6. egybefut, találkozik; a se întîlni; zusammenlaufen, sich begegnen. *1733:* el mentünk ... Vasas Szentivanra[a] ... es mikor az Falubol ki erkeztünk a mezõre ott Conterminalodek es Conveniala, harom uczezarol ki jaro ut, de egyik sem szolgalhatna tovab, a Porgolatnal, mert el vala rekesztve porgoláttal [WassLt. — [a]SzD].

konveniálhat 1. megalkudhatik/egyezhetik; a se putea învoi; übereinkommen können. *1630:* Miuel penigh Isten az Aratasnak Jdejet eleo hozta Azert eõ kglmek varosul igj vegeztek, hogj az Jo Buzanak kalongiajatol ket ket penzt adgianak ... Az Zegeny Buzat az mj nezj, afleeõl az Gazda alkudgiek, az mint Convenialhat az Aratowal [Kv; TanJk II/1. 298]. *1635:* ha en Miko Ferenczne Aszonyommal es Miko Joseph Vr(ra)l abbul convenialhatok, hogy penzeket en le teuen, az ioszagot remittaliak, ne tarchyon ellent benne ... Nagodis [WassLt]. *1740:* A' Juh Dézma iránt illje(n) rendet tartanak, hogj annak idejéb(en) a' M.Vraság Tiszte fel menvén hozzájok; kér tõllõk juh Dézmát a' mennyi facultásokat gondollja lenni, ahoz képest, melljrõl osztán conveniálnak a' Tisztel; a' mennjib(en) conveniálhatnak [Runk TA; Ks 89. 58].

2. egyezségre juthat; a putea cădea de acord; sich vereinbaren können. *1752:* az Hipotecarius Csáko János eõ klme Posteritassi ... három Ház ... aestimatioiat p(rae)tendalvan, egy más közõtt nem convenialhatván bennünket ... kéz bé adással ... meg birálának [M.kecel Sz; Borb. II].

konveniáltat elfogadtat; a face să accepte; annehmen lassen. *1663:* Eölyvessel kinálák Kegyelmedet, de azt lelke ellen Kegyelmed el nem vévén, más nincs ... Praefectusnál való jószágit sollicitáltam, de ... nem obtinálhattam, hogy õ nagyságok remittáltassák, hanem az fejedelemasszony azzal igíri magát, Kegyelmeddel convenialtatja, avagy Kegyelmed bejüvén, csak, foglalja el tûle [TML II, 584 Bánfi Dénes Teleki Mihályhoz].

konveniens illõ; potrivit; gebührend, angemessen. *1801:* hogj égj valoságos Tõrsõkõs Nemes emberrel alább hogj sem egj Vargával vagj Havasi Mokánnyal valaki bányék éppen nem Conveniens [Ádámos KK; JHb Jósika Miklós ir.].

konvent 1. hiteles hely; convent; glaubwürdiger Ort. *1556:* Es az eloth ha meg adhathyays El wegye(m) Es meg Adwan tarthozyam kapthalanba az wagy kowenbe (!) leveleth Rola Adnom [Mikefva KK; BfR VI. 283/3]. *1586/1629:* mind az ket fel erreis ighire magat ... hogy az Colosmonostori Conuentbennis hasonlokeppen mind ezekreol vallast tesznek, es be irattyak [Dob.; JHb III/30]. *1673:* Az mely levelet küldõt üdvezült Kornyis Ferencz Ur(am) eõ Nga Krimbõl mellyet Kozárvari Ferencz Deak Ur(amna)k intitulalt, azt az levelet az Colosmonostori Conventben az Captalanok parialvan pecset alatt adták ki, avval az parral ... vettem fel az penzt [Szentpál KK; Ks 90]. *1760/1794:* Mely Solemnis Protestatio és Contradictioval való Revocatiomat az Honorab(ilis) Convent Archivumában improtocollaltatni, és Sub Sigillo Conventuali Authentice ki-adatni in solita forma kivánom [Km; JHb XLVII/27. 4]. *1772:* Dobollyi Jóseph Uram minden eddig szerzett Káptalanból s Conventbõl, innen s amonnan ... gyüjtõtt közre szolgálható Leveleit, köz haszonra szenteli [Nagylak AF; DobLev. II/436. 2]. *1782:* Én Kováts András hallottam hogy a Kolosvari Conventben Levelünk volna rolla [Torockó; Thor. XX/4 Andr. Kováts alias Takáts (41) jb vall.].

Szk: ~ *pecsétje alatt* konvent pecsétjével hitelesítve. *1585:* Mikor az Vitezló Theke Ferencz és Komjaty Mihall' az penz maradekanak meg adasara, es fell uetelere Conuent elejbe menneh, akkor keõzteõk mas Leuell kellyen Conuent pechety Alatt [M.köblös SzD; SLt 29. Y. 2]. *1592:* Layos Lewele, Conuenth pechety alatt, hogy a' fenessy zeõleokreol se feõldbert se egieb Exactiokat Ne vehessenek chak az igaz dezmath [Kv; Diósylnd 26].

2. konventi testület; convent; Konventkörperschaft. *1560:* benedek vram az vallasnak Jdeyennis Mykor az my Anyánk az monostori Conuentbe az Jt valo ewreksegek felewl vallast thewth Jyelen volt [Kv; SLt ST. 6]. *1579:* Byro vram eo kegine Tanachyawal hywassa be az

Azzont ... Aggyak eleybe hogy az Conuent eleybe Mennyen es vallast tegie(n) [Kv; TanJk V/3. 183a]. *1602:* Azon mustoha fianak penigh gongiaúiseleset az Annya Conúent eleot neki fatealta [Gyf; Told. 27]. *1677:* a' Fejedelmek válaszszanak és állassanak-is, mind Fejérvári, s' mind Váradi Káptalanokban, és Colos-Monostori Conventben, jo lelki ismeretü, és azon hivatalnak meg-felelésére elégséges tudományu alkalmatos embereket, leg aláb három három személyekből állókat, kiket a' bé-állatáskor a' töb Capitularis Collégák elöt, egy Itilö Mester, avagy Cancellarius, avagy Secretarius elöt, erös hittel kötelezzenek ad fidelitatem, taciturnitatem ... kiknek a' szokot Káptalani pecsétek-is kezekben adattassanak [AC 207].

3. konvent-tag, konventi tisztviselő; membru în convent; Konventsmitglied/angestellte(r)/beamte(r). *1586 k.:* Nyrö Kalman ... vallia. Az minemw Regestromol (!) ö kezenel woltanak ... megh wagio(n) Jrwa Kalmar Lazlonak minden Marhainak Jngo es Jngatlannak oslasa Zegedy Georgnek Akory waros Notariusnak es az owary Janos deaknak Kolosmonostory Conuentnek kezek Jrasa alat [Kv; TJk IV/1. 566a]. *1589:* Ezen ladakhoz veottem hat giepleot hogi eozue keottek es az Commentek be peczeteltek d. 6 [Kv; Szám. 4/X. 5]. *1597:* Az Conuenteknek lewel arraba az Jozagrol walo Priuilegiumert f 40 [Kv; i.h. 7/X. 8 Joh. Jacobinus sp kezével]. *1599:* Cige Miklosnak adatot Biro vram hogy az Commentet Matias Deakot uitte az kerwleoben f 4 [Kv; i.h. 8/XIII. 66 Szabó András sp kezével]. *1600:* az testamentom leuel ... az Commenth Eleötth György Deak Elleötth leötth es az teöb Comentek Elleötth leötth [Légen K; JHbK XXXVIII/30]. *1609:* Az Conventeknek gazdalkodtam hogi az vallokat be veottek [Kv; Szám. 12b/IV. 300]. *1677:* (A) controversiában forgo határoknak el-igazittatása ... a' Fejérvári edgyik Cáptalan Bárdi István, és a' Colos-Monostori Convent Pálfi István ki-bocsáttatnak, ugymint erre deputatus Commissariusok, hogy ad faciem loci litigiosi ki-mennyenek, és ot mind a' két félnek igasságát megértvén ... igazitsák finaliter ugy el az dolgot, hogy az egyenetlenség köztök meg-szünnyek [AC 250].

4. szerzetesek/szerzetesnők testülete; convent; Körperschaft der Mönche/Nonnen. *1634:* Az Posoni Franciscana Szwzek Conuentyenekis hagiok szaz forint arra barna pinzt reghit; orent pro me | A Bosznay Prouinciaban leueo Franciscanus Baratok Conuentyenekis, hagiok ö dutkat, fl. 100. Orent pro me [WassLt 73/1 Cegei Vass János test.]. *1793:* Borok Erogatuma ... Eö Nagyga Poroncsolatyára a Dévai Bulgarus Conventnek 50 Ur(nas) [Déva; Ks 95]. *1796:* A KárolyFejérvári T.S. Burgarusok Conventyének 35 veder Borért à xr. 42 adatott 24 Rft 30 xr [uo.; i.h.].

5. kolostor, rendház; mănăstire, convent; Kloster. *1753:* Mikor a Méltoságos Direktor Ur a Conventbe be szállot ... vettünk viz halat [Kvh; HSzjP]. *1772:* a' Tisztelendö P.P.minoriták Conventyéből ... el-lopott ... Summa pénz ... Takáts Kláránál találtatott fel [Kv; TJk XVIII/2. 41]. *1806:* 1kor a Conventbe mentünk ebédre [Dés; KMN 200].

konventbeli 1. a konventben örzött; care se păstrează/găseşte în convent; im Konvent aufbe/verwahrt. *1664:* a conventbéli levelek annyira egyben zavarodtak volt Szamosujvárról az fel s alá való hordozásba, igen sok bajunk van véllek [TML III, 130–1 Szalárdi János Teleki Mihályhoz].

2. konventben végzett; care se desfăşoară în convent; im Konvent durchgeführt/verrichtet. *1664:* jóakaratjokat ... ha mibe conventbéli szolgálatom kévántathatnék, hálaadóképpen megszolgálni igyekezném ő kegyelmeknek [TML III, 129–30 ua. ua-hoz].

3. a konventhez tartozó; care aparţine de convent; zum Konvent gehörig. *1606:* Keowendi Mathias Colosmonostori Conuentbeli Requisitor [KJ].

4. szerzetesrendhez tartozó; care aparţine de o mănăştire; zum Mönchsorden gehörig. *1764:* a specificált Summát az ... Mlgs Groff Aszszony, oly szándékkall atta-ki hogy annak legalis interesséért örökösön bizonyos számu sz-misék esztendönként mondattassanak ell az emlitett Tiszt. Conventbeli[a] Paterektol [Kv; Ks 92. — [a]Franciscanusok].

konventikulum 1. gyülés; adunare; Sitzung. *1660:* lévén itt conventiculumja az partiumbeli böcsületes förendeknek, az erdélyi statusokhoz expediálák Bosodi István uramat Váradnak megsegéttése felöl [TML I, 554 Korda Sigmond Teleki Mihályhoz].

2. kb. konspirációs összejövetel; conventicul, adunare secretă; Konventikel, konspirative Zusammenkunft. *1657:* az hadak közt nagy békétlenkedések, tumultuálódások és conventiculumok kezdvén lenni, az fejedelmet oda akarják vala hagyni [KemÖn. 206]. *1671:* Jgaz dolog nem keues ... busulast szerzettenek, magok közeött valo nemely Nyughatatlan elmek iteratis vicibus conventiculumokat czynalua(n) magok keözeött Hadnagy hire nelkwl [Borb. I ogy-i bizottság jel.]. *1753:* Orbán Miklós ... Bécsböl le jött, maga házánál gyakron Conventiculumokot tartván, onnan indult minden Zenebona [Barátos Hsz; Törzs. Joh. Kováts (52) ns vall.].

konvent-levél konventtől kibocsátott okmány; act eliberat de un convent; vom Konvent ausgegebene Urkunde. *1588:* 13 July ... Peter deak az Conuent leuelet hogy meg Irta attam f. 5 [Kv; Szám. 4/III. 24]. *1589:* Veottünk egy Jobagiot ... Koreossy Petertwl p(ro) f. 8 d. 25 Az Coment leuelet Atta valtottuk azt meg p(ro) f. 1 [Kv; i.h. 4/XII. 18].

konventtárs konventbeli kolléga; camarad din convent; Konventspartner. *1664:* Egy alázatos supplicationkatis convent társaimmal urunk ö nagyságához ... küldtük vala Kegyelmednek [TML III, 170 Szalárdi János Teleki Mihályhoz].

konventuális konvent-gyülés; convent; Konventssitzung. *1763:* 17-ma et 18-va mentem, vagyis voltam Kolozsvárott, requisitorium mandatumot vittem volt a conventualisokra [RettE 155].

konventus konvent, konventi tisztviselő; funcţionar de convent; Konventsbeamte(r). *1585:* Buday Thamas Vram, es Lakatos Ianos, Kalachswteó ferencz, Balogdy farkas, es Kalachswteó ferenczne valliak azt Amint megh wagyon Irwa a' Conuentus Relatoriaiaba(n) [Kv; TJk IV/1. 407].

konvertál 1. (vmilyen célra) fordít; a utiliza/folosi la/pentru ceva; (für irgendeinen Zweck) verwenden. *1602:* Az Sattz Adonak restantia fel zedesere rendeltek eo kgmek varosul ket vraimat az ket Natiobol, Intikis eo kgmeket hogy zorgalmatoson melynel hasznosabban lehet zetten zeggyek es conuertaliak in publicum usum Ciuitatis [Kv; TanJk I/1. 403]. *1643:* (A szállásbért) vagj az haz epitesere conuertallyak auagj egj arant kettfele oszak egj mas keozeott [Kv; RDL I. 131]. *1677:* (A perceptor) a' Vár és Város erősségének építésére convertallya az exigalt penzt [AC 144]. *1679/1681:* (A bírságpénzt) Urbarium szerint igazan exigalvan Udvarbiro vram Convertallya oda, ã mi abban hova illik [Vh; VhU 675–6]. *1769:* Dobolyi Szabo Daniel Uram ... el-adta Nagy Enyeden ... Dobolyi Lineán eő kglmére deveniált ős örökös jussát ... Ezen Summa pénzt convertálta a' nevezett háznak kezéhez valo vételére [Ne; DobLev. II/608. 3a].

2. (járandóságot) megad; a da (retribuţia cuiva); (Gebühr) entrichten. *1612:* Lukacz Vramnak az praedicatornak, mjnt hogy Vrunk eo felsege az Harmjnczadnak bizonjos Arendajat, eppen mjnd az kylencz zaz forintot, eo kemenek Conuertalta [Kv; EM XLVIII, 363].

3. *~ja magát vmire* adja/szánja magát vmire; a se dedica/consacra la ceva; sich einer Sache widmen. *1751:* az parasztságnak ... maga élete folytatására serenkedni és Földes ura szólgálattyára menyiben illik magát convertálni kellenék [Ks 79. XXVI. I a gub. Nsz-ből].

4. áttér; a se converti; konvertieren, übertreten. *1657:* (Pécsi Simon) az ország statutumi szerént propter judaismum convincáltaték s megfogattaték, mindenétől ... priváltaték ... noha kételenségből azután convertála, s el is bocsáttaték [KemÖn. 256–7]. *1783:* Más alacsonyabb rendű emberek is convertáltak [RettE 421].

konvertálás vmire fordítás; folosire; Ver/Anwendung. *1657:* önagyságoknak vagyon abban módjok ... eliberáljanak bennünket, mivel elég hely lészen még ... mind több atyánkfiainak szabadításokban az mi kicsiny értékünknek is afféle ususokra convertálásában [KemIr. 324].

konvertálhat vmire fordíthat; a putea folosi; verwenden können. *1634:* abbol semmitis sohoua ne erogalhassanak, se masúúa ne convertalhassanak, hanem ... kesz pinze tegienek eo kgmek mindeneket [WassLt 73/1 Cegei Vass János végr.].

konvertáltat vmire fordíttat; a face să fie folosit; verwenden lassen. *1634:* kesz pinze tegienek eo kgmek mindeneket; hogy ha mod adatik az ide be valo Templum epitteseben, ide Conuertaltassa Pater Generalis eo Atyasagha [WassLt 73/1 Cegei Vass János végr.].

konvertáltatik vmilyen célra fordíttatik; a fi folosit; verwendet werden. *1599:* Matol fogwan ... Jnterdicalnak mindeneket eo kegmek az vasnak kereskedeseteol hogy senky semmynemeo vassal ne kereskedhessek hanem mindenfele vasnak megh vetele, es kereskedese in publicum vsum conuertaltassek [Kv; TanJk I/1. 332]. *1677:* azon Vármegyének adaja-is a' Jenei Praediumnak intertentiojára convertaltatot [AC 249]. *1681:* az nyari Munkara Convertáltatik nyolcz het [VhU 61]. *1739:* A Nms Város Hidassát hogj ... 35. m. forintokon el adhassa, Hadnagj atyánkfia ö kglme facultáltatik. De úgj, hogj, azon pénzen, más új Hajókat csináltasson ő kglme, és más szükségre ne Convertáltassék azon pénz [Dés; Jk 512a]. *1787:* (A) confiscalando vas a Communitas számára convertaltassek [Torockó; TLev. 9/25].

konverzáció 1. érintkezés, kapcsolat; contact, legătură; Berührung, Verbindung. *1668:* az Eotvesi mesterseknek exercitiumais el tiltatik teolle, seot egyebarantis mind mesterek es leghenyekteolis az velle valo conversatio el tiltatik, miglen nem recolligallya veszet erkeolczét, es az B. Cehnek kedvet keresi [Kv; ÖCJk]. *1721:* Kelemen András malefactorokkal valo conversatiojáért el bujdosott [Kárásztelek Sz; BfN]. *1759:* Sztrancz Péter(ne)k ... ennekelőtte Szoroj Kirilával semmi Czimboráját, barácságát, vagy Conversatioját, nem láttam, melyből gyanakodnám hogy ortákok lettek volna [Bulzest H; Ks 101].

Szk: *~t tart vkivel. 1760:* ez a haszontalan korhely Somai Gergely ... Nem méltó, hogy emberséges ember conversatiót tartson vele [RettE 101]. *1776:* Groff Lázárt Szebenbe számba sem veszik, betsületes Conversatiokat nem igen szokott tartani, hanem tsak afféle haszontalan személlyekkel társalkodik [Kóród KK; GyL. Anna Makó anc. (18) vall.] ∗ *rossz ~. 1726:* A' Strása Mester magais recognoscálta, hogy Rettegen lako Szilágyi Anna Béres Mihály Relictája és ugya(n) Rettegi Dercze Ilona nevű Léany nyilván valo Kurvák, a mint szállásokon lévő Némettel valo rosz Conversátiojokkal ... Contestálták [Dés; Jk 19a].

2. együttlét; intimitate; Zusammensein. *1600:* Nyreo Mathe ... vallya ... ferfy rwhaban nem lattam az chymbalmosnet io zerrel nemis esmerem, de ezeknek conuersatioiok volt gyakortab egyeot Aztalos Jstwannenak Somogy Palnéwal Az Darabos eocheys gyakorlatossagal halt ott [Kv; TJk VI/1. 394]. *1689:* Deák Jánosnak ... suspecta felemássával ... paráznaságra valo tilalmas conversatioja ... constálván ... Feleségét Czinege Annokat Férjétöl Deák Ianostul divortiallya [SzJk 241]. *1739:* pendelyétis Liszkai Benjamin Lakatos Márián(a)k fel hajtotta, szemérmét felfedezte, korcsomákra egjgjütt jártanak, hoszszas utra is, sokszor edgjgjütt jártanak ..., késön estve jöttenek viszsza, kerteken ugráltanak éjtzakának idején egjmáshoz, és sokáig egjgjütt vóltanak; melly sok fertelmes Conversatiojokat detestálván az egjgjik I. Mostoha an(n)ya házából is kihányta vólt [Dés; Jk 314]. *1747:* az J. inquiraltasson ... super eo: hogj azon meg esett személlyel Kovásznai Jutkával nálla laktában sem edgjszer sem mászszor sem éjjel sem nappal nyilvan vagj titkon tilalmas és különös coversatioja s communioja nem volt [Torda; TJkT III. 131].

3. mulatozás, mulatság; petrecere; Zecherei, Unterhaltung. *1710 k.:* (Keresztúri Pál) mint atya gyermekével, úgy bánt tanitványival ... játékra annyi üdőt adott, hogy meguntuk, asztalnál és minden conversatiókban nagy szabadságot [BÖn. 533–4]. *1734:* Az Urfiak laktak alkalmatossaggal (!) Sokszor voltak Conversatiok az Idvezült Ur Házánál ... tudom hogj engem is el küldettenek egj Dámáért ... ott tanczoltak, ittak, de e se volt elég hanem fel mentek a Hásongari gjümölcses kertben, oda is szép Conversatioval, ott én is (: mint hogj jo kedvek volt :) Czigány praedicatiot mondottam, be is

Sokszor fárosztottak a Hazhoz borért s estig is ott mulattak [Kv; TKl Ioan. Farkasdi (27) preceptor rhetorum vall.].

4. beszélgetés, társalgás; conversaţie; Unterhaltung, Konversation. *1697:* Voltam Rabutin(n)é as(s)zony(omn)ál ebéden és estve conversatjob(an) is ot(t) voltam [AIN 149]. *1704:* Ugyan ma estve felmenvén az asszony a fejedelemasszonyhoz és a feleségemet is felvivén, a szokás szerint a német conversatiót végbevivék [WIN I, 278].

Szk: *~ba ereszkedik. 1750 k.:* a' feleségemnek természetét ha meg kell az Mlgos Urnak vallanom, eö igen nyájas, tréfás, es batron sok féle bolondságot indito, s végben vivö Aszszony, ugj hogj minden tartalék nélkül a kivel conversatioba ereszkedik, egész bátorsággal beszél és trefálódik [Ks 83 Onadi Szakács Mihály lev.].

5. tárgyalás; discutare, negociere; Verhandlung, Unterredung. *1618:* Bizony meghiggye Nagyságod, hogy az vezér mellett cancellarius Nagyságodnak igen sokot szolgálhat, én magam láttam az kajmekámmal való conversatióját [BTN[2] 174]. *1779:* Báro Kemény Miklos, és Sigmond vrakkal ment bé ... Marus Vásárhelyre Protestatiott tenni ... edgyütt válo külőnös conversatiojakbol concludalhatom hogy eö Ngok munkások voltak benne [Szászzsombor SzD; KS. Georg. Cs. Ajtai de Vajasd (55) insp. bon. vall.]. *1786:* a' kik külsöképpen jobb gazdáknak láttatnak is, szük állapotban lenni véllek valo Conversatiobol tapasztalom [Torockó; TLev. 4/13. 55].

konverzációjú magatartású; de o anumită atitudine; von Betragen/Verhalten. *1657:* Ez Báthori Gábor igen virtuosus ifiú fejedelem volt egyébiránt, de az rossz alkalmatosságok és ártalmas conversatiójú melléje magokat színlett tanácsadók az egyébiránt is affélékre hamar hajlandó ifiú elmét megvesztegetvén, részegeskedésre, tisztátalan életre vetemítették [KemÖn. 27].

konverzálkodik 1. érintkezik, kapcsolatot tart vkivel; a ţine legătura cu cineva, a fi în relaţii cu cineva; mit jm Verbindung aufrechterhalten/in Berührung kommen/verkehren. *1593:* Zóch Lenart vallia, Nem tudok jonal egiebet Nagi Benedekhez, noha velle eggiwt vntalan eggiwt conuersalkottam [Kv; TJk V/1. 403]. *1597:* az captiuus bizonsagibol akiknel lakot, es conúersalkodot vellek, constal hogy semmi p(rae) sumtio ezelcottis hozza nem volt [Kv; TJk VI/1. 5a]. *1699:* (Az asszony igéri) affele szohajto temondat hordozo haszantalan szemellyekkel barattsagat ne(m) tartya, vellok nem Conversalkodik scot azokat házatol eltiltsa [SzJk 316]. *1705:* Azt is mondják, hogy ... kiknek-kiknek a gazdájokat subordinálták volna, hogy hallgatózzanak az magyarok után, hogy mit beszélnek és kikkel conversálkodnak [WIN I, 500]. *1730:* Mivel a G(ene)ralis Perceptor(na)k Militaris Föbb es alsobb Tisztekkel sokszor kell, vagj akar, vagj nem, Conversalkodni, énnékem is accomodalnom kellet hozzájok magamat [Kv; Szám. 56/XIX. 29].

2. bizalmas viszonyban van; a avea relaţii intime cu cineva; mit jm ein vertrauliches Verhältnis haben. *1692:* Mivel Felesége More Kata Szonka Todor nevű latrárúl (!) sok idök alatt tisztatalanul conversalkodott, imide amoda járt mint a' félék edgyütt öttek ittak lakoztak ... az Asszonyi állatot infidelisnek adulternekis pronunciallyuk vinculallyuk [SzJk 261].

3. együtt van vkivel; a fi împreună cu cineva; mit jm zusammensein. *1723:* Láttadé azon Marika névű Aszszony embért Marosán Gligor névú házas embérrélis ... a Faluban vagy Falu határán kaszálóban vagy aratóban Convérsalkodott volna jádzott volna, annál inkább paráznalkodot volna? [BSz; Ks 27. XVI vk].

4. beszélget, társalog; a conversa, a sta de vorbă cu cineva; sich unterhalten. *1614:* aznap délig azon Szölfikárral együtt conversálkodván ... annál is bővebben kezdé beszélleni az Szkender pasa írásit [BTN[2] 128].

konverzálódik 1. érintkezik, kapcsolatot tart vkivel; a fi în relaţii cu cineva; mit jm in Berührung stehen/Verbindung aufrechterhalten. *1761:* Ez derék úri ember vala ... Nemesembert szerető s azokkal conversálódni nem szégyenlő úriember, nekem is jó méltóságos uram vala [RettE 120]. *1775:* (Biró Mózes) szerette jobbágyaival tölteni az időt, mivelhogy ő szegény olyan könnyüeszű ember volt, nem conversálódtak vele valamire való emberek, hanem ő keresett magának maga embereivel mulatságot [i.h. 348].

2. együtt van vkivel; a fi împreună cu cineva; mit jm zusammensein. *1739:* Szabó Gergélyné Kibédi Ersébeth ... nyilvánságos kurvának kiáltatott ... és minden közöttünk meg fordulni szokott Hazánkbéli és idegen Nemzetekből valo Férfiakkal promiscue Conversalódott, szánkázott, Csokolódott, suspectus hejeken, véllek titkon múlatott [Dés; Jk 301b]. *1763:* az I. Várasunkb(an) fama universali kurvánok tartatot ... Szamoson importallyak hogj Léány korában valoságal nevezetes katonakkal kurvalkodot, a kikkel ... lattatott gyanuson conversalodni, és szemmel látott bizonysagok szerint is paraznalkodni [Torda; TJkT V. 178]. *1767:* a Gyo[a] Dittrai senior Mészáros Andras Leánya Ersébet kikkel Conversalodot s kiktül esett meg [Ditró Cs; LLt Fasc. 149. — [a]Olv.: Gyergyó].

3. társalog; a conversa; sich unterhalten / mulat; a petrece; zechen. *1728:* Román Mihailla ... hol volt, si kivel mi formán conversalodot, es mulatot ...? [Kük.; BK vk]. *1746:* Pogan Thoma Exponallya hogy ... Gure Mojszi a tőbb joakaroi s szomszédi közőtt a Feleségemet és a Kracsun névű Fiamatis ebédre hiván midőn békeségessen tőbbivel edgyütt Conversalodta(na)k volna, az hivatalasak közül Hers Paskul bē jövén minden ok nélkült a Feleségemet tépni kezdette a főre valojátis leszakasztotta [F.lapugy H; Ks 62/11].

konverzativus társalkodó; care conversează; unterhaltend. *1710:* Itt vesze el a feleségem bátyja is, Kún László, jámbor, jó conversátívus, bátor vitéz legény [CsH 347]. — L. még CsH 129.

konverzió áttérés; convertire; Konversion, Übertritt. *1662:* Szombatosok convictiójok ... Péchi Simon, Orbán Ferenc conversiójok [SKr 192 Tartalomjelző fejezetcimből]. *1776:* Gróff Lázár János Urffi Reversalist adott ezekről ā tőbbi közőtt: Hogy Gyermekeit Catholicus Pap által kereszteltetti, Catholica hitben neveltetni engedi etc. Magu Conversioját pediglen egy ideig halasztani fogja, ne láttassék, tsupán ā Groff Kis Aszszonyért vallását változtatni [Szentdemeter U; GyL br. Révai Lajos (40) vall.]. *1783:* Más alacsonyabb rendű emberek is

convertáltak. A császár ... approbálta az asszony conversióját [RettE 421].

konvicináló szomszédos; învecinat; benachbart. *1753:* Biro Samuel ő kegyelme adgya altal G. Mikes Antal Atyánkfiának ... Cserébe a' Mekesianum Diversoriumnak convicináló Sebesi Rész nevezetű Szánto Földet [DobLev. I/299. 1b gub.].

konvikció, konvinkció 1. (perbeli) elmarasztalás/marasztaltatás; osîndire, condamnare; sachfällige Erklärung | elmarasztaló ítélet; sentință de condamnare; kondemnierendes Urteil. *1662:* Szombatosok convictiójok ... Péchi Simon, Orbán Ferenc conversiójok [SKr 192 Tartalomjelző fejezetcímből]. *1704:* Ezeket és ezekhez hasonlókat allegálván az inctus ellen, ezekről exhibeála is, el is olvasák az exhibitákat. Ezek után cum protestatione szavát végezvén kíváná allegatiója szerint való convinctióját [WIN I. 162–3]. *1764:* valaki ... libera persona, és Ns Torda Várossá(na)k lakossa ... tenore Privilegii Nob. oppidi Torda mind Ns ember, tehát a convictio nélkűl annak hellyére menni, azt jovaiban megkárosittani, Törvény ellen vagyon [Torda; TJkT V. 219]. *1826:* A Felpereseknek bizonyittás nélkül valo reáfogások az is hogy Néhai Férjének hibás tselekedeteinek, és a Felperesek hibái miatt következett convictionak az Alperes leg kisebb részben is oka lett volna [Ne; DobLev. V/1114. 8a].

2. bizonyított/megállapított fizetnivaló (rendszerint a számadások felülvizsgálása után); suma de plătit stabilită (de obicei în urma verificării socotelilor); festgesetzte/bestimmte zu bezahlende Summe (in der Regel nach Überprüfung der Rechnungsablagen). *1684:* Bogathi Márton Radnothi Rátionista ad(mini)strált maga részére convictiot f 45 // 94 [UtI]. *1695:* Thuri Gergely Quartas Uram ő klme ratiojának el igazitását, a' difficultasok(na)k egy nehany izben valo ki adása utan producalvan Exactor Vraimek a' T. Szt. Eccla eleiben, az ő klme convictioja liquidaltatot harom száz huszon kilencz forintra hatod fel pénzre ... mellyel tartozik Turi Vr(am) ő klme [Kv; SRE 32]. *1735:* Barabás István ... kezet ada coram senatu sub vinculo hogy ha tőbször machinalodnek Báttya ellen az egész convictio exequaltattassek rajta [Torda; TJkT I. 96]. *1827:* más fél puszta Colonicalis telkek is a Néhai Ladamori Horváth Sámuel el pusztitott Hajos malma Convictiojáért öt ezer Rhforintot meg halado Convictioban exequaltatott néhai Dobolyi István Urtol [Koppánd AF; DobLev. V/1109. 4 Boros Mihály (43) zs vall.].

3. az ítélet elmarasztaló határozata; condamnare; sachfällig erklärender Beschluß des Urteils. *1615:* Az J wdeő vetseget Jelentet Orban Jst(uan) vra(m) altal ... A. dicit per procur(atorem) ... Amint wdeo vetseget icletet az J abbol hogy az eő izentette Noúúm mellet nem comparealhatot es conúincaltatot. Anny mint ketzerj sententianak conúctioia, Ergő ercotle(n) az wdeő vetsegh s az elebbi sententiat varo(m) ... J. dicit ... Jokor izentette(m) s ereje vagion [UszT 20/65].

konviktor bennlakó diák; elev care locuiește în internat; interner Schüler. *1736:* némelykor mind a convictorok, mind az seminaristák laptáztanak is az magok udvarokon. Mikor penig essős idő volt, akkor az convictoroknak más játékok volt mikor nem tanoltanak, ugymint ostábla, lud, prágány s az többi | az piacz felé ... az utczára kifüggő ablaku kis faház volt, abban, mikor felesen voltanak az convictorok, az alább való nemesemberek gyermekei ott voltanak, vagy mikor az convictorok igen kevesen voltanak, az fa szűkiért ebben az házban voltanak; azt kis convictusnak hitták [MetTr 430, 433].

konviktus[1] 1. bentlakás, diákotthon, internátus; internat; Schülerheim, Konvikt. *1625:* az giermekek Conuictusaba(n) ... sok helen fel szaggattak volt, az padimo(n)tom dezkakatt [Kv; Szám. 16/XXX. 24]. *1736:* A Convictus Regensenek a M: Urfi intertentiojáért pro A 1734 fizette(m) ... f hung. 60 [Kv/Szentbenedek SzD; Ks 72/53] | Az uri, fő s nemesség fizetéssel tartotta ételit gyermekinek, és kit convictusban, kit Monostoron az falun, kit az Monostorhoz közelebb hostátban szálláson tartottak [MetTr 425]. *1742:* En a Felesegemmel edgjutt a két Fiamot hogj a Kantai[a] Convictusba be adgjam ide jöttem [Kvh; ApLt 2 Henter Dávid Apor Péternéhez. — [a]Ma a város egyik része]. — L. még MetTr 427, 430.

2. (papi) szeminárium; seminar (teologic); (Priester)-Seminar. *1722:* Lévén a ... Rf Ecclesianak belső Farkas uttzában ... egy sütő haza ... a Jesuita Szerzet ... ottan akarvan magok convictussakat amplialni ezen Sütő hazat sokszori keresekre ... kentelenittetven a T. Eccla altal adni [Kv; SRE 146]. *1736:* Clericusokra avagy kis papokra nem vala több fundátiónk, hanem Olomuczban, Morvaországban fundált volt XIII. Gergely pápa két alumnus kis papra; ugyanazon pápa Austriában Bécsben a szent Borbára convictusában más két kis papot fundala Erdélyre [MetTr 423].

3. a diákok közös étkeztetése; cantină pentru elevi; gemeinsame Beköstigung der Schüler. *1870 k./1914:* Convictus: együttétkezés, közös koszt | Expo: a közös étkezésnek — melyet a bennlakók convictusnak nevezték — kifőzetésnek egyik neme. Vásárhelyen nem ösmertem, de Sepsiszentgyörgyön igy nevezték azt az ebédet, melyet az osztályfőnök az igazgató tudtával, egy városi jó gazdasszonynál ... az osztály számára kialkudott [MvÉrt. 8, 13].

konviktus[2] *jog* elmarasztalt fél; parte condamnată; die sachfällig erklärte Partei. *1671:* Azért végeztűk, hogy valakik törvennyel convincallyák az adossakat arrol kőlt sententiaval tehessenek executiot rajta, ugy mint a' convictuson valahol találtatik [CC 78]. *1677:* compeniáltatván a' Praetendensnek igassága, az In causam attractusok cum poena ducentorum florenorum Hungaricalium tartozzanak restituálni; ugy hogy ha poenaban incurralnak, a' convictusoknak, nem a' repetitus Jobbágynak javaibol légyen az executio [AC 192]. — L. még AC 267.

konviktusbeli bentlakási, internátusi; de internat; vom Konvikt. *1736:* A M. Urfi Convictusbéli intertentiojáért a P. Regens(ne)k[a] [Kv/Szentbenedek SzD; Ks 72/53. — [a]Köv. a részl.].

konviktusi bentlakási, internátusi; de internat; Konvikt(s)-. *1809:* Minekutána a mostan(n)i szer felett valo drágaság miatt szükségesnek tulalttu volna a Királyi

Gubernium az ezen Fejedelemségben lévő minden Convictusi es seminariumbéli fundatiokat, vagyis az azokra felvéendő tánulo ifiaknak rendes számát megkissebbitteni a közelebbről beajánlott ifiak ... a kévánt fundatiora fel nem vétethettek [UszLt ComGub. 1605].

konvinkál 1. elmarasztal; a condamna; sachfällig erklären. *1607:* Lakatos al(ia)s Kopaz Jstua(n) p(ro)testala azo(n) hogj ha Valakj Interim Lazlo Kovaczot Valami Adossagert conuincalni (!), tehat Minthogj eó kezte elsebe(n) perleni, az hazat Masnak Nem Engedj terueni zerenth el beóczwlnj [Mv; MvLt 290. 8b]. *1610/1631:* engem senki notaban nem eytet, nem Conuincalt, sem Aggraualt, nem sententiazot [Gerend H; JHb XXXIX/12]. *1614:* Sepsi Janos lo feo teoruenyel convincaltak 35 ftba keotte magat So Istvannak [Köszvényes MT; BethU 55]. *1626:* (Catherina Kadar) sok izben el hagiua(n) az eő Urat Nagi Andrast. Azert legitime procedalua(n) Nagi Andras az Ecclia zek felesegett convincalta [SzJk 17]. *1671:* Azért végeztük hogy valakik törvénnyel convincallyák az adossokat arrol költ sententiaval tehessenek executiot rajta [CC 78]. *1762:* azon Relatoria ruminaltatván semmi olyas dologgal az fatensektól ki nem adotik, a mely miat lehetne az I. convincalni [Torda; TJkT V. 113].

2. meggyőz; a convinge; überzeugen. *1785:* Én osztán eleibe adtam s kivántam convincálni, hogy korántsem jól gondolkodik, mert minden itt való magaviselete mind hibás volt [FogE 339].

3. kb. megalkuszik/egyezik; a se învoi; übereinkommen/stimmen. *1615:* Donat Pal Teleky Mayos Thámassal convyncalanak 12 zal farol [HSzj *szál-fa* al.].

konvinkálhat meggyőzhet; a putea convinge; überzeugen können. *1736:* Néhai ... Vitéz György vr(am) eő Nga idejéig, eő Nga sokaig concertalt az Falusiakkal iránta, kiket nem convincalhatván, transponálta eő Nga az Koki Iországát Néhai ... Iosika Imreh ur(am) eő Nagyságá(na)k [F.detrehem TA; Born. XI. 7]. *1778:* Másnap elmentem mind Szakmári, mind Bodoki uramhoz ... de soha bizony nem convincálhattam őket. Eleget allegáltam ... de semmire sem meheték vélek [RettE 385].

konvinkálódik elmarasztalódik/marasztaltatik; a fi condamnat; sachfällig erklärt werden. *1648:* Melliet ha nem czielekednek auagi nem czielekedhetnek eo facto ket szaz forinto(n) keuanniuk à jure hogi conuincalodgya(na)k [Kv; TJk VIII/4. 269]. *1685:* Comproballya azt Nemzetes Suki Pal Ura(m) eo kglme vilagoson, hogy ezek az megh irt jobb(agyi) es selleri ő kgk bizonyos szamu veka buzajat az Czüribol el loptak ... azert az fen megh irt jobbagyok es sellerek seorsim et sigillatim, külön külön file valtsaga(n) convincalodtanak (: ugymint :) flo 20 [M.zsuk K; SLt H. 9]. *1699:* Illjen okon kelletet az Györgj Janos nevü jobbagjamat ad jus atrahalnom Mivel het juhok Talaltattak kezenel ... melj Juhokrol szovathjast nem adhat ... azert azt mondom Tolvaj az Aprobataban ... irt articulus szerent Convincalodgjek [Lóna TA; Törzs. Mich. Literati constitutus not. in hac re kezével]. *1735:* Ha törtenyik hogj valamely Malefactort, az idevalo Tisztek elebb deprehendálhatnák, mint a Varmegje Tisztei annak Causaja ... Dominale forumon agitaltatik, és a mikeppen ott Convincalodik annak harmad resze a Birake, két része penig a Dnus Terrestris reszére caedal, azon ket reszben harmados az Udvari Tiszt [Szentjakab TA; JHb XI/9. 22–3].

konvinkáltat elmarasztaltat; a face să fie condamnat; sachfällig erklären lassen. *1610:* Ezert hittam teóruenhez ez Jt hogi in anno 1609 Zent Janos nap tauat, ment ra egi szena fwuemre ... es szenaiat ... el takarta elis uitted ... Az ra menesert pedig miuel teis enis nemes Emberek uoltunk, az maior potentian kiuanom conuincaltatni [UszT 12a]. *1625:* hogi penigh az orzag gwlese allat czelekette az J az factumot si Juris azertis ket zaz forinto(n) keuanôm conuincaltatni az It [i.h. 80a]. *1664:* az Orbay szeki Baratosi Templomban ... ollyan szeket tetetet be, a ki az en szekemnek utczaiaban vagyon, ha io okokval nem menti maior potentian kivanom convincaltatni [Páké Hsz; HSzjP]. *1701:* megh kevánom minor potentian, azon földem(ne)k bötsüjen ... convincaltatni [Sinfva TA; Borb.].

konvinkáltatás elmarasztaltatás; condamnare; sachfällige Erklärung. *1826:* a Felperes Ur ... Recursussában ... leveleinek el rekkentések miatt lett convincáltatását panaszolta [Szentkatolna Hsz; HSzjP]. *1844:* Egy 1824be A N: Enyedi Tanatsba költ Deliberatum a Nehai Tott Tamás posteritasi convinkatatasokrol költ lével(!) [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249].

konvinkáltathatik elmarasztaltathatik; a putea fi condamnat; sachfällig erklärt werden können. *1670:* az captiva ... concordalvan az karossalis, meltán eze(n) nyilvan valo gonosz czelekedetiért Art(icul)aris poenán convicaltathatnék, mivel az Art(icul)aris locus az illye(n) malefactorokat ... az azon Art(icul)aris locusban denominalt poenatol üressé ne(m) tőtte [Kv; TanJk II/1. 758]. *1676:* az mint az Ak keresnek nem convincaltathatom semmin ratioja ez hogy az eö kelmek ellen semmit nem cselekúttem [Kvh; HSzjP]. *1737:* Mint hogj nem Constál világosonn a Tktes Nms Tanáts előtt Kerekes Gál István atyánkfia Őkrének Balog Sámuel által lőtt meg-vágattatása, ha benn vólt 's lött é az Inctus földén; vagj pedig künn a Nemes Város földén azért itéltetett hogj minor potentiánn nem convincaltathatik az Inctus Balog Samuel[a] [Dés; Jk 235. — [a]Folyt. az itélet-szöv.].

konvinkáltatik elmarasztaltatik; a fi condamnat; sachfällig erklärt werden. *1625:* rea tamadwan Lazlo Matias peresire Kenossi Nemes Gal Petere Ergo az Articulus Zerent szaz forinto(n) conuincaltatot az I [UszT 54b]. *1646:* perlettünk, s az Inctus convincaltatot [SzJk 62]. *1649:* Mindenekb(en) reuersalisodhoz kellet volna tartanod magadot s accomodalnod, de miuel hogi ahoz magadot ne(m) tartottad ... keuano(m) conuincaltatnod [Kv; TJk VIII/4. 402]. *1712:* ha pedig valamellyik fel ezen irredemptibiliter lőt örökös vasárlást vel in toto, vel in parte fel bontana, vagy posteritassokis violálnak, tehat az violáns fél ötven forint poenán convincaltassek [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1738:* Minthogy én ártatlanságomat edoccáltam, azert meg kivánom ... convincáltassa(na)k az Ik [Torda; TJkT I. 149]. *1800:* Ha kik czen Ujj-Budai[a] Él erdőhöz mugok reale Jussokat ... nem evincálhattnák, s mégis az igaz véreket költettnék,

és fárasztanák, az ollyanak ... convincaltassanak, melly Debita exequutioban vétetödni rendeltessék [K; JHb LXVII/4. 16. — [a]K]. *1829:* (A) Felperesek megkivánnyak alázatoson, 's Törvényesen kérik is, hogy e' per hurtzolása véget tett Révocátioért a' Révocáns Alperes Aszszony indebitáztassék, 's in merito a' citált Apr: Articulus nyomán, a Leváta szerént az Alperes convincaltossek [Nc; DobLev. V/1155]. — L. még AC 41–2, 57, 88, 112, 115, 130–1, 155, 252, 268, 271; CC 61, 78, 80–1; CsVh 58; KemÖn. 166, 169; RettE 421; RSzF 127, 178, 273; SKr 147, 193.

konvinkáltatott elmarasztalt; condamnat; sachfällig erklärt. *1677:* Ha valamely czégéres vétkekben comperialtatot, és legitimè convincaltatot ember ... akarmely privilegiatus helyekre refugialnának-is ... afféléknek Tisztviselöi tartozzanak arestalni, és érdemek szerint meg-büntetni Haeresek-is legitimè nem convincáltatot Elejeknek joszágok keresetitöl el ne rekesztessenek [AC 129, 266].

konvinkáltattatik elmarasztaltatik; a fi condamnat; sachfällig erklärt werden. *1717:* Evictiotis vön már sokszar emlitett Kis Péter Uram magára, Feleségére ... hogj ha többé mocskos szoval illetnékis ezen dologrul (: hogy jussakat praetendálnák :) ... kétszáz forintokan Convincaltattassanak [Vajasd AF; DobLev. I/93]. *1764:* Az Inctusok ... Musnai János Tordai Sovágo eö kglmét ... meg tamodván ... földre le verni, vérezni, taglalni mérészelték, annyéra, hogy ... kettséges élete ... ezenn verengezeseket ... comprobálni kész lészek ... ha halála történik Talion convincaltattassa(na)k [Torda; TJkT V. 221].

konvinktus azonos meggyözödésü; cu convingere identică; gleicher Überzeugung. *1619:* soha itt Nagyságod csausz nélkül nem lehet. Bizonnyal írom Nagyságodnak, minthogy az uraim nem mindenik voltak jól Szölfikárral, ha Nagyságodnak ilyen nagy dolgaiban nem találtam volna convinctusnak lenni Szölfikárral, nem tagadom, mert csak egy némája löttem volna Nagyságodnak itt az Portán [BTN˜ 219].

konvokáció 1. egybe/összehivás; convocare; Zusammenruf, Einberufung. *1669:* Tartok attúl is, hogy urunk az urak convocatiojával késik [TML IV. 455 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1807:* Tordán a Fatensek Convocatiojáért, a Convocatornak két nap cum Intertentione Hf 2 [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

2. egybe/összehivás joga; dreptul de convocare; Recht des Zusammenrufs/der Einberufung. *1671:* A Depositiot Convocatiot a mint eddigh volt hogy kezünkböl ki nem vészi[a], miis kötelességünk szerint censurankat az demeritumokhoz accomodallyuk [SzJk 117. — [a]A fej. az egyházi rend kezéböl].

konvokál 1. egybe/összehív; a convoca; zusammenrufen. *1602:* Az modalitasrol[a] valo zolast halasztottak eo kgmek Tanachbely vraimra conúocalúan eo kgmek az Senior Vraimath [Kv; TanJk I/1. 412. — [a]A nemesség a városba való ideiglenes lakóul bebocsátásának módozatáról]. *1646:* megh volt eö kgmekteöl paranczíolua hogy ez napra Conuocalliuk eö kgket hogy az Szür Mies Vrajnknak az kapu keöszeöt, kinek kinek mutatnank Heljet [Kv; SzCLev.]. *1671:* Keresztyeni kötelességünk(ne)k ismérvén azért ennek megh elözését, es megh orvoslását, a' végre convocaltuk volt eö kglmeket ide az mostani alkalmatossággal [SzJk 116]. *1714:* Az Adozo Rendet Convocáltak Gyülésbe Köpeczre [Bölön Hsz; INyR Gazdag György Mediocris (45) ns vall.]. *1731:* az eo Felsége Militiája Téli szükségéröl illendöképpen providealtathassék pro 7ma futura Septembris edgyben gyülni, és a Fö Tiszteket s hellységek Deputatussit is convocalni szükségesnek itiltük [Kv; ApLt 1 a gub. Apor Péterhez].

2. (tanút) elöállít, be/megidéz; a cita (un martor); (Zeuge) vorstellen/laden. *1690:* hivatalunk szerint el mentönk ... és a mely vallokat ... ellönkben convocalt azokat mi elsöbenis erös hüttel meg esketök [Cege SzD; WassLt]. *1698:* az mely Tanokat az Meltoságos ur Pecsetivel mi ellönkben Convokáltanak mü azokat ... megh esketök es annak uttána az utrumnak Continenciaja szerint Szorgalmatoson meg examinalok [Vasasztiván SzD; i.h. Farkas Gabor ns vall.].

konvokálandó kb. ki/meghivandó; care trebuie convocat; auszurufend/einzuladend. *1752/1785:* leg elöbszöris minden Atyai, és Anyai ingo, és ingatlan Jok ... Conscribáltassanak, annakutánna arra Convocalando, s ahhoz értö Divisorok által ... fel osztassanak [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 266]. *1805:* Groff Kornis Gábor Ur eö Nga Rusori Dominalis Birája Kádár Iuon ... kére minket az iránt, hogy a mellénk Convocálandó Emberekkel mennénk el occulatiojára azon gátotskának, melyet ö ... köttetett a Csernefalvi határon [Rusor H; Ks 92].

konvokálás (tanú) be/megidézés; citare (a unui martor); (Zeuge) Vorladung. *1609:* Kopaz Balintnak ket loua(n) mentek legenick hogi az bizonysagok conuocalasa hamareb lehessen fizette(m) neki f 2 d 25 [Kv; Szám 12b/IV. 311].

konvokáló (a tanúkat) egybe/összehivó; care face înmînarea citaţiei; (Zeugen) zusammenrufend. *1792:* A Convocalo Falus Bironak két napra Dr 4 [Msz; MbK XII. 87]. *1807:* A két Relatoriabeli Fatenseket convocalo polgárnak ... Hf. 3 Dr. 6 [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

konvokált egybe/összehivott; convocat; zusammengerufen. *1735:* Mi azért ... el mentünk az Primipilus Szabó István Uram házához, és ottan az Convocált Fatenseket ... meg eskütöttük, és az elönkbe adatott Utrumokra meg examináltuk [Altorja Hsz; Borb. I]. *1769/1802:* egy Bükfában vagatott keresztet mutagattanak ... de ... a Convocalt Fatensek nem ott mondották az nevezett Határaknak egyben ütkezéseket [BSz; JHb LXVII/347]. *1771:* Midön Az Mlgos Itilö Mester Ur ... az irt Malomnak oculatiojára ki jött vala akkor az ide Convocalt Commetaneusok közül a Kundi és G. Váraljai Lakosok(na)k Külön kövök volt alkuva ... hogy azokon Mások elött mindenkor ök örölhessenek [Széplak KK; SLt évr.].

konvokáltat 1. egybe/összehivat; a face/dispune să fie convocați; zusammenrufen lassen. *1597:* Biro vra(m) ... egi bizonios napon conúocaltatwan az valaztot vraimat wizontagh mennien el ew kegmek az epwletnek heliere ... es ... alkúggianak megh az keomiessel [Kv; TanJk I/1. 297]. *1604:* Azoknak az Bechewletes vrayknak el walaztasara co(n) wocaltasson Biro vram az Senior vraym keozzeol egynehaniath [Kv; i.h. 475]. *1677:* Hogy ha a' Méltoságos Rákoczi Ferencz ő Nagysága mellé remdeltetet Gubernatornak holta történnék, tartozzék a' mostani kegyelmes Urunk az Országot convocáltatni, és ezen mostani Modalitas szerint, az egész Tanács és Ország consensusábol, más Gubernatort választatni [AC 35]. *1784:* a Váradi Moses Fő Bíro Ur, legiussaival edgyütt, a Falusiakat a Banpataki Rosia nevezetű Dombra Convocaltatták és onnan mutogatták ezen Sátés és Nádas hellyet, a Falusi embereknek, noha in facie loci kellettett volna őkett vitettni [Bánpataka H; JHb XXXI/51. 10]. *1786:* Ezen fen Tisztelt Commissarius Urak egyben gyűjtettven az Thoroczkai Communitast nem külemben az Mlgs Uraság részérőlis Convocaltattván az Udvari Tiszteket ... az ki jött Titt. Commissarius Urak a Felséges Kirallyi Decisiot illy Solemnitassal Publicalták [Torockó; TLev. 4/13. 57].

2. (tanút) be/megidéztet; a dispune să fie citat (martorul); (Zeuge) vorladen lassen. *1675/1676:* (Parancsol) hogy el mennénk Vajasdra[a], és ott az mely vallokat azon parancsolattal mi elönkben convocaltatna, mi azokat meg' esketvén vallás tételeket be vennők [Fejér m.; JHbK XX/21. — [a]AF]. *1737:* Retteg várossáb(an)[a] ... Alsó János Nemes házához ... az aláb meg irt fatenseket convocaltattuk, őket erös hüttel meg esketvén az elönkben adatott utrumokra meg examinaltuk [TKl. — [a]SzD]. *1769:* midön elmentü(n)k volna ... Bögözben Agilis Varsányi Sigmond Uram maga lako Házához a melly Fatenseket ... elönkben Convocaltatott azakot eröss Hittel meg esketvén az elönkben adatott utrum(na)k punctumaira meg kérdeztük [Bögöz U; IB].

3. egybegyűjtet; a dispune să fie adunați; zusammensammeln lassen. *1657:* (A fejedelem) Maga az ország hadát convocáltatá Tordához [KemÖn. 173]. *1710:* De a fejedelem ... a végbeli hadakot is convocáltatván ... egyenesen Béldi ellen expediálja [CsH 136].

konvokáltatás egybe/összehívás; convocare; Zusammenrufung. *1676:* En. Kegyelmes Uram ... vékony ítíletem szerint ... az egész tanácsnak convocáltatását szükségesnek ítílem [TML VII, 189 Teleki Mihály a fejhez].

konvokáltathat egybe/összehívathat; a putea convoca; zusammenrufen lassen können. *1652:* (Varadi Miklos) ő kglme melle valaztak Philstich Ferencz, Szegedi Gergelj es Benedek Deak Vrameket, kikkel Varadi Vr(am) minde(n) dolgokot communicalhasso(n), es ... ha mikor kevantatik az vraimot convocaltathassa [Kv; KvRLt X. A. 1]. *1752:* Perceptor vr(am)ekat Convocaltathatom leg továb egj het alat [Szentimre Cs; ApLt 3 Vajna Gábor Apor Péterhez].

konvokáltatik 1. egybe/összehívatik; a fi convocat; zusammengerufen werden. *1671:* Ab Anno 1657 a' melly Fiscalis jószágok a' Fiscustol, másoknak conferaltattak, azokrol producallyák az Possessorok Donatiojokat, alkalmatos időben akkorra, mikor a' Nagyságod Kegyelmes tetczése accedal, a' Tanács Urak Fő Tisztek és Tábla fiai convocaltatván egy bizonyos helyre, és ott revidealtassanak, mellyek maradhatnak-meg, és mellyek nem [CC 88]. *1777:* Convocaltatván az egész Ven. Consistorium, a' Quartások és Harangoztato Gazda változások iránt ... El-butsuzának azért[a] ... ő kegyelmek[b] ... kiknek helyekbe mások substituáltatának[c] [Kv; SRE 233. — [a-c]Köv. a nevek fels.].

2. be/megidéztetik; a fi citat; vorgeladen werden. *1760:* convocaltatván az Inctus Szavai Possessorokis ... hoszszos egy más között véghez vitt beszelgetesek, es Concertatiok után menének illy allando meg másalhatatlan ... örökös Compositiora[a] [Szava K; RLt 0. 4. — [a]Köv. a részl.]. *1761:* Convocaltatván ennek elötte a Mag(ist)r(at)us eleiben az károsok[a] ..., az questioban forgo tolvaj szolgaloval ... confrontaltottanak [Torda; TJkT V. 47. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1780:* hogy Compulsorium mellett ... Convocaltattaké a Fatensek meg nem iratott [BSz; JHbK LIV/25. 12].

konvokáltatott be/megidézett; care a fost citat; vorgeladen. *1679/1695:* az ide fellyebb meg irt, és elönkben Convocaltatott Tanokat ... jo lelkj ismerettel meg examinalván ... fassiojokat, irtuk meg Nagjcsagodnak [Kentelke SzD; Thor. 21/8]. *1681:* Az mint ā hites Birak referallyak; Noha Boldogfalva felől vala hatara, hit utan törvenyessen rectificaltatott, es mutattatott ki, arra rendeltetett, Deputatusok es Convocaltatott szemelyek által; mind azo(n) altal Kendeffi Miklos Vr(am) egi darab földöket az rectifica(ti)o utann is hatalmasul usuallya [Hátszeg H; VhU 151]. *1756:* az előnkbe Convocaltatot fatenseket ... meg esketvén az előnkb(e) adatot Utrumokra ... fassiojokot az aláb irt seriesben recipialtuk [Kővár (Szt) vid.; TKl].

konvokátor (tanút) idéző személy; persoană care face convocarea; vorladende Person. *1652:* kinek kinek ratiojt megh ponderalva(n), kerdgye megh oszta(n) a' Convocator, mellynek se(n)te(n)tia — (így!) jovalljak inkab, à mellye(n) meg egyeznek azt mo(n)dgya ki [KvRLt X. A. 1]. *1807:* Tordán a Fatensek Convocatiojáért, a Convocatornak két nap cum Intertentione Hf 2 [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

konvokatória összehívó levél; scrisoare de convocare; Zusammenrufungsschreiben. *1619:* őnagyságának az vezérnek szóló levelet ... másnap ... magának megadtam ... Legelőször is penig amaz casust — azmely lött az őfelsége Ferdinandus segitségére ment magyar hadakon, melyet látok lenni az Felséged convocatoriájának tenorában — megmondottam [BTN 321–2]. *1760:* Püspek és G(ene)ralis notarius nélkül maradván az Erdélyi Sz: Papság ... botsáttaték ki pro 15 Junii G(ene)ralis gjülésre valo convocatoria ... M. Igenbe[a] [ArJk 51. — [a]AF]. *1765 k.:* Meg halálozván in A 1765 ... Nagj érdemü Tisz. T Püspek Verestói György Uram Kolosvárt ... Ettől az üdötől fogva réám szálla a' Püspőki nagj tereh, én küldöttem convocatoriákatis pro Synodo G(ene)rali MVásárhelyre [i.h. 55-6].

konvokatória-pénz céh-egybehívó díj; taxă pentru convocarea breslaşilor; Zusammenrufungsgeld in der Zunft. *1723:* Iött be az Beczülletes Cheben Csokasi Istoktol Che gjűlesire valo Convocatoria pénz [Kv; ACJk 121].

konvokátus egybe/összehívott; convocat; zusammengerufen. *1681:* Ha ki Potentiat, vagi egyeb excessust patrál ... Bosorod nevü faluban citaltatván, elsőben ot revidealtatik ... onna(n) szokott appellaltatni az Hunyadi Udvar biro szekére, holott az Nemes vár megye Convocatus Tisztei elött finaliter decidaltatik [Vh; JHb XXXII/57].

konzekvál 1. gyakorol, űz; a practica; üben, treiben. *1635:* az akkori Birak es Tanaczi ... ugy rendeltek; hogy noha az Czismasiak nem szinten legitimé consequaltak volt akkori wdeoben mestersegeket; megis az bekessegert az Wargak wegyek be eoket es eokis allyanak be [Kv; KvLt Céhir. I. 15].

2. (vmilyen tisztet) visel; a avea o funcţie; irgendein Amt bekleiden. *1765:* Okos Trifuj ... egy Roka bőrt adott volt Kornis Gábor Uramnak az Executorságért s ugy conseqvalták volna mind ketten a Commissariusságot, s Executorságot [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 48].

3. hozzájut vmihez, megkap vmit; a primi ceva; etw. erhalten, zu einer Sache gelangen. *1775:* A' melly 1000 ~ Ezer M Forintokat ... kölcsőn venni méltoztatott vala ā Mlgs ur, azok(na)k a' közlebb (!) el mult 1774dik Esztendőre competalo Censussát ... meg eddig (: noha mar az egész Esztendő is el tőlt :) nem consequaltuk ... kérem ... méltoztassék ... administraltatni [Kv; SLt XXXIX Pákej Iosef lev.].

4. elér vmit; a realiza ceva; etw. erreichen. *1759:* Még addálom ezt ... minekutána in anno 1758 Leitmericznél valami kevés victoriát reportáltak volna a mieink, melyet igen nagy kárral és vérrel consequáltak, örömet is ... nagy solemnitással lőttek mindenütt [RettE 83].

konzekválhat 1. kb. hozzájuthat vmihez, megszerezhet vmit; a putea procura/obţine ceva; etw. erwerben/zu etw. gelangen können. *1724:* Hát azt tudodé ... hogj Néhai Dobolyi Lakósak Bálint ... Váro Juditot perlette volna a' fenn specificalt jók iránt, de az akkori aetasbeli erőss emberek miatt az maga jussát nem consequalhatta [Ne; DobLev. I/106. 1a]. *1765:* Tisz. Ifjabb Verestoi György vram ő kegyelme is ... az actualis Papságra valo successiot is consequalhassa [i.h. IV/216]. *1786:* az Vasbol valo praestatiokat a' régi Contractus szerént a' Thoroczkai Lakósak meg adták, s maigis meg adgyák ... hanem az ... Királlyi Decisionak ... Publicatiojakor az is kiadatattván hogy az Vasbol Decimat praestallyanak, azt az Mlgos Possessor Vrak vrgealtak de még nem consequalhattak [Torockó; TLev. 4/13. 9].

2. elérhet vmit; a putea realiza ceva; etw. erreichen können. *1764:* az A ő klmének meghivo processualis Levelei sem törvényesek ... Ha azok volnánakis, de ezen az utan ugy mint oculatióra valo meg hivással a' mit akar nem consequálhattya [Torda; TJkT V. 231]. *1782:* Instalunk alázatoson Nagysádnak[d] és a' Tks Cont. Táblának, méltoztassanak ... elegedendő Brachium iránt porontsolni és ... az által azon Executiot finaliter terminálni mivel a' mint tapasztallyuk, a' nélkül ezen dolognak egész jo végit nem consequálhattyuk [DobLev. III/561. — [a]A vármegye főispánjának]. — L. még RettE 338.

konzekválható vmit elérni képes; care poate să obţină ceva; etw. zu erreichen fähig sein. *1766:* (Öreg Teleki Ádám) nagy levitassal bíró, maga sorsával meg elégedő, elsőbben provinciális tisztségeket vadászó, de nem consequálható (ember volt) [RettE 201].

konzekvencia 1. következmény; consecinţă; Folge, Konsequenz. *1657:* Másnap mindjárt érkezék ... Csáki komornikja ... kivel az fejedelemasszony sokat tractálván privatim, mindjárt ellátám nem jó consequentiáját lenni [KemÖn. 142]. *1752:* hogy az Kegyelmed meg átolkodott és Vér Attyafiainakis részeket továbrais usurpálni kiváno szándéka valami kedvetlen consequentiat ne szűllyőn ... tessék Kegyelmednek atyafiságosabban gondolkodni ... ne kivánnya az Exponenseket hurczolni, költeni s fárasztani, és az által az Atyafiságtalankodásra, és talám egyéb Consequentiakris okat nem szolgáltatni [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 266]. *1789:* az Egyházfiak jelenték hogy a' Templom Boltja két hellyen meg hasadott légyen a' mellynek veszedelmes consequentiája lehetne [Kv; SRE 263]. *1796:* ha hol ne talán illyetén metalis differentiak adtak volna elő magakot azokis a jövendöbeli következhető, kedvetlen Consequentiaknak el tavoztathatásokra, nézve Sopialtathassanak [Kük.; JHb XX/34].

2. következtetés; concluzie; Folgerung. *1667:* (Bethlen János) Kegyelmed igaz atyjafiának mutatta magát. Ellenkezővel én is nem is merem vádolni, de némely dolgokból, kiket Naláczi uramtúl értettem, és egyéb consequentiákbúl lehet gyanúság [TML IV, 220 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. *1766:* Ha az Vdvar közös, tehát lenni kell köz Métának a két Possessor közt: ittis tagadom a' Consequentiát, soha nemis igaz az, universaliter, hogj a' mely Joszág közős, annak kőz Métájais légjen, mert Méta nélkűlis elég közös Joszág vagjon [Torda; TJkT V. 328].

Szk: *~t csinál* következtetést von le. *1677:* Valóban emlegetik, hogy ő nagysága az portára azt izente volna, hogy nyolczadik Septembrisnél tovább nem várakoznak az hadak, kibűl is sok consequentiát csinálnak ők [TML VII, 476 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz] ∗ *~t formál* 'ua'. *1762:* nemellyek meg sem várván mitsoda kimenetele lenne az harap égésnek, és nem akarvan arrol, a mit éppen szemekkel nem láttak, in actu consequentiat formálni [Torda; TJkT V. 104].

konzekvenciájú vmilyen következménnyel járó; cu urmări/consecinţe; irgendwelche Folgen habend/bewirkend. *1710:* A Magyarországból közinkbe bujdosott becsületes urakot s főrendeket is kérem, ne bűsitsák efféle kedvetlen s szomorú consequentiájú dolgokkal sem a mi kegyelmes urunkot, sem a nemes országot [CsH 108].

konzerváció 1. gondozás, karbantartás; întreţinere; Pflege. *1699:* a' Kereszturi[a] Kápolna Conservatiojá(na)k alkalmatosságával Nemzetes Kápolnási Pál Ur(am) ... Conferált azon Templomotskahoz ... egy ezüst labas aranyas pohárt hozzá tartozo ezüst Tanyerral edgyütt [MMatr. 9b — [1]MT]. *1741:* Azon becsülletes

privatus Emberekis és Ref. Ekla, minthogj az nagj gátnak Conservatiojára insufficiensek vóltanak, által atták a' Nms Városnak[a] [Dés; Jk 547b. — [a]A szamosi malmot]. *1795:* (A hidnak) mind fel epittésében mind Conservatiojában olyan praevisio s provisio tartassék hogy a szükséges keszületek(ne)k s orvoslások(na)k elmulatasok miat, jövendö beli romlasok s károk ne kovetkezzenek [Ádámos KK; JHb XIX/46]. *1796:* minthogy az Uraság ezen kevés Vásár vámot az Aranyasan lévö Barévi[a] Hidnak conservatiojara destinalta, azért tartoznak ezt ... minden Esztendőben oda fordittani [Mv; TLev. 5/16 Transm. 26–7. — [a]Borév TA].

2. megőrzés; păstrare; Aufbewahrung. *1653:* A levelek Conservatiojaval tartozot Cseffej Uram mert nagyub Atyafiu volt es ... bennejs volt az joszagban s abbol elt [Ks 41. E.31]. *1722:* légyen egy bizonyos, értelmes, és a' Megyében elsöbb residentiaju ember, a' ki a megye pénzét procurálya és számot adjon róla ... vagy ha az nem lehetne, Curator legyen minden helyeken, a' Megye pénze — s — bonumi conservatiojára — s — erogatiojára [HbEk]. *1815:* a' Levelek által adásán maga is jelen kiván lenni, és azoknak Conservatiojokra valami bátorságos helyet akarnának determinálni [Somb. II].

3. megóvás/védés, védelem; protejare, apărare; Bewahrung, Schutz. *1677:* a' Tanács edgyezö tetszéséböl gubernállyon és dirigállyon, minden ez Ország javára nézendö közönséges, és a' Fejedelmi méltoságnak conservatiojára, s' annak öltalmazására tartozando dolgokat [AC 30]. *1752:* Thorotzkay Varosbeli lakosaknak Instantiajara teczet vala ă szegenysegnek Conservatiojara, az Vas művelesnek ... bizonyos modalitast szabni [Torockó; TLev. 8/16]. *1783:* ezen tzélunkot el nem érhettyük, mert kivülötte a tobb Compossessor Tarsaink nemesek lévén egjmást azon Tanorok Sántza, Gyepűje conservatiojára es tilalmanak oltalmazasara ki ki magát le kötheti [Ádámos KK; Pk 7]. *1813:* (Bantya Nyikora) mondotta, hogy ezen akkor szép Fiatalos Erdős Hellynek Conservatioja ... reá bizatott [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9 Moldován Gábor (60) col. vall.].

4. *átv* ápolás; îngrijire; Pflege, Wartung. *1714:* Néhaj Mltgs Ur Jósika Gábor Ur(am) Successori ... pro et contra tött allega(ti)ojok s praetensiojok utan Sok adhortationkra magokba Szálván, az egymás közt továbrais fenn maradando és állando Attyafiságn(a)k conserva(ti)ojára, vgy ellemben az Atyafiak közt ... kárt tenni Szokott veszekedések(ne)k ... evitálására condescendálta(na)k attyafiságoson [JHb XLV a gub. Nsz-ből].

5. gond, gondoskodás; grijă, îngrijire; Sorge, Sorgfalt. *1739:* Minthogj Nemes Városunk Conservatiojára tartozik az is, hogj a' tüznek támadhatásától öltalmaztassék Nms Várasunk, tettzett, mostis a' kéményeknek perlustratioja 's oculálása [Dés; Jk 526a].

konzervál 1. gondoz, karban tart; a întreține; pflegen, in ... Zustand halten. *1723/1770 k.:* a' Vajda-Kamarási Unitaria Religión való kösség el-fogyatkozván, és már tsak három vagy négy szegény gazda Emberre maradván, a Templomjokat Parochiat, Czintermet, nem lehet conserualniok [Vajdakamarás K; SzConscr.]. *1726:* az Rápolti Ecclesiátis eddig én conserváltam s épitettem, azt hagjom Moses Fiam lelkére [JHb XXXV/21 Jósika Imre végr.]. *1737:* A Jószágot conservalni az M: Atyafiak tartozzanak, ugy az épületeket és Malmot épitteni [Kv; JHbK XLV/23]. *1807:* A Gyűmöltsöst, a Berkeket ... szaporitotta sokféleképpen, és conserválta költségesen [Apahida K; RLt 0. 2 Jos. Farkas (47) ns prov. vall.]. *1824:* Minden a Malamhaz tartazokat jol Conservaljan [Szentdemeter U; Told. 41]. *1825 k.:* a házok elöttt levö flastert a Ns Város conservállja és tartsa tisztába [Torda; TLt Közig. ir. 252/1825].

2. (meg)őriz; a păzi; bewahren. *1692:* Én Homorod Szent Mártoni Biro Samuel ... az Erdélyi Guberniu(m) mellé literaru(m) et Archivari Conservátorra rendeltetvén, Esküszöm ... hogy ... Semminémü titkokot ... ki ne(m) adok ... kezembe járo leveleket és minden Instrumentumokat szorgalmatos gondviseléssel conserválok [Bonchida K; Törzs]. *1731:* Vagjon ezen Molnár Háznak edgy kis kamarája, mellyben a Molnár szokta Conserválni substantiait [Kászonjakabfva; BCs]. *1765:* még meg emlegettyük az G. Petki Anna Aszony levelek conservatiojat, a mint én hallogattam hogy conservalta volt a leveleket, nagy kincs Erdélyben a levél [Mv; KsMiss I Henter Ádám lev.]. *1789:* meg magyaráztatott, és formais adattatott miképpen vígyék a Protocollumokot, az aktákot hogy segregállyák, hogy conservállyák [Csehédfva U; UszLt XIII. 97].

3. megtart; a păstra; erhalten. *1652:* Az Ecclesianak is minden nemü proventusira ö kglmek visellienek go(n)dot, azokot conservalliak, es az hova kevantatik administralljak [Kv; KvRLt X. A. 1]. *1750:* végezteték, hogy a' Feleki Taxa Pénz administráltassék az Elsö Pap és Praesens Curator keze ala, mellyböl ö Kglme ... fizetesse ki a Mensualistakat ... a többit pedig conserválja ö Kglme ... egyéb szükségekre [Kv; SRE 183]. *1753/1781:* azon Tutor ur ... az egész Jószágnak minden jövedelmit conservaltaé az árvák számára, vagy el hordatta más Jószágban [JHb LXXI/3. 190 vk]. *1785:* az I. Familiais[a], midön a Constitutiot compillaltatta a büntetésekben lévö authoritasokban conservalta[b] méltoztassanak mostanis abban meg hagyni [Torockó; TLev. 11/4. 1b. — [a]A Thoroczkai. [b]A birót].

4. fenntart; a menține/susține; unterhalten. *1676:* Hanem ha lehet, valami formán az hadakot conserválni kell; de hogy mi ... nekik helyt adhassunk ... abban módunk semmiképpen nincsen [TML VII, 310 a fej. Teleki Mihályhoz] | En azért mégis ... az mi kegyelmes urunkhoz való kötelességére kénszerítem, conserválja az hadakat, kiben van is mód [i.h. 326 Teleki Mihály Vesselényi Pálhoz].

5. megóv/véd, oltalmaz, védelmez; a păzi/apăra/ocroti; schützen. *1657:* egyik része az hadnak maradna az Tiszán túl, az ki annak az földnek szívét conserválná [KemÖn. 253]. *1781:* Az elsö Silipet mely Zápornak mondattatik, igen erös jo Silip jól conservállya a' malmot [Mihálcfva AF; Eszt-Mk]. *1829:* az Erdők is Szoros tilalom alatt tartatnak ... én pedig reves Füzfa és Erdö tisztitás rontsolékokkal tüzelek, s, az Erdöt Conserválom [Ne; DobLev. V/1155].

konzerválandó karban tartandó; care trebuie înreținut; zu konservierend. *1840:* némely Fö Nyilakban, nevezetesen a' Szent Benedekiben az épületek teréül vétethetnek hol kevés a Commoditás szerént használhato, de sok a Conserválando épület [Kv; Ks 100 Nyilak könyve 18].

konzerválás karbantartás; întreţinere; Pflege, Konservierung. *1700/1716:* Ingo jovokban penig facultaltat(na)k hogy el adhassák magok taplálás, vagy jovak(na)k conserválására nézve [Kibéd MT; MMatr. 192].

konzerválgat kb. gondozgat; a îngriji; (wiederholt) konservieren, pflegen. *1773:* ő kigyelme azon Curiális ház Telkét és Szőllőket ... Tetzése Szerént Szabadoson építgesse és Conserválgossa [Alvinc AF; Incz. XI. 15].

konzerválhat 1. gondozhat, karban tarthat; a putea întreţine; konservieren/in ... Zustand halten können | fenntarthat; a putea menţine/susţine; unterhalten können. *1789:* ugy láttya, hogy eö nagysága inkább meg építhette, s conserválhatta volna az malmot, mint ezen mostani egyedül valo szegény árendátor; minthogy ennek semmi Erdö mind a malom épittésére, mind pedig a Gát kötésére nem engedtetett, hanem mind azokat pénze által kelletik procurálni [Abosfva KK; GyL. Toth Ferentz (45) árendátor vall.]. *1830:* a mostani erdöt ... nagy örizet mellet neveltük, hogy a Berendi utba lévö öt hidakat ... légyen honnot conserváljuk ... ha pedig az erdönek jobban felnevelt része töllünk elvétetik ... hidainkot nem administralhatjuk s conservalhatjuk [K; Somb. II].

2. megőrizhet/tarthat; a putea păstra/menţine; bewahren können. *1657:* az tatárság ... egész napestig ostromla háromfelöl ... az volt nagyubb bajom, miképpen az dandár seregeket conserválhassam megbontakozás nélkül [KemIr. 316–7]. *1726:* Feleségem és Fiaim, mig Feleségem özvegjségben nevemet viseli meg ne különözzenek, hanem edgjütt lakjanak és Jószágokat inkáb oltalmazhassák és conserválhassák, az Feleségem Dispositiojától dependallyanak [JHb XXXV br. Jósika Imre végr. 21].

3. védhet, védelmezhet; a putea apăra; schützen können. *1705:* neki van mit enni Szebenben, pora is van, golyóbisa is van, az is van, aki ezekkel lövöldözzön és csak Szebent conserválhassa [WIN I, 497].

4. tárolhat; a putea depozita; lagern können. *1722:* nincsen-is Sárkánjban[a] edgy veremiss olljan ä hol Buzat Conservalhassa(na)k, kivált békességes idöben [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból. — [a]F].

5. *átv* megtarthat; a putea menţine; aufrechterhalten können. *1710:* Kik is azt végezik, hogy elsöben szép szóval csendesitsék a gyalogságot, ha a császár hüségiben conserválhatják, ha penig nem succedálna, erőszakoson is kénszerítsék [CsH 58].

6. *vki hűségében ~ja magát* vkihez hü maradhat, vki hüségében megmaradhat; a putea rămîne fidel faţă de cineva; jm treu bleiben können. *1705:* Hogy pediglen mindnyájan ... subsistentiájukról oly formában ne gondolkoztanak volna ... hogy Havasalföldébe a generál és Gubernium consensusából mint mehetnének által, nem más véggel, hanem hogy ott inkább az öfelsége hüségében magokat conserválhatnák, az tagadhatatlan [WIN I, 486].

konzerváló 1. örző; care păstrează ceva; bewahrend. *1671:* legitime admonealtassa az verus praetendens a' leveleket conservalo személlyeket [CC 68].

2. tartó; în care este păstrat ceva; verwahrend, haltend. *1768:* Pálinkát Conserválo 1. Désa [Mezösztgyörgy K; Ks 23. XXIIb].

konzervált megőrzött; păstrat; konserviert, bewahrt. *1722:* folytathassam ... a Ns Vár(me)gje dolgait maga rendiben, ne kellessék eddig Conservált kevés becsületem(ne)k jacturajaval Szolgalnom a Ns Vár(me)gjét [Pókafva AF; Ks 95 Borsay K. Pál lev.].

konzerváltat gondoztat, karban tartat; a face să fie întreţinut; konservieren/pflegen lassen. *1843:* Epületeket 's egyéb inventálandokat ugy köteles conserváltatni a' Haszonbérlö, hogy azokba kár ne légyen, különben a' deterioratiokat megfizeti [Nagylak AF; DobLev. V/1248].

konzerváltathatik 1. karban tartathatik; a putea fi întreţinut; in ... Zustand gehalten werden können. *1795:* a Mlgos Baronissa Exponens Aszszany ö Natsága, itt a Küküllön lévö állo Hidgya, nagy munkával sok költséggel, de mégis igen félelmesen conservaltathatik, kivált ha a két végein valo Küküllö martyai veszedelmeznek [Ádámos KK; JHb XX/18].

2. kb. elláttathatik; a putea fi aprovizionat; unterhalten werden können. *1701:* A Bányákat ö Kglme, bár csak a Takarodásnak hátra valo részéb(en) engedgye meg állani ... hogy Conserváltathassék a Joszág és a szegenység mind életre mind eö Felsége szolgálattyára valot Takarithassa [Vh; Utl].

3. megtartathatik; a putea fi păstrat; erhalten werden können. *1657:* Tanácsot tartván annakokáért, tetszék, hogy az fejedelem személye salválódjék valahánymagával; ha az had ruináltatik is, de az haza talán conserváltathatik, ha székiben mehet [KemIr. 313].

4. *1730:* mint Fő Administratora Ns V(á)r(me)gyem(ne)k ... igjekeztemis a' dolgokat ugj folytatni, hogj mind az eö Flsége inquartirizalo Militiaja Subsistalhassan, mind pediglen az helységek(ne)k Lakossai, tovább valo közönséges tereh viselésre conservaltathassanak [Csapó KK; Ks 90 Kun László kezével].

konzerváltatik 1. gondoztatik, karban tartatik; a fi întreţinut; konserviert/gepflegt werden. *1770:* Aztis ... szemlélhette a Tanu ... mais melly nagy munkával conserváltattnak, azon Jászoly gátok [H; JHb XXXI/17. 3]. *1781:* az 1200 Magyar forintbol állo Capitalis Intacte meg maradjon állando Fundusul haszon hajtásra hogy ennek Interesséböl ... a' Templom[a] Conserváltassék [MMatr. 492–3 özv. Rédei Zsigmondné br. Vesselényi Kata nyil. — [a]Az erdösztgyörgyi (MT) ref. templom]. *1782:* mely hely ha joll Conservaltatnék lehet hogy többetis meg teremne [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 11 Iuráth Ignáth jb vall.]. *1787:* olly Curiositassal conservaltassék a' Magazinum, hogy ha mi kár lesz benne, a' Falus Biro több Társával fogja meg forditani a' Falunak [Torockó; TLev. 3/2. 3a].

2. megtartatik; a fi păstrat; bewahrt werden. *1728:* Nem akarván mind a Retett mind a Buza Tarlott egjczersmind semmive tenni hanem hogj Conservaltassek Az Buza hatar ... Concludaltuk[a] [Dés; Jk 377b–8a. — [a]Köv. a végzés]. *1745:* determinaltatot ... Hogy ... Az

ökör tilalmas pedig az ökrök számára conservaltatik [Torda; TJkT II. 7]. *1794:* az Erdőkis mostani állapattyakra az Exponens Gróf Ur által Neveltettek, s conserváltattak? [Msz; BKG vk].

3. (meg)oltalmaztatik, védelmeztetik; a fi ocrotit; geschützt werden. *1677:* Az Oláh Országi határok felöl valo szély helyekben épittetet Erősségetskékre a' Székelység ugy provideallyon, hogy ne ruinaltassanak söt inkáb job móddal conservaltassanak [AC 156]. *1737:* mint conservaltassék a' Nemes Székelly Natio között a' Szegény köz rend, az illyen Vakmerőségben el bizalkodottak ellen, emlekezik az App.P.Tertia Tit.74.[a] Art. 4to [Darlac KK; ApLt 2. — [a]A Tit(ulus)-utalás téves, mert a székelységről a Az AC LXXVI–LXXIX titulusa szól].

4. őriztetik; a fi păzit; verwahrt werden. *1677:* A' Protocolumok a' Cáptalanokban bé-adattassanak. Pecsételni soha csak egy cáptalan-is más Collegájának hire és praesentiája nélkül ne mérészellyen; a' pecsét-is köz helyen, nem csak edgyiknél conservaltassék [AC 208]. *1742:* Egj másfel singes Brassai láda ... melyben conserváltatn(a)k az Ecclá(na)k szent edenyei [Bodok Hsz; SVJk]. *1756:* nagy vas Láda, melly Dominalis, vagy Provisoralis Cassának neveztetik, holott az Uraság pénzbéli Proventussa conzerváltatik kűlőnős nagy kemény mesterséges Zárral muniálva [Déva; Ks 92. I. 32]. *1828:* Az érdeklett Czéhnak ... jövedelmei ... nem hogy Czéh szükségeikre ... conserváltatnának a Czéh Ládájába, hanem a Czéhalis Tagok között rész szerént fel osztatnak, rész szerént italra fordittatnak [Dés; DLt 581].

5. tartatik; a fi ţinut/păstrat; gehalten werden. *1695:* A' mi ... megmarad a' dezma mustban az Ecclesia pinczejeben, jo es tiszta edenyekbe töltessek, és ... conservaltassék [Kv; SRE 36]. *1732:* az oldal kamaratskab(an) ... aprosag egjet mas conservaltatik [Nagyida K; Told. 11/70]. *1758:* A Mlgs Groff Kis Aszonyok házából bé Lépvén ă felső kamara bóltban, amellyb(en) konyhára valo naturalék conservaltatnak [Déva; Ks 76. IX. 8].

konzervatív conservator; Konservative(r). *1846:* Desewffy Emil, ki szokása ellen, kissé leitta magát ... gondatlan vádokat szort az ellenzékre. Erős és Andrássy a' conservativokra [KZsN].

konzervátor 1. őrizö, őrző; persoană care păstrează, păstrător; Verwahrer, Behüter. *1767:* akarmellyik Félnek ... kivántatnanak részben jutott Joszága oltalmára Levelek, toties quoties a' Conservator tartozzek ki adni [Mv; Ks 20/X]. *1824:* Minthogy pedig a mi Águnkban már tsak én vagyok egyedűl valo fiu, Törvény szerintis én vagyok a' Leveleknek Conservatora [M.zsombor K; Somb. II].

2. megőrző/tartó; păzitor, păstrător; Bewahrer, Erhalter. *1741:* Igirem magamat arra: hogy a' Jószág(na)k nem csak Conservatóra lészek hanem mind azokat, a mik abalienálva volná(na)k meg-tériteni és rehabéálni, ugj az allodialis szántó és kaszálló földeketis szaporitani és augeálni kivánnom [M.derzse SzD; RLt Somai Sándor sk nyil.].

3. levéltáros; arhivar; Archivar. *1665:* Láttam az fejedelmek conservatoriumjában más leveleket is, török császárét ... az után hová löttek azok a levelek, tudhattya akkori conservator Samariai Péter, az mint az országh bibliothecaja [KJ. Taraczközi Ferenc a fej-hez].

konzervatórium 1. levéltartó ház, levéltár; arhivă; Archiv. *1575:* Ianos deaknak az Zebenyek p(ro)curatoranak kerdese Ez Biro es Kiral Biro vramtwl Es az Tanachbely vraimtwl, hogi mykor Az Thanach az protocollumba az wagi Az Conseruatoriumba Iecczest Irast teznek (igy!) Akar my dolog feleol pecetnelkwl Es valaky eo K Jecczesewel elny Akar az mykor zwkseg kewannya eo kegek Elneke vele Es vagione Ereye eo kegek keozet az fele Iecczesnek [Kv; TanJk V/3. 258a]. *1652:* az Varas Conseruatoriumab(an) be uittűk [Mv; MRLt]. *1668:* Colos vármegjében lévő Erked es Solymos nevü falukat ... Bethlen Gábor Fejedelem adta volt ... Szárhegyi Lázár István P. Biro táblai scriba Vr(na)k örökősön, az mint ... Fejervarat az Conseruatoriumban leueö Liber Regiusbol én ki irtam volt [Szászrégen; LLt]. — L. még AC 88; MetTrCs 447; SKr 298, 439; TML V, 132, VI, 156.

2. tárház; depozit; Lagerhaus. *1783:* Vagyon Branyicskán Nobilis Curia ... Vagjon égj fedél alatt köböl, nagj Conservatorium, melyben Sajto szin hinto szin, Gabonás, kamarak, és árnyék szék tanáltatnak [Branyicska H; JHb XXXI/28].

3. raktárszoba; magazie; Lagerzimmer. *1789:* Az Házok hatulso Fedele alatt lévő Záros Conservatorium-(na)k ajtaján volt petséteket ... violálva talaltuk, de belöl ezis jó móddal bé lévén zárva semmi Kár benne nem tapasztoltatott, Itten p(e)d(ig) találtattak ezen alább irt Portékák [Mv; ConscrAp. 7]. *1812:* (A hálóházon) belöll a' Conservatorium Ebbe találtatik egy nagy fejér kétfelé nyilo ajtojával Téka vagyis almarium [Körtvélyfája KK; LLt]. *1823:* vagynak két Culinarčknak valo nagy Conservatoriumok [Mezőméhes TA; HG Mara lev.].

4. kb. sekrestyekamra; sacristie mică; Sakristeikammer. *1849:* Az oltártol nyillik égy ... ajto ... mellyen be lehet menni a' Conservatoriumba ... van ezen Conservátoriumba égy Téka több fiokjaival el látva, — benne vannak a papi öltözetek és a' szentséghez valo eszközök [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

5. gabonás; depozit de cereale; Getreidekammer. *1786:* Egy faragatt fából épült Conservatorium vagj Gabonás [Alparét SzD; Ks 68. 48. 37].

konzervatórium-házacska kb. raktárkamrácska; magazie mică; Lagerstübchen/kämmerlein. *1820 k.:* A nagyobbik szoba ajto nyillásán kivül Jobra, van egy jobatska mely a Posta Expeditura Háza volt ... Balra: egy Conservatorium Házacska ... tanáltatnak még ezen Conservatoriumba ... égy poltzos Nagy Almárium [Dés; RLt].

konzervatórium-pincécske pincekamrácska; pivniţă mică; Kellerkämmerlein. *1820 k.:* ezen Epület alatt van égy Fa Graditsos Boros Pintze ... Amellett a kapu felöl egy kisded Conservatorium-Pintzétske [Dés; RLt].

konzervátum örizet; pază, strajă; Bewahrung. *1815:* 10 szekér ágot maga conservatumaban tartott mind addig mig kalákával el költöztették [A.csernáton Hsz; HSzjP].

konziliáriátusság konziliáriusság, tanácsosság; rangui/demnitate de consilier; Konsiliariat, Ratsstand.

1731 k.: Nehai Keresztesi Samuel Ur(am) ... derekas Tisztczégekre, Ugi mint Consiliáriatûsságra, az után Praesidensi officiumra, s Characterre promoveáltatott [JHb XLII].

konziliárius 1. tanácsos; consilier; Rat. *1748:* Tyivorány Szimiont meg akarta az ... Consiliarius Ur fogatni, s tömlőtzöztettni [Mezőzáh TA; Told. 28]. *1773:* (Fridericus) császárnak is egy Petrus de Vineis nevű consiliariusa azt írta volt felőlök[a] [RettE 314. — [a]Köv. a nyil.]. *1778:* Méltóságos Groff Consiliarius Ur; Gratiosus Patronus Uram! [Telegdibacon Hsz; Borb. II T. Baczoni Boda Sándor lev.]. *1820:* a' tisztelt Plébanus Székellyel együtt folyamodtanak tanáts kérdeni Mlgs Consiliarius és Director Turi Urhoz [Aranyosrákos TA; JHb 48 Ferenczi Mihály br. Jósika Jánoshoz]. *1823–1830:* Mlgos Fekete Lajos úr ... azon táblán[a] asszesszor, vagy amint akkor nevezték, konziliárius volna [FogE 172. — [a]Nsz-ben]. *1838:* én ha Szükséges Consillárius Gálnak írhatok esdeklő levelet [Hadad Sz; Borb. II Árva Kendeffi Rakhel lev.].

Szk: *guberniális ~. 1760:* Br. Henter Dávid úr gubernialis consiliarius és provincialis cancellarius [RettE 114]. *1784:* Méltóságos Gubernialis Consiliarius, és Provincialis Cancellarius Killyeni Szekelly David Úr [Kilyén Hsz; LLt B/33] ✱ *provinciális ~ → guberniális ~* ✱ *udvari ~. 1815 k.:* Volt még régen Kolosvárt fondatio ... c) Udvari Consiliarius Benők Urtól 6 fekete vagyis Mind a' két szűlőktől megfosztatott árvákra [JHbCs].

2. tanácsadó; sfătuitor, sfetnic; Ratgeber. *1776:* egy Csizi István nevezetű Gyulaianus Reformatus Hadnagy ... Gróff Lázárnak Nagy Consiliariussa volt eleintén mig hamisságát ... meg nem esmérte ā Groff [Szentdemeter U; GyL gr. Eszterházi Therezia nyil.].

◇ **Szk:** *~ pap '?' 1779:* Volt ... Szebenben egy Griem nevű consiliarius pap ... confessariusa is volt egyszersmind az apácáknak [RettE 406].

konziliáriusság tanácsosság, tanácsosi tisztség; funcţie de consilier; Ratswürde. *1762:* Gr. Bánffi Dénes is künfelejtetett az aulicus consiliariusságból [RettE 143]. *1770:* Teleki Ádám ... Regius consiliariusságot kapott volt, melynek nagyon örült [i.h. 221]. *1772:* Ez az ember[a] gubernialis consiliariussagot is ért volt és ugyan felhágott volt az ugorkafára [i.h. 283–4. — [a]Bogáti Pál]. *1777:* Hasonlóképpen Nemes János urat is consiliariusságból és provincialis főcommissariusságból kimustrálá[a] 2000 forint pensióval a guberniumból [i.h. 379. — [a]Br. Brukenthal Sámuel gubernátor].

konzilium 1. tanács (testület); consiliu; Rat (Körperschaft). *1705:* Acton uram ... mutatá egy patensét az Erdélyi Consiliumnak ... Külön-külön pedig nem subscribálták a patenseket, hanem csak Consilium Transylvanicum [WIN I, 583]. *1710:* Valának akkor Erdélyben nagy méltóságos urak ... De mind azok között s azok felett ketten emineálnak vala mind ésszel, tekintettel, értékkel, experientiával: Bánffy Dénes ... és uzoni Béldi Pál ... akik nemcsak egy fejedelemnek, hanem akármely királynak, császárnak consiliumában beülhettenek volna [CsH 103–4]. *1747:* Tekéntetes Vr Zalathnai Dobra Péter Vr Nms Erdélly Országi Fiscalis Causaknak Directora ... certificaltattya Kglmeteket Nms Erdélly Országi Regium Guberniumnak, vagyis Királlyi Consiliumnak akár holott legközelebb celebralando Mlgos confluxusara [JHb 53y].

2. tanácsülés; şedinţă de consiliu; Ratssitzung | tanácskozás; consfătuire; Beratung. *1710:* Mert semmi jó exitusát nem látom, nem is várhatok egyebet belőle, hanem ... édes hazánknak végső veszedelmit s romlását, amint minap is a consiliumban bővön declaráltam [CsH 108].

Szk: *~ot tart. 1657:* az fejedelem consiliumot tartott az dolgokról [KemŐn. 178]. *1776:* vettűk a' Tkts Urnak[a] ... küldett Commissioját ... hogy egész Communitásunk bé gyűlvén Bánya, Kohó s verő mivekben néhány időktől fogva intervenialt difficultasok felöl Consiliumot tartson [Torockó; TLev. 7/5. — [a]Pávai Ferenc, gr. Kornis Zsigmond insp. vall.] ✱ *~ot ül* **a.** haditanácsot tart. *1710:* (A császár) a német hadakot megmustrálá, és a hadakozásnak continuátiója felől consíliumot üle [CsH 173]. — **b.** (orvosi) konzíliumot tart. *1850:* Bizonytalan meg maradása a' gyermeknek, a Doctorok Consiliumot űltek [Nagylak AF; DobLev. V/1300 Dobolyi Bálint Salamon Miklós kerületi albiztoshoz].

3. *~ot vesz* tanácsot kap; a primi sfaturi; Rat erhalten. *1761:* Bölts Consiliumatis vévén Groff Toldalagi Lászlo Ur(amna)k igen jo lészen ... ha mentől Generosiusobban de expensis accordal Sogor Domokos Peter Urral [Cege SzD; WassLt Wass Miklós sk nyil.].

konzisztor egyháztanács-tag, presbiter; membru al consistorului, consilier parohial; Konsistor, Kirchenrat, Presbyter. *1821:* az iffjak meg kérdeztettek, Szalos Márton, András János Id. Székelly Márton, Mátyás Márton Consistorok, és Égyházfi Szabo István elött, és azt feleltek, hogy ... igaz szeretetböl kelnek öszve [Vista K; RAk 58]. *1869:* Elnök előadván, hogy a törvények értelmében négy consistor[a] ... kilépvén, felszólítja a jelenlévő tagokat uj consistorok választására [M.bikal K; RAk 272. — [a]Köv. a fels.].

konzisztoriális presbitériumi, presbiteri; consistorial; konsistorial, presbyterial. **Szk:** *~ ember* presbiter. *1768:* Az mult napokb(an) Zilahra fordultam vala bé, s a Consistorialis becsűl(e)t(e)s emberek hozák elé a Tiszt(e)l(e)t(e)s Praedicatorok marasztásának már szinte imminéaló idejét [Szilágyfőkeresztúr; WLt Dobai Sándor lev.] ✱ *~ gyűlés* presbiteri gyűlés. *1794:* Die 24a Maji tartatott Consistorialis gyülésben ... Fel olvastatott azon munka melly az elébbeni Consistorialis gyülésben ki rendelt Commissio által ki dolgoztatott [Kv; SRE 311] ✱ *~ határozás* presbitériumi döntés. *1797:* Ifju Székely András háborus házassági Életet követvén eleitől fogva, néhányszor Consistorialis határozás mellett is minden jobbulás nélkül maradott [Szilágycseh; IB] ✱ *~ ház* egyházközségbeli tanácsterem. *1702:* Csenadi Peter Urannak, mint külső jószág beli Tiszttartonak, szoros Instructioja ki adatott T. N. Fö Curator Uraimék ő kglk petséti alatt ... Melynek parja a' Consistorialis Házban vagjon [Kv; SRE 82]. *1723:* itt Kolosvárat Isten düesöségére ... rendeltetett Consistorialis Hazunkban [Kv; KvRLt VII. 19] ✱ *~ személy* egyháztanács-tag, presbiter. *1720:* A Tiszt. Consistorialis Szemelyek(ne)k Száma nyolcz érdemes Szemelyek(ne)k halála által nem kevessé

megcsonkittatott leven kivanta a Ven Consistorium hogy azon fogyatkozás mas erdemes Szemelyeknek valasztasaval resarcialtassék [Kv; SRE 137]. *1794:* Egyébaránt minden Consistorialis személynek ... jussa és szabadsága vagyon arra, söt kötelességében áll, hogy ha mi hibát vagy fogyatkozást tapasztal ... annak meg orvosoltatása véget azt illendö moddal a' Consistorium vagy az Eklesia Elöljároi eleiben terjeszsze [Kv; SRE 315].

konzisztorialista egyháztanács-tag, presbiter; consilier parohial; Mitglied des Kirchenrats, Presbyter. *1822:* Uj Magyar Dioszegi Iosef ifju Legény fia Iosef ... Uj Magyar hajadon Léányal Bábo Rosival kötendö Házassági szövetségre nézve ... két Regiusok u.m. Tektes Finta Sámuel Ur és Körösföi Pál Consistorialisták elöt kikérdeztetvén a' legény azt felelte: önként szeretetböl vészi el senki se kénszeriti [Gyalu K; RAk 3].

konzisztórium 1. egyháztanács, presbitérium; consistoriu; Kirchenrat, Konsistorium. *1591:* Es el viúe tóllem az Jeg'zest, az melliet az Consistorium pronuncialt volth Chatalin Azzony liberatioia felöl [Kv; KvLt I/60 Mathias Albaregiensis vall. P. Talliany Enyedie(n)sis minister Colosuariensis kezével]. *1692:* Ez utánn Notarius Uram, minden dolgokat mellyek vagy négy Feö Curator Uraimék között, vagy a' Consistoriumban agitaltatnak az Eccla könyvében fel irja [Kv; SRE 3]. *1749:* Doctor Pataki Samuel Uram incorporáltatott vala Consistoriumunk(na)k Tagjai közzé [Kv; SRE 182]. *1768:* a Consistorium activitását méltoztassék Excelniad helyben hagjni es Solidalni [Szilágyfökeresztúr; WLt Dobai Sándor lev.]. *1878:* a consistorium minden évben megujitandó levén, 1/3 része kilépendö, a kilépök ujra választhatók lévén [M.bikal K; RAk 341].

2. egyháztanács/presbiteri gyűlés; sedinţa consilierilor parohiali; Sitzung des Kirchenrats/Presbyteriums. *1699:* a' Consistoriumot ... convocallyak, az első ő kglmek közzül a dolgot proponallya rövidedenn [Kv; KvRLt X. A. 9]. *1765:* Die 24 Martii Mlgs L. Baro és Fö-Curator Wesselényi Ferentz Vr ö Excellentiája a' kolosvári Venerabile Consistoriumnak Tagjait, maga házához hivatván Consistoriumot ültetett ö Excellentiája maga Praesidiuma alat [DobLev. IV/214]. *1778:* Celebráltatván Consistorium, a' vacans Notariusi Hivatal iránt, hogy ara kit candidálnánk, és választanánk [Kv; SRE 234]. *1768:* Consistorium gyüjtetven ... Néhai Tktes Radnotfáji Sigmond Ur Domesticus Curator halálával lett Curatori vacantiának suppleálása iránt, meg egyeztenek abban, hogy offeráltassék Tktes Senator Telegdi István Uramnak, a' mellyet ö kgylme fel is vállala [Kv; SRE 242]. — L. még RettE 289.

3. tanácsülés; şedinţă de consiliu; Ratssitzung. *1710 k.:* A gubernátor beteges lévén, gyülénk consistoriumba Naláczi István házához, én praesideáltam [BÖn. 890].

konzisztórium-ház egyházközségi tanácsterem; sala în care se adună consilieri parohiali; Kirchenratssaal. *1791:* Az Hazassagi kötelbe levö Személlyek ... kövessenek Ecclat az Hellysegbe levö Consistorium elött olly moddal hogy az elött a' Pap a' Templomba ki jelentse és a' kik(ne)k tetszik a' Consistorium Házba jelen lenni azokat tudosittsa [M.bikal K; RAk 10].

konzorcium 1. kb. hivatali kapcsolat; relaţie de serviciu; amtliche Verbindung, Konsortium. *1618:* Semmi consortium nincsen Szkender pasának Daut pasával ... De ha az igen ártalmas, hogy Daut pasa ott ül, ottan onnat is hazahívatjuk [BTN 116].

2. közösség, társaság; comunitate, societate; Gemeinschaft, Gesellschaft. *1718:* Választassék edgj értelmes Borbélly à betegek látogatássára, ki is tudgja à Pestisnek mi-voltát discernálni más nyavalyáktol, és mihent történnék valakin az Pestisnek jele, az olly Borbélly exponáltassék, más nem Infectus Emberek Consortiumábul, es az által légjen Curálássa az ollyanok(na)k [KvLt I/225 gub.].

konzulál 1. ~ *vkit* tanácsot kér vkitől, tanácskozik vkivel; a se consulta cu cineva; jm um Rat bitten, konsultieren. *1593:* Intik a' Directorokat hogy egy bizonios ideigh az ket zemelt Ne idezzek, Mert megh vrunkat eo kgmek c(on)sulalliak [Kv; TanJk I/1. 211]. *1645:* Nemethiben lako Oroz Peter akar venni Magiar Leant ki feleöl kel Pispeök Urunkat Consulalni [SzJk 62]. *1652:* Az elsö praedicatort az eö Collegajnak el bocziatasaba(n), es azok helyeben masoknak hivatal adasaba(n) consulalliak es ertelmet vegyenek [Kv; KvRLt X. A. 1]. *1718:* klmd nalamnal job juristakotis consulaljon, azoknakis had lassuk az opiniojokat [Ks 96 Apor Péter lev.]. *1756:* az Urakat Sarmasági Uraimékat Consulaltuk hogy mit tselekegyünk az Uraság Dézmája iránt [Kötelesmező SzD; TKl].

2. ~ *vminek* gondol/törödik vmivel; a se interesa de ceva, a se ocupa cu ceva; sich um etw. kümmern. *1662:* Az magam dolgaimat ... Isten után bízom Kegyelmed jóakaratjában, elhivén, consulál kicsiny böcsületemnek [TML II, 310 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1682:* (Az adónak) minél hamaráb valo öszve szereztetesevel s administráltatásavalis szegény Hazánk securitassa(na)k consulalni akarva(n) ... Fö kapitány Toroczkai Istva(n) becsuletes Hivünket rendeltük azo(n) summa-(na)k szorgalmaztatasara, s administraltatásarais [Borb. II fej-i rend. Asz fökapitányához, király- és alkirálybirájához]. *1702:* Hus Lato Uraimek penigh magok böcsületek(ne)k consulalvan ugy Industriaskodgyanak hogy Defectus ez vegezesünkb(en) ne tapasztaltassek [Dés; Jk 321]. — L. még AC 223.

3. tanácsol; a sfătui; raten. *1593:* Andrasfalüi Kedej Pal Jelenti Az zekben hogj Zent Kiralj Gergelt fogatta volt be hazaban ki onna(n) kj ne(m) Akarna men(n)j Az Zek Adna tanosagot feleölle. Azert Az zek Azt consulallja mjerth eztendöt ott ne(m) teöltett, ha teöruennyiel ne(m) Akaria keresnj, hannia kj hazabol [UszT]. *1657:* ö ott fogja megvárni az harcnak kimenetelit, az fejedelemnek és másoknak is azont consulálja [KemÖn. 22].

4. dönt, határoz; a decide/hotărî; entscheiden. *1665:* Nagyságodat kéreti ö nagysága, consuláljon maga szerelmesi és az haza jovára [TML III, 360 Teleki Mihály a fej-hez].

konzultáció 1. tanácskozás; consfătuire; Beratung, Konsultation. *1619:* Véle[a] való consultatióm penig mi légyen, ide alább Felséged meglátja az vezérrel való tractámban [BTN 360. — [a]A flandriai követtel]. *1621:* az divánban ben volt ... mikor az consultatio és abból va-

ló deliberatio lött [ETA II, 397 Bethlen Gábor sk lev. Rimay Jánoshoz]. *1661:* az Szomszed hatalmas nemzetek(ne)k minden felöl derekas keszületeknek is hire sürüden jeövén füleinkben ... szüksegesnek itiltük sem magunknak sem Kgtek(ne)k nem kedvezhetvén országul kevés napok alatt valo consultatiora convocaltassuk [UszLt 33 fej.]. *1669:* Volt consultationk az urakkal azok felöl a dolgok felöl, melyek mi és Erdély s római császár között ágitálandók [AMN 146–7]. *1671:* Midön Generalis Gyülések celebraltatnak, az Statusoknak külön külön ... egy egy bizonyos utcza rendeltessék az szállás osztotul, hogy ez iránt-is job alkalmatosságok lehessen egymás között valo dolgoknak consultatiojára, és azoknak peragálására [CC 84]. *1710 k.:* Négy vagy öt nap tarta a gubernium consultatiója [BÖn. 876].

2. tanácskérés; cerere de sfaturi; Beratung, Konsultierung. *1677:* 1677. esztendőbeli Augusti tanácsuraméknak consultatiójára ilyen választ adtam [TML VII, 410 Teleki Mihály a tanácsurakhoz].

3. megbeszélés/vitatás; dezbatere, consfătuire; Besprechung, Verhandlung. *1800 k.:* Az mostani Környül allásokra a Metallurgia folytatasara meg fogyatkozott Erdő és Vaskő Szük voltára nézve ... a legg jobb rendnek fel allitására és ezen rendnek megtartásában, mind az emlitett Szén és Vaskő szüksége orvosoltathatnék, ennek Consultatioja végett ... bé gyülvén a Verős Kovátsi Corpus, a melyben azt a határozást tette[a] [Torockó; TLev. 9/3. — [a]Köv. a határozat szöv.].

konzultál 1. tanácskozik; a se sfătui/consfătui; konsultieren, beraten. *1618:* Erről[a] mikor igen sokat consultáltunk volna egymás között, az pasa ... kére igen, hogy ha mi ezféle híreket hallok, adjam értésekre [BTN˜ 141. — [a]Különféle hírekről]. *1619:* Erről sokat consultálván, azt találták fel, hogy azt meg nem tarthatják királyoktól, hogy pénzen hadat ne fogadjon [i.h. 306].

2. ~ *vkit* tanácsát kéri vkinek; a cere sfatul cuiva; um js Rat bitten. *1758:* Minthogy szépecske volt[a], kapott a szem rajta ... De mindazokat posthabeálván, gondolkozni kezdék iránta, mert személyét, termetét, magaviselését igen szerettem. De még sem hirtelenkedtem, hanem consultáltam Keczeli uramékat ... s Somai Sándor uramat s másokat is [RettE 75–6. — [a]Az emlékiró későbbi feleségé].

3. ~ *vmit* tanulmányoz; a studia ceva; studieren. *1710 k.:* Sokat vélekedtem én ezen, consultáltam könyveket is, de beszélni róla tudós emberekkel szégyenlettem és átallottam [BÖn. 506].

konzultálkodhatik tanácskozhatik; a se putea sfătui/consfătui; konsultieren/verhandeln können. *1658:* Parancsollyuk igen serio kegld(ne)k ... Marus Vasárhelljen jelen lenni el ne mulassa, hogy szegény hazánk(na)k vegseő romlásának megh eleőzesere valo dolgok feleol Consultálkodhassunk Kgldděl [WassLt fej.]. *1663:* parancsolljuk kegltek(ne)k ... ez jelen valo honak 22 napjára Szász Kizdre, magok közzül valo Fő renden lévő bizonyos két Attjafiat külgie el, kikkel consultalkodhassunk, mit kellessek illjen nagj extremitásba(n) czelekednünk [UszLt IX. 75. 48 fej.].

konzultálkodik tanácskozik; a se sfătui/consfătui; konsultieren, verhandeln. *1600:* Az Kamara Jspansagra valo valaztast halaztottak eo kgmek Veres Thamas es Zeoleossy Peter Vramek megh leowesere ... eo kgmek megh leowen annak vthanna biro vram conuocaltassa egy Napp ez heten Jdes Vraimban tanachbely vraim melle, es eggyeot consultalkodwan, egyenleo ertelembeol valazanak ... kamara Jspant [Kv; TanJk I/1. 363]. *1605:* Megh ertettek eo kgmek biro Vramtol Coloswary Janos Deaknak ... Giulaffy Vram eo Nagatol keowetsegbe valo ide leowetelit ... biro Vram ez leowendeo Zombaton gywtesse be az Varost es consultalkodgya(na)k feleolle [Kv; i.h. 510]. *1670:* Az mint azt sok izben megirtuk ... siessen bejőni az gyülésre ... az urakkal Kegyelmed is jelen lévén, consultálkodunk s pecsétes instructioval bocsátjuk Kegyelmedet [TML V, 87 a fej. Teleki Mihályhoz]. — L. még BTN˜ 322; KemÖn. 95, 125.

konzultálódás tanácskozás; consfătuire; Verhandlung, Auseinandersetzung. *1786:* öszve gyülvén a' Verös Kovátsi Communitas ... edgymás között a' közönséges jóra tzelozo Consultalodás által nyilván észre vette azt; Mely nagy kárára vagyon a' Szegénységnek ... a' törvénytelen Rendeletlenség [Torockó; TLev. 9/23].

konzultálódik tanácskozik; a se sfătui/consfătui; verhandeln, konsultieren. *1663:* Elhiszem ... az én kegyelmes uram ő nagysága az kűvári fogyatkozások mediumiról fog consultálódni [TML II, 476 Teleki Mihály Gillányi Gergelyhez]. *1710:* a jancsár aga ... elhiteti a fővezérrel, hogy őt a császár azért küldötte hozzája, a jövendő hadakozásról consultálódjék vele [CsH 175]. *1757:* Némethi János ő Kegyelme másokkal együtt sokat sibongott consultálodott [Kv; Mk IX Vall. 214–5]. *1789:* azt instáltuk az Reg. Co(mmi)ssarius Ur ó Exjátol hogy engedjen kevés időt hogy égymás között Consultalodjunk [Sztrézakercsesora F; TL. Wessényi Dániel jószágig. Teleki Józsefhez]. *1791:* szükség volna itten az iránt consultálódni hogy mitsoda uton és mitsoda moddal volna leg jobb fel adni a' Statusok eleiben azon Gravameneket, mellyek nevezetesen ezen Eklesiát illetik [Kv; SRE 269]. — L. még CsH 107, 133, 463; RettE 254.

konzultáltat vkitől (orvosi) tanácsot kéret; a cere sfaturi (medicale) prin intermediul cuiva; jn um (ärztlichen) Rat bitten lassen. *1739:* szegeny feleségem abortust patiäll ... ezért Nagysägodatis alázatoson kérjük ne sajnálya Stoker Uramot, s másokot ottan Consultáltatni söt ha magais ide ki gyühetne annál jobb volna [Ks 99 Kornis Antal lev.].

konzultus kb. megfontolt; chibzuit; überlegt. *1677:* Az tavaly esztendőben más vezér, ki igen consultus ember volt, dirigálta ez hazát; de az mostanit igen hertelen embernek hallom [TML VII, 397 Sárpataki Márton Teleki Mihályhoz].

konzumpció fogyasztás; consum, consumație; Verbrauch, Konsumtion. *1739:* Ezen Inquartirizált hat Compágniák(na)k csak rendes Consumptiojais ... accedálván az Borgónál tett Novemberi Concumptiois ... ezen Alsó Járás(na)k egész Quantumát az eddig tett Marschualis Expensákkal edgyütt nem csak absorbeállyák, sött Superállyákis [Nagysajó BN; Ks 99 Kemény Sámuel aláírásával].

kónya 1. kajla; bleg, care atîrnă în jos; (krumm herab)hängend. *1768:* ismertük azt a' Pej Csikkot, szál lábárol Szöriröl és hodos homlokárol. a Nagy Szürke Kantzát pedig Konya Füliröl [Páké Hsz; SzentkGy Jos. Szörtsei kezével].

A MPászt. 318 ezt írja: „Kónya — általánosan — a fülröl, mikor lelógó; leginkább lóról: fél füle kónya = lekonyuló"

Szn. *1602:* Kónya András darabont [Bacon Hsz; SzO V, 215] | Kónya Imre szab. [Szemerja Hsz; i.h. 207] | Kónya János lófő. Kónya Filep szab. [Egerpatak Hsz; SzO II, 201]. *1614:* Konya Bálint lib. [Szemerja Hsz; BethU 259] | Konya Fer(encz) zs [Gyszm; i.h. 483] | Konia Janos pp [Egerpatak Hsz; i.h. 225] | Konia Mihalj lib. [Zágon Hsz; i.h. 403] | Konia Pal ppix [Kányád U; i.h. 118] | Konia Peter jb [Barót Hsz; i.h. 209] | Konia Thamas pp [Illyefva Hsz; i.h. 218]. *1779:* Konya Mozes [Martonfva Hsz; HSzjP].

Án. *1831:* Konya (kanca) [Mv; Berz. 20].

Szk: ~ *fülü. 1757:* Egi Pej hoka Zábált (!) benna Sűket Turos hátu konya fülü vén veszett lo [Pusztasztmiklós TA; Berz. 3. 1/9]. *1846:* paripa lo ... kevéssé konya fülü [DLt 1118 nyomt. kl].

2. lekonyuló/lógó fülü; cu urechi atîrnate/blegite/care atîrnă în jos; mit (herab)hängenden Ohren. *1813:* Sötét pej Kantza ... konya-fülü keselly-lábu, rokkant eleje, tsikója fekete, csödör, kónya 8. hónapos [DLt 649 nyomt. kl].

3. kajla szarvú; cu coarne răsucite în jos; mit (abwärts)gekrümmten Hörnern. *1630:* lattam azt hogy az marhat altal hajtak az Uizen hogy egi konia szeöke eökeör el futamodek [Mv; MvLt 290. 213b]. *1632:* ennek az Moldouai Janosnak paztorsaga alol ueszet el az tehe(n) az mint rea emlekezem veres alacz, konia uala [Mv; i.h. 90b]. *1647:* Leorincz Thamas ... magaeua Totte az harom eokreot Melliek illien szeorüek az egik szeoke Tarcza, Az masik egy konia Reot. Az harmadik feier kaila szeoke [EMLt]. *1651:* ada ... Egy borjuzo Tehenet egy konya szeoke szeorút [Csíkfva MT; BálLt 49]. *1690:* Beres Ökrök ... 6 Kek, Konya Szarva 7. Fejer Fel allo Hegyes Szarva 8 Röttt, Szeles szarva [BK Kentelki (SzD) inv. 14–5]. *1697:* Beres ökrök ... Barna Konya szarvaj [Almakerék NK; UtI]. *1727:* Konya elő allo szarvu rőt öreg tehen [BfN Nagyfalusi (Sz) cs.].

kónyás kajlás, lekonyulós; bleg, care atîrnă în jos; krumm (herab)hängend. *1768:* ismertük azt a' Pej Csikkot, szál lábárol Szöriröl és hodos homlokárol. a Nagy Szürke Kantzát pedig Konya Füliröl, és Fortelljáról, mikor vette a bal Füle vala Konyás [Páké Hsz; SzentkGy Jos. Szörtsei kezével].

kónyaság kajlaság; faptul de a avea urechi care atîrnă în jos; Krummheit. *1768:* azon Nagy szürke kantza ... a volt mellyet Isák Zabolán ... vett volt ... ismértem a Füle konyaságárol, maga viseléséröl, és fortéllyárol [Páké Hsz; SzentkGy Fr. Szabó (45) lib. vall.].

kónyásan lekonyulva, kajlán; atîrnînd în jos, blegit; (abwärts)gekrümmt. *1768:* ismertük ... a Nagy Szürke Kantzát ... Konya Füliröl ... mikor vette a bal Füle vala Konyás, annak utánna Szekellj Marton egy ide való Jobbágy ember ... hogy az utba meg kötötte magát addig verte a Jobb fület is hogy ele hajlottak a Fülei ugy allanak vala Konyáson [Páké Hsz; SzentkGy Jos. Szörtsei kezével].

konyha 1. bucătărie; Küche. *1568:* Kadar Markosne az Konyhába futa [Kv; TJk III/1. 214]. *1570:* Zakach Peter ... vallya hogy ez Narba vyt volt Trombitas Demeter lepedeot fewalheyat Az varas kohnayaba [Kv; TJk III/2. 21]. *1582:* Weottek wolt az mezaros Imreteol az lengyel keowet konyhayara egy fertaly hust [Kv; Szám. 3/V. 9]. *1597:* Egy keobeol zep búzat veottem melliet meg eoreolteottem mierthogy mind vntala(n) feier liztet keúannak a konihara p(er) f 1 d 75 [Kv; i.h. 7/XII. 95 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1609:* Vrunk Kohnjajara Vaczior(ara) ... attam ... Zalonnat Niolcz fontot ... Veres, es fokhagimat, peterszeljmet, Zeornjen morgottak malaczert, veottem esmeg harmat ... d 84 [Kv; i.h. 12b/IV. 190]. *1629:* Egy Boltos konyha feredeö hazaczikaual Egiwtt [Kv; RDL I. 132] | Az Koniha felet ualo bastiaban ... Uy temlo uagion num 20 es fel. Oh temlo egj Desa turo numero 20 [Szentdemeter U; LLt]. *1688:* Ezen pitvarbűl nyilik be az konyhára avagy kemeny allyara egy fel szer fenyö deszka ajto minden vas nelkül [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 1]. *1711:* Tudom hogj à kérdezett marhákb(an) ... Lázár Ferencz vr(am) ... konyhájára le üttetett [Csomafva Cs; WLt]. *1732:* Ezen konjhának közepiben a kemény boltozattja alatt van edgj köböl és téglábol rakott Sütö kemenze olljan az melljen jó tagas fözö tűzhely vagjon [Kv; Ks 40. XXVIIIc].

Szk: ~*ra való.* **a.** eleségnek való. *1661:* Konyhára való élést, tyúkot, ludat, egyebet hogy nem kaphatni, csudálom, holott az oda való tartománynál Erdélyben is nincsen büvebb föld [TML II, 52 Teleki Mihály feleségéhez, Vér Judithoz]. *1679:* Konyhara valo Maramarosi tőretlen Berbécs nro 4 ... Konyhara valo máramarosi öregh berbécs nro 15 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 122]. — **b.** konyhában dolgozó. *1738:* konyhára való Aszszonyról 's sütöröl tégjen jó Dispositiokat a Tkts Nms V(á)r(me)gje [Dés; Jk 507a] ✱ ~*t csinál/készít* (alkalmi) konyhát ül fel. *1704:* Ugyan az úr küldött volt egy embert Csanádra, azmely hozta hírül, hogy Forgách bizonyos hadakkal bejött volna és Szentpálnál volna tábora. Balázsfalvára is várták, konyhákot is csináltanak volt az urak számokra [WIN I, 309] ✱ ~*t vettet* (alkalmi) konyhát üttet fel. *1762:* Minthogy a királyságot[a] valami gazdag úrfi vállalja, az ott nagy konyhát vettet: kivonat oda vagy két negyvenest s többet is, és a kollégiumot jól tartya [Hermányi, EDem. II, 157. — [a]Pünkösdi királyságot] ✱ *kéményes* ~. *1761:* (Az) Istálokon feljül ... az Patak jöte felé ... vagjon ... alkalmas épségü Kéményes konyha [Szászvesszöd NK; JHbK LXVIII/1. 199] ✱ *nyári* ~. *1800:* A' mostani Udvar ház ... vagyon Veszszöböl épülve, és találtatnak benne két lako házak a' közepin pedig egy Nyári konyha fa kéménnyel [Szomordok K; BetLt 2]. *1817:* Egy pitvar, benne egy nyári konyha, alatta lévö sütö kementzéjivel, fenyö levél ajtojával, vas Sarkakonn [Mv; MvLev. 2]. *1851:* van a nyári és téli konyha alatt két ... pincze [Bács K; KmULev. 4] ✱ *téli* ~. *1841:* Az Udvar ház ... ajtoi ... rongyosok ... ugy a téli konyha pavimentuma is [Bogártelke K; i.h. 3]. *1865:* A téli konyhába egy plattenós és Rehrenes (!) Kemencze [Szárhegy Cs; LLt].

2. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~t tart* konyhát fenntart, háztartást vezet; a ţine menaj; Haushalt führen. *1656:* Értem hogy írod, hogy az lovaidat által küldjem Váradra ... ott ki lát hozzájok s hogy hogy tudjak annyi felé konyhát tartani? [TML I, 19 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1698:* Megh tiltott eö Felsege, minden ingjen elödeseket, Tiszt Viselök-(ne)k azok(na)k szolgainak és kőzz vitezek(ne)k ugj hogj senki azokat, azoknak marhajokat, konyhajokat ingjen tartani ne(m) tartozik [DLt 475 a gub. Nsz-ből] ✱ *vkinek ~járól él* vkitől kapja az élelmezést; a primi mîncare de la cineva; von jm Verpflegung erhalten/bekommen. *1756:* mind fono kalákási szövei akár minemün dolgoztakis ... Gróff Kálnoki Borbára Aszony konyhájárol éltek [Altorja Hsz; HSzjP St. Jakabos (45) vall.].

3. az ételek elkészítésének módja; bucătărie; Zubereitungsweise/art. **Szk:** *magyar ~*. *1657:* fejedelemsége után is három vala az konyha[a]: egyik német, másik magyar, harmad rendbéli az belső konyha, hol német szakácsasszonyok, leányok főznek vala német módon [KemÖn. 141. — [a]Bethlen Gábor özvegyének, Brandenburgi Katalinnak] ✱ *német ~ → magyar ~* ✱ *zsíros ~* ízletes, jó konyha. *1674:* Valjon zsiros konyhám-é, avagy egyéb valami oly nagy haszon, tekintet forog-é bennek, hogy ilyen atyámfiával úgy kellett volna bánnom érettek, mint Kegyelmed? [TML VI, 616 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1855:* Zsíros jó konyhát tart, vendéget s cselédet bőven ellát mindennel [ÚjfE 181].

4. *ország ~ja* kb. fejedelmi lakodalom konyhája; bucătărie instalată la nunta principelui; Küche der fürstlichen Hochzeit. *1653:* Die 3 febr.[a] érkezék meg oda Fejérvárra az ifju Rákóczi György[b] mátkájával és nagy solemnitással a menyegzői lakodalma is meglőn. Ő nagysága[c] nékem is committalta vala commissiojában, és alá[d] kellett mennem, és az ország konyháján gazdák haton voltunk ...[e] 33 asztalra főzettünk [ETA I, 150 NSz. — [a]1643-ban. [b]II. Rákóczi György. [c]I. Rákóczi György. [d]Mv-ről Gyf-ra. [e]Köv. a nevek fels.].

5. *hoz a ~ra/~ra hozó* hasznot hajt vkinek/hasznot hajtó; a aduce venit cuiva/care aduce venit; jm Nutzen bringen/bringend. *1710 k.:* A jó hírnév ... az nemcsak a becsület és tisztességnek (mely csak szó és külső, konyhára keveset hozó ceremóniából áll), hanem e világi életnek táplálására és gyönyörködtetésére szükséges és alkalmatos valóságos dolgoknak is elérésében az embert igen segíti sokszor [BÖn. 441–2]. *1759:* Most (ha) az grófokat, bárókat nem nagyságolja valaki, sacrilegiumnak tartatik ... Némelyik ugyan kapva-kap rajta, mintha valamit hozna a konyhára [RettE 88].

6. *Pilátus ~ja* árnyékszék, illemhely; closet; Abtritt. *1743:* vagyon ezen kertben egj Sendeljes deszkából épitet Pilátus konyhája is [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag].

E jel-re I. Kresznerics II, 131 id. MTsz, MNy XXXVI, 247; O. Nagy, MSzól. 558.

◇ **Hn.** *1597:* Az Kohnya Pataka [Kadács U; EHA]. *1655:* az Konyha pataka [Tarcsafva U; EHA]. *1700:* Csehertffalva felöl Tartsafalva felé le follyo Konyha pataka, az Konyha vize [Csehétfva U; EHA]. *1797.* A Konyhában (k) [uo.; EHA]. *1838.* Kopatzfa a' Konyha alatt (e) [Kissolymos U; EHA]. *1860.* Kanyha szakaszsza nevű hellyen az erdő allyán egy darabotska tisztásos hellye [uo.; EHA].

konyhaajtó uşa bucătăriei; Küchentür. *1849:* a' konyha ajtoval égy arányban van égy más levél ajtó sarkaival reteszszel és reteszfővel [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

konyha-ajtónálló '?' *1609:* attam ... Az kohnja ajton alloknak ... Hust [Kv; Szám. 12b/IV. 201, 203]. *1671:* Adtam ... Mákai István Egyik Konyha Ajton allonak egy Cantor penzét hat forintot ötve(n) penzt [UtI]. *1676:* Also Veniczei István Kglmes Urunk eö Nga Konyha Ajtonaloja [Fog.; Szád.]. *1677:* Sáfárok s konyha Ajton állok [UtI].

konyhaalmárium (üveges) polcos konyhaszekrény; dulap de bucătărie cu rafturi; Glasküchenschrank mit Regalen. *1835:* A' Cseléd Házban ... Egy három szegletü Konyha Armarium [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

konyhaasztal masă de bucătărie; Küchentisch. *1816:* Viseltes konyha asztal [Magos AF; Told. 47]. *1836:* Egy avadek konyha asztal 30 xr [Algyógy H; Born. F. VIb]. *1840:* Konyha asztal 2 ... Szuszék 5 [Nagykapus K; KszRLt]. *1851:* Egy Oroszlán czimű vendégfogadó ... Az ivó szoba ... Találtatik itt még: egy hosszu — Zsilip deszkából készült — ivó asztal ... egy konyha asztal [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

konyhabárány vágóbárány; miel de tăiat; Schlachtlamm. *1674:* Minden Nemes ember Annüatim adgio(n) eo kegy(elme)k(ne)k Possessor Vrainkna)k, Successorinak vagy Légátáriussok(na)k Capetatim edgy, edgy, io konyha Báránt [O.zsuk K/Kv; SLt D. 18].

konyhabárd húsvágó bárd; satîr de bucătărie; Hackbeil. *1849:* Láttam Samu Ferkőnél ... egy konyha bárdot [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.].

konyhabeli I. *mn* 1. konyhai; de bucătărie; Küchen-. **Szk:** *~ eszközök*. *1681:* Konyhabeli eszközök ... Tesztamü sütö vas pleh nyólcz ... Réz Fánk formak négj ... Tolyó fánk forma kettő | a Tábori alkalmatosságra e szerint adattak Konyhabeli eszközök. Egyben járo onas Konderok ujjak ... no 18[a] [UtI. — [a]Folyt. a fels.] ✱ *~ rézedények*. *1793:* Konyhabeli Rez Edények ... egybe járo Kandér fedeles 2 Hoszszu vandli sarkos fedelü 1 ezután valo fedeles vándli sarak nélkül [Kv; TL Conscr.] ✱ *~ szerszám*. *1684:* Vadnak kezem alatt az Tábori, Konyhabeli Szerszámok, Kondérok; Serpenjok, vágó Kerik Kalánok Rostélyok borittok, nyársak [UtI] ✱ *~ üst*. *1846:* (Adja) konyha beli két üstböl az egyiket, az három kö asztalbol az egyiket [Kv; Végr.].

2. konyhában levő; din bucătărie; in der Küche befindlich. *1817:* a konyhabéli Kereszt Gerendához vagyon égy Deszka polcz szegezve [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz.].

II. fn-i haszn-ban; cu valoare substantivală; substantivisch gebraucht: *~ek* a konyhai személyzet; personal de bucătărie; Küchenpersonal. *1659:* Aszszonyunk Etek Fogoi ... Urunk eö Nga Innyaadoi ... Urunk eö nga Inassi ... Aszszonyunk Inassi; s Poharnoki ... Leanyok Inasi ... Konyhabelick [UtI]. *1681:* Konyha-

béliek: Konyha M(ester) Farkas Pál vram ... Sala Máthé vram ... Borsol(o) Vidányi Györgyi vram ... Két Tálmosók [UtI]. *1687:* A Szakatsok(na)k s több Konyha(be)lieknek Cantor s Gyólts penzeket e' szerint adattuk ki[d] [UtI. — [a]Köv. a részl.].

konyhacseber ciubăr de bucătărie; Küchenzuber; eimer. *1819:* egy Konyha ... ebben tanáltatnak ... egy rosz pradli sütö rostély ... fenyőfa Konyha Cseber [Baca SzD; TSb 6].

konyhácska 1. kis konyha; bucătărioară, bucătărie mică; kleine Küche | nyári konyha; bucătărie de vară; Sommerküche. *1750:* elébb menvén egy kisség jobb kéz felé találtatott egj alkalmas konyhátska régi sendellyezéssel ujj foldozással, sőt még az fala is egj felőll rosszatska [Szamosfva K; JHbK LVIII/4]. *1772:* Ezen belől egy Konyhátska, vagyis Pitvar vagyon [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.].

Szk: *főző ~*. *1638:* Az kut mellett vagjon egi sütö, fözö konyhaczka, deszkabol sasokban fel rott, deszka az fedeleis [A.porumbák F; UF I, 661] ✱ *sütő ~* → *főző ~*.

2. *tüzelő ~* tüzhely; vatră; Herd, Feuerstätte. *1694:* eze(n) pitvarba(n) egy Kemeny alat tüzelő kis Konyhacskaja, mely mellett, egj Egetborfőző Katla(n) [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1716:* adtam Szállásul itt Brassob(an) a Klastrom vczaban lévő Házamnak belsö Boltoczkáját ad haerealo kis tüzelő Konyhácskaval magamnál tartván ezen emlitet Konyhácska(na)k kulcsát [BLt].

3. *~ját tarthatja* ételre valóját megszerezheti; a-şi putea cîştiga pîinea; zu seiner/ihrer Speise Nötiges sich verschaffen können. *1722:* Törvényes Székem nincse(n), hogy abbol bár csak fü szerszámra valot, és konjhácskámat tarthatnám [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

konyhacsokoládé főzőcsokoládé; ciocolată de menaj; Küchenschokolade. *1847:* Konyha Schokoladé ... fain Schokoladé [MkG Conscr.].

konyhaeszköz konyhai eszköz; unelte de bucătărie; Küchenwerkzeug. *1730:* konyha eszközök vásárlására Bacsi kezeb(en) ... 3 lábosokért ... Den. 28 [Kv; Szám. 56/XIX. 18].

konyhaforma I. *mn* konyhaszerű; ca o bucătărie; küchenartig. *1767:* Udvarház ... oldalai Sövényböl valok, és három házokra, egy konyha forma széndzra s egy Pitvarra dividaltatott ... [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129]. *1788:* Egy Nobilitaris Curia ... Egy barna szalmával fedett nagy Ház ... Kálljha kementze ... Ez mellett egy kisded konyha forma Ház 1 Ebbe sövény kementze [Feldoboly Hsz; DobLev. III/646a].

II. *fn* konyhaszerűség; un fel de bucătărie; Art Küche. *1736:* volt egy konyhaforma, az hol ostyát sütöttenek, vagy mikor valamit tüznél kellett az mestereknek cselekedni, ott cselekedték [MetTr 431].

konyhaház 1. konyhahelyiség; bucătărie; Küchenraum. *1600:* St(ep)hanus Lakathos ... fassus est. Az koniha hazra zegezem vala fel az zawart [Kv; TJk VI/1. 443]. *1647:* Az malom mellett vagjon egj jo Konjha haz, kemennye köböl czinaltatott, az falai boronabol valok [Marosillye H; VLt 55/541]. *1656:* Lako hazak kőzőtt leuő Sőuenyes kemenyu konyha hazban vagyon Egy nagy labakon allo so őrlő [Doboka; Mk Inv. 5]. *1676:* Béres Szekér kenesire és az konyha ház felet valo Palotát meg sendelyezvén sendely szeg sirazására Erog(altam) Diver(sis) vicib(us) lib. 10 [Kővár Szt; UtI]. *1694:* vagjon a' szekér szin ... Az megirt szin mellett, es az Udvarház előtt, vagjon a' Konyha ház [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kuria-leir]. *1772:* Az Sütő Ház mellett ugyan azon fedél alatt találtatott égy Konnyha Ház, melly Konnyha Háznak az Sütö Házzal égy köz fala vagyon [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. *1781:* Tatrosi Lajos Eötsémnek is, ugy mint condivisionalis Atyánk fiának ... jutott részébe az Morgondai Udvarházban Levő Gabonás alatt fekvő Konyha ház [Kv; BetLt 6]. *1797:* A Janitor ház mellett lévő Sütö, vagyis konyha házba egy fogas [Szu; UszLt XII. 87].

2. '?' *1720:* Az konyhárol mennek az konyha házban, vas Sarkokon forgo fa kilintsü hitván ajton [HSzj *konyha* al.].

konyhai-szerszám ? konyhai fűszer; condiment; Küchengewürz. *1750:* Nádmézre, kávéra Herba Tejre, Badian es egyeb ... konyhai Szükséges Szerszámokra költettem Flo hung 47 Den. 77 [Ks 91].

konyhakemence plită de bucătărie; Küchenofen. *1852:* a konyha kementzéhez egy O' hoszu könyökös tsöt tsináltam kápszlival [Kv; SLt Vegyes perir. Géng Ádám lak. m. kezével].

konyhakendő kb. konyhai törlőkendő; ştergar de bucătărie; Küchentuch. *1849:* 6 Cseléd sütö baratzk magos abrosz 6 Baratzk magos tángyér törlö 4 Törlö ruha 12 Vastag konyha kendő 12 [WassLt].

konyhakés cuţit de bucătărie; Küchenmesser. *1771:* a férjem beszéllette, hogy Nagy Josefné, Anuczával miképpen mentek réája Eczaka is hogy hozza is dőfött volna a konyha késsel ... más nap reggel pedig a konyha késnek véres volt a hegye, még réá is szárattt volt [Dés; DLt 321. 35 Eva Szánto Georgii Hancz cons. (37) ns boszorkányvádló vall.].

konyhakocsi úti konyhaszekér; bucătărie ambulantă; (Reise)Küchenwagen. *1551:* azt yrya wram, hog akkor yndollywnk Zebenbewlky, mikor az wraym Fewlsew Apoldon[d] leznek; mykor ewk oth leznek, onnan hatra hozny az en kochymath, konyha kochyt es Gaspar Deaket, nag mwka leszen az lowaknak [Nsz; LevT I, 90. — [d]Valószinűleg Kisapold Szb]. *1594:* 28 Marty Bathori Boldisar koniha kocziath, witte Kadas Balinth es Zabo Ghaspar hatt louan Thord(a)ra atta(m) f 1 d 50 [Kv; Szám. 6/IV. 17]. *1595:* Rewai ferentz kochnya kúczia eleiben adatot Biro W. egy loat [Kv; i.h. 6/XVIIa. 58 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1681:* Konyha O koczi, minden hozza valo Eszközével, kassaval, jó Nro 1 [Vh; VhU 505] | legyen Egj konjha kotzi [DLev. 2. XIII B.]. *1720:* Közönséges Ló után valo konyha kocsi két águ láncz rajta magais vasas annak rendi szerént [Szurduk SzD; JHbK XXVI. 12]. — L. még KemÖn. 168.

Szk: *bőrös ~*. *1684:* Egy Kis Bőrös Konyha Kocsi ernyőjeis bőrös, Posztó nel kül [UtI] ✱ *vasas ~*. *1692:* égy

vasas konyha kocsim ... vagyon Kolosváratt [Visa K; BLt].

konyhaleány fată la bucătărie; Küchenmädchen. *1770:* meg nem érdemlettem hogy a szakács nekem főzzen ... hanem a konyha Leány és kocsisné azok katyfoltak [Bikfva Hsz; HSzjP].

konyhamester kb. fejedelmi v. főúri szakács; maistru bucătar, bucătar-şef; (fürstlicher/hochad(e)liger) Koch. *1573:* Erzebet chiberling Zabo gërgne azt vallia hogy volt Eonekies valamyh Ezwst Mywe valkay gergynel, Es mykor kohnia Mester volt Thordara Ment volt hozza erte [Kv; TJk III/3. 93]. *1585:* Vrunk ö Nagsa Jowe be ... B. Vram es Tanach Vegezesebol Attam Aiandokat mint kouetkezik. Peter deaknak az hopmesternek Attam Egy feier Zonieget ... f. 5 d. — Gabriel deaknak az Kochnia Mesternek Atta(m) egy weres Zonieget ... f. 4[a] [Kv; Szám. 3/XVIII. 28b Gellien Imre sp kezével. — [a]Folyt. a fels.]. *1588:* veottem biro vra(m) Akarattiabol harom feyer zeonyeget Ayandok ban valot ... Ennek eggiket atta Byro vra(m): az konyha mesternek Orbay Lazlonak [Kv; i.h. 4/1. 19]. *1595:* Kadar Mihalyt ... külte Biro W. Boronkajnak izonyu izengetesere, hogy Nadmezet zerezzen, és vigyen az kochnyara Miert hogy ö kme vala eggyik kohnya Mester [Kv; i.h. 6/XVII. 203 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1621:* Koniha Mesternek es Feö Zakaczoknak Attam[d] [Kv; i.h. 15b/IX. 45 — [d]Húst]. *1681:* Farkas Pál Konyha mester ur(na)k, a Tábori alkalmatosságra e szerint adattak Konyhabeli eszközök[a] [UtI — [a]Köv. a fels.] | Konyhabélick: Konyha M(ester) Farkas Pál vram ... Sala Máthé vram ... Borsol(o) Vidányi Györgi vram ... Két Tálmosók [UtI]. *1767:* az ö Exja Konjha Mestere ... akadott elsöb(en) réá [Ks 4 Fr. Erös de Sárfalva ns vall.]. — L. még MetTr 334, 397; SKr 290, 611.

konyháravaló 1. élelmiszer; aliment; Lebensmittel. *1744:* mondgya az edgyik ... hogy ... a Király birois ugy agyarkodik vala Közép Ajtán, hogy á kik Konyhára valot vittek vala, azoknak nagy haraggal azt mondgya vala, hogy csak vigyétek vissza egyétek meg, ne hozzátok ide [Bölön Hsz; INyR Damokos Andrásné Farkus Kata (50) vall.]. *1781:* Koronkai János ... midön első Feleségit ... feleségül vette (: egy háznál lévén a Lakadalam :) szintén anynyit költett mint az exponens (: ugy mond :) kenyeret ö, kalátsot pedig az Anyossa sütteteit e mellett konyhára valótis szerzett [Torockó; Bosla. Mich. Koronkai (40) jb vall.]. *1784:* Most Innepre kivántom volna holmi konyhára valoval udvarolni, de a Maroson által, éppen nem lehet járni. [Bencenc H; BK Bara Ferenc lev.]. *1829:* a Birákkal sok izben Gyüjtetett konyhára valokat ... melyek mind ott Vajda Urnál költek el, s mégis a Birák panaszkottak, hogy ott azok mellett majd éhel holtak meg [Mezökölpény MT; TSb 48].

2. konyhai személyzet; personalul de la bucătărie; Küchenpersonal. *1736:* Az mint bementenek ... volt az konyháravalóknak egy setét ház, azontul volt az konyha, azon tul az tisztartó-, kolcsár-, szakácsház [MetTr 432].

konyharékli kb. konyhai mellény; vestă/jiletcă de bucătărie; Küchentulifant. *1826 k.:* az ifiab kuptának készítettem ... 2 konyha reklit [LLt].

konyhasáfár kb. konyhai számadó-gondnok; administrator/responsabil de bucătărie; Küchenwirtschafter/verwalter. *1677:* Ui bor ... Az két örög Szakács(na)k Just 1/1. Ket Konyha Safar(na)k Just 1. Enekes Inasnak Just 1/2. Talmosonak Just 1 [UtI]. *1684:* Fagaras Varahoz Falubeli nemely Udvari Szolgak(na)k nevei ... Hertelen Janos konjha safar[a] [Fog.; UtI. — [a]Folyt. a fels.].

konyhasátor cort pentru bucătărie; Küchenzelt. *1681:* Vajda Hunyad Vára ... Tár Ház ... Konyha Sátor Nr 1 Árnyék szek Sator Nro 1 Késmarkrol hozott, szakadozott Sator, melj ket darabban van Nro 1 [Vh; VhU 502, 553]. *1685:* Egy Konyha Sator [Gyf; UtI].

konyhaszán úti szánkonyha; bucătărie ambulantă instalată pe sanie; (Reise) Küchenschlitten. *1589:* 11 Feb ... vittek Bathory Andras kochnya zanat Tordara Tempe Janos 6 Loara fyzettem Nekye f. 1 d. 50 [Kv; Szám. 4/VI. 98 Stenzely András sp kezével]. *1595:* Az kochna Zánat Húnnyadi Mattyas, vitte Karasznaig 6 loual ... f 4 d 50 ... Zabo Istwan vitte kúcziat Zánon 6 lowal f 4 d 50 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 35 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

konyhaszekér úti konyhakocsi; bucătărie ambulantă instalată pe căruţă; (Reise)Küchenwagen. *1582:* Chaky Dienes koniha zekere eleiben fogott Colosi marton kett lowatt Hwnyadig fizettem f 1 [Kv; Szám. 3/VIII. 13]. *1590:* vitte Gritner Lorincz Az Kochynia Zekeret Desre 4 Louon fyzettem f. 2 [Kv; i.h. 4/XXI. 77 Kis István sp kezével]. *1625:* az koniha szekerrel el erkezwe(n), Az vrunk eö felge Feö Szakacza, és Saffara, atta(m) ... Etelt es Italt Ebedre [Kv; i.h. 16/XXXIV. 134]. *1640:* (Vettem) konyha szekerre valo rez fazakat [BesztLt 7. 202]. *1650:* Megyen Vrunk eö Naga Vadasznj az Monostorj Erdöre, Viszik az konyha szekerett ... Az Talmoso szeket [Kv; Szám. 26/VI. 386]. *1725:* az konyha szekeren az borokat, es edgyet mast had vihessek haza töstént [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Kv-ról]. *1736:* Mikor valaki az embereknek az nagyja útra ment ha felesége gyermeke nélkül ment, csak paripán ment, ott konyha-szekér nem volt [MetTr 360–1].

konyhaszer '?' *1699:* az konyha szerben valo hazat le ontottak, elis hordottak az oldalait [Rücs TA; KvAkKt 344].

konyhaszerszám konyhai eszköz; unelte de bucătărie; Küchenwerkzeug. *1621:* Horti Istuan hat loan zekeren vizj az szakacziokat, fazakakat, es egieb konjha zerzamot Fejeruarig atta(m) hat lotol f. 5/25 [Kv; Szám. 15b/IX. 163].

konyhaszín şopron pentru bucătărie de vară; Küchenschuppen. *1810:* Vagyon égy csak ugyan venike fedelu csere fa sasok közé Sövényből font tapasztatlan oldalu, még jo állapotban lévö Konyha szin Sövényböl font ki nyulo kéménnyével [Pacal Sz; Ks 76 Conscr.].

konyhaszoba konyhahelyiség; bucătărie; Küchenzimmer/raum. *1861:* A konyha Szobába készítettem egy fözö Sparhertett, Tüzhelyestöl [Válaszút K; BIN dobozolt anyag X].

konyha-szolgáló konyhai cselédlány; fată la bucătărie; Küchenmädchen. *1798:* A Főző, s egyszersmind Gazdaaszszony(na)k 1/2 eztendőre 18 Rt ... A Konyha Szolgálónak 1/2 esztendőre 8 Rf. 30 xr. [H; Ks 108 Vegyes ir. 80]. *1804:* Groff Lázár Sigmond Ur eö Nagytsága Curiája ... Kapujában ki Hivatván a' Konyha Szólgálóját, v. Főző Asszanyát ... fel is olvastuk[a] [Szárhegy Cs/Abafája MT; Born. XV d. — [a]Az Instructiot]. *1812:* Bali Borbára 22 Eszt(endős) az Exp(one)ns Groff Ur eö nsga konyha szolgáloja [Héderfája KK; IB]. *1851:* konyha szolgálot nem fogadok a' mig haza nem megyek [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez Ádámosra].

konyhatábla gyúrótábla, *táj* lapító; planşetă; Küchenwirkbrett/nudelbrett. *1788:* Czípó gyuro Nagy hoszszu Tábla ... Tészta némű tsinálo Konyha Tábla Ehez hasonló Tábla mellyen Kolbásznak valo hust vagdalnak ... Egy Konyha Tábla [TSb 47].

konyhatartás konyha-fenntartás; întreţinerea unei bucătării; Küchenerbetrieb. *1734:* hallottam gjakran szegény Idvezűlt Urtol ... hogj panaszkodatt, micsoda kárával esik az itt valo konyha tartás [Kv; TK! St. Enyedi (41) ns vall.].

konyhatűzhely konyhai tűzhely; plită de bucătărie; Küchenherd. *1797:* egy avadék Sindellyes fedél alatt lévő két kis lakható Házatskák, és egy Sütö Haz konyha Tüzhellyel [M.igen AF; DobLev. IV/777]. *1813:* Konyha Tüszely ebbe 4 vas ... A' Kürtön vas Tábla ajto [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.].

konyhatűzhely-forma konyhai tűzhelyszerűség; un fel de plită de bucătărie; Art Küchenherd. *1751:* meg hanyatlott, s ide s tova dölledezett hat csere Agasokon lévö rongyos Zsendelly fedél alatt vagyon téglából konyha tűz helly formára négy szegeletre rakatott tűzhellyen ugyan téglából való németes sütö Kementze mellyb(en) egy köbölböl lehet egyszer köz czipot süttni [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 208].

konyhaudvar gazdasági udvar; ogradă; Wirtschaftshof. *1662:* A napnyugat felől való nagy hegyekből ... a szőlőhegyeken által csökön a föld alatt igen szép bő forrásvizet vitetett volt be[a], melly elsöben a konyhaudvarban, a ... tornyok elleneben öntötte ki szép bőséggel magát [SKr 96. — [a]Gyf-ra Bethlen Gábor].

konyha-vaskalány ? (konyhai) vas-szeneskanál; vătrai, vătrar; eiserner (Küchen)kohlenlöffel. *1822:* Konyha Vaskalány [Nyárádsztanna MT; MvLev. 8].

konyházás sütés-főzés; gătitul, prepararea mîncării; Kochen und Braten. *1594:* Egceris maszoris vendegeknek valo feozesre, es egeb konihazasra ... harom eol famnal teob keolth ell [Kv; Szám. 6/X. 42].

kooperáció együtt/közreműködés; cooperare, cooperaţie; Kooperation, Zusammenarbeit. *1657:* Ez vala pedig az practica, hogy az gyűlésben véle consentiált uraknak cooperatiójok által az respublicát inducálni tentálja nyilvánvaló hadakozásra az pogányság ellen [KemÖn. 291]. *1667:* Én penig ... Husztra ki menni el nem mulatom ... kiben is az Kegyelmed cooperatioja szükséges [TML IV, 196–7 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

kooperál együttműködik; a coopera; kooperieren, zusammenarbeiten. *1657:* Az titkos tractája pedig erről vala: ... miben kévánja az fejedelem, kész lészen ő is cooperálni dolgának[a] promotiójában[b] mind lengyelországi nagy ember jóakarói által, s mind egyéb utakon [KemÖn. 297–8. — [a] II. Rákóczi Györgynek a moldvai vajdával. [b]A lengyel királyság elnyerésének elősegítésében]. *1753:* Mivel a' két Vendég fogado közíben Gróff Mikes István Atyánkfiának egy Szántó Földének keskenyen be rugó particulája vagyon, ennek Birró Samuel ő kegyelme által való appropriatiójában Gróff Mikes Antal Atyánkfia igéri hogy cooperálni igyekzik [DobLev. I/299. 2a gub.].

kopacos kopáros; pustiu, deşert, lipsit de vegetaţie; wüst, kahl. *1746:* égy agyagos kopatzos kerek dómb [Nagyida K; Told. 9]. *1765:* Kopaczos és Cserés oldal [Csávás KK; EHA].

kopács 1. szálfa; trunchi; Lang/Ganzholz. *1805:* Ezen erdőben jó kert karok(na)k valok tanáltatnak, egy néhány kopáts is van benne | Ez igen jo fekvésű Szép erdő tanáltatnak benne feles Kopácsok, nem külőmben épűletre használhato Gyertyán, és többnyire Csere fák [Gambuc AF; TGsz 48].

2. '?' **Hn.** *1699:* Az boga orotvánnya a Kopácsnál [Nagykend KK; EHA]. *XVII. sz. v.:* Kopács [Röd K; EHA]. *1739:* a Kopácsnál [Nagyercse MT; EHA]. *1742:* A Kopáts Dombnál (sz) [Kékes SzD; WLt]. *1764:* A Kopátsan ... Nap Keletr(ől) a Kopáts alatt el menö út, Nap nyugatr(ól) az Kopáts Oldala[a] (sz) [M.igen AF; CU. — [a]A szomszédja]. *1822:* Kopáts Rétyibe (k) [Gyerővásárhely K; KHn 157].

Nagy valószínűséggel a r. *copac* 'fa' tbsz *copaci* alakjával alakult hn-i származék.

kopácsol 1. a ciocăni; klopfen. *1699:* halla(m), hogy arra fele kopaczolnak vala, a' melj Erdőből a' Fát mondgjak vala hogj el loptak [Hagymásbodon MT; BálLt 62]. *1710 k.:* Seb rajtam sohasem volt, de egyszer gyermekségemben a balta nyele, addig vagdaltam, kopácsoltam, a jobb tenyeremet feltöré [BÖn. 529]. *1811:* Sz Almási Sugyé Lázárt fogtuk el egy Négy ökrös Szekérrel, akit Messzünnen kopátsalva, fa vágva meg halván, ide ... hozzá ki jöttünk, és meg láttuk [Déva; Ks 111 Vegyes ir.].

2. *átv* kb. ütöget; a bate mereu; wiederholt schlagen. *1660:* (A török) minden világi erőt contemnált, magáéinak alkalmas veszedelmével is nagyobb-nagyobb dicsőséget igírvén magának, az nemzetségeknek, kik azelőtt tőle bátorságosak voltak is, nagyobb megrémítésére, mint régen is. Mi lévén az első kőfal, most rajtunk kopácsol [TML I, 554 Korda Sigmond Teleki Mihályhoz]. *1748:* én oka ezen atyafiságtalanságnak nem vagyok, kezdöje sem vóltam, de hogy rajtam annyira kopátsollyon, nem engedhetem [Somlyó Cs; ApLt I gr. Kálnoki Ferenc lev.].

kopácsolás ciocănit, ciocănitură; Klopfen. *1767:* Hallottuk az Sárdi ... Berekben a sok fa vágást, és kapatso-

lást [Sárd AF; TSb 21]. *1778:* Számtalan fűrészeket vitetvén, a nagy fenyőfákat azokkal vágatta, hogy ne hallassék a kopácsolás [RettE 391].

kopácsoltat ? bontogattat; a pune pe cineva să demonteze ceva rînd pe rînd; (wiederholt) aufbrechen lassen. *1662:* Gyulai Ferenc a váras végin való gyúladást látván, a várbéli öreg paloták héjjazataira egy falka ácsokat lajtorjákon felhágatván, a két tornyok között levő sendely héjjazatokat nagyon vereti, kopácsoltatja [SKr 451].

kopácsos erdős, bokros; tufos; waldig, buschig, strauchig. *1739:* Azon Koltob(an) lévő felső Cserének Bolducz felőll való mediétassa a' közbelső kopácsos, es irt metákig [Mezőcsán TA; Born. II. 12].

kopár 1. pustiu, deşert, lipsit de vegetaţie; wüst, kahl, öde. *1681:* azon Kopár oldal ... ā megirt kopacz oldal ... égj kopár oldal egy kopasz oldal [KvAkKt]. *1745:* haszontalan sovány kopár tövisses terméketlen, rossz dombos hely [Nagyida K; Told. 9]. *1747:* vagyon égy meleg Kopár oldal [Mezőbodon TA; JHb XI/31. 5]. *1748:* Nagy Kopár Szőlő oldal | Nagy Kopár oldal [Koronka MT; EHA]. *1764:* a Héjja bértzin tudom hogy nyomorgottanak egy darab haszontalan kopár, kővös helyet de irtásbéli munkát arrais igen keveset tettek [Középlak K; BfR]. *1789:* A Szakadozat helyek, Kopár oldalak [Szászrégen MT; Told. 27/25]. *1796:* A régi Kopár oldala [Póka MT; EHA]. *1828:* kopár hegyeink ... tsak aproság marháink pascuáltatásokra nézve is oly szük és sovány (igy!) [Kelementelke MT; Told. 31].

Hn. *1641/XVIII. sz. eleje:* Exipialvan Szemeria falva az Kopárt [Szemerja Hsz]. *1693:* A' Kopáro(n) vagyon egy darab rét | a Kopárnak ā vegib(en) vagyo(n) égy darab rét [Marossztgyörgy MT; MMatr. 310]. *1699:* Kopárb(an) (sz) [M.zsákod U]. *1737:* Kopár kut nevű helyb(en) (sz) [Illyefva Hsz] | A Kopár Rétb(en) [Nyárszó K; KHn 122]. *1740:* A' Kopár Dombon (sz) [Gyerővásárhely K]. *1762:* az Kopár Domb [Inaktelke K]. *1767:* A Kopárra fel járó Verőfényben (sz) [Póka MT]. *1781:* A' Kopár Domb óldalán (sz) [Inaktelke K]. *1784:* a kopár alatt (sz) [Póka MT]. *1796:* Kopár bércze (e). a' Nagy Kopár Szőlő. A Farkas Kopár. Kopár mege. a' Kopár tető [uo.]. *1804:* a' kis Bogátban a' Kopár élen túl (sz) [Bágyon TA]. *1823:* a' Kopár oldal [Gyalu K]. *1847:* Kopármány és Kis Telek szomszédi [Méra K]. *1851:* A' Kender nyilba (sz) ... Szomszédai ... Egy felőll ... a' Kopár nyil, 's a' Toroklat [Kérő SzD]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

Sz. *1763:* itt Kopár hellyen kereskedik, tsak morogjon Varga Pál [Nsz; Told. 33/22].

2. csupasz; fără barbă, spîn; bartlos, unbärtig. *1784:* Sárpatakrol[a] a' G Teleki Mihály Ur Udvarából ... elszökött Jobbágy Sütönek le írása Közép termetü, mint egy 18 Esztendös barna Szeg, kék szemü fekete nagy Szemöldekü, kopár ábrázatu, bajusztalan [TKl. — [a]MT]. *1831:* Matyikás Togyer ... 35 esztendös ... hosszú kopár ábrázatú [DLt 1000 nyomt. kl]. *1835:* Szpén Flora ... fejérszeg lapos kopár ábrázatu, kiülő kék szemü [DLt 446 ua.]. *1853:* Ujparaszt ... Salamon Miklós ... széles kopár állu [DLt 403 ua.].

3. ~ *bajuszú* ritka bajuszú; cu mustaţă rară; mit dünnem/spärlichem Bart, dünnbärtig. *1810:* Málnási Ferentz ... valami 26 Esztendös ... szöke szemöldökü, szöke kopár bajuszszu [DLt 181 nyomt. kl].

4. '?' *1675:* Biro Jakab ... más uttis imitt amott az Várason mind(en) igaz ok nélkűl engemet tisztességbéli jámbor nemes embert hamis lekűnek, Kopárnak bestje lélek kurva Fiának szidott [Kv; TJk XI/1. 365].

kopároz csipegetve legelget; a paşte pe o păşune cu vegetaţie slabă; ruhig weiden. *1755:* B. Inczedi Samuel Vr Emberi az ökrökőt ki eresztvén majd dél táljtol fogva ottan a fogado élött valo réten koparoztak [Nagydevecser SzD; WLt Rotár Csilip (30) zs vall.] | az Vr Inczedi Vram emberei az ökrökőt ki botsáttoták szekreik elől ottan az fogado kèrűl szinte fél nap kopározta(na)k ... Láttyuk azon kúl is régen itten kopároznak [uo.; WLt Szabo Nikoláj (30) zs vall.]. — A jel-re l. MTsz.

kopározásképpen legelgetve; păscînd pe a păşune cu vegetaţie slabă; ruhig weidend. *1823:* Vagyon még a Pap erdején tul, egy Sajgo nevezetü Kőves oldal, mellyen hasonlo képpen egyszer egyszer a Falu közönséges Marhái kopározás képpen keresztül járnak [M.bece AF; EHA].

kopároztat legeltetget; a paşte (animalele) pe o păşune cu vegetaţie slabă; ruhig weiden lassen. *1657:* az útból kitérék kevéssé, akarván kopároztatni paripáinkat, míglen megvirradna [KemÖn. 55].

kopasz I. *mn* **1.** tar; chel; kahl. *1582:* Foris Caspar ... vallia, hallam Andras Kato zaiabol, hog monda Zabo Georgnek, No the kopasz pandute (?) tuggiak azt hogi ennekem Mind Apam Anyam Jambor volt es en maghamis Jambor voltam [Kv; TJk IV/1]. *1623:* latam az falabu Janos kertinel, hatt fa labu Janosnett egi Feier keőnokben vagott Aba mentes kett felöl kopaz homloko iffiu legeni az magok szeőuenie teőuebe le nio(m)ta vala [Mv; MvLt 290. 32b]. *1638:* Istuan Deak Ura(m) ... azonba(n) verni kezde, csapdosta valtig, kapot az vsteőkebe(n), de hogj kopasz vala nem foghatta megh az vstőket ... az feőldreis ejte ketszeris [Mv; i.h. 291. 130a]. *1657:* Azt mondod ... hogi en rontottam be ekkor, ekkor[a] az hazad aytaiat. Dobos Georgi monda: Azt mondom kopasz este lelek [Csiksztmárton MT; Berz. 12. 92/127. — [a]Így kétszer!]. *1736:* A fejét majd mindnyájan borotváltátták, ha kopocz volt, nem viselt idegen kurva hajat, az kit most barokának hinak [MetTr 350]. *1811:* Baroti Lengyel Éva nevezetü menyetske mint égy 38. Esztendös ... a' feje elöl feligre kopatz [DLt 508 nyomt. kl]. *1823:* láttam azt is hogy nyaka tsugojáján kivül égyebütt a' feje kopasz volt [Dés; DLt].

Szn. *1556:* Koppaz Jacabne [Kv; Szám. 1/IV. 210]. *1567:* Jacobus Kopaz [Kv; TJk III/1. 36]. *1585:* Kopaz Matene [Kv; TJk IV/1. 426]. *1587:* Kopaczy ferencz [Hadad Sz; WH]. *1590:* Coloswary Janos Kopacz [Kv; Szám. 4/XX Hooz Lőrincz sp kezével]. *1599:* Kopaz Balinth al(ia)s Nagy [Kv; TJk VI/1. 300]. *1602:* Kopasz Gergely jb [Almás Hsz; SzO V, 192]. *1607:* Lakatos al(ia)s Kopaz Istua(n) [Mv; MvLt 290. 8b]. *1609:* Kopaz Istwan [Egrestő KK; Told. 4]. *1614:* Kopacz Ba-

l(int) jb [Lázárfva Cs; BethU 452] | Kopasz Mihály jb [Szentiván MT; i.h. 5] | Kopasz Janos jb [Bardócfva U; i.h. 101] | Kopasz Pal jb [Tordátfva U; i.h. 143]. *1619:* Kopacz Miklos [Szentkatolna Hsz; Berz. 15. XXIV/9]. *1627:* Kopacz varga Janos col. [Korond U; UszLt IV/50. 133]. *1640:* Varga Miklos al(ia)s Kopasz [Mv; MvLt 291. 214a]. *1702:* Kopatz Szabo Janos [Kv; KvRLt I. C. 8: 30]. *1704:* Kopacz Peter [Széplak KK; SLt AU. 56]. *1746:* Kopacz István [Marosbogát TA; SzentkGy]. *1747:* Kopacz Peter [Szentdemeter U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.]. *1761:* Ersébeth Városi Kopacz alias Ötves János [BálLt 92]. *1773:* Kapasz Lukáts (75) jb [Zágor KK; SLt évr].

Szk: ~ *szabású* kopaszforma. *1584:* Kętheo Janos vallia, Jeowe egj Ember Regel hozzank kerdez vala bennewnk kinek volna egj Andras Neweo zolgaia kopaz zabasu [Kv; TJk IV/1. 352].

2. csupasz; gol; leer, wüst. *1732:* találtunk ezen házban egj fenjö deszkából valo avatag tálast, egy kopacz asztalt [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc]. *1753/1781:* Mikor a Joszágot remittalta nem egészszen remittalta, hanem ... a kastéllynak tsak a puszta kopacz falait [Pojána H; JHb LXXI/3. 226]. *1757:* Biro Berke nevezetű ... Szigethbeli Berkének ... régi igaz határozattya, es Métaja ... volt és terminaltatott ... ammá ... fejér félbenn le tsonkált kopatz fűsz fánál [Betlensztmiklós KK; BK]. *1838:* Tordai Nagy Sára aszszony ... a' kopatz kö katedrára ajándékozott egy darab sárga moldon posztot, hogy a' Papok kezeik ne fázzanak [HbEk].

Szk: ~ *láda. 1822:* mitsoda szemtelen és hamis réá fogása ezen gyilkos(na)k, az is, hogy én el menetele után üres kopasz Ladáját fel bontottam ... tudják Cselédeim ... hogy nem volt égy vigánonal egyéb benne [KLev. Szarvadi Farkas ns nyil.] ✱ *nyereg. 1732:* Találtunk ... egj kopacz njerget, két vasas málha hordozot [Kv; Ks 40. XXVIIIc].

3. huzat nélküli, csupasz; fără învelitoare; unbezogen. *1768:* Puszta tollu Derekaj 1 ... Kopatz Derekaj [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. *1810:* Hat párna, kettö hajjal a' fiaknak adatott a' négy kopatz pedig a' Leányoknak [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 8].

4. ~ *gyertya* csupasz égö gyertya; lumînare aprinsă fără protecţie; bloße brennende Kerze. *1804:* mindenik fél azon Boltoknak jo gondgyát viseli, nem lészen szabad éjczakanak idején kopacz Gyértyával a' Boltba járni, hogy a' mián valami Gyulás következnék [Szu; UszLt ComGub. 1201u].

5. kopasztott, csupasz; tuns; enthaart/borstet. *1755:* Rostának valo kopatz bárány bör Nro 41 [Batiz H; BK Naláczi conscr. sub no 1020] | égj kis hitván vékonj és 2 hitván kopacz ju bőrért adtak 48 dr [Kiskend KK; Ks 71. 52].

6. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *garas* '?' *1637/1639:* Elegy belegy harom penzes garasok kopasz garasal elegy nyomnak p. 28 [Kv; RDL I. 111] ✱ ~ *tallér* '?' *1611:* Egj kopoz taller, egj rudbelj (!) taleral p 14 ... f 2 d 32 [Kv; i.h. 88]. *1637:* Regj kopaz tallerok, uagjon kilenczuen Eott | Ittem Jutot no: 50, kopasz taller, nyo(m) p 33. [Kv; i.h. 111]. *1677:* Katónak adatott ... egy kopasz tallér, és egy ezüst gyürü [Kv; i.h. 155b].

7. kopár; pustiu, deşert, lipsit de vegetaţie; kahl, öde. *1681/1748:* azon Kopár oldal ... a megirt kopacz oldal ... egy kopasz oldal [KvAkKt 236]. *1732:* van egj darab kopacz oldal ... most gjepben hever [Kissajó BN; Ks 12. I]. *1748:* egy Láb föld ... egj része tsak kopacz oldal [Nagyercse MT; Told. 79]. *1756:* kopacz terméketlen helly volt | ezt a helyet ... ollyan kopatz helynek ésmertem a hol semmi fü nem termet [Mikeszásza KK; i.h. 38]. *1766:* A Békésd alatt lévö kopotz oldal [Koronka MT; i.h. 3a]. *1781:* egy kopatz oldal [Kányád U]. *1815:* A' más hellyeken lévö Földeken pedig a' magos koposz oldalakról le omló viz szokott kart tenni [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19 Conscr. 897]. *1864:* Szárhegy régentén Zárheginek iratott minden kétség kivül azon kopacz dombrol, mely a falunak also, vagyis napnyugat felé nyulo végét fedezi, s mint egy sziv alakban az egész vidéket ketté vágni látzatik, mely hegy ma Származnak, régen pedig Zárnak, mely annyit tett a régieknél, mint nálunk a kopacz, kopár, száraz, terméketlen nevezetek [Szárhegy Cs].

Hn. *1643/1770:* sub Monte Kopaszhegy vulgo dicto [Retteg SzD]. *XVII. sz. m. f.:* a Bécz (!) élen Koposzdombon innen (k) [M.gyerőmonostor K; KHn 77]. *1679:* az Kopatz él szomszédságib(an) [Galac BN]. *1699:* az Kopacz rétén az Oltra menöben [Kilyén Hsz]. *1734:* az Kopacz Dombon (sz) [Kide K; BHn 89]. *1737:* Kapatz Cserében (sz) [Sárvásár K; KHn 132]. *1754:* A' Koposz berken (sz) [Erdőcsinád MT] | Dobokán fellyül a Kopátz (: alias Sovány :) Domb nevü hellység [Doboka]. *1756:* a' Kopatz Rét nevü Marha legeltetö hely [Kilyén Hsz]. *1765/1801:* Kopatz Bertz [Timafva U]. *1813:* a Kopatz rétnél is hibáz a kert [Killyén Hsz]. *1833:* Kópatz Domb (e) [Rugonfva U]. *1846:* a' Kopasz szölönel [Gernyeszeg MT].

8. *átv* jel-ű szk-ban; în construcţii cu sens figurat; in Wortkonstruktionen mit abstrakter Bedeutung: ~ *levél* kb. puszta, üres levél; scrisoară simplă; leerer Brief. *1857:* Gondolom különösön jön, hogy midőn most ... pénzt kell vala küldenem az urbéresektől, ujra egy kopacz Levéllel állok elő [Komolló Hsz; BetLt Sylvester Dávid lev.] ✱ ~ *mentség* alaptalan/üres kifogás/mentekezés; scuză ieftină; schwache Ausrede. *1670:* Már igazán kopasz mentség az urunké, hogy Zólyomitúl fél, míg elválik dolga, azért nem adhatja; hiszen az soha nem volt Zólyomié [TML V, 389–90 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1809:* Ezen kopatz és gondolatlan mentségével az én Jo Procuratorom magát vádolja, mert a maga állittása Szerént az én Pereseimmel edgyet értvén azon egy perben alattomban machinalodott ellenem [UszLt ComGub. 1655]. *1817:* e kopasz mentség, igaz Tsalárdság volt [Somkerék SzD; Berz. 11. F. 75] ✱ ~ *szó* üres, semmitmondó szó; vorbe goale; leere Wörter. *1742:* Apor Ferencz ... azt mondotta hogy Olly nagy veszekedesben vadnak az vrak a Gyülésben hogy edgymást az ablakon akarják ki hánni; és ötöt méltoságos Gubernator ur(am) meg feddette volna azért hogy miért nem gyakorolná az ország Gyülésit, de ezek tsak kopacz Szok [ApLt 4 Zalányi Apor János Apor Péternéhez].

9. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *oldal* kb. csontos, sovány, füstölt disznóoldal/oldalas; costiţă slabă; mageres, geräuchertes Rippenfleisch mit Knochen. *1793:* A 61 Dézma Malatzok Aprolékjainak Specificatioja ... Ezeknek apro Hajait öszve varva lett 9 ... Ezeknek ... Bőrös oldalai 102 Kopatz oldalos 20 [Hadad Sz; JF 36 LevK 152–3 Benkő Elek számtartó

kezével] ✱ ~ *orja* kb. csontos, sovány, füstölt disznógerinc; spinare afumată cu puţină carne; magerer, geräucherter Schweinerücken mit Knochen. *1793:* A 12 Sertések orjái Szalonnáson véve orja 6 Kopatz orja 6 [uo.; i.h. ua.] ✱ ~ *sódar* csontos, sovány, füstölt lapocka/első sonka; omoplat afumat cu puţină carne; mageres, geräuchertes Schulterblatt/Vorderschinken mit Knochen. *1753:* Szijjalt böres Sodor Nro 27 ... Tar pecsenye Nro 1 Kopacz Soldar [Szentmargita SzD; Ks 18. CII].

II. *fn* **1.** kopasz fejű személy; chel; Kahlköpfige(r). *1667:* Már az kopasznak írtam, s ha Kegyelmed udvarhoz megyen, kérem, mind írjon s irasson oda, az hova kértem Kegyelmedet [TML IV, 30–1 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1710:* Be is telék a pap próféciája Teleki Mihályon, mert azután négy esztendővel elvesze a törcsvári harcon Teleki, s Thököly Imre eleiben viteti a testit, s azt mondá: „Hej, kopasz, kopasz, ha te nem lettél volna Erdélyben, nem esett volna az ország német keziben" [CsH 191].

Sz. *1570:* könnyeb dolog az kopozt borotualny az haiasnal [Nsz; MKsz 1896. 366].

2. kopasz fej; cap chel; Kahlkopf. *1787:* el fogy a Vén Buszerzőné által készitett Pomádé tehát akkor vedd elő, és kend a kopatzodra annál inkább meg fogja a hajpor [Szászalmás NK; IB. gr. Toldi Zsigmond vaskosan tréfálkozó lev. gr. I. Bethlen Sámuelhez].

3. kopár hely, kopárság; (loc) pustiu, deşert; Öde, Wüste. **Hn.** *1599:* (Az erdő) Határa az kett utt keozeot ualo kopaz [BfN]. *1677:* Szele Kopaczanal három delig Jaro szanto feold [Gyalakuta MT]. *1744:* a Kopaczon az erdő alatt (sz) [Pipe KK] | Kopaczba (sz) [Szentdemeter U]. *1757:* A Zsegely kopattzán belől ... Beretzki rész Puszta Erdő ... vicinussa ... nap nyugutrol a Zségély Kopatza [Nagyernye MT]. *1802:* a Kopacz ormozattyan belöl [Bözöd U]. *1838:* Kopatzba a' Konyha alatt (e) [Kissolymos U]. *1845:* kopotzon [Etéd U].

A cimszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

kopaszfalvi Kopaszfalva (SzD) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Kopaszfalva; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Kopaszfalva: Kopaszfalván lakó; din Kopaszfalva; in Kopaszfalva wohnend. *1633:* Gauaj Petter Vr(am) ... visza ereze az kopoz faluj, Jobagiokath, hogi mehessenek kopoz foluara az eöss heljekre | Bornamisza laszlo Uram minden Kopaz falvy Jobbagyt, Gauay Uramnak megh kötelezven Ilondahoz[d] azon megh Nevezet Jobbagiok szantottak volna földet ugian azon Kopaz nevü faluban valo kertet [BSz; Ks 41. D. 23. 28. — [d]SzD].

Kopaszfalva 1566 után alakult település volt Nagyilonda táján, de elpusztult; utoljára 1719-ben említik. Határa Nagyilonda határába olvadt bele.

kopaszodik a cheli, a deveni chel; kahl werden, erkahlen. *1821:* Virts Szintion (!) ... kondor, sárgás és kopatzodni kezdett haju [DLt 452 nyomt. kl].

kopaszon 1. csupaszon; gol; kahl, öde. *1869:* a' fogado udvara körül ... Sövény kert van melynek egy része kissé avult zsindely fedelü a' másik kopaszan [Somkerék SzD; Ks 73/55].

2. huzat nélkül; fără învelitoare/husă; ohne Überzug. *1790:* Öt tépett tollu Párna ... Öt közönséges tolluval töltött Párna, négy Hajostól, egyik kopaszon [Mv; MvLev. Boka Katalin hagy. 4].

3. *1793:* a' föld ország Törvénye szerint kopatzon ... senki kezéhez nem szokott menni [Fiátfva U; Ks 65/43].

kopaszos 1. kopaszodó; care începe să chelească; erkahlend, kahl werdend. *1775:* a Bihar vármegyei viceispán Baranyi Gábor is megholt ... Nagy magas, jóforma, nagybajuszú, kopaszos ember volt [RettE 359].

2. kopáros; pustiu, deşert, lipsit de vegetaţie; öde, wüst, kahl. *1739:* az közbelső kopaszos élen [Mezőcsán TA; EMLt Szalánczi lev.]. *XVIII. sz. köz.:* az Falu szabad kopaczos oldala [Nagykend KK; Told. 18]. *1757:* Fát termő Hegyek ... nincsenek, hanem azok hellyet haszontalan Kopaczos, Kőves oldalos hegyek Vadnak, mellyek a Falut környül vészik [Budatelke K; LLt Fasc. 129]. *1765:* a Vonosláb mellet bé függő kopatzos oldalatskával [Csávás KK; EHA]. *1768:* a Falu mellett vagyon valami Kopatzos közönséges oldalos helly [Borosbenedek AF; BfN dobozolt anyag V]. *1768/1801:* egy kis rővid suhartzos kopatzos szegeletetske [Timafva U; Pf]. *1833:* Kópatzos Hellyek [Rugonfva U; Hr]. *1845:* egy kopatzos mart oldal [Etéd U; EHA].

Hn. *1765:* Kopaczos Unom n. szöllő [Csávás KK; EHA].

kopaszság 1. vkinek kopasz/tar volta; chelie; Kahlköpfigkeit. *1783:* Láttam a kopotzságát [Feltorja Hsz; HSzjP Köntzei Maria (20) ns vall.]. *1813:* Szabo István ... kopatzsága miatt nagy homloku [DLt 398 nyomt. kl].

2. *1783:* Hallottam, hogy Babos Antal uramat Báró Apor Péter Urffi meg támadván ... a haját néki ki tépte, mutattais az akkor tett kopotzságát [Feltorja Hsz; HSzjP Agneta Hentter, Gabrielis Köntzei cons. (34) vall.].

kopaszt melleszt, *táj* mellyeszt; a jumuli, a curăţa de pene; abfedern. *1831:* egy uri ember ... firtatni kezdette Vonutzot a' Ludért, hogy tőstént adná elő, legottan kopasztva elöis adta [Dés; DLt 332. 16].

kopasztott forrázott, szőrétől megtisztitott; jumulit; enthaart/borstet. *1738:* Koppasztott Malatz kétfelé hasitva [M.bikal K; KLev.].

kopcsa '?' *1662:* Szakmárrúl az gyermek számára hoztanak vala züld kiszniárt, ennek fél singébül magadnak csináltass kopcsat [TML II, 226 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz].

kópé lurkó; ştrengar, hoţoman; Schelm, Spitzbube. *1870 k./1914:* Lehúzás ... midőn a megcsapásra itélt nebulo (kópé, lurkó) nem akart a székre, padra vagy padlóra „lehasalni", — s szólott a parancsolat: huzzátok le! [MvÉrt. 23].

koperta levélboriték; plic; Umschlag. *1672:* Ezelőtt kilenczed nappal irtam Kegyelmednek, levelemet Kolosvárra Ketzeli Gergely uramhoz küldtem Bánfi Dienes uramnak irt levelem coopertája alatt [TML VI, 79 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1736:* ha alábbvaló embernek is egész árkosra nem irsz, még azt is cópertaban nem csinálod, vagy spanyolviaszszal nem pecsételsz,

megharagusznak érte [MetTr 360]. *1758:* B Vesselényi Ferencz Vr levelinek Copertajan macula esett, mellyért alázatoson botsánatot kérek [Zsibó Sz; WLt Árva Daniel Polixene lev.]. *1763:* Melly ordert is ... a' Mlgös Fő Király Biro ur, Copertában tévén, én tőllem küldötte Udvarhellyre [Udvarfva MT; Told. 44/22]. *1799:* azon Copertát ... tartozzam M Vásárhelyre ki vinni [DobLev. I/249 mell.]. *1800 k.:* Ez nem ide tartozó jegyzés, hanem tsak más Levél Copertája, és Copiája [JHbK XLIII/33]. *1823–1830:* a copertákat ő titulálta [FogE 221].

kophal botos kölönte; zglăvoc Groppe, Kaulkopf. *1632:* Halas vizek igen io uagio(n), melib(en) Piztrangh, Locza, Semlingh, menyhal, kophal, fejer hal és Rak beöueön terem [Poianamarul F; UC 14/38. 16]. *1637:* Vagyon folyo vizek, kiben piztrang kophal Rak terem [F.venice F; UC 14/42. 195]. *1640:* Az Sarkani vize it folivan ala abban vagion pisztrangh Lepeni hal semlingh kop hal [Sinka F; UC 14/48. 39] | Vagion a falunak szep pataka meliben pisztrangh, semlingh koi es kop hall s rak bövön terem [UF I, 793]. *1667:* Árpásról ... valami rossz kop halat hoztak vala talám egy marékkal [TML IV, 4 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz].

kophalas kophalban gazdag; bogat în zglăvoci; reich an Groppen/Kaulkopf. *1640:* Vagion a falunak io pisztrangos koj halas semlenges es kop halas vize | Pisztrangos kovi halas semlenges kop halas rakos vize io vagion meli tilalmas sub poena f. 12 [UF I, 761, 764]. *1674:* Ez falunak pisztrangos, kop halos, semlinges tilalmas folyo vize szep vagjon [A.porumbák F; UF II, 641]. *1680:* Vagyon ö nagok(na)k ezen határon Pisztragos (!), Semlyinges Kövi és Kop halos Rakos, Hauassok kűzzöl le folljo patakja, mellj tilalmasb(an) tartatik sub pena | Vagyon az Falunak, pisztrangos, semljnges, kövi és kophalos patakja [F.porumbák F; ÁLt Urb. 51, 58].

kópia másolat; copie, Kopie. *1717:* Micsoda meg bántodásárul való panaszsza légjen Onutz Basiliusnak az accludalt Instantiája Copiajából meg láthattya, Kld [WassLt a gub. Nsz-ből]. *1752:* hozá kezemben az Sz. Martoni Biro ezen itten includált mind mandatum Copiajat, mind pedig Legaliter emanalt Admonitoriat [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. *1762:* Superveniait ... Flgs Aszonyunk ... királyi parantsolattya is s abban miképpen méltoztassék kgld személje iránt parantsolni accludált Copiájából bővebbenis informáltathatik [Ks 84 a gub. Nsz-ből]. *1777:* Vévén ezen levelemet: ugy gondolkodgyék, hogy ... a végre Productionalis Causajáb(an) egy Betűig, mind maga literaleit, mind pedig Gubernalis Commissio Copiait ... egyben szedvén ... a' közelebb jövő héten szerdán, vagy inkább kedden virratkor tüstént Szt Ivánba nálam legyen [Szentiván Hsz; BLev.]. *1801:* El küldöttük Kováts Ferentz Társunkat, Kolosvárra, a' Privilegium Copiájának meg nézésére [Torockó; TLev. 5/6]. *1830:* ezen Copia a' maga originalissából szorol szora és minden leg kissebb változtatás nélkül iratott légyen [M.régen MT; TLt Közig. ir. 196].

kópia-tok másolattartó-tok; toc pentru copie; Kopienbehälter/hülle. *1688:* öt kopia tok [Beszt.; Ks S Misc. 27].

kópiáz lemásol; a copia; abschreiben, kopieren. *1737/1764:* â hátára ezen levelemnek indorsalom, Copiazom de verbo ad verbum [Csicsó Cs; Ks 44 Petki Klára lev.]. *1765:* Csudálkozással értem ã Ngod leveliből hogy nem vette s nem látta volna Ngod az annak elötte küldöt levelemet, mellyben vólt Copiázva, az en praetensiomnak mivolta [Csobotfva Cs; Ks 94 Bartalis János lev.]. *1814:* Gentsit kértem, hogy copiázza a' Generalis repartitiot [Déva; Ks 117 Vegyes ir. Rápolti Sz. Mihály ügyvéd lev.].

kópiázás másolás; copiere; Kopieren, Abschreiben. *1787:* Baroti Lászlo Uramnak a Nagy György eő Kegyelme ... Ratioinak copiazásáért ... Hf 3 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 9]. *1793:* Contractusok Copiázásért 30 xr [Marosillye H; Ks 73. IV. 10].

kópiázott lemásolt; copiat; abgeschrieben, kopiert. *1765/1803:* Ezen Copiázott Contractusban Specificalt Telekért által adatott ... szánto földnek zálog summáját negyven Magyar Forintokat percipiáltam [Dés; Ks 79. 29. 354]. *1797:* Hogy ezen fellyebb meg irt hét darabból álló Transummált és Copiázott levelek ... a magok tullajdon eredeti levelekből Transummaltattak ... arrol Fide Nostra mediante adtestalunk [Szság; Borb. II].

kópiáztat lemásoltat; a pune pe cineva să copieze ceva; abschreiben/kopieren lassen. *1797:* Hogy ezen fellyebb meg irt hét darabból álló Transummált és Copiazott levelek ... a magok tullajdon eredeti levelekből Transummáltattak. A Negyedik Paginán lévő pedig Copiából Copiaztatván általunk az Orriginalisokkal őszve olvastattak, és azokkal minden punctumaiban commaiban és Clausulaiban őszve hasonlittattak és corrigálván meg egyeztettek légyen, arrol Fide Nostra mediante adtestalunk [Szság; Borb. II]. *1806:* némely Leveleket copiáztatván ... küldgje bé nékem [Ádámos KK; Pk 5]. *1817:* méltoztassék Tiszt Kováts Urammal ã ki ã Secretumot magában tudja tartani, azon Leveleket copiaztatni s nékem ... el küldeni [Kv; Pk 3].

kópiáztatás lemásoltatás; copiere; Abschreiben, Kopieren. *1807:* sub B: A: lévő Documentum Copiaztatásáért Dr 24 ... A sub C. c. lévő Specificatio Copiaztatásáért [UszLt ComGub. 1753u].

kópiáztatik lemásoltatik; a fi copiat; abgeschrieben/kopiert werden. *1751:* Copia ... Copiáztatott A(nn)o 1751 Die 16 ba Apor. Csik Sz. Mihályon [ApLt 5].

kopik 1. a se toci; abgewetzt werden. *1712:* a Török lovatt is beküldött(em) volna eddegh de ... az kett fara fen olyan mint ha röhös volna egeszen kopik az szöre igen megh romlott volt [Ohába F; ApLt 2 Lukáts János Apor Péternéhez]. *1776:* a' Fiam bizony Tholdalagi részen valo, Jobbágjok Réte, és a' kinek a' körme kopott volt a' ki irtásában a' meg hólt [Hosszúpatak KK; Mk Ugron lev. Gróza Flóra fel. Iuána (40) jb vall.].

Sz. *1801:* ne bizd magadat a termeszetre egészszen, mert az idő telik, a test kopig (!), azzal edjütt az erő is gyengül [Berve AF; GyK. gr. Gyulai Sámuel lev.].

2. vásik, *rég* váslik; a se toci; sich abwetzen. *1843:* Az Első Szekér ujj ... van ezen szekérhez hat pengő karika;

vagyon jo Tezzla vas Sikoltyujával — két járom ... ezek tsak ad usum vagynak kopva [Dés; DLt 622].

3. hámlik; a se descuama; sich (ab)schälen/abhäuten/schuppen. *1852:* Miklos még fekszik ... még vagy egy hétig nem ereszti fel a Doctor kopik a' himlője, s ha fel kél hamar vizkorságot kap [Kv; Pk 6].

4. kb. fogyogat; a se împuţina treptat; nach und nach sich verringern/mindern. *1790:* (Az) erdőnek némelly szegeletetskéit, a' mint az erdő kopni szokott kaszálgatták, imitt, amott, a' mint holmi pusztácska látzik is [Báld K; BLt].

kopiózus terjedelmes; amplu, vast; umfangreich. *1619:* Én az szerént az én igaz kötelességem szerént, hütöm s üdvességem szerént irom Nagyságodnak, hogy én ezeket mind megtractáltam, azki hasznosb volt copiosiusb, azki kelletlen volt lassabban, mint kit csak az margójára is irtam az materiának [BTN[2] 197].

kopizálás lemásolás; copiere; Abschreiben, Kopieren. *1801:* a' Contractust küldöm, melly a' Daniel Elek által kezemben küldett vidimáta Copia ... és igy az enyimnek Copizálására szükség nem volt [Kv; SLt 17 P. Horváth Miklós lev.].

kopja lándzsa; lance, suliţă; Lanze. *1585:* En Mezaros Myklosne orsolya azon Ember Emlekezem hogy Ennalam hagyott wolt az vytezleó Tarchay Georgj ... 50 kopjat ... 3 hegestortt [Kv; TJk IV/1. 526a]. *1588:* kopyayawal altal eöklele, holt eleweneöl hatta [Somlyó Sz; WLt]. *1591:* Byro vram egez Tanachy akarotyabol, vettem Zaz kopyatt, Az waros zywksegere f 28 [Kv; Szám. 5/I. 18]. *1600:* Tudom hogy Tibald Gergely el foglala az hazat, Sisakiat, kopiaiat, agyat, oda hozta [UszT 15/128]. *1621:* Jeoue Fejeruari Meszaros Nagi Miklos, G. eo Naga paranczolattjat hozua(n) az ket ezer kapia feleol, hogy kezeheoz zamlaltassa B. V. eo keme [Kv; Szám. 15b/IX. 87–8]. *1629:* rendeltünk keglmesen hwseghteknek Generalis Mustratt, ez mostani Pwnkeösd utan valo Szeredara ... az Barothi reten lenni ... ez leuelunkett lattvan, mint fejenkent, Lovasink io Ruhaval, Loval, kopiaval, s egieb lovasi io szerszammal ... ott szeredan io reggel az mód szerent eöket general(ite)r megh mustralvan, eokett más nap házokhoz boczátthassuk [UszLt VIII. 72 fej.]. *1630:* az katonak kopiaja vala nala s aval giakdos vala hozza(m) [Mv; MvLt 290. 228b]. *1759:* amint Zámbó Dániel vitte volna be az egyik zászlót, a kapuban megakadott s kettétört a kopjája [RettE 96]. — L. még SKr 317, 598.

Szk: ~ *hajtva* kopját hajítva. *1662:* mihelyest ... a rájok rendelt roppant kopjás seregeket ... kopjahajtva nagy sebbel ellenek közeliteni látnák, azonnal ... szaladozni ... kezdettek vala [SKr 338–9] ✱ ~*ra kimegy* kopjatörésre kiáll. *1630:* Nagj Gergely Ura(m) ... gjalazatnak tartia hogj ki uetétte az hazbol Banhazi Ura(m), de a hol kell mindenkor vagjon ollia(n) ember, mint cô s ha kiuannia, mennie(n) ki, akar egj kopiara, s akar egj kardra, s megh vagdalkozik vele [Mv; MvLt 290. 196a] ✱ ~*ra való gomb. 1600:* Az kúpassok czjnaltak 533 kopiara valo gombot [Kv; Szám. 9/III. 37–8] ✱ ~*ra való lobogó. 1681:* Egi kopiara valo tafota Lobogo [Beszt.; LLt] ✱ ~*t emel. 1710:* A székelység meglátván, hogy a németen általjött a török, még csak kopiát sem emele, hanem rettenetes zúgással megszalada [CsH 226. — 1690-re von. feljegyzés] ✱ ~*val szolgál. 1633:* mys Boerok uagiunk, Noha kopiaual nem szolgalunk [F.venice F; Szád. Patru Dayhul (80) vall.]. *1673/1681:* Hadi expeditiokor kopiaval szolgaltam az Nemes Varmegyet [Vh; VhU 461] ✱ ~*val szolgáló. XVIII. sz. eleje:* Filep Menyhart, paripaval, kopiaval szolgalo mint tõb Armalis Nemes emberek [Aranyosrákos TA; Borb.] ✱ *gyalogzászlónak való* ~. *1678:* Uzonbol[a] vitte(ne)k el egyetmast ez szerent ... Gyalog zaszlo(na)k valo kopia faszegekkel meg verve nr. 4. Korneta(na)k valo kopiat nr. 1 [BLt 1. — [a]Hsz] ✱ *kornétának való* ~ → *gyalogzászlónak való* ~ ✱ *lobogós* ~. *1662:* az bástyák sűrű lobogós kopjákkal, sok szép lovas és gyalog zászlókkal környöskörnyül megrakatván, ki-ki az ő lövőhelyét ... alkalmaztatni igyekezi vala [SKr 585]. *1677:* A' lovasnak penig egyéb fegyveri kőzőt, jo lobogos kopjája légyen; egyházi Nemes ember leg aláb egy kopjával, fellyeb valo rendű, és két loval mustralo Nemes ember, két kopjával ... mustrállyon [AC 97]. *1710:* Valának mintegy ezeren, kiknek egy része fejér selyem köntösökben, hasonló színű lobogós kopiákot viselvén kezekben, gróf Bottyáni Ádám horvátországi bán commendója alatt mennek vala[a] [CsH 310. — [a]1699-ben].

kopjacsinálás kopjafaragás/készítés; făcutul lăncii; Lanzen/Speerschnitzen/machen. *1600:* Az Hadakozasra valo költseg ... Az Asztalossoknak, kopia czjnalasert fizettünk fl. 36 ... vetettünk számot az paisgyartokal, kik az kopiakat attak orszag szüksegere No 384 kopiat fl. 128 [Kv; Szám. 9/III. 37–8].

kopjacsináló szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *mesterember* kopjakészítő mester; meşter care face lănci; Lanzen/Speermachermeister. *1772:* Oláh Imre Csomafalvából szállott volt ide Szárhegyre Copiás nevű Leányra, ã mint bizonyoson ugy is vagyon, mert ã mű praedecessorunknak egy Leányára Copia Csinalo mester ember szállott volt ... a Felesége után megörökösödött a mű Jószágunkban [Szárhegy Cs; MNy XXXIV, 330. — [a]Cs].

kopjafa 1. lándzsa, kopja; lance, suliţă; Lanze, Spieß, Speer. *1600:* Az Hadakozasra valo költseg ... vetettünk számot az paisgyartokkal, kik az kopiakat attak orszag szüksegere No 384 kopiat fl. 128. 32. Zazlo nyelfat festettet fl 8. 52. kopia fat fl. 2 d 8 [Kv; Szám. 9/III. 37–8]. *1621:* Következik az kopia faknak ki oztasa es megh Czinalasa. Elseoben az Tanaczi haz hean, kez kopiak mellicket ... meg zamlaltattam voltak No 534 ... Az meg veot kopia fakat No. 500. [Kv; i.h. 15b/IX. 172]. *1625:* He zamosi Talas Simonnak es Hozzu Demete(rne)k atta(m) Kopia fara. Zemmjklos penzben f 6 | Kultuk[a] Zeoez Tamast Heszamosra es Hideg szam(osra) kapia fak foglalnj [Kv; i.h. 16/XXXII. 149, XXXV. 149. — [a]Olv.: küldtük].

2. fejfa, *táj* fűtűl való fa, gombfa, gombosfa; monument funerar de lemn sculptat; Grabholz. *1843:* Egy koporsora és kopia fára költöttem 10. Forint [Lécfva Hsz; HSzjP]. *1847.* Sas Josef meghalálozván ... temetőfa, vagy kopiafát tsináltam [Sszgy; i.h.].

A 'fej-, gomb-, ill. kopjafa' jel-re, a kopjafa-állítás népéletbeli szokására és tárgyi emlékeire l. Dr. Kós Károly »Ékes fejfáinkról« című tanulmányát: Olasz Ferenc, Fejfák H.n. (Bp), 1975. 171 kk (gazdag képanyaggal és bőséges irodalom egybeállításával). — L. még NrLex. II. 97–107.

kopjagomb lándzsagomb; măciulia lăncii; Lanzenknopf. *1598:* Zaz Janos Vit Vrunk zamara kopia gombokat ... 4. louo zekerenn tordara atta(m) nekie ... f. 1 [Kv; Szám. 8/V. 182]. *1621:* Veottem ... Kupas Georgiteol Kapia gombot No 2000 f 13 d 33 1/2 [Kv; i.h. 15b/IX. 172–3].

Az értelmezésre nézve l. RMFegyv. 41 kk (csúcs-ábrázolásokkal).

kopjahegy kopjacsúcs; vîrful lăncii; Lanzen/Speerspitze. **Szk:** *réz ~. 1805:* Egy aranyos réz-Kopia-hegy. Apafi Mihály Fejedelemé volt [Mv; TGsz 52].

kopjahordozás kopjavitel; purtatul lăncii; Lanzentragen. *1644:* az teöb rut lofaszal valo beszelgetest nem hallottam az kopia hordozastis hallotta(m) [Mv; MvLt 291. 418a].

kopjalobogó kopjazászló kelmerésze (a kopjanyélen lévő lobogó); drapel fixat pe mînerul lăncii; Lanzenflagge. *1678:* Uzonbol vitte(ne)k el ... Kopia vasakot nr. 40 ... Gyolcz kopia lobogot nr. 30 [BLt 1]. *1710 k.:* zászlót kopjalobogóból, muszulyból csináltattunk [BÖn. 734].

kopjányi vhány kopjahossznyi; de lungimea unei lănci; einige Lanzen lang. *1591:* Nagi Illies ... vallia, hogi ... az Eottúes Andras zenaianak magassaga sokkal magossab volt az Gereb Marton zenaianal egi kopianynalis [Kv; TJk V/1. 69]. *1629:* ez az két Jnas tavul allot teolleok mint vagy ket kopiannyi hozzannyera [Kv; TJk VII/3 29]. *1657:* (A kapitány) az sáncbéliekhez menvén, perspectiva által megnézte s esmérte az fejedelmet, s hozzáigazítván két tarackokat, nem volt feljebb fél kopjányinál háta megett, Fodor György nevű főember udvari szolgának ... lovát úgy lövék, hogy oldaláról az kardot ... dolmányát elsodrá [KemÖn. 46–7]. *1662:* a folyóvíz is a nagy szárazságban igen elapadt ... a táborhely jó partos vala, hogy csaknem egy kopjányira kellene a vizet érni [SKr 258]. *1735:* égj ekével azon helljet ... a' Botos Kuton alol két Kopianjira valo heljnél ... azon Rétet által borozdáltottam [Szamosfva K; JHbK XLII/27].

kopjaöklelés kopjaviadal, *rég* kopjatörés; luptă ecvestră cu lănci; Lanzenstechen/brechen. *1653:* erős ütközetet tőnek; de Básta mind újabb újabb sereget fordítván elő ez a kopja öklelést felvészi vala[a] [ETA I. 68 NSz. — [a]1602-ben].

kopjarúd lándzsanyél/szál; mînerul lăncii/suliţei; Lanzenstiel. *1588:* Veottem Esmeg 7 Kopia Rudat ... d. 42 [Kv; Szám. 4/III. 22]. *1597:* BV hagiasabol chinaltattam Paisos Istúannal az Varos eggyk Gialog Zazlo(ia)nak egj vy Kopia rudat [Kv; i.h. 7/XII. 13–4 Filstich Lőrincz sp kezével].

kopjás 1. *mn* **1.** lándzsás (kopjával/lándzsával fölfegyverzett); înarmat cu lance; mit einer Lanze/einem Speer bewaffnet. *1601:* Jazwasartt volt tizczer kopias lengiel es tizenhet ezer Moldovay kurtaniok vannak vele Podoliay kozakokkal eggiütt [Hurm. IV/1. 245 Batholomeus Somogy Mihály vajdához Belényesről (B)]. *1653:* Básta ... tanácsot tarta és ő sem mene reája; mert a kopjás hadnak nem jó a szoross hely; vala pedig az országnak szép kopjás hada [ETA I. 56 NSz]. *1657:* Mihelyt egybenérkezének, látám ... megfordíták az miéinket és az utánok küldött kopjás seregekben arccal ütközvén ... ők is megfordulván, igen lecsapkodának bennek [KemÖn. 249]. *1662:* nagy sok szép fegyveres, kopjás néppel, ... egy nap estig a havason általtakarodtak vala [SKr 337].

Szn. *1561:* franciscus kopias [Kv; TJk I/1. 47]. *1769:* Oláh Imre Csoma falvabol[a] szállot volt ide Szárhegyre Copiás nevű Leányra [Szárhegy Cs; LLt. — [a]Cs]. *1772:* az Apámot Oláh Imrét bé csalta ide Anyámra Kopias Dorottyára nemes Leányra, es nemes Joszagba Csomafalvából, már a' nemes Joszagis velünk edgyütt az udvar kezibe esett | Szárhegyi Kopias Mihály Szabad Székely nemes ember [uo.; LLt Fasc. 152].

2. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ formára csinált* kopjacsúcsszerűen készített; făcut în formă de lance; lanzen/speerförmig verfertigt. *1637:* az keringeo gradicsy felett uagyon pituarocska ... menyezeti festet kopias formara, tablason csinalt [Fog.; UF I, 408] ✱ *~ gerenda* kopjacsúcsszerűen faragott gerenda; grindă cioplită în formă de lance; lanzenförmig geschnitzter Balken. *1699:* szekereit küldven ide ... az kopias gerendakban 12-tőt el vitetet [Rücs TA; RkAk 344. 30].

◇ **Hn.** *1761:* A Kopiás tetőn egy darab dézmabéli föld [Déva; Ks 94. 24. 4].

II. *fn* lándzsás gyalogos; lăncier; Speer/Lanzenträger (Infanterist). *1653:* a Marosnak szoritja a kopjás a lengyelt s kozákot | (Básta) végtére a maga seregével álla elő, és a kopjások elfogyván, a katonák a lövést el nem állhatták, hanem a hídat megvevék [ETA I. 56, 68 NSz]. *1657:* egy lovunk, se lövőszerszámunk bé nem jöhetett[a], az kopjások gyalog lévén fenn [KemÖn. 196. — [a]Szatmár várába].

kopjásan 1. lándzsásan; înarmat cu lance; mit einem Speer/einer Lanze bewaffnet. *1661:* serio paranczollyuk, ugy keszüllyön mindgyarast mind elessel Tarszekereiuel, egyeb hadi apparatussaual, kopiasson, hogy ... mellenk jöni el ne mulassa, egyebarant hidgye bizonyossa(n) valaki elmarad s kopiaia nem leze(n) fel akasztatik erette [UszLt IX. 75. 37 fej.].

2. kopjacsúcsszerűen; în formă de lance; lanzenspitzenartig. *1637:* nyilik be az temlecz bastyara egy vas sarkas pantos parazt zaros ayto; menyezeti feyer gyalult deszkakbol tablason kopiason csinalt [UF I, 406].

Szk: *~ faragott gerenda. 1637:* az pituar jo modgyaual kopiason faragott gerendakal gyalult feyer deszkakal padlott [UF I, 409].

kopjatartó '?' *1652:* Ezen házbol ki jőuén az Ajto felet egy vagyon kopja tarto [Görgény MT; Törzs].

kopjatörés 1. kopjaviadal; luptă ecvestră cu lănci; Lanzenstechen/brechen. *1657:* Tornyi Tamás, Gyulában lakott, igen híres vitéz s nagy főember volt. Első halálos kopjatörése, bajt-viadalja, akkor Aradban lakott Deli Huszain híres törökkel tizennyolc esztendős korá-

ban szerencsésen volt [KemÖn. 13]. *1662:* Lőn rettenetes kopjatörés és nagy kemény viadal, úgy, hogy az ellenség hátat kényszeríttetvén adni, nagy darab földön hátokon mennének és vágnák őket [SKr 174].

2. kopja-kettétörés; ruperea lăncii în două; Entzweibrechen der Lanze. *1710 k.:* Mintegy komédia- vagy tragédiabéli theatrumon vagy scenában írja le[a] őket a koporsókban, kinek-kinek fegyverét ... a feje alá (ahonnét vették a keresztyének is a temetésekbéli sok bolond ceremóniát, zászlót, címert, kard-, kopiatörést etc.) [BÖn. 420. — [a]Ezekiel 32 a 18.-dik verstől].

kopjavas vas lándzsacsúcs/hegy; vîrful metalic a lăncii; Eisenspießspitze. *1591:* Vrunk parancholattiath ertik Varosul ... Elseobe Suplicallianak, hogj eo Nga zallicha, mind kopia vasaknak s mind egyebeknek zamath ... amiket vrunk paranchol chinaltatnj formaiat el hozzak eo kglmek, vgj vagy keth kopia vasath [Kv; TanJk I/1. 157] | Pap Janos witt Copia wassakat feyerwarra 4. Lowon attam neky feyerwarigh f 3 [Kv; Szám. 5/X. 23]. *1594:* Az Thoroni alat ualo Thar hazban ... Kopia wass vagjon No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 30–2]. *1599:* Mikor feieruarat voltam, veottem eggik drabantnak egi dardat f — // 25 Abba egi kopia vasat f — // 12 [Kv; Szám. 8/IX. 20 Gorbó vidéki jószág]. *1625:* eo felsege paranchjolattyabol ... administraltunk harom szaz eotue(n) onazatlan kopia vasakat [Kv; i.h. 16/XXVII. 4]. *1678:* Uzonbol[a] vittenek el ... Kopia vasakot nro 40 ... Gyolcs kopia lobogot nr. 30 [BLt 1. — [a]Hsz]. *1684:* Kolozsvárott csinált Kopja vasokért attam f. 30 // 65 [Utl].

kopjavas-csinálás lándzsacsúcs-készítés/kovácsolás; făcutul vîrfului metalic a lăncii; Lanzenspitzenmachen/schmieden. *1625:* Attam en maga(m) Az Cziganoknak Kapia vas. Czinalasert[a] [Kv; Szám. 16/XXXV. 153. — [a]Köv. a részl.].

kopjázó-gyalu kupás/hornyoló gyalu; rindea de făltuit; Falz/Kehlhobel. *1656:* Ezen saffar hazban vagyon egy negy szegre csinalt asztalos miszerszam tarto lada, kiben vagyon miveleö eszköz ez szerint: Eoregh gyalu nro. 8. Kopiazo gyalu nro. 3 Gyombelleö gyalu nro. 2[a] [UF II. 114. — [a]Folyt. a fels.].

kopjázott kopjacsúcsszerűen faragott; cioplit în formă de lance; lanzenförmig geschnitzt. *1699:* Padlata kopiazott fenyu gerendákra gyalult deszkaval porhanyosá padlot, mester gerendajat ket vas szegek tartyak [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag VI].

koplal 1. a flămînzi, a răbda/suferi de foame; hungern, fasten. *1574:* vagion 7 Eztendey hogi az Borbara leant esmerte partas katalinal ... Azt latta hogi mykor hon Nem volt katalin az lean Eyel Napal mywelt, Es valaztig koplalt mellete [Kv; TJk III/3. 362]. *1661:* Az éléssel igen szépen, takarékoson bánjatok, de ne is koplaljatok [TML II. 101 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1759:* Tisztartó Vram ... el ment a Fogadoban innya ... a Béresekkel edgyütt viradtig tántzolt a' Béres ökrök egéssz éjtszaka a Járomba koplaltak [Marosludas TA; TKl]. *1780:* miis veröink dézmáját meg adtuk adojával edgyütt ... lovainkra és verönk épitésire költettünk már most nézzük a'darab vasat, és a mellett koplaljunk, nyomoruságot söt rabságatis szenvedjünk [Torockó; TLev. 9/17].

2. kb. szomjúhozik; a-i fi sete; dursten. *1618:* oly szűkön adták az asztalára az bort, hogy csak koplaltunk, és mikor felköltünk az asztaltól, úgy hozattunk néha-néha az uraimmal egy-egy oka bort [BTN[2] 101–2].

koplalás flămînzire; Hunger(leiden). *1662:* magamnak is nem örömesben kellesék-e választanom a sok boldog állapotaim után való halált és a szent paradicsomban örökké való nyugovást, mintsem ... keserves szokatlan nyomorúságra, éhezésre, koplalásra kivánkoznom [SKr 164]. *1704:* Ugyan ma érkezének bé az úr egyetmásával és lovaival, úgymint 8 lovakkal, akik között igen drága lovak is voltanak, de most olyanok, hogy mind a nyolc sem érne száz forintot, úgy elvesztenek mind ott Kolozsvárt a nagy szükségben, szorulásban, mind az úton az nagy hidegben és koplalásban [WIN I. 260]. *1797:* Azért hagyta biz ő ell[a], hogy száraz puliszkával tartotta a felesége, soha egy tsepp pálinkát nem adott, s meg unta a koplalást [Sszgy; HSzjP Ujfalusi István (67) gyalogos vall. — [a]A feleségét].

koplaló[1] '?' **Hn.** *1629:* Koplaloban az Gergely Georgy Orotuanj retj [Jobbágyfva MT EHA]. *1693:* Koplaloban (k) [uo.; EHA].

koplaló[2] '?' *1850:* Veress Alajos mtk uradalmi koplalo [Branyicska H; JHb XXV/68. — A szabadságharc utáni pusztulás állapotáról irt jelentésben].

koplaltat éhen tartat vkit/vmit; a flămînzi/înfometa; hungern lassen. *1705:* A marhákat is körös-környül ki nem merték hajtani, csak itt a sáncon kívül koplaltatták egész estéig [WIN I. 429]. *1744:* Puskás Petru Marháját is sokszor azon nyomásba lévő földről bé hajtván, harmad egész napig is ott koplaltatta [Szentegyed SzD; WassLt]. *XVIII. sz. köz.:* a ... két Bihal Tulkot ... nappal jármalták éttzaka járomba koplaltatták [Kercsesora F; TKl Fogarasföldi ir.]. *1823–1830:* cselédek nemigen laktak nála, mert nem fizette, koplaltatta, durván bántak vele, kivált az asszony Bán Zsuzsanna rendkívül mérges volt [FogE 91].

kopó 1. copoi; Spürhund. *1589:* Az zilindekeknek veottem hust d. 16. Az ebeknek es kopoknak d. 28 ... Vaczorara veottem ... Az Kopoknak, es pecereknek hust d. 24 [Kv; Szám. 4/X. 10, 12]. *1590:* Az Wr Koppoynak es Bathory Boldisar Kopoinak ... veottem 52 font fagiat. fyzettem ... f. 2 d. 8 [Kv; i.h. 4/XXI. 46]. *1596:* minden nap sakkal hordotta az kopoknak az eb peczer, mind faggiat, kinieret, korpat, varos zabiatis harom keobleot eorlettwnk nekik [Kv; i.h. 6/XXIX. 137 Bachi Tamas sp kezével]. *1599:* Az Actrixnak megh holt Vra es Vranak velle valo zolgai az en Alparethi hataromon zabadon Jarwan es Nyulazwan ... kopoymat, Agarimath fel hoyzogattak kyaltottak [Dés; Eszt-Mk]. *1646:* Peri (?) Gasparis erkezik sokad magaual zolgaiual es kopokkal [Mv; AAll. 6]. *1647:* Nagy lancz kopo nyakara valo [M.királyfva KK; BK 48. lc]. *1680:* Talaltattak az Istallo vegehez ragasztot egy hitvan olban ... Egy örögh nösteny kopo het kolykeivel; egy Tissza nevű

örögh nosteny agar ött kölykeivel, egy fejer nöstenj agar egy eger szörü kölykeivel [A.porumbák F; ÁLt Inv. 25]. *1729:* Vagyon egy veszszőből font szalmával fedett kopok(na)k való pajta sövény keritésivel edgyűtt [Buza SzD; JHbK VI. 4]. *1759:* Az Kapok számára tészen fel buzát Met. 20 kukuruzt Met. 10 Malom port Met. 4. azt deklaralja, ki kapoi, és hánj kapok ettek meg, s ki poroncsolattjából költett [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. *1776:* meg vénültem az vadászatban, de soha illj meg sirathatatlan nagy károkat nem vallék az kopoimban mivel az mái napon az Farkasak már kilecz (!) kopomat mind az leg jovát meg evék [Négerfva SzD; BfN Bánfi Péter lev.]. *1805:* most valami két héttel ez előtt egy őzet a' Petrillaiak Kopoi le hajtván a' Havasrol, és bé kergetvén a' Faluba, ők el fogták [Petrilla H; JF 36]. — L. még MNy XXXVIII, 206; RettE 193.

Szk: *~k háza/ólja/pajtája. 1679:* Kopók Pajtája ... az Udvar Kerétese előtt vagyo(n) sövenyes oldala kivül belol tapaszos; Szalmaval fedett [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.]. *1681:* Kopók háza. Ezen külső Kerétesb(en) ... egi vagyo(n), mind az negi oldala boronabol rott; Az feli gerendas, sindelyezése nemely helyen romladozott, Ajtaja fel szer, vas sarkos, hevederes, retezes, retezfejes [Vh; VhU 506]. *1732:* a' kert szegeleti felé menvén egj Sövénjből font s.v. kopok ollya [Buza SzD; LLt Fasc. 244].

2. '?' **Hn.** *1590:* Kapo neuy heljben [Olasztelek U; EHA]. *1758:* A Kopo uttyánál (sz) [Bh; EHA].

kopog kopácsol; a ciocăni; klopfen, hämmern. *1781:* hallattam ... mikor kórét vágtunk volna Pap Joseffel, hogy kopogott volt valaki ezen ... erdőben ... sótét hajnal volt s észre nem vehettük mitsoda fát vág [Csóka MT; Ks].

kopogat 1. kopácsol; a ciocăni; klopfen. *1781:* Balás István o Kglmetis láttam egy Sötét hajnalban mikor korit vágok vala hogy egy Nyesó fa tetejin kopogat vala s vág vala [Csóka MT; Ks].

2. kopogtat, vereget; a ciocăni în repetate rînduri; (an)klopfen, kloppen. *1777:* egy őreg régi Ember Csunya Vaszij Nevezetű, kiis a Nevezett kutra állván, ugy kopogatta Páltzájával a kutnak a' kövit mondván, ide jöjetek mert itt van a Határ kö [Resztolcs SzD; JHbK LVIII. 28].

3. verdes; a bate; öfters/wiederholt schlagen. *1790:* bekesemnek prémje ölyan sáros hogy kopogatya nagyon a tsizmamot, ha pediglen tisztityák az ször mint (!) le megy rolla [Mv; JHb Jósika János apjához].

kopogtat 1. ütöget; a ciocăni în repetate rînduri; wiederholt schlagen, (an)klopfen. *1784:* én egy idö tájban ... ezen hellyre jöttem aszszu fáért, a' midőn Boldor Györgyöt ... egy fejszével a' le vágott száraz fákot látám kopogtatni ... Ő felelé énis ezen árok széllyin egj kis irtást tsinálnék [Vormága H; JHb XXXIII/36].

2. kopogva megy; a bocăni/tropăi mergînd; klopfend gehen. *1825:* a kertemben Sarjut szaragatván hallom etzer hogy nagy Sebessen kopogtatva Csizmájába menyen Bodoni János nagy páltzáson [Havad MT; CsS].

kopóhajtás kopó-hajtóvadászat; vînătoare cu copoi; Spürhundjagd. *1747:* látom hogj keményen ég az Soma, kopo hajtást és kűrt szót is hallottam [Báré K; EMLt Székely lev. Supl. 28–39 Moldován Gligoras (42) zs vall.].

kopó-kár a kopókban esett károsodás; pagubă produsă în copoi; Verlust an Spürhunden. *1711:* az Haller Györgj Báttyám Ur(am) sipos kopoját le vágta az a kan az kire mentünk volt az nyáron Haranglábra[a], el gondolhad volt szomoruság én annak utánna réá menvén el verettem minden kopo kár nélkül [Szentpál KK; Ks 96 Haller Gábor lev. — [a]KK].

kopókölyök pui de copoi; Spürhundjunge(s). *1687:* Egy Farkas szörü kopó köllyök [UtI]. *1723:* A gyermekeimet Attyai szeretettel köszöntöm, az kutyakhoz lattassanak jól, az melj kopo köljkeket Apor Farkas Ur(am) adott tanitassak [ApLt | Apor Péter feleségéhez]. *1724:* Az az eb Jágèr ... az kopo köljkeket tanicsa lanczra ... ha penig köljkeznek az kopok viseljenek gondot reajok [i.h. 2 ua. ua-hoz]. *1750:* Bina Petzér ... a kopókra, kopo köllykekre jo gondot visel minden üdőben [Déva; Ks 107].

kopókürt kopóhívó vadászkürt; corn de vînătoare (cu care se cheamă înapoi copoii); Spürhund(jäger)horn. *1796:* egy Kopo Kürt [Nyárádsztbenedek MT; Told. 37].

kopólánc lanţ cu care se leagă copoii; Spürhundkette. *1737:* Erogatio Tritici ... Szamosujvarra Simon Szigyártonak Foldozasert kopo Lanczokert ... mett. 27 [Szentbenedek SzD; Ks 70. 51]. *1744:* Egy darab kopó Láncz [Szentdemeter U; LLt 67].

Szk: *~ra vet vkit. 1710 k.:* Azelőtt is engem Béldivel minden ok nélkül kopóláncra vetének, hátha most ő peckelődik, soha bizony el nem hiszik, hogy complex nem vagyok, el kell vesznem nagy ártatlan miatta és ezeknek nagy gonoszságok miatt [BÖn. 700].

kopóné *becsm* szukakopó; căţea; Spürhündin. *1597:* Nagy Andrasne kepebe pedigh azt mondo(m), hogy engemet zihernek zihernenek mondot[a] koponenak ... mjert kereztiensegemteöl megh valasztott, kylen dion vagio(n) erette [UszT. — [a]E két szó utólagos betoldás].

koponya 1. craniu; Schädel. *1796:* még láttzatott meg más regi ütés, mely ... a' régi tőrt Koponyának bejukasztotta az agyvelő hártyáját [Mocs K; Eszt-Mk]. *1846:* a' mire csak rátettem kezemet, az bizonyoson eltévedt, 's a' mit csináltam az mindig fonákul ütött ki. Ezen szorakozásom vagy kábultságom miatt olly indulatba jövék hogy öklömmel szüntelen ütöttem koponyámat, de még sem akart kiémedni [KZSN 157].

2. csontváz koponyája; craniu; Skelettschädel. *1823:* a' Testet ... husasan kopanyájával, kezében lévö kapájával égyben huzta | A' Koponyán pedig még a' füketöis rajta volt [Dés; DLt].

3. *agya ~ja* koponyacsont; os cranian; Schädelknochen. *1662:* Kádár Istvánt magát is föben lötték vala, úgy, hogy a csata után eltakarittatásakor az agya koponyájából a nyilvasat ki sem vonhatták volna [SKr 446].

koponyacsont os cranian; Schädelknochen. *1833:* A' koponya csont felső része (: calvaria :) nagyon vastag ... leg kissebb holypadás, avagy hasadás rajta nem látt-zott [Dés; DLt 200].

kopóól kopóházikó/pajta, coteţ pentru copoi; Spürhundhütte. *1736:* van egy avatag tizennégy ágosokon állo szalma fedéllel fedett ... Sövény Jászolyos Pajta ... ennek felső részében azon fedél alatt vagyon, mindenféle fákból, négy szegre Gerezdbe rót kopo ól, mellynek héjjazattya tizen negy szál fenyő deszkával van bé padolva [A.idecs MT; CU XIII/1. 43].

kopópajta kopóházikó/ól; coteţ pentru copoi; Spürhundhütte/häuschen. *1770:* Három szakos fenyő bornákbol epült szalmával fedett kopo pajtát betsüljük öt m forintra [Zágon Hsz; SzentkGy].

kopópár o pereche de copoi; Spürhundpaar. *1744:* Kopo pár [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

koporsó 1. sicriu, coşciug; Sarg. *1583/XVII. sz. eleje:* Valamikor nemellynket keozzullunk az Ur Isten az világbul el hyia Mind tartozzek eótet el keserni iamborul az Koporsohoz es el temetni tiztesseggel [Kv; MészCLev.]. *1597:* Wrünk w felsige Annia koporsoiara walo Ezwst Tablat widte ala feirwarra Iffiw Bonciday Gergely harmad Magawal ... Tordara [Kv; Szám. 7/XIV. 80 Th. Masass sp kezével]. *1684:* az koporsoiatis be vonatatta vala szegekkel megh vertek vala [Torockó; Pk 7]. *1696:* A' Koporsoba ā testet Zergö gjolcsal takarták bé [Buza SzD; LLt 183. B]. *1702:* mikor Istenben el nyugut Palfi Ferencz u(ra)t el nyujtottak vala, beteges leven masod nap mehetek oda, a' nyújto padon feküt a' szegeny Batjam még koporsoja sem volt [Tordátfva U; Pf]. *1728:* valamelly B. Mester Atyánkfia szép Őreg koporsot keszitt öreg deszkabol gjantaroso(n) lapos tetejut regi mod szerent volt fl. 4. az arra most más az mostani üdöhöz kepest légyen 11. mariás az arra [Kv; ACJk 138]. *1806:* Koporsom Bakatsinnal boritassék bé, belőlis semmi Selyem vagy Fátyol ne aplicáltassék; hanem valamint születésemkor ruhákban poláltattam, ugy halálom utánis Gyolts ruhákban ... öltöztessenek [Dés; Ks 14. XLIIIb gr. Teleki Károly végr.]. *1854:* a nyujtoztato padan, vagy koporsoba hagyassam fedetlen és szabadon egy záros helyt a mig testem meg nem indul vagy fel nem bontanak [Kv; Végr.].

Szk: ~ *borítani. 1625:* Az koporso boritanj veöttem Vichey peterteol, hét sing dupla Tafotatt ... f 35 [Kv; Szám. 16/XXX. 15] ✱ ~ *alá való (deszka)szék. 1679:* Koporso alá valo deszka szék Par 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 95]. *1747:* Koporsó alá való Szék [Borsa K; Told. 24] ✱ ~*ba bocsájt. 1819:* Én az Isten nevibe kérlek édes Fiam! szánny meg engem mint édes Anyádat, oldozzad már tsak nem viselhetetlen bánatimat Ne botsáss siralommal a' koporsoba [M.régen MT; Pf Palatkai Anna lev.] ✱ ~*ba bocsájthat. 1657:* nékem is sokakban vétett[a], mert igen tökéletlen, fondorkodó ember ... nem bocsáthatnám koporsójában tisztességére, nem az atyám s magam bosszúját üzvén, hanem az Isten bosszúját rajta [KemÖn. 130. — [a]Blényesi György] ✱ ~*ba megy. 1657:* (Füzéri Mihály) igen hamis és gonoszlelkű s nyelvű ember vala, nem is méne koporsójában böcsülettel [KemÖn. 138]. *1664:* én is koporsómban tisztességemre akarnék menni [TML III, 295 Boldai Márton Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Haller János jámbor ember sok esztendeig raboskodék Fogarasban ugyan, de szép vénségban, tisztességben méne a koporsóba [BÖn. 711] ✱ ~*ba száll* sírba száll. *1657:* Ez nagy fejedelemnek[a] ... nagy dolgait csak leírni is, avagy meggondolni is sok és dicsíretet érdemlő dolog volna, hát azokban forgani, azokon általmenni, és koporsojában boldogul szállani mennyivel méltoságosabb [KemÖn. 101. — [a]Bethlen Gábornak]. *1658:* minden nemzetséged tisztességesen szállott az koporsóban [TML I, 272 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1662:* amelly királyok, fejedelmek kegyetlenkedésre vetemedvén, mások szabadságának letapodására igyekeznének, azok ... sebes veszedelem nélkül száraz lábbal koporsójokba szállani ritkán szoktak volna [SKr 360] ✱ ~*ba szállhat. 1711:* beszelly Uraddal, ne győtőrjön megis tovább had Szalhassak tsendesen az én koporsomba kősztetek, mert már világ tsudai vattok, mit tselekesztek az Anyátokkal [Ks 96 Árva Kemény Kata leányához, Gyerőfi Borbálához] ✱ ~*ba tesz. 1736:* Mikor koporsóban tették, a koporsónak az fenekire némelykor tettek gyalu alól kihullott forgácsot, némelykor hamut [MetTr 401] ✱ ~*ba tétet. 1662:* Holnap délután két órakor akarja koporsóba tétetni [TML II, 321–2 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz] ✱ ~*ba tétetik. 1757:* az hideg Tetemem ... tétessék az Nuytaztato padra, az alatt koporsom el készülvén, tétessék koporsoban [Torockósztgyörgy; Berz. 3/4] ✱ ~*ba visz vkit* vmi sírba tesz/visz vkit. *1786:* Férjemett azon Fiamnak halála tette a' földben, s engemis a' fogjatot el, és viszen a' koporsóban [Koródsztmárton KK; Ks 21. XVIII 50] ✱ ~*ja (be)zártáig. 1669:* igaz hívek s szolgájok voltam ő nagyságoknak, elhiggye Kegyelmed, ma is azon vagyok s maradok is koporsóm zártáig [TML IV, 555 Fleischer András Teleki Mihályhoz]. *1757:* Pakular Vaszil ... talam koporso bezártáig is meg fogja érezni azan verést [O.kocsárd KK; Ks 8. XXV. 14] ✱ *gyontáros* ~. *1728:* az öreg gjantáros koporsot noha apro deszka leve(n) nyolcz mariáson atta [Kv; ACJk 138] ✱ *lapos tetejű* ~. *1666:* Püspöök Ur(am) fiatskajanak Csinaltam egy lapos tetejű giontaros koporsot d. 75 [Kv; ACJk 80b] ✱ *négyszegű* ~. *1602:* Vagion sok panazolkodás az Aztalos vraim feleolis ... hogy felette dragaert chinaliak az koporsokat Vegeztek azert eo kgmek hogy az mas ember dezkaiabol chinalianak egy eoregh ormos koporsot p(ro) d 75 negy zegew koporsot penigh chinalianak p(ro) d 50 [Kv; TanJk I/1. 427] ✱ *ormos* ~. *1602:* az mas ember dezkaiabol chinalianak egj eoregh ormos koporsot p(ro) d 75 [Kv; i.h.]. *1625:* Chinaltattunk Ormos koporsot, Orelt Aztalos Janossal ... d 69 [Kv; Szám. 16/XXX. 15]. *1728:* Az ormos öreg koporsonak árra gjantározatla(n) ... öreg deszkabol f. 3. Aprobol f 2 // 40 [Kv; ACJk 138].

Sz: *fél lába a ~ban, fél lába a földön. 1582:* en is meg mondam, hogi fel laba az koporsoba fel laba az földen [Kv; TJk IV/1. 59d Fassio Jo(ann)is Linziger al(ia)s Borbely] ✱ *közelebb van a ~hoz, mint ... 1822:* De hiszem-már mind ketten kozelebb vagyunk a Koporsohoz, mint szü ette Bölcsönkhez [Kv; IB] ✱ *Krisztus ~ját sem őrizték ajándékon. 1670:* Irassa meg, Uram, Kigyelmed maga a supplicatiomat ... vagy a bogáti por-

tio, vagy Oláh-Nádas ... másutt nekem nem kell ... soha bizony tõbbször jószágot nem kérek õ nagyságoktúl, de bizony leteszem ... azt a szolgálatot a nyakamrúl ... s a portai útat is ... A Krisztus koporsóját sem örzötték ajándékon [TML V, 398 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz Drinápolyból].

2. *~jáig* sírba szállásáig, haláláig; pînă la moartea sa; bis zu seinem/ihrem Tode. *1656:* Isten érette koporsódig megáldjon kivánt jókkal [TML I, 21 Bónis Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1678:* kivánok koporsómig õ ngoknak és méltóságos házoknak tökéletes hűséggel hasznoson szolgálni [TML VIII, 126 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

3. ? sírkamra, kripta; cavou, criptă; Gruft. *1593:* Mikoron az kis templomba themettetek Kaczay Istuant Bathory Boldisar zolgaiat Vettunk 2 zewendeket hogy az boltba wagi koporsoba mentenek velle ... p(ro) f — d 18 Hogi az bolt keowet fel vetettuk attunk f — d 3 [Kv; Szám. 5/XX. 126].

4. *1710 k.:* Hová légyünk el, én édes Istenem, mind én, mind a feleségem, ha Felséged ebben a holt-eleven kaporsóban tart, a lelki-testi sárkány, áspis és baziliskusok között mind a mü halálunkig [BIm. 1001].

5. ? koporsó alakú nyakék; salbă în formă de sicriu; sargförmiger Halsschmuck. *1823:* Egy régi módi, zomántzos, nyakba viselõ koporsó [LLt Csáky-per 601. L. 1].

koporsó-betétel koporsóba helyezés; aşezarea în sicriu; Einsargung, Sarglegung. *1704:* ma hivogatának holnapra 9 órára az Apor úr[a] teste felett való ceremóniára, mely koporsóbététel gyanánt esik, noha már betettük szegényt [WIN I, 283. — [a]Gr. Apor István erdélyi kincstartó]. *1736:* Az fen megirt koporsóbetétel után ... az társzekeret ... küljel fekete posztóval béteritettek, az mig az kerekeit is befogta, s az földön jó bõvön vondozódva leért [MetTr 402]. *1743:* Groff Kalnoki Borbára Aszszony õ Nsga koporso bé tételekor Márton Mihály ur(am) el vitt edénjeket konyhára valokot[a] [ApLt 3. — [a]Köv. a fels.]. *1794:* Bethlen Sámuel ... Hugom Aszszonyt várná jo szivel bé; a Koporso bé tételekorig is Almáson volt Samu [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond lev.].

koporsóboriték koporsólepel; linţoliu, giulgiu; Sarg/Bahrtuch. *1798 k.:* Koporso boriték 24 sing a Xr 20 ... Rf 8 [Kv; Pk 6].

koporsócsinálás koporsókészítés; făcutul sicriului; Sargmachen. *1654:* egy szász mendikáns Scholankban meghalvan ... Az koporso czinalasert adtam Regeni Asztalos Janosnak penzt ... fl — // 50 [Kv; EM XLVIII, 364].

koporsócsináltatás koporsókészíttetés; făcutul sicriului; Sargmachen/verfertigung. *1727/XVIII. sz.:* A becsületes Atyák tiszti ez, hogy ha midõn kalandosunkban felsõ, közép, also rendben levõ beczületes Atyánk fiainak halottyok lenne, Dekanyival edgyüt szorgalmatoson anak el takaritásaban munkalkodgyek, ugymint: koporso csináltatásban, Sir asasban és tõbekbenis [Zilah; Borb. II].

koporsóforma I. *mn* koporsószerű; în formă de sicriu; sargartig/förmig. *1826:* (A) Pintze helynek ... a határat határozza az Apor és Baktsiak Erdejek két koporso forma ele Délröl | Néhai Bartos Pap Uram el vágatta ezt a három Koporsoforma Dombot [Albis Hsz; BLev. Vall. 2, 4–5].

II. *fn* koporsószerűség; ceva/lucru asemănător cu un sicriu; Sargform. *1709:* Kezdettem az sír felett valo monumentum csináltatásához ... Mint hogy itt[a] kõ nem találtatik, csináltattam tölgyfa talpra, vastag tölgyfa deszkából, egy koporsó-formát [SzZs 764. — [a]Bezdéden (SzD)].

koporsókő kb. (fekvõ) koporsó alakú sírkõ; monument funerar în formă de sicriu, sarcofag; sargförmiger (liegender) Grab(ab)deckstein. *1582:* Chaky Dienes Lelte meg Byro vramatt lewele altall, hog' eo kegmek vitettnek az Parlagi Pall Koporso keowett Zilahig Kis Myhall vitte hatt louon fizettem f. 2 d. 75 [Kv; Szám. 3/VIII. 12]. *1585:* Az Kys Templumban[a] eyelkor az koporso es padymontom keowek hogy meg zakatak volt, hogy esmegh helyre chinaltak es fel emeltek attunk ket embernek d 6 [Kv; i.h. 3/XIX. 40. — [a]A kv-i Szent Mihály templom mellet egykor állott Szent Jakab kápolna (l. erre KvTel. 68, 106–7)]. *1653:* A koporsó-kõ alatt fekszik feleségem és gyermekeim [ETA I, 122 NSz].

Szk: *ormos ~*. *1653:* A Krisztus koporsója ugyan az ma is, a kibe Nicodémus és Szent Jósef az urunk testét helyheztették volt, s a feljül való kõ is azonaz, a ki akkor volt, a mely ormos koporsó kõ | hozattam egy ormos koporsó-kõvet Kolozsvárról tizenhét forinton ... az én temetõ-kertemben letétetém[a] | 1647 esztendõben ... az én feleségem Rosás Ersébet ... Die 28 sept. dél után két órakor meghala, és vasárnap a földbe tõm, az ormos koporsókõ alá nagy keserves bánattal [ETA I, 120, 122, 151 NSz. — [a]Mv-en].

Koporsó alakúra faragott és sírdomb helyett a sírra fektetett, rendszerint mindkét oldalán feliratos sírkõre von. szk.

koporsómunka koporsókészítés; făcutul unui sicriu; Sargmachen/verfertigung. *1665/1754:* Ha a Gazdájának[a] Koporsó munkája, avagy Királyunk vagy Váras számára munkája érkezvén, az illyen dolgokban akárminémü Innépnapokonis tartozik a' Legény az illyen munkákra elõ állani [Kv; ACArt. 16. — [a]A legény gazdájának].

koporsópálca kb. koporsóvivõ rúd; pari pe care se duce sicriul/coşciugul cu mortul la cimitir; Sargtragestange. *1742:* adgjon ... Koporso Pálczát 4gyet az Asztalos Czéh [Mv-i lak. céh lev.].

koporsós szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ gyürü* '?' *1839:* Egy koporsos gyürü ... Egy arany gyürü ezüst Crucifixussal ... Egy Zomántzos koronás gyürü [Kv; LLt].

koporsószeg cui de sicriu; Sargnagel. *1789:* egy fél Kötés fekete Koporso szeg [Mv; ConscrAp. 5]. *1827:* (A kovács) koporso szeget és koporsot tsinál Boldognak Boldogtalannak, Materiát adván keze alá [F.rákos U; Falujk 157].

Szk: ~ *verni. 1841:* közegyességből megfogadtuk idevaló huszár Sárosi Györgyöt mint kovács mesterembert egymás után lefolyó 4 esztendeig minden ezután az úrban kimúlandó atyánkfiainak ... koporsószeg verni a maga tulajdon vasából, annyit, amennyit a koporsót csináló személyek kévánnak [Taploca Cs; RSzF 293].

koporsótakaró koporsólepel; linţoliu, giulgiu; Sarg/Bahrtuch. *1816:* Tapazirer Taufernek a' Koporso Takaro tsinálásaért ... 15 Rf [Kv; Born. IV. 41]. *1854:* csinált egy uj selyem koporso takarot, melyet az Unitaria Eklának ajándékoztam [Kv; Pk. 4].

koporsózás '?' *1736:* Temetés vagy koporsozásra nyuzott ökör bőr 1 Koporsozásra Nyuzott Ökör bőr 1 Koporsozásra nyuzott Tehén bőr 3 ... Koporsozásra nyuzott kitsin bornyu bőr nro 1 | Koporsozáskor nyuzott egy fekete két fejér bárány bőrökőt béllésnek valokot, csáválni vittek Kutyfalvára 8 [Mikefva KK; CU XIII/1. 174–5].

koportyó '?' *1629:* monda Uarga Mihaly Takacznenak hogi ier be te koportio; kire az Aszonys monda hogi te lator, lator vagj am te Golia Mihaly Uarga Mihalys monda, hogi meni el te koportio, mert te szerzed eozue az te kurva atiadfiat az latorral | te koportio nem vagjok en lator ugj mond, hanem az te Atiatok fia [Mv; MvLt 290. 171]. *1637:* ki iõue Balas kovaczné s monda Istua(n) Uram ... mit Czenalsz az en szolgamnak s monda Istua(n) Deak Ura(m) hogi meni te koportio mert ninczen it teneked semmid [Mv; i.h. 291. 119a].

Az e cimszóval alkalmasint egybetartozó *koportyú* szót a NySz 'anus; altes weib, höckerin' jel-sel szótározza, így valamelyes valószínűséggel a '(vén) kofa', esetleg a '(vén) szipirtyó' értelmezéssel számolhatunk.

kopott 1. uzat, tocit; zerschlissen, abgetragen. *1572:* Zylogy Peterne Katus Azzony ... latot ... egy kopot gereznat es fekete zoknyat rayta[a] [Kv; TJk III/3. 42. — 'Bonchoknén]. *1576:* Wagion egy wyselt eleo Rwha ... Aranyas Igen visselth kopoth [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 14]. *1594:* Az Thorom alat ualo Thar hazban ... Kopot hituan zeőniegh vagjon No. 2 [Somlyó Sz; UC 78/7. 30]. *1627:* Egy kopot Gyemantos giwrw aestimaltuk tt. f. 7 ... Egy kez fogasos kopot Arany giwrw Nyom masfel Araniat aestimaltuk tt. f. 3 [Kv; RDL I. 131]. *1780:* 1 viseltes sebesi nevezetű Pokrotz ... 1 Jukatos kopott Sebessi Pokrotz ... 1 viseltes keskeny cserge [Kv; Pk 4]. *1782:* Egy kopot damaskos szegeletes Csőü ezüstel munderozott konnyebbszerü flintátska [Mv; NkF]. *1830:* az első Szobába ... padimentoma kopott ugyan, de nem el töredezett [Kv; Somb. II].

2. megkopott mázú; uzat, cu smalţul spălăcit; mit schäbigem Schmelz/schäbiger Glasur. *1812:* Két Tordai Tanyér xr 4 ... Nagy Seges-Vári kopott Tányér Xr 4 [Mv; MvLev. Szürtei József hagy. 7–8].

3. vásott; tocit; abgewetzt. *1593:* Az Eleobely fel wono hüdrol Az woss Igen El kopot valah, Ezen kopot wosat Leh wonattotom Az oh hüdrol Chinalttotom Ezen kopot wosbol Sim (!) Zegett, Az vy fel wono hidtnak [Kv; Szám. 5/XXIII. 99 Casp. Schemel sp kezével]. *1619:* Egj nicletle(n) kopot assú tt. f. — d. 20. Egj hitua(n) kappa tt. f. — d. 05 [Kv; RDL I. 104 Junck András kezével]. *1649:* Vettem az aszo(n)ffalui Malomhosz Egy bokor kopot Malom Keowet [Kv; Szám. 26/VI. 487]. *1679:* Köpot ö Csoroszlya nro 4 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 71]. *1681:* Beres ekehez valo kopot Lapos vas Nro 3 [Vh; VhU 567]. *1734:* Csizmadija Műszer ... 3 kopott bicskija [Kv; Pk 6]. *1840:* A zugo közepén és az egyik zsilip tsatornáján keresztül nyulik megint 3 tőlgyfa gerenda melyeknek kettőjére megint tőlgyfából egy vánkos vagyon emelve, a melybe kopott réz vánkos vagyon eresztve [Km; KmULev. 2]. *1841:* Egj kopott resnyitze kö [Egeres K; Ks 89].

4. kigyérült; rărit; schütter/dünner geworden. *1803:* Allodialis Szőllőjétis tudok ... a Farkas nevü hegyben, ezen Szőllőnek fele alkalmas termő, a más fele kopottabb és váslotabb [Márkod MT; BetLt 5 Th. Kovats (63) ns vall.].

kopottacska kissé kopott; puţin uzat; ein bißchen/wenig abgetragen. *1803:* Egy Sötét zöld festékü kopottatska rostélyos scriptorium szegeletes négy Lábakon [Ne; DobLev. IV/858. 1a].

koppanás pocnet, bocănit, bocănitură; Knall. *1625:* ⟨ha⟩llam az Vtest koppanast az J megj Jajdula [UszT 153a]. *1769:* az utrizált Malom táján oláhul hallék ilyen szokat elébb a sok zajgás közb(en) ne üsd Oprián Petru ... de mint hogy sötét volt és távulatskais töllem, nem láttam verekedéseket, hanem tsak a fenn irt szokot, és kopponásokat hallottam [Bukuresd H; Ks Dsurka Petru sen. (60) vall.].

koppant koppint; a ciocăni/bate; (kurz) klopfen. *1812:* Azonban hogy hirtelen meglátott edj más gömbölyég rovásos páltzát, mig észre vettem volna azzalis kettőt vagy hármat koppantott a' Groffné [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.].

koppantó I. *mn* hamvavevő; de mucărit; Schneuz-, Lichtputz-. **Szk:** ~ *bádog. 1723:* Két réz gyartya tartó gombjával edjütt. Három koppantó bádog [Koronka MT; Told. 29/2].

II. *fn* hamvavevő/gyertyaoltó olló; mucări, mucarniţă; Lichtputzeschere. *1676:* advan csinalni az Fejérvari vén ötvösnek egy övet Sofica szamara s egy koppantat ujjolag csinálni, fizette(m) erette f. 4 [UtI]. *1730:* egy nagy Umbraculum Gyertyatartostol s, koppantostoll [Kv; Ks 15. LVIII. 6]. *1732:* Két ón magos Gyertya tartocska koppantoval vassal [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 31]. *1748:* Gyertya tarto Coppantajával együt nro 1 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13]. *1758:* Egy pár Réz Gyertyatarto hozá valo koppantokkal együtt [HSzj *réz-gyertyatartó* al.]. *1775:* Ezüst Gyertyatartohoz ezüst Koppantastol lészen praetensioja [Szászerked K; LLt Fasc. 110]. *1797:* Asztalra koppanto vagy hamva vevő ... Ezüstes [Körtvélyfája MT; LLt]. *1879:* Egy koppanto alá valo Tátza [Somkerék SzD; Ks 73/55]. — L. még MNy XXXVIII. 133.

koppantótálca hamvavevő tálca; tavă de mucărit; Lichtputztablett/platte. *1832:* Egy pár Koppanto Tátza ... Egy pár nagy tátza [LLt]. *1846:* Egy koppantó Talcza [Dés; Berz. 20]. *1850:* 3 darab réz gyertya tartók, koppantók koppantó tálcza [Algyógy H; Born. F. Ii].

koppantótartó ? hamvavevő-tartó; cutie pentru mucarniță; Lichtscherenbehälter. *1766:* Ezüst Gyertya tarto ... Ezüst koppantotartajával edgyüt [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 96]. *1792:* A nagyobbik koppanto tarto és koppanto ... A küssebbik koppanto tarto es koppanto [Kv; SLt 17].

koptat a toci; abtragen/wetzen. *1619:* Az hispániai király biztatása felől, kegyelmes uram, mi szükség csak penna orrát is koptatni [BTN[2] 246]. *1665:* Mint uramnak, fejedelem-aszszonyomnak haragján bizony búsulok ... Igy kevesebbet kell koptatnom az ő nagyságok padimentumát [TML III, 536–7 Teleki Mihály Kapi Györgyhöz].

kopuláció házasságkötés; încheierea căsătoriei, căsătorie; Eheschließung, Kopulation, Trauung. *1666/1687 k.:* Bér ado ember, és annak Gyermeke ha meg házasul, a' Copulatiorol, ha a' megyeből ki nem mégyen ád Den. 12. vagy egy szekér fa [Havad MT; MMatr. 157]. *1687:* Proventus Pastoris ... A' copula(ti)oért ... ha ... idegent copulálna a' mint alkhatik [Szengerice MT; i.h. 120]. *1734:* Ha penig háznál lészen a Copulatio lészen Csak egj Taller [Dés; Jk 556a]. *1750:* a Felei[a] Refr Ecclesiaban ab antiquo ugy tudgyuk s eleinktőlis ugy hallottuk h(ogy). a Tiszts. Praedikatornak ... ifjú Legény Copulatiojatol egy forintot fizettenek [MMatr. 402. — [a]MT]. *1815:* Ifju Legény Györfalvi Ifju Jasko György Bodor András és Veres Er'sébetnek — az irt Legénytől meg esett Leányokkal Bodor Katával Dispensaltatva lévén ... à Copulatio hosszas vitatás után ment véghez à Papi Háznál [Györgyfva K; RAk 94].

Szk: *balkézzel tesz ~t. 1710:* a nagy vén hetvennégy esztendős ember hosszas özvegylése után egy friss dámát vőn feleségül kivel az európai királyok szokása szerint balkézzel tőn copulátiót, jelentvén azzal ... ha ettől az asszonytól gyermeki lesznek is, a coronához semmi praetensiójok nem lehet [CsH 466].

kopulál 1. (házasulandókat) összead/esket; a cununa; trauen, kopulieren. *1610:* Ezeket Copulaltam ... Dél utáni harmadfél orakor [Damos K; RAk 15]. *1677:* Ecclesiasticusok ellenkező Religioju személyeket copulálni, divortiálni ne merészellyenek sub poena [ACI]. *1683 k.:* A'kinek két Fia vagyon s meg házasodik az edgyiket az miniszter Fizetes nelkűl Copulalni tartozik [Kémer Sz; SzVJk 61] | Ha Falubeli hajadon leanzot Copulal az minister, tartozik egy kendővel [Bősháza Sz; i.h. 97]. *1687:* A Kállyáni[a] és Kidei[b] unitarius Papok a' Földvári[c] és Szamos ujvári Ecclesiákat invadálták, és Copulalta-(na)k, a' Püspökeket kell requiralni felöllek [SzJk 217. — [a-b]K. [c]Melegföldvári (SzD)]. *1696:* Azon Aszszonj penig quoad Religionem Calviniana volt. Calvinista Praedikátoris copulalta őket [Gyf; Berz. 17. XII]. *1795:* a' Leány vagy Aszszony a' mi Normánk szerint[d] Copulaltatni kiván altalunk tutissime copulalni kel [M.bikal K; RAk 19. — [d]Ha a más vallásu nő ref. szertartás szerint kíván esküdni].

2. házasságot köt, esküszik; a se căsători/cununa; Ehe schließen. *1733:* Ha bér ado ember Copulál[a] semmit nem ád a' Praedikator(na)k [MMatr. 44. — [a]Lukafván (MT)].

kopulálandó 1. *mn* összeadandó/esketendő; care se căsătoresc; zu trauende(r). *1776:* ă Copulálando Mlgs Personák[a] [Mv; GyL. Em. Tompos franciscanus praesideus (55) vall. — [a]A grófi menyasszony és vőlegény].

II. *fn* összeadandó/esketendő személy; miri; der/die zu Trauende. *1734:* Az Templomb(an) Copulálandoktolis 3:/:3 márjás fizettetik mint eddig [Dés; Jk 556a].

kopulálás összeadás, esketés; cununie; Trauung, Kopulation. *1683:* Dobai Mihaly Atyankfia ... Tisztatalan szemellyek(ne)k copulalása miat deponaltatot ... Előttünk hajdu modra eskűt azon hogy az mestert meg hasabfázza [SzJk 193–4]. *1842:* Eskettem őszve Budán T. Ns. Bartha Sándort ... T. Ns Lázár Máriával ... harmadik Gradusba lévő Atyafiaval Esperesti meg hatalmazásnál fogva, melynél fogva az Innep napon valo Copulalásra nezve is fel hatalmaztattam [Burjánosóbuda K; RAk].

kopulált összeadott/esketett; cununat; getraut, kopuliert. *1819:* A' Copulált Személyek(ne)k Taxáját bé kel küldeni 40 xf [Nagykapus K; RAk 29].

kopuláltat 1. összeadat/eskettet; a dispune să fie cununați; trauen/kopulieren lassen. *1823–1830:* Midőn ezeknek atyjok apai indulatból meg akart volna esküdni a szolgálójával, hogy a tőle született gyermekek legitimáltassanak, lakodalmat hirdetett ... meg voltak hivattatva a makfalvi atyafiai is, de azok a fehérnépet szekerekre tévén Ilencfalván, felvitték Makfalvára, ott rekesztve tartották, olyan szín alatt, hogy ott akarják copuláltatni [FogE 128].

2. *~ja magát* összeadatja/esketteti magát; a se conuna; sich trauen/kopulieren lassen. *1683 k.:* Nemes ember ha Templomb(an) magat ne(m) Copulaltattya hane(m) háznal kivannya hogy Copulallya az Minister, tehat Flor. Nro 1. tartozik le tenni [Diósad Sz; SzVJk 156]. *1750:* végezte a' Venerabile Consistorium, hogy ezután a' kik Publicatio nélkűl akarják megokot copuláltatni a' Publicációt redimáljuk egy aranyjal [Kv; SRE 183]. *1756:* Mikle Mihály Uram mar Copuláltatta volt magát az Balog Uram Leányával ... el is hálla volt [Nagysomkút Szt; TKl].

kopuláltatás összeadattatás/eskettetés; cununie; Trauung, Kopulation. *1677:* Edgyik religion lévő Papis, más religion lévő személyeket, sem copulálni, sem divortiálni, sem Ecclesiai reconciliatiora admittálni ne merészellye, ha szintén oly időben vallását változtatni akarná-is, mikor más vétkes cselekedeti avagy igyekezeti elvállásra, vagy copulaltatásra, vagy Ecclésiai reconciliatiora nyilván valokká löttenek [AC 11]. *1795/1798 k.:* a külömböző vallásón lévők(ne)k Copuláltatások [HbEk].

kopuláltathatás összeadathatás/eskettethetés; posibilitatea de a fi cununați; Möglichkeit der Trauung. *1815:* Ifju Legény Györfalvi Ifju Jasko György Bodor András és Veres Er'sébetnek — az irt Legénytől meg esett Leányokkal Bodor Katával Dispensaltatva lévén mind à reconciliáltathatásra, mind a Copuláltathatásra mind a reconciliatio mind à Copulatio, hosszas vitatás után ment veghez à Papi Háznál [Györgyfva K; RAk 94].

kopuláltathatik összeadathatik/eskettethetik; a putea fi cununaţi; getraut/kopuliert werden können. *1643:* Szent Egieden[a] lako Nagy Janos talala megh az Eccl(es)iat egy Margit neuő leania feleöl, ā kit annak ellötte jedzet volt el egy Szekely Ferencz neuő Legeni Jővendő hazassagra, de mivelhogi az Legeni oli igassagat nem producalhatta, ā melire nezve Copulaltathattak volna, eők mind ketten fel kelven el szeőktenek [SzJk 6. — [a]SzD].

kopuláltatik megeskettetik, összeadatik; a fi cununaţi; getraut/kopuliert werden. *1670:* Nemzetes Ebeni Judit Aszszony N(emzetes) Földvari Ferencz Ur(am) megh maradot őszvegie ... copulatatva(n), holmi fogjatkozások estenek az hitles dolgába(n) [SzJk 107–8]. *1790:* Király István paráznaság vétkéb(e) esvén Pal Anna hajadon Leányal minek előtte Copulaltattak ... őnkent paenitealtak itt a Parachian a' Lakadalmakra hivott vendégek előtt [Gyalu K; RAk 177]. *1803:* A Magnasokon kivül mindenek a' Nemesek is elöre tétetni szokott publicatiok által Copulaltassanak [HbEk].

kor 1. idő; timp; Zeit | időpont/táj; moment; Zeitpunkt. *1562:* a gyermek[a] apja Szapolyai nagy János király halálakoron a tutorságot császárnak vallotta volna [ETA I, 14 BS. — [a]János Zsigmond]. *1570:* Kyral Mathe ... valya ... Setet haynal korba hallia hogy az kert aytaia megh Nylt volna | Vitez ferencz ... vallya hogy Emlekezyk arra My kor Heltay Gaspar ... kewanta volt az varostwl Az varas Thoyat Mellyet Bestercey Gërgh Byr volt az korba | Zabo esthwan vallia, hogy Az Annyanak vetetth volt Byro Myhalne zalagba egy kehlyet, Es Nemykorba ketten Mentek oda es vgy valtottak megh [Kv; TJk III/2. 81, 122, 162f]. *1574:* Dorotya nehay varga Gergelne Azt vallia hogi ez ely mwlt telben ... Egi Nap estwe Mint kilenchora korban Jeot Be oda chisar Antalne eo hozzayak [Kv; TJk III/3. 330]. *1589:* Az varos Retyre Attunk kazalas koron es behordaskoron cb. 16 | Az Bwza hordas koron magúnkra es Aztag Rakokra, kolt Bor f. 1 d. 40 | Az Kuth Asaskoron es az Restantia felvetel koron kolt f. 2 d. 9 [Kv; Szám. 4/XII. 4, 17, 18]. *1591:* Az wyz wettel korron hogy gattot keottennek 5 Nap voltannak ... Attam Thamasnak f — d 50 [Kv; i.h. 5/V. 9] | Pernezy istwan Az korba kergetettis engemett kjert ... sokat kellett Budosnom [UszT]. *1598/1635:* En Kóteluereo Lorinczy Zekely wasarhelyi marosszekben lako ... údeomnek alkolmatos kôraban, az my jouaim ennekem vadnak ... tezek azokrol testamentumat [Mv; APol. I. 68]. *1631:* En nalla(m) lakek egy keues korigh Becski Kata [Mv; MvLt 290. 238a]. *1642:* kik azon hauas felöl hasznoson vallananak hiuattatna be ököt Besztercczyere oda be menetelünk korra uagy eleb is [Sófva BN; BesztLt 115 Petrus Gauay a beszt-i főbíróhoz]. *1653:* az régi székely törvény volt a nyárs hordozás, melyet igen nagy és utolsó szükség korán szoktak vala cselekedni a régi székelyek [ETA I, 44 NSz]. *1667:* az Inczédy uram megérkezése korán ott kell lennünk, az hol ő nagysága leszen [TML IV, 12 Keczer Ambrus Teleki Mihályhoz]. *1682:* jol tudom hogy szabadossan koresomaroltatot Sinka Georgy ur(am) akar mi ido koraban [Makfva MT; DLev. 5]. *1697:* Az kerdesbe(n) azt tudom ... mikor hon nem volt Peter Deak uram, Aszszanyom, Lisztet, vajat, Hájat, szalonnát, Sert, vett magahoz, ugy ment el hazúll, kesö vacsora kornal továbis oda járt [Kotormány Cs; CsJk 12 Imreh Istvanné Katalin (19) vall.]. *1784:* tartozik ö klme[a], az őszszel vett Palánt Szőllőt is Maga, kellete koránt, kinyitni, vagy nyittatni, meg metzeni, karózni, homlitani, köttetni [Somlyó Sz; IB]. — [a]A vincellér. — L. még BTN[2] 421.

Szk: *egy ~ban. 1570:* Eua Bartos deak felesege ezt vallya hogy egy korban volt az hwnyady esthwan Zeoleyebe Mywelny [Kv; TJk III/2. 57]. *1600:* az Antal Marton hugat Zeöch Janos wezi megh, Ismegh egy korba Zeöch Janosis megh hal [UszT 15/251]. *1634:* egy korba(n) Szabo Jakabne vit volt neki egi tallert, es fel vegh gallert, egy kathona nevevel [Mv; MvLt 290. 14b].

2. korszak; epocă, perioadă; Zeitalter. *1550:* wk az keresztes kort haytottak volt meg' szaz ekröth, fel a Cylla mezöre, Banffi Janostwl valo feltekben [Szentkirály/Damos K; MNy XXIV, 359] | w az köröztes koron walkon lakot es walkaj ember szolgaya wolt [uo.; i.h. Martinus peczök de Zent kyral jb vall.] | wys Jarth otth az Cyllan az kereztes kort, es kelecelj barmot latot oth hog' Jarth [i.h. Joan Waysyn de Bocz[a] jb vall. — [a]Eltűnt település Szucság (K) táján]. *1574:* Egyed pal orozfay[a] halabory pal Jobbagya ... ezt walla ... en az kerestes hadkoron(n)ys gyermek wolta(m) | Egyed Löryncz orozfay halabory pal Jobbagya ... wgyan azont walla azon Ighykkel az mynt egyed pal de wdeyekben kwlömböznek mert egyed Loryncz azt wallya hog az gryty hadakoron Jokora Jnas wolta(m) [Erked K; LLt Fasc. 29. — [a]K]. *1854:* Pygmalion forró ölelései életre gerjesztik a szeretett köszobor hideg kövét: a hü emlékezet múltunk szebb korára birhat e delejes erővel [ÚjfE 4]. *1860:* soha job idö szakba nem láthatat volna Világot az az öszveszedet munka, mind a jelen korban, hol a Magyar Nemzet, mind egy panorámába láthatya multyát, tsalodását [BetLt 4 Vájda Ágnes Hodor Károlyhoz].

3. az élet vmely szakasza; epocă a vieţii, perioadă; Lebensphase/abschnitt. *1576/1577:* Vgy Emlekezem Rea hogy Jteleo Mester Koromba 1575 Eztendeobe ... paranchiolt vala Nekem Lengiel kyraly eo felsege hogy Torozkora, Zentgeorgyre Mennenk [Thor. VI/4 Em. Sulyok cancellarius nyil.]. *1584:* Eppel Crestel vallia ... lopastor koraba amelj saitot onnat a' haztul hoztak Ne(m) mertek megh Enny [Kv; TJk IV/1. 254]. *1592:* Michael Sybay (32) ... Salicida ... fassus est, hogy Jnas koraba lakot Al Eorben [Dés; DLt 235]. *1654/1696:* egj koronás fedeles kerekded bokály ... kit még mátkám korában adtam feleségemnek [Medgyes; BálLt 46]. *1716:* Péátra Szaka nevü Bánya ... ki njtva volt mikor Pap Mihály Kurucz Hadnagj korában eröszakkal belé tövé magát [Nagyalmás H; BK 184 Tirza Páskuly (42) jb vall.]. *1755:* Rusz Danila ... katona korában egyszeris maszszoris Sok Juhat lópot [K; Told. 3aj. *1762:* Azt is hallám, hogy ugyanennek az kedves atyám fiának három eladó leánya mindenik mátkás korokban holtak meg [RettE 133. — [a]Buda Zsigmondnak]. *1769:* Ezeket pedig hallottam K. Vásárhellyi Rector korombban [Barátos Hsz; HSzjP Samuel Vida Ecclesiae Reformatae Baratosiensis Pastor (44) vall.]. *1821:* engemet Falus Biro koramban erössen meg vert [K; KLev.].

Szk: *hajadon/(ifjú)leány(i) ~dban. 1567:* Anna Vxor Jacobi Nagy ... fassa ... E boszorkany bazo bestye hyres kurwa, lenny koraba is egy bozorkany bazo

bestye hires kurua uala [Kv; TJk III/1. 82]. *1638:* a' szegeni Attiamnak ... minden Wégezesith hayadonleani koromban revocalta(m) volt [Mihályfva NK; JHb XXII/32]. *1757:* Demjén Boricza Leány korában ... ment szolgálni Posta Mest(er) Uramhoz [Kv; Mk IX Vall. 195]. *1827:* Palágyiának még ifiu leány korábanis lett egy fattya [K; KLev.] ✱ *(ifjú)asszony(ember) ~ában. 1570:* eccher Jmmar azzonember koraba kwlte volt az wra zalmaert az Zeoch Demeter Mayoraba [Kv; TJk III/2. 74g]. *1773:* Balog Ágnes igen híres szép asszony, de az himlő igen rútul bánt vele asszony korában [RettE 295]. *1781:* (Bánffi Sándorné) gyönyörűséges szép ifjúasszonykorában marada el az urától gr. Nemes Lászlótól [i.h. 413] ✱ *(ifjú)házas ~ában. 1585:* Catalin Philep ferenczne vallia ... Amikor a' fiat Ianost elseobe haza hiua hazas koraba felesegesteól Eniedreól, Semyek Ne(m) vala a' fianak [Kv; TJk IV/1. 437]. *1758:* Márk Prekupis ... elszőkék házas Koraba [Szelnice SzD; TSb IV/7]. *1800:* Ifiu házos koromba nékem tő szomszédom volt, Popa Juon [Déda MT; Told. 12/113] ✱ *legény/legényke ~ában. 1573:* Anna geobel Andrasne azt vallia hogi zolgalt eonallok Kadar Andras Legen koraba [Kv; TJk III/3. 151]. *XVIII. sz. eleje:* Az Nyolczadik Articulus vala mellyik Poszto csinálo Mester Legéngy (!) legény korába az Remeket nem csinalna ... hanem akor amikor mar meg hazasult, bűntesség (!) meg Négy forintig i. e. fl. 4 [Kv; PosztCArt.]. *1775/1802:* Az Ola Bogati (!) Buda Jonucz nevü Lakos referalja hogy Legenyke korában ... Mak termes idején Bezdédi[a] Sertéseket pásztorolt [JHb LXVII/3. — [a]SzD] ✱ *nőtelen ~ában. 1568:* Biro Katho ... fassa est ... tugya hogy vatzy peternek Nǫtelen koraba chynalt Inget feyerwary Durko [Kv; TJk III/1. 226]. *1609:* En Becz Palt neötelenn koraba(n) wsmertem [BLt Feyer Janos Kozmaszy[a] (26) lib. vall. — [a]Cs]. *1631:* Beőruey Istvanne Kalmanj Katha nem jambor Aszony ... Nẽotelen koromban magamis paraznalkottam velle [Mv; MvLt 290. 46a]. *1761:* Ádám Ádám, es Ádám Pásk egy Testvérek Nötelen korokban a sáska járáskor szökvén, ugy hallatott Fel Pestesen Hunyod vár megyében laknának [Szpring AF; JHb LXVIII/1. 584] ✱ *özvegy ~ában. 1576/1577:* Makray Anna Azzony ... Eozweg koraba(n) Birtha Az Zentgeorgy peres vdvarhazot [Torda/Kv; Thor. VI/4 Lad. Kelemen de Gereomonostra[a] ns vall. — [a]K. *1585:* Antonius Ferenczy ... fatetur ... Birosagaba Ment volt Daroczy Peterne Sara Azony eozweg koraba(n) eleybe a tanach hazba es haladek lewelet le teotte eleotte | Lakatos Balint vallia, hallotta(m) hogy A palastos Istwa(n) Annianak eozwegy koraba Nag' Mate giermeket chinalt volt [Kv; TJk IV/1. 394, 420]. *1772:* Simon János ... édesanyámat özvegy korában kérte, de a nagyatyám, Dobai Peter, nem adta [RettE 278].

4. életkor; vîrstă; Alter. **A.** emberre von.; referitor la oameni; in bezug auf Menschen. *1570:* az apia zasz tizenket Eztendeos koraba holt meg [Gyalakuta MT; BálLt 1]. *1696:* azt az Pistát Fogarasbol külte be Cserei János ur(am), Simont Nagj Ajtarol, mint egy 4. Esztendős korban [Rákos Cs; Eszt-Mk]. *1734:* el eset hetven Esztendős őreg koromban, folyamodtam a Kolozsvári Tktes Refta Ekklesiához, hogy engemet venne ... Szárnyai alá [Kv; KvRLt IV. 32. 1]. *1750:* Ezenn Ester szép Leányom meg himlözvén Gyenge korában ... mind két szemeivel ... meg-vakúla [ArJk]. *1757:* en Iffiu koromba is Eszkotára voltam Lázár Ferencz úrnak ... az után koros koromban már Cselédes Ember lévén ezen hellynek felső végibe Laktam [Gyszm; DE 3 Demetrius Vad jb vall.]. *1775/1781:* Fel serdűlt állapot koromban birta ezen utrizált Méltoságos Kun Urak Jószágát Néhai ... Josika Imreh eö Nagysága [Algyógy H; JHb LXXI/3. 351]. *1844:* Ugyan az Istenért mit gondolnak, hogy vén korokban ugy háborognak égyűtt! hiszen ha már a singet elhuzták elhuzhatnák az araszt is házi béke és csendességben [Kv; Pk 7]. *1860:* Alul irt özvegy Horváth Miklosné Született Pelei Polixéna, égy felől hajlott koromnál fogva, más felől pedig gyengélkedő egészségem tekintetéből ... végakaratomat ... a következőkben nyilvánitom [Kv; Végr.]. *1865:* Azon esetben ha Antos Klára kedves unokám meg halna, mielött ért kort érne, száljon minden ... hagyományozott vagyon egy harmad részbe kedves unokám Gr. Teleki Annára [Kv; i.h.].

Szk: *csecsemő/csecsszopó ~ában/tól fogva. 1720 k.:* lévén edgj unokám kinek ... attja es annya még csecsemő korában meg holtanak [Ks 99 néhai Papai Ferenczné Árva Nyirő Judit lev.]. *1744:* hallottam ... hogy Balsa Mihály fattyu gyermek volna ... és tsets Szapo korától fogva mind Mesztákomon tudom s ertem mind ez mái napig [Mesztáken H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1823-1830:* Istennek hálá, mind is ép gyermekeim voltanak és csecsemő korokban meg nem romoltanak [FogE 227] ✱ *ember(i) ~* felnőtt kor. *1608:* Fabjan Jakab Musnay szabad szekely 36 esztendeos ember ... azt vallya hogi az mig w élt es emberj kort emlit, ügj emlekezik rea hogi Kornis Farkas vram birta az musnay ioszagott [Muzsna U; TSb 21]. *1710 k.:* Löttenek utánam sok fiai[a], leánya, de ihol csak én vénültem meg, a többi, ki gyermek, ki szép ember korában holt meg [BÖn. 490. — [a]Bethlen Jánosnak, az emlékiró atyjának] ✱ *fickó ~ában* kamaszkorában. *1744:* Csiki Pista Ficzko korába ment el [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1774:* fitzko koramban az Néhai édes Atyám meg nevezém Szabo Martonnal. Czimborálván vélle szántottam ezen ... Földben [Vaja MT; VH]. *1800:* Ezen a' Helyen ... eleget jártam Ficzko koromban [Benedekfva Sz; BfR Bőházi Szilágyi Mihály (50) col. vall.]. ✱ *gyermek ~ában. 1550:* w giermek koraban walkon lakot [MNy XXIV, 339 Lad. Ernyw de warcza[a] jb vall. — [a]Vársza, eltűnt település M.valkó (K) táján]. *1603 k.:* Giermek koromba mêgh az Zekeltamadas elõtt laktam en Betlenfalwan [UszT 16/65 Paulus Keömywes de Vdwarhely (50) lib. vall.]. *1785:* Gyermek koromban ... sok izben járták ki ... határak metáját [Pusztaegres TA; BLt 9] ✱ *idős ~. 1657:* Csudálkozva nézik vala az svédek, hogy mi, s még az vén úr is, Kornis Zsigmond, az bort jégről innák, s mégis élhettek annyi idős korokig [KemÖn. 285]. *1770:* Igen idős korakban haltak meg mindketten [RettE 228] ✱ *ifjabb/ifjacska/ifjantabb/ifjú ~ában. 1599:* bamfj giorgy vramnak ... ifiw koraban leg elobe hogy hozza akada az iozag az mj az haznall ingo bingo marha voltt imide, amoda koltotuk [Bh; BLt]. *1736 u.:* ott voltam[a] igen ifjacska koromban apámmal, mikor Székely László lakadalma volt [MetTrCs 465. — [a]Cserei Mihály]. *1758:* Kivált ifjabb koromban mindjárt igértem akárkinek akármit amim volt [RettE 81]. *1799:* Iffjantab Korában Kegyelmed botránkoztato buja életet élt [K; KLev.] ✱ *kisded ~*

1604: Kysded koromba laktam ide fel diznokkal [UszT 18/100 Georgius Sandor de Lokod (40) pp vall.]. *1714:* Ezen Colosváry Mihokot boldogtalan kűsded korátol fogva Orb(an) Elek Ur(am) tartotta fel [Orb.]. *1839:* Néhány esztendőkig tartám örökképpen kisded korátol olta most már hajadon Ambrus Rosaliát [Dés; DLt] ✱ *kicsiny ~ában. 1681:* Olasz Nikula ... Ezt egi jobbagya eö Nganak talalta volt ighen kicsiny koraban [VhU 37]. *1798:* fiának tartotta Lázárt még kitsiny korába, mikor az Annya meg tébolyedett ide hozta [Egerpatak Hsz; HSzjP Fejér György (56) gy. kat. vall.] ✱ *nevedékeny/növendék ~ában. 1751:* nevendék koromban laktam vagy három esztendeig Barothon [Barót Hsz; HSzjP Petrus Szabo (60) ns vall.]. *1760:* tudom világoson, hogy az Utrumban meg nevezett Halmágyi Péter nem innen Krizbarol valo ember, mivel jol emlékezem arra, a mikor Nevendek korában Fogarasbol Halmágyra jött vala lakni [Krizba Br; BrLt Stenner VI. 33. — Binder Pál kijegyzése]. *1778 k.:* egy Olaszianus Hatzegén Ángyel nevezetű Jobbágy nevedékeny korába fel szökik és ide bodorog N: Also Fejér vármegyeben Tordosra [BK 465].

B. állatra von.; referitor la animale; in bezug auf Tiere. *1583:* Herencheny Matias Mezaros Miklos Zolgaia vallia Bizonnial tudom es Iol esmerem hogy az a' tulok ... Nem Eowe hane(m) chanadi Thamase ... es boryw korabannis iol esmertem ez Ieoweo fwweon penig harmad few lezen [Kv; TJk IV/1. 122]. *1640:* en az ludat meg pipe koraban meg jegjzettem [HSzj *pipe* al.]. *1690:* ollyan ökrőt Eskűt volt ell, ... Ormanyban[a] Lako Szűcs Istvantul, a' mellyet annak elötte valo időkben mégh Borju korább(an) az en Attyamtul Banyai Kis Mathetul vőt volt Szőcs Istvan [Dés; Jk. — [a]SzD]. *XVIII. sz. eleje:* harmadfű korokban leg jobb herélni ă Gyermek lovakot negyedfű korokban télbe könyöb Szeliditeni, és tartani cokőt [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1711:* Ujfalvi Pál Gjörgj Péternél vagjon egj kék Szőrű ökör, mellyet Nehai Solyom Thamas ur(am) borju korába adott volt [Újfalu Cs; WLt Mart. Czirják (26) pp vall.]. *1749:* Rétzék ... Nevendék Korában döglött meg Nro 5 [Kiskend KK; Ks 70. 51 Szám.]. *1791:* ezen ... Lovat 2. Esztendös korában, és ki herelve adták István Dodnak [Körösbánya H; Ks 74. VII. 153]. *1825:* ezen Marhák ... 3 esztendös Tinok, meg futasadva — mellyek igen Ifju korakban bornyazván meg, és némellyiknek dögölve lévén bornya, nagyon kevés hasznát venni [Szentdemeter U; Told. Conscr. 125].

5. Jelzős szk-ban birt. szr- és *-ban* hr-gal; în construcţii atributive cu sufix care arată un raport de posesiune şi cu sufixul adverbial *-ban*; in attributiven Wortkonstruktionen mit possessiver Personalendung und mit der Adverbialendung *-ban:* vkinek/vminek vmilyen állapotában/állapota idején; în perioada cînd cineva/ceva era într-o anumită stare; in der Zeit irgendeines Zustand(e)s einer Person od. einer Sache. **A.** emberre von.; referitor la oameni; in bezug auf Menschen: *boros~* ittasan. *1592:* Kobak Demeter vallia Hallottam boros koraba Niari Martőntol, hogi ezt monta[a] [Kv; TJk V/1. 295. — [a]Köv. a nyil.] ✱ *egészséges~. 1778:* Hasonló veszedelmes szokás, hogy az emberek ... minden hitvány, éretlen, könnyen rothadó gyümöltsöt, tejes török búzát s dinnyét egybe esznek ... melly miatt az eö testekböl egésséges korokba ki gözölni szokott erős, tsipös materia bennek reked [MvÁLt Mátyus,ConsSan. gub] ✱ *erőtlen~. 1723:* beteges állápottyában erőtlen korában jó darab időket tőltettek [DLev. I. II. B. 5] ✱ *eszes~* ép elmével. *1584:* Catalin chizar Andrasne vallia Az Mayor dolgarol ezt tudom ... Teremy Martatol eszes koraba hallotta(m) hogy Bewchel Zanizlonak Atta zaz f(orin)ton a' kertiwel eozwe [Kv; TJk IV/1. 357] ✱ *ittas~* ittas fővel. *1631:* Valasz uthj Jstua(n) vram ... monda; Jm el ment More Laszlo az hadba, de gongya leszen az fiamnak rá, s az mint eszemb(en) vehete(m) szauabol (: mint hogy itas koraba(n) mayd rebegeoül szoll :) aszt monda hogy haza nem jeo teobzeor [Abrudbánya; Törzs. Joh. Barannyai (27) concionator[a] vall. — [a]Pap]. *1847:* Jobb Simon ... ittas korában megpirassadik, és nagyon gráznás, serény mozgású [DLt 849 nyomt. kl] ✱ *józan~* józan fővel. *1747:* Jozon korában ... mindenekkel nyájasságban élt Csimponjer David [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1777:* Tyiu György ... részeg vagy józan korában káramkodotté ...? [H; Ks 114. 61. 128 vk] ✱ *részeg~* részeg fővel. *1599:* az kemenczet wyalog fel rakatattatuk, Mint hogi Antony az wy kemenczet rezegkoraban le deoltette [Kv; Szám. 8/VI. 40]. *1600:* Tudom aztis hogy Imreh Isthwa(n) rezegh koraba(n) igerte wolt Chiki Thamasnak mas eöreksigert [UszT] ✱ *világtalan~* vaksága idején. *1777:* Néhai ... Nemes Etzken Andrást ertem, és jol ismértem s Világtalan korábais vezettem is [Albis Hsz; BLev. Vall. 6] ✱ *viselős~* terhesség idején. *1766:* Constal ... Hogy az I. olyan szemelly kivel keresztyén Aszszony embernek nemis lehet lakni, mivel nehai elsöbb feleségitis annyira meg verte, es viselös korább(an) ... ajto félhez taszitotta, melly miá ... Halált is okozott [GörgJk 205].

B. egyébre von.; referitor la altceva; in bezug auf etw. anderes: *drága~. 1596:* Mind azoknak az aitoknak, pantnak, sarknak, kelinchnek ... vettünk Eot apro vassot ez mostani vasnak draga koraba egiket p(er) d 9 teze(n) f — d 45 [Kv; Szám. 7/II. 32] ✱ *egres~. 1606:* Az Hasongarti zöleöreöl semmit ne(m) zedtwnk, mert mind le uezet uala rolla még Egres kőraban [Kv; i.h. 12a/I. 46] ✱ *ép~. 1742:* egj nagj darab puszta Szöllö helly ... Ezt ép korab(an) Huszonöt ember ki kapalna egj nap [Koronka MT; Told. 26] ✱ *éretlen~. 1625:* hogy ez giwmolcziot eretlen koraba(n) leuertek karomra ... gianakodom hogy eö mia eset azis [UszT 64a] ✱ *fű:füves~. 1592/1593:* Az zamosis zent Benedek fele kezde vereked-ny, vgy feoueniesedek meg lassan, de fwues koraban sem tudom soha ... hogy tilalmasban leót volna [Bálványosváralja SzD; Ks]. *1831:* az 1828ik esztendöben a' Szöllök alatt lévö Lábban a' Ros még fü korában annyira le dölt ... hogy meg aratni is alig lehetett [Alamor AF; TL. Sebestyén János udvari regius vall.] ✱ *must~. 1847:* Június 19-énn C73 számu virágbórt mely must korában le tisztálva, s nemrégiben még édeskedvü s igen szép szamatu vólt le palaczkoztattam [KCsl 13] ✱ *nyomás~. 1817:* Vas Pál ... Zálogba vete ... egy darab kaszálo hellyit ... ada pediglen illy Conditio alatt: hogy amikor ki akarja váltani nyomás korában váltsa ki [Bözöd U; Borb. II Nagy Gyergy ns kezével] ✱ *új~. 1772:* ha eö Excellentiaja Adámosi Malma tsak egy araszszal felyebb vetetödnék, az Exponens Aszszony eö Ngáé jol foroghatna, ha szinten oly magassan nem vennékis mint uj korább(an) mikor tsinálták [Ádámos KK; JHb LXVII/2. 382-3] ✱ *vetéskert~. 1603 k.:* (Az a hely) tilalmas Veteskert koraba, de nyomasaba zabad wolt

mi(n)denütt [UszT 16/65 Benedictus Istuanfi de Uduarhelj (75) vall.] ∗ *vetés~*. *1757:* azon ... maga földit ... jo vetés koráb(an) Farkas Pál Uram vetéssivel edjütt viszsza szantotta a maga földihez [Nyárádsztbenedek MT; Told. 28].

kór I. *fn* betegség; boală; Krankheit. *1708:* Kór: Langvor, Morbus. Item. Langvidus, Morbidus [PP]. *1767:* Kór: Langvor, Morbus ... Item. Langvidus, Morbidus ... die Schwachheit, Krankheit. Item. swach [PPB]. *1792:* Kór: bádgyadttság, betegség, v. Beteges, vajúdó. Kór: beteg. Korság. Kórságos [SzD*].

II. *mn* beteg; bolnav; krank. *1600:* En chak Daniel, ky noha mostan Lelkömben epp es vdueös, Testemben penig kor es Betegh ... Az en keues Jauaymrul ... Tezek az en ellö nyeluemel Illyen Testamentomoth [Kv; RDL I. 70]. *1708: Kór:* ... Langvidus, Morbidus [PP]. *1767:* Kór: ... Langvidus, Morbidus ... swach [PPB]. *1792: Kór:* Beteges vajudó. Kór: beteg ... Kórságos [SzD*].

E szóval kapcsolatban alább i.h. ez olvasható: Kór, fn és mn. Molnár A. szótára szerént jelent ... betegséget; továbbá ... beteget. Szabó Dávidnál is betegség és beteg. A régebbieknél inkább ez utóbbi értelemben jön elé[a] ... Ezen értelmek a mai népnyelvben igen gyéren hallhatók [CzF. [a]Utána kódexekre való utalás].

kora vmilyen méretű/vmihez hasonló nagyságú, vmilyenszerű; de o anumită măsură/de aceeaşi mărime cu ceva/de un anumit fel; von irgendeinem Maß/irgendeiner Größe/Art. *1730:* Egy vedres kora üst | Ket Singes kora Gyontaros Lada zarjaval Koltsaval egjutt, felig viselt [Kőrispatak U; Pf]. *1754:* Idősöb Miklos István, a' Biroságtol privaltatván, adot által ... Egy negyveneskora Hordot, Egy Husz vedreskorat ... Egy 30. vedreskorát is [Dombó KK; Ks 23. XXII/b]. *1784:* Széjes Josefis Jakab Pálnit egy tsaptato kora fát a kezibe vön s azal onnan el mene [Béta U; IB. Agilis Kisseb Györfi Ferentz (18) vall.]. *1794:* Egy Cserefa hat vedres kora Désa [Gyalakuta MT; TSb 17]. *1835:* nékem az Atyám Semmi Ingo és Ingatlan jokbol több részt nem adott égy három Vékás kora földnél [Kissolymos U; Márkos lev.]. *1839:* Szőllős Hegy ályábali két vékás kora Főlgyit adá által [uo.; i.h.].

korábban előbb; mai curînd, mai devreme; eher, früher. *1830:* Neked írok legutoljára ... mert tudom, hogy a te szereteted a legelnézőbb, s egyformán veszed, akár korábban, akár későbben köszönöm meg azt a szives hangú levelet, melyet megválasztásom[a] alkalmából hozzám írtál [PLev. 82–3 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]A Petőfi Társaságba való megválasztás].

Szk: *minél* ~ *1871:* targyaltatott a templom és torony reperáltatása ... sürgetve a ... templomhoz tartozo materialekat minél korábban egyhazunk szamado egyházfianak számba adni [Burjánosóbuda K; RAk 115].

korábbi előbbi; de mai înainte; vorherig, vorig. *1672:* Végezetre, Uram, hogy Kegyelmed panaszának rajza, korábbi irásának olvasása előttem unalmas lett volna, távul legyen, sőt barátságason veszem [TML VI, 399–400 Béldi Pál Teleki Mihályhoz].

korácsú szk-ban, în construcţii, in Wortkonstruktion: *akkori* ~ akorbeli, akkori korbeli; din epoca respectivă; von jenem Alter. *1806:* azt más is tudhatja akkori völt s koratsu emberek és ezt nintsis miert tagadni [Dés; DLt 17/1809].

koramizáció előttemezés; autentificare cu menţiunea; în faţa noastră; Beglaubigung, Vidimierung. *1772:* A' Coramizatioját[a] ... tudom, hogy Titt. Halmágyi Ferentz és Nagy Ferentz ... vitték végbe [Zilah; TSb 21. — [a]A végrendeletnek].

A jel-re nézve l. Bartal, Gloss.: Coramisatio, actus fidei confirmandae testimonio subscripto, subsignandi auctoritas; előttemezés, jelenléttel való bizonyitás. — L. még *koramizál* al. a jegyzetet.

koramizál előttemez; a autentifica cu menţiunea; în faţa noastră; beglaubigen, koramisieren. *1705:* Az úr parancsolatjából mindenik obligatoriát én és Récsei uram coramizáltuk [WIN I, 613]. *1789:* A' ... Vágok[a] kárasodása Specificatioja küldessék el oly requisitioval, hogy azt coramisálja és ide küldje viszszá | Conductor Comissarius Rautz Josef Urnak a' Nemesség szenájá árrát a' Proviant Tiszt Ur ki fizetvén az arrol valo Documentumokot Coramizaltam és fizettetett e' szerint[b] [Csíkszereda; UszLt XIII. 97. — [a]A mészárosok. [b]Köv. a részl.]. *1790:* a Jószágokon fekvő Pénztis irják fel ... Két Darabba a két Régius Subscribállya és Pecsételye meg, Tiszteletes Uramis Coramizálni ne sajnállya [Vajdasztián MT; DE 4].

Az értelmezésre nézve l. Bartal, Gloss.: Coramisare, praesentia testari, fidem firmare testimonio subsignato; jelenléttel bizonyitani, előttemezni, coramisieren. — Az igének és származékainak alakulásával kapcsolatban a következőket szükséges megjegyezni: Valamely ügyben eljáró- és az eljárásról irott bizonylatot kiállitó hivatalos v. magánszemélyek (regiusok, ill. fogott birák) a tőlük kiállitott iratot *Coram me* (nobis) 'előttem (előttünk)' formulával aláirásukkal (és rendsz. pecsétjükkel is) — a jelenlételt, ill. személyes eljárásukat igazolva — hitelesitették. [L. alább a *koramizálandó* cimszó al. az 1787-i kijegyzés latin nyelvű koramizáló formuláját. — Még egy ilyen magyar nyelvű irat latin nyelvű koramizálása SzO VI, 397]. E bevezető formulából alakult aztán a hazai latinságban a *coramisare* ige és néhány más származéka. A lat. jogi műszó értelmét teljesen fedő magyar tőkörszó a régiségből nem mutatható ki (l. a NySz és az OklSz nemleges bizonyságtételét!); ez alkalmasint Bartal alkotása.

koramizálandó előttemezendő; care urmează să fie autentificat cu menţiunea; în faţa noastră; zu beglaubigend/koramisierend. *1597/1799:* Mely dolognak nagyobb erősségére adom az alább coramizalando Regiussak előtt ezőn Manumissionalis, Donationalis, Inscriptionalis Levelemet [Tihó Sz/Dés; JHb IV/19]. *1715:* Melyrűl adtam ezen reversalis-levelemet, kezem keresztvonásával pecsétemmel megerősitvén, ez ide alább coramizálandó Nemes vármegye ordinárius szolgabirája és jurassora előtt [Péterfva U; Századok 1869. 67. — Pataki József kijegyzése]. *1787:* leváltom Méltoságos L ... Báró Josika Antal Ur eő Nagyságától itten aláb Corámizalando Regiusok előtt 4200, idest négy ezer kétszáz Rhénes forintokat B. Josika Antal m. pr. (p.h.) P. Boër Imre m. pr. (p.h.) Coram nobis Samuele Páll m. pr. (p.h.) et Joanne Bertalan mpr. (p.h.) Arhivi Conventûs B. M. V. de Kolos Monostra Requisitoribus hoc actu Specialiter requisitis, at adhibitis [Kv; JHb 48]. *1796:* a pénzt ... leváltam is az Coramizálando Regiusok előtt [DobLev. IV/772]. *1841:* az alább Coramizálando Regiusok előtt, léptűnk egymással az alább irt eg(g)yességre [M zsombor K; Somb. II].

koramizálás előttemezés; autentificare cu menţiunea; în faţa noastră; Beglaubigung. *1732:* Tiszteletes ...

Praedikator Musnai Márton és Nemzetes Poka Kereszturi Székely Gábor Uraimék Coramizálások alatt ... tett Testamentum [Told. 3].

koramizáló I. *mn* előttemező; care face autentificarea cu menţiunea: în faţa noastră; beglaubigend, Beglaubigungs-. *1616:* Mely dolognak es illyen forma Transactionak Jövendőbéli bizonysagára, adom ezen tulajdon kezem irasával es szokot pecsetemmel Corroboralt levelemet, ez jelen levő, es alab Coramizalo becsületes Nemes emberek praesentiajaban [Hari AF; DobLev. I/90]. *1692/1737:* Mely dolgokat Szemeimel láttam és Füleimel hallottam, az szeréntis irtam le ide alább Coramizalo Nemes Személlyek elött futuro p(ro) Testimonio kezem irasommal es Vsualis petsétemmel roboralván fide mea mediante [Szilágycseh/Nsz; EMLt Simeon Furenda Literati nyil.]. *1703:* Melyeknek nagjobb bizonyságára mindkét részről adgyunk (!) ez kezünk irásával és pecsétunkkel erősittetett levelünket ez alább megirt coramizálo mlgs gróf úr és tek. nemzetes Korda Zsigmond úr előtt ... Coram me Comite Stephano Apor de Al-Torja (p.h.) [Bögöz U; SzO VII, 120]. *1730:* Mely dologrul adom ezen reversalisomat ... az alább Coramizalo bltes Ne(m)es szemelyek előtt Futuro pro Testimonio [Dés; Jk 400a]. *1739:* Mi alabb Subscribalt Személlyek ezen alább Coramizálo Nemes Szemellyek előtt recognoscallyuk tenore harům Literar(um) p(rae)sentium [Szentmargita SzD; Ks 14. XL. 7] | Azokat[a] requisitiomra, ezen alább coramizálo Személlyek előtt minden hiba és kár nélkül resignála, et medio Generossi Domini Ladislai Sóós énnékem általadá [Kendilóna K; TKl. — [a]A leveleket].

II. *fn* előttemező (személy); persoană care face autentificarea cu menţiunea: în faţa noastră; Beglaubiger. *1705:* Ugyan ma Szilágyi uramnak adván az úr százhúsz magyar forintokat szokott interesével, akit tartozik megadni jövendőben, kiben is én és Récsei uram voltunk a coramizálók ketten [WIN I, 596]. *1731/1768:* Mind ezeket ... épp elmével és jó lelki-esmerettel ezen Testamentumomban meg-irattam ... Subscriptiommal 's szokott petsétemmel, az alább Coramizálók előtt meg erősitvén [Kv; Ks 14. XLIIIa Kornis Zsigmond végr.].

koramizált előttemezést írt; care a fost autentificat cu menţiunea: în faţa noastră; Beglaubigung geschrieben. *1705:* My Nemes Kőzep Szolnok Var(me)gy(é)b(en) es ide aláb Corámizált, Szilágy Cseh Várossában lako Hites Birák ... Fű Biro Janka Mihálly Esküt Társai[a] ... és többek [BfR 104/88. — [a]Köv a nevek fels.]. *1758:* (A) két darab Szánto földet ... adom es per manus transferalom azon örökös jussal Meltosagos Groff Ur Bethleni Bethlen Lajos Urnak eó Natságanak az alább Coramizalt betsületes Személyek előtt ... Dioszegi István. Coram nobis Michaele Rettegi alias Székely de Vágoss (!) ... mpr [Bethlen SzD; IB].

koramizáltat előttemeztet; a dispune să fie autentificat cu menţiunea: în faţa noastră; beglaubigen lassen. *1772:* A' kérdésben forgo Testamentumot ket betsülletes Regiusokkal Coramizaltatták ő Excellentiajok [Drág K; TSb 21]. *1774:* Irtam ... és Nevem fel irásával meg-erősitettem, ez ide alább meg-irt Regiusokkal Coramizáltatván ... Coram Nobis Adamo Szatsvai mp. Georgio Balog de Sz. Czegő m. pr [Kozárvár SzD; Told. 22].

koramizáns I. *mn* előttemező; care face autentificare cu menţiunea: în faţa noastră; beglaubigend. **Szk:** ~ *regiusz* előttemező hivatalos személy. *1818:* En előttem Kárán S.[a] Sebesi Károly mp Coramizans Regius elött Nms Also Fejér v(árme)gje(ne)k hűtős assessora [Nagylak AF; DobLev. V/1016. — [a]Olv.: Karánsebesi]. *1848:* midőn ezt igy Ürmösi János név al irással meg erősitti ket corámizáns regiusszal alá kel iratni [Tarcsafva U; Pf Pálfi Lajos lev.].

II. *fn* előttemező (személy); persoană care face autentificarea cu menţiunea: în faţa noastră; Beglaubiger. *1808:* a' munka telyesitése fogadása nagyobb bizonyságára nézve nékem az alább irando coramizans előtt Ő klmek jobb jobb kezeket bé is adák [DLev. 4. XLI].

korán, koránt 1. devreme; früh. *1827:* igy koránt a' Marháinkal el indítva, a közelebbröl következhető iszanyatos Zivataros s nevezetesen a' Havason igen veszedelmes hovas Szél Fuvatal elött bé érkezhessünk, a' meg vásárlatt Szénánkhaz [TLt 1429 Szirb Vaszilika, Sztyop Juon és Szirb Stéphan mezőszakálli contribuens adózó a Torda megyei tisztséghez]. *1831:* A mely ejtzaka a Gazdám Lovai el lopattattak, koránt reggel mindenfelé keresgélni kezdettem azakat [Dés; DLt 332. 13]. *1840:* Désen járt ... koránt reggel [Dés; DLt 277]. *1843:* A Juhok néhány napokra bé rekedtek vala ... most sem lehet még a' nedvesség miatt korán ki bocsátani [Zsibó Sz; WLt Nagy Lázár lev.]. 1849: égy versen korán reggel ... Kelemen Bénit, és a' menyetskét meztelen találtam [Kv; Végr. Vall. 61-2].

2. idő előtt; înainte de vreme; vorzeitig. *1825:* a' hideg és fagy korán bé álván az őszvetést még tsirájában el fagylalta [Kercsesora F; IB]. *1842:* (Anyám) érzem menyire fájlalja a' szegény Dani halálát ... igen korán pusztult el szegény [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.]. *1870:* Molnár Ignátz ... szűlei koránt el halálozván ... Nagy anya ... gondozta [Kv; ACLev. Aláírásban: Szentpéteri János kétvízközi kapitan mpr.].

3. hamar, gyorsan; repede; schnell. *1826 k.:* A' Hajduk Be-Esketése formája ... A Nemes Törvény Széknek Tisztségnek, Elöljároimnak semmi titkát dolgát, ki nem jelentem; sőt ha azok ellen valami rosz munkálkodást sőt igyekezetet észre veszek tösténi és koránt be jelentek [UszLt III. 48]. *1834:* a' Joszágbeli Emberektől jönni Szokat Dézma Sákok nagyon gyengék, ritkák és aprok szoktak lenni nem olyan négy nyűstes tőmőtt, mint a sáknak valo vásznat kel szőnni, és ezért koránt széljel nyulók és el szakadaz (!) [Sajókeresztúr SzD; Born. F. Hg Benő József számadó lev.].

4. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *is* korántsem; nicidecum, deloc, defel; bei weitem nicht, keineswegs. *1675:* bizony a tizenhatezer forint sem lesz elég koránt is [TML VII, 87 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1759:* az Gyermek ... többet nyugodatt, most megint ugj látzotik lenni, mintha Semmi olyas változása nem lett volna a' keze fejecskéjeis koránt is annyira nem mozog [M.csesztve AF; Ks Mikes Antal lev.]. *1766:* Ez sem éri fel koránt is szépséggel az édesanyját[a] [RettE 200. — [a]Rhédei Farkasné Teleki Kata az édesanyját, Toroczkai Klárát]. *1771:* Serfőző házat, Mal-

mat, s egyéb alkatmányakat akarván épittettni ... korántis elegendő fájak nem volt [Kersec H; Ks 93. 19. 6]. *1789:* Nem volt nékem ez a czélom korántis, és éppen ez az a mely nékem szegény Árvának keservesen esik [Ne; DobLev. II/653. k] ✱ ~ *sincs* egyáltalán nincs; în nici un chip/caz; bei weitem/noch lange nicht. *1750:* Annak utánna mutatá(na)k ... egj Párkányos Tavasz buza ugyan Majorság Asztagot, mellyis koránt sints ollyan magos és vastag mint az ősz buza Asztagok [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 2–3]. *1756:* ezen Szakaturai Udvar ház Koránt Sints olyan Statussáb(an) Balog Mihaly Uram idejib(en) mit (!) annak előtte volt [Szakatura SzD; TKl Bot Togyer (38) jb vall.] | az Uraság Economiaja s: Udvar házai koránt Sintsenek abban az Statusban az melyben voltanak az Balog Uram Gondviselőji hivatalya előt [Remete Szt; TKl]. *1766:* A Nyárádonis ... vagyon Malma, de a' bizony koránt sints ollyan jo mint az Ur elétéb(en) [Ákosfva MT; Told. 23].

korántsem 1. közel/megközelítőleg sem; nici cu aproximaţie; bei weitem/durchaus/lange nicht. *1659:* Az Jeddikulában akarták vinni[a] ... mivel az bevitt summa korántsem telt csak százezer tallérra is, mely miatt igen nagy harag lőn az egész országra [TML I, 387 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz. — [a]Bánfi Sigmondot]. *1731:* az jószágok jövedelme ... Boer Judith és Sára Aszszonyék intertentiojok és ruházattyokra koránt sem kőlt el [Mv; Berz. 13. III/15]. *1779:* A bé küldöt Tyro azon kivűl, hogy a Chirurgica visitation betegesnek, és nyomoréknak találtatot, az mértéket koránt Sem ütötte, azért Simpliciter rejicialtatot [Kv; SLt XL Ágoston Márton Suki Jánoshoz]. *1803:* egy Rogyine Jénátyin nevű ... Embernek ... a' háza körűl kerittése is volt, de koránt sem terjedett ollyan fel az erdő felé [Toplica MT; Born. XVc. 1/55 Vulkán Tudor á lui Iuon (78) col. vall.].

2. egyáltalán nem; nicidecum, deloc, defel, nici pe departe; überhaupt nicht. *1670:* Az Zerényi dolga, az mint beszéli, Uram, korántsem úgy volt, az mint beszélik [TML V, 241 Katona Mihály Teleki Mihályhoz]. *1736:* az A ... Certificatoriajab(an) ugy teszi fel hogy dossab(an) adtak volna Varo Annanak[a] holott korant sem [Torda, TJkT I. 104. — [a]A házat]. *1753/1781:* koránt sem ugy volt a dolog, mert tsak lépes és szines beszéd volt [Máda H; JHb LXXI/3. 263]. *1767:* Néhai Gubernátor Ur ő Exclája ... az mikor Kórodot ... kezihez vette ... olly bé plántált statusban koránt sem volt mint most, hanem azután az idvezült Gubernátor Vr, és successive Fia ... kezdették Falusi-Lakosokkal telepiteni [Buzásbesenyő KK; Ks 19/I. 8]. *1793:* Az Cseresnye a mi maradhatott még égy hét mulva fog Sendülni, most még koránt Sem arra valo hogy az Ember küldhesse [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1813:* Melly Gabonát az őszszel el vetettünk ... azt tudom hogy koránt Sem volt ollyan tiszta mint a millyent által vettek volt az Arendátor Vrak [Killyén Hsz; MvRKLev.].

Sz. *1766:* Ez a vén-tromf Inczédi Sámuel reponála, ki is nem tart nálánál nagyobb eszű embert, de korántsem oda volt Buda! [RettE 198].

korányi vmilyen méretű/vmihez hasonló nagyságú; de o anumită măsură/de aceeaşi mărime cu ceva; von irgendeinem Maße/einer Sache gleicher Größe. *1751:* Láttam ... egy szarufa koráni Csere fát szalmával bé takarua [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151]. *1758:* a Ketskek mint egy palcza es egy fejsze nyel korani szep tserefa fiatalokot es tsere musdajokot kereken es oldalul meg hántogattak [Kőrispatak U; Pf].

korba kocsiderék; lada trăsurii; Wagenkasten/korb. *1850:* Egy darab, az uj szekérbe járo uj kotsi derék fedéllel- (: corba :) börrel bevonva [Algyógy H; Born. F. Ii].

korbács 1. (rövid, vastag) ostor; gîrbaci, bici; Peitsche, Karbatsche. *1621:* A Gubernator vra(m)[a] Louaz Mesterenek, czinaltattak eő kgmek Ezwstbeol az korbacziara maroklatot [Kv; Szám. 15b/XI. 301. — [a]I. Bethlen István]. *1630:* ez az Halom Gieörgj ... ereössen megh uere ezt az eöregh Aszont ... mind korbaczal, s mind égj nagj palczaval [Mv; MvLt 290. 223a]. *1681:* az fellaitar Lovász inas ... egy korbácsal meg csapá az lovat [Ajton K; WassLt Sztancs alias Markuly Marton (55) vall.]. *1724:* El men(n)y, mert ha tőbször itt kaplak, éppen a kapuig verlek a korbátsal [Náznánfva MT; BK. Etsedi Sámuel (25) ns vall.]. *1749:* jol rea tsapdosa Andras ur(am) a' korbattsal [Szentbenedek SzD; Ks]. *1751:* edgy karbattsal erőssen és kemenyen meg veré | ütni kezdé a karbattsával Gyiraszin Juont [Csapó KK; Berz. 12. 92/203]. *1765:* Morvai András eő kegyelme ... egy Korbáts lévén kezében, azzal hozá legyinte az emlitett szász Gyermekekhez, s azok mellet lévén az it valo Tisztarto ur(am) Inassa aszt egy kevéssé meg ére a korbátsal [Zágor KK; Ks 18/LXXXVIII. 8]. *1779:* Az Hajduk Házában ... Korbáts 1 Deres 1 [Szu; UszLt XII. 87].

Szk: *ezüstös ~. 1658:* Vagyon egy Ezüstösz botis, es egy Ezüstösz korbaczis [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.] ✱ *háromágú ~. 1710 k.:* ez a Fogarasi rettenetes rútul vert ... hol egyik, hol másik talpamat csapta a lapockával, hol fejemet a három ágú lapos korbáccsal [BÖn. 531] ✱ *hosszú ~. 1828:* Hosszu Korbáts kettő [Szentdemeter U; Told. 39] ✱ *kétágú ~. 1724:* Két ágú korbátsot tsináltatott mint az újjom Pekri Uram [M.királyfva KK; BK. Házi Péterné (25) ns vall.] ✱ *kurta~. 1828:* Hosszu Korbáts kettő, nyeregből hajto kurta egy [Szentdemeter U; Told. 39] ✱ *lapos ~ → háromágú ~* ✱ *négyágú ~. 1667:* Négy águ korbács nro. 1 [UF II, 335] ✱ *nyakas ~. 1810:* Huszon égy kis nyakos korbáts ... Rf 10 xr 1 [Mv; MvLev. Trinceseni Mihály hagy. 93] ✱ *nyeregből hajtó ~ → kurta ~* ✱ *tatár~. 1736:* Az mely ifju legénytől az sem tőlt ki, tatár korbácsot viselt, tamariskus fa volt az nyele, az két végin fejér csont vagy vékony hosszú nyelü két-három bog az korbácson; az hosszú volt, nohajkának hitták [MetTr 349]. *1753:* Tatar Korbáts N. 1 Nosajka N. 1 [Marossztkirály AF; Told. 18] | Egy tatár korbáts és egy selyem hoszszu ló hajtó selyem (!) korbats nyele nádból [Nsz; i.h.].

2. korbácsütés, korbácsolás; (lovitură de) gîrbaci/bici; Peitschenhieb, Karbatschenschlag. *1678:* úgy hallom mi nap meg korbácsesal fenyegetett egyik az urunk ő nga palotáján [TML VIII, 49 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz Nsz-ből]. *1701:* Szent-damokosi Kotori György panaszkodik, hogy nála egy katona ... hol kását, túrót, sajtot, ordát és az mi házánál volt, nem adott volna, ha mikor nem adott korbáccsal fenyegette [Szentdomokos Cs; SzO VII, 70]. *1751:* tsak ütette s verte el annyéra hogy husz ha nem több karbátsnak helye lattzatott rajta [Csapó KK; Berz. 12. 92/203]. *1767:* égy Lázár Gyer-

mán nevű Tihoi Udvari Tiszt égy néhány Tihoi emberek(ne)k a botskorokban Tihoi földet kötettett ... és korbátsal hajtotta őket hogy eskűdgyenek meg ugy, hogy amely földön állanak, az Tihoi föld, és Tihoi földön állanak a lábokkal [Galgó Sz; JHbK LIV/1. 14 Puskas Luka (60) és Puskás Nutz (67) jb vall.]. *1810:* A szolgálója pedig a fenn nevezett hibás cselekedetiért a tiszt által megbüntettessék korbáccsal [Szárhegy Cs; RSzF 265].

Szk: *vhány ~ot szenved. 1756:* végeztetik, hogy mái Napon ötven korbáts ütessék rajta, nem különben a' jövő Tsőtőrtőkon is annyi ütésből állo korbátsot szenvedgyen[a] [Kv; TJk XVI/8. 10. — [a]Paráználkodásért].

3. *átv* büntető/megtorló eszköz; mijloc de pedepsire; Strafmittel. *1710 k.:* Olyan korbács ez a nép kezében, amelyet semmi hatalom el nem fordíthat magáról [BÖn. 426]. *1879:* Gúnyt az ostobaságnak. Korbácsot azoknak, kik nevetségessé tesznek nagy dolgokat [PLev. 37 Petelei István Jakab Ödönhöz].

4. *átv* kb. csapás; lovitură; Schlag. *1880:* Kényessé tett a házasélet, Jakab Ödön! Vesződés, gond, nyomorúság nem sujtol veszett korbácsával, s elpuhultál [i.h. 77 ua. ua-hoz].

5. *~-klárisgyöngy* ? korbácsforma/szerű kláris gyöngysor; şirag de mărgean în formă de gîrbaci/bici; karbatschenartige Korallenkette. *1846:* Egy kis korbáts kláris Gyöngy [Mv; MvLev.].

korbács-aranylánc ? korbácsforma/szerű aranylánc; lănţişor de aur în formă de gîrbaci/bici; karbatschenartige Halskette. *1668:* Egy kisseb korbacz Arany Lancz Arany benne nr. 50 Mas vastag korbacz Arany lancz Arany benne nr. 91 [Mk 14 Kapi György inv.].

korbácsforma korbácsszerű; asemănător unui gîrbaci/bici; karbatschenartig. *1648:* Egy korbacs forma Arany eöv [Mk Kapi Kata kel.].

korbácskötő korbácskészítő (mester); persoană care face gîrbace/bice; Karbatschenmacher(meister). **Szn.** *1640:* Korbachykeöteö Vlad nevő Varosi ember [Gyf; BfN].

korbácsnyél coadă de gîrbaci/bici; Karbatschenstiel. *1810:* 100. korbáts nyél xr 31 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 24].

korbácsocska kis korbács; gîrbaci/bici mai mic; Peitschchen, Karbatschchen. *1714:* Korbatsotska het szegletes Kristaljomos nyelével, mind a' ket végen aranjal boritott s alab valo Türkesz követskekkel ki rakott, ostorocska penig arany s ezüst skofiummal boritott s arany Skofium, apro gjöngjekkel ki rakot gombotskaval ekesitett fl. Hung. 30 [AH 36].

korbácsol korbáccsal ver; a bate/lovi cu gîrbaciul, a biciui; karbatschen, peitschen. *1626:* Ahol azt mongia hogi en vertem korbachioltam, etc. En nala(m) korbacz sem uolt, ne(m) hogi korbaczal vertem volna [T; TJk VII/2. 216]. *1710:* A nyavalyás ártatlan püspököt egy ingben, lábravalóban, kihozzák, s addig korbácsolják, míg leszakad az inge, lábravalója, s a húsa is a faráról [CsH 309. — 1694-re von. feljegyzés].

korbácsolás 1. korbáccsal verés; biciuire, biciuială; Geißelung. *1782:* a' Tisztarto ... minek utánna a korbatsolást meg unta pistalyt rántat és azzal ă Felső Suki Falus Birot főben akarta lőni [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 30 Vakár Andréj (28) zs vall.].

2. *átv* (fegyveres erővel) le/szétverés; învingere (cu forţă armată); Niederschlagung (durch Waffengewalt). *1710:* Soha könnyebben sem pogány, sem keresztény egy országhoz s olyan könnyen nem juta, mint akkor[a] a német Erdélyhez, egy korbácslás nélkül fejet hajtának [CsH 204. — [a]1687-ben].

korbácsoltatik korbáccsal üttetik; a fi biciuit; gegeißelt werden. *1662:* Pápai János Váradig való hurcoltatásának hallatott híre, ki ... gyalog, mezitlábbal hurcoltatott, korbácsoltatott, hogy a nagy hőségben a ló mellett úgy nem érkezheték, mint a pogány szerette volna [SKr 439].

korbácspénz 1. kb. kocsisbér/járandóság; taxă pentru vizitiu; Kutscherlohn/ertrag. *1731:* Hadnagj Atjánkfia eo keglme ... ket kapitanynak ... kételeníttetett etczakának idejen nagj hamarsággal az Postatul 4 Lovakat fogadni hóllomezőig[a], melyert kellett az korbács penzel edgyütt fizetni fl hung. 3/96 [Dés; Jk 124b. — [a]Hollómező, a várostól északra kb. 35 km].

2. korbácsolás-megváltás/váltság; sumă de răscumpărare în loc de biciuială; Geißelungsablösung. *1842:* Az el követett paráznaságért pedig mind a két fél a Sz. Egyházbul 4 hétig ki tiltodott, e mellet Ekklésiát követett, s a korbács s vesszö pénzt meg válták 6 R. forintot [Nagykapus K; RAk 22].

korbácsütés korbácscsapás; (lovitură de) gîrbaci, bici; Peitschenhieb, Karbatschenschlag. *1755:* Constalvan az in vinculis adstans Margitai Kovács Marianak Sok izben általa végb(en) vitt kulön külön hellyeken fertelmes paráznasága azért végeztetett hogy hi(n)c et nünc a deresben sullyos, és kemény korbács ütésekkel verettessék meg [Kv; TJk XVI/8. 107]. *1775:* (Az alperesek) paraznalkodasokat meg vallották ... magok életek meg jobbitása és másoknak pèldája véget a férfi 60 páltza az Aszszony 60 korbáts ütessel ... büntetessenek | az szolgalo a Ládából a szoknyát ki vette, azzal az ágyba el butt ... egész len véghez nem vihette Czélyát azért, hogy előre, meg Zaboláztassék, hogy 12 korbáts ütéssel meg büntettessek determináltatot [H; Ks 114 Vegyes ir.]. *1812:* Tőrök Ferenczné bizonyitsa reá G. M. Pistánéra a kurva nevet 4-d magával ... a mellett megtiltatik hogy sem szemébe, sem hata mege (!) többé ne kurvázza, mert ha kurvázza 24 korbáts ütéssel büntetödik [Nagykapus K; RAk 14]. 1819: Maga a' bé panaszolt sem tagadhatván ... Popa és Joszov Merintze és Gavrilla Muntyán kruplis vermekből valo krumpli lopását ... meljre nézve ... határoztatott hogy kapjon két versen 50 korbáts ütéseket, és három napig raboskodgyék a' Mlgs Familia Tömlötzében [H; JF 36 Prot. 2].

korbeli korú; de ... vîrstă; von ... Alter. *1774:* mitsoda nevezetü Jobbágyok Hazás (!) Tüzes Gazdák vadnak jo karbelick vagy öregek [T; CU].

kórbeteg beteg; bolnav; Kranke(r). *1710 k.:* kórbetegnek és olyan terhes személynek az ilyen háborúban senki sem vetheti vétkül, ha a mezőről városba mégyen [BÖn. 706].

korc[1] gatyamadzag; sfoară de legat ismene; (Unter)-Hosenband. *1756:* mikor épen az ajtot bé nyitottam ... Molduăn Onyát ... látám űlvén hogy Lábra valoja kortza meg oldva le fityeg vala [Galac BN; WLt Mart. Takáts (36) jb vall.].

korc[2] '?' *1742:* Tudode lattade v(agy) hallottade bizonyoson hogy a Gargyasiak bányájából veszett volna el kész Kortz melljet magok kerestenek 's szakasztottanak le [Asz; Bosla vk] | Hallottam hogy a' Gárgyasiak(na)k kész kortzokot az Jstalljosok által vontak volna [Torockó; i.h. Móréh János (36) jb vall.] | a Gárgyasiak bányájából egy jó darab kész kortzot által vetett Tobiás Botár (így!), volt annyi mint egy Házi kenyér, és azt Rátz Dani vitte ki a' párban [uo.; i.h. Finta Jakab (34) szb vall.] | egy nagy darab kortzot én hoztam ki párban, melljet nékem a' Gazdák adtanak [uo.; i.h. Rátz Dani (22) jb vall.] | a' Gargyasiak bányájáb(an) szakadott le egy darabb kortz, 's mig kűn voltanak addig oda lett [uo.; i.h. Tamás Albert (39) jb vall.] | Tudom hogy én magam lévén az bányáb(an) Bartok Andorral, egy darab kortzot szakaszta le Bartok András, melljen én álván vizet is mértem de megh ehezvén ki mentűnk enni 's addig oda lett a kortz [uo.; i.h. Vernes Ferenc (26) jb vall.] | a' migh a' Gargyasiak öttenek volna addig az Istallosok egy darab kész kortzot el loptanak, a' bányából által hoztak [uo.; i.h. Ekárt Ferenc (61) jb vall.] | Hallottam hogy a' Gárgyásiak mig kűn öttenek addig oda lett a' kortz a bányájokból [uo.; i.h. Gáspár Gergellj (30) jb vall.] | A' kortzot az Jstalljosok rontsolták 's vitték ki, de az hová esett volt magok helljek(ne)k tartották [uo.; i.h. Móréh András (31) jb vall.].

Jankó „Torockói bányászszótár"-ában [TAszT 200] a címszóra nézve ez olvasható: „korcz v. gocz meddő kőhalmaz a bánya előtt". Ezzel az értelmezéssel az itteni kijegyzéseink vonatkozásában nincs mit kezdenünk, hiszen itt éppen valami olyan értékesnek látszó kőzetféléről (kész korc!) van szó, amely felett a bányásztársulások kőzött perlekedés, villongás keletkezett.

korcovágy, ? korconád 1. a női ruha derekával egybedolgozott (fűzőszerű) díszes felsőrész; corsaj (de rochie) cu ornamente; Art gezierter (miederartiger) Oberteil eines Frauenkleides. *1629:* Egj zeold barsoni korczovagj arani pre(m) rajta l [Gysz; LLt Fasc. 155]. *1633:* egy veres Arani peremes korczonad | egy Kiraly szin Viragos atlacz szoknia fekete Barsony korczonaggia Vyos ezeöst peremmel ... egy haiszin atlacz szoknia Arany peremes Ittem egy veres Arani peremes korczonad [Ks Vesselini Kata kel.].

2. dolmány, zeke; zeghe; Art Jacke, Wams | a mellvért felett viselt ruhadarab; îmbrăcăminte purtată deasupra pieptarului; über dem Brustharnisch getragenes Kleidungsstück. *1665:* ha más provisio reájok nem leszen, azok[a] ott nem lakhatnak; kilencz hetét hópénzek kiadásoknak mondják, és azolta a kinek köntösöcskéje s egyebe volt, azt adták el, már az korczovágy is nem böcsül az kufárnék előtt [TML III, 478–9 Béldi Pál Teleki Mihályhoz. — [a]A német katonák]. — A jel-re l. TESz *korcovát* al.

Minthogy a régiségből máshonnan — az egyébként ismeretlen eredetű szóra — *korconád(t)*-nak olvasható írott alakváltozatot nem ismerünk [l. NySz, OklSz, TESz], az egyedülálló 1633-i *korczonád* alak lehet tollvétségből v. hibás olvasatból származó forma is. Sajnos, az eredetihez már nem lehet hozzáférni.

korcsítás elkorcsosítás; deformare, degenerare; Mißbildung, Entartung. *1854:* majd ha eljön az új chaosz kora, a' teremtő kéz korcsitás nélkül találja meg a régi szellemet [ÚjfE 2].

korcsma l. **korcsoma**

korcsmacímer kocsmacégér; tablă de firmă al unei cîrciumi; Wirtshausschild. *1841:* A' Közepső híu ... van benne 1. Egy régi módi Sparheerd 2. Egy Korcsma czimer [Nsz; Told. 18 Gr. Toldalagi Zsigmond inv.].

korcsmafogás kocsmárláskezdés; începerea cîrciumăritului; Schankbeginn. *1738:* Isten ő Szent Felsége szintén el-érkeztetvén azt az időt, mellyb(en) Nms Várasunk Privilegiuma szerint való három hónapi korcsmafogása bé-áll ... Concludáltatott ... hogj Hadnagj és Borbirák atyánkfiai ... Visellyenek gondot a Nms Város korcsomájára hogj bor iránt defectus ne essék, és a Nms Varosn(a)k kára ne következzék [Dés; Jk 494a].

korcsmajövedelem vendégfogadói jövedelem; venitul după cîrciumărit; Wirtshauseinkommen. *1662:* A vicekapitány fogadott vala száz legényt ... kiket fizetésen tarta az vármegye korcsma jövedelmébül [SKr 585].

korcsmálkodás italmérés; desfacere de băuturi alcoolice; Ausschank. *1776:* mi negyven Hajossok Kentelenitettünk, hogy a' napokban két Kormányos Kezéssegékre egy harmincz vederbül allo bort nem nyeresegre, sem pedig Kortsmalkodasra, hanem magunk Hajos Legényeik(ne)k Kőnyebb Szokás szerént excontentalasokra nézve vásarlottunk [Déva; Ks 76. VIIIc].

korcsolya 1. hordókorcsolya, (létraszerű) hordógörgető faalkotmány; scară pentru urcat şi coborît butoaie; Faßladebalken. *1528:* I scala pro vinorum intractione et extractione wlgari korchola [Vh; MNy XXXI, 195]. *1594:* Bor wonni ualo korchiolia No. 2 [Kraszna Sz; UC 78/7. 20]. *1676:* Vagion itt czap szék s azon ejtel s' feleyteles s' kett korczalyara kett rendbeli kőből rakotak [Fog.; UF II, 748]. *1681:* Vagyon itt ... Kád alá valo Aszok vagy faragott gerenda Nro 2. Közönséges Korcsolya Nro 1. [Vh; VhU 502–3]. *1747:* Vagyon ezen Pintze Gátorjában avatag Kortsoja 1 [Borsa K; Told. 24]. *1801:* A' Pintzéhez tartozo Hordókat le eresztő Kortsoja [Déva; Ks 108 Vegyes ir.]. *1804:* Két Kortsoja, Két Vasas Bor Mérő Veder, egy Bor Lántzalo [Benedek AF; SLev. Somlyai János inv.]. *1824:* A' pintzén kivűl ... Három Kortsoja egymásutánn valo nagyságú [Kv; BetLt 2]. — L. még *borereresztő-, bortoló-, borvető-, borvonó-korcsolya* al.

Szk: *hordótartó ~. 1692:* negy aszok fakhoz szegezet hordo tarto korcsolyak [Görgénysztimre MT; JHb Inv.] ✱ *hosszú ~. 1647:* Az Istallok eleott az Udvaron vagion egy szalmas Pincze ... vagion ... Ket hoszú korczolya; negy feoldes hordo [Drassó AF; BK 48/16]. *1652:* Vagyon ezen Pincze külső Ajtaja előt egy hosszu korcsolya

... Vagyon ismét egy bor vono kötel Tizen négy eoll [Görgény MT; Törzs] ✱ *kicsid/kis/kisded ~. 1692:* Egy hoszu korcsolya, mas kisded korcsolya [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1744:* Korcsola nagj 2 Kicsid korcsola 2 [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1832:* Egy hitvány kis kortsollya [LLt] ✱ *kurta ~. 1797:* A Pintzében találtatott Portékák ... Két Lio ... Egy Kurta kortsoja [Náznánfva MT; Berz. 4. 22. N. 2] ✱ *öreg ~. 1697:* ezen házok pincze gatorara nyilik edgj erős ajto ... Itt vad(na)k coreg korcsolyák nro 1 Kissebb nro 2. [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 9].

2. kéziszánka; săniuţă; Handschlitten. *1638:* latam hogi ket legent hoznak hogi az kalitkaban tegyek az eggiket ugian ... korcziolian Vonzak [Mv; MvLt 291. 139a]. *1662:* mindkét felől négyszegben ugyan tágos olly épületek valának, ahová ... a kertből minden sok szép virágokat különb-különb hatalmas nagy cserép- és földedényekben levő füveket, fákat korcsolyákon bevontatván szép rendben berakhatnának [SKr 259–60]. *1743:* végezte a szegény Haza, hogy Karátson havában Új Esztendőigh és nem mászszor a' kiknek Louok vagyon a' Papnak két Ló fát, a' Mesternek egy Lo fát, megh vigyenek ... a' kinek penig Lova nintsen a' Papnak két kortsoljával, a' Mesternek penig egyel vigyen fat ugyan azonn üdő alatt [Torockó; TLev. 10/1]. *1849:* Két ökör szán. — egy kortsaja. — egy paraszt lo szán ganaj hordo [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

korcsolyakötél hordókorcsolya-kötél; frînghie cu care este legat butoiul aşezat pe scară; Faßladebalken-Seil. *1679:* Uy, vastagh, Kender, Korcsola Kòtel [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 137].

korcsolyás 1. kb. rakodó-szállító mester; persoană specializată în urcatul şi coborîtul butoaielor (pe scări); Ablade-Liefermeister. *1519:* korcholyas [Kv; TJk I/1. 10]. *1550:* Mateo Nagy Qui et korcsolas ... d 20 [Kv; Szám. 1/II. 9b]. *1570:* az varas korchioliassais oda megien vedny [Kv; TJk III/2. 9]. *1574:* Kewannyak eo K. aztis hogy altalan fogwa biro vram Az korcolias heliebe Mast valasson, Mert Nem Zenwedhetyk az rea valo szok panazt [Kv; TanJk V/3. 106a]. *1582:* Az Quartas Vraimtol weottem egy 75 wedres bort attam erette f. 7 ky wonasatol attam, az korcholyasnak d. 12 | Az borokat hogy egyk zekerreol az masikra hantak fizette(m) az korchyolyasnak d. 36 [Kv; Szám. 3/V. 20, 37 Lederer Mihály sp kezével]. *1585:* 7 Juny Kendy Sandornak es Somborj Vramnak hozanak waraddrol Borokat hogy az korcholiasz masz Zekerre wonta fizette(m) ... d. 6 | 11 Juny. wnek[a] ket Hordo sert Adam Janostol feyedele(m) zamara fyzette(m) az fel vonasatol az korczhyolasnak d. 40 | Az feyedelem be hozasakort hozanak ... borokat Balasfy Lazlohoz wittek az pynczekre fyzette(m) 3 bortol az korczhyolasnak d. 32 [Kv; i.h. 3/XXII. 23b, 74, 77. — [a]Olv.: vünek]. *1586:* az Korczoliasnak atta(m) hogy le wonta es Jsmet fel wonta az 8 hordo saletromot f. — d. 50 [Kv; i.h. 3/XXVII. 13b]. *1609:* Az korczioliasnak hogy az 11 hordo borokat mas zekerekre hanta adtam munkaiokba ... d 40 [Kv; i.h. 12b/IV. 323]. *1687:* Salamon F(o)g(a)r(a)sb(a) szállittatta 23. hordó Borok ki veteséirt (?) az Kortsolyásoknak cum d. 24 adtünk [Utl]. *1705:* Ugyan ma hordattuk a korcsolyásokkal az úr borait bé a pincébe [WIN I. 371].

2. különböző munkákat végző bérmunkás; muncitor care execută diferite munci; verschiedene Arbeiten verrichtender Lohnarbeiter. *1574:* Rendeltek Eo k. Tyzen ket Embert az zaz vraim keozzwl kyk my helien az Jeg ely Indwl Meg Iariak az vyz foliast, Es hwl valamynemw Bantast Esmernek lenny Az vyznek foliasaba Meg zabadichak ... Es eo kegis Byro vram Aggyon egi fertalt Melleyek Az korcholiastis hogy Az myt az 12 vraim parancholnak Azt chelekedyek okwetetlen [Kv; TanJk V/3. 99b]. *1577:* Az hyd vcza zorossaba valo meg Rekedet foliam felöl vegeztek eo kegmek, hogi teob dolgai keozót Byro vram zorgalmaztassa rea az korcholiast hogy tiztechya meg [Kv; i.h. 15b]. *1582:* Az monostor kapu eleot walo hyd ala wettettem két labot attam az korchyolyasnak munkayaban d. 18 [Kv; Szám. 3/V. 7, 11 Lederer Mihály sp kezével] | az korchyolyasnak az Jegnek meg wagasatol es berakasatol az tanachyhazhoz negyed magawal két két napzamot d. 12 [Kv; i.h. 5/XIV. 124]. *1585:* 15 Noem: ... Mykor az Lengyelnek feyet vöwek Nem vala ky el temetny (így!) tanaczhy akarattyabol az korczhyolassal assatta(m) syrt neky fyzette(m) tölle hogy el temettek syrt astak d. 40 [Kv; i.h. 3/XXII. 78]. *1589:* Esmet attam az Korchiolasnak hogy Timar Janosal Czeoueket hegyezet f. — d. 20 [Kv; i.h. 4/VI. 24 Stenzely András sp kezével]. *1590:* fyzettem az Korchiolyasnak Az legenyeknek hogy Chinaltak az Lepseoket 14 penzeúel f. — d. 56 [Kv; i.h. 4/XX. 21 Hooz Lőrinc sp kezével]. *1591:* Az Korchyalyasnok eztendeig valo fyzetese hogy az Tott vagya f 4 [Kv; i.h. 5/I. 110]. *1592:* 6. Marty Az zamtalan Nagi uiz mia az varos Towa el akar vala zakadny, az korchiolias bochiatta el a' vizet, es keörniwlle voltak 3. Napestigh fizettem f 0 d 40 [Kv; i.h. 5/XIV. 138 Eppel Péter sp kezével].

3. ? hordógörgető faalkotmány, *rég* korcsolya; scară pentru urcat si coborît butoaie; Faßladebalken. *1676:* Az pincze tőlgy fa gerendas padlásos Vagion benne korczalyás is 2 [Sárkány F; UF II. 753–4].

◇ **Szn.** *1564:* Simon Korcholyas [Kv; TanJk V/1. 70]. *1568:* Franciscus Korchiolas [Kv; TJk III/1. 241]. *1570:* Korchiolas ferencz [Kv; TJk III/2. 17]. *1582:* Michae Korcholias al(ia)s Zenegeteó [Kv; TJk IV/1. 42]. *1584:* Korchiolas Mihal [Kv; Szám. 3/XV. 12]. *1589:* Korchiolas Martton [Kv; i.h. 4/VI. 20 Stenzely András sp kezével]. *1595:* korczolyas Istúannak. Korczollyas Istúan [Kv; i.h. 6/XVIIa. 115, 151 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1621:* Korchiolias Marton [Kv; i.h. 15b/XI. 274]. *1667:* Korczolyas Istua(n) [Kv; Dica XXIV. 172].

korcsolyásmester kb. rakodó-szállitómester; korcsolyás; persoană specializată în urcatul şi coborîtul butoaielor (pe scări); Ablade-Liefermeister. *1585:* Az Korczhyolas messter vona fel Adam Janostol ket hordoual feyedelem zamara ... fyzette(m) az korczhyolasnak d. 50 [Kv; Szám. 3/XXII. 75].

korcsoma 1. cîrciumă; Wirts/Gasthaus, Weinschank. A. *1570:* Blasius czigan ... vallya hogy ez ely Mwlt Napokban Menthenek volt Zabo Andrassal az Bwdakarne hazahoz korchomara [Kv; TJk III/2. 198]. *1573:* Tecchet ez varoswl hogi senky korchoman valo Iwoknak Etelt Neh aggyon [Kv; TanJk V/3. 85a]. *1578:* niolcz ora vtan korchioma(n) bort ne aggianak Senkinek ... Valaky penig az Takaro (!)[a] harangzo vtan bort adna kor-

chioma(n) tyz forint legie(n) az bwntetesse [Kv; i.h. 157b. — [a]Tollvétség lehet *Takarodó* h.]. *1581:* varassy Ember senky se lakodalomba se penigh korchioma(n) se egieb gywlekezetbe semmynemeó fegywert ne vysellie(n) [Kv; i.h. 241a]. *1585:* Latthiak eo kgmek Many Ridegh legeniek vadnak Az warosson kik nem zolgalnak, hanem chak Az korchomakon hewernek [Kv; i.h. I/1. 4]. *1586:* Az Vosarnapnak illesereol zentelesereol ig' vegeztenek eo kgmek hogy ... Ez Napon ... Az korchomakis Wresek legienek minde(n) Rezegeskedeokteol, Tobzodoktúl, Ott senky Ne Igièk hane(m) hazahoz vagy zallasahoz vitessen bort [Kv; i.h. 34]. *1640:* Itt az korczomat karaczontól fogua Z(ent) Mihaly Napig Az Ur szamara tartiak [Gyalu K; GyU 56]. *1654:* azon Eostve nallom volt az korcziama en nallom mulattanak mind [Ispánlaka AF; Thor. X/9 Draguy Szava (40) jb vall.]. *1708:* nekemis meg kellet mondano(m) micsoda parancsolatunk vagjon hogj korcsomat allicsanak bé oda ... csak ne impedialtassunk [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. *1741:* Hogy ha ... a' Város Ser korcsomája, ö kglmek negligentiájok; vagy Contumatiájok miatt szenyvedne, heverne, a' Nms Város a' defectust ő kglmeken meg-vehesse, az az, a' mennyi Lucrum rend szerint ingrediálhatott volna a' korcsoma heverése alatt [Dés; Jk 552b. — [a]A serfőzők]. *1746/1831:* A Kartsomák állapottya is azt kivánván alább: ezen Linea több Kortsomát tartson [Szentdemeter U; Told. 38]. *1762:* Karcsamák Lévén öt karcsama Déván importál Rft. 1210 | Az Dabrai korcsama importal circiter Rft. 100 [Déva; Ks 76. IX. 12]. *1763:* a Kortsama dolgat a mi Nezi arolis demonstratiot teszek mivel tsak egj penze is Nagysagtoknak tölem el nem titkoltatodik [Kéréd KK; Ks LII. 18 Szarka József tt lev.]. *1796:* A Kortsomákan elégszer láttam hogy azokban ivutt és tántzolt magát musikáltotta [Kv; AggmLt B. 15]. *1843:* miután vaj két ora mulva viszont bé mentem a kortsomába pipa gyujtani ... már akkor Szabo János Toth Teremtését szidta Pekáriknak [Dés; DLt 586. 13].

B. *1572:* Zekel myhal latta az Szerekesne hazanal az korchman Antal egi fawal tollya volt Gaspart [Kv; TJk III/3. 24]. *1669:* Az korcsmáko(n) Takarodó Harang szo uta(n) ⟨bort⟩ adnj senki ne mereszellyen [Dés; Jk]. *1706:* Ezen joszagnak proventusa volna, ha buzát és szénát adhatnan(a)k el és ha penzen bort veven korcsmát erigalnan(a)k [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. *1797:* A vámi Kortsma Tzimerének fel szegzésére 4 pántvas [Déva; Ks 96].

C. *1647:* Beszterczei hiveink talalvan megh bennünket alazatos keőnyeörgesek altal adgyak ertesünkre, hogy Szeretten tull leveő Falujokbeli lakosokot az megh irt Pongardi (!), Mathei, es Vyfalusi Olahok sok mod nelkűl valo czelekedetekkel infestalnak, koczmajokra fegyveres kezzel menven eől⟨nek e⟩s vagdalnak [BesztLt 129 fej.]. *1680:* mi az koczoma(n) aszt talalok fel hog csak megh bűntessük őt [Étfva Hsz; KaLt Apor István ir.]. *1823–1830:* esztendőt által a marosvásárhelyi kocsmán az hordókat mindenkor én mérettem [FogE 102].

Szk: *~ról ~ra hordoztatja magát. 1759:* Hajkul uram ... midön hon nem volt, Kortsomákrol kortsomákra, hol magát egyedül, hol Feleségestöl hordoztatta a' Mlgs Groff Ur ökrein és szánnyán [Marosludas TA; TKl Bunye Juon (24) jb vall.] ✱ *~ról ~ra jár. 1597:* Andras kowach ... wallia ... mikor Sardy Janos Lippara ment wolt, az felesege túdom hogi korchiomarol korchiomara iart rezegeskedet [Kv; TJk VI/1. 93]. *1750:* Ejel Nappal Korcsomakrol Korcsomákra járt, ivut, részegeskedet [Kál MT; Berz. 2. 38/30] ✱ *~ tartatik. 1756:* (A falu) nem is arra valo hely, hogy itt Korcsoma tartassék, mivel félen valo hely lévén el nem kelne [Dumest H; JHb LXX/2. 90] ✱ *~t gyakorol* kocsmázik. *1752:* Simo János ... Kortsmákot gjakorlott, ott részegeskedett [Msz; Pf]. *1780:* Czici David a korcsomákot igen gyakorlatta [Hr 2/44]. *1796:* a Kortsomákat gyakorolta, a bort szerette [Kv; AggmLt B. 15] ✱ *a ~t őrzi* 'ua'. *1605:* Az teob tilalmas erdeokre es el adot erdeokreis paranchyolia megh az erdeo paztoroknak legyen zorgalmatos vigyazasok, ne chyak az korchyomat eorizzek [Kv; TanJk I/1. 511] ✱ *a ~t rója* 'ua'. *1766 k.:* Floritza ... etzakais az korcsomat roja [Ks 8. XXV] ✱ *~t tart* kocsmárol. *1642:* az eo Nagok Joszagaba(n) lakua(n), korcziomat tartanni eő Nagok elle(n) szabad ne legie(n) [Bohnia[a]; WassLt. — [a]Bonyha KK]. *1719:* Radnótfáján[a] kortsamát Se bor, Se Serbélit ne tarcson tartassan [T; Born. G. XI. 1 Instr. — [a]MT]. *1812:* Bizonyoson tudom hogy az őreg Groffné eő nsga Arany és ezűst pénzt ajándékozván mind a Groffnak mind a Groffnénak, a' Groffné ebből Jószágot árendált, Kortsomákot tartott 's kűlőn kereskedett [Héderfája KK; IB. nemes Jánosi Ersebeth Takáts Joseffné (28) gr. I. Bethlen Sámuel tisztnéje vall.] ✱ *~t tarthat. 1671:* A ô es Uj Tordai s' Désiek, hogy Mészárszéket és korcsomát tarthassanak másnak kivűllettek azon hellyekben Mészárszéket és korcsomákat tartani szabad ne légyen sub poena Articulari [CC 48] ✱ *~ val él/kereskedik* kocsmával foglalkozik. *1589:* Azert akoron egez varosul vgh vegezenk az ado feleol hogj az kik az piacz zelben laknak es korcziomaual eltek tehat azok teobbet adgianak az teob hatra lako keossegnel [Szu; UszT]. *1589 k.:* Az ado dolgaban tudom hogy vgy vegezek hogy az ki korcziomaual kereskedik ... teobbet adgion az teob zegenysegnel [Szu; i.h.]. *1590:* Az waros Ennekem az ado elrendeolest Jrúa atta ... ha penig az registrúmban teőbet rendeöltek es Jrtak wolna, azokra Kik az Korchiomaual Eltenek en teőbet Kertem es weöttem wolna [Szu; i.h.] ✱ *ál ~t tart* orvul korcsmárol. *1730:* az kik áll korcsomákat tartanak ... büntettetnek meg [Dés; Jk]. *1732:* midön a Ne(m)es Város Korcsomája fojt, akkoris maga házánál in praejudicium Oppidi áll Korcsomát tartott [Dés; Jk] ✱ *árulja a ~t* kocsmárol. *1652:* Ennek eleőtte rendel arultak az kortsomat, De Fabian Ideib(en) Esztendeig az mostani le teőtt Ud(var)biro ideiben 4 Esztendeig csak egy ember arulta [Szászlóna K; GyU 124]. *1659:* Az Alvinczíek[a] es Borberekiek[b] ... Jelentek, hogy ennekelőtte, az ot valo Szent Janos napi[c] sokodalomkor, két napok alat, az ot lakosok közzűl, mindenek(ne)k indiferenter szabad volt Korcsmat arulni ... Serio parancsollyuk ha ugy vagyon, hogy masszoris arultanak, mostis úgy légyen [Törzs. fej. — [b]Alvinc és Borberek (AF) lakosai. [c]jún. 24] ✱ *árultatja a ~t* kocsmároltat. *1600:* Erdely Georgy ... vallya En Arultattam az korchyomat az nap [Kv; TJk VI/1. 455]. *1705:* önagysága korcsomát árultat már régtől fogván [WIN I. 608] ✱ *bor~. 1595:* bor korchoma vala az háznál [UszT 10/61]. *1735:* a Falusiak közzűl ... senkiis ... semminémű Bor Eget bor ser vagy méser es palinka kortsomát tartani ne mereszellyen [Mezőcsán MT; DobLev. 1/160. 14–5] ✱

égettbor ~ → ✱ fel/fennakad a ~n a bor a kocsmán marad/reked a bor. *1748:* a' Vendég fogadóban egy hordó bor ã Kortsomán fel akadott, s ott veszett [F.karácsonfva KK; Told. 56]. *1783 k.:* meg semis engedték[a] Szt Mihály-nap után hogy kortsomáinkban fen akadt borainkat el árullyák, fenyegetödvén azzal, hogy borainkat ki öntözik [Torockó; TLev. — [a]A földesurak] ✱ *falu ~ja. 1656:* (A) Sokadalom mikor Falué lészen akkor egy héten Balogh Lászlo Ur(am) ne Korcsomaroltassan, hanem az Falu árultassan bort, melly, akkorj hét el telvén utánna mingyárt az Falu Korcsomajából excindaltassek más hét Balogh Lászlo Ur(am) számára [Makfva MT; DLev. 5] ✱ *kurta ~* ? ál/zugkocsma. *1780:* Tudgyae ã Tanu ... hogy ... Déva Városában ... az Hajos Utzában az mult és mostan folyo 1780dik Esztendökben tilalmas Idökben Kik Tartottanak, s tartnak actu is Alattomban Kurta Korcsmákot ? Azon Korcsmárosok mit Szoktanak árulni? Bort é? vagy Pálinkát? vagy talán inkább is hogy mind az két féle Italt? [Déva; Ks 113 Vegyes ir. vk] ✱ *méhser ~ → bor ~* ✱ *mészárosok ~ja. 1800:* Böltsen emlékezhetik a Tekintetes Nemes Tanács hogy ez előtt ... hat vagy hét esztendökkel minemü kemény parantsolattya érkezett légyen a Felséges Királyi Guberniumnak, a Mészárosok korcsomája iránt hogy azon Mészáros széknél valo korcsoma telyességgel tolláltassék, és ott kortsomát tartani telyességel meg ne engedjék [Ne; SRE 835] ✱ *nemesség ~ja. 1695:* sok helyeken az paraszt és idegen emberek az nemesség korcsomájának nagy kárára holmi gabonából crematumot vagy gorolykát szoktak főzni [EOE XXI, 238 ogy-i végzés] ✱ *nyaka szakad a ~nak* tönkremegy a kocsma. *1708:* ha meg ne(m) orvosoltatik edgj altallyáb(an) az ö Herczegsége, itt valo Korcsomainak nyakaszakad és hejjaba szállitatott ur(am) kgd ide annyi jo borokat [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.] ✱ *pálinka ~ → bor ~* ✱ *ser ~ → bor ~* ✱ *szabad ~. 1572:* Mond az Caspar hogy Bezzegh eo kialt, Mert zabad korchoman vagion [Kv; TJk III/3. 25]. *1573:* Katalin Kis Boldisarne Azt vallya hogi ... Iwt oda Beolcz Janos neky[a] vgian ha En Raytam ollian zydalmat teottek volna Mint az te vradon az zabad korchoman, vagi ky Mennek az varosbol vagy ely Nem zenwedne(m) [Kv; i.h. 280. — [a]Előtte a *mond* szó tollban maradt] ✱ *udvari ~. 1774:* Az Udvari kortsmákban egyedül csak az udvari Ital költé ell, vagy pedigen más idegen Jtalis [K; KS vk]. *1806:* ha Ats Joseffné Árkosi Susánna leg elöbszöris bé nem kandikált volna az Utrizált Udvari kortsoma ablakán, leg kissebb hir, vagy Zene bona nem történt volna [Dés; DLt 250/1808] ✱ *udvar ~ja. 1809:* a Mlgs Udvarnak ... itten Udvarhellyen Diák Imre Conventios kortsomárossa lévén ötet a' Nemes Communitás Polgárság viseléssel nem terhelheti, mert ugy a Mlgs Udvar kortsomája romlanék [UszLt ComGub. 1721] ✱ *uradalom ~ja. 1792:* Maga Krajnik uram Zabját is az Uradalom korcsomáján distraháltam [Szászváros Ks 75. VIIIb/41] ✱ *uraság ~ja. 1766:* (A gondviselő) két hordó Bort ... ki korcsomároltatván az Uraság korcsomáján az árru hová tétetödött abban bizonytalan [Kv; Ks 8. XXV] ✱ *város ~ja. 1688:* az Varos Korcsomaja fel allitatik és az Varos Czegere ki tetetik [Dés; Jk].

2. kocsmahelyiség/ház; cîrciumă; Wirtshaus. A. *1795:* 'A Svábi Kortsomába ivu asztal [Déva; Ks 108 Vegyes ir.]. *1802:* Forro Lajos alig lépik ki a' kortsoma Ajtaján ... ugy megütötte a' Vas villával, hogy mind tantorogva ment ... haza [Mv; Born. XXXIX. 33 Fr. Szathmári jun. (23) vall.]. *1816:* Ezen Korcsoma udvarára bé mehetni négy szegu kifaragott vastag Cserefa kapu Zábékon épült fa sarkokon nyilo ... gyalog kapun [Jobbágyfva MT; BálLt 67]. *1817:* A Kortsoma fekszik a Falu közepin ..., régi alkotmány Zsendelly fedel alatt [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 6]. *1829:* ezen a' Nyáron a' mulato kert kortsomának használt Épületei készittettek el [BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám.]. *1843:* akkori gazdám vagy két poffot adott Nékie, 's (me)g lehet jotskán találta, mert Pekáriknak az orábol a vére megindulva nyulva maratt a kortsoma fölgyén [Dés; DLt 586. 19–20].

B. *1801:* Kortsma alatt valo Pintze Boltozása jó | A' Kortsma Külső Tornátza rosz, ujjat kéván [Déva; Ks 108 Vegyes ir.].

Hn. *1810:* Kortsomán a két Hágo közt laktam [Dés; EHA].

3. kocsmárlás; cîrciumărit, concesiune de vînzare de băuturi alcoolice; Weinhandel, Schankwirtschaft. *1572:* Ilona Jacab galne azt vallia hogi az farsang vegebe volt egi Nap hogi korchomaia volt eoneky [Kv; TJk III/3. 12]. *1582:* akkor Iy garto Gorgnek korczomaia Vala [Kv; TJk IV/1. 58e]. *1674:* Ezekreis korcsomaroltatasra szinten annyi bort szoktanak adni mint az Felső Porumbakiakra, ha penigh nem adnak az korcsomat szarazan fizetik meg videlicet fl. 72 hetven kettő [A.porumbák F; UF II, 641]. *1689:* az Korcsoma el kezdetődik [Dés; Jk]. *1706:* Ezen Joszagn(a)k jövedelme volna az mezei oeconomiaból is ha az korcsomat folytathatn(a)k [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. *1741:* Mikor az Isten meg vonnya áldását, hogy jo bor ne(m) terem tehát edgjik edgjik Pap, maga itallyára hozhat bé másunna(n), nyólczvan nyólczvan veder bort, de ne(m) korcsomára [Zilah; SzVJk 32]. *1746:* Máris a' Mlgos Vrak mind az Cseszt vei Joszágb(an) mind Sz. Demeteriben abutaltak az Kortsomák follytatásáb(an) [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.]. *1838:* Kortsoma nincs, de vagyon annak Limitatioja s esztendönként egy negyed rész esztendőt által a' Limitatio Jussával ezen Nyilas[a] élhet [O.csesztve AF; Ks 92. — [a]Nyilas osztozáskor vmely nyil birtokába jutó osztozó fél].

Szk: *a ~ limitációja* a kocsmárolás rendjének beosztása. *1744:* eleitől fogva, hogy meg inditották a Kortsoma Limitációját arra egy possessor sem állott, söt örökke ellent tartott [A.jára TA; BLt 12] ✱ *~ra (ki)ad. 1632:* ualamely faluban eöregh bort adnak korczomara, az ollian helieken mindenwt ab usu antiquo ket roka beőrrel es ket vago barommal tartoznak [Ludisor F; UC 14/38. 84]. *1662:* Boromat én ott többet nem reméllettem, talán korcsomára adták ki [TML II, 251 Kemény Zsigmond Teleki Mihályhoz]. *1727:* Sert azki korcsomára akar adni, serlátás után adhassa [HSzj *sör-látás* al.] ✱ *~ra (ki)tesz. 1770:* a korcsomára ki töttunk[a] [Esztény SzD; Told. 29. — [a]A bort]. *1774:* kortsomákra a' midőn borokat tésznek ... lehet ha az Magok gyűlevesz borokot ell cserélik az Uraság borával, és a magokét tészik Pipei[a] gyanánt, de bizonyoson nem tudom [Szentdemeter U; LLt Vall. 91. — [a]Pipéről (KK) származó/onnan való] ✱ *~ra kivonat. 1664:* Irja Kegyelmed, egyik hordó bort ki kell Korcsomára vonatni, de nem irja Kegyelmed, hol kell ki árulni [TML III, 11 Veér

Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz] ✱ *~ra tétet. 1759:* Hajkul Uram ... a Mlgs Groff Vr számára vett 3. hordo bórt ... a' tizen két vedrest kortsomára téttetvén eladotta [Marosludas TA; TKl Puja Toador (40) jb vall.] ✱ *~t kezd. 1610 k.:* az Deesi Camora haznal Fel(se)ged szamara Korczomat kezddven (: ki soha ez előt nem volt :) [Dés; DLt 323]. *1677:* Az Egyházi rendek is hasonlo-képpen a' Patronusoknak megedgyezet engedelmek nélkül, Korcsomat kezdeni ne merészellyenek [AC 107]. *1797:* a' jövő Csütörtökön lehet in Nomine Domini Kortsomát kezdeni [Brád H; Ks 75. VII. 258] ✱ *~t tesz. 1764:* kett negyvenessel tőb bora kőlt volna el ... ha annyi rend nélkűl valo kortsomát nem tettek volna [Makfva MT; DLev 5] ✱ *~t vet vkire. 1652:* Balog Peter ket esztendeotwl fogua Karatsonban vetette reajok[a] az Kortsomat, Sz(ent) Mihaly napjaig de Annak eleőtte mindenkor Uy Esztendeotwl fogvan jart keozteők [Szászfenes K; GyU 122. — [a]A szegénységre] ✱ *foly a ~. 1770:* a Bor és Palinka kortsomallást rendre egy aránt visellyük Szüntelen foljván a kortsoma [Sülelmed Sz; IB. Blidár Andréka (60) ns vall.]. *1796:* Meltaztassék Nsagod rendelést tenni és valahonan ide jo Bort parantsolni hogy had falyan a Kartsama [Koppánd TA; GyL. Csia Mózes lev.] ✱ *kontinuus ~* állandóan folyó korcsmárlás. *1680:* Bõ bornak idejen az hellyb(en) Continuus Korcsoma szokott lenni, de mikor szükön terem, hat füldes bornak ã lucrumát szárazzon szokták rajtok meg venni [A.porumbák F; ÁLt Urb. 49] ✱ *száraz ~* korcsmárlás-megváltás. *1632:* Korcziomara elein két hordo bortt attak eközikben, az harmadik(na)k az arrat szaraz korcziomaiul erigaltak raitok mely f. 12 uolt ... A szaraz korcziomat pedigh ket esztendeöteöl fogua Tizen eőt forintra neueltek ugis exigalta az zamtarto raitok [Grid F; UC 14/58. 4–5]. *1681:* Valamely Innepb(en) Száraz Korczoma observaltatik; mindenkor minden gazda ember ... tartozik egi egi Tyukkal, es öt öt Tyukmonnyal [Mogyorosd H; VhU 82]. *1706:* Annuatim a harom Satoros Innepen harom hordo bort Tartoz(na)k ki korcsomarolni Fiscus szamára, nem korcsomarolvan penig az szaraz korcsomat cum flo 3. fizetik meg [Adorján MT; Born. G. VII. 4].

A jb-szolgáltatási kötelezettségek közé tartozott a földesúr borainak a kocsmán való kiárulása is. E szolgálat (részleges) megváltása fejében a jboknak meghatározott évi összeget kellett fizetniök.

korcsomaár kocsmai ár; preţ de cîrciumă; Wirtshauspreis. *1819:* jol vagyon calculálva, mostani kortsoma árron el árulando 80 veder borombol jöhetö nyereség [Déva; Ks 111 Vegyes ir.].

korcsoma-árultatás kocsmai borárultatás, *rég* kocsmároltatás; desfacere de vinuri în cîrciumă; Weinausschenkung. *1679:* kérem Kgdet, irjon viceispánnak s főbirónak, jünének ki s az kocsoma árultatás dolgát igazítanák el, mert sok bajom van miatta [TML VIII, 514 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

korcsomaasztal masă de cîrciumă; Wirtshaustisch. *1844:* Kováts Sándor Nemes a Kortsoma asztal mellett ülvén ottan hantorgatta magát [Tasnád Sz; KLev.]. *1856:* egy viseltes Kortsma asztal [Mezőbánd MT; TSb 39].

korcsomabeli I. *mn* kocsmai; din cîrciumă; Wirtshaus. *1768:* eő Ngok(na)k hét Antiqua Sessiojok után circiter nyolcz, vagy kilencz Napokig durálo kortsomabeli jus obtingál [O.kocsárd KK; Ks 74/55]. *1785:* A' mi a a (így!) Bor és palinka tartást nézi és illeti, a Szentséges Decisionak 5dik punctumaban expressiosime ki vagyon téve, hogy kinek kinek maga házi szűkségére szabados légyen tartani ... mivel ez az ő Nadságok Kortsomabéli jussok(na)k semmi praejudiciumára nintsen [Torockó; TLev. 4/11. 2b]. *1792:* Krájnyik uram ... melly legeltetőm volt felit ell vette, és fele Széna fűvellőmet tavaly ell foglalta ... melly tűrhetetlenségek Mián kéntelenitettem Korcsomabéli Szolgálatomat el hadni [Szászváros; Ks 75. VIIIb. 141]. *1819:* az egész minden korcsamabéli Iust Néhai Mélgos I Apafi Mihály Fejedelem az Mélgos Exponens Urnak jure Donationi conferalta, mellynek virtussával az Exponens Ur az egész korcsamabéli Iust mind eddig pacifice birta [;. Born. G. XI. 1].

II. *fn* kocsmázó (személy); persoană care frecventează cîrciumile; Wirtshausgänger. *1823–1830:* április 22-én[a] ... halt meg ... Hauchard Izsák ... a régi emigrált hugenották maradéka, ... az aljasabb kocsmabeliekkel nem ivott, hanem ment német fogadósokhoz, apróbb tractírokhoz, kikkel beszélgethetett, azonban részegnek nem láttatott [FogE 110. — [a]1792-ben Mv-t].

korcsomabor kocsmán árult/*rég* kikocsmárlott bor; vin de cîrciumă; Wirtshauswein. *1595:* Vetettem Zamot Zakacz Ianosneual ... volt az Rouason 34 Eythel: Eyttelet atta az korczoma bornak 1 p(er) d 10: Az teely borokkal adot ő knek 1 p(er) d 12 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 143]. *1638:* az Tauali Esztendeóben korczioma borom uala Valami Iffiu legenek ittanak nallam az boron [Mv; MvLt 291. 142a]. *1647:* Korczoma Bort Eztendeo altal annyt arultathatni az menyi el kel [Meggykerék AF; BK 48/16]. *1651:* Nalam it Sz: Giőrgiőn korcioma borom vala [Szászsztgyörgy BN; WassLt Deak Janosné Deak Borbara vall.]. *1694:* Oenopoliu(m): Az itt valo, minde(n) rendbéli lakosok(na)k, ugj az Urak jobbagji(na)k is, a' szüntelen korcsomatartás szabados, ha az Urok korcsoma bort nem adánd reájjok; ha penig mikor ád, akkor a' jobbágjok(na)k ne(m) szabados Urok boranak p(rae)judiciu(u)mara korcsomat kezdeni, és tartani [Sebesel AF; BfR]. *1717:* ma Korcsoma bor is nem volt nincsen is hane'm a nagy Aszszonynak való ennek előtte' is most is vagyon Korcsomán mésere [Buzásbocsárd AF; BfR Sigmond János vall.]. *1754:* (A) hat Tinokat ... korcsoma bor árráert (: mint hogy adossak voltak :) el becsültetvén s ugy vette el ő Nga [Gernyeszeg MT; TGsz 2]. *1845:* Kórcsoma-bór [KCsl 13].

Szk: *~ lukrum* kocsmaborból eredő jövedelem. *1728:* Vegeztetett Hogj Hadnagj Lőcsei Joseph Atyankfia eő kglme Assignállyon mostani Borbirak ... Buzás Györgj, es Dobolyi Marton Atyankfiai(na)k eő kglmek(ne)k a Ne(m)es Varos Korcsomabor Lucrumabol meg adni ... a 40 magyar forintokat [Dés; Jk 376a].

korcsomaház 1. kocsmaépület; cîrciumă; Wirtshausgebäude ~ kocsma (vendég)fogadó; cîrciumă, han; Wirtshaus, Gasthof. *1570:* Kertes Imreh, ezt vallya hogy mykor ew az korchoma hazhoz Jwtot volna, Latta hogy az Kayantay legen az aztalnal fen al wolt es zekerche volt kezebe fel huzwa [Kv; TJk III/2. 54]. *1573:* Lakatos peter ... fassus est mikor Én Borbely Janoshoz mentem volna vgy mint korchoma hazhoz. Talalek ott

az vaida vrwnk drabantiba ketteött [Kv; TJk III/3. 145]. *1608:* A korchoma haznal eyel senkynek a korchmaros se borth se serth ne aggyon [Kovászna Hsz; HSzjP]. *1654:* Tolvaj Peterrel edgiutis juttunk ki az Korcziamahaztul [Ispánlaka AF; Thor. X/9 Dragos Juvan (24) jb vall.]. *1727:* az Falu mellett ... Vendég fogado (: vagy Korcsoma ház :) vagjon [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI/3. 25]. *1764:* Murvai Janos ... ujra a Kortsoma házhoz mezitelen kardal viszsza ment olly véggel, hogy ottan, ha kiket kaphatna, halálosan sebhetné [Torda; TJkT V. 227]. *1765:* én az utrizált Kortsoma háznál valék, holot tántzolnak vala ide valo Nemely szász ficzkok [Zágor KK; Ks 18/LXXXVII. 8]. *1778/1813:* Vagyon ezen Falu közepiben egy Kortsoma ház, vagyis Fogado [Kettősmező Sz; JHb LXX/6. 105]. *1783:* a kortsoma ház előtt levő levélszin alá be jőttek [Agárd MT; Told. 10]. *1824:* A Kelveráj a' Kortsoma Házban jo boritott vas zárral, koltsostól 's két vas Sarkokkal, benne 5 poltzos Stelázsi [Kv; BetLt 2].

Sz: *a biszerikát ~zá teszi* a templomot kocsmává alakítja. *1759:* A' Péterlaki oláhok, innen Radnótra, egy husvét ünnepére, hogy illendő Agapét tarthassanak nagy kegyesen, két vagy három negyvenes bort bévetnek a' Beszerikába ... de Kemény László Consiliáriusnak meg hozzák a' hirt, 's rá izen a' papokra, hogy a' Beszerikát Korcsoma házzá tették [Hermányi,EDem. 597] ✱ *a templom nem ~.* *1747:* A' Templombeli I(ste)ni tiszteletis illyetén képpen diffamálta: Miért mentek u.m. a' Templomb(a) hiszen nem kortsoma ház az [Torda; TJkT III. 180].

2. kocsmai ivószoba; încăperea din cîrciumă unde se consumă băuturile alcoolice; Weinstube. *1842:* Egy boronából épült avaték szalma fedél alatt állo épület ez a' Korcsoma Ház, áll az Ivo házbol és egy vendég szobából ... az ivo vagy Korcsoma Házba az udvarrol nyilik egy fenyö deszka ajto [F.árpás F; TSb 51].

korcsomai kocsmabeli; din cîrciumă; aus/von dem Wirtshaus. *1846:* Csakis annyit véltünk szükségesnek, miszerént tudniillik az idegenek és emisszáriusok felfedezhetését, a népnek szolgálatbani engedelmességét, a papi gyüléseket, korcsomai beszélgetések mivoltát különösön tartsuk a szemünk előtt [VKp 140 Újvári Ádám kincstári uradalmi ub jel-e Nemegyei Jánoshoz, a Zalatnai Királyi Bányászati, Kohászati és Uradalmi Igazgatóság igazgatójához a „netalán kiüthető parasztlázadás" lehetőségeiről].

korcsoma-limitáció kocsmárolás rendjének beosztása; stabilirea ordinii în care pot funcţiona cîrciumile dintr-o localitate; Wirtshausordnung. *1763:* az régi Kortsoma limitatioja szerént leg alág (így!) Karatson Havában szabad volt kortsomárolni az Szegény Szabadságnak Udvarfalván[a] [Told. 44/15. — [a]MT]. *1774:* eleitöl fogva, hogy meg inditották a Kortsoma Limitácioját arra egy possessor sem állott, söt örökke ellent tartott [A.jára TA; BLt 12]. *1796:* Ha az Bárone Asszony le akar mondani a Kortsoma Limita(ti)orol ugy igen is egyben gyüjtheti az ... Ádámosi Possessoratust egyezésre, de ha tovább is fenn akarja tartani, s meg akarja állittani a Nms Vár(me)gye Tisztjeit hozza ki és a Törvénynek értelme szerint vigoraltassa az Limitatiot [Ádámos KK; JHb XIX/55].

A kocsmatartásnak, kocsmárlásnak a régiségben az egyes településeken belül helyi szokásjogon v. hivatalos szervek megállapításán alapuló szigorúan szabott rendje volt. E rend a település keretében birtokló nemesség és a település jobbágy-zsellérrenden lévő, valamint szabados lakossága földbirtokának tekintetbevételével alakult ki, tehát bizonyos mértékig a birtoklási viszonyok változásával maga is változásoknak volt alávetve. — L. erre AC 106 *korcsomárlás B.* al.

korcsomalista kocsmárosi számadás; socotească făcută de cîrciumar; Schankwirtrechenschaft/ablegung. *1834:* a' Kortsoma Listában 4 veder 5 1/2 kupa pálinkát teszen fel ... a kupa rubricában [Somb. II].

korcsomapénz kocsmajövedelem; venitul cîrciumii; Gasthauseinkommen | kocsmabér; chiria pentru cîrciumă; Wirtshausmiete. *1670:* 8. Maji a fogarasi számtartó maga hozott Fejírvárra korcsoma pénzt, fl. 500 [UtI]. *1765:* Csula Jánosné ... hozzám jöve valami Kortsoma pénzért, s zálogot akart vinni hogy a pénzt meg nem attam [Illyésfva Sz; BfR 45/11 Bankos Iuana cons. nob. Alexandri Pap (25) vall.]. *1770:* Nyigának a korcsoma pénzért ... számtarto Vram meg tiltotta négy ökre árát 133 vonás for(intot) ma is pénzéhez nem juthat [Lekence BN; Ks 47/67. 29 Simon Pál tt lev.]. *1780:* az Mlgos Ur ha akar az maga kortsoma pénziert ... küldeni minden üdöben Szabad Vélle [Korpád K; SLt XXXIX].

korcsomárlás ital árulás/mérés; cîrciumărit, vînzare de băuturi alcoolice; Ausschank, Schankwirtschaft. **A.** *1571:* latyak azt eo k. varoswl Menye szok gonoszagok Tamadnak az korchomarlasbol hogy Etellel tartyak az Boron Ivokat az korchomarlo vraim [Kv; TanJk V/3. 41b]. *1590:* azt wegezthwk wolna hogy az kik az korchiomarlassal eltenek hogy azok teöb adotth aggianak az keössegnel [Szu; UszT]. *1606:* az korczomarlasaert adunk flo. 2 egi eoregh kenieret es az bornak sepreiet [Miklósvár Hsz; HSzjP]. *1647:* Itt az korczoma Urunk reszere vagion, miúelhogy az Gergely fay korczomarlas keozeos volna [Vingárt AF; BK]. *1703:* Eleitöl fogva bévött jo rendtartás lévén városunkban az három holnapi Város számára valo borfogás és korcsomárlás ... concludáltuk ... hogy Bor Birák Vraimék az Privilegiu(m) szerint mig Városunkban elégedendő bort találnak idege(n) borokat ne educillállya(na)k [Dés; Jk 342a]. *1746:* Makffalván[a] a Kortsamárlás rendit ... Esztendőnként harom rendben esendö Sokadalmi Reditusakor limitalnok [Mv; DLev. 5. — [a]MT]. *1843:* Hatodszor; Bort, pálinkát, nem korcsomárlás végett, hanem a maguk házi szükségekre, az írt helységek adózóinak pénzen venni és hazavinni szabad-é [VKp 131].

B. *1582:* Menth az keth Espanoknak kezekbe az harom falunak[a] Jeowedelmebeól Buzabol, Adobol ... es korchomalasbol ez egez eztendeot attal f 107/47 [Kv; Szám. 3/VI. 14 Diósy Gergely not. kezével. — [a]Asszonyfva, A. és F.füle (TA), a város három jb-faluja]. *1584:* Minden Caplar tartozzek męreo eöreogh kupat merteket Theolchert es az korchiomallashoz valot mindent tartany [Kv; PolgK 12]. *1647:* Szerbe jar raitok az korczomallas Eztendeo altal Egyszer Cassai Ur(am), maszor Petki Farkasne Aszoniom számára [Vajdakút KK; BK 48/16]. *1677:* A' Korcsomálasnak rendi (: valahol kivánnyák :) a' Tisztek által limitaltassék, juxta quantitatem bonorum, mind a' portionatus, s' mind penig az egyház helyi Nemességnek rendi közöt ... A' Tisztek penig csak házoktol-is a' panaszlo félnek requisitiojára

ki-menni, s' mind a' korcsomálást el-limitalni, s' mind penig az executiot peragálni tartozzanak, sub poena ducentorum florenorum. Ha penig valamely Patronus oly szeginy bort kezdene, a' ki illendö modon el-kelésre alkalmatlan volna; a' korcsomállás rendiben következendö ember ... szabadoson ki-kezdhesse borát [AC 106]. *1706:* (A jószágnak) jövedelme volna az oeconomiaból és korcsomállásból [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. *1713:* midön az korcsomálás felett az nagy Rápolti és Aranyi Possessorok ... között disceptatio s egyenetlenség következett volna ... eö Nga ... admonealtatván ... egész Compossessorit ... hogy a Tiszteket ... ki hozattya ... el-igazittani [H; JHb XXXI/5]. *1757:* Szabados minden bé biro Possessor Uraknak a Korcsomállás [Budatelke K; LLt Fasc. 129].

C. *1721:* korcsomaroltatott az korcsomarolas(na)k olly jo idejen bor csak Szaz tizedfél veder [Dés; Ks 26. XIV. 1]. *1774:* Itten a Motsi Piatzon lévö Exponens Uraság Fogadja hoz minden Esztendöben az négy Sokadalom idein valo kortsomárolással együt 800 forintott [Mocs K; KS Conscr. 50]. *1805:* a Kortsomárolásnak Szüntelen folyni kel [Erdőszengyel MT; TSb 43]. *1829:* A Bogáti Erdö Pásztor a Kortsamáralásér (!) [Hosszúaszó KK; Born. F. Ia Bod László tt szám.].

D. *1621:* Attak uolth Tanaczul eökeglmek nekem kezemben Negien negi Veder Bort hogi Apahidan ki Arultassam Az korczmalasat biztam uolth Kozma Geörgire ... Varos Jobbagiara [Kv; Szám. 15b/VII. 13]. *1684:* A Die 1 Apr(ilis) kezdödvén a korcsmállás Pénzbeli Proventus jelen nincsen [Gyf; UtI]. *1692:* Tóháton[a] semmi rend tartás ä korcsmallasban nem lévén az ki mikor akar korcsomarolni, akkor kocsomarol [Mezőbodon TA; BK Inv. 37. — [a]TA]. *1780:* Hajos Mester David Uram is jol látta, de Csak nevette, és nem acceálta az hatalma alatt Lévö Hajosokat az nem szabad Korcsmállástul [Déva; Ks 113 Vegyes ir.].

E. *1740:* Runkon[a] és Nagy okloson[b] a' Mlgs Vraság még eddig nem practizáltatta a' Korcsmárlást ez ideig, minthogj igen szegény, és sovány Havasos heljség mindenik [Ks 89 Inv. 59. — [a-b]TA]. *1780/1804:* bé álván a Mlgos Possessoratus kortsmárlása senkinek a Torotzkói Jobbágyok és szolgaló Sellérek közzül ugy bé járó jövevények(ne)k is bort vagy egyéb italt bevinni annyival inkább eladni szabad ne légyen [Torockó; TLev. 38–9]. *1823–1830:* nekiek[a] is sok szükségük lévén, gondoltam, hogy a korcsmárlás által segítsek magamon és rajtuk | kénytelen voltam a korcsmárlást félbehagyni [FogE 129–30. — [a]Apjának és húgának].

korcsomárlásbeli italmérésbeli, italmérési, kocsmárlási; de cîrciumărit; Schank-. *1799:* A Vetzelei közönség ellen, a Dévai Uradalom Kortsomárlásbeli Jússában eshetett avatkozása, s ezzel az Uradalom(na)k okozhatott sérelme aránt bé jelentett panaszokra nézve ... bizonyossá válik, hogy az emlitett Vetzelei Közönség, még ä Szélybeli Katonaság fel-állása elöttis, ä Kortsomárlás Jussával békességesen élt [Ks 101 a gub. Kv-ról].

korcsomárlási italmérési, korcsmárlásbeli; de cîrciumărit; Schank-. *1843:* Régebben a még a korcsomárlási jogot a kamara haszonbérbe nem adta, bizonyos fizetés mellett magok a lakosok korcsomát tarthattak [VKp 133].

korcsomárló I. *mn* **1.** kocsmatartó; care ţine/are o cîrciumă; Wirtshaus haltend/führend. *1571:* Myert hogi latyak az eo k. varoswl Menye szok gonoszagok Tamadnak az korchomarlasbol hogy Etellel tartyak az Boron Ivokat az korchomarlo vraim ... Byro Vram kyaltassa megh hogy senky Ezentwl seh zeoleo Mywesnek seh Boro (!) Iwonak Enny Neh Adyon [Kv; TanJk V/3. 41b].

2. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: **a.** kocsma-; de/din cîrciumă; Wirtshaus-: ~ *asztal. 1798:* Kortsomárlo Asztal [Kv; Pk 6] ✱ ~ *hely. 1579:* biro vram meg kialtassa hogy se Mywes ember se Rydegh legeny se senky az varasba es egieb korchiomalo helyeke(n) kyweolis az varasson semmy nemö fegywert ne visellie(n) senky [Kv; TanJk V/3. 197b]. *1708:* Tegnap movealta az Ur az Korcsomát az Kalyibaktol a' várb(a) a' régi Korcsomarlo helyre [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. *1772:* az annyiszer fellyebb emlitett Udvarhazhoz kortsomárolo helly vagy is vendég fogado vagyon [Szászfenes K; BethKt Mikes concr.]. *1783:* Ezeken kivül kortsomárlo helyeim vagjnak Bánpatakán, Vormágán, és Stanizán[a] [Kéménd H; JHb XXXI/28. — [a]Mindhárom H-ben]. — **b.** kocsmárlási; de vînzare de băuturi alcoolice; Schank-: ~ *idö. 1750:* Hogy ... eö Kglmek ... az Falu szerin és kortsomárlo idején kívül titkon és alattomban a' Falu akarattyábol kortsomároltak volna, avagy czegér alatt is kortsomát tartották volna, nem tudom [Koronka MT; Told. 18/9] ✱ ~ *nap. 1736:* Tsáki Lászlo Vr és Pap Jánosné Aszony eö kegyelme meg irt 11. Sessiokra ... redundálnak kortsomárlo napok in Sum(m)a 44. napok [Ne; DobLev. I/136]. — **c.** kocsmahelyül szolgáló; care serveşte drept cîrciumă; als Wirtshaus/Schankstelle dienend: ~ *pince. 1714:* Egy korcsomallo Pincze [MNy XXXVIII, 208] ✱ ~ *vámház. 1756:* Lévén ezen Udvarhoz tartozo két Vám helly, egyike a} korcsomálló Vám ház, melly Száraz Vámnak is neveztetik, holott a} hazából ki menö, vagy bé jövö Szekerek, marhák szoktak vámoltatni [Déva; Ks 101]. — **d.** italmérő; pentru vînzarea băuturilor alcoolice; Ausschank-: ~ *kupa. 1656:* Vagyon egy ejteles korcsomarlo kupa [UF II, 173].

3. ~ *ház* ivószoba; (local de) cîrciumă; Schenkstube. *1786:* a régi Tanáts ház alatt lévö két boltos kortsomárlo házakért porkoláb háza alatt lévö pintzével edgyütt [Mv; MvHn].

II. *fn* kocsmatartó (személy); cîrciumar; Schankwirt. *1719:* Hunyadi Violens Korcsomarlok ellen peragalando Executio [UtI]. *1818:* a' Commissio Udvarhelly Várossába több Curiákot álitat legyenmeg ... és nem tsak az azt biro és abban alko nemeseket tette minden tere hordozástol menté, hanem az ott Szállásolo kereskedököt, kortsomárlokot, s másakot is [UszLt 8. 68].

korcsomárol, korcsomál I. italt mér; a vinde băuturi alcoolice; ausschenken. **A.** *1570:* Nyerges Imre, es Makkos Myhal, Ezt vallyak ... hogy Egy Ember kerdy volt Nagy Janost ... Myert Nem korchomarol az Anyad [Kv; TJk III/2. 141]. *1571:* vegeztek volt eo k. varoswl hogy megh Tudakoztasson Byro vram azok feleol kyknek hazok es Eoreksegek Ninchen Az varoson mindazaltal korcsmarlanak es kereskednek Azokon adot vetessen eo k. [Kv; TanJk V/3. 50b]. *1591:* Rab Thamas vallia Mikoron vgimond, Bornemizza Gergeli Vramnak egi bort korczomarolnek, es az bor kit hat pinzen arulok vala megh kezdet volna zorgosulni ... mondek Bor-

nemiz⟨za⟩ Gergelne Azzoniomnak ... nem az ez a bor, akkit eddig arultunk [Kv; TJk V/1. 65]. *1600:* Keotelwereo Thamas Iunior ... vallya Semmy zemlatomast valo dolgoth nem lattam hozza ... enys korchyomarlottam nemys vigyaztam vthanna [Kv; TJk VI/1. 472]. *1647:* Itt chak Cassai vr(am) számára korczomarúlnak [Teremiújfalu KK; BK 48/16]. *1682:* valamikor az falu korcsomarlasának ideje voltis akar mikor Abram Georgyis korcsomarlot, ha az Uranak korcsoma bora voltis [Kibéd MT; DLev. 5]. *1750:* Pap Mihály a Felesegemre hozott egy hordó bort korcsomarlanni [Szság; Told. 3]. *1756:* Tisztartoságába Balog Uramnak három hordo bort kortsomároltunk [Kötelesmező SzD; TKl]. *1800:* a kortsomárosok mi modan kortsomaraltak azon magok(na)k vett palinkat [BSz; JF vk]. *1812:* égy falusi bizot embert rendelek oda akki ... kortsomárolyon [M.egregy Sz; JF V. Baczó László lev.].

B. *1577:* Miert hogy az vasar biraknak tellyes authoritast attak, hogy az chyaplar senkinek ne korchyomallyon hyrek nelkwl ... vegeztek penig hogy, ha hyreknelkwl valamely chiaplar, valakinek korchyomallany el Menne vagy penig annak nem korchyomallana kinek eok Rendelnek ... tehat vytessek be az kalitkaba, ot harmad napig wlyen, az vtan az chyaplarok keozzwl ky wettessek [Kv; TanJk V/3. 143b]. *1594:* keth vagy harom borth korchiomaltak, egy pinszel fellyeb az w magokenal [Mákó K; GyU 27]. *1596:* senki addígh vasarnap napokon bort korchiomalani ne merezellien, migle(n) ew kegmek warasúl finaliter determinallnak feleolle [Kv; TanJk I/1. 284]. *1632:* Korcziomalni borok vadnak N. 11 [UF I, 194]. 1647: Kraczontol fogúa Szwretigh korczomalnak [Gergelyfája AF; BK 48. 16]. *1685:* ezen Makffalvi Mihálj Déákne Gáspár Anna Azzony ellen hogy korcsomállott Botos Péter vr(am) király birosságáb(an) executiora ki hozta volt, s kétt Eökrét el hajtatá [Makfva MT; DLev. 5].

2. kocsmázik; a frecventa cîrciumile; kneipen. *1573:* Mykoron eczer oth korchomalnak volt az vallok ez elmwlt telbe, Be Jw Adam Istwan [Kv; TJk III/3. 198a].

korcsomárolhat italt árulhat/mérhet; a avea dreptul de a vinde băuturi alcoolice; ausschenken können. *1584:* Chak egy Chaplaris hozzaiok rendelt Emberek hireknelkewl az az a wasarbirak akarattia kewl ne korchiomalhasson senkinek hanem valaky Borat Chiaplarral akaria ky merethny, az vasarbiraktwl kerien chiaplart [Kv; PolgK 11]. *1595:* vegeztek, hogi valamelj chaplar valamelj jambornak keotelezi magat ... masnak ne korchomarolhasson, mert ha vegere mehetnek, az kalitkaba teszik a Chaplart [Kv; TanJk I/1. 263]. *1671:* A' Székely Atyánkfiai-is jelentik, hogy bor köztök nem teremvén, nem érkezhetnek rejá a'Lo Fü és Drabanti Rend, hogy bort korcsomalhassanak, és igy a' ser korcsoma-is megtiltatván, semmi jövedelmek nem volna [CC 38]. *1772:* hogy a' parasztok is Distrahálhassák boraikat házaiknál is egyenlö képpen mindenik(ne)k ... meg szokta engedni ... árulhattyák, 's korcsomárolhattyák boraikat [Bálványosváralja SzD; Ks 101 Conscr. 81]. *1816:* a Zemlény bertzén ... lévö részét ... Ketskes András ö kegyelme ... ajándékozá ötsének Balogh Márton ö kegyelmének, hogy midön modgya lesz s tettzik ottan korcsomárolhasson [Szentimre MT; BalLev.].

korcsomárolhatás italárulhatás; posibilitatea vînzării băuturilor alcoolice; Möglichkeit des Ausschanks. *1781:* magam bizonyos időkig Fogadomot kortsomárolhatásra és abban valo kortsomárlásra valo Fundusul ... adtam a Reformáta Ekkla hasznára [MMatr. 487 özv. gr. Rédei Zsigmondné br. Vesselényi Kata nyil.]. *1797:* A' Kortsomárlás más Possessor Urakkal közös, mindennek minden időben szabad Kortsomárolhatása, Kortsomároltathatása vagyon [Dob.; WassLt].

korcsomárolhatási italárulhatási; referitor la posibilitatea vînzării băuturilor alcoolice; Ausschank(s)-. *1843:* ha ... az éget bor fözhetés vagy nem fözhetésröl, és árulhatás, vagy nem árulhatásrol szóló törvenyeink nincsenekis, vagyon átalános tőrvény 1 d 9, melly a földös Ur jogait, hová a korcsomárolhatásiis tartozik minden idegen bevágás ellen biztositotta [Km; KmULev. 2. Kovács Miklós adm. nyil.].

korcsomárolható árulható, kimérhető; care poate fi vîndut în cîrciumă; ausschenkbar. *1784:* A Vendég Fogado Ház ... a' melly alatt Bor palinka és egyéb korcsmárolható italok tarto hellye vagy Föld pintze is vagyon [Burjánosóbuda K; JHbK LX/18. 22].

korcsomároltat italt árultat/méret; a face comerț cu băuturi alcoolice, a vinde băuturi alcoolice; ausschenken lassen. *1607:* Zekely moyses el veszesse[a] utan megh zettek az szeöleöt, de nem tudgia ki zette ki zedette, de ... az Nagy Demeter Eöcze foglalta el korczomaloltatot is ot [Dés; Ks I. 20. — [a]Székely Mózes három hónapi fejedelemség után 1603. júl. 17-én a brassói csatában esett el]. *1656:* (A) Sokadalom mikor Falué lészen akkor egy héten Balogh Laszlo Ur(am) ne Korcsomaroltassan, hanem az Falu árultassan bort [Makfva MT; DLev. 5]. *1666:* Szent Mihaly napjatul fogva Uy Esztendeö napigh az ki akar korczomaraltatni szabad [Gyalu K; GyU 149]. *1713:* readjudicaltuk hogy a Macskási Familia korcsomároltassan tizen négy hétig ... el kezdvén Mlgs Ur Josika Imreh Ur(am) eö Naga, korcsomáltasson négy hétig öt napig [Arany H; JHb XXXI/5]. *1764:* egy kétt negyvenes boránál töb el költ volna, ha rendeletlenül Dosa Uraimek nem kortsomároltattak volna [Makfva MT; DLev. 5]. *1786:* mikor az Mlgos Urasságok az magak számakra kortsomároltattanak és árultattanak ... az magak italakra sem engedte az Uraság hogy italt tartsanak az Thoroczkai Lakosak ... és ha tanaltanak el vették az Szegenységtöl ha tsak egy fertalljnyit kaptanakis nállak [Torockó; TLev. 4/13. 47]. *1800:* Mlgos Groff Bethlen Christina G. Kendeffi Elekné Aszony ö Nsága kezdett Somkereken[a] Kortsomaraltattni [BSz; JF vk. — [a]SzD].

korcsomároltatás italárultatás/méretés; vînzare de băuturi alcoolice; Ausschank. *1600:* Az vasarnapy korchyomaroltatas feleol vgy zollanak eo kgmek hogy megh engettessek pro tempore [Kv; TanJk I/1. 361]. *1732:* azon három holnapi Város számára fojtatandó korcsomároltatás fojtatására Borbirak(na)k rendeltük[a] ... Attyankfiait [Dés; Jk 427a. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1740:* Magurán[a] nem practicáltatta a' M. Vraság a' korcsomároltatást, mint afféle szegény helljen [Ks 89 Inv.

33. — [a]TA]. *1768:* A Kocsomároltatásnak rendi az itt valo Titt Possessorok között ... regulázva lévén, a Titt. Exp(o)n(en)sek rendi ad Sessiones 7 ab 11ma Mensis Augusti ad 28um usque 7bris incl(usive) szokott lenni esztendönként [Szökefva KK; Kp III. 150]. *1785:* B. Orban Vr probalta a kortsmároltatást, de belé hagyta [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1786:* az Város az maga közönséges hasznára, és különös Városi Lakosakis magak elö mozdulandó javakra az oket illetö kortsomaroltatásaknak idejen ... szoktanak kortsomát tartani | Groff Thoroczkai Sigmond és Báro Thoroczkai Joseff Urak eö Nagok reszekre az bé vett szokás ellenis az szokás szerint az Lakosak kortsomároltatasakra szakasztatott üdö alattis Bort árultattanak | el telvén az korcsomáraltatásnak rendes ideje ... másnap ... Groff Thoroczkai Sigmond Ur eö Naga Tisztartoja, Varga Gergelly az több Mlgos Uraságak Tisztartoinak jelen létekben el pecseteltek az város Borat [Torockó; TLev. 4/13. 50].

korcsomároltathat italt mérettethet; a putea vinde băuturi alcoolice; ausschenken lassen können. *1705:* ezen 1705. esztendőbéli három holnapi városunk korcsomáját adtuk ... M. Fö Ispán Urunk(na)k[a] eö Nsagá(na)k árendába(n) ... hogy ... mind maga majorsága mind itt valo, mind idege(n) borokat szabadosson korcsomároltathasson [Dés; Jk 346b. — [a]Gr. Mikes Mihálynak]. *1764:* Also Szováton ... Meg egygyezett akaratbol ... kiki szabadoson kortsomároltathat minden idöben [A.szovát K; GyK. And. Radák de Szinye (33), Lad. Monosos de Erdöd (42) ns vall.]. *1765:* a' Lábas Háznál lévö kotsomán, egy egy személy egy rendbe tsak egy holnapig kortsomároltathasson, hogy inkább jusson a Series mindenek(ne)k [Kv; SRE 221]. *1768:* Limitatio vagyon ezen Falunkban, de ... két antiqua Sessiojokhoz képest kortsomároltatthatná(na)k [Backamadaras MT; Ks 74/55 Conscr. 73]. *1774:* kiki Szabadoson kortsomároltathatott egészszen N. Karátson utánig [A.jára TA; BLt 12]. *1777/1780:* (A) Qvantitate Possessory introducalt Limitatio Szerint ... eö Nagysága két Esztendök folyása alatt tsak fél Esztendeig kortsomároltathat [Alparét SzD; JHbK LII/3. 28].

korcsomároltathatás italárultathatás; posibilitatea vînzării băuturilor alcoolice; Möglichkeit des Ausschankes. *1786:* Tudam aszt ... hogy az Thoroczkai Lakosak ... az magak rendes kortsomároltathatásak idején kivöl az melly tartani szokat Sz Mihály napjától fogvást Ujj Esztendö napjáig soha nem tartattanak korcsoman Bort nemis árultanak s ma sem árulnak [Torockó; TLev. 4/13. 12]. *1797:* A' Kortsomárlás más Possessor Urakkal közös, mindennek minden idöben szabad Kortsomárolhatása, Kortsomároltathatása vagyon [Dob.; WassLt].

korcsomároltatik ital árultatik/méretik; a fi vîndut în cîrciumă; ausgeschenkt werden. *1682:* tudom azt vilagoson hogy minden sokadalmakon vagy ár viz, vagy szaraz idö volt bort hoztunk szabadoson korcsomaroltatot [Kibéd MT; DLev. 5]. *1721:* korcsomaroltatott az az korcsomarolas(na)k olly jo idejen bor csak Szaz tized fél veder [Dés; Ks 26. XIV. 1]. *1739:* midön expirál Sz. Mihály Napja, akkar az Korcsomákon az mi bor meg marad ... kénszerittetik az szegény város eo practio meg fizetni a mennyin korcsomároltatat volt [Hátszeg; Ks 83]. *1758:* az Udvarhellyi kortsomárostol be hozván a' ott el költ bornak a' hordoját találtatott Nr. 39. Sepreje volt Nr. 3. Kortsomároltatott Cum Dr. 6 [TKl Petki Nagy cs. szám. 15b]. *1796:* vagyon még ezen fogadon kivül ket fogado ... mellyekben hol jobb, hol roszszabb pálinka Kortsomároltatván, mikor azok közül valamelyikben jobb ital árultatik, az egész falu ahoz tart [Szentgothárd SzD; WassLt].

korcsomáros cîrciumar; Gastwirt. *1584:* Mynden Wasarok Napian az Wasarbiraknak zorgalmatos gongiok legien minden fele Mertekre Eytelre, fontra, singhre, vekara mind Meszarosok, hal arossok, kalmarok, poztometewk, widek nep, es korchiomarossok keözt [Kv; PolgK 6]. *1590:* Az fel Peresek penigh eo magok megh iteltek hogy meltan teobbet erde(m)lenek az korchiomarosok az zegeny keossegnel es teob adot adgianak [Szu; UszT]. *1650:* az korczomarosnit az be hajtot kancza lovak(na)k megh bünteteseb(en) ot vala Hegi Mihalj [i.h. 8/64. 66b]. *1677:* Terhes Szekerek mellett menökön vagy viszsza jövökön, kereskedö rendeken, Pásztorokon, Molnárokon, Szabadosokon, Birákon, Korcsomárosokon ... kivül, egyéb rendbéli Oláhság puskával, tegezzel, kardal, pallossal, csákánnyal, dárdával, és egyéb fegyvereckel járni ne merészellyen [AC 234]. *1763:* én az Hargak után igen Sakat jártattam Harvát Pálhaz mast aszt tanoltam tölle ki hogj a Sz: Margitai Kartsamárasnál Volnának [Kóród KK; Ks CII. 19]. *1765:* Majarasnak p(raeben)dáják(an) ... Cub 02 Metr. 2 ... Szent Andrási Korcsmárasnak Cub 06 Metr. 2 ... Nagy Barcsay Korcsamárosnak ... Cub 01 [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 Szám]. *1792:* Amely hordo Bor Enyedröl vitetett keze ala ... Ebböl kivéven ... Bornak árrát ... a' Kortsmáros Garassát ... marad befizetni valo ... (Hft) 66 Dr 80 [Tövis AF; DobLev IV/696]. *1797:* Az kivánsága a kortsomárosn(a)k holnapjara két véka gabona egy egy Szekér fa minden Veder Bornak el árulásáért egy garas Apadasra, Csepegesre ami illik hogy ki tudodjék s ugy e szerént a Gyertyára valois [Banyica K; IB Gombos István nyil.]. *1810:* a' ki volt a' Korcsomáros, az egyszersmind az it valo Szolgalo emberekre nézve biráskodot is ... ugyan akkor vétetett ki ... a' Falu közönséges terhe hordozása aloll is mint Korcsmáros az Udvar részire [Újfalu K; Ks 76 Conscr. 523–4].

Szn. *1614:* Kochjmaros Ianos ppix [Sámsond MT; IB 15, BethU 33]. *1750:* Kortsomáros Suska [Kv; Dica IIb. 5].

Hn. *1698:* Korczomáros Peter kuttyánál (sz) [Buza SzD; EHA].

Szk: *konvenciós ~. 1809:* à Mlgs Udvarnak ... itten Udvarhellyen Diák Imre Conventios kortsomárossa lévén ötet a' Nemes Comunitás Polgárság viselessel nem terhelheti [UszLt ComGub. 1721] ✱ *kurta ~. 1780:* én magam Szemeimmel láttam gyakor izben, hogy az megh irt kurta orcsmárosokhoz jártanak innya [Déva; Ks 113 Vegyes ir.] ✱ *városi ~. 1703:* Varosi Ket Korcsomárosok(na)k ... Minden vederböl Gyértyára csépegésre Egy, Egy Penz [Fog.; UtI].

Ha. *1691:* korcsomárosa [Dés; Jk]. *1758:* Kortsomárossátol [O.kocsárd KK; Ks 8 ad f. XXIII]. *1767:* kartsamárassa [Burjánosóbuda K; JHbK LVI/5. 29] | Kar-

csomáros [Betlensztmiklós KK; BK]. *1777:* kortsmárostol [Rücs MT; Ks 21. XV. 23] Korcsomáras [Hosszúaszó KK; BLt 9].

korcsomárosasszony kocsmárosné; cîrciumăreasă, cîrciumăriţă; Gastwirtin. *1759:* az égett bor korcsoma a korcsomáros Aszszonyé magájáé vagy az Urájé? [Msz; Sár. vk].

korcsomárosi szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ház* kocsma; cîrciumă; Gast/Wirtshaus. *1790:* A Korcsomárosi Házban Ajto Fattyu zárral egy [Déva; Ks 76. IX. 24]. *1795:* 'A Kortsmárosi Házban Vak Kementze l [uo.; Ks 108 Vegyes ir.].

korcsomároskodik kocsmárosként működik; a cîrciumări; als Gastwirt wirken/tätig sein. *1731:* Rotar Togyer ... 'a néhai ifju Apaffi Mihaly Fejedelem idejeben esztendönként korcsomároskodot [Katona K; Born. XL. 79 Balog Iuon (56) zs vall.]. *1750:* mikor ã sor engemet tángált énis korcsomároskodtam [Újvágás Sz; Told. 3]. *1774:* Ontz Ursz ... Csutsa[a] Nevezetü Faluban ... egy darabig kortsomároskodot [Tálasfva SzD/Mocs K; KS Conscr. — [a]K]. *1782:* Fattyu Todor ... viszszá jövén telepedett meg ... eö Nagy(ság)a Fodorházi Fogadojába s korcsomároskodatt [Dob.; Eszt-Mk].

korcsomároskodó italméréssel foglalkozó; care se ocupă cu cîrciumărit; als Gastwirt tätig/wirkend. *1843:* Pekárik Jóseffnek mint panaszlo volt adoszedönek azon panaszas kérelmére —, miszerént ... midön a' restans Contributio fel hajtását végre hajtani törekedett volna, — mint el fáradt segédjével edgyütt bétért a' ... kortsomároskodo Ifj: Bako Andráshoz égy pohár Bor meg itala végett ... megtámadtatott ... söt kegyetlenül két versbeis meg verettetett [Dés; DLt 586. 1].

korcsomárosné, korcsmárosnő kocsmárosasszony; cîrciumăreasă, cîrciumăriţă; Gastwirtin. *1730:* Percipiáltam az Korcsomárosnétul két ejtel éget-bor árrát ... Flor l d 08 [Szentbenedek SzD; Ks 26. XIV]. *1741:* Muntyán Danila feleségével, és Eva Leányával a' korcsomárosnét kurvanak szitták a' korcsomárosné is viszsza mondotta [F.lapugy H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1764:* arra tanitatt az Ur eö Naga kortsomárosnéja hogy végyek egy Fekete kakast ... és vessem fel a hijub(a) [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. *1769:* a kortsomárosné aztis monda hogy négy márias árra pálinkáját is el vitték [Szu; IB. Idősbb Boros Joseffné Foszto Maria (49) ns vall.]. *1797:* Néhai édes Anyám Nagyságtoknak kortsomárosnéja lévén ... mivel adósnak találtatott ... minden vagyonotskája ... el vétettetett [Déva; Ks 75. VIIIb. 136]. *1814:* Dobai Mihályné minek elötte ... Dobai Mihály Uram Feleségül vette kortsomárosné volt [Dés; DLt 56. 6]. *1849:* Krizsán Máriát ... fogadta bé Wendler úr korcsomárosnénak [Kv; Végr. Vall. 8]. *1853:* Kortsmárosnő Halász Manyi [Dés; DLt 92].

korcsomárosság kocsmárosi mesterség; cîrciumărit; Krügerei. *1589:* Tudom hogy Zabo Istvant el kultek vala az fejedelemhez ... mind dezka vas, es korcziomarossagert ... keonyeorgeny [Szu; UszT]. *1756 k.:* Kis Mihály Vramis ... Vraság korcsomárossa lévén, korcsmárosságában negyven veder Ser etczetessége mián rajta maradván ... Adott volt az udvarba maga borát egy hordóval, de hány veder, nem constál [Déva; Ks 94. 24. 3].

korcsomárosságbeli kocsmárosi; de cîrciumar; Gastwirts-. *1745:* ök[a] ... Kortsomárosságbeli functioban lévén hamis ejtelt tartanak, vagy ha igazatis nem igazán mérik vagy méretik à bort [Torda; TJkT II. 59–60. — [a]Az alperesek].

korcsomározás kocsmázás, kocsmába járás; frecventarea cîrciumilor; Kneipen. *1845:* átallyában minden kortsomarozástol es kártyázástol kivanam a férjemet el tartoztatni [Dés; DLt 502].

korcsomás szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ hely* italmérés, kocsma; cîrciumă; Wirtshaus. *1681:* Megh eshetik ez is, hogy valamely Tiszt az Földes Úr Kárara az Korcsomas helyeken nemely üdöb(en) à magha borait árultathattya ... valaki illyent mér tentálni, Kemény animadversio ala vétetvén penes judicium decidaltatik [Erdőhátság H; VhU 198] ∗ *~ társ* italozó cimbora; prieten/tovarăş de băutură/chef; Kneipergenosse. *1572:* Veres Marton betleny fy korchomas tars, azt vallia hogy az korchomahaznal hallota hogi ez Caspar azt Monta az Antal New haydw legennek teneked chiak egi penz Emberseged [Kv; TJk III/3. 25–6].

korcsomaszer kocsmárolási rend (kocsmárlási beosztás); stabilirea ordinii în care pot funcţiona cîrciumile dintr-o localitate; Wirtshausordnung. *1682:* szabadoson tudom korcsomarlot Sinka Georgyis az falu korcsoma szerin Abran Georgyis az falu korcsoma szerin mind maga s mind vra borat [Makfva MT; DLev. 5].

A régiségben vidékenként, sőt településenként változó beosztású limitatio (kocsmárolási rendszabás) szabta meg a földesurak, az egyházhelyi nemesek és a jobbágyok, valamint a zsellérek kocsmárolási időszakaszát. A földesurak rendszerint a legjövedelmezőbbnek tartott nyári időszakot, a Szent György naptól (ápr. 24.) Szent Mihály napig (szept. 29.) terjedő időszakot tartották fenn a maguk számára, a téli időszakaszon a szolgáló rend kocsmárolhatott. Az AC 106–7 a kocsmárlási rend megállapítását — az érdekeltek által kihivandó — közigazgatási tisztségviselők (tisztek) hatáskörébe utalta.

korcsomaszín kb. kocsmároló bódé; cîrciumă (mică); Schankbude. *1821:* 'A vámi Kortsoma Szinnek be fedésére 200 Létz Szeg 4000 Praestyila Szeg [Déva; Ks 105].

korcsoma-tabella kocsmárolási kimutatás; tabel despre situaţia vînzării băuturilor alcoolice; Gasthaus-Umsatznachweis. *1755:* Liquorok Erogatioja. Bor Az korcsoma Tabella szerent költ el szin bor ... 201 veder 2 ejtel [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.].

korcsomatartás jobbágyi kocsmárlási kötelezettség; obligativitatea iobagilor de a ţine cîrciumi; Schankfronpflicht. *1632:* Adaiokat, Dezmaiokatt, Eles be szolgaltatasokatt, korczoma tartast, es akarmi Proventust, az szerent administraliak mint eöregh es egesz falu, noha Portio, de egesz elesel tartozik sicuti Felseö Uczia[a] [Lésza F; UC 14/38. 79. — [a]F]. *1677:* A' Mely Faluk részekre szakadozva, és oszolva vadnak néhány Possessorok

között ... juxta quantitatem Et numerum sessionum antiquarum osztassanak és birattassanak a' határok ... a' mint hogy a' Korcsoma tartás állapottya-is hasonlo moddal rendeltetet [AC 103–4]. *1708:* En a' Sarkanyi Folnagyot, Ispánt a' Falu örögeivel edgyütt be hivatva(n) fatealtattam ... abbol még latthattya ur(am) kgd micsoda panaszok van, az edgy korcsoma Tartás aránt panaszolkodnak [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. *1755:* A Korcsmatartás Szent Mihály Naptol fogva az Szent György napig az az a' Téli Kántor a Helysége ... Szent György Naptol fogva pedig Szent Mihally Napig a Nyári Kántor a' Mlgos Possessor Ur és Aszszony eö Ngaké [Balla Sz; MNy XXXVI. 270]. *1764:* Tudjuk bizonyoson hogy itten ... Also-Szováton az Inclytus Possessoratus között ennek elötte feles esztendökkel fel állott volt az Articularis Limitatio a kortsoma tartás iránt [A.szovát K; GyK. St. Henter de Sepsi Szt Ivány (28), Gabr. Kornis de Leppend (50), Samuel Monósos (!) de Erdöd (52) ns vall.].

A jb-oknak — a másnemű szolgálat mellett — a földesúr borának kicsmárolása is kötelezettségeik közé tartozott. A kocsmárlásból befolyó jövedelemből azonban a jb valamelyes pénzbeli juttatásban részesült.

korcsomáz kocsmába jár; a frecventa cîrciumile; kneipen. *1751:* Réti Pável ... igen sokat kortsomáz [Gyeke K; Ks Vall. 21].

korcsos korcs; corcit; zwitt(e)rig | sovány, hitvány; slăbănog; mager. *1799:* Kortsos Fejér Berbéts Bárány [Mezőbodon MT; MkG Conscr.].

korcsosan hibásan; incorect, greşit; unvollkommen/vollständig. *1823–1830:* el kezdett tanitani frantziául; az ő Magyarázattyából kevésre mehettem; mert fogatlan is volt, mint Silésiai kortsoson is beszélt Németül [FogEK 166-7].

korcsosul elfajzik; a se corci; ab/ausarten. *1811:* Napkeleti Nemzet[a], úgy láttzik szinekről ... Bőrökről, 's szavokról atyafinak tenném Örményekhez, őket ... Felette nagy köztök a' külömbség még-is, Mert kortsosult ezek közi fejérség-is [ÁrÉ 36. — [a]A cigány].

korda 1. kötél; funie, frînghie; Seil. *1827:* Ménlohoz valo vas kapotzán három hozzájok valo kordákal [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1848:* A' két menlohoz ... ket kapoczán ... 3. trinzli szárastol ... 4 korda [Bilak BN; LLt].

2. szerzetesi öv; cingătoare de călugăr; Mönchstrick. *1732:* Sz. Ferencz és Sz: Antal kordája [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 19]. *1762:* Somkerékre Baranyai György egy minorita-barátot Besztercéről kihozatván, hogy mig ott lesz paposkodjék, (ez) magát az ágya felében a kordajával a gerendában fel kötötte [RettE 136].

? **Szn.** *1720/1753:* Korda Sigmond Vram [Eszt-Mk Cserei lev.]. *1792:* Korda Sándorné [Dés; DLt].

kordaforma zsinórforma; în formă de şnur; schnurförmig. *1651:* Vagjon edgy szeph Aranny Lancz ... Mas edgy Korda forma Arany Lancz [WassLt Wass Judit kel.].

kordaöv zsinóröv; cordon de şnur; Schnurgürtel | zsinórformájú öv; cordon în formă de şnur; schnurförmiger Gürtel. *1574:* Vagion Egy kis korda Ew, azt hagiom Wkitieövith Gieörgynek [Gyf; JHbK XXI/12]. *1686:* Edgy ezüst korda öv [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina jegyaj.]. *1692:* Egy ezüst drótbol valo korda öv gazdagon csinálva [Bilak BN; JHbK L. 36].

kordázás '?' *1843:* (A) hires mag mén Champion ... el adová tetetett ... Championnak egy testi hibája van: az eleje rokkant, mit még négy éves korába kapott volt egy Cordázás alkalmával — szemei, s egyéb tagjai hibátlanok [F.zsuk K; SLt évr. Szigethi Cs. Zsigmond P. Horváth Ferenchez].

Talán leginkább 'a nyeregbe való betörés/idomitás' jel-sel számolhatni.

kordé I. *mn* haszontalan, hiábavaló; inutil; unnütz, nutzlos. *1662:* az égtelen káromkodó szitkok ... minden kordé dolgokban az Isten méltóságos nevének héjába való felvétele, a sok hamis esküvés bizonyos pénzzel és a vétkeknek mivoltok szerint feszületbe bizonyos órákig való tétettetés alatt megtiltattak vala [SKr 583]. — L. még SKr 713.

II. *hsz* **1.** vaktában, istenszámában; orbeşte; blindlings. **Szk:** *~n elbocsájt. 1670:* Ispán Ferencz uramnak is levele érkezett ... abból meg értheti Kegyelmed, ha ugyan Dávid deák meg nem érkezik, kell-e ő kegyelmét sokáig tartóztatni itt, vagy nem ... az urak hiri nélkül penig illyen derék dologban csak kardén el bocsátani nem tanácsos, tudván azt, hogy dolgunk conjuncta causa [TML V, 106–7 a fej. Teleki Mihályhoz] ✱ *~ra elbocsájthat. 1704:* Azért ő el nem bocsáthatja kordéra, hogy valami nyavalyája legyen az asszonynak, s azután neki legyen baja mia [WIN I, 266] ✱ *~ra hagy. 1672:* En nem erthetem mind eddighis mint s hogi uagi (!)[a] Mihaly Pét(er) Urnal, az el uesset arrányak(na)k dolga, jrta(m) uala en ez ellottis, hogi teoruenynelkul, cziak ollj kordera nem kellene hadni [CsÁLt F. 27. 1/38 Georgiffy Mihali Nit: Can es Pleb. lev. haza Csíksztgyörgyre. — [a]Tollvétség lehet *vagion* h.].

2. *~ba rúg átv* felrúg; a călca în picioare; umstoßen, über den Haufen werfen. *1662:* És noha az országnak derekasabb része Apafi Mihály fejedelmet követné, de az úri és förendek közül az római császárral való szövetséget az országra nézve is kordéba, farba rúgni nem jónak állítván, ha a török előtt Erdélynek nem láttatnék senki pártfogója [SKr 672].

kordiálé szíverősítő; remedia cor roborantia; cordial, întăritor pentru inimă; Herzstärkung. *1660:* Valami cordialét hozzon ki Patakrúl, ott tudom elég van, az port hadd üttessem el az torkomrúl, mert én soha ilyen porban talán nem jártam [TML I, 561 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1667:* Kedves Uram Bátyám ... Valamicsodás cordiale kévantatna azért, adatni a patikáriusnak parancsoltam ... Adja Isten, a szegény kinvallott gyermecskének ... használhasson [TML IV, 31 Fleischer András ua-hoz].

kordon egészségügyi zár(vonal); cordon sanitar; Sanitärsperre. *1756 k.:* Három szék s Miklosvárszék között fel allittando Cordonrolm, melly is akkor mindgjárt effectualtatott [UszLt XIII. 95]. *1770:* mivel Modovában nagy pestis lévén, cordont akarnak felállitani [RettE 238]. *1838:* van marhadög Biharban 's ettől tartunk, ha ideis áthatna. A határszélyen Cordon, van huzva vgyan, de a közösüléssel mégis átharapodzhat [Kv; Pk 7].

kordován finom, kikészített kecske/juhbőr; cordovan, marochin; Korduanleder. *1478:* Item de Centum Cutibus seu alaucys wlgo Bakbewr et Cordowan agnellinis ücl Caprinis denarios quatuor [Kv; KvLt Facs. T. 55. — L.Jakab Okl. I, 15]. *1670–1680:* Kolcsárnak ki az frumentariara és eczetekreis gondot visellyen Kész pénze ruházattjával edgjüt per annum huszon négj forint ötven pénz ... Csizmája kordovanybol két par ... par 2[a] [UF II, 480. — [a]Fels-ból kiemelve]. *1672:* az mennyi kordványokat neke(m) fel adtanak, azokból mennyi Csizmát szabadtam ... ez szerint következnek[a] [UtI. — [a]Köv. a fels.]. *1672/1681:* En is Contentus vagyok ha ... minden esztendőben harmincz keczke avagy Czap bőrökket ki készit kordovanyra, es megis fest Sargara vagy Veresre [VhU 449 Thököly Imre vál.]. *1679/1681:* Vannak à Jószágb(an) oly Timarok kik mestersegek szerint tartoznak szolgálni; azoknak adasso(n) bőröket ki, s készettesse(n) tartozasok szerint mennel tőb kordovánt, es Bagariat véllek [Vh; VhU 678]. *1736:* némelyeknek[a] az belső boritékja volt virágokra czifrázott szattyán bőrből, némelyeknek gordványból, némelyeknek karmazsinból, némelyeknek jóféle posztóból [MetTr 364. — [a]A magyar hintók némelyikének]. *1738:* Enyeden vöttem ... Egy kötes kordovanyt fl: 10 // 38 [Torockó; Bosla]. *1757:* ami özeket vad ketskét nyuztak s fognak ide hátrébb is nyuzni az öz bőröket irhanak, veressen Székek be vonásokra, vad ketske bört kordovannak ki keszetessenek [Déva; Ks 92. I. 23]. *1798:* Azon 17 kecske bőrnek ki éreléséért, mellyet a Szász városi Timár tavaly kordványnak ki készitett 8 Rf 20 xr [H; Ks 108 Vegyes ir. 72]. *1824:* Három kissebb lo bőr, és egy kordovány [Dés; Újf. Újfalvi Samu hagy. 1].

Szk: ~ *deli csizma. 1625:* Eo felge paranchyolua(n) ket száz sarga kordouany deli czismát czináltatunk ugyan azon solemnitasra[a] az gyalogok(na)k ... f. 150 [Kv; Szám. 16/XXVII. 8. — [a]Menyegzőre] ✱ ~ *fejérnépcsizma. 1840:* ket par úlj Kordovány fejer nép csizmát mely kóstált hat forint negyven karajtzárt raboltak el tőllem [Torda; KLev.] ✱ ~ *férficsizma. 1685:* Sarga kordovany ferfi csizma par Nro 2. Veres kordovany ferfi csizma par Nro. 3 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 4] ✱ ~ *magyar csizma. 1823–1830:* erössen rongyos Kaputhba, térdig erö Nadrágba volt, és Strimfli nélkült kordovány Magyar Tsizmába(n) [FogEK 166] ✱ ~ *sarkantyús csizma. 1790:* Egy pár kordovány Sarkantyus Csiz(ma) Hf 1 Dr 20 [Mv; MvLev. Kis Ferenc ács hagy. 4]. *1829:* Német Latzi ... elszökött ... sárga sinoros kordovány sarkantyus Csizmába [DLt 239 nyomt. kl] ✱ *apró* ~. *1680:* Fagarasj szamtarto Luczai Sandor administralt coreg cordovanyt ... 14. Apro cordovant ... 16 [Fog.; UF II, 375] ✱ *fekete* ~. *1625:* Az csizmaziák ... miveket így adják ... Törökországi fekete kordványból csinált csizmát fl 1, 50 pénz [Gyf; EOE VIII, 278–9 árszabályzatban]. *1728:* egy pár Csizmatis igertünk eö kglmenek[a], melly Fekete kordovány lészen [Dés; Jk 376b. — [a]Malommesternek] ✱ *öreg* ~ → *apró* ~ ✱ *piros* ~. *1765:* vettem Boldogfalván egy piros kordványt [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 Szám.]. *1771:* Piros Kordovány Nro 4 [Nagyida K; Told. 19]. *1843:* az általvetővel eg(g)yütt el futottunk ... találtunk benne 12. piros Kordovánt egy Roka és egy nyul bört [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.] ✱ *sárga* ~. *1685:* Darab sárga kordovány Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. 4]. *1708:* Két veres bagaria bőr Sarga kordovány 33. Sarga s veres karmasin 8 [Nsz; ApLt 5 néhai gr. Apor István ingóságai]. *1755:* Cselédeknek két sárga kordovánt vétettem Rft 10 xr 24 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 9b] ✱ *veres* ~. *1683:* harom veres Kordovány [UtI]. *1717:* Az Be Cehnek 2, Záru Zöld ladaja is meg vagyo(n) Ebben az B Cehnek egy Rakotzi György Fejedelemtöl adatott veres kordványb(a) kötött függö pecsetes Deák Privilegiu(m) [Kv; ACJk 49b]. *1726:* nagy veress kordovány nro 25. kisded veress kordovány nro 18 [Görgény MT; Born. G. VII. 23].

kordovánbőr finom kikészített kecske/juhbőr; cordovan, marochin; Korduanleder. *1620:* Egy Karmasin beörtúl f — / 5 Egy Tzapa beőrtúl f — / 5 Egy Kordovany beörtul f — / 5 [Kv; KvLt II/69 VectTr 2]. *1672:* első uttal administrált a Fogarasi számtarto Kordovány bőroket no 105 [UtI]. *1673/1681:* Mint hogy maga is azt iria[a], hogy az Tiz kordovan bűrnek ki készitésse, es megh fizetésse öt forintban fel telik, adgyan azért öt Forint Taxat, s am immunitaltassek az paraszti szolgalattul [Vh; VhU 464 Thököly Imre vál. — [a]A kérelmező jb-telken lakó ns]. *1693:* Jutot az harom gyermeknek ... egy egy kordovany bőrök, es egy egy Nest [Ne; DobLev. 1/38. 8b]. *1710 k.:* Ha egy karmazsin vagy kordovány bőrt vinnél oly emberhez, aki ... még céhben remek által fel nem szabadittatott ... s elvesztegetné a bőrödet: megperlenéd, meg is nyerned [BÖn 418]. *1714:* Vörös Kordovan Börrel boritott Ladatska [AH 55] | Ket Kordovány bőr [Kv; Pk 6]. *1732:* Kordovány fekete bőrök [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 3].

kordováncsizma kordovánbőr-csizma; cizme de cordovan; Stiefel aus Korduanleder. *1625:* fizettenek Varga mester Vrajm(na)k haro(m) bokor Cordouany Csizmaert melljeket eo felsege Tiztujseleojnek Ajandekoztanak f 12 [Kv; Szám. 16/XXXV. 155]. *1626:* Az vargamesterekről miképpen adják el az sarukat ... Erdélyben készitett czanbőrből csinált kordovány csizmát, jót, nyolczvan p. Inasnak valót hatvanöt p. [Gyf; EOE VIII, 329–30 országos árszabályzatban]. *1663:* Kordoan Csizma 3 bokor [UtI]. *1672:* Az legenyemnek adot egy kordovan csizmat f 1 d 50 ... Item Antal napban mas egy kordovant f 1 d 84 [Kv; ACJk 56b]. *1770:* Két pár Közönseges Kordovány Csizmája [Nsz; BálLt 92]. *1849:* Egy pár kordován csizma [Dés; DLt]. *1850:* Egy pár ujj kordován tsidma 5 fl [Kiskászon Hsz; HSzjP]

Szk: *fekete* ~. *1740:* ket pár fekete kordovány Csizma Sorkantyus [Novaj K; LLt 47/1216] ✱ *magyar* ~. *1840:* visel ... magyar kordován csizmát sarkanttyuval [DLt 221 nyomt. kl] ✱ *piros* ~. *1705:* adtam házas társul Pataki Borisza ... Arva leányomat Técsi György Uram(na)k ... Ez Boricza Leányomnak adtam ezeket ... Item egy uj piros kordovány csizmát [PatN 56]. *1723:* egj Szolgálo ... fizetese ... egy Szokmany ... egy piros kordován csizma [Ludvég K; Told. 29/7] ✱ *veres* ~. *1693:* Doboi Janos Uramnak egy veres kordovany csizmat sarkantyustol patkostol in f 2 [Ne; DobLev. 1/389]. *1697:* Ferfinak valo veres kordovány csizma nro 1 [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 8]. *1725:* Csinaltattam Teleki Samuel ur(na)k egj pár Veres Kordovány Csizmat kűs Sarkantyujával és egjéb készületivel edgjüt [K; TKl].

kordovánkapca kordovánbőr-kapca; obiele de cordovan; Fußlappen aus Korduanleder. *1599:* Balint Deak Vizen Baniara 15. kordouan kapzat — // 11 1/2 6 Bokor karmasin kapzat // 9. 37 Zattian kapzatt // 18 [Kv; Szám. 8/XIV. 22 Hj]. *1633:* A bücsületes czéh penig ő kglknek[a] adott ... Egy süveget és egy veres cordovány kapczát, privilegiomot táblával [Mv; EM XVIII, 402. — [a]A táblás-céhmestereknek].

kordovánkészítő kordovánbőrgyártó; tăbăcar care face cordovanul; Korduanledermacher/hersteller. **Szk:** ~ *örmény. 1729:* Mint hogy Ne(m)es Varosunkb(an) levő Varga vagy Talp készitó Czehbeli Embereink, Az Kordovány kiszitő Szamos Ujvári vagy Gerlai Őrmenyeket az látó pénz exigalasokkal az Kordovány, vagy szattyán iránt Országos sokadalminkbol el idegenitették ugy hogy most is ... Dje 13 mensis brıs Lucza napi Sokadalmunkb(an) Csak egy Kordoványt is nem hoztanak nagy Praejudiciumara varosunknak, Azert vegeztetett hogy ... mig eö kglmekis hasonlo kordovanyt nem készitenek rajtok semmi láto penzt ne exigallyanak [Dés; Jk 390b] ∗ ~ *tímár. 1681:* Kordovány készető Timar Pers. 3 Bagaria készető Timar Pers 1 [Vh; VhU 76].

kordoványos kordovánbőr-gyártó/készítő; tăbăcar care face face/prepară cordovanul; Korduanledermachend/herstellend kordovánbőrrel kereskedő; care vinde cordovanul; mit Korduanleder handelnd. **Szk:** ~ *örmény. 1768:* Pénznek Percept(ioja) ... Szamos Ujvári kordoványos Őrményektől 4. Sokadalmokkor kapuközi bért Hf 12 [K; DobLev. II/390. 19a].

kordovánpapucs kordovánbőr-cipő; pantofi de cordovan; Schuh(e) aus Korduanleder. *1749:* Egy pár Kordovány paputs kaptzáyával [Told. 19].

kordovánsaru kordovánbőr-saru; iminei de cordovan; Schuh/Sandale aus Korduanleder. *1630:* Koúaczi Mihalne Viszen Nagy Banyara 8 kordouán sarut tt f — d 8 | Soos Lőrincz viszen magiar orszagba 116. kordouán sarut tt f 1 d 60 ... 110. Szattyán sarut tt f — d 73 | Tőlczeres Thamas Viszen Magjarorszagban 128 szattyan sarut f — d 92. 62 kordouany sarut ... d 6 [Kv; Szám. 18b/IV. 23, 40, 98 Hj]. *1638:* ez az Kalos Balinth ... tartotta, s taplalta a Feleseget ... elegh sarut, vit neki, kordovan szarut, vegh sinortis adot [Mv; MvLt 291. 169b]. *1640:* Szőke Györgyné Anna asszony ... fassa est: Hallottam azt Fekete Páltul, hogy mondotta, hogy egy kordovány sarut adott volt Asztalos Mihálynénak — de én azt sem tudom, hogy pénzért adta vagy mint [Mv; i.h. 233a átírásban!]. *1663:* Harom Kordovany saru [UtI].

kóré 1. kb. fel/kikórozott fű/gyom; bălărie; Unkraut. *1758:* mikor jo Fű volt rajta[a] meg termet 30m szekér szénátt midőn irtattákis egy darabig nemis termet hanem mind tsak korét termet [Szentlászló MT; Sár. — [a]A réten]. *1762:* Krajnik Uram olly földött Szántotot meg mellyen korenál egyéb rajta nem termet [Gerend H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1829:* azt mondotta hogy a' korét kapálta el a buzájábol — holott koré nem volt olyan modon hogy annak takarittás kellett volna [Csókfva MT; TSb 24]. *1860:* (Tüzifában) nagy része szükséget szenved ... Sokat segit rajtok a törökbuza csusza, bogánes s más kóré gyüjtése, a szalma, tós helyeken a nád, de ezek sem pótolják ki a fahiányt [BenkőMszIsm. 14].

2. vesző; nuia, vargă; Rute. *1781:* hallattam ... mikor kórét vágtunk volna Pap Joseffel, hogy kopogot volt valaki ezen ... erdőben ... sötét hajnal volt s észre nem vehettük mitsoda fát vág [Csóka MT; Ks]. *1839:* Köhér[a] Marhásai Korét és gát agat hordtak [Born. G. XXIVb. — [a]MT].

3. kukoricaszár; cocean de porumb, strujan; Maisstroh. *1841:* Tengerit Szedett 's korét vágott 67 Napszám | Tengerit hordot a majorban s korét 12 Napszám [Pókafva AF; Born. F. IIf].

◇ **Szn.** *1573:* Kore Janos [Kv; TJk III/1. 223]. | *1602:* Kóré Miklos szab. [Almás Hsz; SzO V, 192] | Kóré Mihály lófő [Zalán Hsz; i.h. 209]. *1614:* Kore Andras pp [Mogyoros Hsz; BethU 228] | Kore Janos pp [Bikfva Hsz; i.h. 231]. *1635:* Core Thamas. Core Andrasne [uo.; HSzjP]. *1746:* Koró Josef [uo.; SVJk]. *1804:* Koré Sámuel (49) gy. kat. [uo.; Kp IV. 302].

E cimszót vö. a *kóró* cimszóval.

kóréfedél kukoricaszártető; acoperiş de strujeni; Dach aus Maisstroh. *1862:* van egy 4 lora valo külön állo istálo koré fedél alatt [Mezőbánd MT; TSb 39].

korela vmilyen lószerszám-rész; un fel de curea din harnaşament; irgendein Teil des Pferdegeschirrs. *1812:* Udvarbiro Tekintetes Pap Ferentz Ur, keze ala dolgoztam az álább, meg irtakot ... 1 Egy Lo fogo nagy Kötelet 4 Rf 30 kr. 2. Egy uj Kapoczánt vassaval és Czigli szárával együt 3 Rf 40 xr 3 ... Egy Korela 2 Rf. [Nagynyulas K; IB. Hérman János nyil.].

kórés 1. fel/kikórozott; umplut de bălării; mit Unkraut bewachsen. *1762:* Szénának valo földét ... kelletett meg kaszáltatnunk ... aztat látván Krajnik Uram hogy egy részében nem Szénának valo igen Korés lévén ... meg Szántotta, és kukoriczával bé vetetette [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.].

2. kórós; cu bălării; von Unkraut (voll). *1791:* ezen nagy héjánoság és kár a Juhokb(an) rész szerént abbol eset, hogy rosz kores Szénát Vettek s attak nekik Oláh Országb(an) [Széplak KK; SLt évr.].

korfár bányamunkás; miner, ortac; Kumpel, Bergarbeiter. *1681:* Az Bányákba(n) levő Munkások, — s fizetesek ... Koh mester egi, jar vasa egi hetre egi masa s egi rud-is ... Sáfár, egi; ennek egi hetre adatik fél mása vas. Verő mester négi, eginek eginek egi hetre adatik fél fél mása vas, Korfár, harom, eginek eginek egi hetre adatik egi fertaly vas ... ă haromnak egi hetre ket rud vasis, per libr. 8. az rúd vas adatik nekik az agiagh es Csüv csinalasert. Ezek mind a harman az Koh mester mellet szoktak szolgalni [VhU 66].

Valószinűleg a felvonókas mellett dolgozó munkásról lehet szó (l. r. corfa 'felvonókas').

korgás 1. gyomorkorgás; chiorăială, chiorăit; Magenknurren. *1685:* au üdőnek alkalmatlansága miatt igen szűk boraink lettek, de az mi lött is, rettenetes savanyú, úgyannyira, hogy nem hiszem, pünkösdnek az innelső részin ha ki benne iszik, eo momento hasa korrogást ne szenvedjen savanyú volta miatt [Kv; KvE 218 BP].

2. '?' **Hn.** *XVIII. sz. v.:* A' Korgás nevű hellyen (sz) [Bita Hsz; EHA].

A köznévi és helynévi adat azonos szóhoz való tartozását, illetve jelentésbeli összefüggését csak nagy bizonytalansággal feltételezhetjük.

korgó '?' **Hn.** *1680/1825:* Az Korgoban (sz) [Vajdaszt-ván MT; EHA].

korhadozik redvesedik; a putrezi încetul cu încetul; morsch werden, verfaulen. *1869:* Templom korhadozni kezd, fedele ... foltozást kíván [Nagyölyves MT; ETF 107. 22].

? **korhány** kúnhalom, kurgán; gorgan, tumul, tumulus; Kurgan, Hügelgrab. **Hn.** *1864:* Korhány Égy nagy dombos hegyes erdő nem tudatik honnan vette eredetét [Marosvécs MT; Pesty,MgHnt XLIX, 358b] : Korhány [Szabéd MT; i.h. XXVIII, 237b].

A török eredetű címszóhoz nincs köznévi kijegyzésünk, de — mások mellett — hn-ként Erdélyben való e két előfordulása figyelemre méltó. A szó eredetére és máshol való jelentkezésére nézve l. Kiss, FESz[2] 779.

kórház spital; Krankenhaus, Spital. *1852:* a Korházban Gyogyitattak [Dés; DLt 2128]. *1856:* halt meg Szabo Károly csizmadia legény 26 éves korában a korházban senyvlázban [Dés; RHAk 78 Medgyes Lajos kezével]. *1860:* halt meg a korházban Szathmari Ferencz házaló szegény 61 éves koraban [Dés; i.h. 110].

Hn. *1847:* (Egy föld) szomszédai ... nap nyugatrol a korház erdeji [Méra K; EHA]. *1848:* a' korház erdei (e). a' Korház erdeje (e) [uo.; EHA].

korhely I. *mn* **1.** dologkerülő, naplopó; chiulangiu; liederlich, arbeitsscheu. *1768:* egy vandorlo korhel Magyar Szabó [MkG]. *1779:* Igyekezzék a' Mélgos Ur ollyan jo forma Selléret, vagy valamely Korhel Jobbágyát el fogatni, hogy bé vegyék[a] [Kv; SLt XL Ágoston Márton Suky Jánoshoz. — [a]Katonának]. *1783:* A földeket nem más adta el hanem ez a korhel ember [Brassó; BetLt 4 Ujvárossy István lev.]. *1786:* Haszontalan korhel két Legényei jövének bé elöre Ngd(na)k a' Bágásiás szekéren, ezeket igyekeztem egy egy kevés munkára fogni, de nem fogadták szómot; ebül 's kutyául szoktak [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez]. *1798/1800:* tekergő, Korhel ember volt [Harasztkerék MT; Told. 30]. *1816 u.:* azokat[a] a Papok és Korhel eszem iszom emberek állitották fel, akik a dolgot nem szerették, hogy több idejek légyen az eszem iszomságra és dorbézolásra [K; KLev. — [a]Az ünnepnapokat]. *1825:* a Blozsai Erdöben henyélő Borbokár Juon nevezetű Korhely személy [Kötelesmező SzD; TSb 47]. *1840:* Bodo Samuel eképpen kezdete Petrovszkit szidni, az illyen korhel jövevények bitangolják Városunkat [Kvh; HSzjP]. — L. még FogE 91-2, 282-3; RettE 61, 101.

2. részegeskedő, mulatós; beţivan; trunksüchtig, fidel. *1761:* holt meg Somai Sándor úr ... apja haszontalan, semmirekellő, vesztegető, részeges, korhely ember, ma is él [RettE 123]. *1774:* Részeges korhel Ember [Gerend TA; CU]. *1815:* Terjj meg azért már valahára, 's hadd el az eddig valo korhely, Részeges, Bujja, ócsmán, Fertelmes, Diszno Életedet [Kóród KK; Ks 101 gr. Kornis Gáspár fiához]. *1817:* taxalista Szuszán János része 's korhel volta miatt kéntelenittetett házát el adni [Déva; Ks 90 XCVII. 5]. *1831:* Dávid Antal egy részeges kártyás korhel ember lévén a' mult esztendő napján Sz: Mise előtt Offen Bányán kártyázott, s ... az oda valo K. Ispány Ur meg vágotta [A.jára TA; TLt Közig. ir. 403 Csiktapolcai Lázár Antal szb kezével]. *1836:* Farkas Sámuel ... nem részeges, nem korhel, sem nem ki csapongo [Vécke U; Ks 101 Varga György lev.]. — L. még FogE 59; RettE 337.

II. *fn* **1.** dologkerülő, léha személy; chiulangiu; Arbeitsscheue(r), Müßiggänger. *1779:* Harmadik fia, Zsigmond, ez vette volt Vitéz György leányát, Vitéz Klárát, kinek két leányi közül a nagyobbik(at) minekutána egy Szilágyi nevű huncfut korhellyel elszökvén három hónapig odabogarazott, a szegény anyja ... tavaly bényei Harsányi Benedeknek adá férjhez [RettE 403-4]. *1823–1830:* harmadik ... egy korhel, sok szép Joszágát el pusztitotta; a' katonaságbol is el tsapták; — a' Szülei kenyeztetés meg ette [FogE 570]. *1838:* ingemet korhellynek meg szidot [Kvh; HSzjP].

2. részeges, mulatozó személy; beţivan; Trunksüchtige(r), Trunkenbold. *1759:* A szegény nemesembert bár ne lássa valami úriember részegen, mert annak bizony részeges, korhely lesz híre-neve [RettE 90].

Sz. *1845:* a részeges és korhelnél nincsen pénz, sem becsület [Dés; DLt 92].

korhelykedés mulatgatás, mulatozás; benchetuială, beţie, chef; Zecherei. *1814:* Továbbáis minthogy a Bátyám Varga Márton nem arra valo hogy az örökséggel járo terheket vihesse hordozhassa a korhelkedes részegeskedés miatt ... ezért instálok Ngod(na)k méltoztasson Contractust adni azon örökségről a fiam kezéb(e) [M.gyerőmonostor K; GyL. Varga Pál dom. biró lev.]. *1851:* Trézsi és én ha kialhatnók magunkat ügyiben, jol volnánk, de nem lehet a' gyermekek zsanája, a' gazdaság, és korhelkedés mián [Kv; Pk 7].

korhelykedik 1. lopja a napot; a chiuli, a trage chiului; den Tag stehlen. *1782:* Praefectus Uram vádolja az ő Nagysága Tisztartoját Varga Gergelyt, 's másokotis, hogy nem igazán járnak ö Nagysága szolgálattyában, tsak korhelkednek 's azokot ne tartsa ő Nagysága [Torockó; TLev. 5/16. 389]. *1815:* Te kedves öcsém! ... mint Gyilkos Haramiák, 's rosz erkölcsü Tolvajok, künn az Ballavásári Szöllod Gyepüiben Lapanz (!) Dombérozol, 's korhelkedel nappal; éjczaka pedig mint az egér egyik jukba bé, az másikbol ki, koslacz, járkálsz [Kóród KK; Ks 101 gr. Kornis Gáspár lev.]. *1823–1830:* Bemenvén az öcsém Marosvásárhelyre ... egy igen fain köpenyegemet ... mind hátán hordozta. Sőt estve a bálba is avval ment, avval ült ott, s a posztóra kapott pénzből ivott, nem dolgozott, korhelykedett [FogE 278]. *1827:* Ferjem ... részegségre adván magát, ma már olyan grázna ember lett, hogy ... ma már valahányon vagyunk anyi felé korhelkedünk iszonyu grázna (!) tsunya természetű Férjem mián [Torda; TLt Praes.ir.416].

2. részegeskedik, mulatozik; a chefui, a face chef; zechen, kneipen. *1778:* Már ez az Uj posta Mester is korhelkedni kezdet Vasarhelyt [Sáromberke MT; TSb 13 Bethlen Zsuzsánna lev.]. *1780:* Rekittyán Drágujt és Dragon Rosit ... láttam hogy Falunkban egy Idegen Riszta nevezetű Tolvajjal edgyütt barátkoztanak, vendigeskedtenek, Ettzakánként Korhelkedtenek, és dorbi-

losztanak [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1783:* penzel bövölködnek korcsomakon innya korhelkedni dolog nelkúlt elni tapasztaltatnak [Usz; Pf]. *1793:* ezt mondván gyakron a' Grofné Csernáton Urnak, hogy ... csak korhellkedik 's Dámászni jár [Koronka MT; Told.].

3. *tréf* dinom-dánomozni; a petrece/benchetui; in Saus und Braus leben. *1806:* Délután vendégség volt nálunk a Mamáék tetzésére örömmel othon korhelkedtünk a tálok körül [Dés; KMN 310].

korhelység mulatozás, részegeskedés; benchetuială, chef, beţie; Zecherei | tekergés, naplopás; lenevie, trîndăvie; Nichtstun, Faulenzerei. *1757:* az Attya ... korhelsége miatt sok adóssagba verte magát [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17c]. *1782:* ha láttya a keze alatt valo Tisztek(ne)k korhelysegeket s insinceritassokat tartozik azt mindenkor Principalissának meg jelenteni [Thor. XX/4]. *1786:* az Thorotzkoiak ... az terhes Uraság szolgálattya mián igen el szegényedtenek, némelyek a' korhelység mián [Torockó; TLev. 4/13]. *1800:* a Makfalvi Joszágát ... kéntelenittetett el adni a szükség mián és gyengélkedés mián nem a korhelség és részegeskedés mián [Msz; DLev. 3. XXXV. 6]. *1814:* nagy hajlandosága vagyon a Korhelségre, és kr tsapongásokra [DLt 174 nyomt. kl]. *1818:* Ifjabb Hegyessi Elek az ejtzakai korhelség és erkölcstelenség gyakorlásábann annyíra el lévén áradva, hogy ... a Paraszt Legényekkel ivutt és tántzolt, Cselédjeit medvének és egyéb maszkarának fel öltöztette, az uttzán és a' kortsomákon tántzoltatta [Vajdasztiván MT; TLt Praes. ir. 321 Budai István viceispán nyil.].

korhulás korhadás; putrezire; Verfaulen. *1846:* (Az erdő tele) úgy nevezett Spitzbrandig fákkal; olyan vén fákkal, melyeknek a hegyei fenések, már többet nem nőhetnek, belől emésztődésbe, korhulásba jöttek s jönek [Perje Sz; Jakó, Hamuzsir 73].

koriandel koriánder; coriandru; Koriander. *1804:* 1 Loth Szekfü 20 x ... 1 Koriandel 30 x ... 1 font Salítrom 48 xr [Déva; Ks 108 Vegyes ir.].

kóricál 1. csavarog, csatangol, kódorog; a hoinări; umherschweifen. *1774:* imit amat ne korritzallyan, se pediglen senkinek is Semmi szin és praetextus alatt azonn Joszaginkat nem abalineallya [LLt Fasc. 78]. *1813:* hetven új deákocskák közül ... alig találtatik hétnek könyv a kezében. A többi lecke idején vagy a városon koricál, vagy aluszik vagy pipázik vagy egyébképpen vesztegeti a drága időt [Ne; Csetri,Körösi Csoma 94–5 Nemegyei Janos filológia prof.jel. a Ref.Főkonzhoz].

2. császkál, mászkál; a umbla de colo pînă colo; schlendern. *1852:* Anyám nem tsak hogy jol és frissen van, hanem e felett váltig koritzál ... tractál [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].

koriceus ? kísérő; însoţitor; Begleiter. *1663:* De valljon nem elég bizonyság-e az, hogy énnekem izennem is akkor ugyan Ferencz deák által olyakat kellett, melyeket előmben adattak, kiknek megmondásának idején coriciust rendeltek vala mellém és ha mit én ellelejtettem volna, úgy az supportálta? [TML II, 452 Teleki Mihály Bornemissza Annához]. *1668:* Istenért kérem, az úrfiért ne szánja fáradtságát ... ne legyen igaz hűségiért csúfja Csákinak és az anyjának; most is mellette az anyja coriceussa, mint látjuk [TML IV, 347 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

korifeus 1. főkolompos; corifeu; Haupträdelsführer. *1736:* az adjacens Falukba mondatik Corifaeusok vagj előttők járojok is Csavaragni [Nsz; DLt]. *1748:* Várasi Biró Vály Sandor Vr(am) ... minden méltatlan vexaink authora és coripheusa [Vh; Ks 101 Pogány László lev.]. *1773:* őrökös Földes Urát ... Jobbágya nem tilalmazhattya ... ha a' Falu tselekedné, a' kik a' Falut arra késztetnék s, találtatnának Coripheusoknak 24. Lapáttal büntettessenek [T; JHb II/1]. *1796:* a' Torotzkaiak ezen Kemény Itéletekkel nem gondolván, és Földes Uraik ellen, ujrais Rebellalván kemény prontsolatot adott[a] hogy ezen Torotzkaiak ... reá szorittassanak, és némellyek a' Corifeusok közzül Exequaltattanakis [Mv; TLev. 5/16 Transm. 95 tábl. — [a]A császár].

2. *diákny* bandavezér, főcsahos/kolompos; căpetenie; Banden/Rädelsführer. *1870 k./1914:* Nebuló; inkább a kisebb és helytelenkedő, rosszalkodó gyermekek neve, a nagyobbak voltak aztán a lurkók, hoplások, korifeusok, stb. [MvÉrt. 27].

korlát 1. akol/karámféle; un fel de ţarc/ocol; Art Pferch/Hag. *1573:* az gondwiseleo vraim helt Intezzenek hwl Barmoknak korlatok legen | valamely Meszaros Barmot akar vagny, Az Estwere valot Regwel het orakor vagia meg ... Mely oraknak Eleotte Az korlatban legen az Barom [Kv; TanJk V/3. 84b, 86b]. *1601:* az Mezarosoknak ... Az korlatban mindenkoron zeontelen elegedendeo barmok legyen [Kv; i.h. I/1. 382]. *1620:* Az melj eökreöt penigh itt az piaczion megh vezen az Mezaros, mingiarast az korlatba(n) hayczia az beliegh ala [Kv; i.h. II/1. 288].

2. *hágató* ~ hágató deszka; padoc de montă; Bedeck/schälbrett. *1843:* Hágató korlát [Szentbenedek SzD; Ks 88. 29].

Csikóstanya v. lóistálló mellett az a deszkaalkotmány, amely elválasztja a kancát a csődörtől, hogy emez annál inkább tüzbe jöjjön és hágjon [MPászt. 181, 189].

3. (fedeles) palánk; gard de scînduri; (bedeckte) Planke. *1727:* Ezen ... Inventalt Nobilitaris Curiat és körüllette levő epületeket körőskörnyül bikfa deszkakbol valo tőlgy fa sasokb(a) eregettetett Kollat veszi környül ... Ezen a Kolláton a' Gabonás mellett egy kis tőlgj fabol valo, fa sorkokon forgo tőke Záros gyalog kapu [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 12]. *1808:* vagyon égy hat Tölgyfa Sasfák közzé rakott és mindoszve ... harmintz égy és fél szál viseltes fenyő deszkákat magába foglalo kollát vagy is Palánkkert fedelesen [Gyula K; Szentk.]. *1812:* Az Ut felől Tutaj gerendából valo szalmával fedett kallát és deszka kapu Avateg [Körtvélyfája MT; LLt]. *1813:* A' Konyha szegeletitől fogva a' curialis laki Ház szegeletéig vagyon három láb fenyő deszka kóllát négy Cserefalábok kőzi rakva fedél nélkült, a' három láb kollátba Tizenkét szál fél viseltes fenyő deszka [Folyfva MT; Told. 18]. *1840:* Orsova[a] Marhássai ganét hordtak a Magdalénárol és Sasfát korlátnak [Born. G. XXIVb. — [a]MT]. *1851:* (Az udvarház telkén) az udvar felől részint bikfa, részint fenyő deszka

cserefa sasok közzé rakott zsendelyes korlát, itt ott fedele foldozást vár. — Hibáz ezen korlátból egy bikk, és egy fenyő deszka [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

4. *bőrtörő* ~ bőrkalló/törő pad; bancă de întins/înmuiat piele; Reckbank. *1677:* Bőr törő korlát és silipek ... fordulván délre, fel az dombra nyilik az bőr törő korlátra fel sarkokon egy fél szer ajtó, mellyen belöl vagyon egy bőr törő korlát [CsVh 53]. *1681:* Ezen tornáczon belől vagyon egy bokor bőr törő korlát, de az miképpen ezen bőr törő korlát vagyon, aszt az heljt az kis tornácz két oldalában ragasztatott darab tornacznak mondhatni [i.h. 90].

A tímárok e munkaeszközéhez l. Frecskay 51, a rajta végzett munkafolyamat leírásával.

5. korlátozás; limitare, restricţie; Einschränkung. *1853:* erdeinket a leg szorossabb korlátok alá tetetni üsmerjük kötelességünknek [Pálfva U; Pf Illyés Mihály jegyző kezével].

6. *1879:* Mi vagyok én, Ödön? ... Úgy, fiam: támasz! bizony! korlát, Ödön! vasból — kősziklából való! [PLev. 65 Petelei István Jakab Ödönhöz].

◇ **Szn.** *1620:* Korlát István [BTN[2] 407]. *1640:* Korlát Varga Máténé Durkó asszony [Mv; MvLt 291, 212a átírásban!].

◇ **Hn.** *1349:* meta ... iturad Corlath potaka [Árapatak Hsz; SzO I, 56–7]. *1448:* (Meta) iret ad fluvium Kollathpathaka alio nomine Kollathkwpw [Hídvég Hsz; Barabás, SzO 73]. *1679:* Kollat Alyaba(n) (k) [Vadasd MT]. *1683:* Az Collatban (k) [Nagyfalu Sz]. *1685:* A' Korlat Szegben (sz) [Nyárádtő MT]. *1697:* a Korlát utzája végén valo föld [Szenttamás Cs]. *1730:* az Kollátban (r) [Nagyfalu Sz]. *1744:* a Feljároban a Kallat (!) n.h-en (sz). Korlátt n.h.-en (sz) [Gógánváralja KK]. *1746:* Kollátban (sz) [Vadasd MT]. *1753:* A' Kollát bérczi megett (k) [M.décse SzD]. *1760:* a' Kollát nevezetű helyb(en) [Mezőbergenye MT]. *1785:* a' Kollát mezőben (k). az Kallát hidján felül (r) [Nagyfalu Sz]. *1791:* az Korlát nevezetű hellyben [uo.]. *1821:* A Korlát verminél (sz) [Mezőbergenye MT]. *1833:* a Korlát (sz) [Pálos NK]. *1864:* Kollát domb [Bogártelke K]. — A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

korlátcövek palánkcövek; stîlp de gard; Plankenpflock/pfahl. *1809:* még betsültette ... Joszaga kűrűl Levő kerteket, Gjepüket ... Detzka kaput, kollat Tzüvekeket [Nyárádgálfva MT; Sár.].

korlátdeszka palánkdeszka; scîndură groasă; Plankenbrett. *1737:* (A) Csűrös kertből is szolgál az Istállo előtt egy Kollát Deszkából készült Szeker Kapu [CU.P. Horváth Boldizsár conscr.].

korlátfa ? palánkfa; lemne pentru gard; Plankenholz/balken. *1810:* Két jukos kollát fa [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 22]. *1840:* Orsova[a] Marhássai ... korlátfát hordtak [Born. G. XXIVb — [a]MT].

korlátkapu palánkkapu; portiţă la gard; Plankentor. *1737:* a Mezőröl is nyilik paraszt Kapu zában állo lapoczkákbol tsinált Kollát Kapu [CU. P. Horváth Boldizsár conscr.].

korlátkert palánk; gard de scînduri; Planke. *1737:* (A) virágos kert ... az Udvar feloll magos bikfa deszkabol, tölgy fa sasokban ... Eregetett Kollat kertel vagjon bé véve [Csákigorbó SzD; JHbK XXIV/13. 7]. *1769:* Az udvart el választó belső Kapu fél fenyö deszkás kapujával, és az udvart el rekesztő Sendelyes fedelű kollát kertel edgyűtt Hflor. 20 Denar 40 [Felőr SzD; BetLt 7 özv. Szalanczi Józsefné Boér Borbára inv.]. *1792:* (A) betsűsek folytatni kezdették ... e szerént ... A Korlát Kertet ... amely keresztül mégyen az Udvaron, az Udvarház szegeletéig [Mezőcsávás MT; Kp II. 31]. *1797:* Az Élett körűl ... vagyon meg avult kollát kert tserefa Sasok közi bükfa deszkákkal ki rakva [Kőrispatak U; Pf]. *1806:* ö nagyságais ... a' Kükűllö régi fojomja árkán keresztül kollát kertett tsináltatott ... hogy a viz áradása idejénis azon régi árkában ne kapjon [Erdősztgyörgy MT; WH]. *1808:* Bük fa Deszkából készült igen jo Kollát kert [Kiskend KK; Hr]. *1827:* A' Kis kertet bé kerittő gyarlo kollát kert [Náznánfva MT; Lok].

korlátlan nelimitat; unbeschränkt. *1863:* Szentes Márton kedves öcsémnek ... hivséges ragaszkodásáért hagyom a kolozsvári külsőszén-utczai 49. szám alatti házat és telket ... azoknak ő ... minden megszoritás nélkűl korlátlan tulajdonossa legyen [Kv; Végr.].

korlátnok kancellár; cancelar; Kanzler. *1845:* Felső Szilvási Nopcsa Elek Erdéllyi Udvari korlátnok Ur eö Nagy Méltosága Saját kérelmére korlátnoki hivatalátol felmentetvén, hiv szolgalati meg esmeréséül Lévpoldi (!) Császár jeles Rendje Nagy Keresztyével[a] meg ajándékoztatott [Usz; UszLt XI. 85/3. 5. — [a]E rendjel birtokosa a báróságot is elnyerhette].

A címszó a nyelvújítás meg nem gyökeresedett szóalkotásai közül való. Alakulásmódjának valószínű magyarázatára l. CzF.

korlátnoki kancelláriai; de cancelar; Kanzler-. *1845:* Felső Szilvási Nopcsa Elek Erdéllyi Udvari korlátnok Ur eö Nagy Méltosága Saját kérelmére korlátnoki hivatalátol felmentetvén ... [Usz; UszLt XI. 85/3. 5 — a teljesebb szöv. *korlátnok* al.].

korlátnokság kancellárság; cancelariat, funcţia de cancelar; Kanzlerschaft. *1862:* Az erdélyi korlátnokság rendelete, hogy a' leg szigorubb igazsággal adják ki az Anya könyvi kivonatokat a' be sorozando ifjakra nézve [Gyalu K; RAk 75]. *1864:* a' had köteles ifiaknak a' 2ik korosztály béli, kilépések előtt nősülhetések megengedhetésére ... az Erd. udvari Korlátnokságnak ... határozata tudás, és alkalmazás végett, ki küldetik [uo.; RAk 93].

korlátocska palánkocska; gărduleţ de scînduri; Plänkchen. *1797:* vagyon egy fél ölni ... labakra keszitett kollátotska [Kőrispatak U; Pf].

korlátol korlátoz; a limita; einschränken. *1843:* Varga Katalin a templomból kijövő népet buzgó szavakkal készteté arra, hogy a fiscus erdeit keritési szükségekre szabadon vágnák, mert az uradalmi tisztteknek nem lenne joguk őket abban korlátolni [VKp 68]. *1847:* a Határra szoros ügyelettel lévén a hibásakat a Biztosokkal kor-

látolni, és meg bűntetni kőteleztetnek, mely szerént nagyobb ügyelettel őriztetvén mind az erdőség, mind a határ sérthetetlen maradjon [Torockó; TLev. 10/9]. *1880:* Az asszony korlátolja nyelvét, a férfi durva kitöréseit, mit mind ketten megígértek és igy kibékültek [M.bikal K; RAk 348].

korlátoz 1. korlátkerttel körülvesz; a îngrădi, a împrejmui cu gard; ein/umplanken. *1774:* A ... veteményes kert, A kapu felöl valo része Bikfa Dészkával kollátozva [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

2. korlátokat szab; a îngrădi, a pune limite; Schranken setzen. *1837:* A Czél arányos hasznos, Szükséges külső vagy belső gazdasági önkényes, és szabados építményekben, és elkerülhetetlen jovittásokban, a zállagban vevő Urat gátolni, és korlátozni nem akarván, ez oly formán engedtetik meg: hogy azoknak értéke ... a ki válto által fordittassék meg [Dés; BetLt 5].

kormány 1. ekekormány; cormană (a plugului); Streichbrett/blech. *1571:* vegeztek eo k. varoswl es valaztottak Ez ket zemelt az zaz vraim keozzwl az Santasnak Megh latasara ... hogy azok Megh lassak az Santast ky Mynemew kormannyal zanth, Es ha gonozwl zantot feoldet talalnak Semmyt Neh fyzessenek neky [Kv; TanJk V/3. 41b]. *1647:* egy Eke vagyo(n) kormány nelkül es Gerendely karika nelkül ezen kivül minden kezsége megh vagyon [Solyomkő K; SLt GH. 5]. *1730:* Egy Eke Görröndölj Karikastol, kormanyostol Taligastol [Kőrispatak U; Pf]. *1736:* 3 Válto ekéhez Való Kormány rajtok lévő két karikáival s három horgokkal [Borsa K; Told. 24] | Valto beres Eke ... kormányán vas karikas vas horgok [Mikefva KK; CU XIII/1. 172]. *1850:* Egy jo Eke hosszu és lapos vasaival, Eketaligaval vezérrel, a Kormanyan van egy pántvas [Gyéressztkirály TA; DE 5].

2. kormányzás, vezetés; guvernare, conducere; Regierung, Führung. *1665:* Vagyon csak az egy jó Isten kegyelmében bizodalmam, ki eddig is nem az mi bolond kormányunk szerint folytatta dolgainkat és adta végét is [TML III, 419 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1822:* minden megyékben republicaltassek, hogy senki a' közönséges Tisztek közzül ... magát valamely földes Urnak leköteleznì, és annak Joszagai alattomban valo kormányát felvállalni ne merészelje [Kv; Borb II gub.]. *1847:* Nemes Alsó-Fejér megye főispánjának ... meghagyatik, hogy őfelsége nevében ezen uraságod kormánya alatti nemes megye egyik szolgabirája, Tövisi Gergelynek Varga Katalin elfogatása körül tett dicséretes buzgalmáért a legfelsőbb tetszés kijelentését adja tudtára [VKp 205].

3. vezető; conducător; Leiter, Führer. *1710 k.:* Mikor én Szebenbe menék ... hát ott van Haller János, Keresztesi Sámuel; hamar kitanulám, hogy a szász natio Béldi[a] részére való disponálásában munkálódnak, és nem is haszontalanul ... mert az bizony dolog; vármegye, székely, szász mind megunta volt azt az akkori anarch- vagy poliarchiát ... A szászok bizony Szebenben és Brassóban ... igen oda is hajlottak volt; Szebenben Gotzmeister Kálmán Kristóf volt a derék kormánya annak a munkának; meg is adja majd az árát [BÖn. 708. — [a]Béldi Pál Háromszék főkirálybirája. 1677-ben Apafi Mihály fej. ellen kezdett szervezkedni].

4. *ritk* parancsnokság; comandament, comandă; Kommando. *1845:* Olvashatik a' Nemes 2ik Székely gyalog Ezred Kormányának ... e ns Szék Tisztségéhez intézett ... hivatalos átirata [Usz; UszLt XI. 85/6. 220].

5. *ritk* főkormányszék, gubernium; guberniu, consiliu guvernial/gubernial; Gubernium, Oberregierungsamt. *1838:* A Felséges Királyi Kormány Szebenbűl lett viszsza jövetelével a Séta hely[a] fundussa gyarapitására 30 Fl [Kv; ACSzám. 120. — [a]A mai nagy Sétatér társadalmi úton gyűjtött tőkével, részvénytársasági alapon létesült (l. KvTel. 99)]. *1846:* a K. Kormany ... Özvegy Szász Janosnehoz rendelte remek évét töltheti[a], e szerént Czehunk csak is ... felsőbbségtől nyert válasz napjától ösméri remek év töltését [Kv; ACLev. 48. — [a]Lászlofy Ferenczet]. *1847:* Varga Kati azt mondotta, hogy ... a levelek általküldöttek a felséges királyi kormányhoz [VKp 224]. *1860–1861:* róka, farkas mindenfelé sok, melynek kiirtását a kormány jutalommal törekedett régen s most is sükeresiteni [Benkő,MszIsm. 11].

6. guvern; Regierung. *1843:* minden országok ereje csekélység a kormány hatalma előtt [VKp 120]. *1849 u.:* A' Pestrőli Julius-i el távozáskor kijelentettem többeknek, hogy bár mi is következzék belölle, én mindentől vissza vonom magamat s a Kormánnyal Szegedre nem fogok le menni [EM XLIX, 550 Zeyk Károly kezével]. *1850:* Az olyan papok, kik a dézma vagy dézma negyed vesztése által eddig fizetésekben rövidséget szenvedtek, azon terményeknek, mikből el: veszett fizetésök állott ... értékét adják bé ... hogy a Fő F. Püspök Ur, a kármentesitést ... a magas Kormánynál, annál hamarébb sürgethesse [Nagykapus K; RAk 5 esp. kl]. *1862:* A' Magos Kormány ... rendeli, hogy az erdő praevaricatiok ... a' bün minőségéhez képest keményen büntetődnek [Gyalu K; RAk 67].

7. ?' **Hn.** *1682:* a' Kormány n.h. mellett (k) [Galac BN; EHA]. *1749:* az Kormányokban (sz) [Bodola Hsz; EHA]. *1835:* A' Kormányokba (sz) [uo.; EHA].

kormánybiztos comisar guvernamental; Regierungskommissar. *1849:* Szolga Biro Somogyi Joseff Ur egy maga mellé felveendő Biztos társával a benni fel adások ki nyomozására Ki Rendeltetnek ... Sz:Udvar(hely). ápr. 3. 849 Kormány Biztos Horvát János | (A) Kormány Biztos Ur Rendelete [Héjasfva NK; CsZ].

kormánydeszka a faeke kormánylapja; cormană (a plugului de lemn); Streichbrett (am Holzpflug). *1600:* veottem èg Ekét ... d 65. Az gerendelyere czinaltattam egy vas karikat, az korma(n) dezkara vasat d 12 [Kv; Szám. 9/XII. 65 Ígyárto Simon isp. m. kezével]. *1728:* e mellett vagyon egy váto Eke gerendelyel kormánydeszkával vasak nélkül [Aranykút K; Ks 55/77 gr. Petky Dávid inv.]. *1754:* Vett egy eke szarvat, egy Kormány deszkát, egy eke főnek való fát egy nyujtonak valót Fl. 1 [Mezögerebenes TA; BLt 7]. *1769:* Koromany (!) Deszkara valo Horog Karikastol 1 [Nagyercse MT; Told. 19].

A tárgytörténetre l. Balassa, MEke Mut.; a szó körülíró jel-ére: MTsz.

kormányfa tutajkormány, *rég, táj* apacsin; apacină; Ruder des Floßes. *1761:* a mely Kormány fák voltanak a Tutajokon mind maga ususara Forditotta | ő kegyelme ... a Kormány fákbol a Csürit fel is szarvaztatta

[Harangláb MT; Ks CII. 20 Jos. Szarka de Kövesd[a] (44) ns vall. — [a]MT]. *1839:* 3rom Napos[a] 7 1 Napos[b] 1 Kormány fákot hoztak [Libánfva MT; Born. G. XXIVb. — [a-b]Heti három- ill. kétnapos szolgálatot tevő jb]. *1840:* (A jb-ok) Kormány fákat hoztak (Hodák MT; i.h. — Vö. az *apacsin* címszóval.

kormánygát gátfajta; un fel de dig; Art (Lenk)Damm. *1811:* a Kozárvár[a] felöl lévő parton tsináltassanak három tsapo gátok, melyek közül kettő nagyobb, és hosszabb pintze gátok lésznek, egyik pedig a' leg felsőbb tsak kitsin kormán gát [Dés; DLt 19. — [a]A várossal tőszomszédos település].

kormányhorog ekekormányhorog; cîrlig de cormană; Haken am Streichholz/blech. *1734:* Vagyon egy eke ket jo vasával, gerendely karikával, kormány harog, karikájával, és köldok vassal edgyütt [Datk NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.]. *1760:* 1 eke talyigastol 1 tezlástol gerendelly karika nélkült köldök vas nélkűl kormány hargával [Szentdemeter U; LLt].

kormánykarika ekekormány-karika; verigă de cormană; Streichholz/blechring. *1770:* Egy Kormany karika [Usz; Pf].

kormányos 1. hajó- v. tutajkormányos; cîrmaci; Ruderer/Steuermann (auf dem Schiff/Floß). *1710 k.:* a szélvész ereje, vagy a kormányos tudatlansága miatt-é, a hajónak az oldala balfelől ... valami fában vagy kőben megütközék ... a kormányos mondá franciául: sauvez vous, azaz: szaladj; és egy csolnakba ugrék [BÖn. 588]. *1713:* Illyén[a] Commoráló Bajk Groza nevű kormányos ... hitivel confirmála, hogy ... két ualun hizott Tőrökországi Artányokat ... pénzen meg vött [UtI. — [a]H].

Sz. *1779:* már bizonyos Időtől fogván tsak ugy lábbag Communitásunk Tőrvény nélkűl; mint az Evezők kormányos nélkűl [Torockó; Thor. 21/2a].

2. '?' **Hn.** *1722:* A' Kormánjossan [Barátos Hsz; EHA]. *1750:* A Kormanyos nevü helybe (sz) [uo.; EHA]. *1854 k.:* Kormányosba (sz) [Málnás Hsz; EHA].

kormányoz 1. hajtót v. tutajt irányít/vezet; a cîrmi; Schiff/Floß steuern. *1764:* mű is Tutajos Legények voltunk ... tudgyuk bizonyoson hogy ... Dedrádi Gram Dávid nevű szász egy ifju barnaszeg Maria nevű oláhnnét azon tutojra, mellyet ő kormányozott fel vett [BfR VI. 125/15]. *1818:* ezen rend felett nagy Tutaját másod magával a vizen lefelé kormányozván ... egy igen hasznos lisztellő Hajos Malomamhoz érkezett volna ... úgy hozzá csapott irt Malmamhoz, hogy az azon Szempillantatban izre porrá törettetvén, a vizen el szorva darabonként el ment [Hadrév TA; TLt Adm. ir. 1527].

2. igazgat, irányít; a dirija/conduce/îndruma, lenken, führen, verwalten. *1662:* az én elmém ... fel nem éri, az ő felsége mélységes tanácsit, mint fogják kormányozni az dolgokat [TML II. 331 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. *1678:* az jó Isten úgy kormányozta az dolgokat, hogy urunk, hazánk ellen az feltett gonosz szándék végbe nem mehete [TML VIII. 178 Bethlen Farkas ua-hoz Konstantinápolyból]. *1791:* méltoztatik Ngod, a' maga dolgait ugy kormányozni, ugy igazgatni hogy ... az Atyafiságos osztályhoz hozzá foghassanak [Kv; JHb XLIV/4]. *1800:* jonak tartom, hogy Jugusztinovits Urat is ... requirálya a Communitas oly formán, hogy égyet értve Salat Urral, ügyekezzék ezenn nagy meritumu dolgot jo utra kormányozni [TLev. 5/17 Köpetzi Nagy József lev. Nsz-ből].

3. befolyásol; a influenţa; beeinflussen. *1657:* azután más vajda succedálván, azt is az bojérok rosszul kezdvén kormányozni, kiváltképpen lévén fő eszköz egy Nicola viszter, ki azelőtti vajdát is igen corrumpálta [KemÖn. 79]. *1664:* Asszonyunknak[a] is emlékezzék Kegyelmed errűl, hogy ebbűl urunk ű nagysága kegyelmességit hajtsa hozzám ű nagysága, kormányozza úgy ű nagysága elméjit Kegyelmed [TML III, 162 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz. — [a]Értsd: a fejedelemasszonynak, Bornemissza Annának].

kormányozás 1. igazgatás, irányítás; dirijare, îndrumare, conducere; Lenkung, Führung. *1661:* keresztyeny kormanyozas (KJ). *1677:* én javallanám, mentűl hamarébb ő nagysága az urakat[a] mind hivatná öszve ... hadd discurrálnának s tanácskoznának az urak ... ha nem segítheti ő nagysága, ne akadályoztatná őket és hadd lenne az is az ő nagysága titkos kormányozásábul [TML VII, 472 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz. — [a]Érsd: tanácsurak, azaz a fej-i tanács tagjai]. *1849:* minden névvel nevezendő Ingó és ingatlan vagyonaim fel ügyelését, s telj hatalmu kormányozását, tsakis szeretett nőm Korbuly Anikora bizom, 's hathatosan rendélem [Km; Végr. Tamás Bogdán végr.].

2. államigazgatás; administraţie de stat, guvernare; Staatsverwaltung. *1849 u.:* a ház, melynek törvényes hivatása törvényeket hozni és a ministeriumot controllirozni a kormányzásba, mihelyt maga elegyedne bele a kormányzásba, túl csapong e törvény szabta határokon [EM XLIX, 547 Zeyk Károly kezével].

kormányozhat igazgathat, irányíthat; a putea dirija/conduce/îndruma; lenken/führen können. *1667:* Ebben Kegyelmedet az dolgok megértése kormányozhatja jobban [TML IV. 218 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1669:* Kapikia Böer (!) Sigmond ... magát ugj alkalmaztassa, hogy elseőbbenis az Vezér es Kaimaka(m) kapui előtt jo akarokot szerezzen, hasonlo keppe(n) az teob Divánt úleo vezérek kapujnis, hogj ... az által dolgainkat jol kormaniozhattia (így!) [Törzs. fej-i instr. a Portára menő kapikiha (követ) számára].

kormányozó, kormányzó 1. *nm* szk-ban; in construcţii; in Wortkonstruktionen: *főigazgató- s ~szék* erdélyi gubernium; consiliu guvernial/gubernial transilvănean; siebenbürgisches Gubernium/Oberverwaltungsamt. *1794:* minden haladeknelkűl a Biro és Birak Istantiat porrigalván ahoz ertő Szemellyek jelen letiben aztat Expressusok altal a mikeppen az alkalmatossag engedi a Felseges Nagy Erdelyi Fő Igazgato 's Kormányzó Szék eleiben nyujtsa bé [Torockó; TLev. 9/26] ✱ *fő ~ tanács* ua.; ideni. *1800:* Ez a Felséges fő Kormányozo Tanácsnak végső és változást nem szenvedhető parancsolattya volt [Ne/Kv; SRE 835]. *1801:* Fő Kormanyazó Tanáts [Kv; DLt].

II. *fn* **1.** tutajkormányos; cîrmaci, plutaş; Ruderer/Steuermann auf dem Floß. *1818:* a midőn ... 1814ik Esztendőben azon panaszlo Topánfalvi Tutajos által

Mlgs Miksa Imre Ur Hajos Malma meg károsittatott, az viznek leg kisebb nővése vagy áradása nem volt, hanem a nagy teréhvel nem birhatván (: tsak ketten lévén a Kormányosok :) A viz a Malom alá hajtotta a Deszka Tutajokot, s ugy rontotta őszve az Malmot [TLt Adm. ir.].

2. vezető; conducător; Leiter, Führer. *1818:* mindezekkel tsak szunyadoztak kormányzóink[a] — elnézték a' jo kutaink romlásátis [Dés; DLt 174. — [a]A városvezetők].

3. erdélyi gubernátor; gubernator(ul Transilvaniei); (siebenbürgischer) Gouverneur. *1847:* Én a lefolyt hat évek alatt, mig a bucsumiak s az avval közérdekű községek ügyét vezettem, valami hat ízben ... voltam Bécsben, három ízben Kolozsvárt a kormányzó öexcellenciájánál [VKp 168].

kormányoztatik igazgattatik, vezettetik; a fi dirijat/îndrumat; geführt/geleitet werden. *1657:* Báthori István vajda lengyel királyságra vitetvén, succedalt az bátyja, Kirstóf, quoad titulum, mindazáltal Istvántól függött s kormányoztatott [KemÖn. 20]. *1662:* A tudósok illyen igazgatásnak formáit hármat állítnak: aristocratikát ... democratikát, midőn az ország ízenkint való részeiből a nép által arra delegált személyek által, mint a helvétiusoké, kormányoztatik; és monarchikát [SKr 69].

kormányszeg (faekén) a kormánydeszkát rögzítő szeg; cuiul de fixat cormană; Haft/Fixiernagel auf dem Streichbrett/blech (des Holzpfluges). *1587:* chynaltatta(m) egy korman zegeth ... d. 2 ... Veottem egy Ekeheoz walo Gerendelt ... d. 15 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 2–3 Zabo György isp. m. kezével] — A jel-re l. Balassa, MEke 369.

kormányszék erdélyi gubernium; consiliu guvernial/gubernial transilvănean; siebenbürgisches Gubernium/Gouverneursamt. *1847:* a felséges királyi kormányszék is a felséges királyi főkincstartó tanácshoz utasitott felszólitásában figyelmeztetést tett vala az iránt, hogy a királyi fiscus részéről az adózó nép mértéken túli szolgálattételre ne erőltessék, nehogy elkeseredésök valamely kitőrésre adjon alkalmot | a tekintetes alispány úr felolvasott nékünk egy parancsolatot, mely a felséges királyi kormányszéktől jött [VKp 169, 274]. *1849 u.:* a Kormányszék is rendelkezni akart, de egy krawal ebbe meg gátolta [EM XLIX, 548 Zeyk Károly kezével]. *1867:* E fel hivást a kir. kormányszék azzal indokolja, hogy ... a' sorozás ügyben szükségelt családi kimutatásokat az Ev Ref lelkészek gyakran felületesen állitják ki [Gyalu K; RAk 138 esp. kl].

kormányvas faekekormány vasazása; ferecătura cormanei (la plugul de lemn); Eisenbeschlag auf dem Streichholz (des Holzpfluges). *1629:* Egj kormani es koldok uasak [Szentdemeter U; LLt]. *1756:* Béres eke jó negy minden vasbéli requisitumival, négy pating(g)al, négy Lapos vassal, négy hoszszu vassal, és Kormán vasakkal, ugy négy rendbéli eke Tallyigaval [Déva; Ks 92. l. 32 Dévai kúria lelt.].

kormányzóság parancsnokság; comandament; Regierungsamt. *1847:* A károlyfejérvári várörségi kormányzóságnak ... e megyei tisztséghez intézett hivatalos megtanálását ... bátorkodunk ... a Felséges Királyi Főigazgatótanács eleibe fölterjeszteni [VKp 204. Alsó-Fejérm. tisztségének fölterjesztése a gub-hoz Varga Katalin élelmezési és szállásbeli költségeinek megtérítése ügyében].

kormos 1. korom-lepte; plin/acoperit de funingine, funinginos; verrußt. *1656:* Ezen süteö haz bolthasos kormos fustos keo kemenye | Ezen haznak ... boltozattia füsteös kormos [Fog.; UF II, 106, 114]. *1733:* A rosz kemenyek le vonasara, az kormosok(na)k Oculalasara, hahol kormosnak, sepretlennek talaltatik annak 3.forintig valo Zallaglására ... Exmittaltatnak[a] [Dés; Jk 437b. — [a]Köv. a nevek fels.].

2. (állatszőrszínként) barnás-fekete; (despre părul animalelor) negru, brun-închis; (als Tierhaar) bräunlich schwarz. *1625:* uett uolt kj teöllem az Incauttus negj ókret ... ezeknek seöreök eggiknek kormos masiknak barna, kettej az marhaknak az Inctus Jobbagjanak szymboraiae uolt ... szeöreök ezeknek eggiknek ugjan kormos masiknak szeöke [UszT 125]. *1674:* Majorsagh marhák ez szerint ... 4.Eöregh tehen szöke karika szarvu. 5.Eöregh homaly. 6.Eöregh kesely job szarva csonka. 7.Eöregh szöke. 8.Eoregh kormos ... 12.Eoregh tehen kormos [A.porumbák F; UF II, 611]. *1681:* Mogha Tivadar ... eökre 7. égyik egy kormos buta 2 égy kek szöke hegyes [Milvány K; RLt I]. *1692:* Öregh Tehén, Körmos fenn-álló szarva bellyeges ... Öregh Tehen Kormos csonka szarvu bellyeges [Mezőbodon TA; BK Inv. 21–2]. *1697:* Bérés ökrök ... Kormos fel állö Butás szarvaj [Almakerék NK; UtI]. *1701:* Az marhakot osztottak ez szerent, elsöben ki adván Balasi Miklos(na)k edgj kormos ökreöt, az után Balasi Boldisar(na)k két sárog eokröt [Kissolymos U; BLev.]. *1715:* egj legjen a Kormos lovat el akarta lopni [Bethlen SzD; BK]. *1737:* Esztendös kormos üszö [Borsa K; Told. 53]. *1752:* Egj Kicsin Kormos csupos szarvu ökör [Dob.; TL 42]. *1757:* Egi Kondor kormos 5.esztendös bogár szarvu[a] | Egy pár kormosok szellyes Szarvú 1 eszt(en)dösök[b] [Pusztasztmiklós TA; Berz. 3. 1/9. — [a]Tehén. [b]Tulkok].

A MPászt. 522, 592 csak juh- és kutyaszinnévként szótározta a címszót.

Án. *1657:* két agarakat bíza reám az fejedelem, igen kedves ebeit, Hóka és Kormos nevűeket [KemÖn. 40]. *1676:* Kormos[a] [EM XLIX, 536. — [a]Teleki Mihály ebösszeirásában agárnév]. *1757:* Kormos[a] [Somkerék SzD; Berz. 3. 1/9. — [a]Ökör].

Szk: ~ *szabású. 1593:* az tehen egy kormos zabasu zeoke wala [UszT] ✱ ~ *szőrű. XVIII. sz. eleje:* edgj idei kormos szőrü ünö bornju [Usz; Pf]. *1738:* Egy Bika négy esztendős kormos szőrü [Szászvessződ NK; Born. XX. 12]. *1741:* (Az ökrök) ketteje Szürke szőrü, ketteje Röt avagy Veres forma szőrü, edjike Barna edjike kormos szorü forma [Szentmargita SzD; Ks 14. XXXVIII. 7]. *1749:* egj hatod füre menö kormos szőrü tulok ökre dologtehető ép és egességes volt [Tarcsafva U; Pf]. *1773:* edgyik ökre vért vizellett, nevezetesen edgj Veress Kormos szörü ökör [Hesdát TA; JHb II/3].

3. kb. koromszínszerű; de o culoare care se apropia de negru; rußfarbenartig. *1855:* Falainak[a] kormos szine az agg idót mútatja [ÚjfE 212. — [a]A gr. Zichy kastélyé (Várpalota Veszprém m)].

◇ **Szn.** *1600:* Kormos Janos [Kv; TJk VI/1. 398]. *1603:* Joan. Kormos szab. [Kövesd MT; SzO V, 267]. *1606:* Kormosne [UszT 20/196]. *1614:* Kormos Janos Bűdy [Szentanna MT; BethU 47]. *1703:* Kormos János jb [Récekeresztúr SzD; SLt AQ. 39]. *1744:* Kormas Maria [M.pete K; SLt AY. 7].

◇ **Hn.** *1600:* az Kormos berczy feleol. az Kormos vize teowere iutank [Homoródalmás U; EHA]. *1773:* A Kormos Kőnél (sz) [Remete Cs; EHA]. *1795:* A' Kormos ágán az árkan innet (sz) [Nagyalmás K; KHn 312]. *1803:* A Kormosága verőfénye Lábban (sz) [uo.; KHn 313].

kormosalmafa almafafajta; un soi de măr; Art Apfel. *1732:* gyümölcs hozó fák szeries szerént ezek: ... két tehén almafa, három tanjér almafa, három Molnár almafa, két zöld almafa egy kormos almafa, három muskotály almafa, három páris almafa, két Búni almafa [Kv; Ks 40. XXVIIIC néhai gr. Kornis Zsigmond conscr.].

Az erdélyi köznyelvben ma is kormosalma néven emlegetnek egy barnásan színeződő héjú már csak falusi kertekből kikerülő almafajtát.

kormosan koromlepetten; plin/acoperit de funingine; verrußt. *1798:* Korom Birót tartanak a ki minden héten a kürtőkőt Házrol házra vizitálván a kinek kormoson találja azokot meg bűnteti [UszLt XIII. 97].

kormos-narancsalma almafajta; un soi de măr; Art Apfel. *1842:* Kormos Narants Alma [Dés; DLt 1302].

kormosszőke ? barnásszőke; brun-deschis; bräunlich blond. *1656:* haro(m) 4dfű Eőkőr Tulok. 1.Fekete Csaban Szőke 2.Kormos Szőke. 3 Fejer szőke [Dob.; MkInv. 12].

kornéta 1. huszárzászló (lovassági lobogó), *rég* nyargalózászló; cornet, stindardul unui escadron de cavalerie; Kornett. *1657:* magamnak kornétám alatt külön egy seregem volt, több száz lovasnál, azok mind farkasbőrösök voltak [KemÖn. 264]. *1662:* igen nagy szélt fogván a seregek, a fejedelem[a] az urakkal, udvarával s az udvari sereggel, maga s ország zászlóival s cornétájával ... a középhelyt tartván ... mendegélnek vala [SKr 267. — [a]I. Rákóczi György]. *1667:* az Kornyetanak valo Veres Kamukaertt f. 10 [UtI]. *1678:* Uzonbol[a] vitte(ne)k el egyetmast ez szerent ... Gyalog zaszlo(na)k valo kopia faszegekkel meg verve nr. 4. Korneta(na)k valo kopiat nr. 1 [BLt I. — [a]Hsz]. *1705:* Ugyan ma, a generál kimenvén az egész lovas hadakkal, kornyétákkal, dobokkal és minden készületekkel [WIN I, 474]. *1710:* Azonban a szél éppen szemben fúván a regimentekkel, oldaslag fordítá Hajszler őket, akkor, ha nem tudta volna is Thököly, mennyin vadnak a németek, még a kornyétákot is megolvashatta[a] [CsH 225. — [a]1690-re von. feljegyzés]. A jelre I. RMFegyv. 382, 387.

2. vmilyen török zászlófajta; un fel de steag turcesc; (irgendeine) Art türkische Flagge. *1631 u.[XVII. sz.:* Végezetre az újonnan lött erdélyi fejedelmeknek a régi canon szerént fényes portámtól járó zászló, kornyéta, bot és köntös megadassék [ETA II, 342 Ahmed szultán Bethlen Gábor számára adott 1614. évi athnaméjának magyar fordítása | Végezetre, az újonnan következett fejedelmeknek fényes portámtól a szokás szerént, zászló, kornyéta, bot, köntös, kard és ló kiszolgáltassék [i.h. 348 Murád szultán I. Rákóczi György számára 1631-ben adott athnaméjának magyar fordítása].

3. huszár/lovasszázad, *rég* svadron; escadron de cavalerie; Husaren/Reiterschwadron. *1657:* Száztizenhat zászlóval voltam kornétákkal együtt. Írom igazsággal: egy nem volt egész száz; többire ki állott huszonöt, harminc personából, harcra való pedig tíz, tizenhat s húsz személyekből [KemIr. 320]. *1675:* Pálffi Károly el is érkezett kilencz kornyéta horváttal [TML VII, 53 Teleki Mihály Béldi Pálhoz].

4. egyfajta kürt; cornet; Zinke. *1636:* Az ének szóval való ditsőretbéli mesterséges eszközök, az orgonák, regálok, kornéták, hegedűk, lantok, cimbalmok, trombiták, és több effęle kintornák [ÖGr Aj. 7].

kornéta-alja egy zászlóaljányi (egy zászló alá tartozó csapatnyi); de un escadron; eine Schwadron viel/groß. **Szk:** ~ *karabélyos. 1682:* adatot eo Nga Hetven hét szemelyből állo egy kornyeta allya karabélyosok(na)k egy ho penzeket [UtI] ✱ ~ *puskás. 1665:* Kegyelmednek kegyelmesen parancsoljuk, küldjön egy kornyeta alja puskásokat mindjárt udvarunkban [TML III, 435 a fej. Teleki Mihályhoz Brassóból].

kornéta-hordozó zászlótartó; cornet, portdrapel; Kornett, Fahnenjunker. *1677:* Béjáro Uramiek(na)k Cántorokot adt(am) ez szerint ... Fegyver hordozo Naláczi András f 20 Kornyéta hordozo Radice István f 20 [UtI]. *1678:* Az estve hozának egy kornyéta hordozáját Leszlinek, kit Hibénél fogtak el [TML VIII, 223 Teleki Mihály a fej-hez]. *1681:* Dragányoknak. Kornyéta hordozo Joannes Pannoni f 6 Szalás oszto Lórincz Feldmán f 6 Kaplár Joannes Ebner f. 5 [UtI].

kornétás lovaszászlós; cornet, stegar de cavalerie; Reiterkornett. *1664:* én menten az német praesidiomot öszve akartam gyűjteni az kornétással [TML III, 294 Boldai Márton Teleki Mihályhoz Székelyhídról (B)]. *1699:* Adot ... Thevel György Somlyai Német Cornyétás egy sokfele Selyemmel varrott Készkenöt [Ipp Sz; SzVJk]. *1700:* Kornétás háza Jakab Heiliger [Kv; Szám. 40/III. 108]. *1703:* Kornetas Uramnak mikor ide jött epitteni adtunk edgy napra harom harom font hust kinyeret minden napra [Szu; UszLt XIII. 94]. *1724:* egyik Compania Cornetássának nem iratat Nacság(o)d Quartélyt [Veresegyháza AF; Ks 83]. *1727:* Haller Imre urat egy Kornetas veletlenül meg ölte [Csernáton Hsz; ApLt 1 Kálnoki Mihály nyil.]. *1733:* Kornétás Vram(na)k az Ribiczey quártéllyáb(an) annak némelly renovatioiba(an) tött expensaiért refundaltatott Rh fl. 3 xg 3 [Kriscsor H; Szer.]. *1736:* Minthogy mostann nem lévén maga Quartéllyáb(an) Mltgs Gróff Forgáts Ferentz Ur ö Nga, hanem hagyta maga mint egy Locumtenens Provisorának a maga szállásan, ugyan Ő Nga kornyétással ... Hadnagy atyánkfia ö kglme végyen számára azon kornyétásnak egygy bornyút és egygy barányt [Dés; Jk 461a]. *1740:* azon deliquens ... a Nms V(á)r(me)gye Tisztei elött ... szidta, bestelenitette mind a Kornétást, mind a katonát ezen Cordovana Compagniákban lévő Marchio de Tarrega nevü Kornétás [Kéménd H; Ks Zejk István lev.]. *1749:* quartirizans tiszt úr, Kornétás uram ... alázatoson köszöntet [Bodok Hsz; DanielAd.

275 Hídvégi Mikó Ferencz Vargyasi ifj. Daniel Istvánhoz]. — L. még CsH 212, 344; WIN I, 590.

kornétásné zászlótartóné; soţia unui stegar de cavalerie; Frau des Fahnenjunkers/Kornetts. *1725:* egj Kornetasne [Kv; Szám. 54/I. 8].

kornírozó-vas ? *ötv* gyöngyözővas; poanson; Korneisen pontozó, kirner; punctator; Körner. *1840:* Kornirozo vas égy, haj égető vas egy [Szentbenedek MT; Told. 19].

kornis pártázat; coronament; Krönung. *1589/XVII. sz. eleje:* Az Farago Legennek az eő edgik mester remeke legien edgj Aito, Kaptelios, es szep egienes tettetes Zymizes (!) minden ahoz valo kornisokkal kapteliokkal megh ekesittetet meljnek minden állása faragua igaz mertekbe legien [Kv; KőmCArt. 8–9].

kornyadozás 1. göthösködés, nyavalyáskodás; tînjire, lîncezire; Kränkeln. *1729:* latta pediglen szemeivel testek(ne)k megrontsolódását, és ki Sebesedéseket mind kettőnek ... Balás Vonján(a)k is harom hétig valo korniadózását [Sövényfva KK; TSb 51]. *1805:* Bosor Nyikora ... azon tépelődés után mindgyárt dolog tehető ... ember volt s még tsak kornyadozását sem tapasztalta [Farnas K; KLev.].

2. *áll* gubbasztás, gunnyasztás; ghemuire; Hockerei. *1813:* kik(ne)k a' Kutya tartás meg eng⟨ed⟩tetik, meg parantsoltassék, hogy mihelyt leg kissebb Kornyadazásokat észre vészik, azonnal meg kössék, kötve tartsák, az uttzára ki ne botsássák [Dés; DLt 329 veszettség elleni int.].

kornyadoz(ik) göthösködik, nyavalyáskodik; a tînji/lîncezi/boli; kränkeln, siechen. *1657:* Az követség után azért ebéden igen ivánk, és másnap én ... természetem szerént kornyadozván s fel sem kelvén ebédre ... azalatt Ballinggal eléggé tractálék s concludálék is [KemÖn. 123]. *1675:* En, vagyon másfél hete, csak kornyadozok; nem tudom, ha ijedtembe-e, vagy hogy [TML VIII, 102 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1727:* vagyon negyed napja, hogy en csak kornyadozom [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből]. *1755:* a kis Aniko Kis Aszony megint kornyadozni kezdett vala, de megint frissedik [Ks 96 Biró Antal lev. Nsz-ből]. *1826:* A' Tömlötznél valo Rabok közötti 3-on vagynak, a' kik kornyadoznak [Dés; DLt 1050]. *1844:* Josi is még mind kornyadoz semi remény hogy majusig utazhassanak Ádámosra [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. *1852:* Roza jol van, Lajos is kornyadazat [Kv; Pk 6 ua.]. *1853:* a' lelkem Anyám ... három nap óta kornyadoz, valami csúf gőrcset kapott volt a' gyomrába [Kv; Pk 7 ua.].

kornyadozó göthösködő, nyavalyáskodó; tînjitor; kränkelnd. *1814:* magam égy darabig kornyodozo, azután szinte négy hetig halalos beteg voltam [M.gyerőmonostor K; GyL. Varga Pál ub lev.].

kóró tuleu, cocean; Stengel. *1662:* (Az erdélyi) hadakat környös-körül szállitvan, őket[a] valóban megszorították vala, úgy hogy noha egy ideig kikapdosván, lovaknak csatázással is holmi dudvát, gazt, kórót, mogyoró- és egyéb zöldágakat ragadoznának, de végre annak alkalmatosságátul is mindenestül elszoríttattak vala [SKr 326. — [a]Suceava várának védőit és a város lakosait]. *1710 k.:* Ez a test élete csak; ami a sas, ráró, sólyom fészke a kösziklában s a fákon, az a cinege vagy ökörszem fészke a mustár vagy egyéb kórón, csak fészek mindenik, csak lakik s tojik benne [BÖn. 509]. *1726:* Őrdeg harapást az ólához Rujen, annak hiják ... a Levele hoszuko mint egy pelyegetet; az koroja magassan nő fel, a tetejin vagyon kek virágja [MNy XXXVIII, 369].

Szn. *1554:* Koro Thamas [Kv; Szám. 1/IV. 21].

Sz. *1771:* némelyeknek annyi aviticuma nincs, az hová leüljön, mégis oly fennlátnak, hogy egy kóróval fel nem érné az ember orrakat [RettE 250].

E címszót vö. a *kóré* címszóval.

kóródszentmártoni a Kóródszentmárton (KK) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Kóródszentmárton/Coroiusînmărtin; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Kóródszentmárton: Kóródszentmártonon lakó/működő; din Kóródszentmárton; in Kóródszentmárton wohnhaft/tätig. *1762:* hallottam ... hogy Buda Gligor ... Szőlővel és egyéb Gyümölczel derekasint Tractalta volna az Korod Szent Mártani Molnárakat [Kóródsztmárton KK; Ks 17/LXXXI. 21].

korográfia kb. földrajzi leírás; corografie, descrierea generală a unei ţări; geographische/erdkundliche Beschreibung. *1662:* De az hadi tanács s császár környül levő nagy gróf német urak s egyéb főrendek megnézvén az cosmográphiábul avagy chorographiábul országok fekvésiről iratott könyvekbül a Tisza-Bodrog közinek, Patak s Tokaj hol feküdjenek, azoknak situsát, így elmélkedtek vala [SKr 226].

korográfus ? földrajzíró; geograf; Geograph, Erdkundler. *1662:* Melly város[a] Erdély országának metropolisa, fő-anyavárosa lévén ... a chorográfusoktól és historicusoktól, országok, tartományok s meglett dolgoknak megiróitól nem kevéssé dicsértetik [SKr 523. — [a]Nsz].

korom 1. funingine; Ruß. *1697:* János mester ... Petrityevith Horváth Miklos ur(am) ő kglme Csizmadia Inassát Tontonja Petit ugi megh verte, hogy ollya(n) a' teste, mint ama Fekete Korom [Somosd KK; SLt AK. 32 Nagy Mihály (40) ns vall.]. *1762:* kiket tud a Tanu hogy ... azon hellyen találtanak volna valami pipából kiesett darab kormot? [Dob.; Ks 4. VII/12 vk]. *1804:* a' Tentátt meg kormozta, Ugy kormot és tégla port öszve vegyitett [Kvh; HSzjP Bajkó Mihály (46) gy. kat. vall.]. *1823–1830:* Ábrázattyakat is korommal, 's egyébbel be nem mázolták [FogEK 424].

? **Hn.** *1578/XVII. köz.:* Az Koro(m) berek mellett (sz). az Koromberek felettis az Zilos [Kide K; BHn 86]. *1720:* Az Koromberek Hegyessire jü véggel [uo.; BHn 88]. *1783:* A' Koromberek alljába [Bádok K; BHn 26]. *XIX. sz. köz.:* A' Korumberken [uo.; BHn 32].

2. *átv* feketeség, sötétség; întunecime, întuneric; Dunkelheit, Schwärze. *1705:* amely hatszáz németek Medgyesen vannak in periculo, azoknak sem páterek, semmijek nincsen, hanem csak sine crux, sine lux[a], ör-

dög s pokol- s koromba, ha meghal, csak életében szolgáljon jól, bár haljon, mint a marha [WIN I, 421. — [a]Kereszt és fény nélkül].

korombíró kéménybíró (tüzrendészeti felügyelő); persoană care controleazǎ curăţenia coşurilor; Schornsteinaufseher. *1789:* A' Tűz oltásra való Eszközök nintsen semmi, és az eddig ususb(an) volt Korom Birák is meg szüntenek lenni, melyre nézve meg hagyatott hogy Korom Birákot tegyenek a' kik visitályák minden Héten a Kürtőkőt [Boldogasszonyfva U; UszLt XIII. 97] | Korom Birót tartanak a ki minden héten a kürtőkőt Házrol házra visitálván a kinek kormoson találja azokot meg bünteti [i.h.]. *1823:* Vagyoné minden Faluban Korom Biro és minden héten azok megvizsgálják a kürtőket és kemenczéket ...? [Bölön Hsz; HSzjP vk].

koromégető-vászon kemence ? *1810:* Egy korom égető Vászon kementze [Mv; MvLev. Trincseni Mihály szgy hagy. 18].

korompáki-puska Korompán (Krompach Szepes m.) gyártott puska; puşcă fabricată la Korompa/Krompach; in Korompa/Krompach (Kreis Szepes) erzeugtes Gewehr. *1662:* (A) két bástyák[a] között való egész oldalceigház úgy meg is rakatott vala ... különb-különbféle álgyükhoz való golyóbisokkal ... szakállasokkal, muskatér és krompáki puskákkal ... hogy majd jobban alig kivántathatik vala [SKr 298–9. — [a]A váradi vár Királyfi- és Veres bástyája]. *1665:* Felsö czejk haz Vagjon ez hazban ... Szekelj hidi Krompaki puska 8 ... Korompaki puska czö 4 | Korompaki puskahoz valo töltes, no 13260 [Fog.; UF II, 313–4]. *1667:* Korompáki puskához valo töltések öt tonnában nro. 12570 [uo.; i.h. 338]. *1675:* Vagion madarasi haznal egi korompaki puska rosz [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1692:* Belsö Pincze ... Korompaki puska no 1 [Mezőbodon TA; BK Inv. 13]. *1700:* Régi hoszszu Szerekes Puska 9 ... Korompáhi (!) Puska no 5 [Ebesfva; UtI].

A jel-re l. SKr 745. l. 274 jegyzet — Korompák (Krompach) XVII. századi puskagyártó iparáról futólag a RMFegyv. 225, 227 is megemlékezik; ott *Krompachi polhák* néven említett puskafajtáról is szó esik. L. még i.h. 205–5.

koromseprés kéményseprés; curăţatul coşurilor; Schornsteinfegen. *1834:* meg határoztatott hogy a korom seprés menyen szerre a faluban [Étfva Hsz; HSzjP].

korona 1. uralkodói korona; coroană (regală); (Herrscher)Krone. *1562:* az urak és a nemesség megesküvének egyenlőképpen, hogy ha Lajos király gyermek nélkül halna meg, tehát senki fejébe a koronát nem tennék, csak az ő[a] fejébe [ETA II, 11 BS. — [a]Szapolyai János, erdélyi vajda fejére. Az ígéret az 1514-i Dózsa-lázadás leverőjét illette]. *1655:* Lengyelországot a svéczia elfoglalá, királya elfuta és Németországra menvén, a lengyel koronát elvivé [i.h. 160 NSz]. *1662:* A magyar koronát is ... kezére kerítvén[a], alá Kassára s onnan Ecsedbe hozatta vala [SKr 119. — [a]1621-ben Bethlen Gábor]. *1705:* (Az elhúnyt I. Lipót) mint feküdt ... kinyútóztatva, kit mint vettenek környül az három koronák, úgy mint az imperiális fejénél, a magyar korona a jobb lábánál, a ducalis a bal lábánál [WIN I, 462]. *1714:* Kissebb körökes, s szárnjas óra ... a' tetején egj mezitelen ifliu áll Koronával jób kezéb(en) [AH 44]. *1784:* a koronát is mintegy alattomban Pozsonyból elvitette[a] [RettE 424. — [a]II. József].

Szk: *~t küld vkinek* királlyá/uralkodóvá tesz vkit, királyi méltósággal ruház fel vkit. *1614:* azt mondá az pasa, hogy ... Noha az tü sok szótok után nékem arra kell hajlanom, hogy Báthori Gábor megmaradjon az fejedelemségben, azt is megcselekszem ... Légyen hű szolgája az hatalmas császárnak, még koronát küldök neki [BTN[2] 77] ✱ *~t tesz vki fejébe* királyi hatalomra/méltóságra juttat vkit. *1669:* Az uram is eszében veheti, hogy en bizony, ha lehetett volna, koronát tettem volna eddig is a fejében ... és hogy ... csak az ő nagysága méltósága forgott előttem [TML IV, 604 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1710:* Az érsek[a] ... nagy felszóval azt kiáltja: „Száradtanak volna meg ezek az én kezeim akkor, mikor a magyar koronát Felséged fejiben tették vala!" [CsH 89. — [a]Szécsényi György esztergomi érsek. [b]1671-re von. feljegyzés] ✱ *felveszi a ~t* elfogadja a királyságot, királlyá koronáztatja magát. *1620:* 14 die Martii juta, ide Popaz Ogli Mehmet aga urunktól ... ki újobban hozá hírül, hogy elválasztották urunkot a magyarországi királyságra és meg is koronázták volna, de maga nem vötte fel az koronát császár híre nélkül [BTN[2] 406].

2. *átv* királyi/uralkodói hatalom/méltóság; putere monarhică, coroană; königliche/herrscherliche Würde/Macht. *1619:* Mátyás császár ... reament az bátyjára az magyarok koronájáért[a] [BTN[2] 355–6. — [a]Mátyás főherceg bátyja, Rudolf császár ellen fordulva 1608-ban II. Mátyás néven került a magyar trónra]. *1657:* az svéd general Torstenson ... excipiála bennünket igen szép mezei solennitassal és lövésekkel, kivel az úr Rákóczi Zsigmond maga lóháton foga kezet ... de mi mind gyalog szállottunk, mivel az svéciai király és korona képét repraesentálta [KemÖn. 276]. *1710:* Lengyel László azért beállván a királyságban ... a magyarok híre nélkül megbékéllék Maximilián császárral, hogy az ő holta után ... a magyarországi korona Maximiliánra szálljon | A francia király ... mind a spanyol király, mind a német császár ellen nagy hadakozást kezdvén ... nemcsak a spanyol koronát, hanem az egész Impériumot is magának akarja vala foglalni [CsH 64, 161]. *1847:* Mert a korona és a királyi pálca porrá lesznek, de én örökké élek [VKp 163 Varga Katalin nyil.].

3. *átv* az állami/királyi javak és hatalom jelképi birtokosa mint jogi személy; coroană (ca simbol al puterii); symbolischer Besitzer der staatlichen/königlichen Güter und Macht als Rechtsperson. *1614:* az német-magyar had miatt oly igen megfogyatkozott volt az török császár ereje, hogy ha Bocskai István akkor az német ellen kardot nem fogott volna, csak másod esztendőben is közel az magyar birodalom az magyar korona alá visszajött volna [BTN[2] 55]. *1619:* Lippa s Jenő nem Erdélyhez való hanem Magyarországhoz való, és az magyar korona alá való [i.h. 200]. *1662:* Hogy a vallásnak a dolga az országnak minden rendei között magok és fiscus királyi koronához tartozó minden jószágokban ... légyen szabados [SKr 121. — A magyar királyok választási „conditió"-inak VI. pontja]. *1710:* Jobb volna azert vagy Komáromot, vagy Győrt megszállani, mert azok magyar koronához tartozván ... a császár ... maga erejivel meg nem oltalmazhatja [CsH 167]. *1736:* mincskutána in anno 1687 az pogány török igája alól felszabadúla, di-

csöségesen visszamene édes hazánk az angyali apostoli szent magyar korona alá [MetTr 421]. *1785:* Citállyuk ... második Uladislaus Király Decretumának 1514ben költ Articulussait, holott minden némü Bányaszkodások Proventusaikkal az Fiscale Bonumok közzé connumeráltatván ugy Circumscribáltattak, hogy azokat soha örökösen senki a' Sz: Koronától abalineálhatta, mellyek közzé ... Thorotzkois bé foglaltatik [TLev. 6/1 Transm. 17a]. *1786:* En öregségem miat el erötlenedvén a' mostani terhes szolgálatat nem vihetem ugyan, de a' szent korona 's örökös Királyom hasznát holtig elö mozditani homagialis kötelességemnek tartom [Mezömadaras MT; i.h. 515 Medve Mihály prókátor lev.]. *1861:* A' Magyar Tudományos Akadéma (!) kebelében müködö Statisztikai bizottság, a' Magyar Korona alatt élö népek Ethnographiai allapotjának lelkiesméretes kideritését tüzvén ki czélul, e' végre minden T. Papnak, én is ide zárok edgyet[a] [Gyalu K; RAk 57. — [a]Ti. tabellát].

4. uralkodói, főúri, nemesi rangot jelölő korona alakú ábrázolás; coroană (ca semn al demnităţii); den herrscherlichen, hochad(e)ligen, adeligen Rang bezeichnende kronenförmige Darstellung. *1823–1830:* Ezen oszlopon az iráson alul korona van metszve [FogE 180]. *1849:* Egy garnitur leg fainabb kamuka Abrosz ... égy grofi Koronával Jegyezve és alatta W. A. [Széplak KK; SLt 17].

5. *szent* ~ ref. egyházmegyei papi testület gyűlése; adunare eparhială, şedinţă de protopopiat; Versammlung der geistlichen Körperschaft der reformierten Superintendentur. *1641:* mostanis peniglen szemelie előtt vagiok mind az egesz sz. Corona eleőt valo giülekezetnek, io lelki ismerettel iteletet tehet a sz. szék, es az sz. Corona alat valo giölekezet, hogi nem voltam ackoris megh mostannis alkalmas[a] a sz. hazassagra [Keserü K; SzJk 53. — [a]Kihúzva s fölé írva: melto]. *1653:* Az sz. Corona őkett az jovendöbeli partialisra bocziattia ackor comparealianak es lezen valazok [i.h. 26]. *1655:* Fratan lako Csongoradi Istvant hütötlenül tüle elment felesegetül Horvat Margitul elvalasztotta az szent corona [i.h. 77].

6. szószékkorona; coroana de pe amvon; Kanzelkrone. *1766:* Thöt (!) Ferenc Uram feleségével ... együtt tsináltatott az Eklesiának a' Templomban egy szép koronát a' Predikalló szék feliben [Nyárádszereda MT; MMatr. 252]. *1803:* Ezen korona alatt vagyon három gráditsu köböl rakott Prédikálló szék [Betlensztmiklós KK; UnVJk 30]. *1871:* Kimeszeltetett belöl, kivül a templom, a szószék felibe a korona feltetetett [Burjánosóbuda K; RAk 117].

Szk: *aranyozott* ~. *1847:* Uj fehéren lagirozott aranyozott korona [Kissáros KK; UnVJk II/43].

7. *harang* ~*ja* harangváll (a harang függesztő szerkezete); umărul clopotului; Glockenjoch/wolf. *1821:* Haranglábon s a harang koronáján dolgozó mesterembernek áldomás 2 frt. 20 den. [Désakna; ETF 107. 29]. *1835:* Az új harang koronája kifaragásáért Zegrán Tomának [Hagymáslápos Szt; i.h. 24].

8. koronaszerű díszítés (tárgyakon); ornament în formă de coroană (pe obiecte); kronenartige Verzierung (an Gegenständen). *1753:* Edgy nagy aranyas tükör tokostol, feliben valo czifra aranyas rostéllyal, vagj koronával [Mezőzáh TA; Told. 18]. *1840 k.:* Egy ezüst Vilikom négy Sittel és Koronával ahoz tartozik két le vett Sietek [ACArt. 29].

9. fejék, diadém; diademă; Kopfschmuck, Diadem. *1735:* Egy öszve romlott korona arany Virágatska 8. szem jó féle gyöngy benne [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1736:* A fő leányoknak az fejin ... jó féle gyöngygyel megrakott vagy kalárissal ... magas csúpos hátra függő koronájok volt [MetTr 341].

Szk: *aranybogláros* ~. *1627:* Egj giongós arany bogláros korona Mas giöngieos arany boglaros korona [BLt I Béldi Kelemen inv.]. *1628/1635:* Az Zegeny Azzonj[a] eolteozeti ... Koronák: Egj gjongjos korona, tizen niolcz boglar rajta. Mas egj kysaranj boglaros korona nege rubjnt es egy Smaragd benne [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv. — [a]Néhai Uzoni Béldi Kelemenné Bánfi Mária] ✱ *gyöngyös* ~. *1628:* Egj gjongjos korona, tizen niolcz boglar rajta [Bodola Hsz; BLt]. *1823:* Egy skatolyába égy nagy aranyazott ezüst, emalirozott és kövekkel kirakott gyöngyös drága korona, kereszt nélkül [Szentbenedek SzD; Ks 38. V Clenodia fam.].

10. *átv* dísz, ékesség, podoabă; Schmuck, Verzierung. **Sz.** *1811:* a' jó Feleség Férje' koronája (ÁrÉ 199).

11. *átv* vminek a csúcsa/legjava; partea cea mai bună; das Beste/die Spitze einer Sache. *1855:* Az ebéd koronája a hófehér komlós cipó, a háziasszony sok szép erényeinek főbbike (ÚfjE 178).

12. a növény levélzete/bokra; frunzişul plantei; Blätterwerk einer Pflanze. *1815:* A' Krumplinak kapálása ... a' krumpl(!) koronája simán el fedetik [Kováts Sámuel, Utasítás a Krumpi termesztésére (nyomt.)].

13. *átv, rendsz vall* szk-ban és szólásban is (szólamszerűen) közelebbről meghatározhatatlan jelentéstartalommal; de obicei în construcţii şi expresii cu sens neprecizat mai îndeaproape; in Wortkonstruktion und Redewendung redensartig mit nicht näher bestimmbarem Bedeutungsinhalt. *1636:* Segitse az Vr Isten kegyelmeteket-is bóldogul arra, hogy az melly pállya futásnak és nemes hartznak ereszkedet, azt idvösseęgesen es ditsęretesen el vegezvén amaz meg hervadhatatla(n) koronát el vehesse, mellyröl emlékezet vagyon Szent Ianosnak Mennyei látásrol irt könyvenek 2. részében ...: Lêgy hü mind halálig, és néked adom az életnek koronáját [ÖGr Aj. I. Rákóczi György aláírásával]. *1662:* Anno 1657: die 2a Septembris Sárospatakon prédikállotta Medgyesi Pál Jeremias Siralmai V. rész 15., 16-ik vers. 15. Megszünt a mi szivünknek öröme, a mi vigasságunk siralomra, gyászra fordult. 16. Elesett a mi fejünknek koronája. Jaj már nekünk, mert vétkeztünk [SKr 686]. *1704:* Szomoru özvegyek tü is magatokat Mint árva Görlitze az ként meg vantátok Elesék fejetek ékes koronája Árva fejeteket már hova hajtjátok [EM XXXV, 274 gyászének].

Szk: *becsület* ~*ja*. *1662:* jó szerencsés állapotoknak helyben létében, virágzásokban állott minden igaz, valóságos örömek s becsületeknek koronája | minden igaz örömöknek s becsületek koronájának el kell hervadni s porban heveredni [SKr 688, 695] ✱ *(örök)életnek* ~*ja*. *1636:* Lêgy hü mind halálig, és néked adom az életnek koronáját [ÖGr Aj. I. Rákóczi György aláírásával]. *1678–1683:* valakik edes termptö Is(te)neknek ... parancsolattjat, s edes igaiat Öremmel viselek ... az örök eletnek koronajatis el nierik [Ks Kornis Gáspár kezével].

1811: ama Smirnai Angyallal, halálig Hiv lenne az örök élet Koronáig [ÁrÉ 175].

14. '?' *1665/1754:* A' mely idegen legény ez B. Társaságba[a] bé-lépik ... neve bé-irásáért, Koronáért és Kártyáért tartozzék adni d. 50 [Kv; ACArt. 12. — [a]A céh legényi társaságába]. — Vmilyen céhbeli legényavatási szokással kapcsolatos kif.

◇ **Szk:** *megtöri (a leány) szűzességének ~ját* megszeplősíti a leányt; a necinsti o fată; ein/das Mädchen schänden/beflecken. *1590:* Aztis hallottam az leannak Cathanak Zaiabol hogy monta hogy Pribek teorte megh az eo zwzessegenek koronaiat [Szu; UszT].

koronaarany ? legjobb minőségű arany; aur de 22 carate; Kronengold, Gold von bester Qualität. *1790:* Egy pár Korona aranybol valo hoszszu pillangos filben valo [A.jára TA; BLt 12]. *1800:* adot által ... Három darab Korona Aranybol valo lantzot, egy pár aféle aranybol valo fűlbe valoval zöld kővel [O.fenes K; JHb LXVI. 46].

koronáció koronázás; încoronare; Krönung. *1657:* mindazáltal praeter ordinem solitum mégis az factorok úgy cooperaltak, hogy suspendálták az coronatiót [KemÖn. 307]. *1759:* Ezalatt az idő alatt következvén a mostani felséges asszonyunk coronatiója, Bánffi Dienes úr is felment [RettE 94]. *1790:* ö Nga Peströl el mégyen a' Posoni Coronatiora [Kv; TL. Bodoki József prof. lev.].

koronácska szószékkoronácska; coroană mică de pe amvon; Kanzelkrönchen. *1803:* deszkából készittetett küsded festett koronátska ... Ezen korona alatt vagyon három gráditsu, köböl rakott Prédikálló szék [Betlensztmiklós KK; UnVJk 30].

koronafa szószékkorona; coroana de pe amvon; Kanzelkrone. *1751:* ezüst Sceptrum 1 ... Korona fa, és Sceptrum fa 1 [Kóród KK; Ks 20/X]. *1849:* Ifjabb Ujvári János ... a predikállo szék feletti korona fa virágjait ö csinálta [Damos K; RAk 125].

koronaforma koronaszerű; ca o coroană, de forma unei coroane; kronenförmig/artig. *1736:* A fő leányoknak[a] az fejin nyak szirtin feljül, az tetejeken kevéssé alól, hat csontból szörrel erősen megkötött korona forma jó féle gyöngygyel megrakott vagy klárissal, az kitől mint tölt ki, magas csúpos hátra függő koronájok volt [MetrTr 341. — [a]Értsd: főrangú leányoknak].

korona-formájú korona alakú; de forma unei coroane; kronenförmig. *1761:* (A palota) falán lévő ablak mellett a' kő falb(a) bé vágva zöld, és barát szin festékkel meg festett Fenyő fürész deszkával bérlett, a' kő falbol kevéssel künnebb állo Korona formáju czifra tetejű, majd egy ölni széllyességű, és jó magosságu ... Köntös tarto két csinos Almáriumok [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 203].

koronakoszorú (koronaformájú) menyasszonyi koszorú; cununa de mireasă (de forma unei coroane); (kronenförmiger) Brautkranz. *1736:* Azelőtt[a] jóféle gyöngyös, köves korona-koszoru volt a fejiben, de most virágból kötött koszorut tettenek az fejiben, és ugy felöltöztetvén, ujolag az palotára vagy szinben kihozták [MetTr 387. — [a]Mielőtt a lakodalomban a menyasszony kontyolásához kezdtek].

koronás 1. încoronat; gekrönt. *1811:* És Te Dávid! a' te koronás fejeddel, Oh Te Király és szent Próféta szenvedd-el, Hogy én itt bé hozzam Te Szent 'Soltáridat [ÁrÉ 126].

Szk: *~ császár. 1781:* Actor ad haec felséges koronás császárunk rendelése és igazgatása mindeddig közöttünk hagyattatott, hogy senki magának birája ne legyen, hanem arra rendeltetett tiszt urak előtt terminálódjanak minden processusok [Árkos Hsz; RSzF 272] ✱ *~ király. 1619:* Az király comissariusi kévánták ... azt, hogy az csehek ellen, mint urok, koronás királyok mellett felüljenek [BTN[-] 306]. *1702:* mű sem Felséges és Kegyelmes Császárunk sem Koronás Királyunk ... Guberniuma sem ... földes Vraink ellen tudtunkra nem vétettünk [Torockó; TLev. 4/3. 1] ✱ *~ királyné. 1757:* mü ... Felséges aszszonyu(n)k koronás királlynénk Erdellyi Mltgs Kirallji Táblájának hites jro Déákai, és Urbáriusi [Ks 36. V. 24]. *1780 u.:* Az 1771ben 8dik Maji költ Királlyi Rescriptumban, a' Boldog emlekezetü Koronás Kirallyne Maria Theresia Aszszonyunk rollunkis Torotzkai Verös Kovátsi Mesterséget follytatokrol[a] ... Kegyesen emlékezni Méltoztatott [Torockó; TLev. 14/2. — [a]Köv. más mesterségek fels.] ✱ *~ királyság. 1620 k.:* az Nyílus vize jö az Napnyugati Indiákról ... Azmely birodalom most is 48 koronás királyságból áll [BTN[-] 412].

2. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: **a.** koronajeles; marcat cu coroană; mit Kronenzeichen: *~ bélyegző-vas. 1799:* Egy hoszszu Vass Fatsaros szárra készült P.H.K. Nagy hajtott Betűkkel, fejek felett lévő két Punctumokat Nyomo: koronás Ujj Bélyegző Vass [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. — **b.** koronaveretes; cu coroană; mit Kronenprägung: *~ pénz. 1625:* Bethlen Gábor ... koronás pénzt veretett, ötpénzest és apropénzest is [Kv; KvE 156 SB] ✱ *~ tallér. 1801:* Koronás Tallérok ... massájok fehérónnal elegyitve vagyon, és a' pengések buta, és hangja sükebb [DLt nyomt. kl]. — **c.** koronadíszes, koronával díszitett; împodobit cu coroană; mit Kronen verziert: *~ bokály. 1684/1969:* egj koronás fedeles kerekded bokály, kivül arannjas merön [Meggyes; BálLt 46] ✱ *~ gyűrű. 1839:* Egy Zamántzos koronás gyürü [Kv; LLt] ✱ *~ kupa. 1560:* Egy wyragos koronas Aranyas kwpa keoz [JHb QQ Temeswary Janos reg.] ✱ *~ pohár. 1589:* Ket Labas Coronas Reghy pohar M. 3p. 15 Megh Eer f 26 / 50 [Kv; KvLt Inv. 1/2. 31]. *1696:* Egy koronas pohar az Szaja aranyas nyom Tall nro 8 [Mv; MbK 80. 6] ✱ *~ rózsa. 1651:* Egy Koronas Rosa meliben vagjon Tizen Niolczy gemant, harom zem Giongy ez vegen [WassLt 72/2 Vass Judit kel.].

koronásan (fején) koronával; cu coroană (pe cap); mit Krone (auf dem Kopf). *1789:* a' le irt oszlopokon fellyül vagyon ... vasbol tsinalt feketén festett ket fejü Sas Koronáson [Mv; ConscrAp. 42–3].

koronatartó 1. *~ hely* koronaőrző hely; locul unde se păstrează coroana; Kronen-Aufbewahrungsort. *1653:* Nem sok napok mulva a posoni koronatartó-helyet is

megadták, és a koronát aláhozák Bethlen Fejedelemnek [ETA I, 123 NSz].

2. ~ *úr* koronaőr; demnitar încredințat cu paza coroanei; Kronhüter. *1653:* Bethlen Gábornak ... a koronát hogy a koronatartó urak a posoni várból Kassára aláhozták, kevés napok után küldé Bethlen Gábor Ecsed várában, és ott állott [i.h. 139 NSz].

koronázás încoronare; Krönung. *1562:* Némelyek választák ... a Kasimir lengyel királynak másik fiát a királyságra ... ilyen ok és fogadás alatt, hogy a Mátyás király feleségét, a Beatrixet elvegye, kit hitire a' László Király felfogada, de a koronázás után ő abban semmit meg nem álla [ETA I, 10 BS]. *1620:* mind hocsa és mufti mondá ... addig nem lehet[a], valameddig újobb s bizonyosb híretek nem jő az Bethlen Gábor koronázása felől [BTN~ 390. — [a]A szultánnal szólni Bethlen dolgai felől]. *1653:* Korponánál a török egy koronát is adott volt immár néki[a] ... és ugyan meg is lőtt volt a koronázás imigy-amugy, tővel-hegygyel [ETA I, 100 NSz. — [a]Bocskay Istvánnak]. *1710:* midőn a koronázás után a koronát, amely ládában szokták volt tartani, be akarnák tenni, ördögi szemfényvesztő mesterséggel ... a koronát ellopja[a] [CsH 62. — [a]Albert magyar király (megh. 1439) özvegye, V. László anyja].

koronázat koronázás; încoronare; Krönung. *1620:* 18 die Januarii voltunk szemben az vezérrel és 19 die az muftival, azkik ugyancsak egyáltaljában ismét megmondák, hogy ... addig az mi dolgunkban semmi nem kél, valameddig bizonyosan meg nem hozzák az urunk koronázatjának a hírit [BTN~ 393]. *1653:* De az koronázat[a] a pogánytól csak olyan dolog, mind ha az ördög szentelne az Istennek papot [ETA I, 100 NSz. — [a]1605-ben a Bocskay Istváné]. *1662:* Nagyon megbánta vala itt eziránt János király[a], hogy koronázatja után a nagy gróf Frangepán Kristóf[b] s több nagyurak, hercegek tanácsát meg nem fogadta vala [SKr 77. — [a]Szapolyai János. [b]Horvát nagybirtokos, János király egyik hadvezére és rendithetetlen híve. Ő az I. Ferdinánd elleni azonnali erélyes támadásra akarta rávenni Szapolyait]. *1675:* A király Ilvóban van: koronázatra készül [TML VII, 22 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1705:* igirí és obligálja arra magát[b], hogy valamire koronázatjakor is voveálta magát, melyre meg is esküdt és pecsételte is mind törvények és egyéb szabadságok iránt, azokat mind observálja sancte [WIN I, 448. — [a]I. József].

koronázott I. *mn* királlyá felkent; încoronat ca rege; zum König gewählt, gekrönt. *1619:* koronázott királyok ő[a] az cseheknek [BTN~ 355. — [a]II. Ferdinánd].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; substantivat; substantivartig gebraucht: koronás király; rege încoronat; gekrönter König. *1662:* ha Lajosnak[a] magva szakadna, az országnak azon László király leányára, Anna királyné asszonyra ki most Ferdinándus, Carolus quintus római császár öccse, Bécs országnak főhercege és csehek választott királya házastársa, és szintén most azon királyságra való koronázottja volna, kellene szállani [SKr 76-7. — [a]II. Lajosnak].

koronáztat a face să fie încoronat ca rege; krönen lassen. *1710:* Ez a királyné[a] fiat szülvén, kit Posthumus Lászlónak hínak[b], a fiát a magyarokkal királyságra koronáztatja [CsH 62. — [a]Albert magyar király felesége. [b]V. László magyar király (megh. 1457].

koronáztatás încoronare; Krönung. *1730:* Éppen most 12 orakor lövik a Felséges Leopold[a] Tsaszársságra lett koronáztatásanak örömét [Kv; TL. Bodoki József prof. lev. — [a]II. Lipót]. *1811:* Felséges királyné Maria Ludovica 1808-ik esztendőben Posonban tartatott koronáztatása alkalmatosságával ki osztatott egy nagyobb és ket kisebb ezüst, egy nagyobb és egy kisebb arany emlékeztető Pénzek [SztLt 85/337].

koronáztatik a fi încoronat; gekrönt werden. *1710:* Adjuga[a] mene férjhez a litvániai herceghez, Jagellóhoz, ki ... lengyel királyságra koronáztatik | a császár kívánsága szerint, Josefus[b] nagy pompával magyar királyságra koronáztaték [CsH 61, 206. — [a]Nagy Lajos király leánya. [b]I. József].

korondi a Korond (U) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Korond/Corund; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Korond. **1.** Korondon gyártott/készített; făcut la Korond; in Korond hergestellt/erzeugt. **Szk:** ~ *fazék. 1833:* Egy nagy két fülü Korondi fazék, három lábos ... egy Korondi kicsiny csorba fazék, tizenkét veres mázascserép tányér, öt cserép tál [Pánád KK; Ethn. LXXII, 607]. *1836:* Egy korondi kétfülü nagy fazék[a] [A.csernáton Hsz; i.h. — [a]Becsüára 8, eladási ára 24 krajcár].

2. Korondon faragott; cioplit la Korond; in Korond geschnitzt/gehauen. **Szk:** ~ *zsindely. 1702:* Ngod paracsolattját várom ha Korondi sindely kevantatik é, vagy pedig Zetelaki, mert ă Korondi sindely jóval nagjob, de joval is dragabb, az Zetelaki aprobbis-olcsobbis de mind ket fele jo sindely [Tarcsafva U; Ks 96 Pálffi Ferenc lev.].

3. Korondról való/származó; din Korond; aus Korond stammend, Koronder. **Szn.** *1603:* Korondj Sika Istúan [UszT 16/45].

korong 1. ? (malom)dob, kiskorong; tobă; Getriebe, kleiner Mühltrieb, Trilling. *1581:* AZ waralat valo Malomba ... vottem az Koronghoz egy Toroczkay wasat p(ro) d. 27. Myndiarast esmeg meg Teorot volt az Korong wottem egy Keozep wasat a hoz [Kv; Szám. 3/III. 4 Chyanady Thamas mb kezével]. *1585:* az malom zwksegere ... Veottem egy Torozkay vasat egy Serpenyenek az kiben az korong Jar p(ro) f — d. 25 [Kv; i.h. 3/XXI. 3]. *1591:* Vasaztattam ket korongot foldoztattam Attam 4 Apro vassat ... d 32 [Kv; i.h. 5/V. 3]. *1621:* ez Eztendőnek forgasaba(n) az Talygara es Malomra valo szwkseges vasra keöltsegh leőtt ez szerent ... az Koronghoz veöttem egy Torozkay vasat p(ro) d 32 [Kv; i.h. 15b/V. 7]. *1656:* Vagyon ezen uj malomnak ... 2 par malom keöve tengellje orsoja korongia perpenczeje, minden egjeb hoza tartozo pertinentiajval [Fog.; UF II, 157-8]. *1681:* Malom ház ... Ennek és száraz kerekei ... jók. Hasonló keppen koronghja, korongh vasa, felsö also perpenczeje etc [Plop H; VhU 606]. *1702:* Bácsfalusi Gyerko Mihaly Gocsmány Uramnak költése ... Egy külü kereket csináltam. Egy korongot csináltam Ismét korongot ujolag csináltam és meg is orsoztam Ismét az masik korongat is orsoztam meg [Bácsfalu Br; BrÁLt

Satele Ţării Bîrsei V. 25 (Baciu). — Binder Pál kijegyzése]. *1731:* Vagyon ... a Kászon Vizén edgy fellyül Csapo két kövü malom ... Van két Korond (!), abban két két vas karika, hat hat orsora tsinalva [Jakabfva Cs; JHb I/25 Inv.]. *1823:* A Serfőzői Malomba az uj Korongnak egy uj karikára ord: Pánt vas 7 lb [Déva; Ks 106. 151]. *1835:* A Malom ... a Karang meg van kötve két vas abrantsal [Várhegy MT; TSb 8]. *1847:* A malom kövek kopottak ... A Korong jo, a Köldökin van egy vas karika [Dés; DLt 316.]. — L. még HSzj *lisztelő* al.; UF II, 169.

A címszó értelmezését Frecskay 281 kk malomleírásából vettük. A származékok közül i.h. és 503. l-on csak a *korongvas* összetétel értelmezése olvasható; ezeket nem is tudtuk pontosan értelmezni. Minthogy nem lehet kétségtelen bizonyossággal állítani, hogy Frecskay értelmezései és a régiségbeli jel-ek egybevágnak, kételyünket a jel. elé tett ? jelzi.

Szk: *kis ~. 1685:* Száraz malomhoz valo kis korong Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 6]. *1864:* Egy nagy koronk vas orsojával együtt Egy kis koronk orsó nélkül [Mihálcfva AF; HG] ✱ *nagy ~ → kis ~* ✱ *vaskarikás ~. 1656:* Ezen praenotalt ket bokor malom köveknek korongh vasai es perpenczei vas karikas koronghjaival edgyüt megh vagjon [Fog.; UF II, 169].

2. fazekaskorong; roata olarului; Töpferscheibe. *1614:* Egetetlen fazakak vadnak nro hatodfelzaz Egi keues maz ... Ittem ket korong [Kv; RDL I. 95]. *1851:* A' Korongat tarto müvhely [Dés; DLt az 1852. évi iratok közt].

Szk: *fazékcsináló ~. 1777:* két fazék csinalo korong [Szentbenedek SzD; Ks 32. XXXV].

3. mángorlóláda korongja; disc de mângălău; Scheibe der Wäscherolle. *1656:* Vagion ezen házban mangurlásház készitett üvegh alkotmany mellynek ... kövel megh töltett terhes niomo ladajat ... temerdek vas szegekkel foglallyak öszve ... Az megh emlitet terhes ladát hajto korongh alol vas csapos serpenyős és kett vas abrancsas fellyebbis azon karongon kett őregh vas abrancs ... Legh felyül vagyan gerendabán által szolgalo vas csapia vagion ezen korongnak [Fog.; UF II, 744].

4. papirmalom keverő gereblyéjének korongja; discul malaxorului de la moară de hîrtie; Scheibe des Mischrechens einer Papiermühle. *1842:* A' papiros malom ... a keverő kádba van egy keverő gereblye négy szegű fogakkal ... felsö végin van egy korong, melynek fogait két vas karika szorittya, forgattya ezen keverőt egy hoszszu fenyő gerenda mely fogakkal ellátva van, melyek a keverő korongjába járók [Km; KmULev. 2].

korongbeli 1. (malom)dobhoz való; de/pentru tobă; zum kleinen Mühltrieb gehörig. *1764:* 46 Bokor korongbeli Orsonak való fákért adtunk egy véka Tiszta Buzát [HSzj *orsó-fa* al.].

2. fazekaskorongon készitett; făcut la roată; auf der Töpferscheibe verfertigt/erzeugt. *1837:* Bihari Sándor mind Korongbeli mind Kementze Remekjeit bé mutatja [ZFaz.].

korongfa ? (malom)dob-fa; lemn de tobă (la moară); Mühltriebholz/balken. *1764:* Dolgoztunk ... Az Malombely mywel ... veottem korong fath, 2 Bokrot ... d 32 [Kv; Szám. 76/VII. 8].

korongfazék ? (malom)dob-rész; o parte de tobă (la moară); Teil des (Mühlen)Getriebes. *1846:* A Lisztelő malom ... Korong Vas van 3 ..., mellyek(ne)k also végei mind jo vas perselyekben forognak, ... a korongfazakakot külön kettö edgyütt 6 vas karikák szorityák [Bács K; KmULev. 2]. *1852:* A' felső kő uj ... a' korong es fazaka egészen vas, a korong fazakon csak egy vas karika va | A' felső kő 6 1/2 hüvelyk vastag ... a korong fazék öntött vas, perselye vásott | A' garat hasadozott vas szkábákbul erösitve, korong fazaka vas [Km; i.h.]. — L. *korongserpenyő* al. a jegyzetet.

korongfenék ? (malom)dob-része; o parte de tobă (la moară); (Mühlen)Getriebeboden. *1851:* A' malom hijján találtatott ... három korong fenék, tizenegy nyárfa köldök [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

korongkarika ? (malom)dobkarika; inel de tobă (la moară); (Mühlen)Getriebering. *1590:* veotte(m) 5 Apro vasat harmat korong karikahoz [Kv; Szám. 4/XIII. 4 Gr. Wass malomreg.]. *1591:* Keouettkeozyk Az Alparet Malomra vallo keolchyege ... veottem 6 Apro vaszat korong karikának f — d 48 [Kv; i.h. 5/V. 3]. *1593:* Korong Karikahoz attam egy Torozkoy vassat f — d 33 [Kv; i.h. 5/XX. 142]. *1625:* Az egyk Gerendel Csapia es egi korong Karika forraztasahoz adta(m) egi toroczkaj vasat f 1 [Kv; i.h. 16/XXXII. 8]. *1736:* Malomhoz kivántato vas eszközök heverök ... Iktári Bethlen Sámuel Ur ... vit el ... Korong vasat nro 1. Korong karikát 2 Perpentzét 1. Sepenyőt (!) 1 [Mikefva KK; CU XIII/1. 172].

korongserpenyő ? (malom)dobrész; o parte de tobă (la moară); Teil des (Mühlen)Getriebes. *1593:* Exitus Ad Molendinam ... Az korongh serpenyeohez veottem egi apro vasat az kiüel megh Chinaltattam p(ro) d 8 [Kv; Szám. 5/XX. 151]. *1822:* Egy korong Serpenyő [Szentanna MT; MvLev. 8].

A címszó alkalmasint Frecskay 503. l-ján szótározott *korongtányér* 'Triebscheibe' régiségbeli névváltozata lehet.

korongtartó szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *palló* (malom)dobrész; o parte de tobă(la moară); Teil des (Mühlen)Getriebes. *1834:* A Korong tarto palloba három vas perselly jó [Szentbenedek MT; Told. 37].

korongtőke ? (malom)dobrész; o parte de tobă (la moară); Getriebebalken (in der Mühle). *1595:* veottem ... egi viz kerek fat f 1 d 50 ... veottem ket korongh teoket f 0 d 32 [Kv; Szám. 6/XV. 30–1]. *1598:* veottem az Malomhoz. 4. korong teoket ... d. 32 [Kv; i.h. 7/XVI 108]. *1599:* Veottem 2. korong teoket ... d 16 [Kv; i.h. 8/XII. 2 J. Chanadj mb kezével]. *1600:* Az Alpret Mornaban ... Veóttem Egy bokor korong Teoket d 16 [Kv. i.h. 9/VIII. 3].

korongvas 1. ? orsóvas; fusul pietrei de moară, pîrpăriţă; Mühlstange/spindel. *1583:* veottem egy Torozka vasat hogy az Korong wasnak nyaka el torot volt d. 26 [Kv; Szám. 3/XII. 4]. *1585:* Chenaltattam egj korongh vasatt a' malomra Attam twle d. 40 [Kv; i.h. 3/XVI. 40] *1586:* Keczer Az Korong vassat Elesitettem meg f. — d. 68 [Kv; i.h. 3/XXVIII. 4]. *1662:* vagion az Babolnay patako(n) ... ket kis fellyül czapo malmoczka ... mind

korong es perpencze vasa hiaval vagio(n) [Bábolna SzD; UtI]. *1680:* malom kőhőz valo egy korong vas [A.porumbák F; ÁLt Inv. 17]. *1697:* Vagyon a Vinczi felső Várban ... Egy száraz malomra valo karang vas karika rajta nro. 2 [Alvinc AF; Mk Alvinczi inv. 7]. *1740:* korong- vagy pereszlen vas [Szemerja Hsz; HSzjP]. *1746:* Karang vas [Marossztkirály AF; Told. 19]. *1758:* Malomhoz valo meg vaslott regi korond vas [Déva; Ks 76. IX. 8]. *1815:* meg Nadaltattam a' korongvasatt [Aranyosrákos TA; Borb. mb-i szám.]. *1816:* Találtattak a' Malomba ... Négy Korong vosok [Radnótfája MT; Born. G. IV. 17]. *1835:* A malom ... A belső kerékis jó, és használható, jo Serpenyővel és jo Karang vassal [Várhegy MT; TSb 8].

Frecskay 282, 503 a címszót így értelmezi: „a korongnak tengelye ... másfél méternyi hosszú vasrúd a *szálvas, korongvas, orsóvas, kővas, forgóvas, kőgerendely, derékvas, kőguzsaly, guzsalyvas, malomrúd* (Mühleisen, Mühlspindel, Mühlstange, Spindel, Triebstange". E sok névváltozat közül jel-ként csak egyet iktattunk be.

2. kútkerékrész; o parte de la roata fîntînii; Getriebeeisen (am Brunnen). *1652:* Az Bothaz szegeletiben vagyon egy eleven kut ... egy bel kerek forma kerek fogas, mellyet egy korong vason forgatnak ă kereken 10 pant van [Görgény MT; Törzs].

koronka l. **kronka**

koronkai Koronka (MT) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Koronka/Corunca; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Koronka. **I.** *mn* **1.** Koronkán levő/található; din/care se află la Koronka; in Koronka befindlich. *1744:* a' Dézmabeli Proventus unice ingrediál a ... Toldalagi Uraknak ... Koronkai udvar-Házakhoz [Koronka MT; EHA].

2. származási helyre utaló jelzőként; ca atribut indicînd locul de naştere al cuiva; als auf den Abstammungsort hinweisendes Attribut. **Szn.** *1791:* Koronki János mp. Koronkai Ferencz mpria [Torockó; TLev. 5/7]. *1800:* Koronki János [uo.; i.h.].

II. *fn* Koronka lakosa; locuitor din Koronka; Einwohner von Koronka. *1612/1723:* ha láttyák a' Koronkaiakn(a)k erötelen völtokat, segitséggel legyenek nékiek [HbEk].

koros 1. idős; vîrstnic, în vîrstă; (hoch)betagt/bejahrt. *1617:* Az azzony Mihalffy Clara imar koros ember uala ... s az vra iffiab vala [Nagygalambfva U; BfN Petrus Nagy alias Molnar (80) lib. vall.]. *1687:* ŭdeosbik Thot Mihaly Vr(am) ... már koros ember volna (Jobbágyfva MT; BálLt 93. *1689:* Mint hogy koros ember vagyok emlékezem rá, hogy ... az Heviziek kertet csinálta(na)k vala marhák ellen [Kucsuláta F; Ks 67. 46. 21]. *1754:* Minthogy már én koros ember vagyok a falu gyülésib(e) valo járást a fiamra biztam [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17a Mich. Varga Senior (86) jb vall.]. *1757:* az után koros koromban már Cseléd Lévén ... akkor derék bükkös erdő vala a' patakon fel [Gyszm; DE 3 Demetrius Vad (74) vall.]. *1767:* ki vivén azon helynek szinére ... Nagylakon Commoralo hat korosabb és öregebb szemellyeket[a] ... a nevezett Törökbuza földnek also végének határát ... nyomozák, és nyomák ki [Nagylak AF; DobLev. II/374. — [a]Köv. a fels.]. *1804:* bizony nagyságtoknak is, ámbator nem oly korosok mégis történhetik halálok, s' az adosság Maradványokra Marad [Alfalu Cs; Ks 101 Turi Ferenc kapitány aláírásával]. — L. még RettE 87.

2. javakorabeli; în floarea vîrstei; in den besten Jahren (stehend). *1840:* Azon taxára kibocsátott Sellérek esztendőnként tegyenek nékem őszvesenn 12 ~ tizenkét tenyeres munkát, a hol én kivánandom — jo koros emberek és aszszonyok jelenvén meg a dologra, s nem gyermekek [Torockó; Bosla]. *1849:* Kelemen Béni ... engemet maga számára mindannyiszor valahányszor kedve tartotta fel is használt, mit én mint gyarlo gyenge nö meg nem akadályozhattam mert ö mint ki tanult koros ember igen is jol tudta modgyát annak hogy keljen fejér népet maga hasznára elámitani [Kv; Végr. Vall. 21].

Szk: ~ *idejű. 1770:* Füleki György, a kit idvezült Gubernátor Ur eö Ngának az Sz Benedeki Kastelyában Sokáig koltsárja lévén jol ismertűnk meg állapodott koros idejü Legény vala a mikor ide Szász Nyiresre házasodván ide is telepedék [Szásznyires SzD; Ks 30. 28].

3. java idejében levő; trecut de maturitate; in den besten Jahren, im besten Alter. *1801:* Nintsen ma olly űgje fogjott a ki már koros és fél husu sertéseket felében hizlalni adgjon [Ádámos KK; JHb Jósika Miklós ir.]. *1857:* sárig koros lo [HSzj *sárig* al.].

◇ **Szn.** *1586:* Koros Mihalne [Kv; TJk IV/1. 586]. *1642:* Koros Mihalj Vram [Szilágycseh; BK]. *1815:* Koros András [DLt 149 nyomt. kl].

kórós băţos; stengelig, distelig. *1591:* A holl my koros es Nadas fw wolt es Leehettett, mindt ell kazalttato(m). Attam kazayok Chynalttotasara Nekyek f — d 42 [Kv; Szám. 5/I. 59]. *1674:* az also füves kertnek az korosat most kaszalljak [Bethlen SzD; BLt 9 Fileki Mihály Béldi Pálhoz]. *1711:* Kültem Váriban, hat ökörrel szánnal, Dadai Jósef igirte szénájért ... de ... egy nyaláb kórós izék-szénánál többet nem adott, üressen jött meg az szánom [SzZs 291]. *1791:* Feles károk estenek az Szeplaki Johakb(an) ... igen rosz korós es kesőn kaszált szénát adtak s vettek volna a Johak számára Oláh Országb(an) az Kis Csergedi emberek, Sokakot meg is Nyuztak [Széplak KK; SLt évr.].

Hn. *1770:* Korósb(an) (k) [Vista K; KHn 272]. *1864:* Korosvész [Makfva MT; Pesty,MgHnt XXVIII, 145b].

korosként állandóan, szüntelen; mereu, neîncetat, continuu; fortwährend, andauernd. *1584:* Hogy penig Nagyságod ilyen nagy gondviseléssel vagyon korosként és szüntelen az szegény hazánknak megmaradására és jovaira, ezt mi országul és nemzetségül, mint alázatos hivei, igyekezünk Nagyságodnak hálaadással megszolgálni [ETA IV, 330 ogy-i törvénycikk] | Az Juhok Jarassa feleol ... az vegezest ... ereössen meg tarcha Az Mezeo paztorok penig koroskent hwteök Alat rea vigiazzanak [Kv; TanJk V/3. 282b]. *1590:* Biro vram ... ket Itwalo zalagos Embeort fogoggya(n) a kik az Erdeoket koroskent kerwllyek es io wygyazassal megh eöryzzek [Kv; i.h. I/1. 134]. *1636:* Hát ezekhez[a] képest gondolod-é menyivel tartozzék inkább az ember az ő terentettetésének végét korosként elméjében forgatni, és az ő teremtő Vrat Istenét, tellyes életében ditsőiteni? [ÖGr Aj. 6. — [a]Az előbb felsorolt égi madarakhoz].

korosztálybeli din contigent; aus/von der Alterklasse. *1864:* a' had köteles ifiaknak a' 2ik korosztály béli kilépések elött nösülhetések megengedhetésére ... az Erd udvari Korlátnokságnak ... határozata tudás, és alkalmazás végett, ki küldetik [Gyalu K; RAk 93 esp. kl].

korozama '?' *1685:* Penzen vott Korozamara valo bor vas 1 ... Eczetre valo bor felben vagjon nr 25 [Porumbák F; UtI].

A szöv-beli szó hihetőleg a TESz *korozsma* címszavának alakváltozata. Egyetlen adatékunk nem tájékoztat a tekintetben, hogy a TESz négy jel-e közül melyik alá vonható e kijegyzés.

korpa 1. tărîţe; Kleie. *1570:* Zwfogastol es Nylallastol lob orwossag ennel soha nem lehet, Mint ez; wegy kasath egy rezth, wegy korpat 1 rezth[a] [Nsz; MKsz 1896. 372. — [a]Folyt. a fels.]. *1585:* Egy kebel korpat veottem p(ro) f. — d 20 [Kv; Szám. 3/XXI. 7]. *1589:* Maradot Lizt derczeieuel, korpaiaual mely hazamnal uagion [Kv; i.h. 4/X. 87]. *1657:* Erogaltam a' hüteos kulcsar altal Tiukra, Ludra, Reczere, Puikaro, Teletzaka korpat, Cub. Sax. N(o) 12 [Borberek AF; WassLt Perc. 10]. *1676/1681:* az korpat megh tarcza[a], azzal disznokat szoktak hizlalni [Vh; VhU 659. — [a]A racionista]. *1740:* mikor azon Molnárt bé tették a Mgs Vr Malmáb(a) nékünk másfél vékát örlött, ugy örlötte hogy fel véka korpája lett [Papolc Hsz; SzentkGy Földes Istvánné Ilona (40) jb vall.]. *1814:* a Groffné ... az Asztagokat a' Csürnél addig tartotta, a' mig ... eltsépeltetett Szemiből magvábol tsak nem egészen Korpa vállott volt [Banyica K; BfR 117/1]. — L. még RákGlr 438; SzO VI, 95.

Szk: *komlós ~. 1697:* Szál(l)ot(t)am az profont házhoz sok komlós korpa közi [AIN 145]. *1717:* Komlos korpat, és edgy korso olajat küldöttem [Darlac KK; Ks 96 Fogarasi Péter lev.]. *1788:* Komlos korpát száraszto Tábla [Mv; TSb 47]. — L. még FogE 218.

Sz: *aki ~ közé teszi magát, megeszik a disznók. 1710 k.:* Azt mondjátok róla, ha kinek valami rossz emberek társaságában valami nyavalyája esik: aki korpa közé teszi magát, megeszik a disznók. Jaj, miért teszed hát a lelkedet, magadot korpa közé? [BÖn. 444] ✱ *mint a lisztet kihullató és a ~t megtartó szita. 1710 k.:* ő[a] mint a lisztet kihullató és a korpát megtartó szita, valami jót és csendesítésre valót javallottunk, abban semmit meg nem fogada [i.h. 964. — [a]Rabutin].

Szn. *1613/1631:* Korpa Pál [Kv; WassLt].

2. '?' *1591:* Prima Augusti Az mely Onnos zeget feyedele(m) zamara vittek feyerwara veottem Corpatt hozzaya f — d 4 [Kv; Szám. 5/X. 26].

korpacibere savanyitott korpából készitett leves; borş; Brocken/Kleiensuppe. *1657:* Eljüvén az tiz óra, enni hozának ... övék két vagy három kalánnal korpaciberét, azután esmét mondolatejet [KemÖn. 98]. *1747:* az Molnár János fellesége böjt napon karpa Czibrét és szép kenyeret ... enni akorván adni Joszivnak, kiis meg haraguván azt mondotta[a] [Déva; Ks 112 Vegyes ir. — [a]Köv. a nyil.]. *1768:* Korpa Czibrének valo Désa 1 [Mezösztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. *1791:* 4szer ételetskejet légyen gyénge savanyuságu korpa Cibre, vagy megyből készitett Levesetske [Dés; DLt. — [a]A beteg gyermeknek]. *1807:* Egy korpa Czibrének valo Désa [Körtvélyfája MT; LLt]. *1814:* Egy korpa Tzibrét tarto deberke [Mezösályi TA; RLt Rettegi István kúriája]. *1852:* Mü jövő Pénteken kezdünk szürethez, ha az idő meg nem essősödött s hivesült (így!), meg lehetös borunk lett volna, de így félő savanyu lesz mint a' korpaczibere [Kv; Pk 7].

korpaciberés korpacibere tartására való (edény); (vas) pentru borş; (Gefäß) zum Aufbewahren der Brockensuppe. **Szk:** *~ cseber. 1746:* Korpa tzibrés nagj tseber [Borsa K; Told. 49]. *1747:* Korpa tzibrés Nagy Tseber 1 [uo.; i.h. 24] ✱ *~ deberke. 1753:* Korpa cziberés deberke nro 1 [Mezöör K; i.h. 18 néhai br. Bánfi Zsigmond conscr.]. *1799:* Egy korpa Czibrés Cir. 4 Vedres Deberke [Fizsuk K; SLt Vegyes perir.] ✱ *~ dézsa. 1778:* Korpa czibrés désa [Mezösámsond MT; Berz. 8. 72]. *1797:* egy Korpa Czibrés Désa [Náznánfva MT; i.h. 4. 22. N. 22].

korpaeledel korpából készült étel; mîncare preparată din tărîţe; Kleienspeise. *1821:* A[h] nem régiben kegyetlenkedett elfelejthetetlen éhségben[h] nem győzvén a korpa és csusza szegény eledel mellett a rendetlen és sullyos szolgálatot instantiánkal folyamodtunk eo Ngához [KLev. — [a]Az 1816–1817. táji szörnyü erdélyi éhínségre von.].

korpás korpa tartására való; pentru păstrat tărîţe; für Kleie. **Szk:** *~ hordó. 1717:* Az Czipo tarto kamara, melyben talaltatott ... egy Korpas hordó, egy kis hamu tarto kas, egy só tarto Désa [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 5] ✱ *~ szuszék. 1660:* Egy kis korpas szuszek [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117].

Szn. *1767:* Korpás Gyurival [Betlensztmiklós KK; BK. Musnai Márton (22) Ersek András conventios szolgája vall.].

Hn. *1770:* A Korpás Kutnál (sz) [Vista K; KHn 271]. *1781:* A Korpás árokba (sz) [Mákó K; KHn 234].

korpatartó korpa tartására való; pentru păstrat tărîţe; für Kleie. **Szk:** *~ fenyődeszkaszekrény. 1688:* Egy korpa tarto fenyö deszka szekrény [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 4] ✱ *~ hordó. 1812:* Egy rosz korpa tartó Hordó xr 30 [Mv; MvLev. Szürtei József hagy. 3] ✱ *~ kád. 1676:* Egi korpa tarto kád [Fog.; UF II, 707].

korpáz 1. gyalázkodik; szid; a defăima; schmähen, lästern. *1573:* Kereskes Istwan, azt vallia hogi Nemel Nap Megen volt eggywt az zeolcobe harangozowal, Mond neky azt hallom hogy ely hagiot feleseged ... Mond az harangozo ... Ream leottek vala mynd Annyawal egembe Igen akarnak vala korpazny En egi zekercet ragadek mynd ketteot ky verem az ayton [Kv; TJk III/3. 107].

2. (meg)int, korhol; a admonesta; (er)mahnen, rügen, tadeln. *1575:* ez vdöbe meg fogatá Mátyás Király Petert, az Coloczai Erseket ... miért hogy egy vala à Király tanáczi közzül. Nem halgata vesztegt ... mint à töb tanáczoc szólnak vala à Királynak keduére. Hanem szintelen korpázza vala à Királyt, Hogy nem iól ezeléödnéc hogy à Török ellen valo szükséges hadát el hadná [HeltKr 163].

korporalé testkendő, szentségi abrosz; corporal, antimiş; Sakramentstuch/decke. *1628:* Egy olvaso ... Egy

Alba Ket Abroz oltarra valo. Egy Corporale. Egy kis kezkeneó oltarra valo [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 6].

korporális szk-ban; în construţii; in Wortkonstruktionen; ~ *büntetés* testi fenyíték; pedeapsă corporală; körperliche Strafe. *1760:* A' Gabonát ne disipálja, mert ha deprehendaltatik, a' Corporalis Kemeny büntetést el nem kerüli [Szentmargita SzD; Ks 18. CII] ✱ ~ *pőna* 'ua.; idem'. *1740:* noha ez már másodszori paráznasága az Instansnak ... olly atyai Gratiáját mutattya az Instanshoz a' Tktes Nms Tanács, hogj Corporalis poenával ne büntettessék, hanem ezt deponállya ... Cum flor Hung 12 [Dés; Jk 528b].

korpos '?' **Szn.** *1614:* Korpos Georgj lib [Szentmihály Cs; BethU 459].

Hn. *1768:* Korpos Árók (sz) [Mákó K; KHn 232]. *1841:* Retki korposa nevezetű szénafűtől kezdve napkeletnek [Taploca Cs; RSzF 293]. *1891:* Korpos k(út) [Körösfő K; KHn 68].

korpusz 1. (teljes)szöveg; corpus, text (complet); (ganzer) Text. *1618:* Ha ugyan athnamét akarnak adni, olyan protestatióval kell elvenni, de csak minutáját, nem az corpusát, hogy küldjék Erdélybe az mi kegyelmes urunknak és az országnak | Az levélnek az corpusát elvevé tőlem és adá Szölfikárnak [BTN 92, 161]. *1679:* Az Inventarium Corpusat, szorgalmatosan megh kell olvasni [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.]. *1681:* Im nemely dolgok az Urbarium elein Index modgiara le tétettek; hogi a' ki hol mit akar még latni a' Corpusban hamarab Positiojara talalhasso(n) annak | ha valaki valamely bonum mennyiséget akarja probalni; mindenik helyet az Inventarium Corpusa szerint percurrallyon; ha nem akar hinni az Extractusnak [VhU 2, 608]. *1802:* a' Ratio Corpussának az hátulján a' ki felejtettek közzé bé irt ... vásárolt 35. szál fennyő fa gerendáknak miben léteket nem láttyák az Exactorok [Torockó; TLev. 5/5].

2. ? fejezet; capitol; Kapitel. *1662:* Melly békesség[a] conditiói s a bécsi pacificátió s annak punctumai mind confirmáltattak azután 1608- és 1609-ben közönséges országgyülésben, megtetszenek azon esztendőbéli articulusokból, mellyek ab anno 1649. egy corpusba redigáltatván Patakon is utóbb kinonyattak volt [SKr 86. — [a]A zsitvatoroki béke]. *1668:* el nem mulassa Kegyelmed ... az articulusoknak compilálásában szorgalmatoson fáradozni ... és az articulus szerint mind azokat comportálván az kiket illendőnek itíl, hogyja helyben, és az kiket illendőknek nem ítíl, kihagyván, az többit egy-egy corpusban az következő országgyüléseben reportálja Kegyelmetek [TML IV, 373 a fej. Teleki Mihályhoz].

3. testület; corp; Körperschaft. *1657:* Mint hogy az rend tartas, es dependentia nelkwl egy tarsaság s communitas nem maradhat még, a hoz kepest illyen gradussal szerkesztetik eő kglmek egy mast, mint egy eleő corpussa, hogy az Natio es contractus szerent ualasztatik ket feő Inspector Magyar es Szász [Kv; PolgK 128]. *1671:* Desre ő és Uj Tordában telepedőknek kivánságokra végeztűk hogy azon helyben lévő Civilis Statusokis Nobilitaltassanak, ugy hogy edgy Corpusba(n) Nemessi szabadsággal élvén ... Vármegye Zazloja alatt üllyenek fel-is az szüksegnek idejen, törvények dolgabol-is Vármegyén perellyenek [CC 47].

4. társaság; societate; Gesellschaft. *1787:* ha valaki ez ellen tselekednék ... mind a közönséges haszonra intezett Constitutionak violaloja, és a Verős Kovatsi corpusnak, a maga különös utilitassara, és privatumara valo tekintetből defraudaloja 24 paltza ütessel és vasának Confiscatiojaval büntettessek [Torockó; TLev. i/25]. *1800:* Az mostani Környűl allásokra a Metallurgia folytatasara meg fogyatkozott Erdő es Vaskő Szük voltára nézve ... bé gyűlvén a Verős Kovátsi Corpus ... azt a határozást tette[a] [uo.; i.h. 9/3. — [a]Köv. a hat.].

5. kb. hadcsoport, hadtest; corp de armată/trupă; Armeekorps, Korps. *1677:* Az mi penig az mostan fogadott had dolgát nézi ... azokat Kegyelmed egy corpusban tartsa meg az portai válasz jöveteléig; mivel ha mind egy corpusban lennének az egész hadak, annak a darab földnek is nagy romlására lenne [TML VI, 412 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1678:* ha eddig is az had egy corpusban lett volna, ezeknél nagyobb dolgokat vihettünk volna véghez [TML VIII, 227–8 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1705:* A kurucok Balázsfalvához mentenek, minthogy ott van Forgách az nagyobbik corpusszal [WIN I, 492]. *1710:* Más részit a hadaknak, a marusszékieket ... Kolosvár felé küldik, hogy már portázza a német ármádát. A több corpus, mintegy tizezer ember Bethlen Gergely generálissága alatt marada [CsH 187]. *1774:* Ide Erdélybe is harmincezer emberből álló militia volt disponálva két corpusban, egyik Marosvásárhelyhez, másik a kenyérmezejére hogy szálljon [RettE 351].

Szk: *derék* ~ derékhad. *1705:* A két derék corpus pedig öszve nem ment, hanem rájok esteledett, és elsőben ide a sáncba, azután 12 órakor béjöttenek a városba | (A generális azt) gondolja, hogy kevés militiaval nem manuteneálhatna, ha az derék corpusra távoznék innét [WIN I, 391, 496].

6. derékhad; grosul armatei; Hauptkorps/truppe. *1704:* Ugyan ma hallottuk azt is, hogy a kuruc tábornak a corpusa Szentmiklós mellé szállott volna [WIN I, 92].

7. tag (egységes földbirtoktest); lot; Ackerstück. *1701:* eő kglmek mint Condivisionalis Attyafiak akarván kevés joszágocskájok egy Corpusban lenne, hogy annál inkáb hasznosob lehetne oeconomiajok ... kinek kinek keze ügyiben valo hasznos joszagocska egyben szerelődhetnek [Cege SzD; WassLt]. *1747:* Az Naznanfalvi negy szekér szénara valo kaszalo hellyet, az közönséges egy Corpusban lévő Nagy Volgybéli széna füvet akarván meg nem felegiteni, az Veröfényen anyit az melyen sine difficultate anyi széna meg teremhessen, onnan kiványon excontentalni [Berz. 14. XVI/28]. *1753:* A' Pálfi János oldala a' Divisionáléba három darabba szakasztatott ... ez a' három darab erdő egy Corpusba lévén, csak Pálfi János oldala nevezete alatt iratott [M.décse SzD; EHA]. *1807:* a ... Baronissa Kis Iklodi ös Jovai mind a faluban, mind a határon látom hogy egy Corpusban és egy szomszédságban vagynak [Dengeleg SzD; Ks 80. 28].

korrekció 1. helyreigazítás; rectificare; Korrektion, Richtigstellung. *1635:* ha pedigh valamy error es defectus az leuel irasba leót volna azt mind velek eggwt czenaltak es annak Correctioiahoz kez eö Nagd [Szászrégen; VLt 17/1603]. *1762:* Arra nézve, vékony reménységgel vagyok a jusnak jó correctiója iránt [RettE 146].

Szk: ~*t tesz.* *1732:* Raczkevi János Ur(am) eö Kglme Relatiojából értettem hogj az Mgs Ur(am) neve alatt expedialtatott Instructio(na)k valamelly particulácskájában kivánná az Ur csekélly succursusomat; mellyet ... vittem Assessor Szodos Márton Ur(am) kezeben és eö Kglmével meg disputalván ... az Instructio is oda regulálván nem akart eö Kglme az Instructiob(an) correctiot tenni [Mezőbánd MT; WassLt Szodos Györgj Wass Lászlóhoz].

2. javítás, kiigazítás; corectare; Rektifizierung, Berichtigung. *1647:* Mivel correctiot latunk az leuelben s correctat alaia nem irta(na)k; Teczik az teörvenynek, hogy az Inctus sola sua in persona jurallio(n) azo(n) hogy Szent Pali Janos irása az margo(n) valo irásis [Kv; TJk VIII/4. 249]. *1772:* az Jóó Dénes eö kigyelme remek készittesinek hellye bé iratasaban correctio eset [Kv; ÖCJk]. *1808:* ezen Sub Nro 9no exhibeált Signaturában vagy Dispositioban a' Numerusban Correctió talaltatik [Asz; Borb. II]. *1828:* talám abba is Correctiok tétettek, s azért félemes azt elé mutatni [Dés; DLt 87/1829]. *1834:* a' Tiszt ... hogy praevaricatiojit annál tovább 's nagyobb részben folytathassa a' Szám adását egész Februarius 28ik napjáig be nem adta ... ekkor is zavaroson, sok correctiokkal tellyesen s nem mindent inferálva mit percipiált [Somb. II].

3. (meg)javítás, reparálás, tatarozás; reparaţie; Ausbesserung, Reparierung. *1737:* négy vedres Egétborfőzö üst, ennek Sisakja és Csőjei Correctiot kévánnak [Széplak KK; CU Petrichevich Horváth Boldizsár conscr.]. *1749:* házához hivatván ... Hogj egj meg bontakozott ... medályt meg becsüllyek ... az regi Statussara, épp voltára hogj redeallyon, ezen fellyül ... az töredezesi(ne)k potolására, Szarka lábak(na)k Correctiojara ... mégjen ... egj arany egj fertály [Told. 12/1]. *1770:* Az Oh Hidnak correctioja [Mv; MvHn] | mikor pedig az hidak correctiojára ki hajtottunk, akkor Uraság dolgára nem adigáltottunk, s most sem adigaltotunk [Csákigorbó SzD; JHbK XL/8].

korrekta helyesbítés, javítás (iratról); corectură; Berichtigung, Verbesserung. *1648:* Az elseo exhibealt leveled sulios ez okokra nezue ... 6. Nem peczietes, 7. Correcta ninczen raita 8. Sok fele maculak vad(na)k raita [Kv; TJk VIII/4. 284]. *1650:* Az Actor exhibealt Levele (!) inkab hytelesek mint az Inctuse ... Correctat irtak, s diest noha vonogalas benne, ninchen [Kisgalambfva U; UszT 2b]. *1667:* Kegyelmed levelét vettem mind az inclusákkal együtt, melyekben az mi correcták voltak, azokat eligazitottam [TML IV, 172 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1716:* azon sententianak dátumja nincsen, sőt sok féle Correctaval egész Lineaknak ki huzásával rakva [Torda; JHb LIV].

A szövegbeli javítások hitelesítése céljából az irat végére oda kellett írni a *Correcta per me (nos)* záradékot, a *correcta* ilyen javításra utaló fn-i használata innen ered.

korrektúra kefelevonat; corectură; Korrektur, Bürsten/Fahnenabzug. *1896:* Hálával venném, ha a korrektúrát elküldhetné Méltóságod, hogy a szedést javítsam át [PLev. 176 Petelei István Gyulai Pálhoz].

korrepetitor **1.** házitanító; meditator; Repetitor, Nachhelfer. *1823–1830:* Korrepetitor nevet vettem, ahová ebédre hivták, engemet is vitt magával" [FogE 164. — "Az ifjú gr. Bethlen Elek külföldi útja alkalmával].

2. diák-korrepetáló; elev-meditator; Schüler-Repetitor. *1870 k./1914:* correpetitor az ki segitett a tanulónak a feladvány betanulásában [MvÉrt. 40].

korreszpondeál **1.** tárgyal, egyezkedik; a duce tratative, a negocia; verhandeln. *1657:* Ezután esmét az ország visszahitta", és Moldvából lengyelek hozván Sucvára s ott arestumképpen tartván, Toldi István és Szentpáli János csak háromszáz lóval menvén titkoson és correspondeálván véle, elhozták [KemÖn. 23. — "Báthori Zsigmondot]. *1679:* Erre megint azt felelé az tiha, menjek az szállásra és correspondeáljak fűkövet urammal, azután újólag feleljek meg [TML VIII, 566 Ruszkai András Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból]. *1680:* soha az mi megirt kgls urunk s asszonyunk ő ngok méltóságos birodalma, élete jovai ellen ... nem tractálunk, nem correspondealund [Gyf; SzO VI, 390–1]. *1746:* Tisztemnek egész dispo(siti)ot tettem, hogy Mlgs Őtsém Uram betsületes Tisztyével correspondeallyon aránta" [Bethlen SzD; Ks 8. XXVIII. 12. — "A földcsere ügyében]. *1783:* csak Suki Urakkal correspondéállyon Sogor Uram [A.ilosva SzD; SLt XL P. Horváth Ferenc Murányi Péter assessorhoz]. — L. még BÖn. 917; CsH 398; TML VII, 323–4, 516; WIN I, 66.

2. levelez; a fi în corespondenţă cu cineva; korrespondieren. *1657:* Az említett időközben szultán Oszmán török császár az lengyelek ellen akarván hadat indítani ... ezt Bethlen Gábor idején megértvén ... mind az lengyeleknek értésekre adta, mind pedig római császárnak, kikkel titkoson correspondeált [KemÖn. 80]. *1677:* Forval ... nekem egy levélnél többet nem irt ... abbúl is kilátszik, nem tartja szükségesnek, hogy velem correspondeáljon [TML VII, 525 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz Kővárból]. *1710 k.:* Macskási Boldizsárral ... Egy hintóba ülénk ... még arról diskuráltunk, mint correspondeáljunk, ha én talán Franciába, ő Lengyelországba vagy Svéciába etc. megyünk [BÖn. 680]. *1797:* Levelemet Lentz elvitte ... az Svecus Ujságokba kinyomttatta, hogy ha találkoznék vagy egy Svecus Tudos, ki velem Correspondealni szeretne [MNy XXV, 262 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

3. megegyezik; összebeszél; a se înţelege (cu cineva); übereinkommen, sich vereinbaren. *1705:* ennek előtte egynéhány nappal felkerülvén a hegyekbe egynéhány ezer kuruc gyalog, amint mondják 3000, alol is egynéhány száz lovas kuruc, kik is úgy correspondeáltanak, hogy mikor a gyalogok invadálni akarnak, a lovasok az Olt felől mutogassák magukat, és arra lévén intentusok a németek, hátol csak invadáljanak a gyalogok [WIN I, 477]. *1710:* Lubkovicz fejedelem, aki alattomban correspondeált vala Zrínyi Péterrel ... legmérgesebben kezdi magát viselni a rab urak ellen" [CsH 81. — "1670-ben].

4. cimborál; a fraterniza; fraternisieren. *1711:* Gegő Peterrel Correspondealt kenyerivel taplalta [Szentdomokos Cs; Born. XXXIX. 50].

5. vmi egyezik vmivel/megfelel vminek; a se potrivi, a corespunde; übereinstimmen. *1742:* A mezőn lelt Aporiana proportio nem correspondeal a Falub(an) a Possessor Uraktól observáltato mostani proportiovul, mi-

vel a mezei proportio szerent a Faluban is tizennyolczadosnak kellene lenni ezen M: resznek [Aranykút K; Ks 4. VII. 1].

korreszpondeálás levelezés; corespondenţă; Korrespondenz. *1665:* Én, kegyelmes Uram, a Nagyságod Székelyhidban irt comissioit a velem való correspondeálás felől még ez posta jöveteli előtt megküldöttem volt [TML III, 351 Teleki Mihály a fej-hez].

korreszpondeálhat megfelelhet vminek; a putea corespunde unui lucru; einer Sache entsprechen können. *1601:* Hogy penigh mind affele restantiakkal eggyetemben elegsegessebek lehessenek biro vramek, es iobban correspondealhassanak az zeoksegnek vetettenek azert Adott egy vonasra fl. 2 [Kv; TanJk I/1. 378].

korreszpondeáló (egymással) egyező/egyetértő; care se înţelegeau foarte bine; übereinstimmend. *1670:* Diószegre küldvén ki tizenkét katonát az somlyai kapitány az urunk adajának szorgalmaztatására, Huszaint ott találták, de mint barátos és eddig jól correspondealó szomszédok, félni nem tudtak tülle, s együtt is voltak ott Huszainnal egy nap s egy éjjel [TML V, 19 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

korreszpondencia 1. (bizalmas) kapcsolat; legătură (sinceră); (vertrauliche) Verbindung. *1618:* Startzer[3] urammal ... minthogy most nekünk egymással jó correspondentiánk és convinctiónk vagyon, egymást ismerjük, bátorságosb volna ... ez dolog felől itt tractálnunk [BTN[1] 137–8. — [a]Német követ a Portán]. *1672:* Az némettel való jó correspondentiat én jó szívvel felállatnám ... az mi részünkről meg is leszen [TML VI, 158 Székely László Teleki Mihályhoz].

Szk: *~t tart. 1657:* csak az fejedelem is viseljen hozzája jó affectust és tartson jó correspondentiát [KemÖn. 298]. *1705:* meghagyta volt neki a generális, hogy Orosz Pál levelét többször őhozzá bé ne hozza, mert bizony fölakasztatja, nem akarván olyan tolvaj emberrel correspondentiát tartani [WIN I, 566]. *1715:* Fogarasi Samuel ur(am) ... az Possessorokkal, és falusi lakosokkal eő Ngokkal s eő kglkel, mint eddig, ugy ezutanis jo correspondentiat tartson [Mezőbánd MT; MbK 117] ✱ *~t visel. 1664:* (A német katonák) az vicekapitánynyal és több magyarokkal viseljenek jó correspondentiát [TML III, 15 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz] ✱ *levélbeli ~. 1710:* nem is egyéb okért tart[a] szüntelen való levélbeli correspondentiát a német udvarral ... hanem hogy utat készitsen magának a fejedelem ellen való rebellióra [CsH 114. — [a]Bánffy Dénes].

2. megegyezés, egyezség; înţelegere, acord; Übereinkunft. *1619:* Mondám arra neki: Ha Istent szereted, mondd meg, érted-é, ha vagyon valami correspondentiájok őfelségével római császárral, ha kardra kél a dolog? [BTN[1] 259]. *1657:* Bethlen Gábornak volt correspondentiája az lengyelekkel ... hogy, ha az dolog harcra ment volna, nem ártott volna az magyarok fegyvere nékik [KemÖn. 30]. *1665:* Úgy látom, az ő felsége interpositiojában nem kell kételkednünk ... csakhogy ... mindazokat igen titkon akarják cselekedni ... hogy a török inkább eszébe ne vegye velek való correspondentiánkat [TML III, 374 Teleki Mihály a fej-hez].

3. cimboraság, cimborálás; fraternizare; Fraternisierung. *1674:* In causâ Pauli Mondre ... Delib(eratur) ... meg visgaluan eő Kglmek Tanaczul ... az Inek I(ste)ntelen gonosz czelekedetit, hogj tudnyllik ... speciesse leven czelekedeti az ördöggel valo correspondentia(na)k, vásárlás(na)k, bűjős, bajoskodas(na)k Teczet azert à törvény(ne)k hogy ... ez várasrol ... de facto el távozzék | az I. Feleséghehez valo keőtelességhe elle(n) mással valo correspondentiajaért ... az pellengerre keőteőztetve(n) erőse(n) megh veszszőztessék, és az városbol ki késertetve(n) ... ez hazában[a] be ne jőjjön [Kv; TJK XI/1. 335, 337. — [a]Kv-ra]. *1748:* a' Szatthmár V(ár)m(e)gyei Tolvajok az Erdéllyi Tolvajok(na)k, ezek viszont amazok(na)k adgyák által à Lopott marhákat ... eő nékiek egyik ország végétől az másikig van Correspondentiájok és Szavok [Nsz; Ks 27. XVIIIb St. Budai gub. janitor nyil.]. *1754:* nem tudgyuk nemis hallottuk volté Correspondentiája Szász Jánosnak Szent Mártonban Lako Oltyán Vónyaval [Marosbogát TA; TL].

4. levelezés, levélváltás; corespondenţă; Korrespondenz | levél; scrisoare; Brief. *1666:* Azonban tartozásom szerént ide ki való állapotokról akarék Kegyelmednek irni, hasonló jó correspondentiát várván Kegyelmedtől az oda be való állapotokról [TML III, 577 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz Murányból]. *1706:* egy kuruczczal sem Czimboraltam ... se innen se Havasalfoldiből velek correspondentiam nem volt [ApLt I Apor Péter nyil.]. *1710 k.:* Levél is nem jött osztán, Isten tudja mennyi üdőig hozzám, Kemény János halálával elvágódván a bécsi és vélem való correspondentia is [BÖn. 579]. *1733:* miota azon leveles ládák az én kezem alat voltak ... a Cancellarius Ur Correspondentiajt belé tettem [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. *1828:* A' Curator Urak jobb neven vették volna a' bővebb Correspondentiát [BetLt Hodor Károly lev. Bécsből].

korreszpondenciás bizalmas (kapcsolatban levő); intim; (in) vertraulich(er Verbindung befindlich). *1675:* Jó correspondentias barátomat mint változtattam, arra okot bizony nem tudom, hogy szolgáltattam volna, avagy akarnék én magam részemről szolgáltatni [TML VII, 25 Béldi Pál Teleki Mihályhoz].

korreszpondencia-tartás kapcsolattartás; ţinerea legăturii; Beziehungs/Verbindungsunterhaltung. *1670:* Én az miben lehet, Kegyelmednek jó szívvel szolgálok; az jó szomszédság es correspondentia tartásban is az én részemrül hiba nem leszen [TML V, 302 Teleki Mihály sk levél-fog-a].

korreszpondens ? levelezőtárs; partener de corespondenţă; Korrespondenzpartner. *1769:* De hijjában titkolodunk Lelkem, mert nékem is vadnak Correspondenseim [Mv; Told. 5a].

korrigál 1. kijavít; a corecta; korrigieren, verbessern. *1636:* Leg elsőben is ... az irott Graduált mind meg olvasám, és mind az értelmét, sok helyeken meg jóbbitám, s mind az irásnak vétségét, az mint lehete, corrigálám [ÖGr Aj. 1a]. *1663/1687 k.:* Anno 1663. die 27. 7bris Coram toto populo Villongás lévén a földek felől mellyek Papénak irattattak volt, Corrigaltak az irásokat [Szentistván MT; MMatr. 182]. *1672:* Az bányaiak levelét is a

szerint irattam, az mint Kegyelmed corrigálta [TML VI, 180 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1734:* a vagy ha az egesz írás vagy pediglen nemely resziben is nem fogna tetszeni, csak méltoztasseék corrigalni [Born. XXXIX. 51 gr. Haller János Nsz-ből]. *1735:* manifeste látzik a régi irás szerént hogy égy égy mariásaval adta[a] de annak utánna más szinü tentaval corrigalvan irja hogy parjat adta égy egy forinton [Torda, TJkT I. 95. — [a]A böröket]. *1834:* (A) rubricában az egyes Szám nyoltzasnak van Corrigálva [Somb. II].

2. megjavít, helyrehoz; îndrepta; ausbessern. *1667:* Az hintót kár nélkűl meg hozá Zámbó, de bizony rossz munka, gyenge igen s az fedelét sem corrigálta [TML IV, 216 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1749:* Minthogy penig ... midön sok p(rae)vie tött intésekreis magok házát ne(m) corrigaltak, és nagjob gondossággal a' meg esett romlast az Ik p(rae)ventalni nem igyekeztek, annyi tészen mintha szántszándékkal támasztották volna a' tüzet [Torda; TJkT III. 265]. *1756:* Balog Mihály Uram ... hogy és mi modon viselte magát Gondviselői hivatalján(an) ... az Udvar Ház kőrűl Curiosuskodott volna az urinakat epittette volna mint Curiosus jo Gazda, vagy pedig ... az ruinakat nem corigalta [Kővár (Szt) vid.; TKl]. *1756 k.:* Minden Bányász ugj, és ollyan helyre igyekezzék hánni a' Bányákbol ki hordott romlást, hogy azzal Sturtzakat, utakat, réteket és Stompak(na)k árkait bé ne töltsen, mert külőmben azokat corrigálni és a' kárt meg fizetni tartozzik [Born. az abrudbányai bányászok törv.]. *1779:* az házakon s házokba ... ha valami defectus a fedelibe párkánnyába, vagy kőfalaibanis történnek, aztott 8 idest nyolcz esztendők alatt maga[a] Corrigálni s helyre hozni tartozék [Déva; Ks 78. 20/11. — [a]Az árendátor].

3. kiigazít, helyreállít; a restabili; berichtigen, richtigstellen. *1738:* a felső borozdáját[a] is kevésség megbontva találván azt is Corigalak [Vaja MT; Berz. 15. XXX/6. — [a]A földnek].

4. módosít, változtat; a modifica/schimba; (ab)ändern, modifizieren. *1656:* Ozdy Thamas ur(am), hwteös Polgár leue(n) ... az mely mandatumat Rázmány Istva(n) hozot volna azt corrigalta s keötelessége ellen igazgatta [Kv; CartTr II. 1073]. *1711:* Minthogy az A ... actiojába(n) a nemes Varos Constitutioját forgatta az elmult szeken ... mostan penig Ország Decretumában specificált poenat forgattya két uton járván ... actioját corrigálván Procedállyon az A eö Kglme [Dés; Jk 365a].

5. megjobbít; a îndrepta; besser machen. *1655/1754 k.* (Tartozik) a' felfogadott miveket-is a' Czéh porontsolattyából corrigálni és tisztességesen véghez vinni [ACJk 8]. *1710 k.:* Én is episcopalis gyermek, még pedig igen mérges voltam, mig az üdö nem corrigált [BÖn. 547].

6. megtisztít; a curăţa; reinigen. *1719:* Az Pestisről ... Minden nap az lako Házakot meg kell füstülni, lángolo Tüzzel ... hogy az meg veszett Aërt az láng Corigallya [Ks 54. 84 Medica instructio].

7. *~ja magát* megjavul; a se îndrepta; sich bessern. *1695:* Borzási Péter obligallya magát arra, hogy ennek utánna magát corrigallya, szorgalmatosa(n) tanul és tanit, mindenekben engedelmeskedik [SzJk 290]. *1701:* Kisari István(na)k a' Széki Schola Mesternek a' Sz. Partialis mostani fogyatkozásit condonállya, hac conditione hogy ö kglme magát corrigállya ... helytelen helyekre ne járjon, magát mindenekb(en) tisztességesen visellye [i.h. 334]. *1760:* panaszolván Balog Susánna, Férje Veszprémi Sámuel ellen ... Injungálja ... a' Venerab(ile) Consistorium mind kettőnek, hogy magokat corrigálják; az öreg Atyákot meg betsüljék [Kv; SRE 194].

korrigálás 1. javítás, egyenesítés; îndreptare; Gerademachen/richten. *1726:* 100. ö lécz Szegnek corrigálásáért ... d: 06 [Kv; Ks 15. LIII. 4].

2. kefelevonatjavítás; corectare, corectură; Korrigieren, Korrektur. *1895:* Az irás ocsmány. Nem tudok másképpen. Ha esetleg szedés alá kerül, kérem, engedje meg, hogy a korrigálást én végezzem el [PLev. 175 Petelei István Gyulai Pálhoz].

korrigálhat kijavíthat; a putea corecta; berichtigen/verbessern können. *1650:* (A) kwldeott Relatoriat mikor appertaltattia Nagod aztis Corrigalhattyak [Kv; Ks 4. VI. 2 St. Palffy lev.].

korrigálható ki/megjavítható; care poate fi corectat; korrigierbar. *1758:* Boltozattya ezen háznak meg repedezett de corrigalháto [Déva; Ks 76. IX. 8].

korrigáltat 1. (hibát) kijavíttat; a pune pe cineva să corecteze ceva; korrigieren/verbessern lassen. *1710 k.:* A rosszabbaknak munkáját a jobbakkal corrigáltatta[a] cum laude hujus et vituperio istius, mely nagy aemulatiot csinált és a koronánál haszontalan kiáltozó disputationál többet tett [BÖn. 536. — [a]Keresztúri Pál gyf-i professzor].

2. módosíttat, változtattat; a pune pe cineva să modifice ceva; modifizieren/umändern lassen. *1705:* minthogy odafel is a Cancellarián a pecséteket corrigálták és a Leopoldus helyett Josephust[a] metszettenek, azért itt a pecséteket aszerint corrigáltassák [WIN I. 449. — [a]Ez évben I. Lipót után I. József lépett a trónra; a pecsétmódosításra ezért volt szükség].

3. ki/megjavíttat; a pune pe cineva să repare ceva; ausbessern lassen. *1744:* mind az malom haz oldalait fűresz deszkakkal jol ki toldatta, mind penig az fedelit Sendellyes fedellel Corigaltatta [Ádámos KK; JHbK XVIII/11]. *1760:* Az egetbor főző házat eddig kellett volna meg tapasztatni, és Corigaltatni, de minthogy preterealtatott, földet kell hozatni és az hol Lukak vadnak bé kell tsinaltatni [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. *1770:* (A malmot) mingyárt joval alább vétette, és corrigáltatta ... még annak utannais ismét másod izben is igazitotta s alább vétette eö Nga ... uj málmát [Kük.; JHb I.XVII/90]. *XVIII. sz. v.:* a' kö kert ha ruinálodik tartozzék a' Mlgs Grofné és Posteritassi corigáltatni 's reperáltatni maga költségin [Ks 11. XLVI/50].

korrigáltathat helyrehozathat; a putea pune pe cineva să îndrepte ceva; berichtigen lassen können. *1744:* Eö Exja Mgs Dominus Terrestis Personaja, vagy Possessioja, és jurisdictioja ellen akárki machinalodnék, tartozik a' Dominalis Tisztek(ne)k ... késedelem nélkül denuncialni, hogy in tempore Corrigaltathassa az effélékből Származo egyenetlenséget [Déva; Ks 78. XIX. 1].

korrigáltathatik kijavittathatik; a putea fi corectat; berichtigt/korrigiert werden können. *XVIII. sz. köz.:* az fövebb 's elsöbb Eklésiákban, Collegiumokban, és Scholákban, ugy Tractusokban esett, és eshető hibák corrigáltathatnának [Told. 20a].

korrigáltatik 1. kijavittatik; a fi corectat; korrigiert werden. *1677:* Mivelhogy az Evocatoriákban, Adjudicatákban és Relatoriákban vagy a' Mesterektöl, vagy az Executoroktol gyakran errorok eshetnek ... tetczet hogy afféle errorok ... ha manifeste constál, hogy a' Mesterektöl, vagy az Executoroktol löt a' vétek, corrigáltassék [AC 184].

2. helyreigazíttatik; a fi îndreptat; berichtigt werden. *1664:* panaszolkodik az szamosújvári commendáns, hogy búza fejében pénzt adott ki és már meg nem akarják adni. Szóljon Kegyelmed az méltóságos fejeldelemnek ő nagyságának, hogy efféle dolgok corrigáltassanak, az búza adassék meg [TML III. 73 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz].

korripiál korhol, megfedd; a admonesta/dojeni/mustra; rügen, schelten. *1719:* Megvalljak némely szegény öreg asszonyok ugyan a végre mentek szomszéd székek határaira hogy az hátukon valami kevés makkot hozhassanak ... kiket szomszéd székekbeli falusiak megfogtak, kötöztek, fogva tartottak ... ezt az irgalmatlanságot a m. gubernium azokban corripialja és az elhúzott vont taxát visszaadassa, alázatosan instálunk [SzO VII, 263 Cssz, Gysz és Ksz követi ut.]. *1744:* Flora Lup és Flora Onulék ... a Kékesi Flora Todor nevü Udvari birot darabantjaival együt meg támadták volt ... Török vram corripialván eökőt, hogy miért támadnak emberséges emberekre. Azért mindgyárt hozá üte Török vramhoz Flora Lup egy bottal [Gyeke K; Ks]. *1747:* supervenialvan az A. corripialvan öket meg támadtak meg verték, sőt az J. eo kglme joszágárais bé hurtzolták [Torda; TJkT III. 159].

korripiálgat korholgat; a admonesta/mustra in repetate rînduri; wiederholt schelten. *1761:* mondhatom hogy a kik Tisztsegekben negligenter viselték magokot azokot corripialgatta [Szőkefva KK; Ks CII. 20 Ujfalvi Sámuel (44) ns vall.].

korripiáltathatik megfedettethetik; a putea fi admonestat/mustrat; schelten lassen können. *1809:* N. Köhalom Széki Lakosok Szer feletti fizetéssel magok hellyet Katonai assentatiora fogadnak Személlyeket ... 9 Székünkbeli Személlyek tanáltattak kik ... drága fizetésért engedték magokat conducaltatni ... ezen Conductussok Iurisdictionkhoz in persona viszszá küldessenek ... azon törvéntelen Conditiobeli Regiusok ki tanaltatva érdemek szerint corripiáltathassanak [UszLt ComGub. 1748].

korripiáltatik megfeddetik; a fi admonestat/mustrat; gescholten werden. *1752:* Hogy dézmáláskor (: observaltam :) a leg javát válogatta az marhák(na)k s ez aránt Praefectus Uramtolis Corripialtatott ezt tudom [O.csesztve AF; Ks 83].

korroborál *jog* megerősít; a corobora/întări; befestigen/stärken/stätigen. *1646:* Kinek nagyobb bizonsagara mű is attuk ez hiteőnk szerint irot leuelőnköt, kezőnk irasaual es peczetünkel Coroboraluan [Erdőszengyel MT; Told. 27]. *1682:* nagyob erősségnek okáért az dolognak bizonságára, mys adtuk, és nyomtuk ezen Testamentaria dispositiorol irott levélre az mi szokott pecsiétünket, nevünknekis tulaidon kezünkel valo subscriptiojával corroborálván [Kv; RDL I. 160]. *1711:* Ezen vallók ... hűtők után uallo uallasokat irtuk meg mű is Nagyságtoknak kegyelmeteknek Fide nostra mediante, levelünköt szokott pecsétünkel és tulajdon kezünk irásával corroboralván [Buzásbessenyő KK; BfR IV. 30/26]. *1733:* Mellj dologhnak nagjobb bizonjsagára műis adgjuk ezen subscriptios Levelünket fide nostra mediante, es Városunk Usuàlis peczetivel Corroborāltuk futuro pro testimonio [Torockó; Bosla]. *1768:* Mely igy Specificalt Emaritatioban adott Mobilék, hogy e' szerint vitettek el innét p(re) sentibus fide mediante recognoscaljuk, és tulajdon Subscriptionkal 's szokot Petsétünkel corroboraljuk [Császári SzD; WassLt]. *1809:* Mely dolognak ekként valo létét énis meg irtam az en igaz Hitem szerint tulajdon nevem all irásával, és Szokott petsétemmelis corroborálván [Vargyas U; UszLt ComGub. 1634 Sz. Borbáth Josef Act. Assessor Sedis Bardotz kezével].

korroborált *jog* megerősített; coroborat, întărit; bestătigt. *1616:* Mely dolognak es illyen forma Transactionak Jövendőbéli bizonysagára, adom ezen tulajdon kezem irasával es szokot pecsetemmel Corroborált levelemet [Hari AF; DobLev. I/90]. *1733:* Melyről[d] műis adgjuk ez fide de mediante irt es szokot pecsetünk s subscriptionkal corroboralt testimonialis levelünket [Aranyosrákos TA; Borb. II. — [a]A recognitioról]. *1740:* adgyuk futuro pro Testimonio ezen Nevünk alatt iratott és Városunk szokot Petsetivel corroborált Levelünket fide nostra mediante [Torockó; Bosla]. *1757:* Melly(ne)k nagyobb bizonyságára, és alkalmatosobb meg allására, adtuk mys ezen usuális petsétünkel Corroborált kezünk irásat futurum in testimonium Fide nostra Christiana mediante [Asz; Borb.].

korroboráltatik *jog* megerősíttetik; a fi coroborat/întărit; bestätigt werden. *1754:* Kis Mihály Uram, Szilágyi Uramért, az mü becsülletes Chéhünket plenarie excontentálya, cum flor. hung. 40 idest negyven vonás forintokkal melyrol attestálunk ... mely dolog corroboraltatot in Anno 1755 Die 7 Marty [Kv; KCJk 52a].

korroboráltatott *jog* megerősíttetett; coroborat, întărit; bestätigt/stärkt. *1677:* az ingatlan jók penig, tellyességgel Földes Uroké, excipiáltatván ez iránt a' privilegialt helyek, és usu corroboraltatot consvetudo [AC 104].

korruál érvénytelenné válik; a deveni nevalid/nul; ungültig werden. *1592/1594:* mostan latod hog' megh epitetem ... zeretned az ep hazat melinek megh kereseseben ninch fundamentomod es Corrual kereseted [Kv; RDL I. 63]. *1628 u.:* ha az Z. szek itelne poenatis kiuannek: de ha ne(m) iteltetikis de jure megh kiuano(m) hogy Corruallion ez synistra informatioia uta(n) valo mandatum [SzJk 33]. *1730:* azt meg kivanom a praesen(s) praegnans ratioimra nézve hogy ezen Causa cum tota

sua serie corruallyon [Torda; TJkT I. 73]. *1738:* az A. ô kglme Relatoriája a Novizálás után Corruál [Dés; Jk 273b]. *1740:* az mostani Ak(na)k minden Instrumentumi, mellyen ab Anno 1737. Die 17ma Maj emanáltan(a)k, erigáltattan(a)k Cassáltassanak, és simpliciter Corruállyan(a)k [Dés; Jk 325a]. *1758:* jóllehet in Causae merito Ngd nem félhet, mind ezáltal a' melly processuson Nsgod causáját inditotta, az Corruál, mert Cancellistákkal nem lehet vala Nsgodnak az Citatiót peragaltatni [Mv; Ks Csiki István lev.].

korruáltat érvénytelennek/semmisnek nyilvánittat; a cere invalidarea; für ungültig erklären lassen. *1650:* annak az bironak itt ez szeken residentiaiat ne(m) tudom, Ergo annak az birosagha ne(m) stalhat, ergo corrualtatni keuano(m) [UszT 2b]. *1672:* magha az A sollicitalta ã Joszágot a' meltosághos Vrtol, kivel akarja corrualtatni fassioiat [Kv; TJk XI/1. 203]. *1738:* az I ... ellenem terhes sententiát obtineált, p(rae)tendálván hozzám Potentiát, azokon fulciálván maga p(rae)tensioját ... Relatoriamat corrualtatni kivánta az I [Dés; Jk 276b-7]. *1761:* Nem egész örömmel értettük Nadasdi ausánk masodtzori Fatalitásátis hogj corrualtattak [Cege SzD; WassLt Wass Miklós kezével].

korrumpál 1. megveszteget; a corupe/mitui; bestechen. *1657:* Vala egy Kovács Péter híres mezei kapitány és igen szép s jó hada ... ezt az kapitánt corrumpálták és pártjokra vonták vala [KemÖn. 114]. *1670:* Tartok, némelyeket ajándékkal corrumpálnak, de azt praeveniálni kell Kegyelmednek [TML V. 416 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1731:* Tudgyae a Tanu ... hogy ... kicsoda corrumpált penzel a Tanuk kőzűl, hogy mellette az ő kivánsága szerént, és az ő részére valyanak ...? [Sövényfva (KK) körny.; Born. XXXIX. 16 vk].

2. megront; a corupe; verderben. *1657:* religiójában az judaismust követte[a] igen sokakot corrumpált volt is Erdélyben s kiváltképpen Udvarhelyszékben [KemÖn. 256. — [a]Pécsi Simon]. *1669:* Az dolgon magán bizony semmit sem búsulok, de hogy a fejedelemasszony elméjét az asszony iránt corrumpalják ... ki nem tudom írni, micsoda nagy búsulással vagyunk rajta [TML IV. 431 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1736:* Vadnak olly nyakas emberek a kik az többit is Corrumpállyák [Récse F; JHbT].

korrumpálhat megvesztegethet; a putea corupe/mitui; bestechen können. *1722:* Boerosodni akarván némelljek ... csak edgy Bástjás ... hozzám küldette Váradit ugy probálgatott 200. forintot és 6 ökröt igirt ... csak halgassam el Armalissa(na)k Publicatiojat ... soha eng(em) senki ne(m) Corrumpalhatot [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1782:* Urunk Bátyának Tisztyének amoncaltatasát kéri a Communitas remélvén azt hogy hellyében ollyan jöne, a ki miatt ennek előtte valok kőzűl némellyekett sokakat Datumakkal corrumpalhatnak és akkor mostan lankodozni kezdett hamisságokat el árosztanák [Thor. XX/4]. *1813:* Ezen Kérdésben megnevezett szeméjek ... igen kevesen vadnak közöttük valamire valo Emberek, de Kozma Kosztán könnyen Corrumpalhatta azokat is, mert mindenik jó barátttyai voltak [F.bereksző Sz.; BfR III. 12/9 Kádár Györgyie (30) col. vall.].

korrumpálódik megrontatik, lezüllik; a se strica, a decădea; ver/herunterkommen, verlottern. *1763:* Maga meg vallya az I(net)a, hogj Három Széktől fogva, Thordaig, az katonakkal edgjütt járt, ottanis vellek baratkazott, consequenter itten azon Katonák Tisztyei fogattak elis, hogy tovább az katonaság miatta ne corrumpalodnék [Torda; TJkT V. 169].

korrumpált megvesztegetett; corupt; bestochen. *1710 k.:* Actont Hans Ádám nevű corrumpált inasa által megéteté[a] serben, de kiokádta mindjárt [BÖn. 948. — [a]Szász János].

korrumpáltatik 1. megvesztegettetik; a fi mituit; bestochen werden. *1657:* Mert az pogány ebek ... német pénzzel corrumpáltatának ... s elmenének mellőlünk [KemÖn. 288]. *1706:* Forgách Simon, Pozsonyt vitatja, de a pénz által corrumpáltatik, és alkalmatosságot adván a németnek, Leopoldba élést visznek a németnek [Kv; KvE 247-8 VBGy].

2. megrontatik; a fi corupt (de cineva); korrumpiert werden. *1657:* Másodszor vala egy Balog Ferenc nevű, Hunyad vármegyei, Bethlen Gábornak egy inasa, ki még életében corrumpáltatván, holta után declaratus pápistává lőn [KemÖn. 111]. *1770:* Az igaz, hogy ... fejét vették amaz fővezérnek, kinek a királyi vagy császári tárházból három óráig szabadságot adott volt a császár, hogy valami tetszik kihordasson maga számára, csak ne corrumpáltassék idegen pénz által [RettE 218].

korrupció megvesztegetés; mituire; Bestechung. *1710 k.:* levele által megvallotta[a], az urát minden subornatiótól ejurálta, vicissim Szász János sok költsége, mesterségével, gubernátor és Apor corruptiójával a törvényes haláltól megmenté [BÖn. 950. — [a]Körtvélyesi János].

korruptus megvesztegethető; care poate fi mituit; bestechbar. *1657:* Oka azért ez dolognak nem volt az mi vélekedésünk szerént, hogy urunkra volt volna harag és az vezér is hogy corruptus volt volna [KemÖn. 90]. *1711:* Sokan valának mind az electorok, mind az imperiális fejedelmek közül mások is corruptusok a franciától, kik Carolus választását nem akarják vala [CsH 461]. *1767:* Tudom bizonyoson hogy Lupás Todor, és Luka Nutz nem fide dignus emberek it a Falunkban, oly corruptusok is hogy pénzért, s italért akárkit bé kalátsolnak [Dupapiátra H; TGsz Lupás Gavrila (45) jb vall.].

kórság 1. betegség, *rég* nyavalya; boală; Krankheit. *1696:* Cziria Albert felesegetől Martonos Borkátul divortiumot kiván, mert már öt esztendőtül fogva a' korsag miatt lehetetlen hogy vélle lakhassék [SzJk 296]. *1710 k.:* a te[a] jóvoltodból kétségbe nem estem ... meg nem tébolyodtam, vagy valami testi irtóztató keserűség, kórság, guta vagy mi meg nem emésztett teljességgel [BIm. 1004. — [a]Az Isten].

2. *havi* ~ havi vérzés, menstruáció; menstruaţie; Monatsblutung. *1583:* Nobilis Michael Thamasfalwy ... fassus est ... Az Azzony ... mondotta volna hog Ne esnek bele mert Akkor eo rayta a' hawy korsag leot uolna | nam meg montam uala hogi nekem beket hagion mert en raitam az haui korsag uagio(n) [Kv; TJk IV/1.

153, 160a]. *1634:* En hozzam joue ez fogoly Leany ... monda: mit tagadhatok edes Azzonyo(m) az Ur napjatol fogva en rayta(m) nem volt az haui korsagh [Mv; MvLt 291. 31b].

3. *nehéz* ~ nyavalyatörés, epilepszia; epilepsie; Fallsucht, Epilepsie. *1786:* holtak-meg ... Kudor Ferentz 40. éves nehéz korságban [Bh; RHAk 81].

4. *vízi* ~ vízkór; dropică, hidropizie; Wassersucht, Hydropsie. *1786:* az orvosságot ha lehettséges ugy készittsék hogy leg nevezetesebben a vizi korságot, Lép dagadast, s árénát oszlossan [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

5. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *töri/veri a* ~ töri a nyavalya (vmilyen betegség gyötri); a suferi de o boală; irgendeine Krankheit plagt jn, jd leidet an einem Übel | töri a nyavalya/*rég* nehézkór (nyavalyatörős rohama van); a avea accese de epilepsie; er hat die Schwerenot. *1632:* azt mondotta hogi őtett az korsag uery, vittek Buzaba az Jeremias vram hazahoz orvossagnak okaert [SzJk 36–7]. *1657:* hogy meg vitték az szegény úr halálát az asszonynak, harmad napig törte az kórság [TML I, 51 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Osztán a fiait megfogatá, és vittek olyan hirt az anyjoknak, hogy megölik. Sívutt, rívutt, majd kórság törte [BÖn. 967].

kórságos beteg, beteges; bolnav, bolnăvicios; kränklich. *1584:* Anna Meszaros Miklosne valliah hogy Nem volt korsagos es beteges ez fazakasne Annya ez fazakasne sem volt ollian Niawalias hanem az huswet tayba(n) eset rea [Kv; TJk IV/1. 223]. *1589:* Egy zegeni magyar deaknak korsagosnak attünk Isten neweben f — d. 20 ... Egy zegenj korsagos deaknak attünk Isten neweben f. — d. 32 [Kv; Szám. 4/IX. 21]. *1600:* Egi korsagos embernek, Soliaj Janosnak attunk d 16 [Kv; i.h. 9/IX. 25]. *1672:* mint hogy korsagos az captiva, ám bátor az pelengeren megh ne verettessek, hane(m) szalma koszoru tétetve(n) fejében, az mester által az városbol ki késértessék [Kv; TJk XI/1. 197]. *1688:* Iuon Morarj Iun(ior) ... Korságos. Njomorék [Szkorej F; ÁLt]. *1691:* Czire Györgyné vallya Procuratora(na)k Martonos Györgyet Férjě ellen ... divortiumot kivan mert annyira taglotta verte, hogy már korságossáis tőtte [SzJk 248]. *1703:* Ardai Sárát ... a Férje annyira verte taglotta, hogy a' verés miat megh nyomorodott korságossá lőtt [i.h. 345].

Némelyik esetben a 'nyavalyatörős' jel-sel számolhatni.

kórságtörés nyavalyatörés, *rég* nehézkór, epilepszia; epilepsie; Schwerenot, Epilepsie. *1673:* már szegény uram oly elalélt testtel és lélekkel vagyon ... ha Isten nem könyörül rajta, elmegyen vele, oly nyavalya találta; már hatszor volt rajta kórság törés, noha nem egészen kitörte, de bizony veszedelmesebbnek mondják az emberek hogy nem ha kitörte volna [TML VIII, 165–6 Kapi Györgyné Teleki Mihályhoz].

korsó 1. urcior; Krug. *1558 k.:* Az lazuriomoth Igy chinald: Wegy kenesoth 2 rezth, kenkoueth 2 rezth, salarmoniac(o)th 8 rezth, es ted egy Mazos korsoban [Nsz; MKsz 1896. 383]. *1570:* Ilona Kis Demeterne; Borbara Teglas gërgneh[d] ... valyak hogy hallotak Botha Casparne Nagy palnet Illyen zokal zydalmazta, Or wagy Te kwrwa, vasatis korsotis egiebetis loptal [Kv; TJk III/2. 8. — [a]Folyt. a fels.]. *1586:* vittem ... Lę moniat hwzat korszostwl /36 [Kv; Szám. 3/XXIV. 8]. *1645:* egy eöregh eszüst mosdo medenczet korsajaual egjütt [Gysz; LLt]. *1687:* maradat ezen Fogarasi Közöpsö Boltban Hatszaz nyolczvan negy Korsoval Kenyesö [Fog.; UtI]. *1722:* az ö kglme Felesége hozzája menvén kérte tőlle a korsojat hogj igjek [Göc SzD; WassLt Marosán Gergely (60) zs vall.]. *1762:* Korsot is láttam kettőtt [Oltszem Hsz; Mk RN. IX. 109]. *1767:* Korsokot láttam az Ládáb(an) rejteketett (!) [uo.; i.h.]. *1832:* Küldek egy kitsiny edenyetskét bornak s egy korsot pálinkának [O.asszonynépe AF; DobLev. V/1184].

Szn. *1829:* Korso Istvan (49). Korso János (43) [Mezőkölpény MT; TSb].

Hn. *XIX. sz. köz.:* Erdö alat Korso lábban (sz) [Szentsimon Cs; EHA].

Szk: *akvavitás* ~ pálinkáskorsó. *1673:* Fejer varra szállitottanak Fagarasbul elest és holmi eggyet másokat ez szerint ... Aquavitás Korso nr. 1 Eget bor főzö fazek egi nr 1 [Fog.; Törzs] ✱ *aranyos* ~. *1668:* Egy kerekded merön Aranmas Korso, Mosdostol [Mk Kapi György inv. 4] ✱ *bokályos* ~ fajanszkorsó. *1663:* Egy vizes Bokalyos korsó n. 1 [Gyf; UtI] ✱ *borvízhordó* ~. *1814:* Egy Borviz Hordo Korso ... 6 xr [HSzj] ✱ *bugyogós* ~. *1673:* Bugyogos korsora f — / 50 [UtI] ✱ *csatornás szájú* ~. *1744:* Egy nagy ezüst (: mosdohoz valo :) munkás, füles, és Csatornás szájú két fontnyis Korso, vagj ibrik, Fenék hijjával, aranyos [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] ✱ *csecses* ~. *1676:* 5. Iuny vinczen[a] az Uy Keresztyenektől vásarlotta(m) ... Hat apro csecses korsot [UtI. — [a]Alvincen (AF)] ✱ *? degenyes* ~. *1815:* 1 Degenyes[a] és edgy palinkas Uress korsok [Nyárádsztbenedek MT; Told. 50. — [a]Nem tollvétség *degenyeges* h. ?] ✱ *dupla* ~. *1762:* azt is mondá, ezek nem ollyan korsok mint a' mellyeket itt arul(na)k, hanem dufla korsok [Oltszem Hsz; Mk RN. IX. 109] ✱ *ecetes* ~. *1681:* Eczetes korso, mellyekb(en) ez iden csinált eczet ági vagyo(n) ... Nro 8 [Vh; VhU 528]. *1765:* Etzetes korso etzet ágyal együtt 1 [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/40. 8] ✱ *égettboros-forma* ~. *1730:* Szakács Mátyás az Vállaig nyult vala bé az godőrbe, onnan ki vön egy ejteles égett boros forma korsót [Altorja Hsz; Borb. I Opra Istvánné Kata prov. vall.] ✱ *ezüstös-aranyos* ~. *1736:* Már rendet állván, az völegény részire ment egy pohárnok az nagy ezüstös aranyas korsóval és kendővel, más penig ment az nagy ezüst és aranyas mosdó medenczével [MetTr 382] ✱ *fedeles* ~. *1828:* 6dik October napján tartatott Egész Czéh Gyüléseben határoztatott hogy ennek uttánna az festett korsot az fedot és az fedeles korson kivül, tsepegetni nem szabad 1 forint büntetés mellet [Zilah; ZFaz.] ✱ *fedeletlen* ~ → *pogány pénzes* ~ ✱ *fekete* ~. *1591:* Cozma Benedek Merai[a] ... vallia ... Egi nag' fekete korsoban bortes teolteottenek, meli korso it Jelen vagion [Kv; TJk V/1. 108. — [a]K]. *1789:* Item egy fekete korso, és három Cserép Edény ... valentes Rft 2 [Mv; ConscrAp. 8] ✱ *festett* ~ → *fedeles* ~ ✱ *füles* ~ → *csatornás szájú* ~ ✱ *fületlen* ~. *1679:* Vajnak valo, szoros szaju fületlen paraszt Kanta Korso nro 27 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 35] ✱ *ivó* ~. *1720:* Rostelyos ivo korso 2 [Alparét SzD; Ks 35. IV. 1] ✱ *kávéfőző* ~. *1722:* Egy kávé főző korso [ApLt 2 Apor Péterné inv.] ✱ *kerekded* ~ → *aranyos* ~ ✱ *kétkupás* ~ 3 literes korsó. *1836:* Erre

nézve a' Czéh által meg határoztatott, hogy az inasok midőn felszabadulnak és legénnyé lésznek, készittessenek próba remekül a látó mester jelenlétében egy két kupás korsot, egy két kupás fazakat [ZFaz.] ∗ *kőrösi ~. 1783–1784:* Az 2. Esztendőb(en) Udvar szüksegere vett ... Egy Kőrösi[a] Korsóért ... Dnr. 06 [Szamosfva K; Ethn. LXXII, 607. — [a]Nem állapitható meg, hogy melyik Kőrösre von.] ∗ *mázas ~. 1558:* Wegy kenesęth ... ted egy Mazos korsoban [Msz; MKsz. 1896. 386]. *1679:* Mázos bugyogos korso nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 30]. *1720:* Bugyogos mázas korso 3, Bornak valo mazas korso 1 [Alparét SzD; Ks 35. IV. 1] ∗ *mustáros ~. 1844:* 2 mustáros korso [Born. F. III] ∗ *olajos/olajhoz való ~. 1589:* A haz szuksegere valo Eggyetmas aprolek vetel Vóttem ... Egy olayos korsot f — d. 1 [Kv; Szám. 4/XI. 43]. *1594:* Olaihoz ualo korso No. 5 [Somlyó Sz; UC 78/7. 23]. *1777:* A nagyabbik (!) szekrént ... fel nyitván, abban találtunk illy portékákat lenni ... Üres olajos korsot [Nagylak AF; DobLev. III/503. 2a] ∗ *olasz ~* reneszánsz-korsós virágdisz. *1618:* Egj himes karzek ket oloz korsoval ... tt f. — d. 75 [Kv; RDL I. 104 Vzdj György hagy. Andr. Junek kezével] ∗ *ónfedelű ~ → porconella ~* ∗ *ónos ~. 1710:* Vagyon ... Két réz mosdó ónas korsó nagyobb és kissebb edgyik fedelével való [Küküllővár KK; DobLev. I/67] ∗ *pálinkás ~. 1800:* Beszellete Agrisán Joszip az Erdős hogy a Csináját Találta menni Sz Andrásra Brengye Roman feleségét égy nagy Palinkas Korsoval [Somkerék SzD; JF Dejan Jakob (32) zs vall.]. *1844:* azon Pálinkás korsok ki által készitetek, oly hibáson [Zilah; ZFaz.] ∗ *paraszt ~. 1681:* Vizes, paraszt uj korso, promisc(ue) Nro 3 [Vh; VhU 563] ∗ *pogánypénzes ~. 1628:* Egy fedeletlen Pogany penzes korso [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 4] ∗ *porconella ~. 1735:* on fedelu porczonella Korso 1 ... ugya(n) porczonella Török bokaj 1 [Ks 38. V Clenodia fam.] ∗ *rostás ~. 1679:* Kék bokalyos rostas vizes korso nro 4. Zöld bokalyos, rostas vizes korso nro 3. Sarga bokalyos rostas vizes korso nro 1. Viznek valo, fekete, rostas korso nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 24, 29] ∗ *rostélyos ~. 1678:* Dje 15 July Eperjesi által vásaroltatván az Uj Keresztenyektűl vinczi edenyeket ez szerent: vizes rostelyos korsokat ötöt husz husz penzen egyiket egyiket f 1 [UtI]. *1687:* 3 viznek valo rostelios korso [Kál MT; Berz. 2 41/5] ∗ *szorosszájú ~. 1679:* Olvasztott hájnak valo szoros száju korso nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 60] ∗ *tintalé-tartó ~. 1797:* Egy tentalé tarto korso [Szu; UszLt XII. 87]. *1806:* Tenta lé tarto korso [Szu; i.h.] ∗ *töltő ~* "?" *1723:* Az kendő szegen ... egy tőtő korso [HSzj *pénzesesupor* al.] ∗ *viaszos ~. 1595:* Egy Wiazas korsoert attam d 5 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 203 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ∗ *vinci ~. 1720:* Vinczj[a] korsok promiscue Nro 6 [Dés; Hr 5/13. — [a]Értsd: Alvinczről (AF) való habán-korsó] ∗ *vizes ~. 1678:* Dje 15 July Eperjesi által vásaroltatván az Uj Keresztenyektűl vinczi edenyeket ez szerent: vizes rostelyos korsokat ötöt husz husz penzen egyiket egyiket f 1 [UtI]. *1681:* Egy fejér Ezüst vj vizes Korso nő 1 [UtI] ∗ *zöld (mázas) ~. 1744:* Zöld mázas korso numero kettő, három ejteles aestimáltatott den. 12 [Hszj *mázas-korsó* al.]. *1748:* Zöld Korsok Nro 3 [Ks XXVIII. 8. 5] ∗ *zsombori ~. 1744:* Sombori korso nro 2. egyik 1 ejteles, az más fél ejteles aestimaltatott ... den. 6 [A.csernáton Hsz; Ethn. LXXII, 609 Bodor Mózes összeír.]. — L. még *bokály-, ezüst-, mosdó-, ón-* és *rézkorsó* al.

Sz. *1811:* Néhány versen el sül a' dolga kedvire, Politikájának mig járnak végire, S' Mikor nem gondolná kereke meg-akad. És korsójának a' vizen nyaka szakad [ÁrÉ 93].

2. egy korsónyi mennyiség; de un urcior; ein Krug (viel). *1586:* az Czykoknak elseoben veottunk egj font fa olait kalachj szwteo Ferenchjteol, korsoiaual teszen — / 42 [Kv; Szám. 3/XXIV. 13].

3. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: vhány korsónyi; de un anumit număr de urcioare; von einigen Krügen. *1589:* Egy korso Rosa vyz [Kv; KvLt Vegyes I/2. 72–3]. *1666:* az micsoda edényeket Nagyságod számára az portán csináltatott ... azokat Nagyságodnak elküldte egy korsó serbettel együtt [TML III, 585 Teleki Mihály Széchy Máriához]. *1717:* Komlos korpat, es edgy korso olajat küldöttem [Darlac KK; Ks 96 Fogarasi Péter lev.]. *1721:* Küldöttem Nagodnak négy korsó Savanyu vizet [Alvincz AF; Ks 95 Gillyén Daniel lev.]. *1773:* Dajka ... egj korso éget bort a' pitvarba az osztováta alá dugott vala [Selye/Magyaros MT; BetLt 7 Job. Kardos (27) auriga vall.]. *1775:* Tiszo Makaria égy jo korso pálinkát vitt [Mezőbánd MT; WassLt Kálnaki Kis István (35) ns vall.].

korsócska kis korsó; urcioraş; Krüglein. *1652:* az Udvarhaz felől valo kis veres bastya ... Tüzős szerszám ötven öt veres korsocskákba(n) benne [Görgény MT; Törzs]. *1700:* kett kis korsocska [Szászerked K; LLt]. *1772:* Cserep talatskák ... Ket Korsotska [Tarcsafva U; Pl]. *1829:* a' kis korsotkámat küldem ha méltoztatik a Tekintetes Sogor Ur egy kis palinkat küldeni [Asszonynépe AF; DobLev. V/1154 Zabolai Pál Kökösi Dobolyi Sigmondhoz].

Szk: *fedeles ~. 1699:* Két ezüst ampona es egy kis fedeles ezüst korsoczka [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150] ∗ *mustáros ~. 1772:* Ezüst ... Egy mustáros korsocska kalanyával [Egeres K; Ks] ∗ *rostás ~. 1679:* Fejér bokaly, rostas vizes korsocska nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 29] ∗ *veres ~. 1652:* Tüzős szerszám ötven öt veres korsócskákba(n) [Görgény MT; Törzs] ∗ *vizes ~* → *rostás ~.* — L. még *mosdó-* és *ónkorsócska* al.

? **korsó-fazék** "?" *1677:* Szin vaj egy korso fazekb(an) Oct. no 4 [Mezőmadaras MT; Borb. II].

korsóforma szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *kanna* korsószerű kanna; cană în formă de urcior; krugförmige Kanne. *1637/1639:* egj korso forma kanna az laba elteoreott [Kv; RDL I. 111].

korsófül szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *módjára* korsófül-szerűen behajlítva; la fel ca toarta urciorului; in Form eines Krughenkels gebogen. *1758:* kiálla az uttzára ... Kotsis Ferenczné ... úttza hallottára úgy kiáltozta fenyegetőzve újjaival feléje intve (: más kezét s. v. maga farára korsó fül modgyára téve :) pirongatta, illyen szókkal: Várj meg, várj meg, te szép Aszszony, mert meg tanitlak ... hogy az Uram útán vetetted magadat [Betlensztmiklós KK; BK. Christina Csatlós cons. Emerici Ersek (33) jb vall.].

korsó-lopó *alk* korsótolvaj; hoţ de urcioare; Krugdieb. *1631:* neked mondom utalatos te sak lopo, ingh aly lopo, Fazek, korso, kapozta lopo [Mv; MvLt 290. 254a].

korsós 1. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *olasz ~* reneszánsz-korsós virágdíszes; ornamentat cu desene reprezentînd urcioare; mit Blumenschmeck eines Renaissance-Krugs verziert. *1611:* Egi zeölden festet zekfeöues karzek oloz korsos | Egj fodor papirosos karzek oloz korsos [Kv; RDL I. 88]. *1622:* Egj papirosos olosz korsos karzek tt ... 75 [Kv; i.h. 119].
2. '?' **Szn.** *1557:* Korsos Pal [Kv; TanJk V/1. 80]. *1560:* Korsos pal [Kv; i.h. 74]. *1568:* paulus korsos [Kv; TJk III/1. 76]. *1570:* Korsos Pal [Kv; TJk III/2. 49]. *1585:* Korsos Pal [Kv; Szám. 3/XIX. 2]. *1598:* Korsos Pal [Kv; TJk V/1. 195]. *1621:* Korsos Palne [Kv; Szám. 15b/IV. 31]. *1827:* Korsos Ferentz ... asztalos legény [Kv; ACJk V. 80].

korsó-tok korsótartó; raft pentru urcioare; Krugbehälter. *1625:* Jklodi Tamast kuldue(n) Fejeruarra Vrunkhoz az Taltokokal medencze es korso tokokal attam nekj vti keoltsegel (!) f. 3 [Kv; Szám. 16/XXXV. 55].

kortina 1. olaszfal; paravan; Kurtine, italienische Wand. *1736:* Ket két Táblája, zöld, kék, veres, és Sárga festekekkel Virágozott olosz fal, vagy Cortina I. Négy Táblája Zöld, kék, és veres festékkel virágozott olosz fal Cortina (: Hederfáján :) [Mikefva KK; CU XIII/1. 156].
2. függöny; perdea; Vorhang. **Szk:** *materia ~*. *1732:* Uti hinto ... Materia Cortinàkkal, külső bé vono bőrökkel [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 34] ∗ *rázsa ~*. *1733:* két Ablakra valo zöld rása Cortina [Hacacsel H; JHb Jósika Zsigmond udvarházában].

korty înghiţitură, sorbitură; Schluck. *1823–1830:* Itt[a] az egy ital pálinkát snapsznak mondják, talám a schnapp szótól, mely hirtelent teszen, mivel a korty vagy pohár pálinkát hirtelen felhörpintvén az ember, avval elébbáll [FogE 237. — [a]1796 táján Göttingában].

kortyogdogólag kortyintgatva; numai cîte o înghiţitură/sorbitură; einen Schluck/Zug tuend, nippend. *1736:* Mikor a gyümölcsöt beadták ... olyan hosszú szájú üvegekben, melyeket kortyogós üvegeknek híttak ... a meggyes bor rendre teli töltve úgy állott az jeges cseberben ... azt olyan jó izűn kortyogdogólag itták [MetTr 326].

kortyogós-üveg kortyolgatásra való üveg; butelie din care se putea bea uşor; Flasche (gebraucht) zum Schlukken. *1736:* Mikor az gyümölcsöt beadták ... olyan hosszú szájú üvegekben, melyeket kortyogós üvegeknek híttak, és Porumbákon, Fogaras földin csináltak, a meggyes bor rendre teli töltve úgy állott az jeges cseberben, mindeniknek asztalhoz egyet-egyet beadtanak, azután még többet, azt olyan jó izűn kortyogdogólag itták [MetTr 326].

korú 1. vmilyen idős; de o anumită vîrstă; von irgendeinem Alter. *1584:* Kis Imre vallia, Azt tudom hogy Teremy Marta mikor meg maradot volna az elseo vratol Andras vrtol ... egy fia vala ... vgimint eot vagy hat eztendeos korw [Kv; TJk IV/1. 340].
2. nagyságú, *rég* kora; de o anumită mărime; von Größe, -groß. *1829:* Egy három vedres koru fenyö tseber [Mv; MvLev.].

kórul szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *halálra ~ vki* kb. halálosra fordul/halálossá válik vkinek a betegsége; a deveni fatal/mortal; die Krankheit einer Person/js nimmt eine tödliche Wendung. *1578:* meg betegedek Kancz Vitalius Jgen meg ... vgy Annyera hogy halalra korula [Amadéfva Cs; Eszt-Mk].

kórus 1. templomi karzat; galerie într-o biserică; Chor, Empore. *1667/1799:* A prefectust eltemeték a mvásárhelyi templomban ... a khorus felöl [Mv; EM XVIII, 457]. *1681:* Vajda Hunyad Vára ... Kápolna, vagi régi Templom; Kő boltos; Ajto felett levő Keresztül valo Chorus (: meljb(en) regenten az Urak a Cultust giakorlottak :) áll ighen szép Faragot Kő Labako(n) | Kápolna Chórusa ... Chorusban nyilo Ajto felszer ... Vagyon ezen Kapolna Chorusab(an) Fal mellé valo bellet hoszzu pad szek Nro 1 [Vh; VhU 502, 525, 564]. *1736:* volt keresztül[a] egy bolt, azt chorusnak tartottak, az orgona ott volt s ott énekeltenek az deákok [MetTr 427. — [a]A misemondó házban]. *1737:* egy kőből épitett Templomotska vagjon ... Bémenvén ... az ajton jobb kézre mindgjárt találtatik égy gradics, mellyen is a Chorusban szoktak fel jarni | (A) Chorus tólgj fa fiok gerendakra epittetett [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI. 13. 8].
2. zenekar; orchestră; Orchester, Kapelle. *1710 k.:* Egy pakulár-furulya, s mellette egy szép leány dúdoló énekét nem haladja meg a király kápolnájának s minden kótás muzsikásinak kórusa [BÖn. 509].
3. csoport, testület; grupă; Gruppe, Körperschaft. *1710 k.:* legyen minden vármegyében, székben vagy districtusban egy magyar, egy székely, egy szász, egy német militaris, és ismét egy más cameralis német conscriptor, in summa, minden egy classis vagy chorusban öt fő személy és azonkívül a scribák [BÖn. 926].

kos 1. berbec; Bock, Widder. *1551:* Az keth Gyermek Rezere Jwtot ... Thyz kos, hwz meddo Jwh [Mezőszengyel TA; BfR 304/108. — L. MNy LVIII, 192 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztozó lev.]. *1595:* Az ki az kossokat ki erezte annak attam f — d 33 [Kv; Szám. 6/XIII. 6]. *1629:* Öreg berbécs kosokkal együtt nro 63 [SzO VI, 102 Szu vára lelt.]. *1629 k.:* Meddeo Juh koszokkal Nr. 4 [Kv; RDL I. 131]. *1653:* Marat Juh Öregh Egj kossal Edgjüt [Ilencfva MT; DLev. I. II. B. 12]. *1710 k.:* Tudom pedig én a te szent igédből, hogy te nem kívánsz éntölem tulkokat, bakokat, sem az én aklomból sokezer kosokat [BIm. 1007]. *1836:* a mult esztendőkbe hágattattam a Toklokbol-is ki válogatván a nagygyát, de az idén édgyre sem bocsátottam kost [Zsibó Sz; WLt Nagy Lázár lev.].
Szn. *1590:* Kos Thamas [Bács K; GyU 21]. *1602:* Kos Miklós (lófő). Kos Péter (lófő) [Szépvíz Cs; SzO V, 227] | Kos Tamás (lófő) [Szentmiklós Cs; i.h. 228] | Kos Bálint. Kos György. Kos László[a] [Altorja Hsz; i.h. 182. — [a]Mindhárom szabados]. *1614:* Kos Boldisar ns [Sszgy; i.h. 249] | Kos Peter lib. Kos Mihálj lib. [Altorja Hsz; i.h. 303].
Hn. *1444/1759* montis Kosbéercz nominati [Inaktelke K; KHn 201]. *1624:* Kos orr megett (sz) [Lisznyó

Hsz; EHA]. *1673/1712:* Az Kosnál nevű hellyben (sz) [Tövis AF; EHA]. *1781:* A Kos Földin [Mákó K; KHn 234]. *1807:* A Kos nevű hellyen lévő tó [Mezőbánd MT; EHA]. *1825:* A Kosok Észka nevezetü helyen (e) [Rava U; EHA]. *XIX. sz. köz.:* Nagy Kosok (sz) [Erdősztgyörgy MT; EHA].

Szk: *az idei ~. 1677:* Az jdey kos es Nősteny iles baranyokal egüt no 147 [A.komána F; UtI] ✱ *magyarországi ~. 1679:* Morvai Őreg Kos nro 12 ... Magyarországi Őregh Kos nro 28 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 123] ✱ *morvai ~. 1679:* Morvai Őregh Kos nro 12. Morvai Tavalyi kos nro 3. Magyarországi Őregh Kos nro 28 [uo.; i.h.] ✱ *öreg ~. 1681:* Juhok száma. Őregh kos Nro 30 ... Őregh fejős Juh Nro 515 [Vh; VhU 569] ✱ *tavalyi ~ → morvai ~.*

2. verőkos; berbec (dispozitiv mecanic folosit la baterea pilonilor); Rammbock, Zugramme. *1632:* Egj kos ala ualo laitoria [UF I, 185]. *1768:* Oroszfva két tűzre való vas kankót csináltatott két magyar forintokkal és egy kost két vas karikákkal együtt egy magyar forinttal [Oroszfalu Hsz; RSzF 101].

Szk: *cövekverő ~. 1851:* Egy czövekverő uj bikfa kos, három fogantyus vas karikával, két bütű vas abroncsal két oldal szoritó hosszu vassal, csiga jártató talpjaival, 's azokra állitandó minden készületeivel három vas perselyes csiga kerekeivel, egy vas rúddal, 's négy vas szegekkel [Erdősztgyörgy MT; TSb 34] ✱ *pléhes ~. 1673:* Egy öreg vas abrontsos plehes kos, hid czöveknek le verésére valo [UF II, 542] ✱ *vasabroncsos ~ → pléhes ~.*

3. *faltörő ~* berbec(e); Sturmbock. *1879:* az asszonynak ... Akkora szája van, mint a tordai hasadék, s a nyelve úgy kalimpál benne, mint egy faltörő kos [PLev. 61 Petelei István Jakab Ödönhöz].

4. Kos (csillagkép); Berbecul; Widder. *1560:* Meg lasd Mykoron cemmentelny akarsz, hogy ahoz valo signu(m)ban kezgyed Mwuedeth, Tudny Illik, az kosban, orozlamban, sagitariusban, Mikoron sextilis es trinus Martis vagyon Mert akoron könnyen vekhöz Megyen az cemmenteles [Nsz; MKsz 1896. 351].

kosár[1] **1.** coş; Korb. *1594:* 4 loúal ... Debreczenj Andras Thordaig, vit 2 ladat, kosart mit Assz(onyunk) ő fge zaamara ... f 1 [Kv; Szám. 6/III. 8]. *1597:* Az eggik kosarnak az fogantiuia el teórett uala az altal vetesbe [UszT 12/3 Anna relicta providi quondam Georgii Simo(n) lib. vall.]. *1637:* Mondak aztis hogj, hiszem jegjes aszoniom az te kosarod ugjmond, monda Czegledine hogj iegjűs fonalal keöteötte altal [Mv; MvLt 291. 82a]. *1685:* Egy kosárb(an) romladozott üvegh Tanyérok [Gyf; UtI]. *1747:* egy kasárban sollőt küldöttem Baraczkot Diot ... neked az Nagy kasárb(an) vagyon [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. *1757:* Kérem édes ötsém Aszony tselekedgyék anyi jot Velem hagy ezen Kemény Gergejné Aszanyamnak szollo levelet ezen kasárral és bé varat Csammoval edgyüt ne sajnájja kár nélkült Sambara[a] el küldeni az kasárba valami üvegek vadnak [Kara K; Kp III. 137. — [a]Nagyzsombor K]. *1762:* Buda Gligor egy Tarisnya Szölöt hoza ... s ott lévén Acz Jánosné Aszszonyamis egy üres kosárral belé raká az kosárjaban és el vivé haza [Kóródsztmárton KK; Ks 17. LXXXI. 21]. *1844:* Küldöm Tolán Vonny Szekerit ... így fél véka nagyságu kosarat teli Spanyol Megygyel [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

Szk: *kosarat ad* kérést elutasít, kérés teljesítése elől kitér. *1824:* Mikor szokott kellemetes kedvében lészen, instállok akkor hozd elé kérésemet[a] reméllem, ha kosarat ád is, reám ezen bátorságomért meg nem nehéztel [Kv; EM XVII, 173 Csáky Rozália Lázár Benedekné Bethlen Máriához. — [a]A kv-i jótékony nőegylet pártfogására von.] ✱ *kosarat adott* kérőt elutasított/kikosarazott. *1854:* A grófné ifjú nőrokonát ... Bánffy Farkas megkérvén, tagadó válasszal utasitá el. Gr. Hallerné egy társas östvélyen, szokott leppegő hangján ... megszólitá az ifjú kosarat adott hölgyet [Újf. 29] ✱ *abrudi ~. 1768:* el küldöttem így Abrudi Kosárban durantzai baratzkot ... így atalagotska igen szép pergament körtvelyt [Fejér m.; TL] ✱ *almakeréki ~. 1683:* Hét vinczi kosár Almakereki negy [Fog.; UtI] ✱ *apró ~. 1797:* Apro kosarak Dr. 7 [DobLev. IV/775] ✱ *boritatlan ~ → cipós ~* ✱ *boritott ~ → cipós ~* ✱ *bőrözetlen ~ → vinci ~* ✱ *cipófogó ~. 1686:* Két kerekded czipó tartó Kosár ... hosszu Czipó fogó kosár -3- [UtI] ✱ *cipós ~. 1685:* Két buritott czipós Kosár. Két buritatlan czipós kosár [UtI]. *1840:* (küldök) a) egy Czipos Kosarat, b) két nagy übriket c) egy Nád mézes Skatulyát [Nyárádsztbenedek MT; Told. 19] ✱ *cipótartó ~ → cipófogó ~* ✱ *fedeles ~. 1679:* Őregh, fedeles, files, veszző kosar nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 28]. *1848:* Egy Gyékény fedeles kosár — hijuba [Szászerked K; LLt] ✱ *fogantyús ~ → német ~* ✱ *földhordó ~. 1816:* Hét Föld hordo kosár [Varsolc Sz; Born. IV. 4 Bornemisza Krisztina conscr.] ✱ *fuszulykatartó ~. 1790:* Negj fuszulyka tarto kosár [Mv; MvLev. Cimbálmos Ferencné hagy. 4] ✱ *füles ~. 1685 e.:* Füles nemet kosar Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 4]. *1688:* Egy hitván füles kosárban egy kevés Tollu [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 4]. *1851:* egy füles paraszt kosár [Dés; DLt az 1852. évi iratok közt] ✱ *fületlen ~. 1679:* Gömbölyegh veszzőbül font files kosár nro 1. Hasitott veszzőbül font, filetlen kosár nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 47] ✱ *ganétöltő ~. 1649:* veőttem egi gane teölteö kosart f. — D. 6 [Kv; Szám. 26/VI. 528] ✱ *gúnyahordó ~. 1841:* Egy gunya hordo kosár [Egeres K; Ks 89] ✱ *gúnyás ~. 1848:* Veszőböl valo gunyás kosár a hijuba 3 [Szászerked K; LLt Kovats M. gub. írnok kezével]. *1863:* Egy gunyás kosár 70 xr [SLt Vegyes perir.] ✱ *gúnyatartó ~. 1797:* Eg gunya tarto Kosár [M.igen AF; DobLev. IV/777. 12]. *1841:* így nagy gunya tarto kosár [SL] ✱ *hordó ~. 1824:* ordiner hordo Kosár [Fugad AF; HG Mara lev.] ✱ *húsos ~. 1827:* a hust árulo Legény fel motozta a' Balog Áronné husos kosarát : husos kosarába más hust nem kaptam, hanem tsak a' mellyet én mértem ki számára [Dés; DLt] ✱ *karban hordozó ~. 1683:* Karban hordozó kosár n. 2 [Gyf; UtI] ✱ *kiflis ~. 1839:* Egy kiflis kosár [Kv; LLt] ✱ *kötött ~. 1768:* Nagy kötött kosár 28 [Mezősztgyörgy K; Ks] ✱ *lóra való ~. 1797:* Egy Lóra való kosár Dr 6 [DobLev. IV/775] ✱ *nádmésznek való ~. 1823:* Nád méznek való Kosár egy [LLt Csáky-per 601. L. 1] ✱ *német ~. 1685 e.:* Nemet fogontyus kosar Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 17] ✱ *öreg ~* nagykosár. *1679:* Őregh fedeles, files, veszző kosar nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 28] ✱ *szebeni ~. 1850 k.:* 2 szebeni kosár [Pk 2] ✱ *szeméthordó ~. 1679:* Szemet hordo kosár nro 1 [Uzdisztpéter K;

TL. Bajomi János inv. 92–3] ∗ *szurkos ~. 1829:* Szurkos Kosár maradott volt ... 4 Darab [BLt 12 kv-i dolgozóház nyomt. szám.] ∗ *újkeresztény ~* habán kosár. *1681:* Egy koszárb(an) üveg, masikban bokály ... Egy uj kereszteny koszárb(an) labosak [UtI] ∗ *ültető ~. 1636:* Ludak uagy tyukok ültetеö kosar [Siménfva U; JHb Inv.] ∗ *üvegtartó ~. 1674:* It vagyon egy hoszszu asztal labastol, fűz veszszőből kőtőt üveg tarto kosár nr. 3, kissebis nr. 1 [UF II, 594] ∗ *vesszőből font ~. 1679:* Hasitot veszzőbül font hitva(n) kosar nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 111]. *1801:* Három Apro veszszöböl font kosárok [Vargyas U; CsS] ∗ *vetkező ~.* '?' *1768:* Egy finum Vetkezö kosár [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb] ∗ *vinci ~* alvinci (AF) habánkosár. *1683:* Vinczi bőrözetlen kosár nr. 3 ... Vinczi két kosárokban találtattak het bokály Tál n. 7 [Gyf; UtI]. *1684:* Egy Vinczi kosárb(an) bokályok [Ebesfva; UtI]. *1685:* Egy vinczi kosarb(an) fa kupak [Gyf; UtI]. — Vö. a *gyékény-* és *vesszőkosár* cimszóval.

Sz. *a maga kosarába szedi az eperjét. 1670:* Megmondám, hiszem nem kell az pápista uraimnak hinni, mert ők az magok kosarában szedik az eperjét [TML V, 148 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1678:* ne itiltessem az eperjet magam kosárjában szedni [TML VIII, 117 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1710:* a török a maga kosárjában szokta az eperjét szedni és segítségadásnak színe alatt Magyarországot magának koporítja [CsH 71] ∗ *más kosarába nem szedne eperjét. 1667:* Most is valóban háborgat minket az persuatio; más kosárába eperjét nem szednénk örömest [TML IV, 43 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

2. méhkas; coşniţă, stup; Bienenkorb. *1594:* Az Somlioy vad kertben uagio(n) Ania meh kosarral No 22. Az Kraznai[a] Maiorban vagion Meh kosarral No. 11. Barlan[b] vagio(n) Meh kosarral No 31. I(n) Su(mm)a Mehnek Restantiaja teszen kosart No. 64 [Somlyó Sz; UC 78/7. 12. — [a-b]Sz]. *1597:* mutata ket kosart[a] az eö maga komlaiaba(n) [UszT 12/36. — [a]Méhet]. *1649:* Egj kosarbol az Mehe ki holt czak az Lep maradot Nro 1 [Kv; Szám. 26/VI. 500–1]. *1652:* Mind(en) Tiz kosar Raj mehebeol 1 kosar, ha tizre nem telik valto penz den. 2 [Kajántó K; GyU 126]. *1656:* az en reszemre s feleségemvel edgiùt iutot ... az mehekbolis az kik reszekre iuttanak azokis kezemnel maradtanak ... volt hat kosarval [Albis Hsz; HSzjP]. *1682:* Majorsagh bely Méh vagyon hetvin kilencz kósárral, eött kosarral halva találtam de azokba(n) is lép vala [Mánya SzD; Ks 9. XXXI. 3]. *1694:* Anya Meh Kosarral nro 5. Ray meh is nro 6 [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1755:* (Az) Annya és raj méhekböl ... negyven hét kosárral verettete fel eö Nsga [Pagocsa MT; TGsz 35]. *1843:* A' Méhek jol, de késötskén rajzottak, külön kosárba vagyon 11 [Széplak KK; SLt évr. Menyhárd Péter P. Horváth Ferenchez].

3. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: **a.** vhány kosárnyi/kosárra való; de un anumit număr de coşuri; von einigen Körben/für einige Körbe (viel). *1661:* Az szelniczeiek[d] is jönek be; juhot, csirkét, kosár borsot hoztak [TML II, 117–8 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz. — [a]Szelnice (SzD) lakosai]. *1683:* Egy kosar fige [UtI]. *1717:* Ezen embertöl küldöttem Ngod számára ... egy kosár olá borsót [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. *1750/1778:* hat kosár Törökbuzát le tördelé szekeremben töltvén haza witte [Ilencfva MT; DLev. 6]. *1792:* egyebet nem küldhettem 200 Tyuk, 8 Lud tojasnál ... és egy kosár körtvélynél [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1810:* Egy Kosár esölék kosarastol ... Rf 1 xr 43 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 10]. *1824:* Küldek ... 1 Kasár Szölött, Krumpit 3, vékát [Háporton AF; Kath.]. — **b.** vhány méhkasnyi/méhkasra való; de un anumit număr de coşniţe/stupi; von einigen Bienenkörben, für einige Bienenkörbe. *1578:* mynden perejth az ky ezek felöl löth wolna twdny Illyk heth hordo bor felöl meg Lw felöl hwz kosar myh es nyolcz zalonna felöl, Ezekbwlys es mynden marhakbol walo dolghayth el enghede kaczkan marthonnak [Szava K; JHbK XV. 25]. *1594:* Minden tiz kosar meteöl egi kosar mehhel tartoznak az varhoz, az ki ualto pedigh kett penzel valtnak megg egi kosart az valto penz penigh az dezmase [Bagos Sz; UC 113/5. 16]. *1597:* az J negy kosar raj méhet hanta ki kertébeól [UszT 12/124]. *1604:* volt ennekem ... Kwkeolleo Kemenfaluan Vduarhelyzekben ket kosar mehem marton Janosne hazanal [i.h. 20/274]. *1647:* Itt az Arendat mégh Tarnoeri Sebestyen idejeben engettek volt megh, mostis megh attak az Arendat, de meghis az Dezmasok ki mentek volt, es harom kosar meh jutott Dezmaba [M.királyfva K; BK 48/16]. *1709:* Szecseni Ur(am) adgyo(n) edgy kosár mag mehet az Ecla(na)k [SzJk 361]. *1778:* a Méhek nem rajzottak csak edgyet is négy kosár méh holt meg köztök [Balázsfva AF; UtI].

4. tyúkborító kosár; coş mic pentru cloşcă; Hühnerkorb. *1590:* Egy Tyuknak vallo kossart veottem vrunk zywksegere ... d. 10 [Kv; Szám. 4/XXI Kis István sp lajstr. 48].

5. kosáralakú/szerű asztali edény; vas de masă asemănător unui paner; korbförmiges/artiges Tischgeschirr. *1676:* az Uy Keresztyenektöl vásarlotta(m) ez szerint ... Tizen hat apró cseszeket. Huszonket gyümölcs álávaló cseszet. Tizenkét fejer kancsot ... Hat kósárt ~ 60. Két hoszszú kosart [UtI]. *1877:* China ezüst és réz ... 2 áttört kosár [Ks 87 Kornis oszt. lelt.].

Szk: *batizi ~. 1820:* Három Gyümöltsös batizi Tál ... Három fedeles batizi kosár [Mv; Told. 19] ∗ *gyümölcsös ~. 1830:* Fáin gyümölcsos kosár tángyéros [LLt].

6. kehely/pohár része; parte de pocal/pahar; Teil des Bechers/Trinkglases. *1769:* az pohár mostani modi munka légjen és kosárja is légjen [Kv; ÖCJk]. *1770:* az blts Ché az remeket ki adta Berekszászi Josef Déák(na)k ... égj mostani modi kehelly pohár az talpán és kosárán muslis munka légjen | az blts Czé ... ki atta Eötves János Deák(na)k az remeket ... égj mostani modi kehelly pohárt muslis kosárral és talpal [Kv; i.h.]. *1782:* Kováts Lászlo Déák(na)k lészen Remekje Egj kehej pohár trébellet Kosárral és trébellet talpával [Kv; i.h.].

◇ **Hn.** *1592:* mely helyeth hyn(n)ak Kossar chyerey dombyanak [Szentkirály U]. *1614:* A Kosár helyben [Nagyfalu Sz]. *1648:* az kosar domb [Mv; MvHn]. *1666:* Kosar kutban (sz) [Illyefva Hsz]. *1670:* az Kossar nevü helyb(en) [Petek U]. *1681/1748:* Baba kosára vermén (sz) [M.péterfva KK]. *1731:* Kosár Csere nevü közös erdejeketis kik pusztitották es hordoták el [M.bece AF]. *1734:* a Ló kosárb(an) (sz) [Ketesd K; KHn 61]. *1737:* A Ju Kosáron (sz) [Várhegy MT] | A Kosár hellyb(en) (sz) [Nyárszó K; KHn 122]. *1740:* A Kő Kosárban (sz) [Inaktelke K]. *1753:* Kosár helly nevü hellyben egy kis

gyepes föld (sz) [M.nádas K; RLt]. *1756:* Az Erdön Disznó szállása nevezetü helyben Antal kosárán kivül (k) [Kurtapatak Hsz] | a Kosár (k) [Farnas K; KHn 287]. *1758:* A kosár helly Retben (k) [Sztána K]. *1761:* Az oláh Kosára árka mellett (k) [M.zsákod U]. *1762:* az Janos Arka avagy Kő Kosár n.h.-ben (e) [Inaktelke K]. *1762/1779:* Az Urmős kosárban, az Arkon alol (sz) [Vérvölgy Sz] | A Csere kosarában (sz) [Nagypacal Sz] | A Szabo Kosáránál (sz). A Bihally Kosárnál (sz) [Szilágycseh]. *1766:* Kasárkut [Ormány SzD; FiscLt X/b Fasc. 6A]. *1767:* a Balla Kosára nevezetü oldalas közönséges gabonát termö hellyenn (sz) [Bö MT]. *1768:* A Toklan kosáráb(an) [Sarmaság Sz]. *1774:* a' Kosár hellyben (sz) [Sóvárad MT]. *1775:* A' Kosár Patakában (k) [Gagy U]. *1778:* Bándi Kosár verőfényeben (sz) [Kőrispatak U]. *1798:* Diszno kosár (k) [Méra K]. *1801:* A Kosárba a Csiki ut mellet (sz) [A.üvegcsür Hsz]. *1816:* Baksa Kosarában (e) [Ikland MT]. *1817:* A' Kosár Domban [Mv; MvLev. 2]. *1820:* a' Kosár tetöbe (sz) [M.fodorháza K; BHn 156]. *1825:* A' Kosár nevü hellyen (sz) [Petek U]. *1826–1827:* A' Kosárbük (e) [Zsobok K]. *1867:* Kosar észka (e) [Szentdemeter U]. — A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

Nem mindig dönthető el, hogy az itt felsorakoztatott adalékok melyike vonható a kosár[1], ill. a kosár[2] címszó alá.

kosár[2] **1.** akol, karám; ţarc, ocol; Hürde. *1580:* Az felekyeknek pedig senkinek kosart ne haggianak chynalny Az kayanto weolgyebe [Kv; TanJk V/3. 212a]. *1599:* Az vy kosáron inne(n) a' taplocza felol uala my nekónk zallas heliu(n)k [UszT 14/13 Joh. Menihart de Ilke (46) lib. vall.]. *1600:* En hasitoth hatarokat soha sem tudo(m), de a hon most az Orozhegy kosar wagyo(n), az en lelke(m) esmereti zere(n)th nem Oroz hegy, hanem Farkaslaki hatarnak itelnem [i.h. 15/105 Bartalis Leörincz, Palfalvi (70) pp vall.]. *1700:* Rugyán Joon vallya hogj ... Tudgya, hogj az el mult öszel Lopott szalonnát sütötten(e)k és ötten(e)k a' Sztán Rotár kosárjánál [Csolnokos H; Szer.]. *1754:* ezen helljet mind birták Várhegy alljaiak Nagy erdős hellj vala ... műis Kosárokot tsináltunk réája a kerten feljűlvalo helljségre [Ditró Cs; LLt Dobra János (60) zs vall.]. *1759:* én oszkotárja voltam Sok időkig az Uram eo Ngyga Zágoni Udvarának és kosárom is volt azon az hellyen [Zágon Hsz; Szentk. Dobri Nyáguj (80) zs vall.]. *1763:* Minthogy Sok hellyen Csináltunk szállást, ottan körül kosarok(na)k kallyibak(na)k, kertek(ne)k, és tűzre amenyi kivántatott annyi fát vágtunk le [uo.; SzentkZs]. *1801:* akkor estve mar a Zalányi Nyáj a Kosárbol hazais ment a Faluba hálni [Hsz; Borb. II Pál Sándor (80) jb vall.]. — L. még RSzF 119.

2. juhakol; ţarc de oi, coşar; Schafhürde. *1569:* el ment s az erdeon az embernek iwhat eg kosarba be rekeztete es ug hatta ott [Hurm. XV/I, 637 Joh. Donka vice comes Marmarosiensis Beszt-hez]. *1584:* A Nagy embernek penigh Authoritast Attak hogy ha harmad napigh Az Idegen Juhokat mind kosarastol el nem keolteoztetik, hat maskeppennis chelekedhessenek velle [Kv; TanJk V/3. 282b]. *1587:* Jűtot az kosarbol kerúlbe 277 Sayt ... Deog miat holtanak 56 Jűhok [Kv; Szám. 3/XXVI. 9 Suweges Gergely isp.m. kezével]. *1591:* Az kaianto vtan egj darab feöld kin à kosar zokot lenny [Kv; AggmLt A 53]. *1647:* proclamaltata Mihacz Istvant Juhok kasaranak el hamasaert [HSzj *juhkosár* al.]. *1754:* A hol pediglen most Alfalvi vraimék Esztenájok vagyon ... még kosártis Bűk fábol tsinálták [Alfalu Cs; LLt III. D. 3].

Szk: ~ *csinálni. 1592 k.:* Az Galfi Mihaly vra(m) embere kosar chenálnj Jeött vala [UszT 14] ✱ ~ *vágni* → ~*t vág* ✱ ~*ral trágyáztat. 1798:* az Exponens Urnak Pakularja voltam s magam tragyaztattam kosarral [Kökös Hsz; Kp IV. 291 Vantsa György (21) Letzfalvi Tit. Gyárfás Károlly Ur oszkotárjának vall.] ✱ ~*t tart. 1574:* Nem Engedyk hogi Az varas feolden kosart Tarcianak Jwhoknak [Kv; TanJk V/3. 103a] ✱ ~*t vág. 1604:* en laktam hogjaban[a] maknak Jdein Kosar vagnj mentem oda ... egj bwköth ertwnk otth egj oldalban Kosart vagtúnk [UszT 20/173. — [a]U] ✱ *meddő* ~ meddő juhok akla. *1808:* az ottan lévő esztenanak hata meget vala egy Nagy fel allo bikfa ... mely bikfánál volt az Sztringa azon hátul pedig it Eszak feleöl a bik szélibe a Meddü kosár [Zágon Hsz; SzentkZs Barta László (56) barátosi gy.kat. vall.] ✱ *trágyázó* ~. *1798:* a Bastelkin különos trágyazo kosara volt az Exponens Urnak ... magam voltam a ju posztor [Kökös Hsz; Kp IV. 291 Vantsa György (21) oszkotár vall.].

3. loakol/karám; stavă; Pferdepferch. *1664:* az meneseknek kosart Czinaltanak ugy fogdostak az kosarba hoszu keötelékel [Sajókeresztúr SzD; Born. XXXIX. 4 Kéővarj Farkas (40) jb vall.]. *1717:* ha az udő ugy hozza ... az Groff ur eő Nga a menesit vagy egyeb marhajat is oda hajtatna eő kglmek ... a hova illik mindenkor kosart jot Csinyaljanak, es elegendő Legeltető io helyet advan nekik a hun Securitasban lehessenek [Marosszt-györgy MT; Ks 67. 48. 31]. *1784:* még Groff Csáki idejében Uraság Lovai(na)k Kosara, és istalloja lett volna [M.gorbó SzD; JHbK LIX/4. 37].

4. barom/marhakosár; ocol pentru vite; Viehhürde. *1592:* tudo(m) hogy Nywladotis birtak az en Emlekezetemteol fogwa, mert latta(m) kosarakba(n) laktak ott, barmokat tartotak ott [UszT]. *1604:* mikor ... niresbe(n) valo kosarunkat, marhanknak megh akartuk uolna nagitanj, keozwllwnk bizonios Attiank fiaj iele(n) leue(n) az Farkas lakj Attiankfiaj marhaioknak kosara feleoll rank wtenek nemw gonozul teueo emberek [i.h. 18/73–4]. *1604 k.:* az kosar penig oly wala hogi Egik rezebeol az masikba az ökrek el mehetenek, Zakadékos Zegeletes wala az oswat Janos ökrenek penig ugian külön kapuia wala az kosarba [Kede U; i.h. 77a]. *1640:* most is és ezután is legyen úgy, hogy valaki hol szereti maga marhájával, ott csináljon kosárt mind juhnak, disznónak és baromnak [Mm; ErdO I, 450]. *1811:* Az ökröt valamikor a' Biro parontsollya, Mindenkor két felé hajtyák, kosárba nem hálattyák [F.rákos U; Falujk 70 Sebe János pap-not. kezével]. *1847:* Kaszálás ideje eltelvén, szántás idejin semmi szin alatt rekeszbe vagy kosárba hálni szabad nem lészen az ökörcsordának 3 magyar forintok büntetése alatt [Zalán Hsz; RSzF 202].

Szk: ~ *vágni. 1727:* Mikor az Bozzára marhát visznek minden ember ... Kasár vágni ... tartozik el menni ha egy marhájánál ott több vagyon sub poena denar 40 [Szotyor Hsz; SzékFt 36] ✱ *háló* ~. *1812:* az magam balond égy Ugyűségemböl Levágtom a Méltoságos Udvar Marhájoknak halo Kosárját az Esztena Dombon [Zágon Hsz; Szentk. II].

5. disznóakol; ţarc pentru porci; Schweinestall/hürde. *1599:* Az honna(n) mútatak hogy be yztek az orozhe-

giek a' lengiel falui diznot my birodalmu(n)k uala a regy szabadsagh ydeon ... Az uy kosart pedigh az houa czinaltak a' lengelfaluiak my birodalmu(n)k uala mind pedig a honna(n) be yztek az eö diznajokot [UszT 14/13 Joh. Menihart de Ilke (46) lib. vall.]. *1606:* Tudom hogi az Keczet megieji diznojokot ott az Veres patak neuy heljben tartottak bekesegessen ... maknak idejin volt ez, Kosarok volt ott [i.h. 20/68 G. Peterffi de Zent Mihalj (47) lib. vall.]. *1633:* az Marko Vaydane aszonio(m) eo Naga szabadosi az djznokat wjszsza terjtek es hajtak az kosarba(n) a hol szallasak uolt [Rogoz SzD; WassLt Pap Tamas (65) ns vall.]. *1690:* még virattig az Tholdalagi Andras Uram sertesinek az kosárára ra mentenek, az erdőre, onnét bé hajtották az faluban [Szótelke SzD; SLt KL. 28 Maraci Peter (36) jb vall.]. *1775:* Makkos pasztoris volt az Apám szinten az Heresz patakaban vala itt fellyebb az Sertések kosára [Oltszem Hsz; Mk II. 2/71]. *1801:* A mult öszi Makolásra ... Mikor ... Baktsi Sigmond Vram ki hajtatta Sertéseit, akkor Kosárban háltake a Sertések vagy bé jártak a Faluba [Hsz; Borb. II vk].

Szk: *makkos* ~ makkoltatott disznók akla. *1775:* Én ... Vas Andras Jágersegemben Sokat vadaszván azon erdös heljsegben az Jáger társam mutatta mindenik Makkos kosár hellyét nekem az vadászatban [Oltszem Hsz; Mk II. 2/71].

6. *törökbúza* ~ kukoricagóré/kas; coşar, pătul; Maisscheune, Kukuruzscheuer. *1729:* az összel hoztam egy nyárfátt, az melyből Tőrők buza Kosárt csináltam [A.karácsonyfva AF; Told. 31].

7. (gyermek)járóka; ţarc (de copii); Laufgitter/ställchen. *1848:* Miklos píros fersingel, szépen ül már földön, kosárban, — a' pokrotzon henderikázik, és jo ízűn elmatyog, őrökké vidám eleven [Kv; Pk 7].

Ez az adalék feltehetően az akolhoz hasonlóan fakerettel körülvett gyermekjárókára vonatkozhatik.

8. *1625:* Molnar Janos mester ... az kosart mind ket feleól eo vonta fel az manushoz ... az ora kulseo Tablaia Ramaiahoz eö adot fat, es megis faragta ! az kosar auuagj Allas meg bontakozot volt es annak meg chinalasara adtunk lecz szeget nro 25 ... hogi az kep Iro nemet az poniuat fel szegezte az Allasra Adtam lech szeget nro 25 ... hogy az kosart le bochatottak nap kelet feleol az Templum cherepet nagj helien le kellet szednj [Kv; Szám. 16/XXX. 21, 36].

kosaracska 1. kicsi kosár; coşuleţ; Körbchen. *1773:* egy kűs kosárotskába belé tette [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69].

Szk: *sörszűrő* ~. *1699:* Ser Szűrő kosarocska Nro 1 Ser merő Sajtár Nro 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.].

2. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: vhány kosaracskányi; de un anumit număr de coşuleţe; von einigen Körbchen (viel). *1836:* küldünk ... egy kosaracska Szöllőt ha erőssen öszsze nem mocskolodnék [Ádámos KK; Pk 7].

3. porcelánkosárka; coşuleţ de porţelan; Porzellankörbchen. *1714:* Ezüstes virágokkal ékesitett Kosarotska két hasonlo fűleivel 4 // 50 [AH 43]. *1743:* Kafés Csésze gyenge 6. Kosarotska [O.fenes K; JHbK XXIX/28].

Szk: *gyümölcsös* ~. *1804:* Két gyümöltsös kosaratska [Borosbenedek AF; SLev.].

kosaras '?' *1818:* tartoztunk ö Kigyelmét Remekre bocsátani ... melyek ezekböl állottak Egy pár Brilliántos Fűlbe valo fityegővel, egy kosaros, Brilliántos Alliántz Gyűrű[a] [Kv; ÓCJk. — [a]Folyt a fels.].

kosárbeli kosárnyi; de un coşuleţ; korbviel. *1685:* Tatár János Bukarestrűl hozta egy Kosárbeli Citrom [UtI].

kosárcsinálás disznókosár-felállítás/készítés; făcutul ţarcului pentru porci; Aufstellung/Vorbereitung des Schweinekorbs. *1728:* Hadnagj N: Lőcsej Joseph Atyánk fia eö kglme Tizedesek által hirdettesse meg hogj valakik(ne)k Sertessek vagjon ... Hetfün kosár Csinálásra az Cziczhegjen egj egj Embert, Annak utanna a Makra adván más Pásztor eleib(e) ki ki sertesset fel iratv(an) ugj adgja a Pasztor eleib(e) [Dés; Jk].

kosárka kosaracska; coşuleţ; Körbchen. *1724:* Egy kosárkában ... holmi rosdás el vetett kultsok [Koronka MT; Told. 29/12]. *1736:* Hal tsont veszszőből font tál forma kosárka 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 101]. *1744:* feles kosárkák [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1811:* egj Kis kosárka [Jedd MT; LLt].

Szk: *kézbe valo* ~. *1699:* Kezbe valo Kosárkák [O.csesztve AF; LLt Litt C].

kosárkötő kosárfonó; împletitor de coşuri, coşar; Korbflechter. *1681:* Kosár kötö (: ä Banyakra :) 1 ... Gyalogh szeres jobbagi 8 [VhU 216]. *1700:* Simon kovács kosár kőtő [Kv; Szám. 40/II. 116]. *1771:* E bizony csak olyan, mint a kosárkötő mondotta; „Bolondság a szántás-vetés, élet a szatyorkötés" [RettE 258].

kosármén kasos méh; albine în coşniţe; Beuten/Korbbiene. *1637:* Kosar mehek Mondran es Fogarasban [UF I, 426]. *1687:* Kosár méh nro 1 ... töke méh nro 1 [Mocs K; JHbK LVI/6]. *1688:* Anya és Raj mehek ex Alvear(um) nro 77 ... Van Jelen Magméh hagyatot kosár Méh Alvear(um) nro 44 [Fog.; UtI]. *1735:* A Csűrön aloll egj áláson Kosár Méh nro 12 [Mezősztjakab TA; JHb X/19. 10]. *1761:* Kósar Mih [Kolozs; LLt]. *1770:* Egj közönseges mehert, Egj közönseges kosar Meh [Usz; Pf]. *1792:* Kosár Méh mind öszve talaltatott 67 ... Ebböl Anya Méh 26 Raj 32 [Kályán K; JF 36 LevK 37].

kosárnyi vhány kosárra való; de un anumit număr de coşuri; von einigen Körben, für einige Körbe. *1768:* Hagyma semmi sem lett ... Murok egy kosárné [Esztény SzD; Told. 5a]. *1818:* a' várarokra jövendö Szekerek és szánok mindenkor tartozzanak égy égy kosárnyi kovats követ bé hozni, azt a piatz sorba tsomokba rakni [Dés; DLt 174].

kosáros méhkasos; în conşniţe/stup; mit (einem) Bienenstock. *1685:* Kosáros Anya méhek ... Nro. 109 [Katona K; UtI].

kosárpénz kb. akol/karámpénz; bani pentru ţarc/ocol; Hürden/Pferchgeld. *1603:* Census Kosar penz vo-

catus sunt d. 4 [Csernakápolnok[a]; Makkai,SzDPuszt. 113. — [a]Később: Csernefva SzD] | Censos Caroli pénz solus index tenetur d. 60 ... Census kosar penz 4 [Kötelesmező SzD; i.h. 115] | Debetur census porcorum kosár pénz vocatus per d. 2 [i.h. 149]. *1770:* Tudom hogy ez elöt két Esztendövel mikor Mak volt egy Nagy Sertéstöl 4 Polturat mikor Mak nem volt hét Polturát vettek de azután akár volt Mak akár nem volt, 4 Polturat vesznek neha még a' Cserepes Malacztolis ugy Kosár Penzt is [Babuc Sz; IB. Volfg. Száraz (60) jb vall.] | A Juh es Sertés Dezma, e' szerint volt, a kinek tiz volt, abbol egy Baranyos Juhot Vettek, vagy, egy sertést tizből ... a' Kosár Penztis mindenkor meg vették, a 4 Polturat [Sülelmed Sz; BK] | Dézmát atunk ... az Sertésekből is tizből égjet, akinek tizre nem tőt atunk égjtől, egjtól égj sustákot, az Kosár pénztis 4 poltrát meg vőték rajtunk [Szélszeg Sz; BK].

kosárvágás akol/karámkészítés; făcutul ţarcului; Hürden/Pferchmachen. *1804:* A meddű csordát, mihelyt az idő engedi és a falu parancsolja, tavasszal köteleztetnek[a] a Havasba felhajtani és mindaddig ottan legeltetni, amig a falu kívánja. Egy kosár vágással a falu tavasszal tartozik a Havason [Kisbacon U; RSzF 194. — [a]A pásztorok].

kosbárány himbárány; berbecuţ; männliches Lamm. *1627:* Koos barany vagion Nro 100 Nieosteny barany vagion Nro 85 [Kozmás Cs; BLt Inv.]. *1672:* Kos baranj nro 22 // Nöstenj baranj nor. 26 [Alvinc AF; UtI]. *1687:* Kos bárány nro 136. Nöstény bárány nro 37 [Fog.; UtI]. *1717:* Percipiála Dézma nőstén Báránt numero 2. Kos Báránt numero 4 [Küküllővár KK; UtI]. *1750:* Fekete Cos bárány vagjon nor -13- Fejer Kos baranj vagyon Nro 8. Fejér nősteny baránj vagyon Nro 10 [Üvegcsűr MT; Ks 91]. *1784:* legeltetésnek idein elkárosodott az actornak s(it) v(enia) egy fekete kosbárányа [Jenőfva Cs; RSzF 259].

Szk: *(az) idei ~. 1683:* Őreg Juh vagyan nro 51. Az idei kas Barany vagyan nro 4 [Küküllővár KK; UtI]. *1714:* Idej fejer kos Bárány n. 3. Idej fekete kos Bárány [Kászonfelsőfalu; LLt Fasc. 85] ∗ *morvai ~. 1679:* Tavalyi Morvai Kos Bárány nro. 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 122–3] ∗ *nyári ~. 1672:* Nyari kos barany Nr. 70 [Udvarhely[a]; Born. Fasc. VI/24. — [a]Később: Szamosudvarhely Sz] ∗ *tavalyi ~. 1632:* Tauali neősteny barany N 95. Taualy kos barany N 81 [A.porumbák F; UC 14/38]. *1740:* Tavalyi fejer Kos Bárány 9 ... Tavalyi fejer nosteny barany 19 [Pálos NK; Ks 11. XLI. 32].

kosbárány-bőr blană de miel; Lammfell. *1677:* Vadnak döggel holt Juh bőrők e' szerint. Tavalyi Kos bar(any)bőr 7. Tavalyi Nőstény bárány bőrők 7 ... Ez idei 1677 beli hasi bar(any) bőrők Ezekis Inventálásig holtanak meg [Mezőmadaras MT; Borb. II].

kosberbécs kos; berbec, batal; Hammel. *1688:* 7 Kos berbécs megh forditásaért fizetett az mester(ne)k f — // 07 | Egy Berbécs Pásztor(na)k fizetett 6. kos berbécs legeltetésért f — [Bucsum F; MvRKLev.].

Szk: *öreg ~. 1688:* Havaselföldéb(en) adott el az Pákulár pinzen őrög kos gyapjos berbécset nro 3. Tavali berbécset nro 12 [uo.; i.h.] ∗ *tavalyi ~. 1689:* marattak volt Juhok ez szerint őrög báránjozo fejer s fekete Juh no. 158. Milliora fejer, és fekete no. 28 őrög Berbécs no. 11. Tavali Kos berbécs is nro 11. Tavali czáp (: melljet az biro ègy kos berbécsen el cserélt :) nro. 1 [uo.; i.h.].

kosboros szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *szilva* szilvafajta; un soi de prune; Art Pflaume. *1621:* Chieresne fa az keorteli fa, Dyo fa kóós boros szilua, es bezterczey szilua fa legien beöcziwre ualo [Burjánosóbuda K; JHbK XXII/29].

kosbőr piele de berbec; Widderleder. *1571:* Egy kicsinált örög ökör bört d. 80, egy kicsinált tehén bőrt d. 60, egy kicsinált juh bört d. 18, egy irű vagy kos bőrt kicsináltot d. 25 [EOE II, 380 ogy-i végzés].

kóser ? kóser-bor; vin cuşer; koscherer Wein. *1827:* Illyei Szűreti Pintze Lista ... 50 veder A Sido kosere [Marosillye H; Born. F. IIa].

kos-falrontó faltörő kos; berbece; Sturmbock. *1710 k.:* Sok gerendát látok én Füleken[a], majd annyi régi római kos-falrontót csináltatok kávákkal belőle, hogy bizony elcsudálkoztok, mi leli azt a hitván vékony kerítést [BÖn. 730–1. — [a]Nógrád m.].

kosfejű kosfejszerű; cu bot de berbece, cu cap berbecat; bockskopfartig. *XVIII. sz. eleje:* Ménló körül pedig termetire és Szőrire ezeket kel observálni, légyen ă Ló magos hoszszu, tölcséres orrú kosfejű, ne legyen husós álla kapczaja, légyen Szaraz fejű [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1735:* Egy kos fejű pej ötödfű gyermekló 1 [Marosszentkirály AF; Told. 2]. *1747:* Kornis Sigmond Ur eo Nga egy vilagos pej szőrű 3 esztendős metczetlen sziju hátu fel kőlt nyaku fekete farku serényű kos fejü gyérmék lova [BSz; Ks 27. XVIIIb vk].

A MPászt. 319 csak *kosorrú* (l. alább) összetételt ismer, a cimszóra a Mut. nem hivatkozik.

kosfő kosfej; cap de berbece; Bockskopf. *1598:* Az en leanyomnak Ilonanak hattam ... egj eozue jaro Aranyos kupat, egj fel Aranios kupat, kin kos feo vagion [Gerend TA; Törzs. Gerendi Pál végr.].

koshólyagocska băşica udului la berbeci; Harnblaschen. *1806:* Egy Kos hojagotskáért 12 x [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir].

koshús carne de berbeci; Bockfleisch. *1680 k./1715 k.:* Nem Juh Őrző kuvasz, Farkassal bellett Eb Ki Nem Farkas bőrrel, kos hussal bélletteb [Rosnyai, HorTurc. 173].

kos-jegy a Kos (csillagkép); Zodia Berbecului; Widder (Sternbild). *1758:* Ami azért e nyomorúsággal és sokféle változásokkal megrakodott világra való születésemet nézi, az volt ezen tizennyolcadik saeculumnak tizennyolcadik esztendejében, id est anno 1718 die 31-ma Martii ... midőn a hold a kos-jegyben volt [RettE 54].

koslat 1. csatangol; a hoinări, a umbla haimana/haihui; herum/umherstreifen, sich herumtreiben. *1631:*

Varga Menyhart ... Bonyhara[a] ment vala, meg az Urajs hiua vele hogj menne el, de az aszonj azt monda hogi eb menien mert hiszem oda koslatek Eniedre [Mv; MvLt 290. 54b. — [a]KK]. *1634:* Monda Agoston Janos, Jay megh halok, kire monda az Attya, am haly megh, mert veztegh ulheczy vala oda ala szölö uegin ne koslatnal minde(n)nut [Mv; i.h. 291. 30b].

2. nők után jár; a umbla după femei; Frauen begehren. *1815:* Te kedves Őcsém! ... mind Gyilkos Haramiák, 's rosz erkölcsü Tolvajok, künn az Ballavásári Szöllőd Gyepűíben Lapanz (!) Dombérozol, 's korhelykedel nappal; éjczaka pedig mint az egér egyik jukba bé, az másikból ki, koslacz, járkálsz [Kóród KK; Ks 101 gr. Kornis Gáspár lev.].

koslatás nő után való csatangolás; umblatul după femei; (männliches) Begehren einer Frau. *1597:* Chizar ferencz ... wallia ... Chizar Peter ... eginehanyzor mondotta enneke(m) ... bizony megh erdemlene Molnar Kelemenne hogi az vizbe vetnek mert annal nagiob kúrwa ez varoson ninche(n), eyel sem alhatom itfen az Tornaczba az sok ala s fel walo koslatasok miat, Azúta(n) egi olykor eleombe alla, kere azon hogi megh kernem neki Molnarnet [Kv; TJk VI/1. 73]. *1771:* minden Kurva Detari Marinal tanál magának helyet ... most is mikor az katonák itt valának szüneti nem volt éjjel nappal a sok koslatásnak, hogy nem győzte a Ringyó, némelykor el bujt, még a kertek alatt is mindenütt keresték a katonák [Dés; DLt 321. 35b–6].

koslathat csatangolhat; a putea hoinări; herum/umherstreifen können. *1631:* Mikor el szökekis az Aszonj akkoris Bonjhara[a] ment vala az Ura, s hogj hija vala el uele azt monda az felesege hogi eb menie(n) mert hiszem oda koslatek Eniedre, nem koslathatok mindenüue veled [Kv; MvLt 290. 56a. — [a]KK].

kos-mióra (ezévi/tavalyi) kosbárány; mior, miel (din anul acesta/trecut); (dies/vorjähriges) männliches Lamm. *1599:* Fejős juh numero 35. Kos milliora n. 6. Nöstény milliora n. 3. Oreg meddű juh n. 2 [M.fülpös MT; TT 1879. 563].

Szk: *idei ~. 1698:* Eőrőg juh numero 68 // Idei nőstény miliora nro 18 // Idei kos milióra nro 9 // Eőrőg kos numero 2 [Cege SzD; WassLt osztozólev.] ✱ *tavalyi ~. 1648:* Eoregh berbecz kossal eggiwtt ... no. 167 Tavaly kos milvara vagion ... no. 144 Tavaly neősten milvara vagion ... no 20 ... Milvara meddw juh vagion ... no 5 [Komána F; RákGlr. 522].

kosornya kézikosár; coşniţă, paner; Hand/Armkorb. *1669:* (Küldött) tyúkot s szőlőt egy-egy kosornyával [AUt 70 Ebesfalvi jöv.]. — Vö. a *kasornya* címszóval.

kosorrú 1. kosorrszerű; cu bot de berbece, cu cap berbecat; bocksnasenartig. *1747:* Tudgya ... ă Tanu, hogy ... p(rae)attangalt Tarsaival együtt ... lopta el Sz Benedeki kastely alol, ă Lovas kertből M. Groff Kornis Sigmond Ur eö naganak egy vilagos Pej Meczetlen, Szijhatu Fekete Serenyű, farku, Kevesség kos oru, akkor ötöd főre menő gyermek lovat? [KSz; Ks 27/XVII vk]. *1807:* Az el lopott Kantza lo fekete szörü, kos orru [DLt 674 nyomt. kl]. *1810:* piros pej paripa ... kos-orru [DLt 582 ua.].

A MPászt. 319 a címszót közkeletűen ismert szónak minősítve így értelmezi: „Kosorrú ... a ló, ha feje éle olyan hajlott mint a kosé."

2. hajlott/sasorrú (ember); cu nas coroiat; mit Adlernase. *1808:* Pap Grigor, mint-egy 35 Esztendős, magos szál ... kerek ábrázatu, kos orrú [DLt 731 nyomt. kl]. *1828:* Petrotzi Gáspár ... széles ábrázatu, kosorru [DLt 768 ua.]. *1847:* Lapedát Juon ... kos vagy sas orru [DLt 1142 ua.].

kospolági dohány un soi de tutun; Art Tabak. *1807/1818:* 1/2 Font kospaláger dohány ... 1 Pakéta kospolági Dohány [Mv; Told.]. *1808:* 1 Pákéta Kospolági dohány [Mv; i.h. 22].

Kossuth-pénz Kossuth-bankó; bancnotă emisă de guvernul lui Kossuth; Kossuth-Banknote/Geld. *1850:* a Kosut pénz beadása [Dés; DLt 662].

Az 1848–49-i szabadságharc befejeztével be kellett szolgáltatni az osztrák pénzügyi szerveknek az első felelős magyar kormány által kibocsátott papirpénzt.

köst 1. élelem, étel; hrană, mîncare; Lebensmittel, Kost. *1567:* beztercze Vydekereol huz zekeret es ahoz hatwan embert kwlgyetek oda kevwarra az Var eppetesre mywelnj, kyk ket hetre valo kostot wygyenek velek [BesztLt 40. — A király a beszt-i tanácshoz]. *1585:* Az zegensegre a kik az themeteo kertnel segitetek dolgozny egy nehany napigh keoltete(m) reaiok kostra d. 78 [Kv; Szám. 3/XVII. 14b]. *1593:* Mihalj Mester midőn Malom keow Latnj el ieot vala keoltettem Zeker berre es kostjara d 55 [Kv; i.h. 5/XX. 159]. *1600:* Az ki megh Asta az kapu Giamolnak arkatt es az pinchebeol ki hordotta az feoldett kostal eozze Atta(m) d. 16 [Kv; i.h. 9/XIII. 9 Damakos Máté isp.m. kezével]. *1621:* Az loakal mellieket K. Vrunknak viznek ... az mellette liuóknek atta(m) kostiokra f — 15 [Kv; i.h. 15b/IX. 66]. *1780:* kohokban futató munkásnak kész köst mellett fizetése légyen egy Ágas vastól tizenkét pènz, de ezek ennyi fizetésre a' darab vagy ágas vasatis el-vágni tartozzanak [Torockó; TLev. 7b–8a].

Szk: *~ot ad. 1597:* Júta Madaraz Janos Vrúnk Madarazza Masodmagaual, es hoza vele 5 Solimot BV hagiasabol adek neki es a' Solimoknak kostot Attam húsra hogy a' Solimoknakis legien f — d 8 Kenierre maganak zolgastol f — d 8 Borra f — d 4 [Kv; Szám. 7/XII. 119 Filstich Lörinc sp kezével] ✱ *~tal tart. 1780:* Verőkben fejszével, és tűzből dolgozó Kovácsoknak ... fizetések légyen minden Vastol egy garas, illendő kóstal, szokások szerént a' gazdák tartsák, de italt adni kéntelenek nem lésznek [Torockó; TLev. 8a] ✱ *a maga ~ján tart. 1659:* En az ... nem tudom ... hogy Radul Thoda ... valami latrokat magha kostyan valahol avagy az nyresben tartotta volna nem tudom [Bucsum H; BK Misc. 1143 Jovan Gabrila (35) falusbiró, jb vall.] ✱ *vki ~ján van. 1600:* Franciscus Buka ... Az meegh el yndultak az legeniek mind en kostomon voltak [Kv; TJk VI/1. 403].

2. takarmány; furaj, nutreţ; Futter. *1722:* Marháii ott lévén mind addig étette azokkal Szénáját Szalmáját ... miglen mind el fogyott kóstyok [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 164]. *1774:* Bálint Uram két Ökrőt tartott az Uraság Kostyán égy Télen egy Tehennel és egy Tinoval

[Mocs K; KS Conscr.] | mikor a kóst szükeb vólt szalmának atták kalongyáját egy egy petákon az kastélyból [Szentdemeter U; LLt Vall. 64]. *1781:* az a sertesse Hegedus Danielnek igen sokat járt bé az udvarb(an) még engemetis sokat injurialt mivel az Marhák számára készittett kostatt gyakran elvesztegette [Berekeresztúr MT; BetLt 7 Mart. Csegzi (20) béres vall.]. *1788:* Én egy uj dolgot probáltam: a lentse és borso hellyit ujra fel szántattam s bé vetettem látván hogy sok el hullat a kaszállásakor és már kiis költ szépen meg látom mi lesz belölle leg alább jo kostat reménlek [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *XIX. sz. eleje:* ollyon Szük Kost idéjén tellyes lehetetlen Szolgálnam el pusztulak marhástol együt [Zágon Hsz; Hr]. *1850:* 3 szekér kost, nem hogy telelésre lenne duztig, mint irva van, de a szántás és Vetés ideje alatt is elfogy [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

Szk: *~on van. 1789:* Minden féle marhák 9bernek 25dikétől fogva koston vagynak [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] ✱ *a maga ~ján tart. 1633:* Boersaga uagion Komanan az veynek Boer Thamas Vramnak, es az barmokat ott tartottak, mind juhott menest disznot, tehen es ökör barmott az magok kostian, tartottak eoket [UF I, 322].

kóstadás élelem-adás; dare de mîncare; Essen/Kostgeben. *1805:* a kost adás ugy Csuszot be hogy az Kovatsok a Csinalgotast ingyen magokra valoltak ennel fogva Discretio és kost adas el toroltetven Tartozzek egy Verőbeli Czimboraság a kovácsnak és Segitonek az Miv ideje alat 18 veka kenyernek valo Gabanat adni. Vagy pedig a Csinalgatasert külön fizetni [Torockósztgyörgy; TLev 3/41 br. Thoroczkai Joseff kezével]. *1849:* a' kost adasba Vendler Károly bele is edgyezett | A kost adás ideje alatt ... én is szot tettem bizonyos mennyiségü s vetésre kivántato gabonának számomra leendő adása iránt, mire Kelemen Béni azt mondá hogy csépeltet és adni fog [Kv; Végr. Vall. 16, 71].

kóstál vmennyibe kerül; a costa; kosten (Geld). *1840 u.:* ket pár úlj Kordovany fejer nép csizmát mely kóstált hat forint negyven karajtzárt ... raboltak el tőllem [Torda; KLev.].

kostély[1] **1.** góré, kas; coşar, pătul; Kukuruzscheuer, Maisscheune. *1670:* Intertentiojara az ... Majorsagoknak ez fél esztendő alatt Hordottak ki a kastélybol Harom köböl Török buzát, az az ket Hetre egy egy vékát [Balázsfva AF; UtI]. *1684:* Az Kastélyban mosot Buza Sax Cub nro 20 Rostalt Buza Sax. Cub nro 142/2 Rostalotlan Buza Sax. Cub no 90 [Radnót KK; UtI]. *1750:* Egj Kasba Kivül a Gabonás mellett van Alakor ... Ugjan a' mellett Tsüs Török buza egj Kastélyban egj arasz hijjaval Az Udvaron két Kastély Tsüs Török buzával tele [Esztény SzD; Told. 25]. *1753:* (A csürös kertben) Találtatik ... két kostélly Török buzának készült Copax Cub 150 [Sajókeresztúr SzD; JHbK XXIX/7]. *1761:* a Prefectus ... aszt foga rea, hogj czen buza az Melgos Josika Antal kostelljából hozatot volna ada [Branyicska H; JHb XXXV/45, 16-7].

2. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: vhány górényi/kasnyi; de un anumit număr de coşare/pătule; von einigen Maisscheunen (viel). *1741:* 'A Csatáni[a] két kostély Málét facultáltatik Hadnagy atyánkfia ő kglme, hogy Florenis Hung. 40 den. 80. eladhassa a' Csatániaknak [Dés; Jk 548b. — [a]SzD]. *1786:* A(nn)o 1784. Termett egy Kostély Málé ... 350 Köb. Üres Málé Kostély No 2 [Nagylózna SzD; JHbK XXXI/5. 8].

kostély[2] foglalat; montură; Einfassung. *1627:* Egy szep smaragdos giürw, az Kastelliaban 4 Rubint vagio(n) zalagban tt f. 25 d. 90 [Kv; RDL I. 132].

kostélyú kb. foglalatú; cu montură; mit Einfassung. *1637/1639:* 1. Crisolitussal ualo gyúrú fel uagot kostelyu, nyo(m) 1. ara: ortot 1 f 4 | 1. mas Smaragdos Arany gyúrú fel vagot kostelyu, njom egy Aranyat Egy ortot ... f. 8 [Kv; RDL I. 111].

kósthordó ló ? élelemszállitó ló; cal cu care se transportă alimente; lebensmittelbeförderndes Pferd | ? takarmányszállitó ló; cal cu care se transportă furaj; futterbeförderndes Pferd. *1640:* Hauas Vagion egy hauas, melyet Gyalai al(ia)s Czigan hauassanak hinak hataros Topanffaluaual, kire mikor az Topanffaluiak Juhokat haitanak, mind(en) szallastol egy Berbeczet, egy Saitot d. 25. tartoznak adnj: ... Az kost hordo lotol semmit nem adnak [Gyalu K; GyU 57-8].

kóst-kivitel élelem/étel-(ki)hordás/vitel; căratul alimentelor; Essen/Kostaustragen. *1609:* Taligas Georginek az kost kiuitelteol adtam f — d 25 [Kv; Szám. 12b/IV. 416].

kóstol 1. (ételt) ízlel; a gusta; kosten | (bort) ízlelget; a degusta; (Wein) prüfen. *1586:* hoztak ... ket heljreol kostolnj maloszat/24. Ittem Istuan vrtol hoztak malosat hat eitelt f 2/88 [Kv; Szám. 3/XXIV. 10]. *1587:* Biro vram volt Thanachibelj vraimmal egi Jo aztallal az Tanachi haznal Borokat kostoltanak vrunk zamara Etelre Italra keoltettenek f 1/40 [Kv; i.h. 3/XXX. 34 Seres István sp kezével]. *1688:* Volt rettenetes bajom az németekkel, mivel az m(agazini) commissariusok az borok felé sem jöttek ... az prófont-mesterek, furierek, köznémetek kóstolták, itták szörnyen [SzZs 515]. *1740:* Juhos Anna, lisztecskét, szallonnácskát, Czipot adogatott másoknak, de a' Tóth szakácsot száma nélkül sokszor Vendégélte a' bornak a' jovával a mellyet enis kostoltam [Mk IX]. *1752:* ez elött jönek vala Kóstólni, égj néhány félöl az bór úgjan tetzött volna de mikor az árrát kérdötte égj szóval sem kérte [Gagy U; Ks 83]. *1768:* Küldöttem egy pár Palatzkot, hogy a Csiknak levet küldjön Edes Anyám Aszon, egyikben egy kis Ürmöst, a másikban a' nagy hordóbol, hadd kostoljam mitsodás az Enyedi bhor [Mezőzáh TA; DobLev. II/387]. *1812:* az jo uj bort is ... Varadi ur már kostalta is [Sárd AF; KmULev. 3 Szilágyi Ádám nyil.].

2. *átv* megizlel; a avea parte (de ceva), a gusta; kosten, schmecken. *1672:* Istenért is kérem, már kóstolván az erdélyi atyafiak barátságának ízit, urunk hire nélkül valamit ne kezdjen a legalább minket is jóakaróit (kit ugyan meg sem gondolok) dolgából ki ne rekeszszen [TML VI, 380 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

3. Nemi életre von. nyil-ban; în declaraţii referitoare la viaţa sexuală; in bezug auf sexuelles Leben. *1614:* He-

gedws Mihalytol penigh azt hallottam hogy egykor rea Iutuan Bathori Gaborra az zerelmeskedes akarya volth az feöldre niomni uetekre Dengeleginet minden emberek lattara, maganak penigh az fejedelemnek Zayabol hallottam hogy mondotta: Soha keduesb testw embert ne(m) kostoltam Dengeleghinenel [Nsz; VLt 53/5287 G. Virginas de Ratisbona (25) vall.]. *1617:* Hallotta(m) aztis ... Kathatol hogi soha ne(m) kostolt eö job farkat az Ben⟨e Janos⟩ farkanall [Mv; MvLt 290. 32a].

4. szk-ban; în construcţii: Wortkonstruktionen: *vmilyen betegséget* ~ vmilyen betegségen esik át; a trece printr-o boală; irgendeine Krankheit überstehen/durchmachen. *1717:* nem is tudtam hogj himlőznek à varoson éjel és nappal mellettek vagyok ... ha Isten éltet az után sem hagjom el szeginyeket mert magamis sok betegségeket kostoltam [Usz; ApLt 2 Répasy[a] lev. Apor Péterhez. — [a]Csak igy!]. *1758:* Egyébféle betegséget soha sem kóstoltam, áldassék az Urnak szent neve érette, hideglelésen kívül [RettE 78] ∗ *vmilyen sanyarúságot* ~ a trece prin vremuri grele; irgendein Elend erleben. *1662:* Mert a fejedelem[a] is noha sok szép virtusokkal tündöklő méltóságos személy volna egyébaránt, de az ifjúságtól viseltetvén, mint aki gyermekségétül fogva nagy fejedelmi állapatban nevekedett, semmi sanyarúságot nem kóstolt ... ki csudálhatná, ha ... az ifjú elme megtántorodhatnék is [SKr 321. — [a]II. Rákóczi György] ∗ *vmilyen szomorúságot* ~ vmilyen szomorúság éri/szakad rá; a avea parte de mîhniri; irgendeinem Kummer/irgendeiner Traurigkeit betroffen werden. *1758:* A szomorúkkal szomorú voltam s minthogy én is igen sok szomorúságot kóstoltam, keserves dolgokon könnyen sírtam, mert különben is igen szánakodó voltam [RettE 79].

kóstolás 1. (de)gustare; (Wein/Bier) Prüfen. *1593:* akarki, az ki bort hozot korczomara ... lato pohart adot az porkolabnak kostolasra [UszT]. *1620:* valaztottak kett Lato Mestereket ... kiknek Zorgalmatos gonduiselesel legie(n), az Sernek megh latogatasara kostolasara [Kv; TanJk II/1. 200].

2. *átv* megismerés; cunoaştere; Erkennung. *1662:* Eleinknek példájok szerint kellene a magyaros jó hír-nevet keserű halál kóstolásával is oltalmazni, tanácsolni, az holdolástól elinteni [SKr 487].

kóstolhat 1. ízlelhet; a putea gusta; kosten können. *1844:* Betski Gabor által F Fejér V(árme)gyéből Mihalyfalvarol[d] hozot ... téli Bartok almát ... az Uj szőlő hegybe oltattam két tőkébe ... Agya Isten hogy bár fele meg foganván Successorraim s helységünk kostolhassa ezen elhiresedett gyümolts derékséget [M.köblös SzD; RLt. — [d]NK].

2. *átv* megízlelhet/tapasztalhat; a putea constata/gusta; erfahren können. *1662:* Kóstolhatnák már, ha jelen volnának, azok vitézkedéseknek ízit, akik csak mind a törökkel való kardoskodást, csatázást ... azoknak a véghelyeknek romlását ... annyira óhajtják [SKr 577].

kóstolnivaló pentru gustare/gustat; zum Kosten/Schmecken bestimmt. *1594:* 25. Septemb(ris) ... 2. palaszk szalat sert vit fel Gyalúban Wrunk ö fgenek kostolni valot, mellyiket szeretne ö fsege: Paxj Lukacz I loual ... d 12 1/2 [Kv; Szám. 6/III. 12].

kóstoló I. *mn* care gustă ceva; kostend, (wein)prüfend. *1720:* adassa meg kglmed ... jo oh borrul ki is tészen hetven három vidret én kostolo Embert[a] hanem kglmed Atyafiságára bizom hogy jo bor légyen [Torockó; Ks 96 Thoroczkaj János lev. — [a]Tollban maradt: nem küldök].

II. *fn* **1.** degustător; Schmecker. *1752:* az is az baj hógj ha jönek Kóstólók vagyis vásárlók ... mig le menyek várakozik az vásárós vagj nem rajtam vgjan nem múlik el tsak tudgjam [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.].

2. kóstolnivaló; mostră de gustat; Kost/Weinprobe. *1595:* hozottam ... 1. Eyttel borth kostoloban p(er) d 2 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 294 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1597:* Marthon Deak vramtol Egj eitel bort kostolob(an) f — d 6 [Kv; i.h. 7/XII. 28 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1620:* ha ... valamelj Szaladser feözeő kostoloba(n) Jot adna es mas rozzat kezdene megh ... el vezik, es annak vtanna soha zabad nem lezen feöznj [Kv; TanJk II/1. 296]. *1666:* két napon árulván, a hová illet lato pohárt küldvén, kostolora, Csiaplárra, Csiepegésre, és magunk italára ... keolt el Just: 22 [Kv; SzCLev.]. *1698:* lato Bort ... vigyenek Hadnagy Uram(na)k kostoloba [Dés; Jk]. *1750:* Hozattam N. Gőrőg György Uramnak Kostolób(an) a piros borból [Mv; AA11]. — L. még PLev. 181.

Szk: ~*t küld. 1788:* ha ott a pálinkának vévője találkoznék, kostalot küldettem, ugyan akarnám ha jol meg adnák az árrát, méltoztatnék Nsgod el alkudni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] ∗ ~*t visz. 1818:* az borok dolgát p(e)d(ig) Arkosival el-igazitotuk Kostolot viszen [Kv; GyL. Székely István lev.].

kostök kostök-zacskó; chisea, pungă pentru tutun; Bocksbeutel. *1815:* Egy parasztos Kostök [DLt 862 nyomt. kl]. *1829:* a' Kostökből, mit a' melybe gyült bé a Fő Czéh Mester ... pènzeis ... fizessek Majer Uramnak 12 fkat ... a 36 frt azután a Fő Czéh Mester Ur a kezem alatt lévő kostökbe bé fizette [Mv; MészCLev.]. *1855:* A tükör alatt a falon fenyőfa kis pipa fogason 4 hoszszu száru borgai s egy rövid száru debreczeni makra pipa: alattok horgas szegen csüng a zsiros, nagy kostök [ÚjfE 76].

kostyug kászu (fakéreg-bödön); vas făcut din scoarţă de copac; Tönnchen aus Baumrinde. *1848:* Egy fa hajbol valo Gyümölts hordozo Kostyug-hijuba [Szászerked K; LLt Kovats M. gub. irnok kezével].

kosut (1848–49-beli) honvéd; soldaţii din armata lui Kossuth; Honvéd (aus den Jahren 1848–49). *1849:* midön a pap szegibe jöttünk előnkbe futott három palák kikis kérdezték, hogy miféle ellenség van az faluba. Kosutok vannak-é? [Barót Hsz; HSzjP Berszán Gyurka (63) vall.]. *1850:* a' kasba sok maradot csépletlen kit még annak utánna a' Kosutak el használtak [Vargyas U; CsS. Pantzel Ferenc (75) zs vall.].

kosz koszmó, ótvar; jeg, rapăn; Schmerfluß. *1632:* Hallotta(m) enis ezt Philep Palnetül (!) hogj monda Philep Martonnak hogj te oli szaros koszos voltal, hogj a füled tartotta a köszt (!) [Mv; MvLt 290. 86a]. *1717:* Varro Jánost ... ugj tartották mint örökös jobbágjokat, Koszszábol s varábol gjogjitatták [Koronka MT; Mk

Ugron lev. 1717–48]. *1735:* Teleki Pálné Aszszonyom ... Mlgs Urffinak fejét takaritotta, fésülte, a kosztol sokszor meg mentette [Kendilóna SzD; TKl Anna Gyulai quondam Francisci Detsei de Nagy Doba rel. vidua (54) ns vall.].

Szk: *kivájja a ~ból. 1717:* aztis hallotta(m) az Aszszonjtol eő kgtől hogj négj forinton vette[a], és hogj csak az koszszábol a mig ki vájtákis sokatt ocsmánykodtatott vélle [Koronka MT; Mk Ugron lev. 1717–1738. László Jánosne Deberki Sophia (30) jb vall. — [a]Varró Jánost].

kósza ? **1.** kóborló, kószáló; hoinar; herumschweifend. ? **Szn.** *1614:* Kosza Marton lib. Kosza Andras jb [Bardócfva U; BethU 101] | Koza Miklos jb. Koza Antal jb [Szentmihály Cs; i.h. 459].

? **Hn.** *1716:* egy Vanjolonal valo kelt az Somlo Vize mellet Kosza Vesze oldalaban [Alfalu Cs; EHA].

2. *átv* repdeső, szállongó; zburător, care pluteşte în aer; flatternd, umherfliegend. **Szk:** *~ hír. 1850:* Itt Kosza hir annyi repdes, hogy Szemünket eszünket majd ki veri, s a vége egynek sem igaz [Folyfva MT; Born. G. XXIVd Csiki Sámuel lev.]. *1880:* kisült, hogy az egész zenebonának kezdője Tőrös Víg János volt, ki ángyát Kovács Ersokot valami kosza hir kovetkeztében illetlenül megtámadta s a házasok közt egyenetlenséget szitott [M.bikal K; RAk 347].

kószál kódorog, *táj* csámborog; a hoinări, a umbla haimana/haihui; umherstreifen. *1691:* Oltyán Bukur ismét Bozédra[a] ment vala lakni onnanis mind Pokáb(a)[b] koszála [Bala MT; Ks 8. XXI. 18. — [a]Bazéd MT. [b]MT]. *1704:* az monostori templom és a Szamos között kószáltak[a] [Kv; KvE 291 SzF. — [a]A zsákmányoló kurucok].

kószálás kóborlás; *táj* csámborgás; hoinăreală, hoinărit; Umher/Herumschweifen. *1836:* lehessünk szerencsések azon élettel teli képet, mit a' Feredőre koszálás magából alakitott, — őrömteli szemlélni [Kv; Pk 7]. *1880:* Tegnap jöttem haza egy jó nagyocska kószálásból ... Kóboroltam a havasok között [PLev. 77 Petelei István Jakab Ödönhöz].

koszbeli koszmós, koszos; de rapăn/seboree; von Schmerfluß, schmerflüssig. *1700:* Ferencz Katanak fejin levő koszbeli nyavalyáját ... mikor el vötte ne(m) tudta, tizen edgyed fel esztendeig vele lakva sok izbe(n) curaltattais de semmi keppen meg ne(m) gyogyithatta [SzJk 386].

koszog kocog; a-şi tîrî viaţa/zilele; trotten. *1736:* ma sok báró vagyon Erdélyben, az kik magoknak is egy-két hintót alig tudnak tartani; nem hogy hintóra s aranyos kardra fizetnének, hanem két három rongyos szolgával alig koszognak [MetTr 318].

koszorú 1. (köralakú) ékszer- v. virágfüzér; cunună, coroană; (kreisförmige) Schmuck- od. Blumenkranz. *1576:* En Melytth Anna hattam Baranyay Annok Zeoksegere ... Egy hymnek Az eleyth Racz warassal warroth gyöngyes hogy teob gyöngyel ezwe kozorwth chynaltassa(na)k neky Benne [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 13]. *1626:* Teczet Azert mi nekwnkis miuel Anna Aszzoni mi Eleottwnk nylua(n) megh mutogata, hogy maga munkaia, es faratsaga vtan czinaltatta, az pártát, es koszorot, Annak okaert az bely portioiat Janos vramnak megh nem itiltwk [Kv; RDL I. 16]. *1665/1754:* Az mely jámbor Iffiu Társ legénnyé akar lenni ... tartozik ... az egész Tarsaságot két asztalra tisztességes collatioval és szabad borral meg vendégleni ... Annak utánna a' B. Társaság egy szép koszoruval meg tiszteli, melyet mind addig mig asztaltól felkelnek fejében kell tartani; és a koszoru alatt ugy viselye magát hogy ne katzagjon, ne beszéllyen, egy szóval illetlenül magát ne visellye [Kv; ACArt. 21–2]. *1713:* Egy Csoport avagy fürt koszoruban valo jofele gyöngy [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.]. *1736:* az menyasszonyt az vőlegény hálóházába bévitték, s az vőlegénynek a vőfély presentálta ... azután az vőfély az kardját kivonta, és karddal az menyasszony fejéről az koszorút lemetszette és az kardja markolatjáig lebocsátotta ... az vőfély penig az noszolyó-kisasszonnyal hármat négyet fordult, azután az kardból az koszorut az földre vetette és azt négygyé vágta, jelentvén, hogy már vége vagyon az menyasszony leánysságának [MetTr 388]. *1752:* Egy jofele gyöngyel rakot koszoru tizen hat arany boglárral, ki rubintas, ki gyémántos benne [Ks Kornis Ferenc lelt.]. *1801:* Egy jó féle gyöngyből készült koszoru boglárokkal 480 M fr [Kv; Ks].

Szk: *gyémántos ~. 1774:* Egy Rubintos Gyémántos Koszorut, mellyet Pártának is viselnek [MNy XXXVIII, 304] ✱ *gyöngyös ~. 1593:* Akiket latnak hogy vagy eo magok vagy feleseghe gyermeke, hozzaiok Allapatiokhoz Zegensegekheoz kepest Ne(m) illendeo feo es draga Ruhazatokat ... gyeongyeos koszorut vissel vagy visseltet, haat Ameny Adoot erdemelne ket Anny Adora Irathassak vethessek [Kv; TanJk I/1. 206]. *1668:* Egy gyöngyös koszoru, melyben van boglar. 7. gyemant. 5. ketteib(en) nincz kő [Mk Kapi György inv. 12]. *1714:* Egy győngyős koszoru [Kv; Pk 6] ✱ *köves ~. 1728:* Egy győngyős s köves koszoru [Ks 40 Varia XXVIIIc Gyulafi László kezével] ✱ *rubintos ~. 1734:* Katinak egy kökörtsin szinü Aranyas Szoknyát es egy Rubintos koszorút [Kv; KvRLt F. VII. 21 gr. Bánffi Kata végr.].

Sz. *megköti vkinek a ~ját* megadja vkinek (megérdemelt) büntetését. *1832:* kezembe az Irása két embernek kik megigérték az ő Ngok lejövetelekre koszorumat megkötni — Meg is kötötték meglehetösen [Torda; BfR Demény János udv. tiszt lev.].

A jelentésadásra nézve l. CzF köv. értelmezését. „*Majd bekötöm a koszorujdt.* am. majd megadom érdemlett jutalmát vagy büntetését."

2. hímzésfüzér/koszorú; cunună brodată; Stickkranz. *1714:* Vekonj gyoltsbul kelyhre valo ékesség, aranj Skofiummal, s aranj fonallal ki varrott 8 Koszorukkal s idvözult Herczeg[a] Czimerével egjütt, körös körül arany Csipkétskével fl. Hung. 20 | Gyönge ... Vaszonybul Valo Abrosz körös körül Zöld selyem, arany fonallal egjelitett Viragokkal ékesitett, melljn(e)k a' közöpen arany fonallal egjelitett Zold selyem Koszorub(an) mostani Herceg Aszszonj Czimere vagjon [AH 28. 30. — [a]II. Apafi Mihály]

3. (hagyma)füzér; cunună (de ceapă); (Zwiebel)-Bund. *1594:* Az Bagossi[a] Maior haznal ... wagjon ... foghagima vagjon koszoruual No. 10 [UC 78/7. 18. — [a]Sz] | Foghagmia vagjon kozorwual No. 7 [Kraszna Sz;

i.h. 20]. *1697:* Egj jo nagj koszoru foghagjma. Veres hagjma koszoru nro 43 [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 5]. *1706:* Veres hagyma 12 koszoruval [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. *1717:* árultam ... foghagymából 20 koszorubol 20 sustákot [Bocsárd AF; BfR Sigmond János lev.]. *1750:* attam ... petersejmet hat Kötest ... veres hagymát egy Kosorut (Den) 3—iros vajat egy Fertájt [Mv; AA11]. *1817:* a magnak valo hagymat is 16 hat koszorut el-elültettünk, aprot 6 kupát, magyarot 3mat, fokhagymat 16 Koszorut [Héderfája KK; IB. Ütő Bálint tt lev.]. *1852:* a' tsapas hagymákat a potzra kel tenni ... koszorut nem kel el adni [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez Ádámosra].

Szk: *~ba fon. 1680:* Ezen kert(ne)k also részen vagjon az kerthez ragasztva Suppos feddel alat het tölgy fa oszlopocskákon egy szin, melljb(en) esös idöb(en) hagymát szoktak koszorukban fonni [A.porumbák F; KvLt Inv. 27]. *1686:* Veress hagyma Koszorokban fonva kőb: 83. Fok hagyma Koszorukban fonva Kőb. 83 [Fog.; UtI].

4. köteg, kötés; legătură; Bund, Bündel. *1836:* Ötven véka magnak valo Török Buza Koszorukban [MNy XXXVIII, 208].

A magnak meghagyott lefejtetlen kukoricacsöveket füzérbe kötve és az eresz alatt felakasztva szikkasztották.

5. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: **a.** vhány füzérnyi/koszorúnyi; de un anumit număr de cununi; von einigen Bündeln. *1656:* Az masodik pinczeben vagjon keörös környül, deszka allas, azon felljül mas rendbeli alas, melljen vagjon vereshagima, cub. nro. 2. 14 koszoru fokhagima [UF II, 155]. *1729:* tiz koszoru veress hagymáért adtam fl. h. 1 d. 20 Negy koszoru fokhagymáért adtam d 60 [Szentbenedek SzD; Ks 26. XIV. 1]. *1777:* A ... szekrént fel nyitván abban találtunk ... egy koszoru foghagymát, egy koszoru veres hagymát [Nagylak AF; DobLev. III/503. 2a]. *1789:* égy Koszoru Hagymát ő keme a szokmánya alá véven azzal csak sompordált az Sebestyén Ur kertye tetején hogy miképpen vethesse meg hogy ne lássák, nézvén mindenfele [Dés; DLt]. *1798:* Találtatott hét Véka Murok ... Három Koszoru Veres Hagyma ... Két Véka Krumpi [Vingárd AF; KCsl 5]. — **b.** vhány kötésnyi; de un anumit număr de legături; von einigen Bünden. *1767:* a gjalog kert négj Esztendőnél tovább nem igen szolgál, mi az el mult Tavaszal fattyu karoval meg erösitettük s egj koszoru vesz(sz)övel [Esztény SzD; Told. 5].

6. *asztag ~ja* '?' *1610:* Vagion Benedekffy Janosnak Kaydichfalwy Chiwr kertiben, egy negy szegw buza Aztaga Azt koszorúaigh monda hogy maga szamara le haniatta [Szu; UszT 52-höz]. *1764:* midön az elmult Öszszel szarka Uram az Asztagakat bé hordottatta, annak utánna Négy hétig is mind fedetlen állatt az Asztag ugy annyira hogy le a koszoruja mellett mind elrothadatt [Kórod KK; Ks 19/I. 6]. *1775/1781:* eö Nagysága ... ollyan asztagokat rakatott, hogy két állásokról hányták fel tsak az asztag koszorujáig a kévéket [Máda H; JHb LXXXI/3. 384].

Valószinűleg az asztagnak az a felső része, ahonnantól fogva — a csapadéktól való valamelyes védés céljából — az asztagrakáskor „hegyezni" (felfele hegyesíteni), ereszes fedélként kezdik rakni az asztagot.

7. halotti koszorú; coroană funerară; Totenkranz. *1879:* A te nevedben is tettem koszorút. Mindenkire, ki tudta, milyen szeretettel voltál az öreg[a] iránt, igen jó hatást tett kegyeletednek e kifejezése [PLev. 67 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Mentovich Ferenc, a mv-i ref. kollégium matematika tanára].

8. *vízkerék ~ja* a hajósmalom vízkerekének része; parte de roată la moară plutitoare; Radkranz des Wasserrades einer Schiffsmühle. *1590:* Az Malomra valo keoltseg ... veotte(m) Zabo Janostul az vyz kerek kozoruiahoz valo faat egy rakasban ... f. 2. d. 25 [Kv; Szám. 4/XIII. 3 Greg. Wass malomreg.].

A jel-re nézve l. CzF-nak *koszorú* al. a köv. értelmezését: „Koszorú ... Így nevezik ... azon körösen hajtogatott fadarabokat, melyek a malomkerék kerületét teszik, s az ilyen fákat egyenként *koszorúfá*nak hívják."

9. táncmulatság; petrecere cu dans; Kränzchen. *1578:* wegeztek eztis eo kegmek egez varasul hogy minde(n) keözönseges vendegsegeket es menyegzeoket czehbely lakodalmokat kozorokot, es minde(n) Eyely Torbizolassokat le tegienek huz forint bwntetesse alat [Kv; TanJk V/3. 157b].

Az egyetlen adalék beiktatásakor a címszó korunkig terjedő utóéletére nézve érdemes megjegyezni, hogy a kv-i Református Kollégium diákjai az 1920-as években is még koszorúként emlegették az intézet tornatermében rendezett, a koraesti órákig elnyúló, táncos délutánokat.

◇ **Hn.** *1659:* A Szilos kozorun (sz) [Kide K; BHn 86]. *1687:* Koszoru nevű helyben (sz) [M.gyerömonostor K; EHA]. *1740:* A Koszoru oldalán [uo.; EHA]. *1752:* az Koszorufő aljában (sz) [Középlak K; KHn 296]. *1758:* A koszoru nevezetű hellyben (sz) [Inaktelke K; EHA]. *1775:* A Koszoru Főnél (k) [Középlak K; KHn 299]. *1792:* A Koszorú alatt (sz) [M.gyerömonostor K; EHA].

koszorúakasztó ékszerfüzér-rész; parte de colier; Teil der Schmuckgirlande. *1717:* Egj koszorú Akasztó Pillango forman Csinált Arany lepke 10, 10 rubint benne [Nsz; WassLt].

Szk: *~ tű. 1696:* Láttam Vas Gjörgjné Aszszonjomnak, menj Aszszonj korában hogj szép koszoru Akaszto tője volt [Mv; BálLt 85].

koszorúakasztoló-tű fejre való koszorút akasztó tű; ac de siguranţă pentru prins coroane; Haarkranznadel. *1682/1687:* Attam Egi koszoru akasztalo Feier ezüst Tött, melire iduözült leaniomnak az Neue fel uolt irua, Melliett olosz Tőnek is hinak [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.].

koszorúcska 1. ékszerfüzérecske; colier mic; Schmuckgirländchen. **Szk:** *gyöngyös ~. 1768:* Egy Gyöngyös Koszorucska, mellybe vagyon öt ... boglár Magyarországi forma, apro gyöngyös virágokkal öszve kötve [Nsz; TGsz 51].

2. (hagyma)füzérecske; cununiţă (de ceapă); (Zwiebel)Bündchen. *1799:* három rudakan 124 koszoru veress Hagyma. Vagyan két koszorutska Fok hagyma is, meljen vagyon Fő 46 [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

3. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: vhány koszorúcskányi/koszorúcskára való; de un anumit număr de cununiţe; von einigen Bündchen, Bündelchen. *1775.* 6 koszorutska veres, és 7 foghagyma x 48 [Déva; Ks 76. IX. 181/4.].

koszorúfa koszorúgerenda; cosoroabă, grindă de centură; Mauerbank. *1582:* Vagattam egy keomyessel az

keofalba lywkakatt az hova az kozoro fakat helyeztettek [Kv; Szám. 3/V. 27]. *1585:* az kamaraba vonattunk egy Mester gerendat be es ... az le dólt fal felet walo gerendak ala egy öregh koszarwfat p(ro) f — d 40. Item egy mas kisseb koszarwfat az kozarwfa ala labfanak ... It(em) egy Eoregh zarw fat ... kywel az Ach a kozorwfat fel satúllata [Kv; i.h. 3/XIX. 34–5]. *1587:* az Jspotalj Malomnal valo palo meg czinalasban volt az korchiolas ... egi hozw koszorw fat weottem rea kit által teottek raita ... — / 40 [Kv; i.h. 3/XXX. 25]. *1609:* Veottu(n)k egy kozoru fat hattua(n) laab Niomnj f 1 d 20 [Kv; i.h. 12b/IV. 121]. *1629:* Teolchyeres Thamas hejazattya szarufaj alat valo koszoro fa az falba vagyon rakua mind az szarufak uegiuel együtt [Kv; TJk VII/3. 204]. *1701:* Az Relictá(na)k ... rendeltük[a] az Csürnek az masik felét edgjik hoszszu koszoru fájával edgjütt [Kissolymos U; BLev. — [a]Az osztoztató birák]. *1779:* egy régi Csür a le szaradástol tartván, meg támogattatott, épület fái is alkalmatlanok, koszoru fái is gussal toldatván egybe [Galambod MT; Told. 29].

koszorúfás koszorúgerendás; cu cosoroabe; mit Mauerbank. *1656:* Jnnet az tomlecz felett valo hejazatt ala job kez fele terven, ennekis erös fa kötesses szarufas koszorufás kupás czerep hejazattia, bontakozott allapottal vagjon | az harmadik rend hazak hejazattia ... az Veres Bastiaigh gerendakon allo koszoru fás szaru fas, erös kötesekben lapos cserep hejazatt alá vagjon veue [UF II. 140].

koszorúgerenda koszorúfa; cosoroabă, grindă de centură; Mauerbank. *1732:* A regi Csür Talpakban véset Sas fák közíben borna fábol ki rakot oldalu, kilentz bokor szarufái a koszoru gerendakba egy rend oldal kötéssel erosittettek | egy kitsin élés Kamara ... Nad sup fedelit faragot elegyes, nyar gyertyan és fenyö létzek tartyak, szely koszoru gerendakban [Nagyida K; Told. 11/70]. *1757:* a fák pedig többire Koszoru és Mestergerendáknak valok voltanak [Gergelyfája AF; BK sub nro 834]. *1759:* amig a Legény benn éjtzakának idején véllek mulatozott volna, más oda került a lohoz el vezette az ház megi s az koszoru gerendahoz fel kötötték annyira hogy a Lonak a Veres habja harmadnap mulva is láttzat a földön [Szentlászló MT; Sár.]. *1814:* Ezenn Nyil Erdö Nagyobb részint Bükkös, Tölgyes Cserés, és Gyertyános: Meg lehetös Epületekhez kévántato Ágasokat, Koszoru és Fojo Gerendákat ... lehet benne kapni, találni [Récekeresztúr SzD; BetLt 3]. *1825:* A két Szin koszorú gerendája kőrödös körül vastagsága 4–5 hüvelyk [Dés; DLt 3]. *1856:* tartozzam ... Motson[a] ... a le suvadozásban állo gerendák alá Koszoru gerendát és sas fákot tenni [HG Bethlen lev. — [a]K].

koszorúkö '?' **Hn.** *1755:* (A Lázár) Famillia Emberei a Molduvaiaktol soha se haboritattak eddig nem is praetendáltatak mind hogy a Koszoru kö pataka tartatott a két ország közöt köz határnak [Gyszm; EHA].

koszorús '?' **Szn.** *1453, 1488:* Kozoros [Kv; Csánki V, 318]. *1567:* Petri Kozoros [Kv; TJk III/1. 113]. *1712:* Dekanj Cozorus Ferencz mester [Kv; BorbCJk 11b–17a]. *1716:* Kozorus Borbely Ferencz [i.h.]. *1730:* Kozorus Imre [Kv; i.h. 38b]. *1737:* Kózórus Imreh [Kv; Dica]. *1750:* Kozorus Pálné [Kv; GombkCLev. 50]. *1751:* Koszorus Pál [Kv; i.h. 61]. *1755:* Kossorus Imre fia Kossorus Ferkö (inas) [Kv; i.h. 82]. *1766:* Koszorus Lászlo [Kv; CsCJk I. 47a]. *1806:* Koszarus Beta [Kv; KvRLt 148]. *1808:* Koszorus Lászlo (53 szíjgyartó) [Dés; DLt 940]. *1854:* Koszorus Sámuelné ispotalybeli szegény [Dés; RHAk 59]. *1861:* Koszorus Károly fazekas [Dés; DFaz. 43].

Hn. *1740:* Koszorus között az Eszakban [Gyerövásárhely K; EHA]. *1793:* a' Koszorus tetejin [uo.; KHn 154].

koszorúzott 1. övezett; încununat/conjurat; eingefaßt. *1756:* vagjon ... Csere fa koszoru fákkal koszoruzott, hasonlo fákkal szarvazott, s léczezett jo Szalma fedél alatt épitetett Csür [Branyicska H; JHb LXXI/234]. *1864:* Kányaság erdövel koszoruzott határrész temérdek kányájárol neveztetett [Hadad Sz; Pesty,MgHnt XXIV. 24].

2. koszorúgerendás; cu cosoroabe; mit Mauerbank (versehen). *1699:* cserefa ágasokra koszaruzot rosz szalma födel alat sövenyböl font öreg diszno pajta [Szentdemeter U; LLt Inv. 31].

koszos 1. koszmós; bolnav de seboree; schmerflüssig. *1570:* Barbely Janos ... vallya hogy, Egy gyermeket kynek Laczko volt Neweh Kakas Andras vram adoth ew hozza Ez wegre hogy az feyeth megh gyogitàna Mert Rwth kozos volt, ew Banth wele Megis gogithotta volt [Kv; TJk III/2. 42]. *1632:* Hallotta(m) enis ezt Philep Palnetül hogj monda Philep Martonnak hogj te oli szaros koszos voltal, hogj a füled tartotta az köszt (!) [Mv; MvLt 290. 86a]. *1705:* Ca(us)a Vir(ágos) Berkiensis[a] Eles Marto(n) Prokatora Martonos György altal feleségetöl Filep Katatol válást keres illyen oko(n) hogy mikor feleségül el vötte ne(m) tudta hogy koszos volt és hogy kezd ragadozni [SzJk 349. — [a]SzD]. *1724:* Thót Szabo Jeremias koszos feje gyogyitására expendál az orvosnak fl. h. 25 60 [Ne; DobLev. I/109].

2. mocskos; murdar; schmutzig. *1717:* Varro János ... elég hugjos, koszos gjermek volt [Koronka MT; Mk Ugron lev. 1717–1738 Déé Gergelljné Adám Kata (39) szabad személy vall.]. *1823–1830:* Ma ez az Imreh Sámuel igen rongyos, és még hordozza a régi megkopott koszos parókáját [FogE 80].

3. *becsm, szitk* mocskos; murdar; sudelig, schmutzig, gemein. *1567:* Agatha vxor francisci Seres, se audisse Quod ita dixisse vxor Valentini ad Dorotheam Toothazy Hallode ha en Nem Mosom az en vra(m) labath Jowel te Mosd a fazat ... Kozos Kurua Nagseggw [Kv; TJk III/1. 92]. *1590:* mond Bodo Marton No fekedg le te kozos ezes lelek mert meg ma kulomben iarz [Kv; TJk V/1. 44 Zantho Istuan Julay (!) Istuanne zolgaia vall.]. *1632:* Keörtvelfai Istua(n) ... monda mindgjart az menieczkenek te czigany, te koszos, lopo ugj mond egj zarom sem maradhatot megh mind felrontottad ugjmond [Mv; MvLt 290. 85]. *1724:* hallottam Czeglédi Szabó Mihályné Aszszonjomtul, hogj mondotta, imhól ez á koszos Jérémiás engem keres, de bizony meg mutatom, hogj sem ez a' ház, sem szölö, sem egjéb nem leszsz övé, hanem másé [Ne; DobLev. I/106. 4a St. Horváth (50) ns vall.].

4. *átv, becsm* hitvány, vacak; de nimic; gering, schäbig. *1764:* Carolus imperator ... commissiót instituált,

s akik nem producáltanak, amittálták jussokat. Ezekről is, midőn producálni kellett volna a nagyatyámnak Dobai Péternek ... a három nagy okos, értelmes ember közül egyik sem vállalkozék, aki felmenjen Pestre, hanem általadák egy Szász nevű váradi embernek ezer koszos forintért [RettE 165]. *1776:* Mintha tizenegy esztendők alatt háromszor is el nem költ vagy kelhetett két-háromezer koszos forint [i.h. 366].

koszperd szablyafajta; un fel de sabie; Art Schwert, Kampfschwert. *1637:* Nemet lodingi uagion n 3 Nemet Lodingi uas uagion n 1. Gózpergi uagion Jelen n 1 [Ebesfva; UtI]. *1679:* Koszperdre valo kereszt vas nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 43]. *1688:* Baron Gal ober Lejtmán Regimentyeben levő Capral egy tallért tőlem el csalt, s hogj a' Kapitanny(na)k panaszt tőttem a koszperdel a' vallamot meg vagdalta [Kv; UtI]. *1692:* Egy nyakba(n) valo pállos Egy rosz hűvelyű koszperd [Szárhegy Cs; LLt]. *1705:* idealá az alsóváros egy muskotélyos egy dobost megvervén, az verés után a dobos úgy ütötte által koszperddel, hogy mindjárt megholt az muskotélyos [WIN I, 392]. *1710 k.:* Az elector, Carolus Ludovicus ... Mikor osztán elmentem Heidelbergából, maga szép viselő ezüstös koszperdjével ... ajándékozott meg [BÖn. 572–3]. *1739:* Faluvégi Mihálynénál Berei Sáránál egy káplár ... eltörte a koszperdjét [Bögöz U; Ethn. XXIV, 87 Kezskés Istvánné Anna (40) pix vall.]. — L. még BÖn. 583.

Szk: *~et húz/ránt. 1704:* Cleri nevű kapitány ... a rab kapitánnyal ... tréfában öszvekapván ... amaz koszperdet rántván hozzaszúrt valójában és a hasát megszúrta [WIN I, 112]. *1705:* morgott, szitkozódott és koszperdet is húzott [i.h. 511].

koszperdes szablyafajta; un fel de sabie; Art Schwert, Kampfschwert. *1671:* Báncsi György uramat, ki már Nikházi uram helyett ungvármegyei vice-ispán volt, megfogták, rútúl bánván vele, koszperdesekkel fejét elvervén és mindenében sákmányt hányván [TML V, 511–2 Szepesi Pál Teleki Mihályhoz].

koszt[1] mîncare, hrană; Kost, Essen. *1662:* itt levő Nagyságtoknak szolgáira, kiknek onnét kelletik kosztjoknak kitelni, mi megyen? [TML II, 360 Teleki Mihály Lónyai Annához]. *1823–1830:* Ez igen emberséges ember volt, kosztja az urak asztalán volt, s a kisasszonyt tanitotta németül [FogE 117–8]. *1863:* A' Sz. Lászloi segéd Papság 150 f. o:ér. fizetéssel, szállás kosztal köröztetik [Gyalu K; RAk 79].

Vö. az azonos eredetű *kost* cimszóval.

Szk: *~ján tart vkit. 1675:* magát feleségestől házamnál költségemmel, kosztomon tartom. Íttem meghházasítván, feleségestől házamnál tartottam, asztalommal tartottam, ruháztam [Kv; KvE 195 LJ] ✱ *~on van vkinél. 1847:* Varga Katalin amidőn itt Abrudfalván járt ... nálam volt koszton [VKp 230 Mutz Todor (48) colonus fiscalis vall.] ✱ *~ot ad. 1806:* Györi Péter nem ád nekem kosztot pénzértis á béli boszszujában, hogy én miért hagytam vala el őtet, és miért mentem Ignátzhoz ... Ignátz jobb kosztotis ád mint ő annyi pénzért [Mv; Ks Thuróczy Károly lev.]. *1859:* nagy nyomorúságban, nagy szükségbe vagyok most is ... a' mult fél-honapba egy jo szivű vendéglösné, szánakodásból ingyen adott kosztot [Mv; DE 2] ✱ *~ot hordat. 1849:* Krisán Máriskó ... Majertől hordatott egy darabig kosztot | kosztot az Uri Kaszinoi vendéglőből hordattunk [Kv; Végr. Vall. 4, 15] ✱ *~ot rendel. 1849:* Kelemen Béni ... számomra azon fogadóban kosztot rendelt saját költségére [Kv; i.h. 13] ✱ *ebédes ~* ebédkoszt. *1870 k./1914:* Koszt: a rendszeres hármas étkezés ... A koszt többféle volt: vagy kegy koszt ... vagy 1-2-3 személyre kialkudott teljes, vagy csak ebédes koszt (ez utóbbi esetben a reggeli és vacsora az otthonról küldöttekből telt ki) [MvÉrt. 21] ✱ *teljes ~ → ebédes ~.*

koszt[2] dorong; ciomag; Knüppel | karó; par; Stange. *1746:* Fegyveresen Puskákkal Kosztokkal[a], még az Czigánynékis ki menteneké [Nyárádsztlászló MT; Sár. — [a]Más tanú vall-ában: ... fegyveres kézzel dorongokkal]. *1768:* Az Utrizált Naponis a' Léánykájával Tot Mihályné szeműnk láttára, üres Sákot honya alá, nagy kosztot vévén kezibe el menének az Utrizált berekbe, holottis midőn kosztolta volna a' Vad almát az Utrizált Molnár meg tudván oda ment s ez factumon alma szedésen s Lopáson találván mondotta Tot Mihálynénak miért tselekszi ezt [Karácsonfva MT; Told. 3a]. *1797:* Imre Daniel ... tízszer tizenketzer a' puskáját hozza sütte, en mindenkor a' Végit egy kosztal le üttem [Málnás Hsz; Mk II. 8/260 Mihály István (29) vall.].

kosztbér kosztpénz; banii pentru mîncare; Kostgeld. *1848:* az elött mint egy két évvel intető aszszonynál 'Sibói Krisán Mária részére szállást fogadott ..., de a' szállás és kosztbért ... é mái napig se adta meg [Kv; Végr. Vall.].

kosztol (karóval) lever; a doborî (cu par); (mit Stange) herunterschlagen. *1768:* vad alma fájárol a vad almát verte kosztolta a Leánykája pedig a' földön szedte | a' Léánykájával Tot Mihályné ... nagy kosztot vévén kezibe el menének az Utrizált berekbe, holottis midőn kosztolta volna a' Vad almát az Utrizált Molnár ... mondotta Tot Mihálynénak, miért tselekszi ezt [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 3a. — A teljesebb szöv. *koszt*[2] al.].

kosztos I. *mn* szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ tanítvány* elev care mănîncă la o familie; Kostschüler. *1870 k./1914:* a tanitványok által adott ellátás (kosztos tanitvány) [MvÉrt. 21].

II. *fn* kosztoló személy; persoană abonată la o pensiune; Kostgänger/gängerin. *1849:* Krizsán Máriskó ... kosztosokat lenne tartandó [Kv; Végr. Vall. 3 Kelemen Béni vall.].

kosztozás étkezés; întreţinere; Verköstigung. *1849:* a' kérdéses idöbeni kosztozásrol mit sem tudok [Kv; Végr. Vall. 92].

kosztozik étkezik; a lua masa (undeva); in Kost sein. *1849:* Maczek Floriannetől kostozott Krisán Mária [Kv; Végr. Vall. 82]. *1851:* edgyikünknél szállásolt és kosztozott [Dés; DLt 898].

kóta jegy; cotă, semn; Zeichen, Note. *1584:* ketelkednek a Regestumhoz hogy Nem Veres Tamas emendalta volna nehany helie(n) meg valtoztattak az eo Irasat a' Cotakban mert hol az ketteobeol Negiet chinaltak, hol egieb kepe(n) valtozgattak | Veres Thamas vallia, Amint vallottanak Lonner Mihal es Nirel Janos, hogy en teollem hallottak volna hogy az ketteobeol Negyet chinaltak volna, Azt Ne(m) monta(m) de Azert monta(m) hogy az Cotakban vagyon oly Emmendalas Akit en Ne(m) chinalta(m) es Irta(m) [Kv; TJk IV/1. 292, 293]. *1592:* mikor a' kj zedet leweleket helieyre akarja tennj, lassa megh a' lewel hatan az Numerot haniadik cota, es amely lada alat az talaltatik tegye abba [Kv; DiósyInd. 14].

Szk: *aritmetikai* ~ számjegy. *1681:* minden foliumok Arithmeticai Coták alá vétettek[a]; és nemely dolgok is Abece-i bötükkel jegyeztettek meg; hogi annyival is hamarab megh lattassék ā keresetb(en) levö dolog [VhU 2. — [a]Az összeírásban].

kotárka 1. (vesszö-)kukoricagóré/kas; coşar, pătul; Kukuruzscheuer/Maisscheune (aus Rutengeflecht). *1751:* edgy kész ágasakra hellyheztetet katárkámat hon nem létemben valaki az agassairol le vette s el akarta vinni, de az helynek bajos volta mián el nem vihette, azt el hadván, más katárkához ment azon kotárkamhoz nem messze ... hazais hozta [Vályebrád H; Ks 62/22]. *1752:* Csös Törökbuza tanáltatik hat nagy katarkába [Roskány H; Ks 76. IX. 2]. *1759/1779:* Kotárkokban Lévö Csös Török buza [H; CU]. *1765:* Majorság Ollak(na)k fedelekre ... O és Uj Széna ... Katárkakra [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.]. *1782/1795:* két Katárka, az edgyik bé fedve ujj, a' másik felig kertelve fel tsak [Sorostély AF; Ks 80]. *1792:* Ösztöl fogva Tavaszig az Utrizált Katárka[a] fedetlen tartatott [Laszó H; Ks 80. XLVII. 5. — [a]A vk-ben: törökbúzás kas] | midön egy új kotárkát csináltatott volna elég Deszka maradot [Szászváros; Ks 75. VIIIb. 141]. *1796:* Az also Csösznél lévö kotárkának vagyis Törokbuzás kas meg erösittésére nagy szegekre ... 19 Vas [Déva; Ks 95]. *1804:* Tsös Törökbuza egy kotárkával [Tresztia H; Ks 108].

Leírását, képét l. NrLex. II. 296–9; eredetére l. SzlJsz. — L. még Balassa, MKuk. 269.

2. Jelzöi haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: vhány kasnyi/kotárkányi; de un anumit număr de coşare/pătule; von einigen Maisscheunen (viel). *1722:* Vagyon az Csüres kertben feles katárka tavalyi és harmad idei tőrök buza tsöstöl [Algyógy H; Born. XXIXa. 8 Bornemisza János conscr. 2–3]. *1733:* egj kotárka Törökbuza felig valo [Hacezsel H; JHb Jósika Zsigmond udvarháza].

kotló 1. *mn* care cloceşte; (an)brütend **Szk:** ~ *lúd. 1717:* Az Kotló Lúdakra, Pújkákra és Tyúkakra s Lud fiakra erogalodat ... Buza metr. 3 [Küküllővár KK; UtI] ✱ ~ *majorság. 1717:* Az Kotló majorságokra, s Lúd és Tyúk fiakra ... Búza metr. 3 [uo.; UtI] ✱ ~ *pulyka. 1763:* Tyuk és Csirke volt 6 ... Kotlo Pujka ... No 1 [Pókafva AF; JHb XXV/77. 3] ✱ ~ *tyúk. 1680:* Majorhaz ... az hazban körös környül kotlo Tyukok Pujkak, es Ludak alá valo fabol csinalt szakaszocskak vad(na)k [A.porumbák F; ÁLt Inv. 28–9].

II. *fn* kotlóstyúk; cloşcă; Bruthenne. *1647:* Öregh Tyuk nro 10. öregh tjukfi nro 25. Apro harom kotlo alatt [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1791:* most kellett volna költeni két kotlonak de annak is a tojása mind Zápon maradott eppen ötöt kötettek ugy hogy nem szántam volna azon kotlokot a földhöz verni hogy annyi sok szép tojást el vesztegettenek [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1817:* a Tyukok közül egy kotlo költött 17 ... tojásbol 16. pisleneket [Héderfája KK; IB. Ütö Bálint tt lev.].

kotlóalja vhány kotlóaljnyi (kotlóval/kotló alatt levö); (puii) rezultaţi dintr-un clocit; von einigen Bruthennen (viel). *1647:* öregh Tyuk nro 10. öregh tjukfi nro 25. Apro harom kotlo alatt ... Egj kotlo allja Reczefiak [Marosillye H; VLt 55/5415].

kotlósmajorság cloşcă; pasăre care cloceşte; Brutgeflügel. *1776:* Kásának ... Kotlos Majorság és Pujka Fijak számára öröltettem Metr. 12 [Mezöméhes TA; WassLt].

kotlóspulyka curcă care cloceşte; Bruttruthenne. *1763:* láttam ... három Kotlos Pujkáit a' mellyek a' Tojáson ültenek [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 32 Nemes Juána providi Román al(ia)s Boúr Sztán cons. (36) zs vall.].

kotlóstyúk cloşcă; Bruthenne. *1747:* az emlekezetben forgo kotlós Tyuk Lengjel Janosnéje volt [Torda; TJkT III. 157]. *1769/1778:* minden Esztendöben (: melly az Karátson Tyukján kivül nem régen ragadott fel :) adtunk egy kotlós Tyukot Tiz Tsirkéjivel edgyütt [Kárásztelke Sz; BfN DDD 4].

kotlózik hosszasan időzik/tölti az időt vhol; a sta mult timp undeva; (ver)weilen, sich irgendwo längere Zeit aufhalten. *1710 k.:* Induljon, minthogy az is a szándéka, ide, és ismét Segesvárhoz, bocsásson pátenseket, bizony hazamegyen mind székely s minden, s meghódol néki; parancsol ö az országban, mü meg kotlózunk ebben a városban [BÖn. 764].

kotol a cloci; brüten. *1717:* Ludat ültettek 3mat 30 tojásra, még Tyukotném ültéttünk mért nem kotolnak [Bocsárd AF; BfR Sigmond János lev.]. *1796:* A Koltsárnál vagyon Pujka Fiu 54. Pipe 13 ... 12 pujka még mos (!) kotol a jövö héten ha koltenek [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1814:* A' 40 pujka fiju helyett kotolnak a' pujkák 50 pujka tojáson és 30 tyuk tojáson [Cikmántor KK; KCsl 5]. *1844:* a' szakáts 's Biri ügyeljenek a' lud 's rétze tojásokra, ha kotolnak ültesek meg Todora tud hozzá [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez Ádámosra (KK)].

kotor 1. harizsál, szertit; a scormoni; ausbreiten, schüren. *1632:* szinten akkor kotrom vala az hamut s ket ontalat talalek ietemben az szuszek ala uetem s port haritek rea [Mv; MvLt 290. 94b].

2. kb. (nöt) fogdos; a pipăi; (Frau) (ab/be)fingern. *1639:* Szekely Janos ... Szeöcz Danielne Aszoniomat a bokaiatul fogua teteigh mind fel vajta kotorta cölelte czokolta nyalta falta [Mv; MvLt 291. 174b].

kotorászik 1. turkál, kutatgat; a scotoci; herumwühlen/stöbern. *1728:* ő kglme hírem akaratom nélkűl a Ládáimban kotorászott [Veresmart TA; SLt AY. 22 Cseli (!) Pogány István(n) lev.].

2. kb. fogdos, markolász; a pipái; herumtasten. *1592:* Ersebet, Giroti Peterne vallia ... Chehy Albert ... monda, bezzeg chuda dolgot latek, az ablakon tekintek be Meggiesz Boldisarekhoz, es lattam hogi az legini eggik kezeuel az Meggiesine laba keozeot kotoraz vala, az masikkal meg eolelte vala [Kv; TJk V/1. 268]. *1638:* ezt az Sombori giürkatis latam hogi az eló rwha[a] alol uona ki az kezet, es megh mondam a' hitetlen kurua mit kotorasz ott [Mv; MvLt 291. 142.b. — [a]Varga Miklósnéjának]. *1689:* Deliberatum vilagoson comprobala Lőrincz Pap Ur(am) Actioja szerent Olosz Mihalyne ellen, hogy azt mondotta, hogy mas émbér felesegit kotoraszta s tapogatta Ergo humagiumon marada az Incta [Kovászna Hsz; HSzjP].

kotoronca boszorkány; zgripţuroaică, vrăjitoare; Hexe | (vén) banya/szipirtyó; cotoroanţă; zgripţuroaică; alte Vettel/Hexe. *1748:* Szucsán Medre ... ismég egyben szidván Kotorontzának mondot [Déva; Ks 112 Vegyes ir.].

? **kotorvány** '?' **Hn.** *1693:* Kotorvány előt (sz) [Vécke U; EHA]. *1744:* Kotorván elin Falu erdeje kozőtt (sz). Kotorványba (sz) [uo.; EHA]. *1855:* Kotorvány (sz) [Makfva MT; EHA].

? **kotró** '?' **Szn.** *1592:* Kotro Mihali [Kv; TJk V/1. 211]. *1602:* Kotró István szab. [Szentlélek Hsz; SzO V. 183]. *1614:* Kotro Andras [Fancsal U; BethU 132]. *1711:* Kotro Peter [Mindszent Cs; Born. XXXIX. 50]. *1720:* Kotro Peter Uram [Csíkszereda; BCs]. *1735:* Kotro Andras [Kv; Dica XX. 59b]. *1816:* Kotro Gaborne [Kv; IB].

A címszó esetleg a *kotor* ige jelen idejű mn-i igenévi alakja lehet.

kotta 1. hangjegy; note; Note, Tonzeichen. *1710 k.:* Virginát is kezdék tanulni, de semmi sem lőn belőle ... mert a kótákat ugyan megtanulám, és egy lineált könyvbe a mesterem ira egy falka német, francia és mi ördög nótát ... de én annak egyiknek sem tudtam az elmémmel, szájammal a nótáját, csak pengettem, dongattam a kóták szerént a hitvány virginát, de annak sem ize, sem bűze nem volt [BÖn. 574]. *1823–1830:* 1790-ben innen épülvén Marosvásárhelyt a várbeli templomban az orgona ... a pulpituson volt egy halcsontból való vessző, rajta öt ezüstgombok, a kottának öt lineái szerint, azt az oltárhoz veregetvén a kántor, úgy mutogatta a deákoknak a kottákat [FogE 74].

2. kottalap; note, partitură; (Noten)Blatt. *1636:* Oh menyi bajom volt az kotáknak igazgattatásokkal, kevés próbát hoztak az mellyben egy néhány hiba nem lőtt volna [ÖGr Aj.]. *1789:* Koták le irása [WLt Cserei Heléna jk 28b. — Bécsi feljegyzés]. *1836:* (A) Püspök Ur Fejedelmünk ő felségének születése és név napjára ... szép Hymnusokat készittetett ... mivel kotát v(agy) notát nem küldöttek hozzá — a kik a Papok v(agy) Mesterek közül tudnak réá a versre notát készíteni, készitsenek [Nagykapus K; RAk 14 esp. kl]. *1847:* magának ... ujévi ajándékul kotákat küldők [Kv; Pk 7]. *1853:* Elő fizetés egy holnapi kőtára ... 15 garas | Egy kota Rigolettobol [KCsl 3. — Berlini feljegyzés].

kottabérelés kotta-kölcsönvétel/kölcsönzés; împrumutarea partiturii; Blattleihe. *1853:* A Kota bérelésbe bétett 2 tallért visza kaptam [KCsl 3. — Berlini feljegyzés].

kottaírás kottamásolás; copierea partiturii; Notenschrift, Notierung. *1791:* Szabatkának Kota irásra 6/40 | Szabatkának a Compositioert 33/30 [WLt Cserei Heléna jk 37a, 38b].

kottálás kotta-készítés; punere pe note, scrierea notelor; Musik/Notenschrift, Notierung. *1636:* Oh menyi bajom volt az kotáknak igazgattatásokkal, kevés próbát hoztak az mellyben egy néhány hiba nem lőtt volna, smeg mászor kellett metszetnem; Ez késlelte egygyik az munkát meg; noha el hittem hogy még-is ne(m) mindenűtt az kotálás ugy az mint némellyek szeretnék, az mellyért engemet senki ne kárhoztasson, hanem azt tsudállya inkáb, hogy igy-is lehetett [ÖGr Aj.].

kottametsző hangjegymetsző; gravor de note; Notenstecher. *1636:* az kota metszőnek késedelme és szaporátlansága miatt az nyomtatás gyakorta meg szűnt volna [ÖGr 1a].

kottapapiros kottalap; hîrtie pentru note; Noten/Musikblatt. *1853:* Kota papiros 5 garas [KCsl 3. — Berlini feljegyzés].

kottás 1. hangjegyes; cu note; mit Noten, Noten-. *1636:* Isten mondhatná meg menyit bajlottam légyen vele, három három esztendőktől fogva, mert minden kotás éneket kétszer kellett ki nyomtattatnom [ÖGr Aj.]. *1667:* Ket psalteriumott kotast f. 3[a] [UtI. — [a]Értsd hozzá: vettem]. *XVIII. sz. eleje:* Szabo Mihaly Uram ... ajandékozott a' Templomba(n) égy Lőtsei kótás Impressumot [Mezőbánd MT; MMatr. 365].

2. ~ *muzsikás* kottából éneklő/játszó (tanult) muzsikus; muzician/cîntăreţ (instruit) care cîntă după note; nach Noten/vom Blatt singender/spielender (ausgebildeter) Musiker. *1710 k.:* Egy pakulár-furulya, s mellette egy szép leány dúdoló énekét nem haladja meg a király kápolnájának s minden kótás muzsikásinak kórusa [BÖn. 509].

kottásan hangjegyesen; pus pe note; notiert, mit Musik/Tonzeichen. *1636:* minden kotás éneket kétszer kellett ki nyomtattatnom, elsőben tsak puszta lineákra, sazokot az Cantorral meg kotáltatván az Metszőhöz kellett küldenem, az ki ki metszvén, ismet ujjonnan kellett kotáson le nyomtattatnom [ÖGr Aj.].

kottázás *diákny* puskázás; copiat; Spicken, Schummeln. *1870 k./1914:* Különösen a latin és görög nyelveknél voltak divatosak a becsempészett magyar szövegű fordítások. Ide tartozott az u.n. kottázás: midőn a zsidó, latin és görög olvasmány forditásra fölhangzott[a] káputjainak sorai közé lehető apró betükkel beirták a szók jelentését, a magyar szöveget, s a lap szélére a magyarázott interpretációt is [MvÉrt. 37. — [a]Nyilvánvaló sajtóhiba *fölhagyott* h.].

kótya[1] kótyavetye, árverés; licitaţie; Versteigerung/schleudern. *1825:* Sertéseit kotyán adatta el — sokat vettek belölek a körül bé lévö falukb(an) lakó emberek [Szentdemeter U; Told.].

kótya[2] kelekótya; sucit, ţicnit; übergeschnappt. *1870 k./1914:* Kótya: igy gúnyolták az olyan fiut, ki ide oda kapdosó, figyelmetlen, ügyetlen volt [MvÉrt.21].

kótya[3] labdajáték fajta; un fel de joc cu mingea; Art Ballspiel. *1870 k./1914:* Kótya: ... Ez volt a neve egyik labdajátéknak. Volt négyes hatos és nyolcas kótya: a bennlevők négyen, hosszában 3–4 ölre, szélességben 1 1/2 ölre fúrt lyukakra állottak kezükben ütö botokkal; a künn levők túloldalról dobták a lapdát, mit bottal elütöttek, s minden ütésre, ha a lapda a bot által érintve (cikk) volt, a két szemben levőnek összekellett a botját ütni. Ha ezalatt sikerült az elfogott lapdát a lábtól fedetlen hagyott lyukba tenni[a], vagy ütéskor kifogni: az a pár a mely oldalon ez történt (hatos), vagy mind a négy (nyolcas) künnálló lett, s a többiek léptek a lyukakra s vették át az ütő botokat [MvÉrt.21. — [a]A künnlévőknek).

Szk: *szász ~. 1718:* itt a hago alatt tőbbekkel együtt Szasz kotját Jadszunk vala [Szentimre Cs; Hr 3/30].

kótyászó ? csapodár, csélcsap; nestatornic, fluşturatic; flatterhaft/sinnig. *1775:* Kótyászó szerelmü szép Fátákat láttam [Barcsay Ábrahám verse: Révai Miklós, Két nagyságos elme 90-1 id. a NyIrK IX,150 is].

kótyavetye árverés; licitaţie; Versteigerung/schleudern. *1657:* Vők az kótyavetyén igen szép lepedőt, hogy abból csináltassak[a] [Kemön.43 — [a]Inget]. *1687 k.:* (Egy földet) Kotya Vetyén ... adtanak volt el [Kisgörgény MT; NMatr.110]. *1703:* néis jelentse meg senkinek hogj illyen valagatás vagj iragatas lészen, hogj az Hadnagjok megh otthon az Hazoknal el ne kezdgjék az alatok valoival az alkuvást és Kottja vettjét [UszLt IX.77.69 gub.]. *1797:* parantsolni méltoztatik az Dési Só Pajtának az hozzá tartozando Strása házzal edgyütt kotya-vetye által esendő el-adattatását [Désakna; DLt]. *1814:* Timár Mihály eő kglm(ne)k a közönséges kotyavetye uttyán két égymas után következett esztendőkre ki adott szamos és Nádas vizének halászattya ideje ki tölt volna [Km; KmULev.3]. *1825:* Marháit és Sertésseit egj részint el kotjáztatta, a mellynek pedig meg maradtak — azokat el hajtatta ... de hogy hány darabot adtanak el kotyavetyén és hány maradott fenn ... meg mondani nem tudom [Szentdemeter U; Told.]. *1847:* Demeny György Ur ... a Mai Napon Dob Szo mellett Kotya-vetyén a Többet Igerőnek é N: Enyed Varossaban és annak határában kün lévő minden fekvő Ős Javait örök arron el akarja adni [Ne; DobLev.V/1009.5/1].

Szk: *~re (fel)hány. 1644:* az my louay s egjeb szerszami voltak mind kotia vetiere hantak [Mv; MvLt 291.404b]. *1705:* megtudtam vala, hogy az úrnak minden javait Teleki Mihály, Csáki László, Radvánszki és Vass György prédálták volna fel aki az java volt, a többit pedig felhányták kótyavetyére, melyeknek nagyobb részét a kolozsváriak vötték meg [WIN I,642] ✱ *~re hányatik. 1786:* Minden portékai ... kotyavetyére hánynatván azokbol ingrediált 79 r.for.10 kr. [MNy XXXVIII,208] ✱ *~t hány. 1562:* a nyereséget Szakmárban mind egy házba rakák, hogy ők jövendőben nagy gazdag kótyavetyét hánynának [ETA I,18 BS]. *1653:* Szilágyban hánytak igen gazdag kótyavetyét [ETA I, 70 NSz] ✱ *~t hányat. 1662:* Bőjthi István, egyik mezei kapitány ... nagj sok prédával, főlovakkal, néhány török zászlókkal jött vala vissza ... s annyi nyereséggel jártak vala, egynéhány napokon mind hányatnák a kótyavetyét [SKr 183].

kótyavetyehányás kótyavetyélés; licitaţie; Verschleudern. *1662:* Az csaták pedig jőnek-mennek vala, s mindenkor nagy jó szerencsésen járnak vala, úgyhogy a kótyavetyehányás a táborban meg nem szűnnék [SKr 183].

kótyavetyéz kótyavetyél; a vinde la licitaţie; verschleudern/steigern. *1691:* a megírt megöletett nemes embereknek és másoknak micsoda javait prédáltatta el Mikes Pál vele való kuruczokkat és az elprédált jókban, lábas és ezüst selyem marhákban micsoda részt vett és mikben participálódott s kik kótyavetyézték az elvitt nemeseknek javait ? [SzO VI,430 vk]. *1816:* Gyárfás Pál erdőlő lántzát el zálogolták volt ... egykor kotya vetézni akarták [Sszgy; HSzjP Civis Császár Mojzes (45) gy.kat. vall.]. *1823–1830:* nem volt holmimet hová tegyem-el kelletvén hát kotyavetyézni holmimet hitelbe [FogEK 185].

kótyavetyéztet (el)árvereztet; a dispune să fie vîndut la licitaţie; versteigern/schleudern lassen. *1790:* tulajdon régi Szekér ut helyünket kotyavetyéztetni kéri [Torda; KW]. *1823–1830:* midőn Aprilisbe a' Kolégyombol ki jöttem, Könyveimet, 's Deáki Portékátskáimat kotyavetyéztettem [FogEK 185]. *1837:* Kotyavetyeztetni nem lehetett [Várfva TA; Borb.].

kótyáz kótyajátékot játszik; a juca jocul numit „kótya"; „kótya"-Spiel spielen. *1841:* A' kedves Bethlen Contesse gyakran látogat Kertűnkbe, az estve is ott volt, 's Malom Luízzal jól tölté idejét, — mig én az alatt Hásongárd felé kotyáztam, és időztem [Kv; Pk 7].

kótyázás kótyajátszás; jucatul acestui joc numit „kótya"; „kótya"-Spielen. *1870 k./1914:* Játékok: ... kótyázás, kukkolás, lapdázás [MvÉrt.17]. — A játék leírását l. *kótya*[1] al.

kotyec ól; coteţ; Stall, Steige. *1797:* Egy Sertéseknek valo kottyetz H.fr.2 Dr 2 [CU IX]. *1800:* Az Erdő alatt lévő két hitvány és vizzel meg tőlt pásztori Hurubák és egy roszsz ház melybe a Tehény pásztora lakot Tkts Hatfaludi Péter Urnak, és egy rosz kotyétz [Szomordok K; BetLt 2]. *1806:* Kotyetz roszszatska, Kerittés pedig a telek körül iotska [Nagymon Sz; BálLt 68]. *1811:* a' Bats háza mellet egy hitvány veszszőből font kotyesz [Spring AF; KvAkKt Mss hung.6].

Hn. *1617:* Kotyécz kút [Désakna; SzD Mon. III, 247]. *1754:* A Kotyetcz kút felett [uo.; DRLt Szatsvai conscr.].

Szk: *sertéshizlaló ~. 1801:* Egy Sertes hizlalo kotyetz rako fákbol Szalma fedél alatt [O.telek MT;TL].

kotyfol kotyvaszt; a găti (fără pricepere); pan(t)schen, brauen. *1770:* meg nem érdemlettem hogy a szakács nékem fözzen ... hanem a konyha Léány és kocsisné azok katyfoltak [Bikfva Hsz; HSzjP]. *1847:* Trézsi megősmerkedett 'Sigmond Eleknével ... sokat vannak égyűtt, kotyfolnak befötteket [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina férjéhez].

? **kotymány** ? ingovány; mlaştină, teren mlăştinos; Moor(boden) | ? mocsár; mocirlă; Sumpf. **Hn.** *1792:* A Kátymány Oldala nevezetű helybe (sz)[Márkod MT; MMatr.4544]. — A hn talán a cimszóul írt köznév alakváltozata; l. ennek alább kőv. *-s* képzős származékát. A szóra l. EM L. 114–15; TESz.

kotymányos ingoványos; mlăştinos; moorig | mocsaras; mocirlos; sumpfig. *1776:* Árviznek idején a' Szent Gerlitze, Madaras és Szent Háromság felé menő Embereknek Lovok szűgyig járt a Kotymányos hellyeken [Nyárádsztlászló MT; Sár. Nic.Kováts (48) vall.] | Kotjmánjos helyeken az Lovaknak Szűgyeit érte a Víz [uo.; i.h. Mich.Pap (56) vall.] | vagy négy Esztendökben voltanak olj nagy Árvizek ... hogy Lovalis alig lehetett járni kivált a kotymányos helyeken [Szentgerice MT; i.h. Emericus Gál (54) vall.] | Kotymányos Hellyeken kivált a Lovas Emberekis két felé néztenek, hogy merre mennyenek [uo.; i.h. Gr.Zajzon (66) vall.].

kotyog 1. a cloncăni; glucken. **Sz.** *1828:* mely Szép ha a' Tyuk 's a' Kakas jár már most a Csirke utánn ... mindazáltal nálom a' Pislennek kell oda jőnni a' hol az őreg kotyog [O.szilvás AF; Mk Rhédei Ádám leányához, Máriskóhoz].

2. ide-oda mozog, lötyög; a juca, a se mişca/clătina; herumschlendern. *1852:* Ezen ablaknak tokja a' kő falba kotyog | A' kis ajtó rongált állapotba van ... alsó hevedere hibádzik, zárja kotyog [Km; KmULev.2].

3. locsog; a trăncăni; schwatzen. *1710 k.:* hallgat az agyas politikus Bánffi, kotyogj te bolond theológus Bethlen Miklós [BÖn.953]. *1761:* Míg mi ezeket eszerént beszélnők, az ökegyelme felesége szüntelen kotyogott közinkbe [RettE 128].

kotyogós szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *(ivó)üveg* kortyogatós/locsogós üveg; sticlă/clondir care gîlgîie; Gurgelflasche. *1595:* (Vett) 16 kuchiogos wueget p(ro) f-d 48 [Kv; Szám.6/XVI.102] *1625:* Vrunk aztalara ... hozattam ... ket kotiogos Vuegetis [Kv; i.h.16/XXXV.72]. *1648:* kotyogos wveghnek valo rezforma nro.2 [Komána F; UF I, 938]. *1685 e.:* Kotyogos üveg Nro 1 [Gyf; MvRKLev.Urb.22] | Füles üveg kupa Nro 1 ... Kotyogos ivo üveg Nro 1 [Borberek AF; i.h.4]. *1729:* ött kotyogos övegekért ... d 48 [Szentbenedek SzD; Ks 26.XIV.1] ✱ *hosszú nyakú ~ üveg* hosszú nyakú kortyogatós üveg; butelie care gîlgîie; langhalsige Gurgelflasche. *1699:* Hosszu njaku kotjogos Üveg felejteles Nro 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] ✱ *hosszú szárú ~ üveg* 'ua.; idem'. *1679:* Boritalhoz való, hoszszu száru, kotjogos üvegh nro 6 | Borhoz valo hoszszu szaru kotjogos üvegh ... nro 8 | Hoszszu száru kotyogos üvegh nro 23 ... Apro üvegh kosocska nro 4 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.17,35–6,105–6] ✱ *rövid szárú ~ üveg* kurta nyakú kortyogatós üveg; clondir care gîlgîie; kurzhalsige Gurgelflasche. *1680:* Arany valosztáshoz valo öregh üvegh tökök no. 3. Aprob szerü öreg tökek is no.4 ... mas fel ejtelesni egy üveg fazek no 1 ... Rövid szarú kottyogos Üvegek egy kosárba no.35 [A.porumbák F; ÁLt Inv.23].

kotyogósság kótyagosság; ţicneală, sminteală; Übergeschnapptheit. *1662:* mihelyen a nagy hatalmas vezér kemény, parancsoló és fenyegető levele hozzájok érkeznék, a crapula, fejek szédelgő kotyogósága miatt csak azt sem tudhatnák, mit kellene cselekednick [SKr 434].

kotyor 1. '?' **Hn.** *1609/1687:* ã Kőzép lábban ã Kotyorban (sz) [Marossztkirály MT; MMatr.321]. *1698:* az Szász fü az Kotyor(na)k két resze [Csekelaka AF]. *1710:* Kotyor alatt (k.) kottyor alatt (szö) [M.décse SzD]. *1740:* a Kotyorban (sz) [Gyerővásárhely K] | kotyorban egj darabocska kender Föld [Bálványosváralja SzD]. *1753:* Az Kotyor Oldalan (sz) [uo.; JHb IV/12]. *1758:* a Kotyorb(an) (sz) | [Selye MT]. *1770 k.:* a Kotyron (sz). Kotyoron (sz). Kotyor megett (sz). a Mihalyné koty(ra) (sz) [Vista K; KHn 271]. *1772:* az Kotyor alatt (sz) [Sárosmagyarberkesz Szt; LLt]. *1779:* A Kotyor Szájjában (sz) [Marossztkirály MT]. *1816:* Kotyorban ... Kotyor patakának, s' a szent Imrei határnak szomszédságaiban (sz) [Andrásfva MT]. *1833:* a Kotyorban járó út mellett [Csekelaka AF]. — A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók. A vitatott jel-ű köznév kérdésére l. EM L, 114–6; TESz.

2. '?' **Szn.** *1896:* András Márton (Kotyor) [Vista K; RAk 70].

kotyorbeli a Kotyor nevű helybeli; din locul denumit Kotyor; im Ort namens Kotyor (liegend). *1823:* A Kotyorbéli Allodialis erdö allyába lévö Gyümölcsös [Csekelaka AF; EHA].

kova kova/tűzkő; cremene; Feuerstein. *1704:* Az áros emberektől, kalmároktól minden tűzhöz való alkalmatosságot elszedvén, tétessenek bizonyos helyre (s) ideig pecsét alá, úgymint: puskaport, kovát ércet s egyéb effélét [Kv; KvE 288 SzF]. *1756:* Tűzkő Kovákra xr 06 | Bibulára, kovára, s tarka pappyrosra, két lakatra Rh.flor 2 xr 44 [TL.Teleki Ádám költségnaplója 63b, 87b]. *1761:* Két Rezes Kapaju, kova s vésző nélkűl való vadász Flinták, paraszt Puskasnak valok [Branyicska H; JHb XXXV/39.6]. *1823–1830:* Dohány, tapló és kova 30 xr [FogE 259]. *1831:* az Görgenyi Járásban ... Görgényben volt egy Boltos, a ki Kovákkal Pipákkal-Gyapattal Fejtövel, és holmi kartan portekákkal kereskedett [M.régen MT; TLt Közig.ir. Arkosi Toth Dániel szb kezével].

Hn. *1754:* A Kova Kutban (sz) [Bh; KHn 16]. *1773:* a Kova Dombnál (sz) [Gyalu K; EHA]. *1806:* A Kova Rétbe (k) [Kusaly Sz; EHA].

kovacs kavics; pietriş; Kiesel(stein) | macskakö; piatră de pavaj; Kopfstein. *1592/1593:* az porond Ziget[a] chiak tizta kouach es feoweny vala, few semmj rajta nem volt ... barom delleo helj vala [Árpástó SzD; Ks. — [a]Dés és Szentbenedek határán a Kis-Szamosban lévö peres sziget] | az mostani porond zigeten ... ha kouacziot

eott volna, de ot fwuet Nem ehetet volna, hane(m) hogy egyczeris Mazzoris kezde az viz az porondot hanny ... vgy feoueniesedek meg lassan [Bálványosváralja SzD; Ks]. *1818:* Héti vásárra jövő szekerek általis gyűjtessék, és hozassék Kovats [Dés; DLt 319]. *1839:* Azon bal parti láb mellé a mederben 8 1/2 ölni hoszu jászoly gátot fonatván, s közit kovatstsal ki töltvén [Dés; DLt 717]. *1842:* A' határszélnél elkezdett kövecselésre nézve az a' megjegyzésem, hogy alapnak igen apro kövecset hordanak ... az a javallatom, hogy arasznyi vastagságban a' leg durvább kovacsot kell ho⟨rdan⟩i ... s ezt be lehet azután színelni ... aprobb kövecsel, hogy járható és tartós legyen [Mv; MvLev.2].

Hn. *1591:* Kowach Malban egi Erdeó [Méra K; AggmLt A.53]. *1676:* Kovács heveder neű patak [Toplica MT; EHA] *1709:* az kovac héégy mezűben [Futásfva Hsz; EHA]. *1728:* a kovats Domb alat [Mogyorós Hsz; SVJk]. *1783:* Kovats mal oldala [Perecsen Sz; EHA].

kovács 1. fierar; Schmied. *1582:* Az kowachynak hogy eoreg zeget chynalt [Kv; Szám.3/V.18 Lederer Mihály sp kezével]. *1585:* 4 July Jöwe az fejedelem koaczhya Myklos [Kv; i.h.3/XXII.10]. *1587:* Santha kowachy az Lowat hogy meg patkolta Egy wy patko es egy O patkotol attam nekye f.-d.7 ... Santha kowachy Esmeg Patkolt fel Esmeg (igy!) 5 wy Patkokat ... tezen f.-d.48 [Kv; i.h.3/XXXIII.22]. *1592:* Az owary Torombely kütthoz Chynaltattom egy wüdrett (!) az kadarnok es az kowachynok fyzettem f.- d 32 [Kv; i.h.5/XIV.223 Eppel Péter sp kezével]. *1609:* az kouacznak malomhoz ualo Zolgalattiaert Marattunk adosse kez penzel f 11 [Kv; i.h. 12b/IV.65]. *1677:* A' Váradi Kovácsok ugy industriálkodgyanak, hogy a' Vár és Város az ő munkájok miat meg ne fogyatkozzék, mesterségszerint valo szolgálattyokban; alioquin magok lésznek okai Privilegiumoknak meg-sértődésének [AC 248]. *1762:* importál... A kavács hol Lakat Rft 10[a] [Déva; Ks 76.IX.12. — [a]Valószínűleg házbérfizetésre von. számadási tétel]. *1787:* a fiam köszöni Lobeli gratiadat a kovátsnak Curája alá adta is hogy az elsö Lapatzkájába valo hibát orvosolja [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr.I.Bethlen Sámuelhez]. *1816:* Fogadtam meg Kovátsamnak... Siga Minyát esztendeig [Kóród KK; Ks 72/53].

Szn. *1491:* Jacob Kowatsch juratus [KvTOkl.I,299]. *1530:* Johanni Kowach [DomH 68]. *1548:* Melchior Kovach ... megistri fabri [KvTOkl.II,10. — A kv-i kovácscéh kiváltságlev-ben]. *1556:* Stephanus kowach [Lécfva Hsz; SzO III,312]. *1562:* Koach Balas [Kv; Dica VII.13]. *1563* Koach balas [Kv; Szám.1/VII.76]. *1564:* Emeric(us) koacz [Kv; i.h.1/X.34]. *1566 k.:* Joannes Kwachs et Caspar Kowachs [Sárosmagyarberkesz Szt; Makkai, SzDPuszt.53]. *1567:* Paulum Koach. Oswaldi koach. Georgius Koach. Helias Koach. Franciscus Koach. Thomam Koach. Anna Koach [Kv; TJk III/1.9,49,51,59,69,93,101]. *1585:* Hoz Gergeljne Kowaczi Katuss asszony [Dés; DLt 215-6]. *1589:* Mathias kowaczi [Szentkirály U; UszT]. *1593 k.:* Peter Koúachy. Koúachy Peter [i.h.]. *1594:* Orsolia Kouach peterne [Kv; TJk V/1.459]. *1600:* Kowach Istwan [Kv; TJk VI/1.456]. *1606:* Kouaczj mathe [Komolló Hsz; BLt]. *1619:* Kouaczj Barthalis de Z.Marton[a] nb [BLt 3. — [a]Szentmárton Cs]. *1631* Kovacz Giörgy [Mv; MvLt 290. 58b]. *1643/1683:* Koacz Gaspar [Csepegómacskás K; SLt A.M.11]. *1644:* Koacz Mihalne [Mv; MvLt 291.433a). *1648:* Koacz Miklos [M.lapád AF; BLt]. *1669:* Giula Telken[a] lako Koacz Marton nevü jobbagi [RLt 1. — [a]KK]. *1670:* Koacz Thamas uzoni[a] Nobilis. Koacz Miklos uzoni primipil(us) [BLt 7. — [a]Hsz]. *1682:* Elizabeta Koáts [Kv; TJk XIII/1.72]. *1690:* Koacs Istvan. Kőats Gyergy [Kv; Dica 1690/VI.12]. *1691:* Elisabeta Kovacs de Des [Dés; Jk]. *1705:* Koats Marton [Szénaverős KK; Ks 70 Szám.51]. *1715:* Koacz Janos [Bh; BfN]. *1728:* Kovács György [Szenterzsébet U; Borb.II]. *1731:* Kovats Maria Asszony [Lesnek H; Born. XXXIX.16]. *1759:* Nyiresi Kovács János, Koacs György, Koács Mihály... Testvér hugokkal Koács Katóval [Szásznyires SzD; Ks 25.III.32]. *1800:* Kováts Máttyás gy.kat. [Kvh; HszjP]. *1815/1817:* Kováts Gergely [Vágás U; TSb 47 Conscr.190]. *1852:* Kováts Kiso [Mákó K; RAk 32].

Hn. *1641:* Kouacz telkebe (sz) [Oroszhegy U; EHA]. *1698:* Kovácstava [Noszoly SzD; SzDMon.V,251]. *1719:* az Kűs Kovácsok völgyiben (sz) [Bonyha KK; EHA]. *1726:* Kováts kuttya [Vajdasztiván MT; EHA]. *1744:* Kovács Szene (e) [M.dácse SzD; EHA]. *1753:* Kovács kereszte óldaláb(an) (sz) [uo.; EHA]. *1759:* Kováts foglára nevezetű hejb(en) [M.valkó K; KHn 104]. *1769:* az Also Kováts vágása nevü helység [Bos MT; EHA]. *1775:* A Kováts Patakánál (sz) Vicinussa ... fellyül egy ingoványos Szejkés árok [Okländ U; Mk]. *1817:* A Kováts foglalásánál (sz) [M.valkó K; KHn 106].

Szk: *cédulás ~. 1681:* Ferencz Márton, czédulás kovács [CsVh 102]. ✱ *hámori ~. 1680:* Ferencz Márton két ökret adat vala kapitány uramnak kiszabadulásáért, de tudom aszt, hogy hámori kovács vala [Vacsárcsi Cs; CsVh 85 Georgius Mezei de Vacsarcs (60) pp és Emericus Ferencz (62) vall.] ✱ *magyar ~. 1625:* vas Giörgj viszj vrünk magiar kowacziat haza nepevel Eökreö(n) Enyedigh f 1 d.25 [Kv; Szám.16/XXXIV.275] ✱ *műhelybeli ~. 1756:* mi csak szintén vasat veretünk széljában, és azon tul abbol egy szeget sem tudunk csinálni, hanem azt benn a' Városban a Mihelybeli kovátsok, és Czigányok készittik [Torockó; TLev.] ✱ *újkeresztény ~* anabaptista kovács. *1657:* Csinaltattam megh egy Abroncsot, az Uy kereszteny kovacsal ... fl.1.// 25. [Borberek AF; WassLt Perc.25] ✱ *vasmives ~. 1752:* fogatam meg Vasmives Kovácznak... Vidám Jakabat ... Lész fizetése ... 8 mariás ögy Rűdeg Sertes ... és mikor ben fog dolgozni az udvarban Dietim haram Czipo es keves azalék [Szentmargita SzD; Ks 11.18 CII] ✱ *verős ~. 1700:* determináltatik hogy valaki Verős Kovács akar lenni ... a Mesterséget idején tanullya meg, es annak tudásárol a' Tzimboraság vagy Birák elött demonstrálljon [Torockó; TLev. 4b]. *1786:* Thoroczkon a Vas miveles fundamentuma a Lakosaknak, mert az Nap szamos Embereket is az Verős kovátsak tartyák [uo.; i.h. 4/13.20] ✱ *verős ~ rend. 1780/1804* a' Verős Kovátsok ... soha Verős Kováttságot nem folytatnak a' szegénnyebb Verős Kováts rendnek nagy praejudiciumára s kárára [uo.; i.h.9]. — Vö. a *cigánykovács* cimszóval.

2. Jelzői haszn-ban; cu funcție atributivă; in attributivem Gebrauch. *1811:* egy Vista[a] nevü Faluban lakó Kováts Czigány [ÁrÉ 37. — [a]K]. *1816:* Meltoztasson ... mind szolgáknak mind Kováts Czigányok(na)k a' Vas Discretiokat igeröket meg büntettetni [Torockó;

TLev.9/46]. *1818/1829:* A kovács-cigánynak a munkáért[a] 1 m. frt.20 kr. [Derzse SzD; ETF 107.30. — [a]A harangláb kovácsmunkájáért]. *1828:* M Köblösön Résidéálo Tekintetes Rettegi Sándor Ur requirála bennünket hogy... Dengelegről ide Származott Zángár János nevezetű mostan ... Désen rabaskado kováts Czigánnyáért egy kezes Levelet keszitenénk [M.köblös SzD; RLt]. — L. még FogE 105.

3. utójelzőszerűen mesterségnévként kn v.vn + kn után; ca atribut plasat după prenume sau nume şi prenume, indicînd meseria cuiva; postattributiv als Berufsbezeichnung nach Vorname od. nach Zu- und Vorname. *1453:* demeter kowach. Janus kowach. Mathe kowach. Fabyan kowach. [Kv; TT 1882.531–2, 535]. *1557:* Amburus koach. Warady lewryncz kowach [Kv; TanJk V/1.77,79]. *1560:* Enyedi Lorincz kowach. Waradi Lorinc koach [Kv; Szám; 1/V.216]. *1561:* Enyedi lòrintz kowatsz. Waradi lorintz kowatz [Kv; i.h.1/IV.256–7]. *1563:* Antal Koach [Kv; i.h.1/VII.76]. *1564:* Janos Koachy [Kv; Szám.1/XII.11] | Kelemen koacz [Kv; i.h.1/X.13] | Kelemen Koatz [Kv; Dica X.13]. *1566:* Imre koach. Josa koach [Kv; Szám.1/V.176]. *1582:* Regeny Georg kowach [Kv; TJk IV/1.89]. *1585:* Peter koaczhy [Kv; Szám.3/XXII.74] | Korondi Jakab Kowach [UszT]. *1589:* Istuan Kouaczi [Szu; i.h.]. *1591:* Jakab kowaczj [Malomfva U; i.h.] *1592:* Sent Marthoni Mihaly kowaczj [i.h.). *1600:* Zenth kiraly Peter kovach [i.h.15/239]. *1602:* Jakab falui[a] mihaly kouacz nb [BCs. — [a]Cs]. *1604:* Dyafaly peter kouaczy pp [UszT 18/147]. *1614:* Imre Kowach. Istwan Kowach pp.Peter Kouach. Kowach Tamas lib. [Oroszhegy U; BethU 130]. *1619:* Gergely koacz es az Fia [Fele MT; LLt 64/3]. *1624:* Balint Kovacz [Kvh; HSzjP]. *1631:* Mihaly kóvaczy [Mv; MvLt 290.241b]. *1644:* Lang istuan koacs. mathe koacs [Kv; KovCJk I.3a]. *1646:* Szekelj mihalj koácz [Kv; i.h.I.5a]. *1647:* Farkas Georgi kouacz [Kv; i.h. I.9b). *1671:* Matias koac fiai [Somlyó Sz; BfN]. *1672:* Marton kovács Nyomorik [Udvarhely Sz; Born.6/24]. *1709 u./1770 k.:* János Kováts [Ördöngösfüzes SzD; SzConscr.190]. *1714:* Csávasi János kovács [Mezőcsávás MT; MMatr.413]. *1759:* Lőrintz Kováts [Kvh; HSzjP]. *1794:* Angyal Dávid Kovács [Kv; KovCLev.].

kovácscéh breasla fierarilor; Schmiedezunft. *1684:* Dési ⟨Se⟩res János ez nemes városnak hüt⟨õs ta⟩nácsa az kovács céhnek céhme⟨stere⟩ [Dés; DFaz.10]. *1726:* beszélették azért lött volna az utrumban fel tett Német Kovács Lutheránussá; hogy hamarébb vegyék be az kovács Czéhbe [Ne; Ks 92]. *1740:* A Nms Dési Kovács Czéhet a' Tktes Nms Tanács és Universitás, maga Privilegiumib(an), és approbált Articulusaikb(an) manuteneálni nem denegállya [Dés; Jk 538b]. *1757:* Gyarmati István Kovács nemes Dees városának hites senatora és az nemes kovács cének öreg cémestere [Dés; DFaz.20]. *1843:* Nagy Antal, az egyesült kovács és kerekes céh főmestere [Dés; DLt 159].

kovácsféle un fel de fierar; Art Schmied. *1704:* Ugyan most este csak hirtelen kezdé a földhöz verni magát az úr spanyol lova, akit is az ördögök nyargaltanak meg, kit is a Bethlen Sámuel uram német kovácsaféle orvosla meg [WIN I,290].

kovácsfúvó kovácsfújtató; foalele fierarului, foale de fierărie; Schmiedebalg. *1679:* Kovacs fuvoja ... nro 1 [Uzdisztpéter K; TL.Bajomi János inv.4]. *1794:* Egy nagy rosz kováts fuvo... Egy nagy pörölj [Gyalakuta MT; TSb 17].

kovacshányás folyóvíz-hordta kaviccsal és macskakővel borított terület; teren acoperit de pietriş şi bolovani; mit vom Wasser angeschwemmten Kieseln und Kopfsteinen bedecktes Gelände. *1592/1593:* az viz foliast[a] kęt fele az a porond ziget zakaztotta, es azmiat kęt helien kellet altal gazlanunk az vizet, de az az helj elejn nem vala ollian fwues, hanem kouachi es feoweny hanias vala [Szentmargita SzD; Ks. — [a]A Kis-Szamosét].

kovácsház atelierul fierarului, atelier de fierărie; Schmiedehaus. *1656:* Ezen vad kért a kovacz haznal valo pataktol fogva körös körnjül el kezdven az reghi jstalok eleött valo filegoriaigh ... rako boronakbol allo palankfa kerites [UF II,143]. *1781:* A Koronkai Udvarház, előtte lévő minden épületeivel ugy mint a' Csürrel, Istállokkal, Major Házzal, Kováts Házzal, Pásztor Házzal, Akollal és Magazinummal... mennyen... Gróff Toldalagi István Ur eő Ngának [Mv; Told.20/2].

kovacshordás kavicshordás; căratul pietrişului; Kieselbeförderung. *1818:* a' Kovats hordás a Vármegyében publikáltassék [Dés; DLt 319].

kovácsinas ucenic de fierar; Schmiedelehrling. *1639:* kerdezem azt az Kovacz Inast Janost hogy mikeppen volt az dologh, mint latta az Aszonial [Mv; MvLt 291.178b].

kovácskatona '?' *1772:* Bányai Györgynét egy kováts katonával égy ágyban voltak feküve égy más mellet látták Rátz András a Mészáros égy nálla lévő kováts katonával a mikor bé mentenek volna a házba[a] [Dés; DLt 321.51a — [a]A fog. ilyen zavaros!].

kovacskő kavics; pietriş; Kieselstein | macskakő; piatră de pavaj, bolovan; Kopfstein. *1591:* Tornay Boldisar hozat 4 Loan kowochy kowet az feredeo hazhoz[a] f-d 38... Nogy Myhaly hozot 6 Loan kowatch keweot f- d 50 [Kv; Szám.5/I.87. — [a]A fürdő- és a sütőkemence aljába rendszerint békasót (kvarc-macskakövet) raktak, mert ez jól áttüzesedett és tartotta a hőt]. *1592/1593:* Vrunk Jobbagy[a] ... hwteok vtan ezt vallak egy zayal zjüel, hogy az az porond zyget... soha az Tilalmas nem volt, mert az porond hanjas, az vizis keorwl follja vala, Jo delleó hely vala, Nem vala semmj few rajta, chiak kouacz kw feouenniel eózue volt ott [Bálványosváralja SzD; Ks. — [a]Előtte a nevek fels.]. *1594:* Az kik kovacz keouet hoztanak Gialay feoldreol az feoreodeo hazhoz, azoknak fizettem Illen Renden[a] [Kv; Szám.6/IV.88. — [a]Köv. a fels.]. *1595:* Egy Egez hętig czjnaltatta(m) az feredö haznal: Az kemenczeröl hordottak le az nagy örög koúacz követ ... 6 szeker Agyagat nyomtak ... vegtere ismeg fel hordottak és be raktak az Nagy örög çp koúaczköueket 4 [Kv; i.h. 6/XVIIa.251 itj.Heltai Gáspár sp kezével]. *1694:* az Udvarház előtt, vagjon a' Konjhaház... ennek négj felöll valo falai, egett s egetetle(n) teglákbol és rész szerént Kovacskövekből is valók [Borbe-

rek AF; BfR néhai ifj.Bálpataki kúria-leir.]. *1702:* Hogy a' kemencze földe le süllyedet volt, hozattam egy Szeker kovacs kővet mellyet a kemencze földében raktak [Kv; KvRLt I.C.8:35]. *1764:* keressen egy Varas békát és annak varja bé az száját veres selyemmel belé tévén elsöb(en) három kovats követ... En erre is mondék kérlek hagy békét ennek a Varáslásnak [Kóród KK; Ks 19/I.6]. *1805:* Én ... Bornyumál alatt a Szamosbol Kovats Követ hányván ki, láttam, hogy a három rendbéli Béres ökrök ki-eresztve voltak [Kv; IB gr. Korda Anna ut.]. *1843:* Kovats kővel hajigálta... még én vettem ki kezéböl egy nagy Kovatskővet [Dés; DLt az 1842. évi iratok közt].

Az 1592/1593, az 1764. és talán az 1843. évi adalék kivételével a többi kijegyzés a 'macskakő' jel-t igazolja.

kovácslegény calfă de fierar; Schmiedegeselle. *1573:* Lazlo es gergel Kowach legenyek [Kv; TJk III/3.88]. *1583:* Az kowach Legenys ... monda menny el bestie lelek kwrwa ne hiteltessenek te eretted es ugía(n) megh vere az sing vassal [Kv; TJk IV/1.156]. *1585:* Ursula Istwan kowachne vallia, Ez leany igen zitta zemewnk eleót az my kowach legeniunket, De Azert veweók ezwnkbe hog', igen Iart zemeunk Nem lattara a' legeny vtan [Kv; i.h.378]. *1637:* az Kovacz legenis megh foga Istuan Deakot, sot az kapu közöt valtigh huzak vonak egi mast [Mv; MvLt 291.119a]. *1652:* Leorincz Palne... fia Gialub(an)[a] lakik kovats Legeny [Körösfő K; GyU 106. — [a]K]. *1796:* Krisan János nevü Kováts Legényre... fogja Ros Mária meg terhesittetesit [Déva; Ks 101].

Szk: *~nek felszabadíttatik. 1859:* Begidsan Kristof ... az ő inasi apro esztendejit Jámborul, és betsületesen ki töltötte, és Kováts legénynek felis Szabadittatott [Szúv; KovCLev.].

kovácsmajszter kovácsmester; meşter fierar; Schmiedemeister. *1829:* Silagyi György Kovats Majszter [Mv; LLt]. *1832:* Szálka János kováts majszter [Dés; DLt 105]. *1848 k.:* Fekete Ferentz Kovács Maiszter [Kv; Újf.1].

kovácsmester meşter fierar; Schmiedemeister. *1649:* Az kouacz Mesterek Adtak az Urunk konyhaiara Tiz töltö szenet ... f 1 d 80 | Az kouacz Mestereknek, Valamj Patko es Patko szegh Czjnaltatasaert ... f 5 [Kv; Szám.26/VI.436–7]. *1849:* Ezen fel rombolt Portékák el becsülöi név szerént voltak ezek ... Lörintzi János kováts mester[a] [Héjasfva NK; CsZ. — [a]Fels-ból kiemelve].

kovács-mesterember fierar; Schmiedemeister. *1779:* Kováts Máttjás Civis és Kováts Mester Ember itten Szász Varost [BK]. *1812:* itt F Rákoson[a] tétetett ... a Kováts és Tsidmadia Mester emberekre nézt ezen határozás vagyis regulament [Falujk 71 Sebe János pap-not. kezével. — [a]U]. *1817:* Kováts Miklos Kováts Mester ember [Szárazajta Hsz; HSzjP]. *1821:* Hováth Mihály hajadon Léánya Juliska... Kelemen Antal Ifju Legény Kováts Mester Emberrel valo Házassági életre valo lépheteségre nézve két Regiusok ... előtt a' Coactiorol és Consensusrol a Léány a Szüleikkel együt ki kérdeztettek [Gyalu K; RAk 32]. *1838:* Piri János Kováts mester ember Czigány [Kvh; HSzjP].

Szk: *újparaszt ~. 1791:* laktam edig mint egy ujparaszt kováts mester ember, már most ... Ketelenitettem a falutól egy házatskának valo helyet meg kérni [Széplak KK; SLt évr.] ✱ *verős ~. 1782:* ez elott Cir(citer) 30. Esztendőkkel... kezdettek a Bányási Mesterségről a Taxát meg kivánni, ugy terjedett el a Taxa fizetés minden Verős Kováts Mester emberre [Torockó; Thor.XX/5].

kovács-mesterlegény calfă de fierar; Schmiedegeselle. *1641:* Hogy ha walamely Kowacz Mester legény awagy inas az Czéh kivül kontarkodnek ... minden mw szeret es eszkeozét Biro Vramnak és a Tanacznak erejeuel el vitethessek [Kv; KovCLev.].

kovácsmesterség meserie de fierar, fierărie; Schmiedehandwerk. *1726:* Sebe Márton ... Kovács Mesterségen lakik és azon Mesterséget tanullya [Szentmargita SzD; Ks 14.XXXVII.13].

kovácsmunka lucru/muncă de fierar; Schmiedearbeit. *1740:* ha idegenek, Kovács munkát, Asót, kapát, kaszát, szekerczét, és fejszét hoznak bé eladni; annak rendes látó pénzét nyerhetik (így!) [Dés; Jk 538b]. *1829:* Kádár, Kováts, és Szabo munkákra ... 's több egyéb költségekre, a' melyek az Háznál tétettek ment 81 Rf 46 xr [BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám.]. *1854:* Dolgoztam Kováts munkát ... tsináltam egy Sorok pántot és 4.Plat Szeget hozá fel Szegeztem 32 x [Dés; BetLt 3]. *1861:* Jegyzés N.Ujfaludi (!) Ur számára kováts munkárol ... Kétt uj Rud szárnyát be kötötem[a] [Kv; Ujf.I.1. — [a]Folyt. a fels.].

kovácsműhely fierărie; Schmiede. *1632:* Az jstallo uegeben uagion egy mostan eppittetet es boronabol rakott kouacz mwhely, egy szoba derekkal edgiwth [Fog.; UF I,177]. *1652:* Az Lisztes ház mellett ... vagyon egy kovacs műhely [Görgény MT; Törzs]. *1680:* vagyon az udvar közepin bikfa boronakbol fel rova jo sendelyes hejazat allat egy kovács műhely kivúl belől jo tapaszos vagyon egy hitvany paraszt ajtoja [A.porumbák F; ÁLt Inv.26]. *1694:* Az Kovacs mihelyben ... Pőrölyis egy ... Sing szeg fejező, egy, Lyukaszto harom[a] [Kővár Szt; JHb Inv. — [a]Folyt. a fels.]. *1756:* Az Kováts Méhelyben Vagjon nagj kerek Asztal 2 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35.14]. *1777:* Gróff Teleki Károly... ő Nagysága ... a' Régiek mellé épittetett Kováts Műhelyt (:s.v.:) arnyék széket, Granariumat, Tisztarto házat, Hinto szint [Dés; Ks 79.29]. *1812:* A' Kováts Műhejbe... Egy patkolo Szék [Mv; MvLev. Szabadi József hagy.10]. *1827:* A Falu is megengedé, hogy egy jo bátorságos köböl készitett kováts mihelyt épitsen [F.rákos U; Falujk 158]. *1852:* a kováts mihely ajtoja rosz [Körtvélyfája MT; LLt].

kovácsműszer kovácsszerszám; unealtă de fierar; Schmiedewerkzeug. *1625:* Azert hitta(m) ele kegjelmetek elejbe az al perest uolt az en megh holt attjafijanak peter kouaczjnak kouacj mü szere ki talalmania uolt felesegeuel egjut talaltak az melj mwzer uerre osol Engemet iletne mert en peter kouaczjal egj uolta(m) [UszT 73].

kovács-művelőház kovácsműhely; fierărie; Schmiede. *1656:* az kovach miveleö hazra fordulvan az maga hazara nilik be az kovacz udvarara egi felszer vas sarkon panton forgo retezes retezfejes vas kilinczes forditos ajto [UF II.160].

kovácsné 1. kovács felesége; soţia fierarului; Frau des Schmieds. *1583:* Balas kouachne penigh en hozzam harom kouachnet kwldeot ki hogy ha ezeket megh tagadnam tehat, Az eo vra az varasnak megh hit embere es engemet az Toronibol ki bochattatna [Kv; TJk IV/9.157a].
2. utójelzőszerűen mesterségnévként kn v. vn +kn után; ca atribut plasat după prenume sau după nume şi prenume indicînd meseria cuiva; postattributiv als Berufsbezeichnung nach Vorname od. nach Zu- und Vorname. *1453:* Gerger kowachne [Kv; TT 1882.537]. *1564:* Ferencz koaczne [Kv; Szám.1/X.45]. *1565 k.:* Gaspar Kowachne [Kv; i.h.1/VIII.185]. *1565:* Ferentz Kowachyné [Kv; i.h.1/X.126]. *1566:* Caspar koachne. Ferench kowachne [Kv; i.h.1/VIII.151, 1/X.216]. *1584:* Orsolia Istwan kowachne [Kv; TJk IV/1.257]. *1589:* Daniel kowaczne Orsolyazzonj Deesi | Matias deakotis altal hiwatta Gergel Cowachne | Fayo Annatul azt hallotta hogi Az Agyba fekzyk volt Matyas deak Janos kowaczne mellet Gergel kowaczne hazaba [Dés; DLt 226]. *1591 k.:* Istwan kowaczj Istwan kowaczjne Sophia azzonj... marta orozhegiek [UszT]. *1600:* Az Telekfalui Byro panazt teött wolt az eskwteknek Lukach kowachnera walami kert feleol, az wraim megh zabaditóttak Lukach kowachnet, hogy kertelhesse(n) [i.h. 15/211]. *1604:* martonosban Kereztur Zekbe lako Jakab kouaczine Katalin [i.h. 18/21]. *1637:* Nagy Balas kovaczne Aszonio(m) [Mv; MvLt 291.118b]. *1735 u./1770 k.:* Márton Kovátsné conferalt egy ezüst tányért [Szék SzD; SzConscr.173].

kovácsol a lucra fierul, a forja; schmieden. *1662:* (A szombatosok) a várakba együvé is, másová is, százon-, másfélszázonkint jó gondviselés alatt küldöztetnének, úgy, hogy Váradon Székelyhidon, Jenőben, Déván, Fogarasban, Szamosújvárban, Kővárban vasakat[a] is alig győznének kovácsolni nékiek [SKr 193. — [a]Bilincseket].

kovácsoló szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *szerszám* kovácsműszer/szerszám; unealtă de fierar; Schmiedewerkzeug. *1594:* vittettet Biro W.3. szekeret Thordaig, Wrúnk ö fge Koúaczi Taarszekereyt, minden Koúaczálo szerszamostol [Kv; Szám.6/III.17].

kovácsoló-ház hámor; forjerie; Hammer(werk). *1681:* az kissebbik hámor, avagy kovácsoló házra és az vas forrasztó kohra és veröre, az vas futató kemenczére szolgáló s járó víznek gáttyábul más felöl szintén úgy szolgál az víz, mintha ezeknek egy gáttyok volna s méltán edgynek is írhatni [CsVh 96].

kovácsolt forjat; geschmiedet. *1852:* Egy Ágyra egy pár kovátsolt Sanér pántot tsináltam és felvertem 1 Rf 40 xr [Kv; SLt Vegyes perir. Geng Adám lak.m. szám.].

kovacsos kavicsos; cu pietriş; kiesig, kiesbestreut. *1592/1593:* porond hanjas es az orzagh Rewe ott vala, es az derek viz feleöl tizta kowachios vala [Beke[a]; Ks. — [a]Eltűnt település a Dés szomszédságában lévő Néma táján] | Zent Benedeki feold feleol hanta Az viz az porondot oda, mert azzal telek ollian fel mert az eleot kowachios vala | azt az peres porond zigetet ... az viz hanta vala eozue, kouachios vala elejn, nem illien fwües | tudgia az Reti Malmon alol valo porondot hogy kouachios porond vala, es az viz keornywl follja vala [Décse SzD; Ks].

kovácsoskodott kovácsmesterséget folytatott; care a practicat meseria de fierar; Schmiedehandwerk ausgeübt/betrieben. *1816:* Fogadtam meg Kovátsamnak ... Kelementelkén[a] Kovátsaskadatt Siga Minyát esztendeig ... az Korodi Uvarhoz (!) [Kóród KK; Ks 72/53. — [a]MT].

kovácsság kovácsmesterség; fierărie, meserie de fierar; Schmiedehandwerk. *1680:* Ferencz Péter kovácsággal az hámorra szolgált... Dioszegi Istvan az hámorra szolgált kovácsággal... Marta János az hámorra szolgált kovácsággal... Gergely János és az attya is kovácsággal szolgált, de kapitány uram szabadította ki két ökörért [Vacsárcsi Cs; CsVh 85 Nicolaus Márton de Vacsarcsi (36) pp vall.].
Szk: *verős ~. 1780/1804:* a' Verös Kovátsok... soha Verős Kováttságot nem folytatnak a' szegénnyebb Verős Kováts rendnek nagy praejudiciumára s kárára [Torockó; TLev.9].

kovácsszén cărbune de forjă; Eßkohle. *1596:* Az templum zamara vettunk egi zeker koúach zenet p(er) f l d 20 [Kv; Szám.7/II.17]. *1600:* az Torniot megh foldoztak ... az Toronihoz veottwnk egy Chetneky vasat d 12 Kowach zenet veottwnk d 60 [Kv; i.h.9/IX.32–3]. *1604:* eztendeot altal az harangozonak es Trombitasnak Toronyban valo vigiazasra giertiat tartoznak Venny, az harangozonak penigh holt awagj kowach Zenetis amenyre az Zwksegh kewannia [Kv; RDL I.77]. *1637:* uagyon mas kasamata forman epittet hazacsykais... benne sok kouacsy szen | Az kw gradiczy alatt uagyon egy kws boltoczyka, kouacsy szen benne [UF I,397,399]. *1789:* A' Fa tarto Repositoriumb(an) ... Egy Deszka rekeszbe 15.Véka Kováts Szén Rf 1.xr 30 [Mv; ConscrAp. 1].

kovácsszénhordás căratul cărbunelui de forjă; Eßkohlenförderung. *1679:* Kovács szén hordáshoz valo vesszö kas nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.96].

kovácsszén-tartó helyecske kovácsszén-raktár/szin; depozit pentru cărbune de forjă; Eßkohlenlager/scheune. *1694:* va(gyo)n egy Kovacs mihely... Ugyan ezen mihely mellet mindgjart az Garadics alat va(gyo)n egy meg romladozott ritkason megis Deszkasztatot Kovacs Szentarto helyecske is [Kővár Szt; JHb Inv.].

? **kovacstalan** '?' Szn. *1602:* Kovacstalan[a] Márton szabados. Kovácstalan[b] Imre szabados [Folyfva MT; SzO V.277–8. — [a]Következetlen átírásos közlésben kétféle alakban? Ezt az alakot az OklSz is ?-lel közli].

kóválygó 1. ténfergő; rătăcitor; umherstreifend/schlendernd. *1823–1830:* megjártuk a várost, kerítéseit, erősségeit, az őrző katonák még prézentiroztak is nekünk puskájokkal, én pedig félni kezdettem, hogy azok

minket valamiféle tiszteknek gondolnak... de majd ha észre találják venni, hogy mi csak kóválygók vagyunk, puska közé vesznek [FogE 178].

2. kóborló, csatangoló; hoinar; herumstreifend. *1823–1830:* Pusztította a házat az is, hogy az apám, mint aki másnak kárt tenni kivánó ember nem volt, mindennek hitt, és minden kóválygót magához befogadott [FogE 85].

kóvályog I. szédeleg; a se clătina pe picioare; taumeln. *1637:* Borbely Lukacznet el ütette egi iffiu legeny ... ugj ütette tapottata hogi ugia(n) kovaliogh vala az szegeny asszony [Mv; MvLt 290.50b]. *1821:* ez a' káptya az Mikor a' Junok olyan nagy fő fájása van hogy szédűl s nem lát belé ... kovájog mig el gyengűl s el vesz [LLt].

2. kóborol, kószál; a hoinări; herumstreifen. *1708:* az ide be valo hordasais[a] ig(en) bajos ott a' Tajon kovalyogva(n) gyakra(n) a' Kuruczok ujjab kartolis felhetünk ha utb(an) Találllyák [Fog.; KJ. Fogarasi János lev. — [a]A gabonáé].

3. csatangol; a umbla de colo-colo, a rătăci; herumschlendern. *1774:* Enis Erdő Pásztor lévén, 's Erdőkben kovájogván löttem egy egy Nyulat [Vécke U; LLt Vall.180]. *1784:* Opre meg bolondult a Falukon szerte széjel Kovalyog [Alamor AF; Mk IV/35 Onye Kimpán (50) jb vall.]. *1814:* Egy bitang Okör ... Pünkösdtöl fogva kováljag Határakan [DLt 883 nyomt. kl]. *1843:* Varga Katalint láttam egyszer... Valami két esztendeje, hogy ezen helységbe jött ... Azólta mind itt a környékben kóvályog [VKp 83].

4. keringél; a se învîrti; kreisen. *1780:* az ö Nga Bívalos szekere pedig a Falu végin, magánosan maradván, ot kóválygot [Karácsonfva MT; Told.4].

5. *fejében ~ vmi* fel-felötlik/villan vmi; a-i veni în minte; einem fällt etw. ein/blitzt etw. auf. *1798:* két Planumot jegyzek fel, melly rég a fejembe kovájog, 1° Egy könnyűszerrel készülhető Magyar Szótár, — 2° és Egy Nemzetünk Méltoságahoz illendő modon készülhető M.Szotár [MNy XLVI,155–6 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

kovás kova/tűzköves; cu cremene; kieselhaltig. **Szk:** *~ pisztoly. 1842:* Egj pár két csövü kovás pistoly [Dés, Újf.3 Újfalvi György hagy.].

Hn. *1717:* A Kis Kovasban (sz) [Somkerék SzD; EHA]. *1745:* Koás Patakban [Gelence Hsz; EHA]. *1773:* A Nagj Kovásb(an) (sz) [Somkerék SzD; EHA].

kovász 1. plămădeală, plămadă; Sauerteig. *1729:* a' sütö házba(n)... Tekenö vakaro nro 1 Kovásznak valo borító nro 1 [Marossztgyörgy MT; Ks 23.XXIIb]. *1774:* egy asszony kovászt vett elé, hogy kenyeret süssöu s megszegvén, vér loccsant ki belöle s az kezéröl el nem moshatta [RettE 328].

Szk: *~ kérni. 1816:* hozzám jövén mint tö Szomszédjához Kovász kérni [Dés; DLt 99] ✱ *~ takarni való abrosz. 1676:* Adot Aszsz(onyun)k Eö Nga az Sütöknek kovász Takarni valo Abroszt [UtI] ✱ *mustáros ~. 1852:* kitsi Miklos... délben roszul lett nagy tüzbe volt ... mustáros kovászal, vizikátoral meg rakta a' Doctor hát a' 4 dik nap ki ütöt a' himlö [Kv; Pk 6] ✱ *savanyú ~. 1815:* egy font savanyo Kovász [DLt 168 nyomt.kl].

2. *átv.* kb. vmit gerjesztő/előidéző esemény; ferment; Gärungsmittel (im übertragenen Sinne). *1710 k.:* Ez az egynéhány tragoedia[a] énvélem lött a 1. Januarii usque ad medium Maji anno 1703., praeludiumi és kovászai az 1704-bélinek [BÖn.937. — [a]Gr. Bánffy György gubernátorral való összeütközésre von. megjegyzés]. *1809:* az ezen Tartomanyban Sajto alá bocsátando Ujságok ... olly kitételekkel ... készíttessenek mellyek magokban a mostani kórnyülállások folyamatjával ellenkezö vagy azokat sértegetö képzeleteket ne foglaljanak ... mellyek kedvetlen következéseknek lévén kovászai, olly panaszokra adjanak okot, mellyeket a mostani 'Statusnak ratioja éppen elkerülni megkivánja [UszLt ComGub. gub.1670].

3. indulat/düh; furie; Aufregung, Zorn. *1617:* Az a régi kovász meg vagyon az fejedelemben [TML V,614 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1663:* az én gonosz akaróimban az az rossz kovász van [TML II,445 Teleki Mihály anyjához, teleki Jánosnéhoz].

kovászatlan szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *húsvéti ~ pogácsa* húsvéti kovásztalan lepény, *táj* pászka; pască; Matze. *1800:* a Husvéti kovászatlan pogácsákat sütik a' Zidok (!) [Dés; DLt]. — A jel-re l. MTsz.

kovászkeverő I. *mn* szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ kalán* lingură de amestecat plămadă; Säurelöffel. *1717:* Az Sütö ház ... egj kovász keverö kalány [Abafája MT; JHbK XXXIV/20.6]. *1816:* Ot kovász keverő kalán [Varsolc Sz; Born.IV.41].

II. *fn* kovászkeverő kanál; lingură de amestecat plămadă; Säuerlöffel. *1728:* Kovasz keverö kettö [Aranykút K; Ks 55/73 gr. Petky Dávid inv.].

kovász-szűrő szita sită de strecturat plămadă; Säuersieb. *1819:* kisebb Fatyol szita kettö, ritka szita kettö, sűrűbb szita egy, kovasz szürö szita [Baca SzD; TSb 6].

kovásztakaró I. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ bunda* a kovász leborítására szolgáló takaró; faţă de masă/cuvertură pentru plămădeală/aluat; Decke zum Abdecken des Sauerteigs. *1761:* Kovász takaro bunda 1 ... Tészta takaro abrosz 1 [Szentmargita SzD; Ks 11.CII.16].

2. fn-i haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivischem Gebrauch: 'ua.; idem'. *1674:* Egy Kovász Takaro [UtI].

kovásztartó kovászos; pentru plămădeală; für Sauerteig. **Szk:** *~ tekenőcske. 1682:* edgy kovász tartó kisded iszkabas hasatt tekenocske [MNy XXXVIII,206]. *1733* egy kovász tarto tekenötske [M.bikal K; KLev.].

kovászvíz kovászos lé; apă de/pentru plămădit/plămădire; Sauerteigsaft/wasser. *1679:* Uraim Czipojahoz valo uj szita nro 7. Köz Czipohoz valo, uj szita nro 1. Kovászvizhez valo szita nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.36].

kozák 1. cazac; Kosak. *1595:* (Horwat Janos) Zimer Varalliara[a] ment ... az kozakok meglatasaert, jart heted Napig oda [Kv; Szám.6/XVI.133. — [a]Szt]. *1599*

Hozzw istuann ... wallja ... egy kozak ... ereosseny szitkozodik mind lengielul, magiarul tereokul [Kv; TJk VI/1.385]. *1619:* (A) lengyel király oly hadat bocsát az kozákokra, hogy teljességgel el akarja fogyatni [BTN 264]. *1653:* A harczról másfél száz kozák fogott volt a mezőség felé [ETA I,57 NSz]. *1657:* Anno 1657 esztendőben... az kozákoknak és lengyeleknek kiütése miatt nagy budulás (!) lévén az országban [Kv; KvE 176 LJ]. *1704:* Turkulec nevű moldovai fi ... beszéllette, hogy a muszka 30000 kozákot küldött a lengyel király mellé [WIN I,194].

Szn. *1598:* Kozak Janos [UszT 12/8]. *1602:* Kozak Georgine [Kv; TJk VI/1.630. *1603:* St. Kozák pp [Bere MT; SzO V,254] | St.Kozák ppix [Mikháza MT; SzO V,256]. *1614:* Kozak Andras jb [Szentlélek Cs; BethU 436] | Kozak Mihalj jb [Barót Hsz; i.h.208] | Kozak Mate jb [Lécfva Hsz; i.h. 323] | Kozak Balasnak kis fiaj [Zabola Hsz; i.h.301]. *1729:* Kozák Istvan [Körispatak U; Pf]. *1732:* Kozák Mihály [Rogna SzD; Ks 40. XXVIIIc]. *1846:* Kozák Máli [Kv; RKAk 140].

Án. *1616:* Kozák (agár) [EM XLIX,536 Teleki Mihály kancellár kutyaösszeírása]. *1674:* Kozák (kutya) [i.h. ua.]. *1818:* Kozák (csikó) [Lunka H; GyK gr. Gyulai Lajos ménese].

Hn. *1741:* Ezén Toh farkán felyül immediate vagyon más Toh melly mélly Kozák Tavának hivattatik [M.fráta K; EHA].

Szk: ~ *cigány.* *1665:* jövenek mi elönkb(e) egj reszrōl ugia(n) maga Nemzetes Redaj Ferencz Uram... mas reszrol Egy kozak czigany iffiu legeny ki maga szabad io akarattiabol, oda es köte magát Jobbaginak Eorökösen, fiurol fiura [Körispatak U; BLt 11] ✱ ~ *had.* *1668:* Azoknak succuráló kozák had látván, hogy az lengyel tábor érkeznék, holdlást mutattanak [TML IV, 361 Béldi Pál Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *hadnagy.* *1598:* B.V. eo keglme hagiasabol attam keth kozak hadnagjnak ket zazlo alya kozakal ieottek úala be: Ebedre: ualoth[a] [Kv; Szám.8/V.42. — [a]Köv. a részl.] ✱ ~ *hetman.* *1653:* Két ezer volt száma a kozáknak ... Azokban is elegen vesztenek, mert a hetmánjok is, a nagy kozák hetmán öcscse ott veszett lövés miá a sánczban [ETA I,156 NSz]. *1657:* Imé az hátrébb említett emberim, kiket Moldvából Chmelnicki kozák hetmánhoz küldöttem vala, elérkezének [KemÖn.307]. *1662:* a kozák hetmány is mintegy negyvenezer kozáksággal... Krakkó segítségére tartván, főképpen a kozákság, rettenetes égetést, pusztítást cselekszik vala [SKr 353] ✱ ~ *kapitány.* *1662:* Leszniczki Péter kozák kapitány, jeles jó bátorszívű férfiú, jó magyar is [SKr 611] ✱ ~ *sajka* kozák folyami hadihajó. *1618:* holnap indul meg 7 gálya az Fekete-tengerre az kozákokra való vigyázásra, minthogy nem tagadhatni, hogy néha-néha itt az Fekete-tenger mellett iappanganak, falukot, városokot felvernek ... Immár vagyon két hete, hogy két rossz kozák sajkát hozának; en az rabját nem olvastam, mondják, hogy 30 kozák rabot fogtak el az két sajkával [BTN 117].

2. kozák had; oaste de cazaci; Kosakenheer. *1653:* Lupuj vajda Máté vajdára indul a kozákkal [ETA I,156 NSz] | Isten még az idővel is szolgáltatott az vajdának, nagy rettenetes záporeső, dörgés villám(l)ás volt, az esőt a szél mind az kozákra fútta, nem is lőhetett, mit kellett volna [RákCsLev. 459 II. Rákóczi György anyjához]. *1658:* Petko uram mondá ... hogy egy örmény jött volna, ki beszélette, császárnak minden hadai kin vadnak, azt beszélnék, hogy kozákra akarna menni [TML I,115–6 Teleki Mihály a fej-hez]. *1672:* Nálok úgy vagyon híre... hogy az kozák az lengyel mellé áll [TML VI,125 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

kozákfej kozákfő; cap de cazac; Kosakenkopf. *1653:* Még kozákfejeket is hozának egynéhányat kardokban, és a bíró háza előtt először „Jézust" kiáltának, és ott lerakák a kozákfejeket, melyeket az utcza végén a sorompók tetejébe rakat a bíró[a] [ETA I,57 NSz. — [a]1600-ra von. feljegyzés].

kozáknyereg şa căzăcesc; Kosak(en)sattel. *1581:* hagyok... Egy fegyver derekat, egy kozák nyerget, egy magyar nyerget... az öcseimnek [SzO IV,76 Székely András végr.].

kozákpuska flintă căzăcească; Kosak(en)flinte. *1678:* Uzonbol vitte(ne)k el... Egy pár arannyas tersenyi puskát nr.1... Két Muskétát ... Egy kozák puskát [BLt 1 — [a]Hsz].

kozákság căzăcime; Kosakentum. *1654:* My üdeön Lupulj Vajda szamtalan kozakkal ieoue mathe Vajdara Ordit a kozaksagh Vgratja io louat siet Targaljistyara [MNy XL,76]. *1657:* Huttinnál volt csak az hetmán fizetett német, magyar s lengyel hadakkal, kozáksággal circiter ötvenezer néppel [KemÖn.81]. *1672:* Az kozáksági mind vissza hajlott az respublicához, kiket is mind privilégiáltanak [TML VI,236 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Mikor legjobban belékapunk vala[a], béjövének a tatár chám, moldvai, havasalföldi vajdák, kozáksági Erdélybe, túl meg a fővezér Jenőt, Lugost, Karánsebest elvevé, Barcsai Ákost fejedelemmé tevé, s elbomlánk [BÖn.552. — [a]A tanulásba Ne-en]. — L. még SKr 329,440.

kozáksapka şapcă căzăcească; Kosak(en)mütze. *1823:* Jár ... szederjes kozák Sapkában [DLt nyomt.kl].

kozáksüveg căciulă căzăcească; Kosak(en)haube/kappe. *1686:* az interessire[a] vagy egy oroszlanyos Tallert, vagy egy Kozak Süveget ad [Uzon Hsz; BLt. — [a]A szóban forgó pénzének]. *1691 k.:* Az Fiam(na)k az Collegiumb(an) adtam ... Egy gyapot vaszo(n) kis kendő, kendeni valo ... Egy ruha tarisnya. Egy uj kucsma. Egy uj zöld rokas kozák süveg [PatN 14b]. *1704:* Nékem is itt a szegen állván egy nyusztos süvegem, a feleségemnek is egy nyusztos kozák süvege, mind megötte üket a moly [WIN I,232]. *1710:* Az úrnak is fejiben levő nusztos kozáksüvegét szintén kilövék a fejiből [CsH 295]. *1728:* egy eget Saphiros reszkető tő Kozák süvegb(e) való [Nsz; Ks]. *1736:* A nyaka körül kinek nusztból, kinek nestből való galléra volt, azonban nagy nyaktakaró fátyola, kozák süvegek kinek nustos, kinek nestes [MetTr 344]. *1776:* egy veres bársony nusztos kozák Süveg [Hr].

kozbor szilvafafajta; un soi de prune; Art Pflaume. *1727:* Koz bor nevű szilva fák [BfN Gyalui csomó].

kozborszilva szilvafajta; un soi de prune; Art Pflaume. *1838–1845:* kozborszilva: „eleinérő, aprószemű szilva néhelytt" románból „vett koldukuc"[a] [MNyTK 107. — [a]BSz és KSz-ban].

kozmográfia cosmografie; Kosmographie. *1662:* az hadi tanács s császár környül levő nagy gróf német urak s egyéb főrendek megnézvén az cosmográphiábul avagy chorográphiábul, országok fekvésiről iratott könyvekbül a Tisza-Bodrog közinek, Patak s Tokaj hol feküdjenek, azoknak situsát, így elmélkedtek vala[a] [SKr 226. — [a]Köv. az elmélkedés].

kozmográfus cosmograf; Kosmograph. *1636:* Amaz szent Cosmographus az Moyses Propheta el igazittya köztök a dolgot [ÖGr Aj.7].

kozsók bőrös ködmön; cojoc; Pelzjacke/mantel. *1619:* Tudom azt hogj Gwttéö Peter feyet kéöte Beczj imreh Vramnak ket rendbelj latorsagaert giapiaknak es kosoknak lopasaert [BLt 3 Debreczj Balas Z.Martonj[a] (70) ppix vall. — [a]Cs]. *1710:* Tudgyuk hogj azon legény Pótsa László Uram egj fejér kosokjában jár vala [Peselnek Hsz; HSzjP Clara Rapolti de Peselnek (30) ns vall.]. *1761:* midön egy Oláh Rákosi Andra Gligor nevezetű Jobbágy tűzi fát hozott volna városunkban szekeriről egy kosokja ... ellopottotván ... ezen Inctusnal meg találta [Torda; TJkT V.37]. *1765:* Varga György ... hátra felé kezde menni, s azonnal Szabaszlai Uram néki mene, és edgyik ä másikának ä kozsokok melyit meg fogván öszve keveredének [Szépkenyerűsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall.]. *1787:* Egy fekete Bárány Bőr Bunda vagy kozsok férfinak valo Hf.2 Dr.4 [Mv; MvLev. Máté Mihály civis hagy.8]. *1802:* Remete nevezetű Faluban Maxa Triff nevezetű Lakos Házán némelly esmeretlen, de Kurta uju Feketén prémezett Kosókjokba nézve Szeltsovaiaknak ... lenni gyianittatott Gonosztévök ... ki nyomoztatásokra nézve hathatos Rendelését meg tenni méltoztassék [Torda; TLt Közig.ir.1029 Andrási Joseff püspöki uradalom prefektusának kérése a vm-i tisztséghez]. *1821:* Kontza Jakab ... Poszto gunyában volt, de mind nadrágja, mind kosokja rongyos volt [Zalán Hsz; HSzjP Német Sámuel (26) gy.kat. vall.]. *1828:* Nemes János, kiis született Székely Udvarhelyt 35 esztendős ... visel ... egy piszkos kosokat [DLt 656 nyomt.kl].

Szn. *1679:* Kosok Mihaly nevű jobbágy [Mezőbánd MT; MbK].

Szk: *farkasbőr ~. 1772:* láttam ... egy Farkas bőr kosokját [Hidvég Hsz; HSzjP] ✱ *oláh ~. 1804:* Pozna Jonás szökött-el kurta fejér oláh Kosokba, magyaros harisnyába, botskorba [DLt nyomt.kl].

kő 1. termeskő; piatră brută; Bruch/Rohstein | kőszikla; stînca; Fels. *1568:* meg talaltam uala .k. az kömyues antal tolmaczaual .k. azt Jzene hogy cziak uagasam meg az köuet azert en most meg uagatam az köuet [Buza SzD; BesztLt 74 Bornemyza Benedek Timar Gergely beszt-i bíróhoz]. *1597:* Adtam Krestelynek az 12 szeker kwnek az Megh haniasatwl ... f 3 [Kv; Szám.7/XIV. 106 Masass Thamas sp kezével]. *1710 k.:* nem volt ... soha olyan balgatag, barbarus pogány nemzetség ..., hogy ez[a] meg ne légyen benne. Készebb követ, fát, kígyót, békát imádni, mintsem magát Isten nélkül hagyni, akihez szükségében folyamodhassék [BÖn.427. — [a]Az istenhit]. *1726:* Alkuttam ... husz öll könek, az monostori Határon való vetésiért ... á flo:hg: 1 d: 70 [Kv; Ks 15.LIII.1.]. *1739:* Mlgs Gróff Kornis Sigmond Urfi ... Requisitiojára, a' Rósa Hegj óldalából, megengettetik ö Ngának, hogj köveket hordathasson [Dés]. *1770:* (A méta) ezen kő Csomorol bé jövén a' vőlgyben a' fojomig az hol egy sik kőröl le-szökik a' fojom [Gyertyános TA/Torockó; Bosla. Gr. Kontz rector vall.]. *1823:* A Bagjosba ... régen szőllőt miveltek, de a sok sebes záporok miatt a termő föld le mosodván ma tsak a kő láttzik [Szépkenyerűsztmárton SzD].

Hn. *1353:* Item pertinentes ad possessionem deche vadunt sic a parte Castri Baluanus, Malunfekw[a] ... Kapus et inde ad ... monticulum Beerch vocatum [M.décse SzD; MNy X, 236. — [a]A hn értelmezésére l. MNy XXXIV, 251–6, NyIr.200]. *1390:* Gutinkw [Kapnikbánya (Szt) körny.; DocV 388] | castri Kwar[a] [i.h. — [a]Szt] | unum magnum lapidem Medwekw nuncupatum [Kővár (Szt) tart.; i.h.389]. *1451:* primo incipissent[a] ... a quondam lapide Kekkew nuncupato [Szásztörpény (BN) körny.; TelO II,46. — [a]Értsd: a határjárást]. *1576:* a gyortyan kew erdeó [Jobbágyfva MT]. *1592:* az Keo azo partnal [Fancsal U]. *1594:* Kw warra mentem [Kv; Szám.6/VIII.30a]. *1601:* Az hallo keö patakanak az felseő szelęt ... Zekel Moses el foglalta vala [UszT 18/104 Thomas Alberth de Giepes (32) lib.vall.]. *1624:* Egj zel földet Keö mezeöben [Bálintfva MT]. *1632:* Likas keo mezeobeli feöld [Sszgy; BLt]. *1637/1760:* Lukács köve [Egerbegy K]. *1663:* Vagyon egy jo darab szölöis Varhoz valo nagy kö felet [Gyalu K]. *1687:* Köszek nevű heljben (k) [Menaság Cs] | Solyom keö nevű helyben az erdöb(en) [O.gyerőmonostor K; WH]. *1692/1722 k.:* Az Lo feresztőn alol, az kö haton (sz) [Magyaró MT]. *1695:* fejer köb(en) [Pálos NK]. *1696:* az Lyukas könn küül (sz) [Szotyor Hsz]. *1702:* Kököböl Ucza [Ne]. *1710/1793:* A Lyukas kön kivül (sz) [Kilyén Hsz]. *1714:* hegyes köben (sz) [Jakabfva Cs]. *1715:* a Soljomkű nevű helj felet [Csákigorbó SzD]. *1718:* Az nagj Kövön aloll az negjed Lábban (sz) [Szentmihály Cs; Borb.II]. *1728:* Fejer kön felljel [Réty Hsz] | a lykas kön kivül (sz) [Uzon Hsz]. *1734:* a Völgyben a lyukas kövön belöl (sz) [Kilyén Hsz]. *1735:* az Aranyos Vizén ... a' fejér kö alatt uj malmat akarván erigálni [Sinfva TA]. *1740:* A Kő Kosárban (sz) [Inaktelke K] | A Fejér kö oldalán (sz). a Kő forráson. A Solyom kőven (k) [M.gyerőmonostor K] | A Gerepse kutnál a kő szerben (sz) [Egrespatak Sz]. *1743:* a' Kő verem egészlen (e) [M.décse SzD]. *1745:* A nyak Vágó kőnel valo Lábban (sz) [Boroskrakkó AF]. *1749:* az Fejér köben az árkok köz⟨t⟩ [Pálos NK]. *1753:* A' Kö Macskán (sz) [M.décse SzD]. *1754:* Az irott kőnél (sz) [Gyula K] | Az Ko Torokb(an) (sz) [Erdőcsinád MT]. *1756:* A' Fejer könél (sz) [Szentkirály Hsz]. *1757:* A Könél (sz) [Nagyfülpös MT]. *1758:* Az Ördög Kövin (sz) [M.kiskapus K]. *1766 e.:* Kozepso mezöben Köszer nevű hellyben (sz) [Özsdola Hsz]. *1766:* Az erdön Szemes kö allat (k) [Szentkirály Cs]. *1768:* A Kő alatt lévő Eszakban (sz) [Szentmária K] | Sóós Köben (sz) [Gyalu K]. *1771/1817:* Kófarka nevű helyben (e) [Kadicsfva U] | a' Veres Kö szöllö Gyepüje [Bözöd U]. *1773:* A Kormos Könél (sz) [Remete Cs] | A Fejér kö (sz) [Tekerőpa-

tak Cs] | Az fejér kő Dombnál (sz) [Mezőveresegyháza SzD]. *1775:* A Kövek közöt (sz) [Daróc K] | az Fejér kőnél (sz) [Aranyosrákos TA]. *1780:* Kerek könél valo erdeiben [Tarcsafva U; Pf]. *1782:* A Szarka Kö alatt (k) [Szu]. *1790:* Labantz kőnél (k) [Magyaró MT]. *1792:* Vertse kű tetőn [Türe K; KHn 264]. *1796:* Kő nevezetű helynél [Kisgörgény MT]. *1803:* Szemes Kö alat (k) [Szentkirály Cs] | Eleskö nevezetü Szálos Tserefás Erdő [Mikháza MT]. *1805:* a Matska kőű hellyben Ket Nova Sessio [F.jára TA]. *1807:* a' Fejér kő alatt (k) [Mezőbánd MT] | a Farago Kön feljül [Szováta MT; Sár.]. *1810:* A' Kő Hát nevű hellyen (e). a' Vertse kőn (e) [Türe K]. *1814:* A' Kö hátan (sz). A' Kö hát alatt (sz) [Pusztakamarás K]. *1815/1817:* A nyerges Kőnél (sz) [Vágás U]. *1825:* A fejérkö megett a füvennyesben (sz). a Fejér kö Lokjánn (sz) [Nagymoha NK] | a Forgatsné kövinél (sz) [Kérő SzD]. *1840:* a' Sollyom kö [Bikszád Hsz; MkG]. *1849:* A Hardo kőbe (sz) [Köbölkút K]. *1860:* Kecske kön felül [Boroskrakkó AF]. *1861:* Szöke köve [Borosbenedek AF]. *1864:* Tilalmas kűe [Körösfő K; KHn 67].

Szk: *~ vágni. 1785:* Némába kö vágniis hajtanak [Torockó; TLev.6/1.6b Transm.] ✱ *~ fesziteni való. 1585:* Egy was Rud keő feziteny valo [Kv; Szám.3/XIX.5]. *1600:* veottwnk egy vas rudat keo feziteni valot [Kv; i.h.9/IX.44] ✱ *~ fúrni való vasfúró. 1652:* Kű furni valo vas furo N. 1 [Görgény MT; Törzs] *~ ~ hányni való vasrúd. 1825:* Egy kö hányni valo vas rud [Dés; DLt 595] ✱ *~ hányatik* kő fejtetik. *1876:* Az iskolai épület alapjául mintegy 4 öl kő hányassék [M.bikal K; RAk 325] ✱ *követ hány* követ fejt. *1590:* Ezek eo magok hantak a keoweoth [Kv; Szám.4/XIV.3]. *1759/1772:* mikor penig rakni kezdették az kövünköt ... meg mondottuk, hogy a' Tiszteletes Baratok szamara hantuk azon köveket [Dés; DobLev.II/435.60-1 Fr. Telegdi alias Petzér (50) cigány jb vall.]. *1846:* meg szünés nélkűlt hannyák a követ [Dés; DLt] ✱ *követ hányat* követ fejtet. *1772:* egj alkalmatossággal a' Siliprűl és Gátrol le foljo vizeknek meg egjezésén alol a Kűkőllö fenekéből Pinczének valo követ hányatván, magamis le vetkeztem [Sövényfva KK; JHb LXVII.282]. ✱ *követ szeg* követ fejt. *1581:* Az keo Banya felól penig A honna(n) az kowet hellie(n) zegny vegeztek hogy Biro vra(m) az kómywesseket hywassa, es twdakozzek tollek es a mint lehet közölbe(n) zegessek á kowet [Kv; TanJk V/3.238]. *1594:* Az keo zegeknek Crestelynek es Istűanak, attam hogi az Tanachyhaz vdűarahoz keoűet Zektenek, padiműntűmozni f 1 d 50 [Kv; Szám. 6/VIII.40a Caspar Semel sp kezével] ✱ *követ szeget* követ fejtet. *1593:* Az bekas patakj kw hidhoz zegetet biro uram keowet az kw zegeokel Istwannal es Christeliel ket nap egy napra ezeknek d 25 [Kv; i.h. 5/XXI. 25].

Sz: *~ közé szorul. 1661:* Arrúl nem tehetünk, ha Rédai uram ide nem jö; gondolja talám ő kegyelme, tágasabb a mező. Mi is azon búsulunk, kő közé szorultunk [TML II, 146 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz] ✱ *annyi az ezüst, mint a ~. 1662:* Bőség is olly volt az üdőben, hogy Jerusálemben az Szentlélek mondja: annyi volt az ezüst, mint a kő, mellynek semmi bócsi nem volt, egész még Salamon élt [SKr 694] ✱ *egy ~ a másikon meg nem hagyatik* kő kövön nem marad. *1662:* Úgy, hogy jobb lett volna, hogy az az erősség is, amelly volt, avagy hogy a földdel egyenlővé tétetett volna, egy kö a másikon meg nem hagyatván, avagy ha immár volt, erősíttetett volna ugyanúgy meg [SKr 419] ✱ *hacsak ~ nem volt a szíve. 1772:* Mind ő[a], mint Bethlen Miklós tanulhatták vagy megtudhatták Borosnyai uram[b] prédikációjából, micsoda gyönyörűséges, szép religiót[c] hagytak el ... Meg is lehetett gondolkozni akárkinek is, ha csak kő nem volt a szíve, a maga idvességkeresésének útjáról [RettE 281. — [a]Bánffi Dienes kir. főlovászmester, több megye főispánja. [b]Borosnyai (Lukács) Simon mv-i ref. pap. [c]Mindketten katolizáltak] ✱ *ha kövek nem vagyunk ... 1662:* Nyomorgatásink és erőszakink számtalan és rettenetes voltoknak 7-edszer csak meggondolása is, kétélű hegyes tőr módjára, ha kövek nem vagyunk, általjárhatja lelkünket [SKr 714] ✱ *mint a ~ hallgat. 1788:* se fejért se feketét nem szollott; hanem mint a kö halgatott [Dés; DLt] ✱ *olyan jó úszó, mint a ~. 1710 k.:* Isten irgalma volt, hogy erősebben nem ütköztünk, mert úgy a portus kapujában süllyedtünk volna el ... én legalább, mivel olyan jó úszó vagyok, mint a kő, odalettem volna [BÖn.589] ✱ *(vki felé) fújják a (mérges) követ. 1672:* Ide be Uram, fújják az mérges követ, kinek megelőzésével ha késünk, félő, megbánjuk [TML VI, 409 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1676:* higyje Kegyelmed, most oda Kegyelmetek felé fújják az követ az emberek. Noha az igazakot megsegéti az Isten, de az Isten is azokat szokta őrzeni, kik magokat őrzik [TML VII, 280 Mikes Kelemen ua-hoz].

2. *lyukas ~* tűzhányó; vulcan; Vulkan. *1653:* Ha kérded itéletemet rolla, én arra azt mondom: hogy salétromot teremtett volt abba Isten a lyukas köbe, és a gyűlt meg abban az időben, és a hányta szélyel azt a kőhegyet, semmi nem egyéb annál [ETA I, 154 NSz].

3. *bécsi ~* bécsi állatvásár; tîrgul de vite din Viena; Wiener Viehmarkt. *1591:* Thordai Mihali vallia ... veott vala Moczi Albert ket eokreot az Tiza mellet ... De mierthogi ott el nem adhatta, az Beczy keore kelletek vinnie. Kerys vala azon Moczi Albert hogi mennenek az Beczy keore, es ha ott el adhatna kez volna megh fizetni neki [Kv; TJk V/1.129]. — L. *bécsi kő* al. külön címszóként is.

4. kődarab; bucată de piatră; ein Stück Stein. *1572:* Barra Kelemeon[a] ... Ezt walla ... ott feon Megh zaydula az Nep wgj kezdenek hagigalny Az Monostorhoz tartozo keossegh, kewekel, Es Egeb hagito zeorzamokalys [Jákótelke K; KP. — [a]Ez jb]. *1591:* Az keö hordasra a My keolt ... 2 zeker keöwett att(ám) f — d 80 ... Byro vram akarattyabol hordattam esmeg koett ... f — d 80 [Kv; Szám.5/I.98-9]. *1593:* Hermani Georgy vallia: ... nekem nagi rakas kw(m) vala [Kv; TJk V/1.393]. *1597:* Az I erösse(n) hagigallia úala keöuekkel be [UszT 12/78]. *1637:* Lata(m) eztis hogy Balyka Demeter Szaz Janost ige(n.) üte hagitolagh egy köuel [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Ualentinus Sutor (50) zs vall.]. *1730:* egy küvel ugy meg hajitotta hogy a' kű a' fején kettö tört [Türe K; Told.28]. *1747:* kővel hajgaljak vala Biro Mihalj Uramot meg is ütek a bucsat [Bereck Hsz; HSzjP Gabor Antal Csiganj (79) vall.]. *1768:* a Silipenn aloll láttatik állóványosnak lenni a viz, de ez a miatt vagyon, hogy a keresztűl, s meg által járo Szekerek ki mozgotván hellyből a kovöket, göbéje maradott a hellynek [Abafája MT; Told.17a Huszár lev.].

Szk: *~ hordani. 1590:* Keo hordani saroglíat vettünk 4 ... d. 20 [Kv; Szám.4/XIV.9]. *1606:* Az keó ne(m) voll

elegh, mynket keó hordani fogadának [UszT 20/322 Val. Thamas de Karachonfalua lib. vall.] ✱ ~ *hozni. 1569:* .k. az sokadalomkorys könyorgötem uala ... uala my segiczeget kó hozny [Buza SzD; BesztLt 88 Bornemyza Benedek a beszt-i főbíróhoz] ✱ ~ *vel agyonver* megkövez. *1625:* Falabu Janosneis ... tutta az leanianak kuruasagatt ... sokszor zitta az leaniat mondua(n). Te lustos hires kurua regen megh erdemletted volna te hogi keőuel vertek ⟨v⟩olna agio(n), vagi el vermeltek volna, vagi az vizbe vetettek volna [Mv; MvLt 290.32b]. *1643:* A Fogaras földiek is azt mondák, hogy ök nem szakadtak el az oláh Vladikatól a mikor magokat a Nagyságod protectioja alá adák, mert öket az oláhok kövel vernék agyon [Lupaş, DocIstTrans. 219 Geleji Katona István a fej-hez] ✱ ~ *vel agyonverettet* megköveztet. *1704:* Ha kik ... eléببeni vétkes és káromkodo magok viseléssének ezen parantsolatunk meg vetésével véget vetni nem akarnának, hanem abban meg általkodnak, ă Nemes Szék az ollyakat meg fogatván ... elsőbben meg veszszőztesse, másodszor páltzáztassa, harmadszori és utólszori büntettesekre kővel agyon verettesse [UszLt IX.77.79] ✱ ~ *vel agyonverettetik* megköveztetik. *1646:* Lengyel Laszlo ... a' p(rae)dicallo szekbeol az szeonyeget ... el akarta lopni kezeb(en) kaptak; Azert az Sacrilegiumert azt kevannyak hogi keowel verettessek agyon noha tűzet erdemlene [Kv; TJk VIII/4.81]. *1672:* Egy captivust vadolnak az Directorok, azzal hogy őrdőgh lelkűjevel, őrdőgh adta lelkűjevel, eb adta, őrdőgh adtaval szidkozodott volna ... Jollehet juxta Edicta kővel verettetnek agyon, mindazaltal ex misericordia megh paczáztatik erősse(n) pro exemplo alioru(m) [Kv; TJk XI/1.247] ✱ *követ ragad hozzá. 1606:* Swkej Kys Janos ... fia Kys Andras ... kouett ragada hozza(m) egj nehani uersen zidott bestie lelek kuruanak, ezen kőzel ioue hozam hogy usson [UszT 20/275] ✱ *hajigáló* ~ hajitókő. *1747:* midőn én feles Tordai emberekkel az aranyas vizén kötendő gáton dolgoztattam volna, meg várvan az Ik[a], hogj az Tordai emberek ... Déli ebédre le telepedgje(ne)k ... vasvillakkal, hajgalo kövekkel és tsépekkel minket inopiate invadaltak [Torda; TJkT III.162. — [a]Szentmihályfva (TA) lakosai].

Sz. *1664:* az uram parancsolata ellen mit cselekedhettem? hiszen maga is kegyelmed, akárki is, hittel köteles urának, fejedelmének parancsolatát fogadná meg. Tegyen törvényt azért Kegyelmed, reám vessen követ, ha én vétettem [TML III, 295 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz].

5. építő/épületkő; piatră de construcţie; Baustein. *1569:* az Besztercze Wydekiek hoztanak keowet nyolcz hian Ezer zaz zekerrel Jde wywarba wfelsege haza Epeoletire [BesztLt 34]. *1571:* Az Boltoknak Epitesse feleol ygh zoltak eo k. varosswl hogy semmy keppen Nem akaryak hogy fabol epichek Mert az veszendeo, hane(m) az varosnak elegh keowe Es Messe vagion, kybeol zabadon meg epithetyk [Kv; TanJk V/3.49a]. *1633:* az varbali haz epitese feleol vgi alkuttanak megh hogi keobeol egy keozfalra epvllienek [Mv; MvLt 290.129b]. *1636:* uagyon az Uduarhaz eppen keőbűl rakattak mind also es felseő hazaj [Siménfva U; JHb Inv.]. *1679/1681:* ha mit épít, ne kűbűl hanem fabul valo épületek legyenek [VhU 477 Thököly Imre ad.lev.]. *1688:* Az Aszszony ... elsö háza alatt vagyon egy kőből rakott Pincze, kőből fel rakott ket felöl valo Pincze gatorjaval edgyütt [Kozmás Cs; Eszt. Inv.4]. *1696:* Faragatlan Darab Kú nó 70 [Bethlen SzD; BK]. *1730:* Nemes Udvarház ... az Kapsa hegy alatt kűből épitve [Szentlászló TA]. *1824:* Az Epület ... Kövit, Meszit Füvennyit ... betsülték 103 Rforintokra 58 xra [Etéd U; Pf].

Szk: ~ *enyvezni. 1592:* Veottem Masfel fonth Terpentinat Borbely Georgyteol p(ro) d — d 60 fenyeo wyazt veottem p(ro) f — d 10 Chinalt Belolle Keo Eonywezny vallo zerzamot [Kv; Szám.5/XIV.47 Eppel Péter sp kezével] ✱ ~ *faragni. 1594:* keö faragny Attam oh wassat chyakant chinaltanak belolle [Kv; i.h.6/VII.3] ✱ *havasi* ~. *1850:* Vagyon kétt négy szegű nagy kő, és mint egy 6 ölnyi havasi kő építéshez valo | vagyon az Udvaron egy havasi köböl ki rakott jo kut [Gyéressztkirály TA; DE 5] ✱ *iratos* ~ feliratos kő. *1656:* ugyan ezen haz eleott vagyon, 3 darab faragott iratos keő, kikett az felljeb megh irt bastiabol tempore restaurationis szedtek volt ki [Fog.; UF II, 105].

6. *faragott* ~ kőfaragó megmunkálta kő; piatră prelucrată/cioplită; behauener/Werkstein. *1574:* Katalin Nagi peterne Azt vallia ... hogi az chwr ket fia rakwa volt teglawal, latot faragot kewcket Mywbe valo keoweket [Kv; TJk III/3.339]. *1589/XVII. sz. eleje:* Az mi nezi penigh az Faragot kőucket, ugi mint: Aitot, ablakat, twzhelt, kęményhez es minden epwlethez faragando akarmenemw. kőucket ... az keőmiues mester ugi vonnia fel, ugy tegie es helyhesztesse helliere, hogy eő szerenczeiebe leszen, ha törikis eő kara, ha bekeuel heliheztethetys, eő io szerenczeie [Kv; KőmCArt.18-9]. *1591:* valamy faragot kewet wiznek Deesre hozattam zalmat hogy kezykbe Rokyak [Kv; Szám.5/I.29]. *1652:* Az Harcsa Fark Bástyára, vagyon egy bolt formán faragot kűből rakot kapu forma be járo hely [Görgény MT; Törzs]. *1681:* Ezen Erkélyben vagyon egi nagi vak ablak, faragot kűből valo széles ülö helyevel. Ezen helyen születet Hunyadi Laszlo ă mint mondgiák [Vh; VhU 535]. *1696:* Faragot Kú harom Darab [Bethlen SzD; BK]. *1725:* Nyillik ezen Kastélyre Napnyugot felöll egy faragott kövekből Szivárván modgyára Szépen hajtott Kapu [Marossztkirály AF; MNy XXXIX, 384]. *1735:* Egy viragos faragott kő [Királyhalma NK; Ks 23.XXIIb]. *1849:* Vagyan ezen szép ki terjedésü és nagy kertbe égy bámulásra mélto nagy terepéj, Tölgyfa, melly alatt vagynak faragatt kövekből alkatatt ülö hellyek, asztalak [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

7. határkő; piatră de hotar; Grenz/Markstein. *1594:* Al ory[a] Vinche Gaspar ... Herczegh Pal Jobbagya ... eszt monda ... Vrammal Veszekedenek Vala Buda Janos es Vayda Antal hatar vegeth es akkorys asz Deesy Birak Jgaszitak ell keoszottwk es aszok rakanak keoveti is asz hatarba(n) [Dés; DLt 246. — [a]A várossal tőszomszédos Alörből való]. *1714:* azon Romasziaknál[a] zállgban (!) lévö határnak széli extendálodot ... Pojána nevü hellyben lévö kövig [Algyógy H; BK ad nro 431 Bán Péter (43) jb vall. — [b]Romosz (H) lakosainál]. *1717:* ahol egy fejer kö vagyon azok az mi hatarunknak az jegyei [Celna AF]. *1727:* Ha valaki valakinek szánto földit el szántya és ... ha az határ követ ki hánnya valahány kö annyi forint birságban incurrál, az kövei az Hűtösök tegyék hellyire [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 36]. *1737:* Kaszálló föld ... A Köves hágó alatt ... mellyet egj nagj kő határoz meg [Dés; Jk 477a]. *1758:* az Üver fön

Levő kővet mutatá nékünk a Zallogos helynek határának Lenni [Ditró Cs; LLt] | egy ... kővet határ jegynek ... tövének [Szárhegy Cs; LLt 76/2.153]. *1762:* az Köre Tetön lévő Szánto Földnek végiben ennek elötte az két helységbéli Lakosok meg édgyezett akarattyokbol Cancellisták által métául tetetett Kő [Szentlászló TA]. *1778:* az a Gerendi Miklos Uram Posteritássi, és az Exponens Ur Réttyeket distingváló Kő [Nagylak AF; DobLev.III/508.1b].

Szk: ~ *ásatik/ásattatik. 1756:* meg nem egyezhetének rajta ... hogy hova ásattassék a' kő [Balavásár KK; Ks 17]. *1824:* ki mentünk ... a hol Lá fátzá Iersi nevű helyen ... Métául égy nagy kő ásatott a Foldbe ... ki mutattuk, ki métáztuk [Nagyesküllő K; RLt 3 Kőkősi Orbok Elek szb kezével] ✱ *követ ásat. 1733:* én örög ember levén nem járhattam, hanem mondam Tisztarto Uram-(na)k hogj ásoson követ oda a határba, mert ha én meg halok a Sem leszen akki meg mutassa a határt [Hévíz NK; JHbT] ✱ *követ (fel)ás. 1606:* Azert mj az hol az Azzonj foldenek az hatarat tudok mj el Jarok es megjs Jeczötthwk vgj hagjok hogj ha telekfala kj Jö es az hatarozott helyen haggya assanak köuet az hatarlasra [UszT 19/32]. *1733:* a Tora menoben valo Földemnek nagy ut felöl valo vegiben el hataroztak s követ is astanak [Uzon Hsz; BLt] | Ki járván azon emlitet Nemes Fejer vármegye Tisztei az emlitet Rétet követ egyet sem ástak fel, hanem az olt marton ... egj Fűz fára keresztet vágtak, ugj hallom hogy mostis meg vadnak azon Füzfák, a kereszt vágásis tetzik rajtak [Hévíz NK; JHbT] ✱ *keresztes* ~ kereszttel megjelölt határkő. *1762:* édgy Nagy keresztes Szürke kő [Ó-Torda; JHb XXXIV/1] ✱ *krucsás* ~ 'ua.' *1762:* edgy Krutsás Tölgyfa edgy Nagy Krutsás Kő [O.léta TA; i.h.] ✱ *metális* ~ határkő. *1770:* az Nagy és Kis Rápolti öreg emberek ... az Specificalt hellyen határ, és metalis köveket álitottak fel [Nagyrápolt H; JHb XXXI/17.9]. *1778:* Hát itten az Aranyi határa Bánpataki határtól hon, mitsoda jegyek által distingválodik, metalis köveket s egyéb jegyeket mutasson ki a Tanu [H; JHb XXXI/51.5 vk].

8. malomkő; piatră de moară; Mühlstein. *1573:* Josa Molnar Azt vallia hogi tawaly Niarba hogi Eo Molnar volna Az Espotaly Molnaba, Az telman Benedekne Zorgalmaztatia volt hogi egi Neged Bwzaiat meg hadna Eorleni, eo Mongia volt hogi ne(m) lehet mert vasot az keo [Kv; TJk III/3.213]. *1578:* az melj molmot megh veön az Poljani Veres eöreök arron az felseö Toryaj Peteö Paltol az ket molmot egi malom hazban czenialljak, noha mostan az molmok mind keöuesteöl vasastol Veres Istuane ... mikor azok az keouek es vasak el vasolodnak, mind az ketten eggiara(n)t epithik, es egiarrant vezik hasznat [Hsz; BálLt]. *1591:* Az Malomban[a] vagion keó wago chakany ... wy keök egi bokor [Kv; AggmLt A. 53. — [a]A Szamoson]. *1596:* vettem Egi Bokor koet az Malomhoz f 8 d 75 [Kv; Szám.6/XXII.5]. *1602:* az en eöreksegemre molmotis chinaltatott, mely malomra ... egi bokor keöúet witetett rea [UszT 16/3] *1706:* Vagyon ... az Görgeny Vizen két bokor köböl allo malom viz szerszama Silipe s kerekei roszszak ... kövei vasottak [Sóakna MT; Born. G.VII.4]. *1744:* Borsovában ... vagjon Egj kövü feljül Csapo Patak malom. Uj kövek rajta [Cssz; Ks 65.44.13]. *1770:* Az utrizált malmot itt helyben értem ... azután rendre épitettek még hozzája még két kővöt [Ádámos KK; JHb LXVII.128]. *1771:* az Kundi és G. Varalyai Lakosoknak a Titt. Simenj András uram Malmában ... akkoris már meg volt volna azon szegödöt kövök szegödve [Széplak KK; SLt évr. G. Sárdi (47) pastor eccl.un.vall.].

Szk: ~ *faragni. 1764:* Tsinaltattam Malom szamara kö jukasztani es farogni egy Tsakanyt [Esztény SzD; Told.29) ✱ ~ *lyukasztani* → ~ *faragni* ✱ ~ *emelő. 1721:* Molnar lab vagj kü emelö [BfN Gyalui cs. malomkellékek között] ✱ ~ *emelő vasrúd. 1676:* Vagion ... kő emelö vas rud egy[a] [Fog.; UF II, 747. — [a]A malomban] ✱ ~ *vágó csákány. 1676:* Vagion it lapos keö vagho czakány harom [uo.; i.h.] ✱ *követ emelő kecske. 1833:* Van ... czen Malomban ... egy követ emelö vas Karikás Ketske [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1850:* vagyon egy követ emelö ketske egy vas karikával de rosz [Gyéressztkirály TA; DE 5 malomleir.] ✱ *követ vág* malomkövet farag. *1747:* en eleget forgottam a közepsö Malomba josival edgyütt, egynihanyszor segitettem a követ is vágni [Déva; Ks 101] ✱ *egy (bokor)* ~*re (épitett/forgó). 1632:* Ez hataron uagio(n) két Malo(m) egy egy keöre, melinek az edgikett ez felliwl megh neuezett Boęrok es Zabadosok birnak az masik Opra Nemesse, es Opra Koztaje [Bessimbak F; UC 14/38.54]. *1685 e.:* Vagyon az felsö vár alatt egy köre forgo malom [Borberek AF; MvRK.Lev.Urb.22]. *1694* Nyiresi Malom. Hajora van csinalva, nem regen csinaltak egy Kőre [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1711:* Vagjon rajta egj felyül csapo, az elött két köre mosta(n) pedig csak egj bókor köre forgo lisztelö Malom [Bonyha KK]. *1715:* Vagyon ... fellyül csapo egy köre épitett malom ... keö padgya jo kövei viseltessek [Szentlászló TA; JHbK III/5] ✱ *egy kövön forgó. 1674:* Ez patakon vagyon negy malom, az kettei puszta, az ketteje jok, egy egy kövön forgok [A.porumbák F; UF II, 641]. *1730:* ä Lengyel avagy Szöllö patakán egy kövön forgo boronábol épitetett szalmával födetett malom [Szentlászló TA] ✱ *három (bokor)* ~*re (forgó/készitett). 1650:* az Iklodi hatarb(an) az Jenei hatar kőzt ... harom kőre Lisztelö malmot eppitettem [Jenö SzD; THn 30].*1660:* Vagyon ezen Malom Haz Kentelki[a] Hataron az Sajo Vize mellet oldalaval Delre, Jegh tartojaval Gattyaval jol el keszitve Harom Bokor kövekre, Barona fabol fel rova, mindenüt Sendelyes [BK. Kentelki inv.19. — [a]SzD]. *1662:* a város alá nagy sok török, tatár hadak ütvén, alsó hóstátját meggyújtván, a város kőfalától killyebb levö három köre forgó egyik fömalmát is meggyújtván, felégeték [SKr 656]. *1777:* Vagyon ezen Falu also Szellyiben a Maros vizen egy három köre keszittett Malom [Meggyesfva MT] ✱ *két (bokor)* ~*re (épittetett/forgó/való). 1595:* Miert penig hogi ez Jozagban zwkseges volt az Malom ... epiteottenek wjolag egi molnot ket keóre [Kv; Szám.6/XI.19]. *1617:* az Marosnak eggy folio agan kett keöre valo molnot chynaltattam [Marossztkirály MT; BálLt 57]. *1681:* vagyo(n) egi malom ... Ez ket bokor köre forgo volna ha jól Curálnak [Hátszeg; VhU 148]. *1696:* Borzasi Ton Ualo Fellyül Ket Kűre Forgo jo Keszuletiuel [Bethlen SzD; BK]. *1727:* Vagyon ... egy ujj, egészszen tölgyfábol épittetett, szalmás két köre épittetett, alol tsapo silipes Malom [Galgó Sz; JHbK XXVI/13.39] ✱ *lisztelő* ~ alsó/fekvőkő, padkő. *1785:* A Malomnak nevezetesebb Eszkőzei: A Felsö és kőzepsö Lisztelö kövek Szinten uj

Csitsai kövek, az Felső alkö elhasadott, az also folyo kő is meg vásott nem vastagabb 4 ujnál [Szu; Ks 73/55]. *1817:* vagyon az Ujj malom, Fejjűl csapo 3 kerekekkel ... a 3 pár Lisztelő Kövek kőzűl ... az also pár vékonyatska [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz.8–9] ✱ *négy ~re forgó. 1662:* a folyóviz ... négy helyen való, hol három, hol négy kőre forgó igen fő malmokat hajt [SKr 416] ✱ *nyolc ~re forgó. 1662:* azon folyóvizen[a] egy nyolc kőre forgó, igen friss épületű nagy kőházú malom is vala [SKr 258. — [a]A Dija folyón]. — L. még az *alsó-, felső-* és *folyókő* cimszót.

9. ércet tartalmazó kőzet; rocă metaliferă; erzhaltiges Gestein. *1568:* ach Gerog' Jllyen walast twn hog' twgya ... dimientwl keowet wot eo nag' pinzen, mely dolog Ew nekiye wg' techyk hog' wagion 25 Eztendeye hog' birta dimien az Eoreksegot [Abrudbánya; Törzs]. *1620 k.:* Maga Egiptusban semmiféle bányák nincsenek, hanem azmely kőből aranyat csinálják, Habesből, azaz Abissinumból hozzák [BTN 415], *1638:* most ollian szep kovet vagunk hogi mint az Ezúst ollian fenies de miert ninczen haszna Isten tudgia [Torockó; Thor.XVI/1 Erasmus Bartha (39) jb vall.] | Hallam az Toroczkai Laszlo Ur(am) szabadossa, el vete (így!) az Jobbagiokat, hogy Eiel az baniara mennienek es az hold vilagon követ hozzanak (uo.; i.h. Ant. Vermes alias Jakab (45) jb, civ.jur. vall.]. *1681:* Conventio servitorum ferrifodinae nostrae Csikiensis ... Két vas futatóknak egy hétre más fél forint ... Egy keö vágónak huszonkét szekér köért tizenhárom forint [Szu; CsVh 109] | Vagyon itt vas Keö Bánya Egi; most itt váglyák az vas(na)k valo követ [Vh; VhU 587]. *1719:* a' kik találnak, ón, Ezüst, Arany, vagy rézz materiáju köveket, ne mérészelyék, vagy verőkben, vagy kő lyukokban, imit-amot titkon olvasztani, vagy valahova Varosokra vinnj, mert ha ki tudodik minden kegyelem nélkűl meg őletik [Torockó; TLev.8/3]. *1810:* látván ... hogy az Vaskö igen meg Szükűlt ... némelyek Két Magyar forintra egy Lo tereh vaskönek az árrát fel vitték, az melyből az következett hogy minden Bányákon, az leg roszszabb métallumu Bányákonis az vaskönek, egy egy Lo tereh könek az árra két Magyar forintra fel ment [uo.; i.h.9/44].

Szk: *követ hajt ?* vaskövet bányász/fejt. *1638:* Toroczkaj Laszlo es Jstvan Uramek titkon haitottak az követ Toroczkai Sigmond Uram hire nelkül [Torockó; Thor.XVI/1. J. Kelemen (40) jb vall.]. *1784:* (A torockóiak) Egy Nap követ hajtanak az ö Nga kohajab(an) kiki maga ereje szerint [uo.; TLev.4/9.14a] ✱ *aranyos ~* aranyat tartalmazó kőzet. *1757:* az illyen láthato Aranyós köveket minekutánna a' Bányákbol ... ki vágjuk, ki horgyuk; mosárokban meg törjük, s ahoz valo választo teknötskével ... ki választyuk [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.] ✱ *fekete ónos ~* ólmot tartalmazó kőzet. *1637:* az my Torotzko varosi Jobbagink, h⟨a⟩tarinkban, eleitől fogva az vas Banyat mivelven, nem reghen ez eleöt valo napokban, talaltanak valami fekete onas keőre is, ä ki valamenny ezüsteotis tartana, es annak maghok fel zabadulasaval valo miveleset sollicitaltak maghok(na)k, az my kegl(me)s urunktol fejedelmünkteöl [Thor.I/26] ✱ *materiás ~* ércet tartalmazó kőzet. *1638:* Tudom hogy Thoroszkaj Lazlo Ura(m) hirnelkűl, az kőzönseges együve gyűjtöt materias kőből hajtatot maga szamara szememmel latta(m) hogy hajtottak az követ [Torockó; Thor.XVI/1 Paulus Cziupor (25) jb vall.] | nem lattam hogy senkyjs titko(n) Materias követ vagatot ä vagy futatot volna Ezüstöt [uo.; i.h. Fr.Ekkat[a] (39) jb vall. — [a]Tollvétség Ekkart h.] ✱ *minerális ~* 'ua'. *1848:* Egy rosz cseber Mineralis kövekel hijuba [Szászerked K; LLt Kovats M. gub-i írnok kezével] ✱ *ónos ~* ónt tartalmazó kőzet. *1637/1638:* az my Thorotzko varosi Jobbagink, hatarinkba ... nem reghen ez eleott valo napokban, talaltanak valami onas keőreis, az ki valamenny ezüsteotis tartana ... Rakoci Gyeőrgy ... azon ezüsteős on keőves banyanak miveleteteset reank bizta kegyelmessen [Torockósztgyörgy TA; Thor.XVI/1 a Thoroczkayak kötéslev.].

10. drágakő, ékkő; piatră preţioasă/nestemată; Schmuck/Edelstein | féldrágakő; piatră semipreţioasă; Halbedelstein. *1576:* wagion egy gywrwbe walo keo gamaho [Szamosfva K; JHbK XVIII/7.4]. *1589:* Tizedik gywreo harom keó benne, kettej rubint, harmadik Smaragd Niom 2 1/2 Araniat beoweon f:14 [Kv; KvLt Inv.I/2.33]. *1595:* Harom pechjetes gjeoreok vagjon mind keowesteol bennek aur — p.20 [Zsombor K; SL. Sombori László reg.]. *1630:* valami Elegi belegi kwleomb, kwleomb, fele köuek, vgi mint feyr teorkesek, Dupletok, Almadinok [Kv; RDL 1.147]. *1686:* Egy nyakra valo gallér, tizenket rubintos, gyemántos, gyöngyös elegyes boglár rajta az kövekis felemások, negjven edgy öreg gyöngy rajta ... Edgj gyöngy láncz kilencz köves arany boglár rajta, elegyes kövel s az gyöngyeis fele más [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina jegyaj.]. *1714:* Török Bozdogan egészszen ezüst bágjokb(a) (!) foglaltatott, meg aranjozott ezüst virágokkal ékesitett, és ennehanj alab való kövökkel ki rakott [AH 6]. *1789:* Egy arany Gyűrű Topáz nevű Kövekkel rosa formára ki rakva. valens Rf 4. xr 30 | Egy Tompák petsét nyomo Gyűrű sima kő benne Rf 2 [Mv; ConscrAp.2]. *1795:* az Arany gyűrűben levo kövek fenyessege miatt szeme vilaga tsillampazot az ember(ne)k [Ákosfva MT; Told.23]. *1839:* Egy brilliantos gyűrű, melyből 6 kő hibázik [Kv; LLt].

Szk: *csinált ~* műdrágakő, drágakő-utánzat. *1736:* A szásznék az mellyeken mind olyan medály formát hordoztanak, az kit kesentyűnek hittak, az városi úr szásznéknak aranyból, drágakövekből való volt, az közönséges, kivált falusi szásznéknak, kinek ezüstből, kinek ónból, kinek pléhből, de mindenkinek volt, csinált kövek vagy csinált üvegek voltanak benne [MetTr 344] ✱ *fejér ~* vmilyen féldrágakő. *1576:* wagion hath feyr keo Jgen Ala walo [Szamosfva K; JHbK XVIII/7.3]. *1814:* Három Fejér kövekből állo rozsa tök darabja 10 xr [Kv; Born.IV.41] ✱ *fekete ~ ?* onix. *1657:* Vagion niakra valo fekete kalaris. 15.szem. fekete meczet keő keőzte [Mihályfva NK; JHb XXII/42]. *1724:* Őt őt szem jo fele gyöngyel elegy fűzzett, fekete metzet kö közé Nyakravaló [LLt Fasc.116] ✱ *hamis (kontrafakt) ~. 1561:* Senky eg' mesteris hamis aranyat: Es sarga rezet meg ne merezlyen aranyazni ... hamis Contrafact kouet se merezlyen be foglalni ... Ha penig walamely mester ... hamis miet Metelek aran forintot venne hamis kouet foglalna Be, az cehnek eg' gira ezwstون maraddion [Kv; ÖCArt.] ✱ *jóféle ~* drágakő. *1772:* a B. Czéh, Szokott kegjessége szerint a Remek tsinalásra szabadságot ada, nevezett szerint: egj plakkot jóféle kövekkel, egj arany

gjürüt ugjan jo fele köre, és égj Szokott remek petsetett [Kv; ÖCJk]. *1792:* az Remek leszen egy jo féle kővekkel készült Reszketö Tö es egy gyürü [Kv; i.h.] ✱ *közönséges* ~ féldrágakö. *1668:* Vagyon egy ezüst Zomanczos forgo Toltok, melyb(en) vagyo(n) 3. közönseges kö [Mk Kapi György inv.14]. ✱ *máramarosi* ~ máramarosi gyémánt. *1810:* Aranyból való nagyobb ró'sa gyürü, Máramarosi szép fejér kövekkel ki-rakva [DLt 368 nyomt.kl] ✱ *meggyszín* ~ ? rubin. *1668:* Vagyon egy kis Arany függöczke, egy meczin, s egy Zöld kö benne, es 3. szem giöngy [Mk Kapi György inv. 10] ✱ *orvosságos* ~. *1696:* láttam edgy pár arany pereczetis, orvosságos kövekkel rakottat [Mv; BálLt] ✱ *sárga (szabású)* ~ *1576:* wagion ket Arany g'eoreo Egykbe wagio(n) gamaho masykba walami Sargha zabassw keo [Szamosfva K; JHbK XVIII/7]. *1681:* Egy fekete, fejér, zöld, kék zomanczos gyürü sárga kö igen hasznos benne [WassLt] ✱ *smaragdos* ~. *1603:* Egy bokor smaragdos kövel rákot Függöjet ... ki hazasitasakor velle adttak volt [M.fráta K; BálLt 93] ✱ *színes* ~. *1770:* az remek lészen ... égj arany gjürü szines köre [Kv; ÖCJk] *veres* ~ ? rubin. *1560:* Egy kalaris olvasso az Jegy zemek ezusth aranias benne ... Eg' weres kew Aranyazoth Ezwsthbe folalth (!) [JHb QQ Temeswary Janos reg.]. *1576:* A boglarbays Beossegessen weres keowek wadnak | wagion ket ezeostes kes myndenyknek mereo ezeost A hywele A keseknekys A wege mereo ezeost, Az egyk hywelen wadnak weres keowek, A masikon wagion kek es weres [Szamosfva K; JHbK XVIII/7.2]. *1667:* az másik kapocs is öreg türkezes gyöngyös, sürü türkezek rajta ... Harmadik az türkezes öreg kapocs, az tetein és az kerületin türkezek, az bakkapcson elöl egy veres kö [Kv; KvE 202 LJ] ✱ *zöld* ~ ? smaragd. *1576:* Wagion harom zeold keo Smaragd zabassw de my nem twgywk mychoda [Szamosfva K; JHbK XVIII/7.3]. *1661:* Egi zöld köuü kis giürö meczet giemant az közepiben az zöld köuön felül [Ks 90 Kornis Gáspár lelt.]. *1688:* Lora valo szerszám ezüst fonalas Majczos fele Agya szügyelöje ritkas szellyes boglarral megh hányvá Zöld kövekis vadnak az fele Agya(n) lévö boglarokon [Beszt.; Ks Misc.27]. *1823:* Egy filegrán munkáju ött darabb zöld kövekkel ki rakott Medalion [Szentbenedek SzD; Ks 38.V Clenodia fam.].

Sz. *1840:* Gábor ... Kedves jo fiu ... Olyan a' több ifjak közt, mint brilliánt a' tarka hamis kövek közt [Kv; Pk 7].

11. (vhány darabnyi) kősö; (cîteva bucăţi de) sare gemă; (einige Stück) Stein/Bergsalz. *1600:* Az kiraly Vchabely kemenche feneke chinaltatasara kett keo soot Attam. Az O Varbelj Swteo haz szwksegere Atta(m) egy keowel [Kv; Szám.9/XIII.1 Damakos Máté isp.m. kezével]. *1606:* Maradot nallam so negj Ezer eöt zaz harom köuel | Százonkent attam el Sot nro 358 köuel szazat attam tizenket forinton [Kv; i.h. 12a/1.12–3]. *1625:* So ket keöwel varose [Kv; Szám.16/XXXIV.137]. *1710:* sót is küldöt volt uram eo kegjme husz kövét [Kászonújfalu; BCs].

12. szobor/művészi faragvány köanyaga; piatra unei statui/cioplituri; Steinmaterial eines Statuen/kunstvollen Schnitzwerkes. *1653:* Itt immár gondolj valamit, ha istenes lélek lakik benned: miért érdemesebb a templomba, a Bethlen Gábor köből kifaragott képe, hogy ott álljon emlékezetre, hogynem mint az Isten szentei képe? [ETA I, 143 NSz]. *1681:* 3.Erkély. Keö boltos, allyának nagyub része piros marvány kövel padimentomoztatott, boltozattyán kűből faragot függö Czimer vagyon [Vh; VhU 536]. *1690:* keresztelö — köben levö réz-üstöcske [SzO VI, 424 Lakatos István csikkozmási plébános bejegyzése a Domus historia I.5. lapján]. *1704:* láttam a generál kápolnájában egy faragást köre, igen régi munkát, melyen Christus urunknak némely passiója le volt metszve [WIN I, 270]. *1709:* Kezdettem az sír felett valo monumentum csináltatásához ... Mint hogy itt[a] kö nem találtatik, csináltattam tölgyfa talpra, vastag tölgyfa deszkákból, egy koporsó-formát [SzZs 764. — [a]Bezdéden (SzD)].

13. kőfaragvány/oszlop; pilastru de piatră; Steinmetzwerk/säule. *1761:* Gr. Teleki Mihály úr Gyéresen midőn valami boltozatot vagyis oszlopot megmozgattatott volna a végre, hogy valami inscriptiós követ beletétessen, vette észre egy deák, hogy nem jó ott állani [RettE 125]. *1823–1830:* elindulván Iglauból, mintegy 200 ölnyire elértük a csehországi határt, melyet mutat egy háromölnyi magasságú piramidális faragott kö [FogE 175].

14. sírkö; piatră funerară/de mormînt; Grabstein. *1586:* Ha ky penigh az Syraknak felybe keowet Akarnah tetetnj faragtatnj, Engedwe legie(n) [Kv; TanJk I/1.35].

15. kőlap/tábla; dală de piatră; Steinblatt/platte. *1558 k.:* az elso 3 soth tǫrd meg gienge porra es feliwl ǫs rea az wnǫ teieth es keuerd Jol ǫzue es az vtan ted egy sima kǫre egy hideg pincheben | Rp. 1 l(i)b(rum) kenkǫueth es ǫrǫld meg Jol egy kǫuǫn [Nsz; MKsz 1896. 283–5]. *1593:* vgian Ezen ouar szorosaban vallo padimenttomoszasra kelletett szajatt maga(m) szuksigjre Hozott köuett oda Adnom ttunj Jllik padimonttom kouett melliett Ez folliamra felliüll Bollttozasara kellettett az öregiben raknuk (!) az ttobiuel az sorosatt padimontomosttattam Es Ipittettem meg [Kv; Szám.5/XXIV.6]. *1598:* Azon kiwil az melj keouet az kis templúmba valo temeteo bolt aitaiara faragtattunk abban eoreg karikakat chinaltattünk kiwel az keoúet mikor zwkseg fel emelhessek [Kv; i.h. 7/XVI.34]. *1711:* az 4 szegletire lapos küre kel az oszlopokat tenni, s arra az 4 oszlopra kel eppitteni [Ks 96 Kornis István feleségéhez]. *1730:* az nállunk való Jnas török, Antalkával haza jövének, s-mondák hogy az meg nevezett jószágon az Szebeni György Fiával edgyütt pénzt találtak vólt, ... az követ is mondák az Gyermekek hogy ők feszitették fel [Altorja Hsz; Borb.I].

16. aranypróba-kö; piatră pentru încercarea calităţii aurului; Goldprobe/prüfstein. *1558:* Az komora ispannak az aranyat be viuen es az chementes kezeben aduan es be strehcluen Illien Moddal, tudny ill⟨i⟩k Minden aranyakat meg p(ro)baluan az ǫ mogiazerenth az kǫuǫn [Nsz/Nagybánya; MKsz 1896. 300].

17. pádimentum/padlókö; piatră pentru pardoseală; Fliesstein. *1585:* A zobat hogy wyologh padimontomoztak keowet es teglát hordotanak fel, ket embernek attunk f 0 d. 16 [Kv; Szám.3/XIV.31]. *1597:* Az padimentom keouel hogy meg nem ertw (!) veottwnk ferenchy Jstuantol egy rakas keouet f — d 75 [Kv; i.h.7/V.6]. *1656:* Ezen haznak az allia deszkaval padimentomozott, az ablak felöl pedigh kobeöl padimentomozott, az felsö resze boltasos [UF II,127]. *1725:* A mi toábbá az Padimentomozni való kövek dolgát illeti ... igen alkalma-

tosokat találhatni it a' szomszéd Falu határán [O.fenes K; Ks Mikola László lev.].

18. útburkolatkő; piatră de pavaj; Pflasterstein. *1823–1830:* Frankfurtban[a] ... postaszekérre vagy delizsánszra (Diligence) ültem ... a postautakon mind csinált kőutak vagynak ... Mivel odakünn a hegyek is pflaszterezve lévén, 12 tallér büntetés alatt nem szabad a lejtőn kötött kerékkel ereszkedni, nehogy a kerék a köveket felbontsa [FogE 253–4. — [a]1797-ben].

19. *kapuja köve* kerékvető-kő; apără-roate, bornă de protecție; Prell/Abweisstein. *1593:* gywto Marthonnak fizettem hogy az waras Jstaloia kapuja kowet fel Czinalta f 1 [Kv; Szám.5/XXI.64].

20. kő-kútkáva; ghizd de piatră; Brunnenkranzstein. *1777:* egy őreg régi Ember Csunya Vaszij Nevezetű, kiis a Nevezett kutra állván, ugy kopogatta Páltzájával a kutnak a' kövit mondván, ide jöjetek mert itt van a Határ kő [Resztolcs SzD; JHbK LVIII.28].

21. daráló/sóőrlő-kő; piatra rîșniței; Mahl/Salzmühlstein. *1789:* Só őrlésre valo 2. darab kö Rf 1 [Mv; ConscrAp.6]. *1819:* Egy Só őrlőnek a' Felső rész kőve [Mv; MvLev.].

22. *íróstészta-sütő* ~ piatră pe care se coace prăjitura; Backstein für Kuchen mit Buttermilch. *1758:* egy iros tészta Sütö kö [Nagylak AF; KGy].

Az ősember koráig visszanyúló *sütőkövön* való sütés magasabb társadalmi szinten való történeti jelentkezésének figyelemre méltó bizonysága ez az adalék. L. erre Gunda Béla. A sütőkövek és ősi kenyérfélék. EthnCarp. 296 kk.

23. kősúly (mérték), kő-mérlegsúly; greutate (de cîntar) din piatră; Steingewicht. *1583:* Az hal Arosokis csak Imillien amollia(n) Darab keowet tarthanak font gianant [Kv; TanJk V/3.273b]. *1699:* az nyári ház alatt levő Pinczében ... Hitván Kompona kőveivel edjutt nro 1 [Fejér m.; LLt Gyulafi László inv.]. *1712 k.:* Boldisár Vajda ... én tőllemis apasztatt el az méréssel fél nehézek aranyat, és ollyan kővel mért az micsodás leg hamarebb az kezibe akadott [T; Törzs. Balog János (50) cigány vall.]. *1840:* Vagyon ezen rongy raktárban egy compona fábol melyel a rongy mérettetik ... Ezen Komponahoz tartoznak 7 darab kövek — melyek közül egyik 47. font nehezékű es ebbe vas fül vagyon eresztve a fülbe pedig vas karika ... a második kő 45 font nehezékű ... a 3dik kő 10 fontos ... és ezek mind kovats kövek a 2k köven kivül [Km; KmULev. 2].

Szk: *aranymérték* ~. *1589:* Egy Arany Mertek keow [Kv; KvLt Vegyes 1/2.38] ✱ *fontos* ~ egy fontnyi nehézségű kősúly. *1676:* földben ásott kötéses fa oszlapan egi eőregh masa ... Ennek az másának vas karikás fontos köveiis megh vadnak egy eőregh hasanlo vas karikás másás kővével edgiütt [Fog.; UF II, 708] ✱ *girás* ~. *1655:* rá talalánk az arany porra, vala egy Irháb(an), Serpenyőstől, es girás kövestől ... az por arany mint egy száz tizen egy vagy tizen két nehezék vala [Kv; CartTr II] ✱ *mázsás* ~ → *fontos* ~.

24. megkövesedett fa; lemn petrificat; versteinerter Baum. *1662:* éger-, cser- és tölgyfa karókat és cövekeket a víz fenekére olly sűrűséggel veretvén alá, hogy a cövekek ... mindenütt egymást érnék ... ha continue szüntelenül vízben állhatna, úgy nem rothadna, sorvadna, hanem sokára a vízben úgy megkeménykednék, hogy majd ugyan kövé változni állittatnék [SKr 296]. *1823–1830:* Zwinger ... Ebben van[a] a' Naturalien Kabinét ... Vagynak kővé változott naturálék, nevezetesen 1 1/2 singes diameterű kővé vált fatörzsök, mellette levő töredezett ágaival [FogE 184–5. — [a]1796 tájt Drezdában].

25. emberi/állati testben képződő kő; calcul, piatră (ce se formeaza în corpul omului/animalului); in menschlichem/tierischem Körper sich bildender/entstehender Stein. *1694:* Cyprianus doctor egy nagy calculussal régen nyomorgó nyolcesztendős gyermeket az halálnak torkábul megszabadíta ... megmetszvén az alfele és szeméremteste közt való választ, egy fogóval az holyagábul kivona egy nagy követ [Kv; KvE 234 VBGy]. *1704:* ma volt igen nehezen az úr az arenában, és kövek is mentenek el tőle egynéhány [WIN I, 64]. *1724:* Látom hogy Panna Kővér, de mi van benne, háj é vagj kö n(em) tudom [Szentkirály MT; BK. Simon Györgj (44) jb vall.]. *1773:* Balás Jánosnak edgy ökre meg rekedven edj hét mulva meg döglött, mellyet mikor meg Nyuztak volna, Kő találtatott a Madarába(n) [M.léta TA; JHb II.3].

26. jégeső; grindină; piatră; Hagel. *1598:* Homler Janos ... wallia ... Harmadik zomzedgia wagiok az Borbeli Orban zeoleienek, minekeleotte az keo esse[a] el ne(m) verte wala alkolmason megh atta minde(n) myet, de hogi az keo el were azúta(n) bizony igen rozzúl mielte mostis púztaban al [Kv; TJk V/1. 169. — [a]Másik két szász tanú — Pitter Wogner es Paúl Homler — ugyanekkor *Jegh eseo*-t emleget].

27. *menny ütő* ~ mennykő, villám; fulger, trăsnet; Blitz. *1651:* 18, July ütötte megh az meny ütö kö Kis Kaytar fiat, az Szamosfalvi szölök alat, mind lovastol hogy menten meg holt [Kv; ACJk 87a]. *1653:* Anno 1653, die ultima Februaris uttötte megh az megyessi torniot az meny ütö kö [Kv; i.h. 87b].

28. *szitk*-ban; în blesteme; in Verwünschung: ~ *teremtette* mennykő-adta; trăsni-v-ar!; (Kreuz)Donnerwetter! *XVIII. sz. eleje:* jő nagj haragval mondvan kö Teremtete [Karatna Hsz; HSzjP Bodo Andrasne Illyes Kata (30) vall.].

29. *1882 k.:* Te Ödön, azt hiszem, érted a kőbe, hogy nekem is nagy az én gyönyörüségem arra a hírre, melyet elkészített költői beszélyed felől hozzám meneszteni elég derék voltál [PLev. 103 Petelei István Jakab Ödönhöz].

30. '?' *1728:* Ebregy menny el kutya fia mert ihol jön amaz hév kö az Urát értvén inkább hiszem rajta [BfN Krasznai cs.].

◇**Szn.** *1591:* Martha Keo Mihalne [Kv; TJk V/1.124]. *1760:* Kő Péterné, Székelly Anna Aszszony [Árpástó SzD; BK].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az FHA-ból valók.

kőablak fereastră de piatră; steinernes Fenster. *1675:* ezen pitvaron vagyo(n) égy nagy keő ablak [Dés; Borb.II].

Szk: *kikönyöklő* ~. *1652:* Ezen Palotanak ... kű ki kőnyöklő Ablaka [Görgény MT; Törzs].

kő-ablakfél kő-ablakbélés/keret; toc de fereastră din piatră; steinerner Fensterstock. *1735:* vagjon egj Konyha, Cserefa ajto felekkel, ennek az udvar felöl valo oldalán, egj kis ablak, kő ablak felekkel [Ó-Torda; JHb XI/9.55].

kő-ablakkereszt crucea ferestrei făcută din piatră; steinernes Fensterkreuz. *1726:* ezen óldal bötnak ... kö ablak kereszti jó, az ablakban, az ablak keresztin alól két lapas hasagatott vas benne [Ne; DobLev. I/124].

kő-ablakmellék kő-ablakkeret; toc de fereastră din piatră; steinerner Fensterrahmen. *1726:* a' kö falnak a' Teteje mind körös környül rossz ... az uttzára szölgáló három kö ablak mellyéki(ne)k edgjiknekis Semmi keresztei nincsenek ... ezen ablak mellyékek, igen meg erötelenedtek [Ne; DobLev. I/124].
Szk: *faragott ~. 1656:* Ezen hazon vagjon négi tablakbol allo ep üvegh ablak, melinek ki nito vas karikaja, egy forditoja, vas sarka pantia megh vagjon faragott keö ablak melljekeben vas kapoczal foglalt, ablak tokjaival ramaival [Fog.; UF II, 127] ✱ *keresztes ~. 1656:* az masik ablaknakis kereztes keö ablak melljekej vadnak, kétt rendben [Fog.; i.h.134].

kő-ablakmellékkő ablakkeretkő; piatră pentru stîlp de fereastră; Fensterrahmenstein. *1656:* Ez eleb megh irt ablakoknak, faragot keö ablak melljek kövej, 's keö kereztej megh vadnak [UF II, 136].

kőajtó uşă de piatră; steinerne(r) Tür(stock). *1590:* Aytomellieket wagh keo aytot az fokhazhoz vettünk Keomies Petertol p(ro) f. 5 [Kv; Szám.4/XIV.10]. *1592:* myerthogy Vrunk eo Nga parancholattiabol, harom faltis vagattak ky az eo Nga zallasa mellet valo hazakra erre penigh Keo Aytok, Zawarok es egieb epittmeniek kellettenek [Kv; i.h. 5/XI. 11]. *1594:* Az Toronyhoz vett(em) egi Aytott Keomiuess Anttaltol ... f 5 ... Ezen keo Aitot hogi az Toromba fel Allotag (!) es hogi be Roktag (!) ... vettem Teglatt [Kv; i.h. 6/VIII. 129 Casp. Semel sp kezével].

kő-ajtómellék kő-ajtófél; toc/cadru de uşă din piatră; steinerner Türstock. *1595:* chinaltatúnk ... az templúmba zegeniek ladaiahoz egi kolchiot, hogi az Retezfeot az keo Aito melliekbe befúrta az lakatos, Attünk mind ezektol Lakatos Balintnak f –/32 [Kv; Szám.6/XIII. 34]. *1676:* Ezen hazbol szolgal ezen rendben lévö hazoknak pitvarára egj puszta keö ayto mellyék, melynek nyilo tablayais megh vagyon de sarkok pánt es egyéb pertinentiak nelkül [Fog.; UF II, 731]. *1675:* az haznak keö ajto mellyekje ki dűlőlégh vagyo(n), egy faval tamasztották mégh [Dés; Borb. II]. *1726:* A nagj házból, az oldal bóltb(a) bé járó, kö ajtómellyék meg lehetös [Ne; DobLev. I/124].
Szk: *bolthajtásos ~. 1652:* Az belsö, Tarházra menven job kézre menven, faragot kü bot hajtasos ajto mellyike [Görgény MT; Törzs] ✱ *faragott ~. 1656:* nilik az mellette valo süteö hazra egy reghi bellett vas sarkos pantos retezes ... ajto ... melinek faragott keö ayto melljeke küszöbje pogonia [UF II, 114]. *1730:* a pallotára menö faragot szép keö ajto mellikek jók [Szentlászló TA; JHbK XLIX/4. 4].

kőalap bază/fundament de piatră; Steingrund/boden. *1877:* A régi fatemplom még dacol az idök viharával; a mult évben új harangláb épült kö-alapon [Györgyfva K; ETF 107. 12].

kőalj kő-kemencealj; postament de piatră al cuptorului; steinerne Ofenbank. *1676:* Vagyon ebbenis belöl tüzelö paraszt kályhás kemencze kö allaival (!) edgyütt [Fog.; UF II, 700].

kőállítás sírkő-állítás; ridicarea pietrei funerare; Grabsteinaufstellung. *1863:* A' temetésre és köállitásra kivántato költséget reménylem a' ns ekklésia nem fogja tölem sajnálani [Kv; Végr.].

kő-árnyékóra kő-napóra; cadran solar din piatră; steinerne Sonnenuhr. *1745:* Ezen kert ékeskedik közepib(en) lévö kö Arnyék orával és külömb külömb féle virágos Táblákkal és gyümölts fákkal [Marossztkirály MT; Told. 18 Huszár lev.].

kő-aszalóház kö-aszalószín; uscător/cameră de uscare de piatră; steinerne Darrscheuer, steinerner Darrschuppen. *1821:* A Kertben tsináltattam egy Kö Aszalo Házat hoszsza Circiter 5. öl széle pedig 30m [Celna AF; Ks 79. 10].

kőasztal masă de piatră; steinerner Tisch. *1593:* Az plebanus hazanal egiet mast chinaltattam ... Az keo Aztal hogi le deolt úala ismegh helire chinaltattam 4 embernek a' ky fel segitete emelni, attam f — d 4 [Kv; Szám. 5/XX. 131]. *1681:* Vagyo(n) ... Groff ur(am) eö Nga[a] számara egi Udvar ház ... Vagyon ezen szinb(en), malom keöböl valo keregded kö asztal Nro 1 [Hátszeg; VhU 595. — [a]Gr. Thököly Imre]. *1732:* az ... nagj kö asztalnak Széljein tonka habos festékkel csigázva ... vékony fa virágokkal mesterségesen csinált rámák vannak, lábaiis, hasonló festékesek [Kóród KK; Ks 12. I]. *1846:* (Adja) konyha beli két üstböl az egyiket, az három kö asztalbol az egyiket [Kv; Végr.].

kőasztal-ráma köasztal-keret; rama mesei de piatră; Steintischrahmen. *1737 k.:* Egy kö Asztal Rama labastol [Brassó; ApLt Apor Péter lelt.].

kőbálvány kö-kapufél; stîlpul de piatră al porţii; steinerner Torpfosten. *1595:* Biro W. vetete kj az 1. Retez föt az köfal kapuianak Job kęz felöl valö (!) kö balúanybol: És chjnalttatta ö kme mas nagy retez föt hozza [Kv; Szám.6/XVIIa. 244 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

kőbánya 1. carieră de piatră; Steinbruch/grube. *1581:* Az keo Banya felöl penig A honna(n) az kowet hellie(n) zegny vegeztek hogy Biro vra(m) az kómywesseket hywassa, es twudakozzek tollek es a mint lehet kózólbe(n) zegessek á kowet [Kv; TanJk V/3. 238]. *1589/XVII. sz. eleje:* Minden Heti beres legeny tartozzék az Kö bániab(an) az Vranak szüksegere elegedendö köuet segitteni szegni [Kv; KőmCArt. 7]. *1625:* Kwldeotte B.V. Az Brassaj keömies Janost hatod maghawal az Enjedi keö Baniaban [Kv; Szám.16/XXXIV. 202]. *1642:* Tudom hogj ez megh neuezet Nagj Keo Banya, Eöreökeoseon az Nehay Vayda Martone uolt [Abrudbánya; Törzs]. *1652:* Keöbanyabol valo jeövedelem semmi sincz mostan [Szászfenes K; GyU 122]. *1710 k.:* menék Vadverembe hálni; másnap Enyedre ebédre és hálni az én hidasi köbányámhoz [BÖn. 700]. *1756 k.:* Egész kö Bánya-

kan, vgy porond Bányákanis szabad hellyen kiki 'a más Bányájától 3 ölnyire kezdhessen ortat magának, vagy Bányát [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.]. *1827:* A' Kőris Székibe a' Kőbányán fellyűl lévő tisztás (k) [Visa K; EHA].

Hn. *1675:* Az Kőbányatető nevű helyben [Rákos Cs; CsVh 65]. *1685/XVIII. sz. v.:* a köbanya n. h. [Szamossztmiklós K; EHA]. *1699:* Kő bánya bérczin (sz) [Egeres K; KHn 190]. *1740:* a kő-bánya [Szamosfva K; EHA]. *1741:* A Kőbanya nevű hellyben [M.fráta K; EHA]. *1753:* A' Margita felől való Plágán vagyon egy szöllő, mellyet Kőbányának hívnak [M.décse SzD; EHA]. *1764:* a Kő Bányaknál [Szamosfva K; EHA]. *1779:* A' Kő Bányánál ... föld [Vice SzD; EHA]. *1823:* a' Kö bányánál (sz) [Keszü K; EHA]. *1825:* A Köbányáknál (sz) [Kérő SzD; EHA].

2. vaskö-bánya; mină de fier; Eisenerzgrube. *1677:* Fodina lapidum metallicorum. Az dánfalvi határon találtatik kő bánya, melynek colalasaban ez az observatio: Valahol az bányászok az vas követ itélik, szabadoson hozza foghatnak és áshattyák, az ásástol penig az bányászoknak mind addig semi fizetések, mig az vas követ el nem érik [CsVh 61]. *1681:* az eő Kglme instantiajara ... megh engettem harom esztendeigh hogy usualhassa azon Gyalari vas kö banyabeli vas követ sub his conditionibus: 1. Semmi nemű ki gondolhato just, vagy praetensiot, annal inkab valami örökösseget azon Gyalari Kö Banjamhoz, soha semmi időb(en) maganak ne vendicalljon, de azt csupan csak az en specialis jo akaratomnak lenni agnoscallja ... 3. Az Kö Banja(na)k vamjaban az meddigh eő Kglme usualni fogja mind(en) esztendőbe(n) külen külen husz husz masa vasat adgyon be Hunyadi szamtartom kezében [VhU 250].

kőbarlang peșteră/văgăună de piatră; Steinhöhle. *1753:* találtak az Grohotiak az magok határokb(an) egy kő barlangb(an) edgy sákat akibe sok edgyetmás volt [Grohot H; Ks 80. 40/5 Román Ávrám (46) jb vall.].

kőbástya bastion de piatră; steinerne Bastei. *1662:* Az jenei fökapitányságba ... Belényes városában lakó kőröstarcsai Weér Györgyöt ... helyheztette vala[a]. Ez várnak is külső palánkbástyáit kőbástyákra fundálta vala ... lövőszerszámokkal, porral, golyóbissal, mindenféle szükséges matériákkal, eszközökkel eléggé muniálta vala [SKr 300. — [a]I. Rákóczi György]. *1681:* Vajda Hunyad vára ... Délről valo Szegelet kö bastyaja az külső Palank(na)k ... Nap keletről való negyedik kő bastyaja az Palank(na)k [Vh; VhU 502, 504].

kőbástyácska bastion mic de piatră; steinernes Basteichen. *1650:* az Gradicz alat leuö bolt tömleczel, es napniugat felol leuö reytek Teömleczel ... napniugat felol leuo kis keo Bastiáczkaual mind az ket contignatiot ... valaszta maganak ... Folti Ferencz vram [Folt H; BK sub nro 117].

kőbeli 1. vaskőből kapott; din minereu de fier primit (la o impărțeală); vom Eisenerz erhalten/bekommen. *1776:* az maga kőbeli részinek árrát minden béres[a] ha tetzik igya meg a' régi usus szerént a' társasággal vagy maga hasznára is fordithattya [Torockó; TLev. 7/5. — [a]Bérben dolgozó bányamunkás].

2. ~ *kaláka* kőhordó kaláka; clacă pentru cărat pietre; kollektive/gemeinsame Arbeit bei Steinbeförderung. *1821:* Mi Somkut pataki[a] Lakosok Közönségesen adgyuk ezen Contractualis Levelünket, hogy e' follyo 1821dik Esztendőben ... Mlgos Groff Széki Teleki Imreh Ur eő Nságától meg alkudtuk az Jederi[b] Dumbrávabeli pascuumot (:és pitonkázást:) ezen Esztendőre olly formán : 1° Hogy minden 4 ökör után, a' melly ott fog járni a Dumbrávába legeltetés végett adgyunk, egy Ekét, egy Kaszást, és egy Kő vagy Fabeli Klákát [TKhf. — [a-b]Szt].

köblöcske vhány kicsinyke köbölnyi; de un anumit număr de găleți/cible mici; von einigen Kübelchen/Metzchen (viel). *1730:* bizom Ngod gratiajában is vagy egy köblőtske szalad iránt ... Felesegem főzön sert s kerjen fa hozo kalákát [Somlyó Cs; ApLt 4 So János deák Apor Péternéhez].

köblös 1. *mn* **1.** vhány köbölnyi űrtartalmú; cu o capacitate de un anumit număr de găleți/cible; mit/von Rauminhalt von einigen Kübeln/Metzen. *1623:* Egi szuszek az hatulso haz fala mellett f. 1 ... Egi bik fabol chinalt szuzek 7 keobleos f. 1 d. 25 [Kv; RDL I. 121]. *1656:* Malomház ... Köblös fuka vamalo nro. 1 [UF II, 169]. *1699:* edgj fenék nélkűl valo hitván kas ... edgj fűz vesszőből font hét köblös kas [Andrásfva U; LLt Inv. 115–6]. *1704:* Ugyan ma készitének sok szekereket a Kispiacra és mindenikre egy-egy lisztes hordót, 8—9 köblösöket [WIN I, 236]. *1774:* Deszka Szuszikok 8 Köblös [Hosszútelke AF; Kath.]. *1818:* ami a külső, belső jószágot illeti, háromfelé oszoljék. Ami a felkelőt illeti, Gegő György a fiának, Istvánnak adott két ökröt osztozás szerént, egy egészvágás fakó szekeret ... egy káposztáskád, két cseber ... egy 7 köblös szuszék [Jenőfva Cs; RSzF 245]. — L. *kétköblösnyi* al. a jegyzetet.

Szk: *egy* ~ *mérő* egy köbölnyi űrtartalmú mérőedény. *1838:* A Ser és pálinka főző házhoz ... Jnventáltattvan, ezekben transponáltatnak ... Seres hordok 120 Réz tsapos liu 3 ... 1 Köblös mérő vas abrontsos vas foganty(ús) [Km; KmULev. 2].

2. vhány köbölnyi gabonával bevethető; de ... găleți (care se poate semăna cu un număr carecare de găleți); mit ... Kübeln/Metzen Getreide bebaubar. *1610–1718:* a Köblösön kell érteni minden Buza, Rozs, Árpa, Tönkőly, Alakor, Zab, Köles, Törökbuza, mezőre vettetett egy köbölnyi Gabonaföldet [Kolosváry-Ovári I, 45 Msz-i const.]. *1749:* egy nagy darab Szántó földet Trauzner Ferentz birta, de most ki birja és hány köbles nem tudom [Torda; DobLev. 1/236]. — K. *kétköblös* al. a jegyzetet.

Szk: *egy* ~. *1797:* által adá ... azon köblös Szánto földet [Ne; DobLev. IV/785]. *1854:* A Feleségem osztály Levelebe irodik egy köblös Föld a' Felső Határba [Uzon Hsz; Kp V. 398 Kispál György kezével] ✱ *harmadfél* ~. *1743:* Pap szegiben egy harmadfel köblös szanto föld [Enlaka U] ✱ *hetven* ~. *1846:* jo moddal bé keritett hellyen vagyon minden esztendőben használhato szánto föld egy Tagba 70. Hetven köblős férőű a' nagy vékával [Monó Sz] ✱ *húsz* ~. *1730:* Földei ... lésznek 20 // köblösek [Mihálcfva AF; LLt Fasc. 127] ✱ *kilenc* ~. *1771:* a' Réteni út mellett a' Keresztnél lévő 9 köblös földre [Nagymoha NK] ✱ *másfél* ~. *1654:* az Sz. Jakab

retin mas fel keobles feold [Kv; RDL I. 142] ✱ *négy ~. 1608:* Az Hideg kuton Jnnet, az Kayantay Vtth mellet Negy keobleos feold [Kv; RDL I. 83] ✱ *nyolc ~. 1611:* vagion egj niolcz keöbleös feöld [Kv; RDL I. 88]. *1715:* attunk ... az Nagy mortnál háram darabocska földöt az három fold 8 köblös | csereltünk ... egy 8 kobolos (!) földöt [Nagylak AF; DobLev. I/89] ✱ *öreg ~. 1713:* három eöreg köblös szánto föld [Kv; Pk 3]. *1734:* három eoreg köblös szántó földe [Kv; Pk 3] ✱ *öt ~. 1654:* Sido mellet egy fel jaro feold 5. Kobles [Kv; RDL I. 142]. *1717:* Az Majorsagh földek igy oszlanak eo kglmek közöt ... Kis Saroson ... az Pintze helyb(en) juta husz köbelre valo, az Szőlő tetőn eot köblös [Kük.; DobLev.V/108] ✱ *tíz ~. 1665:* vagyon oda hátra az Györgyfalvi út mellett ... tíz köblös földem [Kv; KvE 199 LJ] ✱ *tizenkét ~. 1772:* a' Tizenkét köblösnek[a] Bötöin vicinussa Délről a' Pásintos utt [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 158. — [a]Földnek] ✱ *tizennyolc ~. 1774:* 'a Nyomásban fogtanak fel egy 18. köblös szánto földet [Szentdemeter U; LLt Vall. 115]. — Vö. a *három-, hat-, hét-* és *kétköblös* címszóval.

II. *fn* **1.** vhány köbölnyi gabonával bevethető szántóföld; parcelă care se poate semăna cu un anumit număr de găleţi de cereale; mit einigen Kübeln/Metzen Getreide bebaubares Ackerfeld. *1832:* Mánto Miklos ... A Völgyre menőbe lévő egy köblőst ... el adta még mikor belé Szállott a mostani lak Joszágába [Márkosfva Hsz; EMLt].

2. vhány köbölnyi gabonával bevethető nagyság (szántóföldé); suprafaţă (de teren arabil) care se poate semăna cu un anumit număr de găleţi de cereale; mit einigen Kübeln/Metzen Getreide bebaubare (Ackerfeld)-Fläche. *1734:* (A jb-oknak) Földeiket az urfi eő N(agy)-s(a)ga számara Coláják vicinussit es köblősit Fel nem tugyák adni az emberek mivel az Tisztarto sok más Földekkel őszve szántogatatot [Bogát NK; JHbB Fasc. D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.].

◇ **Szn.** *1638:* Köblös Ilona [Mv; MvLt 291. 142a–3b átírásban!]. *1641:* Keóbleós Pila [Mv; i.h. 306b]. *1644:* Keobleós Martha [Mv; i.h. 428a]. *1724:* Jdősb Köblős Janos azon Nemes Fejer vár(me)gyén(e)k hites Assessora mpria [DobLev. I/107]. *1725:* Idősbik Köbles János Ur(am) [Ne; Incz. VIII. 23a]. *1748:* Fugitivus ex Zágor[a] Köblős Bálint [Told. 79. – [a]KK]. *1788:* Köblős Lászlo [Melegföldvár SzD; SLt XLI]. *1833:* Köblős László (54) jb [Marosgombás AF/Ne; DobLev. V/1201].

◇ **Hn.** *1670 e./1687 k.:* A' Köblős tetőn (sz) [Panit MT; MMatr. 343]. *1687:* A Köblős arkara jaro labban. a Köblős patakara jaró foldek lábján (sz) [Désfva KK]. *1699:* Köblős Kutnál (sz) [Petek U]. *1709:* Köblős ájban (sz) [Páncélcseh SzD; DHn 55]. *1729:* Az Köblős kutnál (sz) [Szászcsávás KK]. *1732:* Az Köblős Áj Völgyben a bik alat (sz) [Páncélcseh SzD; DHn 55]. *1781:* Köblős verőfényiben (sz) [Szentábrahám U]. *1823:* a' Köblősbe (sz) [Désfva KK]. *1825:* A Köblös kutnál (k) [Petek U]. *1837:* Köblősbe (sz) [Szentábrahám U].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

köblösnyi vhány köbölnyi gabonával bevethető; care se poate semăna cu un anumit număr de găleţi de cereale; mit einigen Kübeln/Metzen Getreide bebaubar. *1841:* A Kaszága nevü hellyen lévő három köblösnyi helynek Erdőből lett ki irtását s annak egy részinek hasznalhatová tételét betsülték 40 Rhfrtra [Középlak K; EHA].

köblözés vhány köbölnyi gabonával bevethető nagyság megállapitása; stabilirea suprafeţei/mărimii unui teren arabil şi indicarea acesteia prin numărul de găleţi de cereale cît intre în ea la semănat; Feststellung der Größe/Oberfläche, die mit einer bestimmten Zahl von Metzen od. Kübeln ein/besäbar ist. *1782:* A menyi számu földek, kaszálo helyek voltak mindenik forduloban, azokat mind describáltam capacitassaival edgyütt, az előbbeni Inquisitioban köblözeseit vicinitassait nem igen vették kérdésre [Arany H; JHb XXXI. 53. 22].

kőbolt 1. bolthajtásos áruló/üzlethelyiség; prăvălie (de/din piatră) boltită; gewölbter Verkaufs/Geschäftsraum. *1585:* A kő Boltoktul[a] [Kv; Szám.3/XIX.9. — [a]Köv. a jövedelem fels.]. *1589:* Feyer Thamas es Jgiarto Simon egihazfiak zamadassok ... Az keo boltoktol walo Jeowedelem Elek Janos bolttiatol ... f. 6 [Kv; i.h. 4/IX. 6–7]. *1604:* Vagion eoregh keobolt az kenier Zer feleol mind az masa hazigh es Masa haz keorniwl Nro 18. kiknek bęry eztendeot altal tezen niolch forintot [Kv; RDL I. 77]. *1621:* Az Eöregh keo Boltok Jöuedelme az kenyr Zer feleol [Kv; Szám.15b/IV. 2]. *1667:* az Piaczi Templom Cintermének ... ajtaja előtt ... az kő bót, Kövendi János Ur(am) boltja [Kv; Ks 65. 43. 10]. *1685 e.:* vagyon az Szent Mihaly Uczaban Szent Mihaly avagy Tomlecz kapun felől egy Szegelet Lipcsei rész Kő bolt az Ucza es az Ecclesia fundusa szomszed(ságában) mely(ne)k jo bellet vas sarkos retezes retez fős vas pantos ajtaja vagyon Sidok arulnak benne [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 29]. *1805:* A' Piacz szeren ... Tutsik Bogdán Házáért, és kő Bóltyáért 220 Rf [Déva; Ks 109 Vegyes ir.].

2. bolthajtásos raktár/kamra; depozit boltit; gewölbte(s) Kammer/Magazin. *1681:* Az kis bolthoz vagyon ragasztva más, valamivel nagyub keő bolt, melynek vas sarkos, pántos, vas retez, retez fős, lakat és kolcs nélkül való ajtaja vagyon. Ebben vagyon egy üress, rosz láda [CsVh 94]. *1772:* ă Kő Boltban három fogasak edgyik teli bokájokkal, ugyan vas Szerszámokkal [Mv; DLev. 5.XVII. 3].

3. ? bolthajtásos szoba; cameră boltită; gewölbtes Zimmer. *1757:* ă ... Félsö Házbol vagyon ă ... Kő Bóltba szolgálo Ajtó ... uj jó Kő Bólt valami harmad fel öll hoszusságu, és kett öll szellyességü Olosz keméntzevel s Fütöjével edgyütt [Taploca Cs; Sándor conscr.].

kőbolthajtás kőboltozat; boltă de piatră; Steingewölbe. *1729:* ezen épület alatt egy bóthajtásos ajton bé menvén vagyon derék kő bólthajtás alatt egészen el készült három pincze, kikb(en) alkalmasint elférnek nyolczvan hordó borok [Buza SzD; JHb V.2].

kőbolthajtásos köboltos/boltozatos; cu boltă de piatră; mit Steingewölbe. *1792:* vagyon[a] ... két pintze, kőböl vagynak az oldalai, Tserefa Deszka Padlásozással az edgyik, a másik kő bolt hajtásos, jo Tágos pintzék [Apahida K; RLt O. 2. — [a]Rettegi Zsigmond udvarházában].

kőboltos kőboltozatos, kőboltives; cu boltă de piatră; mit Steingewölbe. *1681:* Vajda Hunyad vára ... A' Kapu közi keö boltos | Ezen Országh házából, a' külső kő fal oldala mellett, nagi hoszszan, es mélyen az kő sziklaban, vagyo(n) egi kő boltos rejtek -is | Öreg Konyha; Ez Keö boltos | Konyha elöt valo kő boltos széles Tornácz | Szám tarto Ház Szobája. Keö boltos | Ezen Templombol nyilo kő bóltos Segrestje | Also Pinczenek külső porticussa Keö bóltos | Erkélyek. Ezek ighen szép rendel ă nap nyugot felol valo Palotak külső oldalanal vannak, mind egi végtéb(en), mellyek(ne)k az allya nagi magassan fel rakott, fellyül pogonyoso(n) hajtot az also rend hazak oldalahoz foglalt kő lábakon alla(na)k mindenik kő boltos | Külső Sáfár Ház. kő bóltos [Vh; VhU 502, 508, 515, 518, 521, 525–6, 535, 560].

kőboltozás kőbolt-rakás; construirea boltei de piatră; Steingewölbebau. *1679:* Keö bóltozáshoz valo deszka Arkus nro 8 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 83].

kőboltozatú kőboltos; cu boltă de piatră; mit Steingewölbe. *1851:* Egy kő boltozatu jó pincze ... a' fal egy kevéssé sorvadni kezdett jobb felől [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

? **kőbors** '?' *1630:* Beszprinj Miklos. Hozot Jároszlárol 15. keö Borsot f 6 [Kv; Szám. 18b/IV. 58].

A kijegyzésből *kőborsó* cimszó is kikövetkeztethető, de ezt sem tudjuk értelmezni.

köböl 1. koronként és szóföldrajzi jelentkezésben változó űrtartalmú (kb. 62, ill. 94 vagy 125 liternyi) fa-mérőedény; vas special făcut din doage a cărei capacitate a variat în timp şi după regiuni (cca 62, respectiv 94 sau 125 l.); hölzernes Meßgefäß/Hohlmaß mit zeitlich und in geographischem Vorkommen wechselnder Größe (etw. 62, bzw. 94 oder 125 l betragend). *1586:* Az keobeol igazitasat eo kgmek hattak Az Also tanachbeli Vraimra Mennel iobban tudnak eo kgmek az megh igazitasban Munkalkodnj, visellienek gondot Rea, Az karikat ha zwksegh leze(n) megh vytanj, temerdekben chinaltassęk [Kv; TanJk I/1. 27]. *1656:* Vagyon ezen hazban gabonanak valo külön rekesz furesz deszkabol allo. Jttem egy teöldgi fabol csinalt köböl, 3 vas abronczaval fogontüyujaval együth [UF II, 97]. *1677:* A' Mértékekben valo nagy confusio tollaltassék és Erdélynek minden részeiben, hasonlokeppen Kraszna, Közép Szolnok Vármegyékben-is Ejteleckel, Vékáckal, Köblöckel, Singeckel, Fontockal, Másáckal, és minden egyéb mértékeckel egyenlőképpen éllyenek; és mind ezek a' Colosvári mértékhez alkalmaztassanak: Ugy, hogy, egyben alkalmaztatván a' Mértékeket a' Colosvárival, az egész Szászságra Szebenböl adattassanak-ki a' töb városokra, és azokbol a' falukra. A' Székelységen Udvarhelyről adattassanak-ki a' töb Székekre és városokra, azokrol a' falukra; a Vármegyékre és Székes helyekre Colosvárrol, a' szerint töb környül valo városokra, és azokrol a' Falukra. Szolnok és Kraszna Vármegyékbe Zilajrol; Zilajra penig ugyan Colosvárrol. De hogy mind ezek igen szorgalmatoson és igazán observaltassanak, a' Vármegyéknek és Székeknek Tisztei rá vigyázzanak és gondot visellyenek; ha a' Városokon comperialtatik a' fogyatkozás, a' mértékeknek nem igazán ki-adásában, vagy azockal nem igazán élésben, a' Fiscalis Director floren. 200. exequaltasson rajtok; ha penig falukon ... a' Vármegye flor. 12. büntettessék [AC 118]. *1717:* (A pitvarban) két kis kasottska ... Egy köböl kiben Lencse metr 2 1/2 [Abafája MT; JHbK XXXIV/20.2].

Szk: *öreg ~. 1676:* Ezek mind őrögh köblök [Mezőharasztos K; Told.8].

2. termény-űrmértékként való haszn-ban; ca unitate de măsură de capacitate pentru cereale; als Getreide-Hohlmaß: vmiből vhány köbölnyi/köbölre való; de un anumit număr de găleţi din ceva; von etwas einige Kübel/Metzen (viel). *1570:* Goldnar peter ... vallya, hogy Ewele wgy zymboral volt Eotthues adoryanne hogy eggywe Zanthsanak Es hogy az ew lowaywal zantottak volna, Azonba az Lowakat ... ely vezyk az azzontwl Nem zanthatya megh az eo zeryt, Es az okaert ad neky egy keobel Bwzat loway Munkayaba, Es Mongia volt Nagy Symonnak hogy Eo is aggyon egy keoblet Mert Neky es Jwtot az zantot feoldbe [Kv; TJk III/2. 166]. *1573:* Horga peter kenez[a] Azt vallia hogi ... az Kalmar lazlo fiay Ianos keneznel Buzaiat talaltak volt ... De ne(m) twgia hanj kębel [Kv; TJk III/3. 215. — [a]A tőszomszédos Felekről való vallló]. *1582:* Az kenyerrel kinem Ertem a ky az hat keobelbeol swlt weottem az piaczon eot kenyeret eot d.d.25 [Kv; Szám.3/V. 23 Lederer Mihály sp kezével]. *1585:* montak aztis hogi bwzatis atak volna, de en Ne(m) tudom ket kebel volte awagi Negj | bwzatis negi kebleöt adot volt [Zutor K; Ks 42. B. 18]. *1594:* Ferthon Newen ualo jeőuedelem vagjon keőzeőttetők, hogi az kinek vetes zabya vagjon, egj egj keőbeőllel tartozik [Somlyó Sz; UC 113/5.6]. *1604:* En ot ne(m) woltam mikor Estue az bolgar georgj marhait el dultak, de azt Jol tudom hogy buzaiat zabiat Zekel miklos takaritata el mind : 27 köblet wittettem En az fele buzat altal soljmosra [UszT 20/319 Ambrus Jstuan Zent Abrany biro vall.]. *1688:* A mi cziplet buza, zab uagyon azt oszak kettí. Az kőz csiplet buzaból adgyanak Czutak Janosnak egj kóblot [Ksz; BCs]. *1697:* liszt volt büveb-(en) ugy mint tizenegy vagy leg aláb tiz köböl [Szilágycseh; BK. Kűmives Gergely Bethlen Gergelyhez]. *1711:* az falunak also végin ... edgj darab kender föld ... kender magot könnyen vethetni belé három köblöt [Ingodály NK; JHb XXIV/19]. *1772:* Eben[a] kőzönséges terméskor Alma meg terem 15. köböl nyersűl. Nyers Szilva 30. Körtvélly 2. köböl Medgy 1/2 Vatzkar 2. köböl [Szászfenes K; BKt Mikes conscr. — [a]Gyűmölcsösben]. *1774:* Faszulka meg terem három köböl minden Esztendőben | Diót attam el énis az minap egy köblöt [Szentdemeter U; LLt Vall. 14, 106]. *1796:* A mi pedig ezen Malom hasznát illeti ... midön ideje vagyon az örlésnek, nincs rostok, és olyankor minden 24 orák alat tiz köblöt könnyen ki jár [Verebes Cs; Berz. 7. 66. V. 1]. *1849:* Prostyán Nikulájnő Cseledgyeivel édgyütt vitte el a' Miska házokbul á sok Törökbuzát, szemül, és Csőül, holis volt 110 köböl Törökbuza és Csős 200. köböl Szemül véve [Héjjasfva NK; CsZ].

Szk: *dési ~. 1566:* ez vtan las hozza, hogy effele teorwentelen dolog ne essek, seot az deesy keobleot[a] senky hwzonnegy pinznek alatta el ne vegye [BeszLt 6 a fej. Gabriel Peokryhez, az erdélyi mezei hadak kapitányához. — [a]Zabból] ✱ *kassai ~. 1710 k.* annyi ezer embernek és lónak gazdag kiteletetésén kívül vittek ki magok-

kal egy pénz fizetés nélkül a szölösi magazinumokba búzát circiter hatvanhatezer kassai köblöt [BÖn 755] ✱ *öreg ~. 1609:* Olah Istúannak tizenniolcz kosar mehe ... Cheplet bwzaja hwz eóregh keóbellel [TJkT I. 63. — Kiss András kijegyzése]. *1700:* merettem fel az Kolosvári Spotaly Malmaban Vamm Buzát tizen két Eoreg köblöt [Kv; Szám.40/I.6] ✱ *somlyai ~. 1683 k.:* ā Falu minden művet ... m(e)g-adni tartozik ... Szántást, ket holdat edgyikb(en) edgyikb(en) ket-két Somlyai kőből bele mennye(n) [Lecsmér Sz; SzVJk 59] ✱ *tábori ~. 1682:* Kruppa Kása Jelen Tábori Köböl [Szúv; UtI]. — L. még a *kisköböl* cimszót.

3. területmértékként való haszn-ban; ca unitate de măsură pentru suprafeţe; als Flächenmaß: vhány köböl vetőmagra való szántóföld; teren arabil în care se poate semăna un anumit număr de găleţi de cereale; Ackerfeld für einige Metzen/Kübel Saatkorn/gut. *1606:* 22 7bris Vettettem el az szegeniek zamara haro(m) köböl buzat, az Buza mag el uetőnek atta(m) tölle f — d 16 Mindenik köbölnek boronalasatol fizette(m) Eötuen Eötuen penzt [Kv; Szám. 12a/I. 33]. *1710:* azt nem irhatom hogj föld ném volna dé sövanyok (!) azert töbet nem vettetem tizen nyolcz köbölnel [Szentkirály Cs; BCs]. *1733:* az Past mellet az hat köblősböl egy köböl[a] [Szentmihály Cs; Borb.II. — [a]Föld]. *1765:* az Balai Határra ki mentenek volt az Birák az Portio alá valo kőbleket fel roni [Bala MT; Ks 14. XXXV]. *1799/1802:* A' Szabad Székelyek á(lt)al tsináltatott irtásbol, minthogy a' Sessiok szama szerint Competentiajokon feljül tsináltanak vala irtoványt; szakasztatott az ESzGyörgyi Refor. Pap, és Mester hijjános Canonica portioja ki potlására Hat köböl, a Pap, Négy köböl pedig a Mester számára [Erdősztgyörgy MT; MMatr. 146]. *1827:* Valamint mostan a' földeket a' Conscriptioban és Inventariumban meg jedgyzett darabok, és Köblök száma szerint bé vetve vészi kezéhez az Arendator Ur, ugy jövendőben az Arenda ki telésekor, mindazokat a szerént bé vetve resignálni köteles légyen [Ne; DobLev. V/1128.1b].

Szk: *~re veti fel az adót. 1744:* En ugy hallottam hogy a Commissio ugy jött, hogy fűstre, Marhára, vagy Köbölre vessék fel az Adot, meg engedte a Mlgs Gubernium [barót Hsz; INyR 49 Gere János (44) vall.] ✱ *öreg ~. 1627:* Vetesek. Az almasi hataron buza vetesem vagion eöregh keöbeölel eoz buza cub. 236. Arpa vetes vagion eoregh köböleöl (!) cub. 48 [Nagyalmás K; CsákyO I/2. 676–7 A vár lelt.]. *1772 k.:* őszi Szantas vetes négy öreg köböl ... Ket öreg köböl Buza vetes [Ölves MT; GörgJk 179] ✱ *vhány köblön való (vetés). 1606:* Ez Eztendeöben uolt az szegenieknek, harom keöbleö(n) ualo uetesek ... igen ritka, apro es zegeny uala, leön 54. kalongia buza | 26 July volt az szegeniek(ne)k harom köbleön ualo uetesek melynek megh arattatasara költöttem illien rendell[a] [Kv; Szám. 12a/I.5, 32. — [a]Köv. a fels.]. *1636:* In summa Mennj Keönleön valo Buza, Zab, Keöles, es Borso vagyon vetuen. Buza az mint referallyak egy sum(m)aban vagyon uetue szaz negy keöbleön valo uetes [Siménfva U; JHb Inv.] ✱ *vhány köblön vet. 1597:* cott keobleon vetett zabot vgia(n) Lomperto(n)[a] egj hold alakort az Kapolna heginel [Galac BN; WLt. — [a]K] ✱ *vhány köblön vetett. 1597:* myndeneket megh ada, az megh Irt lewelnek continentiaya zerynt. Ezeken kyweolis ada ... egy fel hordo bort ... Tawaszy arpat harom keobleon vetettett [Galac BN; WLt]. *1604:* volt egy keobleon vetet Zab vetesemis vgian betlen faluy hataron, aztis az J. meg arattatta es el vitette [UszT 20/274]. *1706:* 7 köblön vetett arpa meg lában vagyon [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.] ✱ *vhány ~ alá való (föld). 1796:* igértem ... 4 Köböl alá valo Szánto földet [Kraszna Sz; IB]. *1801:* Az egész M.N. Sombori Határban azok az Földek, mellyeket ugy adtak ki mint Comunekot, fell mérettetvén találtattak mind öszveségel 3186 Hold földeknek, avagy 6372 köböl ala valoknak, és 545 quadrátöleknek | Minthogy pedig benn az faluban 68 1/2 Antiqua sessiok figaltattak, minden antiqua sessio után jut 92 köböl alá valo föld [M.nagyzsombor K; Somb. I] ✱ *vhány ~ férő/férője (föld). 1656:* ada ... Czerebe eorökwl ... az Czik szeki Kozmasi hatarba(n) az meszöb(en) harom köböl fereje földet [Szentimre Cs; BCs]. *1658:* ada ... negi keobeol fereje földet [Sepsisztkirály Hsz; BLt]. *1748:* Peterlaka felöl való forduló Határban találtatott 27 köböl fereje föld [Szélkút KK; Ks 67. 49. 41]. *1813:* ezen kőrül jártt, és mostis meg jegyzett Fogásába az Exp(onen)s Groffné Aszszonynak ... alattomba bé vágott és bé irtott volt Kozma Kosztán ... valamint többet fel töretett egy köböl férű földnél [F.bereksző Sz; BfR III. 12/9] ✱ *vhány ~ férőjű (föld). 1720/1811:* Vagynak örökössön vet földekis ... egy három köböl ferejü vagyon az Uzoni Határon, a' Szotyori Határ Szillyin [Szotyor Hsz; Borb. II]. *1736:* egy darab Szánto föld 2 kőbol ferejű [Magyarós U; LLt Fasc. 133]. *1792:* azon Márkodi[a] Ekkla ... a' Papnak tartására ... adjon ... 8 köböl ferőjü földet ... Őszi vetesre, 4 köböl férőjü, Tavaszi Gabona Vetésre, egy köböl férőjüt kender Vetésre [MMatr. 452. — [a]MT]. *1842:* az azon két lábakon birtokosok ... mint egy 400 köböl férejü földeket nem mivelhetik [Polyán Hsz; Törzs 195/1843. M. 17] ✱ *vhány ~ férőjűnyi (föld). 1813:* Ugy látom, hogy Kozma Kosztán ... ezen eö Nsga Fogása Nyugott felöl valo szélin edgy Köböl Féréünyire alatomba bé irtatt volt még az 1808ik Esztendőbe [F.bereksző Sz; BfR III. 12/9] ✱ *vhány ~ férőség. 1813:* Ugy látom, hogy ezen darabocska föld ... a körül szomszédolt, és Határbeli jegyekkel körül vétetett Mlgos Exponens Groffné Aszszony eö Nga fogásának, mintegy egy köböl férüségét tészi [F.bereksző Sz; BfR 12/9 Moldován Gábor (60) col. vall.] ✱ *vhány ~ kapacitású (föld). 1773:* a' Berek elött valo lábban egy Láb buza föld circiter 25 köböl vetés kapacitásu [Marossztkirály AF; DobLev. II/447.9]. *1810:* Mindenik Üléshézhely után ... hány köböl vagy véka Capacitasu szánto és ... kaszálo Helyek vagynak? [Dob.; Ks 76 Conscr. 12] ✱ *vhány ~nek való (föld). 1595:* Ez zolgak ... 35 keobeolnek valot zantottak [Kv; Szám.6/XIII. 20]. *1622:* kett keóbólnek ualo zantas vetes, es be hordgjuk ha erkezeónk[d] [Zsombor SzD; SzJk 3. — [a]Lelkésznek való szolgáltatás] ✱ *vhány ~re való (föld). 1615/1628:* Vagion tiz keobleore (!) ualo Zeold buza vetes [Kv; RDL I. 96c]. *1640:* Boyerok Riine (?) Vaszil ... Ezen hataron bir Boyersagh szanto feoldet 51 köbölre valot [Herszény F; UC 14/48. 55] | Boer Gaspar ... ket Eocsivel ... Mindenestül bir 40. köbölre valo feoldet [Nagyberivoj F; i.h. 60–1]. *1717:* Az majorsagh földek igy oszlanak eo kglmek közöt ... Kis Saroson ... az Pintze helyb(en) juta husz köbelre valo, az Szőlő tetőn eot köblős [Kük.; DobLev. I/108. — [a]KK]. *1767:* Tihoiak faglalták el hatalommal Cir. 8 köbölre valo hellyet [Szurduk SzD; JHbK XXX/1] ✱ *vhány öreg ~re*

való (föld). 1647: Vetetlen Vgar Vagyo(n) kit be ne(m) vethettek az mir(i)gy halal miat husz eőregh köbölre valo [Solyomkö K; SLt GH. 5]. *1686:* adá(na)k eö kglk minden fordulóra huszon öt eöreg köbölre valo szánto földeket [Mocs K; JHbK LIX/24]. *1687 k.:* Szántás mindenik fordulora harom öreg köbölre valo [Moson MT; DobLev V/263].

4. *(vmilyen terménynek egy/vhány) köble* egy/vhány köblöt/köbölnyit számítva/véve (vmilyen terményből); o găleată/cîteva găleți de cereale; eine/einige Metzen viel/gerechnet (von/aus irgendeinem Produkt/Naturerzeugnis). *1507:* Buzanak koblet Attam masfel forynton [Kv körny.; NyIrK VI, 187]. *1566:* chyak 16 wagy tizen het het pinzt attanak wolna ... keobleyert[a] nem teobbet [BesztLt 6. — [a]A zabnak]. *1568:* Caterina C(on)sor(s) Pauli Zeęch ... fassa e(st) ... az buzanak kęble akor f. 2 Jart (Kv; TJk III/1. 175]. *1581:* 21 february Az vraim eges waros, es Tanachy Akaratiabol valaztottam en lepel Andras Az Alperety malomnak gondwysselesere ... 29 Aprilis Iutot elseo oztasban Az waros zamara de zinthe Telle nem volt az Zwzek Iutot keobol 31 attwk keoblet p(er) f. 1 d 70 [Kv; Szám. 3/I.1 Eppel András mb kezével]. *1625:* akkor az buszanak keoble 3 forinton Jar vala [UszT 140b]. *1677:* Sernek valo szaladat czináltattam volt az összel ... Az huszan négy köblit meg főzöttem az ser korczomára [Szu; UtI]. *1711:* az 12 köbol Zabot mostan uram el adhatom kesz penzen köblit negy Sustakon [Gyergyóújfalu; Born. XXXIX. 52 Solyom István Kászonj Jánoshoz, Cssz, Gysz és Ksz főkirálybirájához]. *1752:* van hariska cub. 7. metr. 3 melly ki van adva bizonyos embereknél két két sustákba [Ilyefva Hsz; SVJk]. *1849:* Prostyán Nikulájnö cselédgyeivel edgyütt a' Miske Házoknak fel romboloi, fizetik ... Aszszu körtövét két köblöt, köble érvén négy p.forintot az egész ér 8 P Fr. Három köböl aszszu Szilvát, ennekis köble négy p. forintot, összesen 12 P Fr [Héjasfva NK; CsZ].

Szk: *öreg köble, 1563:* 1563 esztendőben jó száraz nyár lön és száraz ősz; búzának és ócsu gabonának bővsége nagy lön, úgy hogy a búzának a szépinek öregköble járt huszonkét pénzen, azaz négy köböl egy forinton, az elegyesebb pedig hat köböl egy forinton, az árpának köble tizenkét pénzen, a zabnak pedig járt nyolcz pénzen, az igen szépi 10 pénzen járt egy köböl [ETA I, 20 BS].

5. *köblönként* köblével, köblét számítva/véve; de o găleată; kübel/metzenweise. *1571:* ele zamlalhatatlan rajtok valo ado es birsag zedes ... ereoltessek es kynzasok nagy sok kylemb, kilemb es giakron raitok valo eles zedessek ... kasaknak vikakint keoblenkint valo zedessek es mak viragnak keresesse es zedesse varba vitele kyket elezamlalny es fel iratny nem geozunk [SzO II, 329–30 a székely nemzet foly. az ogy-hez].

6. *(vmely szántóföldnek egy/vhány) köble* egy/vhány köblöt/köbölnyit számítva/véve (vmely szántóföldből); teren arabil în care intră la semănat o găleată/cîteva găleți de cereale; eine/einige Metzen gerechnet/genommen (aus/von irgendeinem Ackerfeld). *1665:* vagyon oda hátra az Györgyfalvi út mellett, az pataknál ... 10, id est tiz köblös földem; négy köblét vettem készpénzen Filep Mártontól f. 27, jutott To(l)nai uramtól az többi, úgymint hat köble [Kv; KvE 199 LJ]. *1796:* igértem ... 1 Köböl alá valo Szánto földet, ennek egyik kőblít magam fogom meg szántani és a magam buzájával bé vettetem neki, a tőbbit pedig a maga erejevel vesse bé maganak [Kraszna Sz; IB].

7. kút v. forrás gödrének fa-bélése/köpüje; ştiubeiul unei fîntîni/unui izvor; hölzerne Grubenfassung eines Brunnens. *1767:* Kút köble aestimáltatott ad hung flor 1 : 60 [Kilyén Hsz; LLt]. *1776:* Kút Köblének valo fákot vásárolt vélle [Mihálcfva AF; MvRKLev.]. *1810:* A Forrás körül valo apparatus t.i. ennek kirakása, köble, mellette lévő hitvány válluval [Doboka; Ks 76 Conscr. 55]. — A 'bodontönk' jel-sel is számolhatni (L. *bodon 3.* al.).

Hn. *1632:* (Egy erdő) a Köbel kutra megyen be lábbal [Udvarfva MT; Barabás, SzO 367]. *1676:* az Keobeol kut alat [Bikfva Hsz; EHA]. *1692:* Köböl kút szeriben (sz) [Bágyon TA; EHA]. *1763:* A' Köböl kut nevezetű Völgyön. A Köböl kutnak ... az északos oldalán [Udvarfva MT; EHA].

8. kb. prés/sajtó-köpü; cada teascului de struguri, durbacă; Preßfaß/gefäß. *1793:* Sajtois volt azon az életen ... de a' Köble haszontalanná lévén, a' Balás István Apja Balás János fiaival szerzették és csinálták a' mostani Köblit [DLev. 2. XI. A. 4].

9. Jezői haszn-ban; cu funcție atributivă; in attributivem Gebrauch: A. vmiből vhány köbölnyi; de un anumit număr de găleți din ceva; von einer Sache einige Metzen (viel). *1562:* (Induljon) mynden ffele elessel otwen wagy hatwan zeker egyczyersmynd ... az töb elest meg Jobytczyak mas fel zaz kobol zabal [Dés; BesztLt 13 Miko Balas Gr. Timar beszt-i bíróhoz]. *1573:* Tawalj aratasba vitetet volt az espotaly Molnaba egi keobel bwzat [Kv; TJk III/3. 212]. *1592:* Veteotte(m) ismeth kett veka Borsoth, mellien leót masfel keóból Borso [Asszonyfva TA; Szám.5/XIII. 2]. *1594:* Mikor aztaghot chiepletett el az Maior biro egi keőbeól Buzaual tartoztanak neki minden aztaghtol [Somlyó Sz; UC 113/5]. *1600:* el wittek ... negywe(n) keöbeöl azzu gyómeölchet, harmincz keöbeöl niers almakat [UszT 15/23]. *1609:* Swttettem 2 keobeol liztet megh [Kv; Szám.12b/V. 413]. *1632:* minden hazas ember fél fél keőbeől komlott tartozik be adnj az Uárban[a] [Betlen F; UC 14/38 Urb. 99. — [a]Fogaras várába]. *1649:* vöttem ... 6 köböl tönkölt ... f 3 d. 36 [Kv; Szám.26/VI. 585]. *1681:* ă jo gazda 8 legh fellyeb 10 köböl arpával, vagi kölessel jol megh hizlal egi diznot [Vh; VhU 576]. *1688:* Egy loter szcumpiatol f — /20 Egy köböl szcumpiatol f — /03 [BfR Vect.]. *1728:* Minden szanto vető ember ád a Praedicatornak ket kalongja buzat ... Azon kivül egj egj köböl szaladot [Feldoboly Hsz; SVJk]. *1740:* vagj ket köböl haricskát küldöttem [Szentiván Hsz; LLt Fasc. 134]. *1751:* Nyoltz köböl Kováts szénért egy malomhoz megkivántatoért adtunk 99 den. [HSzj *kovácsszén* al.] | husz köbel tsös törökbuza [O.kocsárd KK; Ks 8.XXV. 10]. *1762:* Enis adtam Falunkbol az Uraság Számára ... 4 köböl Szilvát [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1781:* az Aszu szilvát külgye el ked, és ha lehetne vagy egy köböl Faszujkát [Jobbágyfva MT; BálLt 1]. *1849:* Molnár Gavrila ... hozott haza égy Szuszékot, melybe volt nyoltz köböl Törökbuza [Héjasfva NK; CsZ].

Szk: *kis ~. 1683:* Csiki Clastromhoz is tiz köböl Buzat adgyanak [Kv; Ks 14. XLIIIa Kornis Gáspár végr.]. *1730:* Minden féle földi termésből az földes Vrok(na)k

tized(d)el tartoznak. Azon kivül minden háznál comprehendálo Gazda minden háztol egy egy Karácson tyukkal, egj egj kis kóból zabal [Szentlászló TA; JHbK XLIX/4] ✱ *kolozsvári ~. 1566:* panaszolkodnak my Nekeonk az Bezterczey hiweink, hogy ez el mwlt napogban oda Deesre az my Nepeonk tartasara Negyedfel zaz Coloswary keobeol zabot keoldeottek wolna, Es chyak 16 wagy tizen het het pinzt attanak wolna ot keobleyert [BesztLt 6 a fej. Gabriel Peokryhez, az erdélyi mezei hadak kapitányához]. *1614:* oly nagy drágaság lõn az országba ... hogy aratás előtt Kolozsváratt egy kolozsvári köböl búzát adtak negyven magyar forinton [BTN 54] ✱ *maros ~. 1614:* oly nagy drágaság lõn az országba ... hogy aratás elött ... Vásárhelyt is egy maros-köble búza sokáig jártába eljárt huszonhat magyar forinton [i.h.] ✱ *meggyesi ~. 1586:* Vrúnk Zamara hozanak 400. megiesy köböl zabot wttek (!) ezek Huniadig[a] [Kv; Szám. 3/XXVII. 3a. — [a]Köv. a 10–12 ökrös szekerek gazdáinak és bérének fels.] ✱ *öreg ~. 1635:* egj Czeh Mihalj neúu Kerteszsze ... ada es kote magat orokes Jobbagyul az Nemzetes Vass Judit Aszszonnak Fiurol Fiura ... Aszonjom ó Naga esztendeigh igirt volt nekj ügi mint kez penzt fl. 6 egy Aba Dolmant, egy Szúrt egy Aba Nadrágot ... ket óregh köböl buzat [Drassó AF; WassLt]. *1668:* eöt Eöregh kőből arpámatis meg étetek [Novaj K; BfR 57/1 Paulus Sos (38) prov. vall.]. *1695:* Az Tanito Aszszonyoknak fizetések leszen, három őreg köböl buza, Hatt magyar forintok [Kv; SRE 28].

B. vhány köböl vetőmagra való (föld); teren arabil în care intră la semănat un anumit număr de găleţi de cereale; Ackerfeld von einigen Metzen/Kübeln (groß). *1615/1687 k.:* A' Papnak égy köből Szántás vetés [Jedd MT; MMatr. 304]. *1616:* az zegocheg penig volt f. 4 egy zúr, Egy keobeol zab vetes, ket keobeol Búza vetes [HSzj *szegődség* al.]. *1622:* Az Praedicatornak kett keóból vetest adnak ... Faual el tartiak elegsegessen [Melegföldvár SzD; SzJk 4]. *1655:* (Ígért) A falu[a] ... harom keoböl Eoszi vetest, szantast ket keöböl tavaszit ... Garas penz tiz tiz, de ugy ha a' Praedikator takarodot vonszo(n) minden estue [SzJk 175. — [a]Szava (K) a ref. lelkésznek]. *1776:* a Bujturi egy köből buza vetes tiz kalangyát se procreal a Devai föld pedig egy köből vetesre husz kalangyatis meg terem [Bujtur H; Szer.].

Szk: *kis ~. 1694/1770 k.:* adnak ... egy kis köböl tavasz vetést[a] [Keszü K; SzConscr. 155. — [a]A ref. falusiak a lelkésznek] ✱ *öreg ~. 1674:* Negyven öregh köböl buza vetessel foglaltak el Szilvást[a] az Asz(ony)tul [Mezőörményes K; JHbK XX/20. — [a]Mezőszilvást (K)]. *1694/1770 k.:* adnak ... egy öreg köböl búza vetést [Keszü K; SzConscr. 155]. *1722 k.:* Harom örög köböl Buza vetés. Ket öreg köböl Tavasz vetés, mindenik félét fel arattyák be horgyák[a] [Beresztelke MT; GörgJk. — [a]Lelkészi járandóság a falu részéről].

◇? **Szn.** *1572:* kwbwl Jacabne [Sajokeresztúr SzD; BeszLt 3715].

◇? **Hn.** *1686:* Köböl szer utzában [Ne; EM XXXVIII, 212, ETF 58. 22].

A cimszóbeli mértékegység történetéhez l. EM L, 241–2.

köb-öl kubik-öl; stînjeni cub; Kubikklafter. *1810:* A Curia közepén egy ... Mettzenzeiferrel kősziklából kivágatott kirakatlan kut, mellysége pedig öt öl — Talpát ezen Üregségnek sokszorozván méllységével kijön ezen két mekkoráságbol hét és fél fél köb, vagyis, Cubik öl [Doboka; Ks 76 Conscr. 44].

köbölkúti a Köbölkút (K) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Köbölkút/Fîntîniţa; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Köbölkút.

Szn. *1594:* Keobeolkuti Mathe [Kv; TJk V/1. 478].

köbölnyi 1. vhány köböl mennyiségű; de un anumit număr de găleţi; von einigen Metzen (viel). *1603:* Nagy Elek Thamas ... vallia: ... leott mint egy kilench keobeolni buza beleolle [Kv; TJk VI/1. 657]. *1606:* Hetedfel zallona(m) maradott vala nallok ... liztis vala negj vagy eötedfel keöbelnj [UszT 19/22 Laurentius Georgifi de Palfalua vall.]. *1766:* égy köbölni gazos utoly gabonát bele hintettek [Árapatak Hsz; Eszt-Mk]. *1768:* közép termése szerént egy köbölnyi maggal bé hintett, és vetett földön terem nyolcz kalangya szalmájában lévő buzát [O.kocsárd KK; Ks 74/55]. *1774:* 1770-ben is vettettek. Tit. Praefectus Uram Számára mint égy két köböllnyi Tavasz Buzát [Mocs K; KS Conscr. 77]. *1779/1785:* Vagyon ... itten égy jo Kerekű Malom ... Közép renden, mintégy 8. 9 köbölnyi gabonát bé hajt Esztendőt által [Forró AF; DobLev. III/596. 102 Onye Opris (70) zs vall.].

2. vhány köböl vetőmagra való (szántóföld); (teren arabil) în care intră la semănat un anumit număr de găleţi de cereale; (Ackerfeld) für einige Metzen Saatgut. *1610–1718:* a Köblösön kell érteni minden Buza, Rozs, Árpa, Tönköly, Alakor, Zab, Köles, Törökbuza, mezőre vettetett egy köbölnyi Gabonaföldet [Kolosváry–Ovári I, 45 Msz-i const.]. *1757:* hány kőbölni Szánto föld ... van rajta? [H; BK ad nr. 144 vk] | az Uraságnak cir(citer) három vagy négy köbölni szánto földe vagyon [i.h. Joannes Gulya de Déva (43) prov. vall.] | a' Fogadon kivül az uraság harom köbölni szánto földnél maga számára nemis usurpál tőbbet [Guraszáda H; i.h.]. *1762:* Az engemet illető rész ... allott ... a két fordulob(an) kilentz Kőbölni Szánto földekből és két szekerni Széna rétből [Erdőcsinád MT; Told. 43/88]. *1804:* Az ujj Szöllők tetején ... lévő föld öt köbölnyi [Szentimre AF; DobLev. IV/874. 7a].

Szk: *vhány ~ férője. 1774:* az elöt valo Esztendőkbenis Csak vettettek Tiszt Uraim eö kigyelmék magok Számokra az Majorság Földekben felesen Gabonát ..., Zöld András Uram ... leg alabb is 10. köbölnyi féréje Földőkőt bé vettetett maga Számára [Mocs K; KS Conscr. 78].

köbölpénz vásárdíj/taksa; taxă de vînzare în tîrg; Marktgebühr/taxe. *1677:* Enyediek piaczán extorquealni szokot köböl pénz tollaltatik [AC 255].

köbölszám numărul de găleţi; Metzenzahl. *1582:* Az Alpreth Malombol ez tellies eztendeoben Jutot az varos Zamara c(u)b. 109. Hayloth ebbeól czedulakra c(u)b. 14. Mellyeth ky wewen az Derek keobeól zambol, marad még fen c(u)b. 95 [Kv; Szám.3/VI. 12 Diósy Gergely not. kezével]. *1584:* Az varalliaj Malombol Jutot ez eztendeoben Buza c(u)b. 280 Haylot ebbeól cedulara c(u)b. 3 Melj harom keobleót kj tudwan felseo keobeól Zambol marad c(u)b 277 [Kv; i.h. 3/XII. 13]. *1675/1688 u.:* Az

Tavaszi vetesrölis, ugi mint arparol, zabrol, borsorol, lenczeröl, kenderröl, lenröl igaz szamot tarcz. mindeneket fel irass. mind kalongia szamot, s mind köböl szamot, hogj annal jobb szamot adhass [Borb. I Petki János ut. csikcsicsai jb-birájához]. *1676:* Ezen két hazokban valo harom eöregh rakás buzák Vice kapitány Uram jnspectioja alatt lévén, azoknak köböl számát ide nem inseralhattuk | Ezen hazban valo rakás zabis ut supra Kapitány Uram Jnspectioja alá tartozván ide köböl szam szerint nem iratott | Szuszékis egy abban valo kender magis Kaipitány (!) Uram jnspectioja alat lévén, köböl szam szerint ide nem iratott [Fog.; UF II, 730–1]. *1682:* Kölös Köböl szám nro 40 [Almakerék NK; UtI].

? **köbölzsák** '?' *1585:* Anna taligas Andrasne vallia ... Molnar Mihalne a' feoldeon valo keobeol sakon Altal fekwt vala hozattaba, De Somogy Sara derekon foga az Azzont es a' feoldre le tewe, vgy tere a' ket Azzony ahoz a buzzahoz, de eo kezekbeolis ky vewe A' vasarbiro [Kv; TJk IV/1. 484].

kőbura köborító; glob/clopot de piatră; Steinglocke. *1838–1845:* Papik: ... Süvegalakú kőbura, melyet kimelegítvén, beborítják vele a hevenyében tűzhelyen sütendő kenyeret [MNyTK 107].

kőcsináló malomkő-faragó; pietrar care face pietre de moară]; Mühlsteinmetz/bearbeiter. *1850:* Malom kö el van készülve tegnap elött a kö tsinalo nállam járt azt jelentvén hogy a kö készen van [Kadács U; Pf].

kőcsomó határ-kőrakás; movilă de pietre (ca semn de hotar); Marksteinhaufen. *1736:* Bartok András ... kere mü töllünk egj darabb gaz erdöt ... az magunk hatarunkan adank ö kegjelmenek egj darabocska gaz erdöt ... az also hatara egj küs patakacska, az felsö határát tartja az szanto föld ... fen az oldalban vagjon egy küs kö Csimo (!) [Gyertyános TA; Bosla]. *1770:* (A méta) ezen kö Csomorol bé jövén a' völgyben a' fojomig az hol egy sik köröl le-szökik a' fojom [Gyertyános TA; Torockó; Bosla. Gr. Kontz rector vall.].

kőcsúp kőhalom; grămadă de pietre; Steinhaufen. *1777:* azon egész Erdös helyet ... nyolcz egyenlö Táblákra ki tsináltuk, vgy mindazonáltal, hogy elsöbben azon egész homlokot a' Jára vize felett, mely fekszik a' Koltzu Váratyiluj nevezetü kö tsup alatt ... a Paron Várátyik nevü helyig, a' Falusiaknak köz élésre hagytuk | Otödik Tábla ... a' Pál Janós réttyin aloll ki állo kö tsuprol fel egyenesen a' kö szirt élin [Magura TA; Ks 89].

kőcsűr şură de piatră; Scheune aus Stein. *1703:* Azon túl találtuk az kö égetö rostot io uy fedél alatt, mellette egy kö csürt [CsVh 118]. *1825:* ezen Kö Csür fel épittésében egy ... Ürmös nevezetü Kömives volt a' pallér | épittetett ... arendatorsága ideje alatt a' Szt Demeteri Castélyban egy kö Csürt [Szentdemeter U; Told. Conscr. 24, 200]. *1837:* Kö Csür fiokjaival Gabonással cserép fedél alatt jó állapotba [Gombás AF; TSb 20].
Hn. *1844:* Kö Csür árkánál (e) [Bádok K; BHn 31].

köd 1. ceață; Nebel. *1595:* mierthogi az Paisbali zeoleonek karos voltat esmertek eo kegmek keod es hidegh mia, vegeztek varosul hogi az Nadas teriuel eccersmind zeggiek megh [Kv; TanJk I/1. 263]. *1653:* 1610 esztendőben die 18 augusti délután jutának a sáskák ide hozzánk ... nagysokaságu sáskák, öreg-testü állat — a mi sáskáinknál nagyobb — szőke szinü, a szárnya szép tarka vala; a napnak a fényét elfogta, mintha köd lett volna úgy látszott a serege amikor ment | Mikor Földvár felé visszsza fordultunk volna, estvefelé nagy köd ereszkedék és homályos idö lön [ETA I, 103, 108 NSz]. *1759:* (Október) oly meleg napokat szolgáltatott, hogy szintén úgy mint nyárban árnyékot keresett az ember, éjszaka pedig köd volt [RettE 97]. *1831:* nagy köd ereszkedvén, táplált a reménység hogy ki tudgya, hát ha a köd fel takaradásával Lovaimra rá akadhatak [Dés; DLt 332.13].
2. pára; abur; Dampf. *1560:* Midön a 24 hora elközelgeth es latod, hogy a kemencheben egy sarga Vekony köd kezd fen labny az zayan ky Jöny, az a Jele, hogy Immar az cementh pornak az ereye elkölth es tovab az aranyban semmit Nem cheleközik [Nsz; MKsz 1896. 350–1].
3. homályosság; pîclă, opacitate; Trübheit, Verschwommenheit. *1816:* Krotskevits Károly Ur az Orvosi tudományok Doctora ... Szem orvos, ajánlja szenvedö felebaráttyainak a' szemek minden némü nyavaljáiban a' maga kész segedelmét. Nevezetesen teljes bizadalommal foljamadhatnak hozzája azok ... a' kiknek szemeik elött apro bogarak, pokháló és köd látzik[a] [DLt 103 nyomt. — [a]Hosszas fels-ból kiemelve].
4. *átv* ködfátyol; negură, văl; Nebelschleier. *1854:* 'S bár mint igyekeztem magamot viszonyaink borongó ködén túl tenni, nem tudtam [ÚjfE 4].

ködmön ujjas (juh)bőr-felsőkabát; cojoc (scurt); Pelzjacke mit Ärmeln (aus Schaf/Leder). *1572:* En feir Boldisarne vallom En Beteg Agiamban hog' En az hazat Attam el szőcz Giörg'nek f. 115 Es ket köd̃menen [Kv; TJk III/3. 74a]. *1582:* Attam Kelemennek az porozlonak ... f.6 ... Eg' keodmenre attam vgia(n) neky f 1 [Kv; Szám.3/VIII. 64]. *1589:* az megh mondot Zochyek Az eo keodmenyeket es egieb kezy Munkayokat mindeneknek Mind ez orzaghbelyeknek mind kwlseoknek minde(n) arru limitatio nelkwl Intezess nelkwl a mint akaryak es adhattyak zabado(n) adnak es bechywlnek [Kv; MészCLev.]. *1591:* Ferenczye (!) Andrasnak az Loas Legenek ... attam neky kedmenre f 1 [Kv; Szám.5/I. 107]. *1600:* Varadi Szwcz Ferencz ... ketske beorbeol egi giermeknek egy keodmeont czynalt [Kv; i.h. 9/XII. 99 Igyártó Simon isp. kezével]. *1630:* az katona Inasis ... ki veve az keödmene alól az szekerczet s mond hogj ezt bizonj el teörem rajta [Mv; MvLt 290. 194b]. *1667:* Faragoi Illyes nevü ember ... egy köd̃mönt ell vön [F.köhér MT; Told. 1a]. *1669:* Az szöcznel vagjon Juh bör Promiscue Nro.64 melynek tizenketteje dirib darab irhanak valo. az teobbi mind köd̃mennek valo [Köhalom NK; Ks 66. 46. 24a]. *1670:* Kulcsarnak ... Köd̃mene nro 1. Saruja par. 2 [A.komána F; UtI]. *1689:* Gálfalvára küldött ... Bellesnek és Köd̃mönnek valo csávált börtis nro 13 [Bucsum F; MvRKLev]. *1725:* Láttam szememmel az vért az Moldován Vaszil karján, és meljin, az pap mihálj vasvillája öklelésének az heljitis láttam az köd̃menin [Velkér K; Ks 7.XV. 12a Rusz Lázár (39) jb vall.]. *1729:* Az köd̃mönökhöz valo török czérnáért és fejtőért d. 24 [Szentbenedek SzD; Ks 26. XIV. 1]. *1764:* a maga Kodmennyit adta oda Báts Petru napaja a Mészá-

ros Vonul Feleségenek [Csúcs AF; BfR II. 66/28 Oltyán Szimion (32) jb vall.]. *1779:* Lovás Indrej réája mene ... eö Nga Peter nevü Birájára nagy agyarkadva, ugy meg ütötte az Vasvillával hogy még ködmenittis az karján ki hasitotta [Záh TA; Mk V. VII/12]. *1821:* szökött el ködminybe, veress fejtös ingbe [DLt 452 nyomt. kl].

Szn. *1573:* Keodmen Ianos [Kv; TJk III/3. 153]. *1582:* Keodmen Ianosne [Kv; TJk IV/1. 4]. *1590:* Keodmeon Balint Suttor [Km; GyU 11].

Szk: *cifra ~. 1739:* Szegöttem meg ... Mártont[a] beresnek esztendeig lészen fizetése ... egy czifra ködmön egy szokmány Két pár harisnya két ing lábravalo egy pár borju bör czizma egy három Márjásos kucsma [M.köblös SzD; RLt Rettegi István, DiarOec. 1. — [a]A vezetéknév helye kihagyva] ✱ *fél ~* rövid ködmön. *1570:* Zeoch Myklos ... vallja, hogy harsongarthba veoth volt Ew egy zeleot fazakas Jmrehtwl 29 flon ... egy fely keodmenth adot neky az penz Melle [Kv; TJk III/2. 111] ✱ *kurta ~. 1673:* földig érö bárány bör Bundát is tsináltatott, ugy egy térdig érö kurtább Ködment [Záh TA; Mk V. VII/1. 18] ✱ *mivelö ~. 1655/1754 k.:* Betsületesen viselvén magát Urához[a] ... tartozik az Urais néki esztendönként egy egy kender szál Ingel és Lábravalóval, es a' négy esztendöre egy mivelö ködmennel [Kv; ACJk 32. — [a]Az inas].

Sz. *1710 k.:* Nagy itkon mondotta volt ö[a] gubernátornak, ... hogy ö a csiki barátokhoz adott 3000 aranyat, és ha utolsó szükségre jutna, ezret néki adna. Ezt a gubernátor Rabutinnak megmondta, ez meg Aporra való haragjában ... Tudom én, úgymond, miért tett ö oda annyi aranyat; hogy mihelyt akarja, fordíthassa a ködmönt [BÖn. 967. — [a]Gr. Apor István].

ködmönös 1. ködmönt viselö; care poartă cojoc, (îmbrăcat) cu cojoc; Pelzjacke tragend/anhabend. *1585:* Borbely Marton ... vallia ... Ezt latam hogy eg' ködmenes hajdut tazitanak ky az varga Lazlo kapüia(n) [Kv; TJk IV/1. 519]. *1632:* kialtia vala az az keödmenes legeny ... hogy tarcz (!) jol az lovakat kenieres ugj mond [Mv; MvLt 290. 78b]. *1735:* jövén énis az Rettegi Sokadalombul, aszt az Kövár vidéki öreg rend ... ködmönös kisded embert ... it az Györgyfalvi tilalmásb(an) az égeres között találván hogy étettek masokkal együtt, énis meg szállék hozzájok [Gáncs/Csicsógyörgyfva SzD; TKl].

2. '?' **Hn.** *1737:* Ködmenesben (k) [Zentelke K; KHn 139].

ködobálás *átv* kb. bakafántoskodás, piszkálódás; sîcîire, împunsătură; Zanksucht, Stänkerei, Stichelei. *1889:* Olyan nevetséges, gyermekes dolog volt az a ködobálás[a], hogy érdemesnek sem találtam róla szólani [PLev. 146 Gyarmathi Zsigáné Petelei Istvánhoz. — [a]A minösités — számunkra ismeretlen tartalmú — újságcikkbeli piszkálódásra von.].

ködobáló '?' *1881:* az általad inkriminált elöszöt kihagytam — illetöleg újat és ez egyszer „igazat" irtam helyébe, s a ködobáló örült asszony cselekedetét indokoltam [PLev. 91 Petelei István Jakab Ödönhöz].

ködös 1. ceţos; neb(e)lig. *1743:* tavaly öszel ködös üdö lévén Szoptelke felöl Mészáros Gligor két tehenet hajt vala és egy kisség távul lévén tölle kérdém de unde jess mój? [Szásznyires SzD; Ks]. *1749:* egy alkalmatossaggal ... Lovam keresésére ki menvin jo reggel Kis Muncselen ködös idö vala [Kismuncsel H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1752:* sötét, ködös üdö lévén ... a' puskát utánna sütém, meg akarván ijeszteni, de nem akaratombol farb(a) löttem [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 32]. *1767:* Midön Bukur Jánost az Utrizált Tanorak széllyin a határ között meg támodták s verték ... magamis távulocska voltam onnan, de azon kivülis ködös idö volt [Betlensztmiklós KK; BK]. *1829:* az idö hideg ködös volt [Kv; Pk Pákei Krisztina férjéhez] | ködös és homalyjos idökben nem is igen lát véllek[a] [Dés; DLt 300. — [a]A szemével].

2. ~ *forma* kissé ködös, ködösöcske; puţin cam ceţos; ein bißchen neb(e)lig. *1753:* A kérdésb(e) fel tett ... napnak hajnalán láttam ... hogj ... eo Ngá Béres ökreit hajtották bé a Falu felé ... de mint hogy távol voltam, s ködös forma volt az üdö ... kik hajtották bizonyossan fel nem vehettem [Balavásár KK; Ks 15. LXXXVIII. 17].

kőégető rost köpörkölö rács; grilaj de topit sideritul; (Stein)Röstgitter. *1703:* Azon túl találtuk az kö égetö rostot io uy fedél alatt [CsVh 118].

kő-elhozás kőszállítás; căratul pietrei; Steinbeförderung. *1592:* Hozattam esmeg az hiidt kapühoz 4 zeker padimonttüm koüett fyzettem az Negy zeker kö elhozast f 2 [Kv; Szám.5?XIV. 266 Eppel Péter sp kezével].

kőemelés malomkö-felemelés; ridicarea pietrei de moară; Anheben des Mühlsteins. *1681:* Vagyon ezen Malomb(an) ... Malom köre valo vas abroncs Nro 2. Kö emeléshez valo vas rud Nro 2 [Vh; VhU 574–5].

kőemelő I. *mn* köemelésre való; folosit la ridicarea pietrelor; zum Steinheben gebraucht. **Szk:** ~ *kecske. 1785:* A' Csertörö és három Kása törö Váluk fenekei egészlen vassal vagynak borítva ... A kö emelö ketske végei is ugyan vasasok [Szu; Ks 73/55] ✱ ~ *(vas) rúd. 1652:* Egy kömives kűemelö vas rud N. 1 [Görgény MT; Törzs]. *1676:* Vadnak ezen malom házhoz tartozo holmi egget mások ... keö emeleö vas rudak 2 [Fog.; UF II. 746]. *1813:* A' Karátsonfalvi lisztelö malomnak ... le irása ... kö emelö rud kettö [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 70]. *1817:* Talältatott mëg ezen malomban ... égy kö emelö vas rudis [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 8–9]. — L. még UF II, 746.

II. *fn* köemelö rúd; rangă pentru ridicat pietre; Steinhebestange. *XIX. sz. e. f.:* a' hat kőhez köemelö [Marosbogát TA/Kv; GyK kv-i építömesteri malomszám.]

kőépület 1. kőház; casă de piatră; Steinhaus | köépitmény; clădire/construcţie de piatră; Steinbau. *1662:* A városban[a] 1800 házok égvén el, a faépületeknek csak a telekjek maradt vala, a köépületek is sok helyeken a tüznek sebessége miatt nagyon megromladozának, szakadozának [SKr 342. — [a]Kv-t]. *1720:* Vagjon az reghi Ko Epulet ... az also részében két Ház es édgj Bolt [Szurduk SzD; JHbK XXVI/12] | hivata minket ... Gróff Conspurgi Conspurg Pál ur(am) eö Nga ... Simenfalvi udvarházához a végre: hogy eö Nga az mellj kö és fa epületeket, kerteket épittetet azon Simenfalvi Curia(n).

funduson ... mű azokat ... aestimálnok [Siménfva U; JHb XVIII/4]. *1777:* egyéb épületek el rontattak és azok hellyében, más kő épületek, czifrábbak, pompásabbak épittettek [Dés; Ks 79. 29. 235]. *1783:* Vagyon égy Nagy kő épület ... Ha ujjra szarvazodik és fedödik jó részen gabona tartásra [Nagyrápolt H; JHb XXXI/28]. *1841:* A fogadoház ujj, kő épület ujj sendely fedél alatt [Egeres K; Ks 89].

2. kő-épületrész; parte a unei clădiri de piatră; Teil des Steingebäudes. *1662:* Ezen esztendőben Kolosvárnak nagy romlása történt vala, mert a belső városban nagy tűz támadván, a piacon levő öreg egyház[a], a melette levő kisebb templommal[b], szép magos kőtorony faépületivel, abban levő órával, harangokkal földig égvén, csak kőépületük maradt vala [SKr 342. — [a]A Szent Mihály templom. [b]Egykor a mai Mátyás-szobor helyén állott Szent János kápolna].

kőépületű kőből épített; construit din piatră; aus Stein gebaut. *1779:* az varczagas uttzában az also Soron, egy felöl nehai Jeszenki (!) Ur posteritassi ... másfelöl ... Barta Laszlo Ur(am) házok szomszédtságiban ... helyheztetett fundussát rajta lévö kő epületü házokkal és ... veteményes es gyümölcsös ... kertével [Ne; DobLev. III/536. 1a].

kőeresztő ? kőcsusztató; scoc/jgheab pentru pietre; Steinrutsch. **Hn.** *XVIII. sz.* A kő eresztő felet egy jo nagy darab csere erdö [Csekelaka AF; EHA].

kőesés szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *mennyütő ~* mennykőcsapás; loviturā de trăsnet; Blitzschlag. *1669:* 1669 die 28 Marty volt nagy ... dorges villammas (!) meny ütö Kö eses Colosvarat es az Cserepes haznal az csatornat ütötte nem volt tüzes [Kv; ACJk 15b].

kőeső jégeső; grindină, piatră; (Stein)Hagel. *1597:* Az hozw Meozey hattaron vettette(m) az feoldtbe 50 kebel Zabott Ezen Zabott el were Az keo Esso A : Mely megh Maradt azt arattottam Megh [Kv; Szám.7/VIII. 29 Altzner Georgy reg. Steffen Lüsten kezével]. *1598:* Homler Janos wallia. Harmadik zomzedgia wagiok az Borbeli Orban zeoleienek minekeleotte az keo esse el ne(m) verte wala alkolmason megh atta minde(n) myet de hogi az keo el were azutan bizony igen rozzul mielte mostis puztaban [Kv; TJk V/1. 169]. *1603:* hostátunknak elégésekor az tűz nem külemben hullott be városunkra, mint az kőeső [Kv; SzO VI, 8 a kv-i tanács Nsz városához]. *1733:* Isten ö Felsége földünknek szép termését a szertelen sűrű kő eső által nagy hirtelen el veré [Uzon Hsz; HSzjP].

kőfal 1. kőépitmény; construcţie de/din piatră; Steinbau - kő-épületfal; zid de piatră (al unei clădiri); Steinmauer/wand. *1581:* Az Nagy Templomban hogy fel mennenek az gradychyon Chynaltattam ket Karykat az Keofalba hogy fel mehetet eppel Janos Kyert fyzetenek Lakatos Istwanak d. 20 [Kv; Szám.3/IV. 15–6]. *1589:* kezdettuk az Sacristia ajtaiat ki bontany es az keofalt altal vagatny [Kv; i.h. 4/IX. 12–3]. *1600:* Hogi az scholaba az el deolt keo falt be rakattuk ... attunk d 48 [Kv; i.h. 9/IX. 45]. *1616:* Az Udvarhaz egy Dombon volt az Maros mellet, kinek az romladozot kwfalaj mostannis fen allanak [Náznánfva MT; EHA]. *1692:* Ezen Pincze körös környül köböl vagyon fel rakva, Gerendáit Stömpölyök tarttyák, padlasa igen rosz vagyon. A' kő falát most restarállyák a' Gabonás ház felöl a' kömivesek meszszel rakvan öszve a' köveket [Mezőbodon TA; BK]. *1744:* Curialis Fundus vagyon edgy Allvintzen az Piatz soron romlodozot puszta kőfallal [Alvinc AF; Ks 23. XXIIb]. *1756:* Ezen két Házaknak közbelsö kö falai a mint a kö falra tett Gerendáknak Potzkolásai mutattyák magossab rakást kévánnak [Branyicska H; JHb LXX/2. 18]. *1789:* Benn az N. Vladár Ádám hálo Házában a' Köfalban hellyheztetett Almariomon lévö petsétekis violálva találtattak [Mv; ConscrAp. 1]. *1797:* ezen pinczének oldalán lévö köfalai füvenyes Sárral vannak ki rakva [Kőrispatak U; Pf].

Sz. *1702–1764:* Senki hegedüvel nem ver szeget kö falban ha vas utö nincs kezeben [Torockó; MNy IV, 234].

2. városfal; zidurile oraşului, zid al oraşului; Stadtmauer. *1557:* valamy kor walamy gonoz hyr wagyon az zegen Mywes Nep(ne)k Thornokba kel zolgalny ees wygyazny Ees Eyel Nappal kapwn, ees Az kewfalon ees, Az waras zerybe kel wygyazny [Kv; TanJk V/1. 19]. *1561:* Az ewtues Cehneky (!) mynden hadi zerzamokkal. Egy tornyot kel tartaniok. Melly az owarba ez waros kew falan az del felol walo zegeleten vagyon Epitetwen [Kv; ÖCArt]. *1586:* veottek ezekbe eo kgmek Minemeó rut Izoniw mely Sar reked megh az keo fal mellet, Az keozep kapu, es Magiar vcza kys Ayto keozeot [Kv; TanJk I/1. 37]. *1591:* Magyar vtza kys Aytto Melet vagttag egy Lyukatt az waros keó folan [Kv; Szám.5/I. 113]. *1614:* Nagy Szabó Mihállyal addig tartánk ketten tanácsot, s addig méregetők Brassónak az kőfalát, hogy ... hazajövénk Vásárhelyre, és ... proponálük ... hogy azt az elégett klastromot kastély formára kezdenük építeni [BTN 53]. *1662:* Kiket úgy meg is rémitett vala az Uristen, annál is inkább, hogy az kőfalokrul[a] is hozzájok lövöldöznének [SKr 684. — [a]A nagybányaiak]. *1758:* (Váradi Zsigmondot) In anno 1736 országgyülése lévén Szebenben, halva találták a kőfalon kivül [RettE 58]. *1810:* el mentünk ... ezen Szabad Királyi Kolosvár várassa Hostáttyában a Külső Monostor uttzai Fertályban a Vár kö fala mellett vagyis Vár árkában épült uj Sorra [Kv; Borb. I].

3. várfal; zidurile cetăţii, zid al cetăţii; Burgmauer. *1562:* 1530 esztendőben Ferdinandus király nagy erövel János királyra esmét reá szálla, Budát sok ideig vivá, de semmit nem tehete néki; mert Buda kőfalait belöll emberhússal megbérlették vala [ETA I, 13 BS]. *1595:* Dobos ferenczenek adatot Biro Wram f 1 költségül, miert hogy Lippa fele az hadban, vitezul meg allotta az löuöst az War kö fala alat [Kv; Szám.6/XVIIa. 155 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1637:* Az bastya epp s jo, az keöfalan vagyon 31 teölteöt kas, az szegelyetin egy kws, keöbeöl eppittett uigyazocsyka. Az bastya hidgya alat uagyon negy vasas csiganak ualo fa, az kaputol foghua ezen bastyaigh uagyon az keöfalban rakua egy fwggeö labakra epittett paraszt keönyeökleö faknelkwl ualo folyoso [Fog.; UF I, 395]. *1652:* Az kű falhosz ragasztot 11. fogasokon, öregh s apro szakallos agyaival, gemjeivel, vesszeivel egyött, vagyon B. 116 [Görgény MT; Törzs]. *1662:* Melly vár[a] a városnak közepette, kerekded formában nagy erős kőrakással és kőfallal lévén megkeritve,

azon a nagy kőfal kerítéséhez környül egyenlő mértékben öt igen nagy kasamatás, reguláris, földdel megtöltetett, fekvő bástyákkal lévén környülvétetve [SKr 415. — [a]A váradi vár]. *1681:* Munitiós Bástya az Dobolo bástya mellett ... Ezen Munitiok elött az mely Lővő lyukak az Keö falo(n) fellyül barona fabul voltak fel rova, es megh töltve, ighen el rothattak és le sorvattak [Vh; VhU 564]. *1694:* Külső Vár ... az Also Kaputol fel nyulo Kőfal mellet az leővő Bástya szegeletib(en) va(gyo)n egy ... Strasa Hazacska [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1855:* A Csonka vár, — melyben nincs semmi lakható rész hanem csak pusztán fenn állo tőbb darab kőfalak [Szu; EHA].

Szk: *belső ~*. *1662:* az ostromlás alatt az asszonyi fehérnép is nem keveset segített vala ... az belső kőfalak romlásiról ... nagy szorgalmatossággal hordának az hajigálni való köveket [SKr 608] ✱ *külső ~*. *1662:* Gyalu vára amint régen építtetett volt ... a házak ablakait mind a külső kőfalakon hagyatta [SKr 295–6]. *1681:* Ezen Országh házából, a' külső kő fal oldala mellett, nagi hoszszan, es mélyen az kő sziklaban, vagyo(n) egi kő boltos rejtek-is [Vh; VhU 515].

Sz: *Isten ~nak visz vkit* (háborúban) Isten elpusztít/veszt vkit. *1570:* Orsola Nagy Gasparne ... vallya ... Eztis hallotta hogy azt Monta Zabo Janosne Jsten vyd az Keofalnak az fekethet[a] Az zeoldet hozd az agynak[b] [Kv; TJk III/2. 35–6 Zabo Janosné házasságtörése ügyében tartott vallatás. — [a]A férjet. [b]A szeretőt] ✱ *úgy bízik vkihez mint az erős ~hoz*. *1678:* Ennyi búsulásim közt is ... én édes Komám uram Isten után szintén úgy bizom Kegyelmedhez, mint az erős kőfalhoz [TML VIII, 371 Bethlen Éva Teleki Mihályhoz].

4. kőkerítés; gard de piatră; Einfriedungs/Einfassungsmauer. *1588:* Az tanach haz vdwara(n) Nap Niugat feleol Igiarto Mihalj vram az keózt, keobeól Epitette megh ... ez Vdwary keo fal Az varossę zinte vgj, mint Mihalj Vrame [Kv; Szám.4/II.22]. *1601:* az Jesuitak ... Kiraly vchaban ... keofallal Akaryak vyabban kerityeny collegiumokhoz az kerteket [Kv; TanJk I/1. 387]. *1621:* Az melj keö falt megh Czinaltattu(n)k az Czintere(m)be az Hentelerek feleol Egj rend sendelt kellet rea Csinaltatnu(n)k Eggik aczal [Kv; Szám.15b/IV.22]. *1756:* Virágos kert ... az udvar felőll különoztetik valami törpé olaszoson készült kőfallal Vadas kert, melly az vár felőll régi kőfallal kerittetik körül [Déva; Ks 92.I.32 dévai kúrialeir.]. *1793:* melly ujjanon rakattatott Kőfal, a' régi Közős kőfalba soholt leg kissebbnyire sints belé vágva [Kv; Pk 2]. *1841:* Bátsban[a] a kortsma udvara és oklya kerittése ... el rongyosodván ... Azt látnok legtzélszerűebnek; hogy ... építtetnék kő fal [Km; KmULev. 3. — [a]Km-ral és Kv-ral tőszomszédos település].

5. kőbélés (folyóviz v. várárok oldalának kő-bélelése); căptușeală de piatră (a unei albii de rîu sau a șanțului din jurul cetății); Stein(aus)füllung/auskleidung (der Böschung des Flußufers od. des Burggrabens). *1593:* Az ouarsorban vallo folliamra vallo kollczig ... ez viz follíamnak kett fellöl vallo odalatt kellett Hatt Hellien viollag meg rakattno(m) Ennek felette Hettedik Hellien vallo odalla czöuek Stthömpolliok vollttak ... melly ttelljesigesen Ell rotthatt volltt asttis violag kü fallal kellett meg Ipitteni [Kv; Szám.5/XXIV. 5–6]. *1595:* Ez eztendeót által hidak, palok keó falon valo wiz foliamra es egieb illendeó heliekre keoltcót f 62/73 [Kv; i.h. 6/XI.29]. *1662:* Várad várának árkát igen nagy munkával, költséggel nagyon kiszélesitvén, földét kihordatván, körös-környül mind az öt bástyái ellenében kőfallal béllette vala meg[a] [SKr 297. — [a]I. Rákóczi György]. *1681:* Az Várnak dél felöl valo mély árka keő fallal béllett [Vh; VhU 507]. — L. még SKr 594.

6. *átv.* akadály; obstacol, piedică; Hindernis. *1600:* (A török) minden világi erőt contemnált, magáéinak alkalmas veszedelmével is nagyobb-nagyobb dicsőséget igírvén magának, az nemzetségnek, kik azelőtt tőle bátorságosak voltak is, nagyobb megrémítésére, mint régen is. Mi lévén az első kőfal, most rajtunk kopácsol [TML I, 554 Korda Zsigmond Teleki Mihályhoz Husztról].

kőfalbeli kőfal-; din zidul de piatră; von der Steinmauer. *1800:* a' mi a' Tsepegés házat nézi mivel a' kőfalai romladozottak a' kőfalbeli részét a' nagyobb atyafi a' kisebb Testvérinek el engedi [HSzj *csepegés-ház* al.].

kőfalcsinálás kőfalrakás; ridicarea unui zid de piatră; Aufführen/Hochziehen der Steinmauer. *1594:* keztenek Az keo fal Chynalashőz, attam az alasokhoz 25 kettes harsot ... d 16 [Kv; Szám.6/VIII. 127 Casp. Semel sp kezével].

kőfal-épület kőfal-építés; construiera unui zid de piatră; Steinmauerbau. *1590:* Mikor ismegh az Nemez giarto Kelemen hazanak hiazattiat, kit az keofal Epilet mya el kellet bontanünk meg chinaltatúk, attünk Achy Gergelynek d. 75 [Kv; Szám.4/XIV. 16].

kőfal-fúró sfredel/burghiu pentru zid de piatră; Steinmauerbohrer. *1696:* Hoszu kü fal Furu no 2 Bokazo Furu no 1 [Bethlen SzD; BK].

kőfalfúró-fúró sfredel/burghiu de găurit ziduri de piatră; Bohrer des/eines Steinmauerbohrers. *1788:* Kerék fő furo nagy furu kőfal furo furu, és forrás keresö furu [Mv; TSb 47].

kő-falmellék kő-ajtómellék/fél; toc de ușă din piatră; steinerner Türstock. *1615:* Ezen pincze eleött valo ajtonak teglabol rakot, két keő fal melljeke [Fog.; UF II, 153].

kőfal-palánk kőkerítés; gard de piatră; Einfassungsmauer. *1743:* az felsö házak végiből ered ki egj kőfal palánk [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag VI].

kőfal-rekesz kb. kőgát; dig de pietre; Steindamm/wehr. *1662:* És így a városnak[a] a váron alól való nagy darab része ... a Köröstől kétfelől folyattatván, Péntekhely és Szombathely a Zsúpos utcák között a derék fő épületekig régenten a kétfelől való folyóvizre keresztől egy nagy kőfal-rekesz rakatott volt, s mindkétfelől a folyóvizek partján egy-egy szép reguláris bástyák merön téglából [SKr 418. — [a]Váradnak].

kőfalrontás várfal-lerombolás; dărîmarea zidului cetății; Abriß der Burgmauer. *1662:* ha elegendő oltalmazó nép lehetne benne, oda az ellenség kőfalrontás és ostrom nélkül be nem mehet vala [SKr 648].

kőfaltelevény kőfalomladék; molozul zidului de piatră; Steinmauerschutt/trümmer. *1794:* ā Majorom elött volt Seppedéket 26. szekér kőfal televénjel meg töltöttem [Kv; Pk 3].

kőfalú cu ziduri de piatră; mit Steinmauer/wand. *1669:* (A) Puszta s romladozott kő falu házát ... Enjedi Marto(n) Ur(am) ... Nagj Enjeden ... adá örök árron ... Dési Makai Mihálj Ur(a)m(na)k [Borb. I]. *1748:* N. Enyeden lako Matotsi Josef Uram ... igen nagy szűksegeitöl nyomottatván ... kénszerittetett vala ... egy puszta, és öszve omlott kőfalu Házának ruináit ... el adová tenni [Ne; Incz.X.28a]. *1761:* Néhai Mltgos Baro Josika Imre Vr eö Nga által építtetett, mostis ép és kevéssé csak ritka hellyen repedezett kö és égetett tégla jo vastag falu, régi magjari modra szarvazott s ... ujra Zsendelyeztetett Udvarház [Szászvesszöd NK; JHbK LXVIII/1. 200].

kőfaragás cioplire a pietrei; Steinbearbeitung/metzarbeit. *1560:* Thy kegyelmetheknek azt Jrhato(m) hogy Mykor wra(m) ew Naga Janos mesterrel Megh szerzeodek En Akkor keo wary porkolab voltha(m) ... Az Erdeody hazhoz Ammy hath szaz Singh keofaragast fogadott vot eotwen foryntba, Annakys harmyncz foryntyat attha(m) en Megh Neky [Gyf; BeszLt 10 Bl. Bagotai a beszt-i bíróhoz és tanácsához].

kőfaragásbeli szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *mesterség* kőfaragó művészet; arta cipolitorului în piatră; Steinmetzhandwerk. *1662:* temetőhelyén[a] hogy méltóságához illendő monumentuma, emlékeztetőjele a posteritásnál, maradékoknál fennmaradhatna, lengyelországban sok ezer forint summában szegődtetett vala, mindenstül fekete, fejér és veres márványkövekbül igen szép kőfaragásbéli mesterséggel, angyal- és emberképekkel megékesíttetett monumentum csinálására [SKr 305–6. — [a]I. Rákóczi Györgynek].

kőfaragó pietrar, cioplitor în piatră; Steinmetzarbeiter. *1676:* Az mi az kőfaragó dolgát nézi, eddig ott van úgy hiszem [TML VII, 255 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz] | Az kü faragó el nem jött, ki miatt nagy hátramaradás leszen [i.h. 264 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. *1720:* Kö farago Brassai Samuel [Kv; Dica V.14]. *1750:* Kö farago Hofner Joseff [Kv; Dica IIb. 4]. *1762:* Meghala Kidében ... kőfaragó Sípos Dávid. Ez jó asztalos, jobb kőmíves, kőfaragó pedig specialis, úgyhogy Erdélyben mása nem volt. A dési, bonchidai, drági, köblösi predikállo-székek az ő munkai voltak nyavalyásnak [RettE 136-7]. *1842:* (Házamat) ki adtam Taxara Kőfarago Cseh Ferencz ö Kegyelmenek [Törzs. Dési taxalisták 67].

Szn. *1711:* Kö farago János [Kv; Dica XXVII. 6]. *1725:* Kö faragó János [Kv; Ks 15. LIII]. *1735:* Kőfarago János [Kv; Dica XX. 12b, 13b]. *1750:* Kőfarago Antoni [Kv; Dica IIb.5] | Kőfaragó János [Kv; Dica IIb. 9].

kőfaragó-mesterember pietrar, cioplitor în piatră; Steinmetzarbeiter. *1781:* Hoffmáer Joseff kő farago Mester ember [Óraljaboldogfva H; Kf].

kőfaragóné soţie de pietrar; Frau des Steinmetzarbeiters. *1781:* Szebenbe a Mlgos Groffné Aszszony eö Nagysága adott a kő faragonénak 1 Rf [Óraljaboldogfva H; Kf]. *1845:* Ránkorosra masrá nem gyanakszom hanem a Kotsis Márisko leányára a kö faragonéra [Dés; DLt 478].

kőfarki a Kőfarka (SzD) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu suffixul *-i* al toponimului Kőfarka/Piatră; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Kőfarka; Kőfarkához tartozó; care ţine de Kőfarka; zu Kőfarka gehörig. *1762:* egy Tavaszon egy nagy ár viz jövén ugy szaggatá el az Köfarki határt is ... igaz tovabrá hogy azon szaggatásával az viznek a mi Virágos berki határunk felé is szakasztott vala egy szegelet Földetsket [Virágosberek SzD; SLt XXIV. 6].

kőfedelű kőfedeles; cu capac de piatră; mit Steindach. *1767:* A kő fedelű kúton alol egy kerek rét [Mv; MvHn].

kőfelrakás încărcare a pietrei; Steinverladung. *1608:* Baniabuky[a] Nagy Jstuannal hozatta(m) ket szeker feóuent az keo fel rakasra, szekeret tudua(n) húz penzre ... d 40 [Kv; Szám.12b/IV. 125. — [a]Bányabükkről (TA) való].

kőfeszítő kő kifeszítésére való; de/pentru scos pietre; zum Spalten des Steins gebraucht. **Szk:** ~ *fa. 1652:* Kü feszitő fara csinalt vas karikas vas rud N. 1 [Görgény MT; Törzs] ✱ ~ *(vas)rúd. 1652:* egy kü feszetö vas rud [uo.; i.h.]. *1656:* Egy keö feszitteö rud [UF II, 156]. *1667:* Kö feszitö vas rud nro. 30 [i.h. 339]. *1756:* Vastag kö fészitö vas rúd 1 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 15].

kőfilegória 1. kőházacska; căsuţă de piatră; Steinhäuschen. *1754:* Az Vdvarház ... egymasb(a) eresztetett Tölgyfa Talpokon aloo Sövenyböl font oldalu, Tapaszos meszes, s nehol nehol romladozott oldalu ... Sendellyes fedél alatt harom kissebb haz es egy nagy palota. Ennek elsö reszeb(en) az pincze Torka felett különös romladozott Sendelyes fedel alatt vagyon egy egesz kö fündamentomon epült ugyan kö filegoria vagy is kis ház [Ádámos KK; JHb XIX/10].

2. kb. kő-örfülke; gheretă de piatră; Steinwächterbude/zelle. *1837:* Egy kö filegoria vagy Bástya ... cserép fedél alatt, grádits és ablak hijjával — van rajta egy külsö ablak Tábla [Gombás AF; TSb 20].

kőflaszter kő-útburkolat; pavaj de piatră; Steinpflaster. *1840:* Egy q(ua)dr(a)t öl faragott köflaszter [Dés; DLt 166].

kőfogadó kő-vendégfogadó; han de piatră; Gaststätte aus Stein. *1766:* a régi Falu helyen a mezöben a hul mostan Nagod(na)k Kö Fogadoja, Majorháza, és Csurüs Kertye vagyon [Kisjenö SzD; EHA]. *1807:* a' Dési Kö fogadó a Gatyaszár uttza n. Sikátor a Szamos partyátol és a Nagy vámos Hídtol mintegy Húsz Huszonhat ölnyire [Dés; ETF 101. 2]. *1825:* Vagyon Nemes Dées várossának ... a' volt So Pajtákhoz közel a' város Hajos Malmával által ellenben egy kö fogadoja [Dés; EHA]. *1847:* A' vámos hid melletti kőfogadó [Mv; EHA].

Hn. *1775:* a' Kö Fogadonál (sz) [Komjátszeg TA; EHA]. *1817 k.:* a' Kö fogado melett (sz) [Fejérd K; EHA].

kőfoglalás-munka ékkö-befoglalás; montură; Schmucksteineinfassung. *1768:* Huszár Benedek Deak-(na)k a' blts Ceh ... engedé a' remeket filegran munkaval keszitteni, de ugj hogj kö-foglalas munkais legjen rajta [Kv; ÖCJk].

kőfolyosó coridor de piatră; steinerner Flur/Gang. *1637:* job kezre teruen vagyon be egy ... jo mogyaual epittet rekesz, melyen nylik be egy uas pantos ... gyontaros ayto, az felseo keö folyosora Annak az folyosonak menyezeti tablas kopias [UF I, 406]. *1745:* A' kö folyosóról mennek bé a' Palotakra egy reteszes, retesz fös vas kaptsos fel vonó kaputskán [Marossztkirály AF; Told. 18).

kőforma kö-golyóöntőforma; formă de turnătorie pentru ghiulele făcută din piatră; Stein-Kugelgießform. *1637:* Agyu golyobisnak ualo vas es keö formak [UF I, 396]. *1681:* Tarachk golyobis önteshez valo réz forma, vas Nyelével ... Tarack golyobis öntéshez valo kö forma Par 1 [Vh; VhU 557–8].

Szk: *golyobisöntő ~*. *1681:* Külömb külömb féle golyobis öntö keö forma [Vh; VhU 540].

kőfundamentum kőalap; fundație/fundament de piatră; Steingrund/boden. *1679:* Ha az Talp fák alá mind kőrül kü fundámentomot nem raknak, az ã nagi Epűlet sokaigh állando nem lészen [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 52]. *1732:* A Kolosvári Ház van Külső Monostor Vcza Eszak felöl való Sorjában ... Észak felé térvén, következik egj kö fundamentumon négj szegre rakott kicsiny kápolna jó cserép fedél alatt [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc néhai gr. Kornis Zsigmond conscr.]. *1761:* az oldalbol sok ásással Simmitott hellyre földböl fel vett kö fundamentumra téglából két contignátiora ... cserép fedél alá extrudáltatott ... szép Uri Udvarházat [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 210]. *1815:* A' Csűr ... kö fundamentomon áll [Bálványosváralja SzD; Ks 77/19 Conscr. 855]. *1822:* Egy kö fundamentomba téglákbol rakott gabonás alatta fáin pintze [Koppánd AF; DobLev. V/1057. 8a]. *1826:* A gabonás rako fenyö fábol — kö fundamentumra épitve [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 40].

kőfundamentumú köalapú; cu fundație de piatră; mit Steingrund. *1775:* Az Udvarház ... Agosok közzi Sövényböl font Kö fundamentumu [Buza SzD; LLt Csáky-per 107. L. 14].

kőfúró sfredel pentru piatră; Steinbohrer. *1741:* ket kö Furu [Kv; TL 90 lakatos szerszámok közt].

kőfúró-fúró sfredel pentru piatră Steinbohrbohrer. *1737:* Kőmives csákány 2 ... Kö fürö fúru 2. becsi furu 2 [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.].

kőfúvás *átv* kb. áskálódás; uneltire, intrigă; Wühlerei, Stänkerei. *1667:* Béldi uram, hogy elbomlott az ország, öszvegyüjtötte volt a csikiakat, intimálta, soha be ne vegyék Szentpáli uramot. Ugyan reá ért Béldi uramra ez ellenünk való kö fuvás [TML IV, 29 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

kőgabonás kőmagtár; depozit de cereale din piatră; Getreidespeicher aus Stein. *1851:* Egy kö gabonás ... Az épület bütüjét négy kőláb tartja [Erdösztgyörgy MT; TSb 34].

kőgát 1. dig de pietre; Steindamm/wehr. *1823–1830:* Vagyon itt az Hidon felyül igen derék kö Gát, Deszkával be boritva [FogEK 262].

2. kőtorlasz; zăgaz de pietre; Steinsperre/barre. *1782:* a' mellette le follyo Patak szőrnyű Arkot mosot ugy hogy értemre kemény kö gátot, rakatott [Nagyrápolt H; JHb XXXI/21. 15].

◇**Hn.** *1805:* a' Kö gát szegelettyénél (sz) [Timafva U; EHA].

kőgát-forma 1. *mn* kőgát-szerű; un fel de dig de pietre; steindammartig. *1842:* a' töltést egy kö-gát forma valami tartya fenn; 's vezeti a ... malmak kerekeire a' vizet [Kv; KmULev. 2 László János mérnök kezével].

II. *fn* kőgát-szerűség; ceva asemămător unui dig de pietre; Form/Art eines Steindamms. *1842:* az érdeklett kö-gát forma áll egy minden mesterség nélküli kö, és ringyrongy Téglákbol öszve gyurt Tömegböl [Kv; i.h. ua.].

kőgolyóbis kő-ágyúgolyó; ghiulea de piatră; steinerne Kanonenkugel. *1591:* Az keo Gholiobist el keriek, es egiebeknek amiket vrunk paranchol chinaltatnj formaiat el hozzak eo kgmek [Kv; TanJk 1/1. 157]. *1632:* Az kapu felöl ualo kasamataban uagion egi nagi eöregh negy karikas masar algiu tiz masas, tizen eot fontos keö goliobissal iaro [Fog.; UF I, 135]. *1652:* Nyolcz fontos golyobis van N. 4. Tizenket fontosnal nagyob kű golyobis N. 100 [Görgény MT; Törzs]. *1681:* Nebojsza Bástya ... Vagyo(n) ezen hosszu boltban ... Ágyu golyobis, promisc(ue) Nro 74 ... Öregh keö golyobis 1 [Vh; VhU 557-8].

kőgomb bumb de piatră; Steinkopf. *1756:* Artyitsóka formára tsinált, nagj kö Gomb Numero 2 [Branyicska H; JHb XXXV/35]. *1849:* Torony fehéren meszelve, a' frontyán diszletes épitmény, hoszszukos formára faragott, s két felibe a' toronynak dereka tájára alkatott kö gombak [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. *1852:* Az Udvar háznál fogyatkozik két kö gomb, és a' szegeleténél egy pár Téglais hiányzik [Backamadaras MT; CsS].

kőgrádics 1. kőlépcső; scară de piatră; Steintreppe. *1595:* Egy keö gradychot chynaltatam az felseo hazhoz, fizetem az keomiweseknek teolle f 12 Annak az gradychnak zwksegere vettem rako keowet 6 zekerel p(ro) f 2 d 40 Az gradychnak lepseo keowet vettem 17 Negi horog kewet, tezen Uniüersal(iter) f 4/13 [Kv; Szám.6/XV. 51]. *1650:* a megh nevezet hazak alat leuö mindenik bolt hazakott ... az alsó rend hazakra iaro keo Gradiczal ... valaszta maganak ... Folti Ferencz uram [Folt H; BK sub nro 117 osztálylevél]. *1656:* Jnnet az hoszu ebedleö palotakbol az Tarka Bastia felett valo hazakra jöven fel 4 lepcsös keö gradiczon, nilik be az elsö bastia hazra [UF II, 132]. *1688:* három lépés kö garadics [Kv; BLt]. *1694:* ezen kö Garadics terminalodik, egy pitvar forma hazra, mellyis puszta [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1696:* ezen palotara Fel menó Hoszu Kö Garadits Suppal Fedet [Bethlen SzD; BK].

Szk: *faragott ~. 1656:* Jnnet mennek fel az drabantok haza eleőtt valo tornaczra 16 lepcseöböl allo faragot keö gradicson [UF II, 139] ∗ *kancellusos ~* ballusztere/korlátbábos kőlépcső. *1775:* vagyon az nagy Udvarház, az melynek ... het ablakokkal világosodó Pitvarában, kancellusos kö gráditson fel menvén vagyon bé menetel ... két felé nyilo festékes ajton [Nagyiklód SzD; CU].

2. *kerengő/keringős ~* kő-csigalépcső; scară de spirală din piatră; steinerne Wendeltreppe. *1681:* Vajda Hunyad Vára ... Kerengő kő garadics ... mind az ajto előtt, s mind à fel menő Lépcső gradiczi, ighen szép faragot kőböl vannak [Vh; VhU 502, 532]. *1694:* Az Zolyomi Haz Ajtaja mellet megjen fel egj kerengo Kő Garadics az Toronjban [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1740:* az Házaknak héjjára fel járo keringös kögrádicsra szolgáló ajtóhelj [Kv; BfN Gyalui cs.].

3. kő-lépcsőfok; treaptă de piatră; Steinstufe. *1849:* az elsö házbol lehet feljárni a' kéményhez kö Garáditsakan égy ajto van ottan melly nyillik a' füst házba a' hol a' kémény takarittatik [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

kőgrádics-lépcső kő-lépcsőfok; treaptă de piatră; steinerne Stufe. *1676:* Ezen pinczéböl két kö gradics lepczőn bellyeb menven az Tomori bastya alatt valo pinczére, ennekis ajtaja vas sarkos [Fog.; UF II, 715].

kőgrádicsú kőlépcsőjű/lépcsős; cu scară de piatră; mit Steinstufen. *XVIII.sz.eleje:* Vagyon itt Marus Sz: Királyon[a] az Marus Parton egy négy szegre épitett nagy kő Kastély, mellyre is Nap nyugat felöll a külsö Udvarral kt kö Szivárványon állo romladozott kö garaditsu faragott kövekkel padimentumozott Tornatz [MNy XXXIX, 384. — [a]AF].

kőhajítás ködobás; aruncătură de piatră; Steinwurf. *1542:* annak elotthe azt wzenthe hog ... ew kegelme en thwlem semmyth ne tharchon, merth az Isten wthet wg segeyche, hog ha eg kew hagythaswal megwehetthe[a] Fogarasth, sem wenne meg, ha nem inkab chazartol meg walwa walaky ellene akarna lenny, kez wolna segeychegwl melletthe meg halny [Fog.; LevT I, 16-7 Petrus Orozy Zalay Janoshoz. — [a]Olvasási v. sajtóhiba *wehetthne* h. ?].

kőhajításnyira ködobásnyira; la o aruncătură de piatră; einen Steinwurf weit entfernt. *1687 k.:* alol mindgyárt ä Sz. égyház mellett mint égy kő hagyittásnyira vagyon ä Pap ház hellye [Csitsztiván MT; MMatr 329].

A régiségben a nyíllövés mellett a *kőhajítás* is szerepelt hosszmértékként, de ez még a nyíllövésnél is bizonytalanabb távolságot jelölő hosszmérték-egység volt, hiszen a kő röptávolsága a kő nagyságától és a ködobó izomerejétől függött. A vele jelölt távolság kb. 50–60 m-re tehető [Bogdán, MMért 128].

kőhajtás vaskö-feldolgozás; prelucrarea minereului de fier; Bearbeitung des Eisensteins. *1638:* Tudom hogy Thoroszkaj Lazlo Ura(m) hirnelkül, az közönseges együve gyüjtöt materias kőböl hajtatot maga szamara szememmel latta(m) hogy hajtottak az követ, mely kőhajtás Toroczkaj Sigmond Ura(m) hirenelkül volt [Torockó; Thor. XVI/1 Paulus Cziupor (25) jb vall.]. *1784:* Az mi az Banyász Lovak szolgálatra valo hajtàsát nézi, Mlts Grof Ur[a] részérol egy napi ko hajtas vagyon ... az több részekre 23 rend Lo szerbeli kerület vagy szolgálat [uo.; TLev. 4/9. 15a. — [a]Gr. Thorotzkai Sigmond].

kőhal kövi hal; molan; Schmerle. *1640:* Vagion az falunakis tilalmas vize sub poena f. 12 meliben piztrangot keo halat es rakat fognak [UF I, 803].

kőhalmi a Kőhalom (NK) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Kőhalom/Rupea; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form de ON Kőhalom. **1.** Kőhalomhoz tartozó, Kőhalmon levő; din Kőhalom; zu Kőhalom gehörig in Kőhalom befindlich. *1669:* Keöhalmi Varban ... négy darab hintora valo le eresztö börök [Kőhalom NK; Ks 66. 46. 24a].

2. Kőhalomra menő/vezető; care duce spre Kőhalom; nach Kőhalom führend. **Hn.** *1721:* Az Kőhalmi ösvenynel (sz) [Pálos NK[a]; EHA. — [a]Tőszomszédos Kőhalommal].

3. Kőhalomról való, Kőhalmon lakó; care locuieşte la Kőhalom; aus Kőhalom stammend, in Kőhalom wohnend. *1589:* Az Keo halmi zaznak fazekas Sandornak az Allmasi Márton fia ellen Andras ellen Illien teorwenie leott[a] [UszT. — [a]Köv. a részl.] *1614:* Szasz Andras Keöhalmj jb [Dobófva U; BethU 155]. *1674:* Kőhalmi Asztalas András [KJ]. *1704:* valami kőhalmi ember jött ma, aki azt mondotta, hogy ott tegnap 300 kuruc volt volna [WIN I, 248].

Szn. *1593:* Kw halmi Janos [Kv; Szám.5/XXI. 127]. *1601:* Keohalmy Pal [Kv; TJk VI/1. 560]. *1621:* Keohalmj Janos [Kv; Szám.15b/IX. 118].

kőhalom kőhatárdomb/halom; movilă de pietre (ca semn de hotar); Grenz/Marksteinhaufen. *1758:* a' Sorok tetejin kő halmat rakának [Várhegy Cs; EHA].

kőhányás 1. kőrakás; morman/grămadă de pietre; Steinhaufen. *1645:* Miriszlofele ki menö orszag uta(n) alol, a hol ä Mirizlo utza(n) es Magyar utza(n) ki menö utak öszue szakadnak, holot kö hanyasis vagyo(n) [Ne; EHA]. *1832:* a' már meg nevezett ... Comisarius urak a' két felek fen állo bizonyságai elöttt az ennek elöttte mint egy hat esztendövel Zetelaka által halmoknak pratendált kő hányások fel hányattak melyekben is találtattak ujj cserepek nem régi üveg darabok 's hot szénis — szemmel látolag meg tetszett hogy mely helyt rakattatott bé azon ujj cserép nem régi üveg darab és szén a' meg nevezett kő hányásokba a' milyenhez hasonló kö hanyás azon a havason meg számlálhatatlan sok vagyon [Bögöz U; IB. Nagy Márton ub nyil.].

Hn. *1693:* Kö hánjás alyáb(an) [Városfva U; EHA]. *1697:* a Kúhányásnál [Nagyiklód SzD; EHA]. *1774:* a' kőhányásban (sz) [Gerendkeresztúr TA; EHA]. *XVIII.sz.v.:* az rétben Kőhányás nevű helyben (k) [Borosbenedek AF; EHA]. *1801:* A' kőhányás alatt [Kendilóna SzD; EHA]. *1807:* a' Kodori völgyön a' Salánki kert mellett a' Kő hányásnál egy darab bokros köz Helly [Dés; EHA].

2. *~t tesz* határhalmot emel; a ridica o movilă (ca semn de hotar); Marksteinhaufen anlegen. *1758:* egy nagy molcsü (!) követ Határjedgynek ... határul tövének ... a hegy Tetejére új Kő hányást ... tőnek [Várhegyalja Cs; LLt].

3. kőfejtés/szegés; extracţie de piatră; Gesteinarbeit, Steinbruch. *1591:* Az keozegeoknek az kyk Monostor kapwhoz keowett zegtenek padimentomnak valo keo hanyastwl attam f 1 d 75 [Kv; Szám.5/X. 20]. *1734:* Dancskai Uram ... erősen arcialya az kű hanyást [Búzásbocsárd AF; TKl Mihály deák gr. Teleki Ádámhoz]. *1759/1772:* Meltosagos Petki Nagy Boldisar Ur ... Horvath Vonuly nevű Jobbágya, hany öl követt adott számba ... volte tőbb kö hanyassal ados, mint a' mennyit szamban adott a vagy nem? [Dés; DobLev. II/435. 52–3 vk].

kőhányatás kőfejtetés/szegetés; extracţie de piatră; Gesteinarbeit, Steinbruch. *1662:* Haller Gábor ... Jenőben kinn lakván, a helynek erősítésében nagyon emberkedett vala ... teletszaka mind mészégetéssel, kőhányatással, hordatással úgy hozzákészül vala, hogy majd minden kikeleten, tavaszon, nyáron egy-egy külső reguláris bástyáját a várnak megépítteti vala [SKr 319].

kőhányó I. *mn* 1. kőfejtésre/szegésre szolgáló; folosit la extracţie de piatră; zum Steinbruch/zur Gesteinarbeit gebraucht. *1824:* Minthogy a Városnak Kö hányo Szerszamai igen roszszak, de egy rosz pörön (!) nagy verön kivül tsak egy Gyöker vagoja vagyon a Kuthaz meg kivantato Kemény Kö sziklának meg hasitására ki hanyasára kelletik meg a mi a Varosnak jövendöre is meg marad [Dés; DLt 424].

Szk: ~ *ék* kőfejtő/szegő ék. *1824:* Egy Nagy Köhanyo verö Atzéllos vas kell 10 font ... Egy hegyes jukaszto Csákány atzél vas 4 font per 15 xr ... Husz Kö hányo Ikekre [Dés; DLt 424] ✱ ~ *verő* → ~ *ék*.

2. ~ *lapát* vaskőhányó lapát; lopată cu care se aruncă/ridică minereu de fier; Eisengestein-Schaufel. *1677:* Vas verő ház ... Vagynak ugyan itt vas kő hordó targonczák no. 4, szén és kő hányó lapát no. 1 [CsVh 51].

3. ~ *ember* kőfejtő/szegő munkás; muncitor la cariera de piatră; Gesteinarbeiter. *1844:* volt köhanyo és gyujtö ember 23 [Born. F. IIIb].

II. *fn* kőfejtő/szegő munkás; muncitor la cariera de piatră; Steinbruch Gesteinarbeiter. *1591:* Eott Zeker keoteol az keo hanyoknak attam ... f 1 d 25 [Kv; Szám.5/X. 21]. *1594:* Az kö hanyonak Chrestelnek parlag kö hanyastol attam f 2 [Kv; i.h. 6/V. 45].

kőhányó tekenő vaskőfeldolgozáskor használt tekenő; covată folosită la prelucrarea minereului de fier; Trog zur Bearbeitung des Eisengesteins. *1681:* A' vas Kohra Keö Hanyo Tekenö minden Banja(n) mértékes legye(n); ugimint hoszsza két arasz, szelessege mas fel arasz ... méljségénekis specificaltatni kell vala; Ugi hogi: vagi kupaval mertek meg vizzel ... vagi ahoz valo peczetes es ab antiquo usualt vekaval; melj tekenönek mind véget ket felöl s mind melyseget haro(m) vassal belyegeznek meg [VhU 63].

kőhasító kőrepesztő; uncaltă folosită la despicatul/crăpatul pietrei; Stein(auf)zwänger/spalter. **Szk:** ~ *rúd*. *1696:* Kö Hasito rud vas nro 1 [Bethlen SzD; BK] ✱ ~ *vasszeg* kőrepesztő vasék. *1696:* Kö Hasito vas szek[a] n 10 [uo.; BK. — [a]Elírás lehet *vas szeg* h.].

kőhasogató kőhasító/repesztő; folosit la despicatul/crăpatul pietrei; Steinspalter. **Szk:** ~ *vas-hasítószeg* kőrepesztő vasék. *1807 k.:* Jegyzéke Azon eszközök(ne)k mellyek ... a Császári Csik felé menö utnak meg tsinálására s igazitására készitettek ... Vas bot 6 ... Kö hasogato Vas hasito szeg den. 2 [UszLt ComGub.] ✱ ~ *vasrúd 1735:* Ket kö hasogato Vas rud [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

kőház 1. casă de piatră; Steinhaus. *1557:* Jllen wallast thewth ew maga Swky Janos ... hogy ew neky ees Swky Benedeknek Semmy kewzyk nynczen az Coloswary hazhoz, merth az ew Annyok, ky elegeythetthe ewkewth belewle, Myndenkykewnknek az ew penzewel Swkon kew hazath chynaltatoth [Szentmártonmacskás K; SLt ST. 5]. *1560:* az my Atyank Lepseny Jstuan ... ket kew házat Csinaltatot nekyk ketten ... sok kewltseggel [Kv; SLt ST. 6]. *1568:* Az Bamffy Gabriel wram reze az ky wolt az Magyoroy keohazba, myert hogy Eö magtalan maradott ... egyenleo keppen Bamffy Pal wramra es menyhart wramra zallotth [Gyf; JHbK XII.8]. *1617:* Az meli keöhaz Attioktol marat Abrugbanian az piaczon, kertiuel eggiút ket fele oztatik [Abrudbánya; Törzs.] *1662:* Az Káli[a] Kű Ház [Berz. 3. 47/41. — [a]MT]. *1675:* Egy fedel alat sassal kötöt, ket keö hazak [Dés; Borb. II]. *1718:* az mostani Kö hazakot T.N. Miko Judit Aszszonnyal Szerelmes Hazas tarsaval épitették [Szentmihály Cs; Borb.II]. *1797:* Ezen kö háznak fedele ... cserefa szarufákkal vagyon fel szarvazva s bükfa létzekkel létzezve s bükfa rothat iszkolákkal bé fedve [Kőrispatak U; Pf].

Hn. *1648:* Az Puszta keo haz mellet [Borsa K; EHA]. *1688:* Az Falu vegiben a' Puszta kö háznál [Szentmárton Cs; EHA]. *1712:* Az Kö Ház alatt (sz) [Gelence Hsz; EHA]. *XVIII.sz.köz.:* A' Kö ház kert kűjel (sz) [Szentkirály Cs; EHA]. *1772:* A Puszta Kö Háznál (k) [Kozmás Cs; EHA] | kőház kert nevű Tanorok [Szentsimon Cs; EHA]. *1812:* A' Kö háznál, szép tisztitott Cserefás szálos Erdö [Türe K; EHA]. *1855:* a Köház kertben (k) [Szentsimon Cs; EHA].

Szk: *darabont* ~. *1692:* Vagyon egy rend kű ház, A Darabant, avagy Virrasztó kűhaz [Szentimre MT; JHb Inv.] ✱ *virrasztó* ~ → *darabont* ~.

2. kőből épült szoba; cameră de/construită din piatră; aus Stein gebautes Zimmer. *1681:* Vajda Hunyad Vára ... Szegelet, Bástya ... Ezen also Contignatio felett levö Kö ház, mely réghen Udvarbirák, Porkolábok, Lovászmesterek hazais volt, gerendas, deszka padlasos | Templom fölött levó Kö Ház; ä fellyebb irt deszkas folyosorul ezen haz ajtajara jaro garadiczka fabul eppettetett [Vh; VhU 502–3, 551]. *1685 e.:* az Borbereki Curia ... vadnak azon Curiában két rendben epittetett kö házak; holott az Also rend házak elött valo párkanyozott deszkás tornaczbol nyilik be az Kis hazra vas sarkos pantos ... ajto [Borberek AF; MRKLev. Urb. 3]. *1738:* Ezen Kö Házbol vagy Palotábol nyilik egy Ajto Az Aszszony Házában [Szászvesszód NK; Born. XX. 12]. *1742:* vagjon egy bot haitásos nagj tagos padimentumos kö ház [Gyeke K; Ks 4. VII. 1]. *1747:* találtatnak ... két Kö házak ... Ezek közül a külsöben tanáltatnak katona Fogasok 3 A Belsöben penig katona Fogas 2 Karos Fogasocska 1 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

3. kökamra; magazie din piatră; Steinkammer. *1681:* Vajda Hunyad vara ... Ezen kapu kőzül bal felé valo Kő Ház ... Vagyo(n) ezen házban ... Jo szakallas puska Nro 3. Szakallas Csük agi nelkül Nro 1 [Vh; VhU 502, 510].

kőházacska kőházikó; căsuţă de piatră; Steinhäuschen. *1742:* egj kőzönséges fellyül padlásos kő házocska [Gyeke K; Ks 4. VII.1].

kőházas kőházzal beépült; unde se găsesc case de piatră; mit einem Steinhaus bebaut. *1662:* Az hegy felől való részének pedig derekasabb sűrű kőházas Olaszi nevű utcája a derék városnak a vár felől való belső részével ... öreg erős híddal összefoglaltatva lévén [SKr 416]. *1850:* Szabad lészen haszonbérlő ... Sebessi Ádámnak, a nevezett kőházos Telken, a leg el kerülhetetlenebb tzél szerű építési, és javitási munkákat meg tétetni [Ne; DobLev. V/1298].

kőházbeli kőházra von.; de/din casă de piatră; auf ein Steinhaus bezüglich. *1772:* Patai Ersebet Aszszony ... azon Fundus s kő Házbeli részit cedálá és által adá ... Tktes Magyarosi Beniamin Uramnak [Ne; DobLev. II/437. 1b].

kőházú kőmalomházas; instalată într-o casă de piatră; mit steinernem Mühlenhaus. *1662:* azon folyóvizen[a] egy nyolc kőre forgó, igen friss épületű nagy kőházú malom is vala [SKr 258. — [a]A csehországi Dija folyón].

köhécselés tuse deasă şi slabă; Gehuste. *1819:* Kretsun Josziv ... háromszori köhétselés után éj félnél későbre meg holt [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

kőhegy sziklahegy; vîrf de stîncă; Felsenberg. *1653:* (Volt) A tengerben[a] egy nagy kőhegy ... és ez a kő nagy hegy egykor meggyúlt, és olyan darabonként mint egy szentegyház ... a tengerből kivetődött | két hétig tartott, a míg az a kőhegy kihányta magát a tengerből [ETA I, 153–4 NSz]. — [a]Ciprus tájékán].

Hn. *XVIII.sz. eleje:* Lapos bercz n. kaszálo az Kő hegyen Tul [Zentelke K; KHn 138]. *1760:* A kő hegyen (sz) [M.régen MT; EHA].

kőhíd pod de piatră; Steinbrücke. *1580:* Az my illety penigh Az tarchia hazan[a] valo keo hydat ky bomlo felbe(n) wagio(n) wegeztek co kegmek hogy megh epychyek [Kv; TanJk V/3. 211a. — [a]Tanyafélesége a város határában]. *1593:* Kwmyes Peter foldozot az kaianto patakon walo kw hidon, masod magawal egj nap fizetem f — d 40 [Kv; Szám.5/XXI. 28]. *1594:* Ezen maradik fakboll czinalltunk az ku Hid ottallmajrt Jasoll gattott | Az monosttor vczai ku Hidatt Bonttattuk fell mirtt Hogi Be szakadott valla Egi datab Hellien az Bollttja | monostor vczay kű Hidon tull Egi fa Hidattekatt [Kv; i.h. 5/XXIV. 17, 20]. *1653:* Tudode hogy ... az Nagy Enyede(n) ... lako vitezlő Debreczeni Nyerges Janos az ugya(n) Nagy Enyedi Keohidon áluán ... Meszaros Petert ... szidalmazta, gialazta volna [Ne; KCsl 1394 Michael Szent Georgy Völgy de Nagy Enyed kezével vk] | Bizonyossa(n) tudom azt, hogy ... egy reggel it az Nagy Enyedi Keő hidon allunk vala egynehányan [i.h. Joannes Kovács de Ilosva (38) ns vall. Michael Szent Georgy Völgy de Nagy Enyed kezével]. *1744:* magamatis őreg embert, a Széki kő hidig kalauznak a' Ló előtt úgy hajtott mint a' Német [Szentegyed SzD; WassLt Kis Pavel (70) zs vall.]. *1773:* A Kő hídra mégyen véggel [Ditró Cs; EHA]. *1808:* a' Szajka Patakára kő hid épittessék [Dés; EHA].

Hn. *1728:* Kő-hid nevű hellyben (k) [Szemerja Hsz; EHA]. *1742:* Kőhid végin (szö) [Bh; KHn 15]. *1751:* A Kő hidnál elegjes rosos buza G : 19 [Esztény SzD; Told. 25]. *1754:* A' Kő Hídnál (sz) [Nagyernye MT; EHA].

kőhidacska kő-gyaloghidacska; podeţ/poduleţ de piatră; steinernes (Fluß)Brückchen. *1593:* Az ouarsorban vallo folliamra vallo kollczig ... Egi giallog ku Hidaczkatt czinalltatta(m) [Kv; Szám. 5/XXIV. 5–6].

kőhídláb kőhídpillér; pilon de piatră (al unui pod), picior de pod din piatră; steinerner Brückenpfeiler. *1594:* Az hiidt kapű Elot Az keo hidra walo keolchyeg ... az keo Miueseknek fyzettem hogi az keo hiidt Labokatt vyolan Megh Chynalttag (!) f 4 d 50 [Kv; Szám.6/VIII. 122 Casp. Semel sp kezével].

kőhimlő himlőfajta; un fel de variolă; Art Blattern. *1852:* kitsi Miklos ... délbe roszul lett nagy tüzbe volt ... mustáros kovászal, vizicátorral meg rakta a' Doctor hát a' 4dik nap ki ütöt a' himlő valami kő himlő a mind nevezik [Kv; Pk 6].

köhint (hirtelen) egyet köhög; a tuşi (brusc) odată; (plötzlich) einmal husten. *1573:* Teomeoswary Istwan deak, Azt vallia hogi ez ely mwlt Idékben volt Eccher zallason az eo hazanal Kerestury, Eyel ... fely kely kerestury az kapw keozt hwl hal volt Akar volt az hazba Menny hwl zolgaloy voltanak, De egy zekbe az ayto eleot megh akad, Eois azomba keohent vgi ter vyzza Agiara kerestury [Kv; TJk III/3. 52]. *1781:* tegnap del utan nem tudom mi okbol csak hirtelen egyszer köhintettem és az fulladás reám jött de nem tartott sokáig [Sáromberke MT; TSb 13 gr. Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsánna lev.].

kőhordás 1. kőszállítás; căratul pietrei; Steinbeförderung. *1570:* Emlekezhetyk keg:d rola ... wg' wégeztem wala keg:del hog zent geörg nap vtan Az keo hordasra mingiarast te keg:d el bocháttia az zekereseket, Azert im mostan oda bocháttam Eg' zolgamat Tamas deakot, keg:hez. hog' .k.gd Az zekereseket Jnditassa myngiarast, az kw hordasra, wfelségeis Jde akar Jeony, Meg akaria latny myt chelekedeonk [Szúv; BesztLt 44 Petrus zentmyhalffalwy p(rac)fectus et provisor Arcis Nouç w(ar)[a] lev. — [a]Szúv]. *1591:* Az keő hordasra ... 2 zeker keöwett att(am) f — d 80 [Kv; Szám.5/I. 98–9]. *1597:* vegeztek ... hogi az keo hordasra ew kegmek Tanachúl vgian rea kenzerichek az keosseget, de el rendelliek hany loww es hany eökrew keonek hozasaert menyt kelessek fizetny, es azzerint fizessenek nekiek [Kv; TanJk I/1. 296]. *1598:* Biro vram zekeret nem adhatot az Kw hordasra [Kv; Szám.8/III. 11]. *1662:* Ez várnak is külső palánkbástyáit kőbástyákra fundálta vala, ahhoz való mészégetést, téglavetést, kőhordást el is indittatta vala

[SKr 300]. *1758:* az emlitett sessiót megszerezvén, azon esztendőben ... fundust kezdettem csinálni kőhordásra, más esztendőben pedig ... Cristian Faurbach nevü hollandus kőmüvessel hozzáfogattam[a] [RettE 69. — [a]A házépítéshez].

2. vaskő-szállítás; căratul minereului de fier; Eisengesteinbeförderung. *1780:* Borra valo kö hordásrol, ennek el adásárol, és Lakozásrol. Annyi haszon kerülvén valamelly Bányákban, hogy borra valot is hordhatná-(na)k a' Bányászok, fél télig Másfél ló követ, tavaszra két ló követ hordhatnak a régi usus szerént [Torockó; TLev. 7b].

kőhordatás 1. kőszállíttatás; căratul pietrei; Steinbeförderung/transport. *1662:* Haller Gábor ... Jenőben kinn lakván ... teletszaka mind mészégetéssel, kőhányatással, hordatással úgy hozzákészül vala, hogy majd minden kikeleten, tavaszon, nyáron egy-egy külső reguláris bástyáját a várnak megépitteti vala [SKr 319].

2. vaskő-hozatal/szállíttatás; căratul minereului de fier; Eisengesteinbeförderung. *1681:* megh engettem három esztendeigh hogy usualhassa azon Gyalari vas kö banyabeli vas követ sub his conditionibus ... Az kö vagatassal, és hordatassal ne abutalyon, s egy hamor szüksege felet többet ne vesztegessen [VhU 250].

kőhordó I. *mn* kőhordásra/szállításra való; folosit la căratul pietrei; zum Steintransport gebraucht | vaskőhordásra/szállításra való; folosit la căratul minerului de fier; zum Eisengesteintransport gebraucht. **Szk:** ~ *kas. 1756 k.:* Három lora kő és szén hordo kasra f.h.4 [Torockósztgyörgy; TLev. 9/9. 1] ✱ ~ *ló. 1681:* Ploszka Bánya ... Kő s szén hordó Lovak ... felette hitvanok Nro 13 [Vh; VhU 578–9]. *1756 k.:* A Stompok és Bányák kőzött a' kő hordo, vagy kasas Lovakan kivül Juhat, ketskét, disznot, tehenét senkinekis tartani nem szabad sub poena flor. 12 [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.] ✱ ~ *marha. 1724:* eddig mind inkább lchetet postálkodni, de ezutan telljesseggel incapaxak leszünk, mert a hatarunkan lévő füvet in toto Consummálván az Inquartirizansok és az kőhordő Marhák, szénát a szeginseg nem acquiralhatott [Ne; Ks 83] ✱ ~ *saroglya. 1587:* veottem 2 Keohordo Saroghliat p(ro) d.8 [Kv; Szám.3/XXVI. 65 G. Suweges isp. m. kezével]. *1598:* 1 kw hordo sarogliat weotem f — d 12 [Kv; i.h.8/III.9] ✱ ~ *szán* → ~ *szekér. 1740:* Mltgs Groff Kornis Sigmond Urfi ö Nga Méltóságos Requisitiojára, a' Rósa Hegj oldalából, megengettetik ő Ngán(a)k, hogy köveket hordathasson, tali Conditione, hogj ... a kö hordo szekerekkel, vagy szánokkal, retünket ö Nga ne tapottassa; hanem járjan(a)k, a' szokott közönséges uton [Dés; Jk 543b].

II. 1. kőhordó/szállító munkás; persoană care transportă pietre; Steintransportarbeiter. *1593:* sas andrasnak Attam Egi nap szamot d 15 vgia(n) volltt mellette kü Hordo [Kv; Szám.5/XXIV. 5]. *1594:* Hat kö hordonak, mez kewerőknek Es mez hordoknak ... attam f — d 72 [Kv; i.h. 6/V.45]. *1621:* Mez keóuerók keo hordok mez hordok 4 | Nap Zamosok, mez keóuerok, kó hordok Lecz, Zarú fa, es Zegh hordók voltak Heten ... d 91 [Kv; i.h. 15b/IV. 19–20].

2. vaskőhordó/szállító munkás; persoană care transportă minereu de fier; Eisengestein-Transportarbeiter. *1681:* Koh mester mellet szoktak szolgalni. Szénhordo, kettó, Ezeknekis egi egi fertály vasok jar egi hetre ... Kő hordo egi (: Portator :) Egi hetre egi fertaly vasa, s egi rudis [VhU 66].

kőhorog (kapu)kőbe mélyesztett akasztóhorog; cîrlig de agățare fixat de bornă de lîngă poartă; in den Torstein eingesenkter Haken. *1591:* Hid kapwra walo Keolchyegh ... Az keet Chiganak keet Tengelt, Az Chiga melle Negy plehett, oztan az kybe az Tengely forogh Negy Eoregh Lykas wassatt, Az Keo horogra Negy Eoregh was plehett [Kv; Szám.5/X. 82].

kőhozás kőhozatal/szállítás; căeatul/adusul pietrei; Steinbeförderung. *1592:* Olah Balas Monostori 2. zeker keö hozas f 0 d 92 [Kv; Szám.5/XIV. 177 Eppel Péter sp kezével]. *1594:* 8 zeker föweny hozastol ... f — d 64 ... kö hozastol atta(m) f 1 d 50 [Kv; i.h. 6/V. 45].

kőhozatal kőhozás/szállítás; căratul/adusul pietrei; Steintransport/beförderung. *1855:* gradits és kő hozatalért Rf 10 xr [Kv; ACLev. Kül. Perc. 73].

köhög 1. a tuşi; husten. *1774:* Váradi János uram ... Most esztendeje, vagy inkább kettő, szüretkor ... idejött hálni egy éjszakára hozzám, de nagyon köhögött [RettE 336—7]. *1851:* kitsi Titit azt hittük meg sem marad ugy köhögöt de jobban van épül szépül | Anyámon az öregen elkezdve le Titiig ... mindnyájon jol vagyunk, az öreg megfrissült, nem köhög, éjtzakais jol alhatunk [Kv; Pk 6, 7]. *1855:* Feleségem hasonlolag gyenge nagyon Fujlad és köhög [Uzon Hsz; Kp V. 405 Kispál György Kispál Lajoshoz].

2. *mozz* köhint; a tuşi (odată); (einmal) husten. *1573:* Temeswary Istwan deak vallia hogy ez ely mwlt Ideokben volt Eccher zallason kerestury Az eo hazanal, mykor Eyel ... fely keolt Es az hazban akar volt Menny, hwl zolgaloy feksenek volt, De egy zek al volt az ayto eleot azban meg akadot Eois azomba keoheget, Es vyzza tert agiara Kerestwry [Kv; TJk III/3. 69]. — Vö. a *köhint* címszó adalékával.

3. (a ló) kehel; (despre cai) a tuşi; (Pferd) husten, dampfig sein. *1665:* megyek az mint mehetek, Isten s az idő igazgatására bizván utamat. Az lovaink is bajosan jühetnek, sántulnak, köhögnek, betegszenek [TML III, 461 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz Eperjesről]. *1812:* ezen Lo erössen köhög, és ugy látzik, hogy a' kejre (!) nagy hajlandósága van [DLt 645 nyomt. kl].

köhögés tuse; Husten. *1770:* Jöttem haza igen betegen s mindeddig ... kemény köhögéssel voltam ügyannyira, hogy az eröm is elfogyott [RettE 228]. *1780:* Az örménytöl vett Gjuritza egy fertály Nádmézet, mert az köhögés elérte volt [Kv; SLt XL Ferentzi Ferenc Suki Jánoshoz]. *1837:* a köhögés annyira meg gyengitette, hogy járo erejek sint (!) [Nagykede U; NkF]. *1844:* most nagy Catarusunk van 's köhögésünk [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.].

Szk: *hurutos* ~. *1853:* halt meg Pécsi Róza 7. honapos korában hurutos köhögésben [Dés; RHAk 48] ✱ *mellgörcsös* ~. *1856:* halt meg Darvas Iván leanykája Zsuzsa 8 honapos korában mellgörcsös köhögésben | halt meg Incze János leanykája Berta 10 holnapus korában mellgörcsös köhögésben [Dés; i.h. 82].

köhögős kehes (ló); afectat de tignafes; dämpfig. *1811:* Igy Barbarino-is aggott vénségire Minden Csitkót nemzett a' Grófnak kedvire : Mig ezer nyóltz százban a' köhögős vénség El érte, 's le nyomta a' nagy erőtlenség, Magát nem birhatta, tereh volt élete, 'S égy vitéz puska szó annak véget vete [ÁrÉ 135].

köhörcsel köhécsel; a tuşi mereu/des şi slab; hüsteln. *1702:* a' vén ember ... köhörczel [Tarcsafva U; Pf Boer János (20) vall.].

kőistálló grajd de piatră; Steinstall. *1636:* Vagyon ... az Uduar fele arczal egy keö Istalo, Ajtaya mellieke fa, Vas sarkas pantos, fel zer ayto rayta, mind ueghigh benne jo eöreg vala. Ezen felliel szenanak valo fogas [Siménfva U; JHb Inv.]. *1673:* Ugjan ezen Várbol a' keö jstallok felé menö hidra njilik, más emeltsös kapuis [UF II, 544]. *1678/1718:* az kö Istállo mellet valo Arnyék széket közönségesen eö kglmek tiszticsák meg [Kv; WassLt]. *1783:* Vagyon nagy kö Istállo 28 Lora valo, mellynek Lo állásai, ajtaji, padolása még nintsenek készen [Branyicska H; JHb XXXI/28]. *1785:* a belső, és külső Udvaron lévő kő Istállok ... némelly hellycken a felső, és also padlázattyok ... igen rosz [Szamosfva K; Born.XXIXb. 20 Kornis Krisztina conscr. 15]. *1794:* az Kő Istálohoz valo Téglékat pénzen fizetett Eemberek vetették [Mezőmadaras MT; BKG St. Szép (28) lib. vall.]. *1844:* Egy kő istállo — mely nagyon romladozott állapotban van | Egy kö istállo ... a saragják viseltesek | Egy kö Istállo ... a' Kas felöl valo bütüje bé van fonva veszszövel [Abafája MT; TSb 11, 35].

kőkádú szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *sajtó* kőkádas prés; teasc cu durbacă/cadă de piatră; Presse mit Steintrog. *1797:* Egy Sendellyes fedél alatt boronából rakott Sajtó Szin benne lévő kő kádu Sajtoval [M.igen AF; DobLev.IV/777].

kőkamara 1. kő-éléskamra; cămară de piatră; Speisekammer aus Stein. *1700:* Az nagy Kö ház mellette levö kö kamrával, es Sütö hazzal [LLt Fasc. 153]. *1792:* Árkosi néhai Nagj Györgynek meghagyatott özvegye Tót Ilona asszony gyalog részen való személy sérelmesen panaszolja az hütösök előtt, hogy a Küs Miklós engedelmiből és akaratjából az összel két szalonnát és két orjost betett volt az ökegyelme kökamarájába az bátorságosabb tartásnak okáért ... de az nagyobb és a jobb a Küs Miklós uram kettős záros kökamarájából elveszett [Árkos Hsz; RSzF 262].

2. szerszámos kökamra; magazie de piatră pentru unelte; Werkzeugkammar aus Stein. *1673:* Az hámor ház ... fenyő boronákbol fel rótt, negyedik oldala az ház mellett levő keö kamorának oldala ... Ez ház mellett két kö kamora bolthajtásosak, mindkettőnek bérlett deszka ajtaja [Cssz; CsVh 42]. *1703:* Az hámor ház végében találtunk két bóltosos kö kamrát ... Azon hámor felet ... egy kis kamrácskát vas sorkas ajtókkal együt. Az végső botásos kamarában az hámori eszközöket találtuk[a] [i.h. 118. — [a]Köv. a fels.].

3. áruló kőbódé/bolt; chioşc de piatră; Verkaufsbude aus Stein. *1600:* az 14 vy keo kamarakon ammit az kalmarok eppitettek, tanachbeli vrai(m) akarattiokbol ... mindenik kamarara fl 2 d 60 [Kv; Szám.9/IX. 50]. *1604:* ennek eleotte ualo wdeokben az Templum kwrewl ualo boltokat, es kamarakat eo kgmek Varosul biztak volt az Egyhazfiaknak gonduiselekre ... Vy keokamrak vadnak nro 14 kiknek az bery per anni circulum hat hat forinth ... Fa kamarak mindenesteol vadnak Nro 43 ezekteol fizetnek egyteol egyteol f 3 [Kv; RDL I. 77].

kőkamrácska kő-éléskamrácska; cămăruţă de piatră; Speisekämmerchen aus Stein. *1735:* ezen Tornácznak bal kéz felöl valo vegiben, vagjon egj el romlott Kő Kamaracska [Ó-Torda; JHb XI/9.54–5].

Szk: *tejtartó ~. 1636:* uagyon egy Teytarto Ablaktalan keö Kamoraczkara nylo ayto ... vagyon benne furesz deszkabol czenalt teytarto polcz ... egy hus tarto fogas [Siménfva U; JHb Inv.].

kőkapu 1. poartă de piatră; Steintor. *1669:* Az keö kapu felett vagyon ket bolt, melynek fa gradicza függö labakon valo ereszsze vagjon [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a].

2. kő-várkapu; poartă de piatră a unei cetăţii; steinernes Burgtor. *1662:* Gyulai Ferenc hogy maga is a katonaság részéről ... egyik curátor volna, hogy a péntekhelyi kökapura[a] maga kaput csináltatna ... magát jó akaratjából reáigérte vala [SKr 482. — [a]A váradi vár főkapuja].

◇**Hn.** *1750:* A Kö kapura menöbe (k) [Kőrös Hsz; EHA].

kő-kapufél kő-kapumellék; stîlp de piatră al unei porţi; steinerner Torpfosten/stock. *1852:* Az udvarra bé menő rakot Kő Kapu felek között, egy két felé nyillo kapu, egy öl magasságu, és gyalulatlan deszkabul fenyő hevederekre rá szegezve | A' Kö Kapu féltől kezdve, a Dudva felé nyulo Kő Kert tetejéröl mint fedél nélküllíről több kövek le omoltak [Dés; DLt 1248].

kő-kapuzábé kő-kapufél; stîlp de piatră al unei porţi; steinerner Torpfosten. *1851:* a' két cserefa sasok között lévő kapu hely tövissel van bé rakva, hol a' földön hever egy nagy kő kapuzábé is [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

kőkas köalapra épített kukoricagóré; pătul construit pe fundaţie de piatră; Kukuruzscheune auf Steingrund. *1838:* Csös Málé ... A Kökas 3ik Fiokjaban ... A Veszszö Kas rekeszében [Told. 72].

kőkastély castel de piatră; Schloß aus Stein. *XVIII.sz.eleje:* Vagyon itt Marus Sz : Királyon[a] az Marus Parton egy négy szegre épitett nagy kö Kastély [MNy XXXIX, 384. — [a]AF].

kőkatedra kőszószék; amvon de piatră; steinerne Kanzel. *1838:* Tordai Nagy Sára aszszony ... a' kopatz kö katedrára ajándékozott egy darab sárga moldon posztot, hogy a' Papok kezeik ne fázzanak [HbEk].

kőkemence kőkályha; cuptor de piatră; Steinofen. *1681:* Vajda Hunyad vára ... A' Kapu közi keö boltos; Tüzelö helyhez valo Kö Kemencze Nro 1 [Vh; VhU 502, 508]. *1692:* a Puska por tőrő malomra menő gat mellet vagyon egy köböl felrakot, kö kiminyes, kiminy allyas, be fütös kö kemencze, ennek sendelyezese jo [Szentimre MT; JHb Inv.]. *1740:* Ezen házban vagyon paraszt kö

tüzhe⟨ly⟩re rakott hasonlo paraszt, lapos kő kemencze, melly tapaszos és meszelt, ennek hasonló kő kűrtője az ház hijjára szolgál fel [Algyógy H; Ks 89 Inv. 61–2].

kőkémény coș/horn de piatră; Schornstein. *1611:* 15 Julii. Estvefelé oly rettenetes nagy zűrzavar és szél lőn Kolozsváratt, hogy erős csűrököt, házfedeleket, kőkéményeket elrontott [Kv; KvE 142 SB]. *1632:* Por teőreő malom. Vagion ez hataron egy nem regen eppittetett Por teöreö malom haz baranabol czinalt felliwl sindelies, egy keö kemeny benne [Betlen F; UC 14/38. 98]. *1677:* Az vas verő házból szolgál ki egy kő kémény, melynek alatta vagyon vas hevittő koh, tűz helye nem igen jó, az kémény alja is bontakozni kezdett [Madaras Cs; CsVh 50]. *1681:* Oreg Konyha; Ez Keő boltos; keregded Kő Kéménye Nro 1 [Vh; VhU 518]. *1692:* ezen rend ket Contignatioju hazaknak az kű kiminyi jok [Szentimre MT; JHb Inv.]. *1725:* A ket kő kémény kőrul, le rontva(n) a fa kémént Sendelyeztetett fel nro 3000 [Kv; Szám. 54/IV.28]. *1734:* az palotárol ki jövén az kő kémen alatt egj konyha [Datk NK; JHbB D. 1]. *1752:* vagyon kő labokon egy kő kémény ... de semmi epűlet kőrűlette nintsen [Pókafva AF; JHb XXV/73.13]. *1837:* A Pálinka ház, bükfa boronákbol készűlve, tölgyfa talpokra és kö Fundamentumra, fenyö fa dranyitza fedél alatt, jo ki járo kő kéménnyel [A.szőcs SzD; BetLt].

Szk: *füstölő* ~. *1656:* Belsö vár ... Ezen belöl vagyon egy keö labon allo füsteölö kemeny [UF II, 110-1] ✱ *tüzelő* ~. *1632:* Komanai[a] Uduarház ... Az malo(m) feleöl ualo vegseö Istalloban egy Twzeleö keő kemeny [UC 14/38. 118. — [a]F]. *1633:* Az udvaron job kez felöl nagi hoszan egi rendben hat részben ualo istállo ... Az eggikben egi twzelö kö kemeni [Komána F; UF I, 310].

◇ **Hn.** *1737:* A Kő Kéményben (sz) [Kalotasztkirály K; KHn 52]. *1781:* A Kő kémény n.h.-ben [uo.; KHn 54]. — L. még 53, 55.

kőkéményalj soclu (din piatră) pentru coș/horn; Schornsteinunterteil/bank. *1637:* az palotanak menyezeti iratos tablas kepes, vagyon benne egy keö kemeny aly [Fog.; UF I, 407]. *1656:* Ezen pitvarban vagyon egi keö kemeni allia [UF II, 137]. *1673:* Az hámor ház ... Ez ház mellett két kő kamora ... Ezekből nyilik egy nagy fenyő boronábol rótt ház, mellyben vagyon egy keő kémény alla, melly alatt vagyon az vas forrasztó hely [Cssz; CsVh 42]. *1681:* Pitvar ... Szenelő helye az öregh keő kémény allya [Brettye H; VhU 590]. *1690:* Nyilik fellyeb specificalt Tornaczbol Egy Pitvarba(n) Fenyű Deszkabol csinalt ... Ajto ... vagyon itt az kő Kemeny Allya [BK Kentelki[a] inv. 9. — [a]SzD].

Szk: *tüzelő* ~. *1656:* nilik egy drabant hazra fa sarkon forgo ... parazt ayto meliben vagyon tüzelö keö kemeny allia [UF II, 99].

kőkéményaljas cu soclu (din piatră) pentru coș/horn; mit steinernem Schornsteinunterteil. *1692:* a Puska por tőrő malomra menő gat mellet vagyon egy köből felrakot, kő kiminyes, kiminy allyas, be fűtős kő kemencze, ennek sendelyezese jo [Szentimre MT; JHb Inv.].

kőkéményecske coș/horn mic de piatră; Schornsteinchen. *1774:* az padlásra ki nyűló kő kéményetske [Pókafva AF; Kath.].

kőkéményes kőkéményű; cu coș/horn de piatră; mit steinernem Schornstein. *1692:* a Puska por tőrő malomra menő gat mellet vagyon egy kőből felrakot, kő kiminyes, kiminy allyas, be fűtős kő kemencze, ennek sendelyezese jo [Szentimre MT; JHb Inv.].

kőkéményke coș/horn mic de piatră; Schornsteinchen. *1676:* Le jöven az szalonnás házrol, vagyon jobra egy kis darabant ház, ajtaja vas sarkas, vagyon egy kő kemenykéje [Fog.; UF II, 702].

kőkéményű kőkéményes; cu coș/horn de piatră; mit steinernem Schornstein. *1637:* Az mayorhaz bornakbol rott, keö kemenyw [UF I, 414]. *1752:* György Csorogár mondotta: hogy fábol rakot szalma fedel alat lévő cseled, és sűtő házat, kő kéményű konyhát, mellette lévő sasban rakott házacskával sendellyezés alat . rontanánk el [Buzd AF; Ks 22. XXIa].

kökény kökénybogyó; porumbă; Schlehe. *1663:* Kökényt, kegyelmes Asszonyom, szedetek és jó alkalmatossággal el is küldöm [TML II, 630 Teleki Mihály Lónyai Annához]. *1681:* Valamire az Officialis per bona(m) Industriam kénszeriti illendő keppen, tartoznak praestalni, úgj mint: Makk, vad alma, körtvély, kökiny, Gomba; kivalképpen komlo szedessel, es gyűmölcsaszalassal [VhU 82].

Hn. *1604:* Edes Kökinben walo zanto földbe [Újszékely U]. *1641:* Jo keőkeőnyebennis harom szanto feőld [Sülelmed Sz; GyK X. 30/8]. *1723:* Kökény Kerek nevű helyben (sz) [Bibarcfva U]. *1727:* A' Berekben Kökény Szegben az uton belőll (k). Kőkény Szegben a Kűkellő follyása mellett (sz) [Bordos U]. *1750/1766:* a Kökény szerben (sz) [Oroszfalu Hsz]. *1753:* Kökény szégbe (k) [Backamadaras MT]. *1772:* A Kőkény Szerben (sz) [Kozmás Cs.] *XVIII.sz.v.:* A' Kőkényszer nevű hellyen (sz). a' Kőkénszerben (sz) [Zabola Hsz]. *1801:* Kűkíny Kerekebe (sz) [Bibarcfva U]. *1807:* A Kökén bértzin (sz) [Köszvényes MT]. *1875:* a kökényszög nevezetü helyen (sz) [Backamadaras MT]. — A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

Szk: *aszu* ~ aszalt kökény. *1642:* Aszu keökeny vagyon cub. minor nro. 2/2 [UF I, 820] ✱ *száraz* ~ 'ua'. *1679:* Ez idej Szaraz Körtvély Qr. 2. Apro száraz alma Qr. 1 1/2 ... Száraz kökény Qr. 1 Száraz Som [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 35].

kökénybokor porumbar, porumbel; Schlehdornbusch/strauch. *1702:* az Nagy Cziczhegyi Szőlött[a] ... az Kökeny bokoris fel nőtte volt imot amit volt tsak szőlő tű benne [Dés; EHA]. *1736:* az Dombon vagyon egy el terjedett kőkény bokor [Mikefva KK; EHA]. *1739:* Tudok sürü kökény rusnya bokrokat foltonként ezeken a réteken a kis Szamosig bé [Dés; Ks 28. V]. *1846:* törőkbuzás Földe kijárására ... elindulván ... egy kökény bokor régi határ jegynek meg állittatván, 's fel hompoztatván [Karácsonfva MT; Told. 70].

Hn. *1693:* Kökeny bokrokon kűl (sz) [Kilyén Hsz; EHA]. *1699 k.:* az Kökeni bokornal (sz) [uo.; EHA].

kökénycibere kökényleves; chiseliță de porumbe; Schlehensuppe. **Sz.** *1710 k.:* Nem esik a királynak jobb-

ízűn a zsemlye, tokaji bor ... mint emennek a málé s a szilva vagy kökény-cibre [BÖn. 509].

kökényes kökénybokros; unde sînt mulţi porumbari; mit Schlehdorn. *1788:* Az Also Vátzmánban edgj darab Allodialis Cserés, bokros, kökényes hely [Koronka MT]. **Hn.** *1615/1687 k.:* Kökényesben vagyon két napi járó föld [Kibéd MT; MMatr. 200]. *1625:* Uy Musnat Tamas bwkit Keokenyest keoszwl birtak az Matiasfaluiak az Musnaiakkal [Agyagfva U; UszT 155a]. *1656:* a Kökeniesben (sz) [Polyán Hsz]. *1663:* kökenyes völgyeb(en) (sz) [Gyalu K]. *1676:* Az Kőkinyes völgybe(n) [uo.]. *1714:* felsö hatarban Kökönyes oldala nevü helyben (sz) [Árkos Hsz]. *1719 u.:* Kőkenyes labján (sz) [Polyán Hsz; Borb. II]. *1720:* Árkos felöl az kökenyesre menőb(en) (sz) [Sszgy]. *1721:* ă Kökinyesre jaro egy Labb Szánto Fold (sz) [Gyalu K] | az Kokinyás Domb meget egj föld (M.gyerőmonostor K]. *1737:* Kökényes óldalon innen (szö) [Gyalu K]. *1747:* Kökönyes pataka mellett le jövö hoszszub(an) (sz) [Sszgy]. *1774:* A Kökenyes felett (sz) [Bözöd U]. *1778:* kökönyesben hályagos patak kozött [Kibéd MT]. *1796:* Kökényesben (sz) [Kozmás Cs]. *XVIII.sz.v.:* A' Kökényes (sz) [Gelence Hsz]. *XIX.sz.eleje:* kökenyes torkába (sz) [Kibéd MT]. *1818:* a' Kökönyesre menöben (sz). a' Kökönyes oldalán (sz) [Árkos Hsz] | A' Kökönyes oldalán (sz). A Kökönyes torkába (sz) [Sszgy]. *1825:* A Közepsö Határban : a Kökényes nevü hellyen (sz) [Zágon Hsz]. *1864:* Kűkényes [Énlaka U; Pesty, MgHnt XVIII. 120 b]. — A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

kökényesdi a Kökényesd (? Ugocsa m.] tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Kökényesd; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Kökényesd. **Szn.** *1614:* Kökiniesdi Péter [Veress, Doc. IX. 25]. *1679:* Kökényesdi uram [TML VIII, 492 Teleki Mihály Sárosi Jánoshoz].

kökénylé kökényfőzet; decoct de porumbe; Schlehensud. *1614:* Jut eze(m)ben hogy eztis bizonnyal hallottam ... hogy az Azzony Dengeleghiné Zemere(m) testet, keökeny leuel mosogatta gonoz veghre, tudni illik fertelmesseghre [Nsz; VLt 53/5267 Cyprianus Seyler (21) udv. muzsikus vall.].

kökényszedés kökénygyűjtés; strîngere/culegere de porumbe; Schlehensammeln. *1681:* Az mykor ... illendő keppe(n) kénszerittetnek ezen Hatzogi Districtusb(an) levők, Makk, vad alma, vad körtvely, kökénj, gomba, komlo szedessel, s gyümölcs aszalassal is tartoz(na)k [VhU 201].

kökényszilva goldană; Pflaumenschlehe, Kriechenpflaume. *1717:* kökény szilva annyi van hogy az fáját meg most le kezdette rontani [Gyeke K; Ks 96 Biró János lev.]. *1731:* Az major adot be ... Aszszu szilvát m nro 27. Husos szilvát m nro 1 ... Kökény szilvát jobbat nro 2 [Kv; Ks 15. LIII. 5]. *1760:* Vagyon ... a ... Curia contignitássában egy ... Gyümöltsös kert ... melly tsak szilva fakbol áll, ennek pedig nagyobb része kökény szilva [Novoly K; BLt]. *1816:* Egy ferschag (1) Magyaroval ... 20 xr ... Kökény Szilvával más ... 32 xr [Kv; Born. IV. 41].

Hn. *1806/1835:* a kökény szilvánál a Hatholdban (k) [Kide K; BHn 97].

kökényszilvafa goldan; Kriechenbaum. *1768:* egy nehány Kökény szylva fát az Fiam vágatt le [Nagyercse MT; Told. 5a].

Hn. *1720:* Az Kőkénj Szilva Fakon feljüll (k) [Kide K; BHn 88]. *1835:* A Kökény Szilvafánál (k) [uo.; BHn 100].

kökényszilvás kökényszilva-bokros; cu goldani; kriechensträuchig. **Hn.** *1659:* Az Kökiny szilvasanal az vereb(en) (k) [Kide K; BHn 86]. *1770:* A Kökin szilvásnál (sz) [Vista K; KHn 271].

kökényvirág-víz kökényvirág-főzet; decoct din flori de porumbe; Kriechenblumensud. *1738:* egy üveg Palaczk Kerek Borban vőlt (!) Kőkeny virág viz benne [M.bikal K; MLev.].

kökényvíz ? kökényfőzet; decoct de porumbe; Kriechenpflaumensud. *1629:* Harom hordoban uagion kokeni uiz [Szentdemeter U; LLt]. *1632:* Két negiuenes hordo keökeni viz N. 2 [UF I, 155].

A székelységi 'boróka/fenyőpálinka' jel-ű *fenyőviz* (l. ott) tekintetbe vételével valamelyes valószinűséggel itt is gondolhatunk 'kökénypálinka' jelre.

kőkép kőszobor; statuie de piatră; Steinstatue/bild. *1831:* A közöp kapu és azon lévő kőkép Betsűjének 1/4 része Rf 112 xr. 30 [Kv; Born. IV. 25].

Hn. *1676:* Kű Kep. onnet Ördőgh Árkara az Kű Kephez [Gyalu K; EHA]. *1679:* Az Csorgo Patakon belöll az Köképnél (sz) [Nagylak AF; EHA]. *1681/1748:* A Kő kép mellett (sz) [Tűr AF; EHA]. *1767:* a Kő Képnél [M.lóna K; EHA]. *1782:* A Kö kep alatt edgy darab Parlag (k) [Szu; EHA]. *1819:* A' Kő Kép alatt (sz) [Szu; EHA].

kőkéreg malomkő-káva; veşcă, văcălie (la piatra morii); Steinzarge, Zarge (des Mühlsteins). *1831:* A' Malomház ajtaja avatég ... az Ajto megett van egy függő Hámbár régi ... Három otska Garat ... Három otska kö kéreg (Mezőbánd MT; TGsz 50].

Frecskay 285 névváltozatként a címszón kívül még a *kéreg* és a *kőkáva* elnevezést is szótározza.

? **kőkerék** malomkőhajtó kerék; roata morii; Mühlsteinrad. *1772:* A' Gerendelly, Viz és Bél kerekek ... Az alsó Kö kerék [Kisfenes és O.léta (TA) hat.; JHb II/17].

kőkereszt 1. kő-ablakkereszt; crucea ferestrei făcută din piatră; steinernes Fensterkreuz. *1652:* Azon ház ... két ablaka, kü és vaskerestek benne, két két iveg táblábol állo | az háznak van két ablaka, egyik iveg ... egikben kü kereszt [Görgény MT; Törzs]. *1656:* Ezen haznak vagjon 2 eoregh ablaka ... meli 2 ablak külseö resze faragott keö melljeke, az masiknak keö kérezte nro. 2 [Fog.; UF II, 133].

2. cruce de piatră; Steinkreuz | kőfeszület; crucifix de piatră; steinernes Kreuzbild/Kruzifix. **Hn.** *XVIII.sz. eleje:* a Kő Kereszten felöl a Lokban (Bánkfva Cs; EHA]. *1767:* Kő Keresztnél (sz) [Kilyén Hsz; EHA]. *1769:* a csiki kö keresztnél lévo Linia [UszLt XIII. 97]. *1772:* A Kő Kereszten alol (sz) [Kozmás Cs; EHA]. *1773:* a Kő

Keresztnél (sz) [Alfalu Cs; EHA]. *1781:* A Görgös mezőben a kő keresztnél (sz) [Verebes Cs; EHA]. *1782:* a Kö Kereszten belöll (sz) [Szu; EHA]. *1786:* 'A Porkalában (!) kiivul 'a kő kereszten tul (sz) [Nagylak AF; EHA].

kőkeresztes kő-ablakkeresztes; cu crucea (ferestrei) făcută din piatră; mit Fensterkreuz aus Stein. *1681:* Ezen Tornácznak nap kelet felöl valo vegin, erkelyes, kivül czifran faragot, függö kövön állo, kő keresztes puszta Nagi ablaka Nro 2 [Vh; VhU 582].

Szk: *faragott ~*. *1656:* Ezen hazon vagjon ... 6 rendbeli üvegh tablakbol allo tokos, ramas, faragott kö kereztes melljekes (UF II, 129].

kőkerítés gard de piatră; Einfriedungs/Einfassungsmauer. *1636:* az haz vegibe(n) vagyon egy daraboczka keö kerités es az mellett egy eöregh Galambugos kapu [Siménfva U; JHb Inv.]. *1650:* az Castelyka eő magaba(n) keo keriteseuel eggiut alkolmas ... az benne valo lakasra [Folt H; BK sub nro 117]. *1815/1817:* ezen a Curialis hellyen a mint a romladozott maradványok mutattyák lehettek Derék és Kemény épületek, de már most tsak azoknak omló félben lévő falai, és kő kerités láttatnak [Szu; TSb 47].

kőkert 1. kőkerítés; gard de piatră; Einfriedungs/Einfassungsmauer. *1585:* A kö kerth czinalasara ualo költsegh kit Casper Weyszt adott be [Kv; Szám.3/XVII.1]. *1654:* Daraba(n)t Szekely Janos haza pituara kamaraja jo ... Egy csüre ... Kö kert [Gógánváralja KK; Ks Bánffy Anna urb.]. *1745:* Van Délre a' bé járó folyosotól fogva jobb kézre a' Templom felöl való szegelet Bástyáig Sendelyes és Csipkés virágos Kö-kert melly(ne)k Szegeletin vagyon egy sendelyes Oszlop, rajta levő kis Csengetjüvel [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1777:* A kőmivesek itten a' kő kertet szépen ... el végezték [Déva; Ks 92. I. 17 Joannes Fülep lev.] | hátul a' viz felöl nagy darab kő kertet építtetett [Dés; Ks 79. 220]. *1836:* kulimásszal készült fedeletlen kökert [Ajton K; CU]. *1849:* A' kö kert fedele hellyen hellyen és falai az oldalán repárálandok [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. *1852:* A' Kö Kapu féltől kezdve a' Dudva felé nyulo Kö Kert tetejéröl mint fedél nélkülíröl tőbb kövek le omoltak [Dés; DLt 1248].

Szk: *rostélyos ~* rácsos kőkerítés. *1836:* a' külső Udvartol el választo rostélyos kökert [MNy XXXVIII, 385].

2. kőkerítéses kert; grădină (înconjurată) cu gard de piatră; Garten mit Einfriedungsmauer. *1585:* Az Kozep vchay Kö kertnek az Lakattia wezet megh [Kv; Szám.3/XVIII. 20 b Gellien Imre sp kezével]. *1592:* az Monostor kapubeli Keó kertre veöttem Lakatos Benedekteöl eg' lakatot f 0 d 50 [Kv; i.h.5/XIV. 126 Eppel Péter sp kezével]. *1595:* Mikor az sok loat haittottak vala az közep kapúj kö kertben: Ot az nagy lakatnak vaittak ki az feneket | Adam haitotta az Monostorj vtzaj kö kertben: 22 Lúdfiat Jo öröget ... f 1 d 76 ... 12 Lúdfiat ... d 96 [Kv; i.h.6/XVIIa. 120, 194 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1710 k.:* Azt állitják ma a tudósok és a geographusok az Isten a zsidó respublicával együtt ... a balzsamtermő fát is kivesztette Zsidóországból, és hogy talán sohult az egész világon sem terem, hanem csak Aegyptusban, a török császároknak egy kökertjekben [BÖn. 409].

Hn. *1893:* Kökert-utca [Kv; KvTel. 70].

3. cinterem; cimitir; Kirchhof. *1586:* Aggya Biro vram eo kgmek Eleibe eztis hogy Nagy sokak Immar el faraztottak volna, kik hol Clastromba, hol keo kertekbe kewanniak az halottokat temettetnj, Nem az vy temeteo kertbe Azert egy Voxal vegeztek varosul, hogy minden zemely valogatásnelkwl senkinek az Clastromba, es keo kertbe Ne legie(n) zabad senkit temetnj, es ot syrt Asny, hane(m) tulajdon chak az Nagy vy kylseo Seoweny kertbe horgyanak ... minden megh holt testeket [Kv; TanJk I/1. 35].

kőkészlet építőkő-tartalék; stoc din piatră de construcţie; Bausteinreserve. *1871:* A harangláb gyenge; ehelyett egy díszes torony építése buzgó óhajtása a híveknek s valósíthatására van is már némi kő- és mészkészlete [Décse TA; ETF 107. 32].

kőkonyha bucătărie de piatră; Küche aus Stein. *1647:* egy keo konyha ... vagion benne egy Szakacz Aztal; ket vago kes ... ket nyas (!) [Drassó AF; BK 48/16] | Ez pituarnak egyk feleben vagion egy kis takaros jo keo konyha [M.királyfva KK; i.h.]. *1692:* Innen bal kezre fordulolag egy őreg kőből rakot konyha vagyon eszak fele ... ezen kü konyhanak ... ajto felei ajto nelkül valok ... Ezen kő-konyhanak kőrős környül valo szendelyezese meg lehetős [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1699:* vagyon ket haz kőzot Kő Konyha, a kiményeis kőből, a Sipia penig véres teglabol rakot [Boroskrakkó AF; BfN VI]. *1729:* A Nemes V(árme)gje két Fő birai eő kglmek igirvén ... Mész tegla, fák Vecturáját a Colonellus Uram szállásán epitendő kő konyha Csinálására, vegeztűk hogj a kő kémény Csinálását effectuállyuk kőmiveseket fogadván [Dés; Jk 388a].

kőkosár '?' **Hn.** *1762:* az Janos Arka avagy Kő Kosár n.h.-ben (e) [Inaktelke K; EHA]. *1781:* A Kő Kosárban [uo.; KHn 202].

kökönyesdi szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ vallású* '?' *1665:* Az bort el várnám, édes Bátyám. Azomban kérlek lelkedre, ne itéljetek úgy felőlem, az mint hallom, hanem tartsatok igaz magyarnak, ha fekete vagyok is, nem is pápistának, sem kökönyesdi vallásúnak [TML III, 447 Teleki Mihály Kende Gáborhoz].

kökörcsin 1. Pulsatilla; dediţel, adormiţele; Anemone, Kuhschelle. **Hn.** *1842:* A' Kökörtsén tetö nevezetü hellyen (e) [Kakasd MT; EHA]. *1864:* Kökörtsén fő (sző) [Pesty, MgHnt XXVIII.100b].

2. ? ékkőfajta; un fel de piatră preţioasă; Art Schmuckstein. *1715:* Edgy gyöngy toll edgy kökörczin benne, edgy gyémánt benne [LLt Fasc. 148].

? **kökörcsin-atlac** atlasz-kelmefajta; un fel de atlas; Art Atlastextil. *1703:* 16 sing kökörczien atlacz f 64 [Berz. 17. XII].

kökörcsinszín kökörcsinszínű, halványlila; violet deschis; anemonenfarbig, zartlila. *1684:* Tiz sing Angliait

Kökörcsén szint [UtI]. *1705:* ada az asszony négy sing posztót, kökörcsén szint [WIN I, 410]. *1789:* Egy aranyos másli kökörcsin szin [T; LLt].

Szk: ~ *dolmány. 1735:* Kökörcsén szin Dolmanj mente fejer varással [Sv; Hr] ✱ ~ *kamelot-szoknya. 1742:* Egy mindennapi Kökörcsin szin Kamelot Szoknya [Kisesküllő K; SLev.] ✱ ~ *kamuka-szoknya. 1719/1751:* Az hajadon Leánynak édes Annya akarattya szerént viola szin vagy kökörtsin szin Velentzei Kamuka szoknyát vállastol kőtőstől determináltunk [Süketfva MT; DobLev. I/95a] ✱ ~ *kanavácsszoknya. 1717:* Kökörcsin szin gjenge Kanavacz viseltes szoknja három ujnyi ritka elegyes kötés az allján [Nsz; WassLt Susanna lelt.] ✱ ~ *kanavácváll. 1760:* Kőkörtsén szin Simma Kanavácz Váll két rend ezüst Czipkével [Mv; TGsz] ✱ ~ *keresztpántlika. 1768:* Egy pár kökörtsén szin Aranyas karkötő két kereszt pántlika [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116] ✱ ~ *matéria. 1700:* Egy Paplan Közepiben valo Kökörcsin Szin tarka Materia arany Virágocska közte, közte [Hr 1/20]. *1725:* Kökörcsiny szin Gazdag aranyos materia váll [Told. 19] ✱ ~ *posztó. 1691:* Egy Dolmány(na)k Nadrag(na)k valo kökörcsin szin poszto [Szentdemeter U; Ks 31. XXXa] ✱ ~ *selyempaplan. 1733:* Edgj kökörcsin szin ezüstes, aranjos közepü Seljem paplan, az körületi puplikán szin atlacz [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ ~ *selyemruha. 1746:* Néhai Damo Mária Aszszony ... conferált az Ekklesianak ... Egy kökörtsén Szin dufla selyem ruhát, melly(ne)k szélin fejér virágok vagy(na)k [Lisznyó Hsz; SVJk] ✱ ~ *szoknya. 1734:* Kökörcsén Szin Arany és Ezüst virágos Szőtt ugyan Aranyos kötéses Szoknya [Born. XXXVIIIa. 3 Kornis Krisztina inv.] ✱ ~ *tafotaszoknya. 1560:* Egy weres attlach zoknya ... Egy Zeóld kamuka zoknya. Egy Keókórchyn zyn tafota zoknya [JHb QQ Temeswary János reg.]. ✱ ~ *tercenella-szoknya. 1745:* Edgj Kökörcsén szin ezüstös Terczenella, ezüst csipkés szoknya hozza való vállaval [Marossztkirály AF; Told. 19] ✱ ~ *zsinór. 1724:* vett ... öt vég kökörtsin Szin Sinórt övnek [Koronka MT; CsS].

Feltűnő, hogy ez a színelnevezés történeti szótáraink (NySz. OklSz, HSzj) cimszavai között nem szerepel és úgy látszik CzF sem ismerte. Érthető így, hogy Bartha, MSzinn. sem szótározta.

kökörcsinszínű halványlila; violet deschis; zart/mattlila. *1734:* Katinak egy kökörtsin szinü Aranyas Szoknyát és egy Rubintos koszorút [Kv; KvRLt F.VII. 21 gr. Bánffi Kata végr.]. *1800:* Egy kökörtsin Szinü Atlatzból, fehér rókával prémzett téli Szalup [I.Lt 18].

L. az előző cimszónak ide is vonható jegyzetét. E cimszóra csak jóval Bartha, MSzinn-nek megjelenése után közölt Implom József 1755-ből egy Erdélyen kívüli pontról, Békés m-ből egyetlen adalékot [MNy LXX, 477].

? **kökörcsös** "?" **Hn.** *XVIII.sz.v.:* A' Kökörtsösre menő nevezetü hellyen (sz) [Ozsdola Hsz; EHA].

köksi a Kökös (Hsz) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Kökös/Chichiş; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Kökös: Kökösről való; din Kökös; aus Kökös stammend. *1763:* Kökösi Györbiró Páll [Bikfva Hsz; HSzjP]. *1794:* Kökössi Kökössi Joseff mpria[a] [Asz; Borb. I. — [a]Torda m-i „hütös Assessor"]. *1812:* Kökösi Tks Dobollyi Joseff Ur [Ne; DobLev. V/951].

kőkút kővel bélelt kút; fîntînă cu pereţii pietruiţi; Brunnen mit steinerner (Aus)Füllung/Auskleidung. *1597:* myert hogi az owarban az Owar kapwyan beleol a keokwt meg bomlot volt, az keowek egi mastol le deoltenek: Azt a keomiwessekel meg chinal(ta)tuk [Kv; Szám.7/XIII. 10]. *1636:* Vagyon ... az Uduaron egy keö kutt, felül az föld színen hitua(n) auult fa gardazattya, agassa ës gemie az szerent [Siménfva U; JHb Inv.]. *1717:* Az ház ajtaja elöt vagyon egy kűs kő Kutis Fábol az gárgyájais fel róva [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. *1760:* a Nyarád fojamattya és a Kut motsár közt lévö háton égy kis kö kut ... vagyon [Nyárádremete MT; EHA]. *1794:* Egy kö kut hitván gárgyájával ágossal gémjével és ostorával együtt [Gyalakuta MT; TSb 17]. *1804:* Horvath Daniel Nobilitaris Sessioján ... Kö kut, kut Gemmel Gargyaval együtt 8 Mfor [Radnótfája MT; Born G. IVa. 6]. *1815:* Az Udvarba a kapu Sarkánal van egy Gémes jó kükut veder nélkül betsültetett 30 Rf [Kosztesd H; Ks 111 Vegyes ir.]. *1832:* A Kapuval szembe vagyon egy jo Kő Kut, jo fa Gárgyával, Gémmel, Ostorával, edgyütt, jo állapotban [Széplak KK; SLt 22].

Hn. *1643/1770 k.:* juxta Locum Kő-kút vocatum [Csicsókeresztúr SzD; EHA]. *XVII.sz.m.f.:* a Kű Kutt oldalon (sz) [Borsa K; BHn 110]. *1693/XVIII.sz.:* lévén irotványa a kőkutnál (sz) [Gyula K; EHA] *1754:* a' Kend felé járo ország uttya ... rug a kő kút árkara [Esztény SzD; THn 11]. *1775:* A' kö kut alatt [Mv; MvHn]. *1777:* a Kő Kuthoz (sz) [Nagyida K; EHA]. *1821:* a Kö Kút pataka [Szováta MT; EHA].

kőkutacska kővel bélelt kutacska; fîntîniţă cu pereţii pietruiţi; Brünnchen mit Steinauskleidung. *1729:* a' mehes kerten fellyűl a' föld szinin egy közönséges kő kutacska, vize mind(en)kor lévén szükség(ne)k idején a' vetemeny öntözésre [Buza SzD; JHbK V/2].

kőkút-csinálás construirea unei fîntîni cu pereţii pietruiţi; Steinbrunnenmachen. *1743:* Kőkut csináláskor polgár Uraiméknak vacsorára Bíró Uramni eni valot de. 72 [Kvh; HSzjP].

kőkürtő kőkémény; coş/horn de piatră; Schornstein (aus Stein). *1740:* Ezen házban vagyon paraszt kő tüzhe⟨ly⟩re rakott hasonlo paraszt, lapos kő kemencze, melly tapaszos és meszelt, ennek hasonló kő kűrtője a ház hijjára szolgál fel [Algyógy H; Ks 89 Inv. 61–2].

kőküszöb prag de piatră; steinerne Schwelle. *1656:* Ezen aytonak faragot keő melljeke az felseö reszen Nadasdi Anna czimere vagyon ki faragva, keő küszöbjevel együtt [UF II, 126].

Szk: *alsó* ~. *1656:* egy vas sarkos panthos ... vas be vonos bellett ayto ... 2 keö melljeki felseö keö pogonniaval, also keö küszöbökvel egyut megh vadnak [i.h. 111].

kőküszöbös kőküszöbű; cu prag de piatră; mit steinerner Schwelle. *1694:* Njilik innét az ebédlő Palotára faragott kő melljékes küszőbős és szemöldökös puszta Ajtó, njiló Ajtaja nélkül [Borberek AF; BfR].

kőküszöbű kőküszöbös; cu prag de piatră; mit steinerner Schwelle. *1715:* egy kö mellyikü küszöbű Szem-

eöldökü ajto nélkül valo el romlot Szükség helly [Szentlászló TA; JHbK III/5].

köl l. kel

kőláb 1. kőoszlop; coloană/stîlp de piatră; Steinsäule. *1570:* Kyreom Kegel: hog szerezeo(n) egy Kywmyveszt Kegel: oth az Tw kegel:tek varosaban szak (!) egy Kw oszlopoth Rakatna(n)k fel annak vttanna Teob mywet es adnak neky ha it akarna maradny, de igaz most az Kw lab fel rakaza kelene [Bethlen SzD; BesztLt 115]. *1585:* Az Ohwarban Tanaczhy akarattyabol az Kalastromba(n) czhynaltatta(m) be deszkaual az bolt haytas Eleyt az ket keö lab közöt [kv; Szám.3/XXII.74]. *1621:* Az kett Templo(m) sepresteol az Zokas Zerint d. 20 Egj Leghinnek ki az keo labokrol falokrol pokhalot port le sepret attu(n)k d. 12 [Kv; i.h.15b/IV. 15]. *1681:* Lugas kert ... Ezen kert kőzepib(en) volt, nyolcz kü lábon állo, 8 szegre valo filegoria : mostan czak ã kü lábak állanak fenn; ha ezen kertet szépen megh épete(ne)k ã filegoria keő labait fellyeb rakvan, ahoz illendő szep forma felit csinalnanak ... szep recreatiora valo hely volna [Vh; VhU 535, 573]. *1694:* az Toronybol alã jöven azon ... kerengő Kő Garadicson, kinekis also veginel kezdetődik az Kőből rakot Felső Contignatiok(na)k Kőlabokra inteztetet Folyosoja [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1723:* egy nagy kő lábokon állo házotskára járo le omlásra hajlando Tornácz [Sztrigyboldogfva H; Born. Vegyes I. 16. F]. *1777:* vagyon elo kö lébokan álló Tornátz, azon belől egy kis pitvaratska [Meggyesfva MT; LLt 28/531]. *1825:* Udvar Haz ... A graditson fel menve vagyon egy Filegoria Kö lábakonn állo Tornátz melly az épülethez hozza vagjon ragasztatva [Szárazpatak Hsz; SzentZs Conscr. 327].

Szk: *faragott ~. 1681:* Vajda Hunyad Vára ... Kápolna, vagi régi Templom; Kő boltos ; Ajto felett levő Keresztül valo Chorus ... áll ighen szép Faragot Ket Kő Labako(n) [Vh; VhU 502, 525] ∗ *függő ~. 1681:* (A vár) Erkélyes ablakai szép mesterséggel csinált függő keő labako(n) álla(na)k, mellyek(ne)k mind allya, oldala, ablakok feli kivül czifraso(n) faragot kővekkel ékesettetett ! Nebojsza Bástya ... 5dik Contigna(ti)oja: gerendas padlasos ... Ezen felső Contigna(ti)onak mind kőrül kőből rakott folyosoja vagyon; az foljosonak külső fala függő keő Lábakon állo [Vh; VhU 535, 557–9].

2. kb. támpillér, támasztó oszlop; stîlp de susţinere; Stützpfeiler/säule. *1681:* Az Várnak dél felöl valo mély árka keő fallal béllett, melynek egi részét ez iden ujitottak meghm mivel le szakatt volt. Mint hogi penig az árok béllésenek erősségere épéttetett Kő Lábakis, ighen kezdettek romladozni es le szakadozni, azokatis erősétteni kellene [Vh; VhU 507–8]. *11710 k.:* Már azok a pogonok fogtak megpattanni vagy süllyedni, csak azok alá kell jó erős lábakat lopni egymásután, de nemcsak afféle külső támasztó-forma kőlábat ... hanem mind a pincéből, mind a gabonás házból alája kell ásni ... és úgy kell a lábakat egyenesen a pogonok alá csinálni [BÖn. 503]. *1803:* égy már meg tzondollott sendeljel fedett kö lábakkal erősitetett kövekből készitett Torony [Bethlensztmiklós KK; UnVJk 30]. *1823:* A Nagy kert felöl a' Kastély kő lábainak bé fedésére 1000 Praestyila [Déva; Ks 106.158].

3. kőtalapzat; fundaţie de piatră; Steinfundament/aufsatz. *1656:* (A) gabonas ház keő labakra leuen csénalva, erös teölgi fa sasok keözi temerdek fenjeö deszkaval fel rova [UF II, 143]. *1669:* Ezen Udvarban vagjon kö labakon allo gabonas haz [Királyhalma NK; Ks 67.46. 24a]. *1763:* a kanyhának tsináltattam jo farma kő lábat s egészenis rénováltattam [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]. *1793:* Már a' Meszet Vártelekröl[a] vagy 10 szekérrel el hozatván bé is oltattam már az Málés Kas Kö Lábainak fel allitatására [Hadad Sz; JF 36 LevK 243 Vintze István lev. — [a]Sz]. *1825:* épittetett egy Kö Csürt Cserép fedél alá ... és egy kő Lábakonn állo Törökbuzás Kasot [Szentdemeter U; Told.]. *1837:* Edgy Törökbuzás Kas melly kö lábokra vagyon épitve, bük fa talpokra és hevederekkel, Fenyő drányitza fedél alatt, oldalai veszszöböl vagynak fonva [A.szőcs SzD; BetLt 5]. *1849:* A' Major Telken két részre alakitott jo ujj létzes kasok Török Buzának valok, kö lábakan, Zsendelly fedéllel [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. *1851:* Gabonás tölgyfa széles faragot deszkábol öt jo rekeszel v(agy)is hambárral nem regi sendelj fedél alatt kö lábokon [M.bogáta SzD; BetLt 2].

4. hídpillér; pilon/pilă de pod; Brückenpfeiler. *1594:* Az hiidt kapü Elot Az keo hidra walo keolchyeg ... Chynalttattom megh vyolan az keo hiidt alatt valo keo Labokatt vettem ... Erog(altam) kewet ... f 1 [Kv; Szám.6/VIII. 122]. *1681:* Vajda Hunyad vára ... Vár hidgya. Ez Nagi Magasso(n) öt Keö Labakon állo, es az elso vegenel ket felöl olasz fokos keő fal vagyon [Vh; VhU 502, 507]. *1793:* ezén hellyén az régi Nagy Bárok tsináltatta(na)k magos kö Lábakon a Templomb(a) altal jaáro Pallot [Kisrápolt H; JHb XXXI/36. 2].

5. kő-kapufél; stîlp de piatră al unei porţi; steinerner Torpfosten. *1844:* ezen kapu áll két kő lábok között ... melyek közé rostélyos kert van csinálva [Abafája MT; TSb 35].

6. kemence/kéményláb; postament de piatră pentru cuptor/coş; Ofen/Schornsteinbank. *1652:* az kapu közi pogo(n) bot hajtásra van csinálva, ugyaneze(n) kapu közt van egy kü laban állo Tüzelő hely Drabantok(na)k valo [Görgény MT; Törzs]. *1677:* Hámor őrző ház ... Vagyon benne paraszt kályhákból csinált fa és kő lábakon álló egy kemencze [CsVh 52]. *1684:* egy Zóld mázos Uj keresztinj forma kemencze Kö Laboko(n) állo [Drassó AF; LLt 13/5]. *1699:* vagyon ezen házban edgy paraszt kajhakbol hitván kö labakra fel epéttetet belől tüzelö kemencze vas lévén az allyában [O.cseszlve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1732:* zöld mázas kájhákbol csipkesen szegeletes füttövel együtt rakot kemencze, het kölabakra egj singni magossagulag all [Nagyida K; Told. 11/70). *1752:* vagyon kö labokon egy kő kémény ... de semmi epület körülette nintsen [Pókafva AF; JHb XXV. 73. 13]. *1758:* Oloszos Füttő allya mellynek felső részén Uraság czimerei vadnak épségben több figurakkal edgyütt két végin Lévő vas pléhből kő Lábokon allo tüzelő vas kemencze [Déva; Ks 76. IX. 8].

Szk: *faragott ~. 1632:* Egy eöregh tarka kiuwl fwteö mazas kemencze faragot keö labokon allo N. 1 [Fog.; UF I, 168]. *1692:* vagyon egy belöl tüzelő zöld mazos kalyhabol rakott töredezet ö kemencze, vas rud a szajaban faragot kü labakon allo [Szentimre MT; JHb Inv.]. *1699:* öt szép, faragott kő lábakon állo szép párkányoson faragot kövekre czifra bokály mázu tüzelő kemenczeje fel rakva [Szentdemeter U; LLt Inv. 17]. *1747:* kivül fujtó Zöld mázu Nagj kementze faragott kö lábokon

's tűzhelyen áll [Borsa K; Told. 24] ✱ *kifaragott* ~ → *virágos* ~ ✱ → *metszett* ~ → *virágos* ~ ✱ *virágos* ~. *1825:* egy nagj Tagas és Széles Palota ... aloll elviselt deszka Padimentuma régi Czifra mettzet vagj ki faragott virágso kő lábakonn allo nagj kállyha kementzeje [SzentkZs Conscr. 152].

kőlábacska kő-kemencelábacska; postament de piatră pentru cuptor; Ofenbänkchen aus Stein. *1736:* tüzelő kementze alatt lévő faragott kő lábotskákon állo, ugyan faragott Tűzhelly kővek vadnak [CU].

kőlábas kő-kemencelábú; cu postament de piatră pentru cuptor; mit steinerner Ofenbank. *1681:* Hámor eőrző ház ... vagyon fenyő fa talpokra, ugyan fenyő boronákbúl fel rótt ... két paraszt lantornás ablaku, egy fövenyes s csak paraszt kályhábul csinált, keő lábos kemenczéjü hámor eőrzeő ház [CsVh 89].

kőláb-építés kb. kőoszlop/támpillér-építés; construirea coloanei de piatră; Steinsäulen/stützpfeilerbau. *1609:* hozattunk ollaios Peterrel Az puzta klastrombol Eoreogy keouekeot Az Chintere(m)hőz az kőlab epitesre ... d 60 [Kv; Szám.12b/IV. 109].

kölcsei a Kölcse (Szt) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Kölcse/Culcea; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Kölcse. **Szn.** *1642:* Hariban Fejer Váár megyeben lakazo Költsöi Pál [Hadrév TA; DobLev. II/12].

kölcsön I. *hsz* **1.** kölcsönbe; cu/ca împrumut: borg/leihweise. *1568:* Barthalomeus Keserw ... fassus est ... Kertem Andras kowachynetol kolchyon, hul tyz penzt hul tizenhatot [Kv; TJk III/1. 196]. *1570:* Bernal deak, Azt vallya, hogy ... kert volt Mogioro Jsthwantwl az cheh attyatwl haro(m) forintot keolchen [Kv; TJk III/2. 143]. *1584:* Eppel peternek adoth volt az tanach a' waros penzebeol ... keolchieón kith be kell warny f. 25 [Kv; Szám.3/XIV. 22] | En kerttem wesseleny gaspar wramtoly szazy foryntot kölchőny ... Ily köttes alatt[a] [Csapósztgyörgy TA; Ks Myske András kezével. — [a]Köv. a részl.]. *1593:* Attam az adoba Sebe Lazarert 75. penzt, keólchen előzer [UszT 10/93]. *1647:* Vőn ... flor 40 id est negyven magyari forintakat kölczen [Ajton K; WassLt]. *1698:* adtam volt sacczába Csik Sz Mihalyi Sandor Ur(amna)k kölcson ... nyolcz szaz magyar forintokat [Zabola Hsz; Borb. II]. *1703:* ött száz magjari farintakat vettem eo kglmetöl kölcsen karacsanig mellyet tartazzam eö kg(ne)k ... interessivel együt meg adni [MbK 103 Ifjabbik Toroczkaj Mihály kezével]. *1710:* Az kölcsön ki adott Zabnak bé szédesibe eyel nappal munkálodtám és munkálodom, de mind eddig elé cseplett Zabjok a szegény embereknek ne(m) volt [Vacsárcsi Cs; Bcs]. *1802:* Aratáskor mindenkor leg inkáb Szükölködtem 's Szükölködem a Gabana nem létele véget ... hitelbe vagy költsen kel Gabanát vennem [Somkerék SzD; JF 36 Bakos Gergely ref. oskolamester lev.].

Szk: ~ *felkér.* *1734:* Tktts Nzs Láposi Pál Uram ő kme ada mi előnkben két rendbéli adósságrul irott Leveleket, mellyeknek edgyikére kért volt fel kölcsön ... Komornyik László Uram ... Mutólcsi Biro Sámuel Uramtul ő kmétöl husz magyar forintokat [Szécs Sz; Borb. II]. *1762:* külömb külömb üdökben ... fel kért kölcsön buzát [Szentimre Cs; Hr 6/33] ✱ ~ *felvesz.* *1680:* veven fel kölcsen penzt ... huszon negi forintott ... csak fl 5 fizetven le ez üdötül fogva annak Interesseb(en) [Ne; DE 2]. *1746:* Vettem volt fel kölcsen ... tizen három magyar forintokat [Mv; Told. 17/3]. *1771:* vètèm fèl ... ötvèn mágyar fòrintòt kölcsön melyèt tártòzòm rövid üdön mèg adni [Szentimre Cs; Hr 1] ✱ ~ *kiad.* *1748:* mikor Ferenczi Ur(am) valaki(ne)k tiz forintot kiadott költsön, kettöt mindjárt elöre viszszá vett benne pro interesse [Torda; Borb.]. *1751:* ót hát forintot meg szükült emberek(ne)k adot ki költsen [Szépkenyerűsztmárton SzD; Ks] ✱ ~ *kiosztogat.* *1711:* lévén ... két Száz véka buzája rostálatlan, mellyet Szabo Mihály ur(am) a Jobbagyoknak, s másoknakis kölcsön ki osztogatott [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Szabo István (52) jb vall.] ✱ ~ *levál* kölcsönbe felvesz. *1710:* kenszerittettem kölcsön leválnom Nemz Vitézlő Kolosvari Miskolczi Istva(n) Ura(m)tol flor hung nro 800 [Born. IX.1]. *1758 k.:* Levált volt költsön szegény Horvath Joseff Ur(am) az szegény Anyámtol negy szasz, s egynihány forintokat [Ks 11. XLVI gr. Kornis Antal kezével].

2. ~*be* kölcsön, kölcsönként; cu/ca împrumut; leihweise, auf Borg. **Szk:** ~*be ad* kölcsönad. *1726:* Ego ... Recognosco ... Haller János ő Ngā ... adott kölcsönb(en) a Kiralyhalmiak(na)k ... 600 Aranyokat [Voldorf NK; Ks 67. 46. 24a]. *1779:* Holló Ferenc Szőcs Györgynek adott kölcsönbe két véka rozsot [Taploca Cs; RSzF 286] ✱ ~*be adott* kölcsönadott. *1810:* az költsenbe adott 23 forint ... maradjon a kantzába [F.rákos U; Falujk 53 Szepesi Sándor szb kezével]. *1840:* Bentze Illyés ... el szegényedése okának azt tudjuk ... Hogy ki mennyi Interest kivánt tölle költsönbe adott pénzire, annak annyit fizetett [Várhegy MT; TLt Közig. ir. 1042] ✱ ~*be vesz* kölcsönvesz. *1606:* Michael Antoczj de sukeo[a] ... fassus est ... mindenek ki ad (így!) az Eo rezzit, az mas fel keobe⟨ol⟩ buza kiul az kit keolczeonbe veottek az mibe illedeke uagion [UszT 20/141. — [a]Sükő U]. *1849:* költsönbe vett Petelei Mengetz András volt magazinarius négy véka rozsot [Felfalu MT; DE 2].

3. ~*ben* kölcsönként; cu împrumut; leihweise. *1754:* hová mi erogálodott volna, pénzért, vagy kölcsenb(en) nem tudom [Buzd AF; Ks 22/XXIa]. *1760:* egy alkalmatossággal éntöllem kért (:mintegy költsönb(en):) egy Arannyat, de nekem soha meg nem fordította [Aranykút K; Ks 92].

4. kölcsönösségi alapon; pe bază de reciprocitate; auf Gegenseitigkeit. *1678:* Emlékeztettem ő nagyságát Kegyelmed nevével arra, hogy volt az ideje, szálljon magában ő nagysága, hogy Kegyelmed ő nagyságának sokat szolgált, melyért kölcsönben méltán hasonlót kivánhat ő nagyságátúl Kegyelmed [TML VIII, 158 Jó Mihály Teleki Mihályhoz].

Szk: ~*ben jár* kölcsönösségi alapon közlekedik. *1766:* az eo Kegjelme Része Vdvaron az én szekerem és Marhám tsak költsönbe Jár, szabad lévén ö kegjelmenekis az én Részemen járni [Torda; TJkT V. 328] ✱ ~ *elhív vkit.* *1759:* Küs Balas ingemet el hiva kölcsön ökröstöl tőke hordani [Remete Cs; LLt Fasc 149].

II. *fn* 1. kölcsönpénz; bani împrumutați/luați cu împrumut; Darlehen, Borg. *1847:* tavaly maga a tekintetes főbíró úr hozott ki ... pénzt a falu számára, melyet a falu kölcsönje lefizetésére fordított [VKp 176].

2. kölcsöngabona; cereală împrumutată/dată cu împrumut; Getreide auf Borg. *1817:* a' költsönt[a] fel szedjük külön kasba töltyük [IB gr. Korda Anna lev. — [1]Kölcsönbe adott gabonát].

3. szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: *~ fejében* kölcsönként; cu împrumut; leihweise. *1594:* Az Kraznai Maior hazban vagjon buza cub. 29. Vagjon ott keölchieön feieben ki osztot buza cub. 112 [Somlyó Sz; UC 78/7. 4]. *1738:* bár csak negjven vaj ötven veka buzat adni ne terheltessek kölcsen Fejeben [Egerbegy TA; Berz. 2. 46/13]. *1778:* vettem fel költsen fejében B. Tövissi Bálintitt György Fiamtol 134 Magyar forintokat [Körtvélyfája MT; Ks 92 B. Bálintitt Sigmond kezével] ✱ *~ titulus alatt* kölcsön címén; sub titlu de împrumut; als Darlehen/Borg. *1823–1830:* az Apámat reá veszik, hogy költsön Titulus alatt vegyen a' Czéhtol 50 forintot [FogEK 105].

4. *átv ~(nek) megfizetése* vminek a viszonzása, visszafizetése; răsplată pentru ceva; Zurückzahlung/Erwiderung, Entgelt einer Sache. *1662:* Ezen országgyűlése[a] alatt a magyarországi palatinusnak besztercei gyűlésből iratott levelére válasz érkezett vala, mellyben az ország kívánságára directe egyáltalán semmi nem feleltetett, hanem ... szánakozván, hogy magyarországnak minden hetedik vagy tizedik esztendőben Erdélyországtól ... szenvedni kellett volna, exprobálni, szemére hányni s ezt kölcsön megfizetésének tartani, Rákóczi fejedelmet menteni, az romlásnak az török nemzetség álnok practikáját ... okozni [SKr 487. — [a]A besztercei ogy].

◇ **Sz:** *~ helyébe ~ legyen* kölcsön kenyér visszajár; după faptă și răsplată; wie du mir, so ich dir, gleiches mit gleichem. *1572:* Enedy Kelemen hallotta zigarto Isaiasnak azt Monta hegedws Janos, Tars Most az en felesegem hon Ninchen, Azert Neh Banyad az te felesegedet, esmet keolchen heliebe keolchen legen mykor meg Ieo, Isaias azt felelte rea Noh tars hyzem Thwdod dolgodat [Kv; TJk III/3. 33] ✱ *~ soha meg nem adom fejében* cu împrumut care nu se restituie niciodată; auf Borg als nie zurückgegebenes Entgelt. *1788:* Nagy Thamas Vram ... parantsalt fel tétetni 10 jo száraz fenyő Deszkákat mint nagy gazda költsön soha meg nem adom fejében, mintha Kolosvárat közelebb nem költsönözhetett volna [Solymos K; BfN Kátai Mihály lev.] ✱ *a ~t megadja vkinek átv* visszaadja/fizeti a kölcsönt vkinek; a plăti cuiva poliță; jm heimzahlen, jm nichts schuldig bleiben. *1657:* mondá Marsallus urunknak: „No sógor! mint tetszik a kozák barátság?" Végre az öve mellé vetvén urunknak a kezét marsal, mondá: „Mostan kezemben volnál hiszem sógor, de ám járjon! mert a kölcsönt jőrészint megadtam; mert bémentem vala a jószágodra, és úgy bántam én is vele, mint ti bántatok itt velünk" [ETA I, 163 NSz]. *1666:* Német és feljebb való országokból ilyen híreim jöttek, hogy augusztusban az anglus megadta a kölcsönt az hollandusnak, mert valamint nyerte volt az hollandus júniusban, szinte úgy vesztette augusztusban [TML III, 628–9 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz] ✱ *hasonló ~nel fizet* a plăti cuiva cu aceași poliță; mit gleicher Münze zahlen. *1710:* Minden ember azért magára vigyázzon és boldog állapotjában úgy cselekedgyék más megszorult emberrel, hogy öneki is boldogtalanságában hasonló kölcsönnel ne fizesenek [CsH 119].

kölcsönad 1. kölcsönöz; a împrumuta, a da cu împrumut; borgen, leihen. *1570:* Magdalna fodor Myhalne, Azt vallya hogi harom forintot adot volt keolchen fazakas Symonnak, melyben megh fizetetlen Marat volt halalakor d 28 | Magdalna Vinche Takachne ... vallya hogy az Ew vrah Siluester Takachnak adot volt keolchen fl 2. Megh elteben. Mind ez Ideiglen sem atthak megh senky neky [Kv; TJk III/2. 143, 162d]. *1584:* Ember Andrásnal vagion waros penze kith keolcheón Attak nekj f. 170 kireól Ados lewele wagion a' waros Ladayaban [Kv; Szám.3/XI. 22]. *1607:* az öt ueka zaladot pal demeter atta wala kölczien Fanczialj Benedeknek [UszT 20/25]. *1629:* megh en atta(m) vala keölczön penzt borbely Ferencznek hogy az buza hordoknak megh fizete [Mv; MvLt 290. 162b]. *1665:* harminczöt aranyat adott volt kölcsön nehai Bod Mkilos Uram az Pocsa Tamas Uram sancaba [Kvh; HSzjP]. *1751:* kiknek adat költsön pénszt [Udvarfva MT; Berz. 11. 85/1]. *1810:* Fejérvári Györgynéis adott volt költsen megholt Pál Mihállynak huszon három Mforintokot [F.rákos U; Falujk 53 Szepesi Sándor szb kezével].

2. kikölcsönöz; a împrumuta; ausleihen. *1899:* Külföldi (angol, francia, belga, olasz, német) könyvtárak közül melyik ad kölcsön privátus embernek doktori könyvet felhasználás okán? [PLev. 201 Petelei István Gyalui Farkashoz].

kölcsönadatik kölcsönöztetik; a fi împrumutat/dat cu împrumut; ausgeliehen werden. *1818:* az Uradalmi Mészárlás folytatás fell Segillésére Tutsik Gergely Devai Kereskedőnek és Arendator Mészárosnak két Esztendőkre költsön adatott ... hat ezer Rf [Déva; Ks 103. 272].

kölcsönadó 1. *mn* kölcsönző; care dă cu împrumutul; verleihend; (aus)borgend. *1841:* ha azt akkorrá bé nem fizetné ... tehát a' költsön adó Urnak ... szabadságok légyen a' költsön vevő Úran ... tökéletes eleget venni [Holtmaros MT; DE 2].

II. *fn* kölcsönző személy; împrumutator, persoană care dă cu împrumutul; Leiher, Borger. *1840:* megtörténhetne, hogy a ... nyoltz Esztendők eltelése előtt a' költsönző elhalhatna, és akkor a költsönadó az által, hogy a pénz lerovatalára kezében adott Jok gondviselésére Tisztet vagy fizetéses Szolgát kéntelenittetne nagy kárával fogadni, hogy e kikerültessék ... azon esetben jussa légyen ... Bosla Ferentz Uramnak az egész Ioszág arendáját kezére venni [A.szentmihályfva TA; Bosla. Kövendi Kováts János, a szék birája kezével].

kölcsönadogat kölcsönözget; a împrumuta/a da cu împrumut în repetate rînduri; nach und nach/wiederholt (sich etw. von jm) ausborgen. *1751:* Réti Pavel ... költsen adogatot pénzt egynekis másnakis [Szépkenyerűsztmárton SzD; Ks].

kölcsönadott kölcsönzött; împrumutat, dat cu împrumut; verleihen, (aus)geborgt. *1583* Az Adobol tartoz-

zanak bekesegesen es boszusagnel kwl kinek kinek az eo keolcheon Adot penzet meg theritheny [Kv; TanJk V/3. 272b]. *1595:* Weres Tamas és Zegedi Gaspar hoztak meg Köuarbol az kölczen adot penzt, Christoph Deakttol, úgy mint f 2900 [Kv; Szám.6/XVIIa. 129 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1698:* ha pedig a Debitorok és Creditorok közőtt a kölcsön adott Marhák és edgjetmások, igaz folyó árron nem taxaltattak volna, az ollyan adossag(na)k nincs ereje ugj mint az mely törvény ellen lőtt [UszLt IX. 76. 64 gub.]. *1741:* resignált ... Az Mocsi Daszkálnak kölcsönz adott 3 veka Tőrők buzának valo kezes levelet [Bsz; JHbK XLIX/25]. *1752:* meg kellett eskünnöm az én költsön adott buzámért [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24c]. *1840:* Bosla Ferentz Uram ... költsön adott pénze kamatjára nézve biztosabbnak hiszi, ha in natura securizáltatik [A.szentmihályfva TA; Bosla. Kövendi Kováts János, a szék birája kezével].

kölcsönfizetés megtorlás; răzbunare; Vergeltung. *1662:* Az marschalk[a] manifestuma, mellyben a fejedelem indulatjának okait labefactálja, Lengyelországban való kegyetlenkedést, szörnyű pusztítást megírja, s okait mutogatja kölcsönfizetésének [SKr 357. — [a]Georgius Lubomericzki gr., lengyel főmarsal, a Kárpátaljára rátört lengyel hadak vezére].

kölcsönkér kölcsönbe kér; a împrumuta, a lua cu împrumut, a cere împrumut; um ein Darlehen bitten/ansuchen. *1570:* Orsolya azzon Nyreo ferenchne ... vallya hogy Thwgia Zabo Janosne zoksor (!) Ment hozzaya, Es ... Eoteolcis kert keolchen zalogra penzt [Kv; TJk III/2. 22]. *1573:* Ilona Zeoch ferenchne Azt vallia hogy ... Hallotta puskarnak kerkedeset hogi 2000 fl-ig keolcen kerny senkihez Ne(m) Megien [Kv; TJk III/3. 168]. *1584:* Zent Király András ... mikor Valahowa Ment kereskednj Aprolekkal, Szeky Paltol kert keolchieön [Kv; TJk IV/1. 427–8]. *1711:* Buza 18 kőből vagyon készen a többi Cséplő ... sok bőcsületés Embérék kérnenék kőlcsön, vetésré hasonlo buzát adnának [Vacsárcsi Cs; BCs]. *1723:* Tudom kértem kölcsön deszkát Lukátol, de azt monta, hogy az Aszszonyāe [Hodák MT; VGy. Buta Flora (50) jb vall.]. *1740:* kételenitettem ā Ruszi Contrástól nagy interesre kölcsön kérni hat forintokat [Kornislaka SzD; Ks 54. 72 Kosztin Mitre (36) jb vall.].

kölcsönkérés kölcsönvevés; împrumutare, luare cu împrumut; Ent/Ausleihung. *1710 k.:* mennyi embert rontottam meg az én sokszínű-formájú fukar kereskedésim, uzsoráskodásom, sok kölcsönkérésem, nehéz, késő és káros fizetésem, jószágok, örökségek és minden egyéb mások kárával való gazdaságomnak szerzésében [Blm 1010].

kölcsönkéret kölcsönvétet; a împrumuta/a lua cu împrumut prin cineva/intermediul cuiva; (aus/ent)leihen lassen. *1759:* A mely pénzt a' minapában Prajter Jánostol kőlcsön kérettem ... meg fizettem. 12 V. forintot [TL. Teleki Ádám költségnaplója 218b].

kölcsönkérhet kölcsönözhet; a putea împrumuta/lua cu împrumut; (aus)borgen/verleihen können. *1614:* itt[a] is minden ember idegen volt tőlünk, s nem kérhettünk kölcsön senkitől [BTN[a] 75. — [a]Konstantinápolyban]. *1671:* nekünk pedig ... nincsen mit adjunk, csak az adót tölthetnők ki, valamint ha kölcsön kérhetnénk [TML V, 653 Nemes János Teleki Mihályhoz].

kölcsönkért 1. kölcsönzött; împrumutat; (aus)geborgt, verliehen. *1570:* Az keolchen kert penz feleol Az vraim Igen panazolkodnak hogi Regen ely Mwlt Ideie, Eo felsege Megh adattha[a], ... nehezben fogyak ez vtan kezektwl ky adny [Kv; TanJk V/3. 23b. — [a]Utána tollban maradhatott: volna]. *1648:* mikor az fizeteő nap el ieö Szent mihaly napia, akkor labas marhaual se mastol keőlczion kert penzel ... Kamutyne Azzoniomat eő Nagat ne Contentalhassa [Szilkerék SzD; JHbK X/13]. *1682:* (A zálogba) vetett földet Sandor Deak Uram is ... maga Sayat acquirált penzin es ne mastol kölczön kert penzzel ualcsia ki [Fog.; Borb. II]. *1739:* Köteles Gergelly Vram ... ketelenitetett kölcsőn kért pénzzel azon ház őrökségből az idegent turbálni [Torda; TJkT I. 179].

2. birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv; mit possessiver Personalendung: vkinek vkitől kölcsönzött; împrumutat cuiva de cineva; jm von jm ausgeborgt/verliehen. *1619:* Én ... az felséged vezértől kölcsönkérte aranyáról egyet sem szóltam [BTN[a] 303].

kölcsönös 1. viszonos; reciproc; gegenseitig. *1678:* A portai hirekről Kgd értheteti; ha mi újabbak érkeznek; Kgdet azokról is tudósítjuk, gyakorlatossággal való kölcsönös, tudósítását Kgdtől is elvárván az arra felé valókról [TML VIII, 267 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1798:* Exp(onen)s ... a Görbe hátut ki ... az Ablak mellett allott jámborul, Pofon kapta szidalmazván s hunczfutozván a Legényt, a nélkűl hogy ő éppen akkor a maga fel Pofoztatására leg kissebb okotis szolgáltatott volna, melly Pofon tsapás költsőnős nem volt [Déva; Ks 115 Vegyes ir.]. *1801:* költsenes Testamentum [Náznánfva MT; Berz. 4. 31. N. 29]. *1812:* Malom Kővet ... Gerendejt az Árendások szoross ügyekezettyek és Költsőnős Munkálkodások alatt a Mlgös Udvar fog adni [Oroszfalu MT; Born. G. IX. 5]. *1819:* Fekete Isak a' sokadalmi alkalmatossággal egy Sidoval valo pofodozásért ... behozattatván ... edgyik a' másiknak meg engedvén békesség uttyán ezen költsőnős kereset el enyésztetett [H; Ks 91. C. 12].

2. viszonzandó; care trebuie revanşat; zu erwidernd. *1808:* Én is Dobolyi Sigmond ezen ... egyenes atyafiságnak költsőnős meg szolgálása végett, hogy az én igaz jussomért már nem kéntelenittettem unalmas, és költséges perrel fáradni ... a Foszto résznek felét ... az árváknak által botsátom [Ne; DobLev. IV/921].

3. közös; comun; gemeinsam. *1846:* van szerencsém a' Méltoságos Urat arra kérni, hogy tavaszon tul öszve kelések az iliaknak ne huzodgyék ... had kezdgyék az életet égyszerre és légyen kölcsönös szorgalmak gyümölcse, előmenteleket (így!) [Dés; Berz. Nemes József lev.].

kölcsönösen 1. mindkét felre kötelezően/vonatkozóan; reciproc, mutual; beiderseitig. *1808:* kezességet ... valolának költsőnősön egy másra, hogy ha egyik vagy másik hátra alló lenne a' munka szorgalmatos folytatásáb(an) 's végbe vitelib(en), a' többi tartozzék azt ... rá szoritani a' munkára [Kakasd MT; DLev. 4. XLI].

1815: Mely hat czikkeljekből állo kötésben Mi is alább meg írt osztályos atyafiaktul meg állapodván, annak minden részben lejendő megtartását s tartatását költsönösön igérjük ezen ... megunkat le kötelező Levelünknek rendében [Béld AF; DobLev. V/179. 2a]. *1838:* Evictiotis válolának költsönösön magokra ... nézve, hogy édgyik a masikot azon örökségben meg tartják s oltalmazzák 12 ezüst forint vinculum alatt [Bözöd U; Borb. II].

2. kb. egyaránt; reciproc; gleicherweise/maßen. *1827:* a' Katona, Mihailát pofon vágta s Mihaila is a' katonát — ezen pofozodás után egy mást meg fogták ... és igy költösönösön kezdették egymást tépászni [Egerbegy TA; TLt Közig. ir. 1110 Ketzán Szija (16) hajadon leány vall.]. *1834* ebből veszekedés támadván, öszve tépelődtünk költsönösön részegen [KLev.].

kölcsönöz 1. kölcsönad; a împrumuta, a da cu împrumut; verleihen, (aus)borgen. *1773:* Sárdi Susánna Asszszony kére ... Csato Ferentz Urtol költsen 600 M farintakat; Meg tekintvén azért Csato Ferentz Uram is az Aszszonynak nagy szükségét ... ada, és költseneze az Aszszonynak 600 ~ hat Száz M farint(at) [Nagylak AF; DobLev. II/448a]. *1779:* nagyobb gratiával venném ... ha az Vr sogor Vram, annyi szivességet mutatna és nékem Husvétig Száz forintot költsönöznék [Szentbenedek AF; i.h.III/539. 1b–2a]. *1808:* tégyen anyi jot vellem kedves Sogor Uram jo Contractusra költsenezen Nékem annyit [Szentmihálytelke K; BetLt Nemes Anna lev.]. *1821:* Nuksori Denyille Tógyer ... költsönözött légyen Bárbu Albnak 7 Rforintokat , mellyet most Bárbu Alb ugy állit hogy egyszer is máttzor is le fizette volna aprádonként [H; JF 36 Prot. 3].

2. kölcsönvesz; a împrumuta, a lua cu împrumut; jm etw. abborgen. *1577:* ha mit keolchyenez eo kegmekis, meg kel annak fyzeteodny e Ieowendeo adobol [Kv; TanJk V/3. 155a]. *1578:* Erre igirik eo keg. egez warassul magokat hogy ha ebból az adozedesbol meg nem fizetnek, azoknak az Iamboroknak kiktöl keolchyeneznek, biro vram aggia ertessere az varasnak, es mind annie adot wetnek mig ne(m) az eowe kinek kinek ky tellyessedik [Kv; i.h. 168a]. *1581:* ha ... hertelen kellene az pinz kolchyenezzenek eö kegmek addeg es, ismegh az adobol fyzessek megh [Kv; i.h. 241b]. *1602:* Az Jspanok vegienek 16 eokreot az Varas zamara es zerenchyeiere, es ... fizessek megh ... ha mely Jambortol keolchyeoneoznek [Kv; i.h. I/1. 417]. *1757:* Nagy Pál ... 66. M. forintokat költsönözött; az most Korda Ur(amna)k meg fizetödött általam facientes Rf. 55 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 108b]. *1768:* Tsekelaki Anna Aszszonj ... a többi közöt e sulljos portzio és szölöknek terméketlensége miat kért es költsönözot volna Dobolyi István uramtol három Rs forintokat [Ne; DobLev. II/394]. *1826:* Balás Ferentz és Szatmári Péter költseneztek 50 Vfor. melynek Esztendei interessibe igertek tíznapi szántást [Mezőbánd MT; TSb 26].

kölcsönözés, kölcsönzés 1. kölcsönadás; împrumutare, dare cu împrumut; Darlehen, Borg, Leihe. *1599:* Amy az keolchyeoneozesreol valo paranchyolattyat illety eo fel(se)genek : Arrol tetczyk hogy eo kgme biro vram mennyen Ala feyerwarra eo fel(se)gchez es teorekedgyek, Audientiat impetraluan eo fel(se)geteol, meg mutatuan az varosnak sok izonyw fajdalmit es keolchyegit, es legyen azon mindenkeppen hogy le zalicchya eo kgme ez paranchyalattyat eo fel(se)genek keonieorgesewel [Kv; TanJk I/1. 346].

2. kölcsönvétel; împrumutare, luare cu împrumut; Entleihung, Anleihe. *1578:* emlekeznek erre is eo kegmek[a] hogy mikor egib kor esset effele Summanak hertelen walo fel zedesse Az wdeo bely adozedeok zeret teottek kolchyenezessel is, mellyet wyzontagh az adobol meg fyzettek [Kv; TanJk V/3. 168a. — [a]A városi tanács tagjai]. *1595:* Kerik varosul Biro vramat eo kegmet zeretettel, hogi eo kegme Tanachbeli vraimmal egietembe keolcheoneozes altal tegick zeret valami pinznek [Kv; i.h.I/1. 268]. *1601:* keryeok ... biro vramat tanachyawal egyetemben hogy eo kgmek vagy keolcheoneozessel, awagj penigh mas keppen eot Awagy hat zaz forint(n)ak tetetnek zeret [Kv; i.h.376]. *1620:* az melj Szamos Gialogok ... Az orzagh oltalmazasara az Taborba(n) Mentenek, Azoknak ho penzek keölczieöneözesbeöl teölt kj [Kv; i.h.II/1. 299]. *1705:* Asserálják pedig mindnyájan, hogy nem sok van közülök, akik eddig is magok emberségéből és sok interessel való kölcsönzésből nem éltenek volna, és most is nem élnének [WIN I, 487]. *1764:* Világos ... az actionált 40. mforint Summának az I. által lett költsönözése [Torda; TJkT V. 223]. *1800:* az udvarhellyi Collégiumtol költsenesztenek pénzt ... a melly költsenezés ... több 1000 forintnál [Msz; DLev. 3. XXXV.6].

kölcsönözhet kölcsönkérhet; a putea împrumuta/lua cu împrumut; jm anborgen können. *1788:* Nagy Thamas Vram ... parantsalt fel tétetni 10 jo száraz fenyö Deszkákat mint nagy gazda költsön soha meg nem adom fejében, mintha Kolosvárat közelebb nem költsönözhetett volna [Solymos K; BfN Kátai Mihály lev.].

kölcsönöző, kölcsönző I. *mn* kölcsönvevö; care ia cu împrumutul; (aus)borgend. *1722:* találtatnak még is olly fukár és felettébb usorás emberek, kik az eö Felsége parancsolattyával nem gondolván, felettébb és szerfelett taxállyák á szegény meg szükült kölcsönzö embereket [Ks 18. XCIII gub.].

II. *fn* **1.** kölcsönvevö személy; împrumutător, persoană care ia cu împrumut; Borger. *1840:* megtörténhetne hogy a ... nyolcz Esztendök eltelése elött a' kölcsönzö elhalhatna [A.szentmihályfva TA; Bosla. — A teljesebb szöv. *kölcsönadó* al.].

2. kölcsönadó személy; împrumutător, persoană care dă cu împrumut; Leiher, Borggeber. *1791:* azonn terhes Summa pénz még mais a költsönözönek ... meg nem fizettetvén ... kéntelenittetnek az fenn irt falusi Lakosok ... ezenn ... Falusi Just avagy Joszágot ... el adni [Ádámos KK; JHb XIX/32].

kölcsönözött, kölcsönzött kölcsönvett; împrumutat, luat cu împrumut; jm etw. abgeborgt. *1681/XVIII. sz. m. f.:* a kölcsönzött restantiab(an) lévö 500. forintoknak le tételek felet most hamarjáb(an) nem alkuthattanak meg [Szentbenedek AF; DobLev. I/28]. *1741:* eddigis elëg uexánk volt ... a Militiatol, ketelenitettünk masonnat kölcsenezet pénzel ... mostanig potolni [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.]. *1769:* Provid(us) Bartok András ... a' Debitor a' költsönözött summa pénzt ...

minden restantia nélkül meg adja [Torockó; Bosla]. *1773:* (A) Költönözzett 600. Mfarintak Interessében tartozzék az Aszszony ... a' Creditor Urnak jo bort adni [Nagylak AF; DobLev. II/448a]. *1797:* a költsenezett nyolcz száz m.forintokat ... meg fizessem [Meggyesfva MT; Berz. 7. 69/13]. *1808:* az tőbb költsönzött pénz nem olyyan siető, azért még várakoznak [Ne; DobLev. IV/914 Dobolyi István nénjéhez, Bartok Ádámné Dobolyi Klárához].

kölcsönöztet kölcsönvétet; a împrumuta/a lua împrumut prin cineva; (aus)borgen lassen. *1592:* Myerthogy penigh az varos illie(n) ighen meg keoltseghtelenwlt, az megh eo kgmek varosul Adot vethettnek Byrak vraim talaliak megh az Zamweweo vraimath eó kgmekkel keolchyeoneoztessenek, hogy Mind az Ajandekoknak s mind Egieb zwksegeknek eo kgmek Birak vraim viselhessek idejekora(n) gongyath [Kv; TanJk I/1. 205]. *1826:* A' Bépanaszlot ... a maga számára 20 véka Gabonát költsönöztetett Molnár Károlly Urtol, Eke interesre [Nagycsán TA; TLt Közig. ir. 1528].

kölcsönpénz kölcsön pénzösszeg; sumă împrumutată/luată cu împrumut; Darlehenssumme. *1601:* Amy nezy az orzagh kewansagat az keolchyeon penz feleol ... latwan az zeoksegnek my voltat ... keryeok ... biro vramat tanachyawal egyetemben hogy eo kgmek ... eot Awagy hat zaz forint(n)ak tetenek zeret [Kv; TanJk I/1. 376]. *1642:* mely summa pénzért ... köttiük eö ke(gyelme)nek esmet ... Piaczi hazunkat ... az migh eo ke(gyel)met plenarie contentáliuk az előt adot kölcziön penzel egigiüt [Kv; RDL I.127]. *1711:* Josika Imreh Ur(am) ... vegsö pusztulasra jutott joszaga adaja(na)k supplealasara ... Tholdi István Ur(amna)k eö kgl(ne)k adott bizonyos summa kölcsön penzt [H; JHb XXIV/3]. *1714:* Nemzetes Légeni Szilvási Janos Vram ... kételenittetet kölcsen pénzt, ugj mint nyolcz száz Magyar forintakot léválni, Nemes Vitézlo Kolosvári Miskolczi István Uramtol, jo ezüst pénzül [Mezőör K; Born. IX. 2]. *1753:* Én magátol Dálnokíné Asz(szony)tol hallottam, hogy a sok nyomoruság mia kételenitett kölcsön pénzt fel kérni [Sszgy; HSzjP Helena Barabas, Agilis Pauli Szabo Consors (42) vall.]. *1761:* A Bükfalvi jószágot néhai Groff Ferratitül vásárlotta költsön pinszel [Bikkfva Hsz; i.h.]. *1844:* Szaniszlo Sándor meg esmérő irása 15 forint kölcsön pénzről 1835 Martius 22 [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1259 iratjegyzék].

kölcsönpénz-kérés pénzkölcsönzés; împrumut bănesc; Geldanleihe. *1605:* vyabb legatus superúenialt Generalis Vramtol Gyiulaffytol ky vyollag solicital az keolchieon penz keres feleol [Kv; TanJk I/1. 519]. *1662:* akiket főképpen olly értékes urakat, főembereket a szomszédságban közeldeden tudhatnának, illy utolsó nagy szükségekben, a véghelynek[a] megmaraszthatására és abból a közönséges jóra való kölcsönpénz-kérés dolgában éjjel-nappal megtanáltatnák, supplicálnák [SKr 575. — [a]Várad várának].

kölcsönpénzröli kölcsönről való; despre bani luați cu împrumut; von/über Geldanleihe. *1856:* Császári Költsönpénzröli Számolás meg Jegyzése Rovatot volt Firtos Várallyára 850 Rf (Firtosváralja U; Borb. II].

kölcsönvesz kölcsönkér; a împrumuta, a lua cu împrumut; jm anborgen. *1586:* Biro vram tanachawal egyembe az ollia(n) vraimba(n) be hiuasson, kinek az Vristen beowebben Adoth kiteol amit kerhet, vegie(n) keolchyeon a' Regy mod zerenth [Kv; TanJk I/1. 32]. *1686:* Én Bucsi Kozma vettem költsö(n) Nemzetes Mvasarhelly Kováts Istva(n) ⟨uramtol⟩ ... 15 Körmeczi Araniokot pro interesse [Mv; MbK 61]. *1731:* vévenek kölcsön[a] hatvan hat köböl buzát Szen keresztnapig[b] [Mihálcfva AF; Ks 83. — [a]Máj. 29-én. [b]Szept. 14-ig]. *1732:* a midőn volnánk ... delő Apátiban jövének mű előnkben ... az Delő Apáti lakasak, Kik is meg szorult álapottyakban vettenek kölcsen ... Groff Kornis István Uram eo Nacságy Gyekei Udvarából 100 véka ... búzát [Dellőapáti SzD; Ks 25. B. 12]. *1752:* a' kocsár legény ... őtt csizma bellés bőrtis vett kölcsön maga számára, aztis még meg nem adta [Szentdemeter U; Ks 83 Sükei Mihály lev.] *1784:* Jol emlekezem hogy ezen fen specificált személlyek néhai ... B. Alvintzi Gábor ur eö nagyságátol vettek költsen ... 100 Forintakat [Szelindek Szb; Mk IV.35/16 Michael Meltzer (63) vall.].

kölcsönvett kölcsönkért; împrumutat, luat cu împrumut; von jm geborgt, entliehen. *1589/1752:* ha vagy az Ura, vagy az eö Gyermeky meg akarnák váltani[a], tiszta diját önnön pénzekkel válthassák meg, költsön vött pénzel meg ne válthassák [Cssz; LLt. — [a]A zálogos jószágot]. *1725:* Sütő házhoz öreg deszka 101. Költsönn vött 17 szálatt meg atta [Kv; Szám. 54/IV. 15]. *1748:* az Vrtol Móra Miklós Vramtól obligatoriámra költsön vött ötvőn Forintokat exólválja [Vh; WassLt]. *1752:* ă költsön vett buzának interesse ne nevekedjék [Királyfva KK; Ks 67. 46. 21c]. *1798:* én mind az Egerszegi, mind a Veresegyházi Joszágat sok perrel és nyughatatlansággal nagyob részit pedig költsen vett pénzel ... szerzettem ki [M.déllő TA; DobLev. IV/802. 2a]. *1817:* Bétsbenis költsen vett pénzen élt [Görgénysztimre MT; Born. G. XVIII. 5 Árkosi Antal (60) ns vall.].

kölcsönvevő kölcsönkérő; care ia cu împrumut; entleihend. *1840:* a költsönvévö Fülep András ... megnyugodott rajta, hogy a haszonba kibérlett Joszág jövedelmének illö része depurálja mind a tartozást; mind pedig az illetö Interest [A.szentmihályfva TA; Bosla. Kövendi Kováts János, a szék bírája kezével]. *1841:* ha azt akkorrá bé nem fizetné ... tehát a' költsön adó Urnak ... szabadságok légyen a' ... költsön vevö Úran ... tökéletes eleget venni [Holtmaros MT; DE 2].

kölcsönvevődik kölcsönkérődik; a se împrumuta; ausgeborgt/entliehen werden. *1849:* (A) pénz ugyan költsön vevödött de vissza kellett adni [Somb. II].

köldök 1. buric, ombilic; Nabel. *1688:* énnékem hűtes Ur(am) ... illeneketis mondott; hogy ha külön kenyeren vagyokis veled de ugyan csak veled hálok, szabad vagyok veled, és ha neked akaszta(m) (igy!) a' kódekedigh hasitom [SzJk 231]. *1710:* Megfizete Isten Székely Lászlónak is. Irtóztató nyavalya szálla a köldökire, ki kezde rothadni, senki nem tudá meggyógyitani ... elszakada a köldöke, nagy kinokkal ifjú emberkorban meghala [CsH 148]. *1749:* Dumitru ... Mellye, és hasa

mind eszve volt szurdalva, a köldökin alól pedig egy szurás látzot, mind egy késnek hellye [Szárazalmás H; Ks 101]. *1767:* hol a' köldekinek hol a lábának tartotta a flintát [Majos MT; Told. 26/5].

2. köldökzsinór; cordon ombilicar; Nabelschnur/strang. *1585:* Ember Ianos vram vallia[a], Nem lattam mikor zwlte a' giermeket es ky Vette az perwataba ... el Meczek Az vdwaron a' giermek keoldeoket de akor vere nem Iara Es mikor Immar hoznak a' giermeket ... az zoba Ayto eleot Ahol a leani Annia lakik ... megh Erede Az gyermek keoldeóken Az Vęr, es lata(m) hogy a' vęr az eleo Ruhan ala folyt vala [Kv; TJk IV/1. 453. — [a]Egy leányanya csecsemőgyilkolása ügyében tartott vall.]. *1630:* Kerdeztem most fogsagaba(n) teole hogj mint let[a] ... azt mondotta hogj elesett mikor ki iöt az ajto(n), czak ugj suhadot el teöle. de ugia(n) halua let s eö maga meczete el a keöldeöketis [Mv; MvLt 290. 191b–2a. — [a]A gyermek]. *1736:* az utrumb(an) forgo Aszszony(na)k mikor Gjermeke lött, én vágtám az köldekit [Szentegyed SzD; TKl].

3. *~e veszett. 1649:* Attak el penzen egy keöldeöke ueszet Juhot nro 1 | Adot penzen el Egj köldöke veszet Niwues Berbeczet Egj forinton [Kv; Szám.26/VI. 478].

4. ekegerendelly-rész, ekeköldök; plaz; Pflugsohle. *1748:* Eke gerendejre valo karika Nro 1 ... Eke köldökire valo horog Nro 1 [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 12]. *1776:* Mester Ember(ne)k hogy egy Ekében Köldököt és Eke fejet csinált Dr. 24 [Mezőméhes TA; WassLt). *1831:* Egy Ujj keszülöben lévö Eke gerendely ködekestöl fejestöl [Körtvélyfája MT; LLt].

A MTsz szerint: az eke talpát a gerendellyel összetartó fa. — A SzamSznak ettől eltérő jel-e: az eke hátulján a gerendelytől a földig nyúló lapos vas, melyen az eke a földben csúszik; más néven ekefű v. csúsztató.

5. a szitásmalom alsó kövének (fekvőkő, lisztelő kő) része, mely a malomkő kerek lyukába illeszkedik; buric (la piatra morii): Büchse (am Mühlstein). *1732:* (A malom) Mindenféle vas Eszközei ~ Korongjai, gerendejekben lévő Csapjai, köldökei perpentzéi, és orsolya, alkalmas ideig meg szolgálának [Nagyiklód/Szászsztjakab SzD; TSb 51]. *1847:* A malom kövek kopottak ... A Korong jo, a Köldökin van egy vas karika [Dés; DLt 316].

Frecskay a köldök szinonimáiként a *dobzás, kőpersely, fuguzsaly* és *nyaktőke* szavakat sorolja fel (283).

6. lakatrész; parte de lacăt; Schloßteil, Dorn. *1732:* A harangláb ajtajának kolcsa tollát is megcsinálta s egy lakatnak köldekit, kolcsát igazította[a] h.fl. — den. 8 [Kv; ETF 107. 13. — [a]A lakatos]. *1813:* a' lakatnak a' köldöke el lévén törve a' Kultsával meg nem nyilhatik [Koronka MT; Told. 18].

7. tolózár-rész; parte de zăvor; Teil des Schub/Stellriegels. *1656:* Ezen kamaraszék pitvararol nilik az felseö tarhaz fele ... vas sarkos panthos bellett ajto melinek tollio vas szarja köldeökevel edgyüt megh vagyon | vas sarkon panton forgo ajto, melljen vagjon kett retez egi tollio vas zarja, keöldeökövel ütközöjevel együtt [UF II, 123, 135].

8. csíra, *nyj* cika; germen; Keim. *1815:* A' krumpi annyi féle (! hajt) gyökeret a' hány szeme (: köldöke, tsirája :) van, 's minél nagyobb a' krumpi annál több bél veszi körül a' szemet-is, a' béltöl vészi a' tzika a' maga elsöbb eledelét [Kováts Sámuel, Utasítás a' Krumpi termesztésre (nyomt.)].

9. ? **Hn.** *1669:* az mező köldökben (sz) [Szotyor Hsz; EHA]. *1818:* A Kődökbe (sz) [uo.; EHA].

köldökcsömör köldöksömör; pecingine; Nabelpustel/flechte. *1659:* Okot tudtomra az ő nagysága előtt való vádoltatásomra ... nem adtam senkinek ... mert már három heténél több, miolta itt kin Farnoson lévén, a kődök csömörnek nevezeti alatt a kólika vesztegete s csaknem el is költöztete [TML I, 478–9 Udvarhelyi György teleki Mihályhoz].

köldökkarika az alsó malomkő része; parte a pietrei stătătoare/zăcătoare; Teil des unteren Mühl/Mahlsteins. *1590:* Attam egj Keoldeok karikanak ket Apro vasat veotte(m) d. 16 [Kv; Szám.4/XIII. 4 Gr. Wass melomreg.]. — Vö. a *köldök 5.* alatti adalékokkal és a jegyzettel.

köldökkötés köldökzsinór-elkötés; legarea cordonului ombilical; Abnabelung. *1823–1830:* (Göttingában a megesett) szerencsétlen szolgálókra nézve az a szerencse, hogy vagyon szülőház[a] ... ott fizetés nélkül szülnek ... legnagyobb vigyázat a köldökvaágásra és -kötésre [FogE 227. — *1796 táján].

köldökös 1. köldökkel készült (lakat); (lacăt) făcut într-un fel special; (Schloß) mit Dorn verfertigt. *1648:* Az Sáfár házon vagyon eöregh lakat köldökes nro. 1 [Komána F; UF I, 928].

2. vmilyen tolózár-résszel ellátott; (prevăzut) cu un anumit fel de opritor; mit irgendeinem Riegelschloßteil (versehen). *1656:* vas sarkon panthon forgo ... bellett ajto felszer plehes kilinczes tollio zarjaval ... faragott ajto ... azon keö melljekben csinált köldeökös ütközöjevel együt [UF II, 121].

3. ? köldöksérves; cu hernie ombilicală; mit Nabelbruch. *1735:* Egy ötödfü fekete gyermek ló ... Ötödfü pej köldökös gyermek ló [Marossztkirály AF; Told. 2].

A jel-re nézve talán számbavehető a MPászt 300, 319 *béka és köldökkőröm* címszavának köv. értelmezése: a ló szárain az a varszerű cserepesedés, mely fekvéskor a patanyomástól ered és öröklődik.

köldökű szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *srófos ~ lakat* lakatfajta; un fel de lacăt; Art Schloß (mit Schraubendorn). *1813:* Cserefa nagy ajtó ... egy el romlott srófos köldökű kitsin gőmbőjég Lakattyával edgyűtt [Koronka MT; Told. 18].

köldökvágás köldökzsinór-elmetszés; tăierea cordonului ombilical; Abnabelung. *1823–1830:* midőn ... gyermekeim lettek, s mint falun tudatlan ... bábákat kellett hívatnom, tudtam, mire vigyázzak ... legnagyobb vigyázat a köldökvágára és -kötésre [FogE 227].

köldökvas 1. eke-csúsztató/fő; plaz; Pflugsohle. *1629:* Egj kormani es koldok uasak [Szentdemeter U; LLt]. *1734:* Vagyon egy eke két jo vasával, gerendely karikával ... és köldök vassal edgyütt [Datk NK; JHbB D. 1 Gr. Bethlen Farkas inv.]. *1747:* Válto eke három köldök Vasaival, és két gerendely karikával [Borsa K; Told. 24]. *1760:* 1 eke talyigastol 1 tezlástol gerendelly karika nélkült köldök vas nélkül kormány hargával [Szentdemeter U; LLt]. *1799:* Két rongyollott Eke ... Az egyiken ... meg Nádazott Lapos vass, vagyon egy rövid Hoszszu és

köldök vassaival édjütt | A Nagy Ekébe valo Lapos Vas ködök vasával égyütt [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1819:* Egy Eke hoszszu, lapos, és Köldök vasaival meg kivántato tajigajaval és Boronájaval [SzD; TSb 6].

2. az alsó malomkő része; parte a pietrei zăcătoare; Teil des unteren Mühl/Mahlsteins. *1680:* Vagjon eö Ngok(na)k ... lisztelö malom házok ... also felsö köveii (!) kopottak ... lisztelö váluja jo, külsö belsö viz kerekei is jok Tengelyei czek(ne)k mind kivül belül vas karikasok vas csapossok, Perpenczeje, orsoja, köldög (!) vasai jok [A.porumbák F; ÁLt Inv. 34]. — Vö. a *köldök 5.* és *köldökkarika* alatti adalékokkal.

köles 1. Panicum; mei; Hirse. *1672:* Elmentünk ... az Noszalyi[a] határnak Geöcz felé valo fordulojaban ... az hol egy darab széna füvet ... Gavai Miklos Uram fel szantatott volt keölesnek [Ks 41. R. 17. — [a]SzD]. *1680:* az Irtott helly most kölessel vagyon bé vetvi (!) [A.porumbák F; ÁLt Urb. 51] | Tórók resz ... az Gogán hegin ... most Eöreg Pal Janos ur(am)nak vagon kölesse benne [Diós K; JHbK LVIII/8]. *1731:* eleg Tavaszi vetést vetetem zabot, Török buzat, kölest és hariczkat [Pálos NK; Ks 83 Géczj László lev.]. *1744:* Eltetö Vr(am) ... egj nehány Eke barázdányi földet Kölesnek fel fogott volt [Szentegyed SzD; WassLt]. *1754:* ezen földnek also barázdáján Vladek(na)k kölössekis termett vala [Erdőalja KK; Ks 39. XI. 11]. *1755:* azt Nem hallottuk hogy p(rae)tendalt voln azon hellyhez és tiltatta volna ezen Kőléssel bé vettett Rétről Szille Kozma [Oprakercsesora F; TKhf 31/11] | Én az utrizált ... Rétett tudom ... az holottis most ... Kölöst vagyis Malájt vetettek volt [uo.; i.h. Iuon Boerás (60) jb vall.]. *1774:* Kölest, Arpát, Alakort, Tönkölt, Tatárkát, és Haritskát ... nem szoktanak vetni [Szentdemeter U; LLt Vall.]. *1843:* ezelöttt mint egy 7. esztendövel a' kérdés alatti Helyet ... a' Deresztés ... bévetette Törökbuzával, 's kölessel [Bodola Hsz; BLt 12 Gál János (38) szolgaember vall.].

2. kölesföld; cîmp semănat cu mei, meişte; Hirsenfeld. *1588:* Ez ell mult napon vasarnap geureug Tiwadar es Peter zidalmazni kezdenek hogy ne haycziam az keolesreol be az marhat azomba nekem tamadanak fegyweres kezzel [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. *1606:* az melj helyet most boriú kertnek hinak az Atthiam vet vala ot az vt mellet egj darab keölest [UszT 20/293 Gr. Thibald de Kadiczfalua (65) pp vall.].

3. kölesvetés; semănătură de mei; Hirsensaat. *1570:* Racz fey Krestel, Stephen olth ... vallyak, hogy Eonekykes volt Lenek es keolesek az ky (!) Myhal keolese Mellet, Es aztis Mind megh ethetek volt, De eok Rayta nem talaltak senky Barmath, hane(m) az vtan Kys Myhaltwl hallottak [Kv; TJk III/2. 191]. *1594:* Asz Herczegh Pal Vram Marhayat talaltak asz keolessen ... az Deesy Byrakat es Polgarokat kwlte ky es aszok bechiolleottek megh az keolesben Valo karth Vgyminth Tiszenhath forintra, az Herczeg Pal Marhayara [Dés; DLt 246]. *1670:* kig(ne)k jrhatom jde ala az aruyzek retenetes karokat tesnek ... sok helyen az maros melet az kölöseketys mind elmosta [Gyöngy H; JHb XXXIX. 51 Údósbyk Naduduary Jstvan lev.]. *1696:* (Naskuly) fenyegette szittais az birot az kölösetis el tapottatta [Mánya SzD; Ks 9. XXXI. 4]. *1715:* nyara(n) alt(al) mikor a kölösnek nöni kellet volna, szárazság lévén el muhorosodott Füvesedet hogj alig kaszálhatták [Fog.; UtI]. *1740:* sok károkot Tet az Ho harmat kölesben Torög buzában [Abosfva KK; Ks 99 Györki János lev.]. *1743:* a' Dombai réten ... jo küleseket (!) is tudok lenni [Ádámos KK; JHbK XXVIII/9]. *1755:* Azt tudom bizonyoson mert magamis ott voltam a midön az Falut ezen Controversias helyre ki hozták volt, és mondá Szille Szandru Iszaka Blendén(e)k hogy eddig az hellyig ameddig az malaj vagyis Köllös vagyon meg engedem hogy kaszály, de azon tul Semmiképpen meg nem engedem [Oprakercsesora F; TKhf 31/11 Iuon Boerás (60) jb vall.].

4. kölestermés; recoltă de mei; Hirsenernte/ertrag. *1550:* mykoron zekely gergely az peres ffewldrewl, az kelesth ely wytthe wolth, azkoron, Jztrydy myhaly, zekely gergelth reya akarya wolth keresny [Mányik SzD; BfR 192/23 Isztrigyi Mihály és Székely Gergely kötéslev. — L. MNy LVIII, 491]. *1588:* mikor ecczer zena rakni hadadba be menteonk volna az Sombori vram Jobagiai ... mynd zenankat Keoleseonket hatalmaswl ell hoztak [Zsákfva Sz; WLt]. *1843:* az ottan volt Lent, Törökbuzát, kölest — mily eszközökkel, és mi modon kárositattak el — szoval becsülje meg a' Tanu az elkárositott Terméseket [Bodola Hsz; BLt 12 vk].

5. köles szalmájában; mei (cu paie cu tot); Hirse im Stroh. *1673:* Ebből az percipialt kölesböl rakattam az Fogarasi, sarkanyi, es Also szombatfalvi csüres kertekb(en) Asztagot ötet [Fog.; UtI]. *1676/1687 k.:* ă kinek Zabja ne(m) volt, kalongyájáb(an), de azonb(an) volt árpája, kölesse, alakora, égy Kalongya árpát vagy kölest adott ă Praedicator(na)k ă két kalongya zab hellyet [Mezőcsávás MT; MMatr. 412]. *1680:* az Csürb(en) ez idei buza Asztagok hulladekja. Zab Asztagh ... Ros Asztagh ... Kölös kazalakba [A.porumbák F; ÁLt Inv. 31–3]. *1709:* mar az zabat kölöst kellenek meg dezmalnu(n)k [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. *1722:* az Puskárok mig buza mezön volt ... mind aszt örzötték, az után Kölest, és mostis aszt örzik hogy ă Marha ă kalangyákat ne vesztegesse [KJ. Rétyi Péter lev. Fog.-ból]. *1743:* A köles becsültetett 6 id est hat kalangjára [Zsombor K; Somb. I]. *1761:* Szalmájába ... Arpaja, Zabja, Kölösse, hány kalangya maradott ? [H; JHb XXXV/39. 4–5 vk]. *1777:* mikor leg elsöben a fák gyökereit ki ástam volt akkor fel kapálván kölest vetettem volt belé s termett abban az Esztendöben fel kalongya kölesem [Gambuc AF; KP. Prekup Toma (60) zs vall.].

6. kölesmag/szem; grăunte de mei; Hirsenkorn. *1585:* az eo Zam ado Regestumaban ... Iria megh[a] Meny Buzaia leót ... Meny keobeol Arpa, zab, Alakor, theonkeolj, Len, kender, es Keoles Iutot kezeheóz [Kv; KvLt Vegyes III/19. — [a]A Szent Erzsébet szegényház isp. m–e]. *1598:* abban az Cherelt feoldben, az Makay Leoricheben, Egy feleol Tyz Rudat szantatot el, Eordeóg ferencz Vram ... az hoszaban Tizen hat Rudat ... Be is vettetett vala keolessel [M.fodorháza K; Ks Kowachy Istwan vall.]. *1600:* véóttwnk ... Hat veka keóleóst f 1 d 50. Fel keóblenek teóreseteól atta(m) d. 15 [Kv; Szám.9/XIII. 15 Damakos Máté isp. m. kezével]. *1627:* Az zabnak vékáját az vármegyéken adják öt pénzen. Árpának vékáját nyolcz pénzen ... Kölesnek vékáját tiz pénzen [Gyf; EOE VIII, 474 piaci limitációban]. *1632:* Vagion negy kwlwis, kiben keölest es Len magotth teörnek, az vamiath olaiul es kasaiul az varba(n) administralliak [Fog.; UC 14/38. 110] | vagion ... egy eöreg

Kas, meliben vagio(n) keöleös Cub : 19 [Komána F; UC 120]. *1654:* Keölyes vagyo(n) gr. 1 1/2 [Szásznádas KK; Ks Bánffy Anna urb.]. *1683:* Kőllősről vallo Extractus. Szemiben Van kőlős jellen C.S. No 134/1 [Almakerék NK; UtI]. *1761:* szemül a' Gabanásba ... hány véka Tiszta, vagy elegy Buzája, Rosa, Arpája, Zabja, Kőlősse ... maradott ? [H; JHb XXXV/39. 4 vk]. *1774:* kölesis vólt egy vékányi kit a' Pislenek meg ettek vólt [Szentdemeter U; LLt Vall. 30].

Szk: *fejér ~. 1679:* Fejer kőles ... Cub 132/2 ... Veres Kőles ... Cub 11/1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 133–4]. *1729:* talaltunk ... Fejér kölest 4 szúszékban metr 132 Veres kölest más szúszékba(n) metr. 15 [Marossztgyörgy MT; Ks 23/XXIIb] ∗ *közönséges ~. 1682:* Vagjon ... mosot kolős kasa(na)k Cub 25// Ugjan kasa(na)k valo mosotlan tiszta kölős Cub 42// Közöseges kölős Cub 478 [A.porumbák F; UtI]. *1684:* Mosot Kőles Cub 10// — Közönséges Kőlős Cub 168 [Fog.; UtI] ∗ *mosatlan ~. 1684:* Vagjon ... mosotlan buza Cub 160 ... mosot kölős kassának Cub 20// Mosatlan kölős Cub 372 [A.porumbák F; UtI] ∗ *mosott ~ → közönséges ~ → veres ~. 1736:* veres kőles metr. 6 [Martonfva NK; CU XIII/1. 248]. *1783:* Teremiből az Veress kölest el hozván ... fele itt maradott [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz].

Sz. *1676:* De édes Sógor uram, azt Kigyelmed tudja, ha szintén ez mostani Magyarországban lévő hadait ő felségének levágnók is, bizony ő csak császár. Azért, az mint az paraszt példabeszédben mondják, ember egy zsák kölest elönt, mind úgy fel nem szedi, az mint volt [TML VII, 257 Kornis Gáspár Teleki Mihályhoz].

◇**Szn.** *1597:* Koless Mihal [Kv; Szám.7/XIV. 98 Th. Masass sp kezével]. *1602:* Köles Máté lófő [Gidófva Hsz; SzO V, 210]. *1614:* Keöles Gergely jb [Albis Hsz; BethU 295] | Keöles Jstwan pp. Keöles Janos pp [Gidófva Hsz; i.h. 275]. *1631:* Keöles Istvan [Nyújtód Hsz; HSzjP].

◇**Hn.** *1543/1687 k.:* Az mosoni határban orotványban égy föld ... Vagyon más földis Kőles ágy félén [Moson MT; MMatr. 262]. *1592/1804:* Kőles osztoloban [Kissolymos U]. *1612/1687 k.:* Vagyon Széna fű ā Kőles érben [Csávás MT; MMatr. 411]. *1632/1664:* Az Kőles hegynél (sz) [Koronka MT]. *1653:* Kőlős vőlgiben [Kercsed TA]. *1679:* az kölesben (sz) [Désfva KK] | Az Kőles hegyb(en) (sz) [Vajdasztiván MT]. *1687:* Az Kőlős nevű helyben [Dengeleg SzD]. *1688:* Az kölös kuttyan kivül (sz) [Oroszfája K]. *1756:* A Köles ájjban [Moson MT; MRConscr.]. *1760:* a' Köles gödörben (sz) [Balázstelke KK]. *1765.* a Kőles n. föld (sz) [Csávás KK]. *1772:* A Kőles nevezetű Földbe (k) [Szászfenes K]. *1775:* A Kölös vápában (sz) [Jánosfva U] | A Kőles Pataka nevű hellyb(en) [Recsenyéd U]. *1795:* A Kűles ajba (sz) [Bábony K]. — A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

kölesalja kölesocsú; codină de mei; Hirsenafterkorn. *1681:* Tyuk(na)k valo köles allya [Hátszeg; VhU 596]. *1682:* Köles Cub 9/3 Köles allya Cub /3 [Vh; VhU 691].

kölesaratás secerişul/seceratul meiului; Hirsenernte. *1595:* Az keoleos Aratasra, zarazasra, es egibe keotezessere keoltetem f–/96 [Kv; Szám.6/XIII. 11].

kölesasztag stog de mei; Hirsenfeimen. *1687:* Tavalyi Kőlős Asztag nro. 4 ... Kőlős szemül vagjon jelen Sax. Cub. 176//2 [Fog.; UtI].

köleses (eredetileg) kölestermelésre való; (inițial) teren cultivat cu mei; (ursprünglich) zum Hirsenbau/anbau geeignet. **Hn.** *1578/XVII.sz.köz.:* Keöleses kutba(n) (sz) [Kide K; BHn 86]. *1593:* kölesös odalon [Perecsen Sz; WLt]. *1675:* az Kőleses vőlgy (sz) [Marosbogát TA; EHA]. *1724:* Az köleses kuton Inet (sz) [Kide K; BHn 88]. *1737:* A kőlősős Vőlgyiben. A kőlősős Vőlgj éjszakjánn (sz) [Marosbogát TA; EHA]. *1795/1807:* A' Kölösés elött (sz) [Kispetri K; EHA].

kölesföld cîmp semănat cu mei, meişte; Hirsenfeld. *1550:* a koles fold feloly walo leuely [Mányik SzD; BfR VI]. *1637:* Keöles feoldek ugyan azon feöldek mellett vadnak. Hasonlokeppen Bosonak es Lenczyenek valo feöldis elegendeö vagyon [A.komána F; UC 14/42. 185]. *1693:* Az Miriszlai[a] köles földben metr 45 [Ne; DobLev. I/38. 5a. — [a]A várossal tőszomszédos Miriszlón levő]. *1694/1764:* Gyűrű allyában való Kőlős földeket Két Lábban szakasztván a felső Láb fellyűl Nemes Jánosné Asz(szo)ny(om)é [M.fülpös MT; EHA]. *1760:* az én Apám és Imre Istvan az Nagj kertben adtak volt egj darab köles földet s kászalott ide akarván bé nyalábozni Nehai Székely Sigmond és Balint Uraimek(na)k tserében egy darab itten levő hellyért [Kilyén Hsz; LLt]. *1812:* A Kerek Erdő alatt ... kőlős föld [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 8].

Hn. *1668:* Az Kóles földnek az felseö felé (sz) [Imecsfva Hsz]. *1678:* Az kőles földőn [Kocsárd TA; DobLev. I/26]. *1687:* A Köles földben (sz) [Désfva KK]. *1694/1764:* Kőlős föld [M.fülpös MT; Told. 26]. *1737:* A' Kőlős Földben [Désfva KK]. *1740:* A Kőles földen (k) [Gyerővásárhely K]. *1744:* Az Kőles földön [Kv; TJk XV/4. 22]. *1748:* A Köles Földek fejin (sz) [Karácsonyfva MT]. *1753:* az Köles föld nevű helyben (sz) [Komjátszeg TA]. *1754:* A' Kőlős földekben (sz). A' kőles földek közőtt (sz) [Radnótfája MT]. *1767:* a' Kőles földekbe (sz) [Radnót KK]. *1772:* A Kőles földen valo Láb (sz) [Szászfenes K]. *1776:* Köles föld n.h.-ben [Csávás KK] | A' Kőlős Földökbe [Maroskeresztúr MT]. *1779:* A Fellakban ā Kőles Földőn (k) [Ördöngösfüzes SzD]. *1801 k.:* A köles Földek közőt (sz) [Visa K]. — A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

kölesföldbeli a kölesföldben levő; din cîmpul semănat cu mei; im Hirsenfeld befindlich. **Hn.** *1627:* Az Keoleos feoldbeli szelfeold [Lőrincfva MT; EHA].

kölesgyomláló plivitor de mei; Hirse jätend/krautend. *1600:* 18 July Attam hat keoles giomlalonak d 36 [Kv; Szám. 9/XII. 70 Igyártó Simon isp.m. kezével].

köleshely kölesföld; cîmp semănat cu mei; Hirsenfeld. *1659:* az kőles helyett Ebeni Miklosne Aszszonyo(m) bekessegesse(n) birta, kaszaltotta [Kv; SLt AQ. 17 Fr. Igaz (35) centumvir vall.].

Hn. *1695/1717:* Köles helyben (sz) [Tarcsafva U; EHA]. *1718:* az Köles helyben (sz) [Dengeleg SzD; EHA]. *1726:* Kőles helyb(en) (sz) [Vajdasztiván MT;

EHA]. *1727:* A Kőlős hellyb(en) (sz) [uo.; EHA]. *1769:* A Köles helyben (sz) [Nyárádsztanna MT; EHA]. *1807:* Kőleshellybe (sz) [Tarcsafva U; EHA].

köleshelybeli kölesföldbeli; din cîmpul semănat cu mei; in/auf dem Hirsenfeld befindlich. *1723:* Köles helybeli föld (Tarcsafva U; EHA].

köleskása păsat de mei; Hirsebrei, Hirsengrütze. *1584:* Haznal zabot adny vekayat d 9 ... Keoles kasanak wekayat d 35 [Kv; PolgK 13]. *1590 k.:* Ez ide ala megh irt limitatíorol wgy teczet ew kegmeknek hogy mikor Isten draga es zewk ydeot bochiat reank chiak ackor obserualtassek ... Keoles kasanak wekayat d 35 [Kv; KvLt Vegyes III/13]. *1595:* Az Ris kassat most ne(m) kaphatnj: Dragais feletteb Tisztessegesb penig az Dara, az kölös kassanal: És maid olczobbanis jútunk akkor hozza, hogy ne(m) az kassahoz [Kv; Szám.6/XVIIa. 207 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1647:* Vagion ez Tornaczban ... fa abronczos veder teli keoles kasaúal [Drassó AF; BK 48/16]. *1683:* Köles kása Sax Cub 4// — [Szův; UtI]. *1687:* Kölös vagya(n) ... Cub 80// Kölös Kasa ... Cub. –// 2 [A.komána F; UtI]. *1690:* Szemiben van jellen köllős Cub Sax N 86//1 ... Köllös kasa Cub sax No 1//1 [Almakerék NK; UtI]. *1774:* Pénteken Paraszt ebédkor főzettettünk még nékiek másfél ejtel köles kását olajjal [Kvh; HSzjP]. *1796:* Egy kupa kölös kásáért xr. 10 [Kosesd H; Ks 78. XVII. 15]. *1855:* küld Feleségem ... egy véka köles kását [Uzon Hsz; Kp V. 405 Kispál György Kispál Lajoshoz].

Szk: ~ *őrlő rezsnice* köleskása-daráló. *1748:* So őrlő resnicze 1. Kőlős kása őrlő resnicze [Szinyérváralja Szt; Ks 25. VII] ✱ ~ *tartó fedeles kád. 1680:* kölös kasa tarto egy fedeles kad [A.porumbák F; ÁLt Inv. 15] ✱ *mosott* ~. *1684:* mosot buza Cub 31// mosatlan buza Cub 220// ... mosot kölös kássanak Cub 7// mosatlan kölös Cub 410]Porumbák F; UtI].

köleskása-csináltatás köleskása-őrletés; făcutul păsatului de mei; Hirsengrützemahlen. *1683:* Kőles Kasa csinaltatasra Cub 10 [Fog.; UtI].

köleskenyér pîine de mei; Hirse(n)brot. *1705:* Mi pedig annyira vagyunk, hogy a gubernátornak csak tíz köből liszti sincs, mert a szebeni malmokon csak nem tudnak őrölni a militia őrlése mia, mert mindennap száz köből liszt megyen ki profontra, az pediglen igen szegény, mert most mind köleskenyeret sütnek [WIN I, 440].

köles-kereset köles-követelés; pretenţie de despăgubire pentru mei; Hirsenklage/forderung. *1695:* Borane Aszsz(ony) perlette Killyeni Mihalyne Aszszonyomot ... egy hold földnek meg szantasaért ... le hagyvan Borane Aszszonyomis mind Hariska köles Buza keresetit, es abbol orialodott mind(en) maratsagokot ... es egymast mű elöttünk megh követek [Kilyén Hsz; BLt].

köleskert bekertelt kölesföld; meişte îngrădită; umzăuntes Hirsenfeld. **Hn.** *1625:* Keöles kertben (sz) [Uzon Hsz]. *1669:* az Köles kert zeriben [Tarcsafva U]. *1685/1792:* Az Albisi Köles kerten belöl egy nagy Nyir [Albis Hsz]. *1691:* Köles kert nevű hellyben [Tarcsafva U] | Köles kert nevű helyb(en) (sz) [A.boldogfva U]. *1726:* az Köles kertbe [Bádok K; BHn 24]. *1728:* 'A Kőlős Kertben a' berek szélyben (sz) [Komjátszeg TA]. *1752:* Köles kert nevű hejben [Nyárádsztlászló MT]. *1757:* Egj kevés közönséges erdöis vagjon, mely Köles Kertnek neveztetik [Nagyernye MT]. *1765:* A Köles kertben (sz) [Szentháromság MT]. *1776:* A Kőlős kert (sz) [Balavásár KK]. *1781:* Kőles kertbe (k) [Bencéd U]. *1789:* a' Kőles kertben [Csitsztiván MT]. *1792:* a Köles kerbe (sz) [Uzon Hsz]. *1802:* A Kölös kertb(en) (sz) [Nagyernye MT]. *1818:* Az All Dobolyi Réten a' Kőles Kertben (k) [Aldoboly Hsz]. *1821:* A' Kölöskert (k) [Csitsztiván MT]. — A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

kölesliszt făină de mei; Hirs(en)mehl. *1710:* Mi pedig bemenven Havasalyföldiben Thökölyvel ... szállottunk Ploesthez ... A ploesti mezőn negyedfél hétig voltunk táborban ... ott ettem elsőben kölesliszt ből sült málét mézzel, igen jólesett [CsH 232].

kölesmag kölesszem; grăunte de mei; Hirse(n)korn. *1789:* A Kőlős magam ... egy jo asztagatska lőn [Berz. 5.43. S. 88].

kölesmegétetés kölesvetés-felétetés; daună produsă în sămănăturile de mei prin păscutul animalelor; Verfütterung der Hirsensaat. *1594:* ky Vitte az polgarokath valami keoles megh itetesnek kara latny [Dés; DLt 246].

kölesmezei a Kölesmező (K) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Kölesmező; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Kölesmező. **I.** *mn* **1.** Kölesmezőn levő, ahhoz tartozó; din Kölesmező; in Kölesmező befindlich, zu Kölesmező gehörig. *1615:* Keólesmezej es Diossj Jozagh [Kv; JHbK XXIII/7]. *1642:* Lazar Peter semminemeő fraskat (!) sem akadalt nem czinal sem zerez az keoles mezej riz portiorul Colosuarmegeben [Kv; Ks 65. 43. 10].

Hn. *1633:* Az Keolesmezey hataran [Kölesmező K; BHn 53]. *1650:* az keolesmezej es az Burjanos ó Budaj hataron [Burjánosóbuda K; BHn 40]. *1779:* egyfelől, a' Kölesmezei, másfelől az uj-Budai Határok [uo.; BHn 42].

Az eltűnt Kölesmező (K) helyét elég pontosan meghatározhatjuk (L. BHn 44–5 között a térképvázlatot); határa — a szintén eltűnt — Újbuda és Balog János telke határával együtt Burjánosóbuda határát növelte meg.

2. Kölesmezőn lakó; care locuieşte la Kölesmező; in Kölesmező wohnhaft. *1668:* láttam hogy Budán â mi Falunkban tsioportozanak eoszve, â Mikola Ur(am) Kőles mezei és Burjános ô Budai Jobbágyi [Burjánosóbuda K; Ks 65. 43. 10].

II. *fn* Kölesmező lakosa; locuitor din Kölesmező; Einwohner von Kölesmező. *1697:* az koles mezeiek szantottájak (!) az Czup alat valo feöldet [uo.; JHbK XXII/21].

kölesmező kölesföld; cîmp semănat cu mei, meişte; Hirsenfeld. **Hn.** *1758:* A' Kőles Mező Arka mellett (sz) [M.kiskapus K; EHA]. *1787:* A Köles Mező n. H.-ben lévő Láb (sz) [Szásznyires SzD; EHA]. *1813:* A' Köles Mezőben (sz) [M.kiskapus K; KHn 171].

kölesnyíl köles-nyilföld; parcelă semănată cu mei; durch Los zugeteiltes Hirsenfeld. *1622:* Szegh Martian ... egy keőles nyl [Kozárvár SzD; EHA]. *1643:* kett kis

keölos feold. egy keöles nil [uo.; EHA]. *1745:* Kőszege megett egy Kőles nyil [uo.; EHA].

Hn. *1727:* a Kőles Nyilakb(an) (k) [Balavásár KK; EHA]. *1746:* Kőles Nyil nevü Falu főlde [Szentlászló MT; EHA]. *1768:* A' Kőles Nyilban (k) [Középlak K; KHn 298]. *1771/1817:* Köles Nyilban (k) [Jobbágyfva MT; EHA].*1781:* A' Czekében a' kőles nyilban (k). A Kőlős Nyílban (k) [Inaktelke K; EHA]. *1791:* A Kőlős Nyilban a Külső Lábban (k) [Balavásár KK; EHa].

kölesnyíli köles-nyílföldbeli; din parcela semănată cu mei; von/aus dem durch Los zugeteilten Hirsenfeld. **Hn.** *1863:* Kőlős nyili Botos (k) [Kajántó K; EHA].

kölesszalma paie de mei; Hirsenhalm/stroh. *1674:* Kőles szalma negjven egj csomoban [A.porumbák F; UF II, 610]. *1689:* az Lábos marhák szükségire Kő halom székb(en) vitetett Buza, köles, Zab, es Arpa szalmát ... f 13//50 [Bucsum F; MvRKLev.].

kölesszalma-boglya claie făută din paie de mei; Hirsenstrohfeimen. *1681:* Vagjo(n) ezen Csűrős kertb(en): ... Kőles szalma baglya, Zab szalmaval elegyesleg, egi Kalongja [Hátszeg; VhU 602].

kölesszántás aratul pentru mei; Hirsenackerbestellung/anpflügen. *1598:* az el mult, Anno 1596, keöles szantaskor, szantok vala enis, az Donaban az fodorhazi hatarban [M.fodorháza K; Ks Fodorhazy Boldisar vall.].

kölesszem kölesmag; grăunte de mei; Hirsenkorn. *1629:* Adot uala ennekemis ket giöngjszemet mint ket keöles szem [Mv; MvLt 290. 163a].

kölesszer kb. kölesföldek rendje; meişte; Reihe der Hirsenfelder. **Hn.** *1648:* a Kőles szerben (sz) [Albis Hsz; EHA]. *1680/1817:* a' Kölesszerben (sz) [Dálnok Hsz; EHA].

kölestanistra köleses/kölestarisznya; traistă pentru mei; Ranzen mit/für Hirse. *1630:* 1 köles Tanistra ... d 3 [Kv; Szám.18b/IV. 98].

kölestarló kölesföld; cîmp semănat cu mei, meişte; Hirsenfeld. *1766:* A földeknek azon része ... melljen most köles torlo láczik [Kőrispatak U; Pf].

Hn. *1592:* Keoles tarlo Newu helie(n) [Szu; EHA]. *1673:* itt ez az Kölés Tarló [Kotorhó[a]; EHA. — [a]Prédium Mihályfva (AF) határában]. *1701:* A Köles torloban (sz) [Mezőbodon TA; EHA]. *1720:* Kőlős tarlo nevü helyben [Kisfalud[a]; EHA. — [a]Eltűnt település Csapó és Ugra (KK) táján]. *1741/XVIII.sz.:* Az kőlés tallán (sz). Az köles Tollan (sz) [Szamoskócs SzD; EHA]. *1758:* A Berken a Kőles tarlo, vagyis Irtovány alat (sz) [Bh; EHA].

kölestörő szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *vályú* piuă pentru făcut păsat de mei; Hirsenbrechmulde/trog. *1776:* Kőlős Törő vállu Nro 1 3 kalapátsával [Mezősámsond MT; Berz. 17].

kölesvetés semănătură de mei; Hirsensaat. *1622:* Egy veka keöles vetes [Kékes SzD; SzJk 3]. *1641:* Az nagisaghtok eöszy es tavaszy maiorsagh vetesinek breuys extractussa ... köles uetes uagion in summa cubuli 13/2 [UF I, 814]. *1686:* Kőlős vetés Cub 3//3 [Marosillye H; UtI]. *1687:* Köles vetés in Sum(m)a Sax Cub. 5 [Fog.; UtI]. *1689:* Kőlős in granis Sax Cub 80//3 ... Kőlős vetes Sax Cub 9//2 1/2 [Marosillye H; UtI] | Török buza vetés ... Sax Cub 3// Köles vetés ... Sax Cub 1// 1/2 [Szilágycseh; UtI]. *1715:* vagyon ... Koles vetés met. 1 [Szentlászló TA; JHbK III/5]. *1731:* Az Somkut fele fordulo határunkb(a) vetett kőles, Tőrőkbuza s akarmi késői vetésnek meg őrizésére, Pasztorok(na)k fogadtuk meg ... Varadj Borbely Istvánt és Kerekes al(ia)s Timár Jánost [Dés; Jk 420a.].

kőlik l. kőlyuk

kőlikasztó l. kőlyukasztó

költ[1] **1.** vmire vmennyi pénzt kiad/fizet; a cheltui; (Geld) ausgeben, verausgaben. *1568:* az Mely pertt Indytott Tholdalagy Andras ... Az torozkayakal, az Jozagh ozlas feleol, kybe Magat Zekel Janos Ingeralta, Tholdalagy Andras valamytt az perre Eddyg keolteott Neky Meg Engedj [Gyf; BfN 54/6]. *1575:* attam ... eg pűzta to helyerth flo, 8 ... az tora kez penzth keltetem flo, 4, meg schinalasara [Galac BN; WLt]. *1591:* ez zolga(m)nak etere itara keolteottem fl. 2 [UszT 13/67]. *1595:* Mentenek Reúig[a] ö km(e)k, és költettek oda tt f. 3 d 53 [Kv; Szám.6/XVIIa. 185 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. –[a]B]. *1603:* hat eztendejgh perlettem vagj towabjs kj kj teczjk az per folta lewelekbeol, Negj zaz frtot keoltette(m) ez perre [Csapó KK; JHb XXV/23]. *1651:* Balpataki Urammal Szebenben menue(n), es ot Commoralvan egy Jdeigh, magunkra, Louunkra kültettem addigh, fl. 3//80 [Borberek AF; WassLt Perc. 51]. *1678:* eltelekre italakra koltetem f 2 d 38 [Mv; MvRLt]. *1690:* hütös Biraja voltam az falunak, birosagomban költöttem az falu mellet flo. 12 [Kovászna Hsz; HSzjP]. *1842:* a Bihalokra költett 2 Rftat és 30 xárt [Nyárádtő MT; SLt Vegyes perir.].

2. vkire/vmire vmennyit ráfordít/áldoz; a cheltui (o sumă oarecare pe cineva/ceva); auf/ver/wenden. *1552:* az Tonak felehez Ne Nywlhassanak; meeg ... Barchay g'erg'eth, mynden ke°lchegerewl meg ne Elegythenek kyt az Thora ke°ltett uolna, azth meg fyzethuen ... Tartazzek Barchay Ge°rgys, meg bochathny az Thonak feleeth, ky zalagwl vagian Nalla [Mezőszengyel TA; BfR]. *1596:* Amy az gyermek tartasat nezy ... Viczey Anna azzony az gyermek hazat, es kewlseo eöreöksegit birya, Azert az gyermek etelere semmit nem deputaltunk, hane(m) valamit az kywwl keolt rea vgimint mellette walo leanyra, tanittatasara, es ruhazattyara azokat fel Irassa ... es az kalmar arw marhabol tuggya ky maganak [Kv; RDL I. 65]. *1603:* azt sem tuggia hogy ha legaltaic Zabo balasne peterdeaknak az hazat es eöreökseget vagy nem, de azt túggja hogy peter deak az menit azra az azonjra költeöth nincz vduarhelt olj haz kit peter djak meg nem veheteth volna [UszT 17/90]. *1611:* Ez Adossagokat hattuk hogj Catha Azzonj fel zedgie es az giermek taplalasara keölchie [Kv; RDL I. 88]. *1746:* még à mit költöttem vólt réája az Jre azt is meg kivánom úgy hogy ha továbra is hurczol Tiszt Vr(ame)k(na)k fizessen 12 forintokat [Torda; TJkT III.

35]. *1796:* Ezekre sem költ ... a Mlgos Uraság Semmit egy kis kenyéren és egy egy portiocska pálinkán kivűl [Verebes Cs; Berz. 7. 66. V. 1].

Sz. *1771:* az apa és anya az ő gyermekinek amit ád, arra bizonyságot nem szokott hívni ... Az atyámat én semmiben károsítani nem kívántam, most sem kívánom, mert ha költ is egyik keziből, a más keziért költ, mivel én ma is tartom ökegyelminek magamat gyermekinek lenni [M.hermány U; RSzF 269-70].

3. (szükséges) költségeket áll/visel; a suporta cheltuielile (necesare); die (nötigen) Kosten/Auslagen bestreiten/tragen. *1567:* walamikor Jöue Jaro az folnagynal zal, az Waros prouentussabol kölcsen az zalogra az mint az zöksegh mutattiais annyra [Vizakna; TT 1881. 191]. *1568:* Anna c(on)sors Mathiae Henteler ... fassa e(st), Ezt tudom hogy az fyaual egyot eltenek, es mindent egy arant kołtottenek [Kv; TJk III/1. 189]. *1649:* akkori kiczid iovedelmeczkeból Postakra Országh szolgálattiában forgolodo rendekre ... az mire érkeszhettünk abbol költöttünk [Dés; DLt 424]. *1727:* Sok esztendeje miolta ezen Joszag(na)k dolga periclitalodik, bizonyos expetitioja és kölcsége nem levén a Familiá(na)k, nem lehet hogy némellyik része kölcsen és fáradgyan csak [Déva; JHb XLII]. *1767:* eleget faradtunk költettünk ezen dolog alkalmatosságával [Udvarfva MT; Told. 44/38]. *1779:* az Udvar Házat el nem viszem a Hátamon, számodra meg tartottam, sokat perlekedtem költöttem érette, mert Leány nem dörget soha itten [Martisfva Hsz; HSzjP Petrus Betző Senior (56) ns vall.].

4. (pénzt) elköltöt; a cheltui (banii); Geld ausgeben/verausgaben. *1572:* Mweltek es ket Negue(n) forint irö Eszwstet, Azt az Eszwstet keszihez viue Szabo Jstuan es oda Beszterczere viue es Koszma gergelt el uiue uele hog ott eleget tisze(n) ... Annak vtanna ... ell Rejteszet Koszma gergel elöth s eg fillert sem adot nekj, mind az w Maga Adossagaba költette mind eg pinszig [Lápos*; BesztLt 3687 Ismeretlen levéliró a beszt-i bíróhoz. — *Valószínűleg Hagymáslápos Szt]. *1600:* Cziki Simo arra illyen valazt teön ... en ugy tudom hogy mikor ezt megj veöttem, tv akkoron Czoma Martonnal egwt es egy kenyere(n) voltattok az mit en erte attam eggyvt keölteottetek s haznat veöttetek [UszT 15/21]. *1637:* Hallottam ... hogi azt monda ez az Szekely Istua(n) neki, hogi mi nelkül voltal szükös edes Katam nem birlak penzemel, hiszem nalad alot gjüszüm, s oda költeötted penzemet, a hova akartad [Mv; MvLt 291. 107a]. *1677:* Hamis pénzel tudva élő emberek ... hasonlo poenában incurrallyanak, mint annak csinálói ... ha kezéhez történet szerint devenialna afféle pénz, és ő-is csak a' szerint akarná költeni, a' mint ő hozzájutot, azért ne büntetődgyék [AC 138]. *1748:* az Urá(na)kis marad annyi, hogy ha ä gyermekei pénzit nem költiis, megéri vélle, ha pénzt ennékis [Torda; Borb.]. *1764:* mind ezeket Bota Péter atta el, s az árakat is ő költette és ő tette, az hová tette [Vajdasztiván MT; JHb IX/45]. *1829:* az árrát* pedig Szedte fel a Falus Biro, de hová tette költette ő tudja [Mezőkölpény MT; TSb 48. — *A fáét].

5. (pénzt) elherdál/prédál; a risipi/irosi (banii); vergeuden/tun. *1597:* Fel peres Kaidicz falui nagj Janosne Illona asszony procatora antalfi tamas Al peres az nehaj fulo loriczne ugjan dersy kataljn ... Illien gjalazatos szot zolot hogj en azt mondottam uolna hogy penzemet ueztetem el de nem el ueztetem hanem az latrokra költötem de en az latrokra nem koltötem hanem teolem ... gonozul uezet el [UszT 12/25]. *1599:* bamfj giorgy vramnak ... ifiw koraban leg elobe hogy hozza akada az iozag az mj az haznall ingo bingo marha voltt imide, amoda koltottuk [Bh; BLt]. *1614:* Az Szegeny No. 10. Auagy 9. sött gyakorta tzak 8. Leúen, hogy ... magokra, felesegeúel, Leanyokra, Taligasra, Beres Legenyekre, Inassokra, fellaitarokra, müues Legenyekre ... ne költczek az szegenyek löúedelmet, rendeltük [Kv; AggmLt A. 83]. *1758:* halottam hogj mihejen meg osztazott Szekej Boldisár ur(am) mi velünk mingjárt az nagjob Leánj kőlteni és parezloni (!) kezdette az atjatol hozott penzt [Aranyosrákos TA; Borb. II Palffi Daniel (66) ns vall.]. *1763:* én haszontalan herre tsak égj penzit sem költöttem Nstok(na)k [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]. *1764/1765:* Ami kevés Arany, es ezüst pénzem marad ... asztot hagyom Feleségem Geréb Susannának, és edes Gyermekeimnek Gaspar, Anna, Klarinak Neveltetésekre, hogy abbol tartsa őket, és ne dilapidállya vagy költse helytelenül a feleségem [Kóród KK; Ks 14. XLIIIa Kornis Ferenc végr.].

Sz. *1667:* Fösvény többet költ, rest többet jár [TML IV, 144 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

6. kiadásokba/költségbe veri magát; a face cheltuieli mari, a cheltui banii pe ceva; sich Kosten machen/in Unkosten stürzen. *1557:* Er⟨them⟩ hogy kthek en vellem az Zeken perelny akar ... en kkel Zeken nem perlek sem akarok kwltenem heyaba hanem az ktek penzetth megh adom es az Jozagnak helyet lelem ezerth en bozzoth nem akarok wallany [Apanagyfalu SzD; BesztLt 70 Apaffy lazlo nagyfalwrwl a beszt-i tanácshoz]. *1664:* Azt gondolom, hogy oly ember Nádasdi uram, ha nem látná az dolgokat, nem költene haszontalan [TML III, 114 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. *1719/1724:* Pesti Mihálj ur(am) Felesége, Nemes Szilágyi Sophia Aszszony járt, kérte, és onszolta Tekintetes Nemzetes Babonji Ersebeth Aszszonyt ... hogj vélle alkodgjék meg es ne perlekedgjenek mivel ő meg unta járni s kőlteni és tovább nem jár, sem nem kőlt [Torda; JHb XIV/6. 56]. *1720:* az Urak is eleget futnak, fáradnak, kőltenek az Várasért [Torockó; TLev. 8/4]. *1786:* Én Dobollyi Josef ... declarálom, hogy én senkinek lehető Jussát el nem titkolom, 's el rejteni nem kivánom, hanem omnium Successorum Patzalaianorum nevekben Instáltam; Sententiat váltattam, Szebenbe fáradtam, költettem 'a kőz joert [Nagylak AF; DobLev. III/607. 12]. *1801:* Az iránt is alázatasan Instálom, méltoztassan Tőrvény nélkűlt dolgom el igazitani, mert szegény Ember vagyak, nintsen honnan kőltőnöm [Kajántó K; FiscLt].

7. *~i magát* költségbe veri magát; a face cheltuieli mari; sich in Unkosten stürzen. *1792:* jövendőben edgyikis meg tsalattatásán sem ne panaszolkodgyék, sem pedig Törvénykezések által m⟨a⟩gát ne költené [Búzásbesenyő KK; KCsl 1].

8. költekezik; a intra la cheltuială, a face cheltuieli mari; Unkosten machen. *1573:* Zekel Myhal azt vallia hogy ... Azt latta Somlyon mykor Vinceyert meg Eoltek az legenieket, hogi Mind gal keoltet, De Nem twgia Michoda Penzbeol keoltet [Kv; TJk III/3. 123]. *1590:* (Janos) igen beoweon keolt es az Annyanakes czipeljwsra kapcara valo penzt adot, mihelt az korchomarol ky

Jeoth [Kv; TJk V/1. 27]. *1602:* Keomywes Mihalne zolgaloya Katha vallya hogy eo nem tudgya ki nitotta fel az ladat ezt gyakorta hallotta hogy feddeodeot Salane mint hogy beowen keolteot az Zabo Georgy nyluan az ladahoz tert az Zabo mert semmy keolchege nem vala, de igen beowen kezde keolteny [Kv; TJk VI/1. 598]. *1636:* en ném tudom micziodas penzbol költót [Mv; MvLt 291. 64b]. *1718:* A marhák árrábol kiket sokakot el adott vala Szegedi Ur(am) ... bövön költöt [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69]. *1739:* ném igén bőven költette(ne)k [Mezőbánd MT; MbK VI. 6]. *1746:* az Actor ö Kgltöl bé adott Literalekbol importaltatik az Inctának sok rendbeli lopogatása ... az után igen bövön és sorsa felett költött s vásárlott [Torda; TJkT III. 43]. *1768:* kezdém hallogatni, hogj sok szép pénze Máriássa petakja vagyon, es bövön költ [Martonos U; Pf].

9. (jövedelmet, pénzt) vkire/vmilyen célra fordít; a cheltui/folosi/utiliza (venitul, banii) pe cineva/ceva; (Einkommen, Geld) für jn/einen Zweck auf/verwenden. *1559:* Ha ... walaky megh thalalthathnek hogy ... wewth Barmoth el adna, az ollyan ember huz forynthon Maradgyon, Ees az ollyan penzth az waras zywksegere kewlczegh (!) [Kv; TanJk V/1. 58]. *1572:* eo k. varoswl ky adot regula az Safar vraimnak, hogy eo k. Byro vramhoz vgi halgassanak ... keolcek az eo reyaiok Byzot varos Jeowedelmet az howa Byro vra(m) ... paranchollya [Kv; i.h. V/3. 54b). *1590:* az Varos iozagat ti keolteottetek az ti haznotokra nem az zege(n)y niomorult varos haznara es iouara | Az hol azt mondod hogy my az varos Jozagat nem az waros haznara hanem az my haznúnkra keoltetthwk wolna, azrolis azt mongiuk hogy my ezt nem tuggyúk hogy az waros Jozagatth my az my haznúnkra keölteötthük wolna ... aztis meg keúanniuk hogy megmongiad hogy michioda haznúnkra keölteötthwk my az warossetth [Szu; UszT]. *1628:* (A) föld dézmáját ā Templom épűletire költsik [Havad MT; MMatr. 159]. *1782/1799:* (Városunk) Szombati Vásári proventusotskáit eleitől fogva ... hellységűnk birái Szedték be, 's a Városnak ottan ottan következett szükségire költötték [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 348].

10. vmit el/felhasznál; a folosi/consuma ceva; etw. verbrauchen. *1589:* Ezeket penig a' Zabokat keolteotte(m) mind a' Restantia zabbal eggiut diznokra, pauakra, ludakra, tiukokra, Taligas louakra es egieb fele szwkseges dolgokra [Kv; Szám.4/XI. 5]. *1590:* Marat Az Tawaly Eztendoben Zenna eol 8. Az Varos Johajra koltottunk Eol 4 [Kv; i.h. 4/XVII. 12]. *1599:* gyerttiat az egez zwreten keoltetunk d 12 [Kv; i.h. 8/XVI. 51]. *1609:* Vrunk Eo Felsege be Jeoueteljre ... az harom napi Gazdalkodasra ... Keolteottem Lizt Langot, az menj Zukseg volt chjak egj forintra [Kv; i.h. 12b/IV. 183]. *1700:* Praelukai Lászlo ur(am) az fiával ... az Vecsen lévő Buzátt Zabotis együtt költettek [Kozmatelke K; SzentkGy Monar Vaszilly vall.]. *1756:* kegjmes Aszszonjom eö Exja elöszeri itt Létekor az konjhára költöttek tyukot és kapant 32 [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.]. *1770:* az Exponens Urnak ... 3 bornyuzo tehene volt ... egy darab szenát a Marhákkal költőt el a szolgája egy kas málét a hizo Sertésekre költöttek [Récekeresztúr SzD; SzentkGy Bocsa Kosztán (52) jb vall.]. *1807:* Az egész Aratásra költöttem 10 Véka Lisztet, 3 Sajtot ... hat font hust [Mezőcsán TA; Ks 65. 44. 11].

11. vmit vhogyan használ/fogyaszt; a consuma/folosi ceva într-un anumit mod; etw. irgendwie ver/gebrauchen. *XVIII.sz.:* A pad alatt három tojás, Végy el egyet benne. A csuporban egy csepp vaj sincs, Ránts rátottát vélle. A többivel szűkön költve, Süss pogácsát négyet. Abból estve gusalyosba Vigyünk el vagy tizet [EM XX, 497 tréfás ének]. *1765:* publicálák a gubernium commissióját a só iránt, hogy tudniillik ezután minden mázsa sót ötven krajcárral fizessen minden renden lévő ember ... akinek esze leszen, nem veszen többet két-három mázsánál, mellyel az olyan rendű ember, mint én, alkalmasint beéri, ha szűkön költi [RettE 185/. — L. még WIN I, 270].

12. (ennivalót/italt) fogyaszt; a consuma (mîncări, băuturi); (Essen, Getränk) verzehren. *1645:* az lopott szöllót öttek, keölteöttek [Tötör SzD; Ks 42. C. 31]. *1661:* Ím két kecsegét küldtem, egy fogoly madarat, költsd egészséggel [TML II, 222 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1683:* Tolyokas skatulyaban Ris kása malosa szölö Fige, költeni valo [UtI]. *1688:* Két szállom vagyon ... káposztámat s egjéb kerti veteményimet jóbban költötték magamnál [Kv; UtI]. *1703:* gyekei bort peniglen sohova ne kőcs [Ks 96 Kornis István feleségéhez]. *1742:* Láttam hogy bortis költettek az Iffiu urak [K; LLt Fasc. 93]. *1749:* az bornak az jovat nem kell költeni, hanem az mellyik Savanyob premendara [Buzd AF; Ks 98 Mikó Ferenc feleségéhez]. *1761:* Idei szalanna melyből most kőtnek 1/2 [Branyicska H; JHb XXXV/39. 13, 24]. *1819:* soha meg nem részegedet noha fél kupánnyit is napjába el költet, mivel asztat Csak aprádonként költette, s azért eszébe és gazdagságába se hibáztatta [Kv; Pk 2].

költ[2] (valótlan dolgot/hírt/pletykát) kohol, talál ki és terjeszt vkiről; a născoci/inventa/scorni; erdichten/finden. *1570:* az felperes panazolkodyk volt azon Neky hogy Az alperes parthazewe Katalin Jllien Tyztelettlen dolgokat keoltet hozzaya, hogy valamy Approlekot Aran fonalat es Selmeth vytte volna Ely [Kv; TJk III/2. 53]. *1573:* Angalit Zabadkay filepne azt vallia hogi eo semmy Zidalmot Nem hallot katotwl agostonra, hallotta hogi zapolodik volt ... Zeorfereg ragia meg Nelwet ky az (!) keoltette, De senkit Nem Newezet [Kv; TJk III/3. 86]. *1584:* illien wy es zokatlan dolgoth ne kölchien raitonk [BáthoryErdLev. 205]. *1600:* Tudo(m) hogy az fel peöres fia Miklos mikor Theömeswar ala me(n)tek wolt megh tęrt, oda se(m) ment, ithon azt keöltetek hogy betegh, de azth en nem tudo(m) ha beteg wolte wagy ne(m) [UszT 15/1 Gyeőrgy Isthwan Bogardfalui vall.]. *1620:* czinige Antaltul ... eztis hallatta(m) hogy ... Zidalmazta vayda Ianosne azzonyomat ... az Jstentelen azzoni alat az miket keólte rea(m) bűntelen, de ha ez vta(n) w zid enis zido(m), mert csak ez az bwntetese [Páncélcseh SzD; RLt O. 5 Kadas Demeter (48) jb vall.]. *1637:* mindgjart ki jöue az szolgalo ... s monda hogj miert aszónio(m) hogi az emberseges ember leania felöl oliant keöltesz ugj mond s monda Szantajne Aszoniom hogj hazucz hires kurvajul benne ugj mond, mert en nem mondotta(m) [Mv; MvLt 291. 80a]. *1748:* Fodor Drágos Moldován Martinra és feleségére Illonára ex rancore azt költötte, hogy telegdi Petert ők ölték volna meg étetőkkel [Déva; Ks 112 Vegyes ir.]. *1752:* hallanniis irtozom hogy az költötték, hogy ettőt csinaltak vol-

na bele és meg akartak volna valakit etetni véle [Altorja Hsz; HSzjP Mich. Vargyasi (26) jb vall.].

Szk: *becstelen/rút hírbe-névbe ~ vkit. 1695:* Mivel az legény erővel el vette ajjandekát az leanytul, mind penig bőcstelen hírben nevb(en) költötte hogy viselős volna, es hogy meg hulvén edgymas kőzt az szeretet tettzék minekünk hogy az léány absolvaltassek az legény peniglen az leany ellen vivum homagiumon convincaltassek, es addig ligában tartassék [SzJk 288]. *1733:* rut bestelen szokkal bestelenitette, rut hirben nevben költötte [Dés; Jk] ✱ *bűzt ~* ocsmány hírt kelt/terjeszt. *1719:* eddigis ex rancore persequaltak aszt ā kire nagj haragjak volt sub Colore infectionis, mingjart ā Gonosz es I(ste)ntelen ember büszt költ már ha akar mint az dühütt ebre [KJ. Rétyi Péter lev. Ebesfváról] ✱ *dühödt/dühös nevét ~i vkinek. 1676:* Kegyelmedet Kubinyi uram által tudósitom, kinek is dühött nevét költék [TML VII, 275 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1678–1683:* megh kezdek sokallanj boldogh emlekezetű edes Atia(m) Ura(m) sep uri iosagit hazait varait ... dűhűs nevit kezdek költőnj [Ks Kornis Gáspár kezével] ✱ *(hamis) hírt ~. 1619:* Elég sok számtalan hírt költenek s fenyegetnek az jó német uraim [BTN[a] 372]. *1678:* néha hamis hírt is költenek, hogy a vele levőkben mint vertek meg [TML VIII, 214 Székely László Teleki Mihályhoz] ✱ *hazugságot ~ vki ellen. 1764:* Palffi Ferentz ellen hazugságot költött [Tarcsafva U; Pf] ✱ *holt hírét/nevét ~i vkinek. 1640:* Kathona Marto(n)nak holt nevet keölteötte [SzJk 49]. *1689:* Devai Janos ... A sz. Partialistol admonealtatván hogy Feleségét complácallya, a bękességen semmit nem munkálkodott, sőt Feleségének holt hirét kőltette [i.h. 236] ✱ *istentelenséget ~. 1677:* olyan istentelenséget költöttenek s azzal hitegetik az hadakat, hogy Kende Gábor és Keczer uramékat megajándékozták és sokat igírtek nekik, abba írták azokat az leveleket az portárúl, az kiket irtak [TML VII, 454 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz] ✱ *mesét ~. 1653:* A fejérvári farkas-ágyút oda viteté. A ki oda viteté, Szalai Farkas vala neve az embernek. És egy mesét költének rolla: hogy Szebenbe két farkas ment vala bé, maga az nem egyéb farkas volt, hanem Szalai Farkas és a farkas-ágyu [ETA I, 103 NSz] ✱ *ne ~sön magára szót* ne keverje magát pletykába. *1570:* Pesthy Kathws Azzon ... vallya ... Zabo Janoshoz Thart Aztal tartassra az Trombitas egykor ... feddy volt hogy Ne Jarna oda, Azt Monta az Trombitas hogy ... ely Bwchuztam Teole Nem akar ely bochatany, Azt Montha hogy eo Nem gyanakodyk semmyt hozzaya Neh keolchen Magara Zoth [Kv; TJk III/2. 33] ✱ *szóba ~ vkit. 1638:* Polgar Balintne Aszonio(m) ... monda hogj megh az szolgalojais szoban keölteötte, hogi azürt nem tartotta az masik szolgalojatis hogj eggjüt kapta volt Nagi Miklossal [Mv; MvLt 291. 124b] ✱ *temondát ~* pletykát kohol és terjeszt. *1741:* Sajnallya igen, hogy oly Temondát kőltnek ő Exja aránt [ApLt 4 Kálnoki Mihály Apor Péterhez Nsz-ből] ✱ *vmilyen szót ~ felőle/hozzá. 1595 u.:* En hozam Jllyen gyalazatos szot szolt es kőltőt oknelkywl [UszT]. *1629:* Uala egi Gergely neueő szolga(m) az ki keri vala az leant s hogi neki nem adok, keölteőt volt illien szot feleőle hogi eő veleis halt Ersokkal [Mv; MvLt 290. 189b].

Sz: *aki szájának mit szeret, olyan hírt ~. 1619:* Itt[a] is azki szájának mit szeret, olyan hírt költ [BTN[a] 222. — [a]A török Portán] ✱ *akit el akarnak veszteni, dühös nevét ~ik. 1678:* az kit el akarnak veszteni, dühös nevét költik [TML III, 259 Teleki Mihály Rhédei Ferenchez] ✱ *amely ebnek dühödt/veszett nevét ~ik, el kell annak veszni/minden(ki) üldözi. 1668:* Szokták mondani: az mely ebnek dühödt nevét költik, el kell annak veszni; avagy inkább: az mely ebet el akarnak veszteni, dühödt nevét költik [TML IV, 301 Gyulaffy László Teleki Mihályhoz]. *1752:* En fatens ebben a faluban vénhedtem meg, de én nem tudom Várczán Páskujnak semmi némű Lopását, tolvajságát, orgazdaságát ... s minditig igaz két kézi munkájával elő ember volt szegény ... De amelj Ebnek veszet nevét kőltik mindenüt és minden üldözi gergeti (!) azt [Bikáca Sz; BfR Márkos Sándor (72) jb vall.].

költ[3] **1.** (fel)ébreszt; a deştepta/trezi/scula (din somn); (auf)wecken. *1613:* az azzoniom ... kezde kőlteni, monvan. kely fell Geőrgi, nezze mit czinal vram az zolgaloval [Nagybánya; KJ]. *1763:* a koltsár ... ittasan le dőlt s erőssen el alutt ... ettzer nem sok idő mulva jű Toma kőlté hogj keljen fel s taszigálá de fel nem költheté a koltsárt [Betlensztmiklós KK; BKG].

2. felriaszt/zavar; a stîrni/scorni; aufschrecken. **Sz.** *1584:* Irtunk capitan wramnakis, hogy ewis az mennyre lehet, meg oya magat affele galibatol, egy falwerth kettőert nagyob(b)at ne indichion, hogy az keozbezed zerent, nywlat kergetwen Medwet ne keölcheönk [BáthoryErdLev. 205].

3. *falut ~* helységet/települést fellármáz; a alarma (un sat); (Ortschaft, Siedlung) alarmieren. *1794:* elsőbenis nekem tőnek hirt Martonosban[a] mint Falus Bironak hogy költsek falut és mennyünk ki a nyomra [Pf. — [a]U].

költ[4] **1.** kotol; a cloci; (an)brüten. *1692:* Pávák felessen vannak; de mivel nyári idő lévén mint teli időn enni ele nem jűnek széllyel ā Gyűmőlcsős kertekb(en) Szőlő hegyen, és a Gazon szellyel az udvarház tájekán elődnek s kőltnek, mellyért számban-is nem vetetődhette(ne)k [Mezőbodon TA; BK Inv. 26]. *1827:* A Ludak ismét roszszul kötenek, mert tsak 16-at kőtettek [A.esküllő K; RLt O. 1 Imreh István lev.].

2. (fiakat) kiköltt; a scoate pui; ausbrüten. *1748:* azon tyuk ... az én udvaromon fiakat költvén nem lesz vala szabad azokat hir nélkul titkon, és tsalardul kerte(n) jukan ki szedegetni s, el vinni [BSz; JHb LXVII/3. 202]. *1791:* Az Pujka fiakhoz az iden rosz szerentse volt mert még mikor kőltőttenek fele is nyomorék volt még ugyan kénszereg vagy 25 és bártsak az maradna meg [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1796:* 12 pujka még most kotol a jővő héten ha koltenek [uo.; IB ua.]. *1817:* a Tyukok közűl egy kotlo kőltőtt 17 ... tojásbol 16 pisleneket [Héderfája KK; IB. Ütő Bálint tt lev.]. *1834:* Lud pipét kőltettek 60 [Hosszuaszó KK; Born. F. la Bod Péter tt lev.].

költemény 1. kitalálás, koholmány; născocire, invenţie, plăsmuire; Erdichtung, findung. *1761:* Ez nem kőltemény. Minden, ki látni fogja, elhidje, hogy ekképen láttam [NyIr. 200 Bánffi Farkas álma]. *1764:* Mind ezen hiresztések tsak tsupa kőltőmények ... mellyek(ne)k árnyéka alatt egyeb Dolgok Fedeztetni kivántak s azok

mik 's kik között follytanak vagy Forraltattak ...? [KS táblai vk]. *1771:* Midőn Popa Danilával szóbol veszekedtenek, némelly emberektől hallottam, azután, hogy Popa Danila azt költötte volna, hogy nem tsak őtet, hanem az Istenétis meg Szidta, de nemellyektől ellenben vgy hallottam, hogy nem igaz, költemény lett volna [Bukuresd H; Ks 114. 61. 134]. *1789:* A Boszorkányokról valo költeményeket nem hiszik [Szu; UszLt XIII. 97]. *1814:* Rusz Petre költötte azon rosz és illetlen szokat, hogy tudniillik feleségével parásznás életet élt volna[a], mely költeményét ... Rusz Peter semi szava be vehető Tanu bizonyságokkal be nem bizonyíthatya [Letka SzD; TSb 4. — [a]Szkintyeje Alexa]. — L. még FogE 293.

2. vers; poezie; Gedicht. *1879:* Éppen most végeztem bé egy — ... ne félj, nem költeményt, hanem egy csomó naplójavítást[a] [PLev. 45 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz. — [a]Értsd: dolgozatjavítást] | Kerekes Samuka ... Nagy nyögve beszélte el, hogy a te legelső nyomtatásban megjelent költeményedet az ő lapja közölte, s hogy még két versed van birtokában [i.h. 63 Petelei István Jakab Ödönhöz].

költemény-beszéd kitalálás, mesebeszéd; bazaconii, poveşti; Faselei, Gefasel. *1789:* Vannak ezen Faluba olyanokis, akik Lüdértzekröl, Boszorkányokról, beszélni szoktak, de meg intettek, hogy az a féle költemény beszédeknek ne hidgyenek [Kénos U; UszLt XIII. 97].

költes kicsirázott; germinat; auf/ausgekeimt. *1814:* A Groff Ur ő Nagysága ... tsépeltetett is vagy két hat hat esztendős elegyes, de már szinte rothadásba indult, és egerektől megett és elvesztegetett Buza Asztagokat ... mást megint egyet, egy esztendőst, mely gyenge, és nagyon Költes volt, mert még a' mezön meg Költesedett volt [Banyica K; BfR 117/1 Kertész Ursz (60) hortulanus vall.] | egy Asztagot a Groff Ur ő Nagysága eltsépeltetvén ... alig jött ki belölle Nyoltzvan Véka Költes, egér ette, Gergeritsés Gabona szeműll [uo.; i.h. Ladislaus Barta (48) col. vall.].

Szk: ~ *gabona. 1788:* Excellentiád egy Sereg Arataja által menvén Kolosvárat a Nyáron ... azt mondja: ugyan bánom hogy nem tudtam mikor által mentek Szamos falván, mert vagy 20-t meg tartoztattam volna valami költes gabonámnak le vágására [Solymos K; BfN Kátai Mihály lev.].

költés[1] **1.** (pénz)kiadás; cheltuială; (Geld)Ausgabe. *1585:* Az Bachy Peter vra(m) koltese edeg wagio(n) mint Chedúlat Rolla Adot [Kv; Szám.3/XVIII. 22b–3a]. *1596:* az biraknak sok keoltesek volt eleytól foghúa ... panazolkottak az keóltes felóll [Szu; UszT 11/37]. *1600:* En Iy giarto Simo(n) kezdettem el költisemet masod nap [Kv; Szám.9/XII. 63 Igyártó Simon isp. m. kezével]. *1629:* Rethy Istva(n) Deak Uram ... ugy alkuek megh velwnk, hogi az teob ver atiafiak le teven, az eo keglme penzit es keolteset rezek zerint nem excludallia azokbol, hanem kinek kinek ki adja rezet belölle [Zágon Hsz; Borb. I Balthasar Janko de Zagon vall.]. *1634:* en perleni kezde(m) Tima Giörgjot az marhat megh törueniezem ... en nekem megh ada az Johot egj forintot is ada költtesembe [Kászonújfalu; BLt 3 Sido Mihalj (37) vall.]. *1680:* edigh válo baja vagy költise ha kinek lőt jobbágyomo(n) ne kereskedgyek [Dengeleg SzD; Ks 90]. *1733:* meg biralvan minket fen denotalt szemelyeket ... midőn költeseket meg visgaltuk volna, jovalvan inkab eo kegjlmeket bekessegesen meg edgjesztetni ... kezek be adasaval bekellenek megh mű előttünk [Jánosfva U; Borb. II]. *1804:* Könyörgők alázatoson a' Tekintetes Nemes Magistratusnak méltoztassék münket a' Gazdag Mária méltatlan Keresetétöl kegyesen absolvalni, és ezen Inquisitoriára 's Instantiára is tett költésemet ... vélle meg fordittani [Dés; DLt 198/1807-hez].

Szk: ~*be ejt* kiadásba sodor vkit. *1763:* az ő Annyok Bernád Kristina Aszszony az én házamban nem tsak lapis offensionis volt, hanem egyszer s mind ollyan tövis, melly engemet ... nemtsak Szivemben, hanem lelkemben is érdeklett, külömb külömbféle sok nyughatatlanságok alá rekesztett, és nagy költésbe ejtett [Hsz; MkG] ✱ ~*t egymásra felvet* kiadást egymásra fel/ráró. *1742:* imponáltatik hogj az Eccla penziből visitatio költésire es egjeb dib dáb dolgokra ne kölcsenek, hanem az illyen kőlteseket egymásra vessék fel, hogy az Eccla penze fogjon[a] hanem nevekedgjék [Szemerja Hsz; SVJk. — [a]Előtte tollban maradt: *ne]* ✱ ~*t kauzál* kiadást okoz. *1744:* Mind az terméketlen Esztendők, mind pedig Házamban meg feneklet tiz honapig grassalo betegség sok rend kivűl valo költést causalvan ... alázatoson Instalok az T. Eccla(na)k ... bár tsak ez egyszeri obvenialo Jnterest fl. 6 concessalni méltoztassék [Kv; Pk 6] ✱ ~*t tesz. 1788:* Néhai édes Atyám ... halála után az édes Anyám, mint özvegy Tisztné pensiot nem nyerhetvén ... én egjedül tettem minden költést [Branyicska H; JHb XXXI. 26] ✱ *aprólék* ~ apró kiadás. *1673:* Adtam Kis Janos kezebe(n) Aprolek kööltesre Tizen öt Forintot, f 15 [UtI].

Sz. *1658:* ő nagysága tekintsen az Istenre, hogy ennyi költésünk füstben ne menjen [TML I, 149 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

2. elköltés; cheltuire; Verausgabung. *1667:* Az három ezer tallér más ususra költésének hirén mégis csodálkozhatom, mely barátom irhatta Kegyelmednek? hogy tudta formálni? [TML IV, 170 Baló László uahoz].

3. költekezés; cheltuieli, speze; Kostenaufwand. *1736 u.:* A főemberek, nemcsek is az ilyen feleségekre, leányokra való semmirekellő s majd semmi ideig nem tartó, mégis drága pénziben álló portékákra[a] való költés miatt enerválódnak naponként [MetTrCs 468. — [a]Öltözködési kellékek].

4. költség; cheltuială; Geldausgabe. *1606:* Kereztes Péter ... adá egy öröksségét Dienes Bálintnak fiúról fiúra, leányról leányra, nemzetségről nemzetségre örök ágon pro flor. 90 ... ha valaki háborgatná ... Dienes Bálintot felőle ... megmenti tulajdon fáradságával, költésivel [Középajta Hsz; SzO VI, 19].

Szk: *közönséges* ~ közköltség. *1770:* sok böcsületes emberek megszegték az falu közönséges rétjinek tilalmát, azért végeztetett volt, hogy azon emberek büntetődjenek 3 forintig; mégis az szénája maradjon falu közönséges költésire [Taploca Cs; RSzF 127].

költés[2] kieszelés/okumulálás; născocire; Erdenken/sinnen. *1676:* (Kubinyi uramnak) dühött nevét költék ... sok hamisságot reá fognak; de csak az ily és ehez hasonló több hamis informatioknak csak ne adnának az emberek hitelt, bizony az ilyeneknek koholója is ezeknek költéséről mindjárt le tenne; de azt gondolja, hogy

jó kedvvel hallják s örömest kapják [TML VII, 275 Veselényi Pál Teleki Mihályhoz].

költéskímélés takarékoskodás; reducerea cheltuielilor; Kostenersparnis/erstattung. *1657:* Itt nagy bajom lön ... vezetékem nem volt, mert az mint lehetett, kevesebb lóval kellett csak mennünk az költés kéméléséért [KemÖn. 53].

költesség kicsírázottság; faptul de a fi germinat; Auskeimen. *1776:* Buzáját ... esös időben arultatta, hogy tőbnyire mind őszve ragattak a' Kévék, a' Költösség miatt én voltam az asztag rako [Backamadaras MT; CsS].

költészet 1. poezie, creaţie poetică; Dichtung. *1879:* Úgy esik a dolog, hogy a doktor úr felolvasásokat tartand[a] a magyar költészet történelméből [PLev. 49 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Tolnai Lajos a Kemény Zsigmond önképzőkörben Mv-t].

2. költőiség; caracterul poetic al unei opere literare; Dichterische(s), Poetische(s). *1884:* Keszler úr, úgy tartom, nem cselekedett okos és igaz dolgot, ha lekapta Mikszáthot ... mert M. olyan poéta, amilyen nincs most. Mindent, ami hiányozik belőle, szívesen elengedek azért, hogy költészetével megmelegít engem, ha olvashatom, s hogy kiérezem minden sorából a szivét [PLev. 110 ua. ua-hoz].

költészeti szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *népi* ~ népköltészeti; de poezie populară; die Volksdichtung betreffend. *1896:* a Kemény Zsigmond Társaságot életre keltjük. Nem valami eget hasogató programmal ... főképpen gyűjtünk népi költészeti termékeket. Van némi vagyonunk, pályadíjat tűzünk ki a gyűjtésre, s ha elég kerül majd, a Vadrózsák folytatását megcsináljuk [PLev. 179 Petelei István Jakab Ödönhöz].

költet[1] 1. pénzt kiadat; a face (pe cineva) să cheltuiască bani; Geld ausgeben lassen. *1571:* Illen Rendtartassal Igazgassak az polgar vraimat hogi az Mely Nap az my Adot fely zed Masnap az Safar polgar kezeben aggyak, Es azzal keoltesse eo k. biro vram az Myre az zwksegh kewannya [Kv; TanJk V/3. 29a]. *1614/1616:* Hogy penig igy farasztanak törúennyel és költetnek velem, si Jur(is), külön külön Indebitan vadnak ellenem, az Expensatis si Júris meg varom [Kv; RDL I. 100]. *1750:* énis az Vdvart többször érette könnyen nem köttetem [O.csesztve AF; Ks 83 Szabó István lev.]. *1759:* Tisztartó Vram ... addig békét nem hagyott nékem, valamig ... egy Méhet nem adtam, köttetett, és egyébként is injuriált, de mihelyt ezt a Méhet adtam, mingjárt jo emberem lett, és ezután nem bántott [Marosludas TA; TKl]. *1762:* (A felperes) engemet méltatlan vexalt, hurczólt, költetett, és fárosztott [Torda; TJkT V. 79]. *1801:* az hoszszas hurtzolódás perlekedés uttyán lehetne edgyik résznek a' másikat költetni fárasztani [Makfva MT; DLev. I. VIII. A. 21].

2. költségbe veret; a băga (pe cineva) la cheltuială; Unkosten machen lassen. *1677:* A' publicált causaknak elő-vétetését a' Directorok, Itilő Mesterek, Praesidensek, ne halogassák alkalmatosságok adattatván reá, és a' szeginy Causansokat ne költessék [AC 189].

3. ~*ik egymást* költségbe veretik egymást; îi fac cheltuieli unui altuia; einander Unkosten machen lassen. *1807:* Jo volna ... Otsém Uram mind ezeket igen jo atyafisaggal el igazitoni ... Mert ha igy nem tselekszünk, tsak költettyük hurtzoljuk egy mást [Ne; DobLev. IV/912. 2b Veress Bálint lev.].

4. fogyasztat, használtat; a dispune/face să fie consumat; gebrauchen lassen. *1704:* itt oly becses a fa, hogy az aranyos palotákban sem szégyenlik a fákat rakatni. A mi urunk is mind előtte költeti a fát, és maga vigyáz rea, mint költik [WIN I, 270].

költet[2] felkeltet/lármáztat; a dispune/face să fie desteptat/alarmat; (auf)wecken lassen. *1842:* Tizedet költettem ... ez a Czigányokat béis tette az arestomba ... a tőbbieket az árestomba zárattam [Dés; DLt 1516. 1298].

költet[3] (fiakat) kikeltet; a face să scoate pui; ausbrüten lassen. *1804:* két pujka fijajim ... meg találtam ... Almási Daniel Uramnál meg rekesztve ... azonn Pujka fijakat sem eő kegyelménél nem kőltették, sem senki eő kegyelmének nem adta, és ezek szerint tartozott volna azokat vagy ugy mint bitangban fel fogattakat Tiszt kézhez adni, vagy nekem ... avagy tsak akkor, a' mikor tudakoltam, megjelenteni [Torda; TVLt Közig. ir. sztlan].

költetés pénzkiadatás, költségbe verés; cheltuială; Geldausgeben. *1847:* Az adózó köznépnek költetése, saccolatása tekintetében minő bűntényeket követett el Varga Kata? [VKp 208].

költetik (pénz) kiadatik/elköltetik; a fi cheltuiţi; (Geld) ausgegeben werden. *1571:* Nem Mynnyayan az polgar vraim hanem chiak az ket Safar polgar vraim altal keoltessek az varos penze [Kv; TanJk V/3. 29a]. *1781:* Az őszvegyűlt Capitalis, és abbol vehető Haszonvétel csak addig az ideig köttetik az Erdő sz. Győrgyi[a] Ref. Templom Renovatiojához ... mig az Ur Isten ingyen kegyelméből Református Szent Hitünkőn vallásunkon valo Szent Gyűlekezetünk kezeknél meg tartja ezen E.Sz.Győrgyi Templomot [MMatr. 493–4. — [a]MT]. *1807:* a' Groff Teleki háznál munkálkodo fusserekért 21 xr ... A' Fusserek Műszere el vétele alkalmatosságával költetett 10 Rf [Kv; ACSzám. 9].

költettet költet, kiadásba/költségbe veret; a face (pe cineva) să cheltuiască bani mulţi; Unkosten machen lassen. *1807:* Csiky Isák Uram ezen Apahidi Iószágokra nézve gyakorta pereltetett s költött. Néhai Biro Dániel Ur is, azután Biro Dánielné aszszony is perelte költette eleget, akarván a Rettegi részből erőszakos foglalásokat [Apahida K; RLt O. 2 Jos. Farkas (17) ns provisor kezével].

költhet[1] 1. (pénzt) kiadhat/elköltheti; a putea cheltui; (Geld) ausgeben können. *1693:* ha szint(en) feles pénzt hozott volna is Felesége házához Borbereki István(n) Ur(am), előttünk ne(m) Constál, hogy eős jószágok rehabeálására, vagj kiváltására, vagj házaknak ex fundemento lőtt epitésekre, ha szintén héjazattal tartottais lathato és tapasztalhato keppen köthette [Ne; DobLev. I/37].

2. költekezhet; a putea face cheltuieli; verausgaben können. *1770:* Halotté ' Tanu azon embertől olj ditsekedést, hogy költhet, Vásáralhat czifralkodhatik, s költsönözhet másnak, mert ki telik az olosz ur pénzeből ...? [H; BK sub nr. 1017 vk]. — L. még FogE 248.

3. (ételt) fogyaszthat; a putea consuma (mîncări); (Essen, Speise) verzehren können. *1697:* Nem tudván Uram kg(ne)k mivel kedveskedni hanem ... tegnap vadaszni ki menek es egy erdeit[a] verettem mellyet Uram kg(ne)k küldöttem kivanom I(ste)ntől költhesse jo egessegel Uram kgd [Mikeszásza KK; BK. Radák István Bethlen Gergelyhez. — [a]Értsd: vaddisznót?]. *1729:* két Vad pávát s hat Császár Madarát küldötte(m) kivánom költhesse Nagyságod fris egességel [Szentdemeter U; Ks 95 Gyulafi László lev.]. *1738:* nem lévén mivel most egyébbel kedveskedgyem Excellentiádnak küldöttem kilencz Császár madarát, és egy vad Páva tyúkott, két kis Gyergyai őszi tömlöcske túróval, kivánom kőlthesse Excellentiád fris jó egességgel [Csomafva Cs; Ks 99 Baló József lev.]. *1785:* küldettem egy kevés Bentzentzi Csiperkétis, kivánom költhesse Nsgtok jo egességb(en) [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

4. *átv* élhet, fogyaszthat; a putea consuma; genießen/von einer Sache leben können. *1788:* parantsoljan Isten a Nsgtok Mlgos vri Hazának kivanatos békességet s állando egességet, hogy a földnek sirját[a] Orőm(m)el költhessék és szokott je tétemények(ne)k szüneti ne légyen [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — [a]Értsd: zsirját].

költhet[2] valótlan dolgot kitalálhat és terjeszthet; a putea născoci şi zvoni; er/ausdenken können. *1710 k.:* páter Szunyog ha hozzám jő, soha testisek nélkül véle nem beszélek, hogy ne költhessen hasonlót felőlem [BÖn. 882].

költő[1] **1.** szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *bőven* ~ költekező; cheltuitor; Unkosten machend. *1823–1830:* nagy úrnak termett Elek[a], de rossz gazda s bővőn költő [FogE 216. — [a]Gr. Bethlen Elek] ✱ *szűkön* ~ takrékos; econom; sparsam. *1772:* ez az Mihály[a] jó accuratus, takarékos, vagy inkább fösvény gazda és szűkön költő lévén, György pedig nem annyira, alig hiszem együtt perseverálhassanak [RettE 279. — [a]Simon Mihály] ✱ *takarékosan* ~ 'ua.; idem'. *1797:* Néhai Groff Wass Farkas Urfinak maga által szerzett passívum Debitumait nem tudom ... igen takarékoson költő volt [Cege SzD; WassLt Conscr. 560].

2. elkölteni/fogyasztani való; (destinat) pentru consum; zu verzehrend, aufzuessend. *1685:* Mindennap költő Liszt és buza volt Cub. saxoni no 117 [UtI]. *1699:* Konyhara valo kötő Vaj edgj ejtel Nro 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1725:* Találtatott egy költő ő Szalonna ... egy költő orja [Beresztelke MT; Eszt-Mk Inv.]. *1731:* (A) Hámbárnak ... észak felőll valo része ... nem szinte tele költő Cselédnek valo Liszttel [Szentbenedek SzD; Ks 15. LVII].

3. költőben/fogyasztóban levő; care se consumă; in Verzehrung/brauch befindlich. *1685:* Pecz olaj három edenyben teli. negyedik költő [UtI].

◇ **Szn.** *1602:* Költő János lőfő [Köröspatak Hsz; SzO V, 208]. *1614:* Keöltеö Janos pp [uo.; BethU 265] | Keolteo Leorincz pp [Szabéd MT; i.h. 40]. *1648:* Keolteo Istvan [Kv; TJk VIII/4. 277].

költő[2] szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *hamis hír* ~ álhír koholó/szerző; persoană care născoceşte zvonuri; Erdichter/finder. *1677:* Nyilvan lehet azert kiglknél mar két esztendőktől fogva micsodas nagy meg mocskoltatasa lőn jambor kereszteny Fejedelműnk eo Nga előtt Nationk(na)k, nemely nyughatatlan hamis hir kőltő, és az Unioval nem gondolo Emberek altal [Maksa Hsz; PatN 67b-8a Hsz rendeinek nyil.].

költő[3] kicsírázott; germinat; aufgekeimt. *1781:* Tiszta buzát pedig minél hamaráb küldgyen ked, de ne ojant mint hosztak volt, mert az igen el ért volt, vgy hogy semmi ereje nincsen kigyo hagymásis, és erössen költöis lévén [Jobbágyfva MT; BálLt 1]. — Vö. a *költes* cimszóval.

? **költő**[4] szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *mező* '?' **Hn.** *1525–1568/1575:* Kewlthe mezeo [M.valkó K; KHn 102]. *1658:* Kőltő mezőnn (k) [M.gyerőmonostor K; KHn 77].

költő *fn* poet; Dichter. *1879:* J.Ö.[a] fiatal költőnk is ad ki egy kötet verset [PLev. 63 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Jakab Ödön].

költődik (pénz) kiadatik/elköltetik; a fi cheltuiţi; (Geld) ausgegeben werden. *1734:* Minden esztendőben be ment az Joszagombol 1500 forint Circiter őt száz ha ram költődet is ezerel az adosag meg fizetődhetődőt (!) volna [TKl Teleki Sámuel kezével]. *1757:* Harmadfélnapig lévén ben Kolosvárt a' Lovaim (!) Kotsisra s egyebekre költődőtt xr. 42 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 107b]. *1808:* a Rátio készitése alkalmatosságával költődöttek 4 Rf 6 xr [Kv; ACSzám. 14]. *1832:* Láda haza kiséréskor Kollátiora költődöt 52 Rf 36 xr [Kv; ACLev. Kül.Perc. 1]. *1833:* Akkori Kollatiora költődet 48 Rf 11 xr [Kv; i.h. 3].

költöget[1] (pénzt) elköltöget; a cheltui încetul cu încetul; (Geld) nach und nach ausgeben. *1681:* hitesse el, hogy tülle költögetet penz nem az en penzem volt [Dés; Jk].

költöget[2] *átv* ébresztget, ösztökél; a tot deştepta; erregen, anspornen. *1636:* Nem héában ösztönözi és költögeti tehát az immár sok izben neveztetett Sóltár szerző az több állatok után az embereket-is az Istennek ditsértetésére azon 148. Sóltárban imillyen szókkal[a] [ÖGr Aj. 6. — [a]Köv. az idézet].

költői szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *alkotás* művészi alkotás; creaţie artistică; dichterisches/künstlerisches Werk. *1887:* Úgy az erkölcsi, valamint az anyagi siker legelső sorban a Tekintetes Szerkesztő Úr lelkes és buzgó működésének az érdeme — Egy szép, igazi költői alkotás volt az estélyek programja [PLev. 134 Deáky Albert, az EMKE elnöke Petelei Istvánhoz Kv-ról] ✱ ~ *beszély* elbeszélő költemény; poezie epică; episches Gedicht. *1882 k.:* Te Ödön ... nekem is nagy az én gyönyörűségem arra a hírre, melyet elkészitett költői beszélyed felől hozzám meneszteni elég derék voltál [i.h. 103 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ ~ *ér* poétai véna; vînă poetică;

dichterische Ader. *1880:* Általában ... meg vagyok botránkozva a te viselkedésed felett. Hát bedugult a te költői cred? Búsulsz? elboldogtalanodtál? Idejét nem tudván megmondani, miolta nem olvasok én tőled, Ödön ! [i.h. 80 ua. ua-hoz].

költőmester *alk* kb. nagy költő; poet mare; großer Dichter. *1879:* Kis Oli prókátor ... azt vélem, más poétát nem ismert Kötő Andrisnál, a fodrászlegénynél, — ki ily vizitkártyákat csinál: „Kötő Andris költősegéd", mivel úgymond, ő érzi magában, hogy még nem költő„mester", csak -„segéd" (PLev. 64 Petelei István Jakab Ödönhöz].

költőpénz bani de cheltuială; Zehrgeld/pfennig. *1589 k.:* Az Azzony monda hat myr keolteottem volna en betegsegebe volt kolteo penze Imreh mesternek mibeol keolchj. Az monda Az Azzonj hogi azis el keolth [Szu; UszT]. *1627:* választának ő kglmek az egész czéh minket[a] ... czéhmestereknek ... Adtanak ő kglmek mi kezünkben ... Jó költőpinzt ... fl. 26 d. 51 [Mv; EM XVIII, 400. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1673:* Vettem az költő penzbül fel nyitra selymet f 2/24 [Utl]. *1732:* Aszt hallottam Ersoktol akkori Frajtol ... hogy eczaka a bőrős ládájából 'a Mlgs Aszszonynak az Mlgs Aszszony ket léányi ... 'a' költő penzit ki kotortak [Szászvessződ KK; Szentk. Catherina Fogarasi (60) jb. vall.]. *1741:* Biro Uram ... Szebenbe menven költő penzt adtunk flo. 25 [Kvh; HSzjP]. *1829:* Én a közelebb mult Esztendőb(en) Fő Hites voltam mely idő alatt minden adozo Embernek forintya után egy peták költő penz rovattatvan, azt én Gyüjtöttem költettem, és Számolok rolla [Mezőkölpény MT; TSb 48 Fartzádi Márton (46) szabad székely vall.]. — L. még KemÖn. 137.

Szk: *kész ~. 1753:* Valjon a' kész költő pénzen minden pénzen értettetiké, vagy penigh csak az a' miből minden napi házi szükségre költött vagj költeni szokott? ... az jo kereskedő ember(ne)k minden penze, valameljel kereskedhetik, költő pénz [Harasztos TA; Ks 14. XLIIIb].

költősegéd *alk* poetaş; Dichtergeselle. *1879:* „Kötő Andris költősegéd", mivel úgymond, ő érzi magában, hogy még nem költő-„mester", csak -„segéd" [PLev. 64 Petelei István Jakab Ödönhöz. — A teljesebb szöv. *költőmester* al.].

költösség l. költesség

költött[1] **1.** kifizetett; achitat; bezahlt. *1681:* Nagy Megyeri Keresztesi Samuel Ur(am) valami vas kőhez ne(m) ertő tudatlan Banyaszoktul fel biztatva(n), sok kölcsegevel erigalt Hunyad varmegyeben ... maga Joszagaban egy vas hamort ... azon Hamorra haszontalanul költet sok expensaja hogy megh fordulyon, folyamodot instantiaja altal hozza(m), hogy engednem meg Hunjad vármegyében Gyalar nevü falumban levő vas Keő Banyamban ... vas kő vagast [VhU 250].

2. vkire ráköltött/áldozott; cheltuit pe cineva; für jn ausgegeben/aufgewendet. *1595:* Az Dauid Ianosra keolteot summat Nem Akariak varosul el halgatni ... hanem hiwattassa Biro vram Lukach Traussner vramat, es igazichah el eo kgme tanachiawal egiemben, vgy hogy legien meg az varosse [Kv; TanJk I/1. 261].

költött[2] kitalált, koholt; născocit, plăsmuit; erdichtet/funden. *1679:* Nekem szegény fejemnek minden felőlem költött, egy néhány esztendők alatt rajtam eltöltött rosz dolgoknak szenyvedési alatt ma is kell nyögnöm [TML VIII, 416 Teleki Mihály Thököly Imréhez].

Szk: *~ dolog. 1705:* sokan kételkednek az armada bejövetelében és victoriájában, hanem úgy gondolkodnak sokan, hogy azok a hírek csak költött dolgok mindegyik, és semmi nincs bennek [WIN I, 602] ∗ *~ hamis hír* koholt álhír. *1662:* nyilván tapasztalhatnák őkegyelmek, hogy az bizony merő hazugság volna, és éppen csak arra nézendő volna, hogy afféle költött, hamis hírekkel szakadozásokat csinálhassanak, s mind a szegény országot ... veszedelembe hozhassák [SKr 401] ∗ *~ hamisság. 1657:* kellett ... olyakat közösöknek nevezni, kik ha latorkodni akarnának, nyomhatnának is valamit; de egyébiránt csak magok költött hamisság [KemÖn. 212] ∗ *~ név* kb. rejtőnév. *1752:* Ezen Jépura Vezeték nevezeten lévő familianak az Jépura név igaz Vezeték neveé vagy tsak költött ragasztott nevek, hallottae az tanu, hogy igaz nevek lett volna Bolyanka alias Gyermán? [BSz; BK vk] ∗ *~ ok. 1868:* A' mult őszi R. 'sinaton kedvetlenül volt kéntelen tapasztalni, hogy a' T. Atyafiak közzül tőbben vagy igen ritkán, vagy költött okaikat egy pár sorban írják meg [Gyalu K; RAk 143 esp. kl].

költözés 1. költözködés, hurcolkodás; mutare; Umzug, Übersiedlung. *1852:* ezen hét Contractusban lévő ados Czigányok ... betsűlettel még egyszer se jöttek usorájak tételekre ... még 8-ad részét se Tették annak meg mivel kötelesek voltak ... Meltoztat a' Cs: Kir. Kerületi Biztos Ur engemet vagy pénzem ki fizettetesivel vagy lakta helyekre valo költözesekkel ki elégitetni [Nagylak AF; DobLev. V/1378 Dobolyi Bálint nyil.].

2. átkelés; trecere, traversare; Übergang/fahrt. *1610 k.:* marhastul zekeresteol az hayoko(n) valo keolteozist haro(m)szor negyzer napyaba(n) megh kewannyak [Dés; DLt 325]. *1618:* megírtam vala azelőtt Nagyságodnak az tatárnak Gallipolnál való költözéseket [BTN~ 172]. *1657:* az Latorca vizén való költözésben az Csáki hadának nagyubb része túl maradott vala [KemÖn. 147]. *1731:* (A) Militiák marsurozasok(na)k minden kár nélkül a Szamoson által valo költözések végett ketelenittettűnk Hidasunkat uj Deszkákal meg deszkáztatnunk [Dés; Jk 424b].

3. kivonulás; ieşire; Auszug/rückung. *1662:* Az kevés népnek a várból való kiköltözésekor Ali passa a többi vezérekkel ... a vár előtt való szinből ... nézi és várja vala a kevés népek költözését [SKr 623]. *1665:* az híd csináltatására kell elébb gondot viselni, kin az ágyúkat kivigyék ... Az költözéskor penig ide törökök ne jüjenek [TML III, 367 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz].

költözet átkelés; trecere; Überfahrt. *1662:* az Körösökön való költözet hogy legalkalmatosabban Solymosnál lehetne, hogy ott már mind a három Körösök ... mind egy folyamban együtt lévén, legjobban általhidaltathatnék [SKr 531-2].

költözhetik 1. költözködhetik; a se putea muta; umziehen/übersiedeln können. *1606:* Wagion Iljkebe Annak az Weres marthonnak eösteöl marat Jozaga

Eöreöksege melj Jozaga Eöreoksege az zegeniseg miath el púztult melj Jozagra ... eő nem keolteözheteth [UszT 20/79]. *1785:* a Joszágbol ki hanyatattunk és azonnal más hellyre nem költözhettünk [Koronka MT; Told. 20].

2. átkelhet; a putea trece; (hin)überfahren können. *1662:* Az Vág mellé érkezvén Pösténnél vagy harmad napig megtartozott vala, míg a tábornak sok szekerei, hadi nehézségei a Vágon általköltöződnének, mellyek hogy csak együtt a meggázolhatója, szaporátlan költözhetnek vala [SKr 255].

3. (járműre) szállhat; a se putea urca (pe un vehicul); in ein (Fahrzeug) einsteigen können. *1621:* Zakaczi Janos Vrunk eo felsegeheoz menue(n) posta loakat ker uala sok keresunk vtan hogy zanra keolteozhessek ... Veotte(m) egj zanat nekj f –/50 [Kv; Szám.15b/IX. 148].

költözik 1. költözködik, hurcolkodik; a se muta; fort/umziehen. *1570:* Hedwigh Hannes Zachne ezt vallya, hallotta agyaba hogy egy holwal mykor az Annyatwl keoltezyk volt az Kwpas Janosne leanya Jgen deorgedyk volt de Ne(m) tugia my veget [Kv; TJk III/2. 139]. *1573:* Kalmar Marton Azt vallia ... Latta hat Zabo Vince hordozkodyk, kerdy hogi my dolog volna, Mond hogi Im Ide keoltezem mert Aniam Akaratia [Kv; TJk III/3. 199]. *1584:* Barbara Neb Ianosne vallia ... egkor egy estwe lata(m) hogy keolteozik Olaios Georg az hozzu Gergely hazaba, Mondek neky Miert keolteozeol ily hamar [Kv; TJk IV/1. 291]. *1585:* Zabo Marton vallia Egikor mikor keolteöznek Olaios Georgy ... kerdem Minth Alkuttak, De eo sem cheret sem Eóreók Arat Nem emlite [Kv; i.h. 411]. *1793:* az Aszszony ő Nga tsak simbelt a' pipa fűstért, 's azt mondotta, hogy nem szenvedheti, 's a' pádimentumot mind el is pőkdesik, jobb lesz költőzzék oda hátra [Koronka MT; Told.].

2. vhová odaköltözik; a se muta undeva; irgendwohin (hin/zu)ziehen. *1573:* Marta Nagi peterne Azt vallia hogi eő azwtan keoltezet volt az hazba hogi Gergel ky Jeot beleole [Kv; TJk III/3. 274]. *1600:* Hozzw Peter ... vallya hogy Herczegh Barbara az Magyar vchay hazban megh telben keolteozeot volt [Kv; TJk VI/1. 393]. *1620:* Nagi Balint mas hazba kötözek es masut lakek [Szásznyires SzD; Ks]. *1621:* Az Eóregh keo Boltok Jóuedelme az kenyr Zer feleol ... Zigiarto Ambrusne Boltiais puztaba allot, Eó magais Buday Tamasne kamaraczkajaba keolteozeot [Kv; Szám.15b/IV.2]. *1629:* uagjo(n) eótt eztendeie hogj Vezekednek egjmassal bekesseghnek okaerth megh az zomzedsagaba leucö hazatis el ada Horuat Jstua(n) s az mas zerre keólteózek miatta [Kv; TJk VII/3. 93]. *1640:* Az mitöl fogva ez az Molnár Istvánné oda az szomszédságomba költözék, azt láttam, hogy eleget esznek, vigadnak, hegedülnek, [Mv; MvLt 291. 233a–51a átírásban !]. *1823–1830:* Én csudálkoztam ... hogy mi ketten egymást sohasem láttuk, mégis ő hírem nélkül házomba költözött [FogE 291].

3. elköltözik vhonnan; a se muta de undeva, a se strămuta; davon/fort/weg/verziehen. *1819:* hon talalok az Urat s meg kérdők hogy abban a szoban vagyone az ur a mit a karátson Utan két héttel mondott az Ur hogj Kato Elek a Joszágbol költözék a meljre monda titt Balog Lajos Ur abban a szoban vagyok mostis [BLt 10]. *1839:* onnat más helyre nem költöztek sohais [Dés; DLt 1554/1841].

4. (más helységbe) át/elköltözik; a se muta (într-o altă localitate); (in eine andere Ortschaft) übersiedeln/umziehen. *1573:* Dienes deak vallia hogi eo vetet volt zalagwl ezwst Mywet p(ro) fl. 15 valkay gĕrgnek Mykor Monostory Tiztarto volt, Es Azomba onnat vyzaknára keoltezet volt [Kv; TJk III/3. 92]. *1608:* Mákaj Haios Pal Banffi Peter Vram Jobbagia ... Mákoban[a] lako es Kerekes Janos, Bornemizza Gergely Vram Jobagia Nagy Gorbon[b] lako ... leonek kezesek my eleottwnk, Zamosfalui Mikola Janos Vramnak ... hogy ... Matthias, al(ia)s Kouach Jmreh ... mingiarast Zamosfaluara keőlteőzik[c], felesegeuel, minden marhaiaiual egietemben, es az teőb Jobbagiual edgiwt Eöreőkeosseon zolgal [Kv; JHb. — [a]K. [b]M.gorbó K. [c]Topasztkirályról (K)]. *1625:* mondanak az Musnaiak, hogi bar keolteozzwnk mi Musnabol ha az leszen az hatar [Agyagfva U; UszT 155a]. *1681/1754:* ha penigleg ă falub(an) egyik Ur földéről, az máséra akarnak költőzni, ugyis a falnagynak két pénzt tészen le, s el mehet [Mártontelke NK; KvAkKt Mss hung. 6]. *1754:* Nyámczul Juvon nevű Vas mives Jobbagj Czigány ... Also Ilosvára[a] költezik és ottan hely tarto, és ülő Czigánya lészen [Monostorszeg SzD; SLt 35. AA. 37. — [a]Monostorszegtől kb. 20 kmre]. *1763:* Manyika Juon ... Záhrol ide költözet [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 22 Bába Györgye (36) zs vall.]. *1817:* A több Harsanyak ... kénszerittettek az Erdök közül a Faluba költezni [Görgény MT; Born. G. XVIII. 5 Mojszin Irimie (70) vall.].

5. vhova húzódik/menekül; a se retrage/refugia undeva; irgendwohin sich verziehen/fliehen, flüchten. *1653:* az elmult 1601-k esztendőben legelőször hogy a klastromot felverték vala és azoknak egyetmás javait, kik ahoz biztanak, hogy nem bántják a templomot, mert keresztyének: tehát azok igen megcsalatának, mert hogy a templomba költöztek vala, nem csak felverék, de ugyan meg is égeték mind — tornyot, templomot, eskolát [ETA I, 69 NSz]. *1669:* Én nem merék az házban hálni, a csűrben költöztem [TML IV, 471 Teleki Mihály feleségéhez, Vér Judithoz]. *1705:* a szász pap azt mondotta, hogy az országnak nagyobb része mind Vásárhely felé költözik [WIN I, 608].

6. vhonnan el/kihúzódik/hurcolkodik; a se muta de undeva; von irgendwoher fort/weg/umziehen. *1663:* nem igen örömmel olvasom, hogy Nagy-Szombatból s Posonból az apáczákat elköltöztették s Bécsből is költöznek az emberek [TML II, 573 Teleki Mihály Lónyai Annához].

7. áttelepedik; a se muta/strămuta; übersiedeln. *1571:* eo K. varosswl az kayanto veolgieben ... harom lab feoldet Megh zabaditanak zantany Tawas gabonanak ... Ha penigh valakinek otth Jwh kosara volna ely bonchak Masswa keolteozzek vele [Kv; TanJk V/3. 35a]. *1584:* Ez koloswary Juhos embereknek mostan ez esztendeoben teob feoldet nem Adnak hanem minden az kayanto veolgybe chak az ket Lab feoldre mennienek es keolteozenek es a' ket lab feoldteol fogwa a' hatarigh Jarhassanak [Kv; i.h. 283a]. *1589:* Az Zwreth feleol zolwan eo kgmek igy Wegheztenek ... cheöteörteökeön az Allhegieken zeggienek, es Zentmihaly Napian[a] az derek hegiekre keolteozwen zedhessenek [Kv; i.h. I/1. 116. — [a]Szept. 29-én]. *1817:* Harsanyok az Irtasokra költeztek [Kásva MT; Born. G. XVIII. 5 Kimpian Szimion (80) vall.].

8. átkel; a trece/traversa; (hin)überfahren. *1656:* (Érkeztem) Ebédre Illyefalvára ... ott költöztem az Olt vizén | hidason költeztem az Besztercze vizén | Szépmezőre költöztünk az Szeret vizén által hidason Skegi nevű falunál [RákDiplÖ 377 Sebesi Ferenc erdélyi követ naplója]. *1657:* az Nitra vize köztünk vala, mely noha ott akkor nem vala nagyubb, száraz idő lévén, mint az szászsebesi víz vagy az Sztrigy Erdélyben, de partos és általjáró hely nem mindenütt vala, melyen rendelt seregben által fogna jühetni, hanem csak bizonyos helyen egymásután költözve [KemÖn. 234].

9. *szekérre* ~ szekérre száll/ül: a se urca pe căruță; einen Fuhrwagen besteigen. *1705:* Gróf Forgách Simon ... Rákóczi Ferenc fejedelem hadi generálmarschallja, erdélyi ármádiájának generálisa ... hagyja és parancsolja az egész szebenszéki minden faluknak, hogy minden késedelem nélkül 24 óra alatt ... minden falu maga faluját elhagyja és szekerekre költözvén, az Olt vizén és a Küküllőn által költözzenek és falujokban sehol is ne találtassanak [WIN I, 373].

10. *a másvilágra* ~ eltávozik az árnyékvilágból; a se muta pe lumea cealaltă; das irdische Leben verlassen. *1811:* ki ne halgatta volna figyelmezve[a] ... Ötven Gyermekei 's unokái között, 'S Még egy néhány a' más világra költözött [ÁrE 100. — [a]A százesztendősnek tartott szász parasztot].

költözködés költöződés; mutat; Umzug. *1710 k.:* magával elis vitte ... a'mit belölle az szebeni hoszszas lakás, költözködés, gondviseletlenség, Németek lopása, s olykor talán az Gazdáknak is sik keze meg nem emésztett [CsV].

költözködik 1. elköltözik; a se muta; ver/umziehen. *1842:* septéri Joszágomba költözkedtem [Dés; DLt 67].

2. hurcolkodik, szedi a sátorfáját; a se pregăti de plecare; er packt seine Siebensachen/schnürt sein Bündel. *1676:* Francisco uram szaporán írja, Uram, énnekem, az váradi törökök félelmeket: mint félnek és költözködnek [TML VII, 135 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1705:* Ugyan ma jöve bé Havasalföldéből ottlévő lovaim mellett levő szolgám, Szilágyi László, parasztember-köntösben ... aki is az elment magyarokat, kit a havas alatt, kiket az Oltnál talált hogy költözködtenek [WIN I, 427].

költöző szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ *passzus* átkelő hely; loc de trecere; Übergangsstelle. *1662:* A lengyelekkel megbékélvén és tőlök elválván, késön érkeznék éjjel a táborhelyre, ahonnét ismét késön indulhatánk a lengyel commissárius, Sapia késedelme miatt, ki valami nehéz költöző passusokon egyenest viszen vala a tatár chám eleibe [SKr 374].

költöződés 1. költözködés, hurcolkodás; mutare, mutat; Umzug. *1663:* az mikor az praesidiumnak élése szintén fogytán volna: kiki költöződését s jovainak elvitelit bizony elfelejti, csak magát, gyermekeit, feleségeket vihessék el [TML II, 490 Teleki Mihály Lónyai Annához].

2. (át)vonulás; trecere; Durchzug/marsch. *1657:* Alig telhetek két avagy legfeljebb három óra, az passuson még az költöződés nem is végződvén, az tatár elérkezék és hátulját megesapá [KemIr. 315]. *1662:* Heriza Vornik ... mihelyt a fejedelemnek a havason való költöződését megérté ... a szeménységnek az erejéhez ... nagyon biznék [SKr 337–8].

költöződik 1. költözködik; a se muta; um/verziehen, übersiedeln. *1637:* hogj költözeödik vala Mathe oda hozzam, az migh másod szor oda mene, hat addig Szi Martonne mind el hordatta[a] [Mv; MvLt 291. 78a. — [a]A holmiját]. *1645:* mostis az keues ideó alatt migh Kapronaine Aszonyom keöltözeödott nagy kár lett az tilalmas es Makkos Erdeönek le vagasaba(n) es tekozlasaba(n) [Ajton K; Törzs].

2. átköltözködik; a se muta în altă parte; um/übersiedeln. *1747:* azon két kisded fundusotskán a' Nemes var(me)gye Postalis Commoditasokat epithessen, és birhassa is pacifice, eo tamen modo, hogy ... midőn másuvá költőződnék a' Posta, Mlgs Proprietarius ur eő Exja, vagy Mlgs Haeressei ... rehabealhassák [Déva; Ks 73. III. 18].

3. áttelepedik; a se muta undeva; (hin)übersiedeln. *1587:* Az ket Espotaly Juha minden ok vetetlen Mingyarast Az kayanto veolgyebe az hatarba keolteozeoggyek [Kv; TanJk I/1. 50].

költözősködhetik elhurcolkodhatik; a se putea muta; um/verziehen können. *1705:* mind az urak, mind mi mindnyájan ami javaink ott voltanak, ha eddig megmaradhattanak volna is, de most mind odalesznek, felejtvén a kolozsváriak a miénket hordozóskodtatni csak a magokéból költözősködhessenek [WIN I, 598].

költözősködik hurcolódik; a se muta; umziehen. *1672:* Az Prinyi uramék Munkácsra költözősködtek, mind eleséget és egyebeket Munkácsra s Ungvárra hordották ... az Isten néha úgy megrémíti őket, hogy majd mind futó félben vannak, azután meg újobban megcsendesednek [TML VI, 204 Katona Mihály Teleki Mihályhoz Husztról].

költöztet 1. vkit elköltöztet; a muta pe cineva (de undeva); jn verziehen lassen. *1585:* Anna Erzengiarto Christofnę vallia, Mikor keolteoztetiwk vala Olaios Georgyeót kerem eotet hog' Modnel kwl Ne Menne ky az hazbol [Kv; TJk IV/1. 414]. *1655:* Kalmandi Anna[a] Nem regen hon letemben titkon ... hütötlenül el hagyot' ... meg pedig lator szemelyek vittek es költösztettek Kekesig[b] [SzJk 74. — [a]A feleség. [b]SzD]. *1673:* ā Medgyes faluiak ā Kakasdiakkal[a] ... Praedikatort együtt költöztetnek [MMatr. 73. — [a]Kakasd és Meggyesfva (MT) ref. lakosai].

2. vhová odaköltöztet vkit; a muta undeva pe cineva; jn irgendwohin (hin/zu)ziehen lassen. *1674:* a feleségét ... ha Szigetre költözteti, tisztességes szállást adnak, de azonkívül semmit sem adnak [TML VI, 558–9 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1677:* ha kik Jobbágyokat manumittálnának, vagy más joszágokban költöztetnének, s' a' ki-váltásnak idején nem restituálhatnak, méltán defalcalodhatik a' summából [AC 42]. *1753:* kigyelmed is hijaba Molnar Janost az marosi malomba vejestől ne költöztesse mert onnan bizony ki tsapam [Lőrincfva MT; SLt XLIV. 13 Suki László Gálfalvi Ádámhoz].

3. átköltöztet/telepít; a dispune să fie mutat/strămutat; umziehen/übersiedeln lassen. *1622:* hatalmassagh

az, mi Ideön kedveönk akaratunk, s szabadsagunk ellen az mi hatarunkra keölteözteti az Hidast [Dés; KGy]. *1639:* az eleottis ot énnékem Major házam tehén és ménes paytám vol⟨t mo⟩stan immár másuva keolteoztetok affeléket [Homoródsztpál U; Szád. Redej János Nagy Tamás udvarhelyi vár-gondviselőhöz]. *1710:* Marusszékre Kálban jövék; onnan feleségemet, gyermekimet, egyetmásomnak egy részit Csíkban költöztetém, de ... Csíkban is közelítvén a német, Gyergyóban menék mind cselédestől együtt [CsH 366]. *1847:* az erdőszeti hivatal ... azon parancsolatot adta ki, hogy az olyan helyekről, amelyek az erdőszeti hivatal által erdőszeti magvakkal beültettetni elintéztettek, házaikat költöztessék más helyre [VKp 222–3].

4. vmit máshová hordoz/hurcol; a căra ceva în altă parte; etw. an eine andere Stelle tragen/schleppen. *1751:* hogy Miron Peterné és az veje azon eczaka hordozoskattanak volna, vagy költeztették volna az pénzt nem láttam [Gyeke K; Ks].

5. *fels alá* ~ ide-oda hurcol; a tot căra încoace şi încolo; hin und her schleppen. *1662:* hogy gyakrabban széllyeljártában is mind ott kellene az leveleket is két-két postaszekereken hordoztatni, ollyankor mind ládákra rakván és úgy költöztetvén fel s alá, nem kevés munkával [SKr 300].

6. (folyón) átszállít; a transporta ceva de partea cealaltă (a rîului); überfahren/führen, übersetzen, über einen Fluß bringen. *1662:* Mert hogy ... híd a Viszlán nem volna ... az kozákok ... holmi házak boronáibul valami hítvány szálakot fúrván, foglalván, faragván egybe, az mieinket minden hadi nehézségekkel, nagy fizetésbéli bérért azok költöztetik vala [SKr 370].

7. *hajóra* ~ hajóra szállít; a duce/transporta pe un vapor; an Bord bringen, auf ein Schiff transportieren/laden. *1662:* egy Csiaffer basa nevű, nagy sok kincsű, régi öreg ember lévén azon budai vezérségben kit ... megfojtatni ... parancsoltatott vala ... A csauzok azért hajókra költöztetvén őtet minden javaival és ott való kincsével ... Nándorfejérvárra vele aláeveztek vala [SKr 164–5].

költöztetés elszállítás; transportare; Fort/Wegbeförderung. *1599:* en ... az tellyes Summat kezembe(n) kewanom, es Captala(n) elot kellue(n) lewel feleolle, Mert en addeg mig enneke(m) oth valamy Ingo marha(m) leze(n) semmit fel Nem wezek Nem akaro(m) hogy ozta(n) az kolteztetesbe(n) legie(n) akadalyom [Kv; TJk VI/1. 274a].

költöztethet elköltöztethet/vitethet; a putea muta; umziehen/fortbefördern lassen können. *1670:* váradi törökök mint egy nyolcszáan szállottak volna ki Jenőn innen ... hogy el rabolják, foglalják Halmágy vidékét és az Köröst ... Az ott való szegény község, úgy látom, az nemesség is úgy elijedett, hogy csak futni készül, félelme miatt készül elhagyni mindenét, csak háza népét költöztethesse [TML V, 349 Kapi György Teleki Mihályhoz].

költöztetik 1. elköltöztetik; a fi mutat (de undeva); abtransportiert/umgesiedelt werden. *1662:* az éléskházból is, az héjjazatja leverésére nézve, mindenféle gabonának szerén-szerte kellett vala igen nagy munkával költöztetni [SKr 601–2]. *1762:* Midőn altal akart volna költözni vagyis más altal kőtőztőtni ... az szeker mellet levő Embert szekerel s ket ökörel együt hunet s micsoda helyről fogtak? [Nsz; Born. XL. 82 vk].

2. átköltöztetik; a fi mutat (undeva); (hin)übergeführt werden. *1662:* tudós kalauzoknak szolgálatjával élvén ... az egész török hadak a havasokon által Hunyad vármegyére olly álösvényeken költöztettek vala, azhol azelőtt soha senki említésére hadak nem jártak vala [SKr 519].

3. átszállíttatik; a fi transportat/strămutat; (hin)übergefahren/geführt werden. *1662:* a tábori minden impedimentumok, nehézségek a fejedelem parancsolatjából a váron felül napkelet felől való Körös szigetiben költöztetett vala [SKr 187].

költség 1. (pénz)kiadás; cheltuială; (Geld)Ausgabe. *1546:* mykoron az tooth' meg chenaltatyak, az' wagy' az thoon' az' molnoth' meg' eppythykh, thahath' az my' penzelwalo' fyzethesse' lezen' annak' azth egyenlee kelchegel' esz fyzetessel' fyzesseek' megh' Egykes' feleeth fyzesse az massyk feelesz feleeth' fyzesse [Panot[a]; DanielO 6. — [a]Panád KK]. *1552:* mynden ke^{o}lchegeuel, Barchay Gyerg' az feliwl meg mo(n)dath Thoth meg te^{o}ltesse, es zwgothys chynaltassan azan Thora, ky mostan teliesseggel pwzta volna [Mezőszengyel TA; BfR]. *1560:* az ew kewlchegeeth ... ha mẹlthonak Jtẹlyk hath azokrol Lagistromokath ... hozhasson, Nemellyeketh Embery Byzonssagales megh Byzonythhasson [Dés; SLt AB. 3]. *1577:* Erreys keotẹk magokat ezen alóll megh Jrtt tereh ala; hogj ez kẹth hazhoz valami Joszagh vagyon, az Bodolayhoz es itt az Vzonyhoz, Azokath myndeneketh eggyk az masykkal egyetembe tartozzẹk mynden teorwẹnnyel es keoltseggel megh tartany [Uzon Hsz; BLt 7]. *1600:* Zent Andras houanak 28dik napiatol fogwa miolta az teob keóltsigreól zamot attam, az zeghinjek zwgsighire keolteotte(m) haro(m) hetigh minde(n) heten haro(m) haro(m) Napra Huzon Nigy Nigy penz arra hüst teze(n) f 2. d. 16 [Kv; Szám.9/XIII. 13 Damakos Máté isp.m. kezével]. *1677:* A' Mely Harminczadosok az Ország Statutumi, és Haza szabadsága ellen vétkezének ... s' az Harminczadosok vétsége meg-bizonyosodván, két száz forint bűntetésen maradgyon, és a' kárnak a' költségnek-is meg-forditásan [AC 53]. *1713:* az szegeny Attiam Jdegen orszagban Lakuan sok kolcsiggel rehabealta az Joszagit [JHb XXXV/18 Jósika Gábor végr.]. *1851:* most a' Josef Cenzurájával nagy külcségem volt két Préceptornak fizettem [Mv; DobLev. V/1314 Dobolyi Klára Dobolyi Zsigmondhoz].

Szk: ~*be ejt* kiadásba sodor. *1712:* Ha Nagyob veszedelemb(en), költzégb(en) ejtett volnais, idegeny országban valo hoszas mulatásom ... tartoznék kglm(e)d engemet, abban subleválni; mint hogi kgmedért mente(m) fel[a] [JHb Jósika István Jósika Imréhez. — [a]Bécsbe]. *1742:* ha az Ispotály szénáját ö kglme el nem sinkopálta (!) volna, nem kellett volna az Ispotályt kölcségben ejteni [Kv; AggmLt C. 12 Gábor Ferenc (34) Székelykocsárdról (TA) való kocsis vall.] ✱ ~*be esik* kiadásba esik/sodródik vki. *1640:* Kegd(e)t edes Azonyom cziak effeléöl kelletek leuelem altal megh talalno(m) hogy J(ste)n az zegeny vramath ez vilagbol ki ueue, sok keoltseghben esem [Mikeháza SzD; KCs IV. 149 Királyfalui Janos Meg Hagyott Eozuegye Balog Su-

sanna Parlagy Peter feleségéhez] ✱ *~be kerít* kiadásba sodor. *1799:* engemet 12 Forint költségbe kerített [Náznánfva MT; Berz. 4 31. N. 27] ✱ *~ébe esik vmi* kiadásba kerül vmi. *1767:* azt tudgya az Ur hogy a' pénz kéres sok Instántiával konyorálással jár, nekemis sok költségembe esik [Kv; SLt XL Ferenczi György Suki Jánoshoz] ✱ *~ében áll. 1678:* Nekem bizony elég költségemben áll a török barátság [TML VIII, 59 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz] ✱ *~ébe telik* kiadásába kerül vmi. *1621:* Gialogokat kewannak teőllűnk, mellieknek nagj szorongatassal teszszwk szerint, es felette nagj keőltsegwnkbe(n) telik [Kv; TanJk II/1. 308]. *1670:* elhiszem, bizony költségében telik Kegyelmednek az ott való lakás [TML V, 63 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *~en hordoz vkit* vki költségeit állja. *1596:* Thudom hogj Sebesi Miklos tartott az kek lohoz zamot, eö latott hozza ... Egheyi Georgy vezette haza ieöueóbe ... Keöltsegennis eö hordozta Egheyi Georgyet mind(en) louastol [UszT 11/48] ✱ *~et csinál. 1737:* Egy Onodi Mihály nevű nemes ember ... Militia mellet Stationális Com(m)issarius(na)k subordináltatott volt, es functiojában sok exorbitantiakat es költseget tsinált a Város(na)k annyira hogy most sem capax azon szegény Város belőle ki feselni [Vh; Ks 83] ✱ *~et okoz. 1764:* a mostani kiscéhmestertől hivatalja onussát felvenni az nemes céh ne mérészelje, nehogy ... még nagy⟨obb⟩ költséget okoznának jövendőben [Dés; DFaz. 23]. *1851:* Fel tészem egy gyáva cseléddel utba indul, loval vagy ökörrel, 's valami baj adná elé magát, segittsen mit tehet tégyen meg ok nélkült költséget ne okozzan [Nagylak AF; DobLev. V/1322] ✱ *~et tesz. 1542:* chwdalkozyk raytha, myre nezwe ew kegelme anya kewlchegeth thezen, anya wraymoth tharth [Fog.; LevT I, 16 Petrus Orozy Zalay Janoshoz, Poson m. isp-jához és Fog. vára urához]. *1784:* (A közköltség) fel vetéskor pedig az Birák költséget ne tégyenek [Torockó; TLev. 2/6. 2a]. *1812:* a Groff ... az épittésekben ... nagy költségeket tett [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.] ✱ *~et tétet. 1764:* Senki nem gondolhatya ollyan nagy Gazda Urrol, hogy egy illyen atyafiaért ... ne sajnállat volna annyi költséget tétetni [Középlak K; BfR] ✱ *~ével/~gel tart* eltart. *1683:* Pákéi Daniel Deák Uram ... illyen erőtlen vénséghemb(en) házánál nem tsak szenved, hanem költséghével tart, gyámolit, gondomat viseli [Torockó; Pk 2]. *1704:* ma izené nékem az úr, Apor uram, hogy azmely majorját a megholt Szász Jánosnak felfogta volt ökegyelme a generál akaratjából, most az úr az maga ökreit és béresit akarja oda szállítani, kit eddig nagy költséggel tartott [WIN I, 274] ✱ *aprólék(os)/apróság* ~ apró/kisebb kiadás. *1582:* Keoltettenek el benne f. 5/26 az teob aprolek keolczyeg nelkül [Kv; Szám.3/V. 18]. *1673:* Mindennapi approlekos kölcseg [UtI]. *1791:* a Jager es frantz aprosag költseg 1/15 [WLt Cserei Heléna jk 36b]. *1822:* A' Malmakhaz meg kivántato Fagyat, es Vasat Ugy egyéb aprolékos költségeket is Maga az arendátol fog supportalni és procurálni [M.köblös SzD; RLt] ✱ *közönséges* ~ közköltség. *1784:* Ezek azon házak, mellyekb(en) lako Gazdák semmi közönséges költségbenis minket nem segittenek hanem immunitasban vadnak [Torockó; TLev. 4/9. 18b] ✱ *maga ~én szolgál. 1677:* A' Táblai Assessorok, hogy mind elégséges illendő számuvak, circiter ad numerum 12. ez Hazának Törvényihez értő, jo lelki-ismeretű emberek rendeltessenek a' Fejedelmektől, a' két Itilő Mesterek és Praesidens mellé, szükségképpen kivántatik; kik mind azáltal az 1554 Esztendőbéli Articulus szerint-is, csak magok költségeken szolgálni nem tartoznak [AC 206] ✱ *maga (különös) ~ével* saját költségén. *1694:* Az Asz(szo)ny Telekine Asz(szonyo)m az maga költsegevel minden hejanos fogjatkozottsagat jol meg csinaltatva(n) mostanaban, nagy vas retez van az oldalaban [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1746:* Az éneklö Pulpitust magok költségekkel tsinálták, és adornálták Koré Josef és Fodor Ferencz Uraimék [Bikfa Hsz; SVJk]. *1807 k.:* Eket pedig tudam hogy ujat tsinaltatot, Boronát maga külőnos költsegivel [Sinfva TA; Borb. II Székelly Péter (39) ns vall.] ✱ *maga/saját/tulajdon ~én megoltalmaz* vkit vmely (zálogos) jószág birtoklásában saját költségén megvéd. *1585:* tulajdon kolthsegen tartozzek Dechey Mihaljt megj oltalmaznj ez megj nevezet feoldeknek birodalmokba minden teoruin zerint bantok Ellen [M.csesztve AF; Told. 27]. *1594:* erreis igirtem magamat, hogi ha Eo kigelmet ualaki ezben az en tőllem neki kötöt Jozagiban megh haboritana, tehat ení (!), magam költsegen tartozzam Eo kigemet megh oltalmaznom [Fejérd K; Ks 14. XLV. 13]. *1624:* Haranglabi Ferencz Vram ... oly euictiot ueőn fel, hogy az migh eő éll ... Zalanczy Istuan vramat, s feleseget ... Ez megh neuezet Porcioban ... megh oltalmazza a maga Saiat keőlczegen [Mihályfva NK; JHb XXIII/6]. *1806:* az Emptor Mlgs Urat es Aszszant magakat s minden Maradékjakat azonn Erdőnek ... Biradalmába(n) minden legitimus impetitorók ellen Maga Sipos Péter őkigyelme s mind két Ágon lévő maradékja is magak tulajdan költségeken mint evictorok tartazzanak minden időkoron meg-tartani, és oltalmazni [Vaja MT; SLt 12. V. 19 Vajai íf]. Sepsi Mihaly hites assz. kezével] ✱ *maga/saját/tulajdon ~ével megoltalmaz* 'ua.' *1593:* valaki Eő kgiet ... töruiny Zerent haborgatna, tehatth tulajdon költseghem(m)el es faratsaghommal megh oltalmazom [Perecsen Sz; WLt]. *1621:* ada ell egy hazat Farnasy Albertne Katalin Azzony ... Coloswary Varga Peternek f. 23 ... Jgeruen es obligaluan arra magokat, hogy ez feliul denotalt, haznak Dominiumaban birasaban, Varga Petert es Successorit minden legitimus Jmpetitorok ellen euincalliak es megh oltalmazzak, saját keőlcziegekkel faratsagokkal [Kv; RDL I. 116]. *1749:* Evictiot vállalván mind magára ... Korda Susanna Aszszony, mind Leanyira, hogy Kabos Ferenc Uramat és Successorit, a ... Tamásfalvi Portionak birodalmában minden legitimus impetitorok ellen tulajdon magok költségekkel és fárattságokkal meg mentik és oltalmazzák [Kv; Borb. II] ✱ *maga (tulajdon) ~én. 1653:* A mely kút a patak mellett vagyon ... azt a kutat Borbély Lukács urammal a magunk költségén csináltattuk [ETA I, 147 NSz]. *1740:* Tartoznak[a] ... két Béresecket magok költségeken tartani a Gy. Sz. Királyi Curiáb(an) [Runk TA; Ks 89. 58. — [a]A runki jb-ok]. *1823-1830:* gróf Teleki Imre úr Őng ... most is Marosvásárhelyt három árva gyermekeket tanittat maga tulajdon költségén [FogE 171] ✱ *országos ~. 1671:* most-is e' szegény hazának sok rendbéli adozási nem apadván sőt naprol napra árradván, melly miá ő Nagysága fizetett hadaira és több Országos kölcségére és szükségére nézve semmi adó felnem vétethetvén, maga fogyatkozásával-is kételenitetett ő Nagysága becsületes hivétől pénzt fel-venni [CC 72] ✱ *önnön/saját ~én. 1585:* miert hogy az Zaz embereknek

be giwtesere a' harangozo eonneon keoltsegen tartozik a' Nagy harangot megh vonatny kiteol semmy fizetesse nem volt. Azert minden esztendeo(n)kent ezert Iarion tritici cb 4 [Kv; Szám.3/XIX. 7]. *1801:* Magát a záportartot köteles lesz maga az árendátor saját költségén állandoan és czélszerűleg három lappantsokkal, s ... fennyü deszkákkal be deszkázni [Mv; DLev. 5] ✱ *ő/szabad/tulajdon ~én (el/ki)tart vkit* saját költségén eltart vkit. *1582:* mind az giermeket s mind az Anniat es legent el tartom Zabad keoltsegemen [Kv; TJk IV/1. 34]. *1583:* Magdalena Rlcta Ioannis Pentek ... vallia ... En tartottam ... fekete Jacabnet mind giermekesteól tulaydon keoltsegeme(n) egy telen ky [Kv; i.h. 113]. *1603:* Akor penig, Dobaj gergely otalma alat wala az Kis leanka ö kölcziegen Tartota [UszT 17/21 Timar Andras Benczier Gergelj hazaban lako gag][a] vall. — [a]Gagyról (U) való] ✱ *pénzbeli ~* készpénz-kiadás. *1784:* Az is nem kevés meg terheltetésére vagyon az Helységnek, hogy az midőn valamely ollyas dolgok adgyák elé magokat, az hol ... Marhával, avagy gyalog szerben valo szolgálat kívántatik; amillyenek : a Postálkodás ; ut csinálás ; Hid Éppittés ... a város Szénájának fel, és bé takarittása s a többi, mind azokat pénzen fogadott Emberek által vitetik véghez, holott az Helység béliek minden pénz béli költség nélkül effectualhattnák [Torockó; TLev. 2/6. 3a] ✱ *vki ~én él. 1823–1830:* velük együtt nem ettem, költségeken nem éltem egész Lipsiában létemben [FogE 199].

2. költeni való/költőpénz; bani de cheltuială; Zehrgeld/pfennig. *1542:* az ky kewlchegeth kegelmed ennekem adoth wala, azonywm azthes zolgalathomba thwda [Fog.; LevT I, 17 Petrus Orozy Zalay Janoshoz, Poson m. isp-jához és Fog. vára urához]. *1568:* im mingarast ala kely esmet feyer warra Menne(m) es amy kolchegem wolna oda kely welem wynne(m). Mert twgga keg: hog feyer warrot minden igen arros es az kolcheg ot embernek igen szwgseges [Erked K; BeszLt 38 petrus Bozzasy de Erked Gr. Thymar beszt-i bíróhoz]. *1570:* Borbara azzon Bachy gërgne ezt vallya ... vytth volt ë hozzaya Nagy Aran parthat az zolgalo azzon ember ... Es kerthe azon az azzonya zawawal hogy Megh venne mert Ninchen keolchege [Kv; TJk III/2. 62]. *1629:* az Ura ninczen ithon es megh szorult, ninczen keöltsege [Mv; MvLt 290. 147a]. *1703:* Minthogy én Özvegy állapotomban igen alkalmatlan voltam a' pénz keresésre ... a' mi kevés költségem most is vagyon azt magam fogyatkoztatásával kerestem s tartottam [Marossztgyörgy MT; Ks 14. XLIIIb özv. Torma Jánosné Petki Anna végr.].

Szk: *~gel megsegít. 1621:* Rima Zombatba(n) erkezuen, es ot talalua(n) egi nehani varos[a] Gialoghiat melliec Fwlekbeol[b] ki wtuen az Sanczra, rutul megh leoueóldeóztek, es Sebben fekwucn, az Istenert remenkedue(n), hogi keoltseggel megh segiteneók, Azert attunk ... Molnar Balasnak ... f l ... Chianadi Palnak ... f l d 63 [Kv; Szám.15b/XI. 292. — [a]Kv. [b]Nógrád m.] ✱ *~gel tart* költőpénzzel ellát. *1637:* Mondotta ezt ennekem Padocz Istuanne hogj vagjo(n) ket eztendeje hogy eötet Patiolattal s keoltseggel tartia Szekely Istok: s eö ketelen vele hogi szeresse [Mv; MvLt 291. 112b]. *1699:* ez en kedves Feleségem Kapi Anna ... keze alatt lévő kevés jószágomat, nem fogyatta sem pusztitotta de sőt inkáb szaporgatta s adosságimat is meg fizette ... Mind ezek felett ... szám kivetett állapotomb(an) engem költseggel is tartott, ollj bővőn es szorgalmatossan, hogj en ott is, majd mint itthon semmi szűkségett nem lattam [Mk Macskásy Boldizsár végr.] ✱ *mindennapi ~* napi költőpénz. *1574:* Ez vraimat eo K. Byro vram hywasza Be ... hiteztesse Meg eoket ez zolgalatra, Es aggion Informatiot Nekyk mykeppen Iarianak ely dolgokban, Azwtan Bochassa elj Eoket ... Az Ideiglen az Mindennapy keolcegnek tegiek zeret [Kv; TanJk V/3. 96a].

Sz. *1657:* te néked ki jó tanácsot ad s ki pedig bizony rosszat, de a ki tanácsot ad, bizony költséget nem ad hozzá [TML I, 92 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihálynoz].

3. kb. készpénz; bani peşin/gheaţă; Bargeld. *1573:* Vegeztek azt eo k. varosswl, hogi ... senkyt Seh Magiarorzagbely sem Ez orzagbely Embereket varos keozybe Be Ne vegienek, kyleomben hanem hogi Eleosser ha Neotelen meg hazasodiek hazat Eorekseget zerezzen, ha penig annyera valo Erteke tehetsege keolchege Nem lenne kywel azt meg zerezhetne, tahat Summayg valo kezeseket vessen olliakat kyken az Summat Meg vehessek [Kv; TanJk V/3. 71a]. *1589:* Im latod hogy ennekemis vagio(n) valami kewes keoltsegem azt ertem pennigh hogy az kinek magwa szakad az Capitany mindenteol el veszy az mi marad [Szu; UszT]. *1593:* ez Vizhordo Tamasne, hon nem letembe ... be zegezkedet hazamba, nagi keseore be bochata, tahat egi ladankba, kibe keues keoltsegwnk marhank volt, bele teorte az kolchnak tollat [Kv; TJk V/1. 327]. *1614:* Keuantatot volna hogy keg ... azt az zep Sogorsagot Attia fiusagot szeme előt viseluen ... nem iozagara hanem Jozaga keoúwl adot volna valami keúes keőltseget neki feye szabaditasara [Törzs. a fej. Szentpáli Kornis Ferenchez]. *1643:* Azon kjűl az mi keves keolcsegünk, ezüst es arany műűnk valameliek vadnak mindeneket nekj hagiok [Altorja Hsz; HSzjP]. *1726:* Az mi kevés kőlcségem vagjon abbol az Feleségemnek hagjok ezer aranyokat ... mindenik Fiamnakis ezer ezer aranyot [JHb XXXV/21 br. Jósika Imre végr.]. *1732:* én már I(sten)n(e)k hálá minden kölcségemböl ki fottam (!) [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. *1740:* Hadnagj atyánkfia ő kglme, Nms Várasunk sok igjes bajos dolgaib(an) szüntelen expediálni kintelenittetik, semmi kölcség pedig ő kglme keze alatt ne(m) lévén, vexáltatik [Dés; Jk 527a].

4. útiköltség; cheltuieli de călătorie; Reisespesen/kosten. *1567:* ha az Biro es Tanach ... az waros dolgaban iar gyülesben auagy egie(b)ywe az howa az Waros züksege mutattia ... az dolognak uolta zerent, es az utnak uo⟨lta⟩ zerent alkalmas kölchegen iarianak [Vizakna; TT 1881. 191]. *1571:* (A város) Etellel Italal Nem tartozyk Neky. Mert eo N. elegh keolcegel Bochatya postayt [Kv; TanJk V/3. 45a]. *1579:* külthem eg parancholattot ő Naga Akaratgyabol az dobokay war megyebe ... attam az boldisarnak varos zolgajanak kölchöget (!) d 37 [Kv; Szám.1/XVIII. 11]. *1590:* the pedigh Attyafy leúen Arra igerted magadot Lukachnak mind addigh futod az fejedelmeth, dolgath veghez vized, keöltsegetis Akkoro(n) fazakas Lukaczne Adot te neked Brassoba menni [UszT II/1. G. 204]. *1594:* kwldeotte ell Biro vram Nagi Palt vrunkhoz keltseghere attam f — d 50 [Kv; Szám. 6/IV. 95]. *1728:* Hadnagj Atyankfia eö kglme facultaltatik e mostani Uttyára[f] valo kölcség iránt, hogj

vigjen magával annyi pénzt amennyivel eö kglmek be irik [Dés; Jk 379b. — [a]A gub-hoz]. *1847:* Sokszor láttam, hogy Varga Katalin a templom előtt pénzt kért az emberektől; mondván, hogy utozásaira költség kell [VKp 287].

5. *utazási/úti* ~ cheltuieli de călătorie; Reiseauslagen/kosten. *1594:* Erdeo hegi Gherghelinek ... hogi az vrunk penzeth keserte zekeli vasarheligh. Attam Biro vram akarattiabol vti keoltseghebe f –/40 [Kv; Szám. 6/VI. 13]. *1597:* Biro vram Egez Tanachy akaratyabol Mentte(m) Miklos Deiakal Beztertzere, hogi Az ollah Jobagiott, az Akaztto farol Megh walttûk, keoltette(m) vtty keolchyegre f 1 d 25 [Kv; Szám.7/VIII. 24 Altzner Georgy reg. Steffen Lûsten kezével]. *1618:* Deuara ket kömiuest kwltem attam uti kötszeghre d. 25 [Kv; RDL I. 103]. *1847:* Az utazási költségeket és a kezelők fáradsági bérét is a községek nagyon csekélyül fizetvén, alig hiszem, hogy mindezekre 6 évek alatt 800 váltó rénes forintoknál több költ volna el [VKp 170].

6. perköltség; cheltuieli de judecată; Gerichtskosten/gebühren. *1570:* Megh Ertettek az Zaz vraim varoswl, Az Espotal Jozaga feleol Indwltatot per dolgat ... Ew k. biro vram es az Tanach ... az perhez walo keolchegnek Tegye zeret [Kv; TanJk V/3. 13b]. *1572:* Meg Ertettek eo k. Az espotal Jozaga felewl Mynemw valassal Ieot az feiedelemtwl Byro vra(m) ... Zollianak eo k. Teorwen twdo Emberekel Es fogadianak p(ro)curatortis Es Mennel Joban twgiak vgi forgassak annak dolgat, Az keolceget Eo k. Rendely az falwbeliektwl[a] hogy azoktwl zegiek fely [Kv; i.h. 66b. — [a]Valószínűleg a város három jb-faluját, A. és F.fülét, vmint Asszonyfvát (TA) illető perre és e falvak lakosságára von. utalás]. *1622:* az teórujnhez, Sok keóltsigh kivantatik [Mihályfva NK; JHb XXII/22]. *1736:* hitelesen elé adando költségitis tartozik az I az Actornak meg fizetni [Torda; TJkT I. 115]. *1746:* (Az) Jncta ... az Actrix Költségineк refusiojára ítéltetett [uo.; i.h. III. 99]. *1793/1794:* recognoscalak azt a' MBagoi Possessorok közönségesen, hogy ezen osztalyos Processusra tejendő költséget az meg fordittasn(ak) igérete alatt a' Processusnak kezdetével concredálak Titt. Kölönte Josef Urra [M.bagó AF; DobLev. IV/14b. 75a]. *1821:* az Alperes ... protestál ... további költsége és hurcoltatása ellen is [F.rákos U; Falujk 116 Bíró Mihály not. kezével]. — L. még RSzF 185, 265; VKp 111.

Szk: *perfolytatási* ~. *1843:* (Varga Katalin) avval fejezte bé beszédjét, hogy a perfolytatási költségekre adjanak neki pénzt, amint adtak is egynehányszor [VKp 94].

7. hideg ételnemű (ázalék, sajt, szalonna, túró); hrană rece (caş, slănină, brînză); kalte Lebensmittel (Wurstwaren, Käse, Speck, Quark). *1582:* Nilas Miklos ... vallia, Amikor az Catalin terehbe(n) eset volt ... holottam (!) ez Mostany zolgalo Leanianak Luczanak zaiabol hog Nireo Kalman eö teolle eg Nehanzor kwldeót penzt es keoltseget fenesre annak az Nalla meg terhesedet Catalinnak [Kv; TJk IV/1. 42]. *1585:* Varalliai Antal Keleme(n) palfli peter jobbagia ... mongia hogy mikor az palffalwj teteo(n) feleltete Mihal deak, akkor minden keolcheghekkel az loffciek mellette woltak, Sert feosztek rea, kenieret feienkent az embereknek. Saitotis hosztak wala [Firtosváralja U; UszT]. *1635:* adot azalek nemw költsegetis Zalonna Volt lelek Zerent harom font [Körispatak U; Pf]. *1746:* (A jb-ok) égj égj nyári nap dolgoz(na)k magok kenyereken kölcségeken [Szentlászló MT; Berz. 1. 8/2]. *1748:* Kőlcség tanáltatott e Szerént Szalonna nro 4. Orja nro 4 ... oldalos nro 2. Száraz diszno fő nro 3. Turó két désával [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13]. *1818:* Gyenge Péter ... megcsalván a gazdaságot ... az esztenabíró eleiben ... csak hét jobot adott fel; és hétre is adott kenyeret is. Azon hét juhra mindenféle költséget ki is kapott [Jenőfva Cs; RSzF 184–5]. — A jelre l. Vadr. 403, 506; MTsz.

8. szk-ban az életközösség jelképeként; în construcţii, ca simbol al comunităţii de viaţă; in Wortkonstruktionen als Symbol der Lebensgemeinschaft: *egy ~en laknak/vagynak* egy háztartásban élnek; a duce viaţă comună cu cineva, a locui împreună, a avea menaj comun; in gemeinsamem Haushalt leben, gemeinsamen Haushalt führen. *1595:* kere teóllem Eötúe(n) penzt az Derchen (?) mellett ualo feóldere ... mégh egy keöltsegen ualank akkor [UszT 10/119]. *1604:* Tarnoczi sebestien akor az Aniaual Egy kölcziegen laknak wala, öket zolgalia wala [i.h. 20/319 Kazas mihaly Zent abrany[a] zabad zekel vall. — [a]Szentábrahámon (U) lakó] ✱ *egy ~en meghoz vmit* egy háztartásban élve együtt megszerez vmit; a cîştiga ceva în timpul convieţuirii; etw. gemeinsamen Haushalt führend verschaffen/erwerben. *1606:* Az molnotis tudo(m) egj keólchegen hozak megh [i.h. 20/156 Joannes Damokos de Lengelfalúa pp vall.] ✱ *külön ~en lakik* külön háztartásban él; a avea menaj separat, a nu locui împreună cu cineva; in getrenntem/gesondertem Haushalt leben. *1592 k.:* eggyk földem ... ennekem az varos eöreök földem helyet atta ... azkoris en teteölled kwleön woltam kwleön keölchiegen es kwleön hazba laktam. [i.h.]. E jel-t vö. a *kenyér* cimszó 7. jel-vel.

Ha. *1557/1585:* keoltsegben [Gyf; JHbK XXXVIII/29]. *1569:* keoltsegtwl [Kv; TanJk V/3. 1b]. *1572:* keoltsegewnkel [Szászzsombor SzD; Ks]. *1573:* keolchyege(m) [Kv; TJk III/3. 260]. *1579:* kölcheget, kölchöget [Kv; Szám.1/XVIII. 30]. *1580:* koltseget [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. *1584:* kólcygem [Komlód K; WLt]. *1597:* keolcig [Kv; Szám.7/XIV. 31]. *1629:* keöltsiget [Kv; RDL I. 145]. *1724:* kóltczig [H; JHb XLII]. *1780:* költsegit [Torockó; TLev. 15/5]. *1825:* költségin [Nagylak AF; DobLev. V/1088. 2b] ; költségit [Kölpény MT; TSb 48].

költségadás kb. országgyűlési követi napidíj-adás; acordarea diurnei pentru deputaţi; Tagegeld/Diurnumgeben für den Landjrtagsabgeordneten. *1566:* Mi t penig hog' az ket nemzet Nemes es az Szasz Vraink mikor Felseged parancholattiara gyülisbe iünek az kössigtül segitsegek es költsigek mindenkor uag'on; mert az gülisben közönsiges iokrol szokot uigezis lenny. my nekünk is ez elot uolt segitsigünk; de immar ertiük ..., hogy eznek utanna nem lyszen költsig adasunk az kössigtül. Azirt köniörgünk Felsegednek ..., hogy parancholva a tisztartonak, hogy a' g'ülisbe es orszgnak közonsiges szüksigirül ualo könyörgisre iüttünknek ideyere adatnek költsig mint ez elöt [SzO II, 187–8 a székely főemberek és lófők foly. a fej-hez].

költségbeli kiadásbeli; de cheltuieli; Ausgaben-. *1671:* megyesi atyánkfiai interim teljességvel immunisok aféle költségbeli alkalmatosságtúl[a] [TMI. V, 546 a nsz-i tanács, Teleki Mihályhoz. — [a]Katonaállítási kötelezett-

ségtől]. *1771:* Mlgs Kálnoki Thérésia Aszszony ... obligálá és ajánlá magát, hogy ... az emlitett Forrai határ Divisioja continuatiojának annual, s Commissáriusoknak intertentiojokra, s egyéb ehez kivántato szükségekre, valamit a' Somlyai részen levö Possessor Urak expendálnak, és költségbéli profusiot tésznek, magát illető részéről contentumot tenni kész lészen [Fejér m.; DobLev. II/428. 18a]. *1829:* (Az) el temettetéssekre tett ... költségbéli Summát ugy Complanalták, hogy ... az Inventariumba irt buzát Törökbuzát, és Alakort praetensiojának depuratiojaba altal engedvén ... és igy a fennebb érdeklett Mennyiségü tartozás egészbe el enyészett [Nagylak AF; i.h. V/1150].

költségecske 1. kb. (kész)pénzecske; sumuliță; Bargeldchen. *1675:* Batjam vram; ha mi kölcsegecskeje volna kglmednek valakinel mondana mg kgld [Szotyor Hsz; BLt]. *1684:* Nehai Desfalvi Miklosnak kónyveit s kőntősit atta el s abbol allott kőltsegecskéje [Torockósztgyörgy; Pk 7]. *1712:* Bőer (!) Samuel Uram és Feleséghe Nzts Bároczi Christina Aszszony ... jelenté, hogj az mostani közelebb el múlt haborusághos üdőkb(en) mind(en) marhájokbol nagjobbára ki pusztultak vőlna, ugj hogj ... akarnák el adni ... Nagylakon lévő portiojoknak egj részét és abból kevés kölcségecskét abbéli szükségekre szerzeni [Hari AF; DobLev. I/75].

2. *kics* hideg ételneműcske (ázalék, sajt, szalonna, túró); puțină hrană rece (caș, slănină, brînză); ein wenig kalte Lebensmittel (Wurstwaren, Käse, Speck, Quark). *1775:* Lattam aztis hogy innen Peselnekről honalja alatt egy kevés lisztet ... költségetskét vitt [HSzjP Conjunx Ladislai Opra Clara (40) vall.]. *1869:* Következik a harmadik pásztor, ki igy hallatja magát: „Én is hoztam egy báránybőröcskét, Örömestebb adnék juhot avagy kecskét, De mivelhogy tartok feles cselédecskét, Eladtam a juhot s vettem egy kis költségecskét" [Orbán, SzfLeír. II, 154 Betl. mondóka. — [a]Jegyzetben: Költségecske = túró s egyéb ennivaló]. — Vö. a *költség* 7. jel-sel.

költséges 1. costisitor; kostspielig. *1681:* sem mint ket helyen levö nagi kőtséges munkas epület allyon gondviseletlenül, jobb volna czak az egynek viselnek jol gondgiat [Hátszeg; VhU 149]. *1717:* (Szeben) micsoda drága és kőltséges hely légyen, ki ki magán experiálhattya [Ks 83 a gub. Nsz-ből]. *1760:* Nehai Bartok Mihalyne Csomos Margit Arvai ... es nehai Bartok Gabor Arvai ... Sok kőltseges perlekedések után menenek ilyen Atyafisagos meg egyezesre Tit. Bod Andras Uramal es Felesegivel Bartok Susanna Aszonyal[a] [Albis Hsz; DobLev. II/307. — [a]Köv. az egyezség részl.]. *1811:* Az Udvaris a Nagyobb terhesebb, és költségesebb Malomhoz még kévántato munkát meg tenni tartozzék [Görgényoroszfalu MT; Born. G. IX. 5]. *1841:* Minthogy belsö telkeimen semmi épületek nintsenek meg egyeztem benne hogy azokra illö sellér házakot, de nem felette költségeseket készithessenek [M.igen AF; BLev.].

2. drága; scump; teuer. *1735:* Feleki Padurán Gábor és Demeter János Pakulárjaiis ... szánt szándékkal bé mentek juhokkal az tilalmas hellyen nem csak az füvet haraptatták hanem az emlitett kölcséges szénákat ететték [Kv; TJk XVI/6. 118].

3. ~ *kamara* éléskamra; cămară; Speisekammer. *1825:* A bolt vagyis Költséges Kamra ... jobb kezre esik mellybe a bémenetel egj regi párkányos vastag vas Záru ajtonn vagjon [Papolc Hsz; SzentkZs Conscr. 152].

költségesen costisitor; kostspielig. *1796:* az Exponens ur ... Vásárhellyen sok időkig Doctori cura alatt élt költségesen, a' mellyek mián gazdaságában nagy tsonkulást kellett szenvedni [Ilencfva MT; DLev. 3. XXXV. 4]. *1822:* Meistere ... õtet három terhes esztendőkig az éhség idején költségesen tartotta, a' Mesterségre tanitotta [Kv; ACLev.].

költség-felszedés költség-behajtás; încasarea cheltuielilor; Kostenerhebung. *1802:* A' Portio és költség felszedése alatt kenyérre, s ázalekra el költ Mfor 13 [Torockó; TLev. 5].

költségi kiadási; de cheltuieli; Ausgabe(n)-. *1843:* A falukkal csak az az egyezése van Varga Katalinnak, hogy miután lefolytatja s megnyeri a peröket, adjanak neki, amit akarnak. Addig nem kíván egyebet, csak annyit, hogy élelmi és költségi szükségeit fedezhesse [VKp 113].

költségküldés útiköltség-küldés; trimiterea cheltuielilor de călătorie; Reisekostensendung. *1693:* Mint hogy a' Refr Eccl(ana)k Praedikator dolga irant nagy a' fogyatkozása ... maturaltassek Csengeri Ephraim Ur(am) után valo kölcség küldés, és haza hivatása ő k(ne)k, az Eccl(ana)k igy tecczik, hogj a' Franekerai Tiszt. Professorok[a] ... requiraltassa(na)k az Eccla nevével, hogy ö klmek Csengeri Uram(na)k adgyanak két száz Tallerokat [Kv; SRE 13. — [a]Köv. a nevek fels.].

költséglista kiadáslista; lista cheltuielilor, listă de cheltuieli; Ausgabenliste. *1840:* a Költség lista Szerént tsák égy mázsának irodot fel [Görgény MT; Born. G. XXIVc Gaál István számt. kezével].

költség-regestrum számadáskönyv; registru de cheltuieli; Rechenschaftsbuch. *1600:* Zabo András Colosvari safar polgar Az Commissarius vrakrol valo keoltseg Regestuma, Szeczy Jstwan vram fw Birosagaban Stenczel Andras vram kiralybirosagaban [Kv; Szám.9/III. 1. Szabó András sp kezével].

költségrevaló kiadásokra való összeg; sumă care acoperă cheltuielile; Ausgabenspesen. *1843:* Az egyezések a három faluknak Varga Katalinnal a volt, hogy miután kifolytatja a magára vállalt pereket és azt megnyeri, minden füsttől kapjon egy ezüst rénes forintot, addig pedig adják meg nékie a szükséges költségrevalót ; a faluk ... adjanak élelemre- s költségrevalót [VKp 104–5].

költségtelen pénztelen; fără bani, lefter; geldlos. *1599:* Hogi az trombitasok keoltsegtelenek voltak nem volt mit ennyek, Attunk a ketteonek fl — d 50 [Kv; Szám. 8/XVI. 39]. *1687:* Becski Andras uram ... ã mostani fenforgo Táborozo és villongo üdőhöz keppest egi jo Táborra valo eröss paripára levén Szüksége, Szerette megh ... Josika Imre Uram(na)k egj Deres paripáját, melynek kész pénzen valo meg vételére mostani költségtelen állapottyához képpest midőn elégtelennek ismerte volna magát ... az ... paripáért Josika Jmre Uram-

(na)k ada ötven forintigh Zalogb(an) egi darab Kaszálo Rétet [Pókafva AF; JHb 37]. *1725:* az obsidio alkalmatosságával ... ben lakván Szebenben Boer Sofia Aszonj igen költségtelen volt [Vizakna; Szentk. Joh. Bogati de M.Bogát[a] (53) ns vall. — [a]TA]. *1730:* kelletett alázatosson a Nagod könjörülő Gratiajához foljamodnom, kérvén alázatosson ... azon Summát énnékem megh adni ... mivel ezen njomoru bajoskodásomban ... tellyességgel költségtelen vagjok [Marossztgyörgy MT; ApLt 4 Jako Kata Apor Péterhez].

költségtelenség pénztelenség; lipsă de bani; Geldlosigkeit. *1661:* Sándor öcsém egészségén örülök, költségtelenségét értem, nem tudom, a jó öcsém mire költ [TML II, 195 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1701:* Előtte viselvén a' T. Consistorium ezt a' mostani költségtelenséget, mely szer felett nyomja szegény Ecclésiánkat, tettzet ő kglk(ne)k rővidéteni az eddig sokfelé oszlani szokot költséget [Kv; SRE 74]. *1779:* Alkalmatosságot szolgáltatván a ... maga áll(ta)l contrahált Passivum Debitumok(na)k viselhetetlen terhe, s kiváltképpen valo kölcségtelensége mely szerint nem hogy ezen ... szerzett Patzolai Curiát ... reparalhatná, söt még a maga Aviticalis ... NLaki Udvarát is nem reparálhatná [Nagylak AF; DobLev III/522. 1b].

költségtétel kiadás; cheltuială; Kostenpunkt, Ausgabe. *1778/1779:* Ha ... valamely Joszágomat ... valaki Törvényesen keresné az arra kivántato költség tétel meg engedtetik [Kv; Ks 65. 44. 18].

költségű szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *feles* ~ nagyon költséges; foarte costisitor; sehr kostspielig. *1740/1785:* Détsei István Uram ... Processust moveálván ... Trauzner Sigmond Uram eő Kegyelme ellen, és midőn már feles költségű perlekedéseivel szinte assequalta volna ... Détsei István Uram Trauzner Sigmond Uram ellen valo finale Deliberatumat ... condescendala az békességre sokszor iterált Détsei István Vram eő Kegyelme [Szentbenedek AF; DobLev. IV/596. 346] ∗ *nagy* ~ 'ua.; idem'. *1796:* Ezek szerint tett nagy költségű jovittásaimot ... hasznosoknak ismértem [KvLt Prot. oec-pol. III/3. 359 Sikó István kérelme].

kölykezés *átv* eláradás; răspîndire; Verbreitung, Ergießen. *1710 k.:* Ezt a bün kölykezésit is minden bűnben feltalálja az ember, csak tegye rá az elméjét ügyiben [BÖn. 474].

kölykezik 1. fiadzik; a face pui; jungen, (Junge) werfen. *1724:* ha ... kölykeznek az kopok viseljenek gondot reajok [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből]. *1803:* ez elött 30–35 vagy negyven Esztendővel à Farkas két rendben is oda köjkezett [Szárazajta Hsz; HSzjP Miklos István (84) prov. vall.].

2. *átv* szaporodik; a se înmulţi; sich vermehren, zunehmen. **Sz.** *1710 k.:* Olyan tulajdonsága is vagyon a bünnek, egyedül sohasem jár, mihelyt születik, mindjárt kölykezik, maga hasonlítja magát, melyet szépen leír Jakab apostol I. 14.15 mind fogantatása, születtetése, nevekedése és munkáiról [BÖn. 471].

kölyök 1. kutyakölyök; căţel, pui de cîine; junger Hund. *1680:* Talaltattak az Istallo vegehez ragasztot egy hitvan olban ... Egy örögh nösteny kopo het kolykeivel : egy Tissza nevű örögh nosteny agar öt kölykeivel, egy fejer nöstenj agar egy eger szőrű kölykeivel [A.porumbák F; ÁLt Inv. 25]. *1696:* öregh par agár 3. kölykök harmad fél pár [Buza SzD; LLt]. *1713:* En Uram az kopot kölyköstöl el kültem igiretem szerint [Zalán Hsz; ApLt 2 Sera István Apor Péterhez].

Sz. *1811:* A' Kutyának sem jó a' leg első köjke. Ez égy fontos paraszt példa-beszédetske; Fontosnak mondám, mert Urak-is követik, 'S Kapóiknak első köjkeit el-vetik [ÁrÉ 48].

2. farkasfióka/kölyök; pui de lup; Wölfling, junger Wolf. *1824:* az érdeklett fekete Farkast ... anyival nagyobb különösségnek lehet venni, hogy még tudtunkra eddig elé hazánk ilyet nem termett egyfelöl; de más felöll midön, a több vele együtt született Kölykek természeti szinekben jelentek meg. — ezt egynek lehet tartani a munkáiban oly szabad törvények alatt lévő természet szebb Jātēkai közül [TLt Közig.ir. 114].

3. medvebocs; ursuleţ, pui de urs; junger Bär, Jungbär. **Sz.** *1770:* Bethlen László őcsém meg búsúlt ember, mint szintén a Kölykitől meg fosztatott medve [Mv; Told. 5a].

4. fiúgyermek; copil; Kind. *1896:* Látom, kipingált Kimnach a Vas. Ujságba. Jobb lenne, ha te is a képedet nem rajzba örökítenéd meg, hanem egy jóravaló kölyökbe, aki hasonlítson reád [PLev. 183 Petelei István Jakab Ödönhöz].

5. *biz, tréf* fickó, tacskó; ştrengar; Fratz. *1723:* az (!) atkozot kőljket el ne szöktessék [ApLt 1 Apor Péter feleségéhez]. *1894:* Kiss József minden ok nélkül méltatlankodott velem: lapját visszavonta ... Most ez a gaz kölyök, ez a Bede odadobja neki a rajzomat, alacsony kazsulirozásból, s Kis azzal figurál ki, hogy közli [PLev. 168 Petelei István Jakab Ödönhöz].

6. *becsm* eb/kutyafajzat, fattyú; bastard; Bengel, Lausbub, Balg. *1617:* Elegge hallottam, hogi zitta Antalfi Mattiast Antalfi Tamasne, niasba ualonak, hamisnak. Hogi az Isten soha ne menczie niastol, mind ebestol, kolkestol, maczkastol [Kobátfva U; Pf Fr. Bencser de Medeser nb és Th. Bőleoni rector Scholae Tarcziafalviensis vall.]. *1632:* Keőrtvelfai Istua(n) ... monda mindgjart az menieczkenek te czigany, te koszos, lopo ugj mond egj zarom sem maradhatot megh mind fel rontottad ugjmond, s monda az menieczke, hazucz czipas szemü ven beste kuruafia ageb ugj mond ... mert a te keőlkeid vagi hogi fattiaid teörtek fel ugj mond nem en [Mv; MvLt 290. 85].

Szk: *eb kölyke. 1689:* Dobai Mihaly Ur(am) feleségetöl Varga Borbaratol divortiumot kiván. I. mert minden javait el tekozlatta, a katonákkal fel itta ... 3. Gyermekit kutyatol fajzott eb kölykeinek szidalmazta [SzJk 23] ∗ *kurva kölyke. 1568:* Anna Rta Gregory Bornemiza ... fassa e(st) Az Kodory Gasparnetol ǫ semit ne(m) hallot hogy zydogatta volna az zóchnet, hanem az Kodory Gasparne gyermeke szidogatta az zǫch fabiane gyermeket, illyen szoual kurua kǫlkenek zydogatta [Kv; TJk III/1. 223] ∗ *ördög kölyke. 1650:* Damasdi Istvan ... priuata sua authoritate az halgatojba(n) bőn nelkul az Isten hazabol ki tagatta (így!) ördögh kölykeynek compellalua(n) [SzJk 182].

kölyök-agár agárkölyök; pui de ogar; junger Windhund. *1657:* egy musnai paraszt, de elmés jó szász embernek ... ily jeles discursusát hallottam. Ha szintén vétkeztenek volna is valamit azon dologban az ifiú urak, de nem kell őket megbüntetni; mert az mely kölyök-agarat az első vadfogáson igen megvernek, fottig félelmes szokott lenni. Első és nem tudva való vétségek lévén, jobb elszenvedni nékiek is [KemÖn. 15–6]. *1710 k:* A három követ elment azalatt Béldihez[a] ... Elment azután Nemes János ... avval a köldözéssel, tractával, mint a róka a kölyök agarat a farkával, úgy hordozták s veszteg ültették Béldit, kinek minden momentuma in celeritate állott volna]BÖn. 707–8. — [a]Béldi Pál Háromszék főkirálybírája volt, 1676-ban Bethlen Miklóssal együtt bebörtönözték].

kőlyuk 1. kőbarlang; scorbură în stîncă; Steinhöhle. *1719:* a' kik találnak, ón, Ezüst, Arany, vagy réz materiáju kőveket, ne mérészelyék, vagy verőkben, vagy kő lyukokban, imit, -amot titkon olvasztani ... mert ha ki tudodik minden kegyelem nélkül meg őletik [Torockó; TLev. 8/3]. *1720:* az Somborj Sándor Uramék paraszt, és nemes régi major ház telekjek szomszédságokban s közötte levő kőjukat meg ujjittatta s nagjobban vágatta [M.zsombor K; SLt].

Hn. *1622:* fel iarora rugh az Keő lik oldalan de igen roz (sz) [Felőr SzD; EHA]. *1711:* A Kő Lyuk felett az Arko(n) túl (e) [Kide K; BHn 87]. *1715:* a Kölyikon innen a Csere Szélben (sz) [Damos K; KHn 43]. *1719:* Somboron valo ... Attyokrul maradt Kő juk nevű pinczejek [M.zsombor K; EHA]. *1720:* az ... Kőjukon egj darab föld [M.zsombor K; SLt]. *1740:* A Kő Likban (k) [Gyerővásárhely K; EHA].

2. barlanglakás; locuință amenajată într-o scorbură/peșteră; Höhlenwohnung. *1720:* Tudom hogj ember lakot azon Kőjukba de ki reszire valo volt arra nem emlekezem ; mikor Vajda Stephan beszallot volt azon kőjukban ... akor mondotta Sombori Sandor Ur(am) egj Vono Istvan ... jobbagyanak hogj mennyen ki azon kőjukbol, mert ki hanyattya [M.zsombor K; SLt]. *1740:* Buha Avrám ... edj kőljukb(an) lakik, mert a' Sessioját még a' szűle Apja adta zálogb(a) [Runk TA; Ks 89 Inv. 54–5].

3. vaskőbánya; mină de fier; Eisenerzgrube/mine. *1679/1681:* Barczai Uraimek, eleitol fogvan, miczoda szabadságh szerint, es Myert Usuallyak a' Gyalari Keó Lyukat eő kglme tanullya ki, kinek végere menven observaltassa vélek ā Conditiot, ha azzal vagyon engedelmek eő kglmek(ne)k azo(n) keő Lyukb(an) [Vh; VhU 672]. *1681:* Keresztesi Samuel Vram számara mint engettetett megh ā Gyalari Keő lyukb(an) valo Kő vagatas [Vh; VhU 4].

4. kőmendence; bazin de piatră; Steinbecken. *1662:* (A vízgyűjtőből) háromfelé deriváltatnék az víz ugyan réz csövökön ... olly mesterséggel csinált jó tágos kőlyukban öntődik vala ki, mintha szinte egy magos kőszikla alatt való bő forrást nézne s látna valaki[a] [SKr 263–4. — [a]Lichtenstein herceg morvaországi kastélykertjében].

kőlyukasztás malomkő-lyukasztás; găurirea pietrei de moară; Mühlsteinbohrung. *1625:* Az Malomra valo költseg ... Az öreg Csakant el törtek az kő lyukasztasban esmeg egj toroczkaj vasat kellet adno(m) az Mesternek hogi meg Chinaltassa [Kv; Szám.16/XXXII. 8].

kőlyukasztó malomkő-lyukasztó; unealtă folosită la găurirea pietrei de moară; Mühlsteinbohrer-. **Szk.** ~ *(vas)csákány. 1621:* Az Alpret Malomrol valo Jnventarium ... Ket elw keo vago Cziakany Nro: 4. Keő liukazto Cziakanj Nro: 1 [Kv; Szám.15b/VI-hoz]. *1681:* Vagyo(n) eze(n) malomban ... Keö Lyukaszto Csákány Nro 2 [Hátszeg; VhU 604] | Vagyon ezen Malomb an ... Kö emeléshez valo vas rúd Nro 2 Kö lyukaszto Csákány Nro 2 [Vh; VhU 574–5]. *1805:* Egy kő likasztó nagy vas tsákány [Fiátfva U; MNy XXXVIII. 209]. *1813:* Nagjab kö jukaszto Csákány [Veresegyháza AF; Told. 18]. — L. még UF I, 850, II, 614.

kölyű 1. külü (gabona/olajmag-törő/zúzó szerkezet); piuă (de pisat); Stampfe. *1632:* Vagion negy kwlwis, kiben keölest es Len magotth teőrnek, az vamiath olaiul es kasaiul az varba(n) administralliak [Fog.; UC 14/38. 110] | Az Uduarhoz eleőt egi boronabol rott malom ház két kerekre, az feli Sindeliezetth ... Egj kasa teöreö malom két kwlwre [i.h. Kománai urb. 133]. *1637:* Vagion uas kalan kwlwheoz ualo n 1 [Ebesfva; UtI]. *1640:* va- [A.szombatfva F; UC 14/48. 118]. *1680:* Kása Tőrő. Innen altal menvén egy pallon, vagyon ezen allol tölgy fa boronakbol fel rova uj sendellyes hejazat allat negy külüre, es negy nyilakra készitetet Kása Tőrő ... vadnak az molnar kezeb(en) az kása Tőrő külüib(e) jaro negy nyilak vegiben valo apro vas karikák no. 4 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 35]. *XVIII. sz. e. f.:* Malom ā Castely alatt ... Mellette Uj Kása Tőrő háro(m) Kőlüvel [Gernyeszeg MT; TGsz 42]. *1721:* 1 Sajto minden keszületivel, 1 külüvel vallujaval edgyut ... hat agas tartya az arnyekat a kadgya meg hasadt [Kőrispatak Hsz; Told. 19]. *1724:* menven az Szinek alá ... Vagyon ... ot három kőlyű [Koronka MT; i.h. 27]. *1735:* Egj alma tőrő Vallju Nro 1 ... Egj külü két Utöivel egjutt Nro 1 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. *1785:* Vagyon a Kűküllő Vizén egy Jo Malom, melyben tanáltatnak Három Lisztelő kővek, két válura intezett dőrőtzkőlő, Három külü kása tőrő, és Olaj űtő, két bottal járo Csertőrő minden szükséges szerszámával egyetemben [Szu; Ks 73/55]. — L. még UF I, 665, II, 746.

Az olajütés elökészitő müvelete a legfontosabb olajmagvak (kender-, len-, napraforgó-, repce-, tökmag) törése, zúzása és csak azután kőv. maga az olajütés. Minthogy itt az 1632. évi kijegyzésben nemcsak törő/zúzó-szerkezetre való utalás van, hanem a kásaadás mellett a várhoz olajul beszolgáltatandó vámról is szó esik, valószinű, hogy ez a kölyű-adalék nemcsak törő/zúzó-szerkezetre, hanem — vele egyesitett — olajütő satura/sajtóra is vonatkozik. — A magtörő és olajütő szerkezetekre, ill. magára, az olajütés menetére, eszközeire, kellékeire l. MTsl kölyű al., MNépr.[2] I, 47 kk. NrLex. III, 448–9, IV, 85–6 és az ott id.ir.

Szk: *derce ~. 1640:* Egy dörcze külöieis vagion[a] meliböl megh edigh semmit nem adot az Varhoz pretendalvan hogy az Urunk Eö Nga eximalta Boer oroksegen vagion [Dridiff F; UF I, 783. — [a]Dridiff Mathiasnak] ✱ *kásatörő ~. 1594:* Olai verni ualo Saitho vagjon No. 1 ... Kasa teöreő kwlw vagjon No. 3 [Somlyó Sz; UC 78/7. 17–8]. *1640:* vagio(n) egy Csapo Malom kett kő padra csinalua, es Egy kasa teöreö külöis negy Nylra [Sárkány F; UC 14/48. 22]. *1647:* vagjon negj kasa tőrő küllő (!) [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1679:* Kása tőrő

kölyű nro 4 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 139]. *1681:* Kása tőró Kőlyu, darálostol, mind egi Tőkeben Nro 1 [Vh; VhU 512]. *1692:* ezen szin alat kasa tőrő kölyű nro 2 [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1697:* Ez Udvaron job kéz felől vad(na)k az Jstállok végiben Kása tóró Kűlők és so őrlő [Borberek AF; Mk Urb. 6]. *1735:* ezen szin előtt, Kása tőró Kűlű, két tőrőjivel edgjütt [Szentjakab TA; JHb XI/9]. *1740:* Kasa Tőrő kőjü Nro 1 [Dés; Hr 2/10]. *1747:* Vagjon kása tőrő külyű kettő [Aranykút K; Ks 73/55] ✱ *lenmagtőrő ~*. *1640:* Vagyon a' varasban egy Malom haz harom kerekre csinalua ... ezen Malomban uagyon Negy kasa csinalo es Len magh teőrő kűlőis, melynek vamyát kasaiul es Olayul szoktak a' varban be szolgaltatni [Fog.; UC 14/48. 12]. *1726:* Lenmag vagy kasa tőrő kűlű [Szárhegy Cs; LLt]. *1774:* Kása, es Len mag tőrő három Kűlű és Olaj Sajtóis vagyon [Kászonjakabfva; EMlt]. *1781:* Bor és Olaj üttető Sajto négy Lyuku len mag tőrő kűlűvel [Mocs K; CU]. *1785:* Egy Len mag tőrő kulű öt tőrővel [Borosbenedek AF; SLev.]. *1809:* A Gabonás, Arnyekjaival, és len mag törö külüivel ment Betsü árron 18 Flo Hung. [Vécke U; Told. 40a] ✱ *magtőrő ~*. *1692:* Szeker Szin ... vagyon ebben magh tőrő kűlű [Mezőbodon TA; BK] ✱ *olajtőrő ~*. *1745:* az ványoló és kűlü ház ... olaj tőrő kűlű [Alfalu Cs; LLt Fasc. 149]. *1845:* Öt olaj törö külük [Doboka; Mk].

2. *almatőrő ~* almatőrő famozsár; piuă de lemn pentru pisat mere; hölzerner Apfelstampf/quetschmörser. *1740:* alma Tőrő kőjűk Nro 3 [Dés; Hr 2/10].

3. *sótőrő ~* sótőrő famozsár; piuă de lemn pentru pisat sare; hölzerner Salzstampfmörser. *1785:* Egy so tőrő küllő fábol [Berz. 9. 73].

4. kalló/ványoló-malom része; parte de piuă/dîrstă/moară de călcat postavuri; Teil der Walkmühle. *1727:* Vagyon egy ványoló malom ... gerendelye válója, kölyüje tölgyfadeszkából valók s jók [Hidegszamos K; ETF 108. 12–3].

5. papírmalom zúzó-szerkezete; mecanismul de zdrobire a morii de hîrtie; Quetschvorrichtung der Papiermühle. *1692:* Papiros Csinalo malom ... az ket gerendelynek vegiben, ket, ket őreg vas karikakkal öszve foglalva, vadnak 32 Zuppoji, meg annyi nyilakkal zupoinak vegein vas karikak, job resze Zupoinak, nyilainak veszni tertek, ket külyűjekis meg avultanak [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

6. kőportőrő szerkezet; mecanism de făcut praf de piatră; Steinbrechvorrichtung, Brechvorrichtung für Reibsand. *1680:* az havasrol le follyo patakocskán vagyon egy kötörö malom ... Vagyon benne két nyilu külö. Az nyilak vegei vasassok vas karikassok. Kő tarto valu, egy toldazat hitvan szita, egy rosta [A.porumbák F; ÁLt Urb. 674].

7. *békasó-tőrő ~* üveghuta kvarckő-tőrő/zúzó-szerkezete; mecanism pentru zdrobirea pietrei de cuarţ în fabrica de sticlă; Vorrichtung zum Brechen von Quarzsandstein in der Glashütte. *1692:* csináljon békasó tőrő külyüt[a] és egy kerekü lisztelő malmot[b] [Köröspatak Hsz; Barabás, SzO 386 jegyzet. — [a]Az üvegcsűrhöz. [b]Jövevény-jobbágy szolgáltatásbeli részeként].

8. *hamutőrő ~* piuă pentru pisat cenuşă; Aschenstampfe. *1648:* Azon innen más apro wvegh tányerégeteö kemencze[a] ... Ez mellett wvegh tarto kis kamora ... Ennek elleneben ... egy pirito kemencze ... Vagion az mellett egj hamu szitálo vállu; annak elleneben egy hamu tarto válu. Az mellett vagyon hamu teöreö kölyw tábláyára [Komána F; UF I, 937–8. — [a]Az üvegcsűrben].

9. puskapor-tőrő mozsár; piuă pentru făcut praf de puşcă; Pulverstampfe/mörser. *1662:* mindenféle álgyú- és puskapornak a várban elég nagy bősége volna. De az tisztviselők nem tudhatván az dolognak kimenetelét, hogy az utolsó szükségben ne kezdenének kétfelé kapni, kölyőket csináltattak vala és port töretni kezdettek [SKr 602].

10. *trébely tőrő ~* '?' *1756:* Trébely tőrő küllő [Branyicska H; JHb XXXV/35]. — Valószínűleg a 'törkölytőrő mozsár' v. vmilyen más 'törkölytörésre szolgáló eszköz' jel-sel számolhatunk.

11. '?' *1582:* en is meg mondam hogi fel laba az koporsoba fel laba az folden ... en az aszonynak engedelmebol es kiwansagara vgy foktam hoza es menel Jobban Tuttam vgy ygyekezttem meg gyodidttany olyan rúttsagot (!) yeott ki bellole mint egy ewes wer az kylybol [Kv; TJk IV/I. 59 d-e Fassio Io(ann)is Linzinger al(ia)s Borbely].

? ◇ **Hn.** *1758:* Ördőg Kűlű tetejin (sz) [M.kiskapus K; EHA]. *1791:* Ördög külön [uo.: KHn 171]. *1799:* Lembénynek Kűlű szeg nevezetű résziben (fundus) [Lemhény Hsz; EHA]. *1838/1839:* A' Cserkülübe (krumplifőld) [M.péterlaka MT; EHA].

kölyűház külűház; clădirea în care este instalată piua; Walk/Stampfhaus. *1745:* Inen[a] ki ménvén az ványolo, és külü házatt tanáltuk [Alfalu Cs; LLt Fasc. 149. — [a]A malomházból].

kölyűjű szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *két ~ kásatőrő* kétkölyűs kásatörő-malom; moară pentru făcut păsat cu două pive; Grützmühle mit zwei Stampfen. *1743:* Két külüjű kásatőrő nro 1 [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag VI].

kölyűkerék kásatörő-malom kereke; roata morii pentru făcut păsat; Rad der Grützmühle. *1702:* Bácsfalusi Gyerko Mihaly Gocsmány Uramnak költése ... az Molnar Dolgaert Hét uj kővet vontam fel. Egy külü kereket csináltam [Bácsfalu Br; BrÁLt Satele Ţării Bîrsei V. 25 (Baciu). — Binder Pál kijegyzése].

kölyűs szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ ványoló* '?' *1713:* Orbon[a] vagjon egj két kőre valo malom es egj külűs vanyolo [SzD; JHb XLI/2. — [a]SzD]. *1718:* Orbon[a] vagjon egj két kövű malom és egj külyűs vanjolo [Baca SzD; LLt 2/3. — [a]SzD].

A szk valószínűleg olyan posztókalló/ványoló malomra vonatkozhatik, amelyhez kása- v. magtőrő kölyű is csatlakozott

kölyű-talp puskapor-malom zúzószerkezetének talpa; postamentul mecanismului de zdrobire al morii de făcut praf de puşcă; Bank/Unterlage der Stampfvorrichtung in der Pulvermühle. *1665:* Por malom külö talpaban valo darab rez no. 15 [UF II, 314]. *1667:* Por malom külü talpában valo rezek nro 11 [Fog.; i.h. 340].

kőmál déli/verőfényes, köves oldal; versant pietros sudic/însorit; südlicher/sonniger steiniger Berghang. **Hn.** *1583:* Margit Mihaly Kowachne ... Aztis monda hogy Balas kowachnet Az Keó Malra az zeoleo heg're keritettek volna [Kv; TJk IV/1. 147]. *1588:* az keómal Alat valo Retet az Monostoriak be zantottak [Kv; TanJk 1/1. 83]. *1601:* 14 Nouemb(ris) Warga Gaspar temetet ket Embert el az keo malon, kit az harczkor oth le waghtak volt [Kv; Szám.9/XV. 18 Jer. Nekel sp kezével]. *1611:* Megszállók Kolozsvárt az második király képe: Forgách Zsigmond, Sennyei György, Rákóczi Lajos több sok pápás urakkal ... lőttek penig az városba Kőmál tetejéről, másfelől Házsongárdról [Kv; KvE 143 SB]. *1615:* Vagion Keömál alatt Egi giwmeolczieös kert az Timarok Toua mellet [Kv; RDL I. 96c]. *1621:* Tanaczibeli Vrajmnak az Keo mal alat az melj giepet dinnjes feoldnek meg zantottak attam zantastol boronalasatol ... f 2 [Kv; Szám.15b/IX 194]. *1704:* Másnap, 23 Aprilis eljövének felesen kurucok, és Kőmál tetejéről sokat morgottak, lövöldöztek le [Kv; KvE 289 SzF]. *1786:* a Kö Mála Főben (sz) [Szilágycseh; EHA]. *1815:* Kolosvári Hostáti Lakos György Márton (39) ... hátulso Komalba s bornyu málba pásztor lévén [Kv; Pk 3]. — Vö. a *mál* cimszóval.

kőmálbeli a Kőmálon lévő; a care se află pe un versant pietros; auf dem südlichen, steinigen Berghang befindlich. *1573:* Regeni peter ezt vallya ... eo az testamentonkor (!) Jelen ne(m) volt mykor Eottwes Leorincz, az harom Attia fiwnak ... az zaaz forintot hatta volt es az keomalbely zeoleot hogy az teobbywel Beket haggianak az azzonnak, De az Alküaskor ott volt keoztők [Kv; TJk III/3. 245].

kőmáli a Kőmálon lévő; care se află pe un versant pietros; auf dem südlichen, steinigen Berghang befindlich. *1573:* Ilona Eottwes georgyne ezt vallya hogy ... hallotta aztis hogi az vra panazolkodik volt leorinchnek az oztozaskor Tudod azt Batia hogi sem Enneke(m) sem Annazzonnak ne(m) attal Rezt sem az keomaly sem az Zydoy[a] zeleoběl [Kv; TJk III/3. 287. — [a]Olv.: Zsidói]. *1765:* a' kő mali ket pászma szölejet én nekem adná [Szilágycseh; BK 6/30].

kőmalom kő-malomház; clădire de piatră în care este moara; Mühlenhaus aus Stein. *1656:* Ezen keö malomnak vagjon, 3 rendbeli ajtaja, vas sarkokon pantokon forgok [Fog.; UF II, 156]. *1676:* Az fellieb megh irt szinből ki fordulván szolgal ki az kő malom patakara gialogh szer egh fazáros ajto [uo.; i.h. 743]. *1742:* Vagyon ... Sendelyes kő Malom [Pálos NK; Ks 10. XL. 19]. *1804:* A' Város kő Malma [Mv; MvHn].

kőmellék 1. kő-ajtó/kapufél; stîlpul de piatră al uşii/porţii; steinerner Tür/Torrahmen. *1656:* Ezen kapun vagyon 3 szém (!) lanczbol allo, 2 retez az kapu 2 keö melljekeben 2 retez feö lakattiaval kolczaval együth [Fog.; UF II, 100]. *1676:* hitvan tolyo záros örögh retezes festve bellett ajto mellynek kű mellyekében retez fejeis vagyan [uo.; i.h. 729].

2. kő-ablakkeret; toc de fereastră făcut din piatră; steinerner Fensterrahmen. *1676:* Ezen haznak kett ablaka ... üveges tablai négy nyilasak vas sarkasak pantasak vas karikasak és forditosak, tolyai vas kapcsakal vadnak az kü mellyekhez foglalva [uo.; i.h.].

kőmellékes 1. kő-ajtókeretes; cu toc de uşă făcut din piatră; mit steinernem Türrahmen. **Szk:** *faragott ~. 1694:* Njilik innét az ebédlő Palotára faragott kő melljékes küszöbös és szemöldökös puszta Ajtó, njiló Ajtaja nélkül [Borberek AF; BfR].

2. kő-ablakkeretes; cu toc de fereastră făcut din piatră; mit steinernem Fensterrahmen. *1694:* Nyilik ... a' Palota avagj ebédlő ház Pitvarára ... festékes béllett Ajtó ... Ezen belöll, az emlitett Pitvarb(an) vannak mindkét felöll, avagj jobb és bal kéz felöl, egy egy deszka Rekeszek ... Ablaki penig azon Rekeszek(ne)k egj egj; mindenik kő melljekessek; de fa keresztesek [uo.; BfR].

Szk: *faragott ~. 1656:* Ezen haznak 2 eoregh ablaka faragott keö melljekes 2 fele szolgalo mindenik [Fog.; UF II, 120] | vagjon ... kett üres faragott keö melljekes rama es tok nelkül valo ablak [i.h. 139].

kőmellékű kő-ajtókeretes; cu toc de uşă făcut din piatră; mit steinernem Türrahmen. *1715:* egy kö mellyikű köszöbű Szemeöldökü ajto nélkül valo el romlot Szükség helly [Szentlászló TA; JHbK III/5].

kőmező köves rét; poiană pietroasă; steinige Wiese. **Hn.** *1548/1755:* Pratum Kőmező [Incsel K; EHA].

kömény 1. Carum carvi; chimion; Wiesenkümmel. *1825:* Mikor a' kömény virágozik aztis szedjenek 's a' Felesége gyurja bé viznek: kömény magvatis felesen szedjenek [Kv; IB. Korda Anna lev.].

2. köménymag; (sămînţă de) chimen; Kümmel(körner). *1595:* hozottam ... Köment az Nemetek kochnyaiara p(er) d 35 | Köment az mint ők szeretnek vala sohúlt nem vala hanem Kapor magot attam ertte ... d 3 [Kv; Szám.6/XVIIa. 202, 215 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1596:* Harmadik tal etek karaz eles lewel, varose. hozzaia ... kiment d 8 [Kv; i.h. 6/XXIX. 62 Bachi Tamás sp kezével].

Szk: *~ vize* köménymagfőzet/párlat. *1679:* Harsfa. 2dik vize nro 19. Kőmény 1 vize. Kőmény 2dik vize. Kőmény 3dik vize [Udisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 32-3].

◇ **Szn:** *1609:* Keömeny Benedek Kozmassj[a] nobilis ano(rum) 60 [BLt 1. — [a]Cs].

köményes köménymagos (köménymaggal ízesített); făcut cu chimen; mit Kümmel zubereitet/gewürzt. **Szk:** *~ aszu szilva. 1848:* Köményes aszu szilva fél véka 1 rft 30 xr [Szentimre MT; Born. G. XXIVd] ✱ *~ leves. 1823–1830:* Tehát mives napokon, míg a mesterrel a templomban voltunk, azalatt Sepsiné főzett egy tál köményes levest [FogE 282] ✱ *~ túró. 1760:* Lászlo János Uram Udvarol Ngdnak Köményes Kis Désa Turóval [Szentdemeter U; LLt Litt B].

köménymag (sămînţă de) chimen; Kümmelkörner. *1573:* Markos Janos azt vallia hogi ... Kopane Zolgaloia azzonia zowawal kert volt kěmen magot teole [Kv; TJk III/3. 64]. *1595:* veottem 1 font keominy magot p(ro) f — d 50 [Kv; Szám.6/XVI. 79]. *1855:* A jobbágy

feleségе ... Ősszel fél véka mogyorót, két füzér hiribi gombát; félkupa kömény magot ... ád [ÚjfE 181]. *1867:* küldőttem ... oct ... 29kén 2 véka fuszujkát ... egy vaszon Zatskoba 7 kupa kőménymagat [Bányabükk TA; KCsl 3].

köménymagos köménymaggal ízesített; (condimentat) cu chimen; mit Kümmel gewürzt. **Szk:** ~ *tömlőtúró.* *1682:* ez idei Kőmeny magos Tőmlő Turo no 2 [Fog.; UtI]. *1684:* Kőmenj magos Tőmlő Turo no 2 [Porumbák F; UtI] ✱ ~ *túró.* *1683:* Őszi Fenyő és Kőmény magas Turo Tőmlő no 2 [Fog.; UtI]. *1685:* Kőmeny magos Turo Tőmlőkben nro 2 [A.porumbák F; UtI] | Kőmény és Fenyő magos őszi Turo Tőmlő no 4 [Fog.; UtI].

köményrozsolis köményes/köménymagos pálinka; rachiu aromatizat cu chimen; Kümmelbranntwein/schnaps. *1848:* Kőmény rosolis egy kupa 2 rft. Mandula rosolis egy kupa 2 rft [Szentimre MT; Born. G. XXIVd].

köményszedés köménygyűjtés; strînsul chimionului; Kümmelsammeln. *1782:* néha Málna, és kőmény szedésre is hajtatnak a' szegényebbek, mikor magoknak egy s két nap számot szerezhetnének [Thor. XX/5].

A növényt szárastól gyűjtötték, és szárítás után csépelték/verték ki belőle a magot.

köményvíz köménymag-főzet/párlat; decoct de chimen; Kümmelsud, Fenchelwasser. *1654:* Az mely Kőmeny vizet az élecöt adtam abbol minden reggelenkent igyék[a] [Gyf; BLt Miss. — [a]Orvosi ut.]. *1697:* egj kis edgjetmas(na)k valo boltban ... vad(na)k ... Fa hejviz. Borza víz, Rosa ecz⟨et⟩ Kerti kőmeny Viz Citrom lév. Győngy virágos egett bor. Eget bor allya [Borberek AF; Mk Urb. 3]. *1789:* Nagy üveg kőmeny viz 1/20 [WLt Cserei Heléna jk 32a]. *1848:* két üveg kőmény viz [Torda; Aranyosrákosi Székely lev.].

kőmérték kő-mérősúly; piatră folosită ca greutate (la cîntărire); Steingewicht. *1656:* vagyon 4 vas karikakon függeö vas lanczos masalo mertek meliben vagyon 4 vas karikas keö mertek 5 vas goliobis [UF II, 110].

kőméta határkő; piatră de hotar; Grenz/Markstein. *1784:* a To kozepin lévő kő Méták valaszszák el az Arannyi Határt, a Bánpataki hátártol [F.nádasd H; JHb XXXI/51. 7].

kőmetszés kőfaragás; cioplitul/cioplirea pietrei; Steinmetzarbeit/bearbeitung. *1826:* Az ezen Udvarhaz tartozo kertbéli Szőkő kűt Sharpirungok (!) apro épitmények és kő mettzéssel 2096 Rfor 43 xr [Cege SzD; WassLt Jk 13].

kőmetsző kőfaragó; pietrar, cioplitor în piatră; Steinmetz. *XVIII. sz. köz.:* Kő Metzőnek ... ő Excellentiájok Czimeréért Rf. 20 [Déva; Ks 92. I. 23].

Szn. *1600:* Anna consors Danieli Keómeczeö. Keometczeo Daniel [Kv; TJk VI/1. 406, 473].

kőmíves 1. kőműves; zidar; Maurer. *1567:* Tegye zerett ... 8 syng fel skarlattnak ... Es. k. kwgye Jde vgyan azzon Emberttwl, az ky az kőmyessekel Jde jw [BeszLt Horwatt Jannos kówary kappitta(n) a beszt-i bíróhoz]. *1569:* Em (!) ertem hogy .k. ... az Keo miueseket fogsagba tetette [Nagysajó BN; 56 Horwatt Lukach Nagy Sayoj tyst tarto Dombj Gergely beszt-i bíróhoz]. *1570:* ne hagio(n) kgl: egy kw mywesnekűl [Bethlen SzD; i.h. 69 Fr. Kazony provisor archys Bethl(en) a beszt-i bíróhoz]. *1582:* Vagattam egy keomyessel az keofalba lywkatt [Kv; Szám.3/V. 27]. *1589:* 23 July vitt Haydo Janos Komyesseoket Wy Warra Gyulafy Myere . 3. Loual atta(m) f. 1 d. 50 [Kv; i.h. 4/VI. 106 Stenzely Andras sp kezével]. *1591:* Az mely Keomies az feyedelemheoz mene ... attam neky f — d 50 [Kv; i.h. 5/X. 14]. *1595:* Zilagyi Janost az kőmüest, hiúatta Urúnk ö fge [Kv; i.h. 6/XVIIa. 58 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1607:* A fogot keöz birak Jntezeset bizonittiak (így!) az keómiveseóknek Vallasais ... az J. fundamento(m) epitese Jo es helien vagio(n) [Mv; MvLt 290. 12]. *1629:* Az temeteő kert epíteő keő mieseknek attunk edgiknek d. 29 [Aldoboly Hsz; HSzjP]. *1637:* kett Ezer harom szaz es hatuan Eőtt jobbagy szam kőzőtt uadnak: kűlőmb kűlőmb fele hivatalban szolgalok ugy mint: ... Kőmiuesek N:5. Fazakasok N: 1[a] [F; UC 14/42. 161. — [a]Folyt. a fels.]. *1755:* (Az házon) az szarufák végeit bé csinálo kőmiveseknek ... fizettem 84 Dr. [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.] | Az Vendég házaknak kőmivest fogattam [Szentmargita SzD; Ks 18. CII Kosa Sigmond tt lev.]. *1780:* Az kőméveseknek Kévántato Szekeket, vagyis Ketskéket ... el kisziti [Déva; Ks 78. 20/10]. *1823:* A Kőmivesek(ne)k Sajtot vett [Mezőmadaras MT; MRLt].

Szn. *1513:* Stephanus Kemywes juratus civis [Dés; DLt 93]. *1514:* Francisci Keomiues [Kv; KvTOkl. I. 331 timárcéh-szabályzat]. *1526:* Stephanus Kewmywes [Dés; DLt 115]. *1529:* Benedictus Kwmyes [Dés; DLt]. *1544:* Kewmyes Mathe [Kv; Szám.1/IV. 6]. *1554:* Gregorio Kőmyes [Kv; i.h. 1/VI. 69]. *1582:* Keomywes Janos [Kv; TJk IV/1. 62]. *1585:* Kőmjes Mihall [M.derzse SzD; SLt 29. J. 2]. *1590:* Keomjwes Tamasne Orsolia [Kv; TJk V/1. 18]. *1590/1593:* Thamas Kwmjes [Szentmargita SzD; Ks]. *1591:* Keomwes Palne Martha azzonj [Szu; UszT]. *1604:* Keomjues Georgi. Keomyues Georgy. Kőmies Görgy [i.h. 18/88]. *1606:* Kó mies Benedek [i.h. 20/119]. *1608:* Martino Szabo Kőmües Hungarus [Kv; PolgK 125]. *1609:* Kwmiues Pal [Gyalu K; Sennyei 47/11]. *1643:* Keó Mijes Andras meraj[a] Falus biro [RLt 1. — [a]K]. *1678:* Gregorius Kűmives de Akna [Szilágycseh; UtI]. *1684:* Kapronczai Geőrgyne Kűmües Sofia (22) ns [Dés; DLt 447] | Kőmiues Lászlone [Gyf; Incz. V. 60a]. *1689:* Kömües István [Zentelke K; EMLt] | Andreas Kőmives [Dés; Jk]. *1692:* Kőmies Janos [Szenterzsébet U; UszLt IV/53] | Kőmies Andras [F.boldogasszonyfva U; i.h.]. *1693:* Kőmives György [Ne; DobLev. 1/37]. *1694:* Kőmives Balint [Kv; Dica XXI. 13]. *1697:* Kűmives Gergely mp [Szilágycseh; BK]. *1698:* Andrea Kűmives [Dés; Jk]. *1699:* Andreas Kűműves [Dés; Jk]. *1700:* Kőmües István [Kv; Szám.40/I. 11]. *1711:* Kömies Gáspár [Kv; Dica XXVII. 24]. *1717:* Kőmüves Marton [Dés; DLt 506]. *1727:* Szűcs Ferenczné Kőmijes Sofi Aszszony [Dés; Jk]. *1754:* Kőmijes Klara [Csikfva MT; VH]. *1792:* Kőmives Pista [Szentbenedek AF; DobLev. IV/692]. *1835:* Kőmíves Joseff [uo.; i.h. V/1223. 7].

Hn. *1621:* Az Varos porairol valo Registrumunk ... Jgy keouetkezik ... Az Keomüuesek Torniokban uolt

51 tonna por Az Warga Mesterek Torniokban uolt 4 tonna [Kv; Szám.15b/VIII. 1]. *1758/1798:* a' Kőmives Völgyiben (sz) [Szentbenedek AF; EHA]. *1782/1798:* a Kőmives völgye teteje [uo.; EHA].

2. *flaszterező* ~ utcakövező (munkás); pavator, pavagiu; Pflasterarbeiter. *1824:* Flaszterező Kőmívesek voltanak a nagy Király uttzában [Dés; DLt].

kőmívesállás kőműves állvány; schelă de zidărie; Maurergerüst. *1710 k.:* Szent-Miklóson[a] ... egypár rézdobom fenn a kőmíves álláson [BÖn. 734. — [a]Betlensztmiklós KK].

kőmíves-árkus kőműves-ívalakozó; cintru/cofraj pentru boltă; Maurer-Bogenformer. *1735:* Az Kűmives Arkusok Csinalasara nigyszaz lecszeget kiván [Kv; TKl Mihály Deák Teleki Ádámhoz].

kőmíves-céhmester a kőművescéh elöljárója; starostele zidarilor; Maurerzunftmeister. *1684:* Kőmives Czéh Mester ... Bakator János [Kv; BfN].

kőmívescsákány tîrnăcop de zidar; Maurer-spitzhakke. *1737:* Kőmíves csákány 2. Kőmives kalán 2 [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.]. *1756:* Kőmives Csákány 1 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 15].

kőmíves-gyülekezet kőművestársaság (kőművescéh); breasla zidarilor; Maurergesellschaft/zunft. *1589/XVII. sz. eleje:* Teorueny szerent megh láttatott rostaltatot, be veőtt es hellyen hagiatot es az Keőmiues giwlekezetnek örökké valo Birasara ... ki adatot Ceh leuelnek es abbeli Articulusoknak bizonsagara erössegere, Ez mi Priuilegiumi leuelwnket Varosunknak negiobik es fwggeő peczieti alat ... attunk es ajandekosztuk [Kv; KőmCArt. 28–9].

kőmívesinas ucenic de zidar; Maurerlehrling. *1621:* Mez keóuerók keo hordok mez hordók 4: Eoregh Leghinjek ... Harom keómyes Jnas [Kv; Szám.15b/IV. 19].

kőmíveskalán kőműves-vakolókanál; mistrie; Mau(r)erkelle. *1637:* Keomies kalani Cziakaniostol n 1 [Ebesfva UtI]. *1737:* Kőmives kalán 2 [Brassó; ApLt 5 Apor Péter lelt.].

kőmíveskedés kőművesmunka végzése; executarea lucrării de zidărie; Maurerarbeit/tätigkeit. *1809:* Épületre Fridrig augustinnak Kőmiveskedésért [Déva; Ks 99].

kőmíveslegény kőművessegéd; calfă de zidar; Maurergeselle/gehilfe. *1572:* Margit Trombitas Demeterne Azt vallia hogy zerpeneoyert Ment volt keomyes gergnehez, talalya az hazban az azzont, Keomyes Gergnet, Teremy Janost es egy Keomies legent [Kv; TJk III/3. 5]. *1585:* 22 Júly Vrunk paronchola B. Vramnak hogy ött komiesz legenieket kulgio(n) Waradda | 22 July B.vram az feiedelem paranczoliatiabol kulde Waradda Eöt keomies legenieket [Kv; Szám.3/XVIII. 8b, 25b Gellien Imre sp kezével]. *1586:* Sasz Giorgj viszen egi keomies legint ... az meszeleo echiettel –/37 [Kv; i.h. 3/XXIV. 61]. *1591:* Zegedi Georgne ... vallia. Hogi ... ket keomies legini vala ot az Aztalos Imrehne hazanal ... Hallottam azt hogi az ket keomies legini velle egi agba fekwtt. eggik egi feleol masik mas feleol [Kv; TJk V/1. 83]. *1626:* attuk ... egj kemjes legennek ... /20 [Kv; Szám.15b/VIII. 13].

kőmívesmester maistru zidar; Maurermeister. *1585:* Az Torda Wcha kys Aytaiara az my koltt ... Harom Komies Mester Mielt Raita 4 Nap [Kv; Szám.3/XVIII. 22b Gellien Imre sp kezével]. *1589/XVII.sz. eleje:* ha ez az Jnas keomiues mester fia leen: negi esztendeot ... teolcziön az farago mesternel aprod Esztendeowel [Kv; KőmCArt. 4]. *1621:* Azzonjuk eo fels: paranczolatjara kuldue(n) Bjrak Vrajm Varad eppitesere keomjes mestereket ... Hat eokren zekeren Huniadig ... f 1/50 [Kv; Szám. 15b/IX. 166]. *1700:* Tüzkö János Kőmives Mester [Kv; i.h. 40/II. 26].

kőmíves-mesterember maistru zidar; Maurermeister. *1726:* Áts, Asztalos, kőmives és egyéb mester embereink munkájának megfizetésit absolute megkivánjuk [HSzj *ács-mester* al.]. *1814:* én mint Kőmíves Mester ember dolgozván ... a' régi épületnek háta megett ... egy régi Borona fa árnyékot, vagyis Budát [Dés; Ks 79. 29. 790].

kőmívesmesterség 1. kőművesség (vkinek kőműves szolgálata); meserie de zidar; Maurerhandwerk. *1681:* Kőműves Jánosne ... Az Ura Kűműves Mesterséggel szólgalt ... ha az fia Kűműves nem lészen, kapál [VhU 7–8]. *1815:* (A szökevény) néha kőmives mesterséget gyakarol [DLt 68 nyomt. kl].

2. kőművesmunka; zidărie; Maurerarbeit. *1756:* Dévai Curia ... vagyon ... bémenetel az belső udvarra ... neo-erigált, és kőmivesmesterséggel díszesen ékesitett Bolthajtásu nagy kapun ... Melly Kapunak az külső udvarra néző Frontispiciumán Szent Florianus, belőll pedig Boldogságos Szűz kőből faragott Státuája [Ks 92. 1. 32].

kőmívesmunka zidărie; Maurerarbeit. *1779:* Mindenféle matériákkot az kőmivesek mellé apro Mivesekel az udvaronn adván minden féle leg kissebb kőmives, és stukatura munkáért lészen fizetése ... ezer Rfl. [Déva; Ks 78. 20/11]. *1789:* Kőmives munka a' Hálo Házba(n) Rf 15 xr 15 [Mv; ConscrAp. 93]. *1794:* Kö Mives Munka alatt meg fordult jobbatska Fenyö Fűrész Deszkák [Tasnád Sz; CU]. *1825:* A' Kőmives Munkára használt Materialék árra 31 kubik öl kö a hányását hozatalával édjütt ... Számítva teszen 124 Rf [Dés; DLt 3].

kőmíves-műszer kőműves-szerszám; unealtă de zidar; Maurerwerkzeug. *1616:* Ada penigh kett Tanalj Tinott ... es az Keőmiúes Mwzert, de az mw zert illyen forman, hogy mint az Cehnek zokassa zerint, mégh Mwueltetj Orsolya Azzonj[a] az Mwuet tehat kezenel maradgion [Kv; RDL I. 101 Andreas Junck kezével. — [a]A mester özvegye].

kőmíves-napszám kőműves-napibér; salariul pe o zi a unui zidar; Maurer-Tageslohn. *1846:* Egy kőmíves napszám Kr. 48 Egy Áts napszám ... Kr. 48 napszámos Kr.

16 Negy marhás szeker napszám Rf 4 Kr. 48 [Dés; DLt 1541/1841].

kőmívesné soţie de zidar; Frau des Maurers. *1572:* Mond keomyesne Isten eltesse Jo gaspar deak [Kv; TJk III/3. 10–1]. *1573:* Vernyka taligas Janosne, Azt vallia hogy ... hallotta talam huzon Eottzer az keomiesne Annyatwl hogi az hazat ... az leanyanak Reszebeol veottek volna vgian Eo zamara hogi Eowe legen [Kv; i.h. 196]. *1802:* (A) Szattlerné Fökötöjét, Másliját és Keszkenyöjét ... az öreg Kö Mivesnének Gondviselése alá adtam [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

kőmívespallér (munkavállaló) kőművesmester; contra-maistru zidar; (arbeitsnehmender) Maurerpolier. *1772:* Aikler Ferentz Kö mives pallér [Mv; DLev 5. XVII/84]. *1779:* fogadtam meg Szászvaroson lako Kömives Pallért; Aringer András eö Kegyelmit ... Az épületett mindenüt tisztességes párkányban vészi s jo modgyával az egész épületett Cseréppel béis fedi [Déva; Ks 78. 20/11]. *1793:* Kőmives pallér Kintner Ferentz [Kv; Pk 2]. *1810:* Kolosvári Kőmives Pallérok Kindt Mihály és Winkler Philip [Doboka; Ks 77/56 Conscr. 7]. *1825:* MVásárhelyröl hozott Kö mives, Áts és Asztalos pallérok [Szentdemeter U; Told. Conscr. 98]. *1829:* Kolosvári Kőmives Paller Burger Ferentz [Kv; DLt 29].

kőmívespallérné kőművesmesterné; soţie de contramaistru de zidar; Frau des Maurerpoliers. *1780:* Cserei Uram ... ki hozván egy néhány kásztrolt ... mondván ... vigyem a kőmives pallér házához, én is a szerint tselekedtem, és a meg nevezett kásztronokat a kőmives pallérné keziben adtam [BK. Beniamin Orosz de Sárd (20) ns vall.].

kőmívesség kőművesmesterség; meserie de zidar, zidărie; Maurerei, Maurerhandwerk. *1689:* Kömües István kőművességivel szolgál [Zentelke K; EMLt]. *1750:* Fazakas Péter ... valamikor az Udvar kivánnya aká⟨r⟩ Kömivességgel, akár Asztalossággal ... hiven igazán szólgályon [Déva; Ks 107 Vegyes ir.].

kőmorzsáló buzdogány kötörő bunkó; ciomag de sfărimat pietre; Steinbrechkeule. *1841:* Egy kö morsálo buzdogány [Egeres K; Ks 89].

kőmozsár piuă de piatră; Steinmörser. *1789:* Nagyobb Fekete Kö Mosár Töröstöl, és 6. kissebb Rf 5 [Mv; ConscrAp. 44].

kőmunka kőműves munka; zidărie; Maurerarbeit. *1823–1830:* Tehát a drezdaiak magok is igen nagy becsülöi a muzsikának. A festés nagy divatjában vagyon itt. Kőmunkákat is nevezetest dolgoznak [FogE 188].

kőmű kőműves munka; zidărie; Maurerarbeit. *1588:* Myerthogy Reghy Attiainktol ily bizonios okert Adattatot volt Az keomywesek Ceh leuele, hogy eók Reghenten elegedendeo es Tudos keomiwes Mestereknek profitealtak meghokat lenny, vgy Annyera hogy minden fele keomwre Epitésze elegedendeonek haznosul Epiteoknek vallottak magokat [Kv; TanJk I/1. 60–1. — [a]Folyt. a bevezető formula]. *1589/XVII.sz.eleje:* Ez Inas penigh akar ki fia, es akar mellyk fele kö minek tanoloia legien, de az bę szegeodés napian halogatas nelkwl, ez be állásnak tisztasagara, adgion az Chebe f. 2 | az Cehnek es az közönseges Mestereknek igaz itileteök altal, Uoxok altal harom Ceh mester valaszthassék, az kik eö közeötteök az keö mwhben tudosbak: az io elmeben, termeszetnek Jamborsagaban fellieb valouak uolnanak [Kv; KőmCArt. 4, 13]. *1614/1615:* Stephanus Diozeghi Lapicida ... fassus est ... egy Nehany uttal keó Miuelek vala Gieorgifalua(n) Somljai Gergelj deak hazan [Kv; Ks M. 20a].

kőműves l. kőmíves

königli '?' *1752:* Egy Viselt Mente königlivel prémezett [Eszt. gr. Petkiné lelt.].

könting 1. régi súlymérték: a lat negyed része; veche măsură de greutate: o optime de uncie; ein Viertellot, Quent. *1674:* vöttem vallara fejer ezust Czipket 3 lotot egy quintinget, lottyat 3madfel forint (!) [Beszt.; Törzs]. *1677:* vettem ... Pannusnak ... szelyes elegyes aranos Czipket az palastra melyben va(gyon) 8 lot egy quintingh lottyat adtak 2 forinto(n) 30 penzen [uo.; i.h.]. *1688:* Vétetett Asszonyünk ö nga ... ég szin sodratlan sellymet az maicz hevederek pótlására ... In summa Tészen Harmad fel Nitrat, fél Loth egj künting hejjan [i.h.]. *1742:* Egy pár fülbe valo jo féle fejér gyöngyböl hojagosonn fűzve, gránát mindenik közepibe, fél lot s egy könting [Kisesküllő K; Somb.]. *1748:* Két Soó-tarto vagyon benne[a] Loth 9 1/2 és fél Kvinting [Koronka MT; Told. 11/92. — [a]Ezüst]. *1754:* Ezüst Portékai ... Hat szegeletes Palatzkotskák Lot 50 konting 2 [Nsz; Told. 19/15]. *1786:* Igen appro Kása gyöngy ... Szép Orientál Gyöngy három rend. Elegyes aproság gyöngy 1 Loth, és 1 könting [Nsz; Ks 74. 56]. *1789:* Ezüst Porteka ... Két Fedeles ezüst Pohár Patikához valo, belöl arannyas 22 Lotot, és 1. Quintinget nyomok Rf 22. xr 15 | Egy gazdálkodó nagy ezüst Kalán 8. Lot. 3. könting. fac(it) 8 Rft 45 xr [Mv; ConscrAp. 2]. *1819:* A Fejér gyöngy fel könting hián Szükön lét Lot [Kv; Pk 3].

2. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch; vmiből vhány köntingnyi; de un anumit număr de optimi de uncie; (von) einige(n) Viertellot (viel). *1596:* vöttem ... 1. könting Saffrant p(er) d 1 [Kv; Szám.6/XXV, 6 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1629:* Egy lott s harom keontingh feyr lancz tt f. 2 [Kv; RDL I. 143]. *1652:* vasarlottam ... fel font borsot, egy könting safrant d. 75 [Kv; ACJk 50]. *1683:* Vettem Zoltantul Ifiu Ur(un)k süvegere egy künting Ezüst Csipkét [UtI]. *1745:* Czehünk ezütiböl ada altal öt becsi latt és másfel könti(n)g ezüstöt [Kv; ÖCJk]. *1752:* Tiz Lot és egy kötting Arany kötes [Told. 19]. *1824:* Harmintzkét és fél lot dirib darab ezüst, 1 1/2 könting égetett ezüstel [Dés; Újf 1 Újfalvi Samu hagy.].

köntinges vhány könting súlynyi ürtartalmú (üveg); cu o capacitate de un anumit număr de optimi de uncie; (Glas/Flasche) (von) einige(n) Viertellot schwerer Rauminhalt. *1789:* Apro 3 Lothos 2. Lothos 1 1/2 Lothos 1 Lothos 1/2 Lothos és 1 Köntinges Üvegek 103 Kötés Rf. 10 xr 18 [Mv; ConscrAp. 41].

köntingnyi vhány könting súlyú; cu o greutate de un anumit număr de uncie; einige Viertellot schwer. *1757:*

Más fél Köntingni füzettlen jo féle Kása szemü gyöngy [Marossztkirály MT; Berz. 3. 1/11].

köntös 1. felső ruha; haina de deasupra; (Ober)Kleid. *1570:* Jwlya Thēmeswary Gergelne Ezt vallya hogy ... az Besterchey Zokadalomba ... Hallota azt hogy firthatyak volt chigan esthwannet hogy Te hasitad meg az pap keonteset [Kv; TJk III/2. 59]. *1655/1754 k.:* (Az inasnak) Ura köntösére szorgalmatos gongya lévén mindennap meg tisztogassa, kiválképpen vasárnapra [Kv; ACProt. 32]. *1673:* Szegödtem meg jenej Pál vrammal Erkedi Joszágomnak gondgjaviselesert ... Igirtem ... Köntösnek hetedfel sing Remek posztót ... A köntöshöz szerszámra f 1 — 50 ~ másfél forint[a] [Szászerked K; LLt Lázár István nyil. — [a]Folyt. a fels.]. *1697:* ha szeretek, Nemes embereket, Papot, Deakot szeretek, az ki köntősb(en) jár, nem ollyan rongyoson mint mü járunk [Kotormány Cs; CsJk 5 György Albert (30) pp vall.]. *1735:* illö hogy Excellentiatok az estvéli aërben künn járván illendö köntessel a megfázodástol promuniallya magát [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből]. *1747:* láttam Pap Mihály nevü Katonát ... Köntösinek szénit, mivel Loháton köppenyeggel jol bétakarozva lévén Veres kalpagjánál egyebit nem láthattam [Csicsópoján SzD; Ks 27. XVII]. *1766:* (Vett) köntősokot, ruházatokot ... fejér egyet másokot es paplanyokot, és egyéb ehez tartozandokot [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 96]. *1780:* se Gyöngyet se arany portékát se köntest nem Szerezhettünk [Szentháromság MT; MvLev. Szeredai lev. 9]. *1794:* Vére ki omlását Burgye Vonutznak magán, köntösén, vagy a földön lattae [Letka SzD; TSb 32].

Szk: *~(e) csókolni. 1618:* 10 die Julii változék meg az kajmekámság, és lön kajmekám Kara mehmet pasa, azki azelött fövezér volt. Azon nap ott voltunk mi[a] is köntös csókolni : azt izené a kajmekam, hogy: Mondd meg az követnek, hogy holnap reggel legyen készen, mert az hatalmas császár köntöse csókolni bé kell menni [BTN[2] 97. — [a]Erdély portai követségének személyzete] ✱ *a ~ét (meg)csókolja vkinek. 1619:* Gratianus uram az moldovai vajda ... 4 die Februarii csókolta meg az vezér köntösét [i.h. 226]. *1657:* azok leszállván lovokról, és odamenvén, köntösét csókolák [KemÖn. 89].

Sz: *a ~ nemcsak hideg ellen való ... 1710 k.:* a köntös nemcsak hideg, meleg, hanem a szégyen ellen való találmánya is Ádámnak [BÖn. 428] ✱ *magára nem ragaszthat egy ~t. 1820:* Feleségemmel együtt rongyoskodunk, magunkra nem ragaszthatunk egj köntöst [Kv; Pk 7].

2. ruházat; îmbrăcăminte; Kleidung. *1796:* Fogadtam meg Szilágy Csehi Joszágomba kertésznek ... Nagy Almásrol valo Szász Jánöst, kinek is Esztendei Fizetést igértem ... Egy köntöst posztobol, mely all egy Lajblibol, egy Ujjas Lajblibol egy pár Nadrágbol, két pár tsismabol ... coram me Emerico Zoványi mpr [Kraszna Sz; IB] Hogy a' Torotzkai Lakosok beszédgyekre, köntösökre, szokásokra, és magok viseletekre nézve más Lakosoktól sokat külömböznek ... ha ebböl akarják meg mutatni hogy ök az 1200ban élt Lakosoknak valoságos maradéki, azt kéne elsöbben meg bizonyittani, hogy az akkori Lakosoknak minémü köntösök, nyelvek, szokások, és magaviseletek volt [Mv; TLev. Transm. 25]. *1809:* 'Sombori Ferentz ... Retsenyédi (57) A' Rabnak köntössei: ... fekete ször nyakravaló, Németes kender ing rövid bör mejrevaló, viseltes fekete czondra [UszLt ComGub. gub-i nyomt. kl 1677]. *1823–1830:* Állott pedig a köntös egy nadrágból, egy dolmányból és egy mentéből, igen drága készületekkel [FogE 61].

Szk: *cifra ~. 1736:* De az urak, főrendek, nemesek temetésire még az idegen emberek s asszonyok is czifra köntösben nem mentenek, hanem mentől közönségesebben lehetett, úgy öltöztenek [MetTr 406] ✱ *farsangos ~. 1736:* Ha akkor kötött hajjal vagy zsacskóban varrott hajjal valaki eléjött volna, azt mindnyájan kaczagták s csúfolták volna, s azt tudták volna, hogy farsangos, mert abban az idöben láttattak ottan ottan bolond farsangos köntösben járók, hanem az, kinek, ritkán, nagy haja volt, azt szépen lebocsátotta [i.h. 354] ✱ *fekete ~* gyászruha. *1656:* Kesz penz is találtatott az Dobokaj haznal ... Ebböl a penzböl szüksegkeppe(n) kellett szakasztani az keözelb valo szolgaknak, szolgalok(na)k, ugy mint az szolgalonak sarut, es az szolgak(na)k fekete köntöst [Doboka; Mk Inv. 8] ✱ *gyékényből font ~ → szalmából font ~* ✱ *katonai ~. 1797:* magán ... Szürke tzondra harisnya és botskor volt, é pedig Nem Katonai köntös [Náznánfva MT; Berz. 3. N. 21] ✱ *kék ~. 1747:* láttam hogy azon étszaka estvélyin nap haladat után ... 3 katona kék köntösbe itt az falu végén az által járo révhez jövének [Szentbenedek SzD; Ks 27. XVIIb] ✱ *krodenapol ~. 1823:* Kuklikó szin Crodenapol Köntös [LLt Csáky-per 601. L. 1] ✱ *magyar ~. 1705:* parasztemberek ... referálák, hogy egy nagy sereg jött be a faluba mind magyar köntösben és magyarul is beszéllenek [WIN I, 658]. *1804:* Kontz Sigmond ... kék vagy vad Galamb szinü Magyar Köntösben [DLt nyomt. kl] ✱ *német ~. 1681:* Conventioja v. hunyadi Német kertésznek pro A. 1676 ... Német köntösére (: dolmányra, Palastra, prundrara :) Brassai poszto[a] [Vh; VhU 640. — [a]Folyt. a fels.]. *1823–1830:* Hogy az akadémiákról hazajött, a német köntöst mind elhányta [FogE 75] ✱ *nyári ~. 1763:* Egy rendbeli ször materia nyári köntös [Hsz; Ks 23. XXIIb] ✱ *oláhos ~. 1807:* Gyurka alias Oláh Istok ... fegyvereit Csukjájában szokta hordozni és merejében Oláhos köntöst visel [DLt 101/1808 nyomt. kl] ✱ *papi ~. 1676:* Mart. 30 öltöztem ki a' Nemeth köntösbül Papi granat köntösb(e) [PatN 13a]. *1789:* Az Papi Köntösöm ugy mint a Mente, Toga, a' Dolomány a' Köppenyeg maradgyon a' Feleségemnek [Szu; Pf]. *1849:* A' Kápolnába ... Egy ujj, és egy otska Papi köntös hozzávaloival edgyütt ... Három hoszszu, Papi ingek [Somkerék SzD; Ks 73/55] ✱ *paszomántos ~. 1734:* tisztességes paszamántas köntöst is tudom hógj Csináltatatt a Néhai Mlgos Ur számokra[a] [Szentpál K; TKl Mich. Sáros Berkeszi alias Literati (54) jb. provisor bonorum vall. — [a]Az „úrfiak" számára a gyámatya]. *1736:* mentöl inkább szegényedünk, annál nagyobb titulusra és czifrább paszamántos köntösökre vágyunk [MetTr 315]. *1758:* Cifra köntösben nem jártam, hanem elsö házasságomra csináltattam volt egy zöld selyem készületü rókanyakas mentét s hozzávaló dolmányt s veres nadrágot, s egy kapornyaszín rókatorkos, paszomántos köntöst [RettE 80] ✱ *selyem készületü ~. 1759:* (Az úri) férfiak öltözete a nemesekével majd egy volt, hanem ennyiben különbözött, hogy a nemesek nagy ezüst gombokat viseltek, az urak pedig csak selyemkészületü köntösöket viseltek. Annak utána a nemesség is letevé az ezüst gombokat s selyem-készülettel

viselték ők is [RettE 89] ✱ *szalmából font ~. 1782:* Mlgs Groff Toroczkai Sigmond ur ö Nganak egy Tisztye Tkts Praefectus Desi Sigmond ur, ö kglme ... nem átallya ... szemtöl szemben azzal fenyegetődni, hogy meg mutattya azt; hogy Torotzko várossa koldus leszsz, hogy a Torotzkai Aszszonyok mind Botskorban járjanak; hogy a Férjfiak gyékényből vagy Szalmából font köntösben (: mint oda fel valahol egy Tartományban az romlás miatt vagyon :) járjanak [Torockó; Thor. XX/4] ✱ *téli ~. 1786:* magára öltezett téli köntessét ... az az bundáját határol sokaknak lattokra le huzta [Szőkefva KK; Told. 76]. *1790:* méltoztassék meg engedni, hogy egy téli köntöst tsináltassan az Tisztelendő Ur [Mv; JHb Jósika János anyjához] ✱ *ünnepi ~. 1735:* mint afféle Groff Urffinak ... volt ... egj rendbéli mindennapi köntöse, Innepi köntöse is más rendbeli volt [Kendilóna SzD; TKl Sig. Pálffi de Véts (32) ns vall.].

3. női ruha; rochie; Frauenkleid. *1574:* vagion Egy ruhanak valo veres purgomal ... borkanak czinalliak keönteösnek mert nekj veöttem [Gyf; JHbK XXI/12. 4]. *1584:* Daroczy Balint vallia ... pewspeok Janos meg fogtatta vala Daroczy petert Adossagert, es en valtotta(m) vala ky egy rezent, s igh Adossült vala Neke(m) megh, kyert Sara Azonnak zokniaiat keonteosset Gereznaiat gywreyet fedelet parta Eowet beochwllek ennekem [Kv; TJk IV/1. 308]. *1679:* Szigyarto Janos Ur(am), az Feleségének minden köntösét és ruhazattyát megh adatni hagyá [Kv; RDL I. 157]. *1729:* Tudgyae a Tanu nyilván és bizonyoson ha nehai Bodola Györné Asz-sz)onyna)k pénzit halála után ... meg maradot köntesit és fejér ruháit ki viselte, vagy ki atta el, s kinek [Hsz; DobLev. I/141 vk]. *1767:* Drága szoknyák, vállok, és több elé számlálhatatlan Mlgos Dámának öltözetire megkivántatott drága köntősök 's Portékák voltanak [Désfva KK; Ks 21. XVIII. 78]. *1780:* Cserei Uram ... a Feleségit Uri modra ki öltöztette drága köntősökkel [Bethlen SzD; BK. St. Ersek (46) jb vall.]. *1842:* Jáné Mária, délután Leány Testvéremnek köntösét téglázta ki az bálba készítvén [Dés; DLt 85. 8].

Szk: *anglois(e) ~* '?' *1789:* vettem kezemhez ... Egy arany por Szin babos Creditor garnirozott hoszú angloise köntöst materiajának Singe 3 Rforintakan vétetett. Egy hamuszin tafata garnirozott angloise köntöst. Egy kék tafata hoszszu angloise köntöst | vettem kezemhez ... Egy Rubint Szin tafata, rövid angloise köntöst | Egy varrat patyolat hoszszu anglois köntöst ennek singe vétetett 1. Császári aranyan [Medgyesfva MT; JHb XLVI/1. Torma Éva kel.] ✱ *báli ~. 1823:* Petiné, Támborral varott, Tolluval garnirozott Bááli Köntös [LLt Csáky-per 601. L.1] ✱ *bordürös ~. 1808:* 1 modi selyem bordűres Köntős [Mv; Told. 22]. *1846:* fejér bordűrös köntös [Mv; MvLev.] ✱ *boronáló ~* '?' *1603:* Miwel hogy az eolteozetben valo Luxus, mind ferfy, mind azzonyallat és Leanzo renden, az my varossy allapatunkat felette megh haladta ... Tetzett eo kegenek ... minden varosi rend kewl valo eolteozetet ugy mint Spanyol hozzw farku boronalo keonteos es zoknya Arany premes nyak ruha, Lebegeo hozzw fodor tartostul, Arany Lancz, Arany perecz nyak ruha es akarmy nemes renden valo forma, Ezeken az eo Erdemek zerent valo Adoot vegyenek [Kv; TanJk 1/1. 460] ✱ *csipkés ~. 1816:* Zukkerpappir szin fejér Csipkés köntes [Kv; Born. IV. 41] ✱ *fekete ~. 1725:* Ezen Fekete köntőshöz fekete Sodrás őre Gombozásával edgjűt erogalódat pénz Flor. 1 Den. 78 [K; TKl]. *1733/1813:* Az ... fekete köntősömet ... az Tisztelendő Pater Franciscanusok tegyék pénzé [Kv; SLt XLII. 6. 28 P. Horváth Krisztina hagy.] ✱ *hosszú ~. 1823–1830:* Én féltem elvenni[a], mert ők teli kamrából éltek, én pedig szegény voltam. Papucsoson, hosszú köntösben járt, melyet még a papok leányai nemigen viseltek, de a hosszú köntöst mások is csak akkor kezdették viselni, és féltem, hogy gála fejérnép lesz, s el nem győzöm köntössel [FogE 290. — [a]A leányt] ✱ *hosszú farkú ~ → boronáló ~* ✱ *hosszúujjú ~. 1817:* Egy fekete Tafata Selyem hoszszu ujju köntös Rfl 10 [Mv; MvLev. Simonffi Zsuzsanna hagy. 3]. *1819:* Egy hoszszu ujju fejér köntős ... más virágos pergan köntős kurta ujjal [Kv; Pk 3] ✱ *magyar ~. 1789:* vettem kezemhez ... Egy fekete Creditor egész magyar kötöst [Medgyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.]. *1799:* Két rendbéli magyar köntöshez valo fűzö [Kelementelke MT; LLt]. *1816:* Brillianti (!) zöldes Magyar köntős hozzá valo ezüstös Tsipkével ing ullyával 1 [Nyárádsztbenedek MT; Told. 19]. *1820:* Egy zöld Schleppes magyar köntös [Mv; i.h.] ✱ *májlander ~. 1849:* Egy setet zöld majlander köntös[a] [Dés; DLt. — [a]Majlandi, azaz olasz köntösféle ?] ✱ *német ~. 1797:* Egy fejér Slájer német köntös ... Egy viselő Slajer hoszszu Szoknya [Mv; Told. 19]. *1799:* Egy vallisz patyolat német köntös | Egy Lion batisz német köntös az ajja arannyal varva [Kelementelke MT; LLt]. *1813:* Egy fejér Bargár nemeth Köntős veresses bordeurral [Szászvesződ NK; Told. 47] ✱ *öltő ~* '?' *1779:* égj rendbeli öltö köntös a Jobbak közül [Kiseskűllő K; RLt a Sombori család osztozó lev.] ✱ *öltöző ~. 1634:* Suki Benedek vra(m) Suki palne azzoniomnak ... az iobbik eolteozeo keonteosen, hat zekeres loua(n) kwuwl, mind(en) hatas louayt es hadi zerzamit fegiuerct, az ki engemet illet, kezemb(en) adgiaie auuagj ne(m) [SLt S. 43]. *1772:* adott ... az Méltoságos Ifiu Aszszony ő Ngának ... Uri Familiájokhoz illendő Uri Jegyet mellynek némelly része állott Meny Aszszonyi öltöző köntösből [Drág K; TSb 21] ✱ *sleppes ~. 1820:* Egy fekete Levantin Sleppes köntös [Mv; Told. 19]. ✱ *táncoló ~ báliruha. 1816:* Sellyem Shezurka 2 ... Tántzalo köntős 3 [Nyárádsztbenedek MT; i.h.] ✱ *viselő ~. 1830:* Viselö köntös anglus gyoltsból négy ... Anglus gyolts Slafrog kettö [uo.; i.h.]. *1847:* Feljegyzése azon portékáknak, melyek Varga Katalin asszonynál találtattak, midön Károlyfehérvárt március 26. napjan 1847-be általadatott a várbeli tekintetes nemes katonai rendnek: 1-mo Viselő köntös három darab[a] [VKp 178. — [a]Folyt. a fels.].

4. katonaruha; uniformă militară; Militäruniform. *1691:* Érkeztek az Poland[a] regimentje köntösivel huszonhárom székérrel ... Érkeztek a Gahriani regiment je köntösivel [SzZs 725. — [a]Bolland]. *1745:* Fö Biro Urt meg Szidá ... egy hoszú Sárga bajuszu katona mondván ... rolam a gojobis, és tüz az köntösömet le Szaggatta ö az ördög atta Soha ellenséget (!) nem látot [Kiscég K; Ks 5. X. 6 Kerekes János (24) zs vall.]. *1768:* Ennek elötte cir(citer) negyven esztendőkkel volt itt a Faluban egy Draganyas Föstrasamester quartellyban ... az egész Regiment számára itt az Faluban köntősöket készitetett, melly köntősököt mindenkor hat katona Istrasalta [Melegföldvár SzD; Born. XL. 80]. *1792 k.:* meg külömböztetvén a Székely Katonásogott (!) a Mezei ka-

tonasagtol, a melly többbire Jószágtalan emberekből áll, és ollyan állapotba vagyon, a ki a maga költségen nem élhet, annál fagva minden Fegyverit, mind köntősit mind elelmit békesség és hazakodás (!) idejin egy aránt a Fejedelemtől és országtól veszi [UszLt X. 80]. — L. még FogE 191; RettE 269, 324.

5. ? (felső) kabát; manta, palton; (Ober)Mantel. *1573:* Varga Janos Azt vallia hogy ... egy kewes appro halat hozot oda Kosa myhal az keontes alliaba | Koncha Janos azt vallia latta hogi keozykbe Eontette peter az Bort es azon Indwltak fely az aztaltwl peteris fely vgrot kēnteset kezere takarta es vgi vteotek vagtak hozza [Kv; TJk III/3. 99, 203]. *1574:* Balint Lakatos peter fia Azt vallia hogi ... az zablaia Kelemen kezebe Marad, Kelemen az keontesse ala vezy [Kv; i.h. 316]. *1645:* kóntossok is valanak Neztel bellettek [Szárhegy Cs; LLt. Fasc. 120]. *1653:* Ezen esztendőben egy veszteg való ültömben számot vetettem, kicsiny javaim voltanak ilyen renddel: ... Köntösim magamnak s feleségemnek, háttal-mállal bérlettek szépek voltanak [ETA I, 116–7 NSz].

6. *átv* öltözet, palást; îmbrăcăminte; Gewand, Kleidung, Mantel. *1710 k.:* Üljön öszve szeretettel a keresztyén világ, vetköztesse ki a religiót abból a ficamás, kendőzött, pésmázott maga találmányú köntséből, azaz: vegye el tőle amit maga hozzáadott, viszont adja vissza néki azt, amit róla levont, az igaz szeretetnek és alázatosságnak fejér, candida köntösét: mindjárt feltalálja a Krisztus mátkáját, az első ecclesia religióját [BÖn. 432].

Szk: ~ *alatt* titkon. *1623:* mostan Cziak nem mindennek zabad bortt be vynny hogy mar ... Czeger nelkűll titkon keónteős alatt eleget ad, Annak okaertt Tiztessege veztese alat parancziolliuk neky senkinek az Bor be vitelt megh ne engegie ... hanem az Regy vsust obseruallia [Törzs. — Bethlen Gábor gazd. ut.] ∗ *Jézus Krisztus ~e. 1710 k.:* Az én Uram Jézus Krisztusom köntösében bocsáss, édes Istenem, engemet színed elejiben [BIm. 1013].

Sz: *császár ~ét el nem bocsátja* hűséggel viseltetik a török császár iránt. *1653:* Báthory Sigmond ... nagy igíretet tött vala[a] nagy Csáki István által a portának: hogy többé a császár köntösét el nem bocsátja — ha mostan hozzája veszi — és a némethez nem köti magát [ETA I, 68 NSz. — [a]1602-ben] ∗ *a hatalmas császár ~éhez ragaszkodik. 1619:* meg akartam mutatni, hogy az boldog emlékezetű szultán Ahmet császárnak savátkenyerét nem öttem heába, hanem igaz hűvségemet meg akarván mutatni Isten ő szent felsége után az hatalmas császár köntöséhez ragaszkodván, így indultam ... az hatalmas császár lábaihoz való hajtásra [BTN[2] 340]. *1672:* azért az magyarországiak mégis reménkednek hatalmas császárunknak s Nagyságodnak, ha egyszer hatalmas császárunk köntöséhez ragaszkodtak, ne vesse meg őket [TML VI, 124–5 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ∗ *a hatalmas császár ~től el nem szakad. 1618:* az én uram[a] az hatalmas császár köntösétől soha el nem szakad, valamivel lehet, de ugyan kedvét keresi az hatalmas császárnak [BTN[2] 143. — [a]Bethlen Gábor].

7. *átv* mez; haină; Gewand. *1675:* az tökéletlenségnek és háladatlanságnak köntösében egészen beöltöztetett szolgája Kegyelmednek ... ezt írhatom, édes Kedves Uram [TML VII, 26 Szepesi Pál Teleki Mihályhoz Drinápolyból].

Szk: *városi* ~ városias mez/stílus. *1811:* ne tsudáld, ha nem találsz minden ki-fejezést inyed szerént ... ne itélj-meg jo Olvasó! hogy Énekeimet Városi köntösbe nem öltöztettem, mert én Falusi Ember vagyok, tsak Falusi módon irtam [ÁrÉ IV].

◇ **Szn.** *1614:* Keöteós Istua(n) zs [Szentkatolna Hsz; UszLt VI.56. 320] | Keöntes Georgi lib. Keöntes Balint lib. Keöntes Janos lib. [Árkos Hsz; BethU 263–4].

◇ **Sz:** *nem született abba a ~be, hogy* ... kb. nem éri meg azt az időt, hogy ...; nu mai apucă ceva; er/sie erlebt nicht die Zeit, daß ... *1842:* Halya kend! mongya meg ked (!) a' Hadnagynak, hogy én azt izentem, hogy nem szűletett ő abban a Köntősbe, hogy én elmenyek hozzá, hanem én a' mint oda mennék, ugy ő is el jöhet hozzám[a] [Dés; DLt 1452. — [a]Egy kereskedőné válasza a város hadnagyaihoz idéző üzenetére] ∗ *nem viszi el ~t* ... nem ússza meg szárazon; nu scapă teafar; einer soll das büßen. *1573:* Peter deak zilahy ... vallia hogy Ez ely mwlt Napokban estwe Takarodo harang es trombitalas vtan volt, Az hogy kywl az portan volt Janos deak varya volt az Seniort ... Zabo Janos Meg allot volt az Scola fala alat es ezt Mongia volt, Meg lad hogi meg Banod hogi Beket Nem hac, lam En Nem Bantlak teged, Mond Janos deak No Menny el Mert meg Ma Ne(m) vyzed el az keontest Mond az Zabo Byzon ely vyzem ezt te feleolled ... Nem latta Mint leot hane(m) hogy veressen Ment fely az Scholaba Janos deak [Kv; TJk III/3. 276].

köntösbeli 1. vmilyen ruhájú/ruhás; cu o anumită îmbrăcăminte; von/mit irgendeinem Gewand. *1830:* Égy Fekete Köntösbeli aszszony meg érkezvén, adott néki Négy Véka Buzát [Szőkefva KK; Kp II. 129 Ilyés János (45) ns vall.].

2. öltözet/ruhabeli; de îmbrăcăminte; von einem Gewand. *1657:* Nagy solennitassal lön ez lakodalom, Lengyelországból sok főrendek és királynak s több nagy rendeknek követjei ... de igazsággal írom, hogy az vajda udvarát nem superálta köntösbéli díszességgel; az nuszt, hiúz, selyemköntös közönséges vala [KemÖn. 264–5]. *1719/1751:* Az mi illeti az köntős, és házbeli eszközök dolgát (: minthogy egy más kőzött az három fiu, és egy hajadon Leány marhákot fel osztották volt :) fel osztottak kinek kinek részit meg adván (Süketfva MT; DobLev. I/95a].

köntöscsináltatás ruhakészittetés/varratás; făcutul/cusutul hainei; Kleideranfertigung/machen. *1795:* Tkts Szánto Sándor ur ... adott a Titt Aszszonynak ... a gyermekeknek köntős tsináltatás [Ne; DobLev. IV/751. 1a].

köntösfestés ruhafestés; vopsitul hainei; Kleiderfärben. *1789:* köntös festesert 3 [WLt Cserei Heléna jk 31a].

köntöskefe ruhakefe; perie de haine; Kleiderbürste. *1790:* Kontos kefe 1 [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24c]. *1804:* egy ezüst hátu köntős kefe [Koronka MT; Told. 19]. *1816:* Köntős kefe ... 27 xr [Kv; Born. IV.41]. *1849:* 2. dr: köntős kefe [Dés; DLt].

köntösmosás ruhamosás; spălatul rochiei; Kleiderwaschen. *1789:* köntős mossás — 40 [WLt Cserei Heléna jk 28b].

köntösnemü ruhanemü; îmbrăcăminte; Kleidungsstücke. *1733/1813:* Az jobb ... fekete kötősömet, ugy az mi az háznál ennekutánna jobbatska köntös nemü tanáltatnék egy Faragott fekete gyöngy övemmel együtt az Tisztelendő Pater Franciscanusok tegyék pénzé, és az oltárra az mi szűkségesebb lészen tsináltassanak vélle [Kv; SLt XLII. 6. 28 P. Horváth Krisztina hagy.].

köntösöcske 1. gyermekruhácska; rochiță de copil; Kinderkleidchen. *1755:* Kis Susi Unokam(na)k köntősötskére Rhf. 4 xr. 10 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 2b]. *1757:* Adám édes Unocskám (!) Köntősöcskéjére ... R.fl. 3 xr. 48 [i.h. 140a].

2. kb. szerény öltözet; îmbrăcăminte modestă; bescheidene Kleidung. *1665:* az ott maradt éhel holt németeknek lenne provisiojok ... kilencz hetét hópénzek kiadásoknak mondják, és azolta a kinek köntősöcskéje s egyebe volt, azt adták el [TML III, 478–9 Béldi Pál Teleki Mihályhoz]. *1823–1830:* A prokurátorok is, aki valamire való volt, tartott scribákat. Ezeknek fizetések nem volt a királytól, hanem párjálásból a peres emberektől lehetett a szorgalmas írónak annyit kapni, hogy egy kis köntősöcskét csináltathatott magának [FogE 90].

köntösös 1. vmilyen ruhás; (îmbrăcat) cu o anumită haină; von/mit irgendeinem Kleid. *1657:* jüttek vala ki valami háromszázig való lengyel és odabé hadakban forgott, lakott horvát, rác s közösleg többire lengyellé vált magyarok is, vitéz legények, jó fegyveresek, paripások, köntősösök, fejedelem fizetésére [KemÖn. 44].

2. ~ *láda* ruhásláda; ladă pentru (păstrat) haine; Kleiderkiste. *1668:* Kötősoss feier Lada [Mk 1 Kapi György inv.]. *1688:* Vagyon az Beszterczey Boltban ... 6 Köntősös Lada ... 8 Fejér Ruhás Láda. Köntössök is vadnak benne [Beszt.; Ks S. Misc. 27]. *1732:* A köntősöknek száma a Második köntősös Ládában [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 4]. *1768:* Egy köntősös lapos lapos bőrős láda [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes kel.]. *1800:* vévődött ki edgyik köntősös ládából egy fekete tafota hoszu köntös, és egy viseltes tafota ruha [O.fenes K; JHb LXVI/46].

3. ~ *ház* ruhás/ruhatartó szoba; cameră rezervată pentru haine; Kleiderzimmer. *1657:* Csizma a köntösös házban elég vagyon az alámriumban [TML I, 52 Kövér Gábor Teleki Mihályhoz].

köntösösen vmilyen ruhában/ruhásan; îmbrăcat cu o anumită haină; in irgeneinem Kleid. *1681:* Puskás nével elő szabadosokis szoktak lenni ... ha mikor a földes vr valakit illyen szolgálatra rendel tartozik puskassagaval lova hatan Zöld köntősösön az szükség idejen, vagi à kivülis (: az mikor ă D.Terrestrisnek akarattya Tartya :) à várb(an) hoszzu puskaval gyalogh drabantoskodni [VhU 199]. *1683:* mind Lovas, es gyalog Nemesi szabadsággal élő, és hadb(an) szolgáló Rendek legye(ne)k olly kész hadi apparatussal jó köntősön, jo fegjveresse(n), paripáson (: ne(m) ugy mint tavaly s annak elötte fa kengyelesse(n) s bocskorosson :) hogj mi hellye(n) második parancsolatunk érkezik viritim indúlhassa(na)k és szálhassa(na)k oda az hová parancsollyuk [UszLt IX. 76. 15 fej.].

köntösöz ruház; a îmbrăca, (be)kleiden. *1703:* minden esztendőben köntősözte [Hr].

köntösporozó-fa kb. ruhaporoló rúd; bătător pentru haine; Kleiderklopfstock/klopfer. *1835:* Az Udvarház Tornátza előtt két Csizma takarito vasbol- és egy Kóntös porozo 's takarito Fa [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

köntöstakarító fa kb. ruhaporoló rúd; bătător pentru haine; Kleiderklopfstange. *1835:* A Mlgs Urfi ő nga Szobajában: Az Ajto előtt kün a' Tornátzon egy köntös Takarito fa [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

köntöstartó I. *mn* szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: ~ *almárium* ruhásszekrény; dulap de haine; Kleiderschrank. *1756:* Az Ur házában ... Virágos Cziffra ki rakott köntös tarto almárium bé zárva kettő [Déva; Ks 92. I. 32]. *1761:* (A palota) falán lévő ablak mellett a' kő falb(a) bé vágva zöld, és barát szin festékkel meg festett Fenyö fürész deszkával bérlett, a' kő falbol kevéssel künnebb állo Korona formáju czifra tetejü, majd egy ölni széllyességü, és jó magosságu Frantzia csinos Sorkakon hasonló festékü, s ugyan frantzia zárral zárodó két felé nyilo ajtaju, mindenik egy formáju, Köntös tarto két csinos Almáriumok [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 203]. *1768:* Diófabol ki rakott köntös tarto Almárium Más Fiokos Uri Almárium 1 Kőzönséges terdeplos Almarium 1 [Mezősztgyörgy K; Ks 23/XXIIb]. *1789:* egy vas Sarkokon forgo két felé nyilo Záros Köntös tarto Almarium [Mv; ConscrAp. 39] ✱ ~ *asztal* kb. ruhtartó fiókos asztal; masă cu sertare pentru (păstrat) haine; Kleiderkasten mit Schublade. *1779:* köntös és egyeb portekat tarto Asztal Zöld rásaval elöl borítot | Köntös tarto asztal veres [Szu; UszLt XII. 87] ✱ ~ *bástya* kb. ruhatartó bástyaszoba; încăpere pentru (păstrat) haine într-un bastion; Basteizimmer zur Aufbewahrung der Kleiderungsstücke. *1676:* Az Köntös tarto boltasos basta [Gyalu K; EHA] ✱ ~ *fenyőrúd* ruhás rúd, gúnya/ruhatartó fenyőfarúd; bară din lemn de brad pentru atîrnat haine; Kleiderstange aus Tannenholz. *1717:* az Ur házá(na)k jó két nagy üveges, onos, vas Sarkas és forditos ablakai vadnak ... egy köntös tarto fenyőrud [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 4] ✱ ~ *gárderob-kaszten* ruhásszekrény; dulap de haine; Kleiderschrank. *1851:* Egy köntös tarto gárderop kaszten [Dés; DLt 2216] ✱ ~ *pad* gúnya/ruhatartó padláda; ladă (lungă) pentru (păstrat) haine, tron; Bankkiste für Kleiderstücke. *1780:* hoszszu köntös tarto Pad [Kv; Pk 4 Polgárleltárban] ✱ ~ *rúd* gúnya/ruhatartó rúd; bară de atîrnat haine; Kleiderstange. *1747:* (A lányok házában) Köntös tarto rud [Borsa K; Told. 24]. *1777:* A' Kapu mellett lévő első Házban ... Viseltes fejér fogas Nro 4 Köntös tarto Rud 1 [Mezőméhes TA; WassLt] ✱ ~ *tiszafa-kaszten* gúnya/ruhatartó tiszafa-szekrény; dulap de haine din tisă; eibener Kleiderschrank. *1823:* Egy iro - tiszafából készült kaszten ... Egy háromfiokos köntöstarto tiszafa kaszten [Nsz; DobLev. V/1080).

II. *fn* ruhásszekrény; dulap de haine; Kleiderschrank. *1841:* Egy feketén festett köntös tarto [Kv; SL]. *1850:* Egy fenyőfa feketére festett köntös tarto [Mv; DE 2]. *1858:* 1 feketére festett köntös tarto (: Chiffon :) [Kv; Vegr.]. *1860:* Két köntös tarto, egy barna, egy gyöngyszin [Kv; i.h.].

köntöstéglázó-deszka vasalódeszka; scîndură de călcat; Bügelbrett. *1840:* Köntös Téglázo Deszka [Dés; DLt 1545/1841].

köntöstisztító szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *kefe* ruhakefe; perie de haine; Kleiderbürste. *1697:* két kötős tisztito Uri kefe [KGy]. *1782:* Egy fain Bétsi köntős tisztito kefe [CsS] ✱ ~ *seprű* ruhatakarító seprűcske; măturică, măturā mică pentru periat hainele; Kleiderbesenchen. *1732:* ezen házba találtunk ... egy ágj eleibe való szép virágos olosz falt ... és edgj köntös tisztito Seprűt [Kv; Ks 40. Varia XXVIIIc néhai gr. Kornis Zsigmond conscr.].

köntösű vmilyen ruhás; (îmbrăcat) cu o anumită haină; mit irgendeinem Kleid. *1657:* Kemecsei nevű hadnagy hasonló ábrázatú, köntösű, lovú vala [KemÖn. 270]. *1747:* jött által az szamoson két szederjesbéli sárga sinoros, és réz gombos köntösű katona [Mikeháza SzD; Ks 27. XVIIb]. *1750 k.:* ezekis olljan tarkásak, vagy tarka köntösüek ... valának [Ks 83 Onadi Szakáts Mihály lev.].

Szk: *cifra* ~. *1736 u.:* Nem igen csínos, kivált a mostani czifra gyomrú, czifra köntösű világ előtt, mindazáltal a régi magyarok egymáshoz való szereteteknek s nyájasságoknak bizonyítására leírom, amit az üdvezült atyámtól hallottam [MetTrCs 457] ✱ *csillagos* ~ kb. rendjeles öltözetű. *1820:* ha oly sziv volna sok tsillagos köntösü minister melyében mennyivel boldogabbak lennenek az el nyomattatás sulya alatt gebbedező országok [M.zsombor K; SL].

kőnyi egy kősónyi (egy kősó-mennyiségű); ca o bucată de sare gemă; ein Steinsalz (groß, schwer). *1717:* Edgy kőnyi Só, appro darabocskákb(an) [Kentelke SzD; JHbK L/3].

könny, könyv lacrimă; Träne. *1582:* az vranak szemebol ky yő walla az keonyw hogi felesege oly erösen remenkedig walla [Kv; TJk IV/1. 59d Fassio Io(ann)is Linzinger al(ia)s Borbely]. *1597:* Gellien Imrehne Kalachsewteo azzony ... wallia ... az leany nagi kesserew sirwa(n) hogi wgia(n) az palastia(n) foli wala ala az keonywe felele ... mikor engemet hazahoz wit, ket dologrol teot ennekem fogadast [Kv; TJk V/1. 59–60]. *1604:* az keonjue ala megien uala az arczan [UszT 20/127 G. Kalauz de farkaslaka lib. vall.]. *1657:* Csákiné az első ülésben, orcáján könyvei lecsorogva, imádságos könyvecskéjét előtte tartván szemléli vala urának Catherinával[a] ekecseléseket [KemÖn. 150. — [a]Brandenburgi Katalinnal, Bethlen Gábor özvegyével]. *1816:* Nem láttam én az igaz jo Anyát meghalni: idegen földen sirattam őtet, esmeretlenek között öntettem fájdalmam keserü könnyeit [Héderfája KK; IB. Molnár Sámuel lev.] *1854:* Oh kegyetlen halál szivek epesztője, O kegyetlen halál könyvek élesztője [HSzjP]. *1862:* Mikor azért a' mi hiveink erre a' segélyre fől szollíttatnak, nyujtsanak a' t. papok segédkezetet, hogy a mi filléreink által is, mentől több szenvedők könnyei tőröltessenek le [Gyalu K; RAk 71].

Szk: ~*be lábbogó szemmel* könnybe borult/könnyes szemmel. *1854:* boldogult atyám ... 10ezer forintot visz kormányzó gr Bánffy Györgyhöz: könybe lábbogó szemmel kérve, hogy juttassa a fölség kezébe [ÚjfE 118] ✱ ~*be lábbog szeme* elborítja/önti szemét a könny. *1854:* a prédikácziókat ... nekem kellett megírni és előtte[a] el is mondani. Nagy tetszéssel hallgatta végig, szmei néha könybe lábbogtak [ÚjfE 97. — [a]Az emlékíró atyja előtt] ✱ ~*eket facsar ki szemeiből* kb. könybe borít vkit, könny áztatja vki arcát. *1854:* nem akarom, hogy szeretett kedves es jö feleségemnek az egyébaránt is ... felette haszontalan parádés el temettetéssemre tett költségeknek kéntelenittető meg fizetése által is könnyeket facsarjak ki szemeiböl [Kv; Végr.].

könnycsepp lacrimă; Träne. *1879:* Téged, Jakab Ödön, ott Páncsován ... kellene hogy kikérdezzenek. Már ez, fiam, olyan ócska formalitás, hogy amelyik tiszteletes e formalitás megtartása nélkül megesket valakit, 50 keserü könycseppet hullatand, melyek mindegyike egy pengőforintot ér meg osztrák értékben]Plev. 48 Petelei István Jakab Ödönhöz].

könnye l. gönne

könnyebbecskén könnyedén; uşor, cu uşurinţă; leichthin, flottweg, mit Leichtigkeit. *1774:* melyet öis könnyebetskén meg szerezhessen [Egerpatak Hsz; DLev. 5. XIV. 9].

könnyebbedén jobbacskán, könnyebbecskén; mai bine; etwas besser. *1657:* az tisztességes kolika akar vala rám esni, de fortiter resistáltam ellene; már Istennek hála könnyebbedén vagyok, tőle nem is félek [TML I, 103 Kapi György Teleki Mihályhoz].

könnyebbedés 1. vminek megkönnyebedése/könnyebbé válása; uşurare; Erleichterung, Leichterwerden. *1823–1830:* Midőn ... ezen kommendáns ... a setétbe ülne be a gyalogkocsiba, egy mázsás vasat maga mellé belop, a Trägerek nagy erővel felemelik s viszik, de ... nem bírják ... a kapitány ... kiszálla a gyalogkocsiból, kilopja a mázsás vasat, az utcán hagyja, egyet pesel, s beül esmét a kocsiba. A Trägerek azt gondolván, hogy most is olyan nehéz volna, minden erejeket reáteszik, de könnyű lévén már, oly hirtelen felemelik, hogy fejével a kocsi tetejét is szinte felütötte. Ezen könnyebbedésen elbámulnak a Trägerek, s mondják, hogy a kommendáns bizonyosan sokat ivutt volt, mert a vizelet által ugyan könnyebb lett [FogE 241].

2. csökkentés; reducere; Minderung, Verringerung. *1753:* a régi szabadságot ha meg nem adnákis, leg alább az adonak könnyebedésit nyerhessék [Gidófva Hsz; Törzs. L. Balog (28) pp nyil.]. *1756:* bátorkodtunk iteratö a' Mltgs Királlyi Directiva Commissio előtt alázatosan reménkedni terhünknek könnyebbedése aránt [Torockó; TLev. 9/8. 1a].

3. gyógyulás; însănătoşire; Genesung. *1662:* A státusok is a gyülés napjára Fejérvárra begyülekezvén, néhány napokon semmit nem cselekedhetnének, várakozván a fejedelem könnyebbedésére [SKr 312].

könnyebbedhet gyógyulhat; a se putea însănătoşi; genesen können. *1672:* Kegyelmed levele által való izenetét, Uram, Gillányi uramnak meg nem mondhattam, mivel ő kegyelme fekvő aágyábon maradott Fejérváratt ... azolta mint könnyebbedhetett ő kegyelme, semmi

bizonyost nem hallottam [TML VI, 387 Lázár Imre Teleki Mihályhoz].

könnyebbedik 1. csökken; a scădea; sich vermindern/ringern. *1595:* mutogattia eo kgme[a] az naponkent valo kwleomb kwleomb fele sok rendbeli zwksegeket, melliek nem hogi valami reziben keonniebednenek, de inkab naprol, napra sulliosaban jwnek ez zegeni varosra [Kv; TanJk I/1. 252. — [a]A bíró]. *1690:* remensegünk az volt hogy az haza terhe könnyebbedik de ugy láttyuk hogy külömben vagyon [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel fej-i ut.]. *1745/1760:* Mikor náznánfalva Kisfaluddal[a] egy Biroság alá öszve ereszkedet ... a Kisfaludiak a Tere viselés Nagy Lévén Náznánfalvával ugy ereszkedet öszve; gondolván aszt, Hogy a Tere viselés kőnnyebedik rajta [Berz. 17b. — [a]MT].

2. megkönnyebbül; a se uşura; erleichtert werden. *1663:* Immár Istennek kegyelmességéből Kucsugh pasa kimegyen, Váradhoz száll, immár talán az ország is könnyebbednék a sok iga viseléstől, ha a sok rossz ember ne volna [TML II, 579 a fej. Teleki Mihályhoz].

3. enyhül; a se uşura; lindern. *1662:* minden állapotjok jóra fordulhatna, a nyakokon való iga könnyebbedni fogna [SKr 642].

4. gyógyulgat, javulgat; a se vindeca încetul; nach und nach genesen. *1629:* oe F : beteges allapottal leuen ... monda asztis hogy valahoua el ne mennyek hogy ha ugyan nem keónnyebbedik legyek mellette betegsegeben [KCs IV/116 Kemény János lev.]. *1661:* magam ... kglmes uram haza is alig jühettem Szebenből, az lábom annira elorbánczosodott. Ha valamenire könnyebbednék az lábom, az Ngod szolgálatja mellé menten magam is elmennék [Bágyon TA; SzO VI, 256 Czegezi Tamás. Asz kapitánya a fej-hez]. *1682:* cziak nem régen mostan ... admonealtatvan compromitalta magat ratioinak el igazittassara könniebbedven betegsegeből m(Kv; RDL I. 161]. *1738:* En az Innep előtt egy hettel vjobban le betegedvén csak tegnap s tegnapelőtt kőnnyebbedhettem annyira, hogy dolgotskaimhoz csak gyengén is lathattam volna [Kudu SzD; Ks 99 Pongrácz György lev.]. *1783:* Tanko Andrist ... ugj meg üte egj faval, hogy mingjárt el esék és mint egj holt oljan lén ... mi Aszszonjokul rajta kapánk és hertelen mosni kezdők szappanos palinkaval, s addig mosogatok hogj egj kevesse könnyebbedek az gjermek [Lengyelfva U; Ben.].

könnyebben 1. mai uşor; leichter. *1570:* Kis marthon Katalin Nagy Myhalne, Azt valya hogy ... mykor az Rengeo Margit leanyat megh foghtak volna, Ment volt hozzaya hogy kěnergene Byronak erthe hogy ky Ne veretne. Eo ely ment volt Byronehoz es teob azzonyokhozis, Az Byrone azt Monta hogy chyak az perest Engeztellyek eleozer, az Byrowal kěnnyeben veget Ernek [Kv; TJk III/2. 101]. *1578:* Miert hogy penigh az wyzet el veottek es az keoheoz porondhoz keonyebben fernek hogy sem mint ez elot ... keryk ... biro vramat, hogy ... az vtakat varasban feokeppen meg teoltesse eo kegme [Kv; TanJk V/3. 174–5]. *1681:* Az Taxát fizető emberek Taxajais azert iratott itt le, hogi a' Generalis Extractushoz ember könnyebben, s hamareb juthasso(n) [VhU 206]. *1730:* Vegeztetett hogj az kik az edgyik őkrét az Vizbűl nagjobb munkával hozták ki annak az őzvegj Papné két Marjást, Akik penig könnyebb(en) juătottanak az másik őkrinek ki huzásához annak ... egy márjást [Dés; Jk 401b]. *1766/1770:* a' viz ellenében ... minthogj az alja kővetses volt ... a' gyengébb vagy kisebb vizben, kőnyebben ki kaphatott a' Szekér [Széplak KK; SLt évr. Transm. 366]. *1772:* az mely iszapat a gátrol jővő viz a Malom árkaban fel szokatt hánni sokkal kőnnyőbben, és hamarébb ki takaritaná[a] [Ádámos KK; JHb LXVII/2. 375. — [a]A víz sodra]. *1833:* mikor el mentünk az Erdőbe, a Bakotzákot mind el hagytuk ... az hol jo fával, jol megrakodtunk ... megrakodva levontattuk éppen a' faluba, ott ugy bakotzáztuk fel, hogy könnyebben mehessünk Martonfalvára[a] [HSzjP. — [a]Hsz]. *1843:* hatalma légyen ... könyőbben eleget venni [Msz; Berz. 21].

2. ~ *van* **a.** (beteg) jobban van, jobban/könnyebben érzi magát; (bolnavul) se simte mai bine; (Kranke(r)) sich besser/leichter fühlen. *1699:* Urunk s asszonyunk ű nagysága Istennek hála könnyebben vannak mindketten [TML IV, 448 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1705:* Az úrtól ismét négy kövek mentenek el estve ... már talán könnyebben lészen [WIN I, 543]. *1716:* Istennek hálá vgj teczik könnyebben vagjok, csepegdegel ugjan megh az vizelletem [Nagyida K; Told. 22]. *1815:* a Féleségem ... mint egy magán kivül láttatott lenni szőrnyű kínok közőtt ... mostan ugy látszik hogy könyebben van, de bézonyos az hogy sokaig nem viszi [Asszonynépe AF; DobLev. V/975 Borbereki Josef Dobolyi Sigmondhoz]. — **b.** (járvány) alább hagy/csendesedik; (epidemia) se potoleşte; (Epidemie) nachlassen. *1735:* a marha dőgi egj kevésse meg kezdet volt Sünni (!) en a Nacsagod Paroncsolatya serint, Bezoartica Tincturat hozattam egy lotot ... s ugj mutatja magat mintha mintha könnyebben volna, mind eddig meg egjel töb meg nem döglöt halá a Nacsago(d)e közűl [ApLt 4 Lőrincfi Láslo Apor Péterhez].

könnyebbít 1. könnyebbé tesz, könnyít; a uşura; erleichtern, leicht machen. *1571:* keryk[a] eo kegelmet Byro vramat Kyral biro Vramal egetemben ... hogy eo felsege keonnyebitene Ez Nagy Tereh viselest az Zegen Mywes Nepekreol [Kv; TanJk V/3. 32b. — [a]A mives nép]. *1669:* Úgy tudom, édesem, eddig én az mi jobbágyinkat felettébb nem terheltem. Isten velem lévén, bizony ezután annál is inkább könnyebbítem dolgokat [TML IV, 494 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1704:* ugyancsak könnyebbítette rabságát, és akárki bémehet hozzája [WIN I, 302]. *1825:* az Ur az Exponens Aszonynak szomoru Özvegységét nem kiványa könyebbitteni, ha nem inkább terhelni [Ne; DobLev. V/1088. 2a].

Szk: ~*i szolgálatát. 1662:* Könyörgünk azért Nagdk. mint Kgls Aszszonyunknak igen alázatossan ... fellyeb meg irt szolgálatunkat, és terhünket könnyebbiteni [UF II, 233]. *1673/1681:* Gyalaron[a] lako Raduly Lazarnak ... akarvan szolgalattyat könnyebiteni ... az Szabadosi szolgalattul fel szabaditvan boczatam Taxara [Vh; VhU 381. — [a]H] ✱ ~*i szükségét. 1816:* ha vala mire szorulak szüksegemet könyebitse [Hr] ✱ ~*i terhét. 1690:* Az Szász Natiobol álló hiveink iránt tett ő Kglme Resolutiojat becsülettel es Kedvesen veszszűk ... Miis az Erdélyi Unio is Törvenyek szerint őket protegalni es terheket könnyebbiteni igyekezzük [Törzs. fej. Bethlen

Sámuel instr.]. *1763:* Szánto Mihályné Aszszonyom, már régtöl fogván pereltetnek az Mgos Királlyi Tabulán (!) mely Pernek folytotásáb(an) el fárodván és költségébölis ki fogyván kételenittetvék ollj modot keresni melyel ebbéli bujában könjöbbíténé terhét [Ne; DobLev. II/344].

2. (terheltetéstöl) mentesít, tehermentesít; a uşura cuiva povara; (von Last, Belastung) befreien, entlasten. *1718:* kértemis, hogj könnyebitse őkét ne pusztullyanak ki marhájokbol [Cikmántor KK; Told. 21]. *1739:* Excellentiatoknál Ngtoknak elégséges bölcsesség vagyon, jobb(an) fél tanálhattya Excell(entia)tok Ngtok miképpen lehessen ezen v(á)r(me)gyét könnyebiteni, mért annyira jutott hogy jo Falu a ki volt az előt, egy szekeret fel ném állithat, a nyavalyás emberek teheneit fogják járamban [H; Ks 99].

3. vmin könnyít; a uşura ceva; erleichtern. *1835:* könnyebbitni fog a Király szolgálatunkan [Zsibó Sz; WLt].

4. enyhít; a calma/potoli; lindern. *1670:* kivánnám Istentől, ő felsége könnyebbítené már abbeli nyavalyáját s jó egészséggel áldaná meg [TML V, 5 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1705:* Ma declarálták az úr előtt, a császár micsoda nyavalyában holt ... melyet hívnak hidrops timpanides ... Kit is noha sokféle metallumokból csinált tincturákkal orvosoltatnak ugyan, kikkel is könnyebbítették valamennyire, de az nyavalyát el nem oszlattathatták [WIN I, 452].

Szk: *Isten ~ vkit* Isten enyhíti vki betegségét. *1667:* én bizony igen rosszul vagyok az orbáncz miatt ... mostan gróf uramot sem merem hini, félvén, ágyban fekve találna ... ha Isten könnyebbít, mindjárt szolgámot fogom gróf uramhoz bocsátani [TML IV, 28 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

Sz. *1678:* Ú[a] azt írja ... Béldi és Damokos halálán vannak. Isten ü felsége könnyebbítse ágya szalmáját [TML VIII, 214 Székely László Teleki Mihályhoz. — Apor István].

5. *~i magát* **a.** megvigasztalódik; a se mîngia/consola; sich trösten. *1660:* Édes, kedves Öcsém uram ... nincs oly szerencse, az kit szerencsétlenség ne követhessen ... Isten az igen vig öröm után nagy szomorúságot szokott adni, és az szomorúság után nagy örömet ... ezzel könnyebitse magát [TML 494–5 Bónis Ferenc Teleki Mihályhoz]. — **b.** vmilyen tehertől megszabadul; a scăpa de o greutate; irgendeine Last loswerden. *1662:* a deszkás pajzsos székel atyafiaknak is nem sokat használt vala a stratagéma, hadimesterség, mert az igen serény kozákság ... kardokkal kiütvén reájok, hogy ezek többire mint egy-egy kalodát hánytak volna nyakokba, míg azoknak nyakokbul valo hányásokkal magokat könyebbitenék, addig a csapás ... rájok esvén nagyobb részbül elhullottak vala [SKr 329–30].

könnyebbítés 1. könnyebbség; uşurare; înlesnire; Erleichterung. *1661:* Ezekben az egynehány üdök alatt forgó boldogtalan állapotokban mennyi sok bántódási, kárvallási és haszontalan expensai löttek Kegyelmeteknek, nemcsak tudjuk, hanem velek együtt keservesen érezzük, melyre nézve ... pihenésekre és könnyebbítésekre czélozunk inkább Kegyelmeteknek mintsem kevés fáradsággal és költéssel terhelnök [TML II, 59 Kemény János fej. Teleki Mihályhoz].

2. könnyebbé tétel; înlesnire; Erleichtern. *1821:* ezek mind ollyan Emberek hogy az Confiscalt Ketskéjeken kivül, Semmi marhával nem birnak ... de már ezektöl is meg lévén fosztatva, azon kis életek módjok is el zárattottak tőllek, a' melly egy kis reménséget nyujthatott volna, az élet nyűge könnyebbittésére nézve [M.zsombor K; Somb. II].

3. csökkentés; micşorare; Minderung. *1717:* summatim, és rövidedén ezén repartitionak alkalmatosságával terheink könnjebbítésiért alázatoson remonstralni ez szerént kévánjuk Ngtok(na) [INyR Cssz, Gysz és Ksz foly.]. *1789:* az eddig fungált és fungáló Mgos Inspector Curator Vrak hivatalok béli terheknek könnyebbitésére nézve, a' Mlgos Urak mellé még egy Inspector fő és két Vice Curatorok tétettetéseket szükségesnek itelte a Mlgos Supr. Consistorium [Kv; SRE 257].

4. tehermentesítés; degrevare; Entlastung. *1696:* én ennek az nyomorult hely(ne)k szorongattatását, njomoruságát ... sokszor meg irtam ... de sohunna(n) semmi könnyebitese nem volt [Marosillye H; BK. Bethlen Gergely ir. Fogarassj Pap Miklos lev.]. *1717:* látván, hogy Károly Várátt à Tüzi fa szük volta miatt, a fel jövö Regimentek számára valo profont Sütesben nagj fogjatkozás lenne. Rendeltünk annakokáért 100 Rh. forintot hogj ã Vidék könnyebbitéssivel azon szükségre fát szerezzenek [Ks 83 a gub. Nsz-ből].

5. enyhítés; alinare, calmare; Linderung, Milderung. *1688:* En Jenei Gaspar obligalom magamat, teljes eletemb(en) valo bor nem iszasagra excipialvan ilyen Casust, hogy harmad napi betegsegemb(en) a dolog ugy kivanvan hatodresz ejtelnyi bort szabad legyen nyavalyam terhenek könnyebbitesere meg Innom [SzJk 102] | szivemnek panaszát búsulásom könnyebbítésére akartam Kegyelmed eleibe terjeszteni [TML IV, 343 Baló László Teleki Mihályhoz]. *1809:* mind ketten esedeznek az vice Szék Deliberatumának könnyebbitéséjéérth [UszLt ComGub. 1668–1669].

könnyebbíthet 1. csökkenthet; a putea micşora/uşura; (ver)mindern können. *1825:* Tessék ... az Archivumbol kivett Fegyvéreit ... az Exponens Aszonynak által adni továbrá hogy adosságaink terhét könyebbithesse [Ne; DobLev. V/1088. 2a].

2. enyhíthet; a putea alina/calma; lindern/mildern können. *1588:* melto wolna lenny ez varosba(n) egy feó tudos Doctornak, holot a' sok betegsegh felette ige(n) kezdet grassalnj, az Borbeliok penigh vgmint giakorlatlanok Nem hogy az emberek eletet oltalmazhatnak es a' betegseget keoniebithetnek, seot gyakortab artalmas gondviselek munkaiok az latatlansag es tudatlansagh miat [Kv; TanJk I/1. 87]. *1765:* Hogy az Executionak kegyetlenségit könnyebbíthessük, az Executor Commissariusnak discretizáltunk száma nélkül, ugy mint pénzt két, harom marjást egy egy napi elébb mozdulásokért igen sokszor adtunk [Szeszcsor H; Eszt-Mk Vall. 256].

könnyebbítő megkönnyítő; care uşurează; erleichternd. *1786:* (A) Toroczkoi vas, és régebben ezüt Bányák Cultoriis ... igyekeznének a' Styriai vas mivesek, és Ezüst bányászok Reguláihoz magakat conformaltatni, és hellységekbe tzéllyokot könyebbitő officinakat erigaltatni [Mezőmadaras MT; TLev. 5/5 Medve Mihály ügyvéd lev.].

könnyebbittethetik könnyebbé tétethetik; a putea fi uşurat/inlesnit; leicht gemacht/erleichtert werden können. *1736:* Hogy Nms Várasunkonn a terhes quartély könnyebbittethessék és ha lehetséges innét másuvá is transponáltassék ... a Mltgs Guberniumhoz, Szebenbe expedialtuk Nztes Dobolyi Márton kedves Atyánkfiát ő kglmét Instantiákkal [Dés; Jk 460b].

könnyebbittetik 1. könnyebbé tétetik; a fi uşurat; leicht gemacht/erleichtert werden. *1570:* Az Záz vraim varoswl, Byro vramat es az Thanachbely vraimat Azon keryk, hogi eo kegelmek az plebanos vramat hywassa Beh keozykben, Es tĕrekedye(ne)k Azon ... hogy ha valamyt fely vetetthetnek eo K. vele az predicatoroknak fizeteseben, hogy Az zegen keossegnek Terhe kĕnnebitetnek onnath [Kv; TanJk V/3. 29a]. *1671:* az oda ki valo vámok, harminczadok, jövedelmével elrendeltük Ország számára percipialtatni hogy azzal-is a' szegénységnek nagy tereh viselése könnyebbittessék [CC 98].

2. tehermentesíttetik; a fi degravat; entlastet werden. *1792:* ezen Tüzi fának a vizen valo le hozásával mind a Szegénység könyebbittetik mind pedig a fa olcsoittatik [Egeres K; Ks 89].

könnyebbség 1. uşurare; Erleichterung. *1572:* the kemed parancholna az petresffalujaknak hogy amj kewes buza ott leött hoznaiak ala kentelkere hogy ez Jde walo zegini nepnekis lenne könyebsigiwel [Szúv; BesztLt 3608]. *1578:* miert hogy az wy rowasra el indultak az Rowok, eo kegmek egez varasul keryk eo kegmet biro vramat hogy kettót az vraim keozzwl bochyatana el az ispanokkal, hogy kik csmeróy volnanak az Rawoknak, kik az niomorult faluknak keonyebsegere igyekezzenek, es erettek törökeggienek [Kv; TanJk V/3. 167a]. *1623:* az Egez Tartomant be hyuassa egy Napra feyenkent es ... Zep rendell eleyekbe aggia velek Joll megh Ertesse ... hogy nekik lezen Nagiob keönnyebsegekre haznokra hogy Rendell fognak zolgalny [BGU 119]. *1677:* A' Városokban lako Nemesség ... a' Városnak terhét vélek egyiránt víseli ... Város helyben valo bátorságos lakás, nagy könnyebség [AC 95]. *1739:* Hogj pedig a' Strásálás jobb moddal mehessen végb(en); mind a' szegénységn(e)k könnyebségére legjen ... rendeltük hogj az Hídhoz az Hatodik és Negyedik Tized fogadjan(a)k két jó strását[a] [Dés; Jk 524b. — [a]Folyt. a fels.]. *1780:* Instáljuk Ngtokat egész alázatassággal, Hogj mind az Ngtok könnyebségiért, hogj senki ez után Ngtoknak bántására ne lehessen [Torockó; TLev. 9/19].

Szk: *~et kap. 1831:* a Tegla vető is beneficialodik ha égy jo hellyet kap a Téglavetésre: de a Birtokosok is könyebséget kapnak, ha illendő áron jo Téglát kapnak [Dés; DLt 904 mell.] ✱ *maga ~ét keresi. 1677:* ne keressék a' magok könnyebségét az Executorok [AC 147].

2. (meg)könnyítés, könnyebbé tétel; inlesnire; Erleichterung, Leichtermachen. *1575:* Tĕrekedjek eo K. biro vram N.(u)al hogi Az Mostany zwk Ideoben eo N. Az my keonnebsegel lehet Az arossagal, Az leh Tetel dolgaban ha az vas hatra hagiatik[a] es, Akor chyak az egeb Marhanak leh Tetelet engedie meg az aroszagnak [Kv; TanJk V/3. 125a. — [a]Idegen kereskedők által a vas a városban raktároztatik]. *1623:* Az dolognak nagiub bizonsagara es Erossegere, my felliul meg Irt huteos diuisorok adgiuk ez jelen valo Inuentariumvnkat leouendoben valo szamadasnak konniebsegere, szokot pechetunkel es kezunk Irasaval Confirmaluan [Kv; RDL I. 121]. *1673/1681:* Gyalaron lako Berivoja Peter ... mivel az Banyaban valo foglalatossaga miat Szabadosi hivatallyanak nem felelhet mindenkor vgy megh, az mint kivantatnek ... könnyebségnek okaért az Szabadosi hivataltul avagy szolgalattul fel szabadito(m) tőttem es boczattam taxara [Vh; VhU Thököly Imre ad.lev.]. *1723:* Tudom az egész Falu is akarja ennek a Malomnak meg maradását; méltonak itélem azt a kárt el szenvedni, mely ennek Gattya miatt eshetik az őrlésbéli Könnyebséghez képest [Sövényfva KK; MbK 150].

3. (betegségből való) könnyebbedés; ameliorare; Erleichterung, Genesung. *1666:* az ki gróf tegnap előttől fogva rosszul kezde lenni ... félő, meg ne himlőzzék. Ha Isten könnyebbségét adja az gyermeknek, ez jövő péntekhez egy hétre meg akarnak ő nagyságok innét indulni [TML III, 546 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

4. megkönnyebedés/könnyebbülés; uşurare; Erleichterung. *1600:* Mikor megh hantak az barmot ... Zebeny Pal ... monda eochie(m) az te keoniebsegedert lassad the tudod mellik mehet fel az barmok keozewl s mellik nem hand ky [Kv; TJk VI/1. 407]. *1710:* Nem is lett volna alábbvaló generál Veterarinal, ha tovább éljen, s az ő commendója alatt a szegény haza könnyebbséget érez vala [CsH 371]. *1749:* a' mi eddigh könnybségemre volt, most bajlódásomra fordul [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.].

5. vki helyzetén való jobbitás; ameliorarea/îmbunătăţirea situaţei cuiva; Besserung (js Lage). *1579:* Eo kegmek egez warosul meg ertettek az Arwak keonyeorgesset, Akarwa(n) mind az Arwaknak keonnyebbseget zerezny ... vegeztek hogy az Arwaknak Az fel quartabol Aggyanak Tyzenhat hordo bort, és hatvan kóbel buzat es minde(n) egieb fyzetestól absolutossok és Mentek legienek [Kv; TanJk V/3. 196a]. *1658:* Nénémasszony is az Istenért kéri Kegyelmedet, ... hogy ha mi könnyebbséggel lehet Barakonynak, ne hagyja; ha Isten élteti, megszolgálja ő kegyelme Kegyelmednek [TML I. 257 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz].

Szk: *~et nyerhet. 1672:* sok könyörgés által könnyebbséget nyerhet Kegyelmetek ő felségénél [TML VI. 86 Teleki Mihály Kapi Gáborhoz].

6. terhermentesítés; degrevare; Entlastung. *1677:* A' Nemesség semmiképpen, azoknak Jobbágyi-is peniglen, semminémű egyéb vectuara, és tereh hordozásra ne kénszerittessenek, hanem ha mikor ... a' Fiscalis Várakba valamely munitiokat visznek; ollyankor-is penig a' Vármegye Tisztei tegyenek illendő rendelest ... ugy a' mint a' szeginységnek-is nagyobb könyebségével lehet [AC 78].

könnyebbszerű könnyebecske; (puţin) mai uşor; ein wenig leichter. *1782:* Egy kopot damaskos szegeletes Csőü ezüstel munderozott könnyebbszerü flintátska [Mv; NkF].

könnyebbszik könnyebbedik, helyrejön; a se ameliora; sich leichter fühlen, in Ordnung kommen. *1665:* az szegény gyermek könnyebbségét vártam, de úgy látom, semmit nem könnyebbszik szegén. Az harmad napi forró hideg leli, mely miatt igen súlyos beteg [TML III. 466 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz].

könnyebbül 1. könnyebbedik; a se uşura; leichter werden. *1662:* Az tatárok felől valo hirt penigh az mi nézi, regolta Erdelyben hirrel mind veszet az Tatár, de méghis ugy megh szaparodot mindenkor eo volt az nyertes fél ... adna Isten oly ügyet nékiekis ki által az haza insége könnyebbülne [BLt 9 a fej. Béldi Pálhoz].

2. csökken; a se micşora; sich vermindern/ringern. *1776:* a Szegénység terhe nem hogj könnjebbülne hanem inkább nevekedik [Négerfva SzD; BfN Bánfi Péter lev.].

3. helyrejön, lábra áll; a se întrema/înzdrăveni; genesen, auf die Beine kommen. *1657:* Én is Isten kegyelmességéből ezen szombatra oda igyekezem urunk ő nagysága udvarában; ha feleségem annyera könynyebbül, őtet is elviszem asszonyunk szolgálatjára [TML I, 93 Barcsai Ákos Teleki Mihályhoz].

könnyebbülés 1. könnyebbedés; uşurare; Erleichterung. *1594 k.:* Keonyeorgwnk Nagodnak ... Nagod kegyelmesen rendelne ualami kéoniebwlest ⟨hog⟩y enyet respiralhatnank az romlasbul, es insegbeol [Dés; DLt 247]. *1690:* az General ő kglme oda fel ő Felsege és ministeri előtt repraesentallya sok fogyatkozasunkat és munkalodgya terhűnk(ne)k könnyebbülesit [Törzs. Bethlen Sámuel követi ut.]. *1805:* A Kőnyőrgő Tarsaság ... esedezet s Nyert ... oly rendelést, mely altol a Tarsoság könnyebbülesit erzette volna [Torockó; TLev. 9/38].

2. lábraállás; întremare; (vom Lager) aufkommen. *1657:* Gyaluban ... Kamuti Farkas ... úgy megbetegedék, hogy ... fekvék ... három hétig ... könnyebbülése semmi doctori orvosságokkal nem lehet vala, hatalmas forró nyavalyája lévén [KemÖn. 38]. *1659:* kedvesen uéottem kd tudositasat annyival inkab hogy Valamenyben keönnyebűleset jratta kd ... kivanom Istenteől vastagicsa naponkent es hamar Ideőn gyogyicsa megis eő kmet minnyájunk eőreőmere [Marosvécs MT; BK. Kemény János lev.].

3. enyhülés; ameliorare, uşurare; Linderung, Milderung. *1662:* Itt, Uram az pestis igen kezde regnálni; ha Isten nem kőnyörül, nem tudom, az miatt is mit kell mivelni; el is fogyatkoztunk az iszonyú költség miatt; szánna meg Isten s engedne valaha könnyebbülést nyomoruságinkból [TML II, 343 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz].

könnyecskén könnyedén, *rég* könnyűden; uşor, cu uşurintă; etwas leichter. *1736:* Tisztarto Ur(am) eő kglme ... valami gyermekeket is meg lapatoltatott tsak kőnyécskén hogj miert mennek oda ha nem alkalmatossak a szolgalattra [Récse F; JHbT].

könnyedén 1. könnyen, nehézségek nélkül; uşor; leichthin. *1854:* héj de nagy uram könnyedén, én meg sok terühvel jártam le az életet [ÚjfE 89].

2. egyhamar; (foarte) repede; bald. *1834:* Az két rendbeli Szám adásaiban tsupán egy véka zabot teszen fel a' mit Competentiájában ki vett, holott a' lova mindig zabot evett, akkoris a' midőn az én lovaim nem kaptak, következőleg a' Zab Competentiája könyedén kimehetett [K; Somb. II].

3. enyhén; uşor, uşurel; mild, gelind, sanft. *1570:* Martha Rta Antony pathikarius ... fassa est, hogy az melly gyermek akkor Kakas Andrasnal lakyk wolt ... mikor az oskolaba nem ment megh werthe Andras vram de nem feletteb, hane(m) konyeden [Kv; TJk III/2. 4].

könnyen 1. könnyűszerrel; uşor, cu uşurinţă; mit Leichtigkeit. *1560:* Meg lasd Mykoron cemmentelny akarz, hogy ahoz valo signu(m)ban kezgyed Mwuedeth, Tudny Illik, az kosban, orozlanban, sagitariusban, es Mikoron sextilis es trinus Martis vagyon Mert akoron könnyen vekhöz Megyen az cemmenteles; de artalmas az quartus Martis [Nsz; MKsz 1896. 351]. *1568:* bestyek bizon ne(m) olyan konyen emeztitek meg mint az Elebelit [Kv; TJk III/1. 220]. *1587:* Az Loűaknak haznaia mi legien, kennien megh ertheni [Kv; Szám.3/XXVI. 11]. *1600:* monda arra Bűr körne, bizony ell nem megyen illyen könnyen wele a' Chonka bonka kurwa fia [Kv; TJk VI/1. 489a]. *1681:* A' vas Kohra Keő Hanyo Tekenő minden Banja(n) mértékes legye(n) ... melj tekenőnek mind véget ket felől s mind melyseget haro(m) vassal belyegeznek meg hogi se hoszszara se meljsegere ne amplificaltatnek, mellyet ... könnyen véghbe(n) vihet az Fraudulentiaval elő mester ember [VhU 63]. *1786:* az réája esett Taxát ... az Szegenység mián nem mindenik ffizetheti meg az maga rendes idejében, mivel igen Nyomoruságban el egy nemelly, es olly nagy Szegenyseggel hogy az Királyi adot se fizetheti könnyőn ambár Executioval szedik [Torockó; TLev. 4/13. 29]. *1794:* 15. darabbol állo Szarvas Marha maradatt az özvegy kezibe, a' mellett feles gabonais, abbol kőnnyen ki fizethette az adosságat [Asz; Borb. I]. *1836:* Hadigerrel a computust könnyen meg teszem csak számadásával legyen tisztába [Zsibó Sz; WLt Kelemen Benjámin lev.].

2. könnyedén, félvállról; uşor, superficial; leichtfertig, etw. auf die leichte Achsel nehmend. *1618:* Mondék erre ... lehetetlen dolog, hogy ez az Báthori András híre semmi ok nélkül indultatott volna, hanem őkegyelme is hallott mástól azfelét: bizony az én uram megszolgálja kegyelmednek, ha valamit értésére ád ... Ismét monda erre könnyen, hogy: Semmit nem hallottam [BTN² 149]. *1667:* Volt ugyan oly formán Barkóczky urammal való végezése Zólyomy uramnak, de ahhoz ő nagysága nem akarta magát tartani s elmentünk azon contractus mellől. Más az, vagy nem vette észre Hedry uram, vagy könnyen gondolkodott felőle, más Barkóczy, más Theőkeöly [TML IV, 21 Keczer Ambrus Teleki Mihályhoz]. *1807:* (A) földeknek viszsza szerzézekre es Jussunknak meg tartasara Mind a Hugom Klaritol mind az Otsem Dobollyi Joseph Urtol Levelet kertem, de mindenik mind akiknek eddig postesitassok nintsen tsak kőnnyen mentegették magokat [Ne; DobLev. IV/912. 1b Veress Bálint lev.]. *1826:* Könnyen gondolkozik az Allperes, a ki a Nádbol sipol, hogy kéttsegbe hozza a Felperesek tereh hordozását [Ne; i.h. V/1114. 2b–3a].

Szk: ~ *hagy. 1590:* Mihalj Kouach fel Alla falu kepebe(n) ... Azt monda ... Akkor my az vegezest keönnyen hadgiük vala, minket teorwenniel vettek Az vegezes melle [UszT]. *1846:* A Lucernás Szántáshoz se fogott ... Mindent könyen hágy [Budatelke K; Born. F. IIIa L. Luka György lev.] ✱ ~ *szól hozzá/vmihez. 1670:* Bizony, Sógor, könnyen szólunk mi, látom, minden dolgokhoz [TML V, 331 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *visel vmit. 1690 k.:* eőtven Falunal tőbb vagjon, a kik csak könnyen viselik az dolgott, ez mostani kevés Élésnél, penzbeli adott sem adtanak [UtI].

3. körülbelül, hozzávetőleg; aproximativ; ungefähr. *1595:* Egy eoregh gostian megh er keonye(n) aur p. 3. [Zsombor K; SL]. *1604:* Affelett adott vala ket eökret, melljek keönyen ernenek húzon eöt fori(n)toth [UszT 18/7]. *1633:* egy Mecczin Barszoni szoknia lant Vyo beöueön Arani peremmel Akar mely keönnien keszölt hat Szaz forintban [Ks Vesselini Kata kel.]. *1711:* az falunak also vegin az Porgolát kerten kivül edgj darab kender föld ... kender magot könnyen vethetni belé három köblöt [Ingodály NK; JHb XXIV/19]. *1758:* 100 veder könnyőn volt [O.péterlaka AF; Told. 23]. *1796:* (A malomban) midön ideje vagyon az örlésnek, nincs rostok, és olyankor minden 24 orák alat tiz köblöt könnyen ki jár [Verebes Cs; Berz. 7. V. 66/1]. *1847:* Határunkba egy Év alatt prédált fák ára könnyen fel-mehet 300. Rftokba [Torockó; TLev. 10/9. — L. még RettE 117; WIN I, 289.

4. egykönnyen; foarte uşor; leichthin, (so) leicht. *1661:* Ne búsulj, édes, ne félts minket, bizony nem könnyen veszünk el, vajmi gondot tudunk, édesem, mi magunkra viselni [TML II, 141 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1668:* én, Uram, bizony az enyémbül könnyen ki nem megyek [TML IV, 270 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1680:* Thasnadi Janos ... facultatni kiua(n) hogy felesegett Kegyes Annat ki mellölle el szököt, kezhez kirethesse az hol talaltathatik, mivel könnyön nem akar mellölle el állani [SzJk 151]. *1688:* Valakinek mezei vetese nincsen az Fazakasok közöt, az olljanokon eö kgk hogy élést vegyenek megh ne engedgye, egyebirántis ezek sellérek levén, ha effélekkelis igassagtalanul terheltetnek, könnyen el pusztithattjak inne(n) a' Falubol [F.porumbák F; KvLt Urb. 15]. *1766:* két három embernekis megadja a' Dijját könyen mellyhez képest szabadoson vérengezhetik [Koronka MT; Told. 3a]. *1849:* bár ki is könnyen gyanithatja hogy a' meg esketet tanuk részre hajlolag vallottak [Kv; Végr. Vall. 96]. — L. még SKr 91; TML II, 146, 234, 488.

5. *igen* ~ nagy valószínűséggel; cu mare probabilitate; mit großer Wahrscheinlichkeit. *1619:* Az adó dolga felöl, Kegyelmes uram, azmint Felséged irt volt, azt is bövöbben eleibe adtam aszerént, kiről arról is így resolválta önagysága magát: Az urad adaja nélkül az hatalmas császár igen könnyen ellehetne, minthogy eddig is ellehetett [BTN[2] 303]. *1653:* Gál Mihály házáról a szent Györgyutcza meggyúlada, és 57 ház elége ... Azon napon 600 forint kárt igen könnyen vallottam [ETA I, 140 NSz].

6. könnyelmüen; necugetat, în mod uşuratic; leichtsinnig. *1588:* Biro vram meg kialtassa, hogy ha mely leghennek ... gazdaia ket hetig Nem talaltatik hane(m) chak keonnyen Akar it ez varosba(n) Eelny, kartia Jaczasban korchomakon ... Azokat eo kgme Az kalitkaba tetesse mind Addegh mégh gazdat Nem keresnek [Kv; TanJk I/1. 60]. *1630:* azmely tractái és actusi palatinus uramnak és Althannak forgottak, és mely hamis hireket indítottak, szerdítettek, ahhoz képest ilyen könnyen annak nem jó hinni és annak támaszkodni, hanem ez legszükségesb, hogy őfelsége mostan idején hamarsággal főkövetséget instituáljon római császárhoz őfelségéhez [BTN[2] 433-4]. *1710:* szokása volt a mostani francia királynak, könnyen megesküttt, de könnyen meg is szegte hitit, ahol valami hasznát érzette [CsH 315]. *1750:* énis az Vdvart többször érette könnyen nem köttetem [O.csesztve AF; Ks 83 Szabó István lev.].

7. ellenállás/szegülés nélkül; fără împotrivire; ohne Widerstand. *1565:* A németek Szakmárba nagy könnyen bészállának [ETA I, 22 BS]. *1591:* Daroczi Boldisarne Margit azzoni ... vallia ... Mikor az zabliaiat el akarnak teolle venni, Monda az legeni, bizoni oly zegre keottek azt hogi keonnien le nem hagiom venni [Kv; TJk V/1. 89]. *1618:* azt beszéllik, hogy az erdélyi fejedelem végezett volna a némettel, hogy ő Sorbánt és Petrásköt csak könnyen általbocsátja Erdélyen [BTN[2] 127]. *1643:* ha Garazda Ur(am)nak holta talal teortenni ki fogh abban az joszagban szallani, mert enis az magamet keonien nem engedhetem [Gyalakuta MT; BálLt 1]. *1710:* Soha könnyebben sem pogány, sem keresztény, egy országhoz s olyan könnyen nem juta, mint akkor a német Erdélyhez, egy korbácslás nélkül fejet hajtának [CsH 204].

8. akadály/nehézség nélkül; fără greutate; ohne Schwierigkeit/Hindernis. *1662:* a sok gonosztevők ugyan rátartván és ott benn fészkek, szállások lévén, könnyen ellappangnak vala, s még a törvényes büntetést is gyakorta ott benn elkerülik vala [SKr 419–20]. *1664:* Én nem tudom, Kegyelmetek mit csinál oda be, hogy ily könnyen megengedi egy néhány kóborló hajdúnak azt az sok egy néhány ezer marhát kihajtania [TML III, 164 Katona Mihály Teleki Mihályhoz]. *1723:* a' jászolgát miatt a' Falu ⟨u⟩tzáira a' Viz ollyan könnyen ki nem vethet mint a' malom(na)k erectioja elött [Királyfva KK; MbK 162]. *1757:* alkalmas Mezösségi Csür, melyben hat ember Könnyen Csépelhet [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129].

9. ~ *vagyon* (a beteg) jól van; (bolnavul) se simte bine; (Krankeſr)) fühlt sich wohl. *1717:* Joseph urfi ... megh hémlőzőt az orczájan igen sok vagyon a' két lábban s a kezén nem tudom micsodásnak mongjam mert még nem hojakzot ... de hala Istennek igen könyőn vagyon [Szu; ApLt 2].

10. ~ *áll vmi* könnyű helyen áll vmi; a se face/realiza cu uşurinţă; etw. einen leichten Platz haben. *1705:* (A választ) aki hozta, beszéli, hogy egy trombitát vetvén nyakába bátorságnak okáért, amidőn nem tudta volna fújni, reáfogták, hogy trombitás képiben ő olyan ember, akire egyéb dolgok is vannak bízattatva, és nemcsak azokat a leveleket hozta, aminthogy őtet bizony majd fel is akasztották, minthogy ott könnyen áll [WIN I, 460].

11. egyhamar; repede; bald(möglichst). *1662:* Győri Jakab ... úgy elmélkedvén magában, amint vala is a dolog, hogy azok[a] elég jó borokat tanálván, könnyen amellől el nem mennének, örömmel érté a dolgot ... szintén hajnalkorban rájok üte [SKr 223. — [a]A németek].

12. lengén; uşor; leicht, luftig. *1736:* Épen nem nagyzották akkor az emberek magokat; urfiak, elévalo fő és nemes emberek, húsvét másod napján az az vizben vető hétfün rendre járták az falut, erősen öntözték egymást, az leányokot hányták az vízben, sőt az elévaló embereknél csak amgok házoknál is estve az frajok az leányok házában kádakkal hordották fel a vizet, reggel csak könnyen öltöztek, tudva ár az jövendőt [MetTr 359].

13. ~ *vagyon dolga* jól megy dolga; a o duce bine; es geht einem gut/leicht. *1653:* Ezt hallván a dolgot, soha nem tudtam, ha élek é vagy megholtam? Mert a császár meghagyta hogy az osztás a mai nap végbe menjen, és

azon helyt maradott a végre. Immár mint kell esmét a vezérhez menni és azt a dolgot megjelenteni hogy nem lehet, de a vezér is hogy jelentse meg a császárnak, hogy a mit mondott, az úgy nem lehet. Gondold meg itt már, ha könnyen volt é dolgunk vagy nem? [ETA I, 131–2 NSz].

14. gyorsan; repede; schnell. *1778:* Hasonló veszedelmes szokás; hogy az emberek, kivált a gyermek, minden hitvány, éretlen, könnyen rothadó gyümöltsöt ... s dinnyét egybe esznek [MvALt Mátyus, ConsSan. gub.].

15. hamar; foarte uşor/repede; bald. *1758:* A szomorúkkal szomorú voltam s minthogy én is sok szomorúságot kóstoltam, keserves dolgokon könnyen sírtam, mert különben is igen szánakodó voltam [RettE 79].

◇ **Szk:** ~ *forduló elméjű* változékony elméjű; cu mintea schimbătoare; mit/von veränderlichem Sinne. *1678–1683:* az szerencse, igen belső s kedves embereket emel, s, giakorta alacson nembőlis, de kivalt az gienge, es kőnnjőn fordulo elmeiű Feidelmek melle [Ks Kornis Gáspár kezével].

könnyes, könyves 1. könnyázatta, könnybe borult; udat/scăldat în/de lacrimi; mit Tränen, tränenüberströmt. *1584:* Mely dolgot varosul keonywes Zemmel halgattanak, mert zemekkel latthiak innet ... az varos feo zabadsaganak vezedelmet [Kv; TanJk V/3. 277b]. *1597:* Paztor Mihaly ... wallia ... Veres Pal ... kerde keonywes zemmel hol wagion az leany [Kv; TJk VI/1. 83]. *1653:* Megfordulván Székely Móses erről a szerencsés csatáról, a táborra menyen; és látván Sigmond a sok szép rabot a törököt és tatárnál, könyves szemmel nézé, de semmit nem mere szollani [ETA I, 65 NSz. — 1601-beli eseményre von.]. *1661:* Bizony többek azok az órák, az melyben az én szemeim, könyvesek [TML II, 200 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. *1672:* Balassi uram is itt[a] vala, salus passust sollicitált olyan formán, hogy az merre akar, kimehessen az országból s nem adaték, ki miá könyves szemmel ment el innét [TML VI, 208 Székely László Teleki Mihályhoz. — [a]Balázsfalván]. *1741:* mindenkor könyves orczával jöt ki az néhai Aszszony [Meggyesfva MT; Ks 184. LXXXVIII]. *1765:* ezt mondván olykor az Idvezult Ur könyves szemekkel: Ezeket[a] én Iffiuságomban szerzettem volt immár ahoz kel nyulnom [Bölön Hsz; Eszt-Mk Cserei lev. — [a]Aranyakat]. *1775:* szemei könyvesek valának [Peselnek Hsz; HSzjP]. *XIX.sz.eleje:* Most is könyves szemmel néztek tű is reám [Kvh; HSzjP]. — L. még WIN I, 282.

2. *átv* keserves; amarnic, trist; bitter(lich), (blut)sauer. *1566:* orzagbeli hywey keozeot nem akarya felseged az my nyomoru nemzetsegwnkeotis keonyes tereh wiseles ala wettetny [SzO II, 191 a székely főemberek a fej-hez].

könnyezés 1. könnyhullatás, sírás; vărsare de lacrimi; Tränenvergießen. *1662:* Mellyet[a] az elmés, okos úr, Kemény János meghallván, az fejedelem elöl más házba fordulván, ott egy ablakban nagy könyezéssel megsírt vala, a szomorú jelekbül általlátván ... a szegény országnak romlását [SKr 346. — [a]Sebessi Miklós felelőtlen tájékoztatását Tatárország hadi erejéről]. *1710 k.:* könnyezve menék bé a kapun, fohászkodván Istennek, hogy ne vitesse Isten úgy[a] ki vélem ezt a feleségemet azon a kapun, mint a másikat ... Imádkozánk, és könnyezésemet itt is megújítván, okát néki[b] megmondám s magyarázám, s megvigasztalám [BÖn. 754. — [a]Halottként. [b]Feleségének].

2. könnyfolyás; lăcrimare; Tränenfluß. *1710 k.:* én mind a két szememmel olyan nyavalyába esém, hogy fel sem nyithattam, csak szüntelenül folyt a könnyem rettenetes bőséggel éppen harmadnapig ... Harmadnap szinte egy kotyogós üvegből bort iszom vala, az ivás alatt nyílék fel a szemem, azután jól is láttam, a könnyezés is elmúlt, a himlő és egész betegség is odalett [BÖn. 524].

könnyezik, könyvezik 1. foly/hull a könnye, sír; a lăcrima, a-i curge lacrimile; Tränen sich ergießen, weinen. *1597:* Porozlo Marthon ... wallia ... Tegnapi napon esmet ieot wala be Sardy Janos hat bezellet az felesegewel, hogi el mene latam hogi keonywez wala az aszony [Kv; TJk VI/1. 94–5]. *1638:* Miklos ... le uete az sariat es futi uala az szaratt egj kor monda im minth Egete meg az Labomat, es könniuezni kezde [Mv; MvLt 291. 133a]. *1676:* Az gályán levő papok instantiáját urunknak béadván könyveze ű nagysága [TML VII, 177 Székely László ua-hoz]. *1705:* Az úr és az asszony ... mind a ketten könyvezének, hogy az Isten micsoda ítíletivel látogatta meg ebben a gyermekben [WIN I, 582–3]. *1710:* A török követ könyvezett asztalnál, kérdi az elector tolmács által: „Miért könyvez?" [CsH 213]. *1744 k.:* Cserei Mihaj uram csaknem könyezve instalt a' N. Szeknek hogy hagyattatnek ki az adóból [Miklósvárszék; INyR]. *1806:* a Rector ... kőnyvezett, és meg tsokolt [Dés; KMN 335].

2. ~ *a szeme* **a.** könnybe lábad a szeme; a-i fi ochii scăldați în lacrimi; die Augen gehen einem über. *1653:* Sok több szép intési és beszédi[a] után ugyan könyvezének a szemei [ETA I, 127 NSz. — [a]Bethlen István gubernátornak]. *1753/1781:* Kun Miklos Ur ... hogy ki jöve a hid végire, a szemei könyveznek vala [Algyógy H; JHb LXXI/3. 195]. — **b.** könny szivárog a szeméből; a lăcrima uşor; Tränen tropfen aus den Augen. *1826:* a kereset alatt lévő tehén nem vérárba vagy vérhűlésbe döglött meg, hanem torokgyékba, mert szeme nem könyvezett, ajjaka, utója ... segge nem volt kidagadva ... amint ezek mind megszoktanak lenni a vérhűlésben megdöglötten [F.rákos U; RSzF 223].

3. ~ *érette* ? sirat vmit; a vărsa lacrimi pentru ceva; beweinen. *1610:* Suky Pal vram pedeg meeg azt hatta vala az fianak Benedeknek hogi Eótt zaz Aranjat adgio(n), de eo vgjan semmit ne(m) akar uala adnj mert vgjan keoniuezet ereótte [Kisfalud KK, SLt TU. 4].

4. ~ *a hordó* a hordóból parányi cseppekben szivárog a bor; vinul se scurge în picături din butoi; der Wein sickert tropfenweise aus dem Faß. *1768:* a Hordo könyvezni kezdett volt, meg mikor kiindult hoszszu aszóról [Esztény SzD; Told. 5a].

könnyező 1. könnybe borult; înlăcrimat; tränenüberströmt. *1662:* siralmas könnyező szemmel nézték a meglett romlásokra hanyatlott veszedelmes alkalmatosságokat [SKr 74]. *1816:* Krotkevits Károly ... Szemorvos, ajánlja szenvedő felebaráttyainak a' szemek minden némü nyavaljáiban a' maga kész segedelmét ... a' kiknek ... szemeik vérmesek, könnyezők, foljok, es tsipásak ... és fájdalmas kelevények vagyon [DLt 103 nyomt.].

2. könnyes; plin de lacrimi; tränenvoll/erfüllt. *1710 k.:* jő Daczó János, Paskó Kristóf bé a házba ... s mondának igen szomorú és majd könnyező ... orcával[a] [BÖn. 682. — [a]Köv. a fej. fogva tartó parancsa]. *1823–1830:* könnyező s érzékeny csókokkal váltunk meg egymástól [FogE 134].

könnyhullatás könnyfakadás; vărsare de lacrimi; Tränenvergießen | könny, könnyezés; lacrimă; lăcrimare; Tränen. *1661:* Nézzétek urak az templomokat, lovak istállóivá tétettenek! és ahol ennekelőtte az Úrnak neve tiszteltetik vala, ott most az pogányoktól káromoltatik. Ó siralom! ó könnyhullatás! [KemIr. 340]. *1662:* ha ... sürü könnyhullatásainkkal nagy vizeket árasztunk is, azzal kárunkban semmi meg nem fordul [SKr 697]. *1678:* Én édes Öcsém uram, töltöm időmet ezen az állhatatlan csalárd világon igen sok könyhullatással [TML VIII, 200 Árva Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *XVIII.sz.:* Véres könnyhullatás orcámat áztatja. Ételem italom sürü könnyhullatás, Elmult szabadságom immár nem is várom [Barabás, SzO 390 rabének]. *1705:* Az kegyelmes úr Isten ... vigyen által az örök való hazába ... holott törölvén szemeinkről minden könnyhullatást, nyugosson meg bennünket [WIN I, 658–9]. — L. még BIm. 1024; BÖn. 501, 979; SKr 682; TML VIII, 107.

Szk: *örömnek ~i* örömkönnyek. *1800:* Hozzám utasitott kedves rendeidet az örömnek könyv hullatásival meg tölt Szemekkel olvastam [Torda; DobLev. IV/833].

könnyít csökkent; a scădea/reduce; (ver)mindern. *1667:* bizony elhiszem, most nagy periculumban vagyon oda ki, de Husztnak most kezéhez bocsátásával nem hogy búsulásit könnyítené, söt szaporitaná, nekem úgy tetszik, s az mi veszedelmünket is közelebb hozná [TML IV, 213 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

könnyítés csökkentés; scădere, reducere; Verminderung/ringerung. *1664:* annak az szép darab országnak ... utolsó romlás lenne ... annál inkább minden reménség elmetsződvén, mind szabadságának megnyerhetésére, adajának szállítására avagy könnyitésére s mind határira nézve [TML III, 189 Szalárdi János Teleki Mihályhoz].

könnyíthet enyhíthet; a putea uşura/atenua; mildern/lindern können. *1823:* a' sok szomoru környül állasok ... terhét csakugyan könnyitheti az hogy egész nemzetek(ne)k horizontja fellett terhes zivatarral fenyegető fellegek borongnak [Ne; DobLev. V/1072 Dobolyi Sándor szüleihez].

könnyítő szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ körülmény* enyhitő körülmény; circumstanţă atenuantă; mildernder Umstand, Milderungsgrund. *1843:* A több megjelentekre pedig ... akik mellett az a könnyítő körülmény is szól, hogy a Makavej Moyszi által indítványozott mag elöntését meg nem engedték, úgy vélekedik a biztosság, hogy azokat ... be kellene hozatni Zalatnára [VKp 122].

könnytenger könnyár/özön; potop/şiroaie de lacrimi; Tränenflut. *1894:* Zsuzsika hitványul van. — Mikor elvettem feleségül, tulajdonképpen egy szörnyen terjedelmes familiát vettem el, akiért Zsuzsika állandóan aggodalmaskodik, akiket sirat ... Most abban a hajóban evezünk, hogy sírunk, s én a könnytengerben evezek egy fene hitvány csónakon [PLev. 168 Petelei István Jakab Ödönhöz].

könnyű 1. csekély súlyú; uşor (de tot); leicht. *1558 k.:* az közönseges Igassagnak Megmaradasaerth Illik Mindennek Nehez mertekel elny, Ne ket feleuel, Mertha könyw lezen, tahath Mind az feiedelem es Mind az kösseg Megbantatik [Nsz; MKsz 1896. 296]. *1628:* Mas czöreógh fakw ladaban egy eölnj. Egy Patina (!) Egy keönw kehel feier kivwl [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 9]. *1661:* talám lenne Kegyelmednek módja benne, pénze jutván annyira ... 12 ón tálakot, négyet azoknál könnyebbeket, 12 ón tángyért, 6 apró ón tálacskákat és 10 vagy 12 valami szép forma ón csészéket vehetne Kegyelmed [TML II, 81 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1835:* az emlitett takaritani való gané nagyobbára törekből állván, igen könnyü volt [Zsibó Sz; WLt].

Szk: *~ mértékkel ad be. 1558 k.:* azth kewannyak Mind kösseg es Mind aranywalto, hogy Jo garattal es bóuón walo Nyomassal wsse meg az aranyat, de Mikeppen wthety Meg az pondust, Mikor Zwkön es kónyw Mertekel agiak be Mind czwst es Mind aranyath [Nsz; MKsz 1896. 296].

2. egyszerű; uşor, simplu; einfach. *1584:* Daroczy Balint vallia ... Monda olaios georgy Elegh hozugh vagy, keonyw volt enge(m) meg chalnod [Kv; TJk IV/1. 293]. *1599:* Keomywes Mathe ... vallya ... En egyzer Thamas deakot talalam az Piachon ... eo chyak azt mongya vala Adgya ele chyak az Sumat a' kit el keolteott Annak vthanna keonnyeo megh Alkunnunk [Kv; TJk VI/1. 350]. *1636:* az kinek nem fog tetszeni könnyü lészen nála nélkül el lenni, senki erővel az nyakára ne(m) köti [ÖGr Aj.]. *1679/1681:* Az Sajtokert ... mindenikert inkáb vétessen egi egi forintott; Könnyebb lészen a' pénzt utanna(m) ki küldeni hogi sem a' Sajtokat [Vh; VhU 673]. *XVIII.sz.eleje:* harmadfü korokban leg job herélni a' Gyermek lovakot, negyedfü korokban télbe könyöb Szeliditeni, és tartani eokeot [JHb 17/10. lótartási ut.]. *1703:* Irja ... hogy Törvénytül várjuk, könnyő Attyafiak kőztt a' Törvény [Kv; Eszt-Mk Serédi Zsofia Serédi Gáspárhoz]. *1784:* akkor mikor Váradi Moses Ur a Falisiakat ki vitte ezen hellynek ki járására, akkor könnyü lett volna a más két kővetis[a] ki nyomozni [Bánpataka H; JHb XXXI/51. 12. — [a]Határkövet]. *1801:* a forro hideg, és torok gyék ellen leg szaporáb és könnyeb orvosság és érvágás [Berve AF; GyK gr. Gyulai Sámuel lev.].

Szk: *~ mód. 1663:* az innét[a] való kimehetésben találnék én könnyebb módot, ha káromma lenne is [TML II, 654 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — [a]Kővárból]. *1664:* Az lövő szerszámoknak kihozásában is az várbül künnyü módot ilyet mond[a] [TML III, 284 Teleki Mihály a fej-hez. — [a]Köv. a részl.].

Sz: *~ annak sipot csinálni, aki a nád között ül. 1700:* konnyü anak sipot czinalni aki az nad kozót ül [ApLt 2 Apor István Kálnoki Sámuelhez] ✱ *~ Katót táncba vinni. 1811:* könnyü Katót tántzba vinni [ÁrÉ 205] ✱ *~ víz partjáról beszélni a vízbehaló embernek. 1710:* (Teleki

Mihály) nagyot sohajta, s azt mondja: „Vajki könnyű kegyelmednek, Pataki uram, így víz partjárúl beszélleni a vízbenhaló embernek [CsH 209] ✱ ~ *vmit elkezdeni, de nehéz elvégezni. 1584:* Irtunk capitan uramnakis, hogy ewis az mennyre lehet, meg oya magat affele galibatol, egy falwerth kettóert nagyob(b)al ne indichon, hogy az keözbezed zerent nywlat kergetwen Medwet ne keolcheönk, ne irritalywk eoket, mert kenyeö walamit el kezdeny, de nehez el wegezny [Gyalu K; BáthoryErdLev. 205] ✱ *ha kezében a madár, ~ megtépni. 1801:* irtam az Arendatornémnak, hogy azon ujj contractust Subscribálya ... és ha az madár az kezemben lészen könnyű lészen aszt meg tépni [Kóród KK; Kf gr. Kornis Gáspár lev.].

3. kis erőfeszítéssel járó; facil, uşor; mit kleiner Kraftanstrengung. *1614:* tanácslották arra, hogy arra menjenek, és ők Moldovára oly úton viszik által[1] az székelységen, hogy bátorsággal elmehetnek, és Moldovából Lengyelországba könnyű menetelek lészen [BTN[2] 48. — [a]Báthori András fej-t és kíséretét 1599-ben]. *1662:* a török nemzet az ő okos, ravasz természeti szerint a nagy alkalmatosságokat gyakrabban megkeresvén, szokta elfoglalni csak könnyű munkával s nem sok vérrel a nagy derék erősségeket [SKr 622]. *1757:* az Falu elébb Fiscus Joszága lévén a' szolgálat könnyű volt és pártyát is erőssen fogtak, annak utánna Vrak kezéb(e) esvén szolgaltatták őket is a mint akarták [A.hagymás SzD; Ks 9. XXI. 30]. *1793/1794:* Tiszteletes Popa Samuel Mbagosi Unitus Pap ő kegyelme kéri ... Minthogy MBagoban, Tsombordon, és MLapádon három Eklesiákban szolgál, tehét az hivatalnak könnyebb el győzésére ... adassék egy Kántori ház (M.bagó AF; DobLev. IV/379. 9b].

4. kisebb hatásfokú (lőfegyver); (armă de foc) cu randament mai mic; (Gewehr) kleinerer Reichweite. *1657:* Másnapra virradván azért jutánk idején Szécsénhez, harmadik napján elérkezék nagy fáradtan és éhezve Manszfeld és véle az veimári herceg, Ernestus, circiter nyolcezer emberrel, igen szép és rendes, tanult haddal, könnyű szép lövöszerszámokkal, mert az többi az útban elveszedelmeztek [KemÖn. 73]. *1662:* Gaudi a gyalogot jőni siettetvén s valahány könnyű lövőszerszámokat is nagy hamr hozatván ... a jancsárságnak nagy sűrű lövést kezde szóratni a nyakába | Hogy ahhoz jó idején hozzákészülvén, két könnyű mozsárforma álgyúcskákat idején tengelyekre csináltatott vala [SKr 412, 448]. *1705:* Gránatosok is menének felesen, és holmi könnyű taracskokat is vittenek el [WIN I, 620]. — L. még SKr 174, 237.

5. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *had* könnyű fegyverzetű sereg; armată înzestrată cu armament uşor; leichtbewaffnetes Heer. *1657:* az nehéz német had semmit nem árthatott néki, mert mikor harcolni akart volna, az magyar könnyű és csak lovas, de jó fizetett had olyankor elállott előle, s amaz leszállván, meg rajta termett | az ellenségnek mezei könnyű hadai oda érkeztenek volna miutánunk sietvén, mindenütt pedig megelőzvén az palatinus parancsolatja is [KemÖn. 34, 251]. *1681:* az nimet felöl ast besilik az ki Banyan volt akor taiban, igen rendhez könyw hadra kiswlt emberek [Kozárvár SzD; GramTr. XVII. 644]. *1710:* Bolondság is lőn a könnyű hadat hátul állítani [CsH 225] ✱ ~ *harc* könnyű fegyverzettel vívott harc; luptă dusă cu armament uşor; mit leichter Bewaffnung geschlagener Kampf. *1662:* a vezér indulása után az alföldi kémek, hogy vele csak valami könnyű harcra való lövőszerszámok és nem öreg faltörő álgyúk volnának, bizonyosan meghozván, abbul reménységet vön[a], hogy nem várt szállani, hanem csak mezőn való viadalra jőnének [SKr 533 — [a]Gyulai Ferenc].

6. enyhe; uşor; mild, sanft. *1843:* Ezután szűretkor minden szőllőmet is dümücsköletlenül tétettem sajtoba, 's ami leve, könnyü nyomással, ki foly azt virág-mustnak külön veszem; hivesen meg szállitom, 's ha szükségesnek látom, meg is szűrössözöm | A bé-töltés után jól bé kell fojtani, és néhány óráig csendességbe hagyni, hogy a könnyű sajtolvány, föl-bojdúlt szénsavanya le csillapodhassék [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

7. lenge, vékony; uşor, subţire; luftig, dünn. *1799:* tégla szín hajtokáju világos kék színü könnyü felsö Német köntös [DLt nyomt.kl].

8. gyenge; slab; schwach. *1798:* Az Fogadonak belső Fundussa ... körödes körül jó magosan erigált támaszas, tövis és Szalma fedelü Kertel vagyon be Kerittve, melynek egy része Veteményezö kertnek tsak könnyü lészattlan sövény Kerttel vagyon az Udvartol segregálva [Brád H; Ks 76. IX. 27]. *1852:* A' taligás ház déli végin van egy kis kert, mellynek déli és napkeleti oldalán, jelenleg könnyü sövény kerités ... vagyon [Km; KmULev. 2].

9. ~ *kenyér* likacsos, foszlós kenyér; pîine moale ca puful; flaumiges Brot. *1833:* nékünk Tordai Sűtőnélkül azis a' fatumunk, hogy mű könnyű kenyeret, szoktunk sütni, mű vizes nehéz kenyeret nemis tudunk, nemis kivánunk a' Publicum tsalására 's nehézségére sűtni. Mű azt a' kőnnyű kenyeret ha fontoljuk, soha ki nem kapjuk a' mit belé sütünk [Torda; TLt Praes. ir. 1534].

10. csekély értékű; de mică valoare; minderwertig. *1662:* Úgy vagyon, kik közönséges tatárok kezében vannak, azok közül sokan csak könnyű sarccal is fognak megszabadulni [SKr 387].

Szk: ~ *lopásban találtatik. 1848:* Ha valaki a magunk kebelünkben könnyű lopásban tanáltatnék, vagy valaki a lopott portékáknak helyet adna, s ez tisztán megtudódnék, akkor a falusi bírák szoros kötelességeknek tartják elsőbben 12 Rft, azaz tizenkét rénens váltó forintokig megbüntetni [Jenőfva Cs; RSzF 266].

11. gondtalan; lipsit de griji; sorglos. *1823–1830:* Báró Kemény Simon ... gróf Bethlen Imre helyébe Alsó-Fejér vármegyébe adminisztrátornak tétetett, mégpedig akarata ellen, mert az csendes és könnyü életet szerető, azonban nagyon igazságos ember volt, megholt 1826 [FogE 244].

12. ~ *ember* mozgékony, könnyen mozgó ember; om sprinten; gelenkiger/regsamer Mensch. *1671:* Kegyelmedet, Uram, kérem Istenért is, hogy én helyettem ... rendeljen mást is ide ő nagysága, mivel bizony nem győzöm az sok nyomorúságos táborozást, öreg ember lévén már ... könnyü embernek való szolgálat ez, nem ilyen vén embernek [TML V, 570 Türi László Teleki Mihályhoz].

13. könnyen megoldható; care poate fi rezolvat uşor; leicht lösbar. *1584:* Zigiarto Esaiasne vallia hogy ket giermekewel volt Egkor teyem el vesze, Es panazolkottam neky ... Es monda No keonyew gond az, Az veotte el teyedet, Eregy hiuasd ide chak [Kv; TJk IV/1. 244–5]

Szk: ~ *helyen megtér.* *1619:* Ezekre instáltam, hogy közöljék az német követtel, sőt írjanak császárnak is felőle, s talám könnyebb helyen megtér. Arra ők azt mondják, hogy ők arról soha sem némettel nem traktálnak, sem németnek nem írnak, nem kérik némettől, azki Erdély kezébe vagyon[a] [BTN[2] 203. — [a]Lippa és Jenő erdélyi várakra von.].

14. kb. könnyen elviselhető; ușor de suportat; leicht erträglich/ertragbar. *1583:* Marthon Deak es Tauszner Lukach ... valliak, Menenk Calmar Ianoshoz hog meg lassuk betegsegebe(n) ... le wltete Ianos vram, es kere hog vachorara Nalla maradnanak Ne talam keonnieb volna Neki es hog Mulathna s beszelgetne velewnk [Kv; TJk IV/1. 169]. *1662:* Isten tudja, Uram, ennyi búsulással időmet régen nem töltöttem, kérem azért, Kegyelmed tudósítson, elálla-e mellőlünk, vagy mi az oka az nem tudosításnak? hiszem ha semmit nem értett volna is ... azt is írta volna meg, könnyebb volna az lelkemnek [TML II, 379 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

15. jelentéktelen; neînsemnat; unbedeutend. *1659:* Az Kegyelmed maga dolga felől pedig Kegyelmed semmit ne gondolkodjék, mert bizony arra oly gondom volt s vagyon, hogy Isten úgy adja jó szerencsémet, semmivel kisebbnek, könnyebbnek nem tartanám az Kegyelmed kárát vagy gyalázatját az magaménál [TML I, 387 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz].

16. könned; ușor; leicht. **Szk:** ~ *szóval mond* könnyedén mond. *1591:* mikoro(n) mi pereleonk volt Sente Janossal Eostol marat Eorcoksegeonket es az Sente Janosis Eostol marat Eorcokseget ... vgy vagio(n) ez barta Janos es barta Leorinczy ot valanak akkoro(n) chiak Jllie(n) keonyw szoűal mo(n)danak Sente Janosnak [UszT] ✱ ~ *választ ad* könnyedén válaszol. *1670:* én ugyancsak igen könnyű választ adtam, minthogy már tudom arról való Kegyelmed parancsolatját [TML V, 266 Katona Mihály Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *választ tesz* 'ua'. *1670:* ighen kőnyű valaszt tőt azt irvan hogy az mi megh lőtt csak megh lőtt [KJ].

17. ~ *helyen* könnyen hozzáférhető helyen; la loc vizibil, la un loc unde se poate găsi ușor; an leicht erreichbarer Stelle. *1739:* regi az dolog, a Levelek penig kőnnyű hellyen nintsenek, melybol ki tanulhatna az ember ezen földek árrát [Ne; Incz. IX. 9b].

18. szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: *könnyebb móddal* könnyebben; mai ușor; leichter. *1783:* minden allodialis szánto s kaszálo földek ... jobban is miveltetik, s könnjeb moddal az emberek Sattzoltatása nélkül [Buza SzD; LLt Csáky-per 110. L. 17]. *1811:* ha másodszor-is oly' munkát mutatni Kellene, azt könnyebb móddal nem mivelném [ÁrÉ 49] ✱ *könnyebb véggel* könnyebb módon; mai simplu; leichterer Weise. *1671:* az hatalmas nemzetnek annuentiája nélkül a németnek szándékától sem félthetjük, annálinkább az idő is mostan ellensége lévén, obsidioját is nem tentálhatná semmiképpen ez télen, hanem csak hív emberek s azok között valo egyesség s igazság és reájok valo jó gondviselés exerceáltassék naponként mind Husztban s mind Kővárban: ebben látjuk könnyebb véggel elég securitását azon helyeknek is [TML V, 435 a fej. Teleki Mihályhoz].

19. felelőtlen; irresponsabil; unverantwortlich, verantwortungslos. **Szk:** ~ *elméjű* könnyelmű. *1710:* (Sárosi János) nyájas, víg, nagy és könnyű elméjű úriember volt. Kiváltképpen hogy főcommissáriussá tevé az ország, sem az országtól adatott instructiójával, sem a Gubernium parancsolatjával nem gondola [CsH 320] ✱ ~ *szokás.* *1776:* mi negyven Hajossok Kentelenitettűnk, hogy a' napokban két Kormányos Kezéssegekre egy harmincz vederbűl allo bort nem nyeresegre ... hanem magunk Hajos Legényeink(ne)k Kőnyeb Szokás szerént excontentalasokra nézve vásarlottunk ... magunk régi szokása szerént mindenkor az Kormanyosok az Hajos Legények szamára tartottunk [Déva; Ks 76. VIIIc].

20. kf-ú alakban is; și la gradul comparativ; auch im Komparativ: ~ *szerével/szerrel* **a.** kevés holmival/terüvel; cu puține lucruri; mit kleiner Last/Belastung. *1657:* az vezérhez kimenvén, első lévén Haller uram, proponálá az kéredzést, hogy az fejedelem hívatna bennünket ... engem elbocsáta, és noha hintómat, lovaimat, szolgáimat otthagyám ... hogy reméljék visszamenetelemet s inkább meg ne tartóztassanak ... Én pedig csak könnyűszerrel mennék, az fejedelem nagy örömmel láta, és többé vissza nem bocsáta [KemÖn. 183]. *1659:* Az mi egyetmás van az háznál, hordanátok be, lenne valaki mellette; jobb volna benn lenne az várban, az mi oly derekas egyetmás ott vagyon. Szent-Jobra[a] kellene menni, hogy osztángh könnyebb szerrel mehetnétek Attya felé [TML I, 455 Teleki Mihály feleségéhez, Pekri Sófiához. — [a]B. [b]Szt]. *1661:* Béres szekerek felől ír Kegyelmed, hogy tudósítsam. Az szekér s az ökör megvagyon, de úgy veszem eszemben, könnyebb szerével megyünk ki, az mint ide jöttünk, kiváltképpen ha sokáig itt leszünk [TML II, 167 Véér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz Husztról]. *1710 k.:* Én is azért menék Ebesfalvára csak paripán, könnyű szerrel, egy vezetékkel [BÖn. 703]. — **b.** könnyű fegyverzetű sereggel; cu o armată înzestrată cu armament ușor; mit leichtbewaffnetem Heer. *1618:* Az vezér csak könnyűszerrel vagyon mezei harchoz, és minthogy utána indult az kazul pasának, szörnyítik ezek, hogy iszonyú nagy haddal vagyon most ez az vezér Perzsiára [BTN[2] 126]. — **c.** hevenyészve; improvizat; flüchtiggemacht, improvisiert. *1822:* Déés és Somkut közőtt az ugy nevezett Szeltsova torkában égy árkon keresztűl égy könnyű szerrel tzövekekre epűlt fa hid [Dés; EHA]. — E jel-t vő. a *könnyűszerrel* címszóval.

21. fn-i jell-ű haszn-ban egysz. 3. sz.birt.szr-os alakban; cu valoare de substantiv, prevăzut cu sufix posesiv de pers. a 3-a sg.; in substantivartigem Gebrauch mit Possessivendung Ez 3. Pers.: *vminek a könnyebbje* vminek a könnyebbfajtája/féléje; ceea ce este mai ușor din ceva, varianta mai ușoară a unui lucru; leichtere Art einer Sache. *1662:* a lövőszerszámoknak könnyebbjeit a városba benyerték és vitték, s az öregebbeknek pedig gyújtólyukait vas szegekkel ... beverték vala [SKr 525].

◇ **Szn:** *1646:* Keöniü Giörgj [Mv; AAll. 6]. *1840:* Könnyű Ur [Dés; DLt 895].

könnyűd könnyű, egyszerű; ușor, simplu; leicht, einfach. *1788:* (A zálogjószágot) könyűd abbol kiváltani könyűd lesz nékem Contradoccalni [Komjátszeg TA; Pk 6].

könnyűden kb. óvatosan; cu grijă, prudent; vorsichtig. *1847:* A' követ tegnap nagy bajjal, de csak könnyűden én és Jósi feltétettük [Kv; Pk 7].

könnyűeszű könnyelmű; tontălău; leichtsinnig. *1775:* [Bíró Mózes) szerette jobbágyival tölteni az időt mivelhogy ő szegény olyan könnyűeszű ember volt, nem conversálódtak vele valamire való emberek, hanem ő keresett magának maga embereivel mulatságot [RettE 348].

könnyül könnyebbedik; a se uşura; leichter werden. *1879:* Hogy vagy? ... Epeszted még magadat azokkal a fekete boszorkányokkal, melyeket képzeletedben te alkotsz meg saját kinzásodra az éjszakának egy rossz órájában? Könnyült-e a szíved, pihent-e az agyvelőd? [PLev. 50–1 Petelei István Jakab Ödönhöz].

könnyűség 1. kb. szikárság; subţirime; Hagerkeit. *1710 k.:* Derekam vékony ... kezem, lábam száraz, mint a szarvasnak, mondani csak bőr, csont; nagy temérdek vastag erek, inakból állott a testem, mégis ... ösztövérségnek vagy szikkadt szárazságnak nem mondattathatott, hanem Istentől áldásul adatott könnyűségnek tartottam [BÖn. 492].

2. könnyedség; uşurinţă; Leichtigkeit, Geläufigkeit. *1879:* Könnyűsége, eleganciája[a], irályának bája igazán — kérem, igazán ... [PLev. 52 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Macaulay-é].

könnyűszerrel 1. könnyen, könnyű módon; cu uşurinţ, fără (nici o) dificultate; leichthin, mühelos. *1798:* két Planumot jegyzek fel, melly rég a fejembe kovájog. 1° Egy könnyüszerrel készülhető Magyar Szótár. — 2° és Egy Nemzetünk Méltoságahoz illendő modon készülhető M.Szótár [MNy XLVI, 155 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából]. *1842:* nagy csuda ha nints az ifiu Urnak az a' baja is, hogy könnyű szerrel jutván ahoz a' mije vagyon, azt a' maga ideiben meg nem kíméllí — s magát azért idő nap előtt szükségbe hozza [Veresegyháza AF; DobLev. V/1241. 2a Dobolyi Sigmond Dobolyi Bálinthoz].

2. meggondolatlanul; nechibzuit; unbedacht/besonnen. *1806:* A' többi pénzt pedig tartsa meg Ngod és ne költse el, mert nem könnyű dolog még költsönis pénzt kapni ... ne hogy a' pénz magbol könnyű szerel ki pusztítsa magát, hogy aztán még mozogni se lehessen [Mv; Ks 101 Thuroczy Károly lev.].

E címszót vö. a *könnyű 20.* jel-sel.

könnyűszerű könnyű; uşor; leicht. *1755:* (Adott) Egy ezüst uti Könnyü szerü pohár Széket, mellyet tarisnyában lehet hordozni [Petek U; TGsz 51].

könnyűszerűleg 1. hevenyészve; improvizat; improvisiert. *1817:* Agasokra rakott Tsür, veszszöböl font Istállo borona szarvazat és szalma fedél alatt, egy kis kamara hasonlolag veszszöböl fonva könnyü szerűleg épülve és egy borona ol [Torda; DobLev. IV/913. 9]. *1821:* Egy könnyü szerűleg épült szinetske [Mezősztjakab TA; CsS]. *1822:* A Déésről Szent Benedek felé menő uton, a Kis Szamosnak régen el hagyott, most posványos árkán a Tokőston keresztül vagyon egy Fábol tsak könnyü szerűleg rakott Hid [Dés; EHA].

2. könnyen/lengén öltözve; îmbrăcat uşor; luftig/leicht bekleidet. *1842:* lattam Bakó Andrást hajdan fön könnyü szerűleg az uttzán künn állani [Dés; DLt 1516].

könyök 1. cot; Ellenbogen. *1629:* Bandi Ferencznevel beszelgetve ... monda az az Meszaros Makai Istvanne nem vait en bennem köniökigh Timar Janos a Monar ... mint te benned [Mv; MvLt 290. 179b]. *1633:* Mathiasnak jutot Egj fajlandis me(n)te, Az vya keönieokigh er f.12 [Kv; RDL I. 103]. *1637:* Istua(n) Deak Uram hogi erkezek oda Türni kezde fel â keöniöken az mentet s az karjat mutattia vala, hogi megh sertettek [Mv; MvLt 291. 118b]. *1736:* Mikor koporsóban tették[a], az koporsónak az fenekire némelykor tettek gyalu alól kihullott forgácsot, némelykor hamut ... az feje, könyökei, dereka, lábai alá szép fejér matériából vánkosokot csináltak [MetTr 401. — [a]A holttestet]. *1751:* az két karját könyökén fejül és hátátt rutul meg verte [Csapó KK; Berz. 12.92/203]. *1774:* Kolosvárat a Collegium kertében nyargalodzvan a könyökbe karját ki ficzamitotta [Sárosmagyarberkesz Szt; Told.5a]. *1809:* mikoron ... köpenyegét viszsza huzta mindenkor könyökével a' vám ház Ajtoját meg ütötte [Dés; DLt 145].

Sz. *1781:* hallottae a' Tanu ... mondani: Meg mutatom hogy a süveged tetejin a' hajad ki nő s a' zekédből a' könyököd [Komolló Hsz; HSzjP].

2. ruhaujj könyökrésze; cot(ul mînecii), parte a mînecii care acoperă cotul; Ellenbogenteil des Ärmels. *1628/1635:* Egi koniokben uagot Zold skarlar mente gombnelkul keorul kaftannjal peremeztek | Egj koniokben uagot niomtatot Veres granat mente, nestel belelt [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen lelt.]. *1657:* Vala pedig ily rendtartás is: hogy néhány főemberek s urak gyermekeiből álló inasit maga lovain merő páncéloson, azon feljül páncélszorító veres virágos bársony zubbon avagy szorító mentécske, könyökben vak, szkófiummal varrott bársonyos tegzesen ... jartatta [KemÖn. 41].

3. állati végtag térdrésze; (la cal) cot; Knie(teil) des Tieres. *1815:* Sötét piros pej ... két hátulsó lábán könyökbe madár pók vagyon [DLt 759 nyomt. kl]. *1841:* hogy a tsikom lába azon kőrakásba mellyet mutattak ... történetesen ... ottan kellett el törnie ... a könyökin joval fellyül, — bé nem bizonyitották [Dés; DLt 1541].

4. (folyó)kanyarulat/kanyar; cot (al unui rîu); (Fluß)Biegung/Bogen. *1795:* a Kűkűllő vize onnen fellyül könyököt vét ... így ő Natságanak meg betsülhetetlen kár okaztatik [Ádámos KK; JHb XX/18]. *1831:* (A határ) bé nyulik éppen a' Maros' teréig; — és ottan édgy könyöket formálván ... a' ... Galotzás pataka torkánál határozodik [Remete Cs/Toplica MT; Born. XVb].

5. könyökcső; cot de ţeavă, ţeavă cotită; Knieröhre. *1858:* vas kemencze ... ujj pléh csővel, 4 könyökkel [Mv; TSb 39].

6. '?' *1613:* az erezjnek talp faj es keoniókkej ninczenek [HSzj *talpfa* al.].

7. (paplan)sarok; colţ (de plapumă); Zipfel/Ecke der Bettdecke. *1637/1639:* 1 mas Paplan, az keozepi szederies veszős teoreok materia, az keonyeke teczin es kek bagazia — f.6 [Kv; RDL I. 111].

könyökcsont osul cubital; Ellenknochen. *1813:* februariusnak hatadik Napján meg veretett Nemes Sáska Absalanné, Madarasi Éva Asz(sz)any ... kit igy találtom ... Bal könyek tsontan véres utést talaltom[a] [Dés; DLt Brassai János városi chirurg kezével. — [a]Látleletből kiemelve].

könyöklő 1. kb. könyöklő párkány; parapet, rezemătoare pentru braţe; Brustlehne. *1585:* Az Konioklöhöz wottem keze(n) Chinalt pantot ... d.12 m(Kv; Szám. 3/XVIII. 36]. *1631:* ele jöue az pajtabol, az ablak keönökleöjehez alla, mind ott alla egi falkaigh [Mv; MvLt 290. 238b átírásban!]. *1656:* Ezen pinczenek ez felin ... vagjon ... partazatos tornacz ... Ezen tornacznak könjeökloj puszta [Fog.; UF II, 161]. *1694:* Arx Keövár ... Ezen Kapu között ... Kis Hazacska, fa Garadicson menven rea hitvan Karfaja es Könyöklője | mind az Garadics oldala, mind az Konyoklo es Folyoso oldalai Bik es Tölgy fa Deszkakkal elegyeslég meg van deszkazva [Kövár Szt; JHb Inv.]. *1781:* az Fogado mellett vagjon egj Tornátzos szinn Környül véve Könyöklökkel [MNy XXXVIII, 208]. *1825:* A' Tornátznak ... jo az eleje, vagy könyöklöje [Dés; DLt 595].

2. szószékpárkányzat; rezemătoarea amvonului; Kanzelgesims. *1585:* Chinaltatünk a Scholaban az Scolamester hazaban hat belet padzeket ... es az nagy Templumba egy Catedraban egy keonieklet fizettünk ezektol mindenestul Aztalos Imrehnek f 2 d 82 [Kv; Szám. 3/XIX. 30].

3. padkönyöklő; rezemătoare a unei bănci; Banklehne. *1679:* Imatkozo ember terdepleséhez valo festet deszka könyöklő nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 20].

4. *1573:* Markos Antal... azt vallya hogy... harmad Nap Mulwa(n) Akeoniökleyere Megie(n) kathó ez vallonak, Mond hogy Myert haraguttal rea(m) Jo Antal vra(m) [Kv; TJk III/3 86c].

Nagy valószínűséggel a MTsz-ban megadott 'kapu melletti ülőszék könyökfa előzettel' jel-re gondolhatunk.

5. '?' *1568:* Anna consors Georgy Alch... fassa e(st) hogy en az pyacrol haza Jouek hat en nallam vagyon, seres Anna, mondek neky meny el haza mert haza var Andras Katho, es monda seres Anna ne(m) menek... eztis monda nekem seres Anna, Ted be az konyokloth mert ha még láth haza hiuat [Kv; TJk III/1.227].

könyöklő-ajtó ajtószerű nyílás a ház padlására; uşa podului; Bodentür. *1814:* azon... könyöklő ajto ez Eszterha vagy ház Fődeliben fel van dugva [Magyaros MT; CsS].

könyöklő-deszka ablakpárkány; pervaz de fereastră; Fenster(ge)sims/bank. *1772:* Mindenik Ablak elött külön külon külon Zöld Ujj Rása Matériából valo Firhang, vagyis Supellát vagyon Karikaival, és vass veszszejével edgyüt. Nem külömben mindenik Ablak elött Diofa szinre festett fenyőfa könyöklő Deszkák [Kv; BethKt Mikes conscr.]. *1858:* az ablak... könyöklő deszkái is ujjak és festettek [Mv; TSb 39].

könyöklő-fa 1. tornácpárkány; grinda parapetului; Flurgesims. *1637:* Onnatt az toronynak heyazattya ala be menuen keörwlleötte uagyon egy folyosso keonyeökleöfayual [UF I, 408]. *1679:* Csizmadiák Háza; vagi Pitvar... Tornacza, talpban valo láb fako(n) allo könyoklő fajaval együtt partazatos deszkával buritott [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 79]. *1732:* könyöklő fáival ezen folyosora a Nagy házbol ki nyilo ajton mennek ki, az allya Csere deszkával, lábokra padlott, oldala deszkázat nélkül áll, grádics edgyüt; az honnét 7 lépcsőü graditson mennek le az vdvarra [Szászsztjakab SzD; TSb 51]. — L. még UF I, 395, 411, II, 708

2. '?' *1736:* az hol felültenek az hintóban, ott tágas hely volt, azt ablaknak hitták, egy ember nagy tágason elülhetett benne ... az az ablak takarója könyöklőfán függött [MetTr 365].

könyöklő-karfa híd-karfa; balustrada podului; Brükkengeländer. *1656:* az hidra menven az var kapuiaigh az hidnak allia, egeszlen rosz könyöklö karfai similiter szükseges az restauratio [UF II, 94]. *1676:* hazak elött valo tornácz tizenkét függö labokkal vagyon csinálva, az allya temerdek tölgy fa deszkákal vagjon megh padolva, könyöklö karfái penigh dezkázatlanak [Fog.; i.h. 701].

könyöklő-mellék '?' *1585:* Egy Nagy Erög fat wottem az Ajto es Konioklo melliekenek ... d. 25 [Kv; Szám. 3/XVIII. 36].

könyöklő-párna könyöklővánkos; perniţă de rezemat (braţele); Ellbogenpolster. *1842:* Ablakba könyöklő párnák csillagos ször égj-sima három [Dés; Újf. 3 Újfalvi hagy.]. *1846:* Egy hárász csengettyü párna ... Egy könyöklő párna [Dés; Berz.].

könyöklő-párnácska könyöklővánkoska; perniţă de rezemat (braţele); Ellbogenpolsterchen. *1849:* negy könyöklő párnátska [Somkerék SzD; Ks 73/55].

könyöklős 1. könyöklő-részes; cu rezemătoare pentru braţe; mit Ellbogenteil. **Szk:** ~ *deszka. 1681:* Vajda Hunyad Vára ... Kápolna, vagi régi Templom; Kő boltos: Ajto felett levő Keresztül valo Chorus ... áll ighen szép Faragot, Két Kő Labakon ... Férfiak széki három rendből allo, Könyöklős deszkaival együtt [Vh; VhU 502, 525] ✱ ~*medenceszék. 1679:* Fő mosáshoz valo, asztalos czinalta könyöklős medencze szék [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 9] ✱ ~ *padszék. 1656:* vagyon, az templomban mind vegigh, bellett könjöklös terdeplös partazatos ferfiak ala valo hoszu deszkabol csinalt ülö padszekis, nro. 13 [UF II, 124] ✱ ~ *ülőszék. 1656:* az fal mellett ... 2 rendbeli papok ala valo deszka keönjeöklös terdeplös üleö szek [i.h. 123].

2. karfás; cu balustradă; mit Geländer. **Szk:** ~ *grádics. 1732:* (A) tornáczbol Észak felé njulik egj esztergáb(an) mettzett piramisokon gombos cserefe könyöklös, cserefa lépcsös grádics a gyümölcsös kertbe [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc] ✱ ~ *tornácú. 1732:* lát az ember egj ... jó Sendelj fedél alatt lévő rakó fábol való tapaszos, elötte cserefa lábokba rott könjöklös deszkázatlan tornáczu épületet [Kóród KK; Ks 12.].

3. ~ *karfa* '?' *1679:* Tornácz. Ez mind végig vagyo(n) az házak elött; mellyis könyöklös Kar fajával együtt mind véghig partazatos deszkaval buritott, kivül czifrán festett [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 13].

4. ~ *szék* karosszék; jeţ, jilţ; Lehnstuhl. *1736:* Az Palotában találtatott ... Töltött bőrös könyöklös edgyes Szék 1 ... Virágos Matériáju töltöt könyöklös edgyes Szék 2 [Pinárd MT; CU XIII/1.100]. *1745:* Bőrös könyoklös edgjes Szék nro 5 [Marossztkirály MT; Told. 18].

5. ~ *orákulum* '?' *1736:* a' Kapolnába ... Fekete Gyertya tarto Szék 4 ... Könyöklős oraculum 2 [Pinárd MT; CU XIII/1. 105].

könyöklő-szék könyöklő-párkányos templomi szék; scaun cu spetează şi braţe; Kirchenstuhl mit Armlehne. *1694:* Az Templomba(n) va(gyo)n ... Egy zőld kerek Asztal Ur vacsorajahoz valo ... Gyalult fenyő Deszkakbol csinalt Ferfiak(na)k es Asz(szo)ny emberek(ne)k valo Könyöklő szekek nro 49 [Kővár Szt; JHb Inv.].

könyöklő-tornác könyöklőpárkányos tornác; cerdac cu parapet; Flur mit Geländer/Brüstung. *1648:* Az also folyosorol, az felseö folyosora 22 fok fa gradiczion fel menvén keöreös keörwll az Udvarkapuja felöll 14, lábokon állo könyeökkleö tornácz vagion, uj jo téglázott padimentumozással [Komána F; UF I, 829].

könyököl a sta rezemat/sprijinit în coate; sich auf die Ellbogen stützen. *1574:* Pal Ambrus eorizeo azt vallia hogj latta az gĕrgy oda leot es az kar fara keönyekleot volt [Kv; TJk III/3. 394]. *1596:* latam ... hogy Vaida Sera (!) egy keörtvely fa alat egy karora keönjeklett ott all uala [UszT 11/7]. *1630:* mind az ketten az aztalra keöniökleöttenek vala, s ugi suttoganak de nem tudom mit beszellettenek | a karfara keöniöklel aztalosne [Mv; MvLt 290. 195b, 223a]. *1710:* Néha fél óráig is az asztalra könyökölve csak néztem, kináltam, szóval tartottam a több evőket [BÖn. 516]. *1773:* én és a Kis Aszszony Juliska ... az ablakon neztűnk bé, miképpen vendégeskedett[a] 3. Legénnyel edgyűtt még a ketteje Legény(ne)k (így!) a vallára könyöklött s ugy ett véllek [Selye/Magyaros MT; BetLt 7 Elisabeta Márton cons. Joannis Varga (66) jb vall. — [a]Katso Sara].

könyökös 1. könyökpókos (ló); (cal) cu molete articular; (Pferd) mit Gelenkgalle. *1820:* Egy bitang Csiko ... a' hátulsó lábaival kőnyőkös lőtsös [DLt nyomt. kl.].

2. ~ *kesztyű* hosszú szárú kesztyű; mănuşi lungi (pînă la cot); langschäftiger Handschuh. *1806:* 1 par könyökös kestyűt 1//30 [Mv; Ks 34. VII].

3. ~ *cső* könyökcső; cot (de burlan); Knierohr/röhre. *1852:* a konyha kementzéhez egy 6// hoszu könyökös tsöt tsináltam kápszlival [Kv; SLt Vegyes perir.].

4. ? göcsörtös, görcsös; noduros, plin de noduri; knotig, knorrig. *1750:* égy kőnyőkős ven Alma fa [Póka MT; Sár.].

könyökösen éles kanyarral; cu cotitură bruscă; mit scharfem Bogen/scharfer Biegung. *1749:* ezen itt le menő út ... kőnyőkősön fordúl ... a' Macskás erdőnél [Koronka MT; Told. 8]. *1784:* a harmadik Gödret oda ásolták a hol az ut könyökösen bé horgadot volt az Exponensek Földgjekben [Karácsonfva MT; i.h. 76].

könyökösül élesen kanyarodik/horgad; a coti brusc; sich scharf biegen. *1814:* az árok Sz. Lászlo felé könyőkősül a Horgadassal [Nyárádsztlászló MT; Sár.].

könyökpók vmilyen lóbetegség; molete articular; Gelenkgalle. *1683:* adattam gondviselese ala ... Fakokat ... Fekete, melynek hatullja(n) kőnők pok indult [UtI]. *1695:* A Tarka szép paripa volna bé illenék a' Ngod Istallojába(n), de az mint szaladtak véle az edgjík első labát ki verte a Tőrsők, az hátullta(n) penig könyők pok vagyon [Gyf; KaLt Apor István ir. Récsey István lev.].

MPászt lóbetegség-anyagában nem találunk ilyen címszót.

könyökű vmilyen lábízületes; cu un anumit fel de articulaţie la piciorare; mit irgendeinem Fußgelenk. *XVIII. sz. eleje:* A husos könyőkű lő hajlandő a' pokosságra [JHb 17/10 lótartási ut.].

könyöradomány alamizsna; pomană; Almosen. *1866:* A' mult évbe két circulusbol semmi kőnyőr adomány nem küldetett bé [Gyalu K; RAk 112].

könyöradomány-gyűjtés alamizsnagyűjtés/szedés; colectă; Almosensammlung. *1864:* Könyör adomány gyűjtésre fel alyáltatnak a Magyar Honba Abauj megyébe Also és Felső Czecze meg rongált Év.Réf.Egyház Temploma kijavitása [Gyalu K; RAk 89].

könyörgés 1. kérés; rugăminte, cerere; Bitte | esdeklés; implorare, cerere stăruitoare; Flehen. *1552:* az Bezterchey wraym, az mely zaz hathwan drabantnak walo fyzetessely nekwnk tartoztanak wolna, egy hora, aznak, az masfel zaz foryntat vgian Bezterchen oda adtak az howa my hattwk. az harmad[a] zaz foryntyatt Jde Zent Jwanra hoztak es az thobytt az ew konyorgesekre es az Jambor zolgalattiokert nekyk Meg Engetthywk [Szentiván; BesztLt 30. — [a]Így, de más, későbbi kéz helyesen betoldotta a *fél* szót. [b]valószínűleg Vasasszttiván SzD]. *1570:* az Zemlye zwtheoknek kĕnergesenek ely Jgazitasat eo k. varoswl Byro vramra Es az Thanachra hattak [Kv; TJk V/3. 15a]. *1576:* Immar az Istrang Niakaba[a] vala az akazto fa alat, De az sok Jambor keonierghesere Es feo keppen Zabo Fabyan Es Sandor deak Keonieorghesere Eletenek Megh kegyelmeztek [Dés; DLt 193. — [a]A vén Janos cigány fiának, Thamasnak szökés miatt]. *1590:* Illyen dologban kelletet ő Nagat keonyorgisem Altal meg talalnom, mely könyörgisemett Vrunk eo naga meg halgatta [UszT]. *1630:* Suki Benedeknek alázatos keönyeőrgésére megh engettwk, hogy iduezült feiedelem, prędecessorunktúl, és Vrunktul, ... Colossi Sóaknánkrul ... neki Conferált, száz forint creő számu keő sókat ... az Dési aknankrul fogyatkozas nelkűl exigalhassa [SLt A. 45 fej.]. *1672:* Udvarhoz szolgálo bóérink[a] ... alázatos könyörgések által találván meg bennűnket jelentik, hogy Horváth András hivűnk ... őkőt régi bóérságokban és az után valo őrőkségeknek békességes birodalmakban háborgatná [UF II, 523 fej. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1783:* Kőmíves alias Bandi Miskat ... meg fogok mint hogj tűzi fát vág vala ... de sok könyörgésére Karácson Szombattja lévén el bocsáttok magát, Zálogot vévén tőlle fejszéjét és övedző Szijját [Kisváros KK; JHb XX/8. 13].

2. imádkozás; rugăciune, rugă; Beten. *1592:* az keosseget eo kegmek Inchek az zwbeol valo keonieorgesre, hogi Jsten eo felsege tamazzon oli lambor beolch tanitott, ki az eo tiztessegenek otalmazasara, es zent teorueniek hirdetesere elegendeo legien, es melto [Kv; TanJk I/1. 194]. *1685:* Údvezült Atyám ... reggelre virradolag őtt ora tájb(an) ... szép csendesen, sok könyőrgesi után

az Urb(an) ki mulék [PatN 45b]. *1699:* Edes gyermekit ... attyara vagy egyebekre valo boszszujából ne(m) veri s nem sanyargattya[a], hanem minde(n) tiszteseges jõ erkölcsekb(en) és az könyörgesb(en) fel neveli [SzJk 315. — [a]A feleség]. *1700:* Micsoda az orvossága? ... az igaz meg terés, megalázkodás, könyörgés, bőjtelés és sirás [UszLt IX. 77. 11]. *1710 k.:* néha könyörgés vagy prédikáció-hallgatás, vagy egyéb tisztességes foglalatosságod alatt ... nem ütköznek-é elmédbe ... gonosz, néha Istent is káromló gondolatok? [BÖn. 471–2].

Szk: *~t tart/tesz* imádkozik, könyörög. *1657:* Az egész Fagarasföldén lévö grammatikok mindenünnen tartozzanak ez Fagarasi ola scholaban tanülni be jöni ... Minden estve közönséges könyörgést tégyenek olá nyelven a scholaban mint a magyar scholakban szokott lenni, a kik el mulattyak, elégséges okok nem lévén egy pénzel büntettessenek [UF II, 187]. *1864:* hargas keresztfa, oralo hely ösi szokás szerént Husvét napján a Rom. Catholica hitvalásu hivek hataraikban körmenetet szoktak tartani és ezen helyen ... öszve gyülve könyörgést szoktak tartani [Alfalu Cs; GyHn 20] ✱ *közönséges ~* közös imádkozás. *1705:* Bánffi Gyurkó ... Annyira van már, hogy sem a közönséges könyörgésre, sem az asztalhoz nem mehet ki [WIN I, 533].

3. ima; rugă, rugăciune; Gebet. *1621:* Az Beoczwll(e-tes) Tanaczy Commitalua(n) az Harangozonak mind Zolgastol, hogj az Czintere(m)be(n) az p(rae)dicatio, es keonerges tanitas keozbe Compescalnak Czinaltattu(n)k Zigiarto vasar biro Mihallial kett ostort d 14 [Kv; Szám. 15b/IV. 15]. *1670:* az Isten Nagyságod könyörgésit meghallgatta még eddig [TML V, 114 Teleki Mihály a fej-hez]. *1778:* Bánffi Terézia asszony ... minden religióbeli papokhoz ajándékot küldött azért, hogy adjanak hálát könyörgésekben az Istennek, hogy emberhalál nem esett [RettE 384]. *1794/1795:* a' Papok(na)k könyőrgesei es Predikatioi igen sületlenek sok hellyeken, hogy a' halgatokb(an) semmi meg világositást semmi meg jobbulast nem szereznek [M.bikal K; RAk 14].

4. *vall* imából álló (reggeli v. délutáni) istentisztelet; slujbă bisericească care constă numai din rugăciuni; aus Gebet bestehender (Morgen- od. Nachmittags) Gottesdienst. *1669/1726 k.:* a Prédikátorok is igyekezzenek idején jó reggel könyörgést tenni, estére penig nap menéskor, hogy ugy a dolog tévö emberek mind a kétzeri könyörgésen jelen lehessenek [Dés; Jk 2]. *1675:* Kapu nyitasnak es be tetelnek idejen az könyörgesen ki ki jelen légyen, kulomben megh verettessek [Fog.; UF II, 676 Bornemisza Anna fejedelemasszony ut. a fog-i várnagy számára]. *1745:* Hetedszaka könyörgésre az küssebbik harangal szoktak harangozni, Szombaton estve a nagyob harangal [Un VJk 113]. *1823–1830:* szombaton estve ... én is elmentem könyörgésre [FogE 195].

Szk: *délesti ~.* *1681:* Mindenik Malombol Sabbatalis jár az hunyadi P(rae)dikatornak és Oskola mesternek; (:akarmi fele magot öröllyenek akkor, mindenböl ki adatik:) ennek elötte kezdetett terminussa ennek szombaton dellyesti könyörgeskor, s tartott vásarnapi dellyesti harangozasigh [Vh; VhU 48] ✱ *estvéli ~.* *1710 k.:* míg az estvéli könyörgésen voltunk, ő[a] majd egy iccét apránként megivott ... a guta ütötte meg ... meghala éjféltájban [BÖn. 702. — [a]Egy öregasszony] ✱ *reggeli ~.* *1675:* Reggeli könyörges uta(n) kültem Miskolci Judith kerni T. Tolnai Istva(n) kedves sogor Uramat, es T.ormandi Istva(n) Uramat Kglmes Fejedelmünk Udvari Praedikatorokat eö Nagok mellettem irott levelevel [PatN 12b]. *1779:* kolozsvári református pap Deáki Pál uram ... reggeli könyörgés után hat házasuló személyeket copulált [RettE 393].

5. kb. átkozó-rontó ima; rugă cu blestem; Verfluchs-Verwünschungsgebet. *1757:* Azt Tudom hogy az Atyám azt hirdette a falub(an) hogj ollyan könyörgést mond arra az emberre, az ki ökkrétt el lopta, ugy el vész, hogy gazdának nem lészen alkalmatos [Mutos Sz; WLt Pap János (20) Honorabilis Pap Sándor fiának vall.].

könyörgésképpen esedezésképpen; ca implorare; flehentlich. *1664:* nem látjuk igen késönek lenni ... könyörgésképpen alázatos instancziánk mellett levő rationkat ez hely meg maradásárúl Kegyelmed által nagy bizodalommal ő felségének be ne nyujtanók [TML III, 236 Boldai Márton, Jacob Alt, Joannes Gainik, Haidu Balás Teleki Mihályhoz Székelyhídról].

könyörgő I. *mn* **1.** esedező; implorator; flehend; kérelmező; solicitator; ansuchend. *1570:* Megh Értettek eo k. az zaz vraim varoswl Byro vramnak es az kenergeo Thanaczbely vramnak kewansagokat [Kv; TanJk V/3. 21b]. *1579:* Megh bechywlwe(n) azert mind az keonyeorgeo zemelyeket mind az istennek paranchiolattyat Indultattak illye(n) kegyessegre[a] [Kv; i.h. 183a. — [a]Köv. a részl.]. *1664:* Tiszteletes Regeni Mihállynak alázatos könyergő panaszalkadásábol ertjük volnanak némelyek hüségtek közül, kik az régtől fogván szakat Arendat megadni nem akarnak [Kv; ETA V/1. 80]. *1714:* Nagyságodhoz s az egész nemes székhez szegény kozmásiaknak alázatos bizodalmas könyörgő supplicatiojok [Kozmás Cs; SzO VII, 199]. *1758:* alazatos könyórgó Instantiám altal remenkedem kegjelmes Aszszonyom, Tekintse meg Excellentiád erötlen és ügyefogjot meg rongosodot, voltomat, és ... adjon nékem Istenért, egy Czondrara valo pénzt és ket bórt [Szőkefva KK; Ks 72/54]. *1805:* A Kőnyőrgő Tarsaság[a] ... esedezet s Nyert ... oly rendelest, mely altal a Tarsaság könnyebbülesit erzette volna de ezon Sinor merteket Nem kővette [Torockósztgyörgy; TLev. 9/38. — [a]A torockói „Metalurgica Társaság"]. *1827:* Vigosztolo és kegyes válószátt ohajtása mellet örekes mély tisztelettel maradtam Nagyságodnak és a' Tektes Ns Tisztségnek Alázatos kőnyőrgő szegény szolgája Fonyi Sándor mp [TLt Közig. ir. 1519].

2. *~ beszéddel kér* kérve kér; a cere insistent; um etw. flehentlich bitten. *1570:* Bornemyzzanewal Lakathos esthwannewal egetembe harman ... hyak Be az Kwtas hazaba Kwthy Antalt es szok keonergö Bezedel keryk volt hogy Ne Ereoszednek Rea hogy ky Ne vernek [Kv; TJk III/2. 71].

II. *fn* **1.** kérelmező személy; petiţionar; Ansucher. *1580:* Biro vramnak ... tellyes Authoritast adnak hogy Az keonyeorgoknek Allapattiok zerent Az engedelmet Moderalhassa [Kv; TanJk V/3. 221b]. *1798:* a' Könyörgök ... az erdők(ne)k pusztulására tőrekednek, midőn a' le vágott, és sarjuzni kezdett tilalmas erdőkben Csordájokat ... jártattni kivánn(á)k [Déva; Ks 76. VIIIc. 183]. *1809:* a' könyörgők a reájok rott Tyrokat már ki állitották [Torockó; TLev 9/43]. *1835:* a Könyörgöket az Zudor Elek minden némü üldözései boszszujja és ve-

lek valo rosz bánásától oltalmazni 's öket tökelletes bátorságban heljheztetni igykezzék [DobLev V/120 a gub. Kv-ról]. *1848:* Járásomban semmi Lázadás nem lesz hanem bé várják a következö Országgyüles Eredményeit mellyre mint némellyek pottyagattyák több ezeren az országbol nem mint rosz akarok, hanem mint alazatoson könyörgök Szándékoznak meg jelenni [Bisztra TA; OL Gunerniumi It 848.E.802 Bisztray Joseff szb kezével].

2. kéregetö; cerşetor; Bettler. *1595:* Az Egez úton Iöttek ö kmekhez Kúldusok, Rabok, Mendjcansok, es egyeb efféle könyergök ... Attam ... d 25 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 145 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

könyörgő-levél kérelem; cerere; Ansuchen | folyamodvány; petiţie; Bittschrift. *1653:* Tanácsot tartván azért a fenn megírt szombatosok, írtanak egy könyörgö levelet a budai bassának [ETA I, 30 NSz]. *1792:* Néhai Fejedelmeinktöl Privilegiáltatott Városunk különös Regalis mellett Deputatussaink által kelletik meg jelennünk a Nms Ország Gyülésén, és több fel tett okaink mellett ezen mostani Ország Gyülésére a végett bé nyujtándo Könyörgö Levelünket bé nyujtani, és annak ki nyerhetését szorgalmatos igyekezetekkel munkalodni, el bocsátott követeink ésmerjék szoross kötelességek(ne)k [Zilah; Borb. II hiv.]. *1800:* Szabo Simény Istvánnak Jánosnak és Joseffnek konyórgö Levele ide Rekesztve 4 darab originalis acclusakkal egyetemben [Szu; UszLt ComGub.]. *1816:* Krotkavits Károly ... szem orvos mestersége folytatása végett ezen városra jűvén, ezen K. Guberniumhoz bé adott könyörgö levelében ide lett jövetelét az országban ... ki hírdettetni kérte [Kv; DLt 103 gub.].

könyörgő-levelecske kérelmecske; scrisoare de solicitare; Fürbittchen. *1658:* im egy könyörgö levelecsket küüldöttem kegyelmedhez cselekegyek kegyelmed anyi irgalmassagot en vellem olvassa el kegyelmed ezt a könyörgö levelet [Beszt.; Ks 90 Cseffey László kezével].

könyörög 1. esedezik; a implora; flehen. *1542:* Demeter vram azt mongia ó thóle semmit ne warywnk, semmit sem ad, mert neky nenchen mit adnia. Azerth the k. kóniergwnk, ągyon thanussagoth, honnan varywk megh my az myenketh, merth soha nem gondolhathywk mint ilhessewnk el [Fog.; LevT I, 20 Olah Balas es Mottnoky Lajos lev.]. *1558:* Byro wram zon kewnyewreggyen ew felsegenek hogy ha walamely zolgaya ew felsegenek walakyth megh wer megh wagy egyeb hatalmath thezen, az Regy zabadsaghonk zerenth Zabad legien megh fogny az Byronak az ollyan hatalmasth Thewrwenyre [Kv; TanJk V/1. 48]. *1569 k.:* az sokadalomkorys könyorgötem uala my segyczek (!) felöl [Buza SzD; BeszLt 88]. *1589:* Thudom hogy Zabo Thamas megh Jeoüe az feiedelemteol kerte Istvanfi Kelemen ha keonyorgeott volna az segen varas mellett, dezka vitelnek le zallitasa feleol monda hogy en nem keonyeorgeottem mertt en ne(m) voltam arra bocziatott [Szu; UszT]. *1608:* Itt Feyer varat lako Zabo Mesterek adgiak keónieörgeseknek altala ertiseonkre, hogy az w Priuilegiumok ellen, ez helyben, sok kulömb külömb Zabok zallananak, kiknek az w kóztök valo miuelisre semmi igassagok nem volna, Keönieorgettenek azert mi nekúnk, hogy az w Chehekben ki Irt, es feiedelmekhel Confirmaltatot Privilegiumokba(n) megh tartanok [Törzs.fej-i rend.Gyf városához]. *1710:* Az melj molnart uram harom szekröl hozatam az Kgd malmaba ... azon Könjörgene uram hogj valatana magahoz mivel el akarja adni az ura [Szentkirály Cs; BCs]. *1723:* Instálak és igen alázatasan könyergek Excellentiadnak ... vegyen Nagyságtok Gratiajába [Sövényfva KK; MbK 163]. *1737:* en Ngos Aszonjom megis azon könjörgök hogj heljettem kü⟨lgyen⟩ mas Gondviselot mert en elegtelen vagjok a Gondviselosegre [Noszoly SzD; ApLt 4 Hatházi Kristóf Apor Péternéhez]. *1810:* némelly Petelei Szászok, a' kiknek odahaza Szorgos Dolgok volt ... könyörgettek az Apámnak, hogy ... Szerezzen hellyettek pénzért Nap Számosokat [Görgénysztimre MT; Born. G. XIII. 1]. *1852:* mi utánn Törvényes Computus nélkült a' követlés Tisztába nem hozhato, könyörgöm a' követlö Aszszonyt ujjbol is a' Törvény rendes uttjára utasítani [Nagylak AF; DobLev. V/1351 Dobolyi Bálint nyil.].

Szk: *~ ve kér. 1619:* Ebben könyörögve kéri az követ az vezért önagyságát, hogy ezt jól meggondolják [BTN 264] ∗ *~ve ~. 1806:* A' pitzon a' Vidéki Szalonnák ... el nem kelvén ... Én hozzám a Vidékiek bé jöttek könyörögve könyörgettek hogy végyem meg és mindenkor kész pénzel vettem meg [Szu; UszLt ComGub. 1753u] ∗ *Istenért/Isten nevében ~. 1697:* Latta az Anyais hogj olya(n) legenyes, kért, kőnyörgöt az Istenert gjalazattyara ne ügyekezzem, meg ne gyalázzam az Leanyát [Szentsimon Cs; CsJk 10]. *1799:* az Isten nevibe könyörgöttem néki hogy tovább ne bántson, mert mindjárt meg halok [Náznánfva MT; Berz. 4. 31. N. 27].

2. imádkozik; a se ruga; beten. *1573:* Katalin Rostas Antalne[a] ... aztis hogi mykor Giarfasnet Megh kenzottak volna azkor ... Kerte eotet Zok ferenchne hogi kéneregien az Istennek hogi megh Swrya Swet giarfasnenak [Kv; TJk III/3. 68. — [a]Vallja]. *1584:* Az leankamis meg zolita, Es Monda Jay Ania mely sokan Iarnak itben az hazba(n) en intem hogy keonyeoreogyeon az Istennek [Kv; TJk IV/1. 243]. *1590:* ott el akara(n)k egy mastul valny mo(n)da(n)k eleozeor keonieoreogjeonk az Vr Istennek [SzU; UszT]. *1602:* Job volna Istennek keonieoregny [Kv; TJk VI/1. 601]. *1679/1681:* Mivel minden bölcsseségh és tudomány Istentöl eö sz: Felsegetöl wagyo(n): szükséges, az ki ez vilagh szerint is a maga hivatallyába(n) tudos akar lenni, aszt egyedűl eö Sz: Felsegetöl kérje; eö Felsegenek könyöröghjön, es féllye életétis [Vh; VhU 656 Instr.]. *1734:* Könyörgeni s praedikalni is ugj tanitott az Isten hogj valakik más szép Eklesiakb(an) s az Urak közzülis halhattanak nem Unalommal hanem lelkek örömével halgattanak [Dés; Jk 557b]. *1792:* a' Kolosvári külsö Templomban a' dellyesti Isteni tiszteletre rendeltetett orrán, midön sem Pap sem Deák jelen nem lettenek volna, nagy botránkozással egy világi Ember könyörgött légyen [Kv; SRE 281]. *1812:* ezen hozzám való kegyességeért utolsó pertzentésemig háládatos lenni Kedves Bátyám Vram hosszas életéért jó Istenemnek könyörögni nem szünöm [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuel lev.].

Ha. *1581:* keonyergek [Gyf; Törzs. szentpáli Kornis Mihály a fej-hez]. *1670:* könyereg [TML V, 351 Bojér Sigmond lev.]. *1592:* keónieórgeunk [Kv; ÖCLev.]. *1593 k.:* Keonyeorgéonk [Dés; KLt 241]. *1599 k.:* Keönieórgönk [Dés; DLt 261]. *1600:* keönieörgünk [UszT 15/252]. *1612:* Könyergünk [Kv; PLPr 71]. *1578:* keo-

nyeorognek [Kv; TanJk V/3. 169b]. *1596 u.:* Keonyeoreoghnek [Dés; DLt 249]. *1817 k.:* könyeregnek [Héderfája KK; IB. Ütő Bálint tt lev.]. — *1586:* keonyeorgeottem [Kv; TJk IV/1. 557]. *1749:* kőnyörgőttem [Kóród KK; Ks 15. LXXVIII. 17]. *1570:* kěnergettel [Kv; TJk III/2. 141]. *1579:* kǫnǫrgǫth [Dés; DLt 205]. *1586:* kéonyeórgeot [Kv; TJk IV/1. 557]. *1711:* könyörgöt [Born. XXXIX. 50 Danfalvi[a] Böjte Péter vall. — [a]Cs]. *1589:* keonyeorgeotteonk [Szu; UszT]. *1572:* kěnergettenek [Kv; TanJk V/3. 68a]. *1592:* kónyórgottek [UszT]. *1786:* Kőnyörgőttenek [Kv; KLev.]. *1809:* könyörgőttek [Szu; UszLt ComGub. 1753u]. — *1586:* keonyeorgek [Kv; TJk IV/1. 555]. *1604:* kóniergek [UszT 18/145 Czicherdfalvi Jssak wyfalwi Zabad zekel vall.]. *1767:* könyörgék [Bethlensztmiklós KK; BK. Udvar Máté (40) jb vall.]. *1585:* kőnyörge [Kv; Szám.3/XXII. 76]. *1595:* könyerge [Kv; i.h. 6/XVIIa. 130 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1595:* könyergenk [Kv; Szám.6/XVIIa. 166 ua.]. *1586:* keoniorgenek [Kv; Szám.3/XXIV. 28]. *1593:* kóniőrghenek [Perecsen Sz; WLt]. — *1570:* keoneregh volt [Kv; TJk III/2. 100]. — *1790:* könyőrgettem vala [Dés; DLt] || *1570:* kěnergene [Kv; TJk III/2. 101]. *1570:* kěnergenenek [Kv; TanJk V/3. 20a]. — *1573:* keonyergette(m) wolna [Sajó BN; BesztLt 3762] | *1570:* kěneregien [Kv; TanJk V/3. 13b]. *1570:* kěneregywnk [Kv; TJk III/2. 175]. *1572:* kěneregienek [Kv; TanJk V/3. 62b] || *1570:* kenergeny [Kv; TJk III/2. 164]. *1570 k.:* könyörgeni [Dés; DFaz. 6]. *1581:* Keonyorgeny [Kv; Szám. 3/IV. 16]. *1582:* konyeregny [Kv; TJk IV/1. 59d]. *1589:* keonyeorgeny [Szu; UszT] | *1603:* Keonyeoregwen [Kv; TanJk I/1. 445]. *1722:* kőnjeregvén [Velkér K; Ks 7. XV. 6]. *1809:* könyőrögve [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

könyörögtet imát mondat, imádkoztat; a pune pe cineva să se roage; beten/ein Gebet verrichten lassen. *1698:* En ... Visai es ... Gyulatelki Reformatus Praedikátor Dési Ferencz ... halálos betegségéb(en) ... Könyőrögtetvén az Istenes életű és igazan lelki nyugodalmara kiszűlő T.N. Ebeni Judith Aszszont sok beszélgetésem utan el bucsuzám az Aszszonytul [SLt AI. 50]. *1744:* Oroszfájárol ... a Praedikator ... ennek utanna minden napp által mennyen Komlodra könyörögtetni; avagy engedtessek meg ... Hogj tartassek Komlodon egj mester aki midőn a Praedikator által nem mehetne könyörögtessen [GörgJk 167 a Baconi Szinódus hat.].

könyörül megszán vkit; a se îndura de cineva, a-i fi milă de cineva; bedauern/mitleiden. *1587 u.:* En nekem vala ... az Alperessel Illyen vegezessem az megh holt Bodogh emlekeszetw Janos kiralj Idejében ... valaki akkor az hadba nem ment volna az jobbagisagra jrattatott volna, mikor lattam volna azt, Raita keonieoriluén Emberemeth fel yltettem az Attia helyen az enne(n) keölchegemen vgj wittem az hadba [UszT]. *1610:* felette igen megh fogiatkozua(n) en magamat es apro arua giermekimet nem uolt miuel tartano(m) es taplalno(m) ... sohul senki nem talalkozot ... ky en raita(m) es arua giermekimen keöniőrölt volna [Tövis AF; BálLt 62]. *1696:* ha isten kőnyőrülne rajtam és az Feleségem gjógjulása felöl egész reménséget vehetnék, és az Melsgs Gubernium(na)k továbis mulatása lenne énis be igyekezném [Gernyeszeg MT; BK. Kemény János Bethlen Gergelyhez és Elekhez]. *1723:* Isten irgalmábul harmadnaptol fogva jobbra fordula az üdő, s talám Isten eő Sz.Felsége már könyörül rajtunk [Darlac KK; ApLt 1 gr. Haller János anyósához]. *1763:* a tűröknek szenvedőknek Ura Istene könyerűjen rajtamis [Kóród KK; Ks CII. 18]. *1786:* azon ... Rabak előtt járván az ... Groff Ur kiáltoztanak hogy könyörüllyen eő Naga rajtok s bocsássa haza Gyermekeihez (!), De meg se halgatta eő Naga [Torockó; TLev. 4/13. 13–4]. *1818:* Esedezem alázatoson Excellentiádnak kőnyőrűlyen rajtam [Mv; DLev. 3. XVIIIA]. *1836:* Isten könyőrüljen mindnyájunkon! [Kv; Pk 7].

könyörületesen megbocsátóan, elnézően; indulgent, îngăduitor; entschuldigend, gegen jn nachsichtig/langmütig. *1664:* Az szelniczeiekkel, az mint lehet, könyörületesen cselekedjék Kegyelmed. Kegyelmed tudja, az mennyit szolgáltak, én nem annyira [TML III, 68 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz].

könyörületesség irgalmasság; milă, milostenie, îndurare; Barmherzigkeit. *1670/1740:* valaki vagy Peresivel, vagy akárkivel ... embertelenkednék, Valami gyalazatos es bestelen szoval illetne valakit, az ollyan Embert a Falu büntesse Otven pénzre minden könyőrületesség nelkül de mindazonáltal Törvény Szerént kell el láttatni hogy ha Bestelen sz(o)kot szollot á vagy nem [Homoródsztpál U; WLt]. *1677:* A' Vármegyéknek Vice Ispáni, Fő és Vice Birái ... a' szeginységhez a' menniben conscientiajok sérelme nélkül lehet kőnyőrületességgel és kegyességgel lenni tartozzanak [AC 117]. *1702:* ha ... a meg mondott mesterek ... egjmast rutul bestelenitenek azok büntessenek minden könyőruletesseg nelkül égy egy Forintal [Dés; Jk]. *1755:* az Ur Istennek rajtam valo könyörületességéből ... és a' széki Rfta Ecclésiá(na)k hozzám valo ragaszkodásából esmét viszsza hivattattam széki Papságra [ArJk 48–9]. *1782/1799:* Eddig elé olly könyörületessége volt a' Groffnak, hogy ' mely Őreg Aszszonyok, el őregedett, vagy egyéb arántis el nyomorodott emberek Torotzkon ... voltanak ... nem igen kivánták a' szolgálattyokat [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 338]. *1821:* (A zálogokat) a' Birákság még eddig el nem adta hanem könyőrületességből mind eddig várakazatt, de már tovább nem várakazhatván a' Birákság ... ezennel admoneáltattyák Kegyelmedet [Kövend TA; Borb.]. *1845:* ő[a] Balog Istvánnak Gazdaszszonya nem volt, hanem tsak Szükségnek idején könyörületességből s felesége iránti tiszteletből házi ügyének ideig oráig fel fogoja [Dés; DLt 591. — [a]Székely Anikó].

Szk: *~re bír. 1830:* Nemes Váro Mihály, és Fia Nemes Váro János ... Bartók Adám Urat ... sok kérések által arra a' Konyörületességre birták volna, hogy a' Convictiva Summából 94 ~ kilenczven négy ... Rhforintokat ... condonállyanak [Szentbenedek AF; DobLev. V/1162] ✱ *~re hajthat. 1771:* őfelségének instantiát adván be egy alkalmatossággal valami bajban, hogy inkább könyörületességre hajthassa a királyi szívet, igy subscribálta: Johannes Egri, decem filiorum pater [RettE 256] ✱ *~re indittatik. 1662:* folyamodta(m) az Nehai Tekéntetes és Ngos Barcsai Sigmondné Aszszonyomhoz, hogy eő Nga könyőrülne rajtam és váltana megh az halváltul, megh tekéntvén ezért eő Nga az élő Istent és az en esedezésemet meg szánvá(n) könyőrületességre indittatvá(n) maga saját pénzével az halváltul megh

váltot és eletemet megh marasztotta [Monó Sz; BK] ✱ *~re indul. 1642:* keőnyeorwletesseghre indulua(n) Kouacz Gaspar vr(am), Berger Margith Azzony kezessegere az vrat Timar Gonos Georgiot az foghsaghbol elboczatta [Kv; RDL I. 129].

könyörületlen irgalmatlan, irgalmat nem ismerő; nemilos, neîndurător; unbarmherzig. *1657:* az fejedelem mind igen keményen kezde bánni az emberekkel, mind pedig felette gyanós, és külön-különb utakon, módokon való hasznot kereső ember lévén ... s egyszersmind könyörületlen is; azonban lévén körülötte sok gonosz informátorok is, igen meg kezdé bántani az nevezetes embereket és idegeníteni [KemÖn. 152]. *1702 k.:* nem csak Személlyem(ne)k, hanem Nemzecscsségem(ne)k is jó híréb(en) Nevében való meg kissebedését Lelkem Szomorúságával, Némellye(kne)k rajtam könyörületlen, illetlen gyönyörkedéseket látván, nem kev(és) keserűséggel Szenvedem [Abrudbánya; Born. XXXIX/6 Sebesi Beniamin kurátor nyil.]. *1710 k.:* Micsoda feneketlen mély tömlöcbe vetének, micsoda öreget nem tisztelő, gyermeknek nem kedvező, kegyetlen, könyörületlen, mindent gonoszra magyarázó tömlöctartó s poroszlók kezébe adának [BIm. 999–1000]. *1832:* Az életnek sokféle viszontagságai között, első helyet foglal azon csapás melyszerént a' könyörületlen halál által, valamely Kedvesünktől megfosztatunk [Nagylak AF; DobLev. V/1185 gyászjel.].

könyörülő irgalmazó; milos, milostiv, îndurător; barmherzig. *1667:* Isten az reménységem, az kinek keziben minden biradalam, az ki megalázhat s fel is magasztalhat, megszomorít s meg is vigasztalhat, sem az futóké, sem az akarók(é) az könyörűlő Istené [AUt 5 Bornemisza Anna fejedelemasszony kezével]. *1727:* az én keserves, és illy sok időktől fogván valo költséges szenvedésem, perlekedésem, hurtzoltatásom, és extra Dominium valo létem hassa meg könyörülő szivét Nsgtok(na)k ... és engemet ... méltoztassék az Litigiosa Domusb(a) introducálni, és sok költségeimről, káromrol ... Contentáltatni [Ne; DobLev. I/129]. *1756:* essék meg rajtam a' Nms V(á)r(me)gjének könyörűlő Szíve és tanáljon fel ollyan p(rop)ria Cautiot, utat modot, hogy ... ne jussak éppen Végső romlásra és pussztulásra [M.köblös SzD; RLt]. *1759:* Könyörgők azert Tektes Király Biro U(ra)m(na)k ... hogj illyen utolso gyermekségre jutott ... gyámoltalanságomb(an) könyörülő szemeit fordítsa rám [Albis Hsz; DobLev. I/242. 5a Bartok Mihályné panasza]. *1776:* méltoztassanak illy nagy méltatlanul lett meg kénoztátásomat, s feleségem meg veretteteseti, Atyai könyörülő szivekre fel venni, és oknélkül lett szenvedésünkért gratiose Consolálni [Mezőmadaras MT; BK. Molnár István molnár kérése]. *1812:* Kedves Bátyám Vram ... végye az én felette nagy meg sértetésemet 's gyaláztatásomat Kegyes könyörülő szivére és tsak az igazsagba engemet oltalmazni méltoztassék [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuel Lev.].

könyv[1] **1.** carte; Buch. *1575 k.:* Nysdmeg az vtan az fazakath es talalz benne Jo Grispant ezt hiak eben az könyben viridisnek [Nsz; MKsz 1896. 282]. *1579:* Az keonywek felól penigh, kik Az ket Natio p(rae)dicalo zekyheoz zereztettek, Azrol igy vegeztek eo kegmek ... Az keonyweket zam zerent, elo kereswe(n) Laistrom zerent Aggyak kezebe plebanos vramnak es az Zam legie(n) be Irwa az Inue(n)tariumba [Kv; TanJk V/3.196b]. *1582:* az hona alol veon egy keonyweth eleo ... Es kepek valanak Irwa benne, hol kiraly kepe hol eordeog kep, hol zerenchye kereke, es kileomb kwleomb fele kepek [Kv; TJk IV/1.106]. *1585:* Neg' eoregh keonywek, hartiasok. Egy Regalis pappirosra Niomtatot Missal (!) Egy Eoregh Deak Biblia [Kv; Szám. 3/XIX.5 A Szent Mihály templom inv.]. *1605:* en f⟨elre⟩ allek es egj keöniűet vök kezemben azt oluasom vala [UszT 19/87 Nagy Peter fja János Zent mihalj vall.]. *1628:* Az Legh belseö tárhazban... Egy Abrozban keőtve keötetlen kónyv [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44.1]. *1640:* Sinkai pap... Az Pater Nostert es Decalogust el monda memoriter, de az Simbolumat nem, az Evangeliumat sem exponala az keoniböl [UF I,716]. *1672:* miczoda keonire uagio(n) Barlabasnak Szüksege jria megh kk [CsÁLt F.27 1/38 Georgiffy Mihalj nyitrai pleb. lev. haza Csíksztgyörgyre]. *1678:* Uzonbol[a] vitte(ne)k el egyet-mást... Egy pincze tokot ebben 17. kőnyveket — aprokot nr 17 [BLt I. — *Hsz]. *1710 k.:* az Isten... kinek koronát, pálcát, kinek kardot, kinek könyvet, kinek kaszát, kapát adott, hogy ebben a világban éljen utána [BÖn. 446]. *1720:* van tizen öt nagy köny, az öte Sz.Tamás munkái [Kőröspatak Hsz; HSzjP]. *1766 u.:* Nagy Enyedi Szánto Elek Ur... egész Ifjuságátol fogva a Tudományokb(an) és Kőnyveknek olvasásáb(an) felettébb gyönyörködött [DobLev. III/639]. *1789:* vagyon égy fenyő fa Deszkából készült, ajto nélkül valo Theca... Kőnyvek... Hieronimus Ludolfs Bör marmorea Tábláb(an) aranyos a' Sarka [Mv; ConscrAp. 88]. *1846:* kötöttem konyveket 7. darabot kötöttem bornyúbőrbe darabja 1 fl 3xr... 3 darab Angol vásnos keménbe darabja 36 xr [Kv; Pk 6].

Szk: *~ alá való párnácska. 1732:* ezen oltáron vagjon két könyv alá valo kicsinj párnácska [Kóród KK; Ks 12.I] ✱ *~ek katalógusa. 1804:* a könyvek katalogussát számba vettük [Dés; KMN 39] ✱ *aranyos ~* aranyozott kötésű könyv. *1596:* Egy vigasztalo Aranyas keonyw in octauo [Kv; RDL I.65] ✱ *aranyos fokú ~* aranyozott sarkú könyv. *1801:* Egy Aranyas foku Frantzia kötésű kőnyv [Vargyas U; CsS] ✱ *bőrös ~* bőrkötéses könyv. *1596:* Egy feyer beoreos dezkas keönybe(n) kewleomb kewleomb fele enekek [Kv; RDL I.65] ✱ *deszkás ~ → bőrös ~* ✱ *dicséretes ~ 1736:* Fél Soltár 1. Ditseretes könyv Rosz Compactioba vadnak [Várhegy MT; CU XIII/1. 101] ✱ *evangélikus/református ~* protestáns vallásos könyv. *1774:* (A pap) megkente halva is az ostyát is szájába dugta, de a Liliomok völgye nevű szép evangélikus könyvet a párnája alatt találták | Azt pedig bizonyosan hallottam, hogy a catholica religiót igazán a csehek nem tartották, hanem titkon cultust és communiót reformátusok szerént celebráltak pincékben, református könyveket tartottak s olvastak titkon [RettE 339,351] ✱ *francia kötésű ~ → aranyos fokú ~* ✱ *isten ~e. 1657:* Visitatiojokban... szorgalmatossan meg visgalyák, és ugyan megis examinallyák az papokat, mennyire valo tudomanyok legyen az Jsten Könyveböl [UF II, 182] ✱ *játékos ~. 1658:* Nemet Jatekos köny f- d 15 [Kv; KJ] ✱ *klasszikus ~* ókori irodalmi könyv. *1832:* Classicus Konyvekert

adtam ... 3 Rf [RLt 4 Rettegi Imre költségjegyzéke] ✱ *könyörgéses* ~ imádságos könyv. *1804:* Popa Vonnak Istenit, Szenteit, Prápolják könyörgéses könyvét mellyből imádkozni szokot öszve baszta [Kv; KLev.] ✱ *misemondó* ~. *1791:* Mise mondó könyv Nro I [Nagyalmás K; JHbK XXIX|37] ✱ *ördöngös* ~. *1582:* Barbara azzon... az hona alol veon egy keonyweth eleo... akor az Ideobe hallottam vala hogy vadnak Eordeongeos keonywek es ha ember olwas benne tehat eleo Ieonek az Eordeogeok... monda(m) Neky hogy Nem io Azzoni Allatnak effeleket nala hordozni [Kv; TJk IV|1.106] ✱ *prédikációs* ~. *1788:* negy Preticatios (!) könyv be kötese - 96 [WLt Cserei Heléna jk 18b] ✱ *prédikátoros* ~. '?' *1849:* Egy praedicatoros oláh könyv xr. 30 [Mv; MvLev. Trombitás Parthenias gkel. pap hagy. 8] ✱ *szimbolikus* ~ a hitvallásokat illető könyv. *1800:* a fö Consistorium és Sinodus rendelése szerént a' Simbolikus könyvekel ellenkezö dogmát ne prédikáljunk, más vallásuakat ne motskoljunk [M.bikal K; RAk 33] ✱ *titkos* ~. *1811:* Dolgait a' hét Gyülekezetnek, Melyek ama Titkos könyvben emlitetnek, Mikor példájával Nagyságod követte, A' mit azoknak irt János, mind megtette [ÁrÉ 175]. — Vö. az *evangéliumos-*, *herbáriumos-* és *imádságoskönyv* címszókkal.

2. irodalmi mű nagyobb egysége; carte (parte mai mare decît un capitol a unei opere literare); Buch (größere Einheit eines größeren literarischen Werkes). *1662:* mellyröl[a] a krónika 9. vagy utolsó könyvében vagyon tractátus, szóbeszéd jelentés | Siralmas magyar krónikának harmadik könyve Mellyben Rákóczi György igazgatása alatt 1636. esztendeig, Bethlen Istvánnak az törökök közül való hazajöveteleig meglett dolgok foglaltatnak [SKr 82,137. — [a]A fennebb emlitett eseményröl]. *1823–1830:* Tanulták pedig a conjuncticába a Langius Colloquiumát s Eutropius Históriájának első könyvét... a syntacticában Corneliust és Cicerónak némely leveleit... a poeticában Vergilius Aeneiséből egy Libert, az Ovidius Tristium egy vagy két könyvét [FogE 125].

3. a biblia egy-egy nagyobb, önálló egysége; carte (fiecare dintre diviziunile mai mari ale Bibliei); je eine größere Einheit/ein größerer Abschnitt der Bibel. *1662:* Tiszta istenes ember lévén... az ótestamentum könyveit tizenháromszor, az újtestamentumot pedig harmincketszernél többször olvasta vala el | Egy summában s közönséggel a jó magisztrátus tiszteit s tulajdonit kiadja Isten világosan Mózes ötödik könyvében[a] | Jósué könyvében is[b] [SKr 293, 689, 694. — [a-b]Köv. az idézet). *1704:* Ma szegény Inczédi uram testének koporsóbatétele alkalmatosságával mind az urak és főrendek elmenének és prédikála Zilahi uram, Mózes ötödik... könyv 47:29-31, amelyet ugyan maga hagyott volt, hogy az légyen textusa Zilahi uramnak [WIN I, 285-6]. *1823–1830:* Professzoroktól leckéket hallgattam: Kovásznaitól zsidó exegézist a Ruth asszony könyvéből | (Zilahi Sámuel) tanitott zsidó nyelvet, előbb a Josué, azután a Mózes első könyvéből [FogE 139-40].

Szk: *próféciai* ~. *1662:* Irta azért ezeket Jeremiás Jerusálem városának, a templumnak... és egész Júdának afelől a romlása felöl, mellyel Nabugodonozor Nabuzárdán generálisa által... eldúlatta... amint fel vagyon jegyezve ezen prófétánál a próféciai könyvnek utolsó részében [SKr 687] ✱ *zsoltáros* ~. *1838:* Innèp utolso Napján Reggel a' Tiszteletes pap Textussa volt Sz Dávid 'soltáras Könyv 13 rész 10ik vers [Torockó; Bosla].

4. szk-ban: în construcţii; in Wortkonstruktionen: *céh* ~*e* céh-jegyzőkönyv; protocolul/catastiful breslei; Zunftprotokoll. *1648/1650:* Vegeszték eo kglmek Cehwl, miuel ertik az Tegely dolgabol valo panaszolkodasokat, hogy nemely vraink sokadalmas vdeoben az Teglyet ketten harman magoknak foglalnak, es kufarsagot indittananak velle, hogy jeovendeoben az Tegliet senki egy Mesteris, maga szamara egyedwl be ne vegye, miuel hogy az Ceh keonyweiben irastis talalunk rolla, hogy regentennis Ceh szamara szettek be, es egy arant osztoztak fel velle, az kinek szüksege volt rea [Kv; ÖCJk]. *1670:* Anno 1670 die 28 Januarii irattam be az céh könyvébe az kisebbik fiamot, Ferkőt, ha az szöcsművet meg akarja tanulni [Kv; KvE 201 LJ] ✱ *eklézsia* ~*e* egyházközségi jegyzőkönyv; catastiful comunităţii bisericeşti; Kirchgemeindeprotokoll. *1673/1681:* be is van irva az Ecclesia könyvében, hogy az Ministerek, se egy se más rendbeliektül, ne defraudalodgyanak fizetésekben [Vh; VhU 465]. *1728:* Az Eccl(esi)a könyve (:diariuma:) nro 1 [Szotyor Hsz; SVJk]. *1781:* az ecclesia könyviben constitutio vagyon róla, hogy a csengetésnek onussa flor. Hung. 1, egy magyar forint [Árkos Hsz; RSzF 104] ✱ *falu* ~*e* falujegyzőkönyv; registrul/catastiful satului; Dorfprotokoll. *1716/1793:* A Falu Constitutiojárol irott régi articulussait mellyeket akkor praedecessorink irásban hagytanak és protocoláltanak a Falu könyveiben mindenekben helyben hagyunk és approbálunk [A.csernáton Hsz; SzékFt 30] ✱ *fejedelmi* ~ fejedelmi kancelláriától kibocsátott oklevelek fogalmazványát, ill. másolatát tartalmazó jegyzőkönyv; registru cu copiile actelor emise de cancelaria domnească; das von der fürstlichen Kanzlei erlassene Urkundenabfassungen/abschriften enthaltende Protokoll. *1662:* a fütyésző, prédáló nép... a sok munkával, költséggel szereztetett sok szép könyveket s leveleket is, és protocollumokat, avagy fejedelmi könyveket, valamellyeket Toroczközi Ferenc nevü egyik káptalan magával Szebenbe el nem vihetett volna... azon könyvtartóháznak közepire rakásra hordván, úgy gyújtják és égeték meg rettenetes és becsülhetetlen kárral [SKr 439] ✱ *királyi* ~ királyi/fejedelmi kancelláriától kibocsátot oklevelek fogalmazványát, ill. másolatát tartalmazó jegyzőkönyv; liber regius; registru cu copiile actelor emise de cancelarie regală/domnească; das von der königlichen/fürstlichen Kanzlei erlassene Urkundenabfassungen/abschriften enthaltende Protokoll. *1595:* Az Tanachi bochiatot ala feieruarra Vrunkhoz az faluk Donatioya meg iratasaert, es el hozasaert... attam az Donatio meg irasaert f 24. d - Az kiraly keoniwben hogi hamareb be iriak attam az Deaknak egj tallert f 1 d 10 [Kv; Szám. 6/XVI.7]. *1662:* Ó, szánja meg az Úristen! hogy annyi sok magok hasznokat kereső tisztek, praefectusok, udvarbírák közül nem találtathatott vagy egy, ki az országnak a levelekből, királyi könyvekbül, protocollumokból, az ecclésiának pedig a bibliothécának sok szép és nagy summa pénzben álló könyveknek romlásából való nagy kárát megkeserülte, szánta volna, s a romlás előtt Szebenbe avagy csak azokat beköltöztette volna [SKr 439] ✱ *város* ~*e* a. városkönyv (a fontosabb

határozatokat, ügyleteket és a város hűségére esküt tett polgárok névjegyzékét tartalmazó jegyzőkönyv); liber civitatis; protocolul/catastiful oraşului; Stadtprotokoll (die wichtigeren Beschlüsse, Geschäfte und die Liste der auf die städtische Treue geschworenen Bürger enthaltendes Protokoll). *1570:* Beszterchey Gërgh Eskwt polgar, Ezt vallya hogy... vgy emlekezyk rea az Iktataskor vgy Magiaraztak az Sententiat hogy az Iktatas megh lewen az hazat Megh Beochwllyek es Zabo Symon azonnal le tegye az Arrath, De eo... varta Zabo Symont Eztendeigh harom Napigh es semmyt Nem fyzetet, Es eo Twdomant teot rola varas kënwebeis Be Jratta [Kv; TJk III/2. 119]. *1572:* az my (!) azkor vegeztek az chanady Ianos dolgarol Az Irwan vagion az varos keonwebe, Az zerent ha akarnak eo. k. vallany Irwan meg talalyak az keonyben [Kv; TanJk V/3.67b]. *1580:* Az Be Iratas felol penigh eo kegmek vegeztek hogy senkit Neotelent be ne Irjanak Az waras keonywebe Es a kit be Irnak Iol meg visgallyak michioda Nemzet honnet Ieot es my dolgos, hogy Ieowendeo vezedelemtwl az varas megh otalmaztassek A kyhez penig valamy adossag felól valo suspicio lehetne io kezesseg alat vegyek Az ollyant be. Az idege(n) neotelennek penig senkinek zabad ne legien kereskedny vagy boltot nytny se egieb arant kereskedny [Kv; i.h. 210a]. *1635/1650:* Ha az Mesterremekes Legeny akar Idegen, akar It valo legien, megh matkasodik, s be akar az Cehben allani, Elseoben irassa be magat az Varas könyveben, es megh Eskwuen Feiedelmúnknek, es az Varos keozze vgy vetessek be annak vtanna az Cehben [Kv; ÖCJk]. *1672:* Valamelly Kovacz Mester legeny az Becsülletes Czehben bé akar allani, és az rendtartas szerent magat be akaria avatni, tehat... leg elsöben a' becsülletes Varos kőze be esküdgjek, az hazanak igassaganak meg tartasara alioquin ha az Varos közze be nem esküszik, es a' Varos könyveb(en), es Prothocolumab(an) neuet be nem irattya, a' becsülletes Czehben be nem vetetődik [Kv; KovCLev.]. *1701:* Ha valamely Mester ember maga gondolattyában az itt valo lakást meg unna, s, az Betsületes Céhvel meg nem alkunnék, és innét más Városba menne, akár légyen Céhos hely, akár ne légyen, ä Betsületes Céh utánna írjon, hogy azon helyen á Céhben bé ne vegyék, se az Város Könyvében bé ne irattassék [Kv; PosztCArt. 22]. — **b.** városi jegyzőkönyv; registrul oraşului; städtisches Protokoll. *1824:* a Szolga Biro Ur a' Város Hadnagyával a Falunagygyal, és Zsendellyes András Urammal ki mentenek... a' város könyvével ki vitette a' Szolga biro Urat, Hadnagyot, Falnagyot, és 3om Hűtest [Fog.; Konst.].

5. különböző feljegyzésekre szolgáló (lapokból összefűzött) kötet; carnet/carneţel de notiţe; Notizbuch. *1598:* Az keönybe ha azok ne(m) volnanakys, az Testamento(m) leúel ereötlen volna, merth ne(m) hit zere(n)t Irtak az birak [UszT 13/95-6]. *1615:* Keönyuekbeöl Jutot nekj... Egj regestrumnak valo keönw tizta papiros f. 1 [Kv; RDL I. 97 Junck Andras kezével]. *1621:* Az Mely keonyuet Stenczel Andras adot uala Gradualnak Templom Zamara Azt az keönyuet attuk Junch Andras kezebe hogy megh Jrja Ahoz elsöbe Tentara es egieb fele Festeknek megh Zerzesere attunk fl. 1 [Kv; Szám. 15b/IV. 17-8]. *1629:* Köniuekböl iutott Egy iratlan keoniw ár. tt f 1 [RDL I. 143]. *1681:* Szendrei János mocskolta fejer konjv nagyub része iratlan [Vh; VhU 554].

Szk: *jegyzegető ~. 1782:* találtunk még egy Veresset[3] a' Jegyezgetö Könyvben [Torda; KW. — [3]Értsd: Veress nevűt] ✱ *kommentárius ~. 1647:* Egy Commentari(us) könny in folio f. 3 [Kv; RDL I. 134] ✱ *preszkripciós ~* rendelvény-könyv. *1789:* Medicina Spagirica... Motskos Pergament Táblában... Egy kis Praescriptios rongyos Könyv [Mv; ConscrAp 89] ✱ *testamentumos ~. 1647:* Egy Vy testamentumos keonyvj... f. 3 [Kv; RDL I. 134].

6. számviteli könyv; registru de facturi; Rechnungsbuch. *1710 k.:* Anno 1700. rendelének ismét exactorokat, két rendbélit; egyiket arra, hogy... a fiscalitasok három esztendeig való árendálását, ahhoz tartozó minden számadóktól vegyünk számot és tegyünk computust arról az akkor anticipált 120,000 forintról... Az elsőnek főinspectorának vagy praefectusának rendeltetett volt az egész societasból Jósika Gábor uram, ki is szép rendes könyvben eléádá minden, azok az esztendők alatt lett jövedelmeknek extractusit [BÖn. 884]. *1721:* Mint hogj eddig az időnek mostohasága miá Városunknak adosságit Sem rendb(e) nem vehettük Sem peniglen kinek mit fizettünk nem Consignalhattuk, Azért a kik még in recenti memoriae vadnak ezen Könyvet rendőltük arra, hogj ez után mind aszt kinek mit fizetünk, és kitől mit kérünk ide fel irattassék [Kv; PolgK 47]. *1789:* mi mind ketten Portio pénzel Restansok léven mikor el égénk az elmult esztendöben, mind rovásaink mind könyvünk s quiaetántiáink el égtenek [Sztána K; Somb. I].

Szk: *konvencionális ~* járandóság/konvenció-kimutatás. *1670–1680:* Fogaras Várahoz tartozo minden rendbéli szolgaknak conventionalis könyvek, mely adatot ki ez aláb meg irt mod és rend szerint... Az udvarbironak Kész pénze per annum ötven forint fl 50 Asztal tartására husz forint f. 20 Remek posztoja hét sing uln. 7 Buzája husz köböl cub. 20[4] [Fog.; UF II, 479. — [4]Köv. a járandóságok fels.] ✱ *számvető ~. 1647:* Egy Sámueteö keöny aestimaltatot... f - d. 60 [Kv; RDL I. 134].

7. üzleti könyv; registru de afaceri/comerţ; Geschäftsbuch. *1836:* A felsőbb rendelések nyomán a commercialis comissio kötelességének esmervén, a kereskedői könyvek (:Defterek:) megvizsgálását [Dés; DLt 732].

8. nyilvántartási napló; registru de evidenţă; Evidenzbuch. *1784:* kelletvén... egy olyan Diáriumot tartani, a' melyben minden némű Traktársághoz valo Erogatiojikot, és Perceptiojikot... igasságoson fel jegyezni tartoznak: Ezen könyvet vagy is Deftert Mgos Principalisoknak... producálják [Told. 16/87]. *1835:* van még ezen kivül egy nagy Könyvis: Defter, vagy minek hivják, melybe ugyan akkor fel irja az ö Nagysága Cancellistaja: ki, miként, ökörrelé vagy gyalog szerbe — mikor, hány nap, és miféle munkát dolgozott [Zsibó Sz; WLt].

9. kottáskönyv; carte de note (muzicale); Notenbuch. *1559:* Egy keonw Lanthoz walo [MNy X, 373].

10. mintakönyv; carte de modele; Musterbuch. *1836:* Itt a többi Kender fanalakrol el halgatok addig, mig az fen irtakott ki vállagattya, és fel veti; s engemet tudositt arrol... hogy az meg maradott fonalbol, a' kis könyviből ki választott formákra, hány abrosz és hozzá hány tuttzet asztal keszkenyököt lehetne még felvetni [IB gr. I. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.].

Szk: *konsztos* ~ mintarajzos könyv. *1589:* Vagion egj Eóregh constos keönyw harthias vadnak constok benne kupa rayzolasok Mely keony egiembe megh Eerne f. 4 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 47 Joh. Desy ötvös hagy.].

11. *vhány ~ben* vhány kötetben; într-un anumit număr de volume; in einigen Bänden. *1596:* Magyar Biblia ket keonybe Aranyassok [Kv; RDL I. 65].

12. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ nélkül elmond* kívülről elmond; a spune ceva pe de rost; auswendig vorsagen/sprechen. *1640:* Sztoyka Urszul... El monda keoni nelkül... az... Credot es Decalogust olvasa az olah Evangeliumotis [UF I. 732] ∗ *~ nélkül megtanul* kívülről megtanul... a învăţa pe de rost; auswendig lernen. *1681:* Ecclesiat ne adgyanak az ollyanok(na)k, hanem ha könyv nelkül tanullyiak meg az predicatiot és szorgalmatoso(n) tanulnak s — tanitanak [SzJk 153] ∗ *~ nélkül tud* kívülről tud; a şti pe de rost; auswendig wissen. *1640:* Popa Komsa... edgik Labaval benna fa labon iar az olah nielven valo Irastis igen akadozva olvassa az Credot koniv nelkul nem tudgia [Dragos F; UC 14/48. 115].

13. mesterlegény-könyv/igazolvány; adeverinţă despre susţinerea examenului de calfă; Gesellenbuch/ausweis. *1838:* September első napján mikor Ifjabb Harai Josef mint ki nevezett Béjáro Mester Hivataloson a legényeket el rendelni jelen volt a Herbergen Farkas György is fel szolla Harai Józseff hogj a munkát Kérő legények Könyveiket és el botsáto czéduláikat mutatnak ele melyre egy idegen legény ele mutatná Vándor Könyvét [Kv; ACProt. 8-9].

14. (kötetnyi) írott mű; un volum întreg; Schriftstück/Werk (im Umfang von einem Band). *1653:* Egy könyv lenne csak rollok írni, de... elhagyom [ETA I. 86 NSz]. *1710 k.:* Oxoniumba is a nagy híres akadémiát látni elmenénk... Ennek magának, kollégiuminak, bibliothékájának, tanulói számának épületeinek etc. leírására könyv kellene [BÖn. 587]. *1736 u.:* A szegény uramnál[a] laktunkban mennyi sok mulatságot követtünk el, egy egész könyvet lehetne arról írni [MetTrCs 483. — [a]Gr. Apor Istvánnál]. *1770:* Ez[a] leánya volt gr. Haller László úrnak amaz ritka példájú kegyes asszonytól gr. Bethlen Katától... Minthogy Haller László úr ifjúkorában holt meg, a szegény asszony mintegy tíz esztendős koráig a reformata religióban nevelte volt, de a catholicus attyukfiai nem szenvedhetvén, militare brachiummal vétették el, melyről szép könyvet is írt az idvezült asszony maga [RettE 220. — [a]Gr. Teleki Pálné gr. Haller Borbála]. *1798:* De most veszem magamat eszre, hogy szinte az egész könyvemet ide írám. Tsak igy jár az ember, mikor maga szüleményiről kezd beszélni [MNy XLVI, 155 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

15. *a természet ~e* a természet; natura, cartea naturii; die Natur. *1710 k.:* Ezt az Isten egyik nagy könyvét, a természet könyvét tartozunk olvasni igenis, de ez csak addig jó, amíg az Istennek dücsőséges, néked üdvösséges | Az ég, nap, holdtól fogva a szúnyogig vizsgáld meg a természet könyvét, találsz-é az ő nemekhez képest csak a legkisebb hibát is bennek? [BÖn. 456, 476].

16. *vall. 1662:* El ne távozzék a törvénynek könyve a te szádtól, hanem gondolkodjál arról éjjel és nappal, mert akkor lesznek szerencsések a te útaid, és akkor leszesz boldog [SKr 694]. *1710 k.:* Én édes Istenem... te tudod, mit követtek rajtam és mit akartak követni... Azt is mondja a te lelked az én lelkemnek: A te peresid az Isten könyvében vagy kegyelemnek vagy haragnak edényi [BIm. 1018] | Az Isten világi igazgatásának és a kegyelemnek könyvét ha vizsgálod, érted-é az Istent igéreti s fenyegetésében valaha hogy hibázott volna? [BÖn. 476].

17. (arany/ezüstfüst)-ív; coală (de foiţe de aur/argint); (Blattgold/silber)Bogen. *1625:* Praefectus Vra(m) eo kgme hagyásara vasaroltattunk képiro Aranyat tizenegy keonyuet. Jo felet eoreget, keonyuet hat forinton f 84 | Veottunk az ouar feleöl valo manus araniazny kep Iro Araníatt ket keoniuel f 12 [Kv; Szám. 16/XXVII. 5, 16/XXX. 21]. *1683:* Kép iro Arany az kolosvari kereskedöknell nem volt, Szebeni Győri nevű kalmar hat forintnál aláb könyvét nem akarta adni (UtI). *1729:* (Vettem) Jo féle aranyat egy könyvet fl. 4//80 Ezüsöt egy könyvet fl. 1//20 [Born. XXXIX. 6 Bodoni Zsigmond temetésére).

18. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: vhány ívnyi; de un anumit număr de coli; von einigen Bögen. *1661:* Vasarlotham Giulai Martonne Aszonyomtol ket könyü Kep irö (!) Esüstöt [Kv; ACJk 15b]. *1697:* Hat könyv kep iro Arany [KGy]. *1711:* 9 könyv képiro Arany... 3//24 [ApLt 5 Apor Péter inv.]. *1717:* Egj néhány könyv kép Iro Arany [TSb 5]. *1789:* 101 Könyv Sárga réz Levél, és egy félbe lévö Rf 2. xr 16... 6. Könyv ordinar ezüst Levél Rf 1 xr 30 | 5 1/2 Könyv Arany Rf 22 [Mv; ConscrAp. 24-5].

Vö. a *feketekönyv, muzsikakönyv* és *vándorkönyv* címszóval.

könyv[2] l. könny

könyvárus vînzător de cărţi, librar; Buchhändler. *1823–1830:* Minden gradust nyert személyek, úgyszintén könyvárosok, nyomtatók, compactorok legényeikkel, inasaikkal, a traktirok, kiket bevenni az univerzitás engedett meg, cselédjeikkel együtt az univerzitás jurisdictiója alá tartoznak [FogE 233].

könyv-bekötés broşare/cartonare a unei cărţi; Bucheinband. *1788:* egy köny be kötes — 20 [WLt Cserei Heléna jk 17b].

könyvbíráló recenzent/critic de carte, criticul unei cărţi; Buchkritiker, Rezensent. *1896:* ott van Gyulai bácsi[a], akinél most két elbeszélésem van; Arany László, aki hallgat Gyulai bácsira s ott könyvbíráló, és Nagy Miklós, aki jóba van velem [PLev. 177 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Gyulai Pál a Franklin kiadónál].

könyvdarab kb. kézirat-köteg; legătură de manuscris; Manuskriptbündel. *1823–1830:* Egy itten tanuló quedlinburgi, mintegy 20 esztendős Voigt nevű ifjú produkált előttünk tíz positiókból álló igen szép fizikai mechanizmusokat, melyeket az akkori utazó írásomban feljegyezvén, ezen könyvdarabok mellé tettem [FogE 193].

könyvecske 1. cărticică, cărţulie; Büchlein. *1560:* Az minemv dolgok ez konyvechkeben vadnak arrol valo Tabla [Kv; ÖCArt.]. *1573:* Ne(m) alkhattak volt meg egymassal, Mond Thamas deak meg Bizonytom haza

fut es hoz egy könnywechket oda [Kv; TJk III/3. 144b]. *1664:* kérvén Kegyelmed én számomra ő kegyelmétől egy nehány könyvecskét [TML III, 59 Kászonyi Marton Teleki Mihályhoz]. *1710:* Legvégen az asztalnál ül vala egy szegény katona... kétségkívül tanult ember volt... a tarsolyában volt egy zsíros könyvecske [CsH 102]. *1768:* Barsonyotska Ládába talaltattak... Könyvetskék 3 [Mezősztgyörgy K; Ks 23].

Szk: *vigasztaló ~. 1591:* Az Udvarhaznal az Espotalyban a' keönywek... Egi Magiar Cantualis... Vigaztalo keöniwechke. Egi breuiar vagi official [Kv; AggmLt A. 53] ✱ *zsoltáros ~. 1801:* Egy kis Soltáros könyvetske [Vargyas U; CsS]. *1802:* Egy soltáros könyvetske [Dés; DLt]. — Vö. az *imádságoskönyvecske* cimszóval.

2. kb. írott mű; lucrare scrisă; schriftliches Werk. *1583:* Az varost illendeó theorweniekreol... vgy vegezzenek... Annak vthanna mikor ezekben Az valasztot feo vraim eleo Mennek, es az Zep es hasznos műnkat el vegezik, tehagy (!) Az varos eleot referalliak vegezetre mindenek iol meg Ruminaltatwa(n) A menybe(n) a theorwenyreol Irt keonywechke meg tiztul es helyen hagiattatik, Vrunkal eo Ngawal az varossy keosseg keozeot eoreokbe valo meg maradasara meg Confirmaltassek [Kv; TanJk V/3. 277a]. *1621:* veotte(m) Zabo Thamastol az Azzoniunk eo Flge keonyuenek ki nyomtatasara Papyrossat keotest Nro 9 1/2... Vgian ahoz az keoniueczkehez veottem Nyreö Ferenczteol papyrossat No: 15 [Kv; Szám. 15b/XI. 301].

3. (ezüstfüst)-ívecske; coală (de foiţă de argint; (Blattsilber) Bögenchen. *1789:* 7 Könyv Ezüst, és tiz Könyvetske Rf 5 xr. 24 [Mv; ConscrAp. 25].

könyv-előfizetés subscripţie pentru o carte; Buchsubskription. *1853:* Könyv elő fizetés 3 holnapra... 1 Tallér 10 garas [KCsl 3. — Berlini feljegyzés].

könyves cu cărţi; mit Büchern, Bücherfreund. **Szn:** *1590:* Keonjwes Ferencz [Kv; Szám. 4/XXIII.1.C]. *1603 k.:* Paulus Keönywes de Vdwarhely [UszT 16/65].

könyves almárium könyvszekrény; dulap de cărţi; Bücherschrank. *1815:* Egy könyves Almarium három Tojokaival [LLt Csáky-per. 20.L.14].

könyves téka könyvszekrény; dulap de cărti; Bücherschrank. *1797:* Licitáltattak... Egy ruha tartó Théca Hf 1 Dr. 90 Egy könyves Théca Hf 3 Dr. 64 [DobLev. IV/775. 1a]. *1802:* Egy négy Lábokon állo üveges könyves Théka... melly tekában talaltatnak könyvek [Ne; i.h. IV/858. 4b]. *1840:* Nagy Könyves Theka 1 [Nagykapus K; KszRLt]. *1842:* Két feketere festett nagy könyves Theca [Csekelaka AF; KCsl 3]. *1849:* A' Gabanas feletti elsö szaba... a' falba alkatott könyves Téka — de üvegetlen, benne lévö külömbözö könyvekkel [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. *1866:* Egy nagy olajos festékes könyves téka [RLt].

könyvforma könyvalakú; cu format de carte; buchförmig. *1692/1737:* láttom az Asztalotskáján... egy könyv forma arany gyűrűkel rakot, veres Barsonyal borított és Fejér Pamuttal takartatot Tokotskát [Szilágycseh; EMLt Simeon Furenda Literati vall.]. *1713:* A Kalamáris Ládában vadnak e szerint. Egy könyv forma gyűrű tokban egy arany pecset nyomo őreg gyűrű hat gyémánt ket felől rajta [WassLt id. Wass Györgyné Nemes Mária hagy.]. *1816:* Könyv forma Czufkálo (!) láda... 36 xr [Kv; Born.IV.41].

könyvház könyvtár; bibliotecă; Bücherei, Bibliothek. *1823–1830:* Innen mentünk ugyancsak ezen japóniai palotában lévő Bibliothécában. Ez a könyvház áll húsz szobákból és három palotákból, vagyon pedig bennek 200000 darab könyv [FogE 183].

könyvkereskedő librar; Buchhändler. *1823–1830:* Mert azok a nagykereskedők nem annyiban készpénzzel, mint portékák cserélésével trafikálnak egymás között, és melyik amit ír levélben, a másik azt a portékát küldi neki, s ez megint a magáéból küld. P. o. egyik városbeli könyvnyomtató küld a maga tipográfiájában nyomtatott exemplárokat a más városbeli könyvkereskedőnek [FogE 197].

könyvkötő legător de cărţi; Buchbinder. *1579:* eg kónwet kötetem be az Cancellariüsnak eg penczt sem adot rea, ha nem Ennekem kellet az kónvketötöl ky valtanam atam d. 14 [Kv; Szám. 1/XVIII.14]. *1621:* Attam Joachimusnak az keönwkeöteönek kilencz forintert es hatuan penzert Malo(m) Vam buzat... Cub: 8 | Aztalos Lukaczi meg czinalua(n) az Tokjat[a] fabol... /50 Az keonjkeoteonek hogi az tokjat meg boritotta atta(m) munkajara... 2 [Kv; i.h. 15a/VII-hez mell., 15b/IX.83. — [a]Az órának]. *1676:* az könikötö giermekenek harangoztak egyszer [EM XLVII, 256].

Szn. *1582:* Keonykeotheo Balinth [Kv; TJk IV/1.56]. *1593:* Magdalena Keony keteo Balintne [Kv; TJk V/1.352]. *1600:* Könyketö Ioachim [Kv; Szám. 9/III.33]. *1646:* Keönykeöteö Gabor (idegen) [Kv; Dica I.3b]. *1678:* Könikeotö Gabor. Könikötö Gaborne [EM XLVII, 257]. *1720:* Könyv kötö Janos Deak [Kv; Dica V.44].

könyvkötőné soţia legătorului de cărţi; Frau des Buchbinders. *1566:* Ibi kónykótóne [Kv; Szám. 1/X. 213].

könyvnyomtatás imprimare de cărţi; Buchdruck. *1662:* az ország levelei amelly házban tartattak, azokat, és könyvnyomtatáshoz való eszközöket is, olly hirtelen kiköltöztethetni lehetetlen volna [SKr 617].

könyvnyomtató I. *mn* szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen; *~ intézet* casă de editură; Buchdruckeranstalt. *1835:* A' Kolosvári Könyv nyomtató intézet-b(en), ki jött Erdéllynek, és Mországnak föld abroszsza (:Mappája:) [Vaja MT; HbEk] ✱ *~ sajtó* presă tipografică; Buchdruckerpresse. *1823–1830:* Két bibliopolium vagyon Göttingában: az egyiket tartották Vandenhoek és Ruprecht egy társaságban a másik volt a Ditriché, mind a kettőnek könyvnyomtató sajtója [FogE 240].

II. *fn* nyomdász; tipograf; Buchdrucker. *1596:* Az keoniniomtatotol veottem eczetet 2 vedret 2 ejtelt. 1 p(er) d 7 f 1 d 26 [Kv; Szám. 6/XXIX.124 Bachi Tamas sp kezével]. *1621:* Zilagi Petert küldi B. Vram Zilahra, az

kónynjomtato Janos Deak zolgaiaert vezetek louat viue(n) vtanna... Attam az Ket lotol f. 1/25 [Kv; i.h. 15b/IX. 227]. *1623:* Andras Deakot[a] az keonjnjomtatot Vizi Egi Zegenj Ember 2 eok(reös) zek(erén) Tordaig [Kv; EM XLVII, 369. — [a]Válaszúti András]. *1629:* erkezek Lengjel Orszagból megh Rostas Istuan Vram az Keony Nyomtatoval edgjüt hoztak Vrunk szamara az Tipographiaiahoz valo szer szamokat [Kv; i.h. 372]. *1667:* Az Köny nyomtatonak ellöpenzt átam, vaszarhelt [UtI]. *1673:* Radnothon adtam az kolosvari könyv nyomtatonak fizetesiben es papirosra, Veres egyhazi Mihálynak kett száz tallertt Praefectus Ur(am) altal [UtI]

Szn. *1571:* Joanny Könnynomtato [Kv; Szám. 1/XIII. 436].

könyvnyomtató inas nyomdászinas; ucenic de tipografie; Buchdruckerlehring. *1625:* B.V. es az Tanaczj akarattiabol Attam az keönjw nio(m)tato Inasnak vtj keöltseghre... d 50 [Kv; Szám. 16/XXXIV.243].

könyvolvasás cititul/citirea cărţii; Buchlesen. *1679:* Kony olvasashoz valo festet Techaczka az asztalon nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 20]. *1710 k.:* Tanuljátok szeretni a könyvolvasást, ó férenden valo ifjúság... olvasás által tartsátok meg, amit tanultatok [BÖn. 556].

könyvpiac comerţ/piaţă de cărţi; Büchermarkt. *1896:* Ezt a kötetet nem akarom a sárba dobni, mert ha kell neked, ráteszem a két ujjamat a keresztre, hogy nem mocskolom a könyvpiacot könyvvel [PLev. 176 Petelei István Jakab Ödönhöz].

könyvtábla scoarţă de carte; Buchdeckel. *1789:* Szürke vastag Pappiros, Könyv Táblának valo 77 font Rf 12 xr 4 [Mv; ConscrAp. 24].

könyvtartó könyvespolc; raft de cărţi; Bücherregal. *1600:* Aztalos Lukach miuelt volt az scholaba... Marton deaknak az Lectornak egi keoniw tartot fl 1 [Kv; Szám. 9/IX.51]. *1670:* Csinaltam egy oregh Könytartot, ket oldala magam deszkambol. Csinaltam meghis egy Konytartot nro hat ladakkal f 4 [Kv; ACJk 70a]. *1679:* Konyv tarto, regi polczával [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 40]. *1685:* Az falb(an) vas sarkos ajtaju könytarto Nro 1 [Gyf; MvRKLev. Urb. 22-3]. *1720:* a könytarto mellet edgj edgjes Szék [Kőröspatak Hsz; HSzjPl]. *1861:* 1 könytartót tölgyfa szinre lagíroztam f 3 [Kv; Újf. 1].

könyvtartó-almárium könyvszekrény; dulap de cărţi; Bücherschrank. *1819:* Egy kis konyv tarto diófestékes Almárium [Kv; Pk 3].

könyvtartó-fa könyvespolc; raft de cărţi; Bücherregal. *1761:* Az Úr Házában... Könyv tartó fa 1 [Szentmargita SzD; Ks 18.CII].

könyvtartó-ház könyvtár; bibliotecă; Bücherei, Bibliothek. *1662:* a fütyészö, prédáló nép ... a sok munkával, költséggel szereztetett sok szép könyveket s leveleket is, és protocollumokat, avagy fejedelmi könyveket... azon könyvtartóháznak közepire rakásra hordván, úgy gyújták és égeték meg rettenetes és becsülhetetlen kárral [SKr 439]. *1710:* Visszajövő útjokban[a] Budára bemegyen a fejedelem ... ott mind a várost, mind a várat megvizsgálván, söt a Mátyás fegyveres és könyvtartó házaiba is beeresztetvén [CsH 55. — [a]1663-ban az Érsekújvár ostromáról visszatérő erdélyi sereg].

könyvtartó-polc raft de cărţi; Bücherregal. *1697:* Mas könyv tarto pocz, ezeke(n) vagyon egj falka könyv [Borberek AF; Mk Urb. 1]. *1720:* Egy kisded könyv tarto Poltz [Mv; MvLev. Boka Katalin hagy. 2].

könyvtartó-téka könyvszekrény; dulap de cărţi; Bücherschrank/kasten. *1697:* Az ház falán Veres szőr szőnyeg nro 1. Könyv tarto theca nro 1 [Borberek AF; Mk Urb. 1]. *1720:* vagjon egj könyvtarto téka három szakaszos, az allyában ki vono fiokja, az mellyben vagjon sok elegj belegj portéka [Kőröspatak Hsz; HSzjP]. *1802:* Egy záros könyv tarto Thécát a' vak ablakban a' kapu felöl [Mv; TGsz 52].

könyvtéka könyvtartó tok; toc pentru (păstrat) cărţi; Buchbehälter/Futteral. *1600:* Könyketö Ioachimnak fizettem két Taal, és az nagy Aranyos könyü tekatol borjtassatol fl 5 [Kv; Szám. 9/III.33].

könyvtár bibliotecă; Bücherei, Bibliothek. *1879:* A könyvtárak hiányát igen mélyen érzi [PLev. 51 Petelei István Jakab Ödönhöz].

könyvtáros bibliotecar; Bibliothekar. *1894:* Maga nemcsak könyvtáros, de apa is, akinek idestova működvelő gyermekei lesznek [PLev. 166 Petelei István Gyalui Farkashoz].

könyvvásár könyvvásárlás; cumpărare de cărţi; Bücherkauf. *1853:* Gusztinak adtam könyv vásárra 1 tallért [KCsl 3. - Berlini feljegyzés].

könyvvizsgálat könyvellenőrzés; revizie de cărţi; Buchkontrolle/revision. *1828:* A' könyv-vi'sgálat itt szorossan veszen mindent; de tsak ugyan a' Crisis alá jött Voltér munkái 's más mint-egy 35 darab könyvekis — a' mint a' Curator Urak biztatnak ki fognak adódni; de úgy hogy én reversáljom magamat arról, hogy hivatalt viselő Személyek kezébe menvén; elnem fognak másnak adódni [BetLt 4 Hodor Károly lev. Bécsből].

kőoldal 1. kőoldalfal; perete lateral de piatră; steinerne Seitenwand/mauer. *1819:* Ezen Pintze külső Gátorának kő oldalai nagyon romladozott állapotuak lévén [M.köblös SzD; Torma].

2. kb. kő-oldalrács; grilaj lateral de piatră; steinernes Seitengitter. *1823–1830:* a nagy kőhídnak az Albis vizén, mely Ó- és Újdrezdát összefoglalja, eredete bizonytalan... A gyalogösvények mellett vagynak a híd szélein alol lyukatos faragott kőoldalak, azokon felül vasrostélyok (Gitterlehnwercke) [FogE 186].

kőoldalú kő-oldalfalú; cu perete lateral de piatră; mit steinerner Seitenwand/mauer. *1851:* Az udvarház alatti

pincze... gátora kö oldalu [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

kőoroszlán oroszlán-kőszobor; statuie de leu din piatră; steinerne Löwenstatue. *1823–1830:* Bemenvén a külső házba, az ajtón belöl vagyon két kőoroszlán, amely a legrégibb egyiptomi faragás [FogE 183-4].

kőorsós kő-lépcsőorsós; care are fusul scării făcut din piatră; mit steinernem Treppenmönch. *1662:* Azon országházára ugyanonnan a piacról is a vár harmadik udvarának kapuja felett szép kőorsós, folyosós grádicson mehetnek fel [SKr 301].

kőoszlop 1. coloană de piatră; Steinsäule. *1570:* Kyreom Kegel: hog szerezeo(n) egy Kywmyweszt Kegel: oth az Tw kegel:tek varosaban szak (!) egy Kw oszlopoth Rakatna(n)k fel annak vttanna Teob mywet es adna(n)k neky [Bethlen SzD; BesztLt 115]. *1736:* az keresztjáró, avagy diebus Rogationum[a] kellett mennünk[b] az monostori templomhoz... A keresztjáró héten[c] első nap mentünk Fenes felé... ott volt valami elromlott kőoszlopnak a fundamentuma [MetTr 434. — [a]Áldozócsütörtök (Ascensio Domini) előtt való három nap: hétfő, kedd, szerda. [b]A kv-i jezsuita szeminárium diákjainak. [c]Áldozócsütörtök hetiben]. *1761:* Paripák számara Két Fejedelmi Jstálok... az épületnek Frontispiciumán Négy magos kö oszlopokon Különös, és alatsonabb Frantzia szarvazatt, s tégla fedél [Szászvessződ NK; JHb LXVIII/1. — Tomai László kijegyzése]. *1772:* Ezen Udvarház előtt... ött rakott kö oszlopokon fél viseltében lévő Folyaso vagyon [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. *1792:* Vagyon egy Üveg Csür magas Kő oszlopokra emelt Sendelyes fedéllel [Butyásza Szt; TKhf Fasc. 50/I]. *1849:* a falusiak... kö oszlopokat fel döjtögették [Drassó AF; HG Gr. Lázár lev.].

2. köláb; stîlp de piatră; Steinabsatz, Pfeiler. *1680:* Az konyhan... vagyon teglabol fel rakot tüz hellyin pogonos negy erös kö oszlopokon csinalt uj kö kémeny [A.porumbák F; KvLt Inv.9]. *1812:* Egy Baranábol Kö oszlopokra épitett Gabanás 'Sendely fedellel [Sorostély AF; Born. XXXV.66 Gr. Teleki Pál conscr.].

3. oszlopszerű kő-ajtófél; montantul vertical al unei uşi asemănător unei coloane; säulenartiger steinerner Türpfosten/stock. *1652:* egyik sarka az Ajtonak a' kü oszlopbol ki jött [Görgény MT; Törzs].

4. emlékmű/oszlop; columnă (comemorativă); Denkmal/säule. *1710:* Ennek az esztendőnek vége felé nagy nevezetes victóriát obtineála a császár a francia ellen az Impériumban Blinthum és Nustet városok között... Mely dolognak örök emlékezetire a harc helyén nagy köoszlopot emelének, és a harcot felírták rája [CsH 354-5].

kőoszlopos cu stîlp de piatră; mit Steinsäule. *1632:* Az uegseö keö oszlopos bolth[a] [UF I,158 — [a]Köv. a lelt.].

köp l. **pök**

kőpad 1. podul morii; Mahlzeug/bank. *1587:* veottunk ket chakant vyat az Malomhoz... Vgian akkor emeltettwk fel az keo padot megh foldoztattuk az achokkal gattiat az Malomnak vyollag keottettwk [Kv; Szám. 3/XXXII.12]. *1590:* Az malo(m) Mester kik segiteotte(ne)k az keowet az keopadra vetni Adot d. 25 [Kv; i.h. 4/XIII.9 Gr. Wass malomreg.]. *1636:* Az malomnak elseö reszeben vagyon ket keöre forgo feölül Cziapo kett kereke Jo keö padgya és belseö kerekys eppek [Siménfva U; JHb Inv.]. *1640:* vagio(n) egy Csapo Malom kett kö padra csinalua [Sárkány F; UC 14/48.22]. *1731:* Vagyon... a Kászon Vizén edgy fellyül Csapo két kövü malom... Kö padgya faragott meczesü tserefákbol valo, nyoltz faragott lábakon allo [Kászonjakabfva; BCs]. *1760:* el is jött Mokány Urszuly Iklodrol... a' kő padat velünk edgyütt tzifra tornátzával fel allitotta [Mihálcfva AF; Eszt-Mk]. *1771:* valami kö padakat vagatt ugjan Kiraljfalvi Atyim, elis hozták a' Malom számára [Sövényfva KK; JHb LXVII/171]. *1810:* A malom... fel emelt meg Czifrázott derék fáju köpad benne, Négy darabb also felso Csitsai malom kövekkel [Rákos Sz; Ks 76 Conscr. 265].

2. bancă de piatră; Steinbank. *1823–1830:* (A drezdai) hídnak mindkét felől való oldalaiban bizonyos prospectusokban köpadok, melyek a viz felől befelé vagynak építve, úgyhogy a gyalogolóknak akadályokra nincsenek és az itt ülök kedvekre mulathatnak. Ezek mint valamely erkélyek olyanok [FogE 187].

3. *táj* kb. köves pad (kavicsos talajú, lapályosan elnyúló dombtető-vonulat); loc/teren pietros; Steinbank/boden (sich flach hinziehender, kieseliger Hügelzug). **Hn.** *1756:* a Kőpad (sz) [Farnas K; KHn 287].

kőpadimentumozás kőalapozás; pavaj; Steinfundament. *1585:* 10 Sept. Az Tanach haz vdwaran keztünk mesz vermet assatny talaltanak wolt walamy regy faragot keo padimontomozásra, azt ky hanyattük, meliel a Zobanak egy reszet padymontomoztatuk megh [Kv; Szám. 3/XIV.30].

kőpádimentum-utca kövezett utca; stradă pavată; gepflasterte Straße. *1619:* Az nagy erös köpádimentom utcákat[a] úgy elmosta, szaggatta az rettenetes viz, hogy magam az szakadásokban sok helt torkig is beléállhattam volna [BTN 285-6. — [a]Konstantinápolyban].

kőpadocska băncuţă de piatră; Steinbänkchen. *1799:* Alkalmas kő padotska [Bányabükk TA; MkG Conscr.].

kőpadolás ? (malom) köpad-készités; făcutul podului de moară; Mahlzeugmachen. *XIX. sz. e. f.:* Kö padolásra két fertály tutaj [Marosbogát TA/Kv; GyK kv-i épitőmester malomszám.].

kőpad-szemöldök (malom)köpad-rész; parte a podului morii; Mahlzeugteil. *1732:* az ujj Malom... Huvárlot kö pad szemöldökit az egesz kö paddal egyben sasokban kötött erös gerendak tartjak, mellyen a ket Malom kö bátron forog [Nagyida K; Told. 11/70]. *XIX. sz. e. f.:* köpad-szemöldök [Marosbogát TA/Kv; GyK kv-i épitőmester malomszám].

kőpadtartó szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *medveláb* kb. (malom)köpadtartó talpgerenda; ursoaica morii; Grundbalken am Mahlzeug, Hausbaum. *1815:* a Sajo vizén vagyon... Malom... Az ugy nevezett Bihalok, vagy azok a' Talpok a' mellyeken a'

Kö Pad tarto Medve Lábok állanak régiek [Somkerék SzD; Ks 77/19 Conscr. 236].

kőpadú (malom)kőpados; cu podul (morii); mit Mahlzeug. *1761:* Vagyon jo ujj kő padu alkalmas vas szerszamu felyül tsapo két kerekű lisztelő Malom [Siménfva U; JHbK LXVIII/1.55].

kőpajta kőistállócska; poiată de piatră; steinernes Ställchen. *1875 k.:* A' kőpajta mellet lévő két sövény pajtát a' pap készitette [Szucság K; RAk 106].

kőpalackocska ? *1752:* egy kő Palaczkocska [Eszt. Gr. Petkiné lelt.].

kőpallérozó kőfaragó; pietrar, cioplitor în piatră; Steinmetz. *1796:* A Kő pallerozonak 4 darab kö vágásért Rfl 2 [ETF 182.72 Gyarmathi Sámuel költségnaplója].

kőpalló kő-gyaloghidacska; podeţ/poduleţ de piatră; steinerner Steg. **Hn.** *1715:* A Kő Pallonál (sz) [Zentelke K; KHn 138]. *1732:* A Kő Palloban (sz) [M.zsombor K; EHA]. *1748:* A Kü Palloban [uo.; EHA]. *1758:* A kö pallo mellet (k) [Bh; EHA]. *1833:* az Kö pallo nevezetü Hellyben (sz) [M.zsombor K; SL].

kőpalota kb. kőboltos terem; sală cu boltă de piatră; Saal mit steinerner Wölbung. *1715:* ezen Kő Palota alat Valo Nagjub Pinczében [Csicsókeresztúr SzD; LLt 55/1567].

kőpárkányos kőpárkányzatú; cu cornişă de piatră; mit steinernem Gesims. *1694:* Az Templom előtt valo Folyoson Kő Parkanyos Labakon allo bolthajtasos Teglaval padimentumozva... szugolyat helyevel edgyűt, őt lepesű fa Garadicson ereszkednek reaya [Kővár Szt; JHb Inv.].

köpcös zömök; îndesat, bondoc; untersetzt, gedrungen. *1591:* Barrabas Peter, Nadasi[a] vallia... Az zekeren egi veres zokniaiu azzonis vala, keozep zerw fekete abrazattiu keopczeos azzoni ember [Kv; TJk V/1.108. — [a]M.nádasról (K) való]. *1747:* ezen katonáknak egyike... köpczős és nem igen magas, jó erejű [A.hagymás SzD; Ks 27/XVIIb]. *1798:* (A szökevény) termetében közöpszerű köptzös [DLt nyomt. kl]. *1817:* (A.járából[a] való Farkas Petre) Közep termetü, Zömök, köptzös — pofotyos ábrázatu, kek vigyori Szemü [TLt 1779 Lázár Antal szb aláírásával. — [a]TA].

Szn. *1620:* Kópczes Andras. Kópczós Andras. Kópczes Mathe [Algyógy H; RDL I.109].

Szk: ~ *termetü.* *1811:* Kolosvari születésü Gombos Mihály, köptzös termetü... kabala lábu [DLt 81 nyomt. kl]. *1834:* Pirvuly Gligor... alatson köptzös termetü [DLt 939 ua.].

köpéce 1. molnármérce, *rég. táj* finak, vatyikó; măsură de morar; Müllermaß. *1765:* egy véka, egy Köpécze és kővágo vas csákány, egy Bodon [MNy XXXVIII,54]. *1768:* A Malomb(an) találtatott... Egy petsetes ujj véka két fel töltő veka, egy köpetze v(agy) vatiko [Sarmaság Sz; TGsz 23]. *1842:* Tartozik ezen malomhoz egy véka és egy vám merő (:köpétze:) egy vágo és jukaszto csákány [F.árpás F; TSb 51].

2. vhány mércényi; de un anumit număr de măsuri; von einigen Müllermaßen. *1711:* 3 Köpécze Serbet köpéczéje //72... 2//16 [ApLt 5. Apor Péter lelt.]. *1753:* (Egy legény) két köpőtze buzát lapot el az malombol [Grohot H; Ks 40/5 Petrutz Marian jb vall.]. *1789/1798:* A' Ballai Oskola Mester Fizetése illyen: Minden Gazda tartozik szemül 6 ~ hat köpétze Buzát, és hat kupa Bort fizetni [Balla Sz; SzVJk 173]. *1830 k.:* az Contractusban meg igirt, Gabanankatt minden napra egy egy köpécze buzátt, három Esztendőtől fogva az Tisztek ki nem adták [Kerestelke Sz; BfR].

köpeci a Köpec (Hsz) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Köpec/Căpeni; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Köpec: Köpecről való; din Köpec; aus Köpec (her)stammend. *1744:* Bodosfalva részéről... En is küldöttem... 4 Máriást a Köpeczi követeknek [Bodos Hsz; SzE 15 Kobor István bíró (31) vall.] | azt mondotta Király biro Vram a Köpeczi Bironak[a] [Barót Hsz; SzE 16 Damokos Andrásné Farkas Kata (50) vall. — [a]Köv. a nyil.] | Köpeczi Emberek voltak czen Conspirácionak első Inditoji és Koholói [SzE 17 Hsz tisztségének jel.].

Szn. *1597:* Keopeotzi Jakab [Kv; Szám. 7/XII.75]. *1626:* Kópóczj Tamas. Thamas Keopeczj [Kath.]. *1633:* Köpözi Samúel. Köpeczi Samuel [Kv; RDL I.22]. *1761:* Köpöczi János [Jedd MT; LLt]. *1763:* Köpöczi János [Kv; KCJk 43].

kőpénz '?' *1668:* Az Kegyelmed levelét ez órában vöttem az fejedelemasszony levelével együtt, kinek én felét sem értem, kivált az kőpénz mire való [TML IV,285 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

köpeny manta; Überrock, Mantel. *1688:* az Kolosi Nemetek ki mentenek az utakon es fosztogatta(na)k s egj Baratomat méghis fosztottak köpenyjet késit el vontak s egjebétis a mi kőrülle volt [Kv; UtI]. *1705:* Az inas pedig a mentén felyül pokrócát, köppenyét felvette, es úgy jártanak a házban [WIN I,542]. *1805:* 10 Sing Fejér Poszto Köpenynek | 2 Platirozott gomb a Köpenyre [Mv; Told. 74]. *1823–1830:* minden szüretkor Ladamosra mentem regiusnak[a] öt-hat hétig, sokszor az hideg is szinte megvett egy kis deáki mentébe s vásott köpenybe [FogE 102. — [a]Gr. Bethlen Pál alumnusaként]. *1866:* Egy kapornya szinü viseltes köpény [RLt].

köpenyeg 1. manta; Überrock, Mantel. *1531:* unum kepenyeg emi fl II [Vh; DomH 101]. *1620:* Egy io fele keöpeönyegttúl f-/20 Egy keöz keöpeöniegtúl f-/20[a] [Kv; KvLt VectTr 15. — [a]A fizetett harmincad]. *1630:* (Zalaj Gieorgyöt) Janos mester letaszita az Zekröl hogj penigh vonakodnak vala ki essek az mezitelen kard keöpeöniegh alol [Mv; MvLt 290.205a]. *1631:* egyszer Jstua(n) deak egy pallost (:vagy hegyes teort:) ranta ki az keoppenyegh aloll [Abrudbánya; Törzs]. *1744:* Ekor parontsoltatat hogj az paraszt ember csizmat posto gunjat köpönjeget ne viselljen [Torockó; MNy IV, 234]. *1769:* a rudrol le akarván venni egy köppenyeget azzal edjütt le esék [Kvh; HSzjP]. *1787:* el itta köpenyegit vad galamb szin Bundáját és az vad Galamb szin mentéjit

[Dés; DLt]. *1789:* vettem kezemhez... Egy viseltes anglus posztobol készült kőpenyeget [Medgyesfva MT; JHb Torma Éva kel.]. *1794:* Fogadtam meg Mihályfalvi Nemes Moja Györgyöt Három Egész Esztendeig minden meg kivantato szolgalatra... Igértem[a] fizetést szerént Három Esztendőre Harmintz M Forintokat[b] Egy Köpenyeget[c] [Szilágycseh; IB. — [a]Korda Susanna. [b-c]Folyt. a fels.]. *1828:* bé is vittek a' Totnak a' Kepenyegit Gyaluban[a] a' Falus Birohoz [KLev. — [a]K]. — L. még RettE 30.

Szk: *barátszín ~. 1820:* Barát szin nem egész fekete kurta Köppenyeg [Kv; DLt] ✱ *drapszín ~. 1820:* visel ... Drapszin köpenyeget [DLt nyomt. kl] ✱ *fejér ~. 1769:* Sebtében láttam hogy ... fejér köppenyégben egy magas szál ember ... fel mene a Cantorunk Haza felé [Szu; IB] ✱ *fekete kék ~. 1589:* Egy fekete kek keopeniegh f. 3 [Kv; KvLt Vegyes I/2.34] ✱ *francia ~. 1732:* Egy Király szin Scallát posztobol valo ujos Franczia köpönyeg [Ks Kornis Zsigmond lelt. 4] ✱ *hamuszín ~. 1773:* láttam alladozni egy középszer termetű Viseltes hamu szin köpenyegben ... égy embert [Dés; Ks 32. XXXII] ✱ *kendermagszín ~. 1795:* Kendermag szín köpenyegbe jár [DLt nyomt.kl] ✱ *kerek ~. 1802:* visel hammu szin kerek Köpenyeget [DLt ua.] ✱ *királyszín ~ → francia ~* ✱ *kurta ~ → barátszín ~* ✱ *magyaros ~. 1797:* Egy Magyaros, és égy Németes köpenyeg [M.igen AF; DobLev. IV/777.11] ✱ *német ~. 1732:* Scállát posztobol valo Veres, Nemet paszomantos Köpönyeg [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 5]. *1740:* Egy ujjas nemet Köppenyeg tisztességes [Novaj K; LLt 47/1216] ✱ *németes ~ → magyaros ~* ✱ *oláh ~. 1832:* Barok Mozes ... visel ... egy rongyos oláh köppenyeget[a] [DLt 607 nyomt. kl] ✱ *olajszín ~. 1815:* szine hagyott olaj szin Köpenyeg [DLt 131 ua.] ✱ *olajszínű ~. 1826:* egy Olajszinü köpenyeg [DLt 1123 ua.] ✱ *paszománt ~ → német ~* ✱ *portubákszín ~. 1802:* egy uj portubák szin Köpenyeg [DLt nyomt.kl] ✱ *portubák-színű ~. 1805:* egy rongyos portubák szinü Köppenyeg [DLt ua.] ✱ *seprőszín ~. 1801:* edgy seprő szin köpenyeg [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 2] ✱ *szederjes ~. 1798:* egy szederjes ujjas Köpenyeg [Drassó AF; TSb 24] ✱ *tatár ~. 1678:* Uzonbol[a] vitte(ne)k el... Egy Tatár nemezt ... Egy Tatár köppönyeget [BLt 1. — [a]Hsz] ✱ *török ~. 1666:* Egy zöld Török uyos köppónyegh tóköstól (!) [Ks 21.XVIII.79] ✱ *ujjas ~. 1763:* Egy viseltes ujjoss Köppenyeg [Szentiván Hsz; Ks 23.XXIIb]. *1812:* Egy viseltes szürke poszto Fláner béllésü ujjas köpenyeg [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 14]. *1815:* Ezen Levelünket mutato Nemes Személly Domokos Miklós... Torda Vár(me)gyében Kőrtvéllykapun Lakos ... Visel ... kék posztóból valo Ujjas köpenyeget [Torda; TLt 1237] ✱ *vasszín ~. 1796:* egy vas-szin Köppenyeget kérvén[a] [DLt nyomt. kl] ✱ *veres ~. 1693:* Boriczának Egy rosz veres köppenyeg [Ne; DobLev. I/38.11] ✱ *zöld ~ → török ~.*

Sz. *1777:* Itt látom nagyobb akar lenni a' Zsellér a' gazdánál ha csak előre hamarjába nem orvosoltatik, talám essö után vesszük fel a' köpenyeget [Déva: Ks 92.I.17 Joannes Fülep lev.].

2. *fésülődő ~* fésülködő köpeny; manta de coafat; Frisiermantel. *1797:* Silesiai gyolts füsülődő Köpönyeg patyolat garnérral Kettő [Mv; Told. 19].

3. *becsm* szk-ban bizonytalan jel-sel; în construcţii cu sens nesigur/neprecis; in Wortkonstruktionen mit unsicherer Bedeutung: *~ alatt hordozott. 1746:* (A felperest) az J. motskolta, boszorkányozta, köpenyeg alatt hordozottnak s ebadtanak, kurvának szidta [Torda; TJkT III. 77] ✱ *~ alatt valo fittyhányás. 1769:* tsak ez a' Köpönyeg alatt valo Fitty hányás, evel időt s Pappirossat Ngdk tölteni sem kell vala, sem Vilag eleiben terjeszteni nem volt volna szűksége, E nem nagy Philosophia [Mv; Told. 19/45] ✱ *~ben hordozott: 1746:* Practendallya Kováts Martonné Kerekes An(n)a Aszony Szekely Marton ur(am) ellen, hogy égy veka török buza adosság iránt öszve veszvén kurvának boszorkánnak, az patak mellett köpenyegben hordozottnak szidta pronuncialta [Torda; TJkT III.67].

A szk-ok jel-ére vmelyes mértékig rávilágithat a kőv. két adalék: *1632:* Szöcz Mihaly... az pitvarban a keöpeönyg (!) ala takarta vala Berkeszinett[a] jaczodoznak vala egj massal | Zöcz Mihaly oda jöue s Berkeszinet az Cziki Zabo Mihali csüriben viue be megh az kopenegh ala Takara ott alottanak egj falkaigh [Mv; MvLt 290.82. — [a]A mv-i vallatásokban könnyűvérűsége miatt gyakran emlegetett asszony].

4. *1710:* Midőn azért Teleki Mihály mind a fejedelmet, mind az egész országot meghódoltatta volna, nem kérde tanácsot senkitől, hanem a magyarországiakkal együtt kimene Magyarországban, ahova is, már minekutána a szegény magyarokat ugyan jól megverte volna az eső, elérkezett vala a francia királytól küldetett köpenyeg, holmi gyülevész franciákból, lengyelekből, tótokból, kozákokból álló ármáda [CsH 154-5].

5. fa-örbódé; gheretă (de lemn); hölzernes Wächterhäuschen. *1808:* Vett Titt Orbány Hadnagy Ur a Varda eleiben valo köppenyegekre 20 szál Deszkátt [Kvh; HSzjP].

köpenyegesen (îmbrăcat) cu mantaua; mit Mantel/Überrock. *1802:* egy veres Sapkás köppenyegesen... egy néhanyod magával ott künn az Uczán fenyegetődzve mondotta... meg iszom a' véredet imilyen amolyan hogy egyéb fegyver lett volna nálla nem tudom, mert köppenyegesen lévén el takarhatta ha voltis [Mv; Born. XXXIX.53 Joh. Virág (74) vall.].

köpenyegezés pokrócozás (vkinek ráborított köpeny/pokróc alatti elagyabugyálása); bătaie straşnică (dată unei persoane acoperită cu manta); Verhauen/Prügeln unter einem Mantel/einer Decke. *1870 k./1914:* Köpenyegezés: néha pokrócozás. Tisztán tréfából, pajkosságból, néha boszuból... két-három lesbe álló az ott elmenőre... köpenyt dobott s olvasatlanul összevissza pufázta, búbozta, bordázta, bütyközte, dumézta, gyomrázta, kontyolta, kujakolta, öklözte, tépázta, egyebugyálta, - szóval helybenhagyta [MvÉrt. 21-2].

köpenyeg-reperálás köpenyegjavítás; repararea mantalei; Mantelausbesserung. *1846:* A kisebik legénynek egy köpönyeg reperálás 50 xr [Kv; Újf. 1/1].

köpenyegszabású köpenyegszerűen szabott; cu croială de manta; mit mantelartigem Schnitt. *1629:* Az egik mentetis az keopeőniegh szabasut az en Uram uet vala megh teőle [Mv; MvLt 290.159a].

köperpence malomköguzsaly; arborele pietrei de moară; Eisen im oberen Mühlstein. *1838:* A Szitálo malomba... Gerendej vagyon 4 jo — azoknak végeikb(en)

vas csap 8. rajtok pedig vas karika 19 — kéreg négy jo... — köperpenze 4. korong vas 4 jok, garat négy... Ször rosta 4... Liszt fogo négy viseltes ládák... vas rosta égy, réz rosta égy [Km; KmULev. 2].

köpince 1. pivniţă de piatră; steinerner Keller. *1590:* Cybreffaluan Vduar helzekbe(n) Eppitettem egj Jo keo pinchet, Az pinchere felliel hazat [UszT]. *1591:* Az Varosban az piaczon... uagion egi keó haz... Wagion egi Boltos keó pincze [Kv; AggmLt A.53]. *1647:* Az Uduarház alatt vagion egy keo Pincze igen vizes, az allyat mind megh padlottak [M.királyfva KK; BK 48.F.16]. *1692:* az kü Pincze... vadnak ket rendben csinalt tölgy fa aszkok, napkelet felöl valo aszkain vagjon egy hordo meser [Szentimre MT; JHb Inv.]. *1703:* találtunk egy nyáry házat, mellynek a végiben vagyon egy kamarácska... alatta egy kö pincze fa sorkas ajtajával [CsVh 118]. *1748:* Egy fedél alatt Sövényből lévö két ház kemény alatt lévö kamarával, és ház alatt lévö kö pintzével edgyütt aestimáltattak ad Hfl.72 [Déva; Ks 73.IV.59f]. *1778/1781:* Ezen Udvar háznak edgy része alatt vagyon két rekesztékben lévö jó kö Pintze [Alparét SzD; JHbK LII/4.10]. *1822:* Az Udvarház Szalma fedél alatt jo három házak, nyári konyhával, és az udvar ház alatt levö kis kö pintzével Rft 310 [Koppánd AF; DobLev. V/1057.7b]. — L. még FogE 295; UF I, 193, 656.

2. (különálló) köpince-épitmény; pivniţă de piatră (construită separat); (alleinstehender) Steinkellerbau. *1599:* (Makraj Peter) Zent leleke(n)... Benedekfy Cristophot... ugy hagitotta volt melybe a' chakannal hogy az melyireól az keó pince oldalara zeókett volth [UszT]. *1647:* Az Uduar keozepin vagion egy keo pincze, Uy szalmaual fedett ... Vagion benne ket szuszek [Nagyteremi KK; BK 48.F.16]. *1671:* az lud kert arka es az Ispotalj Sylvassa kozöt leuo darab giep... hol egi ko pintze es Tho hélj is vagiony [Méra K; EHA]. *1697:* Az puszta kö Templom mellett lévö régi puszta Udvarház hely puszta kö pinczéjével [Gálfva H; JHbK LI.6]. *1759:* a' Piatz úttzban fél Curialis hely épületek nélkül egy romlott Kö Pintze vagyon rajta [Alvinc AF; EHA]. *1875:* Van ... a' kántori telken egy kö, bölt hajtásos pincze, egésszen az oldalba bé épitve, fejül bé földelve [Szucság K; RAk 107].

Hn. *1654:* Keó pincze new hely (k) [Madaras Cs; EHA]. *1657:* ada... ismegh Keó pincze kertit [uo.; LLt Fasc. 157].

köpincécske pivniţă mică de piatră; Steinkellerchen. *1694:* van egy Kö Pinczecskere eppittetet kivül belöl tapaszos jo Sindelyczes alat levö Hazacska, Korcsoma Hazis szokot lenni [Kövár Szt; JHb Inv.]. *1748:* Sövényböl fönt (!) egy ház mellette lévö kémény aljával kö pintzétskéjével söveny kerteivel, és gyümöltsöseivel edgyüt aestimaltatott ad H. fl. 84 [Déva; Ks 73.IV.59f]. *1777/1780:* Ezen Házon fellyül vagyon edj romladozott Státusban lévö kö Pintzétskeis [Vád SzD; JHbK LII/3. 279].

köpít szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *vérbe* ~ vérbe köpül, véresre ver; a bate pînă la sînge; bis aufs Blut schlagen. *1798:* Mikor leg elsöbben kezdettek el a Csatázást a ki nevezet személlyek... mindnyájan azon voltanak, hogy az udvari Nyergest le öltessék... de vgyis a Sokaságba(n) kapdosván kezeivel Deluciot rutul meg kőrmelte, ortzalattyát vérben küpitette [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

köpogony ívelt szemöldökö; buiandrug de piatră în formă de arc; bogenförmiger oberer Türpfosten. *1656:* az teömlecz bastiara megyen fél egy hoszu kerengheö fa gradicz, melire nilik job kezre, egy vas sarkos panthos holliagos szegekkel vért retezes retezfejes vas be vonos bellett ayto, melinek ayto 2 keö melljeki felseö keö pogonniaval, also keö küszöbökvel egyut megh vadnak [UF II,111].

köpor habarcspor; praf de piatră; Reibsand | vakolatpor; praf de tencuială; Mörtel/Putzstaub. *1585:* 1 Octobr(is) Ket emberel hordattunk a zobabol keowet es keo port ala az wdwara, attunk nekik f. 0 d. 16 | Az Arkossokat hogy be chinaltak ket ember hordot keowet es keo port ala es az arkossokat segitetek be csinalny attunk d 16 [Kv; Szám. 3/XIV.31]. *1653:* felgyúlt a szép klastrom és úgy égett vala el. Sokáig csak úgy állott pusztán — a köporát hordották a kinek kellett, s a tégláját és kövét is [ETA I, 71 NSz]. *1726:* A pitvarnak kö falai, omló, s romló félben vannak fedél nélkül lévén, a' sok essö miá, ki omlott s ki hullott a köpora, csak a' kövek emineálnak a' falából, a' falai Tetejének edgj darabjának le kell bomlania [Ne; DobLev. I/124].

köporos '?' **Hn.** *1790:* a Köporoson (sz) [Csegez TA; EHA].

köportörö-malom kötörö malom; concasor de piatră; Steinbrechmühle. *1648:* Wveögh czyürheöz valo instrumentumok... Keö porteöreö malom jo modgyával boronából fel rakva, szálmaval fedett, fa sarkon forgo ayto rayta Egy forgo kerek rayta, az tengelye jo, két vas karika, két csappal. Az kerek ladaj nem jok. Ez malom hazban két nagy vasas stompjával eggyütt. Az stomp alatt valo kö teöreö válu nem jo. Egy szitállo keöpor vállu, az kérekre két viz cziatorna, két lábon állok | Vagion egy réghj el hagyatott haltarto, az keö por teöreö malom felett [Komána F; UF I, 938].

köporválú kötörö-malom váluja; jgheabul concasorului de piatră, jgheab de concasor; Mulde der Steinbrechmühle. *1648:* Wveögh czyürheöz valo instrumentumok... Keö porteöreö malom jo modgyával boronábol fel rakva... Ez malom hazban két nagy vasas stompjával eggyütt. Az stomp alatt valo kö teöreö válu nem jo. Egy szitállo keöpor vállu, az kérekre két viz cziatorna, két lábon állok [Komána F; UF I, 938].

köpö szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *fenn* ~ fennhéjázó; trufaş, orgolios; hochmütig/fahrend. *1668:* De ezek elött Uram, bizony sem ratio, sem egyéb nem foga, hanem természetem kivül való embertelenkedésre kelle kifakadnom, kit, elhigyjék mindazáltal soha bizony meg nem szolgálok kivált annak az Kegyelmed fenn köpö sógorának [TML IV, 377 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

köpöce (bor)kupec; negustor de vinuri; Weinhändler. *1710 k.:* Lejdában a deáknak privilégiuma van, ha általaggal veszi a bort, az ország számára való accisát elen-

gedik néki, és annyival olcsóbban veheti a bort; én is azért általaggal vevék. Csuda, két-háromféle bornak öszveelegyítésével való borcsináló mestersége is vagyon a hollandus köpöcéknek, hogy az embernek szája izint való bort csináljanak [BÖn. 579].

köpőce l. **köpéce**

köpőláda scuipătoare; Spuckkasten. *1849:* két politurazatt köpő ládák [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. — Vö. a *pökőláda* címszóval.

köpöly vérköpölyözés; ventuză; Schröpfen. *1710 k.:* A mostani feleségem üdejében majalis cura, purgatio, érvágás, köpöly nem volt körülem, hanem csak egyszer forróhidegben vágattam eret s vettem purgatiót, osztán a sós káposzta volt kúra [BÖn. 528].

köpölyforma szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *pohár* ? köpölyöző búraszerű pohár; pahar asemănător unei ventuze; schröpfkopfartiges Glas. *1710 k.:* egy kis fedeles köppöly forma pohár [CsV].

A *köpöly(pohár)* a vér köpölyözésére/szívására használt régi, elavult orvosi, borbélymesteri, ill. felcseri műszer volt. — L. a részletesebb értelmezést: ÉrtSz; ÉKSz.

köpölyöz köpöllyel vért szív; a aplica/pune ventuze; schröpfen. *1710 k.:* egyéb betegeskedésem nem volt derekas tizennyolc esztendős koromig, hanem az orrom vére néha felette folyt, meg is orbáncoztam talán kétszer is arcul, köpölyöztek, lebelgettek, melynél mind jobb lett volna a Basirius ide feljebb említett praescriptiója [BÖn. 525].

köppent iddogál, iszogat, (jócskán) kortyintgat; a trage cîte o duşcă mai multe ori; (reichlich) einen Schluck/Zug tun/bechern. *1704:* Ugyan ma valék ebéden Lázár György uramnál... Holott is jól köppentvén, többet ittam barátságért annál, mint amennyi kellett volna szükségképpen [WIN I. 304].

köpű 1. vajköpülő faedény; putinei; Butterfaß, Karn. *1761:* kender mag egy kűpűbe Metr. 1/2 [Branyicska H; JHb XXV/36.12].

2. vas-cövekhegy/köpű; vîrf de fier pentru par; Pochgezeug, Lade. *1593:* georgy kowaczjnak fizettem hogy az zwchy gaspar kertinel walo palohoz 5 keopwt Czinalt az Chowekek wigire, az kit ala wertek [Kv; Szám. 5/XXI.30]. *1595:* Acz Boldisar czjnalgatot az Paalon (!) ... költtöt ö kme tzöueekre az kit fel vertek, és Tóúisset, az kit köziben rakttak... f 1 d 85... 5. Vassat vöt köpínek és szegnek p(er) d. 40 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 152]. *1649:* Vöttünk vasat Czöuekekhez valo kepünek f 4 d 15 [Kv; i.h. 26/VI. 558].

3. gyertyaköpű; fundul sfeşnicului, suport mobil pentru lumînare (la sfeşnic); Kerzenfaß. *1630:* Egy Oltarra ualo giorttia tarto kepw nelkwl tt f. 1... Egy giorttia tarto láb kepw nelkwl tt d. 50 [Kv; RDL I. 147]. *1655:* Egy jo Rez gyertya tarto köpüsteöl f. 1 d. 25 [Kv; i.h. 29]. *1793:* Ket gyertya tarto, mely(ne)k küpüje kettös agu ... nyoltz edgyes gyertyatarto [TL Conscr.]. *1823-1830:* (Az ebédlőpalotában) már az asztal meg volt teritve és a tartó köpűjébe egy kis gyertya pilláncsolt [FogE 113]. *1860:* Két réz gyertya tartó, melynek küpüje ki jár [Kv; Végr.].

4. ásó-, lőcs- v. villaköpű; tocul cazmalei/leucii/furcii; Spaten/Wagenleisten/Gabelbüchse. *1749:* Czinaltattam Egj Löcz keopwt az Talygaba(n) ... Az el törőt kőpwböl czinaltatta(m) 1 wtkőzö karikat [Kv; Szám. 69/VI. 464]. *1784:* amikor is hogy kőzikbe nyultam egy vas villa kűpűje, a kezembe akada [Bögöz U; IB. Agilis Szejes Péter (57) vall.]. *1822:* Egy fél águ vasvilla küpéstöl [Nyárádsztanna MT; MvLev. 8]. *1829:* Egy ujj Kőpít tsinaltam ásóra magom vasombul [Mv; LLt].

5. méhköpű/kaptár; ştiubei, buduroi; Bienenstock. *1679:* Anya méh, köpüvel nro 36. Raj meh nro 22. Dezma méh nro 5 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 175]. *1681:* Magnak valo méh, egi köpűvel Nro 1 [Vh; VhU 530].

6. vhány méhköpűnyi; de un anumit număr de ştiubeie; einige Bienenstöcke (viel). *1675:* Vagyon cötven köpü méhem [Kv; TJk XII/8. 100]. *1716:* Pap Lupsanak egj köpü mehett lopták el az meh köpünek fenekett talalta az káros az Hotina Iuonnal [Szurdok Mm; JHbT].

7. fa-áteresz, *rég, táj* bodon; punte făcută dintr-un trunchi de copac despicat în două şi scobit; aus ausgehöhltem Baumstamm verfertigter Durchlaß/Steg. *1597:* Dimien Andrasnak az Attia Demie(n) ferench magara veve az kwpwtt Eny rezebeol, hogi ne(m) Elengezet (!) az szek atta Emberek Elott hane(m) modott kerdet benne mi kepe(n) chinalia megi az kwpwtt az szek Atta Emberektol... mikor azt az zek atta emberek azt el végeztek volna, az kis kobatffaluiak es Demjen Ferench hynak az peres helyre az Demjen Ferench hazanal valo kópire, panazolkottak volt az zekben hogj az kwpy ne(m) teórueni zerent volna holott az úiz ki vet rolla [UszT]. *1650:* kwpőt tartot mjklos Ferencz az czvr kapunal kvl az meljben az poros[a] aroknak az vize ala Jart az ferencz Mjhalj hazok fele [Gagy U; i.h. — [a]Olv. pörös]. *1674:* Az Kűpűt s az Gyepút penig ahoz az Eorőkseghez jarandot... Tamasi Andras maga(na)k hagya es máraszta [Kissolymos U; Márkos lev.]. *1706:* az ... Lokon valo edgy Gyepüivel edgyütt a Több Gyepűk Viz és Vetés Kertek folyási, Kűpüi, Sárai egészen megh maradának Kis Peternek és Posteritás(inak) orőkösön [Tarcsafva U; Pf]. *1721:* ada cserebe... egj darab őrőkseghet minden hozza tartozandokkal edgjüt arokjaval küpűjevel hasznaval és karaval [Malomfva U; Ben.]. *1758:* Én Lakán[a] kőz kertekre Gyepjükre es kűpükre utakra az joszág utan Gondot viseljen [NkF. — [a]U]. *1809:* Specificatioja A Soo Uttyának a szombatfalvi felsö vetés kaputol kezdve... az Utolso kűpűig belé foglaltatván a kűpűis [Szu; UszLt ComGub. 1628]. *1845:* Székünk igen oldalas és árkokkal bövölködö Völgyeiben számtalan, és olly költséges Hidak és küpük kivántatnak [UszLt XI.85/6.19].

8. *láncos* ~ kútostor láncos vasvége; tocul barei/prăjinei de puţ; eisernes Ende mit Kette der Brunnenstange. *1851:* Az udvaron vagyon egy jó kőkút avult tölgyfa gárdjákkal; a kút ágas meg avult tölgyfa négy támaszokkal, — a' kút gém is tölgyfa, mely vas szeggel van az ágasba alkalmazva, — fenyő kút ostor, felső végén lánczos küpüvel, alsó végén küpüs vas horoggal, melyen áll egy vas kávás két vas abroncsu cserefa rosz veder [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

◇ **Hn.** *1448:* (Meta) iret ad fluvium Kollathpathaka alio nomine Kollathkwpw [Hidvég Hsz; Barabás, SzO

73]. *1714:* küpü kut mellet egy darab gyümölczös szena fü [Lengyelfva U; EHA]. *1723:* Aszos bük aroka küpűénel (ke) [Kissolymos U; Márkos lev.]. *1738:* Bodos Kűpüjénél (sz, k) [Bözödújfalu U; EHA]. *1750:* A Pákéi határba a Küpü nevü helyébe (sz) [Papolc Hsz; EHA]. *1781:* Az Kűpű főld (sz) [Andrásfva U; EHA]. *1782/1798:* A Pőnk kűpűjnél (sz) [Nagysolymos U; EHA]. *1785:* A Küpü Hidnal (sz) [Harasztkerék MT; EHA]. *1797:* A kűpűn fellyül (k) [Tarcsafva U; EHA] | Kűpű kutnál (sz) [Tordátfva U; EHA].

Ha. *1804:* küpü [Radnótfája MT; Born.G IV.6]. *1817:* küpüköt [Tarcsafva U; Pf].

köpűcske kis faedényecske; putină mică; Holztöpfchen. *1584:* Mikor pecze olayt hoznak az Wasarra, hat egy zemeltewl Egy kys keopeochykewel kywel teoltik az merteket vehesse(n) ne teóbbet [Kv; KvLt Vegyes III/10].

köpül 1. vajat köpül/ver; a bate putineiul, a se bate smîntîna ca să se aleagă untul; buttern, karnen. *1584:* Chaplar vinczene Orsolia vallia... mind ketten twzet vynk Eppel Krestelne penigh vayat kepwl vala | Eppel Chrestelne vallia, Egi tehenem vala, es vgian Alkalmoson giwteottem vala vaynak valot, es mikoron keopwllenem Ieowe hozza(m) Zelesne twzert [Kv; TJk IV/1. 251].

Szk: *vaj ~ni való berbence. 1656:* (A majorházban) Vaj köpülni valo berbenczeje hoza valo ezkeozivel egjüt nro 1 [Fog.; UF II, 167].

2. *vérbe ~* vérbe fagylal, véresre ver; a bate pînă la sîne; bis aufs Blut schlagen. *1688:* A Montecuculli Lejttman kapitány Companiajábul valo szallom a bészállás után Hajamat szakallomat ki tépte szaggatta, arczul csapdosott verbenis kepűlt, mely verést el nem szenvedtem volna pro f. 40 [Kv; UtI]. *1742:* Pétert... verni taglani kezdették ugj annyira hogy mind vérb(e) köpűltek [Bulzest H; Ks 111 Vegyes ir.]. *1750:* Kabos Lászlo Uram... verni kezdte... Bogdány Pétert, s jol megis verte, fejit bé törte, majd egészszen vérben kepülte [Veresegyháza AF; Told.43]. *1755:* megtámadtak vertenek, vérben küpültek [Kvh; HSzjP]. *1765:* hozzám jöve a Csula János Felesege véresen... és monda én nékem... hogy a Nemes Pap Vonul Felesége meg verte és verbe küpülte Leanyával edgyűtt [Illyésfva Sz; BfR 45/11 Sandor Iuana (36) cons. nb Ioannis Pap vall.]. *1781:* a'... Gróff Ur... embereit meg támadtak, vertek, vérben kepültek s marhajokat erőszakosson be hajtották [Burjánosóbuda K; JHb LV/29]. *1804:* ennek előtte őszve háborodtak és egy mást meg is vertek és Vérben is kűbülték [Kvh; HSzjP]. *1824:* agjba főbe verte és verbe kepülte [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1828:* Kovács Istvánné torkozta vérbe küpölte [Szentgerice MT; CsS]. *1846:* Virág Lászlo Darvas Jánost — a Nemes Város piattzán... a kőz csendesség s innep napi tiszteletet meg haborittásaival — két izbe... kegyetlenűl meg verte vérbe küpülte [Dés; DLt 530/1847. 26].

Vö. a *gubul* cimszóval.

köpülés szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *vérbe ~* véresre verés; batere pînă la sînge; Schlagen bis aufs Blut. *1766:* Constál az Ingerensnek az I. által lett meg verettetése, sebhetése, vérben kepülesé [Torda; TJkT V.346].

köpült vajköpülővel készített/vert; făcut în putinei; im Butterfaß verfertigt/geschlagen. *1584:* Philep Benedek... vallia, Az en felesegem valamy keopewlleot vayat olvazt vala [Kv; TJk IV/1.251].

köpültetés szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *vérbe ~* véresre verettetés; batere pînă la sînge (la ordinul cuiva); Schlagen bis aufs Blut. *1838:* panaszolta a' szászok által vérben lett küpültetését [Dés; DLt 587/1839].

köpűs 1. köpűvel ellátott/készített; prevăzut cu bucşă/bucea; mit Büchse versehen/verfertigt. *1656:* vagjon... puska por teörö malom, es keszittö haz réz keolüs küpüs, nilaj, melinek vasas abronczos csiapos köpüs tengellje, eppen megh vagjon [UF II,157]. *1677:* Vas verő ház... vagyon e felet[a] egy víz eresztő rúd, mellyenis vagyon fellyül és alól köpüs, horgas vonó és tarto vas [Madaras Cs; CsVh 50 — [a]A vasverő tőke felett]. *1680:* Öveg csür... Az eöveg csinalashoz vadnak holmi vasbol allo eszközök eszerint: Kűpüs vegü más fel ölni hosszusagu övegh ki vono vekony vas horogh no 1. Fa nyelben csinalt köpűs kö tisztito harom arasznal valamenyivel hosszab vas vekony rudacska no. 1 Ugyan vas köpüs fában csinalt vas kalán, mellyel az kemenczeben levö fazekban fretát szoktak bé vetni no. 1 [A.porumbák F; ÁLt Urb. 973-4]. *1681:* Nagi Konyhára, kőpűs Uy Szito vas [Vh; VhU 524]. *1685 e.:* Kűpös vas áso Nro 2 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 7]. *1732:* egj küpüs vas lapát [Kóród KK; Ks 12. I]. *1800:* adtunk... egy kepüs Ásott az árra egy német forint [Torockó; TLev. 5]. *1851:* Az udvaron vagyon egy jó kőkút... a kút gém is tölgyfa... kút ostor... alsó végén küpüs vas horoggal[a] [Erdősztgyörgy MT; TSb 34 — [a]A teljesebb szöveg *köpű 8.* al.]. — L. még SKr 287

2. fa-bélletű (fával bélelt gödrű); căptuşit cu un trunchi de copac scobit; mit ausgehöhltem Baumstamm eingefaßt/ausgekleidet. *1742:* egj rosz, Csür es egj küpüs kut az pincze faranal [Backamadaras MT; Born. XIV. 10 Agyagosi Benedek (60) szab. székely vall.]. *1768:* ä Medve István Uram Béressei... Medve Mihály Ur(am) Isztinájától Karokat ragadozva a' Réten keresztűl egyenesen eleiben szaladtanak a' Küpüs Kutnál [Mezőmadaras MT; BK. St. Szabó (38) vall.] | a' Küppüs ívó kutan fejül [uo.; Ks 74/55 Conscr. 58].

3. '?' *1721:* egj rosz kűpüs Kályha Kemencze [M.gyerőmonostor K; KCsl 5] | egy Cseléd Ház, mellyben van egy Sűtő kemencze, annak szájánál van fel rakva egy kis küpüs kájha kemencze [uo.; KGy].

◇ **Hn.** *1669/1752:* Küpüsben (sz) [Jakabfva Cs]. *1700/XVIII. sz. v.:* a' Küpüs kutnál (sz) [Mezőbánd MT]. *1710/1792:* Falu közönséges Uttya az küpüs kutra fel járo [Dálnok Hsz; BLev. Transs. 27]. *1714:* Küpüsben (sz). Küpüs homlokán (sz) [Kászonfeltiz]. *1722:* a' Küpüs kut [Zágon Hsz]. *1729:* Küpüs kút partyan (sz) [Árapataka Hsz]. *1744:* az Küpüs Kutnál (sz) [Szászerked K; LLt]. *1756:* A Küpüskutnál (sz) [Jedd MT]. *1766:* A Köpüs Kutnál (sz) [Backamadaras MT]. *1768:* Küpüs Kuton valo Réten tull [Mezőmadaras MT; KB]. *1772:* A Kűs Küpüs hátyán (sz) [Ksz]. *1773:* Küpüs (sz). Küpüs Hidnál valo Láb (sz). a Küpüs hidjánál (sz) [Szárhegy Cs; GyHn 52]. *1777:* a Küpüs Kutra járo utza [Albis Hsz]. *1780:* Küpüs háttjan (sz) [Imperfva Cs].

1793: Küpüs Hidnal (sz) [Erdőcsinád MT]. *1805:* A' Tógátnál a' Kűpűs kut árka mellett (k) [A.boldogfva U] | A' Kűpűs kutjánál (k) [Fiátfva U]. *1807:* Kűpűs fenekibe (sz) [Kászonaltíz]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

köpűtlen köpű nélküli (gyertyatartó); fără bucea/bucşă; büchsenlos (Handleuchter). *1655:* Egy jo Rez gyertya tarto kőpüsteöl f. 1 d. 25. Mas egy alab valo gyertya tarto d. 50... Más egy kepütlen gyertya tarto d. 40 [Kv; RDL I.29].

köpű-véka vámoló favéka; baniţă folosită la vămuire; hölzerner Zollscheffel. *1734:* Az malomb(an) vagyon kűpű vêka nur. 1. Vám tál nur. 1. Foka nur. 1 [Bogát NK; JHbB D. 1 Gr. Bethlen Farkas inv.].

kör 1. cerc; Kreis. *1672:* most már azok a magyarországi atyafiak kivánnák Kegyelmed körikbe valo menésit [TML VI,289 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1678:* Úgy látom, használt az embereknek körökben való jövetelem [TML VIII,11 Nemes János ua-hoz]. *1861:* ohajtva váram K Bátyám bizalmas és barátságos kőrében eről tőbet beszélni [M.köblös SzD; BetLt 4 Vajda Ágnes lev.]. *1896:* A felolvasás tágabb körökben fog érdeklődést ébreszteni [PLev. 185 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. kör alakú térség; spaţiu în formă de cerc; kreisförmiger Platz/Ort. *1838–1845:* Beálló, beállósdi... a társaság közt mér ki nyílt téren, ebbe egy vagy többen be állanak, a többi künn maradva, rendre laptával a bennlevőkre ütnek, ha érnek valakit, a bennlevőkön a sor a künnállókra hajtani [MNyTK 107].

3. hatáskör; sferă de acţiune; Wirkungskreis. *1840:* a Tkts Nmes Tanáts... méltoztat a' köz jova bátorságra fel ügyelői kőröböl (!) ki folyolag a dolgot investigaltatni, addigis ki kérvén a gyilkolni tőrőt Urától s el záratni [Dés; DLt 848a].

Szk: *hatósága ~e. 1849 u.:* Deésen... 7 egyén volt rögtön ítélő szék előtt, ezen egyéneket... be vitettem a börtönbe és a rögtön ítélő széktől elvonva ügyöket rendes ítélő szék eleibe állitottam öket, hatoságom körét ez által talám túl is haladva [EM XLIX, 548 Zeyk Károly kezével] ∗ *hivatali/hivatalos ~. 1846:* megállítottuk azt, hogy a mi hivatalos körünkhez tartozó havasi nép csendessége — ide nem értvén a bucsumi földesurat tárgyozó ellenszegülést — tökéletes légyen [VKp 140]. *1847:* A királyi uradalmi tisztek általa publicált hivatali körök s hatóságokból kitétele Varga Katalin által [VKp 202].

4. környék; împrejurime; Umgebung. *1815:* a' Szabados tetzésű Mennyei Ur... írtoztato Jég essőt külde mű kőrűnkbe, a' melly egész határunkat... porrá tevé [Berekeresztúr MT; Berz. 11 Fasc. 75]. *1840:* huszár katona Márton Tamás ökegyelme is jelenté magát az okon, hogy a maga tulajdon lakó jószága körében lévő... kertéből egy ökre eloroztatott [Jenőfva Cs; RSzF 105]. *1844:* Köteles... a Segrestyét a Sanctuarium körében alkalmaztatva Szűkséges, Záros ajtókkal, és vas rostélyzattal elkészíteni [Kv; AggmLt C.186]. *1850:* (A jb-oknak) nincs semmi külsojek s laknak a' malom köribe [Bács K; KmULev. 3].

? **Hn.** *1679:* Kőr hago alattis tudok egy Pallagot [Vadasd MT; Told. 41].

kőragadozás kő-felkapdosás; apucări de pietre; Steinauffangen. *1673:* azert ment által az A. eleibe(n), hogy kerdezze teőlle miért tamadot volt őcsére az szena fűben, melybeől emergalva(n)... egy más elle(n) valo keő ragadozasokis... de edgyik felis az masikat ne(m) bantotta [Kv; TJk XI/1.302].

kőrakás 1. kőhalom; grămadă de pietre; Steinhaufen. *1575:* Minden Ember harmad Eztennapig mind kywl beleol haza Eleol keorakast Teokeyet ely zerezze Tyzticha | zokan... az hirdetes ellen Keo es fa Rakasokat vchakban Tartiak [Kv; TanJk V/3.122b, 128b]. *1633:* Tokesen alol 3 helien uagjon harom keorakas azt azkor czjnaltak mykor hatart szakasztottak [Egreshely SzD; WassLt Popsor Gaspar (50) jb vall.]. *1652:* a' kű rakas vegiben van bardolt fabol gerezdekbe csinalt puszta ház [Görgény MT; Törzs]. *1760:* holott bizonyos kő rakások, és határ halmotskák is vagynak [Báld K; BLt].

2. falrakás; ridicarea/înălţarea zidurilor; Mauerauführung. *1567:* Ennekem vrunkttwl Ew felsegettwl Tanusagom vala, hogy En az k. vydekerol, valo nepett, mynd adyg meg az... kó Rakas el vegezodyk. Itt az Ew felsege hazza myen Tarttozttassam [Kővár Szt; BesztLt 52].

3. kőfal(darab); zid de piatră; Steinmauer(Stück). *1675:* Az Vár arkais az falnak erossége leuen, arrais szuntelen es jo vigyazasa legyen, kő rakasa le ne omlodozzon [Fog.; UF II,676 Bornemisza Anna ut.]. *1676:* az konyha felől valo ujj kőrakásnak az oldalában, két táblakban be rakva az Eő Nga czimeri [Fog.; i.h. 699] | az basta alatt valo pinczeben nyilik arrais hasanlo fa sarkos ajto mellynek felső kűszőben vagion egy darab keő rokás, leis omlatt benne [Sárkány F; i.h. 753].

4. kőalap/alapozás; fundaţie de piatră; Steingrund/fundament. *1662:* (A) vár[1] a városnak közepette kerekded formában nagy erős kőrakással és kőfallal lévén megkerítve [SKr 415. — [a]Várad vára]. *1673:* Bástyái alacsonok, kűrakási omladoznak, a faépület benne sok, azok is nagyrészint elrothadtanak fedelekkel együtt [TML VI,529 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. *1681:* Szám tarto Ház Szobája Keő boltos... Erre jaro garadics alol kő rakas, Lepcsői penigh faragott fábúl valo [Vh; VhU 521]. *1772:* Vagyon ebben a sűtő Házban Tégla rész szerént, részszerént kő rakás kozőtt valo Tőltesen égymás mellet égy kissebb, más nagyobb földből rakott Sűtő kementzék [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. *1792:* Vagyon még egy sertés ol kő rakásra építve, Nyoltz sertésre valo fenyő boronából [Apahida K; RLt O.2]. *1851:* A' velniczénél lévő gabonás, kő rakásokon, cserefa gerendákon áll [Erdősztgyörgy MT; TSb 34]. *1870:* A harangláb aljának kőrakása... kijavításra vár [Szentsimon MT; ETF 107.22].

5. kútbélés; zidăria fîntînii; Brunnen(ein)fassung. *1675:* Az udvaro(n) Egy kut be kezdet omlodozni az keő rakasa [Dés; Borb. II]. *1756:* vagyon a Kut... A Föld szinyitol fogva a mint a kő rakása végződőt vagjon faragot fábol állo Kut Gárgyája [Branyicska H; JHb LXX/2. 25-6]. *1781:* Kerekes kut... fedele régi Sendejezett, de kő rakása, és tserefa négy szegeletü gerezdbe vágott gárgyázottya mind jók [Szentdemeter U; Told. 18].

6. *1840:* a' gabonástol a' zöldséges pintzéig hasonlolag kertelés hellyett szolgálo kőrakás jó állapotban [HSzj *zöldséges-pince* al.].

kőrakású 1. kőfalú; cu zidărie de piatră; mit Steinmauer. *1662:* (Váradon) Az régi királyoktól klastrom formájában faragott kövekből rakatott két igen magas, friss tornyú, mondhatatlan erősen egybeforradott kőrakású belső épületeket nagy munkával elrontatván, minémű pompás királyi épületeket fundált és kezdett volt azok helyében, láttam lerajzolva | Görgény várának, hogy csak az éjszakrúl való szőlőhegyéről állíttathatnék lövéssel való ártalma, az ellen egy igen-igen erős kőrakású, kétszárnyú öreg kasamatás bástyát indíttatott vala [SKr 96-7, 295].

2. köbélésű; cu căptușeală de piatră; mit Stein(ein)fassung. *1810:* Van az Udvar aréáján egy omladozott kő rakásu, négy ölnyi méjségü, cserefa gárgyáju kut [Jenő SzD; Ks 76/56 Conscr. 540]. *1852:* Az Udvar közepében egy jo kőrakásu és cserefa gárdgyáju, ágosu és gémü Kut, ostorával [Felfalu MT; DE 4].

? **kőrét** livadă pietroasă; Steinwiese. **Hn.** *1594 k.:* hoszu tonya new tarto⟨many⟩ban Byka falua felöl mellyeth hynak Kywh retnek [Bikafva U; EHA].

kőris kőrisfa; Fraxinus excelsior; frasin; Eschenbaum. **Hn.** *1517:* Quarundam silvarum Kewres erdew et laapos chereye vocatarum [MNy XIII,255]. *1608:* az Keoros fenionel (sz) [Tusnád Cs]. *1652:* Keőris allyb(an) [Visa K; GyU 136]. *1668:* az... Kőris Nevű Erdott [Kályán K; SLt D.12 Nagj Miklos (60) vall.]. *1679:* Az Kőrös n.erdő [Visa K]. *1687:* Kőrős Kuton fellyűl (sz) [Néma SzD]. *1693:* Köris szegen alol (k) [Korond U]. *1713:* In loco Kőrős agy vocato [Bányabükk TA]. *1719:* a Kőrisb(en) (k) [Szováta MT]. *1737/1792:* Kőris aly Hegy (szö). Koris szeg Bükki (e) [Ormány SzD]. *1738:* Köris Lázban (sz) [Bözödújfalu U]. *1740:* A Kőrős Kutnál (sz) [M.gyerőmonostor K]. *1751:* A Kőris oldalan (sz) [M.pete K]. *1758:* A Kőrős Erdő a Sos révben [Fejérd K]. *1760:* A Kőrős berekben (sz) [M.régen MT]. *1786:* Kőrös aj Revinél (sz) [Nagysolymos U). *1797:* Nagy Kőrős szeg (e) [Désakna]. *1798:* A' Kőris Széken (sz) [Csóka MT]. *1804:* a' Kőrős hegyen (szö) [Somlyó Sz]. *1806:* A' Kőrős ut szádánál (sz) [Fiátfva U]. *1811:* a' Kőrősben (k) [Szováta MT]. *1815:* A Kőres nevezetű helybe (e) [M.sáros KK]. *1832:* Köris meget (sz) [Erdőfüle U]. *1864:* Kőrős ág... kőrősfákkal bővölködött most sz [Erked Sz; Pesty, MgHnt XXIV,79b]. — A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

kőrisbogár Lytta vesicatoria; cantaridă, gîndac-de-frasin; spanische Fliege. *1739:* most az napokban az Rákász kopo Sigarájában meg döglöt, köris bogarat attam néki az többinek is de Semmit nem használt Sigara ellen [Abosfva KK; Ks 99 Török Zsigmond lev.].

kőrisbogár-tinktúra tinctură obținută din cantaride; Tinktur aus der spanischen Fliege. *1849:* 6 Loth Büz aszat (assa foetida) 21x... Kőrisbogár tinctura (üveggel) 14x [Dés; BetLt 3].

kőriscsemete kőrisfacsemete; puiet de frasin; Eschenbaumsetzling. *1844:* Ültettem el a' hozott barkocza, köris, som, s juhar csemetéket [Újf. 3].

kőrisfa 1. Fraxinus excelsior; frasin; Eschenbaum. *1679:* Elő Fak az udvaron, Kőrős fa nro 1. Alma fa nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 92]. *1746:* Árnyék tartó kőrős fa [Borsa K; Told. 49] *1748:* Két fris Kőrösfa és két Kőrtvélyfa az Udvaron [Koronka MT; i.h. 79]. *1756:* vagjon egy kőrösfa ki szarado félben | Az Udvarháznak elötte... vagjon egy ki asszot haszontalan köris fa [Branyicska H; JHb LXX/2.13,29]. *1819:* körös fákot 7 borza fákot... hatalmasul öszve darabolt [Várfva TA; Borb.]. *1820:* Két nagy Kőrösfa fiatalabb [Szentbenedek AF; DobLev. V/1030]. *1824:* A' Csürös kertbe jobbrol egy szép körös fa... Egy vén meg száradt köris fára épült galamb bug... jó [Erdőszengyel MT; TSb 43]. *1834:* találtunk... Három Fiatal Körisfát [Vécke U; Told. 39]. *1844:* A' gyümöltsös allen aloll a'... setalo hely két oldalába... talaltatnak Popule fák 39 — egerfa 10 — Nyárfa égy és Kőrisfa égy [Mv; TSb 37 Az ún. Teleki-kert árenda-lelt.].

2. a kőris faanyaga; lemn de frasin; Eschenholz. *1584:* Lakatosné... az Kertiben... twzet teot vala. Es twz keozepiben fazek vala... Es azt monda hogy keoreos fanak forgacha vagyon benne es olayat vezy, es magat megh keny vele, mert azert igen fokadekos vala [Kv; TJk IV/1. 263]. *1652:* négy részbe viset fodor kőrősfa [Görgény MT; Törzs]. *1719:* Az Pestisről... Minden nap az lako Házakot meg kell fűstűlni, lángolo Tűzzel, apron vagdalt faragott fenyő Tövisset vagy aprón darabolt s meg hasogatott Kőris fát jo aszszut... meg lyuggatott Serpenyőben Vas melegíttőben kell rakni, meg gyujtani es Széllyel hordozni az Hazban mig elegh hogy az meg veszett Aért az láng Corigallya, idgy kell Reggel és Estve kesőn cselekűdni [Ks 54.84 Medica instructio]. *1771:* Tavaj mikor azok a nagy árvizek valának az Piski hidnak restauratiojára az Nms Vármegye parantsalattyából kellett vinnűnk 15 darab szál kőrős fát [Batrina H; JHb 93.XIX.6]. *1795:* Beretzki Mihály vezetett minket a Szovatai Havason égy vastag Kőrisfára... és azt mi más fél ölös hoszszuságu Tzőmpőkre rodolvan, minden tzőmpőből őszvességgel tizen négy szál vastag tserefát hasagattunk... adott... tizen harom szál vastag szároz tseter Kőrisfát [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1797:* Egy vas Boronának készült uj Kőris fát ki faragva [M.igen AF; DobLev. IV/1777.18]. *1841:* Égy Kőrisfábol készült szegeletes üveges almáriom [Egeres K; Ks 89].

kőrisfa-ágy pat din lemn de frasin; Bett aus Eschenholz. *1852:* Egy furnirozott körisfa ágy [Görgénysztimre MT; Born.F.VIIIb Br. Bornemisza család lelt.].

kőrisfa-asztal masă din lemn de frasin; Tisch aus Eschenholz. *1833:* Egy négy szegeletű Kőrisfa asztal, egész ki huzo fiokjával, benne van egy kalamáris tarto, tenta, és porozo kalamárissal együt [Katona K; Ks 73/55 Kornis János lelt.].

kőrisfa-deszka scîndură (din lemn) de frasin; Brett aus Eschenholz. *1652:* vagyon egy Fwrez Malom Kin lenyeo, Keőreős, Teolgy, Nyar es harsfa s lharfa deszkakot metczenek [Hidegszamos K; GyU 114].

kőrisfa-éjiszekrény kőrisfa-éjjeliszekrény; noptieră din lemn de frasin; Nachtkasten aus Eschenholz. *1850:* Kőrisfa nagy éjji szekrény mosdo asztallal leibsthullal 30 vft [Algyógy H; Born.F.Ii].

kőrisfa-fűrészdeszka körisdeszka; scîndură (din lemn) de frasin; Eschenbrett. *1761:* Zádog fűrész ujj deszka Nro 30 Vékony fűrész tsere deszka Nro 150 Vastag fűrész tsere deszka Nro 24 Kőrisfa fűrész deszka Nro 88 Fenyö fűrész deszka Nro 55 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 19].

kőrisfakaró kőriskaró; par din lemn de frasin; Stange aus Eschenholz. *1777:* az Kőrisfa karo mindenütt igen jonak tartatik. A' Fenyö-tsög karo még annál jobb [Kf Kendeffi Elek lev. Nsz-ből]. *1797:* Szöllöbe valo kőrős fa karok öt száz [M.igen AF; DobLev. IV/1777.18].

kőrisfakaszten kőrisfa-fiókosszekrény; scrin/comodă din lemn de frasin; Kommode aus Eschenholz. *1833:* Két Kőrisfa kasztenek, három Fiokján réz ki huzok [Katona K; Ks 73/55].

kőrisfapálca kőrisfabot; băţ de frasin; Stock aus Eschenholz. *1756:* Hoszszú kerekdéd körös fa páltza 2 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35.22].

kőrisfarúd bară de frasin; Stange aus Eschenholz. *1595:* hagya Egerwari Janos. 1. Bör szekeret ide: Es kere Biro Wramat hogy meg czjnaltassa... Kerekes Pall czinalt raita... Egy kőrös fa Rudot hat loora valot p(er) d 60 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 136 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1797:* Szekér lajtorjának valo Kőrisfa négy rudok [M.igen AF; DobLev. IV/777.20].

kőrisfatekenő covată din lemn de frasin; Trog aus Eschenholz. *1797:* A Pintze torkában egy auf slaglo Kőris fa nagy Tekenő [M.igen AF; DobLev. IV/777.21].

kőrisféreg kőrisbogár; cantaridă, gîndac-de-frasin; spanische Fliege. *1694:* Egy Sacko kőris féreg [Kv; Berz. 2.29/ 76].

kőris-fűrészdeszka scîndură (din lemn) de frasin; Eschensägebrett. *1761:* Kőris és Csere fűrész deszka Nro 28... Hársfa fűrész deszka Nro 18 [Vessződ NK; JHb XXIII/31.29].

körjáték egyfajta labdajáték; un fel de joc cu mingea; eine Art Ballspiel. *1870 k./1914:* Lapda: háromféle volt használatban... 2. Marhaszőrrel töltött... s bőrrel 4-8 cikkből összevarrott... kidobó... kótya... beálló s körjátékhoz használt lapda [MvÉrt. 22].

körjegyző notar cercual; Kreisnotar. *1880:* Ami pedig a körjegyződet illeti, hát az igen jeles úr lehet [PLev. 78 Petelei István Jakab Ödönhöz].

körlelkész preot cercual; Kreispfarrer. *1863:* A' kőr lelkészek az oskolákat szorgalmatoson visgalják... az oskola mesterek naplóját visgálják meg | Szánando sorba lévö nép iskoláink, a' helybéli és kör lelkészek által nyerhet (!) lendületet [Gyalu K; RAk 81-2]. *1869:* Mindenik körlelkésznek egyszersmint kötelességévé tétetik, hogy a rájok bízott iskolákba, e köröztetés után azonnal ki szálljanak és az egyházközségi bizottsággal egyetértve oda hassanak, hogy az 1868ik évi népi nevelési törvények életbe léptessenek [M.bikal K; RAk 177].

körlevél circulară; Kreis/Rundschreiben. *1842:* A' veres és sárgarézből - ...Pakfongból 's más nem nemes értzek vegyitékiböl készült — és Samovars nevezetű Theafőző erő művek bé és kivitele viszonnyaira nézve megállitott Kőr-Levél [DLt 1344]. *1864:* Tapasztalván tőbb izben a' T.k. Esperes ur, hogy a' kibotsátott Kőr levelek el rongyolva küldöttek vissza rendeltetésök helyére, az okbol rendeltetik hogy minden t.pap a körlevelet boriték alatt bé petsételve köteles küldeni más Egyházba [Gyalu K; RAk 88 esp. kl]. *1869:* minden egyházközség e körlevél vételétől... egyházközségi bizottságot alakitson [M.bikal K; RAk 177].

körmécel összekarmolász/kasmolgat; a zgîria tare/rău; zusammenkratzen. *1759:* az en Felesegemet Terhes Allapotyaban Farkas Istvan Felesege minden igaz ok nelkültt az orszag uttyán meg verte es meg tapodta Voncolta Dűbötskolte (!) s körmétzelte [Csejd MT; VK. Eliás Nagy (26) ns vall.].

? **körmel** '?' *1621:* Egy egesz tehen belt czinalua ueőtte(m) az konihara... d 25 Chyeresznyet veőttem... d. 19. Keormelt (!) veottem d 6. Feier halat veotte(m) az piaczon... d 9 [Kv; Szám. 15b/XI.57].

körmendi Körmend (Vas m.) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Körmend; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Körmend (Kreis Vas). **Szn.** *1685:* Körmendi Szabo János assessor [Dés; Jk]. *1690:* Joannes Kőrmendi de Des [Dés; Jk]. *1698:* Deesi Kőrmöndi György Nemes [Dés; Jk]. *1699:* Joh. Szabo alias Kőrmöndi [Dés; Jk]. *1700:* Kőrmöndi György ura(m) [Dés; Jk 301b]. *1702:* Körmendi György [Dés; Jk] | Kőrmöndi Miklós Uram [O.brettye H; Born. XXIX.4.14]. *1703:* Georgius Kőrmőndi [Dés; Jk 336]. *1705:* Georgius Kőrmöndi [Dés; Jk 344b].

körmenetel körmenet, processzió; procesiune; Prozession. *1864:* Husvét napján a Rom: Catholica hitvallásu hívek határaikban körmenetelt szoktak tartani [GyHn 30].

körme-szoruló kb. hibás patájú; cu defect la copite; mit fehlerhaftem Huf. *1656:* Istallo... Vagyo(n)... egy öreg Fejer menlo körme szorulonak mondgyak [Doboka; Mk Inv. 7]. *XVIII. sz. eleje:* fajra járó nyavallyak is vadnak, azért tudva kepezes (!), Pókós, Körme Szoruló Mén Lovat ne végy Ménesedhez, mert okvetetlen ra fajzik [JHb 17/10. lótartási ut.]. — A MPászt.Mut-jában nincs ilyenféle utalószó.

körmöc-arany körmöci arany; ducaţi din Körmöcbánya; Kremnitzer Dukaten. *1768:* Léváltam... nagy Ajtai Csiki István Uramtól négy kőrmőtz Aranyokat facientes Fhg 20 Dr. 16 [Ne; DobLev. II/404].

körmöcbányai a Körmöcbánya (Bars m.) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Körmöcbánya; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Körmöcbánya: Körmöcbányán gyártott; bătut/fabricat la Körmöcbánya; hergestellt/erzeugt in Körmöcbánya. **Szk:** *~ arany. 1672;* az 5. arany Kastal Andrasnal uagio(n) kezhez adgia eo kglme mikor kiuan-

tatik az arannyat mind uy Kórmocz Banyay arrannyak [CsÁLt F.27.I/38 Georgiffy Mihály nyitrai pléb. lev. haza, Csíksztgyörgyre] ∗ ~ *tallér. 1756:* adott... nékem egy Körmöcz Bányai Tallért, 's három Márjásokat [Kv; Mk IX Vall. 39].

körmöci I. *mn* **1.** ~ *aprópénz* körmöcbányai váltópénz; monedă divizionară/de schimb bătută la Körmöcbánya; Kremnitzer Scheidemünze/Wechselgeld. *1646/1648 k.:* talaltam... Egy Saczkoba(n) harom Penzes garast ket száz harom forintot idest fl. 203... Oh Polturat fl 70 Körmöczj apro Penztt fl 9/26 [Born. XXXVIII.14 St. Bethlen feljegyzése].

2. ~ *arany* körmöcbányai aranypénzérme; ducaţi din Körmöcbánya; Kremnitzer Dukaten. *1672:* En azert mosta(n) nem kuldhetek tobbet hanem eött idest 5 körmöczi arranyat [CsÁLt F.27.I/38 Georgiffy Mihály nyitrai pléb. lev. haza Csíksztgyörgyre]. *1686:* En Buczi Kozma vettem költsö(n) Nemzetes Mvasarhelly Kováts Istva(n) ⟨uramto⟩l... 15 Körmeczi Aranjokot pro interesse [Mv; MbK 61]. *1699:* Lukacs Peter es Ist(van) Ur(am)ek... Danfalvabol[a] él budosott Biro Balas nevü jobbagyokot Adák... fiurol fiura maradvarol maradvara Nemz(etes) Altorjai Mihalcz Miklos Ur(amna)k felessegenek gyermekjnek... 8 probalt Körmöczi Aranyakert melly tezen mostani üdöb(en)... negjuen magjar forintokot [Borb. II. — [a]Szu határába olvadt település]. *1748:* Szalai András Uram... mü elöttünk lévalais 3 ~ három körmöczi Aranjakat [Mezőmadaras MT; IB]. *1756:* húsz ujadon uj körmöczi Aranyak voltak [Kv; Mk IX Vall. 40]. *1758:* Kész pénz Hatvan Körmöczi Arany [Nsz; TSb 21]. *1769:* Méltoztatott Felséges Aszszonyunk az arany monetak(na)k Valorat augealni, ugy hogy ennek utánna az körmöczi és Venecziai aranyak érnek Rflor 4 x 18 az császári és ezekhez hasonlo Bavariai és Salisburgensis Aranyak járnak 4 Rforintokban és 18 xrajczárokban [UszLt XIII.97a]. *1777:* azon Sekrénb(en) volt... egy körmötzi Arany... Huszas és tizes Gratzárokbol ugy Márjásokbol állo ezüst pénz Hflni 46. Den. 82 [Nagylak AF; DobLev. III/503.2a]. — L. még RettE 214.

A körmöci aranynak voltak összetett — kettős, hármas, négyes, ötös, hatos és tizes — egységei is. L. pl.: *1774:* Körmötzi Duplás Arany Tizenkettő... Duplás Tsászár Arany Nyoltz [Nagyida K; Told. 26]. — Maga a körmöci arany 504 dénárt, ill. 5,25 magyar forintot ért. L. a pénznemre részl.: Herepei Adattár III, 281–3; Huszár 77,91 kk.

3. ~ *pénz* Körmöcbányán vert pénzérme; monedă bătută la Körmöcbánya; Kremnitzer Münze. *1628:* Keörmeoczi penz iutot tizenket forint Harom penzes garas Bathori Gabore, lengiel garassal tt f. 32 d 30 [Kv; RDL I. 137] | Abrogalt körmöczi penz floreni circit(er) Nioltz... Potura Nro 5... Dutka Nro 13 [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44.6]. *1662:* 31 1/2 oroszlanios Taller... fl 56 d 70. 10 szeges taller 3/4... fl 20 d 50.9 Imperiális taller fl 18... Körmöczi pénz fl. 3 d 16. Császár garossa fl 10 d 26 [Kv; KvRLt X.A.25ü]. *1674:* Egy Tariszynyab(an). Körmeczi pénz, floreni huszon-negy Apro dutka, huszon kilencz. O penz f. 1/26. Egy tallér... Nyolczvan apro dutka [Szászvárosi ref. lt. Halics Mihály lelt.].

4. ~ *tallér* Körmöcbányán vert tallér, taler bătut la Körmöcbánya; Kremnitzer Taler. *1756.* Németi István Uram... el botsátván az inasomat, adott néki egy körmöczi tallért, és három Márjásokat [Kv; Mk IX Vall. 34].

II. *fn* körmöci arany; ducaţi din Körmöcbánya; Kremnitzer Dukaten. *1784:* Adtam... 11 duplás aranyat és egy körmeczit [Kv; Pk 2].

körmöl 1. összekarmolász/kasmolgat; a zgîria rău; zerkratzen. *1702:* ki vont mezitelen Fegyverrel... ream rohanvan... földre ejtett, hasamra ült, tépét, szagatat, harapdosot, körmölt verémet kiontotta [Dés; Jk 324a]. *1730:* Simon Mikola nevü Paciensit meg verte ábrázattyában körmölte [Dés; Jk]. *1781:* öklözte, körmelte az Apját hogj mind vérbe küpülte [KLev.]. *1784:* Kassai Márton uram... vellem szüntelen veszekedik gazol szid mocskol sohunnáréz tolvajoz út ver körmöl [Mv; LakCLev.]. *1798:* aszt látván... hogy... Müllernéis férje mellett viaskodik s körmöli ok nélkül Deluciot... a Házbol ki vetettük [Déva; Ks 115 Vegyes ir.]. *1802:* nem anyira lehet Verekedésnek nevezni, hanem a mint a matskák szoktak inkább körmölték egy mást [uo.; i.h.].

2. inal, iszkol; a se căra, a fugi; sich davonmachen/fortscheren. *XVIII. sz. v.:* Ringy-rongy kapocs félre töllem, Minden baj körmölj clöllem. Fuss, ha látsz most szemeddel [EM XX,498 Jánosi Sándor énekgyűjt.].

3. nemi kapcsolatot fenntart; a avea contact sexual; mit jm geschlechtlich verkehren. *1772:* a midön kerdeztem... tölle hogy el veszi é Vincze Ersokat vagy nem? azt felelte: Nem veszem baszam Teremtette kurváját... mert noha már hozzám atta volt magát, eleget basztam; de látom hogy mások is körmölik elegen azert nekem nem kell... a ki eddig baszagatta, baszagassa ezutan is [Dés; DLt 321.76b P.Etsedi (45) ns vall.].

körmölés karmolás, kasmolás; zgîriere; Zerkratzen. *1748:* Pekárikot Szabo János jol megdögönyözte volt alkalmasint, mert ábrázotján jól láttzottak a körmölések [Dés; DLt 586.24]. *1813:* Ezen egybe jövés közben az Exponens és Baratosi Joseffné közzül... mellyiknek lattzott leg elsöbbenis ott hellybe mindgyárt a' szinbe az Ortzáján a' szeme körül a' körmölések(ne)k véres helyei és az ütéseknek is? [Dés; DLt 56.3 vk].

körmölődzik karmolászik; a zgîria; zer/zusammenkratzen. *1798:* Az Aszszonyis egy volt az vrával ő is nagyon körmölödzet [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

körmös I. *mn* **1.** ? karmos (karom alakúra formált); în formă de gheare; krallenförmig. *1710:* hagjot zálogul egj viseltes körmes Arany gjürütt [Kv; ÖCJk].

2. '?' *1757:* Egy Stajána (?) körmös 4 esz(ten)dös ökör borjával... Egy Buglyos 5 esz(ten)dös Tavallji barna körmos ökör borjával (tehén) [Pusztasztmiklós K/Torda; Berz. 3. 1/9].

Ám. *1801:* Körmös (ökör) [F.szócs SzD; CU].

3. '?' *XVIII. sz. v.:* Ha kiürül[a], bétaszítom egy sovány árokban. Körmösebbel s nehezebbel akadok[b] [EM XX. 499 Jánosi Sándor énekgyűjt. — [a]A pénzes zacskó. [b]A közlő megjegyzése: csonkán, homályosan megmaradt régi költemény].

4. kb. harcias; vehement, violent; kriegerisch. *1657:* kevésben múlt, hogy az én deákom a fejedelem deákját meg nem verte, mert körmösebb legény is vala [KemÖn. 165].

Szk: ~ *kézzel* kb. harciasan. *1679:* az nemeseken és Fekete Jankó hadán történt alkalmatlanságot szomorúan értem. Mivel azért az németek adtak elébb okot reája, Kgld is valamit elkövettethet ellenek, kiváltképpen in primo actu körmős kézzel, az én tetszésembül kövesse el [TML VIII,425 Teleki Mihály Ispán Ferenchez]. *1779:* A praetendens pedig körmösebb kézzel nyuljan ha mit akar a dologhoz mert... ily könnyü Szerrel erös Divisionalis Contractusunkat fel nem forgathatja [Msz; Sár.].

II. *fn* **1.** karmos állat; animal cu gheare; Krallentier. **Sz.** *1662:* Körmösnek való fára hágni [SKr 467. — II. Rákóczi György 1657-i szerencsétlen kimenetelü lengyelországi hadjárata után a vele szemben fejedelemmé választott Barcsai Ákos elleni vádiratára Barcsai felelete].

Hn. 2. '?' *1783:* A' nagy Körmösbe (sz) [Ádámos KK; EHA]. *1789:* Körmes tö (sz) [Kőrispatak U; EHA].

körmösön kb. harciasan; cu vehemenţă; kriegerisch. **Sz.** *1729:* A napokban feles dolgok érkezvén az Udvartol, látom körmösön akarnak a dologhoz fogni, melyre valo nézve hoszszasabban most az Asz(szonyo)m(na)k nem udvarolhatok [ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához Nsz-ből].

körmöz összekarmol/kasmol; a zgîria rău; zerkratzen. *1630:* ugj keörmezte Szanto Martonne Szeoke Petert hogj mindgjart le foliamodek az ver az orczaja(n) [Mv; MvLt 290.200b].

körmű szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *kapcás* ~ kb. pókos lábú; cu molete articular; mit Gelenkgalle. *1768:* Pénzen adtam el égy kapczás körmű, s nem tartani való 1767béli kancza Csitkot, Ződi András névű Czigánynak [K; DobLev. II/390.12a]. — A jel-re 1. MPászt. 316,345 ∗ *kerek* ~ cu copită rotundă; mit runder Klaue. *XVIII. sz. eleje:* A kerek körmű lónal jobb nincsen [JHb 17/10 lótartási ut.].

környék 1. szegély; tiv, tivitură; Saum. *1595:* Egy paplan kinek az keornjeke velenchei Tafota az keozepj tarka Rach tafota [M.zsombor K; SL Reg.]. *1628/1635:* Eleo ruhak es fodrok: Egi kek tafota theoreok hjm⟨m⟩el varrot eleo ruha, aranj czipke az kornjeke. Egj zold tafota theoreok hjmmel uarrot aranj czipkeuel peremezett elo ruha [Bodola Hsz; BLt 5 Béldi Kelemen inv.].

2. vminek a széle; marginea unui lucru; Rand einer Sache. *1637:* az keringeo gradicsy keörnyekin uagyon jo vas rostely, vas ayto mellyekeuel [Fog.; UF I,408].

3. vminek a tájéka; împrejurime; Gegend. *1606:* Lattam hogy az Veres Patak keórnjekeben az Keczét megiebelyek[a] birtak [UszT Martin(us) Thot de Oroz hegy (50) lib. vall. — [a]Kecset (U) lakosai]. *1664:* Anno 1661 die 16 Septembris Kemény János fejdelem beszállitván Kolozsvárra bizonyos sok számú zoltat németeket és dragonokat, mely idegen népek az várost mind külső és belső részeiben szertelenül pusztítván tovább harmadfél esztendőnél... az egész város környékét puszta mezővé tevén [Kv; KvE 188 LJ]. *1676:* a Colosvariak az letaj puzta Varat[a] és annak körnjekit ujabba(n) tüllünk el akarják tulajdonitanj [Ádámos KK; MvRLt Mikola Zsigmond lev. — [a]M.léta (K) melletti ún. Géczy-vár romjaiban ma is áll]. *1793:* a' kaszálok... a nyárád teres hellyen levő kőrnyekib(en) vádnak [Kakasd MT; DLev.2.XIIIB/b.16]. *1810:* vagyon a Falu derekában... egy Csűrős kert melynek környékében egyszersmind a' majorkodtatást is vitetik [Doboka; Ks 76 Conscr. 50]. *1822:* ment keresztül itt Déesen 30.30 Csoport Marha... szénával legelödött a Szamosi Hidak környékén [Dés; DLt az 1823. évi iratok közt] | A Szeredő Tartománnya kezdődik a' Szeredő pusztája környékin és menyen hátra a' Tálpatak faráig [Szacsva Hsz; HSzjP Fel Dobolyi Lovas Katona Székel Lajos (22) vall.]. *1830:* A' Fűrész Malom hely környékébe eső kaszálo helyeket a' Remetei Személyes emberek kaszállyák [Born. Petrus Márton de Márkod[a] (69) ns vall. — [a]MT].

4. (vmihez közel eső) vidék; împrejurime, ţinut; (naheliegende) Landschaft/Gegend. *1602:* (A tehenet) az Vasarhelyek az keoreosfeoy rethen talaltak vala... ott minallunkis hyrre teottek es mind ott az keorniekben ky kialtattak [Kv; TJk VI/1.625 Vincze Georgy kis kapusy biro vall.]. *1724:* ha valahol cserefat talalhatnak itt a környekb(en), inkab abbol szeretnem az mester gerendat csinaltatni [Pálos NK; Ks 95 Hévizi István deák lev.]. *1803:* (Az elveszett ruhákat) itt a kőrnyékbe minden felé kerestettem, de Suhult nyomába nem akadhatak [Nagyikland TA; TLt Közig.ir.64]. *1817:* másokot meg nem tsalhat, mert a környék isméri [M.igen AF; KmULev.3 Benkő Sámuel nyil.]. *1831:* Egyed Lászlo hasztalan beszédű 's tselekedetű ember volt, a' Környéknek bolondos Komája [Szenterzsébet U; Borb. II].

5. vhány esztendő körül; în jur de... ani; um einige Jahre (alt). *1823–1830:* Ez az esperes... feleségestül együtt ügyes termetű... szép öreg rend emberek, mintegy 60 esztendő környékében [FogE 273].

6. vmely időpont táján; în preajma...; um irgendeinen Zeitpunkt. *1823–1830:* mikor lipsiai vagy Moenus mellett levő frankfurti nagy sokadalmak Szt.Mihály és húsvét környékében előjőnek, akkor oda mindenféle kereskedők egybegyűlnek [FogE 240].

környékbeli din împrejurime; aus der Umgebung, umwohnend. *1667/1681:* elmentünk... Stephan Sztojka es Mokris Anna hazokhoz, es ot szokas szerint az kőrnyék beli hataros Szomszedsagb(an) lévő Vicinusokba(n)... be gyűjtvén azon Vicinusok előtt... proponaltuk is Stephan Sztojkanak Feleségének Mokris Annának es ket agon lévő maradékinak... örökségekben statualtatasokat [Hátszeg; BLev.]. *1830:* A Kőrnyékbéli Idegeny Embereknek vagyon Tulkok in Nro 53 [Nagyikland TA; TLt Közig.ir.174].

környékez 1. kerülget; a fi pe punctul de a...; (einer Sache) nahe sein. *1879:* Ágai[a] levelet irt. Szégyenlem. Nem vagyok igen szemérmetes ember, de olyan dicséretet mond, hogy környékez érte a pirulás [PLev.38 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Ágai Adolf (1836–1916) humorista, újságíró és szerkesztő].

2. megkörnyékez; a încerca să intre în graţiile cuiva; umgarnen. *1704:* Gyárfást igen környékezik a jesuviták, minthogy a mi papjaink nem járhatnak folytában hozzája [WIN I,219].

környékezett 1. szegélyezett; tivit; be/eingesäumt. *1735:* Egy virágos zőld kamuka szoknya, előruhájával

együtt, az allya arany galandal prémezett, és közép szerű arany tsipkével kőrnyékezett [M.zsombor K; Somb.].

2. veszélyeztetett, veszedelmeztetett; periclitat; gefährdet. *1815:* Meg visgálván ujolag is az Marha dőgtől kőrnyékezett All Gyogy és Homorod Nevü Falukat... Szükségesnek látom, hogy Homorodon egy Ospotaly az beteg Marháknak... állittassék... Koller György Circuláris orvos [Algyógy H; JHb Jósika János főispán ir. 263 Zoltán Károly kezével].

környékeztetik határoltatik, körülvétetik; a fi înconjurat; begrenzt/umgeben werden. *1864:* Berekallya, ez nyugotra egy sürü Berek által környékeztetvén... eredetét innen kapta [M.bikal K; KHn 71-2].

környesen köröskörül; (de) jur împrejur; ringsherum. *1864:* a Pad... oldala környesen meredék köszírt és kopasz oldal [Zsobok K; KHn 32-4].

környezett körülvett; înconjurat; umgeben. *1864:* Kaszága... ez is szálos és cziheres erdőkkel környezett gabonát termö... Szép szálos erdőkkel és szőlőhegyekkel környezett határrész [Középlak K; KHn 300].

környező határoló; înconjurător; angrenzend. *1864:* Nagy és kis Malató... magas hegy, honnan 12 falut és határát, úgy e vidéket környező délnyugoti Kárpát hegy-lántzolatok egy részét beláthatni [M.valkó K; KHn 112].

környös-környül, körös-körül 1. egészen (teljesen) körben/körül; (de) jur împrejur; ringsherum. **A.** *környös-környül. 1632:* Az falon keornieös keörniwl karpit tarto ramak [UF I,168]. *1662:* (A váradi) bástyák sűrű lobogós kopjákkal, sok szép lovas és gyalog zászlókkal környös-környül megrakatván, ki-ki az ő lövőhelyét, sáncát éjjel-nappal erősíti [SKr 585]. *1681:* Ezen nyári ház... megköttetett jó temérdek sas fákban be vont, környös körül gyalult és párkányos fűrész deszkákkal meg boritva csinálva. A deszkákat is penig mind környös környül jó vas lédczegekkel szegezték fel [CsVh 90].

B. *környös-körül. 1637/1639:* Egez szel krakaj abroz, keornjes koerül roitos f. 2... Egy Gyemantos Arany gyürü, melynek a teteien negy haromszegü gyemant, az szaraban környeos keorül, Rubint, Smaragd, es gjemant [Kv; RDL I.111]. *1681:* (A rét) mostan ebben ighen jó fü lévén, bé vagyon környös körül zavara kertel kerítve [CsVh 97]. *1687:* ezen Udvar haz hely környős körűl sövennyel font kertel vagyon be keritve [O.gyerömonostor K; WH]. *1730 k.:* Nztes Szalai László Ur(am) egy vekonj test szin selyem keszkenot környös körül virágok rajta Conferált az Ur Asztalára [Mezőmadaras MT; MMatr.375]. *1736:* A fejedelem mikor ebédelt vagy vacsorált... az asztalt megterítették; elsőben az hosszu asztalra környös körül ezüst arany fonallal varrott egy singnyi szélességü keskeny abroszt tettenek [MetTr 333]. *1781:* más néven nemis hivatnak hanem környös körül Gaz reznek [Gyszm; DE 3]. — L. még SKr 627, 674-5.

C. *körös-környül. 1615:* az örökségnek io leszas kertet tartozzanak körös korniul kesziteni [HSzj *lészás-kert* al.]. *1632:* Cziwres kertth... Az kert keőzepin vagion egj hozzu eőregh Sindelies Cziwr az oldala keőres keőrniwl dezkazott [A.porumbák F; UC 14/38.190]. *1636:* Ez uiragos kert vagyon negy reszbe(n) szakasztua... Az elseö tablatt ighe(n) szep uiragok mesterseges Cziffras ultetessel ekesitik; mind keőrös környul liliu(m)mal ultetett be keőzepi sok fele fuuekkel uiragokkal [Siménfva U; JHb Inv.]. *1647:* Czűrős Kert allapattya... Az Sövennje körös kőrnjűl epp [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1651:* 9 Geőrő merő Rubintos meliben vagion kőrős körniol Tizenharom Rubint [WassLt 72/2 Vaas Judit kel.]. *1692:* Ezen Pincze körös környűl köböl vagyon fel rakva [Mezőbodon TA; BK 6] | egy tabla plantalt veres hagyma... kőrős kőrnyűl magnak valo retek plantalva [Szentimre MT; JHb Inv.]. *1718/XVIII. sz.:* egy darab kaszálo Rétt... Szomszédgyai kőrős kőrnyűl az Erdő [Nagyszeg Sz; Berz. 7. 68/1]. *1737:* a Kornis Rétin kivűl nap-nyugatról egj szegelet, mellyet kőrős környűl egj halovány kerül meg [Dés; Jk 477a]. *1823:* Vagyon a' Kastéllyos epűlettel által ellemben Eszakra vagyis Enyed felé kőrős kőrnyűl a Moros folyamatjaval kőrűl véve... egy alkalmas Nagyságú sziget [Marossztkirály AF; EHA]. — L. még TML VI, 288; UF I, 188, 935, II, 144, 155, 177.

D. *körös-körül. 1576:* Wagion maas feyre walo Roytos kez kenyeo keres kereol waroth tereok warrassal Aranyal teoltet | Wagion egy pattyoloth feyre walo negyed fel Syngh A hoza keres kereol waroth tereok warassal gazdaghon [Szamosfva K; JHbK XVIII/7.6]. *1594:* Az Maior haz zobaiaban vagjon aztal No 1. Keőreős keöreől wadnak pad zekek [Kraszna Sz; UC 78/7.19]. *1636:* egy hitua(n) ayto felszer... nylik egy kapoztas kertre... keőreős keörül leszas seőuenie [Siménfva U; JHb Inv.]. *1652:* Ezen... fa haz körős kőrul sasokba boronakba rott [Görgény MT; Törzs]. *1685:* Kőros körül maga(m) szántoföldim vad(na)k [Désakna; EHA]. *1734:* Az csür kert köros kürül fedeles és támaszos Söény kertel bé kerítve [Datk NK; JHbB D.1 gr. Bethlen Farkas inv.]. *1742:* Csinaltatott T.Nmts Benkö Raphaelne Aszszonyunk az Arkosi Templombeli praedikallo székre... egy karmasin szin Anglia posztoboł valo boritekot kőrős körűl fekete kötessel megpremezettett is [Árkos Hsz; SVJk]. *1811:* Egy fátyol keszkenő, körös körül a' széle igen fáin tsipkével ékesitve, bellyebb Zőld, és Veres Stráfokkal korős körűl, a közepén 4. Sor virágok [A.ilosva SzD; SzConscr.] — L. még UF I,394,829.

2. körül (a környéken); în împrejurime; in der Umgebung. **A.** *környös-környül. 1677:* a mikor minden felől az magyar hadak környös-környül jelen voltak, az mostan fogadott hadakban felesen lévén itt körül, az többit vártam... indulnom kellenék [TML VII,430 Teleki Mihály Absolon Dánielhez].

B. *környös-körül.1685:* Az elmúlt 1684. esztendőbeli drágaság mégis durál, bor, búza és mindenféle gabona drága... környös-körül [Kv; KvE 218 BP].

C. *körös-környül. 1581:* senky ne merezzellie(n) földet az hatarzelbe senkinek se berbe se egieb modo(n) adny se localny semmy zin alat Az földnek veztesse alat... Ez penigh kóres kornywl minde(n) fele megh tartassek Az hatarzelbe [Kv; TanJk V/3.243b]. *1662:* Bihar vármegyében Pocsaj nevü puszta teleknek nagyobb részét a fejedelemasszony ősrül álló igazsággal birván... csak közel is körös-környül több faluk is hozzá birattatnának [SKr 200]. *1705:* Ugyan ma is mind lát-

szának a nagy tüzek, a faluk amint égtenek körös-környül, egész napestig és éjszaka is [WIN I, 565]. *1734:* kőrös környűl járjanak [Dés; Jk].

D. *körös-körül. 1705:* Ma reggel a lovas hadak kimenének a mezőre a szőlőhegy felé, és strázsákat rendelvén ki a hegyekre körös-körül, magok itt a réten egész csaknem estig etetének | Alamor felé ma is egynéhányfelé igen nagy tüzek látszottanak, erősen égettenek körös-körül [WIN I,428,579]. *1739:* Károlyvárott lakó catholicus igen kevés volt, de körös-körűl, kivált Hunyadvármegyében, feles catholicus volt [MetTr 436].

környös-környülbe szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~vesz* körülvesz; a înconjura; umgeben. *1584:* (A tehenek) az Ludra rea Menenek a' zeles miklosne haza eleót, keornyeós keorewlbe vewek az ludat es Niomodak vesztegetek valtig [Kv; TJk IV/1.275].

környül, körül I. *hsz* **1.** körbe; împrejur, de jur împrejur; herum, rundum. **A.** *környül. 1570:* Vitez ferencz... vallya... Besterzhey Georgis azt kerthe volt az heliet az varostwl hogi Megh engednek neki az eo Tho heliet Beh kerthelny es Tylalmasba Thartany... Es Thwgya azt ez wallo hogi Megh arkolta volt keornywl es be Theowiselte volt [Kv; TJk III/2.122]. *1584:* Esmeg hogy az kwtot keornywl keowel meg Raktak attúnk keomyessnek f. 2 [Kv; Szám. 3/XV.17]. *1585:* (Az árnyékszék) felet hogj be dezkaztatuk es üleseket chinaltatúnk, es kernyl dezkawal be zegeztetuk, es ket aitot chinaltatu(n)k, attunk attol... d 75 [Kv; i.h. 3/XIX.41]. *1629:* vagyon egy kis levélszin, földbe vert lábakon állo deszka székek alatta, környül [Szu; SzO VI,90 Székelytámadt vár lelt.]. *1646:* Az Azzony haza(n) belől valo hazba(n) ezek vadnak... Pad szekek kornyűl Egj űres parazt nyoszolya [M.bükkös AF; KCsl 2]. *1694:* (A kút) felső resze faragot kővekből fel va(gyo)n rakva azon kővek ismet faragot fakkal fel va(gyo)n környűl gardazva [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1728:* Szena fü... egj erecske tartja az hatarat, melly meg szakasztja a Papetol[a], a Papet is környűl Er tartja [Sszgy; SVJk. — [a]A pap részétől a deák részét]. *1756:* A Boltnak Eszak felől valo oldalában vagjon egj Vak Ablak mely környűl Deszkával meg béreltetvén vagjon [Branyicska H; JHb LXX/2.21].

B. *körül. 1605:* Az eóreóg palotaba(n) ualo hazba(n) uadnak keórwly padszekek [Gyalu K; Sennyei 11/47 fej-i inv.]. *1621:* es hogy az Tornaczott keorul meg dezkazta atta(m) Aczi Georginek /25 | az Varos var fokan, kurül Gerendakat Czinalua(n) fel mjuel hogy rozzak voltak... attam egy Napra... /25 [Kv; Szám. 15b/IX. 237, 242]. *1629:* A Pap tava, vicinussa körül tós es eress hely fogta be [Egerpatak Hsz; SVJk]. *1647:* (A kapu) ket fele nylo hejazatos, körül az hid veghe fel állo palankal be czinalva [Marosillye H; VLt 55/5415] | (A középső házban) vagion... egy kwl fwtteo zeold kemencze; keorwl pad szekkel be parkanyozva [Drassó AF; BK 48/16]. *1652:* Ezen Pincze boltos... Körül gantár fakra csinált deszka állason munitiokhoz valo, algyu, Taraczk, és szakálloshoz valo, puska poris 11 [Görgény MT; Törzs]. *1797:* körül az pincze kerületin vannak három világos és két vak ablakok [Kőrispatak U; Pf]. *1801:* edgy So tarto... kűrűl... fedéllel záratik [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 4]. *1864:* körűl nagy erdőség közepén kies völgy kaszálokkal [Tamásfva K; KHn 277].

2. körülötte, a környéken; în împrejurime; in der Umgebung. **A.** *környül. 1691:* Valamit eddig vagj azon Statiobéli, vagj a' kórnyűl lako szegensegh szamokra erogált hűsegessen czirkallyák fell [Told. 20a]. *1705:* A németek igen készülnek, hogy kimenjenek, de hová és mi formán, még nem tudhatjuk, csak látjuk a szörnyű égetést környül mindennap [WIN I, 572].

B. *körül. 1662:* Az gyűlés beállott Görgényben, az hadak mind török kurtány ott körül vannak [TML II,268 Ebeni István Teleki Mihályhoz]. *1714:* Csonka Gjörgy Vram be jöven edgjnihanyod magával, Szedtte maga melle az itt körül Tekergő katonakat s engemetis [Dés; Ks 26. XIII Joh. Nagy (37) jb vall.]. *1723:* Egyéb Ország úttya annak a' Sövénfalvi malom(na)k erectioja után hogy itten körül el bomlott vólna, másutt nem tudok [Királyfva KK; MbK 162]. *1730:* Taxás Jobbágyok Regestruma kik körül az Szászsagon és Szekely földen laknak [TKl Petki Nagy cs. szám. 75b]. *1770:* a Trébely eget bort vagy pálinkát főzik itt körül szaporán [Balázsfva AF; UtI]. *1796:* Itt körül sok és igen nagy esök jár(na)k [Banyica K; JB. Gombos István lev.]. *1816:* egy Asszony sincsen azon Uttzában, s ott körül az hol ő lakik, hogy le ne mocskólt... volna [Dés; DLt 99].

3. kereken; împrejur, în jur; um den Rand. *1576:* Wagion egy weres tereok Ingh taffota kereol [Szamosfva K; JHbK XVIII/7.4]. *1596:* paplan veres aranyas atlacz az keozepin, zeold tafota keorewl bagazia az allya... f 10 [Kv; RDL I. 65]. *1620:* Vita Janos Ispannia volt Bornemizza vr(am)nak, Posgay Ferencz fia kertett... keorivl (!) mind bekertelttette [Disznajó MT; TSb 21]. *1628:* Egj zeold atlacz papla(n) keorul kek bagazya [Bodola Hsz; BLt]. *1664:* Egy Tenger szin Tafota Előruhát, körül őregh Csipke rajta [Beszt.; SL]. *1714:* Aszszonyi Ember Virágos fekete Bársony Palástya körül ötféle Primmel primezett, s Nyusztall béllelt f. Hung. 224 [AH 2]. *1728:* Egj kis keszkenő, körül elegjessen varrot, közepib(en) egj nagj him vagjon [Besenyő Hsz; SVJk]. *1734:* vagjon egj fedél alatt bornábol rakott ól Sertés pajta, körül bé keritve fedéles Söény kertel [Datk NK; JHbB D.1 Gr. Bethlen Farkas inv.]. *1758:* vagyon egy gyapotos kendő pulpitusra valo körül a Vége Csipkes [Mezőménes MT; MMatr. 3]. *1766:* Citrom szin Sellyem kreditor paplany körül egyszin Sellyem habos tafota [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 96].

II. *nu* **1.** în jurul...; um (Präp. lokal: Dat.). **A.** *környül. 1604:* ennek eleotte ualo wdeokben az Templum kwrewl ualo boltokat, es kamarakat eo kgmek Varosul biztak volt az Egyhazfiaknak gondviselesekre... Vagion eoregh kev bolt az... Masahaz keorniwl Nro 18 [Kv; RDL I. 77]. *1613/1689 k.:* a Templom környül vagyon égy nagy darab szánto föld [Jedd MT; MMatr. 305]. *1635:* latam azt hogy Phuloph palne Turi Ferenczy, Bathori Anna, és Kis Anna az Aztal kornyul ulnek, es iznak [Mv; MvLt 291.56a]. *1653:* ket berlet pad az aztal kornjűl [Ilencfva MT; DE 1.II.B.12].

B. *körül. 1565:* (Báthori István) meggyújtatá a város körül való palánkot s mind megégeté [ETA I,22 BS]. *1600:* Kerezturfalwaban... Nemes Vdwar hazamath kit penzeme(n) weöttem Nuitodi Demeterteol, tulaidon hatalmawal inuadalta, és hazam keörwl walo kertit le wagta s el hordotta [UszT 15/79]. *1623:* Az Vduar Vduar haz, es az kertt keőrűll valo palankott sendeleztesse es tapaztassa megh [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1640:*

Vadnak haltartok a' vár köröl N: 3 [Fog.; UC 14/48.12]. *1675:* Az első hazb(an) vagyo(n)... Egy paraszt pad szek az asztal kőrül [Dés; Borb. II]. *1705:* az eletet, s az elet körül az kerteket mind Ferencz vram protegalta [Pálfva U; Pf]. *1758:* Gyümocses kerti kürül levő kerteket kik hordottak annak karójit Sövenyit? [Szabéd MT; Berz.5.44. I.25vk]. *1798:* az környül lévő kertek hasonlo képpen mitsoda Statusban vagynak, ugy a' bél kertekis, veteményes, Gyümöltsös, és egyéb tilalom alá rendeltetett helységek körül? [Hsz; Mk IX.109 vk].

2. köre; în jurul...; um (Präp. lokal: Akk.). **A.** *környül. 1585:* Karo fat wottem choweknek walot az wizben az Talpok kerniul kit wertek... f 1 [Kv; Szám. 3/XVIII. 21b]. *1590:* Az Buza keörniwl asattam arkot... fizettem attol valami Zekeljeknek | Byro vra(m) Akar(atyabol) Chinaltattam meg Az Seouenyeket, Az Zena korniol a hol zywkseg volt [Kv; i.h. 4/XIX. 17, 4/XX. 9]. *1633:* Zabo Balas vy kertet czinalt az haz keőrnieöl [Mv; MvLt 290.134a].

B. *körül. 1597:* Lakatos Balintal chinaltattam az Varas Dobiara egy Vas horgot meliben az niaka keorwl valo ziat vetik... d 14 [Kv; Szám. 7/XII.14 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1600:* Boyt keozep vthan valo hetfoen Attam az zeginiek kerte keorwl valo Seowennek chinalasaert... f. 3 d 80 [Kv; i.h. 9/XIII. 3]. *1602:* az Haz korüll kertőketis... Epitottek [UszT Leorincz Janos marefalvi Drabantt vall.]. *1656:* kértetis csinaltata az uduarhaz kűrűl [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Péter Janos (50) pp vall.]. *1753:* Asztalok körül valo ládás Padok, es egjes székek [M.nádas K; RLt]. *1811:* a Sántz körül egy Singnyi ásást... tégyenek mindenütt [Háporton AF; Kath.]. *1830:* a' Görgényi[a] Udvar hordatott volt a' Fűrész Malom hely körül Eszkőz fákat [Born. G.XXIV.1 Ant. Janko de Mikháza (48) vall. — [a]MT].

3. vminek a környékén/közelében; în împrejurimile (a...); in der Umgebung/Nähe einer Sache. **A.** *környül. 1570:* Veres Benedek, Ezt valya... latot otth egy germeket hogy az kwtth kěrnywl forgodyk volt [Kv; TJk III/2. 74g]. *1592:* Myerthogy az Schola Keorniwl alkalmoson epitettenek a' keoltsegh tt f 239/16 [Kv; Szám. 5/XI.20]. *1602:* Noha ennek eleotte az Juhnak ez hataron valo lete tilalmas, mostan... az sok dulo koborloknak naponkenth varosunk keornieol nyargalasa miat, Amegh az Vristen ezt teollewnk nem tagittya addigh it zenűedik [Kv; TanJk I/1.412]. *1636:* Az mikor az eges esek, enis ot ualek latam azt hogy Pap Simonne Leanyostol ot sirankoz egietmasa pózleke (!) kornyul [Mv; MvLt 291.63a]. *1642:* Nagy Ivan nevő varosoczkaban volt haza es Joszaga az varos kőrnyűl [Fog.; Told. I.]. *1658:* Ura doceallia elegedendo bizonsagokkal hogi azt az legent ot latta az haz kőrniul leseskedni [SzJk 71]. *1677:* Boros Jenő kőrnyűl a' kik joszágokat birnak... otben lovasokat tartsanak [AC 253]. — L. még SKr 298, 485, 545.

B. *körül. 1589 k.:* Istvanfi Kelemennek... feólde vagion Vero fel zegben... ott az feolde keorul mind ell kazalta [Szu; UszT]. *1592:* Az cloaka kerűl a sok rutsagot fel tiztattatuk es be haniattattuk... d 8 [Kv; Szám. 5/XIV.25]. *1592/1593:* Mikor... az Christoff Vram Molnaban eorleottenek, akkor Jde nem mertik hajtani, hanem ot az zent Benedeki Malom keorwl itettik marhajokat [Bálványosváralja SzD; Ks]. *1599:* Myerthogy... az mentet es gyolch felseo ingeket ez Balas lopta volt el... az haz keoreol lappangot... az perengere keottesek, es ott vezzeowel megh veretessek es ky igazitassek [Kv; TJk VI/1.368]. *1631:* Ada Santa Peter Apor Lazar wramnak Zalagon negj hellien ualo szanto feoldeket czik szekben Lazar falua keorwl... ezeknek az ketteye uadgjo(n) Lazarfalua mellet [Cssz; IB]. *1723:* (A) zsellérek a nemes udvar ház körül laktanak valami hurubákba [Nagyfalu Sz; BfN br. Bánffy György conscr.]. *1755:* az Vr Inczedi Vram emberei az ökrőkőt ki botsáttoták szekereik elől ottan az fogado kérűl [Nagydevecser SzD; WLt Szabo Nikoláj (30) zs vall.]. *1764:* azon sertéseknek Nyomat űzvén, az magatok szénátok körűl a Tordai hatarban az serteseknek jeleit meg kapták | Vj sertes turástis infernalnak szállások kűrűl hogj láttatott [Torda; TJkT V. 199, 203]. *1771:* A mely Kerteket csinaltunk volt eleinteken a Város körrűl nékemis volt égy darab ahol az Borju Csorda le jár [Dés; DLt 321. 34a].

4. tájékán; pe la..., în regiunea...; in der Gegend (eines Körperteils). *1710 k.:* annyit ettünk-ittunk ebéden, hogy osztán majd estig csak fúttunk, mint a disznók, nem is tanulhattunk, nékem pedig balfelől a nagy hurkám s lépem körül rettenetes zörgés, bögés és fájdalom indula [BÖn. 578].

5. *vmi* ~ vmivel kapcsolatosan; în legătură cu ceva; in Zusammenhang (mit einer Sache). **A.** *környül. 1580:* Megh ertettek eo kegmek az kwlemb kwlemb fele fogiatkozast az Molnok kernywl [Kv; TanJk V/3.225a]. *1589/XVII. sz. eleje:* Minden Mester oly gonduiselessel, uigiázással forgodgiek az eő megh szegődeot miue keorniwl, hogy az Gazdaknak ualamikeppen kárt ne hozzanak [Kv; KőmCArt. 18]. *1593:* Tott hazy Mihaly vram Mindt hogy Eo kegielmek forgolodot az hidt Chynalas kernyűl, keolttet voltt Eo kegielme Egiet Mas Aprolekra... f 2 d 23 [Kv; Szám. 5/XXIII. 113 Casp. Schemel sp kezével]. *1602:* (Az ispotályra) immar ez kewes ewdeoben az azzony viselien gondot egy io hasznos ferfiat fogadwan melleje kj az beresekre es az Jozagh keornyewl viselien gondot [Kv; TanJk I/1. 423]. *1662:* Ibrányi Mihály... tisztit az épitesek környül való szorgalmatosságban is semmi részből hátra nem hagyja vala [SKr 299].

B. *körül. 1582:* az Secheknek kik az Tarazk kwrul forgottanak B.V.H. atta(m)... d 50 [Kv; Szám. 3/VIII. 38]. *1590:* Azert az megh newezett hazat eoreksegeth... en megh vettem eorek arron kinek az arrat meghis adtam az keoryl az szalagh keoril, mert te neked S.Kiralio(n) semmi igassagod egjeb ninchen [UszT]. *1650:* Rakoczj Sigmond Eő Naga konjhaia(n), Es Istalok körül munkalkodo Hostatj Emberek(ne)k... Hust Lib. 10 [Kv; Szám. 26/VI.417]. *1681:* Ezek a madarasiak[a] nevek után fel tött szolgálattyokon kívül az hámor körül való akár mi féle épittest... minden ideoben tartoznak praestalni [CsVh 99. — [a]A madarasi (Cs) hámorbeli jb-ok]. *1730:* az Instans Atyánkfiaknak[a] Malmunk épétése köröl tett hoszszas fárattságokat és munkájokat... Consolálni kívántuk eő kglmeket külön külőn cum flor. h. 15 et Trit. metr. 10 [Dés; Jk 394b. — [a]Martinus Dobolyi és Ladislaus Ersekujvári]. *1740:* az idő telten telik, az Militia körül valo dolgok... nem effectuáltathatnak [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. *1742:* kantor hetin jo essö lön, igen sokat segitett az Szantas vetes körül [Ikafva Hsz; ApLt 4 Dombi János Apor Péterhez].

6. vki környezetében; în jurul/preajma cuiva; in js Umgebung. **A.** *környül. 1594:* Az kazasok keornieol pallerkodoknak, az kik pallerkottak attam f-/60 [Kv; Szám. 6/X.35]. *1608:* Kerijs Ghellyen Jmreh Vram eő kgme az eő zerelmes Attiafiait, hogy... Tekinchiek es gondolliak megh az eő kgme zerelmes hazas tarsanak Kalach swteö Katha azzonnak Jo es ighaz ziwel eő kgme keőrniwl valo zolgalatti⟨a⟩t es forgolodasat [Kv; RDL I. 85]. *1661:* mikor mentünk vala Nagdhoz Ebesfalvára, az ulta mind itt Nagd környől vagyok [UtI]. *1677:* ha kiknek jobbágybol állo személyek csak heremodon élnének, s' lappanganának Scholákban, vagy egyéb Egyházi rendek környül, és csak palástul tartanák a' jobbágyságnak, avagy hadi s' egyéb külsö szolgálatnak kerülésére az Egyházi nevezetet; affélék ellen illyen processus tartassék[a] [AC 12. — [a]Köv. a részl.]. — L. még SKr 307, 556, 588, 636, 666.

B. *körül. 1595:* Ezkor annyen valanak az Wr körül hogy hirem nelkül 2 Aztalt vontak vala egyben [Kv; Szám. 6/XVIIa.163 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1636:* Holt meg nagy hertelen... Csanádi Pál, az kolozsvári püspök... az ki az fejedelmek körül is kedves volt jo medicusságáért [Kv; KvE 169 SB]. *1654:* hallam azt Mihaly deaktol hogi Jstua(n) deakot... hogi mit sugorogh az matkaja kwrül [BLt 7 Mihály Andras Jakab faluy[a] (40) pp vall. — [a]Cs]. *1716:* nem szenvedhették szegény körül az alkalmatlan aért [Nagyida K; Told. 22]. *1732:* én nappal ott nem ültem hanem csak eczaka háltam s voltam az Asz(szo)ny kőrűly [A.idecs MT; Szentk. Anna Demeter cons. providi Andrae Varro (54) jb vall.]. *1814:* Fiatskájának születése alkalmatosságával a' grofné körül a' Bábai kötelességet én vittem véghez [Mv; TSb 51].

Szk: *vki ~ forgódik* **a.** szorgoskodik, tevékenykedik. *1591:* Lattam ezt hogi Nagi Antalne Nagi Demeter kwrwl forgodot es keduet kereste, inkab hogi nem mint az hwteos vranak [Kv; TJk V/1. 140 Baniabwki Janosné Anna azzoni vall.]. *1637:* mindenekben serenyen forgodot Was Janos keorül Getzi Istwan [Kv; LLt Gr. Herntzler (56) aurifaber vall.]. *1657:* Szomolyánban... igen jó egy bokor vidra kesztyűmet ellopák, mivel az fejedelem körül forgódván, letöttem vala az házban [KemÖn. 49]. — **b.** kb. hadonászik. *1631:* egi szürke dolmanios legeny forgodik vala Filek Gergely körniül mezitelen kardal [Mv; MvLt 290.242a] ✱ *vki ~ forog. 1573:* Feyer Ianos Zwky Benedekne Iobagia, Azt vallia hogi... eleget forgot eo Kalmar Lazlo kernywl de soha nem zolt senky kezessege feleol [Kv; TJk III/3.217]. *1614/1616:* En úgy tudom, mert ez korbanis forgottam ott Coloson, a Kamara Jspan korül, irtam az Regestromat [Torda; RDL I. 100 Michael Literatus Nyilas ns vall.]. *1783:* Szolga Biró Portsalmi Uram és Assessor Szabó Ferentz Uram eskettenek, mi okonn forgóttanak a' Tanúk körül azt sem tudom [Perecsen Sz; IB. St. Bontzidai (53) jb vall.].

7. tájban, tájt; pe la..., în jurul...; um (temporal). *1771:* Mi nállunk Nagj Szárazságot adott volt az I(ste)n Pünkösd kőrűl hat egész hétig [Esztény SzD; Told. 5a]. *1794:* a' farsángon Karátson körül [Marossztkirály MT; Berz. 6.51.S.73]. *1835:* minden Hónap kezdete körül töllem szorgalmatoson kérdi: Mikor lesz prima [Zsibó Sz WLt]. *1837:* Karátson innepe körül fa vágáson találtatott [Kakasd MT; DLev. 1.II.28]. *1846:* Tegnap késön feküvén le szokásom ellen két óra körül ebredtem föl [KZs 157]. *1860–1861:* 1832 körül új árka ásatott a Véczkének [Benkő, MszIsm. 7].

A *környül ~ körül* előtagú összetételek közül azokat, amelyeknek előkerült *környül-* hangalakú változata is, itt szerkesztettük meg, a csak *körül-* hangalakban jelentkező összetételek viszont ott szerepelnek.

környülállás, körülállás 1. körülmény; împrejurare, circumstanţă; Umstand. **A.** *környülállás. 1657:* Az mint azért ide feljebb nemzetem eredetit sub litera A., viszont fogantatásomnak, születésemnek is környülállásit sub litera B. jelentettem: már következik említése neveltetésemnek [KemÖn. 35]. *1794:* hosszason Uralkodo nagy szárasságnak nehéz környűl-állása miatt kéntelenittetett ezen Falu... az... Nagy darab bokros 's tziheres erdőt a barmok legelésére fel szabaditani [Nagyercse MT; EHA] | irtotté azon Földb(en), vagy szaporitottaé valamit ezen Földet mostan biro, vagy is usualo Ember... minden környül állásával edgyütt vallya meg a Tanu [Kük.; JHb XX/9.2 vk]. *1800:* A Könnyebb és tartosabb Szén tsinalás modgyát a mi Társaságunk a mostani Környül allasokban fel nem találhatván, ha ö Nga... erre mint egy igen szükseges dologra nékünk utat mutatna, azt társaságunk hálado szivel fogja venni [Torockó; TLev. 9/31]. *1803:* Mind ezeket minden környül állásaival valja meg a Tanu igaz hite szerént [Szenterzsébet U; Borb. II]. *1819:* a' Legények bére mennyiségét mindenkor az idők környül állásai, és az élelemre meg kivántato dolgok árrához... képest mérsékellye és Szabja ki a Czéh [Kv; MészCLev.]. *1831:* Jollehet a... hat Pontokban deducált környul állásak, és Criteriumak oly terhesek, mind azon által... szemmel látott Tanu egy se találtatik [Dés; DLt 332b]. *1840:* széna nélkültis maradánk, égy olyan határban ahol semmi privát kaszállo nintsen, lehetetlen tehát, ilyen környül allásokba elést adnunk [Kisnyulas K; KLev.]. — L. még FogE 153,234,260.425; VKp 62,70.

B. *körülállás. 1847:* Hát a nevezett három helységekbeni falusbirák ellen egész ott-tartózkodása ideje alatt követett-é el valami törvénytelen tettet? Ha igen, ki ellen név szerént, minő okból, mi módon s mi következéssel? Hozzon fel a tanú minden körülállásokat | (A vádlott) mi úton és módon jutott a kérdéselt helységekbe, s mi körülállás szülhette, hogy oly számos egyénekből álló közönségek ily kóbor nőszemélynek hitelt adjanak [VKp 207,295].

2. életkörülmény; condiţie de viaţă; Lebensverhältnisse/lage. *1796:* Nem tudom... hogy ezen terhes környül állásai között Dosa Adám uramat egyikis attyafiai közül segitette volna leg kissebben is [Ilencfva MT; DLev. 3.XXXV.4]. *1806:* Ezek és több aproságok, melyeket terhes környül állásaim és sok adosság fizetéseim mellettis Sz(ent) Istenem Klmes Segedelme által Szereztem [Dés; Ks 14.XLIIIb gr. Teleki Károly végr.]. *1819:* Én Rákosi Boldisárnak soha házát nem jártam, következöleg környül állásaival se vagyok esmeretes [Kv; Pk 2]. *1830:* minek utanna sok rendbéli kedvetlen környül állások miatt köztünk Válás kezdődött... Vagyonainkat is meg kelletvén külömböztetni hogy kiki a magáét tettszése szerént használhassa [Ne; DobLev. V/1161. 1a].

3. kb. egészségi állapot; starea sănătăţii; Gesundheitszustand. *1815:* Tegnap elött estve olyan környül allasok között volt a Feleségem hogy tsak egy oráig valo

eleteis bizonytalan volt [Asszonynépe AF; DobLev. V/975 Borbereki Josef Dobolyi Sigmondhoz]. *1842:* haza érkeztemkor mindgyár némü változásokat érzettem magamba, s tsakhamar a' szülés elö is vett; terhesedvén fájdalmam, minthogy a' gyermeket egészszen meg nem szülhettem, kértem... hívnának égy Bába aszszanyt a' ki környül állásaiman segitene [DLt 85.9 Jánó Mária (19) usz-i karácsonfvi vall.].

Szk: *beteges ~. 1817:* Visoli István Urnak beteges környül állásai is azt kévánnyák, hogy a savanyo vizhez joszágai közel légyenek [Árkos Hsz/Mv; Kp V.318].

Ha. *1791:* környülállás [M.bikal K; RAk 9]. *1792:* környül állásai [Zilah; Borb. II]. *1816:* környül állásak [Kövend TA; Borb.]. *1831:* környül állásokot [Dés; DLt 1175]. *1835:* környül állásak [Vaja MT; Told. 9].

környülállásos, körülállásos 1. részletekbe menő, részletes; amănunţit, detaliat; ausführlich, eingehend. **A.** *környülállásos. 1807/1808:* az Esketésben citált 4ik Fatens le téjendö Hüte után is maga környül állásos Vallomását helybe hadgya [Asz; Borb. II]. *1835:* (A kérelemlevélben) elö számlált panaszoknak valoságát merőbe nyomoztassa ki[a] s, az iránt a maga környül állásos tudositását 15öt napok alatt mulhatatlanul adgya bé [DobLev. V/1208 gub. — [a]A Nemes VMegye]. *1843:* miután a' panaszlo veje Beke Móses Fazakas által requiráltattak voltunk... a' meg történt verekedés környül állásos ki puhatolására — az ide alább bé írt Tanukat... elönkbe állittatva... az általunk eleikbe tett kérdésekre e' következendöleg vallottak[a] [Dés; DLt 586. 1–2. — [a]Köv. a vall.].

B. *körülállásos. 1847:* körülállásos vallomást tésznek a 17. és 21. tanúk [VKp 297].

2. kb. bonyolult; complicat; kompliziert, verwickelt. *1807 k.:* Egyebet ezen környulállasos kérdésben nem tudok tsak anyit tudak, hogy engemet, Nemes Fodor Sigmond Uramat és Gombási Pétert az Eskettetö ugy Testvére Szekelly Sofia Csegezi Biro Janosne, és Csipkes Kata Biro Sigmondné ez elött arbitráltak volt, magok kozöt vegben viendo, Oztoztato Birakoknak [Sinfva TA; Borb. II Fodor István (50) a szék assz. vall.].

környülállásosabban kb. részletesebben; mai amănunţit/detaliat; ausführlicher, eingehender. *1815:* Az Elekesi Sárközi részröl környül állásasabban kivántam sogor Urat tudosittani [Asszonynépe AF; DobLev. V/975 Borbereki Josef sógorához, Dobolyi Sigmondhoz]. *1843:* Varga Katalin a pojényi lakosokkal és nemesekkel egyetértve ment ki azon helyre, hol az erdögondnok úr embereivel erdömagot akart vettetni, és a bévetés ellen tiltakoztak. De erröl azok, akik jelen voltak, környülállósasabban vallhatnak [VKp 97].

környülállásosan, körülállásosan kb. részletesen, részletekbe menöen; (în mod) amănunţit, detaliat; ausführlich, bis in die Einzelheiten. **A.** *környülállásosan. 1796:* (A vádlott) kiket... agyalt le... környül állásosan beszéllye elé a' Tanu [K; Eszt-Mk vk]. *1800:* ezek... (a) conscriptiobol, böven és szomszédositva környül állásosan ki tettzenek [Mv; TSb 24] | Vallya meg... mind ezeket környül állásason igaz hite szerint [Kük.; JHb XX/19 vk]. *1801:* Mind ezekre, amit tud, látott, vagy hallott a Tanu Vallya meg a Tanu mind ezeket le tett hite után, környül állásoson [F.szőcs SzD; TKl vk]. *1806:* az Urat vólta képpen, és környül állásoson tudositani fogadásom szerént el nem mulatom [Szúv; Ks 94 Vegyes ir.]. *1828:* A Nyilas Gyurka kertje s telke... ugy a' Felső Fogado a Rettegi Mihaly Nyiljab(an) környül állásasan fel van irva mi modon birodik [Apahida K; RLt 0.4]. *1838:* Környül állásosan elé beszélte hogy a' Szallásán miként feküdt egy Szekérben a' tisztelt Tktes Exponens Urral [Nagylak AF/Ne; DobLev. V/1021.7a].

B. *körülállásosan. 1847:* Vegye rendre a tanú, számlálja elö a tényeket égyenként körülállásoson. Hát amidön a kisbíró Dánts Juon házánál egy csecsemö gyermeknek feje bétöretett, ez ki által történt, mi alkalommal s mi okból, beszélje elö a tanú körülállásoson [VKp 207-8 vk].

környülállatosan kb. részletesen, részletekbe menöen; (în mod) amănunţit, detaliat; ausführlich, bis in die Einzelheiten. *1797:* Bureo Martin ezen Törvényes Szék elöttt környül állatosson meg vallotta... a' Lovat... miképpen lopták légyen ell [Déva; Ks 75. VII.270]. *1843:* házam népe környül állatasan tud vallani [Dés; DLt 65].

környülálló, körülálló 1. *mn* **1.** körben álló (vkit/vmely csoportot körülvevő); care stau în jurul cuiva; umstehend. *1657:* Nigron... az német generál... körülálló szinnépek láttatván[a] s hallatván, gyalog marada, s úgy foga kezet az fejedelemmel s köszönté [KemÖn. 46. — [a]Értsd: kb. a körülálló elökelöségek szeme láttára]. *1847:* (Varga Katalin) azon parancsolatot adta nékem... fölszólitván ennek hallására a körülálló néptömeget, hogy többé egy embert is meg ne akadályozzak a favágásban [VKp 191].

2. körben levő; din jur; in der Nähe befindlich, umwohnend. *1782:* Kimenvén az falusbíró Biró János, hitesseivel együtt, az jámbor falunak egyességiből s kihatározák minden körülálló vicinusoknak sérelme nélkül, az határát ki is kövezék [Jenőfva Cs; RSzF 109–10].

3. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ dologok* körülmények; împrejurările; Umstände. *1669:* Hiszem édes Bátyám uram, azt mondtuk Naláczi urammal, ha áruló volna, bizony nem szólnánk, de olyan egy csepp sincsen... Édes Bátyám uram, az körülálló dolgok is nem mutatják, mivel nyomorék ember, annak nyugvás kellene [TML IV, 545-6 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1776:* Hogy nem egyeb okból ment bé a' Groffné ö Nga Vásárhellyre, hanem a' B.Henterrel való Mátkaságot a' Mlgs Praeport Ur elött elrontani, a' környül álló dolgok nyilván ki jelentették [GyL. Adalbertus Biro siculus ex Csik Kartzfalva nunc residens in Pago Csokfalva (MT) vall.] ∗ *vkinek ~ bajai/dolgai* kb. vkinek a körülményei; situaţia cuiva; js Umstände. *1678:* Vas... minden környül állo dolgait meg nem irhatom, hanem ím levelét magadnak el küldöttem [TML VIII,108 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1790:* Egy rabságban lévö emberünkröl irtam Mlgos Consiliar(ius) Báro Bánfi Laszlo Ur eö Nganak, annak minden környül állo bajait meg irtam [Bencene H; BK. Bara Ferenc lev.].

II. *fn tbsz* körben álló emberek/személyek; persoane care stau în jurul cuiva; die Umstehenden. **A.** *környülálló. 1736:* (A kézfogón) Vacsora elött az leányt ebédlópalotában kihozták, ott lévén az atyafiaiban is sokan; az-

után az legény az környülállóknak térdet hajtott, czifrán, kardoson. lódingoson az leányhoz ment [MetTr 376].

B. *körülálló. 1761:* (A választ) hallván a körülállók, nagy nevetséget indítának egymás között [RettE 122].

környülbarázdáltatik körülbarázdáltatik; a fi înconjurat cu brazda; umackert werden. *1735:* azon gődőr környülbarázdáltatvan azon részre meghagyatott [Mezőcsán TA; DobLev. I/160.9].

A régiségben vmely földterület határát úgy jelölték meg, hogy nagyobb fajta ekével, az ún. barázdáló ekével barázdát hasítottak/vontak köréje. A határbarázdáló eke képét l. NrLex. I, 652.

környülbe, körülbe 1. körbe; de jur împrejur; umher, herum. *1803:* Vagyon égy quadrát lengetég, 's más kőzepén ki jukatt, vékony Len gyolts Asztal keszkenő, mellynek szelein körűlbé, majd két ujni szélességű, fejér selyemmel varrott, sürü virágzás, 's a' körül szelein, égy ujni szélességü Toth Csipke [Dombó KK, Palotay 20].

2. összesen; în total; zusammen. *1587:* Keoüettkezik az Merai Dezmabol valo Jeouedelem... az falw dezmabol, melj bůza Jůtott vala... Jůtott kerůlbe 26 1/2 keobeol bůza az meh dezmabol iůtott kerůlbe d. 15 az Bor dezmabol iůtott kerůlbe d. 36 | Az Zeoleonek megh Haitasa... 12 die aprilli fizettem kerůlbe 62 haitonak 1 p(ro) 8 d. Tezen f. 4 d. 96 [Kv; Szám. 3/XXVI. 4,21 Suweges Gergely isp. m. kezével]. *1597:* Az Nemet fegiüeresek hadnagyt... Tizennegie(n) voltak keorwlbe, vitte ez 3 zeker Húniadig [Kv; i.h. 7/XII.75 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1599:* Niertem az czioroszliakon kürülbe f 7 d 48 [Kv; i.h. 8/XI.25]. *1621:* Az Cancellariusne Temetesere... keorul be No. 33 liuin... vasarlotta(m) eo kemeknek az vtra[a] [Kv; i.h. 15b/IX.189. — [a]Köv. a fels.]. *1633:* A bücsületes czéh[a] penig ő kglknek kezébe adott... három cristály pohárt, egy hasadtot és egy csonkát. Körül-bé teszen öt cristály pohárt [Mv; EM XVIII, 402 — [a]A szabó céh].

3. körülbelül; aproximativ, circa; ungefähr. **A.** *környülbe. 1595:* Ez gazdalkodasra környül be 1 loth zekfüet vöttem p(er) d 14 [Kv; Szám. 6/XVIIa.164 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

B. *körülbe. 1593:* Chanadi Janos Coloswari... vallia... az Nimetek azt bezellettek, hogi mind Colosuari s mind Bechi embereknek sok adossagok vez oda Chanadi Janoshoz... meli Adossagh keorwlbe tenne 32 ezer forintot [Kv; TJk V/1. 441]. *1699:* Azoknak a' tserepeknek meg vételére s haza szállítására... mellyeket ő kglme... meg vött és haza is szállittatott kőrül bé két száz Magyar forintokkal [Kv; SRE 62]. *1710:* Jósika Dániel volt az commendo, lehettek kőrül-bé mint 300 [SzZs 282]. *1772:* Jószága ma sem hiszem több legyen körülbé maga részére tíz-tizenkét embernél [RettE 266]. *1796:* irtt Elekes Elek Uram... a' Mlgos Dévai Uradalomnak körül bé, mint egy 10. Esztendeig Tisztye hol egy hol más szinü hivatalokban [Ks Dévai urad. Mixtae relatoriae et documenta XXVI/1-12].

4. a környéken (mindenütt); în împrejurime (peste tot); in der Umgebung (überall). *1738:* itten körülbe sohult másut Istenek hála pestis nincsen hanem Cegében s Füzesen... az Vadászk itten körülbe el vadászváis az helyeket ma Szamosfalvára indultak [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.]. *1756:* Valamennyi Iro vagjon itt körülbé a' mind jo Baráttya Molduván Vonyának s a' Szegénységnek nem irnak Semmit [Galac BN, WLt Oltyán Pétre (25) jb vall.]. *1772:* ezen két also kerekek oly dicseretesen és jol forgattak, hogj... itt körül bé hire volt [Ádámos KK; JHb LXVII/2.314]. *1775/1781:* Josika Imreh Ur eő Nagysága... jó serény gazda volt, 's ollyan asztagokat rakatott, mellyeknek párja ott a körül bé való helyeken nem vőlt [Renget H; JHb LXXI/3.372]. *1790:* Toldalagan[a] lako Kosztán Nyikuláj... itt kűrűl bé nem meszünnőn szemeivel nézte, hogy... őe Kegyelmet meg kergettek [LLt 10/2. — [a]MT]. *1801:* ezen Just, a mely vagyon itten Zabolán és Kőrűlbe eő Nagysaga birta [Zabola Hsz; BLt 6 St.Kemény (40) col. vall.]. *1825:* Sertéseit kotyán adatta el — sokat vettek belőllek a' körül bé lévő falukb(an) lako emberek [Szentdemeter U; Told.]. *1853:* midőn pedig ott tavaszforduló van, török buzám benne a' kőrűlbe lakok és marhák által többnyire legázoltatik [Kv; Pk 3].

környüle, körüle 1. vmi körül, körülötte; în jurul a ceva/unui lucru; um etw. herum. **A.** *környüle. 1604:* Zeoch Caspar királybiro Vram mayora feleol myert hogy felette karosnak lattczik az mostany wdeo allapattjahoz kepest annak az kapuhoz keozel valo lethe, Tetczyk azert eo kgmeknek varosul hogy... minde(n) eppwletit keornywlle valo kerteth eo kgle hordassa el onnat [Kv; TanJk I/1. 489]. *1625:* az az puzta szeoleo helj Benczy Ferenczye vala... keornywlle ige(n) sok twuis vala [UszT 49a]. *1646:* Az Sütő hazon belől vagio(n) az Tiztarto haza, abba(n) vagio(n) egi parazt aztal pad környülle [M.bükkös AF; KCsl 2]. *1691:* a környüle levő ket belet padot böcsülettünk ad den. 87 [HSzj *ládás asztal* al.]. *1782:* harmad nap mulva ezen szavai után mind is el hányatta ő Nsga kőrnyűle a kertet a mitsodás volt [Galambod MT; Told.29]. — L. még SKr 150.

B. *körüle. 1588:* az haz es kwrwle valo epwletek mint vadnak [Vécke U; BálLt 81]. *1594:* Az kwlseő kis Palotaban. Aztal uagjon Nr. 1 Pad zekek keőreőle Uadnak No. 5 [Somlyó Sz; UC 78/7.33]. *1650:* Elsobbenis az Olah Fenesi Vdůarhazat minden kerülle valo epületekkel... az dna Relictanak kezibe resignalok [O.fenes K; JHbK XLVIII/31]. *1675:* Vagyo(n)... egy... Csűrős kert Egy jo sövenyel leszas kert fedeles kőrülle [Dés; Borb. II]. *1701:* maradgjon meg az haz az eos joszágon az kőrülle lévő kertekkel edgjütt [Kissolymos U; BLev.]. *1717:* semmi epület körülle nincsen [Dés; DLt 504]. *1752:* a kürüle valo Kertet le vágatta [Vaja MT; VH]. *1864:* Punga mezeje ámbár kaszálo, de körülle fenyős és bükos erdő vagyon [Remete Cs; GyHn 50].

2. vki személye körül; în jurul cuiva, pe lîngă cineva; um js Person. **A.** *környüle. 1589:* Az Haazat hogy meg Tapaztottúk kyuéol belol Azzon kepen Az Istalotis meg tapaztotúk egy egez hettyk volt Az Legenseg keörnyúllúnk Kolt Reyayok es Magúnkra f. 3 d. 24 [Kv; Szám. 4/XII.16]. *1592:* Achi al(ia)s farkas Antalne... vallia: hallottam zaiabol Cassai Borbaratol hog'... az Annia Bwweos baioskodik keórniwle hog eótet megh nem buntethetik [Kv; TJk V/1.301]. *1595:* Vas Gergelnek az vasarbironak... Egez eztendeöt altal keorniwlle(m) valo zolgalattiaert... attam neki egy Nadrag poztora f 3 [Kv; Szám. 6/XVI.26]. *1602:* elegh peldainkra vadnak az keornyeollewnk valo varosbely Attyank fiai [Kv; TanJk I/1.400]. *1636:* (Az asszony) sirankozvá mondgia vala, hogy egy neha(n)y penze volt, es addigh sirankozot

kőrnyule az urá hogy mind el koltotte [Mv; MvLt 291. 65b-6].

B. *körüle. 1586:* Biro Ambrűs vallia, Az wtesnek hupogasat halla(m) estwe Arra Menek ky, es lata(m) hogy peter a' feoldeón a' terde(n) All vala, es az zonzedsagh keorewle Alnak vala dorongal [Kv; TJk IV/1.565]. *1597:* Búzay Matyas... vallia... Giorgi deakot... megh vagta volt az eötwes legeny... Georgi deak kere hogi ne hadgiam keressek borbelt neki, mideon ot keorewle bailodnam azonkeozbe mas zaidulast hallek [Kv; TJk VI/1.52]. *1653:* mellette a császárnak a mufti ül vala jobb keze felöll; körüle nagy tágasságot viselnek vala, nem hagytak közel senkit sem elöll, sem oldalul, sem hátul járni [ETA I,133 NSz]. *1737:* Miltóztassek Nagyod köztünk lako s körülünk Sirankozo Csik Bánkfalwj Nagy Istvan nevű jobbágyának detinialtatott Albert nevű fiát el bocsattatnj [ApLt 5 a csíkbánkfvi pp és jb-ok Apor Péternéhez]. *1879:* Nincs egyetlen rokon lélek körülem [PLev. 45 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

Szk: ~ *forgódik. 1572:* Margit Kwn peter leania azt vallia hogi hallota fodor ferenchnetwl Nenyenek hitta gal gelertnet, azis otth forgodot kerywle [Kv; TJk III/3.22]. *1573:* Cristina Hening Martonne Azt vallia hogi Ez Elymwlt Napokban mykor Beteg volna Nagi Martonne Azkor eo ott forgodot keornywle vele Bant [Kv; TJk III/3. 213]. *1637:* ugj teczik hogj Katalin Aszonj vala feöueb benne mert mind eö forgodek keorniüle [Mv; MvLt 291. 94b] ∗ ~ *forgolódik. 1600:* Az Nagi harangot hogi vyobban megh Igazitottak es chinaltak... Balasi Balint hogi egi hetigh continue keorwlleok forgolodot, attam etelere Italara f-//50 [Kv; Szám. 9/IX.49] ∗ ~ *forog. 1596:* vetettem hust az zolgaknak swtni es feozni, az kik keorniwllem forgottak d 9 [Kv; Szám. 6/XXIX.115 Bachi Tamás sp kezével]. *1602:* amegh illyen izonyw keppen az had nepey es praedalok keornyeolleonk forognak... az varosnak mindenesteol fele reze vigiazzon eyel es nappal [Kv; TanJk I/1.400].

3. köröskörül; (de) jur împrejur; ringsherum. **A.** *környüle. 1596:* Egy Arany keosseontyew az allya ezewst az keozepiben egy eoregh Rosa granat egy Negy zegew gyemant az teteyebe(n) keornywlle hat Rosa granat [Kv; RDL I.65]. *1629:* eleo ruha czinadoff eoregh czypke keornivle... Mas egj tvndeokleo szinv tafota eleoruha eoregh arany czypke keornyvlle [Gysz; LLt Fasc.155]. *1637/1639:* Egj Arany homlok előcske... harom gjongj szem keornyülle... Egj kis gjemantos gyűrű, hat Rubint keorülle [Kv; RDL I.111]. *1643 u./1687 k.:* T. Nemzetes Kereszturi Christina Aszszony Conferált az Ur Asztalára egy vékony potyalat keszkenöt, Bétsi kötés környöle [Berekeresztúr MT; MMatr. 221]. *1699:* Egy veres barsany Szönyeg kék Selyem rojt környüle [Kv; KvRLt X.A.43b]. *1715:* Edgy viragos fátyol eleó rúha szőr selyem kőtés környüle [LLt Fasc. 148].

B. *körüle. 1595:* Egj zederjes halhew (!) kamuka dolmanj pupplikan zjneo zeold tafotawal bellet veres Atlach keoreolle... f. 26 [Zsombor K; SL Sombory László reg.]. *1627:* Egy viselt paplan, az keozepi viragos keorwlle Zeold taphota aestimaltuk tt f.5 [Kv; RDL I.132]. *1629:* Egj zeold tafota eleo ruha eoregh arani czypke keorvlle [Gysz; LLt Fasc.155]. *1635/XVIII. sz. köz.:* Egy fejér keszkenő, körüle kötés vagyon [A.ilosva SzD; SzConscr.]. *1651:* Egy Rosas kőues boglaros parta... az közepiben Egy Rubint s körölle negy Gemant [WassLt 72/2 Vaas Judit kel.]. *1719 k.:* Egy Atlacz fátyol elö ruha igen selyes Cernabol valo német kötes körüle [LLt Fasc. 115].

4. köré(je); în jurul (a ceva); um eine Sache (Akk.). **A.** *környüle. 1753/1781:* mikor elsöbben fel fogta Josika Imre ur azon nevezett hellyet, 16 par ökörrel vonatott kőrnyüle barázdát a hová a gyepűt tsináltatta [Algyógy H; JHb LXXI/3.249]. *1782:* Sátoras kertet tsináltatat környüle [Galambod MT; Told. 29].

B. *körüle. 1591:* Nagi Jllies... vallia, hogi az meli zakaz zenaia volt Eottues Andrasnak negied magaual eo rakta... az arkotis eok astak keorwlle [Kv; TJk V/1. 69]. *1617:* Andras Ghereb az vdvarj vice Capitan seőventis éppetteteth keőrwle[a] [Gyf; Berz. 17. — [a]A puszta ház köré]. *1782:* az után még egy versen valami sövin kertet tudom hogy... tsináltatot körülle [Galambod MT; Told. 29]. *XVIII. sz. v.:* A Sállya gyökerit, nem kell ganéjozni, hanem Szapullot hamvat kell körülle hinteni [Ks Kerti Oeconomia].

5. maga körül; în jurul său; um sich. **A.** *környüle. 1603:* Megh ertettek eo kgmek varosul biro Vramtol... az ellensegnek keornywllewnk valo letet [Kv; TanJk I/1.442]. *1711:* (A kurucok) mindenfelöl környülök látván a veszedelmet, s nem lévén erejek tovább, hogy resistálhassanak, elidegenülének Rákóczitól [CsH 454].

B. *körüle. 1600:* Noha ennek eleotte valo eodeokben gyakorlatossagal az Sokadalmok itt ben az varosban celebraltattanak; de myerthogy az mostany nyawalias eodeo, es keoleomb keoleomb fele nemzetsegeknek keoreollewnk valo lete mostan nem zenwedhety Tettczet eo kgmeknek egez varosul hogy ott kyn az hostatban celebraltassek [Kv; TanJk I/1.360].

Szk: ~ *forgó. 1605:* Kéteket kerywk mint io akaro wraynkat, Ez káros itt keorwllwnk forgo haydusagot zallitsa el innet [Kv; TanJk I/1.505].

környület, körület 1. szegély; tiv; Saum. *1656:* Feher ruhak. Abroz vagyon hát (!), harma portaj veres fonállal szeőtt az keornyületi [Doboka; Mk Inv. 2].

2. perem; margine; Rand. *1704:* az bástyákon is, az egész város körületin háromszor lötték ki az ágyúkat [WIN I, 187].

3. tájék; preajmă; Gegend. *1767:* eö Nagyságának Udvarából Csűrős Kertiből, Udvara Kűrűlletiből, udvara mellett Lévő Erdő, vagy Bérkiből, fát vagy egyebet akar ki mit Lopatt? s hova ki házához vitte [Betlensztmiklós KK; BK vk].

4. *szeme* ~*e* szeme környéke; în jurul ochilor; js Augengegend. *1784:* Sárpatakrol... el szökött Jobbágy Sütönek le irása... A Szeme körulete Szederjes bé esett forma kitsin homloka, két bogra kötött fekete tömött haju... hivják Nagy Zsigmondnak [Msz; TK1].

5. életkörülmény; condiţie de viaţă; Lebenslage/verhältnisse. *1837:* A kérelmes Gergely Anna Babos Jánosné is oly környületek között volt... mig nem most olly állapotba helyeztetödet Férjének szolgálattya és maga kereskedése által hogy a petsenye sűtés, és árulásbéli kevés haszontol valo el zárása esetébenis kényelmesen élhet [Torda; TLt Praes.ir. 466]. *1839:* kapva kaptam a' jo alkalman magát tudosithatni környületeinkről [Kv; Pk 7].

6. kb. anyagi helyzet/körülmény; situaţie materială; materielle Lage/Verhältnisse. *1857:* a' közönségnek is

nyilatkoznia kell hogy az érdeklett Személyek által igérendő haszonbér meg egyezik é a helység kőrnyűleteivel vagy nem [Bágyon TA; Bosla hiv.].

környületesen részletesen; amănunţit, detaliat; ausführlich. *1844:* (A szerencsétlenségről) a' hirlapokba környületesen is fog olvashatni [Kv; Pk 7]. *1847:* Jósi... a' levelet és pénzt kapta... remélhetőleg rola kőrnyűletesen irni is fog [Kv; Pk 7].

környülfog, körülfog 1. körülvesz; a înconjura; umgeben. **A.** *környülfog. 1642:* az Elekes Peter mellet ualo Eőreőkseget, Nagj Istua(n) birta, az mint az ucza keőrniwl fogta [Hsz; BálLt 1]. *1753:* (A vendégfogadó) többb oldalait a' maga Szánto Főlgye és füvellő Hellyei fogják kőrnyűl [DobLev. I/299.1b gub.]. *1768:* birtak az en időmb(en) bekesegesen egy Darab szena füvet... a belső vegit a feketeűgy vize kőrnyűl fogta [Uzon Hsz; Kp IV.250 Fr.Kuti (48) ns vall.].

B. *körülfog. 1614:* az urak és nemesség... egyszersmind körülfogák az egész székelységet és szőrnyön megholdoltaták[a] [BTN[2] 44. — [a]1599-ben]. *1710:* egy Vajszmiller nevű német officiálist... negyven muskotélyos levén vele... háromezerig való kuruc körülfogá a sík mezőn [CsH 379]. *1847:* az idevaló cameralis tekintetes ispány úr is kiment volt... a hajdúkkal, hogy Varga Katát elfogassa, de... Kerpenyesen sokan a falusiak közül Varga Katát körülfogták, s a hegyeken keresztül Bucsumba vitték [VKp 216].

2. *~ja magát* körülveszi/keriti magát; a se înconjura; sich umgeben. *1705:* a kuruc rabok... azt mondották, hogy sok szekerek lévén igen az armadának, azzal egészen kürülfogja magát mindenfelől és úgy jű, mint egy város, azért nem invadálhatják a kurucok [WIN I,621].

környülfoglaltatik körülvétetik; a fi înconjurat; umgeben werden. *1781:* Ezen vicinált hellységet... valamint a' kérdésekben a' vicinitásokkal kőrnyűl foglaltatott én egészen Gaz reznek tudom hivni [Gyszm; DE 3].

környülfoly, körülfoly a curge în jurul (a ceva); umfließen. **A.** *környülfoly. 1579:* ada egi Berket Uduarfaluan melliet az Maros kőrniwl foly [Udvarfva MT; EHA]. *1592/1593:* hogy akkor a viznek nagj volta miat azt az Zigeteczkęt keorniwl folta, Nem Jeohettek az eőrizeók által rajta[a] [Bálványosváralja SzD; Ks. — [a]A Kis-Szamoson] | egyczeris Maszoris telnj kezde ot az porond s az dirík vizet kęt fele Nyoma es keornywl kezde folni a viz [Szásznyires SzD; Ks] | azt az porond zigetet... az Kws zamos vize keornyiwl follia vala [Szentmargita SzD; Ks]. *1606:* az Barolt vize teouere Iőueóbe kyt most az Olth vize kőrniúl foly [Ágostonfva NK; EHA].

B. *körülfoly. 1592/1593:* Vrunk Jobbagy... hwteok vtan ezt vallak... hogy az az porond zyget... soha az Tilalmas nem volt, mert az porond hanyas, az vizis keorwl follja vala [Bálványosváralja SzD; Ks] | (A szigetet) keorwl folta az viz mint mostan, feredtemis benne [Désakna; Ks] | az keőz porond volt... Az vizis kwrűeól (!) follia vala [M.décse SzD; Ks]. *1694:* (A szigetet) nap nyugatrol az Szamos follya határatt nap Keletrűl az nadas erge follya kőrűl [Szamosújvárnémeti; RLt 1]. *1701:* mihelyt kevés áradása vagjon az Viznek, az oltától fogva az malombolis ki kell molnárim(na)k s egjeb embereknekis menni, mivel kőrűl follya malmomat a Viz [WassLt Vass Dániel instr.]. *1736:* Vagyon... Tō szeg végib(en), Szegeletb(en) egy darab Sziget, mellyetis a Kukullo Tekervényes arka korulfolly [Mikefva KK; EHA]. *1737:* a Kis Szamos mellett... egj darab gaz, a Szegedi réti mellett, kőrűl follya egj halovány [Dés; Jk 477b]. *1815:* A vizek közőtt a Puszta Malomnál, minden felől a Sajo vize kőrűl folya porondos Egyenes teres helly [Somkerék SzD; Ks 77/19 Conscr. 215].

környűlír, körülír 1. határt írásban rögzít; a fixa în scris hotarele; Flurgrenze in Schrift festlegen. **A.** *környülír. 1781:* Ezen hellységet pedig a' mint a' vicinitasokkal kőrnyűl irják én egeszen Gaz reznek tudom [Gyszm; DE 3].

B. *körülír. 1868:* Az őkőr tilalmasra nézve, ugy egyezhetnek abba belé, hogy az őkőr tilalmas helyisége kőrűl legyen irva [Szu; Pf Gálffy Sándor lev.].

2. körbeír; a scrie ceva (de jur) împrejurul/în jurul a ceva; herum/umherschreiben. *1705:* (Forgách Simonnak) pecsétje is annyi volt, mint egy zlott, akin dupláson lévén címere, egy haja-eresztett leány körül volt írva[a], Comes Simeon Forgách de Ghimes [WIN I,387. — [a]Körirat volt rajta].

környűlírás előírás; prescripţie, instrucţiune; Vorschrift. *1805:* Mely Kőrnyűl irasok mellet a három Ágas Vas futatas és abbol keszitendő vas Csinálas meg allitatik mind addig mig az időnek mostohasaga Uralkodik [Torockó; TLev. 9/38].

környüljár, körüljár körbejár; a face ocolul unui lucru, a merge de jur împrejurul a ceva; umher/herumgehen. **A.** *környüljár. 1593:* az kj Hegeott akart vennj az Erdo keozbe(n) ott kerteott kellett tarttany Ha vette(m) kertem voltis Hogi az Barom keornywl jartta [UszT].

B. *körüljár. 1777:* körűl járván a nevezett gyűmöltsest jol meg visgáltuk [Szőkefva KK; Kp III.196].

környülkerít, körülkerít körülvesz; a împrejmui cu gard; umgeben/zäunen/hegen. **A.** *környülkerít. XVIII. sz:* Ezen Tyukasz haz van kőrnyűl kerétve néhol rosszas Satoros kertel [Vécke U; LLt]. *1811:* Az Ház oldalat kerétti kornyűl Süvény [Spring AF; KvAkKt Mss hung.27].

B. *körülkerít. 1744:* Azon földet holmi ág buggal és tőkékkel keritette körűl Eltető Vr(am) [Szentegyed SzD; Ks 15/LIII.14]. *1787:* a Nalátzi Majort... jo volna ha Nsgtoknakis tettzenék valami taxa mellett Benedekfi vramnak adni leg inkább azért hogy körűl kerittse, mert külemben egésszen el pusztul [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1825:* Kőrűl van pedig keritve ezen Telek jo sövényből font fedeles kertel [Moha NK; SzentkZs]. *1850:* Ezen füves kert gyalog Csapos kertel van körűl kerítve [Szárhegy Cs; KelM]. *1859:* Az arburás nevű szőllő Gyepüvel kőrűl keritve [Péterlaka AF; EHA].

környűlkerittet (sánccal) körülvétet; înconjurat (cu şanţuri); umschanzen/graben lassen. *1814:* A' Gróf Ur ő Nagysaga... két Rettyit... jó Sántzal környűl kerittette [Banyica K; BfR 117/1 Kotoj Mátej (50) col. vall.].

környülkertel, körülkertel körbekerít; a îngrădi, a împrejmui cu gard; umhegen. **A.** *környülkertel. 1648:* környwl kesztek seövennyel kertelni[a] de megh fellyeb kel fonni sem tamazza sem leszaja rajta [F.porumbák F; UF I,904. — [a]A fűrészmalmot].

B. *körülkertel. 1744:* Eltető Vr(am)... parantsolt nekünk hogy azon irtovánt valami tőkékkel kertellyük kőrül [Szentegyed SzD; WassLt]. *1784:* kivált az ujj szöllőt mind egészen körül kell ujra kertelni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1798:* Gyermek koromba amott a Vatzkor fa tájekán ahol az őszszel egy szőllő tőt körűlis kerteltek egy néhány szőllő Tööt értem [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.]. *1811:* tanáltuk... Az egész Udvart jo Támaszos Lészás kertel körül kertelve [M.bogáta SzD; BetLt 5].

környüllevő, körüllevő 1. körülvevő; înconjurător, care înconjură; umgebend/liegend. **A.** *környüllevő. 1798:* az környül lévő kertek hasonlo képpen mitsoda Statusban vagynak, ugy a' bél kertekis, veteményes, gyümőltsős, és egyéb tilalom alá rendeltetett helységek körül...? [Hsz; Mk IX.109 vk]. *1807:* vagyon a Szamos vize körül follyása között... egy jo nagy darab Kaszállo hellye... eztis tőbnyire ifiab Rettegi Sigmond Ur tette tulajdonává és hasznossá... a kőrnyül lévő berkeknek szaporitásával [Apahida K; RLt 0.2 Jos. Farkas ns prov. vall.].

B. *körüllevő. 1829:* A körül lévö sövény kertek tsüres kapuval edgyütt [Felfalu MT; DE 2].

2. körülfekvő; dimprejur, înconjurător; umliegend. **A.** *környüllevő. 1662:* mintegy három hónapokat töltvén egészségesen egymással, Patakon és ottan környüllevő jószágikban... az méltóságos hercegasszony... halálos betegségbe esék [SKr 311].

B. *körüllevő. 1687:* die 15 Junii. Az tiszteletes unitaria eklézsiától választattam ez napon ezen tiszteletes eklézsiának körül levő jószáginak inspectorává [Kv; KvE 219 BP]. *1769:* Barbotz Vonye... a Csordabol el tevellyesztett égy Unö Tinót s a kürül lévő Falukba keresztе volna [Mezőmadaras MT; BK. Moldovan Mikle (40) jb vall.]. *1772:* itt kőrül bé ennek a' Malomnak párja nem volt; mert olly időbenis, a' mikor a' más kőrül lévő Malmok a' Viznek nagysága miat halgattak, ezen széltiben lehetett őrőlni [Ádámos KK; JHb XX/27.11]. *1777:* itten a körül lévő helységből végyen Marhát [Déva; Ks 92.1.17 Fülep János lev.].

3. környékbeli; din împrejurime; in der Umgebung befindlich. *1704:* Ma proponálák az statusok között a generál parancsolatjából, hogy az itt körül lévő possessorok parancsoljanak a jószágokban... hogy mind rájok limitált szénát, szalmát és egyéb naturálékat is... hozzák ide Szebenbe [WIN I, 307].

4. kb. a közeli; din apropiere; nah, in der Nähe befindlich. *1661:* azt gondolo(m) Kgls Ur(am) azert ebelkednek a' katonai hogi Maros szeket s ot körül levö Varmegieket vonhassak el hogi fel ne ülhessenek [Küküllővár KK; KJ. Balasfi Zsigmond a fej-hez]. *1737:* Szikszai Gombkötő István atyánkfia ő kglme Háza mellett lévő kút(na)k oculatiojára, hogy... ha az ott körül lévő régi kut alkalmatos lenneé, ha meg tisztitanák... exmittáltatnak Székelyhidi János és Kováts Pál atyánkfiai ő kglmek [Dés; Jk 484].

környülmény, körülmény 1. împrejurare, circumstanţă; Umstand. **A.** *környülmény. 1823:* én nem tudtam semmit felelni, nem tudván annak semmi környülminyeit [Szentbenedek AF; DobLev. V/1223.6 Bosmán Mária Lázár Átyimné (55) vall.]. *1841:* a biroi meg győződésig bizonyosra mutato tiszta kőrnyülmény az hogy a tsikom lába általak futamtatásbol, és nem mint ők[a] nyekegtek, a kövek közötti jukba[b] [Dés; DLt 1541. — [a]A vallók. [b]Tollban maradt: tört el]. *1843:* az osztálynak mentől hamarább végét érni sints ellenemre, mert azt is siettetni már az idő és kőrnyülményeim is kivánnyák [Veresegyháza AF; DobLev. V/1247 Dobolyi Sigmond öccséhez, Bálinthoz]. *1849:* Tudgyaé nyilván és bizonyoson azt hogy már néhai Cseh Josefett ki? mikor? hol? mi modon? mi Kőrülmények közt? Gyilkolta meg? [Héjasfva NK; CsZ vk]. — L. még VKp 131.

B. *körülmény. 1843:* Mondja meg a' Tanu, hogy ki által, mikor, mily körülmények közt, kiknek felvételekkel, segytségekkel, turbáltatott az Exponens Ur[a] azon hely huzamos csendes birtoklásában [Bodola Hsz; BLt 12 vk. — [a]Béldi Albert]. *1851:* az akkori zavaros... körülmények között alig lehetett annyi időt nyerni hogy egyszerre is be adhassa az ember, nem hogy még külön külön Pálét Péterét számolgathatta volna [Dés; DLt 405]. *1852:* Az uj lisztes láda hiányzik[a] mint a' körülményekből gyanithatni, el óroztatott [Km; KmULev. 2. — [a]A malomban]. — L. még VKp 140.

Szk: *könnyítő ~. 1843:* A több megjelentekre pedig... akik mellett az a könnyitő körülmény is szól, hogy a Makavej Moyszi által indítványozott mag elöntését meg nem engedték, úgy vélekedik a biztosság, hogy... bé kellene hozatni Zalatnára [VKp 122].

2. életkörülmény; condiţie de viaţă; Lebensverhältnisse/lage. **A.** *környülmény. 1844:* kötelességemnek tartám Széplaki környülményeinkröl alázatosan tudositani [Széplak KK; SLt Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez]. *1852:* az idö, és körülmény oda vitt engemis, miszerint Nősülésem elkerülhetetlen... hogy ha az idő, és a Tkts Ur környülmennyei engedik legyen szíves a jövö Vasárnap... a T. Simény János Ur leányát Ágnest nekem Nöül meg kérni [Énlaka U; Pf Bartha Zsigmond Enlaki Rector Pálfi Lajoshoz]. *1856:* Minden nével nevezhető fekvő es felkelhető, jelenleg meglévő és ezután szerzendő Vagyonomat hagyom és Testálom... leányomnak: Mike Rozának... hogy azokrol — a' mint környülményei kivánni fogjak szabadon. Teljes hatalommal rendelkezhessen [Kv; Végr.].

B. *körülmény. 1854:* Hanyatlo éveim, honom s nemzetem jelen búskomor helyhezete, lehetetlenné teszik soraimban azon rendet és egybefüggést, mit fiatal éveimben, kedvezőbb körülmények közt tán képesebb lehettem volna tenni [ÚjfE 5]. *1860:* ha... körülményei ezen gondnokság folytatását meg nem engednék, az esetben égy alkalmas gondnokat maga helyett ajánlyon [Kv; Végr.].

Szk: *házi ~. 1851:* Egy felől szerte lévő kevés Birtokomért, más felől egyéb házi környülményeimért Mátyás Sándort Gazdaságom folytatásában magam mellé vettem segédül [Nagylak AF; DobLev. V/1322 Dobolyi Bálint lev.] ✱ *terhes ~. 1838:* terhes körulmény mellett még a' nagy nyavalya törésbéli betegsége is lévén [Illyefva Hsz; HSzjP]. *1846:* Mivel a

Kérelmes a Czéh iránti Kérését a szelid uton Követelte ugy a Czéh is meg tekintve terhes Környülményeit ezennel a remek evnek rendes el fizetésével Praenotánsok közzé fel vétetni határozta [Kv; ACProt. 19].

környülményesen, körülményesen részletesen; (în mod) amănunţit, detaliat; ausführlich. **A.** *környülményesen. 1849:* (Cseh József) meg gyilkolása után ki vagy kik, mi modon bántanak vélle? egész kőrnyűlményesen beszélje le a tanu [Héjasfva NK; CsZ].

B. *körülményesen. 1840:* ezen esetet szorosan és körülményesen kinyomozni... el ne mulassa [Kv; KLev.]. *1843:* Ő körülmenyesen lebeszelli mind a megtámadok alakját mennyire sötétben kivehette — mind pedig a' meg támadás történetét [K; i.h.].

környülmetéletlen kb. tisztátalan; necurat; unrein/sauber. *1662:* Jeremiás idétt[a]... láttatott Istennek szólni, midőn hozzájok küldvén, eszébe vötte volna, melly haszontalan minden epéssége környülettek, őkörnyülettek. Kinek szóljak, úgymond, kit kínszerítsek, íme, kőrnyülmetéletlen az ő fülök, és nem hallhatnak, íme az Úrnak szava nálok gyalázatban vagyon [SKr 709. — [a]Értsd: Jeremiás próféta idejében].

környülmetélkedik körülmetélteti magát; a se supune operaţiei de circumcizie; sich beschneiden (lassen). *1620 k.:* (Az egyiptomiak) christianusok, egy Istent vallanak s környülmetélkednek, szombatot tartnak [BTN[2] 412]. *1710 k.:* a generális... azt is elhiheti, ha mondják, hogy Bethlen Miklós környülmetélkedett, csak szintén azon vélekedik a kettő közt: török légyen-é vagy zsidó [BÖn. 954].

környülmetélő szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *instrumentum* héber rituális körülmetélő készlet; instrumente folosite la circumcizie; Beschneidegarnitur/satz. *1802:* A' kőrnyül metéllő Instrumentum hozzá tartozo ezüst palatzkotskákkal [DLt nyomt. kl zsidó vagyontárgyak közötti].

környülnevezett (szóban) körülhatárolt; delimitat (prin cuvinte); (wörtlich) umgrenzt. *1794:* szomszédságaival kőrnyül nevezet Szőlő [Kál MT; Berz.2.40/63].

? **környülnyéken** körültekintően; cu precauţie/băgare de seamă; mit Umsicht. *1832:* Bizony roppant kőrnyülnieken kenék segíteni, és jovítani, hogy minden currensben, és jol mehessen — de csak mi tudjuk, hogy mennyi bajokkal küzködünk [Torda; IB. Demény János tt lev.].

környülötte, körülötte 1. vmi körül, körüle; în jurul lui/a ceva; um etw. herum. **A.** *környülötte. 1620:* Latuan... az varos Cziwreős kertenek karos voltat, hogj keőrniwlette ninczien seővenj Azert... ahoz teob elegendeo tamasz es karo fakat, es vezzeőt vaghianak es hordgianak az Varos Erdejereől [Kv; TanJk II/1.298]. *1728:* kőrnyűlötte[a] jó gyámolas és Lészás gyepűt épéttett [BfN Krasznai cs. 8. — [a]A kert körül]. *1746:* törvényes kertet nem tartot kőrnyűlette [Szentegyed SzD; WassLt Vásárhelyi Vonya (60) zs vall.]. *1779:* A köz kert kőrnyűlette... a régiség miá el sorvadot [Galambod MT; Told. 29].

B. *körülötte. 1677:* Vagyon egy Csűres Kert jo Leszás fedeles Kert Kőrűlette [Dés; Borb. II]. *1688:* A Cseléd ház mellet edgy vetemenyes kert, romladozott sovény kert kőrűlőtte [Kv; BLt]. *1746:* gjepű kűrűllette nincsen [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1747:* Buttyán Simon... ha bé kertelte volna a Máléját, a sertések sem mentek volna belé, mert kűrűllette mindenütt Nyomás vagyon [Nagysomkút Szt; TKl Hele Pável (42) vall.]. *1796:* kendert vetvén... kertet tsináltak kőrűllőtte [Panit Sz; TSb 2].

2. kb. vmivel/vele kapcsolatban; în legătură cu ceva; in Zusammenhang mit etw/jm. **A.** *környülötte. 1676/1681:* Az mi kevés Lővő szerszám a' várb(an) vagyo(n) arra légye(n) szorgalmatos gondgya[a], hogi azok kőrűl ha mi éppétes kivantatik aszt jó idejen megh eppetesse. vagi Kerekesek vagi Lakatosok, vagi fa művesek kivántatnak kőrnyűlőtte [Vh; VhU 665. — [a]A porkolábnak].

B. *körülötte. 1778:* Bitsak Miklós... Praedecessorai sok szánto Földeket és széna fuveket adtak volt el kit egj uton kit más uton az Vargyasi Lakosok(na)k ezen Jobbágyal igyekeztek azakat viszsza szereztetni és körülötte azak iránt munkalodni [Telegdibacon Hsz; Borb. II T.Baczoni Boda Márton lev.]. — L. még RettE 374.

3. vki környékén/közelében; în apropierea/preajma cuiva; in js Umgebung/Nähe. *1661:* Itt körülöttünk éget a pogányság [TML II,143 Teleki Mihály Veér Judithoz Tiszaújlakról]. *1747:* a' mely gyermek lovat lattam az Inai hatarban... gondolkosztam hogy meg vegyem mint hogy itten kűrűllettűnk oly formáju gyermek Lovat nem lattam, de iltem a gyanuval, hogy nem igaz marha lehet [Szilágycseh; Ks 27/XVII]. — L. még RettE 251.

4. vki személye körül; în jurul cuiva; um js Person. **A.** *környülötte. 1595:* Vöm ... eszemben, hogy annyi sok embernek az mennyi környülete valanak keúes annye Eledel, hozatok... Soos halat... d 9 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 178 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1656:* eleitől foghva kőrniülettem sok forgolodasokkal, es hwseggel volt Arkosi Mihaly [Ádámos KK; BálLt 93]. — L. még SKr 378.

B. *körülötte. 1586:* Az lovas leginnek keorwlettek valo forgodasaiert kellett adnom -/50 [Kv; Szám. 3/XXIV. 35]. *1597:* Az Meli zolgak keorwleottwnk Konihan es bor mellet forgolottak attam pechienere nekik f - d 6 [Kv; i.h. 7/XII.130 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1644:* feyer marto(n)nak is meg mondhatod edes fiam czak forgogiek iol körwlóted, uagion gondom az felesegere [Szamosfva K; JHbK XLV/29]. *1696:* szolgák körűllette nem voltak [Kv; LLt Fasc. 146]. *1802:* eő Nagysága Sütője... kőrűlőttek ireg forog vala [Mv; Born. XXXIX.53 Mich. Simon (25) servus vall.].

Szk: *gondoskodik ~. 1820:* a' Báro Ur... Sokszor ebéd felett béhozattatván[a], nem tsak gondoskodott kőrűlette, sőt száma nélkűl mondotta; bár az Isten 10 vagy 15 Esztendeig éltetne, hogy nevelhetnem ezen Kedves Fiatskámot kedvem szerént [Várfva TA; JHb 48 Biro Sigmond (49) hütes assz. vall. — [a]Csecsemő fiát].

5. köröskörül, kereken; (de) jur împrejur; ringsherum, um etw. herum. **A.** *környülötte. 1695/1770 k.:* Patyolat Keszkenő, mellynek környűlötte fekete elegyen (!) tsipke vagyon [Bálványosváralja SzD; SzConscr. 210]. *XVIII. sz. eleje:* Papai Andras Ur(am) feleségevel... egj aranyas patyolat keszkenőt, arany galand

környülette [Backamadaras MT; MMatr.101]. *1740:* egy rend arany galand környülötte [Ne; Told. 19]. *1742:* szoknya... egy rend Arany Galand környülette [Ne; i.h.]. *1762:* ide igen drága bélletlen mentet hozot a' Nényihez... ezüst csipke volt környülötte [Oltszem Hsz; Mk IX.109].

B. *körülötte. 1628/1635:* Egj zeold tafota ruha seljemmel uarrot, Uiselt, aranj czipke keorulleotte [Bodola Hsz; BLt 5 Béldi Kelemen hagy.]. *1695:* Egy Kűsded aranios czűstós zomanczos rosa, melynek az kozepin egj rubint Kurüllötte jo féle gjongjel czenialt rosa [Hsz; LLt]. *1701:* Karmasin Szin Kanavácz mente, egy rend elegyes Csipke körüllette [Csicsókeresztúr SzD; LLt 54/1481]. *1740:* Egj fekete virágos Bársony Muntli, négj rend szély ezüst Csipke és egj rend galand körülötte [Ne; Told. 19]. *1743:* Egy Zabolai elő ruha széljes recze kürüllette [Nagyercse MT; i.h. 29/30]. *1824:* egy kék merino köntös, kűrűllette fejér petinét csípkével [Fugad AF; HG Mara lev.].

6. vki keze ügyében; la îndemîna/dispoziţia cuiva; unter/in js Hand. *1679:* Azon leszek nemsokára én is küldjek Kgdnek, de bizony most nincs pénz körülöttem [TML VIII,553 Teleki Mihály Ruszkai Andráshoz].

7. nála; asupra sa; bei ihm/ihr. *1775:* (Bíró Mózes) gazdasággal sem bírt, hogy azért ölték volna meg, hanem — mondják — valami czüst egyet-másai voltak körülötte, azért ha megölték [RettE 348].

környülötte lévő, körülötte lévő I. *mn* **1.** körötte lévő; dimprejur, din jur; umliegend. *1657:* Engemet mindazáltal... Szatmár obsidiójára, és körülette lévő vármegyéknek, kastélyoknak, uraknak béholdoltatására expediála[a] [KemÖn. 194. — [a]A fej.]. *1711:* Nehaj Márton Czigány vágott ualami fát az eő Naga Besenyei gjümölczös kertiből. Azomban a kűrűllette levő kertet is... tudom hogy hordották [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Delei István (36) jb vall.].

2. hozzávaló; care aparţine de ceva; zu etw. gehörig. *1765:* félviseltes Malom kövek körülette levő sendellyből abrontsba apro vas szegetskékkel foglalt kérgével [HSzj *abroncs* al.].

II. *fn* hozzátartozó (családtag); rudă, membru de familie; Angehörige(r). *1751:* en is remenykedem a' Mlgs Urnak méltoztassék mind nékem mind környüllöttem lévőimnek tsendességet és nyugodalmat engedni [Karácsonfva MT; Told. 25].

környülötte való, körülötte való I. *mn* **1.** körötte lévő; dimprejur, din jur; umliegend/stehend. *1692:* gyenge patyolat elő kötő, igen szép dufla bécsi széljes kötéssel és körülette valo csipkével készitve [Bilak BN; JHbK L/36] | Ezen mehes kertnek környüllette valo sőviny kertei dűlő felben vadnak, semmire kellők [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1771:* Estimaltuk... A Gyűmőltz fakat kűrülette valo kertel edgyütt ad flo ung 13 [Nagylak AF; DobLev. III/430.1b].

2. hozzátartozó; care aparţine de ceva; zu etw. gehörig. *1680:* az Pintze gátor fellet vagjon egj darab szakadozot gjalom korüllette valo kötelekkel edgjüt [A.porumbák F; ÁLt Inv. 18].

II. *fn* **1.** szegély; tiv; Saum. *1692:* Egy gyenge patyolat elő kötő bécsi csipkével három rendel és körülette valoval készitve [Bilak BN; JHbK L/36].

2. hozzátartozó (családtag); rudă, membru de familie; Angehörige(r). *1704:* Ugyan ma este tévők szegény Apor[a] testét a koporsóba... A körülötte valók, úgymint feleségе, Korda uram és annak fiai és a fejércselédek, kiknek kiváltképpen való módon kedvezett, azok igen siratták [WIN I, 281-82. — [a]Apor István erdélyi kincstartó]. *1832:* nem hiszem, hogy egyenesebb igazabb, és szorgalmatosabb Lélekkel vihesse mint én[a] — Jot állanak erröl nem tsak a körüllettem valok — hanem idegenek is [Torda; IB. Demény János tt lev. — [a]A gazdaság vezetését]. *1842:* én nem vagyok meg ijédve jobban meg vannak a' kürülettem valok [Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. — L. még RettE 197.

környülszomszédolt, körülszomszédolt körülhatárolt; delimitat de jur împrejur; umgrenzt. **A.** *környülszomszédolt. 1817:* ezen környül szomszédolt Curiához tartoznak... allodialis szántó, kaszálo és más haszon vehető hellyek [Árkos Hsz/Mv; Kp V. 318]. *1848:* környül szomszédolt Telkeik [Szentháromság MT; CsS].

B. *körülszomszédolt. 1813:* Ugy látom, hogy ezen darabocska föld... a körül szomszédolt, és Határbeli jegyekkel körül vétetett Mlgos Exponens Groffné Asszony eő Nga fogásának, mintegy egy köből férűségét tészi [F.berekszó Sz; BfR III.12/9 Moldován Gábor (60) col. vall.]. *1830:* A körül szomszédoltam Erdő kivűl ma a Falunak Kőz Erdeje több egy szál sintsen [Körtvélyfája MT; LLt]. *1846:* Ns Jéére István Ur... a kőrűl szomszédolt földemet... ki válthatatlanul békességesen birhassa, használhassa [Dés; Ks 68.48.37].

környülszomszédosít körülhatárosít; a delimita de jur împrejur; umgrenzen. *1815:* a Hersány által birt iratványis kőrnyúl volt, s vagyon Szomszédasitva... az udvar Emberei Falusi Erdőbeli iratványokkal, Erdővel és másszinű hellyel [Orsova MT; Born. G. XV/13 Nyikulits Andreka (55) vall.].

környült körül; împrejur, de jur împrejur; um etw. herum. *1671:* hogy ha Tökés Andras es Bereczki Istvan ura(m) vagy posteritasi satoros kertet csinalnanak környült, vagy gyümölcsfát szaporitanának vagy bocsatananak beleje [Torboszló MT; MvÁLt Bereczki lev. 46. — Pál Sándor kijegyzése].

környültett körül felsorolt, aflat de jur împrejur; herum aufgezählt. *1795:* a kőrnyűl tett Szomszedakat, vagy Métákotis tudgyuk [Mezősámsond MT; Berz.5.43.S].

környülvaló, körülvaló I. *mn* **1.** környező; dimprejur, înconjurător; umliegend. **A.** *környülvaló. 1598:* az ferfy ember mind varosunkban, s mind penigh az keornieol valo falwkban igen zeok az sok hadak miatt [Kv; TanJk I/1. 321]. *1600:* tudo(m) azt hogy az keórniól ualo faluk eoriztek barmokat teólle mind niomas idein mind egjebkor kertnel kul ualo zena fw volt mind eóreókke [UszT Sos Mihalj zent Marthoni (60) vall.]. *1642:* az kőrniűl valo falukbeli szőlőkből anny Szőlőt loptak hogy imit amot hazok tayan reitekben őt atalagh mustot talaltak [Galac BN; Ks 41.G]. *1681:* egyezenek megh, hogy mennél hamaréb jartassak ki a környül valo falubeliekkel es a' szomszedsagbeliekkel[a] [Koronka MT; EHA — [a]A földet]. *1694:* az kőrnyűl valo Falukban Quartelyozo

Nemetek [Dés; Jk]. *1751:* az ott Commoralo oláhok aszaltak pusztították az kőrnyül valo erdőkött elsőbben [Remete Cs; LLt Fasc. 150].

B. *körülvaló. 1588:* az haz es kwrwl valo epwletek mint vadnak [Vécke U; BálLt 81]. *1656:* Az it körül ualo Czegej Jőszagbul az mi egi s mas fele labas marha yutot Dezmaban[a] [Szentegyed SzD; WassLt Kereszturi Nagi Peter (56) ns O. vásárhelyen (SzD) lakó vall. — [a]Vas Judith Aszony(na)k]. *1674:* az kürül valo Faluk marhai jártanak rayta [Mezőméhes TA; i.h. Gergelly Mihaly (40) jb vall.]. *1717:* küldőtem... Tyuk tojást 232 it az kőrül valo Falukot mind fél jartatam de tőbbét ném szérézhéte(m) [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. *1751:* Varhegy alat a Remetejék ném aszaltak az itt valo oláhok aszalták a körül valo erdőkött [Remete Cs; LLt Fasc. 150]. *1781:* ezen Kiss Almási Malmok azért is hasznosabbak és Szűksegessebbek, mivel itt kőrül bé Malom és Malom helyek n(em) lévén, négy falu járt ide őrölni, a kőrül valo videkböl [Kisalmás H; JHb XXXII/22].

2. a környéken élő; care trăiesc în apropiere; in der Umgebung lebend. **A.** *környülvaló. 1603:* környül valo zegeny Embereknek Varosúnkba valo beiőuetelek volt [Kv; TanJk 1/1.454]. *1691:* az környül valo Szegenseg [Kv; Told. 20a].

B. *körülvaló. 1571:* a hol Kyral diznay voltak, azokat wztek es egieb keorwl valo nemes nipeket a makra [SzO II, 330 a székelység panasza az ogy-hez]. *1738:* Hadnagy Atyánkfia ö kglme, ma, a körül való Falusiak(na)k küldjön 2 :/: 2 pénzt, hogy marhájokat 's Juhokat fogják el határunkról [Dés; Jk 501a]. *1756:* A kőrül valo Irokot nevezetesen a' Tatsi R(e)f(o)r(mátus) Papot Molduván Vonya, borral és füvel, ugy el tatsoltatta, hogy azok a' Galatzi embernek Semmit Sem irnak [Galac BN; WLt Kelemen alias Székely István (35) jb vall.]. *1765:* az kürül valo szomszédok supervenialván ijjedtekben nagy tolvaj kiáltással onnan elszaladta(na)k [Torda; TJkT V.277].

3. köröskörül levő; care se găsesc de jur împrejur; ringsherum befindlich. **A.** *környülvaló. 1633:* My... Colosúarat hwteos Diusorok... Zorgalmatason megh latogatúan mind az haz Epületitt, pinczeiett, kerniül valo fogasokal, es Zöld padokal... Estimaltúk Egienlo akaratbol ad f. 600 [Kv; RDL I.22].

B. *körülvaló. 1633:* egy keő haz... Egj Ladas Asztalal szeőnieggel, egy eoregh festet czifras aggyal egy karszekkel keőrwl valo padokkal, Zeőld deszkakkal, Talassal, es Egy szüszekkel eggywt aestimaltuk Ad f.600 [Kv; RDL I.103]. *1679:* Ménesakol... Kőrűl valo gyalogh sövenye romladozott [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 119].

4. mindenfelé való; care există peste tot; nach allen Seiten (hin), in jeder Richtung vorhanden. *1571:* sok fele valo zolgaltatas miat Imide amoda zekel feolden keőrwl valo zolgaltatas miatt... el puztultanak [SzO II, 328–9].

5. kb. környékbeli; din împrejurime; aus der Umgebung. *1656:* Ez esztendőben a búza vékája járt a szépinek májusban die 8 ötvennyolcz pénzen a piaczon, a körül való bor járt dr. 6, a bogácsi dr. 8 [ETA I, 160-1 NSz].

II. *fn* **1.** környékbeli ember; locuitor din împrejurime/partea locului; Umwohner. **A.** *környülvaló. 1666:* az kintelenség tételi gróf uramval, mai és holnapi napot itt töltse, azon levén egyébiránt, hogy sem az itt valóknak, sem az környül valóknak ő nagysága itt való megtartózkodása nagy nehézségekre ne légyen [TML III, 635-6 Csuti Benedek Teleki Mihályhoz].

B. *körülvaló. 1676:* Articulussa lévén (:tudgya hűségtek:) az nemes orszagnak arrol, hogy az ollyan idegen kereskedők(ne)k az országb(an) szabadossan szellyel járni, ne legyen szabad, hanem bizonyos helyen meg állapodván ha kik(ne)k elado marhajok lészen az ott kőről valok(na)k, vigyek oda az hol megh állapottanak, s ugy vehessek megh es hajthassak ki az országból [Fog.; BesztLt 45 a fej. a beszt-i főbíróhoz].

2. szegély; tiv; Saum. *1739:* Zöld szőr kamuka[a] az közepe az körul valoja pedig veress szőr kanavacz [Szászerked K; LLt Fasc. 96. — [a]Paplan].

környülvesz, körülvesz 1. be/körülkerít; a îngrădi, a împrejmui cu gard; umgrenzen/geben/hegen. **A.** *környülvesz. 1674:* Az curianak nagyob resze tőlgy fa sasok kőzze rakot, egy rend sindel alat levő jo bikfa boronakkal vagyon kőrnyűl veve [A.porumbák F; UF II,593]. *1688:* Ezen Udvarházat veszi környűl sövenyből font fedeles satoros kert [Kozmás Cs; Eszt.Inv. 1]. *1697:* vagyon egy udvarház kórnyűl veve közönseges lészás kertel sövenból alloval [O.brettye H; Born. XXIX.2]. *1717:* A Varost ott quartelljban levő Generalis palisadaval kőrnjűl akarvan venni, kegjelmetek ebbenis concurraljon [Kv; ApLt 1 gub-i rend.Hsz-hez]. *1727:* Ezen... Inventált Nobilitaris Curiat és kőrűllette levő epűleteket kőrős kőrnyűl bikfa deszkakbol valo tőlgy fa sasokb(a) eregettetett Kollat veszi környűl [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 12]. *1765:* A Székely falvi Kapunál... a' Maros kerületiben való szegelet... mostanis kertel s Sánczal vagyon kőrnyűl véve, s tilalomban tartatik [Mv; EHA]. *1771:* Dadai János Uram... Czicz hegyi nevezetű Tilalmas Erdőből, a Fejérvári Irotványnyát meg vásárolván onan vágot veszszőt es karot és azzal vette kornyűl azon Irotványát [Dés; DLt 321.26 Daniel Tot (45) ns vall.].

B. *körülvesz. 1653:* A Lupuj hada... a várat jó szerént körül vette sánczal [ETA I, 156 NSz]. *1688:* az Csűrős kert... Satoros kertel van kőrűl veve [Kozmás Cs; Eszt.Inv. 7]. *1715:* Kertel kűrűl véve vagyon[a] [Pálos NK; LLt Fasc. 140. — [a]A telek]. *1725:* ott azon a' kapun belljűl a' Controversias hellyig kertel kőrűl vőtték ugj hogj senkinek marhaja oda nem mehetett [Hévíz NK; JHbT].

2. körülfog/kerít; a înconjura/împrejmui/încercui; umgeben. **A.** *környülvesz. 1599:* keornywl vezik zegeny Vramath chák eo maghat az eo kegme Christoph vram Alparethi Jobbagy... leóueóldeozyk puskakal, dardakkal eokleoldeoztyk vagdaltak [Dés; Eszt-Mk]. *1600:* mikor az zekeliek keőrnieől weottek Palost, az hon mi Juhot talaltak azt mind eozwe haitottak es el wittek [UszT]. *1609:* hirtelensegel kőrniwl vőnek az Inctusok mint hatalmassok fegyveres kezzel... kik megh akarnak ölny [Hídvég Hsz; HSzjP]. *1636:* latam azt hogy egy Embert az Cziganyok kornyul uóttének, nézni kezdem, hallani azt hogy az puska roppána [Mv; MvLt 291.68a]. *1664:* lattam hogy ket lovas kőrniűl vőtte az vayda mihaly hazat [Veresegyháza SzD; WassLt Szekely Mihaly (35) jb vall.]. *1710:* a fővezér utána küldvén és a házat, melyben a fejedelem Haller Gáborral együtt nyugosznak vala, környülvévén, Haller Gábort onnan visszavi-

szik a fővezér táborára, kinek is ott fejit véteti [CsH 56]. — L. még BÖn. 682; ETA I, 57, 167; TML II, 236, VII, 151, VIII, 50, 95; WIN I, 153, 257, 576, 589.

B. *körülvesz. 1612:* Forgacz mind Taborostol nagy hirtelen leoúe varosok alá, es mihelt erkezek keorwl veúen eoket Sancziott haniatott [Kv; PLPr 27]. *1705:* Az erdélyi kurucság is innen volna rajta, és mindenfelöl körülvötték volna öket, annyira, hogy már mind magok lovok és marhájok éhel hol meg az armadának [WIN I, 589]. *1753:* látám hogy körül vettek Tisztarto Uramat az emberek [Marossztgyörgy MT; Ks 48.67.31]. *1781:* az emberek ele Szaladanak s minket körül Vönek [Szentbenedek MT; Told. 10]. *1815:* mü osztán körül vöttük Tott Istvánékot [Vécke U; i.h. 37].

3. körbevesz; a înconjura; umgeben. **A.** *környülvesz. 1662:* Nagy kiterjesztett városa[a] pedig az várat környülvévén... a Sebes-Körös szép folyó vize... a várast ketté szakasztja [SKr 416. — [a]Várad]. *1754:* Vagyon határunkon... egy darab erdö mintegy látszó határral környülvéve [Inaktelke K; KHn 201]. *1757:* haszontalan Kopaczos, Köves oldalas hegyek... Falut környül vészik [Budatelke K; LLt Fasc. 129].

B. *körülvesz. 1750:* (Egy föld) mellyet mind két felöl az erdö veszen körül [Királypataka AF; EHA]. *1761/1808:* egy darab irtás, mellyet minden felöl az erdö vészen körül [Szurduk TA; Berz. 3.2.A.1]. *1772:* Széna Rét... kereken a Falu Erdeje körül vészi [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. *1826:* ezen meg neveztem Utak es szomszedok vészik körül az kérdésben forgo erdös helyet [Albis Hsz; BLev.]. *1832/1838:* Ezen... szobát nap kelet felöl és délröl körül veszi egy... tornátz [A.szőcs SzD; BetLt 5].

4. körbefolyik; a curge în jurul (a ceva); umfließen. **A.** *környülvesz. 1698:* a Kűs Maros az Berket környűl vötte és mint egj Porgolát gjanántis volt a Nagy Marosig [Kisfalud MT; BálLt 58]. *1744:* Vagyon... edgj jo darabotska sziget mellyet az Maros vize környül vészenn [Alvinc AF; Ks 23.XXIIb]. *1787:* (Egy kaszálót) egy felöl... a' Rettegi Sigmond Ur(am) malmára vett Szamos Árka vészen kőrnyűl [Apahida K; RLt 0.2].

B. *körülvesz. 1676:* az Gecsében (sz) kit egy regi, holt Szamos vött körűl [Inó Sz; EHA]. *1699:* Az Réténnis va(gyo)n egy Kűs kerűlet az Olt marton, mellyet egy ér veszen körűl [Killyén Hsz; BLt]. *1779:* az Utrumban declarált Sziget... kőrűl volt véve a Marossal [Gyalmár H; BK ad nro 450 Jákob Ádám (70) zs vall.]. *1823:* azon helyet vészi körül égy Nagy Seppedékes ér [Nagyernye MT; EHA].

5. szegélyez; a tivi împrejur; umsäumen. *1811:* Egy Virágos kotzkás a közepin fotos[a], körőskörül vekony tsipkével körűl véve [A.ilosva SzD; SzConscr. — [a]Értsd hozzá: abrosz].

6. *a várost ~i* a várost körbejárja, a várost be/feljárja; a umbla prin tot oraşul; die Stadt umgehen/begehen. *1781:* ha... a tolvajt rajta nem kapják... a' Birák a' strásákkal... a' tolvajnak mindenütt a várost körül véve utánna induljanak ugy keressék [Torockó; TLev. 2/5].

7. *átv* környez; a copleşi; einer Sache nahe sein. *1663:* Az szükség, igyefogyottság, ez nagy dolgoknak bizontalansága, az télnek reám való következése és mindenképpen való dolgaimnak, állapotocskámnak függőben való létele, az két szék között való földön maradásomnak remensege környül vévén, nem tudom, mit kell mivelnem [TML II,571 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. *1757:* az éség, rongyosság, sanyaru hideg környül vött minket [Kvh; HSzjP Szőcs István Faragó (64) vall.].

Sz. *1650:* En Kezdi Pollyani Veres Istwan... Testemb(en) felette igen nehez latogato kezei vőttenek kőrnyűl az I(ste)nnek, meltan bűneimert [Kv; JHb III/7].

8. megkörnyékez; a înconjura; umgarnen. **A.** *környülvesz. 1662:* mikor az igazmondó s nem kedvező tanítók elfogynak és a kedvkereső hízelkedők veszik környül a gondviselőket s a népet, mint Acháb és Jeremiás idétt: el is veszének nagy hamar [SKr 712].

B. *körülvesz. 1619:* Csak amaz rossz Ibraim csausz is, kit itt látok, hogy elvetett ember, körülvött vala... dicsírte igen, mely igen fő módon viselte Kamuti uram az követséget [BTN 216]. *1745:* az I... a' fellyebb el múlt időkben az édes Attyát... szép és hitető beszédekkel kőrűl vévén... maga Ládáját édes Attja Kamarájáb(a) deponalni impetralta [Torda; TJkT II.36]. *1761:* midőn Mlgs Baro Josika Imreh urnak a Néh. edes Attja Curiája fele jutván nem lett volna gustussa hozzája, kőrűl vévők Cancellista társommal ö Ngát, és svadeálok hogj ha ő Ngának tetszenék Mlgs Baro Josika Daniel Vrfit tentálnok hogj cserélne egész Nyilat [Branyicska H; JHb XXXV/46. 11]. *1782:* Veress Márton... kőrűl vette az én Menyemet... és... egj szoknyát igért, és két szöllőjit le kőtöttte csere titulus alatt hogj adja által a' mi Kákovai Jobbágyainkat... hogy producálhasson [Torda; KW].

9. *~ a nyavalya* el/utolér a betegség; a fi lovit de o boală; jn erreicht die Krankheit. *1665:* Mi abban esénk, a mitűl félünk vala, mert az elébbi nyavalja uramat ő kegyelmét valóban környül vövé, csak Isten tudja, mikor áll lábra [TML III,422 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

környülvétet, körülvétet 1. körülzárat; a dispune/ordona încercuirea; umschließen/zingeln lassen. **A.** *környülvétet. 1662:* Jeneiek[a] nem készülnek, nem is opponálják magokat, s vezér környülvéteti őket [SKr 423. — [a]A borosjeneiek, Erdély egyik délnyugati végvárának védői].

B. *körülvétet. 1657:* úgy menék, hogy hajnalban Rimaszombathoz érkezém, és az mezővárost körülvétetém [KemÖn. 251]. *1710:* Bánffy Dénes körülvéteti[a] a maga mellett való puskásokkal, köszönvén neki: „Jó napot kegyelmednek, gróf uram" [CsH 112. — [a]A Bánffyak erdejében talált gr. Csáky Lászlót]. *1847:* 1846-ba Varga Katalin felbérelvén ellenem a falusiakat, mintegy ötvenhatvanadmagával reám jött, házamot körülvétette [VKp 183].

2. be/körülkerittet; a dispune împrejmuirea; umgeben/hegen lassen. **A.** *környülvétet. 1662:* Székelyhíd várának... hídja előtt pedig egy új várost építtetvén, s azt is nagy mély árokkal s erős sasfás boronakerítéssel vétetvén környül [SKr 149]. *1765:* A Bárdosi torokban... egy nagy darab Kaszalo Réte, mellyet Sánczal vetetett környül [Mv; EHA]. — L. még SKr 259.

B. *körülvétet. 1794:* (A) Méhes kert a Grof ide jövetelekor meg volt, hanem esztet... egy Embere által föld kertel körül vétette [Mezőmadaras MT; BKG St. Szép (28) lib. vall.]. *1796:* a Néhai Groff Ur... jo Sövény kertel körül vétette Udvarát [Szentgothárd SzD; WassLt].

1839: a Megye Bironak és a' Közönség Elöljaroinak szoros kötelességüké tettük... a' Temetkező hellyet... Sántzal vétessék körül [Szárazajta Hsz; HSzjP].

környülvétetett, körülvétetett 1. körülvett; înconjurat; umgeben. **A.** *környülvétetett. 1614:* Menniuel nehezeb penigh es munkasob, az nem cziak kwlseo ellenségekteol keorniwl uetetet, es giakran megh rontatot, hanem beliwl eonen magaban felhaborodot orzagokat, mit Ngdis ezt az zegeni orzagot talalta gubernalni [Ks 87 ogy-i végzés]. *1702:* A... minden nyomoruságok árjával környül vétetett Torotzko városának siralmas panasza [Torockó; TLev. 4/3.1a].

B. *körülvétetett. 1679:* Isten nem nézvén... bűneimet, szegény édes, félelmekkel körülvétetett feleségemet megszabaditván, fiával megáldá [TML VIII,466 Teleki Mihály Bornemisza Anna fejedelemasszonyhoz].

2. be/körülkerteltetett; împrejmuit cu gard; umgeben. *1699:* elébb menvén ezen külső Udvar Cserefa tamaszokkal környül vétetett, Szalmával mediocriter meg fedett Sátoros kerti mellett... méntünk bé... edgj akolb(a) ... Vagjon ezen Udvar házhoz Jégverem... gjalog kertel környül vétetett fellyel tövisses [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.].

3. körbeszegett; tivit de jur împrejur; umsäumt. **A.** *környülvétetett. 1803:* gyapot gyolts, két széljből a' közepin ugy nevezett bolha szökés varrással égyben foglalt, és egészen széles Toth Tsipkével környül vétetett szép nagy Abrosz [Dombó KK; Palotay 19].

B. *körülvétetett. 1803:* Tóth tsipkével körül vétetett lengetég selymes potyolat keszkenö [Ádámos KK; i.h.20].

környülvétetik, körülvétetik 1. körülzáratik; a fi înconjurat/încercuit; umschlossen werden. *1662:* Most Erdélyből is semmi új hírek nincsenek, az egynél, Apafi uram vagy környül vétetett vagy űzetik [TML II,225 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz Dobravicából] | A nyavalás pórok látván, hogy mindenfelől környülvétettek... fegyvereket elhányván mindenfelé szaladni és szélledni kezdének [SKr 146]. *1677:* a' mi szegény hazánk minden felöl külömb külömb Nemzetekkel vétetet környül [AC 36]. *1710:* (A hanoveri fejedelem bátyja) környülvétetvén s vitézül oltalmazván magát, ott vágák le [CsH 235]. — L. még KemIr. 319; SKr 380, 618.

2. be/körülkeríttetik; a fi împrejmuit/înconjurat; umgeben/faßt werden. **A.** *környülvétetik. 1662:* Olaszi utcájának az hegy alatt levő egy darabján kívül, igen jó széles és mély árokkal környülvétetett vala, mindenütt a kijáró utcákon kapu, sarompók csináltatván [SKr 482]. *1671:* Dés mezö város lévén nem bátorságos oda valo telepedések... Végeztetik hogy jó erös palánkal környül vétessék [CC 81]. *1702:* Vagyon még más veteményes kertis... hitván lészás kertel és félig Sövényből font ujjadon, uj kertel elegyesleg van környül vétetve [O.brettye H; Born. XXIX.4.10]. *1756:* Fekszik a Nemes Udvarház hellye... Branyitskának... Illyefalva felöl valo végiben, mely... némely helyt Ujjitást varo kertel környül vétetvén [Branyicska H; JHb LXX/2.10]. — L. még ETF 108.15; SKr 485.

B. *körülvétetik. 1681/1748:* a' kis kűkűllő párton vagion égi szép Gyűmöltses kert lészás kertel körül vétettve [Balázsfva AF; EHA]. *1740:* Vagjon az Udvarhaz helj meljnek Teritoriuma minden lesza nelkul valo hol alabb valo hol jobbatska kertel vetetet körül [Marosnémeti H; Ks 73/55]. *1756:* A Major és Akolynak valo kert... rész szerént mostan épittendo rész szerént meg romladozott sövény régi kertel vetettnek körül [Branyicska H; JHb LXX/2. 35-6]. *1821:* egy nagy darab hely kiirtattatot és kertel vetetett körül [F.oroszi MT; Ks 79.199].

3. körbevétetik; a fi înconjurat; umgeben werden. **A.** *környülvétetik. 1676:* Kegyelmed Istentöl sok szép jókkal, szép gyermekekkel, mint ennek a hazának szabadságinak az többi között azok számára valo megőrizésére is kötelező és Kegyelmedet ösztönző annyi záloggal vétetett környül és áldatott meg: mondon ezekre és hasonló több tekintetekre nézve nékem az én szabadulásomba Isten után Kegyelmedhez volt és vagyon legnagyobb bizodalmom [TML VII,237 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

B. *körülvétetik. 1664:* (A haza) ez pogány nemzetnek hatalmában vagyon, körül lévén vétetve minden felöl [TML III,80 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz]. *1685:* A Pogyan (!) Nemzettöl ... Isten jtiletiből Szegény vegső veszedelembe forgo Hazank kürül vetetett [Gyf; Törzs. Barcsai Ádám lev.].

4. környeztetik; a fi delimitat/mărginit de jur împrejur; begrenzt werden. *1823–1830:* (Drezdának) Vagynak közel és távol levő helyei és erdei, melyektöl úgy vagyon körülvétetve, hogy amfiteatrum formát mutat [FogE 187].

környülvett, körülvett 1. be/körülkertelt; înconjurat; umgeben. **A.** *környülvett. 1744:* Alsó Suk[a] nevű faluba vagyon veszőből karókra font, támaszos, lészás kerttel környülvett udvarház [ETF 108. 11. — [a]K]. *1767:* Szántzol (!) környül vett kaszálo rettyinek... észók felöl valo végiben [Mocs K; JHbK LV/28].

B. *körülvett. 1679:* Ezeken kivűlis vannak egi nyihány helye(n) nem régen ültetet sövennyel körül vett; be oltott, külömb külömb féle fák [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 82]. *1750:* közönséges Sátoros kertel körül vett rüdeg Marhák(na)k készitett okol [Papolc Hsz; Hr]. *1753:* egy Gyalog kertel körül vett marha akoly... egy kis Sövény ajtó... szolgál a Tövissel körül vett gyümöltses kertre [Szászbesenyő AF; Told. 18]. *1782:* (A) Fogado házis körüllette... Sánzal Tövissel és fűzfákkal körül vett Tanorokkal edgyütt [Dombó KK; JHb XIX/22. 14].

2. körbeszegett; tivit de jur împrejur; umsäumt. **A.** *környülvett. 1714:* Aszszonyi Ember... Virágos fekete Bársony Nyari Palastya hat rend béli arany s ezüst Primmel környül vett Karmazin szin fél Selyem béléssel f. Hung. 84 [AH 2].

B. *körülvett. 1699:* Egy retzébül s gyoltsbúl kotzkassan varrott fejér tsipkével körül vett abrosz [K; KvRLt X.A.43b]. *1816:* Egy Violaszin kréditor Selyem arany fonal tsipkével körül vett szélü Abrosz [Szabéd MT; UnVJk 295].

3. körbevett; înconjurat; umgeben. **A.** *környülvett. 1714:* Cseh országi Kristáljomos fedelés jókora Üveg s a' tetején ezüstbül öntet, s meg aranjozot Lud, az also része meg aranjozott ezüst liliomos karikával környjül vett fl. Hung. 20 [AH 11].

B. *körülvett. 1792:* Vagyon egy Üveg Csür... Ebben vagynak közben egy hat dolgozo személyre készült állásokkal kőrül vett materia olvasztó Nagy Katlan [Butyása Szt; TKhf 50/I].

4. körberakott; incrustat de jur împrejur; (her)uminkrustiert. *1714:* Hebenus fábul hoszszab Páltza, meg aranjozott ezüst gomball, kőzőpen és a' Végén hasonloképpen meg aranjozott ezüst bagjoggal körnjül vett, és 25 Török Rubin s 20 Türkisz kövekkel ki rakott fl. Hung. 10 [AH 6].

5. megkörnyékezett; cuprins/copleşit/biruit de...; umgarnt. *1668:* De megszokott eb mesterségét az a kurva tejjel tartott fattyú, hazugságnak és hizelkedésnek lelkével környül vett Balásfi, úgy látom; velem is úgy akar tenni, mint Bethlen Gergelylyel [TML IV, 329 Teleki Mihály Bethlen Drusiánnához].

környülvicinált, körülvicinált körülszomszédolt; înconjurat de proprietăţi vecine; umnachbart. A. *környülvicinált. 1781:* (A) környül vicinalt Gaz rez nevezetü hellység [Gyszm; DE 3].

B. *körülvicinált. 1795:* (A) kőrül vicinált helj Tsipány kertnek vagj Füzes ajjának neveztetik [Kilyén Hsz; EHA]. *1808:* Fülöp Miklos... a dombon lévő egészen körül vicinált hellyet a Máros mostani follyamotyáig egészen... adá örökös tseréb(en) Báro Bornemisza Léopold ur(amna)k [Born.G.IV.10].

kőrontó-bot kőtörő bot; ciomag de sfărîmat piatră; Steinbrechstange. *1696:* Kőranto Bot no 2 Hoszu rud vas no 1 ... Kü Ronto Kisseb Bot no 1 [Bethlen SzD; BK].

kőrontó-pöröly kőtörő kalapács; ciocan de sfărîmat piatră; Steinbrechhammer. *1652:* Bányásznak valo kü ronto pöröly vagyon... N. 3 [Görgény MT; Törzs]. *1692:* Kő rontó Pöröly no. 1 [Mezőbodon TA; BK Inv. 13]. *1737:* Egy kő ronto pöröly. Egy vashasitto szég. Egy kő vágö hoszu csákány. Kő fürö fúru 2 [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.].

kőrontó-vas ? kőtörő vas; rangă de sfărîmat piatră; Steinbrecheisen. *1681:* Pinz (!) banya Stompjahoz valo kő ronto vas csak üszögében ki kovácsolva Nro 15 [Vh; VhU 525]. *1753:* Kő ranto vas nro 2 [Szentmargita SzD; Ks 18.C.11].

kőrontó-vasrúd kőtörő vasrúd; rangă de sfărîmat piatră; Steinbrechstange. *1667:* Kő feszitö vas rud nro. 1. Kö ronto vas rud nro. 1. Eöregh vas ék nro. 1... Kő vágo csákány nro. 1 [UF II, 335].

köródös-környül, köródös-körül köröskörül; (de) jur imprejur; ringsherum. A. *köródös-környül. 1795:* Málés Kas... az oldalai köródös környül veszszövel vannak bé kertelve [Kémer Sz; BfN Conscr.].

B. *köródös-körül. 1717:* Az Csűrős kert az Curianak felsö reszin vagyon köródös körül [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. *1735:* Az Ajtó megett egy pohár szék fejér festetlen a Felsö része hat szakaszban, rostelyos két felöl nyiló zár nélkül, az also része tizenkét Tolyokás ki vono vas karikások, köródes körül deszkával bécsinálva [Királyhalma NK; Ks 23.XXIIb]. *1768:* Egy kék sejem Tofata (!) ujj agy takaro keskeny ezüst Czándlival köródös kőrül meg hányva [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 109]. *1784:* Erdös és bokros helly... korüdés kőrül Sántzal levén be keritve [Galambod MT; Told. 42]. *1793:* Hát azon Hellynek... volté mindenütt kertye, kőrődős kürül [Zutor K; SLt]. *1801:* a Rétnek is kűrűdüs kűrűl valo szomszédgyai [Nagynyulas K; DLev. 5].

Szk: *~deszkázott* körbedeszkázott. *1752:* vagyon egy... ablakos, és kisdég zöld kalyha kementzés, fellyül deszkával padlásolt ugyan deszkával padimentomozott, kivül köródős körül deszkázott Tornáczu, Gradicsos... Sendely fedél alatt valo Ház [Pókafva AF; JHb XXV/73] ✱ *~nyargal* körbenyargal. *1653:* (A) császárt haza kisérte a tatár a Novách havassáig közel; nem tágitották sohol a császár táborát, hanem köródös-körül nyargal a táboron a tatár — az a törököknek az ő vigyázó strásája [ETA I, 138 NSz].

Ha. *1767:* Kőrüdes kőrül [Buza SzD; LLt Csáky-per 2.L.2]. *1773:* kőrűdős kőrűl [Sajókeresztúr SzD; Becski]. *1785:* körűdős kőrűl [Varsolc Sz; Born. XXIXb.20/36a Kornis Krisztina conscr.]. *1798:* körüdes körül [Vályebrád H; Ks 76.IX.27] | kőrödes körül [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.]. *1801:* kűrüdes kűrűl [Királyfva KK; LLt 26/13]. *1821:* köródös kőrül [Veresegyháza AF; Told. 19]. *1825:* kőrődős kőrűl [Dés; DLt 3].

? **körökes** '?' *1714:* Hebenus fa kőrökös Paltza 1//50... Útö Orahoz valo öszkez (!) meg aranjozott ezüst körökes fundamentomaval fl. Hung 20 [AH 23, 44].

Szk: ~ *függőóra. 1714:* Kőrökes függö Ora figurakkal ékesitett, rézb(en) foglaltatott ezüstes mutatóval Karmazin bör futraljb(an) fl. Hung 30 [AH 44] ✱ ~ *kapszácska. 1714:* Egy körökös Kapszátskáb(an) foglaltatnak 1. Réz Pixisb(en) Tengeri Compasz. 2. Microscopéum födelestül. 3. Fekete Futraljkáb(an), két Perspectivu(m) egjik Zöld másik fejér [AH 35] ✱ ~ *kristály. 1714:* Egy körökös Kapszátskában foglaltatnak... 7. Ezüst Karikaval környül vett körökes Kristály egj felöl egjenes, mas felöl fel emeltetett [i.h.] ✱ ~ *óra. 1714:* Rézb(e) foglaltatott kőrökes óra, Pixisformara két oldalrul mutatója lévén futraljb(an) fl. Hung. 10 [AH 45].

köröl köröztet (köriratot/levelet járat); a da (un circular) să circule; (Rundschreiben/Brief) herumgehen lassen. *1798:* Tiszteletes Tsiki János Esperest Urunk 20a Aug 1798 botsátott Cursust körlötte Tisztts Püspök Ur(na)k e következendö Rendelésit [Hagymásbodon MT; HbEK].

köröm 1. unghie; (Finger)Nagel. *1573:* Anna Molnar Istwanne, azt vallia hogi Ment volt az Kato hazahoz... leo oda agoston Mond neky Katonak Te nyilvan valo bozorkan vagi... Inkab lakna(m) egi hazba egi ebel

hogi ne(m) weled mert annalis alab valo vagi horgas kërmed vagion | Botos Marton... vallia... Kowach Benedeknek... az kërme hatra zeget, faylalia volt [Kv; TJk III/3. 87,228]. *1673:* Bizony nem szánnám a körmemet megverni, hogi ennyire terjeszkedém az irásban, de a méltatlan bosszúság vün rejá [TML VI, 556 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1744:* (Konsztandinnak) Szebenb(en) fogságb(an) lévén, a' hóhér két ujja körmet ki is vette volna [Déva; Ks 112 Vegyes ir.]. *1774:* ugy meg üték egyik kezem ujja körmét, hogy mingyárt el szökék onnan a' körmöm [Udvarfva MT; Told. 44a]. *1807:* Fekete Miklos, mint egy 35. Esztendös ... a' körmei — a' kezén mind vakok [DLt 616 nyomt. kl.].

Szk: *körmeibe fú. 1662:* Bizony még írtam, sokszor fúttam az körmeimbe, de hogy igen szeretlek, mind elszenyvedem, de várj reá, bizony megfizeted, édesem [TML II,228 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz] ✱ *körmét mutatja. 1757:* Jol üsmérem... Czirilla Mária nevü szász kurva személyt... Egy alkalmatossággal... hallottam a' szájából, hogy azt mondotta, de tsak engemet el venne, értvén Németi István uramat, semmi baja nem lenne, meg perczentvén az kőrmit mutatta [Kv; Mk IX Vall. 193-4] ✱ *vki körmeiből és hatalmából kivesz vkit. 1710 k.:* édes Istenem... én csak azon reménkedem... végy ki engemet a körmök és hatalmokból, hogy sem ők, sem én ne vétsünk egymás miatt Felségednek többet ennél [BIm. 1019] ✱ *vki körmei közül kifacsartatik vmi. 1828:* nem tractálnak ugy, mintha azon Jusnak erőszakos bitangolói lettünk volna és most adodott volna alkalmatosság arra hogy hasonlo modon körmeink kőzül ki facsartassék [Martonfva Hsz; BetLt 1] ✱ *vki körmei közül megmenekedhetik. 1847:* öreg édesatyám... fegyveres kézzel admoneálni kezdette őket... csak úgy menekedhetett meg körmeik közül, hogy... meg nem verték [VKp 184] ✱ *vki körmei közül megmenthet vmit* vki kezéből/hatalmából kiszabadíthat vmit. *1823:* Ma egész nap azután jártam, hogy a' szegény Tehenet menthessem meg azon huntzvutnak körmei közül, de hijába [Ne; DobLev. V/1077 Dobolyi Sándor szüleihez] ✱ *vki körmei közül megszabadul vki. 1847:* Akkor Varga Katalin kezében lévő pálcájával úgy vágott hozzája, hogy nem a testvéremet, hanem a kisgyermeket találva, annak fejét béhasitotta. Ezt az öreg édesatyám meglátván, azonnal a házba bément, s a szegről egy fegyvert kezébe ragadva kiállott, s fegyveres kézzel megintette az embereket, hogy jószágáról kitakarodjanak. S csak ezután szabadultam meg Varga Katalin körmei közül, s így kerültem el azt is, hogy az emberek meg nem kötöztek s meg nem vertek [VKp 279-80].

Sz: *körme hegyén van vmi* sietős/sürgős vmi. *1868:* képzelheted, mennyi teendöm volt, a gyermekek visgaja s az enyém is körmöm hegyén lévén [Pf Barabás Sándor jogász lev. Kv-ról] ✱ *körmén ér* rajtakap. *1653:* a török senkit sem hitiben, sem pedig templomában nem háborit, hanem ki-ki lássa mit vall, tartsa azt; de másnak békét hagyjon, senkit ne csúfoljon s ne disputaljon, mert ha körmön érik, meghal érette [ETA I,118 NSz] ✱ *körmén éretik. 1662:* Magát[a] pedig Kővárba küldvén... illendó asztal és praebenda rendeltetett vala tartására, kiváltképpen míg szabadulására igyekező néhány rendbeli practikái körmén nem érettenek [SKr 152-3. — [a]Zolyomi Dávidot] ✱ *körmén kap* rajtakap. *1653:* Az ki szegény eggyes állapattal vagion penigh, az allyan igaz mentséggel s ne hazugsággal állassa dolgát, hogy kőrmén ne kapják az tökélletlenségét [Cege SzD; WassLt] ✱ *körmére ég. 1661:* búsulunk, mert semmi hírt senki nem ír udvartúl... talám udvartúl is megírják, ha az körmökre ég [TML II,82 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. *1762:* mindent a körmödre égni vársz [Hosszúaszó AF; Told. 5]. *1811:* Most pedig Kórmőmre égvén nem tartoztatthatám meg magam, hogy tovább halogassam [Nagypacal Sz; Berz. 11 Fasc. 75] ✱ *körmére ég a gyertya* **a.** *átv* megégeti magát. *1763:* az kőrmire egett az gjertya, s' ugj vetette el [Torda; TJkT V. 154]. — **b.** sietőssé/sürgőssé válik a dolog. *1751:* Tudom hogy, hol többet, hol kevesebbet rendetlenűl Szolgáltat, mert őszszig nihánkor kőrmire ég a' gyertya [Marossztkirály MT; Told. 29]. *1830:* vigyáz kedvesem járj el idején, ne hogy a' kőrmedre égjen a' gyertya [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. *1842:* az Überschagat[a] készitő mérnök Ungvári György Ur — előbb azt mondotta, hogy nincs szükség fára mert van elegendö — kisőbb pedig mikor a gyértya a körmökre éget az Ungvári Zsidojától és Rath Károly Urtol vették meg a fát, két áron [Dés; DLt 1480/1843 Pap Ferentz (48) kereskedő vall. — [a]A hídét] ✱ *körmöd varga. 1811:* Körmöd varga[a] abba nem mártom ujjamot [ÁrÉ 90. — [a]A jegyzetben: Déákul: Non Sutor ultra Crepidam, az az ne bátorkodj hozzá nyulni, vagy tovább menni] ✱ ~ *szakad vmiért* kb. ráfizet vmire. *1671:* Béldi uram... Producáltatott[a] is urunk neve alatt avval a rossz Tamás deákkal, de azért bizony köröm szakad [TML V,421 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — [a]Birtokperben] ✱ *megszedi vkinek a körmét* kb. babonáskodik vkinek a körmével[a]. *1632:* lattam hogj ez az Berkeszine mind megh szedte az Szabo Miklos körmett [Mv; MvLt 290. 79b. — [a]A köröm a népi hitvilágban mágikus tárgyként szerepel; a vele való babonáskodásra l. NrLex. III,307] ✱ *nagyobb körme vagyon a medvének, mint a farkasnak. 1744:* azt mondá Nagy Márton..., hogy immár a' Nemessek dúghják az orrokot Szebenbe; mellyre én mondék, ollyant ne beszéllyetek, mert nagyobb Kőrme vagyon a' Medvének, mint a' Farkasnak [Köpec Hsz; INyR 45-6] ✱ *szurkos a körme?* tolvaj. *1785 k.:* Vargát kérnék, de szurkos a körme; Fazakamból ő mindent kiszedne [EM XX, 500 (Balás kódex). — Deák gúnyénekben vénleány panasza] ✱ *(vki másnak) kis körmét sem éri. 1653:* Vas Daniel vr(am) ollyan czernél kwlőmb ember, czak az kis kőrmét sem érte volna Meszaros Peter [Ne; KCsl 1394 Michael Feoldesi (30) ns vall.].

2. szk-ban; in construcţii; in Wortkonstruktionen: *egy ~ feketényi (sem)* (nici) cît (e) negru sub unghie; kein Finger/Nagelbreit. *1771:* ászt mond-, és felelé mind maga Szentpali Ferentz Ur(am) mind pedig Felesége Váradi Susánna aszszonj, tsudálkozom keden Bátjám Ur(am) mit jár Ketek a Csáklyai Jobbágjok után, mert nintsen Semmi Jussok p(rae)tensiojok hozzá, tsak égj kőrőm feketényiis, tsak tegje le ked magát Bátjám Ur(am) [Girbó AF; JHb Joh. Szentpáli (57) ns vall.] ✱ *mint a körme feketéje* ca negru de sub unghii; winzig. *1644:* (Baczio Janosnak) egi igen kiczinj sebeczike vala az fejen oldal felt mint az körmöm feketeje [Mv; MvLt 291.411b].

3. állati köröm; gheară; Klaue | karom; gheară, unghie; Kralle, Klaue. *1671:* párducz bőr is az ki vagyon,

ki igen viseltes, ki ha mivel ujabb is, vagy az körmei nincsenek, vagy az álla rajta, mégis 20, 25 talléron tartják [TML V,429 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. *1710 k.:* Hová legyek el, édes Istenem! eközött az öt oroszlán között, aki engem sebes lánggal környülvett... Harmadik az én ellenem hamis vádokkal felgerjesztett király, mint az erős ifjú oroszlán a ratio statusnak rettenetes fogaival és körmeivel [BIm. 1004] | az én ölyvem... egyenesen arcul, az orcám, orrom s ajkamba ragada olyan erősen, hogy némelyik körme az orromon által az orrom lyukába, némelyik az ajakamon, pofámon által a szájamba ment | (A generál) mindenkor olyan volt, mint a gesztenyét a parazsából a macska körmével kikapartató majom [BÖn. 549, 953].

Sz. *1710:* A tanács sokat consultálódván, megegyezének azon, hogy a fejedelem üljön veszteg Erdélyben, s hagyjon békit a magyarországi dolgoknak, nehogy Erdély is a fejedelemmel együtt elvesszen miattok. Avagy nem elég siralmas példa-e, mint járának a minapiban a magyarországi nagy urak, életek, jószágok elvesze. Bolondság volna a tőrben akadt madárnak körme közé akasztani valakinek ujját, mert amazt sem szabadíthatja meg, maga is, eljövén a madarász, együtt a másikkal megfogja s megmellyeszti [CsH 107. — 1674-re von. feljegyzés].

4. pata; copită; Huf. *1623:* Gyermek lowaynk kezwl az kiket pattkolnak azokot minden eoteodik hetben jo kouacziall megh pattkoltassa zepen homorw pattkot veryenek az labokra hogy keörmeok zorulni ne kezgyen, az kiket pedigh megh eddigh nem pattkoltanak azoknak keörmeökeot el vagdalliak zepen [BGU 122]. *1631:* en immar Ualasz uton megh szallotta(m) uala... lata(m) azt hogj santal uala az lo, s ugia(n) ot faragtak a kőrmet az lonak [Mv; MvLt 290. 57b-58a]. *1773:* az Oltyán Nyikula ökre sem az Uraság szolgalattyáb(an) (így!) hanem a Fazakakkal valo kereskedésb(en)... a Kőrme meg hasadott és meg Sántult, Kolosváratt elis adta [O.léta TA; JHb II/3]. *1783:* (A kanca) edgyik hátulso kőrme fejér [Dálya U; Sár.]. *1847:* (A) bitang kanczának... a' két hátulsó lábaini (!) körmek fejéresek — keselyek [DLt 291 nyomt. kl].

5. (füstölt állati) boka; ciolan (afumat); (geräucherter) Tierknöchel. *1590:* (A) Taligasnak hogy az 7 Eokornek husat be hozta fyzettem... d. 14. Az hat Eokornek kormet el votte Berybe | Elseoben weot Weoreos Pal 2 Johot... 2 Soldort... 2 Keormot... d 32 2 oldal pechyenyet... d 14 [Kv; Szám. 4/XXI.30,49 Kis István sp kezével]. *1596:* Mezaros Kalmannetol, Körmet, Oryat, és peczyencket, hoztam p(er) f l d 4... szettem az piatzon az szakaszok kezeben (!) 4 diszno kermet p(er) d 16 [Kv; i.h. 6/XVIIa.10 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

◇ **Hn.** *1753:* A Köröm Hegyin (sz) [Sárvásár K; KHn 132]. *1864:* Köröm hegy [uo.; KHn 134].

körömfaragó patafaragó/reszelő; răzuitor pentru copită; Hufraspel. *1647:* Egy keoreom vagho farago, harapo fogo [M.királyfva KK; BK 48.F.16]. *1701:* Egj kőrőm farago [A.csernáton Hsz; LLt]. *1714:* Az atyámnak magának maradot hála (!) után patkoláshoz szükséges szerszáma ugyan harapofogo, körömfarago etc. [HSzj *harapófogó* al.]. *1753:* Kőrőm farago Nro 1 ... Vas fago Nro 1 [Szentmargita SzD; Ks 18.CII]. *1788:* Egy patkolo bőr táska, benne lévő égy harapo fogo, kalapáts, égy ráspoly, két kőrőm farago nyel nélkül [Mv; TSb 47].

körömház ? a lópata ágya; loja copitei de cal; Bett des Pferdehufs. *1709:* sántult meg az pejló, az köröm házon esett egy küs seb, megnyomta vagy fában sértette [SzZs 270]. *XVIII. sz. eleje:* Az ficzamodas kétt féle egyik az elejin, az masik az hatulyán s mindenik kőrőm házban esik meg [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1815:* Pirospej kantza... Bal lábán a' kőrőm ház egészen el-vagyon válva, és hasadva [DLt 723 nyomt. kl].

körömházbeli a ló patájabeli; de la copita calului; vom Pferdehuf. *XVIII. sz. eleje:* Az ficzamodás kétt féle egyik az elejin, az masik az hatullyán s mindenik kőrőm házban esik megh: az elsö lábán valo kőrőmhazbeli ficzamodast igy orvosold[a] [JHb 17/10 lótartási ut. — [a]Köv. a gyógymód].

körömlinea '?' *1622:* Egj Talhoz valo Circalo m f — d 8. Egj köröm linea f — d 8 [Kv; RDL I. 119 Néhai Tóthházi Eötues Mihály ötvösműszereinek lelt.].

körömméreg **1.** körömgyulladás; paronichie, tumefacţie inflamatorie în jurul unghiei; Fingerentzündung. *1812:* Megengedgy kedves Barátom hogy magam kezemmel nem irtam, mert egy köröm méreg alig engedi meg hogy ezen Levélnek nevemet betsülletesen alája irhassam [Mv; KLev.].

2. ujbegyes vesszőzés; lovitură cu nuiaua peste degete; Rutenschlagen auf die Fingerspitzen. *1870 k./1914:* Plága: kissebb testi büntetés, mely a vonalzóval (linea), vesszővel a tenyérbe ütésből állott. Ennek egy variánsa volt a körömméreg: az öt uj begyeinek összeszoritott hegyére mért ütés [MvÉrt. 31].

köröm-rákfene lópata-nyavalya; boală de copite; Hufkrankheit. *1844:* A' köröm-rákfene a' ló-körminek helyi nyavalyája [DLt 1063 nyomt. kl].

körömreszelő patareszelő; pilă/raşpel pentru copită; Huffeile/raspel. *1849:* Van a' Kováts Műhellybe... Egy köröm reszelő... Egy pár lo patko jukaszto [Somkerék SzD; Ks 73/55]. *1874:* Köröm reszelő [TSb 7].

körömszorulás pataszorulás; încastelură; Hufverengung. *XVIII. sz. eleje:* Az kőrőm Szorulásra hajlandő lovat a' békája Szorulásárul, és a' kőrme dombossagárúl ismérhetni megh [JHb 17/10 lótartási ut.].

körömtisztító patatisztító; curăţător pentru/de copită; Hufreiniger. *1839:* Köröm tisztito... Loszáj tisztito [Marosújvár AF; MkG].

körömvágó patavágó; cuţit de potcovar; Hufschneide-. *1647:* Egy keoreom vagho farago, harapo fogo [M.királyfva KK; BK 48.F.16].

kőrös l. **kőris**

körösbeli Körös-vidéki lakos; crişean; Einwohner der Körös/Kreischgegend. *1671:* A' Kőrősben lakoknak penig annál[a] bellyebb jöni sócért szabados ne legyen, (:ide nem értvén a' Szilágyságot:) Ezek-is megadván a' sónak igaz harminczadgyát, mint szintén a' Kőrősbéliek [CC 55. — [a]Bh-nál].

körösfői a Körösfő (K) tn *-i* képzős szárm; derivat format cu sufixul *-i* al toponimului Körösfő/Izvorul Crişului; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Körösfő. **I.** *mn* Körösfőről való; din Körösfő; aus Körösfő stammend. *1568:* En Lűka Janos Koros fwy biro... Ezt vallotta mw Elóttunk ez kórósfwy Ember az Varga Márton[a] [Körösfő K; BesztLt 98. — [a]Köv. a vall.].

Szn. *1614:* Keoreosffeoy Bálint zs [Kadács U; BethU 162].

II. *fn* körösfői lakos; locuitor din Körösfő; Einwohner von Körösfő. *1638 k.:* Nagi Mihali keoresfwj gialuhoz ualo volt eokeorrel szolgal ... Botzi Mattias Keoreosfeoi vala [Szászfenes K; GyU 33,37].

körösi Körös-vidéki; crişean; von/aus der Körös/Kreisch-Gegend. **Szn.** *1574:* Keresy lwkacy [Kv; TJk]. *1642:* Koros Mihalj... Kőrősi Mihalj [Szilágyszeg; BK]. *1705:* Kőrősi Péter [SzJk 349].

Hn. *1790:* Kőrősi tanorokja [Backamadaras MT; EHA]. *1803:* a Körösi Tanorokja [uo.; EHA]. *1817:* A' Kőrősi Tanorokjánál a Felső Bereknél (sz) [uo.; EHA].

Szk: ~ *kályha. 1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium... Az Seőtet hazban... Keresi kalha egi rakassal No 1 [Somlyó Sz; UC 78/7.22,27] ∗ ~ *korsó. 1783-1784:* Az 2. Esztendőb(en) Udvar szüksegere vett... Egy Kőrősi Korsóért... Dnr. 06 [Szamosfva K; Ethn. LXXII, 607] ∗ ~ *szokmány. 1820:* egy fejér kurta Kőrősi vagyis Bánátusi szokmány [DLt nyomt. kl].

A szn-ek és egyes szk-ok esetében a fent megadott jel-en kívül 'valmelyik Körös nevű településről való' jel-sel is számolhatunk

körös-környülfoglaltathatik körös-körülvétethetik; a putea fi înconjurat; ringsherum umgeben werden können. *1662:* úgy intéztetett vala, hogy a városnak[a] ez a felső és dél felől való része is a Körössel körös-környül foglaltathatik vala [SKr 484. — [a]Váradnak].

körös-környülrak körberak; a aşeza (ceva) de jur împrejur; herum/umherlegen. *1662:* (Az ágyút) a tatárok Fejérváratt... nagy sok fával körös-környül rakták vala, és olly veggel gyújták neki, hogy ugyan elolvasszák [SKr 524].

körös-környülvarrott körülvarrott; cusut de jur împrejur; umstickt. *1667/1687:* Vagyon égy fekete selyemmel körös környűl varrot patyolat keszkenő [Nagyernye MT; MMatr. 278].

körös-környülvétetik körbevétetik; a fi înconjurat; umgeben werden. *1662:* Melly hely magában körös-környül mind nagy erős havasokkal és erdőkkel vétetvén, mint egy vár ollyan vala [SKr 667].

körös-körüljár körbejár; a înconjura, a face ocolul unui loc; umhergehen. *1798:* Lupsa Von kőrős kőrűl járta, a régi itten lévő szőllő hellyet [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.].

körösleg körös-körül; (de) jur împrejur; ringsherum. *1653:* körösleg úgy látszott, mintha taraczk-ágyukkal s néha szakállossal is lőttek volna [ETA I,154 NSz].

körösményfalvi a Körösményfalva (Cs) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Körösményfalva; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Körösményfalva: Körösményfalvához tartozó; care ţine de Körösményfalva; zu Körösményfalva gehörig. *1616:* az Kórósmenyfalui hatarban az Al laban (sz) [Körösményfva[a]; EHA. — [a]Az említéskor Csíksztgyörgyhöz tartozott].

körösnyén-körül körös-körül; (de) jur împrejur; ringsherum. *1665:* noha a szegény haza dolgai... nincsenek ugyan az pacificationak conditioiban beírva, de... még eddig ő felségétől a residenshez semminemű parancsolat elviselhetetlen adónknak leszállitása, majd körösnyén körül elfoglalt határinknak jobb karban való állitása felől nem ment [TML III,352 Teleki Mihály Rottel Jánoshoz].

körösös ? kőrisfás; cu mulţi frasini; mit Eschenbäumen bewachsen. **Hn.** *1781:* Kőrősös Lok [Gyszm; EHA].

körözött köröztetett; stabilit prin circulară; herumgehen gelassen. *1862:* a' T. Papok igyekezzenek oda művelődni, hogy a' már kőrőzőtt krajtzáros évi segedelmezés minden lélektől léphessen életbe [Gyalu K; RAk 68 esp. kl].

köröztet körlevélben közöl; a comunica prin circulară; herumgehen/umlaufen lassen. *1866:* Szomoruan Körözteti a' T. H. Esperes ur, hogy szeretve tisztelt Püspök... Bodola Sámuel... jobb létre szenderült [Gyalu K; RAk 111].

Szk: ~*ni rendel. 1864:* A' Melgs Fő Tiszt. Püspők ur 919 sz. a. körlevelében a' következőket rendeli kőröztetni [Gyalu K; RAk 95]. *1865:* A' Mlgs Fő T Püspők ur a' Marosi Egyház megyében meg üresült M.madarasi első oszt. papi állomást rendeli kőröztetni [uo.; RAk 98].

köröztetés körlevélbeli közlés; comunicare prin circulară; Mitteilung durch Rundschreiben. *1863:* A félséges királyi Fő kormány széktől jő köröztetés végett[a] [M.bikal K; RAk 139 — [a]Köv. a közlés]. *1869:* Mindenik körlelkésznek egyszersmint kötelességévé tétetik, hogy a rájok bizott iskolákba, e köröztetés után azonnal kiszálljanak [uo.; RAk 177].

köröztetett körlevélben közölt; care a fost comunicat prin circulară; in Rundschreiben mitgeteilt. *1869:* A már kőröztetett szászvárosi kántori és leánytanitói állomásra a pályázási idő megnyujtatik jun. 15-ig [M.bikal K; RAk 176 esp. kl].

köröztetik körlevélben közöltetik; a fi comunicat prin circulară; in Rundschreiben mitgeteilt werden. *1863:* A' Sz Lászloi seged Papság 150 f. o. évi fizetéssel, szállás kosztal kőröztetik [Gyalu K; RAk 79 esp. kl]. *1864:* Két Hirdetményes idézés kőröztetik a' szokott modoni ki hirdetés végett [uo.; RAk 94 esp. kl].

körpényes '?' **Hn.** *1749:* az Kőrpönyösben (sz) [Bodola Hsz; EHA].

körpicélés "? *1657:* egybe kelesünk haszassagunk nem löt I(ste)nes uton modon, hanem körpiczeles, ördögh practicalas altal [SzJk 84-5].

körte l. körtvény

körtvély, körtve I. pará; Birne. **A.** *körtvély, körtövély. 1570:* Erzen Jarto Peter, es ezen Jarto Symon, hytek zerent ezt vallyak... Az peternek kepetis ely veottek[a] es ely vittek az keorthwelt Eomagaval Erewel razattak leh [Kv; TJk III/2. 72 — [a]A körtetolvajok]. *1582:* Kalmar Jsthwan... vallja, chikos Gergely Mutata eg Zwrt, kiben keortwel vala... tudwan azt hogi chizar peternek Ninchen keortwelie, felweóm hog meg Mutassam Neked [Kv; TJk IV/1.64]. *1596:* lattam hogy az vduarokon keortúely allott a' zekeren, Azt mondottak hogy az a' peres keortúely [UszT]. *1606:* az oltouanioknak nimelliken uoltak giwmolcziek, ugy mint keörtouely es alma azokbannis sokat le uertek[a] [i.h. 64a. — [a]A marhák]. *1635:* en uelem hózátot az piaczyrol, penze(n), hol Diot, hol perecziet, hol körtöuclyt, hol kenyeret [Mv; MvLt 291. 42b]. *1669:* Eött leszan alma, hatodikon körtövely [Királyhalma NK; Ks 67.46.24a]. *1717:* Két felől fen valo alma ászok melyben vagjon murok, kevés körtövély és Répa [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 3]. *1724:* medgyet nem küldöttem... hanem az kőrtővelyből megis küldöttem [Nyujtód Hsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. *1756:* Zegrán Lupuj... azt mondván hogy rázzak néki körtóvéljt... tsak erőskedett, hogy rázném [Galac BN; WLt Kelemen alias Székely István (35) jb vall.]. *1788:* Cseresnye, szilva, Dio, Megy sem(m)i se maradott, körtvély s alma lészen kevés [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1817:* Gyümölts Alma, Kőrtvély vagy Vatzkar van fél termesibe [Oroszfalu MT; TLt 1470].

B. *körtve, körtöve. 1772:* Bányán adtam el Körtvét... Veres Szöllött... Körtvélyt [Hagymáslápos SzT; JHbT 14]. *1796:* Gyümölts a menyihez reménseg volt nem lesz, Alma körtvé inkább meg maradot [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1805:* 3 Garas ára körtvét vettünk [Dés; KMN 112]. *1816:* hány sák krumplit, körtvét... vettél ki a pintzéből | a' nállam találtatott hét körtfét (!)... a' piatzon... vettem [Déva; Ks 116 Vegyes ir.]. *1819:* egyszer az Aszszony... minékünk körtvét küldet [Kv; Pk 2]. *1834:* Adtam el ... 6 véka Körtővét per 36 xr [Hosszúaszó KK; Born. F.la Bod Péter tt lev.]. *1837:* Az körtővét és az bort alázatoson köszönöm [Buzásbesenyő KK; DobLev. V/1218. la Ujjfalvi Josef Dobolyi Sigmondhoz].

C. *körtély. 1639:* Szelid aszu gyümölcz sziluaual, körtelliel elegy cubuli no. 20 ... Vad aszu gyümölcz körtuelliel, almaual eggiütt cubuli no. 50 [Kővár Szt; RákGIr. 438].

Szk: *apró ~. 1597:* Makariás keortwilt... -/07... hoszszw keortwilt... -/08 Masfele zep Apro keortwilt... -/04 [Kv; Szám. 7/XIV.57 Thomas Massas sp kezével] ✱ *aszú ~. 1642:* Aszu szilva vagion cub. nro. 48 Aszu keörteövely vagion cub. minor. nr 1 1/2 [UF I.820] ✱ *Borsos nevű ~. 1729:* a gyümölcsös kosárt Viszsza küldötte(m), Udvarhelj szeki Borsos nevü körtvéljel teli, külömben inkáb mondhatni őszszi Muskotálynak [Szentdemeter U; Ks 98 Gyulafi László lev.] ✱ *elein erő ~. 1803:* egy egy keves gyümöltsel enyhitgetem a' mikor kaphatok magamot ha valami elein erő körtővélyt Árpás vagy vajas almát... lehetne találni — 's hoznának magokkal Kedves Sogor Uram, kedvesen venném [M.délő TA; DobLev. IV/868] ✱ *hosszú ~ → apró ~* ✱ *Makariás ~ → apró ~* ✱ *mézes ~. 1595:* 24. Juny... Kerttemböl az eretlen mezes körttuet le verettem es eretlen ugy hordattam saakokba(n)... d 16 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 203 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ *muskotály ~. 1598:* kwltem... Czereszliet d 8 Mwskotaly keortwilt d 10 [Kv; Szám. 7/XVIII. 37 Th. Masass sp kezével]. *1717:* küldöttem czen talygasol... egy kevés perset almat muskotály körtvélyt [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.] ✱ *nyári ~. 1710 k.:* Nem is tapasztaltam soha ártalmát semmi gyümölcsnek egyébnek, hanem a dinnyének, kivált a görőgnek, ha sokat ettem benne, és a nyári körtvélynek, baracknak; vérhast indított bennem [BÖn. 514] ✱ *nyers ~. 1642:* Niers keörteövel cub. minor nro –/1... Aszu keörteövely vagion cub. minor nro. 1 1/2 [UF I,820] ✱ *őszi ~. 1841:* Őszi Kőrtve [Kisillye MT; LLt] ✱ *pergament ~. 1816:* fél vékányi Téli pergament kemény kőrtvét hozván, azt Négy Huszason... edgyik kufárné... meg vásárolta [Déva; Ks 116 Vegyes ir.] ✱ *pisztrang ~. 1852:* küld még Lajos pistrang nevü körtvélyt — a' veres babast hivják ugy... ezeket eddegeld meg [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez] ✱ *száraz ~. 1679:* Ez idej Szaraz Kőrtvély Qr 2. Apro száraz alma Qr 1 1/2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 35] ✱ *turi ~. 1801:* Tott Falusi János Fitzko legény korában a szölöböl valami Turi kőrtvellyt szedven a Tarisnyajaban, azért be kisérték a Faluba [Mákó K; KLev.].

2. körtefa; pár; Birnbaum. **A.** *körtvély, körtövély. 1586:* mikor eyel eoriznenek, vgy hagot volna be egy kowach legenniel az zabo Andras keortuelliere [Kv; TJk IV/1. 577]. *1596:* ne(m) hatta megh zednik (!) a kortvelyth [UszT 11/8]. *1606:* az felperes... Azok felett ha az fen megh irt kortouel faban ualami igazsagat remillette uolnais attul ell esett, de abbannis nincz semmj iussa, mert ha mondana igazsagat hozza, azzal mondana hogy az hul az gepuben az az kortouel uagion, eö birja az foldett... mienk uolt azaz kortouelj [UszT]. *1835:* egy egy pár almát vagy körtövélyt oltott [Zsibó Sz; WLt].

B. *körtve, körtöve. 1757:* Enis ismertem jol... Szakasa Simont, s tudom hogj éppen a haza mellet volt edgj igen jofele körtvéfája, s mi gjermekekül a kortvejére mentünk lopni [F.borgó BN; BK. Krisztye Miron (55) jb vall.]. *1851:* 13 bokor birss alma, 3 dió, egy körtve [Erdőszteőrgy MT; TSb 34].

Hn. *1579:* Tekeres körtvélybenn (sz) [Berekeresztúr MT]. *1592:* az feoldet hiak Keortwelj hattianak [Bikafva U]. *1592 u.:* alsoo Keortewely Mezeye [Almás U]. *1596:* Keeörtuelfaja [Körtvélyfája MT]. *1599:* az feöldet... melliet... sarogh keörtuely nevú helnek hinak... beöcheöiwel kewanta [Tordátfva U; UszT II/2.193]. *1600:* Keorteowely hattia newy heljen [Bikafva U]. *1607/1685:* Az kortovely berczi oldalaba(n) (sz) [Karácsonfva MT]. *1613/1640:* Keörtvely Agyban (sz) [Gyalakuta MT]. *1615/1687 k.:* Sümöltsén Kőrtövélynél (sz) [Szentimre MT]. *1618/XVII. sz. köz.:* Kürtvéli zerben [Kovácsi K]. *1627:* az Fodor keortuely szeriben (irt) [Galambod MT]. *1639:* Kórtövely Patakba(n) (sz) [Kál MT]. *1647/1687 k.:* az Isten körtővélyinél (sz) [Sóvárad MT; MMatr. 208]. *1657:* Az körtvelj kut oldalon (sz) [Fejérd K]. *1659:* Az Beke körtüclyben (k) [Kide K; BHn 86]. *1666:* Kör-

tövely felöl valo hatasb(an) az Omlasb(an) (sz) [Illyefva Hsz]. *1667/1687:* Körtvély szegb(en) (szö) [Szövérd MT; MMatr. 125]. *1669:* Az Körtöuelj Vapabalj föld [Bencéd U]. *1671:* Bene alat az vásár körtuelinel (sz) [Méra K; KHn 240]. *1684:* Az Körte kut. Az Kőrti kut oldalon [Fejérd K]. *1693:* Etéd felé fordulob(an) háro(m) agu körtövélynél (sz) [Énlaka U]. *1696:* Körtvely kut [Désakna] | a körteuelj völgy [Gógán KK]. *1712:* az Körtövély kutnal (sz) [Járarákos TA]. *1721:* Egyed körtövelyib(en) egy darab szalas erdö [Bibarcfva U]. *1734:* A Körte patakon (sz) [Datk NK]. *1741:* Körtövély Pad (sz) [Bogártelke K; KHn 184]. *1742:* Körtvélykapu [Unoka MT]. *1743:* Lukacs körtövelyenel (sz) [Martonos Hsz]. *1745 e./1770 k.:* A Körtvely kutnál (sz) [Nagydevecser SzD]. *XVIII. sz. köz.:* Körtövej áj tetein (k). Körtöve äjban (k). Körtö ajban (k) [Gyalakuta MT]. *1759:* A Körte Szerin v. Szeribe (sz) [Kutyfva AF]. *1760:* A Körtövé szeriben (sz) [uo.]. *1773:* Az Körtvély Kutnál (sz) [Mezöveresegyháza SzD]. *1797:* A Csonka Körtövénél (sz) [Bencéd U]. *1798:* Körte Teribe (sz). Körtvély tere (sz) [Méra K]. *1800:* a Körtöve völgyb(en) (sz). Körte völgyb(en) (sz) [Jedd MT]. *1804:* A' Medve körtvély [Somlyó Sz]. *1811:* A Körtvé aj (sz) [M.köblös SzD]. *1814:* a Körtvély uttyánál (sz) [Mezöbánd MT]. *1816:* Körtovéllyb(en) (szö) [Andrásfva MT]. *XIX. sz. köz.:* A Körtve kut [Szucság K]. — A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

Szk: *álló* ~ télire eltehető körte. *1717:* Rigmányi Mártön (!) hagjot örökösön Felesége és léánya hallásokra két körtövélyfát a' Rigmányi[4] Ecclsiacska számára... edgjik állo körtövely... másik... Makaréás körtövely [MMatr. 167. — [4]MT] ✱ *árpán érö* ~. *XIX. sz. eleje:* A Be bétü kürül lévö Spalérb(an)... Udvar helyi Arpan érö körtövély Nro 8 [Keménytelke TA; IB] ✱ *édes* ~. *1632:* a joszágon vagyon egy körtövélyfa, mellyet edes körtövélynek hinak... a meddig a fa el nem vész, addig a Sándor János és Mihály birodalmába legyen békességesen... hogy ha a körtövély el vész, a földihez ne tarcsanak számot [Szentmihály Cs; SándorO 73] ✱ *elein érö nyakas* ~. *XIX. sz. eleje:* Bodoni elein erö Nyakas körtöély Nro. 6 [Keménytelke TA; IB] ✱ *júliusban érö* ~. *XIX. sz. eleje:* Udvar helyi Juliusb(an) érö körtvely Nro. 4 [uo.; IB] ✱ *makariás* ~. *1717:* Makariás körtövely [MMatr. 167] *XIX. sz. eleje:* Bodoni Makarias körtöely Nro. 11 | Bodoni Teli Makariás körtöély Nro. 11 [Keménytelke TA; IB] ✱ *muskotály* ~. *XIX. sz. eleje:* Juniusb(an) érö Udvarhelyi Moskotály körtövély Nro 8 [uo.; IB] ✱ *oltott* ~. *1851:* A' Szölö tetön van 13 darab oltott cseresznye fa két darab oltott körtve [Erdösztgyörgy MT; TSb 34] ✱ *pap* ~ → *sütö* ~ ✱ *pergamen* ~. *XIX. sz. eleje:* Udvar helyi Nyári Pergament körtöely Nro. 4 | Udvar helyi Teli Pergament körtöély Nro 6 [Keménytelke TA; IB] ✱ *piros* ~. *1687 u.:* A' csorgo árokjánál a' két hold föld végiben vagyo(n) két oltovány... égyik piros körtövely, másik mosolygó alma [Bede MT; MMatr. 150]. *XIX. sz. eleje:* kuty falvi öszi Piros körtöély Nro 6 [Keménytelke TA; IB] ✱ *sárga* ~. *XIX. sz. eleje:* Udvar helyi Simáfi (?) Sarga körtöély Nro. 5 [uo.; IB] ✱ *segesvári* ~. *XIX. sz. eleje:* agustusb(an) érö Seges vári körtöély Nro 12 [uo.; IB] ✱ *sütö* ~. *1606:* kys Janos... tiltotta uolt megh egj körtöuel fankat mely swteö körtöuelj, melliet neu zerint pap körteöuelienek hinak, melj Swkeöben Wduarheljzekben uagio(n) [UszT 20/275] ✱ *Szent Birtalan* ~*e. 1625 u./1687 k.:* Az Adorján völgyében a' hoszszu borozdáb(an) adtanak a' Mihály fiak 8. gyümölts fakat, az első borozdában 2. kőrtvely fa muskotály, a' másik Sz. Birtalan kőrtvellye [Havad MT; MMatr. 159] ✱ *torzsátlan* ~. *XIX. sz. eleje:* Bodonbéli öszi Torsatlan körtöély Nro 6 [Keménytelke TA; IB].

3. vackor; pară sălbatică; Holzbirne. *1596:* Vaida Péterne monda nekúnk hogy az keórtuelyre ne menyúnk, merth Vaida Sera ott kazal az erdeóbe s úgy megh vér hogy mas vizen el onna(n), En azert oda mentem vala de ne(m) Jeóuenek el a' zedesre, s nem gyeözém varni, s ozton az ljanjokkal mének el vad keórtuelyerth [UszT].

4. lónyakdísz része; parte a podoabei de la gîtul calului; Teil des Pferdehalsschmuckes. *1560:* Egy kys zerw bouchiok keőrtwelesteól keóz [JHb QQ Temeswary János reg.].

5. mérleg-rész; parte a cîntarului; Waagenteil. *1846:* Gazdája által hus mérésre használt hibás (:Schlágja:) mertékje... a panaszlo által hibásnak fel jelentett Schlágját... a' Tanáts házhoz fel hozattuk melynek körtvélye két ó és egy uj vaskarikákkal körül övedzve csucsa végén egy kissebb uj vaskarikaval öszve foglaltatott [Dés; DLt 698]. — L. CzF *körtefont* és MTsz *körtésfunt* al.

6. körte alakú; în formă de pară; birnenförmig. *1692/1737:* láttom... külöm külöm arany müveket... sok féle apro, közép szerü és mint egy Csügö Jokora körtvély gyöngy függöket [Szilágycsch; EMLt Simeon Furenda Literati vall.]. *1706:* egy egy igen szep körtvely óreg orientalis gyöngy [LLt Fasc. 108].

◇ **Án.** *1710:* Béldi Pálnak... Egy Körtövély nevü vizslája volt [CsH 147].

körtvélybokor körtebokor; păr; Birnenstrauch/busch. **Hn.** *1732/1796:* A Körtövely bokor tajékán (sz) [Kilyén Hsz; EHA]. *XVIII. sz. v.:* a' Körtve bokornál (sz) [Zabola Hsz; EHA].

körtvélycsemete körtecsemete; puiet de păr; Birnensetzling/pflänzling. *1843:* A' Szöllök közötti pusztában évenként husz gyümölcsfa élö Nevendéket szaporittat — fele Szilva, más fele körtvély-, Alma-, Cseresnye-Megy- és Baratzk Csemetékböl telvén ki [Nagylak AF; DobLev. V/1248].

körtvélyes, körtvés I. *mn* **1.** körte- (körtéből készült); de pere; aus Birne (hergestellt), Birn(en)-. **Szk:** ~ *bor* körtebor. *1677:* Karkai Majorsag hoszszu szölö Bora. Karkai Majorság Körtvélyes Bora [Utl] ✱ ~ *lé* körteleves. *1621:* Attam... Mezet, repahoz es az keortuelies leheoz egy ejtelt f -/20 [Kv; Szám. 15b/IX.99].

2. körte alakú; în formă de pară; birnenförmig. *1736:* Egy Par fejér jo féle, Gyöngy Körtvéllyes filbe való [Kv; RLt Somai Sándor és Sára oszt.].

◇ **Hn.** *1606/1818:* az Körtvelyes Áj Torokban (r) [Doboka; DHn 9]. *1624:* Körtöuelies ayban (sz) [Borsa K; BHn 108]. *1625/XVIII. sz. eleje:* az Kötovelyes Bertz alat (sz) [Karácsonyfva MT]. *1645:* Keörteöuelyes völgybe(n) (sz) [Kál MT]. *1659:* also hatarb(an) az Keortvelyes völgyb(en) [Szentmárton Cs]. *1699:* Körtövelyis oldalban (sz) [Egeres K; KHn 190]. *1716:* a Kör-

téllyes allyban (sz) [Borsa K; BHn 112]. *1724:* Az kórtueljes kut fün (sz) [Kide K; BHn 88]. *1737:* A kőrtvéllyes hegjben (szö) [Marosbogát TA]. *1741:* A Kőrtövéllyes volgyben (k) [M.fráta K]. *1753:* Körtvélyes bérczén (sz) [M.décse SzD]. *1754:* A' Körtvélyes pusztákban (sz). A' Körtvélyes kapunál (k) [Erdőcsinád MT]. *1761/1808:* A Körtvéllyes Faronn (sz) [Szind TA]. *1800:* A Körtés Toban (k) [Kisillye MT]. *1811:* Körtvés Bertzen (sz) [M.décse SzD]. *1817:* A Körtvéés verő fenyben (sz) [Kisesküllő K]. *1845:* A' Körtvélyes oldal alatt [Retteg SzD]. *1854/1855:* A' Kőrtvés patak (ke) [Erdőcsinád MT]. *1865:* Kőrtes liget [Zilah].

II. *fn* körtéskert; livadă/grădină cu peri; Garten mit Birnbäumen | vadkörtés(hely), vackoros; loc cu peri sălbatici; Ort mit Holzbirnen. *1718:* az Falu Körtvelyesseben [Komjátszeg TA].

Hn. *1544/1559:* Kewrthwelyes wewlgye [Kisesküllő K; BHn 72]. *1628:* az Keorteoveljes berczj alat (sz) [Karácsonyfva MT]. *1696:* az Kortvelesben az Erdő alat (k) [Désakna]. *1699:* kőrtővelyés (sz) [Egeres K; KHn 190]. *1703:* Körtővijesben (sz) [Vadad MT]. *1717:* az Kőrtvelyesben (szö) [Boroskrakkó AF]. *1718:* Bota nevü helynek Körtővelyes nevü reszeben [Bota MT]. *1727/1754:* Körtvélyes alat (sz) [Lozsárd SzD]. *1732:* Körtvéjes (k) [Kál MT]. *1733:* a Körtővelyesben (sz) [Vaja MT]. *1741:* az Körtvéjesbe (sz) [Mezőbánd MT]. *1743:* Körtvéllyesben (sz) [Balavásár KK]. *1758:* Körtelyes. Körtővéllyesb(en) (sz) [Egrespatak Sz]. *1762:* a Felhágoban egy föld a Körtvélyes felé menőben [Nagylak AF]. *1768:* A körtvéllyesen (k) [Sarmaság Sz]. *1795:* A Kőrtővélyesen (sz) [Harasztkerék MT]. *1795/1800:* A Körtvélyesben (sz) [uo.]. *1797:* A' Körtéesbe (sz) [Balavásár KK]. *1816:* Körtővéllyesbe (sz) [Tófva MT]. *1846:* A' Körtvés nevü helyen (sz) [Vadad MT]. *1874/1906:* Körtvélyes [Buzaháza MT].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

körtvélyesbeli körtéskertbeli; din livadă cu peri; aus dem Garten mit Birnbäumen | vadkörtésbeli, vackorosbeli; din locul cu peri sălbatici; aus dem Ort mit Holzbirnbäumen. **Hn.** *1745:* Kőrtvelyesbeli szőlőnek a Bisalma fan felyül valo homlokban (szö) [Boroskrakkó AF; EHA]. *1816:* A' Körtővélyesbéli uj Szőlő [Csíkfva MT; EHA].

körtvélyesi Körtvélyes (SzD) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Körtvélyes/Curtinuşul Dejului; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Körtvélyes. **1.** Körtvélyeshez tartozó; care ţine de Körtvélyes; zu Körtvélyes gehörig. *1725:* Popán Kodre és Popán Togyer Testvér Atyafiak... Kőrtővelyesi Possessiojokbol aufugialt ős őrőkős Jobbagyok [Körtvélyes SzD; BK]. *1777:* Tudgyaé az Tanu... hogj... a' régi Ország Ut, melly az Körtvélljesivel coincidált alkalmatlan sáros feljárására nézve el hagjatott...? [TL vk].

2. Körtvélyesen lakó; din Körtvélyes; in Körtvélyes wohnhaft. *1649:* Körtviliesi Torda Lazlo. Körtviliesi Bekes Griga [Kv; RDL I.135].

Szn. *1658:* Körtvélyesi István [Zilah; EM XLIII,302]. *1707:* Körtvélyesi János [Klokotis H; KaLt].

körtvélyfa, körtvefa 1. păr; Birnbaum. **A.** *körtvélyfa, körtövélyfa. 1573:* Borbel Janos... azt vallia hogi... Kis Antal... felesege hogi latta egy kěrtwel fa... Neky Nem Jwtna az melliet vely hogi neky zakadna, Nem Engedy volt az Be Jaro vtat [Kv; TJk III/3.184]. *1589:* Az keortwely fa vagio(n) en feolde(m) barazdaiaba(n) [UszT]. *1596:* elseozer kj techjk az w gonoz zandoka hogy zolg⟨aimat⟩ el wzte az en keorteowel famrol | kwldettem wala Rea zolga leaniomott... teob segedimvel egyetembe(n) egy keorteowely famra [i.h.]. *1606:* uagjon Ennekem egy kőrteuelj fam asz Kedej Hatarba(n) | osuat Janos fel hagata Dersi Janost az keortuelj fara [i.h.]. *1615:* Csed omlás hat darab föld fűestül három almafa vagyon benne vagy Körtvelyfa [M.décse SzD]. *1681:* Gyümölcsös kert... Szilva, Alma, Noszpolya, Dio, Körtvély, Birs alma etc. fak... bővőn vannak [Vh; VhU 573]. *1692:* Az falún küvűl... vad(na)k valami vad kortvely fák | két kortovely fa [Aranyosrákos TA; UnVJk]. *1715:* Leven ő kgmnk egy Bongortja el ado kiben vagyon Alma fa 24 Körtvíl fa 17. Dio fa 16 [Szászsztjakab SzD; Told. 2]. *1720:* vagyon egy szüget... egy körtövelj fatol fogva az patakig hatara [Pósa Sz; Ks 15.XLVII.1]. *1732:* vagyon... Gyümöltsős... sok szép ujj otoványok vadnak, két körtfélyfa nem régen kezdett benne termeni [Erdőszengyel MT; TSb 51]. *1736:* ezen Sárpataki Curiaban van az Veteményes Gyümöltsős kert... benne... Nyári és téli Alma, Körtövélly fák s bővebben Szilva fák vadnak [Sárpatak MT; CU XIII/1.71]. *1797:* 2 Körtövény 2 vatzkor fák [Kőrispataka U; Pf] | Szilva, alma és Körtövény fak [Bencéd U; Pf]. *1823:* A Gyümöltsfák partikularis betsüje Egy Eper fa Rf 2... Egy bor izö alma fa Rf 3... Két Körtvélly fa Rf 3[a] [Ne; DobLev. V/1075. — [a]Folyt. a fels.]. — L. még RettE 340; UF II, 168.

B. *körtvefa, körtövefa. 1761:* Vadnak... gjümölts fák e képpen... Szilva fa Nro 292. Megj fa Nro 49. Almafa 5. Körtövé fa 1 [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1.18]. *1775:* Alma, Körtvé, és négy Dio fa [Kisillye MT; LLt]. *1791:* az Körtvé fákon pedig a mint a Vintzellér mongya szép termés vagyon [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1817:* A veteményes Kertben vagyon 10 Kőrtve fa, és 6 más féle [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 5]. *1823:* Négy kőrtvefa [Csekelaka AF; KCsl 16]. *1833:* Körtve fa három [Mezőerked K; LLt]. *1835:* oltott... afféle fain körtve és alma fákat [Zsibó Sz; WLt]. *1846:* Van a Csűrős kertbe 270 Silva fa 3. megy fa, egy körtvefa... 20 megyfa — 4 Baraczfa [Szászerked K; LLt].

C. *körtélyfa. 1621:* chieresnie fa az keorteli fa, Dyo fa kóósboros szilua... legien beöcziwre ualo [Burjánosóbuda K; JHbK XXII/29]. *1676:* Ezen kertben vadnak alma kőrtély es egyéb gyümőlcs fak [Sárkány F; UF II,756]. *1786:* 2 körtély fa az házon fejül élő fául maradot [Mezősámsond MT; Berz. 15.XX/18].

D. *körtefa. 1803:* Tiz Szilva Fa. 2. Körte Fa [Kv; Pk 3]. *1809:* egy őszi alma, és egy körtéfa [Kissáros KK; DLev. 2.XI.A.9]. *1834:* találtunk... egy nagy Termő Almafát es egy Körtofát [Vécke U; Told. 39].

Hn. *1597:* Az keörtwelyfan twl az vt mellet (sz) [Sárd AF]. *1617:* az Körttuelyfaban (szö) [Ne]. *1664:* az keörtvelly fa alol [Kercsed TA]. *1666:* Keorteovely fanal (sz) [Illyefva Hsz]. *1673:* az Körtövely fanal (sz) [Kilyén Hsz]. *1681/1748:* a' Körtövélly fánál (sz) [M.péterfva KK]. *1684:* az Körtvély fák alatt [Váradja AF]. *1685:* az körtwely fan belöl (sz) [Kilyén Hsz]. *1699:* Az Körtvely Fák es magjoros allya... Az Körtövely Fák és mogjo-

rós allya [O.cseszlve AF]. *XVII. sz. v.:* Kürtvely faba(n) (sz) [Illyefva Hsz]. *1714:* Körtövely fa szerib(en) (sz) [A.csernáton Hsz]. *1715:* az kőrtvélyfánál valo Ut hosszabeli föld [Mezőbánd MT]. *1717:* A Körtvélyfánál a borozda alatt (sz) [Fejérd K]. *1720:* A kőrtvély fák között (k) [Szásznádas KK]. *1722:* A' Körtvélj Fánál (sz) [Papolc Hsz]. *1723:* A kut felett a' körtövelj fánál (sz) [Nagykede U]. *1726 k.:* az Kőrtövely fánál (sz) [Abosfva KK]. *1729:* Az Kőrtve fánál (sz) [Csávás KK]. *1734:* Az Patak mellett az kőrte fánál (sz) [Datk NK]. *1744:* Körtvélly fánál (sz) [Domáld KK]. *1748:* a Topán György Körtvej fájánál (k) [Kiseskülő K] | a' nagy Körtővelj irantyaban [Nagyesküllő K]. *1753:* A Körtvelly fáknál (sz) [Cikmántor KK]. *1754:* a Körtöve fanal (sz) [Nagysolymos U]. *1762:* a Sos körtővély fánál (k) [Rigmány MT]. *1763:* a' Körtifáknál (sz) [A.jára TA]. *1765:* az Ör hegybe(n) a Körtélyfa n. Lábban (szö) [Ne]. *1768:* A Körtvély Fáknál (sz,k) [Somkerék SzD]. *1773:* Az Kőrtővély Fáknál (sz) [A.jára TA]. *1775:* A nagy Pojánában a Körtvélly fák kozot (sz) [Onok SzD]. *1782:* (A határ) metalis Fejér kőtől keresztül a körtvély fákig [Galgó Sz]. *1785:* Körtefa utyánál (sz) [Mezőbánd MT]. *1786:* az Rakosi Labbais az Körtöve fánál egj darabotska szanto Föld [Asz; Borb. I]. *1799:* A Körtvély fán alól az Hegyben (k) [Martonos Hsz]. *1807:* a' Körtvély fák uttyában (sz) [Nagydevecser SzD]. *1812:* a Körtve Fáknál (sz) [A.jára TA]. *1815:* Körtővő fa [Elekes AF; CsS]. *1815/1856:* A Likban... a' Kőrtve fánál (sz) [Hídvég Hsz]. *1818:* Kőrtővé fánál [Árapatak Hsz]. *1820:* Körtve Fánál (sz) [Baca SzD]. *1823:* A' Körtvé Fánál (ku) [Marossztkirály AF]. *1826:* A' szász Kutjánál... a' Körtvefánál (sz) [Buzásbocsárd AF] *1830:* A' Kőrtve fáknál (sz). a' Körtefáknál a' Likba [Hídvég Hsz]. *1837:* A' Körtvéjfáknál lévő Láb (sz) [Nagysajó BN]. *1850 k.:* Körtvefája (szö) [Ne]. *1856:* Körtve fa uttnál [Mezőbánd MT].

Szk: *álló ~* télire eltehető körtefa. *1613/1687 k.:* A czinterem mellett vagyon égy állo kőrtővély fa [Selye MT; MMatr. 216] *búzával érő ~. 1727:* buzával erő Körtvély fa [BfN Gyalui cs.] ✱ *édes ~.*

Hn. *1729:* Az édes körtvéfánál (k) [Bonyha KK] ✱ *fekete ~. 1615/1687 k.:* Adám András adot a' Sz. egyháznak egy fekete körtvely fát a' Csigalyason [Havad MT; MMatr. 158] ✱ *havasalji ~. 1687 k.:* Nagy Miklosek földök végib(en) mál oldaláb(an) égy havas allyi Körtővély fa [Kendő MT; i.h. 225] ✱ *Makariás ~. 1703:* Mihály Ferentz a' Sz: Simoni[a] felső határban Agyagos utban hagyott egy makariás kőrtvély fát maga oltovannyát a Sz: Simoni Templom szamára [i.h. 164. — [a]MT] ✱ *moldvai ~. 1786:* egy Nagy Termő Molduvai Körtvélly fát[a] [Backamadaras MT; CsS. — [a]Pusztított ki] ✱ *nyári ~. 1732:* gyűmölcs hozó fák... harom Selljem almafa, harom borizü harom njári körtvéljfa [Ks 40 Varia XXVIIIc] ✱ *oltott ~. 1656:* az czejtház fala mellett vagyon 2 oltott körteöveli fa [Fog.; UF II,102]. *1772:* A' Kertben tálváltottanak 1. Szép otat Alma-fa, item edgy oltat Körtővé fa [Mv; DLev. 5. XVII/3] ✱ *oltoványi ~. 1809:* Vagyan hat oltoványi körtővélj Fák [Vécke U; Told. 40a] ✱ *pergamon/pergament ~. 1760:* Ugyan a szőlőbeli selymes pergamenkörtvélyfáról, úgy a veteményeskertben lévőről... ettem Isten engedelmiből ezen esztendőben [RettE 115]. *1837:* Fejer Szilva, pergament kőrtővelyfák [Veresegyháza AF; ToldNy] ✱ *piros ~. 1606:* 2 piros keorteouely fat... en nem tudom ki teol ueotte penzen [UszT]. *1613/1687 k.:* Kápolna felett égy piros kőrtővely fa Demeter vágásában égy piros kőrtővély fa [Selye MT; MMatr. 216]. *1648/1687 k.:* égy Gegesi alma fa és egy piros körtvély fa [Havad MT; i.h. 159] ✱ *sárga ~. 1795 (?):* égy sárga Körtvé fa [Backamadaras MT; CsS].

2. körte-anyagfa; lemn de păr; Birnbaumholz. *1714:* Körtvely fabol, feketére festett Almariom, mellyn(e)k 21 fiokja vagjon fl. Hung. 25... Körtvélj fabul valo s feketére festett kisseb Almariom, ezüstel boritot Vasas füleivel | Körtvely fabul valo s feketere festett Kis almariom hal tsontall kivül kirakott 9 fiokotskakkal fl. Hung. 12 [AH 54, 55].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

körtvélyfaág körtefaág; ramură de păr; Birnbaumzweig. *1785:* Kőrtvélly vagy alma fa ág volt [Backamadaras MT; CsS].

körtvélyfa-fűrészdeszka körtefadeszka; scîndură din lemn de păr; Brett aus Birnbaumholz. *1761:* Körtvély fa fűrész deszka Nro 29 Diofa fűrész deszka Nro 16 [Spring AF; JHb XXIII/31. 37].

körtvélyfagyökér körtefagyökér; rădăcină de păr; Birnbaumwurzel. *1754:* Opra Bucsilla... mondotta énnékem hogy... egy Körtvélly Fa gyökérnél bellyebb ne mennyek, mert nem Lugosi rész [Tóhát AF; JHb Gavrilla Salamon (70) zs vall.].

körtvélyfáji a Körtvélyfája (MT) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Körtvélyfája/Periş; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Körtvélyfája. **I.** *mn* **1.** Körtvélyfájához tartozó; care ţine de Körtvélyfája; zu Körtvélyfája gehörig. *1639:* az keortuelyfaj hatar [BálLt 51]. *1761:* azon Kis Berkes hellyett melly vagyon... a' Kőrtvéfáji V. Szent Iványi felé fordulo Határban... a' Kőrtvéfáji Határból Kis Berek nevezetű Hellyből... szakadot ki... Reambuláltattni metáját... nem praetermittálya légyen [Körtvélyfája MT; EHA]. *1764:* a' Körtvélyfáji és V. Sz. Iványi egybe menő Határokat mindenütt a' Maros vize régi árka választotta-el egy mástol [Vajdasztiván MT; JHb IX/46]. *1781:* Körtővélyfáji Udvar [Körtvélyfája MT; EHA]. *1816:* Körtvéjfáji Joszág [uo.; EHA]. *1825:* Körtővéfái Joszág [uo.; EHA]. *1829:* Körtéfái határ [uo.; EHA].

2. Körtvélyfáján lakó; din Körtvélyfája; in Körtvélyfája wohnhaft. *1761:* Körtvéfáji feles Lakosoknak jelen letekben [uo.; EHA]. *1781:* Kőrtveljfai R. Pradikator (!) [uo.; EHA]. *1769:* Körtövefáji Udvari Birája [Várhegy MT; LLt 2/4].

Szn. *1632:* Keőrtveljfai Istua(n). Kórtóuelj fai Istua(n) [Mv; MvLt 290.85a,89]. *1634:* Kortouelyfai Marthon. kortovelyfai Istvan [Mv; i.h. 291.3b,27a]. *1643:* Keőrtvelifai Istvanne [Mv; i.h. 392b].

II. *fn* Körtvélyfája lakosa; locuitor din Körtvélyfája; Einwohner von Körtvélyfája. *1639:* Az Gat vagast... az hul az szent Ivany emberek mutatnak... ot vagtak el az keőrtuelyfajak: az szent Ivany hatar, de ismet ha ot vagtak el az hul az keőrtuelyfayjak mutatiak az: keortuelyfaj hatar [BálLt 51].

körtvélyfaoltovány körteoltvány; altoi de păr; Birnbaumpfropfen/pfröpfling. *1804:* Két körtvélyfa oltovány [Radnótfája MT; Born. G.IVa.6]. *1807:* itten Kakasdon[a] levő azon Gyümöltsösséből... égy Szép már jotskán fel nevekedett termő körtvelyfa oltován nyúl ki [DLev. 3.XXXV/13. — [a]MT]. *1814:* A virág Haznál levő kertbe 1. Körtővej fa oltovány 44. 2. Alma fa oltovány 11 [Vessződ NK; Told. 18 gr. Toldalagi Kata lelt.] | Körtovej fa oltovány 44 [Mv; i.h.] | 18 Körtve Fa Otovány [Récekeresztúr SzD; BetLt]. *1824:* Vagyon 10 Körtvéj fa oltovány [Kv; Pk 1]. *1875 k.:* két, több félét termő körtve fa oltovány, a' pap által oltva [Szucság K; RAk 107].

körtvélyfás körtefás (hely); loc cu mulţi peri; Ort mit Birnbäumen | vackoros (hely); loc cu mulţi peri sălbatici; Ort mit Holzbirnbäumen. **Hn.** *1760:* az Körtvélyfás nevű szölö Málban menö ut [Ne; EHA]. *1810 k.:* az Körtéfás n.h., mely ökörtilalmasnak tartatik [Tűr AF; EHA].

körtvélyfatörzsök körtefatuskó; butuc de păr; Birnbaumklotz. *1767:* egy hoszszu furuval a' kertet... keresztül kasul furdolták még... kérdeztem... hogy mit kerestenek a' kertben aval a hoszszu furuval, mellj kérdesemre Tisztartó Uram azt felelte hogy azt hallatták hogy ha egy körtevelj fa törsökre réá akadhatnának annak a' tovin Sok kintset kaphattná(na)k [Abosfva KK; Ks 4 Mich. Jakab (36) cantor eccl. cat. vall.].

körtvélyforma körte alakú; în formă de pară; birnenförmig. *1589:* Ket Aranias pohar, eggik keortwelj forma [Kv; KvLt Inv. I/2.31]. *1672:* Porumbakra körtvely s alma forma Uvegek csinalására no libr. 2 [UtI]. *1684:* Oleum Hyperici: az az: Veres olajnak szoktuk hijni — egy körtvely forma Üvegbenn [UtI]. *1694:* Vagyon... ket egyben jaro körtuely forma Pohár [Kv; ACJk 16]. *1697:* Egy Cseh gyémánt körtvély forma ezüstbe aranyoson foglalt Pésma tarto [KGy]. *1702:* Az 1698 esztendőbéli számadáskor béirt bonumys az B : Céhnek megvadnak az két körtvély forma fa pohárokon kivül mert azok el teuelyedtenek [Kv; ACJk 45]. *1733/1813:* égy tiszta arany medály... az közepin van égy körtövely formára ki mettzett rubint [Kv; SLt XLII.6.26 P. Horváth Krisztina hagy.]. *1752 k.:* Egy körtvély forma Sima aranyos pohár 31 Bécsi lot [Kv; RLt]. *1781:* Körtvélly formára csinált oldal Arany Lántz Gyöngyel elrakva tizennyoltz remekből állo, és tizen hét kitsi Lántz szemmel öszve Lántzolva Gyöngy szem vagyon benne két Száz, hatvan hét szem [Nsz; Told. 3].

körtvélyformájú körte alakú; în formă de pară; birnenförmig. *1755:* adott... Egj Körtevélly formáju arany virágu materiát szoknyának valót [Petek U; TGsz 51].

körtvély-fülbevaló körte alakú fülönfüggő; cercel în formă de pară; birnenförmiges Ohrgehänge. *1724:* Egy pár jó féle gyöngyböl tekert körtvély fülben való [LLt Fasc. 116]. *1742:* Egy par Körtvély fülben valo [Nsz; Told. 19].

körtvélykapui a Körtvélykapu (MT) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Körtvélykapu/Poarta; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Körtvélykapu. **1.** Körtvélykapuhoz tartozó; care ţine de Körtvélykapu; zu Körtvélykapu gehörig. *1770:* láttom osztán egy idö vártatva, hogy az Körtvélykapuji Szölö oldalon Angyom ki-hágott [Nagyercse MT; Told. 3a].

Hn. *1803:* A Körtvély Kapui... Hegyen [uo.; EHA].

2. Körtvélykapun lakó; din Körtvélykapu; in Körtvélykapu wohnhaft. *1752:* azon meg lőtt ember penig tudom világoson Körtvély kapui őrökös Jobbágy volt [M.fülpös MT; IB. Fr. Miholtsa de Károlyvár (40) ns vall.] | egy ide valo Körtvély kapui ös örökös Jobbágya meg halván itt, maradott egy kis fiatskája [Körtvélykapu MT; IB].

körtvély-liktárium körtebefőtt; compot de pere; Birnenkompott. *1685:* Som Lictar(ium) vas 6. Rosa Lict(a)r(ium) vas 1. Dinnye Lict(a)r(ium) vas 3. Körtvély L(ictarium) vas 2. Megy lict(a)r(ium) vas. 2 [UtI].

körtvélylopás 1. körtecsemete-lopás; furtul puieţilor de peri; Diebstahl von Birnbaumpflänzlingen. *1586:* Euphenia Kis Miklosne vallia, Tudom hogy... eset volt az Eyel valamy keortwely lopasis de Ne(m) tudom ky mivelte volt Emlekeze(m) arra hogy az vra(m) egy oltowant Asa ky, de Nem tudom myert es kinek Atta vagyon 22 esztendeie [Kv; TJk IV/1.579].

2. körtelopás; furt de pere; Birnenstehlen. *1789:* Körtvély és Baraczk lopáson kapván Balog Istvánt [Dés; DLt].

körtvélylopó körtelopó; hoţ de pere; Birnenstehler/dieb. *1586:* Varga Lukach es Hannes fenescher valliak, Az Iffiw Hertel Andrastul hallottuk hogy az Apia megh zolitotta volt Gazdag Georgyeót keortwelj Loponak [Kv; TJk IV/1.577].

körtvély-megszedés körtelopás; furt de pere; Birnenstehlen. *1606:* Zederjesi mit zolt Kedej Lúkaczna (!) az keörtuely megh zedes feleól ne(m) hallottam [UszT 20/196 Georgius Kouacz de Kys Kede Judex vall.].

körtvélynem körtefajta; soi de pere; Birnenart. *1811:* Itt fel-találtatnak már mind azon Remek — Alma és körtövéj, szilva és meggy nemek; Hadjuk el már őket, hogy nevekedjenek [ÁrE 30].

körtvélyoltás körteoltvány; altoi de păr; Birnenpfropfen/pfröpfling. *1821:* Alma és Körtvéj oltások is vagynak [Makfva MT; DLev. 6 Conscr. 185].

körtvélyoltovány körteoltvány; altoi de păr; Birnenpfropfen/pfröpfling. *1680:* Kapu mellet vagyon egy szép körtövely oltovany [A.porumbák F; Ált Inv. 22]. *1737:* három Körtövélly Oltványok [Tancs K; CU Petrichevich-Horváth Boldizsár conscr.]. *1756:* Egyebütt a Virágos kert... előtt... vadnak különb féle Alma, és Körtuely szépen meg fogont 10 oltványok [Branyicska H; JHb LXX/2.31]. *1771:* (A) szőlőben levő Alma és Körte otványt... ez szerent Estimaltuk[a] [Nagylak AF; DobLev. 430.2b. — [a]Köv. a részl.]. *1788:* Körtvély olto-

vány Nro 1 [Dés; Hr 2/39]. *1789:* Körtvéj Otovány nro 5 [Bethlen SzD; Ks 20.XIII.1]. *1813:* Kűlőmb Kűlőmb fele Körtővéj óltoványok [Koronka MT; Told. 18]. *1817:* A kertben 15. körtvély oltoványok [Déva; Ks 119b Vegyes ir.]. *1829:* Egy körtöve egy alma oltoványok [Felfalu MT; DE 2].

körtvélysajt körtesajt; peltea de pere; Birnenkäse. *1746:* Egy fél birsalma sajt. Egy darab körtövé sajt [Vargyas U; DanielAd. 257].

körtvély-spallér körtefasor; un şir de peri; Birnbaumreihe. *1810:* a szőllő tetején egy rend leg jobb tseresznye fát ültessen és egy rend körtvély és alma spallért [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuel lev.].

körül l. környül

körüláll körbeáll; a sta în jurul (a ceva); umher/herumstehen. *1657:* immár az munkácsiakat eskettetik, körülállván az Csáki seregei, fejedelemasszony és Csáki számára [KemÖn. 147]. *1732:* (Az) Istálloban... az ökrök kereken font söveny jászlyan kőrül állanak [Nagyida K; Told. 11/70].

körülbarázdál (barázdával) körülhatárol; a înconjura cu brazde, a delimita de jur împrejur (cu brazde); umpflügen/ackern. *1802:* A' melly darab kaszállot körül borozdolt... Kozma Ferentz Ur Udvar birája [Felőr SzD; EMLt Fráter lev.]. *1843:* Azon Helyet mely vagyon... a' kérdeztető Mlgs Béldi Albert Ur Deresztéje körül... az elsö évbe, mikor körül borozdoltuk... a' hol tsak arra valo volt, fel szántottuk [Bodola Hsz; BLt 12].

körülbarázdálás körülhatárolás; delimitare de jur împrejur cu brazde; Umackern/grenzung. *1843:* ezen körül borozdalás alkalmával oda volt borozdolva az Ambarus Feri Törökbuza Földjeis [Bodola Hsz; BLt 12 Kránya Ilia (55) szolgáló ember vall.].

körülbarázdáltat körülhatároltat; a pune să delimiteze de jur împrejur cu brazde; umackern/grenzen lassen. *1802:* égy nagy darab hellyet körül borozdoltatott [Felőr SzD; Torma]. *1840:* a' Fenyő Farkon a' Csorda dérlő hellyünkőt, mellyet mi Falustol takaritottunk ki a Marhák kedvekért körül borozdoltatta volt Grof Nemes János, de Grof Miko bé töltette [Bikszád Hsz; MkG]. *1843:* kérdettem..., hogy valjon ezen Helyet ki borozdoltatta körül... ezen körül borozdalás alkalmával oda volt borozdolva az Ambarus Feri Törökbuza Földjeis... a akkor bé borozdolt porondos Helynek felso részin a Deresztés egy darabot felszántott, s használta mind ez idéig békességesen [Bodola Hsz; BLt 12 Kránya Ilia (55) szolgáló ember vall.].

körülbelül hozzávetőlegesen; aproximativ, circa; annähernd, ungefähr. *1843:* Ju-usztató csinálásához körülbelül 4 marha napsz(ám) 20 Tenyeres napsz(ám) [Csekelaka AF; KCsl 3].

körülbe-való környező; dimprejur, din jur; umliegend. *1797:* ennek az Erdőnek fele, söt többis, el van most pusztulva, minthogy fele egészszen el-adodott volt... a' körül bé valo Faluknak [Szentgothárd SzD; WassLt Conscr. 363].

körülcsinál körülszeg/vesz; a înconjura; umsäumen/legen. *1576:* wagion egy partha ew kybe wagion eot gyra, het Boglar Raytha, nagy ereogh ket chattya, A ket zylyn mynd ezeostel chynaltak kerwl, azon granath kewek vadnak [Szamosfva K; JHbK XVIII/7.2].

körüldesen kőrös-körül; (de) jur împrejur; ringsherum, rund(her)um. *1713:* Az Veteményes kert, mellyis körüldesen alkalmas lészás kerttel van bekeritve [HSzj *lészás-kert* al.].

körüldesen-körül körös-körül; (de) jur împrejur; rings(her)um/um(her). *XVIII. sz. köz.:* Magjaros farkon mas darabocska kerek erdö... Vicinussa körüldesen körül falu közönséges Erdeje [Vaja MT; Told.. 18].

körüldes-körül körös-körül, (de) jur împrejur; rings-(her)um/um(her). *1820:* vagyon a Falu mellett egy szénás tonorog kőrüldes kőrül sántzba véve [M.lapád AF; BLt].

körüldeszkáz körbedeszkáz; a împrejmui cu scînduri; umbrettern. *1724:* a' tűz helye kőrül deszkazva [Koronka MT; Told. 27].

körülemi körülöttem való; în jurul meu; um mich (herum). *1863:* leányom... kőrülemi faradozása és ápoltatásom által elismerésemre érdemet szerzett [Kv; Végr.].

körületű vmilyen szegélyű; cu o anumită tivitură; mit irgendeinem Rand/Saum. *1788:* Egy veres aranyos körületű zöld Bársony közepü Paplan... Egy zöld Tafota körületü és Csikos Tafota közepü Paplany ... Egy veres körületü kávé szin közepü karton Paplan [Mv; TSb 47].

körülfogat közrefogat; a dispune să fie înconjurat; umstellen lassen. *1710:* Thököly azért estve megindittatván társzekereit a hajdúsággal, minket erdélyiekül körülfogata a török s kuruc hadakkal s azon éjszaka erővel a Bozzára felhajtata [CsH 231-2].

körülfoglal 1. (kör)foglalatba tesz/vesz; a încastra; (rund) einfassen. *1827:* Egy Termés kőből valo gyűrű kerek fővel, mellyen a' természettől egy élőfa bé nőve szemléltetik, Rósaszin kitsin Brilliantal körül foglalva (:Kármézirozva:) [DLt 464 nyomt. kl].

2. körbefog; a înconjura; umgeben. *1849:* Egy Blattos derék kementze nyoltz tábla blattal — vas pántal körül foglalva négy vas ajtojaival [Somkerék SzD; Ks 73/55].

körülfolyás ? (folyó) kanyar; cotitură (de rîu); (Fluß)-Biegung/Bogen. *1807:* vagyon a Szamos vize kőrül follyása kőzött... egy jo nagy darab Kaszállo hellye [Apahida K; RLt O.2 Jos. Farkas (47) ns prov. vall.].

körülfűz körbefűz; a şnurui de jur împrejur; umreihen/schnüren. *1629:* az leanyom monda, hogy ahol

anya bizony egy fekete dolmanyos ember ide akar jeony... apro botokakat czinal nem igen hoszukat szep fejeren megh faragia az eouet mind keorül füzte, es keouel mind megh rakta [Kv; TJk VII/3.120].

körülgyepül gyepűvel körülvesz; a împrejmui cu gard (de mărăcini); umhegen. *1596:* Tudom hogy Palfi Peter birodalma az fenesbelj kis kert, tudom, hogy az kerteket el hantak uala rúlla az Ik: de en ne(m) esmerheté(m) ha az reghj gyepű helyien keoryl gyepúlt uolna (így!) [UszT St. Miklosfalui de Kadachy pp vall.].

körüli 1. vmi körül levő; din jurul, dimprejurul (a ceva); umher/herumliegend. *1846:* Attya kéntelenittetett Házat, Csűrt, pajtat, ereszt, kutat, Joszág körüli kerteket ujjakat építtetni [Havadtő MT; TSb 49]. *1851:* a' mostani molnár Ráduly György fizetése minden 4ik véka, és a' dűrűczkőlő pénz 4ik része, úgy a' malom körüli kertek használata [Erdősztgyörgy MT; TSb 34]. *1854:* Az egész udvar körüli kerités gyenge lévén, ujittást kiván [Sárd KK; WassLt].

2. vmivel kapcsolatos; privitor/referitor la...; im Zusammenhang (mit etw.). *1844:* a Máréfalván[a] és több falukban az himlő oltás alkalmával ki ütött buja senyv körüli nyomorodásrol kivánt jelentést a következő gyűlés eleibe adja bé [UszLt XI.85/2.47. — [a]U]. *1847:* Továbbá tudom, hogy Varga Katalin számára az úrbéri szolgálat eltörlése körüli fáradozásáért és utazási költségek fedezésére... pénzt szedtek fel [VKp 218].

körüljárkál körbejárogat; a înconjura, a face ocolul unui loc; herum/umhergehen. *1798:* imént az Öreg Lupsa Iuonis körül járkálván a régi szőllő hellyet ki mutatta [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.].

körüljáró farzó, peselő, kerülő; curar, bucar; Umlauf/gang. *1815:* Egy Szügyet meg reparáltam 1 Rf 25 xr... Egy istrang tartot a kőrűl járóra tettem 20 xr A haslot is ki toldottam [Kv; Pk 6].

körüljárt körbejárt; înconjurat; (her)umgegangen. *1813:* ezen körül jártt, es mostis meg jegyzett Fogásába az Exp(onen)s Groffné Aszszonynak... alattomba bé vágott és bé irtott volt Kozma Kosztán [F.berekszó Sz; BfR III.12/9].

körüljártat (földhatárt) kijártat; a dispune inspectarea unui hotar/hat; (Flur/Feldgrenze) begehen lassen. *1813:* Amidőn ezen hejett körül jártotta az emlitett Groffné Asz(sz)ony[a] akkori Tisztye velünk, mindenütt meg esmerhető jegyeket... vágatott a Fákra és Fiatalokra [F.berekszó Sz; BfR III.12/9 Bozintán Kosztán (50) col. vall. — [a]Özv. gr. Toldalagi Lászlóné gr. Korda Anna] | (Az udvartól) oly parancsolatot vettem, hogy a Birákat, vigyem ki és járttassam körül az egész fogást [uo.; i.h. Krisztye Togyer (36) col. vall.].

körülkarolt karós; cu braţe; mit Lehne. *1849:* Egy körül karolt polituras tábori szék az ülete hárászbol, rósát képezett viraggal ki varratt [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

körülkerített (árokkal, gerendával) körbekerített; înconjurat (cu şanţuri); umschanzt, eingepfählt. *XIX. sz. eleje:* az úgy nevezett sántzal körül keritett Pántya réttye (k) [Fejérd K; EHA]. *1849:* Az Udvar haz előtt... egy Tölgy sas fákba rakott fenyő fa gerendákkal körűl kerített füves kertetske [Somkerék SzD; Ks 73/55].

körülkeríttetik körbekeríttetik; a fi înconjurat/împrejmuit; umgeben werden. *1756:* Vadas Kert, melly az vár felőll régi kőfallal kerittetik körül [Déva; Ks 92.I.32]. *1842:* Mind a' gyűmőltsős — mind ezen leguminálés vagy veteményes kertek körűl sövény kertel kerittetnek [Oprakercisora F; TSb 51].

körülkerteltet kerítéssel körülvétet; a dispune/ordona să fie îngrădit/împrejmuit (cu gard); umzäunen lassen. *1754:* az ottan lévő Nobilitáris Curiához tartozo appertinentiákat, kerteket, szanto földeket és Réteket... elfoglaltak kezeket reá tötték és körűl kerteltették [Ivánfva NK; RLt]. *1793:* Az Zilahi Rétetis az idén ujra kelletvén mindenütt kerteltettni, aztis már körűl kerteltettem Nagy Munkával [Hadad Sz; JF 36 LevK 232 Vintze István lev.]. *1842:* A 'Sibotól Solymos felé menő ut mellékét több izbe bé ültettük válogatott oltványokkal és körűl kerteltettűk [Zsibó Sz; WLt Nagy Lázár lev.].

körül-körül körös-körül; (de) jur împrejur; rings(her)um. *1669:* Híd-kapu előtt, a Szamos mellett, Timár Benedek uram szomszédságában levő kertemet ültettem be az sövény mellett körül-körül szilvacsemetékkel és kerti egresfával [Kv; KvE 210 LJ].

körülményes részletes; amănunţit, detaliat; ausführlich, eingehend. *1843:* Ezek után a biztosság a dolog körülményes állása felől az abrudfalvi királyi ispánsági és erdőszeti tiszteket előlegesen kihallgatván..., szükségesnek látá az írt Poény kerületbe kiszállani [VKp 68]. *1850:* a' katonaságbol elbotsatando egyénekről szollo hirdetmény értelmében tárgyalás alá vévén tégyen hozzám körülményes tudositást[a] [DLt 6/850. — [a]A kérelmező újonc ügyében].

körülmért (körös-körül) felmért; măsurat de jur împrejur; umgemessen. *1836:* (A) kőrűl mért helyetskét ezennel 5 / cőt válto Rénens Forintokra meg erőnek meg is betsültuk [Dés; DLt 556].

körülnéz körülszemlél; a se uita în jur; ringsum beschauen. *1801:* (A) ki terjedő Nagy darab Határt szemesen körül nézvén; azt határoztam... használlyák a Grohotiak [Lunka H; Ks 80.XL.26].

körülnőtt acoperit/năpădit (de...); ringsum bewachsen. *1767:* A Nagy Erdőben vagyon ismét más nyil[a] tsereburával körül nött [Pete MT; LLt Fasc. 129. — [a]Erdőnyíl].

körülnyargal körbenyargal; a călări (de) jur împrejur, a înconjura călare; umherreiten galoppieren. *1710:* Azután a basa körülnyargalván elrendelt sergeit rövideden ezt mondá nekiek[a] [CsH 52. — [a]Köv. Kucsuk basa beszéde az 1662. jan. 22-i nagyszőlősi csata előtt].

körülnyír 1. körülvagdos; a tăia (de) jur împrejur; beschneiden. *1823-1830:* (A gróf) sokszor lehívatott írni, a papirosat maga nyírta körül, azalatt egy s más dologról sokat beszélgetett velem [FogE 135].

2. körbenyír; a tunde (de) jur împrejur; ringsherum/stutzen. *1769:* Gyermán Togyer... haja mint az oláh Országi Oláhok(na)k kereken körül van nyirve [UszLt XIII.57].

körülnyírott körbenyírt; tuns jur împrejur; ringsherum. *1802:* Bingyila Jákob, Nemes Thorda Vármegjei Füleházi... mokányoson körül nyírott Haju [DLt nyomt. kl].

körülötti körötte/körülötte levő, környékbeli; din împrejurime/jur; umherliegend, aus der Umgebung. *1832:* Széplakon 's a' kőrületti Falukban [Széplak KK; SLt 22].

körülövedz körülkerít/párkányoz; a înconjura; umgeben, mit Rand versehen. *1841:* (A konyha) Spar heerdje nem rég készült, vas pántal kőrül övedzve [Nsz; Told. 18 gr. Toldalagi Zsigmond inv.]. *1846:* Gazdája által hus mérésre használt hibás (:Schlágja:) mertékje... a panaszlo által hibasnak fel jelentett Schlágját... a' Tanáts házhoz fel hozattuk melynek körtvélye két ó és egy uj vas karikákkal kőrül övedzve csucsa végén egy kissebb uj vas karikával őszve foglaltatott [Dés; DLt 698].

körülövez körbefedez/takar; a acoperi (de jur împrejur); zudecken. *1823-1830:* A... sófőzők pedig mezítelen vagynak[a], és csak a szemérmek van körülövezve [FogE 192. — [a]A szászországi Hálában (Halle in Sachsen)].

körülpádimentumoz megpadol/padlóz; a pardosi (cu scînduri/duşumea); (be)dielen. *1852:* A' molnár ház feletti hiu rész nintsen, nemis volt körül pavimentumozva [Km; KmULev. 2].

körülpárkányoz körülszegélyez; a prevedea cu pervaz; bombieren. *1755:* Dészka... midőn az kő mivesek az cserepezés végeinél két felől az Házak végén bécsinálták és kőrül párkányozták állásokon romladozot el 57 [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.].

körülpárkányozott körülszegélyezett; care este prevăzut cu pervaz; herumbombiert, mit Gesims versehen. *1676:* nyilik... az lisztes házra, kö mellyék kőzőtt körül párkányozott egi gyantáros ajto [Fog.; UF II,719].

körülplántál körülültet; a planta de jur împrejur; herumpflanzen. *1692:* Közepső Puszpang tabla vegeben egy tabla salata, kűrűl plantalva basa rosaval [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

körülprémez körbeszegélyez; a punc/aplica tivitură de blană de jur împrejur; umbrămen. *1762/1763:* Egy Zöld Bársony kurta Magyar mente 3rom ujni Szelessegű arany pontléspánnyal egész körül Nyusztal bérelve és prémezve flor 200 [Hsz; Ks 23. XXIIb].

körülrak körberak; a incrusta de jur împrejur; herumlegen/setzen. *1732:* Arany gombu gyémántokkal kőrül rakva Nád pálcza [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 6].

körülsáncol körülárkol; a înconjura cu şanţuri; umschanzen. *1799:* (A háztól) le a' rét széliig egy darab forrásos, és eleitöl fogva míveletlenül állott darabotska seppedékes haszonvehetetlen részt... ő Nsga, Svábokkal nagy költséggel körül sántzolván a' Curialis hellyhez kerittetett [Gyéressztkirály TA; Ks 89]. *1837:* (A) tonorok... egeszszen körül vagyon Sántzolva 's gyalog kertel keritve [A.szőcs SzD; BetLt 5].

körülsáncoltat körbeárkoltat; a dispune să fie înconjurat cu şanţuri; umschanzen lassen. *1844:* Pokafalván[a] a Szekás mellett lévő Tonorokat kőrűl sántzoltatván — 230 öl Sántzért... 23 Rf [Born. F. IIIc. — [a]AF].

körülszáll körbevesz/zár; a împresura/înconjura; umgeben/schließen. *1710:* A kurucok körülszállák a templom kerítésit, hogy kiéheztessék a labancokat [CsH 378].

körülszegett körbeszegett; tivit de jur împrejur; um/besäumt. *1800:* Egy setét zöld pántlikával körü⟨l⟩ szegett Tseppegetett Bikbul valo Englische viganó [LLt].

körülszomszédosított körülhatárolt; delimitat de jur împrejur; umgrenzt. *1795:* (A) körül szomszédosított Fundusnak nem vehetvén eo kglmek semmi hasznát, hellyesebbnek ítélték eladóvá tenni [Torda; JHb XV/41]. *1830:* ezen kőrül szomszédosított Telekből, a mindjárt le irando alkalmatosságokat... Sombori Ferentz ur... kedves Feleségével... fogadák ki [Kv; Somb. II].

körülte 1. körülötte; în jurul (a ceva); um etw. *1850:* A Malom és a Molnárház körülte nintsen semmi kerittés [Gyéressztkirály TA; DE 5]. *1851:* A' Malom... A' hijuba feljáró nyolcz lépcsőjű fenyő grádits a' kőrűlte lévő felső és alsó karzattal jó [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

2. vki személye körül; în jurul cuiva; um js Person. *1774:* az körülte[a] való dajkálkodásért... az föld maragjon Pirbát Bálintnénak [Árkos Hsz; RSzF 227. — [a]Az édesanyja körül]. *1847:* (Kistestvérét) Roza rendkivűl szereti, vgj mint galamb buzát, gelitze párját, szűnetlen mellette, kőrűlte, nyalja, falja [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina férjéhez]. *1854:* fölvevém a' tollat, hogy... a körültem fölkerült eseményeket lejegyezzem [ÚjfE 5].

körülti körüli, körülötti; din jurul; um etw. liegend. *1850:* Már több Évek olta csendesenn birt lakoházam körülti égy darab kertemet... levágták [Dés; DLt 780].

körülültet körülplántál; a planta de jur împrejur; herumpflanzen. *1783:* Az Aranyi határban... égy nagyobb és égj kissebb Liváglya melyek füz fákkal kőrűl vannak ültetve [Kéménd H; JHb XXXI/28]. *1820:* a Falu mellett egj szénás tonorog körüldes kőrűl sántzba véve és nagy fúzfakkal kőrűl ültetve minden kertelés nelkűl [M.lapád AF; BLt]. *1849:* Az veteményes... ribizli, és köszméte fákkal kőrűl ültetvék [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

körülültetendő körülplántálandó; ce urmează să fie plantat de jur împrejur; herumzupflanzend. *1843:* a lakosoknak meghagyatott, hogy az úgynevezett cárina — tilalmas — kerteket... sánccal, kőkerítessel, eleven gye-

püvel vagy körülültetendő fűzfákkal csinálnák [VKp 71].

körülültettet körülplántáltat; a dispune să fie plantat de jur împrejur; herumpflanzen lassen. *1753:* Az uj veteményes kertett... tablára hasogattattam, ágyakra ki nyomoztam, fakkal kőrül ültettettem [Marosillye H; Born. XXXIX.50].

körülvagdal körülirtogat; a tăia copaci marcînd hotarele de jur împrejur; nach und nach herumroden. *1804:* A' melly hellyen állok... Drentye Mitru... fogta fel nagy Erdőből, egyéb Munkája nem igen volt rajta, hanem hogy fel fogta, Határait kőrül vagdalta, imitt amott meg kerekitette, 's ennél fogva némelly fák ki is száradtak [F.berekszó Sz; BfR III. 12/7 Pogyina Györgyi (40) col. vall.].

körülvarr körülszeg; a tivi de jur împrejur; herumstikken. *1736:* egy fátyol küs ruha, melynek kőrülle ekes viragoson szőtt czifrázott retze szep kőrül varrva [Lisznyó Hsz; SVJk].

körülvarrott kb. körülhímezett; brodat de jur împrejur; herumgestickt. *1674:* Vagyon... Nigy igen szép Aranyas párna hajak, kettei kőrül varrot kettei Csepegetet [Beszt.; WassLt 72/6]. *1693:* Egy viseltes, kek es veres fejtovel varrott Zöld, kek, es fekete selyemmel kőrül varrot gyolcs vankos haj [Ne; DobLev. I/38.10]. *1749:* Egy zöld selyemmel kőrül varatt gőrög gyolcs ruha [Egerpatak Hsz; SVJk]. *1788:* 1 sujtásos virágos slajer Ing váll, kőrül varrott Slajer kötő [Mv; TSb 47]. *1799:* Kebelei Tkttes Nagy Dániel Ur élete párja B. Erőss Ágnes asszony adott kegyes indulattyából, a' Kebelei Refor. Ekklának Ur Asztalára... Egy... gazdag kötésekkel, kőrül Varrott, és 36 arany Virágokkal ékesítetett patyolat keszkenyőt [Kebele MT; MMatr. 302].

körülvétetődik körülkerítődik; a fi înconjurat cu şanţuri; umschanzt werden. *1785:* ezen... Tó helly... ebben az esztendőben Sántzal kőrül vétetődött [Szamosfva K; Born. XXIXb.20/35 Kornis Krisztina conscr.].

körülvevő körülkerítő; care înconjoară; umgrenzend/gebend. *1801:* Edgy Tanorokat körül vévö kert veszszőből font, támoszas, lészás [Sztrézakercsesora F; TL]. *1816:* (A) kapu... az malmot kőrül vévő Cserefa karokra font, rész szerént sátoros rész szerént gyalog kertel edgyűtt becsültetett 9 Mfor [Jobbágyfva MT; BálLt 67]. *1821:* Szilvást kőrül vévő sövény Kert [Uzdisztpéter K; TGsz 18].

kősajtó présfajta; un fel de presă; Art Presse. *1797:* a Sajto Szinbe... Egy Kőö Sajto minden Hozzá tartazandokkal [M.igen AF; DobLev. IV/777.17].

kősátor ? kőszikrafogó; parascîntei de piatră; steinerner Funkenfänger. *1652:* vagyon egy kő Sator bolt hajtasos bő kéményő konyha, az kémény allyába vasrud által [Görgény MT; Törzs].

kösnye ''? *1809:* Ezen 13 darab Marha ki vagattatván lett szin húsa, melly el fontoltatott 47, mása 66 font. Lett a' ki vágáskor Vizes Szin Fagya 349 font a' ki fontoláskor Kösnyéje esett 88 font in summa Vizes és nyers Fagyu lett 437 font [Kv; MészCLev.].

kősó kockasó (kockaszerű darabban kitermelt só); sare gemă, sare de ocnă; Steinsalz. *1582:* Eg keo sott weottem d. 4 [Kv; Szám. 3/VIII.33]. *1587:* Veottem azon kemencze Greblyezeseheoz egy keo Soot d. 4 [Kv; i.h. 3/XXXIV. 11 Zabo György isp.m. kezével]. *1593:* Wrunk it leteleben weottem 7 kw soot f — d 49 [Kv; i.h. 5/XXI. 65]. *1594:* Restal Somlion az varban keo soo No 312 [Somlyó Sz; UC 78/7]. *1614:* Szegedy Janos... adgyo(n) nyolcz keö sóótt [Szentgyörgy Cs; BethU 425]. *1614/1616:* Ugy emlekezem rea, hogy... Jart nyoltz szaz kö sovak az Praedicatoroknak [Kv; RDL I.100 P.Filstich aurifaber vall.] | Mihaly Vaida be jöüetele útan... Colosuarnak inscribalak azt az Colossj Aknat... meg attak annuatim az Praedicatoroknak az nyoltz szaz kő sot [Torda; i.h. Mich. Literatus Nyilas ns vall.]. *1630:* Paxy Ferencz viszem magiar orszagba Nr: 20 kw sot tt f — d 20 [Kv; Szám 18b/IV.49]. *1666:* Colosvarj hiveinknek Alazatos könyörgesekbül ertyük kglsen, hogy ennek előtte valo boldogh emlekezetű Praedecessorink Varosokban levő ket Ispotalybélj Szegenyek szamara es segitsegekre annuatim ket ezer keö Sot rendeltek volt... Colosi Kamorankrul [KvRLt VI.2 fej.]. *1670:* Szamtartonak Kö sava nro 10 [A.komána F; UtI]. *1699:* Quietantia Vizakna Városa 1698 esztendore valo Taxa sovárol mellynek a mostani időhez képest kellet volna lenni negyven ezer kő Sooknak ... Melljnek egy részet... Percipiáltom [Vizakna AF; EMLt Joh. Bogáthi só-provisor]. *1756:* (A) Sós Boltb(a) Vagjon kő Só 31 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35.17]. *1803:* (A) szekerrel téendő so vitel árra minden kő sóért egy mert földni helyre... egy fel krajtzárral neveltetett [T; TLt 535. — Kiss András kijegyzése]. — L. még EM XLIII,308.

A régiségben a bányában többnyire kockaszerű alakban kifejtett sót nem őrölve, hanem ilyen darabokban szállították, ill. tárolták. Minthogy pedig a só minden időknek egyik legnélkülözhetetlenebb szükséglete cikke volt, az uralkodók és bányatulajdonosok az állami, ill. magántulajdonban lévő bányákból egyéneket és közületeket évenkénti, meghatározott számú kősó adományozásával jutalmaztak, ill., segítettek. A sónak ilyen darabokban való forgalomba hozatala és tárolása miatt a régiségben a falusi és — jórészt — a városi háztartásokban is elmaradhatatlanul szükséges volt a sódarálásra való kézimalom. Ennek a régiségből őröklődött mai kalotaszegi nyj-i neve a *sörlő ~ söllő ~ sóörlő* és a *sörmény* (l. EM XLIX,550 és utána a 2. térképlapot, valamint KTsz 128-9).

Szk: *apró ~. 1609:* megh eoreoltettem Eot apro keo Sot [Kv; Szám 12b/IV.328] ✱ *fejér ~. 1681:* Szép fejér Keő Só [Vh; VhU 563] ✱ *öreg ~. 1597:* veottem... Egy Eoreog keo Sot. megis eoreoltette(m)... d. 10 [Kv; Szám. 7/XII.99 Filstich Lőrinc sp kezével] ✱ *vhány ~ja jár. 1699:* Veselinyi Pál... Az mint mondja ő nagysága, Désről annuatim háromezer kősója jár [TML IV.452 Székely László Teleki Mihályhoz].

kősóörlő sódaráló (sóőrlő kézimalom); rîsniţă; Salzmühle. *1797:* Egy kő so őrlő [M.igen AF; DobLev. IV/777. 14].

kösöntyű mellboglár (női ékszer); broşă; Brustschmuck/spange. *1552:* Ez elo^t valo ido^ckbe egy ieles menycko^ezébe aleg láttál két selem ruhát: De most minden to^clchérgyártoné selem ruhába mórál. A sok gyu^c-

ro^{c}ket, boglárokat, kapchokat, ⟨k⟩esentyu^{c}ket etc ki számlálhattya meg? [HeltDial. G 8b]. *1568:* Vrsula Consors Benedicti lakatos... fassa e(st)... Ezt tud⟨om⟩ hogy az leannak vala keth kwswntywye es harom bokor kapchyi [Kv; TJk III/1.159]. *1574:* Zabo Georgy hity vtan Azt vallia hogy... egi nap... Eottwes orban... vezen ky egi keoszentywt... Mond hogi Bornemyzaneye volt [Kv; TJk III/3.322]. *1575/1576:* Zaaz forint Apro penz, Talleris zaaz Arany forint hwzon kilencz, Ezewst marhayais keoseonthyew, kalanok gyewrew poharok [Fráta K; SLt S.17]. *1582:* Sophia Rlcta Martini Veres... fassa est hallam aztis hog monda Az Azzony Boros Benedeknek, No Benedek vram megh fogatok meghys veretek... ty mind partha Eówemet es mind keosseonthwmet le vonatok rollam [Kv; TJk IV/1. 6]. *1585:* Teomeoswary Balintne vallia laktam Zentkiraly Andrasne hazanal... zegensegben elt es valamy On zerzamokat olűazdogalt el kibeol kapchot es keoseontiwt chinalt [Kv; i.h. 429]. *1600:* Zilagy Benedekne Catha azzony... vallya... Susanna azzonynak eositeol maradott: Az Annyanak eowet es keosenthieoiet Balassy Amburustol thwdom hogy az vram valtotta vala ky | Zabo Istwanne Ersebeth azzony ... vallya: Amikor... herczegh barbarat zolgaltam Akkor thwdom hogy zepen vala eolteozety... ket kesenthyeoye egyk teorkeses [Kv; TJk VI/1. 502,513]. *1602:* megh latwan az ezeost marhakat mind pohart kesenthyeot bokor kapchiokat, ezwst kalanth... az mondgya egy egez eztendeigh es ket holnapigh zolgalta Mezaros Mihalt de mind eoweh es sayat marhay [Kv; i.h. 608]. *1637/1821:* Ha feltették, bizony meg-jádzák. — Feleségeknek, Gyermekeknek párta-övöket, kösöntyüjöket, s egyéb ezüst marhátskájokat öszve kell olvasztaniok is [Torockó; TLev. 8/1]. *1639:* En Szakmari Marton Segesvar mellet Szent Lazlon lako, Adom emlekezetre mindneknek... az felesegem keóseónczwje uagion zaloghban [Kv; RDL I.117]. *1656:* egy Kesentiu ket bokor ezüst kapcsokal egyut [Kv; ACJk 85b]. *1736:* A szásznék az mellyeken mind olyan medály formát hordoztanak, akit kesentyűnek híttak az városi úr szásznéknak aranyból, drágakövekből való volt, az közönséges, kivált falusi szásznéknak kinek ezüstből, kinek ónból, kinek pléhből, de mindeniknek volt; csinált kövek vagy csinált üvegek voltanak benne [MetTr 344].

Szk: *gyöngyös türkiszes ~. 1651:* Vagjon egy gyeöngjeös túrkesses kesentjü melj Nio(m) m. 1 p:18 — f 20 [Kv; RDL I.28] ✱ *ó ~. 1589:* Egy o keosseontiw Negy búza viragh rayta [Kv; KvLt Vegyes I/2.63] ✱ *türkiszes ~. 1600:* Herczegh Casparne Clara azzonny... vallia... az azzonnak zepen vala ezeost marhaya, zep teorkeses kesenthyeoye, es eowe [Kv; TJk VI/1.513] ✱ *viselt ~. 1585:* Vagion... eg hitwan visselt keosseonthiw Volt tizen egy forintba, De latwan hogy nem er Anny, beochwlteteőt ad f 8 [Kv; Szám. 3/XIX.2]. — L. még *arany-, ezüst-* és *önkösöntyű* al.

kösöntyűcske mellboglárocska (női ékszer); broșă mică; Brustschmückchen/geschmeidchen. *1589:* Ket O keosseonthiwchke, egy fekete Mayczw parta Eowechke [Kv; KvLt Vegyes I/2.33].

kőszaggatás robbantással való bányászás; exploatarea carierei (de piatră) prin împușcare; Steinbrechen/reißen durch Sprengung. *1681:* Az Bányákba(n) levő Munkasok, - s fizetesek... Szén hordo, kettó, Ezeknekis egi egi fertály vasok jar egi hetre... Kő vago, egi, vasa egi hetre négi ruddal... Itte(m) a' mely szeggel ā kővet fesziti, el romolvan darabjai nálla maradnak; es az illyennek arrabol tartozik puska port is venni a' keő szaggatashoz [VhU 66].

kőszakadás sziklaszakadék; stîncă abruptă; Felsenkluft/schlucht. *1664:* le Takarodvan az hovasrul az poganjsagh, fel haytak azon... fű Emberek mines lovait es marhait az ki megh marat vala bennek az ki lé nem hullot valla az kű szakadason [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4 Kiss Petter (35) jb vall.].

kőszál 1. kőszikla; stîncă; Fels. *1666:* az felseo Seregből az melly az Keo Szalon all vala kialtani kezd(ne)k vala azoknak az kik az Réh partot allyák vala, űsd, lőd, vagd, az Lelek beste kurvafiat [Thor. III/5 Haller Pál (43) ns vall.]. *1759:* A Fel hágob(an)... voltt egy földecske de az most tiszta köszál ugy hogy nem lehetne szántani [Görócsfva Cs; EHA]. *1772:* a' Silip árkában régebben oly sebessen folyt a' viz mintha kö szálrol esett volna [Ádámos KK; JHb XX/27.34]. *1784:* én távol itt a' Falun kivűl egy kő-szálrol néztem[a] [Galgó Sz; JHbK LVI/8. 9. — [a]A hatalmaskodást]. *1800:* ott sem szántó föld sem kaszálló nintsen, egyéb az álló Kőszáloknál [Benedekfva Sz; BfR 58/21 Mertse Togyer (56) ns vall. Vérvőlgyi Bányai János kezével]. *1809:* igaz az, hogy... egy marha le esvén a köszálon lába ki törött [Vargyas U; UszLt ComGub. 1634].

Hn. *1731:* A Kő Szál alatt (kert) [Gelence Hsz; EHA]. *1732/1752:* Azon Fűrész Malom vagjon... Parajd felső végiben Kő Szál allya nevű hellyben [Parajd U; EHA]. *1773:* A Köszál alatt a Ditrai Salyo fejiben (sz) [Szárhegy Cs; EHA].

2. kőfal; zid de piatră; Steinmauer. *1682:* Az fülekiek tovább nem viselhetvén az nagy viadalt, ez napon adák fel az várat az budai vezérnek... prédála benne az jancsárság... de teljességgel el nem rontháták az nagy (erősséget) erősség miatt, mert kőszálon (kőfalon) vala épitve Pro memoria én is törék egy darab kőfalt le [Kv; KvE 217 AM].

3. *átv* oszlop, támasz; stîlp, sprijin; Stütze, Pfeiler. *1764:* Méltóságos generális Hadik úr őexcellentiája így köszönt be az erdélyi regium guberniumba:... Félelmesen vennném azt gyenge vállaimra, ha excellentiátok és az uraknak próbált személyeiben biztos elviselésére kőszálakat nem szemlélnék támasztékul mellettem [RettE 174].

kőszálas kősziklás; stîncos; felsig. *1812:* Cs. György Falváb(an) vagy annak Határáb(an)... az vgy nevezett Csicson... más közelebbi Hellységekkel köz kö Szálasz Hegybe vágják Erdélybe a' leg nevezetesebb Malom köveket [Csicsógyörgyfva SzD; Ks 76 Conscr. 94].

kőszeg ? kösarok/szöglet; colț de stîncă; Steinecke/winkel. **Hn.** *1744:* az Küszeg előt valo... föld (sz) [M.gyerömonostor K; KHn 78]. *1844:* Kitsi Köszeg (k) [Gernyeszeg MT; EHA].

kőszegés kőfejtés; extracție de piatră; Gesteinsabbau *1587:* ez keo szegeoknek az szegesteol atta(m) —/24 ...

Keo Szegeo Istuannak es Christophnak az tawalj restantian kiweol fizettem keo zegeszekre f. 2/50 [Kv; Szám. 3/XXX.23-4 Seres István sp kezével]. *1590:* Az Monostory keozegeonek Martton Andrasnak keoszegesre attunk f. 5 d. 57 [Kv; i.h. 4/XIV.1]. *1598:* Attünk az wy kamaraknak valo Epületire... Zaz zeker keo zegesre... f 6 d 25 [Kv; i.h. 7/XVI.27]. *1646:* vöttwnk Egj sinn vasat kibeol födöroket apro lapos vasakat czinaltattunk az keo szegesre [Kv; i.h. 24/XV.748].

kőszegi a Kőszeg tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Kőszeg; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Kőszeg. **1. Szn:** *1591:* Keozegy Janos [Kv; Szám. 5/X.11].

2. ~ *pulhák* puskafajta; un fel de puşcă; Art Gewehr. *1685 e.:* (A boltban) vadnak. Pistoly tokostol par Nro 2 Stucz tokostol Nro 1... Kü szegi pulhak Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 23].

Sem a szn, sem a szk esetében nem állapítható meg, hogy melyik Kőszeg nevű településről van szó.

kőszegő I. *mn* kőfejtő; de spart piatră; Steinbrech-. **Szk:** ~ *vaspöröly* kőfejtő nagykalapács. *1594:* Keó wagho chjakani vagjon No 6... Keö zegheö vas pereólli No 1 [Somlyó Sz; UC 78/7.22-3] ∗ ~ *vasrúd. 1632:* Keö szegeö uas rud N. 3 [Fog.; UF I,142].

II. *fn* **1.** kőfejtő/vágó munkás: pietrar, spărgător de piatră; Steinbrecher/arbeiter. *1587:* az keo szegeoknek az szegesteol atta(m) - 24 [Kv; Szám. 3/XXX. 23-4 Seres István sp kezével]. *1590:* Byro vram Akaratyabol Attam az Keo Zegoknek Keozegeo Istuannak es Zaz Kerestelnek f. 3 d. 50 [Kv; i.h. 4/XX.6 Hooz Lőrinc sp kezével]. *1591:* Az keozegeoknek Krestelnek es Istwannak az Nyolcz zeker keoert attam f 2 [Kv; i.h. 5/X. 15-6]. *1594:* 13 July. Az bekas pataki hidnak padime(n)tom czinalasatol attam Kristelynek az keozegheonek f 1/50 [Kv; i.h. 6/VI. 26]. *1597:* Az Fenesi Keo zegeoteol Lenart Tamastol veottünk 45 Darab keouet f 4 d 50 [Kv; i.h. 7/V.5]. *1598:* Zambo Petertwl monostori kwzegeotwl weotem 12 zeker boto keowet... f 3 [Kv; i.h. 8/III.8].

Szn. *1562:* Kewzegew Thamas [Kv; Szám. 1/VII.10]. *1563:* Kózegw Tamas [Kv; i.h.72]. *1568:* koszego Andras [Kv; TJk III/1.191]. *1585:* Keozegheó Istwan [Kv; TJk IV/1.458]. *1586:* keó zegeó Istvan [Kv; Szám. 3/XXIV. 41]. *1587:* Keoszegeo Istwan [Kv; i.h. 3/XXX. 23-4 Seres Istvan sp kezével]. *1591:* közegó Ambrűs. Keozegeo Istwan. Keozegeo Kerestely [Kv; i.h. 5/I. 23, 5/X. 21]. *1593:* kwzegeo Istwan [Kv; i.h. 5/XXI.14].

2. kőbánya; carieră de piatră; Steingrube/bruch. **Hn.** *1619:* az Keözegeö megett Zinten az forras alatt Dees feleöl [Kozárvár SzD; EHA]. *1622:* Köszegő [uo.; SzDMon. IV,449]. *1682:* Kőszegőfarka [uo.; i.h.]. *1721:* Küszegő farkánál (k). Küszegő mellett (k). Küszegő alatt (k) [uo.; EHA]. *1754:* a Köszegi alatt [uo.; EHa]. *1781:* a' köszegü alatt [uo.; EHA].

kőszemöldökös kőszemöldökü (ajtókeret); cu pragul (de sus) de piatră; mit steinernem Türpfosten/sturz. *1694:* Njilik ... az ebédlő Palotára faragott kő melljékes küszőbős és szemöldökös Puszta Ajtó, njiló Ajtaja nélkül [Borberek AF; BfR].

kőszemöldökü kőszemöldökös (ajtókeret); cu pragul (de sus) de piatră; mit steinernem Türpfosten/sturz. *1715:* egy kö mellyikü köszöbü Szemeöldökü ajto nélkül valo el romlot Szökség helly [Szentlászló TA; JHbK VI/5].

kőszén cărbune de piatră, huilă; Steinkohle. *1823-1830:* Még a város határára messze érzettük a büdösséget. A város pedig nagyon büdös, melyet okoz a kőszén gőze mivel itt azzal tüzelnek | A nagy katlanban kőszénnel tüzelnek, rettenetes nagy tűz, és képzelhetetlen forrása vagyon a víznek | kemencékbe... az ércköveket berakván, alol kőszénnel meggyújtják, s bizonyos ideig ég magában[a] [FogE 191,207. — [a]Az cislebeni ércbánya hámormunkájára von.].

kőszikla 1. kőszirt; stîncă; Felsblock/klippe. *1593:* Vtokot megh Allattak, Az keó ziklakra zeóktettek mind menesloúakot es tehen barmokoth [UszT 13/72]. *1637:* a' keő sziklát uágata ki Kemeny Gyeőrgy [Kalotasztkirály K; KCsl 139 Balthasar Czwdeön (!) col. vall.]. *1652:* Az Tömlőcz kü sziklából ki vágot. Mélysége negyed fél öl a föld szinig [Görgény MT; Törzs]. *1681:* Vajda Hunyad vára... Ez természet szerint valo Keő sziklán ighen szép formára éppettetett [Vh; VhU 502, 507]. *1694:* az belső Var Udvaranak az felsö szegeleti mellet va(gyo)n egy Kősziklabol ki vagot Kut, melly tellyesseggel mindenestül fogva el pusztult [Kővár Szt; JHb]. *1697:* Ezen gabonas haz alatt is vagjon egj kő sziklából ki vagott kis pincze melyre nyilik edgj reteszes ajto [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 11]. *1777:* A Konkojfalviak közzül... itten elöttünk a kuttol fogva ezen kösziklái amely kis térség vagyon a Szamos mellett, fel szántották s elfoglalták a magok határokhoz [Ködmönös SzD; JHbK LVIII/28]. *1786:* ha az Thoroczkai Lakosak az Vasnak mivelésetöl el rekesztettnenek, mint hogy itten az kösziklák közöttt nincsen olly Hatar, hogy az Földnek mivelésebol... el élhetne... el kellene pusztalniak [Torockó; TLev. 4/13.25]. *1791:* a' Tartsafalvi és Csehérdfalvi határ közöttt a' Réti Kapun kivül a' kőszikla tetején... Csehérdfalva határt hasitto Gjepüt tett [Csehétfva U; EHA]. *1825:* A Serhüttö Pintze... a' Kö Sziklába vagjon be vágva [Dés; DLt 595].

Hn. *1758:* A' Kőszikla megett (sz) [M.kiskapus K. EHA]. *1769:* a' kö szikla alatt egj kaszáló irotvány [Szépkenyerűsztmárton SzD; Ks 39.XXIII.16]. *1790:* Arnyék nevü hellyben a kö szikla felett [Tarcsafva U, EHA]. *1849:* Sövényesbe a' kőszikla alatt (k) [Kőrispatak U; EHA]. *1891:* Küszikla v(ölgy) [Jegenye K; KHn 208].

2. szirt; stei; Klippe, Riff | ? zátony; canara, stîncă în mare; Sandbank, Klippe. *1680 k./1715 k.:* Sok el butt Kö Sziklák Gállyákat süllyesztnek Mikor a' Hajosok láb alá nem néznek [Rosnyai, HorTurc. 175].

3. *élő* ~ *áty* kb. szilárd lelki alap; temelnic sigur, fester Seelenzustand/grundlage. *1811:* Ditsekedtek régen Apostol Jánossal; Hogy az elsöket az elö kösziklára Ö épitette-fel Jésus' vallására [ÁrÉ 174].

4. ~*ból való* kb. erös jellemü; de caracter; von festem Charakter. *1879:* Mi vagyok én, Ödön? Vajon nem álom-é hogy eszem, iszom, mint más kétlábú?... Ügy fiam: támaszl bizony! korlát, Ödön! vasból — kősziklából való! [PLev. 65 Petelei István Jakab Ödönhöz].

kősziklás sziklás; stîncos; felsig. *1614:* nyolcadnapig... iszonyú havasos, kősziklás, erdős, völgyes helyet mentünk [BTN 67]. *1702:* az Nagy Cziczhegyi Szöllőt... az Fiscus nem egeszen birta hanem egy darabott birt benne a Kő sziklassat... igen pusztas volt [Dés; KGy]. *1740:* Fekete Kápra után fel küldötem az havasb(a) de az nagj ho mia az kősziklás hellyre fel nem mehettek s alab semmi kepen nem kaphattak [A.árpás F; TKl Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. *1757:* Tanáltatnak Mineralis Vénák olly hegyekbenis mellyek nem kősziklások, ázokban Stolnákkal miként a' kősziklás hegyekbenis ahoz valo Bányász vas Eszkőzekkel... penetralunk mig Vénákra erűnk [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével]. *1758:* minthogy ezen helly... kősziklás, hasznot nem vehető [M.kiskapus K; EHA]. *1798:* ezen... szöllő kősziklás hellyre lévén épitve, az essözések a' földet rolla el mosták a' Szöllő tők ki égtenek [Bálványosváralja SzD; EHA]. *1815/1817:* A Ropoban (e) egy felől... Szabo Imre el szakadozott Kősziklás Hellyeik szomszédságokban... az erőssen el sülyedezett Kősziklás Helly [Vágás U; EHA].

kőszikla-szakadás sziklaszakadék; stîncă abruptă; Fels(en)kluft/schlucht/abhang. *1664:* egy nagy ku szikla szakadasson lattam hogy le hullottak Valla azon feles mines lovakban es marhakban mint egy harmincz harom [Szászfellak SzD; Born. XXXIX.4 Kis Matte (20) jb vall.].

kősziklatető sziklatető; pisc, vîrf de stîncă; Felsengipfel/spitze. *1762:* elébb menvén választya meg égy mástol az két Helységbéli határokat edgy Kö-szikla tetö [Szentlászló TA; EHA].

kőszirt köszikla; stîncă; Felsklippe. *1770:* ezen se szántoni se kaszálni nem lehetett... tsupa kö szirt [Torockó; Thor. XVI/39]. *1777:* Ötödik Tábla... a' Pál Janos réttyin aloll ki allo kö tsúprol fel egyenesen a' kö szirt élin [Magura TA; Ks 89]. *1864:* (A) hegyek kősirtok (!) [Kilyénfva Cs; EHA] | a Pad nevét vette a magos felül lapájos helytől... oldala környesen meredék kőszirt és kopasz oldal [Zsobok K; KHn 324].

Hn. *1639:* Az kö szirt alat [Deréte K; KHn 33]. *1652:* Keőszirt feljn egy feöld [Kajántó K; GyU 126]. *1740:* a Kőszirt felett (sz) [Gyerővásárhely K; EHA]. *1757:* A Nagy kőszirtnál (k) [M.gyerőmonostor K; KHn 78]. *1797:* A Kőszirt felett(e) [Tarcsafva U; EHA]. *1823:* Pusta Kő Szirtok [Szépkenyerűsztmárton SzD; EHA]. *1835:* A Kö szirt [M.bodza Hsz; EHA]. *1856:* a Kis almasi... Ko Szirt [Torockószt.György; EHA].

Ha. *1847:* kőszirtokat [Kv; KLev.].

kőszirtes kősziklás; stîncos; mit Felsklippen. *1684:* a dullőnek a másik része pedig kőszirtos középszerű fenyőfakkal bé vagyon nőve [Tekerőpatak Cs; EHA]. *1825:* sz Almafánál a fejér kö megett (sz)... a keleti vége kőszirtas [Nagymoha NK; EHA]. *1831:* ezen... Métának ki vágotása alkalmatosságával, olyan mélységekbe, és kö szirtes Hegyekbe ütköznénk belé, a melyek miatt a' Métázással... éppen meg akadnánk [Remete Cs/Toplica MT; Born. XVb]. *1864:* (A) Jajgato... erös kőszirtos magos hegy Csucsokkal, és meg járhatatlan részekkel, 's használhatatlan Csepűs erdő (A) felső és also várpatakok, melyek az ott állo magas kő szirtos hegynek nyugati részéből erednek [Csomafva Cs; GyHn 28] kőszirtos helyek [Ditró Cs; EHA] | Közrez havas tető kőszirtos erdős hely [uo.; GyHn 35] | Feketerez déli oldala... magos, erdős — kőszirtos még legelőnek sem használható [Tekerőpatak Cs; i.h. 56].

kőszirtesség köszikláság; faptul de a fi plin de stînci; felsige Beschaffenheit. *1864:* égés, Kőszirtosság miatt nagy része használhatatlan [Csomafva Cs; GyHn 27].

kőszita kőporszitáló rosta; ciur pentru praf de piatră; Reibsandsieb. *1648:* Wveögh czyürheöz valo instrumentumok... Keö szita nro. 1[a] [Komána F; UF I,938. — [a]Fels-ból kiemelve].

kőszitáló kőporszitáláshoz való; de/pentru ciuruit praful de piatră; zum Reibsandsieben dienend. *1648:* Wveögh czyürheöz valo instrumentumok... Egy rosta keöszitálo alkalmas[a] [Komána F; UF I,938. — [a]Fels-ból kiemelve].

kőszivárvány kőbolthajtás/ív; boltă de piatră; Steingewölbe. *XVIII. sz. eleje:* Vagyon itt Marus Sz: Királyon az Marus Parton egy négy szegre épitetetett nagy kő Kastély, mellyre is Nap nyugot felöll a külsö Udvarral hét kö Szivárványon állo romladozott kö graditson faragott kövekkel padimentumozott Tornatz [Marosszt.király AF; MNy XXXIX, 384]. *1725:* (A kastélyra) a külsö Udvarról szólgál két kö Szivárványon álló romladozott kö gráditson, faragott kövekkel padimentumozott Tornátz | Ezen közös Pitvarban vagyon egy kö Szivárvány, mely a' két feloll lévö házakat öszve foglallya, azon Szivárványon tul penig partim deszkázattal, partim penig ugyan két Szivárványokon rakott, kőfallal el rekesztett kis Kamra | Ezen közös Pitvarban vagyon egy kö Szivárvány melly a' két felöll lévö házakat öszve foglallja, azon Szivárványokon rakott kö fallal el rekesztett kis kamarátska [uo.; i.h.].

Az összetétel és a jel. keletkezésének szemléleti alapjára félreérthetetlenül rávilágít a köv. kijegyzés: *1725:* Nyilik ezen Kastélyra Napnyugot felöll egy faragott kövekből Szivárvány modgyára Szepen hajtott Kapu [uo.; i.h.].

köszméte egresbokor; agriş; Stachelbeerstrauch. *1692:* az harmadik Puszpang tabla mellet levő el jaro ösveny két felin cziprus, azon tablanak az Görgeny vize felől az hegy tetejin egy rend köszmete mas rend Tengeri szőlő [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

köszméteegres egresbokor; agriş; Stachelbeerstrauch. *1680:* vadnak ezen kerb(en) szép külömb külömb féle oltványok szilva fák megj fák köszmete egressek [A.porumbák F; ÁLt Inv. 27].

köszméteegres-fa köszméte/egresbokor; agriş; Stachelbeerstrauch. *1782:* Köszméte egres fa [Kisesküllö K; SL]. *1813:* A' virág ház előtt lévő két alsó veteményezö Táblák körűl szép eleven Köszméte Egres fák [Koronka MT; Told. 18].

köszmétefa köszmétebokor; agriş; Stachelbeerstrauch. *1679:* Másik veteményes kert... 23 táblára vagyo(n) ... Zsállya, Isóp, Egres fa, köszméte fa [Uzdi-

sztpéter K; TL. Bajomi János inv. 139]. *1849:* Az veteményes... ribizli, és köszméte fákkal, körül ültetvék [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

kőszobor statuie de piatră; Steinstatue. *1854:* Pygmalion forro ölelései életre gerjesztik a szeretett köszobor hideg kövét a hü emlékezet múltunk szebb korára birhat e delejes erővel [ÚjfE 4].

kőszorító szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *tölgyfa-kaloda* tölgyfa-kőfészek/kőrítő; crivace de stejar; Steingeschlinge/geschöder aus Eichenholz. *XIX. sz. e. f.:* kőszorító tölgyfa kaladák [Marosbogát TA/Kv; GyK kv-i építőmester malomszám.].

köszön 1. üdvözöl/köszönt vkit; a saluta (pe cineva); grüßen. *1551:* az en zolgam K azzonionak (!) en Zomal kezenien vristen tarchia meg K mind azzoniomal es germekivel ez leuel [Kv; BesztLt 38]. *1585:* Ferenczy Istuan Zentgereczy[a]... vallia... keozeone az Andras nekiek Amazok penig egik Ewsteokeon kapa, az masik az feiet kolchiola Altal [Kv; TJk IV/1. 486. — [a]MT]. *1597:* Iffiú Borbely Peter vallya... Ö maga az Asszony talala egy Estüe az piatzo(n), úgy közene [Kv; TJk V/1.131]. *XVI. sz. vége:* Az oskolaban bemenvén köszönnyen [Barabás, SzO 349]. *1629:* az keözepseö sarampónal talalam njargalva megjen uala, sweget uetek neki keozeönek zoualis [Kv; TJk VII/3.63]. *1635:* phulop Palne... mondotta enneke(m) hizen borka kózónek uarbelinenak s ne(m) fogada [Mv; MvLt 291.56a Iffiu Palne Varga Bórbálá vall.]. *1745:* én köszönék de semmit sem felele hanem Csak kalapját emelité [Szásznyires SzD; Ks Pap Gyurka (34) ns vall.]. *1755:* pusztaság ollyan van Szebenben, hogy majd a' sintsen kinek köszönyünk nem lévén senki ben ā Magyar Urak közűl [Ks 96 Baló Antal lev. Nszből]. *1764:* Murvai János... menvén az házban, ezen szokkal köszent Jó napot vitézek, mi szándékkal vadtak [Torda; TJkT V. 237-8]. *1771:* sem mikor be jöttek sem mikor kimentek nem köszöntek [Dés; DLt 321.31b-2a Georgius Háncz (56) vall.].

2. köszönetet mond, megköszön vkinek vmit; a mulţumi cuiva pentru ceva; für etw. danken. *1542:* engemeth kwldoth wala azonywm a k: lewelewel az Barathoz es egeb dolgokfelol az kewwettsegnek. Egyk arrol wala hog azonywm kewzewne neky, miwel annak clotthe azt wzwnthe wolth hog... ew kegelme en thwlem semmyth ne tharchon [Fog.; LevT I,16-7 Petrus Orozy Zalay Ianosnak... Fogaras waranak ewrewk wranak]. *1570:* Marthon varas zolgaya azt vallia hogy... zekely peter... azth Monta, Az Jambor Zabo vinchenek keozenem, hogy velem szoksor (!) Joly Theot, Ew Taplalt keolchegel [Kv; TJk III/2.15]. *1676:* A hógomasszony ő kigyelme köszöntésit szegény beteg feleségem velem együtt köszöni [TML VII, 257 Kornis Gáspár Teleki Mihályhoz]. *1716:* Köszőnőm azert nagy bócsülettel az M. Urnak szegeny hazamhoz valo nagy affectioját, es reflexioját [Ks 95 Apor Peter Kornis Istvánhoz]. *1729:* alázatosson köszönyöm... az Aszszony annyi rendbeli hozzam mutatott gratiaját [Somlyó Cs; ApLt I gr. Haller János anyósához, gr. Apor Péterné Kálnoki Borbárához]. *1749:* Köszönem alázatossággal az Mlgos ur Gratiáját [Gagy U; Ks 83 Péterfi Sándor lev.]. *1750:* Köszönöm alázatossággal az Méltoságos Ur szép Uri Gratiáját hogj méltoztatot fel szabadulasomban munkás lenni [O.csesztve AF; Ks 83]. *1814:* Köszönem az Urnak Joságát... tsak Verbis köszönem [Borsa K; EMLt Bodor Pál ir.]. *1830:* köszönem kedvesem joságodat [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

3. hálát ad vmiért; a mulţumi (cuiva) pentru ceva; für etw. danken. *1585:* Anna Zep Miklos zolgaloia vallia... kezde bezelgetny Hagione enneke(m) Az Azzoniod Nyelve vgmond kezembe vala... Nem hat frtot Erdemlet volna hanem teobet de keozeonnie peter papnak [Kv; TJk IV/1.499]. *1603:* Chiwka Gergely... vallia... hallottam akkor Ersek Balintnetol enmagamis hogy monta Varga Janosnak... Te ember ennekem keozeonnied hogy el eonteottem az eteteot melliet neked a' chiwporba chinalt volt a feleseged kiwel megh akar etetnj [Kv; TJk VI/1.689]. *1604:* mondotta fazakos pal hogi közönie görfi Janos hogj Job fa ne(m) akada kezembe mert Talam haza nem megien vala [Csekefva U; UszT 77b]. *1629:* keoszeonnye az esse fia Zupouicz Gabor hogy az notarius... vgy foga mellette mert bizonj most az Toromban[a] ülne [Kv; TJk VII/3.84. — [a]A város börtöne]. *1644:* keozeonnie az Ese lelok kurua fia hogy Oth Ne(m) talaltam, Mert soha ne(m) Eót volna teobbet [Mv; MvLt 291.426a]. *1676:* szabadulásomat Kegyelmednek fogom köszönni... mert... hogyha Kegyelmed akar a tehetségben fogyatkozás nem lészen [TML VII,238 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1829:* a' Néhai Kedves emlékezetü Férjem maga meg esmeri, hogy házának hanyatlo állapottyát én hoztam jo rendbe... nem tsak Házi jol létét hanem betegeskedésében életet is nékem köszöni [Ne; DobLev. V/1155].

Szk: ~ *vki nevével* vki nevében hálát ad vkinek. *1630:* Én mindazonáltal őfelsége nevével igen köszöntem az vezérnek, hogy... jóakaratját... mutatta volt Erdélyországhoz [BTN[2] 433]. *1668:* Lamberg szép levelet is olvastam, kiben köszöni az császár nevével Bánfi uram jó akaratját sok szép szókkal [TML IV,369 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

4. vmit vkinek/vminek tulajdonít; a atribui cuiva unui lucru ceva; etw. jm/einer Sache zuschreiben/beimessen. *1585:* Monda Zep Miklósne... Hagy beket Hagionę, Nem fizetek nem Regennis hat frtot bitangba, Monda hogione, Ha fizettel keozeond a' the edes kis Nielwednek [Kv; TJk IV/1.499]. *1668:* kétség kivül hiszem, végben megyen az dolog, melynek effectussát éppen az Kegyelmed jó akaratjának köszönvén, én is Isten éltetvén meg igyekszem Kegyelmednek szolgálni [TML IV,400 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Az atyámnak Gyulafi László által izentek arestumot Keresdre, mely ez volt: házánál üljön, senkinek levelet ne irjon, sem senkitől ne vegyen. Idegen embert ne admittáljon, köszönje betegségének, hogy várba nem viszik fogva [BÖn. 683]. *1761:* Rettegi István... addig ivutt Somai Gergelynél, hogy betegen jött haza s jobban is elérvén a nyavalya azt mondotta, hogy minden betegségét nekem köszöni [RettE 129-30]. *1775:* azon... sebhetést a Fia csak annak köszöni, hogy a Falunak Tartsafalvanak[a] határpásztora lett [Pf. — [a]U].

5. felköszönt vkit, vkire köszönti az italt; a închina un pahar în sănătatea cuiva, a toasta; auf jn einen Trinkspruch (aus)sprechen. *1702:* a Dékány peniglen a Dekanyságot addig le ne tehesse valamig a Dékány Pohárt meg nem adgja és másra nem köszöni [Dés; JK]. *1705:*

Egy pohár bort újobban köszöne el maga a generalis az hűségben megmaradott magyarokért, azoknak consolatiójokért, melyet ugyan az úrra köszönvén, az úr viszont másokra [WIN I,600]. *1710 k.:* én kis kristálypohárt elköszöntem rendre a vendégimre, az elsőn kezdvén, alább-alább rendre a vendégim egészségeért... a nagy rendek, néki riogatták egymást: Imhol az úr... köszönt mü érettünk, hát mü ne köszönjünk a gazda, gazdaasszonyért? hozsza bort | Teleki a több pohárok között közöne általellenben véle Mikesre egyet [BÖn. 519, 738].

Szk: *pohár bort/pohárt ~ vkire* felköszöntésként iszik vki egészségére. *1574:* Kalara az nehay Hegedws Mathene Azt vallia hogi... mykor leanyat varada hazasitotta volna Albert deaknak Es otth volnanak tahat megh hallia dely pal es Ieot oda Maszod Magawal, ott egy Nap ebeden vachoran Masnap felesteokemen Iol tartotak, Es hogy ely Akarna Meny Lowara fely wlt volna, vgy keozeny egy Cristal pohar bort az eo vey Albert deak deak (így!) Io Zerenceh feiebe Rea Illen zowal Sogor Ennek az Borat Id meg es az poharatis Neked Atta(m), Az ely fogadia, Es Azonmodal eo Rea keozeny az loh hattrwl es az poharatis Neky aggya [Kv; TJk III/3.347]. *1736:* Egyszer Fogarasban az udvar német gyalogjait az fogarasi vár piaczán rendre állították, s valamikor új pohárt köszöntek, mindenkor lőttek [MetTr 336].

6. a tagadás, elutasítás kifejezésére; pentru exprimare a negării/refuzului; als Ausdruck der Verneinung/Abweisung. *1843:* Az erdőgondnok úr praedicalt az embereknek egyet, megmutatván, mennyi fára van szükségük, és mily múlhatatlan legyen az erdőmagvetés, de miután látta volna, hogy ők a célba vett vetést állhatatoson ellenzik, azt mondotta, hogy ha így van, köszönőm, én veletek ki nem kötök, s marad a dolog annyiban [VKp 78].

7. *~ vmit gúny* nem kér vmiből, nem kíván vmit; nu cere/doreşte din ceva; etw. nicht verlangen/wünschen. *1740:* Tudom az Utrumb(an) forgo Molnár... Kását is tört de azt sem köszönöm a mint törette [Papolc Hsz; SzentkGy Rab Miklosne Anna (30) jb vall.].

Talán a *köszön* igealak birt. szr-os főnevesült formájának minősíthetjük a sajátos „semmi köszenyét nem látom" kifejezést az alábbi alkalmi, egyszeri használatban: *1671:* Úgy tudom, egyik fejedelem sem üresitette úgy meg magát, mint mi az ország javára, de annak semmi köszenyét nem látom hanem mégis azt halljuk, rosszul folynak az dolgok [TML V,635 Bornemisza Anna fejedelemasszony Teleki Mihályhoz]. Az

köszönés 1. üdvözlés; salut; Gruß, Begrüßung. *1606:* Az keözenes es oda menes feleól s fenjegetes feleól hallotta hogj ezt mo(n)dotta Osuat Janos, zalljon le mert rozzat kapz (így!) [UszT 20/204 Catherina consors Stephani Nagj inquilini Georgi Janosi vall.].

2. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *pohár ~* felköszöntés; toast; Trinkspruch. *1710 k.:* Embert mordabbul nézni soha nem láttam, mint a fejedelmet ezen az ebéden, az egy pohár köszönésen kivül (azt is erővel) egy szót sem szólott Béldinek s nékem [BÖn. 681].

köszönet 1. köszönés; salut; Gruß. *1658:* Az minap sebesi vásárkor Rosz János deli paripáján mutogatván magát összve beszélgeténk, hogy tréfáljuk meg... az gornikok megfogván az lova fékét... fenyegetőzött, szitkozódott; immár bizony tsak köszönetemet sem fogadja [TML I,144 Thuri Mihály Teleki Mihályhoz]. *1823–1830:* Egy fogadóban lévén szállva, már itt kezdettem azt tapasztalni, hogy a nagy városokon, akik egy jószágon vagy csak egy fedél alatt laknak is, egymást nem ismerik, nem is kivánnak egymással beszélni is, és ha az emberek szinte összeütköznek is, egymásnak nem köszönnek. Ki is győzné annyi nép között a köszönetet! [FogE 167].

Szk: *~ét megteszi* köszön. *1842:* kalapom le véve a' Házba bé mentem köszönetemet illendöleg meg tettem [Dés; DLt 1452a.7].

2. köszöntés, üdvözlet; salutare, salut; Gruß, Begrüßung. *1665/1754:* Ha más Városrol ide Legény jö, avagy innét mégyen, az az Legény ha Társ legény, tartozik a' Társaságot a' Társaság köszönetivel köszönteni | az ujj Társ legény... Tiszti pedig ez lészen: hogy más Várasban vándorolván, a' hunnat mégyen annak a' Társaságnak és Mestereknek köszönetivel a' mü szokás(unk) szerént tiszteséggel és engedelemmel köszönteni azon B. Társaságot [ACArt. 17,23]. *1751:* Isten a ti fáradságtok Fizesse meg adománytok Köszönettek hallgassa meg [Hétfalu Br; EM LI, 124 betl. játék]. *1838:* ezek után illő koszőnettel mind Két Czéh Mesterek el mentek [ACProt. 8].

3. rendsz. levélkezdésben szokványos, udvarias, ill. kedveskedő üdvözletként; de obicei ca formulă la începutul scrisorilor; im allgemeinen am Briefanfang als gewöhnlicher, höflicher bzw. gefälliger Gruß: 'ua.; idem'. *1540:* Bathory Andras es Dragffy Wram thy k: mynth attyokffyaynak es barathynak kezenethyketh es zolgalathyokath yzenek [Kv; LevT I,9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. *1553:* Kezenetem és magam Ayanlasath Jrom te K mjnt byzoth wraymnak [BesztLt 38 Pestesy marthe a beszt-i városi tanácshoz]. *1557:* Kwzwnetemeth es magam Ayanlassath mynth Jo Zomzed Wramnak az egez Tanachyal egyetemben mynth Tyztelendw uraymnak es Attyam ffyaynak (!) [Nagyfalu SzD; i.h. 20 Apaffy Laszlo a beszt-i bíróhoz]. *1559:* Kozewnetemnek wtanna magam ayanlasat Es zolgalatomat yrom Ke: myt (!) yo zomzyd Wraymnak [Somkerék SzD; i.h. 59 Erdely myklos de som kerek a beszt-i városi tanácshoz]. *1567:* My masodik Janos[a]... wdwar hely zekben lakozo fw nepeknek es Lo feyeknek keozeoneteonket es zokot kegielmessegeonket Jrywk [Törzs. fej. — [a]János Zsigmond]. *1568:* Kwzwnethemnek Zolgalathomnak es magam ajanlasanak vtanna, kerelmes Byzoth vraym atthamfiay, Barathym, es Jo zomzedym az thw k: leueleth megh ertetthem, mellyeth, en thw k: nagy zerettettel es keduesen wottem [Magyaró MT; i.h. 29]. *1569:* Közönetemet Es szolgalatomat Ayanlom thw Kenek mynd az egez Thanatsnak [Kv; TJk III/2.102d]. *1570:* Keoszeonetwnk vtan Zolgalatunkat Ayanlyuk tw k(nek) mynt vraynknak atyafyayknakk, Ezt aggyuk tw k. tudasara ez mw Levelunkbe [Gyalakuta MT; BálLt 1]. *1620:* Adom minden rend belieknek az kiknek illik ertiszekre Tekintetesnek Nagsagosoknak, Nemeseknek Capitanoknak Vice Capitanoknak Ispanoknak kiralli Biraknak Vice kiralli Biraknak falun Varoson Biraknak Polgaroknak harminczadosoknak vamosoknak Vtakon es Hydakon Alloknak keozeonetemet, s az kiknek illik Zolgalatomat Aianlom [Borb. 1].

4. mulţumire; Dank. *1667:* megértettem Kegyelmed sok szolgálatját, melyet én nem tudom mikor hálálhatok Kegyelmednek meg s levelem által köszönni sem tudom.

mert bizony kezem szives köszönetemre reá nem érkeznék [TML IV,77 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1670:* Kérjük Uram... Kegyelmedet... méltoztassék kölcsön vagy ezer tallért adni Kegyelmed... a mint Kegyelmed adná, köszönettel s nagy kedvességgel Kegyelmedet ugyan olyan pénzül contentálnok [TML V,299 Nagybánya birája és tanácsa ua-hoz].

5. felköszöntés; toast; Begrüßung (durch Trinkspruch). *1736:* kihozták a kristályokat, mindenkor Teleki Mihály fogadta el a köszöneteket, megiván az bort [MetTr 328].

6. kb. hála; mulţumire, recunoştinţă; Dankbarkeit. *1770 k.:* sokakkal meg bizonyitom melly igaz szivel voltam én eő hozzája, s ihon ez a köszönet [Bikfva Hsz; HSzjP].

Szk: *~et (el)fogad. 1816:* fogadja el Nagyságod háládatos alázatos köszönetünket, örökes háládatosságunkat [Héderfája KK; IB. Molnár Sámuel lev.]. *1886:* Fogadja e sorokban mindnyájunk szives köszönetét [PLev. 122 Szász Károly Petelei Istvánhoz] ✱ *~et érdemel. 1677:* Az én Kegyelmednek való szolgálatom nagy köszönetet nem érdemel [TML VII,347 Teleki Mihály Bethlen Jánoshoz] ✱ *~ét fejezi ki. 1873:* Volt egyházfink Pakai Elek köszönetét fejezi ki az egyháznak hogy egyházfinak választották... innepélyesen leköszön [Burjánosóbuda K; RAk 18] ✱ *~et szavaz. 1844:* a Rendek... köszönetet Szavaznak eddigi szeplőtlen hivataloskodása iránt [Usz; UszT XI. 85/2-62] ✱ *~et vár vkitől. 1769:* Ngod talán köszönötöt ő Ngatol ex eo várná [Mv; Told. 19/45] ✱ *~ követ vmit. 1833:* A' Dispensatioért valo fizetés... meg vagyon határozva... 12 ezüst Magyar Forintokban. A' kinek tettzese vagyon ezen fellyül küldeni azt haládatos köszönet követi [Marosbogát TA; DobLev. V/119.82] ✱ *~tel akceptál vmit. 1792:* ha ... Törvényesenn meg esett ki jártatás szerént káromat... méltoztatik refundaltottni, vgy igenis köszönöttel acceptalo(m) [Ádámos KK; JHb XIX/35] ✱ *~tel fogad vmit. 1880:* nemcsak örömmel, de köszönettel is fogadom e felhivását, s úgy szeretném, hogy minél derekabb rajzzal fizessek meg érte [PLev. 75 Petelei István Szinnyei Józsefhez] ✱ *~tel megismer vmit* köszönettel elismer vmit. *1834:* Ezen Summa f 829//40 hogy ki fizetödött légyen aláb irtt alázatos köszönettel meg üsmeri Vikal Simon [Kv; Born. O.Ia] ✱ *~tel tartozik. 1665:* én is holtomig oly köszönettel tartozom [TML III,520 Kapi György Teleki Mihályhoz] ✱ *~tel vesz vmit. 1586:* Emrich Bogner a' második Safar Polgar Zamadassa... Az varos Maradot Adossa Neky f 17/77 melliet megh Attanak neki zolgalattiat keozeonettel vewen [Kv; Szám. 3/XXIV. 11]. *1749:* Melly pium Collatumat az Ecclais nagy háládatossággal s köszőnettel vészen [Uzon Hsz; SVJk]. *1797:* A Bancho Czedulat köszönettel vettem [Héderfája KK; IB. I. Bethlen Sámuel lev.] ✱ *~tel viszontagol vmit* köszönettel viszonoz. *1814:* Én minden esetben azon vagyok, hogy hozzám mutatott barátságodat köszönettel viszontagolyam [Görgény MT; Ks 94].

7. kb. haszon, elismeresre méltó dolog; folos; Nutzen, anerkennenswerte Sache. **Sz.:** *kevés/nem sok ~ vagyon benne. 1763:* A continuum judicium felálla, de nem sok köszönet vagyon benne... az mi főispánunk nem a közönséges jót, hanem a maga commodumát respectalván [RettE 154]. *1792:* ezen a télen igen keveset dolgozhattunk, amit dolgozottis az ember, keves köszönöt vagyon benne [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] ✱ *semmi ~ nem leszen/volt benne. 1671:* ha csak az gyűlésre megyek, abban semmi köszönet nem leszen [TML V, 462 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1773:* az efféle atyafiságos házasságot sokan próbálták, de semmi köszönet nem volt benne [RettE 314].

köszönget 1. üdvözölget; a saluta (rînd) pe rînd; wiederholt grüßen. *1811:* Meg hevül az idő, Nyári napok jönek ... Oh mint mosolyognak minden fák' nemei... Egy mást köszöngetik gyenge meg-hajtással [ÁrÉ 55].

2. *poharakat ~* felköszöntésként iszik vki egészségére; a închina un pahar în sănătatea cuiva; auf js Gesundheit Trinkspruch sagen. *1705:* A generálisnak jó kedve érkezett... Poharakat köszöngetett és a magyar étkekből is jól ött... Azután... az urak, mik is akik voltunk... csak köszöngettük Haller uramra a poharakat [WIN I,410-1].

köszöngetés (borral való) felköszöntgetés; toasturi; Trinkspruch. *1657:* ez alkalmatosságok, és sok szép szók, kénálások, köszöngetések, az bor és muzsika... azt cselekedtette velem, hogy... az bort megkóstoljam [KemÖn. 229].

köszönhet 1. köszönthet/üdvözölhet vkit; a putea saluta pe cineva; jn begrüßen können. *1639:* eözue veszek az szep aszonya⟨l⟩ megh mondom neki hogj nem köszöne hogy talam az szekely Janoset falta altal az szaiaba(n) s mostis ot tartia, s azert nem köszönhett[a] [Mv; MvLt 291.175a. — [a]Csúfondáros, trágár nyil-ban].

2. a putea mulţumi; danken können. *1677:* Az én Kegyelmednek való szolgálatom nagy köszönetet nem érdemel, Isten után az egész kegyelmességét az mi kegyelmes urunknak ő nagyságának méltán köszönheti az mi jó kegyes természetű kegyelmes asszonyunk ő nagyságának [TML VII,347 Teleki Mihály Bethlen Jánoshoz]. *1759:* a szőlő jobban megért volt, mint tavaly, melyet egyedül octobernek köszönhetünk... oly meleg napokat szolgáltatott [RettE 97]. *1847:* A' gőz e csoda-erejének köszönhetém én is, hogy egy nap alatt jó társaságban... Bécsből Prágába juthaték[a] [Méhes 2-3. — [a]Vasúton]. *1862:* A menyei Szent hatalmasságnak az ő meg mérhetetlen bölcsességének köszönhetjük azt, hogy egymásnak vagyonroli végrendeletett tehetünk [Kv; Végr.].

3. vkinek/vminek tulajdonithat, a putea atribui cuiva ceva; jm etw. zuschreiben können. *1573:* Az Azzonembertis kerdy volt Mint leot es myert, Mond hogi azzonianak keozenhety Mert eo Igert Barsonios Zoknjat hogi Melleye Menyen [Kv; TJk III/3.66 Nehay ferge lwkachne vall.]. *1678:* édes Sógor uram, minden szerencsétlenségemet Kgd távullétinek köszönhetem [TML VIII,251 Kornis Gáspár Teleki Mihályhoz.]. *1774:* Ha... az arbitrativa sessio megbékéltet, vagy a gubernium, azt nem egymásnak köszönhetjük [RettE 321]. *1849:* Kövárvidéki pénztárnok Pap László börtönét a ... nép fel akarta törni, hogy őt fel akassza mely törvénytelen 's borzasztó tett, hogy véghez nem vitetett egyedül nekem köszönhetni... a nép közé mentem, s csak hosszas beszéd után birhattam vissza vonulásra [EM XLIX, 548 Zey Károly kezével].

köszönhető de mulţumit; zu dankend. *1678:* Bizony dolog igazságunk mellett s felette sok és nagy summa igirettel kelle ez példa nélkült való... tüzet megoltanunk; de az veszedelemhez képest, melyet semmi distractió meg nem változtat vala... csak köszönhető, áldassék érette az Isten [TML VIII,178 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz].

köszönőlevél scrisoare de mulţumire; Dankesbrief. *1677:* akarván én is Kegyelmedhez való devotiomnak megfelelnem, mind köszöntő mind köszönö levelemmel jelennem meg Kegyelmednél írásom által, kivánom, hogy írásom is ez alkalmatossággal Kegyelmedet találhassa jó egészségben [TML VII,358 Béldi Pál Teleki Mihályhoz]. *1801:* nem tudom irt-é Öttsém Uram a' Bátyám(na)k köszönö Levelet a' mi napában küldött penzért... s hiba-is lett volna meg-nem köszönni [Kv; SLt 17 P. Horváth Miklós öccséhez].

köszönőpohár kb. céhbe állási lakoma v. annak váltságdíja; masă festivă oferită de cineva la intrarea sa în breaslă sau suma ce trebuie plătită pentru răscumpărarea ei; Festessen gelegentlich der Anstellung in der Zunft od. das Lösegeld dafür. *1604:* Szabó Ferencz adott mesterasztalkor mi kezünkbe fl. 1... Husvét másodnapján Szabó Ferencz követé az mesterséget pénzzel végezé el uraimmal az köszönö pohárt Adott mü kezünkbe fl. 12 [Mv: EM XVIII,398]. *1629:* mikor az Kerekes Marton fia az keözeöneö pohart meghatta vala lata(m) hogj Kerekes Gergely az Aszonial beszelnek vala [Mv; MvLt 290. 167a]. *1841:* tizenöt számból álló Sírásó Ifjak Társaságának Articulusa... kivána a nemes Céh ökglmének így honorariummal lenni... Ha valamely becsületes ifjú nemes céhunkat követi, ha idegeny léjend ennek köszönő poharából a nemes céh flor. hung. 1. ha mesterember gyereke lejénd, abból felét [Dés; DFaz. 37-8].

köszönt 1. (szóban v. levélben) üdvözöl vkit; a saluta pe cineva (verbal sau în scris); (mündlich od. schriftlich) jn grüßen. *1602:* az Templomban... az valaztot plebanos vramat Pal vramat az Asztalhoz allatwan esmet biro Vram Tanach es varos kepeben keozeonte megh Alda, es zerenchyeltete, publicaluan az valaztastis az papy rend, és az egez varos nepe eleott [Kv; TanJk I/1.404]. *1619:* Jött az követ[a] azért, azmiképpen az régi szokás volt, hogy új császárt adván az Isten az muzulmán nemzetnek, azt köszöntse s üdvezelje [BTN[2] 262. — [a]A lengyel követ]. *1723:* Az gyermekeimet Attyai szeretettel köszöntöm, az kutyakhoz lattassanak jól [ApLt Apor Péter feleségéhez]. *1757:* Sogor Uramat becsülettel köszentvén maradak igaz Atyafija szolgaloja Rhedei Drusianna [Kara K; Kp III.137]. *1768:* Hugom Aszont Sogor Vr(ammal) együtt köszöntem ugj Fekete Márton Öcsimet kit is kérek, hogy nekem Csitsiri Borsot küldjen vetni [Záh TA; DobLev. II/387]. *1770:* Köszöntem a Pater Gvardiánt [Lekence BN; Ks 47.67.29]. *1792:* Mlgos B.Orbán Ur, az Asszon(n)yal együtt frissen vannak, Nsgodat atyafiságoson köszöntik egész Uri Házával egygyütt [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1829:* Mezeit, Solymosit köszöntem, Danitis [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.]

Szk: ~ *vki által* üdvözletét tolmácsoltatja vkivel. *1657:* Az fejedelemasszonnyal szemben lévén, köszöntvén tolmács által, néki szóló fejedelem levelét is megadám [KemÖn. 61]. *1662:* Pater Kászoni uramat is Kegyelmed által köszöntem [TML II,303 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *vki nevével* vki nevében üdvözöltet vkit. *1619:* Ali aga... Kérdé, hogy mi dolgom vagyon az pasával? Én mondám, hogy... csak az uram nevével akarom köszönteni [BTN[2] 175-6]. *1665/1754:* Ha más Városrol ide Legény jö, avagy innét mégyen... tartozik a' Társaság köszönetivel köszönteni; ha pedig apró béres, tsak az ott való Mester emberek nevivel köszöntse [ACLev. 17]. *1736:* (Az elölköszöntők) az menyasszony fő-gazdáját az násznagy nevivel köszöntötték [MetTr 379] ✱ ~ *vki szavával. 1621:* Magad Jasz Wasarra[a] be sietuén, az Waidat eo Nagt en szommal becziülettel keoszeonczied [KJ. — [a]A moldvai Jaşiba]. *1664:* Az Kegyelmed parancsolatja szerint az német kapitányokat Kegyelmed szovával köszöntöttem [TML III,38 Katona Mihály Teleki Mihalyhoz]. *1669:* Kapikia Böer Sigmond Instructioia... az Vaidát eö kgmet szonkal keoszöncze beczületesse(n) [Törzs].

2. ~*ik egymást* (találkozáskor) üdvözlik egymást, köszönnek egymásnak; a se saluta; einander/sich begrüßen. *1657:* Köszöntvén azért egymást mondám: Örülök, édes kedves atyámfia, érkezéseden [KemÖn. 250]. *1662:* jött vala Janusius Radzivil litvániai herceg... az üdősbik fejedelemhez Munkácsra... a sátorban betértek s egymást köszöntötték vala [SKr 278]. *1705:* Érkezvén pedig, lóra ülénk és eleibe menénk. Köszöntvén pedig egymást Herbeville-vel, engemet is recommandála, és megmondá ki vagyok [WIN I,627]. *1711:* odaki köszöntettük egymást... az tanácsház előtt [Kv; KvE 295 SzF].

3. fel/megköszönt; a felicita, a ura fericire; begrüßen, beglückwünschen. *1573:* Teomeoswary Andras azt vallia hogi... Barchay Janos egi talat veot leh az fogasrol es meg teoltette borral, Zoldenosra (!) keozente es meg Itta [Kv; TJk III/3. 207] *1705:* este megtudván az urak, hogy holnap Erzsébet napja volna, engem felküldé[a] a fejedelemasszonyt köszönteni [WIN I,598. — [a]Az úr]. *1739:* Noha fiui kötelességem hoszta volna magával, hogy Nacságodott személem szerint maga szt Patronussa napjára alázatoson köszöntettem volna, de mivél hogy inpedialtattam, kivántam alázatos levelemel, végbe vinni [Ks 99 Kornis Antal lev.]. *1806:* 6 után osonálván elmentünk Déési Urhoz Klára köszönteni ot kűrtős kalátsot ettünk [Dés; KMN 325]. *1811:* Vedd utadat a' Szent László Hegye felé, Emelkedjél annak éppen a' csupjára... De mig innen tovább mennél a' Lászlókat Köszöntsed és kivánj nékiek sok jókot [ÁrÉ 118].

Szk: *pohár bort/pohárt* ~ *vkire/vmiért* felköszöntésként iszik vki egészségére/vmiért. *1659:* köszöntsed... Toldiné asszonyomat is. Ma is egy pohárt köszöntek reá Ő kegyelme egészségére [TML I,470 Teleki Mihály feleségéhez, Pekri Sófiához]. *1705:* Poharokot is köszöntenek az úr és a királybíró egészségéért [WIN I, 385]. *1736:* Akkor az gazda vagy egy nagy selleg vagy pohár vagy fazék bort az elölköszöntőkre köszönt, azt azoknak... megkellett innya [MetTr 379] ✱ *vki* ~*te pohár bor* vki által vki egészségére felköszöntésként ivott bor. *1657:* rosszaságának fedezésére... azt beszéllette, hogy Zólyomi Dávid egészségejért és szabadulásáért köszöntem pohár bornak meg nem italáért akartam volna megöletni [KemÖn. 164].

köszöntés I. üdvözlés; salutare; Begrüßung. *1657:* Pázmány Péter... Arrol is praemoneála, hogy reá készülnék, mert császár privatim fogna vélem szemben lenni... tanéta is néhány szóval az köszöntésnek formájára [KemÖn. 104]. *1710 k.:* Angliában az asszonyoknak, leányoknak köszöntésének módja a szájok végének megcsókolása, mint a magyarok között a kézfogás [BÖn. 587]. *1751:* Fogadj Isten köszöntéstek Hogy ugy uj Király tiszteltek Ily meszünnen el jöttetek Szép Fiunkat meg néztétek[4] [Hétfalu Br; EM LI,124 betl.játék — [a]Szűz Mária válasza]. *1756:* a' Jegenyei[a] Jószágban kelletvén ki fordulnom, vissza térésem alkalmatosságával, tsak köszöntés kedvéért, fordultam be az Aszszony Henterné Aszszonyomhoz Kis Kapusra[b] [Kv; Mk IX.177. — [a-b]K].

Szk: ~*t tesz* üdvözöl. *1705:* felmenék Schlick generálhoz... amidőn béizenheték hozzá, mindjárt audentiám lőn, és a leveleket néki megadván... Az magam részemről is pedig szóval illendőképpen aggratulálván, igen jó szívvel fogadta, és maga még nagyobb köszöntéseket tőn [WIN I,618].

2. üdvözlet; salut; Gruß. *1667:* Kegyelmed köszöntését igen kedvesen vették [TML IV,33 Tököly István Teleki Mihályhoz]. *1725:* Igen szépen köszönöm s' nagyra bötsüllöm kigyelmed atyafiságos rollam való meg emlékezését és az következendő szent Innepekre való köszöntését [O.fenes K; Ks Mikola László lev.]. *1783:* Viszontogolyák velem együt az sogor Aszszony köszöntését öreg Aszszony Anyám és Testvéreim [A.ilosva SzD; SLt XL P.Horváth Ferenc Murányi Péter asszhoz]. *1795:* Kérem jó Vr(am) Kgldet, szives köszöntésem mellett, ne terheltessék ezen irásotskámot közolni azon Jó Vraimmal [TL. Málnási László ref. főkonz. pap Debreceni István tt-hoz]. *1899:* A legszivesebb köszöntésemet adja át a feleségének [PLev. 202 Petelei István Gyalui Farkashoz].

3. felköszöntés; felicitare, urare de fericire; Glückwunsch, Begrüßung. *1738:* Szt Catharina napja most nem régen lévén, Magyar Csestvére magam lo háton az Aszszony köszöntésire el fordultam volt [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.].

köszöntet *ige* üdvözöltet; a trimite salutări cuiva; (be)grüßen lassen. *1619:* (A fejedelem) Nagyságodat[a] az új tisztiben köszönteti [BTN[2] 243. — [a]A Portán a vezért]. *1711:* Laczko Eőcsém szegény köszöntett [Szentpál KK; Ks 96 Haller Gábor lev.]. *1733:* Az feleségem kgldet édes Angjam asz(szo)nj s hugam asz(szony)t minden jok(na)k kivánásával nagj betsülettel köszönteti [Borosbocsárd AF; Borb. Récsei Boer Samuel lev.]. *1739:* Az kis Arvácskam Exciád engedelmes Szolgálocskaja Leanyi alazatossagal köszönteti Exciadat [Moha NK; Ks 99 Nagy Boldisár lev.]. *1749:* Kedves édes anyád róla való megemlékezésedet igen kedvesen vevén, köszöntet [Bodok Hsz; DanielAd. 274 Hidvégi Mikó Ferenc Vargyasi ifj. Deniel Istvánhoz]. *1781:* Radakne Nenem Aszszony atyafiságoson köszönteti [Sáromberke MT; TSb 13 Bethlen Zsuzsanna lev.].

Szk: ~ *vki által. 1657:* Az öcsém is Kegyelmedet én általam köszönteti [TML I,72 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. *1666:* Szrini uram az vármegyéket becsülettel köszöntette Baxa uram által [TML III,560 Ebeni István ua-hoz].

köszöntet *fn* üdvözlet; salutare; Gruß. *1618:* Az uradnak írd sok köszentötemet és írd meg, hogy tudja, hogy ezelőtt is jóakaró apja voltam, s most is azon jóakaró apja vagyok [BTN[2] 154].

köszöntetik I. vmilyen tisztségben üdvözöltetik; a fi salutat într-o anumită funcţie; in irgendeiner Würde begrüßt werden. *1662:* A büntetés helyett... méltóságokkal ékesíttettenek... Homonnai György... országbírájának köszönteték [SKr 109].

2. vkinek vmiben vmi tulajdoníttatik; a fi atribut cuiva ceva (din...); jm etw. in einer Sache zugesprochen werden. *1710 k.:* Ha a császár parancsolati jőnek s végbevitetnek vala, ámbár az én kezem fáradott légyen egyik abban, de nékem abban vagy igen kevés vagy semmi tulajdoníttatik és köszöntetik vala [BIm. 991].

köszöntettetik üdvözöltettetik; a fi salutat; begrüßt werden. *1657:* Bécsben... vendégségbe híva Hofkirker nevű úrember... ki Erdélyben is lakék... igen nagy szeretettel láta s vendégle... az kisebbik igen-igen szép leánya, kivel is gazdálkodtatván, köszöntettetvén, mint afféle ifjúságbéli nyalkaságban, én is örömest mulattam [KemÖn. 54].

köszöntget szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *poharakat/poharakkal* ~ poharakat ürítget vmiért/vminek az örömére; a-şi goli paharul de bucurie în repetate rînduri; zur Freude über/für etw. die Gläser leeren. *1704:* Szent György napján az úrnál voltanak ebéden... Melynek alkalmatosságával sok pohárokat köszöntgetvén, mind a gazdák mind a vendégek igen jóllaktak [WIN I,84]. *1705:* Minekutána pedig öttenek volna, asztalnál előhozának egy ejteles üvegben tiszta seprű égett bort, melyet is kezdének azon poharakkal köszöntgetni, amelyből az bort is itták [WIN I, 633].

köszöntő I. *nm* szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *formán* köszöntés/üdvözlésszerűen; asemenea unui salut; begrüßungsweise. *1670:* az több electoroknak szóló levelet röviden kell írni, mint egy köszöntő formán [TML V,373 Betlen János Bánfi Dieneshez és Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *jegyzés* üdvözlet; salut; Gruß. *1661:* Kemény Boldisárné asszonyom ő kegyelme levelében includált köszöntő jegyzését igen kedvesen veszem [TML II,32 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *követség* üdvözlő követség; solie de salut; Begrüßungsbotschaft. *1662:* Ali passa ... győzedelmét a várból nagy örömmel megírta vala... Kihez azonnal császári gratuláló, örvendező, köszöntő követség rendeltetvén... császári ajándékokkal tiszteltetett vala [SKr 634] ✱ ~ *levél* üdvözlő irat/levél; scrisoare de felicitare; Begrüßungsschreiben/brief. *1667:* irna ő nagysága egy köszöntő és az új esztendőt szerencséltető levelet neki [TML IV,40 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1705:* azt is megkérdeté az úr a cédulában, ha meglehetne-é Herbeville és Schlick generálnak a Gubernium nevével egy köszöntő levelet írni [WIN I,606]

II. *fn* felköszöntő, szónok; orator; Begrüßer, Redner. *1692:* In Anno 1692 Die 28 Januárj az Beczületes Ceg: edgyűt lévén köszöntőnek uyabban választván Vizi György Uramat s Kis Miklost, vegezven azt hogy

ket esztendőt erven, mast valaszanak helyettek [Kv; MészCLev.].

köszörű 1. tocilă; Schleif/Wetzstein. *1601:* 1 keozeorĕo [Kv; AggmLt A.41]. *1790:* Egy jó nagy kőszőrű karostol lábostol [Mv; MvLev. Cimbalmos Ferencné hagy. 4]. *1837:* Egy fáin köszörü válluval együtt [Szentkatolna Hsz; HSzjP]. *1840:* Egy köszörü hajto Tengelyével 24 xr [HSzj *kovácsműszer* al.].

2. '?' **Hn.** *1676:* az Kőszőrúben [Gyalu K; EHA]. *1715:* Köszörü pataknál valo főld [Nagyercse MT; WH]. *1727:* Köszörü szorossa [Melegszamos K; EHA]. *1730:* az Kőszőrűnél (sz) [Szentlászló TA; EHA]. *1757:* Az Küszürü Patak fön [Nagyercse MT; EHA]. *1768:* Kőszőrü Padgyan. Küszűrűbe. Küszűrű Felső vegibe [Gyalu K; EHA]. *1781:* ã Köszörü pataka fele vagyon egy mezöcske [Gyszm; DE 3]. *1891:* Küszürü [Bogártelke K; KHn 187].

köszörű-hely köszörülő hely; loc pentru instalarea tocilei; Schleifstelle. *1570:* Az kowach keoniorgeset. eo kmek meg ertettek. eo kme Byro lattassa megh az kezerw helt es ha az warosnak karara ninch engediek meg Neky [Kv; TanJk V/3.11a].

köszörűkő 1. tocilă; piatră abrazivă; Schleif/Wetzstein. *1528:* I. ferrum pertinens Keserewkew, quod est vacuum | I lapidem ad acuta zanda universa ferreo instrumenta cum attinentiis ferris wlgari Keserewkew [Vh; MNy XXXI, 195]. *1579:* Amely kezerwkeo ot vagion... eo kegme visseltesse(n) oly gondot hogy, el ne wezzen [Kv; TanJk V/3.189a]. *1629:* magunk vűnk Nagy Miklos hazahoz egy keszereo keouet s ot hagyok [Kv; TJk VII/3.79]. *1676:* egj köszörű kű [WassLt J. Racz de Szent Gothart vszb kezével]. *1679:* Kovács műhely... vagyo(n) itt: ... Kőszőrű keő az ajto előtt (: melynekis minden hozza valoja az Udvarnb(an) :) nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 141]. *1755:* adtam... egy dérék küszürü követt [Udvarfva MT; Berz. 35/5]. *1840:* Egy küszürü kő Xr. 30 [Várhegy MT; TLt Bentze Illyés lelt.]. *1864:* Egy küszürő kő [Mihálcfva AF; HG Br. Gerliczy lev.].

2. vizierő hajtotta köszörű-szerkezet; tocilă acţionată de apă; vom Wasser getriebene Schleifvorrichtung. *1736:* Cera Simjuvan kezdette ezen árkot ásni, hogj a' vizet ide vegje Köszörü Kovet tsinaljan ide [Nagyoklos TA; JHb XIII/51].

◇ **Hn** *1761/1808:* a' Köszörü könél [Szind TA; EHA]. *1766:* Küszürökö pataka [Szárhegy Cs; EHA].

köszörül 1. fen; a ascuţi la tocilă; schleifen, schärfen. *1573:* Benedek kowach Azt vallia hogi... az ceh mester... eo vele vitetet ely Istwan kowachtulis kasakat[a] kyt keoserwlny adot volt neky Bako Andras [Kv; TJk III/3.179. — [a]Értsd: kaszákat].

2. ~ *vkit* felingerel vkit; a aţîţa pe cineva; jn aufreizen/regen. *1662:* Az fejedelemtül jövén-menvén postái, hogy javallását, tanácsát nála nagy böcsben, tekintetben lenni látná, abban nagyon gyönyörködik vala, s a fejedelmet naponkint mind jobban-jobban köszörüli vala [SKr 397].

3. ~ *vkiket egymásra* egymásra uszit vkiket; a învrăjbi; aufeinanderhetzen. *1687:* Az mint én eszemb(en) vőttem, az Aszonyok, mind kettőnek Felesége köszörülik az Urokat, egymásra, az miatt vagyo(n) veszekedés kőzöttők [Szilágycseh; GramTr VIII.45 Somogyi István (50) a csehi lovas sereg zászlótartójának vall.].

köszörülhet sz-ban; în pricători; in Sprichwort: ~*i a fogát* fenheti vkire a fogát; a avea un dinte împotriva cuiva; auf jn erpicht sein können | fájhat/váshat a foga vmire; a-i lăsa cuiva gura apă după ceva; jm der Mund danach wässern können. *1618:* Minden írásomnak az fő feje most az Startzer urammal való tractánk, mert itilem, hogy az báthorista uraim[a] köszörölhetik fogokot, de bizony az faképnél fognak maradni, itt benn bizony most semmi lábok nincsen, annyira végére mentem s annyira jóakarója most Nagyságodnak az egész Porta [BTN² 139. — [a]A Báthory András fejedelemsége érdekében buzgólkodók].

köszörülő ? köszörű; tocilă; Schleif/Wetzstein. *1623:* Leorikenek Jutot haro(m) zablia vas az keszerw leoteol (!) valo Reszel eggiut meli teszen f. 1 d. 5 [Kv; RDL I.121].

köszörülőkő tocilă; piatră abrazivă; Schleif/Wetzstein. *1778:* Egy küszürülő kő Lábostol Dr 10 [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály és felesége, Varga Kata hagy. 8].

köszörült ki/megfent/köszörült; ascuţit la tocilă; geschliffen/wetzt. *1573:* Istwan kowach Azt vallia... kerdy Eotet pentek Janos ha vagion Eonala Bako Andrasnak kasaia, Mond eo... En maga(m) hoztam ely vgimond hazatul hogi meg keserwlliem penzeyert ... Az vtan esmet meg atta eoneky az keoserwlt kasat[a] [Kv; TJk III/3.179. — [a]Értsd: kaszát].

köszörültet (ki/meg)fenet; a da la ascuţit/tocilar; schleifen/wetzen lassen. *1574:* Sala Imre Azt vallia... Tawaly... valamy kasakat akar volt keszĕrwltetny Andras kowachal [Kv; TJk III/3. 346].

köszörűs 1. tocilar; Schleifer. *1566:* kózórws [Kv; Szám. 1/X. 184]. *1591:* Zekeli Mihali vallia... az keozeorws rezegen Juta oda, es... Merai Thamas... kecceris wte az keozeorwst egi nagi bardal | Araniaz Leorincz vallia az fiaual Josaual eggiwlt, Lattuk hogi Bernald Matthias es Merai Thamas kalibaiara menenek az keozeorwsnek, es mikoron oda Jutek, Immar le taglottak vala az keozeorwst [Kv; TJk V/1. 127–8]. *1598:* Attunk az zegeni kezerwsnek betegagiában f -/50 [Kv; Szám. 7/XVI.32].

Szn. *1583:* Keozeorews Ianos [Kv; TJk IV/1.126]. *1591:* keozeorws Matias [Kv; TJk V/1. 127]. *1598:* Keozeorews Janosne [Kv; Szám. 8/VI.24].

2. '?' **Hn** *1680/1825:* Az Kőszőrüs parton [Vajdasztiván MT; EHA]. *1727:* Küszürüs [uo.; EHA]. *1771:* Az Küszürüsben. Küszürűsön [Nagydevecser SzD; EHA]. *1777:* a Kőszőrüs nyakát [Bikfva Hsz; EHA].

köszvény artrită urică; Gicht, Gelenkgicht, Podagra. *1614:* Adorjan Lőrincz keozuenj miat atta el magat Gaspar Janosnak[a] [Kövesd MT; BethU 30. — [a]Értsd: jobbágyul]. *1657:* bizony igen nyomorultúl vagyok az lábaimmal az hitvány köszvény miatt [TML I.81 Bornem-

isza Susánna Teleki Mihályhoz]. *1684:* Kegdnel nylván vagio(n) már alkalmas üdötül fogvan köszvény miatt való nyomorodáso(m) most kiváltképpen Egi nehanj napoktul fogvan rettenetes keppen sanyargat [Diód AF; Incz V.27 Czerej Farkas lev.]. *1732:* a continua Febris ardens nagy kinnal ágyba nyomott, mellyből... egy nehány napok után noha fel lábadoztam... de a kinos köszvény csak hamar Labaimba allott, és ... ugy annyira el kinzott, s naponkint öregbitvén sullyát anyira vagyok hogy semmi tagomat nem birom [Ks 99 Petki David lev.]. *1739:* ebben a változo időben az köszvenjem csak nyomorgat [Moha NK; Ks 99 Nagy Boldizsár lev.]. *1826:* A' Sibai[a] fekete vizet énis esmérem, 's tudom hasznát de tsak a' köszvénybe probaltattam, más gyengeségekben nem [Zilah; Ks 94 Vegyes ir. — [a]Értsd: zsibói].

Szk: ~ *bántja. 1593:* Anna azzoni, Zeoch Mathene vallia Ennek eleotte harom eztendeouel hallotta(m) ez Annatol hogi ... azt mongia vala, hogi az keozueni bantia eotet [Kv; TJk V/1. 383] ✱ *~ben fekszik. 1592:* Nagi Benedekne Soffia vallia... Eztis monda az Annia... hogi keozuenibe fekzik... meg mondam az Annia Izenetit nekj es azt monda, bar mindenkor keozuenibe fekwgiek [Kv; TJk V/1.183]. *1619:* most is az köszvémben fekszik az vezér, magával nem lehettem szembe, hanem az tihája által tractáltam [BTN˜ 254]. *1704:* Mikes uramat... Hermányban tartják fogva a pap házánál, mivel igen rosszul vagyon, a köszvényben fekszik [WIN I,71] ✱ *a ~ tágít rajta* enyhül a köszvénye. *1667:* Kegyelmed... levelét... ohajtva vártam kivánván értenem állapotjáról, mely, úgy látom, elég nyomorult és az köszvény semmit sem tágitott rajta [TML IV,34 Tököly István Teleki Mihályhoz] ✱ *~től való fű* köszvényt enyhítő gyógyfű. *1659:* szóljon Kegyelmed Kaszáné asszonyomnak, hogy szedessen ű kegyelme köszvénytűl való füvet, mert... mikor az szegény Kasza uramra reájött az köszvény, csak valami füvet vagy gyökeret szedetett az asszony, megkenték vele, mindjárt megkönnyebbedett [TML I, 420 Bornemissza Kata ua-hoz] ✱ *a ~ vesztegeti* kínozza a köszvény. *1662:* Kemény Simon uramnak kell vala irnom, de bizony nem lehete, mert az hitvány köszvény is valóban vesztegeti a kezeimet [TML I, 356 Ébeni István ua-hoz] ✱ *dagadó ~* fellángoló/heveny köszvény. *1825:* Toth Mihály 60 Eszt. holt meg sok Esztendőktől fogva rajta uralkodo dagadó köszvínybe [Nagykapus K; RAk 5] ✱ *inakban forgó ~. 1704:* az úr a lábának fájdalma mia kinosan vagyon, úgy látjuk, hogy csakugyan amaz veszedelmes inakban forgó köszvény lesz belőle [WIN I, 306] ✱ *reáér a ~* elfogja a köszvény, erőt vesz rajta a köszvény. *1619:* hivatott az pasa... de igen reaért volt az köszvény s nem meheték hozzája, s engem sem hivatott bé, hanem az cancellariustól izene ki [BTN˜ 252] ✱ *reájő a ~* 'ua'. *1659:* mikor az szegény Kasza uramra reájött az köszvény, csak valami füvet vagy gyökeret szedetett az asszony, megkenték vele, mindjárt megkönnyebbedett [TML I, 420 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1710:* Az erdélyi generális... felette hideg időben jöve ide Brassóban... Oly szándéka vala, Háromszékre s Csikra is elmenjen... de a köszvény újobban rájöve, innen vissza kelle menni Szebenben [CsH 438].

köszvényes 1. köszvényben szenvedő; care suferă de artrită; an Gicht leidend. *1593:* monda Nagi Gergely (: Nem iut ezembe io zereuel kolikasnak vagi keozueniesnek monda :)[a] [Kv; TJk V/1.359. — [a]Köv. a részl.]. *1657:* Kamuti Farkas... igen elmés, discursivus, de természetében rusnya, köszvényes és igen negédes, erkölcsös, kegyetlen ember vala [KemÖn. 82. — [a]Bethlen Gábor korában Erdélyi főkapitány, portai és diplomáciai tárgyalásokon követ]. *1705:* minthogy Spanyolország és a többi odafel való országok melegebbek ennél az országnál, menjen fel a generál, minthogy idealá ilyen beteges és köszvényes lévén, odafel az ajerváltoztatással jobb egészsége lészen [WIN I,408]. *XVIII. sz. eleje:* ha fiát quoque Sub respectu köszvényes, Arenás, Kolyikás, Kaszibás Balgatak Familiaba hazasittya Valaki vagy Leanyat à féle Nemzetség közzé adgya Consolatiojat bizonyosan afféle qualitásokbul várja [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1823-1830:* Nagy András, híres prokurátor, de az én értemre erősen köszvényes, kezei, lábai kibogasulva, örökké az ágyban ült vagy feküdt, s ágya előtt asztal lévén, ott dolgozta a pereket [FogE 149]. *1864:* Urusos kut melybe régen sok helyekrol összegyülő köszvényes, otvaros és más egyéb nyavalyás emberek gyógyulásokat érzették [Oroszhegy U; Pesty,MgHnt LVII,282b].

2. '?' *1672:* Az erdélyieknek sok köszvént és kolyikát mond az idén a török császár kalendáriuma [TML VI, 184 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. — Esetleg 'baj, nyomorúság' jel-sel számolhatunk.

3. Hn. *1736:* Kösvényes orrán [Bölön Hsz; EHA]. *1784:* Kőszvényes arka mellett [uo.; EHA]. *1850:* Kőszvényesnél [uo.; EHA].

köszvényesen köszvényben szenvedőn; suferind de artrită; an Gicht leidend. *1704:* egynéhányan felmenénk... acceptálók a generált, kit is igen köszvényesen alig vehetének le a szekérről ... igen rútul eldagadoztanak vala lábai a köszvény miatt [WIN I,226].

köt 1. bele/hozzáerősít/köt; a lega de ceva; an etw. anbinden, zu einer Sache hinzubinden. *1576:* wagion ket ezeostes kes... Wagion egy weres Barson erzen... a keshez keotwe [Szamosfva K; JHbK XVIII/7]. *1585:* vettunk egy fát az nagy harangnak zarynianak (!) a kire a zyat keottek [Kv; Szám. 3/XIX.38]. *1592:* az zeget... az falnak az oldalaba wtteottem: es ahoz keottem az sinort [Kv; TJk V/1.273]. *1629:* ez az fazakas Marton az tavali czikonak a nyakat az labahoz keöteöte vala, viszontagh az Czikonak a nyakat az kanczanak az nyakahoz keöteötte vala [Mv; MvLt 290.166a]. *1633:* Szabo Mihali... monda neke(m) hogi... az halaszok ige(n) szep harczat kótóttek az tulso hid ala [Mv; MvLt 291.119b-20a]. *1736:* (A) nadrágon ezüst vagy selyem sinór lévén rakva két renddel, a sinórok végiben fél újjnyi ezüst vastag tők, azokat sinóron által vonták a salavári lyukain s úgy kötötték az nadrághoz [MetTr 353]. *1837:* Minden pár Tehenre tartozik a gazda egy csengetöt kötni [Kissolymos U; Márkos lev.].

Szk: *pellengérhez ~. 1579:* vegeztek azert hogy senky az Mywesnek[a] fedonek meczenek teobbet 12 pinznel senky ne Aggyon, semmy etelt se aggion senky, Mert valaky vagy teobbet fyzet tyzenket pinznel vagy etelt ad,

awagy adat, ha vinceler leze(n) tehagh az prengerheoz keossek es nap estigh ot Allion [Kv; TanJk V/3.200b. — [a]Szőlőmívesnek]. *1592:* Anna, Barat Janosne zolgaloia vallia: En teollem kwlde az penzt Zabo Martonne Radnai Catalinnak, es monda nekem mond meg en zomal neki... aggia Jsten hogi az pelengerhez keossek, es ott fizesse ez penzt az Ciganoknak [Kv; TJk V/1.309].

Sz: *~ve tartja vki igazságát. 1666:* bizony az sok el nyomott igyek csaknem kivonszanak, kötve tartanom igazságokat lelkem ismeretivel ellenkezik [TML III.634 Kapi György Teleki Mihályhoz] ✱ *övére ~i a kulcsot. 1573:* hallottak aztis hogi fedyk volt Kalachsiteone pecynere[a] hogy egyk Bor arrat ely vitte volna, De Immar Eois eowere keotette az kwlcat, ezwtan az teobit Nem hagi (!) ely vinny [Kv; TJk III/3.206. — [a]Olv.: Pécsinére].

2. (állatot) be/megköt vhova; a lega (un animal) de ceva; (Tier) irgendwohin hineinbinden. *1570:* Ember ferench Es az felesege... vallyak, hogy az Malachot... Lattak hogy vduaran keotthue Thartota az Nyaron [Kv; TJk III/2. 77] *1596:* Jurallyon hogy nem eö akaratthiabol keottek louait oda sem nem eö akaratthiabol hordottak [UszT 11/69]. *1600:* Az barmok zaruara kiket az Jazolra kottwnk húzzal[a] Istrangot d. 60 [Kv; Szám. 9/XIII.14 Damakos Máté isp. m. kezével. — [a]Olv. húsz szál?]. *1692:* az en ökröm az Jaromhoz kötelre volt kőtve [Dés; Jk 133a]. *1720:* az Lovaim mostis az hó háta(n) vad(na)k nintsen hova kötnöm [Szőkefva KK; TKl Zólyomi János Teleki Pálhoz]. *1752:* Boda Mihaj mondotta volna hogj a Tinajat ne kössik a Furu Györgj házához [Diósad Sz; WLt Püsök Márton (39) jb vall.]. *1783:* Nagy Mihály és Toth Benedek huszár határpásztorok a falunak megirt törvénye ellen kaszálófűben kötöttek a lovokot, és kárt tétettek [Árkos Hsz; RSzF 152-3]. *1813:* kik(ne)k a' Kutya tartás meg eng⟨ed⟩tetik, meg parantsoltassék, hogy mihelyt leg kisebb Kornyadozásokat észre veszik, azonnal megkössék, kötve tartsák, az uttzára ki ne botsássák [DLt 329].

3. *marhát ~* barmot zálogba elköt; a lua un animal zälog; Vieh pfandweise losbinden. *1732:* Interessel adosodott meg a Megje Biro Kocze Miklos egj forintal husz penzel, mellyert most marhajat kötettűk [SVJk]. *1786:* az Biro meg indul hogj ki hozza az Marhájat Tot Mihálynak ... Tot Mihály nem akárá engedni vigjék ... azzal a Biro menvén a Pajta felé hogy Marhát kössen Tot Mihaly eleiben szőkék és meg kapá mellyben [Hidvég MT; GyL. Király János (40) taxás vall.].

4. egybe/összeköt; a lega laolaltă; zusammenbinden. *1584:* Az Kalmarok es kereskedeó rend dolga... Sywegeth Aggion hordowal... Minden fele posztot kit Balba keotnek Ballal [Kv; PolgK 4]. *1592:* Eoseokteol Attioktol marat Nywlad tartomania, szenatis keoteottem ott... melliet altal vittem teob tarsaimmal az Ilkey zallasba kalibanak [UszT]. *1627:* Egy Czyomoba keotue rosz penzek harom rosz tallerral Elegy... teszen tt. f. 3 [Kv; RDL I. 132]. *1760:* egy egy Véka vetésén nem igen lészen tőbb egy Kalongyánall, egy Kalongyáboll mind az által ki jő három véka mint hogy igen nagy Kévéket Szoktunk kötni [Hesdát TA; BLt]. *1779:* (A földekbe) a' Pap ád magot, az Ekla ketzer meg szántja, el is veti a' Leanyok le aratyák a' Tanitásért; az Egyházliak kévéb(e) kötik, fel kalangyálják [M.bikal K; RAk I. 1]. *1840:* Gőrgény[a]... Gyalogossai széna portiot kőtőttek [Born. G. XXIVb. — [a]MT].

Szk: *bokréta ~ni. 1632:* őmaga is megmondá az asszony... hogy ő bizony igen szereti Szőcs Mihált... Engemet is kért bokréta kötni [Mv; MvLt 290.79b-82b átírásban!) ✱ *levél ~ni való cérna. 1667:* Kegyelmednek levél kötni való cérnát küldött [TML IV, 95 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz] ✱ *pénzzsák ~ni való ostorhegy. 1597:* Penz Sak keotni valo ostor hegiet veotte (m) f — d 1 1/2 [Kv; Szám. 7/XII. 28 Filstich Lőrinc sp kezével].

5. rákötöz; a lega de ceva; daraufbinden. *1584:* Barbara Zabo Palne vallia igen beteg valek, hiüatam hozza(m) zabo Catot... Zeózbeól chinala valamy Mazzagokatis kyn chomok valanak, Az haromra es ket labomra es Derekamra keote benne [Kv; TJk IV/1.219]. *1595:* 1 July: Egy Imre neüö (!) alata az Törueny az Prengerre, és egy kapat ketönek a Nyakaraa: Miert hogy reggel I. kapat attak volt nekj hogy az szelöben mennyen, ö penig masfele me(n)t és be itta az kapat [Kv; Szám. 6/XVIIa. 133 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1604:* zennel be kentek vala magokat fa mohott keoteottek az homlokokra [UszT 18/73-4]. *1735:* Ferenczi Janos... mondotta, miért köteted a kendert ⟨a⟩ Nyakára elég hogy meg köteted [Szentegyed SzD; WassLt Mille Gábor (58) ns vall.]. *1772:* a Feleségem... hivatta el Bábájának akkori Györfinét... égy fekete Matskának a nyakára égy csomoban kötvén holmit Györfiné (: mely Speciesek közül lattam Tőmjent, Hot szenet és fog hagymát :) a pinczemben bé vetette [Dés; DLt 321.74].

Szk: *szekér ~ni való vaslánc. 1627:* Egj szeker kötni valo vas Lancz 36 szem benne f 1 d 20 [Kv; RDL I. 134].

Sz: *aki nem fér lyukába, tököt ~ a farkára* egér nem fér lyukába, göböt köt a farkára. *1838:* Tudjae mit mond a' köz példa beszéd igen szentül? aki nem fér jukába tököt köt a farkára [Torda körny.; TLt Közig. ir.] ✱ *nem kell igen nagy harangot ~ni rá* nem kell dobra verni a dolgot. *1672:* Az úr ugyan kéreti Kegyelmedet általam, hogy ezt, ha oly embert talalna Kegyelmed, tétetné hirré bizonyos helyeken, de nem kellene igen nagy harangot kötni reá [TML VI, 81 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz] ✱ *oly szegre ~ötték, hogy könnyen le nem hagyom venni. 1591:* Daroczi Boldisarne Margit azzoni... vallia... Az birak oda iutuan el veuek az legeniteol az czakant... Mikor az zabliaiat el akarnak teolle venni, Monda az legeni, bizoni oly zegre keottek azt hogi keonnien le nem hagiom venni, eleggegietek megh az czakannial [Kv; TJk V/1.89].

6. felköt/vesz; a pune lega; anziehen. *1593:* Anna Zarka Simonne vallia: Kis Mihalinak zaiabol hallottam hogi bezellette az felesege latorsagat... hal valami zugást oda be az hazba... es vgi talallia az zekeres legint tahat akkor keoti gatiaiat [Kv; TJk V/1.370]. *1635:* Járainé — az ház közepett áll és egy asszony övet ... köt vala [Mv; MvLt 291. 50a átírásban!]. *1756:* az Uraság birája... porontsola Balog Uram szovával hogy mingyárt keljünk (: le vetkezve lévén :) botskort kössünk ökrőt fogjunk és Balogné Asszonyomot a maga hazahoz vigyük [Nagysomkút Szt; TKl]. *1765:* Grozát igen idős Embernek tudom ugy hogy még a' Nadrágat is a Nyakaba kőtőttek hogy le ne Suhagyan rolla [Bukuresd H; Ks 29/4].

Szk: *haj ~ni való pántlika. 1722:* Az Gyermekek Iskolaban menven adtam... Két haj kőtni valo pantlika (!) Ket bonto füsüt[a] [ApLt 2 Apor Péterné inv. — [a]Felsből kiemelve].

7. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *fegyvert ~* fegyverre/hadra kel, háborút/hadat indít; a porni la luptă; die Waffen ergreifen, ins Feld ziehen. *1710:* Szintén akkor a francia király is követeket külde a fejedelemhez nagy ajándékokkal... kik a király nevivel a fejedelmet arra ingerlenék, hogy a magyarok mellett kössön fegyvert, és ő is nagy hadakot küld le Magyarországban[a] | a fejedelem neve alatt a budai vezért nagy ígiretekkel s ajándékokkal arra készteté[b], hogy Thökölyt fogassa s ölesse meg, aki noha most a török portához ragaszkodott, de mihelt dolgait stabiliálhatja, falban rúgja a törököt, s fegyvert köt ellene [CsH 109, 162. — [a]1674-re von. feljegyzés. [b]Teleki Mihály 1681-ben] ✱ *kardot ~* **a.** kardot felcsatol/övez; a-şi încinge sabia; das Schwert umschnallen. *1812:* Grantzki Moses Uram Kardot kőtvén az udvarba Feleségével edgyütt bé jött [Héderfája KK; IB. Nemes Kolumbán Imreh (21) vall.]. *1823-1830:* a gróf... kardot köt derekára, s kiindul a házból [FogE 99]. — **b.** fegyverre kap; a pune mîna pe arme; die Waffen ergreifen. *1676:* Sombori uramat azzal vádolták asszonyunk előtt, Szebenben részegen az étekfogókat fellázasztván az étket konyhamester uramra vissza küldötte, azt mondván, csak az kellene, kötnénk kardot, ülnénk lovainkra s adnánk elébb az ő nagyságok méltóságán [TML VII,253 Baló László Teleki Mihályhoz]. *1704:* az köznép felzendült, és praetendálta, hogy mikor őket felvették Rákóczi uramék, akkor nekik miket ígirtenek, és úgy kötöttenek kardot és véreket is folyatták [WIN I,307].

8. bekötöz; a pansa; zubinden | (sebre, testrészre) rákötöz vmit; a bandaja cu ceva; (Wunde, Körperteil) verbinden. *1570:* Meggyesi Esthwan Borbely Marthon zolgaya ezt vallya hogy mykor Kowach Kalaranak Laba megh Theort volt... az vra Borbely Martont kwldy oda hogy Be keozze az Labat... Mond az Byronak Myert keossem en ezt ha nem Tudom ky fyzety megh Munkamat [Kv; TJk III/2.57]. *1583:* Jeremias paxi[a]... vallia, Hallottam... hogy az Kendi Ianos farka meg vezet volna balas kowachnetwl... Izente hogy vaias petreselymet keossenek rea [Kv; TanJk IV/1.149. — [a]Olv. Paksi]. *1600:* Borbely Janos... vallya... Annak vthanna talam eot hettelis volt hogy megh nehezedek enys mentem keottnj oda [Kv; TJk VI/1.483]. *1778:* Jo az igen bádgyatt és álmosságba, hagymázba merült betegnek a' két szárok ikrájára... Kovásszal és meg tört mustár maggal s' kevés etzettel tsinált keményetske tésztát kötni... hogy verességet, vagy hojjagot szivjon [MvÁLt Mátyus,ConsSan.gub. — Szini Karola kijegyzése].

9. vmibe beleköt; a lega în ceva; (hin)einbinden/schnüren. *1573:* Draga Myhal Karoly fyw vayda kochissa... vallia hogy az azzonya penzt kereszet eleh... az legenynek atta, Az egy Sahos Rwhaba keotette [Kv; TJk III/3.297]. *1589:* Valamy theoredek czwst egy Erzenybe keottwe [Kv; KvLt Vegyes I/2.63]. *1591:* Nagi Palne... vallia. Tudom hogi hazamnal volt Susanna, es egi ruhaba keotue volt vgi mynt huz forintia [Kv; TJk V/1.179]. *1628:* Egy Abrozba kótue. Egy hituan Lakat. Ket uthj keóteó fek[a] [Gyalu K; JHbK XII/44.12. — [a]Folyt. a fels.]. *1684:* 16 forintot... Fodor Gergely mű elottünk... ruhájába köté és el tévé [Gyalakuta MT; LLt 66/4]. *1719/1724:* az két száz forintokat Velünk olvastatta fel Banhaziné Aszszonyom fel olvásvan egj keszkenőben kőtők [Torda; JHb XIV/6.62]. *1780:* hozatott ki Cserei Uram az udvarbol megint hozzám egy nagy tsomo portékát lepedőbe kötve [Bethlen SzD; BK. Ant. Bod (45) magister scholae ref. vall.]. *1843:* Cserelakán minden meg-szállitott mustakhoz 10 vederhez 1 lót el-aprózott Őrvény-gyökeret kell zacskóban vagy rongyba kötve meg főzni mustban, és... hozzá önteni [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

Szk: *üveg ~ni való zsúpszalma. 1847:* 1500 üveg kötni valo zsup szalma [F.árpás F; TSb 46].

10. megköt/kötöz; a lega; zu etw. binden, fesseln. *1597:* Bachio Gieorgi... vallia... egczer az olhozis keoteotte volt[a] az giermeket aki megh holt ackoris mind el kekewlt volt [Kv; TJk VI/1.41. — [a]Kis Imreh]. *1605:* keottue uittek eőtteott az Nemetek [UszT 19/47]. *1630:* ugy wte eggyk az szolgak keozul egy csyeber ruddal, hogy mingyart el esek kukura Tamas annak utanna fel uonak a' feoldreol, es Lanczal az eles szekerhez keotek... az Ket kezenel fogua [Ceged TA; WassLt] *1703:* kötve vittek ismét eőköt Rogozra[a], és ott Tőrvényt Tőttenek reájok [O.magura Szt; Told. 24. — [a]SzD]. *1723:* Nemasági ur(am)... az Luka Vaszily... feleségétis két hetű gyermek ágyából fel verte, kötve masuvá vitte [Hodák MT; VGy. Petre Ojniczáne Mária (28) vall.]. *1745:* az Attya az Faluval megkőtőztötte[a] és más napig mig meg jozanodot kötve tartották [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir. — [a]Csimponjer Davidot]. *1805:* hogy pedig paroncsolotom szerint a Birak a Kovatsok kozül valakit küldettenek volna kőtve... hozzam edgyet se, hanem magokra Cziganykodni eleg gyüt [Torockó; TLev. 9/41]. *1845:* a midön a Teheneket az ki válto D(ominá)lis Biro az Popánktol el akarta volna hajtoni akkor az irt Notarius Ur, hivatalánál fogva, az falusi Birakoknok kezibe adta kötve [Páncélcseh SzD; RLt Kozma Andris (50) vall.].

Szk: *~ni való bolond. 1812:* mihelyt kihaladtak a Palotára a tisztelt Aszszonyságok[a] mindjárt kiáltani kezdették ezen motskos szokott eő nsgának gyalázására[b]: Tőkős Törnyős, Méntseredett Matska Samuka földön futo Bolond, Mamujka, kötni valo Bolond [Héderfája KK; IB. Magyari János (19) grófi kertészlegény vall. — [a]A grófné és az anyja. [b]A grófi férjre] ✱ *gombolyagba ~* gúzsba kötöz. *1765:* az Executor ugy nyomorgatta, Sárba ültette, és hóra, meg furván a gerendát, szakállát vagy háját oda szegezte fa szeggel, gombolyogban kőtötte, s e képpen a Contribuens népet nyomorgatták [Kisenyed AF; Eszt-Mk Vall. 298] ✱ *nyakon ~* **a.** büntetésből nyakát megkötözi. *1571:* ha mely lofew attiankfia valami vadat awagy madarat fogot... creossen buntettek fogsaggal es birsagolasal hazara mentenek nyakon keottek ugj vittek az vashoz és istrangot hoztanak ele kywel fel akazzak [SzO II,325]. *1671:* hol találtatik lenni az ő házas társa mellől el-állott személy, admoneállya a vissza menésre, melyet ha nem cselekednék, ugy tégyen két száz forintig valo Executiot... hogy ha penig annyi java nem lészen... kössek nyakon s' adgyak hűtös tarsa kezében [CC 3]. *1712:* mikor községh maga munkajat el végezi elsöben... mint ha ujakon kötve hoznak ugj jő at-

kozodassal morgolodasal dolgozik [Ksz; BCs]. — **b.** nyakörvvel megköt. *1629:* ugj hoza ozta(n) el az agarat niakon keötte maga [Mv; MvLt 290.180a].

11. felköt/akaszt; a spînzura; aufbinden/hängen. *1723:* (A jobbágyot) egy fával veri Nemasagi ur(am) mint lehet... osztán a gerendára köté... a két kezin lévö hüvelykeit a háta megi vonván ott öszve köte erössen [Hodák MT; VGy. Prekul Ojnicza (40) jb vall.].

Szk: *füstre ~. 1597:* az A Bogartfaluj Mihaly Zolgajan ... megh chelekette az factúmot, megh foghta, keötezte fwstre kótte, es az monjaúal deómeklette az eperiet zajaba [UszT 12/89]. *1603:* Toth Thamas leannia Anna... vallia... Hallottam az attiatol is hogy az leaniat megh feniegette hogy oda ne mennie(n), megh ne mondgia hogy eo zegezte be az ajtot, mert az fwstre keoty [Kv; TJk VI/1.643].

12. abroncsoz; a cercui, a lega cu cercuri; bereifen, Reifen aufziehen. *1568:* Greeb geǫrg... fassus est, Ezt tudom hogy Bor egetheǫ Marton kǫtǫth szabo ferencnek Altalagokat es kadakat, ez el mult Eztendǫb(en) [Kv; TJk III/1.242]. *1579:* Az kadarokat penigh eo kegme biro vram hywassa be es vgya(n) valoba inchye eoket hogy... Io wy abronchyal keossenek [Kv; TanJk V/3.197b]. *1592:* Kadar Ianosnak... hogy az chebreket keteotte Attam f. — d. 6 [Kv; Szám. 5/XIV. 62 Eppel Péter sp kezével]. *1599:* Vagion sok panazolkodas az Kadarok feleollis hogg vonogatnak magokat, es affele hordokat amellyeket Jdegen kadarok keoteottenek, ha Abronch affele hordorol le zakad, fel nem Akaryak keotny [Kv; TanJk I/1.347]. *1600:* Kádár Janos keóteót az borokra Negy Abronczot eggiet harom penzert atta(m) d 12 [Kv; Szám. 9/XII. 63 Igyarto Simon isp. m. kezével]. *1654:* Fazekas Andras a kadar... Tisz Uy hordot csinal Annuatim Azon küüöl keöt az meni hordo kiuantatik [Hétúr KK; Ks Bánffy Anna urb.]. *1674:* Egy negyvenes hordot veottűnk a B: Céh számára készen keotve pro f 1 d. 60 [Kv; SzCLev.]. *1730:* az Utramban spécificalt hordoknak ürességét midön az nyárban harmadik izben kötettük volna az boros hordokat muis[a] vettük eszre [Abosfva KK; Ks 8.XXIX.24. — [a]Olv.: mü is].

Szk: *bor(hordó) ~ni. 1586:* Kadar Demeter vallia, Zatmary Istwanne hiua... az Bor hordo keotnj a' pinczeben [Kv; TJk IV/1. 501]. *1591:* Ha penigh valaky bora kotny hina azt, az ki hordoiatis megh keoteotte volt es megh nem talalna, valakit hini akar, tartozzek mingiarast el menny [Kv; TanJk I/1. 166-7].

13. szk-ban: în construcţii; in Wortkonstruktionen: *gát ~ni* gátat fonni; de împletit/făcut diguri; dämmen, Damm flechten. *1700:* Vöttem az Fenesiektől Gath kötni egj darab berket Flor 6 Dnr. 30 [Kv; Szám. 40/1.24]. *1798:* elegyes vesszök találtatnak benne, mellyek most gát kötni valok [Hagymásbodon MT; EHA]. *1878:* Gát kötni voltak [Etéd U; NkF] ✱ *gomb ~ni* gomb készíteni; de confecţionat nasturi; Knopf verfertigen. *1570:* Sofya Kanna Jarto Gergel hwga... vallya... Eotet az Batthya zabo Janosnehoz attha gomb keotthnj [Kv; TJk III/2.29] ✱ *szőlő ~ni* szőlöt kötözni; la legatul viţei de vie (de araci); Reben/Triebe aufbinden. *1752:* a B.Madarasi[a] szöllöben jöttenek szöllö kötni [Told.37/44. — [a]MT]. *1755:* az idén az szárazság miján szöllö kötni valo sátiljt nem lehetett kapni téhat szükséges képpen kellett kenderrel kötni [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.]. *1789:* egy csomo Szöllö kötni valo Hárs Rf — xr 3 [Mv; ConscrAp. 6]. *1820:* 10 kalangya szölö kötni valo kender [M.lapád AF; BLt] ✱ *(csapó)gátat ~* gátat fon; a împleti un dig; Klappenwehr flechten. *1701:* az Maros Vasarhellyi Vámos Hidon aloll, az Maros Vizén által gátat akarnak vala kötni [Mv; Berz. 13.II/25]. *1829:* azon hely valoságos viz hagyás volt, és hogy csapo gátott kötöttünk oda 's a' víz el ment onnan ugy lett földé ezen hely [Csókfva MT; TSb 24] ✱ *kereket ~* kerékféket feltesz; a împiedica roata; Radbremse aufsetzen. *1632:* a hun kereket szoktak kötni, ott jü ki az udvarfalvi határ [Udvarfva MT; Barabás, SzO 367] ✱ *tutajt ~* tutajt ácsol; a lega pluta; Floß zimmern. *1840:* Tutaj heveder fákot hoztak[a]... Tutajat kötöttek | Tutajokot kötötek[b] és veteték a vízbe [Libánfva/Görgény MT; Born. G. XXIVb. — [a-b]A jb-ok] ✱ *vészt ~* halfogó rekesztéket állít; a ridica zătoane; Fischsperre aufstellen. *1669:* az Szent Gotharty Emberek közzül némellyek az eö Naga számára czináltatott s köttetett vészeket elrontották, el hánták... es vesztis keöteöttek az eö Naga Portioia hatarán [Feketelak SzD; WassLt].

14. könyvet beköt; a lega o carte; (Buch) einbinden. *1846:* kötöttem könyveket... 7 darabot kötöttem bornyúbörbe darabja 1 fl 30 xr... 3. darab Angol vásznos kéménbe darabja 36 xr [Kv; Pk 6].

15. *átv* kapcsol; a lega; anschließen. *1630:* soha az német nemzet addig török császárral össze nem vész, valameddig Erdélyt vagy mesterséggel, vagy karddal hozzája nem köti [BTN[c] 429]. *1663:* Én már édes Apám uram, sok ratiocinálkodásim után meggyőzettem, magam kicsiny szerencsémet az ő nagyságukéhoz kötöttem [TML II, 475-6 Teleki Mihály Gillány Gergelyhez]. *1672:* Egyébiránt Isten az ő népének és anyaszentegyházának szabadítását nem kötötte ő kegyelmek s az mi személyünkhez; talál Isten Dávidot, Gedeont s többeket [TML VI,166 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Halna meg ma a fejedelem, ott a fia s a fejedelemasszony és az uralkodó atyafiság... kik az ő szerencséjeket ahhoz a bölcsöhöz kötik, ha csak a magok hasznáért is, még talán ennél is rosszabbul lenne a dolog, mint most [BÖn. 696].

16. (adósságban/zálogként) leköt vmit; a zălogi ceva; (in Schuld/als Pfand) verschreiben, verpfänden. *1573:* Megh tekynthwen az wytezleo Kamwthy Balasnak zolgalattyat... az my falwnkath Magyar orboth[a]... neky Attwk es keotheothewk ezer forynthba... illyen keotessel, okkal es Moddal hog' walamykor... azt a falwth eo thewle... al Akarnok wenny... hat tartozzwnk eo neky az Ezer forynthoth... le tenny Ereotte [Fog.; Törzs. Békés Gáspár aláírásával. — [a]Később: Középorbó AF]. *1602:* Tuggia azt Kemeny Janos vram hogy nekem hettuen eot magiar Arany forintommal adoss, mellyert az Ombozy Joszagot keoteotte ennekem [Kv; RDL I.73. — [a]K]. *1643:* Vitezleo Jonas Deak Uram... kenszerittetet uolt kernj egj bizonyos napigh Nagy Pal Uramtulis szaz magyari forintot... keötwen mezej szanto feöld eöröksegit Nagy Pal Uramnak [Déva; JHb 53p]. *1700:* Az Eccla adosságát ha Dési Györgj Sz György napig le nem tészi; az Eccla a' szász Cantort oda szállittya, mint hogj a' Háza vagjon rész szerént az adossagb(a) kötve [Kv; SRE 68]. *1768:* Tsekelaki Anna Aszszony... kért es költsönzöt volna Dobolyi István uramtol három Rs forintokat... azért hogj ezen adossagtolis meg szabadulna... ada és köté... puszta egj

tsotort[a] szölejét irt Dobolyi István uramnak... négj m forintokba [Ne; DobLev. II/394. — [a]Olv.: csötört].

Szk: *bennvalót ~. 1607:* mind ben es kün ualót... kőté Varga Thamasnak... maraduarol maraduara [Szentmihály U; Pf) ✱ *házát ~i. 1570:* Thimar Barthos... Most is Nagyot vetet Az varos vegezesse ellen hogy Nemes Embernek keotetthe hazat [Kv; TanJk V/3. 7a]. *1581:* Biro vram ... ertekezzek felölle hogy hazat Thwry Georgi ne masnak kótte legie(n) Es Annak moggya zere(n)t az Captalan elót Aggyon kótes lewelet hazarol es zóleyröl [Kv; i.h. 243a] ✱ *jussát ~i. 1587:* minden ott walo Jussatt Nagy Janosnak ky wolna Eormen zekesen... farkas Erszebet Nagy Janosne, walla es keotthe my Eleotthwnk Jegy Rwhayaygh Az wytezleo zentthamassj zalanczy Georgynek es Maradekinak [Monor BN; JHb XXVI/11] ✱ *künnvalót ~ → bennvalót ~* ✱ *örökségét ~i. 1610:* Tudom azt hogj az hol Varga Janos lakik azt Mate Andras az eo ⟨e⟩öreokséget feye valcziagaba Lazar Jstuannak keötte volt [Alfalu Cs; Törzs].

17. *vkit vkire ~* nyakába varr vkit vkinek; a agăţa pe cineva de gîtul cuiva; jm jn an den Hals hängen. *1582:* Giulay Eothweos Istwan... vallia, Mentem vala Baniara az el mült Napokba talalam ot az legent, Ezechielt, Kerdem, mit chinalz it, Monda Amaz Bestie Azzoni miat Thwri Palne miat Jeowek el onnat, mert ereowel ream Akariak vala keothny [Kv; TJk IV/1.68].

18. *bele ~ vkibe átv* beleakaszkodik/bojtorkodik vkibe; a se lega de cineva; sich einhängen. *1754:* azon helynek egy darabját... kaszállonak hagytam... egy Jobbágy azon helyet kaszállani kezdven ellenzettem a kaszállástol, ki belém kötvén kaszájával reám ütött [Galgó Sz; JHbK XLVI/2]. *1839:* nehogy valaki belém kössen [Dés; DLt 587/1838].

19. kb. babonasággal/boszorkányozással cselekvésében megakadályoz/köt; a vrăji prin descîntece; jn durch Aberglauben/Hexerei hindern. *1761:* mondotta néki Daraban Vonulne: Láddé a Deákné engemet meg sem lát penig sok jót tettem én vélle, mert meg tsináltam hogy az Ura meg nem verheti... en tégedetis meg tanitlak... hoz ugymond Ember temetésiről valo port, kovát, Márványkövet es tarts a szemérem testedben sót azzal edgyütt ezeket ted porrá s ad be nekie, és viszont a kezedet vesd hátra a hátadra és öszve fogván mondgyad eztet: nem téged kötlek, hanem az Uramot hogy meg ne verhessen [Gyeke K; Ks 4.V.20].

20. szövetkezik; a se asocia/alia; folgen. *1671:* az vezérnek akaratja s rendelése az: Ali béget Szepesi uramnak császár portájára beküldje, kössenek hatalmas császárral... s ez kötés véghez menvén, Isten kegyelméből nem késnek hozzá fogni azután [TML V,644 Baló László Teleki Mihályhoz].

Sz: *félen ~i a csépet* átpártol vkihez. *1619:* én úgy haláláig most is azt mondom, hogy Felségednek török barátságban igaz tökéletes jóakarója volt[a], azután ha félen kötötte az csépit, semmiben azt nem tudom [BTN[2] 383. — [a]Mehmet pasa] ✱ *máshoz/vkihez ~i a csépet* 'ua.'. *1658:* Suba Erzsók asszony is kegyelmednek szolgálatját ajánlja... az kést is megcsináltassa Kegyelmed neki, mert ha nem, bizony máshoz köti az csépet, azt mondja [TML I,125-6 Árva Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz] | Az anyám Barcsai uramhoz szolgáját küldte be Erdélybe, maga is utána megyen. Elhiszem, hogy most Barcsai uramhoz köti a csépet [i.h. 286-7 Kapi György ua-hoz].

21. egyezséget köt; a se învoi/inţelege; eine Vereinbarung/Übereinkunft schließen. *1676:* ő kglme még eggyezet, es kötöt volt egy Test-vér Leany Ágh, Attyafyaiual, es azok maradekiual, illethető Jauok(na)k, es Joszagoknak megh osztása felöl [Marosszigyörgy MT; BálLt 55].

Szk: *kötést ~. 1609:* Keotenek mi eleottwnk egy Mas keozeot Szabad akarattiok szerent illjen keotest hogj ha Fekete Gergelyne az uagj Nagy Pal megh haboritana Szelles Mihalt ebben az nekj adot eoreöksegben tehat szaz forinton maragion [DLev. 1. II.B.8]. *1629:* Mikor az leuelet irtak es az keotest keoteottek en azt nem tudom... mert minket chyak az penz le tetel es fel vetel melle hittanak volt [Kv; TJk VII/3. 31].

22. *átv* kiköt vmit; a pune condiţii; aus(be)dingen, vorbehalten. *1657:* (A) végezés megállásának vinculumját azt köték: hogyha az fejedelemasszony violálná, Fogarast jószágostól és minden jussát amittálná; ha pedig amazok, tehát perjurusok és notáriusok lennének [KemÖn. 140]. *1848:* Ezen Contractusban meg irt Kaszállo rétre ujjabban levala Sinfalvi Csongvai Támas Uram... 10 az az tíz válto nemet forintokat... ezen 10 válto Forintak után még Köte négy használhato Esztendőket [Asz; Borb. Várfalvi ifj. G. Fodor Moses ns vall.].

Szk: *feltételt ~. 1879:* De minthogy éppen akkor folytak a Kerekes-heccek; azon feltételt kötöttük: ha Kerekest kiteszik a Társaságból[a], mi bemegyünk [PLev. 68 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]A Kemény Zsigmond Társaságból].

23. elköt, átad vmit vkinek; a preda cuiva ceva; jm etw. übergeben. *1629:* Jeouenek my eleonkbe(n) Az nehay Szekel Peterne Kristoczki Sophia aszszonnak edes gyermekj... Hogy az mely illyen dolgokbol Causak az megh holt Annjokrol Immar eo kegmekre deuolualtananak... azokot az Causakot minden ahoz valo igassagokkal es levelekkel adak es keötek minden tellies hatalommal es Authoritassal, Orbay szekbe(n) Pauan lako Gal Miklos Vr(amna)k es Kezdj szekbe(n) Szentleleke(n) lako Czintala(n) Istuan Vr(amn)ak kezekbe(n) [Hsz; KaLt Apor István ir.]. *1650:* abbali igassagat Peterffy Mihalyis, eorökösön az J felesegenek kötötte [UszT 8/64.54].

24. elköt vmit vkire; a lăsa cuiva ceva; jm etw. überlassen | eltestál vmit vkire; a testa cuiva ceva; jm etw. hinterlassen/vermachen. *1602:* Ha penigh nekik holtok teortennék s maradekiok nem maradna, minden zegeny Atyamfyaynak keoteom[a] [Kv; RDL 1.73. — [a]A szóban forgó javakat]. *1608:* vir zerint valo Eoreokeossigemet teliessiggel Eo keglminek adom aianlom keoteom es Vallom [Dés; DLt 300]. *1630:* cziak ereöuel veotte az azzoni teölle; ne(m) io akarattiabol keötte es hatta [Csapó KK; Told. 17a]. *1653:* eszt az en keves ioszagoczkamat meliet nekem az en istenben el niúgút iambor úram... nekem hagiot es kótót úolt... harom ezer talerban... holtom utan hagyom... fiamnak mikola Sigmondnak [JHbK XLII/3 Kovacsoczy Zsuzsanna végr.] *1688:* En mind(en) néuél neuezendö kulso bélso ingo s ingatlan iouajmot. kötom holto(m) utan... Kaszoni pal Uramnak [Impérfva Cs; BCs]. *1714:* tapasztalván az Ur(na)k Bátyám Uramnak is, igaz hozzám meg mutatott... atyafisagos szeretetit... adám és kötem eö kglmenek, es maradekinak... Diszno Pataka[a] nevü egész ráta pos-

s(ess)iomat [Gerendlóna TA; JHb II/2. — [a]SzD]. *1759:* Néhai Bartok Mihályné Csomos Margit... Melyik Gyermeke vagj onokája mondotta volna hogy te vén Boszorkány itt nem lakol ha nekünk nem kőtőd öss Házadott, Joszágodott? [Albis Hsz; DobLev. I/292.1a vk]. *1816:* Senki Tövissi Gergelyt... az Finta Anna édes Attyárol maradott jokban Joszágokban szánto földekben s egyebekben... meg ne háborithassa... férjéhez valo vonszo szeretetiböl hagya köti és testállya mivel terhes és hoszszas betegségében mind eddig ele jo gondgyát viselte [Asz; Borb. I].

25. *jobbággyá/jobbágyul ~ vkit* jobbággyá tesz vkit; a face iobag pe cineva; jn zum Leibeigenen machen. *1638:* egyk az masikot Jobbagiul keottek uolt egj masnak [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 158]. *1639:* Beldi Janos uramot ad monealtuk certificaltuk es euocaltuk, hogj eö kegielme az Nsgod Tablaiara Segesuarra az mostani szekely terminusra ra tartozzek, es okat adgia Daruas Georgieot merth keotte Jobbagia el nem boczjatotta iouait meg nem atta [BLt 3]. *1761:* Fiját egy Háromszéki Nemes embernek azért hogy dolgát Fattya vetesiért az Tisztek előtt bűntetés nélkűlt végben vigye Jobbágyul kotőtte volna [Hsz; LLt].

26. *fejét ~i* **a.** jobbággyá teszi magát, jobbágyságra köteleződik el; a accepta să fie iobagul cuiva, a-şi lua obligaţia de a sluji pe cineva ca iobag; sich zum Leibeigenen machen/zur Leibeigenschaft verpflichten. *1606:* A.Zent Paly Kornis ferench Vram. Incti oklandy Elekes Istua(n), es Karachon-Halnj (!) Salati Balint... J Comp(ro)bant hogy eok ne(m) eosteol maratt Jobbagyi az Anak, Elekes Istuan(n)ak az Attia sem keotte fejet az A elejnek... Ha zinte keötte volnais az Attia de eö ne(m) keotte, s ne(m) lezen Jobbagia [UszT 20/113]. *1609:* hallotam hogj Varga Ferencz mehet lopot uolt... aztis hallota(m) hogy aba kötte uolt feit es Jozagat [Szentgyörgy Cs; BLt Peter deacne uice kiraljbirone Gal Margit aszoni (40) vall.]. *1616:* Fazakas Lukaczi Lazar Istwan Vramnak keoteötte feyet hogj az Patakj Peter molnat fel dulta vala az marhayat megh wtte vala, azert keotte vala feyet [Kászonfelsőfalu; LLt]. *1664:* mondotta neke(m) Szab⟨o⟩ Andras hogy eő oda bolondoskodta kőtőtte fejet, Jobbagysághra Béldi vramek(na)k eő kgmekk [Kovászna Hsz; BLt]. — **b.** fejével, személyével áll jót vkiért/vmire; a-şi pune capul la mijloc (pentru cineva/ceva); mit dem Kopf, durch die Person für jn/etw. gutstehen/bürgen. *1570:* chyarlokezy Dyenes, Ezt vallya, hogy Ewtet hytta volt palochy hogi Teobekel egetembe Megh Beochwllenek az zeolcot... chynek Balint azt Monta palochinak Neh gondoly arra, Mert feyemet keoteom en arrah hogy senky ezben megh Nem bant [Kv; III/2. 167]. *1613:* monda Virag Georgy hogy kötte feyt Gabir Peterert csak megh ne ölliek [Szentmárton Cs; BLt] | Petrus litterat(us) Vice Judex Regius de... z Georgy... f(assus) E(zt)... hallotto(m) hogj monta Beldi Keleme(n) vramis Virag Georginek es a⟨z⟩ Gabir Peter fianak hogi ne kössek fejekett, mert ugia(n) fejtt uetete Gabi⟨r⟩ Peternek Meghis oda keotek fejekett Beldinek [Cssz; BLt 3]. *1614:* Viragh Georgy azon dologert hogy megh menthesse az Ipayat eoys oda keoteotte feyet [Bánkfva Cs; UszLt VI.56,420]. *1710:* az fen még jrt személyek... kezességré... rá Lépének... (: fejeket joszágokot köték eó kigielmiért[a] az kezesek :) [Csikszereda; Borb. I. — [a]Horváth Györgyért].

27. szk-ban: în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~i magát* **a.** kötelezi magát vmire, kötelezettséget vállal magára; a se obliga la ceva; sich verpflichten. *1539:* az Sombori benedek... kewtthe magath hogh az my zalagossa ew Neky Sombory Mihalnal wolna, egy masnal kewl megh nhe (!) watthathna ha nem ha echyersmynd, mynden zalagossanak le thenne az penzyth, az kor tartozzyk megh adny. Sombory Mihaly az ew zalagossath [Zsombor K; MNy XL,137]. *1559:* ez witezleo Rakosy Antal Rakosy Janos es Rakosy Ferencz keötek my eleottunk magokat[a] Jllien modon ez Jeowendeo Zenth Margit Azzon napiara[a] Az okleueleket, Mindeneket, Az melyek Az Zengiely Jozag feleol wolnanak... Barchaj Farkas kezebe Zangielbe tartozzanak Adnya [Mezőszengyel TA; BfN VI. 304/29. — [a]Máj. 29-én. [b]Júl. 13]. *1563:* hogy ha el zoknek Kerestel balintt hat Swki Istuan Minden toruenny erthol (!) zabado(n) megy foghassa... ha penig valaki toruennyel el uenne hatt zeki pal kothi magatt hogy... swki Istwan zaz forinthott vehessen Raytha [Kv; SLt G.5]. *1590 k.:* zagoni mihaly Ennekem verem hűllasaert serelmembe Jgert wala Masfel forintotth... az napra meg Nem ada az keötes zeörent ra menek hogy Jgazat weögiek mert magat Jgy keötte wala [UszT]. *1707:* igy alkuva(na)k mi előttünk mind ez felül hogy ezen Cserenek birasab(an) kötekis magokat mű előttünk, hogy egj mast megh oltalmazak [Aranyosrákos TA; Borb. I]. *1779:* Mely meg edgjezesnek és osztozasnak hogi meg alloi lésznek ujra köték magokat [uo.; i.h.]. — **b.** jótáll vmiért; a garanta pentru ceva; für etw. gutstehen/bürgen. *1563:* veottem Egi lowat Bwzaban[a] Eo felsege Jobagiatol Bestercej Kerekes Balaztol melj lowat Ennekem nagi Ereos Eskwessel ada hwtire Tyztessegereis keoteotte Enneke(m) Magat hogi az lonak semi santasaga nincze(n) [Vécs MT; BesztLt. — [a]SzD] ✱ *~i magát vkiért* jótáll/kezességet vállal vkiért; a garanta pentru cineva, a se pune chezaş pentru cineva; für jn bürgen/gutstehen. *1596:* Adgiuk mindeneknek Emlekezetjre az my jelen valo leueleonknek Rendiben, Hogi lőttwnk kezessek ez zabad Akaratunk zerent kőtőttwk Magunkatt Pereczenben lako... Batthorj Gasparnak es Bathorj Peternek az w kegmek jobbagiaerth Geőrteleky Danczjo Petererth kjleon kjleön Negiuen Negyuen forintigh [Szság; WLt] ✱ *~i magát vkihez/vmihez* pártol vkihez, szövetkezik vkivel; a se asocia/alia cu cineva; sich zusammenschließen. *1619:* Mi mondjuk azt, hogy ha azelőtt is ti magatokat nem kötöttétek volna az némethez, akkor sem bántott volna tütöket senki, de odakötöttétek magatokat, azt is farba rugtátok [BTN[2] 208]. *1653:* Báthori Sigmond... nagy igiretet tött vala[a]... a portának: hogy többé a császár köntösét el nem bocsátja — ha mostan hozzája veszi — és a némethez nem köti magát [ETA I,68 NSz. — [a]1602-ben]. *1710:* Az ifjú János király[a] felnevelkedvén... őtet is megbolondíták utoljára és a török kedve s akarata ellen az austriai házhoz köté mind magát, mind holta után az erdélyi fejedelemség successióját [CsH 64. — [a]János Zsigmond] ✱ *~i magát vkinek* szolgálatra köteleződik/elköti magát vkinek; a se angaja la cineva; sich zum Dienst verpflichten | jobbágyságra köteleződik el; a-şi lua obligaţia de a sluji pe cineva ca iobag; sich zur Leibeigenschaft verpflichten. *1590:* Kibedj Molnar Peter maskeppen Szitas Peter... az Gilkossagertt keoteotte magat mi Eleotteonk... Ozthovani Pernezzy Istvánnak Vduarhely Ca-

pitannak hogy mind fiwrwl... Jobbagia lezen Perniezzy Jstvan vramnak [UszT]. *1591:* Capitanj vram Mintszentj Benedek vram... fogatta meg vgia(n) Mester Balast es hozatta Ide az varba(n)... mielhogj feiedele(m) Jobbagia lewe(n) masnak keoteotte magat [Sándortelke U; i.h.]. *1614:* Borka Janos orozasert keotte magat Butya(n) Gergelnek tizen harmad fel ftert ha megh valtja magat kj erezti kezibeöl [Szentlélek Cs; UszLt VI. 56.428] Jobagiones subiugati... Zekely Istwan Sepsi Besenjei Jo akarattja szerent keotte magat Lazar Janosnak [Egerszeg MT; BethU 24]. *1635:* Zacharia Ferencz elteig kötotte magat Biro Janosnak hogy szolgallya, de holta uta(n) fia szabados leszen az houa akar menni el mehet, es szabad Ember lehet [Szombatfva U; i.h. XIV.102] ✱ *~i magát vkire* **a.** ráakaszkodik, rávarrja magát vkire; a se agăţa de gîtul cuiva; sich an js Hals hängen. *1585:* Catalin Farkas Lukachne vallia, Lattam hogy a' leany eoreomest keotte volna az Iffiakra magat, de Nem veottek [Kv; TJk IV/1.507]. *1591:* Dorothia Azzoni Bako Benedekne vallia... Menek oda Boba Catúshoz, es latam ott Tehenes Janost... kerdem mit czinalnanak Ennekem igi zola, Jm az zegini borbolia azzoni fiara akaria keotni magat Teglas Antalne, ha lehetne el valaztanuk egi mastol [Kv; TJk V/1.133]. — **b.** ragaszkodik vkihez; a ţine la cineva; an jm hängen. *1679:* Emberem most is, kit Kgtek engedelmébűl kiküldtem volt, odaki van, az is immár mint mer bejüni, nem tudom, csak az az én lelkemnek keserves, mely szivesen köti vala Kgdre magát, s nem kelle, penig bizony ebben az világban egyet Kgd olyan barátjat fel nem talál, mint ű lett volna [TML VIII, 516-7 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz] ✱ *~i magát vmibe* igényt tart vmire; a revendica ceva; auf etw. Anspruch erheben. *1629:* Ez mwhely az mely áruaie volt, az innen ell buidosot... Csiszár Imreh ezt eszebe veöuén, keöteötte magat beleje ily szin alat, hogy eő volt volna Tutora annak az el buidosott áruának, én magam az Taborban leuen Csiszár Imreh réá izent a' feleséghemre, ha neki bért nem fizet a mwheliteől tehát ki wzi belőle [Gyf; EMKt VI.E. 228b] ✱ *~ magát vmire* **a.** kötelezi magát vmire; a se obliga la ceva, a-şi lua angajamentul; sich zu etw. verpflichten. *1626:* az eo Kgme Eosinekis Jobbagia voltam, keoteottem uolt is magamot ugian akkor eo knek arra, hogi soha semmi uto(n) eo kmet nem busittom, se szabadsagot nem keresek [Csekefva Cs; BLt]. *1685:* köte arra magat..., hogy ennek utanna nyelvet vesztegh tartja[a], nem becsteleniti [Dés; Jk. — [a]Az asszony]. — **b.** jótáll; a garanta pentru ceva; für etw. einstehen. *1619:* Ehhez mondám... ha olyan nagy reménsége vagyon nagyságodnak benne, hogy az én uram küvül más fejedelem megveszi karddal Jenőt s megadja az hatalmas császárnak, én erre kötöm magamat, hogy nagyságod mint Lupult, az Jenő kapuja előtt veressen karóba [BTN 205] ✱ *fejébe/fejére ~i magát* fejével áll jót vmiért; a-şi pune capul la mijloc, a garanta pentru ceva; mit dem Kopf für etw. einstehen/bürgen. *1592:* feyebe(n) keoteotte magatt vyawal torkat mwtatta hogy abban keothy magatt hogy fiwrwl fiwra maradwarul maradwara Jo lewel lezen [UszT]. *1772:* Gyermekecskenk ugjan jobbacskán vagjon, de ig(en) el fogjott, gyenge, magais Feleségem változo Statusban vagjon... ă feire köti az ă Vetula[a] magát, hogy mind az kettőt ki építi [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból. — [a]Vajákoskodó öregasszony] ✱ *kezesnek ~i magát* kezességet vállal; a garanta pentru...; Bürgschaft annehmen, bürgen. *1732:* Levelem által Grabaricsné Aszszonyom(na)k Kezes(ne)k kötöttem magamat [Kv; MvRKLev.] ✱ *kötélbe ~i magát* kötelezettséget vállal; a-şi lua angajamentul; sich verpflichten. *1577:* tholdalagj ferencz Mj elleotthwnk, azt Monda, hogj egeb keotelbe eó nem keotj magat hane(m) az kj Megh nem allja, Patwaron maragyon [Vajdasztiván MT; BfN 71/19] ✱ *örökbe/örökösen ~i magát* örökös jobbágyságra köti magát/köteleződik el; a-şi lua obligaţia de a sluji pe cineva ca iobag în tot timpul vieţii; sich zur ewigen Leibeigenschaft verpflichten. *1614:* Adorján Thamas ket eokórert 3 keoból buzaért 2 ftert egj tehenert eorókbe keotte magát [Kövesd MT; UszLt VI.56.30]. *1727:* Csudálkozom kegyelmeden hogy az cseledim mellet Semit nem fog bajoskodásokban... azért kegyelmed ezen szegény Oláne Urának szabadittásab(an) meg indúlyon s könnyen ne hadgya had telepedhessék az en földemre jó kezesség alat, örökösön köti magát [Szentlélek Hsz; ApLt 2 Apor Péterné Bara Sigmondhoz] ✱ *(örök/örökös) jobbágynak/jobbágyul ~i magát* (örökös) jobbágynak köteleződik el; a-şi lua obligaţia de a sluji pe cineva ca iobag (în tot timpul vieţii); sich zur (ewigen) Leibeigenschaft verpflichten. *1590:* keote magat ez meg Nevezet Azalos Thamas maga szemelyeben eorreok Zabados Jobagynak eo maga reze zerent valo hazawal es minden eoreoksegewel Egyetembe [Bőnye Sz; WLt]. *1605:* keotek magokot eorreok Jobagyul... ugy hogy w kmekis hadakozastol es minden zedesteol vedesteol meg oltalmazzak es gongyokot visellyek [Vécke U; BálLt 61]. *1667:* Jövevény, idegen, Sellér emberek, kik sem Zászlók alat valók, sem bizonyos Földes Urok nincsen, ha magokat jobbágyul kötik valakinek, az ollyanokat sem Vármegyében, sem Székelységen a' Fiscus másnak ne conferallya [AC 240]. *1700:* ugj emlekezem hogj magát... Erdélyi Péter jobbágjnak kötette [Csolnokos H; Szer. Mich. Csonokosi (50) ns vall.]. *1727:* Balo István... lopta volt el a penzt... és fel kellet volna akadni, ha a p(rae)titulalt Ur eő Nga meg nem váltotta volna az akaszto fától... ezért kötötte magát ide, az Mgs Udvárhoz őrökös Jobbágyul [Hévíz NK; JHbT] ✱ *(örökös) jobbágyságra ~i magát* (örökös) jobbágyságra köteleződik el; a-şi lua obligaţia de a sluji pe cineva ca iobag (în tot timpul vieţii); zur (ewigen) Leibeigenschaft verpflichtet werden. *1677:* A' Fundus Regiusrol a' Szász Natio közzűl disturbium alat el bujdosot Jobbágyok ha elébbeni lako helyekre viszszá akarnának menni (: ha Jobbágyságra nem kötötték magokat, vagy egyéb igazitásra valo akadállyok nincsen:) el-bocsáttassanak minden féle javockal és marhájockal [AC 159]. *1700:* Iuon Szurdul sive Siket a Csernai Malomban molnár lévén... Circiter nyolczvan veka, buzaig tette s marasztatta adossá... köte s ada Csonokosi Balint ur(amna)k őrökös jobbágjsagra magát [Rusor H; Szer. Joannes Pap Maczesd (40) ns vall.] ✱ *örökös zsellérül ~i magát* zsellérnek áll be vhová; a se angaja ca jeler (la cineva); sich als Inquilin anstellen. *1721:* kötték magokot es posteritasokot... örökös Sellerül [Vadad MT; VK] ✱ *zálogra ~i magát* zálogként/zálogul adja magát; a se face zălog; sich als Pfand (her)geben, sich verpfänden. *1599:* Ennek Előtte valo Iwdőben köte volt ... Veres Gieőrgh magat zalogra Mikes Miklosnak [Papolc Hsz; HSzjP]

◇ **Szk:** ~ *ve hisz* kételkedik benne; a se îndoi de ceva; an etw. zweifeln. *1760:* Minden Törvényes p(rae)cautiok Contractusb(a) tetetödje(ne)k fel, minden világosson irattassék fel hogy Sem(m)i homály benne ne légyen, es Sem(m)i ki nem maradjon, mert Leveles a' Szék, és kötve hisznek Komám(na)k [Igenpataka AF; TL gr. Teleki Ádám lev.] ✱ *becsületét ~i* becsületével jótáll; a garanta cu onoarea; mit seiner/ihrer Ehre einstehen. *XVII. sz. m. f.:* Én ő nagyságok előtt becsületemet, lelkemet, életemet kötöttem, hogy igaz hívek Kegyelmed s ez alatt nem feküdt a Kegyelmed szívében semmi csalárdság [TML V,421 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *békességet* ~ békét köt; a încheia pace; Frieden schließen. *1764:* azt mondák, hogy az törökkel 15 esztendeig békességet kötött őfelsége [RettE 177] ✱ *egyezést/egyezséget* ~ a încheia o convenţie; Übereinkunft schließen. *1765:* amint halljuk a jövő tavasszal hadakozni akar ellene[a], melynek okát által nem lehet látni, mivel a múlt esztendőkben szoros egyezséget kötött volt őfelsége vele [RettE 189. — [a]II. József császár és király a francia ellen]. *1843:* Csak szóbeli vagy pedig írásba foglalt egyezést kötettek? [VKp 69 vk] ✱ *életét ~i belé* életével jótáll; a garanta cu viaţa; mit seinem Leben einstehen. *1665:* Havasalföldéből érkezett egy görög; hirdeti bizonnyal, sőt életét is köti belé, hogy az fő vezért megfojtották [TML III,542 Szekhalmi András Teleki Mihályhoz]. *1704:* Szentpáli Ferenc mondotta őkegyelmének, hogy az életét köti belé, hogy a generál Bethlen Miklós uramat meg nem öleti [WIN I,210] ✱ *frigyet* ~ szövetséget köt; a încheia o alianţă; Bund schließen. *1619:* Ezt gondolja nagyságod igen jól meg: mikor az fejedelmek egymással frigyet kötnek, mi végre kötnek?... Soha azt senki nem mondhatja, hogy egy fejedelem is maga személyére köt frigyet más fejedelemmel, hanem országára nézve [BTN[2] 300]. *1630:* Rákóczi el is jött vala egynéhány század magával Bethlen István fejedelemmel szemben lőnek Zsomboron, de semmit nem végezének, hanem frigyet kötének[a] egymással, hogy azalatt mind maga Bethlen István, mind penig az ország gondolkodjék felőle, kit válasszanak újólag fejedelemmé [Kv; KvE 160 SB. — [a]A Bethlen Gábor halála után a fej-i süvegért vetélkedő Bethlen István és II. Rákóczi György egyezségéről van szó] ✱ *lelkére ~ vmit* rábíz/meghagy vmit vkinek; a-i lega de suflet; jm etw. überlassen. *1644:* Ezeket... lelkekre keőteok hogy ez szerent vigienek vegben [Kv; JHb III/6]. *1666:* kötőm Fejedelem es Fejedelem Aszszoni az egesz Kalvinista Erdeli Uroknak lelkőkre [Radnótfája MT; BLt]. *1726:* Az melly 30. Arannyokat az Devai Ecclesianak conferaltam volt, az Lelkekre kőtőm Tts Hunyad Vármegyei Fő- és Vice Tiszt Vraméknak hogj meg vegjék és adgják azon Dévai Ecclesiához [JHb XXXV/21 Jósika Imre végr. 21] ✱ *lelkét ~i → becsületét ~i* ✱ *napot* ~ határidőt szab; a fixa/stabili un termen; Termin festlegen/bestimmen. *1593:* En Zanizlofi Bathori Ferencz perecheny... Jozaghomnak megh Zabaditasaert, kenzerittettem Bathori Elekne Azzoniomtol Jakch Anna azzontol, Byzonios Sum(m)at kerne(m) kiert en Eö kgienek kötöttem uolt Byzonios napot hogy ha az megh Jrt Napra megh ne(m) adhatnam tehat Eö kgie(lme)nek: Zabadsagha legien Zabolch varmegiben feierton lewo Jozaghomat el foglalny [Perecsen Sz; WLt] ✱ *nyakára* ~ ráerőszakol vkire vmit; a constrînge pe cineva să primească ceva; jm etw. aufzwingen. *1636:* senki erövel az nyakára ne(m) köti[a], türjen az elöttivel s-azzal is meg éri [ÖGr Aj. — [a]Az új énekeskönyvet] ✱ *nyakát ~i vkiért* szolgálatra köteleződik el/kötelezi magát vkiért; a-şi asuma obligaţia de a sluji pe cineva; sich für jn zum Dienst verpflichten. *1640:* Csiszár Jánosné Sárdi Kata asszony... fassa est... Hallottam, hogy Novák Farkasnét meglopta, az fia... az maga nyakát kötötte erette húshagyó keddig [Mv; MvLt 291.218a átírásban!] ✱ *szerencséjére* ~ szerencsére bíz/hagy; a lăsa în seama norocului; dem Glück überlassen. *1668:* Ezeket, Uram, nekem Istenemre, jó szerencsémre köté, melyet én is úgy kötök Kegyelmednek [TML IV,369 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz] ✱ *szivére* ~ rábíz vkire vmit; a încredinţa pe cineva/ceva cuiva; jm etw. anvertrauen. *1760:* midön mindeneket kgld keresztényi szivére kötnék... e' szerint mindenek igazittassa(na)k el [Igenpataka AF; TL gr. Teleki Ádám aláírásával]. *1846:* minekutána a' Sors engem Saját kedves Gyermekeimtöl meg fosztott, föb képpen Szivemre kötte a' Menyei gondviselés... Katana Klárit, kit én másfél Esztendös korától fogva Anyai Szeretettel neveltem [Kv; Végr.] ✱ *üdvösségére* ~ 'ua.; idem'. *1628:* Nemely helyeken es puszta(n) allo Templomok(na)k epwletekre, kiknek eppitesekre az szegensegh nem erkezik, hagiok haro(m) szaz Magiarj forintot, melljet wduessegékre keoteok mind vra(mna)k es fiamnak, hogy az enymbeol adgia(na)k megh tempore suo [Bonyha KK; Eszt-Mk Cserei lev. Bánfi Mária végr.].

kőtábla 1. kölap; tablă/placă de piatră; Steinplatte. *1599:* Hogi az wj boltokra az zegeletire az keo tablat fel chinaltattuk, attunk festekre fl — 14 [Kv; Szám. 8/XVI. 24].

2. kőasztallap; tablă de masă din piatră; steinerne Tischplatte. *1816:* Egy nagyobb rakott Diofa Asztal, közepén egy fekete kőtábla [Varsolc Sz; Born. IV.41 Bornemissza Krisztina conscr.]. *1823-1830:* Egykor a kéménye kigyúlt, ő a kertben, egy deszkafilegóriában egy kőtáblán írva valamit dolgozott [FogE 76].

kőtámasztó támasztóvas; fier de susţinere; Stützeisen. *1842:* egy ágas vas karo — vagyis kő Támaszto [Csekelaka AF; KCsl 3].

kőtanya ? tanyai kőház; casă de piatră cu acareturi la cîmp; Gehöfthaus aus Stein. **Hn.** *XIX. sz. eleje:* Kő Tanyánál (sz) [Korond U; EHA].

kő-tartó szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *kecske* malomtartozék; anexă a morii; Mühlenzubehör. *1824:* Egy kő tartó Ketske[a], három vas korikával, és két végibe lévő vas szeggel [Szentbenedek MT; Told. 37. — [a]Malomban] ✱ ~ *skatulya* ? drágakőtartó doboz; cutiuţă pentru/cu nestemate; Schmucksteinkasten. *1622:* Egj keő tarto Iskatoliabol tartozik Sophia Azzonj Istoknak forditanj tt f. — d. 22 [Kv; RDL I. 119] ✱ ~ *vályú* követ tároló vályú; jgheab în care se ţine pietre; Steinbehältermulde. *1674:* Felső Porumbakon... vagjon egj... üvegh csür... Vagjon benne... Két őregh kö tarto valu, egjik tölgj fabol ki vetetet, az masik udvas füz fabol ki faragtatot | vagjon egj kö törő malom... Vagyon benne... kö tarto valu nr. 1 [A.porumbák F; UF II, 614-5]. *1680:* kötörö malom... Va-

gyon benne két nyilu külö. Az nyilak vegei vasassok vas karikassok. Kö tarto valu, egy toldazat hitvan szita, egy rosta [uo.; ÁLt Urb. 674]

kötekedik 1. beleköt vkibe; a se lega/agăţa de cineva; mit jm anbinden/bandeln. *1848:* Horváth János Méhész Dánielbe kötöködvén... [Dés; DLt].

2. ~ *benne* 'ua.; idem'. *1880:* Te kacaghatsz engem, Pista, de végtelenül fáj nekem, ha látom, hogy a buta, felületes, léha ízlésű publikum kötekedik benned [PLev. 79 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

kötekedő civakodó; certăreţ, princinaş, gîlcevitor; zankend. *1848:* Virág Lászlo garázna, kötekedő ember jol tudom [Dés; DLt].

kötekezik kötekedik; a se lega/agăţa de cineva; stänkern, mit jm Streit suchen. *1807:* akikkel birhatatt belejek kötekezett, ha meg verhette meg verte, ha pedig nem birhatatt vellek, Más moddal kévánt boszszút állani [Szászfenes K; KLev.].

kötegel *alk* kötegbe szed; a aduna la un loc; (zusammen)bündeln. *1879:* Aztán el is vesztette[a] abbeli jogát, hogy piszkolhasson téged, akkor, amikor szólt a Kabdebó Fricike fűzfakötegéről, melyet Szebenben... kötegelt az olvasópublikum megvesszőzésére [PLev. 62 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Tolnai Lajos].

kötél 1. frînghie, funie; Seil, Strang. *1553:* Kerwnk tegedeth es haggywk teneked hog chynaltas myndgyarasth eg keoteleth kynek az hozza tyzen nygh w[a] legen az temerdeksegek anny légen mynth egh nyolc penzes kochtel (!) wag mynth ket estrangh [BesztLt 40 St. Dobo de Rwzka Waywoda Trans. a beszt-i bíróhoz a Bethlen melletti táborból]. *1562:* Biro vram es az polgar Wraim marattanak adossa kótel weró berecknek kótel arraba(n) kith ó felsege zwksegere adoth f 1 d 3 [Kv; Szám. 1/IV.1b]. *1593:* egj keoteolet weottem az zin wczai, kis aiton walo emelczeohcoz f — d 9... egy hatod fel olj keotelet weóttem, az keozep kapubelj emelczöhöz f — d. 60 [Kv; i.h. 5/XXI.67]. *1637:* az leant Katat mikor ki hazasitok, hogi ki teritettük vala az eggiet massat ugian az uduaron keötelre [Mv; MvLt 291.93b]. *1679:* 100 öles öregh gyalum... minden ahoz valo, vastagh es vekony köteleivel, cserep karikaival palhaival nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 84]. *1733:* a' Harang kötelét... En bizony azert vettem le mert tsak egy ága vólt a' kötél(ne)k féltem ne hogy valamelly gyermek Vonni kezdje s el szakadván... ott hallyon meg [Héviz NK; JHbT]. *1748:* Vono hálohoz valo Kötél [Nagyida K; Told. 11/95]. *1849:* Az Istálloba... öt strájb fák — csak edgyen van lántz — a' többi kötelekkel van fel kötve [Somkerék SzD; Ks 73/55].

Szn: *1436:* Ketel [Csánki V,316]. *1488:* Kethel. Kewthel [Kv; i.h.].

Szk: ~*en járó/játszó/táncoló* kötéltáncos. *1657:* Nagy solennitassal lőn ez lakodalom[a]... sok különb-különbféle muzsikák, farsangosok, köteleken jádzók s táncosok és különb-különbféle mesterségeket mutató emberek, melyek csodálkozásra valók voltak [KemÖn. 264-5. — [a]Radzivil Janusius litván herceg moldvai lakodalma]. *1673:* Az kötelen járo Törökök Bolondgya(na)k s szolgaja(na)k attam f 2 [UtI]. *1769:* Farsangi időben... Az Komediazok es kötelen tantzolok minden heten egy egy forintot fizessenek [UszLt XIII.97] ✱ ~*en jártat* kötélen táncoltat. *1671:* Annota(tio) Raritatum Ultrajecti[a] visar(um)... Láttam macska és Ember majmot, mellyet fel öltöztetvén meg táncoltattak, kötelen jártattak [PatN 50a. — [a]Utrecht] ✱ *apró* ~. *1593:* Talygara valo kölchegh... Apro kötelet veóttem melyel az Semelt keoteoztek... d 3 [Kv; Szám. 5/XX.157]. *1717:* vagyon az hidason ket jo hoszszu kötél, az apro kötelek roszszak [Dés; DLt 504] ✱ *borvonó* ~. *1637:* Az eöregh pinczere be induluan, vagyon benne hat bor ueteo korcsolya, s egy bor uono keötel, eot eöl az hozza uegeben egy vas horogh [UF I,400]. *1652:* Vagyon ezen Pincze külsö Ajtaja előt egy hosszu korcsolya... Vagyon ismét egy bor vono kőtél Tizen négy eoll [Görgény MT; Törzs] ✱ *csigás* ~ csigás vontatószerkezet kötele. *1714:* Egy csigás kötel ház szűksegire [Kv; Pk 6] ✱ *csögös* ~ kb. bogos/göcsös kötél. *1742:* Hoszszu hitván tsögös kötél 1 [Bh; Told. 25] ✱ *felvonó* ~ *1599:* Az Szenucza Kis ayto emelczeöiehez fel uono keotelet ueottem d 23 [Kv; Szám. 8/XIII. 10 Szabó András sp kezével]. *1676:* Ezen kapunak kö mellyekinek folyo resziben vagjon egy vas csiga, hozza tartozo fel vono kőtőlivel [Fog; UF II,703] ✱ *gémlevonó* ~. *1656:* vagjon ezen hidon egy le ereztëö gomb... ugyan azon gombnak az elein vagjon egy vas karika 3 szem láncz fügh rajta, kihez vagyon egi gem le vono, hoszu kötel rea keőttve [Fog.; UF II,144] ✱ *hordóeresztő* ~. *1832:* Két hosszu hordo eresztö kötél [Sáromberke MT; TSb 26] ✱ *hordozó* ~. *1690:* Oltra csinálva, általjáró csolnakon hidas öt gerendákra, hidlása 45 fenyü vastag deszkából álló két fahorgon nyolcz szál hosszú kötél, item hajo szegeletin való hordozó kötél 2, az hajó orrán kivető kötél 3 [Fog.; MNy X,369] ✱ *keresztülövedző* ~. *1832:* Két hosszu hordo eresztő kötelek és egy keresztül övedző kötél két vas horgaival [Sáromberke MT; TSb 26] ✱ *kivető* ~ → *hordozó* ~ ✱ *öreg* ~ hosszú, vastag kötél. *1582:* Chynaltattam az hydkapu hidyara ket Eoreg keotelet attam erette keotelwereo Gyeorgnek f. 1/20 [Kv; Szám. 3/V.161 Lederer Mihály sp kezével]. *1673:* Agjuhoz valo öreg uj kötelek... nro. 17 Viseltes öreg kötelek... nro. 52 Valamivel vekonnjab uj kötelek... nro. 49 [Fog.; UF II,539]. *1810:* Egy öreg kötél... Rf 3 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 23] ✱ *planérozó* ~ kb. talajegyengetéshez használt mérőzsinór. *1837:* Egy planérozo kötelett vettem a kertész számar(a) 1 Rf 15 xr [Budatelke K; Born. F.I] ✱ *ruhaszárasztó* ~. *1735:* A Torony Tornácza kőrül egy ruha szárasztó kötél [Királyhalma NK; Ks 23.XXIIb] ✱ *sajtoló* ~ szőlősajtóhoz való kötél. *1799:* 31a Decembris Vétetett egy Sajtolo nagy kötél Rft. 5 [Déva; Ks 96] ✱ *sodrott* ~. *1825:* Kender portéka, sodrott, Kötelek 1 Mása Bé-hozatal Taxája 18 fl [INyR 8754 kv-i nyomt.] ✱ *vékony* ~. *1673:* Ket veg hoszszu vekónj kötel... nro. 2... Tüzes szerszamhoz valo vekonj kötelek vegekkel... nro. 35 [Fog.; UF II,539] ✱ *vhány öles* ~. *1681:* Tiz Eölös vas karikás köz hálo nro 2... Eötven öles vastag kötel 2 [UtI]. *1730:* Hid kapu belső gémjéhez 3 ölős kötélért Den. 15 [Kv; Szám. 56/XIX.17].

2. (kikötő/nyűgöző) pányva; pripon; (Anbinde)Leine. *1610:* eg' louamot setet pey szeorit keottettem uala ki

az fyre mochar newy heljbe... Vr nap tauatt, es onna(n) nappal az keotelet nywgit a' heljen hagiua(n) el Viuek Valamy gonoszúl eleo emberek [UszT 23]. *1672:* administralt Menyhárt hamban való Istrángot s Pányvának való kötelet százat no 100 [UtI]. *1692:* az en Őkrőm az Jaromhoz kőtelre volt kőtve, a' mas ember földere az en földemrül altal nem ért az kötél, engemet méltatlan haborgat az Comprobalom ellene, mivel hüti sem tartatta azt hogy ollyan embert haborgasson annak marhajat hajcsa be, a ki a' maga földen kötelen tarcsa marhajat, senkinek kárt nem teszen [Dés; Jk 133a]. *1722:* Itt vad-(na)k közönséges herélt Gyermek Lovak, rosz oeconomia(na)k tartom czöveken nyargaltatni, nem győzzük kötéllel [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

Szk: *cövekes ~. 1695:* Vasarloltatta(m)... Czövekes kötelett kendert nro 24 [TKl Petki Nagy cs. szám. 74b]. *1756:* Tornyos János uram... L.B. Kornis Ferencz Urat... citáltatya... Törvényre... a' Sebes árkon aloll lévő kaszálóját... az Exponens ő kgl(ne)k nagj kárára... Czövekes kötélről, és Njűgb(en) el gázoltatta és leg alább két szekér szénára való fűvet meg étette [Balavásár KK; Ks 17/LXXXI. 20] *1685:* Panyvas Kőtel no 200 [Gyf; UtI]. *1735:* ă Kereszthegy Havassának Gőrgény felöll való mezős része eleitől fogva olyan tilalomban vólt, hogy még a' Gyergyó szekieknekis ă kik azon Utaztanak nem volt külőmbben szabad ottan Lovaikat étetni, hanem ha az ősveny közepiben ă Pányvás kötélnek Tzővekjét fel űtőtték, és igy ă meddig ă Tzővektől a Pányvás kőtél el nyúlt, addig az utazó(na)k marhájoknak étetésekre szabadság engedtetett [Hodák MT; Born. G.VII.36].

3. (csikós)pányva, vetőhurok; arcan; Fangschlinge. *1664:* az gavaj Miklos es ferencz Nadudvary Janos es szakaczi peter Ur(amna)k meneseket es Marhajokat az ohla budakiak predaltak el, még az meneseknek kosart Chinaltanak ugy fogdostak az kosarba hoszu keőtelikel [Sajókeresztúr SzD; Born. XXXIX.4 Keővarj Farkas (40) jb vall.].

Szk: *lófogó ~. 1812:* Udvarbiro Tekintetes Pap Ferentz Ur, keze ala dolgoztam... Egy Lo fogo nagy Kőtelet 4 Rf. 30 kr [Nagynyulas K; JB. Hérman Janos nyil.].

4. hámistráng; şleau, ştreang; Geschirrstrang, Zugriemen. *1657:* Hamba ualo. 8 köteleket vettem, pro fl — //64 [Borberek AF; WassLt Perc.29]. *1681:* Medgyesse(n) vöttem... Egj kötőlet hamba //6 [DLev. 2.XIIIB.a]. *1724:* lora valo hat paraszt hámok kötelestűl, gyeplőstűl [Koronka MT; Told. 29/12]. *1736:* (A hintón) az hámok szélyes bőrből, nagy csattosok voltanak... az hámokban rendszerént kötél volt, az kit hámistrángnak hittak [MetTr 367].

5. órakötél; funia de la orologiu; Uhrseil. *1581:* 16 Augusty veottem egy kysz keotelet az Ora haranghoz p(ro) d.10 [Kv; Szám. 3/IV. 15-6]. *1583:* 10 february Wettünk egy keotheleott az orahoz wolt 29 oll tezen f. 1 [Kv; i.h. 3/IX.12] *1586:* 16 octo: Az kezep kapúy oranak éggik kotele Zakadot volt el Chinalt kotelwero Jakab hehelt kenderböl wiat fizettem f. 1 [Kv; i.h. 3/XVII.15a] *1592:* 15 July chinaltattűnk az felseo orara eg hozzw keotelet az pondussara 27 eolt [Kv; i.h. 5/XIV. 27 Eppel Péter sp kezével]. *1637:* Falira ualo ora fontostol keotelestöl n 1 [Ebesfva; UtI]. *1652:* Balkéz felöl, az kapu félen cserfábol jo kőtőzessel csinalt ora láb, fen benne eoreg űtő ora minden keszségéuel, mutatojaval, kötele(n) függő pondusival [Görgény MT; Törzs]. *1656:* Ezen toroni also reszeben vagion egi ora minden hoza tartozo ezkeőzeivel egjütt kiken alla jaro kett hoszu kőtelein leuö pondusa felseö harangh üteö vas kalapaczia megh vagjon [Fog.; UF II,136].

6. akasztófa kötél; ştreang de spînzurătoare; Galgenstrang. *1705:* Mondják, hogy amikor megizente volna a generál neki[a] az arestumot... a felesége siránkozni kezdett, kit is megriasztván azt mondotta neki, hogy: Az Isten engemet a sok kötelektől megoltalmazott kit sokszor felakasztásomra ígírt, most is az Isten gondomat viseli [WIN I,550. — [a]Collenstainnak]. *1814:* Czéhmester Dobai Mihály Uram... Balog Istvántis sok izben le motskolta, 's még köteletis igért a Nyakára mikor... Zilajra akart bujdosni [Dés; DLt 56.7].

Sz: *kötelet vásárol vkinek. 1678:* És igy szólhatnék irhatnék én többet is, de ez is talán sok, bizom csak ahoz, talám Kgld nem fogja mutatni olyanoknak, kik kötelet vásárolnak nekem [TML VIII, 264 Teleki Mihály Rhédei Ferenchez] ✱ *kötelet vet a nyakába. 1710:* Így ronták meg a nemesi szép szabadságot... melyre mind a három nátió az unióban mind a fejedelem a maga conditióiban, mind a tanácsi rend a maga hivataljában erős hittel vala köteles. Így vetének kötelet mind a magok, mind a posteritások nyakában [CsH 117. — 1674-re von. feljegyzés] ✱ *megköti feje felett a kötelet. 1756:* mondék nekie no joll meg kötik a fejed felett a kötelet monda ha meg kötik nem igen darék embernek kötik meg [Kvh; HSzjP Barti Ferencz (32) civis vall.].

7. gatyamadzag; brăcinar; Hosenband. *1597:* Istwan kowachne Anna... vallia... Tamasnak nem volt gatia keotele... megh en kerdette(m) hogi miert ne(m) visel keotelet az gatiab(an) azt mondota hogi ne(m) zokta nem wiselheti | Ilona Zabo Peterne szolgaloia vallia. maga en chinalta(m) mind inget gatiat neki de megh gatia keoteonek walo liukat sem engette hogi chinalliak... abba sem vohat[a] keotelet ha zinte akarnais [Kv; TJk VI/1.34. — [a]Olv.: *vonhat*).

8. ? rojt; franj; Franse. *1679:* Vászo(n) végében valo dirib darab kötel, egi Czomoval [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 34].

9. földmérő kötél; frînghie de măsurat; Feldmaßseil. *1585:* 2 Juny vettem keotelet a kywel az temetew kertnek hatarat ky mertek p(ro) d. 16 [Kv; Szám. 3/XVII.14]. *1589 k.:* Tudom aztis hogy ki me(ne)nek az giepw czierreiben, miel hogy sok panaz vala hogy cziak egy nehania(n) birnak az giepw czierciett, kimene az varas, keotelett vinek hogy megh meriek [Szu; UszT]. *1590:* Az helyet my ozlasra bocziat⟨ok⟩ az varosnak, Az waros rea mene keőtelet wwnek[a] rea es mind Zelyet ⟨es⟩ hozzat meg merek [Szu; i.h. — [a]Olv.: *vűnek*]. *1627:* oztvan az erdeott ket fele intezeok keotellel megis mereok, annak utanna nylat vonank ra [Lőrincfva MT; Told. 21]. *1693:* A verőfenj láb szánto foldet fel merven... egy kötellel, mely kötelnek hoszsza vala nyoltz rud három ölös ruddal [Gyula K; SLt AH.17]. *1724:* az patak mellett valo lapalyos térséget fel mérvén... lőtt 88 öles kötéllel nr.4 [Türe K; Told. 21]. *1733:* ezen kötél a melly kötéllel ezen földeket ki merték közép szerű öllel volt négy öles [Pókafva AF; JHb XXV/53]. *1736:* Megmérvén... az öreg ház helynek 28 ölös kötéllel hoszszát mindenütt két kötélre szelességét 22 ölös kötéllel egy kötélre hagytuk az apro az az fél öreg ház hellyek(ne)k penig szelyessége 22

ölős kötéllel kötel egy hoszszais 28 ölős kötéllel kötél egy [Záh TA; Mk V.VII/9]. *1748:* (Az) erdőnek mérése kezdődött... egy 30 ölőss hosszuságu kötéllel [Esztény SzD; Told. 29]. *1775:* A' melyre hogy rá állott Udvarbiro Ur(am) kezet fogának hárman... 's kötéllel keresztűl kasul mérvén a Bede nevezetű Földet két egyenlő reszre oszták [Gálfva KK; Ks 66.45.17c].

Bogdán, MMért. 210 szerint a kötél földmértékként és földmérő eszközként már a XIII. században feltűnik és utána a régiségben általánosan használatban volt. A Bogdán közölte adalékok csak a külterület mérésére, s ott is szántóföldek, jóval ritkábban kaszálók mérésére használt eszköznek mutatják a kötelet. Az itt közreadott adalékok mind a kül-, mind a belterület mérésére szolgáló eszközről tanúskodnak.

Szk: *~re vesz* kötéllel felmér. *1713:* A kaszálót kötélre vévén, méretett, es találtatott... 9 egész kőtél vonás [Elekes AF; CsS].

10. földmérték-egység; unitate de măsură pentru suprafețe; Feldmaßeinheit. *1684:* az Taba neűű Vapas föld... nagysága fen az berczen negj kötel mas felöl negi sinor 15 öll az is bokros... ennekis az tisztájába(n) 56 véka belé mehet... szeljessege negj kötel auagj sinor [Gyulatelke K; SLt AM.24]. *1694:* Gyulai határt... az ároktol fogva ki a berczigh... meg mérvén találtaték tizenhét kötél es tizen kilencz öl, a kötélnek vala hoszsza húszonnégy öl [Gyula K; SLt AH 1]. *1726:* Meg mérvén az Teleki rész Erdő felől, háram ölős háram araszos, és háram Tenyeres kötellel lett negyven nyolcz kötel [Vajdasztiván MT; JHb IX/5]. *1733:* az Kertek végiben az Dél felöl valo Pásint merettetet kiletz Kötélre [Kiskerék AF; JHb XXVI/44]. *1735/1760:* (Az) öt kötél szélességű kender föld... hasonlo fele... juta... a Mlgs Groff Bethlen Vrfiak(na)k [Elekes AF; DobLev. I/160.5]. *1741:* az Nehai Borsai N Páll Vram Udvarház hellyét kezdvén mérni... egy három singű öll fával Csinált 8 ölős kötélből meg mérvén lett... 8. kötél és 6. öll [Veresegyháza AF; i.h. I/193]. *1746:* A Tokan fellyűl Való szakadásakat fel mérvén hoszszosága mindenűtt huszon két kötél és fél [Mezőbodon TA; JHb XI/22.8]. *1783:* Ezen mellettem lévő egy holdacskának szomszédgya fellyűl 2. Kötél Borbereki Vramé [Újfalu AF; DobLev. III/573]. — L. még KHn 260.

A kötélnek mint mértékegységnek általános érvényű méretnagysága adalékaink alapján nem határozható meg. A kötél mérete rendkívűl nagy idő- és térbeli változatosságot mutat, éppen ezért aligha általánosítható és fogadható el a NySz méretmeghatározása. Még kevésbé jöhet számításba az OklSz 'jugerum, Joch, Morgen' értelmezése. Bogdán, MMért. 205-10 fejtegetése sem jut el pontos és általános érvényű méretmegállapításra.

Hn. *1711:* A kötélre járó földén tul [Mv; MvHn]. *1771:* A Kötél fűben egy Törökbuza föld az oszto nyilban [Jára MT; EHA]. *1799:* A Felsö Kötél nevezetű Lábba (sz). az Elsö Kötélben (sz). [Almás Hsz; EHA] | a Kép köteliben (sz). A Kép Kötele nevű Lábba (sz). A Kötél fold nevezetű Lábban (sz). A Sáros Kötélben (sz) [Lemhény Hsz; EHA].

Szk: *(vhány) ~ fű* (vhány) kötél kaszáló/szénafű. *1592/1633:* Itt egyenleo akaratbol, attanak Horuat Caspar Uramnak, az eo Nyla mellett egy fel keotel fwvet [Gyula K; Ks 90]. *1787:* Csiktaplocai Antal Márton a csiktaplocai felfogott Ajkertbe praetendálja csiktaplocai Salamon Mátétól, hogy amint (!) a kötél füvin egy mérés szénát megcsinált és elvitt, adja vissza. Deliberatum. Aminthogy fennálló bizonyságnak szavából kitetszik negyedik kötél fü volt a Salamon Mátéjé az Antal Márton füvitől... hogy vissza adja az írt mérés szénát, itiltetett [Taploca Cs; RSzF 128].

11. (kötéllel átkötött) nyaláb; (o) legătură (legată cu funie); (mit Seil umbundenes) Bündel. *1764:* eö Naga szénáját lopták a mikor hozzája fértek; amint hogy egyszer a Tehen Pasztort... rajta is kaptam hogy vitt egy kötellel [Koród KK; Ks 19/I.6].

12. láncolat; înlănțuire; Verkettung. *1710 k.:* a lineat helyesen mondjak, definiálják a mathematicusok, hogy sok punctumocskáknak öszvekötött lánca avagy kötele [BÖn. 449].

13. vmely határozat/egyezség meg nem állása esetén büntetéspénz-adás kötelezettsége, bánatpénz; amendă prevăzută în caz de neîndeplinirea unui contract; Reugeld. *1550:* kethele penigh ez wolt hogy walamellyk Ezen megy nem allana, az fewld melleol el maragyon [Mányik SzD; BfR]. *1560:* walaky ezt meg nem Allana az felliűl meg Mondot dolgokat, Eot Zaz forint az keotele, Igie wezzen Belcie, Reouidre hihassak erette [Ebesfva; Ks 101]. *1579:* Erre keottek magokat hogy mind a ket feel ezen meg mar⟨ad⟩ soha fel nem bontia az ky fel bontana eott zaz forinton maragio(n). Az legien az keotele [Burjánosóbuda K; JHbK XXIII/40]. *1597:* Kwthy Janosne Orsolya... wallya... Nagy Mathe túdomant teon monda, Azzony ne bezely wgy mert thudod hogy keotele wagion ennek fogadasod vagion arrol, monda, Eb fogadot en tenecked semmit [Kv; TJk V/1.113]. *1600:* azt az erdeott mikor meg oztottak... akkoron annak eötwe(n) forint keötelitis hattak walamelik megh ne(m) allana, es az wegezest fel bontana [UszT 15/75]. *1615:* Mellj ezbeli egymas közöt ualo Compositiot valamellik fel meg nem allana, az kötele f 100, mellyet az meg nem allo felén ezen leuelnek uigoraual meg vehessenek [Cssz; BLt 4]. *1633:* zaz forintot emleget vala varga Miklos hogi legien az keötele, ha kj ez uta(n) veszekednek közzeölök [Mv; MvLt 290.139a/2]. *1692:* 25 forintigh ada be az kezet Filep Menyhart noha Eleget vesződenek felette hogy 50 forint legjen az kotele [Kercsed TA; Borb.].

Szk: *~ alatt. 1539/1675:* Ezer forint keotel alat keotek magokat harman küleon kuleon hogy soha azzal a Sententiaval elni nem akarnak hane(m) el szaggattjak [SLt I.10 kápt.]. *1617:* minek elötte az Diuisiora mentunk volna, mind More Lazlo, es More Boldisar kezeket be adak ezer arany forint kötel alat, hog ez mi diuisionkon mind az kett fel meg al [Abrudbánya; Törzs]. *1704:* Tudgyaé kegyelmetek... micsoda Papa eskütötte meg ököt és ha akkor Papista hitre allott volna két száz forint kötél alatt? [Szentlélek Hsz; HSzjP] ✱ *~en (el)marad. 1557:* ezt a uegezest valameli fel megne(m) allana hat egik az massik ellen ket zaz forint kwtelen maragion [Beszt.; BesztLt 49]. *1577:* Es ha mellyk fel eszt megh nem allana Ezer forynt terhen es keotelen maraggyon az megh nem allo a' masyk ellen [Uzon Hsz; BLt]. *1584:* Az hazat ha frathay gabrielis kezehez nem Akarna venny hat eois ezen kotelen maragio(n) ezen tereh alat [Fráta K; SLt U. 38]. *1629:* ha Veres Balint, Valami rezeiben keoteset fel bontana... tehat... Száz forint kötelen el maradgion [Meggyesfva MT; DLev. I.II.33] ✱ *~en hagy* pénzbirságra kötelez. *1590:* Az lengielfaluj Matthias Birtalannak volt dolga... Domokos Peterrel, nemy nemy nyl feold dolgaból... azt mondgia Mattias Birtalan ollyan vegezesek volth faluúl hogy Azt falu elöl ki nem hozhass⟨a⟩nak effele dolgokath egy forint

keötel alatt melj dologhra vgian Birakot, harom Birot eskettenek ùolth: Azert az egj forinth keótelen hagiak eo kegmek Domokos Petert hogy ki hozta az falubol [UszT] ✱ *~en keres. 1606:* Az Alperes zolitattia az Actort az diofa feleöl valo tilalo(m)nak okadasara, de nem compareal, 25 fori(n)t keötelen keresi [i.h. 19/98] ✱ *~en rajta van. 1590:* miert az uegezes zerent az megh hagiot napo(n) igazat ne(m) teot azt mondom hogy az keotelenis raita uagion [i.h.] ✱ *kötelet elvégez* bírságot megfizet. *1600:* Azt en ne(m) tagadom hogy en keotelen ne(m) maratta(m) wolna az Kis Galambfaluiak elle(n), De azt en zaz Juhal wegezte(m) el welek, melliet akkoris kapitani megh hagiot wolt hogy el wegeztem azt a keötelet [i.h. 15/54] ✱ *kötelet felvesz (magára)* pénzbírságra kötelezi magát. *1565:* wottek fely penegy my elotwnk ez ket nemzet, Benche, es Barta nemzet Jllyen kotelet hogy ha az meg Jntezes zerent, az fyzetest meg nem adnayak Barta balyntnak maragyanak fl IIII[a] [Gyerömonostor K; KCs I.49. — [a]Az eredetiben négy dült vonal áthúzva középütt eggyel]. *1580:* Enek Az dolognak wrwke walo meg maradasaert my(n)d az ket fel wonek zaz forynt kwtelet fel my elwtwnk wg mynt kwz byrak elwt [Légen K; JHbK XVI/23]. *1592:* Mynd ezeknek penigh megh allasara az ket fel ket zaz frt keötelett weón fel magara [Msz; BálLt 89]. *1620:* Ez felliel meg Jrt vegezest pedigh Ha valamellyk fel... meg nem allana mindenik fel... száz forint keotelet veon fel magára [Kovászna Hsz; Borb. I] ✱ *kötelet megvehet vkin. 1539/1675:* Ezer forint keotel alat keotek magokat harma(n) küleon kuleon, hogy soha azzal az Sententiaval elni nem akarnak hane(m) el szaggattjak, ha penigh ez utan elnenek, avagy inditanak velle... valamellyk ezek keozzül, az Ezer forint keotelet meg vehessek, az indito felen [SLt T.10 kápt.]. *1565:* Benche Pal felelt peneg erre ha walamellyk az ew Atyafijay kozoly haborwt tenne es meg fwtamneyek, Benche Paly elewe tartozek adny ha elewe Nem adhatya, Benche Palt ew magat megh foghassak es az kotelet rayta megy wehesse az mas fel [Gyerömonostor K; KCs I.49] ✱ *kötelet megvétethet. 1613:* keotek magokat hog az mellik fel ezt megh nem allana, az meg allo fel az megh szegheó felen ā 32 forint kötelet Ispan biro erejevel megh vetethesse [Lozsád H; Törzs] ✱ *kötelet tesz* pénzbírságra kötelezi magát. *1566:* Eokys Igazolwan es Meg Elegedwen az my El Rendelessewnket Teonek eot zaz forynt keotelet My Eleottwnk hogy valamellyk Azmy oztasswnkat es ozlassokat fel Bontanna... Ez fellyeol Meg Jrt Eot zaz forynton El Maradgyon [Gyerömonostor K; KP] ✱ *kötelet vesz magára. 1567:* minden teörveny szerint valo haborgatok ellen menedekseget fogadanak az megh nevezet luka antal leany keoteletis vevenek magokra [Imecsfva Hsz; HSzjP] ✱ *kötelet vet. 1567:* mind az ket fel az my el wegezet zentencziankat acceptalak, laudalak, fel wewek minden Citkeliben, kinek köttelett is vetetek [Vizakna AF; TT 1881. 191]. *1568:* Valentinus Takachy Joannes Nagy Rta gregory zabo Anna... fassi sünt pariter hogy ǫk vetetek volt kǫtelet, Ez keth peresek kǫze keth vtal Nyegue(n) (!) forintba, hogy valamellik az zerzest meg bontana azyon maragyon [Kv; TJk III/1.221]. *1633:* Bakos Daniel vilagosso(n) megh valla, hogi záz forint keötelett vetettek egi mas keözeőtt [Mv; MvLt 290. 134b/2]. *1680:* keozikbe vetettünk Száz arany forint keotelet [Vágás U; Pf] ✱ *leköti magát ~ alá. 1701:* minket fen specificalt Birákot... megh birálanak hogj valamint eo kglek között el itéllyük s igazittjuk... eorokós meg alloi lésznek, le kötvén magokot meg állásra 20 forint kötél alá [Kissolymos U; BLev.] ✱ *ország kötele* országosan megállapított bánatpénz. *1599:* eo kegme my köztünk rendólest teön, hogj az marhat my köztünk kette rendólliek... orzagh kötelettis hagia koztünk hogi ha valamellik teoruenhez, es az eo kegme hagiasahoz nem tartana magat | azt mondo(m) hogi mind eszeket en raita(m) megh chieleköttek minden rajta(m) valo keresettik riok ter, az teorueni köszö(n) megh vadnak az orszagh kötelenis megh vadnak, az hazat örrökseget magamnak keszembe keuano(m), mert az felesegemet verre is Illety [UszT 14/31, 14/33].

14. kötelezettség; obligaţie; Verpflichtung. *1657:* nem az hit az emberséges embereket, hanem azok szokták az hitet és hűséget megtartani, s gyenge kötél az, kit vagy maga böcsületinek vagy lelkeesméretinek szereteti nem tartóztat az gonosztól, avagy jó urának szereteti [KemÖn. 156]. *1677:* Ha ő nagysága engedelme, híre nélkül bele ugratnak az dolgokban, ő nagysága felszabadul az tractták kötele alól [TML VII,483 Teleki Mihály Baló Laszlóhoz].

Szk: *~be köti magát* kötelezettséget vállal. *1577:* akor megh kerdeok mindenik felth ha Nekje allanak az ozlasnak az ew wegezesek zerinth az Minth My el Intezneok keozteok, keoteletjs kewanwa(n) hogj keotel allath lenne, az djwissio tholdalagj ferencz Mj elleotthwnk, azt Monda, hogj egeb keotelbe eó nem keotj magat hane(m) az kj Megh nem allja, Patwaron maragyon [Vajdaszti-ván MT; BfN 71/19] ✱ *~ben tart* mátkasági kötelezettségben tart. *1683:* Mivel Kükülövarine, Suska Aszony, matkasaga melle nem akar állani, mi ez ifjjat Balog Janost kötelben ne(m) tartyuk, erövel egyb(en) sem adhattyuk Per hoc divortiallyiuk a legint, és aszont [SzJk 191] ✱ *~ben vagyon* (férfi) házastársi kötelezettségben van. *1684:* az felesege Bokor Anna, el szökek mellölle, lehet már Circiter tiz, vagy tizenket esztendeie, az olta mind felesegh nelkül volt Szasz Balas, most is az szerent kötelben vagyon, nem szabad megh hazasulni [Szentmiklós Cs; Borb. II Szent Miklosi Gegö Peter (60) pp vall.] ✱ *konföderációnak kötele* szövetségi kötelezettség. *1657:* Valóban nagy labyrinthusban hozta vala az fejedelmet ez dolog; mert egyfelől az confederationak kötele vonsza vala, másfelől az nagy igírett summáknak és birodalom terjedésének kévánsága izgatja vala [KemÖn. 268] ✱ *mátkaság kötele alól feloldoz* mátkasági kötelezettség alól feloldoz. *1776:* Midön a' vegett, ki nevezett Mlgs Groff Kornis Ferentzne Aszszony ö Nga Mlgs Praepost Urat instálta völna levele által, hogy az Exponens Mlgs Kis Aszszony a B. Henter Antal Urfival lett mátkaságnak kötele alol fel oldózná... minemű szó, vagy levelbeli Választ adott? [Nsz; GyL vk] ✱ *ura kötele alól felszabadítja magát* házastársi kötelezettség alól felszabadul. *1682:* Thot Ersik... Az elebbeni Uraknak kötele alol szabaditsa fel elöször magat [SzJk 175].

15. kötelék; legătură; Bund, Band. **Szk:** *házasságbeli/házassági ~. 1655:* gyűrűje nem leven, egy tallert adot jegybe, mellyet szolga biro altal tülem viszsza keretet, s enis viszsza attam neki, mellyel maga oldotta el hazassagbeli kötelunköt [SzJk 75]. *1791:* Az Házassági kötelbe nem levő Személlyek egyszeri botránkoztatasokért... ha... egybe kelnek is... a' Lakodalmi Gyulekezet elöttt is reconcilialtathatnak minek elötte öszve es-

küdtenek | Hazassagi kötelbe levő Személlyek egyszeri botránkoztatasokért kövessenek Ecclat az Hellysegbe levő Consistorium előtt [M.bikal K; RAk 10] ✱ *szeretet kötele. 1710 k.:* Mert az Isten az embernek ha az eset utan emberi nyelven nem szólott volna, az ember meg nem értette volna; azért is mondja Hózeásnál... emberi köteléknek az ő szeretetinek köteleit [BÖn. 459].

16. szk-ban; în conştrucţii; in Wortkonstruktionen: *~ben hagyatik* az asszony férjhezmenési tilalomban tartatik; a fi pus sub interdicţie de căsătorie/măritiş; in Heiratsverbot gehalten werden. *1683:* Causa Puszta Kamarasiensis[a]. Gaspar Ersok... ferjetöl Kelemen Györgytöl absolvaltassek es az Aszony allat kötelben hagyassek [SzJk 207-8. — [a]K] ✱ *~be tesz* férjhezmenési tilalomra ítél; a interzice unei femei recăsătorirea; auf Heiratsverbot urteilen. *1625:* az Ecclia az uratol[a] ⟨el zakaz⟩totta es azt[b] masodik hazassagra altal bocza⟨totta⟩ az Menieczkett peniglen holtaigh valo kötelbe tette az Ecclia [SzJk 12. — [a]Az asszonyt. [b]Az urát].

◇ **Szk:** *~ben tartatott igazság* kb. érvényre nem jutó igazság; adevăr ţinut sub tăcere; nicht zur Geltung kommende Wahrheit. *1677:* in Anno 1594. ez Hazának Tekintetes nagy rendekböl állo néhány számu hasznos fiai, és tagjai... ölettettenek-meg, és priváltattanak életeckel edgyüt magok és posteritassok minden javoktol... annakutánna in Anno 1608. a' töb dolgai közöt, ebben dicsiretes cselekedetü Idösbik Rákoczi Sigmond, ackori Méltoságos Erdélyi Fejedelem idejében, az eddig rabságban avagy kötélben tartatott igasságnak, szabados uttyát nyitották volt [AC 209-10] ✱ *üdvössége kötele alatt esküszik meg* az üdvösségére esküszik meg; a jura pe suflet; auf js Heil schwören. *1618:* Kegyelmes uram, azhol Nagysagod nekem injungálja azt, hogy ezféle dolgot aperte írjak Nagyságodnak, az én üdvességemnek... kötele alatt én Nagyságodnak egyszer esküdtem meg mégpedig Drénápolyban [BTN[2] 160].

kötélbírság vmely határozat/egyezség meg nem állása esetén fizetendö büntetéspénz. *rég* kötél; amendă ce trebuie plătită în cazul nerespectării unei învoieli, vadiu; Strafgeld für die Nichteinhaltung irgendeines Beschlusses/irgendeiner Konvention, Reugeld. *1684:* vetettünk közikben Eotven forint kötel birsagot [Kissolymos U; Márkos lev.]. — Vö. a *kötél 13.* jel-sel.

kötéldarab bucată de frînghie; Seilstück. *1815:* egy kis Hámori Harangotska van kötél darabbol (!) a' nyakába[a] kötve [DLt 862 nyomt. kl. — [a]A tehénnek].

köteledzés kötelezettség-vállalás; obligaţie; Pflicht. *1790:* A Szöllö Biro és Eskütt választás és ezeknek ezen hivatalra Hittel léjendö Köteledzések nem a Mezön a'kár holottis hanem valamelly Szöllös Gazdának Házánál az hol illendöbb részen ott mennyen végben [Karácsonfva MT; Told. 76].

Szk: *maga ~e alatt. 1806:* az irt falusi közönség gyülésében a közönség sertéscsordáját mindjárt nevezett Kerekes János és Vaszi Tamás fogadták légyen fel a feltetzendö 1807-dik esztendöbéli pásztorlás végett, ilyen magok köteledzései alatt[a] [F.rákos U; RSzF 198. — [a]Köv. a részl] ✱ *maga ~e szerint. 1812:* tessék az Urnak... 1290 veder es 2 kupa Szin borokat... Kolos Monostorra maga köteledzése szerent fel szállittani [Km; KmULev. 3]. — Vö. a *kötelezés* címszóval.

köteledzi magát 1. kötelezi magát vmire; a se obliga/angaja de ceva; sich zu irgend etwas verpflichten. *1806:* Mely megirt pontok alatt való pásztorlásra mindjárt megirandó pásztorok is a fennebb írt módon köteledzék magokot [F.rákos U; RSzF 197]. *1810:* a Gyéres Szent Királlyi Gyümöltsös, ha nékünk... jutna, azt is betsü szerént... hogy ki fizettyük... magunkat köteledzük [Kv; Ks 89]. *1824:* Köteledzem Magamat... arra, hogy... tartozom... az el adatt M.Bodoni Joszágot... az fennebb emlitett Zálog summa... le tétele mellett, által és viszszá adni [Mezöbodon TA; Ks 89].

2. el/leszegödik vkihez/vkinek; a se angaja la cineva; sich jm verdingen. *1703:* Lázár István Ur(na)k eö Kglmének köteledzé magát [Gysz; LLt]. — Vö. a *kötelez 7-9.* jel-sel.

kötelék 1. kötél; frînghie, funie; Seil. *1692:* egy öreg köteléken függö masa deszkak [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

2. köteg; teanc; Bündel. *1610:* Kovaczj Birtalannenak az kebeleben uala egj keotelek penz [UszT 4/3b].

3. kötés; legătură; Binde, Verband. *1602:* Horwat Janos Theomeoswary Andrasne Catha azzony betegh adgyban lewen referallya... vallasat... mikor Zeoch Andrasne az Negyedik ladara talalt volna... mihelt fel nita mingyarast egy patialatba(n) egy keoteleket ky ragada Jstwan... Semmikeppen Nem engedy vala ky kezebeol [Kv; TJk VI/1. 566-7]. *1659:* Egy keoteolekben szekfü mas keotelekben szereczen dio uir(a)gh [LLt Fasc. 146] | Egy kötölekben szereczen dio uiragh [Cssz; LLt 118c].

4. (érzelmi) kapocs, kapcsolat; legătură; Band, Bund. *1710 k.:* Mert az Isten az embernek ha az eset után emberi nyelven nem szólott volna, az ember meg nem értette volna; azért is mondja Hózeásnál... emberi köteléknek az ö szeretetinek köteleit [BÖn. 459].

kötelem kötelesség; obligaţie; Pflicht. *1867:* Tudattya községünk Uraságoddal mint a kül birtokosság biztossával, hogy régi Eldödeink (!) a kül birtokossággali szervezése szerint a major fogadásra az illö üdöre azonnal meg jelenni üsmerje hivatalos kötelmének [Pálfva U; Pf hiv.].

köteles 1. *mn* **1.** kötéllel/kötélzettel felszerelt; (prevăzut) cu frînghie; mit Seil/Tauwerk versehen/ausgestattet. *1621:* Az Taliga Eöt kerekkel, keótelles giekenniel [Kv; Szám. 15b/VI].

2. ? madzagos; (prevăzut) cu sfoară; mit Schnur (versehen). *1751:* E szerent Vadnak a' Templóm Egygyetmásj... Humerale kettö kötéses. Paraszt 1... Alba koteles 3 [Kóród KK; Ks 20/X]. *1789:* vettem kezemhez... 2. Uti köteles vetkezö keszkenjö gjoltsakat [Megyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.].

3. elkötelezödött/szegödött; îndatorat; verdingt. *1569:* Emlekezhethyk kegelmetheok Rea, hogy En kegelmetheoket megh thalaltham egynehanzor Mynd Emberym es lewelcym althal; az en uram Jobbagya felwl. Monar Leorynch felwl ky Az En wramnak hytheos es

keotheles Molnara wol (!) [Nagysajó BN; BesztLt 62 Lucas Horwath Domby Gergeoly beszt-i bíróhoz]. *1586:* Jgiartho giergy... az kinek perytt fel fogatta, sorgalmatoso(n) gongiatt uiselte... azt monta Io pal vram egsers mind nem solgalhatok kett Vratt, merth mostan ennek üagiok keteles zolgaya es tartozo(m) oltalo(m)mal [Kv; TJk IV/1.597a]. *1591:* Leottenek kezesek Boldisar Sandorertt Benczediertt Boldisar Daniel Benczedj ki Balasi Ferencz hazaba(n) lakik ki ne(m) keoteles jobbagia [UszT]. *1608:* En kegteknek az Vrunk eö Nga tablaiara Egez eztendeöre valo keöteles es zegeódeött prokatora voltam [Kv; Told. 4]. *1635:* Czegei Száz Lukaczy al(ia)s Prasmari köteles es szegedőt szolgaia [Cege/Szentegyed SzD; WassLt]. *1665:* Nekü(n)k esztendeigh köteles Papunk uala Feluinczi Ferencz Pap... töllünk telbe csak el szökek [Menaság Cs; LLt]. *1677:* Bujdoso, lézzengő, tsavargo, helytelen köteles szolgasag nélkül valokat, valakinek hata meget tartani sub poena flo. 200. tilalmas [AC 253]. *1699:* Ngdhoz valo alázatos kötelességem szerént nagj nyereségem köze szamlálám ez alkalmatosságot nyilni Nagdhoz valo kőteles tisztemnek követésere azert udvarlo levelemnek adgja I(ste)n találnia (!) Nagdat boldog orab(an) [TL. Fogarasi Sámuel gr. Teleki Sándorhoz Franékérából]. — L. még KemÖn. 166.

4. mátkaságra v. házasságra lekötött; logodit, care sa legat cu cineva prin logodnă; zum Brautstand od. zur Heirat versprochen. *1642:* Ennek eleőtte valo ideokben en iambor emberek altal megh kerettem volt Jövendő hazassagra Kis Balint Cathat igerte is vala magat es ajandekatis el vöttem, en ugi tartottam mint kóteles iegies matkamat [SzJk 59]. *1761:* Lukátsi Mihályt meg ne eskesse senkivel mert az ă jeanyához[a] köteles [Tordátfva U; Pf. — [a]Értsd: leányához]. *1776:* a' M. Kis Aszszony hogy... annak előtte valakivel mással mátkás lett volna, vagy valakihez köteles, azt nem tudom, nem láttam, nem hallottam [Kóród KK; GyL. L. Lenger (20) famulus vall.].

5. erkölcsileg vkihez/vkinek el/kötelezett; îndatorat/obligat moraliceste cuiva; (moralisch) jm verpflichtet. *1619:* (Startzer)[a] csak azt izené..., hogy ő... Ferdinandusnak[a] köteles, nem másnak; ő conscientiája ellen nem cselekedhetik [BTN[2] 384. — [a]A portai német követ. [b]II. Ferdinánd római császár és magyar király]. *1657:* egykorban Fogarasból hivata az fejedelem, nékem pedig igen köteles jóakaróim... Bornemisza Pál, ki udvari kapitány vala, megjelentek okát titkon [KemÖn. 162]. *1661:* kegyelmes uram, veszedelmes dolognak látom Ngod háta megé oly tiszteket s főtiszteket penig hadni, kik nem Ngodhoz, hanem máshoz kötelesek [EMLt Cserej Miklós a fej-hez]. *1662:* Az mi az havasalföldi hir dolgat illeti, az elmult napokban jeövén onnet Etek fogonk megh, ollyan hirt nékünk nem mondot, ă ki keöteles levén hozzánk el nem titkolta volna teöllünk megh jelentette volna [BLt 9 a fej. Béldi Pálhoz]. *1667:* Kegyelmed szerelmes felesége megszabadulásán[a] én is, mint Kegyelmed igaz köteles barátja, örülök [TML IV,84 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz. — [a]Zsuzsa nevű leánya született]. *1677:* fejedelem kegyelmes urunk interessentiája nélkül az az had velek meg nem egyez, hanem a tractának punctumi szerint kötelesnek kell ő nagyságához lenniek [TML VII,475 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz]. *1816:* A Circulus állapottyárol Nagyságodhoz köteles Relatiommal hogy eddig késtem, okai voltanak [H: JHb Jósika János főispán ir.].

Szk: ~ *hűség. 1664:* urokhaz s országokhaz való engedelmességeket köteles hűségekbűl megmutatják [TML III,311 Ugrai Gergely Teleki Mihályhoz]. *1673:* akármi eő Nagokhoz valo köteles hűsegemben meg tartoztathato akadáljos tekinteteket ki rekesztvén, életem el veszése alatt meg jelenteni el nem mulatom [Fog.; UF II,546] ✱ ~ *levél. 1818:* Első köteles Levelünk ez ă miolta a Gál Ház ă Pákéi Házzal égyben párosodott s, égygyé lött [Kv; Pk 7].

6. (esküvel) elkötelezett (vkinek/vmely közületnek); legat prin jurămînt (de cineva/de o colectivitate); (durch Schwur jm/irgendeiner Gemeinschaft) verpflichtet. *1572:* Zakal Ambrus Azt vallia hityre kywel keoteles az varosnak[a] [Kv; TJk III/3.45. — [a]Köv. a vall.]. *1603:* az mely feiedelemnek Zekel Moysesnek hittel voltünk köttelessek [Kv; TanJk I/1.452]. *1630:* Erős hittel megesküvék az pasa, hogy minthogy hüttel való köteles atyjafia volt Bethlen fejedelemnek és látja, hogy özvegye-árvája is azon nyomot akarja követni, valamint eddig tudottértett, de igazán tökéletesen megmondja [BTN[2] 429]. *1655:* Azon hüttel, az mellyel kőteles az mü kglmes Urunkhoz... recognescàla... Balo Laszlo hogy igy vallot volna Őregbik bőcsűlletes Kolosvari Rázmány Jstván akkor az mint következik [CartTr II]. *1760:* maga pedig Portsira[a] Szabad Személly volt, Nem volt hittel Senkihez kőteles [F.ilosva SzD; BK Kiskájoni lev. Bikizán Urszully (70) zs vall. — [a]Nő].

Szk: *(erős) hittel* ~ esküvel elkötelezett. *1664:* maga is Kegyelmed, akarki is, hittel köteles urának, fejedelmének parancsolatát fogadná meg [TML III,295 Boldai Márton Teleki Mihályhoz]. *1705:* Annak utána azt is vele[a] fogadtatták, hogy ide[b] azután visszajő és referálja micsoda effectusa lött fáradságának. Melyet mondott is, hogy neki végbe kell vinni, vagy élet, vagy halál, mert erős hittel köteles [WIN I,375-6. — [a]Egy öreg balázsfalvi pappal. [b]A nsz-i főkirálybíró titkárához].

7. *biz, udv* szokványos levélkezdő v. záró formulában pontosan meg nem határozható jel-sel; în formule uzuale la începutul sau sfîrşitul scrisorilor cu sens neprecizat; als gewöhnliche Formel im Briefanfang od. -schluß mit nicht genau bestimmbarer Bedeutung. **Szk:** ~ *atyjafia. 1661:* míg élek, maradok Kegyelmed köteles atyafiu sógora Bánfi Dienes m.p.[a] [TML II,198 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1668:* Kegyelmed köteles atyjafia, szolgaja G. László m.p. [TML IV,301 Gyulaffy László uahoz] ✱ ~ *szolgája. 1656:* Én egyébiránt maradok az Kegyelmed köteles szolgája... Palásti György mp. [TML I,39 Palásti György Teleki Mihályhoz]. *1710:* Maradok az Ur kótelles szolgaja es Rationistaja az o fisige Hamoran Fél Csik szeki Danfalvi Lukácz Péter [Dánfva Cs; BCs]. *1717:* Maradok Nsadnak Kötöles kész szolgaja Praeceptor mpr [Szúv; ApLt 2] ✱ ~ *szolgálatát ajánlja vkinek. 1665:* Ajánlom Kegyelmednek köteles szolgálatomat[a] [TML III,536 Teleki Mihály Kapi Györgyhöz. — [a]Ez és a köv. két kijegyzés levélkezdésben]. *1738:* Bizodalmas Angyam Aszszonyomnak, Atyafiságos köteles szolgálatom ajánlása mellet... idvességes Husvéti napokat érni... kivánok [Nsz; Told.]. *1761:* Ajánlam Simenfalvi Ur(amna)k mindenkori köteles szolgálatamat [Cege SzD; WassLt Wass Miklós lev.].

8. kötelezett/kötelezve van (vmihez/vmire); (a fi) obligat la ceva; (zu irgend etwas) verpflichtet. *1572:* az polgar vraim erre keotelessek legeniek, hogi semmynemeo okkal... az biro vram hywatalat hatra Ne hagyhassa [Kv; TanJk V/3.54b]. *1573:* az hentelerekis... Ez Rendelesekhez mindenbe keotelessek legenek [Kv; i.h. 84b]. *1671:* Hogy Tanácsokat pleno numero az az: tizenkét számuakat mindenik Natiobol az Ország választván ő Nagával edgyüt, ő Naga confirmallya... kiknek tánács adásokhoz olly kötelés légyen ő Naga hogy azoknak meg-edgyezett akarattyok nélkül derekas Országos dolgot ne igazgasson [CC 9]. *1699:* Tőb tőb inconventiak el tavoztatasara... vegeztük azt is hogy... minden nevel nevezendő Tiszt viselők kik Szamadasra kötelessek adgyanak szamott [Dés; Jk 281a]. *1756:* (A jb-ok) kötelesek... A Gerendi Praediumban Uraság szénája kaszálására, gyüjtésére, szántására, vetésire, őszve Takarittására is ã midőn Krájnik vr(am) parancsolya elő állani [Radulest H/Déva; Ks 101]. *1768:* Hogy ánál serényebben tanitsanak a' Tanitok, és annál kötelesebbek legyenek, hivataloknak végbe vitelére, az Eccla is a' magájèbol, mindenik Cantornak conferal esztendőnként 20 forintokat [Kv; SRE 225-6]. *1850:* Kötelesek... a Papok arra, hogy a mátrikulából mindeniknek élet ideje... pontosan fel irodhassek [Nagykapus K; RAk 4].

Szk: *~nek ismeri magát. 1672:* ha nem mehetünk el velek, az miben lehet, segitsük és ne akadályozzuk, kire is kötelesnek ismerem magamat [TML VI,241 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1793:* (A főkvártás) olly responsabilitást vállal magára hogy ha negligentiája miatt tapasztalható kár következnék a' Dézma gabonában, annak refusiojára magát kötelesnek fogja esmérni [Kv; SRE 292] ✱ *hittel ~ vmire* eskü alatt kötelezett vmire. *1601:* Ezeknek[a] vigjazasara, es az beliegzesnek gondviselesere az Chęhmesterek heottel legyenek keotelesek [Kv; TanJk I/1. 382. — [a]A mészárosoknak]. *1677:* Az Arenda szedők zálagos emberek legyenek, hittel kötelesek annak igaz fel-szedésére és bé-szolgáltatására [AC 73]. *1772:* nem csak meg itilheti ezen probat, söt tartozikis adhibealni, az igazság ki keresésére hittel lévén köteles [Kük.; JHb LXVII/263] ✱ *nem ~ vmire/vmivel. 1584:* az poztos sowagok semmi zolgalattra nem keotelesek sem a Malomhoz sem az gatth keótisre sem egeb varasi zwksiges zolgalatokra [Torda; DLt 212]. *1610 k.:* penigh fel(sé)g(e)d kiweol eo nekiek semmy ingien zolgalaton keotelesek nem voltu(n)k [Dés; DLt 325]. *1845:* törvény szerèntis a' folyvasti elnökösködessel nem köteles [UszLt IX. 85/6.227].

9. kötelező módon tartozik vmit megtenni; a fi obligat să facă un anumit lucru; verpflichtet sein, irgendetwas in verbindlicher Weise zu tun. *1592:* Az Biro es tanachis... keotelesek legienek, ez egy eleobe rendelt kisded bwntetest Minde(n) renden meg Venny [Kv; TanJk I/1.175]. *1623:* ha eo Felge Nominanter, azokbol az keozeonseges tereh viselesekbeöl ne(m) evenialt bennetket, twis... contribualni tartozzatok és kötelesek legjetek [DLt Bethlen István gubernátor rend.]. *1671:* A Postákis kötelesek legyenek, a' közelebb valo szekből viszsza botsátani a' Posta lovat [CC 31]. *1743:* Midőn ezen Specificalt heti munkákon jelen lesznek, két nap magok kenyerek mellet négy nap az Udvar Czipója mellet, munkalódni kötölesek [Filapugy H; Ks 62/11]. *1780:* ő Kegyelme... Borbol szénából gabonábol, tartozzék az fele részit ki adni, enis köteles lévén az irt szölök(ne)k ki karoztatására elégséges karokat vágatni [Andrásfva U; Pf]. *1794:* (A kaszálót) Biro Mihály eő kegjelme... Tolvaj István eo kigyelmenek Successorinak meg botsattani köteles legyen [Egerbegy TA; Tolvaly lev.]. *1805:* Köteles lészen[a]... Majorságokot mentől többet Szaporittani [Erdőszengyel MT; TSb 43. — [a]Az udvari majoros].

10. kötelező; obligatoriu; verbindlich, obligatorisch. *1809:* ha egy városi őrökös, és Törsökös Gazda minden közös köteles[a] terheket köteles vinni, s vittis, Diak Imre aki jöveveny nem menekedhetik a köz terheknek supportalása alol [UszLt ComGub. 1715. — [a]A címszónak ez az előfordulása sorolható a fenti jel-hez].

11. *~ rész* örökségből vkinek törvény biztositotta rész; porţiune legitimă, parte legală (din moştenire); Pflichtteil. *1862:* minden fekvő és fölkelhető vagyonom maradjon és szálljon... szeretett nőmre, abból gyermekeim csak a köteles részt kapják ki | gyermekeink... édes anyjuktól köteles részükön kivül többet nem kivánhatnak [Kv; Végr. Szentpéteri János végr.]. *1865:* ezen végrendeletemnek ellen szegülő gyermekem, csak is a' törvények által számára rendelt köteles részt (: Pflichtteil :) kapja ki mind fekvő mind felkelhető összes vagyonombol [Kv; i.h. 6].

II. *fn* **1.** kötélverő; frînghier; Seiler. **Szn.** *1585:* Keoteles Balint. Keoteles Istwa(n)[a]. Keoteles Peter [Kv; TJk IV/1.439-40. — [a]Ugyanez a személy vmivel alább Keotelwereo Istvan néven szerepel]. *1598/1635:* Köteles Jstuan [Mv; APol. I.68]. *1614:* Keotöles Istua(n) ns. Keoteles Mihaly zs [Etéd U; BethU 44,152]. *1629:* Keöteles Mihalyne Durko Aszony. Keoteles Miklosne [Mv; MvLt 290. 155a, 188a]. *1643:* Köteles al(ias) Szeöcz Daniel Nemes szemeli [Mv; i.h. 291. 289a]. *1644:* Csizmadia Keöteles Peter. Keöteles Czizmadia Peter [Mv; i.h. 404a, 404b]. *1646:* Keöteles Janos Eöregbik [Mv; i.h. 246a] *1739:* Kőteles Gergelly [Torda; TJkT I.179]. *1741:* Nomina Senatores Georgius Köteles alias Enyedi [Dés; Jk]. *1746:* Kőtőles Illye (62) zs [Szentegyed SzD; WassLt]. *1761:* Kótóles Márton [Torda; TJkT V.43]. *1762:* Paulum Kőtőles. Helena Kőtőles [Torda i.h. 61.118].

2. '?' **Hn.** *1745:* Köteles nevű helyben [Etéd U; EHA].

3. szegődött/megfogadott személy; persoană angajată; Verdungene(r). *1641:* Thoroczkay Borbely Istuant... az Attya Borbely Gergely... ugy szegőttette penigh mint maganak szabadost, es senkihez nem kötelest [Kv; Thor. XV/8]. *1808:* Más nap reggel ... a Vetőben mentem Principalis uram számára mint kotelesse [Déva; Ks 119b]. *1823-1830:* Vacsorakor azt kérdi tőlem Dési Gábor, hogy convenciósa vagyok-e Körmendinek s meddig köteleztem magamat. Feleltem, hogy nekem fizetést nem ad, nem is vagyok kötelese, amikor tetszik, odahagyhatom [FogE 90].

4. *hittel ~* vkinek esküvel elkötelezettje; legat de cineva prin jurămînt; jm durch Eid Verpflichtete(r). *1792:* ez ugyantsak nem vólt ollyan kemény verés mellyért az egymáshoz hittel kötelesek egymást végképpen el hagyhatták volna [Koronka MT; Told.].

kötelesen szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ szolgál* levélkezdő v. -záró formulában; în formule uzuale la începutul sau sfîrşitul scrisorilor; als

Formel im Briefanfang u. -schluß. el/lekötelezetten szolgál; a servi cu devotament; jm verbindlich dienen. *1666:* Kötelesen szolgálok stb. [TML III,628 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1670:* Mint kedves bizott uramnak kötelesen szolgálok stb. [TML V,84 ua. uahoz]. *1696:* Bizodalmas kedves Peregrinus jo Uram(na)k, régi igaz Affictum (!) szerintt kötelesen Szolgálok kgld(ne)k [Vécs MT; TKl Kemény Simon Teleki Pálhoz] ∗ *~ szolgáló* el/lekötelezetten szolgáló; care serveşte cu devotament; verbindlich dienend. *1668:* Kegyelmednek kötelesen szolgáló barátja Béldi Pál mp [TML IV,361 Béldi Pál Teleki Mihályhoz] ∗ *~ vesz ha...* lekötelez, ha...; aş rămîne îndatorat dacă...; (zu Dank) verpflichtet, wenn... *1667:* Kegyelmedtől igen kötelesen venném, ha Kegyelmed tudósíthatna Béldi uram opinioja mi lőn? [TML IV,30 Bethlen Miklós ua-hoz].

köteles-hajó komp, *rég, táj* hidas; bac, pod umblător; Fähre | csigás kötélen járó csónak; bac cu scripete; mittels Schneckenseil/Laufrolle fahrendes Boot. *1745:* az M.Sz: Királyi köteles hajón alá 's fel való járásokb(an) annuatim vámot tőllek[a] nem vesz(ne)k [Marosszt király AF; Told. 18. — [a]A jb-októl]. *1823:* Vagyon... a Maroson... egy jo moddal készült köteles Hajoja [uo.; EHA].

köteles-híd komp, *rég, táj* hidas; bac, pod umblător; Fähre. *1799:* A' Kutyfalvi köteles hidnál [Marosbogát TA; EHA].

kötelesíti magát elkötelezi magát, elszegődik; a se învoi/angaja; sich verpflichten/dingen. *1721:* magokot máshoz kötelesittenek[a] [Vadad MT; VK. — [a]Ti. zsellérül].

kötelesmezei a Kötelesmező (SzD) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Kötelesmező/Trestia; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Kötelesmező: Kötelesmezőhöz tartozó; care aparţine de Kötelesmező; zu Kötelesmező gehörig. *1825:* ezen Koteles Mezei Hatar ezen... patakokon, völgyeken Hegyeken, és Métakon Conterminalodik | Ha valaha vala mikor a Blozsai kitsiny Birtokosok... a Méltoságos Groff Urak és Nagyságok Köteles mezei Határokban marhájokat be szalasztották, mind anyiszor példáson megbüntetődtek, s marhájok Confiscaltatott [TSb 47].

köteles-révhajó csigás kötélen járó komp; bac cu scripete; mittels Laufrolle fahrende Fähre. *1770:* M.Sz.Királlyi Falu Felső vegin... altal járó köteles Rev hajo [Marosszt király AF; EHA].

kötelesség 1. obligaţie, datorie; Pflicht. *1612:* (Geczy Andrast) szep Ajandekokkal expedialtúk vala az hatalmas Török Csaszar portaiara... kj ne(m) tekintue(n) sem Jstent, sem az nekünk valo kötelesseget... szep vegh hazankat Töröknek igirte és haddal indúlt reank [Kv; PLPr 75 fej.]. *1631:* Affidalliük... es assecűralliük megh neűezett Kemeni Janost Eő Hwségétt kgllmessen arrol; Hogi megh maradván kötelességéigh azon Hwsegben; mind Eéletének Bóczwlletinek Oltalmazásában kegielmessen mys protegalni akariük totis Viribus nostris [KCs IV/17 Brandenburgi Katalin oltalomlevele Kemény Jánosnak]. *1664:* Kegldnek hozzank s edes hazajahoz valo kötelessegere paranczollyuk... jötest jöjön hozzank [WassLt a fej. Czegei Vas Janoshoz]. *1677:* végeztetet, hogy a' Gubernator Juramentumát deponálván, az Ország-is ő kegyelméhez illendő kötelességének effectuálására... meg eskünni kész lészen [AC 37]. *1705:* sokan felségeket, gyermekeket elhagyván... úgy jöttenek bé, nem azért, hogy őfelségeknek ellenségik legyenek, hanem azért, hogy hűségekben és kötelességekben megmaradhassanak fogyhatatlanul [WIN I,486]. *1724:* a Borcsa dolgarol ha discursus vagy Szo elő hozodik... tartozo kötelességem lett volna, hogy el ne hallgattam volna [ApLt 2 gr. Haller János anyósához Nszből]. *1749:* Sub 10o Current(is) irott uri válaszára, mlgs ur(na)k ezuttal udvarlok viszontagolva kötelességgel [Zágon Hsz; ApLt 1].

Szk: *~ében megnyugszik* nyugodt elkötelezettsége felől. *1677:* Lássa Kegyelmed, mint veszi tőlem, de tökéletes megnyugodt elmével nyugodjék meg igaz kötelességemben, bizony igaz szolgája vagyok s ...Kegyelmedhez való tökéletességemet megmutatom [TML VII, 543-4 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz] ∗ *~e ellen* elkötelezettsége ellenére. *1657:* eltitkolnom uramtol kötelességem ellen kárhozatos volna [KemÖn. 158]. *1677:* Hogy ha talalkoznának ollyak, kik ... Fejedelmeknek, vagy Hazájoknak tartozo kötelességek ellen való árultatásban elegyitenék magokot... in Nota perpetua infidelitatis convicaltassanak és büntettessenek [AC 88] ∗ *~e felszabadíttatik* elkötelezettsége feloldatik. *1662:* valamíg maga a fejedelem által Székelyhídon hitek, kötelességek fel nem szabadíttatott, soha addig egy is közülök Barcsai hűségére meg nem esküdt volna [SKr 502] ∗ *~e felszabadul* elkötelezettsége feloldódik. *1662:* Barcsai azért a várbéli vitézlő néppel a Rákóczi fejedelem halálát, és hogy immár kötelességek is felszabadult volna, elhitetvén, ígérettel nálok, hogy mind Mikes Jánost, s mind a porkolábot megfogdosnák... véghezvitte vala [SKr 562] ∗ *~ének megfelel* elkötelezettségének megfelelően viselkedik *1675:* mivel az Budai uram levele magyarábban vagyon írva, in paribus Kegyelmednek is meg küldöttem, meg akarván ez iránt is Kegyelmedhez való szeretetemnek s kötelességemnek felelni [TML VII,93 Daczó János Teleki Mihályhoz Drinápolyból] ∗ *~ének megfelelhet. 1653:* nem tudhatunk kgtek(ne)k mostan köztük lakozo oly Attyafiat, a' kit eleghsegesnek itilhetnenk rea hogy abban a' hivatalban Hazayahoz s Urahoz tartozo kötelessegenek... meg felelhetne [UszLt IX.75.12] ∗ *~e sérelme nélkül* elkötelezettsége csorbítása nélkül. *1669:* nem oly hivatal volt, kit bőcsületem, s kötelességem sérelme nélkül, gyűlés nélkül tehettem volna le [TML IV,414 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ∗ *~e sérelmével* elkötelezettsége csorbításával. *1657:* engemet nagy summa-igirettel is arra nem birhatott vala..., hogy kötelességem sérelmével káros dologra tanácslanám [KemÖn. 140] ∗ *~e tartja* elkötelezettsége diktálja. *1672:* Én, Uram, Kigyelmed parancsolatja szerént, kötelességem is azt tartván, hidgye bizonnyal, valamint Kigyelmed becsületinek helyben maradására el tudok követni jó lelkem ismereti szerént elkövetem [TML VI,393 Rosnyai Dávid Teleki Mihályhoz]. *1676:* Az haza s ő nagysága dolgaiban való vigyá-

zást én jó szívvel megcselekedném s cselekszem is, kötelességem is azt tartván [TML VII,140 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz] ✱ *~ét (el)követi. 1669:* tovább is elkövetem igaz kötelességemet s kérem is igen bizodalmason Kegyelmedet, ezután is tartson igaz szolgájának [TML IV,600 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1671:* Ezeket penig ne tudja más Kegyelmeden és Naláczi uramon kivül, kérem, mert ha az dolgok igy vadnak, hogy értésemre adta, úgy tetszik, nagy kötelességét követte [TML V.446 Bánfi Dienes ua-hoz] ✱ *~ét felszabaditja* elkötelezettségétől felold. *1630:* à dato praesentiu(m) hat hetigh legien Inducia, illien condicio alatt, hogj ez alatt mi egesz Országhnak Generalis giwlest promulgaltatua(n), akkor mindenek(ne)k hiteket es hozzank ualo keötelessegeket fel szabadittiuk, es Vyolog libera Electiot engedwnk az Statusok(na)k [Törzs I. Bethlen István nyil.]. *1657:* Rákóczival valo végezése[a] szerént im hamarnap mindeneknek kötelességeket fel kellene szabadítani [KemÖn. 130. — [a]Bethlen István fej-nek] ✱ *~ét fenn/megtartja* elkötelezettségét megőrzi. *1658:* ő kegyelme deferált volna maga becsületire bennönket, hogy egész nemességtől urunkhoz ő nagyságához kötelessegönket és állhatatosságonkat csak ő kegyelmétől való feltönkben tartottuk meg [TML I,143 Thúry Mihály Teleki Mihályhoz]. *1807:* kötőlességit Néhai Földes Urának Gyermekeihez tartatta fen [Balázstelke KK; DLev. 4.XXXVIII] ✱ *~ét (meg)mutatja* elkötelezettségét kimutatja/tanúsítja. *1678:* En pedig kgls Asszonyom... életem elfogyásával is kész vagyok Nagtokhoz való kötelességemet megmutatnom, bizony meg is mutatom [TML VIII,21 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. *1733:* Hugam Aszszony ö kglme kedveskedesit mégis köszönöm... ha szerencseje let volna kk hogj valamit el adhattak volna, énis kötölességemet mutatni el nem mulattam vona [Borosbocsárd AF; Borb. II Récsei Boër Samuel lev.] ✱ *~ét (meg)sérti* elkötelezettségét csorbítja. *1657:* Elmenvén azért közülök, esmét levék nagy vélekedésben: ha eltitkolom, kötelességemet sértem... ha jelentem, amazokat offendálom [KemÖn. 178]. *1710 k.:* még engem akarának küldeni, hogy az asszonynak intimáljam az békességet... de nem vállalám fel... sőt mondám, hogy a bíró megsérti kötelességét, mikor in talibus circumstantiis vestita causa békességet javall [BÖn. 899] ✱ *~étől felszabadul. 1657:* Ekképpen azért szegény atyám útjára indulván hazafelé minden kötelességitöl felszabadulva, Morgonda és Leses határhalmainál szintén megállíttatvan szekerét és mondván: Immár az én órám eljütt [KemÖn. 131] ✱ *~ét viszi a koporsóig* elkötelezettségét haláláig fenntartja. *1664:* Ha azért úgy nem szolgálhattam is, az mint kivántatott volna, kérem Nagyságodat igen alázatoson, ne tulajdonitsa nekem, egyébaránt bizony koporsómig viszem Nagyságtokhoz való, kötelességemet [TML III,53 Teleki Mihály Lónyai Annához] ✱ *~gel tartozik ykinek. 1619:* tudom, micsoda kötelességgel tartozom Jstenemnek és fejedelmemnek, úgymint Nagyságodnak s édes hazámnak [BTN[2] 197]. *1678:* Ha ben voltál ã Szek giüleseb(en) hallottadé Lázár István vramtol, hogj azt mondotta volna..., hogy Urunk eo Nsga conditioyt violalta azert immar eö Nsga(na)k kötelesseggel nem tartoznank [LLt Fasc. 120] ✱ *emberi ~. 1829:* Által láttuk mü azt hogy Uram Bátyám nem kéntelenségből, hanem emberi kötelességből, attyafiságos szeretetből... tselekedte azon nyomorult meg holtnak el temettetését [Nagylak AF; DobLev. V/1153] ✱ *keresztény/keresztényi ~. 1653:* Az mi egieb iokal az isten latogatot... azokbolis kerem fiamat hogi az hova mit hagiok keresztien kötelessege szerint, mindeneknek meg agia [JHbK XLII/3 Kovacsoczy Zsuzsanna végr.]. *1839/1840:* Grof Teleki János urat ezennel igen szivesen kérem méltoztassék... ezen keresztényi kötelességet[a]... uri személyire válalni [Kv; Ks 100 gr. Kornis János végr. — [a]Leánya gyámságát] ✱ *keresztényi ~ének eleget tesz. 1710 k.:* Azt tudám, hogy igy foganatosabb lészen... senkinek sem vétek vele, sőt Felségedhez és mindnyájakhoz való keresztyéni kötelességemnek, lelkem esméretének teszek eleget, és mindenektől jól várhatok, nem gonoszt, érette [BIm. 999] ✱ *keresztényi ~ének ismer. 1671:* Keresztyeni kötelességünk(ne)k ismervén azért ennek megh előzést, es megh orvoslását, a' végre convocaltuk volt eö klgmeket ide az mostani alkalmatossággal [SzJk 116]. *1742:* szégény el maradott árváimnak dolgokban Szémésen betekinteni ésmerjék mind atyafiságos, mind pedig kéresztyeni kötelességeknek [Kvh; MkG] ✱ *keresztényi ~ének tart. 1766:* az edgjességet követvén mint régi elejek, s' magokis eddig tsendesen eltek edgyik az más részének hasznát vevén az udvart közre birták, továbrais az szerent magokat alkalmaztatni tartsák keresztényi kötelességek(ne)k, hogy edgyik felis meg ne szorittassék [Torda; TJkT V.341] ✱ *keresztényi ~ét kontesztálja. 1717:* requirálván engemettis az Urral Ittilő Mester Tektts Nemzetes Olasz Mihály Uramal hogy keresztenyi köttelessegűnkett és Tőrvényes devotionkat Contestalván... leendő megh asztoztotásokatt perrágálnánk [Nagyrápolt H; JHb XLVII/18] ✱ *szívbeli ~. 1675:* Kegyelmedet kérem, igaz szivbül származott irásimért meg ne itíljen, bizony igaz, Kegyelmedhez való igaz szivbéli kötelességembül írom [TML VII,16 Teleki Mihály Béldi Pálhoz].

Sz: *a ~ mellett szarvat emel. 1662:* Mert sok közönséges jó dologban, amit a vármegye és a város tisztei akarnának, ők a fejedelemhez való kötelesség mellett szarvat emelvén, azokat contemnálni, megutálni s hátrahagyni akarják vala [SKr 513] ✱ *oldalba rúgja a ~ét. 1675:* Barkóczi is, úgy látom, hamar oldalba rugná a császárhoz való kötelességét [TML VII,62 Székely László Teleki Mihályhoz].

2. házassági, rokonsági kapcsolat; legături matrimoniale, de rudenie; eheliche, verwandtschaftliche Beziehung | rokoni kötelezettség; obligaţie de rudă; verwandtschaftliche Verpflichtung. *1597:* az azzoni wgimint aki mind Isten paranchiolattiat, mind penigh az ew keotelesseget melliel vranak tartozot wolna hatra hagiwa(n) violato legitimo thoro illien gonosz eletben leledzett, megh hallion erette [Kv; TJk VI/1.26]. *1671:* ha hol rabságbol megszabadult... atyánkfiainak feleségek férhez ment lészen... el-vit és tékozlot javait tartozzék Urának viszsza forditani... ide értvén az férfiakatis, kik már feleséget vettek életbeli feleségekhez való kötelességek ellen [CC 4]. *1679:* alvan elönkb(en) egy Lengiel Gyorgy neuw idegen Ember... hogy ö megh küsded korában szarmazva(n) ki Lengyel orszaghbol, es ez hazaba Senkihez valo kötelessege bizonyos lako helye nem volna [Szentgerlice MT; Ks 17/LXXXVII]. *1688:* Causa Sajo Kereszturiensis... a sz: házasságnak kötölessége szerint engemet feleségül el vévén, de hitit megh tagadta[a] [SzJk 230-1. — [a]Férjem]. *1697:* Szigethi Gergely... ad-

monealtatik felesegehez való igaz kötelesseget gyakorollya... feleseget taplallya [Dés; Jk]. *1736:* valamikor jámbor Hites Férjehez valo Hitit 's kötelességét megszegte[a]... akkor már a Residentias Nemes Asz(szo)nyságnak véget vetett [Dés; Jk 218a. — [a]Az Incta]. *1745:* az I... el felejtkezvén hűtős Vra(na)k tett kötelessegeről, idegen ferfiakat botsátott magához [Torda; TJkT II.32].

Szk: *~e alól/~éből absolvál/felszabadít. 1640:* Szeken lako Sebe Janos Haiadon leaniat az Ecclia el futot ezeleős matkajanak Molnar Mihalinak keötelessege alol absolualta [SzJk 48]. *1702:* az Asszonyi állatnak... tiz esztendötöl fogva(n) valo sok keserves szenvedesit megh tekintvén az hitetlen s kegyetlen ferfinak kötölességéből fel szabadittyuk [i.h. 338] ✱ *~ében megmarad. 1671:* az leanzo meg maradt volna az ö Kovats Andrashoz valo kötelessegeb(en) de az legeny hagjta fel az leant [i.h. 113] ✱ *~ében tart. 1703:* Ardai Sárát... hogy ollyan hallatlan fene természetü in fidelis férfiunak... kötölességéb(en) mégis továb tarcsuk... jo lelki ismérettel nem cselekedhettyük... hanem kegyetlen hoher termiszetü Férjétöl divortiállyuk [i.h. 345-6] ✱ *~ét félbehagyja. 1711:* eö Kglme hitét, kötelességét es házasságbéli szövetséget felben hagyván... erkölcstelen életét mindenütt kimutatván... az Olt Vizeb(e) a Tábori Tisztektöl bé vettetett, s táborbol ki verettetett [Dés; Jk 359b-60] ✱ *~ét teljesíti. 1776:* Mely Joszágakat ha remittál Kgld Atyafiságos jo indulattyát s kötelességit tellyesiti [Aranyosrákos TA; Borb.] ✱ *anyai ~. 1765:* Hogy ha pedig ezen Conditiok ellen tsak legg küssebbenis vétene... Székely Elek... az édes Annya, nem derogálván semmitis Anyai kötelessegenek, meg fogathassa és Szebenben küldhesse [Torda; Pk 2] ✱ *atyafi/atyafisagos ~. 1678:* az igaz atyafiságos kötelességhez illendőnek itéljük irásunkat [TML VIII.134 Bethlen Farkas és Mikes Kelemen Teleki Mihályhoz]. *1781:* mind két felek meg gondolván... Atyafiságos Kötelességeket és Szereteteket... leptenek illy örökkös, és meg másolhatatlan egyessegre, és alkalomra [Told. 27] *1835 k.:* melj ki tüzött napra bár hova is mindnyájan meg jelennünk atyafi kötelességünk léénd [Pf Kovács Sándor lev.] ✱ *atyai ~. 1806:* minthogy az öss Teleki Joszágban a' Leányok nem Succedálnak, azert Atyai és Keresztényi kötelességemnek tartottam Anikó Leányomotis Acquisitioimbol részesiteni [Dés; Ks 14. XLIIIb gr. Teleki Károly végr.] ✱ *férji ~. 1833 k.:* esedezem a ns Presbiteriumnak, hogy... méltoztat a mü ügyünköt... fel venni; ha lehetne... Férjem Keresztyéni Férji kötelessége és az Szent Hüt melle állitani [Usz; Borb. II] ✱ *fiúi ~. 1768:* Drága Kedves Édes Aszszonyom Anyám!... Most pedig 7. darab Csukával kivantam Fiui kötelességemet bizonyitani [Záh TA; DobLev. II/387 Székely István lev.]. *1788:* Kedves Szüléimet Édes Atyámot és Anyámot... fiui kötelességem szerint Szüléket illetö tisztességeket meg adván... Soha meg nem bántom [Dés; BLev.] ✱ *gyermeki ~. 1877:* Ez alkalommal gyermeki kötelességemnek esmerem kedves jó Anyámnak boldog uj évet kivánni [Tolvaly lev. Tolvaj Károly lev.] ✱ *házasságbeli/házassági ~. 1635:* ez el mult napokban nemely gonosz akaroim, oly gialazatos hirbe(n) neuben keueruen, hogi noha... Kemeny Sophiaual, teörueny szerint valo házassagbeli kötelessegbe(n) elnék. Mind az altal arrol megh ne(m) emlekezue(n)... feslett eletre es paráznasagra attam uolna magamat [Gerend TA; KCs IV/129]. *1745:* (Az alperes) Házassági kötelesség alatt lévö személy... már régi idötöl fogván... idegen személyekkel parázna életet él [Torda; TJkT II.18]. *1805:* Hogy a' házasság ugy bontassék fel, hogy a' házasok meg különbözzenek egymastól lakásra, asztalra, és a' házassági Kötelességre nézve meg kell mutattni... az ellenkező resznek... házasság tőrését [Gyf; Berz.19] ✱ *leányi ~. 1747:* az J... az édes szülö annyát... kapával, más versben darab fával meg támadta meg is utötte e' mellett igen rutul szidta leányi kötelessége ellen [Torda TJkT III.144] ✱ *mátkasági ~. 1703:* az A absolvaltassék Matkasághi kötelessége alol... az J penig Ligaban hagyassek [MVJk II/1. 263]. *1766:* e tsalárd mátkasági kötelesség alol Magyari Mihály abszolváltatik [GörgJk 208] ✱ *sógorsági ~. 1766:* Nemcsak sógorsági kötelességgel viseltettünk egymáshoz, hanem ugyan jonatháni barátsággal is [RettE 204].

3. szokványos levélkezdő v. záró formulában pontosan meg nem határozható jel-sel; în formule uzuale la începutul sau sfîrşitul scrisorilor cu sens neprecizat; als gewöhnliche Formel im Briefanfang u. -schluß mit nicht genau bestimmbarer Bedeutung. *1659:* Kegyelmednek igaz atyjafia, kötelessége szerint szívvel való szolgája, míg él Rédei Ferencz m.p. [TML I,388 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1672:* Alázatos kötelességgell ualo Szolg(a)l(ato)mat Ayanlom k(nek) édes Azonyom Anyam [CsÁlt F.27.I/38 Georgiffy Mihali nyitrai kanonok es pléb. lev. haza, Csíksztgyörgyre]. *1753:* Ngod... Levelit alázatos kötölösegel vöttem [Kecset SzD; TKl Váradi Zsigmond Teleki Adámhoz] | Az Mgls Ur Gyekéből[a]... Nékem irot levelet mái Napon nagy kötölöseggel vettem [Abafája MT; Ks Jos. Huszár gr. Kornis Antalhoz. — [a]K].

4. kb. egybekötöttség, egység; unire, unitate; Einheit, Verbundenheit. *1561:* eg' mashoz hasonlok leuen mykeppen az kwlomb kwlomb fele tagokbol egyben zerzet test vizza vonas part wtes haborgas mynden fele istentele(n)segy az kiuel az tarsagnak (!) kotelessege megy feitetnek tauol leuen zeretettel elnenek [Kv; ÖCArt.].

5. kötelezettség; obligaţie; Verpflichtung. *1573:* Az Meszaros vraim... perrel Igekeznek Akaratiokat az varos ellen veghez vinny... Azert... Meg Ertwen az okokat eo Naga myert Akarya az varos eoket keotelessegbe tartany, Ne Bochassa eo N. az varos Jowa ellen Eoket Twssakodny [Kv; TanJk V/3.82b]. *1592:* kinek mint s hogi legien allapattia Nemessegel valo keotelessege, hit zerent tartozzek megh mondania: Es ez meg irt bwntetes alat magat abbol az napra, melire keotelessege vagion ki zabaditania: Es ez vtan affele keotelessegteol magat oltalmaznia azon penaual [Kv; i.h. I/1.187]. *1666/1701:* Mivel eö kgek mosta(n) incorporáltatnak az Colosvári realis nemes emberek közzé, hogy kötelességek odais ne légye(n) az lehetetlen [KvLt I/188 ogy-i végzés]. *1681:* Mindezekre... Keri Balas atyankfia, erös kötelességgel keze be adasaval, magat kezesnek alitvan, ighire es köte mi elöttünk maghat arra[a] [IB. Désfalván lakó Thuróczi András fogott közbíró kezével. — [a]Köv. a részl.]. *1690:* már az magunk szüksegünkre valo szekereket posta lovakat, és egyeb segitsegeket kötelessegek szerint p(rae)stalni nem kezdettek [Ebesfva; Törzs. I. Bethlen Sámuel fej-i instr-ja]. *1729:* Törvény szerent valo kötölöségem dictálja [O.szilvás AF; Told. 2]. *1785:* miböl állo az Job-

bágyságnak, és Selléreknek Földös Urak Szamára valo praestatioja, Szolgálattya és kötelessége, a melly mostonság szokásban vagyon? mikor, és mi modon hozotatt be, azon kötelesség, és adozás? [K; TLev. 6/1. 2b]. *1823:* Fel Jegyzése Azon Nemes Birtokos Exemptusoknak a' kik... Lovas Soldost allitani, vagy abbeli kötelességek váltságául 600 Rforkat fizetni tartozok voltak [Zilah; Végr.].

Szk: *~e alatt. 1677:* A' Számado Szolgák ha a' kezességnek meritumát fel-érhető joszágu es residentiaju emberek nem lévén, másoknak nevek és kötelességek alat[a]... Uroktol kérettessenek-fel, és prosequaltassanak [AC 196. — [a]Értsd: vannak]. *1683:* meg lássák penig a' Tisztek hozzánk tartozó igaz kötelességek alatt, hogj semmi némü respectusra Szombati szólgaság(na)k szine alatt magát senkys ne absentállya [UszLt IX.76.19 fej.] ✱ *~ében áll. 1678:* Ha uramnak, hazámnak ellensége szállja meg, erős kötelességemben állván ez várnak[a] oltalmazása, kintelen leszek vele, hogy ide[b] szoruljak [TML VIII,260 Teleki Mihály Rhédei Ferenchez. — [a]Kőszeg várának. [b]Kővárba (Szt] ✱ *~e ellen. 1656:* Ozdy Thamas Ur(am) hwteos Polgár leue(n)... az mely mandatumat Rázmány Istva(n) hozot volna azt corrigalta, s keötelessége ellen igazgatta [Kv; CartTr II.1073]. *1671:* (Az alperesek) rebelliot és seditiot akartanak movealni ez varasba(n), kötelességek ellen [Kv; TJk XI/1.145]. *1677:* Ha penig kötelességek ellen vétkeznek[a], a' Fiscalis Director prosequallya a Fő Komornyik Székin [AC 53. — [a]A harmincadosok] ✱ *~e felett* kötelezettségén túl(menve). *1765:* Solemniter protestalok azon, hogy a mostani I. a Törvénynek canalissa szerént ellenem egyszeris protestatiot nem Protocolaltatott, hanem most kötelessége felett, mint egy erővel akar meg szorittani, holot bővséges Literaleim vadnak magam defensiojára [Torda; TJkT V.281] ✱ *~ének szatiszfaciál. 1750/1797:* Miis arra nézve... kötelességünk(ne)k Satisfacialni kivánván, el mentűnk... Kis Dobára[a]... és oda a' mely Fátenseket compelláltattak az Exponensek... az előnkbe(n) adott Utromokra m(e)g kérdezvén, és examinálván, hitek után lőtt Fassiojokat hűségesen le irtuk [Borb. II. — [a]Sz] ✱ *~et levál* kötelezettséget vállal/vesz magára. *1726:* A parochialis földnek trágyázások iránt... kötelességet magokra nem leváltak a becsületes megyék [Somlyó Cs; SzO VII,325] ✱ *fejedelmi ~. 1671:* az ő Nagysága Fejedelemsége Méltosága és élete ellen nem practikálok... ugy mindazáltal hogy ha ő Nagysága-is Fejedelmi kötelességéhez alkalmaztatván magát, engemet-is szabadságomban és törvényemben meg-tart [CC 13] ✱ *hite/hites ~e. 1666:* Az itt való szolga hüti kötelessége alatt tartozik az urának kedvezés nélkül megírni a dolgot [TML III,637-8 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. *1765:* (A molnár) az Vámat titkon hites kötelessege ellen masok(na)k atta [Kóród KK; Ks 18.CI.5]. *1844:* Szép Ferentz mestertársunk... midön hites kötelességéből kifojolag az árulás véget kitett edényeket visgálta, akkor több darabokat talált hasatokat, hibásokatt és pállotakat [ZFaz. *hibás* al.] ✱ *szolgai ~. 1673:* Kérem alázatosan Nagyságodat, hitesse el magával kegyelmesen, ez írásra Nagyságod java s Nagyságodhoz való igaz szolgai kötelességem vitt [TML VI,530 Teleki Mihály Bornemisza Annához] ✱ *szoros ~. 1670:* mások csak nézni fogják, az én ő nagyságok s haza dolgában való tapotásomat s nyughatatlanságomat, melyekben... bizony alább hagyhatnék, ha szoros kötelességemrűl nem gondolkodnám. De... ha most Kigyelmetek által reméllett dolgomban ő nagyságok előtt kiszakadok, bizony felszabadítom magamat az alól a szoros kötelesség alól [TML V,375 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. *1803:* szoros és el mulhatatlan kötelességeknek esmérjék... mind a' reggeli 's mind az estveli Istentiszteleteknek rendes orain harangoztatni [Széplak KK; UnVJk 2/3].

Sz. *1854:* a jog, kötelesség nélkül épület, melynek alapja nincs [ÚjfE 18].

6. kötelező/vállalt szolgálat; sarcină/obligație asumată; Pflichtdienst. *1640:* Lengjel Zeoch Janos Junior... Jeoueueny Nincz semmi keotelessege [Km; GyU 47]. *1670:* Simon (: alias :) Geőrgy Déák eő Ngánal szolgálvan, mostan penigh redealt réghi kötelességhe mellé [Mezőméhes TA; WassLt]. *1781:* Mely supernumerárius emberek találtatnak az jambor faluban mind tartoznak az határpásztorsággal, ha egyéb kötelességben nincsenek [Jenőfva Cs; RSzF 150-1]. *1797:* Szilágyi Míhálly eő kglmeis... tsak belső inasi, nem pedig Tisztartoi kőtőlőséget vagy szolgálatat tett és vitt [Náznánfva MT; Berz. 17] *1812:* Ezeket tudom mert akkor Inasi kötelességben forgattam [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.]. *1814:* a' tisztelt Grófné... Fiatskájának születése alkalmatosságával a' Grófné körül a' Bábai kötelességet én vittem véghez [Mv; TSb 51]. *1835:* Csont Juon (!) Kertésznek és Dominalis Bironak bé szegoldtette(m)... A' míkor irt kötelességekb(en) foglalatos lészen elelme Hazamtol fog ki szolgaltatni [Dés; DLt Dési taxalisták]. *1844:* ki iratván az itéletesen ki nevezett Gondnoknakis Gondnoki kötelessége folytatása [UszLt XI.85/1.29].

Szk. *~ében jár* hivatalával/feladatával jár. *1750 k.:* kötelességében jár krajnik uramnak, hogy conventiójuk szerint napfeljöttekor az dologhoz fogjanak [Déva; ErdO II,117] ✱ *~éhez tartja magát. 1681/1695:* Lengyel János nevű iffiu legény... ha házassága által az Petrityevith Horváth Miklos ur(am) és eo kglme maradeki földőkről ki telepednekis, de onnétis eo kglmekhez valo kötelességéhez tartja magát [Széplak K; SLt AU. 10] ✱ *~ét előtte viseli* tisztségét szeme előtt tartja. *1704:* én azon igyekeztem, hogy mind az őfelsége szolgálatját s mind a magam kötelességét előttem viselvén, mindkét részről annak eleget tegyek [WIN I,191] ✱ *~ét folytatja. 1797:* Kötelességemet folytatni még nem szünöm [Szászerked K; BálLt 1]. *1823:* én az én kötelességemet mostis úgy kívánom Folytatni... mintha ő Nagysága mostis élne, és mint ha nékem mostis Principalisnem volna [Alpestes H; Told. 7] ✱ *~ét teljesíti. 1789:* A Papok tellyesittik magok kötelességeket [UszLt XIII.97]. *1831:* Igenis kivántam kötelességemet éjjel, nappal tellyesitteni [Dés; DLt 332.1]. *1849:* valahányszor Kelemen Béni Sibon volt és prefectusi kötelességét ottan telyesittette mind annyiszor estvenként... magával felvitt Szállására [Kv; végr] ✱ *~et vesz* szolgálatot/foglalkozást vállal. *1823-1830:* Scriba nevet és kötelességet vettem, lévén pedig még rajtam kívül Körmendi Gábornak két scribája [FogE 88] ✱ *~ével nem gondol. 1675:* Ez mező pásztor Barnasib ne(m) gondolvá(n) ez hazának mezeihez való kötelességével... az Város(na)k mezeire idegen Juhokat fogadott bérbe [Kv; TJk

XI/1.371] ✱ *~gel tartozik. 1671:* az két Cancellariakon lévö hites Deákok közönséges kötelességgel tartozván minden rendeknek, nem excludaltathatnak az legitimum mandatumok mellett valo executiok dolgábol [CC 61] ✱ *hivatalbeli/hivatali/hivatalos ~. 1795:* Mlgs Groff Czegei Wass Dániel Ur... Nsgodat Mlgs Groff Ertsei Toldalagi Ferencz Urat... Tiszti 's Hivatalbeli kötelességem szerent általam Törvényesen Readmoneáltattya illy okon[a] [T; WassLt. — [a]Köv. a részl.]. *1813:* bé menvén hivatali kotelessegemnél fogva a betsületes füsüs Czéh Gyülésibe Taxa fizetés nelkül, meg kivántam visgalni ezen Czéhbeli Czéh mestereknek számadásait [Kv; FésCJk 82 Jánosi György Commercialis Commisarius nyil.]. *1829:* Én azért, hogy az fennebbi kérésnek engedelmes lehessek s hivatalos kötölösségemnekis eleget tehessek... elmentem Elsöbbennis Nemes Petki Sámuel Uramhoz [T; Borb. I Fogarasi Huszti István nemes személy a falu hites jegyzöjének nyil.] ✱ *jobbágyi/jobbágysági ~. 1698:* Thorda vármegyéb(en) mezö Szakálban... resideáló es Commoralo Turk alias Popa Simon nevü örökös Jobbágya... talaltatta volt megh sok betsületes emberek által... Galgai Rácz István vramat..., hogy tekintené meg az eö öregségét és eddig valo hüséges jámbor Szolgálattyát... és bocsáttana Szabadon mind magat, mind penig háram édes Fiait... à Jobbágyi kötelesség alól (Törzs) *1782:* Fattyu Togyer Jobbágysági kötelessége ellen valo rugodozásáért fogattatott el [M.fodorháza K; Eszt-Mk] ✱ *tiszti ~. 1738:* Mit érdemlett légyen Rákótzi Joseph... ez annectált Felséges Vrunk ujonnan érkezett Patensének Apographuma, rendesen elö adgya, Tiszti kötelességünk szerint azért Felséges Vrunk parantsolattyábol, azon formában minden hellységekre nyomtatásban ki küldöttük [Borb. II a gub. Nsz-ből]. *1793:* Enis Tiszti kötölösségem szerint... el mentem O.Szilvásra[a] [DobLev. IV/721. — [a]AF] ✱ *urbariális ~. 1789:* Valamint... a Vas Dézma melyet a Vas Bányászok mint Jobbágyok Földes Uroknak adnak a Fejedelmek Donatiojában, és azok iránt költ Fel. Resolutiokban, Ugy a Taxának fizetése az ö Urbanialis (!) kötelességekben vagynak fundálva [Kv; TLev. 7/8].

7. kötelezö teendö; obligaţie; Pflichtarbeit. *1707:* maga kötelessegeröl azmi nagyobb Istenhez valo buzgo szereteteröl el feletkezvén [Dés; DLt 487]. *1753:* Deuay Fazakas Olar Peter... bé szegöduén az Uraság Szolgálattyára kötölessege lészen akar kömiuessegél akar Asztalossággal akár pedig bárdolassal... Szolgálni [Déva; Ks 107]. *1790:* A Szöllö Birák kötölössegek azis hogy a... két Szöllö Hegyekre, azoknak Gyepüire, Kapuira, Pásztoraira... Gondot tartanak [Karácsonfva MT; Told. 76]. *1812:* Ezen Szolgálo emberek... minden szolgálatbéli kötelességeket és Datiájokat a' nevezet modon váltották meg [Csicsógyörgyfva SzD; Ks 76.92].

Szk: *~ében áll. 1733:* A Dési T: Refformata Ecclesia Kantora(na)k... Leány Gyermeket kötelessegeb(en) áll tanitani [Dés; Jk 443a]. *1808:* a' Biráknak... kötelességében állyon az Erdökben tett károsodás meg tériteséböl szorosson számadalni és az hid epitesre valo költséghez forditonni [Torockó; TLev. 7/13] ✱ *~ében eljár. 1847:* S hogy ilyentén parancsolatja ellenére is az uradalmi tiszt urak rendelete szerént kötelessegembe azután is pontosan s hiven eljárni kivantam, meg is adtam az árát [VKp 192] ✱ *~ében van vmi. 1770:* Szamot nem tartottam réa nem Levén kötelességemben sem Jobbagy sem a sellér hany Napot szolgal egy héten [Babuca Sz; IB] ✱ *~ének eleget tesz. 1783:* a titulárt (!) úrnak egy kanja megdöglött, azért, hogy a pásztorok a magok kötelességeknek eleget nem tettek volna [Árkos Hsz; RSzF 215] ✱ *~ének ismer. 1763:* Hadnagj Atyánkfia eökegjelmének intimaltatik hogj ab Off(ici)o prosequalni esmérje maga kötelességének [Torda; TJkT V. 147] *1810:* Gut András... töstént műhellybe menni kötelességének esmérje [Kv; ACLev.]. *1853:* erdeinket a leg szorosabb korlatok alá tetetni üsmerjük kötelességünknek [Pálfva U; Pf Illyés Mihály jegyzö kezével] ✱ *~ének megfelel. 1693:* En azert meg akarván felelni kötölessegim(ne)k... el menvén talála(m)... üdösbik Vass György Ur(ama)t... az maga Csüres kertéb(en) [Szépkenyerüsztmárton SzD; WassLt] ✱ *~ének megfelelhet. 1678:* parancsollyuk kglmetek(ne)k igen serio hogy... mindezek(ne)k effectuáltatásába(n) az hól illik szorgalmatoskodgyek hogy kötelessegek(ne)k felelhessen megh foganatossan [UszLt IX.76. 8 fej.] ✱ *~ének tart. 1700:* Végeztük communi consensu hogy bika vitelre minden tehentül minden ember adgyo(n) 15/15[a]; ezt penig kötelessegek(ne)k tartcsak felszedni a Tizedesek [Dés; Jk 306b. — [a]Értsd: dénárt]. *1781:* Mindenkor a' Szütsek... mindennémü vas opificiumhoz tartozo oeconomicumokat... magok kötölességeknek tartsák folytatni [Torockó; TLev. 9/20] ✱ *~ét elmulatja. 1816:* azert hogy ezen kötelességeit elmúlatta és nem teljesitette, azért mint akkori bíró tartozik utánajárni az elkárosodott bikának [Szárhegy Cs; RSzF 180] ✱ *~ét megteszi. 1783:* a pásztorok nem tették meg kötelességeket minekutána láták hosszas nyavajáját a sertésnek [Árkos Hsz; RSzF 215]. *1833 k.:* Kötelességemnek tartottam en... Gazda Aszonyi Kötelességemet a' lehetössegig meg tenni [Borb. II] ✱ *~ét teheti. 1801:* Én oly rosszul nem vagyok, hogy kötelessegem nem tehetném [Kv; BfR gr. Kemény Sámuel lev.] ✱ *~ét teljesíti. 1819:* a Székállo Czéh Mester kötelessége a Székállo legényekre ügyelni, hogy azok a magok kötelességeket hiven, és az ahoz megkivántato tisztaság(g)al tellyesitsék [Kv; MészCLev.] ✱ *~ét teszi. 1816:* azért mint akkori bíró tartozik utánajárni az elkárosodott bikának, és aki tartozik vele a communitásnak lábon hasonló jó és szép bikát, akárhogy is (: akári az hasznát elvette... vagy ki kötelességit nem tette :) kiállitani [Szárhegy Cs; RSzF 180] ✱ *~ét végbe viheti. 1739:* a Czéhek magok kötelességeket végb(en) vihetik, még most csak hogj exessus ne légyen [Dés; Jk 524b] ✱ *~ét véghez viszi. 1792:* erre az Executor Tiszt Ur azt felelé te pedig ha repellálsz bé megyek... kötelességem véghez viszem [Mezöbánd MT; MbK XII.25] ✱ *~évé tesz. 1813:* Instálok alázatoson... a Tktes G(ene)ralis Széknek méltoztassék az akkori Archivarius urnak szoros kötelességévé tenni hogy a' fenn megnevezett pert adja-elö [Ne; DobLev. V/960. Dobolyi Sigmond kezével]. *1824:* Brassai János, és Budai Mihály Uraknak azt tettem kötelességekké, hogy adják bé nekem azoknak neveit, kiket itt bé oltottak [Dés; DLt 893 Dr. Soos Márton phisicus a városi tanácshoz]. *1855:* a haszonbérlönek egyezés szerént kötelességévé tettem, hogy a' malmot ki javitsa [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1393] ✱ *~évé tétetik. 1789:* kötelességévé tétetik a Biraknak az hogy... a... be csuszot Törvénytelen miveles modot

egesszen irtsa ki [Torockósztgyörgy; TLev. 7/10]. *1809:* A Szék Tisztyeinek... kötelességekké tétetik, hogy ezutan az Város részére ennek Magistrátussa által állitando Tyrokbol tsak eg(g)yet is... el ne botsássanak [UszLt ComGub. 1696) ✱ *~évé tevődik. 1834:* A' Topai Kortzomárlásrol Semmi emlékezet nintsen[a] holott az Instructio 20ik pontjában kötelességévé tevődött [K; Somb. II. — [a]A tt számadásában] ✱ *~ül tesz. 1820:* kötölességül tészem ezen meg telepitett Colonusomnak, hogy a Tks Urbarialis Commissarius Urakot ezen Irásommal találiya meg [Ne; DobLev. V/1032]] *kedves ~. 1853:* Titi[a]... e levél megirását nekem tevé kedves kötelességemmé [Kv; Pk 7. — [a]Pákei Krisztina]. *1896:* Kedves kötelességből értesítem, hogy a Kemény Zsigmond Társaságot felújítottuk [PLev. 180 Petelei István Tolnai Lajoshoz].

kötelességes kötelességbeli; de obligaţii; pflichtig, Pflicht-. *1811:* Udvari Tiszt létemre hányszor kellet félbe szakasztanom tsak egy képzelődesemet-is kötelességes foglalatosságaim mián [ÁrE III.IV].

kötelességi szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ rész* köteles örökségrész; porţiune legitimă, parte legală (din moştenire); Pflichterbteil. *1863:* fiam Szentes Károly... egy condicillust hagyott hátra, melyben nem csak kötelességi részemet megsértette, hanem saját összes vagyonomrólis végrendelkezett | Ha valaki őrökőseim kőzzűl ezen végrendeletemen meg nem nyugodna... az ólyan veszesse el tőrvényés részét, és csak kötelességi részét kapja ki, a meg ürült részt kapja kedves Nőm [Kv; Végr.].

kötelez 1. kötelezővé/kötelességévé tesz vkinek vmit; a obliga pe cineva la ceva; etw. (jm) verbindlich/sich anheischig machen. *1573:* Vegeztek ezt eo k. varoswl, hogi senkyt... varos keozybe Be ne vegienek kyleomben hanem ha... meg Tellesitene azokat az myre Byro vram Thanachawal keotelezyk [Kv; TanJk V/3.71a]. *1629:* Az kívül való nagy kőházamot hagyom ketten Borsos István fiamnak és Borsos Judit leányomnak, de ily erős és megváltozhatatlan conditióval... hogy az városnak, Vásárhelynek azokon az én házaimon minden directiójok, dispositiójok, az városnak szabadsága s uniói szerént rajta lehessen, melyre mégis újobban is kötelezem az én gyermekeimet [BTN[2] 421]. *1657:* constitutionknak szakadatlanúl valo meg tartására s tartatására, a nagy Vr Jstennek neviben kötelezünk minden utánnunk következendeö successorinkat [UF II,189]. *1666/1681:* kötelezem jövendőbéli successorimatis ez tőle(m) adatott Immunitasb(an), az megh irt szemelyeket[a] megh tarcsak, es semmi nemű mas terh viselessel... őket ne bancsák [Vh; VhU 220. — [a]Suba Istvánt és feleségét]. *1677:* Abban-is ő Naga[a] hitivel quietallyon bennünket igireti szerint, hogy a' Hajdu vitézekkel transactioval minket Országúl... sem Hitűnknek, sem Tőrvényűnknek szabadságában... meg nem sért semmi időben, hanem inkább az Ország javára, és oltalmára igyekezik ő Nagysága azokat-is kötelezni [AC 20-1. — [a]Báthori Gábor]. *1768:* Grof Bethleni Bethlen Lajos Inspector Fö Curator Vr ö Nagysága... proponálá... a' Ven. Consistorium találná modját anak miképen lehetne... a' Tanitokat kötelezni, a' rendes és jo Iskolának szüntelen valo tartására [Kv; SRE 224]. *1782:* Mellj igazságos Jussában esett meg Karosittatasát eddig... turte s nyegte a Méltoságos Baroniszsza Exponens Aszszony ő Nagysága, de hogy továbbis illj Szörnyü kárát, be hunt szemmel nézze, sem Isten sem Természet Tőrvénye nem kötelezi [Kv; JHb V/9].

Szk: *hite alatt/hittel ~* esküvel kötelezettséget fogadtat. *1587:* Vegeztek varosul hogy Biro vram... a' Capitanokat be hiüattassa... hiteők alat keotelezze... rea vigyazzanak hogy mind ferfiwy s mind leany rendek zolgalatra Allianak [Kv; TanJk I/1.42]. *1605:* minden széken kicsintől fogva nagyig valakik fegyver foghatók, az mi hűségünkre hittel kötelezzék őket [Barabás, SzO 356 fej.]

2. vmi erkölcsi kötelességgel jár; a obliga moraliceşte la ceva; etw. mit moralischer Verpflichtung verbunden sein. *1672:* Erre[a] már az bőcsületnek rendi is kötelez [TML VI,215 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — [a]A segítségadásra]. *1676:* Felebarátjához való igaz szereteti is embert sokra kötelezi [TML VII,223 Teleki Mihály Wesselényi Pálhoz].

3. *1823-1830:* Eléggé is köteleztek s kívántak a jurátusok rajtunk bosszút állani [FogE 107].

4. el/lekötelez; a îndatora/obliga; verpflichten. *1665:* mentűl inkább magatok hálaadósága felől securussá teszitek ő felségét és az kivánságok szerint assecuráljátok, annál inkább kötelezitek a magatok segítségére [TML III,428 Teleki Mihály Bethlen Jánoshoz]. *1666:* hogy Kegyelmed mind egyről, mind másról oly bő irással tudósít és jövendőbéli igaz barátságáról is bizonyossá teszen, felette kötelez Kegyelmed magához [i.h. 588 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1673:* Redei Ferencz... a városban sokakat conventióval kötelezett magához [TML VI,529 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

Szk: *vki szolgálatjára ~. 1662:* Az magam dolgaimat, az mint azelőtt, most is Isten után bizom Kegyelmed jóakaratjában... Kérem azert cselekedjék úgy, azzal kötelezzen engemet is inkább-inkább az maga szolgálatjára [TML II,310 Bánfi Dénes Teleki Mihályhoz]. *1668:* Kegyelmedet annak felette kérem igen bizodalmosan, fiamhoz igirt jó akaratjának effectuálásával kötelezzen ennél is jobban maga szolgálatjára [TML IV,307 Bethlen János ua-hoz].

5. *átv* leköt; a testa prin legămînt; abmachen, verschreiben. *1574:* az meg holt Espotal Mester keotelezte volt Minden Marhaianak ket Reszet az zegenyeknek [Kv; TanJk V/3.96b].

6. szegődtet; a angaja/tocmi; dingen. *1570:* Vegezetre Eo kegyelmek varoswl egy Akarattal Azt vegeztek az Notarius dolgaba, hogy Mywel ez Mostany Notariust zwksegeknek Jdeyen hyttak es Eztendőre keoteleztek, Azt akaryak hogy vgian azon Legien Notarius es eztendeyet ky Theolchye [Kv; TanJk V/3. 4b].

7. *~i magát vmire* (jogi v. erkölcsi) kötelezettséget vállal; a-şi asuma obligaţia de a...; Verpflichtung annehmen. *1561:* Senkit penig az Céhbe ne veg'enek ha nem elozor ǫnmagat tiztesseges hazassagra kotelezi [Kv; ÖCArt.]. *1583:* arrais kötelezę magat mj elöttwnk hogj per nelkwl meg alkozik az quartilitium dolgabül Toroczkaj Jstua(n) vrammal [Torockósztgyörgy; Thor II/15]. *1677:* A' Városokban lako Nemesség, ha a' Város közzé magát beadta, kötelezte, és a' Városnak terhét velek egyiránt viseli, személyében hadban menni ne tartoz-

zék [AC 95]. *1684:* Én Endes Miklós ezen túl csak az eőr es uám gonduiselésére... rendeltetuén, ezek irant keötelezem magamot [Szentmihály Cs; CsVh 88]. *1708:* Magos Ianos lévén ados... 21 Zlottal... igire sőt kőteleze magat arra... holnapra... egészsze(n) meg hozza [Kv; TJk XV/1.10]. *1796:* az Ország in A(nn)o 1659 Deliberative arra kötelezte magát hogy a' Possessorokot... a' Torotzkaiaknak insolentiajok ellen manutenealja [Mv; TLev. 5/16]. *1819:* kötelezék magakatt, mi előttűnk, hogy a migh a Tekt(etes) Creditor Ur, és Creditrix Aszszanynak, ezen penzeket nálok hagyni tetzeni fog, két forintért, három Tzipo melétt, egy nap számmal, akár mely kézi munkával interezik[a] [Szentbenedek AF; DobLev. V/1027. — [a]Értsd: intereszezik].

Szk: *hitre/hittel ~i magát. 1628:* hitre is ⟨kó⟩telezem magamat ha az io törvennek teczese az elé⟨te⟩zen [SzJk 20]. *1745:* Illyen actiom vagyon az J. ellen, hogy ő maga Házassági kötelességéről el felejtkezvén, mely szerint magát emlitett férjéhez hittel kőtelezte volt... ágyát rút fertelmes és utálatos paráznaságával ferteztette [Torda; TJkT II.99] ✱ *kézbeadással/keze beadásával ~i magát. 1659:* Mely dolog(na)k erőssegere es minden resziben valo megh allasara mind kett reszről kezek bé adásával kötölözek magokat [Ne; DLev. 2]. *1705:* Azon választott bls szemellyek a' T Consistorium tagjai közzé bé vétettenek, kéz bé adással kötelezvén ö kglk magokat a T. Ekklesia hűséges szolgálattyára e' nehéz időben [Kv; SRE 91].

8. *~i magát vkihez/vkinek* **a.** elkötelezi magát vkihez, vki hívévé szegődik; a se alătura de cineva; sich jm verpflichten/zu jm schlagen. *1656:* Tudom aztis hogy hwttel keötelezte hozza(m) magat... hogy Czepreghy ur(am) elle(n) még oltalmaz [Kv; CartTr II.905]. *1657:* Croissi az fejedelemnek titkon azzal árult el és Rákóczi Zsigmondnak, hogy Tőrös János által római császár nékem minden bizonnyal tizenkétezer aranyakat küldött, és magamat oda kötelezvén, azért tanácslom az fejedelmet s az hadakat is az békélésre és visszamenetelre [KemÖn. 283]. *1672:* mind az országnak s mind ő nagyságoknak holtig kötelezem magamat [TML VI,183 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. — **b.** vkinek menyasszonyul/házastársul ígérkezik; a se obliga la căsătorie; sich zur Heirat verpflichten. *1597:* Andreas Benche... fassus est... Ersebet igy felele. En Globicz Mihalihoz magamat ne(m) keotelezte(m)... sem gyewreiet ennekem nem atta, neke(m) sem testemnek sem lelkemnek nem kel [Kv; TJk VI/1.63]. *1657:* Juditha Szekely de Puszta Kamaras... dicit per procuratorem Michaelem Kis de Borzas. Engemet Pusztai Mihaly haro(m) uttal talaltatot meg, de magamat nem igertem neki, s nem kötelesztem... erővel akaratom ellen vőttenek es hajtottanak rea, s' igy kötelesztem magamot, de azon nap meg banvan a dolgot harmad nappal az utan viszsza küldőttem az jegy gyűrűt [SzJk 81]. *1776:* Groff Gyalakuti Lázár János Urfi eő Nga... a' Nevezett Kis Aszszont[a] magának tőkéletesen el jedzette volna jővendőbeli Hazastársúl, és hittelis kőtelezték volna egymásnak magokat [Nsz; GyL hiv. — [a]Gr. Kornis Annát].

9. *~i magát vhova/vkihez/vkinek* el/leszegődik vhova/vki szolgálatába; a se angaja la cineva; sich bei jm verdingen. *1595:* vegeztek, hogi valamelj chaplar valamelj jambornak keotelezi magat, tahat zabad saga legien annak az Chaplart vgmint saiat zolgaiat megh tartani [Kv; TanJk I/1. 263]. *1599:* az Vitezleo Chyerenj Lazlo... theon my eleótteónk illien vallast... zwkseghe miat kinzeritethuen... Hawaselfeóldében vitezségh es embersegh tanulny bizonios zolgalattra igickezuen mennj es magat keoteleznj... az teob it Erdeljben zallagban leueó haznossab Jozagit iob moddal haza jeóuen idegen kezbeól megh valthassa es kezehez vehesse [Dés; SLt 29. Y.10]. *1682:* Horvath Miklos Ur(am) eo kglme udvarab(a) keze alat erdeme felet tartotta taplalta es ruhazta kihez kepest... Orosz Martzi... kőtölezne maghat es mind ket aghon levo maradekit... Horvat Miklos Ur(amna)k... eorőkösőn [Széplak KK; SLt AU.28]. *1740:* Acs Nagj Jóseff atyánk fia, noha magát idegen Helység(ne)k szolgálatára akarta obligálni... kértük hogy töllünk elne menne... Mellyre ő kglmeis magát obligálá... úgj hogj ő kglme sehuva magát szolgálatra ne kőtelezze [Dés; Jk 528a]. *1802:* egy Maros sz: Királyi asztalos Mesterséget tanulandó. Illyés György nevezetű Ifju... kőtelezi magát Udvari asztalossának... Liber Báro Bánfi Ferentz Ur eő Nagyságának [Ne; Incz. XII.1a].

Szk: *~i magát vki hűségére. 1664:* űk is úgy kötelezték magokat ő nagysága hűségére [TML III,108 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz]. *1668:* miolta Isten ő felsége ő nagyságokat ez méltóságos fejedelemségre emelte... köteleztem úgy magamot az ő nagyságok hivségére s szolgálatjára csőkély állapotom szerént [TML IV,341 Baló László ua-hoz] ✱ *jobbágynak/jobbágyságra/jobbágyul ~i magát. 1612:* Berkeczi Jánosnak ă Capitulu(m) ă Megyével együtt adta ă Nyárád tőn valo régi Plebaniának háza helyét fiurol fiura ea conditione hogy ă templomnak őrőkős jobbágya legyen melly jobbágyságra erős hittel... kőtelezi magát fiuról fiura az egyház jobbágyságához tartván magát [Nyarádtő MT; MMatr. 6]. *1657:* egy Mező György nevű nőtelen ifju legeny... kőteleze magat őrőkős jobbagyul Nemzetes Vas Janos Uramnak [Cege SzD; WassLt]. *1740:* Puskás Vaszil... valami bor árulásban meg adósodván Jobbágynak kőtelezte volt magát [Pujon SzD; i.h. G. Szászvárosi (67) lib.vall.] ✱ *zsellérképpen/zsellérségre/zsellérül ~i magát. 1679:* Sárosi Mihály kinek az attya Maros Szék-b(en) Mesterségb(en) szolgált migle(n) I(ste)n csapását reá ne(m) botsátotta... kőtelezé sellér képpe(n) a Nyárádtői Templomhoz magát keze és hiti letételivel [Nyárádtő MT; MMatr. 5]. *1726:* égy Szilágyi György nevű ember... kőtelezé magat keze bé adásával... őrőkős, és nem kóborló Sellérségre [Császári SzD; WassLt]. *1759:* Dosa Andras Uram Sellér Házát ennek előtte valo űdőkb(en) én magam Csináltam volt, Sellérül kötőlőzvén ezen üdőb(en) magamat... Dosa András Ur(amna)k [Balázstelke KK; DLev. 1.V.B.2 Mich. Emerczer (63) jb vall.].

kötelezés 1. kötelezettség; obligaţie; Verpflichtung/bindlichkeit. *1791:* Adamosi Hellységre esett terehbéli költségnek ki potlására akkor kéntelenittettvén az irt Hellység igen terhes de bizonyos summa pénzt erőss kőtőlőzés és nagy interes mellett fel költsőnőzni [Adámos KK; JHb XIX/32]. *1814:* a' Debitoroknak nékünk lett jobb jobb kezeik be adások mellett tett kőtőlőzések szerint annyi Summa pénzt tartazzanak a' Debitorok fizetni a' menyivel... harmintz nyoltz ezer zsendelyt vehet Gyarmati Sándor Ur... a' fenn meg irt kőtőlőzések minden pontyain(a)k törvényes Vinculum alatt meg ál-

loi lésznek [DE 2]. *1843:* Én is alol irt Haszonbérlő kötelezéseimnek pontos teljesittésire magamat kölcsönösön Husz pengö Rforint Vinculum fizetés mellett kötelezem [Nagylak AF; DobLev. V/1248]. *1847:* a' meg irtak-(na)k szoros megtartására magunkat kötelezzük, kötelezéseinket neveink alá irásával meg erössitven Torotzkon az elöl meg irt hellyen és idöben[a] [Torockó; TLev. 10/9. — [a]Pál János bíró házánál 1847 febr. 7-én].

Szk: *~ének eleget tesz. 1820:* hogyha kötelezésének maga üdeiben eleget nem tenne... eleget vetethessen [Peselnek Hsz; HSzjP]. *1855:* tsakis a' F. Biro erejénel fogva volt hogy ki vettessem[a], ha kötelezésének eleget nem tészen [Koppánd AF; DobLev. V/1396. — [a]A házból] ✱ *~ének megfelel. 1835:* ha mindgyárt kötelezték légyen is magakat kötelezéseknek meg nem feleltek[a], mivel... Also Sinfalva Határábol bizanyos részeket... Executio alá substernaltanak [Asz; Borb. II. — [a]Az átadott határrész megőrzésének, ill. elidegenítése tilalmának] ✱ *maga ~éhez tartja magát. 1794:* Tessék azért kegyelmednek magát a maga kötelezésehez tartani, es az el maradatt 200 forintakot... ki fizet(ni) [Torda; JHb XV/39].

2. elköteleződés; alăturare, raliere; Verpflichtung. *1677:* (Báthori Gábor) e' mostani Hajduságnak ö Nagyságához valo kötelezésével, jus armorum, aut concambii in regno semmiképpen nem praetendál | ki-rekesztetnek azok-is, kik magokat ki-rekesztették a Nemessi szabadságbol, és valamely végzéseknek, vagy kötelezéseknek alkalmatosságával Nemessi szabadságokat lekötötték [AC 20,84].

3. kikötés; condiţie; Bedingung. *1745:* Hajdoni szüle Atyánk Nms N.Loznai Pokol Márton... meg in A(nn)o 1714. meg halálozvan, szüle Anyánkat... özvegységben és árvaságb(an) hagyta: kiis... férjének... Rész Joszágát, ⟨Mosiá⟩ját Reversalis mellett feje[a] Testverinek Pokol Ja⟨nosnak⟩ Gabornak és Vasziliának kezeben hagyta olly⟨an⟩ kötölezés alatt, hogy ha fiatskája Togyer fel Nevekedik, Apja Mosiaját, az Atyafiak viszsza adni tartozzanak [Kápolna SzD; ALt Com. Szolnok Interior 2/1795. — [a]Tollvétség *férje* h.]. *1792:* a' Gralis Synodus jonak tanálja hogy Márkodot Berekereszturtol el szakaszsza, ily kötelezések alatt[a] [Mv; MMatr. 452. — [a]Köv. a részl.].

Szk: *móringos ~* hozománybeli kikötés. *1843:* Elfelejtkezett továbbá a' Mlgos Baro Ur arrolis, hogy az Exponens aszszonynak... 1831k Esztendö December 23-kán adott Moringos kötelezesibe... Szt-Mihálytelki Joszagnak el adásába csak is azon tiszta feltételek mellett edgyezett meg a Bároné, hogy... legalább az Lonai Joszág... tisztába hozodgyék [Torda; TLt Közig. ir.438/1844 Instr.].

4. *maga ~e* **a.** (saját/tulajdon) kötelezettség vállalás/fogadás; angajament; (cigene) Verpflichtung. *1630:* En Groff Iktari Betlen Istvan adom tuttara az kik(ne)k illik mivel ez el mult napokban az en idvezwlt kgls Vram eo felseghe[a] halala utan holmi egienetlensegek interveniálanak szegeny hazankban kik(ne)k ha Isten utan az keresztenj Vniora valo magunk kötelezesevel eleit ne⟨m⟩ vóttwk volna... veszedelem kóuette volna szegeni megh maradot keues nemzetwnket [OL Gr. Csáky központi lt CCC 28/53 I. Bethlen István assecuratioja Csáky István részére. — [a]Bethlen Gábor]. *1689/1695:* Tudodé hogy ennek elöttc két esztendövel... bujdosot el Lengyel János csizmadia bútsú vétlen... maga kötelezése ellen? [Kük.; SLt AM. 10 vk]. *1789:* meg engedte... Mlgs Thorotzkai Sandor Ur... most nyiljában jutot erdö helyekröl az erdöt két esztendök alatt... magok kötölezések szerént le vagni [Torockó; Bosla]. *1795:* az Alperesek... marhainknak számokra magok kötelezések(ne)k meg vetésével szenát és marha kostat nem vettenek annak idejéb(en) [Msz; MbK 104]. — **b.** házastársul igérkezés; promisiune de căsătorie; Eheversprechen. *1654:* Mivel pedig az leanyzo megmasulta az dolgot, nem ment czeker Istvanhoz felesegül maga szabad kötelezese szerint, az sz. Ecclesia Cseker Istvant absolvalta, az leanyzot pedig Judith aszszonyt ligaba(n) vetette [SzJk 73].

5. erkölcsi kötelezettség; obligaţie morală; moralische Verpflichtung. *1679:* De mind nagyobb Komám uram az lelkiismeretnek kötelezése, vallásunkhoz s nemzetünkhöz való szeretetünk, az két országnak interesséje [TML VII, 472-3 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

6. elszegődés; învoială; angajare; Verdingung. *1671:* mellj örökös jobbágjságra való kötelezésének fejében meg irt ifiabbik Szkorei András Déák vram, a Sztán Muntján annjának Kapaczina Mária aszszoninak, ada tiz forintokat melljel szükségét tenné [UF II,504].

kötelezett 1. elkötelezett; angajat; verpflichtet. *1619:* Ezen nap hívata Ráduly vajda őnagysága. Sok szóval commendálván magát Nagyságodnak referálá, hogy Nagyságodnak őnagysága erős hüttel kötelezett atyjafia, s ha miben tudna, szeretettel szolgálna [BTN[2] 251].

2. (el)szegődött; tocmit, angajat, învoit; verdungen. *1649:* Eo kegyelmek Tanacziul az Birak vraim teorueniet azzal emendalliak, hogy Kegyelmes Urunk(na)k eö Naga(na)k hvttel keotelezet Reuersalisos szolgaia volt vgy kellet volna uigiazni hogy miatta kara az fiscus(na)k ne essek [Kv; TJk VIII/4.385]. *1753:* Valaltanak volt magokra kezességet... Marsinán Vonulért... Dobolyi István Ur(amna)k... örökös Jobbagyságra kötelezett Jobbágyáért [Benedek AF; DobLev. I/264.1a]. *1797:* Az Uradalmi (: Dominalis :) Székekre tartoznak a) Azon Törvényes ügyek... b) Mikor a' lako vagy kötelezett paraszt Cseléd Ura ellen vét... és c) Mikor a lako (: Colonus :) kötelezett paraszt személly halálos cselekedetben elegyedik [Mv; MbK XII.113]. *1843:* Berzentzei János ur ö nagysaga Náznáni Udvarához kötölözött ujj paraszt Jobbágy Grébuj Josi [Náznánfva MT; Berz. 21].

3. *vmire magát ~* kötelezettségként magára vállalt; care se angajează la ceva; sich verpflichtet. *1677:* Az Hadakozásnak, avagy Had inditásnak, Pacificatioknak modgyárol, mint és hogy kellessék lenni, az Országnak Fejedelmi tartsák magokat Inauguratiojoknak idején az Országtol végeztetet, és azokra magokat kötelezet Conditiokhoz: és magok indulattyokbol, authoritasokbol háboruságra és hadakozásra valo okokat ne adgyanak se keressenek [AC 39].

kötelezettség obligaţie; Verpflichtung. *1851:* A' felibe ki adott... egész rész Jószágra háromlandó Cs: kir: adot — minden névvel nevezendő köz terheket, rovatalokat egyedül tulajdonos Úr asszony tartozik fizetni, hordozni a' feledesen csakis a' föld jól mivelési kötelezettség maradván [Eskülló K; RLt 0.4]. *1852:* Természetesen mind két félnek kötelezettségei vagynak t.i. az el adonak hogy az el adott dolgot kézbe adja, a' vásárlo-

nak hogy fizessen [Nagylak AF; DobLev. V/1351 Dobolyi Bálint nyil.].

Szk: *~ének eleget tesz. 1855:* elöre gondoskodnom kell, hogy a' malom kijavittása iránti kötelezetségének eleget tegyen, eleget tehessen a haszonbérlö [Koppánd AF; DobLev. V/1393 Dobolyi Bálint kérv.] ✱ *~ének megfelel. 1852:* a' tisztelt követelö nö és férje ezen kötelezettségöknek soha meg nem feleltek [Nagylak AF; i.h. V/1330].

kötelezhet 1. a putea obliga; verpflichten können. *1592:* Hogy semmi fele pwspeok a' Coloswary embert Secular(is) Caussaba meg Ne itillie semmire se keötelezhesse a' Coloswary pwspeoknekis beket haggion [Kv; DiósyInd. 18].

2. leköteleztet; a putea îndatora; verbinden können. *1636:* Istent... minden napi alázatos könyörgésemben kerem, hogy Nagyságodat kiváltképpen való kegyelmével környékezze meg... Az alatta lévöket hozzá való tökélletes hüsegben tartsa meg... hogy mindenek szeressęk inkább mint félnének töle, hogy öket érdemek felett való adakozasaval is magához ügyehithesse és hüsęgére szorosabban kötelezhesse [ÖGr AJ.]. *1676:* szabadulásomat végben vivén Kegyelmed, tegyen eleget ennyi részben Kegyelmed azoknak az nagy kötelességeknek, mellyeknek teljesitésével Kegyelmed... az haza statusi elöttt, söt maga Kegyelmed szerelmesi elöt kedvet találhat és az melylyel Kegyelmed engemet felette igen az maga és maradéki szolgálatjára örökösön kötelezhet [TML VII,237 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

3. *vhova ~i magát* vkinek szolgálatára köteleződhetik/szegödhetik el; a se putea angaja la cineva; sich verdingen/bei jm Dienst nehmen können. *1671/1687 k.:* Szölösi Mihály fiaival edgyütt[a]... kötötte magát Sz. egyház jobbagysagra Bándon, illy conditioval... másuvá ne kötelezhesse magát hane(m) a Bándi megye hozzá nyulhasson Szabadoson fiurol fiura [Mezöbánd MT; MMatr. 367. — [a]Köv. a három fiú neve].

4. *jobbágyságra ~i magát* jobbágyságra köteleződhetik el; a se putea obliga la iobăgie; sich zur Hörigkeit/Leibeigenschaft verpflichten können. *1717:* magam voltam Regius a' Contractusban mely volt illyen Tenorral hogy a mig eben az Országban laknak Sohuvá másua magokot ne kötelezhessek jobbágyságra [Martonos Hsz; BetLt 7 Mathias Szöcs (38) pp vall.].

kötelezmény kötelezvény; obligaţie; Schuldschein/verschreibung. *1843:* Szabo Lajos Uram kötelezménnye hetvenhét Császári Aranyakrol... 1789 24a 8bris (Szentbenedek AF; DobLev. V/1244].

kötelezö obligatoriu; verbindlich, obligat(orisch). *1671:* Praedikatori hivatalunkra kötelezö juramentumok(na)k formajais erre mutat, hogy I(ste)n szerint valo jo dolgokba(n) engedelmesek lészünk [SzJk 118]. *1798/1799:* igaz az mindenkor, hogyha valaki valamit maga ellen mások elöttt recognoscál, még penig iteratis vicibus, azon recognitiojának maga ellen, kötelezö ereje vagyon [Torockó; TLev. 5/16]. *1821:* Mellj Kötelezö kontrektus Hogy általlunk Mindenekb(en) a fen irt Modon Ment végben aszt irtuk meg mü is az Mü igaz Hitünk szerent Nevünk alá irása s Szokot Petsettlesünk erössége alat ki attuk [Asz; Borb. I].

köteleződik kötelezöen jár vmi vkitöl; a i se cuveni/a-i reveni ceva de la cineva; etw. von jm pflichtgemäß zukommen. *1847:* esmént tisztelt Apossátol köteleződik 4. véka törökbuza és le vagyon fizetve [Csapó KK; DobLev. V/1265].

kötelezö-írás kötelezvény; obligaţie; Verschreibung. *1831:* Néhai... Dobollyi Joseff Ur a boltyábol vásárlottak árrábol tartozván... megesmérö, és kötelezö Irasa szerint 382... válto Rftokkal, mellyek(ne)k... felének fizetese en réám Dobollyi Klárára háromlik [Ne; DobLev. V/1166]. *1837:* Küldök itten egy kís Kötelezö írást nagyobb securitásul — hanem leg nagyobb kötelezö írás az én betsülletem és annak megis felelek [Ö-Torda; TLt Praes.ir. 38/844 Kassai F. Mihály ügyvéd lev.].

kötelezö-levél kötelezvény; obligaţie; Schuldbrief/schein. *1789/1797:* Szabo Lajos Uram kötelezö Levele Hetven hét Simpla Császár aranyakrol [M.igen AF; DobLev. IV/777.36]. *1794:* (A) Kötelezö Levél itten elö is mutattatott és meg nézettetett [Kv; SRE 307]. *1796:* En alább subscribált adam ezen kötelezö levelemet tulajdon subscriptiom és petsetem alatt [Mv; TSb 24]. *1808:* Néhai ferje tulajdon Subscriptioja alatt költ oly kötölözö levelét adta [K; KLev.]. *1860:* halálom után azonnal a' fennebbi hagyományozott Hét ezer conventios ezüst forintrol Szollo kötelezö Levelet ha akkor azon pénz Akontz Istvánnál lenne az ö kötlevelit általános örökösöm... Péchy Laszlo öcsém adja ki [K; Végr.].

köteleztet 1. elköteleztet; a obliga (la...); verpflichten lassen. *1581:* megh ertettek eó kegmek egez varasul az Vrunk lewelet az hyvatal felól... igy zoltak eo kegmek felólle, hogy elseóbe ha az feyedelemhóz valo hwsegre keoteleztetyk eo kegmeket az orzaggal eggywt Abba semmy ellent ne tarchyanak, hanem hwseget es Engedelmet Mutassanak Abba [Kv; TanJk V/3. 245a].

2. leköttet; a obliga (la...); verschreiben lassen. **Szk:** *jobbágyává ~. 1591:* A melj legent kinek neve Mester Balas Sandorfalit Dersi Mihalj deak megh fogot volt es Jobbagiawa keoteleztette volt... Mintszentj Benedek vram... hozatta Ide az varba(n) és Jt eo kegme fogwa tartotta miel hogj feiedele(m) Jobbagia lewe(n) masnak keoteotte magat [Sándorfva U; UszT] ✱ *vmely településhez ~. 1633:* Gavay Peter Ur(am)... Altalam keretti Colosvarath lakó Bornemisza Lazlo vra(m)túl Kopoz faluj, Jobagiokat, meljiket Bornemisza lazlo vr(am) hatalmasul nagj ilondahoz[a] kötelezttetuin tuni ilik az neuek[b] [Ks 41.D.28. — [a]SzD. [b]Köv. a fels.].

3. *~i magát* köteleztetik; a se obliga (la...); zu etw. verpflichtet/verbunden werden. *1662:* Rákóczi György fejedelem... azon contractusnak, végezésnek, magát nem köteleztetni állatja vala, és igy a fejedelmi titulussal is élni s levelei eleiben iratni el nem hagyta vala [SKr 401].

köteleztetett 1. elköteleztetett; obligat moraliceşte; verpflichtet. *1668:* Én, Uram, ezeket értettem s hallottam józan elmével s Kegyelmednek is olyan bizonnyal s játék nélkül is irom, az én jó kegyelmes uramhoz, ö nagyságokhoz s édes hazám és nemzetemhez már köteleztetett igaz hitem szerént [TML IV,304 Pelei Ferenc Teleki Mihályhoz Kővárból]. *1671:* Fiscalis és egyéb

Vég-várbéli Fő Kapitányokat, és azokban lévő fő derekas Tiszteket... nem másokat, hanem nativus igaz haza Fiait... és az Ország közzé köteleztetett zálagos és érdemes embereket állat[a] [CC 22. — [a]I. Apafi Mihály].

2. *hittel* ~ hites; care a depus jurămînt; beeidet, beeidigt. *1794:* hüttel kötőlőztetett Eskütt [Aranyosrákos TA; Borb.].

köteleztethetik a putea fi obligat; verpflichtet werden können. *1657:* némely punctumi az foedusnak tangálják vala az religiókat is, melyek felől nem köteleztethetik vala az francuz, mert ő religio dolgát nem okozza vala római császár ellen valo hadakozásban... kénszeritteték azért a fejedelem külön tractálni az francuzzal [KemÖn. 267]. *1814:* illyetén szándékoson okozott Sértések el károsodását... sem köteleztethetnek Szenvedni [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1840:* akik bé nem vetnék vagy ültetnék fölgyeiket, arra nem köteleztethetnek, hogy kertet tegyenek [Taploca Cs; RSzF 149].

köteleztetik 1. a fi obligat; verpflichtet werden. *1662:* Melly executiőra, igazságtételre a viceispánok utánok való tisztekkel... minden jószágoknak elvesztése... és nem különben, hanem közböccsel visszaváltathatásoknak büntetése alatt köteleztettek vala [SKr 279-80]. *1777/1785:* nem tartozik[a] ⟨azo⟩n Édes Anyarol maradando portékátskákrol és pénzrül a Töb Atyafiak(na)k számadolni... hanem azakbol tiszteségesen el takarittatni kötőlőztetik [Vajdasztiván MT; MbK X.48. — [a]Az édesanyját haláláig gondozó gyermek]. *1827:* A' Gyámoltalan Ur három darabbol állo Erdeinek Pásztoroltatására oly moddal köteleztetik az Arendator Ur, hogy mindenekben az Erdők conservatiojárol ki hirdettetett, és közönségessé tétetett rendtartásnak reguláihoz... Szabja magát [Ne; DobLev. V/1128. lb]. *1845:* A mi az erdölést illeti arra mind ketten vigyázni köteleztetünk, hogy az erdő el ne pusztuljon, hanem illendőleg ritkitva használtasson [Szamosújlak Sz; Végr.].

Szk: *(erős) hittel* ~ *vmire. 1635:* Az Czeheknek mind az Communitastol, mind penig az régi Zent Kiralyoktol es bodog emlekezetü fejedelmekteol privilegiumok vagyon, mellyeknek megh tartasara es oltalmazasara az Birak es Tanaczi esztendeonkent creos hittel keoteleztetnek [Kv; KvLt Céhir. I.15]. *1741:* Allottanak bé Ménespásztornak Moldován Mihály és Kenyeres István, a' Nemes Város Lovai mellé, kikis Hittel köteleztettek azon Lovak(na)k szorgalmatos, pasztorolására [Dés; Jk 553].

2. leköteleztetik; a fi îndatorat (cuiva); verpflichtet/bunden werden. *1678:* kérem azért... Kegyelmedet... igazgassa úgy az dolgokat, hogy Kegyelmed keresztyéni indulatja által kegyelmes urunk és az hazafiak előtt vehessen újabb-újabb jó folyamatot az igaz ügy és az magyar haza fiai s azokkal együtt én is köteleztessem kegyelmes urunk és Kegyelmetek hűséges és tökélletes szolgalatjara [TML VIII.105 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1737:* Mikor szorosabb kötelességgel köteleztettem vala Ngodhoz, succedálván a Ngodtol fen tartandó Alumniara, ugy latzik hogy kötelességemnek vékony tehetségem szerint meg felelni igyekeztem [Ne; TL. Onadi B. Jósef gr. Teleki Adámhoz].

kötelezvény obligaţie; Verschreibung. *1844:* Fel Enyedi zsellér Opriska Marián Jobbággyá ételéröl szollo kötelezvény 1763 [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249]. *1849:* Testverem Tamási Josefinek Szegénységét tekintve... hagyom, 's rendelem, hogy testvérem... azon kötelezvényei mellyek nállam találtattnak; azok örökre el enyésztessenek [Km; Végr. Tamás Bogdan végr.]. *1855:* a' kötelezveny keléskor bizonyoson nem lehetett tudni az engemet terhelő ado hátralék összegét [Fejér m.; DobLev. V/1388].

kötélfa '?' *1585:* Koücetkezik az my az pûska por Malomra kollt... 10 Zal kotel faert Attam... d. 90... Wottem 4 Zal kotel fat Ismet... d. 38 [Kv; Szám. 3/XVIII. 36 Gellien Imre sp kezével].

kötél-felbontás kötelezettség-vállalás felbontása; desfacerea obligaţiei asumate; Auflösung der Verpflichtungsübernahme. *1568:* Anna Rta Gregory Bornemiza... fassa e(st)... az Kodory Gasparne gyermeke szidogatta az zǫch fabiane gyermeket, illyen szoual kurua kǫlkenek zydogatta, es ezt vallia hogy ǫ fǫ oka Kodory Gasparne Az kǫtel fel bontasnak, nem az zǫchne [Kv; TJk III/1. 223].

kötélfű ? földmérő kötéllel kimért/osztott kaszáló; fîneaţă parcelată cu funie de măsurat/măsurător; durch Feldmeßseil abgemarkte/ausgeteilte Heuwiese. **Hn.** *1771:* A Kötélfüben egy törökbuza föld az oszto nyilban, a belsö fele erdö [Jára MT; EHA]. *1822:* A Kötelfübe (e) [uo.; EHA].

kötélgyártó szk-ban, în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *céh* kötélverő céh; breasla frînghierilor; Seilerzunft. *1835-1837:* A nem ekklesiabeliek... kegyes adakozásaik[a]... üstgyártó czéh kötél-gyártó chéh[b] [Brassó; Protocollum eccl. ungaro-evangelica Coronensis III/113. — Binder Pál kijegyzése. — [a]Az új orgonára. [b]Fels-ból kiemelve].

kötélkieresztő-lyuk kb. a felvonóhíd kötelének nyilása; orificiu prin care trece frînghia podului mobil: Öffnung/Loch für das Seil der Zugbrücke. *1660:* Menvén a felvonóhidhoz, az kötélkieresztő lyukon behajolván, mondván Szeöleösi Gábornak: kéreczgzem (!) én be, kérvén, hogy megnyissátok az kaput, de semmiképpen meg ne nyissátok és be ne bocsássatok mert el kell vesznetek [Kv; KvE 181 LJ].

kötéllevél kötelező-levél, kötelezvény; obligaţie, angajament scris; Verschreibungsschreiben/brief, Obligation. *1552:* ha Walamellyk az keothel leuel dolgat walamykor Inditanaya [Bonchida K; KJ].

kötélmérték földmérő kötél (mint földmérő egység); frînghie de măsurat (ca unitate de măsură pentru terenuri); Feldmeßseil (als Feldmaß). *1694/1784:* (A kenderföld) az alább valo részeis... meg méretvén az emlitett kötél mertékkel, jutott abbolis az edgyik edgyik részre negyedfél kötélvonás [Forró AF; DobLev. III/586.42].

kötélszám az a szám, ahányszor a földmérő kötél a kimért földterületre ráfér; numărul care arată de cîte ori încape frînghia de măsurat pe suprafaţa dată; eine bestimmte Zahl, wie oft das Feldmeßseil zur Umfassung des

Feldstückes gebraucht wird. *1737:* Az fen Specificalt közönséges határák(na)k... három egyenlő részekre kötél, vagy rudszám szerint ki mérésekre, láttzo es duralhato metakkal valo ki határozásokra... facultályuk és Authorályuk Lukács János, Mara Isák, Győrffi Béniámin és Farkas Balint vraimekat [H; BK sub nro 177].

kötélszegés kötelezettség-vállalás megszegése; încălcarea obligaţiei asumate; Verletzung der Verpflichtungsübernahme. *1568:* teccet my nekwnk tǫruen zerent, hogy ǫtues orban, az kǫtel zegesen el ne(m) maradoth, mert noha nelúel tudomant tǫth hogy ǫ neky meg mas biraiais volna de azt Chelekedetiuel meg ne(m) tǫkelete, mert p(er)be erette ne(m) hitta, kith ha myelt volna meltan el maradot volna az kotel zegesen [Kv; TJk III/1.178].

kötélvágás kötél vágta nyom; urmă lăsată de frînghie; vom Seil geschnittene Spur. *1815:* (A tehén) szarván a' töve felé kötél vagás esmérszik [DLt 862 nyomt. kl].

kötélverő I. *mn* kötélgyártó; care confecţionează frînghii; Seil machend/schlagend. *1847:* valamely brassai kötélverő mesteremberekneк hitelbe egynéhányszáz forintot érő kendert adtam | Ezelőtt mintegy 9-10 évekkel... kenderrel szoktam vala kereskedni születésem helyéről, Halmágyról, némely brassai kötélverő mesteremberekkel [VKp 153,164-5 Varga Katalin vall.].

II. *fn* kötélgyártó mesterember; frînghier; Seiler. *1571:* Az keotelwereknek is hagiak megh, hogy kanothnak valo geplwket kessichenek [Kv; TanJk V/3.39b]. *1589:* Vottem a' keoteluerókteol a' haz szwksegere, Jstrangot keotelet es gyeplütt az egez ezte(n)deoben f. 3 [Kv; Szám. 4/XI.45]. *1673:* Mihály György kötél verő, czédulás... Márton Mihály faragó, czédulás [Dánfva Cs; CsVh 46]. *1669:* Az kulcsar diariuma szerint, 16 het alat, acsoknak, kerekeseknek, raboknak, czighanyoknak, asztalosnak, lakatosoknak, kötel veröknek[a]... költ el köz czipo nr. 29.614 [Fog.; UF II,447. — [a]Folyt. a fels.]. *1733:* Beszterczen raktan le negyven vasat egy kötél verönél az piaczi also szeren [Torockó; Bosla]. *1847:* Varga Katalin idevaló születésű... itthonlétekor kenderkereskedést folytatván, ki a brassai kötélverőknek hitelbe eladta, s annak az árát törvénnyel sem kaphatta kezéhez [VKp 157 A halmágyi (NK) elöljáróság jel. Kőhalomszékhez]. — L. még CsVh 59; UF II,223].

Szn. *1554:* Joannis Kotelwerew [Kv; Szám. 1/IV.53]. *1556:* Joanny kötölwery. briecio Ketelwerew [Kv; i.h. 184, 207]. *1562:* kötel weró bereck [Kv: i.h. 1b]. *1565 k.:* Kotel were Marton [Kv; i.h. 1/VIII.185]. *1570:* Keotelwerē Antal [Kv; TanJk V/3. 260a]. *1574:* Keotelwereo Bereczkne. Keotelwereo giergi. Keotelwereo Ianos [Kv; TJk III/3. 330,339]. *1583:* keotelwereo Tamas [Kv; TJk IV/1. 130]. *1584:* Keotelwereo peterne [Kv; i.h.257]. *1589:* Ketel úereo Iacab [Kv; Szám. 4/IX.21]. *1592:* ketelwereo Egied. Kettel wereo Jacab [Kv; i.h. 5/XIV. 27,267 Eppel Peter sp kezével]. *1595:* ketelúerö Janos [Kv; i.h. 6/XVIIa.52 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1597:* Keoteol vereo peter [Kv; i.h. 7/XII.12 Filstich Lörinc sp kezével]. *1625:* keötelvero Mihal [Kv; i.h. 16/XXX.16]. *1648/1653:* Kótel verö Mattyas es György [Szénaverős KK; LLt]. *1761:* Kötelverő Mihály [Szászsztiván KK; BK]. *1769:* Kötelverő Brassai Pál [KötélverőCJk 1760-1857.3b]. *1781:* Kötelverő Takáts Miska [Kv; i.h.].

A háromelemű nevek esetében kétségtelen bizonyossággal nem dönthető el, hogy a cimszóbeli névelem szn-i v. köznévi (jelzői) jellegű-e.

kötélvetés az egyezség-felbontó fél meghatározott összegű fizetési kötelezettsége; obligaţia de a plăti vadiu/o anumită sumă ca amendă în cazul încălcării unei învoieli; Pflicht zur Zahlung einer bestimmten Summe des die Konvention aufhebenden Partners. *1568:* Valentinus Takachy Joannes Nagy Rcta gregory zabo Anna... fassi sunt pariter, hogy ǫk vetetek volt kǫtelet, Ez keth peresek kǫze Keth vtal Nyeguen forintba, hogy valamellik az zerzest meg bontana azyon maragyon es le tegye, Az Elsǫ kǫtel vetes penig ky tǫth f. 20 [Kv; TJk III/1. 221] *1592:* (Az alperes) Nem tudo(m) honatt walo Indulattboly ment Rea egy Irtas feoldemre... mely feoldet ennekem osztas zerent attak wala az oszto birok hatart attak wala benne, aznak az megh allasara hwzeon eot forinth keotellett wetek wala keozink... w pedygh Nem gondolwan az Igassagott az keszink walo keotel wetest attyafiwsagott ment Rea es kj foglalta keze(m)beol [UszT]. *1607:* Tudom hogy rezzet keuana Galfy Istua(n) vra(m) Keczeti gaspar vra(m)tol az Kűs faludj Jozaghba(n)... Az keótel uetest mastol hallotta(m) de en ne(m) tudo(m) mint volt s hogj volt [i.h. 20/55 Thomas Miklos de Keczet (49) ppix vall.].

kötélvonás vhány földmérő kötélnyi; de un anumit număr de frînghii de măsurat; von einigen Feldmeßseilen (groß). *1654:* adanak Racz Georgi Uramek(na)k es posteritassinak egy Nemes hazott... az hazott adak es vallak őrőkösön udvaraval es kertevel és Egi Három kötel vonas rettel [Tövis AF; Törzs]. *1678:* A' Kányásban egy kötél vonás[a] [uo.; EHA. — [a]Értsd: föld]. *1694/1784:* A két patakak között levö kender földek... két egyenlö részekre szakasztatván, és meg mérettetvén Huszonhat öles mérték kötéllel jutott abbol négy négy kötél vonas edgyik edgyik részre | (A kenderföld) alább valo reszéis meg méretvén az emlitett kötél mértékkel, jutott abbolis az edgyik edgyik rezre negyedfel kötél vonás [Forró AF; DobLev. III/586.42]. *1712:* két kötél vonás föld tanáltatik [Tövis AF; Kath.]. *1713:* (A kaszálót) kötélre vévén, méretett, es találtatott... 9 egész kötél uonas [Elekes AF; CsS].

kötélvonó szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ra járó föld* földmérő kötéllel kimért föld; parcelă măsurată cu frînghie de măsurat; mit dem Feldmeßseil vermessenes Feldstück. *1646:* Az Koronkai hatar szelben levö kötel vonora jaro foldnek vegeben [Mv; MvHn].

kőtemplom biserică de piatră; Kirche aus Stein. *1697:* A puszta kö Templom mellett lévö régi puszta Udvarház hely puszta kö pinczéjével [Sálfva H; JHbK LI. 6]. *1700:* Gegessi Uraimék Kő Templomot épitvén vég képpen el szakadtak[a] a' sz: Simoni Templomtol [MMatr. 175. — [a]Geges (MT) reformátusai önálló anyaegyházközséget alakitottak]. *1749:* levén ... Telkem ... az Magyarok Kő Temploma felé [Komjátszeg TA; EHA]. *1754:* Vagyon édgy meg romlodozott Kő Templom és édgy kis harangotska is [Kovácsi K; DREmLt Conscr. III. 97] |

A Piatzon fejül valo Dombotskán vagyon a' Rft Nagy Kő Templom [Dés; i.h. II]. *1760/1776:* egy szép Bolthajtásos kő Templom az Udvaron [Szentmargita SzD; Ks 9a]. *1807:* 1807-ben Isten ditsősegire az H Bodoni Rfor Eccla ujj kö Templamának, Tornyának s Harangjainak épittetésekre ... az Eccla Tagja közzül ... kik mennyit sáfárkodtak kész pénzül, nevek után megtetszik[a] [HbEk. — [a]Köv. a fels.]. — L. még ETF 107. 16, 21, 24, 26, 29; FogE 79.

kőtemplomocska bisericuţă de piatră; Kirchlein aus Stein. *1729:* Vagyon ... egy szép hegy tetejin pasintos hellye(n) epittetett kő templomocska, festett, de már hulladozni kezdett mennyezettel [Buza SzD; JHb V/2]. *1737:* adtam ... egy felséges urunknak szóló alázatos memorialist ... feleségem és Bánffi Ferencné asszonyom Décse nevű falucskájokban építeni kezdett, de a méltóságos főispán úr által megtiltatott kő-templomocska felszabadítása iránt [M.décse SzD; ETF 107.30].

kötendő 1. fonandó, sövényelendő (gát); (dig) care urmează să fie făcut/împletit; (Damm) zu flechtend. *1747:* midőn én feles Tordai emberekkel az aranyas vizén kötendő gáton dolgoztattam volna ... az Ik[f] ... vasvillákkal hajgaló kövekkel és tsépekkel minket inopiate invadáltak [Torda; TJkT III. 162. — [a]A tőszomszédos Szentmihályfalva lakosai. [b]Tordaiakat].

2. *átv* megkötendő; care urmează să fie încheiat; (ab)zuschließend. *1790:* az ujj királlyal[a] kötöndő szerződések [Mv; Told. 20a. — [a]Valószínűleg a városi sintérre von.]. *1842:* Ns Rákházi (!) Mihály G. Catholicus Reformalodván ... Házassági Szövettséget kötendö Ns Horváth Lászlóné hajadon léányával Evával [Gyalu K; RAk 38]. *1843:* A' hid reparatiojára meg kivántato Fák administratiojára kötelezvén magát Israelita Pável Márton, az vele kötendö Egyezkedést ... én és Tanátsos Mósa Lászlo készitettük [Dés; DLt 1480].

kötény şorţ; Schürze, Schurz. *1847:* Solomon Zófia ... viselt ... fekete szőr kötényt katrinczát [DLt 406 nyomt. kl].

Feltűnő, hogy eléggé gazdag cédulaanyagunkban a címszó magában nem, csak itt is késői jelzős összetételben fordul elő. Ha azonban tekintetbe vesszük, hogy az erdélyi régiségből e ruhadarab régi nyelvi *előruha* neve szótárunkban milyen gazdagon adatolt, továbbá azt is, hogy e szó nemcsak hogy MA magyar címszavai között nem lelhető meg, de hiányzik — A MA-tól nagy mértékben függő PPm-ből s utána a PP többi négy kiadásából is, a cédulaanyagban e tekintetben mutatkozó hiány érthetővé válik. Erdélyben a régiségben *előruha, kötő,* ill. a bajor-osztrák eredetű *surc* jelölte e ruhadarabot.

kő-teremtette *szitk* mennykő-teremtette; trăsni-v-ar!; Donnerwetter! *XVIII. sz. eleje:* karomkodasat pedig ataval kőteremtetevel szama kivül hallotam [Karatna Hsz; HSzjP Orbai Miklosne Fazakas Ilona (20) vall.] | Kun Miklos ... jö nagj haragval mondvan kő Teremtetek miatatok vagjok eben, de ... még fizetek ezert [uo.; i.h. Bodo Andrasne Illyes Klara (30) vall.]. *1745:* hallám hogy egy hoszú Sárga bajuszu kisdég katona öszve Szidá Fcö Biro Urat kö teremtettének nékem nem parancsol az illyen amolyan, adta nékem nem tisztem [Mócs K; Ks 5. X. 6 Sarmasán Vaszily (36) zs vall.]. *1761:* Nemes Udvarheli Alias Kereszturfi Szekben Simenfalvan lako Balint Andras es Mirtse Istvanne Bokor Sara ... adgjuk az mü igaz hütünk szerent valo tistimonialis levelünköt iljen dologrol ... Szabo Josef egj alkalmatossággal Lazar Gergelj uramot kö teremtettével szidja vala [Siménfva U; Sf]. *1762:* Lászlo Ferencz az (!) mondgya vala; ma itt a Diszno teremtettét ember halál leszen, s ma valaki meg hal a Kő teremtettét [Geges MT; IB. Agilis Paulus Pétsi jun. (20) vall.]. *1774:* üsd, verd őld az kő teremtettét, mert Urunk meg adgya dijját [Udvarfva MT; Told. 44/47]. *1796:* baszom a habari lelkedet kö teremtette meg tanitlak meg tud azt [Szucság K; RKA]. — Vö. a *menykőteremtette* címszóval.

kötés 1. egybe/meg/összekötözés; legare, legat; Zusammenbinden/bindung. *1621:* Miuelhogy az Vristen az Aratast eleő hozta, eő kglmek az kewek keőtesebe(n), es az kalongiatol valo fizetesbe(n) sok fele abusüsokat hallanak [Kv; TanJk II/1. 236]. *1730:* Nehai Cziko Páll Atyánkfia Felesége Veres Ersebeth Aszszony kezinel maradott mindenféle levelek(ne)k regestralására ... külőn külőn valo kőtésére delegáltatnak[a] [Dés; Jk 405b. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1823–1830:* Márpedig azoknak[a] berakások szorosabban az én kötelességem volt, a bakra felrakás s kötés a kocsisé és szekeresé [FogE 181. — [a]A koffereknek].

2. legătură; Bindung. *1723:* egy fával veri Nemasagi ur(am) ... Luka Illyet osztán a gerendára köté ... le vetkezteté, az ingit a menynyire a kötéstöl lehete, s el nézi s ahul a fa nem érte ... azt mondá it is meg kel verni [Hodák MT; VGy. Prekup Ojnicza (40) jb vall.]. *1765:* (Az executorok) Biráinkot, s lakossainkot gombolyékba kötözték, hogy nemis mozdulhattak, ugy meg szoritották tekerő fával a kötést, mint az fával meg rakott szekeret, hogy abrázatunk, s körmeink megh feketedtenek, mint az hólt szén [Kisenyed AF; Eszt-Mk Vall.].

3. sebkötés; bandaj; Verband. *1584:* Bekessy Ianosne Borbara vallia hogy Ieot vala hozzam ez Zabo Cäto betegsegemben es be keote, mikor a faydalmat es budeosseget à keotesnek nem zenuedhette(m) wolna, gonozt mondek Neky Meg zidogatam [Kv; TJk IV/1. 219]. *1644:* Munkaczi Borbeli Istua(n) ... fassus est ... Baczio Ianosnak az fejen ... oldaltfelt vala egi kis niuzas mint egi kes meczes ollian vala, annak nem kellett uolna keőtes avagi giogitas, az megh eshetet, cziak az vonakodasokbanis [Mv; MvLt 291.418a]. *1729:* Ezen kötés miat job lába és bal keze erötelenné tetetett mivel ä kötés után tsak hamar fekvö agjában a bal karja a kötözés miat, négj helyt ki is fokadozot [Sövényfva KK; TSb 51].

4. (zsák)kötözésrész; partea unde se leagă (sacul); (Sack)Bundteil. *1667:* (A lent) két zsákban becsináltam, szurokkal becsepegettem s pecsételtem az kötésénél az zsákot, hogy vigyék vissza Kővárban [TML IV, 4 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz].

5. abroncsozás, pántolás; cercuire; Bereifung, Bindung. *1586:* az zeoleore walo keoltsegreol, kadak hordok keotesyreól, Abronchiozasrol, zedesreol, Mutasson[a] igaz Exitust [Kv; PolgK 21. — [a]Az ispán). *1589:* Attam azert Kadar Jstuannak eztendeo altal hordoknak es kadaknak keotescuel egietemben f. 10 d. 50 [Kv; Szám. 4/XI. 39]. *1599:* hogi az egik kichin harangnak panty awagy keotessy rolla elzakattanak volt mast kelletet chinaltatnünk, vettünk ahoz ket aprovasot f — d 24 [Kv; i.h. 8/XVI. 30]. *1646:* Az B. C. kadait megh keöt-

uen Abronczra, Szironíra keötesire etelre Italra keöltteöttwnk f — d. 68 [Kv; SzCLev.]. *1669:* Megfizettem ökigyelmének mind az öreg hordó kötésétől, az kiben két feneket metszett, mind az új légeltől s addig való kötésétől [Kv; KvE 209 LJ]. *1742:* Hunyadi Imrének 4 hordó kötésiért és fenekelésiert fizettem d. 68 [Bh; Told. 25].

6. *gát(nak)* ~*e* gátfonás/sövényelés; împletirea digului; Hürden/Dammflechten. *1617:* az megh Irtt gattnak keötesebe es tartasaba ellent tartottak [Megyyesfva MT; BálLt 57]. *1714:* az faluval edgjütt azo(n) leszen hogy az kűl be Biro embereketis melleje huzza az Gatnak kötésére mint az előtt [Somosd MT; i.h. 86]. *1731:* A ki penig az gjalog szeresek közzűl harangozás után menne az Gátnak kötésére aszt a Tizedes az mellette lévő Senator Pallerral és az ott dolgozo Tizedbeliekkel facultatnak s Parancsoltatnakis egj egj nap számra valo penzig meg bűntetni [Dés; Jk 411b]. *1789:* azon malomnak meg igazítása hat Esztendők alatt a méltoságos Groff arendátor Uron mult el, lévén ... a Gát kötésére a Désfalvi és Haranglábi Határokon elegendő apro fás Erdök [Abosfva KK; GyL].

7. ácskötés (különböző szerkezeteket összetartó, erősítő rész); îmbinare; Verband, Verbindung. *1596:* Biro W. hagya hogy Szęczj Öttues Istúa(n), Zaniszlo Andras, Zöcz Mihaly, es Hoz Lőrintz Wraimnak, kik az Tornyokat es Kőfalt, köteseket, Circalljak vala fözessek [Kv; i.h. 6/XVIIa. 9 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1637:* Azok elleött egy ... zendelyes keötesekre epittet szin [Fog.; UF I, 395]. *1692:* Nyilik az Udvarra Tölgy fa Labakon állo kötesekre csinált (: mely kötesek-is nagy fejü czifrázatos fa Szegekkel vannak megh-szegezve :) ... két felé nyilo öregh kapu [Mezőbodon TA; BK 1]. *1694:* erkeztünk az Belső Var Kapuja előt valo mély vizes Arokra csinaltatot fa Hidlasra, mely fa Hidlás az sok essö veres miat meg avult, az Kőtesi mellyen allana, meg bomladoztak [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1699:* Az folyosonak penig kötései Csere fákbol valok [O.cseszlve AF; LLt Gyulafi László inv.] | nyilik bé ... ajto ... egy hét kötésséken allo ... paraszt ablaku rekeszecskeben [Szentdemeter U; LLt]. *1732:* egy rend kötessel eszve kőtőt Sas fák [Nagyida K; Told. 11/70]. *1736:* az Külsö Udvar Kapu ... sűrű, és erős kötésekkel erősittetett [Székelyföldvár TA; CU XII/1. 268, 270]. *1753:* vagyon Tölgy fa ágasokra, és Gerendakra, kötésekre epűlt ... jó nagy Tőrök buza kas [Besenyő AF; Told. 18]. *1756:* vagyon egy ... Fa Templomok ... benn a keritésb(en) vagyon kötésekre tsinált tisztességes harangláb [Nagyernye MT; EHA]. *1760:* Vagyon egy Curialis helly ... mellyen vagyon egy ujj kő ház kőtések közzé rakva [Báld K; BLt]. *1797:* vagyon egy pálinka főzö árnyék kötesekre 3. oldalai veszöböl fonva [Kőrispatak U; Pf].

Szk: ~*-cserefagerenda*. *1813:* A' Koronkai fel dugott uj Tön vagynak két uj zugok ... az edgyik ... zugó ... még felben áll ... Ezen készitetlen zúgohoz tartoznak kőtés csere fa gerendák No. 4 [Koronka MT; Told. 18] ✱ *bükkfa* ~. *1747:* mentünk ... két tölgyfa Kapufélből bikfa és Nyárfa kötésekre és hegyes Zápokra eresztett bikfa deszkákból tsinált Kapun bé [Borsa K; Told. 24] ✱ *cserefa* ~. *1816:* ezen kapu Zábéi erős cserefa kötésekkel ... Kapcsoltatik [Jobbágyfva MT; BálLt 67] ✱ *csere* ~ tölgyfából készült kötés. *1840:* Hat Szilva Száraztok tsere kötéssel kihuzojával és horgaival [HSzj *horog* al.] ✱ *faragott* ~. *1757:* Épitetett a Kapu ... három Avatag, regi meg Senyvedet faragot kötesekkel, Öszve foglalt földben bé ásot Cserefából [Budatelke K; LLt Fasc. 129] ✱ *fecskefark* ~. *1832:* Fetske fark kőtés tétetett fel [Dés; DLt 983 hidépitésre von.] ✱ *jéghasitó* ~. *1838:* 18 darab Jéghasito Czövek ... Rf 30 ... 12 darab Jeghasito kötés ... Rf 12 [F.zsuk K; SLt Vegyes perir. hidépitésre von.] ✱ *nyárfa* ~ → *bükkfa* ~.

8. kardkötő; centură de legat sabia; Degenband, Säbelkoppel. *1705:* Edgy Tőrők kard fekete Czapás szeles kötese ezűstős, aranyos [Cege SzD; WassLt Vas Dániel-né lelt. Rettegi György kezével].

9. összefogó/kötő hímzett/hurkolt/kötött díszítés (ruhán, ágy- és asztalneműn); ornament brodat/croşetat/tricotat care serveşte la legat (pe îmbrăcăminte şi lenjerie de pat); zusammenfassende/haltende gestickte/gewirkte Strickzierat (an der Kleidung, am Bett- und Tischzeug). *1574:* Wagion ... egy dupla tafota zoknia keötissel hant [Gyf; JHb XXI/12. 3]. *1611:* Egj Ezwst zin dupla taffota zoknia ... niolczos keöttes az valan bechwltek ... f 19 [Kv; RDL I. 88]. *1628:* (Az) Almariumban egy kis labas sepet uagion benne kisseb, Nagiob es közep kóteólekben egy nehany fele szinw uarrani valo szeliem darab auagj kötés Nro. 8 [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 1]. *1628/1635:* Egi zederies perpete (!) kerek alliu zoknia, negyes keotes ezust fonalbol zeot, Niolcz rend rajta, az ualla Veres sima barsoniboll czjnalt negjes kotessel elegjeslegh [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.]. *1633:* Egi le(n) szal 3 szel lepedő ... keőtessel egibe(n) varrot d 60 [Kv; RDL I. 103]. *1635/XVIII sz. köz.:* Egy fejér keszkenő, kőrűle kötés vagyon [A.ilosva SzD; SzConscr.]. *1668:* Egy kamuka Abrosz közepibe kötes ... Egy kamuka Abrosz közepin egy égy rend kötes [Mk Kapi György inv. 7-8]. *1679:* Sinor varáshoz valo kótis nro 4 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 29]. *1686:* Más fátjol elő ruha három rend sárga Fejér szőr Seljemmel kőtőtt kötés benne [BK. Bánffy Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. *1717:* Elő ruhában való szeles kötés nyólczad fél Sing [Nsz; WassLt Wass Susanna lelt.]. *1749:* két Patyolat Elő Ruha egyik virágokra varrot, a másik kötésre csipkés [Papolc Hsz; HSzjP]. *1799:* Kebelei Tkttes Nagy Dániel Ur élete párja B. Erőss Ágnes aszszony adott kegyes indulattyábol, a' Kebelei Refor. Ekklának Ur Asztalára 1o. Egy igen szép gyolts Abroszt, mely kereken kötésekkel ... van ékesítve ... Egy ... gazdag kötésekkel kőrűl Varrott, és 36. arany Virágokkal ékesitett patyolat keszkenyöt [Kebele MT; MMatr. 302]. *1803:* egy ujnitska szelessegü kötéssel égyben foglaltatott Sáhos kotzkázással szött Abrosz [Désfva KK; UnVJk 187]. — L. még Palotay 18, 20.

Szk: *aranyos* ~. *1576:* Wagion egy weres Barson erzen Aranyas keotes Raytha [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 2]. *1776:* kettős taszlik, aranyos Blandaj kötéssel; és egy elő ruha fejér kotéssel [M.köblös SzD; RLt] ✱ *bécsi* ~. *1686:* Hetedik elő ruha potjolat harom rend besi (!) kötes benne [BK. Bánffy Farkasné Bethlen Krisztina kel.] ✱ *cakkenes* ~. *1807/1818:* 3 1/2[a] czakkenes széles fekete kőtés [Mv; Told. — [a]Ti. sing] ✱ *elegyes* ~. *1686:* Edgj Fekete Virágos bársony Palást, három rend szeles es elegjes kötes rajta [BK. Bánffy Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. *1727:* Egy Nagyon Tarkason Aranyason Szőt Züld Szoknya elegyes kötes rayta [Szentgyörgy MT; Ks gr. Petki Zsuzsa kel.]. — L. még

MNy XXXVIII, 54 ✱ *fekete ~. 1768:* Fekete kötesböl balha gyöngyel készült udvari gallér, ehez valo nyakba vetö, fekete kötes két végin valo máslival [Mv; TSb 47] ✱ *lengyel ~. 1728:* Sujtasoson Szött buja Vaszon Ruha kőrűlötte Lengyel kötes | Virágos Csalyán Patyolat, Lengyel kötés kőrűlötte [Told. 19] ✱ *lyukatos ~. 1803:* égy két szélyböl hoszszan a' közepin két ujni szélességű, jukatos kőtessel égyb(en) foglalt ... szép Abrosz [Dombó KK; UnVJk 56] ✱ *német ~. 1719 k.:* Egy Atlacz fátyol elö ruha igen sélyes Cernabol valo német kötes körüle [LLt Fasc. 115] ✱ *niderlandi ~. 1758:* Egy pár igen szép Neiderlandi kötéssel dupplás tászli [Nsz; TSb 21]. *1777:* Niderlandi kötéssel patyolat tászli pár 4 ... Niderlandi kötés öltözet kettö [Nsz; JHbB gr. Bethlen Rózália kel.] ✱ *pekinét ~. 1804:* egy fejér atlatz viola szin viragu fein pekinét kötés az ajján [Koronka MT; Told. 19] ✱ *rudas ~. 1637/1639:* 1. kett szel sahos kender abroz ... d. 50. 1 haromszel rudas keotessel valo ljukadozot sahos d. 40 [Kv; RDL I. 111] ✱ *szőr-selyem ~. 1715:* Edgy viragos fátyol eleö rúha ször selyem kötés környűle [LLt Fasc. 148] ✱ *tót ~. 1789:* Házi gyapot gyolts kendö ... mind a két végein két ujni szelességü Tot kötés [Laborfva/Szentiván Hsz; Palotay 19]. *1816–1817:* Más vastag lengyólts viseltes és lyukatos kendö, melynek két végin égy újnyi szélességü Tót tsipke, azon belöl mintegy ujnyira egy tenyérnyi széllességü Tót kötés [Szentgerice MT; i.h. 21] ✱ *tótcsipkés ~. 1803:* Vastag Len gyolts jó Kendö melyen két végein két ujni szelességu Tot tsipkés kötés vagyon [Harangláb KK; i.h. 21]. — Vö. az *arany-, blandaj-, blondin-, ezüst-, fejér-* és *vászonkötés* cimszóval.

10. könyvkötés; legătură de carte; Einband. *1789:* Könyvek ... Hieronimus Ludolfs Bör marmorea Tábláb(an) aranyos a' Sarka ... Nicolai Lemeri Cursus Chymicus: hasonlo Kötesben [Mv; ConscrAp. 88]. *1881:* Az elsö ívet kinyomták. Sárga vélinpapirosra nyomatom. Csak a papír árába kerül, meg a kötés [PLev. 88 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Szk: *olasz ~. 1802:* B: Trenk Fridrik életének Historiája 3om darabban Olasz Kötésben ... Magyar Béli sarius (!) Olasz Kötésben Német és Magy- (!) szo könyvetske Olasz Kötésben ... Holbergii Historia Universalis Olasz kőtésben [Ne; DobLev. IV/858.5b].

11. köteg; legătură; Bündel | nyaláb; mănunchi; Bund. *1573:* Benedek kowach Azt vallia hogi ... egy kamaraba talalnak egi falka kasat[a] Eoneky ket keotest ad az ceh mester vallara es eo azt ely hozza [Kv; TJk III/3. 179. — [a]Olv.: kaszát]. *1589:* 3 July Attam Kotel wereo Jacabnak, hogy az vadazo halohoz valo kotellet Chinalta volt 70 keotest ... f. 4 d. 90 [Kv; Szám. 4/VI. 29 Stenzely András sp kezével]. *1591:* Chinalt kender tiz keoteos Chinalt len ket keoteos [Kv; AggmLt 53]. *1593:* Wottem Nemet Janostol Egh kottes was plehett az was Aytokhoz f 3 [Kv; Szám. 5/XXI. 146]. *1594:* keztenek Az keo fal Chynalashöz, attam az alasokhoz 25 kettes harsot ... d 16 [Kv; i.h. 6/VIII. 127 Casp. Semel sp kezével]. *1596:* Cristoph Torblerne 6 uigh Zeold barsony arraba(n), es 2. keotes zalak ziw arraba tartozik f 14 d 80 [Kv; RDL I. 65]. *1597:* Varadi Lúkachy Deaknak Igyrtek volt eo kegmek Egy keotes Bechy papirost melliet megis Vittek f 2 [Kv; Szám. 7/XII. 37-8 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1599:* Nierges Jianas Hozot ... 2 keotes Fekete Vegeo Fedelet -// 45 1/2. 1 keotes kard Vasat ... — // 21 | Simon Deak Hozot Karolibol — 20 keotes Barson parthat Kaspar Wasswander. Hozot Bechy Marhatt ... 5 Keotes Habarnichat — // 15 | Balint Deak Vizen ... 4 keotes taniztrat. — // 8 | Tempe Michlos. Hozott Bechj Marhatt ... 2 Keotes Krakay Cernat — // 36 [Kv; i.h. 8/XIV. 6, 7, 12, 22, 25 Hj]. *1609:* veottem ... Hat keotes Tarkont ... d 6 [Kv; i.h. 12b/IV. 338]. *1614:* Kalmar Arú ... 2 kötes Cendel | 1. kötes ręsz veszszö [Kv; PLPr 1612-15. 113]. *1615:* Eött keöttes giapot haj fonnok sargak [Kv; RDL I. 97 Junck András kezével]. *1620:* Egy keötes Nestúl f 1 Egy keötes Heölgy burtul kiben No 48. f — //15 ... Egy keötes pegymet beörtúl f — /15 [Kv; KvLt II/69 VectTr 3]. *1627:* Kalmar Marha ... Wiczej Mathenak iutot ... Egy keotes Atlacz selyem. Item, Egy keotes Baka selyem | Egy Keotes syk fonal | Ket keotes igen apro gombos teo [Kv; RDL I. 132]. *1628/1635:* Azzony ember öltözetihez ualo Arany miuek ... Kett Keotes apro ala ualo fejer gjongy [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.]. *1629:* Harom keotes rez drot | Egy keotes réz lebegö. er tt f — d. 80 [Kv; RDL I. 131, 143]. *1630:* Thordaj Borbeli Jstuan Hozot beczbeol ... 2. keotes Syk táblát [Kv; Szám. 18b/IV. 43]. *1632:* Csiszar Istua(n)nak ot az szallaso(n) ket keötes kardgia uala [Mv; MvLt 290. 101a]. *1636:* Viragos Kender vagion ... negivenkilencz keotes az mely kötessekb(en) vagyon ... negiven negiven fö kender, az regi, mod szerent [Teke K; BK]. *1637:* Keótesben kanot Jelen n. 11 [Ebesfva; UtI]. *1649:* Mikes Mihaly Vr(am) szamara ... Attam ... Egy kötes Peterselymett ... d 1 [Kv; Szám. 26/VI. 126]. *1655:* mutatja Valja Petre kötesekb(en) es golyobis formáb(an) annyi aranyat, hogy en soha nem lattam annyit ... ada egy kötesb(en) nekem ... onnét haza jövén fel bontám az kötest megh nèzem, hat nem jo marha [Kv; CartTr II St. Thothazi nyil.]. *1664:* Veottem nyolcz keótes szalmát ... teszen f — d. 96 [Kv; SzCLev.]. *1680:* az ... Tornaczban uagyon keötessekb(en) ki csepetlen (!) mák is [A.porumbák F; ÁLt Inv. 9]. *1681:* Egy kötes nemez egy ladaba(n) talp bőrnek [UtI]. *1683:* Vettem ... Egy kötes Török sinórt kötesiben 12 adtam f 4//50 [UtI]. *1684:* Csizmadi Janos hozott ... Négy Kötes ször sinort, két Kötés ször gombot [UtI]. *1699:* Egy kis Czomo Timien két kötesben [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. *1714:* Egj Kötés Kotsag Tol [AH 48]. *1725:* Biro Martzi az Sátorban lopás(na)k vétkéb(en) akarta magát elegjiteni ... kezénis tapasztaltatván egy kötés Doromb [Kv; TJk XV/4. 168]. *1738:* hoztam öt kötés Segesvari gjoltsat [Torockó; Bosla]. *1779:* elmenönk az Nad meg betzülésre az holis ... kaptunk ... 20 kötes Nádott [Záh TA; Mk V. VII/12 Fratyán Atyim (45) zs vall.]. *1789:* egy fél kötes fekete Koporso szeg | 60 kötes üveg Buteliak | 8. Kötes festett nagyobb duplás Skatullya ... 24 kötes apro fejér Skatullya [Mv; ConscrAp. 5, 15, 24]. *1793:* Egy kötes török fok hagyma [Faragó K; Told. 19]. *1798:* 3 kötis veres pipa 36 xr [Déva; Ks 73/74]. *XIX. sz. eleje:* husz kötés duhányt ... találtunk [Msz; VK]. *1802:* Cir(ci)t(er) 18. kötés 'Sendelly mellyböl néhány kötet szelljel van hányva [Ne; DobLev. IV/858. 9a]. *1807/1818:* 1 kötes Bécsi penna [Mv; Told.]. *1816:* A' külsö Pinczébe ... A' Poltzon 15. kötés Szirony [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1825:* Lothczérna alatt olly vékony fonal értetödik a' mellyböl ... Kötéssekböl minden Kötés pedig 19 szállokbol vagyon öszve köttetve | A' legfái-

nabb vagy is Retze Czérna alá tsak ollyan értetődik, a' mellyből 88 Kötés mindenik 100 szállakbol mind öszve 8800 szállok tsak egy fontat nyomnak [DLt 986 nyomt.).

Az adalékok közül nem egy, a két utolsó meg éppen félreérthetetlenül arra mutat, hogy egyes árucikkek esetében a *kötés* mértékegység-jellegűnek tekinthető.

12. csomag; pachet; Paket. *1619:* Ezek után nagy kötésekkel-málhákkal ama paplan-féli tarka patyolat szerszám, kinek csak egyik-egyik végét az kötéseknek bontották ki az takaróját, hogy lássák, mi vagyon benne [BTN[a] 279]. *1628:* Egy kötesbe' dirib darab Materia [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44.5]. *1685:* Holmi varro forma egy kötesben [Borberek AF; MvRKLev.].

13. fogadás; făgăduinţă, făgăduială; Wette | elköteleződés; legămînt; Verpflichtung/dingung. *1619:* (A jbok) Erre is obligalak magokat hogi ha az eo kőteseket ne(m) prestalnak megi ne(m) allanak, es az eo kegielme ioszagarol el akarnanak mennj, tehat Beldj Keleme(n) Vram ... megi foghassa, megj fogathassa [Uzon Hsz; BLt 3]. *1677:* ha comprobalhattya a' pretendens, hogy a' kezesek tudták légyen hova valo volt az ember[a], kőtések szerint lakollyanak [AC 193. — [a]A szökött jb]. *1678:* eo neki ... sem Eorőkős sem penigh fejek kötöt Jobbági ninczen czak édgyis, hanem szegénységekben meg adosodván hozája eletéig fogották hogy szolgállyák ... ha kötések szerent ötet eletéigh szolgallyák, úgy minden adossagokott holta után meg engedi [Cserefva MT; Ks]. *1679:* Rognai Mihaly Procuratorem constituit Michaele(m) Gál adversus consortem infidelem Hegedűs Magdalenam illyen okokert; ... Mert Molnar Petert magahoz járatta kötese elle(n) mely szerint ugyan halal volna fejin [SzJk 139]. *1691:* ez elótt halalos sebbe(n) ejtette volt, annal inkab kivánnya divortiumot mivel hogj kóteseket azzalis infringalta [i.h. 255]. *1700:* ugj emlekezem hogj magát ... Erdélyi Péter jobbágjnak kőtette; miképpen lett légjen kötése arra nem emlékezem [Csolnokos H; Szer. Mih. Csonokosi (50) ns vall.].

Szk: *maga (feje) ~e. 1591:* vgj foghtam megh Azt az horúat Janos neuy legent mint zegeodet zolgamot ... Magha keóteseth megh bizonito(m) beösegessen [UszT]. *1695:* En Tekei Tivadar ... ha ez magam fejem kötését valamelly részekb(en) fel bontanam ... mind szabad és szabadcságtalan hellyéken ... meg fogattatthassa(m) [Marossztkirály AF; WassLt Sz. Győrgyi Mihally schola mester kezével].

14. boszorkánykötés/rontás; vrajă; Hexerei, Behexung. *1582:* Magiari Nagy peter vallia ... Monda Kutos Jacab hogy az veo legent meg keoteottek volna, es ha mit tudnek kere hog lennek segitseggel en amit tudtam chelekettem, haznaltamis Az legennek De az keotes dolgabol az Cassay Azzonra volt minde(n) gianosagh [Kv; TJk IV/1. 108]. *1584:* Barbara Zabo Palne vallia igen beteg valek, hiüatam hozza(m) zabo Catot, Azt monda hogy keotes volna raita(m) ... Aztis monta azert hogy a' karomnak Az ereyet veottek ell [Kv; i.h. 219].

15. kötelezettség; obligaţie; Verpflichtung. *1554:* Zabad akarattiok zerint engedek es adak[a] ... miklosi marton es marton ferenz kezebe meg Hihatatlan eoreökebe keotes alat [Etéd/Küsmöd U; MNy XXVIII, 319. — [a]Az örökségrészt]. *1587 u.:* Ezeket a keóteseket ha tagadja megh Bizonito(m) Akkori Birak adta leúellel [UszT]. *1619:* Boyer Peter ... szabad akarattia szerint Boyer Istvan resz eöreöksegebeől Reczen ... egy nagy es szep szanto feoldet ... ajandekoza Bojer Jonaskonak ... illyen conditioval es keötessel[a] [Fog.; Szád. — [a]Köv. a feltétel]. *1621:* Es Igy ezen Teglas Kata keze be adasaual fogada es keőte magat arra, hogi soha semmi nemw wdeobe(n) ez mostani vallas tetelet es keőteset az megh irt es el adot darab feöld felool megh nem masollia es nem reuocallia [Kv; RDL I. 115]. *1677:* Az Adósság dolgábol valakinek mint vagyon sz ő kőtése és végezése, azon szerint légyen az elég-tétel is [AC 190]. *1681:* en kőtésem(ne)k Eleget tőttem, elsőb(en) a penzt tőttem le azután foglaltam el a Joszagot [BálLt]. *1852:* az 1848-iki esztendő ... jogi — birtok és földesuri viszonyokat meg változtatott ... igen természetes tehát hogy az ezen viszonyokon alapulo jogeredvények és kőtések is módositásokat szenvednek [NagyLak AF; DobLev. V/1330].

16. egyezség, megegyezés; învoială, înţelegere, convenţie; Konvention, Übereinkunft. *1547:* Az zewrzest walaky megy nem Allana. Biro es Ispan nekwl Egy mas Jozagan Igazat vewhesswnk ... Az eleby Kwtthes wolth ... hogy Biro Espan nelkwl Jgazat vewhessenek Jozagan [Sv; MNy XXXVI, 53]. *1569/1571:* andras, ester ... mire keoteotte penig eo magat az eo tulaydon Nyelue uallasa es keotese zerint valo lewelbeol ... beoweo(n) megh ertheti kigmetek [Dés/Székelyvásárhely; SLt XY. 24]. *1578:* ez dolognak megh allasara, ez keótesnek fel feytthetetlen keppen valo megh allasara es bizonsagara attwk az my Lewelwnket [Uzon Hsz; Kp I]. *1629:* ha Veres Balint, Valami rezeiben keoteset fel bontana ... tehat ... Szaz forint kótelen el maradjon [Megyesfva MT; DLev.1. II. 33]. *1693:* Lűn ... ilyen vegezesek és kötesek Doboka varmegyebeli Solyomkűi[a] és Uyfalvi[b] Csegezi Susanna Aszszony reszire jutott portiocska vegett [Kv; RLt 1. — [a-b]K]. *1724:* vinculumat Tetek egj mas kőszt hogj az mellyik fel, elbontja az Kőtest, vagy bantani akarna elsőbenis le teven negjvén forintakat ugj bonthassa el [Vormága H; JHb XXXIII/34]. *1837:* fel ada Czéh-Mester Atyánkfia ... a' belső Kalandosbeli sir-ásokkal történt viszalkodásokat, mellyre nézve meg-hivatás lévén a' mostani Kalandos-Apa Asztalos Sándor, 's előtte a' Contractus fel olvastatván azt felelé: hogy a' mostan Czéhokba lévő Ifjak nem tudnak ezen édgyűtt valo kötésünkről, 's ez okon történhetett a' mult eset [Kv; ÖCLev.].

Szk: *~t csinál. 1667:* Hallottam azt is Csiepregi Uramtol, hogy a szeoleo mérők keotest tsináltak volna keozteok hogy â féle dologh ne légyen hanem ki ki határával elegedgyék megh [Kv; RDL I. 148e Catharina ... Relicta vidua quondam, Nobilis Michaelis Egresi Colosvariensis (67) ns vall.]. *1725:* ki halota hogy mikor ... Haller Laszlo elvete az Asz(szo)nyt hogy kőtest s Contrektust csinalt hogy ha léjanya lehet legyen az Asz(szo)ny valasan [Darlac KK; ApLt 2 Apor Susanna édesanyjához] ✱ *~t szerez. 1616:* Mi Feketek, Lukaczok es Geörfiek, kik lakunk Losadiban Huniad varmegieben, egienleo Akaratbol nemzetesteol illyen vegezest es keoteost szerzettűnk szena Reteink felől ✱ *~t tesz. 1558:* My Erdely Miklos Chechey Cristoph es Zygethy Pal deak ... mynth fogoth Byrak elcoth zemel zerynth leuen Zabo ferencz Illen fogadast es keottest theon [Mv; BálLt 86]. *1569:* My Elewttwnk Illyen kewtest Tewnek, Melynek Byzonsagara es Erewsegere attuk az My Lewelwnkket [Diós K; JHbK XLV/13].

17. bánatpénz, *ek* kötél; vadiu; Reu/Abstandsgeld. *1568:* az mynemw Kętest ... az Jamborok kętęttek volt tudny illik tíz ftot azt az tíz ftot my wittwk meg [Kv; TJk III/1. 194]. *1621:* Melj bekellöddest es alkuvast mind ket felöl jovalla(na)k es megh njugovanak rajta 50 fl. kötes és büntetés alat kezeketis be advan mj nekünk [Asz; Borb. II]. *1667:* Lazár péter Ur(am) ... mindgiart Executiot tétethessen az meg irt Ötven forint kötesröl [Kv; Ks 65. 43.10]. *1707:* ezen Cserenek birasab(an) kötekis magokat mű előttűnk, hogy egj mast megh oltalmazak valamelyik fel megh ne(m) oltalmazna az masikat tehat 50. forint legyen az kötese az megh allo fel az megh ne(m) allo felen tsak egy falusi Birovalis megh vehesse az 50 forintot [Aranyosrákos TA; Borb. I.]. *1780:* ha az megirt pontokat magam vagy maradekim meg szegnők és nem telyesitenők, ezen 50, egyes arany kőtes Sumát ... rajtam vagy maradekimon ... exequaltathassanak (így!) [Ne; DobLev. III/545.2a]. *1823:* tévének egymás köziben 12 forint kőtést [Etéd U; NkF]. *1876:* E szerződést egy év lefolyása alatt 5 frt kötes mellett egyik fel is helyes ok nélkül fel nem mondhatja [M.bikal K; RAk 323].

Szk: *~t köt. 1629:* Mikor az leuelet irtak es az keotest keoteottek en azt nem tudom ... mert minket chyak az penz le tetel es fel vetel melle hittanak volt [Kv; TJk VII/3. 31] ✱ *~t tesz. 1568:* Jllen kętest tęttwnk hogy valaky ez dolgot haborgatna f. 20 maragyon [Kv; TJk III/1. 180]. *1632:* mikor az 15 forintrol keötest teönk Uarga Ianossal akkor ez az Uarga Mihaly keöz biro vala [Mv; MvLt 290. 74a] ✱ *~t vet vkik közé. 1632:* Felej Gasparne es Koczis Jonasne keözeött keötest vetettek vala, az sok jamborok [Mv; i.h. 141b].

18. örökségbeli hagyakozás; dispoziţie testamentară, testament; Erbschaftsvermachung. *1688:* jövének mű elönkbe Aranyas Széke(n) lako Létai István és mostan Komjátszege(n) commoralo Letai Benedek illyen dologh végett ... Letkai Istvánis Benedek(ne)k teon illy(en) keotest; hogy az eo holta utan ... minden Eoreokseghi ... maradgyanak az eo Fiara Benedekre [Borb. I]. *1690/XVIII. sz. eleje:* mindenunk Barakonyi Ersebeth Léányomra ... szállyanak, mely kőtesemet és vallásomat ... meg erösödni kivánom s akarom [Ne; DobLev. I/59].

19. frigy, szövetség; alianţă; Bund, Bündnis. *1671:* Ali béget Szepesi urammal császár portájára beküldje ... s az fővezérnek is tegyenek igíretet s ez kötés véghez menvén ... nem késnek hozzá fogni azután [TML V. 644 Baló László Teleki Mihályhoz].

Szk: *~t tesz. 1644:* Máté vajda kívánja ettől a vajdától, hogy küldje az ország püspökét s fő boerit Foxsanhoz s ő is küld s békéljenek meg s egymás között erős kötést tegyenek [Veress, Doc. X, 163 Barcsai Ákos Rákóczi Györgyhöz Jászvásárról]. *1657:* Minekelőtte az indulás lött volna, havaselji Máté vajdával az fejedelem intimatiójából kötést tönk, ... mert ekkor nagy szükségünk vala reá [KemÖn. 174] ✱ *~t szerez. 1710:* Vala egy leánya is Lászlónak[a], akit Ferdinándusnak Maximilián császár fiának adtak feleségül, a fiának penig, Lajosnak a Ferdinánd húgát kéri meg feleségül, a magyarok akaratja ellen újobb kötést szerezvén egymás között, hogy amelyik rész magtalan halna, annak országa a másikra szállana [CsH 65. — [a]II. Ulászló magyar királynak].

◇ **Hn.** *1754:* a' Kő kötésre jár véggel (sz) [Kispetri K; KHn 290]. *1774:* A' Kö kötés elött (sz) [uo.; i.h.]. *1795/1807:* A' Kökötésbe (k) [uo.; EHA].

Ha. *1571:* keotysth [Szu; SzO III, 340]. *1584:* kőttes [Csapósztgyörgy TA; Ks]. *1590:* kötist [Jobbágyfva MT; BálLt]. *1654:* keotist [Dés; Hr 2/15]. *1765:* kötis [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.].

kötéscsipke kötésnek való csipke; dantelă pentru legat; Bindungs/Bandspitze. *1678:* uöttem egy före való fekete csipket f 4 // 50 ... Egy uégh kötés csipket f 7 // 50 [UtI].

kötésecske 1. kötegecske; legăturică; Bündelchen. *1746:* Egy kötésecske vasdrót [Vargyas U; DanielAd. 258]. *1776:* En ... el mentem ... Dikuj Toma nevű Jobbágyával ... az Uram eő Nagysága Nagy Erdeje széllyibe ... mind az ketten egy egy kötésecske Sütni valo aszszu ágbogat kihozván hátainkon fel vetettűk a szekérre [A.kápolna KK; BK. Dikuj Pável (24) jb vall.]. *1804:* négy kötésetske Selyem [Borosbenedek AF; SLev.].

2. kötetecskényi; volumaş; ein Bändchen (groß). *1714:* Egj Kötésetke (!) Geographiai jadzo mappat magab(a) foglalván [AH 11].

3. kötött/hurkolt szegélydiszecske; mic ornament tricotat/croşetat; gestricktes/gewirktes Saumschmückchen. *1761:* Öt darab szedett pántlika, mellynek szélin arany és ezüst botokan vert kötésetske vagyon [Koronka MT; Told. 8].

kötéses 1. (ács)kötéssel készített/megerősített; cu îmbinări; mit Verbindung verfertigt/stärkt. *1632:* Ezen hazok eleöt ualo folioso keöteses, fa oszlopokon allo, az allia dezkaual padlott [Fog.; UF I, 138]. *1637:* Vagyon egy nagy eöregh szelyes keöteses zendelyes czywr [uo.; i.h. 419]. *1656:* vagjon az Olton altal ... 62 kötesses sasfakbol allo regi hid melinek elsö resze ... kötesses altal jaro gerendaival egyut ep 's jo [uo.; UF II, 144]. *1694:* vagjon az majorhaz ... meljnek kőteses fákbol valo és sövényes oldalai avagj falai, imitt-amott tapaszosak [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.]. *1738:* jo Tölgyfa és földben ásott ágos fákra erigalt jo kötéses, de rosz szalma fedeles Sajto Szin [Szászvessződ NK; Born. XX/12]. *1756:* Vagyon a Beres haz ... hosszan az haz elött vagjon kötéses Cserefa keskeny Tornácza [Branyicska H; JHb LXX/2. 12]. *1761:* Szolgál az ... ország Vtyarol avatag Sendely fedel alatt levő galambugos tserefa kötéses zábék között hevederfáihoz avatag fenyö deszkákbol szegzett ... nagy kapu [Pagocsa MT; JHbK LXVIII/1. 12] | kötéses Ágasokon áll ménesek számára készitett hoszszu szin, vagyis Sop [Bolya NK; i.h. 303].

Szk: *~ állás. 1676:* Ezen pinczében erős tölgj fakbol czinált, erős kötéses allasok vadnak kiken vagjon fenyü deszka Nro. 10 [Fog.; UF II, 715]. *1680:* ezen házb(an) találtat(na)k egy köteses állásson oh és uj szallonák [A.porumbák F; ÁLt Inv. 13] ✱ *~ kapu. 1636:* Vagyon az Cziürös kert kapuja uydon uy deszkas keöteses kapu, vas nelköl valo [Siménfva U; JHb Inv.]. *1676:* az csűres kertnek az tiukász ház felöl valo részire nyilik arra uy kötises kapu [Fog.; UF II, 740]. *1745:* A Nemes Curia(ra) ... mennek bé egy nagy kötéses Kapun [Székásve-

resegyháza AF; Told. 18] ∗ ~ *láb. 1648:* Az Felsö Porumbaki hataron az falun fellyel vagjon egj fwresz malom hat keöteses labakra czinalva sup kötes fedel alat [F.porumbák F; UF I, 904]. *1680:* Ezen Tornácz nyolcz kötesses labokon áll [A.porumbák F; ÁLt Inv. 7]. *1712:* Az Nemes Udvarház ... Udvarára mennek be edgy erös kötéses labakon allo ... nagy kapun [Mezöbodon TA; BfN 54/12] ∗ ~ *oszlop. 1676:* Vagyon ezen tul kö fal közöt talpokban eresztet kötéses oszlapokon, uj sendelyes heyazot alat egy uj szalonnás ház [Fog.; UF II, 705]. *1680:* Felsö Porumbakon fellyül hat kötesses tölgy fa oszlopokon ... vagyon eö Ngok(na)k Supos fedel alat egy Füresz Malmok [A.porumbák F; ÁLt Inv. 38]. *1761:* köteses jo kemény csere oszlopokon állo négy szegeletre hegyessen szarvazott ... cserefából felrótt csinos uj gárgyáju köböl ki rakott ... böv vizü Kerekes kút [Szászvesszöd NK; JHbK LXVIII/1. 197].

2. kötéssel díszített; ornat prin tricotare; mit Stickerei verziert/geschmückt. *1574:* vagion harom aranias Eleö keöteöm kettey varrot harmadik keötises [Gyf; JHbK XXI/12. 6]. *1628:* Egj reczes keoteses uekoni gallos gjocz lepedeo [Bodola Hsz; BLt]. *1651:* Ket Pohar szekre valo vaszon Abrosz kotesses. Azon kúvúl Hat Pohar szekre valo Abrosz Nedgye kotesses kettej Parazt [WassLt Wass Judit kel.]. *1664:* Ket köteses Gallos czipkés gyolcz lepedök [Beszt.; SL]. *1676:* Egy szakadozot czérnával varrot elöruha. Más patyolat viseltes, kötéses elöruha [Gyf; JHb XXXI/2]. *1705:* Más edgy baraczk virág szinü hiuz mallal bellet virágos barsony gyöngyös gombu köteses mente [Czege SzD; WassLt Vas Dánielné lelt. Rettegi György kezével]. *1722/1770 k.:* Egy kötéses gyólts abrosz, a' szélin tsipke körös környül [Csicsómihályfva SzD; SzConscr. 227]. *1751:* E szerent Vadnak a' Templom Egygyetmásj ... Humerale kettö kötéses. Paraszt 1 ... 3 ... Alba koteles 3 [Kóród KK; Ks 20/X].

Szk: *aranyos-ezüstös ~. 1768:* Egy Kökörcsin szin aranyos Ezüstös köteses Szoknya vallaval edjütt [Nsz; TGsz 51] ∗ *bécsi ~. 1713:* Egy féjér becsi köteses Ing [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.] ∗ *fejéres ~. 1694:* Egy fejeres köteses abroszt aestim. den. 84 [Kilyén Hsz; BLt 4]. *1728:* Egy fejeres köteses abrosz [Szentkirály Hsz; SVJk] ∗ *lyukatos ~. 1803:* mind a' ket széljik(en) három sorba 15 együtt 30 négy szegü jukatos, kötéses virágzással ékesíttetett szép Abrosz [Dombó KK; UnVJk 56] ∗ *sujtásos ~. 1726:* Egj sujtasos köteses harom szél abrosz [Kv; Pk 6] ∗ *temérdek ~. 1629/1635:* Ket temerdek keoteses kender abrosz ... Egy temerdek keoteses kender vazon abrosz ... Egj temerdek keoteses sahos kender abroz Mas egj keoteses temerde⟨k⟩ sahos kender abroz [Bodola Hsz; BLt néhai Béldi Kelemen inv.]. — Vö. az *ezüst-* és *fejérkötéses* címszóval.

kötésesen 1. (ács)kötéssel készítetten; făcut prin/cu îmbinări; mit Verbindung (an)gefertigt. *1699:* Ezen házak elöt lévö kis fojosocska vagy pitvar hat kötesesen csinalt oszlopokon ál [Vécke U; LLt]. *1736:* egy be rótt Csere talpakba kötésesen állo két láb Csere fára ... Siposon Sendellyezett Szin alatt van egy ... kerekes kut [Mikefva KK; CU XIII/1. 167]. *1745:* vagyon egj tölgy fa talpakra, Sas-fákra kötesesen épitett deszka padimentumú ujj Tornátzotska [Marossztkirály AF; Told. 18].

2. kötéssel díszítetten; ornat prin tricotare; mit Stikkerei geschmückt. *1735:* gjakran szabatott az Urfi számára ... Teleki Pálné Aszszonyom inget lábra-valot szep bullya vászonbol, az ingeit fejér selyemmel varrattatta az emlitett Aszszony Csipkésen és kötésesen [Kendilóna SzD; TKl].

kötésfa épületkötésnek való fa; lemn de legătură; Verbandholz. *1590:* veottem ... 3 kotesfat kapuhoz f. — d. 30 [Kv; Szám. 4/XX.10 Hooz Lőrinc sp kezével]. *1591:* Az feiedelem Konyhaiara ualo epitesre ... Egy olahnak wolt 4 Zal faya ... hozattwk el keotes faknak f 1 [Kv; i.h. 14]. *1637:* vagyon egy veghteben keötes fakra epittet tapaszos zendelyes kett rendbeli jstallo az fal mellett [UF I, 396] *1694:* van egy Toronyhoz ragasztva csinaltatott keötes fakbol allo Ütö oranak az Labja es Tartoja [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1699:* Ungur Iuonnal talaltam leczet, szaru fát, kötes fat [Rücs TA; KvAkKt Mss 344]. *1872:* Marha istallora ... Kötés es Kurta Szaru fak 12. darab 2 ölös [TSb 38]. — L. még UF II, 151.

kötésgerenda grindă de legătură; Verbandbalken. *1694:* (A malom) vegiben valo Vas Csapokat, Karikakat, az Malom alat vallo csapo Silipyeit, Csövekyeit, kötes Gerendait nem reghib(en) csinaltak Gattjaval edgyütt [Kővár Szt; JHb Inv.].

kötéske kötésecske (kötött/hurkolt ruhadíszecske); mic ornament (croşetat, tricotat pe îmbrăcăminte); kleine Strickerei (gewirktes, gestricktes Kleidungsschmückchen). *1676:* Egy Csomo recze, egy csomo fejér kötes. Egy darab köteske [Gyf; JHb XXXI/2].

kötéslevél 1. kötelező levél; litterae obligatoriae; înscris de obligaţie; Verschreibungs/Obligations/Vertragsschreiben. *1572:* Vrberger Gergel azt vallia hogy Az mely ados lewelet adot volt Kappa Antalnak kybe hazat neky keotette volt az Sumaiert ... eleb keolt hogi nem mynt az Aros Myhalnak adot keotes lewel, Az vtan keotette volt hazat Aros Myhalnak [Kv; TJk III/3. 38]. *1581:* Byro vram ... ertekezzek felölle hogy ... Thwry Georgi ... az Captalan elöt Aggyon kótes lewelet hazarol es zóleyrol [Kv; TanJk V/3. 243a]. *1629:* Arki Imre keotette volt az en hazamat az kiben lakom es az peres Zeoleot az Attyoknak ... es azon keotes leuel erejevel jutot eo mind az Zeoleohez mind az hazhoz s beleis iktattak [Kv; TJk VII/3. 83]. *1633:* Mi ... az kötes leuel continentiaia mellöl el nem allunk. Hanem a ... Jobbagiot ... megh keuanniuk [Szava K; Törzs]. *1636:* Ennek nagiub bizonsagara es erössigire adgiuk ... kötis levelwnket [Dés; DLt 396]. *1664:* N. Boros István(n) Vr(am) jobbagy[a] ... löttenek volt kezesek 1662 esztendöbe(n), die 6 Julii, Nemzetes Boér Sigmond Ur(amna)k egi felsö Veniczei Thoma Bunya nevú jobbagiaért pro f. 200. az mint kötes levelekbol ki teczik, hogy mikor eö kgme elé kivánnya álitani s elé nem alithatnak, raytok exequálhassák az f. 200 [Fog.; Szád. — [a]Köv. a fels.]. *1667:* Darabos Mihály ... az mostani kösztök valo békességet fel nem bontja, sem titkon, sem nylván ezen kötes levelet, és abban meg irt ötven forintot sem(m)i részeiben meg ne(m) háborgatná [K; Ks 65. 43. 10]. *1785:* amint most kezdem hallogatni ... olly Fassio és Kötés Levél irattatott [Nsz; Told. 4]. *1796:* a' Torboszlói[a] Uisi-

ta(ti)oba producala elöttünk a' Sz Imrei[b] Mater Ekkla már el szakadott Torboszloi Filialissal valo megegyezésről szollo kötés levelét [MMatr. 239. — [a-b]MT]. — L. még TML I, 168, II, 630.

A jel-re l. Bartal, Gloss. *littera obligatoriae* al. — A cimszót PP így értelmezi: Kötés levél: Litterae reversionales; PPB ehhez a köv. német értelmezést fűzi: eine Beschreibung, Vertrags-Zedul, Revers.

2. fej-i kötelezettségről szóló irat; act care cuprinde obligaţiile principelui; Schreiben/Schrift über die fürstlichen Verpflichtung. *1586:* 25. octob: Vrunktol eó Nagtol hoztak leueleket Egik keotes leuelet Hector Janos viszi varadda Az masik keotes leuelet az louas legin viszi Ebenj Gabornak Vj varra –/37 1/2 [Kv; Szám. 3/XXIV. 60]. *1597:* Makrai Janos vit Egj keotes Leüelet Almasra[a] a' Nemet Chiazar keoüete vthan f - d 37 1/2 [Kv; i.h. 7/XII. 65 Filstich Lőrinc sp kezével. — [a]K]. *1621:* azzonjunk eo felsege egi keotes leuelet uizj ... Bek Peter Berendig[a] ... d 28 [Kv; i.h. 15b/X. 49. — [a]K]. *1662:* itt a békességnek conditiói, cikkelyei punctumok szerint megirattak volna, azonképpen diploma, kötéslevél formájában Linc várában, die 16. Decembris anni 1645. abban való erős assecuratóriába következendő ofelsége minden magyar királyi successori is befoglaltatván és köteleztetvén sub verbo regio et bona fide christiana mediante (minemű erős hitformában többször ezelőtt nem lett), császártól kiadatni parancsoltatott vala [SKr 270-1]. — L. még SKr 191, 273-4, 281.

kötésű 1. vmilyen kötéssel díszített; ornamentat întrun anumit fel prin tricotare; mit irgendeiner Stickerei verziert. *1850 k.:* egy háklirozott fejer uj ágytakaro rostelyos kötésü [Pk 2].

2. vmilyen kardkötőjű; cu o anumită centură de legat sabia; mit irgendeinem Degenband. *1705:* Mas edgy fekete Czapás Virágos kötesü s egész ezüst maroklatú aranyos Torok kard [Cege SzD; WassLt Vas Dánielné lelt. Rettegi György kezével].

kötet 1. volum; Band. *1880:* Eladtam — hitvány árért —, de eladtam egy kötetet a Franklin Társulatnak ... Össze sincs állítva a kötet, mert irnom kell még hozzá sokat [PLev. 80 Petelei István Jakab Ödönhöz]. *1887:* De nem látná-e a Kolozsvár szerkesztője helyénvalónak, hogy ehhez a kötethez hozzászóljon? [i. h. 135 Gyarmati Zsigáné Petelei Istvánhoz].

2. egy kötetnyi/kötetre való; de un volum; von einem Band (viel). *1879:* Mátrai Bélának egy kötet nem tom', mije jelen meg nyomtatásban, s e valamivel együtt említi meg, hogy: „J. Ö. fiatal költőnk is ad ki egy kötet verset" [i. h. 63 Petelei István Jakab Ödönhöz].

3. kötés; legătură de carte; (Buch)Einband. *1802:* Német és Magy szo könyvetske Olasz Kötésben ... Francia Országnak valoságos szerentsétlen Történetéte(ne)k le irása, de A(nn)o 1793. Olasz kötetben [Ne; DobLev. IV/858.5b].

kötetlen 1. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *hordó* abroncsozatlan hordó; butoi necercuit; unbereiftes Faß. *1669:* köttetlen boros hordo njolcz. keöteöt boros hordois njolcz [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. *1693:* Andrisnak Egy köttöt hordo, mas kötetlen mint egy 20 vedresek [Ne; DobLev. 1/38. 12].

2. felkötözetlen (szőlő); (viţă de vie) nelegat(ă); unaufgebunden(e Rebe). *1716:* a szőlőkét mindenütt ki karosztak, a Csilag hégyét ki kőtőték, a többiben még vagyon kötétlén ... igen sok ki aszot, az hideg és alkalmatlan szély miján [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.].

3. bekötetlen (könyv); (carte) nelegată; uneingebunden(es Buch). *1615:* Keőnyuekbeöl Jutot nekj Júb anyaj rezreöl Egj regj Biblia Deak ... f. — d. 50 ... Egj postilla regj f. — d. 25. Juris dispositio keöttetle(n) f. — d. 6 [Kv; RDL I. 97 Junk András kezével]. *1628:* Az Legh belseő tárházban ... Egy Abrozban keötve keötetlen kónjv Vide(li)c(e)t Teatr(um) Vitae Humanae [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 1.].

4. deszkázatlan; nepodit; ungebrettert. *1656:* egi deszkas eoregh ... kapu, ki eleött kötetlen hidlasnelkül valo rosz saros heli leuen, szükseges megh teölteni [Fog.; UF II, 143].

köthet 1. a putea lega; binden können. *1736:* Kiki inkább leberetváltatta[a], s úgy üstököt hagytanak magoknak, azt szépen felkötötték s abban gyönyörködtek, mennél nagyobb csomót köthettenek az üstökökön [MetTr 354. — [a]A haját].

2. odaköthet; a putea lega undeva; anbinden können. Sz. *1619:* Azt soha ne gondoljátok, hogy az én uram őrizze váratokat, mert az bizony soha nem lészen, mert az én uram nem kötheti lábához mind az széles pusztán járó latrokat [BTN[2] 232-3]. *1672:* Kegyelmed végbeli kapitány lévén, az ő nagysága híre nélkül Magyarországban csak által ment az magyarországiak közé; ő nagysága senkit nem köthet az lábához [TML VI, 315 Székely László Telcki Mihályhoz]. — L. még BTN[2] 189, 237; TML IV, 458.

3. (gátat) fonhat, sövényelhet; a putea împleti/face (dig); (Damm) flechten können. *1560:* fellyeb azon vizenn, molnot ne chynalhasson bamfi menyhart ... az gattyat se keóthesse fellyeb annál, amint mostan vagon [Mv; JHbK XII/7].

4. rákényszeríthet; a putea impune prin forţă; aufzwingen können. *1619:* Minthogy immár igaz, hogy az magyaroké az frigy, nem az németeké, ha az magyar azt az frigyet az német fejedelemség alatt úgy nem akarja megtartani, hogy kötheti az hatalmas császár az magyarokra erővel azt az frigytartást nyilvánvaló ellenségekkel? [BTN[2] 289].

5. (birtokot) leköthet vkinek; a putea testa/lega (bunuri); (Gut) jm versprechen/verschreiben können. *1600:* en azth mo(n)dom, en ellenem wer elle(n) senkinek ne(m) hagyhatta sem keöthette az en eöstol maratt eöreöksigemet hazamat [UszT 15/249-50]. *1625:* az Eleö fellre maragio(n) mindene az Meg holt felnek senkinek ne köthesse se ne hagihasa semmi fele marhaiatt [Szentimre Cs; i.h. 17a]. *1668:* Balásfalvát sem köthette[a] az fejedelemasszonynak ... mert ország végzése ellen van [TML IV, 265 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — [a]A fej.].

Sz. *1879:* Szavát sohasem tudtam igaziba venni. Ha igérte, hogy bizonyos időben megkeres, mérget vehettem volna rá, hogy akkorra beteg lesz. Ha én ígértem megkeresni, mennybéli jussomat köthettem rá, hogy nem lesz otthon [PLev. 39 Petelei István Jakab Ödönhöz].

6. (országot örökösödési szerződéssel) vkinek leköthet; a putea promite cuiva (o ţară prin contract de moş-

tenire); (Land durch Erbschaftsvertrag) jm versprechen können. *1710:* Ferdinandus ugyan oda köthette per defectum seminis a maga haereditária provinciáit a sógorának, Ludovicusnak, mert szabad volt vele mint magáéval, de Lajosnak[a] a szabad választáson kívül nem lévén semmi jussa Magyarországhoz, a másét nem adhatta, se nem köthette senkinek [CsH 65. — [a]II. Lajos magyar királynak].

7. *kötést* ~ szerződhetik; a putea încheia un contract; einen Vertrag schließen können. *1896:* Még a tekergés alatt gondoltam rá: hogy ebből a magyar borból kóstolóul küldök nehány cseppet — az első magyar embernek, akivel pályám alatt kötést köthettem [Plev. 181 Petelei István Wodianer Artúrhoz].

8. ~*i magát* **a.** kötelezheti magát vmire; a se putea obliga la ceva; sich zu etw. verpflichten können. *1619:* Hogy most ez az főkövet absolute nem kötheti magat arra, hogy ez üdő alatt ki nem mennének az kozákok ... ilyenek az okai[a] [BTN[2] 263-4. — [a]Kőv. a fels.]. — **b.** ráerőltetheti/tukmálhatja magát vkire; a putea face să fie acceptat de către cineva; sich jm aufzwingen/drängen können. *1619:* Bizony őnagyságának is az én censurám inkább tetszenék abban, hogy olyanformán el kellene küldeni az ajándékot, de őnála az parancsolat most nincsen, erővel sem kötheti magát az vezérre [BTN[2] 314]. — **c.** vki jobbágyul szegődhetik; a se putea angaja ca iobag la cineva; sich jm als Leibeigene verdingen können. *1681:* valamely jöveven ... melj várasb(an), Faluban melyik Ur részére valo örökseg-b(en) elsőb(en) megh telepedik, az annak utanna más Ur alá magat nem kötheti [Hátszeg; VhU 151].

kőtisztító szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *köpüs* ~ *vasrudacska* üveghutabeli eszköz; sculă folosită în fabrica de sticlă; Werkzeug in der Glashütte. *1680:* Övegh csür ... Az eöveg csinalashoz vadnak holmi vasbol állo eszközök eszerint ... Fa nyelben csinalt köpüs kötisztito harom arasznal valamennyivel hosszab vas vekony rudacska no. 1 [A.porumbák F; ÁLt Urb. 973-4].

kötlevél 1. egyezséglevél; contract de vînzare-cumpărare; Konventionsschreiben/brief. *1844:* Dobolyi Klára asszony ... részére költ kötlevél a' Szentes Istvánnétol vásárlott ... Szánto földröl [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249]. *1848:* (A) Doboi István féle házas telket, az eredetileg közöltető Kötlevél szerént néhai Tks Betző Sámuel Úr ... özvegy Dobolyi Istvánné Úr asszonyhoz zállogította (!) az Előterjesztőkkeli kötlevél mellett [Fefér m.; i.h. V/1271]. *1860–1861:* (A gyalmászatra) kötlevelek van M.Sámsond, M.Kölpény és M.Madarasnak ... még a Bethlen Gábor fejedelem idejéből [Benkő, MszIsm. 7].

2. szerződés; contract; Vertrag. *1845:* a malom építtésihez ... a Mester ember holnap a Nyilalo eszközököt el akarja készitetni, s az után fel is nyilaltatni, azomba az a kivánata addig a nyilaláshoz ne kezdjen mig, köt levelet nem adunk [Kadács U; Pf Pálfi Dávid lev.] *1848:* a' cserébe kötött tiz évi határ idö még el nem tölt, és így a' cserét a' kötlevél értelmében egyikünk is fel nem bonthatná [Ipp Sz; Végr. Vall. Veres József vall.].

3. anyagi kötelezvény; obligaţie; Verschreibung, Schuldschein. *1847:* Kötelezte magát köt levelébe hogy ... fizetend egyszerre, hiba nélkül ket ezer forintot [Csapó KK; DobLev. V/1268]. *1849:* Kelemen Béni a társam által felmutatott árjegyzékből 60. eftot (!) előlegesen erőszakkal lehuzva nékünk adott egy ... kötlevelet [Kv; Végr. Vall. 87] | emlekeztetni kivánom ... szoros kötlevele 3ik pontja alatti kötelezésére — mely szerint a hátra lévő 3.000 ~ háromezer VRftnak kamatját 5. percentbe ... mindig az év elején tetszik fizetni [Csapó KK; DobLev. V/1275 Wizy Lajos Dobolyi Bálinthoz].

kötlevéli egyezséglevélbeli; din contractul de vînzare-cumpărare; vom Konventions/Schuldschreiben. *1848:* Kötlevéli idő eltelvén, nem mulatták el az Előterjesztők ... Özvegy Doboi Istvánné Tks Fosztó Rákhel Asszont a' kissebb zállog összeggeli meg kinálás mellett ... azon házastelek zállogbóli kibocsáttassa irant törvényesen meg intetni [Fejér m.; DobLev. V/1271].

kőtornác pridvor/cerdac de piatră; Hausflur/Gang aus Stein. *1758:* Ezen kő Tornácz Sub aperto aëre fedél nélkűl Lévén Számtarto Ur(am) jól észre ... végye kűlönös vigyázása alatt hanem ha tartya, külömb(en) alatta volt bólt szaporán ā Víz bé szivárgása mián, egészlen ruinálodhatnék ezen drága kőlcségel készitetett nyári kies uj Tornács [Déva; Ks 76. IX. 8]. *1765:* Én Gróf Petki Anna Gróf Kornis Antalné Szegődtem meg az Jesuiták Pallérával Günter Ferencz Urammal hogy ö kegyelme az en házaimat el készéti ... a Tornáczot pediglen kő fallal fel viszi annak rendi szerént, hogy kő Tornácz legyen belőle [Kv; Ks 11 XLVI.44].

kőtorony turn de piatră; Turm aus Stein. *1662:* a piacon[a] levő öreg egyház ... szép magos kőtorony faépületivel ... földig égvén, csak kőépületük maradt vala [SKr 342. — [a]Kv-t]. *1857:* Kőtorony a templomhoz ragasztva, épült 1780 táján ... Ez egyháznak gyámola volt Dálnoki Miklós István, ki temploma mellé kötornyot épitett [Görcsön Sz; ETF 107.26] *1868:* Harangláb roskadozott ... E harangláb helyett ... új kötorony építése indittatott, melynek falazata fel van emelve [Szentimre MT; i.h. 20].

kötő I. *mn* **1.** vmit fel/megkötő; cu care se leagă (de ceva); etw. aufbindend. *1783:* Kuk András, szöllö kötő hársot ád száz Papusát [Branyicska H; JHb XXXI/28]. *1797:* Szöllöbe valo két kissebb karo vas. Lábra kötő karozo vas egy [M.igen AF; DobLev. IV/777.13].

2. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *strimfli* ~ *pálca* harisnya-kötőtű; andrea de împletit ciorapi; Strumpfstricknadel. *1816:* 5 Strimfli kötö pátza [Mv; Told. 48] ∗ *strimfli* ~ *tő* 'ua.; idem'. *1785:* Strimpfli köttö to [WLt Cserei Helena jk 8b].

3. *rojt* ~ *osztováta* rázboi de ţesut franjuri; Webstuhl für/zum Fransenwirken. *1823:* Rojt kötö osztováta [LLt Csáky-per 601. L. 1].

4. ~ *vaspánt* ?' *1789:* Két kötő vas pánt Dr 10 ... egy el törött tő karika Dr. 2 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 5].

5. ,?' **Hn.** *1661:* az Kötő utban (sz) [Bádok K; BHn 23]. *1683:* keozelebb Kőrispatakhoz ugy mint kötő sárnál [Etéd U; EHA]. *1774:* a' kötő utnál (sz) [Gerendkeresztúr TA; EHA]. *1860:* Kötőut (sz, k) [Bádok K; BHn 31].

II. *fn* **1.** madzag; sfoară; Bindfaden, Spagat. *1696:* Gyula Fejérvárott a' Szemtarto házban gondviseletlenül találtatott ... hitvá(n) ladabeli Levelek Registruma ...

a' mint az exactorok Fasciculusokba(n) kötözték kötejek vagy el rothatott vagy az egerek el rágták [Gyf; BfR]. *1736 u.:* Korda Sigmond is oda való[a] udvari szolga levén ... mondja neki az úr[b]: hoccza a késedet, Korda, hogy vágjam le a levél kötőjét [MetTrCs 463. — [a]Gernyeszegi udvarbeli. [b]Teleki Mihály, a kancellár]. *1823–1830:* A válnak elöl volt melltartója, olyan széles, hogy a válat összehúzhatták ... egy más azon kötőkkel úgy egybefüzte és szorította, hogy bátran még nem is beszélhetett a benne lévő [FogE 66. — Egykori női öltözet-leírás]. *1840 k.:* egy atzéll egy réz Csiga Firhanghaz (: Egyiknek Selyem a' kötője :) [BetLt 3].

2. gatyamadzag; brăcinar; Hosenband. *1682:* Het Par Ing: lábravalostul, kötöstül [UtI].

3. (szoknya)korc-kötő; brîneţ; Schürzenband. *1779:* a Nagy Aszszony az Exponens Aszszonnak az szoknyaját meg nyomván a köteje el szakadott és fél felöll a szoknya le is suvadott [A.csernáton Hsz; HSzjP Uxor Ladislai Gajdo Anna Paputs (43) jb vall.].

4. övkötő; cingătoare; Gürtelband. *1716:* Ezüstel vert karmasin szin Sinor Eöv ... az kötője vegin is gyöngy Gombok [WassLt].

5. mentekötő; sfoara de la manta; Mantel/Dolmanschnur. *1603:* Varga Balint foldozo varga ... vallia ... az Nemetek ... ra menenek az legenire, vagdalnj kezdek ... s ereosse(n) verik huzzak vala, s El zakazta a' menteie keoteoiet neky erezte a' mentet s, el futamek Farkas vezara [Kv; TJk VI/1. 707]. *1823–1830:* a mentét sohasem öltötték fel, hanem lánccal vagy drága kemény kötővel nyakokba vetve hordozták [FogE 64].

6. ingkötő; sfoară de la cămaşă; Hemdenschnur. *1736:* Nem volt akkor ránczban szedett egész mellyű ingek az asszonyoknak, hanem az ingek elől meg volt hasítva, annak kötője volt, s úgy kötötték meg az nyakoknál [MetTr 342] | az Urfi köntösére valo ezüst sinor, gombokért, kötőért, és szarkalábért fizettem h. fl. 32 den. 54 [Kv/Szentbenedek SzD; Ks 72/53]. *1742:* Egy Fodor fátyol ing kötőstől kötés körülötte [Kisesküllő K; Somb.].

7. kardkötő; centură de legat sabia; Degen/Säbelkoppel. *1763:* Egy ezüstös kard ... más egy fekete kardotska fekete sellyem maitz köteivel [Hsz; Ks 23.XXIIb] | Egy Tompak (!) arannyas mostani modi ujj kard ezüstel arannyal elegyesen varrott, Viola szin barsonnyal bellett kötőjivel [Szentiván Hsz; i.h.].

8. karabélyszíj; curcaua carabinei; Karabinerriemen. *1823:* Egy kurta Damastzerozot karabej sárga kötőjevël [BK Inv.].

9. *olasz* ~ **a.** *1629:* Egj darab Olasz keoteo ... Pappirosra tekerve fejer olasz keoteo [Gysz; LLt Fasc. 155]. — **b.** *1648:* Egy Olasz köteő formára valo merő giemantos fűgő ... Egy Olasz köteő formara czinalt rosas fűggő [Mk Kapi Klára kel.]. — **c.** *1630:* Linczegh Janos Hozot beczibeol ... 3 végh Hay tekereo p(ro) f 2 d 50 tt f — d 7 1/2. 10 vegh olasz keoteo p(ro) f. 5 ... tt f — d 15 [Kv; Szám. 18b/IV. 37].

10. kötény; şorţ; Schürze. *1697:* Egy fejér kapiczor szoknya kötöstöl, vallastol; fekete szegélyes Csipkevel [Beszt.; KGy]. *1719/1751:* Az hajadon Leánynak édes Annya akarattya szerént viola szin vagy kökörtsin szin Velentzei Kamuka szoknyát vállastol kötöstöl determinálnak [Süketfva MT; DobLev. I/95]. *1728:* Egy Czitron szin kamuka Szoknya kötöstöl [Told. 19]. *1771:* Szeki Sárát Miklos János Feleségét találván Eczakának idején hogy a Kötöjibe vit valamit bé takarva [Dés; DLt 321.5b Al.Huszár (30) ns vall.] *1788:* vékony gyolts Ing váll hasonlo kötö [Mv; TSb 47]. *1840:* Markuj Máris ... viselt ... ótska bagazia szoknyát, kék kötöt, fejér kurta gubát [DLt nyomt. kl]. — L. még a *fátyol-, patyolat-, perpétekötő* címszókat.

11. *jártató* ~ kb. gyermekjártató hám; ham pentru copii mici cînd învaţă să umble; Kinderriemen zum Gehenlernen. *1790:* A' gyermeket ... gyakran jártattyuk, de jártató kötővel éppen nem tartom jonak hogy jártassuk, mert lehetetlen meg tartoztatni hogy egeszszen a' kötöre ne ereszsze a' mellyét [Kv; TL. Bodoki József prof. lev.].

12. (seb)kötés; bandaj; (Wund)Verband. *1597:* Anna azzony Zok Peterne ... wallia ... latam hogi az leankanak az labarol az keoteo le súhat vala, s az ver foldogal wala ala az zara(n) [Kv; TJk VI/1. 94]. *1778:* Az oldal fájásbanis a' fájdalmas hellyet, efféle lágyító meleg kötökkel kötözni különösem hasznos [MvALt Mátyus, ConsSan. gub.].

13. szőlőkötöző munkás; muncitor care leagă viţa de vie de araci; Bindearbeiter. *1698:* E mostani Szük időhőz kepest rendeltük hogy ... Kapasnak diurnuma per // 9 Karozonak // 9 Homolitonak // 12. Hajtónak, kötőnek // 6. levelezőnek // 9 [Dés; Jk 267a].

14. kötéssel rontó boszorkány; vrăjitoare care face farmece; durch Binden verwünschende/behexende Hexe. *1670:* az captiva felől hallatik, és mondatik ... hogy ... odo, köteo, varaslo, bűjós, bajos, hitegeteo, santito, vakito [Kv; TanJk II/1.769].

◇ **Szn.** *1584:* Ketheo Ianos [Kv; TJk IV/1. 352]. *1604:* Kötő mihaly zent Ersebeti Zabad zekel [UszT 20/316]. *1614:* Keoteo Istuan ppix [Bözöd U; BethU 180] | Keoteő Balas ppix [Nagysolymos U; i.h.].

◇ **Hn.** *1731:* Ökör kötő tővin (sz) [Impérfva Cs; EHA]. *1874 k./1906:* Ökörkötő [Deményháza MT; EHA].

kötődés kötekedés; cîrcotă, căutare de pricină; Nekkerei, Stänkerei. *1826:* Szász Sigmond ... Szüntelen kötődött beléje a nélkült hogy Ferentzi Josef leg kissebb okot is Szolgáltatott volna a Szász Sigmond kötődésire [Somosd MT; CsS].

kötődik 1. (a gát) fonódik, sövényelődik; a se face (digul); (Damm) geflochten werden. *1700:* ha az meg irt Groff Ur eö Nga[a] Malmának gáttya magassa(n) nem köttetnek, nem fogna sokat ártani az Vas Daniel Vram Malmanak ... ha pedig magossacskán kötődik az gát ugy hiszszük hogy nem lészen kára nélkül Vas Daniel Vr(amn)ak [Dob.; WassLt. — [a]Gr. Apor István]. *1844:* egy ujjanon keresztül járo nagy gát kötődik[a] [Meggyesfva MT; LLt. — [a]A Maroson].

2. (szerződés) köttetik; a se încheia (contractul); (Vertrag) geschlossen werden. *1802:* azon rétről ... a' melyből ez el foglaltatott vala, mind magára, mind két ág maradékira, mind pedig minden véreire nézve örökösön le mondván, azon leveleket, mellyek mellett az Ekklával kötődött erőtlenek(ne)k, és más rétről szollók(na)k lenni meg ismerné 's declarálná [Mezőbánd MT; MMatr. 372].

3. kötekedik; a se circoti, a căuta princină; stänkern, Streit suchen. *1634:* meny el az Istenert kerlek ne kötőd-

giel en velem [Mv; MvLt 291.18a]. *1655/1754:* Ha valamely Legény Vrát s Asszonyát meg nem bétsűlvén illetlenűl bátor az Asszonyával kötődnékis bűntet(ése) két héti bér [Kv; ACLev. 12]. *1770:* kűn az uttzán jödegelvén hallottuk kötödnek ... szobol ellenkeznek [Nagyercse MT; Told. 3a]. *1805:* a' Pásztorral kötödni 's veszekedni kezdett [Kv; Pk 3]. *1806:* Latvan Papp Vaszalia azt hogy az én Kantzám meg kerűlt, azért kötodik mar hogy miert nem kerűl meg az eö Kegyelmeje is [A.várca Sz; BfR].

4. civakodik, huzakodik vmi felett; a se certa pentru ceva; über etw. zanken/hadern. *1710 k.:* Én hirtelen fellobanó haragú embernek tartattam, mert kivált ha vélem kötődtek, feleseltek és valami bolondságot állítottak s vitattak vélem ... megindultam ... néha talán felettébb is urgeáltam [BÖn. 494]. *1740:* a' melly Szölö volt ... eleget kötödtek ketten felette [Szásznyires SzD; 17/LXXXIV. 13].

5. beleakaszkodik/köt vkibe; a se lega de cineva; mit jm anbinden, jn anrempeln. *1792:* én belém erőszakasan ne kíványan kötödni [Bezdéd SzD; BálLt 1]. *1826:* Szász Sigmond mind tsak kötődet Ferentzi Josefbe [Somosd MT; CsS].

kötődő kötekedő; cîrcotaş; neckend, Streit suchend. *1844:* Szakmári Ferentz ... egy részeges fajtalan életü hitvány gaz ember, mindennel kötödö | Szakmári Ferentzet ugy az ágyassát esmérem ... másokkal kötödő motskolodo ember [A.sófva U; DLt 1441].

kötőfa kötésfa; lemn/grindă de legătură; Verbandholz. *1587:* Az oda walo Espotalybely kapw kerteheoz veottem egy kapw balwant mynd keoteo, es fel fayawal eozze f. 2 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 12 Zabo György isp. m. kezével]. *1778:* kötő fát vágtak négy Szál csere fát, emelő rudnakis Vágtak kettőt [Magyaros MT; Berz. 15. XXXVI/14].

kötőfejsze favágó fejsze; securea tăietorului de lemne; Baumaxt. *1629:* az keöteö fejszet Simon az eöueben duga [Mv; MvLt 290. 162a]. *1637:* Uy keöteö feyszek nr. 15. Annal approb uy Beczy feyszek nr. 10. szalu nr. 2 [UF I, 402]. *1685 e.:* Rosz kötö fejsze Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 4-5]. *1688:* Egy kötö fejsze [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 3]. *1693:* Andrisnak ... Egy kötö fejsze es egy karozo szekerce [Ne; DobLev. I/38.9]. *1742:* Két kötö fejsze. Két farago fejsze. Egj hoszszu nyelü balta [Kisborszó SzD; TL 42 Kifor fam. lev.]. *1748:* Kötö fejszék Nro 3 az egyik el tört a nyakáb(an) [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 10]. *1749:* a Kis Sajóiak fel kelvén falustól a meg irt malom(na)k Gátját el vágták ... magam is jelen voltam egy kötö fejszével [Kissajó BN; BLt Danyik Pásk (50) jb. vall.]. *1754:* egy kötö fészétis vett den. 48 [Mezőgerebenes TA; BLt 7]. *1782:* Kötö Fészi [Szentmárton Cs; Hr Inv.]. *1812:* Egy kötö fészének tsalasáért[a] ujbol 42 xr ... Kötö fészét nadolni és atzélalni 30 xr. [F.rákos U; Falujk 72-3 Sebe János pap-not. kezével. — [a]Értsd: csinálásáért].

Szk: *kisded ~. 1792:* Kisded kötö fejsze [F. oroszfalu SzD; Told. 71] ✱ *molnár ~. 1745:* (A vádlott) egy Molnár János nevü idegen és szegény molnár Mester ember-(ne)k nagy Molnár Kötö fejszéjét el lopta [Torda; TJkT II. 21] ✱ *nagy ~. 1714:* Bajor Ferencz Uram ... be méne az Malomban, ben találván az Nyisztor Miklos nagy kötö fejszéjét ki jöve az Malombol [Berekszó H; Szer. Marián Danila (26) jb vall.]. *1794:* Egy nagy kötö féjsze Nro 1 [Gyalakuta MT; TSb 17] ✱ *öreg ~. 1683:* Mihoknak ... Egy öreg kötö fejsze es Egy rongyos Becsi lakat [Ne; DobLev. I/38.9]. *1729:* Öreg kötö fejsze nro 1. Farago fejsze nro 1 [TKl Petki Nagy cs. szám. 79a].

kötőfék căpăstru; Halfter. *1589:* Egy keoteo fek [Kv; KvLt Vegyes 1/2. 39]. *1594:* Az Bagossi[a] Maior haznal Wagjon ... Zekeres louaknak walo keötheö fekek No 10 [UC 78/7. 18-9. — [a]Sz]. *1638:* ez ide(n) hogi Eöperjesre az szent Lörincz Napi sokadalomra megjunk vala fel ... ennekem egi keöteö fekeöm vesze el [Mv; MvLt 291. 148a]. *1679:* Vagyo(n) itt keöteö fék nro 9. mindenik-(ne)k szára egi egi bokor vékony lancz [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 89]. *1681:* adattak kezem ala ket Sütőgetet Paripak Pokroczostol Kötőfekestől [Görgény MT; UtI]. *1766:* viszsza jöve itt lako Kántor Jánosnak Fia a Paska Vonya Fiával Györgyikával ... tőllem kérdék illy szoval: Társ nints é egy kötőfék veled [Héderfája KK; BfR VI. 125/18 Pitzi Pista (16) jb vall.]. *1842/1845:* Egy kötöféket szijjuval ki todtam és javitottam 36 xr [Ne; DobLev. V/1254].

Szk: *állásbeli ~. 1609:* Az germeklonak egy alasbely keöteö feket vetem pro d. 36 [Gyalu K; GyU 433]. *1656:* Istallo ... mind az hetnek[a] egy egy allasbeli keotö ffék az fejeben [Dob.; Mk Inv. 7. — [a]Lónak] ✱ *fejér ~. 1628:* Negy feier kótó fek [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 11-2] ✱ *forgókarikás kender ~. 1669:* Forgo karikas kender kötö fek No 8 [Fog.; UtI] ✱ *láncos ~. 1620:* Bagaria sziy szerszamokrul es egieb Geőreögh Marhakrul ... Egy lanczos keöteö fektul f — //1 [Kv; KvLt II/69 VectTr 18-9]. *1628:* Egy lanczos kötó fek fek agyastul [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44.12] ✱ *magyar szíjú ~. 1761:* Nemeth Sziju kötőfék és Magyar sziju Kötőfék, melyek is a Paripák fejébe vadnak [Siménfva U; JHb XXIII/31. 20] ✱ *német szíjú ~ → magyar szíjú ~* ✱ *ordinárié ~. 1812:* Pap Ferentz Udvar Biro Ur Sz.Régeni Hermán János Uramnak ... fizetett légjen ... Öt Ordinarie kötöfékekért per 30 xr [Nagynyulas K; IB] ✱ *portai ~. 1642:* ket Portai kótófék allasbeli [Koronka MT; Told. 1a II] ✱ *szimpla ~. 1810:* Három simpla kötőfék Rf 5 xr 1 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 14] ✱ *úti ~. 1628:* Egy Abrozba kötue. Egy hituan Lakat. Ket uthj keötö fek [Gyalu K; JHbK XII/44.12]. — Vö. a *hagaria-, kender-* és *szijkötőfék* címszóval.

kötőfékes kötőfékkel felszerszámozott; cu căpăstru; mit Halfter angeschirrt. *1656:* Az menh lovak pokroczosok heuederesek keötöfekesek, de az edgjik keötelbeöl valo [Fog.; UF II. 142].

kötőfékszár a kötőfék kötele/szíja (melynél fogva a lovat vezetik/megkötik); curea/frînghie de căpăstru; Halfterseil. *XVIII. sz. eleje:* Futrás kötél és egy kötőfék szárra valo istrangért xf 12 [JHbB]. *1720:* Kenderünk nekünk nincsen, mert azt csak kötőfék szárokrais fel dolgozzák, már pedig czövekes kötélnek sok kel [KJ. Rétyi Péter lev. Brassóból]. *1768:* Tilolt kender Erogatioja ... Ajtoni Béres ökrök, Mén Lovak szükségére kötelek és kötőfék szárok(na)k [K; DobLev. II/390. 9b]. *1786:* Tot István még az Lovatis bé vezeté a Kortsma Házban ... s azzal én meg kapom az Tot Istvánt keziben az kötőfék

szárát és azzal ki vivém az Lovát, s el eresztém [Hídvég MT; GyL. Jarolin János (54) fogadós vall.]. *1798:* egy Ribitsorai[a] Ember ... meg ragadá a' Lovam kötőfék szárát s igyekszik vala fel ülni erőszakoson a Lovamra [Ks 76. VIIIc. 191. — [a]H].

kötögető '?' **Hn.** *1714:* Kötőgetőben (k) [Lengyelfva U; EHA].

kötőjű vállpántos/szíjas; cu bretea; mit Schulterband/riemen. *1823:* Sarga Laza kötőjü Lazarino Flinta ... ket lora valo Spanyol Flinta [BK Inv.].

kötőkosár kasornya (zsinegből kötött hálószerű edényhordozó); peteică (împletitură/plasă de sfoară în care se duc vasele cu mîncare la cîmp); Speisetragnetz. *1787:* Angyalos Mária Molnár Illyésnének égy Kötő Kosárt Cserép Edenyéstől a' Fejébe ütött | a' Felesége ... égy Keszkenövel a' fejemhez üte ... 's én is égy kötö kosárt röstölöstöl a hátához uték [Kv; KvLt Prot. jur. II-III/8. 408-9, 499]. *1849:* Két szép Aranyos kötö kosár [Széplak KK; SLt 17].

kötőlánc kerékkötő lánc; lanț de roată; Rad/Sperrkette. *1589:* Egy keotheo Lancz. Egy keotheo fek [Kv; KvLt Vegyes I/2. 39]. *1594:* Az szekerekhez ketheö lancz vagjon No. 3 [Somlyó Sz; UC 78/7. 16-8]. *1681:* Noczsa Tivadarnak maradot ... egy jo szekér ... Két köz láncz égy kötő láncz [Milvány K; RLt 1]. *1698:* ezen Dobráék kéz bé adással obligálák magokot és maradékjokot örökös Jobbágyul ... három borjus és edgy meddö Tehenekkel ... edgy Szekérrel, annak két csatlós lánczaival, edgy kötö lánczával, két kerekei vasasok lévén [Mezőszakál K; Törzs]. *1750:* Negy fako szekerek es azokhoz valo negy kötö lanczok valami vaslottak [Gyeke K; Ks 83]. *1753:* Egj Béres szekér, kötö, tartó, és csatló lántzaival és ugyan egj darab kötö igen vastag lantzal edgüt 15[a] [M.nádas K; RLt. — [a]Tollban maradt: Flor hung.]. *1784:* egy kötö Lantz, más a Lajtorját egyb(e) szorito tekert szemü tsatlo Lántz [Rücs MT; Ks 21.XV.22]. *1843:* Van ezen ... szekerhez egy 28. szemből allo kötö Lántz, -tarto Lántz a rudas jármon [Dés; DLt 622].

kötölezedik kötekedik; a căuta pricina, a se cîrcoti; stänkern, mit jm Streit suchen. *1590:* latam hogy harman Ieonek, es haborgo zawokat hallam, monda Sardi, menj ell ne keoteolezedgyel velem mert enneke(m) mas dolgom vagyon, es bort se(m) itta(m) annyit minth the [Kv; TJk V/1.10].

kötölődik civakodik, huzakodik; a se certa; zanken. *1786:* Almási Miklos Uramban tsak kötölödvén a Mészárosok, Szidták káromolták [Torda; KW]. *1806:* Pap Vaszilika eö kegyelme ... kötölödik ez okon a' mint beszellik, hogy azon idöben még Nems Papp Demeternekis el veszett egy kantzája és Nánása lévén az Exponens(ne)k magával el hivta egy Nezö Aszszonyhoz [A.várca Sz; IB 130/1 Rabottyin Györgyi (30) col. vall.].

kötölődés kötekedés, kötölőzködés; ceartă; Stänkerei, Handelsucht. *1846:* látva az igazságtalan kötölödzést is [Dés; DLt 1044]. *1851:* kötelezé magát a' Haszonberlö a' haszonberbe vett Telket és szanto, s kaszalo helyeket a' ki ado Urnak minden jog formalas s kötölödzés nelkül mint Majorság birtokot viszszá adni [Uzon Hsz; Kp V. 385].

kötölődzik kötekedik, beleköt/akaszkodik vkibe; a se lega de cineva; stänkern, mit jm Streit suchen. *1781:* N. Szokolján Juon hásártos részeges veszekedö Garáznás és mindenekben minden igaz ok nélkült belé kötelező verekedő ember volt de erötlen lévén akibe kötelödzett, minden meg verte [K; KLev.]. *1792:* igen Szerfelett erőszakos ember ... ottan ottan hol a Faluban kötelödzik minden ok nélkül, hol pedig más különös Gazda emberekb(en) [Szováta MT; Berz, 16. XL/5]. *1796:* részégen Házamra 's Okolomra jövén ... Menyetske Leányomat meg támodván ... a' Vejembe ki Nemes Ember kötelödzöttenek, hajánál fogva tépték, 's puskával fejétis be törték [Déva; Ks 75. VIIIb. 142]. *1806:* a' Pap Demeter Kantzája meg is került ... a' Pap Vaszaliaé máig is oda vagyon, ezért kötölödzik már az Exponensben hogy miért nem került meg az Ôvé is [A.várca Sz; BfR 130/1 Kis György (50) col. vall.]. *1812:* Mikor a Groffné Aszszony eö nsga valahonnan a Groff ur eö nsgát haza érkezni látta a Groffban kötölödzött azt mondván: hogy mihelyt látlak azonnal fel háborodom egészszen [Héderfája KK; IB. Nemes Kolumbán Imreh (21) vall.]. *1833:* Szitkazodni szokot s kötelödzik az emberekbe [Kv; KLev.].

kötölődző civakodó, kötekedő; cîrcotaș; stänkernd. *1814:* Dobai Mihály Uram mint meg tölt Ember, 's annál fogva kötölödzö, a' mikor az Exponensek(ne)k hibájok nem volt is, beléjek kapott, és minden modon mortificalni szokta [Dés; DLt 56.23]. *1816:* Harasztosán Kretsun ... garáznás veszekedö, másokba minden igaz ok nelkült köteledzö [K; KLev.]. *1833:* Onye luj Alexandru[a] ... garázna, kötölödző 's parázna, 's különösön nagy kártyás [DLt 1259 nyomt. kl. — [a]A szökevény].

kötölőzik 1. kötekedik vkivel; a-i căuta pricină cuiva; mit jm Streit suchen. *1785:* Intze Imréhvel a negyedik Strásával kötelőzne [Feltorja Hsz; HSzjP Dávid Szöts (55) jb vall.]. *1804:* a' Pasztort az ital batoritván véllem kötölözni kezdet ... Csak véllem kötölözöt és szidni is kezdet [Farnas K; KLev.]. *1843:* Szabo János Pekárikkal kötölözött [Dés; DLt 586.15].

2. beleakaszkodik/köt vkibe; a se lega de cineva; mit jm anbandeln, jn anrempeln. *1762:* Hallottaé, hogy minekelötte Potsa David Uram egyetis senkinek nem szollott volna elég oknélkül ökegyelmekben kötölöztek, tegették, szidták ...? [Peselnek Hsz; HSzjP vk]. *1827:* a' Katona bé jött az Házba, és Mihailába kezdett kötelözni [Egerbegy TA; TLt Közig. ir. 1110 Turán Mihaila (18) vall.].

Szk: *beléje ~.* *1797:* Szilágyi Mihály minden igaz ok nélkült belém kötölözvén mejbe ragada [Harcó MT; Berz. 3.N.3/21]. *1804:* nem adtak okot arra, hogy Jakabb Sussánna le motskollya De mint szokásos Aszszony beléjek kötölözett [M.fráta K; KLev.]. *1822:* hogy én nem akartam innya belém akartak kötölezni [Dés; DLt 133] ✱ *egymásba kötölöznek.* *1762:* meg ittasodván a Bodoni Lakosak egymásba kötelöztenek verekedtenek [Hagymásbodon MT; Told. 48].

3. civakodik, huzakodik; a se certa cu cineva; zanken. *1768:* se Biro, se Polgár nem lévén akkor Semmi közi nem lesz vala ottan kőtőlőzni [Dés; DLt Liber Inventationis]. *1776:* a Katonai Sokadalomba ... kimenvén, láttom ottan, hogy ... Vajvod Juon, és Dán Juon szobol vetekednek ... Vajvod Szánda ... szép szoval Kezdé kérni, mondván nékik, ne kőtelezetek, ne veszekedgyetek [Katona K; Born. VI. 14]. *1825:* Érkeztek oda Árkosi emberek is, a kik Marhájok után jöttek s hogy ki nem botsátották szoval kötölöztek [Sszgy; HSzjP Szentgyörgyi Kőmives Meneges felesége Szabo Kriska vall.].

kötölőzködik 1. kötekedik, huzakodik; a-i căuta pricină cuiva; stänkern. *1847:* Aranyos Ferentz ... a' Helberkre be menvén ... 3 legények ... minden szollalkozás nelkül velle kötölözködtek el anyira hogy ötett meg verhessék, szakállát is kezdettek huzogalni ... és őtet az Asztalos Czéh szó hordozojának s Kuplernek neveztek [Kv; ACProt. 23-4].

2. *beléje* ~ beleakaszkodik/köt vkibe; a se lega de cineva; mit jm anbandeln. *1841:* a' tegnapi napan is minden ok nélkül belém kötelözködvén [Dés; DLt 756].

kötölőzködő kötekedő; cîrcotaş; stänk(e)rig, streitsüchtig. *1827:* Gorgya Ursz Annor(um) 50 ... Arrol hogy ... Ránta Vonuj erőszakos kőtőloszkődő Ember s keresi az alkalmatosságot hogy verekedhessen semmit nem vallott [Nyérce K; KLev.].

kötölőző kötekedő; cîrcotaş; streitsüchtig. *1823:* Krétsune Nutzuj ... Felesegestől együtt igen garáznás, veszekedők kötölözök káromkodok [K; KLev.].

kötőpánt '?' *1852:* A malom bel kereke gyenge ... kötö pánt nintsen rajta [Km; KmULev. 2].

kőtör borsajtó; teasc, presă de struguri; Weinpresse, Kelter. *1744:* Az Allyán[a] ... vagyon valami regi szalmás fedelű Kőtőr vagj is Sajtolo [Pipe KK; LLt Fasc. 67. — [a]A szőlőnek].

A Tsz — Gyarmathi Sámuel közlésére utalva — így szótározza e tájszót: Kőtőr, sajtó, Kelter. Székely szó. A MTsz Székelykeresztúr vidékére vonatkoztatott közléssel megerősíti a szó korunkbeli életét és jel-ét.

kőtörő 1. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *bot* kőzúzó bunkó; ciocan de sfărîmat/spart piatră; Steinbrechkeule/schlägel. *1691:* Azon uas futató kohoz uagyon ... egy keő teőreő both, egy koh nyárs [CsVh 114-5] ✱ ~ *válú* kőzúzó vályú; jgheab/troacă pentru sfărîmat piatră; Steinbrechtrog/mulde. *1648:* Wvegh czyurheőz valo instrumentumok ... Keő porteőreő malom ... Az stomp alatt valo köteőreő válu nem jo [Komána F; UF I, 938] ✱ ~ *vas* kőzúzó vas; fier de spart piatră; Steinbrecheisen. *1637:* egy Ladaba talaltunk wúeg Criwrheoz valo vas ezkeozeoket ugy mint egy Nagy Eoreg szen vono vas rud ... ket eőregh keő teőreő vas [Teremi KK; Ks 69.50.44] ✱ ~ *vaspöröly* kőzúzó vaspöröly; baros de spart piatră; Steinbrechhammer. *1632:* Egj keőteőreő vas peőreőlj [Fog.; UF I, 142]. *1677:* kőtőrő kis vas pöröly no. 1 [CsVh 50].

2. kőzúzó munkás; spărgător de piatră; Steinbrecher. **Szn.** *1613/1640:* (A föld) Keőteőrő Balint Nyil földe volt [Gyalakuta MT; EHA].

3. ? kőzúzó hely; loc pentru spargerea pietrelor; Steinbrechstelle. **Hn.** *1613/1640:* egi föld az falu uegen az Czipkesbeli földek jönek labbal rea Keőteőreő föld(ne)kis hyak [uo.; EHA]. *1631/1640:* Keőteőreő feöld [uo.; EHA].

kőtörő-malom kőőrlő malom; concasor de piatră; Gesteinsmühle. *1632:* Vagio(n) egy Iuegh Cziwr melib(en) mostis miuelnek mellette uagio(n) egj kerekw es ket nilu keö Teöreö malomis [F.komána F; UC 14/38. 146]. *1637:* Vagyon egy Juegh Czywr mellette egy keő teőreő malom kett nylra Czinalua [uo.; UC 14/42. 187]. *1674:* kő tőrő malom bikfabol fel rot sup fedel alatt Ennek előtte vagyon egy kis patakon egj két nyilu kő tőrő malmais eő Ngoknak az specificalt űvegh csűr szűksegere csinaltatott [A.porumbák F; UF II, 615, 628]. *1680:* az havasrol le follyo patakocskán vagyon egy kötőrő malom [uo.; ÁLt Urb. 674].

kőtőrúd 1. nyomórúd; par de legat finul la căruţă; Rüst/Heubaum. *1666/1793:* azon tilalmas Erdőből nyir, nyár és Gyertyán fábol Falubeli embernek szükségire őkőr szekérre elő utó ágasnak, ... apro loszekérre valo lajtorjás kőtő rudat ... szabad hozni [A.csernáton Hsz; SzékFt 19]. — A jel-re 1. Tsz; MTsz; Vadr. 429.

2. ~ *vastagságnyi* kötőrúd-vastagságú; de grosimea unui par; rüstbaum dick. *1751:* Olah Mihálynális láttam mint egy kötő rud vastagságnit[a] [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151. — [a]Fát].

kötő-szalma '?' *1695:* A kötő szalma iránt eddég valo praxis meg tartathatik jo rendben ... fele a' kőtő szalmanak az Ecclesiaé legyen [Kv; SRE 35].

kötőszíj '?' *1692:* Kőtő szynak valo bilind szy 1 [Szárhegy Cs; LLt].

kötő-szogyor kasornya (zsinegből kötött hálószerű edényhordozó); peteică (împletitură/plasă de sfoară în care se duc vasele cu mîncare la cîmp); Speisetragnetz. *1765:* egy Nagy fazakokotis ... Lengjel Pal a' földőn kezeben levő Czőlőnkel agjon veré, egj más üres nagj fazakat kötő szogjorral edgjűt el hajtá bé az oldalon [Kissolymos U; Márkos lev.].

Az utótag lehet elírás *szotyor* helyett, de lehet emennek nyj-i alakváltozata is.

kötött 1. egybe/összekötött; legat (în ...); zusammengebunden. *1570:* Vrsula Hegedws Janosne ... vallya hogy ... Zabo Janosne ... az kertben vitte Es vgy adot egy chalanbol keotet bokretat neky aranyal Tekerte volt hogy az Trombitas Demeternek adna [Kv; TJk III/2. 27]. *1734:* az Kolosvarol el hozott fazekban s fasciculusban kötött pénz ... maigis ott van [Torda; TJkT I. 34]. *1736:* soha nem emlékezem, hogy ifju legényt nagy hajjal láttam volna, de hogy azt hátul vagy sinórral vagy pántlikával megkötötték volna, mint a lófarkát, mint most cselekesznek, híre helye sem volt, annál inkább zsacskókban hordozták volna. Ha akkor kötött hajjal vagy zsacskókban varrott hajjal valaki eléjött volna, azt mindnyájan kaczagták s csúfolták volna, s azt tudták volna, hogy farsangos [MetTr 354].

Szk: ~ *kocsiskorbács. 1805:* Egy Páva-tollubol kötött kocsis korbács [Mv; TGsz 52] ✱ ~ *legyező. 1594:* Paua tolbul keötheöt legyezö No 1. [Somlyó Sz; UC 7/7.24] ✱ *bogra* ~. *1784:* Sárpatakrol a' G Teleki Mihály Ur Udvarábol 27a Juny 1784 el szökött Jobbágy Sütönek le írása ... kitsin homloku, két bogra kötött fekete tömött haju, nagy Szelyes Szaju[a] ✱ *csomóban* ~. *1749:* Vajda Boldisar ... Itt Tordán országos sokadalom napján edgj A.Fülei Popa nevü ember(ne)k sebiböl keszkenöben tsomoban kötött pénzét ... el lopta [Torda; TJkT III. 250]. *1812:* Quietentia Huszonőtt véka köz czíponak valo lisztről ... egy véka retekről ötven Csomoban kötöttt petresellyemről ... mellyeket ... Tekentetes Zilahi Szöts Gábor Ur a kolosvári Udvar szükségére küldött [Kv; IB. Kis Ferenc számt. nyil.].

2. felkötözött; legat (de ...); aufgebunden. *1633:* mikor en haza menek latam hogy az mi hazunknal az katonak az Leaniokkal tanczolnak, es miuel az mi gerendara keoteot szalonna(n)ktol eok el nem fernek tazigaltak logattak [Mv; MvLt 290.118a].

3. rákötözött; legat (pe ...); d(a)raufgebunden/seilt. *1656:* (A) gradicznak ket felöl valo melljekin negi vas karikakra kötteöt korfak helljen egi egi szal eoregh jstrangh [Fog.; UF II. 162]. *1823-1830:* a szerzetesek, csónakokan küldik embereiket, kik a hajó oldala mellé menvén, a kezekben lévő rúdra kötött zacskót bedugván a hajó ablakán, szedik az alamizsnát [FogE 262]. *1842:* a ragadományon kapkodó egér a pallora kötött etel el nyelésével az ütöt mindig maga ejti magara[a] [Dés; DLt az 1844. évi iratok közt. — [a]Az egérfogóban].

4. odakötözött; legat (de ...); d(a)rangebunden/seilt. *1810:* Vagyon benne 11 ... állás fa alol talpba felyül a' mester gerendába belé vésve, melyekről a' más végeikkel a' Válluhoz kőtőtt lántzon álló 4 közfák fügnek [Doboka; Ks 76 Conscr. 30-1].

5. belekötözött; legat (în ...); hineingebunden. *1586:* Kanta Mihalj viszi Zombori Demetert hwniadig harmad magaual es valamj zeoniegben keoteót nehez Malhaual attam 4 lora f. 2 [Kv; Szám. 3/XXIV. 57]. *1693:* hirem s akartom (!) ellen azon sákb(an) kötöt portekacskaimat ki oldotta és kirakogatta [Dés; Jk]. *1770:* Kun Sigmondné Asz(on)y menne ... Benczenczre, s ott egy Kotsi Ládájábol venné ki egy fekete szatskoba kőtőtt néhány aranyit [Algyógy H; BK 1017 gr. Kun Susanna nyil.].

6. borított, burkolt; îmbrăcat (cu ...); umflochten. *1776:* találtunk ... kákában kötött két rosolisos Buteliát üreseket [Mezőméhes TA; WassLt]. *1801:* Vagyon az Almariumnak 2 Tojokajaban Nro 23 Nadba kötöt Butelia [Vargyas U; CsS]. *1802:* Egy kötött Uti fertájos karafin [Ne; DobLev. IV/858.3a]. *1842:* egy el hasadt fa kulats uj szijjuba kötött [Csekelaka AF; KCsl 3].

7. bekötött (könyv); (carte) legat(ă); eingebunden. *1596:* Elseo két fekete beorbe keoteot Nemet Biblia in folio. Egy Biblia in quarto veres beorbe Nemetewl [Kv; RDL I. 65]. *1717:* egy ... veres kordovanyb(an) kötöt függö pecsetes Deák Privilegiu(m) ... Most nem régen szerzett égy Uy Veres barsonyban kötöt Leopoldus Csaszar eo Felsege adta Deak Privilegiumis fügö nagy pecséttel ennekis parja in folio Captalan Uraimektol ki adatott [Kv; ACJk 98]. *1725:* egj Rakoczi Györgh in quarto folio Fejedelemtöl adatott Veres kordovanyb(an) kötöt fügö peczétes Deák Privilegium [Kv; i.h. 132].

8. kötéssel készített; tricotat; mit Stickerei geschmückt. *1576:* Egy keotet hytwan Selyem Erzen [Szamosfva K; JHbK III/7.9, 14]. *1594:* keöteött toll tartani ualo toll tok No 1. [Somlyó Sz; UC 78. 7/31]. *1615/1628:* Egy hálo tarka cernabol keoteot agy Eleibe ualo [Kv; RDL I. 96c]. *1628:* Egy Synor fek agy Czernabol kótót [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 12]. *1628/1635:* Egy fejer giongios lo zórból keotot fó kotó huzon egi aranj boglar rajta [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.]. *1630:* Soos Lőrincz viszen magiar orszagba ... 14. vegh selyem sinort másfel litrábol keoteot tt f — d 23 [Kv; Szám. 18b/IV. 40 Hj]. *1679:* Poszto szélbül kőtőtt Esztergarba(n) meczczet fáju ülö szekeczke nro 1 [Uzdisztpéter K; TL Bajomi János inv. 31]. *1686:* Edgy Fekete seljemel s ezüstel arannyal kötöt gallér [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. *1714:* Ezüst fonalbul kötet gombotskák, apro gjöngjetskékel ékesitett Nro 5 [AH 23]. *1723:* Egy zöld Seljemmel kötöt forgatasos retze Sarga Selyemmel arannyal töltöt egesz agyra valo [KGy] | Vagyon fejér Szkofiumbol kötöt vitez kötés gombostul 12 pár [Koronka MT; Told. 29/2]. *1728:* Egj asztalra valo kötöt festekes [Martonos Hsz; SVJk] | Egj festekes kötöt himü [Sszgy; i.h.] *1734:* Zöld Selyemböl kötett Arany fonallal töltett fökötö [Born. XXXVIII. 3 Kornis Krisztina inv.]. *1788:* Egy tettzin sejemmel ezüstel botokán kötöt füzzö | Egy pár kötöt Retze kesztyü tsípke nélkül | Egy Skatulyaba satiros selyemböl kötöt Apátza Virágok Skatulyastol [Mv; TSb 47]. *1790:* Kék s Fejér Czérnábol kőtőtt Lora valo Szunyog Hálo [Sv; Ks]. *1811:* Egy ... kotzkás abrasz, igen finum kötöt [A.ilósva SzD; EMLt]. *1823–1830:* az Ötsém pedig az Ház Ajtoja mellett ült ... igen falusi öltözetben, kötött hoszszu fel tekerö nyakravaloval [FogEK 461]. *1824:* Egy Sellyem kötöt Spentzel [Fugad AF; HG Mara lev.]. *1825:* Lenn portéka Kötött vagy szött [Kv; INyR 8754 kv-i nyomt.]. *1829:* Kőtőtt Hozentrager 6 Darab 12 Rf [BLt 12 kv-i dolgozóház szám.]. *1849:* Egy egész Kötött gyeplö [Somkerék SzD; Ks 73/55]. *1860:* 1 kötöt nyári paplan [Kv; Végr.]. *1866:* Két Csikos kötöt uszo gatya | Egy arannyal és kék bársony zsinelivel kötöt hazi sapka és egy más egyszerübb [RLt].

9. (fémszálból) tekert; răsucit/făcut (din fir metalic); (aus Metallfaden) gedreht. *1681:* Két gyöngyböl gomb formára kötöt fülbe valo [WassLt] | Egy finum Ezüst Drothbul Csinált avagy kőtőtt öltőző medencze [UtI]. *1788:* Tekerék ezüst fonatbol kötöt lántz 3. darab [Mv; TSb 47].

10. vmiböl font; împletit din ceva; aus irgendetwas geflochten. *1674:* fűz veszszőböl kőtőt üveg tarto kosar nr. 3, kissebis nr. 1 [A.porumbál F; UF II, 594]. *1675:* Egy hársbol kőtőt edgyes rosz ágyaczka [Dés; Borb. II]. *1679:* Szalmábul kötöt jó legyező nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 21]. *1701:* kötöt gáttal tartottak erösgették azt az helyet [Mv; Berz. 13. II/21]. *1722:* Vevén eszekben ... a' Sövényfalvi pallonál el szakadt kis vizre kötett gáttyoknak el vágattatása felöl való Szándékot pro Testimonio hivatá(na)k ö Kglmek bennünket [Sövényfva KK; MbK 137]. *1728:* a Gabonás házban ... Uy venikéböl kötöt méh kosár nro 18 [Szentgyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. *1736:* Azelőtt[a] jóféle gyöngyös köves korona-koszoru volt fejiben, de most virágból kötött koszorut tettenek az fejiben [MetTr 387. — [a]Mielőtt a lakodalomban a menyasszony kontyolásához kezdtek].

1768: Determináltatott azért hogy mind az két ... Groff Ur egyenlö erövel a Götzi Hidtol fogva egeszszen le á Malomig á Viz folyamattyát vegyék jo Árokb(an) ... tollaltattván e szerint á keresztül kötött és kárt okozo Gátlás [Cege SzD; WassLt]. *1798:* égy Szalmából kötött kitsi kerek iskatulyátska [Dés; DLt]. *1832:* Grof Lázár Josef Ur allodialis földjeihez kötött gyalog pallot állitottal és állittattal fel a Kis Küküllö vizén keresztül [Szentdemeter U; EHA].

Szk: ~ *kosár. 1768:* Nagy kôtött kosár 28 [Mezösztgyörgy K; Ks].

11. fakötéssel készült; făcut prin îmbinare; mit Holzverband verfertigt/gemacht. **Szk:** ~ *asztal. 1681:* vagyon ... egy jó kötött fias asztal [CsVh 95] ✱ ~ *pad. 1613:* egy keoteot pad [HSzj *kamara* al.]. *1674:* Egj kötöt pad egj deszka agj [A.porumbák F; UF II, 595]. *1697:* Vagyon ... két Fal melle valo fenyö Deszkából tsinált régi kótött pad (O.brettye H; Born. XXIXa 2 néhai Bodoni Balázs conscr.] ✱ ~ *padszék. 1629:* Vagyon az konyhán ... Egy kötött pad-szék [Szu; SzO VI, 92 Székelytámadt vár lelt.]. *1674:* Vagyon benne[a] egj rosz paraszt asztal labostol. Egj harmad fél öles kötöt pad szek [A.porumbak F; UF II, 595. — [a]A szobában]. *1677:* kötöt pad székis no. 1 [CsCh 52].

12. fakötéssel rögzített; fixat prin îmbinare; mit Holzverband befestigt/festgemacht. *1637:* Az kapu baluanya keöteött, sendelyes [Fog.; UF I, 323]. *1675:* Egy fedel alat sassal kötöt ket keö hazak | Vagyon egy kötöt Kapu fél azon egy Leveles Kapu [Dés; Borb. II]. *1731:* Vagyon a declarált Curianak kapuja ad Occidentem kötött Tölgyfabol allo faragott kapu lábja [Impérfva Cs; BCs]. *1732:* vagyon ... a' Nemes-Curia ... Mellyb(en) az Uttzárol ... kapú nélkűl valo kötött lábfákon mennek bé [Szentjakab SzD; Told. 11/67] | A tonak mas szelyin vizben fel vert Czövekekben kötöt gerendákra Csere deszkákkal padlot zugoja vagyon [Nagyida K; i.h. 11/70]. *1771/1817:* Belsö Kapu, áll három ki faragott kötött Cserefa Oszlopakbol, vagyis Zábékbol [Mk Transs. 71 Török-Rhédei per]. *1772:* (Az) udvarház Sendely jo Fedél alatt vagyon, az mellyet 9. Pár kötött oldal jó erös fenyö fa Szarufák és az Bütüjin négy négy rövidebb, és hoszszabb fenyöfa Szarufák tartyák, mind pedig fellyül jó erös kötésekkel vadnak meg szoritva [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. *1839:* lábakra kötött Szekér szin [HSzj *szekér-szín* al.].

Szk: ~ *ajtó. 1761:* Ezen Pintze torkából ... kötött jo kemény ajto ... nyilik ... az házak pitvara és Nagy Palota alat lévö ép boltozatu ... jo Pintzéb(e) [Szászvesszöd NK; JHbK LXVIII/1.202] ✱ ~ *harangláb. 1728:* Nem(ze)t(e)s Eresztenyi István Ur(am) keresztyeni szep indulattyabol tsinaltatott a Parochia eleiben, edj kötöt haranglabat [Eresztevény Hsz; SVJk] ✱ ~ *kapu. 1636:* (Az udvarháznak) uagyon nagy eöregh festett harom temerdek oszlopokon allo keöteött Galambugos kapuja syndelyes [Siménfva U; JHb Inv.]. *1734:* Az Nemes Curiara bé menvén találtunk egy uj kötött kaput Sendelyest galambug(ost) [Datk NK; JHbB D.1]. *1778:* az Udvarba bé járo kapu ... csak két kapu Zábéból és Szemöldökböl alló, vagy kötött kapubol fedél nélkül; ezen két kapu Zábék, vagy felekis a' külsö részin meg vagynak támasztva [Csapó KK; Berz. 4.8.C.18].

13. abroncsozott; cercuit; (Faß) bereift. *1627:* Az kádárokról ... Az egész hordót, ki nyolczvan vedres, jó, jól csinált, jól kötött, adják egy forinton [Gyf; EOE VIII, 407 országos árszabályzatban].

Szk: ~ *hordó. 1627:* Egj Jo Eoreg keoteott hordo f. 2 [Kv; RDL I. 134]. *1693:* Andrisnak Egy kötöt hordo, mas kötetlen mint egy 20 vedresek [Ne; DobLev. I/38. 12].

14. *átv* megkötött; încheiat; geschlossen. *1619:* Igen bizonyos mondás az is, hogy: Bizonyos kötött frigyet-békességet jobb megtartani, hogynem győzedelemnek reménségét várni [BTN[2] 265]. *1662:* melly virágzó boldog állapotban volt Erdély országa török császárral, Szulimánnal kötött frigye alatt, megmutatják csak a Szászságon ... épített sürü cserepes és sok köházak [SKr 80]. *1819/1831:* Hunyadi Sámuelnek Benke Ferentzel, és Annával kötött Edgyező Levele némelly Csegezbe[a] vásárlott fekvö Jok iránt [Aranyosrákos TA; Borb. II. — [a]Tószomszédos Rákossal]. *1843:* Az három faluknak Varga Katalinnal kötött egyezéséről annyit értettem, hogy ha a magára vállalt pert kifolytatja s megnyeri, minden füsttöl kapjon egy-egy forintot ezüstben [VKp 114]. *1846:* A Kolosi sóó hivatallal kötött soo arultatás bèli jogrol szollo Contractus in Copiis [Szászerked K; LLt].

Szk: *nyakára* ~ *kontraktus* ráerőszakolt szerződés. *1840:* ottan helyt Contractust expediáltak szerentsétlen bu fejemre bor kaláka mellett nyakamra kötött Contractusnál fogva ... a fizetésre napoztatva vagyok [Dés; DLt 166].

15. kikötött (határidő); (termen) fixat; festgelegt (Termin). *1835:* a Felsö Sinfalviak ... a gondviselesek alá kötett üdöig által vett Also Sinfalva Határábol bizanyos részeket a Mészkőiek által el foglaltatni engedtenek [Asz; Borb. II]. *1848:* a' cserében kötött tiz évi határ idö még el nem tölt, és így a' cserét a' kötlevél értelmében egyikünk is fel nem bonthatná [Ipp Sz; Végr. Vall. Veres József lev.].

16. kitüzött; stabilit; festgesetzt, anberaumt. *1588:* Az en fiaim oda menek azokhoz az kikert kezesek voltak mondnak no twggiatok hogy ma az keoteoth nap azert kezen vattok e [Zsákfva Sz; WLt Mich. Talas jb vall.].

17. lekötött (jószág); (bun) vinculat; abgemacht, verschrieben (Gut). *1594:* erre is igirtem magamat, hogi ha Eo kigelmet ualaki ezben az en töllem neki kötöt Jozagiban megh haboritana, tehat eni (!) magam költsegen tartozzam Eo kigelmet megh oltalmaznom [Fejérd K; Ks 14. XLV. 13].

18. ~ *biró* fogott biró, közbiró; împăciuitor arbitru; öffentlicher/gemeiner Richter. *1541:* My kyk vagyunk Kantafaluabol Borszol gergely es nierges Mihal eben az allol meg irt ez dologban wgy mynt fogoth es kötöth byrak [Kvh; HSzjP]. *1579:* my kózzwlwnk ez arwtt es ez czerelest, ez megh nevezött örökseg ök allapattyaban fel feytthetnékis awagy retrattalhatnokis, soha retrattalnj nem akariwk ... es peniglen, hogy ez dolognak bizoniosb erössegere ez ket felliwl megh newezót kötött birakis[a] hyteok zerint valo lewelelket aggyak [Uzon Hsz; Kp 1. — [a]Feljebb: Illien keet Jambor fogott birak e⟨lo⟩tt]. *1625:* Mj kik ez alat megh irt dologba(n) fogot es keotcot birak uagiunk tudnj illik Keouer mihali Lemhenj Kezdj zekj es Bikfalui Istuan de eadem Sepsizeki nemes emberek[a] [BLt. — [a]Kőv. a nyil.].

◇ **Szk:** ~ *fazék* drótozott fazék; oală legată cu sîrmă; mit Draht reparierter Topf. *1813:* Rosz kötött

fazék 1 [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.] ✱ ~ *kerék* roată legată; gehemmtes/sperrtes Rad. *1823–1830:* Mivel odakünn a hegyek is pflaszterezve lévén 12 tallér büntetés alatt nem szabad a lejtőn kötött kerékkel ereszkedni, nehogy a kerék a köveket felbontsa [FogE 254] ✱ *náddal/zsuppal* ~ nád/zsúpfedelű; cu acoperiş de nuiele/paie; rohrbedeckt, mit Rohr gedeckt. *1580:* Miert penigh hogy az tyz myat vtolso niomorusagh keówetkezhetyk raytunk ... az teremy ferencz suppal keotet heazattiat penig mingiart le bonchiak [Kv; TanJk V/3. 231b]. *1679:* Tyuk ól egyik tapasztatlan, masik romladozot tapaszos, mindenik naddal kötott nro 4 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 113]. *1750:* vagjon egy Sertés óll, nagy náddal kötött ágosra tsinálva [Szamosfva K; JHbK LVIII/4].

kötött-levél kötelező levél, *ek* kötéslevél; inscris de obligaţie; Verschreibungsschreiben. *1596:* kötőttwk Magunkat ... Geőrteleki[a] Danczjo Petererth ... Hog w kegk örök Jobbagia lezen mind fiűrűl fiura ... Melj Jobbagtsagban ez Danczio Peter az w Eleteben ha hatra akarna Allannj az vagi vgian Elis Zeőknek w kegk Neue Alol: tehat mi Rajtunk kezesseken Igazat vehessenek w kegmek. Ezen mj keőteőt leueleonknek ercjeuell melynek bizonysagara es erőssegere attuk az mj pechetes leweleonket w kegnek [WLt. — [a]Sz]. *1623:* az ház helihez az meli feoldeket reteket birt Zilagj Mihali vram az kihez keozi volna Haranglabj Ferencz vramnak, abbol az mint keoteott leuelek vagjon Haranglaby vram ahoz tarczia magat [Désfva KK; Kp III. 58].

kötővas 1. kardrész; parte a sabiei; Degen/Säbelkoppel. *1560:* Egy nagy Ezwstós zablia Negy Keotthó wassal Eoth boglaral [JHb QQ Temeswary János reg.]. *1596:* Egy ezewsteos pallos maroklattyawal torkawal eggyewt két keotco vassal facit f 32 [Kv; RDL I. 65]. *1610:* Az kett Arziat osto Byrak vraim Emlekezetert megh Ayandekozak egj demenczkj Zablyaual az melje(n) hat keötteö uas az farkaual egiwt vagio(n) [Kv; i.h. 6]. *1612:* Egy Ezüstes Zablya visselt merő ezüst az keresztj, harom agu vas modra valo ketö (!) vasakkal [Kv; PLPr 68]. *1622:* Banfj Petternek vagio(n) egj palossa, harom keöttö vas, egj fark uassal az kerestj buritot ezwstel [Kv; RDL I. 119 Tótházi Eötues Mihaly hagy.].

A RMFegyv. Mutatójában és a kardfajtákról szóló résznek (57 kk.) a teljes kardmüszókincsét vázlatosan bemutató közlésében ezt az egykori kardrész-elnevezést nem leljük.

2. *1872:* A haranglábhoz kötővasakért frt. 5 kr. 55 [Nyárszó K; ETF 107. 17].

kötöz 1. meg/ráköt vhova; a lega de ceva; irgendwohin an/draufbinden. *1568:* Zanizlo kenez ... fassus e(st) ... egy haznal lattam vala hogy egy Tonu (?) azon mind az fele hayat kozte kotoztek vala (így!) [Kv; TJk III/1. 192]. *1586:* Az keótelekert kiuel keoteóztek es ponjvaiert atta(m) f./75 [Kv; Szám. 3/XXIV. 59]. *1593:* Talygara valo kölchegh ... Apro kötelet veöttem melyel az Semelt keoteztek ... d 3 [Kv; i.h. 5/XX. 157]. *1625:* Kötelvereo Tamasnak ... Giepleot egyetmas köteoznj f — d 20 [Kv; i.h. 16/XXXV. 172]. *1629:* Bajomban lattam hogy szabliajat keoteozi vala hogy az karikaja el Zakat volt [Kv; TJk VII/3. 42]. *1657:* Csalikova nevű faluban szállásomon lefeküvén, lovaim kerthez kötözte lévén, estve magan az kaput betettem | nyilakra kötözve cédulákat is bocsátottam bé az várban [KemÖn. 92, 198]. *1772:* a Kis Sándor fia a Lo farkára kötözven a jo fiatal fákat a magok hazakhoz haza vittek Estve fele [Dés; DLt 321. 49a Joannes Kis (38) ns vall.].

2. felköt (öltözékdarabot); a lega (un obiect de îmbrăcăminte); (Kleidungsstück) aufbinden. *1804:* visel ... fekete sejem keszkenyőt, a' nyakára modison kötözve [DLt nyomt. kl]. *1823–1830:* Nemrég kezdettek elöl az homlokra sokan vendéghajakat is kötözni, mely holmi felkondorított részekből áll és snekli, vukli, bukli neve vagyon [FogE 68].

3. ? kötélzettel felszerel; a prevedea cu frînghii; mit Tauen/Seilen versehen. *1570:* Agotha Bako Myhalne, Azt vallya hogy ... Latta More Ambrust hogy Eot Jwt eggywt Racz Balintnewal, Es Zekeret keotezte zegitet neky [Kv; TJk III/2. 148-9]. *1582:* Kerekes Mihaljnak ... Gyepleore keoteozny az kuchyt atta(m) d. 9 [Kv; Szám. 3/V. 19 Lederer Mihály sp kezével]. *1597:* az poroszlok ... az kocykat Epitetek es kotosztik [Kv; i.h. 7/XIV. 13 Th. Masass sp kezével].

Szk: *állás ~ni. 1592:* Keöwetkezik ... az Pallora valo keöltseg ... Veöttem fwrez dezkat allasnak es eggiet masnak 25 ... 8 Eöregh keötelet allas keöteöznj ... f 0 d 64 [Kv; i.h. 5/XIV 152 Eppel Péter sp kezével]. *1777:* Hárs kötelet állás kötözni 1 Rf [HSzj *hárs-kötél* al.] ✱ *kocsi ~ni. 1596:* vit volt ... Sinort kochj keöteöznj f — d 49 [Kv; Szám. 6/XXIX. 83 Bachi Tamas sp kezével].

4. (szőlőt) felkötöz; a lega viţa de vie; (Reben) aufbinden. *1664:* Veottem az két szeoleokhez keoteozni valo ezkeozt hársot, kákát, teszen f — d. 80 [Kv; SzCLev.]. *1682:* Meg adák kgd levelét mind az fűvekkel edgyüt ... ugyan ezen fűvek félét ha meg virágoz(na)k ismét külgyön elegendőképpen télre kötözni valot [Ebesfva; UtI].

5. egybeköt; a lega la un loc; zusammenbinden. *1661:* Az öreg Szent Paliné asszonyom küldött Szent Páli uramnak levelet ... Ez levelemmel együvé kötözém [TML II. 146 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. *1696:* Gyula Fejérvárott ... találtatott, exactoria hitvá(n) ladabeli Levelek Registroma ... a' mint az exactorok Fasciculusokba(n) kötözték kötejek vagy el rothadott vagy az egerek el rágtak és ide s tová hanjodta(na)k es az hanjásba(n) Confundaltattanak [Gyf; BfN].

6. (sebet, sérülést) beköt; a bandaja; verbinden. *1582:* Anna Zigiartho Andras felesege ... fassa est Menek ... Philep Janosnehoz hog az kezemet be keóttessem velle, Mikoron ot keoteózne kezemeth Iuta oda Thorday Antalne [Kv; TJk IV/1. 28]. *1629:* en bantam velle ... az mellyet failalta, keoteoztük valtigh [Kv; TJk VII/3. 102]. *1687:* vagas uta(n) Komsa Mark elt ket hetigh, Fogarasban a' Borbelly kötezte a' fejet [Huréz F; Szád. Raduly Sokelinnej (40) jb vall.]. *1778:* Kivül pedig szorgalmatoson kötözzék száraz meleg ruhával[a] [MvALt Mátyus,ConsSan. gub. — [a]A torkukat]. *1823–1830:* Öexcellájával elindultunk egy üveges hintóban, ülvén még ott benn egy Máriskó nevű öreg parasztasszony, aki a gróf lábait mosogatta s kötözte [FogE 145-6].

7. vkit meg/összekötöz; a lega fedeleş pe cineva; fesseln, in Fesseln schlagen. *1590:* In Anno p(rae)terito 1589 ... Almakereki Jobbagymnak paztorokat ... meg fogtak keóteózue hattak, es elólle az megh Jrt Jobbagyimnak keószel 100 Juhokoth vgj minth Ereöss tol-

uajok el hoztak [UszT]. *1597:* Reodi Warga Martonne wallia Lattam nagi giakorta minthogi Kis Imrehnek zinte teo zomzedgia wagiok, hogi az két fiat agashoz keoteozte chúpa mezitelen chipke bokorral zeornyen werte taglotta eoket [Kv; TJk VI/1. 41]. *1658:* Mikor a rabokat immár elvégezte volna kötözni az ellenség, a hintókba a kiket akartak és szerettek, a kám elviteti a lövő-szerszámmal együtt [ETA I, 165 NSz]. *1733:* Mgos Colonellus ur(am) eő Nga mindennapi szoros parancsolattya, hogy minden fele Lovakbol ökrőkből allo forspontott adgjunk s adtunkis e' máj napig ... hogj már nincsen honna(n) adni azal fenyegetőzik hogj Hadnagj Atyankfiat s egj b(ecsü)l(e)tes Assessort kőtőzve küld Szebenb(e) Generalis Urunkhoz eő Exjához [Dés; Jk 438b]. *1765:* az Executorok ... az falusi Biránkot ... egy kapu zabéhoz kőtőzték [Ompoica AF; Eszt-Mk]. *1831:* Megholt Szőlösi András az Ispotajba mint hogy meg tebojodottnok tartottván be vitetett kőtőzve [Burjánosóbuda K; RAk 96].

Szk: *gombolyégba ~* gúzsbaköt. *1765:* a Commissáriusok ... pogányhoz is nem illö kegyetlenségekkel ... néha gombolyékban kötözték s marha ganéjos vizzel öntöztek Biráinkot, néha ismét gombolyégban ugyan (: mint a Boszorkányokot szokták :) kötözvén az kapuzábéba ütött szegben mint a kancsot fel akasztották [Karkó AF; Eszt-Mk Vall. 227] | Biráinkot s lakossainkot gombolyékba kötözték[a], hogy nemis mozdulhattak, ugy meg szoritották tekerő fával a kötést, mint az fával meg rakott szekeret, hogy abrázatunk, s körmeink meg feketedtenek, mint az hólt szén [Kisenyed AF; i.h. — [a]Az executorok] ✱ *keze-lába ~ve van. 1618:* Nagyságod ... olyan keserves rabság alá vetett volt, kiben nemcsak kezem-lábom volt kötözve, hanem lelkem, szemem, filem, szám [BTN 118] ✱ *pellengérre ~. 1648:* Nagy Martonne Kovaczj Ersebeth lopasba elegitue(n) magát ... igy deliberal(na)k. Megh erdemelne hogy az pelengerre keőtöznek es Cziganokkal megh uerettetue(n) annak utanna kj igazittatnek az varosbol [Kv; TJk VIII/4.361].

kötözés 1. legare; Binden. *1583:* Az taliga keoteozeshez veotte(m) Istrangot es Egyeb fele kotelet d. 32 [Kv; Szám. 3/XII. 7]. *1585:* Az allas keoteozessehoz keotelre attünk f 0 d 10 [Kv; i.h. 3/XIV. 31]. *1588:* veottem sinort az Zeker keoteozeseheoz d 09 [Kv; i.h. 4/V. 37 Gr. Veber kezével]. *1595:* Az hatúlso Sęmelt, kin az bör szeker füg p(er) d. 25 ... Sinorra attam az kötezeshez ... d 2 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 136 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1598:* Kötelwero Eg'edtwl hosztanak az kocy kotoszisire Geplwt ... f 1 d 33 [Kv; i.h. 7/XVIII. 38 Th. Masass sp kezével]. *1649:* Nyerges Palnak fizettem Posta Lonak nyergenek keőtözeséert ... D. 6 [Kv; i.h. 26/VI. 529].

2. meg/összekötözés; legare; Fesseln. *1591:* Az mely 2 leginth neggye waganak azok kinzassara es keoteozessere veottem keotelet, es gyepleoket f — d 10 [Kv; i.h. 5/X. 23]. *1657:* Én pedig úgy megböcsüllöttem ... hogy magam sátoromban hálattam minden kötözés, vasazás nélkül parolájára, azaz hitire [KemÖn. 219]. *1729:* Dragumér Mihájn(a)k kivalt ugi el töln(e)k volt kezei vérrel a kötözésn(e)k miatta [Sövényfva KK; TSb 51]. *1739:* mind a Tisztek mind a köz németek verik, kötözéssel kinozzák az Embereket [Harasztos TA; Ks 49 Orbán Elek lev.]. *1765:* a' Commissarius ... engemet két istrángnál fogva gombolyégba kötöze s két óráig ugy tartott kötözve, osztán el bocsátta de az kötözés miatt ugy el feketedtem s sanyarodtam volt, hogy alig álhatok vala lábra későreis [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 163-4].

3. szőlő felkötözése; legarea viţei de vie; (Reben) Aufbindung. *1585:* Neb Janos vallia ... Egy zolgalo leania vala az Azzonnak Im Nem regen ez mostany keoteozeskort[a] Zeoleombe hitta(m) vala [Kv; TJk IV/1. 492. — [a]A vallomást július 9-én tartották]. *1587:* Keoüetkezik az Zeoleore walo keolchiege ... Az Zeoleonec Masodik keoteoszese[a] | Az Zeoleonek harmadik keoteoszese[b] [Kv; Szám. 3/XXVI. 21 Suweges Gergely isp. m. kezével. — [a]Július 31-én és aug. 1-én. [b]Szept. 5-6-án]. *1600:* Az Lombi zeolcore valo keoltsegh ... Keoteozesre f 4 // 57. Masodzori keoteozesre, tiztitasra f 6 // 65 [Kv; i.h. 9/IX. 55]. *1606:* Köteözés. I Juny Veöttem Harsat az Szent Giörgj hegj Kayanto vtbeli zöleök keötözesere ... [Kv; i.h. 12a/I. 43]. *1768:* Kolosvári Hojjai szőlők karozásiért, Hajtásáért, Levelczésiért és kőtözésiért Kolozsvárt fogadott Napszámosok(na)k fizett(em) in Sum(m)a Hf 9. Dr 84 [DobLev. II/390. 20b]. *1809:* A Szőlőnek nevezetes munkája a bé vagyás vagy is a második kapállás és kötözése a Csonkázással a Kapots Levél honyaj tisztitassal együtt [KS Szilágysági, Girókuti és kövesdi tisztek instr.].

4. ? csomagolás; împachetare; Ein/Verpackung. *1595:* 8 Aprilis ... Gal Janosnak az keozep kapubeli zolganak, hogi az Malosa mellet ment feierwarig, melliet Nemet Janostol veót az Varos, attam f — d 32 ... Kadar Istwannak az Malosa keotezeteól es tatarozasatol attam f — d 27 Zekerre valo fel vonasatol attam f — d 35 ... Biro Vram Kadas Janost bochiatta az Malosaual thordaigh, attam neki f — d 25 [Kv; Szám. 6/XVI. 9].

5. abroncsozás; cercuire; (Faß)Bereifung. *1598:* Az templum boraynak keotezessere hat abronchtol fizetünk kadar Istwannak f — d 28 [Kv; i.h. 7/XVI. 46].

6. ácskötés; îmbinare; zimmerverband. *1652:* Balkéz felől az kapu félen cserfábol jo kötözéssel csinalt ora láb, fen benne eoreg ütő ora minden keszségéuel [Görgény MT; Törzs]. *1714:* az régi el romlot kapu lábnak szál fábol valo Agya és kötözési [Kászonfelsőfalu; LLt Fasc. 85].

7. varázskötés; vrajă; Hexerei, Hexenbann. *1671:* husz bizonyságok comportalliak ... Bübájosságát, kötözeset Ember Czontnak zebiben hordozását [Kvh; HSzjP].

kötözget 1. (sebet) be-beköt; a bandaja mereu (o rană); (Wunde) wiederholt verbinden. *1629:* en semmi bübajossagat nem lattam sem hallottam, hane(m) füvet lattam, hogy szedegetet es gyermeket mit keoteozgetet velle [Kv; TJk VII/3. 117]. *1765:* Vadászni járván[a] a csizma egy kisség a lábát feltörte, egy mellette lévő tógásdeák kötözgette holmival [RettE 180. — [a]Gr. Bethlen Imre]. *1820:* a' Báronét én bizony nem láttom Senkivel örökké a' Báro mellett volt, ott ült kőtőzgette sebeit mikor sebes volt a' lába [Aranyosrákos TA; JHb 48 Pantzi Jutzi Vitán Josefné (32) cigány zs vall.] | (A báróné) ő Nagyságát halála orájáig meg is betsülte nevezetesen halála előtt valo öszen Lábai ki fokadozván, maga az Ifiu Bároné dajkálta 's kőtőzgette [Várfva TA; i.h. Biró Zsigmond hütes assz. vall.].

2. (kocsit) kötélzettel fel-felszerel; a echipa mercu cu frînghii (o trăsură); (Wagen, Fuhrwerk) mit Seilen nach und nach ausstatten. *1621:* Az melj kuczis ... awagy Szekeres Legeny Jeöwevenj nem regen vagy vghian mostanaba(n) Jeött az Uarosra Mindazonaltal tudos, az Lowakkal iol tud bannj, az Szeker mellet iol tud keöteözgetnj es szerszamitis megh tudgia czinalnj ... teöbbet nekj ne adgianak f. 18 [Kv; TanJk II/1. 313].

3. kb. egyezkedik; a negocia; unter/verhandeln. *1672:* Német császár török ellen való örökös ligáját én alig hihetem ... hihetőbb az, az mi keresztyén vallásunk ellen kötözgetnek [TML VI, 61 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

kötözgetés 1. kötélzettel felszerelés; echipare cu frînghii; Ausstattung mit Seilen/Tauen. *1586:* az zolgak ... az ket kochyra valo keoteozgetesre giepleore es Jstrangra kertek /14 [Kv; Szám. 3/XXIV. 7].

2. egyezkedés; negociere; Verhandlung. *1670:* Haller György, Pongracz Marton, és Kollatavits György Uramék eo kgmek ... akarmi modon valo fassiojok, vegezessek, alkalmok, es egy mással való kötözgetesek ellen, solemniter ut Plenipotentiarius contradicalok [JHb 1/5 fej.].

kötözhet 1. hozzákötheti; a putea lega de ceva; anbinden können. *1623:* (Az istállóban) Jo Eoregh vas karikakott zegeztesse(n) az Labfakb(an) kikhez Louakott keötteözhessenek [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.].

2. (boszorkány)rontással megkötheti; a putea vrăji (prin vrăjitorie); (durch Hexerei) binden können. *1584:* egy Sophia Neweó hugomat tartom vala hazamnal, Az labat meg vesztek és 'a kezeis el zarada az ereyet el veottek vala, kerem ez Katalin Azont hogy meg giogicha ... Eo ezt felele hogy Nem oly keonnyen lehet, mert az ereyet veóttek el, es vgy veztettek a' leant megh, hogy keoteozhessek azert, hane(m) arra igire magat hogy Negy hetig variam ... a' Negiedik het Napiara ... kezde larny a' leany [Kv; TJk IV/1. 256].

kötöző 1. *mn* kötözésre való; de legat; Bind(e)-. *1730:* Kötözö vékony spárgáért Den. 09 [Kv; Szám. 56/XIX. 16].

II. *fn* szőlőkötöző munkás; lucrător/muncitor care leagă viţa de vie (de araci); Rebenbinder. *1587:* Az Zeoleonek megh keoteoszesek. 12 die Jüly voltanak keotteozeok 50 fizettem I p(ro) 8 d. Tezen f. 4 [Kv; i.h. 3/XXVI. 22 Suweges Gergely isp. m. kezével]. *1588:* Az Zeoleonek megh keoteozése. Voltanak kerülbe keoteozeok 78. fizettem ... f. 6 d. 24 [Kv; i.h. 4/V. 17 Gr. Veber sp kezével]. *1600:* Kötözés es kapállás ... tiz keoteozeonek atta(m) d 65 [Kv; i.h. 9/XII. 82 Igyartó Simon isp. m. kezével]. *1606:* 2 Aug: voltak Szent Giörgj hegien keötözök haton attam eggik(ne)k nap zamra d 8 tt f — d 48 [Kv; i.h. 12a/I. 45]. *1723:* én völtam kötözöjök edgyik az Oroszfalvi aszsz(onyokna)k a mikor már az urokott Nemasági ur(am) mind elremitette vólt erös magaviselésivel [Hodák MT; VGy. Prekup Gligore (34) jb vall.].

kötözött 1. összekötött; legat (în ...); zusammengebunden. *1662:* Az ostrom[a] és viadal után az ellenség ... az egész táborokon levő parasztságot számtalan szekerekkel mind az erdőre hajtatá ... és számtalan mintegy kurta kévék formájába kötözött veszszőt ... hordatott vala [SKr 611-2. — [a]Váradnak 1660. július-augusztus havában folytatott és végül is a várnak aug. 27-én történt feladásával végződő ostrom].

2. rákötött; legat (pe ...); d(a)raufgebunden. *1772:* ezek utan égy Aknai Aszszonyt hivatván a Feleségem maga gyogyitására, kinek is mutatván a mondot Matska nyakára kötözött Czelengeket Babonaságokat, az azt javallja hogy ... ezt a Matskát ugy mond ... gyujtsák meg had égne el [Dés; DLt 321.74].

kötöztet 1. kötélzettel felszereltet; a dispune echiparca cu frînghii; mit Seilen ausstatten lassen. *1587:* az varos ket kochiat keoteoztettem [Kv; Szám. 3/XXX. 13].

2. (ács)kötéssel hozzákapcsoltat; a dispune îmbinarea; mit Verband anfügen lassen. *1623:* agion melleye annak az mesternek az fogarasy acziokott es faragtassa keöteöztesse mindeniket az talph faban, mind zaruazasiuall gerendazasauall egiwt [UF, 120].

3. abroncsoztat; a dispune cercuirea; (Faß) bereifen lassen. *1584:* Keotoztetem az Merczet kadaral kyert fyzettem f. — d. 2 [Kv; Szám. 3/XIII. 4].

4. hozzákötteti; a dispune să fie legat de ceva; anbinden lassen. *1710 k.:* Rákóczi fejedelem anno 1660 ... az anyámat ... megfogatá, ki is hozatá ... Szeben alá, és ott Rákóczi azt üzente bé, hogy az anyámat az ágyúhoz kötözteti ... ha az atyám fel nem adja s adatja az várost [BÖn. 563].

5. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *gombolyagba* ~ gúzsba köttet; a dispune să fie legat fedeleş; Fesseln anlegen lassen. *1714:* Bajori Ferencz Uram Nyisztor Miklost ... gombolyégban kötöztetvén meg verette [Berekszó H; Szer. Marian Danila (26) jb vall.]. *1729:* maga kapitány Vr(am) diszponálván ã Falubeli paraszt Strazanak meg kötözésének modgyárol, ugj kötöztetvén meg mint a Boszorkányokat szokták kötözni kezét, lábait, horgas ina alá rúdat húzván gomboljagban kötöztette Söt a' horgas ina alá huzot rudat Kapitány Vr(am) vékonjolván és ki huzatván maga temérdekeb rudat vágott s hozott horgas ina alá ... és arra kötöztette ã fent irt módon [Sövényfva KK; TSb 51]. *1754:* tudjae a Tanu, hogy Donáth Uraimék ... Ilia Bukurt kegyetlenül Gombolyogba kötöztettek [Vecsérd NK; RLt vk] ✱ *pellengérre* ~ a dispune să fie legat la stîlpul infamiei; an den Pranger binden lassen. *1664:* Szekely Katha fogoly aszszany ... tőbbe ... a Varasra be ne jeöjeön alioquin uyabb(an) ha it talaltatik pelengérre keöteöztetvén ki czapattatik [Kv; TJk X/4. 346].

kötöztetés 1. megköttetés; legare; Festbindung. *1737:* Mioltatól fogva a Tarló fel szabadult, igen sok panaszok jöttenek elönkb(e), hogj betsületes atyánkfiainak marhájokat reggetik és taxallyak; noha igen roszsz; vagj semmi kertekis nintsen sem szőlő; sem török buza föld körül mivel nyomásb(an) tilalmast kert nélkül nem lehet tartani ... a kert nélkül való hejekbe(n) való marhák reggetése, és kötöztetések s taxáltatások penitüs tolláltatik [Dés; Jk 486a].

Szk: *gombolyagba* ~ gúzsbaköttetés. *1730.* Sövényfalvan Inquartizalt kapitány Ur(am); Baro de Scrieri Ur(am) eö Nga ... nem elégedvén meg egj néhány sze-

gény porciozo emberek(ne)k gombolyagban valo kötöztetesekkel, edgjnek a fejétis meg tekerte volna a mint az accludalt Attestátiobol ... méltoztatik által látni [Csapó KK; Ks 90 Kun László nyil.].

2. kiköttetés; legare de ceva; Anbinden (zur Strafe). *1729:* parantsolvan Kapitánj Vr(am) Ezen Ember(ne)k ki Polgár volt hogj hozzon 16 Tojást ă Konjhára, meljben 10-nél többet nem hozhatván, az restálo 6 Tyukmonyért ketelenitetet reggel büntetésül ezt ă kötöztetést el szenvedni : mellj Czigánj ... kötöztetése után három hétig fekût s betegeskedet [Sövényfva KK; TSb 51].

kötöztetik hozzáköttetik; a fi legat de ceva; angebunden werden. *1662:* Láthattad volna a szép szüzességükben megrontatott leányzót az ellenség[a] nyergéhez kötöztetvén a ló mellett hurcoltatni [SKr 103. — [a]A török]. *1679:* Deliberatum, az Circumstantiakbul is nylvan ki teczik az Ik(ne)k Istentelen Czelekedetek; azért ... Torturara vonatván elsőben az ura Hohér Dani, annak utanna fara kötöztetvén süttessenek mégh az Feleségenek pediglen Feje Vetessek az Tüzbe[a] [Dés; Jk 41a. — [a]Gyújtogató büntetésére von. ítélet].

Szk: *pellengérre ~. 1592:* Azert teccik az teoruennek, hogi az perengerre keoteoztessek illien latorsagert[a], es ott ereossen megh verettessek [Kv; TJk V/1. 207. — [a]Paráználkodásért]. *1670:* Mint hogy az Incta ... másra ne(m) adhatta magárol az szovatossagot, el lopot marhak dolgabol ... pro exemplo alioru(m) az pelengerre keöteoztessék, és erőssen megh czapattassék s ez varosbol ki üzettessék [Kv; TanJk II/1. 776].

köttet 1. hozzáerősittet; a dispune să fie legat de ceva; an etw. befestigen lassen. *1657:* élék azért hamarjában ily mesterséggel, hogy hosszú köteleket köttetvén az megmaradott lónak kantárszárára, elbocsáttatám, és végit fogván az kötélnek az ló az többi nyomán menvén vitte az legényeket jó távol az falun kivül folyó patakra, holott azelőtt megitatták volt őket [KemÖn. 92].

2. (állatot) be/megköttet vhova; a dispune să ţină legat undeva (un animal); (Tier) irgendwohin, anbinden lassen. *1589:* Volt Ket Taligas lois Rwhesek es hituanok mellieket meg az Jstalloba sem mertem köttetni ezeket ... atta(m) [Kv; Szám. 4/XI. 14]. *1699:* tavai köttetett vala Macskási Lászlo Ur(am) oda Lovakot [Beresztelke MT; Told. 25]. *1731:* Amely lovak már joban tanulhatnák meg probálja őket az ugrato fa közé köttetvén, és a kinek incljnatiajok vagyon az ugráshoz, azokat ugordani tanicza [JHb lovászmesteri ut.]. *1842:* az udavron lévő jászoly Fához rendelte a' Lovat általam köttetni [Dés; DLt 662].

3. egybe/összeköttet; a dispune să fie legat la un loc; zusammenbinden lassen. *1570:* Orsolya Molnar Balinthne leanya ... vallya Latta hogy Zabo Janosne Bokretat keottetet ... de nem Twgya kinek [Kv; TJk III/2. 23]. *1589:* Az Aratas holot Immar lelen vagion, Biro vra(m) keöttessen egy lo kęwęt, es ky tetesse keoz lato helyre, meg kialtassa hogy minde(n) ollya(n) kewet keösseön [Kv; TanJk I/1. 115].

4. vmibe belekötöztet/tétet; a dispune să fie legat/pus în ceva; hineinbinden/legen lassen. *1767:* égy Lázár Gyermán nevű Tihoi Udvari Tiszt égy néhány Tihoi földet kőtettett ... és korbátsal hajtotta őket hogy esküdgyenek meg ugy, hogy amely földön állanak, az Tihoi föld [Galgó Sz; JHbK LVI/1. 14 Puskás Luka (60) és Puskás Nutz (67) jb vall.].

5. (szőlőt) felkötöztet; a dispune legarea viţei de vie; (Reben) aufbinden lassen. *1784:* tartozik ő klme[a], az őszszel vett Palánt Szőllőt is Maga ... meg metzeni, karózni, homlitani, köttetni, háromszor mindenütt meg kapálni, szüreten jelen lenni, és illendőképen elfedni [Somlyó Sz; IB. — [a]A vincellér].

6. fonat; a dispune să împletească; flechten lassen. *1823–1830:* 25-ik június a fejem tetején elvágattam a hajamat, vagy amint nevezték, dupét vágattam, és copfot köttettem kurtán, az lévén akkor a hajviselet [FogE 141].

7. *nyakába/nyakára ~* (lopott tárgyat a tolvaj) nyakába akasztat; a dispune să fie atîrnat de gît(ul hoţului obiectul furat); (gestohlenen Gegenstand) an den Hals (des Diebs) aufhängen lassen. *1710:* A fejedelem ... fordul a feleségihez s mond neki: „Hallod, feleség, mit csináltat bátyád?[a] ... megérdemelné, hogy a nyakára köttetném azokot a tálokot[b], s úgy akasztatnám fel [CsH 154. — [a]Teleki Mihály. [b]A Teleki által ötvössel készittetett aranyozott ezüsttálakat]. *1747:* Maga sem tagadván az I edgj tyuk lopását itiltetett hogj Hadnagj Vr(am) tétesse az nyak vasra edgj hólt Tyukot köttetvén nyakába, ket oráig tartassa ottan [Torda; TJkT III. 120].

E tolvaj-szégyenítő büntetésbeli jogszokásra l. részletesen: Kertész: Szok. 233; MNy VIII, 106-9; Réthei Prikkel Marián: MNy VIII, 157-63, XVI, 119-21, Horger, Magyar szavak tört. 116-7.

8. (gátat) fonat/sövényeltet; a dispune împletire (a unui dig); (Damm) flechten lassen. *1587:* gattiat az Malomnak vyolag keottettwk ... f. 1 d. 50 [Kv; Szám. 3/XXXII. 12]. *1625:* Biro Georgj egy vy falui ... Molnanak Gattiat ... akarta kötetni es ragasztani [UszT 176]. *1672:* Suljok Istua(n) Ura(m) ... nem keöttette ... igen magossan az gatott [Ádámos KK; JHbK XXI/16]. *1762:* Földvári Ferencz ur ... oda gátot köttetvén ugy szakasztott osztég erre a szamos még oda fel az mi határunknak ütvén ki [Kőfarka SzD; SLt XXIV. 6]. *1801:* Pápai Sándor Ur, az Aszszony ö Ngával köz haszonra birták azon gátot s egyenlö akarattal köttették igazittatták [A.jára TA; BLt 12]. *1840:* Grof Nemes Ádám ... egy gátotis köttetett volt, mely Regius gáttyának hivattatik most is [Bükszád Hsz; EHA].

Szk: *gát ~ni. 1744:* Néhai M.Veselényi István Vr ide Gat köttetni fakat vagyis Veszszőket küldött [Tóhát TA; JHb XI/17. 8].

9. *hidat ~* hidat veret; a dispune construirea unui pod; Brücke schlagen lassen. *1657:* hajnalban Isten kegyelméből ekképpen az városban[a] béférkezénk, de három hetek alatt, miglen hidat köttettem az Szamosnak Németi felől való ágán, egy lovunk, se lövőszerszámunk bé nem jühetett [KemÖn. 196. — [a]Szatmárra]. *1676:* Az moldvai vajda az Neszterhez szállott, az hidat kötteti [TML VII, 234 Mikes Kelemen Teleki Mihályhoz].

10. abroncsoztat; a dispune cercuirea; (Faß) bereifen lassen. *1595:* Egy bochkat keottettem az Ouarbely swteohaz zamara ... d 8 [Kv; Szám. 6/XIII. 3] *1599:* Egi bochkat egi kadat keotetünk az zeoleoknek zwksegere tezen d 28 [Kv; i.h. 8/XVI. 49]. *1621:* 18 Die Juny Attunk az Kadarnak, az kiuel az porhoz ualo Tonnakat keottettuk d 26. 4 Die Augustj keottettunk 2 Tonnat Vyonnan es attunk teolle d 10 [Kv; i.h. 15b/VIII. 4].

1654: Az Varas szolie mustiahoz köttettem égi altalagot, d 18 [Mv; MRLt. — Tomai László kijegyzése]. *1658:* Egy Kadarnak fizettem, hogy az Boros hordokat Giakorta kellett kötettnem f — // 80 [Borberek AF; WassLt Perc. 49]. *1667/1681:* Kérges nevü Falubeli Jobbagyink ... husz Negyvenes hordonak, es ket kadnak valo dongat fenekestül, abronczostul készitenek ... ugy hogy csak kötessék mas Kadarokkal [Vh; VhU 342-3].

11. kötéssel készittet; a dispune să tricoteze; mit Strickerei ver/anfertigen lassen. *1625:* Vrunk eo felge paranchyolattyara keotettűnk keonteos premezni valo ezüst fonal premet [Kv; Szám. 16/XXVII]. *1651:* Kgd szamarais külte(m), egy fekeoteot, mellyet az magam Leanywal köttette(m) [BK. Kemény Jánosné Kállai Susánna lev. Fog-ból]. *1731:* a Néhai Mlgos Ur Barcsai János Uram számára az Aszszony még a Lábravalóját is kék és veres Selyemmel elegj Hunyad vár(me)gyei modon köttette varratta velünk [Szentpál K; TKl Maria Kercsi Ladislai Hegedüs rel. vidua (50) vall.].

12. *csóvát* ~ tilalomjelet állíttat; a dispune să marcheze cu semne de oprelişte/interdicţie; Hegewisch stellen lassen. *1803:* béis ment az Cometaneusokkal együtt az Él erdöben, és a Berend felöl valo széllyében egy Nagy, Magos elö fa tetejében csovát köttetett jövendöbeli bizonysagul [K; JHb LXVII/4. 26]. — Vö. a *csóva 1.* alatti jegyzettel.

13. megkötöztet vkit; a dispune să fie legat fedeleş; jn festbinden lassen. *1759:* Tisztartó Vram ... addig békét nem hagyott nékem, valamig ... egy Méhet nem adtam, köttetett, és egyébként is injuriált [Marosludas TA; TKl Moldován Gábor (80) jb vall.].

Szk: *gomolyába* ~ gúzsba köttet. *1738:* ezen Servicz polturaért oly kemény executiot Szenvedtűnk, hogj ... Zágonban a falu hűtös polgarat gomolyaban köttetvén, és jeges vizzel meg öntöztettvén a hideg aërre ki vitette [Hsz; Ks 99]. *1739:* Kercsedbe ... a Kapitány a Commissariusokkalis a szegény panaszlo Embereket az kik(ne)k panaszszok is igaz volt, gomolyába köttette ugj hengergettette a Commissariusokat maga elöl ki üzte [Harasztos TA; Ks 99 Orbán Elek lev.] ✱ *nyakon* ~. *1662:* egyéb aránt bizonnyal hidgyed mint ollyan országh végezésit s Ura méltoságát megh bötsülleni nem tudo rosz emberrel ugy bánatunk, s ha tóbszór busitatunk, nyakon köttetűnk [Székelykocsárd TA; Told. fej.]. *1765:* az Tisztartojak ... nyakon köttette Pétert [Záh TA; Mk V. VII/19 Gramma Stéphán (52) jb vall.].

14. zálogba leköttet; a face zălog (ceva); als Pfand verschreiben lassen. *1692:* tön Lár Ianos illjen valaszt: En ugyan latom, hogy Suki Pal Uramek hatarokban köttettem egy darabot, de azzal kárt nem töttem ö kegyelmek(ne)k [O.zsuk K; SLt 0.20].

15. *fejét* ~ *i* jobbággyá tételi, jobbágyságra kötelezteti; a obliga pe cineva de iobăgie; zum Leibeigenen verpflichten/lassen. *1591:* Az Alperes Bibarczfalwj Nagj Men'harth ... az En Jobbagjomat, ercos fogsagban tartotta vgj el annira hogy feyit maganak keottette [UszT].

16. ~ *i magát vmire* kötelezteti magát vmire; a se obliga la ceva; sich zu irgendetwas verpflichten lassen. *1598:* Amy nezy az Borsos Gergely dolgatt ... erthyk eo kgmek biro vramtol hogy fajtalan gonosz chelekedetiert therwenj zerent fejere sententiaztak ... kerik azon biro vramatt ... legyen kegelem fejenek, emellet penigh keottesse io kezessegh alat ereossen mindenekre magat es ziligh (!) engedelmessegre az varosnak [Kv; Tan Jk I/1. 322].

köttetés fonatás, sövényeltetés; împletire; (Damm) Flechten. *1708:* Az Tavasztol fogva mind eddig az olton valo gatnak köttetesen volta(na)k[a] [Fog.; KJ. Fogarasi János lev. — [a]A jb-ok]. *1734:* holnap ... a Gát köttetéséhez fogatunk [Dés; Jk 451a]. *1763:* Tessék azért Ngodnak azon gátnak az emlitett porondos és berkes hellyhez való köttetését nem ellenezni [Körtvélyfája MT; JHb IX/44].

köttetett 1. kapcsoltatott; acordat; angeschlossen. *1823–1830:* Székely Márton és Krizbai Elek ... marosvásárhelyi deákok lévén, mint azon kollégiumhoz köttetett beneficiumra úgy mentek fel a marburgi akadémiába, hová két marosvásárhelyi deákot szoktak volt felvenni s egyrendbeli két-két esztendeig ülni [FogE 252].

2. fonatott/sövényeltetett; împletit; geflochten. *1843:* a nevezett helyen át vezetett árok, és annakutánna köttetett gát ... nagy kárt okoz ... Krisán Todornak [A.jára TA; BLt 12 Fr. Varga (66) col. vall.].

köttethet 1. kötéssel készittethet; a putea dispune tricotarea; mit Strickerei anfertigen lassen können. *1651:* Kgd szamarais külte(m), egy fekeoteot, mellyet az magam Leanywal köttette(m) ha kgd szeretni fogia, teobbetis köttethetek [BK. Kemény Jánosné kállai Susánna Bethlen Ferencné Kemény Katához Fog-ból].

2. (gátat) fonathat/sövényeltethet; a putea dispune împletirea (unui dig); (Damm) flechten lassen können. *XVIII. sz. eleje:* In Anno 1699 Februariusban ítélte megh az ország Gátott köttethessek a nagy Maroson [Berz. 13. I/16]. *1723:* az Nemes Varmegye facultált hogy mig oculátorok mennek ki addig kötethessem az Gátat az hol kel; hogy hirtelen az árviz el ne rontsa a malmat [MbK 163].

köttethetik *átv* megköttethetik; a putea fi încheiat; geschlossen werden können. *1843:* Azon egyezésröl, mely a közönség és Varga Katalin közt az utóbbinak faradsága jutalma iránt köttethetett, csak annyit hallottam, hogy ha a fennforgó pert megnyeri, bizonyos ajándékot fognak néki adni, de mennyit nem tudom [VKp 75 Zsurka Juon (73) erdőgornyik vall.].

köttetik 1. (állat) be/megköttetik vhova; a fi legat undeva (un animal); (Tier) irgendwohin angebunden werden. *1682:* Fejer Szürke fako szabasu gjermek lo ... Felven hogi fekelyes külon valo helyben kettetve, külön Edenyböl is Eszik s iszik [Görgény MT; UtI]. *1843:* A nemes Város Tizenkét Őkrei közzül ... Négynek egy egy uj dupla Istrángja vagyon, melyel a Jászolhoz köttetnek [Dés; DLt 622].

2. befogatik; a fi înjugat/înhămat; eingespannt werden. *1662:* egy kerékkel két köre forgó igen mesterséges szárazmalom (mellynek kerekébe csak két ökrök vagy lovak köttetvén ... két követ ... száraz kerekin forgat vala) [SKr 603].

3. *nyakába* ~ (büntetésböl) vmi nyakára akasztatik; a-i fi atîrnat ceva de gît (ca pedeapsă); (als Strafe) etw. auf den Hals aufgehängt werden. *1662:* Hogy a várat

megadná[a], nem sok üdővel megfogaték Vécsen és onnét Fogarasba viteték fogva . . . az bakcsaszárai hitlevele is nyakába köttetvén, a fogarasi város piacán mind azzal együtt felakasztatott vala [SKr 650. — [a]Barcsai András Fogaras várát].

4. (gát) fonatik/sövényeltetik; a fi împletit (un dig); (Damm) geflochten werden. *1700:* töttünk olyan itiletet, hogy ha az meg irt Groff Úr eő Nga[a] Malmának gáttya magassa(n) nem kőttetnek, nem fogna sokat ártani az Vas Daniel Vram Malmának [Dob.; WassLt]. *1723:* az Deesi malomnak penig vize bőven eleg vagyon . . . de ha felyebb kőttetik az gát, mint mostan jaszol gatastol vagyon . . . az Szent Benedeki malom karosan Inpedialtatik bizonyos [Szentbenedek SzD; Ks 25. IV. 6 Sam. Szaniszlai de Bálványos Váralya jud. nobilium vall.]. *1763:* (A malom) gáttya a' Maros vizén keresztül egy kevéssé felyűl köttetvén ragasztatott volt Körtvélyfája felől azon berkes és porondos hellyhez [Körtvélyfája MT; TSb IX/44]. *1772:* a' Gatnak oly magossan kell köttetni, hogj a' miatt a Küköllő maga arkába meg nem marad [Ádámos KK; JHb LXVII/2.304]. *1805:* a régi Gat miatt fel tojulván a Viz, azért vette folyamottyát arra a merre az Újj Gát kötetett [Rusor H; Ks 92]. *1845:* A vizi malomnál gát köttetett [Kékes SzD; WLt].

5. *pellengérhez/pellengerre* ~ pellengérhez kiköttetik; a fi legat la stîlpul infamiei; an den/zum Pranger angebunden werden. *1599:* Mierthogy . . . az mentet és gyolch felseo ingeket ez Balas lopta volt el . . . az perengere keottessek [Kv; TJk VI/1. 368]. *1600:* Gereb Marton felescgesteol nem absolualtatott volt az hazassagnak zabadsagara seott interdictum volt . . . annak okaert . . . eozze nem mehetnek hanem mind az ketten, minth ollyan Parazna zemelyek az perengerhez keottessenek [Kv; i.h. 501]. *1629:* maga sem tagadgia az Incta az fogoly Daika az paraznasagot; azert annak modgya szerént az prengerhez keottessek [Kv; TJk VII/3. 206].

6. *átv is* hozzákapcsoltatik; a fi legat de ceva; beigefügt werden. *1710 k.:* nem is köttetett az jó egészség mindenütt elválhatatlanul a mértékletességhez úgy, hogy csak attól függene, és adhatja az Isten az elsőt a másik nélkül, kivált a hosszú életre nézve [BÖn. 523]. *1842:* az uttzárol a' bejárás égy két felé nyilo avaték kapun van, mely ket vas pántotskákkal kőttetik a' kapu felhez felülről [Oprakercsóra F; TSb 51].

7. *átv* megkőttetik; a fi încheiat; geschlossen werden. *1776:* ă M.Praepost Ur elö vevé a Groff Lázár János Urnak adott Dispensatioját, holmi Contractussal együtt, mellyis köttetni akart Groff Lázár János Urffival, és Groff Kornis Anna Kis Aszszony házasságok iránt [Szentdemeter U; GyL.St Henter (37) nyil.]. *1843:* Úgy értettem, hogy Varga Katalin s a három faluk között bizonyos egyezés köttetett [VKp 88]. *1862:* Elét járadéki Szerzödés . . . Egy részről Özvegy Katona Lászlóné született Katona Ersébeth, és más részről Péchy László között kottetett [Kv; Végr].

köttettet abroncsoztattat; a da la cercuit; (Faß) bereifen lassen. *1599:* Egy általogat vettünk, azert a kit tawaly keolchen kertünk az haz eleot el laptak volt . . . d 75 . . . keotetetünk tizen ket hordot egi altalogat [Kv; Szám. 8/XVI. 49].

köttettetik 1. fonattatik/sövényeltettetik; a fi împletit; geflochten werden. *1802:* az ottan mingyárt alabb tettzhetö porondozás iránnyáig édgy Csapo gát köttettetik és tartattatik [Dés; DLt].

2. *lelkére* ~ vki vkinek gondjaira bizattatik; a-i fi încredinţat cuiva cineva; jd js Sorge überlassen werden. *1710 k.:* egy hét vagy nyolc esztendőben járó, gyámoltalan árva leánygyermek . . . más országból ebbe a hazába béhozattassék, egy nagyrendű keresztyén atyafia házában bététettessék és nagy jó reménséggel annak lelkére köttettessék [Blm. 1020].

3. *átv* kb. kapcsoltatik; a fi anexat/alăturat; angefügt werden. *1761:* senki maga(na)k propria authoritate satisfactiot nem vehet, hanem minden köttettetvén N(e)mes Hazánk Törvényéhez, illik hogy minden maga serelmét Jure revindicallya [Torda; TJkT V. 69].

kötting l. könting

kőtűzhely kemence-kőtalpazata; postamentul de piatră al cuptorului; Steinunterlage des Ofens. *1732:* ezen háznak . . . bokálj kájha kemenczéje, faragott kő tűz heljen [Kóród K; Ks 12. I]. *1740:* Ezen házban vagyon paraszt kő tüzhe⟨ly⟩re rakott hasonlo paraszt lapos kő kemencze, melly tapaszos és meszelt, ennek hasonló kő kűrtője az ház hijjára szolgál fel [Algyógy H; Ks 89 Inv. 61-2].

kőudvar kohótelek-rész; o parte a terenului unde este amplasată cuptorul de topit; Teil des Hüttengrundstück(e)s. *1758:* Rátz István . . . kért volt fel a' kettős kohoban a' víz felöl valo kementzére az also kereken valo kohoban 2 napra Negyven Forintokat, mint legközelebb valo Czimborájától . . . Bartok Andrastol . . . a szén Ágy Hely, a' kő Udvar, és a' Rőst hely Bartok Andrásé legyen az exponált Negyven Vonás Forintokért [Torockó; Bosla].

kőudvarház conac de piatră; Herrenhaus aus Stein. *1677:* Vagyon eő nagyságoknak jo sindelyes héjazat alat Rákoson egy kő udvar házok [Rákos Cs; CsVh 54]. *1710 k.:* a szép kőudvarházat[a] földig lerontatják [BÖn. 698-8. — [a]Kelementelkén (MT)]. *XVIII. sz. köz.:* Az Nagy Kő Udvarház . . . Zsendejezése avatag és romlo félben vagyon [Berekeresztúr MT; Berz. 15. XXIV/51]. *1752:* elis bontván, azon régi kő udvarháznak fedelit, fájait le szedték, és elis akarták volna takaritani [Buzd AF; Ks 22. XXIa]. *1783:* tudom itten . . . Dées en egy nagy kő Udvarházát[a] [Dés; EHA. — [a]A Diosszegieknek]. *1786:* Curiája . . . a' rajta épittetett nagy kő Udvar Házzal 's Gabonással, Venitzével, Filegoriával, ökör, Lo Istállokkal, nagy Csürrel, Gyűmöltsössel [Udvarfva MT; Told. 44/56]. *1812:* Sendely fedél alatt lévő Kő Udvar Ház . . . Az Uttza felöl valo Galambas kapu [Sorostély AF; Born. XXXV. 66 gr. Teleki Pál conscr.]. *1816:* a Falu dereka tájatt tudgyuk hogy maradott . . . Kő Udvar ház [Csikfva MT; BálLt 67].

Ha. *1720:* Az Kü udvarház [Baca SzD; LLt].

kőút kövezett út; drum pavat; Pflasterweg. *1823-1830:* a postautakon mind csinált kőutak vagynak, a szekér egyet sem döccen [FogE 254].

Hn. *1646:* az Keo vtra iövöben (sz) [Szentiványlaborfva Hsz; EHA].

kőütés lovitură de piatră; Steinschlag. *1589/XVII. sz. eleje:* Ha ki az Mesterek keőzwl, kiualt keppen valo esetek miat, ugi mint: Nehez Vensegh, nagy szegenisegh, keő wtes, serües, es egieb hasonlo niomorusagh miat, megh niomoroszik ... segittessenek az Ceh iöuedelme altal [Kv; KőmCArt. 25].

kővágás kőfejtés; extracţie de piatră; Gesteinarbeit. *1594:* Keó wagho chjakani vagjon No. 6. Keö uagashoz ualo vas rud wagjon No. 8 Keö zegheö vas pereölli No 2 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22-3]. *1795:* A Kő pallerozonak 4 darab kö vágásért Rfl 2 [ETF 182.72 Gyarmathi Sámuel költségnaplója].

Hn. *1600:* kó wagas neweö helbe(n) [Fenyéd U; EHA]. *1810:* Kővágáson (sz). Kővágás alatt (sz) [Bibarcfva U; EHA].

kővágatás 1. kőfejtetés; extracţie de piatră; Gesteinarbeit. *1685:* az Kő vagatas az Decsi hataron az hugyo Dombnal megh engedtetik eo Nganak[a] [Dés; EHA. — [a]Kornis Gáspárnénak].

2. ércbányásztatás/fejtetés; exploatare de minereu; Erz(berg)bau. *1681:* A kö vagatassal, és hordatassal ne abutalyon, s egy hamor szűksege felet többet ne vesztegessen [VhU 250].

kővágó 1. *mn* 1. kőfejtő; care lucrează într-o carieră de piatră; Stein brechend. **Szn.** *1649/1681:* Urvölgyi Kővágó Matyas [Vh; VhU 268-9].

Szk: ~ *mester. 1670:* Vágó János kűvágó mester [Solyomtelke K; EMLt] ✱ ~ *mesterember. 1649/1681:* Urvölgyi Kővágo Matyas ... jo kővágo mester Ember [Vh; VhU 268-9].

2. malomkő-vágó; de / pentru făcut crestături / şanţuri în piatră de moară; Mühlsteinhau-. **Szk:** ~ *csákány. 1585:* Egy keo vagho chakany f 0/75 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 3]. *1591:* Az Nadas patakan vagion egi ket kerekw Malom. Ahoz walo keówago chakany II [Méra K; AggmLt A. 53]. *1600:* Wgy Thorozkaj vasbul Czináltattam egy Oregh keó vago czákánt az Malomhoz az kowaczal [Kv; Szám. 9/XII. 69 Igyarto Simon isp. m. kezével]. *1647:* egi kö vago czakanj [Marosillye H; VLT 55/5415]. *1746:* Kű vago Csákány [Marossztkirály AF; Told. 19] ✱ ~ *kalapács. 1637:* Az molnár kezinel uagyon egy vas csakany; kett keö vago kalapacsy [Fog.; UF I, 425] ✱ ~ *lapos csákány. 1656:* malom keö emeleö rud nro. 1 ... Keö vago lapos cziakan nro. 3. [uo.; UF II, 158] ✱ ~ *vascsákány. 1817:* Találtatott még ezen malomban két kissebb, és egy nagyobb kő vágo vas csákány, nem külömben egy kő emelő vas rudis [Ordöngösfüzes SzD; SzúvLt 8-9] ✱ *kétélű* ~ *csákány. 1621* Az Alpret Malomrol valo Jnventarium ... Ket elw keo vago Cziakany Nro: 4[a] [Kv; Szám. 15b/VI-hoz. — [a]Folyt. a fels.] ✱ *kétorrú* ~ *csákány. 1656:* Malomhoz valo eszközök ... Egy öregh kett oru keö vago hegjes cziakanj nro. 1 [Fog.; UF II, 170] ✱ *kicsiny* ~ *csákány. 1656:* Malomhoz valo ezközök ket kiczini keö vago csiakani az mint az molnar mondgia roszak [uo.; i.h.].

3. kőmetsző; de tăiat piatră; Steinmetz-. **Szk:** ~ *hosszú csákány. 1737:* Kömives csákány 2 ... Egy kö ronto pöröly. Egy vas hassitto szég. Egy kő vágo hoszu csákany. Kő fürö füru 2 [Brassó; ApLt 2 Apor Péter inv.] ✱ ~ *véső. 1848:* Kővágo véső mintegy tiz fontnyi 2 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

II. *fn* kővágó mesterember; pietrar; Steinbrecher. *1649:* Az Apahidi Malo(m) Mester menuen Malom kőueket szegődni Cziczion[a], kert töllem szent Miklos penzre kett forintott, melliet adot az keovagoknak [Kv; Szám. 26/VI. 484. — [a]SzD. — Az itteni kőfejtésre 1553-tól fogva vannak adatok (SzDMon. II, 387 kk)]. *1681:* az fa kővágókra és szénégetőkre oly szorgalmatos vigyázással legyen, hogy ezekben s ezek miat az hámor meg ne fogyatkozzék | Egy keő vágónak huszonkét szekér kőért tizenhárom forint ~ fl 13/00 Más keő vágónak huszonkét szekér kőért tiz forint ~ fl 10/00 [CsVh 108-10] Az Bányákba(n) levő Munkások, - s fizetesek ... Kő hordo egi ... Egi hetre egi fertaly vasa ... Kő vago, egi, vasa egi hetre négi ruddal [VhU 66]. — L. még FogE 207.

kőválú jgheab (de piatră); Steinmulde/trog. *1585:* Orsolia Thűre Janosne ... valia ... Azt túdia hogy egy keo valú wolt az haznal az vra azt vitte el [Kv; TJk IV/1. 460-1]. *1593:* fekete Palynak fizettem hogj egy kw walut wit az keozep wczaj fertaljban f - d 25 [Kv; Szám. 5/XXI. 99]. *1756:* a Nagy vagyis belső udvar ... közepében vagyon negj ugro kút ... tetejében köből kifaragva tanáltatik egy fejér Hattyu nyakában helyheztetett vas nyillal, és annak száján bocsáttatik â viz, ollykor más fél ölnire is fel ugorván, szolgál pedig nagy réz csö ki belölle, mellyen a vizet szokták ki botsáttani, és az előtt egy kő vállu vagyis tekenő, mellybe néha néha bocsáttatik az viz [Déva; Ks 92. I. 32 kúrialeír.].

kőválúcska "?" *1797:* vagyon fa lábakon kivül és belöl ki rakott kö valutskan fel emelve tüzelö kementze [Kőrispatak U; Pf].

kővár cetate de piatră; Steinburg. *1604:* semmi keozik az Alpereseknek azokhoz az megh irt heliekhez ninczen, ha keouarat epitet uolna raitais Albertfi Pal [UszT 18/39]. *1618:* az zsitvatorokbeli confederatióban is expresse megvagjon, hogy tizenegy kővárat, kit akkor bírtak az törökök, semmi szin alatt többhöz közöket ne mondják Magyarországban [BTN[2] 134]. *1619:* az megmaradást szinte úgy szeretem én is, mint az, kinek sok kővára vagyon [i.h. 214]. *1736:* Gróf vala hajdan Zápolyai János, de negyven kővára vala az magyar korona alatt [MetTr 317].

kővári a Kővár (Szt) várnév *-i* képzős szárm.; derivat al numelui de cetate Kővár/Chioar format cu sufixul *-i*; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des Burgnamens Kővár. **1.** Kőváron lakó/működő; din Kővár; in Kővár wohnhaft/tätig. *1560:* Thy kegyelmetheknek azt Irhato(m) hogy Mykor wra(m) ew Naga Janos mesterrel Megh szerzeodek az Kew wary Myre szakmanba, En Akkor keowary porkolab voltha(m) [Gyf; BesztLt 10 Bl. Bagotai a beszt-i bíróhoz és tanácsához]. *1567:* Horwatt Jannos kowary kappitta(n) [i.h.]. *1593:* kw wari kapitan zekere eleibe(n) ky fekete Onat wizen adatot biro wram segitsiget [Kv; Szám. 5/XXI. 112-3]. *1664:* Nemzetes Katona Mihály kővári vicze kapitány uramnak, nekem jó akaró komám uramnak adassék

[TML III, 18 Teleki Mihály Katona Mihályhoz]. *1669:* Az kűvári tisztekkel mit akarnak, édes Komám, kérem, tanuld ki [TML IV, 599 ua. Naláczi Istvánhoz]. *1670:* Az kővári puskásokra az mit fog költeni Kegyelmed, megadatjuk, kétség nélkül elhigyje [TML V, 54-5 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1671:* Az kűvári udvarbiro helyett is im más udvarbirót küldtem [TML V, 478 Bornemisza Anna ua-hoz].

2. Kővárra vonatkozó; referitor la Kővár; auf Kővár bezüglich. *1663:* Én urunkat ő nagyságát az kűvári dolgokrul is eléggé tudósítottam [TML II, 473 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

kővárvidéki a régi Kővár vidéke vártartomány *-i* képzős szárm.; derivatul cu sufixul *-i* al toponimului vechi Kővár vidéke/ţinutul Chioarului; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des alten Erblandes der Kővárer Gegend: Kővár vidékén található; care se află în ţinutul Kővár; in der Kővárer Gegend befindlich. *1742:* az Mlgs Groff Teleki Ádám Ur(am) eo Nga ... Kővárvidéki Joszágának Ispánnya Merkás Kosztan [Ilondapataka SzD; TL 42]. *1767:* Ezen helly eránt Nemes Kőzép Szolnok Varmegye, es Kővár vidéki Exmissus Tisztyei jelen Létekben tőttenek-é valami determinatiot? [TKhf 21/19 nyíresi (Sz) vallatás, vk]. *1784:* Fogarasföldi, Zaránd vármegyei, Maros széki, Aranyas széki, Dobokaés Kraszna vármegyei, kővárvidéki főtisztségek, úgy a szászok között lévők, mind odavannak [RettE 426].

kövecs 1. kavics; pietriş; Kiesel. *1737:* egj egj szekér porondot és követset vigjen vagj vitessen [Dés; Jk]. *1762:* a Nagy Szamos ... ezen hellyet a midőn el szakasztotta követtsel porondal és minden ágokkal megrakta [BSz; SLt XXIV. 6]. *1770:* Ezen helyet nem de nem a hegyről le folyo eső, és hoviz tőltőtte fel porondal, és kővetsel [H; JHb XXXI/17.3 vk]. *1806:* (Az a hely) pusztaságban hagyatott, mint viz aradásával kővettsel s porondal meg hánt helly, marhák dereltenek azon a hellyen [Erdősztgyörgy MT; WH]. *1815:* a Nagy oldalokrol Zápor Esők idején áradó és nagy sebességgel rohano viz ... alattább való hellyeinket el iszapollya, kővettsel megrakja [Szóváros SzD; HG Gr. Haller lev.]. *1834:* a' viz ... a' felőllem valo partot ... kemény kővettsel boritotta bé [Dés; DLt 566/1837]. *1864:* földje száraz természetű fekete és agyagos követsel elegyitett [Alfalu Cs; GyHn 19] | Heveder dombja itt is mint szántok találtatnak — de silány — és agyaggal vegyítettek [Tekerőpatak Cs; i.h. 58].

? **Szn.** *1627:* Keőveczj[a] Boldisar. Keőveczi Thamas [Agyagfva U; UszLt IV/50. 37. — [a]A forrás hangjelölésében az olvasat: *Kövecs*].

2. kavicsos rész/terület; teren pietros/cu pietriş; Kieselort/gebiet. *1597:* lata(m) hogy az víz mellett az keőueche(n) megh harcholottak, Ferench Keleme(n) el futamodek [UszT 12/78 St. Bondez (!) de Kis falúd jb vall. *1687:* az Tompos Imre Csűre hata mégget vagyon égy darabocska kővécs [Menaság Cs; EHA]. *1697:* edgi darab ben valo őrökseg ... vicinussa egi felől ... a Fejerniko vize es kővetse [Kadács U; Pf]. *1775:* ugj lépet az hid padlása végere az el törvén ugy eset le az Követsre [Udvarfva MT; Told. 44/50].

Hn. *1590:* melj heliet Keoweczj newu heljnek hittunk [Máréfva U]. *1680/1825:* Az Követs hagoban (sz) [Vajdasztiván MT;]. *1694/1764:* a Kővets hágó alatt [Abafája MT;] *1698:* Kővecs ajban ... egj hod föld [Páncélcseh SzO; RLt O.5 Solymosi Mihály (38) jb vall.]. *1754:* A' Kővets hágófőn (sz) [Gernyeszeg MT]. *1758:* A Kővets hegj alatt (r) [Sztána K;]. *1770:* Kővecs Ájban Dersei határ-szélben (sz) [Páncélcseh SzD]. *1797:* a' Kővets [Etéd U]. *1781:* A Kővetsben (sz). Kövecsek lábján (k) [Szárazpatak Hsz]. *1784:* A Kővetsáj torkába (sz) [M.derzse SzD; DHn 40]. *1807:* A Kővetsáj torkába (sz) [Páncélcseh SzD] | A Kővetsen (k) [Mikháza MT]. *1808:* Követsen a' Miklosvári Határon (sz) [Köpec Hsz]. *1812:* a kis Kővets Uttzában [Torda]. *1820/1851:* Kővets dombnál (sz) [Makfva MT]. *1861:* Kővets kut rétjin (sz) [Sáromberke MT]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

kövecselés (út)kavicsolás/kavicsozás; (îm)pietruire (a drumului); (Straßen)Beschotterung. *1842:* A' határszélnél elkezdett kövecselésre nézve az a' megjegyzésem, hogy alapnak igen apró kövecset hordanak ... az a' javallatom, hogy arasznyi vastagságban a' leg durvább kovacsot kell ho⟨rdan⟩i ... s ezt be lehet azután színelni ... aprobb kövecsel, hogy járható és tartós legyen [Mv; MvLev.].

kövecses kavicsos; cu pietriş; schotterig. *1625:* az Biro Georgi feöldenek az Gatt kőtesen alol ... ualo porondos kóueczes es hazontalan feoldet ... altal szakaztot volna az viz [UszT 176]. *1723:* ā régi gát kővetses helyt volt, ... a' mostani penig ige(n) földes helyt van [Kozárvár SzD; Ks 25. IV. 5]. *1734:* Ezen To ... tiszta szep, nem nádas, se nem Hináros fővenyes és kővecses a feneke, Ebben vadnak szep Halak [Tóhát MT; JHb IX/9. 28-9]. *1768:* Fajka (?) dok nevezetű hellyben ... egy Kis haszontalan Kővetses helly [Etéd U; EHA]. *1797:* Lévén ... egy darab Porongy Bokros Követses viz mosott helye ... Eszak felöl betülödik ... folyo Küköllö vizibe [Betlenfva U; Ks 65/43]. *1806:* a' Czigányok is laktanak azon Kűkűllő két follyamjai között lévő kővetses hellyen [Erdősztgyörgy MT; WH]. *1825:* ez az uttza ugy ki van már porondoztatva kővetses Porondal — hogy itt a' Strása kövekre semmi szükség [Torda; TLt Közig. ir. 252]. *1826:* Drimoszkába ... porondos v. Kővetses hely [Bodola Hsz; EHA]. *1864:* Tölgymező ... fölgye kővetses [Gyszm; GyHn 40] | Két hevederköze ... szántoja kővetsés [Tekerőpatak Cs; i.h. 58] | foldje kövecses fehér agyagas [Alfalu Cs; i.h. 20]. — Vö. a *kövicses* cimszóval.

Hn. *1572:* Koueczes Kutba(n) (sz) [Bh; KHn 6]. *1641:* az Keóvecziesbe (sz) [Kakasd MT]. *1641/1650:* az Kőveczes Dombon (sz) [Vaja MT]. *1642:* Kőuetses Ayban (sz) [Páncélcseh SzD; DHn 55]. *1648:* A Köveczes utnál [Hidalmás K]. *1684/XVIII. sz. eleje:* Az Kővetsesben (sz) [Komjátszeg TA]. *1693:* Kővetses nevű helyb(en) (sz) [Okländ U]. *1697/XVIII. sz.:* Kővetses alatt (sz) [Somkerék SzD]. *1698:* Kőveczesb(en) (sz) [Sepsiszt-király Hsz]. *1699:* A Kővecses Dombon (sz) [Szentdemeter U] | Az Kővecsese(n) (sz) [Fületelke KK]. *1711:* az Kővecses padon [Székelyföldvár TA; IB VI. 225/3]. *1718/XVIII. sz.:* A' Kővetsesen vagj Csonkason (sz) [Szélszeg Sz]. *1722:* A' Kővecses Kutnál a' ki hágoba(n) (sz) [Zágon Hsz]. *1737:* a' Kevetsesben (sz) [Egrestő KK]. *XVIII. sz. e. f.:* Kőveczesben [Zovány Sz]. *1756:*

Követsés nevü Helyben [Sepsisztkirály Hsz]. *1759:* a Követses kutt felé (sz) [Alvinc AF]. *1775:* A Követses Rétb(en) (sz) [Okländ U]. *1785:* A' Setét Berek dombján másképpen nagy követsesen [Gyerővásárhely K; KHn 152]. *1793:* A Köveses Dombon (sz) [Csomafva Cs]. *1795/1807:* A' Követses tetön (sz) [Kispetri K]. *1818:* a' Követses uttzaban [Mv]. *1819:* A Gernyeszegi Erdö szélbe az Követses verö fénybe (sz) [Erdőszengyel MT]. *1838/1839:* A' Követses pataknál (sz, k) [M.péterlaka MT]. *1867:* A kövecses lábba (sz) [Gerend TA]. — A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

kövecsesség kavicsosság; faptul de a fi cu pietriş; Schotterigkeit. *1762:* (A földet) kovetsessege iszapossága és gaz miatt nem colalhatván az Közép falviak, ugy kezdették fel fogni az Magos martiak [BSz; SLt XXIV. 6]. *1770:* Ezen földet ... a' Kövötsössége miá tsak felit szántják [Disznajó MT; LLt].

kövecske 1. ékkövecske; piatră scumpă/preţioasă; Schmucksteinchen. *1714:* Baraczk szin Seljembol valo Dolmanj, nagjob részrül kek Atlas Materiaval béllelt, a' mellyén 15, s az uyan penig 16 aranj fonal gombotskakkal, és annyi követskékkel ékesitett fl. Hung. 24 | Rezes Pantzér ... nyakra valo külömb féle fénlö üveges követskékkel ki rakott [AH 51-2]. *1730:* ä ... kereszt el vezett ... hallottam hogy tizenkilencz kövek voltak benne Gyémánt és egyéb apró kövecskék [Torda; MvRKLev.]. *1770/1773:* Arany virág ... tetején vagyon egy Törkés nevü Kövecske [Szárhegy Cs; LLt].

2. húgykő; piatră/calcul în căile urinare; Harnstein. *1773:* Balás János ... meg vallotta hogj meg rekett az ökre nem vizelhetik, és hogj meg döglöttis moga beszellette hogj edgj dorabotska követsskét talált a Madarába(n) vagyis Hojagjában [Asszonyfva TA; JHb II/3].

3. ? kő-öntőformácska; formă de turnat din piatră; steinernes Gußförmchen. *1679:* Boglár öntéshez való köveczke [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 60].

kövedzés kérelem; petiţie, cerere; Ansuchen, Gesuch. *1629:* Szabad leszen az Anakis keouedzese szerent bizonyitani [Kv; TJk VII/3. 160]. — Vö. a *beköved zés* címszóval.

kövedzetlen engedelem nélkül; fără permisiune; ohne Erlaubnis. *1583/1584:* Myerth hogy az Thora keowetzetlen kwldeoth Zabo Adam Myltan el vehette Az halat Mert Vra Paranchyolta | Senkynek Nem zabad ... keowetzetlen otth halazny [Újfalu K; Ks 42. B. 9]. *1640:* Regeleo hetfeon[a] ... A ki touab nem maradhat keredzék a Czehmesterteol, mert ha keouedzetlen el megyen száz penz annakis à bűntetese [Kv; KovCLev. — [a]Vízkereszt (jan. 6) hetének hétfője].

kövedzik 1. kérelmez; a solicita/cere; ansuchen. *1732:* Rakosi Joseph Deak ... kövedzette volt az blts Czehtöl Remekit [Kv; ÖCJk].

2. (céhbe) bekéredzik, felvételét kéri; a cere admiterea (în breaslă); (in die Zuft) um Aufnahme bitten. *1653:* Mivelhogy Fejérvari Istvan be akarván kövedzeni az Czehban, hivatvan azert; megh akarván erteni akarattyat proponalá, hogy ölis az tarsasagban akar kövedzeni, de az rend tartas szerint dilátálak ö kgmek [Kv; MészCLev.]. — Vö. a *beköved zik* cimszóval.

kövedző szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *máriás* remekező pénz (a remekkészítésre való jogosítás díja); taxă de înscriere pentru susţinerea probei de maistru (prezentînd obiectul confecţionat pentru acest examen); Meisterwerk/stückgeld (Preis der Berechtigung für die Verfertigung eines Meisterwerks/stückes). *1807:* Letették ... a magok kövedző márjásaikat a bé kövedzésre [Dés; DFazCLev.]. *1808:* (Letévén) Máté József mester és Fekete Farkas mester a magok kövedző márjásaikat a békövedzésre ... nemes céhunk ... hagyott ökegyelmeknek két heteket a magok megpróbáltatásokra azon kivül csináljonak egy lábost, jo nagyocskát fedővel, egy-egy nagy fazakat fedővel ... jól megégetve mázoson béadják [Dés; DFaz. 34].

kövér I. *mn* 1. gras; dick, fett. *1662:* Pápai János Váradig való hurcoltatásának hallatott híre, ki öreg, testes, kövér legény voltára minden ruhájától, csak lábabélitől is megfosztatván, gyalog, mezitlábbal hurcoltatott, korbácsoltatott [SKr 439]. *1655:* az mi kegyelmes urunknak ő Nagyságának nagy és győzödelmes csatája lőn ... Sok szejmenjeknek testek, kiknél kövérebbeket ember nem láthatott, hevernek [Veress.Doc. X, 296 Pap András Sebess Miklós tanácsoshoz]. *1672:* az vago marha tavaszszal Szűk es vekony ... Az Hentesek penig ollyankor magokat elvonván, csak akkor akarnak vagni mikor a' marha bö kövér es fagygyas [Dés; Jk]. *1705:* paripái is voltanak, akik mind szép kövérek voltanak, szekereslovai hasonlóképpen [WIN I, 504]. *1757:* Gáspár János Staturájában és Fisognomiájában (!) Szep magos szál, kövér, piros, és Sárga haju ember volt [Szováta MT; IB]. *1758:* mikor ... azon ökrött hajtattatta ... akkor szép kövér volt [O.péterlaka AF; Told. 23]. *1767/1781:* Togyer Stéfántis ismértem, Cseber csinálo mester ember vala, hasas, kövér, piross [Kisfenes TA; JHbK LII/4. 106]. *1844:* a' Daru ökör, a' mely jo kövér a' hátulját nem birja [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

Szn. *1453:* Johannes kewer [Kv; TT 1882. 523]. *1475:* Paulo Kewer [Brassó; Barabás,SzO 134]. *1548:* kower boldisar [Besenyő Hsz; HSzjP]. *1567:* Jacobo Kower [Kv; TJk III/1. 102]. *1569:* Keower Boldisar [Besenyő Hsz; HSzjP]. *1570:* Keower Istwan [Kv; TJk III/2. 142]. *1592:* Soliomkeowy Keweor (!) Thoadar [Kv; Szám. 5/XIV. 56 Eppel Péter sp kezével]. *1590:* Keuer Lazlone [Kv; t.h. 4/XXI. 29-30 Kis István sp lajstr.]. *1602:* Kövér György (lófő) [Kökös Hsz; SzO V, 204] | Kövér Gáspár (lófő) [Sszgy; SzO V, 207]. *1609:* keöver Boldisarne [Maksa Hsz; HSzjP]. *1613:* Köver Istva(n) [Altorja Hsz; Borb. I]. *1614:* Keouer Lazlo pp. Kéöuer Ferencz pp [Zoltán Hsz, BethU 272]. *1615:* Peselneki Köuer Mihal [Szentimre Cs; LLt]. *1620:* Keöuer Istua(n) [Kovászna Hsz; Borb. I]. *1643:* Köuer Istuan [Néma SzD; Ks 90]. *1646:* Köver Gabor [Mv; AAll. 6]. *1689:* Kezdi Szeky Lemhyny Kóver Mihaly Nob(ilis) [Born. XI., 85]. *1746:* N(e)mzetes Gidofalvi Kövér Judit Aszszony [SVJk]. *1838:* Székely gyalog Jubilatus Kövér Domokos [Angyalos Hsz; HSzjP].

Szk: ~ *ártánysertés. 1756:* Kövér eme Sertés Sz: Margitán[a] 11 Kövér ártánj sertés ... 3 [Ks 23. XXIIb. — [a]SzD] ✱ ~ *bárány. 1786:* A Nagy Aszszony eö Nsága is ... egy jo kövér Báránt ölötett volt számodra [Szászalmás NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. I. Bethlen Sámuelhez] ✱ ~ *barom. 1570:* K. paranchyolyo(n) Az meszarosoknak hogy Agyanak zep hüst Az Aszonyo(m) eö Naga konyhayara ... ha talalnank keoúer barmott Ezel Nem banthana(m) Kgdet [Sajó BN; BesztLt 50 Lucas Theowy Caspar Zwch beszt-i bíróhoz] ✱ ~ *borjú. 1726:* Husvéthi Innepere ... végyen egy kövér Bornyút [Dés; Jk] ✱ ~ *disznó. 1587:* Hagiok Seges uarba az espotaliba zaz kalongia buzat ket kouer diznot [Petek U; SzO IV, 100 Petki Miklós végr.]. *1681:* Ugi teczik vehetnínek ennel olcsobban is két jo kövér disznót [Hátszeg; VhU 604]. *1706:* két kövér disznot le verének [KvAkKt Mss 261] ✱ ~ *emedisznó/sertés. 1682:* egy Kövér Eme szöke vagy fejír Diszno [Dés; Jk]. *1756:* Kövér eme Serés Sz: Margitán[a] 11 [Ks 23. XXIIb. — [a]SzD] ✱ ~ *kakaspulyka. 1729:* egj kover kakas pujkára, egjebre el ment f 7//12 [Kv; ACLev.] ✱ ~ *kappan. 1665:* A fáczánt Kegyelmed egészségére meg eszem. Én is szép kövér kappanra, lúdra várnám Kegyelmedet [TML III, 400-1 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. *1685:* adtam Almási Ur(am) kezébenn ... Kövér Kappant no 1 [Törzs] ✱ ~ *lúd. 1683:* Kövér Lud no 12 [Radnót KK; UtI]. *1685:* Köver Lüd nro 12 H: Rüdeg lüd nro 12 [uo.; UtI]. *1711/XVIII. sz.:* meg adni Tartozik[a] ... 1 tiszteseges sült köver Ludot, és a melé T:T: hus sült salatat, vagy ugorkat és retket tyukmonyos pereczet, diot, Magyarot [Kv; FésCJk 16. — [a]A remekezett, ill. felszabadított legény a szokásos céhbeli legényavató lakomára] ✱ ~ *marha. 1673/1681:* Sertesek felől requiralvan az Ngd Tiszteit jo Köver marhakat nem adhatnak ő kglmek, Convention ertelme kivül roszat el nem vehetek [Vh; VhU 465]. *1710 k.:* kövér és ösztövér marha velős konca [BÖn. 464] ✱ ~ *meddő juh. 1680:* volt nekem is ... két kövér meddő Juho(m) [M.köblös SzD; RLt 1 Dán Pintye (35) jb vall.] ✱ ~ *ökör. 1710:* Csáki András ... a brassai mészárosok kövér ökreit ... füvön legelő sok lovaival együtt elhajtá [CsH 375] ✱ ~ *pipe. 1685:* adtam Almási Ur(am) kezébenn ... Kövér pipét no 5 [Törzs] ✱ ~ *pulyka. 1655:* Köver Puika nro 10. Rüdeg Puika nro 54. Pujikafi nro 103 [Radnót KK; UtI]. *1683:* Köver puyka nro 2 [Alvinc AF; UtI] ✱ ~ *réce. 1760:* öt esztendeje el veszett vola egy kövér Récze a' Tyukász Major házbol [Kóród KK; Ks 17. XXXI] *1761:* Egy köver Recze 9 Den. Egy rudeg Recze 6 Den. [Dés; DLt] ✱ ~ *sertés. 1726:* fekete (:fejér:) hodos kövér sertését megölte és megette [Dés; Jk]. *1798:* Szalananak valo köver sertes egeszen Nro 2 [Kövesd NK; RLt]. *1819:* Tartozik ... egy kövér Sertést meg perselni, megtakarittani, és fel bontani, s annak minden féle aprolékját tisztessegesen és leg jobb izüen fel takarittani [Kv; MészCLev.] ✱ ~ *tyúk. 1621:* Egy keouer Tiuk [Kv; szám. 15b/IX. 207]. *1685:* Kover Tyuk no 20. Rüdeg Tyuk [Fog.; UtI] ✱ ~ *verődisznó. 1673/1681:* Két jo kövér verő Disznok jarvan annuatim, ha ugy nem adathatik ki, ket massa Vass fordittassek érettek [Vh; VhU 465].

Sz: *ha lúd, legyen ~. 1671:* De ám legyen, ha lúd, legyen kövér. Én megjelentém ő nagyságoknak ezt is [TML V, 613 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *nem eben áll a ~ ló halála. 1710:* Hamisan mondja, valaki az én atyámot árulónak nevezi, mert igaz szolgája volt mind a fejedelemnek, mind az országnak, nem is eben áll a kövér ló halála, hogy felakasszák az atyámot [CsH 159].

2. zsíros; gras; fett. **A.** húsra von.; referitor la carne; in bezug auf Fleisch. *1621:* Az zep keöver Tehen husnak fontiat es egj fertalliat, Egj penze(n) adgiak akar melj hizlalt Legjenis ... az Cęhben az ket Iffiab Ceh mester hwttel legien keöteles, ennek megh latasara [Kv; TanJk II/1. 136]. *1622:* Az jo es keover husnak fontia d. 2. az eosztever husnak fontia d. 1. [HSzj *hús* al.]. *1681:* az Meszarosok az jo es kőver husnak fontyat Pünkosdik két ket penzen adgyak az alab valonak mas fel penzen [Dés; Jk 17b]. *1749:* determináltatott hogj az marha hus két Táblán merettessék, az edgjik táblán mindenkor igen jo kövér hus legyen, mellynek fontya à d 4 mérettessék [Torda; TJkT III. 250].

B. termőföldre von.; referitor la sol (arabil); in bezug auf Ackererde. *1770:* meg szántatnám a garat véginél valo nagy Dinye földet de eztet leg későben mivel igen kövér [Lekence BN; Ks 47. 67. 29 Simon Pál tt lev.]. *1772:* mennyire valo örökös, és zalogos Majorság Szánto Földek ... menynyire termékeny, vagy terméketlen, mellyik kövér, vagy sovány [Szászfenes K; BethKt].

Szk: ~ *föld. 1614:* Nikápolyból elindulván ... igen szép mezőséget mentünk, ki hasonló az erdélyi Mezőséghez, csak hogy bezzeg közel sem olyan kövér föld ... hanem soványabb — vizetlen [BTN[2] 67]. *1767:* a verőfénybe egyenes igen kövér föld [Bő MT; EHA] ✱ ~ *hely. 1705:* Ma van az a nap, azmelyen minden embereséges és jó gazda az őszvetést elkezdette, ahol csak igen kövér helyek nem voltanak [WIN I, 527]. *1761:* A Déllöben egyenes jó kövér helyen [Dányán KK; EHA]. *1767:* a Tó fenékben egyenes jo kövér hellyen [Nagyernye MT; EHA]. *1825:* Jo fü termo köver helly [Szárazpatak Hsz; SzentkZs Conscr. 349] ✱ ~ *lakóföld. 1662:* (A Berettyó) a Meszesböl eredvén a Szilágyságnak egy részén Kraszna és Bihar vármegyéknek gyönyörüséges zsiros, kövér lakóföldein ... aláhaladna [SKr 416].

3. ~ *bor* **a.** cukrozott (cukorral édesített) bor; vin îndulcit cu zahăr; gallisierter Wein. *1845:* Kövér-bór (: Cukorral kövéritve :) [KCsl 13]. — **b.** ? főzéssel dúsított/töményített bor; vin concentrat prin fierbere; durch Abkochen verstärkter/angedickter Wein. *1845:* Kövérbór (: főzés-által kövéritett :) [i.h.].

4. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *idő* ani îmbelşugaţi/buni, vreme bună; fettes/günstiges Wetter. *1736:* Mikor kövér idő jár akkor Termékettlenebb határa, legszárazabb Idöb(en) Termékenyebb [A.idecs MT; CU XIII/1. 55] ✱ ~ *nyár* vară îmbelşugată; fetter/günstiger Sommer. *1760:* vagyon az Tón túl ... egy darab határ ... midőr (!) kövér Nyár vagyon 100 Marhát lehet abban legeltetni [Báld K; BLt].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: vminek a kövérese; partea mai grasă; das Fette (des Fleisches). *1699:* a' Barany Hus Csetertyenek a' leg Jovat és kövérét adgyak a' Meszarosok es hentesek per den. // 12 [Dés; Jk]. *1710 k.:* A kövér akármiben is kedves volt eléttem, a húsnak az ösztövérét sokszor elutáltam, nem ment le a torkomon a csömör miatt, de a kövére jól lement [BÖn. 514]. *1732:* A Barányhus limitaltatott e' szerint a leg jovának Czimere per Dnr 9 ... Amely(ne)k semmi köveri nincsen más fel

poltura [Dés; Jk 428b]. *1746:* determinaltatott Hogy uyabb dispo(sitio)jáig a Ns Tanáts(na)k a' báránycimer-(ne)k Köverit d. 12 ... árullyák a Mészárosok [Torda; TJkT III. 53].

kőverem groapă de piatră; steinerne Grube. *1692:* (Egy szántóföld) rug ... az kis kö veremre [M.décse SzD; EHA].

kövéren hizottan; gras; fettig. **Szk:** *kész ~. 1681:* ha azon a földen mak leszen az magyarok karacson napiara kész köveren hajtassak fel[a], ha pedig mak nem leszen rüdegen szent Mihaly napiara az ado penzel edgyütt. haicsak fel ide Maros szentkiralyra [Told. — [a]A sertéseket].

kövérít kb. (cukorral) dúsít; a îndulci (cu zahăr); (mit Zucker) versüßen/anreichern. *1845:* Kövér-bór (: Cukorral kövéritve :) ... Kövérbor (: főzés-által kövéritett :) [KCsl 13].

kövéritett ? dúsított, töményitett; concentrat; gallisiert. *1845:* Kövérbór (: főzés-által kövéritett :) [KCsl 13].

kövérke kis, kövér vad; vînat mic şi gras; kleines, fettes Wild. *1704:* Ma voltam ki gyalog sétálni a mezőre az úrfiakkal, azonban Haller György és Lázár György uramékkal, amikor is Dienes úrfinak legelső puskásságának gyümölcse volt egy kis kövérke, melyet legelsőbben lőtt flintával [WIN I, 256].

kövérkő kövérecske; grăsuţ; ein bißchen/wenig fett/dick. *1640:* Én pirongattam, hogy nagy hassal vagyon. Azt mondotta, hogy csak kövérkő [Mv; MvLt 291.218a átírásban!].

kőverő érckőverő; zdrobitor/sfărîmator de minereu; Erzgestein hauend/brechend. *1702–1764:* (Egy jb-ot) Vajda Mihalj az kő verő Vajdak verejenel egj darab leczczel ugj talalt ütni ... hogj megh holt [Torockó; MNy IV, 234].

kövérség 1. vkinek/vminek kövér volta; obezitate; js Dicke/Dickleibigkeit/Dickheit. *1621:* Egy keouer kappant ueuen ... es kegmekys vonas igazito vraym chiodalkozthak keóuersegen ... d 11 [Kv; Szám. 15b/XI. 309]. *1762:* Az I. egész szüretig terhes Asz(ony)t representalo fotosságat viselt ... Nyárban kezdetődvén ... vastagulasa és mind azon fotossága, s mind vastagsága szüretkor el mult ... oly hertelen, és oly lathatoképpen senkinek oly nagy vastagsága, és kövérsége el nem mulik, hanem lassan lassan ... mind ezek nagyon firmallyak, hogy az I(na)k gyermeke született [Torda; TJkT V. 93]. *1773:* Mondják, hogy Keczeli Sándor főbíró kövérségén csudálkozott [RettegE 302]. *1775:* br. Kemény Miklós úr is megholt hirtelen. Ülve megfojtódott, mivel a szörnyű nagy kövérség mellett golyvája is volt s megfullasztotta [i.h. 349]. *1790:* Az Juhokis ... talam a kövérség mián nagyon el töltek rühvel [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1808:* Sztán Antal Beretzki gyalog Székely Katona ... pofos az ajka vége be-hajlott kövérsége mián [DLt 101 nyomt.kl].

2. (hús) kövérje; grăsime; das Fette (des Fleisches). *1823:* Két fodor háj két Tök háj és több le szedet kövérségivel együt egy abroszba [Koronka MT; TGsz 16]. *1852:* à zsírt ha ki olvasztattad jegyezzétek meg melyik a' hájbol, és melyik a kövérségből valo, mert az tovább ál [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

kövérszilva húsos szilva; prune grase; fleischige Pflaume. *1761:* Kövér szilva aszalva Metr 1 Besztertzei aszszu szilva Metr. 5 [Szentmargita SzD; Ks CII. 16]. *1769:* Aszszú gyűmöltsöt visznek Hét vékát Besztertzi szilvát ... Kövér szilvát 3 vékát [Esztény SzD; Told. 5a]. *1798:* Az Urak Házának a Héjjában tanáltatott ... Ket kupa kerti aszszu Veres Szöllö ... Idei aszszu Szilva két Véka ... Idei Kövér Aszszu Szilva [Vingárd AF; KCsl 5].

kövérszilva-fa húsosszilva-fa; prun gras; fleischiger Pflaumenbaum. *1811:* Beszterczei, Kövér és Fejér Szilva fák [Szamosfva K; HG 328]. *1813:* a' Kertben feles Fejér, Húsós, vagy Kövér, és Besztertzei szilva fák [Koronka MT; Told. 18].

kövérszőlő szőlőfajta; un soi de viţă de vie; Art Traube. *1732:* Vagjon edj láb homlokos 's vápás szőlő ... Járdován, kövér és boros szőlővel épült [Szászsztjakab SzD; Told. 11/67]. *1734:* A kolosváriak 18. praesentis[a] kezdik a' szüretet ... a' kövér szolő igen el rothadott [Szamosfva K; Ks 99 Veres János lev. — [a]Október]. *1745:* 1744 beli Betzei Majorság Szölök lámport és kövér Szölö Ürmös bora urn 1 [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1788:* éppen a szöllőt vesztegette meg a ho harmat ... az édesebb természetüek u:m: kövér, király, s asszony szöllő egésszen oda vagyon [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1841:* kövér és Járdován szöllő [Km/Kajántó K; KmULev. 3]. *1843:* Bakator ... Lámpor ... Kövér ... Vékonyhéju vagyis boros ... Fekete szöllő ... Riesling [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

köves 1. pietros; steinig. *1582:* twdom hogj az kowes földet ... mostan immar balas benedek elly [Eresztevény HSz; HSzjP Agh Thamas (22) jb vall.]. *1623:* Zabunk lattia nynczyen mert az mytt vetys koues vizes sowany feöldben vety [BGU 121]. *1717:* Veteményes kert ... köves a bőven való ganéjozást minden esztendőb(en) meg kivánnya [Nagyrápolt H; JHb XXXI/4]. *1728:* a' Nagj patakba csapo ut felől, be függő köves árok [Lisznyó Hsz; EHA]. *1745:* az akaszto fa mellett a dombon vagjon valami igen köves törökbuza kurta föd [Ne; Incz.]. *1759:* A Fel hágob(an) egy köves föld (sz) [Göröcsfva Cs; EHA]. *1789:* Ezen egész Etédi Processusban ... az egyik Faluból a másikba menő utak és Hidak a' mennyiben a helynek igen Hegyes, omlásos, sippedékes, vizes, és egyszersmind köves volta engedi, alkalmatos és járható állapotban vagynak [UszLt XIII. 97]. *XIX. sz. köz.:* A mi Határunk ... a Havasunk torkában esik, földünk Hideg, köves, agyagos, motsáros, palás Hegyes, oldalos ... Marhalegelőre is elégtelen [Usz; Pf]. *1864:* Virgosorok ... köves és nagy fenyőfákkal bénőtt természetű [Tekerőpatak Cs; GyHn 56].

Hn. *1326:* siluam Kewues [F.zsuk K]. *1332:* Kuesleuhten (hegy) [uo.; Csánki V, 403]. *1367:* in capite eiusdem montis Kuuesberch [Dés]. *1408/1550:* Riuulum pontis Kweskwth [Meregyó K]. *1587/1855:* az Keoves hágo [Kisfalud AF]. *1592:* Keowes padon [Kv; TJk V/1.275]. *1595:* Keóues feöldc labjan [Szentkirály U].

1600: az Kohes pataka [Homorodalmás U]. *1604:* Keoues domb alliaban [Bikafva U]. *1608:* Keõues mezeõ [Szentimre Cs]. *1624:* Keõues Utt mellieke (sz) [Nyárádtő MT]. *1638:* Az koves dombon felül [Mv; MvHn]. *1646 k.:* az Keoúes Oron egy darab Erdeo [Bányabükk TA]. *1669:* A kővesb(en) (sz) [Szotyor Hsz]. *1678:* Kõves hago [Datk NK]. *1685:* az Kõves allyaban (e) [Sepsisztkirály Hsz]. *1686:* Az Kõvesut alyaban [Kibéd MT]. *1690 k.:* Kõves él [Selye MT; MMatr. 215]. *1693:* Kõves domb alat (sz) [Újfalu U] | a' vizen tul Kõves nevũ helyb(en) (sz) [A.boldogfva U] | Kõves ut felet (sz) [Vargyas U]. *1694/1764:* Kõves Domb Térib(en) [Abafája MT]. *1699:* Kõvesben (sz) [Siklód U]. *1702:* Az kõves utra jároban (sz) [Nyárádtő MT]. *1711:* Felső határon Kőhős helyben (szö) [Mikháza MT]. *1714:* Kõues tetőn őt ölös gyepü [Lengyelfva U]. *1715:* az Köves ágyban cserefa bokros [Bányabükk TA]. *1732:* Az Kõves Aj faran (sz) [Páncélcseh SzD]. *1734:* Kõves ligeti alatt (sz) [Datk NK]. *1737:* A Kövösben (sz) [Nyárszó K; KHn 121]. *1738:* a Kõves hágo alatt (k) [Dés]. *1744:* Kőhős völgjbe az erdő között (k) [Siklód U]. *1746:* Kõves domb nevũ hellyen (sz) [M.hermány U]. *1754:* kozepso erdő alat kõves nevü helyen (k) [Szentimre Cs]. *1757:* ã Köves Vészben (k) [Várdótfva Cs] | A Kies To Kerületiben (k) [Nagyernye MT]. *1759:* Köves vápa széljén (k) [Etéd U] | a Kõves Patakban (k) [Szentmárton Cs]. *1766:* Kõves Utzán. Köves láb farkán (sz) [Szentkirály Cs]. *1767:* Kis Kõves (e) [Retteg SzD]. *1773:* A Köves Sorkon (sz) [Szárhegy Cs]. *1775:* A Kővős Domb(on) (sz) [Muzsna U]. *1781:* A Kőhesbe (sz). Kőhösben [Mákó K; Hr]. *1783:* A Kövös Földön (sz) [Fiátfva U] | A Kővésben (sz) [M.köblös SzD]. *1801:* Kõvespatak Sorkán (sz) [Szárazajta Hsz]. *1805:* A' Kõves Földön (sz) [Fiátfva U]. *1810:* Kõves patok Árnyékaba (k) [Kisbacon U]. *1825:* Kõves padan [Kv; Pk 5]. *1826:* A' Kies (e) [M.gyerőmonostor K]. *1840:* a' Kõvess bértz felső végén (sz) [Krasznahorváth Sz]. *1850/1860:* Kõves ajj torok (sz) [Páncélcseh SzD]. *1854:* A' kõves tablába (sz) [M.kecel Sz]. *1864:* Kõves patak [Gyszm]. *1891:* Kőhős [Mákó K; KHn 237]. — A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

2. kövezett; pietruit, pavat; gepflastert. *1799:* a Kõves Ország ut [Mv; MvHn].

3. kősziklás; stîncos; felsig. *1757:* Fát termő Hegyek ... nincsenek, hanem azok hellyet haszontalan Kopaczos, Kõves oldalos hegyek Vadnak, mellyek a Falut környűl vészik [Budatelke K; LLt Fasc. 129]. *1823–1830:* Welhota[a] nevű falun túl ... erdős-köves helyek vagynak, ahol meglättuk előbb az Albis vizét, a viz felett igen meredek köves hegy és oldal vagyon, melyen az út is megyen, és ha itt az ember bélit kirázatni vagy nyakát kitöretni nem akarja, szálljon le a szekérről s gyalogoljon [FogE 179. — [a]Csehországban]. *1864:* Jáoros egészen használhatatlan hegyes köves oldalak romlásos erdőből ál legelőnek használtatik [Killyénfva Cs; GyHn 47].

4. drága/ékköves; cu pietre scumpe/preţioase; mit Edel/Schmuckstein. *1560:* Tyzen keth arany gywrw keówesek [JHb QQ Temeswary János reg.]. *1595:* Egy Aranjas zablja het boglar rajta keowesek az zájajs (!) mind mereoh ezwsteos Aranjas az kerezthjn ezwst lanch [Zsombor K; SL. Sombori László reg.]. *1637/1639:* Egy mereo Ezüst hüüely Gyeongyos keõues [Kv; RDL I. 111]. *1665:* Öt fölovak, egyik szerszámostól becsültetett tizenötezer tallérra. Ennek szerszáma arany, gyémántos köves [TML III, 440 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

Szk: ~ *aranymű. 1651:* Az minemő Egietmasokat, keõues Arani miuet, köntöst es egieb fejer ruhat nemzetes Vaas Judit Azzonial attak [WassLt 72/2 Vaas Judit kel.] ✱ ~ *arany-nyakbavető. 1648:* Egy köves tizennegy boglarbol allo Arany nyakb(a) veteő, melyb(en) vagio(n) tizenniolcz rubint kilencz giemant, haro(m) Smaragd, egy Saffir, eőtve(n) zem eőrőg győngy [Mk Kapi Kata kel.] ✱ ~ *aranyperec. 1736:* Az Gubernátorné[a] ... más nap tiszta arany fonalból szőtt szoknyában, nyakán, mellyin, kezin való köves arany pereczek, nyakszorító, reszkető-tők, arany köves, sok jó féle gyöngyből csinált virágokkal sűrűn megrakott övek, köves medályok annyi volt az testin, magok az ott való vendégek, elévaló német tisztek csudálva nézték [MetTr 397-8. — [a]Gr. Bánffy Györgyné gr. Bethlen Klára] ✱ ~ *függő. 1634:* Mind szenti Gabor Uram kis leaniának, Mindzenti Christina Aszonnak nekem zerelmes kerezt leaniomnak, hagiom az Safilos homlokra valo, keoúes gyeongjeos fwggeőt [WassLt 73/1 Cegei Vass János test.] ✱ ~ *gyűrű. 1836:* egy Keresztbe rakot kis Fejes kövés gyürü [Apahida K; RLt 0.4] ✱ ~ *hüvelyű kard. 1736:* Mihelyt az fejedelem leült asztalhoz, az fegyverhordozó inas, aranyas köves hüvelyü kard s fejedelmi buzogány lévén keresztűl téve a karján, mind ott állott az fejedelem háta megett, mig asztaltol felköltek [MetTr 335] ✱ ~ *kapocs. 1732:* Egy arany drága paszomántos öv, ezüst aranyos, és kõves nagy kapcsokkal szép munkás czirádákkal [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt.] ✱ ~ *korona-koszorú. 1736:* jóféle gyöngyös, köves korona-koszoru volt az fejiben[d] [MetTr 387. — [a]A menyasszonynak] ✱ ~ *marha. 1685:* Tisza Sára ... minden orientalis Gyöngyöket és köves marhákat ... holta után hagyá, válla (!) őrőkősön megh hihatatlanul kedves édes urának [Hr 1/22]. *1780:* a ... Bethleni Boltban volt egy kisded Záros iskatulya, és ebben állottanak az ő Nga drága győngyei, és köves marhái [Kv; BK. Sig. Kun (20) lib. vall.] ✱ ~ *medál. 1657:* igen bõcsülettel vendéglének és ajándékozának is bennünket; nékem igen szép mosómedencét korsóstól, kalapos süveget szép köves medállyal nagy arany láncot is adának [KemÖn. 277] ✱ ~ *pallosocska. 1656:* hagiom az vertsye Lovamot, uy kõves portai legh szeb szerszámommal, orraba valojaval, fek emleivel, zabolajoval, kõves veres Barsonios pallosoczkaval; Veres Barsonyra varrot czafraggal [Ádámos KK; BálLt 93] ✱ ~ *pléhpáncél. 1759:* szállittasson el ... Egy tzifra köves ezüsttőzott pléh Pantzélt derékra valot [Sárd AF; TSb 51] ✱ ~ *portéka. 1775:* Drága győngyős köves portékákot, Ládákot, kész pénzt ... mindenféle Lábos marhákot, Gabonát, Hintokot, Kotsikot, Szekereket ... azokot mindeneket Testamentario Jure ... Leányának hagyta átok alatt [Csomafva Cs; LLt] ✱ ~ *szablya. 1619:* Azért az én uram azt kévánja, hogy nagyságod mindjárt most egy fő kapucsi pasáját készítené el és küldene az én uramnak királyi méltosághoz való fő lovat öltözetivel, köves szablyájával, bottal, 40 vagy 50 kaftánnal [BTN[2] 312] ✱ ~ *szerszám* → ~ *pallosocska.*

5. malomköves; cu piatră de moară; mit Mühlstein. *1664:* Vagyon az falunak jo rakos, pisztranghos, kövi halas 12 forint poena alat megh tiltot pataka, mellyen az falusiaknak vagyon egy egy bokor köves malmok nr. 5

melybül vam tizedet szoktak adni eö Nghok szamara [UF II, 293].

kövesdi a Kövesd (MT) tn *-i* képzös szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Kövesd/Cuieşd; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Kövesd: **1.** Kövesden lakó; din Kövesd; in Kövesd wohnhaft. *1722:* Marasszeki Kovosdi T: Nemzett(es) Ujfalvi Janos uram [Szőkefva KK; Kp 112].

Szn. *1614:* Peter Pal gyilkossagert Hauadi Lukaczj f. 15 Keouesdi Palnak keottek magokat [Bede MT; UszLt VI. 56 Connum. 47].

2. Kövesden átfolyó; care curge prin Kövesd; durch Kövesd hindurchfließend. **Hn.** *1769:* a Kövesdi Patak mellett (sz) [Liget MT; EHA].

kővéső daltă de pietrar; Steinmeißel. *1589:* Egy keö vesseo [Kv; KvLt Inv. 1/2. 38]. *1796:* A kőmivesnek egy kővésőre adatott 1 vas [Déva; Ks 95].

kövesség vminek köves/kövecses volta; calitatea/faptul de a fi pietros; Steinigkeit. *1830:* Szurdok Tsorgojánal ... azon darabotska Föld eddig is az Eklésiájé volt, de a' kövesség miatt Ekével nem használhatta [Magyarókereke K; EHA].

Hn. *1785:* A Kövesség Rétiben [M.gyerőmonostor K; KHn 81].

követ *fn* **1.** trimis, sol; Gesandter. *1566:* (A) császár ... követek által a királynak azt hagjá[a], hogy országában veszteg lenne [ETA I, 24 BS. — [a]Szolimán szultán János királynak]. *1590:* 2 february Byro vra(m) Akar: Kyüldottem Esmeg Ayandekot az Torday Kamora Ispannak, Az kytt Vrunk kyüldot, hogy Gazdalkodiúnk az Chyazar koűetinek [Kv; Szám. 4/XX. 3 Hooz Lőrinc sp kezével]. *1619:* monda az pasa: Ilyen követet küldjön az urad, mint te vagy, mert látom, hogy te is igaz ember vagy [BTN[2] 282]. *1653:* Báthori Gábor ... a portát megtalálta volt[a] követei által [ETA I, 105 NSz. — [a]1611-ben]. *1667:* az tanácsuraknak ide jövetele után urunk gyülést akar hirdetni, három nemzetbül álló követet az portára beküldeni Zólyomi dolga végett [TML IV, 5 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1669:* Jöttek meg a követek, kik expeditusok voltak a tractára, Eperjesre [IIAMN 147]. *1710:* (A császár) mindenfelé Európában követjeit expediálja, segiltséget kérvén bécsi obsidió felszabadítására [CsH 169].

Szk: *békességszerző ~. 1823–1830:* már talán békesség lesz, mert a franciák meg vagynak szorulva, az anglus békességszerző követ már rég Párizsban van [FogE 217] ✱ *erdélyi ~. 1615:* Menének az erdélyi követek az felső pártra, az német császárhoz [Kv; KvE 148 SB]. *1678:* Az erdélyi követek is ki mentek és az Skerlét uram sátorában voltak [TML VIII, 175 Bessenyei Mihály Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból] ✱ *flandriai ~. 1619:* Itt estve jött vala hozzánk az flandriai követ [BTN[2] 283] ✱ *florenciai ~. 1594:* Az Florinciay keoueteth, vitte Kadas Balinth es Zygiarto Daniel hatt louan koczian Thordara [Kv; Szám. 6/IV. 31] | Jewe egy florenzyai kewett [Kv; i.h. 6/VIII. 75 Casp. Semel sp kezével] ✱ *franciai ~. 1625:* erkezwe(n) Fejervarrol Pribek Istwan az Francziaj keöwett szolgajwal [Kv; i.h. 16/XXXIV. 16] ✱ *havaselvi ~. 1593:* az hauaselj keoweteket wizj tordaig Zengelj (!) istwan 3 lowon f — d 75 [Kv; i.h. 5/XXI. 120] ✱ *keresztény ~. 1619:* Akkori actáinkban maradott vala hátra ... az keresztyén követekkel való tractám ... mentem három keresztyén követhez: velenceihez, flandriaihoz és angliaihoz [BTN[2] 359] ✱ *lengyel ~. 1582:* Zabotkay Marton wizen az lengyel keweot lowaynak zenat zalmat 6 hozast [Kv; Szám. 3/V. 15 Lederer Mihály sp kezével]. *1609:* Erkezek az Lengiel keouet 16 magaual Feyeruarrol ... es praesentala vrunk leuelet Biro v(ram)nak melyben parancziola hogi tiztessegesen gazdalkodtasso(n) Biro vra(m) nekiek [Kv; i.h. 12b/IV. 358]. *1740:* Lengyel követeknek etekhez valo bors safran eczet denar 25 [Kvh; HSzjP] ✱ *magyar ~. 1619:* Most ezért az magyar követtel valamennyi magyar vagyon ... mind kimennek[a] [BTN[2] 335 — [a]Konstantinápolyból]. *1677:* Az bément magyar követeknek nagyobb resze Vesselényi uram tiháji, kiváltképpen egy Hamvai nevü [TML VII, 441 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz] ✱ *magyarországi ~. 1619:* Az pasa dissimulált mégis, hogy ő azt nem értette, hogy magyarországi követ jöne [BTN[2] 364] ✱ *moldvai ~. 1594:* 4 die Septemb(ris) Jewe Esmeg egi Moldûai kewet, Bûyer Gorgory [Kv; Szám. 6/VIII. 99 casp. Semel sp. kezével]. *1598:* Nagj Demetry giergy Vitte az moldoay keoűetet masod magaúal kapúsra postan. 3. loann atta(m) neki ... f — // 56 [Kv; i.h. 8/V. 166] ✱ *német ~. 1589:* Az mely Nemet Koűet, vrúnkhoz Jeott volt, vitte el Boldis Jacab Gerendre 4 Loűon attam f. 1 d. 50 [Kv; i.h. 4/VI. 105 Stenzely András sp kezével]. *1685:* Mentünk az német követ Pankos Fredericus Mar de Marchiso eleiben [Torda; SzZs 268] ✱ *olasz ~. 1625:* Juta Zekelj Andras Oloz keouetekel [Kv; Szám. 16/XXXV. 116] ✱ *perzsa/perzsiai ~. 1619:* negyednaptól fogva vártattam Török Zsigmondot csak azért, hogy mindennap hozták, hogy általjő az perzsiai követ | Ultima die Junii lőn audentiája az perzsa követnek[a] [BTN[2] 254, 279. — [a]Konstantinápolyban a Portán] ✱ *portai ~. 1657:* Portai követ vagyon itt [TML I, 47 Keövér Gábor Teleki Mihályhoz Désről] ✱ *tatár ~. 1621:* Az Tatar keöuetek erkezuen heten ... gazdalkotta(m) nekik[a] [Kv; Szám. 15b/XI. 24. — [a]Köv. a fels.] ✱ *török ~. 1578:* Ide leonek törók keowetek is kik kewannyak az biraktol az feredeo tetelt [Kv; TanJk V/3. 163b]. *1587:* 21 die octob: Jeoue be ... egy Teóreók keöwet ... Negied napeg gazdalkottam en nekie ... keolteottem eosvesegel ... f. 2/6 [KV; Szám. 3/XXX. 45 Seres István sp kezével]. *1670:* Adtam a ket Török kövöt szamara akik el mentek 15 font Riskasat [UtI]. *1791:* Szászváros on ... most a Magistratus a bé jövő Török követnek a Nsgod házát rendelte szállásul [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] ✱ *velencei ~. 1597:* Az welencey kowet wagion ket kociwal [Kv; Szám. 7/XIV. 86 Th. Masass sp kezével].

2. az országgyűlés (alsó táblájának a) tagja; deputat (în dietă) Mitglied (der unteren Tafel im Reichs)Landtag. *1653:* mikor mind a székelység s mind a vásárhelyi követek eleibe[a] adták volna ... igen nevette, és csudálkozott azon, hogy azt mondották a székelyek, hogy nékik azt tartja az ő törvények: hogy a székelységen vár ne légyen [ETA I, 87-8 Nsz. — [a]Básta elé]. *1662:* mind a vármegyék, székelység, szászság és városok követeinek helyek elrendeltettek vala, úgy, hogy tudhatná ki-ki az ő helyét, hol volna | az országgyűlésérül a követek kijöttek vala [SKr 301-2, 313]. *1704:* Ma fo-

gák meg ... az itélö mester fiát, azért, hogy a csíki követeknek hivatalját felvállalta volt és most Csík rebellált | Ma küldöttem levelet Lugosi uramnak Brassóba az úr levelével együtt, akit az új brassai követek fognak e[küldeni]. *1790:* az egész Nemes Udvarhelly széki Nemes Rendek Képében ... a Nemes Magyar Országi Diaetara választott Kővetűnk Költségére Léváltunk ... 139 ~ Száz harmincz kilentz Rforintokot [Szu; UszLt ComGub.].

Szk: *vármegye ~e. 1667:* Isten aldomasabol eo kgl(me)k megh indulva(n), es az Nemes Orszagh Gyűleseb(en) erkezven ott ... tehetségek szerint azo(n) forgolodgya(na)k eo kgl(me)k consentialva(n) az statusokkal es Tőb bőczűlletes varmegyek követeivel, hogy ollyant vegezhesse(ne)k, ne fegyvert hanem bekesseget vonvan ez hazara [WassLt követi ut.]. *1682:* az orszag gyűlesere avagy tiszt Uramek, vagy v(a)r(me)gye követi Le vigyek az Levelekett, egeszszen, es ott igazodgyek vigkeppen el az falu dolga Kornis Gaspár Urameje avagy Harinai Ferencz Urame Legyen [Felőr SzD; Ks 21. XVII. 12] ✱ *városi ~. 1605:* Az Varossi keőwetekkel Io modgiawal conferallianak Amenyre sine aliqua Súspicione potest [Kv; TanJk I/1. 513].

3. küldött; delegat, trimis; Abgesandter, Delegierter. *1615/1616:* en[a] Kgmedhez Biro U(ram)[b] követ vagyok Kamora Ispantol az soo felöl [Kv; RDL I. 100. — [a]Emericus Nagy Bikfalúinús, előbb kolozsi prédikátor. [b]Thar András, kolozsi biró]. *1658:* Az ország esmét Rákóczihoz[a] követeket küldött vala, kérvén azon, hogy legyen el a fejedelemség nélkül, mert a török császár nem akarja engedni [ETA I, 166-7 NSz. — [a]II. Rákóczi Györgyhöz]. *1668:* Jött a váradi Szokolovit Mehmet pasa követe hozzám, egy öltözött lovat hozván ajándékba [AMN 145]. *1768:* T. Szász Uramnak a négy vonás forintot meg küldöttem volt és abból ki akartam venni 5. krajtzárt és nem vette el a követtye itt vagjon kezűnkbe [Esztény SzD; Told. 5]. *1783:* ide alább neveik szeréntis meg irandó Mlgs és Tkts Possessor Urak és Aszszonyok, és Falusi Lakosok ő Kegyelmek hozzám utasitott Kővettyek altal engemet[a] honorifice requiráltának kéretvén azon: hogj ... Erdejeket ... fel osztanám [Harasztkerék MT; Told. 25. — [a]Az osztosztató közbirót]. *1849:* A' szemvizet küldöm, az ezüst huszast is a' követtöl viszszá utasittottam, méltoztassék tölle altal venni [Etéd U; Pf kendi Ferenc lev.]. *1851:* instálam hogy pénzen fogadat kővetemet üres válaszal ne botsássa visza mert én nagy szűkségekel küszködő el nyomaradatt beteges özvegy aszszony vagyak [Ó-Torda; DobLev. V/1321].

Szk: *halál ~e. 1658:* Veszem ... eszembe, hogy az en eletemnek Utolso Napia nem messe Vagyo(n), mert az halal az Eo keóvetet, es postajat en hozzam ely kúldótte [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.] ✱ *Isten ~e. 1811:* Igenis Lelkemnek fel-indulása nagy, Meg-ismérem, hogy te Isten' követtye[a] vagy, Jöttél, hogy légy nekem szomszédom 's Barátom [ArÉ 109. — [a]A fülemüle].

◇ **Szn:** *1572:* Keowet Matthias Kakas Andras zolgaya [Kv; TJk III/3. 45].

követ *ige* **1.** vki/vmi nyomában megy/tart; a urma/urmări; folgen. *1662:* Az fejedelemnek s generálisinak is tetszék, hogy vagy harmadnapig nyugodalom engedtessék a hadnak, s azután ... kövessék az ellenséget [SKr 661]. *1667:* Az gyalogok cum bona securitate jó kalauzokkal kövessék nyomban Kegyelmeteket [TML IV, 103 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1755:* Kis Gyeke és Légen kozött volt határ járás[a] ... Egy itilö Mester Ur ... meg indula elöl egy nagy Sellyem Sinoron le függö petsétes levéllel, eztett követék Doboka Vár megye részéről Fő Biro Balog György Uram V. Ispán Köblös Péter Uram [Nagygyeke K; Ks K. 80. — [a]1724-ben]. *1767:* szalad bé utánnom Kocsis Gyuri kitis Leg kőzőléb kerget vala az Asztalas Horsa György kővőtvén eőtet Kis Vaszij és Telegucza Juvonis [Betlensztmiklós KK; BK. Demeter Ersok Forkos András felesége (32) vall.]. *1869:* Okos Andrásné Barta Kata panaszt emel férje ellen, hogy Kupa Istvánné Törös Ersébettel ismét öszszekerült ... követvén őket, megtalálta a Lakatos Pál törökbuzájában egymás mellett ülve s csókolozva, ölelgetőzve [M.bikal K; RAk 276].

Szk: *nyomot ~. 1606:* az Karos Azzonj az eö marhaianak Njomat az Kws galambfalj hatarra köuette [UszT 20/304]. *1654:* az nyomot az Soliom köj hatarban egez falúiúl követtük es heted magammal ... hűtös Vice szolga biro elött hittel be ádtuk es az Soliom kőiekis fel vették, és kovètték ugian azon Szolga biro elött [Ks 42. D. 31]. *1668:* az niomat köuetük az Nagi Jstuan el ueszet marhaynak [CsÁLt F. 27. I/30 Illes Ferencz Kazon Vyfalui (40) pp vall.] ✱ *sarkon ~. 1854:* (Bem) Urbánt sarkon követve s üldözve kikergeté[a] Bukovinába [ÚjfE 351. — [a]1849-ben] ✱ *vkinek útját ~i. 1782:* 3. Fegyveres Gornikok követték utunkat [Lozsád H; Ks 76. VIIIc] ✱ *vminek nyomát ~i. 1672:* az szannak nyomat Egi hites Polgarral edgiüt követök [SLt P. 18].

2. elkísér vkit; a însoţi pe cineva; begleiten. *1710:* én kész volnék őket Bécsben követni, ha Felséged úgy parancsolja [CsH 84].

3. vmi után helyezkedik el; a fi aşezat după ceva; nach/hinter etw. liegen. *XVIII. sz. e. f.:* Ezt kőveti rendiben az élés ház, melyben vagjo(n) 14 Lisztes Szúszék [Gernyeszeg MT; TGsz 42].

4. vmi után történik/következik; a urma; auf etw. erfolgen/geschehen. *1666:* én is irhatom az hollandusok angluson nyert nagy győzelmek confirmatioját, melyet vagy ott az tájan levő minden fejedelmek egybe veszése, vagy jó békesség fog hamar követni [TML III, 589 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1678:* Istenben boldogul elnyugovék ... kedves húgom Székely Judita asszony ... és temettetett el die 25, melyet követett kisebb leányának, Boricának halála die 30 eiusdem [Kv; KvE 216 AM]. *1756:* Ezen Kémény Allyának Észak felöl valo oldalában vagjon ... ket Sűtő kementze ... az edgjik ... meg omladozot, felő hogj a másik is ne kövesse omlását [Branyicska H; JHb LXX/2.25]. *1757:* hallottam hogj az utrizált Tanórakb(an) egy puska ropponás esék, aztot követé lárma és tolvaj kiáltás [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 32]. *1844:* hallottam hogy az utczán fügyektetnek (!), mit azonnal követett a nagy dörömbözés, s tolvaj kiáltás is [Torda; KLev.].

Szk: *egymást ~i. 1765:* ebben az esztendőben embereink panaszsza égy mást követte [Bonyha KK; Ks LVII/9 gr. Bethlen Pál özv. gr. Haller Jánosné Dániel Sófiához].

Sz. *1686:* Aprilis ... 15. Húsvét másod napja. Nagy hó lött, és most tölt be, hogy szekeres karácsont szánas husvét szokta követni [SzZs 506].

5. vkit/vmit ér vmi; a suferi/a avea parte de ceva; jn/etw. treffen. *1662:* úgy tetszik, világosan föltalálhatja

okát a rettenetes romlásnak, melly azon szegény hazát e nehány esztendők alatt siralmasan követé [SKr 73]. *1670:* Kegyelmedet kérem, szorgalmatos vigyázással legyen az várra s kinek-kinek úgy higyjen, hogy valami nem gondolom dolog ne kövesse az hazát [TML V, 272 Teleki Mihály Katona Mihályhoz]. *1683:* semmi némü respectusra Szombati szólgaság(na)k szine alatt magát senkys ne absentállya, mert egy átallyab(an) magok se(m) gondolnák meg mi követi az ollyanokat [UszLt IX. 76. 19 fej.]. *1784:* (A felkelők) mihelyt Városunkra rohantak és a' pusztitást el kezdették némely Atyánkfiai által a' közönséges Város neve alatt a' Protestatiot a' köz nép közt meg tétettük, hogy senki a' köztünk lakozok közzül ... hozzájok magát ne elegyitse mert ha elegyiti magának tulajdonittsa a' mi fogja érette követni [Torockó; TLev. 2/14.2b].

Szk: *alkalmatlanság ~ vkit. 1669:* naponként szaporodnak az panaszok; félő, alkalmatlanság ne kövesse az dolgokat [TML IV, 513 Teleki Mihály Rottal Jánoshoz]. *1671:* ha ... felülésck felől kegyelmes parancsolatunkat veszik, minden késedelem nélkül felülhessenek s készületlenségek miatt fogyatkozás vagy valami alkalmatlanság ne kövessen bennünket [TML V, 587 a fej. Teleki Mihályhoz] ✱ *exekució ~i a falut* végrehajtás szakad a falura. *1720:* A Bur Láczk Fia nem akarvan menni, mondgja az biro, ha valami executio követi a Falut ẽretted, ide rẽãtok szallitom az executiot [H; UtI] ✱ *kár ~ vkit/vmit. 1665:* Mivel ... az vármegye Kapi uramat választotta, szükség, hogy Nagyságod ő kegyelme introductioja felől parancsoljon, hogy az két kézben az vigyázatlanság miatt valami kár ne kövesse az hazát [TML III, 524 Teleki Mihály a fej-hez]. *1777:* hogyha ... melytől Isten őrizze, kár követne,[a] minden ember, akinek marhája a falu közönséges helyéből legelődik, adjon egy poltorát [Zalán Hsz; RSzF 189. — [a]A pásztort, ill. a csordát] ✱ *romlás ~ vkit. 1662:* Nyilván vagion Nagk értésére, minémü véletlen romlás követet bennünket az el mult esztendöben, meliből valo ki épülésünkett az mi idönkben nem reménlhettyük [UF II, 232] ✱ *rossz ~ vkit. 1665:* kérem Nagyságodat, méltoztassék az dolgokat disponálni úgy, hogy nagyobb veszedelembe ne essünk, mert én félek, hogy ebbül rossz ne kövessen bennünket [TML III, 359 Teleki Mihály a fej-hez] ✱ *vmilyen nyavalya ~ vkit* valamilyen betegség szakad vki nyakába/nyakára. *1755:* magamis sok nyughatatlanságom mián ... majd anyira ell bágyadtam, hogy méltán félhetek, né talán tán engemis valami nyavalya kövessen [Ks 28. VII Árva Daniel Zsófia leányához]. *1765:* váldoltatik az I(nct)a ... hogy ő bűjes, bajos boszorkánysági mesterségekben gyakorolván magát, maga gonosz mesterségével sokaknak ártatt ... nemellyekre meg neheztelvén, vagy meg fenyegetvén azok meg betegedtek, vagy valamely nyavalya követte oket [Torda; TJkT V. 290] ✱ *vmilyen sors ~ vkit/vmit. 1657:* hogy önagyságának utána ne lázadjon az egész had, azok miatt az ellenség önagyságát is üldözvén, vélek együtt ne kövesse boldogtalan sors: készebb voltam az hadak között maradni, az ellenséget magamra vonni [KemIr. 322]. *1662:* Egyik német ármádátul megkóboroltatott felső részeit az országnak annál még nyavalyásabb sors követte [SKr 678] ✱ *vmilyen veszedelem ~ vkit/vmit* vmilyen veszedelem ér vkit/vmit, valamilyen veszedelem szakad vkire/vmire. *1657:* az fejedelem ... parancsolá, hogy ... inteném[a] minden jóra és ... fejedelemhez való maga alkalmaztatására; melyet megcseleküdtem ... megmutogatván, micsoda veszedelmek követnék [KemÖn. 157. — [a]Zólyomi Dávidot]. *1659:* az Vezer retteneteskeppen haragszik ... aszt mondotta: Czak szoual hordoznak az ebek[a] bennünket mint Rakoczi, de ihol Tatar Chamnakis irunk, bizony nagyob veszedelem keoueti eoket, mint sem az el mult esztendöb(en) volt[b] [Borb. I konstantinápolyi követjel. — [a]Az erdélyi követség. [b]Az 1657-beli török-tatár pusztításkor]. *1665:* Nagyságod lássa mit mível, de én, Isten úgy áldjon meg, félek, ez miatt nagy veszedelem ne kövessen bennünket [TML III, 360 Teleki Mihály a fej-hez]. *1772:* A Nagy Gáton kivül a Part meg tartására vagyon 4 Csonka Gát, ezen fellyül hogy a Malmot valami veszedelem ne kövesse, 5. Csonka Gátok kivántattnák (!) [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.].

Sz: *1663:* Vagy élet, vagy halál követ, de osztág el kell magamat egyfelé fognom és élek, az mint élhetek [TML II, 571 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

6. szemmel tart vkit/vmit; a urmări pe cineva cu privirea, a ţine pe cineva sub ochi; jn/etw. im Auge behalten/haben. *1681:* Az hámorhoz tartozó szolgákkal is szokás szerént az tőkéket magunk számára esztendönként meg hozassa és az deszka meczczést szorgalmatosan követvén, arról mint szintén a vasról racionaljon is [Szu; CsVh 106].

7. igazodik vkihez/vmihez; a se conforma cuiva/unui lucru; sich nach jm/einer Sache richten. *1579:* ha ky penigh hazat el Akarya valaky keotny a' wagy òrók Arun el adny, az varas zokassat keowesse es kiáltassa fel haromzor, a mint annak moggya [Kv; TanJk V/3. 199b]. *1582:* vegeztek hogy az Regy zokast kewesse eò kegme Biro vra(m), es az Saffar polgarokhoz zalichya, ha eggyk betegh, az massikheoz (!) zalichya ha mykor az megh gyogywl ismegh zolgallio(n) Az [Kv; i.h. 250a]. *1589/XVII. sz. eleje:* Ha teörtennek az Varosra valamely farago, vagy Rako Legennek iouese, miuenek giakorlasanak okaert ... kõuesse az Ceh Articulusit [Kv; KõmCArt. 10-1]. *1642:* Intelek arrais Atyai indulattal, hogy ... kegjes erkölczököt kõuessetek [Fog.; Told.]. *1676:* ide kéne Kegyelmednek egyik fülét s elméjét tartani, mert soha nem ír ám Kegyelmetek nekem, mit csináljak s mit kövessek [TML VII, 291-2 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

Szk: *~i vki duktusát. 1678:* lehetetlennek hiszem penig, hogy mindnyájan úgy megboloduljanak a statusok, hogy némelyeknek ductussát bekötött szemmel kövessék [TML VIII, 48-9 Bethlen Miklós ua-hoz]. *1760:* Az B. Korda[a] székely vágoványu természetű Praefectussa is irt egy Tőkéletlen Levelet, láttzik, hogy az Vra ductussát követi, mert ők akartak meg csalni, még is minket vádolnak [Igenpataka AF; TL gr. Teleki Ádám aláírásával. — [a]Br. Korda György, a levélíró veje]. *1796.* a' mi már a' dolog derekát illeti, ittis az All Peres, a' Mlgs Fell Peres Urnak ductussát követvén igy felel[a] [Mv; TLev. 5/16 Transm. 82 tábl. — [a]Köv. a nyil.] ✱ *egyezséget ~ → igazságot ~* ✱ *igazságot ~. 1718:* Mindenek felett arra vigjázza(n) hogj a szegénység minden rendek között a három falub(an) igasságot és edjességet kövesse(n) [Szászerked K; I.Lt Lázár Ferenc ut.] ✱ *jó rendtartást ~. 1572:* Keryk eo k. biro vramat es kyralbyro vramat Ereys hogy keowessek az Zamadas dolgaba az regy Io

rendtartast vgi hogi valasanak eo k. az Ides vraim keozzwl keteot, kyk zamot veuen ... az Safar vraimtulis ... hozzak vgy fely ... hogy Ne legien az fele zwrzawar [Kv; TanJk V/3. 52a]. *1602:* zolottanak eo kgmek az kiraly birosagnak allapattyarol, Nem akarwan semmyt vytany, hanem az regy io rendtartast kel keowetny, mikor az Vristen valamelyet az Tanachbol halal altal ky hywt mingyarast az vthanna valo succedalt, mely io rendtartast seoksegh mostannis keowetny [Kv; i.h. I/1. 411]. *1764:* Egyebekben pedig Céhbeli atyánkfiai ökglmek kövessék magok jórendtartásokat, intimáltatik [Dés; DFaz.23] ✱ *kötelességét ~i. 1671:* ha az dolgok így vadnak, hogy értésemre adta, úgy tetszik, igaz kötelességét követte [TML V, 446 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *normát ~. 1778:* A marhák aránt pedig az eddig is observált Normát kövessék [Mv; Mátyus, ConsSan.gub.] ✱ *vkinek nyomát/nyomdokát ~i. 1597:* most is kewannyak ew kegmek hogi ez mostani vasarbirakis az reghieknek nyomdokat keowessek [Kv; TanJk I/1. 295]. *1600:* A Három széki székelység jö ... eleibe küldtünk és persuadealni akarjuk omnibus rationibus, hogy az Aranyos székiek nyomát kövessék [SzO IV, 137] ✱ *vkinek parancsolatát ~i. 1663:* Nagyságod parancsolatját elvárom és követem [TML II, 494 Teleki Mihály Lónyai Annához] ✱ *vkinek példáját ~i. 1642/1677:* ő Nagysága[a]: Religioknak respectusáért-is senkit-is meg nem vét haza fiai közzül, hanem ebből minden személy válogatás és discretio nélkül, a' boldog emlekezetű Fejedelemnek dicsiretes példáját követi [AC 27-8. — [a]II. Rákóczi György]. *1659/1681:* az Jövevényekhez valo jo czelekedetek(ne)k gyakorlasaban, Boldogh emlekezetű Meltosagos Eleink(ne)k diczeretes peldajokat igyekezven követne(m) [Vh; VhU 314 Zolyomi Miklós ad. lev.] ✱ *vkinek tanácsát ~i. 1630:* kövessék az én megholt szerelmes atyámfiának tanácsát [BTN[2] 432]. *1710:* Azért a maga embereinek tanácsokat követvén és hadaival Rosszcsűrhöz menvén, onnan 21. Septembris megindula [CsH 230] ✱ *vmilyen rendet ✱. 1675:* Az adozásban ennekelőtte micsoda rendet kővettenek az faluakon, es bennis Fagaras várassában, megh adtáké minden emberek az ő állapottyok szerént az csaszár adaját vagy nem [Fog.; UF II, 660 vk].

8. elkövet; a comite/săvîrşi; verüben, anstellen. *1668:* az bátyjait reám küldötte, rajtam házamnál rút dolgot követtek, mi okon, nem tudom, itt házamnál az bátyjai hatalmaskodtak, szolgámat, szolgálómat megfogták [TML IV, 392 Paskó Kristófné Szalánczy Krisztina Teleki Mihályhoz]. *1678–1683:* Basta maganok akarva(n) tartanj az Erdelj Feiedelemseget, sok roz dolgokot, követet szegeni hazankban s nemzetűnken [Ks Kornis Gáspár kezével]. *1698:* valamikor a B. Cehnek valami mulatsaga törtenik Boldisar Ur(am) megh nem becsűlue(n) magat illyen illetlen dolgot kőuetne[a] tehat ugyis ezen egész öregh mester Asztal bűntetese fel állyon [Kv; ACJk 29. — [a]Értsd: megrészegednék]. *1710 k.:* a város elei és professzorok küldöttek vala bé titkon, hitván rongyos ruhában egy deákot Szebenbe a generalishoz, és hozzám, mint főkurátorhoz, hogy a generális valami nehéz dolgot ne kövessen rajtok, mert ötezer kuruenak ök ellene nem állhattak [BÖn. 969]. *1771:* Szabo Ferkőnénél nem tsak helyt találnak a kurvák, söt ... minden féle idegen kurva forma Aszszonyokat és katonákat bé gyűjt a házban és ottan éjjel nappal dörbezolnak, egyebet mit követnek ök tudgyák [Dés; DLt 321.19a Elizabeta Kis Georgii Szeki[a] (62) vall. — [a]Tollban maradt: consors].

Szk: *becstelenséget ~. 1710 k.:* Ebből ő ... olyan lármát csinált, hogy én a táblán violentiát, becstelenséget követtem, mely is hazugság volt [BÖn. 880] ✱ *dolgát ~i vkin* paráználkodik vkivel. *1724:* Hall(ottam) h(ogy) Pekri Ur(am), a német Leánt éli s dolgát azon követi [M.királyfva KK; BK. Szász Balás (42) jb vall.] ✱ *hatalmaskodást ~* hatalmaskodik. *1690:* Jobbagyink azan retre epitet hazara rea mentek hazat el hantak semit Törvenytől nem varvan csak az nagy hatalmaskodast követik rajtűnk [Fog.; Szád. Boer Thamas es Peterek Postulatumi] ✱ *igazságtalanságot ~. 1710 k.:* Nézd meg, micsoda injuriát, igazságtalanságot követsz az Istennel [BÖn. 476] ✱ *paráznaságot ~. 1814:* Szkintyeje Alexa ... Rusz Petre ... feleségével parasznaságot követett [Letka SzD; TSb 4] ✱ *törvénytelenséget ~. 1677:* Kglmed(ne)k azért ... parancsollyuk ... tőbe affele batorságos Törvénytelensegeket követni ne mereszellye(n) [WassLt a fej. Vas Jánoshoz]. *1844:* Sofalvi Cseresnyés Dánielnével valamelly bizonyos öszve jövetelünk levén abban el vagyok vádolva, hogy holmi Törvénytelenségeket követtem [A.sófva U; DLt 1441].

Sz. *1710 k.:* Confucius erre tanította őket: ne kövesd azt mással, amit te nem akarnál szenvedni mástól [BÖn. 477].

9. folytat; a persista să facă ceva; führen, (be)treiben. *1647:* Gagia Gaspar ... mindenkor gonosz eletet keőuetet [Kv; TJk VIII/4. 210]. *1683:* eo kglme Felesegevel nem az tiszta Szent hazasságnak rendi szerent élt, hanem tilalmas sodomika (!) eletet Kővetet [Dés; Jk]. *1737:* Meg vallom sajnálom azon iffiat, mivel ketség kivűl ha el kezdett passussat kőveti jo kimenetele nem lehet [Darlac KK; ApLt 4 J. Haller lev.]. *1797:* Ifju Székely András háborus házassági Eletet követvén eleitől fogva ... minden jobbulás nélkül maradott [Szilágycseh; IB. Dombi János ref. predikátor nyil.]. *1819:* Hogy ha pedig Gazda tellyességgel nem találtatnék akor a vándorlo legény három napnál tovább a városon ne mulasson ne tekeregjen, hanem ... a vándorlást tovább követni tartozék [Kv; MészCLev.].

Szk: *dolgát ~i* dolgát végzi. *1775:* a pintzében ki lett legyen nem tudom, mivel arra gondot nem viseltem követvén dolgomat [Szárazpatak Hsz; HSzjP Opra Juditha (20) jb vall.] ✱ *dorbézolásokat ~* dorbézol. *1842:* a Kájántoiak a' Sz Innepeket nem tartják az Isteni szolgálat alatt Dorbézolásokat követnek [Kv; KLev.] ✱ *halálos üldözést ~* halálosan üldöz vkit. *1710 k.:* Mikes Kelemen ... Basa és Kőnékkal pedig ugyan halálos ellenkezést és üldözést követett [BÖn. 673] ✱ *hivatalát ~i. 1675:* Az pattantyusok hiuatoljakat kőuetni nem akaruan közönséges dolgokban erdemek szerent büntettessenek szükségnek idejen penigh csalardcsagban talaltatuan megh ölettessek [Fog.; UF II, 677]. *1753:* az Felső Lapugyiak ... azon hétenis igen hibáson praestalták a Szolgálatott; mellyért hogy indulatoskodot Krajnik uram hivatallyát kővette [F.lapugy H; Ks 62/11] ✱ *illetlen gazdaságot ~. 1794/1795:* tapasztalasa az M. Fő Consistorium(na)k az hogy a' Belsö Hivatalba levö szemellyek mellyek a' Papi öltözetbe illetlen gazdaságot követnek, és Nemelyek nem Hivatallyokhoz illendö öltözetbe jelennek meg a' Közönseges Hellyen

[M.bikal K; RAk 18] ✱ *mesterségét/művét ~i. 1604:* Szabó Ferencz követte az mesterséget Husvét után másodnapján kitűl restál fl. 12[a] [Mv; EM XVIII, 399. — [a]Értsd: büntetéspénz]. *1702:* az I . . . Des varossa Csizmadia Czehiben Inasi esztendőt el tőltőt felis szabaditatot és mostis azon művét kőveti mint bőcsűletes Ifju Legeny [Dés; Jk 333b] ✱ *útját ~i. 1672:* Immár Uram, Kegyelmed lássa, útját merre követi [TML VI, 372 Veér Mihály Teleki Mihályhoz]. *1793:* közikbe bé-menni nem mérészeltem, hanem utomat követtem [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt].

10. *átv* vmilyen úton jár; a merge/umbla pe o anumită cale; auf irgendeinem Weg wandeln. *1663:* ha ezen kegyelmes írása ne érkezzék Nagyságodnak, szintén el kell vala nagy szívem fájdalmával elmémet minden oda való bejuthatásomról fognom . . . és más utakat kell vala magam állapotocskámra nézve követnem [TML II, 453 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. *1668:* az Inczédi uram hozta levelecket közleni kell, az kikkel illik, hogy álljon szabadságokban, mint magyarázzák; ha más utat követni akarnak, lássák [TML IV, 307 Bethlen János Teleki Mihályhoz].

Szk: *békességet ~. 1578:* Miert hogj penig az bekesseget akarnak eo kgmek Incab keowetny hog sem mint a pórt wzny, wegeztek . . . hogy . . . Biro vram . . . kettet az vraim kezzeól valaztana az feyedelemheoz . . . keonyorógyenekis eo Nganak hogy az warast wegezessebe meg ne haborichia [Kv; TanJk V/3. 164a] ✱ *emberséget ~. 1632:* Pirongatis kd irasaban hogi ocular nelkul latnam az kd igassagat ha akarnam az emberseget keouetni de magamat igen szeretem [Kv; Ks 41. D. 21 Lad. Bornemisza lev.] ✱ *engedelmességet ~. 1692:* Én Homorod Szent Mártoni Biro Sámuel . . . az Erdélyi Guberniu(m) mellé literaru(m) et Archivari Conservatorra rendeltetvén, Esküszöm az egj igaz Istenre, hogy . . . Az Meltoságos Fő Cancellarius Vrhoz, és Secratarius Vr(am)hoz illendő Dependentiát és engedelmességet követek [Bonchida K; Törzs] ✱ *igaz hűségnek útját ~i. 1671:* Isten s ez világ látja, én vagyok igen sérelmes fél s mégis ő nagyságok reám neheztelnek . . . én mindazáltal követem az igaz hűségnek útját, talán Isten ő nagyságok szívét hozzám is meglágyitja [TML V, 432 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *rendes utat ~. 1739:* a panasznakném kellet volna immediate ő Felségehez menni leg elsőb(en) is hanem rendés uttyát kellet volna követni az Vice Tisztèkhez [H; Ks 99] ✱ *tetszését ~i. 1657:* én . . . az én tetszésemet követém . . . bátran nyugvám [KemÖn. 259].

11. kb. gyakorol vmit; a exercita; etw. ausüben. *1710 k.:* a religio a fa, a törzsök, és az a szívben, vagy a lélekben vagyon, a vallás pedig, és annak mind az Istenhez, mind felebarátodhoz követni szokott mutatása akár szóban, akár cselekedetben légyen, annak a fának gyümölcse, virága, levele [BÖn. 429].

Szk: *judaizmust ~* a szombatosságot követi. *1657:* Pécsi Simon is Bocskai fejedelem mellett forgott ember volt, de religiójában az judaismust követte [KemÖn. 255-6].

12. törekszik vmire; a se strădui; nach etw. streben. *1619:* most volna ideje, mind az őnagysága Bethlen familiájának promotióját követni, s mind penig az ország közönséges békességét megtartani s őrizni [BTN 275]. *1633:* Az ifiú Szörős Mátyás, szász nation való prédikátor, kolozsvári fiú, egynéhány esztendeig prédikátor lévén, sok újságokat követvén; hogy az város meg nem engedte neki, nem akart szolgálni [Kv; KvE 165 SB]. *1767:* látszik mostani magok viseléséből is agyarkodások, és hogy nem a harmoniát követik [Fotos-Martonos Hsz; HSzjP].

Szk: *a maga hasznát ~i. 1662:* csak a magok hasznát . . . követvén . . . a jó hasznos dolgokat minden útonmódon meggátolni igyekeznek vala [SKr 484] ✱ *vkinek hasznát ~i. 1597:* Myerthogy egieb iol rendelt zomzed varosokban az sokadalmoknak bizonyos es el hatarozot modgia es rendy vagion, ew kegmekis azoknak peldait keőwetwen igiekeztenek azon hogi az itwalo sokadalomnakis el rendeleseben az varosnak es az keossegnek haznat keowessek [Kv; TanJk I/1. 298].

13. cselekszik/tesz vmit; a face ceva; tun. *1657:* ily tanácsokat adtam vala[a] írásom által: . . . Hogy az országban lévő sok megbántódott embereknek szíveket cum satisfactione csendesitse meg, és az országnak szabadságát is restaurálja. De ezekben egyiket is nem követé [KemÖn. 309. — [a]A fej-nek]. *1664:* Kegyelmedet kérem, tudósítson, én is hasonlót követek [TML III, 147 Teleki Mihály Bánfi Dieneshze]. *1717:* a faluk végin erigaltassanak Dézmás szinek . . . minden Dézma ado ember, mustya(na)k el vesztése alatt oda vigye mustyát minde(n) napon . . . azon napi szedésből adgya ki az Dézmát igazán, hasonlót kővetvén más [Sárd KK; UtI]. *1776:* br. Jósika Imre . . . minekelőtte emberkort ért volna, megholt az édesatyja. Azután azt követvén amit akart, ifjúkorában ment volt katonának [RettE 362]. *1795:* Illyentén rendetlenségeket kővetvén a' jó ötsém . . . valahányszor haza érkeztünk; mind annyiszor fekélyekkel, bogarakkal, ujra meg ujra rakva találtuk [Mv; Told. 47].

Sz. *1669:* A mérges pók sem követi azt, hogy maga veszedelmére az mézről mérget szíjon [TML IV, 610 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

14. *köszönet ~ vkit* köszönet illet vkit; a i se cuveni mulţumiri, a merita recunoştinţă; jm Dank gebühren. *1833:* A' Dispensatioért valo fizetés . . . meg vagyon határozva . . . 12 ezüst Magyar Forintokban. A' kinek tettzese vagyon ezen fellyül küldeni, azt haládatos köszönet követi [Marosbogát TA; DobLev. V/1198].

15. *jog* igényel/keres/követel vkin vmit; a cere/pretinde ceva; beanspruchen, von jm etw. verlangen. **Szk:** *becsüjét ~i vminek. 1570:* Chinek gergelne erzebet azzon . . . Buchwiet kouety vala raytam az zolonek es az hatalmassagnak terhet [Kv; TJk III/2. 166b]. *1589:* si Juris az zaz harmincz Eot diznonak Bechywyet keoweteom Ec kemen [UszT] ✱ *díját ~i. 1570:* perel volt Kolb Miklos Thorozkaywal Nemy Ellene esset Bezed feleol, kyert diat keowety volt Kolb Torozkain [Kv; TJk III/2. 145] *1574:* Nem chiak Magam dyat hane(m) heted Iziglen valo Nemzetsege(m) dyat keowete(m) Raytad [Kv; TJk III/3. 413]. *1590 k.:* Jobbagimnak penigh Anni Ideigh valo Nyomorusagat fogsagat, dolga mulasat Nem akartam volna zaz forintert, Ez feoleot az Eot Jobbagiomnak diokat keoweteo(m) si Jur(is) [UszT] ✱ *fejét ~i vkinek. 1600:* boldysar danyel . . . ky wont mezytelen zablyawal hozzam vaga zo nelkwl, mely myat meg sebescdem mely sebek myat eltemyg valo felzegh vagyok, kyt serelmet felzegseget akaratom zerent negy zaz fforyntert nem Akartam volna, es feyeket keowettem volna Erette [UszT 15/5] ✱ *hatalmat ~ vkin* hatalmaskodás díját kö-

veteli vkin. *1569:* vicey Janos ezt apelalta hogy miuel meg szantottak, hatalmot kouet vala, es hogy az zantassal ne tartozzek [Kv; TJk III/1. 255]. *1600:* Az nehai Benczedi Leörinczi Antalne fiaiwal eggieött ... Citalta wolt Kapita(n) Vram eleibe Nagy Gyeörgyet wgia(n) Benczedit ez oko(n), hogy az nehay Nagy Peter arwai feőldeit megh borozdoltatta wolna, kiert minde(n) borozdaert kwleön kwleön hatalmat keöwetet raita [UszT 15/182] ✱ *kapitálist* ~ főbenjáró büntetést követel. *1603:* az lofejek feleól protestalt eő kegme hogi az eggikzeri chelekedeteth hatta hatra, az masik rendbelj chelledetek feleol pedig Capitalist war es keöwet eö kegme [i.h. 17/11] ✱ *major potenciát* ~ nagyobb hatalmaskodás díját követeli. *1591 k.:* (Az irtásföldet) ... nem kellett volna teólle(m) hatalmasul el foglalni, hane(m) mas modo(n) kellett volna ozlast kerni, Azert annakis az el foglalasaerth az major potentiat keöuete(m) [i.h.]. *1599:* az Inctus ... megh werte eótet, keket tett raita, beste lelek kuruanak zitta. Kjert diat, es az major potentiat keöueth [i.h. 14/27]. *1604:* Protestalunk hogy az mellyeket megh adtak azoknak be haitasaert cziak Maior potentiat keouetwnk [i.h. II/3.C.73] ✱ *maradságot* ~ bírságot követel. *1658/1800:* ha mi el igazito dolog kivantatnek, s magokban meg nem egyezhetnek, exceptio nélkül láttassak el az Vármegyén, de poenát s marattságot ne kövessen edgyik a másik ellen [Gyf; BLt] ✱ *patvart* ~ *vkin* perel vkit. *1595:* patúart keöúet Hoggiaj Mihalj fere(n)cz Palon [UszT 10/85] ✱ *pőnát/vminek a pőnáját* ~ *(i) vkin* büntetést/vminek a büntetését/díját követel(i) vkin. *1589 k.:* Az miképen penig en raitam hazra menesenek terhet es oltalomsagnak penaiat keöueteöd Azt mondom hogy azok az hatalmaskodasokath nem czielekeöttem [i.h.]. *1590:* miertt hogj Ezekett semi wettkemert meg czielekette az alperes az decretumba meg Irott penatt kőwetem rajta Erette | azt mo(n)dom hogy hatalmassul kertelted oda az en wtamat megh kewano(m) szabadulni az kegtek teorwenicteol az foglalasert az Decretom tartasa szerint valo poenat keowetem rajtok [i.h.] ✱ *terhet/vminek a terhét* ~ *(i) vkin* 'ua'. *1590:* az al peres ... az földön adig wert amíg akartt ... melj weresek miatt sok werem hullott, melj czielekedetiból Eletemig walo niomorwsagom kowetkózótt, miert hogi Ezeket meg czielekette ... az decretomba meg Irott terhett kőwetem Törweny zerentt rajta [i.h.]. *1598:* az l. megh verte volna az chigant Demetert Zaz fori(n)th terhet keöuet raita az faidalomerth [i.h. 13/55]. *1607 k.:* az falu pedig mîltatlan tilalomnak terhet keoueti az I(nctuso)n [i.h. 19/14] ✱ *törvény útján* ~ *vmit. 1829:* kerik az Alperesnek ... özvegyi tartásának illendő ki szakasztását, a' melyet önként ajánlván a' nehai Férjétől maradt Joszágnak 1/3dát, mint hogy el fogadni nem tettzett kéntelenek voltanak a' Fperesek azt Törvény uttyán követni [Ne; DobLev. V/1155].

16. kér, kérelmez; a cere; bitten, ersuchen. *1570:* Tyztelendeo Byro vram emlekezhetik kegyelmed reiaia Hogy az mely leant kegyelmed ki kesertetet vala Az vylaki leant ... kegyelmedtheol keouetywk uala. Hogy kegyelmed ereztene Az varasba Hogy Az my keues Adossaga ot uagyon ... fel szedhesse [Újlak K; BesztLt 63] | az feoldeket ... a kelementelkjek, onnat[a] keowettek kerteek a mellyet Eltenek benne [Gyalakuta MT; BálLt 1. — [a]Gyalakutáról]. *1577:* az Vton felliwul az Jobbagifalwj zeoleo feleol valo erdeoth Toth Peterteol keowettek vgj eltek az fatis hordottuk beleolle [Mv; i.h. 79]. *1635/1650:* Ha valamely Idegen Eottues Legeny Mesterremeket akar keovetni, Az Nemzetsigh leuelet megh szerezze [Kv; ÖCJk]. *1649/1650:* Razma(n) Istuan alias Adam keouetet volt ennek elótte harom Eztendóuel Mester remeket ... Remeket felben hatta, Mostan ... elóbbeni felben hagiot Remeket engednek meg, hogy keszitene el [Kv; i.h.]. *1688:* (A) motsáros Erdö Tilalmas lévén, kövárbol kellett fát követni, ugi vehetet az kinek adtak [Kisbozonta Szt; JHbK XIII. 18].

Szk: *céhet* ~ céhbe való felvételét v. újrafelvételét kéri. *1716/XVIII. sz.:* Ha valamely Mester Ember vagy Legény ki már Céhban be állott, és elmenne idegen helyre Kantárkodni Céh Hire nélkül s annak utanna Cehot akarna követni tehat tartozik az Cehnak ... hat forintokat minden haladék nélkül le tenni [Kv; FésCJk 48]. *1841:* Ha valamely becsületes ifjú nemes céhunkat követi, ha idegeny léjénd ennek köszönő poharából a nemes céh flor. hung 1., ha mesterember gyereke lejénd, abból felét[a] [Dés; DFaz. 38. — [a]A fennszolgáló mestereknek juttatja].

17. megkövet vkit/vmit, bocsánatot kér; a cere iertare; jn um Verzeihung bitten, jm Abbitte tun. *1572:* Eottwes ferencz fuzteoy ferencz azt valliak hogj ... kwlte volt Eoket Lakatos Balintne Lakatos Leorinczhez ... hogy Megh Keowetetnek vele leorinchet, Mykor Eok oda Mentek volna leorinch Eleot Rea kerdyk az germeket ha Megh zydogatta volna leorinchet, Mond az germek hogy Eo Nem Zydogatta Eok ezt halwan Mondanak hogj ha Nem zydogatta Nem zwkseg keowetnj, Leorinch sem zol semmyt rea [Kv; TJk III/3. 31]. *1592:* az l. szida kemetök szemelit kewetteom or bestye lelok kwrwanak [UszT]. *1597:* zolgaiath ... megh kótezte es fwstelte, es hogy Kegteket kóuete(m), eperyet dómeklet (?) volna be az zolgaia zajaba [i.h. 12/88]. *1618:* szembe levék Görcsi Mehmet pasával, és én akarám ötet követni, hogy eddig nem voltam nála [BTN[2] 128]. *1729:* alázatosson követem az Asz(szo)nt hogy érettem ... magát terhelte [Somlyó Cs; ApLt 1 gr. Haller János anyósához, Apor Péterné Kálnoki Borbárához]. *1778:* egy kevés Spárgát küldöttem s követem hogy többet nem küldhetem mert 4 bokornál több meg nem maradott [Bikfva Hsz; ApLt 5 Apor Anna Nemes János galaci gondvhöz].

Szk: ~*ve szól* engedelmet kérve beszél/nyilatkozik. *1573:* Feierwary Martone Martha azzon felelety Zeoch Georgy ellen ... keowetwen[a] Zolok Ta K. eleot[b] [Kv; TJk III/3. 200a. — [a]Értsd: a vall-ban emlitendő szitkok megismétléséért. [b]Köv. a nyil.]. *1600:* Felperes Bagy Leőrincz Janos, Procuratora Zenth Kiraly Gyeörgy Kowetwe es tudomany tetellel zolok fellel megh irt p(ro)katorom altal [UszT 15/242]. *1607:* Keöuetue(n) zolok es tudomanytiteluel tilalmat teötem az Alperes ellen [i.h. 20/57] ✱ *anyaszentegyházat* ~. *1654:* Kovacz Mihaly mostoha leanyat Szent Martoni Ilonat absolvalta az szent Ecclesia egy Simon nevű ... szolgajatul, oly okkal, hogy az aszszony anyaszentegyhazat kövessen [SzJk 73] ✱ *eklézsiát* ~ (nyilvános templomi) bünvallással vezekel. *1649:* Fogattuk meg ouarj Istuant es Messey Szofi Niluan ualo paraznasagaert ... Eklesiát kőuettenek f — d 95 [Kv; Szám. 26/VI. 511]. *1757:* Demjén Boricza Leány korában ... ment szolgálni Posta Mest(er) Uramhoz, és ott meg esett ... a' meg esése után Eklesiát

is követett a' Templomban [Kv; Mk IX Vall. 195]. *1877:* Tamás Pál és Mátyás Kata hibájukat elismervén önkint ajánlkoztak eklesiakövetésre s négy tag előtt követtek ekhlesiát [M.bikal K; RAk 336] ✱ *a törvényt ~i. 1606:* Ezert hittam Kmetek Eleiben az al pereseöketh hogy hogy az el mult ... eztendeöben Zent miklos nap tauat valamire walo gondolatokban Jöttek hazamhoz az teöruent köuettywk ket eökrömet uittek el [UszT 20/261] ✱ *vki székét ~i. 1597:* Ezert hitam az alperes aszont teoruenyhez hogy ... kouetem az ktek szekjt sidot zidalmazozt kuruazot melyben en artatlan uetetlen uagjok [i.h. 12/25]. *1603:* Jeowe el I teob tarsaval egywtt ... az feoldre eytte tazigala ... yttetth keowetem az ketek zeket labawal Rwgdossott holt elewene(n) hagyott [i.h. 12/51] ✱ *vki személyét ~i. 1592:* were megh ok nelkw, szydaes[a] kemeteok szeomelit es szekit keowetteom foszos (?) lelok kwrwanak fjam lewen; ky en nem wagyok [i.h. — [a]Értsd: szida is]. *1603:* Jeowe ream az Orzag vttyarol, zantt zandekal, illje(n) zowal, keowetem az kegteok zemellyett, es zekett, s monda howa megy bestye Lelek kürwa [i.h. 17/19].

követel 1. a pretinde/revendica; verlangen. *1720:* (A) papok a megholtak marháját magoknak követelik [Beszt.; SzO VII, 281]. *1862:* ha nőm halálom után férjhez menne gyermekeink jogositva lesznek tőle az egész apai részük kiadatását követelni [Kv; Végr.]. *1879:* A papod azt véli, hogy te valami roppant summa pénzt kölcsönöztél a Róza apjának, s most követeled a leányát vagy a pénzedet [PLev. 47 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. vmi kíván vmit; a necesita; erfordern. *1867:* a fő épület falai ... évről évre ismétlődő vakolást követeltek és igényelni fognak [Buzásbocsárd AF; DE I].

kövétel kövásárlás; cumpărare de pietre; Steinkauf. *1590:* Az warosnak owarban fokhazanak Epiletire expensaia. Elscoben az keo wetel. 13 May vettünk az Epiletnek Zwksegere ... 11 zeker keowet ... az arra f. 4 d. 40 [Kv; Szám. 4/XIV. 1].

követelés 1. revendicare; Forderung. *1841:* utnak eresztém tutaj fáimat ... azon ürűgy alatt, hogy gáttyán keresztül szállittattam fáimat — jelenleg: azon méltatlan követeléssel állott elő, hogy gát vámot fizessek [Dés; DLt 707]. *1845:* adá T. Kádár Lajos Ur T. Kováts Sándor Urnak azon jussát utánna járandoival ... a hoz semmi igazat, és követelést; a' fenn irt Venditor Ur, fen sem hágy, sem maga, sem maradványa vagy Posteritássa részeköl [Bözödújfalu U; Borb. II]. *1847:* A haszonbérlő ... valamig az Uradalmat követléseire nézve tellyesen ki nem elégitendi el nem költözhetik [Bogártelke K; KmULev. 2]. *1849:* Kelemen Béni, és Krizsán Mária között valami egyentelenség ütötte ki magát, tehát követelésünkkel ha akarunk, most lépjünk fel [Kv; Végr. Vall. 102]. *1864:* a követelésnek a törvény úgy vetett véget, hogy a virgos helyeket szinorral a mappán ketté osztotta [Abosfva MT; EHA].

2. követelnivaló (összeg); creanță (de bani în numerar); anzufordernd (Summe). *1843:* Felvilágosittatott a közönség az iránt is, hogy ha valami megterheltetése vagy igazságos követelése van, járuljon mind a kamarai, mind a közigazgatási hatóságokhoz [VKp 119]. *1853:* kérlek édes Bálint küld el a kivánt menyiseget[a] hogy ne gondolyak hogy talán én hanyagolom az fel vételt vagy ha neked is követelesed vagyon a Harii Biron arroli feleletedet ... tedd meg irásba különben exequalodik [Nagylak AF; DobLev. V/1357 Csűri Sándor, nagylaki bíró Dobolyi Bálinthoz. — [a]Az előbbiekben jelzett adóösszeget]. *1855:* ezen ado hátralékra nézve ellenem többé a illető F. Biráknak[a] semmi követelése nintsen [i.h. V/1388. — [a]A nagylakiaknak (AF)]. *1856:* e' béli követelésemet Tekintetes Csató János Urra át ruházom cedálom, s' telyes joggal át adom [Kv; Végr.].

3. *1640:* Márko és Száva logofet által küldték be az követelést [Gyf; Veress,Doc. X, 73].

Szk: *adósságos ~. 1852:* adtam bé egy adosságos követelést Kemény Dénesné ellen, mái napig el látatlanul hever [Nagylak AF; DobLev. V/1352 Dobolyi Bálint nyil.].

követelhet a putea revendica; verlangen/fordern können. *1852:* felsőbb rendelvények nyomán is az urbériségeken alapult adosságok fel vétele a' telyes kárpotlás megtörténtéig felvan függesztve, annál fogva a' tőkét jelenben nem is követelheti [Nagylak AF; DobLev. V/1330]. *1858:* Ha az erdőkből az Uraság fát adott el ... abból én bérlő alkalmat nem remélhettem és jogositva nem lészek bér apasztást követelhetni [Kendilóna SzD; TKhf 15]. *1865:* a' Tarcsai hodájos szolgája minden igaz ok nélkül ott hagyta ... a' hodájos hajlandó néki, a' minél tőbbet nem is követelhet egy havi fizetését 8 ftot váltoban kifizetni [Kv; RLt 2 ifj. Pataki József nyil.].

követelhetés követelési lehetőség/jog; dreptul de revendicare; Forderungsmöglichkeit/recht. *1854:* ingo és ingatlan vagyonom ... légyenek holtom után ... kedves jo feleségemé ... ugy hogy azoknak sem birásában, sem birhatásában sem követelésében, sem követelhetésében senki is ... ötet ... meg ne háborittsa és háborithassa [Kv; Végr.].

követelő 1. *mn* care revendică ceva; fordernd, verlangend. *1852:* Mi a' kamatokat illeti, hogy azokat ki nem fizethetem nem más mint maga a' követelő aszszony oka [Nagylak AF; DobLev. V/1330] | mi utánn Törvényes Computus nélkült a' követlés Tisztába nem hozhato, könyörgöm a' követlő Aszszonyt ujjbol is a' Törvény rendes uttyára utasitani [uo.; i.h. V/1351 Dobolyi Bálint nyil.].

II. *fn* vmit követelő személy; persoană care revendică ceva; Forderer. *1850:* a' Követelőnek vissza kell forditni a' követeltnek két magyar forintokat és 40. negyven dénárokat [Mezőkövesd MT; i.h. V/1286]. *1852:* Ezen tőkepénz tartozás, mint magából a követelő által bé adott kötlevélbol is meg tetszik a köztünk történt jószág vásárból folyt [Nagylak AF; i.h. V/1330] | nem lehet senki is oly sületlen hogy csak papirosra Tett Jószágért igéretért fizessen. Ily modon az követlő az ország uttját is el adhattya valakinek ha talál bolondra ki ki fizesse [uo.; i.h. V/1351 Dobolyi Bálint nyil.].

követelt I. *mn* **1.** igényelt; revendicat, cerut; beansprucht. *1842:* A követelt 47 forint Csalásnak ... innepélyesen ellene mond; meg esméri mindazáltal, hogy egy versben kért kölcsön 10 váltó forintokat tőle [Nagyka-

pus K; RAk 21]. *1844:* Szegedi György saját el esmérő írása ... hogy a ki botsáttani követelt Tőrőkbuza földnek az arrat Iglai Ferentzne Brullyai Anna aszonytol ... fel vévén a földett remittalta is [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249]. *1852:* követlett bizonyitványaimat simplexnek nevezi [Nagylak AF; i.h. V/1351].

2. vélt, maga-vélte; presupus, pretins; (selbst) gemeint. *1847:* **Varga** Kata a neveletlen és önhasznára minden úton-módon törekedő népet a közigazgatás tagjai és egyénei ellen önbelátása és követelt tehetsége s hatalmánál fogva ingerelni, engedetlenségre réávenni s tettleges bűnös föllépésre is mintegy kényszeriteni merészelte [VKp 295].

II. *fn* követeléssel illetett személy; persoană de la care au pretins/cerut ceva; von einer Forderung betroffene Person. *1850:* a' Követelőnek vissza kell forditani a' követeltnek két magyar forintokat és 40. negyven dénárokat [Mezőkövesd MT; DobLev. V/1286].

követeltetik a fi pretins/cerut; verlangt/erfordert werden. *1849 u.:* a' függetlenségi nyilatkozat személy szerinti alá írása nem követeltetett [EM XLIX, 550 Zeyk Károly kezével].

követendő folytatandó; care trebuie continuat/urmat; fortzusetzend. *1843:* én azra[a] viszsza nem tértem, — utamat lévén követéndő [Dés; DLt 586.14. — [a]A felszólitásra].

követés 1. urmare; Befolgung. *1677:* eleitűl fogván abban mesterkedtek, az elméket Nagyságodtúl idegenitsék ... hogy annál inkább magok ductusának követésére vehessék őket [TML VII, 458 Teleki Mihály a fejhez].

Szk: *~be vesz vmit* követ vmit. *1662:* (A) jó cselekedeteknek példáját vegyük követésbe [SKr 718].

2. nyomon követés; urmărire (pas cu pas); Verfolgung der Spur. *1677:* Az elveszet marháknak nyomoknak fel-vétele, azoknak kővetése ... felől, sok külömb külömbféle végezések lettenek [AC 108].

3. folytatás; continuare; Fortsetzung. *1677:* Kivántatik azért hogy légyen vigyázás a' Harminczadosoktol ... azokra kik nem a' kereskedésnek ez Hazában valo követésére, és folytatására nézve, hanem ugyan fel-tet czélul, alá-valo rezes köz pénzen váltván és szedvén mind monetában, mind egyéb féle műben és materiákban-is lévő ezüstöt és aranyat, hordgyák-ki az Országbol és viszik, s' hadgyák más Országokban [AC 62-3]. *1769/1778:* noha Málé kapállás után egy hétig maradtunkis magunk dolgainknak követésére, de annak utánna ... mindjárt kaszálni, az után Gyűjteni, azután aratni ... hajtanak [Bagolyfva Sz; BfR DDD/4].

4. elkövetés; comitere; Begehung, Verübung. *1751:* Vandorék ... bátorságot vettek minden törvénjtelen dolgoknak követésében [Balázstelke KK; IB. Mich. Rempler (60) jb vall.].

5. *törvényes út ~e* törvényes úton járás; respectarea legilor; Beschreiten des Rechtsweges. *1670:* külömben Uram az szabados és törvényes útak követésére mindnyájan atyafiak kötelesek vagyunk [TML V, 367 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

6. gyakorlás; exercitare; Ausübung. *1662:* az evangéliumi, igaz értelmű keresztyéni vallásra térni, abban élni, mindenkori alkalmatosságokkal mind az úrvacsorájával való élésével, mind egyéb azon vallásbéli ritusok, rendtartások követésivel gyakorlani láttatott [SKr 636]. *1671:* Noha keótelessegem szerint gjakor irasommal tartozvan Kgld Meltosagos szemeljet szűkseges dolgon kivűl is keőszőntenem ... de az alkalmatlan űdők gatot vetnek igyekezetemnek követeseben [KJ]. *1679/1681:* az kik penig à joban követoi nem akar(na)k lenni; azokat elsőb(en) szoval valo szép intésekkel, az utan dorgálassal; végre kemenyebb fenyitekkelis à jónak követésere kenszericze s szoktassa [Vh; VhU 668]. *1745:* Bardas Marutza és Dimien Marutza ... gonosz feslett erkölcsök(ne)k követésében nem deprehendáltattak, de az gravis es gyanos circumstántiák irántok ugjan csak meg voltanak [Kv; TJk XVI/5. 46].

7. kikérés/igénylés; solicitarea eliberării; Ausbitte, Anspruch. *1689:* Az B: Czehett ... megh talaltatvan ... Szegedi Janos ... Remekenek követese, és ki adasa felöl ... Czeh Mester Urajmeknek facultas adatot réa hogj heljt adgyanak eo kgl(me)k nekie [Kv; ÖCJk].

8. kéredzés; cerere de învoire; Bitte um Erlaubnis. *1574:* Minden kapun Minden Nap egy egy tyzed Eoryzzen ... Towaba senky keozzwlek keowetes nelkwl ely Ne tawozzek az kapurol [Kv; TanJk V/3. 103].

9. bocsánatkérés; cerere de iertare; Bitte um Entschuldigung. *1570:* Cathalin zolgalo Thamasne ... vallya, hogy eo nekj Mongia volt Zeoch Gërgne, hogy Nm (!) kel Nekem az Belger Peterne keowetese, hane(m) Njelwehez zol ha thorweny aggya [Kv; TJk III/2. 158]. *1701:* (A legények a) B. Ceh Törvenye ellen opponaltak magokat, es annak ne(m) annualvan N(emze)tes Regeni Janos Uramhoz mentenek hogj mar (!) követni, de nem követes hane(m) eo Keglmevel valo szemben szallas ... volt inkabb [Kv; ACJk 41].

10. megkövetés; cerere de iertare; Abbitte. *1657:* Szepen, I(ste)nesen egymast meg követtek. Jankine aszszonyom leven elsö a követesben [SzJk 83-4].

Szk: *eklézsia ~.* *1706:* 9 Maji. Kéredzett Tót Kisanna Ekklesia követésére [Kv; KvRLt I. B. 1:95]. — Vö. az *eklézsiakövetés* cimszóval.

követetlen 1. kérés nélkül; fără să ceară; ohne Bitte. *1571:* Az kinek ... Zalagat weszyk es Ely hozzak, valamy modon keowetetlen ely vynnch az varas hazatwl egy forint ara zalagat vegiek erte [Kv; TanJk V/3. 31a]. *1572:* Az Jwh dolgaban penygh Igy wegezenek hogy ha az Zenthmyhaltelkj Jwhot kewetetlen az Lekenczeyek az ew hatarakban megh kaphatthyak tehat haychyak be es ewek legyen [Galac BN; BesztLt 3616]. *1576:* Zabadda hagyak a cyk falwyakat[a] hogy leczet karot zabad legyen vagnyok, de termew fat ne legyen zabad keowetetlen az Jobbagy falwyaktwl [Jobbágyfva MT; BálLt 78. — [a]Csiktva (MT) lakosait]. *1581/1584:* Azok a Lazlo wra(m) Zolgai hatalmaswl leottek az wram halas Thowaba keowetetlen [Újfalu K; Ks 42.B.9]. *1587:* Byro vram kialtassa megh ... hogy senky az mas Embeor Zoleyebeol se karot se weniket el ne horgyon, ha kit rayta megh kapnak penigh hogy keowetetle(n) el wyzy az perengerre allassak erte [Kv; TanJk I/1. 56]. *1593:* az szeknek teorwenie az hogy az teorwenj szeken keouetetlen senky beleol ne allion [UszT].

2. kéredzetlenül; fără să ceară învoire; ohne um Erlaubnis zu bitten. *1571:* Ha ky penigh az Zaz vraim

keozzwl keowetetlen ky Menne az gywlesbeol az ... 10 penzel tartozzek [Kv; TanJk V/3. 31a].

követett 1. követő; care urmează; folgend. *1795:* ezen érdeklett első Pont alatti mind pedig az azt követett s, fennebb inserált Esketésbeli Kérdéseinkre ... ugy vallottak mindenekben, mint az előbbeni ... meg vallatott ... Magyar Tanuk [Sámsond MT; Berz. 5. 43/1. S.1]. *1807:* Nagyságodnak aztat kövötett ... Fő kormányzoi Rendelésének kövötkezéséül nem mulattam el ... lépéseimet meg tenni [Balázstelke KK; Berz. XXXVIII. 4]. *1817:* Gombár Imrének Felesége Sárközi Katalin meg holt a' Szülést követett petetses forró nyavalyában [Burjánosóbuda K; RAk 90]. *1835:* tánzolni 12.ora utánnig tellyes lehetetlen volt a sokaság miatt ... egész két oraig, midön a' sokaság meg ritkulván bezzeg volt sifitelés, és az azt követett Szuszogás [Kv; JHb Kisdobai Bán Mihály Kállay Leohoz].

2. következő; care a urmat/venit imediat; erfolgend. *1801:* hogy mind ez ideig nem válaszolhattam, részszerént oka éppen akkor történt Logerezesünk, részszerént pedig az után nyomban követet betegeskedésem [Veresegyháza AF; DLev. 5].

3. elkövetett; comis, săvîrşit; verübt. *1710 k.:* bárcsak ... az én ártatlanságom és rajtam követett méltatlanság hadd jöne napfényre, ne menne által az én maradékimra a gyalázat és orcapirulás [BIm. 1018].

4. *1678:* Látom s valóban bánom, sokrendbeli leveleim és minden alkalmatossággal követett írásaim nem jutnak Kegyelmed keziben [TML VIII. 234-5 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz].

követhet 1. folytathat; a putea continua; fortsetzen/führen können. *1657:* Tenéked örvendező hálákat adhassunk ... és amaz jövendő életet is követhessünk [KemIr. 334]. *1681:* reá[a] bizattatot dolgainkot is mind rendesebben s mind penig csendesebb lelki ismerettel folytathattya és követheti [Szu; CsVh 109. — [a]Endes Miklós csíki vashámori gondviselőre]. *1750:* hogy magok mesterségeket követhetnék s életeket kereshetnék az irt személlyek, a ... Kezeseknek kezeskedésekre ki kértek Műszereket ... Szántó Mihály Uramtol](Ne; DobLev. 1/243. 1a].

Szk: *hivatalát ~i* hivatását folytathatja. *1671:* (Isten) továbrais tartsa fen Ngdat ... hogy miis[a] hivatalunkat a' Ngd protectioja alat, hiven kővethessük [SzJk 117. — [a]A széki egyházmegye papsága]. *1809:* ki hova lehet el rejtvén magokat, hivatallyokat nem követhetik, s' annál fogva munkanknak, mind az önnön magunk, mind a' Publicum kárára állani kelletik [Torockó; TLev. 9/43] ∗ *mesterségét ~i. 1673:* Haczőgön lako Sűveges Zaharia Suplicatiojara valo valasz. Noha az szolgalo Jobbagyra nagyob szükségem vagyon, mint az Taxasra ..., hogy mesterségét ez utanis alkalmatosabban követhesse, czak az Napanak ellenire ne legyen, en megh engedtem, szallyon azon hazban es annuatim fizessen Taxat Eöt forintot [VhU 443] ∗ *útját ~i. XVIII. sz. eleje:* Mihelyt a' lovad inat ût azonnal ... ä Szijun alol dörgöld ki az inbúl ä rosz vért, és fel óra múlva utadot követheted [JHb 17/10 lótartási ut.].

2. *vmilyen utat ~ átv* vmilyen úton járhat; a putea umbla pe o anumită cale; irgendeinen Weg gehen können. *1839:* Hogy ... a' Familia a' leg rövidebb utat kővethesse — Én részemről a' Familiával m(e)g édgyezni őket ki fizetni jobnak esmerném [Szentbenedek AF; DobLev. V/1229.2a].

3. vmi után következhetik; a putea urma după ceva; auf eine Sache folgen können. **Sz.** *1660:* nincs oly szerencse, az kit szerencsétlenség ne követhessen [TML I. 495 Bónis Ferenc Teleki Mihályhoz].

4. igazodhatik vmihez; a se putea conforma de ceva; sich nach einer Sache richten können. *1663:* ha ductussát, akaratját (nagy kárormmal és veszedelemmel) követhettem volna, szép szót adott volna ezután is [TML II. 602-3 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

5. vmi érhet vkit; a putea suferi ceva; treffen können. *1662:* Az gróf[a] ... látván, hogy az hazát romlás követhetné ... a váradi nemességnek és katonaságnak színét válogatva maga mellé vívén ... siete Szolnokon által Budára [SKr 133. — [a]Ifj. Bethlen István]. *1739:* illyen okon kellet ... Deák Miklós Vr(ama)t in jus adtrahálnom, mivel ő Kglme ... Sándor Győrgyőt ... ország uttyában megtámadta, vasvillával az karját őszve rontotta, sőt ha lo háton ... el nem szaladot volna talám még nagyob Casus is kővethette volna [Torda; TJkT I. 154]. *1764:* (A tuloknak) hogy eppen azon egyenetlen járás mia esett volna baja kéttséges; mivel kővethette egyébb nyavalyais [uo.; i.h. V. 224-5].

6. (meg)tehet; a putea face ceva; tun/verrichten können. *1669:* mihez alkalmaztassam magamat? hogy eziránt is ő nagyságát alkalmatlanul ne offendáljom, hanem kővethessen azt, a mi illendő és méltó lészen, a Kegyelmed tanácsából [TML IV, 556 Fleischer András Teleki Mihályhoz].

7. követelhet; a putea pretinde; verlangen/fordern können. *1579:* Az keonyweket zam zerent, elo kereswe(n) Laistrom zerent Aggyak kezebe plebanos vramnak es az Zam legie(n) be Irwa az Inue(n)tariumba, hogy ennek vtanna se teobbet se kewesbet senky ne kewethessen [Kv; TanJk V/3. 196b].

8. megkövethet; a putea cere iertare; jm Abbitte tun können. *1589/XVII. sz. eleje:* Ez illien mesterek mindenkoron wressek legienek az Ceh szabatsagatol ... cziak saiat, egiedwl valo, tulaidon, eönneön maga keze munkaiaual éllienek, mind addigh, miglen az Cehet nem keouethetik [Kv; KőmCArt. 21]. *1677:* gondolkoduan az en io lelki ismeretem szerent, elsőbben arrol, hogy az en Istenemet mint kőuethessem az en bűneimről [Szentgyörgy Cs; CsÁLt F. 27. 1/32].

9. *írást v. olvasást ~* írhat v. olvashat; a putea scrie sau citi; schreiben od. lesen können. *1710 k.:* most ugyan vénségemben anélkül[a] sem írást, sem olvasást nem követhetek, de avval akármely apró írást, kivált nappal igen jól látok [BÖn. 491. — [a]Szemüveg nélkül].

következendő 1. *mn* 1. következő; următor, folgend. *1583:* Biro vram, es keowetkezendeo Birakis minde(n) Negy hetben egyszer az cedulat el iartassa es eo kmeket varosul egybe gywche [Kv; TanJk V/3. 275b.]. *1590:* Azalos Thamas ... az eo Jobagiat Artatlanol Eolte volna meg ... Az eo meg holth Jobbagyanak felesegenek es gyermekinek tartozzek fizetni negywen forinthoth melynek hwz forinthiat ez Jeowendeo Aldozo napiara veteris Calendar(ii), Az hwzath vtana Keowetkezendeo Zent Mihaly napiara p(raesen)tis Anni ... Megfizetni[a] [Bőnye Sz; WLt. — [a]Értsd hozzá: tartozik]. *1666/1681:*

Nagy Mihally jöveveny emberemet minden egyeb paraszti, és külső szolgalattal felesegeuel, es utanna következendő maradekival eximalvan előben öt forint taxa adozasban, meghattuk [Vh; VhU 223]. *1673/1687 k.:* A' Vadasdi conjuratusok vallyák hogy Néhai idvezült Gáspár Pap ā Vadasdi határon à melly alma és körtövély fákat oltogatott volt, ugy oltotta hogy holta utánnis ugyan ā következendő Vadasdi Praedikátorok szedgyék meg annak idejéb(en) termésit [Vadasd MT: MMatr. 152]. *1689:* Kővétkezendő István király napi[a] Desi sokadalomigh az sellerek(ne)k is kik az portiob(an) vagy egyeb szedő vedőben contribualtak az Desi Borok(na)k arultatasa megh engedtetik [Dés; Jk. — [a]Aug. 20]. *1769/1778:* Fejér Cselédeinket is hajtották, vagy Rostálni, vagy Etselni vagy Kender tsinálni, vagy Sertés bél tsinálni, a' melly Soha következendő napi rabotába nem imputaltatott [Nagyfalu Sz; BfN DDD/4]. *1826:* minden Ember ... ez után kővetkőzendő Falu notariusának ... tartozik egy egy Mezei bugja szénát adni [F.rákos U; Falujk 150].

Szk: *közelebb ~. 1769:* A közeleb következendő Perioduson mellyen kézdi ezen udvarhelly Széki Tábla maga Törvényes follyását kezdődik Viz Kereszt nap utan valo hetfün és tart Hus hagyo vasárnapig az Bőjti Periodus [UszLt XIII.97]. *1842:* A' Semesnyei[a] ... Telkemet ... adtam által Robottalis Szolgálatra Ungur vagy Koptyil Lupnak a' közelébb következendo Sz György naptol fogva [Dés; Törzs. Dési taxalisták. — [a]SzD].

2. folytatólagosan következő; următor, care urmează în continuare; fortlaufend folgend. *1704:* Délest is Zilahi uram prédikálott, ugyan Zsolt. 44:21 és több következendő versiből a résznek végéig [WINT I, 289]. *1772:* a következendő versek azt mutatják, mintha szent Dávid a Krisztusról szólott volna [RettE 280].

3. alábbi, alább következő; de mai jos, care urmează; unten folgend. *1570:* Ez kewettkezendeó Nemes zemeleketth hywok my ellonkbe Erkedre ... Mellekett my ereos hittel megy eskettwen ... my ellottwnk yllen wallasokat tewenek[a] [Erked K; JHbK XIII.23. — [a]Köv. a fels.]. *1584:* Az Kalmarok es kereskedeó rend dolga. Semmy idegen Wagy kyweol walo kereskedeo ember, vagy kalmar semmy marhaiat ell ne adhassa idegen, wagy kyweol valo Embernek, hanem chak ith walo es Coloswary embernek, ky Wewen, az sokadalom Napiath, Annakis ez keowetkezendeó mood es rend zerenth [Kv; PolgK 4]. *1640:* Vagion 16 köbölre valo földe reti 4 szekerre valo veczinnie vagion negy az következendo eocseivel[a] [UF I, 768. — [a]Köv. a fels.]. *1767:* (A vallóknak) hütök után tött fassiojokat irtuk meg a következendő mood szerént [Szentimre Cs; Hr 39]. *1776:* kezeknek mi nekünk lett bé adásokkal minket köz Biroságra meg birálának illy következendő dologban [Kiskend KK; BLt II. 11]. *1838:* (Az) esketést tovább is folytatni kívánván ... a feltett napra a kezébe adott Petséttel meghívni és elő állíttani esmerje Szoros kötelességének a következendő Személlyeket[a] [Korond U; Pf Pap Samuel esketőbiztos kezével. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1844:* Fogadtam meg ... Hazi szolgalomnak Kis solymosi Buzugán Sárit a' következendő fizetés melett [Hísegkút NK; ToldNy].

Szk: *ide alá ~. 1642:* Mi ... Had révén Torda Váár megyeben lakozo őrőgbik Trauzner Istvan, az Fiammal ugyan Had révén ... lakazo Trauzner Istvannal, ugy mint ez dologban köz Birak, adgyuk emlekezetekre mindeneknek az kiknek illik ez Leuelűnknek ide alá következendő rendiben[a] [Hadrév TA; DobLev. I/12]. — [a]Köv. a részl.]

4. bekövetkezendő; care urmează să se întîmple; eintretend/treffend. *1555 k.:* az ketelensegh, es az reank kewetkezendew wezedelem, Mynket Erre wyzen es ketelenyth [LLt]. *1584:* Megh ertettek varosul Byro Vram Zaüabol, mynemeó keserwes Niawalia keowetkeznek az varosra, az Seminariumnak meg Epitessebeól ... kerik biro vramat hogy eo kgme kiraly Biro vrammal ... mingiarast Ala Munkalkoggyanak feierwarra a' feiedelem eleibe es az p(rae)sedesek eleibe holot, Siralmason Ielengessenek megh minden keóuetkezendeó Insegeket [Kv; TanJk V/3. 277b]. *1603:* kerik eó keget mint tizteletes vrunkat Birankat hogy az Tellére valo zéna takartatashoz legyen zorgalmatos gondviselese hogy az reank keowetkezendeo nyavalyat valamy rézeben el tawoztathassuk [Kv; i.h. I/1. 459]. *1710 k.:* Ezeket a következendő tragoediának argumentumául le kellett irnom szükségesképpen, írásomnak mind elhívésére, mind megértésére nézve [BÖn. 674]. *1737:* ugy lehet hogy annyira el vet bennünket egymástól ezen következendő haborgó idő, hogy Isten tudgya, ha láthattyuk é? edgymast tőbszőr a' vagy nem? [ApLt 4 Apor Lázár Apor Péterhez].

5. eljövendő; care va veni, viitor: kommend, (zu)künftig. *1583:* Kerik ... Biro vramat, hog éo kegme ... chinallion tanachűl oly Instructiot, ky keowetkezendeo wdeokbennys observaltassek [Kv; TanJk V/3. 273b]. *1605:* Keteket kerywk mint io akaro wraynkat, Ez káros itt keorwllwnk forgo haydusagot zállitsa el innet, Elhesswk feoldwnket, az witezleo népnekis keowetkezendeo hasznara [Kv; i.h. I/1. 505]. *1677:* Hogy minden gubernatio és gondviselés mostani és következendő Gubernator Uramon ő Nagyságán légyen és Tanácsokon, és semmit ő Felsége az Ország közönséges dolgaiban, ő Nagyságának és Tanácsoknak akarattyok és hireknélkűl ne cselekedjék [AC 23]. *1697:* Kgls Urunk eö Fel(sé)ge ez következendő Nyari Hadi operationak el mulhatatlan szűkségere nezve ... vetettűnk fel az egeszsz országra Buzat 60/m [UszLt IX. 76. 26 gub.]. *1710:* ha a következendő királyok a nemesembert szabadságában háborgatni kezdenék, minden vétek és büntetés nélkül a király ellen fegyverrel is magok szabadságát oltalmazhassák [CsH 206]. *1816:* Meltoztasson ... mind szolgáknak mind Kováts Czigányok(na)k a' Vas Discretiokat igeröket meg büntettetni a' következendő idökre parantsolni [Torockó; TLev. 9/46].

Szk: *utána ~. 1666/1681:* ezen varosomban lako Timar Vlad nevű taxás jobbágyomat enis esztendőrül esztendőre nyolcz fonnt taxa adozasban es tiz napi szolgalatban magát felessegét, es utanna következendő maradekit megh tartom [Vh; VhU 229].

6. esendő, származandó; care se va produce (eventual); (ent)stammend, entspringend. *1769:* abbeli eddig is következett, s ezután még bővebben is bizonjosan következendő kárát nem szenvedhetvén az Exponens Asszony ... Oculator Commissariusokat fog ki kérni a' Nsgod Malmának és Gáttyának oculaltatására [Kük.; JHb XX/25]. *1799:* hibájokbol vagy restesegekből következendő káromot tartozzanak betsű szerint meg tériteni [Kakasd MT; DLev. 4. XLI].

7. esedékes; scadent; fällig. *1601:* Assecuralliuk kegde(t) ezen lewelwnkben hogy azon Ispan által, kegd(e)t

ez elseö keöuetkezendeö adobol, melliet mingiarast fel rendelwnk contentaltattunk (!), az Ispannakys tanusagot attunk feleölle hogy kegd(e)t contentallia [Gyf; Ks 100 fej.]. *1739:* (Az asszony) az interes(ne)k némelly reszíb(en) valo nem prestálásáért mostan Provisor Vramtól incaptiváltatván mind a negligált ugy a következendő interes(ne)k prestálására azon detentiobol hitin botsatotta el [Torda; TJkT I. 176].

II. *fn* **1.** *tbsz* az alábbiak; cele ce urmează; Untenstehende. *1740:* a' meg maradott réz Joszágok leendő meg osztásában az idő és joszágok helyheztetésihez alkalmaztatott intezetemet ... a' következendökbe tészem [Kv; Ks 100 Nyilak könyve 18]. *1761:* az következendőköt hánta másoknak Zállagban [Spring AF; JHb LXVIII/1.]. *1791:* Melly alább irando nyilakot ... Sorss vonásra botsátván, mindenik Mlgos Félnek Része e következendökben határoztatott [Szászsztlászló TA; JHb XXVI/10]. *1831:* Confirmáltam leg elsőben én Ifj: Szakáts Pál a következeedőket [Damos K; RAk 159]. *1858:* Tamás Sofia özv. Csakó Jánosné ... kevés vagyonkájávol halála esetére rendelkezni kivánván vég akaratját ... mi elöttünk a' következendökbe nyilvánítja [Kv; Végr.].

2. eljövendő dolog; ceea ce urmează să se întîmple; Kommende(s)/Zukünftige(s). *1775:* nem is kéne az embereknek hibáit, vétkes magaviseléseit felírnom, de csak azért cselekszem, hogy a posteritas vesse egybe a mostani dolgokat az ezután következendőkkel s lássa meg, ha jobbult-é valamit az bünös emberi nemzet, vagy jobban is elvetemedett [RettE 354].

3. utód; urmaş, descendent; Nachfolger. *1601:* Hadgjuk Annak okaert tw nektek chehi tiztartoinknak porkolabinknak varosi birainknak es keowetkezendeoknek hogj az felwl megh neuezeth haz helyben telekben Janos deakot meg tartanj oltalmaznj tartozzatok [Szilágycseh; Borb. II Ladislaus Giulafi de Ratot comes com. Zolnok aláírásával]. *1710 k.:* Ugyanis ilyen rendű embernek, csak amint én voltam, életének tudására mi szüksége vagyon valakinek, mind most élő, mind ezután következendőknek? [BÖn. 403]. *1824:* (A rovatalokat) én ... és Következendőim tartoznak hordazni [Mezőbodon TA; Ks 89].

Szk: *mostaniak és (ez után) következendők.* *1675/1681:* Adom tudtara mindenek(ne)k az kiknek illik ez levelemnek rendiben, nevezet szerint V. Hunyadi Praefectusimnak, Udvarbiraimnak, Porkolabimnak, es V Hunyad Varosombeli Biraknak, Esküt Polgaroknak es Folnagyoknak mostaniak(na)k, es következendöknek [Vh; VhU 277-8 Thököly Imre ad. lev.]. *1829:* Mi a Kik aláb nevejinket le irjuk s iratyuk agyuk Ezen zálagos Contraktuális Levelünköt tutára mindeneknek mostaniaknak és ez után következendöknek [Bözöd U; Borb. II].

Ha. *1701:* következendőknek [Tarcsafva U; Pl]. *1765:* következendő [Kissolymos U; Márkos lev.]. *1826:* Kövötkezendö [Somosd MT; CsS].

következendőbeli fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: *tbsz* utódok; urmaşi; Nachkommenschaft. *1696:* Adgyuk Tuttára és emlékezetire mindenek(ne)k az kik(ne)k illik mind mostaniak(na)k, mind következendő beliek(ne)k [Ö-Torda; Ks 14. XLV. 14]. *1697:* My Szilágyi Mihály, Ujvári Márton, és Hévizi István, az Fogarasi felsö Törvényes széknek hütös Assessori, és Tiboldi Márton Fogarasi edgyk hütös Szolgabiro, ez ide alább meg irt Eörökös alkalomban kézen fogott köz Birák vagyunk; Adgyuk értésekre ez irásunk rendiben mindeneknek a' kiknek illik mostaniaknak és következendöbeliek(ne)k [Borb. II]. *1702:* En Kááli Kata nemes személy, adom ez testimonialis Levelemet mind mostaniak(na)k, mind következendő bélieknek [Nagyernye MT; MMatr. 280].

következendőképpen 1. következőképpen; în felul/modul următor; folgendermaßen. *1560:* kinek milto kywansagat kerezthyen attyaffywy Zeretbeol (!) meg erthuen es annak engedwen, ew ez keowethkezendeo keppen theon testamentomat my eleottunk [Fog.; SLt S.10]. *1608/1610:* My Azert Rendell Myndenekett Ereös hjttel megh Esketuen, Egjenlo vallasokatt, Ez keöuetkezendeökjppen Jrtuk megh [M.gyerőmonostor K; JHbK LVII/49]. *1696:* (A házakból) egj mást[a] juxta ratam cuiusq(ue) portionem ki kelletvén elégitteni; A mi az egymás ki elegittesből meg maradott ... az irántis extractust következendökeppen csináltunk[b] [Mv; MbK 80.8. — [a]Az örökösöket. [b]Köv. a részl.]. *1748:* V.Hunyad várossában Nemes Vitézlő Ifjabbik Vdvari János Uram Testamentaria dispositiojat dictamene szerént következendő képen le irtuk [WassLt].

2. ennélfogva; prin urmare, în consecinţă; demgemäß. *1772:* A ... hegynek ... olly Nevezetes suvadozását és omlását nem tapasztaltuk; a' melly a' Kűküllő Fenekenek fel telését; s következendőképpen a Víznek fel dugulását okozhatta volna [Ádámos KK; JHb XX/27.18] | eő Excellentiaja Malmának a' mostaninál magossabb Gáttja nem volt sőt ugj tettzik, hogy néhanjkor meg alacsonabb, meg is soha a' Gatrol le folljo viz a' Silipről le foljot fel nem dugta következendőképpen a' silip árkát fővennjel meg nem tőltette [Sövényfva KK; JHb LXVII/281].

3. (vmiből) következően; datorită a ceva/unui lucru; infolge einer Sache. *1785:* kész pénzeinken kell az Vas készülethez szénnek valo Fákat meg szereznünk, a' mellyből következendő képpen az Ország hasznára üzhetjük Metallurgiánkat [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 13b].

következendőleg 1. következőképpen; în felul următor; folgenderweise/maßen. *1802:* magam mentségére következendöleg felelek [Torda; TLt Közig. ir. sztlan Gálffi Joseff viceispán vall.]. *1805:* az Kovátsok ... az Birákhoz minyájon be gyűjtessenek a Csinalgotas iránt tegyenek egy oly allando vegzest mely meg erősites veget előmbe küldettessek hogy következendőleg a panaszra edgyiknek is uttya ne lehessen [Torockósztgyörgy TA; TLev. 9/40 br. Thorotzkay Josef kezével]. *1817:* az ősi szőllőket régi állapottyokba betsültettűk a' következendőleg [Szentbenedek AF; DobLev. V/1008.3b]. *1822:* Nemes Szegedi Lászloné Zinai Ágnes 60. Esztendős vall az ... előtte felolvastatott kérdésekre a' következendőleg [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 22]. *1845:* Atyafiságos szeretettel irott becses levelét vettük — melyre a' következendőleg válaszolok [Csapó KK; DobLev. V/1255 Wizy Lajos Dobolyi Bálinthoz].

2. következésképpen; prin urmare, în consecinţă; folglich, folgerungsweise. *1797/1799:* Minthogy ... a' fenn forgo Privilegialis levél ... az egész Torotzkai kő-

zönségnek adatott volt ... következendőleg azon Privilegialis Levélnek ... ki kévánására ... Tőrvényes jussa vagyon [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 414].

következés 1. bekövetkezés; survenire; Eintritt. *1677:* A Török földére alá ment Jobbágyokat, Fejedelmeknek, avagy utánnok lévő Végbeli Fő Tiszteknek hireckel, és konsensusockal ... és valami egyéb nagy alkalmatlanságoknak következése nélkül lehet, meg-engedtetik felhozattatások [AC 192–3] | A Tökölyi uram dolgát ... megírtuk volt ... ő kegyelme iránt némely ellenkező elméknek viszálkodásokat, nagyobb gonosznak következését ezzel is kévánván megelőznünk, ő kegyelmét megcsendesítettük s itt benn mulatását javalljuk [TML VII, 539 a fej. Teleki Mihályhoz].

2. *1662:* Jenei kapitányságban Petneházy István helyébe Bornemisza Pál következése [SKr 153-4]. *1862:* békéretik az Egyházak véleménye arról, hogy a' Jegyzőknek, esperességre következése töröltessék [Gyalu K; RAk 69-70 esp. kl kiv.].

3. következmény; urmare, consecință; Folge. *1657:* Vélekedem vala ugyan: menjek-é, nem-é? ha nem, az dolgot nem értvén, ártalmas következése lehet [KemÖn. 177]. *1799:* egy sűket asztalas Legény ... némelly beszédeket jól nem ertvén, gyakran magára és balra magyarázta ... mely miatt azon sűket Legény a többivel vetélkedett, de minden rosz kővetkezés nélkűl [Kv; ACLev.]. *1824:* az több tőbb ebből származható kővetkezéseket fontolora vévén meg határoztuk ... Kedves Férjemmel edgyűt, hogy ... Mező Bodoni rész Joszágunkat Zálogban el adgyuk [Mezőbodon TA; Ks 89]. *1853:* az állam kőltsőnt ... ha 3 nap alatt vagy hozzánk vagy illető helyre bé nem szolgáltottya a leg kedvetlenebb következést értse magán Uraságod [Pálfva U; Pf Illyés Péter főbíró lev.].

4. *vmi ~ében/~éül* vmi következtében; în urma/drept consecință a ceva; infolge einer Sache. *1789:* még az Arbitrativum Forum, melly ma már az Aszszony ellen folyásba(n) van, addig az Aszszonyt maga Lak Házáb(an) meg ne háboritsa; ezen parantsalat következéséül immár Benedek Ferentz eő kglméhez rendelésünket meg tettük [Ne; DobLev. II/659.1a]. *1807:* ide viszszá rekesztett Fő kormányzoi Rendelésének kövőtkezéséűl nem mulattam el ... lépéseimet meg tenni [Balázstelke KK; DLev. 4. XXXVIII]. *1830:* a közelebbi Itélet kővetkezésebe a Nyertes Fellperes Ur a kővetkezendőkbe kivánnya meg allittattni a T.T. Generalis Szék által költségei(ne)k Specificatioját [Ne; DobLev. V/1165.1b]. *1847:* (Meghalt) Kovács Kis-Anna Molnár Istvénné idétlen szülés következésiben [Nagykapus K; RAk 12].

5. *~ szerint* **a.** következőképpen; în felul următor; folgendermaßen. *1765:* Edes Atyánknak Doboly István Vramnak ... reánk Maradékaira devolválodat külső belső ingo és ingatlan javaibol ... digerálván és Intézvén egy más közöt a Nyilokat e következés szerint [Ne; DobLev. II/364.1a]. — **b.** következésképpen; prin urmare, în consecință; folglich. *1826 k.:* a Küküllő meg áradása alkalmatosságával ennek a Pataknak uj árka magába vejéndi a Küküllő vizit, s a pataknak árka következés szerént iszappal, s egyéb giz gazzal megtelendik mellyből a következik hogy Kelementelke határára vissza ütne, és ottan kárt tejénd [Gyalakuta MT; GyL].

6. jövetel; venire; Ankommen/kunft. *1663:* Az szükség, igyefogyottság, ez nagy dolgoknak bizontalansága, a télnek reám való következése és mindenképen való dolgaimnak, állapotocskámnak függőben való létele, az két szék között való földön maradásomnak reménsége környűl vévén, nem tudom, mit kell mívelnem [TML II,571 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

következésképpen 1. ennélfogva; prin urmare; demzufolge. *1775/1781:* az akkori paraszt embereknek ... több gabonájok termett mind sem a mostaniaknak, következés képpen dézmát is többet adtanak mint most [Algyógy H; JHb LXXI/3.364]. *1795:* ha a kegyelmed Tégla vetése miatt, ottan a mart el romlik, és ott a romlás rövid idön a hidnak onnan valo vége fele harapszik, és igy következés képpen a Küküllő vize onnan fellyül könyököt vét, a Hidnak Szükséges képpen veszedelmezni kelletik [Ádámos KK; JHb XX/18]. *1797:* Ezenn Erdő a' mult Tavaszig mind vágatott, hordattatott ... mig osztán végképpen el fogyott, és ma már tsak következésképpen, a' le vágott Fáknak gyökereiröl jött és nőtt czirák vagynak meg [Szentgothárd SzD; WassLt Conscr. 362]. *1807:* a Néhai Székellj Boldisár Léanyai Fiu Testvérekkel mind azon Földekből egyenlőképpen osztoztanak következésképpen mostis egyenlőképpen kelletik a Léány Ágnak a Fiuval osztozni [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1812:* az Allperesek nem Békességesen vetették bé azon földet; hanem a Fellperes Urnok ellent mondásai, és Tiltásai ellen, erőszakason és alattamba; kővötközésképpen valosagos potentiariusok [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 16].

2. ezt követően; după aceea; darauffolgend, anschließend daran. *1761:* parancsolák, hogy ... (a) Tasnádi[a] Curiákon valo mindennemű épületeket vizsgálnónk, és következésképpen betsülnönk meg [MNy XXXVIII, 54. — [a]Sz]. *1782:* az kiket vádolnak a mák és borsó rontása felől, az falusi biró engedelem nélkült, az faluval együtt büntessék meg falutörvénye szerint egy forintig. Az kárról pedig adja által az biró az határbirónak, s következésképpen az határbiró az károsnak; és az vehessen igazat rajta [Oroszfalu Hsz; RSzF 160].

következett I. *mn* **1.** következő; următor, care urmează; folgend. *1657:* Gyümölcse ez hadakozásnak[a] ... mi lőn, az diplomák és az hadakozás után következett első hosszas talán tizenegy holnapokig tartott magyarországi gyűlésben emanáltatott articulusok megmutatják [KemÖn. 288. — [a]I. Rákóczi Györgynek 1645-ben befejeződő magyarországi hadjáratának]. *1791:* az Ajtoni[a] Biro által bé adott Számadásoknak meg vizsgáltatások alkalmatosságával fe tett és ki adott Difficultásokra, még mind ez ideig is felelet nem adatott az annakutánna következett Esztendőkre pedig egészen 1786 nak végéig számadások nem submittáltattak [Kv; SRE 276. — [a]A várossal szomszédos település]. *1798:* a töb következet kérdésekre tsupa hallamasnal egjebet vallani nem tudok [Ádámos KK; JHb XIX/58]. *1807:* kéntelenitettem ... Kezeseket adni arról, hogy akkor következett Kis Aszszony napjára a hátra maradott szallonákot ki szállitom[a] [Szu; UszLt ComGub. 1753u. — [a]Tordára].

2. bekövetkezett; survenit, intervenit, întîmplat; erfolgt, eingetreten. *1661:* Nem utolsó veszedelmünkre való alkalmatosság volt az magunk között való egyenet-

lenség is, melyet az erővel tött fejedelemség, rendkívül való adózás és ezek miatt következett sok változó állapotok szerzettenek [KemIr. 343]. *1790:* az én szoros szólgalatam, es következett betegségem is, nem engedte, hogy akkor mindenkor mehessek amikor akartam volna [Radnót KK; DobLev. III/678 Csato Mihály lev.]. *1800:* ezen Pataknak árkát ... valahányszor ki ástuk, anyiszor a következet Zápor essőből származot árviz ugy bé iszapalta; hogy a pataknak hellye is alig láttzot [Marossztkirály MT; Berz. 5. 45. S. 85].

3. eredő, származó; care provine (din ...); (her)stammend. *1631/XVIII. sz.:* nékünk kezeket béadván, és minden visszavonásokot, azokbol következett perlekedéseket ... le hagyván ... edgyezének meg edgymás között mi előttünk [Ks 65. 44/11]. *1698:* az plajások és gornyikok úgy vigyázzanak, hogy ha az idegen országba szökő emberek aufugiálnak és meg nem fogják: az possessoroknak abból következett kárát ők fizetik meg [Gyf; SzO VII, 20]. *1765:* Vallyon azon seb curáltatotté illendőképpen, vagy magára hagyotván ā seb az gondviseletlenségből következett el mérgesedése okozta a' halált? [Torda; TJkT V. 261 vk]. *1816:* Én már látom, hogy mindenből ki fogytam, s annál fogva meg vallom igazán, ezen cselekedetemet, mellyre engem az én bűnőm, 's az azon estvéli részegségemből következett tébolyodásom vitt [Déva; Ks 116 Vegyes ir.]. *1821:* Az érdeklett egygyezés nem tellyesittéséből következett perre tett költségeket ... T. Dobai Sigmond Ur le tenni tartozott volna [Nagylak AF; DobLev. V/1041].

II. *fn* leszármazott, utód; urmaş, descendent; Nachfolger. *1846:* Méltoságos Thury Antonia, Tancsi Földvári Ferentznö ö Nagysága, mint néhai Thury Antal Ur egyedűli következettye [Bodola Hsz; BLt 10].

következetű szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *szomorú ~* szomorú következményekkel járó; cu urmări tragice/triste; traurige Folgen habend. *1818:* A fen le irt ... Excessusokbol 's erőszakokbol könjen képzelhető Dolog az illy moddal fel lázasztot nép Szomoru következetű tettekre is nem tsak ki léphetik hanem hogy kiis lépik tsaknem bizonyos [Zágon Hsz; Szentk. br. Szentkereszty Zsigmond generális nyil.].

következhetendő esetleg bekövetkezhető, care s-ar putea întîmpla eventual; eventuell eintretend/erfolgend. *1654:* tellyes tehetsegem szerint karok(na)k el tauoztatoja, s eo Ngok meltosaganak az menyb(en) tőlem lehet eoreghbitője, s, annak megh kissebbedesere nezendő, s, károkra kouetkezhetendő dolgok(na)k ideje(n) kora(n) valo megh mondoia leszek [Fog.; KemLev. 1430 David János kezével]. *1665:* Tovabba mesterremeknekis collatiojat akarva(n) eo Kege be szolgaltatnj az B. Cehnek ... az mostanj sok féle ideghen népeknek itt varosunkb(an) való letelek miatt, az Etszakanak idejéből keovetkezhetendeo alkolmatlansagnak el tavoztatásáért rendeltek Kegek Ebédnek idejére [Kv; ÖCJk]. *1752:* Annak okáért hogy az addig lött, s ez után is következhetendő Controversiak Sopialtassanak az árok helyet ... adá által örök állandóképpen ... Benedek János Ur(am) ... Petki Klára Kiss Aszszony eő Ng(a)nak [Csobodfva Cs; Ks 65.44.13].

következhetik 1. a se putea întîmpla/isca/ivi; folgen/sich ergeben können. *1602:* (Az úton levőknek) zokasok penegh az hogy akar mely iambornak zenayat mindgyarast el kapiak seot hazakra mennek ... nemelinek hazatis fel rontiak ky miat tamadasokis keowetkezhetnek [Kv; TanJk 1/1. 420]. *1656:* Tudom aztis hogy Filey Ferenczet, s Szauay Petert aranyporral kereskedesbe(n) elegiedven uelek még czialta lelki esmereti elle(n) es hwti ellen, mellyert melta(n) az Istennek bwntetese keőuetkezhetik reaja [Kv; CartTr II. 904 St. Razmany sen. alias Ada(m) (41) vall.]. *1662:* az országnak is valljon abból micsoda injúriája, bosszúja, kára következhetik vala? [SKr 620]. *1785:* midőn a Bányáknak hertelen romlási történnek igen késő volna az hogy a Bányász elsőbe a Mlgos Uraság Tisztyeinek hirt tégyen ... s annak utánna vághasson fát a Bányának meg erőssitésére, s fel epitésére, mert addig vagy nagy romlás, vagy még halál is következhetnék a' bányának meg indulása miá [Torockó; TLev. 4/11.1b].

2. bekövetkezhetik; a se putea întîmpla; erfolgen/eintreten können. *1613 k.:* Jöuendöben köuetkezhetik, hogy ... netalamtan valakik, sub aliquo praetextin valami Jússokat praetendalvan az meg mondot hazhoz, töruennyel kezdenek erette infestalni [Kv; PolgK 139 ifj. Heltai Gáspár not. kezével].

3. származhatik; a se putea produce; entstehen können. *1580:* Miert penigh hogy az tyz myat vtolso niomorusagh keówetkezhetyk raytunk, keryk eo kegmet biro vramat, hogy az egieb hay mod es rendtartas zerent az Capitanokat erezzek el eo kegmek tellyes hatalommal hogy a' hol bontany kel bonchyak [Kv; TanJk V/3. 231b]. *1585:* Minden Tyzedes az eo tizedeben walo hazakat es thwzeleo helieketh minden heten el Iarion, Ahonnath veszedelem keowetkezhetnek thwz miath [Kv; PolgK 15]. *1677:* Főispánokat-is azon Vármegyében jószágos érdemes haza fiait adgyon ő Nagysága, és minden féle fő Tiszteket sokáig vacantiaban ne tartson; holott mind a' Fejedelmeknek, s' mind penig az Országnak afféléknek helyben nem lételekből nem kevés kára következhetnék [AC 33]. *1729:* hogj edgyikünknek is a' subscribalt Szemellyek közzül, kára ne következhessék ... annak felette az eddig tött sok Számlálhatatlan költéseinkbül valami meg fordullyon, mind ezekre rendeltünk magúnk között illyen Fundusokat[a] [Nsz; JHb XLII. — [a]Köv. a részl.]. *1772:* Tudgyaé ... a' Tanu ... Hogy ... ha azonn személly által ezen fel fogott, s el borozdolt Föld, meg szántatik s bé vettetik, abbol minémü p(rae)judiciumai s kárai következhetnek [T; Born. IX/47 vk] *1781:* ha mi ezen Zápot meg nem erősitettük volna, nagy kára következhetett volna a' Malomnak [Mihálcfva AF; Eszt-Mk].

következhető 1. esetleg bekövetkező, bekövetkezhető; care ar putea să se întîmple; eventuell erfolgen/stattfinden können. *1699:* (A) következhető rosz inconvenientiák(na)k eltávoztatására a Nemes Vármegje imponállya eő kglmeknek ... éllyenek edgjmassal atyafiusagoson, szeretettel [Dob; SLt AX. 44]. *1731:* Tapasztalván ... Ne(m)es Városunk Malma Gáttyának az következhető Arvizeknek hirtelen valo áradási miatt eshető vegső, és utolso pusztulásra jutását ... vegeztetett hogy ... azon Gat epitesébe vigjen minden kesedelem nélkül két két szekér tövisset [Dés; Jk 413b]. *1754:* igenis kivánnyuk közönségesen az ottan épitett gyepűket el rontani, és az iránt következhető bajaiban a' biro mellett fel

állani [Gálfva KK; Ks 66.44.17a]. *1793:* az addig tapasztaltatott károk meg külembeztethessenek az azután következhető károktol [Kv; Pk 2]. *1796:* ha hol netalán illyentén metalis differentiák adtak volna elö magakot azokis a jövendöbeli következhető, kedvetlen Consequentiaknak el távoztathatásokra, nézve Sopialtathassanak [Kük.; JHb XX/34]. *1812:* a Groffné ... Töstént elöis kérte a Párna 'Sakokot; A' Számtarto tartván valami következhető rosztol adta volnais elő, nemis illy kétségeskedéssel végre elő adta ... — 's, azonnal a' Groffné azokba pakolni kezdett [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.].

2. vmiből eredhető/származható; care ar putea să se produce; aus irgendetwas entstehen könnend. *1830:* Protestatiom ha reménységemen kivül a' T. Urak elött helly nem találna, minden ebböl következhető kedvetlenséget magoknak tulajdonittsanak [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 1748]. *1834:* hazrol házra harapadzatt égésböl következhető károk [Kv; SL].

3. következtethető; din care se poate deduce; zu folgern sein könnend. *1762:* árbázattyábol, vagy annak foltasságabol, és testenek naponként valo vastagulásábol ... ezekböl következhető viselösségét a denotalt Esztendöb(en) kezdette observalni, megy éreskor, szüretig ... foltas volt, vastag volt, ergo viselös volt [Torda; TJkT V. 94].

következik 1. a urma; folgen. *1570:* köuetkezyk buday tamasnak Masodik eskwesse, melyben vagion Nagy hazugsaga [Nsz; MKsz 1896. 366]. *1587:* Elseoben keouetkozyk Az keolchyeg mely keolchyegem volt az Malom zywksegere [Kv; Szám. 3/XXXIII. 3]. *1600:* Mikor az teórueny nap ele ieóue ele alatta Cziki Simo Az bizonjsagokat mellieknek feleletek igy keóuetkeozik [UszT 15/21]. *1610:* Mw azert ... az kiket mw eleonkbe hyt azokot meg eskettettwk es vallasokot ... fel Irtuk melliek rendel Igj keóuetkeznek [Gysz; Törzs]. *1691:* Uött kezihez Maros Varadgyay al(ia)s Kaszony Janos Deak Uram Czútak Peter Ura(m) Joszagara jarando leveleket melyek igy következ(ne)k a' mint a mas levelb(en) Specificaltattak [Ksz; BCs]. *1722:* Kövöttköznek Az Erdöknek vicinussi és Hol micsada heljhén vadnok [Szökefva KK; Kp III. 112]. *1770:* következnek az portékák [Köpec Hsz; Köpeci lev.]. *1790:* Kövőtköznek a kaszálók [Mezőcsávás MT; Hr 6/11]. *1826:* kövötköznek a vallók vallamás tételeikkel együtt [Somosd MT; CsS].

2. bekövetkezik; a avea loc, a surveni; erfolgen, eintreten. *1564:* A Héderfái Tamás halála ottan hamar következék [ETA I, 21 BS]. *1571:* Az tanachbely vraimatis Intik es kerjk eo keget, hogy ... az keozeonseges dolgokra visselienek vgy gondot, hogy az varosnak az eo K. gondwiseletlensege Es zofogadatlansaga myat valamynemw veletlen veszedelem Neh keowetkezzek [Kv; TanJk V/3. 39a]. *1657:* hogyha az hely ruináltatnék tűzzel, az közel lakó pogányságnak nagy alkalmatosságára következnék azon véghely elveszése [KemÖn. 260]. *1729:* (A halál) Verésbül rugodozasbul s tapodásbul következett [Dés; Jk]. *1754:* el végeztetett hogy el hányák a' gyepűt, de ennek effectuma az akkori falus biró Keszeg János Fiscalis Jobbágy lágysága mián nem következett [Gálfva KK; Ks 66.44.17a]. *1803:* a' tanulatlan Verös Kováts meg nyomulhat a' Verőben ... legottan következik nyomban az ell kerülhetetlen kár, és pusztulás, s néha az végsö pusztulás [Torockó; TLev. 9/35]. *1842:* láttamis tölle valami vért el fojni, miután nyomban a' gyermek szülés és következett [Dés; DLt 85.1].

Szk: *(ember) halál ~. 1592:* ezeonkben veweok hogy nagy haborwsagh lezen keozteok stalam (!) Ember halalis keouetkezik keozteok [UszT]. *1671:* intök Barrabás Györgj uramot, ki nagy indulatokat viselvén Barrabás Péter uram ellen, el annyira, hogy ne talán halál következnék belölle [Oroszfalu Hsz; HSzjP]. *1776:* Titulalt Méltoságos Liber Baro Ur ő Nsga látván (igy) a' nagy lármát (: ne hogy halál következnék :) kéntelenitetett maga személyesen le menvén tsendesiteni? [Marosszt-györgy MT; MkG 36.5/4 vk] ∗ *vkinek halála ~. 1761:* Feleségé(t) ... miólta ezen szerencsétlenségböl halála következett a szegény úrnak, szüntelen töri a nyavalya [RettE 125]. *1765:* Azon verekedésben Murvainak fején esett sebböl vagy egyéb testének öszve rontattatásábol következett halála? [Torda; TJkT V. 261 vk] ∗ *vkinek nyavalyája ~. 1631:* annakeleötteis jol ismertük my ezt az Peter kovaczot megh akara(m) is szolitani, de nem merem, mert felek hogj egjüld nagjob njavalia(m) keöuetkezik miatta [Mv; MvLt 290. 256a]. *1744:* hogy ha oly hirtelen tudja meg szerencsétlen esetét[a], magának is nyavalyája következik [RettE 68. — [a]Azt, hogy gyermeke álmában a pólyában megfulladt].

3. származik; a se produce; entstehen. *1570:* Hwl penigh az procurator zowa Myath valamy Tereh keowethkeznek az peresre, Eo k. Nem az peresen hane(m) az procuratoron vegye megh [Kv; TanJk V/3. 8b]. *1587:* zwksegh leszen az be Iratot Iffiat, oktatnj, es meg Inteny mindenkor az Engedelmessegre, Es olj magha visselesre kibeol se eo maganak se az Varosnak busulasa, kara, Niomorusaga ne keowetkezzek [Kv; KvLt Vegyes III/66]. *1591:* En mikor Imar oda Jutek, szinten el akaria vala hadny az biro monda az fogoknak hadgiatok el mert nem keoűetkezik ebbwl jo, s wgy hagiak el [UszT]. *1604:* az Egyhazfiaknak legien zorgalmatos gonduiselesek ... hogy az Varosnak ebbeol az gonduiseletlensegbeol kara ne keouetkezzek [Kv; RDL I. 77]. *1625:* uagion ennekem egy kertem ... Nem tudom mire ualo gondoltaba(n) az In(ctus) réa ment es az Kertit auagy giepuiet el hanta, mely el haniasa auagy czelekedeti mia ennekem nagy karom kouetkezet [UszT 64a]. *1631:* Szomlai (!) Gaspar be niargala az Uduarra löueis ... ueöm en eszemben hogi io nem kóuetkezik, enis el futamodom onnat [RLt I Truczia Tiuadar (37) jb Olah Reödön[a] lako vall. — [a]K]. *1702:* a Táblát Samis ne kesedelmestesse, hogy az Czéhnak valami fogjatkozása a Tablanak roszszul járása miat ne következzék [Dés; Jk]. *1751:* Mitsoda kára következet ā Titulált Groff urnak ... azon Törökbuza le kaszáltatásábol? [Kük.; Ks 8. XXV. 10 vk].

4. (vmilyen tényböl/állitásból) vmi folyik; a rezulta/reieşi ceva (din ceva); (aus irgendeiner Tatsache/Behauptung) fließen/folgen. *1735:* az magjari köz beszedben meg vagjon, hogj valaki valakit édes Fiának s Leányanak szokott mondani, nem következik hogj édes Fia vagj Leánya lenne [Dés; Jk]. *1764:* Mikor elesett, mingjárt a pitvarbol ki ugrék Imbre György, s meg ragada Murvait, melyböl a' következik, hogy nyilvanoson ő volt ott, s öis ütette meg [Torda; TJkT V. 237]. *1796:* abból, hogy a' Turutzkaiak az Uraság ellen valo Rebellio-

ért Jobbágyság alá vettettek, egyenesen a' következik, hogy a' Rebellio előtt Jobbágyok nem voltanak [Mv; TLev. 5/16 Transm. 75 tábl.].

5. támad; a apărea; entstehen. *1646:* halalos wdeo es hadas keovetkezet s valasza nem jeoue(n), nem tutta magát mihez tartani; de vgyan haza igyekezet[a] [Kv; TJk VIII/4. 54. — [a]Az asszony]. *1722:* az utakot is mindenütt repáráltassa, ne hogj az alkolmatlan utak mijá eö Excellentiajának valami akadállya következzék utozásában [Ks 18.XCIII a gub. Kv-ról]. *1735:* ha szorulása következnék Excellentiad(na)k és az tegnapi levelemb(en) jovallatt ezközek altal nem solvalódhatnék, élhet Excellentiád néha az vegre azokkal az Pilulákkal az mellyeket a Mlgs Aszszony ö Excellentiája maga számára kivitt [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből]. *1776:* Mgs Gróffné Aszszonyom ő Nga, Szüntelen nagyon szomorkodott Semmi kedve nem volt, Sírt Bánkodott, ugy annyira: hogy Sziv fogása is következvén, engemetis fel hivtak vigaztalására [Kóród KK; GyL. Gabr. Martonffi (31) kaplán vall.]. *1781:* Csíkjenőfalvi Kálmán Mihálynak és Józsefnek Controversiájok következett ugyan jenőfalvi Borbély Józsefnével [Jenőfva Cs; RSzF 230].

6. eljön; a veni; ankommen, eintreffen. *1656:* az Sokadalamis amelly Kövőtkőzik az 1656 esztendőben ugj mint Kis Karácson napján, es Sz: Györgj napja(n) lesz az Falué a' tőb Pátronusokkal egyűt [Makfva MT; DLev. 5]. *1677:* ha mellyik félnek a' törvény nem tetszik, Táblára transmittáltassék, és mind Ország Gyűlései alat lévő Táblán, mind penig a' rend szerént valo Octavalis Terminusokon, a' mellyik először fogna következni, azon Transmissio végsőképpen meg-láttattassék, és itiltessék [AC 62]. *1767:* az Szent Mártoni egész Majorság Szőlő ... idejébe el nem takarittathatók, váratlanul hamar következvén a' sanyaru Tél, mettzetlen és fedetlen kapá [Kóród KK; Ks 19/1.8]. *1776:* Ezen nyolc nap alatt következvén Szent György napja is [RettE 366].

7. kb. vki vhova kerül; a ajunge/veni undeva; jd irgendwohin gelangen/raten. *1831:* Ez a második Esztendeje, hogy kezére vette néhai Babos Ferentz ur ezenn Udvart, magam is mindgyárt ide megkezem mint Mester ember [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Kis Ferentz (53) Bélafalvi L(ovas) katona vall.]. *1849:* Mig Farkas Károly Ur az Andrád Doktorné Házához nem következett, adig az emlitett Doktorné és unokája nyommaszto szegénységbe éltek [Sszgy; i.h. Gyárfás Istvánné Márton Rosáli (46) vall.].

8. kb. vki/vmi után kerül vkire sor/kezdődik vki szerepe; a veni la rînd după cineva/ceva; die Reihe kommt an jn nach jm/einer Sache. *1573:* Semmy kywlenbezest sem akarnak tenny es vegezny, sem Most az eo k. plebanos vram Ideiebe sem az vthan valamenye plebanos keowetkezyk eo k. vtan [Kv; TanJk V/3. 73b]. *1667/1687 k.:* ha penig más Praedikator következnék, ha ă szőlőt birni akarja használnával édgyűtt, a metszésnek s fedésnek árrát az előtte valo praedikátornak adgya meg [Szövérd MT; MMatr. 125]. *1758:* az Leányi magok ruházták magokat az mint szerettek mivel magok voltak a Gazda Aszszonjok minemü köntöst szerettenek oljan tsináltottak magok(na)k mivel Anjok holta után egy más után következtenek nevekedesekkel Gazda Aszszonjok(na)k [Asz; Borb. II Andreas Biro nob. de Rákos (79) vall.]. *1790:* A Szőllő Biroság vagy Esküttség Esztendeig viseltessék, melly következzék Házalat szerént ... ha p(e)d(ig) fel válolni ezen Hivatalt nem akarná, holot házalat szerent kővetkezénd, ez illy alkalmatossággal egy mforint birságon maradjan mindenik Személly külőn-külön [Karácsonfva MT; Told. 76].

9. vmi sorra kerül; a veni rîndul pentru ceva; eine Sache an die Reihe kommen. *1739:* (St. Belenyesi) ő Kglme is a kapitányt szemtől szemben rutul motskolta szidta és bestelen szokkal illette, magát vakmerőségre vetvén az ő Felsege mostani szoros szolgálattyát promoveálni nem akarja, Városunk constitutioja szerint mikor rendes postálkodása következik kotsist nem akar adni [Torda; TJkT I. 155].

10. *reá* ~ reá kerül; a fi/veni rîndul cuiva; die Reihe auf ihn kommen, folgen. *1823–1830:* amit a kollégyomban tanult volt is, elfelejtette, s ha a kérdés reá következett, csak a homlokára tette a kezét, s avval kiment [FogE 287].

11. vkire/vmire (rá)szakad vmi; a se abate/a veni ceva asupra cuiva/a ceva; etw. über jn/eine Sache hereinbrechen. *1583:* Megh ertettek eo kgmek varosul Biro vramnak beoseges eleo zamlalasabol, minemeo Nagy es vtolso zwksegh kenzergette eó kgmet ... az Zabo Georgy hazanak eóreók Arron meg vetelere, ky eleót semmi keppen el nem mehettek volna, holot maskeppe(n) Lengel kiralnak eo felsegenek haragja fogot volna keowetkezny ez zegeny varosra [Kv; TanJk V/3. 272b]. *1584:* Zemekkelis lattak hazokban eyel, Zemely zere(n)t ez Lakatosnet, es Mas Nap veszedele(m) kewwetkezet hazok Nepen oth lete miath [Kv; TJk IV/1. 266]. *1660:* Isten s az világ előtt tudományt tészek arról, ha kik ez közjóra indittatott dolgokban, ha csak kivonszák is magokat, avagy annál inkább opponálják, Istennek ha mi itéleti az olyanokra fog következni ... magok lésznek okai [KemIr. 339]. *1662:* Bizony mondom tinéktek, hogy mindezek reája következnek ez nemzetségre [SKr 710]. *1756:* Kételenittettünk néhány izben alázatos Instantiaink által deploralni a' Mlgs Királlyi Directiva Commissio előtt, minemü tereh következett réánk Vas csinálo Emberekre a' tavallyi Manipulatiobol [Torockó; TLev. 9/8.1a]. *1828:* elöre láttyák azt a' szerentsetlen romlást, 's ki lábolhatatlan kárt, mely fog következni egész Falunkra [Kelementelke MT; Told. 31].

12. kb. kér, kérelmez; a cere/solicita; ersuchen, bitten. *1550:* Kellenek ffely az leginek es menek az birohoz ... kernek volt ielt az birotol hog az w marhaiokat ki soren Meg valtozot melleie bocatanaia Az vag ez iellel az w adossokat ellő hinaiah ... cak kereteznek az birotol kowetkeznek volt hog meg loltek az w soren valtozot Marhaiokat mellire ille(n) sowal illette wket hog meg rwtolta es meg sidogatta wket sem ielt ne(m) adot sem torwint ne(m) tőt semi igazal ne(m) bocata wket [BesztLt].

következmény urmare, consecinţă; Folge. *1847:* instálom méltoztasson még annyi fáradságot tenni, hogy ezen Rácz Sogorhoz intézett leveleket Kézhez küldeni, hogy láthassa meg a' jo Sogor hozzám küldött darabos rendgyeinek mi lett következménye [Szentháromság MT; Pf Jánosi Drusiánna özv. Bereczky Sándorné lev.] | a kerpenyesiek[a] két vármegyei táblabiró urak által megintették a bucsumiakat, hogy ők a Varga Katalin tanácsadásairól lemondanak, s Varga Katalint adják ki,

mert ők nem felelnek semmi további rossz következményről [VKp 245. — [a]Kerpenyes (AF) lakosai].

következő I. *mn* **1.** următor; folgend. *1657:* következő éjjel mi is érkezvén, ők[a] is a városból kiütnek az ellenség táborára vélünk együtt [KemÖn. 221. — [a]A Kassát védők]. *1742:* az tavalyi Quotta szerint reank jött Summának egy részét tőstént repartialtuk, hogy az zegeny adozo rend lassan lassan meg szerezvén obtingensit praeoccupalhatnak az következő Militaris Executiot [Hsz; ApLt 4]. *1783:* az akkori Hetes Kis Birót Jósa Mártont küldöttem fel az Udvarba, azon idéző Compulsoriummal, hogy az ő Nga Udvari Cselédgyeit következő napra Somlyóra idezze bé Authenticatiora [Perecsen Sz; IB].

Szk: *egymás után* ~ egymást követő. *1842:* egy darabotska fölgyit ... olly formálag adá által Vas Mihály ... Ifjab Vas Jánosnak ... egymás után következő 12 Esztendőkig addig pedig Sem maga sem postalitasa (!) Ki ne válthassa [Bözöd U; Borb. II].

2. alábbi, alább következő; de mai jos, care urmează; unten folgend. *1862:* most mig Isten kegyelméből egészséggel, és ép elmével birunk, kivánunk vagyonunk fölött rendelkezni, és egyetértőleg a következő kölcsönös végrendeletet tesszük [Kv; Végr.].

3. beköveteő, care urmează/va avea loc; eintretend, erfolgend. *1662:* Az öreg fejedelemtül maradt tanácsurak ... közül ... többek elhalának, mellyből akármelly értelmesek is az országnak immineáló, függőleg következő romlását ítélhetnék [SKr 306-7]. *1769:* a Kalendarista szüken biztatván ezen esztendőbe következő szürettel [Ne; Told. 5a].

4. vmit követő; care urmează după ceva; etw. folgend. *1805:* (A tóhely) ki váltásából kővetkező osztály egyben zavarásának el távoztatására hagyatott a' Tóó osztatlan [Ne; DobLev. IV/887.3a].

5. eredő, származó; care se produce; entstehend. *1818/1820:* Ki kőtvén az égi tűztől, és gonosz ember gyujtogatása, vagy pedig a Falubelieknek vigyázatlansága miatt támadott, 's házrol házra el harapazott égésből ... következő károkat mellyeket az Árva tartozik szenvedni [Kv; Pk 4].

II. *fn* **1.** *tbsz* az alábbiak; cele de mai jos, cele ce urmează; Untenfolgende/stehende. *1726:* Ez az eleve valo meg hátározás Sinor mérték gyanánt Szolgálván a' következőkre ... nem praetendalhattya ... azon Summa meg fordittását [Kv; Ks 74/56.55]. *1834:* Ertésitteni kivánom a' következőkröl [Vaja MT; HbEk]. *1852:* Özvegy Vizi Lajosné Horvát Katalinnak a' Károlyfehérvári Méltoságos Cs. Kir. Vidéki parancsnoksághoz ... bé adott ... kérelmére ... feleletemet következőkbe kivánom meg tenni [Nagylak AF; DobLev. V/1330]. *1860:* el jöttnek látván az időt, melyben ügyeimet halálom esetére rendezni ... szükséges; ennélfogva végakaratomat előleges meg fontolás után ... a következőkben nyilvánitom [Kv; Végr.].

2. ivadék, utód; urmaş, descendent; Nachkomme/folger. *1796:* (A privilegiumban) maganoson tsak egy szemelly sem emlittetik, hanem in Genere a' Communitas, és a' Városnak Lakossai, Vas mivessei, és az ö Társasagokban, iminnen, 's amonnanis egyben gyűlt személyek s ezeknek succesori, vagy következői [Mv; TLev. 5/16 Transm. 36]. *1824:* Mind én B. Szent Kereszti Mária, mind Következőim, ha a Jószág Birtokáért, az Zálogosito Mlgos Groffné[a] vagy Következői törvényesen inpeáltatnának azon iránt, az özvegy Mgos Groffnét, és Következőit evincálni tartazunk [Mezőbodon TA; Ks 89. — [a]Gr. Petki Józsefné Áts Erzsébet nyil.]. *1829:* Én Dobolyi István ... részemet ... cedalom és effective transponálom két Testvérem Dobolyi Sigmond Urnak, és Bartok Ádámné Dobolyi Klára aszszonynak oly formán, hogy azt magok, és Törvényes következőjök ... örökre birják [Ne; DobLev. V/1155].

következőleg 1. következésképpen; prin urmare, în consecință; folglich. *1790:* Helvetiai Confessiot tarto Vallásunk a' több bé vett vallásokkal egyenlövé tétetvén, azon egyenlősitésből önként következik, annak szabad gyakorlása, és továbá következőleg egyik bé vett Vallásrol a' másik ugyan bé vett vallásra a lelki esméret meg győződéséből származott szabad által menetel [Kv; SRE 267-8]. *1796:* Minthogy ... az el Zállogositto Szánto Mihálynak én édes fia és következőleg immediatus Successora vagyok, nem tehetem, hogy tulajdon engemet illető 's másoknál lévő részeimet mások által használtotni nézhessem [Ne; DobLev. IV/761.1a]. *1846:* Darvas János kivel sem esmerettségem, következőleg baráttságom soha vélle nem volt, bé jött az érintett fogadoba [Dés; DLt 530/1847.27].

2. következő/alábbi módon; în felul/modul următor; folgendermaßen/weise. *1815:* Besenyei Marton Székelly Nemes ... vall a' kérdésekre következőleg [Szentimre MT; BalLev.]. *1835:* a Rájsul körül lévő kaszálonok ... es a Teglanal fenn maradatt kaszáloknak a fenn irt Esztendei hasznokat lititatio utján adnok el ... el menvén lititalok a következőleg ... A rájsult körülette levö kaszáloval a többet igérö Tettes Barta Jóseff Urra Doboltatván huszon öt Rf ... Váltoba [Dés; DLt 336].

3. azután, azt követően; după aceea; dann, darauffolgend. *1812:* Földjét, mellyet ... erőszakason bé vetettenek s kövötkőzöleg ennek terméseit ... meg is aratták [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 16]. *1827:* miket hozott az Exp(one)ns aszszony Ferje házához és miket szerzettek következőleg edgyütt? meg nem tudom határozni [Koppánd AF; DobLev. V/1109.15 Milik István (62) jb vall.]. *1843:* látván hogy a Bakkan Kupfer van ... fel bontattuk, gyengetske Lakatját ő a kezivel le fotsarván, következőleg a ... talált portékákat ki vettük [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.].

következtében vmi következményeként; în urma/drept consecință a ceva; einer Sache zufolge. *1765:* minden külön kenyéren lévő gazda a maga ekebeli márhájával kiálljon szántani, ugy azonban, hogy vonakodás esetében vagy ki nem állás következtében megbüntetődjék ugy, miként az eke napszám jár [M.bikal K; RAk 256]. *1849:* Krizsán Mária ... javait ... rendőrigazgatói átirás következtében kezemhez vettem [Kv; Végr. Vall. 5]. *1852:* Betegség neme: Idétlen szülés következtében méhdagadás [Dés; RkHAk 138].

következtet 1. vmilyen következtetést von le; a deduce ceva, a trage o anumită concluzie; folgern. *1847:* kérdezték Varga Katalintól, hogy hová való, mely kérdésekre azt felelte, hogy bécsi. Ebből az emberek azt következtették ... hogy Varga Katalin valami bécsi nagyúri családdal vagy éppen az uralkodóházzal atyafias, s azért

rendelkezik oly bátran mindenekröl az emberek elött [VKp 248].

2. okoz; a cauza; verursachen. *1820:* a G alatti hiteles visum repertum tisztán arra mutatt, hogy a' Kretsun Josziv halálát, ezen történetes ütés következtette légyen [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

következtethet vmilyen következtetést levonhat; a putea deduce/trage o anumită concluzie; folgern können. *1850:* Hogy mindnyájon jol vagyunk, abbol következtethetni, hogy èppen meszelödünk [Kv; Pk 7].

követlen drágakö/ékkö nélkül; fără piatră preţioasă/scumpă; ohne Edel/Schmuckstein. *1625 k.:* Adot most az relicta ele egy kouetlen gyreot nyom Aranyat 2 1/8 [Kv; RDL I. 126]. *1639:* kett keouetlen arany gjúrú [Kv; i.h. 116].

követő I. *mn* care urmează; folgend. *1766:* Josika Imreh Uram ... Januarius holnapnak 27 Napját követő éjtzakán fél éj tájban maga mellett lévö feles számból állo emberekkel fegyveres kézzel ... Udvarházomra és Curiámra ... réá ment [H; JHb XXXV/54]. *1798/1799:* a' Torotzkai Lakósok, és a' Méltóságos Thorotzkai Familia közt, mindenkor Judicialis Actusok és Judicium elött forgott Controversiák, és ezen Actiot meg elöző, 's követö Collisiók vóltak [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 323]. *1827:* ezen Joszágot, a hozzá tartozo portioval edgyütt 120 ~ száz husz Válto Czédula Rhforintokban négy egy mást követö esztendőkig ... által adtuk [Ne; DobLev. V/1128. 1a]. *1852:* Betegség neme: Orvérfolyást követö brand [Dés; RkHAk 140].

II. *fn* **1.** aderent; Folger, Anhänger. *1660:* Az mellett igéri Kegyelmed atyafiságos jóakaratát, ha Kegyelmed szavainak követöje leszek [TML I, 557-8 Teleki Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1737:* adott az Ur Isten égj Fiu magzatot[a] kit is kereszteltettem ... Györgjnek; adgja az Ur Isten, hogj légyen mind nevének mind szép virtussainak álhatatos követöje [ArJk 42 Zágoni Aranka György születési bejegyzése. — [a]Széken (SzD)]. *1865:* kerem gyermekeimet, ... a' házasság kötésekben is azt tartsák szemök elött, hogy magokkal egy nemzetböl valokkal 's egy vallást követökkel lépjenek a' szent frigyre [Kv; Végr. 4-5].

2. *mi* ~ mitévö; persoană care procedează aşa cum este sfătuit; was einer/eine Person anzufangen/tun soll. *1678:* Talám nem megvetendö ez alkalmatosság is, Kgldtöl azért kegyelmesen vesszük, ha tetszését meg írja, mi követök legyünk [TML VIII, 368 a fej. Teleki Mihályhoz].

kö-vető köhányó; persoană care scoată pietre de undeva; Steinwerfer/lader. *1725:* adtam a' Szucsáki kö vetöknek fl: hung: 10 d: 96 [Kv; Ks 15. LIII].

követség 1. üzenet; comunicare, mesaj; Botschaft, Nachricht. *1570:* fylep Görgh ... vallya ... Aztis Thwgya hogy az azzon Ala hiwatta az Trombitast Byro Kato hazahoz leanyaual es az lean otth bezellete megh az azzon keuetseget Neky [Kv; TJk III/2. 20]. *1573:* Zeoch Kozmane Azt vallia hogi ... Eoteleh Izente volt megh Myhalnak hogi Minden kesedelem nelkwl ely Mennien hazatwl Mert megh verety, Eo megh Monta az Keowetseget Neky [Kv; TJk III/3. 76]. *1605:* azt izenni ennekem eo kegielme, melj keouetsegeth igj mondanak megh, hogy ... the Sigmond Kiraljnak Aruloja vagj ugj mond [UszT 19/82]. *1634:* meg monda(m) az koüetseget az szolgalonak [Mv; MvLt 291. 10b]. *1677:* Az nemesség s végbeliek micsoda követséggel küldöttenek hozzám, én is micsoda választ adtam reá, hoffmester Baló László uramnak oda küldöttem [TML VII, 421-2 Teleki Mihály a fej-hez]. *1736:* (A lakodalmi elököszöntök) az menyasszony fö-gazdáját az násznagy nevivel köszöntötték ... Akkor az gazda vagy egy nagy selleg vagy pohár vagy fazék bort az elölköszöntökre köszönt ... Azután az öröm-mondók visszamentenek, és az násznagynak az követséget megvitték [MetTr 379].

Szk: *~et hordoz. 1614:* ezt mind ez világh Jol tudgya hogy oda Jeot hozzayok Irogatott izengetett nekiek Dengeline[a] Azzoniomhoz Kende Ferencz Vyhely Marton voltak inkab az feö postak eök hozdoztak az keöwetseget [Nsz; VLt 53/5267 G. Keörtuelyesi (21) vall. — [a]Dengeleghiné, Báthori Gábor kedvese]. *1763:* A kik az követséget hordoztak az Asz(sz)ony eö Ngához ... betsületes Nemes Emberek(ne)k hallattuk lenni [Kóród KK; Ks 22/XXIa] ✱ *felveheti a ~et → felveszi a ~et* ✱ *felveszi a ~et. 1597:* Igiartho Simon ... wallia ... kerenek ackor engemet ew kegmek hogi ezt az keowetseget fel wenne(m) es el menwe(n) Marthon deakhoz az dolgot ekkeppe(n) beszéllene(m) megh nekie. De en ew kegmek eleot mentem azzal magamat hogi effele dologb(an) egiedewl fel ne(m) wehete(m) az keowetseget [Kv; TJk VI/1. 64].

2. diplomáciai üzenet; mesaj diplomatic; diplomatische Botschaft/Note. **Szk:** *~et hordoz. 1618:* ezféle hamis követek vesztik egybe gyakorta az fejedelmeket, azkik nem olyan követséget hordoznak, azmibe urok bocsátja, hanem olyakot, kikkel zürzavart csináljanak [BTN[2] 158]. *1677:* hasonlo poenaban incurrállyanak azok-is, a' kik tudva afféle ártalmas leveleket, vagy követségeket hordoznának [AC 88] ✱ *~et hoz. 1619:* Immár Magyarországból magyar követ jö, nem német, lássa nagyságod, mellik hoz igazán magyar követséget [BTN[2] 364]. *1668:* ö olyan követséget nem hozott, hogy Gyalu meg ne adassék [TML IV, 265 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *~et instituál* diplomáciai üzenetet küld. *1677:* semmi követséget, valamellyek az Országot és közönséges dolgot illetik, Gubernator Urunk ö Nagysága, és Tanácsok hire nélkül ö Felsége ne hallyon, és választ semmi külsö Fejedelmeknek ne adgyon se követséget ne institualjon, ö Nagyságok hire nélkül [AC 23].

3. küldetés; misiune; Sendung. *1668:* Ha keresztyénségemet nem nézném, úgy lássa Isten szivemet, ezt az követséget is, kit nehezen vivék asszonyunknál végben, hogy valamit szerezhessek az pasának, csak félben hagyom vala [TML IV, 376 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1670:* Nemessényi, ki vármegyék követségében gyakran járt Bécsbe, most is oda fel lévén, egy darabig együtt jött vellek [TML V, 268 Vesselényi Pál ua-hoz]. *1753:* Notarius Uram, Janeso Mihaly Uram Megyessen voltak város követségiben [Kvh; HSzjP].

Szk: *levéllel (és) szóval való ~. 1605:* Megh ertettek eo kgmek biro Vramtol Coloswary Janos Deaknak Directornak, Giulaffy Vram eo Nagatol keowetsegbe valo ide leowetelit lewellel ez zowal valo keowetsegel [Kv; TanJk I/1. 510]. *1662:* Dániel István urani ment-e el,

vagy más, még nem tudom, gondolom ugyan, hogy ő kegyelme, de csak levéllel, nem szóval való követséggel [TML II, 248 Rédei Ferenc Teleki Mihályhoz] ✱ *nyelvvel való ~. 1568:* Tyztelendeo Byro vram es Eskewth vraynk Zolgalatwnk Ayanlasanak vthanna: Nyelwel walo Keowetsiggel Bochyatottwk ktekhez ez my Atyankfyat Eskewth polgar Tarsunkat Zekely Gergelt az kalmar es Egyeb kereskedeok dolgarol [Dés; BesztLt 61].

4. követi küldetés/megbizatás; delegaţie; Gesandtensendung/auftrag. *1542:* engemeth kwldǫth wala azonywm az k: lewelewel az Barathoz[a] es egeb walua dolgokfelol az kewwettsegnek [Fog.; LevT I, 16 Petrus Orozy Zalay Janoshoz. — [a]Fráter Györgyhöz]. *1585:* Haúaselfoldebol Júta Vrunkhoz Egy Boer kowetsegen [Kv; Szám. 3/XVIII. 31-2 Gellien Imre sp kezével]. *1598:* Barrabasi Lenart es Chwder Lenart ... az Molduaj Vaidatul Jeonek uala keoúetsege(n) voltak oda [UszT 13/37 Martinus Sillo de Cichio[a] pp vall. — [a]Csicsó Cs]. *1610:* Jöve meg Imrefi János Magyarországból az követtségről, az békességtractálás dolga felől, kit meg is szerzett volt [Kv; KvE 141 SB]. *1657:* Az palatinus követjét az fejedelem[a] ily szókkal bocsátá: Mivel az urad, mint mediator pacis, tégedet ily színes követséggel tractára bocsátott, másfelől szalatt ellenségemet reám hozta: azt érdemlenéd, elüttetném fejedet [KemÖn. 68. — [a]Bethlen Gábor]. *1710 k.:* a commissióba, követségre való küldésre hívatott a fejedelem [BIm. 1032].

Szk: *~be bocsát. 1598:* Nagj Demeterj Gyeorgj Vitte Haller gaborth es Trausner Lukatchott Mikoro(n) Vrunk eo felsege keöetsegben bochiata eóket Maximilian Herchiegheöz[a] Kassara [Kv; Szám. 8/V. 165. — [a]Miksa főherceghez] ✱ *~be érkezik. 1640:* és Havasalföldeből érkeztek követségben az püspök és hét fő boér, az országnak az fejei [HGN 64] ✱ *~be indul. 1672:* Követségben indultak portára, mely egész bolondság, sőt ha nem acceptáltatnak, ezzel szarják el végképpen Magyarországot, mert soha bizony azután tracta által sem vihetni semmit végben az német előtt [TML VI, 412 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *~be jő. 1667:* Ezen levéllel ugyanazon eb követségben fog jüni urunkhoz, az ki Zólyomival oda volt, melyet urunknak az én tetszésembűl úgy kellene csak excipiálni, mint az ebet, s irásban választ sem kellene adni [TML IV, 124 ua. ua-hoz] ✱ *~be küld. 1619:* meglássa másszor az uratok, kit küld követségbe ide[a] [BTN˜ 296-7. — [a]A Portára]. *1710 k.:* Két vagy három nap mulva hozzák a fejedelem commissióját, melyben parancsolja, menjek Fogarasba, s olyan dispositióval hagyjam házamat, hogy követségbe küld [BÖn. 680] ✱ *~be küldetik. 1665:* Tegnap estve felé seregenként jövének váradi törökök ide az vár[a] alá. Az pasa levelet küldött be ... bejöttek volna hozzám, de nem bocsáttattam, látván levelekbűl a pasának, hogy nem küldettek követségben [TML III, 366 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz. — [a]Székelyhíd (B) Vára] ✱ *~be megy. 1612:* Menének az erdélyi urak, követségbe az második Mátyás királyhoz szép, drága ajándékokkal[a] [Kv; KvE 146 SB. — [a]Köv. a nevek fels.] ✱ *~ben jár. 1619:* az az magyar azmiért jött, kételen és nem jóakaratjából jött; azért küldött egy németet véle, hogy egyebet ne mondhasson nagyságod előtt, hanem azmit mondatnak véle. De nem igaz követségben járnak, meglátja nagyságod[a] [BTN˜ 297. — [a]A török vezír] ✱ *~en expediáltatik. 1667:* En Nemes Janos ki mostan az en kglmes ura(m) s az Nemes orsagtol az Fenjes portara követsegen Expedialtatom. Recognoscalom ... Hog adot en kezemhez az en kglmes Ura(m) ö Nga ... harom Ezer vert Aranjakot [Gyf; Utl] ✱ *~en jár. 1579:* az chükat (!) peter wyza Joüe ö Nagtol feyrvarol az mynemo koüetsegen Jart wolt budan [Kv; Szám. 1/XVIII. 12] ✱ *~en jö. 1625:* Jöve követségen az második Ferdinandus császártól Sennyei István [Kv; KvE 155 SB]. *1653:* Ezenközben a kurtánság kettőt választának el ő magokban, hogy a mi hadunkhoz jöjjön követségen [ETA I, 63 NSz]. *1663:* Az Moldvay Vaida ö kglme Magiar Deakja Mathé Deak Vr(am) jöven hozánk vrátul követsége(n) jelenté[a] [UszLt IX. 75. 49 fej. — [a]Köv. a részl.] ✱ *~en küld. 1588:* Ez horuat Mihalt Kwlte volt az feiedele(m) Bwdara keowetsegen [Kv; Szám. 4/L. 11]. *1625:* Juta Balashazi Lazlo fja eo felsege Kuldi Keouetsege(n) az Portara [Kv; i.h. 16/XXXV. 194]. *1634:* az Czykbannis óttem az kit ott főztenek volt miuel engemet követsegen kóldóttenek uala oda [Mv; MvLt 291.22b]. *1657:* Leopold herceg Barkóczi Lászlót küldé követségen [KemÖn. 285] ✱ *~et visel. 1667:* Hogy tudjon az szegény legény a között a tökéletlen nemzetség között követséget viselni [TML IV, 173-4 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *~re küld. 1710:* Szintén akkor akarja vala Vajda Lászlót a fejedelem portára küldeni követségre [CsH 181] ✱ *~ül küld. 1657:* Ez király[a] ... portára is követségül küldötte vala azt az Strassburg nevű úri embert, ki azelőtt is Erdélyben resideála Bethlen Gábornál [KemÖn. 156. — [a]Gustavus Adolphus, svéd király].

5. diplomáciai követség; solie/delegaţie diplomatică; diplomatische Gesandtschaft. *1657:* Bethlen Istvánnak azért megigírék az fejedelemséget az portán, és noha ország neve alatt mind Bethlen Istvánhoz Budára, s mind portára elég követségek küldettek, de csak heában | Midőn ... Sároson az lengyelországi követséget meghallgatta volna, engem néhány egybenjáró poharakkal megajándékoza, s akkor nem parancsola semmit az fejedelem [KemÖn. 172, 229]. *1662:* sokfelől a keresztyén fejedelmektűl is a fejedelem udvarát méltóságos követségek gyakorlani kezdették vala [SKr 332].

6. kérés, kérelem; cerere, petiţie; Bitte, Gesuch. *1580:* Megh ertettek Az legnek torlassa myat valo fogyatkozast, Azert wegeztek eo kegmek egez varassul hogy Biro vram az Malom mesternek keowetsegere, ha tyzed allya kel, azt Aggyon, ha teob kelis adásson eokegme teobbet hogy Az Molnok ne allyanak megh [Kv; TanJk V/3. 211b].

követség-ajándék követi ajándék; cadoul oferit/dat de un sol/trimis; Gesadtengeschenk. *1662:* Persiai portára való követség ajándék [SKr 344].

követségbeli követi; de misiune diplomatică; gesandtschaftlich. *1670:* Azután is mint forga s mint hozódott elő az Naláczi uram követségebeli dolog is ... halasztom az Kegyelmeddel való szemben lételre [TML V, 345 Baló László Teleki Mihályhoz].

követséghordozás követségviselés; solie; Gesandtendienst. *1618:* eddig is kitetszett és ezután is jobban kitetszik az jámbor szolgának urának és országának való igaz követséghordozás [BTN˜ 158].

követségi követi; de misiune diplomatică; gesandtschaftlich. *1671:* Az mi az követségi dolgot illeti, tegnap mulék két hete, hogy az császárnál audientiánk volt s az adót bé adtuk, holott igen nagy solennitással láttanak s acceptáltanak, úgy hogy még az lengyelországi veszedelem után követet úgy nem, mint most minket [TML V, 659 Nemes János Teleki Mihályhoz Drinápolyból].

követségjártatás követség-küldetés; trimitere de soli; Gesandtensendung. *1614:* Ott létemben az portán akkor az fejedelemnek és az szegény hazának volt igen nagy gondja, hogy Husztot, Kővárat, Bányát — az melyeket az Báthori Gábor fejedelemségének változása idején német császár számára adipiscáltak vala — török császár követség jártatása által mint adják viszsza Erdélyhez [ToldE 224].

követségmondás diplomáciai üzenet elmondása; transmiterea mesajului diplomatic; Erstatten der diplomatischen Nachricht. *1657:* midőn az követségmondáskor Rákóczi[a] nevét említették, mint egy vadkan, úgy neki fútta s böffentette magát az kegyetlen császár[b] [KemÖn. 185. — [a]II. Rákóczi György. [b]Murád török szultán].

követségviselés solie; Bekleidung der Gesandtenwürde/des Gesandtenamtes. *1668:* Elhallgatom azután következett, nagy szenvedéssel, sanyarúsággal, éhezéssel, szomjuhozással, sok félelemmel annyi pogányság táborában viselt kapikihaságomat ... értékem felett való s nem engemet illető követség viselésemet [TML IV, 342 Baló László Teleki Mihályhoz].

követsereg kb. követségi személyzet; solie, delegaţie; gesandtschaftliches Personal. *1619:* Mondá azt is, hogy az egész német követsereg nála volt Liptói urammal [BTN 314].

követtárs camarad la solie; diplomatischer Gesandtengenosse/partner. *1662:* Ali csauz is több követtársaival oda lévén tartóztatva, az vezér s utána valók ottan minden harcra való nép a temesvári basa szerdársága alá bízattatván ... maga is vezér Gyulában maradván, elbocsátá vala őket a szerencsének elpróbálására [SKr 173].

követtet 1. megkövettet; a cere iertare de la cineva; jn Abbitte tun lassen. *1573:* Zekel Andras Azt vallia ... kwlte volt eotet teobekel agostonhoz kato keowetetny. Mond agoston Ne(m) akarom teorwenelkwl hadny [Kv; TJk III/3. 87]. *1663:* követtetem ő kegyelmét, hogy külön nem irhattam, mert nem volt módon benne [TML II, 462-3 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz]. *1705:* Ma reggel az adjutántját hozzám küldé Graven, követtetvén, amit tegnap vétett, aminthogy nem jut eszébe mit cselekedett, oly bolond részeg volt, hanem csak másoktól hallotta [WIN I, 512].

Szk: *szóval ~. 1664:* Követem is Kegyelmedet, hogy elébbeni levelére Kegyelmednek választ nem tehetek Nagy István étekfogó által, mert igen-igen alkalmatlan helyen valánk, hogy expediálá ő nagysága, szóval követtetém Kegyelmedet általa [TML III, 315 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

2. *eklézsiát ~* (nyilvános templomi) bűnvallással vezekeltet vkit; a obliga pe cineva la căinţă/pocăinţă prin mărturisirea păcatelor în faţa enoriaşilor săi în biserică; Kirchenbuße tun lassen. *1662:* utoljára mind irásában a fejedelem, s mind a követek által a vármegyének: hogy vele Váradon ecclésiát követtessenek ... szemekre hányta vala [SKr 459].

3. elkövettet; a ordona/dispune să fie făcut ceva; verüben/anstellen lassen. *1704:* azt is displicenter értette őfelsége, hogy ... az országban[a] széllyel olyan égetéseket és öldökléseket követtetett volna a generál, amelyeket semmiképpen őfelsége akaratjából a generál nem cselekedett és nem is cselekedhetett volna [WIN I, 197. — [a]Erdélyben].

4. kéret, kérelmeztet; a dispune să fie solicitat; bitten/ersuchen lassen. *1676:* Tolvay István keovettette ă mesterremeket Boncidai Ghergely es Brassai Daniel Ur(am)ek által [Kv; ÖlJk]. *1678:* Az Beczwlletes Cehnek frequens congregatiojab(an) nemzetes Huszár Peter Ur(am) fia, Huszár Mihály keovettette az Mesterremeket, Beczwlletes Brassai Daniel a Monostori János Ur(am)ek által [Kv; i.h.].

5. megkóveteltet; a pretinde, a dispune să fie pretins; verlangen/erfordern lassen. *1681:* az kiknek fizetést rendeltünk mikor dolgoznak, s megérdemlik, meg fizesse, az szolgálatot mindezekkel s mind az többivel szorgalmatoson követtesse [Szu; CsVh 106–7].

követtetik utánoztatik; a fi imitat; nachgeahmt werden. *1662:* a gróf fejedelem neve, fejedelem titulusa, kézirása, pecséti alatt egy levelet íratott volt Fejérvárrul ... a fejedelem keze irása annyira követtetett vala, hogy majd semmi különbség benne nem látszanék [SKr 168].

kövezés 1. megkövezés; ucidere cu pietre, lapidare; Steinigung. *1746:* Balla Márton ... erkölcstelen életiért, több illetlen szavaiért, pálczázás és Szent Mihály napig detentio imponáltatot ... teremtézésiértis (!) de stricto jure Kövezést érdemlet volna [Ks 101 Haller János aláírásával].

2. útkövezés; pietruire, pavare cu piatră; Pflasterung. *1846:* a' város szolgálatjára mindig készen állék, — éjjel czirkálásval, — nappal mikor kivántatott kövezéssel [Dés; DLt 1242].

3. határkövezés, határkővel való kijelölés; marcare cu piatră de hotar; Bezeichnung/Abmarkung durch Grenzstein. *1766:* kére minket ... Mélgos Suki Klára Aszszony, hogy mennénk el ... Nyárádtőre[a], hogy benn itt(en) a' Faluban s kereken mellette, mind azoknak Törvény szerint való kijártatás által régi igaz határakat kijáratnok és figáltatnok is, és az hol ugy kivántatnek egyszer s mind gödrőzesekkel és kövözésékkel a' másokétol distingváltatnok [SLt XLVIII. 16. — [a]MT].

kövező-csákány ? kőtörő csákány; tîrnăcop de spart piatră; Steinbrechpicke, Billenhammer. *1813:* Kövőzo Csákán 2 [Veresegyháza AF; Told. 18].

köveztet kiköveztet; a dispune să fie pavat; pflastern lassen. *1750:* Hogy a Sz. Király Utzabeli, és a Sz. György utzabeli Kapitány 4 Fertájoszival együt az Utzákat köveztették adtam egész napra fejér Czipot ... 8 [Mv; AAll.].

kövi kövihal; Cyprinus gobio; molan; Schmerle. **Szk:** *hajatlan ~. 1597:* B V eo kegme hagiasabol kwltem Senniei vramnak Vachiorara, haiatlan keouit f — d 25 [Kv; Szám. 7/XII. 113 Filstich Lőrinc sp kezével] ✱ *héjas ~. 1584:* Heas keowynek merteketh Lib. p. d. II [Kv; KvLt Vegyes III/7-8].

kövihal Cyprinus gobio; molan; Schmerle. *1570:* ezenis kerem kmedet ... hogy kmed tettettnie zerett walamy kowy halaknak mertt mi sohwl szerett ne(m) tehettivk [Balázsfva BN; BesztLt 104 Gasparus Chereni comes com. Tordensis Zcheoch (!) gaspar beszt-i bíróhoz]. *1595:* Keowi halat Sarog Janostol weőttem f — d 80 [Kv; Szám. 6/XVI. 18]. *1621:* feozettem ... semlinget es keouj halat soban főue es rantua f — /28 [Kv; i.h. 15b/IX.201]. *1632:* Halas vize, melib(en) Piztrang, Semleng, keőuw hal es kophal terem [Herszin F; UC 14/38.28]. *1637:* Vagyon szep folyo patakoczykaya kiben rak keőj hal terem [Lupsa F; UC 14/42. 191]. *1640:* Patak meliben pisztrangh semling es koi hal vagion [Kisberivoj F; UF I, 739]. *1662:* Az kövi halakat Sebestén az Szamoson túl hagyván Danka kezénél ... még eddig el nem hozák [TML II, 258 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. — L. még UF I, 727, 743.

Szk: *hajatlan ~. 1681:* Eleven pisztrangot mostis küldöttem kglmes Aszonyom masfel szazat. haiatlan Kövi halat harom szazot [Fog.; UtI].

kövihalas kövihalban gazdag; care este bogat în molani; schmerlenreich. *1637:* Pisztangos, kóvi halas, semlinges es Rakos Pataka io vagio(n) [Herszény F; UC 14/42. 87]. *1640:* Vagion a falunak io pisztrangos koj halas ... vize [Dezsán F; UC 14/48. 85] | Pisztangos keoi halas es rakos vize io vagion [Holbák F; UF I, 722]. *1680:* Vagyon ö magok(na)k ezen határon Pisztragos (!), Semlyinges Kövi és Kop halos Rakos, Hauassok kűzzöl le follyo patakja, mellj tilalmasb(an) tartatik sub pena fl 12 [A.porumbák F; ÁLt Urb. 51]. — L. még UF I, 732, 746, 761, 810, II, 293, 299, 627.

kövitel kőfuvarozás/szállítás; transportarea pietrei; Steintransport/beförderung. *1831:* Mi Somkutpataki Lakosok ... Mlgos Gróff Teleki Imre Ur eő Nsagtol meg alkudtunk a' Jederi Dumbrávába ezen esztendő beli nyári Pascuumot és pitonkázást illy formán: ... Hogy minden négy ökör után a' melly ott fog járni a' legeltetés végett adjunk eggy ekét egy kaszást és egy szekér kövitelt a' Nagy Somkúti Fogadó helyére [TKhf].

kővonó szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ vascsiga* scripete de fier pentru tras pietre; eiserne Steinaufzugswinde. *1752:* Edj Kő vono Vas Tsiga [Szászvessződ NK; JHb XXIII/27].

kövű 1. vmilyen malomkövű; cu un anumit fel de piatră de moară; mit irgendeinem Mühlstein. *1755:* Vagyon ... Az emlitett Apa Vorestyii nevű vizén egy Czir(citer) négy arasznyi kővű, Prestillával fedett, egy kerekű gyenge Malmok [Ludesd H; BK sub nr 1020 Naláczi conscr.]. *1772:* a Liszttellő Malmok hány kővűek ... ? [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.].

Szk: *egy bokor ~ malom. 1697:* Alsó város vizén[a] lévén egj bokor kővű malom [JHbK LI. 6. — [a]H] ✱ *három lisztelő ~ malom. 1757:* Épitetett a harom Lisztelő kővű alol csapo Kerekű Malom a Repás kert nevezetű helynek nap nyugut felől valo Szellyiben [Nagyernye MT; EHA] ✱ *két bokor ~ malom. 1706:* az Vár alatt vagyon egy két bokor kővű malom viz szerszama kővei ujjak, vasai jok [Görgény MT; Born. G. VII. 4].

2. drága/ékköves; cu piatră preţioasă/scumpă; mit Edel/Schmuckstein (verziert). *1574:* Egy veres kőw Arany giwrw vagion [Gyf; JHbK XXI/12]. *1651:* Egy eőregieb kőuü Gienabtos Giürüh, mas egy hegies giemantos Giürüh [Szamosfva K; i.h. XVIII/27]. *1661:* Egi zőld kőuű kis giürő, meczet giemant az közepiben az zöld kőuőn felül [T; Ks 90 Kornis Gáspár lelt.]. *1789:* Egy Fekete kövö másli ezűstbe foglalva [LLt 8].

Szk: *metszetlen ~. 1645:* Aranj Gyűrűkot is láttam ... az tobbi kőzőtt egi Meczetlen kek Safeljos kőűű uala [Szárhegy Cs; LLt] ✱ *vhogyan metszett ~. 1657:* az fejedelemasszony ... engem igen szép gyémántos, szűformán metszett kövű arany gyűrűvel megajándékozván ... elmenék [KemÖn. 61].

köz I. *fn* **1.** térköz (két dolgot egymástól elválasztó földterület); spaţiu (care este intercalată undeva); Zwischenraum (zwei Sachen voneinander trennendes Gebiet). *1572:* az keth wth kozyth ... azth az nagy keminy peter fogta volth el s azolta az Ew maradeky eltek byrtak [Gyerőmonostor K; KP. Kayon agoston jb vall.]. *1618:* jutottunk[a] az Novák-havasa közibe egy faluba, kit hinak Szalakőnek [BTN~ 84. — [a]A Balkánon át Konstantinápoly felé utazva]. *1753:* a' két Vendég fogado kőziben Gróff Mikes István Atyánkfiának egy Szántó Földének keskenyen be rugó particulája vagyon [DobLev. I/299.2a gub.].

Hn. *1519:* cuiusdam prati arokkewzy vocati intra metas dicte possessionis Kyllyen[a] existentis [SzO III, 200. — [a]Kilyén Hsz]. *1590:* feold ... melliet ket wt keozenek hiwunk hagostul [A.boldogfva U]. *1604:* Keoues domb alliaban alias Arok keozinek is hiak meliet hargas feoldnek is hinak [Bikafva U]. *1629:* Az Hiu keőzeon (sz) [Uzon Hsz]. *1638:* otelvi[a] felső mezőben a Sár kőzben (sz) [Szentimre Cs. — [a]Értsd: oltelvi 'az Olton túl lévő']. *1646:* Som keozi Neuezetű heliben [Küsmöd U]. *1687:* A' Tővis Kőz előtt ā Keresztűl jároban égy hold föld [Nagyernye MT; MMatr. 278]. *1694/1764:* a Két Hegy kőzi nevű hellyben [Abafája MT]. *1696:* Eger kőze labjan fölдek labjai mennek rea (k) [Szemerja Hsz]. *1718:* az Kőz [Szilágycseh]. *1722:* A' Bokor közib(en) (sz) [Kovászna Hsz]. *1729:* Az két árok közibenn (sz) [Dányán KK]. *1744:* Ket Bűk Kőzi farkán (sz) [Rava U]. *1746:* Gjűmöltsök kőzi nevű heljben (sz) [tarcsafva U]. *1748:* vagjon a Kűlsö Soron Csiki Fiak Közökben ... Toss hely kaszálni szokták [Karácsonfva MT]. *1750:* a' Berek kőzi Nevű észkos erdőn [Koronka MT]. *1754:* A' Kőzepsö Sántz kőzi (sz) [Gernyeszeg MT] | A Vatzkor fa kőzin (sz) [Sárpatak MT]. *1757:* Méhes kert kőzi nevű hellyben (k) [Abafája MT]. *1758:* az Árok kőzi megyen véggel (sz) [Kiskapus K]. *1760:* Gjumolcsek kőzi nevű hellyben [Firtosmartonos U]. *1768:* vulgo az Apro omlás kőzi nevezetű helységben (sz) [Ákosfva MT]. *1771/1817:* Almák köze nevű helységben (sz) [Bözöd U]. *1775:* Az Somos Kőz nevezetű hellyen (sz) [Búzásbesenyő KK] | A Két Nyirkőzi nevű hellyben (sz) [Homoródsztpéter U]. *1780/1784:* A Kisnyáras és a Barázdák kőzi

[Galambod MT]. *1786:* két árok közi nevü helyben verőfényben [Nagysolymos U]. *1796:* Rakottya közin (sz). Felsö rakottya közin (sz) [Kozmás Cs]. *1797:* a' Sántz köze (sz) [Ajton K]. *1799:* a Sár közben (sz) [Almás Hsz]. *1801:* Völgy fejin, mellyet Nyir közinekis hivnak (k) [Szárazajta Hsz]. *1817:* Som közi nevezetü helyen az hátulso lábban (sz) [Küsmöd U]. *1825:* A két Hegj köze nevü hellyen (sz) [Papolc Hsz] | A két Arok köze nevü hellyenn vagjon egj sovány kaszalo suhar [Moha NK; SzentkZs]. *1833:* a Bardoczi árok köze nevü határon [Bardoc U]. *1835:* Szöllök köze [Mv; MvHn]. *1838:* A nyilokbeli Láb köze és mellyéke [Csekelaka AF]. *1841:* Borozda Köz nevü hellyen (k) [Kisillye MT]. *1852:* Csereköz felé fordulo Határba [nagyajta Hsz]. *1853:* széles köz nevü helyen (k) [Csekelaka AF]. *1856:* Dánközbe [M. köblös SzD]. *1864:* Pástos ut köze [Csomafva Cs]. *1865:* Tilalmas köz [Körösfö K]. *1878:* Eger és árok köze Sillo porongyába [Bölön Hsz].

2. folyó/vízköz (álló v. folyóvizeket egymástól elválasztó földterület); regiune/teren care se găseşte între două apc/rîuri; Fluß/Wasser-Zwischenraum (Gewässer voneinander trennendes Gebiet). *1662:* Illy siralmason hagyván helybe a fövezér az ország állapotját, a chámnak, hogy az országból kisietne, s Körös, Maros közin, Lippa, Lugas, Karánsebes, a Duna mellett alá Havasalföldére székébe megtérne, megizente vala [SKr 455] | Szolyomi[a] uramat azért fogták meg, az mint értem, hogy az két Szamos közit és egészen az Szilágyságot az töröknek igirte volt az fejedelemségért [TML II, 376 Ébeni István Teleki Mihályhoz. — [a]Zólyomi Miklós].

Hn. *1584:* az fewz az Espotaly Molnatol fogwa Az ket vyz keözben mindenewth az Nagy gatiglan tilalmas legien [Kv; TanJk V/3. 286b]. *1591:* Sos viz keözbe az erdó sorkolatban (sz) [Szkr]. *1617:* hiiak eggiket . . . repas kertnek, az masikot hunioros To keozinek [Marosszt-György MT]. *1636:* Patak keöziben (sz) [Szentmiklós U]. *1641:* also Arok keoze neuo heliben az Nyarad uize folyasa keozot egy coreg hold parlag szanto feolde [Jobbágyfva MT]. *1663:* Az hidon felyűl mas ret kit Viz közinek hinak [Gyalu K]. *1678:* Az To közben Czegezi Janosnenak ⟨egy⟩ Berke [Kocsárd TA; DobLev. 1/26]. *1679:* a' Viz kőzi [Szováta MT]. *1693:* Bucsár Patak kőzi nevü helyb(en) (sz) [Csehétfva U] | Tóközib(en) (k) [Jánosfva U]. *1722:* A Viz közib(en) (sz) [Körös Hsz] | az Csertöron alol lévö viz köziért [Mv]. *1754:* A Csikós Tó kőzi (k). A' Kender Tó kőze [Sáromberke MT]. *1762:* a Tó közi nevezetü heljben (k) [Káposztássztmiklós MT]. *1768:* a Kapus kőzi (sz) [Gyalu K]. *1773:* a' Viz kőzben [uo.]. *1783:* hajagos patak koze nevü helyben [Kibéd MT]. *1785:* Hidak közé a Patak mellet valo Labban (sz) [Szamosújvárnémeti SzD]. *1798/1821:* Vagyon a Majorok kőzi, vagy két Viz kőzi Fertállyba . . . egy Tsürös Kert vagy Major [Kv; Pk 5]. *1805:* A' Két viz kőz n.h.-töl a' malom árkának Kűküllőbe valo szakadásáig nyulo Fűzes Berkek [Fiátfva U]. *1864:* Két réh köze [Menaság Cs; Pesty, MgHnt XIII. 269b].

3. két dolog közötti távolság; distanţă/spaţiu între două lucruri; Abstand. *1596:* Hogi az Scolaban a' Cloacanak nagi gonoz zagat hogi az kamarak kezibe ne zeledeznek preuenialny akartak volna, Az chatorna es a' fal keozet valo keozit dezkawal es sendelel be weretettűk [Kv; Szám. 7/II.21]. *1606:* mentink vala mi(n)d az altal halaznj . . . Az ket malom keözit Arpas kert melljeket wztwk vala megh, mikor fel oztok az halat . . . harmadat attuk Tibald Antalnak [UszT 20/144 Fr. Miklosj de Kadiczfalúa pp vall.]. *1637:* Az var fala duplas, kinek keözi teölteött. Az teöltesen vagyon fen harom fontos taraczk nr. 1 [Fog.; UF I, 396]. *1807:* három hompal külembeztetik meg a két földnek vége a Falu Csorda délelö helyjétől, egy kis szegelet is lévén itt is hompal meg jegyeztetett, a hol két homp kőze keresztűl mérve a Szegelettel edgyűtt öt s 416 öl [Szentbenedek MT; Told. 37]. *1837:* az egész bé fogot Szőllő kőzűl a hegytetőig ki tizennyoltz számu Hompozásokkal . . . a falu uttyát meg különbözteték — s a Hompok köze fel mérettetvén találtatott alol a Sántznál lévö Hompnál kezdve a második hompig — 18 öl [Kelementelke MT; Told. 31].

4. szűk utácska, sikátor; stradelă, ulicioară; schmaler Gehweg, Gäßchen. *1629:* az zajra futek enis ki . . . s lata(m) hogy Czizmaczia Simon megh fogta az Inassat, uiszi vala fel az keözeön | az meniemtol hallotta(m) hogy eözuetalalkoztak voltt az keözben Szantajne keöszönt neki emezis fogatta [Mv; MvLt 290.160b, 162a]. *1731:* a szekerek is azon kőzön vagy Csorda Uttyán jártanak az hajora [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1764/1766:* A Bodor és Tsiki Joszágok kőzött ki járo szorosnak vagy köznek vegiben vagyon égy kitsin motsaros vagy vizes hellyetske [Karácsonfva MT; Told. 76]. *1786:* a' koznek külsö vége felette Motsáros es seppedékes | a' felsö forduló mikor tilalmasban volt, ollyankor a' közt bé tsinálva tartatták | a' Falubol ki járo kőzt . . . Gellyén Samuel Vramnak adták el [uo.; i.h.]. *1800:* az Exponens Úr veteményezö kertyéből valaha kertel ki rekesztet különös köz, vagy Sikátor lett volna, vagy soha se lett volna? [Berz. 5. 45. S. 85 vk]. *1832:* Telkemet . . . az Eszenyei János és köztem lévö köz mellett egyenes kertel lévén szándékom bé keriteni [Dés; DLt 541].

Hn. *1503* ?: az Ala menó koznel Roman Janos mellet [Szentlélek Hsz; MNy LX, 105]. *1570:* Megen Zabo Balinthne az Zator kőzbe [Kv; TJk III/2. 65]. *1630:* az veres keozbe [Mv; MvLt 290. 201b]. *1638:* Az pap kozinek kit hinak az temetö mellet | az Nagy malomra menö Küs Köz [Mv; MvHn]. *1676:* Temetore jaro Kőz [Gyalu K]. *1737:* a Marosra járo kőz [Felfalu MT]. *1754:* a' Barom Vásárra ki járó kőz [Mv; MvHn]. *1780:* a' Borju mezöre ki járo kőzben [Mv; MvHn]. *1815:* a Templomra fel járo Sikotor (!) közbe vagyis uttyában [Mezőmadaras MT]. *1826:* a' Nemes Ref. Templomra fel járo Köz [Nagyernye MT]. *1836:* ugy nevezett palaközön [Mv; MvHn]. *1840:* a' Gáthoz járo Kis Közbe (telek) [Krasznahorvát Sz]. *1862:* Szabo köz [Mv; MvHn].

5. *rég* közkert (két ingatlant elválasztó kerítés); gard despărţitor (între proprietăţi); Zwischenzaun (zwei Immobilien, Liegenschaften voneinander trennender Zaun/Hag). *1568:* Kys Janos . . . fassus est . . . Ahúl Regen a kőz vala, belyeb czynalta Annal balas koachy [Kv; TJk III/1. 169]. *1570:* Zas Janos es Borbelj lazlo veszekednek volt az keoz dolga felewl, Es Zas Janos Jgh zolt Ez wallonak hogi Jo Sogorne azzonyom zoly teis Borbely lazlonak Engedye nekem az harom labnye feoldet, Jm en azt fogatta(m) neky hogy eltigh ely Thartom keozzel [Kv; TJk III/2. 162]. *1587:* Miert hogi varas vegeszte hogi az keozcoket meg czinaltasswk . . . Leorinchj deak felcol valo keóznek meg keszwlese teolt eosveseggel f 1/25 [Kv; szám. 3/XXX. 32 Seres István sp kezézvel]. *1588:* Az tanach haz vdwaru(n) Nap Niugat

feleol Igiarto Mihalj vram az keózt, keobeól Epitette megh, Amy ez keoltsegbeól az Varosra nezet arrol az Zamweweo Vraim Mihalj vramat megh elegitettek eppen, es ez Vdwary keo fal az varosę zinte vgy, mint Mihaly Vrame. Ha penig Jeowendeobe oda hatra meg eppitik ezen keoztt, hat keozeonsegese(n) epichek [Kv; i.h. 4/II. 22]. *1655:* Adot volt ... az keőzheő ... harminczeőt horgiolt deszkatt | Ueőtteőnk az Keőzhez 10 Eóregh szaru szeget [Kv; SzCLev.]. *1763:* Egy Vaszij nvű Katona másod magával a' Kőzt meg-hagván, Késő Estve bément hozzá [Kv; TJk XVII/2. 106]. *1799:* eszakrol égy részröl mi vagyunk szomszédja a Vicinált füves Joszágnak felöllünk vgyan most esztendeje meg ujittá a közit Czirjék Uram de Dán István felöl az oszszel ujittá meg addig pedig mind örökké rosz volt, a Sertés s marha bátron mehetett bé a maga tulajdon résin [Albis Hsz; BLev.].

Szk: ~ *csinálni. 1570:* Alcz Lenart ezt vallya, hogy Eotet hytta volt Balasy lazlo keoz chinalny, Es Mwtat neky egy Talp fath hogy arrah chinalia az keozt [Kv; TJk III/2. 61] ✱ *deszkás* ~. *1601:* Czinaltattam egy dezkas keozt az plebanos haznal, az kert aytaia mellet, veottem ahoz egy talpfat es lab fakat f l d 16 [Kv; Szám. 9/XV. 16]. *1621:* Az schola dezkas keozet foldozta Egyik Aczj d. 8 [Kv; i.h. 15b/IV. 23].

Sz. *1591:* Zabo Andras al(ia)s Paisos vallia, Ez el mult farsangba ... Estwe kesen Zabo Balint ez Zeoch Istuanne hazaba Jeowe, S monda Tudde (!) myert Jeowek, Jo keoz Jo zomzed, En ithon mindenkor ne(m) lehetek, Monda Zeoch Istuanne, Gyermekimet ky Maratok Innet, talam engemet is ky Akartok Innet Marny [Kv; TJk V/1. 157].

6. *kapu(ja)* ~*e* kapualj; intrarea porţii; Torgang. *1570:* Janos deak Kismester vchay ... vallya ... Jelen volt mykor Zabo Symon Magat az hazba ... Be Iktata ... Az wrbeger haza kapwya keozy feleol Teortek ky egy aythot es azon Mentek Be [Kv; TJk III/2. 117]. *1577:* Eo kegmek azert az heazatot es chyatorna tartast meg Igerik ha eo kegme Tellyesseggel az varasnak Engedy ... az egez Capu keozyt [Kv; TanJk V/3. 147a]. *1642:* Veleo Borbara az haaznak nap nyugat feleol ualo reszit, melien keet szoba vagion ... vduaraual kapuia keoziuel, az Terminusigh el foglalhassa ... es mint saiattiat pacifice birhassa [Kv; RDL I. 128]. *1647:* Az Kapu kőzi uyolagh padlot [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1652:* az kapu kőzi pogo(n) bot hajtásra van csinálva, ugyaneze(n) kapu közt van egy kű lában állo Tűzelőhely Drabantok(na)k valo [Görgény MT; Törzs]. *1757:* Viz és nagy Sár mián Udvarban alig járhatni ... melly viz és mocsoja az épületek alá szivárogván mind kapu közit, ugy Serfözö háznak Pintzéit rövid idö alatt haszontalanná tészi [Déva; Ks 92. I. 23]. *1813:* Az uttzárol a kapu közire be menő hely egy ölnyi hoszszuságura hid formálag három Cserefa talpok köze rakott Cserfa Deszkákkal jo moddal meg hidlásolva még jó állapotban lévö [Koronka MT; Told. 18]. — L. még UF II, 94, 697.

7. határ; hotar, semn de hotar; Grenze. *1617/1687 k.:* János Pap ä Kölpényi azt vallya ... mikor meg vallatta volna ä falubélieket, meg vallották volt hogy a Praedikátor örökségében el foglalt volt Foris Ferencz, le akarta Szilvási[a] ä kertit vágatni, és ugy alkuttanak hogy ä Foris Ferencz csüri örökös köz legye(n) ä pappal [Kövesd MT; MMatr. 398. — [a]Szilvási János 1586-1602 között volt esp.]. *1784:* midön mar egyczer azt az helyett az Exponens Gálok Bányászai más Bányától köz rakassal el rekesztettek volt Igaze hogy ... Iffiab Tobis Ferencz azt a közt ki hányta altal rontatta es a mit ott tanált vagott követ azt kiis hordatta masokkal edgyütt ...? [Torockó; Bosla vk] | Tudam azt bizonyoson a Gálakéra jártamb(an) közt rokott a Gálak Bányája a Lázárakéval, mint hogy a Lázárok Bányájával vagott most oszsze s az Lázároké volt ez az Controversias helly de most oculatiora ki mentünk nem leltünk közt ... a fen forgo közt pedig hogy ki hánta ki arrol nem tudak [uo.; i.h. Gr. Tsupor (40) jb vall.].

Szk: ~*t rak* határt hány. *1784:* közt rokott a Gálak Bányája a Lázárakéval [uo.; i.h. — A teljesebb szöv. l. fennebb] ✱ ~*t tesz* kb. határt jelöl/képez. *1813:* Ugyan tsak é mellett[a] oldaloslag a' Nádosi Ut teszen köszt [Sárvásár K; KHn 133. — [a]Az előbbi szántóföld mellett].

8. kb. rekesz, rekeszték; despărţitură; Verschlag, Fach. *1585:* wettünk ... a Scolaban a kapú keozet walo keosznek bikfa dezkat 67 egiket mas fel pinze(n) Az arra tezen f l. d 3 1/2 ... vettünk hat zal teolgy fat labfanak es Tamaznak az keosznek, tezen azoknak az arra ... d 48 [Kv; Szám. 3/XIX. 33]. *1772:* Hat Ablakai vadnak ezen két részre kűlőmbeztetett Istállonak, ugy az Lovak helyeis közekre fenyőfa Deszkákkal el vagyon rekesztve [Kozmás Cs; BethKt Mikes conscr.].

9. közepe vminek; mijloc(ul unui lucru); Mitte (einer Sache). *1584:* Az wasar Vamrol ualo ieczes ... Aky gabonat hoz es Elegiedetnek talaltatik kinek az feli Zep, az Alliah penigh es keozy elegies Awagy hituanos, Aztis el wehesse az Wasarbiro az Alnok chielekedetert [Kv; KvLt Vegyes III/10]. *1826:* Mű Sepsi Szent Iványi B Henter Jósef, Sárdi Simény György, ugy a' Kelementelki több bébirósok, birtokosok és Szabad Székely közönség, magunk és embereink nevekben és képekben a' Gyalakuta és Kelementelke határán Csulokáj nevü hely közén le folyo viz árok egyenes vitele ellen gyalakuti Grof Lázár István Urnak az Oculatoria Commissiohoz adott protestatiojára ezt reflectaljuk és ez ellen reprotestalunk [Msz; GyL].

Szk: *hó* ~*ön* hónap közepén. *1670:* kérem Kegyelmedet, ő nagyságát tudósítsa, kellessék-é az hadakat oda küldeni, avagy nem, mert ezeknek állapotja is hó közen lévén, túl penig német hadaknak is hire meg lévén, én nem jovalhattam az mű kegyelmes urunk ő nagyságának, hogy hadaknak fennléte nélkül hagyja lenni az országot vigyázatlanul [TML V, 263 Bethlen János Teleki Mihályhoz].

10. vmilyen közönséges kelmefajta; un anumit fel de stofă/material; irgendeine gemeine/gewöhnliche Stoffart. *1560:* Rwha Nemw Marha. Egy granath dolmany bagazya allatta keöz [JHb QQ Temeswary János reg.]. *1595:* Czjnaltattak ö km(e)k egez Tanaczúl egy Loúagh, és 2 gyalog zázlot ... Gilgyen Imre Wramis adot Taffotat az .2. gyalog zazlohoz .70. sing veres közt 3 1/2 sing feieret ... f 24 d 50 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 134 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

11. barna v. félbarna liszt; făină integrală; braunes od. halbbraunes Mehl | ilyen lisztből sütött cipó v. kenyér; pîine integrală; aus braunem/halbbraunem Mehl gebackenes Brötchen od. Brot. *1693.* Maga(m) majorsagombeli buzat merettem fel ... meg rostaltatva(n) ez(en) fel szort buzat apadott el metr. 5 ... öröltette(m)

fejer(ne)k es köz(ne)k ... metr. 10 [PatN 78b]. *1746:* Buzát köznek őröltenek Metr 47 1/2 ... Rosot köznek őröltenek Metr. 21 [Koronka MT; Told. 37/26]. *1757:* Köznek valo őrög dagaszto Teknyők kettő [Jobbágyfva MT; BálLt 71]. *1765:* én azon az napon tsak addig voltam az Malomb(an) az mig az mi Udvarunk számára két vékányi köznek valo buzánkat fel öntettem [Záh TA; Mk V. VII/19 Boka Nyisztor (46) jb vall.]. *1782:* Fejérnek valo sütő abrosz Nro 10 Köznek valo sütő abrosz Nro 10 [A.balásfva BN; LLt]. *1802:* Gabonát attam volt három Köblőt, egy köblet tiszta Buzát,, ... két köblet köznek valot, eszt adtam volt egy egy Mforintba [Maroskeresztúr MT; DLev. 3. XIX.A.13].

12. *combja/lába ~e* partea corpului dintre pulpe/picioare; Stelle zwischen den Beinen/Schenkeln. *1584:* Anna Pays Gyarto Ianosne ... vallia hogi eo semmit Nem latot annal egiebet hanem hogy chiklangia vala az derekat s az honalliat Azt nem latta hogy az laba keozibe Niult volna [Kv; TJk IV/1.241]. *1625:* Lattam hogy Incze Istvanne megh fogdosta oklandj Mihalnak az cziomia között vgy Jacziodozott velle | az A Azzony az I Azzon(n)ak Vrau(a)l Oklandj Mihallial tisztessigh kwl Lappangot hol hazba Rekezkednek, hol czjomja közit fogdosta, hol Jtal kozbe cziokolgatta [Bözöd U; UszT 89]. *1793:* az elmult vasárnapta viradolag a' Brányistyában lévő Metzetlen Esztendős Tsikonak az első Lába közét Karoé vagy egyébb Más fa meg sértette [Drág K; JF 36 LevK 261 Tollas György lev.].

13. birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv; mit possessiver Personalendung: vkinek vmilyen dolga/kapcsolata (van/nincs vkivel/vmivel); a avea/a nu avea de a face cu cineva/ceva; irgendeine Sache/Verbindung js (mit jm/einer Sache). *1591:* Thudom hogj Eordeogh Farkas kwldeote vala az birohoz Varga Gergelt hogy teorwent kerne az birotul ... vgy Jzene megh egy porgartul hogy allasso(n) teorwent, a kiuel mj keozy vagio(n) [Szkr; UszT Fazekas Andras fej-i jb vall.]. *1632:* monda Varga Matias ... mi keözeöd teneked ide meniel mert ha fogom eme villatt bizony ki igazitlak innet ugymond [Mv; MvLt 290.85a]. *1641:* Vizaknaj Ersebet az Ecclától ertekezik allapattia feleől hogi ha ferjenek mi keózi lezen velle ötet megh talallia [SzJk 56]. *1676:* mi közi ő nagyságának a rebellisekhez? [TML VII, 174 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz és Székely Lászlóhoz].

Szk: *minden ~ét kiveszi tőlük* minden érdeklődését/kapcsoltatát megvonja tőlük, közömbössé válik dolgaik iránt. *1620:* Valamit ketten akarnak az hocsával az vezér, mind az leszen. De ám lássák, immár én ugyan kivöttem minden közömet tőlök, akármit csináljanak [BTN 403] ✱ *semmi ~e (nincsen) hozzá/vele/vkihez/vmihez. 1568:* Mykor az harmadyk Zanto feoldre vyttek volna beneonket hogy zemewnkkel megh lassuk Jtt Jmre deak protestala Azt monda Ennekem semmy keozeom Nynchyen hozza meghys keres eretthe [Gáldtő AF/Gyf; JHb XXIX/28]. *1570:* Nerges Vitallius Azt vallya, hogy ... Am egy Brassay thymar Nagy sok Beort hozot Jde az vargaknak ... neky Senmj keozy nem volt hozza [Kv; TJk III/2. 152]. *1635:* monda Borbely Janosne ... Janos Deakne Azzonyo(m) igjrt enneke(m) egy hordo bort ... ninczy enneke(m) semmi közöm uelek, hane(m) eo kiglmeuel alküzom megh [Mv; MvLt 291.53b]. *1642:* Veleo Jstu⟨an⟩ ... fatealia, hog⟨i⟩ az az gyuru kezchez iutott Veleo Jstuannak ... houa teotte eo tugia ... az leanianak nincz ahoz semmy keozi [Kv; RDL I. 128]. *1681:* Moga Todor azon marhat az kire rea talaltak az karosok mastol vette nekj szovatiossa mas, nem oltján Janos, eő nekj semmi közi nincz oltjan Ianoshoz [Héderfája KK; RLt rtlen]. *1699:* Kgtek lassa magok között mit tsinál, ha kglmedet mind az Attiafiság, mind a kereszténység rá viszi, nékém nints semmi közöm hozzája [Bözöd U; BálLt 1] ✱ *semmi ~ét ne avassa vkihez* semmi dolga/kapcsolata ne legyen vele. *1710 k.:* A mü püspökünket, professzorainkat megintém, Nagyszegihez semmi közöket ne avassák [BÖn. 877] ✱ *semmi ~ét nem mondja vmihez. 1654:* Seres Istuan Ura(m) keresse teorueoniel az Relicta keppeb(en) Csepregi Mihalyne az perleodeőshez semi kezit ne(m) monduan [Kv; RDL I. 142] ✱ *semmi ~ét nem tartja hozzá. 1603:* Barabas olahot ket felöl kar tön fogta vala deak Jstuan, mas felöl az Imreh kowaczy fia ... monda deak Istuan hogy Jhon kezedbe adom En semj közemet se gondomat hoza nem tartom [UszT 17/41 Demeter mihalj Bezedi zabad zekel vall.].

14. rendsz birt. szr-os alakban; de obicei cu sufix posesiv; gewöhnlich mit possessiver Personalendung: szerelmi kapcsolat/viszony; relaţie de dragoste; Liebesverbindung/verhältnis / közösülés; relaţie sexuală; Geschlechtsverkehr. *1574:* Varga Imre es Veres Krestel Azt vallyak hogy ... Emlekezet Istwan kowach Nagy Istwannak az Margit feleol ... Ig zolt Istwan my keozem Enneke(m) vele ... Kerdettek eok ha volt valamy keozy vele, Nagy hyttre Eskwt hogy semmy Nem volt, Aztis Monta hogi ha meg ne(m) zwnyk teolle, Es ha az Teorwenbe elegednek egmassal Az felseo Inget Niakaba vonatya es ky veretty az kapwn [Kv; TJk III/3. 380]. *1632:* Láttam azt, hogy Rosnyai Szabó Miklós csókolá meg s játszott vele, de én egyebet dolgában az asszonnak nem tudok. Mással sem láttam én Berkeszinének senkivel semmi közit [Mv; MvLt 291. 79b-82b átírásban!].

Szk: *~e vagyon/nincsen vele. 1570:* Dabo Thamas ... vallya ... Eo neky szoksor (!) volt keozy vele Teobeknekis, Mert eo otth Tartot zallast Zas Janos hazanal, hwl Rengeo Anna Lakoth [Kv; TJk III/2. 107]. *1597:* Chizar Petert ... hallottam hogi megh wallotta hogi az Azzonnyal keozi wolt [Kv; TJk VI/1. 74]. *1631:* Engem mikor innasuk voltam mind eő maga az Aszony hajtott mindenre, de azert akkor mikor inassuk volta(m) nem volt keözeöm vele hanem az uta(n) [Mv; MvLt 290.55a]. *1761:* hogy közi lett volna Molnár Jánosnéval Ferentz Lörintznek nem hallattam [Szászsztiván KK; BK. J. Ferentz (50) jb vall.] ✱ *~t csinál magának* szerelmi viszonyt folytat. *1797:* jöttek ugyan legények; de ... az Exponens Aszszony sem edgyikkel, sem másikkal közt nem tsinált magának [Nagyiklód SzD; LLt Vall.].

15. vmely tulajdonhoz való jogigény/juss; dreptul de a pretinde o proprietate/avere; Rechtstitel/spruch, Erbteil. *1630:* Monda arra Gal Mihaly hogj mi keözi vagjon Bozedinak Ferencznek (igy!) ide [Mv; MvLt 290. 211b]. *1632:* mi közi uuolna(!) Vidradszeghez, hogj el foglalta [KvAkKt 343]. *1634:* mondék Georgy Ispannenak, ha mi közöd vagio(n) azzonyom most vagio(n) ideje, migh az aldasomat megh izzak, kire monda en nem menyek hizen megh talalo(m) az utanis, ambar igiak aldomasat [Mv; MvLt 291.27a]. *1700/1716:* az Kükülő vizén lévő malomb(an) több b. makfalvi emberekkel edgyütt Lökös Pal(na)k is része lévén, azt is életéig szabadoson birhassa

... de holta után abbéli közi és jussa is szállyon azon emlitett makfalvi Ref. sz. Eccliara [Kibéd MT; MMatr. 192].

Szk: *~ét adhatja vmihez. 1596:* az gazdazzony, az mely feoldeket parazt emberektwl veott, itt Mihalyfalvj[a] hataron ... kmed azhoz keozitt ne(m) [a]athattya [Vesszöd NK; JHb XXIII/3. — [a]NK] ✱ *~ét (ki) viszi vmiből/vmitől. 1645:* tiltok ... Flistók Lorinczné Azszonyomot, az mi kgmes Urunk tilto poroncziolattya szerint, hogy harmadnap alat ismét Erczébol az falubol kivigye kőzet s ki költözzek, mind szanto földtol, kazalo réttől, in summa mind(en) névél nevezendő joktol valamint Erczeb(en) birt azoktol elt, vigye kőzét, mért ha harmad nap alat kiném kőltözek (!) mas keppenis ki koltozik [Nagyercse MT; Told. 27] ✱ *~ét mondja hozzá/vkihez/vmihez. 1568:* Valamy kozet mondanaya az ereoksegheoz [Rigmány MT; LLt 87/1]. *1604:* Beozeödi Jakab Andrasne giermeki Mihalj es Anna kepekben vallia Tutorul Gérgio Mihalt mjert az eleotti Tutor Nagilaky Tamashoz az nemet Capitan Kopa Janos mo(n)dgia keözit [UszT 16/53]. *1701:* Az mely házheljen lakik Rácz István fiam, hallom hogy egj testvér Néném(ne)k fiay közöket mondanák hozzá, de ahoz semmi közök nem lehet [Polyán TA; JHb XVI/7] ✱ *~(é)t tart(ja) hozzá/vkihez/vmihez. 1615:* Ammonealok hogy ha keozit tartia aznak az ... Jozagoknak valosagahoz ... uigiazon rea az Maros szekj zekre [Msz; BálLt 51]. *1667:* en soha nem tartom kőzomőt hozza [Abod MT; DLev. 2. XVI B. 5]. *1697:* kőzökőt hozza nem tartyak [kadács U; Pf]. *1716:* Hoka nevű Czigány ős őrökős Jobbágya volt N. T: Nemzetes Galgai Rácz Péter Uramnak, ide Lonára Szolgált egesz eltében, Senki kőzét hozzá nem tartotta [Lóna TA; Borb. II Nan Petru (70) jb vall.]. *1760:* a Praetensioba forgo helyhez közt nem tartok, perlekedni s nagodal izetlenkedni én nem kévánok [BfN Remetei cs.] ✱ *~e vagyon hozzá/vmihez. 1585:* Komjathy Mihall' mynden Attiaffiaynak es gyermekynek az fellywl meg irt malomhoz keözik legen [M.köblös SzD; SLt 29.Y.2]. *1590:* az J ... rea ment azokra az feoldekre az meljben mi szantottunk eo is szantot hatalmasul benne ... Annak okaert keuaniuk az hatalmat rajta annak utanna ha valami keozj vagio(n) az feoldekhez keresse teorwenniel [UszT]. *1618/1695:* Soha nem tudom hogy részek és közök let volna ez az Jószághoz [Kide K; Mk III. XXXVIII. 1012]. *1731:* őrőmestebb adnok ollyan Atyafinak kinek külömbenis közi vagyon hozzá [Gerend TA; Told. 21] ✱ *minden ~ét elveszi róla/vmiről. 1671:* Melly ezer forint summat ... azon Colosvári Beczüll(ctes) Unitaria Ecclesia teotte le eppen paratis eo Kgek(ne)k ... s levalvanis azt eo Kgekteol defacto remittaltak azon megh nevezett zalagos Falut Korodot[a], mind(en) közőketis el vévén eo Kgek rolla [Kv; KvLt I/180. — [a]K]. *1677:* Az meli Negy Fundushaz Bojer Sigmond Ura(m) Vecsinseget Praetendalt ... ezen Negj Fundustis Remitala Sarosi Janas Ur(am)nak minden edig azakhaz birt földekel ... Bojer Sigmond Ura(m) minden közit ezekrül el véve [F; Szád.] ✱ *(minden) ~ét kiveszi belőle/vmiből. 1621:* ez megh irt Teghlas Kata az megh declaraltatot es el adot feoldheóz es kerthez Jussat es versegett p(rae)tendalhatta volna, de megh gondolua(n) az eö mostani fogiatkőzo⟨t⟩ allapattiat ... matol foguan abbol minde(n) Jussat es keozit beleölle ki veuçn ada es Transferala ... Colosi varga janosnak es maradekinak [Kv; RDL I. 115]. *1651:* külseő es belseö haszon veueő helyeiből keözeökeőt ki veuen [Mv; Berz. 5. 41. S. 3]. *1711:* én az arany mivből ki vettem kőzőmet, azert már énnékem ahoz semmi szom nincsen [Szentpál KK; Ks 96 Haller Gábor lev.] ✱ *minden ~ét leveszi róla. 1666:* Bizonyosson informáltatánk hogj Kglmed szegenj Ebeni Ur(am) defectussan Szent Martonhoz hozzá njult volna, s immár beléis szallott ... parantsolljuk Kd(ne)k serio ... rajta ne kapdosson, rolla kezét es minden közit vegje le ... az Joszagbol ki mennjen mindgjart [WassLt fej.] ✱ *semmi ~e (nincsen/sincs) hozzá/vkihez/vmihez* semmi (örökösödési) jogigénye nem áll fenn. *1557:* Pesthessy Gewrgh czth walya ... Swky Janos eskwek Nagy Jsthenre, hogy az Coloswary haz ewrewksegh eweyek, de ygy mondotta nekewnk Semmy kewzewnk nynczen hozzaya [Szentmártonmacskás K; SLt ST. 5]. *1566:* Az Jtualo ewreksegekhez semmi kewzek ne legyen [Kv; i.h. 6]. *1579:* Te neked penig semmit ne(m) Attak Kisfaludj[a] hatarba(n) ... es ne(m) Birhatz te semmit az Kisfalwdj hatarba(n), mert ne(m) vagy donatarius benne, semmy keozeod sinchj hozza [BálLt 79. — [a]MT]. *1641:* Toroczkai Borbely Istvan edgyk udvari Borbelyunk ada értesünkre alazatoson, hogy noha hüsegtek(ne)k Eő hozza, sem pedigh Attyahoz, semmi keözi sem volt volna, mind azon altal, az mostani el mult feiervarj generalis giülesen (: nekie kegiel(me)sen conferalt Armalis Leuelünket :) publicaltatni akarua(n), azonb(an) hüseghtek contradicalt volna az Publicationak [Thor. XV/6 fej-i rend. a Toroczkai családhoz]. *1725:* az Olt ágának a' folyamattyán alól mind Olt hányás az holottis István Déák Vramék(na)k nints Semmi közök [Héviz NK; JHbT] ✱ *semmi ~ét nem avatja hozzá* nem tart igényt vmire. *1573:* en Twdomant tezek Keg(t)ek Eleot hogi en ez may Naptwl fogwa ... semmy keozemet hozza[a] nem awatom [Kv; TJk III/3. 122. — [a]A földhöz] ✱ *semmi ~ét nem mondhatja hozzá* semmi jogigényt nem támaszthat. *1586:* soha senki ő küvüllök semmi közit hozzá[a] ne mondhassa [A.csernáton Hsz; SzO V, 140. — [a]A birtokhoz]. *1690:* En Nemes Belső Szolnak Varmegyeb(en) Szelecsken lako Vasas Laszlo adom mindenek(ne)k tudtara ... hogy ... Leven egy közős Hoszu Istvan nevű Jobbagy mellyrűl mind az szegeny Aszonyom Anyamat az szeginy Sarkadi Ferencz Uram tisztessegesen meg elegitette Ugy hogy sem ő kegyelme sem mi Gyermeki kőzit ne mondhassak hozaja mellyrűl en is adom ez Testimonialis Levelemet [Borb.I] ✱ *semmi ~ét nem mondja hozzá/vkihez/vmihez. 1590:* az melj erdőtt ennek előtte az Szőlő Berczin ... Birtanak ... Ahoz ennek vtanna semmj kőzőket, Igassagokatt es Birodalmokat ne mong'ak, neis Biriak [Jobbágyfva MT; BálLt 89]. *1600:* az Wargiasiak az vtnak az al felit hagyak, az fel feldhez eők sem mo(n)tak semmi keözeket [Almás U]. *1670:* egy Szekely Istva(n) nevű Zilahi ember adta volt ennekem iobagiul magat, melyet mosta(n) iobagysagbul fel szabaditotta(m), semmi kozőmet hoza nem mondo(m) [Zilah; Ks 65.43.10] ✱ *semmi ~ét nem tartja hozzá/vmihez. 1757:* (Az) őrökségnek ... nagjobb részit a viz mosta el, s a mi a viztől meg maradat edgj darabacskát latván a Mgős Groff Bethlen Dávid Vr eő Nga Bohoroj Juon nevű jobbágya hogj senki semmi kőzit hozzá nem tartya, a maga örökségihez applicalta [F.borgó BN; BK. Orbanás Iuon (60) jb vall.]. *1799:* az Exponens az Réthez ennek utánna

semmi közit nem tartya, tessék az Asszonynak továbbra-is bekessegesen birni [Ne; DobLev. IV/811].

16. közösen használt/birtokolt jószág/tulajdon; proprietate folosită în comun cu cineva, coproprietate; gemeinsam genutztes/besessenes Gut/Eigentum. *1580:* tehagh leg elózer Amit talal Az adossagot ky az iozagon Marha(n) vagion Az közbel ky kel deputalny minde(n) ozlas elót [Kv; TanJk V/3. 227b]. *1583:* egy Nyl fwnél teób Iusson vayda Andrasnak az keozbeól [Légen/Szava K; JHbK XVII/17]. *1586:* Vegesztwk aztis hogy az mygh Dobray ferencz az eò hazatt az közböl megh epithetj Addig az Attya hazaban lakhassék [Lesnek H; IB VI. 225/16]. *1598:* Azon kyel ha kinek Ados volnek addegh senkinek semmit ne Aggianak hane(m) az keozbeol megh fizesse(ne)k [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]. *1604:* az Galfy Peter resze kette oszol, fele az lianie, fele Benedekfy Janosne Aszonio(m)e De valamjwel az Aszonj Galfy Mihalne es Galfy Peter adosok woltak az keózbeöl Elózer allassek ky [UszT 20/127]. *1614:* Fazakas Mihali ... Bizonios adossagokat mutogata, hogi eö tartoznek masnak, Az melj adossagokat Elsoben az keozbeöl kj deputaltuk, es meg fizettunk [Kv; RDL I. 95]. *1664:* Mindenfele adossagokis à közböl ante divisionem fizettesse(ne)k mégh [Mv; MbK]. *1735/1760:* Találtatván benn a Faluban osztatlan köz hellyen meg telepedett Öt jövevény emberek, kik eddig egygyik Possessornak sem p(rae)státtak semminémü szolgálatott, azokis mostan házakkal és az közböl fogatt Sessiokkal egyetemben subdividáltattak [Elekes AF; DobLev. I/164.6]. *1780:* A hajadon testvéreknek a közböl jó helyen a két fordulóban 6 véka féreje földet szakasszanak [Taploca Cs; RSzF 230].

Sz: *vmi ~ ketten* vmi kettejük közös tulajdona. *1588:* Egy Eoregh rakot lada zaros Iutot Az ket Arwaknak Melybe Marhaiokat kyleon kileon kel rakni ez Lada keöz ketten [Kv; KvLt Vegyes I/2. 26].

17. közös használat/birtoklás; folosinţă comună, coproprietate; gemeinsame Nutzung/Besitzung. *1586:* wagyon ket Malom az falw patakan azt hagyok keozbe lenny keozeotteok hogy ha My Epwles zewkseg lezen Reya az keoz Jozagbol Epychyek Meg Es ha Mellyk Jobbagya Azt Nem Akarna hogy Reya Mennyen Az Epytesre Az Masyknak Byraya Mynden Teorwynnelkewl harom foryntot vehessen Rayta [Gyerőmonostor K; KP].

Szk: *~be bocsáthat. 1594:* az mely iozagot mostan keozeotteok fel oztak ez utan valo meg irt keotel alat es az az keotelis meg liuen Bozzasi Janos azert az megh irt iozagot ugian ki foglalhassa kezebwl es keozbe bocziathassa ha Bozzasi Georgi Wram ki nem akarna erezteni kezebwl [Szászerked K; LLt] ✱ *~be ereszt. 1594:* az mely rez iozagot mostan keozeotteok ket fele oztnak azzalis az eo hugait keozbe erezteni meg kinalta uolt az teoruinnek processusa szerint [uo.; LLt]. *1598:* Reódi Marton ... vallia Istwan deak kewannia vala hogi az kutat engedgie megh hogi keöz legien ... de az felesege zilagi Jstwannak nem engede mikor ezt Istwa(n) deak megh ertette ... monda esse lelek kurwa kj bele ne(m) zarik ennen magam annak vtanna zolgamatis bele zaratom es minden rutsagot bele hordatok hogi keözbe ne(m) erezted az kutat [Kv; TJk V/1. 221] ✱ *~be marad. 1579–1581:* Kiralj Balinthj es az Kiralj Georgj haza keozbe marad, es abba maragio(n) [Kajántó K; GyU 4]. *1597:* Veghezettre az Anyay rezbeol Lomperton ... Felte Janos fia, vgian Janos, marada keozbe oztattlan [Galac BN; WLt] ✱ *~be maradás. 1770/1771:* Minthogy az határnak fel osztása ... a' Lugosiánusok, és Somlyaiánusok között két részre osztatik, és következhetö nagy Contraversia nélkül a két részt afféle diribalások, közbe maradások miá illö modon ki tsinálni impractibile volna [Fejér m.; DobLev. II/428.5b] ✱ *~be megy. 1600:* Theolcheres leorinczne Ersebet azzony ... vall ... feyer ruhaknak oztozasaban Jelen volt igen zepenys veghez menth vala az oztozas, de Janos vram azon Indult megh hogy Amith eo felesegenek chinaltatott azt Nem engedy hogy keozben mennyen ezen zendeolenek megh [Kv; TJk VI/1.514] ✱ *~re ad. 1598:* hozta(m) uala egy sum(m)aba ... Eötue(n) harom forintoth es huz penzt, mellyeket en akkor keozre atta(m) melynek az Arra tellyiessen ozlasra menth volt [UszT 12/99] ✱ *~re bir. 1766:* az edgjességet követvén mint régi elejek, s' magokis eddig tsendesen eltek edgyik az más részének hasznát vévén az udvart közre birták, továbrais az szerent magokat alkalmaztatni tartsak keresztenyi kötelességek(ne)k [Torda; TJkT V. 341]. *1806:* Magyar Sárosan meg oszolva Balástelkén pedig közre az Attya fiakkal bizonyos resz Joszágokat birt [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII] ✱ *~re bírás. 1766:* késöre Serkent fel a' Tiszteletes A. eo Kegjelme, mert ezen Vdvar(na)k közre birására az elött 60. avagj 70. Esztendökkelis ezen hely(ne)k Possessorai mutuo Consentiáltak [Torda; TJkT V. 326] ✱ *~re biratik/birattatik. 1766:* az én Praedecessorom és a Tiszteletes A. ö kegyelme Praedecessora, Consequenter müis tacite contractizáltunk és mutuo meg edgyeztünk abban, hogy köztünk Meta ne erigaltassék, hanem továbráis azon Vdvar birattassék közre ! Sok tiz Esztendö mult el mivolta az az Vdvar közre biratik [Torda; i.h. 304, 327]. *1777:* Nyoltzadik tábla ... a' kőzes határig ... a' Szurdokiakkal közre biratik [Magura TA; Ks 89] ✱ *~re biráto/birattatott/birt. 1766:* az eddig közre birattatott Vdvart a' Fundusnak hátulso részihez mérsekelvén kell ketté hasittani eppen a' közepin ! ha az I ... fávort kaphatna magának, még nagjobb részibennis el foglalná az eddig közre birt Vdvart [Torda; TJkT V. 308, 321]. *1814:* imit amott a' határon vagyon égy égy Foltotska közre birato Cseples erdös hellyek, de ugy el-vadnak pusztulva hogy tökelletesen haszon vehetetleneké lettenek [Benedekfva Sz; BetLt 3] ✱ *~re bocsát/ereszt. 1606:* Az melj keues rezecziket Keczietj Gaspar Erezteth wolt Kezemben azt kez wagiok ozlasra keözre bocziattanj [UszT 20/47]. *1717:* Ngs Sarosi Istvanne Sarosi Christina Aszszony eo kglme ... mind maga Udvar hazat, s mind penigh ahoz biratot joszagotskaiat kőzre -soszlora botsatta [Kük.; DobLev. I/108]. *1761:* Imre Ur praefectussa egj rokas buzat in granis nem eresztet kőzre [Branyicska H; JHb XXXV/45.19] ✱ *~re bocsátás. 1766:* van szabadtságában kinek kinek maga joszágát kertel körül venni másétol distingvalni, nem lehetvén eröszakaltatni más kedvéért maga joszágának pusztajáb(an) hagyására, vagy annak élését haszonvételit akarattya ellen eshetö közre botsáttására [Torda; TJkT V. 241] ✱ *~re eresztet. 1648:* vagion Geoczy Istuannak vasas szeker az melliet 12 forintra bwczwllettek io lelky ismerettel Eztis keozre ereztetti Geoczy Istua(n) az Battiaual Andrassal [DLev. 3. XXXI.A] ✱ *~re felmarad. 1773:* a nevezett osztájkor közre fel maradatt egy darab

hely [Mezőerked K; LLt] ✱ *~re hagyatik. 1741:* A Gergéllyfai egész portio ... közre hagyatik [Veresegyháza AF; DobLev. I 193]. *1750/1753:* A' Pál Berkinek felső széllye az ott tsapponolag eljáro utig mind kőzre hagyatának [Koronka MT; Told. 78] ✱ *~re használtatik. 1804:* (A) más fél Sessiok ... addigis mig ... az erre meg hivando és ki rendelendő Birák által a helynek szinin kinck kinek része ki neveztetik közre használtassanak [Marossztimre AF; DobLev. IV/874.9b] ✱ *~re hord. 1801:* A Cziheres Rész Erdőkbe pedig a ki hol Eleitől s régtől fogva Orotványának fel fogta éli s használja, a Fáját közre horgya, a helljeit kaszállja, Juhait s egyébb szarvas marháitis legelteti bizonyos szállásain [Nagynyulas K; DLev. 5] ✱ *~re hoz. 1604:* Az adossagokban es Zalagosakban a' mit megh tudhattam igi uagion, Galfy Mihalne aszonio(m)nak Zentegieden' ualo iozagat, Galfy Mihalj uram élteben ualtotta megh zalagbul harom zaz forintal: Az Nagi Galambfaluit Eötüen forintal, Azt az negiedfel zaz forintot hozza keózre azzoniom ... ozton ozolliek ittis minde(n) megh [UszT 20/127. — [a]SzD] ✱ *~re ígér. 1719:* Az el mult két oktoberben adott szénának bonificatioját sollicitalni kell ... mely ha bonificaltatik, nemes Marosszék a magáét közre igyirte [Cssz; SzO VII, 261] ✱ *~re ítél. 1598:* azt az reszt az teorúeny az felperessel keószre itilte Volt [UszT 12/99] ✱ *~re kíván. 1650:* Azt(is) közre keuano(m) minden hozza tartozando pertinentiakal [i.h. 8/64.74a] ✱ *~re marad. 1587:* az Eotwen haz Jobagynak fel oztasara En Jrtam az Cedulakath, vesseleni ferencz eo maga es Jakczy Susanna Newere ... keozre maradoth vala ket haz Jobagy azokath az Azzony kíwansagara Bornamiza Janos az Arwa zamara Engede [Hadad Sz; WH. Th. Hadadi jur. not. kezével]. *1699:* kevés rosz Sásos fü vagyon és puszta toh hely közre maradot [Nagykend KK]. *1783:* A Csiki Joszágban találtato Hovasak és a két darab Cziheres hely is közre maragyanak [Mv; Ks 23. XXIIb]. *1804:* A Czegei ugy nevezett Hódos Tó használása, ugy szintén a' Szent Egyedi Csikászat beneficiuma is, valamint eddig, ugy ennek utánnais a Mlgs osztozo vérek között közre marad [Mv; WassLt] ✱ *~re maradott. 1747:* Mind két reszről valo Jobbágjoknak Sellérek(ne)k ... a nevezett négj darab és közre maradott Erdőkből magok számokra tűzi fával élni szabados légjen [Nagyida K; Told. 27] ✱ *~re meghagy. 1747:* A Diosra rugo urak Lábján felljül lévő otsmány meredek ódalban feküvő erdőtskét ... hagyák meg közre [Nagyida K] ✱ *~re megy. 1617:* igi conuenialtunk ez eőrőksegek dolgabol, hogi ez is kozre menien ozlaskeppen [Abrudbánya; Törzs] ✱ *~re mível. 1806:* a' Szőllöket is a' Tkts Professor Urék számára miveltem külőnesen; a' Balástelkit pedig mostis ugy mivelték közre mint ennekelőtte [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII] ✱ *~re oszlódik. 1804:* ollyatén kaszállo, mely ... kőzre oszlodott [Mezősámsond MT; Berz. 9.74] ✱ *~re száll. 1607:* en ne(m) tudom hogj ha az vta(n) zallote keőzre az Antalfy Janosne rezzi [UszT 20/54]. *1650:* az Fwlöp Thamas resze keozre szallott, mert Fülöp Thamas megh holt [i.h. 8/64.74a] ✱ *~ül bír. 1596:* Az ot ualo erdeót pedig kózil birtak Tarchafalúa s Chehertfalua [i.h. 11/66 Gr. Miklos de Kobatfalua (63) pp vall.]. *1600:* Hogy walami hatar hasitas wagy wetes leőtt wolna az kett falu[a] keőzeót, azt ne(m) tudom, De hogy azt az Kis Kapun belól Atthia felol walo felit az kett falu keőzeól birta, azt tudo(m) [i.h. 15/270 Kadar Janos Ethedi Zabad Zekely (53) vall. — [a]Atya és ienlaka U] | En Jenlakan het eztendeigh lakta(m), a Kis Kapuigh, Kadach mezeőig elmente(m) erdeőlni, engemeth senki nem haborgatoth, Hatar wetest sem ertettem sem hallotta(m), hanem keőz wolt, kezwl birtak [i.h. 15/271 Nagy Andras Waralliay Lofeő (35) vall.]. *1623:* (A szénafüvet) tartozzanak Benkeő Gieőrgj es Benkeő Gaspar ... az felliwl megh irt mod szerent keőzre bochyatany es keőzwl birni az vitezleő Retthy Istuannal [Markosfva Hsz; Borb. I] ✱ *~ül marad. 1658 k.:* ezelot az Juh Giuttement hogy el osztottuk, harom veder orda maradot keozul [HSzj *juhgyűjtemény* al.]. *1715:* Az mely Joszágon Bakcsi István Ur(am) lakik Bakcsi Boldisár árvái vicinumjában e marada közelebbik emlitett Bakcsi István Uramnak ... ezen ă joszágon kül valo hegyoldal, közül marada [Borb. II] ✱ *~zé bocsát. 1648:* mivel Simon György Ur(am) ... felesegiuel jmar öreghseghre jutanak ... Gal Laslo Uramot felesegivel egjűt oda melleje hiva Kőkősbe hogj égy marhara és kenyérré alljon vele illien Conditiokval hogy az mi jaro marhaj ugy mint ökrej lovaj és egjeb rideg barmaj ... vadnak mindeneket közzé boczat Gál Laslo Uramal Simon György Ura(m) [Dálnok Hsz; Kp I. 63].

18. közösségi/köztulajdon; proprietate/posesiune comună; Gemeinbesitz/eigentum. **Szk:** *~re bocsáttatik* köztulajdonba eresztetik. *1780/1784:* Ha valaki ez elött harmintz két esztendőkel valamelly hellyet fel fogván az olta birja, a mint örököse maradjon kezénél s el ne vétetödjen tölle, a mit pedig harmintz két esztendön innen fogott az el vétetödvén Közre bocsáttassék és oszlora mennyen [Galambod MT; Told. 29] ✱ *~re hagy. 1640:* Vagion hatarok de Egy darab Erdejek vagion mellyet Kamuthi Farkas idejeben az Urok keozre hagiott volt, de most az Fenesiek elik azt az Erdeot, ha penig az Monostoriak az fenessi Erdeore mennek meg nem engedik [Km; GyU 48]. *1727:* Borso helyben egy darab haszontalan csere melyet a Gat tartasara közre hattunk [Bibarcfva U] ✱ *~ül él* köztulajdonban használ (erdőt/határt). *1577:* az Zeoleo hegiesse feleol hasitot hatart ne(m) tud az ket falu keozeot, hane(m) keozwl eltek [Mv; BálLt 79]. *1604:* Az tho helyen az hül az tyz volt most egyszer ott az Abast falúj jnasokkal egy Peter Mihalj neuy embernek leőuetejnek hordo fal faiat el hasogattúk vala, ott talala, kerdette(m) kje az hatar ott, s azt mondotta hogy ezen Aloll Abastfaluj, de azt keőzzil elljwk [UszT 18/107 Mich. Kouachj de Zent Marto(n) (60) vall.]. *1775:* azon Erdős hellyet régi eleinkis mindétig közül éltek, miis Fajat a szerént usuallyuk [Bodok Hsz; Mk II. 2/71] ✱ *~ül erdőt* köztulajdonban használ. *1625:* akkor Makk leőt uala Tamas bwkiben az Matis faluiak az Musnaiakkall egeőtt itetek megh, az fayates en ugi tudom hogi keoszwl erdeoltek [Nagygalambfva U; UszT 155b].

19. *~ül* közakarattal, közmegegyezéssel, közösen; în comun, de comun acord; einstimmig/hellig. **Szk:** *~ül csinál* közakarattal/közösen végez el vmilyen munkát. *1554:* Az Malomrol illyen keppen wegeztwk, hogh Illyessy Christoph az Malomban harmados, ilj okkal az chynalasat keozwl cinalljak az assonnyal, es az malomnak minden gongyat wyselye [Bölön Hsz; SzO II, 115]. *1580/XVII. sz. köz.:* Ha Kalnoky Balint akar Malmot rea csinalni Kálnoky Thamassal kezül csinállyák [Köröspatak Hsz; HSzjP] ✱ *~ül elígált bíró/ember/perszó-*

nu közmegegyezéssel felkért/választott biró. *1632:* Mw Markos Janos Zent Iuani Leofw ember Andok Janos Laborfalui veres draba(n)t ez dologban keozúl eligalt emberek [Hsz; Kp I. 33]. *1641:* Mű Mihaczi Demeter Illic ffalui mostan Sepsi Szeknek Vice kiraly biraja, es Istuan Deak Szent Iuani Nobiles ... ez dologban keozul eligalt birak [Hsz; i.h. 53]. *1645:* Mw Ferteodi Janos Angialosi ... es Istuan Deak Szenthiuani Nobiles ez dologban keozul eligalt personák [Hsz; BLt 7] ✱ *~ül fogott (köz)bíró* közmegegyezéssel felkért/választott biró. *1628:* Mw Domokos Istuan Alsoczernatoni Nemes szemely, Bak Janos Ikafalui, Teöreök Balas Alsotoriai lofeiek mindenik Kezdi szekben lakok, ez ide ala megh irt dolgokba(n) mind az ket felnek keözül fogot biray [IB]. *1631:* Mw Kelemen Jmreh czicziay Mikola Ferencz Borsouaj es Leorincz Ferencz szentmartoni czik szekben lako nemes szemelliek; ez ide ala meg irt dolgokban mind az ket felnek keozúl fogot biray. Adgiuk tuttara mindeneknek az kiknek illik[a] [IB. — [a]Köv. a részl.]. *1671:* az ide aláb megh irt dologhba(n) keozül fogot keoz birák [Désfva KK; LLt Fasc. 72]. *1679:* Mi kik ez ide aláb megh irt dologba(n) keozül fogot Birák vagyunk[a] [BLt 3. — [a]Köv. a nevek fels. és a részl.].

◇ **Szk:** *~re szolgálható levél* közös érdekeket szolgálható okirat; document/act de interes comun/obştesc; Urkunde, die zum gemeinsamen Interessen dienen kann. *1772:* Dobollyi Jóseph Uram minden eddig szerzett Káptalanbol s Conventből, innen s amonnan ... gyűjtött kőzre szolgálható Leveleit, köz haszonra szenteli [Nagylak AF; DobLev. II/436.2] ✱ *falu ~re való szedés-vevés* kb. a falu közszolgáltatásainak felhajtása; perceperea taxelor comunale; Einhebung der öffentlichen Dorfleistungen/des Kommunaldienstes. *1700:* Lőkös Pál többire világtalan, az Felesége gutta ütött ... Az Ecclesia is se⟨mi⟩ tereh viselést ne supportáltasson vele ... egyéb tereh viseléstől, akar mi nével neveztessék, ugy az falu közre valo szedéstöl, vevéstől immunitállya tellyes életében [Kibéd MT; MMatr. 191] ✱ *két ~ben/~ön* kb. kézen-közön; pe dincoace şi pe dincolo; auf irgendeine Weise. *1572:* kere(m) k: hogy k: az költzeghnek vgj vizelie gongiat hogj ket közbe k: kart ne valio(n) [Dés; BesztLt 3721 Lóri(n)cz deak Chyakor Jsztuanhoz]. *1666:* az Kun és Daczó familia is belé száll az jószágban, s két kőzben el foglaltathatná az fiscus azzal a praetensioval, mert két közben el pusztulni nem engedi, igazitsák egymásközött dolgokat [TML III, 617-8 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1671:* Édes Bátyám uram ... Az mi az élés dolgából Husztot illeti, az két közen nem csuda, de keres az maga-magának, ha Isten egészséget ad [TML V, 523 Bornemisza Anna ua-hoz]. *1678:* ha úgy volna módom benne, a mint nincs, Kgdhez mennék, onnét Urunkhoz, onnét Béldi Uramhoz, mindaddig, míg egyezségre hoznám a dolgot, hogy a magáéban élne csendesen, mindenek megbántódása nélkül, talán a két közben esnék valami az én horgomra is [TML VIII, 68 Wesselényi Pál ua-hoz].

II. *mn* **1.** közös, közösen használt/birtokolt; care este folosit/posedat în comun cu cineva; gemeinsam benützt/besessen. *1560:* Egy Emberre valo ezwsth sarkantyw zyw mely kewz Nagy Andrassal | Egy kys labas Ezwst serleg pohar keoz Nagy Andrassal | Wagyon harom Menes lo melyek keözeök Andrassal [JHb QQ Temeswary Janos reg.]. *1570:* Kaytar peter ... vallya, hogy Byro Matthe vgian chyak eo maga attha az kert foldeyert az lowat Eo neky, De eo azt Nem thwgya ha chyak eomagaye volt, vagy keoz volt az Theob attyafiaiwal [Kv; TJk III/2. 44]. *1606:* Valentinus Keoreosi de súkeo ... fassus est ... Zenat is buzat is ker uala az zena feleol azt monda hogi az keoz masal de ha el ozthato(m) abbol is megj ado(m) rezzit, az buza feleol azt monda hogj az az zent kirali andras ferencziel keoz de ha el ozthato(m) abbolis megj ado(m) rezzit [UszT 20/141]. *1632:* Vagion egi Bikk Makkos Erdejek, Korbi neuw faluual, es Alsó Ucziaual keőz [F.ucsa F; UC 14/38]. *1641:* Ha valami adossagh melj mégh Pap Janos Idejbe keoz volt, az megh bizoniultattua(n) Kuspal Balint vram es felesege ... a Creditornak fizesse meg [Uzon Hsz; Kp I. 53]. *1728:* Vagjon egj darab erdö ... ez is köz Gidofalvaval [Martonos Hsz; SVJk]. *1769:* Bartok András ... le kötö ... égy széna Rétit ... Mely széna Rét lévén köz a' Debitornak testvérivel, tsak à maga obtingensit kötötte le [Torockó; Bosla]. *1776:* eö Nsága bir itt égy Malmot, és égy halas Toot, de a' Halas Too három faluval köz [Mezőbánd MT; WassLt Andr. Czerjék (55) ns vall.]. *1812:* Cs. György Falváb(an) vagy annak Határáb(an) ... az ugy nevezett Csicson ... más közelebbi Helységekkel köz kö Szálasz Hegybe vágják Erdélybe a' leg nevezetesebb Malom köveket [Csicsógyörgyfva SzD; Ks 76 Conscr. 94].

Hn. *1228/1378:* progreditur in montem, qui vocatur Cuzberch [Gyeke K; BfO I, 6]. *1349:* kuzberch [Zsombor U; SzO I, 55]. *1366:* Abhinc ad alium locum venissent declinando infra Kuzberch vocatum [UC II, 262 Torda és Ajton közötti határjárás]. *1614:* Az keoz bercz oldalon [Egrestő KK]. *1650:* Az keóz bircz oldalon (e) [Burjánosóbuda K; BHn 40]. *1664:* a' köz bercz Meget (k) [M.décse SzD]. *1668:* Az keoz moczarban (sz). Az also köz mócsarban (sz) [Imecsfva Hsz]. *1681/1748:* à Köz bérczen [Tűr AF]. *1687 e.:* Kőz bércz farkánál (k) [Gyalakuta MT]. *1687:* Köz berek Sorkan [Menaság Cs]. *1691:* az köz Birczen az Kertek mellet (sz) [Fületelke KK]. *1699:* A Köz Bérczin (sz) [Backamadaras MT]. *1720:* Kőz bércz Sorkán (sz) [Menaság Cs]. *1737:* a Kőz bérczre ki járo ösvenjre rug véggel [Mezőbánd MT] | A Csinko Erdő közöt a köz Nyirb(en) [Nyárszó K; KHn 122]. *1758:* A Köz Ligetben (sz) [Inaktelke K]. *1761/1818:* a' Falu köz berke [Kisfalud MT]. *1762/1779:* A Köz Füben (sz) [Szilágycseh]. *1773:* Köz réz [Szárhegy Cs]. *1793:* a' Köz Lüget nevü hellyben (sz) [Inaktelke K]. *XVIII. sz. v.:* a' Közpatakon alól nevezetü hellyen (sz) [Zabola Hsz]. *1806:* A' Kőz Bértzen (sz) [Kusaly Sz]. *1815/1856:* A Közbircz nevü erdőnek a' közepén (sz) [Hidvég Hsz]. *1825:* A Falu köz Sikátora közt [Árpástó SzD]. *1864:* Közrcz havas tető kőszirtos erdős hely [Ditró Cs].

Szk: *~ élő hely. 1816:* Felele ... a Báttya Székely Sigmond ur ... iljen képpen: Azan két viz között lévö hely is Contractus mellett velünk köz elö hely lévén valamint az Intetö Közönség abbol maga hasznára hírünk nélkül az előtt job részit fel törte mivelte használta ugy azan a Nyomon müis a más részit szabadasan fel törhettük és azért potentiariusok nem vagjunk [Várfva TA; Borb II]. ✱ *~ erdőlő út. 1842:* a két renden lévö Birák ... el mentek az irt Erdös hellyen jelen lévö Gidofalvi Domokos urhoz kinek is tudtára adták hogy a Bartha familia Erdőbéli károsodását akarja meg láttatni általunk melyre azt felelé hogy ... ezen prétensio alatt lévö helyre Semmi modon bé nem botsássuk söt még ezen köz Falu

Erdőlő uttyán is oly véggel ki nem botsássuk hogy még azon le vágot Erdőbe bé is nézzenek [Albis Hsz; BLev.] ✱ ~ *lóház. 1585:* Hodor Domokosnak vagion egy lo haza az Kelemen Deak rezereol, de az ugy vagion hogj valamikor Kelemen Deaknak lo haz kelletik tahat zinte egy ollyan lo hazat epyczen Kelemen Deak az hatulso rezzen Hodor Domokosnak, mivel hogg (!) az koz lo haz el ne bontassek [HSzj *ló-ház* al.] ✱ ~ *öröksége. 1606:* mind az felperessel az peressel (így!) koz oroksegwnk Goro Andrasneúal köz Kata azonnial [UszT 20/43] ✱ ~ *tilalmas erdő. 1590:* az mellj keöz tilalmas erdeök vadnak ... mas nemes vduar haz helyemhez kit Acquiraltam [Szentdemeter U; Törzs] ✱ *vminek* ~ *volta. 1598:* Rettegj Mihali ... vallia ... Jstwan deak ... Az Anniais es huga Azonkeppen kertek hogi engedelmes legien az kutnak keoz voltabol [Kv; TJk V/1. 222].

2. közösségi/köztulajdonban levő; care este în proprietate obștească/comună; in gemeinsamem Besitz befindlich. *1583/1584:* Enis otth az falwban portionat(us) Vagiok ... Mykoron Zolgaim az en megh hagiasom zerint halaznanak ... ez fellieol megh Newezet zemelyek ... Inuadaltak eoket, vertek, haygaltak keowekkel Taglottak, vereket ontottak ... Myert hogy peniglen az zabad és keoz halazo wyzen ezt chyelekettek ... feyekhez zolok Mindenikhez [Újfalu K; Ks 42.B.9]. *1592:* ez Ieouendeo Zenth marton Napig halazza es vegie ki beleolle az mit talal benne Almadi gaspar es maradeka ... Annak vtanna ... keoz legien az tho es az hala is [Légen K; Ks].

Szk: ~ *máléföld* földközösségben élt/használt kukoricaföld. *1736:* A Boldudzi Praedium és Fejér nevú széna fű közőtt lévő köz malé földek [Mezőcsán TA; DobLev. I/160.21] ✱ ~ *marhalegeltető hely. 1766:* a Maros Sz: Királyi Határ és Köz Marha legeltető berkes hely [Náznánfva MT].

3. mindkét félre/mindenkire vonatkozó; care se referă la ambele părți; sich auf beide Parteien/jedermann beziehend. *1586:* En banyay Ianos ... vallom, Az Mire meg Eskwtthem az elek Janos zamara, Jgartho georg ellen, hogy az mely Ados Lewel keóz volt, vg mint szaz tiz forinthrul azt en az Ados lewelet Deputaltam elek Janosnak [Kv; TJk IV/1. 584c]. *1619:* az had oly, hogy mikor két erős had harcolni öszveáll, nemcsak egyik fél szokott veszni, hanem mind az két félnek köz az [BTN 260]. *1667:* ez ilyen változó keserves állapot mindenekkel köz és ha ma én rajtam, holnap más igaz hazafián, leányán történhetik [TML IV, 138 Árva Bethlen Drusiánna Teleki Mihályhoz]. *1772:* Látsziké ... hogy ... Groff Csáki Kata Aszszony ... Ádámosi Malmának mostani fogyatkozását nem egyéb hanem Le Sűllyedés és roszsz gondviselés okozza, ugy hogy kevés igazítással kóz és kúlönós kár nélkűl is Lehetne jobbittani ...? [Kük.: JHb LXVII/2. 356 vk]. *1847:* a köz urbarialis perökre teendő közköltségeket némely renitensek hordozni nem akarják [VKp 173].

Szk: ~ *módon. 1766:* A mult visitation meg itiltetett volt hogy a Pokai nemesség vagy Patronusi modon fizessen a Papn(a)k vagy köz modon, ne pedig ugy amint ennekelőtte ususban ment volt az ott valo némelly nemessek fizetése amelly anyit nem tészen mint egy jobbágy ember fizetése [GörgJk 207].

Sz. *1625:* az halal köz mindenikel de valamelliek Elsőben meg halna az Eleö fellre maragio(n) mindene [Szentimre Cs; UszT 17a]. *1755:* a halál az Iffiakkalis köz de az öröggök mindenkor közeleb vadnak hozzá ... s azért kevés javatskaimbol most eletemben akarok kglmetek előtt dispositiot tenni [Asz; Borb. II Rakoson lakó Néhai Ns Székely György Vram relictaja Ns Csipkés Borbára Aszszony nyil. Szaniszló Sigmond kezével].

4. közönséges, egyszerű; obișnuit, comun; gemein, einfach. *1560:* Eóth Aranias kalan Nyolch Ezwst feyeren keóz | Egy teőrók Buzgany az Nyele Ezwstos keóz [JHb QQ Temeswary Janos reg.]. *1627:* Feier apro szeoniegh Nro 7. Scallat seoniegh kettei veres, eggik kek Nro 3. Keosz veres szeoniegh Nro 3. Egj eoregh veres diuan szeoniegh [BLt I Béldi Kelemen inv.]. *1634:* 2 Keöz Arannyal Varrot ingh Váll [Kv; JHbK XVII/5]. *1687 k.:* Egy jofele sok Bogláru fék agytul f -/09 Egy köz negy Boglaru fék agytul f -/04 1/2 [Mv; MvRKLev. Vect. 13]. *1692:* Köz és Bécsi Lencse vetés egy kevés [Mezőbodon TA; BK Inv. 28]. *1701:* Az fono Aszszonyok(na)k fizetése edgy font Gyapjuert akár köz, akár jo féle, akár legjobbik féle fizetése légyen d. 18 [Kv; PosztCArt. 28].

Szk: ~ *apró futa. 1630:* Bolgar Janosne szolgaia hozot teöreök Országbol ... 10. végh koczkás futát ... d. 24 ... 52 vegh veres futa Eöuet ... d 48 ... 200 vég keoz apro futat ... d 48 [Kv; Szám. 18b/IV. 64 Hj] ✱ ~ *janicsár patyolat. 1630:* Huszár Peterne, viszen Nagy Baniára 1. végh keoz Jantsár pattiolatot tt f - d 12. 1. végh Eöregh Jantsar pattiolatot tt f - d 25 [Kv; i.h. 82 Hj] ✱ ~ *morvai jedél* fejrevaló/fejkendő fajta. *1620:* Fedelekreűl es Ruhakrul. Zaz eöregh Moruay fedelteűl f 2./. Zaz keőz Moruay fedelteül f 1./. Zaz paraszt fedelteül f - 50 [Kv; KvLt II/69 VectTr 15]. *1688:* Egy Eőreg Murvai fedeltöl f 3 //00. Egy köz Murvaj fedéltöl f 1//75 [BfR Vect.].

5. átlagos, közepes; mediu, obișnuit; durchschnittlich, mittelmäßig. *1761:* köz Mak termés Idején meg hizik 150, Sertés [Furksora H; JHb LXX/8. 260].

6. ~ *mester* közönséges céhbeli mester; breslaș de rînd/simplu; einfacher Zunftmeister. *1561:* Az ky ualaminemw ezwst miet wag arany mwiet megy akarna bochwltetni eg'eb köz mester meg' ne bochwlhesse hanem Chak az ket eskwt ceh mester, mert ha valamely köz mester ebbe atdya magat ket lot ezwston marad [Kv; ÖCArt.].

7. ~ *főrend ember* egyszerű főrangú ember; aristocrat de rang obișnuit; gewöhnlicher hochadliger Mensch. *1736:* Kétfelé eresztős hintaja az köz és alábbvaló fő rend embernek ritka volt, mert azt tartották, hogy az olyan hintó csak az urakot és nagy fő rend embereket illeti; sőt ha az apróbb rend fő embereknek csak kétfelé eresztős hintaja lett volna, megnevették volna vele, mint az kit nem illetne [MetTr 373].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az FHA-ból valók.

közadminisztráció közügyintézés; rezolvarea treburilor obștești; Erledigung der Angelegenheiten von öffentlichem Interesse. *1821:* az Ő Felsége által kegyelmesen ki botsátott Királlyi Biztosoknak adott utasittás világos értelme azt foglalja magában, hogy az ollyan közönséges Tiszt kitsapongásai, aki a köz administratio folyásában alkalmatlan akadályul szolgál vagyis akinek további a szolgálatban valo maradása a Föld népe meg károsittatásával lenne egyben köttetve, abban a Hivatalátol lejendő fel függesztéssel is megzaboláztassék [Szászrégen; TLt Praes. ir. 65/1827-hez gr. Bethlen Imre főispán aláirásával].

közadó impozit general; allgemeine/öffentliche Steuer. *1875:* Vevő Tamás Ferencz köteles ugy az ezen vásártol esett kincstári illetéket, és békebelezési kölcséget sajátjából fizetni valamint, a mái naptol járó kőz adót községi, s egyébb terheket hordozni [Madéfva Cs; Mt].

közadósság közös tartozás; datorie comună; gemeinsame Schuld. *1694:* Ersoknak egy iobbik Veres angliaj mentejét ... el attam kőz adossagba(n) [Kilyén Hsz; BLt 4].

közadózó adófizető; contribuabil; Steuer zahlend. *1843:* Sepsi Szent Györgyi közadozo Dragits Jánosné Balog Rebeka (33) ... vall [Sszgy; HSzjP] | közadozo Báts Kurta István (51) ... felel [Szacsva Hsz; i.h.]. *1847:* A bucsumi biró ezen rendelésemet megvivő négy pandúr által odavaló bucsumi közadózókat, úgymint[a] ... béküldeni ide Zalatnára kötelességének tartsa ... Tövissi Gergely m.k. szolgabiró [VKp 210-1. — [a]Köv. négy név fels.].

közajtó átjáró ajtó; uşă de trecere; Durchgangstür. *1657:* Az oláhoknak légyen külön lakások, mind mestereknek succrescenseknek, és külön valo auditoriúmok, udvarok; de az melyböl köz ajton öszve járhassanak: kik szép egyessegben is tartoznak egy massal élni ... Jmmunitások azon légyen, mely a' magyar scholának [UF II, 186].

közakarat közmegegyezés; acord comun; allgemeine Vereinbarung. *1568:* Petrus Czyolay (!) ... fassus est, Mikor az Kalmar lazlo hazayrol az pechyetet kőz akarattal le wonak, akor Kakas Andras az hazban akar vala maradny [Kv; TJk III/1. 240c]. *1578:* wegeztek keoz akaratbol es Tanachybul, hogy senky zabados ez contributiobol vgy mint ostoradobol ne legie(n) egieb biro vrammal Tanachyawal egietembe [Kv; TanJk V/3. 167b]. *1587:* Kalnai Bornamiza Janos ... Es vesseleni ferencz ... Sarmassagi Miklossal es felesegewel Rewai Annawal sokat tractalnak ... keozteok akkor keoz akaratbol bizonyos vegezesekis leon [Hadad Sz; WLt]. *1697:* a' Becsületes Unitaria Ecclesiának ... izenetet tegyenek hogy köz akaratbol a' dezmai sok abususok iránt ő klkel edgyüt orvoslást tegyenek [Kv; SRE 54]. *1714:* Néhaj Mltgs Ur Josika Gábor Ur(am) Successori ... eddig fenn forgo Controversiakat amicabiliter kiványák ... revidealtatni ... Mely arbitrativára is ... denominalak közakarattal ... Attyánk fiait[a] [Nsz; JHb XLV gub. — [a]Előtte a nevek fels.]. *1732:* erdőt köz akaratul hordott az egesz Falu [Türe K; Told. 21]. *1777:* a Falunak és az Ecclesiának köz akarattyábol esett ottan Lakot Molduván Szávulynak a Telekre valo ki rakottatása [Mezőpagocsa MT; BK. Moresan Lepedát (60) zs vall.]. *1814:* Közönséges osztatlan Tilalmas erdő is vagyon In Fitzgigov, mellyet most nem régiben a' Possessor Urak köz akarattal fel-tiltottak [Benedekfva Sz; BetLt 3].

közállapot közrendű állapot/helyzet; situaţia oamenilor de rînd, clasa de rînd; gemeiner/niedriger Stand. *1657:* Popazogli Mehemet pasa, részeges török, de igen hires vitéz ember, az fejedelemnek nagy jóakarója, mert közállapotból előbb-előbb az ő commendatioja által promoveáltatott [KemÖn. 76].

közanya azonegy anya; mamă comună; gemeinsame/die gleiche Mutter. *1842:* Terühnek ... csakis azon 14 Válto Rhforint állittatik meg, mellyet a' Kőz atya néhai Lengyel Ádám, és a' Közanya néhai Bálint Er'sebeth ... vettenek vala fel [Szászrégen; DE 2].

közárpa közönséges árpa; orz comun; gemeine Gerste. *1683:* Szemen szedet buza van Cub 15 // — Mosot buza Cub 70 // — Kőzőnseges buza Cub 80 — ... Szemen szedet Arpa Cub 2 // — Köz Arpa Cub 30 // Arpa Kasa Cub 3 // [Fog.; UtI]. *1684:* Szemen szedet buza Cub 25 // — ... Mosot buza Sax Cub 22 // — ... Közönséges buza Cub 266 // — ... Utoly buza Cub 10 // ... Szemen szedet Arpa Cub 6 // Arpa Kasa Cub 2 // — Kőz Arpa Cub 10 // [uo.; UtI].

közárultatás nyilvános árusitás; vînzare/desfacere publică; öffentlicher Verkauf. *1824:* Most esett értisére a Dési Ns Közönségnek, hogy az Ur[a] idegen helyről valami Sert hozottatván bé Dési Várossában a maga által Grof Haller János Urtol ki arendált Fogadoban köz árultatásra ki tétette, 's talán Czégért is tétetett annak [Dés; DLt 206. — [a]Novák Márton árendátor].

közárverés nyilvános árverés; licitaţie publică; öffentliche Versteigerung. *1846:* minthogy pedig még számos gerendák meg fognak a hid munkája be végzésével maradni azok köz árverés uttyán adodjanak el, a majorság Pénztár javára [Dés; DLt 858/1847].

közasszony közrendű asszony; femeie de rînd; Frau von gemeinem Stand. *1736 u.:* A militia, mikor látja mely czifra a közasszony, leány, nem hiheti el, hogy a portiózó ember olyan elnyomorodott szegénységgel legyen [MetTrCs 468].

közasztag közös gabonaasztag; stog comun; gemeinsame Getreidefeime. *1634:* Rwczról[a] iutot az keoz Asztagbol kegd szamara Cub 70 azt elczereltem Tauasz buzan [UtI. — [a]Mezőrücsről (MT)].

közasztal közönséges (festetlen) asztal; masă (nevopsită) obişnuită; gewöhnlicher (unbemalter) Tisch. *1648:* Be menvén ... az eöregbik Udvarlo házban ... Vagion benne 2 fejér köz aztal lábastol; négy köteött béllett padszék a falok mellett [Komána F; UF I, 829].

közatlasz közönséges atlaszselyem; atlas obişnuit; gemeiner Atlas. *1599:* Nemet János Hozot Bechj Murhat ... 2 Fel Veg keoz attlachott 1 // — ... Fel Veg Viragas Aranias attlachott 2 // [Kv; Szám. 8/XIV. 36-7 Hj]. *1620:* Egy sing Aranyas Atlacztul f — /20[a]. Egy vegh karmasin Atlacztul f 4/ ... Egi sing keoz Atlacztul f-/5. Egy vegh fel Atlacztul f — /50 [BfR VectTr. — [a]Itt és alább: a fizetett harmincad]. *1688:* Egy sing Aranyas Atlatcztol f — //30 ... Egy singh Karmasin Atlatcztol f — //15 Egy sing Köz Atlatcztol f — //07 1/2 Egy vegh fél Atlatsztol f — //75 [i.h.].

közatya azonegy apa; tată comun; gemeinsamer/der gleiche Vater. *1825:* két gyermekeit Erszényes Istvánt, és Erszényes Máriát a' köz Atya Erszényes 'Sámuel az irt gyermekei személlyes megedgyezésekkel a' Káptalani,

és Nagylaki belső és külső Javaiban e' következendö modon osztoztatta meg[a] [Nagylak AF; DobLev. V/1099. — [a]Köv. az osztozás részl.]. *1842:* Terűhnek ... csakis azon 14 Válto Rhforint állittatik meg, mellyet a' Kőz atya néhai Lengyel ádám, és a' Kőzanya néhai Bálint Er'sebet ... vettenek vala fel [Szászrégen; DE 2].

közbaj közügy; treburi obşteşti/publice; öffentliche Angelegenheit. *1819:* Műller János pedig a' mi olta esmerem mind jo, betsületes, és jámbor embernek tapasztaltam; ... a' maga szolgálattyán kivűl valo dolgokba, vagy Falusi kőz bajokba magát soha sem elegyitette [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

közbámulat általános csodálkozás; mirare/uimire generală; allgemeine Verwunderung. *1815:* több idei szenvedéseiből közbámulatra, ucsidni kezdve, örvendezni engede képzelődésem [ÚjfE 15].

közbarázda határbarázda; hat, răzor; Grenzfurche, Gewende. *1700:* itt a kis patakot az kőzbarázdára vitessek eo Nágok [Kelementelke MT; EHA]. *1736:* a Máhulluy (!) résre excindált Nyil szénafűven alol a kőz barázdáig 11 Nyil szénafű [Mezőcsán TA; DobLev. I/160.17]. *1769:* a' kérdésben nevezett két rétek kőzt vagyon égy köz Barázda, és a barázdának ut felől valo végin égy kö, de az Határ kőé ...? nem tudom [Apahida K; JHbK XLII/24].

közbársony közönséges bársony; catifea obişnuită; gewöhnlicher Samt. *1599:* Simon Deak Hozot. Karolibol ... Egy Ball Barazlaytt 3 //– ... Fel veg keoz Barsontt 1/– [Kv; Szám. 8/XIV. 7 Hj]. *1620:* Egy sing Aranias barsontul f — 25[a] ... Egy Vegh Dupla Barsonitul f 4/ Egy Vegh keóz Barsonitul f 2/ Egy sing Karmasin Barsonitul f — /15. Egy sing Tarka Barsontul f — /15 [Kv; KvLt II/69 VectTr 7-8. — A fizetett harmincad]. *1688:* Egy sing Aranyas Bársontol f — //37 1/2 ... Egy végh Dufla Bársontol f — //30. Egy végh Köz Bársontol f 3 //00. Egy sing Karmasin Bársontol f — //22 1/2 Tarka Bársontol f — //22 1/2 [BfR Vect.].

közbátorság közbiztonság; siguranţă publică; allgemeine Sicherheit. *1807:* meg intettettem Ágh Josef ö kegyelmét, hogy az erőszakaskodástol ... szűnnyék meg ... de ezt ugy látom foganat nélkül, mivel magánas Jussainak képzelődéseinél fogva ... Elöl jároinak a' köz bátorságra intézett rendeléseit meg vetéssel fogadgya [Balázstelke KK; DLev. 4. XXXVIII]. *1840:* a Tkts Nemes Tanáts ... méltoztat a köz jora bátorságra fel ügyelői körőből (!) ki folyolag a dolgot investigaltatni, addig is ki kérvén a gyilkolni törőt Urátol, s el záratni [Dés; DLt 848a]. *1856:* Bocskor Klárát azon Déési el tserélt Házakbol ... erőszakosan ki hányván ... ezen Zenebonás erőszak által ... a köz bátorság fel háborittatott [HG Gr. Kornis lev.].

közbeáll vkik közé áll, közéjük lép; a se interpune, a interveni; zwischen sie treten. *1584:* Coloswary Ianos vallia ... eozwe zeordewlenek ... Negszeris leottek tamattak az eleót a' legenekre semmy intesemet Nem fogadak hogy bekewl el mennenek maga keozbe Alwa(n), Altal toltam az hidonis hazaiok fele eoketth [Kv; TJk IV/1. 349].

közbecs 1. hivatalos becslés; evaluare/estimare oficială; amtliche Schätzung. *1662:* Melly executióra, igazságtételre ... rendelendő személyekkel, tiszteknek minden jószágoknak elvesztése és a fő- s vicegenerálisok által ottan a végházakhoz való foglaltatásának és nem különben, hanem közböccsel való visszaváltathatásoknak büntetése alatt köteleztettek vala [SKr 279-80]. *1816:* ha történnék, hogy a jószág kiváltásokor, a mostani allapottyanal jobban találtatnék a melioratio által, azt a kiváltó fél ... kőzbecs szerint tartozzék refundalni [Nagylak AF; DobLev. V/998]. *1830:* A Telket a melly állapotban által vészi ... ki költözésekor abban az állapotban remittallya, hami kárt azokba maga, vagy cselédjei okoznának, azt köz betsek mellett refundalni köteles lészen [Kv; Somb. II].

2. a dolgok értékének kirendelt v. választott hites személy általi meghatározása; valoare determinată prin estimare de o persoană delegată sau aleasă; die Bestimmung des Wertes der Sachen durch eine bestellte od. gewählte beeidete Person. *1677:* A' Székelységen tollaltatot a' köz bötcsel valo élés, hanem capitalis summaval éllyenek, pro communi decreto végeztetet [AC 204]. — L. Dósa, EJt II, 237.

közbecsűs hivatalos becslő; persoană autorizată care participă la o evaluare/estimare, estimator oficial; amtlicher Schätzer. *1816:* azon Telken lévő minden neven nevezendő Épitmények, valamint Szintén a kertben lévő Industriák köz Betsűsök által ... igasságoson meg betsültetvén, azon betsűnek menyisége ... a Ns Uradalom Cassájába bé szolgáltassék [H; Ks 91.C.8].

közbefog közrefog, bekerít; a încercui/împresura; ein/umkreisen. *1705:* Azt beszélé Cusani generál ... hogy ő bizonyosan tudja, hogy az jövő companiára Badensis egynehány regimenteket küld be, akik Pálffival vannak. Azokkal megegyezvén, egy ilyen armada lészen belőle, és azután közbefogják a kurucokat, és felel felőle, hogy a jövő nyáron csak egy erősség is nem lesz a kurucoké Magyarországban [WIN I, 620-1].

közbefont közéfont; care este împletit între două lucruri; dazwischengeflochten. *1783:* A Béres ökrök pajtája ezen Ló Istallotol közbe font sövény kertel Separaltatik [Mocs K; JHbK XXXI/1.6].

közbejő 1. beleavatkozik, közbelép; a interveni, a se interpune; dazwischentreten. *1816:* szokot közben jönni gyakorta köztők mint oeconomus Tiszt ... az Hajdukokotis arra inti hogy ne hajtsanak benűnköt, mint a barom [Déva; Ks Misc. 86/4]. *1824:* el foglaltunk ... Lá Pojáne in gyál, égy darab erdöt, de a midön fel akarok fogni, közbe jöve Tktes Székely András Ur, s azt kiváná hogy ezen darab erdönek fele a maga számára tiltassék fel [RLt 0.1].

2. *akadályok jönnek közbe* akadályok lépnek/merülnek fel; se ivesc dificultăţi; Hindernisse treten auf. *1794/1795:* némelly Ecclak el foglaltatott örökségek iránt nem a' maga idejebe, hanem nemellykor egy nehány Esztendők utan lettenek a' Panaszok midőn azok-

nak viszsza perlesekbe akadallyok jöttenek közbe [M.bikal K; RAk 13].

3. vmi közbeiktatódik; a fi intercalat ceva; etw. dazwischengeschaltet werden. *1823–1830:* Jött azonban egy más történet is közbe [FogE 81].

közbejöhető 1. időközben adódható; care pot surveni (între timp); sich inzwischen ergeben könnend. *1843:* Királyi Arenda 's más közbe jöhető Rovatal terhe ... a Haszonbérlés ideje alatt a' Haszonbérlőn feneklik [Nagylak AF; DobLev. V/1248].

2. bekövetkezhető, felléphető; care pot apărea (pe parcurs); auftreten/erfolgen könnend. *1848:* Fáj és vérzik szivem ezen rend kívül valo méltatlanságnak terhe alatt, és az oraként közbe jőhető gutta ütéstől tsak az Isteni kegyelem tarthat meg továbráis [Koppánd AF; i.h. V/127].

közbejött 1. időközben bekövetkezett; care au survenit între timp; inzwischen erfolgt. *1804:* Gyeresi Griseldisnek, Benkö Ferentznének, mint a' kire Mohai Kristina Szöts Jánosne közbe jött halálával ézen per törvényesen leszallitatott, mint Fel peresnek, es ingerensnek ... perében Itélet [Mv; DobLev. IV/872 tábl.]. *1837:* ezutánn a' Megye Birák a' Tiszt. Paptol, Pátronusoktól, és Presbyteriumtol Candidáltassanak, kik közzül a' Megyegyülésibe Szozatok töbségénél fogva meg választtatott személlyt a' Tiszt. Pap eskesseis fel Illy modon tőltessék bé az akár mi okon kőzbe jőtt Hitesi (: Presbyteri :) üresség is [Szentbenedek MT; HbEk].

2. időközben felmerült; care a apărut între timp; inzwischen aufgetaucht. *1803:* sok közbe jött akadállyoknak el háríntások után menének és lépenek a' két felek ... egyezésre [Kvh; HSzjP].

3. időközben megejtett; care s-a produs între timp; inzwischen gefällt. *1831:* Dregán Vonutz ... közben jött Confrontáltatásával, mind tsak azt erossiti, hogy ő azon ejtzaka ... mind a Guja mellett volt [Dés; DLt 332.10].

közbejötte 1. (vkinek időközben való) megérkezése/érkezte; în momentul sosirii cuiva; js Dazwischenkommen. *1849:* csak is a' tiszt közbe jöttekor valék a Kelemen Béni Szállásán [Kv; Végr. Vall. 50-1 Krizsán Mária vall.].

2. ~*vel* vki közreműködésével; cu concursul cuiva; unter js Mitwirkung. *1846:* minden Jovakat a' tisztelt uj Curator Urnak, az Árvai Szék akkori Biráinak közben jöttekkel számban adtam [Ne; DobLev. V/1258 Nagy 'Sigmondné aláirásával]. *1853:* méltoztasson ... a' dolog állásárol ... egy saját kebeléből ki nevezendő, 's az én, vagy e' végre megbizando személyesem' közbejötével a' hely szinén szemlét tartando Bizottmány által meggyőződve, — annak végrehajtásához ... hozzájárulni [Kv; Pk 3]. *1865:* az asztalos ifiúság ... a bejáro mester urak kőzbe jüttével elhatározták ... hogy a társaság ládáját átt tegyék Lászlofi Antal urhoz [Kv; ACProt 43].

közbejövés 1. közbejövetel; intervenţie; Dazwischenkommen. *1824:* az Tisztelt Aszszany ... kaszállomat zálogul használhassa és birhassa minden törvényes lépes közbe jövése nélkül mind addig valamig azon pénznek meg adásával kiváltam [Ne; DobLev. V/1093].

2. közreműködés, részvétel; conlucrare, concurs, participare; Mitwirkung, Teilnahme. *1807:* azakat a jokat a mellyeket néhai Szekelly Mihally Uram maga kezén hagyatt ... mindetig Székelly Mártan Curalta mivelte ... a maga okreivel Szantatta oeconomizálta a Leanyak(na)k minden közb(e) jővesek nelkül [Sinfva TA; Borb. II Pető Ferentz (67) szabad személy vall.].

közbejövetel 1. közreműködés; concurs, sprijin; Mitwirkung. *1809:* (Az olyan jb-ok) kiknek a fényes Porta Jobbágyoihoz praetensiojok vagyon ... ezen praetensiojokat a Constantinápolyban lévő Austriai Császári és királyi Internuntiatura közben jövetelével kiványák fel vétettni [UszLt ComGub. 1208 a gub. Kv-ról]. *1823:* Hogy ezen Inventáriumba az én közbejövetelemmel leirt Vagyonokot ... kezemhez és számadásom alá vettem legyen — azt ezennel meg esmérem [Nsz; DobLev. V/1080.7a]. *1827:* a mai napon azon minor potentiás perre nézve, melyet Néhai Ladnotzi Horvath Sámuel Ur Néhai Testvérem Dobolyi Josef Ur ellen egy Koppándi Hajos Malomért ... folytatott ... a' Tkts Törvényes Generalis Szék által ki rendelt ... Békeltető Birák Urak közbe jövetelekkel ... a' békesség meg esett [Ne; i.h. V/1124].

2. beavatkozás; intervenţie; Eingriff. *1811:* Czáp Alexa ... vette észre hamarább a' Tüzett ... De ... Falusi Biroi közben jövetel által a Tüz meg oltására ki nem szóllittattunk [Cold K; JHb 5.3/3 Idősb Stéfán Szimion (60) col. vall.] | azon meg neveztem Hellyek ... ez előtt mint égy Tizen hat Esztendőkkel a' Czoldi Határtol Tiszti közben jövetel által el vétettek és az Vár Erdejéhez aplicáltattak [uo.; i.h.].

3. hozzájárulás; contribuţie; Beitrag/steuer. *1836:* Idősbb Dobolyi Sándor ... A Patzolai közős Perek Fojtatására Esztendőnként igért 30 VForintakat ... egyedül fizette a Tekintetes Aszszonynak leg kissebb közbe jövetele nelkül [Szentbenedek AF; DobLev. V/1214].

közbejövő közbeeső; care se intercalează; dazwischenliegend. *1827:* Szeptember Holdnapja 24-k napján (: a' közben jövö 23-ik napja Vasárnap lévén :) ... meg jelentem [Fejér m.; DobLev. V/1126.8].

közbe-közbe 1. itt-ott, helyenként; (pe) ici, (pe) colo, pe-alocuri; da und dort, stellenweise. *1671:* azokat a negyvenkilencz falukat is oly formán iratták fel az regestumban, hogy közben-közben sok falukat ... ki hadtak a regestumból [TML V, 157 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1697:* Egy hármas karikás, és kőzben kőzben holyagos arany láncz eo; melyben vagyon ötven három darab láncz szem és öt zöld Zománczos holyag [KGy]. *1732:* Ezen földet kőzben kőzben meg szaggatnak, holmi Szakadásos bokros heljek [Kóród KK; Ks 12. I]. *1733:* Tiz Arany Gombokbol állo kőzbe kozbe jo fele fejer Gyöngyökkel elegittve nyakra valo [Borb. I Kelt: in Conventu Csikiensi]. *1736:* van az Veteményes Gyümöltsös kert ... van benne egy darabotska veteményező helly, és kőzbe, kőzbe Mesgyéin Egres, és Tengeri szőlő fák [Sárpatak MT; CU XIII/1.71] | Az urfiuk olyan apró mint a bab csigákkal rakatták meg szijszerszámokat, melyet gyöngycsigának hittak, kőzben kőzben sok féle szinü öreg, mint egy kis alma, tengeri csigák levén rá csinálva [MetTr 348]. *1775:* A' Jo Peter Cserějének harmada ...

tsak valami tisz fen állo ág nélkült valo Csutak Fái levén, közbe közbe kaszállják [Szentpál U; EHA]. *1781:* a Nyáros nevü Erdőben Cseplesz Erdő. Közbe közbe vagynak nagy Cserefák [Rigmány MT; LLt].

2. egyszer-egyszer, időnként; din cînd în cînd; dann und wann, zeitweise. *1740:* a' Sertések szép husban vannak ... mitól fogván a' Csoljan[a] éli jött mind adtan(a)k közben kozben nékiëk [Noszoly SzD; ApLt 2 Bak András Apor Péternéhez. — [a]Értsd: csalán]. *1831:* Magistratualis Rab Dregán Vonutz ... közbe közbe confrontaltattvan, az arrol keszült Operatum ... ehez mellekesittetik [Dés; DLt 332.18]. *1850:* szegény Anyám ... feküttís közbe közbe ... most hála Istennek jobban van [Kv; Pk 7].

közbelső l. közbülső

közben I. *hsz* **1.** két dolog között, közötte; între ..., în locul dintre ...; zwischen (Dat.). *1730 k./1770 k.:* Tekintetes Hegyesi Mihályné Aszsz(ony)om Cserényi Kriska Aszszony Istenes indulatjából conferalt és adott a' Sárvári Eklának az Urnak asztalára való abroszt, melly két szély közben a' székelyek(ne)k egybe foglalója tsipke [Sajósárvár SzD; SzConscr.]. *1753:* vagyon ... földben fel ásott Tölgy fa szaru és koszoru fákra ugy tölgy fa folyo és Mester Gerendákra sövenyes tapaszos jo padlásu epült két hazok közben levő pitvarokkal edjütt [Veresegyháza AF; Told. 18]. *1792:* (A föld) az Excellentiad földétől közben huzatott barazdával meg külömböztetett volt [Kük.; JHb XIX/36]. *1823–1830:* Eszem hát a sarkalat kenyeret ... nézem, hát közbe vajjal meg van kenve [FogE 203].

2. közibe, vmi közé; între; zwischen (Akk.). *1592:* Kuti Janos vallia ... Mikor en az keo falt el inditottam volna Zegedi Gaspar zamara eppiteni az zeget ... Berekzazi feleol az falnak az oldalaba wtteottem: es ahoz keottem az sinort; de ... Berekzazi Lukachis mikor megh latta ... A Sinort en vele(m) le vetete, Es keozbe a' horgiolasba vonata, hog vigie(m) fel a' falt vgimint Zegedi Casparnak sajat feolden [Kv; TJk V/1. 273].

3. közbe-közbe, helyenként; pe alocuri, pe ici pe colo; zwischendurch, stellenweise. *1737:* A Kis bükkes mellynek Verőfényes fele tölgjfás ... az észkassa bükkes fiatalos, közb(en) meg élemedett Bikfák is vadnak [Nagyida K; Told. 11/73]. *1772/1802:* (A) Nyikita Pojanaja nevezetű kaszállo Irotvány ... egeszszen a közben lehető irtatlan bokros helyekkel együt ... Nagy Kristolczhaz tartazo kaszállo Irotvanynak iteltetik lenni [BSz; JHb LCVII/8. 135]. *1864:* Emberfő erdős veszes legelő közben kaszálok is vannak [Remete Cs; GyHn 50].

4. aközben, azalatt; între timp; inzwischen, indes(sen). *1570:* Mongya volt Trombitas Demeter hogy ha ki zabadwlhat Megh allya Bozzwyat rayta ... hogy ok nelkwl megh fogatta, es keozbe zyttais Zabo Janost Hwnyady esthwan ezt vallya ... kerdi volt Theole Mint Jart Zabo Balintal, Bezelly volt neky Kalara es Keozbe zydyais volt Balintot [Kv; TJk III/2. 31, 55]. *1625:* közben egy nagy cserge sátort vonata fel az vezér [ToldE 237]. *1846:* népdalokat olvastam közben szunyokálva [KZsN]. *1852:* a' hegyre fel mentem volna — közbe nagy tolvaj kiáltást hallék [Dés; DLt 747].

5. viszont (mostan); în schimb/însă (acum); da/hingegen. *1629:* Az szombatfalvi majorban Vagyon két szoba egy fedél alatt, egyikben ludakat tojtat az tyukászné másikban maga lakik, harmadik füst ház, közbe borjukat tartanak benne [Szu; SzO VI, 102-3 Székelytámadt vár lelt.].

II. *nu* **1.** vmi között; între; zwischen (Dat.). *1607:* Tudok 5 hold feoldet az Zent Simoni es Zent Imrehi hatar kozbe melliet Becz Imreh uram penzen ueot uala megh [Szentsimon Cs; BLt 3 Hollo Antal (53) pp vall.]. *1646:* jtt az Jeney hátár közb(en) az Ket vjz kózót az szelleő szügeteb(en) [Jenő SzD; THn 30]. *1748:* A Berek közben vagyon ismét egy darab északos oldal, ebben is valamire kellő jo[a] nincsen [Koronka EHA. — [a]Tollban maradt: fa].

2. vmely időköz/vminek az ideje alatt; în timpul/intervalul a ceva; während irgendeiner Zeitspanne/der Zeit einer Sache. *1555:* Atyafi atyjafia ellen idegennek semmijét el nem adhassa, sem el nem vallhatja; ha elvallotta volna is, ha 32 esztendő közben tilalom lett volna benne, a vér gyökér vissza veheti [Szu; SzO II, 121]. *1575:* Mindenképpen Akaryak es Iovalliak, kerykis Azon eo kegket hogi keoweszek az egyeszeget es Bekeseget Minden Ideoben ... Az Bekeseg keozben penig az waros ely tewedet penze Mindenestwl ely ne veszen [Kv; TanJk V/3. 119a]. *1644:* Mikor az vezedeleo(m) keozbe(n) Segesuarra kelleteót futnunk vala Janos deak az megh holt felesegeuel oth vala [Mv; MvLt 291. 436b]. *1668:* Molnar al(ias) Porfiras Ianos ... ez mostanj Haborusagos wdób(en) az Budjdosas közben valami Tehen Niuzasba(n) talaltatot tőbekel edjöt [M.köblös SzD; RLt 1].

Szk: *ez idő* ~ ezalatt. *1579:* ez wdo kozben ismegh izen Zsylwaszy (!) Balas [Dés; DLt 205].

3. vmely cselekvés/történés alatt; în timp ce făcea/se întîmpla ceva; während. *1591:* Zygiarto Daniel ... vallia ... az vetelkedes keozbe ... azt monda az Sos Nemzetsegh Kouacz ferencznek[a] [Kv; TJk V/1.110. — [a]Köv. a nyil.]. *1592:* Zabo Marton vallia ... Mihal ez feleseles keozbe azzal menti magat, hogi eo neki ketelen kellet akkor az hazbol ki menni [Kv; i.h. 287]. *1599:* Hoszu Marton ... vallja ... Az Tanch keozben minth eset Konch Pal es Darabos Janos keozeot az haborusagh azt en nem lattam [Kv; TJk VI/1. 326]. *1613:* Osvat Anna harom pislent nioma meg tusakodas közben [Szentimre MT; KJ]. *1686:* az mulatás közben hozodék elé az Istva(n) Ur(am) hol mi alkalmatossága ... hogy eő kglme ... Bethlen falvan ... a' szőlős kertb(en) ezer Tallért Talált [Dánfva Cs; Bk]. *1749:* Román Marján Oltján Toma, es Szakács Josziv Tompi Gyurkával veszekedes közb(en) ellenkedten(e)k Botokkal [Marossztkirály AF; Told. 25]. *1796:* gyere Nyikoláj tsinálly hányást ide a' fűzfa irányába mert itt a' határ ... még azt mondotta, a' hányás tsináltatása köz(be) most majd el válik a' szar a' májtol tsak tsinálly ide egy hányást [Panit Sz; TSb 2]. *1844:* Ada Josef Ur pedig egy páltzával döfödött bé az Udvari Jobbágyokra, a mikoris edgyik ... az ellentállás közben Ada Josef Urnak ... a karját meg találván taszitani nagy tűzzel kérdezték, hogy ki légyen az az ember nevezzük meg [Szárazpatak Hsz; Berz. 17].

Szk: *álom* ~ *hall. 1602:* Nyreo Danielne ... vallia ... Amikor ez az loppas esset akkoron etczaka elseo Alomban alom keozbe hallek valamy zeorgest ennekem vgy tettzet mintha Aytot zeorgettek volna [Kv; TJk VI/1. 618] ✱ *beszéd/szó/szóbeszéd* ~ beszélgetés köz-

ben. *1570:* Martha Patkay Nagy Lazlone Azt vallya, hogy ... Theob zo Bezed keozbe Ezt Monta Markos Antal[a] [Kv; TJk III/2. 138a. — [a]Köv. a nyil.]. *1606:* Az zo keozbe hallam monda Tibald Péter hogy Tud eö olljan igazat mo(n)danj mi(n)t eó [UszT 20/146 Georgius Koúacz de Kadiczfalúa jb vall.]. *1631:* effele szobeszed keözbe monda Nagy Ferencz hogi meni el te utalatos oczmanj fogas, menj az szeölöre s kapalj az fogaddal [Mv; MvLt 290. 260a]. *1780:* Hallottam Csereitöl magától kérkedve beszélleni, hogy nékie elég pénze vagyon, s fel tzifrázhattya a Feleségit ... ezt is mondván beszéd közben: de külőmben kurvannya az illyen attáknak, mi gondja réá akár kinek s mi baja vélle, a magamébol tsinaltatom [Bethlen SzD; BK. Juliana Ersekujvári conj. St. Butzi (24) vall.] ✱ *(bor)ital* ~ italozás közben. *1570:* Kis Gabor ... vallia ... volt eoneky korchomaya, Es oda Mentek volt az Eo hazahoz Janos kenez es Balinth Thywadar, hallotta az Bor ital keozbe hogy feddeotek Egymassal [Kv; TJk III/2.9-10]. *1628:* Annak felette Bor ital keözben ... az földhöz vert es zidot hogi mas emberhez ia⟨rok⟩ en [SzJk 21 válóperes asszony panaszából]. *1751:* az katonák ital közben mulatvan ... Vándor Juon is oda jöve és két vagj három ejtel bort megh ivék [Balázstelke KK; IB. Georg. Remper (40) jb vall.] ✱ *mulatás* ~. *1733:* mikor a' Társaság edgyüt vagyon, akár mulatás közben, akár másképpen, Senki a' másikat pirongató Szóval ne illesse [Dés; DLt] ✱ *szüret* ~. *1687:* Anno 1687 mense Septembris. Szüret közben jött reánk az római császár őfelsége armadája [Kv; KvE 219 BP] ✱ *törvény* ~. *1590:* azok az megh newezet feoldek mi reánk szallott feoldek voltanak benneis voltunk szantasunkba(n) eo penigh soha Nem birta ez eleott hane(m) az teorwenj keozbe(n) rea ment hatalmosul [UszT]. *1600:* Wegezetre hogy teorweny keözbe rea me(n)tek marhaiokkal Juhokkal, azert az nagy hatalomnak terhén negy giran agraualtatnak [i.h. 15/71]. *1606:* Azertt miertt igj hatalmaskodott rajtam teoruin közben az felperes ... az zitokert nieluen uagion ... az foldre ejtesnek terhen 24 ghiran [i.h. 20/275].

4. két időpont közötti időszakaszban; în intervalul ...; zwischen (zwei Zeitabschnitten). *1600:* Ket Karaczo(n) keozbe holtak az Jspotalybol harman megh [Kv; Szám. 9/XIII. 14 Damakos Máté isp. m. kezével]. *1657:* Lött az megmátkásodásom anno 1631., midőn járnék 24 esztendös koromban aratás és szüret közben [KemÖn. 151].

5. *város* ~ a város közbe/közé, a város számára; pentru oraş; für die Stadt. *1584:* Az vendig vago pedig ket Rendbeli eggik eöreöksiges varas beli ezek adotis attak az varos keözben azokat eg Teorwinnel iltetik az poztos sowagokkal [Torda; DLt 212].

közbenjár a interveni, a intra în acţiune; vermitteln, intervenieren. *1896:* Te, majd (amint megérik a tervem) a K. Zs. T[a] érdekében meggyötrünk téged. Nem hogy irj, de közbejárj egy nagy terv megvalósítására [PLev. 183 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Kemény Zsigmond Társaság].

közbenjárás intervenţie (în favoarea cuiva); Verwendung, Intervention. *1663:* Ehhez járulván penig Kegyelmed személyére nézve fejedelemasszony szerelmes atyánkfia közbenjárása, könnyen arra hajlánk, hogy Kegyelmedet mostani tisztiben meghagyjuk [TML II, 479 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1759:* Néhai Nemzetes Solymosi János es Desi Uraimék maradékjok ős házát ki őrökösitette meg, ki közbe járása által, minémü praetextusokkal, es elmes talalmanyokkal [Mv; Told. 23]. *1772:* Kerekes Mihalyné és Fia György beszéllették hogy Fazakas Madaras János mi képpen verte meg az apját idvezűlt Madarasi Ferentzet, melyet Egri Gergel Uram közben járása által csilapitották el [Dés; DLt 321.78a Andreas Ispány (48) ns vall.]. *1776:* Eszre vévén ä M Groffné, hogy a M Praepost Ur elmulhatatlanul meg akarja esketteni, M. B. Henterrel Annikó Kis Aszszony ö Ngät, M. B. Révai Lajos Urat Kérte ä Kőzben járásra, hogy ä M Praepost Vinné véghez meg ne eskettené M. B. Henterrel a' Leanyat Anniko Kis Asszony ö Ngát [Kóród KK; GyL. Lad. Lenger (20) famulus vall.].

közbenjárhat működhet; a putea acţiona; sich betätigen können. *1663:* Uram, ha az te szined előtt kedvet találok és tenéked tetszik az én tovább való életem, segélj meg engemet ... és hordozz kézen fogva engemet, hogy minden akaratod szerént való hivatalimban az te tetszésed szerént járhassak közbe az te népeid előtt [Kv; KvE 187-8 LJ].

közbenjáró I. *mn vall* care mijloceşte; fürbittend. *1710 k.:* Ez csinálta eleitől fogva az Istennek és az egy közbenjáró Úr Jézus Krisztusnak ... és az érettünk törekedő Szentléleknek ... társává az angyalokat, a Boldog Szűzet és minden szenteket és bálványokat, kiket semminek mond az apostol [BÖn. 440].

II. *fn* **1.** *vall* mijlocitor; Fürsprecher/bitter. *1663:* Dücsőség legyen, Uram, tenéked ... dücsőítessél az Úr Jézus Krisztussal együtt, az mi közbenjárónkkal; örökké dücsőítessék, Uram, az te szent neved, énrajtam megmutatott sok rendbéli kegyelmességedért [Kv; KvE 187 LJ].

2. közvetitő személy; intermediar, mediator; Vermittler. *1568:* Catherina Rlta Ladislai Kalmar ... fassa e(st) ... woltam kőzbe Jaro kőztők hogy bekesegeth akartam köztők szerzeny [Kv; TJk III/1. 172]. *1585:* Kis Ianos pellio vallia, En valek keozbe Iaro hogy szerezzem Az Baniabwky embernek varga Ianosnak az Takach Andrasne harom barmat, ot leok Az Arubais [Kv; TJk IV1. 513]. *1629:* tudom hogj az zeöleött atjam Vramnak arultak paisos Jstua(n) uolt az keözb(e)iaro [Kv; TJk VII/3. 69]. *1705:* Haller Gábor, az urak hajadon leányát, Márist igen szeretvén, arra magyaráztuk, hogy Bethlen Elek a közbenjáró és ez Márist szerzi Gábrisnak. Haller Gábris pedig a húgát, Haller Boriskát szerzi Eleknek [WIN I, 556].

közbenjáróság közbenjárás; intervenţie (în favoarea altuia); Fürbitte. *1663:* Hiszem, édes Asszonyom, elég az emberi nemzetségnek is az Christus közben járósága; bizony nekem is elég az fejedelemasszony ö nagyságáé [TML II, 442 Teleki Mihály Bornemisza Susánnához] | En azért, édes kegyelmes Asszonyom, magamat mindenekben Nagyságod jó közbenjáróságára biztam [i.h. 474 ua. Bornemisza Annához].

közbeszéd 1. mendemonda, szóbeszéd; vorbăie, zvon; Gerede, Gerücht. *1762:* Hogy tanatskoztanak valo (!) az Plebanus ur meg ölese iránt, tsak köz beszéd,

ex auditu certo senki nem inferallya [Torda; TJkT V. 120].

2. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ben/~ből/~del hall vmit* vmi közszájon forgó dolgot hall; a auzi/afla un zvon; etw. hören, was in aller Munde ist. *1638:* Hallottam keözbesziddel akkor taiba(n), hogi azt mondottak, hogi Istua(n) Ura(m) adossagot ker vala ... attol az Garczo Gergeljtől [Mv; MvLt 291. 130b]. *1742:* en a Malomban lakom ott hallok közbeszedben a mit hallok [Bányabükk TA; JHb XIII/16 Nyág Von (60) jb vall.]. *1761:* Hallottam köz beszéddel, hogy hol mi apróság lopásokban elegyedtenek volna az Utrizalt Személlyek [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1789:* hallottam kőzbeszédből, hogy el lopták Balog Uramék Sebestyénnek kétt Ludját [Dés; DLt] ✱ *~be költenek vmit* közszájra vesznek/közszájon forgatnak vmit; a se vorbi peste tot/pretutindeni de ceva; etw. unter die Leute kommen. *1662:* közbeszédbe költötték vala az emberek: melly gonosz kocsis lett volna Rákóczi György, hogy ostora hegyi gróf Drugeth Homonnai Jánost is annyira megérdeklette és meg is sanyarította volna! mert kocsis Györgynek hjja vala [SKr 242-3] ✱ *~be vesznek vmit* 'ua.; idem'. *1775/1781:* a Bányászok köz beszédben vették vólt akkor, a mint az atyám nékem beszéllette sokszor, hogy ... példa beszédben azt tartják: Máj bune o Czare bune, ka o Baje bune [Nagyalmás H; JHb LXXI/3. 424].

3. közmondás, szólás; zicătoare, zicală, proverb; Sprichwort, Redewendung. *1584:* Irtunk capitan uramnakis, hogy ewis az mennyre lehet, meg oya magat affele galibatoł, egy falwerth kettoert nagyob(b)at ne indichion, hogy az keözbezed zerent, nywlat kergetwen Medwet ne keölcheönk, ne irritalywk eőket [Báthory-ErdLev. 205]. *1662:* De úgy járánk mi, mint ama közbeszéd tartja: Gyakorta megcsal a reménység [SKr 104].

4. beszélt köznyelv; limbă comună, vorbire curentă; Gemeinsprache. *1735:* az magjari kőzbeszedben meg vagjon, hogj valaki valakit édes Fianak s Leányának szokott mondani nem kővetkezik hogj édes Fia vagj Léánya lenne [Dés; Jk].

közbeszól a interveni (în vorba cuiva); dazwischenreden. *1811:* Tegnap az Asztalnál égy Sajtot kezdettünk ... Nem győzte Páter Schatz eléggé ditsérni ... A' Gróf ... El nevette magát, és hozzá íg szólla: No! Dissertatiot írjon Páter rólla! Jó leszsz, közbe szóllék, én-is égyet irok, Tehettségem szerént, a' milyennel birok [ArÉ 75].

közbesző belesző; a întreţese; hineinweben. *1728:* Megj szin sellyem keszkenő sarga virag van közbe szőve [Étfva-Zoltán Hsz; SVJk].

közbevehet közrevehet; a putea lua la mijloc; in die Mitte nehmen können. *1704:* egy idevaló lovaslegény lévén oda a generállal, aki a harcon is ott volt, íg referálja, hogy amint a kurucok voltanak, magokat úgy rendelték volt, hogy a német körülvévén, közbevehessék [WIN I, 257].

közbevesz közrevesz; a lua la mijloc; in die Mitte nehmen. *1657:* félelmem lévén ... hogy az az szándék: hátam megé szálljon Vesselényi az várbéliekkel, elől az németség, mihelt egyezhet az lengyel segitséggel, reám fordulván közben vegyenek [KemÖn. 232]. *1744:* (A legényt) Posta Mester Urammal kőzbe(n) veszik, hogy le tapottassák a' lóvál [Szentandrás H; Ks 101]. *1802:* azt monda[a] hogy kabaláztassunk, és mi az Emberekkel kabaláztatván közbe vettük mind az Ekéket, mind az ökreket ... és a' Falu felé hoztuk | a' Falus Biro szavára közben vettük az Ekéket ökrestöl [Felör SzD; Torma. — [a]A bíró].

közbevet 1. közbeékelődik; a se intercala; sich dazwischenklemmen. *1662:* a hegyek között Füzér várára, Göncre tartván által, negyedik háláson Kassa várasa alá szállott vala, maga udvara népével Bárca nevű faluban, s a hadak is környüs-körül az Hernád mellékére és napnyugot felől az oldalokra, az a hegy lévén közbevetve a váras és a tábor között, a mellynek nyakán ugyan Bárca felől az akasztóhely vagyon [SKr 211-2].

2. *~i magát* közbeavatkozik/lép; a interveni, a se amesteca; dazwischentreten. *1662:* Mikó Ferenc ... olly móddal bocsáttatott vala az vezér elejébe, hogy ... a fejedelem is interponálná, közbevetné magát a vezér, a porta és lengyelek között, és ... hogy jó békességre menne köztök a dolog, egyrészről a fejedelem munkálkodása és törekedése által lett meg [SKr 157]. *1803:* valami Remetei tutajosok egj Vukány Mnyihaila nevezetű Embernek két báranját a tutajokra fel ragadták volt, 's nagj bajjal ugj kaphatták viszsza hogj Nagj Ferentz Ur vetette közbe magát [Toplica MT; Born. XVc. 1/80 Bukur Todor (45) col. vall.]. *1812:* sokáig hajházta a Grofot Grantzki, tsak ugyan végre megis taszigálta ... többre nem mehetett mert az uram magát közbe vetette [Héderfája KK; IB. nemes Jánosi Ersebeth Takáts Joseffné gr. I. Bethlen Sámuel tisztnéje (28) vall.]. *1843:* Szabo János Vram Pekárikot öklelte ... de én azt latva nem engedtem, hogy üsse; — de Virág Lászlo közbe veté magát mondván nékem: — ne elegyedjék oda, — igazittsák ök edgyütt [Dés; DLt 586.6].

közbevetés 1. közbeeső területsáv; fîşie de teren intercalată; (da)zwischengelegener Gebietsstrich. *1783:* a' mi lako őrökségünk ... ugy Circumvicinaltatik hogy körős környűl a' Falu uttzája kerűli meg, most pedig az Exponens lako Ház őrőksége minden kőzben vetés nélkűl lévén a' mi őrökségünkhez ragadva, nyilván a mienkből kellett annakis ki szakadni [Várfva TA; Barla lev.].

2. közbeavatkozás; intervenţie; Dazwischenkunft, Einschreien. *1839:* amidőn öszve akartak volna vészni, fenn írt Erős Márton — mint oltalom — közbevetése által nem történt semmi veszekedés [Jenőfva Cs; RSzF 276].

3. közbenjárás; intervenţie (în favoare altuia); Vermit(e)lung/wendung. *1664:* az ott kinn valóknak mostani állapatjokra nézve gondolván, azt állíthatja, úgy tetszik, akarki is, soha oly megszorittatott, utolsó veszedelmekhez közelebb nem forgottak; melyhez képest talám ellenséges oppositiojokkal az ő nagysága s szegény hazánk fiai, úgymint Kegyelmetek közbenvetések által nem kezdenek szántszándékkal az utolsó veszedelmet nyakokra vonni [TML III, 186 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. *1777:* Férjem ... meg ismérvén viselő állapotomat ... el akart hagyni, de egy s más Falusiak kérésére és ... Filep Antal Uram közbon vetésére meg hajolván el nem hagyott mind holtáig [Szentbenedek SzD; Ks

30. 28]. *1820:* Instállyuk azért alázatoson a' Tekintetes Nemes Girás Széket, Méltoztasson hathatos közbe vetésivel, ezen Vectura beli uj organizatiot meg akadállyoztatni [Usz; UszLt VIII. 6/68].

Szk: *maga ~e által/~ével* saját közbenjárásával/lépésével. *1662:* (Kemény János) olly véggel jött vala el, hogy Rákóczi fejedelmet obviálván, maga jó törekedése, interpositiója, közbevetése által igyekezne minden istenes utakon-módokon csendesíteni, s a szegény megromlott haza lobogó tüzét oltani [SKr 498]. *1790:* bátorkodott azt kérni, hogy a' ... Statusok magok hathatos Közben vetésekkel Felséges Uralkodo Fejedelmünk elött ki eszközölni méltoztatnának, hogy ... Két Havassai az Familiának régi birodalmában adatatnék viszsza [DE 3].

4. kb. ellentét; divergenţă; Gegensatz. *1599:* Balint deak Azt monda Megh Nagy kózbe vetes vagio(n) köztwnk Noha vgy vagio(n) hogy volt valami Zobezed koztwnk de bizonyos keppe(n) Az Arrw ne(m) ment wegbe, Mert enneke(m) oth sok wetesse(m) vagio(n) Mellyet megh kel bechywltetni [Kv; TJk VI/1. 274a]. *1606:* Eggik felöl az vitezleo Swkcósd Miklos vram ...: Masik feleol ... Sebestien Janos es Sebest: Balint kópeczick ... Jeleöntuen es keruc(n), hogj eo keglmek egjmas közöt az mynemw közbe vetesök volna, annak Jsten zerent valo eggieswlesebe lenne(n)k ieleön, es azt az my hwtwnk szerent megh iratnok [Köpec Hsz; Ks 90]. *1655:* interim kőzb(en) vetesim lèven velle, alkalomra ment velem, mellyet mivel megh nem fizethetet, Csepreghi Uram, per compositionem mint egy kezes contentált [Kv; CartTr II.897 Thomas Ozdi vall.]. *1796:* azon innét pedig semmi egyéb közben vetes a faluban nints mely Szemmel tapasztalhato volna [Szovát K; SLt XLII. 2].

közbevétetik körülvétetik; a fi încercuit; umzingelt/faßt werden. *1662:* Mindazáltal, hogy hát megöl is a lesbül kijöttek rajtok volnának és közbevétetnének, a mieinknek boldogtalanul esék vakmerő bátorságok, mert mind maga a viceispán és a vele való nemességnek szine és virága az napon inkábbára mind elhullott vala [SKr 316-7].

közbevettetik közbeékelödik, a se intercala; dazwischengekeilt/geklemmt werden. *1662:* amelly felöl jönnének[a], nagy sok cserés gazok, bokrok közbevettetve volnának, rajtok terméseket a mieink csak eszekbe sem vehették vala, ha a szakmányosok ... jövetelek hírét ... be nem viszik vala [SKr 338. — [a]Az ellenséges hadsereg].

közbíró választott bíró; arbitru ales; Gemeinrichter. *1550:* My zekel myklos. Es Kaytot Ferencz, Es dolcy (!) miclos manykroly[a], agywk Emlekezetwly myndeneknek twttara hoga my elewnkbeh hywa kynch tartho wrwnk poroncholattyawaly Iztrydy myhaly, pokay lazloth Es sombory lazloth, wgy mynth kez byrakath, Es my ewketh eressen megy esketwen, tewnek illyen wallasth[b] [BfR 192/23. — L. MNy LVIII, 491 — [a]Mányik SzD. [b]Köv. a vall.]. *1559:* Hara(n)glabi myklosnak kj reze wolth Somostelcke(n)[a] okkegelmenel: hattwa(n) forjntba(n) zalago(n): kybe(n) én kóz biro woltam [Désfva KK; BfR VI. 279/3. — [a]KK]. *1564:* My ... [a] wgy mynth keoz byrak Aggywk Emlekezetre myndeneknek kyknek Jllyk ez my lewelewnknek rendybe[b] [A.szopor Sz; RGyLt Gy. 3. — [a]Köv. két név. [b]Köv. a részl.]. *1569:* My wgy Mynt kewz Byrak Jellyen Modon Jgyenesytewk el kewztek Mynd ket ffel akarattyabol ... Igy Bekelenek Meg Egymassal [Diós K; JHbK XLIV/13]. *1614:* Hiva minket Hatvani Sigmond Vra(m) Teteorbe ... ugy mint keoz Birakat nemü nemü kezessignek megh iratasara es beuitelire [Tötör SzD; Ks 42.E] *1620:* Ada mi elődtwnk Jobagiul magat ... Szakacz Marton, kezit mi nekeőnk kéőz biroknak be aduan ... fiurol fiura, maradikrul maradikra [Melegföldvár SzD; SLt EF. 4]. *1682:* My Feyeruarmegiebe(n) Fogaras Uarossaba(n) Lako Rakosi Peter nemes Szemeli, es ugian azon Uarosba(n) Lako Iffiu Asztalos Geörgi, Uarossi rend, kik az ide alab megh irt dologba(n) keőz Birak uagiunk, aggiuk tuttara es emlekezetire mindeneknek az kik(ne)k illik[a] [Fog.; Borb. II. — [a]Köv. az ügy előadása]. *1727:* Kiket túd a Tanú hogy ezen Parlag meg Zalogositása alkalmatosságával, mintegj Kőz Birákúl hogy jelen lette(ne)k volna ...? [Kr; Borb. II vk]. *1807 k.:* A Székelly Ferentztől vett rész Jokat tudam hogy az Eskettetőnek Testalta Szekelly Mihally Uram mint Fiának ... Iff(ja)b Fodor István és Fülep Menyhart voltak koz Birákok [A.sinfva TA; Borb. II Székelly Péter (39) ns vall.].

Szk: *~nak fog* közbirónak választ. *1598:* ez dologban mynket koz byraknak fogwan | mind az kett fel Egienleö akaratbol minkett keoz byroknak fogua(n), es kezekett be aduan Indultatnak my Eleóttwnk bekesegre es egymas keózeott valo Igyenessegre [A.jára TA; Berz. 7. LXV/7-8]. *1669:* Mj Belénjesi István és Szathmári Gáspár az mi mlgs Ur(u)nk eö Nga meltosagos Táblájának hütes Jró Deáki ... Midőn volnánk Szász Medgjesen ... mind két részről kéz beadás alatt minket ez ide aláb megirt dologb(an) Kőz Birak(na)k fogván tőnek illjen adást és vevést[a] [Borb. I Szathmári Gáspár kezével. — [a]Köv. a részl.] ∗ *~nak hí* 'ua'. *1714:* engemetis penig Haller Judit Aszony nemis hijjut Kőz Biro(na)k hanem az falu hijutt [Somosd MT; BálLt 86] ∗ *~nak lenni agnoszkál* választott közbirónak ismer el. *1750:* münket ... agnoscalanak ezen Atyafisagos meg egyezésben Kőzbirákoknak lenni [Aranyosrákos TA; Borb.] ∗ *~t fog. 1671:* vegeze Barrabaás Peter Vram és Barrabás György Vram hogy ültessenek emberséges embereket le, s fogjanak közbirát [Kvh; HSzjP Circumspectus Blasius Matko (90) vall.] ∗ *~ul fog. 1539:* My Syroky Ferench es esthwan deak zwthoryak[a] attwk emlekezethre ez lewelnek zeryben, hogy az wytezlo Sombori benedek es Sombory myhal foganak Mynketh kewz byroywl, es My elottewnk thewnek Illyen zerzysth[b] [M.zsombor K; MNy XL, 136. — [a]Zutorról (K) valók. [b]Köv. a részl.] ∗ *~vá kér. 1595:* adgiük emlekezetekre minden rendbeli embereknek ... hogi ... kerenek minket keőz birakka illien szemelliek [K; RLt O.5] ∗ *fogott ~. 1594:* Bathori Gaspar ez Crazna warmegye zekyre ideztettwen Zilagy Barbara Azzont, Therwennyel kereste wolna, De my eleönkben wgy mynt fogot keóz birak eleyben adwa(n) mind az ket fel ez dolgot, Theörweny zerentt keözeötteök ekkeppen egyenesseteök el[a] [WLt. — [a]Köv. a részl.]. *1607:* Mw Miklos Marto(n), Mihaly Kouaczy, Magh Istuan es Ferencz Tamas mindenik Zemmartoniak vgj mint ez dologba(n) fogott keozbirak ... Ez compositiot ... hwtwnk zerint irtuk ez alat valo peczye-

twnkel meg ereossituen [UszT 20/151]. *1721:* Mi Enyedi G: Péter, Nemes Nagy Enyed Várossa hites Notáriussa, és Szappanos Samuel azon Város edgjik hites Szolga biraja ... ez ide alább meg irt dologban fogatt Közbirák [DE 2] ✱ *hivatalos ~. 1711:* Mi ... Kolosváratt lakó nemes személyek és ez ide alább megh irt dologban hivatalos Köz Birák. Adgyuk emlekezetűl mindeneknek a' kiknek illik [DE 2]. *1756:* Mi ... Bedei Kövesdi Josef nemes Mar(os)szek(ne)k hites Assessora, és Havadtői Huszár Samuël, és ... Al Dobolyi Gödri Benedek, mind hárman ne(me)s Emberek az alább meg irando dologb(an) hivatalos köz Birák, Adgyuk emlekezetre mindenek(ne)k a kik(ne)k illik [Kp III. 136] ✱ *jobb kéz fogott ~. 1827:* Alább neveinket fel irt Személlyek az ide alább meg irt dologban Jobb kéz fogatt köz birák és Tanubizanyságak vagyunk adgyuk tudtára és emlékezetire mindeneknek az kiknek illik[a] [Asz; Borb. I. — [a]Köv. a részl.] ✱ *kézbeadás alatt való/kézbeadott ~. 1615:* Mi kik ez ide alab megh irt dologb(an) kez be adott köz Birak vagyunk [Kál MT; Berz. 3. 39/48]. *1755:* Kez be adas alatt való Köz birákok vagyunk [Kissolymos U; Márkos lev.] ✱ *kézbeadás által/kézbeadással fogott/megbirált/választott ~. 1680:* My Sárosi György és Gálfalvi Gergely a mi kegyelmes urunk eő nagysága méltóságos törvényes táblájának hites iródeáki és notáriussi ez ide alább megh irt dologban kéz be adással fogott közbirák, adgiuk tudtára mindeneknek, az kiknek illik [Gyf; CsVh 67]. *1701:* Mü[a] ... kik ez ide aláb megirt dologban közül fogot és kéz bé adással választot köz birak vagjunk [BLt 1. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1761:* Mikházán[a] lakó Sellyei Kovács Imre, és Mikházi Sylvester Mihály minnyájon Nemes Emberek kik vagyunk az ide aláb meg irando dologban kéz bé adás által meg birált fogot kőzbirák, Adgyúk tudtára mindeneknek az kiknek illik[a] [DobLev. II/327.1a. — [a]MT. [b]Köv. az ügy előadása] ✱ *kéz/kézen fogott ~. 1691:* Mu Uy falvi Solyom Thamás Gyergio Széknek hűtős Notariussa, Szent Miklosi Kemenes Jmreh, azon széknek hűtős Asessora ... kik ez ide aláb meg irt dolgokba(n) kéz fogot köz birak vagyunk [BLt 4]. *1794:* Mü ... az ide alább meg irt dologban kez fogatt köz birákak [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1831:* Mü ... Bőződi Sebestyén Dániel és Nagy Joseff az kik az ide alább meg irando dologban kézen fogott kőz Birákok vagyunk [Bözöd U; i.h. II] ✱ *közül fogott ~. 1671:* az ide aláb megh irt dologhba(n) keozül fogot keoz birák [Désfva KK; LLt Fasc. 72]. *1701:* Mü, Makai Joseph Fejérvár megyei nagy Enyedi Nbls mostan a' Sepsi Széki Uzoni Orthodoxa Eccl(esiana)k Schola Mestere, es Györgybíro Joseph Sepsi Széki ⟨U⟩zoni Nbls, kik ez ide aláb megirt dologban közül fogot és kéz bé adással választot köz birak vagjunk. Adgyuk tuttokra mindenek(ne)k az kik(ne)k illik[a] [BLt 1. — [a]Köv. az ügy részl.] ✱ *testamentumos ~. 1653:* Ez fellyül valo irasokát es dolghokát, my eleöttünk ez szerent viuo voce fateala atok alat valo mégh tartasra, melyreöl mys adtuk ... ugy mint testamentumos keözbirák ez testimonialisunkat [Gyf; EMLt].

közbiróság választott bíróság/bírói tisztség; primariat; Amt/Würde des Gemeinrichters. *1777:* Kemény Farkas ... és ... Teleki Károly ... Urak ... Köz Birosságak alatt [Kük.; JHb B T. 23. — Tomai László kijegyzése]. *1808:* Ezen osztozo Atyafiak ... helyben hagyták azon interimaliter esett osztályt, mely ment végben in Anno 1804 ... ő Kegyelmek kőzött a Rákoson resideálo Varfalvi Iffiabb Fodor István Nemes Szekűnk Assessora és Rákosi Gombási Péter és Fodor Sigmond nemes személyek Kőz Biroságok alatt [Asz; Borb. II]. *1843:* 1836nak Novem(ber) 22-én T. Sala Mihály és Szigethi N. János Urak Közbiroságok Székely István, Soos András s Balás István Bizonyság tételek alatt az osztály ... végbe vitetett [Mv; Tolvaly lev. Haraji Fejér György hites assz. kezével].

Szk: *~ra megbírál* közbiróságra választ. *1776:* kezeknek mi nekünk lett bé adásokkal minket köz Biroságra meg birálának illy következendö dologban [Kiskend KK; BLt II. 11].

közbirtokos coposesor; Mitbesitzer. *1839:* Nemes Buttyán János 60 Esztendős ... Ér Kávási[a] köz Birtokos, Görög eggyesült vallasu [Borb. II Veress Lajos megyei esküdt kezével. — [a]Sz].

közbizalom általános/egyöntetű bizalom; încredere generală; allgemeines Vertrauen. *1879:* Kozma János gondnok hivatala tovább folytatására az ekklésiai gyülés által egyhangulag fel szolíttatván, a közbizalomnak engedett, s a gondnokságot 3 évre ismét felvállalta [M.bikal K; RAk 344].

közbizony hivatalos tanú; martor oficial; amtliche(r) Zeuge. *1605:* Baiko Pal uargiasj zabad szekel keoz bizonia az ket fel peresnek [UszT 20/335].

közbokor ? köz/közös gyepű/határsövény; gard de hotar din nuiele; gemeiner (Grenz)Hag. *1761:* (A szőlő) szomszédjai, egy kőz Bokor, más felől a' kerti szőllők [Ne; DobLev. II/317.10a].

közbotrány scandal public; öffentlicher Skandal. *1847:* Virág Lászlo a' kérdésbeni kétzeres verekedéssel elkövetett köz botrányért 14. Napi bézárasra ... itéltetett [Kv; DLt 530a gub.].

közbúza kb kenyérlisztnek való búza; grîu de calitate obişnuită; Brotweizen. *1605:* Az ket malombirakis amy kęz búzayok vagion ... Adgyak el, es terempczenek penzt beleolle [Kv; TanJk I/1. 521]. *1669:* Szemen szedet buza cub. 233 Kőz buza is cub. 1969 [Fog.; UF II, 447]. *1677:* Szemen szedet buza vagyon Cub. 30/– Köz buza vagyon cub 500 [Porumbák F; UtI]. *1682:* Szemen szedet buza Cub. Sax. no 8. Szedni való buza Cub. Sax no 17. Kőz buza Cub. Sax no 350. Utoly buza Cub. Sax no 30 [Ebesfva; UtI]. *1688:* A mi cziplet buza, zab uagyon azt ozzak ketti. Az köz csiplet buzaböl adgyanak Czutak Janosnak egj köblot [Ksz; BCs].

A fej-i és földesúri sütés-főzésre szánt fehérlisztnek való búzát mosással, szemelgetéssel tisztították, a kenyérlisztnek való búzát csak szeleltetéssel tisztították meg az ocsútól; az így kezelt búzát illethetik a cimszóbeli névvel.

köz-búzaliszt kb. kenyérliszt; făină integrală; Brot(back)mehl. *1673:* Kösz buza liszt eöt köböl cub. 5 [UF II, 576]. *1684:* Komannai udvarhaznál mostan jelen lévö mindenféle Bonumokrol valo rövid Extr(actus) ... Buza szalmájában jelen 25 ... Buza szemib(en) vagjon Cub 200//– Szemen szedett buza Cub 9// Buza utólljára

Cir Cub 10//– Köz buza Liszt Cir. Cub. 45 [A.komána F; UtI].

közbül 1. középen, középütt; la mijloc; in der Mitte. *1671:* közbül az Verőfin felöl Juta Harinai Ferencz Ur(am)nak [Erdőszengyel MT; EHA]. *1675:* az haznak közből vagyo(n) egy pitvara ennek ki jaro ajtaja nap nyugotra vagyo(n) [Dés; Borb. II]. *1705:* rác 3000 lévén vélek, elöl is azok mentenek, hátul is, és mikor kurucok jöttenek, azok ellenkeztenek vélek, ők pedig csak jöttenek és a szekereket közbül hozták mindenkor [WIN I, 622]. *1804:* (A vallató pecsét) vala a' tisztelt Hadnagy Urnak tulajdon Petsétyével közböl a' szokott hellyen fejér ostyaval meg petsételve, és meg erösitve [Dés; DLt 198/1807-hez].

2. ~ *eső* középre eső; din mijloc; in der Mitte befindlich. *1833:* Sukon[a] edgy a' Szamos Vizére Ujjonnan épitendő Jármos Hidhoz ... meg kivántatnak 35 Darab Hidlabok ... 5 Darab egyben foglalo járom gerendak ... 18 Darab, a' három közbül essö hid jármoknak egyben foglalásokra ... megkivántato fák [SLt Vegyes perir. Enyedi Sándor In'sener kezével. — [a]F.zsuk K].

3. ~ *vesz* közrefog/vesz; a lua la mijloc; umgeben/stellen. *1739:* Közbül vevének engem az Nimetek [Szentlélek Hsz; HSzjP Matheus Diák (60) vall.].

közbülső 1. középső, közbül levő; din mijloc; der/die/das mittlere. *1656:* eoregh vas sarkos panthos forgo ayto, az közbeölseö eoregh vas pánth vege, retezfőben jarolagh vagyon [UF II, 94]. *1692:* Az két közbelsö Ló-Istállok(na)k padlási Lészások [Mezőbodon TA; BK]. *1717:* A' Nagy Szamos(na)k a város felöl valo ágán vagyon egy Hid. melly(ne)k a két végin valo lábai jók, az közbőlsö lábának vagy ládájának hátulso vagj also része ujjitást kiván [Dés; DLt 504]. *1739:* az közbelsö kopaszos élen [Mezőcsán TA; Szalánczi lev.]. *1740:* Ezen közbölsö Akolban vagyon edgy kis pereljékre csinált borjuk(na)k való rossz pajta [BfN Gyalui cs.]. *1744:* Ezen Köz belsö házböl Nyilik egj Füstős Záros ajto [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1846:* fa hidhoz ... 6 darab ráma gerenda, a' két hidfö, és két közbülsö lábhoz [Dés; DLt 858/1847].

Hn. *1800:* a Közbelsö Lokon (k) [Petek NK; EHA]. *1814:* A' Közbelsö Fagygyasba (sz) [Pusztakamarás K; EHA]. *1828:* A Közbőlsö Gödörbe [Pujon SzD; WassLt]. *1835:* A Közbülsö molomnál (sz) [Gyf; EHA]. *1838:* A közbelsö Tanorok [Csekelaka AF; EHA]. *1840:* a' Közbőlsö uttzáb(an) (telek) [Mocs K; EHA]. *1842:* A Falu közbölsö Uttzájába (telek) [Vajdasztiván MT; EHA].

2. belsö, belül levő; interior; der/die/das innere. *1756:* Ezen két Házaknak közbelsö kö falai a mint a kö falra tett Gerendáknak Potzkolásai mutattyák magossab rakást kévánnak [Branyicska H; JHn LXX/2. 18].

3. (három testvér közül) korban a középső; (dintre frați) mijlociu; (unter den drei Geschwistern) der (altersmäßig) Mittlere. *1767:* Tudadé! ... Mezö Bándon midön le ment volna ... Mezö Bándi Idösbik Kovács Peter Uram Kovács Ferencz nevezetű Közbelsö Fia ... Sebestyén György Uram Házahoz, az magu beteg szolgájának latogatására ... honorifice be köszönt volna azan ebed felet szemellyek szerent hányan voltanak, és nev szerent kik ...? [Msz; MbK IX. 29 vk].

közcél közösségi cél; interes public; öffentlicher Zweck. *1843:* Kakasdon[a] lévö Allodialis két darab Erdeinek fa gyapját ... betsülték 200 ~ az az kéz Száz Rforintokban — mely betsült mennyiségü fa gyapját a' nagyon tisztelt Gróf Ur eö Nagyságának a' Nemes Szék Köz Segedelmi munka tétele — s köz tzélra forditattot [LLt. — [a]MT]. *1851:* dij mentesek azon ok iratok, melyek köz czélokra nézve, vagy az Egy ház figyelemre (!) vonatkozó tárgyak felöl adnak ki [M.bikal K; RAk 45]. — L. még VKp 177.

közcipó (fél)barna cipó; pîine integrală; (halb)brauner Brotlaib/Wecken. *1621:* atta(m) ... Azzoniunk Ven Azzonianak es Leany Azzoniok(na)k Feier czipot Nro: 6 ... Vachiorara Azzoniunk Iffiaynak Etek Fogok(na)k Jnasok(na)k bé Jarok(na)k 12 szemelire atta(m) Keöz Czipot Nro: 8 [Kv; Szám. 15b/XI. 133]. *1650:* Percipiáltam Czipo Süttetö Vraimektol Gazdalkodasra Valo Feier Czipot Nro 1200 ... keoz Czipotis, Ezer negy szaz Nyolczua(n) kilenczett [Kv; i.h. 26/VI. 343]. *1657:* Erogalvan a' Kulcsar altal Prebenda Czipo sütesre Lisztet, Cub. N(o) 85 Percipialtam eo altala, minden keobölböl köz Czipot, N(o) 240 [Borberek AF; WassLt Perc. 6]. *1668:* Ket Asztal czipaja napjaban maganak ... Szolgajanak negy köz czipo [Beszt.; DLev. 3. XXXII. 1 fej.]. *1676:* Az eőrőgeknek jár per diem köz czipojak nr 4/4 [Fog.; UF II, 697]. *1691:* Napjáb(an) két Asztali s négy köz Czipaja nro 6// — [UtI]. *1700:* Az Csikaszoknak mi kor az csikaszason vadnak napjaban köz czipojok negy negy [Radnót KK; UtI]. *1702:* Hirdetö Bironak Napjab(an) köz Czipoja no 4 [Almakerék NK; UtI]. *1746:* köz tzipónak búzát őröltenek Metr. 13 ... Buzát köznek öröltenek Metr 47 1/2 [Koronka MT; Told. 37/26]. *1756:* Téglából Bolthajtásoson rakot két Sütö kementze ... az edgyik ... melyben köz Czipot szoktak volt sütni meg omladozot [Branyicska H; JHb LXX/2.25]. — L. még BÖn. 732; MGtSz VI, 179; TML II, 65, IV, 559; UF II, 447, 479, 594, 715.

Szk: ~ *sütni. 1817:* Adtam ki fejér és köz Czipo sütni ... 1/2 véka [Told. 58] ✱ ~ *dagasztókenő. 1778:* Köz Czipó dagasztó nagy Tekenyü [Csapó KK; Berz. 4.8.C.18] ✱ *fejéres* ~. *1737:* Erogatio Tritici ... Az Meltosagos urfi eö nganak ketzeri vadaszatyara Erogalodot Fejeres köz cziponak praefontnak ... mett. 112 [Szentbenedek SzD; Ks 70 Szám. 51].

közcipó-sütő közcipó sütő pék; brutar care face pîine integrală; Weckenbäcker. *1681:* Fejér czipó Sütö ... Köz czipó sütő [UtI].

közcsemelet közönséges teveszőrposztó; postav obişnuit din păr de cămilă; gewöhnliches/(all)gemeines Kamelhaartuch. *1620:* Egy Vegh Velenczei Czemelettúl f 1/. Egy Vegh keöz Czemeletteöl f–/50[a] [Kv; KvLt II/69 VectTr 8. — [a]A fizetett harmincad]. *1687 k.:* Egy végh köz Csemeletöl f–//75 ... Egy vegh Velenczej Csemeletöl f//50 [MvRKLev. Vect. 3]. *1688:* Egy végh Köz Csemeletöl f–/75 [BfR Vect.].

közcsendesség 1. közrend, általános nyugalom; ordine publică; öffentliche Ordnung/Ruhe. *1842:* méltán lehet tartani attól, hogy ennek a veszedelmes tanácsadonak[a] befolyása majd a közcsendesség megzavarására is alkalmatosságot fog szolgáltatni [VKp 65. — [a]Varga

Katalinnak]. *1843:* a bucsumi hat kerületek lakosai nagyon el vagynak szórva a bucsumi határon, annyira, hogy a közigazgatásnak igen nehéz azt a jó rendet és közcsendességet fenntartani [VKp 124].

2. ~ *megháborítás/profanálás* csendháboritás; tulburarea liniştei publice; Ruhestörung. *1846:* A Nyomozás rendin a' ... Tanuk vallamásaikbol tisztán ki világlik, hogy bé panaszlott Virág Lászlo Darvas Jánost — a Nemes Város piattzán ... a' köz csendesség s innep napi tisztelet meg haborittásaival — két izbe ... kegyetlenűl meg verte vérbe küpülte | Verengző Virág Lászlo, a' Város piattzán ... Isten Krisztus és szentek borzaszto káromlások közőtt, a kőz csendesség és Innep napi tisztelet profanálásával s meg háborittásaval halálra vert [Dés; DLt 530/1847. 26, 30].

közcsináltatás '?' *1582:* Keowetkezik az feredeo haznal walo keoz chynaltatas[a] [Kv; Szám. 3/V. 28 Lederer Mihály sp kezével. — [a]Köv. a részl.].

közdeszka 1. közönséges/rendes deszka; scîndură obişnuită; gewöhnliches/normales Brett. *1593:* Veottem visz fogasnak 14 karo fatt p(ro) d 14 ... Lapotzkanak veottem köz dezkat 29 p(ro) d 48 [Kv; Szám. 5/XX. 151]. *1601:* az Malomhoz ... veottem valamj keoz dezkat lapoczkanak valot [Kv; i.h. 9/XV. 36 Jer. Nekel sp kezével].

2. '?' *1570:* Lakatos Myklos ... vallya hogy hon Nem volt Sala Jmre mykor Balasy Lazlo ky Bontotta volt az keozt mely keoz Sala Jmrehnek Twlaydona ... Latta aztis hogi az Sala Jmre gebelye Mind az keoz dezka fely volt Teorwe [Kv; TJk III/2. 60a]. *1625:* Az scolaba(n) valo kapura, szegeztettem Janos mesterrel ket dezkat ... es ugian azon kapu baluanj (!) az keóz dezkak ki bomlottak vala, es azt be chinaltatta(m) [Kv; Szám. 16/XXX. 22].

közdolog 1. ? közügy; treburi publice; öffentliche Angelegenheit. *1679:* Istenért kérem Kegyelmedet, tegyen félre minden respectusokat, kövesse az jó útat, ne legyen Kegyelmed ... akadály az jól megindult közdolgoknak jó alkalmatosságiban [TML VIII, 478 Teleki Mihály Vesselényi Pálhoz]. *1842:* A' Meg nevezett Bizonyságoknak ... vallomásaik szerént, a' bé panaszoltatott ... vérengezése verekedése s törvénytelen tettei, engedetlensége, a' Kőz dolgokban foglalatoskodot Tisztviselőnek ... le motskoltatása tűnvén elö [Dés; DLt 1452].

2. közös szolgáltatás; prestaţie comună; gemeinsame Leistung. *1677:* A' Székelységen lévő Egyházi rendek, kik magok személyekre nézendö külső joszágokat és örökségeket birnak, azokrol, a' faluval értsenek edgyet, a' közönséges szedés, véves, és egyéb szükséges köz dolgokbol, de egyébiránt valamig Papi hivatalban vadnak, ha szintén megyéjek nincsen-is egyéb tereh viseléssel ne bántassanak [AC 10-1].

közé 1. két v. több dolog/folyóviz által határolt területre/térbe; între două sau mai multe lucruri/ape; in ein durch/von zwei od. mehreren Sachen/Gewässern umgebenes/begrenztes Gebiet. *1592/1593:* (A marhát) amaz porondra az viz keozze hajchiatok, ott chetik barmotok [Szentmargita SzD; Ks]. *1678:* megh Indulva(n) elsöb(en) az Gerend fele valo szanto foldek közi ott ... mutatanak egy Nagy darab szanto földet [Kocsárd TA; DobLev. I/26]. *1720:* Felső mezőb(en) ... az ut mellet a hol viz kőzi be szoktak járni [Szentmárton Cs; EHA]. *1749:* az I. Enyedre érkezvén ... vitte ki a lovat ... holmi czigányok satori kőzzi két ut kőzzé kópár hellyre [Torda; TJkT III. 263]. *1760:* Henter nevezetű Széna Fű ... alsó vége béjő a Tó kőzzé [Novaly K; BLt]. *1776:* (A föld) ottan vagjon az holott az ... utt két felé válik ... és ezen két utt közé szorul [Kiskend KK; BLt 11] | azon meg nyuzot bornyut a' patakon által akarván vonni a két patok kőzé ... másnap reggel pedig a' ket viz kőzé huzattatvan ottan S. V. a kuvaszok meg ették [Kiskaján SzD; BK. Molnár István molnár vall.]. *1837:* (A földnek) a sáncz közé fogandó része bé ültethető burgonyával [Csekelaka AF; KCsl 3].

Hn. *1737:* a Majorok kőzzé járó uttza [Dés; EHA]. *1798:* Vetettem a Halmak kőzzé [Bogát TA; MkG]. *1824:* Két To kőzzé (sz) [Bh; KHn 24]. *1826:* A Szugalyban a' Viz kőze[a] [Somkerék SzD; EHA. — [a]Vetettek borsót]. *1834:* A Falu napkeleti végénn lévő sánczok közé fogandó Előláb (sz) [Csekelaka AF; EHA].

2. két v. több dolog által kőzrefogott térbe; intercalat între două sau mai multe lucruri; (da)zwischen. *1656:* szeker szin ... melinek also resze ... keöböl rakott, azon felliül teölgi fa sasfak keözi temerdek deszkaval leven felrova, az felseö resze jo fenjeo fa gerendas köteses szarufás, padlasnelkül valo, felseö hajazattia uy sendelljel leuen, jo [UF II, 142]. *1677:* Vagjon ... eő nagyságoknak egy vas hámora, melynek körös környül valo circuitassa fenyő fábol valo sasok közé ... vagyon fel rakva [Madaras Cs; CsVh 48]. *1694:* vagyon ... egy Sas fak keozze boronaval fel rott, alkalmas ... Hinto tarto szeker szin [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1699:* Az Istállo ... boronábol rót, harom Sas fa közi [Boroskrakkó AF; BfN]. *1767:* tsak parasztossan épült két tserefa alatson oszlopók közé sövényből font kapu [Csapó KK; Berz. 3.7.C.6]. *1775:* Az Udvarház ... Agosok közzi Sövényböl font Kö fundamentum [Buza SzD; LLt Csáky-per 107.L.17]. *1797:* Az külsö pincze ajtaja vagyon tsinálva ... tserefa talpba eresztett tserefa Szömöldokök közi [Kőrispatak U; Pf]. *1849:* vagynak égy nyihány rámák kőzzé foglalt — nagy üveg táblákis [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

Szk: *kert* ~ *vesz* bekertel. *1814:* az Porgolátjáromban ... egy roppant darabat kert közzé vett [Körtvélyfája MT; LLt].

3. *kapu(ja)* ~ a kapualjba; sub portă; in den Torgang. *1593:* Jeowek az kapw keozze ott hatt jmmar ... ky eggiett s ky mast szol feleollem [UszT]. *1600:* Molnar Janosne Kis Sophi azzony vallya ... az Zeoreos fogoly ember el vete az chiuprot be futamek az kapw keozze [Kv; TJk VI/1. 455]. *1639:* Istua(n) Deak Uram ereösseb leön le vonita az szeöcz Giorgy kapuia közze huztak vontak egy mast [Mv; MvLt 291. 172a]. *1676:* Vagion itt ismét az belsö vár kapuján kivül bal felöl fenyü fákbol fel rott sindelyes fedel alatt valo alkotmány melyet obsediokor földel töltöttenek megh, es ugi helyhesztettenek az kapu közze [Fog.; UF II, 710]. *1802:* Forro Lajos ... hogy a kapu közzé ki kaphatott el szaladott haza [Mv; Born. Jos. Bako de Siklod[a] (30) táblai scriba kezével. — [a]U]. *1819:* Azon szobának ... két ajtaja lévén az edgyik nyilatt a kapu közé a' hátulso ház felöl [Kv; Pk].

4. szorosan két v. több dolog/tárgy közötti résbe; strîns lipit în spărtură/breşă existentă între lucruri; in die

eng zwischen zwei od. mehreren Sachen befindliche Lücke/Spalte. *1573:* Feoseo Iarto Balint Azt vallia hogy ... az Paisos Istwan Tykay az azzon kertebe Iarnak volt Es hogi kergette eoket valamint egyk az fa keozze zorult volt es meg holt [Kv; TJk III/3.106a]. *1710:* Bolondság volna a törben akadt madárnak körme közé akasztani valakinek ujját [CsH 107]. *1753:* (Koszte Juonnak) meg vala vagdalva az álla, és edgyik ujja, Úgj hogj csak a bőr tartatta az ujját, még magom kötetem bé Fa közi már most látom hogj bogason egybe Forrat [Erdőalja KK; Ks 38. X. 9]. *1776:* a' Kancza meg jeedet, lába kerek közi is akadván a' szekér által annyiba eszve rontatot, hogy gyavulásához reménység nincsen [Déva; Ks 111 Vegyes ir.]. *1841:* a lába ... miképpen volt bé szorulva a kövek közzi [Dés; DLt 1541].

Sz. *1661:* Mi is azon búsultunk, kő közé szorultunk [TML II, 146 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz].

5. (rak/tesz vmit) vmibe/vmik közibe; (a pune/aşeza ceva) în/între ceva; (legen/tun etw.) in eine Sache/einige Sachen zwischenhinein. *1667:* Irjon az szakmári commendansnak, csinálja maga levelei közzé, mert ha afféle német levelek közzé nem leszen csinálva, bizony felnyitják az postákon, kiváltképpen ha megsajditják, hogy erdélyi levelek [TML IV, 243 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1777:* bé téve ... Párna hajb(an) valami Vászon zatskoban Pappiros közi tizenkét körmötzi Arany [Nagylak AF; DobLev. III/503.2]. *1781:* (Az órát) egy kerek skatulyaban gyapott közé jol bé csinálva Pecsét alat küldöm [Sáromberke MT; TSb 13 gr. Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsána lev.]. *1785:* Meg érvén a Muskotaly körtvély ... ezen ferslagb(an) szároz széna közi rakván fel küldettem [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1822:* Levelét a' kosár körtvéjel vettem ... elegen küldenek még meszib mind Perecsen[a] ... mert Levél közé rakják s olyan mind ha akor raknák [Mv; IB gr. Korda Anna lev. — [a]Sz]. *1824:* három szép hartsákot ... egy ferschlagba jég közze jol bé tsinálván, 's meg sozván ... küldjük [Perecsen Sz; IB. Tamás Mózes lev.]. *1849:* az ajanlo levelet ... Kelemen Béni Krizsán Máriának gunyái közzé dugta [Kv; Végr. Vall. 75].

6. páros testrészekre von. szk-okban; în construcţii referitoare la acele părţi ale corpului care formează perechi; in Wortkonstruktionen in bezug auf die paarigen Körperteile: *az isten keze ~ ad vkit* az isten megengedi vki kézre kerítését; a da Dumnezeul să pună mîna pe cineva; Gott erlaubt js Aufbringung/Erfassung. *1769:* tsak adná az Isten kezem közé az mezön valahol el oltanám a lumináját soha nem ennék többet [T; Told. 3a] ✱ *lába ~ fekszik* a se culca între picioarele cuiva; sich zwischen js Beine legen. *1568:* Sth(epha)nus Kowacz ... fass(us) est, panazolkodik vala ennekem szocz fabian, es ezt mongia vala, hogy az eo felesege Mast szeret, es az Darabontokal kosztlotte a dolgoth, Ezth monda hogy mikor az varban lakúnk vala Egy leant kyt tartok vala, azt mongia vala az, hogy oda ment volt szabo Mihal az en felesegemhosz es az leant ky wsztek az hazbol az lean penig az ayto hasadekiarol nezte, hogy szabo Mihal fel wette az Agyra az felesegemet es az laba koze fekwt, es ebol gyanakodam hoza [Kv; TJk III/1. 225] ✱ *lába ~ fog/szorít/vesz* a strînge pe cineva între picioare; zwischen die Beine nehmen/drücken. *1631:* Szalontaj ... az Czürben ... megh foga az Aszont s az laba kezöze foga, s megh ölele s megh Czokola [Mv; MvLt 290.238b]. *1632:* latta hogi az laba közze szoritotta volt Giörgj Deak az azzont es ugi Cziokoltak egi mast [Mv; i.h. 95b]. *1723:* az én vr(am) Timofi Máriával illyén formában jáczodozik szemém láttára, hogy Máriát, még ragadgya, s az lába közzé vészi, ugy jaczodozik vélle [Szásznyires SzD; Ks 27/XVI]. *1755:* Hollo Andrasnét Tetsi Joseph az lába közi fogta vala és az Szálikajaval bé takarta [Udvarfva MT; Berz. 11. 35/5] ✱ *pénz a keze ~ jó* pénz kerül kezéhez; a pune mîna pe bani; Geld in die Hände js kommen. *1725:* ugy törtenhetik, hogy ha az alatt felesebbecskén jüne penz kezem közi, egészlen is meg maradhatna [ApLt 2 gr. Haller János apósához, Apor Péterhez Darlacról (KK)] ✱ *szeme ~ csap vmit* arcába/szemébe dob/vág vmit; a-i arunca cuiva ceva în obraz; etw. jm ins Gesicht schlagen/hauen. *1842:* midőn az ebéd el keszittés körül forgolodnám ... az Aszszony nagy mérgesen egy kalán forro kását ugy csapot a' szemem közé, hogy tenyereimmel nemüleg szemeimet nem védem a' szemem is ki égett volna [Dés; DLt 1452a.3] ✱ *szeme ~ üt* szembeüt vkit; a lovi pe cineva în obraz; jm in die Augen schlagen. *1813:* utollyára ä szeme közé ütett s megis kartzolta a szeme körül [Dés; DLt 56/1814]. *1847:* Varga Katalin ... a népnek azt hirdette ... Offenbányára szolgálatra ne menjenek, s ha valaki erőltetné, annak bottal üssenek a szeme közé [VKp 247].

7. emberek, állatok, dolgok csoportjába/tömegébe; în mulţimea unor oameni/animale/lucruri; in die Gruppe/Menge der Menschen/Tiere/Sachen. *1566:* mys az gonosz erkölchü emberek közi ne szamlaltassunk [SzO II, 188]. *1570:* Es latta hogy az Molnar az azzony allatot Beh vontha egy zegeletbe az Zakok keozze [Kv; TJk III/2. 83]. *1589:* Matias deak ... vigre le zalloth lowarul, Herczegh Palneis azonba ki vete magat az kalongiak keözze es oth eolelgetek egi mast [Dés; DLt 226]. *1599:* Zabo Janos al(ia)s Luch ... vallja Zabo Georgy ... ragada az Ablakrol egy ostablat es az sokasagh keozze vgj hagyta [Kv; TJk VI/1. 287]. *1657:* Nemis emberseges emberek kozze valo vagy diszno rosz aszszony [SzJk 82]. *1664:* Valamely res mobillissi az arvak(na)k Balogh Ferencz Vr(am) jovai közze elegyedtek ... ki adassanak [Mv; MbK]. *1752:* a marháját ... az eo Exa Marhája közi Csapattam [O.csesztve AF; Ks 83 St. Weegh de Kobor lev.]. *1768:* ott az esztenánal láték edgy szürke kantza Lovat edgy barna Lóval öszve nyügözve vagy békozva, és mondék a' Pajtásom(na)k az edgy átallyában lopott Ló hogy a' többi közi nem eresztik ... be menvén meg kérdők a' Bátsot, hogy miért nem bocsáttyák a' többi közé [Kovászna Hsz; SzentkGy Lad. Szöke (55) lib. vall.]. *1778:* mondám a' Bironak ... vidd el a' magad Házodhoz, ne hogy viszszá vidd a' részeg Emberek közzé, hogy ismét meg verjék [Egerbegy TA; JF. Juditha Antal Francisci quondam Fülep rel. vid. (56) vall.].

Szk: *a bakancsosok ~ áll* a gyalogosokhoz áll be. *1759:* Onodi Péter Fia ugyan Péter tudgyuk hogy ez elött cir: 20 esztendőkkel a Bakancsosok közze állott volt [Borzsova Cs; BLt 9] ✱ *a bulgárus barátok ~ magát felveteti* a bulgarita Szent Ferenc rendi szerzetesnek áll. *1821:* Fejérvári Simony Sándor ... katona kötelességének szánszándékos el titkolásával tsalardal (!) a' Szent Ferentz szérszetbéli Bulgarus Barátok közze magát fel vétette volna [DLt 467 nyomt. kl] ✱ *a darabontok ~ beáll* a gyalogoskatonákhoz beáll. *1664:* (Szabó András) Az Darabontok köziis be alla egyszer az Bo-

dolaj várba [BLt] ∗ *a katonák ~ áll* katonának felcsap. *1736:* az katonák kőzi állott [CU]. *1744:* Csiki Gyirko tavaj a katonák kőzi állott [Vécke U; LLt Fasc. 67] ∗ *a katonák ~ aplikálja magát* 'ua'. *1747:* (Az alperes) magát a' katonak kőzzi ... applicalta [Torda; TJkT III. 188] ∗ *a kurucok/kurucság ~ (ki)megy/szökik. 1704:* Akik a kurucok közé kimentek, azoknak feleségeket ki akarván űzetni a commendáns, az a parancsolata, hogy ma 4 órakorig a várból mind kitisztuljanak [Kv; KvE 291 SzF]. *1706:* A kuruczság kőzzi mentek[a] [Hsz; Törzs. Rákóczi inv. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1710:* Csíkban ... Sándor János, ki vicekapitány vala, Tamás Deákkal ... a kurucok közi szökék [CsH 338] ∗ *a pápisták ~ csapja magát/megy. 1703:* sok kára s hátramaradása lett közöttök valo kitsiny Reformata Eccla(na)k, melly miatt még Sz: egyházfiakot sem találtanak, mert ha, Megye törvénye szerént meg bűntették, mindgyárt a' Pápisták kőzzé tsapta magát [Selye MT; MMatr. 217]. *1706:* Tót Kisanna ... Paráznaságb(an) találtatván a Papisták közzé ment volt [Kv; SRE 95].

Sz. *1710 k.:* Azt mondjátok róla, ha kinek valami rossz emberek társaságában valami nyavalyája esik: aki korpa közé teszi magát, megeszik a disznók [BÖn. 444].

8. vkihez (megy/küld/meneszt vkit/vmit); (a merge/trimite pe cineva/ceva) la cineva; zu irgendjemandem (gehen, schicken, jn/etw. gehen lassen). *1559:* masz vton Jeo wolt Eg zeg'en ola, az vton chichio tartomaniaba Rokonsagy keozze [Retteg SzD; BesztLt 24]. *1612:* Az vitezleo Zalay Farkast megh hytt vdwarj jambor szolgankat ... bocziatottúk oda Ktek keozze [PLPr 1612-1615 I/3 fej.]. *1619:* azon panaszolkodik Karakás az uradra, hogy az urad leveleket küldött Tömösvár vidékére az szegénység közé [BTN[2] 234]. *1653:* Akarván Móses[a] már által menni a Maroson, elsőbben szép levelét bocsátja mindenüvé a székelyek közé, kérvén őket: „hogy mindjárt felkeljenek és melléje jőjjenek ..." [ETA I.79 NSz. — [a]1603-ban a három hónapig fejedelmi süveget viselő Székely Mózes]. *1684:* Tekintetes és Nemzetes megh hitt Becsűletes Tanácz ur hűvűnket is akkorra Mikes Kelemen Vr(ama)t expediáltuk Kgltek kőzze [UszLt IX.76.18 fej.]. *1794:* Szolga Biro Korponai Samuel Vram azért ment a' Czigányok közzé hogy Musikásokat keressen [Ne; DobLev. IV/728.2a].

Szk: *a hadak ~ expediál vkit* a hadakhoz küld vkit. *1676:* Pelei Ferencz hivünket expediáltuk oda ki az hadak közé az végbelieknek való hópénzzel [TML VII, 217 a fej. Teleki Mihályhoz] ∗ *a hadak ~ megy/siet. 1671:* Én is ebéd után meg indulok és ... sietek az hadak közé [TML V, 566 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1678:* Isten kegyelme által naponként újabb erőt vévén, nem késem ismét az hadak közzé menni [TML VIII, 266 ua. a váradi pasához] ∗ *a török(ök) ~ elszökik/(ki)fut* török földre menekül. *1612:* Bethlen Gábort számkivetésre ítélték az ország gyűlésében, mivel elszökött vala az törökök közé [Kv; KvE 146 SB]. *1614:* Székely Mojses ... ugyon meg is viutt vala Básta Györggyel Fejérvárnál ... és Básta meg verte vala Székely Mojsest. Székely Mojses kifutott vala az országból az török közé[a], mert ő soha németnek meg nem holdola [BTN[2] 53. — [a]1603-ban]. *1653:* Báthori Gábor ... azoktól a kik a török közé futottak megválva, mindennek megkegyelmeze [ETA I, 109 NSz]. *1657:* ártalmas practicáit megértvén a fejedelemnek, el kelletett volt szaladni és törökök közé futni Bethlen Gábornak [KemÖn. 14].

9. *átv is* vhová; în ..., între ...; unter (Akk.). *1586:* (Az egy forintot) biro Vram hagia ... hogi fel iriam az keoltseg keoze [Kv; Szám. 3/XXIV. 40]. *1619:* Onnat menék Görcsi Mehmet pasához ... Ezfélék felől egymással sokáig disputáltunk: mi következik ez mostani Mátyás császár halálából az keresztyénség közé [BTN[2] 250]. *1710:* De már a dolgok súlyosodván és két fegyver közé tétetvén Erdély ... a státusok negyven személyből álló Deputátiót rendelének a fejedelem és tanácsurak mellé [CsH 201. — 1686-ra von. feljegyzés]. *1756:* a' melly Feleki Taxát a' Város ... az Eklesiank(na)k altal adott volt ... azt az elött Felek a' Város Adaja közzé fizette [Kv; EFiscLt 1774/4 Szathmári P. 'Sigmond lev.]. *1782:* Branyicskai Josika Joseff Ur ... meg emlekezvén ez boldog, és boldogtalan örökkevalóság kőzzé helheztetett, kitsiny Punktumotskának az az ennek az Életnek bizontalan voltarol ... Testamentumot tett [Kv; JHb V/9]. *1801:* (Aki) az Ecclesia gyüleseit el mulattya ... az a személly egy mforintig büntettessék meg, és aszt ... az Domesticus Curator Exequaltassa, és az Ecclesia szuksegei közze incassallya [M.köblös SzD; RLt]. *1848:* A Falunk Tartsafalva a Telkek meg álittásához kezdet; — de az utasittás igen Szoros Határ kőzi van szoritva [Tarcsafva U; Pf]. — L. még AC 235; RettE 140; RSzF 139.

Szk: *a falu ~ ad* a falu közpénzébe ad. *1606:* Azt tudom azert hogy mikor az Moldúaj had ki Jeott vala úgy emlekezem hogy az Akkorj penz zedesbe d(en) 6 adott vala mert enis azt attam vala falú keozze [UszT 20/10] ∗ *a falu ~ bemegy. 1719:* három aszszony ember bé ment a falu közzé az uton [Abosfva KK; Ks 94] ∗ *a falu ~ jő. 1688:* midön ... eczakanak ide(je)n az falut eősze kialtak minden ember fegiveressen jött az falu közze [M.köblös SzD; RLt I]. *1801:* ő Kegyelme a' Falu kőzi ne jőjjen [Marossztkirály MT; Berz. 6.52.S.94] ∗ *a falu ~ szolgál. 1602:* Tudom hogi haborgatta az falw fodor martont hogi se falw keozj se az warra nem zolgal wala [UszT 17/37 nagi lazar Zent Abranj zabad zekel (32) vall.]. *1707:* Az mely ember Biro bottya alatt vagyon es falu közi nem szolgal minden esztendőben tiz polturaval tartozik az falunak [Szotyor Hsz; HSzjP]. *1774:* Fazakas Kosztán ... a falu kőzi semmit sem szolgál se postalkadik [Omlásalja/Bethlen SzD; Ks 68.49.41] ∗ *a város ~ beesküszik* a város polgárainak sorába beesküszik. *1655/1754 k.:* Az idegen pedig mig meg nem házasodik és a Város közé bé nem esküszik, a' Czéh nem akceptállya [Kv; ACJk 18]. *1672:* Valamelly Kovacz Mester legeny a Becsúlletes Czehben bé akar allani ... leg elsőben a' becsúlletes Varos kőze be esküdgyek ... ha az Varos kőzze be nem esküszik, es a Varos könyveb(en) es Prothocolumab(an) nevet be nem irattya, a' becsúlletes Czehben be nem vetetődik [Kv; KovCLev.]. *1702:* Valter János bé állása ... dilatalodott az kővetkezendő Vasárnapra mivel még az Város közzé bé nem esküt [Kv; ACJk 50] ∗ *a város ~ feljő* a városi tanácsülésen megjelenik. *1602:* valaztottanak eo kgmek az Magyar Nemzetbeol az plebanossagnak tiztire es gondwiselesere Geochy Pal Vramat az mostani Schola mestert. Eo kgmek egez varoswl mingyarast az Jdes Vraim keozzeol hatot ... hozza kewldenek salutalnj ... es vellek egyetemben fel Jeowen az Varos keozze itt ... az magyar nation valo Vraim keozzeol varos kepeben Radnothy

Jstwan eggyik egyhaz fiw salutalta [Kv; TanJk I/1. 404] ✱ *a város ~ szolgáltat* vkit a város pénztárába adóztat. *1590 k.:* tu fel Pereoseok eskuttek uoltatok ez uaros-(n)ak mind zege(n)nek bodognak hogy egy arant zolgaltattiatok az eö erdemek szerent kiki mit bir de ... nem szolgaltattatok az Varos keozi [Szu; UszT] ✱ *vkik ~ birságot vet. 1596:* Bardochfalui Janossi Geörgj es Janosi Mihalj Peter keozi az Zek huzon negj ghjra birsagot vęt, Ahogy ne fenyegessek haborgassak egymast es zolgaiat, hane(m) teörue(n)hez tartsak magokat [i.h.] ✱ *vki nyaka ~ sóz. 1881:* Az Árva Lottit ő is[a] elfogadta közlésre, de azért tegnap érkezett levelében úgy végigver érte, ahogy csak tud. Ezenkívül nagy gyönyörüsége telik benne, ha a nyakam közé sózhat egypár gorombaságot, hogy aztán a következő sorban mondjon valami jót is [PLev. 87 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Gyulai Pál].

10. *átv is* vkik között; între anumite persoane; unter bestimmten Personen. *1633:* My[a] ... Colosúarat hwtes Diuisorok ... Mindenceket az harom Atiafiak köze fel Diuidaltúnk mindennemw neúezendo Jokat [Kv; RDL I. 22. — [a]Utána négy név fels.]. *1747:* nagjobb gyűlölség s perlekedés származék ő kglmek közé [Ákosfva MT; Told. 8]. *1785:* Blágárné ... mikor ezen Lármás hir volt akkor járt oda a Mokányok közé [M.nagyzsombor K; KLev. G. Ugrán (50) vall.].

Szk: *a két fél ~ kötelet vet* a két fél között pénzbeli kötelezettséget állít. *1590:* melj dolgoknak es vigezeseknek meg allasara, mi ez dologb(an) közbirak, ez kett fel közze szaz forint kötelet vetettwnk, hagjha valamellyk fel az ëo uigezisekett, megh haboritana auagj megh nem allana az meg allo fel ellen ... az szaz forint kötelett meg vehesse [Jobbágyfva MT; BálLt 89] ✱ *vkik ~ interponálja magát* (vitás) ügyben vkik között békítőként közbelép. *1686:* kesz vagyok s leszek kgtek közze magamat interponalno(m) s meg edgyeztetnem Igy a mi veszekedes nekül meg lehet, miert kellene izetlenkedni [Ks 101 Teleki Mihály lev.] ✱ *vkik ~ szól* 'ua.' *1666:* A minemv Controuersia Eö kglmek közöt orialtatott volt ... Eö kgmek keözze Szoluan, hozòk Eö kgmeket Illyen Eggiesseghre, Es bekeseghre[a] [Altorja Hsz; Borb. I. — [a]Köv. az egyezség szöv.].

11. vki(k) részére; pentru anumite persoane; für bestimmte Person(en). *1600:* Tarchafalwa p(ro)testal, hogy wadnak kwlseö emberek kiknek az eö faluiokba nylok wagyo(n), es azt wk masuwa akarnàk birni, Wadnak eö keöztek olliak kik be irattak magokat es az feiedelemnek zolgalni akarnak, nylok penigle(n) kirol zolgalhatnanak ninch, Zabaditattiak magokat, hogy affele kwlseö emberek nilat ozthassak azok keöze [UszT 15/204]. *1672:* az mely fizetése penig az váradi passának szokott járni Biharvármegyébül ... azokat oszszák az vitézlő rend közé [TML VI, 182 Szilvári Bálint Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. *1692:* Az eö kglmek közi engethetet Joszagok ha oda maradnanakis, de egjeb rend semmi se adozzek közikbe(n) [Szőkefva KK; Törzs. Sarosj János kezével]. *1831:* Jakabffi János meg háborodott elmével volt, ugy, hogy a Czigányok közi több izbe vitt szalonnát, 's egyébüttis ámbolygott [Szenterzsébet U; Borb. II Agilis Kádár Péter (51) vall.].

közébe l. közibe

közegyezés közmegegyezés; consimţământ general; allgemeine Vereinbarung. *1829:* ezek(ne)k[a] végben vitele ugy határoztattván köz egyezesböl hogy a közelitö 9ber közepéig meg essék [Nagylak AF; DobLev. V/1150. — [a]A földek megművelésének].

közegyezség közmegegyezés; acord comun; allgemeine Vereinbarung. *1841:* Falugyülése tartatván ... ahol is közegyességböl meghatároztatott, hogy idevaló gyalog katona öregebb Anda József, közlakos Farkas Thodor, úgy Andra Mihály ... pásztorságra itten fel ne vétessenek [Taploca Cs; RSzF 201]. — L. még i.h. 293.

közéje szr-os alakokban; cu dezinenţă personală; in Formen mit Personalendung: **1.** emberek csoportjába; între (anumiţi) oameni; in die Gruppe der Menschen, unter sie. *1593:* Sophia Seres Janosne, Orsolia Keömiwes Thamasne ... valliak ... eótweós palnak felesege ide beis ieót keözzenk Coloswara Zakmar el wezesekor [Kv; TJk V/1. 343]. *1600:* a Chikiak ... wgy esketenek keözik [UszT 15/24]. *1631:* az mint eözue czoportoztanak vala ot az emberek ... keözikben futamodek ezis ... keozzejek vaga mezitelen szabliaual [Mv; MvLt 290.244b]. *1638:* oys kozyk wle, es ott yut uellek es az szerelem enneket ualoban monta [Mv; i.h. 291.142a]. *1662:* Váradrul híre érkezék, hogy a Tiszántúl és Nyíren nagy sok tolvajkodó pór had támadott volna ... valamelly felé fordulnának, mindenütt eskütnék közéjek a parasztságot [SKr 145-6].

2. *közéjük szól* (békítő szándékkal) közbelép; a interveni (cu intenţie împăciuitoare); (mit versöhnender Absicht) dazwischentreten. *1593:* ezt meg Ertuen keözötthünk walo Jgienetlensegeth keözink zolanak hogy latnak ha meg alkothatnanak teörueninelkwl [Szu; UszT 9/47]. *1603:* Ezeknek wtanna megis Zolnj kezdenk közöcek hogj hadnak el az Egienetlenseget [i.h. 17/64]. *1610:* ott vala Kedey Martonis, zolank keözejek, s Kedey Marton Kedey Jánossal eggytt Osuat Janos kezebe adok az ... eoreksiget [i.h. 12b].

3. vmely emberi közösségbe/szervezetbe; într-o anumită comunitate/organizaţie; in irgendeine menschliche Gemeinschaft/Organisation. *1590:* Immar hatod eztendeje vagio(n) hogy Demeter Janos Kajdichfallua(n) lakik, Azoltatol fogwa keözzenk Adott adot [i.h.] *1896:* Az elhunyt érdeklödést azzal ébresztgetjük, hogy a régi becsült tagokat kérjük fel: — álljon ismét közénk [PLev. 189 Petelei István Réthy Lajoshoz].

4. vkikhez; la/între anumite persoane; zu bestimmten Personen. *1659:* kérje Kegyelmed az fejedelmet, hogy ismét újonnan parancsoljon, hogy legyenek vesztegségben, mert az török most is azt irta, hogy két nemes ember menjen oda közéjek, mert bizony mind elrabolja azt az vidéket [TML I, 468 Pekri Sofia férjéhez, Teleki Mihályhoz].

5. *kötelet vet közéjük* pénzbeli kötelezettséget állít vkik között; a impune obligaţii financiare anumitor persoane; finanzielle/materielle Verpflichtung etlichen Personen auferlegen. *1586:* Ezeknek megh Tartassara vetęnk közzeyek, kett szaz forint kötelett, hogy az mely fęęl megh nem tartana Ez my Vegezeswnkett ... Tehatt az megh Tarto fęęl az megh szegeö fęlen ... az kett szaz forintot meg vehesse [Lesnek H; IB VI. 225/16]. *1592:*

(A) feoldet ennekem osztas zerent attak wala az oszto birok ... aznak az megh allassara hwzeon eot forinth keotellett wetek wala keozink ... w pedygh Nem gondolwan az Jgassagott az keoszink walo keotel wetest attyafiwsagott ment Rea es kj foglalta keze(m)beol twlaydon hattalmawal [UszT].

közel I. *hsz* **1.** aproape; nahe. *1570:* Zelestyay Dreyka polyak Myklos Jobagya ... ezt valla, hogy ew wl volt veres peter hazahoz keozel egy Teoken [Kv; TJk III/2.52]. *1579:* V neky vagio(n) chak keozel eordeongeosheoz eg faluckaia Bozed [Néma MT; Told. 31/1]. *1592:* Peter mocziara is keozel vagio(n) Nywladhoz [Fancsal U; EHA]. *1638:* az lakodalmas haz közel uolt hozzank [Mv; MvLt 291.138a]. *1677:* Vagyon az udvar kerittésin, az hámor eőrző házhoz közeől, fa sarkon járó egy félszer deszkás kapu [CsVh 53]. *1689:* ez az Csere az Faluhoz kőzél va(gyo)n [Kulcsulata F; Ks 67.46.21]. *1728:* Szabo György ... ugy hallottuk Váradhoz kőzél ... laknék [Balavásár KK; Ks 13.XV]. *1747:* a' Harasztkereki Réten közzel egy máshoz két darab rét [Ákosfva MT; EHA]. *1750:* Eleitől fogván kőzel járván a Maros az udvarhazhoz sokat igyekeztek azon az Nehai Mlgos Aszszonyok, hogy a Marost meg gátolhassák [Folt H; BK nro 144]. *1761:* Ezen tul tsak közéll ... földben ásott ... pintze [Spring AF; JHbK LVIII/1.489]. *1781:* Guti Kristina Aszszony épülettye ... közzel lévén a' szőlőkhöz, az ottan lakó Pakulárnak kutyaitól, ketskéitől ... a' szőlőket meg óltalmazni, nem lehetett volna [Perecsen Sz; IB. J. Csordas (52) zs vall.]. *1803:* közzél laktam mindenikhez [Aranyosrákos TA; Borb.].

Hn. *1718/XVIII. sz.:* ā patakhoz közél (sz) [Dabjonújfalu Sz; EHA]. *1722:* Az Cokmőgy (!) vőlgyeb(en) a réthez kőzél (sz) [Mezőbánd MT; EHA]. *1732:* a Titz hegy nevű Szőlő alatt közzél a Deberkéhez (sz) [Dés; EHA]. *1758:* A Baratsháton a Kuthoz közel (sz) [Bh; EHA]. *1764:* Pe Lunkutze nevű hellyben a Szászok Erdejéhez kőzel (sz) [Pókafva AF; EHA]. *1765:* kőzél a Tekenős vapához (sz) [Nyárádsztlászló MT; EHA]. *1770:* a Csovához közél (szö) [Küküllővár KK; EHA]. *1779:* a Szén égető száján alol a patakhoz kőzél (k) [Retteg SzD; EHA]. *1824:* a Soos kuthoz kőzél [Pata K; EHA].

Szk: ~ *esik vmihez. 1755:* (Az árnyék szék) ajtaja ... az házban lévő ágyhoz közel esvén; alkalmatlanotska [Ludesd H; BK sub nr 1020]. *1773:* az Ngod irt földe nékem kezem ügyib(en) vicinitásomb(an) kőzél esik [Pálfva Cs; Ks 65.44.18]. *1815:* a Havashoz igen közel esik ez a Hellység és Hideg a clima [Somkerék SzD; Ks 77.19 Conscr. 219].

2. a közelben; în apropiere; in der Nähe. *1603:* keresswk wala, oly helien wala penig fen a mente hogj zarúfa ot közel nem wala chiak alig haghatek oda [UszT 17/22 dienes görgj Etedy Zabad Zekel vall.]. *1625:* cziak ot kozel vagion az halom ahol az Eokor niomat megj czoualtak vala [Derzs U; i.h. 157b]. *1690:* hoza egy nagy darab szal fat ala ... s egy Kerek főnek valot el vaga az nagyobbik, veghiből, s Csak ot közel valami ganeb(a) takara [Aranyasrákos TA; Borb. I. Szöcz Janos (29) vall.]. *1743:* itt kőzél ... job haszon vévő Malom nem volt az Méltgos Groff Aszszonj Malmánál [Ádámos KK; JHbK XXVIII/9]. *1754:* embert sem látván soholt ott kőzél [Toldalag MT; Told. 36]. *1761:* ott kőzöl dolgozván [Majos MT; i.h. 35]. *1767:* Valaholott a' Váras régi Törvénye szerint tiltott bányák, vagy tiltott hellyek szoktanak lenni, ottan kőzél mások(na)kis Nyárban bányászkodni semmi szin alatt meg nem engedtetik [Torockó; TLev. 7/1]. *1776:* Most 8. Esztendeje ... 380. véka gabonát bé attam egy esztendő alatt Molnár részen kivűl, Mivel akkor jobb járattya volt 'a Malomnak, más malmok kőzel nem lévén, mint most [Székelyszállás U; LLt Vall. 166].

Szk: ~ *oda nem/sem volt vki/vmi. 1584:* Magiar Andras vallia, Mikor meg vere Seres Balint az Tamast, keozel oda sem volt ez Zengeo B(ene)dek ... Azert illien Artatlansagat tudom [Kv; TJk IV/1. 377]. *1843:* közel oda semmi takarmány nem volt, hanem mintegy 30. Lépésnyire volt valami Szalma gaz [Bágyon TA; KLev. Bottyán Gabris (28) vall.].

3. közelre; aproape de ...; in die Nähe. *1573:* Nemes zemely ... Lwkach Sayo wdwarhelyrwl[a] ... eztt walla ... Mykor Jmmar keozel kezdenk az falwhoz Juttny ... keseo wdeo, Alkonadottkor wala [RLt 0.5. — [a]SzD]. *1582:* az Ellensegh is ige(n) kózól zallot [Kv; TanJk V/3. 250a]. *1589:* Myerthhogy vrunk eo Nga keozel Ieó ez varoshoz Tordara hirdette a' gywlest [Kv; TanJk I/1. 106]. *1599:* ⟨zegin⟩j Vram ... keozel irkezet volt Immar az Alparethiak fele hol zegenynek vtat meg allottak [Dés; Eszt-Mk]. *1638:* az legenys monta nekiek hogi ne jüjön kegd közel hozza(m) [Mv; MvLt 291.150a]. *1742:* (A kést) belénk veri ha közél mégyűnk [Bernád KK; Sár.]. *1766:* látom hogy Damokos Ferentz szalad haza fele és utanna rugaszkodam ki meg fordulván monda nékem S.V. ... közel ne jöjj Disznó teremtette mert tűzet adok [Szilágycseh; BfR 104.2 St. Betsi (25) zs vall.]. *1776:* közel ne jőjjen Kigyelmetek [Nyárádsztbenedek MT; Told. 28].

4. a közelbe, közelébe; în apropiere(a); in die Nähe. *1620 k.:* az Nyílus vize azhol bészakad és száll Egiptusba, oly rettenetes nagy szörnyű hegyekről és oly szörnyű szúgással jő alá, hogy egynehány mélyföldnére is oda közel sem mehetne az Nyílus vizének az szörnyű szúgásától [BTN 411]. *1755:* veszedelemb(en) még eddig nincsen Kls Vra(m) eo Exallya, mivel az Doctorokatis Lelkekre kénszergettem, de annyira ell gyengéedet (!), hogy nagy Dajkálkodás kell eo Exallyának; s mű tsak nem férkezhetünk olly közél, mint kellenék eo Excellyához, mindenre tsak az Aszony eo Excellyát kell terhelni [Ks 96 Baló Antal Lev. Nsz-ből]. *1778:* Szörnyű erősnek mondják a lovas népit a prussnak. Olyan lovai vannak s olyan árkokat ugordnak által s meg által, hogy a mi lovaink közel sem mernek hozzájok menni [RettE 390]. *1819:* Dobolyi Sigmond Ur Mező Csáni portioját ide közel kivánván Cserélni ... lépének ily meg masolhatatlan Cserêre[a] [Nagylak AF; DobLev. V/1025. — [a]Kőv. a részl.].

Sz. *1812:* Grantzki ... kardot rántván azt mondá: a ki az életét szereti közél ne menne [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.].

5. ~*re* nem messzire; la o mică distanţă; in die Nähe, nicht weit. *1662:* Gaudi András ... az expertus, próbált, hasznos, hadi okos ember ... mint kellene aránzani, lőni, mind messzire, mind közelre, helybe igazítja, megmutogatja ! ha a várban ... csak olly tudós pattantyús leszen vala, ki tüzes szerszámokat, gránátokat, laptákat tudna ... közelre s távolyabban táborokra és a sű-

rűséges sátorok közé nyakokba kihányni ... az ellenségnek valóban sok veszedelme igen lehetett volna [SKr 448-9, 598].

6. *~ről* a. közeli helyről; de aproape, din apropiere; aus/von der Nähe. *1667:* ha lelkem idvességének vagy életemben járó dolgomnak kárával nem lött volna ... el nem mulattam volna, oly közelrűl be nem tértem volna Kegyelmedhez [TML IV, 112 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. — b. közelebbről, nem régen; deunăzi, nu de mult; des Näheren, nicht lange her. *1798:* Ezen Fogadó (!) ... külső Udvarán közölröl építtetett egy Süttő házatska [Brád H; Ks 76. IX. 27].

7. időben nem messze; aproape (la un interval mic de timp); nah (zeitlich nicht weit). *1619:* Ebben csak ilyen dolgot látok ... hogy immár szinte hamar dolog áll közel az mi kegyelmes urunk előtt. Egyik: hogy vagy Jenőt megadja, vagy ... az császárnak resistál [BTN 228]. *1666:* megh ismirven (!) ... Maghaban hogy iletin(e)k utolso oraja közel volna [Radnótfája MT; BLt]. *1667:* az Innep közel van, es illienkor az Executiora valo dolgok mindenüt Cessalnak [Asz; Borb. I] | Az mi az kimenetel dolgát illeti, énnekem nem tetszik most, mivel az innep is közel van, az gyűlés is nem messze [TML IV, 236 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1763:* meggyógyultam ... de semmihez kedvem nincsen. Talán utolsó végem is közel vagyon [RettE 158].

8. nemsokára; (în) curînd; bald. *1614/1616:* közel leszen harom Esztendeie, hogy ott az Akna(n) Coloson az tisztben forgottam [Kv; RDL I. 100 Petrus Filstich aurofaber nyil.]. *1691:* immár az én Anyam halalanak közel tíz esztendeje leszen [Dés; Jk 122a].

9. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *(igen) ~ vagyon a halálhoz/utolsó órájához* halálához közeledik; a fi gata să moară; seinem/ihrem Tode näher kommen/rücken. *1613:* mikor Kouaczoczy Janosne Azonyom moga Judith megh hala Annak eleötte egj keues eödeőuel monda en nekem ... en Imar teöb keth orath ne(m) Erek ennel, merth halalomhoz keözel uagjok [Nagysajó BN; JHbK XXIII/31]. *1642:* ugy itilem magamba(n) hogy utolso oramhozis igen közel vagiok [Fog.; Told. I] ✱ *~ vagyon a végső pusztuláshoz* pusztulófélben van; a fi aproape distrus; dem Untergang nahe sein. *1795:* az erdő, melly mostis közel van a végsö pusztuláshoz, egészszen ell pusztulna [Gergelyfája AF; DobLev. IV/7b].

10. csaknem/majdnem; aproape; fast, beinahe. *1568:* wronk w felsege tablayan ... En is szemele(m) zerent ot wolta(m) koszely eg Holnapig az terminoson [Erked K; BesztLt 38 Petrus Bozzasy de Erked Gr. Thymar beszt-i bíróhoz]. *1584:* Zappanos Gergely vallia, Az felesegem Jeót vala a' piaczra fa venny, Eo mikor Immar az fara keozel meg arult volna oda Jut Zabo Cato, es el veszy volt teolle [Kv; TJk IV/1. 222]. *1591 k.:* Adorján Gergelnet Attjank holtaigh tartotta vensegeighle(n) keözel 32 eztendeighlen [UszT]. *1606:* Tibald Peter ... az hidnak keözel az mas vegeig me(n)t vala [i.h. 20/146 Catherina Relicta quondam Petri Molnar In Fenjed libera vall.]. *1645:* mely el foglalt határnak helien helien ... teszen keözel harom hold szanto feőld hozzasagot [Szászsztjakab SzD; Told. 27]. *1684:* az Szekiekkel közös To felet valo föld ... lehet közel szaz uckas fold [Gyulatelke K; SLt AM. 24]. *1788:* piros pej paripa Lo, madárhusu, van köröl 14 markas [Kv; DLt]. *1794:* Ezen Kies erdőben közel hatodfél száz Fák vagynak [Nagyercse MT; Pf]. *1875 k.:* A' kántori ház hijujában van a' közzel 100 kis véka férőjű, magtár hambára [Szucság K; RAk 107].

11. a vkihez való kapcsolat/viszony jelölésére; pentru indicarea relaţiei faţă de cineva; als Bezeichnung des Verhältnisses/der Beziehung zu jm. Szk: *~ről levő/való atyafia* közeli rokona; rudă apropiată; naher/nahe Verwandte. *1666:* Chernel Pál uram ... közelről való atyámfia [TML III, 609 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1736 u.:* egy nyomorult fő emberecske nemhogy más ember jobbágyasszonyát, de magát is jó nemesembert vagy annak gyermekeit szégyenlené atyafiának mondani, nemhogy valamivel succurálná olyan megszűkült még közelről lévő atyafiának is [MetTrCs 481]. *1740:* eő Kegyelmének közzelről, vagy távullyrol valo Attyafiairais ezen dologért haragot nem tart [Szentbenedek AF; DobLev. IV/596. 347] ✱ *~ről való szomszédság* vecinătate apropiată; nahe Nachbarschaft. *1670:* az Prut mellett nagy istállókat csinálnak, híre az, császár[a] lovai számára, kinek ily közelrűl való szomszédságátul ójon az jó Isten [TML V, 355 Béldi Pál Teleki Mihályhoz. — [a]A török szultán].

12. *~ is/sem* megközelítőleg sem; nici pe departe, deloc; auch annährend nicht. *1573:* Borbolia Aztalos Ianosne ... vallia ... egy kewes Mwlwa hat az Telmanne esmet feyen hozza vyzza az Lisztet kyt ely vyt volt de Nem volt keozelis annye Mint azkor hogy ely vitte volt eo [Kv; TJk III/3. 213]. *1736:* Az régi magyarok az keresztelőt is nagy pompával, vendégséggel vitték véghez ... noha az közel sem ment olyan pompával véghez, mint a lakadalom [MetTr 393]. *1777:* kozel se volt ollyan beteg Sandru ... mert nem Szaladhatat volna előttem [H; Ks 111 Vegyes ir.]. *1813:* közel Sem ollyan tiszta Buzát vettettek mind a millyennel által adodott volt [Kilyén Hsz; MvRKLev].

II. mn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare adjectivală; in attributivartigem Gebrauch: 1. közeli, közel fekvő; apropiat, situat în apropiere; nahe(liegend). *1614/1616:* az Buzanak és egyeb Gabonanak be hordasatol, közel helyröl d(en) eggyet attanak kalangyaiatol, tauol hellyröl penig justa conventione(m) fizettenek [Torda; RDL I. 100 Michael Literatus Nyilas ns vall.]. *1661:* az közel falukon ugyan csak kereshetnénk[a] [TML II, 137 Teleki Mihály feleségéhez, Vér Judithoz. — [a]Szénát a lovaknak]. *1662:* És hogy a tatárság csak közel szomszédságokban volna táborostul ... meghirdettette: akár török, akár tatár lenne, de ha közöttök ragadozni kezdene, csak mindjárt ölnék meg [SKr 624-5]. *1669:* Az mely hitván sánta lovam ... ott vagyon, ha teljességgel el nem bénult, hadd jártassák minden héten közel helyre [TML IV, 624 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1751:* az Generalis Girás Szék itten curralt az közel hellysegbeli nemesség utcunq(ue) concurrált vala, de meszeb valók nem tettek tojongást [Abosfva KK; Ks 83].

2. *átv* közeli rokonsági viszonyban levő; apropiat, de aproape; nah(es) (Verwandtschaftsverhältnis). *1573:* Twgia hogi attiafiasok voltak Zas Antalal, De Nem twgia Menye keozel [Kv; TJk III/3. 236].

III. fn-i jell-ű haszn-ban hr-os és szr-os formában; cu valoare substantivală, cu sufix adverbial şi posesiv; in substantivartigem Gebrauch mit Adverbial- und Personalendung. 1. vmihez közel eső rész/hely; loc situat în apropiere a ceva; einer Sache nahe liegender Teil/

liegende Stelle. *1847:* Brezoj Nikulájnak ... Sebje van a' jobb lábán, a' szárhus közelében [DLt 806 nyomt. kl]. *1849:* látva Kelemen Béni által lett terübe lett ejtésemet, azonnal számomra égy az udvarhazhoz (!) közzelébe ugyan ahoz tartozo alkalmatossagokba behelyeztetett ahol is ... a' fiut meg szülve ... mint égy fél évig dajkáltam [Kv; Végr. Vall. 95].

Hn. *1767:* a Rétek mellett, a Töviss közelibe [Nagyernye MT; EHA].

2. közeli időpont; termen apropiat; naher Zeitpunkt. *1657:* én csak semmiképpen hozzá nem készültem ... s abban bizony elébb nem leszen mód Sz.Márton napnál s még akkor is igen közelnek tetszik [TML I, 55 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz].

közeldeden közelebbecskén; mai aproape; etwas näher. *1662:* szegények a százezer tallért is megígírték vala, úgy, hogy magoknak is valahol mi pénzek, ezüst marhájok volna, összehordván ... akiket főképpen olly értékes urakat, főembereket a szomszédságban közeldeden tudhatnának, illy utolsó nagy szükségekben, a véghelynek[a] megmaraszthatására ... kölcsönpénz-kérés dolgában éjjel-nappal megtaláltatnák, supplicálnák [SKr 575. — [a]Várad várának].

közelebb, közelb I. *hsz* **1.** vkitől/vmitől v. vkihez/vmihez kisebb távolságban/távolságra; mai aproape de cineva/ceva; näher (liegend). *1573:* Vicey Ianos azt vallia hogy myglen Valkay georgy Monostory tyztarto volt Eo Nala tartota egy ladaiat, Es egykor Ieo hozza es Mond hogy Eo neky az vyzaknay Kamara Ispansagra kely Menny Es az Ladat ely vyzy hogi keozelb legen hozza [Kv; TJk III/3. 92]. *1593:* Nagi Benedek, Vincze deak ... valliak ... mikor Bwdeos patakra[a] mentwnk volna ... mikor kerdeznwk miert ne(m) akarnak zolgalni Adam Deakot, nekwnk ezt mondak, hogi ... ha Desre vagi valahoua keozeleb zolgaltatna ... Adam deakot zolgalnak iobagiul [Kv; TJk V/1. 396. — [a]SzD]. *1626:* hallek zitkozodast ... igen mongia hogi ieoy keözeleb gilkos esse kurua [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Gjwteo Pal (60) pix vall.]. *1642:* az Ura hazahoz közöllyeb leven lakasok inditatek ... Trauzner Kata, az őrögbik Battyahoz Confugialni [Hadrév TA; DobLev. II/12]. *1651:* Ngd meltosagos Udvarahoz keozelljeb lako es azon faluhoz hasonlo ver es osztozo attjafiak [Körtvélyfája MT; BálLt I]. *1671:* ez után a' Tisztek magok mellé elégséges gyalogot vegyenek fel az ollyan falukbol, mellyek az executiohoz közelebb vadnak végeztük [CC 61]. *1770:* Olosz Ferencz ur ... ősz tájat Benczenczen betegedett volt meg elsőben, s onnan ugy hazotta azon beteg által magát ide Gyógyra; hogy a' Savanyu vizhez közelebb lehessen [Algyógy H; BK sub nro 1017 gr. Kun Susanna lev.]. *1772:* a Fekete Joseff Uram Malmának helye sokkal közölébb vagyon a kérdésben fel tett Ádámosi Malomhaz, mint az ... eö Nagyságáé [Csüdötelke KK; JHb LXVII/2.361].

Szk: ~ *esik. 1715/1770 k.:* Tetzett ... Hogy a' Templomhoz közelebb esnék a' Parochialis Ház [Apanagyfalu SzD; SzConscr. 76]. *1811:* A' Papi 's Mesteri Telkek elvitettek innen, 's más helyre, szép dombra helyeztettek; El-tseréltetett a' Popa Házának is Telke, és helye a' Beszerikának-is, Melyek nem tsak szeb 's jobb helyre vitettenek, 'S Az Oláhokhoz-is közelebb estenek [ÁrF. 25] ✱ ~ *fér vkihez* közelebb férkőzik vkihez. *1755:* Táblán való baja iránt Ng(na)k én eleget bugyogok az ittan valo Uraknál, kikhez kőzelebb férek [Ks 96 Baló Antal lev. Bécsből] ✱ ~*hoz. 1796:* a' távulyabb jutott részít ... igyekezett tsere és más egyéb uton közelebb hozni hogy jobb moddal használhassa [Ilencfva MT; DLev. 3. XXXV. 4] ✱ ~ *levő* közelebb/kevésbé messze eső/fekvő. *1619:* Deeshez kőzelb leueó faluk kózzül eggikben az mely Kóuarhoz ualo Jozagh mingiarast rendellje(n) Tiz haz Jobbagiot Mihaly Deak(na)k [JHbK XVIII/32 fej-i rend.]. *1777:* a' közelebb lévő Falukbol egyben hivutt Commetaneusoknak jelen létekben[a] ... ki mentünk az emlitett Falunak[b] also végin ... la Parou Szurdokuluj nevezetü helyre [Ks 89. — [a]Köv. a tanúk fels. [b]Magura TA] ✱ ~ *való* **a.** közelebb cső/fekvő. *1592:* Thudom hogy Kis Kwn mezeo keozelb valo vicinussa es az Kapolna mezeye Nywladnak [UszT]. *1637:* az Templom eleött az templumhoz keözelebb ualo Uiz [Alfalu Cs; GyHn 15]. *1835:* A hajdoni haborus üdőkbe ... a Falu Also Sinfalva elpusztíttatván ... meg maradott kevés Számu Also Sinfalvi Lakosak kinteleníttettek a közzelebb valo Hellységekbe lakásokat által változtatni [Asz; Borb II]. — **b.** a közelben fellelhető/található. *1698:* minden Falus Birák, minden héten mind az Faluját ki ki czirkállyák meg, mind az Hatarokat járják megh, es valahol mit sejte(ne)k mindgyárt az közeleb valo szolgabirak(na)k vagj Tisztek(ne)k ... tegyenek hírt [UszLt IX. 76.46 gub.]. *1710:* akár Németh, akár Rátz Kattonák Passus nélkül járni s valamely helyre be menni ... s ... praedálni, vagj fosztagotni deprehendáltatik, mindgjárt arresztáltassék, és az közzeleb való Com(m)endanhoz vittessék [KvLt I/198 a gub. Nsz-ből]. — **c.** a közelben levő helyen. *1561/1579:* My el menenk Kozarwarra ... es megh kenalok Ewkeoth, hogy ha akaryak a kozarwary kastelt kezekhez valtany ... az eo maga rezet es Jozagat megh cherelny mas Iozagon az ew lako helyehez Keowesdhez keozeleb valon awagy nem [Kozárvár SzD; SLt AB.4]. — **d.** a közelben lakó (személy). *1822:* mi akik közelebb valok voltunk tsak meszszünnet néztük, hogy másokkal igazittya a Dolgot a Commissarius Ur [DE 2].

Sz: ~ *az ing a dolmánynál. XVIII. sz. e. f.:* ki hánylak belölle[a] mert közeleb az ing, az dolmanynál nékem virsigem van hozza [ABN. — [a]A telekből] ✱ *aki* ~ *ül a tűzhöz, az fűtözik jobban. XVIII. sz. v.:* Köz mondás Szerént, a' Ki Közelebb üll a' Tüzhőz a Füttözik jobban [Küküllővár KK; Ks 110 Donáth János lev.].

2. *közelebb-közelebb* egyre közelebbre; tot mai aproape; immer näher. *1705:* ezek a kurucok ... semmit nem tágulnak, sőt, mind közelebb-közelebb jünek [WIN I, 516]. *1745:* az mint mentem haza felé az falun kivül láttam távolyrol hogy feketéslik valami az utban, közelebb közelebb menvén ... láttam hogy két ember [Bálványosváralja SzD; Ks]. *1800:* Ngod Sütője ... Szép Szokal hivni és tsalogatni kezdette az Exp(o)ne(n)st közelebb közelebb magához [Mv; Born. XXXIX. 53 instr.].

3. közelebbről, nemrégen; deunăzi, nu de mult; des Näheren. *1670:* Az mi az Ispán Ferencz uram dolgát illeti ... sok ember neheztelte közeljebb az urakban, hogy nem tudják, mivel jött [TML V. 120 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1696/1781:* közelebb Tökölí Imre Ur ez hazában bé jövetele alkalmatosságával Isten itiletiből sok betsületes rendek és haza fiai hazajokon kül bujdostak volt [Branyicska H; JHb LXXI/3.456]. *1752:*

Most közölyöb expedialok Szovatrais[a] Musnaj Uramhoz Tisztarto Uramot [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev. — [a]K]. *1764:* Közelebb a' mult Hétfün [Udvarfva MT; Told. 44/30]. *1771:* ezen közlebb el osztatott Táblából közből jutott a' Lugosianusoknak egy darabb 165 öl [Fejér m.; DobLev. II/428.25] | a midőn közölébb az hó el ment ... Varga Jancsi ... az ökrökkel jön vala [Mezőmadaras MT; BK]. *1829:* Gyümőlts Fát ... most közölebb két Szálot vitetett a Biro [Kölpény MT; TSb Major Lika (50) vall.].

Szk: ~ *elenyészett* nemrégen elmúlt. *1794:* a' közelebb el enyészett télen [Marossztkirály MT; Berz. 6. 51. S. 7]. *1801:* Argya Eva a kőzelcb el enyèszet 1800dik Esztendőben Szt: György nap tájat szálván bē a Tisztelt Groff Urffi égy uj Paraszt házába, ez vette magához ... Sándor Jantsit [Erdősztgyörgy MT; WH]. *1829:* a' közlőb el enyészett 1828ban Karátsan kőrűl | a közlőbb elenyészett Pestises Hir alkalmatosságával [Kölpény MT; TSb Korso János (43) vall.]. *1840:* a közelébb el enyészett 1839ik Esztendő magyarok Karácsonya hetébe [Dés; DLt 1073] ✱ ~ *elfolyt. 1752:* Most a' kőzelebb elfolyt Vásárnap bé menvén ... az Udvárb(a) ... Gligor Vasziis ... hozá elé Tisztarto Vramnak, hogy miért lőtte meg a' Batyát? | a' most közelebb elfőlyt őszszel a kert hitványocska volt [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29] ✱ ~ *elmúlt. 1690:* a' közelebb el mult Fejérvári gyülles alkalmatosságával, masodik Professort sollicitalo Level ment volt ... Püspők Ur(am)hoz [Kv; KvRLt X.A.5]. *1698:* az kőzőllyőb ell mult esztendőben [Mv; BálLt 44]. *1730:* most közlebb el mult Vasár nap hallottam hogy Tatár Kiso három Máriáson vőtt volna egy keresztet [Torda; MvRKLev.]. *1752:* a közellyeb el mult fársángba [Altorja Hsz; HSzjP Catarina Sándor (19) pp vall.]. *1754:* Tudgya ē a Tanu ... hogy ezen helyetske ... Nemde nem az kőzlőbb el múlt 1749dik esztendeig emlitett Temesestiektől[a] békességgel biratott ē ... ? [KSz; WLt vk. — [a]A Temes jb-nemzetségbeliektől]. *1785:* most a kőzzelebb el mult Nyáron Málé kapálláskor találkoztam ... valami edényeket vivő Mokányokkal [M.nagyzsombor K; KLev. Anna Soproni cons. Georgii Ugrán (32) vall.] ✱ ~ *eltelt. 1793:* a' közelebb el tőlt két Esztendők alatt nevezetes károk és fogyatkozások tapasztaltattak a Dézma tsürnél [Kv; SRE 291]. *1834:* A közelebb el tőlt Fejérhétbe[a] mult el égy esztendeje [Füzessztpéter SzD; KLev. — [a]Az Alba Paschalis (a húsvét utáni hét) magyar megfelelője] ✱ ~ *múlt. 1759:* a' közelebb mult Holnapba ... Providus Hatházi Czilika hozta volt a' Mérő Rudat, hogy ezen földet is felmérje [Árpástó SzD; BK. St. Albert (45) jb vall.]. *1761:* Mos Bukur senior, a közlebb mult Tavaszszal itten el adván a Lakhelljet el ment Nemes Sepsi Székbe Killjenbe s ottan Bátsoskodot [Bácsfalu Br; BrÁLt Conscr. Dom. Törtsvár 198. — Binder Pál kijegyzése]. *1805:* A kőzőlőbb mult 1804-ik Esztendőben [Szászrégen; Born. G. XVIII.2 Partialis Törvény Szék jk] ✱ ~ *való. 1705:* Sokféle hazugságokat beszél vala pedig nékem Sebesi ... hogy most a közelebb való harcon is miket beszélett Rákóczi uram [WIN I, 654]. *1772:* Láttaé ... a Tanu hogy ... a Malom házis azon Czővekek Le sűllyedése miatt ereszkedett volna bé a silip felé ... mig tsak most a kőzőlébb valo napakbon viszsza nem vontatták ... | Közelébb valo napakban, az emlitett malmakrol kik eskettenek ... ? [Kük.; JHb LXVII/2. 370-2 vk]. *1843:* én a közelebb valo vosárnap jöttem a falu között fel [Moson MT; TSb 49] ✱ ~ *volt. 1811:* A közelebb volt Hetfön mult egj Hete kezdette mü velünk Sellerekűl szedettetni veretni a Szilvát [Aranyosrákos TA; Pk 7].

4. közelesen, nemsokára; în curînd; bald. *1662:* Kiket azonnal közelebb diétára, közönséges országgyűlésre evocáltatván ... s amazok vívén eztekben, hogy dolgoknak nem jó kimenetele lenne ... az moldovai Lupul vajdához ... általmentek és szaladtak vala [SKr 160]. *1737:* Most pedig közelebb, a melly Literalék készenn vagjnak ... Deputatus Atyánkfiai által, küldje által [Dés; Jk 471]. *1748:* Certificalam meg ... Olajos Judith Asszonyt az Exponens ő kglme nevével Nms Maros szek(ne)k Mvásárhelyen kőzőlöb Cerebralando G(ene)ralis Sedriajára ... Törvényre mint Evictrixet [Mv; SLt 16.MV.20]. *1755:* akar holot és kőzőlöb Celebralando Tőrvényes Gralis (: vulgo derék :) Szék [Mv; Berz. 2. 24/18]. *1850:* (A) Püspöki szék azt határozta vala, hogy Fő tiszteletü Püspök aa, Esperes Csiszár Sámuelt meg szolitván, hogy ha ismételt hibájának semmi okát nem adándja, Esperessi hivatalából függesze fel, a közelébb tartandó köz-zsinatig [Nagykapus K; RAk 3].

Szk: ~ *esendő. 1668:* mind az megh nevezet harom szemellyeket certificalam azert az megh irt hatalmassagokert, Colosvar(me)gie(ne)k ez eztendeöb(en) keözellyeb esendö teörvenyes partialis szekire [K; Ks 65.43.10]. *1693:* Kgld szolga Biro Ur(am) menneyn el ... Czegéb(e) ... üdősbik Vass György Ur(am)hoz ... es Certificallya kőzőlyeb esendő Orszagh Gyűlisire panaszra [Szépkenyerűsztmárton SzD; WassLt]. *1764:* Most közlöb esendö Szomosujvari sokadalom utan az pènzt Nemes Paval Uramtol bé küldem [Szentmargita SzD; Ks 18. CII Betze lajos tt lev.]. ✱ ~ *jövő. 1646:* Szilagyi Miklos ... talalua(n) megh egy seregely szeorű lovat Baxai Palnal ... Az teorueny ... az keozelb jeoveo szombatot p(rae)figala nekiek [Kv; TJk VIII/4. 97]. *1777:* Vévén ezen levelemet ... a' közelebb jövő héten szeredán, vagy inkább kedden virratkor tűstént Szt Ivánba nálam legyen [Szentiván Hsz; BLev.]. *1850:* ugy egyezék vele[a], hogy ha a' követ mig az ut alkalmasab nem lesz el nem hozhatyuk is ... a közleb jövő Udvarhelyi sokadalom bé állásával az árát udvarhelyre bé viszem [Kadács U; Pf Pálffi Dávid lev. — [a]A malomkő-faragóval] ✱ ~ *következendő/következő. 1671:* az Országnak Fő rendeiből lévő Thesaurarius rendeltessék ő Nagátol és az Országtól ... Ha penig annak vacantiaja történnék mentül hamaréb a' Tanácsok edgyező ertelméből mást alkalmatost substituállyon ő Naga és a' közelebb következendő Gyűlésen, az Ország-is approbállya [CC 10]. *1746:* az mult Csótortőken Kereszturat Szekünk nem lévén halada[a] az kőzelb következő Szék napjára [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev. — [a]A per tárgyalása]. *1794:* Mű ... Szent Ersebeti[a] ... primipillus Szemelyek ... hírt tévenk hogy hogy Ő kegyelmek meg jelenjenek a közelebb következendő pénteken a Nemes Kereszt Ur fi Szekben Kereszturat hogy valami Déli barátomot (!) meg halgossonok [Borb. II. — [a]U] ✱ ~ *leendő. 1692:* admoniallya ked az Meltosagos Urat ... Colos var(me)gy(én)ek közleb léendő Gyeneralis avagy Partialis szekire [Told. 21]. *1737:* (A rét) osztattassék fél az közelebb lejendö kaszállás utánn, Szent Mihály nap előtt egj; vagj két héttel [Dés; Jk 481b] ✱ ~ *megesendő. 1733:* Gombási Szőcs Samuel ur(am) s Felesége ... tar-

tozzanak most az közelebb meg esendő karacson napjara az pénz felét ... le tenni [Mv; MbK VI. 2]. *1764:* kénteleniteték ... tizenháran (!) Magyar forintokat ... fel venni ... közelebb meg esendő Vírág napjáig [Mv; Told. 30].

5. fennebb/az előbbiekben (említett/írt); (amintit/scris) mai înainte; weiter oben (erwähnt/angeführt). *1657:* Az fenn közelb említett Péternek maradékin ágazott el az Vitéz név [KemÖn. 12]. *1698:* (Medgyesi Borka) a kgld közeleb specificalt hazanal terhesede megh, mellyet ă fen declaralando haznal ē vilagrais hozot [Dés; DLt 476]. *1745:* Kis János ... ment-ki a' most közelébb emlittett Vármegjében Berettyo Vijfaluba[a], ott bornyupásztoroskodott [Szér Sz; WLt. — [a]B]. *1767:* Ez mái napon Láttuk mi mind az közőléb le irt őt Fátensek szemeinkel [Betlensztmiklós KK; BK] | ez a közlebb describalt erdőhoz ... hasanlo [Dányán KK; LLt Fasc. 129]. *1788:* a közölőbb meg nevezett Erdő alol irtottak ki ... edgj Láb földet [Koronka MT; Told. 38/13]. *1789:* Végezvén az közelebb le irt Szobában operationkat, bé mentünk az Uttza felöl valo Nagy Patika Házba [Mv; ConscrAp. 42]. *1849:* Ami a gazdasági dolgait illeti a közelebb irt modon nem lehet boldogulni [Nagylak AF; DobLev. V/1277 Koréh György Dobolyi Bálinthoz].

6. a vkihez való (rokoni) kapcsolat/viszony jelölésére; pentru indicarea raportului față de cineva; als Bezeichnung des Verwandtschaftsverhältnisses zu jm. **Szk:** ~ *levő/való atyafi* közelebbi rokon; rudă apropiată; näherer/nähere(r) Verwandte(r). *1592:* Kalacz swteo ferenczne vallia: Nagi Balasne Ieoue egikor az en boltomba euel az Azzonial, Magdolna Azzonnial. Es monda nekem. Ihon ez az en Attiamfia ... ennel keozelb valo Attiamfia ennekem ninchen [Kv; TJk V/1.284]. *1617:* eő nalllak ugj uagyon tudua hogy keözelljeb ualo attja fiays uadnak Boljaj Gasparnenak Paczolaj Jstuannal kiknek dossat hagyhatta volna [Szentbenedek AF; JHb XXI/14]. *1651:* Fileky Borbely Istva(n) ... magara vallolva(n) fiaynak, gyermekinek, ... annak felette közelb es tavolb levő Attyafiainak ... terheket ... ada Nagy Tamas Urunk(na)k ... szőlőjet [Déva H; JHb 53]. *1719:* közeleb levő Attyamfiai az mostani Szük es Sokakott ehel halalra jutato Szük időben ... mellettem nem voltanak [F.csernáton Hsz; HSzjP]. *1766/1800:* ezen Atyámfiat Osvát Ferentzet Fiammá fogadtam ... minthogy ezenn a' világon eő Kegyelménél nékem közőlőbb valo Atyámfia nintsen [Harasztkerék MT; Told. 30] ✱ ~ *való szomszéd* közeli szomszéd; vecin apropiat; naher Nachbar. *1677:* Ha mely Ecclesiastica personáknak Östöl maradot, vagy maga acquiralt javai volnának, és in semine deficialna ... az ollyannak ingatlan javai a' Székelységben a' közeleb valo szomszédoké legyenek [AC 13]. *1718/1786:* (Egy) Portiotis ... Eordőg István Uram Zilahi Matotsi György Uramnak ... közőlőbb valo vérek és Szomszédok meg kinaltatása nélkült ... eladott és zálogositott volt [Doboka; BetLt 5]. *1805:* az Dálnoki Felső mezőbeli földünköt el adová tevők ... Ezen földünkel meg kinalok Dalnoki Gal Peter uramot mint közeleb valo szomszédot meg is vasárlá [Albis Hsz; BLev.] ✱ ~ *való vér* közelebbi vérrokon; rudă de sînge apropiată; näherer nähere Blutsverwandte. *1602:* mentem vala Antal Gyeorgjni, ott vala az Actor ... monda egikor az Actor, Antal Georgjnek, Koma Vegietek megh az olah Andras hazat, monda, Koma vra(m), nem kegnek walo eórekseg az keózeleb valo veris vagion ahoz nallunknal ... Monda Tamas Balint, Peter deaknak No lassatok, mert ty vattok keozelb walo werek hosza, ha fel ne(m) tartiatok, en fel tartom [UszT 16/72 Georgius Mihalj de Bikafalúa judex juratus vall.]. *1713:* nehai Tekénts Nzts Sebessi Bénjámin Uramhoz ki lőtt légjen kőzelyeb valo vér s Attyafi és kire devenialt volna minden nével nevezendő Bonumja [Ribice H; JHb XXXVII/4]. *1815:* Halottam a' Szüleimtöl hogy Balog Mártonnak a' Szülő Annya Bálintfi léány lett volna ... azon rét ... Balintfi rét, ennél fogva lehet vérsége hozzá és Jussa, 's a' Szülö Annya Balintfi jussán közelebb valo vért nem tudom hogy volna ahoz mint Balog Marton Uram [Szentimre MT; BalLev.] ✱ ~ *való vératyafi* 'ua.; idem'. *1607:* Imar az perek Erökseghez nem tudok keözeleb ualo uer attia fiakat mint Borso gergeljne Kouach mihaline [UszT 20/351 Pitar Sime Kereztur falui zabad zekeli (50) vall.]. *1713:* Az mely házhelyhez ... eő kglme David Ferencz vram lévén közelebb való Vér Atyafi [Gernyeszeg MT; TSb 21]. *1833:* itten Nemes Aranyos Székben Sinfalván lako Nemes Pètki János Uram ... arra kére, hogy ... mennék el ... Nemes Pétki Sámuel Uramhaz ... Nemes Szabo György Uramhaz ... mind közlőbb valo Vér Atyafiakhoz[a] [Asz; Borb. I Fogarasi Huszti István falu hites Jegyzője kezével. — [a]Köv. az ügy részl.].

7. pontosabban; mai precis/exact; genauer. *1662:* Váradnak elveszésébül az egész Magyarországra s keresztyénségre következendő nagy kár, és közelebbb a Tiszáig való szép darab földnek is megmaradása azt kívánnák, hogy igenis meg kellene segítteniek s Váradot oltalmazniok kellene[a] [SKr 627. — [a]A töröktöl]. *1773:* Régen nagy csudálkozással voltunk, midőn hallottuk, hogy a felső országon s közelebb Bécsben egy tyúkot tíz poltrán adnak s vesznek [RettE 296]. *1786:* (Az ifjú) jelentette, hogy sokkal érzékenyebb (vagy amint közelebb ezen szavát magyarázta), sokkal gyengébb szivű, hogysem mint a publica deprecatiot véghezvihesse, úgy, mint aki jól érzi magában, hogy olyan alkalmatossággal közönséges helyen talán egy szót se tudna szólani [FogE 340].

◇ **Sz.** *1822:* De hiszem — már mind ketten közelebb vagyunk a Koporsohoz, mint szú ette Bölcsöinkhez [Kv; IB].

II. mn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare adjectivală; in attributivartigem Gebrauch: **1.** közelebbi, közelebb való (hely); (loc) mai apropiat; nähere (Stelle). *1662:* A szerdár a Bányához közelebb helyrül táborát indítván, die 6 Augusti Várallyához, onnan épen a Tiszáig elment vala [SKr 658]. *1812:* a kotsárdiak lopogattak egy egy kis fát belölle[a] titkon, de nem azon a Jusson, mint[b] Jussok volna hozzá, hanem a közelebb s jobb kezek ügyibe esett Jusson [Nagylak AF; DobLev. IV/943.29 Puskás Vaszilie (50) jb vall. — [a]Az erdőből. [b]Tollban maradhatott: ha].

2. közelmúlt; precedent, trecut; jüngstvergangen. *1773:* ezenn ... Lábban volt egy Szánto Földe ... tsak a' közelebb Tavaszon törtek ki gyepböl Lennek s Lennyek vagyon benne [Mezőkök TA; Born. XI. 14+ Pakulár Thoma (63) zs vall.].

3. közeli (közelesen esedékes); care va avea loc în curînd; bevorstehend, baldig. *1645:* a jeoweo kozelb szek napiat p(rae)figallya az teorueny hogy teob testisitis az mellyekre fog eleo allassa [Kv; TJk VIII/4.38].

4. (öröklésre jogosult) közelebbi/közelebb való (rokon); (rudă) apropiată (cu drept de moştenire); (erbberechtigt) näherer/nähere (Verwandte). *1573:* Antal Zeybert Azt vallia hogi ... Az feoldet eo meg veotte volt Zas Antalnetwl, De Albert Ely vetette rola Attiafywsagal, Mert noha eois attiafia volt Zas Antalnak, De Albert valamenyewel keozelb | Erzen Iarto Myhal azt vallia, hogi Mynekvtanna ely temettek volna az Zanta orsoliat ... kerdy hogi ... nem volna teob Attiafy valahwl, Mond az kadarne vay volna egi Bestercen Egi erzen Iartonch Az volna my Nallwnknal keozelb [Kv; TJk III/3.236, 241]. *1597:* Gellyen Jmreh vram ... exhibuit fassionem suam ... attiafiat nem tudok Attiarol keozelbet Pegreczy Balint felessegenel [Kv; TJk VI/1. 58]. *1602:* Zigyarto Balinth ... vallia, Amikor az iffiu Vargha legeny Veinerer Martonnenak engede az eo ręz zeolejet ... Traúsner Lukach vram zola keozikben es eo monda hogy oda engedhety mert az nagiob rez az Azzonnal vagion es az kissebbik rezt vthanna vonza hizem ha el Ado lezen Ieouendeoben tehat vgyan te lez keozelb hozza [Kv; i.h. 590]. *1606:* Ahoz pedig az eorekseghez az en felesegem volna ver, keozelb, mert Vas Peternenek az fia Demjen Peter és az en felesege(m)nek attia Demje(n) Caspar eggyek valanak [UszT 20/124 G.Balogh de Zolokma lib. vall.]. *1641:* Andras Deakneis azon izen ualo Atyafia uolt Pataj Sophianak mint Geörgj Deakne nem közelb egj Izel(is) [Kv; RDL I. 125 Fwzesen[a] lako Kerekes Balasne Teörpeni Ilona (65) jb vall. — [a]Ördöngösfüzesen (SzD)].

Szk: ~ *atyafi. 1574:* Zeoch Georgy Azt vallia hogy Mykor az Zas peter germeky keozet oztozas leot volna ... latta hogi az myn meg Nem Alkhatanak Azt Kowach Janosne Az Rokona az lean Reszere penzel valtotta Meg az teobytwl ... Mond kovach Ianosne ... En vagiok keozelb attiafy hozza [Kv; TJk III/3. 364]. *1597:* D. Georgius Bonciday Senior fassús est ... Ezt halwa(n) Pegreczy Balint ellenzi uala mert az ew felesege wolna keozelb atiafi s eotet illetne inkab az Tutorsag [Kv; TJk VI/1. 65-6]. *1760:* a vőlegény ... amely öregebb és becsületesebb volt atyafiai vagy jóakarói közül, násznagynak tette, az ifjak közül ismét, aki közelebb atyafi volt a vőlegényhez, vőfélynek [RettE 98] ✱ ~ *vér* közelebbi vérrokon. *1589:* az Oles marton fiahoz Jstokhoz keozelb vęr Schmelcer Lorincz [Kv; KvLt Vegyes I/2. 29]. *1657:* Bereczkiné aszszom⟨nak i⟩rtam eddig is, mert ő kegyelme ahoz közelebb vér [TML I. 73 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1659:* az ki közellyeb vér leend hozza ... ki akarnak valtani[a], tartozzek Fülöp Janos Uram remittalni [Vadad MT; BálLt 49. — [a]A zálogos szántóföldet].

közelebben, közelben 1. rövidesen; în curînd; in Bälde, über ein kleines. *1581:* Az keo Banya felól penig ... vegeztek hogy Biro vra(m) az kómywesseket hyvassa, es twdakozzek tollek es a mint lehet kózólbe(n) zegessek a' kowet [Kv; TanJk V/3. 238].

2. közelebbről, nemrégen; nu de mult, deunăzi; unlängst, neulich. *1662:* (A lengyelek) az erdélyi fejedelmekkel is mindenkor jó szomszédságot viseltek ... sőt ... Erdély ... közelebben csak a minapi moldvai hadakozásában is a respublicának nyilvánvaló segítségét tapasztalta volna [SKr 359]. *1803:* Devárol közelebben lett bé jövetelem alkalmatosságával Baitza fele jöttem [Kőrösbánya H; Ks 108 Vegyes ir.].

Szk: ~ *elmult. 1670:* az Nemes ország közelben el mult Fejérvári gyüleseben a Fiscalis joszagokbeli difficultasok(na)k el igazitasa felől, bizonyos delegata personakat rendelvén s kegmedetis egy reszteől denominalván, azon dolgok(na)k peragalasara [WassLt a fej. Vas Jánoshoz].

közelebbi 1. közelebb eső/fekvő; apropiat, situat în apropiere; näher liegend. *1812:* Cs. György Falváb(an) vagy annak Határába(n) ... más közelebbi Hellységekkel köz kö Szálasz hegybe vágják Erdélybe a' leg nevezetesebb Malom köveket [Csicsógyörgyfva SzD; Ks 76 Conscr. 94]. *1835:* ami osztatlan földek voltak azokbol a Felső Sinfalviak edgyűtt részesedhessenek az Also Sinfalvi Birtokasakkal addig mig az elpusztittatott Also Sinfalva Hellységének meg maradott s közelebbi Falukba el Széledett tulajdonosai annyéra Szaporodnának hogy az Also Sinfalvi egész Határnak gondviselésére, mivelésére elégségesek lennének [Asz; Borb. II]. *1843:* a Nemes Város Szamoson álló közelebbi két hidjainak reparatiojához meg kivántato fa mennyiségbe a planumkészittő mérnök akarta a maga fáit két árron bé taszittani a Városnak [Dés; DLt 1480].

2. legutóbbi, (el)múlt; precedent, trecut; nächstvergangen, jüngst. *1691:* kurucz salag várda (!)[a] volt a közelebbi esztendőben Gidofalván [Gidofva Hsz; HSzjP. — [a]Értsd: Salva gvardia]. *1781:* azon darab földet ... most a' közelebbi Tavaszszal vólt esztendeje, hogy Guti Kristina Aszszony Juh Kosár tsinálással ... leg elébb fel kezdette fogni [Perecsen Sz; IB. Andreas Botzidai (57) jb vall.]. *1823:* A' közelebbi Tsötörtökön sietve irt levelem ... itt hagyodvan, — már most ezen ujjal edgyütt ... küldöm [Ne; DobLev. V/1066]. *1829:* az el-licitált Fák árrátis a' közlöbbi Pestises hir alkalmatosságával vig mulatságok között ... el-költették [Kölpény MT; TSb Korso János (43) vall.]. *1833:* A' nem Reformatusok(na)k Szt Vallásunkra által vehetését a' Mlgs fő Consistoriumnak közelébbi nagy gyülése nem hogy meg tiltaná, söt ujbol meghatározta [Vaja MT; HbEk].

3. következő; următor, care urmează; folgend. *1803:* a' Magyar Országi Sos Hajoknak közelebbi meg érkezések [Torda; TLt 536. — Kiss András kijegyzése]. *1823:* Sz: Csanádiakkal ... igy egyezénk hogy a' közelebbi őszőn esendő Szúretkor a' limitatio szerént a' Dézma széken tartoznak mustot adni [Veresegyháza AF; Told. 7]. *1863:* A közelebbi Részletes Zsinatunkra ... helyül Gyalut tüztem ki [Szentlászló TA; RAk 136 esp. kl.].

4. fennebbi, fennebb írt; de mai sus; weiter oben/angeführt. *1805:* a közelebbi feleletben a' Transmissio helyett sub A citált Transumtum nem is a Certificatus Dobolyi Sigmondné Szánto Rosalia Aszszony nevére, hanem Sárdi Jánosnéra kőlt [Mv; DobLev. IV/893.3b tábl.].

5. közvetlenebb; mai direct/strîns; unmittelbarer. *1843:* Közelebbi értekezése Varga Katalinnak tudtam szerént Kriznyik Todorral volt [VKp 81].

6. ~ *vér* közelebb álló/való vérrokon; rudă de sînge mai apropiată; näherer/nähere Blutsverwandte. *1799:* azon ... vicinált Jószág s appertinentiái Kegyelmetek által biratnak és használtattnak az Exponensek mint közlebbi vérek tetemes károkra [Szentimre MT; BalLev.].

közelebbik, közelbik 1. a közelben lévő/található; care se găseşte în apropiere; in der Nähe befindlich. *1668:* Az hódoltságon ha török jár tartozzék a falus bíró falus feleivel a közelebbik végbéli tiszteknek minden késedelem nélkűl hírré adni [EOE XIV, 320 törvényszövegben]. *1675:* olyan írás lőn, hogy az hír sőt levél nélkül járó magyar hadak kórborlóit (!) somlyai kapitány vagy más közelbik véghelybeli tisztei ő nagyságoknak megfoghassák és az várakban vitessenek be [TML VII, 61 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz].

2. a (leg)utóbbi, múlt; precedent, trecut; nächstvergangen. *1592/1593:* hoza Mynekewnk, Deesy Bornemizza Mihaly ... Vrúnk eo Naga vallato paranchiolattiatt, Zent Antal nap vtan valo keozelbik vasarnap ... hogy azminemeó vallokatt, mi eleonkbe hoznanak mi azokat megh vallatnok [BSz; Ks]. *1633:* Az el mult keözelbik vasarnap halla(m) eőstue fele hogi Sylagi Andras uetekedik uala Szantaj janos Vra(mn)ál [Mv; MvLt 290.135b]. *1651:* ez mostani közelbik Szent Antal nap uta(n) Harmad vagj negjed nap ... halla(m) hogj Beczki Sigmo(n)d szidgja vala az Jobb(a)gjt [Gyula K; RLt I]. *1671:* az elmult közelebbik esztendőben mennyegzői lakodalomban voltam [Kovászna Hsz; HSzjP]. *1709:* az közelebik el mult Szeredán [Uzon Hsz; BLt].

3. (leg)közelebbi; proxim; der/die/das nächste. *1601:* Az Kamara Jspansagnak gondwiseleoie valaztasat halaztiak eo kgmek az Ieowendeo keozelbik be gyeolesnek napiaigh [Kv; TanJk I/1. 377]. *1607:* Es Jwueó Aldozo Vta(n) valo keozelbik Czeotertekre Igazat fogada [Mv; MvLt 290.13b]. *1623:* az nemes vraynkott kik vyolentiakot chelekedtek egj vice kiraly biro es egy Eskút Assessor altal citaltassa az iëuěndeő kezelbyk orszagh giulessere ok adasra [Csíkszereda; Törzs]. *1669:* Citaltattya ő kgmet ez mostani kőzelebbik Nemes Varmegye(ne)k Darek szekjre [Kük.; Kp III. 91]. *1671:* Tanácsokat pleno numero az az tizenkét számuakat mindennik Natiobol az Ország választván ő Nagyságával edgyűtt ő Naga confirmállya, kik kőzzül ha decedálnának, első közelbik Gyülésen a' meg-irt mód szerént helyben álassanak [CC 16]. *1699:* reportállyák az egész dolgot ... a nemes vármegjének jövendő kőzelbik Generalis székire [Dob.; SLt AX. 44].

4. előbbi, fennebbi; mai sus menţionat; obig, oben angeführt. *1585:* Tott Simon Bachy ... A' Zeolbely legeny feleól vgy val mint a' keth felseo keozelbik vallo [Kv; TJk IV/1. 479]. *1677:* ha afféle illegitima occupatiok és impetratiok találtatnának akár kinek kezénél, a' fellyeb meg-irt közelbik Articulusban a' potentiosa occupatiokrol specificalt mod szerint ... restitualtassanak [AC 81].

közelebbről 1. a közelben; în apropiere; in der Nähe. *1820:* Itt a vásáros Hely közelebbről Udvarhely [MvÁlt 352.3 usz-i összeírások. — Kiss András kijegyzése].

2. közelebbi helyről; dintr-un loc mai apropiat; von der näheren Stelle. *1662:* Az űzésben, midőn a törökök közül sokan hullanának ... Gaudi András a népet az űzésből megfordította s tartóztatta vala; ki hogy addig is, míg a gyalogság érkeznék, hogy őket a bokrok között közelebbről megoldaltathatná, a vele levő dragonyok közül vagy tizenhatot gyalog szállitott vala [SKr 412].

3. közelebb, nemrégen; deunăzi, nu de mult; unlängst, neulich. *1765:* Hunyadi János Uraimek igérték az Inquisitionak meg irását ... de ... most kőzelebről, a' midőn ujobban sollicitaltam volna, azt felelé ... hogy el-nem készíthetik [Torda; Borb. II Also Lajos lev.]. *1771:* most közölébről az nyáron el tölt hoszszos Szárosság idején Semmi szökése nincsen[a], hanem a Viz a Silipet éri [Kük.; JHb XX/26.2 vk. — [a]A víznek]. *1804:* Ezen Moses Sárának Fia volt a kőzelebről meg halálozot Szakács György [Szenterzsébet U; Borb. II]. *1812:* A' Szilagyba Czigányiban jártam most közzelebről [M.egregy Sz; JF. V. Baczó László lev.]. *1816:* a Meltoságos ur ... ha Nagysãgod azt a nagy párt[a], melyet közölőbről ezen Egeresi perben a' Felperes nekűnk adott ... Uj párba vétel végett ki adángya, nem fogna ingeralni [Mv; Ks Id. V. Filep József lev. — [a]Másodlatot]. *1846:* a melly Őrökséget vásárolt volt közzelebbről ... arra semmi nemű terűt vagy Epűletet ne tégyen [Aranyosrákos TA; Borb.].

Szk: ~ *elenyészett. 1806:* az emlitett Tordai emberek az Kőzelebről el enyészett Juniusi honapnak az Kőzepén, azon Szalonnákért[a] ... el-is jöttek volt [Szu; UszLt ComGub. 1753u. — [a]A vásárolt szalonnákért]. *1829:* En a kérdezett, és kőzőlőbről el enyészett időben ... ithon nem lévén, kik hány fát s mi áron vettek ... nem tudom [Kölpény MT; TSb 48].

4. közelesen, nemsokára, rövidesen; în curînd; bald, in kurzer Zeit. *1809:* En Királlyi fö Kormányzo ... minden Armalistákat, Egyházi Nemes Embereket, Primipilusokat, és Pixidariusokat, arrol bizonyossá tészem, hogy mihellyst ök a közelebbről tartando Gyirás Szekeknek alkalmatosságával lustraltatnak ... azonnal az adozo Tabellákbol ... lejendő kitöröltetések aránt a Rendelések meg fognak tétetni [Kv; Somb. II]. *1843:* Közelebről meg foglak látogatni tsak a dolgokbol gázoljak [Görgény MT; SLt évr. Matskási Ferenc lev.]. *1860:* közelebbrölis nem soká léendő oda menetelemmel használni az alkalmat el nem mulatandom [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.].

Szk: ~ *esendő. 1820:* maradtam adossá 86 ... Rftal ... melly ... Summának hová hamarább leg fellyebb az ide valo Enyedi közelebbről esendő Áldozoi Sokadalom Napjáig lejendő meg fizetésére ... kötölezem magamot [Ne; DobLev. V/1038 Bartók Ádám kezével] ✱ ~ *jövő. 1791:* méltoztatik Ngod, a' maga dolgait ugy kormányozni, ugy igazgatni, hogy a' közelebbről jövő Hetnek elejin minden haladék nélkül az Atyafiságos osztályhoz hozzá foghassa(na)k [Kv, JHb XLIV/4]. *1807:* Kőtőlőzé magát arrais T. Borbereki Josef Ur hogy a masik 'Sellér Boár Juon házais gyorlo lévén aztis a közőlebbről jövő Nyáron ... fel allitja [Ispánlaka AF; DobLev. IV/906].

5. fennebb, az előzökben; mai sus/înainte; weiter oben, vor(her)ig. *1789:* Ezen kőzelebről le irt Hellyen a' két leg also Loculusokba találttattanak ezek [Mv; ConscrAp. 33].

6. a vkihez való kapcsolat/viszony jelölésére; pentru indicarea relaţiilor faţă de cineva; zur Bezeichnung der Verbindung/des Verhältnisses zu jm. **Szk:** ~ *való szolga* vkihez közelálló szolga; slujitor mai apropiat; zu jm nahestehender Diener. *1776:* Elég az, hogy mind Török, mind Bölöni, Márgai, kik közelebbről való szolgái voltak Bánffi Dénesnek, jól állottak [RettE 371] ✱ ~ *való vér* közelebbi vérrokon; rudă de sînge mai apropiată; näherer/nähere Blutsverwandte. *1742/1792:* Barthos

Martonné Etzke(n) Ilona Nénénk mind közelebbröl valo vér elö álla ... és mind meg békéllének [Albis Hsz; BLev. Transs. 35].

7. pontosabban; mai precis; genauer. *1818:* Mü közelebröl Mohai ágbol és fél Foszto linéábol származattak még eddig semmit se kaptunk [Szentbenedek AF; DobLev. V/1014]. *1843:* Megmagyaráztatott, hogy az erdőmivelést s az erdőfenntartási szabályakat ... a fiscus földösúr ... nem ok nélkül és vaktába, hanem a bányászat fenntartására s közelebbről éppen a három nyugtalankodó faluközönségek érdekében századokra kiszámított ... előrelátással gyakorolja [VKp 108].

közeledett közeljutott; ajuns în preajma ...; herangekommen, an etw. herangenaht. *1751:* ā fellyeb meg irt hellyben és földben éréséhez közöledet Láb törökbuzájának az felsö resz nyilyát ... Kelemen Uram invadálván ... kaszáltotta le [O.kocsárd KK; Ks 8. XXV. 10].

közeledik 1. közelít vkihez/vmihez; a se apropia de cineva/ceva; sich jm/einer Sache (an)nähern. *1745:* Csimponjer David ... azt monda nékem, hogy hozzá ne közzölödgyem [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1827:* Közeledem ahoz az üdőhez ... a' mikor elég üdőm lesz sok és hoszu Leveleket írni [Kv; Pk 7]. *1843:* Midőn a kérdés alatti helyhez közeledném, igen sok embereket láték ott lenni [VKp 79].

2. közeleg, közelget; a se apropia; (heran)nahen. *1798:* közeledik a Tordai osztatlan határ(na)k osztállya [Torda; Borb. I]. *1863:* Látván életem utolso perczeit közzeledni ... akarom vég hagyományomat meg tenni [Kv; Végr.].

közeleg 1. közelít, közeledik vhová; a se apropia de ceva; näher kommen, sich nähern. *1660:* (Városunk ellenségei) az vezérnek[a] árulkodván, hogy mikor ez városhoz közelgett volna, sokan az városból ellene csatára kimentenek volna és hostilitást mutattak volna ellene [Kv; KvE 182-3 LJ. — [a]A török vezérnek]. *1705:* A segítség is már közelgett [WIN I, 500].

2. közelget; a se apropia; sich nahen. *1675:* nekem holnap meg kelletik Huszt felé indulnom ... Ott is nem késhetvén, hazánknak közönséges gyűlése közelegvén, oda kell sietnem [TML VII, 70 Teleki Mihály Hartyáni Andráshoz].

közélés szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~re hagy* a közös használatra meghagy; a rezerva pentru folosinţă în comun; zu gemeinen/gemeinsamen Benutzung (be)lassen. *1777:* azon egész homlokot a' Jára vize felett ... a' Falusiaknak köz élésre hagytuk [Magura TA; Ks 89].

közeleső közeli; apropiat, situat în apropiere; nah(e) liegend. *1831:* ily igen közel eső helyre, gyalogis igen hamarsággal által mehetett [Dés; DLt 332.6]. *1845:* a' Tisztség ... ezennel meg határozza, hogy a' kérelmes Groff Ur, a' részére esö kalála nap számokat Czikudhoz közel esö Kooki rész Joszágába, és nem távulabb használhatja fel [Torda; TLt 1039].

közelgés közeledés, közelítés; apropiere; Annäherung. *1575:* Az zaz vraim[a] Meg Ertettek biro vramtwl az feiedelemnek Ide walo keozelgeset, Es az varosban Be leowesetis [Kv; TanJk V/3. 124a. — [a]A száz férfiak (centumvirek)]. *1664:* az székelyhidi dolog, vagy akarják magok, vagy nem, csak az ország hadai közelgésének ugyan nem haladhat[a] [TML III, 309 Teleki Mihály a fej-hez. — [a]Így! de vmi kimaradhatott a nyil-ból; talán: *közelgésének idejéig*].

közelget 1. vki közelít vkihez/vmihez/vhová; a se apropia de cineva/ceva; sich jm/einer Sache/irgendwohin (an)nähern. *1573:* iso Ambruzne Azt vallia hogi ... Latta az fwsteot az darochy Maioraba(n) hogi oda fele keozelget addeg fely lobban, eo azt latwan tolwayt kezd kialtany [Kv; TJk III/3. 190]. *1593:* Kadas Jstwan ... vallia, Estwe kesen ez napokban Jaydulast hallek, oda a' fele keózelgetek, hat ez Baniay azzony a' seotetbe chak egyedwl [Kv; TJk V/1. 430]. *1599:* zegeny Vram ... latta hogy Nagy sokasagh sereglet megh chák ot az Alparethy hatar ziliben ... Es zegeny Vram keozelgetne feleyek [Dés; Eszt-Mk]. *1639:* Mikoro(n) ... közölgettűnk volna Salfalva felé ... ennyhany Lovasok az Falu Hataran alva(n) minket[a] Inhibialanak hogi onnet tovab ne mennyűnk [H; JHbK XLV/32. — [a]A birtokfoglalásra igyekvőket]. *1687:* Komsa Markis vet volt egy karot közelgetven Many Hertsogjahoz, levete a' karot ölben foga Manyt [Huréz F; Szád. Raduly Mark (70) jb vall.]. *1707:* meghalljuk Rabutint közelgetni Erdélyhez [Kv; KvE 250 VBGy]. *1755:* a' midőn közelgettűnk volna az Ribitzei[a] határ széllye felé, utól ére bennűnket Szténcs Juón [Ks 112 Vegyes ir. — [a]H]. *1789:* fel kelvén hozzám felé közölgetett [K; KLev.].

Szk: *(halála) utolsó órájához ~.* *1705:* En Kézdi Széki Alsó Torjay Mihálcz Mihály senior ... halálomnak utólsó Órájához közelgetvén ... tészek ... illyen Testamentomot [Altorja Hsz; Borb. II Nicolaus Márton Scholae Magister pp kezével]. *1785:* az Aszszony utolso Oráihoz Közelgetett [Mv; DLev. 4. XXXVI] ∗ *haza ~.* *1653:* Vigyétek viszsza élésteket, már mi is haza közelgetünk [ETA I, 132 NSz].

2. vmi közelebb jut/terjed vmihez; a se apropia de ceva; etw. nähert sich einer Sache an. *1794:* az Irotvanyomnál nagy Avart gyujtottam én magamis, hogy égjen el a hely, ne hogy a mások által gyujtogatott avar takarmanyomhaz közelgessen [Nagykristolc SzD; JHb]. *1844:* Ezen Monostori határban az ugy nevezett Felsö Berek ... Szamos felölli mostani felsö bütüje ugy csinálodott, hogy a Szamos vize a Szász fenesi határban levö Sodo réthez lassan közelgetett ... itten pedig az helyet elhagyta aprádonként [Szászfenes K; KmULev. 1 Nagy Josef (65) col. vall.].

3. közeleg, közeledik; a se apropia; sich (an)nahen, näher rücken. *1642:* immar az oda menö nap is instal es közelget [Sófva BN; BesztLt 115 Petrus Gauay a beszt-i főbíróhoz]. *1679:* Aligha az franciákkal való békesség is nem közelget [TML VIII, 421 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. *1694:* negy hetig volta(m) fogva, hogy Karaczon Közelgetet ... ki eresztet ... a tömlöczbol [Törzs. jb-folyamodvány a fej-hez]. *1755:* midőn az nehai Groff Teleki Sandor Ur eö Excellenciája Temettesenek ideje közelgetett volna ... holl lehetett segélygettünk [Gernyeszeg MT; TGsz 51]. *1782:* A Feleségem le betegülésének ideje ... közelgetvén Instálok alázatosan Nagyságodnak méltoztassék a Mikes háznál lévö három

hátulso házakat ide engedni [Ks 37. IV. 36 Kornis Zsigmond lev.]. *1791:* a kőmivesek a belső pintzét már meg boltozták, és már az idén talám nemis merűnk tőbbet rajta dolgoztatni ... mert már naproľ napra közelget a Tél [Bencenc H; BK. Bara Ferenc dec. 9-én kelt lev.]. *1793:* a' Szűretelésnek Terminussais közelgetvén ... a kűn lévő edények igazitására bondár ember Kivántatván Méltoztassék Ngod ezek aránt parantsolni [Girolt Sz; JF 36 LevK 338 Pap Sándor lev.].

Szk: *utolsó órája ~. 1640:* En Maros szekben Vaiai Daczo Istvan ... Ismerem utolsó oramot hozzam kószelgetni ... keves Joszagom es iovaim felől teszek ... illyen Testamentomat [Törzs].

◇ **Szk:** *ruinához ~* kb. omlófélben van; e gata să se dărîme; im Begriffe sein einzustürzen, baufällig sein. *1692:* Csür ... Ennek Del felöl való oldalat megh támogattak ugyan; de ujjetast kiván: mert kűlömben egeszszen ruinahoz közelget [Mezőbodon TA; BK Inv. 16].

közelgetendő közeledő; care se apropie; herannahend. *1623/1624:* Mideon ... Aitoni Pal Deak Istennek keminy fogsagaba az halalhoz keőzelgetendeo ideieben Meduessen kekwnnek és minket hozza hiuatot uolna ... ielente hogy ... azon ágiából ualo fel giogiulasa feleol, ugian ketseges uolna [Medvés AF; KCs IV/103].

közelgetik közeledik, közeleg; a se apropia; sich (an)nahen. *1797:* a Marcalis Szék közőlgetik [Gógánváralja KK; Ks 94 Vegyes ir.].

közelgető közeledő, közelítő; care se apropie; herannahend. *1659/XVII. sz.:* mind ezekre nézve nem mulathattuk el, ez protestationkkal az egész magyar nemzetet ártatlan szenvedésünknek megesmerésére és egész nemzetünkre közelgető veszedelmének megelőzésére fel nem serkentenünk [EOE XII, 217 az erdélyi rendek tiltakozó nyil.]. *1662:* mi szegény megromlott, utolsó veszedelmünkhöz közelgető, condorlott magyarok ... addig vonánk a nagy tűrő Istennel ujjat ... hogy ím, valóban szájunkba kezde szegni nyakasságunknak íze [SKr 696-7]. *1817:* az közőlgető dolgozo napok is jönek [Póka MT; TLt 542].

közelgő 1. vki felé közelítő/tartó; care se apropie de cineva; an jn herannahend/kommend. *1855:* Forro hévvel ölelém meg a felém közelgő parasztot, az első magyar embert, kire itt történetesen bökkentem [ÚjfE 186].

2. közeledő; care se apropie; herannahend. *1847:* a közelgő innepi napokat egesseggel s meg elégedessel kivánom el tölteni [Ne; DobLev. V/1262 Szántó Gergely Dobolyi Bálinthoz]. *1857:* minnyájakat tisztejük, tsokoljuk ... A közelgő Ínepeket minnyájokra nézve szerencséltetjük [Kv; DE 2].

közeli 1. vmihez közellevő; care se află în apropiere; nahe gelegen. *1849:* (Krizsán Máriskót) Kelemen Béni Zsibón ... egy az udvarházhoz közeli házhoz beszállásoltatta lebetegűlhetés végett [Kv; Végr. Vall. 24].

2. *~ vér* közelálló vérrokon; rudă de sînge apropiată; naher/nahe Blutsverwandte. *1845:* hogy ha vagyon kedve Nagylaki Iszágunk meg vásárlására, mi el adjuk ... már akadott két egyenis ki meg akarja venni mind közelli vért, magát azért kinálom — vigyázzon nehogy el késsék azzalis — s a végén meg bánja [Csapó KK; DobLev. V/1255 Wizy Lajos Dobolyi Bálinthoz].

közelít 1. közeledik (vki/vmi közelebb megy/halad vkihez/vmihez); a se apropia; sich nähern, herannahen. *1629:* Filstich Leorincz nem tudatik quo spiritu ductus oda keozelituen rutul megh szidogatta volna [Kv; TJk VII/3. 193]. *1657:* Midőn azért közelítenék Munkácshoz, érkezék hozzám Horvát Ferenc nevű ember [KeMÖn. 122]. *1745:* Csimponjer David ... közőlítvén az Felesége, az fejsze njelivel hozzá tsopot | semmiképpen Puskájára nézve, nem lehetett hozzája közőliteni [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1753:* Az Drimoszka nevű Berek ... ell Pusztulasa miatt latatik a Tatrang vize erőssen Bodola fele artalmason közeliteni [Bodola Hsz; EHA]. *1768:* magam oda közelitteni nem mertem [Katona K; Born. XL. 81 Kertész Gabrilla (24) zs vall.]. *1807:* közőlitet a Hadnagy a Tutajhoz s rám üsmert [Magyaró MT; Born. G. XVI/2 Lovász András (38) vall.]. *1817:* közzelitteni sem lehetett hozzája [Torda; KvAkKt Mss 363]. *1826 k.:* a nagy mélly árkon lehetetlen volna itatás véget a Kükűllőhőz még csak közelitteni ís Marháinknak, csordainknak [Gyalakuta MT; GyL].

2. közel jár/kerül vmihez; a ajunge aproape de ceva; einer Sache nahe kommen. *1819:* a gyakor pálinka ivás Siettette halálát, mivel Bora nem volt gyakrabban itta a pálinkát, 's e miatt kőzelitett a Feneséghez [Kv; Pk 2].

Szk: *utolsó órájához ~. 1682:* gyakorta valo beteges, nyavalyás voltomhoz képest ... keozelitven utolso orámhoz, â mint hogy néha testemben ahoz sietteteo nyavalyákat, s fáidalmakat érezdegelnys kezdettem [Kv; RDL I. 160]. *1781:* utólsó órájához közelitvén Néhai Tovissi Istvánné testált egy földet ... az Ekklesiának [HbEk] ✱ *utolsó pusztuláshoz ~. 1807 e.:* egész Joszagom az utolsó pusztuláshoz közelit, a mint látja minden, a' ki tsak mellettek el megyenis [Ks 73/55 gr. Kornis Gáspár lev.] ✱ *utolsó romláshoz ~. 1669:* vallásom periclitál, nemzetségem utolsó romláshoz közelít [TML IV, 537 a fej. Teleki Mihályhoz].

3. *közelítten-~* sietve közeledik vkihez; a se apropia repede de cineva; sich eilends jm (an)nähern. *1662:* Immár pedig a nyavalyás hajdú atyafiak a vezérhez[a] való küldést is elmúlatták ... és már a vezér hozzájok csak közelítten-közelít vala [SKr 538. — [a]A törökhöz].

4. közeleg (nemsokára bekövetkezik/eljön vmi); a se apropia; sich nahen (etw. bald erfolgen). *1670:* az gyűlés napja közelítvén ... írtam azon levelemben egy nehány szóval arról is ő nagyságoknak [TML V, 88 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. *1736:* Mikor közelitett az tíz óra, az pohárnok az asztalt megteritette | Mikor az temetés közelitett, azelőtt egynehány nappal az fő- és vice-gazdák eljőttenek ... az temetéshez kezdettenek készülni [MetTr 323, 405]. *1769/1778:* minket hajtottanak Tasnádra bondározni, a' Szűret közzelitvén [Kárásztelek Sz; BfN Vegyes DDD/4]. *1784:* közelitvén az Uj Militaris esztendő, az oh Birák meg találták azon Mltgos Földös Urat, kinek részéről kelletett az Uj Bironak válosztattni [Torockó; TLev. 2/5. 246].

Szk: *halála ~. 1827:* Néhai Dobolyi István ur ... többször volt részeg fövel mint jozonon ... és tsak halálát meg előzö hoszszos betegségiben látván halálát közelitteni kezdett jozonobb lenni [Koppánd AF; DobLev. V/1109 Ilye luon hel batrin (70) vall.] ✱ *utolsó órája ~.*

1682: abban bizonyosok vagyunk, hogy megh kell halnunk, de abban bizontalanok, hogy hol, mikor, mely napon és mely orában ... s kinek kinek keozzűllűnk mit hozzon utolso orájáigh az üdeo azonban keozelit utolso oránk [Kv; RDL I. 160].

5. közeláll/hasonlít vmihez; a se asemăna cu ceva; nahekommen/stehen, einer Sache ähnlich sein. *1670:* Micsoda ajándékot küldött Kegyelmednek az szebeni királybiró, látom; az mit nekem is adott, majd közelít ahoz [TML V, 78 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

6. *ts átv* megközelít; a se apropia; sich einer Sache nähern, nahekommen. *1668:* ha az kereszténység közt uniót csinálhat az franczia, az mint hogy igen kezelíti is azon dolgot, minden bizonnyal universale bellum leszen az török ellen [TML IV, 302 Pelei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1678:* Asszonyunknak írott Sárosi uramnak levelét láttam, alkalmasint tapogatja az dolgot, közelítette is azon conceptust az Keczer uramék követsége is, úgy gondolnám [TML VIII, 273 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

Szk: *~ik egymást* (gondolkodásban/vélekedésben) megközelítik egymást/közelednek egymáshoz. *1666:* Béldi uram ... csak tegnap menvén ki innen, sok izben azalatt szemben voltam ő kegyelmével s ... mind két részről annyira közelítettük egymást, hogy az elébbeni atyafiság láttatik helyben állíttatni s részemrül bizony realitas leszen [TML III, 62-3 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ∗ *világi szerencséjének végét ~i. 1774:* Auersperg ... az erdélyi gubernátorságot is elveszté s Brukenthal lőn az erdélyi totum fac. Azaz most közeliti végit világi szerencséjének [RettE 334].

7. *Isten ~ vmely veszedelmet* Isten közel hoz vmely veszedelmet; Dumnezeul face să se apropie un pericol; Gott bringt eine Gefahr nahe. *1710:* Isten a mi bűneinkért már közeliti vala azt a veszedelmet, melyben ma nyegünk, s ezért engedi meg, hogy az igaz hazafiai ... elessenek a szegény haza mellől, a Teleki Mihály factiója pedig lábra kapjon [CsH 126. — 1676-ra von. feljegyzés].

közelítendő közelgő; care se apropie; (heran)nahend. *1662:* Allia kisasszony ... Zolyomi Miklósnak ígértetett vala házasságra, és hazaadása ad diem 7. Octombris rendeltetett volna, amelly közelítendő vala | Gyulai Ferenc vévén eszébe ... hogy az ő kapitányságának is ideje eltelendő és közelítendő volna ... nagy betegségbe esett [SKr 289, 480].

közelítés *átv is* közeledés; apropiere; Annäherung. *1657:* Megérezvén halálának is közelitését,[a] Catherinától[b] és minden rendektől végső búcsút vött [KemÖn. 101-2, 130. — [a]Bethlen Gábor 1629-ben. [b]Feleségétől, Brandenburgi Katalintól]. *1662:* Az ellenség közelítése hiréért a várban ottan hármat löttek vala [SKr 496]. *1677:* Tudgyuk azert kigltek(ne)kis ... meg bantodasok nagyok, mellyek(ne)k el halgatasával, ne(m)hogy szegény hazánk meg maradasara jo remenysegünk(ne)k uttya; sött naponként sze(m)pillantasonként valo közelitese veszedelem(ne)k lattassek [Maksa Hsz; PatN 67b Hsz rendeinek nyil]. *1710:* Kemény János szintén ez idő tájban ebédhez ült vala[a] ... nem gondolkozván senki arról, még aznap harcolni kellene. De midőn a strásák bejövén, hirt hoztanak volna a török hadak közelitésiről: félben rugván az ebédet, trombitát fútata [CsH 53. — [a]Az 1662 jan. 22-i, az ő elestével végződő vesztes nagyszőllősi csata napján]. *1738:* remélvén ... Gyekei[a] Mlgs Hazahoz valo kőzeliteset Excelladnak ... mostan Levelem altal alazatoson instalok [Kudu SzD; Ks 99 Pongrácz György lev. — [a]K].

közelített 1. közeledett, közel jutott; care a ajuns aproape de; herangekommen/gelangt/geraten. *1679:* meg tekintvén ... Boér Sigmond Vr(amna)k, az mosta(n)i szegény hazánk(na)k majd szintén utolsó vesszedelméhez közelített és már Is(ten)n kegyelméből meg csendesedett dolgaiban meg mutatott forgolódását és hűségét ... ennekokáért ... Fogaras földén Parró nevő faluba(n) lakó[a] ... jobbágyokat ... nyoczsáz nyolczva(n) magjari forintokba(n), adtuk, co(n)feraltuk és impignoráltuk [Incz. VI. 29 fej. — [a]Köv. 13 jb és egy fugitivus nevének fels.]. *1731:* vagyon a declarált Curianak ... kötött Tölgyfából allo faragott kapu lábja, romladozáshoz közelitett kapuja pedig régi fűrész deszkákbol valo [Impérfva Cs; BCs].

2. *születéshez ~* születéshez közeledő; care este pe punctul de a naşte; der Geburt nahend. *1662:* szűzeket, tisztességes asszonyi állatokat megrontani, viselős és születéshez közelített asszonyi állatokkal buja kívánságokat töltvén, némellyeknek életeket is elfogyatni ... nem irtóztanak [SKr 678-9].

közelíthet 1. közeledhet vkihez/vhová; a se putea apropia de cineva/ceva; jm/irgendwohin sich (an)nähern können. *1745:* igjekesztemis ... hogy ha valami szin alat meg foghatnok és puskáját el vehetnők, de Semmi képpen hozzá nem kőzőlithettűnk [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1771:* Senkiis más az Batrinai Erdőhez nem kőzőlithetett, hanem tsak magak az Batrinai Lakosak [Roskány H; JHb 93 XIX. 6]. *1801:* a hajos ... a kezében lévő rud(d)al ... azon igyekezett hogy a hajo ne közelitthessen a parthoz [Ne; DobLev. IV/841.1b].

2. *ts* megközelíthet vmit; a merge mai aproape de ceva; an etw. herankommen/nahekommen können. *1657:* (Az ellenség) derekasabban lövőszerszámival s gyalogival oltalmazza vala magát, hogy ne közelíthetnők, noha kevesen valánk [KemÖn. 236].

3. (minőségben) közeledhet vmihez; a se putea compara cu ceva; (an Qualität) einer Sache nahe kommen können. *1823–1830:* Itt[a] láttuk a sófőző házat ... Mindennap 150 ... Scheffel sót főznek ... Igen gyenge erejű só, nem is közelíthet a kősóhoz [FogE 191-2. — [a]Hálában (Hallében) 1796-ban].

4. fölfoghat, megérthet; a putea pricepe/înţelege ceva; auffassen/verstehen können. *1710 k.:* hogy mégis jobban közelíthessünk az aeternitas vagy örökkévalósághoz, az üdőről való tudományt először végezzük el, és osztán úgy emeljük feljebb az elménket az aeternitasra [BÖn. 450].

közelítő 1. *átv is* közeledő, közelgő; care se apropie; herannahend. *1636:* engemet-is az Vr Isten az ő nevének dicséretire ... állatott és hivott az utolso fogyatékára jutott nemzetünk végehez közelitő idejében [ÖGr Aj. 3 I. Rákóczi György aláirásával]. *1668:* Akarván ... az Nemes Országh Generális gjülésit ... ki szolgáltatnunk, mely(ne)k celebrálásá(na)k ... napját ... az nem so-

kára közelítő 1669 esztendőb(en) Januarius(na)k 25 napján lenni rendeltűk [UszLt VIII. 70 fej.]. *1677:* Istennek hala ... edes hazankra közelittő veszedelmet nem tudunk [i.h. IX.76.7 fej.]. *1760:* Ditsösegessen országló Felséges Aszszonyunk ... első szülőttye ... Josephus Benedictus Ertz Hertzeg kőzelitő Lakadalmi Solemnitássának vigasztalását ... Tőmlőtzeire és deliquenseire is ... terjeszteni kivánva az actu detentioban lévő Rabok el botsáttása iránt ... kegjelmessen méltoztatott parantsolni [DLt 151. 321 a gub. Nsz-ből]. *1769:* a' Muszka biradalombol valo ... Tallérok meg tiltatnak ugj hogj az közelitő 1770. Esztendób(en) ... follyások azoknak abrogaltatik [UszLt XIII.97]. *1818:* a' VBrádi Uradalmi Kortsoma Ház pusztán maradott ... Vallyon a' Nemes Uradalom a' közelitő ujj Esztendőben tétet é Italt ide, vagy nem? [Vályebrád H; Ks 111 Vegyes ir.].

Szk: *szüléshez* ~ szüléshez közeledő. *1664:* (A havasalföldi vajdáné) szüléshez közelítő állapotban lévén, az ura szaladásának útitársa nem lehetett, hanem Erdélyben jött be [TML III, 313 a fej. Teleki Mihályhoz] ∗ *utolsó veszedelméhez* ~. *1661:* Így lévén azért az nyomorult hazának állapatja, ökegyelme igen alázatosan esedezzék császárnak őfelségének: szánja meg őfelsége utolsó veszedelméhez közelítő Erdélyt, és ... igyekezzék ... kegyelmesen segítséget nyújtani [KemIr. 344].

2. *átv* vmihez közel járó; care se apropie de ceva; einer Sache nahe kommend. *1710 k.:* készpénzt többet vontak sokkal kétszázezer Rhénes forintnál ... Egyszóval, millióhoz közelítő, és elmét, hitelt feljülhaladó tereh volt ez [BÖn. 755]. *1722 k.:* A Pülpituson edgy kender vaszon igen regi, száz esztendő fele ... közelitő kendő [Beresztelke MT; GörgJk 80].

3. vmihez hasonló, olyanféle; care se aseamănă cu ceva; einer Sache gleich, derartig. *1675:* Valóban fél apám uram, hogy ha fenyegetődző szót talál ott mondani; mert noha világoson itt ugyan olyant nem mondott, de ahoz közelítőt ejtett, mely nem esnék jól [TML VII, 80 Kornis Gáspár Teleki Mihályhoz].

közelíttetett *átv* kb. vmire juttató/vezető; care duce la ceva; zu einer Sache führend. *1662:* mind az országnak káros, de főképpen az szegény nemességnek utolsó romlásához közelíttetett dolognak látszanék, hogy a vármegye tisztei és sok jobbágyfaluknak urai is Várad városában laknának, s mind adózásra, szolgálatra onnan belől kénszeríttetnének [SKr 515-6].

közeljár hasonlít; a se asemăna; gleichen. *1662:* Közeljár ez a Szentlélek ellen való bűnhöz, tudjuk is az evangéliumból [SKr 702-3].

közeljövetel közelítés; apropiere; Annäherung. *1662:* vezér Szejdi passa a török hadaknak elejével elérkezett vala és az várhoz való közeljöveteltől nagy sűrű álgyúlövésekkel ellenkeztetik vala [SKr 589].

közellét közellétel; apropiere; Nähe. *1662:* az asztal felszedetvén, s a fejedelem becsülettel való búcsút vévén tőlök, s azoktól is méltóságosan kikésértetvén a kastélyból, hogy illy állapotban ellenség közellétében táborokon kívül szakadozva lenni bátorságos nem volna, ők is ugyanakkor lovokra ülvén, vissza Beren alá, a fejedelem is pedig maga táborára visszajött vala [SKr 269-70].

közellétel közellét; apropiere; Nähe. *1657:* Ibrányi Mihály is érkezék az hajdú hadakkal ... néhányszor hívatám, sőt a fejedelem is néhányszor parancsolá, de az ellenségnek kőzel lételét érezvén, az Tiszát és Ónod tájékát nem akarja vala messze hadni [KemÖn. 257].

közellevő 1. közel eső, apropiat, situat în apropiere; naheliegend. *1657:* Kisica nevű igen sebes folyóvizen sok helyeken kellett általkelnem, kinek áradása lévén ... Végre szinte az utolsó réven el is csapa, forgatván lovastol ... ottan közel lévő faluban szárazkodám [KemÖn. 60]. *1662:* Kun gergelj uram Algiogon és ott kőzel léuő két három falukban levő husz ház iobbagiocskámot Ngodtol ... megh kérte uolna [KJ]. *1758:* a határát tartotta valami borzafa bokor mellett fejül igen kőzel lévő Szilvafa [BfN Ketesdi cs.]. *1772:* ollyon állapotban volt ... eö Excellentiaja Malma, hogj mellette közel levö Fogadoval edgjütt őtven forint Taxáért kénálkodtanak vélle [JHb LXVII. 234]. *1792:* Mlgos B. Orbán ur ... ugyan tűzesen dolgozik a malmon ... még egy kőzél lévő kaszáloja is meg érzi Nsgodnak, mert egy szekér szénára valot egésszen meg nyuzattatott szokása szerént gyepezni [Bencenc H; BK. Bara ferenc lev.]. *1824:* igen hasznosnak és szükségesnek látván azt, hogy Kolosvárra kelletvén lakásomat figálni, ehez kőzel levő Joszágot szerezzek magamnak [Kv; Ks 68. 48.37].

2. a közelben lakó; care locuieşte în apropiere; in der Nähe wohnend/wohnhaft. *1779:* azt találják fel, hogy ott közel lévő gyermektelen gazdag vendégfogadósnak tegyék az ablakára[a] [RettE 407. — [a]Nemes János leányának a szebeni zárdában született csecsemőjét]. *1822:* Nagy Kend felül a' Stelmes névü Erdő ... Cziheres, 's bajosan is veheti elő magát, mint hogy a közellévő szomszédfalusiak marhájokkal pusztittyák [Cikmántor KK; EHA].

3. ~ *atyafi* közeli rokon; rudă apropiată; naher/nahe Verwandte. *1659/1752:* távul és közel lévő Attyafiai [Szárhegy Cs; LLt]. *1764:* több kőzzel lévő attyafiai [Cserefva MT; Told. 30].

közelnéző rövidlátó; miop; kurzsichtig. *1823–1830:* Károly úrfi közelnéző lévén, a táblára irt figurákat sem láthatta, hacsak az orrát oda nem dugta [FogE 134].

közelség közellét; apropiere; Nähe. *1860:* Ezen erdő megkimélendő, és szoros tilalom alatt tartandó közelsége és könnyen szállíthatása tekintetéből [Székelyszállás U; EHA].

közelső közelebb való, kőzel eső; situat în apropiere; nahe liegend. **Hn.** *1678:* Az Kűlső veresbe(n) (sz). a Közelső veresb(en) (sz) [Tövis AF; EHA].

közelt szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *is* közel sem, megközelítőleg sem; nici pe departe; bei weitem nicht. *1719:* idegen országban közelt is az utazás oly nagy summában nem telik [Csikszereda; SzO VII, 264]. *1776:* közeltis nintsen annyi üdos [Tarcsafva U; Pf].

közelvaló I. *mn* **1.** közel eső; care se află în apropiere; nahe liegend. *1604:* Zeoch Caspár királybiro Vram mayora ... felette karosnak lattzik az mostany wdeo alla-

patjahoz kepest annak az kapuhoz keozel valo lethe [Kv; TanJk I/1. 489]. *1656/XVIII. sz. eleje:* a' Széplaki Ecclésiára valo gondviselésemből látván a' Parochiális házatt, illetlen és a' Sz: Egjháztol távol való helyen lenni ... ugjan a' sz: Egjházhoz közel való hellyen adtam más házatt érette ... őrők Prédikátorság után járo háznak [Széplak Sz; SzVJk 200]. *1657:* Voltam szálláson magam az magyar secretarius Ferenczfi házánál, szolgáim és lovaim közel való vendégfogadóban [KemÖn. 116]. *1671:* Csik Szeredai Csismadiák mivekkel azon tartományt elégségesképpen el nem tarthattyák, azért másunnan-is azon féle mives emberek szabadossan bé-mehessenek, és miveket exerceálhassák, mind ott, 's mind más közel valo falukban [CC 89]. *1705:* az örömlövés után gyújtogatni kezdék a kurucok a közelvaló falukat [WIN I, 563].

2. a közelben lakó; care locuieşte în apropiere; in der Nähe wohnend. *1662:* A sónak pedig szállításában hogy maga is szorgalmatos volna, aligha a közel való szegény szászságnak is terhekre nem tanált néha esni, hol négy, hol ezer sót kívánván ... a portusra szállíttatni [SKr 144]. *1671:* Radics uraméknak ... az kévánságuk, csütörtökre Radnótra gyűljenek és hogy akkorra, ha csak az közel való tanácsokban is oda hivasson urunk [TML V, 604 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

3. közelebbről/közelesen bekövetkező; iminent; in kurzer Zeit/bald erfolgend. *1640:* immár jó falka ideje, hogy meg jelentette esztendejenek közél való veghet [KJ]. *1657:* igen közelvaló az veszedelem, szükségesképpen kévántatik, hogy ... az Chámot ... adománnyal megengesztelje [KemIr. 324]. *1667:* semmi közel való veszedelem nincsen ... benne [TML IV, 61 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

Szk: ~ *napon. 1577:* Ez fellywl megh newezett Joszagoknak el osztasara penyglen my valasztok[a] ... hogy ezek ez fellywl megh newezett Joszagokath el oszszak eo keozteok egg' keozel valo napon [Uzon Hsz; BLt 7. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1648:* Geoczy Andras ... minel hamarab lehet keozel valo napon megh elegicze Geoczy Istuant [Fintaháza MT; DLev. 3. XXXIA.3].

4. (időben) közeli; (cu sens temporal) apropiat; (zeitlich) nah(e). *1619:* Közel való példa, tavaly mennyé rettenetes had[a] Perzsiára volt ... mégis elég vala itthon is [BTN[2] 214. — [a]A töröké].

5. vkihez közelálló, közeli (rokon); (rudă) apropiată de cineva; jm nahe stehend, nah(e) verwandt. *1635:* ez az Kutos Janos Atyafia uala Molnar Imrehnek igen közel ualo [Mv; MvLt 291. 54a]. *1657:* (Gerendi) Istvánnak is felesége Veres familiából való atyánkfia volt, közel való [KemÖn.]

Szk: ~ *atyafi(a). 1573:* Thorozkay Gergelne Orsolia Azt vallia hogi ... Meg kerdy hogi My keppen valo Rokona volt neky az Erzen Iartone, Mond hogy Annyera Keozel valo atthiamfia hogi az en Anyam es az Eo Annya egek voltak [Kv; TJk III/3.241]. *1632:* Ezen megh mondot Eöreöksegnek hasonfelet hagia ... Kazon Imperflaalui Cziutak Gyeörgynek es fiainak miuel eö kegmek mint keözel ualo Atiafiak tartiak es taplalliak [Imperfva Cs; BCs]. *1831:* közel való atyafiak még pedig unokák, mivel a Ferencz nagy attya Imreh Ferencz és a Bakcsi Borbara nagy annya Imreh Klára, testvérek voltak [Angyalos Hsz; HSzjP Angyalosi Gyalog katonáné Tető Péterné Csulak Borbára (46) vall.] ✱ ~ *sógorság. 1662:* a lengyel marschalk is, Georgius Lubomirski, hogy a fejedelemnek közelvaló sógorsága is volna, igen szép lengyel segítséget küldött vala[a] [SKr 325. — [a]1653-ban]. *1823-1830:* Vagyon Székelykeresztúron egy Rátz Salamon nevű immunis nemesember, aki igen közel való sógorság a néhai udvarhelyi professzor és generalis notarius, tiszteletes Kis Gergely uramhoz [FogE 59] ✱ ~ *szomszédasszony. 1798:* Mindenikünk(ne)k igen közel valo szomszed Aszszanya [Ádámos KK; JHb XIX/58] ✱ ~ *vér* közeli vérrokon. *1727:* én vagyok kőzél Valo vér, Olajos Csizmadia János, az Joszággoz [Mv; Told. 15/9] ✱ ~ *vérség* közeli vérrokonság. *1727:* Olajos Csizmadia János Uram Kőzél Valo Vérség azon örökséghez [Mv; i.h].

II. *fn* **1.** a közelben levő/közel eső (terület); ţinuturile/regiunile apropiate; in der Nähe liegendes Gebiet. *1671:* Dés mezö város lévén ... Végeztetett hogy jó erös palánkal környűl vétessék és a' közel valók sub poena violationis Articuli, ugy mint Belsö Szolnak egészszen, Doboka-is ekképpen, Colosvármegyének-is közelebb valo része, 's Beszterczei Atyánkfiai-is kötelesek legyenek illyen közönséges haza javára nézendö dologban illendö segitséggel lenni [CC 82].

2. közeli atyafi/rokon; rude apropiate; naher/nahe Verwandte. *1825:* Talám annak az Embernek lesznek ollyan Kőzelvaloi, akik a Pernek le follyását sürgették [Kv; Somb. II].

közember 1. közlakos (semilyen tisztséget nem viselő személy); om de rînd/simplu; gemeiner Einwohner. *1579:* Ertettek eo kegmek ... hogy nagy sok giöpet zantottak volna fel, kyn ez elot zantas Nem leot volna ... wegeztek Azert eo kegmek hogy valakyk giepet teortek fel ... es wak meró batorsagal igy zantottak ha tanachybely ember ... Biro vram ... 20 frt arra zalogyat hozassa ... ha penig keoz ember zantatta fel tyz forinth zalagot wegien rayta [Kv; TanJk V/3. 188a]. *1585:* Myerthogy penig ez varosban lako embernek Holt dia Hatwan hat forint, es ha illen keoz ember volna Dia zerent valo bewntest (!) vetnenek eo kgmek az ollian Zemelyre, De Herczegh Caspar vra(m) Az Warosnak feo Biraia eset ez vetekben, Azert az vetkesnek meltosagahoz kepest itiltek eo kgmek hogy Caspar vram ez illien vetket, ket Annyi fizetessel Zasz harmincz ket forintal Emendalhassa megh [Kv; i.h. I/1. 7-8]. *1590:* Miúcl hogy Lajos Andras az J. az vegezest megh nem Allotta ... miert az vaghas faluiak az giepwt megh hantak es zenat Az giepwn altal hantak ... Azert ket forint terhen marad, mert az ket falú Vaghas es Sikó falúa keözt úolt olljan vegezes hogy valamellyik fel megh zeghne az Biro ket forinton maradgio(n), keöz ember 1 forinton, az J. pedig Lajos Andras Biro úolt, Azert marad kett forinton [UszT]. *1629:* Ha valaki az berbéczeket itt az mi hatarunkon meghizlalja, hir nélkül (: se mészáros, se közember :) innét ki ne hajtsa sub poena flor 12 [MGtSz VI, 227 Mm-i árszabás Szalay de Szigeth kezével].

2. nemtelen ember (nem nemes); oameni din rîndul nenobiliar; Unadelige(r). *1583:* mynd nemes embereketh es mynd keoz ember barmat az mellyet az eo tylalmasokba talaltak behaytottak [HSzj *tilalmas* al.]. *1657:* akkori időben én nem szégyenlettem, mint mostani némely csak közember gyermekéből álló inasok is, mikor helyben voltunk, házseprés, tüzrakás ... veszekedtem

egy Pap András nevű inastársomra[a] ... (szegény legény gyermeke volt, csakhogy atyja az fejedelmet uraságában szolgálta, s meghalván, árva fiát azért tartotta) [KemÖn. 41. — [a]Finnyásságáért]. *1735/1826:* midőn akár Possessornak, akár köz-embernek valami derekas épületre valo szüksége történt, a' betsületes Szász Praedicatorok, és Egyházfiak engedelméből szoktanak obtineálni belőlle[a] [SzentkZs Lodormányi dézma 57. — [a]Az erdőből]. *1809:* sem puska port, sem golyobist, vagy selétet ... akár uraságnak, akár nemesnek még annál kevésbé köz embernek vagy Parasztnak ... Confiscatioběli bűntetés terhe alatt adni ne merészellyen[a] [UszLt ComGub. 1697 gub. — [a]A kinevezett puskaporáruló]. *1842:* Mi ... a' Tekintetes ki rendelt osztoztato Biztosság előtt innepélyesen jelentjük ... mi készek vagyunk fel vejéndő Falusi akár nemes, akár köz elfogulatlan emberek előtt, a' Felperesnek lehető osztályos nyilját, nyilakat készítvén — ki adni [Felfalu MT; DE 2].

3. kb. közönséges halandó (ilyen-olyan ember); om obişnuit; gewöhnlicher Sterbliche(r) (derart Mensch). *1657:* mely dologhoz vadnak társok felesen, nem is közemberek, és az fejedelmet tovább uralni nem akarják | nevettem azt ... hogy nem tartatom én ez emberek előtt olyan közembernek, mint talán magam alitottam magam felöl [KemÖn. 169-70].

4. választott közbiró, *ek* fogott biró; arbitru ales; gewählter Gemeinrichter. *1573:* Zekeres Iacab azt vallia hogi ... Be Ieo puskarne oda azkor mykor chatorna feleol keoz Embereket hittak volt oda Mond hogi Myt haborgat keged hyzem ha my En rea(m) haromlik benne Meg fyzetem keg(ne)k [Kv; TJk III/3.238]. *1576/1577:* az Torozkayak ferenczy, Matthias, es Janos transigaltak volt Thorozkay Casparral, kyben Ez vallo Attyays vgy mint keoz Ember Jelen volt az Transactionak az Leweletis Ez vallouál Jratta megy Az atthya [Torda/Kv; Thor. VI/4]. *1583:* My Myko Jannos, Es Jmrech deak ... Aggywk thwttara myndeneknek ... hogy az Nemes Azzony allath thwnya Illyk Gallaczy Annazzon ... my ellottwnk vgj mynth keóz Emberek, es zemelek elloth theon Illen vallast[1] [Oroszfája K; WLt. — [a]Köv. a részl.]. *1592:* Mi[a] vgj mint ez dologban keoz emberek, Adgiuk tuttara mindeneknek ... az mi leuelunknek rendiben [Dés; DLt 234. — [a]Köv. négy név fels.]. *1621:* My Tatar Peter, es Kati Mihaly Kwlseo Magiar vczay Capitanok ... Ez ide ala megh irtt dologban ugy mint Keoz birak ... Ennek bizonsagara ereőssegere my felliul megh irtt keóz emberek es szemeliek adgiuk ez my leuelunket peczietunkkel megh ereósituen [Kv; RDL I. 166]. *1652:* Varffalua(n) lako Palphi Andras Nemes szemeli (32) ... fatetur sic ... keősz birákok leuen Czipkes Jstua(n) Vagias Janos Fodor Antal, az leuel tsinálásbol mert eő is abban az dologb(an) keősz ember uolt[a] [Asz; Borb. I. — [a]Köv. a vall.]. *1653:* ez szabad akaratbol valo alkuvast ha valamellik fél fel haboritana, tehat az ide felljeb megh jrt haro(m) köz embereth[a] külón külón diakon maradgia(n)ak [Bh; Told. 1a. — [a]Bizonytalan olvasat, nyilván *embernek* h.].

Szk: *fogott ~. 1563/1577:* Mw[a] ... Aggyuk emlekezetre mindeneknek ... mynt fogoth keoz Emberek, hittak wala Mynket az my attyankfyay Egh feleol Torozkay Mathias, es Janos ... Mas feleol Toldalagy Andras, és Mykola Esthwan ... Coloswarat hogy, My eo keozteok indultatott perben Egyenessegeot zerzenenk [Kv; Thor. VIII/2. — [a]Köv. hét név fels.].

5. kb. hivatalos személy; persoană oficială; amtliche Person. *1610:* eonneon maga ki haniatot tizet az Juhokba az Zent Annaj Peter kertibe mondek hogi ne(m) igi vala az vegezes ferencz Vram hogi te magad haniasd ki az Juhokat mert ihon vagio(n) az keóz Ember, az kit hozza rendeltek az fogot Emberek ... had hanyta volna ez ki [UszT 4/6a].

6. *1712:* Posgai Gergely Város Birája, és Almási Marton, Sako Mihály Város Polgári, Brotár János Biro Polgára, töb Esküttt Polgár társaikkal eggyütt, jelen lévén Városbéli betsülletes köz emberekis egy néhányan, adgjuk emlékezetire mindenek(ne)k[a] [Torockó; TLev. 13/1. — [a]Köv. az ügy részl.]. *1758:* Deliberatum. Mind a Birakok, mind peniglen az tizen nyolcz köz Emberek(ne)k Deliberatumait, nem külömb(en) az Oculatorok(na)kis Fassioit conscientiosě ventilálván, tettzet: Hogy az 18 Emberek által itilt két Bánya részt tartozzanok a virágos Bányabeli Czimborák ... a Pántlikásbéliek(ne)k ki adni [uo.; i.h. 8/6]. *1761:* Mely meg nevezett Punctumokan midön az egész Köz Emberekböl álló Gyülés minden ellen mondás nélkül meg állott volna Jrtük meg miis ... Jrasunkat ... Várasuk usualis Petsettyével Corroborálván (!) [uo.; i.h. 2/2]. *1800:* a' parantsolat szerént a' Biroság házhoz be tartoztatunk tizen nyoltz köz Embereket béis eskettyuk a' Birák mellé segittségnek [uo.; i.h. 5].

Torockó bányavárosban a Thoroczkai család jobbágysorban bányászkodó lakosainak — az itt közölt kijegyzésekből kitetszően — úgy látszik, 18 választott közlakosból álló bírói széke, amolyan esküdtszékszerű intézménye döntött a település lakói között felmerült vitás ügyekben.

Szk: *~ek széke. 1780/1804:* A Torotzkai Birák Forumárúl hová lehet a Causát apelálni. Valamint eddig is a' Bánya, Koho Verö dolgában a' Torotzkai Forumról másuvá apellalni nem volt szabad, hanem a' Birák elöl 18 köz ember székire, innen a' Mgös Familia eleibe, tehát ezutánis az illyen Causákat nem lesz szabad Var(me)gyere apellalni [uo.; i.h. 39-40] ∗ *birált ~. 1733:* Mü ... Thoroczko Varosaban lako szemelljek, ugjmint tizennjolcz emberekböl állo köz birált emberek vagyunk Biro kepi Vernes Ferencz, Város Polgara kepei Ekärt Gergelj, es Vernes Jakab Biro Polgára kepi Tobis János, több mellettünk meg birált köz emberek, adgjuk tuttàra mindeneknek ...[a] | Teczett az Istenes törvenjnek, mü tizennjolcz emberekböl allo birált köz emberek ... ugj tudgjuk, hogj az ki külsö, avagy belsö örökseget akar valakitöl kereszni ... vagj jo levellel, vagj jo bizonjsággal, es jo fegjverrel álljan ele [uo.; Bosla. — [a]Köv. az ügy részl.].

7. közkatona/vitéz; soldat simplu; gemeiner Soldat. *1657:* az fejedelem ... mikor megindulék, sok szép szókkal inte, hogy csak igazgatnám és indítanám az gyalogságot az ostromra, de magam ne közelítenék, mert, úgymond, az ostromra menés nem nevezetes emberséges embert, hanem közembereket illetne csak [KemÖn. 270]. *1763:* Jáko Sámuelné exponállya: hogj egy Dragonos káplár más köz emberrel ... meg verte, hurczolta, kergette, rugoldozta [Lisznyó Hsz; HSzjP]. *1766:* Siskovics generális is ... inspiciál a limitanea militiára, kik közül nem régiben egy hadnagy, egy strázsamester, egy kapral, 30 közember általment Oláhországra [RettF 198]. *1815:* az Hohenzollern Regement Reserva Escadronjánál való ispotállybéli szolgálatra még alkalmatos-

nak találtatott patentalis Invalidus Köz ember Krizbay Márton, a' reserva Escadronhoz valo be rukkolástól, elő hozott okainál fogva mentté tétessék [TVLt rtlen]. — L. még RettE 257, 266, 351.

közép I. *fn* **1.** vminek a középső része; mijloc; Mitte. **A.** föld- v. vízterületre von.; referitor la terenuri/ape; in bezug auf Boden/Wasserfläche. *1587:* Ith penigh zakazba zenayat ... senky ne rakía ... De ha zinte ot raknaia Zenaiatis tehat Ahol Nyla Iut eztendeonkent Annak a' keozepebe rakia [Kv; TanJk 1/1. 53]. *1588:* Hatarban Egy hold, kinek az felseo reze, Kemenj Istuannec, az Keozepj Kemenj Lazlo rezyre walo [Gyerőmonostor K; KP] | az Farkas Janos fiay ... az nagy keowet onath ky veottek az en Jrtasomnak zinte a keozepire vontattak eokeorrel [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. *1590:* Giorttjanos erdeien az Kolos Pal tanoroka közepitől fogua fel az wuöltö Bircz vtaig az mosonj hatarigh [Jobbágyfva MT]. *1600:* en vgy fogam megh esmet Jakocz Andrast, az vdwar keözepigh el' toliam [UszT 15/65 Gieorgi Andras Zentegihazas olahfalwj zabad zekely vall.]. *1630:* en is akarom vala oltalmazni eökett, de engemet ugj uetnek az haz keözepére ugja(n) megh terülek [Mv; MvLt 290.199a]. *1733:* a két Fa közöt a Rét közöpéb(en) egj fel ásott követis láttam [Hévíz NK; JHbT]. *1736:* a Falu közepin vegig folyó Patak [vasláb Cs; LLt Fasc. 161]. *1746:* meg Szette azon földőn termet törők buzáját a közőpin, a két végét ot hadta [Szentegyed SzD; WassLt Kötőles Ille (62) zs vall.]. *1777:* vagyon az Udvar közöpin egy Csigány (!) Járo kutt Sendely fedél alatt [Medgyesfva MT; LLt 28/531]. *1784:* a To kozepin lévő kö Méták valaszszák el az Aranyi Határt, a Bánpataki hátártol [F.nádasd H; JHb XXXI. 57. 7].

Hn. *1642 ?/1722 k.:* a Szálas kozöpin le menö ut [Beresztelke MT; GörgJk 81]. *1701:* az Nagh Szighetnek az Közepeben (sz) [Nagyfalu Sz]. *1718/1801:* A Rét közöpin lévő Rét [Pócsfva KK]. *1728:* (A föld) lábján a közöpre fel menön (sz) [Ilyefva Hsz]. *1729:* az falu közepben [Aranyosrákos TA]. *1731:* A pad nevü Forduloban: A Pad közepiben (sz) [Gelence Hsz]. *1738:* A' Széna fünek közzepiben (k) [Toldalag MT]. *1744:* A lók közepin (sz) [Bordos U]. *1750:* Nagy rét közőpiben [Csapó KK; Berz. I.21/19]. *1754:* a Rét közepin (k) [Kiseskülő K; BHn 73] | a' Halvány közepe [Dés]. *1758:* A Gerepsén a Széna fü közepében (k) [Egrespatak Sz] | Nagy rét közöpiben [Csapó KK]. *1767:* Csonka Közepin (e) [Póka MT]. *1776:* Az anyag megett a közzepiben (sz) [Csávás KK]. *1781:* A Mezö közöpibe [Mákó K; KHn 235] | Parlagban a középpben (sz) [Nagykede U]. *1794:* Az Also Forduloban: a Tér közőpébe (sz) [Szászújfalu AF]. *1798/1812:* A Rét közepiben (k) [Buzaháza MT]. *1818:* A To közepibe (k) [Veresegyháza SzD]. *1835:* A Lab Föld Közöpe [Koronka MT; Told. 34]. *1845:* Pojány közepén (k) [Retteg SzD; Mk].

Szk: *vminek a közepe aránt/iránt/irányában. 1662:* (A) kasamáta[a] belső szegletitől fogva kezdtek vala egy nagy sáncot a bástya délről való közepe irányában felvitetni, azt lövöszerszámokkal akarván erősiteni [SKr 613. — [a]A váradi váré]. *1674:* Ennek közepi irant vagjon egj fel jaro ajto [A.porumbák F; UF II. 606]. *1680:* Az nap nyugat felöl valo oldala felöl ezen rétnek mint egy az közipe (!) áránt, Bunya Szereknek Iuon Szerák(na)k és Berbát Komsának három szánto földek [A.porumbák F; ÁLt Urb. 50] ✱ *vminek a közepe tájáig. 1805:* azan Erge mellett lévö kaszállo az innetsö végin az Ergének közepe tájjáig a' meddig az Viz miatt lehetett kalszáltatt (!) [Dés; DLt az 1825. évi iratok közt] ✱ *vminek a közepe táján/tájatt/tájékán/tájt. 1749:* ezen Kis Rados nevü hellybe a' közepe táján [Hévíz NK; JHbT]. *1757:* meg mérvén ezen Nemes Lako Joszágot ... A Közepe tájékánn által ... vagyon negyven-két öl egy Sing és egy arasz [Szentmihály Cs; Sándor conscr.]. *1761:* Az Falu közepe tájatt vagyon egy más mellett két populosa Sessio [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3]. *1845:* Ezenn föld a közepe tajánn vizegenyes, szántatlan Rét [Mezőpagocsa TA; TSb 37]. *1847:* Nagy Szamos közepe tajt [Dés; DLt 299].

Sz. *1573:* Zemlie siteo Istwan, Azt vallia hogy hallotta paisos Istwan Mongia volt az eo hazanal, Ez az fattias mynd az Egez varos Twgia ha az zamos keozepbe allana sem Mosna ely az rola, Mert Eleotte Iar fattia [Kv; TJk III/3. 106].

B. dologra, épitményre, tárgyra von.; referitor la lucruri/construcţii/obiecte; in bezug auf eine Sache/einen Bau/einen Gegenstand. *1596:* Egy paplan veres aranyas atlacz az keozepin, zeold tafota keörewl bagazia az allya ... f 10 [Kv; RDL I. 65]. *1611:* Ehj új beörteös palastra ualo kapocz kinek az alja es az tetej gyeongieos türkeses ... az keozeopin Amatizt, nio(m) ... p 29 ... f 16 [Kv; i.h. 88]. *1627:* Egy Jgen szep fwggeö, melinek az keozepiben, Egy Rosa Gyemant vagio(n) [Kv; i.h. 132]. *1645:* (A határt) az kapunak az közzepiteöl jgienesen intezuen az fen megh irt Szeker szin mellet ualo oslopra [Bács K; BLt 4]. *1679:* Úr Haza. Ajtaja ... vas sarkas hevederes partázatos az közepi rakott [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 17]. *1714:* Magjar Bodzoganj, a' gomb-n(a)k felseö, Markolattjan(a)k penig alsó része meg aranjozott ezüst Bagjoggal s a közöpi hasonlo ezüst karikakkal környül vett, és alabb valo Türkész kövekkel ki rakott fl. Hung. 30 ... Alab valo meg aranjozott ezüstbül Török Bodzogan az alsó és felso resze meg aranjozott ezüst bagjokkal s a közöpe penig barsonnjal környül vett fl. Hung. 8 [AH 6]. *1728:* Egy fejeres csillagos varrot abrosz, szeles rettze a közepin [Lisznyó Hsz; SVJk]. *1793:* egy kis szilva fa rakott asztal, juharfával bandirozott, közepe török magyarofa [TL Conscr.]. *1801:* Sárának ... jutott ... Edgy Arany Médáj a' közőpében Zöld smaragd [M.köblös SzD; RLt 0.2]. *1805:* Egy viseltes Zöld bársony régi Magyar nyereg takaró, ezüstel varva, a' közepe ki-vágva [Mv; TGsz 52]. *1806:* a kőfalon tanóltan[a] hat 6. Uveg Lusztereket s Stakatura közőpén egy be függő bagaziával bé huzat nagy üveg Lusztert [Bodola Hsz; BLt. — [a]Így! *tanáltam* h.]. *1832:* A Közőpin[a] ... meg vala Felséges urunk, boritatt papirosra nyomva Erdelyországi Törvényes Petsetjevel erősitve [DLev. 2. XIIA. 2. — [a]Az iratnak].

2. szk-ban; in construcţii; in Wortkonstruktionen: *dereka közepéig* dereka közepe tájáig; pînă pe la mijlocul briului/taliei; bis zur Mitte der Kreuzgegend. *1823-1830:* A paraszt cseheknek s morváknak öltözetjek[a] térdik érő börnadrág s bőrkaput. A fejérnépeknek ... kurta szoknyájok szárközépig ér. Reklijek, melynek az ujja sok ráneczal s kemény bérléssel egészen visszafordulva felfelé áll, a derekak közepéig, mintha muntli sákot hordanának a farakon feljül [FogE 175. — [a]1796 tájt] ✱ *hátta közepe* mijlocul spatelui; Mitte des Rückens. *1736:*

Az uraknak, első főrendeknek az pompára való mentéjek hosszú volt, annak nagy hosszú szélyes galléra, hogy majd az háta közepit érte | Az keservesek mentől durvább fekete posztóba öltöztenek ... Az asszonyok kendervászonból burkot csináltanak az fejekre, azt megfeketítették ... azt az hátokon leeresztették, hogy az földön vonszolódott az farka, azt penig az háta közepin még egy helytt az közepin felakasztották [MetTr 350, 405]. *1765:* Az én Atyámat ... az Gyekei Udvarhoz tartozando Csürkapu le esvén ugy ütötte volt hogy â bör â fejéröl a hata közepeig le nyuzodott volt [Gyeke K; Ks 5.XI.10 Péter Horváth (81) jb vall.] ✱ *a sár közepén* a sár kellős közepében; exact în mijlocul noroiului; gerade in der Mitte/mitten im Kot/Schlamm. *1658:* Az ló felöl Kegyelmed irjon, ha ugyan megvegyük, az vagy ne, mivel azt mondják, hogy az minap ... az utczán a sár közepin feküdt le Somodi urammal [TML I, 237 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz] ✱ *szára közepe* lábszár közepe; mijlocul gambei; Mitte des Unterbeins. *1789:* (A kanca) a' szára közepin a nyüg okozott kis götsösségröl esméretes [Dés; DLt] ✱ *a talp/vki talpának (a szíve) közepe* mijlocul tălpii; Mitte der Sohle. *1710 k.:* Anno 1673. az én jobb lábamnak vagy talpamnak a szive közepi fájt majd esztendeig, jártam ugyan eleget rajta, de néha nehezecskén [BÖn. 528]. *1778:* Jo az igen bádgyatt és álmosságba, hagymázba merült betegnek a' két szárok ikrájára ... Kovásszal és meg tört mustár maggal s' kevés etzettel tsinált keményetske tésztát kötni egy tallérnyi nagyságra, hogy verességet, vagy hojjagot szívjon, annyival inkább, ha afféle tésztával, a' két talp közepétis bé kötik, hat oráig vagy továbis [MvÁLt Mátyus, ConsSan. gub. — L. Színi Karola kijegyzése] ✱ *a tűz közepében* a tűz kellős közepében; exact în mijlocul focului; mitten/im Feuer. *1584:* Catalin Nilas Simonne vallia, hywa hozza ez Lakatosne, Es hat Az kertiben egy Anny Darab helien mint eg keozepszerew malomkerek twzet teot vala, Es az twz keozepiben fazek vala [Kv; TJk IV/1.263] ✱ *az utca közepében/közepén* **a.** az utca kellős közepén, a nyílt utcán; chiar în mijlocul străzii; mitten auf der Straße, auf offener Straße. *1568:* Vaczy Peter Jo uuolt chak maganak ala az vcza kozepin talalwan az gyermekre az ky syr uala [Kv; TJk III/1.143]. *1631:* Megh reggel vala az dologh hogj zerdülest hallek, fel ugra(m) az agjbol, s latam hogi egj rudal kemenien megh uere Baczki Kata Koczis Mihalynet ereössen az Ucza keőzepin [Mv; MvLt 290.231b]. *1692:* Dobai Mihaly ... Feleséget a' házbol ki üzte s az utcza közöpibe hálatta [SzJk 263]. *1737:* (Az alperes) az uttza közepin égy szegény idegen embert minden igaz és mélto ok kivül meg támadván a földre le vert, a sarban tapodatt [Torda; TJkT I. 140]. — **b.** az utca derekán közepén; pe la mijlocul străzii; in der Mitte der Straße. *1819:* Az Uttza közepibe lako Czigányok iránt, kiket Arkosi a' Templomba járo közönséges Uttzába telepitett volt, Admoneáltattam Arkosit, hogy onnan Czigányait vigye a' maga Joszágára [M.régen MT; Pf] ✱ *az utca közepe táján* 'ua.; idem'. *1730:* két Thordai Aszszony ember az el veszett Grabaricsné Asz(szonyo)m gyémántos keresztét á papista Templom előtt az uttza közepe táján meg találta [Torda; MvRKLev.].

3. vmely időszakasz közepe; mijlocul unei perioade; Mitte einer Zeitperiode. *1662:* az Úristen ... úgy mértéklené az időt, hogy mint szintén egy nyár közepében nem nagy sanyarúsággal szenvedhetné a vitézlő nép [SKr 188]. *1707:* Ezen esztendőben october közepitől fogva mind esett az eső, semmi tél nem volt, jeget nem rakhattak [Kv; KvE 251 VBGy]. *1769:* Gróff Tóldalagi Pál Úr ő nsga Ménesse Tél közepétől fogva mind rühös volt [Told. 19/44]. *1787:* Ez után a' Quantum administralasa(na)k minden Honapban két Terminus fog observaltatni, ugymint a' Honapnak közepin és végin [Torockó; TLev. 3/2.5a]. *1794:* Juliusnak közepitől fogva az Udvarában bé járós nem vagyok [Udvarfva MT; Told. 42/13]. *1860:* a bérlés iránti égyezésünk ... égy egész évre ötszáz vnforint volt minden le vonás nelkül felire az év elein felire közepin fizetendőleg [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.].

Szk: *esztendő közepe tájékán. 1819:* Ezen Sürűnn valo iddogalását a Néhai Urnak az ez előtti Esztendőkben ... nem tapasztaltam ... inkább a Tavallyi Esztendő közepe tájékán kezdette magát jobban jobban az italnak adni [Kv; Pk 2].

4. vmely cselekmény/esemény lefolyásának közepe; mijlocul acțiunii/evenimentelor; Mitte des Verlaufs irgendeiner Handlung/irgendeines Ereignisses. *1606:* ne(m) latta(m) hogj wteött uőlna Pal myhalj hozzaiok ... s az esestis nem latta(m) kezdettitt sem lata(m) sem uegezettitt, hanem chjak az keőzepitt [UszT 20/189 Nagy Ferench Vagasi Veres Drabantt vall.]. *1679:* azon leszek, végit sem várjam az gyülésnek, hanem a közepe felé kiinduljak Kgltek köziben [TML VIII, 435 Teleki Mihály Ispán Ferenchez].

5. (nézőtéren) középhely; parte centrală; Mittelplatz (des Zuschauerraumes). *1778:* A muzsikásokat is megpróbálták benne, miképpen esik a hang, s kihirdették a városon, hogy im aznap estve akiknek tetszik 20 krajcárért a föhelyre, tizért a középre, hatért pedig a legfelsőre, amely alábbvaló szokott lenni, elmehetnek [RettE 384].

6. ~ *szerint való* közepes (nagyságú); (de mărime) mijlocie, mijlociu; mittelgroß. *1584:* Az brassayak mikor Soos halat hoznak Egy halnal teobet ne wéhessen se az nagiobikat, se az kiszebiket, hanem az keozep zerent walot vegien[a] [Kv; PolgK 10. — [a]A vásárbiró vámként].

◇ **Sz.** *1668:* Lamberg ... mondá, hogy ő csak nézi e világot, most mint futnak, fáradnak, s ő azoknak a dolgoknak a közepiben ül ... csak neveti ezeket a dolgokat [TML IV, 369 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

II. *mn* **1.** középső; din mijloc; mittel-. *1761:* Egy Rubintos Nyakra való, minden Boglárban egy s a' közép Fityegőiben öt Rubint [Nsz; Ks 73/55]. *XIX. sz. e. f.:* Közép fenyő mestergerenda [Bogát TA.Kv; GyK kv-i épitőmester malomszám.].

Hn. *1349:* Kuzerberch [Árapatak Hsz; SzO I, 56]. *1453:* kezep wcza [Kv; TT 1882. 744]. *1556:* az közep mezőbe az kws vth melleth [Maksa Hsz]. *1558:* Kewzep Wczay ferthal [Kv; Szám. I/III]. *1564:* kozep vzaba [Kv; i.h. I/X.53]. *1572:* Keozeperdeo (e) [Káposztásszt-miklós MT]. *1573:* Keozep Kapu [Kv; TanJk V/3. 82a]. *1589 k.:* Kezep Erdeo [Szu; UszT]. *1590:* az Keőszep tizes [Farcád U]. *1592:* Keozep rezben. Keozep rezbwl [Fancsal U]. *1594:* az keőzep birez [Esztény SzD; RLt O. 5]. *1605:* az keozep rew [Várfva TA]. *1605/1687:* Közép ájban (sz) [Bergenye MT; MMatr. 337]. *1606:* Keőzep tizes [Homoródsztmárton U]. *1607:* wj zekelj hatarban Közep laban [Újszékely U]. *1642:* Az keőzep mezeő [Szentkatolna Hsz]. *1644:* Az Keőzep labban (sz) [Ara-

nyosrákos TA; Borb.]. *1649:* az Kuzep labban (sz) [Nagyölyves MT]. *1655:* Kezep agyban (sz) [Tarcsafva U]. *1671:* Közep hatarban [Bikfva Hsz]. *1676:* Kőzep kert (szö) [Borberek AF]. *1677:* Kőzep Tizes [Vargyas U]. *1678:* Az közep Porond orra(n) felliül egy Berek [Kocsárd TA; DobLev. I/26]. *1681:* Az Kőzep oldalon (sz) [Vajdasztiván MT]. *1693:* Az közep völgy tetön (e) [Dombó KK] | az Közép málb(an) (szö) [Torda] | Közép vapáb(an) (sz) [Vécke U]. *1695:* Az Kőzep Út mellett (sz) [Pálos NK]. *XVIII. sz. eleje:* Közep völgy nevü hélyben (sz) [Bánkfva Cs]. *1703:* kőzep bercz oldalában (r) [Nagyfalu Sz]. *1722:* Közép Eger farkáb(an). A' Közép ösvénnjél (sz) [Zágon Hsz]. *1727:* közép Domb [Vajdasztiván MT]. *1738:* A' Közép Vagásba (k) [Toldalag MT]. *1740:* Az közép mály alat (sz) [Csekelaka AF]. *1745:* á Közöp vögyben (sz) [Vécke U]. *1749:* á közep Málban [Torda; DobLev. I/236]. *1752:* a közép lább(an) [Esztény SzD; Told. 25]. *1754:* A Közép Czitz hegyén (szö) [Dés]. *1772:* a Falunak a Derekaban a Közép szerbe [Tusnád Cs]. *1775:* a kőzép Mál nevezetü hegyben (szö) [Csekelaka AF] | Közép Mál nevezetü Szöllö hegyb(en) (szö) [Bágyon TA]. *1810:* Középnyilban (sz). a közep Szerbe (sessio) [Bibarcfva U]. — L. még BHn 45, 115; KHn 9, 71; RSzF 138, 143.

2. közepes/középszerü (nagyságú v. minőségü); mijlociu, (de mărime/calitate) mijlocie; mittel/mittelmäßig (Größe; Qualität). *1595:* Ket eoreg fejer zeoniegh, eggyik keozep [Zsombor K; SL Sombori László reg.]. *1629:* a talak(na)k penigh harma eöregh volt, az teöbbi keözep es apro volt [Mv; MvLt 290.157a].

Szk: ~ *arany. 1634:* Pater Generalis Vr(na)k eo Atyasaganak, maganak hagiok egy eoregh Araniat, harom keozep araniat, es harom darab gostyánt [WassLt 73/1 Cegei Vass János végr.] ✱ ~ *asztal. 1632:* Also es belseö táár ház ... Uagion kétt hozzu aztal benne ... Harom keozep aztal, labostul [Fog.; UF I, 147] ✱ ~ *cseber. 1651:* Egj keoszep czjeber d 6 [Kv; RDL I. 28] ✱ ~ *emberarasz. 1580:* (A földet) Negy rezre oztottük ... kozep embor arazzaual egy singot [Pókafva AF; JHb XXVI/8] ✱ ~ *étású* középkorú. *1755:* mind ketten jó szál közép aetasu emberek [Bun H; BK ad nr. 1126] ✱ ~ *fatál. 1611:* egi keozep fa tal, haro(m) fa taljner [Kv; RDL I. 90] ✱ ~ *fazék. 1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az Konihan Vagjon ... Keőzep es appro vas fazek vagjon No. 12 | vagjon Eoregh Mazos fazek No. 1. vagion keőzep mazos fazek No 10 [Somlyó Sz; UC 78.7/22. 30, 33-4] ✱ ~ *füró. 1693:* Jankonak ... Egy öreg es kisseb jo ontalak. Egy kőzep furu [Ne; DobLev. I/38.9] ✱ ~ *gyöngy. 1651:* Negiedik Partan vagion Tizenket Arani boglar Struczi Tol modgiara czinalt kiben Egi Egi Rubint vagion az boglarokban, közep giongiból czinalt [WassLt 72/2 Vaas Judit kel.]. *1686:* Egy tiszta gjöngjel füzött gallér öreg apro közep gjöngjokkel rakva [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.] ✱ ~ *gyöngyszem. 1595:* Keozep Geongy Zemek Nro 140 [Zsombor K; SL Sombori László reg.] ✱ ~ *hosszú. 1698:* edgy kőzep hoszszu asztalka [Kóród KK; LLt Fasc. 72] ✱ ~ *istrang. 1688:* Egy loter Apro Jstrángtol, kib(en) No 1000 szál f -//50 Száz Eöreg Jstragtol g -//37 1/2 ... Száz Közep Jstranol f -//15 [BfR Vect.] ✱ ~ *jancsárpatyolat. 1630:* Bolgár Janos. Hozot Teöreok Orszagbol ... 4 végh keozep Jantsár pattiolatot [Kv; Szám. 18b/IV. 33-4] ✱ ~ *láda. 1628:* Egy közep szaros ladaban ... valami leuelek es poszto szely [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44.2-3] ✱ ~ *ló* középtermetü ló. *1619:* ez az herélt ló csodálatos szép morha, közép ló s igen jó magaviselö s jó járó ló [BTN² 253]. *1657:* paripáját is esmértem az fejedelemnél, egy gesztenyeszörü fakó, közép lónál kisebb valamivel, nem is apró ... szép testü vala [KemÖn. 34] ✱ ~ *marokvas. 1599:* Hoztam Razman Istuannetol 110 keozep Marok Vassat ... f 6 d 15 ... Vrbeoger Balinttol hoztam el ... Apro Marok Vassat ... f 3 d 15 ... Vrbeoger Balinttol hoztam el ... Apro marok Vassat ... f 3 d 64 [Kv; Szám. 8/XI. 16] ✱ ~ *óntál. 1608:* Oon szerszambol Peternek iwtotak. Niolcz Eoregh Oon talak ... Harom keozep Oon talak ... Hat Appro talak [Kv; RDL I. 83]. *1611:* Egi eoreog on tal. Egi keozep on tal roz, es regi kis on tal roz [Kv; i.h. 90] ✱ ~ *oszlop. 1846:* fa hidhoz ... 11 híd padlok az oszlopok irányába, mellyekre a karfa közép és kisebb oszlopai tevődnek [Dés; DLt 858/1847] ✱ ~ *paplan. 1591:* Aranias keözep paplan 1. [Kv; AggmLt A. 53] ✱ ~ *pohár. 1560:* Az ket ... Leannak ... az annyok hagyoth ... Egy serlegh Keozep poharth [JHb QQ Temeswary Janos reg.] ✱ ~ *rubint. 1692:* Egy jo féle gyöngy toll, öregh és kőzép rend gyöngyökböl valo, egy szép kőzép rubintall [Bilak BN; JHbK L. 36] ✱ ~ *sárgaérmedence. 1658:* Rez szerzam. Egy Eöregh sarga rez mosdo medencze teort szelü Mas keőzep Sarga rez medencze [Kv; KJ] ✱ ~ *serlegpohár. 1560:* Harmadyk labas serleg pohar Syma keoz. Negyedyk Keozep serleg pohar Syma keóz [JHb QQ Temeswary Janos reg.] ✱ ~ *szőnyeg. 1628:* Aztalra ualo feier közep szöniegh Nro 4. Egy öróg aztalra ualo corogh Ueres szöniegh [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 2-3] ✱ ~ *tál. 1551:* Dienessy Katha azzon rezere ... az on myben Jwtot ozlas zerent eg ewreg on tal, eg kozep tal, eg kis thal [Mezőszengyel TA; BfR 304/108. — L. MNy LVIII, 492]. *1588:* Harom egy araniu visselt Oregh talak. Ket Keozep tal visseltek. Hat Apro talak hitwanok [Kv; KvLt Vegyes I. 2. 24]. *1611:* Egj sima regj io Eöregh tal. Mas kwsswb keőzeöp tal regj roz [Kv; RDL I. 98]. *1622:* Egj eörög Angliaj io tal Ket keőzep tal iok [Kv; i.h. 119] ✱ ~ *tálacska. 1629:* Egy Kis Keozep talaczika [Kv; i.h. 146] ✱ ~ *tekenő. 1651:* Harom keőszep tekenők f — d 30 [Kv; i.h. 28] ✱ ~ *(torockai) vas. 1589:* Chinaltattam az Kapura 2 Sarkat pantostol, veottem 3 keozep vassat p(ro) f - 4. 42 ... Hozattam 16 Apro vassat az haazhoz [Kv; Szám. 4/XII. 15-6]. *1595:* Vöttem ... 1 sing közep Toroszkai vassat ... d. 24. 1 sing Czetnekj vassat az Beko rúdnak ... d. 8 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 117 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

3. átlagos, közepes; mediu, mijlociu; durchschnittlich, mittler. **Szk:** ~ *elkelés. 1797:* El szokott ... ezenn ... kortsomán kelni kerek eszt(end)ön által Bor, Kőzép el kelésit véve, Három, harmintz, harmintz vedres Hordoval, el adodhatik ... kupája 10. xrokon [Szentgothárd SzD; WassLt Conscr. 366] ✱ ~ *idő* átlagos/közepes időjárás. *1797:* a' Pálinkának közép árrát, és annak közép időben közép el kelésit fel-véve ... lészen a' nyereség 5 Hfr. 76 Dr. [Vízszilvás SzD; i.h. 79] ✱ ~ *kalkulus* átlagos/közepes számítás. *1797:* Pálinkais elkél kerek esztendőn által mintegy 6. veder, ezt is a' közép Cálculuson értve [uo.; i.h.]. *1815:* Elég jó fekvésü ... Szöllö. Meg Terem, hat Esztendei közép cálculus szerént 12 ~ tizenkét veder Bort [Bálványosváralja SzD; Ks 77/19 Conscr. 1095] ✱ ~ *makktermés. 1761:* Allodialis Erdők

vagynake ... Tűzi vagy Mak termő fák teremnek, s közép maktermés idején hány Sertés hizhatnék meg azon Erdőkben? [JHb LXVIII/2.9 vk] ✱. ~ *szénatermő* közepes/átlag-szénatermő. *1797:* égy szekér szénának esztendő kőzépben, Kőzép széna termő időben mi az árra? [Dob.; WassLt Conscr. 13] ✱ *(a folyó)* ~ *árjában vagyon* a folyónak közepes a vizállása. *1770:* a Kűkűllő sem igen nagy sem igen Kitsin nem volt, hanem közép arjában volt | az Oculatio alkalmatosságával a viz közép arjában volt [Ádámos KK; JHb LXVII. 119, 130].

4. középtermetű; de statură mijlocie; mittelgroß, von mittlerer Größe. *1823-1830:* Ez az esperes ... feleségestül együtt ügyes termetű, nemigen magos, közép, de hasos emberek voltak [FogE 273].

5. szn előtt nemzedékviszonyító jelzőként; înaintea numelor, ca atribut pentru exprimare raporturilor între diferite generații; vor Personennamen als relatives Attribut: közép-nemzedékbeli; din generația mijlocie; von/aus der Mittelgeneration. *1653:* 1645 esztendőben volt városunk[d] biraja Nagy alias közepibb Szabó Péter [ETA I, 150 Nsz. — [d]Mv]. *1806:* Közép Pál Miklos [F.rákos U; Falujk 10 Sebe János pap-not. kezével]. — Vö. a *középső 1. 6.* jel-sel.

◇ **Szk:** ~ *grádus* középső (rang)fokozat; grad mijlociu/mediu; mittlere (Rang)Stufe. *1826:* Ha a' kalandos-apaságot viseltnek vagy viselőnek becsületes jó hirü nevü fia a Kalandos társaságban bevétetni kéredzik, őtet a társaság maga közé bevenni, és az ifjak között a' közép grádusba helyheztetni köteleztetik [Kv; EM XI, 377 A külközéptucai Kalandos-társaság art. XXXI] ✱ ~ *ember* átlagember; om mediocru/de rînd; Durchschnittsmensch. *1676:* kőzönségesen beszélették, hogy ha hadi insurrectio leszen, aligha az statusok meg nem kérdezik, miért kell hadakozni? ... ki miatt nem lehet békeség? etc. etc. De ezt is én nem in privato, nem is nagy emberektől, hanem közép emberektől imitt-amott hallottam [TML VII, 209 Bethlen Miklos Teleki Mihályhoz].

A cimszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

középár átlagár; preț mediu; Durchschnittspreis. *1797:* az illyen Bornak meg-lehet vásárolni ... közép áron vedrit 84 Kitsin pénzékvel [Cege SzD; WassLt Conscr. 561] | a' Pálinkának kőzép árrát ... fel-véve lészen a' nyereség 5 Hfr. 76 Dr. [Vizszilvás SzD; i.h. 366].

közép-áradás közepes vizállás; nivel mediu a apelor; mittlerer Wasserstand. *1714:* az ... Maros Vásárhelyi Ujj Malomnak Gáttya ... közép áradásnak idejen is a maros vizét ki njomja, az Vamos hid kőrűl valo kőzőnseges hires neves Ország uttyát ... vizzel meg tölti [Mv; Berz. 13. II/33]. *1743:* miolta a' Sövenjfalvi Malom epült az Ádámosi Malom többire mind veszteg hever, mivel annak gáttja a' vizet fel njomván mikor kitsid a' viz akkor sem foroghat ... ennek előtte a' viz kőzép áradása létében is mind a' három kerék ugj forgat a' mint kellet és jo haszon vévő Malom volt [Ádámos KK; JHbK XXVIII/9].

Szk: ~*ában vagyon. 1743:* nem hogj mikor közép áradásában volt a' Kűkőllő sőt majd tele lévén is mindenkor jol forgot és jo haszon vévő Malom volt [Dombó KK; JHbK XXVIII/9]. *1770:* az Oculatiokor kőzép áradásában vala a Kűkűllő [Királyfva KK; JHb LXVII. 107].

középaránt, középiránt 1. középen; în mijloc; in der Mitte. *1576:* Wagion egy Rwhanak walo fattyol Aranyos feyres kezep Aranth megh zakath [Szamosfva K; JHbK XVIII/7.6]. *1662:* középaránt a két kőfalok közt jó sűrűen által lévén gerendázva, az időnek folyási szerint ... ki szokott vala nyittatni[a] | a szív ott benn vagyon szintén közép aránt a testben [SKr 260, 688. — [a]A morvaországi Lichtenstein kastélybeli virágház fedele]. *1697:* az Also Temető Málb(an) levő szőlő széle, és temető kert közőtt kőzép iránt Vagjon egj Verem mely con. Buza Cub 40 [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 12]. *1710 k.:* minthogy a lélek a nincsen vagy semmi és az érzékenység alá jövő testek között mintegy középaránt gondoltatik lenni és vagyon is, de nem láttathatik, tapasztaltathatik: hajlandóbb a testi ember arra, hogy vagy nincsennek, vagy igen vékony testecskének, párának, lángnak, vagy minek higgye lenni [BÖn. 439]. *1726:* A' Közép Lombi Szőlő ... karoja és fája tsak közép aránt va(gyo)n azomban a' miveléseis sőtt csutkosis a' töve [Kv; KvRLt VII.20a].

2. ~ *való* **a.** közepes magasságú; de statură mijlocie; von mittlerer Größe. *1710 k.:* Termetem sem hosszú, sem kurta, hanem tisztességes középaránt való volt [BÖn. 491]. — **b.** közepesen felkészült; cu pregătire medie; mittelmäßig vorbereitet. *1710 k.:* Írás, olvasás és az egy antichristiana latina linguának tanulásában telik el tíz, tizenkét esztendő, mégis van-é egész Erdélyben is nemes ember jó, csak középaránt való latinus is? [BÖn. 537].

középben közepen, középütt; în mijloc; in der Mitte. *1631:* mo(n)dotta Beőrueine, hogy az eő kertekben egy akazto fat kellene czinalni, es egy felőll az Apjatt, mas felőll az Anniat, es keőzebben (!) az eőczet kellene akasztani [Mv; MvLt 290. 46b]. *1637:* Onnat ismet az specificalt nagy pinczebe kj jeőuen, vagyon bal kez feleölis egy nagy hozzu azok, s keőzeppbenis uagyon egy keőteses hozzu duplas aszok [UF I, 401]. *1657:* minthogy egy árok, vizes, sáros, vala köztünk, hagyék az árkon innen néhány seregeket dandárnak, általbocsáték pedig bal szárnyából valahány hajdú seregeket, jobb szárnyán török es moldvai seregeket ... középben székely és fizetett hadbéliekben [KemÖn. 203]. *1684:* Az Reked oldalan az Szekiekkel kőzős To felet ualo főld ... közepben ket Sinor harmincz kettőd fel öl, fen az berczen harom sinor, s, 23 öll [Gyulatelke K; SLt AM. 24]. *1823-1830:* az ember mindenkor jobb felől megyen, hogy a jövőkkel szembe ne találkozzék, mert teménytelen nép folyja az hidat és ezen gyalogösvények kétfelől széltől vagynak, a szekérutak középbe ugyan két szakaszban, egyiken mennek, másikon jönnek a szekerek [FogE 186].

középéletű középkorú; de vîrstă mijlocie, între două vîrste; mittelalt(e)rig, mittleren Alters. *1745:* égy kicsiny termetű közép életű Sztánka nevü oláhné [Széplak KK; SLt 35.AA.28].

középértékű közepesen tehetős; cu stare materială mijlocie, mittelmäßig vermögend/wohlhabend. *1654:* plajassokot ... ha mikor allatni, avagy valami méltó okbul változtatni kelletik, capitanyunk eő kglme se nem valogatva az marhassab jobágyokból, nemis tellyességgel oly residentiátlan, és értéketlenekbeol ... állasson,

hanem közep értekűekbeol praefectusunkal, avagy udvarbirankalis communicálván [UF II, 92 Loránffi Susanna ut.].

közepes I. *nm* **1.** mijlociu, (de statură/vîrstă) mijlocie; mittel(groß). *1843:* Varga Katalin ... Személyire, termetire és korára nézve közepes, barnaszeg, himlőhelyes [VKp 104].

Szk: ~ *állatú* közepes alkatú. *1801:* egy közepes állatu világos pej Lo [DLt nyomt. kl] ✱ ~ *rendű* középnagyságú. *1756:* Éléstartó Bóltban ... Tanáltatik actu feles közepes rendü főzö fazék, porgoló, és fedők [Déva; Ks 92.1.32] ✱ ~ *sorsú*? közepesen tehetős. *1845:* Török János ... Közepes sorsu [Nagykapus K; RAk 50] ✱ ~ *termetű* középtermetű. *1811:* Maga Bakos András, Jo közzepes termetü nem kövér, inkáb suhantz, nyalka katzéros lépésü [DLt 339 nyomt. kl].

2. középszerű/közepes minőségű; de calitate mijlocie; von mittelmäßiger Qualität. *1717:* buza volt 76 kalongyacseplö reszen kivül rostálatlan lőt az Urnak belölle 120 véka. Közepes 11 véka meg rostálvan az eleit lőt 110 veka. rosta alj lőt 6 véka ... a közepés 11 vekábol rostalva lőt 10 veka. rosta alja 5 kupa | Adtam ... A fö beresnek Magda joannak 4 vékát középés buzát [Búzásbocsárd AF; IB. Sigmond Janos kezével]. *1819:* a Tőrök Buzakis csak közepesek — Szena sem lészen elegendö [Ádámos KK; Pk 3]. *1844:* a' Szöllö szépen mutat érdegel, de mégis nem nagyon biztat, jo Szűrettel bor közepes lenne [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

3. középszerű állapotban levő; în stare potrivită; in mittelmäßigem Zustand befindlich. *1846:* A felsö lisztelö tengelye tiszta uj viz kerekével együtt ... Mi a tengely végin levö karikákot illeti a belsö végin dufla, a külsö végin gyenge, de élhető, a csapokra nézve hengergője[a] közepes mind küjel, mind belől [HSzj *lisztelő* al. — [a]A malomkeréknek].

4. átlagos; mediu; durchschnittlich. *1810:* béjö középszerü Esztendőben Gabonából 40 Kalongya Dézma ... ebből közepes Eresztés idejénn lészén 70 véka [Doboka; Ks 76 Conscr. 193].

5. *1809:* Ezen terhes Itéletet az Nemes Udvarhely Széki Tekintetes Derék Szék Appellatio Uttyan annyiban meg könnyebbitette ugyan, a mennyiben a Szorossab fogházak hellyett, az közepes fogházat rendelte és a 10 esztendöt három esztendőre le hozta [UszLt ComGub. 1668-9].

II. *fn* **1.** *a főemberek* ~*e* a főurak közepesen tehetősc; moşieri cu stare mijlocie; mittelmäßig Wohlhabender der Großen/Hochadligen. *1736:* Kivált az közepesse az fö embereknek mikor utra mentenek télben, az lovak pokróczát ... lekötö szíjúval a ló hátára kötöttek, s úgy fogták be az lovakat s úgy mentenek [MetTr 367].

2. *a búza* ~*e* kb. a búza közepesen tisztitottja; grîu curăţat acceptabil; das mittelmäßig Gereinigte der Weizenkörner. *1663:* Harjnnaj Ferencz Ur(am)nak juta ... ket kis ... szekerre valo buza tiszta hat veka, utolljos vagj keozepesse mas fel veka [Erdőcsinád MT; Told. 1a].

3. *a sertésnek* ~*e* kb. a disznó közepesen hízottja, a disznó középkövére/kövérese; porc potrivit îngrăşat; das Mittlere des Mastschweines. *1775:* Zalánfalva fogadván meg a makkra sertéspásztoroknak providus Bormezei Pált ... Felelvén a pásztorok arról, hogy a sertések közepesse két ujj[a] szalonnát hoz le a makkról [Zalán Hsz; RSzF 188. — [a]Értsd: két ujjnyi].

közepett I. *nu* vminek a közepén; la mijloc, în mijlocul unui lucru; mitten. *1573:* Fazakas Georgy Azt vallia hogy ... Latta hogi Nyreo Andras hazafele az vcha kězepet zinte a foliamba Megen volt [Kv; TJk III/3.79]. *1598:* Az Tamas Janos kertitol fogua az roka mezőnel ment ala az nagy nyr kezepet az kert, az uoltt az lo kert, es az Lazar Imree [Pálfva Cs; BálLt 81]. *1604:* nagi Zöretet hallek, odafwtamodam, hat sipos Janost Töke mihaly az földre wtötte, az orzag wtan az wt közepöt [UszT 18/129]. *1629:* hogy haza mentünk az haz keozepet talaltuk el terülue[a] [Kv; TJk VII/3. 118. — [a]A szolgálót]. *1635:* latam azt hogy ... Jaraine az ház kozepet al [Mv; MvLt 291. 51a]. *1639:* be ment az hazban Szeöcz Danielne, s monda hogy az fevaliok ki az haz keözepett s ki masut heuert [Mv; MvLt 291.183b]. *1643/1687 k.:* Vagyon ... égy széna rét, ă rét közepett [Sóvárad MT; MMatr. 207].

II. *hsz* középen; (pe) la mijloc; in der Mitte, mitten. *1635:* az en buzamat mind egez uegigh az bőrözdaja(n) el arattuk hol killyeb hol belljeb hellyel, hellyel közepetis keuc kotelet uettenek [Mv; MvLt 291.46b]. *1799:* az mutato ujja közepett el van vágva [DLt nyomt. kl].

◇ **Szk:** *vminek a* ~ *tája* vminek a közepe tája; mijlocul unui lucru; die mittlere Gegend einer Sache. *1746/1831:* a' Lüget Erdejének a' közepett tájára ... hányatánk égy kis Halmot [Szentdemeter U; Told. 38].

közepette I. *hsz* **1.** középen, középütt; (pe) la mijloc, în mijloc; in der Mitte. *1756:* A Palotának ... közepe táján vagjon egj Vak ablak, mellyet közepette rekeszt el egj darab fenyö Deszkából állo Poczok | Az 3dik Ablak ... ennek mellette vagjon egj kis vak Ablak Deszkával közepette keresztül rekesztve | (A szoba) Felsö része jo Bolt hajtás alatt lévén közepette vagyon egj Párkanyozott Circulus, melyben vagion kettös sziv formálag csinált virág [Branyicska H; JHb LXX/2. 16, 20-1]. *1757:* Rakattatott az Istálo Rakofábol, Szegletes Gerezdekben rotatván, Közepette Sasok között [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129]. *1767:* Vagyon ... Bűdős Tó nevezetü ... alol felvül Nádas és Hináros közepette tiszta még halászhatö Tó [Mezőbodon TA; Torma]. *1786:* vagyon egy cseléd ház, közepétte egy sütö, abban lévö Kemenczével [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/18].

2. vkik között; în mijlocul unor oameni; zwischen unter einigen Personen. *1663:* Ím, kegyelmes Asszonyom ... hitlevelet küldöttünk; én az enyémet includáltam ezen Nagyságodnak, írott méltatlan levelemben, kénszerítvén Nagyságodat az Istenre, lelkére, szóljon urunknak ö nagyságának, ne mutassa olyaknak, kik veszedelmet ne hozzanak reánk, kiváltképpen énnekem vesznem kell, közüpette lakván [TML II, 473 Teleki Mihály Bornemisza Anna fejedelemasszonyhoz].

II. *nu* **1.** vminek a közepén; în mijlocul unui lucru; mitten. *1578:* (Az) út be megyen az árnéknak közepette a Harokally pataka mellé [Dálnok Hsz; EHA]. *1692.* Ezen udvarházak ... az megh-irt udvarnak közepette vannak [Mezőbodon TA; BK Inv. 7]. *1756:* Áll a Palota ... az egész épületnek mint egy közepette [Branyicska H; JHb LXX/2.16] | Ezen kertnek közepette vagyon

más ugró kút [Ks 92. I. 32 dévai kúrialeír.]. *1757:* Ezen Kamarának közepette az Ajtaján belöl igyenessen vagjon ... jo Buza verem [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129]. *1777/1780:* A Csűrös kertnek közepette vagyon egy ... Csűr Sendely fedél alatt [Alparét SzD; JHbK LII/3.91]. — L. még UF II, 744.

Szk: *vmi(nek) ~ táján/tájékán. 1756:* (A szoba) Nap Nyugut felöl valo oldalának közepette tájan Nyilik más ajto [Branyicska H; JHb LXX/2.22]. *1761:* avatag és rosz Sövény kertek közöt vagyon egy majorkodtató Csüros helly ... mellynek is közepette táján szalma fedél alat ágasokon áll egy ... mezöségi formáju Csűr [F.gezés NK; JHbK LXVIII/1. 396]. *1777:* láttunk itt Eszag (!) felöl valo oldalában ezen hegynek az akkori nagy Erdőnek közepőtte tájékán valami munkátskát, mellyet mondottak hogy az Exponens nagy Apja vit volna véghez [Dupapiátra H; GyK. Kretson Szimion (56) jb vall.]. *1834:* a Falu közepete táján a Verőfényes részen [Kovácsi K; BHn 133].

2. vminek közötte; între ..., în mijlocul lor; in der Mitte einer Sache. *1756:* Nyilik egy Ajto a Pincze Torkában melyis jo Bojthajtás alat lévén alsó része menedékessen szolgál a Pinczében; melynek közepette két faragott Cserefa Gerendákban bé rova, vagjon a Pinczének Ajtajáig 14 Léptsö, vagjis Grádits [Branyicska H; JHb LXX/2.14].

3. vmely esemény/történés idején; în timpul evenimentelor; in der Zeit irgendeines Ereignisses/Geschehens. *1761:* Te pedig oh szent Mindenható és a Te búsulásodnak közepette is irgalmasságoddal megemlékező Úr Isten ... ne törölj ki minket a mi bűneinkért [NyIr 200 Bánffi Farkas álma]. *1798/1799:* (A) Recognitiot, nem simplex, és extrajudicalis Recognitiónak, hanem ... a' kérdésnek leg derekasabb dolgában lett Recognitionak kel mondani, és éppen olyannak a' midőn az egyik Peres Fél, a Pernek közepette, a' más Peres Félnek az Ő keresetit meg-ismérí, melly a' Törvények szerént is állandó, és soha nem-is revocabilis [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 323].

középfalvi a Középfalva (SzD) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Középfalva/Chiuza; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Középfalva. **I.** *mn* Középfalvához tartozó; care aparţine de Középfalva; zu Középfalva gehörig. *1762:* a Nagy Szamos ... ezen hellyet a midön el szakasztotta követtsel porondal és minden ágokkal megrakta ... sőt Azon darab szakasztáshoz Esztendönként ugyan az Közép falvi határbol apprankint Lotsogatván az meg irt kovetsessége iszapossága és gaz miatt nem colalhatván az Középfalviak, ugy kezdettek fel fogni az Magosmartiak [BSz; SLt XXIV.6 vk].

II. *fn* Középfalva lakosa; locuitor din Középfalva; Einwohner von Középfalva. *1762:* ezen szegelet ... affele követses és berkes hely volt tsak imitt amott kezdették volt tisztogatni de arra már most jol nem emlékezem hogy ha az középfalviak kezdették volt é irtogatni vagy a Magosmartiak [Virágosberek SzD; i.h.].

középféle középszerű, közepes minőségű; de calitate mijlocie; mittelmäßig. *1620:* Egy vegh paraszt fele lanczar patiolattal f -/12 ... Egy uegh eőregh fele fű lanczar Aranias patiolattul f -/25. Egi vegh keőzep fele patiolattul giapottul f -/16. Egy uegh negies patiolattul f -/3 [Kv; KvLt II/69 VectTr 10].

középfosztán kelmefajta; un fel de stofă; Art Stoff von mittelmäßiger Qualität. *1620:* Egy Vegh keőz Czemelettől f -/50 ... Egy vegh Dupla Foztantul f -/25. Egy vegh keözep Fosztantul f -/15 [Kv; KvLt II/69 VectTr 8].

közép-gerendázat ? mestergerenda; grindă principală; meştergrindă; Hauptbalken. *1662:* (A cajtház) sendellyel való héjjazata ... mindvégig mind a két torony közöttt leverettetett volna ... míg az öreg közép-gerendázatok az bástyákon való épületek szükségeire leszedetni nem kezdetnének [SKr 601].

középhely vminek középsö része/dereka; partea din mijloc; Mittelstelle. *1662:* a fejedelem az urakkal, udvarával s az udvari sereggel ... a középhelyt tartván, s a jobbszárnyában a székelység a dandár mellett s azok előtt a fizetett hadaknak egy része, a balszárnyában ... a vármegyék ... nagy szépen ... mendegélnek vala [SKr 267].

középhossz átlaghosszúság; lungime medie; Durchschnittslänge. *1814:* az Exp(o)n(en)seket illőtő egész belső Fel méretvén alkalmatlan állásáért két Figurákra szakasztatott: az Iso Fig. Déli vég 9 □öl Eszaki vége 14 4/6 Közép Hossza 29 [Benedekfva Sz; BetLt 3].

középidejű 1. középkorú (ember); (om) de vîrstă mijlocie, între două vîrste; mittelalt(e)rig (Mensch). *1802:* Aranka nevű Felesége közép idejü fejérzeg [DLt nyomt. kl]. *1843:* Varga Katalint esmérem ... Szemelyére nézve középidejű és -termetű, barna-piros ábrázatú [VKp 73-4].

2. közepes korú (állat); (animal) de vîrstă mijlocie; (Tier) mittleren Alters. *1843:* A Rudba levő Miska és Szőke nevű közép idejü jo husba jo erőbe levő ép ökrök [Dés; DLt 622].

középiránt l. középaránt

középjóságú 1. közepes/középszerű minőségű; de calitate mijlocie, mediocru; mittelmäßig. *1757:* egy Közep réndű josagu Zább föld ... mellyen most Erdö vagyon [Csobotfva Cs; EHA]. *1768:* Ezen föld közép jóságú akkor a' mikor a' Viz fel nem vészi [Ikland MT; Berz. 2.40/62].

2. közepes/középszerű állapotban levő; de stare potrivită/acceptabilă; in mittelmäßigem Zustand befindlich. *1781:* (A) curiának alájáró kapuja ... galambúgra épittetett ... gyalogajtójával, zsendelyfedél alatt középjóságú kapu [Szucság K; ETF 108.13 néhai Endes Péterné Kornis Klára összeírása]. *1836:* Vagyon egy galambucos kapu három középjóságú kapufeleivel és deszkakapujával [Borsa K; i.h.].

középkorú de vîrstă mijlocie; mittelalt(e)rig. *1843:* Varga Katalint esmérem ... középkorú és -termetű, barna-piros s egy kevéssé himlőhelyes ábrázatú fejérnép [VKp 72]. — L. még VKp 83.

középmester középkorú/rendű céhbeli mester; breslaş de vîrstă mijlocie; Zunftmeiter mittleren Alters. *1655/1754 k.:* Eőreg Mester emberek observáltassanak rend szerint haton, Ifju fen-szolgálo Mesterek négyen, ezeken kivül akármennyin légyenek mind le ülyenek és Közép Mestereknek hivattassanak. Mikor pedig az öreg Mesterek között Vácántia esik, ezekből a le-ült közép Mesterekből suppléáltassék a vacantia az a' Közép Mester penig mikor az öregek közé bé lépik, tartozzék az öreg Mestereknek borral, egy tál étellel, és egy darab petsenyével [Kv; ACJk 17-8].

középnagyobbacska közepes méretű; de mărime mijlocie; von mittlerem Maße. *1729:* Egy kőzép nagyobbatska jukas üst [Tarcsafva U; Pf].

középnagyocska közepes; de statură mijlocie; mittelgroß. *1829:* Schütz Márton ... közép nagyotska termetű [DLt 977 nyomt. kl].

középnagyságú közepes nagyságú; de mărime mijlocie; mittelgroß, von mittlerer Größe. *1813:* Künn az Udvaron egy Cserefa Blánakkal ki rakott kút ... é mellett egy közép nagyságu, jó állapotban lévő itató vállu [Koronka MT; Told. 18].

középrend I. *mn* **1.** közepes/középszerű nagyságú; de mărime mijlocie; mittelgroß. *1615:* On talat kozep rendet eotott. On talat apró rendet nro. harmat [HSzj *ón-tál* al.]. *1628:* Egj zeold kozep rend ladaba(n) uadnak feő kóteok [Bodola Hsz; BLt]. *1637:* harom Eőregh Vas konder, Harom ismet keőzep rend konder [Teremi KK; Ks 69.50.44]. *1686:* Négy rend klāris öv közép rend, és öreg klárisbol allo [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina jegyaj.]. *1692:* Egy arany medály tizen kilencz öregh közép rend és apro gyémántokkal meg rakva | Egy före valo gyöngy csipke gazdagh öregh közép és apro rend szkabas Szavas (!) Tekenő [Vsz; Pf]. *1736:* volt egy közép rend gyöngyőkkel fűzve, hat apro arany boglárral együtt [Bilak BN; JHbK L. 36]. *1729:* Harom kőzep rend szarvas Tekenő | Egj Uj nagj szarvas és más kozép rend faház[a], ott az rhetoricát es poesist tanitották [MetTr 431. — [a]A kv-i jezsuita szemináriumban]. *1761:* Közép rend két fülü réz törőjü Mosár Nro 1 ... Nagyobb rend Portzellán Tál Nro 3 [Vessződ NK; JHb XXIII/31.26]. *1790:* Tiz közép rend vánkos haj ... Tiz kissebb rend vánkos haj [A.jára TA; BLt 12].

2. közepes minőségű; de calitate mijlocie; von mittlerer Qualität. *1797:* egy köblőn vetett zabbol kőzép-rend földbe kőzép termékeny Esztendőben 4 ~ Négy kalongya terem [Pujon SzD; WassLt Conscr. 535].

Szk: *~en való. 1777:* Mi is azért elsöbenn is a Szölo tövek minemüségét ritka vagy sürüségét vévén számban az allyán mintegy két vagy három kis Paszmányira közép renden valo tö szölökkel ... találtunk hatvan tö szölöket [Ne; DobLev. I/491] ✱ *~en van. 1714:* Sztanisa[a] nevü falu ... Határa a termésre közep renden van [H; JHb XXXVII. 7. — [a]H].

3. építmény középszintjén levő; construcţie care se află la nivelul din mijloc; auf dem mittleren Niveau des Baus befindlich. *1656:* Kozeprend hazak | Jnnett fel menven az Tarka Bastia közep rendhazra, 6 lepcsös fa gradicson nilik be job kezre vas sarkon panton forgo ... ayto | Az kerengö gradiczrol közep rend hazak eleöt valo bolt pitvararrol jeöven az elsö hazra, nilik be balkezre az elseo hazra ... reghi kivül belöl partazatos ayto [Fog.; UF II, 119-20].

4. középszerű; potrivit, mediocru; mittelmäßig. *1758:* Termete nevezett idvezült felesegemnek alacsony, szépsége középrend, magaviselése másoknak is példa a jóra [RettE 71].

5. *~en* átlagosan; în medie; durchschnittlich. *1779/1785:* Vagyon itten ... égy jo Kerekü Malom ... Kőzép renden mintégy 8 . 9 kőbőlnyi Gabonát bé hajt Esztendőt által [Forró AF; DobLev. III/596.102 Onye Opris (70) zs vall.].

6. középmagas; de statură/înălţime medie; mittelhoch. *1764:* Személye ennek a Kemény Gergelynének; termetére nézve középrend, gyönyörűséges szép testeállása s ábrázatja [RettE 168]. *1807:* Karátson Istok Üveg Csüri,[a] kőzép rend zömök teli Ember, éles horgas Orru [DLt 101/1808 nyomt. kl. — [a]MT]. *1810:* Nika Csulei ... közép rendnél valamivel magasabb [DLt 136 ua].

Szk: ~ *staturájú* középmagas termetű. *1764:* A' Leany kőzep rend Staturaju [Torda; SzúvLt].

II. *fn* közrendű ember; om de rînd; der Gemeine. *1662:* Valljon az ország fő rendei nem virágoznak vala-e feles számú ... szép csemetékkel? A nemesség, vitézlő nép, városi, polgári és minden alsó- s középrendek sűrű tenyészéssel? | a szegény haza alsó-, közép- és szolgáló rendekkel nagyon megépült vala [SKr 73, 321]. *1769:* Mellyet kegyelmetek Fő, kőzép, és aláb valo rend(e)k-(ne)k Jól értésére adgyanak ... ne hogy valaki kárt vallyon [UszLt XIII.97]. *1785 k.:* Ezen Circularissunk mind(en) hellységekb(en) Fő, közép, és alább való Rendeknél meg hordoztassék [i.h. X. 80]. — L. még BÖn. 498].

Szk: *papi ~. 1662:* ha az olly megátalkodó[a] papi vagy világi középrend leszen, ottan amelly vármegyék lakosok lesznek, annak fő- és viceispáni, az egész vármegyét is magok mellé felvivén, az ollyanokat, valamint akarják, úgy büntethessék és minden javaiba joszágaiba praedát és zsákmányt hányathassanak [SKr 280. — [a]Az országos törvényeket semmibe vevő] ✱ *világi ~* → *papi ~.*

középrendbeli középrangú; de rang mijlociu/obişnuit; von mittlerem Rang. *1788:* E Nemes Vármegye Fő Közép és Also rendbéli minden Caracterű Tiszt Urainak és Tisztviselőinek illendö betsületeket tartozo kötelességem szerint kész engedelmességgel mindenekben meg adom [BLev.].

középrendű 1. közepes nagyságú; de mărime mijlocie; von mittlerer Größe. *1658:* Panuczanakis hagyok ... egy Ontalat es egy On kannat keözep rendőcket [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. *1659:* ket kozep rendu nyas [Szu; Pf]. *1686:* Mas függö egy Safir benne égy közep rendü gyöngy [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina jegyaj.]. *1692:* Két rend jóféle kőzép rendü nyakra valo gyöngyök [Bilak BN; JHbK L. 36]. *1719:* Egy réz bór hüttö kőzep rendü [TSb 26]. *1722:* Az Gyermekek Iskolaban menven adtam ... Az két Fiamnak ... Két haj kötni valo pantlika. Ket bonto füsüt Egy közep rendü füsütt [ApLt 2]. *1747:* Lapos paraszt Üveg közép rendü Nro 1 [Szpring AF; JHb XXV/88.5].

2. közepes minőségű; de calitate mijlocie; von mittlerer Qualität. *1621:* az Jo Buzanak kalongjajatol teőbbet senkj ne adio(n) d 2. Az Keőzep rendw Buzanak kalongjajatol d 2 1/2 Az igen szegenjteől d 3 [Kv; TanJk II/1. 236]. *1757:* egy Közep rendü josagu Zább föld ... mellyen most Erdö vagyon [Csobotfva Cs; EHA]. *1841:* tiszta Csere középrendü fiatal szálos ... Erdö [Nyárádsztanna MT; EHA].

3. közepes/középszerű állapotban levő; de stare potrivită/acceptabilă; in mittelmäßigem Zustand befindlich. *XIX. sz. köz.:* A Kőzép rendü Szekér ... A roszszabb Szekér [Mocs K; Told. 36].

4. középmagas; de statură/înălţime mijlocie; mittelhoch. *1747:* Pap Mihály ... falumbéli ismérem ... termetében kőzép rendü [Csicsópoján SzD; Ks 27. XVII].

középső I. *mn* **1.** közbülső; din mijloc; Zwischen-, Mittel-. *1582:* Az Keozepseo Aytotol hogy Lakatos Jstwan fellyeb veotte, es wy Retez feyet chynalt fizettem d. 20 [Kv; Szám. 3/V. 27 Lederer Mihály sp kezével]. *1625:* fizettenek Kouaczj Janos Deaknak hogy ... az Keozep úczaba(n) leueo keozepseo kutat meg epitette ... f 17 d 50 [Kv; i.h. 16/XXXV. 155]. *1687:* maradat ezen Fogarasi Kőzőpsö Boltban Hatszáz nyolczvan negy Korsoval Kenyesö [Fog.; UtI]. *1694:* az üdösbik Vas György Ur(am) kőzepsö láb földének also barazdajának hatar dombjatul a' Verofenyről fel borozdolva, az hegy farra [Mezőméhes TA; WassLt]. *1697:* Az kőzepsö pinczeben ... Az rudon vagyon hehellett kender gell. 22//12 [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 4]. *1756:* a Tüzhely Teglabol rakőt oszlopokra, vagjis Lábakra rakatott a kőzepsö Oszlopa egészen keresztül Szakadot [Branyicska H; LXX/2.19]. *1848:* Kőzepsö Bástya ... Három ablakai Tisza fa rámákkal, Téli ablak és salukáter 45 Rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

Hn. *1607:* meli darab feöld uagion abban az Keőzebseö Bwkben [Sükö U]. *1615:* Kőzepseo hatarban Bas orran (sz) [Aldoboly Hsz]. *1619/XIX. sz.:* az Kőzepsö mezöben Demeter halmában (sz) [Szentimre Cs]. *1621:* Az keozepseo kapu [Kv; Szám. 15b/IX. 240]. *1626:* ada ... egi szölot az czerekőzót valo malban az kőzepsö malban [Kercsed TA]. *1649:* vagion egi szóló melliet kőzepsö szölönek hinak [Retteg SzD]. *1651:* falu eleot keőzepseö mezeőb(en) (sz) [Szentimre Cs]. *1652:* az kenjeres Ayba(n) az kőszebsö labban (sz) [M.derzse SzD; DHn 39]. *1675/1687 k.:* Kőzepsö toó mellett égy darab réth [Tófva MT; MMatr. 293]. *1676:* masodik az por törö alol mellyett hinak Kőzőpsö tonak [Fog.; UF II, 1751]; doborlo fele valo határban az kwzepsö Molnon alol (sz) [Bikfva Hsz]. *1681:* Az kőzepsö tón túl (sz) [Szovát K]. *1681/1748:* Kőzepsö patakb(an) (sz) [M.péterfva KK]. *1692:* Kőzepsö horgas (sz) [Torja Hsz]. *1718/1801:* A Kőzőpsö Szil völgjben (sz) [Pócsfva KK]. *1726:* Kösepsö Szölö hegj [Mezőbánd MT]. *1736:* A közepsö Garoczb(an). A Révhez járó közepsö nyil [Bonchida K]. *1738:* A középső Borzásb(an) (sz) [Vaja MT]. *1744:* Kőzepsö vápába (sz) [Vécke U]. *1749:* a' kőzepsö Málb(an) (szö) [Torda; DobLev. I/236]. *1750:* A Kőzőpsö határba a Kerek Tonál (sz) [Kovászna Hsz] | A Kőzepsö határba a Tanorok kapunál (sz) [Papolc Hsz] | A Kőzőpsö mezöbe [Szentlélek Hsz] | A Kőzőpsö határba [Zágon Hsz]. *1751:* Sajgó nevü hellyben a' Kőzepsö révnél (k) [Dálnok Hsz]. *1753:* a kőzőpsö nyilban [Záh AF; Told. 18]. *1757:* A Kőzepsö Hoszszuban (sz). A Kőzepsö Kerületnél (sz) [Nagyernye MT]. *1767:* a Kőzepsö Szil vögyben Sovány oldalas hellyen (sz) [Pócsfva KK]. *1781:* A' Kőzepsö Nyíresben (k) [Inaktelke K] | A Kőzepsö oldalan (sz) [Mákó K] | Kőzepsö Lokban (sz) [Bencéd U] | A Kőzepsö hegjben (szö) [Újszékely U]. *1782/1798:* A' Kőzepsö vajasdon a' verőfényb(en) (sz) [Szentbenedek AF]. *1791:* kőzepsö tizedben [Szenterzsébet U; Borb. II]. *1794:* a' Felsö forduloban: a kőzőpsö Hoszu (sz) [Balázsfva AF] | a Kőzepsö vögybe (sz) [Fülelke KK]. *1795:* Kőzőpsö szőlőbeli [Koronka MT]. *1796:* Kőzepsö Szálos (e) [Póka MT]. *1805:* A Fűzes kutnál a' Kőzepsö Cserébe (sz) [A.boldogfva U]. *1807:* Kőzepsö Forduloban [Szásznádas KK]. *1815/1817:* A Kőzepsö Lábba (k) [Miklósfva U]. *1825:* a Kőzépsö Határbann [Nagymoha NK]. *1826:* A Kőzépsö Fagygyasba (sz) [Pusztakamarás K]. *1828:* Kőzépsö Czitz Hegyben (szö) [Dés]. *1860:* Kőzepsö vagy Butuk berek régen Csegely [Meggyesfva MT].

Szk: ~ *alkő* középső lisztelő/fekvő-malomkő. *1785:* Az kőzepsö alkö sem tehet szolgalatot ugy meg-vasott [Szu; Ks 73/55]. *1824:* A' felsö, és also all kövek avatagok, a Kőzöpsö all kö ujj [Szentbenedek MT; Told. 37] ✱ ~ *ház* közbülső nagy szoba. *1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az Keőzepseö hazban Aztal uagjon No 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22–4]. *1647:* megh terüen az folyosora Nyilik abbol az keozepseo hazra egy Uy festekes Aito [Drassó AF; BK 48/16]. *1744:* Az Asszszony házából nyilik az ajto az Kőzepsö házba [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1827:* Kőzöpsö nagy Ház vagy Szoba ... Padlása uj, Tapasztás és sikárlás nélkül [Dés; DLt 78/1846] ✱ ~ *kapu. 1665:* Ez Varban mennek be, nap kelet felöl harom eörög kapun ... Az kozepsö auuagj hidon valo kapun, melliet kötelekkel szoktak fel vonni, vagjon ket eörög lakat kolcsastol [Fog.; UF II. 309] ✱ ~ *klasszis* közbülső rend/sor. *1685/1792:* Templombeli állo hellyek ... Aszszony Allat állo helyis vagyon, egy Ember állo helye alol, az kőzepsö Classisban vicinussa Veres Demeter [BLev. Transs. 14] ✱ ~ *lisztelő kő* fekvő-malomkő. *1785:* A Felsö és kőzépsö Lisztelő kövek Szinten uj Csitsai jo kövek [Szu; Ks 73/55].

2. építmény középszintje; nivelul mijlociu al unei construcţii; das mittlere Niveau des Bauwerkes. **Szk:** ~ *kontignáció. 1681:* Fejér Bástya ... Ezen kőzepsö Contigna(ti)obol a' forgo garadiczra nyilo ajto (: melj forgo garadiczon ala s fel járhattak mind a' bastya felsö reszeigh :) felszer, vas Sark(as) heved(eres) [Vh; VhU 548] ✱ ~ *rend. 1676:* megien fel az kőzepsö rend házok folyosojára faragot kövekből állo egy keö gradicz az melynek felsö része erős boltásos [Fog.; UF II, 718] ✱ ~ *rendbeli. 1656:* Jnnett az ... gradiczon fel menven, ugyan az kőzepseo rendbeli hazakra nilik bal kez fele egy felszer vas sarkon panthon forgo ajto [UF II, 129] ✱ ~ *rész. 1667:* Az Orás toronynak also résziben vagyon egy 2 fontos taraczk ... Ezen toronynak kőzepsö résziben vagyon ket egy egy fontos taraczk [Fog.; UF II, 337].

3. középnagyságú; de mărime mijlocie; mittelgroß. *1849:* Egy nagyobb és égy kissebb, s más kőzépsö platsinta sütö vas serpenyők [Somkerék SzD; Ks 73/55].

4. három testvér közül korban a közbülső; al doilea dintre trei fraţi, mijlociu; unter drei Geschwistern der/die Mittlere im Alter. *1657:* midőn az Gyulafi Sámuel és Bethlen István középsö leánya lakodalma volna Fe-

jérváratt ... ki sem akart jüni[a] [KemÖn. 131. — [a]1630 táján Brandenburgi Katalin, az özvegy fejedelemasszony]. *1705/XVIII. sz. eleje:* adgyuk az Aliza (?) Peter közepsö fiát ... Bégányi Ersebeth Aszonj(na)k életéig, hogy béreskedgyék, és ... szabadosan életeig birja [Ne; DobLev. I/59]. *1760:* Magyari Mihály a Biro kőzepsö Leányával [Feltorja Hsz; LLt]. *1777:* a kisebb legény Ferencz is oly boldogtalan hogy sohais más tartása nélkül el nem élhet, azért az közepsö fiu Mihály fel vállala az Atyának és Anyának és azon boldogtalan öcsinek ... holtig valo tartásokat [Malomfva MT; Ben.]. *1791:* Mlgs Horváth Samuel Vr közepsö Boriska nevü Léányát vészi Gróff Nemes Károly Vrfi [Sztrézakercsesora F; TL. Wessényi Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez].

5. háromszor házasodott férfi három felesége közül a második; a doua soţie al unui bărbat care s-a căsătorit de trei ori; die zweite von den drei Frauen des dreimal verheirateten Mannes. *1644:* ket feleseget megh eöltc Monar Giörgy ... az masodik Felesegenekis tudom hogj mind megh süteogette czombiat mint he vassal; Lattam hogj az hata girinczeis ki czuczat vala ugia(n) ez közepsö felesegenek; s mondotta szegeny hogy az fejsze fokaval ütötte az Ura [Mv; MvLt 291.414b]. *1702:* Nemeti Mihaljnak az kozepsö Feleségének Megyes Ilok(na)k [Szentimre MT; BalLev.]. *1775:* Egyik feleségivel sem élt jól a szegény Mósa. A középsö ugyan számba sem vette, de az elsöt és ezt az utolsót csak imigy-amúgy becsülte [RettE 360].

6. nemzedék-viszonyító jelzőként szn előtt v. után; ca atribut pentru exprimarea raporturilor între diferite generaţii, înainte sau după numele persoanei respective; als relatives Attribut in Bezeichnung der Generation vor od. hinter dem Personennamen: a középnemzedékhez tartozó; care aparţine de generaţia mijlocie; zur mittleren Generation gehörig. *1573:* Kozepsö Thosa[a] Janos [O.bikal K; KCs. — [a]A Thesa olvasattal is számolhatni]. *1650:* Felperes Matefi Jstuan keozepsö nemes ember. Matefi Giörgitöl nagiobiktol [UszT 8/64.74d]. *1653:* Közepsö Szabó Péter vala biró abban az esztendőben [ETA I, 143 NSz]. *1654:* Geöndöly Mihaly keozepseo (32) [Torockó; Thor. X/11]. *1677:* Simo Boldisar nagyob, Matefi Istvan közepsö, es Koncz Pal nagyob [Kissolymos U; Márkos lev.]. *1685:* Damokos János közepsö (36) pp [Bölön Hsz; HSzjP]. *1715:* Polyani alias Közepsö Harko János [Vaja MT; VH]. *1748:* idösb Szekelly Péter, Középsö Székelly Péter, Szekelly György [Marossztkirály AF; Told. 53]. *1749:* Közepsö Palffi István uram Potentiose reám jövén öszve tepelödénk [Tarcsafva U; Pf]. *1755:* Haraszkercki[a] Közöpsö Nagy Ferencz [VH. — [a]MT]. *1759:* Közebsö Mathefi Balas [Kissolymos U; Márkos lev.]. *1762:* Idösb Thót Mihálly Közepsö Thot Mihálly [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 3a]. *1773:* Közepsö Gyárfás Mihály [Ádámos KK; Ks 73/55]. *1784:* Agilis Közepsö Széjes István (43) [Béta U; IB]. *1785:* üdösbb Balint István jb. Közepsö Bálint István jb. iffiab Bálint István jb [M.valkó K; Born.]. *1792:* az ott vicinalt joszagban ... ismértem három rendbéli Mojzes Fijakat, Leg nagjobb, közepsö, és harmadik, Mojses János Uraiméket [Borb. II Maria Tordai Conjunx Agillis Michaëlis Szél ex M. Sákod[a] (60) vall. — [a]U]. *1798:* középsö Palffi Miklos [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1804:* Közepsö Pál Péter (40) szabad székely. Nagyob Pál Péter (46) szabad székely [Firtosváralja U; Pf]. *1809:* Ravaji Közepsö Istók Péter [Rava U; UszLt ComGub. 1602]. *1851:* Wárfalvi[a] középsö Pálfi András [Borb. — [a]TA]. *1866:* Kőzepsö Mihály János [M.léta TA; RAk 13]. *1875:* Czakó (: Gazsi :) István kőzepsö [uo.; RAk 29]. *1886:* Kasza Márton közepsö [uo.; RAk 46].

A címszó nemzedék-viszonyító szerepére távolabbi összefüggésében l. MNy LXIII, 51–64; AÉ 284–304. — Megjegyzendő: a fennebb felsorolt adalékok némelyike vonatkozhatik valamely település helyrajzi viszonylatában a település két szélén lakó hasonnevű két személy között a település középsö részére települt hasonnevü személyre is; ez esetben tehát nem nemzedék-viszonyító jelzőről, ill. utójelzőről van szó.

7. ~ *rend* közrendhez tartozó személy; persoană care face parte din nobilimea mijlocie; kleinadelige Person. *1667:* ha szekérrel hozná is a donatiokat, de csak hiában, mert nincsen egy jó akarója is se felsö, se középsö, se alsó rendekben [TML IV, 144 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

8. ~ *mester* kb. középsö osztály tanítója; învăţătorul claselor mijlocie; Lehrer der mittleren Klasse. *1736:* Akkor penig nem hitták az mestereket ugy hogy: rhétorok mestere; syntaxisták mestere, principisták mestere, hanem nagy mester, középsö mester, kis mester [MetTr 427].

9. ~ *ujj* középujj; deget mijlociu; Mittelfinger. *1705:* Tegnap, amikor hat órakor a kisfiunkat megferesztették, semmi gondja nem volt, kilenc órakor pedig ... a bal kezén az középsö ujja és a hivelykje egy veres hajszállal ... öszve volt kötve [WIN I, 548]. *1758:* Én gyermek lévén megijedtem s az házból kiszaladtam, úgy utánam csapta az ajtót, hogy a balkezemnek középsö ujját odakapván az ajtó, az bőri körmöstöl ott maradott [RettE 60]. *1829:* a' jobb kezén lévö középsö ujja meg van merevedve [Dés; DLt 836].

10. ~ *vas* ablak-keresztvas; bară transversală la fereastră; Fenster-Kreuzeisen. *1600:* veottwnk ket keozepsw vasat az Trombitas haza ablakara hogi be ne buhassanak d 32 [Kv; Szám. 9/IX. 27].

II. *fn* középen levő hely; loc situat la mijloc; in der Mitte liegende Stelle. **Hn.** *1720:* Erdő alat közepsö nevü helyben az Aszó mellett (sz) [Szentsimon Cs]. *1771:* a' Csik Csatoszegi Erdó alat Közepsö nevezetü heljben (k) [Csatószeg Cs]. *1781:* A Kőzepsőbe (sz) [Mákó K]. *1832:* A' Közöpsö [Sárd KK; WassLt].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

középszám hr-os alakban; cu sufix adverbial; mit Adverbialendung: ~*ban* átlagosan; în medie; durchschnittlich. *1810:* a' feladott italok közép számban elkelendő mennyiséghez képest a Fogadosnak ebéli haszna egy esztendőben megyen 16 Mfr. es 28 Dr [Doboka; Ks 76 Conscr. 99].

középszarvazatú '?' *1761:* Vagyon itt, ezen Szirbi Patakon, a Falu közepe táján, egy két kerekü, felyül Csapo ... Tölyi (!) fa Deszkaju közép szarvazatu avadag, de ép Tölgyfa Sendelyel fedett Tölgy fa Sasakban, Tölgy fakbol négy szegre rakott, közép Szerü nagysagu Malma [Szirb H; JHb LXX/3.182].

Valamelyes valószínűséggel a közepesen magas fedélszerkezetű jel-sel számolhatni.

középszarvú középszerű/közepes szarvú; cu coarne de mărime mijlocie; mit mittelgroßen Hörnern. *1755:* Há-

rom eszt(endős) Űnő Nro 7 Mellyek közzűl ... az 3dik, Barna, kisded testü, közép szarvu [Batiz H; BK sub nro 1020 Naláczi concr.].

középszélesség átlagszélesség; lăţime medie; Durchschnittsbreite. *1816:* A legg Also Nagy Berek ... a Felső végin Fetske Farku hegyességgel rugvan ... Kaszálojára ... Két Figurába méretett meg ... Keresztűl mérve ä Triángulumnak básissa lett 30 óll az honnon közép Széjesség 15[a] [Radnótfája MT; Born. G. IV. 17. — [a]Öl].

középszer 1. közepes (nagyságú); de mărime mijlocie; mittelgroß. *1683:* Két öreg ón tál ... ötven Közép szer ón tál ... mostan ki adott Kózep ón tál no 17 [UtI]. *1687:* Egy közep szer, aranyas, nyito tablás Tükröt f 1//20 [UtI]. *1713:* Három sor vagy rend közepszer orientalis gyöngy [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.].

2. ~ *termés* közepes/átlagtermés; recoltă medie; mittelmäßige Ernte. *1791:* Vagynak-é Allodialis ép vagy Puszta Szölö hellyek? ... hány Ember kapállok, és középszer terméskor hány Vedret teremhetök? [BSz; Ks 74/56 vk].

3. középmagas; de statură/înălţime mijlocie; mittelhoch. *1813:* Csontos Vonu ... középszer fejéhez lapulo fülü [DLt 785 nyomt. kl].

Szk: ~ *termetű* középtermetű. *1773:* láttam alladozni egy középszer termetü, Viseltes hamu szin köpenyegben ... égy embert [Dés; Ks 32. XXXII].

4. ~ *formájú* közepesen ovális; puţin alungită, oval; mitteloval. *1804:* (A szökevény arca) sem kerek, sem hoszszu, hanem középszer Formáju [DLt nyomt. kl].

középszerű 1. *mn* **1.** közepes; mijlociu; mittelmäßig. *1723:* En, mint Halász azt ä Berket igen járom, s látom hogj miólta ä Palló véginél az árok meg szélesedék, az középszerü árvizet igen el nyeli s nem engedi hogj ä Berekben el terjedgye(n) [Királyfva KK; MbK 162]. *1752:* a' termes penig néha középszerü volt, neha penig jobbatska, mint az idö is forgot [Backamadaras MT; Told. 37/44]. *1761:* ezen ... Erdőkben közep szerű mak termes Idejen, meg hizhatik 50, 60 Sertes [Gyalu mare H; JHb LXX/3. 28b] | Vagyon egy jo Nagy Tanorok, mellyet Annuatim kétszer szoktanak kaszálni és sarjuján kivül közepszerü üdöb(en) meg terem füvet tizen hat Szekér szénára valot [Bolya NK; JHbK LXVIII/1.304]. *1774:* közep szerü sokadalmakbol 138. Mf a midőn legjobb akkoron 182, még 190. forintis bé jön [Mocs K; KS Conscr. 102–4]. *1775/1781:* egy véka buza közép szerü árrán hat 's hét sustákon el kél [Algyógy H; JHb LXXI/3.355]. *1789:* annyi nem terem közép szerü termésben, hogy megérhessék vele, hanem Nap számossággal és egyéb afféle dolgokkal keresik élelmeket [Ábrahámfva U; UszLt XIII. 97]. *1810:* a' Fogadobéli esztendei középszerü Tiszta Jövedelem Száz ötvenkét Magyar Forint és két ... Pénz [Doboka, Ks 76 Conscr. 100].

Szk: ~ *állapotban. 1789:* A szöllö közebszerü álapotba, ki abrontsolva, és ki kapálva [Branyicska H; JHb XXV/65]. *1830:* Vagyon édgy 20. vékán vetett Lább Török Buza Középszerü allapotban — de még fedetlen [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 1748] ∗ ~ *módon* **a.** közepes mértékben. *1772:* a hátulso két kerekek is forognak, de sebessen, vagy éppen a mint kellenék forogniak sohasem, tsak közép szerü modon [Kük.; JHb LXVII/2.389]. *1796:* mihellyest a Kűküllő Vize tsak középszerü modon is meg árad ki ömlik ezen Határok béli szëna Rétekre, és egyéb Terrenumokra [Ádámos KK; JHb XIX/56]. — **b.** közepesen, középszerűen. *1805:* Bőjbe ... A Zabjak ... meg lehetősleg, a közép szerü modan ereszt(ne)k kalangyai [Torda; TLt Közig. ir. 1182 ifj. Szaniszló Zsigmond szb kezével].

2. közepes nagyságú; de mărime mijlocie; mittelgroß. *1560:* Egy Bokor Eoregh Ezusth aranias kewes[a] kapch keóz tyzenketh bokor kapch Keozep zerw es kysseb Aranyasok [JHb QQ Temeswary János reg. — [a]Értsd: köves]. *1572:* Az kewzepzerw Thoth ... meg hihatatlanul nekewnk atta [Szászzsombor SzD; Ks]. *1576:* Wagion kezep zereo gyeongy Aproys en Azth hyszem hogy egy dyo heba mynd A ket fele Ne(m) fyrne [Szamosfva K; JHbK XVIII/7.14]. *1584:* Ha mikor penigh Soos halat hoznak zekereken, Az wasarbiro, Egynel teóbet ne vehessen[a], se penigh a' nagiobikath se az kisebbiket, hanem keozepzereuth wegien eggiet eggiet Egy zekerteól [Kv; PolgK 7. — [a]Vámként]. *1585:* Talak kichid(d)ed es keózepzerewwek vadnak Niolcz, tizenharmadfel font, tt f. 2/7 [Kv; KvLt Vegyes I/2.3]. *1622:* Egj keözep zereö furu tt f. — d. 32 Egj kwssöb furu tt f. — d. 20 [Kv; RDL I. 119 néhai Tóthází Eötues Mihály ötvösműszereinek lelt.]. *1637:* Eöregi Giólióbis Tarazhoz (!) ualo n 23 Keozep szeörw Tarazk Gioliobis n 200. Annalis aprob Jelen Tarazk Gioliobis n 328 [Ebesfva; UtI]. *1652:* Őreg s közepszerö vas pöröly Banyászok(na)k valo No. 13 [Görgény MT; Törzs]. *1681:* Kózòp szerü kád [Vh; VhU 561]. *1684:* a düllőnek a másik része pedig köszirtos középszerü fenyőfakkal bé vagyon növe [Tekerőpatak Cs; EHA]. *1699:* Itt vagjon edgj sövény diszno olban, két fél hizottyáb(an) valo közép szerü ártány [Miháczfva AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1717:* Peres Mál nevü hegyben vagyon két közép szerü tábla szölö [Nagyrápolt H; JHb XXXI. 5]. *1722:* Paripáknak a közép szerüek leg alkalmatossabbak, Szekérben pedig mennél nagjubb, annál erössebb [GyK. Wesselényi István instr.]. *1844:* azon egész erdö beli kárt betsülték az alábbi modon ... találtak 8 nagy szál fijatalokot ... középszerűeket 70 Szálat ... kissebb fijatalokot, Szálát 6 xra [Selye MT; DE 4].

Szk: ~ *nagyságú. 1761:* Vagyon itt, ezen Szirbi Patakon, a Falu közepe táján, egy két kerekü, felyül Csapo ... közép Szerü nagysága Malma [Szirb H; JHb LXX/3.182]. *1818:* vagyon égy közép szerü nagyságu erdötske [Jedd MT; LLt] ∗ ~ *testű. 1812:* Az égyik Ökör szürke középszerü testü [DLt 318 nyomt. kl].

3. közepes minőségű; de calitate mijlocie; von mittlerer Qualität. *1610:* Haro(m) io Derekalj egj vankos keözepzereö [Kv; RDL I. 6]. *1729:* Meszáros Czehbeli Atyánkfiai az öreg marha husnak a szépit harmad fel penzen az közep szerűnek s alább valonak fontyát két, két pénzen mérjék [Dés; Jk 389b]. *1759:* Ezen lefolyt 1759-ik esztendö ... termékenységére nézve középszerü volt [RettE 97]. *1764:* az ökrök sem nem a' legjobbak közzül valók, sem pedig nem az allyosabbak, hanem közép szerüek voltanak [Udvarfva MT; Told. 44/26]. *1808:* Ezen föld ... közep szerü egy része gérás [Kv; AggmLt]. *1839/1840:* 2 Béres, Szabo Iuon ... Esztendeig valo Bére 14 válto forint és egy pár uj Csizma, edgy

Szürke Szokmán két pár Harisnya ... édgy közép szerű bőr mejre valo [M.köblös SzD; RLt].

Szk: ~ *jóságú.* *1849:* 39 láb közép szerü joságu deszka palánt [Szamosfva K; Ks 73/55] ✱ ~ *minéműségű.* *1820:* A' Földek közép szerü minéműségűek mivel egy véka vetés után megterem 4 kalongya [MvÁLt usz-i úrbéri összeírások 2] ✱ ~ *természetű.* *1864:* Eszenyő domb alya közép szerü természetű szánto föld [Remete Cs; EHA].

4. középkorú; de vîrstă mijlocie; mittelalt(e)rig. *1591:* Barrabas Peter, Nadasi vallia ... Egi fejer Daroczos ember vala ott ... Az zekeren egi veres zokniaiu azzonis vala, keozep zerw, fekete abrazattiu keopczeos azzoni ember [Kv; TJk V/1.108]. *1811:* Egy közep szerü ember, sugár száraz piros ábrázatu [DLt 1748 nyomt. kl].

Szk: ~ *idejű.* *1761:* És ime, hátunk megett, jó távol sok emberek, kik az erdélyi szászokhoz öltözetekben hasonlók valának, előttem személyében mintegy esmeretesnek tetszö tisztes, középszerü idejü embernek vezérlése alatt lóháton [NyIr 200 Bánffi Farkas álma] ✱ *korára* ~. *1843:* Varga Katalint esmerem, láttam háramszor, s jól emlékezem, hogy termetére s korára középszerü, barneszeg ... asszony [VKp 93].

5. középmagasságú (ember); (om) de statură/înălţime mijlocie; mittelhoch (Mensch). *1758:* Staturám azért középszerűnél valamivel nagyobb, id est három singnyi [RettE 78]. *1775:* Daniel Polixéna ... ifjúkorában igen szép mind ábrázatjára nézve, mind staturájára, mely középszerű volt [i.h. 347]. *1776:* Az Nagy attyokot Csoma Istvánt jol ismertem fekete szeg közepszerü ember volt [Zágon Hsz; HSzjP Andreas Vajda (83) pp vall.]. *1812:* Krisán Mária ... 22. Esztendös, közép szerü, vékony suhantzár testi alkotású [DLt 225]. *1846:* Berka Petru ... középszerü nyulánk testalkatu [DLt 1200 kv-i nyomt. kl]. — L. még VKp 93.

Szk: ~ *termetű.* *1769:* Sztán Czigány ... 35. Esztendös, középszerü termetü, sárga, ösztövér ábrázatu [UszLt XIII. 97]. *1806:* Zsombori Joseff kitsin inkább mintsem középszerü termetü [DLt 514 nyomt. kl] ✱ *termetében* ~. *1798:* (A szökevény) termetében közöpszerü köptzös [DLt ua.].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; substantivartig gebraucht: **1.** ~*ben van* közepes vizállásban van; cota apelor este potrivită; in mittelhohem Wasserstand befindlich. *1770:* az Oculatio alkalmatosságával a Viz közép szerűben volt [Ádámos KK; JHb LXVII. 130].

2. ~*je* vminek a közepes minőségű része; partea a ceva care este de calitate mijlocie; Teil von mittlerer Qualität einer Sache. *1746:* determinaltatott Hogy uyabb dispo(sitio)jáig à Ns Tanáts(na)k à bárány czimer(ne)k Kőverit d. 12. közép szerűit d. 09 alább valóját per consequentes ... árullyák à Mészárosok [Torda; TJkT III. 53].

középszerűképpen meglehetösen (jól); destul de bine; ziemlich gut. *1794:* Muntyán Gligor ... szomszédjaival középszerűképpen élt, egyel is mással is kotzodott, mellyért gyakron Törvényre kerekedtenek [Déva; Ks].

középszerűleg **1.** közepesen; potrivit, nici bine, nici prea rău; mittelmäßig. *1797:* 10 's több esztendök alatt is alig terem egyszer tsak középszerűleg [Ajton K; EHA]. *1814:* Vaszilie Gintzin ... közepszerűleg hoszu előre görbedett orru [DLt 1069 nyomt. kl].

2. átlagosan; în medie; durchschnittlich. *1797:* Eget bor kél-el esztendőt által közép szerűleg fel-véve 10 veder [Ajton K; CU IX/2.47b] | Égett-boris pedig el-kél, középszerűleg véve, 5. Veder kerek esztendön [Szentgothárd SzD; WassLt Conscr. 366]. *1810:* égy véka Buza középszerűleg meg ér 4 Huszast [Doboka; Ks 76. Conscr. 194]. *1839:* (A föld) meg termett volna leg kevesebbé 4 kalangya buzát, minden kalangyára pedig közepszerűleg lehet vékát számitani [Szentbenedek AF; DobLev. V/1223.5 nemtelen Hírtsége Stéfán (67) vall.].

középszerűség közepes vízállás; cota obişnuită/potrivită a apelor; Wasserstand von mittlerer Höhe. *1770:* Tuddyaé a Tanu ... hogy midön az Oculatio volt, akkor nemis közép szerüsegben volt a Kis Küküllő hanem Közep szerűnél nagyobb ujj viz volt, tsak nem fél árjában? [Kük.; JHb LXVIII. 91 vk].

középszita középsűrű szita; sită nu prea deasă; Sieb von mittlerer Dichte. *1697:* Antal napi sokadalomkor vöttem két sűrű szitakat 2//4 Item mas ket közep szitakat is vöttem 1//36 [Kv; KvRLt I. C. 8. 6].

középtájban vminek a közepe táján; pe la mijlocul a ceva/unui lucru; um die Mitte einer Sache. *1694:* Arx Keővár ... Ket felől az fel vono Kapun vono vas Lanczocskák függenek es az mellet ket felöl ket Vastag Vas Retez, mellyek(ne)kis Retez fejei az Kapu felben allanak, mellyekenis fellyül közep tajba(n) negj negj szembol allo Lanczocskakkal függö Szegezö Vasak allanak [Kővár Szt; JHb Inv.].

középtanoda középiskola; şcoală medie; Mittelschule. *1868:* Az erdélyi fő- és középtanodák tanári értekezlete f. év és hó 25ik s következő napjain lesz Kolozsvárt [M.bikal K; RAk 167].

középtermékeny közepes/átlagtermékenységű; de productivitate mijlocie; von mittlerem Fruchtbarkeitsgrad. *1797:* égy köblön vetett zabbol kőzép-rend földbe kőzép termékeny Esztendőben 4 ~ Négy kalongya terem | minden kalongya tiszta-buza kőzép termékeny Esztendőben ereszt 1 1/2 ~ égy s fel vékát ... égy Emberkapállatnyi szöllönn közép termékeny Esztendőben 3 ~ három veder meg-terem [Pujon SzD; WassLt Conscr. 535].

középtermékenységű közepes/átlagtermékenységű; de productivitate mijlocie; von mittlerem/durchschnittlichem Fruchtbarkeitsgrad. *1797:* égy köblön vetett Buzából Rósbol, Zabbol, Árpábol, Tönköllyből, vagy egyéb Gabonábol Kőzép termékenységű esztendőben hanny Kalongya szokott termeni? [Dob.; WassLt Conscr. 13].

középtermés közepes/átlagtermés; recoltă medie; Durchschnittsernte. *1768:* kőzép termése szerént egy kőbölnyi maggal bé hintett és vetett földön terem nyolcz kalangya szalmájában lévő buzát [O.kocsárd KK; Ks 74//55]. *1774:* azon szöllőkben 16. esztendőktől fogva Vincellérescedvén, tavaly termett szöllöt közép termés-

nek mondhatom [Szentdemeter U; LLt Vall. 216]. *1783:* midön az egészsz Szöllö hogy termésre jö közép termés-sel meg teremhet Urnar(um) 6000 [Branyicska H; JHb XXXI. 28]. *1797:* Az ezenn Falu Határ Földe ... igen sovány, vad, és terméketlen lévén, égy köblön vetett Buza után közép termésibe a' jo földbe 6. kalangya, középszerűbe 4. a' leg roszszab és leg soványobb földbe 2. szokott tőbbnyire teremni [F.gyékényes SzD; WassLt Conscr. 66]. *1807:* (A szölő) kőzép termésben terem Urn. 10 [Mikeszásza KK; DobLev. IV/902. 15]. *1826:* Csős Tőrokbuza kőzep teremesb(en) meg terem 30 Szekérrel, Szénais meg terem kőzép termesben ... 35 s meg tobb Szekerekkelis [Koppánd AF; i.h. V/1115. 2a Boros István (62) ub vall.].

Szk: ~ *idején. 1761:* egy Kalongya menyit ereszt ... közép termés idején? [JHb LXVIII/2.12 vk]. *1774:* Jó rendire teremhetett minden esztendőben kőzép termés idejin az egész Szt Demeteri Jószágban széna sarjuval edgyűt 300. szekér [Szentdemeter U; LLt Vall. 63]. *1816:* Colonicalis Szőlője ... egy kapaalya, közep termés idején ád belölle 1. veder Dézmát [Varsolc Sz; Born. XXIX. 24/20]. *1827:* A tiszta buza ereszt közép termés üdején 1 1/2 vekát az elegy buza két vékát [Balásháza Sz; WassLt Conscr. 376].

középtermésű közepes termelékenységű; de productivitate mijlocie; von mittlerer Fruchtbarkeit. *1756:* Sovány követses lévén az Határa, tsak közép termesünek lehet állítani [Branyicska H; JHb LXX/2.55].

közép-természetű közepes minőségű; de calitate mijlocie; von mitterer Qualität. *1760:* vagyon ... egy darab Láb Föld kőzép természetü föld [Novaly K; BLt]. *1864:* Sorok alya alatt valoságahoz képest közép természetü kaszáló [Remete Cs; GyHn 49].

középtermetű középmagas; de statură mijlocie; mittelhoch. *1769:* Pintye Gornyik ... valami 60 Esztendős kőzep termetü, Testes ... ősz Ember [UszLt XIII. 97]. *1784:* Sárpatakrol[a] a' G Teleki Mihály Ur Udvarábol ... el szökött Jobbágy Sütönek le írása Közép termetü ... barna szeg [TKl. — [a]MT]. *1787:* Sajnár András ... közép termetü kővér szép Ember [K; KLev.]. *1817:* Személyes Leirása ... Also Járábol[a] ... el szökött Hesdetzán Farkas Pétrének Közep termetű, zőmők, kőptzős [TLt 1779 Lázár Antal szb kezével. — [a]TA]. *1831:* az ember közép termetü, sáppadt Himlőhejjes, kék szemü sárga bajusszu [DLt 332a nyomt. kl].

közép-termő közepes/átlagtermékenységű; de recoltă medie; von mittlerer/durchschnittlicher Fruchtbarkeit. *1815:* Dézmája Esztendőnként ... Kőzép termő Esztendőt véve monden procréatiojából 10 tizből egyet [Virágosberek SzD; Ks 77. 19. 439].

középujj deget mijlociu; Mittelfinger. *1799:* Pap István ... a kis nevedék, és közép ujját-is ki nem egyenesitheti [Dés; DLt].

középút középső út; cale/drum de mijloc; der mittlere Weg. *1771:* midön a Rosa Hegyre feljáro kőzép utra ki hajtottam volna a Tehenemet ott éngem le agyolt Pap Andrásné, meg vert [Dés; DLt 321. 38b].

közepű vmilyen középrészes; cu un anumit fel de mijloc; mit irgendeinem mittleren Teil. **Szk:** *bagazia* ~. *1658:* Egy rosas papla(n) Est f. 3 Egy Veres bagazia keőzepű papla(n) Est f. 1 [Kv; KJ] ∗ *bársony* ~. *1657:* Egy zeőld kamokaual peremezett, veres aranias virágos barsony keőzepű papplan [Mihályfva NK; JHb XXII/42] ∗ *ezüstös(-aranyos)* ~. *1733:* Edgj kökörcsin szin ezüstes, aranjos kőzepü Seljem paplany az kőrűleti Publikány Szin Atlacz [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1768:* Egy olaj szin Ezustős kőzepű Paplan virágos Trokét kérűlettel [Nsz; TGsz 51] ∗ *kapornyaszín* ~. *1816:* Kapornya szin közepü, széles kék 's violaszin atlasz pántlikás szélü Selyem keszkenő [UnVJk 221] ∗ *kávészín* ~. *1788:* Egy veres körűletü kávé szin kőzepü karton Paplan [Mv; TSb 47] ∗ *recés* ~. *1728:* Abrosz rettzes kőzepü kamuka himre szőtt [Uzon Hsz; SVJk] ∗ *selyem* ~. *1835:* Egy Sellyem közöpü viseltes paplan [Mv; MvLev.]. *1838:* Sötett Karton Lilla szin selyem közepü Paplany [Sáromberke MT; TGsz 54]. *1850:* egy darab sejém közepü paplan 15 vft [Algyógy H; Born. F. Ii] ∗ *tafota* ~. *1797:* Király szin tafata közepü Karton szélü Paplan [M.köblös SzD; RLt] ∗ *tercenella* ~. *1745:* Edgj Terczenella közepü, lang szin attlattz kerületü paplan [Marossztkirály AF; Told.19] ∗ *trokét* ~. *1805:* Egy Szederjes Trakét kőzepű paplány [M.macskás K; RDL Majtényi Istvánné Rettegi Sára kel.].

középület clădire publică, edificiu public; öffentliches Gebäude. *1867:* Az egyház középületei közül a templomnak csak falai állanak, fedélzete régóta nincs [Füzkút K; ETF 107. 11]. *1874:* Középületei gyengék a templom kivételével, mely 1873-ban fából újonnan épült [Udvarhely Sz; i.h. 27]. *1883:* A középületek jó állapotban vannak a tornyot kivéve [A.szentmihályfva TA; i.h. 32].

középvas kb. közepes méretű rúdvas; bară de fier de mărime mijlocie; Stang/Stabeisen von mittlerem Maße. *1581:* Az waralat valo Malomba ... meg Teorot volt az Korong wottem egy Keozep wasat a hoz [Kv; Szám. 3/III4. Chyanady Thamas mb kezével]. *1589:* veottem Keozep kapura ket keozep vasat d. 16 Attam az kouacznak, hogi az ket vasbol egi karikat, es egi retezt czinalt d. 12 [Kv; i.h. 4/X. 14]. *1594:* weőttem egi Apro wasat horog chinalnj f 0 d 8 ... ket keőzep vasat horog chinalnj f 0 d 32 [Kv; i.h. 6/XV. 25]. *1599:* hogy az also oranak az zelfogoya el teoreot volt, es az az Vereo lancz el zakadwan, vettünk egi kezep wasot d 20 [Kv; i.h. 8/XVI. 36]. *1620:* Zaz eöregh Sin vastul f —/24. Zaz keőzep vastul f —/12. Zaz apro uastul f —/9 [Kv; KvLt II/69 VectTr 17]. *1630:* Kertsi Tamás hozot magiar országbol 400. keozep vasat p(ro) f/8 [Kv; Szám. 18b/IV. 41]. *1637:* Egy sing keozep uas [Kv; RDL I. 24].

középvastagságú közepes átmérőjű; de diametru mijlociu; mit/von mittlerem Durchmesser. *1825:* Kőzép vastagságu fenyő fák fel dolgozásáért őlit 15 xr [Dés; DLt 3].

közérdekű közös érdekű; de interes comun; von gemeinsamem Interesse. *1847:* Mondja meg valló, hogy azon idő alatt, még Bucsumban volt, a bucsumiak s az evvel közérdekü közönségek ügyében hányszor és micsoda helyekre utazott ...? [VKp 167--8 vk] | Én[a] a le-

folyt hat évek alatt mig a bucsumiak s az avval közérdekű községek ügyét vezettem, valami hat ízben ... voltam Bécsben, három ízben Kolozsvárt a kormányzó ő excellenciájánál [i.h. — [a]Varga Katalin].

közerdő 1. közösen birtokolt erdő; pădure în posesiune comună; gemeinsam besessener Wald. *1546:* Banffy Magdolna azony ... Egy feleel, masfeleel ... Bogathy Chaspar ... my athalwnk ... thenek illyen zerzeesth ... hogy az ke⟨sz⟩[a] erdeebeel, Bogathy Chaspaar az Ew nemesi hazaath meg Eppyche ... Mostan magokath meg gondolwan, esz Ew Erdeyekhnek ... puztassagat meg-nezwen azonyom ew kegyelme ... keez penzyl aad Bogathy Chasparnak keeth foriynthot, hogy Bogathy Chaspaar ymmar az kezh erdeebeele (!) az Ew haza Eppylesere esz chenalthathassara semi faath ne wagasson [Panot[b]; DanielO 5. — [a]Értsd; köz. [b]Panád KK]. *1577:* Vitalius Balas ... keoz erdeonek ualla az giortian ezakossath [Mv; BálLt]. *1596:* en nekem uagio(n) egy darab zena rethem eösteöl maratt, Tarchafalua es Csehertfalúa keóz erdejekbe [Csehétfva U; EHA] | az megh Irt keóz erdeóben egy reszeczket az en reszem zerenth epetette(m) maior hazamis volt raita ... kyldette arra Zalasdi ura(m) eö kgme louait ... hatalmasul [UszT 11/24]. *1756:* Olyan nagy, és jó erdőé az, hogy azon kivül ă melly kőz erdők vadnak, azoknál tiszer is bötsűsöb azon erdő ...? [Kük.; Ks 15. LXXVII. 17 vk]. *1767:* az egész Hátáron találtatott kőz Erdőket mindenütt fel mérdekelvén ... azakbol figáltunk Öt Táblákat [Vaja MT; Told. 42]. *1778:* Tölgyes és Venyikés kőz Tilalmas Erdők [Szásznyíres SzD; EHA]. *1795/1807:* egy darab Köz Erdöt le vágattatván, és ki irtattatván ... azt szöllövel bé ültette [Kispetri K; EHA]. *1844:* Vad almason levő kőz erdőnk [Szentgerice MT; EHA].

Némelyik adalék a 2. jel-hez is tartozhatik.

2. *rég, táj* élőerdő (vmely település lakosai által közösen használt/élt erdő); pădure în folosinţă comună; von den Einwohnern einer Siedlung gemeinsam genutzter Wald. *1560:* aztys tudg'a keg: hog' az nemes iozag, ez orzagban ... myndenět ig' elnek ezuel, hogy ualahol az kéz erdó uag'on eg' arant tyzedelnek zemeli ualogatas nekyl, uag' sok uag' keues, enys vg'an azont kyuanom, mert tudg'a keg: azt hog' az erdő kőz es oztatlan mynděn háat zál fanak egg'ik (!) enym Azonkepen az haznays enym es vg' kiuanom uag' sok uag' keues ... keg : ys az kěz erděn hyzot dyznokat kózěl bochassa mynd az keg:tek iozaga belyt aky oth hyzot [Apanagyfalu SzD; BesztLt 41 Myko Balas lev.]. *1603 k.:* Tilalmas erdejekre en ne(m) emlekezem ... de az keöz erdöt èltek azokis [UszT 16/65 Paulus Keómywes de Vdwarhely (50) lib. vall.]. *1750:* Falu közönséges szükségeire excindált kőz Erdő Tetejin el menő út [Koronka MT; EHA]. *1760:* Ezen Falunak határán ollyan Erdő melly Udvár számára usualtatnék nincsen, hanem vagyon az Falunak egy darab Kerek Erdő nevezetű kőz Erdeje [Novoly K; BLt]. *1774:* a Falusiak Silipestye nevű kőz Erdejek [A.füged TA; EHA]. *1780:* kőz erdő ... vagyon a' Götsi út mellett [Harasztkerék MT; Told. 86 Conscr. 14]. *1813:* Jól tudom hogy itt a F Bereksznoi Határban ... még ez elött 14. esztendökkel, szép fiatalos kőz osztatlan szabad erdő lévén, fogattatta fel maga számára az Exp(onen)s Groffné Aszszony[a] | ezen kőrül szomszédolt, és határbeli jegyekkel mostis ki jegyzett s ki mútatott egész helly ... szabad kőz erdő lévén, lehet hogy Pintye Von ... igyekezett volna fel fogva (!) valamelly részét, de én se fogni se irtani, v(agy) használni itten ötet nem Lattam [F.Berekszó Sz; BfR III. 12/9 Gávris Ursz (38) col. vall. — [a]Özv. gr. Tholdalagi Lászlóné gr. Korda Anna]. *1830:* A körül szomszédoltam Erdő kivül ma a Falunak Kőz Erdeje több egy szál sintsen [Körtvélyfája MT; LLt].

E jel-re és az erdő jellegére l. EM L, 262–3, LI, 81–2. — A székelységi közös erdőélésre/használatra l. RSzF 111 kk.

közerdőlés közös erdőkitermelés, *rég* erdőélés; folosinţă comună a unei păduri; gemeinsame Ausforstung. *1814:* az köz Erdölésre nézve ki néztünk egy darabb Erdöt [Dés; EHA].

közerő 1. közös erő/munka; clacă, muncă obştească; gemeinsame Kraft/Arbeit. *XIX. sz. eleje:* (A) kaszálló hellyek közősek ... kaszállaskor ... kőz erővel rollak le kaszállyák az termést [Vád SzD; Told. 19. 70/10]. *1817:* Az egyesűlt város fő Birájának és az egész Magistratusnak egyik fő gondja légyen, hogy egy uj és minden Commoditással tellyes Tanáts házat kőz erővel épittessen [Szu; UszLt VIII. 68].

2. karhatalom; forţă publică; Brachial/gewalt. *1831 u.:* kérésem végre a kőz erő ki rendelése iránt a Flges K. Guberniumnak ajáltatott, és ... a Flges K. Gubernium ... a Brachiumot ki rendelni méltoztatott [K; Somb. II].

közértelem közmegegyezés; consimţămînt general; allgemeine Vereinbarung. *1677:* magok az egyházi rendek-is concludalhatnak, és constitutiokat csinálhatnak, de azokat-is közönséges Generalis gyülésekben. Az halgatockal és külsö rendeckel kőz, avagy azokra-is nézendö dolgokban penig, nem külömben, hanem azockal-is köz értelemböl [AC 2].

köz-estamet kelmefajta; un fel de stofă; Art Stoff (von gemeiner Qualität). *1627:* Negy Singh karasia ... f 4 ... Eöt singh Zeold keöz Estamet tt f. 6 d. 25 [Kv; RDL I. 132]. *1629:* Negy sing veres paya tt f. 4 d — Eöt singh Slesiay Keoz Zeold Estamet f. 6 d. 25 [Kv; i.h.].

közfa 1. hasfa, strájfa; lemn despărţitor/folosit pentru despărţire; Streuholz. *1810:* Vagyon a gabonás végibe égy állással tiz lora készült derék istálo ... Vagyon benne 11 oszlop formára kereken Csinoson kifaragott állás fa alol talpba, felyül a' mester gerendába belé vésve, melyekről a' más végeikkel a' Vállukhoz kőtött, lántzon álló 4 közfák fügnek végeikenn lévő két két vas [Doboka; Ks 76 Conscr. 30-1].

2. vmilyen malomgerendafajta; un anumit fel de grindă la moară; irgendeine Art Balken in der Mühle. *XIX. sz. e. f.:* a vas pallót tartó közfa[a] [GyK kv-i építőmester malomszám. — [a]Marosbogáton (TA)].

közfajlandis régi kelmefajta; un fel de stofă; gemeine lündische/lundische Tuchart. Szk: *szilériai ~. 1629:* Egy Darab Slesiaj kék keoz fay londis (!) aestim tt f. 18 d. 75. Egy wegh sarga fodor igler tt f 18 [Kv; RDL I. 132].

közfal 1. két ház közös fala; calcan, zid/perete despărțitor; Scheidewand zwischen zwei Häusern. *1568:* Anna Consors Marci kowach ... fassa e(st), Ezt en zememmel lattam hogy az keęsz fal Az kowach balase meg Gywlt vala, Razmane felǫl es Ige(n) erossen Egy (!) vala [Kv; TJk III/1.221]. *1592:* Heltai Gaspar ... vallia ... lattam hogy weres Iakab Nagi Janossal egi arant faradott az falnak chinalasaban, eggikis az masikkal nem ellenkezet, hanem vgi mint keoz falt, egi arant eppitettek, kibeol hizem hogi az fal keoz volt keozeotteok [Kv; TJk V/1.195]. *1626:* Vrunk eo felge ... paranchyoluan keglsen hogy az Eotues Andras fel haza Samuel Deakéual egyben szakasztassék; miuel egy keoz falt le kelletett rontani es fen az helyben gerendakat kelletet vonatnj [Kv; Szám. 16/XXVII. 24]. *1633:* Cziszmaszia Istuanis megh engede hogi eo feleolleys az fa keozfalt ki hannia es keobeol az keoz falra epithessen seot megh hogi az Cziszmaszia Istua(n) gerendaitis az keofalba rakiak [Mv; MvLt 290.129b].

2. (belső) válaszfal, perete despărțitor/interior; (innere) Scheidewand. *1623:* Az Egez Jstallokott zekerzentt vgy Czinaltassa hogy ... Egy fődel alatt legyen mind, Cziak beleoll kelletik az Jstallokott keőz falokkall vgy altal zagattny [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1652:* Ezen Udvaron ... harom reszbe ... Tyuknak, Ludnak, Réczének, s hizlalo disznoknak valo oll ... mindenik olnak közfalais boronakbol felrakott [Görgény MT; Törzs]. *1772:* Az Sűtő Ház mellett ugyan azon fedél alatt találtatott égy Konnyha Ház, melly Konnyha Háznak az Sűtő Házzal égy kőz fala vagyon [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. *1842:* van ezen részibe az istálónak ... a' kőz fal mellett égy jászoly dészkábol [Oprakercisóra F; TSb 51]. *1852:* égy Köz fal ... a pitart a hátulso háztol el szakasztya [Dés; DLt 1343]. — L. még BGU 125.

3. várfal; zid de cetate; Burgmauer. *1662:* Az mieink pedig, mihelyt látnák a kasamátáknak s közfalnak is annyiravaló megrontatásokat s az árok vizének is elmenését ... az népet az három bástyákról minden éjszakára ... az töréseken való vigyázásra lehozni kénszeríttetnek vala [SKr 605].

köz-faluterhe vmely település köztehervisélése; sarcină publică al unei așezări; Tragen der öffentlichen Lasten in irgendeiner Siedlung. *1805:* A Kenosi Sándor Nemzetség ... be adgya a Mlgos Kir. Táblanak ... Deliberatumat, melyből ki tetzik igaz eleitol fogva valo Nemessége ... ezen nemzetségis a köz falu terhe alá nem vonatathatik [Szu; Borb. II].

közfék közönséges fék; căpăstru/frîu obișnuit; gemeiner Zaum. *1861:* hat Setét Szűrke Gjermek lovak mellyek(ne)k uj pokroczok, hevederek, peczkes köz Fekek s Kőtő fekek adattak [Görgény MT; UtI].

közfelperes közvádló; acuzator public; Staatsanwalt. *1841/1847:* A Szelid vallomás át adatik minden hozzá tartozoinak Magistratualis Közfelperes Fő Hadnagy aanak: hogy az ezennel hamis levél készittésiért közkereset alá vettetett Darvas János ellen, a szükséges törvényes lépéseket tétesse meg [Dés; DLt 530d].

? közfogás '?' *1576:* wagion harom gyeoreo Arany, mindenyk keoz fogas [Szamosfva K; JHbK XVIII/7].

közfolyam szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: *a történet ~a* a történelem folyamata/menete; cursul istoriei; Lauf der Geschichte. *1854:* Gyakran szomorúan gondoltam: mennyi minden megy feledésbe ... melyek a történet közfolyamára hatással voltak és lesznek [ÚjfE 4].

közfosztán régi kelmefajta; un fel de stofă de altădată; alte Textil/Stoffart. *1688:* Egy vég Dufla fosztántol f —//37 1/2 Egy vegh Koz fosztántol f —//22 1/2 [BfR Vect].

Vő. a *foszlán* és a *fosztán* cimszóval, ill. az utóbbi helyen a jegyzetben levő utalással.

közföld 1. földközösségbeli föld; parcelă din proprietate obștească; Boden/Feldstück der Feldgemeinschaft vmely település köztulajdonban levő földterülete; teren agricol aparținînd unei așezări, în proprietate obștească; gemeineigenes Feldstück einer Siedlung. *1560:* kezwnkbe bochyatàk, Az minemw per patűar thamadotth volt, Ez el műlt Napokban, az király eó felsege tablaiann, valaminemw Magiar Regeni hatàrba keóz feóldeón, az maros vizenn, vyonnan valo Malom chynàlas felóll [Mv; JHbK XII. 7]. *1582:* az Jrotwanj koz foldo(n) vala senkj megj nem ellenzette rwlla [Szűkerék SzD; JHbK XXXVIII/127]. *1584:* Az Tunyadon ... keoz feold uolt az kirul az almady Gaspar kertit le uo(n)tak [Szava K; i.h. XVIII/22]. *1592/1593:* azon az porondon etettewk barműnkat, Meegh vgian azt mondta az Rethi Malombeli Molnaris, hogy amaz porondra az viz keozze hajchiatok, ott ehetik barmotok, mert az keóz feold [Szentmargita SzD; Ks. — Dés városa és a Szentbenedeken birtokos Keresztúry Kristóf határperében vallatás]. *1767:* Vagynake még actu is az Udvarfalvi Határon ollyatén osztatlan Kőz Földek, Erdők, felesen? [Udvarfva MT; Told. 44/45 vk]. *1774:* az Falu köz földeit nem házalatok szerint osztotta, hanem elsőbben is magának az Javából annyit foglalt amennyi éppen elég volt [uo.; i.h. 44/47]. *1795:* (Az) osztatlan köz föld ... az Antiqua Sessiok száma szerint fell osztassék itéltetett [Gergelyfája AF; DobLev. IV/743.6a]. *1801:* Mi alább subscribáltak, mindnyájjan M. N. Sombori birtokosok ... Confluálvan ... a' M. N. Sombori kőz földeknek fel-osztására meg-kivántato szükséges Consensusnak és rendelesek(ne)k meg tétetések véget ... ez kovetkezendő s meg másolhatatlan édgyezésre léptünk [M.nagyzsombor K; Somb. I]. *1802:* a' nevezett F.őri határban Pojána tetesü nevü hellyben a' Falusi lakosok általl házalat szerént, nyilazni szokott kőz földből egy darab részt fel szántván, ottan ... Balog János Vram el fogattatott [Felőr SzD; BetLt 6]. *1821:* A' Modrán alol a' Szamosnak régi árka, a' mint a' Béla hegy felé járt vala, annak televénnye közföld lenne [Dés; DLt]. — L. még KHn 296.

2. határsáv; fîșie de pămînt între proprietăți; Grenzstreifen. *1650:* mikor az keőz feőldet az Arankutiak meg borozdoltak uala, az felseö Szauatiakkal Nagy Sukj Pal Vram mind be forgattatta uala a borozdakat [F.szovát K; SLt Q. 7]. *1770:* Salamás és Barna hágó között nincsen is olyan közföld, hogy az marha könnyen oda el ne mehetne [M.hermány U; RSzF 211].

3. kb. térköz; interspațiu; Raumabstand, Zwischenraum. *1653:* Legelöll a ket csauz szinte oda álla a hun a császár[a] szekerének el kellett menni — mintegy tíz lépés-

nyire állának. Utánna meg annyi lépésnyire esmét Toldalagi uram s Krájnik László és én s Tamás deák, az hogy négyen állottunk hátrább. Esmét egy darab közföldel mintegy hat vagy nyolczan állottak | végre a dereka is elérkezék a tatárnak, és táborba szállnak jó közföld hozzájok [ETA I, 133, 164 NSz. — [a]A török szultán].

közföldecske vmely település köztulajdonú földecskéje; parcelă de proprietate obştească; gemeineigenes Feldstückchen irgendeiner Siedlung. *1768:* Az also Sziget s Kőz Földetske a Csorda Pásztorok(na)k hagyatik [Ákosfva MT; EHA].

közfű köztulajdonú kaszáló: fîneaţă de proprietate obştească; gemeineigene Heuwiese. **Hn.** *1718:* Közfüben (sz) [Szilágycseh; EHA].

közfűrész közös fűrészmalom; joagăr de proprietate obştească; gemeinsame Sägemühle. *1608:* Kovaznan Orbay Zekben Egh keoz fwrezunk vagyon [HSzj *fűrész* al.].

köz-füzeshely köztulajdonban levő füzes; teren cu salcii de proprietate obştească; in Gemeinbesitz befindlicher Weidenhain. *1846:* a' ... Városi kőz füzes helly ... meg vísgálására ... a' fel adott helynek Szinére ki Szálván [Dés; DLt].

közgabonátlanság általános gabonahiány; lipsă de cereale generală; allgemeiner Getreidemangel. *1817:* ezen mostani el nyomorodott és Nagy Inségben[a] nyogdögelő egész országunkat köz Gabonátlanságomnak ki potlása véget én is bátorkodom Instálni [Vaja MT; Told. 42. — [a]Ez év táján a rossz termés miatt irtózatos éhinség volt Erdélyben].

közgazdasági economic; volkswirtschaftlich. *1889:* Erdélyről adok közleményeket. Múltjáról, jelenéről, kötelességeiről, közgazdasági, kulturális, nemzetiségi tekintetben [PLev. 149 Petelei István Szilágyi Sándorhoz].

közgránát közönséges gránátkelme; grenadină obişnuită; gemeiner Granatstoff. *1599:* Thot hazy Jstwan. Hozott. Lengiel orzagbol ... Egy Veg keoz granathott 3 //— | Nemet János Hozot Bechj Marhatt ... 1 Veg keoz Granathott 3//— [Kv; Szám. 8/XIV. 7, 36–7 Hj].

közgyalu közönséges gyalu; rindea obişnuită; gemeiner Hobel. *1738:* 3 Kőz Gyalu 4dik Párkanyozo az ötödik heveder meczö [M.bikal K; MLev.].

közgyep köztulajdonban levő gyep; pajişte de proprietate obştească; gemeineigener Rasen. **Hn.** *XVIII. sz. v.:* a' Közgyep mellett (sz) [Csomakörös Hsz; EHA].

közgyepű 1. határgyepű; gard viu (între proprietăţi) ca semn de hotar; Grenzhag. *1781:* A Köz Gyepűk, Halmit (!), és Bük nevezetű helységekben lévén szám szerint hoszszára 1518 öll, mellyekböl ... 400 öll az közönséges falunak excindaltatik [Nyárádmogyorós MT; EHA]. *1816:* Lögösd nevű erdő, mely-is egy felöl[a] az Andrásfalvi, és Berci határok köz gyepűjével [Nyárádandrásfva MT; EHA. — [a]Értsd: (közvetlen) szomszédos].

2. (két szomszéd közötti) közös gyepű; gard viu comun (între proprietăţi); Zwischen/Grenzhag (zwischen zwei Nachbarn). *1629:* Keoz gyeput ha czjnalnj akarnak azt ket fele merjek es mindenjk az eo reze gjeput tartozzek megh czjnalnj [Jobbágyfva MT; BálLt 48].

közgyűlés 1. falugyűlés; şedinţă comunală, adunare generală al comunei; Gemeindesitzung. *1834:* a mult holdnap September 14-dikén ... tartatott Köz Gyülésünkön concludálának ... makbéli Isten áldásának el használásárol [Nagybacon Hsz; HSzjP].

2. székgyűlés; adunare generală al scaunului; Stuhlsitzung. *1844:* all Király Biro ... atyánkfia elő terjeszti: mi szerént Fő Király Biró atyánkfia ezen ... közgyülésen, tartós betegségi állapotjának jobbra nem fordulta miatt nem elnökösködhetvén az ... elnökség folytatását ... nékie át irta [UszLt XI. 85/1.1]. *1845:* az Árvai Szék eddigi tollvivője Lászlo Ferentz atyánfia ... hivatalos működésit tsakis ezen Köz Gyülésig vállalván ... ajánltatván Széki Elnök Király Biro atyánkfianak, hogy ... végyen fel erre alkalmas egyént [i.h. 85/6.23].

3. céhgyűlés; adunare generală al breslaşilor; Zunftsitzung. *1837:* az a hir is szárnyallik, hogy lenne valamely titkos protocollumok melyben az olyatén jövedelmeket inferálják[a], s az köz gyűléseik alkalmatossággal (!) evésre, és ivásra-is forditják [Kv; ACSzám. 115. — [a]A céhmesterek].

4. egyházközségi gyűlés; adunarea enoriaşilor; Kirch(en)gemeindesitzung. *1873:* Közgyülésünk ... tekintve hogy az egyházfiság valóban tereh, nem kényszeriti tagjait hogy azt 3 évig hordozzák [M.bikal K; RAk 300].

Szk: *eklézsiai ~.* *1872:* Apr 8n reggel ekklesiai közgyülés tartatott a czinteremben [uo.; RAk 292].

közgyűlésileg székgyűlés által; stabilit la adunarea generală al scaunului; durch die/von der Stuhlsitzung. *1845:* ezen ns székbe tanyázo lovas katonaság számára fel állitando kaszárnya tárgyában közgyűlésileg kirendelve volt Bizottmány ... három helyeket talált légyen Udvarhely városa kerületében alkalmasokat arra, hova kaszárnya épitetődhessék [Usz; UszLt XI. 86/6. 223].

közhallomás szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ból/~sal hall/hallogat vkiről vmit* szóbeszédből hall vkiről vmit; a auzi ceva despre cineva din vorbe/zvonuri; über jn im Gerede etw. hören. *1749:* Azt hallattuk köz hallamással [Koronka MT; Told. 29/42]. *1770:* Köz hallamásokbol sokat hallottam egyszer is másszoris, hol együtt hol másutt | osztán másoktol hallottam köz hallamással ... köz hallamással azt hallottam, hogy ... minden pēnzit Petelébe vitték [Nagyercse MT; i.h. 3a] | mind csorbát mind Ádámot mind Iankot tsak gyengén ismérem, hanem Köz hallomásbol minyájon ezeket gonosztévő személlyeknek lenni hallottam [Mezőpagocsa TA; SzentkGy Petrus Also de Nagy Pestyén (45) ns vall.]. *1777:* En köz hallomásbol hallottam hirét a' Kérdőben forgo Etzken Andrásnak [Albis Hsz; BLev. Vall. 2]. *1782:* ezen Togyerről hallagottam köz hallamásokkal, hogy az édes Annya fattyuban kapta légyen Magyar Országott | Bocska Gligorrol ... mindenkor köz hallamással hallottam hogy az Mlgos Urak(na)k Szőkött állapottyábol ... ide Fodorházára redu-

kált Jobbágy volt [M.fodorháza K; Eszt-Mk]. *1798:* tsak kőz hallamásból hallottuk [Backamadaras MT; CsS].

közháló közönséges halászháló; plasă de pescuit obişnuită; gemeines Fisch(er)netz. *1681:* Tiz Eölös vas karikás köz hálo nro 2 [UtI]. *1731:* az Gyekei Tokon köz haloval nem fogunk halat | az Posarok nem vinak ha vinakis itt az mi tonkban köz haloval nem foghatni mert nadas az To szélei [Gyeke K; Ks 99 Biró János lev.]. *1753:* Kereszt halo No 4 Köz halo Nro 2 Vakarász hálo Nro 2 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. *1786:* Rajta volt am a' Halásztatásonis, mig a' viz kitsin volt, annak tisztasága miatt nem lehetett se a' nagy, se a' köz Halóval fogni, noha elég próbát tettünk [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez].

közhám közönséges hám; hamuri obişnuite; gemeines Pferdegeschirr. *1688:* Szy Szerszanokrol (!) ... Egy Rendbéli kőz hamtol f 1 [BfR Vect.].

közharicska közönséges haricska; hrişcă obişnuită/cultivată; gemeiner Buchweizen. *1684:* Szemen Szedet Haricska Cub 3 ... Kőz Haricska Cub 26 [Fog.; UtI]. *1685:* Szemen szedet haricska Cub 2 // Köz haricska Cub 12 [uo.; UtI].

közhasznú de folos obştesc; gemeinnützig. *1818:* Apahidánál a Szamoson keresztül fel épitendő köz hasznu Hidnak Tölgy fa lábai bé verésekre vas Berbéts kivántatván meg minthogy nemes Dées Várossának ... ollyatén vas Berbéttse vagyon ... a kivánt végre azon vas Berbétset által engedni ne terheltessék [Kv; DLt 433].

közhaszon 1. közösségi haszon; folos obştesc; Gemeinnutzen. *1815:* a' marháknak ezen Hazából Magyar Országra léendő kihajtatása a' köz haszonra szolgálo kereskedésnek nagy előmenetelére vagyon [DLt 361 gub-i nyomt. rend. Kv-ról]. *1821:* A' köz haszonnal es az adozó köz nép javával keveset gondolo előre nem láto Földős Urnak lehet azt tartani, a' ki a maga Embereit ... a' ki (!) után ő is él 's a' kiknek romlásával az Eő Felsge aerárium szenved gengiteni, és nem erós⟨it⟩eni kivánnya [M.zsombor K; Somb. II Sombori Farkas kezével].

2. közös haszonvétel; folosinţă publică; gemeinsame Nutznießung. *1821:* Emlittetnek az osztály-Listákban sok Halványok, és Ergék, meljek köz haszonra fel hagyattaknak iratnak [Dés; DLt]. *1833:* alázatos Jelentesek a ben(n) irt Biztosonak a Köz haszonra ki nézett ki Cserélt és el intezett Tégla vető helyről [Dés; DLt 904/1831 mell.].

Szk: *~ra bir. 1801* Pápai Sándor Ur, az Aszszony ö Ngával köz haszonra birták azon gátot s egyenlő akarattal köttették igazittatták, minekutánna az Arviz tsonkaságot tett benne [A.jára TA; BLt 12 Váradi János (52) fogadós vall.].

3. *~ra szentel* (örökösök) közös hasznára/javára felajánl; a oferi spre folosinţă comună (pentru moştenitori); zum gemeinsamen Nutzen/Wohl (der Erben) anbarbieten. *1772:* Dobollyi Jóseph Uram minden eddig szerzett Káptalanból s Conventből, innen s amonnan ... gyűjtött közre szolgálható Levelet, köz haszonra szenteli [Nagylak AF; DobLev. II/436.2].

közhatár 1. két v. több település közösen birtokolt határbeli területe; hotar comun pentru două sau mai multe aşezări; gemeinsam besessenes Flurgebiet zweier od. mehrerer Siedlungen. *1600:* Tudom azt hogy az honnat az Atthiaiak be haitottak az Ienlaki diznoth, az Ienlakawal ne(m) keöz hane(m) vgian Atthiai hatar, Chokas berszit halotta(m) hogy keöz hatarok, de ez wgya(n) Atthiay [UszT 15/270 Ambrus Isthwa(n) Korondi Lofeő (60) vall.]. *1602:* Abastfalúa zabaditattia az Arniek oldalt, mely keóz hatarok Almasfaluaúal Almasfalua tilalma ellen [Abásfva U; EHA]. *1606:* ez az helj az Palfaljakal farkas lakiakal keöz hatarok farczadjaknak birodalmokoth nem tudom [UszT 20/171 Nagy Albert Kwsmeődj (50) lib. vall.]. *1617:* az Marosnak eggyk folio agan kett keőre valo molnott chyenaltattam volna, mely Malomnak az dagasza mikoron annyra fel ment volna, hogy az Maros vasarhely hatart ... az en molnomnak az dagasza ell erte volna ... kelletet volt ezre az megh neuezet keőz hataron valo Maros agara gatatt keöttetnem ... hogy derekasban az Maros viszet, az a gatt en felem vesse Joban [Meggyesfva MT; BálLt 57]. *1674:* anno 1603 ... az mely contractus az ... Aranykut es felső Szovát nevű faluk köszt ... azon Szovati határszélyben levő darab föld félet, ki most köz határnak hivattatik azon felső Szovátiaktol, akkor penigh Villango darab föld(ne)k hivattatot, celebraltatot volt Contractus, mivel azon Contractust az felső Szovátiak violáltak, executioban akarjuk vetettetni [K; SLt Q. 14].

2. határ (vmely település erdő- és mezőgazdálkodási területe); hotar; Flur, Feldmark. *1815:* A Köz Határba, a Méhes kert felől valo Tábla (sz) [M. bece AF; EHA]. *1845:* egész falu gyűlésében Szekeres Mihály atyánkfia azon sérelmét jelentette, hogy az közhatárunk szélyén, az gyergyókilyénfalvi határban egy kevéssé bé tanált menni száraz fenyőfáért; és az fenn irt Kilyén falviak megfogván, bevitték, és fizetett 20 ... Rénens forintokat [Jenőfva Cs; RSzF 106]. — L. még RSzF 120.

3. vmely település határának földközösségben használt/élt része; parte de hotar aflată în folosinţă comună; in Feldgemeinschaft genutzter Teil der Flur irgendeiner Siedlung. *1603 k.:* Barmokis oda jart az falu hatarara tudom az kóz hatarra [UszT 16/65 Laurentius Theriek de Vdvarhely (60) vall.]. *1620/1754.* promiscue egyaránt fogták birni, és élni köz határokat [Fejér m.; Told. 22]. *1677:* A' Mely Faluk részekre szakadozva, és oszolva vadnak néhány Possessorok közöt, a' mint hogy némellyekben Fiscusnak, és egyéb Patronusoknak-is bizonyos rész portioja, és házhelyei vadnak, söt némellyek egy s' két ház helyeknek birásának alkalmatosságával feles embereket-is telepitnek a' Faluba, és mind arra nézve, s' azon kivül-is egyiránt akarják élni a Faluknak köz határit, a' nagyob részt biro Patronusokkal ... végeztetet, hogy az ollyan helyeken széna rétek, erdők, szánto földek, és egyéb haszon vételre valo pertinentiak, a' köz, és nyomásban lenni szokot határokon kivül, juxta quantitatem et numerum sessionum antiquarum osztassanak és birattassanak a' határok; és ki ki maga rata portiojával légyen contentus [AC 103-4]. *1780/1784:* Jobb kezeknek nékünk valo bé adásalkal (!) minket az irt Galambadi Köz hátáraknak fel osztásakra meg biráltanak

és árbitráltanak [Galambod MT; Told 29]. *1816:* Ezen falunak osztatlan kőz határai állának Orotvány szánto földekből, Kaszálokbol és Erdőkből [Tófva MT; BálLt 67].

4. két birtoktest közötti határvonal; hat, răzor, miezuină (între ogoare); Grenzlinie zwischen zwei Grundstücken. *1746:* a' Kűkűllőből ki szakadott ér viz a' kétt Méltoságos urak ... széna fűveinek egjbe follyo kőz határán folly le, szakasztott penig az Gróff Aszszony eő Nagjsága földéből azon ér viz a' felső partya felól az Groff ur eő Nagjsága széna fűvéből az az alsó partya felől, in eodem alveo mellyeket mostis mos [Dombó KK; JHb XIX/6]. *1775/1802:* az megirt Furka Peraalor nevezetű arkos helytől, vagy árok fötöl vitessék a meta és a köz határ a Burgyej szakaturája Irotvanynak ajján lévő meg keresztezett fákhaz [BSz; JHb LXVII/3. 145]. *1845:* tanáltatnak ugyan kűjjebb kövek és több fűszfák is a' két Birtok közti köz határon [Bodola Hsz; HSzjP Sztáncsuj Nika (70) vall.].

5. országhatár; graniţă, frontieră; Landesgrenze. *1755:* (A Lázár) Famillia Emberei a Molduvaiaktol soha se haboritattak edig nem is praetendáltatak mind hogy a Koszoru kő pataka tartatott a két ország közőt köz határnak [Gyszm; EHA].

köz-határbarázda két birtoktest közötti határmezsgye; hat, răzor, miezuină (între ogoare); Grenzrain zwischen zwei Grundstücken. *1769:* (A) Mikola részt biro ... Possessoratus Urak ezen réttye, és ă Kabos Farkas Ur 'e mellett lévő rettye közöt menyen le égy köz határ barázda [Apahida K; JHbK XLII/24].

közhatárjegy közös határjelzés; semn de hotar comun; gemeinsame Grenzmarkung. *1803:* Tudjae a' Tanu ... hogy ... Nemes Gyergyo szék Határaival conterminálando Toplitza vagy Topolotza nevű Falunak, Gyergyói (!) Remete és Gyitró nevezetű Faluk Határaival mitsoda nevezetű hellyeken rug öszve, mi nemű árkok vagy patakok, vagy akár minémű nevvel nevezett köz Határ Jegyek observaltatta(na)k eletöl fogva ...? [Born. XV. vk].

közhatár-osztály vmely település földközösségben használt/élt határrészének felosztása: împărţirea unei devălmăşii; Aufteilung des in Feldgemeinschaft genutzten Flurteils einer Siedlung. *1804:* szabadságáb(an) lévén mindenik Atyafinak és Compossessornak az osztatlan kóz földekből tettzése szerint foglalni, és azt tsak a közönséges köz Határ osztály által lehetvén regulázni, hogy ki mennyiben részesedjék [Marossztimre AF; DobLev. IV/878.3b].

közház testvérek közösen örökölt háza; casă moştenită de mai mulţi fraţi; gemeinsam geerbtes Haus der Geschwister. *1724:* Hivának minket ... Felső Sz: Mihály falván lako Nmzt(es) Csegezi Tar Tamás Ur(am) ... Csegezben[a] lako testver attyafiaival ... edgyűtt ... Csegezben ... Nehai edes Attyokrol ... maradot még ... osztozatlan köz házokhoz az végre: Hogy az ... eo kigmekre devenialt bonumokat ... osztanok fel, es kinek kinek illendo rata Portiojat Sequestralvan assignalnok [Asz; Borb. I. — [a]TA].

közhely 1. vmely településnek földközösségben használt/élt határrésze; parte din hotarul satului aflată în folosinţă comună; in Feldgemeinschaft genutzter Flurteil irgendeiner Siedlung. *1590:* Miuel ... vadnok Az falu hataran keőz erdeók es egieb keőz helyek ... teóruenj Zerint ... chak az eo portioiok szerint lehet reszek, mikeppen az Actornakis, minden hazokhoz [Usz; Eszt.]. *1694:* Hogy pedigh az határ(na)k osztasahoz közönsegesen nyultunk ... egy darabot köz hely(ne)k hadtak [Mezőméhes TA; WassLt]. *1735/1760:* az declaralando kőz hellyek osztattak és kinek kinek nyil vonással jutattak im ez szerint [Elekes AF; DobLev. I/164.1]. *1744:* A Ciko nevű hely pedig Falu köz helye lévén az egész Falu adta a' Pópának [Nagyalmás H; BK sub nro 181]. *1771:* végeztetett ... hogy ... mind a Falu mellett, mind másutt az határon, söt a' Falubanis ha mi találtatnék ollyan darab köz hely, mely most mérték alá nem ment volna, azokat se a possessorok, se a Lakosok, ad privatum usum fel ne fogják [Fejér m.; DobLev. II/128. 29a]. *1795:* a Dombi köz hellyek osztállyára a Tktes Vármegye kebeléből érdemes Co(mmi)ssarius Urak vagynak ki rendelve [Ádámos KK; JHb XX/18]. *1802:* Frater Antall és Vas Antall Urakis ... az határon lévő köz hellyeknek ... lejendő fel osztását nem ellenzik [Felőr SzD; BetLt 6]. *1826:* Ezen Kőz hely ökör tilalmasnak használtatik [Jákötelke K; EHA]. *1843:* a' Bözödi közönség szándekozván a' köz helyeket erdőket fel osztani s a ben valo Joszágokat felmérvén ... Bartha Mihály ... 30 □ ölet által ada ... Vass János ő kegyelmének [Bözöd U; Borb. II].

Szk: *marhalegelő/marhalegeltető ~. 1735/1760:* A Falu körül minden felöl lévő Pásintas helyek is ... ökör tilalmas, és egyéb marha legeltető köz hely végett, mind az Possessorok, az kösség szükségire indivise hagyattassanak [Elekes AF; DobLev. I/164.8]. *1774:* a' Falusiak ... köz és osztatlan Marhalegeltető hellye [A.füged TA; EHA]. *1830:* 1795-dik Esztendöben ... a Szöllös Völgy nevü helyben bizonyos Marha legelö köz hellyet Szöllönek fel fogtuk vala [Vécke U; EHA] ✱ *városi ~. 1844:* Városi köz helyből ki szakasztott út [Dés DLt 379]. *1846:* az úgy nevezett Kósáné Gödrében a' Szamos partyán lévő Városi köz füzes helly ... meg vísgálására ki rendeltetésünk következésében ... a' fel adott helynek Szinére ki Szálván ... az emlitett Gödörben lakozók ... a város köz hellyéből fel fogott foglalásának mekkoraságát, és határát igazán járják, és jeleilyék ki [Dés; EHA].

2. belsöség köztulajdonban lévő része; parte de intravilan aflată în folosinţă comună; in Gemeinbesitz befindlicher Teil eines Gewanns. *1793/1794:* vagyn(a)k még benn a' Faluban köz helyre épült egy néhány házatskák, vagy is Hurubátskák, mellyek hagyatnak a' Falu pásztorainak [M.bagó AF; DobLev. IV/739.22b].

3. két v. több birtokos/örökös osztatlan hagyott határrésze; parte de hotar nedivizat, aflată în posesiunea a doi sau mai mulţi proprietari/moştenitori; ungeteilt gelassener Flurteil zweier od. mehrerer Erben. *1753:* a' Szebeni Ország Uttól fogva a' Maros Ujvár felé menő ut hosszába a Patakig köz helly légyen, mind a' két fél egyaránsu Jussal birhassa, se kerteléssel, se árkolással semminemű praetextus alatt abból fel ne fogjon ... hanem mindenkor köz és szabad hellynek tartassék

[DobLev. I/299.1b gub.]. *1829:* Ami ezen Nyilaknak egyenlősittését illeti ... az érdeklett léjendő osztallyábol a Kőz hellyek(ne)k egyenlőképpen részesedjének viszont harom felé osztva [Nagylak AF; i.h. V/1150].

4. hivatalos hely; loc oficial; Amts/Dienststelle. *1565:* ennekem vigezesem volth tyweletek, hogy ha valamy dolog tórtinnek kyral Jobagia kózeth es vram jobagia kózeth ... hath Egy mas akaratyabol kőz helth valaztanak, es oth baratink altal meg latasúk [Sajó SzD; BesztLt 24 Horwath Lúkach Sayoy tyz tarto a Bezertzey Byraknak es tanachnak]. *1568:* Egi Jobbayat (!) foktanak meg ... azert myelye ezt the K ... erettwnk hog bachassa Kmed Ide keoz herre walahoa Tórűynre az dolgot my kezesegúnkre oda allatyúk a zaúatost [Galac BN; i.h. 51]. *1569:* ez w felsege jobagyanak Lazar Lwkacznak lopptak wolth keth wkreth el, mellyeth Kis demeteryben[a] talalth meg, es ebbenis Terwentis zolgalthathoth, deh ez w felsege jobagyanak az Terwen semmi keppen Nem theczeth hane(m) kewz helyre, Regenben wittę Azert kdet kerem kmed Bochassa kewz helyrę Mert az ember felette karos [Görgény MT; i.h. 71 G. Aknay Gorgény vára prov. a beszt-i főbíróhoz. — [a]BN]. *1573:* Monda feyerwary Ambrus ... ez Nemes haz Nem Akarom hogy Jtt Legyen az wallatas, Jer ki keoz helyre Bezelywnk Bathor ha kedwed wagyon az Bezedhez ... Mynket el hywa az Ghereb hazahoz de sem Almady Andras el nem Jeowe, sem az wayda Embery oda az keoz helyre az Ghereb hazahoz [Sófva (BN) körny.; RLt O.5]. *1588:* (Kopaczy Ferencz) ... Irt Sombori Lazlonak, Sombori vram keoz helyen vr mezeon[a] hagyoth helt az terwennak hogy fogot nepek lassanak teorwent benne [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall. — [a]Őrmezőn (Sz)]. *1617:* Azert az ki eben az haromfalu[a] kerti felől ualo uegezesb(en) pert jnditt, tehat köz hellien ugi mint Balintfaluan köz bironal jndicza [Msz; Törzs. — [a]Bálintfva, Madaras, Szentlászló, mindhárom MT-ban]. *1669:* Im az szakmári generál ... írásából, kivált a postscriptából is megláthatja, az velem talám szemben akarna lenni. Kegyelmedet azért kérem, tudja meg urunktól, hogy ha egy közhelyen szemben lehetek-e vele, ha ugyan kivánja? [TML IV, 568 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

5. vmely településs közhasználatú szabad helye/térsége; locuri libere de folos obştesc într-o aşezare; gemeinsam genutzte freie Stelle/Fläche irgendeiner Siedlung. *1734* az Strasálast Nemes Városunkb(an) fel kellett allittatnunk ugy-hogy minden nap egj étczakával ... őtt helyen ugymint a Piaczon, a Hidon, A Szamosujvár fele be jövő Kapunál, A Borsos Utczaj Kapunál és Akna felőll s Kodor felőll bé jövő kőz helynél tartoznak 10/10 Embert; egy helyre két két embert állitani [Dés; EHA]. *1776/1795:* Az Aszszu Cserefátis nemtsak fekvőt hanem fenn állotis hordják ki egy kőz helyre ... és a Falu ahová meg edgyezik betsű szerint adja oda [A.csernáton Hsz; SzékFt 29]. *1819:* a' ... kért kőz Helynek meg visgálására a' Nemes Esküttség ki menvén Határoztatott. Hogy a' millyen szélességű helyet a' Piatz szabad Helyéből ... kivánnak bé fogni, ugyan annyi szélességű Helyet, az Udvarokból a' Vartzagás Uttza felől szabadnak künn hagyván, a kértet azon kért punctumbol egyenesen vinni köteleztetnek [Ne; DobLev. V/1026]. *1825 k.:* minthogy uttza sorba a város díszére épittek ... az épittőknek jussa van Materiáléjit a Köz helljen tartani ezek el hányása ellen protestálok [Torda; TLt Közig. ir. 252/1825 mell.].

6. nyilvános hely; loc public; öffentliche Stelle. *1700:* az a. Cengeri Miklos ura(m) ... comprobalta hogy jo remenysegű leanyat Nemes Csengeri Boriczat az J. Nemz. Inczedi Istvan ura(m) Hazastarsa Jnczedi Christina Asz(szony) edgyűtis masutis, köz helyeken, piatczo(n), uttza(n), Szamoso(n), hazaknal illetlen es paraznasagott realis circumstantiakkal importalo bőcstelensegekkel diffamalta [Dés; Jk 316b].

7. *1677:* az Adó Szedők penig a' mennyiben lehet, köz és bátorságos helyen lako zálagos emberek legyenek [AC 71].

8. (az illetékes személyek számára) hozzáférhető hely; loc accesibil (pentru persoanele în cauză); zugängliche Stelle (für zuständige Personen). *1677:* A' Protocolumok a' Cáptalanokban bé-adattassanak. Pecsételni soha csak egy Cáptalan-is más Collegájának hire és praesentiája nélkűl ne mérészelyen; a' pecsét-is köz helyen, nem csak edgyiknél conservaltassék [AC 208].

9. kb. középütt hagyott térség; loc/spaţiu liber la mijloc; in der Mitte gelassener Raum. *1657:* midőn az generál Nigron[a] mellette lévő sok nagy emberekkel, officérekkel az szembenlételre az sáncból kijütt volna, az fejedelem[b] is sok színnéppel az hagyott közhelyre közelitettek volna [KemÖn. 46. — [a]Carafa. [b]Bethlen Gábor a Morva menti Hodolin vára ostromakor 1623-ban].

közhír 1. köz/szóbeszéd; vorbărie, zvon; Gerede. *1562:* 1490 esztendőben Mátyás király meghal Bécsben ... kiről azt mondották némelyek, hogy mikoron Bécsben beteg lett volna, az urak toltak volna egy hegyes tört által a derekába fel, de ez csak közhír [ETA I, 10 BS]. *1573:* Hegedws Georgy, Kalara Hegedws Matene, Agota hegedus gĕrne (!) ... egi arant vallyak hogy sennyt (!) Nem lattak se(m) hallottak kerestury peter vagdalasa feleol Azoktwl kyk Mywelltek volna, hanem egieb keoz hirt hallotak [Kv; TJk III/3.64]. *1583:* Barbara Vas Georgne vallia az keóz hirt ... Ezt Addallia, Ez Minap Valek feyerwarra , Es ot ket Deaktol hallam hogy hia volt egzer eoket ez Gergel kowachne hozzaia vachorara [Kv; TJk IV/1.152]. *1676:* Annyi a sok közhir itt, hogy el nem tudunk igazodni köztök [TML VII, 202 Daczo János Teleki Mihályhoz Fog-ból]. *1844:* Én senkit bizonyoson nem tudok, Köz hirböl, nevezetesen a miolta a' Nyomozások meg indultak eleget hallattam, de azok mind csak hallamások [Bágyon TA; KLev. Vásárhelyi Sámuel (25) vall.]. — L. még VKp 85.

Szk: *~ben forog* szóbeszéd tárgyát képezi. *1855:* köz hirben forgott, hogy Szászfalvi Miklos Anna, a Tekintetes Kispál Károly urfi főző szolgáloja Uzoni Kitsi Mihály ifju legénytől ... terűhbe esett volna [Uzon Hsz; Kp V Toth András (22) vall.] ✱ *~ben hall (beszélni/zúgatni vmit).* *1767:* beszélleni közhírben hallottam, hogy ... Pap Miklos nevű Tisztartaját az Allföldre Atyim Avráham, és Luka Onutz kalauzolták volna le [Dupapiátra H; TKhf Lupás Adám (18) jb vall.]. *1769:* hallattam kőz hirben hogj az Utrizált személyek parázna, és káramkado életűek volnának [Bukuresd H; Ks]. *1777:* Halottam közhirbe zugatni hogj itt a Szamos mellett egj kutnál ér öszve az Utrizált két Falu határa [Hosszúrév SzD; JHbK I.VIII/28]. *1783:* Köz hirben hallom beszélleni hogy Nanya Makavéj által Károsodtak volna el a

mult ősszel ... Blága Györgynek Blaga Thodornak, és Pastyinának Lovai [Faragó K; GyL. Oprika Lup (60) jb vall.] ✱ *~ből beszél. 1804:* a' régicktől értettem, és mais kőz hirből beszéllik [Makfva MT; DLev. 5] ✱ *~ből hall. 1760:* Azt pedig kőz hirből hallottam hogy ... manumittálná eő Nga[a] [Nyárádtő MT; TSb 26. — [a]A szóban forgó jb-ot]. *1772:* Kőz hirbőlis igen, de tulajdon magától Kindgje Todortolis hallottam, hogj néki pénzt igirt, s két Márjást adottis ... eő Nsga [Ádámos KK; JHb LXVII/2.342]. *1810:* Tsak kőz hirből hallottam, hogy Blós Mihaila részegen, a háza Népe ellen valo haragjában, a' maga Házát üszeggel meg akarta volna gyujtani [Görgénysztimre MT; Born. G. XIV. 1 Pap Danyila (43) vall.] ✱ *~ből tud vmit. 1843:* Közhirből tudom, miszerént Varga Katalinnak olyan egyezése lenne a három faluk közönségeivel, hogy ha állított kiváltságuk helyreállítását megnyerheti, akkor kapjon minden háztól egy-egy pengő forintot [VKp 86] ✱ *~ből vall. 1820:* Kőz hirből vallani semmit sem szeretem, bizonyost pedig nem tudok [Várfva TA; JHb 48 id. Pálffi Tamás (57) ns armalista vall.] ✱ *~rel hall. 1574:* Imre deakne keoz hirrel hallotta hogi vicey Ianos Zilagine es Balasy Ianos valaki Ladaiat Meg Nitotak volna [Kv; TJk III/3.394]. *1585:* Rosa Zacharias Schemlingne ... keoz hirrel ezt hallotta, hogy ... ment a' legeny chakannial Az Azzonra, es vgy teorte le az kariath [Kv; TJk IV/1.470]. *1638:* En egjebet soha nem hallotta(m) Kallai Gjurkahoz, hanem hallotta(m) Czak keöz hirrel hogy lopassal elne [Mv; MvLt 291.127b] ✱ *~rel jő vki fülébe. 1677:* Nekem arról sem írt, sem izent senki, hanem közhírrel jő fülemben, hogy ... igazitásban vétetődnek a rabok állapotja [TML VII, 342 Bethlen János Teleki Mihályhoz] ✱ *~rel mond. 1655:* a rút támadásnak én semmi bizonyos nagy fundamentumát nem hallom egyebet, hanem mondják köz hírrel hogy német practica lett volna [ETA I, 159 NSz] ✱ *~ül beszél. 1662:* Közhírűl beszélik az emberek, kiváltképpen Huszton sűrűn hirdetik az békességet [TML II, 330 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. *1742:* Köz hirül beszélik, hogy az ország Gyűlése el oszlanék [ApLt 4 Zalányi Apor János Apor Péterhez] ✱ *~ül hall. 1767:* Vonya Szimion ... Fiával Demmeterrel ā mint köz hirrűl halóttuk Brassó felé szöktek [F.gezés NK; Berz. 3. 7. C. 6].

2. *~ré tett* nyilvánossága hozott; adus la cunoştinţa publicului; an/in die Öffentlichkeit gebracht. *1837:* azt állítja az árendátor Kasza István: valameddig az esküttség ki nem vizsgálja a közhírré tett hibákat, mindaddig nem fizetné bé az árendát commonitásunk kasszájában [Jenőfva Cs; RSzF 132].

közhírű kb. közhitelű; autentic; glaubwürdig, verbürgt. *1597:* perelttе(m) egi hagimasy Jobagiertt, Chyaki Jstwan Tiztartoyawal, wittem keoz herw byzonsagokatt, es Zolga Birakat keolttette(m) azokra p(er) f — d 92 [Kv; Szám. 7/VIII. 24 Altzner Georgy reg. Steffen Lüsten kezével].

közhitelesség hitelesség; autenticitate; Aussagewert. *1845:* R. Tab. Cancellista Heves Mihály e' városbani birtokosságároli kőz hitelű bizonyitványt kiadni leg kevésbe sem kételkedünk (így!) — a' mint hogy ezennel szokott köz hitelesség alatt kiis adjuk [Ne; DobLev. V/1253 Horváth István városi aljegyző kezével].

közhitelű hiteles; autentic; beglaubigt, authentisch. *1845:* Brassoban Normalis rajz mester Szakáts Josef mentséges Nemessi származásárol köz hitelű bizonyitványt kérvén adattatni ... adassék ki a' kért bizonyitvány [Usz; UszLt XI. 85/6. 31].

közhivatali állami hivatali; public, de stat; von öffentlichem Amt. *1843:* Biztosságunk be panaszoltatott Szabo János ... a közhivatali szolga meg kinzásáért, 's élete el oltására törekedeséért ... közkereset ala vetendőnek véli [Dés; DLt 586.27].

közi szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *két víz ~* két folyóvíz között levő; situat între două ape; zwischen zwei Flußwassern befindlich. *1768:* Kolozsvári Két Viz kőzi Majar-béli házakban tsinált két kemenczék és két kürtök tsinálásáért ... fizettem Hf 5 Dr 96 [DobLev. II/190.21b].

közibe, köziben I. *hsz* tbsz-ú szr-os alakokban is; şi cu sufixe personale la plural; auch in Formen mit Personalendungen im Plural: **1.** közben-közben, közötte; printre ele; dazwischen. *1761:* Egy Szép Győngyel, Pésma Klárissal, Boglárokkal bőven kőziben gazdagon Győngyel őszve fűzett őv, kiis vékony Embert három rendel bé ér [Nsz; Ks 73/55].

E címszó adalékai közül csak e kijegyzésben van *hol?* kérdésre felelő határozószó, a többiben az ide tartozó határozószó kérdőszava: *hová?* A TESz *köz* al. adatolásában különválasztja a kétféle határozószót, magunk — az adatolásbeli egyenlőtlenség láttán — annál is inkább nem láttuk értelmét a különválasztásnak, mert adalékainkban szeszélyesen keveredik a gyakoribb *közibe* forma a ritkább *közibe* alakkal annak ellenére hogy az itt említett egyetlen egyen kívül — a határozószó mindig *hová?* kérdésre felel. — Megjegyzendő, hogy a gyűjtő annak idején a levéltári szövegekben a ragvégi rövidítésjellel jelentkező határozószó végződését *-b(en)* alakban oldotta fel, mert a rag végén a rövidítésjel a régiségben *-an, -en, -on, -ön* betűcsoportot helyettesít.

2. közéje, közötte levő helyre; între ele; zwischenhinein. *1591:* valamy faragot kewet wiznek Deesre hozattam zalmat hogy kezykbe Rokyak [Kv; Szám. 5/I. 29]. *1668:* kérem, csinálja egy fasciculusban az leveleket és az enyémet is közikben [TML IV, 394 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1787:* kaszalo kis keskenyen kőzib(en) rugo Rétecskéje [Désakna; Hr 1/22].

Szk: *~ veszi magát. 1796:* keresztűl valo mélly baráz-dákot ásattam, sőt nagy Gödrőkőt is tsináltattam, mellyeket alol kővel, hogy a víz kőzibe vegye magát, fennebb ló trágyával (s.v.) ... rakattattam meg [Kv; KvLt Prot. oec.-pol. III/3. 359 Sikó István kérelme].

3. belé(je), vmihez hozzá; în/la aceasta; hinein, dazu. *1569 k.:* Ha akarod Az Cristalt vag Achelt lagytany, vegy az rothat fannak az hammat es oltatlan Mezet, Egik anne legien, Mint az Masik, es tölch vizet kwziben es had keet orayg forrany, es zwrd le az vizet egy fazekban ruha altal, Ted bele az Achelt az vizben, Az kit Meg akarz lagytany [Nsz; MKsz 1896.357]. *1736 u.:* égettbort töltvén tálban, azt megmézezték, egy vagy két fügét vagy egynehány szem malozsaszőllőt tettek köziben, meggyűjtották az égettbort, s úgy keverték tálban kalánnal, azután megoltván az tüzet, azt itták s az fügét utána ették [MetTrCs 449]. *1834:* az olyan Buza is, melyben 2 harmad rész Buza, két háromszori vetés után nagyon el rososodik, ugy hogy ha Buzát nem elegyit közibe utob tsak imit amat marad benne Buza [Sajókeresztúr SzD, Born. F. IIg Benő Jozsef számadó lev.].

4. emberek/állatok csoportjába/tömegébe, közéjük; în grupul oamenilor/animalelor, între ei/ele; in die Gruppe/Masse der Menschen/Tiere. *1567:* cheryny istvan ... azt Jrta Nekeonk hogy Ne siesseonk Addeg az dologban ... Myg Eo maga Kezynkbe Nem Jeoheth [Besenyő BN; BesztLt 16 Nic. Thomory a beszt-i bíróhoz és az esküdtekhez]. *1579:* Megh ertettek eo kegmek Az Zeochy Imrehne Jelentesset az haz felöl kit Akarna Nemes Ember kezebe eorök Arrw keppe(n) eyteny ... lattyak eo kegmek My nemó gonoz zokas leo közwnkbe effele hazaknak el keotessebol [Kv; TanJk V/3.199b]. *1631:* az mint eözue czoportoztanak vala ot az emberek ... keözikben futamodek | enis ki menek keözikbe(n) az nagj zajra, hogj nezem my dologh [Mv; MvLt 290. 244b, 245a]. *1677:* O Thordai embert közikben bé-ne fogadgyanak[a][AC 141. — [a]Az újtordaiak]. *1696:* annak utan(n)a egy üdő el telve ... visza iöve ide Gyergyoba közinkbe [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 68]. *1717:* tudosiceson a marhák mi álapotb(a) vannak, és ha nem eset é közib(e) a dög [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. *1784:* az spion a' kit a' Mlgs Groff Torötzkai Sigmond Ur provisora közzijekben[a] a' végre botsátott volt, hogy a' dolgot meg circálván annak valoságárol bizonyos választ hozzon, elöttünk olly relatiot tettek[b] [Torockó; TLev. 4/12. — [a]A felkelők közé. [b]Köv a részl.]. *1791:* vasárnap szerentsétlenül járt egj Dám vad egj kutya bé szökvén közikbe olly sebessen szaladot hogj ... ugj meg ütközött egjik hogj mingjárt el terült [Királyhalma NK; Ks Jenei Dániel lev.].

Szk: ~ *áll. 1705:* mentették magukat, hogy nem akaratjok szerint löttenek kurucokká, hanem elfogták öket és osztán kintelenségből kellett közikbe állniok [WIN I, 506] ✱ ~ *beíratja magát. 1653:* Vala városunkban egy Kovács János nevü katona ember, a kinek Báthori Gábor adott hadnagyságot, s arról levelet: hogy hadat gyüjtsön ... És igy vöm magamat, s három lóra jó szerszámmal felkészülek ... és béíratám magamat közikbe [ETA I, 106 NSz] ✱ ~ *elegyedik. 1823–1830:* Én pedig az öcsémet tartoztattam, s küzdöttem vele, hogy ne elegyedjék közikbe[a] [FogE 264. — [a]A verekedők tömegébe] ✱ ~ *elegyíti magát. 1742:* a Fatens, kevés Juhocskaja Lévén közikb(en) sem egyelitette magát [Kovácskápolnok Szt; TKhf Dancs Adám (30) vall.] ✱ ~ *menetel. 1657:* kévánák közikben menetelemet [KemÖn. 177] ✱ ~ *száll* közéjük (le)telepedik/telepszik. *1578:* mostanis kerik eo kegmet biro vramat hogy ... obstalna, hogy Nemes ember keozwnkbe ne zallna [Kv; TanJk V/3.169a]. *1612:* Varosúnknak szabadsagj azt nem szenüedhetik. Mert Fged keritett kolczos Varosanak nagy romlassara volna. Hogy oly Nemes Ember közünkben lakoúl szallana, ki az Varossi emberrel valo egyenlo terhe visselestöl, szabados legyen [Kv; PLPr 23] ✱ ~ *származik* 'ua'. *1793:* a Néhai Sorbán Márton Gentsröl származatt vala ide közinkbe Fiaval Sorbán Péterrel [Kémer Sz; TKhf 13/34 St. Dombi (60) zs vall.] ✱ ~ *vesz* maguk közé befogad: *1602:* Zakal Janos ... vallia ... Tarsul voltanak Balogh Mihaly Tothazy Istwannal, megh Berzethe mihaltis keozykbe veottek vala [Kv; TJk VI/1.614]. *1629:* Keopeczi Daniel ... Nyireo Ferenczel tarsalkodot eozue, en mondek neky vegyetek engemis keozitekb(e), mosolyga, aual el valank [Kv; TJk VII/3. 107]. *1744:* Köpeczi Balás Istvánnal én voltam Követtségre az Adozo Rend akarattyábol négy renden. Háromszéki Emberekis voltanak ott az Adozok részéröl ... ă Háromszékiek bennünket azon únszoltanak, hogj közünkben vegyük, s edgyütt munkálkodgyunk [Köpec Hsz; INyR 46–7 Bocz Bálint (60) vall.].

Sz. *1666:* Keczeli Gergely ma érkezék meg Patakról: beszéli, hogy az ördögök közikben konkolt hintettek [TML III, 560 Ebeni István Teleki Mihályhoz].

5. egymással ellentétben álló felek közé; între părţile opozante; zwischen/unter die miteinander im Gegensatz stehenden Parteien. **Szk:** ~ *áll* közbeavatkozik/lép. *1568:* hamis hitonek monda eotues gergel, es ezen kozbe az Ceh kozikbe alla és meg bekeltete oket egmast meg kovetek [Kv; TJk III/1.179]. *1644:* Hogj Janos deakal Zeocz Mathe vezekedik vala az Adossagh feleol, Keobleós Martha Ala keözikben, s kezes lén Ianos deaknak [Mv; MvLt 291.428a]. *1765:* mikor Paszaroly Lapadátot Grék Kosztántin verte ... válosztottam öket s közikben állattam [Marosbogát TA; Mk V. V/97] ✱ ~ *megy. 1573:* Orsolia Kerekes Lwkachne Azt vallia, hogy ... Az Anyam az keozbe wthy volt Eoklewel, Eo azt Latwan keozykbe Ment es ely valaztotta egimestul eoket [Kv; TJk III/3.149]. *1744:* közékb(en) menek, es ... pirongatván miert tepelodnek el valasztám öket [Besenyő AF; Told. 3] ✱ ~ *szól. 1573:* Eoket Benedek Kowach kerte volt hogi az Mynemw haborwsaga esset volt Chirka Matiassal Bekesegre zerzenek keoztek, Eok ely Indwltattak benne es addig zoltak keozykbe hogi Bekesegre Inditottak eoket [Kv; TJk III/3.227]. *1580:* keet fel dolgat meg ertven kozikbe zolank es Illien keppen alkotok meg oket [Dálnok Hsz; HSzjP]. *1626:* Akkoron egynehanyan kezeökben zoluan megh alkotak eökeöt illyen okon [A.csernáton Hsz; LLt]. *1638:* My Felwl megh irt nemes emberek keözikben szolank igj alkottok megh abbol az fogadasbol [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 158]. *1804:* én nem szollok közitekbe mivel én nem birok vélle [M.fráta K; Klev.] ✱ *kötelet/vinkulumot vet* ~. *1568:* Joannes kenez ... fass(us) est, hogy az mely dolgok volt az haborusag es vereseg felol az (!) vegbe vittwk vala, es valaky Inditana (így!) 20 forint kotelet vetettwnk kozikbe | Valen(tinus) Takacs Joann(em) Nag' ... fassi sunt ... hogy eok vetettek kotelet kozikbe ket vtal, de melik torte meg ne(m) tugyak [Kv; TJk III/1. 181, 225]. *1631:* Ennek[a] penigh nagiob ereossegere es megh maradasara uetenk keozikbe f(loren)j 50 uinculomat [Szentgyörgy Cs; IB. — [a]Az egyességnek]. *1680:* keozikbe vetettünk Százarany forint keotelet [Vágás U; Pf].

6. vki részére, neki; pentru cineva; für jn. *1609:* El vegezuen az kazalast es giwtest ... Cipot 100 oztotta(m) keozikbe [Kv; Szám. 12b/IV. 416]. *1614:* Hust penig úgy vasarolyon ... hogy egy hettre mindenkor kett kett pfont essek egy egy szegenyre ... És úgy oszsza közikben[a] [Kv; AggmLt A. 83. — [a]Az ispotálybeli szegényeknek]. *1632:* Korcziomara elein két hordo bortt attak keözikben, az harmadik(na)k az arrat szaraz korcziomaiul exigaltak raitok [Grid F; UC 14/38.4–5]. *1653:* Gyapjakatis az régj mod szerint oszanak közikben [Cege SzD; WassLt] | A székelyeknek Báthori a császár puskáit ... mind oda közikbe osztá, és igen szép hadat épitte belöllek [ETA I, 44 NSz].

Szk: ~ *bocsát. 1591:* Az Eositeol marat Eoreokseget ne(m) tartozik keozikbe(n) bochiatany [UszT] ✱ ~ *száll* részibe/neki jut. *1606:* Bizonicha azt ... hogy

chiak az negied rezbúl elegitette ki ... De az mely resz az Antalfj Janosne reszi keózekbe zallot Abbul ne(m) elegitettęk, mely keozekbe zalott [i.h. 20/54] ✱ ~ *oszol.* *1507:* hagyom az En felesegem⟨nek⟩ az Bozy tot mynd az malomal egyetembe ... holta utan az harom germeket zaz foryntal Elegycek meg es ozolyon kozykben [NyIrK VI, 186 Cheh Istvan végr.].

II. *nu* **1.** vmi között; între ...; zwischen etw. *1764:* kérdém hogy mi az oka, Molam Mesturam hogy a Sákom most nem ollyan tele mint mikor ide hoztam; arra felele mondván a kéreg közib(en) maradatt [Kóród KK; Ks 19/I. 6].

2. vmely helyre/térségbe; între ..., în spaţiul respectiv; auf/in irgendeinen Platz/irgendeine Stelle/Fläche. *1578:* meg epytessek vellek ... az vtokat miert hogy az zoleo keozybe Imar zekerrel sem mehetnek hane(m) Nagy kerwlessel [Kv; TanJk V/3.169a]. *1580:* Az my az vassarbyraknak Instructioiat nczy ... zereda napp es chiòterteken ... idege(n) embert ... az Buza keozybe[a] ne hagion be menny hane(m) ki kwlgie onnet | az wyznek mind a' ket partyat a' hun zwksegh leze(n) chynaltassak megh vagy bastiakkal vagy gatokkal vagy bakokkal a mint Iobba(n) lehet hogy az Maiorok keozybe valo vt mind ket felöl megh epwllie(n) [Kv; i.h. 222, 231a. — [a]A búzasorba/piacra]. *1596:* Hogi az Scolaban a' Cloacanak nagi gonoz zagat hogi az kamarak kezibe ne zeledeznek preuenialny akartak volna [Kv; Szám. 7/II. 21].

3. vmik közötti térbe; în spaţiul dintre ...; im Zwischenraum. *1676:* Ezen megh irt jstallobol fogva az vetemenyes kert altal vagion rekesztve az udvaartul sasak köziben bornabol fel rokott jo sendelyis palankkal [Sárkány F; UF II, 755]. *1732:* a Majorság oll ... Cserefa talpakb(an) veset Sas fak köziben veszszövel font [Nagyida K; Told. 11/70] | Mely kapura véggel nyulik az már meg hanyatlott ágasok közib(en) sövényből valo agyagal tapasztott oldalu ház [Nagyiklód SzD; i.h. 11/67] | A föld pintze, az egész ház alatt hoszszan és keresztül, Csere talpakban vésett, sassok köziben, Csere deszkából ki rakott [Szászsztjakab SzD; TSb 51]. *1774:* harom faragatt ablak kövek közziben vágatott ablakai vadnak [T; CU].

4. vmibe bele; (înăuntru) în ceva; in etw. hinein. *1587:* Az Kemence feneket hogy vyolan megh wertek ... Veottem egy Keo Sooth az Agyagh keoziben d 3 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 7]. *1662:* a nagy sok tüzes szerszám, por, salétrom, kénkő, tüzes materiák között, mellyet ott benn meggyújtván, annak szikrája talált egy hordó befedetlen por közibe esni [SKr 602].

5. vkik/vmik csoportjába/tömegébe, vkik/vmik közé; între ...; unter die Gruppe/Masse irgendwelcher Personen/Sachen. *1570:* egy falka Menes 10 Menth oda, es az Myhal lowa ely zakaztota Magat az kacholak keozybe ment [Kv; TJk III/2.190]. *1573:* Vadalma gergel Azt vallia ... latta hogy ez Mihalfy peter ... Azon Merteket Esmet meg teoltetet (!) Borral Es ket aztal Nepe keozibe Eöntette [Kv; TJk III/3.202]. *1574:* (A tehén) az Bwzara zokot volt hogi eginehanzor kellet altal gazolny az Zamoson vgi haytotta az chorda keozibe [Kv; i.h. 394d]. *1592:* Felek Nem Zamlaltatik az teöb ado fizeteo Orzagbely faluk keöziben | Felek fundalasat az Wt eorizetiert, paranczolta Lajos kiraly a' Coloswariaknak ... hogy soha ... Orzagh Adaiaban reszes ne legien ... az Orszagh falwj keozibe Ne zamlaltathassek [Kv; DiósyInd. 28, 56]. *1632:* En Vram ... bechiuletes feö emberek keziben szamlaltam kdet mindenkor [Kv; Ks 41. D. 21 Ladislaus Bornemisza lev.]. *1635:* eő kegielmek köziben szemelyunk szerent valo jövetelünkeőt nem szantuk [Kvh; BLt]. *1681:* Vizi Malom ... Ebben lévő mostani molnárt, méltán ā Lopo Juhaszok és diszno Pasztorok köziben számlálhatni [Hátszeg; VhU 603].

Szk: *katonák ~ megy* katonának áll. *1730:* azt is mondotta, hogj mihelt le rakja az adosságot Kocis Mihálj, mindgyárt az katonák közibe a Pivoda sergibe megyen [LLt Gabriel Kozma de Gyergyo Sz. Miklos (26) jb vall.] ✱ *ország ~ hivatik* országgyűlés elé megidéztetik. *1659:* Talán még Kegyelmed itt létében tudhatja, mint jára Diószegi. Az ország közekbe hivatván, minden leveleket elvettek tőle és az fejedelemnek szólókat felküldvén, a többit az tanácsurakat is alahivatván, az ország előtt elolvasták és valakiknek irtanak ... igen nagy suspicio vagyon reájok [TML I, 40 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz] ✱ *ország ~ megy* országgyűlésre megy. *1590:* ne(m) illendeo Coloswary Bironak hywatla(n) orzagh keozibe Mennj [Kv; TanJk I/1. 141] ✱ *ország ~ ró* országos adófizetők közé sorol. *1578:* wegezte eo kegmek eztis hogy Miert az Espotal iozagat orzagh keozybe rotak, az kiralne Azzony[a] penigh minden fele rowastul adozastul eximalta es szabadossa teotte, hogy Byro vram eo kegme az lewelet vinne ala, es eo Nagawal Confirmaltatna meg [Kv; i.h. V/3.170b. — [a]Izabella, Szapolyai János felesége] ✱ *a város ~ esküdtetik* a város polgárai közé eskettetik. *1588:* Giulay Janos illie(n) valazt teót, hogy sem ez varosban, sem masut az Coloswary ember ellen az eo Nemessegewel Nem ęl ... es varossy ember kyweol valok keózt Akaria Nemesseget ereoben tartany, Es ekeppen eskwttetet az varos keozibe, az Zaz embersegre [Kv; i.h. I/1. 92] ✱ *a város ~ megesküdik* a város polgárai közé felesküszik. *1595:* Biro vram ... publicalia eo kgme, hogy minden Ceh Ceh lewele rendtartasa veztese alatt vgy vegie(n) be az keozteok valo Iffiusagban, kik megh hazasottak hogy elseoben Az varos keozibe meg eskeggiek es magat be Irassa[a] [Kv; i.h. 251. — [a]A város Polgárkönyvébe] ✱ *vkik ~ lát* felügyel vkikre, ellenőriz vkiket. *1590:* Nyreo Marton, es Stamp Janos, zabad akarattiok zerent io kedwekbeol fel Weottek a' munkat, hogy Az Aratok keozibe latnak, ot foroghnak vigiaznak [Kv; i.h. 145].

6. *vkik ~ szól* békítőleg beleavatkozik vkik közötti vitába; a interveni împăciuitor în discuţie; sich in den Streit etlicher Personen vermittelnd/Frieden stiftend (hin)einmischen/dreinmengen. *1620:* De hogy nagiob dissensio perpatvarkodas eo kgeek keoziben ne Jcoiön, Egy massal beszeluen szolank eo kgeek keóziben hogi ne perlekednenek hanem bekellenenek megh Eö kgeek [Berz. 15. XXXIX/6]. *1657:* Igi azert eó kglmek közik-b(en) szoluan igi alkotok megh eókót [Madaras Cs; LLt Fasc. 157]. *1750:* Látván az ő kegjelmek között Valo lidigatiot (!), ő kgjlmek közikben Szolvan, meg akarván egjeztetni [Etéd U; NkF].

◇ **Szk:** *falu ~ bocsát* a falu köztulajdonába enged; a ceda satului; in Gemeinbesitz des Dorfes (über)lassen. *1591:* Az mikeppen az falu Bwr fia Janostul kiuánniák volt mind az Eosteol marat Nylat s mind penig az eo maga Nilat kit az ado rendeles vta(n) attak neky. Az Eositeol marat Eoreokseget ne(m) tartozik keozikbe(n) bo-

chiatany hane(m) Az kit eo maganak adot az falw az nilat Azt az falunak keozibe(n) bochiassa az adois az falu keozibe(n) szal ha az nilat keozibe(n) bochiatia [UszT] ✱ *város ~ bocsát* a város köztulajdonába enged; a ceda oraşului; in Gemeinbesitz der Stadt (über)lassen. *1589:* Tudom aztis hogy Zabo Istvan az cziczerben valo feoldett varas keoziben bocziata ; Zabo Thamas ... az Botosban egy darabott ortott vala, de az varos keoziben boczata [Szu; UszT] ✱ *város ~ szolgál* városi közszolgálatot teljesít; a avea serviciu public la oraş; städtischen öffentlichen Dienst leisten. *1594:* Erreolis megh fenychek valoba Zent palit, hogy Jo Gondviseleo embert tarchion a' haznal hogy vigiazzon zolgallion az varos keozibe, mert ha mj teortenik vezedelem, eo lezen oka, eo zenwedj a' karatis [Kv; TanJk I/1.231].

III. ik-szerűen; ca prefix verbal; als Verb(al)präfix: ~ *elegyít* közévegyít; a amesteca cu ceva; hinein/dareinmischen. *1643:* Pasztor Istvan, es Fejervari Istvanné Bonczidan[a] Barmot vöttek es haza haytvan, Csinadi Gyurkais 3 barmát köziben elegyitette [Kv; MészCLev. — [a]K] ✱ ~ *elegyíthet* közévegyíthet; a putea amesteca cu ceva; hinein/dareinmischen können. *1823-1830:* (Albisi Bod Sámuelt) papnak tették ... sok prédikációt tudott, mert az apja is pap volt, s attól kapott. Idővel osztán ő is elegyíthetett közibe anekdotákat, meséket [FogE 153] ✱ ~ *rak* közéhelyez; a pune/aşeza între ele; dazwischensetzen/legen. *1620:* Boer Peter pedig odah fat hordatuan ... a mi iot ualazthattak az faiban közibe raktak [Récse F; Szád. Reczey Stan Goczul colonus principis (95) vall.] ✱ ~ *tesz* közévegyít; a amesteca cu ceva; hineinmischen. *1715:* Fokadék ellen. Lencsét és meg hámozott almát erőssen őszve kel főzni és szitán által verni Fa olajat kőzib(e) tenni, hogy mint valami hig ir ollyan legyen azzal kell kenegetni [Szuszia H; Kf].

közidő 1. vmely kőzbeeső időszak; perioadă intermediară; Zwischenzeit. *1585:* Az Jskola Mesternek ... tőlt vala ky az fel Eztendö az mesterségbe(n) Zent Andras napyan addyg meg fyzette(m) ... Az vtan Zolgalt az mestersegbe(n) 1585 Eztendöbennys Martiusnak 5 Napyayg ez az köz Jdö tezen Zent Andras naptol fogua 12 hetet erre kellene fyzetny 25 foryntot [Kv; Szám. 3/XXII. 81]. *1740:* Mikor Nms Várasunk tagjai kozzül valaki Lova után küld, azon Lovakat meg-fogni 's fogatni tartozik minden nap ordinarie kettzer reggel és Dellyest; extraordinarie pedig, kivált Nms Várasunk közönséges dolgára menendö atyánkfia Lovait, köz idob(en) is meg fogni 's fogatni tartozik [Dés; Jk 534b-5a]. *1847:* Tisztán meghatározni nem tudom, azonban úgy emlékszem, hogy a köz időt Bécsbe és többnyire Pesten töltöttem el [VKp 167].

2. ~*ben* időközben; între timp, în răstimp; inzwischen. *1811:* kivánom 's óhajtom ... Hogy mikor Testemtől Lelkem butsut vészen, Ama köz időbe, Itélet napjáig ... Lelkemnek e' légyen a' rendes munkája: Lebegjen elötte Nagyságod'[a] formája; Nagyságoddal való létibe vigadjék, És Arokalyával foglalatoskodjék [ÁrÉ 183. — [a]Gr. Bethlen János]. *1834:* az Alperesek által erövel elfoglalt Helly ... a köz Idöbe elvett haszonnak megfordittásával a' Felperesi résznek viszsza itéltetik [Asz; Borb. I] ; Az Uj papnak bé állitásával ... az Esperes v(agy) képe irjon bé a' matriculában minden actusokat — melyek a köz-idöben vitettek végben [Nagykapus K; RAk 7].

3. ~ *korban* kb. békés időben; în timp de pace; in Friedenszeit. *1629:* szükségnek, szorulásnak idején egy főember tisztességesen elfér benne[a] és egyéb közidő korban is eltarthatja javait benne [BTN[2] 421. — [a]A mv-i belső városi házban].

közigazgatás 1. administraţie publică; Verwaltung. *1847:* Vádoltatik valló, hogy ... a közigazgatásba befolyást gyakorlólag azt rendelte, hogy a királyi adóbeli accrescentionalis pénz ne az illető falubíráknak, hanem egy Bogya Gyorgy nevűnek adassék [VKp 175–6]. *1852:* ha a' mező gazdaság a' közigazgatás által még anyira sem támogattatik hogy pénzünk után munkás kezeket kapjunk, nem csak egyéni, de országos kár és elszegénydés következik belölle [Nagylak AF; DobLev. V/1352 Dobolyi Bálint nyil.]. — L. még VKp 124.

Szk: *polgári ~. 1848:* A 4. kérdőpont[a] intézve volt Varga Katának a polgári közigazgatás ellen s a falusbirótól kezdve fel a legfelsőbb hivatalnokig tett kitörései, bujtogatásai becsmérlései kivilágositttatására [VKp 295. — [a]Értsd: a vk 4. pontja].

2. ~ *rendin* hivatalos (közigazgatási) úton; pe cale oficială/administrativă; auf amtlichem (administrativem) Weg(e). *1816:* az Exponens Rész, a Tktetes Tisztségre be adatt Instantiaja által a kőz Igazgatás rendin kivánta a Tkts Urak(na)k és Kigjelmetek(ne)k Törvéntelen tselekedeteket meg Zabolaztatni [Asz; Borb. II Rákosi Borbélly János, a szék assz. kezével.].

közigazgatási administrativ; administrativ, verwaltungsmäßig. *1843:* Varga Katalinának, ki egy esméretlen kóborló asszony, törvénygyakorlati esmérettel nem bír s a közigazgatási dolgok folytatásával esmeretes nem lehet, szállást adni senki ne merészeljen [VKp 120].

Szk: ~ *hatóság. 1843:* Felvilágositttatott a közönség az iránt is, hogy ha valami megterheltetése vagy igazságos követelése van, járuljon mind a kamarai, mind a közigazgatási hatóságokhoz illedelemmel és bizodalommal [VKp 119] ✱ ~ *tiszt* közigazgatási tisztviselő. *1843:* Azon állitásokra nézve a kérelmeseknek, miszerént azt követelik, hogy az örökségeikből elvétetett volna, azt ajánlották a kamarai tisztek, hogy akitől valami elvétetett volna, az jelentse magát akár a közigazgatási, akár a kamarai tiszteknél, és akkor meg fog nézettetni a conscriptio, és ha állitása igaz lesz, vagy visszakapja, vagy más fog adattatni helyette [VKp 137].

közigazság általános igazság; adevăr general recunoscut; allgemeine Wahrheit. *1657:* Mi azért ez rendeléseket és törvényeket, mint a mellyek sem a közigassággal, sem az ország törvényével semmiben nem ellenkeznek ... mind egészen s mind penig minden tzikkelyében, rekesztékiben, helyén hadgyuk javaljúk és meg erösityük [UF II, 189]. *1676:* kérem bizodalmason, Uram, Kegyelmedet, ha Isten Kegyelmeteket tanácsi rendűl egyben gyűjti, cselekedje azt Kegyelmetek az mű kegyelmes Urunk ő nagysága méltóságos személye előtt, melyet Isten és ez haza vehessen kedvesen, mint az köz igazságnak és az haza szabadságinak oltalmát [TML VII, 249 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1772:* Nem religositásért, hanem köz igasságért méltán fel indulhat a' jo szivu Biro, hogy inkább a' Novizáns A. eö Excellentiája Malma emeltessék felljebb kár nélkűlt mint sem az én kisded Malmocskám tolláltas-

sék, régi öss Malombeli jussom praejudiciumaval, s nevezetes kárammal [Kük.; JHb LXVII/241].

közigler közönséges/egyszerű iglói kelmefajta; un fel de stofă obişnuită (fabricată la Igló); gemeiner/einfacher Iglerstoff. *1588:* Az varas kwchia fedeleheoz veottem Egy singh keoz Jglert d. 33 [Kv; Szám. 4/I. 28]. *1592:* Egi keöz igler nadragban Egy fodor igler Dolmanjban [Kv; i.h. 5/XIV. 180]. *1627:* Het singh fekete keőz igler teszen tt f 2 d 80 ... het singh Sarga keoz igler tt. f. 2. d. 80 ... Eöt singh Zeold keoz Estamet tt f 6 d 25. Niolcz sing slesiaj keoz londis tt. f. 12 [Kv; RDL I. 132]. *1628:* Egy eorcógh tarka Ladaban ... Egy kis darab keóz Iller (!) veres ... ket darab fekete fodor Iller [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44.10]. *1629:* Het sing keoz igler tt f. 2 d. 80. Jtem, het sing Sárga keoz igler tt f. 2 d. 80 ... Eot sing keőz Estamet tt f. 6 d. 25 ... Egy węgh Zeold fodor igler tt f 18 [Kv; RDL I. 132].

Vö. az *igler* és *fodor-igler* cimszóval.

közigler-firis közönséges/egyszerű iglói posztóból készült kabát; jachetă din stofă obişnuită; Jacke aus einfachem/gemeinem Iglertuch. *1592:* Az zolgalo Azonyembernek ... fodor igler firist tezen f 1 d 50. Az zolgalonak Margitnak attam ... Egi keoz igler firist p(ro) f 1 d 10 [Kv; Szám. 6/XV. 41].

közigler-nadrág közönséges/egyszerű iglói posztóból készült nadrág; pantalon din stofă obişnuită; Hose aus einfachem/gemeinem Iglertuch. *1592:* 9. January az Zakach Jnassal Jstokkal zegeöttunk meg az Tanach hazban ... eztendeigh f. 5. Egi keöz igler nadragban. Egi fodor igler Dolmanjban. Egy fodor igler Menteben beletben [Kv; Szám. 5/XIV. 180].

közigler-posztó közönséges/egyszerű iglói posztófajta; postav obişnuit (fabricat la Igló); gemeines/einfaches Iglertuch. *1600:* Mako Gyeörgy ... aniamnak huzon het singh weres keöz Igler postoiath, hat singh giolchot ... hatalmasul witt el [UszLt II/2. F. 201 Marta cons. Georgy Zeöleös lib. de Szombatfalva vall.]. *1646:* 2 sing Kek Közigler poztot f. 1 d. 35 [Kv; ACJk 64b].

közigler-szoknya közönséges/egyszerű iglói posztóból készült szoknya; fustă din postav obişnuit; Rock aus gemeinem/einfachem Iglertuch. *1633:* az mikor Vagasi Istua(n) megh szegödek azzal az Czauasi leannikaual, eztendeig szegödek meg uelle, es keöz igler szokniat igirt uala neki ! keöz igler szokniat igirtek uala az leankanak [Kv; MvLt 290.132a].

közital közös italozás; chef în comun; gemeinsame Zecherei, gemeinsames Gesaufe. *1853/1854:* aldamásakra és több Köz italakra[a] [Mezőbergenye MT; MvRLt. — Tomai László kijegyzése. — [a]Költségjegyzékből hiányosan].

közitélet közmegitélés (a világ itélete); apreciere generală; öffentliches/allgemeines Urteil. *1853:* csak azon tekintetből ... hogy gyermekeim csonka el diribolt jószágot ne birjanak, és se én se ök köz itélet alá ne essenek ... elhatározottan és visszahivhatatlanúl rendelem és hagyom[a] [Kv; Végr. Balog Antal végr. — [a]Köv. a hagyakozás].

közjó 1. közös családi vagyon; averea familiei; gemeinsames Familienerbe. *1592:* Kannagiarto Antal vallia, Tudom hogi Eottues Peter lakek az Attia hazaba, meniegzeoietis ott chinala, az ket eoche akkor az varosba nem voltak. Nem tudom ha az meniegzeo az keoz jobol leotte, vagi mint leot [Kv; TJk V/1.254].

2. *~ra visszamarad* közös haszonvételre marad; a rămîne în folosinţă publică; in gemeinsamer Nutznießung bleiben. *1767:* nálunk és a Mlgs Groff Urak ö Nsgok Embereinek számokra köz jora maradjon viszsza azon hely [Udvarfva MT; Told. 44/36].

3. az ország/közösség java/haszna; binele ţării/comunităţii; Gemein/Allgemeinwohl. *1657:* Consultáltam ... hiteles jóakaróimat, kik azt tanácslák, ne vonjam el magam szolgálatjokból, mind az közjóra nézve, mind pedig, hogy gonoszakaróimnak sugallásokat ne erősítsem [KemOn. 306]. *1677:* ha mely érdemes Haza fiainak vagy jámbor szolgálattyokért, vagy a szükséges állapotokban a' köz joért valo pénzeknek ki-adásáért, bátor örökösképpen conferaltattanak légyen-is valami Fiscale bonumok, usque annum 1615 ... de azoktol avagy maradékjoktol el ne vétettessenek [AC 42]. *1678:* az privatumot úgy nyerhetik meg, ha elsőben az haza dolga és a közjó jó karban állättatik [TML VIII, 226 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1718:* Pestis alkalmatosságával ... Tessék az Magistratusnak delegálni bizonyos betsülletes Embereket Tanácsbol, és betsülletes Városnak expertus, és kőz jora intentus Eőregek kőzzül hármat vagj négjet; kik is particulariter visellyenek gondot, à meg irt dolgokra[a] [KvLt 1/225 a gub. Kv-ról. — [a]A pestises óvintézkedésekre]. *1790:* Jollehet 1787-be ... 11003 szám alatt, mind a' Marha Dőginek, mind pediglen a' Szarvas Marhák gyakor el orazások távoztatására nézve hasznas Rendelések tétettek volt arrol, hogy ezenn egész nagy Fejedelemségbe készitetlen Bőrből Botskor se ne árultassék, se ne viseltessek, de ... ezenn hasznos Rendelésnek meg tártattatása a' Kőz Jonak tetemes kárával sok Hellyeken ... tellyességgel bé nem vétettettek [DobLev. III/676a gub.]. *1809:* Instálunk alázatoson a Tktetes Tisztségnek, ezen alázatos mentségűnket a' Felséges Udvarhoz olly hathatos közben vetése által ajánlani meltoztassék hogy ezen köz Jora ... hozott rendelését Confirmálja, s' abba minket manutenealjon [Szu; UszLt ComGub. 1753u]. — L. még AC 146; SKr 331; TML III, 283, IV, 419, 605, V, 10, 42, 600, VI, 265–6, 439, VII, 12–3, 26–7, 116, 179, 325, 529, VIII, 149–50, 162, 192, 217, 219, 268, 417, 468, 498; UF II, 189.

közjószág 1. közös jószág (közösen birtokolt jószág); bun public/obstesc; Gemeingut. *1586:* wagyon ket Malom az falw patakan azt hagyok keozbe lenny keozeotteok hogy ha My Epwles zewkseg lezen Reya az keoz Jozagbol Epychyek Meg [Gyerőmonostor K; KP]. *1636:* az felmeneo feoldnek ... vicinussa ab una ... Killyeni Thamase az Killyeni Mathe fiaiual keoz ioszagik [Kilyén Hsz; BLt].

2. átv közös tulajdon; proprietate comună; Gemeinbesitz. *1710 k.:* Micsoda pedig a házasok egymáshoz való szereteti, kötelessége ... a léleknek a testtel való szoros egyesüléséhez képest? Mivelhogy pedig a bűn mindenkor valami álorcának szine alatt, valami jó alatt jő elé, azt akár a lélek, akár a test kapja előbb, de osztán mint köz jószágot, úgy tartja mindenik, úgy is veszi bé, s

él, fruál, gyönyörködik benne, mint magáében [BÖn. 473–4].

közjövedelem a közösség jövedelme; venituri publice; öffentliche Einkunft. *1701:* à Soos Ur(am)[a] fizetésének őregbitése, szűkitette a' köz jövedelmet [Kv; SRE 74. — [a]A kv-i harmadik papnak]. *1853:* Harinak Belső Jövedelme az Kortsomárlási Jog miből szép Jövedelem Forrás merül, határán ... az mult 2. évben Juhok legeltek miből hasonloul szép Jövedelme került bé az Falunak, mi ezen Jövedelmekből ... nem részesültünk, bizonyoson részűnkre 4. annyi mennyiség[a] is esnék a kőz Jövedelemből [Nagylak AF; DobLev. V/1365. — [a]Mint a kirótt határ-felmérési járulék].

közkamuka közönséges kamuka/damaszt; damasc obişnuit; gemeiner/einfacher Damast. *1599:* Nemet János Hozot Bechj Marhatt ... 1 Veg keoz Granathott 3//— ... 2 Weg keoz Saiaitt 2//— ... 3 Veg keoz kamukatt 1//20 2 Fel Veg karmasin kamukat 2//— ... 2 Fel Veg keoz attlachott 1// — [Kv; Szám. 8/XIV. 36–7 Hj]. *1620:* Selyem marharul. Egy sing Aranias barsontul f —/25. Egy sing Aranias szeöld barsontul f —/20. Egy Vegh Dupla Barsontul f 4 Egy Vegh keöz Barsonitul f 2 ... Egy sing Karmasin Kamukatul f —/10. Egy Vegh Racz Kamukatul f —/45. Egy Vegh keóz Kamukatul f —/40 [Kv; KvLt II/69 VectTr 7–8]. *1688:* Egy sing Aranyas Kamukátol f —//30 Egy sing Karmasin Kamukátol f —//15 Egy végh Rácz Kamukátol f —//6 Egy végh kösz Kamukatól f —//60 [BfR Vect.].

közkapca közönséges kapca; obială obişnuită; gemeiner/einfacher Fußlappen. *1599:* Nireo. Michlos Vizen. Zilagiban ... 50. Bokor keoz kapzatt —//25 [Kv; Szám. 8/XIV. 23 Hj].

közkarazsia közönséges karazsia; stofă obişnuită; gemeiner/einfacher Karasie-Stoff. *1636:* Indumenta ex genere brassai aut keöz karasia vulgo vocato no. 1 [Kővár Szt; RákGIr. 425].

közkása vmilyen darafajta; un anumit fel de griş; irgendeine Grieß/Graupenart. *1595:* Miert hogy nyilúân vala Biro W(ram)nal az Ris kasanak és köz kassanak draga volta: paranczola ö kme hogy Arpa kassat, Daarat szeresszek [Kv; Szám. 6/XVIIa. 201 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

Valamelyes valószínűséggel a régiségben közkeletű kóleskására is gondolhatni.

közkassza 1. (országos) közpénztár; casierie publică, tezaur public; Landeskasse. *1823–1830:* Szendrei Dávid[a] ... Kevés idő múlva felment Göttingába a gróf Bethlen Pál költségén, a Főconsistorium is 500 forinttal segítvén a közkasszából [FogE 288. — [a]Enyedi diák, több évig a gróf unokáinak tanítója].

2. falusi közpénztár; casierie comunală; (Dorf)gemeindekasse. *1826:* Elvégeztetett, hogy valaki communitásunk erdején vagy mezején farkast vagy medvét lő ... béhozván a faluba, a communitás közcassájából a farkaslövésért 3 Rft, a medvelövésért pedig 6 Rft kapjon [Árkos Hsz; RSzF 222]. *1845:* (Szekeres Mihálynak) ezen sérelmes kérését megtekintvén, a közönség azon húsz Rénens forintokot a közcassából megfizette légyen [Jenőfva Cs; i.h. 106].

közkatona közlegény; ostaş, soldat simplu; Gemeine. *1754:* jelen volt egy Lajtnánt égy néhány kőz katonával [Ivánfva Nk; RLt Samuel Mohai alias Szabo (60) ns vall.]. *1765:* az imputalando naturalekkal, s Forspontokkal edgyütt ötven forint Restancia lévén ... M.Szent Imrén fizetetlen, hat köz katonakot, egy kaplárral, és egy Commissariussal küldött reánk [Marossztimre AF; Eszt-Mk Vall. 207]. *1774:* az ő[a] inventiója az hogy a magyar regementekben a közkatonák is hátra tekerve czapba ... viseljék a hajukat, akik eddig nyírt kurta hajat viseltek [RettE 323–4. — [a]Lasci Ferenc Móric gr. osztrák tábornagy, az osztrák hadsereg újjászervezője]. *1791:* a' Császár Regementye 3dik Batalionyából el-szökött köz Katonak [Kv; TanJk IV/8. 23]. — L. még RettE 305.

Szk: *obsitos* ~. *1830:* Copuláltatott Abschitos köz Katona Lászlo Josef ... uj paraszt, vagy Czigány Gyalui özvegy Czigánynéval Dioszegi Josinéval [Gyalu K; RAk 22].

közkedvesség közkedveltség; popularitate; allgemeine Beliebtheit. *1873:* ujj egyházfi tüzetett ki, melynek erejénél fogva volt egyházfi, Nagy Sándor ifj: ki köz kedvességben volt általános kikiáltással megválasztatott [Burjánosóbuda K; RAk 18].

közkenyér (fél)barna kenyér; pîine întregală; (halb)braunes Brot. *1586:* Magunknak Negi feier kenieret veotek f. 1. harom keóz kenieret veottek —/61 | Hogi Cosma Balint es Katonaj Mihalj Eniedre az Giwlesre menenek ... Feier kenieret vetettem —/75 az kochisnak es legenieknek keóz kenieret —/50 [Kv; Szám. 3/XXIV. 18–9]. *1665:* Az szüreten négy napok alatt eottenek megh keoz kenyeret Nro 6 [Kv; SzCLev.]. *1680:* 12 pénzen vettem egy kőz kenyeret s azzal inepeltem [Étfva Hsz; KaLt Apor István ir.]. *1778:* Mindenek felett szükséges a' forro nyavallyában Levöknak az böv ital ... Lehet főtt vízzelis készíteni, egy szelet hajas közkenyeret, vagy két kalánnyi Zabot, árpát ... egy ejtel vízbe meg főzni két három szem asszu szilvával [MvÁLt Mátyus, ConsSan. gub.]. *1823:* a' Tolvaj ... elhordott ... Buzát Közkenyérnek 8 vékát vékája ért Rflor 1 xr 18 [Firtosváralja U; Borb. II lelkészi feljegyzés]. *1843:* fejér kenyeret köz kenyeret a torra 2 véka buzából 4 véka rosból [HSzj *fehér-kenyér* al.]. — L. még FogE 276.

közkenyér-áruló félbarna kenyér árus; vînzător de pîine integrală; Halbbraunbrot-Händler. *1826–1829:* Nemes Torda Várossa Piaczán Azaknak az Árusaknak 's Kereskedőtskéknek Nevei, a' kik ... tartoznak fizetni ... Fejér 's köz kenyér árulok[a] [Torda; TVLt sztlan. — [a]Köv. a nevek és a taxaösszeg fels.].

közkenyér-sütő szita gyér szita; sită rară; grobes Sieb. *1675:* ket szita fejér kenir suto kőz kenier sütő szita [Mezőmadaras MT; Borb. II].

közkereset 1. kb. közös kalmárkodás; comerţ în comun; gemeinsames Handeln. *1638:* volt lova Cziszar Istuannak penztis látta(m) Nala, de keözössegeket en nem tudom mint volt, czak hogi ezt hallotta(m) hogi mondot-

tak hogj Marhaja ez az 10 ugj mond: hallottam eztis hogy keöz keresetek vagio(n), de nem tudom, ha czak az Negy lo volte az keözös, vagj egjeb marhaiais keözzős volt [Mv; MvLt 291.127b].

2. közvádas büntetőkereset, hivatalból indított büntetőper; actjune publică; amtlich eingeleiteter Strafprozeß. *1807:* azon kérésel járulok a' Felséges Királyi Guberniumhoz, hogy az én ellenem porontsolt Kőz kereset el halasztodgyék [Ks 73/55 gr. Kornis Gáspár foly.]. *1843:* úgy vélekedik a biztosság, hogy Varga Katalinon kívül a két nemes emberek is, úgymint Mákávé Moyszi és Mákávé Nyikuláj — kiknek az uradalom helyén semmi keresetek és ott megjelenni semmi jogok nem volt, és így az uradalom földjén hatalmaskodást követtek el, s a tudatlan közlakosok közt ingerültséget s ellenszegülési szellemet terjesztettek —, közkeresetet érdemelnének [VKp 122]. *1850:* A meg nem jelenésre fel hozott mentségi esperes aafiának annyiba tekintetbe vétetődnek, hogy ez uttal ellene az köz-kereset ki nem rendeltetik [Nagykapus K; RAk 3].

Szk: ~ *alá vetendő* közvád/közvádas büntetőkereset alá helyezendő. *1843:* Biztosságunk bé panaszoltatott Szabó Jánost ... a közhivatali szolga megkinzásáért, 's élete el oltására törekedeséért 's ditsekedéseiert közkereset ala vetendőnek véli [Dés; DLt 586.27] ✱ ~ *alá vettetés* közvád alá helyeztetés. *1847:* nevezett Varga Katalin a bucsumi, abrudfalvi és kerpenyesi fiscalis colonusokat engedetlenségre, sőt a fennálló szabályoknak fegyveresen is ellenszegülni kisztette és vezette, következőleg magát a közkereset alá vettetésre már addig is eléggé érdemesítette [VKp 181] ✱ ~ *alá vettetett* közvád alá helyezett. *1841/1847:* A Szelid vallomás át adatik minden hozzá tartozoival Magistratualis Közfelperes Fő Hadnagy aanak: hogy az czennel hamis levél készittésiért közkereset alá vettetett Darvas János ellen, a szükséges törvényes lépéseket tétesse meg [Dés; DLt 530d/1847] ✱ ~ *alá vettetik* közvád/közvádas büntetőkereset alá helyeztetik. *1833:* azon két nyelvű Tanuk kik az Allperes Esketésében a 19k 20k és 45k Számok alatt meg nevezetnek a lehető leg nagyobb serenyseggel folytatando és hová hamarebb elláttatando Köz kereset alá vettessenek [AszLt 910 gub.]. *1845:* Ezen gyanusitásaival azon 48 váltó Rhfr tartozás alól Szeretne ki buvni Balog István melyekről Szollo Contractust Megyei Hütös Sofalvi Josef Ur kezéből ki ragadván szét tépte és a' tüzbe vetette — mely tényiért Balog István méltó hogy közkereset alá vettessék [Dés; DLt 591] ✱ *büntető* ~ *indittatik vki ellen* közvád/közvádas büntetőkereset emeltetik vki ellen. *1847:* méltóztatott őfelsége kegyesen parancsalni, hogy az esmeretes bujtogató asszony, Varga Katalin ellen csábításiért a királyi közügyek igazgatója által büntető közkereset indittassék [VKp 205].

közkerités két szomszédos telek közti kerités; gard despărțitor; Zwischenzaun. *1850:* A' Veteményes kertbe bé járo ajtotol el kezdve kerülöleg a Betegh Udvarig vagyon köz kerités, rosz sövény kertből ... A Betegh felöl lévő közkert áll 12 tábla deszka kertből [Gyéressztkirály TA; DE 5].

közkert 1. közkerités; gard despărțitor; Zwischenzaun. *1591:* ottogio(n) az[a] altal kele az ferencz pal eereoksegere ... annal egjeb keoz kertet en nem tudok ottogion [Szentegyházasoláhfalu U; OfLev. — [a]A kerités]. *1603:* Aztis tudom hogj mikor En oda Zallottam wala mi(n)d köz kert wolt, mind az Erökseg kwlön wala [UszT 17/21 Gedö balas Etedy lo fw Ember vall.]. *1626:* Tudom azt hogy az Czypeő Peter mostani Istallaya megett keöz kert Jar vala kj [A.csernáton Hsz; LLt]. *1629:* Varga Mihaly jart ot altal az keözkerten s az kapunis kis, be [Mv; MvLt 290.176a]. *1732:* A Gyűmöltsös kert felöll valo kőz kert mellett vagyon edj földbe ásott ... szalmával fedett Jég verem [Szászsztjakab SzD; TSb 51]. *1733:* Nagj Király utczáb(an) Nztes Iffju meszaros Borbely Istvánné Tiszt Baczoni Mihályné Aszszonyomnak és a Bonis Janos uram telekek között levő kőz kert helyének s határának oculálására, s ki hatarozasara Exmittalttattanak[a] [Dés; Jk. — [a]A megnevezett személyek]. *1766:* Mihelyen Susanna az A édes Annya ... apprehendálta az Actionalt Fundust ... attolfogva jussa volt Susannának azon Fundust a' közepin hoszszára edgyik vegitöl fogva a masikig két felé hasittani, és köz kertel Distingválni, ugy Testvéretis Sárát fele köz kertnek fel alittására adigálni [Torda; TJkT V. 306]. *1811:* a köz kert ... a Lészázatlanság miá Semivé lett [Aranyosrákos TA; Pk 7].

Szk: ~*et állít/csinál/tesz. 1684:* Az Enyedi Asz⟨ta⟩los Simonne Szász Medgyesi Fodor Anna aszszony ... meg jöven az futasbol el pusztult örökseget nem kertelhette hanem Szempeteri Szőcs Janos csinált egészközkertet [Ne; DobLev. 1/20]. *1711/1792:* az kutnak az fele legyen Etzken András Uramé együtt procurályák, a kis kapun a' mint által járnak Etzken András Uram procurálya, az köz kertetis belöl Etzken András Uram tegye ... egy borza fatskáig, azok (!) kivül Etzken Móses Uram a kis kapu tartásért [Dálnok Hsz; BLev. Transm. 28]. *1795:* azon Fogadó ház hellyet ... circum circa a kegyelmetek Tanorogjaig be keritették, és tsak az a resze van bé keritetlen, melyet a kegyelmetek Tanorogjanak óda rúgó bütüin kegyelmetek tartoznak köz kertet állittani, addig pedig mig kegyelmetekis magok rész köz kerteket fel nem állittyák azon Fogados, aki aszt exarendalta semmi hasznát nem veheti [Ádámos KK; JHb XIX/45].

2. falukerités, *rég* porgolát; gardul ţarinii; Dorf/Gemeindezaun. *1671:* Az Viz parton, ket felöl leucő reueken, ki ki czenialtassa jol be, az keőz kertet [Imecsfva Hsz; LLt]. *1691:* A' Kőz kerteken ő kglmek édgyik ā másik meg édgyezett akarattya kivűl s ellene kaput vagy ajtót ne nyisson [Berekeresztúr MT; Berz. 15. XXIX/21]. *1758:* Én Lakán[a] köz kertekre Gyepjűkre és kűpűkre utakra a joszág utan Gondot viseljen [NkF. — [a]U].

Szk: ~ *állittatik. 1766:* a' Méta Stabiliáltassék, az hol illik Rectificáltassék, s' köz kert állittassék [Torda; TJkT V. 323].

3. (falu) határkerités, *rég* határkert; gardul ţarintii; (Dorf)Flurzaun. *1779:* A köz kert környűlette ... a régiség miá el sorvadot, még jo porgolát kertnek sem lehet mondani [Galambod MT; Told. 29].

Szk: ~*et tesz. 1790:* a' Kristsori Communitás, ha nem szenvedheti megh nyomasában be száladott Marháját a Bukuresdiek(ne)k, tehat a' proportione Territorii tegyenek köz kertet [Körösbánya H; Ks 74. VII. 149].

közkertbeli közkerítésbeli; din gardul despărţitor; von/aus dem Zwischenzaun. *1823:* Ajánltassék Vajda Lajos Urnak hogy a' kőz kértbéli maga részit rövid időn tegye fel — egyébbaránt egy lépés azon Telekből a' kert fel tételiért a panaszlonak fog adattatni [Déva; Ks 91. C. 12].

közkés közönséges kés; cuţit obişnuit; gemeines/einfaches Messer. *1620:* Zaz Sarlotul f —/25. Zaz Kazatul f —/50. Zaz keőz kestúl f —/4 [Kv; KvLt II/69 VectTr 17].

közkéz 1. közhasználat; folosinţă comună; Gemeingebrauch. *1746:* az Magyar Keresztesen az Inak Sorte divisionis jutott Török buza földét harmad esztendővel ennekelőtte az I akarattja nélkül el változtatta és colálta ... tavalyi esztendőben pedig éjtzakának idején ... azon el változtatott földben termett Tőrők búzát meg szedte és el vitte, mellyért akkori Hadnagy Titt. Zalányi Lászlo Vr(am) előtt à controversia meg fordulván Kőz kézhéz való tétetése ã Tőrők búzának parantsoltatott, de annak nem engedelmeskedvén az J ã Tőrők buzát el költötte [Torda; TJkT III. 2].

Szk: *~nél hagy* közhasználatban/tulajdonban hagy. *1710:* Az Nemes Tanács Parancsolattyábul az Gombkötő Samuel Jnventált Javaibul ezeket vittük el es kóz kéznél hatúk. Műszer[a] [Kv; TJk XIV/2. 371a. — [a]Köv. a fels.].

2. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~be/~re ad* **a.** hivatalos szervek kezébe ad vkit; a preda pe cineva organelor oficiale; jn den amtlichen Organen ausliefern. *1543:* wayda ... azthys mongya, hogy az boyereketh agygyok kez kezben awagy Brassoban awagy Zobonben[a] [Fog.; LevT I, 23. — [a]Olv.: Szöbönben]. — **b.** hivatalos szerveknek átad vmit; a preda ceva organelor oficiale; etw. den amtlichen Organen übergeben. *1586:* Pal zasz Cristoph fia, Zekeressel Jeowe Istua(n) papne a' borert, zalagot Ad vala az Azzony keóz kezre leorincz deaknak, Orban eó kezeheóz keri vala Az zalagot, Az Azzony Ne(m) Ada [Kv; TJk IV/1.501] ∗ *~hez kiad* 'ua.; idem'. *1682:* Erdelyine Asz(szonyo)m Adgya ki kőz kezhez az Levelekett [Felőr Szd; Ks 21. XVII. 12] ∗ *~re tesz* 'ua.; idem'. *1838:* azon Meg talált jegyes Szarvát[a] ... Pálffi Bénjámin Hadnagyhoz kőz kézre tettük [Asz; Bosla. — [a]Kecskeszarvat].

közkoronácska kb. (drágakövek nélküli) diadém; diademă (fără pietre scumpe); Diadem (ohne Edelsteine). *1628/1635:* Az Zegeny Azzonj[a] eolteozeti ... Koronák: Egj gjongjos korona, tizen niolcz, boglar rajta. Mas egj kys aranj boglaros korona uege rubjnt es egj Smaragd benne. Kett gyongj nelkul valo kóz koronaczka [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen lelt. — [a]Néhai Uzoni Béldi Kelemenné Bánfi Mária].

közkő kb. bányásztársak közös ércközet-mennyisége; cantitate de minereu aflată în posesiunea comună a minerilor; gemeinsame Erzquantität der Kumpeegenossen. *1638:* Hallottam hogy montak az emberek hogy az Ura(m) Szabadossa egy Daraboczka követ vit volna el az kőz köböl [Torockó; Thor. XVI/1 Joh. Bartha (35) jb vall.].

Szk: *materiás ~.* *1638:* Tudom lattam s hallottam, hogy ... Kereki Péter hainalban rea ment az ezüst banaiara es fel rakta s el hozta az materias kőz követ az Uranak Toroczkay Istvan Uram(na)k [uo.; i.h. Val. Szöcz jb judex prim vall.].

közkőfal várfal; zid al cetăţii; Burgmauer. *1652:* Az Várba fel jövő ut felől az horgas házak végétől fogva az Harcsa fark bastyáig valo kőz kű falon vagyon lövő lyuk N 20 [Görgény MT; Törzs]. *1662:* Az jancsárság az bástyáknak felhányattatásokat készen várván, azon bástyák törésein és azon a félen a közkőfal törésén is harmadik helyen rettenetes sivalkodással ... ostromnak rohanának [SKr 606]. *1681:* Ezen Klastrom Templomáb(an), mellette levő hazakb(an) noha szép faragott ajto s ablak kövek voltak de nemely váras beliek ighen el hordották; még mostis hordgiák, mivel senki rolla nem tilalmazza; Kőz keő falaitis ighen rontják s horgiak [Vh; VhU 574]. — L. még SKr 296–7, 430, 597, 601, 604, 607.

közkőfal-kerítés kb. várfal; zid al cetăţii; Burgmauer. *1662:* a várnak szép erössége volna kívül is, négy reguláris, ugyan jókora, merőn földdel töltött téglafal-bástyái, közkőfal-kerítési, körös-környül jó nagy szélesen a Berettyó lévén alatta kiöntődve [SKr 647].

közköltség közös költség; cheltuială comună; Gemeinkosten. *1585:* Palfalvi Istwan Birtalan Keoreosi Istva(n) Jobb(agia) ezt feleli ... mikor Keoreosi Istwa(n) az tablara menneis ... huz huz penzt szedenek az lofeiek az keoz keolthseghre [UszT]. *1710 k.:* más országbol mesterembert hozatni az atyám nem akart, pedig közköltséggel tartoztak volna a szentmiklósi házat megcsináltatni, de erdélyi módra mindent csak jobbágy, tudatlan parasztemberrel, pénz nélkül akart szegény vegbevitetni [BÖn. 502–3]. *1784:* Adgyák elé magokat ollyan kőz költségek mellyek in emolumentum Boni publici vergálnak: Mellyeketis hogy az Birák az Repartiáltt, és az Tktes Tábla consensussával fel szedett kőz költségekből meg tehessenek, nem tilalmaztatik [Torockó; TLev. 2/6. 3a]. *1805:* hogy kőz költségre véghez viendő executioval, de minden menedékek ki rekesztésével ezen ítélet törvényes tellyesedésben vétessék végeztetik [Ne; DobLev. IV/890. 5a]. *1817:* méltoztassék azon 14 darab Leveleket Simpliciter viszszá küldeni, ne kéntelenittessünk azokért is perelni ... ã kőz-költséget szaparittani, és magunkat ki czégérezni [Szentbenedek AF; i.h. V/1005].

közköpenyeg közönséges köpenyeg; mantă obişnuită; gemeiner Übermantel. *1620:* Egy io fele keöpeönyegtúl f —/20. Egy keöz keöpeöniegtúl f —/20 [Kv; KvLt II/69 VectTr 15].

közköpü 1. *átv.* kerítő; codoş, proxenet; Kuppler. *1631:* Jaraj al(ia)s zarazaitaj Gergely deak ... fassus Egjebet Istuan Deakhoz nem tudok hanem az en felesegemet ... hites matkam volt, s ez az Istua(n) Deak el uitte s masnak akarta commendalni s el is uitte szekeren. Annakutanna teörueniel ismet meg nierte(m) s mind eő volt keöz keöpü, hogj az en hites tarsamat el vegie teölem, ugj hallotta(m) hogj egj keöbeöl buzat adtak volt Istua(n) Deak(na)k hogj el uegie teölem az felesegemet s masnak adgja [Mv; MvLt 290.48a].

A jel-re l. Horgernek a MTsz idetartozó adalékaival kapcsolatos fejtegetéseit [MNy VII, 406 kk].

2. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: bajkeverő; uneltitor, intrigant; unheilstiftend, arg. *1677:* úgy is értettem azután Rédei uram leveléből, hogy egybe boronáltátok azt az írást. Az Isten is boronáljon, gyaluljon öszve benneteket, mert ha mind így megyen a világ, az mint most, bizony elveszünk miattatok nagy rendek miatt és az sok közköpü hazug ember miatt, a kik magok alkalmatosságáért diffidentiát spargálnak naponkint az emberek között [TML VII, 505 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

közkút közösen használt kút; cişmea publică; Gemeinbrunnen. *1617:* eo azt az keoz kutat, mint hogy el veszet vyolagh megh czinalta [Mv; MvLt 290.23b].

közlakos közrendű lakos; un simplu locuitor; Einwohner von gemeinem Stand. *1802:* Nova Sessio ... mellyen Mostanában lakik közlakos Morosán Petre [Topasztkirály K; JHb LXXI/2.31]. *1803:* a' közelebb mult 1802dik Esztendőtől fogva ... mitsoda nevezetű Faluk mitsoda nevezetű hellyen harapoztanak bé foglalás véget a' Toplitzai[a] határba? és azon hellyeken mi némű hasznoktol rekesztették el a' Toplitzai köz lakosokot ...? [Gysz; Born. XVc vk. — [a]Toplica MT határszéli települése Gysz felé]. *1817:* Határok nem is igen termi az ösz Gabonát ... a Birák és köz Lakosok fel adása Szerint [Görgényoroszfalu MT; TLt 1470 Hegyesi István szb aláírásával] | fel vévénn maga mellé Commetaneusok(na)k[a] ... szurduki[a] köz lakosokot ... el ment Sztánts Todor nevezetű Colonus Telke kapuja eleibe [Torda; DobLev. IV/913. 2–3. — [a]Köv. a nevek fels. ˇTA]. *1818:* Ezen punktumakra Bizanysagak lehetnek az egész Falusi köz lakosak [M.fráta K; KLev.]. *1836:* G.Várollya[a] nevezetű helységében bizonyos Köz Lakosok kezén tanáltattak 2 ezen orgazdák által is lopottaknak nyilatkoztatott fekete szörü paripa Lovak [Dicsősztmárton; TLt Közig. ir 912 megyei hiv. ir. — [a]Gogánváralja KK]. *1839:* Hatadik Tanu Kőmives Joseff — Szt Benedeki köz lakos [Szentbenedek AF; DobLev. V/1223.7]. *1840:* idevalo közlakos Csorba Antal és Székely János [Taploca Cs; RSzF 200]. — L. még RSzF 201; VKp 88, 104–6, 112, 122, 165, 173.

Szk: *falusi ~*. *1811:* Czoldi Falusi köz Lakos és égytzer 's mind Udvari Vajda Ungur Toma 32. Esztendős Mlgs Groff Vass Sámuel Vr eő Nga Colonussa [Cold K; JHb 5. 3/3]. *1818:* Ezen punktumakra Bizanysagak lehetnek az egész Falusi köz lakosak [M.fráta K; KLev.].

közlánc közönséges lánc; lanţ obişnuit; einfache/gemeine Kette. *1681:* egy jo szekér tizen hat karika rajta; Két köz láncz égy kőtő láncz [RLt 1]. *1694:* 1 felhercz, 1 Nyuto, 1 egy tesla sikotyustol, egy köz láncz [Torda; Told. 11/34].

közlandis közönséges (angol) posztófajta; un fel de postav (englez) obişnuit; einfache/gemeine (englische) Tuchart. *1599:* Garay Andras. Hozot Crakay[a] Marhatt ... 2 1/2 Veg. Keoz Londist ... 3//75 [Kv; Szám. 8/XIV. 20 Hj. — [a]Olv. Krakkai]. *1655:* Meg találván minkeőt Szauaba(n)[a] lako Vajda Istvánné Aszszonyom ... kivana mi teöllünk Szavaban predikatort, igervén a Predikatornak mind buzabol ... mind penig tavasz gabonabol tizenhetedik kalangyát, Affelet Vajda Istvánné Aszszonyom minden esztendőre egy egy dolmant vagy mentét vagy felsò ruhát iõ koz landisbol vagy io karasiabol valot [SzJk 175. — [a]K]. *1663:* Kőz Londis 8 sing [UtI]. *1670:* Az Aszszonyunk ű Nagycsa(ga) szoknyaja ala adtam harom sing köz landist s eg fertalt [UtI]. *1685 k.:* Vettem ... Miklos Demetertől ... egy vég Hajszin Köz Landist [UtI].

Szk: *sléziai ~*. *1627:* Niolcz sing slesiaj keoz londis tt f. 12 [Kv; RDL 1. 132]. *1629:* Niolcz sing Slesiai keoz londis tt f. 12 [Kv; i.h.].

közlandis-posztó közönséges (angol) posztófajta; un fel de postav (englez) obişnuit; gemeine, einfache (englische) Tuchart. *1676:* Vettűnk ... Katonak ket szoknya ala valo köz landis fel singh posztot de. 60 [Beszt.; Törzs]. *1681:* Kőzlondis poszto hat singh [Vh; VhU 639 a hátszegi castellanus provisiójában]. *1682:* Közlondis poszto ull. 7. Septuk poszto ull. 8 Karasia poszto ull. 8 [Vh; VhU 699].

közlátó kb. hivatalos határlátó/járó; inspector de hotar; amtlicher Flurbeseher/geher. *1590:* Ezen az teőrwent kere(m) hogj nem túdtam hatarat az nekem tizedebe adott feöldnek melihez el szantottam, hyttamis rah az felperest Jamborok elött hogj megh lassuk ha el talaltam szantanj, vigye el búszamat (: ha eöwenek mondgiak az keőz latok :) rolla [UszT].

köz-látóhely kb. jól látható nyilvános hely; loc public vizibil; gut sichtbare öffentliche Stelle. *1589:* Az Aratas holot Immar Ielen vagion, Biro vra(m) keottessen egy Io Ko kęwęt, es ky tetesse keóz lato helyre meg kialtassa hogy minde(n) ollya(n) kewet keósseón [Kv; TanJk I/1.115].

közleány közrendű leány; fată de rînd; Mädchen von gemeinem Stand(e). *1736 u.:* A militia, mikor látja mely czifra a közasszony, leány, nem hiheti el hogy a portiózó ember olyan elnyomorodott szegénységgel legyen [MetTrCs 468].

közlegelő faluközösség közösen használt legelője; păşună publică/comună, izlaz; Gemeinweide der Dorfgemeinschaft. *1843:* azon erdőmaggal nagyobb részibe már bévetett hely Doszu Seszi nevű fenyves szálas erdőben vagyon, és annak éjszaki széle kirúg a közlegelőre [VKp 114]. *1845:* az őkeme marhája a' Martonosi közlegelőn éppen ugy meg nezettetett mint akár mellyik [Fotos Hsz; HSzjP Gidofalván lakó székely Gyalog katona Böjthe Miklos (41) vall.]. *1864:* Ereszvény erdőrész ... egykor közlegelő volt, de ma földesúri erdő [Krasznahorvát Sz; Pesty,MgHnt XXVI. 65b] | Mál ... közlegelő [Csekefva U; i.h. LVII. 99b].

Hn. *1825:* a Kálnokine Dombja vagy a Köz Legelö [Nagymoha NK; EHA].

közlegény 1. közkatona; ostaş, soldat simplu; Gemeine(r). *1588:* Philep Janos vitt harom drabantot eggyk Tizedes, az masik keoz legin [Kv; Szám. 4/I. 7]. *1598:* Elseo hora eott tizedesnek, egy zazlo tartonak, es egy Dobosnak kinek kinek f 4 fizetwen, ez mellet minden

keoz legennek f 3 [Kv; i.h. 8/IV. 9]. *1602:* Nagy Andras az hadnagy az Kapun valo legeniek keozzeol eggyet hadnagisagra harmat esmet tizedesegre illendeoket valazzon ... es zerezzenek ... negywen legenieket, keoz legenieknek negy forintot tizedeseknek eot forintot Adwan [Kv; TanJk I/1.421]. *1657:* elfogók azon tábornak előttök lévőt, graf Slik nevűt, ki generál artelleriae vot, főstrázsamester ... officéreket, közlegényeket levágván feleset [KemÖn. 76]. *1662:* Varbeli darabantoknak Az tizedeseknek horul hora ... f 4 Az keőz leghinyeknek ... f 3 [Fog.; UF II, 221]. *1677:* Hadat én örömest fogadtatnék ... Tudósítson Kegyelmed, mi lesz fizetések az hadnagyoknak s mind az közlegényeknek [TML VII, 393 Nemes János Teleki Mihályhoz]. *1704:* dél tájban nagy ... seregek jövének újólag Szamosfalva felől ... a közlegények jól eszekbe vették a dolgot [Kv; KvE 293 SzF]. — L. még TML III, 108, 419; UF II, 221, 333.

2. másodrendű szolgalegény; slugă de mînă a doua; Dienstbursche (zweiter Ordnung). *1588:* Kouetkozyk Az Waros Toúara valo Kolchege ... 13. July Zemet Byraknak, hogy az Nadat ky wonatak az Tyzed alyanal atta(m) zemet Byraknak f. — d. 12 ... Vitez Lorinznek keoz legennek 4 napzam f, — d. 80 ... Nagy Ferencznek feo, mesternek 4 napzám f. 1 d. 33 [Kv; Szám. 4/III. 22]. *1621:* Juta Varosunkban Iffiu Betthlen Jstuan Kiraly Vrunktol mellette boczatott feö Emberekkel uoltak szam szerent No 30 ... Gazdalkottam nekik ... Az keoz legenieknek es koczisoknak attam ket Veder Szalad sert f — d 32. Attam Etekben az Zakaczoknakis es feö legenieknek 5 Ejtel bort f — d 40 [Kv; i.h. 15b/IX. 24–5].

közlekedés circulaţie, comunicaţie; Verkehr. *1846:* Ezen Hídnak függő alkotmánya ... általánoson kidölö félbe van ... mire nézt, hogy valamely történhető szerentsétlenség ki kerültessen szükséges ezen hídan valo közlekedést azonnal felfüggeszteni a vizen általi közlekedést hajo által eszközölni [Dés; DLt 858/1847]. *1847:* A' vasútak alkalmazása óta a' közlekedés és forgalom is nevezetes gyarapodást nyert [Méhes 2].

közlekedik szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *emberekkel ~* emberekkel érintkezik, társas életet él; a avea contact cu oamenii; mit Menschen verkehren. *1879:* Tudod ... hogy én falun lakom ... kávéházot nem látok, lapot nem olvasok, emberekkel nem közlekedem, nem is tudok hírt semmit a világ állásáról [PLev. 59 Petelei István Jakab Ödönhöz].

közlemény comunicat; Mitteilung. *1880:* Vásárhelyt, úgy látom — s nem rémeket látok —, meg vannak ütődve az emberek a közlemény[a] alkalmából [PLev. 78 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Peteleinek egyik karcolatáról v. elbeszéléséről lehet szó]. *1887:* a Nagyságod nevével kivált szeretnék eldicsekedni azoké között, kik megtisztelnek közleménnyel [i.h. 136 ua. Szilágyi Sándorhoz].

közlendő I. *mn* **1.** *vmit vkivel ~* vmit vkivel közölni óhajtandó/óhajtván; dorind să comunice cuiva ceva; etw. mit jm mitzuteilen wünschend. *1845:* Timár Balog Istvánnak néhai Felesége egy betsületes, takarékos és csinos Gazdaasszony lévén több évek ota a' bepanaszoltnak[a] esmeretssége vélle oda ért, hogy néki mint árva leánynak senkije sem lévén hozzája mint attyafiához huzodott, kevés örömét, 's több szomoruságit vélle közlendö [Dés; DLt 591. — [a]Székely Anikónak].

2. *vkivel ~* vki iránt tanúsítandó; care manifestă ceva faţă de cineva; jm entgegenzubringend/zu erzeigend. *1666:* Kegyelmed velem közlendő jó akaratjáért üres értékem nem küldhet teli levelet [TML III, 638 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz Drinápolyból].

3. közlés céljából átadandó; cu scopul de comunicare/de a comunica; zwecks Mitteilung zu übergebend/reichend. *1848:* az ezennel általam önnel eredetileg közlendö bizonyitván szerént ... öszvesen 102 ft 3 xrt adott [Kv; Végr.].

II. *fn* közölni/tudatni szándékozandó dolog; ceea ce trebuia comunicat, lucruri de comunicat; mitzuteilen beabsichtigte Sache. *1848:* Doboi Bálint Úrnak átadtuk ölvasás végett az Utasitást ... 's a' közlendöket közöltük [Fejér m.; DobLev. V/1271].

közlés 1. comunicare; Mitteilung. *1671:* Megszolgálom az dolgoknak velem való közlését [TML V, 615 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1798:* a'mely régi osztályok, és egyezések Ngod Prokátoránal vagynak, a' ki irásra velem valo közlés iránt méltoztassék Ngod parantsolni [Torda; Borb. I Jánosi Péter lev.]. *1800:* Tiszt(eletes) jo Ur(a)mra bizom ezen en dirib-daraboson ki-fejezhetett érzékeny Indulataimn(a)k ö Ngokkal valo alazat(os) közlését [Mv; IB. Borosnyai Lukáts Simeon ref. pap lev.].

Szk: *irásban való ~. 1803:* az illyetén Reflexioknak irásban valo közlése, és arra meg kivántato felelet tétel igen késön mégyen [Mv; JHb XLVI. 6 Cserei Farkas kezével] ∗ *másolatos ~. 1847:* Tekintetes Szolgabiró Úr! ... nyomozza ki azt, ha ... Varga Katalin nem követett-é el oly büntényt, melyért büntetökereset alá vettetése szükséges lenne, és ezen kinyomozást ... folyó 24-ig küldje is be, másolatos közlése mellett [VKp 180–1].

2. közzététel (nyomtatásban való megjelentetés); publicare (prin tipărire); Veröffentlichung (im Druck). *1879:* (A tárcát) két esztendővel ezelőtt adtam át Ágainak elolvasás végett. Azolta háromszor is tiltakoztam közlése ellen ... s engem lepett meg legjobban, hogy nyomtatva látom[a] [PLev. 64–5 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Magyarország és Nagy Világ-ban]. *1881:* mi ... nem valami irodalmi remekek közlésére törekedtünk, csak egy változatosan összeállított mellékletre [i.h. 85 ua. ua-hoz].

Szk: *~re elfogad. 1881:* Az Árva Lottit ö is[a] elfogadta közlésre [i.h. 87 ua. ua-hoz. — [a]Gyulai Pál].

3. közösülés; împreunare trupească, relaţie sexuală; Beischlaf, sexueller Verkehr. *1777:* Nyikula Györgynet Jank Petru meg paraznitván azután a' Gyermeknek, el vestéssét is procurálván ... Petru tagadgya Nyikula Györgyné jelen Lévén eö is tagadgya velle valo közlesset, es ugy annal inkab tölle való meg terheltetésset [H; Ks 111 Vegyes ir.].

közlét vminek közös volta/használata; folosinţă/folosire comună; gemeinsamer Gebrauch. *1598:* Nagi Sebestien ... vallia, hallotta(m) Jstwa(n) deaktol hogi kerte az kutnak keoz letet Zilagi Jstwantol de ne(m) engette [Kv; TJk V/1.222].

közlevél 1. közös/közösen írt levél: scrisoare comună; gemeinsam geschriebener Brief. *1675:* Noha, Uram, közönségesen is irtunk Kegyelmednek, mindazáltal kötelességem szerint akarnám Kegyelmedet tudósitanom. Mi, Uram, valóba rosszul vagyunk. Azt senki nem hitte, hogy a német Debrecenbe szálljon ... Isten tudja csak, mire fokadnak, a kiknek javok s házok népe ott van, ki felöl egyéb hirt nem hallottam, a kit a közlevélbe irtunk [TML VII, 100 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz Püspökiből].

2. körlevél; circulară; Rundschreiben. *1843:* A Canonica Visitatio meg jelenik Jan: 28kán reggel Gyaluba ... Igy van a közlevélbe ki irva [Nagykapus K; RAk 19].

közliszt (fél)barna kenyérnek való liszt; făină integrală; Brot(back)mehl. *1629:* Ket sakban uagion kóz lizt harom ueka [Szentdemeter U; LLt]. *1647:* Negy sak keoz lizt No 1. Fejer lizt Cub. min 4 [Drassó AF; BK 48.16] | Keoz lizt Cub. Min. No. 4/— Tizta liztis Cub. min. No 4/— [Spring AF; i.h.] | Vagjon edgjik Hambarban köz liszt Cub. nro 5 [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1677:* Kőz liszt Sax. Cub. 21 [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1687:* Asztal Liszt vagyon Sax Cub 18//3. Köz liszt vagyan circiter Sax Cub. 104//2 [Küküllővár KK; UtI]. *1688:* Egy uj sákban három véka fejér liszt. Más uj sákban köz liszt Cub 1 [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 4]. *1750:* Tizenkét véka fejjer Liszt ... Köz Liszt Metr. 15 [Szság; Told. 3]. *1850:* 1/4 mázsa mundliszt ... 5 vfrt ... Öt véka köz liszt, jó elegy buzából 15 Vft [Algyógy H; Born. F. Ii]. — L. még TML III, 28; UF II, 100, 719.

közlő levél idéző/tudósító levél; scrisoare de înştiinţare/citare; Vorladungs/Benachrichtigungsschreiben. *1843:* meg tanála bennűnket Egerbegyi Székely Lovas Katona Tolvaj Ferentz az iránt hogy az alább irt utasitással 's a' melletti közlö Levelekkel hivataloson procedálnánk 's a' következésről adnok Relatoriánkat [Mv; Tolvaly lev. Haraji Fejér György hites assz. kezével].

közlött 1. *mn* **1.** közölt; comunicat; mitgeteilt. *1657:* felette igen búsulék, és békételenkedém, hogy olyan hatalmas és nagy emberekkel közlött dolgot oly pusillanimitassal posthabeáltanak légyen [KemÖn. 306]. *1664:* Kegyelmednek velem közlött híreit látom [TML III, 81 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz]. *1799:* Borbára és ... István ... Részeket N. Nemeti Istvánné Szabo Judith azonn el zálagositásnál fogva birta Soha meg Nem örökösitette a' mint az itten Kegyelmetekkel közlőtt ... hiteles Esketés Mutattya [Szentimre MT; BalLev.]. *1809:* Pataki István ujjabban is sistáltatik, 's meg intetik hogy a ... közlött terhelö pontokra maga feleletét adja bé 's bizonyságait is nevezze ki [Szu; UszLt ComGub. 1753u]. *1846:* véllem közlött azon terhelö pontokra, miszerint ... Vasárnap Dél után ... mészáros Legény Virág László ... artzul ... megütöttem volna ... bátor vagyok alázatos feleletemet tisztelettel ezekbe meg tenni [Dés; DLt 530/1847.30] | A tegnapi napon velem közlett irományokat megolvasván ... mulhatattlanul szükségesnek látom azt is belé tenni, hogy ... a Zárgondnok B. Bornemisza János Jovain joszágain semmi felelet és terch, cautio, vagy jot állás nem fenekelhet [Born. F. VIa br. Bornemisza Pál kezével].

Szk: *párban* ~ másolatban közölt. *1796:* A' melly ... bé adott, és Párb(an) közlött esketö Levéllel akarja a fell Peres Ur meg bizonyittani a' praetendalt Privilegialis Levélnek originaliter az All Peresnél való létét, azzal az All Peres ellen teljességgel nem bizonyithat [Mv; TLev. 5/16 Transm. 52 tábl.].

2. *átv* kb. vkivel éreztetett; care a fost simţit de cineva; jm etw. fühlbar gemacht. *1710 k.:* Dücsöség légyen, én Istenem, Felségednek testem, lelkem, minden én indulatom és érzékenységemtől, minden Felséged énvélem közlött, tőlem megköszönhetetlen, sőt megszámlálhatatlan és megfoghatatlan, lelki, testi jótéteményidért [BIm. 989].

II. *fn* közölt dolog; ceea ce a fost comunicat, lucruri comunicate; Mitgeteilte(s). *1826:* Szilagyi Andrásnak a Néhai Nagy Andras árvái Tutorának a K Guberniumhoz ujabban bé nyujtott ... Könyörgö Levele ... oly meg hagyás mellett közöltetik Kegyelmetekkel, hogy ... a K Guberniumot a Fö Hadnagy különös Felelettye terhe alatt a közelebb jövö Augustus végéig tudositani és egyszersmind az ezennel közlötteknek viszsza küldése mellett a Könyörgö Feladása irant is tudosittast tenni elne mulassák [DLt 889 a gub. Dés város tanácsához Kv-ról].

közmagyar közrendü magyar ember; maghiar de rînd; Ungar vom gemeinen Stand(e). *1705:* Interim, itt kivált a közmagyarok igen kételkednek benne[a], és még nem is hiszik, hanem futum quidnek [WIN I, 581. — [a]A labanc hadak érkezésének hírében].

közmajc közönséges majc (szalagszerü dísz); betelă obişnuită; gemeine bandartige Verzierung. *1620:* Aranias es keöz Maicztul az arra szerent uegiek az Harminczadot [Kv; KvLt II/69 VectTr 8].

közmarha közös vagyon; avere obşteească; gemeinsames Vermögen. *1578:* keoz Marhakkal es Ingo bingo marhakkal [BfN 73/9]. *1590 k.:* az vj Jtelet mellet azt mondom hogy kj keretheöm az teörueniteöl es meg bizonytom hogy semmy kwleön marhatok ninchen es ezis keöz marhatok wolt es az keötes zeörent hozza niulhattam [UszT].

közmassza osztatlan közös örökség; moştenire nedivizată; ungeteilte gemeinsame Erbschaft. *1829:* a Szöllök hátra lévö Mettzése, s ell fedése ezen osztállyos köz massában lévö zolgálo emberek segittségével essék [Nagylak AF; DobLev. V/1180]. *1846:* Kedves Léányom ... Usoras Contractussaimnak azon részét, melyek nékem Osztály szerént jutot (így!), tegye hasanlolag az Össi közmassában, a' miket pedig én osztottam ki Usorára aztatt tartsa magának [Kv; Végr.].

közmegegyezés consimţămînt general; allgemeine Vereinbarung. *1846:* A fenn irt ⟨1⟩846-dik év május 2dik napján tartatott falugyűlésében közmegegyezésböl közönségünk ... megválasztotta ... erdö- és fűbirónak Bentze Jánost [Zalán Hsz; RSzF 176]. *1847:* a zaláni közönség közmegegyezésböl ökörcsorda pásztorának conventionálá zaláni providus idősb Dávid Istvánt [uo.; i.h. 202]. *1864:* Orotás ez régentén erdös helj levén a birtokosság köz meg egyezésböl fel osztotta, ki irtotta innen neveztetik orotásnak [Szkr; Pesty, MgHnt I.VII. 331a].

közméta 1. két tulajdonos telke közötti határ; semn care marchează hotarul între două loturi de case; Zwischengrenze (zwischen zwei Grundstücken). *1766:* Ha az Vdvar közös, tehát lenni kell köz Métának a két Possessor kőzt: ittis tagadom a' Consequentiát, Soha nemis igaz az, universaliter, hogj a' mely Joszág kőzős, annak kőz Métájais légjen, mert Méta nélkűlis elég közös Joszág vagjon [Torda; TJkT V. 328]. *1814:* nem tudván ki tanálni a' kérdett Telkek kőzőtt lévö Köz Métát ... Pávai Sámuelnét ... meg esketvén a' Cancellista Urak, a' merre és a' hol mutatta ki nékűnk a' két Telek kőzt a' métát, mindenütt otton jegyeztetett ki, és tétetett a' Dálnoki féle Telekbeli foglalás [Dés; Ks 79. 29. 799].

2. két falu közötti határ; semn care marchează hotarul comunelor învecinate; Grenze zwischen zwei Dörfern. *1741 k.:* Gyeke nevű egész Falum és ... Légen nevű falunak határai égyben foljnak, s ezeknek Köz Métái felett régen Controversia támodván, még néhay édes Atyám ... reambuláltatta volt, égy darabját [Ks K. 79].

közmezsgye közös mezsgye; hat/răzor/miezuină (între ogoare); gemeinsamer Grenzrain. *1585:* Anna hegedws Andrasne vallia ... Nem az eo zeoleyeben vala, hane(m) az keóz Mesgeie(n) All vala Az Azzony | Orsolia Lakatos Balint zolgaloia vallia, Monda veres peterne, fel Mennek Az Mesgien ... Azt ne(m) tudom ha az Azzony az eo zeoleyeben voltę mikor megh wteottek vagy Az keóz Mesgyen [Kv; TJk IV/1.511–2].

köz-milícia katonaság; armata; Militär. *1727:* Az ... Deesre be szállott Nemet Tisztek és kőz-militia az Városon kinél kinel mennyi szénát étettek meg pénz nelkűl, azon dolognak Investigáltatására az Elsö Tizedben rendeltetett Kádas Szabo András [Dés; Jk 369b].

közmondás proverb; Sprichwort. *1657:* megteljesedék rajtam amaz köz- és igazmondás: hogy az nagy emberek kedvességek igen nyúlháton jár [KemÖn. 244]. *1658:* eletem kockaztatasaval is ne(m) gondolva(n) I(sten)t hivan segitsegűl be mentem fen tartvan amaz köz mondastis: nincse(n) edeseb mint hazajaert valo megh halasa embernek [WassLt Barcziaj Ádám kezével]. *1737:* el vitetett parnahajambol egj(gj) rud szappanomat ... meg keresték ... ama közmondás szerint, az hol a kantár meg-találtatik a ló is ott p(rae)tendáltatik [Dés; Jk 260a]. *1788:* Az Aratás békövetkezett, ma kezdik ... a' Sarlót vetni a' Buzára és Rosra: Nagyon megdűledeztek; de akkor kel fel a' Gyermek (: a' közmondás szer(int) :) mikor az effféle Gabona megdűl [Kercsesora F; TL. Málnási László főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez].

közmondat közmondás; proverb; Sprichwort. *1867:* itt bételik édes Sogor ur! az a köz mondatt Ebnek huzzák padra fejit, s' eb huzza pad alá [Bözödújfalu U; Pf Kovács Sándor lev.].

közmuhar közönséges moher; mohair obişnuit; gemeiner Mohär/Mohair. *1614:* 6. fel veg kösz Muhar veresses [Kv; PLPr 1612–1615. 114].

közmunka közösségi munka; muncă depusă în folosul comunității; öffentliche Arbeit. *1742:* Éltesse Isten ő Kglmeket, és Sz. Kegyelme által a' köz munkára 's Ecclesiánk szolgálatjara ruházza-fel [Kv; SRE 178. — [a]Az újonnan megválasztott tisztségbelieket].

Szk: *~ra kirendeltetik. 1875:* ki egyházi kőz munkára kirendeltetvén, a szabott munkát hanyagság vagy makacsságbol nem teljesitené, az azon időben folyó igás vagy tenyeres napszám árrában marasztaltassék el, mindenik esetben az egyház közpénztára javára [Damos K; RAk 199].

közmunkatétel közmunka; muncă obștească; öffentliche Arbeit. *1858:* Minden nemü rovatalokat, adokot, kösségi terheket, fuvarozást, kőz munka tételt, katona tartást én berlö köteles leszek hordozni bérbe feltudás nélkül [Kendilóna SzD/Kővár (Szt) vid.; TKhf 15].

közművelődés cultură generală; öffentliche Bildung. *1882:* Én ugyan tisztelem Aradot is, meg a Kölcsey Egyesületet is, és mikor egyéb dolgom nincs, rajongok is a közművelődésnek felolvasások által való terjesztéséért, hanem hát sok a dolgom [PLev. 97 Petelei István Márki Sándorhoz].

köznap hétköznap; zi lucrătoare/de lucru; Werktag. *1573:* ket Beleg vas legen varos chymerere, Mely Belegel az negi gondviseleo vraim Minden Barmot valamelliet vagi Mezaros vagi henteler ez varos piachan vagi vasarnak Napyan vagi egeb keoz napokon Meg veyendenek ... az kovachoknal meg Belegiezzek [Kv; TanJk V/3.84a].

köznem közrend (köznemesi rend); nobilimea de rînd; Stand des niederen Adels. *1662:* Váradi kapitányságában is a fejedelemnek még elődedin egy Boros János nevű ifjú legény akadott vala udvarába, ki ... az Erdőhátságon gyantai fi, köznembül való ... olly igen nagy kedvességet tanált vala a fejedelemnél magának, hogy majd meghitjebb szolgája annál alig vala [SKr 322–3].

köznemes nobil de rînd; Kleinad(e)lige(r). *1736:* Abban az időben[a] ... Volt sálya nevű posztó is, az is az uraknak való volt, köz nemeseknek volt az fajlandis, közönséges landis [MetTr 351. — [a]A fejedelemkor végén]. *1819:* Jelen voltak a Statutio napján a Vidékbéli Tisztek — bé bíro. Uraságok Tisztyei más köz Nemesek ... Belső Szolnok Vármegyeöl és a Szilágyságbol, másuannatis [Berkeszpataka Szt; Ks 67. 47. 28].

köznemesség nobilimea de rînd, mica nobilime; Kleinadel. *1759:* az törökkel való hadakozás alatt annyira felvettük vala a kard s tarsoly viselést, hogy ritka ifjüember járt a nélkül De most igen letették a köznemesség, hanem az urak s az hivatalokban lévők viselik [RettE 90].

köznémet német közkatona; soldat german; deutscher Gemeine(r). *1663:* mihelyen megfizetnek az köz németnek, fentebb lesznek és nekem is több bajom leszen [TML II, 654 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez Kővárról]. *1688:* Volt rettenetes bajom az németekkel, mivel az m(agazini) commissariusok az borok felé sem jöttek ... az prófont-mesterek, furierek, köznémetek, kóstolták, itták szörnyen [SzZs 515]. *1705:* Most azt beszélik, hogy Medgyesen köznémet tíz sem esett el, amig feladták, ellenben a tisztek majd mind elestenek

[WIN I, 462]. *1739:* mind a Tisztek mind a köz németek, verik, kőtözéssel kinozzák az Embereket [Harasztos TA; Ks 49 Orbán Elek lev.]. — L. még WIN I, 238, 264.

köznemzet köznemes; nobilime de rînd, mica nobilime; kleinad(e)lig. *1657:* Ez Székely Mojsesnél volt egy levél, kiben az erdélyi fejedelemséget apjának, az öreg Székely Mojsesnek és fiának is török császár megadta, mely öreg Székely Mojses köz nemzetből álló ember volt, udvarhelyszéki [KemÖn. 153].

köznép 1. közrendű népség; poporul/oameni de rînd; das gemeine Volk. *1606:* Rege(n) igen haborgattiak uala az hauas feleól egymast, mi(n)d feö emberek kóz nepek [UszT 20/71 Benedictus Chortan de Palfalúa lib. vall.]. *1638:* mikoron az el mult esztend(öben) az Thoroczko varosi Torda varmegyebeli kőz nepek, ugya(n) azo(n) Thoroczkaj hataro(n) Ezűst es Olom Banya⟨t⟩ talaltak volna, es az mi Kegyels Urunk eő Nagy(sag)a előt azo(n) Installtak volna hogy eő Nagy(sag)a Annak colalasaert eőket az Jobbagysagrol fel Szabadittana [Thor. XVI/1]. *1767:* itten Koronkában[a] az ökör tilalmas nem léte miatt vagyon az Vrak közöttis az atyafiságtalan ellenkezés a Köz nép közöttis a virgás [Told. 30. — [a]MT]. *1768:* Udvarolván Drágb(an) Excellentiad mondotta volna hogy kalandos gyűjtése nélkűl Papat ne marasszanak ... által látvánn hogy a tavaji zürzavar ismét elé kerülne, ha a kőz nép voxára eresztetnének az Ecclesiai dolgok igazgatássi [Szilágyfőkeresztúr; WLt Dobai Sándor lev.]. *1817:* ezen Helység, mely most N(eme)s vagy Pele Kisznek is neveztetik, ez előtti időkben ... P.Szarvadnak hivattatott ... oka az hogy a' nemes Beke Uramék elejek Oláh Kesziből ... változtatták ide Lakásokat 's ezen Helyre ... telepedtek meg, s annál fogva ... a' köznép által Nemes Keszinek vagy P. Keszinek neveztetett [Peleszarvad Sz; EHA]. *1821:* a Stationalis Commissariusság éppen az a Hivatal, amelyben valo vissza élés, az adozo köz népnek naponkéntis felettébb Szemben tünö tereh [Szászrégen; TLt Praes. ir. 65/1827-hez gr. Bethlen Imre főispán aláírásával].

2. kb. városi lakosság/polgárság; populația orașelor; Stadtbewohner/Bürgertum. *1605:* Bornemizza Boldisar es Mindzenti Vramekatt seőt męgh egieb io akaro Vrainkatis salútallianak ... Es kerlek hogi reghi Io akarattiokatt ne Vonniak megh az zegeni Varostul, es ha Valamy In conüeniensre akarna mennys az keőz nep az mint zokott lenni az giwlessekben, ne engedgienek valami oly dolgot statúalni, kiwel az keőssegh ithon valami kemenseghre Inditatnek inkab hogi sem engedelemre [Kv; TanJk I/1.513]. *1705:* Ma olyan hír jöve a köznép között, hogy a kurucok két vizaknai embertől valami dolgokat küldtenek volna bé irásban az uraknak [WIN I, 405]. *1847:* (A bírák) emberi emlékezetet fejül mulo időktől fogva a Bányákat és Vas miveszetre fenn tartott Erdőket, általok léjendő holmi Becsü uttyan, vagy más nekik tettzö módon adják és prédállyák, ugy a Közönségnek némüleg Tüzelése fedezésére meg hagyott kevés részetskéjevel, szerfelett viszsza élnek, mivel azt nem a köz Nép száma mennyiségihez alkalmazva Szabályozzák, hanem azok száma felett 50,60 süt 100 Nyillalis többet fel szagattnak, s nyilaznak [Torockó; TLev. 10/9].

3. kb. falusi közlakosság; populația satelor; Dorfbewohner. *1788:* Instáljuk ... a' Ttts Officiolatust, bőlts itélletek szerint találjanak olly utat 's modot azon restantiankn(a)k ki potolására hogy se mik[a] Se a' Szegény köznép ne aggraváltassu(n)k ki fizetésével, hanem azon Summa Falu pénzből ... hadd pótlódjék ki [Nagyalmás K; Somb. II. — [a]A folyamodó falubírák].

4. közkatonaság; ostășimea, soldățimea; das gemeine Militär. *1704:* ma ismét olyan hír jött, hogy őfelsége Rákóczit és a több kurucoknak a fejeit a punctumokban contentálván, azok nem is idegenkedtenek a békességtől, de az köznép felzendült, és praetendálta, hogy mikor őket felvették Rákóczi uramék, akkor nekik miket ígírtenek, és úgy kötöttenek kardot és véreket is folytatták, azért ők már defraudálni akarnák őket, de ők egyáltalyában nem teszik le magokat [WIN I, 306-7]. — L. még i.h. 445.

köznyomás nyomásban levő közföld; imas, de proprietate obștească; gemeinsames Brachfeld/land. *1677:* ha mely Falunak határán valamely Szőlőknek, Szánto földeknek, réteknek helyei harmincz két esztendőknek forgása alat nem colaltattanak, és a' pusztaság azokban harmincz két esztendőknek el-telése alat praescribalni láttatot, azon Falunak nem csak egy hanem tőbb Possessori-is lévén, mivel hogy immár tellyességgel a' hoszszas pusztaság által köz nyomássá avagy gyeppé tétetet, azon Falubéli vicinus Patronus ad facie loci, ki kiván ha csak edgyet-is azon Vármegyének vagy széknek Tisztei közzűl mellé adhibeálván mást egy Regiust, azok mellé a' Falubéli o}reg embereket, comprobállya a' fellyűl meg-irt idők alat valo pusztában állását, comperialtatván a' dolog, eo facto mérjék és szakaszszák ki, azon Falubéli vicinus Possessoroknak számokra, annak a' földnek darab részét ... a' tőb része penig hagyattassék a' másik félnek, kinek keze alat ennek előtte volt [AC 109–10]. *1780/1784:* a Koronkai köz nyomásan pascuálni szabad lészen [Koronka MT; Told. 29]. *1822:* ezenn pillantatban vagyon az a' Casus hogy egy paraszt ember Szalatsi János a' köznyomásbol ki kertelt és Tengerivel bé vetett földjét ... el adta [M.zsombor K; Somb. II Sombori István aláírásával].

köz-obszerváció általános megfigyelés; observație generală; allgemeine Beobachtung. *1725:* a tegnap[a] estve felé meg változván az üdő az éjjel ollyan tél lön, hogy majd Szár kőzépig erő hooban jártak ... félő ha az Martiusi hoo a kőz observatio szerént a vetéseknek meg ne ártana [ApLt 2 gr. Haller János apósához, br. Apor Péterhez Darlacról (KK). — [a]Március 17-én].

közoktatási minisztérium ministerul învățămîntului public; Unterrichtsministerium. *1852:* A' magas' Belűgy ministerium, a' Hadűgy és kőz oktatási ministeriummal egyet értőleg meghatározta[a] [M.bikal K; RAk 47]. — [a]Köv a hat.

közolaj közönséges olaj; ulei obișnuit; gemeines Öl. *1558 k.:* Meg tǫltod az tegelth es tapazd be Jol ... agy ǫnekye clǫzǫr lassu twzeth, annak vtanna Nagiobich meg, hogy az allath meg oluagion es az Meg oluadoth allatoth osd az vaz zomorloban az kǫz olayban es lach chodalatos feiersegeth Mellyeth soha az Materia el nem vezth | Rp. 1 l(i)b(rum) kenkǫeth es ǫrǫld meg Jol egy kǫuǫn es Mind Itasd regy es tizta 1 lib(rum) kǫz olayal Mind adeg, Megnem vllian, Minth egy Pastrum [Nsz; MKsz 1896, 284–5].

közoszlás közös osztozás; împărţeală/împărţire comună; gemeinsame Teilung. *1618:* marad még keöz ozlasra: f 83. d. 87. Melj Niolzua(n) haro(m) frtba(n) es Niolzuan hęt penzbe(n) Vzdj Georgy Vram relictajanak Cattalin Azzonnak egj harmad (így!) vagio(n) es tezen ... f. 27. d. 96 2/3 [Kv; RDL I. 104 Andr. Junck kezével]. *1629:* az fogoly Inctusok az kis oskola eleot Chyernatoni Mihallyal egyut allottak megh az megh holt Eczken Janosnak utat, es együt kertek az mendicalt penzt teolle keoz ozlasra [Kv; TJk VII/3.143].

közosztály 1. (örökösök közötti) osztozás; împărţeală (între moştenitori); Erbschaftsteilung. *1753:* a' Mlgs Testans Ur ... nem teszen emlékezetet arany marhárol ... Akarattya volt ... az Testans Urnak hogy arany marhais maradgjon az Mlgs Asszonnak, melj nem lehet egjéb, hanem az, melj Se gjermekeinek tett hagjásokb(an), se az köz osztaljra disponaltakb(an) megh nevezve nintsen [Harasztos TA; Ks 14. XLVIIb]. *1824:* a köz osztályra maradott ménes állott 48. darab nagy 10 marhából [Dés; Újf. 1. Újfalvi Samu hagy.].

Szk: ~ *alá adatik. 1838:* Hogy ha pedig ezen Osztálybol valami Fiat-Léányt egy aránt illető Joszág ez uttal ki maradott volna, az utánn bár mikor is ha ki tudodnék, az is köz Osztály alá adassék [Szentbenedek SzD; Ks 92] ∗ ~*ra bocsát. 1800/1827:* nekiek köz osztályra kellett volna botsáttani [Erdősztgyörgy MT/Mv; TSb 51]. *1846:* csupán azon esetben lenne köteles Kedves Léányom és örökösem a' fenn irt pénzböl ... köz osztályra botsáttani, amennyibe Monostor Utzai Házam éppitése költsége ... fel nem érné azokat [Kv; Végr.] ∗ ~*ra kiad. 1846:* Ezüstet amit emaritatioba, ugy néhai édes Anyám halála után kaptam aszt Kedves Leányom Katana Klári köz osztályra agya ki — a' hány Lot hibáz az tudogyék kedves Léányom Klári résziben [Kv; i.h.].

2. kb. a falu köztulajdonában lévő belsőség felosztása; împărţirea unui teren destinat pentru construire de locuinţe, folosit în devălmăşie; Teilung des im Gemeinbesitz des Dorfes befindlichen Gewanns. *1795:* azon Sessio ... emberi emlekezettöl fogva Eccla birtokába(n) volt ... Sessio, ezutanis abba hagyattassék, nem jövén az ki semmi bizonyittásbol, sem okoskodásbol, hogy az Antiqua Sessiok sorába ... köz osztállyra valo föld maradhatott volna, és idő jártába(n) az Eccla azt fogta volna fel [Gergelyfája AF; DobLev. IV/743.1b].

közosztályos kb. földközösségben élt/használt; aflat în folosinţă comună; in Feldgemeinschaft genutzt. *1842:* a falu köz osztályos rétje [Marosdécse TA; EHA].

közosztás közös osztozás, *rég* közosztály; împărţire între membrii unei comunităţi; gemeinsame Teilung. *1761:* Imreh Ur ne(m) eresztette köz osztasra a' szarvas marhakot [Branyicska H; JHb XXXV/45.19].

közosztatlan osztatlan közhely; teren/loc nedivizat; ungeteilter gemeinsamer Platz/Ort, Gemeinplatz. *1803:* köteleztetett Ő Excellya a' Motsi Articularis Subdivisio alkalmatosságával ... a' köz osztattlanbol juttatando Részt a' maga tulajdon részétől meg külömböztettni, és különössön ki szakosztatni [Kv; JHb VI/21].

közöl 1. tudat vkivel vmit; a aduce ceva la cunoştinţa cuiva, a comunica cuiva ceva; etw. jm mitteilen. *1578:* niolcz ora vtan korchioma(n) bort ne aggianak Senkinek Ezt penig ... az vrunk eo Naga hadnagywal es wdwaranak elótte Jaroywal keozeollyek es egienleo ertelemmel igyekezzenek ebben is eló Menny [Kv; TanJk V/3.157b]. *1618:* azmit ... vélem nem közlöttek, azt nem tudhatom [BTN² 108]. *1676:* Országos el mulhatatlan dolgaink levén, mellyeket töb becsülletes hiveink között hüsegeddel is közleni akarunk [RLt 0.5 fej.]. *1697:* az ural Teleki Mihály urammal közlöttem ezen dolgott [Szilágycseh; BK. Kümives Gergely Bethlen Gergelyhez]. *1767:* (A legeltetési tiltást) velem közlette, és Consentiáltom is azon tiltás Dolgában [Burjánosújbuda K; JHbK LVI/5.30]. *1794:* Gyerfás János Urat meg találván a kezünknél lévő Instructiot az Urral közlök [Ádámos KK; JHb XIX/42]. *1820:* a' Concernens Sz. Biro Ur a Tkts Tisztség Rendelését véllünk közlette [Mezsombor K; Somb. II]. *1833:* közlöni fogom a' dolgot Mlgs Eperjesi Györgyné Ur Aszszonnyal [Nyárádtő MT; SLt Vegyes perir.]. *1835:* hallottam belölle ollyan fel adásokat, melyeket velem az Instantzia készitésekor nem közlettek volt [Zsibó Sz; WLt].

2. kb. megoszt vkivel vmit; a împărţi ceva cu cineva; etw. mit jm teilen. *1593:* Orsolia Kis ferenczne vallia: Tudom hogi zinte eztendeigh ne(m) lakek az eoregh azzoni Mochinenal, es lattam hogi etket teolle megh ne(m) vonta, hane(m) velle keozlette [Kv; TJk V/1.399]. *1635:* 1623 esztendeoben magok egymas közeott megh alkuván es meg eggyezven, egyenleo egy akarattal az Birak es Tanacz eleott Comparealwan, mutua fassiot teottek rolla hogy az egy Czehben incorporaltattak es hogy az Czismasiak mindenekben engedelmesek lesznek, az Wargakis minden privilegiumokat es igassagokat vellek keozlik [Kv; KvLt Céhir. I. 15]. *1640:* Hallottam azt, mikor ittak ott Biró Pálnénál ... hogy vigadtak, mondotta ez az Nagy Péterné, hogy Isten úgy segélljen, hogy mindenkor tartok egy szeretőt, kettőt ... szeretem az katonát; egy falatom kettő lészen, mindenkor közlöm vele — úgymond [Mv; MvLt 291. 233a–251a átírásban!]. *1795:* nem hogy Antal az Édes Annyával és Testvéreivel az maga kéresetit közlötte volna, de még az életből magának vakart és gyüjtött [Ozsdola Hsz; HSzjP Ito Ferencz senior (46) gy. kat. vall.]. — L. még RSzF 282.

3. vkivel vmit tesz; a face cuiva ceva; etw. mit jm tun. *1705:* Most is ebben a szűk időben, amidőn a generál el akarta mind venni a pénzét a hadak fizetésére, a magokéból adtanak az urak 2000 rénens forintokat, csak hogy az övét[a] el ne vegyék, számlálván elő több sok jótétetményit is, kit véle közlött [WIN I, 558. — [a]Az elmenekült Bethlen Elekét].

4. kb. Isten éreztet vkivel vmit; Dumnezeul face ca cineva să simte ceva; Gott läßt jn etw. fühlen. *1668:* Beteges állapatjából jobb egészégre való fordulásának igen örülünk s kivánjuk, Isten Kegyelmeddel azaránt való kegyelmességét tovább is közölje [TML IV, 298 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1758:* Hálákat adok azért az én Uramnak és jóltevő Istenemnek, hogy ... az ő vigasztaló szent lelkének hathatós erejét megszámlálhatatlanul velem közlötte [RettE 80].

5. nemi von-ú nyil-ban; în declaraţii referitoare la viaţa sexuală; in Äußerung sexueller Hinsicht. *1614:*

Azt penigh nyluan iol tudom hogy az feiedelem elegett zerelmeskedet eyel napal Dengeleghineuel ... Hallottam ... azt monta volna Bathori Gabor hogy soha iob testw emberrel ne(m) keözleötte volna dolgat mind Dengelegíne Azzoniommal [VLt 53/5267 J.Harfas (28) fej-i muzsikus vall.]. *1716:* illyen kénnyához képest, nem tudom hogj kévánta volna Aszszony emberrel dolgát közleni [Nagyida K; Told. 22]. *1731 k.:* Fogarasi Sámuel ... a mely szolgalo leanzo bé járt hozzá Ház seperni, azon is erőszakot tett ... azt vallják ... hogy Mostoha leanyaval Kováts Maria Asszanyalis buja szeretetb(en) volt, dolgátis közlette véle [Dányán KK; Born. XXXIX. 16 los. Aknai alias Nagy pastor ref. vall.]. *1760:* néki az Haritska Sztán fia ditsekedett azzal hogy ő sok Aszszonjokkal közlette dolgát Korodon [Kóród KK; Ks 17. XXXI].

6. (nyomtatásban) megjelentet; a publica; (im Druck) veröffentlichen lassen. *1854:* a „Héti Lap" ... báró Naláczi Józsefnek emlék iratait közlé [ÚjfE 5]. *1879:* A lap szépirodalmi s esztétikai dolgokat közlend, s lehetőleg irodalmi színvonalon állani törekszik [PLev. 49 Petelei István Jakab Ödönhöz]. *1886:* Örvendek, hogy közli a Jetta című elbeszélésemet [i.h. 127 ua. Gyulai Pálhoz].

közölhet 1. tudathat; a putea comunica cuiva ceva; mitteilen/bekanntmachen können. *1672:* Oly reménségben voltam, édes Bátyám uram, szemben lehetek Kegyelmeddel s közölhettem volna Kegyelmeddel az én sok rendbéli injuriáimat [TML VI, 226 Thököly Imre Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* A név[a] az emberektől a dolgok vagy emberek egymástól való megkülönböztetésére ... szereztetett jegy ... amely téged s engem segít arra, hogy azokról az én elmém s a tiéd jobban gondokozhassunk és arról való gondolatunkat a szükséghez képest egymással közölhessük [BÖn. 410. — [a]Értsd: a dolgok neve/megnevezése]. *1833 k.:* minek elötte Tisztelendö Esperest Urunknak, égy a Ns Presbyteriumhoz intezet ... Hivatalos rendélését közölhettem volna ... Simogáto 's magát illetlen tetteiből meg jobbitto igereteivel hizelkedet[a], 's engemet arra bírt Hogy viszont az Hit mellé viszsza állottam [Usz; Borb. II. — [a]A férj].

2. *nyomtatásban* ~ közreadhat/megjelentethet; a putea publica; (im Druck) veröffentlichen lassen können. *1896:* Leginkább azon örvendenék, ha egy olyan kedves prózai, elbeszélés-, visszaemlékezésféle dolgot adna, amilyeneket küldött régebben a Kolozsvárba nekem ... Ha aztán megengedné Bátyám, a februári füzetbe közölhetnénk nyomtatásban is [PLev. 189 Petelei István Réthy Lajoshoz].

közölhető tudatható; care poate fi comunicat cuiva; was mitgeteilt werden kann. *1674:* Kérem, ezután is ha mi hírei velem közölhetők lesznek tudósítson [TML VI, 560 Béldi Pál Teleki Mihályhoz]. *1677:* ha mi velem közölhető hírei lesznek, ne nehezteljen tudósítani, kérem [TML VII, 348 Bethlen Farkas ua-hoz].

közöltet 1. vkivel tudat/vkinek tudomására hozat vmit; a comunica cuiva ceva prin cineva; etw. jm mitteilen lassen. *1662:* a fejedelem ... Besztercére gyülést hirdetvén, ahol ez dolgát az ország lakosinak, fejeivel, főförendivel, tisztviselőivel közöltetvén ... az ország rendeinek is tetszék [SKr 648].

2. *vki által* ~ *vmit* kb. vkivel vkinek átadat vmit; a preda cuiva ceva prin cineva; etw. jm durch jn übergeben lassen. *1827:* Blos Pintye engemet el hivutt ... és a betsülevelit általom közöltette mely Száz véka Csös Törökb(uzá)ról szoll — 's Kérette általom ... meg fizettetni [Mezőbánd MT; DobLev. V/1120 mell.].

közöltetés 1. tudatás, tudomásra hozás; comunicare; Mitteilung. *1805:* Csato Mihály ... meg kivánnya, hogy a praetendens ... Itélet által is a Tr⟨a⟩nsmissio közöltetésire, és elé adatására szorittassék [Mv; DobLev. IV/893.1b tábl.].

2. kb. kiszolgáltatás; eliberare; Auslieferung. *1840:* Az alperes, az itéletesen nyert közöltetés után egész tisztelettel bé adattya[a] [Dob.; Somb. II. — [a]Köv. a beadott iratok fels.].

közöltetett közölt; comunicat; mitgeteilt. *1842:* 'A bé panaszoltatott ... vele közöltetett terhelö pontokra tett minden bizonyittasok nelkülti Feleletébe hiába törekedik panaszolo Hadnagy Atyánkfiának igazságos kérelmét ... Szoszolloi el fatsarásokkal bé lárvázni [Dés; DLt 1452.9].

közöltetik 1. tudatik, tudomására hozatik; a fi comunicat cuiva; mitgeteilt/bekanntgemacht werden. *1657:* elrendeltem vala magamban, hogy azon éjjel bémennék Kassában, de mint afféle állapotban szükséges úgy lenni, hogy közöltessék az fötisztviselőkkel az dolog, én is proponálván szándékomat ... azt javallák, hogy az következendő éjjel ne tentáljuk magunk az bémenetelt, hanem csak tudósítsuk az bennlévőket elérkezésünk felöl [KemÖn. 221]. *1786:* az Inquisitoria ... és az Contractus ... közöltessenek ... sőt még minden egyéb más Documentumak-is [Nagylak AF; DobLev. III/607.34]. *1794:* a' Mlgs Fö Consistoriumunk ... Válaszsza a' Domest. Consistoriummal nem közöltetett [Kv; SRE 296]. *1804:* Irjon a' Guberniális Urak közül Kosztának elöre, hogy ha valami fel adás oda találna menni ... közöltössék Ngoddal [Szásznyires SzD; Ks 94 Thuroczy Károly lev.] | Közeltetik ez a panasz a be panaszalt Birakkal [Torockósztgyörgy; TLev. 7/11 B. Thoroczkaj Joseff kezével]. *1812:* Mivel tapasztaltatott ... hogy a' Mester emberek a' falusi szegénységet felettébb terhelték, ennek megzabolázása véget hozatott ezen határozás és a' Mester emberekkel a' megtartás véget közöltetetis [F.rákos U; Falujk 74b Sebe János pap-not. kezével]. *1834:* El következvén az 1834k katonai esztendö, szokásunk szerént, Birot, és két Polgárokat választattunk ... de mind hárman meg keresvén Mlgs Földes Uraikat, oly válaszokat nyertek, melyek szerént nem engedtetnek az irt hivatalokra léendö tétettések ... mely váloszok közöltötvén a közönséggel, és gyülést tartván, 2szor is meg határoztatott fel választtatások [Torockó; TLev. 3/2].

2. kinyomattatik; a fi publicat; gedruckt werden. *1880:* Nem tudják megfogni: micsoda emberfeletti protekció folytán közöltetett — micsoda mesés összeggel kellett lekenyereznem Beöthy Zsolt uramat, hogy kinyomtattassa [Plev. 78 Petelei István Jakab Ödönhöz].

közön 1. szk-ban; in construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *biratik* közösen osztatlanul birtokoltatik; a fi în posesiune nedivizată; gemeinsam ungeteilt besessen

werden. *1758/1806:* Lévén Hat Darab Erdők, mellyeknek ketteje más Possessorokkal közön biratik [VH]. *1803:* (A) Tsűr ... közön biratik és használtatik a' Mesterséggel együtt [Ádámos KK; UnVJk 72] ✱ ~ *birató* közösen/osztatlanul birtokolt; care este posedat în comun; gemeinsam/ungeteilt besessen. *1828:* Még most Esztendeje tettünk volt szot edgyütt hogy meg szerezzük magunknak éppen a' mű Tő Szomszédtságunkban és tőllünk ki váltatt 's mostan Vram Batyámék minyájjan Testvérekül közon birato Kertet, mellyet mind eddig elé tökéletességre ... nem vihettünk [Marossztkirály MT; Pf] ✱ ~ *(fenn) marad* közösnek/osztatlanként marad; a rămîne nedivizat; ungeteilt bleiben. *1693:* Nikita Marian haza hellye közön maradván az elöbbeni osztozáskor Nehai Ebeni Miklosné Maradeki közöt, most igj igazodek el [Völcs K; SLt AH. 17] | Ketske Haton megh fenn maradvan negj haz hely közön, azokotis eo kigjelmek ez szerent igazittak el magok közöt[a] [K; i.h. — [a]Köv. a részl.]. *1732/1777:* (A jb-okat) az atyafiak egymás között fel osztották volté, vagy közön maradtanak? [Msz; DobLev. III/505.7a vk]. *1786:* a Szőlőben lévő nagy Sajto, Szinnyével Hasznaival közön maradott[a] [Udvarfva MT; Told. 44/56. — [a]A testvérek között].

2. '?' *1606:* Ezek keóúyl mi(n)deneket keózen raiok kcóltette(m) [UszT 20/154 Sofalúi Agoston Balintne Damokos Dorottja aszonj vall.].

közön-kézen kézen-közön; cumva; Zug um Zug. *1797:* az öreg Büttner ... nagy részit el nem végzi munkájának[a] ... meg igérém Bertach Urnak, hogy az Öregnek irni fogok és bombárdirozom szüntelen levelemmel ... Igy talám tsak rá veszszük közön kézen, hogy még életibe szüljön valamit [MNy XXV, 261 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából. — [a]Többnyelvű szótárának].

közönség 1. közösség; comunitate; Gemeinschaft. *1756 u.:* a' Bruznyiki közönség ... tette volna a szép tilalmas Erdőben, az Itéletben fel vett tetemes ... pusztitást [Déva; Ks 73. VII. 16]. *1794:* az egész Szász Völgyi közönség a Falusi Biroért valo kalákáb(an) az Földes Uram ... Lábjában aratni ki hajtatván, azok között jelen volt ... Irimia Csugugyán [Szászvölgy KK; BK Szászvölgyi ir.]. *1795:* felköltvén az osdolai közönséget a nyomára menének[a] [Osdola Hsz; RSzF 218. — [a]Az elveszett lovaknak]. *1796:* bizonyitsa meg a' Torotzkai Közönség a' Keresetben fenn forgo Levélhez valo Competentiáját [Mv; TLev. 5/16 Transm. 20–1 tábl.]. *1806:* Valamikor a' közönség Birája porontsol, akármi idő tájbanis, a' Nyájat legottan kihajtyák [F.rákos U; Falujk 17 Sebe János pap-not. kezével]. *1835:* Falus Biro Nagy György ... az egesz Sz(en)t Imbrei közönsiget egyben gyűjtötte volna [Szentimre MT; BalLev.]. *1847:* az also Tized mely közönségünk által Rő Lábnak neveztetik Határ örjeink Bottja alat léteze [Zabola HSz; HSzjP]. *1853:* a' Nagy Laki közönség adott be egy panaszt [Nagylak AF; DobLev. V/1358 Dobolyi Bálint nyil.].

Szk: *adózó ~. 1799* nevezetesebb terheltetései az Adozo közönsegnek im e' következendők[a] [A.árpás F; TKl IV/5 sub BB. — [a]Köv. a részl.]. *1825/1826:* A' kik jó válasz várás mellett tisztelettel vagyunk a' Tekintetes Tisztségnek alázatos szolgai Kelementelki Birtokosok és adózó Közönség [Msz; GyL]. *1826:* a' patak ... kiszélesitése is ... nem elégséges arra a' hoszszu ductus miatt, hogy az adozo közönség földjeit majd minden esztendőben eliszapolo patak vizét ártalom nélkül derivalni lehessen [Msz; GyL] ✱ *falusi ~. 1795:* a' Kelementelki Rfta Eccla örökösen irrevocabiliter meg vásárlá a' Kelementelki Falusi Közönségtől azon őrökséget [Kelementelke MT; MMatr. 132]. *1806:* Ezen utnak kijárása és határozása pedig esett nem tsak a' Falusi Közönség és Birákok által, hanem assistált Mlgos Daniel Elek Ur [F.rákos U; Falujk 8]. *1849:* Az Esketésből ki nem tünvén n. Cseh Joseff Urnak Marháibol négy darab Bivalok, egy Tehene ... ezekről a' Falusi közönsegtől számat kéretni meg kivánnya az özvegy [Héjasfva NK; CsZ] ✱ *nemes ~. 1823:* a' Nemes Közönségnek két vagy három Individumai valami Tordai Mészárosokkal Szerződözni kezdenek [Kövend TA; Borb.]. *1853:* a' Korondi[a] nemes közönség falu hitesseivel együtt teljes falusi gyülést tartván ... hajlandónak nyilatkozott, hogy a' Sós fürdőre kijáro utat ... el fogja készíteni [DE 2. — [a]U] ✱ *paraszt ~. 1805:* Tudgyaé, a Tanu ... Hogy ... a Korod Szent Mártoni paraszt Közönség ... Groff Kornis Sigmond ö Ngok(na)k ... kaszálóját ... ell atta volna? [Kük.; Ks 67. 47. 27]. *1820:* a' paraszt közönség a' ki ezen munkát subscribálja meg kévánta hogy a fel irtakbol sem(m)i is el ne maradjon [F.vist F; MvÁLt 616. 10. — Kiss András kijegyzése] ✱ *szabad székely ~. 1826:* Mű Sepsi Szent Iványi B Henter József, Sárdi Simény György, ugy a' Kelementelki több bébirósok, birtokosok és Szabad Székely közönség, magunk és embereink nevekben és képekben ... ez[a] ellen reprotestalunk [Msz; GyL. — [a]Gr. Lázár István protestációja ellen] ✱ *városi ~. 1803:* A Kolosvári Várasi Közönség [Kv; AggmLt]. *1826:* a Városi Közönség a Bogatsiaknak azon helyeken lévő gabonájokat le kaszáltotta [Szék SzD; WassLt].

2. *választott ~* megválasztott vezetőség; conducere aleasă; gewählter Vorstand. *1812:* Nagy Ajtai Kováts Moses a' Kolosvári Választott közönségnek égyik Hütös Tagja [Kv; Pk 4].

3. publikum; public; Publikum. *1896:* Egy esztendeje csináljuk itt a Kemény Zsigmond Társaság dolgát. Felolvasásokat rendezünk, kiadványokkal szoktatjuk a betüre a közönséget [PLev. 189 Petelei István Réthy Lajoshoz].

? **közönségen** közösen; în comun/colectiv, împreună; gemeinsam. *1686:* Mikor az Falu közönségenn a Vajda Jánosné Asz(onyom) házánál birságott ivék ott voltam énis [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVII/15].

közönséges 1. *mn* **1.** általános, egyetemes (érvényű); general (valabil); allgemein/universell/generell (gültig). *1558 k.:* az kozonseges Igassagnak Megmaradasaerth Illik Mindennek Nehez mertekel elny [Nsz; MKsz 1896. 296]. *1575:* Minnyayatoknal nylwan wagion, minemw tewzet, keozeonseges wezedelemre walo haborwsagot tamaztottak nemely orzagwnkbely hytwan partos emberek [BáthoryLev. I, 330–1 fej.]. *1602:* Biro Vram az keozeonseges tilalom ellen semmj fele beort ki ne hadgion vinny az varosbol [KV; TanJk I/1.417]. *1636:* Bethlen Istwan vr(a)m ... mind magunknak ellenwnk igyekezik, s mind pedigh az szegheny hazának, es kegtek keőzeönséghes szabadságanak romlására es ell nyomu-

lására [UszLt IX. 75.5 fej.]. *1671:* az Országnak közönséges és egyenlö akaratbol valo végezésit, Articulusit ... maga-is meg-tartya, másokkal-is meg-tartattya[a] [CC 9. — [a]Barcsai Ákos fej.]. *1710 k.:* Ez[a] azért a legközönségesebb, leghaszontalanabb s legbolondabb disputációja az embernek az Istennel [BÖn. 480. — [a]Ádám és Éva perlödése Istennel]. *1721:* Nem volt pedig közönseges dögi a' Marhanak minden Esztendöb(en) [Dés; Ks 26. XIV. 1]. *1806:* II-dik Josef Felséges Urunk porontsolattyából Hozánkban közönséges Föld Mérés volt [F.rákos U; Falujk 9 Sebe János pap-not. kezével].

Szk: ~ *(bevett) törvény. 1677:* az adásban és vételben observaltassék ez Országnak közönséges bé-vöt törvénye, és Decretuma, tudni illik hogy a' közelb valo vérek, ezek után a' vicinusok ammonealtatván, ha azok meg nem akarnák venni, az után lehessen szabados az adás és vétel, a' távul lévöknek-is [AC 154]. *1820:* ország közönséges Törvénye az: Hogy a' follyo vizek ha darabjába szakasztanak, a Birtokos annak utanna mehet, ha pedig öblögetés által mossa el, az azé lészen a' kiéhez öblögette [F.rákos U; Falujk 100 Barabás Áron pap-not. kezével] ✱ ~ *dolog* (országos) közügy. *1619:* Liptói Imreh tött választ Pázmán uramnak ilyent penig ... most tegyük le az religiót és szóljunk az ország közönséges dolgához [BTN~ 308]. *1677:* a' kik penig az Haza közönséges dolgában, vagy Fejedelmek szolgálattyában járni comperiaitatnak, azoknak gazdálkodni tartozzanak illendö modon [AC 159]. *1713:* a' Felséges Udvar tettzése szerint kelletik az ország Gyülésének Medgyesen inchoálodni ... az holott ... az ország közönséges dolgai elö vétetnek [BLt] ✱ ~ *igazság. 1655:* Nagod az comparens felnek instantiajara in p(rae)missis aszt fogia czelekedni az mit az közönseges igassagh dictal [RLt 0.5 Joannes Samarai de Des ns kezével]. *1677:* azt kivánván annak okáért a' közönséges igazság, végeztetet[a] [AC 104. — [a]Köv. a részl.]. *1751:* Én itt Balás telkén lako Vándor nevezetü Familiát ... ismerem s tudom ... felöllek mondani, hogy ... Ns Küköllö Vármegjében, söt talám az egész Országban is ezeknél istentelenebb, igazságtalanobb, verekedöbb ... emberek nincsenek, minden közönseges igasságot fel forgatnak, akár kivel ok nélkült czivodnak, verekednek [Balázstelke KK; IB. Mich. Rempler (60) jb vall.] ✱ ~*jó* **a.** (országos) közérdek. *1566:* az giülisben közönsiges iokrol szokott uigezis lenny [SzO II, 187]. *1656:* ez idön is kegmeteknek Generalis Gyüléset ... rendeltük Fejérvári Városunkban lenni ... Kegmeteknek azért kegyelmesen parancsollyuk ... bocsássa megh hitt emberit tellyes Instructioual, hogy ... minden hazánk közönséges javára nezendeö dolgokat vegezhessenek [WassLt fej-i ogy-i meghívó]. *1733:* Nemes Dées Várossá(na)k Constitutioja aszt tartván Hogj az Hadnagj mellé, maga a Városi Univerzitas hazájok közönseges jávára tartozo dolgok(na)k hasznos, és Istenes igazgatására magok közzül tizenket szemelyt ... ország Törvenyet értö jo lelkü ismeretü Embereket válaszszon Assessoroknak [Dés; Jk 434b]. — **b.** közhasznú dolog; érték. *1699:* Mierthogy az ország uttya oly igen közönseges jo mely nelkül senki sem lehet: vegeztük ... hogy ... a' Szamos mellett valo utat de novo reparallyuk [Dés; Jk 286a] ✱ ~ *nemesi szabadság* nemesi elöjog. *1671:* Mikola Sigmond Atyánkfiának Colosvármegyében lévö Puszta Szent Miklos nevü örökös Falu hellye határán, néha a lovakat hatalmasul az Possessornak Nemessi szabadsága meg-bántódásával és sok kárával az Colosvárat quartélyozó Katonák füvelték ... ez közönséges Nemesi szabadságnak meg bántodását látván abba ... végeztük, hogy meg-irt Mikola Sigmond Atyánkfia, se más senki az Regnicolák közzül semmi joszágában és javaiban meg ne károsittassék senkitöl törvény nélkül [CC 92] ✱ ~ *(ország)gyülés* országgyülés. *1659:* Ez el mult Beszterczej keözönseges gyülesben keszek lettünk volna azon igyeretunket be telyesiteni, de orszagul kglmek egyenlö akaratbol halazta más kóüetkezendö gyulesre annak veghbe(n) uitelet [UszLt 16 fej.]. *1676:* Mivel Iste(n) után ez haza(na)k meg maradása, áll egyedül csak az ország adaja(na)k a Fenyes Portára ... valo be szolgaltatasab(an) ... akarván idején korán gondot viselnünk rolla; a végre ... keözeönseges Ország gyülését akarunk celebráltatni [i.h. IX. 76.3 fej.]. *1701:* a' mi kedves jo akaro vraink és Attyánkfiai s Collegaink, a' Tanátsi Rend eö kglmekkel egjezö akaratbol rendeltünk kgltek(ne)k Országul közönséges Gyülést Gyula Fejérvárra [i.h. IX. 77.36 gub.] ✱ ~ *privilégium* általános elöjog. *1671:* Hoztak illyen alkalmatlanságot-is-bé némellyek, hogy közönséges Privilegiumokan kivül olly immunitast s' Privilegiumot extraháltak, hogy közönséges tereh viseléstöl immunisok legyenek, végeztük azért ... hogy az illyen ... magok hasznát, Privátumat követö embereknek Privilegiumok cassaltassék [CC 41] ✱ ~ *ügy* (országos) közügy. *1674:* Az magyarországi birodalmunkban bejött atyafiaknak dolgokat mind személy szerént, mind penig közönséges ügyöket minden tehetségünkkel ... mint igyekeztük légyen promoválni, Kegyelmed elött nyilván vagyon [TML VI, 550 a fej. Teleki Mihályhoz].

2. közös (vmely közösségre együttesen vonatkozó); comun; gemein, kommun. *1561:* Ha vala melly az mesterek kozzwl hozzw ydeyg ualo betegseg mia a' vag' ualami modon meg' nyomorodnek es az mesterek annak valami segitseggel akarnanak lenny azt az egez Cehnek kozonseges iouedelmebol myellyek [Kv; ÖCArt.]. *1586:* lattatik p(rae)thendalni az Vnio hogy minde(n) affele keozeonseges Igazgatasra Niolcz bizonios megh hiheteo zemeliek valaztassanak [Kv; TanJk I/1.37]. *1665/1753:* Mivel az Erdö itt a' Dálnoki Határon szük s bütsü is, azt fel nem osztottuk, hogy közönséges erövel inkabb oltalmazhassuk [Dálnok Hsz; Told. 30]. *1681:* minden Taxás ... tartozik ... a' Falu közönseges onusat supportalni [Szentkirály H; VhU 89]. *1714:* akkor osztán közönséghes végezésünk Szerint ellene mondottunk à Connumerationak, hogy Sohunnan bé ne mennének à Connumeratiora [Bölön Hsz; INyR Kis György Mihály Junior (47) ns vall.]. *1743:* az Emptor Bartok András már mint egy részes a' megh irt bányáb(an), annak szeme, füle, jo gondviselöje légyen, ahoz valo közönseges munkáb(an) és költségben is mint egyik Czimbora magát ugy viselljye [Torockó; Bosla]. *1790:* à Szollöben be járo hágso à Szöllös Gazdák közönséges igazitasak szerent légyen és tsak azon Hellyen tartattassék a hová a' Szöllös Gazdák intézik [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76].

Szk: ~ *adó. 1792:* A Közönséges Adorol egy átallyáb(an) Szó fordulván elö az Ország Gyülésen, Követeink kötelesek lésznek az Ország elött ki nyilatkoztatni, hogy mivel Városunkb(an) az Kézi Mesterségek nem a más nagy Királlyi Városoknak példajok Szerént gyakoroltatnak, hanem tsak akkor miveltethetnek ... a midön a

Föld mivelés Szöllö munka és a tetemes Vectura engedhetik, következésképpen ... Contribuenseinkre a közönséges adot, nem a több Városbéli, és mesterségeket divattyában folytathato Mester Emberek(ne)k példájok szerént, hanem vagy azokra semmit sem, vagy legalább sokkal alább valo tekintetb(en) vettessenek fel [Zilah; Borb. II hiv.] ✱ ~ *akarat* közakarat. *1592/1633:* keozenséges akaratbol, uegeztek egymas keozcott, es mi eleottwnkis mindnyaian[a] ... consentialtak, hogy mostan eoreokeossen fel oszlassek, mindenwl ualo zanto feold. reth, es szena fw [Gyeke K; Ks 90. — [a]Köv. öt név fels.]. *1600:* Bodoni Marthon es Bodoni Janoss vraimek ... mi eleoteönk keozeonsiges Akaratbol teonk Jllien vigezist ... Bodoni Georginek Jozaganak megh ozlasa feleoll [M.köblös SzD; Ks 90]. *1763:* Falu közönséges akaratjabole; vagy más privatus Embernek akarattyábol hajtották oda a' Zagoni Meddü tsordát ...? [Hsz; SzentkZs vk] ✱ ~ *dolog. 1576:* Az varosnak Minden Ieowedelmenek haznanak Byrodalmat ... Az ket Nemzetsegnek[a] egenleo keppen engettek az feiedelmek ... Mikeppen Egieb keozeonseges dologban valo Byrodalomba az ket Nemzetseget egiben keotelezik [Kv; TanJk V/3.131b. — [a]A magyarnak és a szásznak]. *1620:* Ado Zedeö Vraim ... tegiek cleghsegesse eo kglmeket ez keozeonseges es zwkseges dologhnak veghez vitelere keöltseget administralwa(n) [Kv; i.h. II/1.295]. *1728:* mint hogy késedelmét nem szenved à dolog, bizonyos helyről mutuált pénzel potollyák ki hogy az Familia közönséges dolgai egész confusiob(an) ne legjenek [Déva; JHb XXII] ✱ *egyetértésből/(meg)egyezésből* közmegegyezésből. *1687:* Concludaltuk közönséges megh edgyezésből, hogy a' halotti contiok után valo bucsuztatások ... a' Canon szerint abrogaltassanak [SzJk 218]. *1711:* Végeztűk közönséges meg egyezésből, hogy Tiszt. Predikator Uraink(na)k esztendőre vala pénzbeli fizetéseket f. 80 megadni [Dés; Jk 355a]. *1784:* (A földet) a Falu közönséges egyezésből altal ada ökigyelmének ... Zállogb(an) [Szentimre MT; BalLev.]. *1817:* a szárhegyi nemes communitásból ... feles számból öszve lévén gyülekezve, közönséges egyetértésből megedgyesültek azon, hogy ... Bélbor havassára szükségek lévén, azt licitacióra nem bocsátják [Szárhegy Cs; RSzF 131] ✱ ~ *eklézsia-gyűlés* egyházi közgyűlés. *1783:* Közönséges Eklésia Gyülésünkben Tiszteletes Predikator Uraimék Béreket ... Collectalo Détsei György eökegyelme ... Számot adván, minden fogyatkozás nélkűl találtatott [Zilah; Borb. II] ✱ ~ *(falu)gyűlés* falusi közgyűlés. *1670/1740:* Személlyes Ember Tilalmárol ... Végezék azt is, hogy pediglen valaki csak egy Személlyes ember tiltani akar valamit, a közönséges falu gyüléseb(en) tiltson hogy minden Embernek légyen hirével a dolog [Homorodsztpál U; WLt]. *1754:* Hogy azon Tanorok(na)k fel fogása esett egynéhány versben közönséges Falu gyülésiben végezte a Falu hogy semmiképpen birodalmában meg ne engedgyék Alsoné Asz(sz)onyomat azon hellynek [Gálfva KK; Ks 66.45, 17a]. *1840:* Folyó 1840-ik esztendő júliuu 19-ik napján közönséges falugyülése tartatott [Jenófva Cs; RSzF 157] ✱ ~ *gyülekezet* falusi közgyülés. *1727:* Ha valaki falu közönseges Gyülekezetiben bestelen szoval illetne, alkalmatlankodnék, asztalt verne, riaszkodnek, szitkozodnek ... 33 pensz a büntetese [Kisborosnyó Hsz; HSzjP] ✱ ~ *gyűlés* céhgyülés. *1764:* a nemes céhnek in anno 1756 ... közönséges gyülésében tett conclusumát elő mutatta légyen [Dés; DFaz. 22]. *1808:* Anno 1808dik Esztendőben Januariusnak 25dik napjánn Közönséges gyülése lévén a Btsülletes Czéhnak egyenlő akaratbol végezte, hogy az ött Ifjak tartoznak a sir ásással [Kv; KCJk 21a] ✱ ~ *haszon* **a.** közös haszon, közhaszon. *1699:* A' Nemes Varos közönséges hasznara nevezetessen több szükseg felett a' negyvenhét forintos Portionak ... befizetesere Bor fogast rendeltűnk [Dés; Jk 281a]. *1761:* miolta reá emlékezem mindétig a' Falu közönséges hasznára tartatott a' p(rae)tendens rét [Illyésfva Sz; BfR 45/9 Ratyis Aleksza (60) jb vall.]. *1792:* A Nms Vármegye ez elötti idökben, a' Dévai piatzon, közönséges haszonra, egy ugy neveztetett Várda Házat épittetett vala [Déva; Ks 76. VIIIc. 179]. — **b.** ? közös bevétel/jövedelem. *1746:* Szuszan Dávid ... semminémű Falu közönséges hasznáb(an) nem Consentiált, mindennel veszekedett [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.] ✱ ~ *jó* **a.** közös érdek, közérdek. *1570:* Az zantas dolga felewl eo kegek, Azt Mongiak hogy ... keozenseges Iora neztenek azban hogi az feoldek gyeppeh Neh vallyanak [Kv; TanJk V/3.5a]. *1677:* A' Város Palánkinak, s' város Hidgyainak megcsinálása és épitése mely szükséges légyen a' közönséges jora nézve, nem szükség declaralnunk [AC 227]. *1799:* Ezen Közönséges jora Czélazo dologrol[a] ... haza jöttűnk töltöttettűnk két kúpa bort [Torockó; TLev. 5. — [a]Az erdőnyíl-osztásról]. — **b.** közös jövedelem. *1584:* Annak okayerth eőnekik sem jar semmy iowedelmek az keózeónsiges iokbwl [Torda; DLt 212] ✱ ~ *jövedelem. 1821:* De a szárhegyi commonitás a közönséges jövedelem megcsonkítására arra nem hajolhatott [Ditró/Szárhegy Cs; RSzF 141] ✱ ~ *kontribució* közös/közhasznú hozzájárulás. *1671:* Fel teszik eö kglk, hogy kwlseö emberek birua(n) Desen, eöreökseghegket, feles haszon veüeo hellyekel masunnan elik, hasznatt veszik, Azonba(n) semmi nemw keözeönseghes Contributiott, szolgalatott, az varos szwkseghire nem praestalnak [Borb. I ogy-i bizottság jel.]. *1721:* a' közönséges Contributiok, égjenes, és kinek kinek tehecsége szerint valo proportioval, vettesse(ne)k fel [Ks 18/XCIII kv-i gub-i végzés] ✱ ~ *költség* közös kiadás. *1582:* Keozeonseges zwkseges keoltsegekre aminth az wdeo, es az varosnak zwksege kewantha ... keolteoth ... f. 384/96 [Kv; Szám. 3/VI. 10 Diósy Gergely not. kezével]. *1586:* Comprehendallion[a] minden Diuersakat, keozeonseges Aprolek keolchegeket, Vgmint lowakra, Zekerekre Es zolgakra valo keoltseget [Kv; PolgK 21. — [a]Az ispán]. *1784:* Ezek azon házak, mellyekb(en) lako Gazdák semmi közönséges költségbenis minket nem segittenek hanem immunitasban vadnak [Torockó; TLev. 4/9.18b] ✱ ~ *szedés-vevés* közös hozzájárulás/szolgáltatás. *1677:* A' Székelységen lévő Egyházi rendek, kik magok személyekre nézendő külsö joszágokat és örökségeket birnak, azokrol, a' faluval értsenek edgyet, a' közönséges szedés, vévés, és egyéb szükséges köz dolgokbol, de ... egyéb tereh viseléssel ne bántassanak [AC 10-1] ✱ ~ *szolgálat. 1585:* Az Zekeresekre leót panazolkodas hogy sem Akkor mikor hon Wadnak, sem penigh akor mikor Waras zolgalattiaba kewldetnenek, Nem akarnanak az keozeonseges zolgalatra menny [Kv; PolgK 16]. *1740:* tanáltattak ... vakmerő és a közönséges szolgálatnak promotioját akadályoztato emberek [Torda; TJkT I. 180]. *1819:* ha valamellyik a Mesterek közül ... a közönséges Szolgálat-

nak terhét hordozni nem kivánna ... nékie sem(m)i szin, és praetextus alatt Mészárlani Szabad ne légyen [Kv; MészCLev] ✱ ~ *szükség* közszükséglet. *1571:* Megh Thekintwen eo K. Egez varoswl az Mostany Ideonek allapatyat, Az keozenseges zwksegetis Legh fellyeb az predicatoroknak fyzetetlensegeket, Melyeknek Beh Tellésitesere eo k varoswl vetettenek egy vonasra d 50 [Kv; TanJk V/3. 37b]. *1590:* Talalkoznak neha egieb keözönseges zyksegekis, kiknek vti keólchegekbe húl ket ket penzt szoktak rendelni, Zekwl az lofeiekre ... húl pedig Annalis teöbbet az mint, az sziksegh es Allapot mútattja [UszT]. *1700:* A' közönseges Varos szüksegere, hid csinalasara nemeth officialisok Servittzere etc, etc rendelt a N. Tanacs felvettetni fl. 200 [Dés; Jk 303a] ✱ ~ *teher* közteher. *1572:* valamig Eo zamara leszen az haz Az my keozenseges terehnek viseleset Illety eois panazolkodasnelkwl tarchia Magat [Kv; TanJk V/3.63b]. *1794:* az F Kir Guberniumnak ... Kegyelmes Decretuma azt parantsolja hogy ... kik eddig elé a közönséges terheket viselték Armalistai praetextus alatt a közönséges tere alol ki ne vétessenek [Szu; Borb. II] ✱ ~ *teherhordás/hordozás/viselés* közteherviselés. *1589:* a Conventek eleót tegie(n) fassiot, hogy ez varosba(n) Nemessegenek telliessegesen Renuncial, az az Awal nem Eel, hane(m) Amint akar mely ciuis, mindenekbe a' keozeonseges tereh visseles ala, es a' varossi theorweny Ala vethi magath mind potentia s mind eycly nappaly vigiazas fizetes, dolgaba(n) [Kv; TanJk I/1. 115]. *1593:* az keozenseges tereh wiselisbeol magokat az limitatio ellen ky akaryak vonni [Dés; DLt 241]. *1727:* Város közönseges tereh hordozása [Dés; Jk]. *1792 k.:* a' Székelyek még a' régi M. Királlyok(na)k idejébenis mind(en) Közönséges terü viselésektől üress és mentseges szabadsaggal birtanak [UszLt X. 80 Plánum a székely nemzet állapotáról]. *1832:* az Ekklák azon Curatorai, s Egyházfiai kik ekklésiai telkeken laknak a közönséges tereh hordás alol fel mentetnek ... királyi rendelések szerént [Nagykapus K; RAk 23]. — L. még AC 221; CC 41.

3. köztulajdonban/közös használatban levő; de proprietate obştească colectivă, care este în folosinţă comună; in Gemeinbesitz/im gemeinsamen Gebrauch befindlich. *1583/1584:* Enis otth az falwban portionat(us) Vagiok, Nem twdwan senkiteol tartasomath, az keozenseges zabad wyzen, holoth Mykoro(n) Zolgaim az en megh hagiasom zerint halaznanak ... ez fellieol megh Newezet zemelyek ... Inuadaltak eoket ... Myerthogy peniglen az zabad es keoz halazo wyzen ezt chyelekettek ... feyekhez zolok [Újfalu K; Ks 42. B. 9]. *1663/1728:* Ha valaki buzab(an), zabban, parlogon, vagy pedig kaszálo retben, vagj pedig közönseges Falu tilalmassab(an) szanszandekkal öriszne vagj öriszletne marhajat egj forinton maradgjon [Szentmihály U; Törzs]. *1732:* A Zöltse nevü Verö fény közönséges ... alkalmas Szölö(ne)k valo hely [M.zsombor K]. *1757:* Egy Nagy, Falusi Közönséges Tanorok is vagjon a Falu alat [Nagyernye MT]. *1764:* itten B: Várallyán minden renden lévö lakósok a' Falu közönseges nevezete alatt lévö nagy és kicsin Erdökböl, s bokros helyekböl irtottak és csináltak megok(na)k feles szammal szöllö hegyeket, szántó, es kaszálo földeket [Bálványosváralja SzD].

Hn. *1614:* az falu keözeönseges Zalad azaloian tul [Szentrontás MT; Sár.]. *1715:* az Falu közönseges Lokja mellet [Pálos NK]. *1794:* a Falu felsö végen a közönseges kenderesben (ke) [Szászújfalu AF]. *1819:* a Közönséges posessoratus Tövissese (e) [Csekelaka AF].

Szk: ~ *appertinencia* köztulajdonú földtartozék. *1760:* Mósa László Ur(am) ... vett egy Sessiot ... ezen fundus, a' Falunk külsö közönséges Appertinentiájiból fogattatott fel [Dés; BK] ✱ ~ *borjú/marhalegelö/legeltetö hely. 1768:* Vagyon közönséges marha legelö hellye a' Falunak [Középlak K; KHn 298]. *1777:* Csikjenöfalvi Szekeres András primipilus tanquam inspector ratione offici proclamáltatá ugyan Csíkjenöfalva közül való lakosokot, akik a közönséges falu aszalásából lett helységeket felfogták, és ugyan azokot is, akik közönséges pusztás marhalegeltetö helyeket felfogták ezelött circiter 10–15 esztendöktöl fogva [Jenöfva Cs; RSzF 135]. *1781:* Guti Kristina Aszszony ... azon darab földet fel fogta ... az elött pedig mindig, mint pusztájában heverö föld, falu közönséges Borju legelö hellyének tartatott [Perecsen Sz; IB. J. Gergely (62) jb vall.] ✱ ~ *(csorda/erdölö/szekér)út. 1620:* mikor valamenyre megh Newekedigh (!) es megh arad az Nadas, el nem folihat az Arkaban ... az keözönseges zwkseges vtis telliesseggel el vesz miatta [Kv; TanJk II/1.293]. *1656:* I fold ... uicinussa ab una ... az kozonseges ut [Csobotfva Cs; CsALt F. 28. I/1]. *1710/1792:* Falu közönséges Uttya az küpüs kutra fel járó [Dálnok Hsz; BLev. Transm. 27]. *1731:* Tudodé ... az Udvarház s az Halasto között volt az Határnak also fordulojarol a Marosra szolgáló közönséges Csorda és szekér uttya, és ... az Falu Csordája is és az jármas marhák is azon also fordulorol azon közön vagy közönséges Csorda uttyán jart le [Told. 2 vk]. *1769:* az Falu közönseges erdölö uttyán utunkot meg állottak [Usz; EMLt] ✱ ~ *(innivaló/ivó) kút* közkút. *1745:* a falu közönséges kuttyárol le jövö patakotska [M.fodorháza K; RLt]. *1767:* a Falu közönséges innya valo kuttyánis egész télen altal ... Groff Toldalagi Pal Vr ö Nsga itattotta marháit [Koronka MT; Told. 19/29]. *1802:* a Falu közönséges ivo kúttyára járo uttzátska [Topasztkirály K; JHb LXXI/2. 13] ✱ ~ *kaszáló(hely/rét). 1723:* Sövényfalvának a Falunak marha legeltetö Berki, és Berek eleje nevü Közönséges Kaszáló Réttye obruáltatiké árviz miatt ? [Kük.; MbK 150 vk]. *1756:* a Csergö n. Falu közönséges kaszálója [M.bikal K; KHn 71]. *1761:* Vagyon az Falunak Közönséges kaszálo hellye melly minden esztendöben juxta populosas Sessiones fel nyilaztattván jütt egy Gazdának belölle ... fel szeker szénara valo fü [A.gezés NK; JHbK LXVIII/1. 463]. *1815:* (A földnek) szomszédja a' Falu közönséges kaszállo Réttye körös körül [Körösfö K; KHn 67] ✱ ~ *legelö. 1797:* Falu közönséges legelöje ... itten Csombordon[a] edgy talpalatné sints [CU. — [a]AF]. *1829:* a' közönséges Legelövel elégedjenek meg[a] [K; SLt Vegyes perir. — [a]A colonusok] ✱ ~ *lócövekelö/kötö hely. 1703:* az falu közönséges Lo kötö helye [Tompa MT]. *1779:* a Falu közönseges Lo cövökölö hellye [Mezöbánd MT]. *1820:* a Lokötöbe ... Napkeletröl[d] a Falu Közönséges Lokötö hellye (sz) [Ákosfva MT. — [d]Ti. szomszédja] ✱ ~ *mezö. 1732:* léven az emlitett Kömali hegy alatt az Uras földeken kivülis oly' közönséges mezeje s határa az Város(na)k [Kv; Pk 3] ✱ ~ *nyíl* részleges földközösségben élt/használt nyílföld. *1789:* a Nemes Város közönséges, és az házok után járo Nyilak tábláján(an) [Dés] ✱ ~ *(nyilas) rét. 1739:* azon közönséges Rétet ... mivel igen gazas volt ... ö Excelja irtattatta ki [Dés; Ks 28. V].

1753: Szénafü, az Falú közönséges Nyilas Rétiből mikor jó fü szokott termeni obveniál egy egy Gazda ember(ne)k három három szekér szénára valo nyil szerint [F.zsuk K; SLt E. 20]. *1796:* Ezen ket utolso rétetske a Falu közönséges réttyéből jár a házok utan [Szentgothárd SzD; WassLt] ✱ ~ *oszló föld. 1740:* Interin zsellérek telepedvén meg, a közönséges falu oszló földéből ád az falu [M.lóna K] | Az meg irtt jobbágyok(na)k describáltt szántó és kaszálló hellyein kivül van(n)ak az Falunak közönséges oszló földei, melljeket annuatim az Lakosok fel szoktak egjmás között osztani [Runk TA; Ks 89 Inv. 56]. *1777:* a Pap Màra Aszzony eö klme eleinek egy Nyila járt a magak Falusi Sessiojak után, a Falu közönseges oszló földeiből [Marossztgyörgy MT; MkG 36. 5/5 Sz Györgyán Vonyosor (70) zs vall.] ✱ ~ *(osztatlan) erdő. 1625:* Mind az teöb keözeönseges irtas es erdeötis keözwl birtuk [UszT 137b]. *1744:* Ezen ... földek és Kaszalok mind Falu közenséges Erdeiből, tövisses és bokros helyeibol fogattattak, irtattattak [Koronka MT; Told. 26]. *1814:* vagyon a' Falusiaknak egy közönséges osztatlan Peduritsa nevezetü Erdejek a' Határ közepében, mellynek a' Falusiak a' Hasznát vèszik [Szászmóric SzD] ✱ ~ *(osztatlan falu)hely. 1581:* égy Iszka nevezetü Falu közönséges hellyén írtottak [Burjánosóbuda K; BHn 42]. *1764/1786:* az világos nevezetü szöllö hegy ... tudjuk, hogy közönséges szabad osztatlan hellyből vagyis Mezöböl fogatott fel [Sárd AF]. *1782:* tilalmasban menni ... egy lóval is úgy szabad, hogy közönséges faluhely légyen [Oroszfalu Hsz; RSzF 152]. *1814:* A Falu közönséges hellyeiből még eddig senki sem foglalt el egy szikrát is [Körtvélyfája MT; LLt] ✱ ~ *(osztatlan) havas. 1606:* Tudom húl uagion Veres Patak, de en ne(m) tudo(m) melljk birodalma, ketzer voltam ott, de en akkor keözenseges haúasnak hittam [UszT 20/69 Petrus Koúachy de Orozhegy al(ia)s Dúfalva (50) pp vall.]. *1628/1652:* az hauas ki feleól az kerdes uagion mindenkor keözeónseges szabad hauas uolt [Thor. X/7 Joannes Bolcz de Gyertyanos (TA) vall.]. *1821:* Borszék mint osztatlan közönséges havas, minden erdejivel, mezeivel a ditrai és szárhegyi commonitások által váltólag használtatik [Ditró/Szárhegy Cs; RSzF 140] ✱ ~ *sikátor. 1722:* az Nemes Város közönséges Sikátora [Ne]. *1737:* az város Temetö, vagj Szölök felé ki járó közönséges Sikátora [Torda]. *1750/1797:* Bizonyoson tudok nállunk Vérvölgyön valami két rudnyi Teleket ... szomszédja ... a' falu közönséges alá s fel járó sikátora [Vérvölgy Sz; Borb. II Kun István (54) vall.] ✱ ~ *szénafü. 1727:* A Paraszt Fundusok után nincsen más örökös Széna fü hanem az Falunak levén közönséges böv Széna füvei, mikor abban osztnak, nemellyek a' Szegényebbek közzül, kettö, három áll egy rudra, a' Gazdagjabbak közzül penig edgyes két, harom rudott kaszáll [Mezöcsán TA; Ks 15. XLIX. 5]. *1754:* a Lándor nevezetü Heljben Falu közönséges Széna füviből [Hari AF]. *1784:* a' Falu közönséges széna füviben [Borjánosóbuda K; BHn 43].

4. (örökösödésbeli) felosztatlanul/közösen maradt; (bun moştenit) rămas nedivizat/neîmpărţit; (aus der Erbschaft) unaufgeteilt/gemeinsam geblieben. *1591/1593:* Ha penigh ferenczj az haz eppitesben nem segitene Andrasnak thehat az eo resze hazais Andrasnak veszszen, Ez alat penigh bekesegessen lakianak az mostani keozeonseges hazba(n) [UszT]. *1699:* az mit most Szent Kiralj Ferencz Ur(am) maga Attjafiaival bir ugy mint negjed reszt bene contentusok legjenek uelle ha limitatione es ruddal fel meruen az negjed resz ki telik, ha pedigh ki nem telik az közönseges foldekból suplcalljak mind addigh migh az negjed resz ki telik [Gyula K; SLt AM. 13]. *1735/1772 k.:* Concludaltatott, hogy Boldutz Nevü Praedium és valaholott annak Határán ... osztatlan közönséges szántóföld szénafüvek és Cserék találtatn(a)k, mind azok igazságosan in duas aequales partes osztatván hasonlófelé a Mlgos Jósika és Torma Résznek ... Hasonfelé pedig a T. Samarai, Tordai, Trauzner és Fejér nevezetü részeknek cedállyon [DobLev. I/160]. *1740:* Ezen esztendöbeli Zöld buza vetés, melly a közönséges földekben talaltattnak, azok is fel oszollyanak nyolcz részre [Pókafva AF; JHb XXV/57]. *1783:* Még vagyon egy leányocska, testvér Bíró Józseffel. Ennek tartására és ruházatjára adjanak az közönséges gabonából 4 köblöt [Jenőfva Cs; RSzF 235].

5. nyilvános (mindenki számára hozzáférhető); public, pus la dispoziţie tuturor; öffentlich. **Szk:** ~ *(általjáró) rév(hely). 1592/1593:* (A) porond[a] ... ki feleól perleodik Serienj Miklos es Christoff deak[b], ... az keozeonsiges altal iaro rew hely volt mind eltigh chyak viz hanias volt rigteol foguan [Szásznyíres SzD; Ks. — [a]Értsd: porondsziget. [b]A Déssel töszomszédos Szentbenedek birtokosa, Keresztúry Kristóf és Serjéni Miklós, a város egyik birtokosa]. *1716:* az malomnak ... el szenvedhetetlen ... kár tételit ugjmint ország uttjának közenseges révnek el bomlását ... eddig nem tapasztaltam [Sövényfva KK; MbK 111]. *1723:* Tudgyaé a Fatens ... itt Sövényfalván ... a Kükülló Vizén épitetett ... Malmának Gáttya miatt Ország uttya és közönséges Rév romlotté el? [MbK 150 vk] ✱ ~ *egzámen* nyilvános vizsga. *1768:* ö kegyelmek, mind a' Tanitás modjában, mind a' disciplina tartásba a' Titt. Curatélától fügjenek Es esztendönként egyszer vagy kétszer a mint fog determináltatni, tartozzanak közönséges exament adni, hogy ki-tessék industriájok [Kv; SRE 226]. *1797:* Az oskolamester ... szorgalmatosan tanitsa olvasásra, írásra, arithmetikára, a nagyobbacskákat a deáki tudománynak kezdetire s minden esztendöben közönséges exament produkáljon [Hsz; Csetri, Kőrösi Csoma 43 csp. rend.] ✱ ~ *hely. 1596:* senkit az keozeonseges helie(n) arulny ne engedgjenek kewleonbe(n), hane(m) amely kalmarnak kamoraya nem leze(n), az vasarbirak helt mutassanak [Kv; TanJk I/1.284]. *1792:* Árkosi Tegző Zsigmondné gyalog részen való exponálya az hütösök fórumán Tegző Mária, a Tegző Gábor léánya ellen ... hogy az utcán, közönséges helyen házfelverő tolvajnak megszidta, és több rút, mocskos szókkal is difamálta [Árkos Hsz; RSzF 256] ✱ ~ *iskola. 1632:* Csanadi Pal Colosmonostori edgyik Kaptalan, és mostan Colosvari Közönséges Varas Scholajanak Mestere [Ks L. 5]. *1677:* Mely igen szükséges és meg-becsülhetetlen haszonra valo dolog légyen penig, hogy nem csak közönséges jo Scholak, de ugyan nevezetes Collegiumok, ha lehetne többek, de vagy csak egy-is állattassék jo alkalmatossággal hazánkban [AC 16] ✱ ~ *kalendárium. 1662:* A következendö 1657-béli veszedelmes állapotokrul 1598-ban prognostikált volt akkori debreceni schólamester korában, közönséges kalendáriumában nyomtattatván, néhai Újfalvi Imre, azután evangélicus orthodoxus prédicátor, kinek prognostigálása ekképpen va-

gyon[a] [SKr 349. — [a]Köv. az erről szóló költemény] ✱ ~ *kótyavetye* nyilvános árverés. *1814:* Timár Mihály eő kglm(ne)k a közönséges kotyavetye uttyán két égymas után következett esztendőkre ki adott szamos és Nádas vizének halászattya ideje ki tölt volna [Kn; KmULev. 3]. *1816:* A következő Portékák közönséges Kotyavetyéje kezdődött ... 7ber 11ikén [Kv; Born. IV. 41] ✱ ~ *lakodalmazás/lakodalom/vendégség.* *1578:* wegeztek eztis eo kegmek egez varasul hogy minde(n) keőzónseges vendegsegeket es menyegzeoket czehbely lakodalmokat kozorokot, es minde(n) Eyely Torbizolassokat le tegienek hwz forint bwntetesse alat | Az Menyegzót penig es egieb keozonseges lakodalmokat Myert hogy az feyedelem sinchie(n) It eo kegmek meg zabaditottak [Kv; TanJk V/3. 157b, 160b]. *1810:* Győngyös Kata Asztalos Ferentzhez lett férjhez menetelével ... a' mit az Annyátol vitt volt ... a' lévén a' szokas, hogy ha magtalan az illy Aszszony ember megtalál halálozni, az effélek viszszá adassanak, a' miről itt a' közönséges lakodalmazáskor kezesekis szoktanak állani [F.rákos U; Falujk 48 Sebe János pap-not. kezével] ✱ ~ *országút.* *1693:* az Czicz hegje fele menő közönséges ország uttya mellett [Dés]. *1703:* Az Parochia vegieb(en) az patak es közönseges orszag uttja mellet valo kis Csegely [Ádámos KK; Pk 7]. *1723/1731:* (A) nagj földnek aloll az közönséges ország uttya vicinussa [Jedd MT]. *1739:* az közönseges ország uttya mellet [Ne]. *1801:* a Barom vásárra fel járo közönséges ország uttya [Mv; MvHn] ✱ ~ *piac.* *1602:* Ha mely penigh az varosy vraim keozzewl laban Arron az mezarosnak nem akarya adni barmat tehat a mezaros tartozzek hwzon eot penzert megh vagny, es merwe kezhez venny, s az keozeonseges piaczon fontal ki merny [Kv; TanJk I/1.414]. *1649:* Mohay Andras Nemes ember ... it az Colosuari keőzeönséges piaczon az szabad sokadalomba(n) minden igaz ok nelkwl szolgajat ram tamasztva(n) ... magais fejszet vont hozzaja [Kv; TJk VIII/4.381]. *1726:* ellenem mondott bestelen szavait a város közönséges piaczá(n) Kádra álván recántallya, és elebbeni tisztességemet restituálvá(n) közönséges hellyen meg kövessen [Dés; Jk] ✱ ~ *utcán* a nyílt utcán. *1682:* engemet ... minden igaz ok nelkül egyszeris maszszoris, együttis másuttis az Város közönseges Uczajan Loponak es Ornak kialtot [Dés; Jk]. *1754:* A Ujbár Ursz exponállya az Feleségem, midőn estve hazafelé jött volna, iffjab Matyé Juon Raphila nevű Leánya Testver Etcsével Ilonával ... az Falu közönséges utczáján rája rohanván, lovárol le hucták, s verték, tagoltak [Újbárest H; Ks 62/3]. *1761:* Blidár Vasziliat és Blidar Gligort ... Illyesfalván a' Falu közönséges utczáján ... kik támadták vertek és taglották meg ...? [Illyésfva Sz; BfN 45/9 vk] ✱ ~ *vásár.* *1584:* Myerth hogy penigh, az keozeonseges Wasarnak helie[a], Azerth senky seminemw Wasarlasnak okaerth, az varosbol ky Ne menien, se Buzanak, se zabnak se Arpanak ... Awagy egiebnek akar minek Megh Wetelere, vtakra eleybe Ne mennyen [Kv; PolgK 5. — [a]A város]. *1590:* Az Was dolgaban ... wegheztenek, hogy ... senky sohowa eleybe Ne Mennyen tiz forint bwntetes Alath [Kv; TanJk I/1.127-8].

6. hivatalos; oficial; amtlich. *1621:* Biro Vram hagia hogi az keőzeönseges Postaknak iobbadon Gazdalkodgia(na)k [Kv; Szám. 15b/IX. 17]. *1695:* Albinus doctor denunciálván két tanítványút közönséges solennitással doctorságra, ültem én is az professorok között [Kv; KvE 239/VBGy]. *1801:* (A) végezés Kegyelmeddel[a] rész szerént közönséges Ki hirdetés, és Szoross meg tartás, rész szerént magának ahoz léjendő alkalmaztatása végett közöltetik [Szászrégen; TLev. 12/1 G. Teleki Domokos Fő Ispány aláírásával, Boer Ferentz V. Notarius kezével. — [a]Sz: Biro Jáko Lászlo eő kegyelmevel].

Szk: ~ *dolog* hivatalos ügy. *1656:* Polgárokol kevanva(n) ma egy orara az J hogy attestaltasso(n) az keőzonséges dolog miat el kellek mulni mellyen solemniter p(ro)testala, hogy raita ne(m) muliek [Kv; CartTr II. 1074]. *1780:* Azoknak fizetésekröl, kik Város közönséges dolgáb(an) járnak [Torockó; TLev. 6b. — [a]Köv. a részl.] ✱ ~ *hivatal* közhivatal. *1800:* Az Ifjakat a' közönséges hivatalokra miképpen kellessék készitni arol az felseges K. rendelest Proculalni kel [M.bikal K; RAk 33] ✱ ~ *pecsét.* *1677:* Kivántatik ... hogy mint a' Kapu Számokrol, ugy az arendakrol valo Regestrumok-is a' Vármegyéken és Székes helyeken az arenda szedők által bé-vitessenek és el-olvastassanak, és ... közönséges pecsét alat a' Captalanokban bé-adattassanak [AC 72-3] ✱ ~ *szék* hivatalos törvénykező testület. *1760:* én az Falut[a] közonséges Szeken ... az fejszemnek el vetelyért meg pereltem, s meg nyertem s az fejszemet visza itilte az Törvény [O.léta TA; JHbK LVI/33.5. — [a]A.füle TA] ✱ ~ *tanácsház* városháza. *1755:* a' Poklos Utzában a' Nap kelet felöll valo Soron a' város Közönséges Tanáts Házánál [Mv].

7. nem különleges (minőségű); obişnuit; gemein, nicht besonder. *1628:* Egy egher eőtte uy Paplan közönseges [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44.2]. *1681:* Csűr. Ez földb(en) asott fa oszlopoko(n) állo; csak ighen közönseges [Hátszeg; VhU 602]. *1720:* gjapot Strinffet közönsegest nem kaphattam [Ks 96 Bornemisza Imre lev. Nszből] | Bornából rakott közönséges Epűlet [Szurduk SzD; JHbK XXVI. 12]. *1764:* Négy szűnyeg, égyik nagy öreg Szűnyeg, más kettő közönséges [Kál MT; Berz. 6.54. L. 2].

Szk: ~ *bor.* *1797:* a mint mi magunk az Hordok(na)k capacitássokat hozzá vetve el intézhettük ... tészen az közönséges Borok(na)k S(um)m(a)ja Ezer háromszáz nyolczvan égy veder [M.igen AF; DobLev. IV/777.24] | aki közönséges bort akar innya ott van az 10 xros [Banyica K; IB] ✱ ~ *búza.* *1675:* Vagyon Szemen szedet buza Cub 20. Közönseges buza Cub 315 [Porumbák F; UtI]. *1680:* Szemen szedet buza Cub. 8// Közönseges buza elei Cub 120 // Utoly buza Cub 16// [Fog.; UtI]. *1796 k.:* A Gabona oltso a Törökbuza het nyoltz poltra a Ros kilentz tiz poltra a közönseges Buza egy huszas négy susták ötödfél vekaja a szépe Buzan(a)k [Banyica K; IB. Gombos István lev.] ✱ ~ *haricska.* *1680:* Mosot és szemen szedet kruppa(na)k valo haricska vagjon Cub 8// Közönseges haricska Cub 26 [Fog.; UtI] ✱ ~ *héhel.* *1746:* Közönséges Hehel 2 Sül diszno Hehel [Borsa K; Told. 49]. *1747:* Közönséges hehel 2 Sül diszno Héhel 1 [uo.; i.h. 24] ✱ ~ *köles.* *1682:* Vagjon ... mosot kolös kasa(na)k Cub 25// Ugjan kasa(na)k valo mosotlan tiszta kólös Cub 42 // Közönseges kölös Cub 478 [A.porumbák F; UtI] ✱ ~ *landis.* *1736:* Volt sálya nevű posztó is, az is az uraknak való volt, köz nemeseknek volt az fajlandis, közönséges landis [MetTr 351] ✱ ~ *(székely) szőr szőnyeg.* *1671:* Vadnak körüllettem és Beszterczénis tizen négy közönséges egy egy asztalra valo szines szü-

nyegim [Ks 14. XLIIIb Csáki Istvánné Mintszenti Krisztina végr.]. *1674:* utolszor vadnak ket közönseges szőr szőnyegek [Somlyóújlak Sz; SzVJk 63]. *1742:* Egy Asztali közönseges Szünnyeg [Kisesküllő K; SLev.] ✱ ~ *vászon. 1714:* Tollal meg töltett közönséges Vászonnyal boritott Agjra valo Parna [AH 54] ✱ ~ *vinci kancsó. 1809:* Nyoltz közönséges fel kupás Vintzi Kantso Hfl. 1 Dr 60 [Mv; MvLev. Nagy Lőrincz kádár hagy.].

8. általánosan ismert/tudott; cunoscut/ştiut de toată lumea; allgemein gewußt/bekannt. *1674:* az juristák keözeonseges regulaja az hogi Inctus debet ductu(m) Actoris sequi [Kv; TJk VIII/4.218]. *1657:* kérem, mindezekről és több oly hírekről is, az kik közönségesek, tudósitson [TML I, 103 Kapi György Teleki Mihályhoz]. *1699:* A' Jurista kőzőnseges regulaja szerint Contra tacentes et absentes omnia Jura clamant [Dés; Jk 297b].

Szk: ~ *beszéd* szóbeszéd. *1640:* Gagyi Jánostul én is hallottam azt az ocsmánykodásokat ... az csak közönséges beszéd, én nem tudom [Mv; MvLt 291.233–51 átirásban!]. *1771:* Közönséges beszédből hallottam Vincze Ersokat hogy el ment volna a katonák után a Fogadoig [Dés; DLt 321.22a Elisabeta Lászlo cons. nb Valentini Bálint (40) vall.]. *1784:* Szikra Mihály ... hallottam ... hogy ... egy Vég Vásznot lopott volna, közönséges beszédből tudom, hogy ezért complanált [Fazaczel H; Ks 113 Vegyes ir.] ✱ ~ *hallomás* 'ua'. *1774:* mostan is miért haborodtanak légyen öszve Ganya Mitrával az egy Leanya felöl valo közönséges Hallomásnál egyebet nem tudunk [Bábahalma KK; Ks 19. VII]. *1783:* Közönséges hallamásokbol azt mindetig ugy hallottam beszélleni nállomnál régibb ide valo lakossaktol [M.fodorháza K; Eszt-Mk] ✱ ~ *hír. 1618:* Ez most arról közönséges hír [BTN˜ 153]. *1771:* Ezt tudom mondani közönséges hírbol hogy Meszáros Borbély István a maga édes Annyát meg verte légyen [Dés; DLt 321.7b]. *1777:* Szemeimmel nem Láttam de közönseges hir Özvegy korában Popa Juon Szőcs Györgynehez járt [Ludvég K; KLev. Oroszfaján Todor (65) zs vall.] ✱ ~ *mondás. 1619:* ez világon közönséges mondás, hogy: Jaj annak az országnak, kinek gyermek ura vagyon[a] [BTN˜ 265. — [a]Ézsaiás prófétától származó szentencia]. *1669:* Dávid deák uram ... fél, amaz közönséges mondás ne teljék be rajta: a ki Erdélynek szolgál, senkinek sem [TML IV, 448 Székely László Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *sé tesz. 1784:* a' Királlyi Gubernium ezen kegyelmes Rendeléséit Felséges Urunknak ... mindeneknek ... tudtára adni, és közönségessé tenni kivánta [Borb. II nyomt. gub-i rend. Nsz-ből]. *1833:* Most ujjabban közönségessé tészi a' Mlgs Fő Consistorium, hogy Papjaink ... a' Lelki esmertekbe meg győződöket ... Hathéti tanittás nélkülis által vehetik Vallásunkra [Vaja MT; HbEk] ✱ ~ *szólás. 1799:* Dési Lengyel Joseff szőllőjének meg szedésén vagyis közönséges szollás formájával szolva szüretezésén ... magam is meg fordultam [Dés; DLt].

9. megszokott, általánosan elterjedt; obişnuit, general răspîndit; gewohnt, allgemein verbreitet. *1622:* Megiratá[a] a lengyel ellen való indulásának okait is, mellyek többek között ezek valának: ... hogy a svéciai királynak hozzá küldetett szolgáját a lengyelek megfogták volna; hogy az fejedelem Virtiushoz Krakkóba bocsáttatott szolgája ... a lengyelek táborára vitetett, melly nemcsak a jó szomszédság, hanem a nemzetségek közönséges szokási törvények ellen lött volna [SKr 349. — [a]II. Rákóczi György]. *1704:* Ugyan ma ebéden voltam Kornis István uramnál ... aholott noha nehezen subsistálhattam a szebeni nyavalya mia, aki itt igen közönséges, úgymint a vérhas mia [WIN I, 203]. *1736:* Abban az időben[a] nagy fő nemes asszonyoknak rása szoknyája volt ... Nézzd meg most ... még az paraszt jobbágyleányokot is, már ezek között is közönséges az rása ruha [MetTr 344–5. — [a]A fej-i kor utóján]. *1747:* az natha ide ki igen közönseges [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. *1765:* El-érvén Isten kegyelmességéből Világi életemnek 60dik ... Esztendejét ... hogy a' közönséges Stilus szerint Capellanusi subsidiummal subleváltassam, szükségesnek esmérem [DobLev. IV/215]. *1787:* A Juhokis eddig elé jol vagynak, a mély ugyan közönséges ezen a hellyen, de a Nsgtok juhai eddig tűrhetőleg vagynak [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

10. közepes, középszerű; mijlociu, potrivit; mittelmäßig. *XVIII. sz. köz.:* A Kis Simon végiben egj darabocska[a]; mellyen mikor terem; egj közönséges buglyácska lészen [Koronka MT; Told. 18. — [a]Kaszáló]. *1784:* közönséges fü termés idejébe(n) leszen 12. szekér széna, de mikor ugyan jo fü vagyon 16 szekér szénais terem [M.gorbó SzD; JHbK LIX/4.38]. *1793:* edgy Hájogos nevű erdőtskét ... őrizet alá fogván ollyan közönseges aprolekos elegyes fát nevelt [DLev. 2. XIII. B/b. 16]. *1820:* a' közönséges erővel járo szekerek által nem járhatnak azon el seppedezett útón [Dés; DLt]. *1823–1830:* Nagy Samuka jó közönséges tanuló volt, szelid természetű [FogE 135]. *1840:* alperes Pap ... Evenként égy-égy közönséges Szekér Szénába károsodott [Dob.; Somb. II]. *1841:* egy kilentz éves, közönséges husba lévő, jo egességes ... Bika [Nyárádkarácsonfva MT; ToldNy].

Szk: ~ *ár. 1774:* ezen Hellységb(en) à Szénának Szekere el mégyen közönséges áron 4. forinton s fellyebis [Mocs K; KS Conscr. 25] ✱ ~ *ember-lábszárnyi vastagságú. 1817:* Ez az erdő Szép de inkább Bokros mint Sűrü fiatalos, nagyobb rész benne Bük és Gyertyán közönséges ember Láb Szárnyi vastagságu Fiatalok [Györgyfva K; TGsz 18] ✱ ~ *lépésnyi. 1763:* a' kerten kivül a' Rétből ... hagyattatott ki mint egy harom négy közönséges lépésnyi Rét [Széplak Sz; Ks 92]. *1808:* ezen Málé Földének ... Szélességre mindenütt 4 jo kőzőnséges lépésnyi Föld a' Tkts Keresztes János Ur Torma rész Málé Földéhez vagyon el-borozdolva [Felőr SzD; BetLt 6 Petrus Gergely (75) col. vall.] ✱ ~ *mekkoraságú/nagyságú. 1727:* vagyon egy tölgy fábol rakott közönséges nagjságu jo föld, torkos Pincze [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI. 13. 25]. *1744:* Kádak közönséges mekkorasaguak viseltesek Nro 5 [LLt Fasc. 67]. *1761:* vagyon ket közönseges nagysagu lábakra rakott ösz elegy Buza Asztag [Siménfva U; JHb XXIII/31. 14].

11. gyakori, gyakran előforduló; frecvent, obişnuit; häufig, öfters vorkommend. *1600:* az my keües Jngo bingo marham vagio(n) ... Azokath harom rezekre ozak ... Hogj ha peniglen (: mynth hogj közonssiges :) Az en gazdam Azonak halomasa teortenek, tehath az eö rize az en germekjmre, kik eö germekys Azokra zalyon [Kv; RDL I. 70]. *1813:* A mi Nemes Városunkban sok ollyan venerealok vagynak, kik magokat gyogyittatni nemis akrják voltaképp ... Közönséges palástya az illy nyavalyának a' süly [Dés; DLt]. *1826:* (Gál András és Székelly György) üsmérik a marháknak közönségesebb

nyavallyáikat [F.rákos U; Falujk 143–4 Barrabás Áron pap-not. kezével]. *1833:* Enis Ádám ős Apánknak azon rest orájában származott számos Lajhárjai közzül vagyok a' kik a' Levél-irást restellik — s hogy ez olyan közönséges Bün — nem foghatom meg: honnan van? [Mv; Lok. Koronka László lev.].

12. egyszerű, köz/mindennapi; simplu, comun, obişnuit; einfach, alltäglich. *1597:* mikor az bechew keozeonseges hazy ezkeoz marhabol ki nem teolt volna, menenk Bornemizza Thamas hazahoz [Kv; TJk VI/1.3]. *1604:* Az Jnnepre es egyeb varossy keozeonseges harangozaseert, melyeket az harangozo sayat keolchegen vizen ueghez Adnak buzat Cub : 4 [Kv; RDL I. 77]. *1669:* írna Kegyelmed Naláczi uramnak, látnák illendőképpen Ispán Ferencz uramat, mivel odaki sem közönséges ember, s ajándék nélkül se bocsátanák [TML IV, 576 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1759:* Hát azt tudjaé, avagy láttaé a' Tanu, Hogy ő kegyelme babot vetett, — közönséges tréfábol, játékbol, vagy pedig nyilvánságos és valoságos boszorkányságbol és kuruslásbol ? [Kovászna Hsz; HSzjP vk]. *1803:* előbbszőr ... tsak közönséges, de az utánn osztán idővel ... Iro Déáki Hivatalában értelmesen, hiven és jámborul, el kivánt járni [Válaszút K; Becski]. *1813:* Néhai Fö Notarius Ajtai Joseff aanál lévö hivatalos és közönséges Leveleket Regestrályák [Kv; RLt 0. 3].

13. egész, teljes; întreg, tot; ganz. *1729:* (A telket) a közönseges Falu engedte az Ola Papi Parochia(na)k mellyen most az Ola Pap lakik [Árapatak Hsz; SVJk]. *1735:* Az Andits nevü Cserét ... a Compossessoratus kétfelé intézven, közönséges Falu számara cedala [Szentjakab TA; DobLev. I/160.8]. *1745:* Instálok azért ... azon hidat közönséges Falu kezébe adni, mint ország uttjában valo hidat [Tordátfva U]. *1748:* (A mesterasztal taxája) légjen a' közonséges Czéhé ne(m) az öregeké mivel a' miolta birjákis ö kglmek abutálta(na)k vélle [Torda; TJkT III. 222]. *1754:* Falustol mentünk ki azon ... Szőlők gyepűjinek el rontására ... és közönséges Falu nevével a gyepüt el hántuk 's rontottuk [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17a]. *1785:* (Az erdők oltalmazásában a) jo rendett és Törvént miis a szer(én)t practizaltunk oltalmazván azokat a közönséges Társaság jovát nem tekintö tilalmat ronto személyektöl [Torockó; TLev. 4/11.1].

14. közrendü (közrenden lévő); de rînd; von gemeinem Stande. *1736:* A szásznék az mellyeken mind olyan medály formát hordoztanak, az kit kesentyünek hittak, az városi úr szásznéknak aranyból, drágakövekből való volt, a közönséges, kivált falusi szásznéknak kinek ezüstböl, kinek ónböl, kinek pléhböl, de mindeniknek volt [MetTr 344]. *1787:* Sajnár András közönséges Falusi Lakosnak Fia, Szász Nemzet [K; KLev.]. *1823–1830:* Vagyon még egy más névprotokolluma is a kollégiumnak, melyben mikor a gyermeket beadják, irják be a nevét, és akkor egy közönséges gyermek egy márjást vagy 17 kr-t fizetett [FogE 96].

Szk: ~ *(adózó) rend* közrendü nép. *1652:* Az Bagosi Uraim, jovenek ... mind Nemes es köz renden levеö szemellyek; Ugy mint Nemesek reszerol Nemzetes Borzasi István es Borzasi György Uraimek, közonseges rend reszerol penigh Walkai Janos és Lukacz István [Borzás Sz; SzVJk 47]. *1744:* mi Közönséghes adozo Rendekül akadályoztattuk meg ä Connumeratiot [Bölön Hsz; INyR Rab Mihály (58) jb vall] ✱ ~ *ember* közkatona. *1662:* Közönséges emberek pedig sebesek ... Boldvai Gergelynél és Boldog Gábornál több, hogy meggyógyult sebböl, nem tudhatik [SKr 611] ✱ ~ *(falusi paraszt) ember* közember. *1586:* Vegesztek varosul hogy egy Eleoben Niolcz keozeonseges emberek valaztassanak, kik Io Reggel az temeteo helyen keszen lewen zerzamokal, talaltassanak Ez Niolcz emberek ... Assanak Syrt, es eok hordozzak a' holt testeket [Kv; TanJk I/1.33–4]. *1615:* azonkiueólis az keozeonseges embereknekis megh paranchiollia[a], mind Selliernek, feolden lakoynak, es egieb fele rendeknek, minden ualaki fegiuer foghato ... keszen legie(n) ha az szwksegh keuannia insurgallion [Törzs. fej-i rend. Usz-hez. — [a]A fej.]. *1751:* Liliák nevü Erdöt irtották, vágták, hordották és pusztitottak ... a' Közönséges Falusi Paraszt emberek [Gergelyfája AF] ✱ ~ *nép* **a.** (városi) civisség/polgárság. *1657:* Az Böczületes Marosuasarheli Tanats az Feloszlási Adotis felvetven, az Varas közönseges nepere, Mely mondatik Tatar Rabsagban leuö Magyarok Szanczára valo Adonak [Mv; MvLt Contrib. 25]. — **b.** köznép. *1781:* második József császár ... uralkodásának kezdetiben ... a tolerantiának titulusa alatt megengedteték, hogy valakik reformátusból ... pápistává lettenek volt, szabadoson visszaállhatnak. Olyan hamar is visszaállának, hogy három vagy négy hét alatt az egész országban alig hiszem maradott volna egy is, kivált az közönséges nép között, aki vissza ne tért volna [RettE 416–7] ✱ ~ *városbeli/városi ember/személy.* *1602:* Amy nezy az keozeonseges varosbely zemelyek hewteolteteseket ... ez Jeoweo hetfeore eggyewt lewen eo kgmek az hewteolesnek formayarol zolyanak [Kv; TanJk I/1.408]. *1633:* Varassunkba(n) közönseges varassi ember [Gyf; DLt 347].

15. *becsm* ~ *parázna* kb. alávaló/aljas szeretkező; amantă josnică/vulgară; gemeine Buhlerin. *1684:* Tar Ersoknak N. Thorma Benedek p(ro) t(empore) hütös felesegenek, nyilvan valo rusnya, szamos izben szemmel látot s el követet rut paraznasaga ... meg annyi vilagos jelekböl irtozassal constalua(n) elöttünk ... Tetzet mint ollyan közönséges paraznat diuortialnunk ferjetöl [SzJk 203].

16. közkeletű; curent, general răspîndit; gemeingültig. *1771:* ős vélünk együtt a belénk rögzött közönséges paraszt szidalmokat el szokta mondani [Bukuresd H; Ks 114. 61. 133].

◇ **Szk:** ~ *főember* főnemes; persoană din nobilimea înaltă; Hochadlige(r). *1736:* A közönséges fő emberek egyes nusztos süveget viseltenek | akkor[a] az hintó igen ritka volt, hanem az közönséges fő embereknek nagy bőrös kocsijok volt [MetTr 346, 363. — [a]A fej-i kor utóján] ✱ ~ *nemesember* köznemes; nobil de rînd; Kleinad(e)lige(r). *1673:* Hát az közönseges nemes emberek vagi boerok, az magok hataran levö makkos erdőkön vagi havasokon legeltethetteke disznajokat vagi egieb marhajokat engedelem nelkül hogi gostinat nem adtak volna [UF II, 569 vk]. *1766:* Csak közönséges nemesember volt az atyja[a], csudálkoztak rajta, hogy vette el [RettE 200. — [a]Gr. Teleki Ádám harmadik feleségének, Horváth Zsuzsánnának] ✱ ~ *vokshól/vokssal* egyhangú szavazattal; cu unamitate de voturi; mit Stimmeneinheit. *1699:* Hatvan forintos Portionak felszedesre, mellyetis hogy fel szedessünk közönséges voxal determinaltuk csak negy vox tanaltatvan contradicens. Perceptora-

nak rendeltetett Ispa(n) Istvan Ura(m) Szabo Marton Urammal segitcseggel lévén ő kk(nc)k az Uttzabeli Tizedessek [Dés; Jk 286b]. *1703:* ennek előtte néhány hetekkel igen onszoltak s kényszeritettek arra, hogy a kapitányságot újólag felvegyem ... csak nem vállaltam. Azért látván a nemes tanács, hogy csakugyan nem vállalom fel, azt végezték, hogy fertály gyűljön, és akit közönséges voksból választanak, nem leszen mentsége [Kv; KvE 276 SzF].

II. *fn* **1.** kb. közösségi pénzalap/vagyon; fond comun; gemeinschaftlicher Geldfonds. *1621:* Biro vram eő kglme czinaltasson húsz Beőr vidret az keőzeőnsegesbeől, melliek itt az Varos hazanal az kapu keőzeőt ... legienek [Kv; TanJk II/1.319]. *1734:* ha az gjermekek fizetéseből ki nem telik a Mester[a] ura(m) fizetése a Közönségesből tétetik Contentum [Dés; Jk 555b. — [a]Azaz tanitó]. *1784:* az Executorokat nem az közönségesből tartoznak tartani es fizetni; hanem azon Individumok, az kiken az Restantia fekszik [Torockó; TLev. 2/6.2b].

2. köz/közösségi tulajdonban levő földterület; suprafaţă de teren care se află în proprietate obşteascǎ; in Gemein(schafts)besitz befindliches Feldstück. *1761:* a' Rét nehol gazosotska lévén irtógattam, és mind a' felső, mind pedig az alsó végiben egy egy Bogjatska szénára valot a' Falu közönségesnek tartott [Illyésfva Sz; BfN 45/9 Brállya Maftyéj (48) zs vall.]. *1768:* Gondos nevezetű közönségesből fel fogni kezdett edj darab szöleje [Boroskrakkó AF]. *1802:* szakasztottak és adtak a' közönségesből a' Seprődi[a] kápolna számára két darabotska helyet [MMatr. 240. — [a]MT].

Szk: *falu ~e. 1761:* egy bugjára valo rétet őrökké Falu közönségessének hallottam s tudom lenni [Illyésfva Sz; BfN 45/9 Farkas Makari (46) zs vall.]. *1771:* a' Török buza földek, és ugarba fordulok osztassanak elöre, s azután a' több Falu közönségessei [Fejér m.; DobLev. II/428]. *1793:* In Dosz ă Falu közönségesséből ... kaszáloja [Hari AF; i.h. IV/720] ∗ *város ~e. 1765:* az széna, zab, fü némellykor a város közönségesiből ment [M.igen AF; Eszt-Mk Vall. 55].

3. kb. örökségbeli osztatlan közös pénzalap, vagyon v. földterület; bani, avere sau suprafaţă de teren succesorală nedivizată/neîmpărţită; unaufgeteilter gemeinsamer Geldfonds, unaufgeteiltes gemeinsames Vermögen/Feldstück. *1638:* Azt[a] ne(m) az keozeonsigesbwl hane(m) az maga riszibwl fizesse megh Jlona Aszzoni [Kv; RDL I. 114. — [a]Adósságot]. *1673:* az közönsegesből maganak az Relicta edgy ... tisztesseges szoknyat czinaltasson edgy perpeta palastal edgyüt [Kv; i.h. 154]. *1693:* mivel Recognoscallyuk azt magunkis, hogy eddig regen veghez ment volna az Divisio, ha Dobai Uram eleinte ne refractariuskodgyek, es az mi igazitasunkot fel ne rugja ... Azert ă mely marhakot az Szolgak es ... adossagok fizetesire rendeltünk, abbol mint közönsegesböll fizetodgyek meg az el alkut Szöllöknek munkája [Ne; DobLev. I/38.13]. *1736:* úgy békéllődtek őszve az két Poss(ess)orok, nem lévén szabad senki(nc)kis külőnőst tartani az közönségesből [F.detrehem TA; Born. XI. 7 Kivorán Mihály (70) zs vall] ! ados vagjok az Hátszeg vidéki Joszág árában cum fl. 800. aztis az közönségesből exovallyák [JHb XXXV/21 Jósika Imre lev.]. *1758:* Mivel a Bátyáim(na)k köntest csináltattak az közönségesből, nevezetesen mentét, nékem pedig nem, meg kivánom hogy nékemis az közönségesből tiszteséges mentet csinálljanak [Asz; Borb. I]. *1818:* ă Biro rész ki pereltetett, atyafi kéznél vagyon, ă kiis kész minden időben ki elégitteni az atyafiakat, ezzel azt nyerte hogy békességben birta ă közönségest [Szentbenedek AF; DobLev. V/1014 Mohai Lőrincz Dobai Sigmondhoz].

4. közjó, a társadalom java; binele obştesc; Allgemeinwohl. *1710 k.:* A három követ elment azalatt Béldihez[a] és az én jövendölésem bétölt. Elment azután Nemes János, az is csak haszontalanul a közönségesre nézve, de a küldözők részéről felette hasznoson, mert avval a küldözéssel, tractával, mint a róka a kölyök agarat a farkával, úgy hordozták s veszteg ültették Béldit, kinek minden momentuma in celeritate állott volna [BÖn. 707–8. — [a]Béldi Pál, Háromszék főkirálybírája. Apafi Mihály fej. elleni szervezkedése miatt kénytelen volt a portára menekülni, s ott halt meg 1679-ben].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

közönségesebben egyszerűbben; mai simplu/modest; einfacher. *1736:* De az urak, förendek, nemesek temetésire még az idegen emberek s asszonyok is czifra köntösben nem mentenek, hanem mentől közönségesebben lehetett, úgy öltöztenek [MetTr 406].

közönségesen 1. általánosan; în general; im allgemeinen. *1594:* Az ideghen Sert mierthogy eo kgmek keozeonsegesen meg tiltak, hogy be Ne Ieojeón, hogy azert ez it valo ser feozeokteol dragabban Ne kenszerittessenek vennj, Wegheztek varosul hogy a' Sernek eytelet senky ket penznęl fellieb Ne Adgia [Kv; TanJk I/1.232]. *1642:* eö Naganak ore tenus megh mondottak miczioda nagy karaban forogh kgmetek az orszagnakis közönsegesen minyaiunknak az ă dologh [Sófva BN; BesztLt 115 Petrus Gauay a beszt-i főbiróhoz]. *1677:* egy vagy két privatus embernek vétkéjért, ártatlanul a' szeginység közönségessen ne büntettessék [AC 128]. *1688:* (Madai Sámuel) leg kozelebb mostani Partialisunkat közonsegesennis, és nemelly bocsülletes Atyanfiait személy szerint offendalta, annakokáért a' kiket offendált kövesse megh [SzJk 223]. *1703:* Maga tudhatya kglmetek, hogy mind közönsegesen az Harom Natio között egymás aránt, mind az Nemes Varmegyeken, edgyik az másik aránt, ugy az Székelly és Szász Szekekis egymas arant ... mennyit panaszolkodik a maga más felett valo terheltetéseről [UszLt IX. 77. 61 gub.]. *1742:* minden szolgalatok, es praestatiok mellyek közönsegesen tangaltak Nemes 3szeket, sinc controverisa három részre repartialtattnak vala [Hsz; ApLt 4]. *1792:* noha Városunk nem tsak közönségesen, hanem annak különös Lakossai is a Só árulás ez előtti ussussában voltanak, Sajnoson kell ... érzenünk, hogy ... a Só Árulhatásnak Beneficiumával ... Hazánk fiai közzül égy is nem élhet [Zilah; Borb.].

Szk: ~ *beszél. 1705:* Közönségesen beszélik a németek, hogy az armada harmadnap alatt elérkezik [WIN I. 603]. *1763:* hallattam közönségesen az Falub(an) az Aszszanyak között beszélleni[a] [Gálfva KK; Mk V. VII/1.34–5 Csizmadia Szávuly (36) jb vall. — [a]Köv. a nyil.]. *1814:* beszéllették a' Cselédek közönségesen [Mv; TSb 12] ∗ ~ *beszélget. 1667:* Közönséges hir, hogy mi Csórapatakáig eladattunk az fejedelemségért; az törökök is közönségesen beszélgetik [TML IV, 38 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1780:* azt is halottam az Dé-

vai Piaczon Kollárnék közöt beszélgetni kőzönségessen teli Torokkal, hogy Hajos Mester Dávid Uram erőssen biztatta volt az Hajos Embereket, hogy tsak árulyanak Pálinkát [Déva; Ks 113 Vegyes ir.] ✱ ~ *él vele* általánosan használ vmit. *1813 k.:* ha éltek is azon nevezettel többet nem mondottak mint az Esketésbe van, 's a' világ is közönségesen él vele [Dés; DLt 56-hoz] ✱ ~ *hall* közbeszédből hall. *1610:* Eztis keozeonsegessen hallottam az Vdwarnipeteol, hogj ... megh Eskeot Kun Peter Mihaly deaknenak hogj el vezj ha Mihal deak el vez[a] [Dés; DLt 321. — [a]Olv. elvész; értsd: meghal]. *1743:* miolta a' Sövénjfalvi Malmot epitették a' Molnároktol közönségesen száma nelkűl hallottam hogj holt vizben lévén a kerekek a' miat nem foroghat [Adámos KK; JHbK XXVIII/9]. *1843:* hallottam közönségesen, hogy a fiscussal mint földesúrral a három faluk nevében perel[a] [VKp 86. — [a]Varga Katalin] ✱ ~ *hallatik. 1662:* az hir is az ellenségnek az országban való bennlétele felől közönségesen bizonyosan hallatnék [SKr 661]. *1757:* a mint közönségesen hallatott a Faluban ... azon Szegeletben lévő tőrökbuzájának mintt egy harmadát eő Natsága Bethleni[a] emberei meg szedték [Omlásalja SzD; Ks 10/IX. 12. — [a]Bethlen, tőszomszédos település] ✱ ~ *mond. 1676:* Egyébaránt, Uram, közönségesen mondják az emberek, hogy Bánfi Dénes halálával semmi jó nem redundált az országra, sőt most a dolgok rosszabbul vannak [TML VII, 209 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *tart vkit vminek. 1780:* (Nevezetteket) nálunk közönségessen gyanus Tolvaj Embereknek lenni tartottták [Fintóág H; Ks 113 Vegyes ir.] ✱ ~ *tud. 1765:* tudgyuk közönségesen hogy azon Legények mattzor is és más hellyeken is ollykor ollykor midőn jo kedvek volt egy két Pistolly Lövéssel magokat mulatták [Gerend TA; KS] ✱ ~ *tudatik. 1845:* az ökröket is mint közönségesenn tudatik a Katona biró Hütösseivel hajtotta bé [Fotos Hsz; HSzjP].

2. általában, általánosságban; în general/genere, de obicei; im allgemeinen, gewöhnlich. *1628:* Az ára közönségesen harmad, negyed és ötöd fő juhnak, berbécsinek, kecskének egy-egy ezüst tallér [TMÁO II, 69 Bethlen Gábor Tholdalagi Mihályhoz]. *1643:* Klteknek közeönseghessenis minden illendeö dolgokban szeretettel igiekzem kedueskedni [Sófva BN; BesztLt 32 Petrus Gavay Andreas Vegh beszt-i biróhoz]. *1701:* Az Tubakkal kozensegesse(n) minnyaja(n) elünk, ige(n) keves ember vagjo(n) olljan az ki ne szina [Cseb U; Ks 90]. *1732:* A Majorság szölö ... ha meg épülhet, meg terem közönségesen Vr(narum) vini 400 [Erdőszengyel MT; Szászsztjakab SzD; TS 51]. *1742:* vakarukat vöttem minden héten közönségesen égy márjás árrát | ã buzával penig közönségesen ugy tselekedett, hogy kiosztván többire ... kölcsön öszszel annál több, és szebb buzát kévánt viszszá [Kv; AggmLt C. 12]. *1784:* midőn szilva bővön termet föztenek belölle harmintz veder palinkát, melynek kupáját nállunk közönségesen négy Sustákon szokták distrahálni [Burjánosóbuda K; JHbK LX/18.10]. *1796:* az el-mult három esztendö a' mi hellységünken nagyon terméketlen lévén nem tsak az Exponens Urat hanem közönségesen mindnyájunkat nagyon meg szoritott [Ilenefva MT; DLev. 3. XXXV. 4].

Szk: ~ *véve. 1852:* A Sövény kertek a telek körül közönségesen véve mind ujjittást várnak [M.felfalu MT; DE 4].

3. együttesen, közösen; împreună, în comun; gemeinsam. *1588:* Az tanach haz vdwara(n) ... ez Vdwary keo fal Az varossę zinte vgy, mint Mihaly Vrame. Ha penig Jeowendeobe oda hatrais megh eppitik ezen keóztt, hat keozeonsegese(n) epichek [Kv; Szám. 4/II. 22]. *1597:* Twdom hogy uersengettek az Alpretyek[a] az Nagy mezeyekel[b] ezen hatar felol ... most keozónsigessen ammyntt ky menenk, az kereztes hatar ffakat mwtogatak mynekónk az alpretyak [Búdos SzD; Ks. — [a]–[b]Alparét és Nagymező Búdossal együtt szomszédosok] | Adgiak megh keózensegessen az Jk az nylat az Actoroknak ezten napigh [UszT 12/32]. *1650:* minden erdeokeot, halaszo hellyeket, halastokot, ugj rendeltük hogj eo kemek keozeonsegese(n) birjak mindeniket egj arant, usussat, fructussat egj arant percipiallyak, az Jobbagiokis valamit eddigh eltek az erdeokeot ez utannis az szerent szabadoson elhessek [O.fenes K; JHbK XLVIII. 31]. *1687:* Ezen falub(an) vagyon edgy puszta Fundus, mellyet magok az Jobbágyok közönsegessen birnak szanto földeivel edgyütt [Derite K; WH]. *1746:* Ádámosan ha valamelyik ház népe vagy deficiál, vagy el szökik ennek földeit a Joszag Közensegesen aeqvaliter szokta subdividalni [Ádámos KK; Ks 23. XXIIb]. *1757:* Ami Gabona lészen azt az Havasi Jobbágyok arassák le ... ugy az szenátis közönségesen tsinállyák meg [Torockósztgyörgy; Berz. 3.1/4]. *1780:* egy darab Bokros helly mellyet közönsegesen birjanak [Aranyosrákos TA; Borb.].

Szk: ~ *ad. 1676:* Bonczidan Vagion egi Tehen, aztis eö kegme nekiek atta közönsegese(n) [Szentgothárd SzD; WassLt] ✱ ~ *marad. 1692:* A nyolczadik s kilenczedik rend[a] maradgyon közönsegesse(n), hogy a' kik(ne)k székek nem lésze(n) az első rendekben, mennyenek azokban [Galambod MT; MMatr. 421. — [a]Templomi széksor]. *1724:* azon Padura Mare ... a' Gergelly Fái rész Jobbágyoknak maradott közönségessen [Gergelyfája AF; JHb XXVII. 2].

4. közakarattal; de comun acord; mit Einstimmigkeit. *1681:* Retyi Matthe Ura(m), az Sz: ministeriu(m) ellen sok izbeli valo motskos maga viselese, cselekedese elöttünk titokban ne(m) léven ... Tetzet azert minekünk közönsegese(n), hogy sz: Társaságunkbol[a] relegallyuk [SzJk 152. — [a]Értsd: a lelkészi karból]. *1684:* (Egy földet) az Falubeliek közönségese(n) vetettek volt Lipcsei ur(amna)k Zálogb(a) [Borbánd AF; Incz. V. 59a]. *1715:* (A rétet) az rendetlen, és terhes Contributiok miat, közönségesen az Falubéliek zálogositották volt el ... Adámosi Végh Ferentz Uram(na)k [Abosfva KK; Ks 38. VIII. 12]. *1720:* Az Betsületes Czé edgyüt lévén közenséghesen el vegeztég (!) ö kigyelmek Hogy ... inepi Cze Gyülesek ... lészen [Kv; KCJk 10a]. *1744:* mi közönségessen Falusi Lakosokul Contribuens Személyekül résolválok magunkot, hogy elö nem állunk[a] mig vállaszunk nem jö [Bölön Hsz; INyR 37. — [a]Az összeírásra]. *1754:* falu gyülésiben közönségesen el végeztük hogy Alsoné Asz(sz)onyomat a falus biro falu nevével azon Tanorok(na)k birodalmatol ellenze (!) [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17a]. *1801:* Közönségesen meg édgyeztünk abban is, hogy a M. N. Sombori Commune Terrenumok fel-osztásának terhét ... 'Sombori Elek Ur vállaira tégyük [M.zsombor K; Somb. II]. *1804:* Fitori Ferentznek egy ökrinek a' Lába történetböl ki törött 's arra nézve hogy kárba ne maradgyon a' Falu azt határozta meg közönségesen hogy ennek utánna a' kiknek ollyan

szerentsétlenségből károk történik tehát az ollyan Marhát, ha arra valo leszsz hogy Mészár székre vigyék, mindenkor két garason vágják fontyát [F.rákos U; Falujk IV].

Szk: ~ *végez. 1668:* Az hódoltságon ha török jár tartozzék a falus bíró falus feleivel a közelebbik végbéli tiszteknek minden késedelem nélkül hírré adni, melyet ha elmulatna ... méltó s illendő büntetéssel megbüntethessék, közönségesen végeztük [EOE XIV, 320 törvényszöv.]. *1671:* Végeztük közönségesen hogy ... ha a' Földes Ura meg-bünteti érdeme szerént a' jobbágyát jó, hanem; a' Tisztek érdemek szerént büntessék-meg a' büntetést érdemlő személlyeket [CC 45–6]. — L. még CC 90.

5. mindnyájan; cu toţii, toţi; alle. *1666:* Légrádi ... jelenté Ebeni István uram halálát, mely ha úgy vagyon, méltán szánakozhatunk közönségesen szegénynek halálán, mert egyik jó szolgája volt Erdélynek [TML III, 606 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. *1680:* Közönségesen tudgjuk hogj Barla Péternek az jobb attya oda szolgált az hámorra [Jenőfva Cs; CsVh 78]. *1797:* Elekesen[a] mig a Jobbágyság fenn állott a Gatya nevezett alatt valok közönségesen az én értemre a Borberekieket szolgálták [DobLev. IV/784.1b Kordje Melintie Balog Szimion Paraszt felesége (80) vall. — [a]AF]. *1800:* Reggel el mentünk közönségesen a' Rosolira meg ittunk egy fertályt 18. p [Torockó; TLev. 5]. *1805:* én réám azak közönségesen ugy haragusznak, hogy nem szánnának egy kalán vizben el oltani [Csekelaka AF; KCsl 15].

Szk: *mind* ~ *1699:* Mind közönségesen kérjük Kegyelmedet, mindnyájunk szolgálatjáért jőjjön el Kegyelmetek s ne is híresítse [TML IV, 516 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1761:* Mind közönségesen tapasztaljuk hogy a Mlgs Fő Ispány Vr a ki magat jol applicalja aval durvan nem banik [Harangláb KK; Ks CII. 20 Jos. Szarka de Kövesd (44) ns vall.].

6. közkeletűen, szokványosan; în mod uzual; gemeingültig, gewohnheitsmäßig. **Szk:** ~ *hív vmit vminek. 1617/XVIII. sz. eleje:* a Bagosi Ecclesiáb(an) lévő és léjendő keresztyén lelki Pásztoroknak hétről hétre, égj egj napi és éjjeli proventussát (: kit közönségesse(n) Sabbathalisnak szoktunk hivni :) igazán fogjatkozás nélkül meg adom [SzVJk 199]. *1627:* menenk annak az erdeonek oztasara melliet Leorinczffalvi erdeonek hinak keozönsegesen [Lőrincfva MT; EHA]. *1753:* ezen helységet közönségesen Móldvai pusztájának hívjuk [Szováta MT; EHA]. *1790:* vagyon egy láb szánto föld, mellyet közönségesen mostis Gilányi labjának hívunk [M.köblös SzD; DHn 48] ✱ ~ *hívattatik vminek. 1710 k.:* abban vétenek osztán mindnyájan ... akik a római, augustai, helvéciai és görög confessióval neveztetnek, és magyarul közönségesen és rész szerént helytelenül is pápistának, lutheránusnak, kálvinistának, göröghitűnek ... hivattatnak [BÖn. 430] ✱ ~ *mond vmit vminek. 1742/1760:* mindenkor hallottam Régi Emberektől hogy az kérdésben emlittett Szilágyi Familiának itten örökös ház hellyei volnának az mellyeket közönségesen mind mái napiglan Szilágyi Joszágnak mondanak [Pujon SzD; WassLt Elisabetha Farkas rel. Joh. Farkas (70) jb vall.] ✱ ~ *nevez vkit vminek. 1807:* azokot örökkétig Dosának hivtuk és neveztük közönségesen [Makfva MT; DLev. 4. XL. A] ✱ ~ *neveztetik vminek. 1769:* a Török pénz mely közönségesen piásternek neveztetik ... a perceptorok Cassajaba ... bé vitettessenek (igy!) onnat penig a Pénz verő házban [UszLt XIII. 97a]. *1780/1804:* Belső részei valamelly Bányák(na)k önként vagy töltögetés által bé omladozvan, ha ... mások más Torokról az illyen Bányákba találnának vetődni, mely állapot közönségesen Törésnek szokott neveztetni ... az illyen helyekről más torkon bé ment Occupánsok excludaltassanak [Torockó; TLev. 2/4bis 5].

7. szokásosan, szokásos módon; în mod obişnuit; (in) üblicher Weise, wie üblich. *1642/1813:* az réghi cőregh üdős emberek(ne)k az Nadgyát keözönségesen vallassák meg [Brassó; Eszt-Mk]. *1662:* az dolognak külömb külömb változásához képest gyakrabba(n) kelletett közönsegesen orszagh gyülését celebralni [UszLt IX. 75. 44 fej.]. *1694:* Hogy pedigh az határ(na)k osztasahoz kőzönsegesen nyultunk ... egy darabot köz hely(ne)k hadtak [Mezőméhes TA; WassLt]. *1794:* Ezen 14 Számbol állo Tanuk közönségesen ... Törvényesen Mi előnkbe idéztettek, keménnyen meghüteltettek [Z; Ks 81. 57/57].

8. nyilvánosan; în public; öffentlich. *1646:* Marko Matyas az Czenak közönségesen azt mondta in publico el vonatok raytam az 3 forintot [Kv; MészCLev.]. *1691:* fel teszi eo kglme erős feleletib(en) ellenem, hogy ... En Dees varossanak hűtős Assessorit es Executorit közonsegesen le hamisoltam volna, nem igazan cselekedők(ne)k hamisak(na)k pronuntialt(am) volna, az mellyet én simpliciter tagadok [Dés; Jk]. *1693:* az Egyház fiak az kezeknel levő Ecclesiai bonumok felől tegyenek emlekezete(t) közönsegese(n) az Ecclesiab(an) [Vargyas U; UnVJk 50]. *1736:* Constal világoson az Szek előtt az detentus Kibedi Györgynek az A ő kglme tisztessége s betsűlete ellen közönségesen sokak hallottara lett szavai (igy!) ... most defacto az Piaczon meg verettessek, s az A ő kglmetis deprecallya tettzett a törvénynek [Torda; TJkT I. 99]. *1783:* Sokat törekedik az nemes compania fóruma, hogy miképpen és jobban deliberálhatna iránta, de közönségesen maga gyengeségét az fórum megvallja, hogy igen súlyos és nehéz az causa ... a két felperesek vigyék az civile forumra [Taploca Cs; RSzF 234]. *1809:* (Az ítéletet) a magok kerülettyekben mindenek(ne)k tudására közönségesen ki hirdettetni el ne mulassák [UszLt ComGub. 1560].

9. egyszerűen; simplu; einfach. *1728:* vagjon egy negy vágásu Pitvar jo tágos Keményel közönsegesen be padolva [Ludvég K; Told. 29/19]. *1844:* Csizmadia Szakmári Ferencz szembesitetett; és a' fennebbi Vaddgyai, bünei, és Tett mocskolodásai aránt értesitetett; a' melyre Közönségesen azt felelte; hogy a' káromlások nem igazak [A.sófva U; DLt 1441].

közönségesítés közzététel; publicare, aducere la cunoştinţă; Veröffentlichung, Bekanntmachung. *1850:* Köz-zsinatunk ezen határozásának közönségesítésére nézve, a nagy Meltodag⟨ú⟩ kormányzó eő Excellentiája meg találandó lészen [Nagykapus K; RAk 3 hiv. leirat].

közönségesképpen 1. általában, általánosságban; în general; im allgemeinen. *1590:* Mikor penig Neőzetes Tiztessegbely Ember keozeonsegeskeppen, Egez Tanachyott Rutol es szydalmaz meg, Cygannak hamisnak Mongya eo keglmeket ... Byrakat wltessenek le az varos Directori affele zemelyheoz [Kv; TanJk I/1.120]. *1599:* Chyerenj Lazlo ... az eó maga Nemes haza vthan

valo Nemes coreoksegyth, thudni illik zantho feoldejt, kazalo es zena Ritheyt, Erdejt ... Ezéken kwueól, keózeónsegeskeppen minde(n) keozepfaluba(n)[a] valo Jussat, az mi eo rea ot Nizendeok volnanak, zallagba adtha ... Theke Ferencznek [Dés; SLt 29. Y. 10. — [a]SzD].

2. együttesen, közösen; împreună, în comun; gemeinsam. *1579:* Megh ertettek eo kegmek Az kwlen kwlen valo Igyekezetet es varassunk zabadsaga elle(n) valo chyelekedeteket Az Nemessegnek ... eo kegme Biro vram ... Az nemes vraimat keozónsegeskeppe(n) megh keowetwe(n) tegie(n)nek tudomantetelt es protest(ati)ot erról hogy Effele dolgat Az Nemessegnek, mellyek vannak varassunknak zabadsaga elle(n), semmykeppe(n) el nem twrhetyk sem Akaryak el zenvednj a wagy twrny [Kv; TanJk V/3.200b]. *1585:* Kerekes Marton Vallia, Megh Akara Mich(ae)l Man tartany Az hazat Aky keóz Az Attiafiakal ... hogy megh Adna kinek kinek Az Attiafiaknak Az eowet, De betegsegbe esek, Es Az Atthiafiaknak vizza ereszte hogy el Aggiak keozeonsegeskeppen [Kv; TJk IV/1.457]. *1592:* Az mikeppen Miklos falwj Nagy Palnak es az teob ott valo lo feieknek megh Jzente volt kiralj biro hogj az utat megh czinalliak az ott valo lo feiek akartak cziak Nagy Palra vetnj de az teorwenj vgj talalta volt hogy keozeonseges keppe(n) kel czinalni [UszT]. *1638 k.:* Panaszolkodnak keozeonsegheskeppen hogi az tisztarto mindenteöl egi egi meh kosart szedet szokas kiueol penz nelkwl [Szászfenes K; GyU 36].

3. ~ *hall* közbeszédből hall; a auzi din zvonuri; vom Klatsch mitbekommen. *1585:* Margit Georgy Kowachne[a] ... hallotta(m) keozeonsegeskeppen hogy a' holt legeny kereste a' halalt maganak [Kv; TJk IV/1.470. — [a]Valljа].

4. ~ *él vmivel* szokásosan, szokásos módon él vmivel/tesz vmit; a proceda în mod obişnuit; etw. wie üblich/in der üblichen Weise tun. *1561:* Az ky ualaminemw ezwst miet wag arany mwiet megy akarna bochwltetni eg'eb koz mester meg' ne bo'chwlhesse hanem Chak az ket eskwt ceh mester ... Az ceh mestereknek penig' az bochwbel mwnkaiokert ket ket penzek iarion az mynt az uaros ewel kozonseges keppen zokot elny mynden forintbol [Kv; ÖCArt.].

közönségesszerű átlagforma; mijlociu; durchschnittlich. *1748:* Sertarto közönséges szerű hordo nro 6 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13].

közönséggel 1. általános érvénnyel, mindenkire vonatkozóan; general valabil, cu valabilitate generală; mit/von allgemeiner Gültigkeit, gemeingültig. *1558:* Ha az wr Isten Ennekem leyany Magzathot adand, Attwl még walwa kyt Myhalfy Thamasnenak hattam vala, es egyeb gyermekymnek, hagyom Mynden rwhaymat es Egyeb eltezetymet, Ennek ez gyermekemnek az kyt az Istentul varando wagyok, ha penyg fyw lezen kezenseggel hagyom hogy oztozzanak wele, az teb gyermekjmmel Egyetembe [JHbK XLIII/21 Mikola Ferencné Melyk Anna végr.]. *1561:* Mynden az ky mesterre akar lenni tyztesseges at'atol anatol ualo leg'en hire newe es tiztessege weztet ne lege(n) Annak felette az Cehbe tartozzek hat florintot fizetni es az mestereknek kozonseggel eg' tiztesseges ebedet adni [Kv; ÖCArt.]. *1573:* Ertyk eo k. Biro vramtwl Az vam dolgat Es az Varadda valo ky Menetel dolgatis myben al ... Igen keryk hogi legen zorgalmatos gongiok rea, valamynt Jobban Twgia eo k. forgatny, Ne kemelliek az Mwnkat valamely fele az zwkseg Mwtatya, hogi vezteg halgatas myat Ne Jeoien teob tereh eo kegre es az varosrais keozensegel [Kv; TanJk V/3.78a]. *1662:* Egy summában s közönséggel a jó magisztártus tiszteit s tulajdonit kiadja világosan Mózes ötödik könyvében [SKr 689]. — L. még SKr 628.

2. közösen, közakarattal; de comun acord; gemeinsam, einstimmig. *1564:* Az töruintelensiget az kit irtunk mind közönsigel fel ide ezeket mi raitunk bech pal mivelte Antal peter fiaual egietemben [SzO II, 180].

3. nyilvánosan, a nyilvánosság előtt; în public; öffentlich. *1574:* Marton porozlo hallota It az varos haza tayan Bezelletek keozensegel hogi vicey Ianos Ezwst Marhat veot volna ky Tompa Istvan ladaiabol ... De Eo nem Newezhet senkyt kyk beszelletek [Kv; TJk III/3.397].

közönyös közömbös, érdektelen; indiferent, nepăsător; gleichgültig, einerlei. *1861:* Az ember a' nagyszerű, 's gyakori szerentsétlenségek közt elfásul rendesen, 's közönyőssé lesz [Gyalu K; RAk 64]. *1864:* mi annak az oka? hogy a nép áz iskolák iránt közönyös? [uo.; RAk 96].

közöröm közös öröm/örvendezés; bucurie comună; gemeinsame/allgemeine Freude. *1823:* Ha Édes Atyám Uramék 'Sigmond napját egességgel, és ... örömmel tölthetik, azon köz örömhez én is hozzá ragasztom alázatos fiui tisztelettel elegyitett örömemet [Ne; DobLev. V/1077 Dobolyi Sándor lev.].

közös I. *mn* **1.** személyek v. közösségek azonos jogú tulajdonában levő; de proprietate comună; im Besitz von Personen od. Gemeinschaften mit gleichem Recht befindlich. *1677:* A' Külömbözö religion lévö helyekben, a' hol csak egy volt a' templom, a' régi végezések szerént, a' major parsnak ... szokott igazitásba vétetni, és a' mellyik religion lévök töb számuakon találtatnak lenni, azoknak adattatni a' templom, közönségessen penig a' több religiokon levöknek, mind számok, mind a' közös templomnak proportiojok szerént, el-limitált más templomot épittetni [AC 4]. *1720:* Nagj Enyedi Fel Enyedi, Musinai, Vladházi, Nyirmezei, Diomali, Kis Orbai, és Felsö orbai öszve folyo határokban Szabad Erdö ... a' fen specificált Várossal és hét falukkal közös lött volna és mindenik(ne)k ... szabad lött volna usualni [Ne; EHA]. *1744:* egj nagj darab Bikkes erdö, melly Falusiak Erdejinek tartatik és nemelyek a' Possessorokat excludalni kivánnák belölle, de nemeljek asztis Közösnek fatealjak a Possessorokkal [M.zsákod U; EHA]. *1757:* erdö ... a bé biró kisseb Possessorokkal közös vagjon a Bikföben [Dányán KK; LLt Fasc. 129]. *1772:* az utrizált Erdö mellyik Falu Határához tartozzék, minthogy én azt közösnek értem, és mint a Bádokiak, mint pedig az Dobokaiak égy aránt élték, meg mondani nem tudom [Doboka; Mk III. XVIII/82]. *1873.* a temető közös, cath. ref. gör. cath. együttesen használja [Burjánosóbuda K; RAk 18].

Hn. *1781:* A Közes alma fákon felyül [Mákó K; Hr] | Közös Tanorókba (k) [Gagy U; EHA].

Szk: ~ *bokros hely. 1840:* vagyon egy kőzős bokros hely, melly legelőnek használtatván fel nem nőhet [Szentbenedek SzD/Kv; Ks 100 Nyilak könyve 32] ✱ ~ *(csikos/halas) tó(hely). 1684:* Az Reked oldalan az Szekiekkel kőzős To felet ualo föld ... közepben ket Sinor harmincz kettőd fel öl, fen az berczen harom sinor, 23 öll [Gyulatelke K; SLt AM. 24]. *1742:* Falu Toja. Vagjon az Falunak más Falukkal edgjüt kőzős nagj halas toja, mely halas To minden esztendőb(en) meg halásztattván, midőn az Tot biro Faluk az halat egy más között fel oszszák, azután a Madarasi Lakosok és Po(sse)ssorok az eléb meg irt Praxis szerint szokta(na)k a' magok halbeli részekből osztozni [Mezőmadaras MT; Ks 4. VII. 1]. *1761/1808:* Közös to hellyet is tudunk ezenn falu Határann [Pata K; EHA]. *1816:* A Medve szeg kerületibe lévő különös és felső kertbeli közös Csikos Tok [Hidvég Hsz; EHA] ✱ ~ *határ. 1675:* szőcs Kata Aszszony tiltattya kegltetket ... Magyar Letán[a] lako indifferenter minden nevel nevezendő lincolacat ... Magyar Leta es Aszszonyfalva[b] kőzős Vár nevű hatarátul, mely olim Leta Várához, és az után ā memoria hominu(m) a megh nevezett ket faluhoz pacifice mind eddéghis birattatott [JHbK LIV/31. — [a] [b]TA]. *1702:* a' Tartsaházi kőzős határ osztassék fel a' két Ekklesia között; minthogj a' miénknek nagj kárával, a más rész foglalta el mindenkor a' jóvát a' földnek, nagj kárával szegény Ecclesiánk(na)k [Kv; SRE 81]. *1777:* Nyoltzadik tábla ... a' kőzes határig ... a' szurdokiakkal kőzre biratik [Magura TA; Ks 89] ✱ ~ *havas. 1723:* Ha arcealni akarta volna Szava vra(m) a' Patert ne engette volna a' csúrt tul a' Jara vize(n) az kőzős havas inaba(n) epitetni [O.fenes K; JHb Mikola László br. Jósika Imréhez]. *1795:* Fekete Fenyves nevezetü Nagy Erdö es Közös havas [M.valkó K; KHn 105] ✱ ~ *hely. 1718:* Miklos András, Ugron János jobbágya azt vallja, hogy Tartsafalvi Mihally(na)k azon virgo közös hellyb(en) kaszaloja volt [Tarcsfva U; TM 72]. *1751:* Vagyon ... egy darab kőzős helly (: melly is most kukuk hegyinek neveztetik, és ökör tilalmasnak tartatik :) [Mezőbodon TA; EHA] ✱ ~ *jószág. 1793:* minthogy a' Papoknak és Professoroknak a külső közös Joszágokbol régtől fogva járni szokott egy 's más aproság jövedelmecskéjek ... ez elött bizonyos Esztendőkkel olly igéret mellett el vonatott vala, hogy az más moddal ki fog potoltatni, ez pedig mind ez ideig is nem tellyesittetett [Kv; SRE 292] ✱ ~ *(osztatlan rész)-erdő* köztulajdonban élt/használt erdő. *1718:* Az orbai határan tilalmas közes erdő [Baca (SzD) körny.; LLt 2/3]. *1731:* Kosár Csere nevű kőzős erdejeketis kik pusztitották és hordták el? [M.bece AF; EHA]. *1757:* A Falu között egj darab kőzős Pusztás Beretzki rész erdő [Nagyernye MT; EHA]. *1793/1864:* Osztatlan közös erdök ... Bokros neveletlen [Csicsógyörgyfva SzD; TSb 1] ✱ ~ *porgolátkapu. 1782:* ment a határ ... a Pojának felett ... az hol az elött a Galgaiaknak[a] és Örmezeiknek[b] kőzős sövények és Porgolát kapujok volt [LLt Csáky-per 575. L. 5. — [a] [b]Almásgalgó és Szamosőrmező (Sz) lakosai] ✱ ~ *sövény* → ~ *porgolátkapu* ✱ ~ *szénafű. 1592:* Azert Euocaltwk az Jnctusokat ... hogy ez jelen valo 1592 eztendeobe(n) Z Birtalan Apostol nap[d] tawat mentenek az Z. kiralj hatarba(n) Aklos neuw helyben valo keozeos zena fwueonkre szenankra es ell hoztak ... Az zena fwnek falw fwue Newe melyben anni rezeonk vagio(n) mint az faluba(n) egy Embernek [UszT. — [a]Aug. 24].

2. két v. több birtokos/örökös közös tulajdonában levő; care se află în posesiunea a doi sau mai mulţi proprietari/moştenitori; im gemeinsamen Besitz zweier od. mehrerer Besitzer/Erben befindlich. *1589:* Engem Magyari Thamas hit vala eczer oda az maga hazahoz hozanak beoreokeoth ele mely keozeos volt Imreh mesterrel Az beorth megh beochiylleok egiket eggiketh 21 penzre [Szu; UszT]. *1599:* vala abban az chiürünkben kőzős buzank, melj buzankot az peres chiepletni Akara meliben vgja(n) kys chiepletet, melj buzat en tőlem meg is tilttot vala [i.h. 14/32]. *1676:* Vagyon az Falu vegin egy Tho hely Thorma Istvan urammal kőzős [Backamadaras MT; EHA]. *1681:* A Tőuissi[a] portio ket karba(n) áll. Az edgyik része mely Szegeny Atyamrol maradot régj örökös ... A másik része a Tőuissi portionak senkiuel se kőzős [BálLt 1. — [a]AF]. *1738:* ada ... Verés Istvannak All Csik Szekben Szent Imré kőzőt égy darab belső ioszagot az mély iosztág kőzős az töb Veres Atyafiakkal az mély vatogoslag birattatik [Hr 10/8]. *1742:* Mind ezen elö számlalt kaszálok ... Maxai Ferencz és Joseff Successori köszt, oszlo, és kőzős, edgyenlőleg [Kincsi KK; SLt 8. K. 15]. *1761:* Ezen Erdök ... kőzesek az egész Branyitskán Biro Josika Familiával [Valye lunga H; JHb LXX/3.210]. *1830:* minek utanna sok rendbéli kedvetlen környűl állások miatt köztünk Válás kezdődött — minthogy eddig ... Vagyonaink kőzősök voltanak — ez után pedig külön kelletvén laknunk Vagyonainkit is meg kelletvén külömböztetni, hogy kiki a magáét tettszése szerént használhassa [Ne; DobLev. V/1161.1a].

Hn. *1781:* A Kőzes alma fákon felljül (sz) [Mákó K; EHA].

Szk: ~ *birodalom. 1670:* azon leszek, Kegyelmedet s szerelmesit az Barcsai jószágban megörökítsem, melyben egyéb akadály nem is lehetne, hanem az Szentpálné asszonyommal való közös birodalom, de abban is módot mutatna Isten [TML V, 378 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *erdő. 1686:* az Reday familia Ket utt keózeot leueó keozeos erdejek [Usz; Törzs]. *1815:* Groff Kendeffi Adámal a kőzős Erdőt együtt pasztoroltatyák [Virágosberek SzD; Ks 77. 19. 399] ✱ ~ *ház. 1596:* Az zot pedigh chelekede eo ugia(n) nagj Galambfalua(n) Vduarhelyzekben kózos hazunknal mikor teórúenhez hittu⟨k⟩ volna felesege kepebe [UszT 11/36] ✱ ~ *házhely. 1693:* Az Regi osztozaskor Breda Jgnat kalotsai Jobbágj haz helly nelkül jutvan Ebeni Judith Aszszonynak ... Völtsön adának a' közből ... mostan kijárt kőzős ház hellyet tul a' patakon [Völcs SzD; SLt AH. 17] ✱ ~ *jobbágy. 1690:* En ... Szelecsken[a] lako Vasas Laszlo adom mindenek(ne)k tudtara ... hogy ... Leven egy kőzős Hoszu Jstvan nevű Jobbagy mellyrül ... az szegeny Aszonyom Anyamat az szeginy Sarkadi Ferencz Uram tisztessegesen meg elegitette [Borb. 1. — [a]SzD]. *1765:* az Urak ö Ngok kőzős Jobbagyok [Gerend TA; KS]. *1781:* Nagj praejudiciuma lehetne továbbá az edgyik atyafinak ebbölis ha az másik a' kőzős Jobbágyok(na)k gyermeki közzül többet venne bé Udvarába Tselédnek mintsem a' masik atyafi [Told. 27] ✱ ~ *jók* közös javak. *1829:* a' Convictiva summának ki elégittése is a' kőzős Jokbol esett [Ne; DobLev. V/1155.10a] ✱ ~ *jószág. 1740/1778:* Kacso Mihály Uram hűtős társa is

mbernek [UszT.
ös tulajdonában
a mai mulţi pro-
lesitz zweier od.
89: Engem Ma-
a hazahoz hoza-
Imreh mesterrel
giketh 21 penzre
ürünkben közös
etni Akara meli-
tölem meg is til-
Falu vegin egy
ös [Backamada-
ket karba(n) áll.
maradot régj ö-
onak senkiuel se
Verés Istvannak
egy darab belső
eres Atyafiakkal
1742: Mind ezen
cz és Joseff Suc-
leg [Kincsi KK;
közesek az egész
Valye lunga H:
ok rendbéli ked-
Válás kezdődött
özősök voltanak
nk Vagyonainkit
iki a magáét tett-
v. V/1161.1a].
ül (sz) [Mákó K;

k, Kegyelmedet s
örökitsem, mely-
em az Szentpálné
de abban is mó-
Dienes Teleki Mi-
nilia Ket utt keó-
rzs]. 1815: Groff
t pasztoroltatyák
~ ház. 1596: Az
Galambfalua(n)
nikor teórúenhez
11/36] ✱ ~ ház-
la Jgnat kalotsai
Judith Aszszony-
mostan kijárt kö-
szD; SLt AH. 17]
iken[a] lako Vasas
... hogy ... Le-
lobbagy mellyrül
z szeginy Sarkadi
itette [Borb. I. —
obbagyok [Gerend
hetne továbbá az
a' közös Jobbá-
nne bé Udvarába
old. 27] ✱ ~ jók
nának ki elégittése
V/1155.10a] ✱ ~
am hűtős társa is

Fejérvári Ersebet Aszszony, emaritatiojára valo expensaját, praetendalhattya a Szent Ersebethi közös Joszagbol [Pókafva AF; JHb XXV. 57]. *1764:* Károllyi István költözet le és bé ... Kemény Gergelly, Miklos és Sigmond Urak eö Ngok Gerendi közös Joszágokban lévö Kastéllyokban [Nagysajó BN; KS. Mich. Détsei (20) és G. Csizmadia (19) jb vall.] ✱ ~ *jövedelem. 1829:* az tulajdon jövedelmemmel is a' közös jövedelmet Szaporitottam [Ne; DobLev. V/1155.8a] ✱ ~ *malom. 1662:* közös molnokbol ... igirenek nro 20 veka buzat [Szentmárton Cs; Berz. I. 20/3]. *1796:* jobb volna ö Nságának a maga Malma Gátyát alább szalittani, hogy a közös malmunkat el ne iszapalná [Ádámos KK; JHb XIX/56] | Várhegyi közös Malmunk arendatora ... minden Szakadást, ostor és Csapogátokat, Silipeket ... jo moddal és erössen megcsinál [Várhegy MT; TGsz] ✱ ~ *pitvar. 1725:* Ezen közös Pitvarban vagyon egy kö Szivárvány melly a' két felöll lévö házakat öszve foglalja [Marosszkirály AF; MNy XXXIX, 384] ✱ ~ *szőlő. 1745:* 1744beli Betzi Majorság közös szölön termett virág ürmös bor urn(arum) 12 [uo.; Told. 18] ✱ ~ *telek. 1855:* jollehet az ovári Ipom féle közös telekbe mint férjnek két harmadam lenne, 's mégis onnan még 838-ban el üldöztettem Károly fiam(m)al együt az hűtetlen nőm, 's pártossi által [Kv; Végr.] ✱ ~ *udvar. 1766:* (A) közös vdvart ... soha meg nem vásárolhatta a' Praedecessorontól, nem lévén arra Jussa | (A két gazda) Gabonáját, Fáját, Borát, mind a' közös Vdvaron takaritotta bé [Torda; TJkT V. 309, 327].

Sz: ~ *lónak romlott/túros a háta. 1731:* Jol mongyák közös lonak turos a háta, valamely dologban sokan vadnak ritkán menyen jól véghez [Gyulatelke K; Pf]. *1849:* Ittenn Hoszszuaszon bé telyesedik azonn köz mondás közös Lonak romlott a' háta [Hosszúaszó KK; Born. F. la Bartha György Török Emanuelhez].

3. (részleges) földközösségben élt/használt; folosit în devălmăşie (parţială); in (partieller) Feldgemeinschaft gebraucht/genutzt. *1603 k.:* en mi(n)d keozesnek túttam hatarokat [UszT 16/65 Benedictus Istuanfi de Vduarhely (75) vall.]. *XIX. sz. eleje:* (A) kaszálló hellyek közösek ... kaszálláskor ... kőz erővel rallak le kaszállyák az termést [Vád SzD; Told. 19.70/10].

Szk: ~ *oszló föld* (részleges) földközösségben élt/használt föld. *1744:* Tálas Filimon ... bele kapott s akadott s szántani kezdette egészszen, s erőszakoson birta a Falu oszlo közös földit [Szentmargita SzD; KGy] ✱ ~ *osztatlan hely. 1760:* Vadnaké ezen Falu Határáb(an) közös osztatlan Hellyek ... ha vagynak, mik mennyik, minemőek ... azokat promiscue egyaránt usuallyaké a Lakosok ... vagy Esztendőnként osztyák [Kövár(Szt)vid.; KS vk] ✱ ~ *szénafű. 1733:* Kaszalo Rett pedig minden Haz utan negy negy nyil vagyon, az Szomszedságit pedig nem monthattyuk meg, mivel közös Szena füünk lévén minden esztendöb(en) fel oszlik és az melyik egyczer jö madczor nem az jö [Kincses KK; SLt 8. K. 5]

4. ~ *ház* községháza; primărie; Gemeindehaus. *1817:* a folyó 1817-dik esztendőben, május 5-ikén megjelenvén a nemes communitás közös házánál ... közönséges egyetértésből megedgyesültek azon, hogy az előre ellicitált havasok közül Bélbor havassára szükségek lévén, azt licitációra nem bocsátják [Szárhegy Cs; RSzF 131].

5. ~ *kassza* közpénztár; casierie publică; öffentliche/Gemeinkasse. *1840:* gyalog katona Gyenge István ... jelenté magát, hogy egy hámos kancáját gonoszul levágták, úgyannyira, hogy azon vágás által megdöglött. Mire nézet a közönség megteköntvén, azon káráéert fizettünk 5, azaz öt váltó magyar forintokat a közös cassából [Jenőfva Cs; RSzF 105–6]. *1872:* Ha per költség háromlik reánk azt az ekkla cassájából fizetik. Ezért votizálásra került a dolog; 12, három ellenében eldöntötte, hogy ... az ekkla közös cassájából fizettessék a per költség [Burjánosóbuda K; RAk 119].

6. együttesen végzett/folytatott; făcut în comun; gemeinsam gemacht/angestellt/vorgenommen. *1823–1830:* Indultam el a kollégiumból október 17-én, szüreteztünk, dézsmáltunk bort, törökbúzát Ladamoson, Buzdon, Girbon és Vingárdon, e volt a közös szüret [FogE 109]. *1854:* Czeh gyűllés tartatott a' melyben ... fel hozodott és panaszolodott miszerint Dalhan Josef ... a' Czéhtul sorára kapott legényt egy Kádár mesternek adta volna által, véle közös dolgoztatás véget [Kv; ACProt.].

Szk: ~ *kauza/per. 1753:* Néhai Hites Ferje ã közös Causab(an) adott maga részirül 7. Marjasokat [Kraszna Sz; Borb. II]. *1836:* Idősbb Dobolyi Sándor ... A Patzolai kőzős Perek Fojtatására Esztendőnként igért 30 VForintakat [Szentbenedek AF; DobLev. V/1214].

7. két v. több személyt közösen érintő, több személyre vonatkozó; care se referă la două sau mai multe persoane; zwei od. mehrere Personen gemeinsam betreffend. *1639:* Az Keczelej Gergelj Deakkal ualo keozeos kereskedeo állapatbol maradot be uarando allapatbalj Adossagokbol ... f. 815 d. 26 [Kv; RDL I. 116]. *1799:* mái Napon hozzám utasitott Levelit Kedves Fiam Uramnak kedvesen vettem. Melyből látom minémű bajoskodásokkal küszkedjék de bizony velem is közös, mert a F. Királyi Gubernium parancsolattyából csak a mult héten tentáltatott a Tekintetes Tisztség ellenem Executiot 64. Rforintokig | A Pénz szűke is majd ollyan közes nállam is mind Fiam Uramnál [Ne; DobLev. IV/810 Szántó Sándor lev.].

8. együttesen/közösen ejtett/elkövetett; care a fost făcut/comis în comun; gemeinsam verübt. *1825:* eleven emlékezetekben lehet ... az, hogy az közös hibákért ... valami Hét Ezer Német Forintokat, hogy kelleték ... fizetni [Ne; i.h. V/1088.1b].

9. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *birtokosok* együttes birtokosok; coproprietari; gemeinsame Besitzer. *1878:* a 16ik sz. tjkben Fogarasi Josef és neje Vitályos Juliánna egyenlő arányu közös birtokosok nevein állo birtok testek 2. és 3 felé fel osztatván a le jegyzendő részletek pontosan 's határozottan ki jelölve nem lettek | (A) 960–967 hr sz: a: foglalt birtoktest idős Pataki Jozsef és Fogarasi Josef osztatlan közös birtokosok nevén van fel véve [Torda; Tolvaly lev. hiv.] ✱ ~ *egyetértéssel* együttesen, közösen; împreună, de comun acord; gemeinsam. *1875:* Kőzős egyettértéssel meg alapitott vételár 9 f árra kilencz forintokért osz[a] értekben, melynek kézhez vételét eladó Tamás Álois, egy uttal nyugtázza [Madéfva Cs; Mt. — [a]Olv.: osztrák] ✱ ~ *erővel* együttes erővel; cu forţă comună; mit gemeinsamer Kraft. *1792:* (A másik dürückölő) közös erővel és költséggel, közős haszonra épüllyön [Kük.; JHb XIX/34] ✱ ~ *költséggel* ✱ ~ *erővel.*

10. kb. közös haszonvételű; de folosință comună; von gemeinsamer Nutznießung. *1647:* Itt az korczoma Urunk reszere vagion, miúelhogy az Gergely fay korczomarlas keozeos volna [Vingrád AF; BK 48. F. 16].

11. ~ *vmihez* köze van vmihez; a avea de a face cu ceva; mit etw. zu tun haben. *1657:* árulta s vádolta az atyámat az emlitett Imrefi János az dologhoz[a] közösnek lenni, annyéra, hogy házára akart az fejedelem imeznek tanácsából küldeni, s törvénytelenül és ártatlan megöletni [KemÖn. 28. — [a]Nyilván a Báthori Gábor fej. elleni pártolkodáshoz].

12. kb. egymással azonos/megegyező; la fel, același; gleich, übereinstimmend. *1809:* látom, hogy a' Replicájában citált Documentumai mind égyig közösök Alföldi Antallal, és Fizi Mihályal, valamint a' Replicais hasanlolag közös 's annál fogva nem distingválhatom a' Orbán János Feleletit, amazoknak Feleletjektöl [Kv; Pk 3].

13. ~ *szülő* părinți comuni; gemeinsame Eltern. *1781:* arra ajánlák magokat, hogy ... a regibb kőzős Szüléktől fel vött Zálog summát ... három egyenlő részekre fel osztván, annak réájak esendő harmad részit mindenik agon valo Atyafiak meg adni készek csak oszoljanak fel a' joszágok [Asz; Borb. I].

II. *fn* **1.** együttesen/közösen birtokolt vagyon; coproprietate; gemeinsames Erbe. *1738:* jovallásom s hagyásom az hogy ha lehet közöst ne birjanak, hogy annális inkab az atyafiságtalanság szeretetlenség közikben ne gyükerezzék [Ks 14. XLIIIa Kornis Imre végr. fog.]. *1769:* az udvarb(an) mint egy harmad Napig tartott osztoztatások s Nyilaknak kivonásáig ... a Tit Két atyafiaknak magoknak Cselédeikkel együtt mind a közösből lött intertentiojok [Felőr SzD; BetLt 7 Nic. Barta (54) jb vall.]. *1803:* Mind ezen erdők ma el vagynak pusztulva mert a' különőst a' volt őrmény arendátor, a kőzöst pedig a' részesek el élték [Berekeresztúr MT; BetLt 5 Mart. Sinka (50) ns vall.]. *1807:* amíg a francia háborúban ki volt rukulva Gáspár Kristóf, azon üdők alatt a testvérbátyja, Gáspár Gábor ... közösből zálogosított volt egy fűrész-részt [Szárhegy Cs; RSzF 241].

2. közösen élt/használt határrész; parte de hotar în folosință comună; gemeinsam genutzter Flurteil. **Hn.** *1767:* a közes nevű helyben (k) [Nyárádtő MT; EHA]. *1774:* a Bádoki határban lévő azon Erdőtt melly vulgo kőzősnők (!) hivatik [Bádok K; BHn 26]. *1814:* A Közös nevű Erdő [Pusztakamarás K; EHA]. *1838:* Közös nevezetü hellyen vagyis a Szélen [Bádok K; BHn 30].

3. részes/társ vmely dologban; copărtaș; der/die Mitbeteiligte. *1657:* Úgy segéljen Isten engemet, hogy ez dologban se hirem, se tanácsom, sem semmi interessentiám nincsen, és ha van egy igaz hive Rákóczi Györgynek, én vagyok második ... remélem, hogy az kik titeket olyan dologgal biztattak, tudván, hogy magoktól elégtelenek véle olyan nagy hitetlenségnek végbenvitelére, ki fog esmérszeni tökéletlenségek; kellett azért olyakat közösöknek nevezni, kik ha latorkodni akarnának, nyomhatnának is valamit [KemÖn. 212].

4. kalmártárs; tovarăș de negustorie, asociat (de afaceri); Handelsgefährte. *1638:* Csiszar Istua(n) eggjüt kereskettek Meszaros Mateual s egi szallason voltak Karolyba(n) keözösse volt egik az masiknak [Mv; MvLt 291.126a]. *1655:* Rázmány István egy olykor kért töllem pénzt ... mert Nagy Banyaj közösse volna itt, annak pénzt kelenne adni [Kv; CartTr II Mich. Csepreghi ötvös vall.].

közösen 1. együttesen (másokkal együtt); împreună, în comun; gemeinsam. *1767:* nehai Also István ur özvedgye szomszédságiban birattatik még egy darab erdő a Bodoni attyafiaktol közösön [Vajdasztiván MT; JHb IX/48]. *1778/1813:* Ezen meg irt Erdök az itt valo egész Compossessor Uraktol osztatlanul közösön ... birattatnak [Balázsháza Sz; JHb LXX/6.25]. *1801:* (A) kőzössen biratatott Határ ... hová hamarébb léendő felosztását szűkségesnekis látom [Lunka H; Ks 80. XL. 26]. *1820:* Marha legelőink(et) ... használjuk őkör tilalmasnak kőzősön földes uraínkal [Náznánfva MT; Berz. 21]. *1832:* Vagyon egy Marha Legeltető hely ... e kőzősön legeltettetik [Márkosfva Hsz; BetLt 1]. *1839:* A Nagy Réz erdő, melly több Helységekkel közösen használódik [Ipp Sz; EHA].

2. ~ *marad* közös birtoklásban marad; a rămîne în posesiune comună; im Gemeinbesitz bleiben. *1742:* (A határból) egy darab nem oszlodot fel hanem közösön maradot [Mezőbánd MT; LLt Fasc. 126].

közösít egyenlővé/egyformává tesz; a egaliza; gleichmachen, abgleichen. *1692:* az nagy hatalmú ... kégyelemnek Istení ... az szomorú és gyaszos hálál sebhető mérgeivel ... kőzősitette volna, hogy annál is inkáb az eo Felségé nagy dicsőséggel téllyes akárättya tessék életünkbe(n) s halálunkkor is [DLev. 5].

közösködés 1. közös kalmárkodás/kereskedés; negustorie în comun; gemeinsamer Handel. *1570:* eo Nem Thwgya Michoda keozeskedesek volt egymással [Kv; TJk III/2]. *1573:* Veg Gergel azt vallia hogi az zent Martony zokadalomba Eo vytte volt vincet es galt valamy karasiaual, ott latta hogy Mind egy arant forgottak Barom vetelbe, Mykeppen valo kezčskedesek volt eo Nem Twgia, hallotta hogi Neha zowal meg haborottak volt egimassal az keolceg feleol, Azt Monta gal vincenek, myt gondols wele hyzem Nekemis Annye Benne Mint Neked ! Balogdy Farkas hity vtan vallia, hogy az nehay peter deaknetwl hallotta ... hogy az Eo vranak Iffyw farkasnak volt keozeskedesse peter deakal arany es ezwst dolgabol [Kv; TJk III/3. 122, 133].

2. ~*be foglalja magát vkivel* együtt dolgozik/folytat mesterséget vkivel; a se asocia cu cineva; mit jm gemeinsam arbeiten/einen Beruf/ein Handwerk gemeinsam treiben. *1580:* Baka Georgy ... Az my nemo keozoskedesseben foglalta magat Thar Istwannal, Azt Zent Mihaly napigh wegezze el, Annak vtanna tarchya ahoz magat a mint magat Ayanlotta az teob henteler mesterek Rendtartassa zerent [Kv; TanJk V/3.220b].

3. paráználkodás, szeretkezés; relații de dragoste; Buhlerei, Liebelei. *1646:* Miuel az foglyok nem tagadgyak hogy az Anak szallasan hazaba(n) eczakanak idejen eggyüt nem leottek volna ... tartoznak magokat egy (!) eoneon magok hwteokkel expurgalni hogy egymastol eok tisztak es nem volt gonossul egymassal keozeoskődesek [Kv; TJk VIII/4.141]. *1654:* Szeszarmanyban[a] lako Jakab Peterne Molnar Kata kivan absolutiot Uratul Jakab Petertül ez okon: I Mert impotens volna az hazassagra, ugy hogy az üdőtül fogva miolta őszve kőltek egymassal kőzősködesek nem volt [SzJk 73. — [a]SzD].

1672: comp(ro)balni kész lészek ... velem valo czokolodásatis az Anak ... comp(ro)balok, vele(m) valo közeosködesereől [Kv; TJk XI/1.255]. *1746:* ezen ... leány(na)k let volna közösködése ... szolgájával és tölle volna terhes az irt leány [Páros H; KvAkKt 419]. *1797:* a Néhai Grofot a' kérdezett Aszszonyság el hagyta ... azzal a kivel azon tilalmas társalkodást gyakorlotta edgyütt valo fekveseket, őszve kerüléseket, edgyütt hálásokot és közösködéseket látta é? [Kolozs: Told. 42/24 vk].

közösködhetik közösülhet; a putea avea relaţie sexuală cu cineva; mit jm geschlechtlich verkehren können. *1657:* Ketelyben[a] lako Magyar Simon ... ily dolgot jelent az szent Ecclesianak; felesege ellen ... Az en felesegem oly bűdös, dohos ... hogy en semmikeppen vele nem lakhatom, vele annak törvenye szerint nem közösködhetem ... Azert valast kivánok [SzJk 83. — [a]SzD].

közösködik 1. közösen birtokol vmit; a poseda ceva împreună/în comun cu cineva; etw. gemeinsam besitzen. *1796:* Kosa Benedek és Daniel Uraimékot Kis Páll Laszlo és Balint Uraimék kérték hogy hivjanak embereket kik elött egyezzenek azon Czerjek Sássa nevü Hely aránt hogy ne közöskodjenek többe [Uzon Hsz; Kp IV. 288 Lad. Tana (66) gy. kat. vall.]. *1820:* ā mi az enyim hadd legyen enyim, ne közösködjem senkivel [Kv; Pk 6].

2. közösen kalmárkodik/kereskedik; a face negoţ împreună cu cineva; gemeinsam handeln/Handel treiben. *1573:* Thamas deak ... Azont vallia hogy Eotetis hytta volt zabo gal arra hogy Ielen lenne mykor az Eotche ladayat Meg Nyttatia ... voltak valamy lewelekis az ladaban, Egyet megis olwassot benne, ky arrol volt Iratwa Mykeppen vince Roka Leorincel keozeskedet volt Az Baromra fely veot Marha feleol és egyeb egimassal valo keozeskedesreol hogy ely valhatatlanwl legenek [Kv; TJk III/3.123].

3. paráználkodik, szeretkezik; a face dragoste cu cineva; Unzucht/Liebelei treiben. *1570:* Zekel Thamas vallia hogy More Janostwl hallotta ... hogy zabadon keozeskedet Rengeo Annaual [Kv; TJk III/2.102a]. *1585:* Somogy Istwan Deak Coloswary[a] ... Az Battiat zolgalta Keormendy Ianos deak es ot A zolgalowal keozeoskeodeót volt [Kv; TJk IV/1.465. — [a]Vallja]. *1614:* Teorók Ferencz az battja felesegeuel keozöskedet [Geges MT; BethU 64]. *1638:* Az Ura pediglen ante Copulationem maga megh vallya, hogy közösködőt velle [Dés; Jk]. *1746:* Ezen irt szolgálo léány ... s.v. kikkel közösködőt s paráznákodot hol, micsoda helyeken és micsoda idötájb(an) | s.v. közösködet vélle és teherbe ejtette ötet [Páros H; KvAkKt 419 vk]. *1761:* mivel én jámbor tiszta életü Aszszonynak lenni tudam azon Aszszonyt, Sem Ferentz Lörintzel, Sem mással hogy közösködött volna azon Aszszony nem tudam [Szászsztiván KK; BK. Andreas Senior Séra (43) jb vall.].

közös-közepette kellős közepe; mijlocul unui lucru; Mittelpunkt, Mitte. *1826 k.:* (A kelementelkiek a Csulakágy nevü pataknak) a harmadik határbol ide a Gyalakuti Határunkba, s még pedig a Nagyságod Buza Lábjának közös közepettére Uj ágyat akarnak arkoltatni, hogj ... a meg nyitando Kükullöbe ömöltessék [Gyalakuta MT; GyL].

közösleg 1. közösen; împreună, în comun; gemeinsam (genutzt/besitzend). *1589:* Thudom az peres feoldet hogy az darabantok Zaz Benedekkel valtoslag, keozeosleg eltek [UszT]. *1680:* Vagyon ez Falunak egy darab bik és Fenyves erdeje, mellyet az Also Ucsaiakkal közösleg birnak [Korb F; ÁLt Urb. 74]. *1775:* az Sertéseketis Szabadoson ezen hellységben hizlalta, s legeltette az Bodokiakkal közösleg [Bodok Hsz; Mk II. 2/71]. *1816:* Contractus mellett közösleg bíró helj volt a két viz közeis [Várfva TA; Borb. II Rákosi Borbély János, a szék assz. kezével].

2. közös akarattal; de comun acord; gemeinsam. *1795:* még két rendbenis praemittáltatott Kegyelmed ellen az el tiltás éppen azon hellyröl még pedig egy rendben az egész Ádámosi Titt. Possessoratussal közösleg, és egy értelemböl [Ádámos KK, JHb XX/18].

3. elegyitve, vegyitve; amestecat; gemischt. *1674:* Mivel penigh Isten eo felsége az B: Céhet számoson áldotta megh borral, elegedendeo hordok nem lévén hozzája, kire nézve elegy belegy hordokbanis kelletet keozeosleog teoltenünk [Kv; SzCLev.].

4. együtt, együvé rakva; împreună, pus la un loc/laolaltă; zusammengelegt. *1657:* Egyébkor is az leveles táskában darab sajtok, hagymák, zsemlye, néhányszor szalonnadarab és egyiránt volt közösleg [KemÖn. 116].

5. velük együtt, közöttük; împreună cu ei; mit ihnen zusammen. *1657:* Valóban siettem, az mint az seregeket vinnem lehetett, azonközben tanálgattam hol sebest, hol halva hozott magyarokat, közösleg német rabokat is [i.h. 202].

6. közbe-közbe; pe alocuri; mitunter, zwischendurch. *1728:* jollehet a' Szölö jo mivelésben van de a karoja közösleg seleytes apros [Pk 7].

közösödik közösül; a se uni/împreuna; geschlechtlich verkehren. *1570:* Angalyt Danchyak Leorinchne ... vallya ... Az ew zalloya ... Mosd hogy az zomzed asszonnak Nem adnek egy penzt Jamborzagan ... Mond az zallo, Az Estallo hean valek onnath Latta(m) Rea Neztem hogy Kardos Myklos az zomsedazzont Az kert falhoz Thamaztotta vala es otth keozesedek vele [Kv; TJk III/2. 37].

közösség 1. kapcsolat; legătură, relaţie; Verbindung. *1638:* volt lova Cziszar Istuannak penztis látta(m) Nala, de keözössegeket en nem tudom mi volt, czak hogi ezt hallotta(m) hogi mondottak hogj Marhaja ez az lo ugj mond: hallottam eztis hogy keöz keresetek vagio(n), de nem tudom, ha czak az Negy lo volte az keözös, vagj egjeb marhaiais keözzös voltt [Mv; MvLt 291. 127b].

2. kb. nemi kapcsolat; relaţie sexuală; geschlechtliches Verhältnis. *1642:* Én sohasem láttam semmi közösséget Szöcs Miklósnénak sem kapusival, sem mással [Mv; MvLt 291. 349b–51 átirásban!].

? **közösségesen** "?" *1676:* Az uraknak közösségesen irattunk, hogy 23. praesentisre ide jöjenek [TML VII. 204 Naláczi István és Székely László Teleki Mihályhoz].

közösséggel összesen; în total; zusammen. *1587:* Az Eleo Veolgybe az en vonasomal egywt kitt az zegynyek zamara kazaltattam tezen kozzessegel tyzen hatot tel vi-

tornat vitornayatol attam az kazasoknak d 34 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 9].

közösül 1. közösködik; a se asocia; gemeinsame/gemeinschaftliche Sache mit jm machen. *1607:* Tudom hogj Becz Imreh uramtol mi falusteol (!) megh akariuk uala ualtani az feketes eluet, s monda eo kegme hogi ha Zaz huzon eot forintot adunk uagi bar czak az zazat adgiuk megh, had legien nekis az huzon eot forintra resze uelu(n)k eggjut, ki ereszti kezebeol, de mi nem akarank keozeosulni Becz Imreh urammal [BLt 3 Gergelj Peter pp de Zent Imreh[a] (65) vall. — [a]Cs].

2. közös tulajdonba jut/kerül; a ajunge în posesiune comună; in gemeinsamen Besitz geraten/gelangen. *1748:* ez ollyan kaszálo hely hogj Principiumát nem tudgják, mi képpen közösült Titt Biro Moyses Vr(am) Posteritassival, mind azon által közös oly formálog, hogy minden esztendőben ... kaszállyák forgolog, edgjik edgjik részre terem Cur 6 [Bala MT; Told. 79].

3. cimborál/közrejátszik vmiben vkivel; a participa la ceva împreună cu cineva; bei etw. mit jm mitmachen. *1748:* Hát most Circiter két Esztendeje midőn Somlyai Harminczados Tkts Kászoni Samuel Vr(am) négy lovai ... el vesztenek: közősült é azok(na)k el lopásáb(an) ... Marosán Vonul vagy hogy tulajdon ő maga lopta el? [Kr; BfR III. 60/9 vk].

4. szeretkezik, paráználkodik; a face dragoste cu cineva; Liebelei/Hurerei treiben, geschlechtlich verkehren. *1570:* Makay Benedek ... vallya ... Lattha hogy Zeoch Demeter az chwr fiaban az leant az zalmara leh Deoytette es Rea fekwt veleh keozeswlt [Kv; TJk III/2. 80]. *1585:* Hozzw Iacab, Balassy Lazlo, es Nyreo Simon valliak Ez Palastos Jstwannak ... eozweggye marada az Annia, es eozwegkoraba(n) eg Nag Mate Neweo emberrel keozeoswlt vala megis terhesedet vala i Zekely Janos ... vallia, Mikor Neótelen volta(m), hat keözeswlte(m) akor ez Azonnial de vagion annak hat vagj het eztendeye [Kv; TJk IV/1. 422, 523]. *1629:* Bandi Anna az fogolj allegal arra hogy megh bizonyithattya hogy Chyomafai Janos eo velle keozeosult és eo teolle leot gyermeke i Chyomafay Janos ... aztis mondotta hogy nem volna Colosuarat oly keo haz mellyert velle keozeosülne [Kv; TJk VII/3. 144, 146]. *1631:* Beoruey Istua(n)ne nem Jambor Aszony ... neőtelen koromba(n) magamis keőzeősöltem velle [Mv; MvLt 290. 46a]. *1721:* miert kellett teneked éczakának idein, a Nagy Simon Hazahoz menned, mert (!) egy ataljaban velle közősültel ... ne is Szoly mert tőlle, tisztán csak nem maradtál [Kál MT; Berz. 12. 90]. *1724:* Egy Léány lakott itt, és beszélte az ... h(ogy) alig maradhatott meg Pekri Uramtul, őtet kényszergette, izgatta, hogj véle közősüllyön [M.királyfva KK; BK. Farkas Mihályné (30) jb vall.]. *1814:* Rusz Petre költötte azon illetlen szokat, hogy tudniillik feleségével közősölt volna [Letka SzD; TSb 4].

közösülés 1. közös birtoklás; posesiune în comun; gemeinsamer Besitz. *1750/1753:* mind azon által hogy itt is közősülése a' Méltoságos Possessoratusnak ne légyen a szabadsággal[a], tehát a Barta Tserében lévő Részek helyett marada a' Szabad Embereknek a' Berek közi és a' nagy Teknős egészen [Koronka MT; Told. 78. — [a]A szabadossággal (szabadosokkal)].

2. (köz)forgalom; circulaţie (publică); Verkehr. *1847:* félő hogy legközelebbi árviz alkalmával a' hídon valo közösülés tökéletesen fenn fog akadni [Dés; DLt 124].

3. érintkezés; contact; Berührung. *1838:* van marhadőg Biharban, 's ettől tartunk, ha ideis át-hatna. A határszélyen Cordon van huzva ugyan, de a' közősüléssel mégis átharapodzhat [Kv; Pk 7].

4. nemi érintkezés; relaţie sexuală; Geschlechtsverkehr. *1638:* ante Copulationem mindenik Uraval vala kőzősülese [Dés; Jk]. *1653:* Szeszarman[a] lako Jacab Mihaly ... az Azzon propositioiara azt feleli hogi eő nem tagadgia mert ő arra az hazassagbeli kózósulesre nem alkalmas [SzJk 26. — [a]SzD]. *1689:* jól vettem eszemben hogy az Mihály Deák Ur(am) Felesége és ... Raul Zgie szeretik egymást mert szememmel láttam nem egyszer, sem kétszer, hanem egy nehányszor, hol az házban hol penig másutt, meg öleltek, és Csokolgatták egy mást, vettem is eszemben, egymással valo közősuléseket [Herszény F; BK. Herszényi Minye Muntyanul felesége Maria (45) zs vall.]. *1716:* oly erőtelen es nyomorult vala, hogj az Aszszony emberrel valo közősülésre akkori állapattjában tellyességgel alkalmatlannak ismertem lenni [Nagyida K; Told. 22]. *1724:* Susi Szájából hallottam magam, h(ogy) őtet kenszeritette és erőltette a közőssülésre Pekri Ur(am), de ő el szalatt [M.királyfva KK; BK. Simon Györgyné (36) jb vall.].

Szk: *~ be ejti magát. 1679:* magat paraznasagb(an) es massal valo közősülésb(en) ejtette volna [Dés; Jk] ✱ *testi ~. 1791:* Az Házassági kötelbe nem levő Személlyek egyszeri botránkoztatásokért ... ha ... egybe kelnek is hogy Törvénytelen testi kőzősüléseket Törvényes hazassaggal fel váltsák a Lakadalmi Gyülekezet előtt is reconcilialtathatnak minek előtte őszve esküdtenek [M.bikal K; RAk 10].

5. *1837:* a' hozott böröket ... ollyan helyre rakatta bé petsét alá — hol semmi közősülés azokhoz nem férhet [Dés; DLt 597].

közösülhet nemi érintkezést folytathat; a putea avea relaţie sexuală cu cineva; geschlechtlich verkehren können. *1716:* nem hihetem hogj ezekben az űdőkben arra valo lett volna hogj Aszszony emberrel közesülhessen [Nagyida K; Told. 22].

között, közt 1. két v. több dolog/terület/(folyó)viz által határolt területen; între, în locul dintre ...; auf dem Gebiet zwischen zwei od. mehreren Sachen/Gebieten/Flußwassern. **A.** *1568:* Albertus Balog, Joannes Luka, Stephanus Nyerges ... fassi sunt ... monta somogy Janos, hogy ǫ nem vezen az zǫlǫ kǫzǫt parlagoth el [Kv; TJk III/1. 190]. *1571:* Az hwl gepw kywlleb Tetellel az zeolek keozet valo vtakat megh zoritottak hannyak ely [Kv; TanJk V/3. 36b]. *1610:* Tudom aztys hogj it az Viz keőzeőt az Poro(n)dot be kerteltette volt ... Lazar Ferencz egizer [Alfalu Cs; Törzs. Nagi Antalne Orsoljazzonj vall.]. *1667:* az Kapolnan kűűl, az ket vt kózött valo szegiletczike ez marada közre [Imecsfva Hsz; LLt]. *1680:* ez[a] csak maganasson vagjon az olt vizi közőtt [A.porumbák F; ÁLt Urb. 51. — [a]A rét]. *1756:* Hegjek közőtt lévén az Falunk határa fél termékenyű helynek lehet itilni [Lungsóra H; JHb LXX/2. 104]. *1759:* A' Belsö Tók közőtt lévő osztatlan kaszálo

[Kutyfva AF]. *1825:* Egy Kaszalo Suhar vagyon a két ut kozöt [Moha NK; SzentkZs].

B. *1579:* Az hydakra és vtokra a' zeoleok keozt ... vyseltetne gondot Rea Miert hogy az zwret elö keozeolget [Kv; TanJk V/3. 197b]. *1580:* senky kertek es Mayorok keozt puskawal ne leoye(n) se ot ne Iaryon puskawal [Kv; i.h. 220b]. *1654:* az samos keost liueo porondon ualo Urunk eö Naga uamoshaza [Dés]. *1668:* az mely Teres Motsáros Erdö az aranyas patak, es ... az Bálta nyágre pataka közt vagyon ... mind(en)kor tilalmas Erdönek tudom [Hagymáslápos Szt; JHbK XIII. 18]. *1720:* Bacza és Mihállyfalva közt kaszalo Ritek vadnak [Baca SzD]. *1764:* a' Marosnak két ágai közt lévö porondos és berkes hellyhez nem igen régen ragasztatott az utrizált gátatska [Vajdasztiván MT; JHb IX/46]. *1800:* Ezen ... két Erdök közt való arkos Völgy választya el a' Kelentzei Határt a' Köödi Határtól [Benedekfva Sz; BfR 58/21 Stéfutz Györgyi (36) col. vall. Vérvölgyi Bányai János kezével]. *1802:* Kaszálók ... Szöllök alatt a Károlyi Delniczék közt 3 Nyilatska [Bürkös NK; RLt]. *1827:* az Almás vize Árka közt van egy darabb rét [Balásháza Sz; WassLt Conscr. 324].

Hn. A. *1592:* az howas allia keozeot [Fancsal U]. *1622:* Esztrang riti vegeben egy ketteós To keószeót (sz) [Kozárvár SzD]. *1664:* Halaz Domb köszöth (k) [Szovát K]. *1665:* Az To közót egy szegelet (berek) [Vaja MT]. *1667:* Felsötorja es Bénko szegy kozot valo retben (k) [Torja Hsz]. *1676:* Az Inai Szigetben az holt Szamos közöt [Inó Sz]. *1677:* az Too közöt az Apro ozlasb(an) [Andrásfva MT]. *1680:* Halmok közöt egy szélyben (sz) [Oroszfája K]. *1681:* Toközet valo Rit [Dés]. *1682:* A Csere közöt egy darab irtovány [Galac BN]. *1687:* Az Irotvanyokban az Arok közöt (k) [Désfva KK]. *1699:* az Töviss közöt az Homlokb(an) (sz) [M.zsákod U]. *1703:* Orotvanj Pataka közöt (sz) [Bardoc U]. *1709:* egy öreg major hely a két viz közöt [Kv; Pk 6]. *1720:* Sz: Margitt Kápolnáján felljül a Szénasság közöt (sz) [Szentimre Cs]. *1721:* Az Patak közöt valo hélyben [Pálos NK]. *1728:* A Küs resz lábján a ket eger közöt (k) [Ilyefva Hsz]. *1736/1781:* A Halmak közzöt (sz) [Csekelaka AF]. *1740:* két Hegj közöt (sz) [Szamosfva K]. *1746:* A Két Ér közöt (k) [Boroskrakkó AF]. *1759:* a' Holt-Viz közöt (sz) [Zovány Sz]. *1761:* otelvi hatarb(an) ä Két árok közöt [Verebes Cs]. *1772:* Rakottya közöt (sz) [Kozmás Cs]. *1781:* Az Aszszony Tanoraka közett [Szárazpatak Hsz; Hr] | A Két Bük közett [Mákó K; Hr] | A Komlos Kertre járo földek közett (sz) [Kányád U]. *1785:* a Két viz közöt lévö Majorság szánto föld végenél, két kis kerüllö kaszállo [Varsolc Sz; Born. XXIX. 20/378 Kornis Krisztina conscr.]. *1803:* a' Viz közöt a' Szabad részben (sz) [Dombó KK]. *1810:* az Sántzok közet (k) [Jedd MT]. — **B.** *1591:* Az viznek az fiatfalúa feleöll valo felen az Ket viz keoztis tudo(m) zena fywet Geörgy Gerebnek [UszT]. *1632:* Aár közt az Kertre menöben (sz) [Szentimre Cs]. *1664:* a' Tó közt (sz) [Nagyölyves MT]. *1669:* az két halom keözt (sz) [Lándor AF]. *1681:* feoldhid keózt (sz) [Ilyefva Hsz]. *1687:* Az Also cserepesben az két Országh uttya köszt (sz) [Dengeleg SzD] | Komlósdon az Arok köszt (sz) [Néma SzD]. *1714:* két hágo közt [Szászfenes K]. *1744:* Hájogos Völgjbe az Urak erdeje közt (k) [Vécke U]. *1753:* A Kis Erdö alatt a Szakadasok közt (sz) [Cikmántor KK]. *1754:* az Ergék közt (sz) [Dés]. *1758:* A hideg kut gazza közt (sz) [Egrespatak Sz]. *1768:* A gödör közt (sz) [Köpec Hsz] | A rakottya közt az Ország utyara dölöb(en) (sz) [Sarmaság Sz]. *1791:* Az uj Szöllök közt a Tekenyös mál oldalon (szö) [Ádámos KK]. *1799:* Szabadok Tanorokja közt (sz) [Jobbágyfva MT]. *1818:* A Halmok közt (k). A' Patakok közt (sz). a' Lukafalvi ut közt [Mezöveresegyháza SzD]. *1823:* A halom közt (sz) [Keszü K] | a' Keskeny nyilak közt (k) [Abosfva KK]. *1834:* A Magyaro közt (sz) [Gombás AF].

2. két települést/területet elválasztó határvonalon; pe linie de hotar între două aşezări/terenuri; an der zwei Siedlungen/Gebiete trennenden Scheidelinie. **A.** *1572:* mind az Bircz Tetheye az hathar Somkwtth hátan es Pestes keozeotth gyermeksighyteol fogwa Twggia [Dés; DLt 184]. *1574:* Koppany Andras orozfay Apaffy ferencz ur(am) Jobbagya ... ezt walla ... hywattak wala az tekeyek wrwnk w nagsagha parancholatt'awal tekebe hog erked es teke közöt hatart Jarnank [Erked K; LLt Fasc. 29]. *1576:* En hasytöth hatarth a cyk falusy es Jobbagy falwy erdeó közót nem twdok [Jobbágyfva MT; BálLt 78]. *1577:* En azt Byzonnial tudom hogy Mahalyfy Tamas rea Jeoth wala az Makfalwy es zolokmay hatarra, Az ket falw keozeoth az Embergyepw patakath wethe hatarnak [Küsmöd U; DLev. 2. XVIIIB]. *1600:* Kendi Ferencz Ethed keözeöth Jenlaka es Atthia keözeöth hatarth iartatoth [UszT 15/271 Bako Isthwan, Ethedien(sis) Primipilus (45) vall.]. *1732:* A Székely Sigmondné Aszszonyom Curiája és ezen Curia közöt valo közkert mellett hosszan nyulik a Lo Istállo [Erdőszengyel MT; TSb 51]. *1745:* Koronkai Vátzmány nevezetü hellysége és az Akosfalvi Határ közöt fel állitando Gyepü [Koronka MT]. *1807:* a Madarasiak ... a két határ közöt lévö metát egeszszen el horgositották [Nyárádsztbenedek MT; Told. 37].

B. *1572:* az Kapws vtrol az Birczen megyen eleo az Chatanyak es Pestesyek keozt walo hathar [Dés; DLt 184]. *1580:* az Nagy Kereky patronusok elozor metakat akarnak vala Erigalni Nagy Kerek es azon Eormenszekess Newo falw kozt [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. *1600:* En hatar hasitast nem ertettem az ket falw keözth [UszT 15/115 Miklos Istwan, Atthiay, zabad Zekely (67) vall.]. *1765:* az irt két földek koszt lévo borozdát ki vesztögette és ki rontotta el? [Tarcsafva U; Pf vk]. *1766:* az A. eo Kegjelme ... most töbre nem mehet, hanem tsak tsupán azt kell Disputálni, leheté a' két Ház közt Métát erigálni avagy nem [Torda; TJkT V. 325]. *1769:* a' kérdésben nevezett két rétek közt vagyon égy köz Barázda [Apahida K; JHbK XLII/24]. *1795:* Minémü akadályok származtanak légyen a' Sós Hajók(na)k szabados fel Vonásokra nezve a' Déva és a' Maros Sollymos közt le follyó Maros Vize Arkában ... meg láttni nem terheltettnek [Déva; Ks 73. 74. VII. 108].

3. két v. több dolog által közrefogott térben; în spaţiul dintre ...; im Raum zwischen zwei od. mehreren Sachen. **A.** *1596:* Hogi az Scolaban a' Cloacanak nagi gonoz zagat hogi az kamarak kezibe ne zeledeznek preüenialny akartak volna, Az chatorna es a' fal keozet valo keozit dezkawal es sendelel be weretettük [Kv; Szám. 7/II. 21]. *1605:* Az lezzegeo Inasokat es egyeb embereket az kertek keozeot megh foghassanak es erdeme zerenth beontettessenek megh [Kv; TanJk I/1 525]. *1634:* Teglas Ferencz kerget vala az Nagy hegyben az szöllöben egy tehenet ... megh szorita az gyepu közöt az

tehenet [Mv; MvLt 291. 13a]. *1700:* az Istallo és pajta között egy szekér Arnyék [Csicsó Cs; BálLt 71]. *1746:* Ezen Kapu, és Ajtó kőzett vagyan ... Gabanás ... [Ádámos KK; Ks 23. XXIIb]. *1756:* Nyilik más avatag fenyö Deszkabol allo hevederezett ajto ... Cserefa ... ajto felei kőzöt [Branyicska H; JHb LXX/2. 12]. *1761:* (A palotának vannak) egj formáju cserefábol való ablak keresztek kőzöttt ... onban foglalt ... Üveg tángyérokbol való nemetes ablakjai [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 203]. *1824:* 4 csere rosz sasfák között lévö kert ujjittást vár [Erdöszengyel MT; TSb 43].

B. *1572:* (A) fal az ket haz keozt vagion [Kv; TJk III/3. 1]. *1637/1639:* az negy ablakok keozt Eött röuid darab fogasok [Kv; RDL I. 111]. *1788:* A' Rakosi Ferentz Uram Kuttya és a' két Kapu kőzt hátra nyuló kőfal kőzött a' detzka kert alatt viz follyomat nyittatok magam költségemre [Kv; Pk 3]. *1824:* van 7 Cserefa sas közt szalma fedél álatt boronafábol rakott kert [Erdöszengyel MT; TSb 43]. *1840:* betsültetett ... A Deszka Gabonás fenyö talpakan, és Sasfák kőzt R. for. 40 [Várhegy MT; TLt Közig. ir. 1042 Bentze Illyés lelt.].

4. *kapu(ja)* ~ a kapualjban; la intrarea porţii; im Torgang. **A.** *1568:* az zabo Balint kapuja kǫzǫth eset vala el az lean [Kv; TJk III/1, 200]. *1573:* Cseres Iacab es Payor Istwan ... valliak hogy Eok ketten wlnek volt az kapw keozet ... Iachanak volt ketten kochkat [Kv; TJk III/3. 78]. *1594:* Az kapw keözeót ualo hazban vagjon Puska No. 3 [Somlyó Sz; UC 78/7. 15–6]. *1637:* az Kovacz legenis megh foga Istuan Deakot, s ot az kapu között valtigh huzak vonak egi mast [Mv; MvLt 291. 119a]. *1681:* Vajda Hunyad vára ... A Kapu kőzi keö boltos ... Ezen kapu között keöböl rakot tömlöcz ket Contigna(ti)oban vagyon [Vh; VhU 502, 508]. *1688:* Ezen kapu között bal kéz felöl van edgy darabant haz fábol rakot [Komlód K; BLt]. *1700:* Rücz Györgyne harom honapig vasat visel, azon kivül az lapattalis az kapu kőzót meg bűntetedött paraznasagáért [Szentdemeter U; Ks 90]. *1722:* nékem furatost igire ö Nga illyen szóval: majd a kapu között le vonatlak [HSzjP Szántó Ferencz de Pollyán (42) pp vall.].

B. *1573:* latta hogy az kapw keozt Minth ket Embernek Arnyeka volna, De esmet ely Enyeznek eleote [Kv; TJk III/3. 53–4]. *1637:* Az kapu keőzt vadnak allasfakon jo es szep egesz agyu szakalasok nr. 21 [UF I, 395]. *1652:* az kapu kőzi pogo(n) bot hajtásra van csinálva, ugyaneze(n) kapu kőzt van egy kü laban állo Tűzelö hely Drabantok(na)k valo [Görgény MT; Törzs]. *1670:* Brassai kapu közt lévö Darabantoknak attam f 1//50 [UtI]. *1717:* Az kapu közt Job felöl egy Tömlecz [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. *1823–1830:* a kapuközt a mázsavasak állottak [FogE 241].

5. szorosan két v. több dolog/tárgy közötti részen; în spaţiul mic dintre două sau mai multe lucruri/obiecte; eng zwischen zwei od. mehreren Sachen/Gegenständen. *1618:* ugyan az körül az csanak körül és az padimentom között szedegettek fel azféle elhullott aprójék kénesöt az legények, két vagy három okát [BTN 105]. *1699:* Vagjon ezen ház(na)k ... egy ... tüzelö kemenczéje, ennek kürteje a kőfal között ki nyulo kemenybe szolgal [Szentdemeter U; LLt Inv. 17]. *1803:* Egy más fél fertályosni Cilinder formáju, s' feneke és a' Pohara között kivűl abrontsos Ezüst Pohár [Dicsösztmárton; UnVJk 111].

6. két távolabbi/végső pont közé esve, a két pont közötti helyen; între, în locul dintre...; an der zwischen zwei entfernteren/äßersten Punkten liegenden Stelle. **A.** *1733:* a két Fa közöt a Rét közöpéb(en) egj fel ásott követis láttam [Hévíz NK; JHbT]. *1751:* Tudom nyilván hogy MVásárhely és Kál között vagyon egy Melyföldni distantia [Nsz; Berz. 2. 40/80]. *1780:* Margita és Mikháza kőzőtt el estveledtűnk, s ottan a mezőben meg is háltunk [Bethlen SzD; BK. J. Ersek (43) jb vall.]. *1797:* Az Borokat megvisgaltam mennyi költ el a Czinkussait az Hordokn(a)k kuldom ... a két bog közöt valo hoszusag az hijjánosága az Hordokn(a)k [Banyica K; IB. Gombos István lev.].

B. *1619:* ő magok látják az magyarok, hogy olyan két vára közt, mint Buda és Esztergom, az ablaka alatt vagyon Vác, kit immár az német is magadott [BTN 370]. *1657:* az udvarhelyszéki Vargyas és Olaszteleke közt száldobosi határon lévő savanyúvízhez menének [KemÖn. 94]. *1705:* Nagyszombat és Leopold közt lévén a kurucoknak erős sáncok, kiben 45000 voltanak [WIN I, 536]. *1853:* Etéd és Kőrispatak közt, Sajo nevű helyen, malommal szemben van egy tanorokom [Etéd U; NkF].

7. vmit vmibe/vmi közé (téve); punînd ceva în ceva; etw. in/unter etw. (legend/tuend). *1660:* Egy paraszt lada, abban mogyoro feöueny keözeöt [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117]. *1785:* Meg érvén a Muskotaly kőrtvély mind öszve szedettem, s ezen ferslagb(an) szároz széna kőzi rakván fel küldettem, mert szöllö levél közöttt mind egybe fült volna [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

8. *átv is* páros testrészekre von. haszn-ban; referitor la membre; für die paarigen Gliedmaße gebraucht. *1771:* Szöts Ferentz èngemet mikor meg támadot a Desi nagy réten, én ellent vetvén neki egy fa fiatal(l)al a két kezem közöt végik (!) meg hámlot [Dés; DLt 321. 4a]. *1794:* láttuk és szemléltük a bal lapatzkájánál és az hátulso két lábak között követsekkel keresztül lovettetve lenni [Déva; Ks 79. XXVIII. 6]. *1825:* (A szökevénynek) van egy kis sömöregje is a' szemöldökei között [DLt 968 nyomt. kl].

Szk: *keze ~ marad* nála marad. *1762:* ha szinten igaz volnais az, hogy Néhai Böjte Juditnak valami bonumai maradtanak volna per decessum kezeim közzett, ugyis azokat az A. eökegyelme én töllem semmiképpen nem p(rae)tendalhatna [Torda; TJkT V. 78] ✱ *keze ~ tart* tulajdonában (meg)tart. *1777:* Nehai Budai István Uram Özvegye Székely Borbára Aszony Jelenté mi elöttünk, hogy Miucl már Öregsége miat el erötlenedet volna ... nem kivánná továb Joszágát keze kőzőt tartani [Vajdasztiván MT; MbK IX. 48] ✱ *keze ~ vagyon* **a.** tulajdonában van. *1631:* ez mostani edes hazanknak szörzauar vezedelmezö allapottyanak ideyen, kinek kinek az Ur I(ste)n az mi keues javait engette keze kozöt lenni, czak Isten tudgya kiki hova batorsagos helyre vitette [Radnót KK; Ks I. 37]. *1672:* Úgy látom, vagyon kevés pénz kezek között [TML VI, 257 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz]. *1735:* valami pénz lőtt volna keze kőzőtt [Dés; Jk]. — **b.** nála van. *1847:* Ekkor a dominalis biró Varga Katalinnak azt mondotta, hogy ha a felséges királyi kormánytól van rendelése a szolgálatra nézve keze közt, adja elé s mutassa meg az ispány úrnak [VKp 259] ✱ *lába ~ döfölödik/kotorász/van (az asszonynak).* *1592:* Chehy Albert ... monda ... az ablakon tekintek

be ... es latam hogi az legini eggik kezeuel az Meggiesine laba keozeot kotoraz vala, az masikkal meg colelte vala [Kv; TJk V/1. 268]. *1623:* latam ... fa labu Janosnett Aba mentes ... iffiu legeni az magok szeöuenie teöuebe le nio(m)ta vala es az legeni az azzoni laba keözött vala [Mv; MvLt 290. 32b]. *1689:* az A(ctrix) ... hazassagnak tisztasagát meg nem tartotta, azzal[a] edgyütt fekütt a szekerben egymás mellet ült, s a laba között az A(ctrix)nak térden alva döfölödett [SzJk 232. — [a]Szolgájával] ∗ *ölelő karjaink ~ haldokol. 1854:* nekünk jutott a szomorú hivatás, hogy ölelő karjaink közt haldokolni lássuk a' jó anyát, a' drága szép hazát [ÚjfE 3] ∗ *sík kezek ~ elolvadhat vmi* tolvaj kezek között eltűnhet vmi. *1710 k.:* Az buzdogany hulladéki soha bizony nem tudom hová lettenek, el tevedhettek az hányodásba, elis olvadhatott az sik kezek közt [CsV] ∗ *vkinek lába ~ talál vkit. 1599:* Dabo Leorincz ... vallja: Vgy hallotta Korchyolias Istwantol hogj az legent le terdepelwe talalta felesege laba keozeot gatiajat megh odwan [Kv; TJk VI/1. 371].

9. *átv is* vmin/vminek a határán/területén belül; în hotarul/teritoriului a ceva; innerhalb der Grenze/des Gebiets einer Sache | vhol, vmilyen helyen; undeva, într-un loc oarecare; irgendwo, an irgendeiner Stelle. **A.** *1559:* mikor az En zolgaim, az fw orrot kergetik volt az vton, az Erdö keozeot, masz vton Jeo wolt Eg zeg'en ola, az vton [Retteg SzD; BesztLt 24]. *1570:* egy kep volt az hatar keozeótt az dombon, Mellyet hatar kepnek hyttak [Gyalakuta MT; BálLt 1]. *1597:* az oldalon wgyan iol menenk ele eggywt az wetis kózót megg allanak [Girót SzD; Ks]. *1607:* eóreókseget ada neki ... Kecziet keözeöt az Galfy Ferencz Kapuia(n) kűűl egy tanorokoth [UszT 20/54]. *1727:* a' M. Gorbo között le follyo Patakon a' Falun alol egy ... Malom vagjon [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI. 13. 17]. *1738:* ada ... Verés Istvannak All Csik Szekben Szent Imre közöt égy darab belsö ioszagot [Hr 10/8]. *1749:* az miolta az ... K: Sz: Mártoni Malmot épitették ... az olta Korod közöt is Lankásabban folly a Küküllö vize [Zágor KK; Ks 15. LXXVII. 4]. *1768:* Itten All Falu[a] közöt vagyon Ngodnak egy puszta Sesiotskája [LLt I. Litt. A. — [a]Cs].

B. *1595:* Zent geörgy nap úta(n) tilalmas az vetes keózt az zenafy [UszT 10/119]. *1657:* révet tanálának ugyan nem roszat, de kimenö partja igen nehéz vala ... az emlitett szpatár csak az viz közt állván onnan hajdagatott [KemÖn. 43]. *1672:* Urunk ... mához egy hétre indul reggel, ott az erdö közt való faluban hál [TML VI. 122 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1722:* a' Falu Sz. Miklos kózt le foljó patakon tul [Aranyossztmiklós SzD; Ks K. 81]. *1744:* az Olah Fratai Praedium közt le fojo Patakon valo veró fenétskeben [CsS]. *1762:* (A pénzt) Anyám meg mosta és a kertben a vetés kószt szárasztotta, és mind ott Strásalta [Gyeke K; Ks 4. VII. 12].

Szk: *a falu ~* **a.** a faluban, a falu területén. *1597:* Orozhegy feltizes zabaditattia Zaz Pal altal Capitan Vra(m)mal az falu közt úalo teóltest, melljet Mattias Leórinc teóltett az orzagh vthan [UszT 12/105]. *1636:* Az falu keözeöttt egy puzta haz hely be kertelue gyümölcz fak uadnak [Siménfva U; JHb Inv.]. *1714:* láttam az Falu közöt Irsai István Vramnak ökret [Dés; Ks 26. XIII. Joh. Nagy (37) jb vall.]. *1770:* szemb(en) tanálkoztam vélle és testvér Léány öcsivel az falu közt menvén [Nagyerese MT; Told. 3a] ○ **Hn.** *1699:* A Falu közöttt edgj tanorok (k) [Vécke U]. *1707:* az Falu közöt valo tanorokban (sz) [Torja Hsz]. *1740:* az Falu között feljáró utza [M.kiskapus K]. *1792:* a Falu közet valo Vtza [Jásfva U; Hr Conscr.]. — **b.** a falu utcáin, a falu nyilvánossága előtt. *1600:* hallotta hogy az falu keözeöt panazolkodot Josa Thamas hogy ha lehetne Andras vra(m) egy oraigh el weztene [UszT 15/122 Fekete Janos Hoggiay vall.]. *1753:* az két Béressit ... itt a falu kozött az Ország Utyán fogák meg az Falus birák [Marossztgyörgy MT; Ks 48. 67. 31]. *1778:* Midön ... a le kaszált Sátének egy részit ... Kéméndre bé vitte volna, ottan a Falu kőzőtt ki lesette és kikkel ...? [H; JHb XXXI/51. 6 vk]. *1799:* Balog János(t) ... a falu között mentiben kik aggrediálták? és kik agyalták? [Tamásfva Hsz; HSzjP vk]. — **c.** a falu törvénykező székén. *1844:* néki nem parancsol a' Király Biro Ur és szarik a' szájába, mert ö eltudgya a' Falu közöt folytattni a' Törvényit [A.sófva U; DLt 1441] ∗ *falu ~ szolgál. 1571:* Chjany Ferencz ez okat aggya az contradictionak Gheöchy Jakabnak es hazanak azert contradicaltatta(m), hogy Gheochy Jakabot ... az en Eleim tartottak Neweltek fel az Eleymeth zolgalta, soha falw keozeot ne(m) zolgalt [Szentgyörgy MT; BálLt 78] ∗ *ország ~* országgyűlésen. *1662:* Édes Bátyám uram ... az lengyelországi hírekről tudósítsa uramat ő kegyelmét minden héten, vagy igaz, vagy nem, mert itt az emberek az ország közt két ember hánta, hogy semmi hírt onnan nem hoznak [TML II. 363 Bornemisza Anna fejedelemasszony Teleki Mihályhoz] | Én pedig ... napestig az ország között ültem [i.h. 364 Naláczi István ua-hoz]. *1709:* Az ország között proponáltatta urunk, hogy a sok gonoszság zabolázására az státusok valami rövid törvént csináljanak [SzZs 269]. *1710 k.:* Aporral egyszer az ország között rútul öszveveszének ... Apor helyében, az ország közt az asztalnál marada [BÖn. 963] ∗ *török ~. 1658:* az uraknak nagya a török között volt és imitt-amott [ETA I. 84 NSz]. *1660:* Erdélyi állapotokat, Uram, az mi nézi, én bizony egy baraboly érö jót nem tudok irni, mivel még az fejedelem az törökök közt vagyon, minden dolgok csak várakodásban és vélekedésben vannak [TML I. 564 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz] ∗ *törvény ~* törvény előtt. *1591:* vadnak az kerdeo eleott teorweny lattatasünk eleoszer az teorweny keozt lattato(m) megh azuta(n) a kerdotis eleoado(m) [UszT] ∗ *vármegye ~* megyegyűlésen. *1579:* Ezt penigh e leowendeo zek nappya(n), az varmegie keozt ket Attiokfiay altal eo kegmek publicaltassak [Kv; TanJk V/3. 199b] ∗ *vkik ~ ad adót vki. 1590:* Azt Bizonytia Benedekffi Peter az Tyboldi Biro ellen hogy az eö kegme Jobbagia Demeter Janos az Kaidichfalwiak keöszt Adot adót, Ennek elótte migh Kaidichfalua(n) lakot [UszT].

10. emberek/állatok/dolgok csoportjában/tömegében; în grupul oamenilor/animalelor/lucrurilor; in der Gruppe/Masse der Menschen/Tiere/Sachen. **A.** *1554:* Az Ado fizetesnek modgya, az zekel urak közöth [Mv; SzO II. 108]. *1557:* ez el mwlt napokba eg yobaguk (!) ment wolt K. elybe walamy marhaya wezet wolt el ... talaltak walamy marhat ysakokba kyt az my yobagwk (!) wg ert hog az ö marhay az kozot wolna [Somkerék SzD; BesztLt 32 Erdely myklos somkereky Zolnok warmegey yspan a beszt-i biróhoz és a száz emberhez]. *1570:* lattanak egy hythwan Zwrke Zabasw Men lowat hogy az eo hatarokon Bwdosot az Menes Lowak kézet [Kv; TJk

III/2. 111]. *1635:* Borzasi Andras ... az eős jobbagyok keözeöt marad [Kvh; BLt]. *1681:* Filep Gyura, Az vármegye Gyalogi közöttlakik [VhU 182]. *1750:* melly osztály level maig a' leveleim közöt vagjon, ha Csak el nem tévellyedet [Kál MT; Berz. 2. 40/64]. *1795:* a' borok között tanáltatott jóság béli külömbség [Ádámos KK; JHb XIX/50]. *1808:* A' Rósnak nyavallyái között nevezetes annak meg-szarvasodása [DLt 868 nyomt. kl].

B. *1571:* Az few nepeket Inchyek, hogy a zegeny keosseg keozt walamy méltatlan dolgot es zokatlan zolgaltatast ne chyelekedgyenek [SzO III, 336 fej-i ut.]. *1592:* negiet az diznokban, talaltak volt elözör az chekertffalúy biro diznaj keözt [UszT]. *1598:* az Gazda Azzony leuelej keozt vagion leuele it az szekrenben [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pal végr.]. *1603:* Jo fjaim ... az hazwgsag tekelettlenseg, megh az poganok keosztjs igen vtalatos [Csapó KK; JHb XXXV/23]. *1671:* Végeztük hogy a' Székelység közt lévö Drabant rend-is a' vám adástól immunis ne légyen [CC 35]. *1681:* Öreg vert ökör az Tehen köszt Nro 2 [Vh; VhU 571]. *1794:* Az Feketén lévő kasak közt egy fűrész létzböl készült 1100. vékás Sendellyes kas [Mezőmadaras MT; BKG St. Szép (28) lib. vall.]. *1806:* a Szalona Arulok közt most nintsen semmi társaság vagy Czéh [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

Szk: *egyebek ~. 1780:* Méltóztatatt Natságad és az Mlgs Familia Városunkban egyebek közt a' Verös Kovátság rendirölis szép rendben vett Constitutiokat confirmalva ki adni [Torockó; TLev. 9/16.] ✱ *egymás ~. 1583:* égymás közt hogy tseréltek beréltek, hogy adogattak az az ó dolgok [Torockó; Thor. XX/5.49.]. *1600:* prouidus Blasius Adamosy Colosuarien(sis) ... fassus est ... meegh zugolottak (is) az legeniek raitha egymas keozt hogy eggyk emézenek montha az masik amazenak [Kv; TJk VI/1.404a]. *1786:* Hallottuk közbeszedbe egy más között beszelleni [Berekeresztúr MT; BetLt 6 Nagy Ferentz (58) ns vall.]. ✱ *maguk ~. 1699:* Kgtek lassa magok közöt mit tsinál, ha kglmedet mind az Attyafiság, mind a keresztenység rá viszi, nékém nints semmi közöm hozzája [Bözöd U; BálLt 1]. *1710:* Vadnak az Templomb(an) lévő Szúszekb(an) ezeke(n) kivűl több dib dáb egyet mas, mellyeket magok között számba(n) vehetnek [Küküllővár KK; DobLev. I/67] ✱ *sok ~. 1772:* Történt Bánffi Dénesen a sok között ilyen dolog is, hogy ... elvették ... az egész Bánffi és Barcsai jószágokat [RettE 270]. ✱ *többek ~. 1657:* Cselekedék sok épitéseket, többek között nevezeteseket: az fejérvári öreg templumnak is toronynak is renovatióját[a] [KemÖn. 32. — [a]Folyt. a fels.]. *1752:* Illjésfalvi Nms Pap Vánka volt a többek között edgyik kereskedö pajtássa [Bikáca Sz; BfR Elek Miklos (56) jb vall.]. *1839:* e' mellett több Levelek is voltak, a' többek közt volt egy tarka fedelű sejem sinórral bévarrott Levél is [Borb. II Rátz Lupui (77) szab. vall.] ✱ *többi ~. 1586:* Eordeogh Andras vallia, En tartotta(m) zamot az takach Balint Iowairol, es a' teoby keozeot megh vagyon Irwa hogy Takach Balint zeoleye az Lomby egy hold zeoleo [Kv; TJk IV/1.571]. *1645:* Aranj Gyürükot is lattam asszoniomnal ... az tobbj között egj Meczetlen kek Safeljos köűű uala [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 120]. *1779:* ezek a ... férfiak nagy dorongjaikkal ütötték verték ... a' többi közt Urszuj és Vaszily halászait [Záh TA; Mk V. VII/12 Trityán Nyékulája (40) zs vall.].

Sz: *ha a kuvasz ~ jársz, ne hadd el a fustélyt. 1680 k./1715 k.:* Ha a' kuvasz kőzt jársz, ne hadd el a' Fustélt [Rozsnyai, HorTurc. 139] ✱ *olyan az emberek/ifjak ~, mint ... 1814:* Tompa Jánosné Pásztor Anis ... vallya ... hallotta, hogy Rákosi Huntzutnak rutnak ... szidta és ő tsak egy semmi, nemis ember forma, tsak olyan az emberek közöt, mint az Madarak között az Bőr Madár [Martonfva Hsz; HSzjP]. *1840:* Gábor ... Kedves jo fiu ... Olyan a' több ifjak közt, mint brilliánt a' tarka hamis kövek közt [Kv; Pk 7] ✱ *sok bába ~ elvész a gyermek. 1657:* Én is egy rész hadnak generálisa voltam; Bakos Gábor is annak tartotta magát, és így az sok bába közt csaknem elvesze az gyermek [KemÖn. 201].

11. két v. több személy/közösség egymáshoz való viszonyában; în relația a două sau mai multe persoane/colectivități; im gegenseitigen Verhältnis zweier od. mehrerer Personen/Gemeinschaften zueinander. **A.** *1546:* yllyen zerzeeth (!) es yllyen wegezesth, zerzethynk, es wegezthynk, az keeth, feel, kezeth [Radnót KK; JHbK XXXVII/19]. *1560:* Theortenek az vitezleo frathay Gergelnek hertelenseggel valo Bethegsege ... Akarna testamentomat tenni ... hogy ha halala teortennek az ewey keozeot valaminemw vyzzawonas haborwsag es egenetlenseg neh lenne [Fog.; SLt S. 10]. *1598:* Tórtent volt valamy habűrűsagh eozze vezes, az Also Jaray hataron ... az Iuanfoluiok keózeóth es az Also Jariok (!) keózeóth [A.jára TA; Berz. 7. LXV/8]. *1631:* Az mikeppen forgot az dologh az Attafiak keőzeöt azt en minden reszebeől nem tudom [Mv; MvLt 290.57a]. *1724:* Semmi mordályságot, gyűlölséget ... az Utrumban specificált két személyek között nem tudok [Mihályfva NK; BK sub nro 984 Lad. Tordaj (35) ns vall.]. *1750:* bucsura mentem Sz. Lélekre s ottan bé menvén az Udvarba, láttam hogy volt valami zeréte Joseff Urffi s Apor Anna Aszony ő Nga között [Gelence Hsz; HSzjP Agneta Szopos (30) ns vall.]. *1762:* Difficultas orialodván az Thordai Nmes Mészáros Ceh, és Szűts Céh közzett, az ezen Tavaszon Mészáros eőkegyelmeknek által nyuzatott barany-bőreknek adása, s vétele iránt [Torda; TJkT V. 127].

B. *1557:* Miert hogy az Bekeseg Bathory Christhoff wram nel kwl Jeles dolgokbol, Nem lehethe wegezthonk Jllyen zerzest, hog az Christoff wram Meg Jewtheyg Mynd eg fel kewzt, mynd mas fel kewzt, az Therweny az ew folyasaban meg allyon az ew Regy Ereyeben [Somlyó Sz; WLt]. *1579:* eo Naga ... teorvenyre eresztette az dolgot a ket fel keozt [Kv; TanJk V/3.186a]. *1584:* Az mi pedig az aknabeli es so vagok keózt walo dolgot nezi azt my ne(m) Erthywk hanem az so wago bira⟨k⟩ ertik es w igazitasok [Torda; DLt 212 Gr. Zekel Judex Saalicidar(ius) vall.]. *1650:* Az nyom ki adas es fel vetel az Daniel Janos Vr(am) biraia es Almasiak kozt vetekedöjeb(en) mardot fen [UszT 39b]. *1761:* Az eö Nagok köszt visszáson valo elesnek fundamentalis okat nem tudom [Branyicska H; JHb XXXV/45.15]. *1773:* itten az Iffjak az Öregektöl nem halgatnak, edgy mast meg nem értik, edgj szoval Nagy egyenetlenség Uralkodik a M. Letaiak közt [M.léta TA; JHb II/3].

12. osztozással/szétosztással kapcs-ban; în legătură cu împărțeală/partaj; hinsichtlich der Teilung/Aufteilung: *vkik ~* egyenként két v. több személynek/személy közt; între două sau mai multe persoane; einzeln zwischen zwei od. mehreren Personen. **A.** *1551:* az my

marha Illette volna Katha azzont nehaj Barcziaj lazlonet az ew meg holt ura marhayaban, az ew ket gyermeke kozot Barcziaj Pal es Sandor kozott es dienessy Katha azzon Ew annyok kozot, Mynden marhai harom fele oztwan [Mezőszengyel TA; BfN 304/108]. *1568:* Matteus Nylas ... fassus est, hogy mikor az Eętues Tamas hazat my meg oztottuk, akor senky minket ne(m) ellenezed (!) hogy az keth attyafyw kǫzǫt ket fele merǫk [Kv; TJk III/1.215]. *1591 k.:* Az vtan leot oztozas, az Actor es felesege, vizontagh az Annjok keozeot [UszT]. *1665:* Az szent Ecclesia azert illien keppen dividala ezeket az bonumokot eó kegyelmek kózót [Kvh; HSzjP]. *1699:* azon ... Szőlőtt ... ket Gyermeki között, Philep Andras, es Synfalvi Dipsei István ura(m) Felesege Philep Kata Aszsz(ony) között két egjenlő reszekre intéztük, es osztottuk [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1766:* Producallya hát a' Néhai Tiszteletes Szaniszlo István és Sigmond Vramék közzöt lött Divisionalet [Torda; TJkT V. 316]. *1785:* Vagyon ... indivise maradott Commune Terrenumok ... ezek eddig elé a tőbb ide bé biro Possessor Urak között nem lévén fel osztva [Varsolc Sz; Born. XXIXb. 20/609 Kornis Krisztina conscr.].

B. *1590:* Cybrefaluj Cybre Ambrus és felseó Bodogh Azzonffaluj Dios Ferencz keozt Jgy deliberalanak eo kegmek, Valamy buzaiok vagion Egienlò kepen Arassak megh, felet Rakia Cybre Ambr(us) kylen, Az felet pedigh Dyos Ferench [UszT]. *1633:* En Eöregbik Kraitsar Andras ... holtom vtan felessegem es az en giermekem keözt, igj Disponalok[a] [Kv; RDL I. 101. — [a]Köv. a részl.]. *1638:* az minemy Jngo bingo marha Vass Janos uramtuly marat volna aszt eo kigelmek keoszt fely osztanok [Cege SzD; WassLt]. *1695:* ezen levelben legistralt szanto fòldeket, reteket es erdòkòt ... eo klk közt distribuáltok [Kakasd MT; DLev. I. VIII. B. 7]. *1791:* valami Rétes kaszállok ... a' Falusiak közt minden Esztendőben Ruddal fel-szoktak mérettetni [Buzamező SzD; Ks 74/56 Conscr. 94]. *1799:* hivattattunk volna itt Albisban[a] Gidofalvi Sámuel Uramtol és két Leány testveritől ... hogy ... azon Summa penzt ... osztanók fel ó kigyelmek közt [BLev. — [a]Hsz].

13. két időpont közötti időszakaszban; între, în intervalul (scurs de la) ...; in der Periode zwischen zwei Zeitpunkten. **A.** *1590:* 9 May és 22 May között; veotte(m) Georgy deaktol Naranchiot Ayandekba attam Az vraknak f. 4 [Kv; Szám. 4/XX. 8 Hooz Lőrinc sp kezével]. *1611:* 15 Januarii. Estve hat és hét órák között nagy villam(l)ás és mennydörgés volt szintén mint nyárban [Kv; KvE 142 SB]. *1638:* Mikor az riadasba(n) mint egj tizenket es egj ora közeőt fel serkenek az kialtasba(n) es fel kelek s az ablakomra menek, latam hogj futnak az ucza(n) [Mv; MvLt 291.158b]. *1654:* It Thoroczkon ... az két karaczio(n)[a] keőzeőt nemzetes Thoroczkai Lazlone Azzoniom(na)k Borai kőltek el [Torockó; Thor. X/11 Racz Istua(n) vall. — [a]Nagykarácsony és kiskarácsony (újév)]. *1767:* Nehai édes Atyánk ... Juniusnak 9dik napjan estvéli 11 és 12 ora között Lelkét Teremtőjének nagy buzgosággal meg adá [ArJk 57]. *1814:* akkor nyoltz kiletz ora között lévén az idő, Setétes volt a' malomb(an) [Dés, DLt].

B. *1607:* Pünkösd napján estve 7 és 8 órák közt jöve be Homonnai Bálint Közép-kapun, szálla Filstich Péter uramhoz, az kamaraispánhoz [Kv; KvE 137 SB]. *1686:* 23 Juny reggel negy s öt ora közt holt meg[a] [PatN 47b. — [a]A naplóíró felesége]. *1860–1861:* Nevezetes légkőhullás[a] történt itt 1852-ben sept. 4-én délután 5 és 6 óra közt [BenkőMszIsm. 8–9. — [a]Jegyzetben: aërolith, Meteorstein].

14. vminek az ideje/tartama alatt, vmi közben; în timpul ...; während der Zeit/Dauer einer Sache. **A.** *1586:* Fassio Sophiae Teremy Gregor(ii) Vrbeger ... Mikoron pedigh en az Lukacz Deakne marhaiaerth perlóttem volna es az en Gienelogiamath (!) meg bizonitotta(m) volna, hogi Jgassagom vagio(n) ahoz az marhahoz, ez per keozeóth mikor megh halt volna az en zegeni vram en ream es az en Giermekimre szalla ez pör, Igiarto Gieorgi volt ennekem prokatorom [Kv; TJk IV/1. 617]. *1591:* mikoron az piaczon Bornemizza Gergelne es Katonaj Mihalne eozue veztenek volna, teob zo es vilongas keozeot, mongia Katonai Mihalne Bornemizzanenak[a] [Kv; TJk V/1.63 Vrbeoger Gergelne, Sofia azzoni vall. — [a]Köv. a nyil.]. *1620:* 11 die Januarii voltunk az vezérnél, és ekkor lőn derekas tractánk véle, azmikor egyáltaljában az tracta között megmondá az vezér[a] [BTN[a] 388. — [a]Köv. a nyil.]. *1734:* ha a korcsma tartasnak ideje között Valamely Haboruság találna lenni; a meg adott 100 forintból[a] annyi részt a mennyi idő alatt nem lehetett volna fojtatni tartozzanak restitualni [Dés; Jk 445a. — [a]A korcsmabérből]. *1844:* Törvényes Feleségedé, vagy csak ágyasod; s edgyüt laktotokban illyen életetek között hány gyermeket nemzettetek ? [A.sófva U; DLt 1441 vk].

B. *1584:* az Beszterczey sokodalomba valank es korchomaia vala az Razman lederernek, be therenk hozza es eleo hozwa(n) az szó keozt Henzel Ianost, Azt monda feleolle es illie(n) rut zokal illete, hogy eó Schelem es Czigan ember volna Nem Iambor [Kv; TJk IV/1.347]. *1588:* (A fal) vgyan Az Epites ideie keozt le omol zegheny Iffiakat keomywes Inasit ... oda eolik [Kv; TanJk I/1. 60–1]. *1603:* Hez Mattias Fenesy ... vallia: ... talalok Palfy Palt az fenessj tere(n), tehat rezegh. Kezde bezelgetnj es bezedy keozt monda hogy ha eo hajdw lehetne ... bizonj eo sem kemellene se(m) attiat sem semmj attiafiat [Kv; TJk VI/1. 692]. *1665/1754:* Ha ki meg haragszik az érdemes büntetésért, embertelenül szoll, vagy az asztalt meg üti ... büntetése egy heti bér. Az mulatság közt játékbol esett asztal ütésnek büntetése egy kupa bor [Kv; ACArt. 14]. *1768:* Jobbágyai ... a dolog közt az innya valo viztől el tiltatnak [MkG]. *1808:* kőlt a Juhok teleltetésére, ide véve a ki Tavaszodás ideje közt nyomoruságbol tétetett rend kivül valo szenabeli Erogatumokatis [Gálfva KK; Ks 99. Szám]. *1846:* a' Verekedés közt egyéketis karomkodni nem hallottam [Dés; DLt 530/1847.22].

15. vminek közepette; în mijlocul a ceva; (in)mitten, unter (Dat.). **A.** *1653:* Azok nem magyarországi hajduk voltanak, hanem ott a tartománybéli szegény jobbágyból állottak, azok verték volt őszsze magokat, hogy óhassák szegények és táplálhassák a nagy veszedelem között és drágaságban magokat [ETA I, 79 NSz]. *1699:* Terentő (!) Istenem ... enyi és sok rendbeli sujos, és ugyan bokros nyavajaim között ennyire meg aldottad szegény beteges szolgalódat [Meggyesfva MT; BálLt 93]. *1746:* az sok buk között kevánom istentol hogy irasom találja kegyelmedet is kévant jo egessegiben [Albis Hsz; BLev.]. *1784:* A' reménytelen Rémülések között Törvénytelen hatalmat kelletik tapasztalnom Nagylaki

udvarházamra, a' midőn ... honn nem létem alatt, Udvaramat invadálták [Nagylak AF; DobLev. III/587]. *1796:* Nem tudom ... hogy ezen terhes kőrnyűl állásai között Dosa Adám uramat egyikis attyafiai közül segitette volna leg kissebben is [Ilencfva MT; DLev. 3. XXXV. 4]. *1843 k.:* nagy félszek kőzött kéntelenek voltunk szaladásra venni a dolgot [K; KLev.].

B. *1657:* én pedig azon nap mind az megírt akadályok közt és hévségben is Privigyétől szintén Tapolcsányig mentem az Nitra vize mellett [KemÖn. 246]. *1678:* Ennyi búsulásim közt is mely nagy örömmel értettem a Kegyelmed bejövését, bizony megírni nem tudom [TML VIII, 371 Bethlen Éva Teleki Mihályhoz]. *1839:* Miklos nap előtti estve nagy vendégséget csíptűnk ... mily vígság közt tőltőttűk azon kedves estét képzelheti abból, hogy őtőn a Miklos egészségéért égy Üveg Sánfanert (!), és egy más üveg Simény bort, utolsó cseppig megittunk [Kv; Pk 7]. *1848:* itten egy bujtogato járt ... azt mondá hogy Bétsből jött meg hagyta hogy ... gyakorolják magokat a fegyverforgatásba — a leg nagyobb rebegések közt vagyunk [Nagycsán TA; Born. F. Id].

Szk: *sok gondjai ~. 1649:* Hogy azért ngdotis ennyi uttal ne kellessék busittanunk sok országhos gondgjai keőzeőt [Dés; DLt 429]. *1658:* Az Isten fizesse meg Kegyelmednek, hogy sok gondjai között is nem feledkezék el rúlam [TML I, 302 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz].

16. két v. több dolog/személy között ide-oda kerülve/hányódva; (aflat) între două sau mai multe lucruri/persoane; zwischen zwei od. mehreren Sachen/Personen hin und her gelangt/geraten/herumgetrieben. *1758:* semmiképpen reá nem vehettem a nagyanyámat, hogy tanittasson. Szüntelen csak azt felelte, hogy tanittasson a mostohaapám, mivel ő bírja a jószágot. És így én a sok apa s anya között tanulás nélkül maradék [RettE 63].

Sz: *élet (és) halál ~ fekszik/vagyon. 1729:* Dragumer Mihály Polgár ... élet és halál között fekütt [Sövényfva KK; TSb 51]. *1743:* Nyikula alias Varró Simón magánál lévő fegyverével annyira meg vagdalta és sebhette, hogy a ... szegény városi ember élet és halált (!) kőzőtt volt [Mv; Told. 37/22]. *1775:* Az asszony ... úgy meg is betegedett, hogy élet-halál közöt vagyon [RettE 358].

17. vki(k) birtokában/kezében; în posesia/mîinile unor persoane; im Besitz/in der Hand js/irgendwelcher Personen. **A.** *1570:* Margith Thakacz Jsthwanne, Margith Thakacz Balasne ... vallyak hogy az Kwpa Janos halala vtan ... az wnoka az eo Rezet fely veotte, De az Theob germeky az eo Rezeket az Annyok keozet hattak [Kv; TJk III/2.139]. *1620:* Az Ceh Mesterek Regestumot tarczianak ... meny Barmot vaghnak kj az mezarosok, es megh Beliegh alat meny marad az mezarosok keőzeőt [Kv; TanJk II/1.288].

B. *1580:* Az Mezarossok keozt valo lewelinck megh latogatassara ... valaztottak eo kegmek varassul az Also tanachy melle[a] [Kv; TanJk V/3.223a. — [a]Köv. a nevek fels.].

18. vmint át/keresztül; peste prin ceva; durch. *1727:* Csoma Mihálynak adtam két napra hogy a' Szamoson által lévő deszka rekesz allyát töviselte s töltötte ... hogy a föld között ki ne szivarogjon a' viz a' tóból ... d: 48 [Kv; Ks 15. LIII. 4]. *1771:* A' ... Gátnak hibái és jukai, ugj a' nagj silipnek ... sok jukai között ugj el ment a' viz, hogj még annyi sem ment a' kerekekre, a' mennyi egy jo viz ivo kártyán keresztül térne [Ádámos KK; JHb LXVII/166].

19. *átv* kb. közé; printre; zwischen/unter (Akk.). *1783:* azért jelentem az Vr(na)k Praefect(us) Vr(amna)k hogy szorosabb határok között igazodjék, ne mennyen világ eleibe, mert ugy többis ragad hozzá [M.péterlaka MT; TL. Jos. Palatkai lev.].

20. közül; dintre; von, aus. **A.** *1562:* 1558 esztendőben Németi Ferencz ... megveré a németeket Szerencs alatt, holott mind a két fél között sok jámbor vitézlő népek hullának el [ETA I, 18 BS]. *1570:* Zekely Mahal azt vallya hogy ... Zonkolyos Mathias es Markos Imreh zolnak neky ... hogy nekyk adna az 10 Ékret, Mely eowe volt, az Teob Barom kézet [Kv; TJk III/2.137]. *1571:* Igy foglaltak es birtak el[a], teorwin nelkul my kezünkbeol ... minden falw hataran nagy zel feoldet, ollyat melliet jobnak ismertek az falwk határy keozzeot [SzO II, 325. — [a]A nemes birtokosok]. *1705:* Itt soha nem tudja az ember, mit kell elhinni a sok hírek között [WIN I, 539]. *1737:* essek el ... a Tisztek kőzőt ... a vice-colonellus, egj Lejtnánt [Abosfva KK; Ks 99 Bálintit György lev.]. *1772:* Ha én fiu az Atyai Joszágok kőzött akár melyiket praetendalom tsak fiu ágot illetőnek ... az Arbiter Birák Urak itéletire botsátodni itéltessék [Ádámos KK; Ks 9a]. *1776:* nem tudom meg mondani, hogy két rész kőzőtt melyik vollt meg vertebb, majd mindenik egyenlőképpen kapatt volt [Katona K; Born. VI. 14]. *1804:* A Sárdi Emberek kőzőtt némellyek Dinyenek magoknak egy egy darabot fel szántottak, s abbul dinyesztek [Sárd AF; TSb 51].

B. *1574:* hattam az Kaczolak keőzt ... ketteőth [Gyf; JHbK XXI/12.5]. *1590:* Az Zegeniek keőzt egi feőzeő Azzoninak atta(m) minden ap(ro)lekiual egietembe eőzue zamlaluan fl. 6 d. 32 [Kv; Szám. 4/XIX. 10]. *1659:* Én nem tudom, az sok hírek közt melyiket kell elhinni s melyiket nem [TML I, 454 Pekri Sófia férjéhez, Teleki Mihályhoz]. *1662:* maga is a fejedelem, Bethlen Gábor Catharina hozatása előtt ... maga helyébe ... Rákóczi Györgyöt commendálta[a], minthogy az eszes, okos, méltóságos magyar személy, s minthogy nagy értékű, nagy jószágú s arra legérdemesebb személy volna az egész magyarság közt [SKr 131. — [a]Halála után fejedelemségre]. *1705:* Akik pedig magyarok közt isznak is[a], nem ebéd után isznak, hanem reggel, mikor felkelnek, akkor melegítik a gyomrokat [WIN I, 633. — [a]Égettbort].

21. összehasonlításban; în comparaţii; im Vergleich. **A.** *1737:* a Dos es az ... adatott Joszág[a] közőtt nagy differentia vagyon, a mely ki jő innen[b] [Torda; TJkT I. 138. — [a]Értsd: az özvegyet jog szerint illető rész és a valóban neki juttatott jószág. [b]Köv. a bizonyítás].

B. *1826:* a' Felperesek Joszága, és az Alp(ere)s Portioja közt annyi a differentia mint egy és husz közt [Ne; DobLev. V/1114. 7a].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

közötte, közte I. *hsz* **1.** két v. több dolog/személy közötti térségben; în spaţiul/locul dintre două sau mai multe lucruri/persoane; zwischen zwei od. mehreren Sachen/Personen. **A.** *1679:* Galambdúcz Ezen Fas Udvaro(n) nro 1 ... Felső Contigna(ti)oja, Galambok lako helye czis kettősőn vagyon csinálva, vgi hogi közötte el járhasso(n) ember [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 95-6]. *1718:* Pestis alkalmatosságával ... interdi-

caltassek, mind az Expositus Borbéllynak mind penig az Temetők(ne)k Senkivel Szemben, és discursusban nem Infectussal, ne allyanak, hanem ha mi relatiot tesznek ... arra rendelendő Emberek(ne)k tavulról légyen és ha lehet légjen egj kevés tűz, vagy füst kőzöttők [KvLt I/225 a gub. Kv-ról]. *1732:* ezen gjümölcsös kertben vannak alma és szilva fák, feles apro oltóványjokkal edgjütt, közötte fel ásva egj árnjék órának valo faragott kő [Kóród KK; Ks 12. I]. *1736:* közöttök[a] olyan spatium volt, egy pár tánczoló tágasan eljárhatott [MetTr 331. — [a]A táncra két sorban felállott táncolók között].

B. *1599:* Teolcheres Janos ... vallja ... mikor ez factumon valo riazkodasa esek Korchyolias Jstwannak olj keozel voltam hozzaja hogy chyak az seoweny keoz volt kozteok [Kv; TJk VI/1.363]. *1626:* latam, hogj Boczkor Matthiasnak pallos auagy hegies teör uala az kezibe(n) ereossen feniegetj uala az molnart ... az Beldj wram tiztartoja egj ostorual ot legiez uala, ereossen keozteok [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. *1647:* Az Uduarhaz eleott, az Tho feleol vagion egy Lugas kert; harom rendel vetemenyes Tabla keozte [Drassó AF; BK 48/16]. *1813:* a' Déési két nagy Hidak, és kőztek lévö utt [Dés; DLt 652].

2. két telket/területet elválasztó határvonalon; pe linie de hotar între două proprietăţi/terenuri; an der Grenzlinie zwischen zwei Grundstücken/Gebieten. **A.** *1757:* Vagjon a Csűrös Kert a régi végiből ki szakasztatott Akoly kertel, mely most a Csűrös kertel egjben foglaltatvan egj Contiguitásban vagjon, nem lévén semmi Kert Közötte [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129].

B. *1692/1722 k:* A viz kozott valo Szigetbe(n) is vagyon két darab szanto föld ... vicinussa Biro Gaspar földe köztök egy árok [Magyaró MT; GörgJk 102]. *1766:* meg edgyeztünk abban, hogy köztünk Meta ne erigaltassék, hanem ... azon Vdvar birattassék közre [Torda; TJkT V. 304]. *1832:* Telkemet ... az Eszenyei János és köztem lévö köz mellett egyenes kertel lévén szándékom bé keriteni [Dés; DLt 541].

3. két v. több dolog közötti résben; în spaţiul mic dintre două sau mai multe lucruri; in der Lücke zwischen zwei od. mehreren Sachen. *1756:* Ezen Kémény Allyának Észak felöl valo oldalában vagjon Téglából Bolthajtásoson rakot két Sütö kementze, mellyeket a közötte lévő Téglából rakot fal választ meg egj mástol [Branyicska H; JHb LXX/2.25]. *1783:* A fedél alatt leendő házakat gerendakkal jó keményen el Szaggattya, hogy közötte téglával ki lehessen rakni [Déva; Ks 78.20/13].

4. közbe-közbe; dintre; zwischendurch, mitunter. **A.** *1776:* Tizen hét rubintos Arany boglárok; Mellynekis tizen öte homlok partaba van füzve, jo fele gyöngy kozotte [M.köblös SzD; RLt Sombori Klára és Sándor lelt.].

B. *1628/1635:* Egi apro gjongjos niakra ualo fekete óregh gjongj kozte [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen lelt.]. *1657:* Vagion niakra valo fekete kalaris. 15. szem fekete meczet keő keőzte [Mihályfva NK; JHb XXII/42]. *1681:* Edgy Aranyláncz rostelios gyöngyös Remekek vadnak kőszte [Altorja Hsz; HSzjP]. *1732:* Csere Erdő, melyben ... Csere fiatalok ... Magyaro s gyertyán veszszők, nevekedtek s találtatnak, le hullott aszszu fais imitt amott hever közte [Szászsztjakab SzD; EHA]. *1797:* Minthogy ezen kertben Szilva fa leg felesebben vagyon, ugy hogy meg olvasni igen nagy baj lett volna, azért a' Szilva fák es közte imitt amott lévö Megy fák együtt betsültettek H flr. 200 [Ajton K; CU IX. 2. 12]. *1850:* Ezen Csürös kertnek a déli részébe vagyon vetve török buzával, s közte faszujkával [Gyéressztkirály TA; DE 5].

5. *thsz* emberek, állatok, dolgok csoportjában; între, în grupul oamenilor, animalelor, lucrurilor; in der Gruppe von Menschen, Tieren, Sachen. **A.** *1570:* Vas Thamas ... wallia, Twgya azt hog Zas Janosne hazanal lakoztanak eois keozettek volt ... Rengeo Anna, es Mwlatot Thancholt velek [Kv; TJk III/2. 102a]. *1590:* Latam hogj az kerezthez leowe mert enis keozeotteok valek az kerezteseknek, de nem tudo(m) ha talalaie vagy nem [Szu; UszT]. *1594 k.:* Vagion ... ezen kiwlis sok nyaualiank, es bantasunk, az keoztwnk ualo Nemesseg miat, kik naponkint meg sokasoduan keozeottwnk az Nagod Zegeny uarosanak immunitassat opprimalni igiekeznek [Dés; DLt 247]. *1600:* Galffi Mihaly diznoith ... ott tartottak az peóres helbe, mert iartam keőzettek [UszT 15/108 Palffi Peter Farczadi Zabad Zekely vall.]. *1630:* az uta(n) let volt oztan az vagdalkozas keőzeottük [Mv; MvLt 290. 204b]. *1698:* el nem hinne az ki az mi Falunkat nem latna; hogj mi mint el szegenyedtünk hogj sok közöttünk magával jo tehetetlen csak ugj teng leng közttünk [M.bece AF; Told. 24]. *1712:* Vadnak közöttök jo szánto vető emberek [Kilyénfva Cs; LLt Fasc. 160]. *1731:* közettünk mulatozhatna maga tetzese szerint | közöttünk valo lakozasa sokkal jobnak és nyugadolmasobnak tetzenek [Gerend TA; Told. 21]. *1840:* Falusbiro vagy pandur volt e közöttök? [Tamásfva Hsz; HG. Vargyasi Daniel lev.].

B. *1542:* Meg esmerthe az orzag ... hogy nem wolth theeb ember kwztek vramnal, ymar byzom az Ystemben hogy meg zabadol [Fog.; LevT 1, 18 Seruitor Dempsedj propria aláírással]. *1573:* Thakach gërgy Falk Ambrus ... Azt valliak hogi egj Nap az kapwba wrzeottek Iacab Kadaris keoztek volt [Kv; TJk III/3.264]. *1585:* Lengielfalwi Janchio Janos loffew eszt feleli ... Monda Mihal deak az Jobbaginak ... senkit ne banchiatok ... en rea(m) panazt ne hozzatok, mert en mindenkor itt keoszteteok ne(m) leheteok [UszT]. *1608:* En nem tüdom kj Jobbagia leöt üolna, Kün Janosnak az aptia, Kün Imreh, hanem tudom azt hogy Bethlenben lakek ... keöztünk neüelkedek fel [Kozárvár SzD; SLt CD. 3 Nagy Janos jb vall.]. *1627:* Tauali cokeor boriu vagion Nro 18 ... egj reot vagion keozteok, az teobbi szeokek [Mezőrücs MT; BLt]. *1651:* Barla Miklos egi Sakbol sok egietmást tölte ki, egi on palaczkis vala keöszte [Aranyosrákos TA; Borb. I]. *1697:* megint mondotta azon Aszszony neki miért héijasz ollyan fen, szeretne kegyelmed köztünk valo embereket [Kotormány Cs; CsJk 5 György Albert (30) pp vall.]. *1723:* Ötven asztal keszkenő, tíz karakkai köztük [KGy]. *1764:* viszszá Jötekben esett általak vagy köztök Lövöldözés [Nagysajó BN; Ks. Mich. Détsei (20) és G. Csizmadia (19) jb vall.].

Szk: *önnön köztük* egymás között. *1597:* Iliabik Zigiarto Balint Coloswary ... vallia ... az menyegzeon ... az vendegek wigan lewe(n) egimast megh akarwa(n) rezegiteny trúfaltak egimassal, minthogi egi botis wala ot coneon keozteok trefalodtak hogi aki ne(m) izik megh ewssek az bottal [Kv; TJk VI/1.29].

Sz. *1668:* Ín bizonyoson úgy elhiszem úgy áldjon meg Isten, hogy Judás van köztünk [TMI. IV, 369 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

6. vmely közösség/testület kebelében, maguk/vkik körében; în sînul/mijlocul unei colectivităţi; im Kreis(e) irgendeiner Gemeinschaft/Körperschaft, in ihrem Kreis(e). **A.** *1683:* Ennyi, s teöb sok alkalmatlansági conflualvan tovabba valo betstelenségére es serelmere Sz: Tarsasagunk(na)k[a] tettzet hogy Dobai Mihaly Atyankfiat közötte tovab ne patiallyia hanem medio temporis relegallyia, keresse kenyeret az hun talallyia [SzJk 194. — [a]A ref. papságnak].

B. *1573:* Paisos Istwan azt vallia hogy eo talalta volt Jonast az uchan Mond hogi myert haborottal meg chysar ferenchel ... Mond hogi ... eo Engemet kontarnak Mondot es Bonchidan[a] Nem hattanak arwlny az chisarok keoztek [Kv; TJk III/3.266. —[a]K]. *1596:* Az itt hon valo dologh feleóll azt vallja, Mikor Zopos Anthallal meg zerzódett az lo feleóll Sebesi Miklos ... harman voltak keoz birak, keoztek az louat megh bechiltek [UszT 11/48]. *1770:* Novellában jött az is, hogy a török a közte lakó keresztényeknek imputálja, hogy nem triumphálhat a muszkán [RettE 233]. *1823–1830:* csinotlanak magok a csehek, még a köztök lakó németek is [FogE 182].

7. két v. több személy/közösség egymáshoz való viszonyában; în relaţia a două sau mai multe persoane/colectivităţi; im Verhältnis zweier od. mehrerer Personen/Gemeinschaften zueinander. **A.** *1546:* Banffy Magdolna azony ... Egy feleel, masfeleel ... Bogathy Chaspar ... thenek illyen zerzeesth ... Az mynth Eleezer az fogoth vraym kezethek el wegezthek[a] [Panot[b]; DanielO 5. — [a]Köv. a részl. [b]Panád KK]. *1550:* Es ewk, allattyak illyen modon megy az perth kezettek [Mányik SzD; BfR VI]. *1570:* Jaray Matthe ... vallya ... eo semmy hagiot Napot nem hallot keozetek hogi vegeztek volna [Kv; TJk III/2.160a]. *1574:* hogy mynd azok[a] le zallyanak keozeotteok, Jgere my eleottwnk Elek wram[b] horwatt gergelynek eggy tyz forint ereo parypat [Somlyó Sz, WLt. — [a]Nézeteltérések. [b]Báthori Elek]. *1593:* ezt meg Ertúen keözötthünk walo Jgienetlensegeth keözink zolanak hogy latnak ha meg alkothatnanak teörueninelkwl [Szu; UszT 9/47]. *1633:* ugy tartotta ezt ã fiat Zabo Janost Zabo Andras zulisse napiatul fogua, mint edes sayat Gyermeket,[a] semmi haborussagh kozzöttök az Gyermek felöl nem uolt [Cege SzD; WassLt Vargha Eörzebet Cappani Ferencz rel. (65) jb vall.]. *1763:* fölö roszsz dolog ne légyen közöttötök [Nagyida K; Told. 9]. *1798:* mi történt tuvabba közettek azt nem tudam [Ádámos KK; JHb XIX/58]. *1825:* a közöttem, és Ferus között lévő tartazás illyen formán áll[a] [Kv; Somb. II. — [a]Köv. a részl.].

B. *1568:* Catherina Rlta Ladislai Kalmar ... fassa e(st) ... woltam közbe Jaro köztök hogy bekesegeth akartam köztök zerzeny [Kv; TJk III/1.172]. *1569:* My wgy Mynt kewz Byrak Jllyen Modon Jgyenesytewk el kewztek Mynd ket ffel akarattyabol es Mindent hatra hagywan Jgy Bekelenek Meg Egymassal [Diós K; JHbK XLIV/13]. *1592 k.:* ez dolgot megh ertwe(n) keozteonk minde(n) haladek nelkwl teorweny szerint ell Jgazitsa [UszT]. *1598:* megh az teórúeny el ne(m) valt keóztink [i.h. 13/104]. *1608:* legien bizonios Compositio keoztvnk [Gyf; BálLt I]. *1671:* Maros-Vásárhellyi Atyánfiai közzé per abusum bé-jött szokások szerént sokaknak törvényes úttyokat s' dolgokat ... imez amaz akadályokkal meg-gátollyák, melly miatt sokféle dolgok periclitalodtak köztök [CC 42]. *1751:* Controversia leven köztöm és az ötsem Pétsi Sándor Vr közt [O.újfalu F; DLev. I. VI. B. 24]. *1752:* ki gyülekezvén a ... két Falunak Lakossi ellenkezes tamadott köztök [Vice SzD; Ks 39. XXIII. 3. 33].

8. osztozással kapcs-ban; în legătură cu împărţeala; hinsichtlich der Teilung: egyenként két v. több személy között; între două sau mai multe persoane; einzeln zwischen/unter zwei od. mehreren Personen. **A.** *1507:* az molom meg Ne ozolyon de ha az touanak vala⟨my⟩ hazna lezen halabol Az meg ozolyon kozottok [Kv körny.; NyIrK VI, 186 Cheh István végr.]. *1570:* Gerath Matthe ... vallya ... Azt Thwgya hogy ... Az chwrt Byro Mihal es biro Kelemen chinalta volt, Es azok oztotak Megh, keozetek, olah Demeterne halala vtan [Kv; TJk III/2.43]. *1592 k.:* Annak utanna ozton ... az eoreokseget mind ell oztok keozeotteok [UszT]. *1623:* Ha miuel Fellieb adgiak el az hazatt, annak az superflúúma, fel ozollion keözeotteök, kinek kinek az eö resze szerent [Kv; RDL I. 121]. *1708:* Nagi Aitai Cserei Mihalj ur(am) eö kglme ... mind a belsö joknak mind jószágok(na)k közöttünk való divisiojaban sokat faradot és szolgált [Eszt-Mk Cserei lev. Cserei Mihály kezével]. *1764/1765:* A mi kévés Joszágom Marad, ez közöttetek oszolyék [Kóród KK; Ks 14. XLIIIa Kornis Ferenc végr.]. *1801:* Sárának ... jutott ... Edgy Arany Médáj ... Ez maradott közöttek oszlora [M.köblös SzD; RLt 0.2 Rettegi István kezével]. *1808:* Mi Kövendi Nagy Péter, Gál Mojses, és Tanka Mojses mind hárman Nemes Aranyos Széknek hites Assessorai ... a Feleknek meg egyezett akarattyokbol ã közöttek osztatlan maradott ... Bonumokat fell jegyeztük és kinek kinek ... ã nyilakot ... nyil Vonás szerént fel is osztottuk [Asz; Borb. II]. — L. még MNy LVII, 492; RSzF 229.

B. *1563/1569:* mynekellótte ozlasra menttwnk wolna zerzeodny kezdenek my welwnk ... Az wegezys pedigy yg len kozttwnk [Mészkö TA; Told. 27]. *1569:* Aztal zek nyozolya keth fele oztassek közteök [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. *1597:* Az my Nezy pedigh az ew Annyoktul maradott Jozagott, es egieb res mobilisecket, kiket eletekben eggieott el nem keolteottenek, keozteok megh oztok [Alac BN; WLt]. *1604:* tudom minden vegh igi león keöztek az iozagh feleol, hogi Galfy Mihaly ura(m) azt monda hogi im(m)ar masfelzaz forintot kyldek az zent Egiedy[a] iozagh valtsagaba [Malomfva U; UszT 20/128. — [a]SzD]. *1646:* szegeny Szengjel Ferencz Ur(am) Joszagat, Hazat, szőlejet, es egyeb kőztök controversiaban forgo jouait, kőztek, ugy mint: Felesege, es két felesegeteol leuő gyermeki között fel osztanok, es el igazitanok [Erdőszengyel MT; Told. 27]. *1738:* az két leányomot illendö képpen ki házasitottam ... G: Gyulafi Lászlo több becsületes emberekkel osztották fel kösztök arany ezüst marhát, köntöst felesen [Ks 14. XLIIIa Kornis István végr. fog.].

9. *tbsz* közülünk, közületek, közülük; între noi/voi/ei; von uns/euch/ihnen. **A.** *1562:* Es mikoron a székelyek a népnek sokaságát látták volna, tehát legottan hadnagyokat emelének közöttök és tizedeket rendelének [ETA I, 18 BS]. *1594:* Az kinek marhaia vagion keözeötteök, az varhoz minden ember egi egi wago tehennel tartozik [Györtelek Sz; UC 113/5.45]. *1754:* az iszopas és fövenyes hellynek ... közepe táján ... némellyikünk közöttünk kik hajosok vagyunk, a' Sos ha-

jokkal fel járhattunk az emlitett kerten tul Solymos felöl levő Szakadásonis [Haró H; GyK]. *1765:* edgyék (!) a Legenyek közzül lőni akart de Pistollya el nem sült, mellyre a' másik közzöttök azt mondotta nekie hogy fordisd balra Pistollyadat 's ugy probald [Gerend TA; KS].

B. *1625:* en senkit ne(m) intette(m) hogj papista legien ha tudakoztam kerdözöskettem kik legienek keöztwnk papistak [UszT 78a]. *1780:* Azt is rövideden emlitem, hogy köztünk ki légyen az elsö pap arról szó sem völtt [Ne; Borb. II Kováts Jósef rektor-prof. lev.].

10. *1602:* Fanchali Matenit ket eókernek az arrat oluassuk vala, be Jeóúe Fanchalj Matę, monda Fanchaly Janosnak batia im(m)ar eót forint uagion keoztink ... monda fanchiali Janos hogy nem hogy eót forintot de chak egy batkát sem engedek mert mostis olcho az búza had allyon [Szentlélek U; UszT 16/22 Petrus Benedek vall.]. *1682:* alkalomb(an) voltak hallotta(m) Nyirő Janos, az Nemes Aszszonnyal ... monda egyszer az Nemes Aszszony. Immár tsak kilencz forint vagyon köztünk [Kv; RDL I. 162 Joannes Szekely (40) ns vall.].

Alkalmasint a búzát eladó és az azt venni szándékozó személy alkudozása rendjén felmerült árkülönbségre von. a két nyilatkozat.

II. *nu*-szerű haszn-ban; ca postpoziţie; als Postposition: vmi között; care este între ...; zwischen zwei Sachen. **A.** *1787:* Csíktaplocai Csedő Ignác pretendálja a csíktaplocai határban: Pál Bács nevű örökös szénafűhelyének közötte orotást kezdett taplocai Lajos Miklós, minden ok nélkül [Taploca Cs; RSzF 138]. *1795:* ezen Sessiok(na)k közötte állo Sessioi hellyeknek mivolta, 's állapottya ugy jön ki azon hellynek szinén általunk véghez vitt Confrontatiobol hogy azon egész helly ... az Augustiana Ecclán(a)k örökös külső Appertinentiája volt [Gergelyfája AF; DobL. IV/743. 3a].

B. *1772:* Mivel hogj az utrizalt két Malomnak közte lévő distantianak mérésére nem voltunk mi applicaltatva, hanem a' Sövénfalviak, azért ök tudgják hogj hány királji öl legjen [Dombó KK; JHb LXVII. 195].

közötti, közti 1. két v. több dolog/terület/folyóvíz között levő; care este/se află între două sau mai multe lucruri/terenuri/ape; zwischen zwei od. mehreren Sachen/Gebieten/Flußwassern befindlich. **A.** *1831:* Városunk Hágo közötti Hajós malmának nagy bontojat ... meg emésztette az idő [Dés; DLt 735]. *1848:* Város Gazda a' Ns Város hágok közötti hajós malmának nagy bontoját – köpadját és fedelét ... hogj meg készitsék meg alkudta [Dés; DLt].

B. *1842:* A gyalogosok sok felé voltak el osztva, főbb munka tételök volt a Ronai két szöllő hegyek közti irtáson fel emelkedett szepre tisztitás [Zsibó Sz; WLt Nagy Lázár lev.]. *1844:* fel mérvén a' Sos árok 's a' Sz. Benedekre járo ut közti részt [Dés; EHA]. *1849:* A két Hídak közti ugy nevezett porond [Dés; EHA].

Hn. *1836:* Az ugy nevezett Két Viz közötti fertállyban [Kv; Pk 3]. *1842:* Templomak közötti láb [Csekelaka AF; KCsl].

2. két földterület határán levő; care se află pe linia de hotar între două proprietăţi; an der Grenze von zwei Feldstücken befindlich/liegend. *1845:* tanáltatnak ugyan küjjebb kövek, és több fűszfák is a' két Birtok közti köz határon [Bodola Hsz; HSzjP Sztáncsuj Nika (70) vall.]. *1854:* albisi Ns Barthos Ignatz Urnak ... az al Csernátoni Kis határban ... lévő szánto Földje ... és ennek szomszédjai[a] ... közti határ egyenetlenségben lévő szántóik közt a' megzavarodott barázdát járnók és egyenlitenők ki [Albis Hsz; BLev. — [a]Köv. a szomszédok fels.].

3. két v. több dolog közötti szűk résben levő; care se află în spaţiul mic dintre două sau mai multe lucruri; in der engen Ritze/dem engen Spalt zwischen zwei od. mehreren Sachen befindlich. *1841:* a biroi meg győződésig bizonyosra mutato tiszta környűlmény az hogy a tsikom lába általak futamtatásbol, és nem mint ők[a] nyekegtek, — a kövek kőzőtti jukba[b] [Dés; DLt 1541. — [a]A vallók. [b]Tollban maradt: tört el].

4. vkik csoportjában/körében való; care se face în mijlocul unor oameni; zwischen/unter der Gruppe/dem Kreis irgendwelcher Personen befindlich. **A.** *1864:* a' M. K. Kormány ... segély gyűjtésnek saját hatás körökben hiveik közötti el intézését, jövőre az illető Egyházi felekezeti Fő hatoságokra bizván, mi czélra a' Mlgs Egyházi Fő Tanáts egy szabály rendeletet nyomatott [Gyalu K; RAk 85].

B. *1847:* Beszélek magyarul mint szülötte nyelvemen, oláhul amennyit az érdekelt községek közti mulatásom idején tanoltam, németül is alkalmasint [VKp 167]. *1855:* Az Isten különösen bölcs végzése szerént bizontalan lévén e földön szeretet kedvesseim közti mulatásom ideje ... kivántom földi dolgaim elrendezése által az anyimekhezi forro és igaz szeretetemet holtom után is tanusitani [Sáromberke MT; TSb 7 gr. Teleki Sámuel végr.].

5. vkik egymáshoz való viszonylatában való; în relaţia a mai multe persoane; im Verhältnis einiger Personen zueinander (vorhanden). **A.** *1844:* Dobai Joseff es Komaromi Istvan közötti interimalis edgyezmény a Biro resz felett | Biro Sámuel és G: Mikes Antal közötti bekesseg levél [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249].

B. *1844:* Bartos Ilona Mohai Lászloné testverei[a] ... közti osztállyos per follyama [uo.; i.h. — [a]Köv. a nevek fels.].

közpad (eredetileg falu tulajdonában levő) lapos dombhát; colină plată (care iniţial era în proprietatea satului); (ursprünglich im Besitz des Dorfes befindlicher) flacher Hügelrücken. **Hn.** *1758:* edes Fianak ... ada itt a' Meszkői hataron egy darabatska rétet a' Köz pad nevű helyben [Asz; Borb. I.].

közpalást közönséges palást; mantie obişnuită; gemeiner/einfacher Umhängemantel. *1643:* az mostan jeóvendeő virag sokadalomkor vasarhelt vegyen Tit Istuan Vra(m) vagy egy jo barany beőr gereznat vagy egy jo el veheteo keoz palastot [Jobbágyfva MT; BálLt 49].

közpálca lófogatrész; parte de atelaj; Teil des Pferdegespanns. *1679:* Köz palcza láncz nelkül nro 5 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.]. *1736:* (A hintóban) az két középső és első lovak közt egy vastag pálcza volt, rövid lánczon, peczekkel, azt közpálczának hitták, az fiken osztán karika volt, ugy peczkelték osztán fel az közpálczát az két lóra [MetTr 367].

közpaplan közönséges paplan; plapumă obişnuită; einfache/gemeine Bettdecke. *1620:* Egy keöz Paplantul f —/12. Egy eöregh es io fele szeöniegtúl es Paplantul arra

szerent uegiek[a] [Kv; KvLt II/69 VectTr 15. — [a]Értsd: a határvámot]. *1648:* Fenies Aranial varrott papla(n) Nr 1 ... Nyary Aranios papla(n) Nr 1. Kőz papla(n) Nr 2 [Mk 4 Kapi Katalin kel.]. *1687 k.:* Egy köz paplantol f —//18 [MvRK Lev. Vect. 6].

közparipa közönséges paripa; cal (de călărie) obişnuit; gemeines Roß. *1657:* lovászom kezén lévén nyugott igen jó paripám ... és csak köz paripámon ülvén az másik kémélésejért ... én lovászomat úgy elszorították az szoros úton, hogy midőn az vásár elmúlt ... akkor tanáltam előljűni lovászomat lovammal [KemÖn. 76].

közpatyolat közönséges patyolat; batist obişnuit; gemeiner Batist. *1620:* Egy vegh keőz patiolatul keskenj f —/10. Egy vegh paraszt fele lanczar patiolattul f —/12. Egy uegh io fele fejer uegú, Aranias szelu patiolattul f —/25 [Kv; KvLt II/69 VectTr 10].

közpázsit közhasználatú pázsit; pajişte în folosinţă comună; öffentlicher Rasen. *1586:* Az myteol fogwa en emlite(m) ez peres feólden senkinek semmy Ippewlety nem volt ... mindenkor keóz pasyttba Allott [Kisfalud[a]; JHb XX/48. —[a]Eltűnt település Ugra (KK) táján].

közpéldabeszéd közmondás, példabeszéd; proverb; Sprichwort. *1838:* Tudjaé mit mond a' köz példa beszéd igen szentül ? aki nem fér jukába tőköt köt a' farkára [Torda körny.; TLt Közig. ir. az 1839. évi iratok közt].

közpénz 1. közös pénz; bani comuni; gemeinsames Geld. *1574:* Illes Balint, Segeswary Kristoph azt valliak hogi Eok az Agoston tyzedebe vadnak, De Eonekik hirre sem teotte hogi harmad Magawal az Borra Ment es az keoz penzt ky az Ieg wagason gywlt meg Ittak [Kv; TJk III/3. 345a]. *1589 k.:* az mi keőz penzwnk wolt aztis kette oztattam azon fogotth emberekel ez felet te neked hattam es az feleth enis vgi mint enymeth feöl vöttem es azt hoztam el [Szu; UszT]. *1640:* vagjon megh keoz penz jelen f. 68 d. 45 meljet Kip iro Istuan vram kezeben hattunk hogj az adosoknak el fizesse, meljet kj ueuen az fizetendeó adossagbol az f. 95 d. 73 1/2 maradunk meghis adossa f. 27. d. 29 1/2 | Keóuetkezik az keőz pinz Vagion kez pinzzek[a] az Attyoktol az ki marat szaz eótuen forint [Kv; RDL I. 117b, 151. — [a]A testvéreknek].

2. városi közpénztárbeli pénz; bani publici; Geld aus der städtischen öffentlichen Kasse/öffentlichen Stadtkasse. *1589:* Az Egihaz Fiakteol (!) Weis Tamastol es Jgyarto Simonteol (!) ig wottek Zamot. Maradott wolt nallok az Tawaly parcial Tartassa zerent keoz penzewl ... in Sum(m)a f. 835/63. Eheoz Iott ez estendoben kezekheoz Jowedelem az Mero hazbolis f. 340 ... Weot kizeheoz (!) Az quartas vráimtol keoz penzewl f. 50 [Kv; Szám. 4/VIII. 1–2]. *1603:* Nyreo Daniel ... vallia ... azt tudom hogy az Nyreo hazban aminemeo rendtartasunk vagio(n), ott az keoz penzbeol ky veot volt hireonknelkeol, kiert gratiatis hozot, hogy nem hattwk mielnj [Kv; TJk VI/1.647].

3. *rezes* ~ értéktelen rézpénz; bani de aramă fără valoare; wertloses Kupfergeld. *1677:* Aranynak, tallérnak, dutkának, és egyéb jo féle monetának váltása, és ez Országbol ki-vitele meg nem tiltathatik ... holot a' kereskedésnek formája külömben nemis lehetne, némely szomszéd Országokban egyéb féle pénzel nem vásárolhatván a' bé-hozando marhát ... Kivántatik azért hogy légyen vigyázás a' Harminczadosoktol, és egyéb affélékre rendeltetett emberektől, azokra kik nem a' kereskedésnek ez Hazában valo követésére, és folytatására nézve, hanem ugyan fel-tet czélul, alá-valo rezes köz pénzen váltván és szedvén mind monetában, mind egyéb féle műben és materiákban-is lévő czüstöt és aranyat, hordgyák-ki az Országbol ... nem hozván azokon semmi haszonra valo marhákat viszont ismét bé az Hazában; kiknek büntetések ezen fellyel meg-irt mód szerént légyen [AC 62–3].

közpénztár caserie publică; öffentliche Kasse. *1875:* ki egyházi köz munkára kirendeltetvén, a szabott munkát hanyagság vagy makacsságbol nem teljesítené, az azon időben folyó igás vagy tenyeres napszám árrában marasztaltassék el, mindenik esetben az egyház közpénztára javára [Damos K; RAk 199].

közpénztárbóli vmilyen közpénztárból való; din caserie publică; aus/von irgendeiner öffentlichen Kasse (stammend). *1845:* Parajdról a' Sóaknákhoz vivő uton elromladozott hidak épitésire szükséges költségek valamelyik kőz pénztárbóli kiadattatása ki eszközöltessen [Usz; UszLt XI. 85/6.215].

közper közös per (közösen folytatott per); proces purtat în comun (împotriva cuiva); gemeinsam geführter Prozeß. *1819:* Kökösi Dobolyi Sigmond ... ä kezinél lévő osztatlan Patzolai successorokat illető ... Portio Arendajaban mái napon nékem által adott légyen 30 ~ harmincz Rforintokat oly edgyezésünk mellett, hogy azon summa fordittassék a tőbb függőben levő Patzolai jus iránt indult Köz Perek folytatására [Szentbenedek AF; DobLev. V/1023]. *1821:* Quietantia 30. Harmitz Rfrol mellyeket Kőkösi Dobolyi Sigmond Ur ... a köz perek folytatására ... meg fizetett [uo.; i.h. V/1042].

közperpéta kelmefajta; un fel de stofă; Art Textil/Stoff. *1673/1676:* Vöttem kőz Perpetat Elő Ruhának más fél Singet ... vöttem Egy Kek Kőz perpeta ruhanak valot mas fel singet flo 1. d. 20 [RLt 0.5]. *1678:* vöttem ... ött Sing más fél fertály Köz Perpetát f 3//36 [UtI]. *1683:* vettűnk ... 2 sing Publicán szin köz perpetát singit 70. pen(z) Teszen f 1/40 [UtI].

Szk: ~ *előruha. 1705:* adtam házas tarsul Pataki Boricza ... Arva leanyomat Técsi Győrhy U(ramna)k ... adtam ezeket: ... Egy tisztességes rosa szin rása szoknyát ... egy fahéj szin köz perpeta elő ruhát [PatN 56] ✱ ~ *szoknya. 1684:* Szegóttünk egy Szolgalot ... igirtunk karacsonigh fizetesbe egy köz perpeta Szokniat egy inget alyastol gioltz inget perpeta ruhat [Kv; ACJk 32b].

közpitvar közös/közösen használt pitvar; pridvor comun/în folosinţă comună; gemeinsam benützte Diele/Flur. *1796:* a Néhai Groff Ur Eő Nagysaga ... épittetett egy jo Fogadot ... azon hellyre egy fedél alat egy kőz pitvarbol egy másba nyillo két házatskát [Szentgothárd SzD; WassLt].

közpolgár kb. *rég* honpolgár; cetățean; Staatsbürger. *1848:* Nyujtodi Közpolgár Német János [UszLt XIV. 98]. *1858:* Nagy István Bádoki közpolgár [Bádok K; RAk 72].

központ centru; Mittelpunkt. *1887:* Én úgy találom, hogy mikor innen a mi kis országunkból egy iróról megemlékeznek ... akkor ennek a helynek a központjából mégiscsak helyénvaló lenne egy-egy kötetről írni valamit [PLev. 135–6 Gyarmathy Zsigáné Petelei Istvánhoz Bh-ról].

központosít a centraliza; zentralisieren. *1843:* igen kívánatos és célszerű lenne a hat kerületekben széjjelszórt bucsumi lakosokat a lehetségig két vagy három kerületekben központositani s az egész határt közöttök célszerübben felosztani [VKp 124].

központosul összegeződik; a se rezuma; sich summieren. *1847:* Jelen hó 3ról jegyzett levelét vettem, melyre válaszom a' következőkben központosul[a] [Csapó KK; DobLev. V/1264. — [a]Köv. a részl.].

közporond közhasználatú porond; prundiş în folosinţă comună; gemein genutzter Sand. *1592/1593:* az Molnart ... megh kerdeeztem elejn hogy hun etethetnem az barmot, de vgian azt mondotta az Molnar, hogy wzd ala az Malmon alol valo keoz porondra, ot Ne fel' hogy senki banchion [Décse SzD; Ks] | bizon soha nem tudom hogy sent Benedekiek tilalmasnak tartottak volna sem Deesiek azt az porondot, hogy megh kezde fwűesednj, hane(m) zabadon élthe az eórleó marhaja ... keoz poronda leon [Szásznyires SzD; Ks].
Hn. *1816:* A' közporondon (k) [Marosbogát TA; EHA]. *1820:* Köz porondba [Baca SzD; EHA].

közposztó közönséges posztófajta; postav obişnuit; einfaches gemeines Tuch. *1620:* Egy vegh keöz poszto szeltul f —/3 [Kv; KvLt II/69 VectTr 9 Hj]. *1701:* Az köz Poszto légyen eotven két sing az hoszszuságában, az szélességében penig harmincz négy pászma az szélyivel együtt | Az fono Inasok(na)k Esztendőre valo fizetések ez légyen ... köz Posztobol valo edgyj Dolomány, egy Nadrág, Kender vászonbol valo két Ing [Kv; PosztCArt. 10, 26].
Szk: *brassai ~. 1688:* Egy végh Angliaj posztotol kiben vagyo(n) Uln. 60 f 31 // — Egy végh Cserkesz Posztotol f —//60 ... Egy Bál fejérvári Posztotol f 6//— Egy végy (!) Brassaj köz Posztotol f —//30 [BfR Vect.].

közrab közrendü hadifogoly; prizonier din rîndul soldaţilor; Kriegsgefangene vom gemeinen Stande. *1704:* (A harcban) 12 000 esett el az ellenségben, az miénkben hatezer. Azonkívül tíz generálokat fogtanak el, kiket felosztottanak ... A közrabokat is elosztották, de maga Tallard, a francia generál igen reménykedik, hogy az anglusok kezébe ne adja őfelsége [WIN I, 233-4].

közrakás határhalmocska/rakás; movilă/moviliţă de hotar; Grenz/Markhäufchen. *1784:* Tudgyae a Tanu ... Hogy ... Galak nevezetü bányászai ben a Bányá-b(an) egy bizonyos helyről arccaltak volt meg ez előtt ... bizonyos szemellyeket azt magok tulajdan és saját banyajoknak tartván, es köz rakással ezt a helyet más szomszed banyaszoktol elis rekesztettek? [T; Bosla] | Tudam világoson hogy az az Bánya a Gálaknak saját Bányája, a köz rakásig, a meddig el rekesztették volt régen s kézzelis meg mutatták, hogy meddig volt a köz régen [Torockó; i.h. Joh. Szabo (54) jb vall.].

közrása-előruha közönséges rázsakötény; şurţ din postav de păr; gemeine/einfache Schürze aus Rasch. *1744:* Szolgálonak fizetese Hung. f. 5. egj fekete condra, egj köz rása előruha, kender ing aljastol [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12].

közremek kelmefajta; un fel de stofă; Art Textil/Stoff. *1687:* vöttünk ... Egy vég Köz Remeket ull 26 1/2 f 42//— Egy vég Szürke Remeket ... f 55 [UtI].

közremunkálás közreműködés; colaborare, concurs; Mitwirkung. *1847:* helyettes-alispán Pogány György atyánkfia és szolgabíró Tövissi Gergely erélyes közremunkálásuk következésében sikerült a több éveken keresztül annyi bajt okozó bujtogató Varga Katalint ... e megyei börtönbe ... juttatni [VKp 150]. *1855:* Buza szemelés, mosás, szárítás, örlés ... szitálás, czők verés minden időben az ő szeme előtt és közre munkálásával[d] történik [ÚjfE 178. — [a]A háziasszonyával]. *1863:* nehogy hátramaradandó ... valodi ember baráti szeretetet tanusitott gyámolaim közremunkálásával megőrzött javaimban érdemetlenek részesüljenek ... a magam végrendeletemet a következendőkben kivánom megtenni [Kv; Végr.].

közreműködés együttműködés, részvétel; colaborare; Mitwirkung, Teilnahme. *1873:* (A határozat) kivitelére a gondnokot, egyházfiakat, az egész p(resbite)rium tagjait megbízzák, a tanitót is közreműködésre felkérvén [M.bikal K; RAk 304]. *1887:* A megtartott felolvasó estélyek gazdag programja, annyi jelesünknek közreműködése oly határtalan erkölcsi sikert eredményezett, ami egyletünk fényét, zászlóját még szebbé, ragyogóbbá tette [PLev. 133 EMKE kv-i választmánya Petelei Istvánhoz].

közrend 1. *rég* köznép; poporul/clasa de rînd; der gemeine Stand. *1623:* Halabor Borbara azzonj ... propositioiat az szen⟨t⟩ szek megh halua(n), Utrummal bocziata ki Halabor Borba⟨rat⟩ hogi Ura ellen azt docealna, hogi parazna volna es a⟨z⟩ szent hazassagnak tizta rendit megh ferteztette volna ... nemes szemelieket ā kiket akart attestal⟨tatott⟩ varosbeli keóz, es Polgari rendeket, kik ā ki adott U⟨tromra⟩ ... attestaltak ... Kalmar Mihal'nak felesege ellen ... valo parazna eleteröl [SzJk 15]. *1660:* Rácz János uram is nyillal való lövés miatt elesett, megholt, Török István és Tyukody László uram is az szerint. Több nevezetes emberek nem estek el, de közrend felesebben [TML I, 557 Korda Sigmond Teleki Mihályhoz]. *1677:* A' Székely Darabantságot, vagy egyéb köz rendet, ha a' Főrend nyomorgatná, és törvéntelen háborgatná ... requirallyák a' Fő Tiszteket, kik tartozzanak ... meg-oltalmazni [AC 149]. *1687:* a' halotti contiok után valo bucsuztatások, kivalképpen köz rendek felett, a' Canon szerint abrogaltassa-

(na)k [SzJk 218]. *1737:* mint conservaltassék a' Nemes Székelly Natio között a' Szegény köz rend az illyen Vakmerőségben el bizalkodottak ellen, emlekezik az App. P. Tertia Tit. 74. Art. 420 [Darlac KK; ApLt 2]. *1739:* (A városba) Passus nélkül senkit bé ne bocsássan(a)k; se úr; se köz rendet [Dés; Jk 524]. — L. még H AMN 328; ETA I, 83; MetTr 376, 420; RettE 180; TML II, 430.

2. *~ből álló/való/~en levő* közrendű; din poporul/clasa de rînd; aus/von dem gemeinen Stand. *1652:* Az p(rae)specificat(us) bócsűlletes Nemes szemèllyek penigh es kőz renden leveő Borzasi bőcsűlletes emberek igerenek esztendőnke(n)t az Praedikatornak illyen Proventust | Az Bagosi Uraim, jovenek ... mind Nemes es kőz renden leveő szemellyek [Borzás Sz; SzVJk 47]. *1657:* mindenkor bátorságosb volna az tősgyűkeres hazafiaira bízni és meghinni az ország házait, s annak kötelességével megelégedni, mintsem valamely sehonnai avagy közrendből álló drabantokra, hadnagyokra [KemÖn. 167]. *1662:* Azmi pedig illeti ezeknek megengesztelésekет, annak ilyen módját látjuk: hogy ím a chámnak az ő állapotjok szerént, nem közrendbül való követe megyen önagyságához, a vele levőkkel együtt igen jól kell látni s meg kell ajándékozni [SKr 387]. *1677:* a' mely Fiscalis Várakat valamely privatus emberek birnak ... a' helynek és abban lévő minden rendeknek Kapitánysága ne idegenekre, hanem a' Várnak Urára transferáltassék, az lévén hitelesb securitásokra mind Országnak, fejedelmeknek ... mintsem valamely idegen, vagy közrendből állo Kapitányak és Hadnagyok [AC 58]. — L. még KemIr. 324.

3. *vitézlő ~* (köz)katonaság; armata; Militär. *1670:* Kökényesdi azt izente bizony Szakmár, ha Erdély Magyarország nem vigyáz, oda leszen, de ha ő neki urunk gratiát adna, ő vér nélkül ő nagysága[a] kezében ejtené, az ott való német tisztviselőket kézben adatná, lévén már már az köz vitézlő renddel végezése [TML V, 296 Teleki Mihály Naláczy Istvánhoz. — [a]A fej.].

4. Jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; attributiv gebraucht: közönséges, egyszerű; obişnuit; einfach. *1736:* még templomunk sem volt ben Kolosvár városában; az hol most az convictus temploma vagyon[a], ott vala egy ház, az is csak köz rend ház vala, abban volt az szent mise; de abban igen kevés ember fért, hanem az szegény catholicusok, ki az ház hijjára ment és az fejit ott ledugta s ugy hallgatta az isteni szolgálatot, némelyek az kapu boltozatja alatt voltanak [MetTr 425–6. — [a]A piarista templom].

közrend-asztal közönséges/egyszerű asztal; masă obişnuită; gemeiner/einfacher Tisch. *1758:* az Udvarbiro Ur(am) szokott belső szállására menvén ... tanaltak ... Fenyő deszkából valo köz rend asztal Nro I [Déva; Ks 76. IX. 8].

közrendbeli *rég* köznépbeli/köznépi személy; persoană din poporul/clasa de rînd; der/die Gemeine. *1652:* igerenek esztendeőnke(n)t az Praedikatornak ... Nemes es kőz rendbeliek hogy adnak fát 20 őregh szekerrel [Borzás Sz; SzVJk 47].

Sz. *1657:* csak közrendbéli, annál inkább méltóságbéli megholtak felől is vagy hallgatni, avagy csak jót mondani, annál inkább irni kellene[a] [KemÖn. 20. — [a]A latin *De mortuis nil nisi bonum* szólás magyar körülírásos tükörfordítása].

közrendű 1. *rég* köznépi; din poporul/clasă de rînd; vom gemeinen Stande. *1679:* Bátran azt is megirhatni a fővezérnek, hogy az a megfogatott két ember nem is oly derék emberek, mint ott az német követ mondotta, hanem közrendűek [TML VIII, 453 Teleki Mihály a fejhez]. *1845:* Martonoson lakó közrendű Pap Ferenc — 45. éves ... felel[a] [HSzjP. — [a]Vallatás bevezető formulája] | Fotoson lako közrendű Salamon János — 15 éves, Reformatus ... felel [i.h.].

2. közönséges; obişnuit, simplu; gewöhnlich, gemein. *1730:* Mezőre valo Legel 3 közrendüek [HSzj *légely* al.].

közreoszolhat (vmely közösségen belül) szétosztódhatik; a se putea împărţi (în cadrul colectivităţii); (innerhalb einer Gemeinschaft) sich verteilen können. *1662:* a főszerdárt hováhamarébb megtanáltatván, az országra felvetett nagy summának bár csak százezer tallérát igérnék és valami úton-módon szerzenék meg is ... hiszen azután az a summa is az országra közreoszolhatna [SKr 574].

közrét részleges földközösségben élt/használt rét; fîneaţă în devălmăşie parţială; in partieller Feldgemeinschaft genutzte Wiese. *1790:* Hitek után valyák a' Választmányok[a] ... Hogy ennekelötte mintegy 38 esztendőkkel léven a' Havadtői Communitasnak egy Köz réttye a' több Commune Terrenumok között ... melly rétet ... el kerülhetetlen szükségétől kényszerittetvén eladott volt a betsűletes falu Füleki Szalma István eo Kminek [MMatr. 145–6. — [a]Köv. a nevek fels.].

közrétecske részleges földközösségben élt/használt rétecske; fîneaţă (mai mică) în devălmăşie parţială; in partieller Feldgemeinschaft genutztes Wieschen. *1750:* mentűnk a' Nagy Berek között lévő Falu kőz Rétetskéire, melynek hoszsza 37. öl, Széllye 7. öl [Koronka MT; EHA].

közrevesz közrefog; a lua la mijloc; in die Mitte nehmen. *1696:* (Kovács János) maga egj bűk Pálczával az ösvenyre foga az Csorda felé az Feleségeis egj palczaval az derék uton, és mindjárt közre vévék az Pasztort feleségestől [Mikháza MT; Berz. 17. XII].

közrovatal kb. közadó; impozit general; allgemeine/öffentliche Steuer. *1853:* Harinak Belső Jövedelme az Kortsomárlási Jog miből szép Jövedelem Forrás merül, határán ... az mult 2. évben Juhok legeltek miből hasonloul szép Jövedelme került bé az Falunak, mi ezen Jövedelmekből ... nem részesültünk ... Tessék Tehát ... részünket azon Jövedelmekből ... ki adni, mert őrömest meg fizettyük az reánk háromlandó köz rovatalokat [Nagylak AF; DobLev. V/1365 Dobolyi Bálint lev.].

közsáfrány közönséges sáfrány; şofran comun; einfacher, gemeiner Safran/Krokus. *1688:* Egy font viaszas vagy Erdélyi Safratol (!) f —//12 ... Egy font pogacsa Sáfrantol f —//18 Egy font Köz safrantol f —//08 [BfR Vect.].

közsálya kelmefajta; un fel de stofă; Art Textil/Stoff. *1599:* Nemet Janos Hozot Bechj Marhatt ... 1 Veg

keoz. Granathott 3//— ... 2 Weg keoz. Saiatt 22//— [Kv; Szám. 8/XIV. 36 Hj]. *1632:* Beczybeöl az minemw marhakat ... Jonas Deak hozatott. 2. Bal Fodor Jglertt ... 2 fel vegh keöz sayatt [Kv; KvLt II/69 VectTr].

község 1. település, ill. ennek közössége/lakossága; comună; Gemeinde. *1566:* az ket nemzet Nemes es az Szasz Vraink mikor Felseged paranchiolattiara gyülisbe iünek, az kössigtűl segitsegek es költhsigek mindenkor uag'on [SzO II, 187]. *1572:* Elseobe megh Erthwen eo k. biro vramtwl hogy az keosseg haznara az kalongia 25 kewe lenne[a] [Kv; TanJk V/3.64b. — [a]Azaz 25 kévéből álló kalangyát kellene rakni]. *1589:* Thudom aztis hogy Magiary Thamas megh tilta az hatart 12 f(orintig) es igen haborogh vala a' keossegh hogy illien sokkal tiltana az hatart [Szu; UszT]. *1651/1682:* Az Fűzesi[a] Schola Mester Pauai Janoss adgia ertesünkre ... hogy az szűk időben ... az kösségis az el mult esztendőbeli szokot Proventúsatt be nem szolgaltathatta nekie [SzJk 180. — [a]Az ördöngösfüzesi (SzD)]. *1677:* Vegeztetet hogy senki alatta lévő kösséget, jobbágyokat, házok-népét, se semminémű rendeket, erőszak, avagy akarminémű büntetésnek-is fenyitékje alatt maga religiojára ne kénszericse, se penig a' földes Ur, más religion lévén, a' Falunak vagy Városnak templomát el ne foglallya [AC 5]. *1683 k.:* igy Fizettek az Pastornak ... Az kössegh ád illyen béért: Minden házas ember ád az Prédikatornak d. 25[a] [Nagyfalu Sz; SzVJk 50. — [a]Folyt. a részl.]. *1762:* a' mely vas Bányák ... mostan miveltetnek a' Kösségtől, azokb(a), azok Possessorainak consensussok nélkül Ezüst és on Értznek Keresésére ... bé menni nem lehet [Torockósztgyörgy; TLev. 8/7].

Szk: ~ *gyűlése.* *1872:* Mái napon ... telyes kőzség gyűlésében meg szavaztatott ... hogy ... negyedik bizotmányi tagnak választassék meg Illyés Mihály kőzségi Jegyző [Pálfva U; Pf] ✱ *falusi* ~. *1733:* Tudom eztis bizonyossan hogy az Regi Bornyu kertet ... mind kertben tartották ... az holott annak előtte mind az Urak Bornyai, mind a Falusi Kössége legeltettenek [Erősd Hsz; BLt 7 Valentinus Bibó (26) jb vall.]. *1787:* az Erdők Conscriptiojárol való Udvari Normativum ... szoross meg tartás végett, a Notarius által az egész Falusi kösségnek olvastassék fel, és értelmesen magyaráztassék meg [Torockó; TLev. 3/2. 2a] ✱ *városbeli/városi* ~. *1583:* kerik eo kgmet Biro vramat hog ... meg feniche Az zolgakat ez fele sacczoltatastol, Az zegenseget es a' varosbely keosseget se merezelliek tiszteletle(n) es ektelen zidalommal illetny, rutolny [Kv; TanJk V/3.274b]. *1585:* eo Nga kegmesen engedne megh Azt hogy Se kwlseo, Nemes, vagy Nemtelen zemely se penigh vgia(n) ez varossy Ember, Semminemeó Attestatoriaúal Ne kenzenthetne vallasnak okayert semminemeó Kiraly vagy Vaida embere eleybe az varossy keosseget soha semminemeo Wdeoben es Casusokba(n) hanem ... illie(n) zabad feo Varosban, minden Vallatasok Az varos Biraynak tanachinak eleótte lehessen [Kv; i.h. 1/1.16]. *1674:* Anno 1666 die ... Januarii választattam az egész városi községtől és az várostól az fogarasi gyülésre[a] [Kv; KvE 189 LJ. — [a]Értsd: ogy-i követnek].

2. összetartozó emberek csoportja; comunitate; Gemeinschaft. *1572:* Barra Kelemeon[d] ... Ezt walla hogj hywa wgjmond engometh walkay Myklos oda hogy Enys ott lennek Azhol az hatarth feoll wettnek, Es azonban ott feon Megh zaydula az Nep wgj kezdenek hagigalny Az Monostorhoz tartozo keossegh kewekel, Es Egeb hagito zeorzamokalys Azonban el futamank, Es lattam hogj Monostory Neomos wraym, Eleykbe Allanak Es wyzza werek Az keossegoth [Jákótelke K; KP. — [a]Ez jb]. *1585:* Amikoron a warosnak Apro keózenseges zewksegere vg mint Gatra, Ieghzesre, es Eyelj wagy Nappaly Eorizesre hirdethy a' tizedes az eo tizede alath valo keossegeth, Es vakmereosegébeól nemely ember el nem menne, tehagh azon az Engedetlen Zemellien tizenket penzt vehessen az Tyzedes [Kv; KvLt Vegyes III/15]. *1589:* Azert akoron egez varosul vgh vegezenk az ado feleol hogj az kik az piacz zelben laknak es korcziomaual eltek tehat azok teobbet adgianak az teob hatra lako keossegnel [Szu; UszT].

3. céhbeli közösség/tagság; membri corporaţiei; Zunftgemeinschaft. *1561:* My peniglen meg gondoluan azt hog' az tiztbely nepeknek kik ualamely kosseg elot wadnak hwsegekre fokeppen ez bizattatoth az walaztasban ualo moggiaual imigèen keuekezik (!) [Kv; ÖCArt.]. *1589/XVII sz. eleje:* mikoron ez mi Tanach hazunkban keössegiunknek dolgainak igazgatasara bę giùluen, lewltwnk volna, ez Tekintetes ferfiak[a] ... Keőmiues mesterek ... köniőrgenek nekwnk illienkeppen[b] [Kv; KőmCArt. 1. — [a]Köv. a név szerinti fels. [b]Köv. a kérés].

4. egyházközség, gyülekezet; parohie; Kirchengemeinde. *1593:* Myerthogy Az veresegh Ne(m) c(on)stal hane(m) chak Az zidalom, Azert ereosb teorwenie ne(m) lehet, hane(m) vosarnap reggel a' Niakat kalodaba tegiek p(rae)dic(ati)o Alat ot legie(n) p(rae)dic(ati)o vta(n) penigh Mingiarast Az templomba(n) ez vetekert a' keosseget es Attiat meg keowesse [Kv; TJk V/1.365]. *1653:* Ugyan nem is cselekedte a király azt, hogy a hol a község meg akarta vallását tartani, onnat erővel kiűzte volna a papot [ETA I, 28 NSz]. *1671:* igen szűkségeS(ne)k lattyuk hogy tartozzanak a p(re)dikatori rendek minden Ecclesiakba(n) az iffjakat s öregeket is a' kik nem tudnak az Cathecismusra tanitani, mert mikeppen viragozhatnek ot az I(ste)ni tisztelet a' hol azt sem tudgya az kössegh micsoda a' maga vallasa s micsoda az I(ste)ni tisztelet is [SzJk 116–7]. *1723/1770 k.:* a' Vajda-Kamarási Unitaria Religión való kösség el-fogyatkozván, és már csak három vagy négy szegény gazda Emberre maradván, a Templomjokat, Parochiat, Czintermet, nem lehet conserualniok [Vajdakamarás K; SzConscr.]. *1811:* Kozma János ... mint házasság ronto Vasárnap reggeli harangozás előtt a' Templom előtt lévő kalodaba tétessék, és a' mig az Isteni Tisztelet véghez mégyen ot szenvedjen, a' Templombol ki jövén, az egész kőzség előt 12 paltzaval meg tsapattassék [M.bikal K; RAk 86].

5. köznép; poporul/clasa de rînd; das gemeine Volk | közrend (közrendű székelység); clasa de rînd (la secui); der gemeine Stand (Szeklertum vom gemeinen Stand). *1569:* Felseges kegyelmes vrunk ... kegyelmesen emlekezzek megh, ez el mult wdökbe az kössegnek gonoz tamadasokerth, mint estwnk vala felseged nehessegebe, kybe mynd ez elöt, mynd ez vtan, my magunkat Byntelennek mongyuk mynd eltwnkyg [SzO II, 237 a székely főemberek a fej-hez]. *1605:* mi is házunkhoz szállunk, az község és szászság is szálljon kiki házához, szántson, vessen, munkálkodjék [SzO VI, 11 az erdélyi rendek elöljárói Nsz-hez]. *1653:* Básta bémenyen[a] és letelepe-

dik, és ... a községet nem bántja, hanem a fejeiben hatvant megfogata, és ott egy házban tartották őket sub custodia [ETA I, 91 NSz. — [a]Kv-ra]. *1672:* im(m)ar az esztendeie elmult. hogi kaptala(n)ba(n) be kellett mennem, de ugian az Nitraj Varossi Plebanussagotis, egiszersmind az Nyúghatatla(n)saggal, Nyakamon hordozom U(ra)m eo Nga Poronczolattjabul, az Nemessi rend es az kossegh kiuansaga szerint [CsÁLt F. 27. I/38 Georgiffy Mihalj nyitrai pléb. lev. haza Csíksztgyörgyre]. *1677:* mind a' Nemesség szokot Nemessi szabadságában, mind penig a' kösség, az ő állapottyában megtartatik [AC 148]. *1739:* Kedvetlenül ertettük, hogy az Isten haragjának engesztelésére s duplás ostorának elforditására rendelt böjt nem kezdett volna observáltatni, sőt sok helyeken magok a tisztek és az első rendbéliek hadták volna félbe scandalisálnának vendégeskedéssel ... melyből példát vett volna a község is [SzO VII, 398–9 gub.]. *1744:* Vagyon Esztendeje hogy Miklos várán[a] fel kiáltott à Kösség, hogy Tiszt vraimék adgyák ki a Summát, s mi Adozo rendekül facultásra fel vettyük [Barót Hsz; INyR 50 Bertalan István (46) vall. — [a]Hsz]. *1783:* Cseh- és Morvaország is, kivált a községe, elállott a mise mellől s két szín alatt veszi az Úr vacsoráját [RettE 421]. — L. még AC 244; MetTr 409, 435; SzO II, 327; TML III, 178, 433; VKp 123.

Szk: *adófizető/adózó* ~. *1677:* Az Adó, az Országbéli adó fizető kösségnek fel-számlálása szerint valo Kapu Számok után jár, mely már közönségesen rovásnak neveztetik [AC 68]. *1744:* Köpeczi Nagy Márton és Balás Istvánéknak fizettünk ... f Hung. 20. az egész Székbéli adozó Kösség [Bölön Hsz; INyR Rab Mihály (58) jb vall.]. *1746:* ezen ok nélkül valo Strásálás ... az adozo kösségnek nem annyira hasznára, mint kárára, és kivált képpen az kösségnek nagj vexájára vagjon [Somlyó Cs; ApLt I gr. Kálnoki Ferenc lev.]. *1753:* kik voltak azon személlyek, a kik az adózó kösséget fel Lazasztották, és arra inditották, hogy az adott ne adgyák ... ? [Törzs vk].

6. *székes* ~ székgyűlés; adunarea secuilor dintr-un anumit scaun; Stuhlsitzung/versammlung. *1678:* Ha ben voltál ä Szék giüleseb(en) hallottadé Lázár István vramtol, hogy azt mondotta volna hogy, vagj ä szekes kössegh elött hirdette, volna, vagy egiszer vagy maszor, hogy Urunk eo Nsga conditioyt violalta, azért immár eő Nsga(na)k kötelességgel nem tartoznank [LLt Fasc. 120 vk].

7. comună; Dorfgemeinde. *1855:* ⟨nem⟩csak régi idök olta élvezett malom tart⟨t⟩ási jogom használhatása de különösön a' község és vidék érdeke igényli hogy ezen malom ujjra meg induljon [Koppánd AF; DobLev. V/1393].

községbeli közrendű; de rînd; von gemeinem Stande. *1590:* exhibealanak az szeken ket leúelet Vrunk eó Naga Somlioj Bathori Sighmond Erdely vaidaêth mellyeknek Continentiaia vala, hogy panaszlottak volna aszon eó naganak hogj az Eó lofóy Zabadsagok Ellen az keössegbeli allapotbeli Embereknek modgiok zerint ado fizetesre kenzeriten(n)i ne kenzeritennek semmi tiztartok [UszT].

közsegedelmezés közadakozás; colectă; öffentliche/allgemeine Sammlung/Spende. *1862:* köz segedelmezésre alyáltatott: a' Medeseri leány Egyház | köz segedelmezésre alyáltatott ... a' Miskoltzi leány növelde [Gyalu K; RAk 70].

közsegedelmi szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *munkatétel* közmunka; muncă obştească; öffentliche Arbeit. *1843:* Kakasdon[a] lévö Allodialis két darab Erdeinek fagyapját ... betsülték 200 ... Rforintokban — mely betsült mennyiségü fa gyapját a' nagyon tisztelt Grof Ur eö Nagyságának a' Nemes Szék Köz Segedelmi munka tétele — s köz tzélra forditattot (igy!) [LLt. — [a]MT].

községi szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *határ* hotarul comunei/unei comune; Dorf/Gemeindeflur. *1864:* a Nagy patak ... a Güdücz nevü folyamba omlik, mely átvágja a Ditrói és Szárhegy községi határt, egesz a Maros follyoig a hová belé omlik [Szárhegy Cs; GyHn 53] ∗ ~ *jegyző* notar; Dorf/Gemeindenotar. *1872:* Mái napon ... telyes község gyűlésében meg szavaztatott égy hangulag az, hogy Pálfalva kőzségből égy negyedik bizotmányi tagnak választassék meg Illyés Mihály községi Jegyző [Pálfva U; Pl] ∗ ~ *teher* falusi teher; sarcină publică a sătenilor; Dorflast. *1850:* a Lelkészek, Cántor⟨ok⟩ és egyházi szolgák, egyházi javadalmaik szabályozásáig, a köz és községi terhek fel-mentetnek [Nagykapus K; RAk 5]. *1858:* Minden nemü rovatalokot, adokot, községi terheket ... én berlö köteles leszek hordozni bérbe feltudás nélkül [Kendilóna SzD/Kővár(Szt)vid.; TKhf 15]. *1875:* Vevő Tamás Ferencz kőteles ugy az ezen vásártol esett kincstári illetéket, és békebelezési kölcséget sajátjából fizetni valamint, a mái naptol járó köz adót kőzségi, s egyébb terheket hordozni [Mádéfva Cs; Mt].

községi írás ? helyesírás; ortografie; Rechtschreibung. *1636:* meg vallom, hogy még sem mindenüt ugy vagyon az mint én szeretném, hanem az nyomtató az kézi iráshoz, avagy az maga tetszéséhez képest, sok helyeken az kössegi irásnak paraszt formáját követte [ÖGr Aj. 1a].

közselyem közönséges selyemfonal; for de mătase obişnuit; gemeiner Seidenfaden. *1620:* Egy font karmasin Selyemtúl f — Egy font keőz Selyem f — 20 tul f —/10. Egy Nitra (!) keőz Selyemtul f —/5. Egy Motring Teöreök Czernatul f —/15 [Kv; KvLt II/69 VectTr 8–9]. *1687 k.:* Egy font spering selyemtöl f —//75. Egy font, karmasin selyemtöl f —//30. Egy litra Köz selyemtöl f —//22. 1/2 [MvRKLev. Vect. 4].

köz-selyemzsinor közönséges selyemzsinór; şnur de mătase obişnuit; gemeine Seidenschnur. *1687 k.:* Egy vegy selyem sinortol f —//04 1/2 Egy vegh köz selyem sinortol f —//02 1/2 [MvRKLev. Vect. 4].

köz-só konyhasó; sare de bucătărie; Küchensalz. *1558 k.:* Az purgalasa[a] penig Ig lezen, Rp. veres rezet es ted eleven zenre es ves az rezre kenkqueth es kqz soth, keueseth es Mikor az kenkq es az so Meg emezteteth es ved az fogoth es ved ky az rezet es uerd vekonyon plehe Az Mercuriomoth Igy kel chinalny: wegy 1 fonth kenesqth 1/2 font galichkquet, ffeel font kqzsoth es egesd meg elqzqr fel napeg lassu twzqn [Nsz; MKsz 1896.281]

2. — [a]A rézé]. *1575 k.:* tegy egy Iuegben ... 1 libra Mercuriust az az keenesoth, 1 libra rusikath feierth, 1 libra feier borkoueth, 1 libra koz soth, 1 libra saletromoth [Nsz; i.h. 281].

közsövény közkert/kerítés; gard despărțitor; Zwischenzaun. *1605:* Forgot eo kgmek eleot az Seowenyeknek my voltok, panazolkodwan beosegesen arrol hogy az keoz seowenyeknek fel eppiteseben Nemely zomzedok tellyessegesen megh Vonnak magokat ... Tetczik azert eo kgmeknek hogy ... a' kik az keoz seowenth nem akartak fel fonattny, az eo seowenieket az fel eppitetet seowenyhez ne ragazhassak hanem elseoben az eo rezere valo keoz seowennek az Arrat ... zomzedgyanak teritchye megh [Kv; TanJk I/1.517].

közsüveg közönséges süveg; căciulă obișnuită; einfache Haube/Mütze. *1620:* Egy hordo súuegtúl, kiben 800 f 4. Zaz keőz súuegtcül f —/50. Zaz Polgar, auagi Posoni súuegtul f 1 [Kv; KvLt II/69 VectTr 15]. *1632:* Beczybeöl az minemw marhakat ... Kantha mihaly hozott ... 200 keöz swueget f 50 [Kv; KvLt II/69 VectTr]. *1674:* Köz süvegh husz[a] [UF II, 582. — [a]Fels-ból kiemelve]. *1687 k.:* száz köz szüvegtöl f —//75 száz Posonyi süvegtöl f 1//50 [MvRKLev. Vect. 7]. *1688:* Száz köz szüvegtöl f 1//50 Száz Posonyi süvegtöl f 1//50 [BfR Vect.] | Száz Köz fekete süvegtol f —//75 ... Egy ki keszitetlen süvegtöl f —//01 Száz posonyi vagy Dupla suvegtöl f —//02 1/2 [i.h. 25].

közszemély köz/fogott biró; împăciuitor, arbitru; Schiedsrichter. *1583:* az Nemes Azzony allath ... Galaczy Annazzon ... jeowe my ellonkbe, Es my ellottwnk vgj mynth keóz Emberek es zemelek elloth theón Jllen vallasth[d] [Oroszfája K; WLt. — [a]Köv. a részl.]. *1621:* My Tatar Peter, es Kati Mihaly Kwlseo Magiar vczay Capitanok ... Ez ide ala megh irtt dologban ugy mint Keoz birak ... Ennek bizonsagara ereőssegere my felliul megh irtt keóz emberek es szemeliek adgiuk ez my leuelunket peczietunkkel megh ereósituen [Kv; RDL I. 116].

közszerzemény közös szerzemény; cîștig comun; gemeinsamer Erwerb. *1812:* azt tudom vallani, hogy köz szerzeményt edgyütt valo gyüjtést nem tudok; hanem azt tudom mégis, hogy az öreg Groffné eö nsga mind a Groffnak mind a Groffnénak bizonyos szám Summa pénzt adván azzal a Groffné külön kereskedett [Héderfája KK; IB. Bali Jánosné Kis Ersébeth (44) grófi mosóné vall.].

közszíj közönséges szíj; curea obișnuită; einfacher Riemen. *1591:* Zigiartho danielteol veottem ... Egy kengyel Zyath p(ro) f — d 12 ... Harom keoz zyath Hamhoz p(ro) f — d 9 [Kv; Szám. 5/V. 5].

közszita közönséges szita; sită obișnuită; einfaches Sieb. *1591:* Az swteó hazban ... Zita vagion io III. Jtem Giakor zita II. Keoz Zitt (!) hitwan es Io 19 [Kv; AggmLt A. 53].

közszolgálat állami szolgálat; serviciu public; öffentlicher/Staatsdienst. *1847:* Varga Katalin ... Nemcsak uradalmi, hanem közszolgálatok folyásába is elhárithatatlan akadályokat görditett [VKp 202].

közszolga-rend közönséges szolgarend; servitorimea de rînd; gemeiner Dienstmann. *1595:* Vegheztek ... hogy illien zwksegnek ideyn, Attiainknak zokasok zerent, Az zolghárendekennis vegienek, Azert keoz zolgha rendeken, vgmint lowazokon, egieb zolgakon, zolgalo leaniokon Azzonj allatoko(n) Daykakon vegienek, zegeodsegeknek Summaiat megh zamlalwa(n) minden forintbol d. 5 [Kv; TanJk I/1.256].

közszőnyeg közönséges szőnyeg; covor obișnuit; einfacher Teppich. *1560:* Ket wy zeonyegh. Harmadyk Egy Keosz zeonyegh [JHb QQ Temeswary Ianos reg.]. *1620:* Egy kisded keöz szeöniegtúl f 1/12 ... Egy eöregh es io fele szeőniegtul es Paplantul arra szerent uegiek [Kv; KvLt II/69 VectTr 15].

közszükség közszükséglet; necesitate generală; Gemeinbedarf. *1875:* Az egyház közszükségei fedezése tekintetéből az egyház kaszálójának elárverezése kimondatik [Damos K; RAk 200].

közszülők közös szülők; părinți comuni; gemeinsame Eltern. *1834:* ezen summa' ki-fizetését az Exp(onen)s a' köz szüléktől maradott ingó Jók fel-osztásara árbitrált Tktes osztoztato Forum előtt folyó processusba is több rendbe kérte [Dés; BetLt 5]. *1842:* ezek[a] a' Köz Szűlék által 14 Rh forintokban ... zállogba tétettek vala [Szászrégen; DE 2. — [a]A földek].

közt l. között

köztafota közönséges tafota; tafta obișnuită; einfacher Taffet. *1621:* az Aranjas zekj loag zazlonak valo keoz Tafotat veottem Czanadj Antal Vra(m)tol Negied fel singiuel egy forinton tt 4/28 [Kv; Szám. 15b/IX. 177].

Szk: *testszin ~. 1625:* Vrunk eo felge tafotakat paranchyolua(n) ala küldenunk vetettünk ... velenczej Jo keoz veres tafotat ... f. 33 ... keoz Testszin tafotat [Kv; Szám. 16/XXVII. 12] ✱ *velencei ~. 1620:* Egy sing Velenczei Tafotatul f —/5. Harom sing Velenczei keőz tafotatul f —/5. Egy Vegh Racz Tafotatul f —/35. Egy vegh Teőreők Tafotatul f —/35 [Kv; KvLt II/69 VectTr 8]. *1687 k.:* Egy sing Velenczej köz Tafotatol f —/07 1/2 ... Egy végh Tőrők Tafotátol f —//52 1/2 Egy vegh Velenczej Tafotátol f 1//50 [MvRKLev. Vect. 3] ✱ *veres ~. 1621:* Jeöue Gubernator Vram Mandatumaual Kereki Ferencz hogi Veres Keöz Tafotabol Czinaltasson Louagh Zazlot [Kv; Szám. 15b/IX. 30]. *1625:* Vrunk eo felge tafotakat paranchyolua(n) ala küldenunk vetettünk ... keoz testszin tafotat ... Zeold keoz tafota ... veres keoz tafotat ... f. 22/12 1/3 [Kv; Szám. 16/XXVII. 12] ✱ *zöld ~ →veres ~.*

köztafota-pántlika közönséges tafota-szalag; panglică de tafta obișnuită; einfaches Taftband. *1711:* 19 1/2 Sing világos Atlacz Pántlika ... 3//51. 115 Sing köz tafota Pántlika ... 13//80 ... 8 Vég igen keskeny és fényeses Pántlika ... 16//80 [ApLt 5 Apor Péter lelt.].

köztanács közmegegyezés; consimțămîntul tuturor; allgemeine Vereinbarung. *1578:* wegeztek keoz akaratbol es Tanachybul, hogy senky zabados ez contributio-

bol vgy mint ostoradobol ne legie(n) egieb biro vramnal Tanachyawal egietembe [Kv; TanJk V/3. 167b].

köztanító kb. nyilvános tanító; învăţător public; öffentlicher Lehrer. *1870 k./1914:* Contrascriba: a jurátériának — esküdt köztanítók testülete — egyik idősebb, erélyesebb tagja, a kollegiumban a rend őre, kisebb kihágások rögtönös büntetője [MvÉrt. 8]. — Vö. a *köztanítói* címszóval.

köztanítói szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *vizsga* nyilvános tanítói vizsga; examen de absolvire al învăţătorilor; öffentliche Lehrerprüfung. *1870 k./1914:* Kuratus: volt a neve azon végzett theologusoknak, kik köztanítói vizsgát téve, s év elején fölesketve, a rendes tanárok — különösen a pedagogarcha — felügyelete alatt a 1–4. elemi és I–VI. gimnáziumi osztályokban — amazokban minden, ezekben a képzettségüknek megfelelőbb — tantárgyakat tanitottak [MvÉrt. 18].

köztanorok részleges földközösségben élt/használt falusi füveskert *rég, táj* szénafű; fîneaţă în devălmăşie parţială; in partieller Feldgemeinschaft genutzte Dorfwiese. **Hn.** *1743:* Köz Tanorok nevű helyben (k) [Martonos Hsz; EHA]. *1781:* Köztanorok nevű hellyben egy Benvalo Puszta Sessio [Firtosmartonos U; EHA].

köztányér közönséges üveg-ablakkarika; ochi de geam rotund obişnuit; einfacher gläserner Fensterring. *1595:* foldozattam az harom zobabelj üüeg Ablakokat ... Christal Tannyert vyolan czjnaltattam ... 9: köz Tannyert rakot ... be ... d 22 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 254 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

köztársaság 1. közösség; comunitate; Gemeinschaft. *1791:* Somlyai Lakossai a' Bőkeny nevezetű Kőz-társaság három Uttzájának[a] [Somlyó Sz; EHA. — [a]Aláírásként].

2. társadalom; societate; Gesellschaft. *1840:* Illyen gyilkos kit a gyilkolástol csak a Sors mentett meg de czélzata meg volt, a köz társaságnak veszedelmére van [Dés; DLt 848a].

3. *erdélyi* ~ Erdélyország; Ardeal; Siebenbürgen. *1792 k.:* I. Leopold Tsászár[a], és az Erdéllyi Kőz Társaságnak 2dik Fundátora és hellyb(en) állitoja a' Székelységnek ezen szabadtságát nemannyira Viszsza adta, mindsem annak az előbbeni időben valo törvényes lételétis meg ismérte [UszLt X. 80 Plánum a székely nemzet álláspontjáról. — [a]I. Lipót 1657–1705].

közteher közadó; impozit general; allgemeine/öffentliche Steuer. *1809:* ha egy városi őrökös, és Törsökös Gazda minden közös köteles terheket köteles vinni, s vittis, Diak Imre a ki jövevény nem menekedhetik a köz terheknek supportalása alol [UszLt ComGub. 1715]. *1843:* az erdőbeli károk értékét — glaba — sem tartoztok megfizetni, s ne is fizessétek, mert azokért ti fizetitek az adót és hordozzátok a közterheket, nem a kamara [VKp 93]. *1850:* a Lelkészek, Cántor⟨ok⟩ és egyházi szolgák, egyházi javadalmaik szabályozásáig, a köz és községi terhek alol fel-mentetnek [Nagykapus K; RAk 5].

közteher-fizetés közadózás; plata impozitului general; allgemeine/öffentliche Steuerzahlung. *1809:* Ha valami köz Tereh fizetés, vagy Perlekedés találná a' már meg-irt Joszágaimat, azokat meg tenni és follytatni köteles lészen az irt ötsém [Kv; BetLt 7].

közteher-hordozás közadózás, közterherviselés; participare (egală) la sarcinile publice; allgemeine Steuerpflicht, Tragen der öffentlichen Lasten. *1825:* A M. N. Sombori executioba tartott Colonusoknak Köz tereh hordozása alá vonattatások aránt Tisztségünk végsö határozását a Flgs K. Gubernium Rendelése szerént tévén meg, a' Kérelmes Aa ... tartsa magát a' ki adott Determinatiohoz [Kv; Somb. II].

közteher-hordozó adófizető személy, közteher-viselő; contribuabil; die öffentliche Last tragende Person. *1844:* szándékozik ... a' Városi köztere hordozok számát szaporitani [Dés; DLt 1379].

közteherviselés közadózás; plata impozitului general; öffentliche Steuerleistung. *1805:* 1738 Januarius 8ikán Almási Donáth An⟨dras⟩ és Istvan, ezen Nemes Udvarhely Szék Generalis Gyülésén Armalisokot producalvan, valamint ez elött a köz terü viseléstől exemptusok voltak, akkoris azon Exemptioban meg hagyattak [Szu; Borb. II]. *1807:* Mi Vasmivesek és Vasakkal kereskedő Szegyén (!) emberek Vagyunk, Torotzko Sz: Györgyen lakunk, Földes Uraságot Szolgálunk, a kőz tere Viselés alatt Nyomorgunk [TLt Bir. ir. Torockói jb-ok perei földesuraikkal].

közte-közte közben-közben; pe alocuri; mitunter, zwischendurch. *1836:* Szöjjön két abroszt melyeknek formájok bővség szarva[a] lészen, és kőzte kőzte engem ne felejtsek az Bordürje ennek lészen Basarosa [IB gr. I. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut. — [a]Értsd: bőségszaru].

köztemető cimitir public; allgemeiner/Zentralfriedhof. *1844:* az indittó okok le sorolása mellett, fel szollittatik a Ns Szék: hogy a Köztemetők mellett ... halottak háza épittésére ... tervet készitteni ... ne késsék [UszLt XI. 85/1.3]. *1861:* a köztemető javára adott tánczvigalmi bemeneti 2. darab jegy meg váltása árában 2 f [Kv; FésCJk 105].

köztemonda közbeszéd/hír; zvon; das allgemeine Gespräch. *1678:* Most egyéb hir nincsen az köz temondánál, ki Beldit mindennap hozza és olyakkal együtt, kik közül Kegyelmed mint igaz embernek úgy ír sok emberek nagy csudájáról [TML VIII, 235 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz].

közterrenum részleges földközösségben élt/használt terület; pămînt/teren în devălmăşie parţială; in partieller Feldgemeinschaft genutztes Gebiet. *1786:* (A) Falu kőz Terrenuma ... mind két felől vicinálodik ... Gillyen Samuel Uram Joszágaival [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76]. *1796:* Ezen Nyilhaz tétetnek meg Alparétrol[1] ... a' mostan Osztályra jött Joszágok után Competalo köz terrenumoknak fele része [Kv; Ks 74/56. — [1]SzD]. *1809–1815:* a Mulaton ... egy darab puszta köz

Terrenum | a Solymos Tonak tulso végén fejül az ország uttya és a Rosa hegyi szöllők mellett ... egy darab bokros köz Terrenum [Dés; EHA]. *1816:* Innét continualtatott a' köz Terrenumnak metalis ductussa La Pestyerike nevü helyre ... a' honnat kanyarodik a' ductus napnyugotra [Letka SzD; EHA].

köztestvér édestestvér; frate bun; Vollbruder/schwester. *1757:* Vagyon ... egy Kortsma háza ... laknak két Aszszony emberek ... Köz Testvérek mind ketten [Szentlászló MT; Sár.].

köztetszés közakarat; voință generală, voința tuturor; Gesamtwille. *1677/1687:* Hoszszuban vagyon égy ingo bingo föld, mellyet eddig senki sem szántott, ezt a földet hadta ā megye köz tettzésből Templom(na)k, melynek dézmája a Templomé, akar ki szántsa [Galambod MT; MMatr. 418].

köztilalom általános tilalom; poprire generală; allgemeines Verbot. *1589:* Thudom aztis hogy Magiary Thamas megh tilta az hatart 12 f(orintig) es igen haborogh vala a' keossegh hogy illien sokkal tiltana az hatart holott az elebj birak megh tarthattak keoz tilalomnak is egy egy forintal varos zokasa zerent [Szu; UszT].

köztudakozódás hivatalos vallatás; interogatoriu oficial; amtliches Verhör, amtliche Vernehmung. *1797:* Mi ... meg kérettetvén Nagy Enyedi Tktes Szánto Sándor Ur altal a végre, hogy el menvén ... Elekesre ... ottan ... Also Fejér Vármegye ... Fö Birája ... Idèzö petséttye ereje mellett tennénk egy Törvényes köz Tudakozodást [DobLev. IV/783.1a].

köztudás köztudomás; cunoștință generală; allgemeine/öffentliche Kenntnis. *1821:* a szomszéd szél Havasal földin nem szüntek meg a Zavarok amint a köz tudás és onnan jövö menö Emberek beszéllik hogy a Török a Boérokot ... Gyilkolja [A.porumbák F; RLt Kállay János Rettegi Sándorhoz]. *1823–1830:* Megint annyi is köztudásból bizonyos, hogy Bethlen Farkas, mig Finna Zsuzsanna élt, nyilvánosságos házasságot nem tett, azután vette el gróf Mikó Katát [FogE 150].

köztudat 1. köztudomás; cunoștință generală; allgemeine/öffentliche Kenntnis. *1844:* a két feleket öszve nem halgatta, hanem csak az eggyik felet azokot pedig a kik a köztudat és tapasztalás szerint a magok részekre szépitve kivánnyak elö adni a dolgot [K; KLev.] | a folyamodo kerésének engedni, annyival méltábban el határoztuk, mentöl nyilvánosabb köz tudatunkban vagyon az: hogy a Homorod oklándi Nagy néven lévö Nemzetség mindenkoron Székelly Nemesi joggal, és kiváltsággal birt, s bir jelenleg is [Usz; UszLt IX. 85/1. 89–90]. *1853:* Köz tudatban vagyon az, hogy mindenem a' mi tsak vagyon szerzemény, mellyről a' törvény értelmében szabadon rendelkezhetek [Kv; Végr.]. *1864:* Váras kaszáló, köztudat szerint a későbbi tatárjárás alkalmával a községböl a lakosok ezen akkor erdös helyre huzodtak ki [Alfalu Cs; GyHn 62].

2. köztudott dolog; lucru știut/arhicunoscut; allgemein bekanntes Ding. *1849:* köz tudat hogy férfi pénz nélkül kurvát magának nem tarthat [Kv; Végr. Vall. 49].

köztudomás lucru știut/cunoscut de toată lumea; allgemeine/öffentliche Kenntnis. *1849:* (Krizsán Máriának) férjhez menetele után született egy fija köztudomás és az ö elesmerése szerint egy gazdasági gyakornoktol [Kv; Végr. Vall. 2 Kelemen Benjámin vall.].

köztünki közöttünk való; care există între noi; etw. unter uns. *1847:* Kötelezte magát köt levelébe hogy ... fizetend ... két ezer forintot, ezt nem tette; betsületére fogadta a' köztünki egyezéskor — két érdemes idegenj táblabiró ur előtt — hogy holminket ... föl szállittani tartozik, ezt sem tette [Csapó KK; DobLev. V/1268 Wizy Lajos Dobolyi Bálinthoz].

köztűzhely közönséges tűzhely; vatră obișnuită; einfacher/gemeiner Feuerherd. *1761:* Ezen ház ... Kementzéje ... az bal kéz felöll valo szegeletb(en) köböl rakot köz tüzhelyre paraszt kájhákbol rakatott küsded füttöjével, álván a Kementzének eleje vas pánton [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1.14].

közudvar közös/közösen használt udvar; curte comună; gemeinsam benützter Hof. *1766:* az A. eo Kegjelme nemző édes Attya mais rajta lakván a' Joszágon, a' köz Vdvarnak minden nap hasznát veszszük | valamint a köz Vdvar ugy hátulso részeis ezen Joszágnak Soha distingváltatva nem volt [Torda; TJkT V. 312, 314].

közút kb. országút; drum de țară; Landstraße. *1821:* A Köz Úton elé menve a Festékes patak fejét meg kerülve [Szováta MT; EHA]. *1824:* a' mennyit egy fertály ora alatt lépegettünk és a Köz utba értünk [uo.; EHA]. *1830:* a régi pázsintos köz ut [Hidvég Hsz; Mk].
Szk: *erdőlő* ~ erdei út. *1830:* erdölö köz ut [Hidvég Hsz; EHA].

közutca stradă; öffentliche Straße. *1826:* Azon Köz Uccza Templomunkra béjáro Uccza [Nagyernye MT; EHA].

köz-úzus közhasználat; folosință comună; allgemeiner Gebrauch. *1753:* a' két Fogadok közt alabb specificalando modalitas szerint köz ususra hagyatott Földek [DobLev. I/299. 1a gub.].

közügy cauză comună; öffentliche Angelegenheit. *1896:* Téged arra kérlek, menj fel Teleki Samu grófhoz ... beszélhetsz vele s megkérheted, álljon mellénk s az októberi felolvasáson vegyen részt. Nem is merném kérni, hogy személyesen tegye (bárha ö közügyben idehaza is tavaly is részt vett tanácskozásokon), de irja meg bár emlékezését a trónörökösre, s azt olvassuk fel a gyülésen [PLev. 186 Petelei István Jakab Ödönhöz].
Szk: *~ek (fő)igazgatója* országos közügyigazgató. *1847:* Kincstári tanácsos és a királyi s közügyek főigazgatója, pálosi méltóságos Donáth Sándor úr, igazgatói hivatalánál fogva, azt kérdezteti a tanútól letett hite után [VKp 206]. *1848:* Ő császári s apostoli királyi felsége legkegyelmesebb urunk nevében Közügyek Igazgatójának [VKp 298].

közügyigazgató kincstári főügyész (aki közfelperesként jár el az államot érintő perekben); director fiscal;

fiskalischer Oberstaatsanwalt. *1866.* a' T. Papok Oskola tanitoi, és D. gondnokok azt fogadták volt hogy Mártzius 12ére tartozásaikat bé fizetik, de többen ... be nem fizettek ... ha nyoltzad napok alatt bé nem fizetik, azon tul költségekre a' közügyigazgato ki fog szállani [Gyalu K; RAk 112].

közügyigazgatói szk-ban; în construcţii: in Wortkonstruktion: ~ *hivatal* kincstári főügyészség; direcţiune/administraţie financiară; Amt des fiskalischen Oberstaatsanwalts, fiskalische Oberstaatsanwaltschaft. *1847:* az Asztalos Czéhon Kivüli Asztalos Kászoni András hány verseni meg jelenéséröl a Közügy Igazgatoi Hivatall elött adnánk égy bizonyitványt [Kv; ACLev.].

közül 1. két v. több dolog által közrefogott térből/területről; din spaţiul dintre care se află între două sau mai multe lucruri; von/aus dem durch zwei od. mehreren Sachen in die Mitte genommenen Raum/Gebiet. *1620 k.:* Arabia Petreát soha török császár meg nem vehette addig, mert az szörnyü köszikláK közül az népet ki nem vehette [BTN 416]. *1638 k.:* porny Thamas az attiaual ieött ide ez eleot 20 esztendeouel Keoreos Maros keozzwl [Km; GyU 28]. *1781:* azon Pitvarból vagy is Kő falak közzül jártanak ki régentén a' Gyümöltses kertbe [Petek U; Hr]. *1784:* Itt ma él végezvén az Hot viz közzül és a Balog Porondjárol az széna bé hordást ... meg raktak négy Kazalt [Sáromberke MT; EHA]. *1810:* (A sertéseket) a Kis Hágo allyához közelebb lévö Kalongyák közzül is tériteték meg elégszer [Dés; DLt 82].

2. *kapu(ja)* ~ kapualjból; de la intrarea porţii; aus/von dem Torgang. *1570:* Vayda Andras ... vallya, hogy Latta Kys ysthwant, es Nagy Imrehet hogy ky kerekettenek volt az Barat Isthwan vram kapwya kézzwl Es Istwan ky akarya volt vonny zabliayat ... Nagy Imre Megh Ragadia es Nem haggya ky vonny [Kv; TJk III/2.195]. *1591:* Fodor Jllies vallia ... Kadar Balint ket kezet eozue teuen remenkedik vala eg zwreos leginnek - ... monduan, Az hatalmas Istenre kerlek, haggiatok beket nekem, nam az kapu keozzwlis ki menek eleolletek [Kv; TJk V/1.149]. *1681:* Vajda Hunyad vára ... Ezen kapu közzül bal felé valo Kő Ház [Vh; VhU 502, 510]. *1699:* Ezen kapu közül bal keszre nyilik be cserefa ajto ... az porkoláb házban [Szentdemeter U; LLt Inv. 8].

3. *átv is* vhonnan, vmely helyről ki; de printre; von irgendwoher, aus irgendeiner Stelle hinaus. *1578:* En Zamossy Pether feyedelmewnk Ew Nagha zolgaya wywarban[a] ... en illyen wallasth es fogadast tezeok ... hogy en az waros keozzewl azt az hazatth soha ky nem Akarom wenny, Megh nem Akarom Nemesitthetny semmi okból ... hanem az varossal egyetemben egyenleo terhet Akarok wyselnem myndenekben [Dés; DLt 202. — [a]A szúv-i várban]. *1591:* Istuan Deakne ... vallia ... Miert hog penigh az Janos vram zolgaloia lopta volt el az Daikatol Susannatol az Araniat, en az leant verem es firtatom vala erette ... es megh valla az leani hogi az beolczeo feiebeol veotte ki az daika penze keozwl [Kv; TJk V/1.179]. *1596:* Incti Comp(ro)bant hogy miotatul foghua az Varos kezzil ki vętettek az az hogy megh nemesittek[a], Azúlta ne(m) birtak [Szu; UszT 11/37. — [a]A birtokot]. *1633:* monda Phvleop Palne Timar Janosnenak miert loptad el az en beoreomeot es az Timar Janosne beorej keozül vona ki az Maga beoret [Mv; MvLt 290. 134b/2]. *1681:* Az sakokatis maga Derek allyai közzül vontak ki [Dés; Jk]. *1817:* A több Harsanyak ... kénszerittettek az Erdök közül a Faluba költezni [Görgény MT; Born. G. XVIII. 5 Mojszin Irimie (70) vall.].

Sz. *1862:* ma egy fiatal életének alig kezdö tavaszán tünik le a világ szinpadárol ... holnap a férjfikornak teljes erejében lévö családapát szakit el a kérlelhetetlen halál szerető nejének, és gyámoltalan gyermekeinek karjai közül [Kv; Végr.].

4. több egynemű dolog/állat/ember csoportjából; din grupul obiectelor/animalelor/oamenilor omogene; von aus der Gruppe mehrerer gleichartiger Sachen/Tiere/Menschen. *1558:* Byro Wrammal Az zaz wraym kewzzewl walazthottak feyerwrra !) Bwday Ewthwews Janosth, Eppel Janosth [Kv; TanJk V/1.47]. *1592:* Cziak ez en leuelemnek erejeüell hatalma legjen Bathorj Elekne Azzonio(m)nak ... negj haz Jobbagiomat ell foglalni ... az en Fejerthauj Jobbagym keözzull [Perecsen Sz; WLt]. *1605:* az falubeliek keözzíl az kiket megh akart feleltetnj vallatnj, ne(m) maghara kerdette, hane(m) arra hogy lattake valakit ky vitt vala el az eó epjletiben [UszT 19/13]. *1623:* Az Recuperatussok keozül sokaknak semmi eöreoksegek ninchien abban az helyben az hol eddig laktanak [Csíkszereda; Törzs]. *1633:* En Zeőcz Palnak kett harmadfű tűlkott atta(m) vala ez aruak marhajj keőzzeől [Mv; MvLt 290.132a/2]. *1718:* az kanczák közzűl 2 meg Döglött [Mezőméhes TA; ApLt 2 Pál György Apor Péterhez]. *1748:* Az régibb edgyetmások közzűl egj Derekaly Csúpot, és egj Tótos viseltes parnahajat láttam a Ferenczíné Aszszonyom házában [Torda; Borb.]. *1851:* Az Ispotályban, a Betegek közzűl Némelyek, a sebeikhez meg kivántato tépések nem léte miánn kinlodnak [Dés; DLt 406].

Szk: *egymás* ~. *1629:* Azokat azért az vezekedeseket, sok iamborok teorekedesekre mint attiafiak egimas keozwl ki akaruan zallittani illien keppen componalanak vegezenek mi elóttwnk[a] [Meggyesfva MT; DLev. I. II. 33. — [a]Köv. a részl.] ∗ *maguk* ~. *1559:* ha az ideo es az feiedelem engedte volna, nem hogy lewelemmel, de meg my magunk keozzul egynk, auagy bizonyos emberunkel, keg-det meg latogattattam wolna, de az ideo nem zenuedte [LevT I, 304 Bathorj Andras Bathori Ersebethez]. *1599:* Az zeoleomywesea feleol ... eo kgmek diligenter inüestigalwan expiscaliak ... magok keozzeol ... kik infringaltak arrol valo edictumat [Kv; TanJk I/1.337]. *1650:* egj nihany uttal Sogorommal Reday Urammal, requiraltak, hogy eő kgmelnek engedneők megh ... hogj magok keözül, valasztananak kiraly birot [Fiátfva U; UszT 8/64.75a]. *1696:* Cserei Mihály Ur(am) ... hatalmasul meg foga Apankot, és magunk közül Jánost és bé eskütotte jobbagiságra erőszakkal [Rákos Cs; Eszt-Mk].

5. *átv is* vmiből (valamennyit); (cîte ceva) din ceva; von/aus etw. (einige, etliche). *1607:* megis maraztek Eóteodfel zaz Arany keozzewl Eótuen Aranyatt [Radnót KK; SLt TU. 2]. *1644/1785:* az Ur Isten ... az én Szerelmes Attyámfiát Nyagu Borbárát rendelte Házas társull ... Haza Törvénye szerint a miesKém van nagyobbára velle együtt szerezvén ötet illetné ... kevés Joszágocskám közzűl ... Hagyom Muncsélt, Nagy mezőt egészlen és Bábának medietássát [BfN Kémeri Huszti Menyhárt erdélyi főharmincados végr.].

Szk: *keze ~ kifoglalódik* tulajdonából elfoglalódik. *1670:* birván edgy Kápolna nevű faluckát ... melly joszágocskát ... eddig bono jure birtam ... mostan foghlalodot ki kezem kőzzűl [JHb I/14].

6. *~t* vkik csoportjából; din grupul unor oameni; aus/von der Gruppe irgendwelcher. *1797:* (A) portékák ... a két Regiusok közült a János 'Sigmond ki kesérésével Koronkába vitetődtenek [Mv; Told. 42/1].

közüle 1. vhonnan, vkitől, vkik köréből; de undeva, dintre ei/dînşii; irgendwoher, von irgendwelchen, von/aus der Gruppe/dem Kreis irgendwelcher. *1570:* Sofia Zita peterne Ezt vallya ... Twdomant Theot rola Es azt Monta neky[a] zeoch Myklos, Jm Latom myth Myweltel, Erte(m) aztis hogi Mindennel haborgas, De ha Teorwen agya ky wetlek Jnnet kewzwlĕk [Kv; TJk III/2. 77. — [a]Fodor Jánosnénak]. *1581:* En vgy tudom hogy Jamborwl es Igazan zolgaltam felsegedet, Azzon keppe(n) felsegednek keózzwllunk ky menesse vtannis az my meg holt kegielmes vrunkat mind addig mig birtam [Törzs. Szentpáli Kornis Mihály foly. Báthory István fej-hez]. *1582:* Igiarto Georg vallia ... latam hog eg Rez fazek vala ... feoweny Vala az fazeknak a' feneken, hog bele Maroklek es esmet bele ereztem az feowenyet, eg Arany essek ky keozzwle [Kv; TJk IV/1.116]. *1623 k.:* Simonfi Gasparne Ersok Azzoni ... fassa est ... kezde oda jeoni egy katona Varga Miklosne mindgiarast el hagia az Mezes pogaczia czinalast és keozwllwk ki mene az pituarba az katonaual [Mv; MvLt 290.29a]. *1681:* Vadoltatva(n) Borsai Nagy Kata aszony Konlosi Ura(m) felesege paraznasag nemeivel ... illendőnek itiltük hogy relegaltassek Komlosi Atyankfia kőzzűlünk, leve(n) annak előtteis sok busulasa tarsasagunknak[a] miatta [SzJk 153. — [a]Az egyházmegye papi testületének]. *1775:* ettzakának idején midőn Lenyugottanak, meg várta az kinevezett hogy az irt Strásák el alugyanak s ... meg tsalta őket s közűllek meg szavadulván az Háznak ablakán ki szőkött [Jára MT; DobLev. III/315.76b]. *1784:* az Udvar Biró közűllők lo háton ki szaladván, az Fő Biró ... edgyik Inassa lőtt utánna [Bánpataka H; JHb XXXI. 51.12].

Sz. *1675:* látja Isten, köztünk sem merem beszélni, mert mindjárt kimegyen a szó közülünk [TML VII, 101 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

2. egynemű dolgok/állatok/emberek csoportjából; din grupul onbiectelor/animalelor/oamenilor omogene; aus/von der Gruppe gleichartiger Sachen, Tiere, Menschen. *1573:* Anna Azzon Bodog gabrielne, Ismet Anna azzony wiccy Janosne ... ezt walliak, hogy ... az kapas ... tekint Daroczy Janos Maiora fele, s Mond, Mely rut füst Megien fel az Daroczy Maiorabol ... Nezny kezdik az sőwin Altal meg eggik fel is hagot volt keozwlleok Az sőwinre Hogy Jobba(n) lathassa [Kv; TJk III/3.191]. *1594:* Zenth Georgi napan az kinek barannia vagion, ha tiz vagionis eggiet foghnak ki keözzcöleók az varhoz[a] [Györtelek Sz; UC 113/5 45-6. — [a]Somlyó várahoz]. *1616:* ha penigh valamelly keozzűlünk megh nem allana es az vegezest fel bontana, az Nemzet hat forintra Zalagalhassa es büntethesse [Lozsád H; Törzs]. *1717:* minthogy penig sok földek voltak, és nem colalhatta őket, némellyik kőzzűlők gyepbennis állott [M.csesztve AF; JHb XXVIII/21]. *1773:* a Ménessibe Rű esvén magam egy néhányot löttem meg közűlők [Szárhegy Cs; LLt 72/1971]. *1779:* Fegyver elég van a szegen, de számát nem tudom, hogy valaki vitt volna közüllik nem tudom [A.csernáton Hsz; HSzjP Agneta Molnár (14) jb vall.]. *1798:* azt nem mondotta edgyik is közüllek, hogj hunnan parantsolta az Ur hogj hozzak a fakot [Ádámos KK; JHb XIX/58]. *1842:* Tiz juh nyiro ollo — egy el tőrve közüllek [Majos MT; Told. 35].

Szk: *Isten kiszólít/vesz vkit közülünk. 1657:* Igen szomorú állapottal hallottam az szegény Kemény Boldizsár uram halálát ... Az Istennek szinte nagy kiváltképpen való ostora vagyon rajtunk, mert ha az Isten nekünk vagy egy gyámolt támaszt valahul, azt az Isten csak ki veszi közűlünk [TML I, 49 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1727:* midőn Isten valakit kőzűlünk kiszólít, anak eltakaritásaban szorgalmaskodjanak [Zilah; Borb. II].

3. *átv* belőle; din el/ea; von/aus ihm/ihr. *1545:* Egymas akarathiabol vegeze⟨k⟩ punkesth vtan tizen ołod napoth hogy az koron rea menjenek Es az Jozagoth meg oziak azth semmj Egiebb ok el ne mu⟨la⟩thassa hanem betegsegh dolga tizthessegh dolga es orzagh dolga Ez harom dolgoth Jgh vetthek kj kwzwlle hogj ha Ez twrthinnek hath harmad napal elebh Egik az masiknak tudnj agia egiebh ok semmj Ezth El ne Mulathassa [Fiátfva U; MNy XXIV. 216–7. „ozdy gergel" és „gaspar gerebh" lev. Fráter Györgyhöz].

közület ? városi közgyűlés; adunare generală orăşenească; städtische Generalversammlung. *1595:* Ez kőzületkort meg hagya Biro Wram hogy ismeg Daraat czynaltassak a Nemet Molnarral [Kv; Szám. 6/XVIIa 200 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

közvám közös vámgabona; uium comun; gemeinsames Zollgetreide. *1763:* magájébol attae vagy pedig köz Vámbol aztat nem tudom [Fületelke KK; Ks 18/LXXXVIII. 5].

köz-vámbúza vámból gyült közönséges búza; grîu adunat ca uium; aus dem Zoll gesammelter einfacher Weizen. *1808:* holnap dérre (!) külgyen negyven véka kőz vám buzat [Csapó KK; LLt].

közvászon közönséges vászon; pînză obişnuită; einfache/gemeine Leinwand. *1829:* Harisnya Posztonak Singe 42 x. Czondra Posztonak Singe 46 x Közvászonnak Singe 15 x [Torda; TVLt 1250].

közvászonhaj közönséges vászonhuzat; husă din pînză obişnuită; einfacher/gemeiner leinener Überzug. *1740:* A' Kamara hijján egy Láda, mellyben vagyon ... Egy derekaj rajta lévő vereses köz vászon hajjal együtt [Hermány Szb; ApLt 5 Apor Péterné inv.].

közvégzés közös végzés; decizie/hotărîre comună; gemeinsamer Entscheid/Beschluß. *1856:* Az 1855be el fizetett Juliusi Angariát ... köz végzés szerént visza kelletvén osztanom ide kelletet 21 Rf 15 xr [Firtosváralja U, Borb. II Szederjesi Sigmond jegyző kezével]. — A 'hivatalos végzés' jel-sel is számolhatni.

közvélekedés általános vélekedés/vélemény; părere generală; allgemeine Meinung/Ansicht. *1796:* magamis

azon köz vélekedésbe vagyok, hogy mint az hire, azon el nyert Joszágokbol elis attak [Kv; Incz. XI. 22a].

közvers ? közmondás; proverb, zicală, zicătură; Sprichwort. *1662:* a pápás papi rend avagy lelki személyek teljességgel még csak legkisebbik külső világi, avagy polgári dolgokban, tractákban magukat ne elegyítsék, hanem csupán csak a lelki dolgokra légyen gondjuk ... Krisztus Urunk ama mondása szerént: ... Senki nem szolgálhat két úrnak. És ama közversek szerint: Te imádkozzál! Te oltalmazz! Te munkálkodjál! avagy: A katona fegyvert forgasson, a papnak legyen a templomra gondja! [SKr 117].

közvérség vérrokonság; rudenie de sînge; Blutsverwandtschaft. *1749/1778:* Ilentzfalvi Nms Vi(té)zlő Diák István V. Házos Társa Nms Szikszai Borbára Aszszony akarván kiváltani egy néhány darab szánto és kaszálo Földeket köz vérsége jussán ... Tktes Nztes idosseb Dosa András Uramtol, Fia Dosa András Uram a Zálagos summával lett meg kináltatás után accordált ö kglmével olly formán, hogy ... azok(na)k egy részét ökglmének köz vérsége jussán mint igaz vérnek minden fizetés nélkült remittalja [Ilencfva MT; DLev. 6]. *1777:* Branyitskai Udvarát ... miként váltotta magához köz vérség és oszlás Jussán ... a neveletlen Árva Josika Miklos Vrfinak nyilvánságos kárára a Praejudiciumára [H; JHbXXXV/60].

közvetetlen közvetlenül, egyenesen; imediat; unmittelbar. *1834:* a Tiszt ... közvetetlen utánnam küldött — viszszá mentem [Bögöz U; IB. Bentzédi Sándor ref. pap kezével].

közvetlen egyenes; direct; direkt, gerade. *1863:* (A) pénz tőkésíttetvén, annak évenként folyó kamatja a nevezett mindkét Ecclesia[a] kebelében 's kőzvetlen felügyelete alatt fen állo szegény ápolo intézetben felvett legnyomorultabb szegények ápolására és élelmezésére fordittassák [Kv; Végr. — [a]A ref. és luth.].

közvillongás általános torzsalkodás, vita; sfadă/gîlceavă generală; allgemeiner Streit. *1821:* A Sombori, és Dali Határok felett meily tő szomszédosok lévén egymásra rugnak, metalis Differencia tamodván ... Köz villangás alá hozott Vigoly nevezetü Helly (felett) [M.zsombor K; Somb.].

közvitéz közkatona; soldat simplu, ostaş de rînd; gemeiner Soldat, Gemeine(r). *1698:* Megh tiltott eo Felsege, minden ingjen elödeseket Tiszt Viselök(ne)k azok(na)k szolgainak és közz vitezek(ne)k ugj hogj senki azokat, azoknak marhajokat, konyhajokat ingjen tartani ne(m) tartozik [DLt 475 a gub. Nsz-ből]. *1850:* Ferentzi János nyugalmazott köz vitéz [Gyalu K; RAk 176]. *1854:* Szilágyi István 30 éves butsu levéllel elbocsátott köz vitéz [uo.; RAk 47].

közvoks kb. egyhangú szavazat; vot unanim; einstimmiges Votum. *1841:* Én a mi Dées városában lévő nemes Fazakas Sirásó Társaságnak közvaksával választott dékánja [Dés; DFaz. 40].

közzsinat egyházmegyei közgyűlés; sedinţă eparhială; Diözesan/Superintendentursitzung. *1850:* Köz-zsinatunk ezen határozásának közönségesitésére nézve, a nagy Méltsag⟨ú⟩ kormányzó eő Excellentiája meg találandó lészen [Nagykapus K; RAk 3 hiv. leirat]. *1862:* a' hívek adakozásából bé gyülő segedelmet kérem a' köz sinatra el hozni [Gyalu K; RAk 70 esp. kl]. *1866:* (A) Köz synat Fő Tárgya ... lévén a' Mlgs Fő Tiszteletü Puspok Jubileuma [uo.; RAk 111 ua.].

közzsinati szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *jegyzőkönyv* egyházmegyei közgyűlés jegyzőkönyve; proces-verbal de la şedinţa eparhială; Protokoll der Diözesan/Superintendentursitzung. *1865:* Minden Egyház(nak) küldödik a' f. évi Közsinati Jegyző-Könyvének (így!) a' képviseletet tárgyazó kivonata [Gyalu K; RAk 102].

kracol *ötv* fémfényez, fémesít; a polei; kratzen. *1592:* Giulai Miklos ... vallia ... latam hogi az Nimeti Jstuan Inassa hattal fordult az ablakhoz ..., de nem tudom ha kraczol vala, vagi mit chinal vala | Gal Marton fia, Janchi, vgmint 14 eztendeos ... vallia ... lattam hogi ot hazanal miuelt Gergelnek, es aranimiuet kraczolt es az daika eouet ketten tiztitottak kj [Kv; TJk V/1. 242, 244].

kracoló ecset *ötv* fémesítő ecset; pensulă de poleit; Kratzpinsel. *1622:* Az Eötvös Mwzerbeöl ... Jutot Mihaljnak kilenz zal kracalo echyet 1 p(er) d. 16 tt. f. 1 [Kv; RDL I. 119]. *1625:* Prefectus vr(am) hagyasabol küldeottűnk eo felsege Zûksegere ala Feyeruarra ... Erezteo viaszat Lottot 12 ... Kraczolo Echetet No: 6 [Kv; Szám. 16/XXVII. 8].

krácson karácsony; crăciun; Weihnachten. *1647:* Kraczontol fogua Szwretigh korczomalnak [Gergelyfája AF; BK 48. 16].

Szk: ~ *böjtje. 1719:* az el múlt olahoc kracsón bütiben jöven hozam edgj Doboka varmedgjei Uj falusi ember [Rogna SzD; Ks 25. V]. — Vö. a *karácsony* címszóval.

krádli I. *fn* kelmefajta; un fel de stofă; Art Stoff. *1785:* Also Arpási[a] Gondviselömnek Benecs Sigmond ö klmenek ... Krádli Sujtasos harmincz-nyolc sing [TL. — [a]F]. *1797:* 7 1/2 sing balha szin krádi [Mv; BálLt 71]. *1799:* 12 Kradlival boritott tötött és festett szék [Doboka; Mk]. *1820:* Egy darabb Krádli [Mv; Told. 19]. *1823:* Alsó Fersing, Váliszból, és Krádliból urkolt patyolattal gárnirozva [LLt Csáky-per 601. L. 1 gr. Lázár Lászlóné br. Bánffy Ers'ébet kel.]. *1848:* Nyolcz fehér rekli kradlibol stikolással ... 40 rft [Szentimre MT; Born. G. XXIVd]. — L. még *cérnakrádli* al.

II. *mn* krádliból való; făcut din krădli; aus krádli verfertigt. *1843:* Két fejér nép háló rekli egy Krágli, 1 parkét [Dés; DLt 1300] | megesmerem hogy, 106. Százhat font fonalat és háram font háram fertálj veres fejtőt kezemhez vettem amelyből, fogam Szőnni következendő kiválasztat formákat ugy mint kamukát sáyast (így!) kendőt és krádlit [Kv; IB. Konetzni Ignátz takács lev.].

Szk: ~ *derékalj. 1823:* Fejér Krádli Derekalj ... (: két veres Kradli hajjal :) [LLt Csáky-per 601. L. 1] * ~

férfilájbi. 1792: Viseltes krádli Ferfi Lajbi [CU] ✱ *~ fersing. 1797:* Selymes Krádli fersing potyolat gárnérral egy [Mv; Told. 19] ✱ *~ haj. 1789:* vettem kezemhez ... 4 Derekhajt Sellymes Kradli hajokkal, ehez hasonlo hajjal 4. nagy párnát és 4 kisseb párnat [Medgyesfva MT; JHb XLVI/1]. *1823:* Lóször Mádrász, megyszin sellymes Krádli hajjal és gyólts tokkal Fejér Krádli Derekalj két veress Kradli hajjal [LLt Csáky-per 601. L. 1] ✱ *~ köntös. 1805:* Egy Kradli Hoszszu Fejér Kőntős [Szamosfva K; BLt 9] ✱ *~ lájbi. 1802:* fejér sujtásos Krádli Lájbi [Ne; DobLev. IV/858. 3b]. *1806:* Kőntősök ... fejér Sejem Lájbi ... Más fejér sujtásos Krádli Lajbli [Ne; i.h. IV/897. 1b Szánto Sándor lelt.] ✱ *~ papucs. 1788:* 2 pár Krádli Papucs ... 1 pár máslis Kradli Papucs [Berz. 8. 72]. *1790:* Öt pár selyem, és 1. pár Crádli Paputs [A.jára TA; BLt II. 12 Béldi Mária kel.] ✱ *~ párnahaj. 1810:* Párna ... selymes Krádli Párna hajjal készülve négy [Kv; Berz. 20]. *1838:* egy csikos krádli párnahaj [Kv; RLt O. 1 nyomt. kl Mike Sándor ellopott tárgyairól]. *1845:* egy Csikos krádli párnahaj [K; KLev.] ✱ *~ rékli. 1816:* Fejér Krádli rekli ... 3 Rf 12 xr [Kv; Born. IV/41] ✱ *~ szuperlát. 1853:* Egy vas kereszt superlát tarto, — rajta lévö krágli superlat [Mv; TSb 4] ✱ *~ ujjaslájbi. 1805:* Egy Fejer Házi Krádli ujjas Lajbit Fejér népnek valo [A.jára TA; BLt 9].

krágen gallér; guler; Kragen. *1830:* Négy fejér férfi kragen — egy hitvány kravatli [DLt 499 nyomt. kl].

krágli gallér; guler; Kragen, Kragel. *1816:* Varattos krágli ... 2 Rf 30 xr ... Egy csomo krágli ... 1 Rf 6 xr [Kv; Born. IV/41].

krajcár I. *fn* **1.** creiţar; Kreuzer (Münze von kleinem Wert). *1718:* ide Colonellus wr(am)hoz eö Ngához, az Crajczárok vagy polturák Conventioja iránt le jöttünk [Hosszúaszó KK; Ks 95]. *1727:* Az 523 Nemeth forintbul s 11 grajczarbul eset Csatanra[a] Rf 100 [Dés; Jk. — [a]A tőszomszédos Csatány, akkor a város birtoka]. *1757:* küldöttem ... tiz vonás forintokat égy graiczárt [TL. Teleki Ádám költségnaplója 125a]. *1761:* ezüst pénzen nem karajczár, poltra; és fél póltra értetik, hanem Márjás, peták, garás [Mikháza MT; DobLev. II/327. 1b]. *1774:* én ... Kályán Filip Tavaly Illyes napi sokadalamban árultam e féle Sz. Martoni Bort 70 vedret kupáját 16. Grajtzárjával [Mocs K; KS Conscr. 18]. *1780:* (A) Hajosok tsak Pálinkát Szoktanak árulni Fertállyát három grajczáron [Déva; Ks 113 Vegyes ir.]. *1815:* az Aprobátális Törvény szerént egy nagy marhától 1. Krajtzár, az aprobb marhától pedig fél Krajtzár hajto pénz vagyon határozva [Dés; DLt 361]. *1823–1830:* vegyen az apám 20 szál fekete gyertyát, egy-egy pénzen szálát, mert 10 krajcárba 20 pénz vagyon [FogE 100]. *1849:* Egy kukoricza szedö napszámosnak 7 1/5 krajtzár [Somb. II]. — L. még FogE 103, 192, 262; RettE 145, 185, 192, 206, 254, 384; RSzF 102, 116, 127, 142, 154, 168, 176, 185, 200, 204, 241, 263, 278, 296, 303; VKp 102–3, 118, 127. — Vö. az *aluvó-krajcár* cimszóval.

F pénznemre von, legrégebbi adalék 1494 tájáról való (TESz) ugyan, erdélyi adalékaink azonban csak a Habsburg-uralom alá került Erdély irat termeléséből valók. Az e korabeli pénzfajtákhoz viszonyítva a krajcár értéke a kórmöci aranyhoz viszonyítva 1/252 volt; nála volt még négy kisebb értékű váltópénz is: a *grisli* 3, a *kispenz* 2 2/5, a *dénár* 2 és a *felpenz* 1 4 krajcár értékben [Herepei, Adattár III, 579, 582–3].

Szk: *ezüst ~. 1842:* ezen által adot földre tartozik Vas János Két vékára adot fizetni 8 az az nyoltz ezüst Krajtzárokot [Bözöd U; Borb. II] ✱ *huszas ~. 1777:* egy kisded singesnyi Láda ... fiokjáb(an) találtatott ... Huszas és tizes Gratzárokbul ugy Márjásokbol állo, ezüst pénz Hflni 46. Den. 82 [Nagylak AF; DobLev. III/503. 2a] ✱ *pengő ~. 1843:* hallottam, hogy a pojényi kerületben minden házra 30 pengő krajcár rovatott [VKp 75]. *1849:* Hordottak el két ezer cserefa karokat, melyekböl hoztak haza, maradt még nállok 1200, szálát pengö két krajtzarokba, tészen 40 pfr. [Héjasfva NK; CsZ]. *1896:* A te meghagyásodra felszólító levelet irtam neki. Még csak 5 pengö krajcárt is sajnált egy levélre, hogy bü vagy bá-t valaszoljon rá [PLev. 182 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ *tízes ~ → húszas ~* ✱ *vastag ~. 1823–1830:* Csakugyan ezt nem kivánták tőlem, hanem adtanak egy ónpénzt, akkorát mint egy régi vastag krajcár [FogE 195].

Herepei, Adattár III, 580 a negyven dénár értékű *húszas* ezüst pénznemet 'húszkrajcáros; Zwanziger' értelmezéssel iktatja be a XVIII. század erdélyi pénznemei közé. A cimszó zöngésült alakváltozatának egykori erdélyi használatát a fennebb 1. al. közölt 1774- és 1780-beli és az alább elöforduló adalékokon kivül az erdélyi r. nyj-okban az első világháború utánig közkeletű *gritar* 'krajcár' tájszó is alátámasztja.

2. csekélyellő értékminősítésként; ca exprimare a valorii neînsemnate; als geringe Wertbestimmung/qualifizierung. *1780:* Ez elött a' Rectornak különösön esztendönként 50 forintat adtak; nékem egy krajtzárt sem, nem is kértem [Ne; Borb. II Kováts József rektor-prof. lev.].

Szk: *egy ~ ára hasznot sem tesz* nu aduce nici un folos; keinen Kreuzer wert sein. *1778:* a' Koronkai Reformata Eccl(esi)ának Soha Ngod edgy Grajtzár árra hasznot sem tött [Msz; Told. 3a] ✱ *egy ~ba nem (kerül)* semmibe se kerül; nu costă nici un ban; es kostet keinen Kreuzer/nichts. *1781:* mások(na)k egy Krajtzarokban nem kerülő segitsegeken kivül tsupán a' magam költségemen ... majd egész pusztaságából és romlásából épittettem s renovaltattam az Erdő Sz. Györgyi[a] Ref. Templomot [MMatr. 294–5. — [a]MT] ✱ *egy ~ érő (sincs)* nu face nici o para (chioară); keinen Kreuzer wert. *1774:* egybekerülvén a fiammal, aki magának aranyhegyeket igért ... meg nem egyezhettünk, mivel megmutogattam, se mobile, sem immobile bonuma, tudtomra, egy krajcár érö sincs nálam [RettE 321]. *1780:* Rendes fizetesemen kivül, a' Collegiumnak egy krajtzár érö jovához sem nyultam [Ne; Borb. II Kováts Josef rektor prof. lev.] ✱ *egy ~ig* pînă la (o) para; biz zu einem Kreuzer. *1781:* ezen költséget ... az magamébol kész vagyok égy Grajtzárig le tenni [Kv; KvRLt IV. 17]. *1802:* az Exponensek ... készek ... az Superaedificatumoknak, s melioratioknak árrátis (: ha lennének :) mind egy krajtzárig ki fizetni tösténi [Torda; DobLev. IV/857. 1a]. *1805:* ö Nagyságának mingyárt be is fizettem[a], mind égy Krajtzarig [Szamosfva K; BLt 12. Jos. Nagy (38) ns tt nyil. — [a]Az eladott búza árát] ✱ *egy ~ja sincs* a nu avea nici o para (chioară); er/sie hat nicht einmal einen Kreuzer. *1853:* én bezzeg szigorgok busulok eleget ... mert egy xrom sints [Kv; Pk 6] ✱ *egy ~ ~ t nem sem* nici un ban; nicht einmal einen Kreuzer. *1742:* egy Grajczárt nem engedek [Torja Hsz; ApLt 5 Apor József lev.]. *1779:* Szötsön[a] a' tavalyi sok szénát ⟨me⟩gemésztette az a' tsig-big ménes, azonb(an) egy krajcár hasznon sem

fordult vissza [Kercsesora F; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez. — [a]SzD]. *1806:* Daroczi Josef Uram azt mondá, hogy Soha tsak edgy krajtzárt Sem fog fizetni [UszLt ComGub. 1753u]. *1823–1830:* az útra is még egy krajcárt sem adott[a] minden gazdagsága mellett [FogE 155. — [a]Gr. Bethlen Pál generális]. *1828:* egy karálytzárt sem kaptam az nagy szegenségek mián tölök [F.gezés NK; Told. 7a] ✱ *egy ~ segítség* nici un ban ajutor de la nimeni; keinerlei Hilfe. *1823–1830:* sehová egy krajcár segítséghez is nem bízhattunk [FogE 107].

3. összehasonlításban: în comparaţii; im Vergleich. *1836:* Szöjen, egy abroszt mely a mustra keszkenyő formájára fog lenni; t.i. ollyan nagy cseppek, vagyis kerek Babok mint egy egy krajtzár [IB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.].

◇ **Szn.** *1596:* Andreas Krayczar Vngarús [Kv; PolgK 83]. *1598:* Kraiczar Andras. Crajchar Andras [Kv; TJk VI/1. 186, 235]. *1606:* Crayczar Andras [Kv; Szám. 12a/I. 30]. *1638:* Crajczar Andras [Mv; MvLt 291. 149a]. *1663:* Krajczár Katha [Kv; KvE 215 AM]. *1675:* Kraiczár János [UtI]. *1700:* Krajczár Péter [Kv; Szám. 40/II. 98]. *1774:* Maria Crajczár [Dés; RKAk 64]. *1795:* N. Enyedi fodozó Varga Krajtzár Mihály [Nc; DobLev. IV/756. 1a].

◇ **Sz.** *1810:* ezen hajto pénznek ... csekély volta aztis okozza, hogy még bé hajtokra sem tehet az Ember szert ... a miatt hogy néha meg is támadtattnak, és ... az Embernek minden világi vagyonnál drágább élete, tsak oltso krajtzárban kotzkázik a' veszedelemmel [H; Ks 117 Vegyes ir.].

II. *mn* **1.** krajcárnyi árú; în valoare de un creiţar; einen Kreuzer wert. *1764:* adot nékem, nem anyira penzért, mint jo akaratbol ajándékoz a meg irt Oláhné mint egy Grajtzár árru pálinkát [A.szovát K; GyK. Lad. Monosos de Erdőd (42) vall.].

2. ~ *nagyságú* de mărimea unui creiţar; einen Kreuzer groß. *1836:* a két bővség szarva és a' békeritett három rosa levelű két abrosz — ugy a krajtzár nagyságu cseppes mustrák ... fog leverödni [IB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.].

Ha. *1734:* grajczárig. grajcarbol [Dés; Jk 448b, 450a]. *1774:* Grajtzáron [Mocs K; KS Conscr. 16–7]. *1776:* grajtzárt [Nsz; GyL gr. Lázár János lev.]. *1778:* grajczárral [Bikfva Hsz; ApLt 5 Apor Anna lev.]. *1796:* grajtzár [Bács K; RAK] grajtzár [MT; TLev. 5/16 Transm. 26–7]. *1815:* krartzarok, krartzal, krartzar [Kissolymos U; Márkos lev.]. *1847:* krajcárokot [Zalán Hsz; RSzF 205].

krajcárnyi szk-ban: în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *nagyságú* krajcárformányi; de mărimea unui creiţar; in der Größe der Form eines Kreuzers. *1808:* A' Ló ... orrán, vagy habaróján egy krajtzárnyi nagyságú fejérség vagyon [DLt 916 nyomt. kl].

krajcáros I. *mn* vhány krajcár árú; în valoare de un anumit număr de creiţari; einige Kreuzer wert. *1794:* meg ivá azon Krajtzáros üvegetske pálinkát [BfN dobozolt anyag X]. *1797:* az tiz Krajtzaros Born(a)k is fele jo rendin el költ [Banyica K; IB. Gombos István tt jel.]

Szk: ~ *segedelmezés. 1862:* a' T. Papok igyekezzenek oda müvelödni, hogy a' már körözött krajczáros évi segedelmezés minden lélektöl léphessen életbe [Gyalu K; RAk 68 esp. kl] ✱ ~ *tőke*? vmilyen alap tőkéjéhez való, vhány krajcárnyi adomány. *1862:* A krajtzáros élő tőke életbe léptetése alyáltatik [Gyalu K; RAk 75]. *1863:* A krajczáros tőke felszédésekor a mult évben nem volt befoglalva a képezdérei adakozás [Szászlóna K; RAk 143 esp. rend.].

II. *fn* **1.** egy krajcár névértékű pénzérme; monedă de un creiţar; Münze im Wert eines Kreuzers. *1765:* Veretett ugyan őfelsége rézből félpénzest, egypénzest, krajcárost[a] [RettE 192. — [a]Folyt. a pénznemek fels.]. *1793:* látám Derekán lévő jo forma Nagy Dészűben belé nyula, Márjást, vagy valami husz krajtzárost ki vén belőle [Angyalos Hsz; HSzjP Franciscus Oláh (39) zs vall.].

2. vhány krajcár árú bor; vin în valoare de un anumit număr de creiţari; Wein im Wert einiger Kreuzer. *1797:* Bort ... ivutt a 10 krajtzárosbol [Mezőbodon TA; Told. 76].

krajcárosforma krajcárszerű; de forma unui creiţar; kreuzerartig. *1836:* 14 keszkenyőt ... a' krajtzáros forma cseppest ... mivel ezen keszkenyők elvesztek ... akarom ki potolni [IB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.]. *1838:* ujra instálak az krajtzáras formákhaz[a] is meg 3. fertálj fontat[b] mert ma tsak mind kinlodtam azakkal az fonalakkal [Kv; IB takácsmester kérése. — [a]Asztalkeszkenőkéhez. [b]Fonalat].

krajnai kb. ukrajnai; ucrainean; Ukrainer. *1672:* Az bizony dolog ... Csak én jobbágyimnak nyólcz só-szekereket hetven ökörrel hajtottak az krajnaiak Munkácsban s többeket is [TML VI, 386 Gyulafy László Teleki Mihályhoz].

krájnik I. vmely kerület/vidék közigazgatási tisztségviselője; funcţionar administrativ dintr-un ţinut; administrativer Dignitär irgendeines Bezirks/Gebiet(e)s. *1387:* Nos iudices, iurati et universi hospites necnon Kalaynuk de districtu Hachzak, de fluvio Strig, de Hunyad, de var megy et de Jwfiw [Csánki V, 36, DocV 326. — E tisztségviselő e tájon való szereplésére l. még regesztaszerű ismertetésben Csánki 62–3].

Egy 1434-i királyi v. vajdai oklevél (Csánki 62–3) e tisztségviselő nevet *karajnok* alakban szerepelteti. — A magyarból e tisztségnév bekerült latinosított szóvéggel a hazai irodeákság latin nyelvű okleveleibe is; ime két kijegyzés: *1481:* Georgius Szabó Krajnicus, ac Universi Kenezii et incolae pertinentis Castri Deva [Hurm. II/2. 269]. *1512:* Item tenentur ad castrum Hunyad cum equis kenezy et craynici qui sunt numero CLXVII [AÉ 238].

Hn. *1389:* (Meta) attingit unam viam ducentem de dicta villa Zaldobos[a] ad villam Karaynok falua[b] vocatam et ibi terra predicte possessionis Zaldobos cum terra ipsius ville Karaynok falua vicinatur [TelO I, 218. — [a]Száldobos Mm. [b]Azonosítható a későbbi Mihálka, ruténül Krajnikovo formában emlegetett település nevével].

2. a magánbirtok-igazgatásban egy falucsoport vajdája alá tartozó egy v. több település birtok- (és közigazgatási?) tisztségviselője; crainic (funcţionar angajat pentru rezolvarea problemelor administrative din una sau mai multa localităţi); Guts- und administrativer Verwalter einer od. mehrerer dem Woiwoden unterstellter Siedlungen von einer Dorfgruppe in der privaten Gutsverwaltung. *1594:* Crainik Zeöch Lukach kett fiaual h(ab)et Bo(ues) 6 [Baksa Sz; AÉ 249] | Crainik

Zenas Istwan egy fiaual h(ab)et Bo(ves) — Iha 24 [Győrtelek Sz; i.h.] | Also gywmolchenes[a] Portio. Krainik. Varyw Thiwadar kett fiaual h(ab)et Bo(ves) 4 Cap(rae) 16 [i.h. — [a]Sz] | Meszes Allia. Chiser[a] Portio. Babos Gergeli Waida h(ab)et Bo(ues) 6 Jha 20 . . . Crainik. Czapsa Pether egi fiaual h(ab)et Bo(ues) 2 [i.h. — [a]Sz] | Boyan[a] Portio . . . Krainik. Meches Istuan egi fiaual h(ab)et Bo(ves) 6 Jha 20 [i.h. — [a]Sz] | Hytek zerent ualliak az vaida Babos Gergeli és az Meszes alliay krainikok[a] [i.h. — [a]Köv. a vall.].

L. még i.h. a szilágysági Bajom, Barkháza, Bogdánháza, Csizér, Elyüs O.valkó és Pecsely hasonló jell-ű adalékait. Kivonatosan ezekre a *krájnik* előfordulásokra már Petri, SzMon. II, 198–200 is hivatkozott.

3. magánuradalmi körzet tiszttartója; vechil, administrator de moşie; Verwalter/Amtmann eines privatherrschaftlichen Bezirks. *1743:* Rotor Balint Exponállya, hogy in A(nn)o 739 innét Banatusb(a) által menvén házát itt' hadta, az alatt penig akkori krajnik, Andreseszk Andras azon Puszta Házat ide valo Hers Paszkulnak által adta, most az exponens vissza jöven a Házat p(rae)tendallya, mellyet Hers Paszkul viszsza adni nem akar. A Contrarius Hers Paszkul Replicállya A Krájnik adta neki által . . . azért a Vándorlo épicsen másutt házat [Lapugy H; AÉ 250]. *1746:* Instructioja méltóságos gróf Hallerkői Haller János úr nemes Erdélyországa . . . gubernátora ő excellentiája dobrai districtussabeli mostan constituált krajnyikjának Komáromi Hevesy István uram ő kegyelmének, melyhez magát mindenekben conformálni köteles lészen — sat. | krajnyik uram mind ezen fűrészhez, úgy a dévai udvar szükségire administralandó ölfákat is úgy disponálja és igyekezze administraltatni, hogy in Januario, Februario et cum exitu mensis Martii a competalo fűrésztőkék az fűrészmalomnál az ölfák penig az dévai udvarban administrálva legyenek | Midőn annak ideje eljő, nem csak gornyikok által, söt krajnyik uram maga mellé vévén Roskányon lakó Kaba János nemes személyt és két esküttet, azoknak praesentiájokban mindenütt az dominális erdőkön való makktermést investigálja | Idegen emberek hunnan, melyik dominális erdőre, hány számú sertést akar glandinatióra béadni, tartozik az dominalis emberek krajnyik uramnak eleiben hajtani . . . söt az krajnyik mind idegen sertéseket, úgy az dominális emberekét is tartozik megvizsgálni [Déva; ErdO II, 34–5 gr. Haller János dévai uradalmi jószágkormányzójának a dobrai kerületi krajnik részére adott ut.]. *1750 k.:* Dobrai districtusban constituáltatott krajniknak, nemzetes Groskányi Kaba László uramnak instructiója [i.h. 117. — A jószágigazgatói ut. bőségesen részletezi a krájnik feladatát, ill. szolgálati kötelezettségeit]. *1753:* Minthogy mágók az Felső Lapugyiak . . . azon héten is igen hibáson praestalták a Szolgálatot; mellyért hogy indulatoskodot Krajnik Uram hivatallyát követte, Pedurán Jion (!) pediglen . . . Krajnik Uram ellen . . . magát opponálta [F.lapugy H; i.h.]. *1756:* tartoznak . . . Széna és Gabona egybe takarittására midőn Krájnik ur(am) kiványa concurrálni [Mihalyesd H; Ks 101]. *1762:* a Gerendben az Krajnikok Számára excindalt földőt . . . töviskéknek ki irtásokkal Szapsaritotta . . . abban termet buzájának aratásában, mi klákáztunk, Krajnik Uram eledele mellet [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1792:* Münk meg irt Birákul . . . vallyuk, hogy . . . Vidékbéli Krájnik Urunk parantsolatyából Tyéjra őszve gyűltünk, a végre hogy F.Lapugyi Popa Györgynének Péter nevű fiával valo sok viszontagságait Törvénykezésecknek akadályoztatasit fülre vennénk és . . . vagy őszve békéltetnénk az Exponenseket, vagy pedig fel adando panaszik Után Itéletett is tennönk [Ks XLVIII/7. 21 Bunda György judex pagi Gerend[a] (36) vall. — [a]H]. *1794:* All Torjai Nemes Kis Lukáts Uram a Mlgos Dévai Uradalom Dobra Vidéki[a] Krajnikja [i.h. — [a]H]. *1804:* (Egy jb-nak juhlopásért) Krájnyik Ur előtt Törvénye is volt [Roskány H; i.h.]. *1818:* Pálffy Imre, mpr. Roskányi Krájnik [uo.; AÉ 251]. *1827:* a' Roskáni Dominium Krájnikja Pálfi Imre . . . A' sok zsendelyt Pratyilát szüntelen csináltattya maga számára és adgya pénzért 20. 30 szekereken horgyák a' Bánátba és Roskán vidékibe, többnyire éjjel [i.h. egy Igazfi álnévvel írt feljelentés].

Néhány kijegyzést a szöv-ek szükszavúsága miatt nem tudunk ugyan értelmezni, de — az előbbiekben beiktatott adalékok szóföldrajzi előfordulásán túl utaló voltuk miatt — nem hagyhatjuk figyelmen kívül. Íme: *1688/1789:* Biro Péter krajnik [Orsova MT; AÉ 251]. *1706:* Kota Lupuly krainik [Kincsesfő MT; i.h.]. *1721:* én Dobucz Peter egy alkalomatossággal menvén . . . Somkerekre[a] egy oda valo noszodi hitős Krajniktól hallék . . . illyen beszedeket[b] [Prisztop BN; Ks 184. LXXXV. — [a]SzD. [b]Köv. a nyil.]. *1752:* Bidija Gávrilla Abrudfalvi[a] krájnik [Ks. — [a]AF] | Falusi Biro Farkas Vaszily Krajnik Rusz Togyer [Csatán SzD; DLt Liber Inventationis]. *1768:* En pedig Szomesán Lup[a] Szalásán Maftyejnek Krainyikja voltam abba az időbe [F.borgó BN; BK. — [a]56 éves zs].

4. botosispán-féle; isprăvnicel; Art Gutsverwalter, der über die Arbeiter die unmittelbare Aufsicht hat. *1671:* Egy Krajnik(na)k. Mikor Pallerkodik adatik napjában Kőz Czipo No 5 [UtI]. *1725:* Arinár Vaszily az Nehai Mlgos Groff Bethlen Laszlo Ur(am) eo Ngá(na)k Jobbágy Vice biraja (: krajnikja :) volt és mint Jobbagy ugy szolgalt [F.borgó BN; BK]. *1757:* Hinkul Nikulaj nevű ember . . . Néhai Mlgos Bethlen László Vrnak Krajnikja volt Sokáig s ez is decidalván (!) az örökségét . . . eo Nga Bokoroj Iuon nevű jobbágya a maga örökségéhez applicalta [uo.; BK]. *1847:* Rád Jákob, görög nem egyesült hitű (48) . . . kerpenyesi uradalmi úrbéres és királyi ispánsági krájnyik [VKp 200. — [a]AF].

◇ **Szn.** *1653:* Krájnik László [ETA I, 133 NSz].

A krájnik egykori szerepére, a szónak és származékainak távolabbi szóföldrajzi jelentkezésére, a szó eredetének kérdésére és történeti vonatkozásaira l. NyIrK IX, 61–77; AÉ 236–66; Csánki V, 61–3; Mototolescu L. Dumitru, Ius Valachicum in Polonia. Buc. 1916. 85–8; Dragomir Silviu: Dacorom. I, 147–61; Jakó, Bihar 174 kk; Prodan, Domeniul Beiuşului la 1600. 76, 83; Uő., Iob. I, 199–200, 195 kk, 262 kk, 593 kk; Kiss Lajos: MNy LXIV, 74–5; TESz.

krajnikále szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *fórum* krájniki szék (körzeti tiszttartói testület); corporaţia vechililor; Körperschaft der Verwalter/Amtmänner eines (privatherrschaftlichen) Bezirks. *1818:* eleitől fogva a szokas volt, hogy egy Esztendőben ket versen: Tavaszszal, és őszel az ugy nevezett Dézma Szekek tartatnak, a' holott is ezen Uradalom Tisztyei meg jelenvén az ők Panaszszokot (!) A Krajnikale Forumrol apellalt Iteleteket megh halgattyák, visgallyák [H; Ks 91. C 8].

krájnikális krájniki; de crainic; gutsverwalterisch. **Szk:** ~ *fundus* krájniki telek. *1795:* A melj hét szekér szénát fel adtanak minden Esztendőre ebből . . . a hetedik . . . a Kránikalis funduson termett [Dobra H; Ks 76. IX. 27. — Aláírásban: Kiss Lukáts volt krájnik]. *1798:* Az Krájnikális Fundus . . . körüdes körül tsak nem régiben erigált támaszas sövény tövissel belészázott, . . . jó

kertekkel vagyon kerittve [Vályebrád H; Ks 76. IX. 27] ∗ ~ *ház* (a krájnikoskodás ideje alatt) a krájnik hivatali helyisége és lakóháza. *1774:* Az krainikalis Ház el lévén pusztulván ... hellybe állitása krajnik Vramnak ... Serensegere bizattanak [Roskány H; Ks]. *1791:* Anno 791. Die 10 Aprilis midön volnánk ezen Nemes Hunyad Vármegyében Dobra vidékén, Roskányban, Mltgs Dévai Uradalom Krajnikalis házánál, jövének elönkben ... Felsö Lapugyi Lakósok [Ks]. *1795:* télen husz vagy harmintz Malatzat egj nehánj Napok alatt Roskánban az Kranikális háznál tartottam [Dobra H; Ks 76. IX. 27] ∗ ~ *hely* a krájniktól szolgálati ideje alatt használt mezögazdasági terület. *1795:* (Kaptam) egj egy Kis Kranikalis heljet ő Nagjságok Grátiájából, meljeken minden Esztendőben termet s termik is 30. 40. Véka Gabona [Dobra H; i.h.] ∗ ~ *stáció* '?' *1817:* a Roskányi Krájnicális Státionak bátorsága fenn tartására nézve nyoltz számbol állo katonai örizetet az ide valo Compagnia Commendánsától ki eszközölni méltoztassék [Ks] ∗ ~ *szék* krájniki ítélőszék. *1818:* a' Krájnicalis Szék: Fodor Joseff volt Notarius Actuariussága alatt minden részre hajlás nélkül ítélt [Vályebrád H; Ks].

krájnikátus krájnikság, krájniki tisztség; funcţia de crainic; Amt des Gutsverwalters | krájniki hivatal; post de crainic; Gutsverwalterbehörde/Stelle. *1746:* ha pecsét és conventio nélkül uraság erdejét valaki usuálná és a krajnyikátus vagy impredialni, vagyis denunciálni elmulatná, tartozik a provisoriale officium az kárt aestimáltatni | midön a féle személyek az onus subportálására különben is obnoxiusok, uraság határát is ingyen nem usuálhatják, melyre nézve az krajnikatus e féléket observál, tartozik az provisorale officiumnak insinuálni | ha kiknek vadászó kutyái vadnak, az krajnikatus tartozik az devai udvarba beküldeni [Déva; ErdO II, 35–6 kivonat gr. Haller János dévai uradalmi jószágigazgatójának a dobrai kerületi krájnik részére adott utasításából].

krájnikoskodás krájniki tisztségben való forgolódás; (perioada în care cineva îndeplineşte) funcţia de crainic; Betätigung in dem Amt als Gutsverwalter. *1795:* Soha nem is tagadtam én azt, hogy nékem az Jószág nem kalákázot falunként ... három negj Gjermekeket, a kik akartak délben, vagj delután akkor jöttenek, de Semmi erőltetést én rajtok nem tétettem, hanem önként jöttenek, mindazonáltal a menjit dolgoztanak nékiek adat ételt és italt feljül nem haladta, bizonjos az is, hogj nem az én krajnikoskodásomnak idejében jöbb bé ezen kalákázás, az előttem valoknak is mindenkor, adtak [Dobra H; Ks. — Aláírásban: Kis Lukáts mp Volt Krájnik].

krájnikság krájniki tisztség; funcţia de crainic; Amt des Gutsverwalters. *1757:* Hinkul Nikulájnak az Vttrizalt örökségen háza volt, és Néhai Mlgos Groff Bethlen Lászlo Vrat Krajnikságával szolgálta rolla [F.borgó BN; BK. Orbonás Iuon Mgos Groff Bethlen Dávid Vr(am) eo Nga Judgyája vall.]. *1794:* Mikle Pavel ... nekem, 's másoknak is beszéllette, hogy vessük ki Exponens Uramot[a] a' Krájnikságbol ... Instantiánk által ... Sok izben ezen ki vettetésit Exponens Krájnyik Uramnak Széllytiben beszéllette [Vályebrád H; Ks 81. 57/57 Bulza János (38) vall.]. *1795:* Kilentz darab Épületeket adnak fel, hogy Kránikságomban építettem volna az Mlgos Uradalom Erdőjéből — Kiss Lukáts mp. Volt Krájnik [Dobra H; Ks Dévai ur. Mixtae relatoriae et documenta XXVI/1–12] | volt Krajnik Kís Lukáts uram Krajniksága ideje alatt miis mind gyalog, mind Marhakkal valo dolgosokot p(rae)staltunk kaláka titulus alatt a Birák és Gornikok által ki hajtatván, el mentünk, s dolgoztunk minden féle dolgaiban [Roskány H; Ks 79. XXVI. 8 1/2].

krakkói I. a Boroskrakkó (AF) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Boroskrakkó/Cricău; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Boroskrakkó: **1.** Boroskrakkón levő; care se află în Boroskrakkó; in Boroskrakkó befindlich. *1677:* Kglmes Vrunk eo Naga Karkai Joszágában bé szürt ... uy borok [UtI]. *1682:* Szikszai Imre Vr(am) léven à Karkai Tiszt Ratioit be atta volt [Vh; VhU 681]. *1699:* Az Karkai udvarhaz ... palankkal vagjon be kerétve [BfN dobozolt anyag VI]. *1710:* Magyarországból gróf Thököly István, Thököly Imre atyja bejöve[a] Erdélyben ... Fejér vármegyei krakkai jószágába [CsH 101. — [a]1674-ben]. *1734:* Az Karakoi hataron [TKl Mihály Deák gr. Teleki Ádámhoz]. *1754:* Karkai Joszág [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag II]. *1755:* Ezen Karkai Sáárdi, Czelnai, M. Orbai, és hozzátartozó Portiok [Gernyeszeg MT; TGsz 35]. *1844:* Krakkai Eccla [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249].

2. Boroskrakkóról való/származó; care este originar din Boroskrakkó; aus Boroskrakkó stammend. *1598:* Horwat Janos Crakaj [Kv; Szám. 8/I. 1]. *1671:* Bár ne mondta volna Kegyelmed meg, hogy az karakai dajka mondta nekem az majorokat | Ugy értem az karakói dajka szavából, hogy három bokor tótok vannak Krakkóban [TML V, 460 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. *1764:* Nánási György Karkai Nemes Személly mp [Fejér m.; TKl].

Szn. *1608:* Joannes Karkay [KvAkKt Mss 343]. *1609:* Krakaj Janos [Zilah; Sennyei 47/11]. *1641:* Krakkay Peter jb [Torockósztgyörgy; Thor. XV/8]. *1641/1799:* Karakkai Gergelly Karakkai János fia [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 289]. *1658:* Krakkai Márton [Zilah, EM XLIII, 303]. *1675/1759:* Krakkaj Jánosné. Karkai Szabo Istvánné [Ne; DobLev. III/651. 13a, 14a]. *1734:* Karakai Janos. Karakai Janisne [Torockó; Bosla]. *1744:* Karakai Márton Varos Hütés Birója [uo.; TLev. 10/2]. *1761:* Egregius Petrus Krakkai de Illye[a] Krakkai Péter Uram [Branyicska H; JHb XXXV/12, 17. — [a]H]. *1781:* Karakkai Mihály [Torockó; Bosla]. *1785:* Andreas Karakai jb. Michaelis Karakai vidua. Stephanus Karakai Carbo(narius) zs [uo.; TLev. 6/1 Transm. 30a, 31a].

Hn. *1684:* Az rét és Krakai utak közöt két szánto Föld [M.igen AF; Incz. V. 54b]. *1743:* az Karkai patak [Boroskrakkó AF; EHA]. *1751:* A Kert meget a Karkai uton felyül (sz) [Borosbenedek AF; EHA]. *1804:* a Krakkai határ ut [Marossztimre AF; DobLev. IV/874. 13a].

3. Boroskrakkóra vonatkozó; referitor la Boroskrakkó; auf Boroskrakkó bezüglich. *1768:* nái sessio(n) elö vétetödék Krakkai, Tibori[a] Királypataki[b] határ osztály dolga [Ne; Told 5a. — [a–b]AF]. *1738:* Krakkai Relatoria [Fejér m.; JHb XXIX/64].

4. Boroskrakkón rendezett/tartott; ţinut la Boroskrakkó; in Boroskrakkó gehalten/veranstaltet. *1758:* A karkai szüretet el végeztük [uo.; EHA].

5. Boroskrakkón termett; produs la Boroskrakkó; in Boroskrakkó gewachsen. *1693:* Két Uj Bor és Töltelekre ment 1 vas Cont. 23 Krakkai M(ajor)ság Bor volt [Kv; UtI].

II. a lengyelországi Krakkó tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Krakkó/Cracovia; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Krakau. 1. ~ *vajda* voievodul din Cracovia; Woiwode von Krakau. *1657:* az fejedelem ... mint nemcsak jó uram, hanem atyám, követségen ablegála az akkori krakai vajdához, Stanislaus Lubemierszki fejedelmi emberhez [KemÖn. 82].

2. Krakkóban készült/szőtt; făcut/ţesut în Cracovia; in Krakau hergestellt/gewebt. *1673:* két asztalra valo abrosz, hat tanyer keszkenjö krakkai [Marossztkirály AF; IB]. *1683:* Abrosz Ur Asztalara valo nro 3. Edgyik Krakkai masik Sáhos Harmadik Fejeres Rosas [Krasznahorváti Sz; SzVjk 38]. *1696:* hosszu abrosz karakai egj [Kv; LLt Fasc. 146]. *1699:* Negy Vekony abrosz kette (így!) Sahos krakai [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. *1723:* Ötven asztal keszkenő tiz karakkai köztük [KGy]. *1808:* 2 matring rumburgi cérna ... 2 matring Karakkai [Mv; Told. 22]. — L. még TML VII, 202.

Szk: ~ *aprólék* kb. krakkói rövidáru. *1599:* Kadas Menihardt Hozot ... Crakay aprolekot Mindenfelet 1//80 | Pataky János. Hozot ... Egiet mas Crakaj aprolekott ... —//96 [Kv; Szám. 8/XIV. 3, 7 Hj] ✱ ~ *asztalkeszkenő. 1673:* Hat Krakkay Kamuka asztal keszkenö [Fog.; UtI] ✱ ~ *kárpit. 1615:* Kett krakaj Sikos karpit f. — d. 75 [Kv; RDL I. 97] ✱ ~ *kendő. 1611:* Egj reöuit krakaj kendeö uiselt [Kv; i.h. 88]. *1655:* Harom sima gyolts krakkai viselt kendeok [Kv; i.h. 29] ✱ ~ *lenabrosz. 1643/1687 k.:* à Haraszkereki Ecclab(an) ... Egy sahos karakai len abrosz is vagyon [MMatr. 116] ✱ ~ *módra szőtt. 1589:* Egy krakaj modra zeot sahos Abrosz Egy visselt Liukas krakaj Abrosz | Hét Krakay Modra zeot sahos Abrosz [Kv; KvLt Inv. 1/2. 36].

3. Krakkóban tartott; care a fost ţinut în Cracovia; in Krakau gehalten. *1676:* Úgy értettem, a krakkai gyülést Varsuára[a] vitték által, ott leszen gyülések [TML VII. 202 Teleki Mihály Béldi Pálhoz. — [a]Varsóba].

krakkói abrosz faţă de masă din Cracovia; Krakauer Tischtuch. *1588:* Harom krakkai Abroz Egy hitwanb krakaj Abroz [Kv; KvLt Inv. 1/2. 18]. *1589:* Egy visselt Liukas krakaj Abrosz [Kv; i.h. 36]. *1596:* Negy Krakay viselt abroz [Kv; RDL I. 65]. *1615:* Egj rostos krakaj Abroz io f 1 [Kv; i.h. 97 Junck András kezével]. *1629:* Egy Kraccaj Abrosz tt f 1 d 50 [Kv; i.h. 132]. *1630:* Farkas Istúan Hozot Jároszlárol ... 3. Kraccaj Abroszt ... d 17 [Kv; Szám. 18b/IV. 61]. *1637/1639:* 1. Egez szel krakaj abroz, keornyes keorül roitos — f. 2 [Kv; RDL I. 111]. *1664:* igen szep ... krakkai Abrasz [Mv; MvRLt. — Tomai László kijegyzése]. *1673:* 1. Egy rostos szelű Sahos Vekony Krakai Abrosz. 2. egy bettűs Krakkai ... Abrosz [Mv; i.h.]. *1695/1770 k.:* Vagyon egy jó Karakkai abrosz [Őrdöngösfüzes SzD; SzConscr. 190]. *1696:* Hoszszu Krakkai abrosz [Buza SzD; LLt 193 Litt. B]. *1718/1770 k.:* T. Puspök Sós Ferentz Ur(am) conferalt ... egy Krakkai abroszt [Málom SzD; SzConscr. 203].

Szk: *kockás rojtos végű* ~. *1816:* Egy Krakai kotzkás rojtos végű Abrosz [Iszló MT; UnVJk 178] ✱ *lengyel* ~. *1711/1755:* Egj Lengjel Karakkói abrasz [Kál MT; Berz. 1] ✱ *sáhos* ~. *1615:* Egj krakaj vj Sahos Abroz f 1 [Kv; RDL I. 97 Junck András kezével]. *1714/1770 k.:* Fejér Istvánné Homonna (!) Kis Anna Aszszony conferalt a' Batzai[a] Refor Ekla számára, egy Krakkai Sahos Abroszt, melly(ne)k a közepin vagyon töltött retze [SzConscr. 230. — [a]SzD] ✱ *salangos* ~. *1615:* Egj krakaj salangos abroz f 1 [Kv; RDL I. 97 Junck András kezével] ✱ *virágos* ~. *1655:* Egy krakkai viragos uy abrosz — f. 1. d. 50. Egy krakkai abrosz ... d. 50. Egy krakkai lengetegh abrosz ... d 80 [Kv; i.h. 29].

krakkói cérna aţă din Cracovia; Krakauer Zwirn. *1599:* Tempe Michlos. Hozot Bechj Marhatt ... 2 Keotes Krakay Cernat —//36 [Kv; Szám. 8/XIV. 25]. *1628:* Valami Crakaj Czerna [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 3]. *1629:* Pappirosba takarva krakkai czerna [Gysz; LLt Fasc. 155]. *1673:* Mentöl uekonyab krakkaj czérnára f. 2 [UtI]. *1674:* az Fölthi Kato szamara ... vöttem Krakkai Czernat varrojahoz de. 10 [Beszt.; Törzs]. *1678:* vöttem ... Krakkaj Czernat öt matolat hetven penzen matolajat Teszen az arra f 3//50 [UtI]. *1734:* Krakkai czérnával töltett Német Gyolcs [Born. XXXVIII. 3 Kornis Krisztina hagy.]. *1735:* Egy Fejeressel krakai Czernával varot Lepedö kendeivel edjüt [Sv; Hr]. — L. még TML II, 70.

krakkói marha krakkói áru; marfă din Cracovia; Krakauer Ware. *1599:* Kalmandy Iaanos. Hozot Crakay Marhatt ... Minden Fele. Cernakatt —//16 | Chany Jianos Hozot Crakay Marhat ... 3 Masa galiz Keott ... 1//20 | Zep Jianos Hozot Cracaj Marhatt 1 Lada Jueg taniertt ... //20 ... 220. Bartfay Sineget 1//20. Chontos Nieleo keseket —//30. Crakay Aprolekott 1//50 | Filstich. Peter. Hozot. Crakay Marhatt ... 2 Veg keoz kranathott 6//—36 | Somogyi Zabo Jiános Hozot Crakay Marhatt ... Varro theot gwreket —//12 [Kv; Szám. 8/XIV. 19, 27, 34, 35 Hj].

krám ? kapocs, horog; cîrlig; Kramme, Krampe. *1617:* az Negi kerekw Stomp(na)k az felseö ket kereke, az Krammal eggiwt [Abrudbánya TA; Törzs].

krámfli (kocsi) rúdszárny-horog; cîrlig la oişte; Deichselarmkrampe. *1829:* Egy ujj Kramflit tsinaltam Rud szarnyába magam vasombúl [Mv; LLt].

krampe '?' *1804:* egy igen fein varat krampe ... fejér vékony kötéssel [Koronka MT; Told. 19].

krapulás hidegleléses; care are frisoane; Schüttel/Fieberfrost habend. *1763:* én Crapulás lévén, a' mint hogy akkor is elsöben éget boroztunk, és ... a' Regiusok is ... tsak azt kérdezték, hogyha le irjáké azon praescribált fassiót, és fassiómnak lenni; én Crapulás lévén azt mondottam nem bánom [Mv; Told. 33/25].

krassói a Krassó tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Krassó; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Krassó. **Szn.** *1589 k.:* Tudom aztis hogy Crassay Janos deák elteigh megh Nemesitette vala hazat [Szu; UszT]. *1806:* A' Krassai ellen való Pert meg mozgattam [Ks 94 Thuroczy Károly lev.]

Nem dönthetni el, hogy a cimzóbeli hn-i szárm. a régi Krassó megyenév, a Kiskrassó [Krassó m.] v. a Szamoskrassó (Szt) tn szárm-a.

krasznai a Kraszna (Sz) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Kraszna/Crasna; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Kraszna. **1.** care este originar din Kraszna; Krasznaer. *1577:* Is liber pertinet ad me Bartholomeum sartorem karaznay ... In anno Domini 1577 [ElrSz I, 410]. *1587:* michel cognomine fodor kraznay [i.h.]. *1611:* Sebestyen Lengyel fj Krasznai [Kv; TJk VII/2. 10]. *1621:* Karaznaj Nagi Mate [Kv; Szám. 15b/IX. 175]. *1728:* Karasznai Borbély Mihály Nemes Kraszna V(á)r(me)gyének edgyik Ordinar(iu)s és Hűtes Szolgabirája mpr. [Kraszna[a]; WassLt. — [a]A helymegjelölés az iraton: in Oppido Karaszna]. *1728:* Karasznai Udvarbiró Mészáros Ferencz mpr. [i.h.]. *1737:* Nms Városunk külső Hidján(a)k eppitésére 's Consumatiojára fogadtuk meg Karasznai Pap Tamás és Dési Tót Györgj atyánkfiait [Dés; Jk 487–8].

Szn. *1554:* Karaznay Ianos [Kv; Szám. 1/IV. 42]. *1574:* Karaznay Janos [Kv; TJk III/3. 391]. *1586:* Caraznaj Janos [Kv; Szám. 3/XI. 171]. *1600:* Caraznay Jstwan Deak. Caraznay Jstwan Deakne Orsolia azzony [Kv; TJk VI/1. 475]. *1643:* Karaznay Ferencz Feieregihazat Feier uar(me)gjeben lako Nemes Ember (60) [LLt].

2. Krasznán levő; care se află la Kraszna; in Kraszna befindlich. *1704:* azt is irja, hogy a mi jószáginkat mind elfoglalták és a somlyai és krasznai jószágokhoz applicálták [WIN I, 264]. *1712 k.:* Karasznai sz: Eszközök igy bövülte(ne)k [Kraszna Sz; SzVJk 41].

Hn. *1714:* az Karasznai utt mellett (sz) [Somlyó Sz; EHA]. *1731:* a' Krasznay ut [uo.; EHA]. *1804:* A' Krasznai hidnál [uo.; EHA].

kráta ? borda; brăzdare (pe suprafaţa ţesăturii); Grat. *1735:* Igen szépen Crátával, czérnával fejér fátyolra Varrott elő Ruha, fejér czerna, 's Csipke körűlette [Marossztkirály AF; Told. 2].

krátás ? bordás; cu brăzdături; gratig. *1684:* Egy Agjra való tömött rosás ... Egj par Kratas fejeres [UtI]. *1739:* egész ágyra valo czérnával töltött irás után kék selyemmel varott krátás agyi ruha | Irás után Publikány szin Selyemmel krátás egész agyra I [Szászerked K; LLt Fasc. 96]. *1749:* Egy Szederjes Creditor Sellyem Szoknyát, melynek az allyán vagjon ... egy Sor Széllyesebb mind két fele tsipkés Krátás Fejér Poszománt [Koronka MT; Told. 12/2].

krátavarrás ? bordahímzés; broderie cu brăzdături; Gratsticken. *1668:* Egy giolcz kendő krata varras a ket vegib(en) [Mk Kapi György lelt. 7].

krátinca lábas; cratiţă; Kasserolle, Kochtopf. *1785:* Paskulnak Feleségeis ott forgolodik vala, akit látamis hogy meg tőte kratinczáját mézzel | Pasku Billye Felesége, és Gyorgy Grégyin Felesége Kratinczájokban hordozták a mézet [Piskinc H; GyK].

kravall kb. felfordulás; dezordine; Krawall. *1849 u.:* a Kormányszék is rendelkezni akart, de egy krawal ebbe meg gátolta [EM XLIX, 548 Zeyk Károly kezével].

kravátli 1. nyakkendő; cravată; Krawatte. *1830:* Négy fejér férfi kragen egy hitvány kravatli [DLt 499 nyomt. kl]. *1841:* Krovátli és dirib darab poszto darabok [Dés; DLt 466]. *1843 k.:* Kétt krabátli (!) 4 ft 50 x [Kv; Újf.].

2. ? keménygallér; cravată tare; steifer Kragen. *1851:* Két Kravátli beboritása f. 5 [Kv; Újf.].

kreáció kb. létesítés; creare, înfiinţare; Errichtung. *1775:* mivel Almáson se Udvar Biro, se pedigh Számtartonk nintsen mind azon Hivatalak(na)k bé tételére és Creatiojara szüksegesképpen mennem kelletik [Kissáros KK; JHb XIX/19 Árkosi Ferenc sógorához].

kreál 1. vkit vminek megtesz, kinevez; a pune/numi pe cineva într-o funcţie; jn zu etw. bestellen. *1619:* Ha Bali csausz itt benn lött volna, mikor ezt creáltam csauszságra, őtet vöttem volna elő [BTN[2] 327]. *1677:* a' Fő Ispánokat a' Fejedelmek creallyák [AC 116]. *1718:* Néhai Tekintetes N(e)mz(e)t(e)s Kereszturi János uramot Fő Tisztnek Crealtak [Sóvárad MT; Berz. 15. XXXIX/8]. *1752:* ot már Praefectust valtosztottak Egy Arkúsi Ferentz Uram nevű Arianust crealtak [Szentdemeter U; Ks 83]. *1757:* az Fő Ispán Ur illy béjeges Embert Domesticus Exactornak creálá [Fráta K; Ks 101 Cserei György lev.]. — L. még TML IV, 473.

2. *átv* kb. vki vkinek a fejére/nyakára hoz/szerez vmit; a face/crea dificultăţi cuiva; jm etw. anhängen. *1669:* Ez az dolog penig itt nem első materia Kegyelmed előtt ... és bizony azt nem is idegen gonosz akarói creálták volt Kegyelmednek [TML IV, 408 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

3. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *akadályt ~* akadályt okoz; a crea dificultăţi; Hindernis verursachen. *1662:* Úgy vagyon, akik közönséges tatárok kezében vannak, azok közül sokan csak könnyű sarccal is fognak megszabadulni, de azoknak is szegényeknek nagy akadályt creáltanak, megtiltván, hogy valameddig a mi sarcunk végbe nem megyen, addig sarcok felől, bár megalkudván is, de addig senki meg ne szabadulhasson [SKr 387].

kreáltatik összetevődik; a se compune, a fi compus; zusammengesetzt werden. *1710:* a szabad és királyi városokban az egész magistrátus katolikusokból creáltatók, s a reformátusok in perpetuum azokból kihajtatának[a] [CsH 94. — [a]1674-ben].

kreatúra 1. kb. pártfogolt, kegyelt; preferat(ă); der/die Bevorzugte, Günstling. *1657:* Vala egy Schultetus doctor, igen fő deák, elmés ember, az fejedelemasszonynak hiteles embere az nyelvért, de egyébiránt Bethlen Gábor creaturája [KemÖn. 110]. *1710:* Mindjárt elállának Apor István mellől még a maga creatúrái is[a] [CsH 297. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1772:* (Kis Rózsi) Bánffi Dénes creaturájához ... Csüdör nevűhöz, férjhez ment [RettE 271]. — L. még CsH 114, 165; KemÖn. 120; SKr 137; TML VIII, 183.

2. lény/teremtmény; creatură, făptură; Geschöpf, Kreatur. *1743:* az illjen simplex Créátura mint én vagyok kúnyuralni sem tud hathatos képpen [A.csernáton Hsz; ApLt 5 id. Cserei János Apor Józsefhez].

krec *átv* kaparék, vakarék; răsătură; Kratze. *1589:* valamy krecz Arraba Ados esmegh Pekreczj Balint Akj tezen f. 50 [Kv; KvLt Inv. I/2. 47]. *1650:* Dauid Weym-

bergis panaszolkodek egy Legeniere Ebel Janosra ... nagy gianossaga vagyon rea hogy az Kreczet ki mosta, miuel hogy ollyan forma esólek Aranyat lattak volna nalla [Kv; ÖCJk]. *1673:* Egy bokor aranj krecz fejer veres kőves [Marossztkirály AF; 1B]. *1684:* e szerént vadnak az czeitházban: Ezidei krecz egy tonnában [Zalatna AF; AUt 343].

kredáció hitel, hihetőség; credit; Glaubwürdigkeit. *1705:* Teleki Mihály ... egy kis papirosra a nevét irván le magának csak, hogy credatiója legyen az embernek [WIN I, 378].

kredencház ? tálalószoba; oficiu; Anrichte/Kredenzzimmer. *1849:* A' Kredentz Házba ... Egy tálalo asztal viaszas vászonnal beboritva | A Krédentz házbol ki járo ajto appertinentiaival edgyütt — koltsal jo [Somkerék SzD; Ks 73/55].

kredencia[1] megbízó-levél; scrisoare de acreditare; schriftliche Bevollmächtigung. *1570:* Az Credencia Mellet myth eo felsege paranchol chanady János altal, Annak Minden keppen Megh kely lenny [Kv; TanJk V/3. 24a]. *1575:* Meg Ertettek eo K. varoswl az feyedelemnek leweleit Elseoben az Credentiat kyben parancholia Az feiedelem hogi Gabriel deaknak hitelt aggyanak es meg chelekedick az myt Mond [Kv; i.h. 121]. *1586:* Iwta Credentiaval Giwlafi Lestar es Kiralj falui Janos Deak, vram hagiasabol feozettem nekiek azon estve Etelre Italokra mert vgian meg kerek keotteottem —/71 [Kv; Szám. 3/XXIV. 37]. *1657:* az fejedelemasszony csak credentiákat és assecuratiókat adván úgy expediála, hogy Almásra[d] mennék [KemÖn. 122. — Sz; ez akkor a Csáki családé volt a várral együtt]. *1667:* az portára való küldésről, nem csak tréfába irtam ... Négy credentiat küldtünk [TML IV, 183 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. — L. még TML II, 150, IV, 76, 80, 181, 209, 415, V, 126, 260, VI, 153, 294, VII, 298, VIII, 44, 125–6, 205.

A szó a hazai latinságban és vele a magyar nyelvű irásbeliségben is több értelmű. Ebben a vonatkozásban jelentése: 1. (követségbeli) megbízó-levél; 2. meghitelező, azaz küldetésében oki személyi szavahihetőségét bizonyító levél (credentionales) [L. erre Bartal, Gloss].

kredencia[2] **1.** pohárszék; bufet; Kredenz | ? tálalóasztal; servantă; Anrichtetisch. *1739:* Vagyon két Simma Kredentia az Lábai sorófon járnak [Szászerked K; LLt Fasc. 96]. *1801:* Egy Hoszszuko 4 Szegeletű Feketén Lazurozot Kredentia [Vargyas U; CsS]. *1802:* Egy Credentia párkányos és figurás szélű [DobLev. IV/858. 8a].

2. ? (edény/pohár)tartó; suport (pentru vase/pahare); (Topf/Glas)Behälter. *1730:* három Credentiák lábások az édgyik arannyas [Kv; Ks 15. LVIII. 6]. *1773:* Egy fekete zomanczozott aranyas virágu Finesiák alá valo Credentia [Lele Sz; EMLt Marsinai Pap lev.]. *1793:* egy száj mosni valo pohár credentiajaval [TL Conscr.].

Szk: *bádog ~. 1745:* Edgy bádog Kávéhoz valo Credentia hozávalo kicsiny réz Ibrikjével [Marossztkirály AF; Told. 19] ✱ *bor hordó ~. 1748:* Korda Sigmondné Aszonyomnak ... vittünk volt ezüst portékákot oda eszerint ... egy pár bor hordó Credentiát [Bögöz U; Szentk. Julia Szabó (22) vall.] ✱ *ezüst ~. 1748:* Találtatott egy Ezüst 1 Credentia melyben vagyon Loth 22 [Koronka MT; Told. 11/29] ✱ *ezüst aranyos ~. 1752:* vagyon edgy ezüst, arannyas Crédentia, hasonló kis só tartójával. Tyukmony tartojával [Marossztkirály AF; Told. 19] ✱ *lábatlan ~. 1730:* három Credentiák lábások az édgyik arannyas ... Két lábatlan Credentia [Kv; Ks 15. LVIII. 6] ✱ *lapos ~. 1730:* Két lapos Credentia [Kv; Ks 15. LVIII. 6] ✱ *pléh ~. 1744:* Rosdas Pleh kredentia [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] ✱ *talpas ~. 1774:* Egy Talpas Credentzia Ezüst [Nagyida K; Told. 26]. *1811:* A' Talpas Krédentsiák [Györgyfva K; LLt Csáky-per 211. L. 2] ✱ *üveg ~. 1749:* Husz darab Üveg Cre⟨de⟩ntia Nro 20 Hozza valo Nagyobb s kissebb pohárkáji és kantsotskaji Nro 32 [Marossztkirály AF; Told. 19] ✱ *virágos ~. 1802:* Egy ovalis rostélyos szélü Virágos Credentia [Ne; DobLev. IV/558. 3a].

kredencia-levél megbízó-levél; scrisoare de acreditare; schriftliche Bevollmächtigung. *1599:* Juta vrunk eö felsege parancziolattiaual es credentia leueleuel Egeruari Janos, parancziolja vrunk eö felsege hogy az mely leöueö hadi szerszam es ahoz ualo Szerzami uolnanak it Coloswarat, Desre vitetnék minden haladék nelkwl [Kv; Szám. 8/XIII. 6 Szabó András sp kezével]. *1657:* Erről nékem is az herceg credentialevele mellett sok igiretekkel izent vala [KemÖn. 286].

kredenciás szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *tányér* tányérfajta; un fel de farfurie; Art Teller. *1705:* asztalt is készitettem ... nem töttünk egyebet két sótartónál, kicsinyeknél, és a Credentias tányéroknál [WIN I, 410].

kredencia-tányér tányérfajta; un fel de farfurie; Art Teller. *XVIII. sz. eleje:* Egy Credentia tányér ón [MNy XXXVIII, 384].

kredencionális I. *mn* megbízó; de acreditare; bevollmächtigend, Bevollmächtigungs-. *1605:* Az lewelet el veottek melyet Credentionalisnak esmernek lenny [Kv; TanJk I/1. 510].

II. *fn* megbízó-levél; scrisoare de acreditare; Bevollmächtigungsschreiben. *1662:* követségérül is semmi credentionálisa, hitelt szerző levele, aminthogy semmi követsége is nem lévén, csak azt állatta ... hogy ő jó bekesség-szerzeni jött volna [SKr 673–4]. *1665:* az recognitionalisok mellé újabb credentionalisok is kellenek Kegyelmednek ... hogy hiba ne essék az dologban | Az római császár őfelsége levele valóságos credentionalis volt [TML III, 407 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. *1678:* A magyarországiaknak nálunk levő követ attyafiainak relatiójokból értjük ... kévánván mi tőlünk is, hogy azon követjeknek credentionalissunkat adni méltóztatnánk [TML VIII, 267 a fej. ua-hoz]. *1693:* Tecczik a' Tiszt Ecclesianak Tiszt. Sarpataki N. Mihaly Esperest ... Gubernator Urunkhoz ... az Tiszt. Eccla credentionalisával expedialni [Kv; SRE 15]. — L. még TML I, 351, III, 373, IV, 393, VI, 97, 193, 350.

A jel-re nézve l. *kredencia*[1] al. a jegyzetet.

kredencionális-levél megbízó-levél; scrisoare de acreditare; schriftliche Bevollmächtigung. *1618:* Én megmondám az vezérnek, hogy az mi kegyelmes urunk csak credentionalis levelet irt az főkövet mellett, hogy meghiggyék szavát [BTN[2] 90–1]. *1662:* ex hibeálta ő felsége

nekem és több becsületes embereknek szólló leveleit, producálván és elolvastatván credentionális levelét is [TML II, 276 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. *1670:* Kegyelmednek magam illendő becsülettel praesentálom, mivel az levél csak credentionalis levél [TML V, 117 Kászony Márton ua-hoz]. *1710:* Páter Forstall credentionális leveleket vévén mind a császártól, mind a ministerektől, elmene Zrínyi Péterhez[a] [CsH 81. — [a]1670-ben].

kredenc-kaszten kb. tálalószekrény; bufet; Anrichtekasten. *1848:* Kis Kredencz Kaszten [MkG Conscr.]. *1849:* A Fortzimerbe egy nagy veres olajos festékes krédentz kaszten, belől égy poltz, ezen résziben voltak portékák[a] [WassLt. — [a]Köv. a portékák fels.].

kreditor[1] **1.** hitelező; creditor; Gläubiger, Kreditor | kölcsönadó; persoană care împrumută/dă cu împrumut; Leiher, Darleiher. *1592:* feierwari Iosa ... miert-hogi p(ro)cessusba Indult az ket fel Creditor keozt, es az varos p(ro)catora, ez jeoueo giwlesigh Biro vram tarcha ahoz magat [Kv; TanJk I/1. 184]. *1599:* Mindeniknek kel twrny az karba(n), Mint hogy egiebwtis az wdobe(n) sok helieke(n) igy C(on)tentallyak vala az Credotorokat (!) It az warasson, a hun az adossagh teob volt az facultasnal [Kv; TJk VI/1. 354a]. *1623:* Ezt az niolczua(n) kilencz forintott ... az Relictanak Eoregh Kerekes Janosnenak kezehez adtuk hogi az Creditorokat meg Elegitse Azokbol [Kv; RDL I. 122]. *1698:* ha pedig a Debitorok és Creditorok között a kölcsön adott Marhák és edgjetmások, igaz folyó árron nem taxaltattak vólna, az ollyan adossag(na)k nincs ereje ugj mint az mely törvény ellen lött [UszLt IX. 76. 64 gub.]. *1757:* a' tizen ött Magyar Forintakat nem egyébre, hanem kereskedesnek hasznaért levallyák ... az Creditorak [Csapó KK; DobLev. I/273]. *1791:* azon Sessiott ... de summálhassa, az az a Creditor ... szabadon birhassa mind addig mig az Debitorok ... az Tíz vforint Summat Depuralhattyák [O.asszonynépe AF; i.h. IV/683]. *1800:* ezen Levelemet ... ide zártam, olly véggel hogy békételen Créditorainak megis mutathassa [Dés; Ks Thuróczy Károly lev.]. *1831:* Dávid Antal Cridat jelent, ... A melly adosságát jelenti hogj tőbb Creditoroktol is levált, azon Debiti Summával Koloson az Aposával traficálván Földeket és réteket vett [A.jára TA; TLt közig. ir. 403 Dávid Jakab örmény kereskedő vall.]. — L. még BÖn. 196, 883; CC 27–8, 78, 90; RettE 418; FogE 82; WIN I, 192.

2. Jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: kreditor kelméből való; dintr-un fel de stofă numit kreditor; aus Kreditorstoff. **Szk:** ~ *forma. 1758:* Egy veszszős Creditor forma, igen szép matéria superlát, keskeny ezüst Rojt rajta [Nsz; TSb 21] ∗ ~ *karakó. 1800:* Egy veres bársony hajtókával, ar⟨any⟩-lántzolással készült fekete bár⟨sony⟩ karrakó Egy ... fekete Creditor karrakó [LLt] ∗ ~ *magyar köntös. 1789:* vettem kezemhez Egy fejér Creditor ezüstes egész magyar köntöst, szines sellymekkel, és ezüstel egészen varrattatt. Egy tetzén Creditor magyar köntöst, atlatz sujtással, vála egész ezüst keszülettel készült. Egy hamuszin egész magyar köntöst Creditort elegyes csipkével készültet. Egy fekete Creditor egész magyar köntöst [Medgyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.] ∗ ~ *nyári mántli. 1788:* Fekete kreditor Tofota töltetlen nyári mántli [Mv; TGsz 47] ∗ ~ *pántlikaöv. 1789:* vettem kezemhez ... 3. Széllyes Creditor pántlika öveket, hat hat sing hoszszuságuakat [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.] ∗ ~ *selyem mellrevaló. 1785:* vittenek el a' Ház fel verők ... Egy selyem Creditor Melyre valonak valo Selyem Materiat [Nagylak AF; DobLev. III/600. 1] ∗ ~ *szolup. 1788:* Fekete sima kréditor gyapottal töltött garníros nagy Szolup | Fekete kréditor, Tofota garniru nagy Szolup [Mv; TGsz 47] ∗ ~ *szultán. 1800:* Egy atzél zöld Creditor rózsa-szin pántlikával ki tzifrázott Szultán[a] [LLt. — [a]Előtte és utána viganókat iktatnak be a fels-ba] ∗ ~ *viganó-köntös. 1803:* egy virágos atlasz vigáno köntös, egy fekete creditor vigáno köntös [Felőr SzD; BetLt Waas Anna kel.].

kreditor-abrosz faţă de masă din kreditor; Tischtuch aus Kreditor. *1816:* Egy Viola szín kréditor Selyem aranyfonal tsipkével körülvett szélű Abrosz [Szabéd MT; UnVJk 295]. *1842:* Egy tiszta fejér Créditor Abrosz a' közepén és a' szélein is arany tsipke | Egy kissebb fejér Créditor Abrosz arany csipkével es arany findellinnel ki varva. Készittette [M.nádas K; RAk 93].

kreditorix-asszony hitelezőnő; creditoare; Gläubigerin, Kreditorin | kölcsönadó nő; femeie care împrumută/dă cu împrumut; Leiherin. *1756:* Minthogy pedig ezen puszta szölö földnek nagy részit a' tövis bokor bé nötte, annyira hogy a Creditorix Aszszony majd semmi hasznat sem vehetné, ha azon bokrokat ki nem vagottatna s ki nem tisztittatná belölle [Nc; DobLev. I/271. 1a].

kreditor-kaput kreditor felsőkabát; surtuc din kreditor; Kaputrock aus Kreditor. *1781:* Egy Lang szin kotzkás Creditor kaput [Mv; Told. 9a]. *1789:* vettem kezemhez ... Egy Creditor kaputat [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.].

kreditor-köntös kreditor női ruha; rochie din kreditor; Frauenkleid aus Kreditor. *1781:* Egy börös Ládában ... Három Fekete Creditor köntös vállastol együtt [Koronka MT; Told. 10]. *1789:* vettem kezemhez ... Egy arany por Szin babos Creditor garnirozott hoszú angloise köntöst materiajának Singe 3 Rforintakan vétetett [Medgyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.]. *1816:* Kék Creditor köntes vállal ... 9 Rf. 35 xr [Kv; Born. IV. 41].

kreditor-lájbi kreditor mellényke; jachetă din kreditor; Leibchen aus Kreditor. *1763:* 1. Plus Lájbli más kreditor Lajbli 14 pár aranyas ezüst kaptsokkal [Nsz; Szer.]. *1789:* Egy fekete Kreditor lájbli [T; LLt]. *1790:* Egy király szin Creditor Szoknya, és ahoz fekete virágos Creditor Lájbel [A.jára K; BLt 12]. *1797:* Egy fekete creditor Lájbi [M.igen AF; DobLev. IV/11].

kreditor-mente mantilă din kreditor; Waffenrock aus Kreditor. *1793:* Láng szin Creditor mente [TL Conscr.].

kreditor-paplan plapnmă din kreditor; Bettdecke aus Kreditor. *1766:* Citrom szin Sellyem kreditor paplany körül egyszin Sellyem habos tafota [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 96].

kreditor-szoknya fustă din kreditor; Frauenrock aus Kreditor. *1739:* Galamb szin kreditor szoknya ... viola szin bagazia a béllése | egy pár fahaj szin tarka kreditor szoknya [Szászerked K; LLt Fasc. 96]. *1742:* Egy Kirally szin Créditor szoknya [Kisesküllő K; Somb.]. *1764:* Szekfü szin Creditor szoknya [Pókafva AF; Kath.]. *1776:* Egy kék kréditor Szoknya [M.köblös SzD; RLt Sombori Klára és Sándor hagy.]. *1790:* Egy rendbéli szederjes Creditor Szoknya vállostol ezüst kötéssel [A.jára K; BLt II. 12]. *1793:* Egy Tüdö szén Sujtásos Creditor Szoknya [Mv; Told. 44a]. *1797:* Egy Sámoa Szin Kreditor Szoknya vállastol, a vállán ezüst poszománt | Egy Seprö szin Kréditor Szoknya | Egy sujtásos Zöld Kreditor Szoknya vállastol, a vállon arany poszománt [Mv; i.h. 19]. *1800:* Egy zöld Lang-szin Creditor Szoknya [LLt].

kreditor-váll kreditor mellény, ilic din kreditor; Leibchen aus Kreditor. *1755:* Egy ... kék Sellyem kreditor Váll két rend Aranyas kötessel [Mezőbánd MT; MbK VIII]. *1763:* Egy Gyöngy szin Creditor váll ezüst pontispannal mely tartoval [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes hagy.]. *1767 k.:* Creditor Vál arany Czanklival [Pf]. *1793:* Egy rosa szin creditor arany poszomántos Váll | Egy gránát szin Creditor arany Poszomántos Váll [Mv; Told. 44a]. *1797:* egy rosa szin Creditor ezüst készületü váll [M.igen AF; DobLev. IV/11].

kreditor-viganó kreditor női ruha; rochie din kreditor; Frauenkleid aus Kreditor. *1800:* Egy fehér pántlikával bé szegett rőzsa-szin Creditor viganó Egy fa hajszin Creditor viga⟨nó⟩ [LLt]. *1811:* Bolha szin Creditor Vigano [Mv; LLt].

kreditum 1. hitel; credit; Kredit. *1738:* az mostani mind haboru mind contagio miatt valo separatiojara es egymastol valo el rekedésere nezve az haza belieknek sem creditumra sem Joszagra most penzt nem kaphatni [Kudu SzD; Ks 99 Pongrácz György lev.].

2. *átv* vkinek közéleti hitele; credit, trecere de care se bucură cineva; js Glaubwürdigkeit im öffentlichen Leben. *1667:* ha szintén nem succedálna is az dolog, jobban esnék nekik is, most is inkább nevekednék az creditum velle [TML IV, 228 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* (Teleki Mihály) a német előtt való creditumát akarta crősíteni [BÖn. 761]. *1764:* Az Antecessorais[a] Betze illyen hamis lelkűségeket kezdett vala s majd hasonlo Crediuma lén, mig maga kárán meg nem ismerné Bátyám U(ram) [Középlak K; BfR. — [a]A szóban forgó tiszttartóé]. *1806:* vigyázzon Ngod ... és ne publicállya ellenségei előtt a' maga gyengeségeit és történeteit, se ne ditsekedgyék, se ne panaszolkodgyék, mert azok alig várják hogy el temessék, s a' világ előtt Créditumat meg alázzák [Mv; Ks 10 Thuroczy Károly lev.]. — L. még TML IV, 247, V, 392, VII, 406, VIII, 25, 76.

krédó 1. hiszekegy; credo; Kredo. *1585:* Anna Zakach Janosne vallia ... Kis Mihaly felesege ... ennekem igy panazlot ezen Kis Mihalra Az vrara, hogy Aue Mariat Nem haggya el Mondany az Vra, Az Credobannis el hagiat velle vagy Negy Ighit [Kv; TJk IV/1. 435]. *1640:* Juvon Popa ... Ez az pap nem tudta el mondani memoriter az Credot [F; UC 14/48. 50]. *1647:* Popa Sztan ... pap ... az Credot, Pater Nostert, decalogust tudja [UF I, 840]. — L. még UF I, 192, 704, 727, 753, 770, 800, II, 182, 186, 197.

Sz. *1811:* Én is belé szóllék egyszer a' Turóba, (Éppen mint Pilátus jött bé a' Credoba) [ÁrÉ 80].

2. *vmilyen ~ban lenni* vmilyen hiszemben/hitben élni/leledzeni/lenni; a trăi într-o anumită credință; des Glaubens sein. *1668:* Kegyelmed levelét vöttem; azért édes Sógor uram, most is azon credoban legyen, hogy sem pénzem, sem egyéb jóm Kegyelmedtül soha bizony tagadva nem leszen, mert hidgye, valakiben igaz barátságot találtam, s találok annak bizony én is igaz hittel kivánok szolgálni [TML IV, 391 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

krepin áttört rojtozat; franjuri; durchbrochene Franse | paszomány; gâitane; Tresse. *1736:* Nem vala akkor híre az krepinnek ... hanem minden czifraság az mentéjeken az vitézkötés [MetTr 353]. *1761:* (Átvett) Egy Trador Mentét Ezüst Krépinnel készülve, ahoz valo Trador Ezüst crépines Lajblival [Gyéressztkirály TA; JHb XLV]. *1800:* Egy viola Szin, setét zöld apro virágos at-

latz arany krepénnel készült dragonos viganó [LLt]. *1807/1818:* 13 3/4 Sing kreppin ... 13 1/2 crépin ... 4 3/4 Veressel elegy crepin ... 13 Fejér crepin [Mv; Told.]. *1808:* 7 3/4 Sing veressel elegy Krepin [Mv; i.h. 22]. — L. még MetTr 346; MNy LXV, 340.

krepines zsinórból készített; făcut din şnur; aus Schnüren verfertigt | paszományos zsinórzatú; cu găitane; mit betreßter Verschnürung. **Szk:** ~ *bojt. 1803:* praedikállo székre való Kendő, mellyet két végein s égyik szélin Aranyos tsipkés poszománt és tíz krepines bojtok ékesítnek [Szökefva KK; UnVJk 92] ✱ ~ *dolmány* → ~ *mente* ✱ ~ *mente. 1771:* pergelt kaffé szin ezüstes fekete selyemmel Krépines Mente, Dolmány Nadrág [Nagyida K; Told. 19] ✱ ~ *nadrág. 1761:* Báro Josika Imre ur magát Provocállya, ugy nem lehetvén elö adni az ... Krepenyes ezüst Rojtal készült Nadrágotis ... meg fizetésére magamot álhatatosan köteleztem [Nsz; JHb XLV] ✱ *arany* ~ *rojt. 1772:* Abban a házban, melyben öfelsége volt szállva, minden szék karmazsinszin bársonnyal, szkofiummal varrott volt, arany krepines rojtokkal [RettE 263] ✱ *ezüst* ~ *tradorlajbli. 1761:* (Átvett) Egy Trador Mentét Ezüst Krépinnel készülve, ahoz valo Trador Ezüst krépines Lajblival [Gyéressztkirály TA; JHb XLV].

krepin-készület zsinórozás; găitane; Verschnürung. *1763:* 1 Hiuzos Galamb szin mente hozzá valo Dolmánnyal s kreppin készülettel azon ujj [Nsz; Szer.].

kréplin kelmefajta; un fel de stofă; Art Stoff. *1848 k.:* Kréplin 11 sing [Kv; Pk 6]. — Talán azonos az elöbbiekben szótározott *krepin*-nel.

krepon krepp anyagból készült; făcut din crepon; aus Krepp verfertigt. **Szk:** ~ *fátyol. 1797:* Vásárolt 3 sing Fodor Fatyolt ... 3 sing Crepon Fatyolt [Kv; Berz. 7. 69/1] ✱ ~ *(gála)köntös. 1823:* Megy szin krepon gála köntös, atlaczczal feltzifrázva, és ech (!) blond krézlivel | Hamuszin Crepon Köntös [LLt Csáky-per 601. L. 1] ✱ ~ *nyakravaló. 1787:* Egy fekete krépon nyakravalo [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 8].

krepp crep; Krepp. *1807:* Egy Krepbol valo Felsököntös Finderlivel ki-varva [DLt 378 nyomt.]. *1848:* 7 Sing Crepp Széles a' 2/20 f. 16. 20 [Szászrégen; LLt].

kreppfátyol văl de crep; Kreppschleier. *1805:* 2 Vég Krep fátyol [Mv; Told. 74].

krepp-gallér guler de crep; Kreppkragen. *1816:* Egy Krep Gállér ... 1 Rf ... Krepp Smizettli ... 37 xr [Kv; Born. IV. 41].

krepp-karszékli krepp-mellényke/váll; corset de crep; Corset aus Krepp. *1817:* Egy Krepp Asszonyi Karszékli [DLt 598 nyomt. kl].

krepp-keszkenő basma din crep; Krepptuch. *1805/1808:* Szentmarjai Juliánára tett költségeim ... Vettem egy veress krepp keszkenöt rft. 3 [RLt]. *1834:* Egy veres kitsi krep keszkenyö [TLt Praes. ir. 1062 özv. br. Kemény Simonné elveszett ingóságainak lajstr.].

krepp-köntös kreppruha; rochie din crep; Kreppkleid. *1813:* Egy tántzolo fejer Krep Köntös, veres mettzett bársonnyal ki rakva [Szászvessződ NK; Told. 47]. *1823:* Viseltes krep fekete köntös [LLt Csáky-per 601. L. 1].

krepp-smizétli krepp-váll/lájbi; şemizetă din crep; (Frauen)Weste/Leibel aus Krepp. *1816:* Egy Krep Gállér ... 1 Rf ... Krepp Smizettli ... 37 xr [Kv; Born. IV. 41]. *1818:* Egy Fekete krep smizétli [HG Ádámosi Végh lev.].

kréta 1. ? krétapor; praf de cretă; Kreidepulver/Schlämmkreide. *1576:* Ereztö vyazt lot Chinalny vegy 9 loth Cretat es Meg anny banya zoldet[a] [Nsz; MKsz 1896. 368. — [a]Folyt. az anyagok fels.]. *1823–1830:* A táncolóhely ... pádimentoma gyengén menedékes és polirt munka, melyen könnyen megsimakodhatik az ember. Evégre a papucsok talpjait krétával gyakran megdörgölik [FogE 248].

2. cretă; Kreide. *1665/1754:* Az mely jámbor Iffiu Társ legénnyé akar lenni ... légyen fejér krétája kezében, és az Asztalnál lévö betsületes Személlyeknek tángyéron krétával gazdálkodjék ... rajszollyon egymáson által bútatva két féle Asztalos mü szért [Kv; ACLev. 21–2]. *1758:* Sebestyén Pálnak krétára xr. 3 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 175a].

kréz fodor; volan; Kräusel. *1820:* Két Smizétli ... Egy darabb Kréznek valo Tsipke [Mv; Told. 19].

krézli (redőzött) fodor; volan; Kräusel. *1823:* Megy szin krepon gála köntös, atlaczczal feltzifrázva, és ech (!) blond krézlivel [LLt Csáky-per 601. L. 1]. *1824:* Egy varrot Krézli [Fugad AF; HG Mara lev.].

krida csöd; faliment; Falliment, Bankrott. *1798:* az írt fundus Crida alatt volt | Vice Ispány Tekintetes Gilyén János Ur ... Néhai Méltoságos L. Báro Szentkereszti Samuel Ur Crida alatt lévö Joszágainak Curatora [Ne; DobLev. IV/805. 1b, 807].

Szk: ~ *t jelent* csödöt jelent. *1831:* A.Járai Nyegotzás Örmény Ifj Dávid Antal ... Cridát is akar jelenteni ... de ö Kridát nem jelenthet, mivel ö a' Költsönözött penzel Koloson szántó, és kaszálló helyeket vett [A.jára TA; TLt Közig. ir. 403 Csiktaplocai Lázár Antal szb kezével].

kridázhatás csödbe jutás kijelenthetése; posibilitate de declarare a falimentului; die Möglichkeit der Erklärung des Falliments. *1831:* Also Járai Dávid Antal nevezetü örmény Kereskedö ... Cridázhatása meg engedését kérte ... az Instáns környül állasa leg kevésbé sem lévén qualificalva arra, hogy részére az általa kivántatott Cridazhatás megengedtethetnék, annál fogva kérése helyt nem talált [T; TLt Közig. ir. 403].

krimen bün, vétek; crimă; Verbrechen. *1625:* en ram zegeni niomorek aruara potentiose ream ieot es minden io ok nelkul minden iouajmat ... al uitte takaritatta az maga hazahoz egy anniara hogy en uelem zinte ugj czelekedet mint ha ualamj notaba(n) incurralta(m) uolna, uagy ualami Capitalis Crimenbe estem uolna [UszT 8a].

krími din Crimea; aus der Krim, Krimz. **Sz.** *1831 k.:* mint a' Krími Tatárok Házomra jöttek [Torda; Kath.].

kriminál vádol; a acuza; beschuldigen. *1627:* (Zakacz Istuan) felesegett Ban Orsoliat gondviselettlensegevel criminalta [SzJk 17]. *1641:* B. varalliaj Nagi Pal Alpari Cathanak procuratora kiua(n) zabadsagot Benedek Deaktol az Leany kepeben, de mivel insufficiens ratioia leven nem compareält az Legeni, azert doceallia azokat mivel criminallia matkajat es valazza leszen az visitatiokor [i.h. 56]. *1682:* Tetszett a' sz(ent) Szék(ne)k hogyaz Aszony azokat, a' mellyekkel férjét criminallya doceallya, és mind a' két fél az jövendö Partialisunkra jo keszülettel compareállyon [i.h. 165]. *1741:* Ugy referáltatott elöttünk . . ., hogj egj valaki magunk atyánkfiai közzül, Tktes Alsó Mihály V. Ispán Uram elött, Levele által, nagy dislegálitással 's Törvénytelenséggel Criminálta volna a Dési Nms Tanácsot [Dés; Jk 551a].

kriminálé közbüncselekmény; act criminal; Kriminalverbrechen. *1710 k.:* Ezer egyéb okok is vagynak rá, lássa a maga nemzetsége, mit követ el véle, mert az ország az olyan criminaléknak nem fóruma [BÖn. 952].

kriminális **I.** *mn* **1.** közbüncselekményi; criminal; strafgerichtlich, kriminal. *1592:* Az Caussa penig Akar Criminalis legyen akar Aprolek egieb dologrol, De a' Coloswary Biro zabadon teörwent tehessen feleölleök [Kv; DiósyInd. 27]. *1736:* Deliberatum . . . Mint hogy ezenn Dolog meritalis és Criminalis; azért az I. Instantiájára nem replicáltathatik most [Dés; Jk 212b]. *1762:* az orgazdaság juxta Apr. Cons . . . Criminalis [Torda; TJkT V. 86].

Szk: ~ *aktus. 1797:* Mint Criminalis actusban esettek iránt . . . az Actio, vagy Actoratus a' Földes Uré [Mv; MbK XII. 113] ✱ ~ *dolog. 1671:* Midön as Tisztek Vármegyéken akár mulctalis akár criminalis dolgokban, mellyek processualisok akarnak procedalni, Nemes embereket söt ha mikor kaphatnak Vármegye eskütteit-is adhibeallyák az ollyan törvény-tételben [CC 61]. *1735:* mint hogy criminalis dolog Gyeneralis séket kel neki varni [Tövis AF; ApLt 4 Lőrincfi László Apor Péterhez]. *1762:* a mostoni A. Criminalis dologgal vadoltatott, minthogy az orgazdaság juxta Apr. Cons. . . . Criminalis [Torda; TJkT V. 86] ✱ ~ *kauza. 1593:* Eotwcos Andras . . . vadoltatik hogy Criminalis caussakat zarwas bwneokert Inditottak volna ellene, de eo az vetkeket compositio Altal . . . fedte volna be [Kv; TanJk I/1. 211]. *1628:* vagion ö kegmenek var Megieje es competens biraia es keresse ot mert ez Causa Criminalis causa [SzJk 28]. *1720:* az Bolgarok dolga végett Conflualnunk kell itt Vinczen, masod nap penig két Criminalis Causa fog ugyan itt agitaltatni [Alvinc AF; Ks 95 Gillyén Dániel lev.] ✱ ~ *közus. 1677:* A Criminalis Casusokban penig halállal valo büntetéssre légyen authoritassok a' Brassai Tiszteknek [AC 168] ✱ ~ *kereset. 1809:* azon Criminalis keresetek, mellyek . . . Tolvajság vétkéért raboskodo gonosz tévök ellen meg indittattak, és . . . Jtélet alá botsáttattak az azt illetö Referensnél vagynak [UszLt ComGub. 1672] ✱ ~ *per. 1809:* a' Criminalis Pereknek mások felett a' midön Jtélet alá botsáttatnak azonnal el kell láttatni [i.h.]. *1823–1830:* Az univerzitásnak[a] minden tagjai tökéletes jurisdictiója leszen . . . Appelláció a kriminális perekben nincs, hanem csak a civilis és az is 100 tallért felül érö dolgokban [FogE 232. — [a]1796 táján a göttingai egyetemnek].

2. Föbenjáró; capital; Kapital-. *1645:* Teczik az teoruennek hogy miuel Nem c(ri)minalis nem halallos ä dolog ki adgya ä teorueny kezessegen az foglyot [Kv; TJk VIII/4. 31]. *1780:* küldött öfelsége 60 punctumból álló sistémát, melyben a vagyon, hogy ennek utána a tisztek senkinek ⟨ne⟩ complanáljanak, hanem ha criminalis a vétek, exequáltassék, ha pedig nem az, pálcáztassék a parasztember [RettE 409].

Szk: ~ *bünös. 1825:* A Tartománybéli Fö Hadi Vezérség az iránt találta meg közelebbröl a Kir Guberniumot, hogy Strandl Maximilián nevü criminalis Bünöst, ki a Bétsi Katonai Foghazbol f.e. Majus 6-ikán . . . el szökött kerestesse fel [Kv; DLt 1585].

3. ~ *teremtette* kb. ebadta; soi räu/blestemat; verdammt/flucht, potztausend. *1793:* hazud a' Kriminális teremtette Kurvája [Koronka MT; Told.] | az a' Kriminalis teremtette Aszszony Csernátoninak Uniformist is csináltatott széles paszamántal [Udvarfva MT; i.h.]. *1794:* Menjetek-bé criminalis teremtette nem vagyok èn Tolvaj hogy ide mind ki-gyültetek[a] [Ne; DobLev. IV/728. 5a. — [a]A ház elé a cigányok].

II. *fn* közbüncselekményi ügy; cauză criminală; Kriminalfall, Strafangelegenheit. *1603:* Kosa Miklos . . . fogoly es kezesegh alat vagion az okon megh nem alhatna vallassa, kire az Actor allegal és Jelenthy hogy illyen criminalisban in loco facti talaltatot [Kv; TJk VI/1. 671].

kriminláltatik vádoltatik; a fi acuzat; angeklagt/beschuldigt werden. *1671:* Végeztük . . ., hogy Székelyhidnak el-rontásáért Boldvai Márton Atyánkfia annál inkább Nagyságod Méltosagos Személlye, sem most, sem jövendöben ne criminaltassék mert ezt kéntelenségbül[a] cselekedtük [CC 93. — [a]A bihari végvárat török követelésre rombolták le]. — L. még CC 85.

krinta (sajtkészitö) fateknö; crintă; Holzschüssel/trog (zur Herstellung des Schafkäses). *1589:* Veottem egy kirentat kyben az Sajtot. Niomyak p(ro) f. — d. 45 [Kv; Szám. 4/XII. 19]. *1629:* ket desa. Egj kilinta [Szentdemeter U; LLt]. *1636:* Eggj kerenta [Porumbák F; UF I, 666]. *1638:* Vagjon eggj üst. Eggj kerenta [uo.; i.h.]. *1647:* kirinta . . . teob Maiorhoz valo eszkeozeokkel [Drassó AF; BK 48/16]. *1648:* Ket deberke turo . . . Ket kilinta [A.porumbák F; UF I, 880]. *1649:* Vettem Sayt Csinalni Maior Peternek Egy krentat fl. 1 [Kv; Szám. 26/VI. 485]. *1650:* Egj Kyrenta Nr 1 [Sólyomkö K; LLt GH 5]. *1679:* Uy Krinta (: Sajt nyomashoz valo :) nro 2 | Szent Peteri külsö Esztena . . . Pitvarba(n): Sajt nyomo fa sajto nro 1. Fejö veder . . . Krinta (: avagi Sajt nyomashoz valo keregded csatornás tekenö :) [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 75, 123]. *1741:* egy tej verö desa . . . egj Crinta [Mezöbánd MT; LLt 146 Litt B]. *1746:* adtam . . . Klintát edgyet [Borsa K; Told. 19]. *1756:* Volkány Dumitru volt Bátsa . . . még számban nem adott . . . Két 'Satskot, Krintát, Pléh szüröt [Koronka MT; i.h. 12/17]. *1797:* Egy Krimpta [Mezöbodon MT; MkG Conscr.]. *1840:* Juh fejö veder 2. Krinta 1 | Bentze Illyésnek Vagynak . . . e következendö Fel kelhetö Jovatskai: . . . Juh fejö veder kettö, egy Klinta [Várhegy MT; TLt Közig. ir. 1042 Bencze Illyés lelt.].

Hn. *1825:* a Kerenta nevű hellyenn (sz) [Szárazpatak Hsz; EHA].

Szk: *húsvágó ~. 1754:* Hus vágo krinta [Borsa K; Told. 53] ✱ *sajtcsináló ~. 1778:* Sajt csináló krinta [Mezősámsond MT; Berz. 8. 72]. *1794:* Sajt tsinálo hitván krinta egy [Gyalakuta MT; TSb 17] ✱ *sajtgyúró ~ 1813:* Egy Sajt gyúro Crinta [Mezősályi TA; RLt Szikszai Elek aláírásával] ✱ *sajtnyomó ~. 1647:* egy Sait nyomo krinta [Solyomkő K; SLt GH. 5]. *1753:* Az Báts kezinél valo Sajt nyomo krinta [Mezőzáh TA; Told. 11]. *1769:* Egy Sajt nyomo Krinta [Nagyercse MT; i.h. 19] ✱ *sajtoló ~. 1716:* egy sajtolo krinta [HSzj *sajtolókrinta* al.].

kripta sírbolt; criptă, cavou; Gruft. *1710:* Enyed pusztán maradott vala, minden jovokot ... föld alatt való criptában rejtették vala, egy kis leánykát fogának el a rácok, az ráviszi a criptára, felbontják, megbecsülhetetlen sok jókot találnak benne, mind elpraedálják, a könyveket[a] egybenszaggatják [CsH 393. — [a]A kollégium könyvtáréit]. *1723:* a Szegeny batyám halála (: kit is tegnap temetenk az ujj templom criptájaban :) itt tartoztatván nem effectualhattam[a] [Kv; ApLt 1 gr. Haller János Apor Péterhez. — [a]A szóban forgó dolgot]. *1760:* Egybe gyültenek[a] az Isteni tiszteletre ... a' magános embereknek házaikba, Kriptákba, barlangokba, pintzékbe; s' a' hová lehetett [BodHist. 116 id. MNy LXIII, 103. — [a]Az őskeresztények]. *1850:* vagyon egy jo bolthajtásra épitett kripta, fejül meg födölve, és bérástozva [Gyéressztkirály TA; DE 5]. *1868:* ki fizettetni rendelek ... Kriptam fenn tartására 200 frtot [Kv; Végr.]. — L. még FogE 102, 157.

Hn. *XVIII. sz. köz.:* Kriptára járo (k). Kriptánál (k) [Gyalakuta MT; EHA]. *1773:* A Kertek megett a Kriptára rugó pallag a Tetőn (sz) [Vingrád AF; EHA]. *1823:* A Kriptába (sz) [Désfva KK; EHA]. *1826:* A Kriptánál alább (sz) [Abafája MT; EHA]. *1864:* Kripta [Kalotasztkirály K; KHn 56]. *1891:* Kriptahegye [Nagyalmás K; KHn 318] | Kriptánál [Nagypetri K; KHn 304].

kripta-ásatás săpatul criptei/cavoului; Gruftgrabung. *1780:* Cserei Uram Kolosvárrol ki jött hogy a kripta ásatáshoz fogjon [Bethlen SzD; BK. Anna Lakatos (39) conj. St. Ersek nyil.].

kriptás cu criptă/cavou; mit Gruft. **Hn.** *1854 k.:* Kriptás kertnél (sz) [Málnás Hsz; EHA].

krispán rézrozsda, grünspán; cocleală; Grünspan. *1558 k.:* Chinald vly modon[a] Minth en az elottis Mondottam az grispan felol es ebol chinald az vtan az Mynyomoth [Nsz; MKsz 1896. 282. — [a]A görögfejéret]. *1571:* Joarany festek Mwhöz valo. Vegy grispant loth 1[a] [Nsz; i.h. 356. — [a]Folyt. a fels.]. *1620:* Egy Masa Grispantul f — /50 [Kv; KvLt II/69 VectTr 13]. *1656:* Az asztal fiaban egy darab ruhaba(n) kötue, valami keues Crispan [Doboka; Mk 5]. *1683:* Egy darab Crispány [UtI]. *1688:* Nemzetes Apor István uram törcsvári harminczadosunk administrált ... Két font chrispant [AUt 597]. *1711:* 1 Font, huszon négy Lott Crispán ... 5//18 [ApLt 5 Apor Péter inv.]. *1746:* Egy papirosacskóban krispány [Vargyas U; DanielAd. 255].

krispánszín 1. szürkészöld-szín; de culoarea coclelii; grünspanfarbig. *1683:* vettem három sing kék remeket adtam Lengjel Lászlonak ajándékon ... Ull. 3// Crispán szinből [UtI]. *1825:* Egy Krispán szinre festett két felé nyilo záros Almarium [Dés; DLt 595].

2. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ angliai posztómente. 1759:* egy krispány szín Angliai poszto mente [Backamadaras MT; CsS] ✱ *~ angliai posztószoknya. 1651:* Egy Chrispani zin Angliaj pozto zoknia [WassLt 72/2 Vass Judit kel.] ✱ *~ cserépkancsó. 1816:* Egy krispány szín festékes cserép kupásnyi kantsó [Szentháromság MT; UnVJk 121] | Egy krispán Szín tserépből valo, ón fedelű és talpu kupásnyi Kantso [Kisadorján MT; i.h. 134] ✱ *~ dolmány. 1710:* Egy viseltes Krispán szín dolmány [DanielAd. 90] ✱ *~ mente. 1710:* Egy krispán szin bélletlen mente [i.h.] ✱ *~ nadrág. 1819:* (A rab) szökött el ... krispán szin Nadrágba [DLt 605 nyomt. kl] ✱ *~ nyakkeszkenő. 1830:* egy krispán szin rójtos Nyak keszkenő [Msz; Told. 19] ✱ *~ remek. 1672:* adtam ki ... Tiz sing grispán szin remeket [UtI]. *1683:* Egy veg Crispan szin Remeket Fagarasi Thamás Görögtül vettem per f 50 [UtI].

krispánszínű szürkészöld színű; de culoare coclelii; grünspanfarbig. *1785:* ezen házakban vagynak szép kementzék ... Krispán szinű jo féle nagy Kályhákbol [Kv; Born. XXIXb 20/47 Kornis Krisztina conscr.]. *1816:* Egy ónos Bokáj kanna, mellyek Krispány Szinű füles tserépből való dereka ón fenekén ezen betűk vagynak[a] [Szentgerice MT; UnVJk 19–20. — [a]A szöv. *bokálykanna* cimszó al.]. *1849:* két krispán szinű aranyazatt Fin'siák | tíz darab üveg pallok krispán szinűek [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

krispánvirág '?' *1807:* Egy rosz Iskotulyába krispány virág [Körtvélyfája MT; LLt].

krispin rövid köpenyfajta; un fel de mantie mai scurtă; Art kurzer Überrock. *1846:* veres czirkásszal bélelt sinórozott ujadon uj krispin [DLt 734 nyomt. kl].

Szk: *férfi ~. 1847:* Egy férfi krispin [VKp 178].

kristalizált kristályosodott, kristályos; cristalizat; kristallisiert. *1796:* 1 Darab Crystallizált Zeolitért Rfl 1 [ETF 182. 73 Gyarmathi Sámuel göttingai költségjegyzéke].

kristály I. *fn* **1.** kristályüveg; cristal; Kristallglas. *1710 k.:* kristályból ittam keveset, látta minden, mennyit, azt is tudta már minden ember, hogy én nem iszom [BÖn. 519]. *1715:* Négy paraszt üveg. Egy Kristály [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. *1779:* Négy Csésze; Egy Kristálly [Nsz; CsS].

2. kristályüvegnemű; cristaluri, obiecte de cristal; kristallene Glasware, kristallenes Glaszeug. *1669:* Kérem, írjon Szentpéterre, bárcsak száz kristált adjanak [TML IV, 418 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1710:* Apor István ... csak egyenkint hozatta elé a pohárszékre a kristályokot [CsH 197–8]. *1732:* találtunk ... két pár olaj s eczetnek való kristaljt ... és edgj német saru forma (: Ónadi, es Gyurinak való :) kristályt [Kóród KK; Ks 12. 1]. *1734:* Groff Kornis Ferencz ur(am) ő Naga ... vitetet el Sz. Benedekrűl[a] ... edgj czilfra Ibriket

feles Kristályokat, drága Bokályokat [Gyf; Ks. — [a]SzD]. *1736:* Az kristály penig igy jöve be Erdélyben elsöbben ... volt ugyan az fejedelem hazában talám tizenkét kristály ... Lengyelországból hozták, de csak raritásnak tartották, hanem in anno 1686 hoztanak legelsöbben Németországból kristályokat Erdélybe | (A bort) vagy fazékban vagy kupában adták be ... Mikes Mihály akkor vonogatja magát az italtól, mond Bethlen Gergely: Uram, kelmed talám kerestályra vágy ... Akkor ... kiveszen egy sustákot ... s adja az inasának, mondván: eredj, öcsém, hozz kerestályt ő kelminek, mert ő kelme kerestályra vágy. Igy csufolá meg az kristálylyal innya kivánokat [MetTr 326–7, 328–9].

Szk: *fedeles ~. 1736:* a nyolczadik és kilenczedik pohárszékek különb-különbféle fedeles, lábas, lábatlan ... kristályokból állottanak [MetTr 396] ✱ *ivó velencei ~. 1710:* az ivó velencei kristályok akkor[a] származtanak vala be Erdélyben s igen kedvesek valának [CsH 197. — [a]A XVII. sz. nyolcvanas éveiben] ✱ *lábas ~ → fedeles ~* ✱ *lábatlan ~ → fedeles ~* ✱ *talpas ~. 1732:* ezen palotában találtunk edgj pohár Szék asztalt ... ebben ... három talpas kristáljt [Kóród KK; Ks 12. I] ✱ *talpatlan ~. 1748:* az ebedlö palatan egy fias pohár Szék Ebben vagyon ... talpatlan kristály Nro 3 [Mezösályi TA; Ks 7. XVII. 12] ✱ *velencei ~. 1736:* Az asszonyok ... Ittak ... igen ritkán bokályokból is, kivált sert. Igaz dolog, volt kristály is, de csak ama velenczei kristály ... de nem ittak belöle, ha ittak is igen ritkán [MetTr 326].

3. kristály-ablakkarika/szem; ochi de fereastră din sticlă de cristal; kristallenes Fensterglas. *1591:* 1 decembris ... Veottem az Tanach haz Ablakara Kakas Istwantol 20 Kristalt 1. d 5 f 1 [Kv; Szám. 5/X. 34].

4. kristály-óraüveg; sticlă de ceasornic din cristal; kristallenes Uhrglas. *1660:* az kis órának eltört az cristálya s meg is bomlott [TML I, 552 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz].

5. kristályos ásványrögöcske; grunz/bulgăre de cristal; kristallener Mineralkumpen. *1569 k.:* Ha akarod Az Cristalt vag Achelt lagytany, vegy az rothat fannak az hammat es oltatlan Mezet ... es tölch vizet kwziben es had keet orayg forrany [Nsz; MKsz 1896. 357]. *1823–1830:* Ötödik ház sárgás tükrös, itt[a] vagynak drágaköves portékák, termett kristályok[b] [FogE 185. — [a]1796 táján a drezdai Múzeum Kunst-Kammer-ében. [b]Folyt. a fels.].

II. *mn* kristályból való; de cristal; kristallen. *1694:* Vagyon kèt ezüst Pohár a' mellyik(ne)k egyike Cristaly hollyagos forma habos belöl aranyas [Kv; ACJk 16].

Szk: *~ gyertyatartó-lámpás. 1613:* Az[a] igen sok számú ajándékokat hoza az császárnak ... réz gyortyatartó ... egy gálya orrára valo igen nagy kristály gyortyatartó lámpás [BTN[c] 70. — [a]A flandriai követ] ✱ *~ lábaspohár. 1679:* Fejér kristály Fületlen labas pohár [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 24] ✱ *~ üvegcsupor. 1679:* Fejer kristály üvegh Czupor nro 9 [uo.; i.h. 4] ✱ *~ üvegkorsó. 1679:* Fejer kristály füles üvegh korso nro 1 [uo.; i.h.].

◇ **Szn.** *1608:* Kristaly Emrehne [Szentegyházasoláhfalu U; OfLev.] *1614:* Kerestaly Janos zs [Szentlélek Cs; BethU 436] | Kerestaly Pal pp. Kerestaly Janos. Istva(n) Kerestaly [Szentdomokos Cs; i.h. 480] | Kerestaly Andras kuldus lib. [Remete Cs; i.h. 491] | Kerestal Janos zs. Kerestalj Mate zs [Gyszm; i.h. 483]. *1665:* Kristaly Istuan mayor pp [Szentdomokos Cs; BálLt 61]. *1831:* Kristály Elek [Kv; KovCLev. II. 59a].

kristályablak ochi/geam de fereastră din sticlă de cristal; Fenster mit Kristallscheibe. *1597:* Teolcheres Adammal foldoztattam meg a' Tanachy haznak az also hazbeli Cristali Ablakokat kihez adot 6 1/2 Cristali talnert ... d 65 [Kv; Szám. 7/XII. 23 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1676:* Vagyon enekis az külsö Varra nigh nigh nyilasu kett kristaly ablak [Fog.; UF II. 726].

kristálybokály kristálykorsó; cană de cristal; Kristallkrug. *1735:* on fedelü Kristály bokáj 5 Széjes száju Kristaj bokáj [Ks 38. V Clenodia fam.]. *1740:* az M. Asszony Házáb(an) ... Az Fogosokon Cristaly Bokaly ... nr 2 [Pálos NK; Ks 11. XLI. 32 gr. Kornis István kúrialeír.]. *1783:* Fedeles Kristály bokály N 1 [Marossztkirály AF; Told. 18].

Szk: *fedeles ~. XVIII. sz. eleje/1770 k.:* Nemes és Vitézlö Szász Mihály Ur(am) ... adott megint egy fedeles Kristaly Bokályt-is [Árpástó SzD; SzConscr. 221].

kristálybokály-tányér farfurie pentru cană de cristal; Teller für einen Kristallkrug. *XVIII. sz. eleje/1770 k.:* Nemes és Vitézlö Szász Mihály Ur(am) ... Adott megint egy kristaly bokály Tányért, mellynek a' közepibe vagyon egy kék virág forma [Árpástó SzD; SzConscr. 221].

kristálybutella kristálypalack; butelie de cristal; Kristallbouteille. *1753:* Kristály butella N 2 [Marossztkirály AF; Told. 18].

kristálycsésze ceaşcă de cristal; Kristalltasse. *1675:* Két Christály csesze [UtI]. *1679:* Két fülü, kek kristály Csésze nro 1 | Fejér Kristály Két fülö öregh Csesze nro 14. apróbbis nro 7 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 24]. *1732:* találtunk ... edgj nagy kristálj csészét [Kóród KK; Ks 12. I]. *1753:* Fedeles kristálj Csesze Nro 2 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII].

kristályflaskó kristálypalack; clondir de cristal; Kristallflasche. *1801:* Ket Kristaj Flasko ... Dr 60 [Mv; MvLev. özv. Ugrai Dávidné lelt.].

kristályforma de formă de cristalină; kristallförmig. *1651:* Edgj kús Kristaly formara czinalt kúvül belól Arannyos Fedeles poharoczka [WassLt Wass Judit kel.].

Szk: *~ poharacska. 1635/1650:* Az Iffiu Mesterek keozeonsegessen ennek eleotte czinaltak volt magok szamokra egy Cristal forma mereo(n) aranyozot poharoczkat, az melyre kerés kernyül Az neueketis meczettek [Kv; ÖCJk].

kristályhordócska clondir de cristal; Kristallfäßchen. *1736:* Cir(ci)ter Másfél fertállyos Kristálly hordotska 1 [Mikefva KK; CU XIII/1. 157].

kristálykancsó cană de cristal; Kristallkaraffe/kanne. *1679:* Fejer kristály Fedeletlen Kancso nro. 11 | Tölcseres száju kék kristály kancso nro 12 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 24]. *1735:* Fules, es orras Kistaj

Kancsók ... Karafina forma Kristály Kancsók 4 [Ks 38. V Clenodia fam.]. *1761:* kék Fenckű Cristaly kancso [Kéménd H; JHb XXXV/39. 28].

kristálykancsócska căniţă de cristal; Kristallkännchen. *1754:* Kristály kantsotskák mustár(na)k 2 [Told. 51].

kristálykarafin kristálypalack; garafă/carafă de cristal; Kristallkaraffe. *1761:* Meczett kristály karafin 2 [Kéménd H; JHb XXXV/39. 28]. *1765:* Aszu szőllő Borokra valo ... Kristalj Karafin nagy 4 [Kóród KK; Ks 19/I. 6-hoz].

kristálykarika kristály-ablakkarika/szem; ochi de fereastră din sticlă de cristal; kristallene Fensterscheibe. *1681:* Vajda Hunyad vára ... Ország háza[a] ... Ablakban valo öregh kristaly vj karika, egi vasas vékaban Nro 81 ... Kristaly üveges Uj ramas ablak Nro 1 [Vh; VhU 502, 512–3. — [a]A vár lovagterme].

kristálykotyogós kristálykulacsféle; un fel de ploscă de cristal; Art kristallene Feldflasche. *1756:* Irsai Vram ... egy Kristály kotyogossal megis ajándékoztam [Kendilóna SzD; TKl Perlaki András Teleki Ádámhoz].

kristálylámpás kristályüveges lámpás; felinar cu glob de cristal; Kristallaterne. *1733:* Kristály lámpásokat soha többet annál ... az egynél nem láttam [BethKataÉlet. 229 id. MNy LXI, 475]. *1754:* Kristálly lámpás 1 [Borsa K; Told. 51].

kristálylüszter kristálycsillár; lustră de cristal; Kristallüster. *1805:* Egy függö Kristall Lüster, aranyos, 6 gyertyara ... Egy függö Kristaly Lüster, négy Gyertyára, fejér üveg Lámpás a' kőzepibenn [Mv; TGsz 52]. *1853:* Egy nyolcz gyertyára valo nagy kristály luszter | Egy függö kristály luszter négy gyertyára fehér üveg lámpa a' kőzepín [Mv; TSb 4].

kristályocska kristályüvegecske; sticluţă din cristal; kristallenes Fläschchen. *1733:* Rosolisnak valo Kristallyotska [Marossztkirály AF; Told. 2].

kristályomos ? kristályból való; de cristal; kristallen. *1714:* Cseh országi Kristáljomos fedelés jókora Üveg [AH 11].

Szk: ~ *kalán. 1714:* Kristalyomos Kalán, meg aranyozott ezüst nyeletskével Türkes kövötskekkel ki rakott [AH 18] ✱ ~ *nyél. 1714:* Korbatsotska het szegletes Kristaljomos nyelével, mind a' ket végén arannjal boritott s alab valo Türkesz követskekkel ki rakott [AH 36] ✱ ~ *pohár. 1714:* Kristalyomos Pohar szép figurakkal ékesitett, fa futralb(an) fl. Hung. 10 [AH 10].

kristályos kristályüvegből való; din sticlă de cristal; aus Kristallglas. *1676:* az porház ... ablaka melynek három táblája kristályos negyedik paraszt üveges [Fog.; UF II, 726]. *1747:* egj Kő ház ... felső ajtai Kristályosok [Borsa K; Told. 24].

Szk: ~ *ablak. 1680:* (A tornácnak) fában foglalt kristályos két kis ablakai Vad(na)k | Ezen kamarának ... az eszak felöl valo oldalán vagjon faba(n) foglalva egy kis kristályos ablak [A.porumbák F; ÁLt Inv. 12, 16] ✱ ~ *gyertyatartó. 1758:* A Palota közepin fel kötve üveg kristállyos Gyertya tarto kűlőmb féle czirádákkal ... Veres Sellyem rojtos sinoron függ Nro 2 [Déva; Ks 76. IX. 8].

kristálypalack kristályflaskó; butelie de cristal; Kristallkaraffe. *1715:* jutot Vass Lászlo Vram(na)k ... két edgy edgy ejteles Cristally palaczk [WassLt]. *1733:* Szegeletes Sutus Kristallj palaczk 1 [Marossztkirály AF; Told. 2].

kristálypalackocska kristályflaskócska; butelie mică de cristal; Kristallfläschchen. *1738:* egy Kristálly Palatzkocskában valami Tsinált viz [M.bikal K; MLev.].

kristálypohár pahar de cristal; kristallenes Trinkglas. *1549/1752:* Lázár Jánosnak hagjok egj ezüst serleg pohárt nagjot, az Cristály pohárral egjetemben [Szentanna MT; LLt]. *1579:* hagyok eg ezwst serlegh pohart ... az Crystaly poharaly Egetembe [LLt]. *1589:* Borbely zerzam ... Harom Cristal pohar[a] [Kv; KvLt Vegyes I/2, 71. — [a]Folyt. a fels.]. *1595:* Biro vram akarattiabol attam Vrunk zamara, egy fedeles Geombeolieg tizta igaz Cristali pohart p(ro)f 2 d 25 | Boronkay Vram Vasarlasa Vrunk eő felsege meniegzeiere. 15 — Cristal pohart p(er) f 2 d 40[a] [Kv; Szám. 6/XVI. 40, 102. — [a]Folyt. a fels.]. *1679:* Széles szaju kristály pohar nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 24]. *1732:* találtunk ... két fedeles kristálj pohárt [Kóród KK; Ks 12. I]. *1736:* Bethlen Kata Aszszony Nehai Teleki Joseph Groff Vr házas társa buzgo indulatbol I(ste)n dicsősegere conferalt egy ezüstbe foglaltatott arany füstel üttetett flajtz viragokkal ekesitett es gyöngyökkel is czifrazott Kristály pohárt, melynek fedele tiszta czüstből állo arany füstös ezüst virágocskákkal tornyozott [Lisznyó Hsz; SVJk]. *1753:* Sima törpe nagj kristálj pohár 4 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. *1761:* el lopot volna ... két kristály pohárt [Torda; TJkT V. 47]. *1789:* (Az almáriumban) találtattak ... 6 Aszszu szölö Bor innya valo arannyas talpos Kristálly nagyotska poharok, valentes Rf 1 [Mv; ConscrAp. 4]. — L. még BÖn. 519; EM XVIII, 402; KemÖn. 281; MetTr 327.

Szk: *lábas* ~. *1699:* Fedeles Christalj labas Pohárok Nro 2. Fedeletlen Christalj lábas Poharok Nro 3 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1732:* ezen palotában találtunk edgj pohár Szék asztalt ... ebben hat lábas kristálj pohárt [Kóród KK; Ks 12. I].

2. vhány kristálypohárnyi; de un anumit număr de pahare de cristal; von einigen Kristallgläsern (viel). *1574:* dely pal ... hogy ely Akarna Meny Lowara fely wlt volna, vgy keozeny (!) egy Cristal pohar bort [Kv; TJk III/3. 347].

kristálypoharacska păhărel de cristal; kristallenes Gläschen. *1733:* edgj kristally pohárocska [Marossztkirály AF; Told. 2].

kristályserpenyőcske cratiţă mică de cristal; Kristallpfännchen. *1679:* Fejer kristály labos serpenyőcske nro 3 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 24].

kristályszinű ? áttetszően fehér; cristalin, transparent; kristallfarbig. *1558 k.:* az feliwl megmondoth Materia

teliessegel Mind az Masodik aranyzinǫ vizeth Inbibalia es az chelékedesnek wegeben Marad tenecked az tǫk Iueg feneken cristaly zinǫ kǫued [Nsz; MKsz 1896. 286].

E színnevet Bartha, MSzinn. történeti adalékok híján nem iktatta be adattárába. Történeti és értelmező szótáraink ban sem lelünk rá vonatkozólag utalást.

kristálytányér kristály-ablakkarika/szem; ochi de fereastră din sticlă de cristal; (tellerförmige) kristallene Fensterscheibe. *1595:* foldoztattam az harom Zobabely üüeg Ablakokat ... Christal Tannyert vyolan czjnaltattam [Kv; Szám. 6/XVIIa. 254 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1597:* Teólchieres Adammal foldoztattam meg a' Tanachy haznak az also hazbeli Cristali Ablakokat kihez adot 6 1/2 Cristali talnert ... d 65 [Kv; i.h. 7/XII. 23 Filstich Lőrinc sp kezével].

kristálytölcsér pîlnie de cristal; kristallener Trichter. *1589:* Lombik ... vagyon ... Nro 131 Tiz Christal teölchier [Kv; KvLt Vegyes I/2. 47 Joh. Desy ötv. hagy.].

kristályüveg I. *jn* 1. kristály ablaküveg; ochi de geam din sticlă de cristal; kristallenes Fensterglas. *1595:* foldoztattam az harom Zobabelj üüeg Ablakokat, és az Chrjstal üüegeket meg mosottam Üüegges Nemet Ianossal ... d 8 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 254 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1620:* Egy Masa Christaly uüegtül f 2 [Kv; KvLt II/69. VectTr 13–4]. *1688:* Egy Mása Kristaly Eovegektöl f 3//00 [BfN VectTr]. *1695:* Cristálly üvegből csinyált Ablakok nro 3 [O.csesztve AF; LLt]. *1747:* egj Kő ház ... felső ajtai Kristályosok, de egj Kristály üvegnek fele eltört [Borsa K; Told. 24].

2. kristálypalack; ploscă de cristal; Kristallflasche. *1625:* egy Christaly üveghez czinaltatua(n) egy tokot lizettünk teolle miuel bajos volt f. 1 [Kv; Szám. 16/XXVII. 2]. *1679:* viznek valo. hoszszu száru, gombolyégh fejü öregh kristály üvegh nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 55]. *1731:* A Virágos Palotara nyilo Bothba ... drága Bokállyokat, Kristály Üvegeket[a] ... megh hagyván intactē ... bezárván Ajtaját három tulajdon pecsetünkkell bé pecsételtük [Szentbenedek SzD; Ks 15. LVII. — [a]Folyt. a fels.]. *1789:* Ezen Spiritusok vagy(na)k festett Cristally Üvegekben [Mv; ConscrAp. 52].

Szk: *metszett ~. 1668:* Urunk ő nagysága ... küldött ő nagyságának és asszonyunknak két metszett kristály üveget [TML IV, 254 Naláczi István Teleki Mihályhoz] *1683:* Egy Skatulyab(an) edgy meczett Törött Cristály üvegh [UtI].

3. kristály-ereklyetartó; vas de cristal pentru relieve; kristallenes Reliquienglas. *1847:* A' templom[a] egyik oldalában van Népomuk sz. János drága ezüst öntetü siremléke; nyelvét kristály üvegbe zárva mutatják [Méhes 5. — [a]A prágai székesegyház].

II. *mn* kristályból való; de cristal; kristallen. **Szk:** *~ ablak. 1699:* az Ur eö Nga házában ... Cserefa mellyékü kereszttü s ramaju onban foglalt Christaly üveg ablakok Nro 3 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] ✱ *~ csiga. 1735:* Egy Kristálly üveg csiga [Ks 38. V Clenodia fam.] ✱ *~ kancsópohár. 1679:* Fejér Kristály üvegh kanczo pohár nr 22 [Uzdisztpéter K, TL. Bajomi János inv. 24] ✱ *~ palack. 1732:* (A pincetokban) van harom kristálj üveg palaczk olljan melljikb(en) belöl rejtelek vagjon, s lehet két féle bort tartani [Kóród KK; Ks 12. I] ✱ *~ pohár. 1679:* Két fülü fedeles, fejer kristály üvegh pohár nro 20 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 24]. *1683:* Egy ladácskáb(an) hat kristály üveg Pohár no 6 [UtI]. *1699:* Mettzett Christaly Üvegpohár Nro 2 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] ✱ *~tok. 1625:* az egy kristály üvegh toknak megh boritasara vetettünk veres beoreoket N° 56 [Kv; Szám. 16/XXVII. 2] ✱ *velencei ~ edény. 1681:* Velenczei kristaly draga Üveg Edenj, kisseb s nagyub Nro 16 [Vh; VhU 540] ✱ *velencei ~ pohár. 1679:* Velenczei Kristaly, czifrás jo üvegh pohar nro 8 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 17].

kristályüvegbőli kristályüvegből való; din sticlă de cristal; aus Kristallglas. *1850:* Az ebédlő nagy palotán ... A nagy, kristál metszett üvegböli csillár (: luszter :) 50 vft [Algyógy H; Born. F. Ii].

kristályüveges kristályüvegből való; din sticlă de cristal; aus Kristallglas. *1679:* Onban foglalt, hat szegre meczett, negi fele nyilo, onas sarkas, foglalos vas hevederes, vas veszzős, kivül ket felé nyilo vas sarkas hevederes toljo zaros, festet deszka tablas, Kristaly üveges Őregh ablaka nro. 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 18]. *1681:* Vajda Hunyad vára ... Ország Háza[a] ... Ablakban valo őregh kristaly vj karika ... Fában foglalt, közep szerü, Kristaly üveges, Uj ramas ablak Nro 1 | Onban foglalt Kristály üveges Lámpas Nro 1 [Vh; VhU 502, 512–3, 522. — [a]A vár lovagterme].

kristályvíz ? vmilyen női kendőző főzet; un fel de decoct pentru femei; irgendein Schminkensud für Frauen. *1667:* Asszonyunknál nincsen veres cristálviz; azt mondá ő nagysága, az szebeni királybirónál talál Kegyelmed [TML IV, 233 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

kristély beöntés; clismă; Darmeinlauf, Klistier. *1597:* adtam Borbely Adamnak hogy zakach istuanhoz latot kolyka wolt rayta Pürgatiot is Adot es ket krestelt ... f 1 [Kv; Szám. 7/XIV. 45 Th. Masass sp kezével]. *1710 k.:* Legyenek doktorid az oktalan állatok; azonkívül is azt is mondják, hogy a kristélyt a gólyától, az érvágást a lovaktól tanulták az emberek [BÖn. 512].

kristélycső beöntéshez való (borbély)eszköz; clistir; Klistierrohr. *1589:* Borbely zerzam ... Egy Christel chew [Kv; KvLt Vegyes I/2 71–2].

kristélyez, kristélyoz beöntést végez; a face o clismă; jn klistieren. *1789:* Egy Kristéllyezni valo on Instrumentum fa Tokjával edgyütt Rf 4 xr 30 [Mv; ConscrAp. 38]. *1811:* a' Doctor ... Minthogy rendre szokta azt visitérozni, Jól tudja hogy hol jó, 's hol kell kristéljozni [ÁrÉ 167]. *1823–1830:* Sokat is betegeskedett, még kristélyoztam is, melyre ö tanitott meg | (Szőts Albert) Beteges ember lévén, sokszor kristélyoztam is [FogE 210, 286].

kristélyezés, kristélyozás beöntés; clismă; Klistieren. *1789:* Egy Cristélyezéshez valo On Instramentum 9. fejér Csont Csapokkal [Mv; ConscrAp. 27]. *1803:* Kristélyozásért valo Fa oláért (!) adtam 30 xr [KLev. sebgyógyitási költségjegyzékben].

kristélyozó beöntéshez használt (borbély) eszköz; clistir; (Barbier)Instrument zum Klistieren. *1849:* Egy jo Kristéjozo [Somkerék SzD; Ks 73/55].

kristérozó szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *instrumentum* befújásra használt eszköz; instrument pentru insuflare; Werkzeug zum Einblasen von Tabakrauch. *1788:* Dohány füstel kristerozo Instrumentum [Mv; TSb 47] ✱ ~ *szerszám* 'ua.; idem'. *1807:* egy pipa-szár által ... dohány füst fuvassék a' hátuljába, a' mely meleg dohány-füst bé-fuvása, az azon végre készült dohányfüst Kristirozó szerszámmal, ha kéznél volna, még jobban megeshetnék [DLt nyomt. kl].

krisznyik sekrestyés; crîsnic, paracliser; Küster. *1753:* Providus Szekuje Gyorgyia Krisznyik Eccl(esi)ae Annor(um) Cir(citer) 22 [Abrudfva AF; Ks 27]. *1784:* néhai Román Nyemuszka Kriznikunk lévén Ecclaesiánkba vett volt harangra 12 forintat[a] [Mundra AF; Mk IV. 35/70 Drágomir Venutz (50) jb vall. — [a]Kölcsön].

krisznyiség sekrestyési tisztség ideje; timp în care cineva are funcţia de paracliser; Zeit im Küsteramt. *1753:* (A popa) Igen otsmány természetü ember veszekedö s verekedö; engemet is Krisnyiksegemben egy nehányszor ütöt meg [Abrudfva AF; Ks 27 Szekuje Gyorgyia Krisznyik Eccl(esi)ae (22) vall.].

krisztiánus keresztény; creştin; Christenmensch. *1620 k.:* Napnyugati Indiákról[a] ... bizonyoson mondják onnat jött áros emberek, hogy christianusok, egy Istent vallnak s környülmetélkednek, szombatot tartnak [BTN~ 412. — [a]Nyugat-India]. *1710 k.:* Semmiféle embert ... még az atheust is nem gyűlölni, hanem szánni, szeretni ... kell ... Ez a Krisztus vallása, ez a christianusoké [BÖn. 431].

krisztkindli karácsonyi ajándék; cadou de crăciun; Christkindchen. *1880:* Kolozsvárról új esztendőre kaptam krisztkindlit [Plev. 73 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Krisztus-tagadó I. *fn* persoană care neagă existenţa lui Isus Christos; Christusleugner/in. *1758 k.:* Lévén pedig Gyulatelkén egy özvegyasszonyka, Pekri Gábor leánya ... elmentem nézésére ... nem jöve hozzám, mivel unitária lévén, nem akarta vallását változtatni, én pedig jö lelkiismerettel Krisztus-tagadó mellé soha nem fekhettem volna [RettE 72–3]. *1773:* Simon György ... nem szóla többet csak hátrahúzá magát a Krisztustagadó [i.h. 308].

II. *mn* care neagă existenţa lui Isus Cristos; Christus leugnend. *1662:* Noha Nagyságod az Christustagadó barátommal (kinek sok jóval voltam, maga tudja) másképpen informáltatott felöllem; nem vádol lelkiismereti (igy!) [TML II, 362 Teleki Mihály Lónyai Annához].

kritérium criteriu; Kriterium. *1831:* a fennebbi hat Pontokban deducált környul állásak, és Cryteriumok Dregán Vonutzra nézve ... terhesek [Dés; DLt 332b].

kritika bírálat; critică; Kritik. *1879:* Róza sajnálkozva nevette az ily kritikát rólad [PLev. 46 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz]. *1880:* Ha én írnék kritikát egy versfüzetről, még szánandóbb lenne, mint a b. K. Endrée[a] [i.h. 71 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Kemény Endre bírálaton írt Jakab Ödön verskötetéről]. — L. még PLev. 60.

kritikus (irodalom)bíráló; critic (literar); Rezensent. *1880:* Ezt gondolja: „dicsértem is már; illik, hogy minden jóravaló kritikus találjon olyan dolgot is valamely könyvben, ami nem tetszik neki" [Plev. 72 Petelei István Jakab Ödönhöz].

kritizál bírál; a critica; kritisieren. *1796:* a' kérés éppen az Actioba vagyon fel téve, mellyet most az All Peres Urnak critizalni késö [Mv; TLev. 5/16 Transm. 63 tábl.].

kritizáltathatik bíráltathatik; a putea fi criticat; kritisiert werden können. *1805:* azon Itélet ... nem critizáltathatik 's meg sem változtathatik [Mv; DobLev. IV/893. 1b tábl.].

krivák '?' *XVIII. sz. eleje:* Szöts Péterne Kata ... fassa (est) ... mondam azonban hozd viszsza a penzt egy krivak hejaval, szemedre sem vetem mas nap a penzemet a Pincze torkaban meg talalam egy krivak hejjaval [Kvh; HSzjP].

krízis szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *alá jött* vizsgálat/ellenörzés alá került; a fost verificat; zur Prüfung/Untersuchung gelangen. *1828:* A' könyv-vi'sgálat itt szorossan veszen mindent; de tsak ugyan a' Crisis alá jött Voltér munkái 's más mintegy 35 darab könyvekis — a' mint a' Curator Urak biztatnak ki fognak adódni [BetLt 4 Hodor Károly lev. Bécsből] ✱ ~ *alá veszi a dolgot* ? fontolóra vesz; a cumpăni/chibzui lucrurile; in Erwägung/Überlegung ziehen. *1805:* egy Simo nevü Procurator tanátslásából Makrainé meg hült a' vásártol ... ezen én fel boszszankodván és látván hogy ezen tökélletlen Sibillával czélt nem érek és sok Crisisek alá vettem a' dolgot [Dés; Ks Thuróczy Károly lev.].

krizolit, krizolitus I. *fn* crizolit; Chrysolith. *1622:* Egj Jiakzint (!) es egj krisolit tt f. — d. 40 [Kv; RDL I. 119]. *1637/1639:* 1. Crisolitussal ualo gyúrú fel uagot kostelyu, nyo(m) 1. ara : ortot 1 f 4 | Szoknyara valo bokor kapocsj gyeongyeos Türkeses, az teteiben Crisolitus, nyom p. 30. — f. 17 | mas szoknyara valo gjongiós türkeses Kapocsj az teteiben Crisolit(us) az mjeset agab(an) amatist niom p. 26. aestimalt(uk) — f. 11 [Kv; RDL I. 111].

II. *mn* krizolitos; de crizolit; aus Chrysolith. *1589:* Egy Crisolitos Arany Gywreo Niom 3 Araniat, 3. ortot Megh Eer f 7/50 [Kv; KvLt Inv. 1/2. 32]. *1627:* Egy Chrysolitus giwrw nyom negiedfel Araniat aestimaltuk tt. f. 7 [Kv; RDL I. 132]. *1637/1639:* Egj Ezüst lora ualo homlokeleo, meliben uagjon ualamj Crisolitus almadinok amatist, es Egj njolcz szegú topasius njom p. 27. — f. 13 [i.h. 111].

krizopác földrágakö-fajta; un fel de piatră semipreţioasă; Chrysopas. *1814:* Egy nyakra valo 15. darab Krisopátzbol állo, darabja 10 xr [Kv; Born. IV. 41]. *1816:* Egy 15 darab Crizopátzbol állo Nyakra valo ... 2 Rf [Kv; i.h.].

kroazé kb. beszőtt mintájú; (stofă) cu ozoare în patru ițe; mit hineingewobenen Mustern. **Szk:** ~ *bélés. 1793:* Tarka mettzet bársony mente ezüst készülettel, nuszt premmel croisse bellessel [TL Conscr.].

krodenapel-keszkenő keszkenőfajta; un fel de basma; Art Kopf/Umhängetuch. *1823:* Rósaszin Crodenapel Keszkenö [LLt Csáky-per 601. L. 1].

krodenapol-köntös köntösfajta; un fel de rochie; Art Kleid. *1820:* Egy veres Krode Napol Köntös [Felör SzD; BetLt Fráter Theresia kel.]. *1823:* Kuklikó szin Crodenapol Köntös [LLt Csáky-per 601. L. 1].

kroké kelmefajta; un fel de stofă; Art Stoff. *1758:* Egy arannyal, s szines Sellymekkel varrott, hammu szin Lusztrin Paplan, mellyen az magunk Czimere[a] van ki varrva, a' Széle veres croquet [Nsz; TSb 21. — [a]A gr. Teleki családé].

krokodil, krokodilus I. crocodil; Krokodil. *1708:* Krokódillos : Crocodilus [PPm] | Crŏcŏdilus: ... Krokodilus, Krokodil sárkány [PPl].

2. *átv, gúny* tökfej (tudatlan ember); prostănac, găgăuță; Dummkopf, Kürbisschädel. *1664:* Az innepen, igazán irom, örömest nem lennék Szentpéteren[a], nem hallgatnám az krokodilust[b] [TML III, 325 Veér Judith férjéhez, Teleki Mihályhoz. — [a]Uzdisztpéter (K) [b]Talán célzás a szentpéteri papra, akit Teleki tudatlannak tartott].

krokodilusfő krokodilfej; cap de crocodil; Krokodilkopf. *1826:* Egy pléh csatorna fél ölni hoszszuságu Crocodilus fövel[a] [Szentdemeter U; Told. 41. — [a]Valószínűleg a csatorna vízhányó/köpő részére von.].

krokodilus-sárkány krokodil; crocodil; Krokodil. *1620 k.:* ez széles világon sohul semmi vízbe nem lakik amaz szörnyű-iszonyú crocodilus sárkány, hanem csak az Nyílusban [BTN~ 414].

krompáki puska l. korompáki puska

krongold-fülbevaló finom aranyból való fülbevaló; cercei din aur de 22 carate; Ohrgehänge aus Kronengold. *1839:* Több aproság krongold fülbe valok [Kv; LLt].

krongold-gyűrű finom aranyból való gyűrű; inel din aur de 22 carate; Ring aus Kronengold. *1839:* Egy krongold hajas (!) gyürü ... Egy más krongold gyürü I.S. betükkel [Kv; LLt].

krónika cronică; Chronik. *1636:* Mariánus Scotus az ő Chronicajában ... irja[a] [ÖGr 8. — [a]Köv. a részl.]. *1662:* Nadányi Mihály ... felől ott fenn Báthori fejedelem krónikájában emlékeztünk [SKr 479]. *1774:* ezelőtt mintegy húsz esztendövel, akadott kezembe Székely István Magyar krónikája [RettE 327].

krónika-könyv cronică; Chronik-Buch. *1662:* Izrael népe állapatja mutatja ... Dávid és Salamon idejekor ... az ő istenfélő, jó királyokhoz s azoknak parancsolatihoz való hallgatás, engedelmesség mennyit használa nekiek, megláthatni ... a királyokrul írt krónika-könyvekben [SKr 693–4].

krónikás könyve Krónikák könyve; ultima carte a Biblici; Buch der Chroniken. *1705:* Ma reggel prédikálott Bonyhai uram, Krónikás könyve I. 4:10 [WIN I, 495].

krónikaszabású krónikaforma; lucrare care are forma unei cronică; Form einer Chronik. *1653:* Egyeb dolgokat[a] lássad a kalendáriumbéli krónika-szabásuban [ETA I, 139 NSz. — [a]A Bethlen Gáborral kapcsolatosakat].

kronka, koronka fejék, diadém; podoabă de pus pe cap, diademă; Kopfschmuck. *1629:* Egj aranias rosagranatos feokeoteo I Egj eoreogh arani boglaros gjengjeos koronka I Mas kisseb arani boglaros gjeongieos koronka [Gysz; LLt Fasc. 155]. *1634:* 2 Gjeöngjeös Arany boglaros kronka [Kv; JHbK XVII/15].

krón-rása kelmefajta; un del de stofă; Kron(er)rasch. *1653:* Siko János uram számára és halálára vásároltam ... no. 7 és 3/8 sing jóféle viola-színű kron rását ... fl. 13, 27 [Kv; EM XLVII, 135 temetési jegyzék].

Szk: ~ *felsőruha. 1653:* Siko János uram ... halálára csinált kron rása felső ruháért adtam Pataki Szabó Istvánnak pénzt fl. 1,,25 [Kv; i.h.].

krontallér tallérfajta; un fel de taler; Kronenthaler. *1819:* Conventios pénzt adatt Udvarbiro Urnak ... 16. Darab Kron Taller ... f 35. 12 [Déva; Ks 104. 58].

kruciátus keresztes; cruciat; mit Kreuz. *1710:* László király idejében támada a parasztthad ... mely hadat a zászlójokon és köntösökön levő fejér keresztről cruciátusnak hittanak [CsH 64].

Szk: ~ *tábor* keresztes tábor. *1710:* a császár ... nagy hadat küld le[a] ... Kik is a kurucokot (így nevezik, akik a császár ellen fegyverkednek ... Lengyel László király idejiben támadott cruciatus táborról ...) üldözni kezdik [CsH 92. — [a]Magyarországra].

krucibulum olvasztó edény; vas/oală de topit; Schmelztopf. *1789:* 25 darabbol állo nagyobb, középszerü, és kissebb Crucibulumok, mellyek közüll egy középszerü valami Olvasztani valo Compositioval tele vagyon [Mv; ConscrAp. 20].

krucifer ? krajcár; creițar; Kreuzer. *1791:* percipialtam Csengeri István vramtol Renes 8 Krutzifer 30 [Kv; FésCLev.].

krucifix, krucifixus feszület; cricifix; Kruzifix. *1705:* (Volt) a koporsó közepin egy nagy crucifix [WIN I, 453]. *1787:* az első nagy házba ... Egy kis Crucifixus [Mv; MvLev Nagy György hagy. 12]. *1816:* Az Ágy felett egy Crucifix [Varsolc Sz; Bron. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1839:* Egy hajas gyürü Crucifixussal | Egy arany gyürü ezüst Crucifixussal [Kv; LLt].

krucifixus-gyűrű feszületes gyűrű; inel cu cricifix; Ring mit dem Gekreuzigten. *1761:* Egy Crucifixus Gyü-

rű, mellyben négy kis Rubint [Nsz; Ks 73/55 gr. Eszterházi Kata hagy.].

krucsa 1. kereszt; cruce; Kreuz. *1662:* az oláh papok crucsákat csináltatnának [Lupaş, DocIstTrans. 308 fej.].

2. *Krisztus ~ja* feszület, crucifix; das Kreuz von Jesus Christus. *1759/1845:* bé izent[a] azért Salamonhoz, hogy azon fára jó gondot viseltessen, és Pilátus éppen abból a' fából csináltatta a' Kristus Crúcsáját [Hermányi, EDem. 324. — [a]A dél királynéja].

3. *szitk. 1779:* Indrej Lovás vas villáson erkezvén kiáltozás közben Szidván minden hallattait Crutzajat [Záh TA; Mk V. VII/12 Szoporán Szinnyion (36) zs vall.]. *1780:* öszsze szidta anyát, lelkit, krutsáját ő nságának és Tselégyeinek [Buza K; LLt Csáky-per 113. L. 20]. *1823:* Rátzkövi István Uram egyszer tsak szidni kezdi krutsáját ... Pastyát — de Blos Pintya tsak halgatott [Mezőbánd MT; DobLev. V/1070].

4. határkereszt; cruce la hotarul satului; Flur/Grenzkreuz. *1722:* az Szarkadi határbol M:Peterdi határhoz osztottak M: Peterdről a kuruczátol egyenessen be 3 Indalji Torda Várossa to heljeig s gáttjáig [Pusztaegres TA; JHb XIII/7]. *1742:* mikor fel fogtuk a' bányát, megh egyztenek az Jstalljosok és Gárgyásiak ... akkor a' bányának mind két óldalan hegyre krútsát tsináltanak [Torockó; Bosla. Móréh András (31) jb vall.]. *1754:* (Az) erdeje ... mi felé Jegyekkel Métakkal es Krutsakkal Distingvaltatik | tsinaltonak krucsakot | az metakon vagy krutsakon belől [Hosszútelke AF; Kath.].

Hn. *1699:* Krucsa körűl (sz) [Egeres K; LLt]. *XVII. sz. v.:* az Krucsánál (sz) [Ludas TA; MúzRhédey]. *XVIII. sz. eleje:* Az Krucsa alat (sz) [Désfva KK; EHA]. *1713:* Az Kurucsánál [Erdőszakál MT; MúzRhédey]. *1721:* A Krucza hellyben [Cold K; BfN]. *1730:* Az krucsanal (sz) [Kentelke SzD; BfN]. *1739:* Az Thorda felé Falubol ki menő uton, es bérczén vagy kurucsan belőll | Az bérczen, es Kurucsán tull [Mezőcsán TA; Born. X. 12]. *1740:* A' Krucsánál (sz) [Gyerővásárhely K; EHA] | A Krucsánál a lejároban (sz) [M.gyerömonostor K; EHA]. *1764:* az Krutsa Dombjánál (sz) [Doboka; ApLt]. *1786:* A' Krucsa [Apáca Br; WLt]. *1810:* Az Haportoni Krutsánál (sz) [Szilvás AF; EHA].

krucsás keresztes, (meg)keresztezett; însemnat cu cruce; bekreuzt. *1754:* latott a Tanu ... krucsas fákat le vagva [Hosszútelke AF; Kath.]. *1762:* edgy Krutsás Tölgyfa | edgy Nagy Krutsás Kő [O.léta TA; JHb XXXIV/1]. *1766:* Mely Erdőnek ... határa ... egy Kis Völgyre a' Krutsás alma Fánál fel nyulik a' Kratsun Péter szánto Földére [Torockó/Gyertyános TA; Bosla].

Hn. *1765:* a' Kurutsás kertbe a' krucsás telek [Szentkirály K; EHA]. *1804:* A Krutsás Kutnál (sz) [M.fülpös MT; EHA].

krucsázás keresztcsinálás; făcutul crucii; Kreuzschlagen. *1662:* Az oláh bagykoknak avagy papoknak semminémű aféle babonás ceremoniát crucsázást, torozást s abban valo babonázást ... peragálni ne engedgyen [Lupaş, DocIstTrans. 308 fej.].

krudamatéria nyersanyag; materie primă; Rohmaterial/stoff. *1766:* Bécsben a pénzverőházban ... a réztől meg nem tisztíttatott arany cruda materiát verték krajcároknak [RettE 206].

kruditás gyomor-megterhelés; încărcarea stomacului; Magenbelastung. *1826:* a gyomor igaz kivánja az ételt de elégtelen a megfőzésre, innen jö a kruditás, az emésztetlenség [Dés; Ks 101 Bod Elek lev.].

krumpli, krumpi 1. burgonya; cartof; Kartoffel. *1795:* A' Földi Magyarónak vagy ugy nevezett Krumpinak termesztéséröl, és hasznos völtáról | Egy Krumpit, ha nagyobbatska négyfelé, söt hat felé-is lehet ... el-darabolni[a] | A Krumpinak két neme vagyon, a' veres aprobb hoszszukobb, és valamivel kedvesebb izű [DLt nyomt. — [a]Vetéskor]. *1798:* En itt krumplival élek, és soha életemben jobban nem éltem, mert a legjobb izü tsemegéket a már rég megholt Szakatsok főzték számomra [MNy XLVI, 156 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából]. *1801:* Krumper öt véka [Mundra AF; EMLt]. *1803:* Pénkan Avrám ... Tyeji Szimán Nyika Malmabol ... feles Krumpit[a] is lopott [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir. — [a]A forrásban *krumpli* alakban is]. *1805:* Quietantia ... két véka Krumpiröl [Kv; TKl Karatson Gábor kezével]. *1815:* A' Krumpinak Fajtáji. Külömbféle nevei a' krumpinak, Kolompér, pityoka, földi mogyora (!) ... Eredeti fajtáknak a mi Hazánkban ezeket nevezhetjük. 1. Diszno vagy Tehén krumpi ... Solanum anglicum Englische Schwein- oder Vichkartoffel. 2. Szederj vagy Gesztenye Krumpi. Solanum castaneum. Kastanien Kartoffel ... Sárga Krumpi, nevezik Hollandiai, Gottingai, Tzukor krumpinak-is. Solanum sacharaceaum. Zucker-Kartoffel Sommerkartoffel ... Pernai vagy Hovard Krumpi [Kováts Sámuel, Utasítás a' Krumpi termesztésére (nyomt.)]. *1816:* hány 'sák krumplit ... vettél ki a pintzéből [Déva; Ks 116 Vegyes ir. vk]. *1816:* a' Detentus Házától Mustrául bé küldött krumplik hosszuko Veresek éretlenek | Házadnál lévő Krumpérid (!) meg nézettek ... de ... koránt sem edgyeznek a' nállad találtatott krumplikkal ... a' nállad találtatott krumpli a' Mlgs vradalom fel vert pintzéjéből valo a' Detentusnál találtatott ... hosszuko és sárgás gömböllyég Czukker nevezetű krumpli [uo.; i.h.]. *1817:* A mely Krumpit hoztak Kapusrol, eltöttek mindgyárt meg mértem ... volt 7. azaz hét véka veress, appro Krumpi, a mely sákok pedig az oláhoké, azokban talaltam mérés szerint 19 vékát a melyeközül (így!) 11 égy (!) nagy fejir Krumpik 7. pedig apro veress mind öszve tesz 25 véka Krumpi a mely most jöt [Héderfája KK; IB. Ütő Bálint tt lev.]. *1826:* A' Nagy Oldalba ... Földi Magyarot (: Krumpli :) szoktak tenni ... a' Falusiak [Magyarókereke K; HG Conscr. 583]. *1849:* 20 véka Krumplit[a] [Dés; DLt. — [a]Elvittek]. — Vö. a *cukker-, disznó-, gesztenye-, ló-* és *tehénkrumpli* cimszókkal.

Szk: *fejér ~ → veres ~ ✱ göttingai ~ → sárga ~ ✱ hollandiai ~ → sárga ~ ✱ kék ~. 1853:* 4 véka kék krumplit küldeni el ne mulasd [Kv; Pk 6] ✱ *sárga ~. 1814:* (1798) esztendőben hozott O. Dr. Gyarmathi Samuel ... Göttingából két ujj, és akkoráig ismeretlen fajtákat: a' tzukor- és levesbe való fajtákat, mellyek sárga szinüek lévén, sárga kromplinak nevezték ... Ez a' dicséretes sárga krompli, ma már az egész hazában[a] közönségessé lett ... és a' kiknek a' lókrumpli nem fér az inyekhez a' sárgát kivánva eszik [ETF 182. 44. — [a]Er-

délyben]. *1815:* Sárga krumpi, nevezik Hollandiai, Gottingai, Tzukor krumpinak is [Kováts Sámuel i.m. — A teljesebb szöv. előbb] ✱ *veres ~*. *1814:* Nállunk[a] 1789-ig tsak két fajta krumpli volt ismeretes, ú.m. a fejér vagy lókrumpli, és a' hosszukó (hosszúkás) veres krumpli [ETF 182. 44. — [a]Erdélyben].

2. krumpli(növény); cartof; Kartoffelpflanze. *1815:* 234. fészek krumplimat ... erö hatalommal ... hajnalban ki szántotta és el karositotta [Kv; Pk 3] | A' Krumpinak kapalása ... a' távulabbrol kapával fel vágott porhanyu nedves földel ... a' krumpi koronája simán el fedetik [Kováts Sámuel i.h.]. *1842:* Krumplit töltötte fel [Hosszuaszó KK; Born. F. IIh Szemerjai Károly számadó lev.].

3. krumplifölد; cimp plantat cu cartofi; Kartoffelfeld. *1815:* két Tábla Krumpli [Nyárádsztbenedek MT; Told. 50].

Ha. *1789:* Krumpi [Vingárd AF; KCsl 5]. *1818:* Krumpi[a] [Válja Dirse H; JF Prot 11. — [a]Uo. *Krumpli* is]. *1824:* Krumpi [Háporton AF; Kath.]. *1829:* Krumpi [Torda; TVLt 1250].

krumplikert grădină de cartofi; Kartoffelgarten. **Hn.** *1891:* Krumplikert [Sárvásár K; KHn 135].

krumplilopás burgonyalopás; furt de cartofi; Kartoffelstehlen. *1819:* Maga a' bé panaszolt sem tagadhatván ... Popa és Joszov Merintze és Gavrilla Muntyán krumplis vermekböl valo krumpli lopását [H; JF 36 Prot. 2].

krumpli-masina kb. krumplitörő-szerkezet; presă de cartofi; Kartoffelquetschmaschine/vorrichtung. *1840:* A Gabonásnál ... Krumpi Masina asztalos munkával készült [Mocs K; Told. 36].

krumplipálinka rachiu de cartofi; Kartoffel-Branntwein. *1836:* A krumpli pálinka főzetik, a Ménes egészszen Bráhát kap [Zsibó Sz; WLt Nagy Lázár lev.].

krumplis szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *kert* grădină plantată cu cartofi; Kartoffelgarten. **Hn.** *1864:* Krumplis kert [Sárvásár K; KHn 133] ✱ ~ *verem* burgonyatároló verem; groapă pentru cartofi; Kartoffelgrube. *1819:* Maga a' bé panaszolt sem tagadhatván ... Popa és Joszov Merintze és Gavrilla Muntyán krumplis vermekböl valo krumpli lopását [H; JF 36 Prot. 2].

krumplitartó-kaszten krumplisláda; ladă în care se ţin cartofi; Kartoffelkasten/kiste. *1842:* a' pinczébe ... négy cserefa ászok van és égy gyűmölts és krumpli tarto kaszten [Oprakeresisóra F; TSb 51].

krumplitermesztés cultura cartofilor; Kartoffel(an)bau. *1835:* Bé hozta közinkbe a Krumpli termesztést maga adván eleb magot s annak a maga Lábján helyet [Zsibó; WLt].

krup a ló fara/keresztcsontja; crupă; Kruppe. **Szk:** *~ra áll* kb. hátsó lábára áll; a cabra; sich auf die Hinterbeine stellen. *1811:* Farka vastag 's tövig tömött szörösége Diszes, 's ha Krupra áll, földet seper vége[a] [ÁrÉ 158. — [a]gr. Bethlen János véleménye a ménesbe való jó lóról].

krupa árpakása; (bob de) arpacaş; Graupe | dara; uruială, crupe; Grütze. *1680:* Mosot es szemen szedet kruppa(na)k valo haricska vagjon Cub 8 [Fog.; UtI]. *1683:* fogarasi udvarbíró Szescsori Sorbán administrált ... krupát egy vékát [uo.; AUt 301]. *1684:* Köles kasa ... Sax. Cub. 8//— Kruppa ... Sax. Cub. 2// [Radnót KK; UtI]. *1685:* porumbáki[a] udvarbíránk administrált ... Kruppát S. Cub. 2 [AUt 326. — [a]F]. *1686:* Köles- és árpakását két-két krupát is két vékát, cub. 0,2 [Fog.; AUt 517]. *1688:* Köles Kasa Sax. Cub 3//— Kruppa Sax. Cub. 1 [uo.; UtI]. *1783:* Polygonum ... Hung. Haritska ... (Tatárka, Kruppa) [Benkő József: MKönyvh. 1783/1. 363 id. Bakos: NyK LXXIII, 106]. — L. még AUt 307, 309–10. 513–4, 517–9, 523.

krupa-csináltatás dara/árpakása-készittetés; facutul crupei/arpacaşului; Grützen/Graupenmachen. *1683:* Eroga(ti)o Panici in granis: Krupa Csináltatasra erogalodat Cub 2//2 [Fog.; UtI].

krupakása árpakása; arpacaş; Graupe. *1672:* Szolgabíró uram, Hetei, küldött Uram Kegyelmednek két saskó lengyelországi krupakását [TML VI, 206 Katona Mihály Teleki Mihályhoz]. *1682:* Kruppa Kása Jelen Tabori Köböl 1 [Szúv; UtI]. *1686:* Régyi (!) Krupa Kása Sax Cub. //2 [uo.; UtI].

kruszka anyatárs; cuscră; Mitschwiegermutter. *1748:* Er(e)gy adgyak bort inni én az Kruszkámnak [Gyeke K; Ks 5. 11].

kruta-varrás ? sorhím; un fel de cusătură/broderie; Kradenstickmuster. *1654:* Egj kendeob(e) való krutavaras [Csapó KK; LLt 100 Litt. C].

kubik vhány köbnyi; de un anumit număr de metri cub; einige Kubik/Raummeter (groß). *1825:* 1° 0' 6" k(u)b(ik) kő falnak a fundamentumban lett le rakásaért kubik őlit 11 Rf es 10 xf számlálván 12 Rf 6 xf 4° 3' 11 kubik vakolatlan, porondos agyaggal föld szint rakott falakert kubik őlit ... 14 Rf 20 xf számlálvan 64 Rf 45 1/2 xr [Dés; DLt 3].

kubik-mértékű vhány köbméter; un anumit număr de metri cub; einige Kubikmeter (groß). *1825:* 3' 0" kubik mértékü Fundamentum ki ásásáért kbölit (!) 1 Rf 30 xf 3' 0" kubik mértékü falnak a fundamentumban lett kirakásáért (!), a kőmives napi bérét 1 Rf 20 xf ... számlálván [Dés; DLt 3].

kubik-öl köb-öl, kb. 1,9 m^3; metru cub; Kubikmeter. *1804:* Az Nagy egész ház boltostol, stakaturástol ... Boltozatokkal és falakkal fel mérettetvén Cubik ölökre ... betsültük igaz lelki esmérettel 1433. Rforintokra [Ne; DobLev. IV/876]. *1815:* Az Udvar Háznak Tegla Falai 20 Cubik öll [Kosztesd H; Ks 111 Vegyes ir.]. *1823:* A Kőmives munka ... Azon Telken lévő elsö és hátulso szobáknak Kő falaikban találtatott 44 és 1/2 Cubik öl, minden Cubik ölnek árra, az benne lévő minden féle matérialéval edgyütt estimaltatott 25 Rftokra

[Ne; DobLev. V/1081. 1a]. *1825:* 7 kubik öl kő ... 28 Rf [Dés; DLt 3]. *1831:* 69° 4' 10" Cubiköl Föld kiásás ... Rf. 279 xr. 6 [Kv; Born. IV. 24].

? **kucifor** '?' *1728:* szegödöt szolgámot Kosa Balintot el vittek illyen szokkal diffamalvan jere Battya ne szolgald az illyen s ilyen kucifor fiat [Sszgy; HSzjP].

kucorgó kuporgó; care stă ghemuit; kauernd. *1761:* káromollya vala Iffiu Sárosi György vramat, ugy mint lepedös, tsilyánban kutzorgo, ugy egyéb irtoztato teremtettékkel [Szentrontás MT; Sár.].

kucorog 1. kuporog; a sta ghemuit; kauern. *1635:* lattam azt hogy Patai Ianos sokadalmakban kűcziorgott (!), földuarine sátoraba(n) mellette [Mv; MvLt 291. 58a]. *1831:* látám, hogy a' Láda elött kutzorog, jobb kézzel a' ládába nyulva Vonutz [Dés; DLt 332a Czako János kezével].

2. összegémberedik/kucorodik; a se ghemui; sich niederducken. *1722:* Tudom aztis, s lattam szemeimmel, hogy egy alkalmatossággal, estve késén ... kirekeszték az házból, Héderfáján üdvezült Bethlen István Uramot, s ... kün az konyhán kellett az Nagy hidegben kuczorgani [Mikefva KK; BfN X. 2/11. 3 Maria Vajda providi Michaelis Molnar (32) cons. vall.]. *1823–1830:* Felöltöztünk ezen bányászköntösbe ... bementünk a bányába ... kucorogva [FogE 206].

3. kb. vhol magát meghúzza; a se retrage; sich drükken/zurückziehen. *1705:* Amig béhivatta a generál, addig künn kucorgott a külső palotán [WIN I, 445–6].

kucsma 1. bárány- v. gidóbőr-süveg; căciulă de blană; Pelzmütze aus Lamm- od. Kitzenfell. *1682:* Végy ... tizenkét apró fekete bárányböröket, a minemőből kucsmát szoktak csinálni [TT 1883. 165 id. MNy LVI, 474 is. Rosnyai Dávid lev.]. *1694:* az el mult esztendőben Luczai Janos Ur(am) beressének tőt ... jamborul szolgaltom fizetesemben még hat forintom, czondoram, Kuczmam oda vagion meg nem fizetet ő kglme it Kikellő varat[a] [Törzs. jb-folyamodvány a fej-hez. — [a]Küküllővár KK]. *1723:* Bandula Gercsa ... penz fizetese flr hung 7 ... két Szokmany, 1 Ször harisnya, 1 kucsma, ket ing, 2 labravalo [Holtmaros MT; Told. 29/7]. *1748:* az I ... az 4dik Fatens Fianak kutsmájátis el lopta [Torda; TJkT III. 197]. *1761:* midőn a Curiákról való Nyilak készek lettek volna, egy kucsmába tévék őket, és offerálá B. Daniel Urffi ó Nga, Imreh Vrnak hogj elébb ő Nga vonna nyilat [Branyicska H; JHb XXXV/46. 13]. *1768:* A kutsmákhoz ... Gidobőr [K; DobLev. II/390. 13a]. *1781:* Kálnoki Ferencz Uramnak ... két báránybört is adott, hogy kutsmát csináltasson belőllők [A.csernáton Hsz; HSzjP]. *1783:* En ugyan különössen nem ismerem Pop Florát, hanem aszt hallom sokaktol beszélleni hogy az Uton járokatis huza vonya ráfogván hogy a vetésit tapodtyák, elveszi kusmájokat [Faragó K; GyL]. *1806:* Ma egy kusmát kaptam [Dés; KMN 206]. — L. még RettE 89; RSzF 123.

Án. *1718:* Az Kucsma és Czigány nevű kopo megh döglött [Abosfva KK; Ks Mátis István lev.].

Szk: *fejér ~. 1797:* Egy paraszt fejér hoszszú Kutsma Hf I Dr. 18 [DobLev. IV/775] ✱ *fekete ~. 1696:* Biro Gergely be is jöt vala Peselnekre[a] egy szurke czondrab(an) bocskorban, fekete kucsmába [Hsz; LLt. — [a]Hsz]. *1730:* adott bé a Major Stephán Fekete Kucsmának valo Bárany bőrt [TKl Petki Nagy cs. szám. 84a]. *1747:* Láttam Pap Mihályt ... fekete kucsmája, nagy paraszt Bot vala a kezeben [Csicsópoján SzD; Ks 27. XVII] ✱ *három máriásos ~. 1739:* Szegöttem meg ... beresnek esztendeig lészen fizetése[a] ... egy három Márjásos kucsma [M.köblös SzD; RLt Rettegi István DiarOec. 1. — [a]Köv. a fels.] ✱ *hétmáriásos ~. 1740:* az Ik ... Potentiat patráltanak ellenem, és vérengezést megfosztván két máriásos kucsmámtól, pénzemtől, kesztyümtöl [Dés; Jk 341a] ✱ *hosszú ~. 1783:* Desi Sigmond Uram ... ezt maga mondotta nékem ... hogy le vetteti a piros tsizmát az aszszonyokkal Toroczkon, s az Ferfiaknak az hoszszu Kutsmájok tetejen ki lattzik az hajok [Torockó; Thor. XX/4 Jos. Literati (38) ns vall.]. — L. még *baranyhőr-kucsma* al.

Sz. *1811:* A' kutsma a' kézbe, nem a' fön vásik el [ÁrÉ 201].

2. posztósüveg; şapcă de postav; Tuchmütze. *1769:* Gyermán Togyer ... a Bajuszsza szépen Serkedezik ... a kutsmája is Czondra posztobol vagyon tsinalva [UszLt XIII. 97].

kucsmagomba ciuciulete; Speisemorchel. *1750:* Tövis alja gombát kellene gyűjtened ... Hasonlo képpen lehetne Száradva Süveges, avagy Kucsma gombának is hijják, küldeni, az Havasokon Sok teremvén Kalotaszegen [Ks 83 gr. Gyulafi László tollba mondott lev. Bécsből].

kucsmalopó hoţ de căciulă; Pelzmützendieb. *1732:* kucsma s kaczor loponak diffamalt [Dés; Jk].

kucsmás 1. ? kucsma-készítő szűcs; blănar care face căciuli, Pelzmützen machender Kürschner. **Szn.** *1695:* Stephanus süveges alias Bucsaki Kucsmas Istvan [Visa K; MvRKLev. 40].

2. '?' **Hn.** *1825:* A' Kutsmáson (sz) [Légen K; EHA].

kucsói a Kucsó (Sz) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Kucsó/Cuceu; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Kucsó: Kucsó lakosa; locuitor din Kucsó; Einwohner von Kucsó. *1816:* Kutsaiak Mákbérbe 200— ... Turbatza Makbér 20 f [WLt Cserei Heléna jk].

kudarc szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ban hagyatik* megszégyenittetik; a se face de ruşine; beschämt werden. *1811:* Miolta a' Tmolus Hegyen tartott hartzba Apolló Midástól hagyatott kudartzba A' Pán' sipolása szebbnek itéltetett [ArÉ 75] ✱ *~ot nyer* kudarcot vall; a suferi un eşec; mißglücken/lingen. *1815:* én előre tudtam, esmervén igaz Magyaros Chategoriaját, hogy kudortzat nyerendünk [Kolozs; SLt évr. Koronka Lajos Margitai Jánoshoz] ✱ *~ot vall* kb. megszégyenül, szégyenben marad; a se face de ruşine; beschämt werden. *1593:* Keobeolkűti (!) Mathe vallia: Hallottam az Maiornetol hogi mongia vala ferenczi Jstuannak, No las hozzam, viseld gondomat, mert bizoni tes (!) kutarczot vallaz [Kv; TJk V/1. 382]. *1772:* Tudom, Aporné idejében se keresztelni, se temetni nem volt szabad a mi papunknak bemenni, mely ha consisto-

rium eleibe ment volna, bizonyosan kudarcot vallott volna érette [RettE 265].

Vö. a *kurc* cimszóval.

kudarcul cudarul; mizerabil; schuftig, lumpig. *1799:* mig Sánta Antal Urnál lakott Bán György ö kegyelmének a' Leánya Juliánna ollyan rongyoson, kudortzul, tetvesen járt mezitlább mint egy leg alább valo Czigány Leány [Mv; MvLev. 8 Balog Ádám (51) cívis vall.].

kufa 1. kb. csebrecske (szemgabona-mérték); cofă (veche unitate de măsură de capacitate pentru cereale); Eimerchen (Hohlmaß für Getreidekorn). *1808:* tudom, hogy 5. mérö kufa elegy Buzát, kufáját egy egy márjáson adott [F.oroszfalu MT; Born. G. IX. 3 Borda Vonulyné Blága Máriska (35) vall.].

2. vhány csebrecskényi; de un anumit număr de cofe; von einigen Eimerchen. *1808:* tudom hogy 5. mérö kufa elegy Buzát ... adott el [uo.; i.h.].

A magyarban a XVI. század közepe tájától az osztrák só mértékegységeként kimutatható *kuf* ~ *kup* bajor-osztrák eredetű jövevényszónak a fenti szövegekben jelentkező *kufa* alakváltozata alkalmasint a *kupa* és a *véka* hangalaki hatására vehette fel a késői, magánhangzóra végződő formát. — A szó német eredetére l. TESz; Mollay, NyÉr. 375–7.

kufár piaci árus; negustor de piață; Markthändler, Höker. *1571:* panazolkodnak eo K. hogy az kapuban valo Zolgak kufarra leottek, Az myt videkreol hoznak Thykot Nywlat Es egiebet, Beh Nem ereztyk az kapun, hane(m) Eok veszik Megh es eok arwltatyak [Kv; TanJk V/3. 29b]. *1584:* Az Wasar Vamrol ualo ieczes ... Walaky adot ad az Waroson, kwffar vagy penigh kenyersewtheó Atűl sem mith nem vezen[a] [Kv; PolgK 9. — [a]A vásárbiró]. *1591:* 9 Tiikatt az kwffaroktoll kellet venem ... d 45 [Kv; Szám. 5/I. 26]. *1597:* 20 Tiwkmoniat hoszadtam az kwfaroktwl az konyhara ...—/10 [Kv; i.h. 7/XIV. 17 Th. Masass sp kezével]. *1635:* vezteg h ulunk vala az kufarok, ahon arúlnak [Mv; MvLt 291. 36a]. *1690:* Az it valo Diszno Hentesek(ne)k és kufarok(na)k Disznot tizenket oraigh ne legyen szabad venni sub poena fl. 6 [Dés; Jk]. *1729:* az hol most az kufarok arulnanak a Ns Város Piaczczán [Dés; Jk 383a]. — L. még TML II, 663.

Szn. *1711:* Kufar Maria [Kv; Dica XXVII. 56]. *1737:* Kufár Kűs Anna [Kv; i.h. XII. 54].

kufáráru piaci áru; marfă de la piață; Markthändler/Hökerware. *1646:* Városokon arullia vetemenyekbol valo kufar arut [HSzj *vetemény* al.].

kufárasszony kofa, kofáné; precupeață; Marktfrau/weib, Hökerin. *1595:* Orsolia Azzontol az kufar Azzontol veőtte(m) egy veka kasat per f — d 36 ... Varganetol az kufar Azzontol veőtte(m) egy veka ziluat per f — d 40 [Kv; Szám. 6/XVI. 95–6]. *1600:* Attam el ket saytot egy kufár Azzo(n)nak f 1 d 28 [Kv; i.h. 9/XII. 102 Igyártó Simon isp. m. kezével]. *1700:* két kufár Aszszony [Kv; i.h. 40/II. 105].

kufárhír kószahír; știre neîntemeiată, zvon; Gerücht. *1657:* Hallottam aféle kufár hírt ... hogy mindenben bőségben volnátok [TML I, 50 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz].

kufárkodás kalmárkodás; negoț; Handel. *1585:* semmikeppen kwleomben az kapukon az Was be ne hozattassek, hane(m) ha az Coloswary ember io lelky esmerettel Awagy hwttelis vallast tezen hogy eo, neky vizy az vasas ember a vasat es eó veotte megh Es semmikeppen az varosban az illien kűfarkodast Nekiek meg ne Engeggiek [Kv; TanJk I/1. 8].

kufárkodik kofáskodik; a practica meseria de precupeț; höke(r)n | kalmárkodik; a face comerț; Handel treiben. *1700:* Borbély Györgyné kufárkodik ... Pál János Vinczellerkedik [Kv; Szám. 40/II. 113]. *1705:* senkinek meg nem engedi, hogy bort áruljanak a táborán, hanem csak maga kufárkodik [WIN I, 437].

kufárkodó szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ *sátor* (piaci) áruló sátor; gheretă, dugheană; (Markt)Verkaufszelt. *1740:* kufárkodo Sátorok vicinumába levő árultato helyemet ... elfoglalták [HSzj *árultató-hely* al.].

kufárné kofa, kofáné; precupeață; Marktfrau/weib. *1700:* Edgy Asz(o)ny Mária Kufárné [Kv; Szám. 40/II. 89]. *1745:* a' Kufárne asztalátt ki, és miképpen dőjtotte' fel ...? [K; Ks 5. X. 6 vk] | egy kufárnénak az egetboros asztalát az őszve valo bomlásb(an) ... ugy dőltötek el [Tuson K; i.h. Bács Todor (80) jb vall.]. *1780:* azt is halottam az Dévai Piarczon Koffárnék kőzől beszélgetni ..., hogy Hajos Mester Dávid Uram erőssen biztatta volt az Hajos Embereket, hogy tsak árullyanak Pálinkát [Déva; Ks 113 Vegyes ir.]. *1785:* Az uj esztendő napi Vasarb(an) a Kolosvári Vásarhellyi Kufárnék árultak el[a] | Arultak el az Kufárnék az Illyés napi vásarb(an) öt vedret [TSb 6. — [a]Bort]. *1793:* a piatzon a' kufárnék előtt beszéllé eló a' Néhai Grof urnak nehezen létét [Koronka MT; Told.]. *1826:* a' Déési kufárnék árulo Hellyeik Taxái figáltassank [Dés; DLt 306]. *1837:* A Mikor ... Kolosvára mentem bé az oda valo kufárnéktol vásároltam, egy mása soot 9 Rf 50 xr [Budatelke K; Born. F. Ih]. — L. még MetTr 438; MetTrCs 468.

kufárnéskodó kofáskodó; care practică meseria de precupeț; als Marktfrau tätig/handelnd. *1831:* Esmerié a Tanu O Thorda Várossában lako és kufarnéskodo Székely Farkasnét ...? ... Ha igen ... Veszekedő é; motskolodo é, és miket szokot el-kovetni? [Torda; TVLt közig. ir. sztln vk].

kufárság kb. üzérkedés; speculă; Spekulation, Schacher. *1648/1650:* Vegesztek eo kglmek Cehwl ... hogy nemely vraink sokadalmas vdeoben az Teglyet ketten harman magoknak foglalnak, es kufarsagot indittanak velle [Kv; ŐCJk].

kufárszín áruló szín, magherniță; Verkaufsschuppen. *1772:* hallottam Dadai Josef Uramtol beszelleni hogy ő klme ... a kufár szin közöt Eczczakának idején ... Boda Szabo András Uram Leányát Mariát egy Verbunkos katonával édgyütt Suttogni találta [Dés; DLt 321. 70b Adalbertus Török (26) ns vall.].

kuffer 1. cufăr; Koffer. *1789:* Egy viseltes Kufferbe 36 font Haj por ... Rf 6 ... Azon Kuffer mellyben az Haj

por vagyon meg ér Rf 2 [EMLt]. *1797:* Maradtanak külömbféle Köntössei ... mind ezen kőntősök a' Néhai Urfi nagyobb Kupferibe állanak [Cege SzD; WassLt Conscr. 561]. *1801:* Két nagy roszsz, és egy kisded jobbatska Bőrös Ládák, vagy is Kufferek [LLt 106/1]. *1804:* (A szökevény) vitt el magával ... egy Kuffert [DLt nyomt. kl]. *1823:* Két kis ded rongyos kuffer [Ne; DobLev. V/1080. 3a Demény György hagy.].

2. kb. útibőrönd; valiză, geamantan (de voiaj); (Leder)koffer; kb. útiláda; geamantan de lemn; Reisekiste. *1823–1830:* a másnap való utazásra szekeret fogadtam ... vitt két nagy koffert vagy bőrős ládát portékáinkkal tele [FogE 173]. *1835:* A' Gabonásban ... Egy kocsi tetejire valo Kuffer | Egy bakra járo hátulso Kuffer [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1843:* látván hogy a Bakkan Kupfer van ... fel bontattuk [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.] | a kufferből egy Lepedőbe takarva talált portékákat ki vettük [uo.; i.h.]. *1849:* miután ... Krizsán Mária haza jött, az általa töllem ennekelőtte költsön kért 26 vftba égy kuffert le akartam tiltatni [Kv; Végr. Vall. 69] | Két Cuffer bőrrel be vont rongyosok [Somkerék SzD; Ks 73/55].

Szk: *bőrös ~. 1808:* két Frantzia záros ... Bőrös kuffer [Szentk.]. *1815:* Egy Gőmbőlyű Bőrős kupfer [LLt Csáky-per 20. L. 14]. *1816:* Szőretlen bőrős kupfer ... 5 Rf [Kv; Born. IV. 41]. *1823:* fekete Bőrős Kuffer [LLt Csáky-per 601. L. 1]. *1849:* Egy nagy bőres kupher [Mv; MLev.] ✱ *kerek ~. 1843:* Egy kisded hosszukó kerek kuffer [Kv; EMLt] ✱ *leveles ~* irat/levéltartó ládácska. *XIX. sz. eleje:* Égy Leveles kuffer [Becski] ✱ *vasas ~. 1793:* egy vasas nagy coffer 6 1/2 fertály hoszszasagu [TL Conscr.].

Ha. *1824:* Kupfer [Dés; DLt az 1826. évi iratok között].

kufferláda kb. útiláda; valiză, geamantan (de voiaj); Reisekiste. *1791:* Egy kuffer Láda, mellybe holmi drága Levelek vagynak bé petsételve [Déva; Ks 108 Vegyes ir. Grék Mikucz kereskedő hagy.].

kufta l. **kukta**

kugli, kukli 1. tekebáb; popic; Kegel. *1704:* ma voltam kuglizni azokkal a kuglikkal, akiket tegnap csináltattam volt [WIN I, 83]. *1775:* Kilentz kugli, és kétt goljobis avatagok [Bajitza[a]; Born. XXXIX. 23. — [a]A forrásban így; valószínűleg: Mezőbanyica (K) r. Băiţia].

2. tekepálya; popicărie; Kegelbahn/platz. *1818:* a' Gyűmőltsős Kertben egy viseltes Kukli, melynek a' fenekiben ... a' végiben egy Teke rakó fa ráma ... A' Kukli és a' Bodor Qvártélya féle közőtt vagyon egy Triangularis kitsin fenyő deszka Pad fa czövekeken [Koronka MT; Told. 18]. *1829:* Hintákbol, és kuklikbol jött bé 7 Rf. 58 xr [BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám.]. *1846/1850:* A' kuklinál[a] vagyon egy hosszu asztal két ülő szék ... A kuklinak oldalán van 6 és fél szál deszka [Algyógy/Szászváros H; Born. F. Ii. — [a]A leltár kivonatában *kuglinál* alakban].

kuglifa ? tekebáb; popic; Kegel. *1849:* A Kukli Fák — tekéjével édgyűtt [Somkerék SzD; Ks 73/55].

kugligolyó bilă (folosită la joc de popice); Kegelkugel. *1845:* Két viseltes kugli golyó és hat rosz tekék [Doboka; Mk].

kuglihely tekepálya; popicărie; Kegelplatz. *1818:* A Kugli hely [Déva; Ks 103].

kuglis tekejátékos, tekéző; popicar; Kegler. *1836:* Vári János ... nagy kártyás; kuglis, biliárdos és tántzos [Dés; DLt 577 nyomt. kl].

kuglizik tekézik; a juca popice; kegeln. *1704:* Ma is voltam kuglizni a klastromban Naláczi Lajos és Lázár György uramékkal [WIN I, 85]. *1806:* az házban kugliztunk [Dés; KMN 201]. — L. még WIN I, 83, 124.

kuhar terméketlen, omladékos hely; teren nefertil, surpăcios; unfruchtbare/verwitterte Stelle. *XIX. sz. köz.:* A mi Határunk ... a Havasunk torkában esik, földünk Hideg, kőves, agyagos, motsáros, palás Hegyes, oldalos, Kuhar hellyjen Marhalegelőre is elégtelen [Usz; Pf]. — A jel-re l. Vadr. 506; MTsz.

kujak ököl; pumn; Faust. *1768:* Nagy András uram Bernáld uramot Pofon üté a kujakjával [Hatolyka Hsz; HSzjP Paulus Horvát (48) pp vall.].

kujakol öklöz; a tot lovi cu pumnul; wiederholt mit der Faust schlagen. *1780:* az annyának nem engedelmeskedik aztot kujakolya [Zabola Hsz; HSzjP Clara Gyulai cons. Josephi Váradi (38) pp vall.]. *1794:* az Exponens Asszonyt miképpen taszigalta, mihez tsapta miképpen szorongatta, kujakolta és tapodta? [Eresztevény Hsz; i.h. vk]. *1870 k./1914:* Köpenyegezés: néha pokrócozás ... két-három lesben álló ... a kiszemelt áldozatra köpenyt dobott, s olvasatatlanul össze-vissza pufázta, búbozta ... kujakolta, öklözte ... szóval helybenhagyta [MvÉrt. 21–2].

kujon 1. *fn* gazfickó, zsivány; ticălos, mişel; Kujon, Gauner. *1763:* azon injuriose bestelenitő huntzfutozásival sem adhatta ki maga egész mérgét, hanem imitt amott Infamisnak, Kujonnak ... hirdetett, hirdet [Nsz; Told. 33/22]. *1786:* Almási Miklos Uramot ... Veres Samuel Uram Huntzfutnak, Kujonnak Szidta, karomolta, meg akarván verni [Torda; KW].

II. *mn* csalafinta, (nagy) huncut; şmecher; schlau, schalkhaft. *1857:* Tulu vagy Boer István a' leg kujonabb — ő az asszonynak a' hirnöke — a' mellett más felőll is kétszinkedni akar [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.].

kujonérozás '?' *1830:* nem hogy illendőleg szovának állott volna, és őtet ... rendesen el bocsátotta volna, hanem még több kujonérozás után Pofon is verte [Mv; Mv-i szabó céh iratai. Vándor szabólegény panasza Ehrlinger Ferdinánd céh not. kezével]. *1832:* Mennyire érzem ezen szokat „elfognak csapni" csak én tudom — ki az illy kujonerozáshoz hozza nem vagyok szokva [Torda; IB. Demény János udv. tiszt. nyil.].

kukk[1] szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *egy ~ot nem ir* semmit sem ír; a nu scrie nimic; keinen Buchstaben schreiben. *1671:* Béldi uram dolgirúl egy kukkot Naláczi uram nekem nem írt [TML V, 432 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *egy ~ot sem kap* semmit sem kap; a nu primi nimic; nichts bekommen.

1661: Isten úgy segélyjen, egy kukkot sem kapunk [TML II, 57 ua. ua-hoz].

kukk[2] **1.** magas labdaütés; lovirea mingii în cuc; hoher Ballschlag. *1870 k./1914:* Kukk: kukkütés, a lapdajáték egyik neme; a magasra dobott vagy ütött lapdának a körülállók által kifogása, s azzal jogszerzés a dobásra és ütésre [MvÉrt. 22].

2. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ra felrúg* vkit magasra felrúg; a lovi cu piciorul în sus; jn in die Höhe schlagen. *1791:* Ály félre ... mert úgy fel rúglak Kukra, hogy a béled is tsingilládzik [Bács K; RKA] ✱ *labdát ~ra üt* labdát magasra üt; a lovi mingea în sus; den Ball hoch schlagen. *1870 k./1914:* Büdü: labda játék ... a bennlevő csoport ... tagjai rendre magasra (kukkra) ütötték a labdát: Ki a kukkra ütött lapdát kifogásnál elszalasztotta[a], a kuria minden részéből hangzott feléje: szurok, szurok [MvÉrt. 6, 22. — [a]Értsd: a labda kifogását elmulasztotta].

kukkozás magas labdaütés, kukkütés; lovirea mingii în cuc; hoher Ballschlag. *1870 k./1914:* Játékok: ... kótyázás, kukkozás, lapdázás [MvÉrt. 17].

kukkütés magas labdaütés; lovirea mingii în cuc; hoher Ballschlag. *1870 k./1914:* széllabda: belül feszesre felfujt disznó- vagy marhahólyaggal, kivül szijfüzős bőrbevonással ellátott és csak ütőbottal büdözésre, kukkütésre használt s csak nagyobb térségen érvényesülő labda [MvÉrt. 22].

kukla '?' *1826:* Egy rongyos fekete sellyem keszkenő. Egy fekete kukla [Koronka MT; Told. 19].

kukli l. *kugli*

kuklikó ? könnyű pamutkelme; ţesătură fină de bumbac; leichter Stoff aus Baumwolle. *1804:* Valdrán Péter ... Visel ... egy veres selyem Plüsch Kukliko sujtásos lájblit [DLt nyomt. kl].

Vö. a *kukulikó*-s összetételekkel. — A *kuklikó* ugyan nyilván a *kukulikó* alakváltozatának tekinthető, de minthogy a szó eredete ismeretlen és így a két alak közötti viszony — az alakváltozatbeli elsőbbség, ill. másodlagosság kérdése is — tisztázatlan, ezeket külön címszóként szótároztuk.

kuklikószín '?' *1806:* Öt sing Kukliko szin fel Bárson Pántlika ... Egy Sellyem Kukliko szín fél viseltes poplon [Koronka MT; Told. 19]. *1823:* Kuklikó szin Crodenapol Köntös [LLt Csáky-per 601 L. 1]. — Vö. a *kukulikószín* címszóval.

kukmadár '?' *1732:* az gyümölcsös kertbeli tóban is van egy fejér kuk madár majd oljan mint az hattju [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc néhai gr. Kornis Zsigmond külmonostori házának leír.].

kukorica 1. kukorica (növény); porumb; Maispflanze. *1766:* Vagyon ... égy szánto Ns Föld fen a Pojénban ... kukorizának szántották, s vetették [M.köblös SzD; RLt]. *1775:* Most utobbszor, a mikor kukuritza ért lett volna Togyer ujra reá állott és hivta azon gyilkosságra [H; Ks 114 Vegyes ir.]. *1777:* az Exponens földe a honnan most a Kukurizáját le vagtak aztat én magam tsinaltam volt Erdöböl [Gambuc AF; KP. Prekup Toma (60) zs vall.].

2. kukoricaszem; boabă de porumb; Kukuruz/Maiskorn. *1743:* Vallyebrad[a] in Comuni Exponállya hogy ... magok határakon kapával ássák az hegyeket hová keves Buzát és Kukurizát vethetnek [Ks 62/22. — [a]H]. *1757:* Attam szeműl kukorizát Cub 1 [Déva; Ks 107 Vegyes ir.]. *1768:* A Malomba(n) Vám Gabon (!) találtatott é' szerint Kukuritza Metr. 50. 1/2 [TGsz 23].

3. kukoricatermés; recoltă de porumb; Kukuruz/Maisernte. *1742:* itt enekelhettyük azt, hogy ha kenyerünk van szűkön, kukorizank van bövön [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. *1769:* ă kukurizát ki vitte volt el azon hellyről? [H; BK sub nro 260 vk]. *1789:* az aratásra meg hagynék; mint hogy buza nintsen, vagy 30. veka kukurazá [Karkó AF; RGyLt Acta cons. 173 Kasza András lev.]. *1818:* nints a' Szegénységnek hamarjaba miből pénzt tsinálni, valameddig pálinkájokból nem kapnak, s Kukuritzájokat nem szárogattyák [Vályebrád H; Ks 111 Vegyes ir.].

Szk: *~ szedni. 1782/1799:* Szöts Getzi Nénnjét ... le hagyta volt ő Nagysága, de Praefectus Uram elé vette, 's az őszszelis Kukuriza szedni hajtotta [Torockó; TLev. 5/16. 389].

Ha. *1762:* kukurizát [Lászó H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1776:* kukuritzát [Kálna SzD; Ks 39. XV. 2]. *1778:* Kukuritzát [O.déllő TA; DobLev. III/520]. *1797:* Kukuritza [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.].

A címszóbeli növény nevének első erdélyi előfordulására van az itt beiktattaknál mintegy három évtizeddel korábbi adalékunk is; ebben az 1691-ből származó kijegyzésünkben azonban a név a románból átvett *kukuruc* alakban jelentkezik (l. alább a *kukuruz* al.). Nem látszott ajánlatosnak egy erdélyi szótörténeti tárba felvenni azokat a XVII. század utolsó évtizedéből származó adalékokat sem, amelyeket a szótörténeti kutatók Thököly Imre levelcskönyvéből szemelgettek ki [Csefkó: MNy XVII. 219; Balassa. MKuk. 94; TESz]. A leveleskönyv tulajdonosa ugyan erdélyi fejedelem is volt, de szóhasználatát minden bizonnyal döntően nem az — amúgy is rövid időtartamú — erdélyi fejedelemség, hanem a Felvidékről való származás határozta meg.

kukoricabeli szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ kár* kukorica kár; pagubă produsă în porumbişte; Kukuruz/Maisschaden. *1771:* Grohoti ifjabb Román Jánosnak egy darabotska kukurizás földit mind el gázolták, s rontották, a' holottis betsültetett kukurizabéli kára tsöül 8 véka, és 1/4 szekér Kukuriza szalma [Grohot H; Ks 80. XL. 12].

kukoricaföld porumbişte; Kukuruz/Maisfeld. *1738:* Gálfi Janos Vram kazállo rétek vagj kukuriza földek szomszédságiban edgj kukuriza földe [Káptalan AF; DobLev. I/255. 1a]. *1753:* (Egy föld) a Kukuritza földre mégyen [M.nádas K; RLt]. *1780:* ket höld (!) Kukuritza föld A Gerepen veginél levő Oldalbeli Kukuruz föld [Ne; DobLev. III/546. 3b]. *1792:* Szánto Elek Ur adott volt Zálogban ... egy holdnál valamivel nagyobb Quártás kukuriza földet [Ne; i.h. IV/691]. *1844:* Apahidja előtt valo 4 belső kukuritza földek relujitiojarol valo levél [Ne/Nagylak AF; i.h. V/1249].

kukoricakert kukoricás kert; grădină semănată cu porumb; Kukuruz/Maisgarten. **Hn.** *1758/1798:* A' Falu felső véginn a' Kukuritza kertben (sz) [Szentbenedek AF; EHA].

kukoricapásztor kukoricacsősz; paznic la porumbişte; Kukuruz/Maisfeldhüter. *1744:* Az Kőles földön és Magyar Utza Végére Kukuruza Pasztornak eskettetnek be Osvat György, Simon György, Szekely Samuél [Kv; TJk XV/4. 22].

kukoricás I. *mn* szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *föld* kukoricaföld; porumbişte; Kukuruz/Maisfeld. *1771:* Grohoti ifjabb Román Jánosnak egy darabotska kukurizás földit mind el gázolták s rontották [Grohot H; Ks 80. XL. 12] ✱ ~ *kas* kukoricagóré; pătul/coşar de porumb, porumbar; Kukuruz/Maisscheuer. *1792:* Vagyon egy kukurizás kas, jo uj erös epűlet, a kas áll Tőlgyfa Tőkéken [Apahida K; RLt O. 2 Rettegi Zsigmond udvarháza]. *1815:* a' Kukuritzás Kas ... 8 ~ nyoltz Sas Fák között álló sövény fonásbol vagyon [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19 Conscr. 856].

II. *fn* kukoricaföld; porumbişte; Kukuruz/Maisfeld. *1864:* Tamsa az Almás folyó balpartján — győnyőrű szép térség — igen jo kukuritzás [Középlak K; KHn 300].

kukoricaszalma kukoricaszár; cocean/tulpină/tuleu de porumb; Maisstroh. *1771:* Grohoti ifjabb Román Jánosnak ... betsültetett kukurizabéli kára tsőül 8 veka, és 1/4 szekér Kukuriza szalma [Grohot H; Ks 80. XL. 12].

kukoricaszedő szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *napszámos* ziler care lucrează la recoltatul porumbului; Tagelöhner zum Kukuruz/Maissammeln. *1849:* Egy kukoricza szedő napszámosnak 7 1/5 krajtzár [Somb. II].

kukoricatermés kukoricatermesztés; cultivarea porumbului; Maisanbau. *1785:* A Tőkős kertben Szabad hellyen kukuriza Termésre kapával készitett ... iratvány [Görgénysztimre MT; Born. G. VIII. 6].

kukoricavetés semănatul porumbului; Kukuruz/Maissaat. *1751:* Bulzesti Kertész Mihálljnak ... annuatim Curál néki ... fél véka Kukuriza vetés [Déva; Ks 107].

kukorló '?' *1647:* kukorló szarka fészek bástya [RákCsLev. 378].

kukrejt fűszernövényekkel készített mártás; sos preparat cu condimente; mit Gewürzpflanzen (Küchenkräutern) zubereitete Soße/Tunke. *1594:* masodik tall Etek kukreyth. peczenieth kukreythez v(eo)tem f—/21 [Kv; Szám. 6/X. 37]. *1621:* Főzettem ... Ebedre ... Tizennegi font Tehen hust kukrejtel f—/21 [Kv; i.h. 15b/X. 40] | kezittettem ... Negi font peczenjet kukrejtel, boral egiut tt f—/14 [Kv; i.h. 15b/IX. 201]. *1625:* Peczenjet ismet Kukrejtheoz lib. 26 ... d 52 [Kv; i.h. 16/XXXV. 17]. *1736:* Régi magyar étkek ezek valának ... tehénhús polyékával, kukrejttel, árpa kásával[a] [MetTr 322. — [a]Fels-ból kiemelve].

A jel-re és eredetre nézve l. Mollay: NyelvT 23. 378.

kukrejtes szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *pecsenye* kukrejt-mártásos sült; friptură cu sos preparat cu condimente; Braten in mit Gewürzpflanzen (Küchenkräutern) zubereiteter Tunke. *1631:* Hallam ... mondgja vala Koczineis hogj mit fözel az Uradnak, az jobagjnak, fözele kukrejtes peczeniet | monda ... Koczis Mihalyne hogy te olia(n) vagj ... hogj az szegeny Urad megh jeö az Czepleöböl, viz leuest Czenalsz neki, ugj mond, az katonanak penigh kukrejtos peczeniet [Mv; MvLt 290. 231b, 232].

kuksz bányarész; parte de mină; Grubenanteil | bányarészvény; cuxă, cotă-parte într-o cooperativă minieră; Kux. *1772:* Gávrilla Avrám és Avrám Juon nevű paraszt emberek ... L. Báro Jósika Dániel ur ő Ngságának a Sztaniczai határon ... Arany és ezűst Bányában lévő részekből adtanak által őrökösön irrevocabiliter bizonyos szamu kukszokat azon kukszok utan competalo, minden Bányabili eszközőktől valo reszszel edgyütt ... a Tizenkét kukszokért adott ki Száz ötven, idest 150 Rhenes Forintokot es 24, Veder jo Rápolti bort [Sztanizsa H; JHb XXXVII/21]. *XVIII. sz. v.:* Nemes Hunyad és Zaránd V(ár)rm(e)gyei Bányákban van részem ezek Szerent, Stanizán a Sz. Nicolai Bányában van részem 16. Kuksz ... Sz. Péter nevű bányában 32. Kuksz ... Kurétzon ... A Sz. Nicolai Bányában van 124. Kukszom [JF].

kukta szakács, szakácsné; bucătar, bucătăreasă; Koch, Köchin | szakácsinas; băiat de bucătărie; Küchenjunge. *1672:* Sarut ... adtam ... Bocskai Ur(am) Kuktájanak p. 1 [UtI]. *1728:* Bora Juon nevű kukta [Folt H; BK ad nr. 1124]. *1731:* egy kuctájoktol hallottam hogy ő nyilván látta egy mással való paráználkodásokatis, mely kuktákis Fagarasi S(á)m(ue)l meg lőtette és meg őlette [Mezőbánd MT; Born. XXXIX. 16 Maria Kis alias Egerházi (34) cons. Nicolai Kis pp vall.]. *1744:* Vettem egy pár kést a kuptának Den. 6 [Szászerked K; LLt]. *1772:* beszéllé a Barátok Kuptája vagy szakátstsa ... énnékem[a] [Dés; DLt 321. 83b Catalina Nagy cons. nb St. Gyarmathi alias Kováts Senioris (50) vall. — [a]Köv. a nyil.]. *1777:* Kuptának ... 3 Ingre Tizen négy Tangyer Törlore [Sáromberke MT; TGsz 54]. *1780 k.:* Fodor Vram küldöt egy pár tsizmát az kuftaét meg patkoltam xr. 9 [Szászváros H; BK]. *1788:* Sos Palli, Kupta es görbe fiu (így!) 1/40 [WLt Cserei Heléna jk 16b]. *1796:* az kuptát is küldöm, mindenével edgyütt Semmije itt nem marad [Banyica K; IB. Gombos István tt lev.]. *1816:* A' Kuptának egy Fejelés Csizmáért patkolással együtt 6 Rfr. 30 xr [Mezőmadaras MT; Born. XVb]. *1828:* Az kisebbik kuptának vartam égy Frakatt [LLt].

Szn. *1742:* Kukta Gjüri ... Kupta [Pókafva AF; JHb XXV/58].

Hn. *1835:* A' kupta tetön (sz) [Árapatak Hsz; EHA].

Ha. *1752:* kupták [Gyeke K; Ks 5. XI. 9 Miron Lup (17) jb vall.]. *1780:* kuptát [Császári SzD; Ks Miss I gr. Toldalagi Kata aláírásával]. *1788:* Cupta [Nsz; TL]. *1810:* kuptának [Hédérfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuel lev.]. *1816:* kupta [Gyéressztkirály TA; TLt 1295].

kuktaság szakácsinasság; învăţarea meseriei de bucătar; Beruf des Küchenjungen. *1774:* éppen egy gyermek szőkött az udvarból, kitis kuptaságra attanak vala [Szentdemeter U; LLt Vall. 241].

kuktáskodik szakácsinaskodik; a sluji ca băiat de bucătărie; als Küchenjunge tätig sein. *1823–1830:* Szerzett is ő nékem egy Samu nevű legényt, aki ... gróf Bethlen Sándornénál kuptáskodott, mint katipila tudott minden fejérnépi munkát [FogE 283].

kukucsál leskelődik; a se uita pe furiş; gucken, kukken. *1665:* Jankó úgy örül, hogy látja, lefekszem, ugy kukucsál körülöttem [TML III, 399 Veér Judit Teleki Mihályhoz].

kukucsoló '?' **Hn.** *1786:* A' Kukutsoló [Hadad Sz; EHA].

kukuk *tréf, alk* penis. *1716:* én el mérem mondani hogj az Lőrintz kukukja járt az Aszszonya Czárinájában [Nagyida K; Told. 22 Petru Beres alias Furullyas (50) vall.].

kukukk l. kakukk

kukulikó-keszkenő keszkenőfajta; un fel de basma; Art Kopftuch. *1806:* 1 Kazimir kukuliko kesz(kenö) [Mv; Ks 34. VII.]. — Vö. a *kukliko* címszóval.

kukulikószín '?' *1807/1818:* 7 1/4 küküliko Szin Sejem ... 9 Loth kükliko Szin Selyem [Mv; Told. 19] | 1 sing Kukulliko szin Atlatz [Mv; i.h.]. *1808:* 9 Loth Kuliko szin selyem [Mv; i.h. 22].

kukulikó-tafota kelmefajta; un fel de tafta; Art Taft. *1807/1818:* 9 sing kukuliko tafota [Mv; Told.]. *1808:* 9 Sing Kukuliko tafata [Mv; i.h. 22].

kukuri egymás felé kunkorodó (szarvú); (cu coarne) răsucite spre înăuntru; sich gegeneinander krümmende (Hörner). *1805:* (A tinók egyike) kék szörü fel-állo kukuri fejér Szarvu [DLt nyomt. kl].

A címszó egybetartozhatik a TESz tárgyalta több jel-ű *kukora* szóval. L. még MPászt. 148–9. 726; MTsz; OkISz; ÚMTsz.

kukuruz, kukuruza 1. kukorica (növény); porumb; Maispflanze. *1691:* Ezen háznak Nagy jövedelmes Kertye melj nek edgy Részében kukuruta (!) Vettetik [Kálna SzD; Ks 39. XV. 2]. *1719:* ezen földnek énis eleget kapáltam edgy darabját. Kukuruzza lévén belé vetve [Bucsum H; BK sub nro 262 Filimon Jószív (60) jb vall.] | ezen Controversiás hellyb(en) ... Tamáspatakj kukurucz vagjon benne [Marinesd H; i.h.]. *1754:* Ki kaszáltotta s kaszálta le itten lévő Kukuruzájukat nem láttam [Nagygoroszló Sz; WLt Dalye Togyer (46) zs vall.]. *1763:* a' Patak ... az elmult esztendőb(en) a' Kukuruznak másodszori kapállásának alkalmatosságával, és a' Mezőn kártis tett [Szecsel Szb; JHb két r. tanú vall.]. *1782:* a Fell Enyed felé való két Hold föld, amellybe Kukuruzt vetettek [Ne; DobLev. III/570]. — L még Hermányi,EDem. 746.

Szk: ~ *kapálni. 1782:* ritkán esett meg az is ... hogj hetességre kukuruza kapálni, vagy szedni, vagy széna csinálni kimentenek az aprobb tselédek [Torockó; Thor. XX/56].

2. kukoricaszem; boabă de porumb; Kukuruz/Maiskorn. *1751:* Bulzesti Kertész Mihálljnak ... annuatim Curál néki ... három véka elegyes gabonája az az hol kukuruza hol elegyes buza [Déva; Ks 107]. *1758:* Az ötödik kotárkábanis vagyon kukuruza ... Kukuruz Cub. 807 [Laszó H; Ks 76. IX. 6]. *1761:* találtatott ezen gabonas szakaszszának edgyikében Borso metr. 2 kettő ... az Harman dikban (!) Kukuruz metr. Tizenedgy [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3]. *1763:* alkuttak és vettek ... Juon Kretsuntol ... Ugron István ur solymosi[a] udvaraban lévő Kukuruzzából 40. vékát [Fejér m.; Told. 21. — [a]Kissolymos AF]. *1789:* az aratásra meg hagynék; mint hogy buza nintsen, vagy 30. veka kukuruzát [Karkó AF; Ks Kasza András lev.]. *1797:* fizettek ... 30 Véka Kukurutzának arrát ... 10Rf [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.].

3. kukoricatermés; recoltă de porumb; Kukuruz/Maisernte. *1722:* Malmok vámjából ... percipialta(m) ... Kukuruzt kölessel elegy Cub 34 [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1756:* ezer két száz véka Kűkűruz Csőib(en) [Gernyeszeg MT; TGsz 16]. *1787:* Kukuruz in Nodis Metretae Gelimae 40 [KmULev. 1].

Szk: ~ *szedni. 1782:* ritkán esett meg az is ... hogj hetességre kukuruza kapálni, vagy szedni, vagy széna tsinálni kimentenek az aprobb cselédek [Torockó; Thor. XX/5].

4. kukoricaföld; porumbişte; Kukuruz/Maisfeld. *1714:* öszve futulanak benünkett Ezt mondvan jertek hajcsuk ki meg az kukuruczajakbol is őket [Kisdenk H; BK sub nro 261 Fortuly Kasaska (70) jb vall.].

5. kukoricából készült étel; mîncare gătită din (făină de) porumb; Kukuruz/Maisspeise. *1767/1845:* a' Gazda vacsorát készittet, 's midön ennének elérkezének a' Szamosujvári Fiscális kukuruz Pásztorok ... — oda érkezvén mónda Kamarási: hiszem kukuruz ez! [Hermányi, EDem. 96–7].

Ha. *1722:* Kukuruzza [Rápolt H; Born. XXIXa. 8 Bornemisza János conscr. 12]. *1754:* kukuruzát [Tóhát AF; JHb]. *1759:* kukuruzt [Szentmargita SzD; Ks 18. CII].

kukuruz(a)-föld kukoricaföld; porumbişte; Kukuruz/Maisfeld. *1722:* Intre Jazul 20 kaszara valo, most kukuruza föld [M.brettye H; Born. Vegyes]. *1747:* A Csekertuluj nevű utak között lévő négy vékás Kukuruzá-Föld [Asszonynépe AF; DobLev. I/225]. *1753:* az Kukuruz földek ... az űdőnek rövidsége mia fel nem osztathatta(na)k [Marosillye H; Born. XXXIX. 50 Hodor József nyil.]. *1757:* Constitualtatot udvari Bátsnak Lázár Mátének lészen fizetése ... egy véka kukuruza, egy hold kukuruza föld[a] [Déva; Ks 107 Vegyes ir. — [a]Folyt. a fels.]. *1761:* Kukuruz Földek A Fölső Forduloba(n) [Sztanisa H; JHb LXVIII/2. 38]. *1780:* két hőld (!) Kukurutza föld A Gerepen veginél levő Oldalbeli Kukuruz föld [Ne; DobLev. III/546. 6b]. *1786:* tudjaé a Tanu, Hogy azon ... kukuruz földhez vagy Rethez a Maros vize szaporitotta öblögette (így!) [Nagylak AF; i.h. III/620. 1b]. *1822:* Vagyon mas Kukuruza földje [Kisfalud AF; RKA].

Ha. *1761:* Kukuruz Földek [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3]. *1769:* Kukuruz föld [Ne; DobLev. II/407].

kukuruzahely kukoricaföld; porumbişte; Kukuruz/Maisfeld. *1743:* Exponállya Dosz Kracsun, hogy la Valye Plauluj kezdett irtani Kukuruza helynek ... asserálván hogy az hely övé volna [H; Ks 62/6].

kukuruzás-föld kukoricaföld; porumbişte; Kukuruz/Maisfeld. *1746:* az Tyéj nevü Falunak Kukuruzás földők [H; Ks].

kukuruza-vetés kukoricavetés; semănăturile de porumb; Maissaat. *1750:* Kukuruza vetés, ocae 12 [Déva; Ks 107].

kukuruz-láb kukoricaföld; porumbişte; Kukuruz/Maisfeld. *1769:* az Apa hida előtt lévő Kukuruz Lábba, az az hold föld ... mellyet addig a Majoros birt [Ne; DobLev. II/407. 2b].

kukuruz-liszt máléliszt; făină de porumb, mălai; Kukuruz/Maismehl. *1722:* Erogalta(m) ... Almakerékre[a] kukuruz Lisztet Cub 12 [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból. — [a]NK].

kukuruz-pásztor kukorica-pásztor; paznic la porumbişte; Kukuruz/Maishüter. *1767/1845:* a' Gazda vacsorát készittet, 's midön ennének elérkezének a' Szamosujvári Fiscális kukuruz Pásztorok [Hermányi, EDem. 96].

kukuruz-termő kukorica-termő; pentru cultivat cucuruz/porumb; Kukuruz/Mais bringend. *1785:* a' Méltoságos Exponens Posteritasok Jobbágyai Kukurutz termő Földeknek Szomszédsagokban [Varsolc Sz; Born. XXIXb. 20. 425 Kornis Krisztina conscr.].

kulacs 1. ploscă; Feldflasche. *1784:* nagyobb edenyekb(en) italt bé hozni meg nem engedgyük ... hanem kulatsb(an) meg engedgyük magának ... maga költse el [Torockó; TLev. 4/9]. *1793:* el vette a borát kulattsával [Déva; Ks 114 Jk 313]. *1802:* Négy Cseber két kulats [Dés; DLt 4]. *1832:* Korpos Istvánné Pentek Kata ... ajándékozott az Ekklesiának az Ur Asztalánál valo használására egy szép kilentz fertályos Ujj kulatsot selyem rojtal [Körösfő K; RAk 140].

2. vhány kulacsnyi; de un anumit număr de ploşti; von einigen Feldflaschen. *1760:* Az[a] is meg volt, hogy mentől magosabb fenyőfát találtak, azt ásták fel, annak tetejébe egy kereket tettek, arra egy rendbeli köntösnek való posztót, egy-két aranyat, egy kulacs bort, s azt aki el akarta nyerni, oda fel kellett mászni [RettE 99. — [a]Értsd: Az a lakodalmi szokás].

Ha. *1843:* Kulatsamat [Egerbegy TA; KLev.].

kulán nyeregheveder; chingă; Sattelgurt. *1620:* Zaz apro teőreök hevederteül f—/50. Zaz kulantul f—/40[a] [Kv; KvLt II/69 VectTr 16. — [a]A harmincad vám]. *1628:* Egy Tonnaba valami hevederek, fekemleók, kula(n), mazzaghok [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 2].

kulán-heveder nyeregheveder; chingă; Sattelgurt. *1630:* 6 sima karman zabolas fek agy ... 10 kulan heveder. 2 forint érő f — d 6 [Kv; Szám. 18b/IV. 97].

kulcs 1. cheie; Schlüssel. *1559:* Az leueles ladanak az kocha En Nalam vagon [BesztLt 58 Nic. et Fr. Boszasy Suchy Lenarthoz Beszt-re]. *1568:* Michael biro ... fass(us) est, hogy az Compoty Jlona az eo hazanal holt meg ... es az kowach palnenal allot mynden kolchya [Kv; TJk III/1. 221]. *1582:* Az hid kapubely Eorizeo haz aytayanak az kolchya teoreot wolt meg attam chynalastol d. 6 [Kv; Szám. 3/V. 10 Lederer Mihály sp kezével]. *1589:* Az kis templúmba valo ladanak kiben a zünieget tarttiak chynaltatánk egy kolchyatt ... d 15 [Kv; i.h. 4/IX. 23]. *1591:* Theompe Janos vallia ... Monda nekem Leorincz deak i hon az kolczokat Janos vram kezedbe a dom (!) [Kv; TJk V/1. 78]. *1592:* adigh forgata(m) az kuczioth az kerthnek az Szariaban, hogy az Maior kuczia el teorek [Kv; i.h. 218a]. *1600:* Czinaltattam az Ag ház zarjahoz egy eoregh kolczot ... Az koczi ladahoz egy kulczot czináltatta(m) Lakatos Benedekkel atta(m) Mind ezekteol d 36 [Kv; Szám. 9/XII. 67 Igyarto Simon isp. m. kezével]. *1672:* Vagyon ... egy vas abroncs kolcziostol [Kv; SzCLev.]. *1726:* en voltam Gondviselő Nehai idvezült Mikes Pál Ur(am) Udvarházánál Zagonban Szász János kolcsár volt, a Kolcsokot fel akasztotta egy szegre s el szökék [Zágon Hsz; SzentkGy Fr. Veres (60) jb vall.]. *1770:* a' néhai Vr ... adta volt által a Kotsakot [Algyógy H; BK sub nro. 1017 gr. Kun Susanna nyil.]. *1823:* kolts nélkül való bontatlan vas zár [Erdőszengyel MT; TSb 13]. *1850:* nyolcad nap mulva el hozam a kocsat-is [M.dellő TA; DobLev. V/1285]. *1883:* Az Uj Kováts a napali ajtoba egy Kotsot tsinált [Etéd U; NkF].

Szk: *kulccsal elfog* bekulcsol, kulccsal bezár. *1622:* az elmúlt zombaton kolczial fogta el az kapuiat [HSzj *kapu* al.] ✱ *generális ~*. *1823–1830:* a szolgálónak vagyon generális kolcsa, mellyel minden ajtókat ki tud nyitni [FogE 226] ✱ *horgas ~*. *1603:* amikor immar a' kar eset az vtan Apam Zegezte be a tw aytotokot az my horgas kolchiwnkkal, hogy az kwldwsok be ne mennienek [Kv; TJk VI/1. 642]. *1688:* Az malom ajtaja deszka ... egy tőke zár rajta, azon molnár házacskánakis horgas kolcsal nyiló deszka ajtaja [Csicsógyörgyfva Szd; BK] ✱ *tollas ~*. *1816:* két ajto ... nyilik az Capolnaba ... tollas kolcsal nyitatik [Jobbágyfva MT; BálLt 67] ✱ *vashorgas ~*. *1711/1761:* A tornác végiben sövényből font kis kamarácska, dészka ajtaja, vassarkokon járó fazárja, vashorgas kolcsa [Szászvesszős KK; ETF 108. 10] ✱ *vki kezén forog/jár a ~* rá van bízva a kulcs. *1667:* illendő képpen mind az urak ott létében, mind jelen nem lételében, mindenkor egy ember kezéhez járna az kulcs [TML IV, 22 Keczer Ambrus Teleki Mihályhoz]. *1758:* Enis ugj lattom hogj tisztessegesen ki ruhaztak magakot az Leanjok mivel kezeken forgat az Lada koltsa [Aranyosrákos TA; Borb. II] | Szekej Boldisar ur(am) tisztesseges köntössel házasitotta ki az Léányit mivel kezeken jart az kolts [Asz; i.h., St. Tőtöri (70) vall.] ✱ *vki kezén van a ~* 'ua.' *1675:* azt bizony elhiszem, hogy Kegyelmeddel együtt örömest feladnának egynehányunkon, hogy kezeken lenne a kulcs inkább [TML VII, 62 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* inkább akarok kereskedni, mintsem ... ajándékot venni, mint ők, aminthogy nem is vettem ... noha kezemen volt volna talán nékem is a kulcs sokszor [BÖn. 504–5].

2. (hadászati) kulcspont; (poziţie) cheie din punct de vedere strategică; (strategischer) Schlüsselpunkt. *1662:* Az keresztyénségnek egyik főbástyáját, Magyarország kulcsát, Váradot ... a török megszállotta [SKr 678]. — L. még SKr 573, 627.

3. (gerezdes) fakulcs; cheie de lemn (cu crestături); (eingekerbter) Holzschlüssel. *1695:* Ezen nagy kapun vagyon egy gerezdes zár kolcsával együtt jó. — A fás-

kertbe vezető kis kapun vagyon egy jó gerezdes zár kolcsostól [O.csesztve AF; ETF 108. 7. — [a]A kúria kapuján]. *1699:* Lo Istalo ... ajtaján gerezdes zár kolcsostol [Szentdemeter U; LLt Inv. 7]. *1743:* a kapu ... eléütő fazárral, vagyis gerezdes kolcsal jár [Erdösztgyörgy MT; ETF 108. 14–5]. — L. még ETF 108. 11.

4. órakulcs; cheia ceasornicului; Uhrschlüssel. *1699:* Asztalra valo rezes ezüstös, Aranjas Utő ora tokostul kolcsostul Nro 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.].

5. puskakulcs; cheie de puşcă; Gewehrschlüssel. *1673:* ött pár Aranyas Sztucz mellyiknek ket Aranyas kolcsa es ket formaj Vadnak. Két kis aranyos Tersenyi Puska melynek egy formája egy kolcsa vagyon [Fog.; UtI]. *1704:* egy kolcsért, puskához való d. 12 [Mv; EM XXI, 537].

Szk: *puskatekerö ~*. *1733:* Puska tekerö kolts [Marossztkirály AF; Told. 2].

6. lódingkulcs; cheie de cartuşieră; Patronentaschenschlüssel. *1687:* Egy fejer bőrrel buritott ketszeres lodingot szyastol, palaczkostol es kulcsostol [Déva; Szer.]. *1693:* Andrisnak. Egy kard szablya (!) tarsolyostol Lodingostol Ezüst karikastol, kolcsostoll [Ne; DobLev. I/38. 10].

7. vasabroncshúzó; cheie de montat cercuri; Reifenzieher. *1627:* Egy Jo vas Abroncz kolczostol f 1 [Kv; RDL I. 134]. *1637/1639:* Kett uas abroncsj nincsen kolcsa [Kv; i.h. 111]. *1672:* egy vas abroncs kolcziostol [Kv; SzCLev.]. *1679:* Hordora valo vas abroncs, kolcsostol, srofos vasastol nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 100]. *1747:* Vas abrancs Kolcsával edgyütt Nro 1 [Szpring AF; JHb XXV/88. 4]. *1792:* Szorito Vos abrants koltsával és Lántzával együtt [CU]. *1832:* Egy Lántzos Hordo szorito vas abrants kultsával együtt [Sáromberke MT; TSb 26]. *1833:* Egy szoritto vas abronts, koltsával [Katona K; Ks 73/55].

8. béklyókulcs; cheie de piedică; Fessel/Fußeisenschlüssel. *1644/1759:* Vagyon ... egy béko koltsostol [Ne; DobLev. III/651. 5a]. *1652:* van ... egy öreg biko forma lakattyaval kulcsával [Görgény MT; Törzs]. *1675:* edgy biko Lo Labara valo kulcsaval [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1677:* egy vas béko Lo Lábára valo Kolcsaval edgyüt [uo.; i.h.]. *1789:* 2. hitván Béko, Kolts nélkül Rf — xr 36 [Mv; ConscrAp. 8]. *1810:* Egy Vas béko koltsával Rf 1 xr 36 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 14].

9. csapkulcs; cheie de cep; Zapfenschlüssel. *1736:* Az Úr Házáb(an) ... Boros Hordoban valo Vas Csap koltsal járo 2 [Várhegy MT; CU XIII/1. 100]. *1801:* Egy Záros Csap koltsával [F.zsuk K; SLt 17].

10. satukulcs; cheie de menghină; Schraubstockschlüssel. *1741:* Három Sutu kolcsostól szárnyastol [Kv; TL 90].

11. kaptánykulcs; cheie de capcană; Mordfallenschlüssel. *1744:* egj derék vas Kafftán (!), Ennek Koltsa Margit Asz(sz)on(n)ál [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].a

12. olajsajtoló kulcs; cheie de la presă de ulei; Ölpressenschlüssel. *1789:* Egy Vas Srofos Cserefából valo Olaj Sajtolo Koltsostol Rf 3. [Mv; ConscrAp. 8].

13. pincetok-kulcs; cheia tocului de la sticla de vin; Flaschenfutterschlüssel. *1585:* Az waros pinche Tokanak Chinaltatta(m) megh Zaryat es egy kolchot hozza Lakatos Jstwa(nn)al f.—d. 12 [Kv; Szám. 3/XVIII. 20a Gellien Imre sp kezével]. *1597:* w kegelmek ithon feledtek wolt az pinczetokok kwlcziat [Kv; i.h. 7/XIV. 101 Th. Masass sp kezével].

14. ?. *1777:* A' mult Napokban Embereimet Köszvényesre fel küldettem vala, hogy Mosoni[a] Épületemhez még egy néhány Szál Csere Fát, koltsoknak valot, vagnának 's hoznának [Told. 22/2. — [a]MT]. — Az esetleges jel-re nézve vö. a *kulcsolás 1.* al. adalékokkal.

Ha. *1569:* kolchat [Nsz; MKsz 1896. 372]. *1573:* kwlcat [Kv; TJk III/3. 72]. *1581:* kolchyot [Kv; Szám. 3/IV. 14]. *1589:* ladaya kulchyath [Szu; UszT]. *1593:* kwczot [Kv; Szám. 5/XXI. 19] | kolchot [Kv; TJk V/1. 234, 325]. *1631:* (ladanak az) koczat [Mv; MvLt 290. 248a]. *1656:* kolcsostol [Doboka; Mk Inv. 5]. *1670:* kolcsot [Bodola Hsz; BLt]. *1676:* kotsostul [WassLt Joh. Racz de Szt. Gothartt vszb kezével]. *1677:* kolczokot [Fog.; UtI]. *1681:* kólcz [Vh; VhU 539]. *1685 e.:* kolcsostol [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 6]. *1695:* (várbéli) kolcsak [Fog.; BK]. *1730:* Kotsaval [Kőrispatak U; Pf]. *1746:* a' Templom kolcsa [Lapugy H; Ks 62/11]. *1754:* kólcsakat [Gernyeszeg MT; TGsz 33]. *1763:* kolcsokot [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1773:* Koltsokot [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69]. *1783:* Kóltsal [Perecsen Sz; IB. Elisabetha Kassai (25) cons. nb Georgii Somborii vall.]. *1787:* koltsastol [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 6]. *1797:* kolts, koltsostol [M.igen AF; DobLev. IV/777. 7, 9, 16]. *1821:* koltsat [Háporton AF; Kath.]. *1843:* kutsot [Kv; Somb. II]. *1851:* koltsat [Dés; DLt 606]. *XIX. sz. m. f.:* kocsa [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt.].

kulcsár chelar; Schließer. *1578:* Az haznal kysfalwdon[a] egy kwlchart es gazdat tartson, az koltsar az Borokra' wi⟨se⟩ljen go(n)dot [OL M.Kamara Instr. E-136 Inreg. Fasc. 34. Fol. 104–6 V. Kovachoczy ut. Math.Niary gondv-höz. — [a]AF]. *1582:* 8 Marty ... kis Mihaly wizy az feyedelem kolchyarat Janos deakot két lowan Tordara attam Biro V. hagy(asa)bol d. 50 [Kv; Szám. 3/V. 50 Lederer Mihály sp kezével]. *1587:* Garaszda Giorginek az kwlchiarnak egi nadragnak valo scarlath 1 1/2 sing az arra f 3/37 [Kv; i.h. 3/XXX. 40 Seres István sp kezével]. *1590:* Az Bor sepreó az kujchare vgja(n) az feiedelem itt liteben is [Km; GyU 14]. *1593:* Janos Jspan Bathori Sighmond tiztartoia ... es az kulcziar Nagy Andras [Perecsen Sz; WLt]. *1659:* Per Annum Borok teoltelekjekre, Erogalt a' Kulcsar ... Bort, Ur. N. 23 [Borberek AF; WassLt Perc. 45]. *1679/1681:* Az Ako borokatis az Urbarium szerint administraltassa ... à várb(a) be szallittatván, az Szám tarto es Kolczar kezchez assignaltassa eo kglme[a] [Vh; VhU 670–1. — [a]Az ub]. *1724/1779:* Az Kotsáris számot ád az bab adásrol [Gerend TA; KS. Bethlen Ágnes lev.]. *1732:* A Gabonás házban a Kótsárnit, edgy kasban s edgy hordoban harmad idei Dézma buza Cub. 22 [Szászsztjakab SzD; TSb 51]. *1756:* én mingyart hirt tészek ... a Kotsárnak [Bágyon TA; Told. 3a]. *1763:* ott járok ide ád a koltsár egy palaczk bort hogy vigyem bé a házába [Betlensztmiklós KK; BKG Folnagj alias Kádár Mihály (64) jb vall.]. *1774:* Talp bőrökből ... Czepelust, Csizmát csináltunk az udvariak számára, ugy mint a Koltsárnak[a] [Szentdemeter U; LLt Vall. 107. — [a]Folyt. a fels.]. *1797:* a' szegény koltsárt ... le szidta, gazolta [Náznánfva MT; Berz. 3. 3 N 21].

Szn. *1453:* ladislaus Kolchar [Kv; TT 1882. 538]. *1566 k.:* Ioannes Kulchar alias claviger [Sárosmagyarberkesz Szt; Makkai, SzDPuszt. 55]. *1578:* Kolcyar gergely es Kolcyar Janos [Diosad Sz; WLt]. *1582:* Kulchar Josa [Kv; TJk IV/1. 53]. *1590:* Kolchár Gergelyne [Kajántó K; GyU 15]. *1594:* Kolchiar Janos [Somlyó Sz; UC 113/5. 2]. *1600:* Kŭlchjar Janos Diösadj[a] Nemes Zemelj [WLt. — [a]Sz]. *1674:* Kolczar Mihok [Beszt.; Törzs]. *1757:* Kótsár Tamásék [Gyszm; DE 3]. *1765:* Koltsár Márton özvegye [Zentelke K; BfR Zentelki cs.]. *1808:* Őreg Kóltsár Kis Ilona [Damos K; RAk 99]. *1810:* Koltsár Simó [Szárhegy Cs; RSzF 99]. *1847:* Kotsár János [M.bikal K; RAk 156]. *1872:* Kolcsár János [uo.; RAk 294].

Szk: *ellenőrködő ~. 1846:* Sterka Sulutz János ellenőrködő kulcsár[a] [VKp 143. — [a]Aláírásban] ∗ *hites ~. 1643:* egj Nagj Banyai legent, ki ... hitós kulczaromot el akarta szeöktetni, ... azert fogatta(m) megh [Torockó; Thor. XVI/2a]. *1657:* Ment teoltelek Bor, a' hütös kulcsar szamadasa szerént Ur. N. 3 ... Az hütös Kulcsar Keserui Miklos altal csinaltattam úy Eczetet ... Ur. 26 [Borberek AF; WassLt Perc. 20–1]. *1674:* egy Lenart Istva(n) hütös Korczara [Szamosfva K; Ks 33. I. 18] ∗ *szabados ~. 1594:* zabados kulchiar Osuald Caspar varhoz ualo kulchiar [Somlyó Sz; UC 113/5] ∗ *udvari ~. 1842:* Száva Udvari kutsár [Kv; Born. G. XXIVa].

Ha. *1585:* Kolczart [Kv; Szám. 3/XVIII. 13a Gellien Imre sp kezével]. *1590:* kolchiarnak [Kv; i.h. 4/XX. 32 Hooz Lőrinc sp kezével]. *1640:* kolczar [Szászlóna K; GyU 64]. *1659:* kúcsár [TML I, 348 Teleki Jánosné lev.]. *1753:* kolcsár [Mezőzáh TA; Told. 25]. *1756:* Kotsár [Bágyon TA; Told. 3a]. *1770:* koltsárja [Szásznyires SzD; Ks 30. 28]. *1813:* koltsár [Perecsen Sz; Szentk. Botos Péter lev.].

kulcsárház 1. casa chelarului; Haus des Schließers. *1605:* Az kolchar hazban uagion czipotarto lada ketteö [Gyalu K; Sennyei 11/47 fej-i lelt.]. *1647:* az kapú mellet bal kezre terüen, vagion egy kulczar haz [Drassó AF; BK 48/16]. *1681/1743:* a' Koltsár ház alatt valo[a] jo erős uj gerendás és deszkás [Balázsfva AF; KvAkKt Mss. lat. 236. — [a]Pince]. *1755:* vagyon egy talpakra boronából régen épitett, Szalmával fedett, tornátzos, paraszt, Koltsár vagy Cseléd ház [Ludesd H; BK sub nr. 1020 Naláczi-conscr.]. *1763:* boronából tsinált és szalmával fedett kolcsár ház ... elötte valo tornáczotskájával édgyütt [Szakatura SzD; TGsz 70]. — L. még UF I, 658, II, 115, 716.

2. camera chelarului; Zimmer des Schließers. *1736:* Az mint bementenek ... volt az konyháravalóknak egy setét ház, azontul volt az konyha, azon tul az tisztartó-, kolcsár-, szakácsház [MetTr 432].

kulcsári szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *hivatal* funcţia de chelar; Amt des Schließers. *1797:* Istvánnak ki koltsári Hivataltis viselt ... 34 Rf [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir. 50].

kulcsárinas ajutorul chelarului; Schließerjunge. *1637/1639:* Az haznal valo Kolcsar Inasnak lakabnak fizettünk f 10 [Kv; RDL I. 111]. *1672:* Szattyán Csizmák administrálásarul s erogatioyarul ... Az három kolcsár Inasnak Mogyorósinak, Petérnek es Laczkónak par. 3 [UtI]. *1673:* érkezék utánnunk az eo Nga Mehesi kolcsár Inassa, egy lovon [WassLt Joannes Sárosi de eadem Kis Sáros[a] (37) ns vall. — [a]KK].

kulcsárkodik kulcsároskodik; a deţine funcţia de chelar; Amt eines Schließers bekleiden. *1714:* Eles György ... Sz.Kiraly[a] Udvarháznál kolcsárkadvan vagjon, 20 esztendeje hogj el szöket [Told. 2. — [a]AF].

kulcsárlegény ajutorul chelarului; Schließerbursche. *1752:* a' kolcsár legény egy csizmát akart meg patkoltatni | A kócsár legényünkis félek, hogy ide hadgya az udvárt, mert aztat igen felette gazolya [Szentdemeter U; Ks 83 Sükei Mihály lev.].

kulcsárné gazdatisztné; soţia administratorului de moşie; Frau des Gutsverwalters. *1752:* az miolta Tisztarto Uram ide ... jött mindétig it az udvarban majornéskodom, de én soha is sem edgyszer sem másszor eö kglmét a meg irt Koltsárnéval nem láttam sem jáczodni sem pedig enjelegni | soha nem hallottam senkitül hogy egy ágyban kapta volna ... Tisztarto uramatt a meg irt koltsárnéval ... mellybül azt mondhatnám hogy öszve szürték volna egygyüt a Leuet a koltsárnéval [Gardánfva Sz; BK].

kulcsárpénz '?' *1590:* Kolchar pinzt ad az biro d. 7 Eztendeoben [Tiborc K; GyU 19].

kulcsárság 1. kulcsári tisztség; funcţie de administrator de moşie; Amt des Gutsverwalters. *1657:* jöve mi elonkben egy Mezö Gyeorgy nevü nötelen ifju legeny, jelentuen hogi az Attyat ... Marko Vajdane Aszszonyom meg fogatvan erövel tetette es eskütette volt kolczarsagra udvaraban, holot nem volt volna eö Nagysaganak jobbagya [Cege SzD; WassLt]. *1666:* Ha Igassaggal es hüséggel Szolgálsz bennünket életedigh megh tartunk az kultsarsagban, ha az kultsarsagbul ki veszünk, az után adgy Eötth forint Taxat esztendőnként [VhU 442 Zólyomi Miklós vál. Zára Andras Supplicatiójára]. *1672:* En Desi Janos Deák adom tudtara az kik(ne)k illik ... hogy ... rendelven engemet az Radnothi[a] kulcsarsagnak Tisztiben ... eskűszöm ..., hogy mindenekben ... eo Ngokk igaz hü, serény, és hasznos szolgajok leszek [UtI. — [a]KK]. *1793:* Sorban Peter meg lehetösön Tanulván elöbször az eo Nga Nagy Falusi[a] Udvarában Kolcsárságra ... vétetett fel [Kémer Sz; TKhf St. Dombi (60) zs vall. — [a]Sz]. *1807:* a' Mlgs Őri Károlly Ur Udvarába Koltsárságat viselö nemtelen Pasztai János [Mikeszásza KK; DobLev. IV/902. 23]. — L. még TML II. 243.

2. kulcsári tisztség ideje; timp în care cineva are funcţia de administrator de moşie; Amtszeit des Gutsverwalters. *1755:* az én Kolcsárságomba minden esztendöbe üttetett eö Nsga maga Konyhájára le négy, öt, hat, s több Marhákot is [Gernyeszeg MT; TGsz 35].

Szk: *udvari ~. 1778:* Udvari koltsárságomban ... magam is gyüjtöttem a' rajta lévő Széna rendet [Mezőméhes TA; WassLt Perperitze Pável (36) jb vall.].

kulcsárszolga kb. kulcsárlegény; ajutorul chelarului; Schließerdiener/bursche. *1585:* Az ket kolczar Zolganak

egy egy Janczar kapzat ... d. 48 ... Attam [Kv; Szám. 3/XVIII. 30b Gellien Imre sp kezével].

kulcsatlan kulcs nélküli; fără cheie; ohne Schlüssel. *1849:* Az Istállo végitől a' gabanásig, veres festékes staketás csinos kert — ezen egy ajto — kulcsatlan zárral [Somkerék SzD; Ks 73/55].

kulcscsinálás făcutul cheii; Schlüsselmachen. *1600:* ket kolch chinalastol attunk Lakatos Balintnak d 32 [Kv; Szám. 9/IX. 27].

kulcsigazító vmilyen lakatos szerszám; un fel de unealtă de lăcătuşerie; irgendein Schlosserwerkzeug. *1656:* Kolcz igazitto nro 6 [UF II, 96]. *1741:* Kilencz kölcs igazító [Kv; TL 90].

kulcslyuk gaura cheii; Schlüsselloch. *1614:* Hunyadon letwnkbenis ... Az Aytora menuén be nézék az kolczy lykan [Nsz; VLt 53/5267 G. Keörtuelyesi (21) vall.]. *1632:* Én is benézék az kócslyukon, s látám az asszont, hogy a tüzhelyen ül vala az házban [Mv; MvLt 290. 79b—82b átirásban!]. *1637:* az kolcz liukon benezue(n) latam hogy ketten ... valami ezüst marhakat mernek vala [Mv; i.h. 291. 87a]. *1656:* Beczi ... aytora valo zár nro. 7. kiknek ... onnos kolcz liukara valo plehek ... megh vadnak [UF II, 112].

kulcsocska cheiţă, cheie mică; Schlüsselchen. *1807:* sok apro koltsotskák [Körtvélyfája MT; LLt].

kulcsol szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *fejére ~ja a kezét* a-şi pune mîinile pe cap; die Hände über dem Kopf falten. *1570:* Zabo Janosne ky fwtot az hazbol hatra egy Zellyer hazaba, Es mykor eois ky Ment volna vtanna, hogi lassa howa Menth Talalta az Zellyer hazba, es az feyere kolcholta volt kezet vgy zyr volt [Kv; TJk III/2. 106]. *1649:* kezemet fejemre kolcziolua(n), nagi sirassal zokogassal ellenne mondotta(m) | ugi latta az Jt hogy fejere kolcziolta kezet es azt mondotta, hogy Jay mint uesztem maga(m)ot [Kv; TJk VIII/4. 369, 412]. *1817:* még keservesebben kezdett Sirni a Fejire koltsolván a kezeit [Torda; KvAkKt 363]. *1823–1830:* Kezeket fejekre kulcsolva ... rettenetes sirások közt panaszkodtak a vesztésen [FogE 157].

kulcsolás 1. összeillesztés, *táj* fészkelés; asamblare, îmbinare; Ineinander/Zusammenfügung. *1761:* Tserefa Gerendát ... hozatott bé eö Nga 40 ... Szálat; ezekből csinálták ... a kö falakban mindenütt bé rakott Kolcsolásokat ... Ismét Tserefa Gerendákat ... hoztanak Idárol[a] 13 ... Szálakat ... Ezeket a' felső Contignatiohan valo Kolcsolásokra forditották és a Kö falakban mind bé rakták [Mv; Told. 15/53. — [a]Nagyida K]. *1810:* Az Ház fái töbnyire revesek és senyvettek, ugj hogj nemeljeknek az koltsolása leis törötti [Aranyosrákos TA; Pk 7].

2. ♈ *1583:* Az Thamas Vram feoldenek tuggiuk es lattiuk hog semmy kolcholassa Ninchen az eleót sem volt. Most penigh my Az Igaz hatarra Raktuk a' hatar keoweket ... amely feoldet el zantot Zabo Leorinch az a' feöld Eowe, Nem Thamas Vrame [Kv; TJk IV/1. 177].

kulcsolkodik ráakaszkodik/fonódik; a se încleşta; sich schlingen. *1639:* jove oda ez az Szantayne, az leginis othon vala s az leginnek mingiarast az niakara koczolkodik [Mv; MvLt 291. 196b].

kulcsoló (fa)kulcs; cheie (de lemn); (hölzerner) Schlüssel. *1743:* (A) veteményes kertbe fábol csinált gerezdes kulcsolóval s gilinccsel záródó ajtón[a] [Erdősztgyörgy MT; ETF 108. 15. — [a]Mentek be az összeirók].

kulcsos cu cheie; mit Schlüssel. *1632:* Az ebedleö hazan vagion egj bellett rakott Beczy zomanczos zaru aito ... kolczios [Fog.; UF I, 165]. *1647:* Az falba egy festett Almarium kolczos, záros [M.királyfva KK; BK 48/16]. *1679:* vagyon ezen hazban : Olosz lábas, negi szeghü festet fiokos Aztal nro 1 (:az asztal fia plehes, kolcsos:) [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 18]. *1681:* Fejér, hoszszu nagi lada, plehes, Kolcsos Nro 1 [Vh; VhU 502]. *1692:* nyilik azon kü Pinczebül egy ... fel szer ajto vas reteszes, retesz füs,lakatos kocsos [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1789:* Találtatott még a' Titt. Grof Toldalagi Ur felső Házaiban ... Egy régi paraszt Almárium két felől öt öt Fiokja vagyon Záros és koltsos Rf 1 xr 30 [Mv; ConscrAp. 93]. *1819:* egy kék festékü Kaszten egy Záros és koltsos ki huzojával [Baca SzD; TSb 6]. — L. még UF II, 124, 136.

Hn. *1735:* A Kotsos-oldalában egj darabocska Tövis Bokorbol állo berek [Gyéres TA; JHb XI/9. 47]. *1816:* Koltsos nevezetü helyb(en) másként Görlitze Szegb(en)(k) [Nyárádgálfva MT; EHA].

Szk: *~ ajtó. 1647:* Az megh irt eoregh hazbol megien egy boltra egy Uy boglaros zaros kolczos aito [Királyfva KK; BK 48/16]. *1697:* Az Kis Tornáczbol, az nagj festett gerendaju, és padlásu házra nyilik edj festett jo Zaros koltsos ajto [Borberek AF; Mk Urb. 3]. *1745:* Nyilik bé vas Sarkakon és pántakon forgó boritott vas záros, fogantjus, koltsos ajto [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1836:* A' nappali Szobába nyilik — egy ujj vas sorkos — záros-vonos-kultsos ajtó [M.péterlaka MT; TGsz 18] ✱ *~ fűrészecske. 1656:* Egy kolczos kis fureszeczke nro. 1 [Fog.; UF II, 114] ✱ *~ hordó. 1692:* vas reteszfüs, lakatos, kocsos, hordok promiscue nro 5 [Görgénysztimre MT; JHb Inv.] ✱ *~ kapucska. 1680:* az harmadik vetemenyes kertb(en) ... nyilik arra fa sarkon fa gerezdes, kolcsos, egy kisded kapucska [A.porumbák F; ALt Inv. 28] ✱ *~ láda. 1643/1687 k.:* Egy koltsos záros láda közel egy singes [MMatr. 13]. *1656:* eoregh fejer feödeles zaros ütközös kolczos lada [Fog.; UF II, 112]. *1679:* Vásárhelyről az lakatosoktol ide hozott festetlen, plehes, kolczos, vas sarkas, vértes, öreg Láda, egi másb(an) téve nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 22] ✱ *~ marokvas. 1780 k.:* A' Frajjok kotsijának a' hátolso tengeljére, két also kultsos marok vasat ki-tottam Rh. for. 1 xr 34 [Szászváros; BK] ✱ *~ pincetok. 1681:* vasas, plehes, kolczos pincze Tok Nro 1 [Vh; VhU 540] ✱ *~ tőkezár. 1718:* Az méheskertnek az ajtaja deszka, fasarkokon forgó, kócsos tökezárja vagyon, tölgyfa ajtófélfája [Szászerked K; ETF 108. 13] ✱ *~ zár. 1656:* (vagyon) ayto, melinek plehes tollios kilinczes forditos kolczos zarja, vas be vonojaval ütközöjevel együtt [UF II, 114]. *1802:* egy falban lévö almariomotska koltsos Zárjával és vas sarkaival edgyütt [Kv; Pk 4]. *1817:* Az Oldal Házba

nyillo ajto. fenyö deszkából készült, vas Sarkakan forgo koltsos Zárral [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 2]. *1862:* 1 darab nagy kotsos Zár ... 2 ft [Kv; SLt Vegyes perir.] ✱ *gerezdes ~ felszerajtó. 1680:* lisztelö malom ... melyre nyilik fa sarkon fa szegekkel heveredeihez szegezet paraszt gerezdes kolcsos fel szer ajto [A.porumbák F; ALt Inv. 34] ✱ *gerezdes ~ kapu. 1680:* (A sütőházra) nyilik ... fa Sarkon gerezdes kolcsos egy hitvany kapu [uo.; i.h. 28] ✱ *gerezdes ~ kapucska. 1680:* nyilik ... az hazok meget valo kertre fa Sarkon egj gerezdes kolcsos kapucska [uo.; i.h. 22] ✱ *gerezdes ~ parasztajtó. 1680:* Vagyon ... eö Ngok(na)k mas halas tova ... mellyre nyilik szalma fedel alat fa sarkon jaro fa szegekkel heveredeihez szegezet gerezdes kolcsos paraszt ajto [uo.; i.h. 33–4].

Ha. *1632:* kolczios [Fog.; UF I, 135, 171]. *1656:* kolczos [Fog.; UF II, 132]. *1676:* kolczas [uo.; i.h. 711]. *1679:* kolczos [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 8]. *1681:* kolczos [Vh; VhU 539, 543]. *1758:* kolcsos [Déva; Ks 76. IX. 8].

kulcsosmester kulcsőrző céhmester; breslaş însărcinat cu păstrarea cheii; aufschließender Zunftmeister. *1561:* ha walamely iffiw mester az elöttök iaro ellen ky kolchos mesternek hiuattatik ha engedetlen lezen ugian azon egy egy nehezek ezwst az Bwntetese [Kv; ÖCArt.]. *1635/1650:* az Iffiu Mesterek ... czinaltak volt magok szamokra egy Cristal forma mere(on) aranyozot poharocskat ... mideon annak vtana rend szerent az vensegh keozze jutottak volna az vtolso, az ki ideieben az pohar keszwlt, az Kolczyos mester tisztit el erte volna ... az megh neuezet pohart, az egesz Céh számára offeralak [Kv; ÖCJk]. *1639/1650:* megh panazlak az Iffiu Mesterek neki, hogy az legenyek ... rut gialazatos szokkalis illettek volna Eoket ... az Kolczyos Mestertis [Kv; i.h.]. *1657:* Kolczos mestèr Elek Janos Vram Chemester Vramek paranczolatyabol ki menüen. Vyheli marto(n)hoz hogi ha valami kontarsagot talalnak nálla [Kv; i.h.]. *1752:* Lévén az Betsületes Céhnak Congrégatioja, illjen vegézest tevenek ... hogy lenne es legyen ... Koltsas mester Halas István [Kv; FésCLev.]. *1771:* Kaszás Pál kulcsos mester [Kv; ÖCJk 2b]. *1777:* választatot Nébb Andras Uram öh kigyelme koltsos mesternek es Nonalariusnok [Kv; FésCJk 64]. *1790:* Koltsos Mester, Csengeri Istvan [Kv; i.h.].

kulcsosmesteri szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *hivatal* kulcsőrző céhmesteri tisztség; funcţia breslaşului care este însărcinat cu păstrarea cheii; Amt des aufschließenden Zunftmeisters. *1769:* Leven a Betsületes Chenak Congrregatioja annak alkalmatasságával választaték Neb András Koltsas mesteri hivatalra [Kv; FésCJk 24].

kulcsos város 1. kerített város; oraş împrejmuit cu ziduri; ummauerte Stadt. *1566:* Szulimán császár ... mikor a Száva mellé szállott volna, a király[a] nagy szép készülettel, magyarországi főfő urakkal és erdélyi főurakkal és jámbor főszolgáival és a kolcsos városbeli fő népekkel, császár hagyása szerént megkeresé nagy bizodalommal [ETA I, 24 BS. — [a]János Zsigmond] *1612:* Fged keritett kolczos Városanak nagy romlassara volna Hogy oly Nemes Ember közünkben lakoul szallana, ki az Varossi emberrel valo egyenlö terhe visselestöl szabados legyen [Kv; PLPr 23]. *1653:* orgona nagy és jó vala benne: mind oly szép és ékesen csinált háza és helye vala a templomban[a], hogy annak is nincsen mássa Erdélyben egyik kolcsos városban is [ETA I, 71 NSz. — [a]Mv-en]. *1662:* az országnak minden rendei, kolcsos és szabad várasok lakosi ... egyházokban minden helyeken vallásokat szabadosan gyakorolhatják[a] [SKr 271. — [a]Az 1645-i linzi béke egyik pontja]. *1677:* az Országnak legitimus Fejedelmi akarmely Keritett, Privilegiumos, és Kolcsos Városokban birodalombéliek közzül, mind magok személyek szerint, Udvarok népe ... avagy arra rendeltetet Tisztviselöi ... szabadossan be-bocsáttassanak, lakhassanak [AC 160]. *1723:* Kiralyi Kolcsos és Mezö Varasok [Kv; Mv-i lakatoscéh lev.]. *1760:* Kolcsós kerített és mezö Varasoknak a privilegiomos helyeknek ara rendeltetet legitimus executòr Tisztei [Retteg SzD; GyL Miss.]. — L. még BTN[2] 68; CC 57; SKr 438, 662, 665, 670; TML III, 191.

2. *királyi ~ (szabad)város* szabad királyi város; oraş municipal; königliche Freistadt. *1761:* eo Felsege Kiralyi Kolcsos Várassaban Nagy Szebenben [TKl Sig.Tarcsafalvi táblai skriba és jur. not. kezével]. *1771:* ezen Királlyi koltsos, szabad Kolosvár Várossának jó Civisse Nemzetes Fajk András Uram, es Lőrinczi Ersébet Asszony eö Kigyelmek [Kv; KvRLt VI. 24].

kulcspuska kulcsból készített puskafele; un fel de puşcă; Schlüsselbüchse. *1653:* Simonfi Máté fiai kolcspuskája miatt két ház elége a poklós-utczában [ETA I, 123 NSz]. *1655:* Adám Jánosnak levén két fiaczkája, az egyik valami kis kolcz puskával lödösvén, az eszterhába(n) talált löni, mely mia az Adám János háza megh gyulvan, más hazra kapot a tüz [Mezőpagocsa MT; TSb 21]. *1815:* En láttam Balás Andrásnit az Asztalon egy Lántsát, egy Kolts puskát [Vécke MT; Told. 37].

CzF meghatározása szerint: „Üres csövü kulcsból készitett puskafele eszköz, melylyel a gyermekek szoktak játszani, kulcsi puska."

kulcstartó 1. városkapu-kulcsár; persoană care păstrează cheia unui oraş; Stadttorschließer. *1585:* Biro vra(m) ... Az kolchtartoka⟨t⟩ ereossen megh inche, hogy senkit Eyel hirenelkwl se ky se be az kapuk es Kis Aytok kolchtartoy Ne ereszenek hwteók Alat [Kv; TanJk 1/1. 16]. *1590:* Chynaltatot Thimar Balint Az kolchy Tarto, egy Lakatot attam f. — d. 6 [Kv; Szám. 4/XXI. 27 Kis István sp kezével]. *1592:* Kolch tartokon az Saccz Adoban, es egieb Rendbeliekennis, a' Zolga rendeken kyweol veottek f 49/50 [Kv; i.h. 5/XI. 6–7]. *1595:* Hid kapuban Borbely György kolcztartonak adata Biro W. egy örög lakatot [Kv; i.h. 6/XVIIa. 124 ifj. Heltai Gáspár kezével]. *1605:* az varosnak kapu kolchay allyanak az feo es kiralybiro Vram kezeinel mikor kaput kell nytny reggel az szasz nation valo kolchtarto mennyen az feo birohoz, az magyar penigh az kiralybirohoz es vgy vegyek kezekhez az kolchokat [Kv; TanJk 1/1. 495]. *1625:* Gaspar Schespurger kolcztarto. Lakatos Peter Kolcztarto [Kv; Szám. 16/XXVIII. 2].

2. ~ *ember* 'ua.; idem'. *1572:* Talaltanak azert eo k. varoswl Illen Rendet Az kapuknak es kys ajtoknak kwlchianak tartasa Es az kapwkra kys aytokra valo gondwiselés feleol hogy Minden kapwra es kis aytora elegh egy kolcz tarto Ember, De Igh hogy Az mely Eztendeo-

be Magiar az Byro, azkor Zasok legienek az kapwknak és kisaytoknak kolcaynak tartoy, Azonképpen Mykor zas az Byro Magiarok legenek az fele dolgosok [Kv; TanJk V/3. 55a].

kulcsú kulcsos; cu cheie; mit Schlüssel. **Szk:** ~ *ajtó. 1647:* az eoregh haz ... ebbeol nylik egy peruatara egy festet, tolio zarú, kolczú aito [Királyfva KK; BK 48/16]. *1656:* Kapu felet valo fa oszlopokon allo fel hazaczkara nyilik egy V.s.P. czapo zaro kolczu Ajto [Doboka; Mk Inv. 5]. *1699:* bé menvén vas sarkokon ... forgo ... kőzonséges vas zárú kolcsú ... jó ajton az Ur eő Nga házáb(an) [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] ∗ *francia* ~. *1813:* a' Tisztartói cseléd ház ... ajtaja ... két vas sarkon fordul Frantzia Koltsu [Koronka MT; Told. 18] ∗ *horgas* ~. *1647:* Drasson vagion az Udvarhaz ... az ... kapú felett vagion egy tapaszos, sendelyes haz, melyre megyen egy fa gradicz, melynek felseo felén vagyon egy fęl szer vas sarkú pantú, horgas kolczú aito egy kis folyosóra [Drassó AF; BK 48/16] ∗ *srófos* ~ *lakat. 1813:* egy kisded srofos kòltsu Lakat [Koronka MT; Told. 18].

kuliko-selyem selyemfajta; un fel de mătase; Art Seide. *1808:* 7 1/4 Loth Kuliko selyem [Mv; Told. 22]. — Vö. a *kukuliko* alakváltozatú cimszókkal.

kulimán vakolóhabarcs, kulimász; mortar de tencuit; Putzmörtel. *1844:* mint Városi köz helyből ki szakasztott ut — a' kulimán további ásásától mentesittessék | azon puszta hely ... követses voltáért kulimánnak sem mindenütt használhato [Dés; DLt 1379, 1384].

kulimász vakolóhabarcs; mortar de tencuit; Putzmörtel. *1836:* kulimásszal készült fedeletlen kökert [Ajton K; CU].

kulin '?' *1812:* a midőn a Groffné a' Fiával Kolosvárt megbetegedett, ki telvén a Hat Hét vitt ajándékba a Groffnénak a Groff edj Kulint vagy nyakba vető arany Lántzot mely a Groffnak eleiről maradt volt [Héderfája KK; IB. Takáts Joseff (45) gr. I.Bethlen Sámuel tisztje vall.].

kulinálé, kulináré élelmiszer-féle; alimente; Lebensmittel. *XVIII. sz. eleje:* vajat, mézet es egyéb Culinárekotis szoktak rajtok[a] szedni [BfN Kszegi cs. — [a]A jobbágyokon]. *1727:* mind Számtartó uram 's mind az koltsár Pap György Tyukért, tojásért és egyéb Culinarékért feles czipót adta(na)k [Szentbenedek SzD; Ks 32. XXXII]. *1729:* az elsö Fatens ... akkor érkezvén éppen oda holmi culinalekkal ... ugj igazitott belé, hogj miképpen szedgjem falu szeriben a Kapitány Konjhájára való Culinálékat [Sövényfva KK; TSb 51]. *1735:* a Culinarekot most szedik mikent be hajthatom mindgyart meg tudgya Ngd [Imecsfva Hsz; ApLt Imecs Antal Apor Péterhez]. *1752:* zabot, szalonat, és egyébb kulinarekot sokat vittünk Koronkában[a] [Holtmaros MT; Told. 37/44 — [a]MT]. *1756:* Gyöngy és Riskására és egyéb culinarékra x. 51 [Tl. 11 Teleki Ádám költségnaplója 60b]. *1758:* Kulinalékre (!) Rf.1 xr 20 [i.h. 179]. *1785:* Vagyon egy bólt, vagy Kamara ház, mellyben az Uraság a Culinárékot azaz a Szalonnát, Lisztet és egyebeket szokott tartani [Kv; Born. XXIXb. 20/47 Kornis Krisztina conscr.]. *1847:* Nyoltz Holdnak le aratása a Mokányoknak Palinkára Kulináréra fizettem 8 Rns. [F.szentmihályfva TA; Bosla]. — L. még EM XVII, 173.

kulinária konyhai élelmiszerkészlet; stoc de alimente din bucătărie; Lebensmittel für die Küche. *1741:* két Napok alatt, Patkó Penzel és egyeb Culinariakkal, költöttek el Borral edgjütt 7/79 [Hsz; ApLt 3].

kullog **1.** ballag, bandukol; a merge încet; trotten, schlendern. *1584:* Deak Adam vallia ... hogy az vton Az Jstwan biro ket fia es Sete Mateye chak kullagtak az vthonnis, bátorsagoson Ne(m) Iartak az vto(n) [Kv; TJk IV/1. 350]. *1788:* Balog István az Bundája alat sövényt vivén kullog haza felé [Dés; DLt az 1790. évi iratok közt].

2. *dolog előtt* ~ a munka elől eloldalog/párolog; a o şterge de la treabă/muncă; der Arbeit aus dem Wege gehen. *1602:* ha ... zerekzay Many Opra az Vitezleő Machkasy Ferencz Vram Neue alol, Es feölderwl ualaminemw gondolatiab(an) el tauoznek, Es mas vrat auagy helt ualtana awagy az dologh elötth kullagna tahat ... Akmari Kenez Kriztian neuw Es Kerzte Mihaly ... kwleón kwleòn òtuen òtuen forinton maradgianak [Bokaj H; BK].

kullogás kb. kóborlás, kódorgás; hoinăreală; Streiferei, Umherstreifen. *1648/1781:* Bogya Trifla nevü Jobbágyot ... fogatott volt meg eő Nagysága némü némü Vétkeiért, és kullagásáért [O.fenes K; JHbK LII/4. 164].

? **kullor** ? alfel; fund, şezut; Hinterteil. *1644:* Catharina Consors Stephani Zago ... fassa est ... Janos Papni feöl fordità az Culloromrol az Inget s ugj mo(n)da hogj Jho(n) lasd megh hogj ne(m) Rwhes az segge(m) [Mv; MvLt 291. 423b].

kulpa vétek; culpă, vină; Schuld. *1763:* A mi az egés után valo Circumstantiakat nézi, ezután egymás szemire hánták ..., sőt Boros Miska a Culpát egészszen Farkas Josira mondotta, amazis tudván maga vétkét nem tagadazta [Torda; TJkT V. 154].

kulpál vádol; a înculpa/învinui; an beschuldigen. *1662:* Csiknak elveszésében ... culpálták Petki Istvánt [SKr 667].

kulpálhat hibáztathat; a putea învinui; beschuldigen können. *1712:* ha Klm(e)d jol fel tészi s meg gondollya bizony semmiben sem Culpalhat hogy klm(e)det irásommal molestalni kenszerittetem [Ádámos KK; JHbK VI/1 gr. Mikes Mihály gr. Csáki Istvánhoz].

kulpáltathatik hibáztathatik; a putea fi înculpat/învinuit; für schuldig befunden werden können. *1731:* ebben az Materiaban a Déákok jure meritoq(ue) nem culpaltathatnak mivel késön serkentek fel [Nagyernye MT; Ks 99 Kun Zsigmond lev.].

kulpáltatik hibáztattatik; a fi învinuit; beschuldigt werden. *1729:* kérem az Méltóságos Groff Vrat alázatoson, ne culpáltassam az Mltoságos Groff urtol azért

hogy most ezen Portioskámot (!) által nem adhatom az Mltoság(o)s Groff ur(na)k, hanem Szüret utánra kell halasztanom [Gyf; Ks 83 Ecsedi József lev.].

kulpáz hibáztat; a învinui; beschuldigen. *1770:* ez is elég volna világosan, mert ezek magok culpáztak az actor asszonyt hogy miért nem mutatta meg a pásztornak is, ha látta [M.hermány U; RSzF 208].

kultellusz késecske; cuţitaş; Messerchen. *1789:* A' másik Fijokban ... 3 hitván Cultellus Rft 4 [Mv; ConscrAp. 43].

kultiváció (meg)művelés; cultivare; Bebauung, Kultivation. *1735/1826:* azon Erdőnek ... edgy darabját Kiirtásra, és Cultivatiora a' Lodományiaknak[a] engedvén, abbol proveniálni szokott Dézma de facto-is ezen Hoszszuaszoi[b] Lutherana Ecclesia számára exigáltatik [SzentkZs Lodormányi dézma 57. — [a-b]KK]. *1753:* A tizen négy táblából allo régi ós szőlő vagyon igen jo Cultivatioban minden féle drága gyümölts fákkal bővös [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1756:* Hogy ha pedig anyi számmal impopulalnak a' nevezet hellyet, hogy a' mostani excindalt hely nem sufficialna Cultivatiojokra, ă quantitate Loci bizonyos censusért, szaporithat [Laszó H; Ks 101]. *1763:* Ha azonn fold ... a Cultivatiotol ă Nms Város vagj Nms Colleg(ium) által impedialtatnek ... a levalt 5. M Forintokat, és 50. pinzeket a Venditor maga, vagj ... Posteritassi tartoz(n)ak meg forditani [Ne; DobLev. II/341]. *1798:* Biro Uram ... Igritzán Ignátot ezen helly usuálásátol, s cultivatiojátol inhibealta [Nagykrisztolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.].

kultivál (meg)művel; a cultiva; bebauen. *1769:* Birt még más-fél hold hat véka buzával bé vetett földőt Gerepenben[a], kit Sorbán Gavrilának adott volt cultiválni [Ne; DobLev. II/413. 2b. — [a]Mezőgerebenes TA] | Az Utrizált hellyet ... ezen lákosok azon à nyáron Cultiválták is [Gorhattya H; KB sub nr 260 Koruj Jánk (70) zs vall.]. *1798:* akik azon Colonicalis Házba laktanak, tsak legg kissebb hellyetis itten nem cultiváltanak [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.].

kultiválandó megművelendő; care este de cultivat; zu bebauend. *1791:* hány ... Szénát termö és kaszállo hellyek ... vagynak? s azok közzül mellyek minden Esztendőben Cultivalandok ...? [BSz; Ks 74/56 vk].

kultiválhat (meg)művelhet; a putea cultiva; bebauen können. *1781:* (A) szöllön tett Epittésének ... vehetné hasznát, ha továbráis Cultiválhatná [Ne; DobLev. III/559. 1b].

kultiváló (meg)művelendő; care este de cultivat; zu bebauend. **Szk:** *~ határ. 1757:* egész cultivalo Határunkban mindennémű nevezetes szánto földeink és kaszálóink nagyobb részint hol erős erdőkből, hol pedig bókros tövissel el lepett helyekből nyittattak és készíttettek [Guraszáda H; KB ad nro 144] ✱ *~ hely. 1757:* a' Gyogy vizi Jószág ... mindennemű Cultivalo helyeit erdőből kell irtás által nyitni [uo.; i.h. Joannes Gulga de Déva (43) prov. vall.] ✱ *~ kaszálóhely. 1757:* A Gyogy vize mellyeken lévő Lakósokul mindnyájan Erdő hatságon nyomorgunk, Cultiválo Szanto és kászalo helyeinken erdőből kell irtás által tisztogatnunk [Középalmás H; i.h.] ✱ *~ szántóhely → ~ kaszálóhely.*

kultiváltat megműveltet; a cultiva prin cineva; bebauen lassen. *1792:* a melly földeket cultiváltatt azokot kik által szántattya, kapáltattya, Aratattya [H; Ks 80. XLVII. 5 vk].

kultiváltatik megműveltetik; a fi cultivat; bebaut werden. *1791:* Vagynak-é Allodialis Szánto Földek ... s azok kőzt vagynak-é ollyanok; mellyek minden Esztendöben Cultivaltatnak? [BSz; Ks 74/56 vk].

kultiváns dolgozó, munkálkodó; lucrător; Arbeitende(r). *1796:* a' Verők vgyan és Hámorok a' Cultivánsok neveiről szoktak neveztetni, de nem azért mintha a' Jus proprietatis ővék volna, mert mind ezeket ... a' Földes Urak engedelméből birják [Mv; TLev. 5/16 Transm. 27-8].

kultor művelő; cultivator, lucrător; Bebauer/steller. *1786:* Régi szabadságábol, 's Jusaibol ... ki esett Toroczkoi vas, és régebben ezüst Bányák Cultoriis ... egy szép kis városotskát formálhatnának magok Városokbol [Mezőmadaras MT; TLev. 5/5 Medve Mihály prókátor lev.].

kultúra 1. (meg)művelés; cultivare; Anbau, Kultivierung. *1736:* az Pojani[a] ... Possessorok az ő kglmek kezek alatt levő szőlőket pusztulásra jutni, az város dezmajanak diminutiojára s kárára ne engedgyék, söt ... az possessorokat a culturara cogalják [Torda; TJkT I. 115. — [a]TA]. *1750:* Dali István Culturaja alat levő szőlőtt ... invadáltátok [Balavásár KK; Ks 13. XVI. 4]. *1760:* ezis sovány helly füvet sem terem, zabnak sem jó culturara alkalmatlan [Novoly K; BLt]. *1777:* (Ami) A Földe Culturáját nézi, aztis fél culturájában valonak találtuk [Ne; DobLev. II/491]. *1782:* Banyainknak is rendes Culturajat turbalni; 's meg változtatni kivánta [Torockó; Thor. XX/4].

Szk: *~ alá vesz. 1737:* azon darab Rétet ... Néhai Méltóságos Groff ur ő Excellja ... el foglalta, s maga Culturája alá vette [Dés; Ks 91] ✱ *~ alá vétetődik. 1755:* az Vaskapunál[a] lévő most inculte állo szánto föld ... annak idejében midőn Cultura alá vétetődik oszollyék a négy Atyafiak között négy egyenlő részekre [Torda; DobLev. III/596. 213. — [a]Sz]. *1771:* Ha a' Possessorok és Lakosok a' pascuumra hagyatott hellyeket akarnák változtatni, és azok hellyett eddig fel oszlott hellyeket akarnának fel fogni ... azon pascuumra hagyatott hellyek cultura alá vétetödvén, abbanis ... a' proportio observáltassék, kinek kinek a' magáé ki adattassék [Fejér m.; i.h. II/428. 29a] ✱ *~ ~ban van. 1733:* tartazzanak kezekböl azan meg nevezett két hold földeket (:ollykor ... mikor Culturában nem lészen annál inkább vetések nem lévén benne :) ki bocsátani [Ne; i.h. I/157] ✱ *~ra ad. 1776:* Külső pedig Ház után járo Semmi Nintsen, hanem tsak az a kit maga Tartza Mihály eö klme ád Culturára az Emberének a ki benne lakik most [Kaba SzD; Ks 39. XV. 2] ✱ *~t kíván* művelést szükségel. *1761:* A Gyalakutai[a] Határ a közelebb meg mon-

dott Határahoz hasonlo Culturát kiván [JHb LXX/8. 268. — [a]MT] | az Udvarhoz tartozo szánto földek ... hány köből fereje földek, és mennyi culturát kivánnak? [Z; JHb LXVIII/2. 9 vk] ✱ *szabad ~. 1643:* parantsollyuk, ez Commissionkat veven az megh fogott Banyaszokat mindgiart boczatassa el őket, s engedgye(n) szabad culturat mindenut az hol arra valo helyet lölnek [Thor. XVI/2 a fej. Thoroczkay Lászlóhoz].

2. *mezei ~* mezei munka; muncă de cîmp; Feldarbeit. *1703:* e nyari dolog idején, az szegenység magais erkezhessék mezei culturajara [UszLt IX. 77. 63 gub.].

3. civilizáció; civilizație; Zivilisation. *1801:* Itt Eckstein ugy nevezett Bába Doctor egy másra oltya a' Tehén himlőt — nagy a' Cultura Kolosvárt [Kv; SLt P.Horváth Miklós öccséhez]. *1823–1830:* Midőn az elébb nevezett köves utakon gyalogolnánk, egyszer veszem észre, hogy az én úrfim alig jöhet. Meg-megáll, gyakran nadrágot old, mintha peselne. Gyanúba jövök, hogy nyavalyát kapott, s Bécsben Dienes agens manuductiója alatt kapott kultúrát hozza, mert a mái világ kultúrája közé tartják a kicsapongó Venust [FogE 180].

kulturális művelődési; cultural; kulturell. *1889:* Erdélyről adok közleményeket. Múltjáról, jelenéről, kötelességeiről ... kulturális, nemzetiségi tekintetben [Kv; PLev. 149 Petelei István Szilágyi Sándorhoz].

Szk: *~ törekvés. 1896:* Kérem, legyen segítségünkre — mint mindig fel szokta karolni a kulturális törekvéseket [PLev. 189 ua. Réthy Lajoshoz].

kultusz 1. istentisztelet; slujbă bisericească; Gottesdienst. *1699:* A 1699. die 1. Marty Vasarnap dellyesti cultu(s) utan 4. es 5. ora kőzőtt adott I(ste)n. egy szep fiat [PatN 49]. *1710 k.:* a szegény oláhok és papok ... egynéhány holnap mulva kezdették kívánni, hogy ... prédikáljon egy nem unitus pap, és vigyen minden cultust a régi mód szerént végbe nékik [BÖn. 875]. *1719:* Cultus kedviért és holmi aprolék vásárlásocskáért ide jötte(m) Feleségе(m)mel [KJ. Rétyi Péter lev. Ebesfalváról]. *1823:* éppen zab vetéskor el jött egy vasárnap reggel mig a Cultusra voltunk a' Templomba [Firtosváralja U; Borb. II]. *1835:* T. Uraim azon rendelést Vasárnap reggeli Cultus után ... a nép előtt szorol szora fel olvassák [Nagykapus K; RAk 10]. — L. még CsH 463; RettE 351.

Szk: *esteli ~. 1796:* 1796-ban Tartatott Grlis Synodus két végezése Isö különös kötelesség lévén a' Sz. György naptol fogva, Sz. Mihály napig a' vasár nap reggeli Cultus után a' Legények Estvéli Cultus után pedig a' Leányok oktatása ... a' Tanulo ifiak égy égy napot dolgoznak [HbEk] ✱ *reggeli ~ → esteli ~.*

2. vallásgyakorlat; cult; Ausübung der Religion. Kult(us). *1705:* ő[a] ... csak úgy állott ebbe az hadba, hogy ezek inkább mind lutheránusok, ő is lutheránus, hogy cultusa lehessen [WIN I. 634 — [a]Windischgrätz]. *1710 k.:* Ugy hallottam ... azután ez a templom, cultus és minden elvétetett a reformátusoktól szörnyű üldözés által[a] [BÖn. 594–5. — [a]A francia hugenották üldözésére von.].

3. (meg)művelés; cultivare; Anbau. *1731:* az Exponens Ur eö Nga ... azon declarált sessiok és azok(na)k appertinentiái akár mi uton modon történhető meg vásarlássá(na)k, cultussá(na)k, usussá(na)k és éppéttetésének contradicál [M.csesztve AF; JHb XXVIII/36].

4. kb. ceremónia; ceremonie; Zeremonie. *1662:* az szerdár hogy bele mehessen[a], az ő módjok szerént nagy sok babonás cultusokat tétethessen, alig hiszi vala [SKr 618. — [a]A várba].

kultuszház imaház; casă de rugăciune; Bethaus templom; biserică; Kirche. *1746:* Tit. Unitaria Ecclesia Cultus házai 2 [Kv; Ks 11. XLVI. 25].

kultuszminiszter vallás- és közoktatásügyi miniszter; ministrul cultelor; Kultusminister. *1868:* Köröztetik a cultusminister ... értesitvénye [M.bikal K; RAk 168].

kumnát sógor; cumnat; Schwager. *1725:* Barna Birtolomély ... Circiter 8 Esztendeje aufugialt; és most Besztercze székben egy Sude Paskuly nevű Cumnattyoknál commorál [Körtvélyes SzD; BK. Buta Birtolomej (78) vall.].

? **kumpulárkodás** ? üzérkedés; speculă; Spekulation. *1603:* ha kiknek az Varos Ados, es Adossagokert soth Akarnanak venny az Aknakrol, tehat az Camara Jspanok Adgyanak Adossagokert soth ... mindazatal az Aknaknak praeiudiciumara az Aknan valo kumpulakodast hasonlokeppen ez Varoson valo el Adasatis megh nem engedik senkinek [Kv; TanJk I/1. 438]. — Nagy valószinűséggel tollvétség *kompolarkodas* h. — Vö. a *kompolárkodhatik* és *kompolárság* cimszóval.

kumulál 1. boglyába v. kazalba rak; a face clăi; (auf)fe(i)men. *1747:* az I. facultalta az At. hogj fel gjűjtse a szénát és cumulallya [Torda; TJkT III. 157].

2. (össze)gyűjt; a aduna; (zusammen)sammeln. *1841:* Amely bécsületes ifjú ökglmek közül[a] kicsik, az addig, amit cumuláltak, abból való portioját kivehesse [Dés; DFaz. 39. — [a]Az ifjú fazekaslegények sírásó társaságának tagjai közül].

3. *átv* kb. halmoz; a acumula; häufen, (an)sammeln. *1766:* desistallyon eokeglme ezen Pertől, költségét, faradtságat ne cumulallyon, mert akár mennyit költsen, akár mennyit fáradgjon soha ... nem acceptalom [Torda; TJkT V. 330].

kumulálhat (pénzt) gyűjthet; a putea aduna; (Geld) sammeln können. *1841:* A becsületes ifjak addig, amit cumulálhatnak, magok szabadságokban lészen akár felosszák, akár elköltsék [DFaz. 38].

kun cumani; Kumane. *1661:* Úgy látom, csak az könnyű hadak, mi leszünk az nehezek mellette; el kél kun az kenézről, míg szélyel kerengünk [TML II. 171 Haller Gábor Teleki Mihályhoz]. *1811:* Talám a' Kunokat é Vidéken érted, Talám személyesen Szent Lászlót, ismérted! Söt talám mikor Szent László elött futott Égy Kun meg-pihenni arnyékodba jutott [ÁrÉ 64]. — L. még ÁrÉ 62.

Szn. *1453:* Johannes Kwn [Kv; MakkaiKvOkl. 24]. *1497:* Anthonium kwn de Maxa[a] [SzO III. 131. — [a]Maksa Hsz]. *1531:* Gothardo Kwn [Vh; DomH 74]. *1569:* Kwn Ferench [Mányik SzD; IB VI 225/13]. *1589:* Kun Casparne [Dés; DLt 226]. *1598:* kwn Jakab [Kv. Szám. 7/XVIII. 51]. *1610:* Kvn Peter [uo.; DLt 320]. *1613:* Kun Istuan [Nagysajó BN; JHb XXIII/31]. *1619:*

Kun Janos [Kál; MT; Berz. 10. 77/13]. *1676:* Kun István [Karatnavolál Hsz; HSzjP]. *1679:* Osdalai[a] Kun Miklos Osdalai üdősbik Kun István [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/2. — [a]Hsz.—Tomai László kijegyzése]. *1753/1781:* Kuun Miklos [Renget H; JHb LXXI/3. 279]. *1772:* Gróff Kun Istvánné [Dicsősztmárton; JHb XX/27. 23] | Groff Osdalai Kun István [Királyfva KK; JHb LXVII/190]. *1861:* Kun György Abschietas katona [Györgyfva K; REAk 196]. — L. még Barabás, SzO 302; BÖn. 556; KemÖn. 107, 151; LevT I. 95; RettE 197, 392; TT 1882. 534.

Hn. *1592:* az Kwn mezo [Szu; UszT] | Kis Kwn mezere megie(n) [Fancsal U; EHA].

kuna vagina. *1640:* ennek az leánynak az csecse s az fara s az kunája egyszersmind nö [Mv; MvLt 291. 236b átírásban!].

? **Szn.** *1602:* Kuna Benedek. Kuna Ferencz szab. [Taploca Cs; SzO V, 230–1]. *1614:* Kuna Istwan ppix [Zsögöd Cs; BethU 441] | Kuna Bernald ppix. Kuna Miklos. Kuna Marto(n). Kuna Peter lib. Kuna Istva(n) jb [Csomortán Cs; i.h. 469–70]. *1757:* Kuna Andras [uo.; EHA].

kunbunda bundafajta; un fel de blană; Art Pelzmantel. *1855:* orvosam jókora kunbundájával betakargatva, csendességbe hagyott [ÚjfE 155].

kuncorál kunyerál; a cere insistent; um etw. bitten. *1807:* az udvaron lovagoltam ámbár sár volt, de tsak kuntzuraltam Nagy Papának míg meg engedte [Dés; KMN 259].

kuncsaft szabaduló levél; act de liberare; Freibrief | ? kb. munkakönyv; carte de muncă; Arbeitsbuch. *1808:* Balog Jstván nevezetü Asztalos Legény ide érkezvén ... de minthogy ugy nevezett Kuntsafftyát az Uton el vesztette volt ... sem tzédulát ezért innen nem kapott ... Mühelybe nem botsáttatott [Kv; ACLev.] | végeztetett, hogy már ennek utánna a felszabaduló legény nem csinál ezután szabaduló levelet, hanem tartozik cuncsattot (!) váltoni 8 garassal, notariusnak 4 garassal és azon cuncsatra a céh pecsétjét szokás szerint 1 forinttal tartozik az ifjú (megváltani) [Dés; DFaz. 34]. *1819:* Mihent a vándorlo legény az atyamester Házához meg érkezik, azonnal tőlle a Szabadulo Levele Cuntsaftya kerettessék elé ... az Ifiu Társaság Ládajába tétetödjék bé, és ottan tartassék mind addig, mig a Legény a városról ésmét elmigyen [Kv; MeszCLev.]. *1822:* Négy kundschafftért jött be 4 Rft [Kv; FésCJk 33] | Három Esztendö alatt el kelvén 83. Kundschafft ezekért jött Tizenötöd Krval 20 Rf. 45 xr [Kv; ACSzám. 56]. *1823:* 114. Kuntsaft nyomtatásáért 13 Rf 18 xr [Kv; i.h. 63].

kuncsaft-pénz (mesterlegény) szabadulólevél-díj; bani adunaţi din taxele plătite pentru acte de liberare; Gebühr für den Freibrief (des Meistergesellen). *1810:* Kundsaft pénz jöt bé in suma 20 Rf 24 xr [Kv; ACSzám. 19].

kunikulusz 1. (robbantó) akna/lyuk; gaură de împuşcare; (Spreng)Mine/Loch. *1662:* Azmelly két bástyákat derekasan rontanak, lőnek vala, és már az víz elvétele után cuniculusokat, pornak való lyukakat is alájok ásni kezdettek vala [SKr 604]. — L. még SKr 297, 599.

2. ? földalatti járat; trecere subterană; unterirdischer Gang. *1704:* Ugyan ma a citadellának az árkát és a cuniculusoknak is nagyobb részét az sok esők miatt való árvizek igen elrontották [WIN I, 194].

kunktáció habozás; ezitare; Bedenken. *1657:* az fejedelem, nyakra-főre az magas hidról[a] lecsék[b] az vízben. Egy Szegedi István nevű kengyelfutója minden tartózás és cunctatio nélkül töstént ugrék utána [KemÖn. 48–9. — [a]A Morva folyóéról. [b]Bethlen Gábor az 1623. évi morvaországi hadjárat idején].

kunktál habozik, tétovázik; a ezita; ratlos/unschlüssig sein. *1710 k.:* a vértől is irtózott[a], és annak eltávoztatására nézve cunctála, amikor sietni diktálta volna a ratio status et belli [BÖn. 711. — [a]Béldi Pál]. — L. még BÖn. 973.

kunktálkodás habozás, tétovázás; ezitare; Unschlüssigkeit/entschlossenheit. *1662:* A tanács csak azon cunctálkodásban lévén ... egy magyarul tudó legény küldetett be egy tatár murzától [SKr 657].

kunktálkodik töpreng, töprenkedik; a medita (la ceva); grübeln | habozik, tétovázik; a ezita; ratlos/unschlössig sein. *1619:* ez dolgot ezenképpen Startzer uramnak megbeszéllém és igen sokat cunctálkodék rajta [BTN[-] 276].

kunktálódik töpreng, töprenkedik; a medita (la ceva); grübeln | habozik, tétovázik; a ezita; ratlos/unschlössig sein. *1662:* Szuhay Mátyás ... addig cunctálódék, vélekedék, magok is azon helyben virradván, a pogányság ... szemek láttára békével elméne [SKr 444]. *1754:* Cunctálodtam, hogj valjon mi tévös légyek [Gernyeszeg MT; TGsz 33]. — L. még SKr 656.

kununálás esketés; cununie; Trauung. *XVIII.sz.m.f.:* minthogj az Exponens Ur(na)k udvari cselédje tett szot elsöbenn a Léánnyal, várakozza(na)k addig a Cununálással mivel o Excia(j)a mint irta három negj nap alatt haza jö ... A Cununálás s Lakadalom utánn hánj nappal érkezett haza az Exponens [BfR Korda I. R. No XXV. Misc.].

kununálatlan (meg)esketetlen; necununat; ungetraut. *1632:* Eleitől foguan ualo rend tartas szerent Fogaras feölde birsagh szedesben egienleö modott es rendett tartott ... Felesegtol ha elualik cononalt ember f. 12 Ha penigh cononalatla(n) ualik el f. 6 [Grid F; UC 14/38. 6]. — L. még UF I, 706.

kununált megesketett; cununat; getraut. *1632:* Mulcta uel birsagia terrae Fogaras ... Felesegetöl ha elualik cononalt ember f.12 [Grid F; UC 14/38. 6. — A teljesebb szöv. *kununálatlan* al.]. — L. még UF I, 706.

kununáltatik megeskettetik; a fi cununat; getraut werden. *1762/1845:* egy éjjel addig hallgatodzám, míg meg értém, hogy Pelnicz Bethlen Eleknét éppen azon este mátkásitotta el, 's vélle cununáltatott is [Hermányi, EDem. 291].

kununáltatja magát összeadatja magát, megesküszik; a se cununa; sich trauen lassen. *1762/1845:* köszönje a' Leány is, hogy Apjával vagy oláh Pappal nem kununáltatta magát [Hermányi,EDem. 316–7].

kunyhó viskó; colibă; elendes Häuschen. *1640:* Ztancsul Muntanul p(uzta) h(elye) Sell(er). Kaluger a falu épitet edgi kis kuniot neki [A.ucsa F; UC 14/48. 131]. *1667 u.:* kunyomban hon lakom [Kozárvár SzD; CartTr XVIII Deesi Ferenc Béldi Pálhoz]. *1694 k.:* Fel-Vincz[a] ... 18 szabad ember most ment haza lakni, az czinterem körül telepedtek valami hitván kunyókban [Asz; SzO IV, 340]. *1718:* Pestis alkalmatosságával ... Szükség praeservatiora nézve gondot viselni, az imit amót Bóltocskákban, és kunnyokban Sordidè magokot viselő, és Lako Emberekre, [KvLt I/225 gub.]. *1736:* volt égy négy agasotskán állo kunnyo [Martonfva NK; CU]. *1742:* egy Küs Kunnyonak való veszszőt, karot és Perelyet vágot [Bernád KK; Sár.]. *1794:* Szolga Biro ... a' kiket elől tanált mind bé-kergette kunyhoikba [Ne; DobLev. IV/728. 2a]. *1852:* szivesek voltak igérni, — ha nyerendek helyet és fát, a' télen le vágni, és el hordani az anyagot, — hogy tavasszal fel bonyolithatnám — kunyhomat [Dés; DLt 608]. — L. még RettE 85; SKr 708; WIN I, 603.

Szk: *szalmás ~. 1827:* holmi hitvány Szalmás Kunyhokot ... épittetett — azok közül csomboitot hitván Kerteket, alattomba mind csak künnebb künnebb lopogatta a Falu derék uttzájára [Körtvélyfája MT; LLt].

kunyhóforma kunyhószerű asemănător unei colibe; hüttenförmig. *1747:* Az Falu also vegiben ... puszta Sessio melyen vagyon egy igen kicsiny kunyo forma regi hazacska le omlo felben [Kilyén Hsz; LLt B/20]. *1760:* egy kis hitván kunnyo Forma Sövény hitvány házatskánál Semmi egyéb épűlet rata (!) nem volt [Mv; Told. 15/44].

kunyorál könyörög; a se milogi; flehentlich bitten. *1743:* az illjen simplex Créátura mint én vagyok kúnyorálni sem tud hathatos képpen [A.csernáton Hsz; ApLt 5 id. Cserei János Apor Józsefhez].

kunyorálás esenkedés; implorare, milogire; Gebettel. *1767:* azt tudgya az Ur hogy a' pénz kéres sok Instántiával konyorálással jár, nekemis sok költségembe esik [Kv; SLt XL Ferenczi György Suki Jánoshoz]. *1849:* Ekla gyűlése lévén, három jó — fél kedvű egyén hozzám feljövén — sok alkalmatlan kunyorálásokra el engedtem egy vékából — egy kupát [M.bikal K; RAk 43].

kunyorgó ? kunyeráló; milog, persoană care se roagă de cineva cu insistentă; Bettelnde(r). *1702–1764:* Sok dolgak az kunjargoknak megh engettetnek az ő szorgalmaztatasok miatt [Torockó; MNy IV, 233].

kupa I. *rég* ejtel (ürmérték-egység); cupă (măsură de capacitate); Achtel (das Hohlmaß selbst). *1593:* (A kapitány) lato pohart adot az porkolabnak kostolasra, eo Jtelte megh hami penzre kel kezdeni kupaiat [Szu; UszT]. *1627:* Hordattunk bort ... 78 ejtelt. Ennek kupája volt d. 6, mely bornak ára teszen f. 4 d. 68 [Mv; EM XVIII, 400]. *1679/1681:* Az bor seprőt ā mint hasznosabbnak ... talaltak eddégh, vagi pénze(n) el adni, vagi belőllök eget bort főzetni s azt kúpával el adni, eö kglmek ugi czelekedgyenek [Vh; VhU 672].

2. egy ejteles/kupás mérőedény; vas (de măsurat) avînd capacitatea de o cupă; Achtel (Art Hohlmaß von anderthalb Litern). *1570:* Meg Ertettek varoswl eo K[a]. az Mathias kyral parancholatyat az Jdegen Bornak beh hozasa feleol ... Azert eo-felsegewel[b] megh kellene c(on)firmaltatny Az my Regy zabadsagunkat es zokasunkat Mellyet az Mathias kyral leuele Mond Es az c(on)firmatioba Megh kellene specificalny Mind hordot kwpat palazkot és egieb Edenth, hogy semmyvel Beh Neh hozna senky [Kv; TanJk V/3. 17b. — [a]A városi tanács tagjai. [b]János Zsigmonddal]. *1593:* Zabo Lukach vallia ... latam hogi ez Simon Olbrich Janossal ... es Vczas Matiassal pantolodik, kerdem min ne(m) alkhatnak, mondanak az leginiek, im kupankat akaria el venni [Kv; TJk V/1. 367]. *1621:* Zaplonczaj Simon G. eo N. Zolgaja ala hogy az kupak Czinaltatasa feleol ide jeot volt, attak Zentesi Jstuan loat [Kv; Szám. 15b/IX. 119]. *1679:* Fél Jczes, hasatt, kis kupa nro 1. [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 77]. *1681:* A' vas Kohra Keő Hanyo Tekenő minden Banja(n) mértékes legye(n) ... méljségénekis specificaltatni vala ; Ugi hogi: Vagi kupaval mertek meg vizzel ... vagi ahoz valo peczetes ... vekaval [VhU 63] | Vagyo(n) eze(n) malomban ... Mértek (:kupa, vám vételhez valo:) [Hátszeg; VhU 604]. *1742:* akkor látván az kupát mellyett eő kegjelme béllyegzett meg Groff Uram béllyegzö vasával, akkor azt mondgja hogj az nem az Uraság Ejtele hogy mérek azzal korcsomárolni [Dombráva F; BetLt 6 Dóka Álgya korcsmáros vall.]. *1763:* az Erdélyi Véka Tizenhat Kupás, a Bányai penig most ugyan kissebbittetett, de eddig a' mint szokták hívni Hat Vatyikos volt, melljek közzül minden Vatyiko négy négy Kupát tett és ugy volt a' Bányai Véka másfél Erdélyi Vékás [TKhf 50/1. 480]. *1780:* Dávid Hajós Mester Uramis ... feles Bort árult el, némelly részit vederrel, nagyobb részit pedig kuppával [Déva; Ks 113 Vegyes ir.]. — Vö. a *csatló-* és *félkupa* cimszóval.

Szk: *merítő nyeles ~. 1681:* Vajda Hunyad vára ... Vagyo(n) ezen kapu között ... viztarto Czeber, meritö nyeles kupajaval [Vh; VhU 502, 509] ✱ *mérő ~. 1573:* valakyk az chiaplarsagot visellik hitessek legienek Es ahoz valo zerzamok legien Mint Mereö kwpajok Eytelék [Kv; TanJk V/3. 88b] ✱ *nagybányai fedeles ~. 1797:* Nagy Bányai fedeles kupa fa kettő [M.igen AF; DobLev. IV/777. 7] ✱ *nyeles ~. 1673:* Egj njeles kupa ... nro. 1 [Fog.; UF II, 542] ✱ *nyeregre való ~. 1662:* Van itt velem: ... ötvenkét nyeregre való kupám [TML II, 240 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz] ✱ *segesvári viaszos ~. 1736:* békért az gazda hol két, hol három ejteles fazakat, hol segesvári ejteles viaszas szép új kupát, azokot ... elköszönte ... akkor egyest kezdettenek innya ... vagy segesvári fél ejteles, vagy kisebb szép új viaszas kupából [MetTr 325–6] ✱ *szebeni ~. 1783:* Szebeni Kupával két vedres Csebreketis mérvén [Mv; Told. 20/5] ✱ *vámmérő ~. 1768:* Jo 4 kövü Lisztelo Malom ... Mérő Vékák 6 Fóka vagyis vámmerö kupa 1 [Mezösztgyörgy K; Ks 23. XXIIb] ✱ *viaszos ~* → *segesvári viaszos ~.*

Sz. *1846:* kupával jönn, fertáljal megy a betegség [JHb br. Jósika Jánosné gr. Csáky Rozália Jósika Sámuhoz].

3. serlegfajta; un fel de cupă/pocal; Art Becher/Pokal. *1394:* unum cipphum argenteum deauratum kupa nuncupatum [ZsigmO I. 393 vh-i összeírás]. *1574:* Eo k. Nem Emlekeznek arrol hogy senkynek kwppa arraban Adossa Marattak volna [Kv; TanJk V/3. 98b]. *1590:* Gardinal vrúnknak valo kupa [Kv; Szám. 4/XX. 29 Hooz Lőrinc sp kezével]. *1649:* az Brassaj Eotuesek testimonialissabol constal az hogy ne(m) ollia(n) ligaba(n) administralta az negy kupakot, az mint eő Nga parancziolta [Kv; TJk VIII/4. 385]. *1674:* adtak ... Az brassaiak egy őrög kupát [Fog.; UtI]. *1685 e.:* vadnak ... Egy ládában ... kupak, poharok es apro kártok [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 18–9]. *1748:* Az két aranyazni való kupában van 20. Lóth [Sv; Szentk. Mich. Mathié, alias Sendellyes (76) ötvös vall.].

A magyar és német értelmezésre l. az *ejtel*-hez és az *ejtelkupá*-hoz csatlakozó jegyzetet.

Szk: *aranyos ~. 1549/1752:* Hagjok magamnak két nagj aranyas kupát [Szentanna MT; LLt]. *1572:* Coloswarat ... Azon ladaba voltanak Aranyas kwpai [Fog./Kv; SLt S. 10]. *1658:* az vezér tihaj⟨á⟩nak adtanak nagy, öreg, szép két aranyos kupákat [Kv; KvE 17 LJ]. *1696:* egy ... holyagos Czapás fedeles belől kivül aranyas kupa [LLt 102/24] ✱ *aranyozott ~. 1668:* hagyok ... Tordai Janos Battyam ur(amna)k egy merőn aranyazott uiragos kupat [Komlód K; BLt]. *1705:* Trebelyezett Tarkáson aranyazat kupa [Cege SzD; WassLt Wass Dánielné lelt. Rettegi György keze irásában] ✱ *capás ~ → aranyos ~* ✱ *csecses ~. 1645:* Kupas Peter csinalt egy csecses kupat gyermeknek valot [Kv; ACJk 63b] ✱ *egybejáró ~. 1595:* egjbe Jaro kupa M 2 p 11 [Zsombor K; SL Sombori László reg.]. *1628:* Egy trabellezes merő Arannias egyben iaro kupa [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 4] ✱ *ezüst-aranyos ~. 1647:* Ezwst Arannias kupatt [Kv; MúzRadák]. *1699:* Harom ezüst arannyas fedeles trebelezet viragos labas kupak [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150] ✱ *fedeles ~. 1595:* Egy eoregh fedeles Aranjas kupa M 6 p 29 ... Egy víragatlan fedeles Aranjas kupa M.l.p.13 [Zsombor K; SL Sombori László reg.]. *1629:* Egy fedeles kupa [Kv; RDL I. 132] ✱ *fedeletlen ~. 1574:* vagion egy fedeletlen Aranias kupa [Gyf; JHbK XXI/12] ✱ *félaranyos ~. 1598:* Gerendj Istuannak hattam ... egj fel Aranyas kupat [Gerend TA; Tőrzs. Gerendj Pál végr.]. *1628:* Egy fel Arannias kupa [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 4] *1677:* Kisannának jutott egy fél aranyos kupa [Kv; RDL I. 155b] ✱ *hólyagos ~ → aranyos ~* ✱ *konoros ~. 1629:* Egy Konoros Eöszue iaro kupa, az mely nyom m.3.p.6. aestimáltuk tt ff. 56 d. 20 [Kv; RDL I. 132] ✱ *koronás ~ → virágos ~* ✱ *lábas ~. 1628:* Egy fedeletlen, kwúl Arannias, Labas kupa [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 4]. *1699:* Harom ezüst arannyas fedeles trebelezett viragos labas kupak [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150] ✱ *lábatlan ~. 1650:* Labatla(n) kupa Nr 2 [Solyomkő K; SLt GH.5] ✱ *mesterremek ~. 1596:* Vrunknak eő felsegenek, az meli mester remek kupat adot Biro vram veöttwk Iso Andrastol ... f 77 [Kv; Szám. 6/XXIX. 85 Bachi Tamás sp kezével] ✱ *német ~. 1628/1635:* Egj arannias Nemet kupa fedel nelkül ualo, tizen niolcz nehezeket es ket gyrat nyom. Egi fedeles Nemet arannios kupa, harom gyrat niom. Egi zeoleo gerezdes fedeles arannias kupa, negjed fél gyrat niom [Bodola Hsz; BLt néhai Béldi Kelemen inv.] ✱ *összeborítós ~. 1574:* Vagion eőzze boritos negiedik Aranias kupa [Gyf; JHbK XXI/12. 3]. *1585:* Eg' Eozwe boritos kupa Niom M:12 p 39 [Kv; Szám. 3/XIX. 1] ✱ *összejáró ~. 1586:* Az varas eószve Jaro kwpaiat vjabban meg tisztotatta(m) ... –50 [Kv; i.h. 3/XXIV. 42]. *1609:* Bethlen Gabornak adtunk egi eozue Jaro Aranios kupat ... f 38 d 66 [Kv; i.h. 12b/IV. 297]. *1637/1639:* Egy bokor mereo Aranyas Eöszue iaro kupa nyo(m) m. 3. p. 9 [Kv; RDL I. 111] ✱ *szőlőgerezdes ~ → német* ✱ *~ törpe ~. 1655:* Egy bokor aranjas törpe kupa egyben jaro M. 4. p. 39 [Kv; i.h. 29] ✱ *trébeléses/trébelyes/trébelyezés/trébelyezett ~. 1595:* egi trebelleses kwpa eozwe Jaro [Kv; Szám. 6/XI. 39]. *1628:* Egy trebellezes merő Arannias egyben iaro kupa [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 4]. *1705:* Harmadik Trebelyezet Torkáson aranyazat kupa [Cege SzD; WassLt Vass Dánielné lelt. Rettegi György kezével]. *1774:* (Adott) Égy Ezüst Trébelyes Aranyos Filegrán munkáju kupát [MNy XXXVIII.132] ✱ *udvari ~. 1644:* Karsai Ferencz, Karsaj Miklos, es Karsaj Anna javait[a] ... Negy óregh udvari fedeles kupat ... hagyott Karsai Uram [LLt. — [a]Köv. a fels.] ✱ *virágatlan ~ → fedeles ~* ✱ *virágos ~. 1560:* Egy wyragos koronas Aranyas kwpa keoz [JHb QQ Temeswary Janos reg.]. *1573:* wyragos aranyas kwpa 1 [Kv; JHbK XIII/25]. *1653:* (Hagyok) Kemeny Ferencznek Tizenket viraghos kupakát [KemLev. 1402 Mészáros Péter Fejér m-i visp hagy.]. *1683:* Két őreg viragos aranyos kupa edgyik hojagos masik nem fedeles [UtI]. *1719 k.:* Negy ezüst magos virágos kupak fedelestől harma virágokra trebelezet az negyedik Czapás [LLt Fasc. 115]. — L.még *ezüst-, fa- és ónkupa* al.

4. *~ra kikap az elméje* rákap az ivásra; a se deda la beţie; sich dem Trunk ergeben. *1710 k.:* Anno 1659. januáriusban visszavün az atyám a nagyatyám és Apáczai János keze alá Kolozsvárra, sok károm és lézengésem után, mert kikapott az elmém lóra, kutyára, kupára [BÖn. 553].

5. (vhány) ejtel/ejtelnyi; de un anumit număr de cupe; einige Hohlmaße, anderthalb Liter (viel). *XVI. sz. e. f.:* Gyekent kenj megh olayal rajta marad az wiz. Harmad fel widerben egy Negyed Rez kupa eczetet[a] [MNy XXI. 142. — [a]Értsd hozzá: önts]. *1590:* Az Lukachy penzebe adott en neke(m) Basa Georgy egy kupa borra valoth, en megh Iúam [Szu; UszT]. *1688:* ket jo kas miket ket veka Zabot es ket kupa bort kitelenitesből hozattak velem [Kv; UtI]. *1722:* Pap Péter ... sokan lévén rajtam, ugj meg űt főb(e) hogj à fejem bé fakad, egj kupa Vér follyt az Fejemből [Kecsed SzD; TL. Bálint Tivadar (42) prov. vall.]. *1754:* Szegőttem meg ... Majornenak ... Kornis Frenczné Aszszonjom eő Ngá számára, kinek lesz ... fizetése ... hat kupa Mále vetés [Szentmargita SzD; Ks 11. 18. CII]. *1774:* Török Buza Szalmaért adtam két kupa vajat [Mocs K; KS Conscr. Veres Mihály (60) vincellér vall.]. *1780:* Midőn ... Járába mentünk lo bert adtam a fiamnak egj mariast es még ittunk egj kupa bort tiz potrán [Torockó; TLev. 5. 5/3]. *1815:* A Hordo Borrol ket Kupa Csepeges [Virágosberek SzD; Ks 77. 19. 400]. *1862:* 12 kupa mundliszt [Gyszm; LLt]. — L. még ETA I. 140; FogE 99; RSzF 201; VKp 134.

6. vhány ejtelnyi mennyiség; cantitate de un anumit număr de cupe; Quantität von einigen Hohlmaßen von anderthalb Litern. *1653:* igen kicsid hasznom volt, mert mind nagy olcsósága volt a bornak — sokáig ... két

pénz volt kupájának az ára [ETA I, 121 NSz]. *1659:* Hordattunk bort ... kup. 10 ; kupáját adták d 20 f. 2 [Mv; EM XVIII, 405]. *1734:* vaj is mint egy harmad fél vedernél több vagy 3 vedernél nincsen most egy márjáson kupáját meg vehetni [Szamosfva K; Ks 99 Veres János lev.]. *1823:* Szilva Pálinkát egy korsóba 4 kupát kupája ért a' piatzon Rf. 2 [Firtosváralja U; Borb. II]. *1873:* (A zab) Felméretett és fel gyült 6 nagy véka és 4 kupa [Burjánosóbuda K; RAk 122]. — L. még ETA I, 92, 111, 155.

7. sírásóedény; unealtă de gropar; (beim Grabgraben gebrauchter) Erdschöpftopf/kübel. *1823:* Györfi Iosef a' Sirba bé ereszkedvén kupájával a meg senyvedett koporsot a benne lévő csontokkal égjütt kosárba huzván a Sir szellére Sir áso Társainak ki adta [Dés; DLt].

8. öntözőkerék-edény; cupă montată la roată de apă; Wasserschöpfkübel (montiert aufs Rad). *1820:* 'A Pálinka főzőnél a' viz Meritő kerék kupáinak igazitására 30 Létz Szeg [Déva; Ks 105. 173].

9. *~számra* kupánként; cupe de cupe; humpenweise. *1847:* Vádoltatik még valló, hogy a bucsumi nemes Makave família a királyi fiscus kárára kupaszámra italokat árulván, megtiltotta valló, hogy a közönség emberei ... a praevaricative árulóktól vásárolják az italokat [VKp 173].

10. *~nként* 'ua.; idem'. *1798:* palinkájokat itten Mérában czégér nélkül ugyan, de kupánként fél kupánként és titkan fertállyanként is szokták el adni ... C. 108 [Méra K; AggmLt]. *1800:* A' vásárban ... a' bornak kupánként, és vedrenként valo el nem adhatásának, ki kiáltásáért fizettünk két rendben /12 [Torockó; TLev. 5].

11. *~jában* 'ua.; idem'. *1804:* a' maga Házától alattamban kupájában sok pálinkát adatt el [Makfva MT; DLev. 5].

◇ **Szn.** *1570:* Kwpa Janos [Kv; TJk III/2. 139]. *1573:* Kupa Antal [Kv; TJk III/3. 256]. *1591:* Kvpa Mihalj [Szu; UszT]. *1614:* Kupa Janos lib. [Sándorfva U; BethU 114]. *1638/1687 k.:* Kupa György [Galambod MT; MMatr. 418]. *1785:* Kupa Ferentzné [M.bikal K; KLev.]. *1872:* Kupa János [uo.; RAk 298].

Ha. *1560:* kuppa [JHb QQ Temeswary János reg.]. *1582:* kupakwal [Kv; Szám. 3/VIII. 19]. *1590:* Kuppa [Kv; Szám. 4/XXI. 28 Kis István sp kezével]. *1593:* kuppakat [Kv; i.h. 5/XXI. 144]. *1649:* kupakot [Kv; TJk VIII/4. 356]. *1780:* kuppa [Déva; Ks 113 Vegyes ir.].

kupa-bor vhány ejtelnyi bormennyiség; vin de un anumit număr de cupe; Wein(menge) von einigen Hohlmaßen. *1730:* kinek kiáltották ... azt, hogy ne menny arra az Jószágra áskálni, s — kereskedni, mert meg bánod, s — arra ki felelt volna igy : Meg érem én Mihálsz István Uramot egy kupa borra való pénzel [Altorja Hsz; Borb. I vk]. *1822:* az edgyezés minden pontyaiban Szorossan meg tartassék, és a' büntetés ne kupa Borokban Dorbézolásban ... essék, hanem ... a' Constitutio szerént valo büntetéssel büntetődjék [Gyéressztkirály TA; TLev. 9/27]. — L. még FogE 99–100.

kupacsináló kupakészítőmester; meseriaş care face cupe; Hohlmaßmachermeister. *1639:* Brazan[a] vagion ... Tal tanier czinalo No. 2 Kupa czinalo No. 2 [UF I, 671. — [a]F].

kupácska serlegecske; un fel de cupă/potiraş; Art Kelchlein. **Szk:** *apró ~. 1597:* Kwpas Janostwl wedtem Melybwl az Olahok idtanak 13 Apro kwpaczkat es poharokat ... — /36 [Kv; Szám. 7/XIV. 42 Th. Masass sp kezével] ✱ *aranyos ~. 1560:* Egy aranios Kupachka fedelestól. Masyk fedeletlen az ys aranias kuppa [JHb QQ Temeswary János reg.]. *1642:* egy aranyas kupaczka ad fl. 30 [Koronka MT; Told. la II] ✱ *aranyos ezüst ~. 1739:* egy virágos és ember személyekel rajzolt szép Aranjas ezüst kupácska cir fel ejteles [Szászerked K; LLt Fasc. 96] ✱ *fedeles ~. 1628:* Egy kis fedeles Uiragos kupaczka [Gyalu K; JHbK XII/44. 4] ✱ *félaranyos ~. 1596:* Egy fel Aranyas kupachka m 0 p 38 [Kv; RDL I. 65] ✱ *német ~. 1638/1663:* Két óh Nimet Kupáczkám vagion [Bethlen SzD; BLt] ✱ *összejáró ~. 1598:* hattam az Gazda Azzonnak ... egj eozue Jaro Aranyas kupaczykat [Gerend TA; Törzs] ✱ *virágos ~* → *fedeles ~*.

kupájú vhány kupa férőjű (föld); în care intră un anumit număr de cupe de ...; einige Hohlmaße/Achtel (Samen) fassend. *1769:* Birt meg egy földőt három, vagy négy kupájú Törökbuzának valo földőt a' Borso-földgyén [Ne; DobLev. II/413. 2b].

kupak pipakupak; capac; Pfeifendeckel. *1842:* két tajték pipa ezüst kupakkal [Dés; Újf. 3 Újfalvi György hagy.]. — L. még az *ezüstkupak* címszót.

kupányi vhány ejtelnyi; de un anumit număr de cupe; (von) einige(n) Hohlmaße(n) (viel). *1752:* mind a hárman a Pintzébe bé menvén ... ott hellyb(en) a Pintzeb(en) három kupányit meg ittunk [Algyógy H; BK. Pakalina Petru (28) jb vall.]. *1758:* Láttom ... égy fazék iros vajat, melyis két kupáni fogot lenni [O.kocsárd KK; Ks 8. XXIII]. *1760:* oláh Borso ... im innen im amonnan, ahonnan lehetet denique kéregettem, őtt kupanit [Szőkefva KK; Ks 71/52 Szám.]. *1772:* Imbrefi Szőts Ferentz Márisko Léányomat a Processio rendben orba ugy meg csapta hogy égy kupányi vérnél tőbb folyt el a Léányomtol [Dés; DLt 321. 73a Mart. Nánási (26) ns vall.]. *1795:* még vagyon Csinált íros vaj ket kupanyi [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1810:* egy Zatskoban 6. kupányi megy ... Más atskoban 3 kupányi Cséresnye [Jedd MT; LLt]. *1822:* elhiszen hogy pénzt tsinál eperjből megyből Liktárjomatis tsinaljanak denem ugy mint Tavaj hogy elis küldött egy kupányit [Mv; IB gr. Korda Anna lev.]. *1826:* egy Kupányi Aranyat kapott a' Bihalos [Mv; Told. 7].

? **kupa-pohár** ? ejtel nagyságú pohár; pahar de mărimea unei cupe; Trinkglas (von) ein(em) Hohlmaß (groß). *1700:* ezeket hozták elő Kupa pohart nro 3[a] [Abrudbánya; Pk 6. — [a]Folyt. a fels.].

kupa-rajzolás *ötv* kupa-mintarajzolat; desen model reprezentînd cupe; Musterzeichnung für das Hohlmaß. *1589:* Wagion egj Fóregh constos (!) keönyw harthias vadnak constok benne kupa rayzolasok [Kv; KvLt Vegyes I/2. 47 Joh. Desy ötv. hagy.].

kupa-rubrika ejtel-rovat; rubrică de evidenţă pentru cantitatea de băutură exprimată în cupe; Rubrik für die Evidenz der Hohlmaßquantitäten. *1834:* a' Kortsoma

Listában 4 veder 5 1/2 kupa pálinkát teszen fel ... a kupa rubricában | a' kupa rubricában az egyes Szám nyoltzasnak van Corrigálva [Somb. II].

kupás I. *mn* **1.** vhány ejtelnyi/ejteles; de un anumit număr de cupe; einige Hohlmaße (groß/viel). *1687:* percipiált ... 6. kupás vedret Nr. 5 [Bucsum F; MvRKLev.]. *1758:* Egy 16. kupás mérö Véka [Laszó H; Ks 76. IX. 6]. *1763:* az Erdélyi Véka Tizenhat Kupás [TKhf 50/1. 480]. *1787:* Egy negyedfél kupás kanna Dr. 18 [Mv; MvLev. 8]. *1789:* Egy fa Olajos pléh Edény 10 kupás Rf 1 [Mv; ConscrAp. 33] *1793:* Egy kupás Bokály Dr. 08 ... Egy Kupás föld Kantsó Dr. 4 [Mv; MvLev. Prágai Tamás hagy. 2]. *1795:* az Tőrőkbuzát pedig adtam a 16. kupás Vékával [Dobra H; Ks Dévai urad. Mixtae relatoriae et documenta XXVI/1–12 Kiss Lukáts volt krájnik lev.]. *1811:* Instructiom azt tartya, hogy a véka 16 kupás légyen [Mezőújlak K; KLev.]. *1815:* 1. Merengetö Kupás Fa Kártya [Nyárádsztbenedek MT; Told. 50]. *1836:* Erre nézve a' Czéh által meg határoztatott, hogy az inasok midőn fel szabadulnak és legénnyé lésznek, készittsenek proba remekűl a' láto mester jelen létében egy két kupás korsot, egy két kupás fazakat ; egy két kupás tálat ; egy kupás lábóst, égetetlen [ZFaz. *látómester* al.]. *1849:* Tantrok Simonnö adott égy 8 kupás bor eczetes üveget üressen haza [Héjasfva NK; CsZ]. — L.még *egy-, fél-, három-, hat-, két-, négykupás* al.

2. vhány ejtel/kupa férőjű (föld); în care intră un anumit număr de cupe de ...; (Feld) einige Hohlmaße/Achtel (Samen) fassend. *1792:* A fél kupas hojagas alat (sz) [Derzs U; EHA]. *1796:* A Berek nevezetű helyben egy Kis czompo három kupás föld [Nagykend KK; Told. 39/30]. *1801:* Az Horgos nyil 4 kupás [Várkudu SzD; EHA]. *1827:* a Magyarok Temetőjék alatt ... vagyon égy nyomoro (!) kis Telke mellynek férősége fel adás szerint két kupás [Cege SzD; WassLt Conscr. 75].

3. kb. homorú; concav; ausgehöhlt, hohl. *1720:* négj vésö, edgjik füles, ketteje vájo, a negyedik kupás [HSzj *vájó-vésö* al.].

4. (kerékre szerelt) merítő-edényes; cu cupe (montate pe roată de apă); mit (aufs Rad montiertem) Schöpfkübel (versehen). *1673:* vagyon egy vas keö futató koh, köböl rakott, négy fuvója, melly fúvokat hajt egy kupás viz kerék [Cssz; CsVh 43]. *1677:* (A kovács) mühelynek vagyon fúvó hajtó egy vizi kupás kereke [Madaras Cs; i.h. 49]. *1761:* Vagyon ezen Malomnak ... Viz Csapo kerekei ... a Felsőnek 34, az alsonak 36 Cupás viz Csapo Fogai [Boz H; JHb LXX/3. 157]. — L.még CsVh 53–4.

II. *fn* kupacsináló-mester; meseriaş care face cupe: Hohlmaßmacher. *1600:* Az Hadakozasra valo költseg ... Az kúpassok czjnaltak 533 kopiara valo gombot ... fl 7 d 99 1/2 [Kv; Szám. 9/III. 37–8]. *1625:* Atta(m) az Kupasnak, Kopiakhoz valo gomb fa ert ... f 2 | az kopiakhoz czjnalt Gombot, Endres Reitt kupas nro 505 | czinaltanak s keszitettenek[a], tiz medencze tokot, meljnek nyolczat ugyan magok faraghták kys mivel nagy voltok miat az kupas az Esztergarb(an) vellek nem birt volna [Kv; i.h. 16/XXVII. 21. — [a]Az asztalosok.] *1658:* Kenderesi János ... Szabados kupás [Zilah; EM XLIII, 305]. *1688/1789:* Hántza György kupás [Hodák MT; EMLt]. *1763:* Georgius Bányai Kupás [Kv; Dica XIV, 90]. — Az adalékokból látnivaló, hogy a kupás nemcsak kupát készített.

Szn. *1453:* Ladislaus kupas. kwpas peter [Kv; TT 1882. 256, 526, 534, 737]. *1567:* Johannis Kwpas [Kv; TJk III/2. 138]. *1570:* Kwpas Janos. Kwpasne [Kv; i.h. 142]. *1588:* Kwpas Janos Jobagy [Zsákfva Sz; WLt Mich. Talas jb vall.]. *1594:* Kwpas Lukach [Somlyó Sz; UC 113/5. 2]. *1603:* Kupás István szab. [Gyszm; SzO V, 241]. *1614:* Kupas Gergelj jb [Siklód U; BethU 149] | Kupas Janchj szolga pped [Szentábrahám U; i.h. 175]. *1640:* Kupas András [Mv; MvLt 291.231 átírásban!]. *1648:* Kupas Peter ... csinalt egy csecses kupat gyermeknek valot [Kv; ACJk 63b]. *1658:* Kupas István [Zilah; EM XLIII, 300]. *1665:* Kupas Miklos [Kv; Dica. X, 35]. *1685:* Nemet kupas Janos [Kv; i.h. XXX, 31]. *1763:* Georgius Bányai Kupás [Kv; i.h. XIV.90]. *1775:* Kupas Mihaly [Tarcsafva U; Pf].

kupáscserép olan, ţiglă de coamă; Hohl/Firstziegel. *1637:* (A színben) egy nehany ezer kupas és lapos heyazni ualo czyerep [UF I, 418]. *1681:* Vajda Hunyad Vára ... Vagyo(n) itt: ... Kupás Uy cserép Nro 300 | Vagyo(n) ezen Pitvarban: Csatornahoz es hejyzashoz valo kupas cserep ... Nro 700 [Vh; VhU 502, 533]. *1814:* 1000 Kupás Cserép [Szombattelke K; CU]. *1837:* Lapos Cserép 30,000 ... Kupás Cserép 294 [Gombás AF; TSb 20]. — L.még UF I, 411, II, 140.

kupásflaskó ejteles-palack; butelie de o cupă; Flasche von einem Hohlmaß. *1796:* Kupás Flasko 5 [Tresztia H; Ks 115]. *1819:* egy 4. szegü kupas flasko [Kv; Pk 3]. *1823-1830:* (Gr. Bethlen Pál) az asztalnál ... a kenyeret és bort kupás flaskóval maga eleibe tétette [FogE 152].

kupásfúró sfredel/burghiu tubular; Hohlbohrer. *1528:* I terebrum magnum wlgari kwpasfwro [Vh; MNy XXXI, 195]. *1817:* Egy Furu 18 xr ... más kupás ... 22 xr [Varsolc Sz; Born. IV.41].

kupáskancsó szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *vinci* ~ alvinci[a] ejteles-kancsó; cană de o cupă din Alvinc; Karaffe von einem Hohlmaß aus Alvinc. *1797:* Vintzi Kupás Kantso egy [M.igen AF; DobLev. IV/777. 7. — [a]AF].

kupáskerék öntözőkerék; roată cu cupe; Rad mit Schöpfkübel. *1673:* Vagyon az vas forrasztó hely, ennek két jó fuvója, mellyeket hajt egy vizi kupás kerék [Cssz; CsVh 42]. *1677:* Ezen műhelynek vagyon fúvó hajtó egy vizi kupás kereke, gerendelyével két vas karikájával és két vas csapjaival egygyütt [Madaras Cs; i.h. 49]. — L. még CsVh 51.

kupáskő '?' *1761:* Ezen vdvarra ... galambugos ... sendely fedel alatt levö kapu zábék között nyilik bé kupás kövön állo tserefa sarkon ... tsak egj felé nyiło nagj Kapu [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 37].

kupásnyi I. vhány ejtelre kupára való; de un anumit număr de cupe; einige Hohlmaße (groß). *1794:* Egy két kupásni általag [Gyalakuta MT; TSb 17]. *1816:* Egy krispány szin festékes tserép kupásnyi kantsó [Szentháromság MT; UnVJk 121] | Egy krispán Szín tserépből való, ón fedelű és talpu kupásnyi Kantso [Kisadorján MT; i.h. 134].

2. vhány kupa férőjű (föld); în care intră un anumit număr de cupe ...; (Feld) einige Hohlmaße/Achtel (Samen) fassend. *1805:* minden nyilas embernek hat. Kupásnyi Jussan, egyikből egyikből[a] [Gambuc AF; TGsz 48. — [a]Egyik-egyik földből].

kupás-pöröly pörölyfajta; un fel de baros; Art großer Schmiede/Vorschlaghammer. *1665:* Kupas pöröly no. 2 [UF II, 314]. *1667:* Kupás pörölyök nro 2 [UF II, 340]. *1673:* Kupás pörölj ... nro 2 [i.h. 541].

kupásság kupásmesterség; meşteşugul de a face cupe; Handwerk des Humpenmachers. *1652:* Kupas alias Rusza Dan kupásságával szolgál [Oroszfalu MT; EMLt].

kupás-szalu vájófejsze; bardă de scobit; Hohlbeil. *1749:* Az Korodi kádárnál Merk Iuonnál lévő Kádár miv Szerszámok[a] ... Kupás szalu nu: 1 [Kóród KK; Ks 18. XCII. 20. — [a]Köv. a fels.].

kupás-tégla '?' *1726:* adtam ... 90 kupás teglaért ... az kápolnára d : 50 [Kv; Ks 25. LIII. 4].

kupásvas '?' *1818:* Egy hordo szekér vasas Lőttsivel fel hertzivel négy kupás vasakkal [HSzj *hordószekér* al.].

kupás-vező daltă concavă/de scobit; Hohlmeißel. *1692:* Egy kupás veső [Szárhegy Cs; LLt]. *1749:* Öt kupás vező [Kv; TL 90]. *1761:* 1 Kupás vező [Szentmargita SzD; Ks CII. 16]. *1816:* Egy kupás, és egy tollas vező [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina lelt.]. *1848:* Egy lapos és egy kupás vező ... 48 xr [Görgénysztimre MT; i.h. G.XXIV].

Frecskay 508 a különböző kézműves mesterségekben a fenn megadott német jel. mellett a 'Hohlmeissel, Hohleisen' névvel számol.

kupás-vésőcske daltă mică de scobit; Hohlmeißelchen. *1656:* Ezen saffar hazban vagyon ... Kupas kis veseöczke nro. 1[a] [Fog.; UF II, 114. — [a]Fels-ból kiemelve].

kupec árus, kereskedő; negustor; Händler. *1662:* Az pinczében kupeczek bora volt [TML II, 310 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

kupeces szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *debreceni ~ kalap* kb. debreceni pörgekalap; pălărie cu bor mic; runder Hut aus Debrecen. *1838:* Dima Dani ... szökött el Debreczeni kupeczes kis karimáju kalapban [DLt 1165 nyomt. kl]. *1848:* fekete kupeczes kerek kalap [DLt ua.].

kupeckalap kb. pörgekalap; pălărie cu bor mic; runder Hut. *1843:* Andréjka Vaszilika ... elszökött ... fekete zsiros kupetz kalapba [DLt 1306 nyomt. kl].

kupec-zsidó negustor evreu; jüdischer Händler. *1847:* temérdek a' kupetz zsido és más, kik a' gabonát egymás markából kitépve Moszágra[a] hordják [Kv; Pk 7. — [a]Olv.: Magyarországra].

kupler ? kerítő; codoş, proxenet; Kuppler. *1847:* Aranyos Ferentz ... a' Helberkre be menvén ... 3 legények ... őtet az Asztalos Czéh szo hordozojának s Kuplernek neveztek [Kv; ACProt. 23–4].

kupli 1. övszíj; cingătoare; Koppel(riemen). *1774:* egy regi toldozott Jantsár Kés Kuplijával együtt [Hosszútelke AF; Kath.]. *1802:* Egy Ezüst Csatt Kuplira valo [Meggyesfva MT; CsS].

2. ? kanna; cană; Kübel. *1849:* Rész Edények ... Két Kupli egyik kupás a masik fertájos 4 Rf 30 xr. váltoba [Görgény MT; Born. G. XXIVd Grois Miklós udv. szakács feljegyzése].

kupon kötvény; cupon; Obligation, Schuldschein. *1768:* a' kiknek kezeknél még kuppon nevezetű Obligatoriák tanáltattnának ... à 1ma Aug: ... adgyák bé [Dés; Ks 84]. *1859:* a Dobokai, Poklostelki[a] és Derzsei[b] Aprilisi Adoimat kuponokkal kifizettem ... ezen ide zárt 12 ft 30 kr ... értékű kupont küldöm | a kruponok helyett, más pénzt nem adok Adoban borsán[c] [Doboka; BetLt 4 Hodor Károly lev. ill. rájegyzése. — [a-b]SzD. [c]K].

kuprum réz; cupru; Kupfer. *1705:* a capucinusoknál, több koporsó lévén réz ott húsznál. Ezért ezzel[a] is azt követik el. Mindezeket pedig cuprumra metszett és arról lenyomtatott figurákkal is demonstrálták [WIN I, 453. — [a]I. Lipót császáréval és királyéval].

kupta 1. kukta

kuptor sütőkemence; cuptor; Backofen. *1720:* az Molduvan Todor előtt (így!) en is ertém egy puszta kuptort [Velkér K; Ks 7. XV. 4 Oltjan Ioszip (56) jb vall.]. *1727:* Ezen Pinczeben vagjon egy hitván sövényből font kuptor, vagy tüzelő helly [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 13]. *1736:* Azon Session lewő épületeket, Háznak Pitvarát, ben (!) levő Kuptorat, avagy Kementzejit ... ki horta, pusztitotta el? [Buza SzD; LLt 168 Litt. B vk]. *1757:* Bástya ház Régi Sendellyezés alatt ... veszszőből valo Kuptora [Nagyercse MT; Told. 18].

kúra 1. gondozás; îngrijire; Betreuung. *1702:* eddig is ... Thoroczkaj Ferencz vram(na)k Curája és gondviselése ... alatt volt Velczer Istvánné Aszszon [Kv; Pk 7]. *1716:* nincsen semmi vigasztalásara es hasznára az én körölette valo curám és forgolodásom [Nagyida K; Told. 22]. *1738:* Székelyhidi István ... diligens Curája respectáltatván, azon szénafü ... ő kglmének remittáltatik [Dés; EHA]. *1795:* 62 Cura nélkült tseplesz modra fell nőtt, nagyobb és kissebb megy fák [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 23].

2. gondviselés; îngrijire; Versorgung | törődés; grijă; Kümmern. *1732:* Mind ezeket a mostan be eskűdt megje Biraja(na)k Barabas Mihalynak es Adjunctus tarsainak ... curajok alatt hagjtuk [Árapatak Hsz; SVJk]. *1772:* Maga az I. Groffne is suó factó recognoscalta, hogj nem a' rosz Cura, hanem a maga Malma praejudical akkor (így!), a' midőn ... Malmát alább szállittani kezdette [Kük.; JHb LXVII/227]. *1785:* (Az ifjú) maga is magát el ne rontsa, szükség volna kis atyai kúrával értetni, azt tartom, maturescálván maga is megköszönné [FogE 339].

3. (gyógy)kezelés; cură, tratament medical; (ärztliche) Behandlung, Kur. *1670:* Kegyelmed maga curálta-

tása miatt hogy bővebben nem írhatott, abbúl nincsen semmi vétek, csak Isten adja Kegyelmednek egészségére az curát [TML V, 130 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1720:* Az én terhes fájdalmim ig(en) lassan szünnek ... à Curát énis félben nem hagjhatom [KJ. Rétyi Péter lev. Brassóból]. *1748:* Mint hogj Finta Samuel Hohér verésben elegyitette magát, hogj a' Curáért fizessen öt magjar forintokat, itiltetett [Torda; TJkT III. 205]. *1765:* az meg holtnak Annya s Attyafiai azt vallyák, hogy tehettségek sz(e)r(in)t egész Serénységgel minden curát adhibeáltak, de à Seb halálos lévén orvosolni nem lehetett [Torda; i.h. V. 261–2]. *1796:* Gyenerálisné Aszonyom eö Nagysága Tamás nevű udvari emberének Curájáért a' Fercsernek adta(m) 12 ft [uo.; Ks 95]. *1820:* tsak arra vigyázz hogy a Curád félben ne szakadjon [Kv; Pk 7]. — L. még ÁrÉ 169; BÖn. 501, 528; RettE 127, 234, 269; WIN I, 95, 99.

Szk: *~ alá ad. 1721:* tsak hamar az jobb lábomon ... ki kezdét Sebesedni ... mely sebeket Cura alá adtam [Ne; Ks 45 Jenei Mihály lev.] ✱ *~ alá adja magát. 1823–1830:* Csakugyan nem lévén egyéb mód, tűrni kellett a nyavalyát, míg Drezdába érkeztünk, ott osztán kúra alá adta magát [FogE 180] ✱ *~ alatt van. 1796:* én a' Feldschernél Lippán Cura alatt voltam [Déva; Ks 115 Pável Juon vall.] ✱ *~ alá vesz. 1809:* A Kis Urfinak nyakanak (így!) mitsoda baja volt ... gondolom ..., hogy Reumatismus volt ... Doctor Szotyori vette Curája alá [Zilah; BfR 62/11 dr. Zoványi Imre lev.] ✱ *~t kíván. 1710 k.:* Universalis curát kívánt volna bizony ez a paciens [BÖn. 915] ✱ *~val él. 1728:* az Felesegem ... most ugyan az orvossággal éle ... kőzél háromszáz forintba állo vásarfiáért vettem rea, hogy az curával éllyen [ApLt 1 gr. Haller János anyósához, Apor Péterné gr. Kálnoki Borbálához Nsz-ből]. *1755:* Groff Mikes Uram eo Nga ... curával éll [Ks 96 Biró Antal lev. Nsz-ből]. *1825:* Pénteken két hete mult miolta az Ifju élni kezdett az curával a Tks Urnak praescriptioja szerint [Fiátfva U; Pf Barabás Ferenc pap lev.] ✱ *dekoktumos ~* főzetes kezelés. *1806:* a rend szerént bé vett Decoctumos Cura ... a' bőv viz itallal a gyomrot meg lotsositván, el hidegiti ... a tagokra is generalis gyengeséget Szokott hozni [Mv; Ks 94 Vegyes lev.] ✱ *doktori ~. 1796:* Doktori cura alatt kelletett magát hoszszoson nagy költséggel gyogyitatni [Ilencfva MT; DLev. 3/XXXV. 4] ✱ *vki ~ja alá küld. 1772:* 27-ma Junii kényteleníttettem a szegény édes feleségemet Kolozsvárra doctor Pataki Sámuel úr curája alá küldeni [RettE 279] ✱ *vki ~jával élhet. 1797:* Mar Pataki Uram MVásárhellyen mulatván jó lészen, maga is ha ide jő mert itt a Pataki Uram curájával élhet [Héderfája KK; IB id.gr. I. Bethlen Sámuel lev.].

4. kúrálás, orvosolgatás; tratament; Pflege, Heilung. *1693:* az eo feletteb valo Curai miat, mint egyeb nyavalyaja miat eset Lovainak halaluk [Dés; Jk].

Szk: *vki ~ja alá ad. 1787:* a fiam köszöni Lobeli gratiadat a kovátsnak Curája alá adta is hogy az elsö Lapatzkájába valo hibát orvosalja [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. I. Bethlen Sámuelhez].

kuráció (gyógy)kezelés; cură, tratament (medical); (ärztliche) Behandlung. *1657:* noha azután is continuálták ugyan az curatiót maga doctori, de heában | meg is betegedém vérhasbeli nyavalyával, ... de Isten után egy Ascanius nevű doctor curatiója hamar segite [KemÖn. 94, 258].

kurafi l. kurvafi(a)

kurafiaz, kurafiáz kurafinak mocskol/szid; a da cuiva epitetul de afemeiat; Hurensohn (be)schimpfen. *1710 k.:* Vajda Lászlót, ugyan postamestert ... az atyám ... és Bánffi Dienes, és ez egyszer még fattyú lélek kurafiazta volt [BÖn. 692]. *1736:* nem vala ekkor hire az karafinának, mert ha eléhoztad volna hogy: karafin, már megharagudott volna, mert azt gondolta volna hogy kurafiázod [MetTr 325].

kúrál 1. gondoz; a îngriji; betreuen, instand halten. *1720:* az oltatol fogva[a] senki sem Curálvan falai[b] öszve hasadozták, fedelei le Sorvadozták [Branyicska H; JHb. — [a]Id. Jósika Gábor halála óta. [b]A kastélyé]. *1728:* a Papi Parochiara Csinaltatott N(e)m(e)s Janos Ur(am) egj tanulo hazat, ez uta(n) a Megje tartozik curalni [Oltszem Hsz; SVJk]. *1738:* Székelyhidi István ... eddig serinyen Curálta a Tekintő alatt levő Lőrincz kuttyát [Dés; EHA]. *1824:* azon Épületeket renoválluyuk, curályuk [Gőc SzD; SzConscr.]. *1849:* Vannak egres ágyasok is ... igén szép lugas gyèrtyán fákbol, tsinosan curálva [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. — L. még ETF 107. 8; RettE 61; RSzF 181.

2. gondoskodik; a se îngriji; für etw. sorgen. *XVIII. sz. eleje:* Mindenek felet Curáld, hogy Széles egyenes ályu Ménlora tehes Szert [JHb 17/10 lótartási ut.].

3. gondját viseli vkinek/vminek; a avea grijă de cineva/ceva; um jn/etw. Sorge tragen. *1681:* vagyo(n) egi malom ... Ez ket bokor köre forgo volna ha jól Curálnak [Hátszeg H; VhU 148]. *1731:* Tudom azt mikor Tutora vala a Nehai Nagy Ur Groff Teleki Páál ur eö Nga Mlgs Groff es Generalis Teleki Samuel Urnak ... ugy tartották és Curálták eö Ngok mint a magok tulajdon édes gyermekeket [Szentpál K; TKl St. Rátz (50) jb vall.]. *1756:* Minthogy pedig az osztállyos atyafiak között Mattyás Flóra maga Részét ... nem Curálta, — s abból tős szomszéd attyafiának ... nem kiss kára ... observáltatott; determináltatott azért az, hogy ... az osztallyos atyafiak a' viz vehementiajának obstaculumára egyiránt concurallyanak, aztott gátollyák [Újbáresd H; Ks 62/3]. *1789:* Ha eö nsga, ugy, mint illik a Malmot curálni, procuráltatta volna ... az árvíz annyira meg nem rontotta volna [Désfva KK; GyL. Lőrintz János (49) ns vall.]. *1791:* eddig ezen Buzamezei Jószág kézröl kézre járt ... sem a' Határ Metáit, sem pedig az Erdöket nem curálták [Buzamező SzD; Ks 74/56 Conscr. 10]. *1807 k.:* A Nehai Székelly Mihally Uramtol maradat Szekér és eke a Sok viselestöl elpusztulván, mind ezek hellyében az Exp(one)ns tett igazitást, ő klme tsinaltatta és Curalta, az nehai edes Attya költsege nélkül [Sinfva TA; Borb. II Fülep Mihálly (49) ns vall.]. *1848:* A' Kápolna félre egy hegyetskén vagyon épitve azt a megye Curállya [Born. F. VIIc Csiki Sámuel lev.]. — L. még BÖn. 528.

Szk: *vki kauzáját ~ja* vki ügyének gondját viseli. *1613:* ada jure perennali Kover Istva(n) Ur(am) Rethi Ur(amna)k 3 hold földet hogi mind Tablan s minddenút curallia causait [Altorja Hsz; Borb.I Czinpa Istvan

Deak (50) ns vall.]. *1667:* köte Arrais magat, Mihalcz Mihaly vr(am) Eö kgme, hogy Elteigh procuratora leszen ... minden dolgaiban ha hogy penighlen ... Az teörueny megh ne(m) Engedne, hogy Eze(n) dologhbol Curallia Farkas Istuan vra(m), Es felesege Donat Kata Aszszony Causajat ... tartozzek procuratort ... allatni, 'Es az pert Arra valo költessel supportalni, usq(ue) Ad decisione(m) Causa(rum), Excepto Attiafiay Ellen, nem Curallja Eö kgme Farkas Istuanne Aszony Causajt [Ikafva Hsz; i.h.].

4. (gyógy)kezel, orvosol; a trata/îngriji (un bolnav); (ärztlich) behandeln, kurieren. *1657:* Lőcsén lakott egy hóhér, ki doctoros ember is volt, ezt is odahozták vala, és curálá [KemÖn. 96]. *1710 k.:* erősen megbetegedém. Pleuritisnek monda a doktor, érvágás és izzasztókkal kúrált [BÖn. 527]. *1716:* Curáltam es orvaslattam eo kglmét kötésből [Nagyida K; Told. 22]. *1721:* Az vizet örömest meg innám de az Borbelj már Curalni kezdet s-nem engedi [Szurdok Mm; TKl Zólyomi János Teleki Pálhoz]. *1765:* vallyon ã Sebet illendőképpen curáltaké [Torda; TJkT V. 261]. *1785:* Máriskot Hétfőn kedden ki lelte az hideg ... W ... curalja azt mondja hogy az geleszta hideg [TSb gr. Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsánna lev.]. *1810:* szegény Kis Antim mind kinlodik ... Doctorunk szüntelen vagyon, kettő is curálya [Buza SzD; JHb Jósika János lev.].

5. ápol; a îngriji; pflegen. *1762:* (Az édesanya) boldogtalansagában el hagyottattván az Atol ... minden dolgait ezen I. Aszsz(ony)ra bizta ... sulyos betegségébenis ötet curalta [Torda; TJkT V.78].

6. törődik vmivel; a se interesa de ceva; sich um etw. kümmern. *1758:* Rácz János ... ilyen írást írt plajbáccal ...: „Váradon ... vannak Rettegi familiát illető levelek." Ezt szemeimmel láttam, de gyermeki állapottal lévén, nem curáltam [RettE 55]. *1778:* Viski József bátyámuram ... az Istennek utait s maga idvességének útját nem igen curálta [i.h. 388]. *1826:* haragutt érette, de nem curáltam [Mv; Told. 7.].

7. ~ *neki* vkinek vmi jár; a i se cuvine; zukommen. *1751:* Bulzesti[a] Kertész Mihálljnak ... annuatim Curál néki demensuma menstruatim három véka elegyes gabonája, az az hol kukuruza hol elegyes buza [Déva; Ks 107. — [a]H].

kúrálás 1. gondozás, karbantartás; îngrijire; Betreuung, Instandhaltung. *1713/1750 k.:* ki ki a Curatorok ö kglmek közül ... a melly Tractus(na)k Ecclesia(nak) Collegiumnak vagy Schola(na)k curálására rendeltetett, igyekezzek ... annak mindennémü fogyatkozasinak orvaslásában minden rendes uton valo modalitast el követni [RGyLt A. 12]. *1750:* Bulzesti[a] Gywrs Danilla ..., hogy accordája szerént a két Bulzesti Beszerikát nem curálta ... az melly Gainész rész örökséget az Falu ezen fogadott épitésére curálásért által adott volt, az tölle el vétetett [Déva; Ks 62/10. — [a]H]. *1826 k.:* Kelementelkée[a] a Patak, s annak az árkának curalásais egésszen a Balavásari[b] határ szeléig ugy volt, s ugy áll most is [Gyalakuta MT; GyL. — [a]MT. [b]KK].

2. (gyógy)kezelés, orvoslás; îngrijire medicală; (ärztliche) Behandlung, Kur. *1656:* sok Doctorokat hozatot minden feleöl curálására [Dicsősztmárton; BálLt 85]. *1657:* már akkor is az fulladozás kezdette vala háborgatni az fejedelmet, azután az hydropisis is érkezék; melyből való curálásra mind a maga ordinarius medicusi, s mind külsők conflualtanak ugyan, de semmit használhattak [KemÖn. 93]. *1667:* Ha kivántatik Kegyelmednek curálása, valahova Kegyelmed fogja parancsolni, oda küldik [TML IV, 127 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1718:* Választassék edgj értelmes Borbélly ... és az által légjen Curálássa az ollyanok(na)k[a] [KvLt 1/225 gub. — [a]A pestises betegeknek]. — L. még TML III, 595.

kúrálhat 1. gondozhat; a putea îngriji; etw. betreuen können. *1797:* Szilagy Sándar mint nőtelen Legenke maga Joszagait nem curalhattya [Kercsed TA; WassLt]. *1800:* (A földet) Katona György eo Kegyelme ... nem colalhatta Sem nem curálhatta, hanem mostis pusztájában hever [Seprőd MT; BalLev.]. *1809:* Lengyelfalvának[a] igen jo kezeügyibe vagyon ezen falu, mint határában lévö utat könnyebben, és jobb moddal curálhat [UszLt 1628 gub. — [a]U]. *1841:* lévén ... egy hidunk, úgy Fitodon alól ... egy fél hidunk, amelyet is a távolság miatt jó móddal nem curálhatván, áltoladtuk ... Balog József ökegyelmének jó állapotban tartás véget 8, azaz nyolc esztendeig [Taploca Cs; RSzF 103].

2. (gyógy)kezelhet, orvosolhat; a putea trata; (ärztlich) behandeln/kurieren können. *1662:* Az ifjú fejedelem ... egészségében hogy nagy változást kezdett volna érzeni, a késmárki akkorbéli becsületes medicus Christianus ab Hortis tanácslására, ki hogy másképpen is curálhatná, egy hétig való helybenmaradását szorgalmatosan kívánja vala [SKr 289].

kúráltat 1. gyógyíttat, orvosoltat; a (se) supune unui tratament medical; heilen lassen. *1697:* igen alazatosan kérem Uram kgd(e)t igen nyomorultul lévén Felesegem kitis Szebenb(en) akarok vinni Curaltatni Kőlőseri Uramhoz ne denegallya ithon valo maradasomat [Mikeszásza KK; BK. Radák István Bethlen Gergelyhez]. *1709:* Ferencz Katanak fejin levő koszbeli nyavalyáját ... sok izbe(n) curaltattais de semmi keppen meg ne(m) gyogyithatta [SzJk 366]. *1765:* Toldi Ádámné ... az anyja nyavalyájába esett, melyet curáltatván az ura, extremum remediumot adhibeáltatott egy borbéllyal [RettE 181]. *1793:* az elmult vasárnapon viradolag a Brányistyában lévo Metzetlen Esztendős Tsikonak az elsö Lába közét Karoé vagy egyébb Más fa meg sértette, mellyet az Istáloban fel fogván minden nap kuráltattyuk [Drág K; JF 36 LevK 261 Tollas György lev.]. *1804:* Most a' szemeim fájnak és azokat curáltatom [Kv; Ks 101 Thuroczy Károly lev.]. *1835:* maga költségin hozatott Orvasságokkal curáltatott [Zsibó Sz; WLt].

2. ~*ja magát* (gyógy)kezelteti magát; a urma un tratament; sich (ärztlich) behandeln lassen. *1667:* Én ... elmegyek Sorostélyra, onnét Szent-Péterre, onnét Kővárban curáltatni magamat [TML IV, 222 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez Ebesfváról]. *1710 k.:* nem adom senkinek tanácsul, szemfájásban hogy úgy kuráltassa magát a feneke bajával [BÖn. 528]. *1720:* az fél lábommal meg nyomorottam ... mostan curaltatam egy Vinczi Aszszonjal magamat [Borosbocsárd AF; Ks 95 R. Boer Samuel lev.]. *1823–1830:* Soholt olyan accuratióval az experiálást nem tettük, mint Drezdában, mert az úrfi, hogy kúráltatta magát, azért is mulatni kellett [FogE 188]. — L. még FogE 289; KemÖn. 185; TML IV, 335, 567, VIII, 474.

kúráltatás 1. gyógyíttatás; tratament; Heilung. *1670:* Kegyelmed maga curáltatása miatt hogy bővebben nem irhatott abbul nincsen semmi vétek [TML V, 130 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1765:* Ha ... azonn Murvai fején esett Seb curaltatott volna nem lehetett volna halálosnak mondani, de harmad nap mulva hivtanak Borbélyt curáltatása végett, mikor már meg mérgesedett volt ä Seb [Torda; TJkT V. 259]. *1824:* Azon beteges Bikának Marha orvas által lejendö Curaltatását kérém vala [Dés; DLt 294].

2. ápolás; îngrijire; Pflege, Betreuung. *1737:* Kilim Marton ... Felesége ... Kécségben esésre vévén magát, étetőtt vőtt bé ... már tudtára lévén az étetés Kilim Mártonnak ... Curáltatásában gyogyíttásában, semmit sem mozdult [Kv; TJk XV/13. 35].

kúráltatik 1. gyógyíttatik, orvosoltatik; a fi tratat; geheilt werden. *1765:* Ha ... azonn Murvai fején esett Seb curaltatott volna nem lehetett volna halálosnak mondani [Torda; TJkT V.259]. *1831:* ha jo elein jo moddal dajkálják a' beteget 's orvosságal éltetik meg gyogyithato nyavalya a' Cholera, de ha nem curaltatnak hamar halálossá válik [Vaja MT; HbEk].

2. gondoztatik; a fi îngrijit; gepflegt/betreut werden. *1772:* Ádámosi Malma eö Excellentiájának ... más külömb provisioval, s procuratioval curaltatott [Sövényfva KK; JHb LXVII/2. 358].

kurászta föcstej; coraslă; Kolostrum, Biestmilch. *1838–1845:* „Kurászta (:latin colostra" román „korászte:) előtej szülés és borjúzás után. Erre jó magyar szavunk van, a föcstéj" [MNyTK 107].

Feltűnő, hogy a román eredetű szóra Erdélyből csak egyetlen és viszonylag késői adalék került a gyűjtő tollhegyére, holott ilyen alakban és szókezdő hangjának zöngésülésével keletkezett *gurászta* formában (mindkét esetben több alakváltozatban) a XIX. századi szótárakban (Sándor, Sokféle XII, 180, Márton szótárai, Tsz, CzF) gazdag alakváltozatú adalékokkal címszóként szerepel; a TESz első adaléka meg éppen 1797-ből való. A magyar nyelvjárásokban való széles körű jelentkezésére a XIX. század második felétől főként a MTsz és még bőségesebben az RK szolgáltat temérdek adalékával bizonyságot.

kuratéla 1. gondviselés; îngrijire; Versorgung, Fürsorge. *1724:* Faragó Ferenczné, Imecs Mojsessel litigalodván Néhai Imecs Mátyásnak jószágának és Arvainak Curatelájok iránt ... provideállyon kglmetek edgy ollyan Curatorrol, aki az Árvákot ... jó erkölcsben educállya [ApLt I gub.].

Szk: *~ja alá vesz. 1734/1784:* az Méltoságos Exponens Ur[a] árván maradván Néhai Méltoságos Groff Teleki Pál Ur vette Tutelája és Curatelája alá [TKl St. Székelly de Gyérgyo (26) vall. — [a]Gr. Teleki Sámuel].

2. gondnokság; curatelă; Kuratel, Vormundschaft. *1768:* Ö kegyelmek, mind a' Tanitas modjában, mind a' disciplina tartásba a' Titt Curatélátol fügjenek [Kv; SRE 226]. *1830:* A' Tekintetes Ur(na)k ... abéli ki nyilatkoztatása hogy a Curatélája alatt lévő Szánto Sándornak Szabadon lévő Javai tartására és ruhazattyára elégségesek nem volnanak ... méltoztatott a Flgs K. Fő Kor(mány) Szék ... klmes Rendelése által ... a Tekintetes Urnak, a Curatori Hivatalárol valo le mondását el nem fogadni [Ne; DobLev. V/1156].

3. gondnoki tisztség/hivatal; funcţie de curator; Amt des Kurators. *1726:* Tiszt. Kurtány Josef Vram halalatúl fogva vacantiaban léven a T. Curatela annakokáért ... emlitett T. Kurtany Josef Uram helyében surrogaltatik T. Erdélyi Janos Uram ő klme Curatori hivatalra [Kv; SRE 153].

kuratélátus gondnokság, gondnoki minőség; curatelă; Kuratel. *1830:* A' Tekintetes Ur(na)k Arvai Székünkhez[a] tett ... abéli ki nyilatkoztatása hogy a Curatélája alatt lévő Szánto Sándornak Szabadon lévő Javai tartására és ruhazattyára elégségesek nem volnanak ... a Curatelatussa Segedelmezésére ... a Lutzai Elek defectussával Szállott Jok(na)k Számára valo applaudatioját oly formán rendelni; hogy annak jövedelméről ... esztendőnként Számoljon [Ne; DobLev. V/1156. — [a]A Marosi Kerület Árvai Szék-éhez].

kurátor 1. gondozó; îngrijitor; Betreuer | gyám; tutore; Vormund. *1577:* Vtolzor A gyermek ... haller gabort es Haller Istvant vallotta curatoranak maganak lenny [KvAkKt Mss 343]. *1595:* Sombory Sandornak Farkasnak és Gabornak ez harom rezre Jutottanak Somboron ket Aranj lanchok ... Ezekis Somborj Sandor vgj minth Curator kezenel vadnak [Zsombor K; SL]. *1702 k.:* Az Arvák Curátoránál 40 forint maradván fel ... 15. Esztendők el folyása alatt annuatim 4. forint Interessével Compútálódat 108 forintra [Abrudbánya; Born. XXXIX.6]. *1734:* Groff Teleki Sámuel Urnak Curatora is ugjan az Ur volt [Kv; TKl Andreas Huszti (34) vall.]. *1774:* Férjem boldogtalanságára nézve ha tovább élne-is Házunk és kedves Gyermekeink melly nagy tehetetlenségre 's boldogtalan állapotra jutnának, különös Gyámolok, Tutorok és Curatorok nélkült [Kozárvár SzD; Told. 23]. *1799:* az Árvák Vagyonnyainak számba vételek, és a mostani rendeltetett Curatornak Tkts Hatfaludi Josef Urnak által adása véget Com(mis)sariusok(na)k denomináltatván ... el végezésit a dolognak meg akadályoztaták [M.egregy Sz; Somb.I]. *1820:* A Szánto Sándorné Váradi Agnes Személlyéről és a gyemekekről is gondoskodni kelletven ezeknek intertentiojakra és ruházattyakra ... Szili Ioseff ... a gyermekek Curátorának ... neveztetett ki [Ne; DobLev. V/1039].

2. kb. világi gondnok; curator; (weltlicher) Kurator, Verwalter | felügyelő; supraveghetor; Aufseher. *1662:* Curátorok előtt való perek [SKr 414]. *1710 k.:* Karancsi Zsigmond ... pénzperceptor és az építés kurátora volt minden pénzfizetés nélkül [BÖn. 888]. *1726:* minden megyében fő megye birája vagy curátor állíttassék [Somlyó Cs; SzO VII, 324]. *1739:* Jósika Imréné, Bánffi Susánna Aszszony miképpen Certificaltatta Teleki Dávid és az én Curatorimat Executiora, arról valo Relat(oria) [Kendilóna SzD; TKl]. *1746:* az intentalt poena Kováts István Curátor ő Kglmén hogy exigaltassék nem adjudicaltatik [Torda; TJkT III. 42]. *1752:* A mi holtunk után pedig ezen Háromszáz ~ 300 Magyar Forintnak Interessirül valo Dispositio hagyattatik a Kolosvári ... Ecclesiasticus és Civilis Curatorok Dispositiojára [Kv; KvRLt VII. 22]. *1798:* Vice Ispány Tekintetes Gilyén János Ur ... Néhai Méltosagos L. Báro Szentkereszti Samuel Ur Crida alatt lévő Jószágainak Curatora [Ne; DobLev. IV/807]. *1828:* A' Curator Urak jobb neven vették volna a' bővebb Correspondentiát | A' könyv-vi'ságlat itt szorossan veszen mindent; de tsak ugyan a', Crisis alá jött Voltér munkái 's más mintegy 35 darab könyvekis — a'

mint a' Curator Urak biztatnak ki fognak adódni [BetLt 4 Hodor Károly lev. Bécsből].

Szk: *fiskális* ~ fiskusi gondnok. *1738:* Endes Fiscalis Curatornak Biro Uramni kenyeret pisztrangot es hust de. 18[a] [Kvh; Bogáts 8. — [a]Adtam] ∗ *külső* ~ világi gondnok. *1708:* Belső Curator Ur(am) ö kglme, Külső Curator Uramékkal edgjütt az T. Ekklesia hasznát néző dolgokban ... edgjet értsenek es edgjütt percipiallyanak es erogallyanak [Kv; SRE 107].

3. *ref* egyházközségi/megyei gondnok; epitrop; Gemeinde/Kirchendistriktsvorsteher. *1652:* Az itt valo Reformata Ecclesianak Curatori es Moderatori is az ket dologra vigiazanak ..., hogy az felseges Jstennek tiszteleti közöttek viragzek, es a Ecclesia mellynek tarsosagaba(n) vagynak naponkent coregbullien [Kv; KvRLt X. A. 1]. *1673:* Az Colosvari orthodoxa Eccle(si)a(na)k Curatori ugy mint Actorok, az I. Desi Istva(n) elle(n) allegallyák, hogy ... kantorunkat rut illetlen pogányi modra valo bögesevel megh czufolta [Kv; TJk X/1. 328]. *1720:* a Szász Natio reszerül is a Curator deficialvan Tiszt Pataki Pál Vr(am) ö klme Curatornak választatik [Kv; SRE 137]. *1724/XVIII. sz. köz.:* Hegyesi Mihálj Görgényi Tractusban lévo R(e)fta Ecclak(na)k Curatora [GörgJk]. *1741:* mais, az egjgjik Malombiró Catholicus; noha az Reformata Eccla Curátorát illetné a Malombiroság [Dés; Jk 547b]. *1761:* En magam tiltottam Lukatzi Sigmond Uramat az kullátor (!) porontsolattjabol hogy a Templomban ne járjon valameddig nem takarittya magát abol az tisztatálan (!) életből admoniáltottam hogy nyolcad napon tisztitsa magat mivel hogy kulátor voltam [Tordátfva U; Pf]. *1874:* Szavazat többséggel megválasztatott kurátornak Babos Jozsef volt kurátor 3 évre [Burjánosóbuda K; RAk 19].

Szk: *belső* ~ *ref* kebli gondnok. *1708:* Belső Curator Ur(am) ö kglme, Külső Curator Uramékkal edjütt a T. Ekklesia hasznát néző dolgokban ... edgyet értsenék es edgjütt percipiallyanak s erogallyanak [Kv; SRE 107] ∗ *civilis* ~ világi egyházgondnok. *1752:* A mi holtunk után pedig ezen Háromszáz ~ 300 Magyar Forintnak Interessirül valo Dispositio hagyattatik a Kolosvári ... Ecclesiastus és Civilis Curatorok Dispositiojára [Kv; KvRLt VII. 22] ∗ *első* ~ egyházi-főgondnok. *1765:* Kiszolitván Isten e' Világbol Néh. Tiszt. Püspök Verestoi György vramat, ki ez Ecclesiában elsö Curatorságot viselt; választatott és tétetett ö kegyelme hellyében ... mint elsö Pap, Ecclesiasticus elsö Curatornak Tisz. Esperest Soos Ferentz Vram [DobLev. IV/214] ∗ *inspektor* ~ felügyelő-gondnok. *1842:* a' Consistorium tégedet tett Inspector Curátornak [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez] ∗ *számadó* ~ kb. gazdagondnok. *1882:* ha a büntetendők büntetését a Számado kurátor elmúlasztandja a büntetés rajta vevödjék fel [Damos K; RAk 200].

4. *rk* megyebiró; epitrop; Kirchensprengelverwalter/vorsteher. *1804:* Lukáts Simont az oda valo Venerabilis Rom Cath Ekklesia Megye Biráját v. Curatorát Szentegyházfiaival[a] ... edgyütt, a ki Nevezett Megye Biro Házánál meg tanáltuk, Szorol Szóra fel olvasván elöttek az Instructiot ... a' Megye Biro tönn illyen feleletet[b] [Szárhegy Cs; Born. XVd. — [a]Köv. két név. [b]Köv. a nyil.].

Figyelemre méltó a köv. kijegyzés: *1835:* hozzanak ... Bizonyitványt ... a Tisztelettes Paptol is arrol, hogy ki melyik esztendőben volt Megyebiro (:Aeditans:) vagy Harangozo. Curatoroknak pedig magokat rectificaliokor ne irassák [Vaja MT; HbEk]. — Ebből úgy látszik, hogy — legalábbis a Marosi ref. egyházmegyében — ref. eklézsiákban is volt megyebirói tisztség, de ez nem volt azonos a kuratorsággal.

5. kb. várgazda (a vár gazdasági ügyeinek gondviselője); administrator al cetăţii; Burgverwalter. *1662:* Gyulai Ferenc ... egyik curátor volna ... maga kaput csináltatna ... De ... a curátorok mind kapuját, s mind ... egy nagy öreg vigyázó csárdát ... csináltattak vala | a mostani igazgatás ... ott benn a curátorok kezénél volna [SKr 482, 497].

Szk: *principális* ~. *1662:* az népnek a várban való esküdtetése, pecséttel való bocsáttatása egyedül csak a principális curátorra hagyatott vala [SKr 579].

6. *diákny* felügyelő; supraveghetor; Aufseher. *1870 k./1914:* Congregatio: iskola szolgák gyülése, melyre szerdán és szombaton d. u. 3 órakor, cantus után, ad congregationem kiáltással a kis csengettyűvel hivattak össze. Ezen a felügyelő, curátor, — pápa számbavette, beosztotta szolgálatokra (cursor, vigil) munkákra kirendelte, szóval igazgatta és fegyelmezte a kollegiumban ingyenesen lakó, szolga cimen tanuló ifjakat [MvÉrt. 8].

A ref. kollegiumokban a szegény sorsú diákok ingyenes tanulásuk fejében szolgai teendőket (takarítás, vízhordás stb.) végeztek. Kijegyzésünk tanúsága szerint a szolgadiákság intézménye csak valamikor a múlt század végén szűnhetett meg.

kurátorátus egyházi főgondnokság, egyházi főgondnoki tisztség; funcţia de epitrop, epitropie; Amt/Stelle des Kirchenobervorstehers. *1748:* Néhai Tiszt. Superintendens Deáki Jósef Uram(na)k ez Életböl lett kiköltözése után Vacantiában maradván Ecclesiánkban az Ecclesiasticus Curatoratus es a Venerab. Consistoriumban lévö Praesesség: azon Curatoratusra es Praesességre denomináltaték ... Tiszt. Esperest Szatmári Sigmond Uram [Kv; SRE 181]. *1799/1802:* ezek[a], mint Ekkla Erdeji a' Refor Földes Uraság(na)k a' Curatoratus(na)k, és a Conceduens (!) Esperesknek dispositiojok alatt légyenek orökké [Erdősztgyörgy MT; MMatr. 147. — [a]Az erdök].

kurátori 1. ~ *hivatal* gyámi tisztség; funcţia de tutor; Vormundschaft. *1761:* Tudjae a Tanú ... hogy ... Gróff Teleki Pál Ur ... nemdenem hiven és igazán maga Tutori s Curátori hivatallyának[a] megfelelt légyen? [BSz; TKl vk. — [a]Gr. Teleki Sámuel mellett]. *1830:* A' Tekintetes Ur(na)k Arvai Székünkhez[a] tett ... abéli ki nyilatkoztatása hogy a Curatélája alatt lévö Szánto Sándornak Szabadon lévö Javai tartására ... elégségesek nem volnának (:a mely oknál fogva ... Curatori Hivatalárol lejendö le mondásatis jelentette:) ... méltoztatott a Flgs K.Fö Kor(mány) Szék ... Klmes Rendelése által ... a Tekintetes Urnak a Curatori Hivatalárol valo le mondásat el nem fogadni [Ne; DobLev. V/1156. — [a]A Marosi Kerület Árvai Székéhez].

2. egyházgondnoki; de epitrop; (kirchen)kuratorisch/vorsteherisch. *1765:* Tiszt. Esperest Soos Ferentz vram, mind nehezedni kezdett idejere, mind Curatori és Esperesti Hivatalával járo sok rendbeli foglalatosságira nezve [DobLev. IV/214]. *1786:* Consistorium gyüjtetven ... Néhai Tktes Radnotfáji Sigmond Ur Domesticus Curator halálával lett Curatori vacantiának suppleálása iránt [Kv; SRE 242]. *1823:* Az Ekla Törvinyeit nem observáló Ember(ne)k büntetéseből 2. rése a' Curator kezébe mennyen ... a' Curátor kezibe mentnek bé kel téte-

tödni a Curátori Számadásba [Nagykapus K; RAk 33]. *1839:* A Curatori számadás az érkező visitatiora készen lenni rendeltetik [uo.; RAk 16 esp.ut.].

Szk: ~ *hivatal* egyházgondnoki-tisztség. *1726:* Kurtany Josef Uram helyében surrogaltatik T. Erdélyi Janos Uram ò klme Curatori hivatalra [Kv; SRE 153] ✱ ~ *tiszt* 'ua'. *1706:* Curatori Tisztre választatott a' T. Consistorium meg edgjező voxabol ... N. Ujhellyi Ferentz Ur(am) ő kglme [Kv; SRE 16].

kuratória kb. várgazdai hivatal; administrația cetății; Amtstelle des Burgverwalters. *1662:* ottan meghirdetteték: senki a kapukon a curatóriáról adandó pecsét nélkül, valamíg a várba be nem esküszik, el ne bocsáttatnék [SKr 579].

kuratória-szék kb. egyházgondnoki testület; consiliu de epitropi; Körperschaft der Kirchenvorsteher. *1695:* Ha mi difficultas esik ... dolgaban a' Quartasnak vagy ugyan valami kár tetelt a Curatoria Szék kezében talál, suhuva ne appellalhasson, hanem vegsò sententiát ezen széktül végyen, és ugyan azzal megis elegedgyen [Kv; SRE 38].

kurátorné (egyház)gondnokné; soție de epitrop; Frau des Kirchenvorstehers. *1846:* Imre Mihály csunyán alatsanul le motskolta, gazolta Dosánét ... ha azon motskolodás igaz — ugy mint Inspector Curatornénak azt el szenvedni-halgatni nem lehet [Kakasd MT; DE 2].

kurátorság 1. gondnokság; curatelă; Verwalterschaft. *1734/1784:* mig az Ur Teleki Sámuel Ur Curatorság alatt volt égy rendbéli Seprő szin Anglia kőntőst csináltatott volt [TKl Steph. Székelly de Gyérgyo vall.]. *1761:* Curatora s Tutora lévén néhai Mgs Gróff Teleki Pál Ur, Mgs Gróff Teleki Samuel Urnak, tudom, hogy Curatorságát jól és hiven viselte [Csáka SzD; TKl Kis Márk (50) jb vall.]. *1769:* Sem Tutorság, sem Curatorság alatt nincsen ... Bálinth[a], hanem én s' a' Léányom tartyuk [Ne; DobLev. II/408. 7a Catherina Dobai alias Bán (65) vall. — [a]Néhai Dobai Dániel fia]. *1827:* Hogy Curatorság alá ne tevödjen arra fontos okaim vagynak [Uzon Hsz; Kp V. 351 Kispál Károly Kispál Lászlóhoz].

2. egyházgondnokság, egyházgondnoki tisztség; funcția de epitrop; Amt des Kirchenvorstehers. *1746:* Tktetes Donát János Ur(am) önként maga Generositasábol, és az I(ste)n Házához való kegyes indulatjából magára vállalá a' Curatorságot [Sepsisztván Hsz; SV-Jk]. *1836:* haladékon kivül jo kedvel végye fel a Curatorságot, ha még meg nem tette [Bözöd U; Pf Árkosi Mihály un. esp. lev.]

Szk: *első* ~ (egyházi) fögondnokság, fögondnoki tisztség. *1765:* Ki-szolitván Isten e' Világbol Néh.Tisz. Püspök Verestoi György vramat, ki ez Ecclesiában elsö Curatorságot viselt; választatott ... hellyében ... Tisz. Esperes Verestoi Ferentz Vram [DobLev. IV/214].

3. az egyházgondnoki tisztség ideje/(idő)tartama; timpul cît un epitrop este în funcție; Zeit(dauer) des Amtes des Kirchenvorstehers. *1820:* Básárol[a] azt mondhatam, hogy ö éppen Curatorságomban Szoszátyárságáért a' Templomba(n) a' Püspök jelen létibe a' Papot és az Ecclesiat meg követte [Aranyosrákos TA; JHb 48 Biro Gábor (69) hites assz. nyil. — [a]Bása György udvari borbély]. *1845:* Árva Vintze János ... Curatorságába ... Sindejeződött meg a' torony [Domos K; RAk 119]. *1850 k.:* 1822 ... ujj Papi lakot építtetett az Ekklésia ... Ns Szétsi Seres Sándor Curatorságába [Szucság K; RAk 96]. *1861:* Ujvári Gáspár András ... a Templom is az ő Curatorságába 'Sendejeződött meg [Damos K; RAk 191].

kuratrikátus gondnokság; curatelă; Betreuung. *1739:* Máriának Ferje decedált, és ... az Annya Curatricatussa alatt vagjon [Dés; Jk 316b].

kurátrix gondnoknő; femeie autorizată să exercită dreptul de curatelă; Betreuerin. *1651:* menenk Nemzetes Banffi Sigmondne Azzoniomhoz ... Vas Lazlonak, es vas Janosnak Curatrixahoz [WassLt]. *1781:* Taplocai Holló György gyalog katona ... pretendálja ... Holló Ferenctől született gyermekeinek curatrixától ... a csiktaplocai határban lévö szántóföldeket és szénafüeket ... melyek így constálnak a judicium előtt, azért tartozik az incta curatrix azon 16 forintokot elvenni [Taploca Cs; RSzF 248]. *1802:* Dobolyi Joseff özvedgye T. Trauzner Judith Aszszony ... Gyermekeinek, Istvánnok, és Klárának természet szerént valo Tutrixa és Joszágainak Curatrixa [Torda; DobLev. IV/857].

kuratura irtás; curătură; Rodung. *1757:* Folthi Balint Ur arra biztotta Őket hogy ... ne féllyenek, benne[a] meg tartya, Senki Kureturojokat hogy el foglajja nem engedi [Kimpur H; BK ad nr. 144. — [a]A házakban]. *1767:* Méltoságos L.Báró Zágoni Szentkereszti Sámuel Ur az Valepodulujban kitől menyire valo kuraturát betsültetett el, 's menyit fejetett két izben, 's mi restál, arrol valo Specificatio [Hosszúaszó KK; SzentkZs]. *1784:* egy kis oklosi Embernek a Kosztesdi határban lévö kuraturájában legeltetett a Biro ... négy ökröt [Kosztesd H; BK sub nro 310 Csogán Szándru (30) jb vall.].

kurátus kb. oktató-felügyelői tisztség/szolgálat; funcția de instructor-supraveghetor; Lehr- und Überwachungsamt/dienst. *1870 k./1914:* Kuratus: volt a neve azon végzett theologusoknak, kik köztanitói vizsgát téve, s év elején fölesketve, a rendes tanárok — különösen a pedagogarcha — felügyelete alatt az 1–4. elemi és I–VI. gimnáziumi osztályokban — amazokban minden, ezekben a képzettségüknek megfelelöbb — tantárgyakat tanitottak. Ők voltak az egész bennlakás (internatus) felügyelői a praecesre, templomba, temetésre, játszóhelyre stb. vonulások vezetöi [MvÉrt. 18].

kurázsi bátorság; curaj; Mut, Tapferkeit. *1799:* Györfi Mária ... nem átallotta ... azt mondani ... kinek volna annyi kurásia a' réá valo feküvésre | kinek van annyi kurasia, hogy réám feküglyék [Dés; DLt]. *1823–1830:* Ez a Pál[a] ... Azt mondják, gyenge katona volt, úgy is látszott, sem tudománya, sem kurázsija, hanem egy kényesen felneveltetett úrfi volt [FogE 152. — [a]Gr. Bethlen Pál].

Szk: ~*ra vetemedik*. *1823–1830:* én sem mertem volna erre a kurázsira[1] vetemedni, ha észrevettem volna, hogy az univerzitás törvényei között milyen nagy tilalom vagyon akármihez is nyúlni [i.h. 223. — [a]A göttingai füvészkertben növényt kitépni] ✱ ~*t ad*. *1806:* az ő alkudozásának egyéb czéllya nem volt, hanem hogy

ezen mézes reménység alatt, Nagyságodnak kurászit adjon a' több vásárlásra [Mv; Ks 94 Thuróczy Károly lev.]

kurázsis kb. talpraesett; curajos, îndrăzneţ; erfindungsreich. *1823–1830:* Fogarasi Szabó Sámuelnek ... a felesége ... űzte a szabómesterséget ... faluról falura járt dolgozni az urakhoz, s még katonatiszteknek is dolgozott, kurázsis bátor asszony volt; s talán ivutt is [FogE 58–9].

kurc szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ot vall* kudarcot vall; a suferi un eşec; mißlingen/glücken | megszégyenül, szégyenben marad; a se face de ruşine; beschämt werden. *1575:* Mikoron à Király népe ollyan kortzot vallott volna à Nagy Simonnál, Halálra bankodnac vala à Ho^{c}sec reyta, es czac nem à tu^{c}zre teßic vala magokat éro^{c}tte. Mert Bégyenlic vala, és igen bánkodnac vala az o^{c} ió nęueknec el veßtéssén | fél vala az iámbor Szilágyi Mihály, hogy ollyant ne inditana az o^{c} fel fuualkodasábol és hertelenkedésébo^{c}l^{a}, Hogy annac vtánna kurtzot vallana miatta, és nagy ßo^{c}mérembe hozna magát, és mind az o^{c} egéß nemzetségét [HeltKr 1196, 123a. — ^{a}Unokaöccse, Mátyás király]. — E szóra nézve l. TESz *kudarc* al.

kuretor sajtféleség; curător; Käseart. *1805:* a Nyári pásztoraltatáskor énis nem meszszére Juh pásztor Lévén, egykor haza felé jövén ketten az pálinkára mentünk ... Lattam hogy egy darabotska kuretort a Tarisnyábol ki vett s azt ott ketten megis ettűk [Libánfva MT; Born. G. XVI. 1 Gliga Szimion (15) éfiu Legény vall.].

kuretura l. kuratura

kúria 1. udvarház; conac; Herrenhaus/sitz. *1597 k.:* harmad fel Curiat Adott az Regius en kezembe, kit az te magad valloies meg fatealnak [JHb XXIII/3]. *1599:* az Repulsioert, azon nagj Imre altal mi uelunk az eo felsege báthory Sigmond urunk Curiajaba(n) ok adasra Intete és citaltata^{a} [Pocsfva KK; JHbK XIV/37. — ^{a}A foglalásnak ellenálló Mikola Jánost]. *1681:* Vagy(on) ezen Faluban egi Pap Ferenczne nevű Özvegi Aszszony, kinek szabad Udvarháza, két teleken vagyo(n); Jobbagyokatis tart egi nyihanyat az Udvar ház Telekén; mikor, s ki által eximaltatott ezen Curia, senki nem mondhattja [A.nádasd H; VhU 94]. *1706:* Az Curianak ... vas Zárjait el vitték, s edgy faragó fejszét is [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. *1732:* A meg irt Curia^{a} ... Külőmben jo tágos lévén, az itt valo Oeconomiához valo Curia mindenféle meg kivántathato épületeivel edgyütt rajta jo tágossan s tisztességesen el fér [Szászszţjakab SzD; TSb 51. — ^{a}Ez a 2. jel. alá tartozik]. *1763:* Curiám invádáltatván, ablakaim bé rontattanak, ajtaim bé lődőztettenek [Nsz; Told. 33/22]. *1826:* az egész falu tsudálkozott ... hogy lehessen ollyan hellyre Curiát Építteni, melly a falutol félre egy magos hellyen fekszik iszanyu oldalos és hápa hupás [Alparét SzD; BLt II.11]. *1851:* Egy Oroszlán czimű vendégfogadó a' Curiával szembe [Erdősztgyörgy MT; TSb 34]. — L. meg UF I, 175.

Szk: *nemes ~. 1714:* Szeredai István tserélt ... holmi szántó földeket öszve hogy azokon nemes curiat erigallyon [Mezőmadaras MT; Ks S. 16]. *1732:* a Nemes-Curia ... oldala ... nagy részint kűl belőll tapasztott [Szentjakab SzD; Told. 11/67]. *1777:* egy földetskének a vegire tsinált volt Nehai Pap Gábor eö klme egy Juhász Házikot, azután a maga Nemes Curiáját ugj vitte azon földek végeiben valo nyilatskára [Marossztgyörgy MT; MkG 36. 5/5]. *1780:* Tudgyae a Tanu ... hogy Néhai Tekintetes Osdolai Vas Ferencz Vr Reliktaja Tit Bóér Agnes Aszszony ... Berekereszturi Nemes Curiajaból egy Franczia posztóból valo Nemet Köpenyegit ... a Pitvaraból ki lopta el? [Msz; BetLt 6 vk] ✱ *örökös ~. 1779:* ezen ... Patzolai Curiát, és pusztulni hanyatlott Udvárházat reparálhatná ... ezen őrökös Curiának azért szükségesképpen lehetö meg ujjitását jobnak, és jövendöre is hasznasobnak allitotta lenni [Nagylak AF; DobLev. III/522. 1b].

2. nemesi telek, udvarháztelek; curtea conacului; Grundstück eines Herrenhauses. *1638:* Az eöregh Curia mellett oldalul vagion meghint egj Curiaczka [A.porumbák F; UF I, 662]. *1656:* Kün az Curian vagio(n) egy kut sendely heizat alatt ... Vagyo(n) egy Malomis [Doboka; Mk Inv. 7]. *1680/1785:* azon Curiában lévő also kö házat mind Curiájával èdgyütt adák örökösön ... Détsei István Uramnak Feleségenek [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 271]. *1720:* hivata minket ... Gróff Conspurgi Conspurg Pál ur(am) eö Nga ... Simenfalvi udvarházához a végre: hogy eö Nga, az mellj kö és fa epületeket, kerteket épittet azon Simenfalvi Curiá(n), funduson ... aestimálnok [Siménfva U; JHb XVIII/4]. *1797:* az Udvar, V(agy) Curia mellett be-járo Eke ut [Cege SzD; WassLt Conscr. 538]. *1816:* Vagyon ezen körűl szomszédolt Curiaba bé-járo kapu [Varsolc Sz; Born. XXIX. 24/6]. *1845:* Szamosujlakon néhai feleségem Rátz Iustina árvait illetö portiotskám ... áll egy Curiábol [Szamosújlak Sz; Végr.]. *1862:* A' Curia keritve van avult sövény vesszö kerteléssel, s also fele gaz kertel [Mezőbánd MT; TSb 39].

Szk: *fogott ~* (közföldből) felfogott nemesi telek. *1778:* A fogott Ujj Curia ... Gyűmöltsössivel edgyütt légyen örökösön Trauzner Judith Aszszonyé [Szentbenedek AF; DobLev. III/513. 4a]. *1781:* a Gerendi László Uram fogott Curiáján fellyűl lévő helly a Detrehemi utig hasad kétfelé^{a} [Mezőcsán TA; i.h. III/560a. — ^{a}Az osztozás rendjén] ✱ *nemes ~. 1702:* Petki^{a} felsö Szeri kenderes kerten alól nékem Nemes Curia helyett jutott darabotska pasintban lévő hellyel együtt [Hr 1/22. — ^{a}Petek U]. *1718:* Tudom azt bizonyoson, hogy Miko Judit Asz(onyna)k az melly Joszagj voltan(a)k és vadnak minden proventussit az Sz Mihályj nemes Curiaban takarítottak, és az mit acquiraltak is edgjütt acquiraltak eö Kglmek [Szentmihály Cs; Borb. II Fel Csik Széki Sz. Mihályj Buzás András (64) major pp vall.]. *1801:* azon nemes Curiának Nap Nyugott felöl valo része ... el lévén foglaltatva, és betsültetve ... a még hatra lévö hejanosságot azon nagy Udvar Házbol kellet volna potalni [Szökefva KK; Kp II. 58] ✱ *nobilitáris ~* nemesi telek. *1689:* perbe(n) fogtam vala szegeny Boer Sigmond Uramot, de az törvenyre ne(m) mervén magát bizni az dolgot velem bekeségre hoza es mégh az Nobilitaris Curiajatis Kobzos Tamás(na)k keziböl ki bocsatta [uo.; Szád Sárosi János vall.]. *1716:* Vagyan ezen fenn specificalt Grid nevű falunak dél felöl való oldalában egy szép prospectusú domban építtetett nobilitaris curia [Grid F; VKU 282]. *1727:* Ezen ... Inventált Nobilitaris Curiat ... bikfa deszkakbol valo ... Kollat veszi környűl

[Csákigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 12] *1794:* lévén ... Rosnyai János Urnak itten M Bándon egy Nobilitaris Curiaja s két Populosa Colonicalis Sessioja ... mellyeket ... elfoglalván ... mint Vér Atyafi reluált [Mezőbánd MT; MbK XII. 101]. *1797:* Egy Nobilitáris Curia [M. igen AF; DobLev. IV/777] ✱ *puszta ~. 1652:* Egy puzta Curianal lakik egy Szeoleosi Georgy nevw Szabados | Vagyon egy puszta Curiais [Pusztakamarás K; GyU 138] ✱ *pusztás ~. 1773:* Nemes Zemplén Vármegyében Bodrok Keresztur Várossában ... Lévő pusztás Curia [Incz. XI. 15a. — Alvincen (AF) kelt egyezséglevél] ✱ *udvari ~. 1850:* Bokor Nyikuláj ... azon telek meljbe most lakik a felsö fele tiszta udvari kuriábol szakasztodott [Sárd KK; WassLt].

3. kollégiumi udvar; curtea şcolii/colegiului; Hof eines Kollegiums. *1870 k./1914:* Curia: nagy és kis curia, a kollegium nagy és kisebb hátsó udvara, játszó-tér, kifutó hely, a tantermek és szobák fütésre bevásárolt 30–40 öl tüzifa lerakó helye [MvÉrt.8].

A Kolozsvári Református Kollégiumban a legújabb időkig az ó-kollégium épületében levő zárt, négyszögű kisebb udvart és az ó- és új-kollégium között elterülő nyílt, nagy játszóteret *kis-*, ill. *nagykúriának* nevezték.

kúriabeli udvarháztelki; din curtea conacului; von dem zu dem Herrenhaus gehörigen Grundstück. *1804:* (A háza) Csűres kertnek és major háznak használhatása végett a Curia beli részihez[a] jutott [Marossztimre AF; DobLev. IV/874. 12a. — [a]A Barthos Juditéhoz].

kúriácska udvarháztelkecske; lot mic unde se află conacul; zum Herrenhaus gehöriges Grundstückchen. *1638:* Az eöregh Curia mellett oldalul vagion meghint egj Curiaczka [A.porumbák F; UF I, 662].

Szk: *nemes ~. 1718:* lévén ... az Piacz szerben egy puszta romladozott kő háza nemes Curiacskájával és kertecskéjével edgyütt [Torda; JHb XV/17] ✱ *nobilitáris ~. 1755:* Nobiltaris fél Curiatska [Mv; Told. 47/52]. *1804/1816:* Patak falván[a] egymás mellett két kis valóságos nobilitaris Curiatskája a Falu derekába [Jobbágyfva MT; EHA. — [a]U]. *1846:* Lévén ... Jobbágy Falván ... két kis valoságos nobilitaris Curiatskája [BálLt 92].

kúriahely udvarháztelek-hely; lotul unde se află un conac; zum Herrenhaus gehöriger Grundstückplatz/stelle. *XVIII. sz. eleje:* Haczeszeli fü velő Livadiát, Curia helljet Csűres kèrtètt Veteményes kertètt fel kell méretni [H; JHb XLI]. *1776:* ottan az hellyet nem szeretvén transmutálták Lakásókót az mostani residealo Curia helyre [Marossztgyörgy MT; MkG 365/3].

kuriális I. *mn* **1.** udvarházhoz tartozó; care aparţine de conac; zum Herrenhaus gehörig. **Szk:** *~ birtok. 1853:* Mely Arandaba ki vett Curialis Birtokrol Szollo egyezmény ... mind a két felek által a fen irtanak minden pontjai el esmértettek és el fogattatak arol igaz hitem szerént bizonyittok [Egerszeg MT; DobLev. V/1361] ✱ *~ fundus. 1744:* Curialis Fundus vagyon edgy Allvintzen[a] az Piatz soron [Ks 23. XXIIb — [a]AF]. *1761:* az Curialis fundusnak ... nagy része kőrös környűl pusztán hagyatott ... az barazdais, mely distigvalta az irt Curialis fundust az szomszédoktol, obliteralodot [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX.3] ✱ *~ háztelek. 1773:* ő kigyelme azon Curiális ház Telkét ... Szabadoson épitgesse és conserválgossa [Alvinc AF; Incz. XI. 15] ✱ *~ hely. 1734:* az ott lévő Curialis helynek Nalátzi János Uram felöl valo Particulája [M.brettye H; JHb XXXIV/34]. *1751:* (A) Haller részre jutot curialis hely [Fiátfva U; JHbK XXIV/14]. *1844:* Az Enyedi Curialis helynek az Uttza felól valo ki egyenesittésére az Városstol nyert 60 □ quadrat öleknek 30 Rforintokkal lett kifizeteseröl [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249] ✱ *~ helyecske. 1781:* égy Curialis hellyetske [Berend K; CU] ✱ *~ jószág. 1767:* A Bornyu Sziget ... vicinussa egy felöl ... ã Maros, más felöl pedig ezen rész Curialis jószág [Csapó KK; Berz. 7.C. 6]. *1817:* Ifjabb Nagy György Ur ... Grof Lázár Josef Ur ő Nagysága Maros Sz:Annai Curialis Joszága fö Gondviselöje [Bözöd U; Borb.II. — [a]MT] ✱ *~ lakótelek. 1815:* Sáárdan résidiálo Szilágyi Ádám ő klmenek, hogy a' Sáárdi Curiális lako Telke épületei ... mind eddig elé a' birtokába Szabadan vagynak ... bizonyittyuk [Sárd AF; KmULev.3] ✱ *~ pusztahely. 1844:* Dobai Joseffnek 1767-be ... a Nagylaki Curialis puszta helynek acquisitionalissa örökös Csere mellett [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249 levéljegyzék] ✱ *~ telek. 1818:* Égy Curialis Telek ... vagyon a' Sipos nevü hely alatt [Előpatak Hsz; EHA]. *1827:* A' Curialis telek mellett lévö sövény kertek, roskatt állapotba vagynak [Somkerék SzD; Ks 73/55]. *1846:* a' tisztelt Groff Ur eö Nagyságát ... emlitett Curialis Telkébe, és aval édgyutt járo minden Jogaiba innepéllyesen introducalnok [Dés; Ks 68.48.37].

2. *~ ház* udvarház; conac; Herrenhaus, Edelhof. *1761/1818:* Vagyon egy hitván alá valo 's romlásban lévő ágasokra epittetett alkalmas sendély fedél alatt lévő Curialis ház [Kisfalud MT; CU]. *1821:* nehai Groff Teleki Károly ... Bartok nevezetü Tisztye tsináltatta azt a Curialis Házat [Sorostély AF; Ks 79. 72]. *1846:* vèllek ... el mentünk az emlitett Curialis házba [Dés; Ks 68. 48. 37]. *1853:* azon Birtokok mik az Curialis házhoz tartoznak [Egerszeg MT; DobLev. V/1361].

II. *fn* **1.** udvarház; conac; Herrenhaus. *1854:* A Curialis ... zsendély fedelö [Málnás Hsz; MkG].

2. udvarháztelek; curte seniorială; zum Herrenhaus gehöriges Grundstück. *1744:* Az fen annotált Curialishoz tartazando Appertinentiak vannak ez szerént[a] [Alvinc AF; Ks 23. XXIIb. — [a]Köv. a fels.]. *1756:* Vagyon magossan fel nött ki terjedet Ágaival egy szép Száldokfa lévén Diszére a Curialisnak | a Curialisra bé járo Kapu ... Áll három ... Cserefa mellékekböl [Branyicska H; JHb LXX/2. 13, 20]. *1776:* ezen Curialisnak éppen a' Végiben ... volt ... nem régiben égy Vetemény es Gyümöltsös kertyek [Mezőbánd MT; WassLt G. Szodos (74) ns vall.]. *1827:* el mentem ... Also Fejér Vármegyében Szent Benedekre a' Tkts Dobai Klára Tkts Bartok Ádám Vr(am) kedves élete Paárja Curialissában [DobLev. V/1126. 2a]. *1854:* Lévén Egerszegen[a] Feleségem Réz Anna Jussán egy Belsö Curiálisom ... most jelen Curiálisomba Brézsa Todor lakik [DobLev. V/1373 Dobolyi Bálint kezével. — [a]MT].

Szk: *(fel)fogott ~* közföldböl kiszakitott udvarháztelek. *1771:* a' Pársoknak vettük fel a Lugosi Familia részére e Communi Terreno fel fogott curiálisokot s kezdettük mérni a' Farago Elekné Gál Moinka (!)[a] Asszony fogott Curialissát [Fejér m.; i.h. II/428. 21a. — [a]Alább kétszer is *Monika* alakban].

kurialista nemesi udvarháztelken v. környékén lakó zsellér; jeler care locuieşte pe sesia/în preajma unui conac; auf dem zum Herrenhaus gehörigen Grundstück od. in seiner Umgebung wohnender Inste. *1764:* Az Udvar előtt lévő Nemes helly vagyis Hostát ... mellyen a Curialisták laknak [Marossztkirály AF; EHA]. *1795:* a Curialis hellyen lakok, Curialisták [Rücs MT; BfR Conscr.]. *1796:* A Parasztok Curialistákkal édgyüt tsak nyoltzan lévén ... tartoznak két Kalangya buzát Papi bért adni [Szava K; SzConscr.]. *1799:* az efféle Curialisták ... a földes Uraság által a' falun szerin kivül tulajdon maga allodiális földire épített Házakban laknak [Kv; Told. 35a]. *1825:* minthogy az itten fel adott Curialistak között nékem is vagynak Curialistáim, a kiknek lako helyeik Eleimnek osztály szerint Curialis helyeknek jutottak, hogy ezeket volta képpen meg bizonyithassam, instalom a' Tekintetes Tisztséget méltoztassanak nékem a Szolga Biro Ur' Relátioját és opinioját felelet végett ki adatni [M.zsombor K; Somb. II]. *1851:* K.Jenei[a] Curialistak másutt ... uradalmi szolgáknak irják magukat [Szamosjenő SzD; TGsz 35. — [a]Kisjenői (SzD)]. *1855:* (A) Makfalvi[a] Joszágban tartozott és tartozhatott curialisták, s illetöleg Zsellérek, 's általuk lett és tejendö szolgálatok [Mv; DLev. 5. — [a]MT]. *1857:* Ha ... állodialis Birtokon lévő Curialisták szolgálnak évenként egyik egyik, 15. tenyeres napszámot [Cege SzD; WassLt]. *1867:* haszon bérbe vettük legifjabb gróf Teleki Domokos vr ... birtokait, minden azokhoz tartozo regalé jogokkal, meglévő curialistákkal ... hat egymásutáni évekre [RLt]. — L. még DHn 50.

kuriálista-ház kb. (kuriális telken v. környékén levő) zsellérház; casa unui jeler (din preajma conacului); Kate auf dem zum Herrenhaus gehörigen Grundstück. *1850 k.:* Dobokai-Dersei és Sztinai építményeim: 1. udvarház, csűr[a] ... és ösvesen 10 Curialista ház [BetLt I Hodor Károly lev. — [a]Folyt. a fels.]. *XIX. sz. köz.:* Curialista ház [Dányán KK; DE 5].

kuriozitás 1. érdekesség; lucru interesant; Merkwürdigkeit. *1678:* Az magyar praedicátorság állapotjáról irott apologiát ... Oda fel ... csak curiositásból is kinyomtatják [TML VIII, 110 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1758:* Én pedig az magam privatim esett dolgaimat, hanem ha valami curiositásnak okáért, nem mind irom le [RettE 53].

2. kiváncsiskodás; curiozitate; Neugier(de). *1629/1676:* igy is miért csinállyak szivemb(en) tőb terhet, hogy végére is akarjak menni ki mit mond, kgld(ne)kis effele Curiositas n(em) kevés busulására volt [Somkerék SzD/Sv; WassLt]. *1710 k.:* megzabolázzuk veszedelmes curiositasunkat, hitetlenségünket amaz nagy titok iránt, aminémü a szentháromságnak, Isten fia megtestesülésének, a bün bejövetele megengedésének titkai [BÖn. 457]. *1823-1830:* én kuriozitásból egykor a szobámnak szegletén ... valami szegeket kihúzván láttam, hogy a viaszosvászon alatt a fal meg volt hasadozva [FogE 225]. *1839:* Én ... kuriositásbol bele néztem[a] ... és szemeimmel láttam, hogy egy zsaskó tele vólt pénzel [Borb. II Rátz Lupuj (77) szabados vall. — [a]A ládába].

3. gondosság; grijă; Sorgfalt. *1787:* olly Curiositassal conservaltassék a' Magazinum, hogy ha mi kár lesz benne, a' Falus Biro tőbb Társával fogja meg forditani a' Falunak [Torockó; TLev. 3/2. 3a].

kuriózus 1. érdeklődő; care manifestă interes/curiozitate; interessiert. *1778:* mint Curiosus ember igen szoktam observálni az ollyan hirü embereket ... tőllők néha sokat ki tanultam az mellyel sokszor másoknakis használtam [Nsz; Ks 27. XVIIb St. Budai gub. janitor vall.].

Szk: ~ *vmiben* érdekel vkit vmi. *1749:* Samarjai Péter ... holta után a' Joszagával mit tsinált az Discus én abban Curiosus nem voltam [Szind TA; DobLev. I/236. 7b St. Szilágyi (90) ns vall.]. *1752:* (A földet) lehet, hogy annak előtte más is birta, de én abban Curiosus nem voltam [Nagylak AF; i.h. I/251 G. Varga (50) jb vall.]. *1753:* nem voltam curiosus benne hány házhely lehetett a mit birt [JHb XXX/9 Mich. Makai (55) de Recze Keresztur com. Doboca jur. ass. vall.] ∗ ~ *vmi iránt* 'ua.' *1760:* Mind ezen fúndusak mitsoda Vicinitásakban legyenek, mitsoda nevezetü Jobbágyai, vagy Sellérei lakjanak rajta, mivel Curiosus iránta nem vóltam, nem tudam [Dés; BK. J. Also (60) de Nagy Pestény vall.]. *1762:* En Peti Mihály Curiosus lévén az iránt hallottam bizonyoson hogy azon bor az Urfi eő Nságáé lett volna [Branyicska H; JHb XXXV/51. 9]. *1778:* Hány Antiqua Sessioji voltanak, és legyenek ... — ö Ngának a Vesselényi jusson én nem tudom, mivel hogy curiosus nem voltam az iránt [Mezőkök TA; JHb XI/23. 4] ∗ ~ *vmire* **a.** 'ua.' *1770:* Az utrizált Malmat ... hogy az oltátol fogva fundamentumából el bontották volna, és renoválták volna arra curiosus nem voltam [Sövényfva KK; JHb LXVII/109]. — **b.** törődik vmivel. *1796:* Kovrig Marton ... a Boltom körűl lévő Epületekre legyen Curiosus [Nagyzsombor K; Somb. I].

2. kiváncsi; curios; neugierig. *1761:* az Ilkis magok leveleit melyeket in figura sedis exhibealtanak s felolvastattanak ha Curjosusok kivántak lenni exhibiráltatták s lectáztatták [Kv; PolgK 41-2]. *1763:* azon szuszékban lévö Buzát Sákokra tőltvén ... meg nem számláltuk ... Curiosusok nem voltunk hogy nézegessük s számlálgassuk nem gondolván hogy még hitre kénszerittsenek érette [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 40] Muntyán Juon (50) zs. Vonya Todor (18) opilio vall.]. *1772:* Dadai Josef ... mint Curiosus Frater ... azt mondá hogy Kerekes Jánosné, és ott ál vala a pincze Gatorja szegeletibe [Dés; DLt 321. 79b Sam. Tot (26) ns vall.].

3. '?' *1757:* a Bethlen Josef Vr részin valo Sudgja curiosusabb ember lévén ... Popa (:alias Flemind:) Vaszilyt a taxáért szorongatta [F.borgó BN; BK. Popa Leontye (50), Popa Graeci Ritus unit(us) vall.].

kuriózusabbacskán gondosabban; mai îngrijit/cu grijă; sorgfältiger. *1774:* Ezen occludált kis Demonstratiotskat Curiosusabbatskan comportaltam volna de egész Confusioba voltam mert a mehes kertemet fel vertek [Sáros KK; SLt XL Körmötzi Joseff Suki Jánoshoz].

kuriózuskodik 1. érdeklődik vmi felől; a se interesa de ceva; sich nach etw. erkundigen. *1793:* A' Bor adás vagy vevés iránti is mindenütt Curiosuskodtam ámint Ngdis meg parantsolta volt nekem [JF 36 LevK 366].

2. megérdeklődik vmit; a se informa despre ceva; sich nach einer Sache erkundigen. *1752:* Meg parantso-

lam Tisztarto Uramnak hogy ... vévén a' tudositást le inditsa, addig pedig én nem bátorkodam le inditását, mivel mikor meg indulék ere felé nem curiosuskattom ... az M.Urtol, ha ugyan tsak külgyeke? [Szentdemeter U; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

3. ~ *vmiben* érdekel vkit vmi; a interesa pe cineva ceva; an einer Sache interessiert sein. *1760:* Mivel nem igen Curiosuskattam abba, bizonyoson nem tudam hogy hány esztendeje, miólta ... Mósa Lászlo Uram bé kezdett birni ... Arpástó[a] nevü Faluba [Dés; BK. Fr. Also (35) de Nagy Pestény vall. — [a]SzD].

4. kiváncsiskodik; a fi curios; neugierig sein. *1780:* ebben az emlitett Lakodalomban a melly abroszokkal s asztalkeszkenőkkel, az asztal el volt készitve curiosuskodván, én szemeimmel láttam rajtok a Néhai Grof Bethlen Lajos Ur eö Nagysága nevit egy egy betűvel fel varva [Betlen SzD; BK. Juliana Ersekújvári (24) conj. St. Butzi vall.].

5. kb. forgolódik vmi körül/vminek érdekében; a se preocupa de ceva; um etw. geschäftig tun. *1756:* eö Naga Udvarházai körul ruinak és defectusok ugy pusztulások estenek de nem Balog Mihály Uram incuriaja miatt mert azok kőrül Curiosuskodot volna [Szakatura SzD; TKl]. *1783:* En mindenekre, nem vigjázhattam, s nem is Curiosuskodtam [Buza SzD; LLt Csáky-per 110. L. 17].

6. ~ *iránta/vmi iránt* utánanéz vminek; a cerceta ceva; einer Sache nachsehen. *1765:* tőrtént azis ollykor, hogy több s kevessebb a pénz Perceptor Uram asserálván hogy nincs annyi mint a Paraszt affirmálta, én curiosuskodtam iránta, s observálván a számolás béli hibáját Perceptor Uramnak osztán en demonstráltam [Tövis AF; Esz–Mk Vall. 222]. *1793:* A' Bor adás, vagy vevés irántis mindenütt Curiosuskodtam [JF 36 LevK 366].

kurír futár; curier; Kurier. *1663:* Mihelt az vezértől az currer megjő, akkor válik meg, vagy békeség, vagy had [TML II, 559–60 Kászony Márton Teleki Mihályhoz]. *1704:* a kurucok egy kuriért küldöttenek fel plenipotentiával [WIN I, 315]. *1804:* 3. evocationis expositiot kell keszitteni ..., hogy állyon készen és a második kurir hogy hozza el [Szásznyires SzD; Ks 94 Thuroczy Károly lev.]. *1810:* az adosságok dolga áll a mig a kurir viszszá jö [Kackó SzD; Kp II. 82 Újfalvi Krisztina lev.]. — L. még TML II, 557, III, 350; WIN I, 86.

Szk: *mezei* ~. *1705:* érkezének Várad felől valami németek és rácok és egy mezei kurir, melyek ... azt mondották, hogy békességet hoztanak [WIN I, 643].

kurka (posztó v. bőr) kabátka; scurtă, scurteică; Jäckchen (aus Tuch od. Leder/Fell). *1803:* 'Siboi Tiszt Buzgo János ... visel ... hol fekete Mentét 's ugyan ollyan szinü Nadrágot, hol pedig Gyöngy szin kurta Kurkát feketébe szegve [DLt nyomt. kl]. *1804:* Deák János ... ruházattya volt világos kék Kurka, zöld hajtokával [DLt ua.]. *1810:* Egy bárány bőr kurka [Mv; MvLev.]. *1839:* Majláth Jeremiás ... visel fejér zeke nadrágot, durva vászonból készitett tágos ujju olah inget, széles övet, kurkát ujj nélkül [DLt 1355 nyomt. kl].

kurkász 1. kutat, fürkész; a cerceta/iscodi; nachforschen/spüren. *1710:* Oda is utánok[a] mentünk, mint a rókákot, úgy kurkáztuk, soha ki nem vehetök őket [CsH 378. — [a]A kurucok után 1706-ban].

2. kotorász, turkál; a scotoci; herumsuchen/stöbern. *1768:* Itt Károlyi leg szerentsésebb már negyed napja hogy ért dinyén tsemegészik, az övé elöre érik, a másoké senkijé, de magajébol szerzié vagy másokebol kurkászsza az ö lelke tudja [Ne; Told. 5a].

kurlandus kurlandi; din Kurland; aus Kurland. *1823–1830:* Mikor Göttingába voltam, ott láttam előbb, hogy valami curlandus deákoknak muszka módra egészen le volt nyírva az hajok [FogE 67].

kurrál 1. (pénzösszeg) befolyik; a intra (despre bani); (Geldsumme) einfließen/kommen. *1756:* Thordai ház ... és ehez applicaltatott Harsanyi Samuelné Aszontól reluált sessio Uzoni nevezeten lévő, ezek(ne)k is taxájok még nem currál | Mészár Székek ... mindeniketől esztendőnként négj négj arany taxa az arról valo különös Conventiok Szerint currál [Déva; Ks 101]. *1765/1783:* Hogyha ... a' Venditorok ... azon Csekelaki[a] Portiot valamely praegnans impedimentum miatt által nem adhatnák, és által adása hoszszatskán terjedne ... tehát azontul egész az által adásig legalis Interesse, az Emptorok ö Nsgok fel adott pénzek(ne)k currályon [Kv; DobLev. III/574. — [a]AF].

2. kb. érvényben/forgalomban van; érvényes; a fi în circulaţie; in Geltung/im Umlauf sein. *1740:* ennek utánna a Francziának és hozzá tartozandóinak pénzeket el ne vegjék, mivel tsak ennek az Holnapnak a végéig Currál a féle pénzek(ne)k az eddig valo válora [ApLt I Dombi János Apor Péterhez Nsz-ből].

kurrálható befolyható; (sumă) care poate intra; (Geldsumme) einkommen/fließen könnend. *1763:* lévált legjen ez előtt az I. az A. eökegjelmétől bizonyos ideig ft 500 ... az olta curralhato interesse mind eddig fizetetlen [Torda; TJkT V. 184].

kurráltatik kb. törvénybe idéztetik/szólíttatik; a fi citat în faţa instanţei; vor Gericht zitiert/geladen werden. *1629:* Comparealvan egy feleol Paisos Istuan, mas feleol Thamas pap vram kepeben Istuan deak, s teonek illyen jelentest, hogy az melj ellenkezesert a statutiokor Paisos Istuan curraltatot volt ... az az Euocatio le szal, miuel Thamas Pap vram megh engedj hogy ... az kutra az eo hazatol menetelt czinaltathasson az maga hazatol [Kv; TJk VII/3. 164].

kurrens 1. folyó (ügyirat); (acte) curente; (laufende) Aktenstück. *1806:* egy más szakaszos téka, melyben az 1791tól fogva valo Currens Commissionális acták tartatnak usq(ue) 1793 [Szu; UszLt XII. 87].

2. ~ *jövedelem* befolyó jövedelem; venitul obţinut; eingelaufenes Einkommen. *1825:* Sokadalmok és Héti Vásárok curens jövedelmei A' két országos Sokodalombol gyültbé juxta contra quetantiam 3 Rf. 63 [Szkr; Borb. I].

3. ~ *ben* folyamatosan; continuu; flüssig, fortlaufend. *1832:* Bizony ... kenék segiteni, és jövitani, hogy minden currensben, és jol mehessen [Torda; IB. Demény János tt jel.].

4. ~ *arany* érvényben/forgalomban levő aranypénz; monedă curentă; Kurantgoldmünze. *1763:* én eöttem le olvasván negyven négy ő Felsége Curens őtőlt forintos

Aranyait. jollehet tsak egyik közüllök hollandus arany volt [Berekeresztúr MT; BetLt 6].

kurrentáció közhírrététel; publicare, anunţare; Kundmachung. *1789:* A Parantsolatokot ... a proc. Tisztek az arrol ki adott Norma szerént currentáltatták, s az Currentatiòról kőlt adtestumot béis szedte magához a' szólga Biro [Csehétfva U; UszLt XIII. 97].

kurrentálé körözvény; circulară; Rundschreiben. *1789:* (A parantsolatokat) a Birák nem mindenütt értették, Németül lévén a Schemaja azon Curentálának [Szentpál U; UszLt XIII. 97].

kurrentális körlevél; circulară; Rundschreiben. *1753:* midön viszszá jöttem vólna történt hálasom Maksán[a] Maksai Gábornál, s beszéd kőzbe ele veve ... egj irást ... melyben láttam ... Orbán Miklos Subscriptioját, az neviről az eö Cursualissának ismértem lenni ... ezzel el tevé azon Currentalist [WLt 7 Simon Csobok jur. assz. vall. — [a]Hsz]. *1798:* A(nn)o 1798dik esztendőben Juniusnak 2dikán kőlt Currentalissa Tiszt. Püspok Uramnak [M.bikal K; RAk 25 püsp.kl]. — L. még Halmágyi-NIr 684.

kurrentális-levél körlevél; circulară; Rundschreiben. *1795:* Jött hozzánk T. Esperes Tordai Samuel Ur(na)k Currentalis Levele [M.bikal K; RAk 19].

kurrentáltat közhírré tétet; a face cunoscut (prin anunţ); kundgeben lassen. *1789:* A Parantsolatokot ... a proc. Tisztek az arrol ki adott Norma szerént currentáltatták [Csehétfva U; UszLt XIII. 97]. *1835:* a' Bán currentáltatta, hogy minden falu vigyen Instántziát hozzája [Zsibó Sz; WLt].

kurrentáltatik (irat) köröztetik; a fi dat să circule; in Umlauf geschickt werden lassen. *1789:* A Circularisok mind Currentaltatta(na)k, de nem a ki adott Circularisok Schemája szerént [Szu; UszLt XIII. 97].

kurrent-mértékű folyó mérték szerinti; conform măsurilor în vigoare; nach laufendem Maß. *1825:* 32 5' 11" Current Mértékű 6-8 hüvelyknyi vastagságu Tőlgy fák ki faragásáért és egybe kötéséért ... 8 Rf 15 xr [Dés; DLt 3].

kurta I. *mn* **1.** rövid; scurt; kurz. *1686:* Négj Fekete kurta fátyol [BK Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. *1736 u.:* Most éppen csúfot csinálnak magokból, olyan kurták a dolmányok [MetTrCs 463]. *1776:* (A szántóföld) felső része ... tsapanolag menvén kurtább a' más két résznél [M.köblös SzD; RLt]. *1823-1830:* Egész tutajgerendák voltak felásva, mellőjük kurtábbak kapcsolva [FogE 106].

Hn. *1592:* Kurta oldolaban (sz) [Impérfva Cs; EHA]. *1604:* Az Abastfalui[a] hatarnak Zele ... az Kis bykre az Kurta patakhoz zál be az vege [UszT 10/107 Paulus Vas de Zent Marton (50) jb vall. — [a]U]. *1638:* Kurta lában vagyon egy föld [Galambod MT; MMatr. 418]. *1681/1748:* A Tó Marton a' kurta rétb(en) (k) [M.péterfva KK; EHA]. *1711:* Kurta hegyen az bükön kűűl (sz) [Menaság Cs; EHA]. *1715:* a Kurta Szerben (sz) [M.sárd K; KHn 228]. *1759:* A' Kurta vagy is Csonka szeren [Mv; MvHn]. *1764:* Az Gálprityben a kurta szőlökben (szö) [Ne; EHA]. *1797:* Kurta lábnál (sz) [Bordos U; EHA]. *1802:* A' Kurta Széles Nyilakban [Náznánfva MT; EHA]. *1891:* Kurtaberek [Kalotadámos K; KHn 46].

Szk: ~ *anglia-mente. 1734/1784:* Mikor Tutorság alá ment a Méltoságos Exponens Ur, tudom hogy vitt magával égy veress kurta Anglia mentét [TKl Steph. Székely de Gyérgyo (26) kővárhosszúfalusi racionista vall.] ✱ ~ *bánátusi szokmány. 1820:* egy fejér kurta Kőrösi vagyis Bánátusi szokmány [DLt nyomt. kl] ✱ ~ *bárányhőr-bunda. 1802:* Egy fekete kurta bárán bőr bunda [Ne; DobLev. IV/858. 4]. *1806:* Edgy fekete kurta bárány bőr Bunda [Ne; i.h. IV/897. 1b] ✱ ~ *berbécshőrbunda. 1795:* edgy Kurta Ujjatlan Berbéts bör Bunda [Monostorszeg SzD; BetLt 5] ✱ ~ *bot. 1838-1845:* Papik ... félgömbre kiesztergált erős fagöcs, mit rézsutosan álló kőről vastag kurta botokkal ütnek ki a benlevő játszók [MNyTK 107] ✱ ~ *condra. 1803:* Vonya Parászka nevezetü Rab Aszszony ... öltözettye ... volt viseltes kurta szürke Tzondra [DLt nyomt. kl] ✱ ~*csőjű. 1744:* Két hitván régi kurta Csőjű paraszt flinta [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] ✱ ~ *csűr. 1738:* Ezen Csűres kertnek ... végiben vagyon két Csűrfias, jo kurta tágos Csűr [Szászvessződ NK; Born. XX. 12] ✱ ~*farkú. 1598:* Eőtwes Antal Coloswary ... wallya ... weztettem wala el ... az en diznomat, meli dizno ... kurta farkw wala [Kv; TJk V/1. 175]. *1755:* Két eszt(endős) fekete keselly kurtafarku mettzett ökör Borju 1 [Batiz H; BK sub nr 1020]. *1806:* édgy Kondor, szürke forma kurta farku Kutya [Dés; DLt 82/1820]. *1815:* Fekete szőrü ... kurta farku ... paripa [DLt 215 nyomt. kl]. *1827:* Egy kurta farku bival Tehén [Mezőcsán TA; RLt] ✱ ~ *fehérnép-kesztyű. 1834:* Két pár kurta fejérnép kesztyű [TLt Praes.ir. 1062 özv. br. Kemény Simonné ingőságainak lajstr.] ✱ ~ *fersing. 1840:* el loptam ... egy kurta kis fersinget [Dés; DLt 1073] ✱ ~ *fosztándolmány. 1596:* Egy feyer kurta foztan dolmany ... f 4 [Kv; RDL I. 65] ✱ ~*föld. 1657:* ördöngős szer labián valo kurta föld [Tarcsafva U; EHA]. *1674:* az Tekeresbe az kurta Föld [Ákosfva MT; EHA] *1782/1798:* A' vizes végiben a' kurta földek kőzött (sz) [Szentbenedek AF; EHA]. *1850:* A' Nyiren a' kurta föld [Szárhegy Cs; EHA] ✱ ~ *gránátmente. XVII.sz.köz.:* Egi kurta gránátmentet roka malával belettet [Szentsimon Cs; BLt] ✱ ~ *haj. 1774:* a magyar regementekben a közkatonák is hátra tekerve czapban (amint most mondják) viseljék a hajukat, akik addig nyírt kurta hajat viseltek [RettE 323-4] ✱ ~ *hajú. 1847:* Szilágyi Jó'sef ... fekete kurta őszibe elegyedett haju [DLt 1535 nyomt. kl]. *1769:* Nemes Haromszeknek tömlecziből egj Kozma Antal névü Nemes ember ... el szőkót ... Fekete kondor öszi-ben elegjedet kurta haju [UszLt XIII. 97a] ✱ ~ *kanavász-dolmány. 1629:* Egy Zeold Kurta Kanavacz dolmani tt f.11 [Kv; RDL I. 132] ✱ ~ *ködmön. 1769:* sütö Mihály ... kek nadragba, kurta ködmönbe, melly mente forma és veres köppenyegbe[a] [UszLt XIII. 97a. — [a]Szőkött el] ✱ ~*körösi szokmány* → ~ *bánátusi szokmány* ✱ ~*kurka. 1803:* Buzgo Janos ... visel ... hol fekete Mentét 's ugyan ollyan szinü Nadrágot, hol pedig Gyöngy szin kurta Kurkát feketébe szegve [DLt nyomt. kl] ✱ ~*láb* rövid földdarab. *1766:* Patakra Nyulo kurta

Láb [Szászfenes K; EHA] ✱ ~ *lengyolcs-ing. 1817:* két kurta Len gyolts Ing Rfl.4 [Mv; MvLev. Simonffi Zsuzsánna hagy. 3] ✱ ~ *magyar mente. 1762/1763:* Egy Zöld Bársony kurta Magyar mente 3rom ujní Szelessegü arany pontlispánnyal egész körül Nyusztal bérelve és prémezve flor. 200 [Hsz; Ks 23. XXIIb] ✱ ~*nád. 1843:* Ezen Tonak ... Szélein ... vad kákával Sátéval elegyes Apro kurta Nád terem [Kötelend K; SLt Vegyes perir.] ✱ ~ *nádpálca. 1710 k.:* én a kezemben lévő kis kurta nádpálca végével az ajtót egyszer-kétszer megdöfém [BÖn. 880] ✱ ~ *nyelű. 1831:* vettem a Magistratualis Hazba asztalok le seprésere egy kurta nyelü kefe seprüt 50 xr [Torda; TLt nyugták] ✱ ~ *nyíl. 1825/1838:* a Nádasra járo kurta nyil [Tordatúr TA; EHA] ✱ ~ *oláhkozsók. 1804:* Pozna Jonás ... szökötte-el kurta fejér oláh Kosokba [DLt nyomt. kl] ✱ ~ *orrú. 1834:* Nagy Julis ... kurta tonka orru, lapos ábrázatú [DLt 854 nyomt. kl] ✱ ~ *oszlopocska. 1850:* a kissebb Lo Istáloba a Zablo hellyen vagyon a földbe ásva 3 kurta oszlopotska [Gyéressztkirály TA; DE 5] ✱ ~ *pendely. 1720:* két kurta Len vászonbol tsinált pendely [Köröspatak Hsz; HSzjP] ✱ ~ *posztópalást. 1673:* Vágion egi Kis Kurta poszto palast, viselt barsoni prem az elein [WassLt Borsai István hagy.] ✱ ~ *posztórékli. 1821:* Hatzl Joseff ... viselt egy barna kurta poszto réklit [DLt nyomt. kl]. *1829:* Földvári Ignatz ... szököt el kék kurta poszto Réklibe [DLt 9 ua.] ✱ ~*ra vett* rövidre fogott. *1826 k.:* a Kelementelki Praetensoroknak is felsö határjokat el kerülhetetlenül el iszapollya, a pataknak kurtára vett hirtelen valo ki áradása [Gyalakuta MT; GyL] ✱ ~ *szalup. 1808:* 1 Kurta szalup fejér régi modi [Mv; Told. 22] ✱ ~ *szár. 1815:* egy fa gyökérböl valo pipa, fekete tsontbol esztergárolt kurta szárral [DLt 473 nyomt. kl] ✱ ~ *szarufa. 1825:* 6 darab kurta Bikfa Szarufákat Kakas ülőnek [DLt 1578 az 1841. évi iratok közt]. *1872:* Marha istallora ... Kötés és Kurta Szaru fák 12. darab 2 ölős 4/6" fok öle per 10 x [TSb 38] ✱ ~ *szarvú. 1757:* Egi szürke kurta szarvu 3: es(ten)dös[a] [Pusztasztmiklós T; Berz. 3. 1/9. — [a]Tehén]. *1801:* Két Szürke kurta Szellyel állo Szarvu négy esztendős Tulkak [TL]. *1816:* két esztendös Tehén, setét szürke szörü kurta bé forditott bogos és vékony szarvu [DLt 184 nyomt. kl] ✱ ~ *szőrkankó. 1841:* Kositza Jósef nevü tót ... visel ... széles tüszöt, kurta ször kankót [DLt 1396 ua.] ✱ ~ *török-puska. 1823:* Égy kurta Csontos Tőrök Puska [BK Inv.] ✱ ~ *überrok. 1823:* Lila szín taffota, stráfos kurta Iberok [LLt Csáky-per 601. L. 1].

Sz. *1710 k.:* Az üdő kurtább lajtorja, mintsem az örökkévalóság tornyába hághassunk rajta [BÖn. 447].

2. rövid ideig tartó; care durează scurt (timp); kurze Zeit dauernd. *1666:* Gerenden[a] létemben hallám, hogy ... Torda vármegyében is egy kurta gyülés leszen [EOE XIV, 205 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz. — [a]TA]. *1710 k.:* kurta tanácsot tarték élésmester- és mindenesemmel Mohácsi Istvánnal [BÖn. 732]. *1892:* Olyan fene kurta az élet [PLev. 160 Petelei István Jakab Ödönhöz]. — L. még BÖn. 580, 933.

3. alacsony; de înălţime mică, scund; niedrig. *1770:* Magos patkó, kurta dáma, Tizenhat esztendös máma [EM XX, 498 „Kolozsvári ének"]. *1801:* Neidt Ádám ... 21 Esztendös ... visel tsuka szín poszto kurta Kalapot [DLt nyomt. kl]. *1820 k.:* Vagyon ... egy ... káposztás kert, melynek az Uttza felöl valo végében tanálatik égy kétfelé nyillo rongyos Kapu ... kurta avatég kapu Felek között [Dés RLt].

4. ~ *kancellária* kicsi/kis létszámú kancellária; cancelarie cu un personal redus; Kanzlei von kleinem Stand. *1710 k.:* Ott[a] igen kurta lévén a fejedelemséghez képest a kancellária is, én voltam egyik kancellista [BÖn. 553].

5. ~ *deákocska* kb. irnokocska; scrib; Schreiberlein. *1666:* Az protectionalisokat megküldtem; nem tudom, veszed-e csak annyi hasznát is, mennyit egy kurta deákocska akar érette rántani [TML III, 594 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

II. *fn becsm. 1573:* Sophia Greinwald Tamasne ... vallia ... Talalkozot volt Zembe Albert Leorinchne Benedek telmanneual ... ely kezdy zydny ... te Buza Lopo ... te kwrta Zoly Immar ha myt tucch Zolny [Kv; TJk III/3. 214]. *1597:* Az J latua(n) az Actort ... monda kurta beste [UszT 12/77]. *1708:* Egj nehánjszor hallotta(m) hogj Tolvainak ... s Kurtának szidták Pap János Ur(ama)t az ... Papok [Velkér H; Ks 101].

◇ **Szn.** *1614:* Kurta Olah Péter zs [Csíkfva MT; BethU 61] Olah Kurta Thamas jb [Jedd MT; i.h. 46] Kurta Olah Peter Barczaj[a] jb [Száltelek MT; i.h. 44. — [a]Barcasági]. *1658:* Kurta György [Zilah; EM XLIII, 306]. *1787:* Kurta József ns [Árkos Hsz; RSzF 165]. *1819:* Kurta András [DLt 571 nyomt. kl]. *1843:* közadózó Báts Kurta István [Szacsva Hsz; HSzjP]. *1851:* Kurta János bivalyos [Erdösztgyörgy MT; TSb 34].

Hn. *1607:* Kurtaban (sz) [Szacsva Hsz]. *1646:* az kurtaban [Mezökirályfva K; EHA]. *1669:* a Pislen[a] kurtaja labjan(sz) [Szotyor Hsz; EHA. — [a]Pislen Pál tulajdona]. *1670:* Az Kurtaban (sz) [Uzon Hsz; EHA]. *1728:* Küs Antal kurtajáb(an) (sz) [Illyefva Hsz; EHA]. *1767:* In loco Kurtak (sz) [Borosbenedek AF; EHA]. *1768:* A Kurták gyepei [Oroszfalu Hsz; RSzF 134]. *1803:* a Jarai oldal kurtájában (sz) [Körtvélyfája MT; EHA]. *1848:* A Kurtágba (sz) [Miriszló AF; EHA]. *1891:* Kurta irotványa [Inaktelke K; KHn 203].

◇ **Sz:** *eb adós ~nak kolbász árával* '?' *1638:* Hallottam közbeszíddel ..., hogi Istua(n) Ura(m) adossagot ker vala ... Garczo Gergeljteöl, amaz azt mondotta volna hogj eb ados kurtanak, kolbasz artaval[a] [Mv; MvLt 291. 130b. — [a]Ellrás *árrával* h.] ✱ ? *megcsalja a ~t* '?' *1671:* Az Kegyelmed irását ... nem értem, noha Márton Uramra[a] gondolhatnám, ki is mesterkedik vagy mesterkedett más dologban ellenem, de bizony megcsalja a kurtát [TML V, 462 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — [a]Sárpataki Márton].

kurtábbít megrövidit; a scurta; (ver)kürzen. *1765:* ki ugrot belé tehát ezen fo]ldbe a' mellyen mos (!) állunk kurtabbitani kivánván a' tóbbitöl ? [H; JHb XXXIII/19 vk].

kurtabunda bekecsféle; cojoc; Pekesche, kurzer Pelzrock. *1827:* a' fejeken viseltek fekete sapkákot, és a' testeken kurta bundákat [DLt 417 nyomt. kl]. *1830:* egy fekete avaték kurta bunda zöld gombokkal [DLt 452 ua.].

kurtabúza törpebúza; grîu pitic/cu paiul scurt; Zwergweizen. *1742:* Vetettem a Pokol aj vermére véggel az uton keresztül járo földben kurta buzát metr. 15 [M.köblös SzD; RLt DiarOec. 19]. *1745:* Vetés ... A'

Szölöre fekvö alsó láb . . . mellett kurta buza [Marosszt-király AF; Told. 18]. *1746:* Tiszta kurta buza . . . Elegyes kurta buza [Borsa K; i.h. 49]. *1842:* Kúrta buza 4 véka [Csekelaka AF; KCsl 3].

Szk: *magyarországi ~. 1741:* Vettettem . . . Magyar országi kurta buzát metr. 6 [M.köblös SzD; RLt DiarOec 13].

kurtabúza-vetés törpebúza-vetés; holdă de grîu pitic; Zwergweizensaat. *1753:* Tiszta buza vetes . . . Kurta buza vetes [Beresztelke MT; Told. 19].

kurtacopf-tekerés rövid hajfonat-fonás; împletitul părului în cosiţe scurte; Flechten des kurzen Zopfs. *1823–1830:* a papi ház kapujánál . . . a copfom tekerö pántlikáját lehúztam s kaputom zsebibe dugtam, mert akkor még nem jött volt erösen módiba az egész hajlenyíratás, hanem a kurtacopftekerés volt még szokásban [FogE 272].

kurtacsizma rövid szárú csizma; cizmă cu carîmb scurt; Stiefel mit kurzem Schaft. *1801:* Szávu Popa mint egy 24. esztendös . . . töbnyire kurta csizma avagy ugy nevezet kaltzunba szokott járni [DLt nyomt. kl].

kurtadisznó disznófajta; o rasă de porci; Art Schwein. *1598:* Leörincz Venterer . . . wallia . . . Egy fekete holdos kúrta dizno fetreng wala it az piaczon [Kv; TJk V/1. 175].

kurtadolmány rövid dolmány; dolman scurt; kurzer Dolman. **Szk:** *atlasz ~. 1611:* Egj oh granat uiselt kurta dolmá(n) . . . f 6 d . . . Ferkeönek iutot egj zederies zineö attlacz kúrta dolman meljet beczwltek . . . f 3 [Kv; RDL I. 88] ∗ *gránát ~ → atlasz ~* ∗ *kamuka ~. 1629:* Egy szederies kamuka kurta dolmany er tt f 10 [Kv; i.h. 143] ∗ *londis ~. 1616:* Egj zederies londys uiselt kurta dolma(n) [Kv; i.h. 101 Andr. Junck kezével] ∗ *veres skárlát ~. 1596:* Egy veres skarlat kúrtha dolmany zeold prusszay bagaziaval bellet . . . f 11 [Kv; i.h. 65].

kurtadolmányos rövid dolmányt viselö személy; persoană îmbrăcată cu dolman scurt; einen kurzen Dolman tragende Person. *1598:* egy eyel hazara icottek uala az Actornak, mo(n)dgiak hogy eggik egy kurta dolmanyos . . . icott uala de en azt sem túdo (m) kj volt [UszT 13/31 Anthonius Fazakas de Vduarhely vall.]. *1603:* Varga Kaspar . . . Azt vallia: . . . egy feyer kurta dolomanios vagdalta volna eotet [Kv; TJk VI/1. 666].

kurtaforint magyar forint (50 krajcár); florin unguresc; ungarischer Florin(t) (50 Kreuzer). *1705:* egy négyszázig valót elhajtottanak, bennek ökröket és teheneket, kiknek is bokrát tizenöt kurta forinton, amint most itt jár, megvehetné az ember tölök | Toroczkai Istvánné asszonyomnak . . . az százhúsz forintokat kölcsön az úr megadta . . . az interest relaxálván, hanem csak a kurta mostani forintért hogy hosszú forinttal fizessenek, amely elég interes [WIN I, 594, 613]. *1719:* egy harom Libertast es egy kurta forintot [OlLev]. *1736 u.:* akkor[a] . . . egy arany hat kurta forintokban járt [MetTrCs 448. — [a]A fej-i kor végén].

kurtafriskó rövid vászonujjas; haină scurtă de pînză; kurze Linnenjacke. *1847:* Triff Dumitru ruházattya oláhos ing, lábravalo, egy kis fejér kurta oláhos frisco, egy rosz czepök | Juon Nyáncz . . . Ruházatja fekete czondra, harisnya, kurta fejér friskó [DLt 1035, 1160 nyomt. kl].

kurtaguba rövid posztókabát; sarică/gubă scurtă; kurzer Flauschmantel. *1803:* Lepedat N. nevü Gyilkos Czigány . . . kurta Gubában fejér Harisnyában . . . szökött-el [DLt nyomt. kl]. *1817:* Egy kurta guba [Mv; DLev. 3. XXVIII. A]. *1840:* Markuj Máris . . . mintegy 32 esztendös . . . viselt világos kék pettyegetett ótska bagazia kurta gubát [DLt 843 nyomt. kl].

kurta-gulyatyúk tyúkfajta; o rasă de găină (cu coadă scurtă); Art (stumpfschwänziges) Huhn. *1747:* az J. eo Kglme maga férjével . . . sajat tulajdon majorsagaim közzül edgj kurta gulya tyukot hat tsirkeiuel edgjütt meg fogott akaratom ellen [Torda; TJkT III. 151].

kurtagyolcs ? rövid gyolcs; pînză scurtă; kurze Leinwand. *1620:* Egy Bál hoszszu, auagy keskeny, auagy haitot giolcztul f 4[a] . . . Egy Baal kurta giolcztul f 1/50[a] [Kv; KvLt II/69 VecTr 10–1. — [a–b]A harmincad-vám összege]. *1687 k.:* Egy Baal kurta Gyolcsbol f 2//25 [MvRKLev. Vect. 15–6].

kurtahacuka (könnyű) felsökabát; mantăluţă (uşoară); (leichter) Mantel. *1810:* Görgényi Görög János . . ., mintegy 34. Esztendös . . . szökött-el fekete kurta hatzukába [DLt 181 nyomt. kl].

kurtahold (vhány) kis holdnyi; (de cîteva) pogoane mici; (einige) kleine Morgen (groß). *1818:* Vagyon a' Kis Fekete Toban . . . 14. kurta hold Széna rétem [Ne; DobLev. V/1021].

kurta-jánkerli rövid ujjasféle; un fel de haină scurtă; Art Mäntelchen. *1795:* visel egy rongyos kék szinü apro fejér gombos kurta Jánkerlit [DLt nyomt. kl].

kurtakabát rövidkabát; haină scurtă; kurzer Mantel. *1860:* Egy kurta kabát janot belléssel fl. 1 [Kv; Újf. 1].

kurtakalangya ? kiskalangya; claie mică; kleine Mandel. *1722 k.:* Proventus Pastoris. A Nemességtöl nyolcz kurta kalangya Buza . . . A Parasztságtol ket egesz kalangya Buza [Felfalu MT; GörgJk 91].

kurtakan kandisznó-fajta; un fel de vier; Art Eberschwein. *1656:* Fejer kurta kan [Doboka; Mk Inv. 13].

kurtakaput rövid-felsökabát; redingotă scurtă; kurzer Mantel/Oberrock. *1801:* Vinter Ádám . . . visel hamu szin szürke kurta Kaputot [DLt nyomt. kl] | Egy Zöld kurta kaput fekete hajtokával és Sárga Réz gombokkal együtt [Vargyas U; CsS].

kurtakarabély rövid csövü puska; carabină; Karabiner. *1823:* Egy Par nyakba valo kurta korabéj | Egy kurta Damastzerozot korabej sárga kötöjevel [BK Inv.].

kurtakarakó rövid kabátfajta; un fel de haină scurtă; Art kurzer Mantel/Oberrock. *1811:* egy Ujjas kurta Karako Publikan szin [Mv; LLt].

kurtakesztyű rövid szárú kesztyű; mănuşă scurtă; Handschuh mit kurzer Stulpe. *1804:* glazirtos bőr hoszu és egy kurta kéztyü [Koronka MT; Told. 19]. *1826:* Egy pár kurta kesztyü [uo.; i.h.].

kurtakorbács rövid korbács; gîrbaci scurt; kurze Peitsche. *1828:* Hosszu Korbáts kettő, nyeregből hajto kurta egy [Szentdemeter U; Told. 39].

kurtakorcsma (nem egész évben nyitva tartó) falusi kocsma; cîrciumă sezonieră (la ţară); (nicht das ganze Jahr hindurch offen gehaltene) Dorfschenke. *1780:* Déván a Hajosok között Lostyán Moyses és Janku Fia Iuon ezen Esztendőbe alattomba kurta Pálinka korcsmát tartanak [Déva; Ks 113 Vegyes ir.]. *1843:* Endes Antal a' faluban levő korcsomáig — hol én azon időben éppen korcsomárosné voltam — 's kurta korcsomának neveztetett — elcsalta (így!) [Szucság K; KLev.].

kurtakorcsmáros időszaki falusi kocsmáros; proprietar de cîrciumă sezonieră; zeitweiliger Dorfschenk. *1780:* az Dévai Őr ményektül ... Szokták venni az Titkon Árulo kurta korcsmárosok az Pálinkát | én magam Szemeimmel láttam gyakor izben, hogy az meg irt kurta korcsomárosokhoz jártanak innya [Déva; Ks 113 Vegyes ir.].

kurtaköpenyeg rövid köpönyeg; manta scurtă; kurzer weiter Mantel. *1820:* Barát szin nem egész fekete kurta Köppenyeg [Kv; DLt].

kurtalájbi rövid mellény; vestă scurtă; kurze Weste. *1815:* Nemes Személly Domokos Miklos ... Kőrtvéllykapun Lakos és Árendátor ... Visel kék poszto fejér gombos kurta Lájbit [Torda; TLt 1237].

kurtaló ? gebe; gloabă, mirţoagă; Klepper. *1633:* egi kurta fejer louais volt niereghben [Mv; MvLt 290. 135b/2].

kurtamente rövid felsőkabát; redingotă scurtă; kurzer Oberrock. *1748:* holló szin kurta aranyas paszomántos bogár hátu Sinórral Nestell prémezett és bérlett mentéje [Vargyas U; CsS]. *1750:* Karmasin Szin kurta Mente, egy rend paszamántal, és szép elegyes Aranyal és Ezüstel készült kötés az kerületin Szkofium Gombokkal. Bellése Jáuor, préme Nyust [WassLt Wass Dánielné portékái]. *1790:* most mind kurta mentékben vadnak az Gavalérok ... Betlen Joseff magyar Mentében, kurtában [Nsz; Ks gr. Kornis Anna lev.] *1823-1830:* mentem haza Marosvásárhelyre, sokat szenvedtem egy hitvány szőlőbeli sajtószinbe egy kis kurta deáki mentébe s vásott köpenyegbe egész éjszakánként többnyire kint halván | a más ágy végénél ült egy előttem esméretlen ember[a] fekete csinos öltözetben, kurta mentében [FogE 109, 272. — [a]Vályi Pál gogánváraljai oskolamester].

kurtán röviden, rövidre; scurt; kurz. *1819:* Barabásnak Kurtán és Rővideden, világasan izentem volt [Gyalakuta MT; IB]. *1823-1830:* A fát kurtán fűrészelik[a], hogy a rostélyra felférjen [FogE 193. — [a]1796 tájt a németországi Halléban]. *1826 k.:* A Pataknak záporos ki áradása sokkal kiméllletesebben halad a Balavásárig tarto hosszu follyamatjábann mintsem vagy három puska lövésnyi kurtán meg szoritott új árkába [Gyalakuta MT; GyL]. *1829:* Vaszi Patkovénak ... a' haja kurtán bütüsön vágva [DLt 942 nyomt. kl]. *1830:* irjál te is ennyi ujságat de sok és hoszu levelet ne a' szokat Stylus szerént nagy kurtán [Kv; Pk 6].

Szk: *vkit ~ vesz. 1846:* A Ttes Praefectus Ur, Csánba[a] létünkőr (!), az arendátort, azt mondá azért nem veszi kurtán, ne hogy meg ijjedve — holmijét el költöztesse [Budatelke K; Born. F.IIIa L.Luka György lev. — [a]TA] ✱ *vkivel ~ jön ki. 1823-1830:* De nem is lett volna szerencsés, hogy engem próbálgasson, mert én megállapodott karakterű, ép erkölcsű ifjú voltam és velem kurtán jött volna ki [FogE 155]. *1838-1845:* Ha itt nem lész a parancsolt napra, velem kurtán ... jösz ki [MNyTK 107. 26].

kurtán, kurtány udvari zsoldos katona; curtean; Söldner am fürstlichen Hof. *1601:* Jazvasartt[a] volt tizezer kopias lengiel es tizenhet ezer Moldovay kurtaniok vannak vele Podoliay kozakokkal egiütt [Belényes B; Hurm. IV/1. 245 Bartholomeus Somogy Mihály vajdához. — [a]Jászvásár (Iaşi)]. *1611:* Im ma hozának két zászlót urunknak, kit az kurtanioktul nyertek, kurtániokat is hozának [Veress, Doc. VIII, 126 Imreffi János kancellár feleségéhez, Iffiu Katához Tîrgovişteből]. *1614:* Talaltatnak sokan kik ez orzagban, Teoreokhez, Tatarhoz es Kurtanokhoz aduan magokat, velek eggiwt Nemest, es Nemtelent egettek es puztitottak [Ks 87 ogy-i végzés]. *1644:* Lupulra vigyáznotok nem árt Im az kassai biró leveléből is megláthatod, mint jártak az beszőkött kurtányi [RákCsLev. 215 a fej. feleségéhez Tokajból]. *1662:* Az kurtányok elmentek ... Verestoronynál által Havasalföldében [KCs 451]. *1685:* mikor Kemeny Janos idejeben, a kurtanokat Buzaban[a] le vágtak vala [Meggyesfva MT; BálLt 59. — [a]SzD]. — L. még ETA I, 62–5, 116, IV, 177, 269; KemÖn. 187, 235, 238, 262; RákCsLev. 229, 306, 348, 376; SKr 526, 540, 548, 653; TMÁO I, 243, III, 309, 487, 513, VII, 400–1; TML I, 295, 344, 350, 352, 371, 374, 376, II, 230, 259, 268, 281, 285, 338, 344, 350, 352, 371, 373-4, 376; Veress, Doc. V, 210.

Szn. *1614:* Kurtian Janos [Köröspatak Hsz; BethU 267]. *1640:* Kurtan Mihály [UF I, 687]. *1663:* Kurtán Péter [TML II, 563]. *1679:* Kurtany Peter [Gyalu K; GyU 208]. *1869:* Kurtán Balas [Oroszhegy U; UszLt IV. 53]. *1708:* Kurtány Joseph ref. kurátor [Kv; SRE 109]. *1712:* Johannes Kurtány [Karácsonyfva U; UszLt VII. 59]. *1723:* Kurtány Mária Aszszony [Kv; TJk XV/4. 64]. *1740:* Kurtány Istok [Cege SzD; WassLt].

Án. *1655:* Kurtány (lónév) [MGtSz II, 52 II. Rákóczi György ménesének összeír.].

Szk: *lovas ~. 1620:* Parancsojon ő nagysága igen serio Moldovában, küldjenek igen jó válogatott két ezer lovas kurtánt én mellém, azonképen havaselföldi vajda ... ötszáz lovas kurtánt igen válogatott jókat [TMÁO I. 243 a fej. ut. portai követének]. *1623:* Havasalföldéből ezer jó lovas kurtánt Szpotár Mihullal bocsáttá [ToldF 237]. *1626:* Az moldovai vajda hogy válogatott tizenkét

száz lovas kurtánt ... készitsenek, kiket magunk embere válogathassan meg és azok készen legyenek [i.h. 461 a fej. Toldalagi Mihályhoz].

kurtanadrág rövidnadrág; pantaloni scurţi; kurze Hose. *1823-1830:* Régen parókában, kurta német nadrágban jártanak, ezt ugyan már az én deákságamban elhagyták volt | egy napon ... a szállásomon, német kurta nadrágban az ablakba való virágokat tisztítgatván, bejön egy hasonló német öltözetű ember | A német burgerek kék köntösben, kurta nadrágban ... mentenek | el mentem gyalog indulva, németesen kurta Nadrágba papatsoson [FogE 213, 244, 259, FogEK 460-1].

kurtán-gyalog udvari zsoldos gyalogos; curtean; Füsilier-Söldner am fürstlichen Hof. *1611:* Az Olton innet ki volt azokat még ma hozza Eördög Boldisar Uram, mind kurtán gyalogot és mind földnépét ide be ő Felségéhez [Veress, Doc. VIII, 127 Imreffi János feleségéhez Tîrgovişteből].

kurtán-had udvari zsoldos sereg; oaste de curteni; Söldnerheer am fürstlichen Hof. *1645:* jó Várad felé jőni az székelyekkel az kurtán és tatár hadaknak [RákCsLev. 329 a fej. lev.fiához]. *1653:* És mikor a futott kurtán had a Nyárád mellé jutott volna, két felé szakadának [ETA I, 62 NSz]. *1662:* az erdélyi fejedelem ... valami kevés török és kurtán hadakkal Kolozsváratt megszállani kénszeríttetett [SKr 673]. — L. még ETA I, 150.

kurtáni udvari zsoldos katonai; de curteni; höfisch-söldnerisch. *1662:* Constandin vajda, Mikes Kelemennel amelly hadakkal moldvai Gyika vajdára mentek vala, hogy annak török-tatár kurtányi erejéhez hasonló erejek nem volna ... megveretének [SKr 526].

kurtán-ló udvari zsoldos katonai ló; calul unui curtean; Pferd der höfischen Söldner. *1653:* egyik, egy szép kék almás kurtán ló, ott marada az istállóban ... de az apám leszállita a lóról, hogy viszsza alá menjek és a kurtán lovat is elhozzam [ETA I, 70 Nsz].

kurtán-lovaszászló udvari zsoldos lovas katonai zászló; steag de cavalerie format din curteni; Fahne der höfischen Söldnerreiter. *1663:* Vagjon ez hazban ... Gyalog zaszlo no. 4. Kurtan lovas zaszlo no. 2 [UF II, 313].

kurtán-nyereg nyeregfajta; un fel de şa; Art Sattel. *1681:* Fejervarra ... Eot kurtany, s Haro(m) murat Nyergek [UtI].

kurtánság, kurtányság (udvari) zsoldos katonaság; curteni; Söldner/Soldatenvolk am fürstlichen Hof. *1611:* Az kurtánság öszvö verte volt magát mint egy százig való [Veress, Doc. VIII, 219-20 Baksi Mihály gr. Mágóchi Ferenchez Munkácsról]. *1613:* az Moldovai es Havaseli kurtansagh ... az keossegh es szegenisegh keozzwl, a kit ereovel kenszeritesbeol el nem vehetet ... el hitegeti [Kv; Hurm. XV/II, 859 a fej. Beszt. városához]. *1653:* Ezenközben, a kurtánság kettőt választának el ő magokban [ETA I, 63 NSz]. *1662:* az Havasalföldeböl kijött nyolcz zászló kurtánság alja, mely szerencsétlenül járt legyen [Veress, Doc. XI, 15 Buday Péter és Cserei Farkas a fej-hez Brassóból] | Stephanus Ebeni ... Apafit az egész törökséggel és kurtánsággal Medgyes székben írja lenni [TML II, 371 Teleki Mihály Frederich Cobhoz]. *1680 k.:* az visza jüt kurtansagot engedgje meg Ngod [UtI]. — L. még ETA I, 63-4; SKr 440, 652, 654, 658; TML II, 237, 264.

kurtán-zászló udvari zsoldos katonai zászló; steag de curtean; Fahne der höfischen Söldner. *1667:* Vagyon ez házban ... Gyalogh zászlok ... nro. 5 Kurtán zászlok ... nro. 2 [Fog.; UF II, 338]. *1673:* Vagjon ez hazban ... Gjalog zászlok ... nro 6. Kurtán zászlo nro. 1 Taphota lovas zaszlo ... nro. 1 [i.h. 538].

kurta-ökör kis termetű ökör; bou de statură mică; Ochs(e) von kleinem Wuchs. *1687:* Egy veres kurta ökret [Déva; Szer.].

kurtaöl kisöl; stînjen mic; kleines Klafter. *1799 k.:* ha hoszu ölbe hozzák egy ölet három szekeren ha kurtába egyet két szekeren ... szokták hozatni[a] [AggmLt C. 114. — [a]A fát]. *1829:* Quadrát öl. Kurta öl [Hosszuaszó KK; Born. F.Ia Bod László tt jel.].

kurtapipa rövid szárú pipa; pipă/lulea scurtă; Pfeife mit kurzem Stiel/Rohr. *1823-1830:* meglátta a gróf, hogy dolmányom zsebiben egy kis kurta pipám vagyon [FogE 146]. — A 'makrapipa' jel-sel is számolhatni.

kurta-rékli rövid ujjasfajta; bluză scurtă; kurzer Tulifant. *1811:* Egy Fekete Kazimir poszto Kurta Rékli [Görgény MT; Born. XXXIX. 43]. *1817:* volt egy kanafász nyári kurta reklije [DLt 744 nyomt. kl]. *1823-1830:* Itt[a] a fejérnépek tiszta fekete s hitvány posztóköntösben járnak ... derekakon fekete kurta rékli vagy ujjas, ennek ujja mint a fodorháj ráncos és felkonkorodott [FogE 247. — [a]A németországi Kasselben 1796 táján].

kurtás I. *mn* **1.** alacsony termetű ló; (cal) de statură mică; (Pferd) von kurzem/untersetztem Wuchs. *1807:* Egy kisded fekete Kantza kurtás [DLt 576 nyomt. kl].

II. *fn* '?' **Hn.** *1641:* Az Curtasban (sz) [Kakasd MT; EHA]. *1691:* Az Kurtasban (sz) [uo.; EHA]. *1793:* a' Kurtásban ...fele bokros (sz) [uo.; EHA]. *1816:* A Kurtásban (sz) [Csúcs AF; EHA].

kurta-saru ? rövid szárú lábbeli; încălţăminte cu carimbi scurţi; Schuhwerk mit kurzem Schaft. *1801:* Illomola György[a], 24 eredetére nézve Morvába Budschovitzi ... visel ... kurta Sarut [DLt nyomt. kl. — [a]Katona]. *1802:* Groschinger Matyás (20) ... Morvába lévö Kanitz Várossából való ... visel ... kurta sarut [DLt ua.].

kurtaszárú rövid szárú; scurt; kurzstielig. *1802 k.:* A' Szatsvay Sándornál találhato oltoványok(na)k Specificatioja lo Paris alma. Hoszszu száru kurta száru es tsokros [Kv; IB].

Szk: ~ *cseréppipa. 1842:* Kerek Pipa tarto egj 16 hosszu 3 kurta száru cserép pipákkal [Dés; Újf. 3 Újfalvi György hagy.].

kurtaszék kb. kisszék; scăunaş, scăunel; kleiner Stuhl. *1654:* Az masik hazbanis ... Egy kurta szék [Mezőrücs MT; Ks Bánffy Anna urb.].

kurta-szivar rövid szivar; ţigară scurtă; kurze Zigarre. *1859:* 125. darab kurta szivar f. 2.50 [Kv; Újf. 1].

kurtaszokmány rövid posztó felsőkabát; suman scurt; kurzer Tuch/Flauschmantel. *1847:* Kádár Márton ... mintegy 21 éves ... viselt ... kurta szokmány poszto konogányát kék posztóba szegve [DLt 118 nyomt. kl]

kurta-szoknya fustă scurtă; kurzer Rock. *1823-1830:* A fejérnépeknek[a] ... kurta szoknyájok szárközépig ér [FogE 175. — [a]Morvaországban].

kurtatarack rövid csövű tarack; un fel de tun cu ţeavă scurtă; Art Haubitze/Geschütz mit kurzem Rohr. *1637:* Kiczin kurta Tarazk uagio(n) n.1 [Ebesfva; UtI].

kurta-tehén kis termetű tehén; vacă mică; Kuh von kleinem Wuchs. *1641:* 1 szeöke kurta tehen [Tompaháza AF; BálLt 40].

kurtékli kurta rékli, rövid ujjasfajta; bluză scurtă; kurzer Tulifant. *1838-1845:* Kurtékli ... rövid szövetből készült ujjas [MNyTK 107]. — Vö. a *kurta-rékli* cimszóval.

kurtézia udvariaskodás; curtoazie; Höflichkeitsbezeugung. *1812:* Hoszszas Courtesia nélkűl irok [Marosújvár AF; Ks 89].

kurti rövid női kabátfajta; jacheţică; Art kurze Frauenjacke. *1830:* Vagyon 1 Kurti és 1 kis mejre valo [Oroszfalu Hsz; HSzjP]. *1835:* két kurti egy selyem és egy merino 25 Rf 30 [Illyefva Hsz; i.h.]. *1836:* Vagyon egy kurti kék, mely ér 3 Flo. 10 [Gelence Hsz; i.h.]. *1839:* Vagyon két kurti Tiszta barson a másik karton 13 fr [Szászfalu Hsz; i.h.]. *1852:* Két kurti Egyik sellyem más poszto 11 Rf [Nagyborosnyó Hsz; i.h.]. *1887:* Egy rokolya, kurti, egy ruha 1 f. 50 xr [Nagybacon Hsz; i.h.].

Szk: *briner* ~ ? brünni kabátfajta. *1837:* egy kávészin és egy fekete selyem és egy briner kurti 35 Rf. 30 x [Kvh; i.h.] ✱ *kávészín* ~ → *briner* ~ ✱ *kék* ~. *1845:* Duduj Annis ... visel ... kék fejtős fersinget, kék kurtit [DLt 52 kv-i nyomt. kl] ✱ *selyem* ~ → *briner* ~ ✱ *tibet* ~ kasmir kabátfajta. *1850:* Egy tibet kurti 4. fl [Kiskászon Hsz; HSzjP]. *1852:* Egy hitvány tibét kurti Becsára váltoban 30 xr [Zabola Hsz; i.h.].

kurtuj *rég, táj* kurti (rövid kabátfajta); jacheţică; Art kurze Jacke. *1838:* Vagyon két kurtuj ... egy kitsi Bunda [Gidófva Hsz; HSzjP].

kurtul rövidül; a se scurta; kurz/kürzer werden. *1823-1830:* (Az apparitor) Egy hatágú lapos szijjú korbácsot hordozott kezében vagy vállán, melyet a csintalanabbak keményen vertek a földhöz, hogy hamarabb kurtuljon, mert új korában volt kétsinges hosszú is [FogE 104].

kuruc I *mn* **1.** a kurucokhoz/kuruc hadsereghez tartozó; al curuţilor, de curuţi; kurutzisch, Kurutzen-. *1705:* a szász kalendáriumban Szent György 23-án vagyon, a másban pedig mind a kuruc magyar kalendáriumban ... 24-én vagyon [WIN I, 409].

A szó bekerült a hazai latinságba is. Pl. *1707:* Curuconibus (abl., dat.). Kuruczones (tbsz acc.) [SzO IV, 352].

Szn. *1754:* Kurucz András jb [Betlensztmiklós KK; BKG]. *1770:* Kurucz Tivodor [Burjánosóbuda K; JHbK LVI/1]. *1777:* Kurucz Todor [uo.; i.h.]. *1786:* Kurucz Kati [KLev.]. *1798:* Kurutz János ... Futkoso [Bh; KszTJ].

Hn. *1740:* A' Kurutz verem mellett (sz.) [Gyerővásárhely K; EHA]. *1796:* az Arapataki réten Kurutzburok nevezetű helyben (k) [Árapataka Hsz; EHA]. *1803:* a' Kurutzborokba (k) [uo.; EHA]. *1835:* A' Kurutz borok szélin [uo.; EHA]. *1864:* Kurutz juk [Inaktelke K; KHn 203].

Szk: ~ *1715/1761:* Ebben a' boldogtalan időbenn, Sohol Semmiféle marhám meg nem maradott, az Kurutz Atyafiak mind el hajtották [Nsz; Berz. 17a] ✱ ~ *balta. 1801:* Egy hitván Régi kurutz Balta nyel nélkül [Vargyas K; CsS] ✱ ~ *bor. 1705:* neki[a] egy fél ejtel tokaji bort töltöttenek, és mondotta[b], hogy igyék, mert az kuruc bor [WIN I, 384. — [a]Károlyi Sándor kuruc generális emberének. [b]Forgách Zsigmond] ✱ ~ *erő. 1704:* Érkezvén nagy kuruc erő Szamosfalva felől fel [Kv; KvE 285 SzF] ✱ ~ *generális. 1774:* Felesége volt[a] nagy híres kuruc generális Pekri Lőrinc leánya [RettE 330. — [a]Daniel Istvánnak] ✱ ~ *háború. 1795:* kiis ... mint hogy még az akkori, ugy Neveztetett kurutz haboru egészen le nem tsendeset v⟨olt⟩ ... Rész Joszágát ... feje Testverinek ... hagyta [Kápolna SzD; ÁLt Com. Szolnok Interior 2/1795. — [a]Tollvétség *férje* h.] ✱ ~ *had. 1705:* Károlyi valami kuruc hadakkal általmenvén, Austriába nagy kegyetlenséget, égetést ... cselekedtenek volna [WIN I, 381] ✱ ~ *hadnagy. 1710:* Szacsvai híres kuruc hadnagyot sebesen elhozának[a] [CsH 348. — [a]1704-ben]. *1716:* Kurucz Hadnagj lévén Pap Mihály ... Matájszával ketten mivelvén akkor az üdöb(en) a Bányát, ugj Csuszott belé Pap Mihály, es illyen uton birja mostis [Nagyalmás H; BK ad nro 184]. *1722:* egy Kurucz Hadnagy jött vala bé az is öszve gyüjtete valamit valamit hol megkaphata [Újfalu Cs; LLt] ✱ ~ *hajdú. 1705:* Ugyan ma jött híre bé, hogy valami kuruc hajdúk ... az éjszaka mentenek volna itt által Sellemberknél[a] [WIN I, 608. — [a]Szb]. ✱ ~ *hajdúság. 1705:* Disznód[a] körül amely kuruc hajdúságok voltanak, akik az Olton innen vigyáztanak az ösvényekre, azok mi okra nézve onnan lejöttenek és elmentenek [i.h. 592. — [a]Szb] ✱ ~ *kapitány. 1704:* Bethlen táján, aholott öszveellenkezvén, egy kuruc kapitány, Tordai nevű, elesett [Kv; KvE 283 SzF]. *1710:* Már az erdélyi kurucság főcommendója Toroczkai István vala, mellette lévén Pekri Lőrinc[a] ... több kuruc kapitányok [CsH 341. — [a]1704-ben] ✱ ~ *posszesszor. 1704:* Örménységkest[a], minthogy kuruc possessorok is birtanak benne, mind felprédálták [WIN I, 214. — [a]AF] ✱ ~ *prezidium* kuruc várőrség. *1705:* Hunyadon és Déván kuruc praesidiumok vannak, és valami kevés fennálló had is lehet ott [i.h. 609–10] ✱ ~ *rab. 1704:* A generál pedig öt kuruc rabot igírt érettek[a] [i.h. 110. — [a]A német rabok helyett]. *1705:* (A generális) hásonlót követ el rajta ... itt, mind a Vay László feleségén, mind annyi kuruc rabon, amennyin ott azt fogják

cselekedni [i.h. 441]. *1710:* Teleki Mihály ... maga is kuruccá lett ... a várban[a] levő kuruc rabokot is Szebenben elvivé [CsH 348. — [a]Görgény várában] ✱ ~ *salvagvárdia* **a.** kuruc védőőrség. *1691:* kurucz salag várda volt a közelebbi esztendőben Gidofalván [Gidófva Hsz; HSzjP]. — **b.** kuruc védőőrszem. *1711:* Tudom hogj egj Kűs András nevű kurucz Salagvardia, adott vala Ujfalvi Kozma Thamásnak, egj nestes sűvegért, egj Sárga Szőrű ökrőt [Újfalu Cs; WLt Joannes Andras (35) ns vall.] | azon marhák ... Sárga fenn állo szarvuak valának ... mindenik helyről ujfalvi Kastalj Györgj ur(am) hajtatá el egj Kurucz Salvagvardiaval [Remete Cs; WLt Franc. Csortán (40) pix vall.] ✱ ~ *tábor. 1704:* a falukra majd elviselhetetlen élést vettettenek a kurucok, akit adminisztrálniok kelletik a kuruc táborra [WIN I, 76]. *1705:* a bérere küldötte volt fel a generál, ahonnat belátta az egész kuruc tábort hun fekszik [i.h. 518] ✱ ~ *tiszt. 1705:* Horváth Ferenc nevű kuruc tiszt jött volna újobban Brassó alá [i.h. 405–6] ✱ ~ *trombitás. 1705:* Azmely kuruc trombitást tegnap felakasztata ... azért akasztották fel, hogy a generálisnak szóló leveleken kívül más seditióra való leveleket hozott volna [i.h. 565] ✱ ~ *úr. 1704:* egy ember ... azt hozta volna hirül, hogy a fehérvári kuruc urak gyűlése holnap vagy holnapután el fogna bomlani és eloszolnának | ma hallottam, hogy valami ember jött volna titkon egy kuruc úr feleségéhez [i.h. 141, 214].

2. kuruc érzületű; cu sentimente/simţăminte de curuţi; von kurutzischer Gesinnung. *1704:* ma vivének fel 14 német rabokat a profusztól a törvényre, kik kuruc németek voltanak [i.h. 271].

3. ~ *nevezete alatt* kuruc meggyőződés okán; pe bază de convingeri de curuţi; infolge kurutzischer Überzeugung. *1716:* az elmult Esztendőkben a Nimet vitézek alkalmatosságával az Laboncz es Kurucz nevezeti alatt az magyar nemzet egymás ellen Rebelálván edgyik az másikot rontotta pusztitotta [A.csernáton Hsz; HSzjP].

4. *szitk. 1599:* mond megh krucz (!) kurwa hol az vrad [UszT 15/197 Zekely Isthwa(n) Betfalui Zabad Zekely vall.]. *1738:* irtóztató káromkodásokkal káromkodott, ördög attával kurucz kutya Teremtettével ... illetvén sokakat kurucz kutya teremtettével káromkodott légjen [Dés; Jk].

II. *fn* **1.** kuruc katona; curuţi; Kurutze. *1641:* mentest menék az kuruczok szekerihez vigyázni kezdék a szekereken [F.volál Hsz; HSzjP Pater István Száraz Pataki Parochus (40) vall.]. *1690:* egy Kolosvármegyei Szeploki Nagy Janos fia Andris, ki is volt Szép loki István Vra(m) jobbagya, mostan állot volt az Kuruczok közi (Szárhegy Cs; LLt). *1734:* Tudgja e aztis a Tanu hogy azon Ilko István az Revolutiokor midőn az kuruczok Hét falut el hajtották volna ... kiis Fiatskájával Havasalföldébe menvén Feleségestől a Pestisben meg holt [Hétfalu Br; BrÁLt Stenner IV. 51. — Binder Pál kijegyzése]. *1782:* az apám ... a sibai[a] Sántzlövő ütközetben jelen volt mint kurutz [Paptelke SzD; JHbT VIII/18 Pétrán Togyér Senior (72) jb vall. — [a]Értsd: zsibói]. *1805:* ezen Kastélyt[a], a' Kurutzak égették el [Ózd AF; MúzRadák. — [a]Radák családét — Tomai László kijegyzése].

Szk: ~*cá lesz. 1710 k.:* osztán Rácz István kuruccá lőn, és így ez is elméne Pater János, Száva, Apor után [BÖn. 887] ✱ *német* ~. *1705:* hat német kuruc szökvén bé, azok azt referálják, hogy Forgách azt mondja, hogy a német kurucokat azért tartja, hogy ha az erdélyiek valami hamisságban járnak, azokkal öszveöleti őket [WIN I, 438].

2. kurucság, kuruc hadsereg; curuţime, armata curuţilor;; Kurutzentum, Kurutzenheer. *1709:* A német ... Ez előtt is Abrudról kinyomta volt a kurucot [Kv; KvE 253 VBGy]. *1753/1781:* a Tutor[a] Labontz lévén ... miveltette az occonomiat a kurutz távozván maga is itt a kastélyban lakott [Algyógy H; JHb LXXI/3. 194. — [a]Br. Jósika Imre].

kuruci szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *revolució* kuruc-felkelés; răscoala curuţilor; Kurutzenaufstand. *1736 u.:* (Gr. Apor István) minden bonumai ... az kuruczi revolutióban oda lettenek [MetTrCs 447]. *1748:* (A föld) az kuruczi revolutio előtt egész az patakig biratott [Ks 7. XV. 31].

kurucia kuruc-felkelés; răscoala curuţilor; Kurutzenaufstand. *1739:* Néh Csetre Samuel uram is Magyar országra az Kurucziab(an) ki bujdosván ... odá ki meg is hólt [Mezőbánd MT; MbK VI. 6]. *1758:* a Kuruczia után az eő Nga Jobágyai ... hat rudnyi szelességű darab kaszállot ... eő kglme ehez[a] foglalta [Mocs K; JHbK XLVII/18 Mintyes György (60) jb vall. — [a]A földhöz]. *1760/1767:* a' kurutziaba ezen Falu Szálántzi Istvánné Aszszonyomtol hetven veder Bort kért [Szentmargita SzD; Ks 92]. *1762:* ide Perecsenben szakadott volt egy bujdoso szegény Legény Czeglédi Szabo Istvánnak hivták, énnékem Daroczotis varrot itten az elsö kurucziában [Perecsen Sz; IB IV. 76 Th. Balla (74) jb vall.]. *1767/1782:* Mikes Kelemen Vr az Kurutzia alkalmatosságával el bujdosván vette kezéhez őket[a] néhai Lázár György Vr [M.bénye KK; LLt Balog Vonya (70) jb vall. — [a]Bizonyos jb-okat] | kurutiaban Pojana Sakuluj nevezetű kaszálot Kretsun Ignat birta de viszsza Jövén kurutziabol egy Bátyam magáenak mondotta [Gyurkapataka SzD; JHbK LIV/28. 17]. *1770:* értük az elöbbeni hidatis, mely itt a Marus Vizen volt, és a Kurutzia alkalmatosságával el égettetett [Radnótfája MT; Born. XVI].

kurucjárás kb. kuruchadakozás/hadviselés; luptele curuţilor; Kurutzenzug/kriegsführung. *1710:* Mocskos, hazug pátenseket is bocsáta ki Pekri Lőrinc, hogy a németet Magyarországban mind levágták ... Senki, aki okos ember vala, nem ada hitelt Pekri pátensének, mert ismerték jól, hogy azelőtt is mindenkor hazug ember volt ... a kurucok között hozzá kellett szokni a hazugsághoz, s biztatáshoz, mert mindenkor a kurucjárás hazugságon fundáltatott [CsH 375]. — L. még CsH 125.

kuruckodik kurucként katonáskodik; a intra în rîndul curuţilor; als Kurutzensoldat dienen/kämpfen. *1725:* Bukur, Miklós, János és Sztojka, itt lakának ők is a kurucz világkor kuruczkodának [Szépvíz Cs; Sándor conscr. 268].

? **kuruckó-tartó** "?" *1730:* egy kalamáris Porczoval, Csengettyűvél és kuruczko tartovall edgyűtt [Kv; Ks 15. I.VIII. 6].

kurucné kurucfeleség; soţie de curuţ; Frau eines Kurutzen. *1704:* Már holnap ki fog menni[a] innen ... az

több kurucnéknak elfelejthetetlen keserűségekre [WIN I, 264–5. — [a]Pekri Lőrincné].

kurucokféle kurucokkal tartó; care ţine cu curuţii; sich zu den Kurutzen haltend. *1705:* ma estve érkezének tizenegy kuruc németek bé, kinek hárma ... németekfélék voltanak, a többi pedig a lengyel király, úgymint a saxo hadaifélék voltanak ... kik azok közül az égetni rendeltetett kurucokfélék voltanak, kik Balázsfalváról elszaladtanak [WIN I, 598].

kurucónia kuruc-felkelés; răscoala curuţilor; Kurutzenaufstand. *1750:* az németek által a kuruczoniaban elégetetvén végső pusztulásra jutattak volt mind az udvarházok, mind pedig egyéb appertinentiák [Déva; BK ad nro 144 Mich. Somlyai (50) ns vall.] | Mlgos Grofné Folthi Maria Aszszonynak ... Folton azon udvarháza és kastélya, az kuruczoniab(an) az németek által egészen el égettetett volt [Folt H; i.h. Tabák Juon (60) jb vall.].

kurucoskodik kurucként katonáskodik; a lupta în rîndul curuţilor; als Kurutzensoldat dienen/kämpfen. *1704:* Nyavalyás Gyárfás halálosan lévén lűve ... ma délután meg is hala. Az többet nem kurucoskodik [WIN I, 22–1]

kurucság 1. kb. kurucpártiság; faptul de a fi alături de curuţi; von kurutzischer Parteieinstellung. *1696:* En Váradi Inczédi Mihálj ... recognoscálom, hogj Dosa Mihálj ur(am) a mellj Feleséget Kuruczságában el vett volt, minekelőtte el vette volnais kurva volt [Gyf; Berz. 17. XII]. *1704:* Másként, ha itt is meg lött volna[a], Kolozsvár, Fehérvár el nem hányódott volna és a bennevaló förendek is kurucságra nem hagyattattanak volna [WIN I, 285. — [a]A fegyverszünet]. *1706:* egy kuruczczal sem Czimboraltam ... senkit kuruczságra nem gerjesztettem [ApLt 1 Apor Péter lev.]. *1719:* Ez előt őt vagj hat esztendővel azon ember titkon vagj nyilván fogadotté iffju legenyeket és hazas embereket is kezeket bé vevén hogj eő, katonai legjenek, és eő Hadnagjok leszen, labonczsagra vagy kuruczsagra igyekezetté [Dob.; RLt vk].

Szk: *~ból leültet* kuruc pártiságról lemondat. *1704:* Ugyan ma ment ki Conrad Sámuel uram haza Medgyesre ... hogy Medgyest székestül ... lecsendesítse és leültesse a kurucságból [WIN I, 266] ∗ *~ra áll* kurucpárti lesz. *1710:* a várat[a] ... Fel is adák, s a német commendánst árestálák, a praesidium kurucságra álla [CsH 336. — [a]Kővár várát] ∗ *~ra vetemedik. 1717:* Varadi Márton ... az el mult Revolutiob(an) kuruczságra vetemedvén, égy akkori Zászlo Tarto ... kétt jó lovátt ... el vitte [Kv; Ks 89].

2. kuruc katonaság; armata curuţilor, armată de curuţi; kurutzisches Soldatenvolk. *1703:* a kuruczság már annyira bé hatot ebben az Hazában, hogy annak leg job s tehetőseb részét, az adozásra tellyességgel alkalmatlanná tőtte [ApLt 6 Apor István Kálnoki Sámuelhez Nszből]. *1714/1781:* a mostani leg közelebb való Revolutioban a kuruczság általl, minden Jószágokban eő Nagyságok igen meg pusztultak volt [Lóna TA; JHb LXXI/3. 467]. *1715:* egyszer egi Falka kuruczság jövén az Mondrai Erdőb(e) ... a mi szénát készen ott Talaltanak ... fel egették [Sárkány F; UtI]. — L. még CsH 313, 341, 353, 392, 454; TT 1890.321; WIN I, 83, 157, 589.

Szk: *~ közé/ ~ra megy. 1706:* A kuruczság közzi mentek ezeken kivűl Uzoni Szakács János, Szakács István[a] | A Jobbágyok közül ment Kuruczságra Sz.Léleki Kis Márton, ki most is oda vagyon [Hsz; Törzs. — [a]Folyt. a fels.]. *1715:* Pál Ianós ... Néhai ... Rhedei Istvá(n) Vram(na)k ős őrökös Iobbagja volt, innen menvén a Kolosvári Unitaria Scholáb(a), onnét Kurutzságra, most(an) hol lakik, nem tudom [Városfva U; WH. Mart. Gedő (33) pp vall.]

3. kuruc felkelés/szabadságharc; răscoala curuţilor; Kurutzenaufstand, Freiheitskampf der Kurutzen. *1717:* Varro Jánost ... édes Feleségével ... kicsinységétől fogva tartotta[a] tanitatták varroságra is ... és Continualta Szolgálottjat mind addig valamig az kuruczság dolga be következett [Koronka MT; Mk Ugron lev. 1717–38 Király János (55) ns vall.]. *1725:* az idő tájb(an) mikoron az kurucságbol haza jőttűnk ... Horvath Kristina Aszszony, Sirván panaszolkodott nékűnk hogy minden arany s ezüst portekáit azon Ioszágért adta volna az Vra [Náznánfva MT; SzentkGy Joh. Katona (38) alias Literati de Náznánfalva ns vall.]. *1753/1783:* hogy meg jöve Kun Miklós ur a kurutzságból, a Tutorságnak vége szakada [Nagyrápolt H; JHb LXXI/3. 331].

kuruc világ epoca curuţilor; Kurutzenzeit. *1709:* a kerdőben forgo kertet most ebben a zene bonas kurucz vilagban kerteltek oda [F.cserináton Hsz; HSzjP Bod Daniel (50) ns vall.]. *1711 u.:* 1703-ba kezdődett az kurucz vilagh tartot het Esztendejigh [Torockó; MNy IV, 233]. *1746:* két nyilatska kaszáloját ... zalogositotta a' Kurucz világkor nehai Dábo Jstván relictajátol [Szőkefva KK; Ks 91]. *1766:* a kurutz világbanis ezen Falu közönséges kis hellyetskéjin Pásztor ház volt [Szentegyed SzD; WassLt öreg Pop Iuon (76) zs vall.]. *1779:* nehai nemes Pap Lupuj és meg nevezett fiai soha az Kurucz Világ utanis senkit Jobágj képen nem szolgáltanak [Orbó SzD; GyL. — Vajda Jonucz (52) ns vall.]. — L. még CsH 383; RettE 55, 59, 71, 90, 92, 170, 274, 310, 352, 386.

Szk: *beáll/következik a ~. 1742:* a' Kurutz Világ is bé állván, egjszer tsak elé vetődött Veres Samuel 's látta hogj pusztába áll Jószága [Kisenyed AF; JHb Geor. Petrikovits (46) ns vall.] | Meg hallván Apor Istvánis a' Kurutz világis bé kővetkezvén, elé vetődött valahonnan Veres Samuel s' belé ült a' Jószágba [uo.; JHb Opra Oltyán (64) jb vall.]. *1753:* égy űdő telve háboru űdő kővetkezvén ugy mint Kurucz világ az egész falu ell pusztult [Aranyossztmiklós SzD; Ks K. 82].

kuruc-világi din epoca curuţilor; aus der Kurutzenzeit. *1752:* Gáspár Mihálly meg a' kurucz világi revolutioban vetemedett el [Szentmargita SzD; Ks 16. LXXVIII].

kuruzslás vajákolás, *rég* bűbájoskodás; vrăjitorie; Zauberei, Kurpfuscherei. *1694:* Mivel Gergely Ersebe⟨tne⟩k sok rendbeli varaslasi kuruslasi ördögi Practikai mellyek szerint Uranak veszedelmére sőt halálára is igyekezet ... Azért ... az infidelis ördőgh Taghja Felesege vinculaltatik [SzJk 279]. *1699:* Pet(er) Kelemen ... azért ... hogy kuruslassal akarta feleseget vissza szereztetni kövesse(n) Ecclat [i.h. 317]. *1712:* Ki volna Boszorkany: ördőgi Praktikaval elő, vagy kuruslassal fenyegetőző? [MúzBethlen vk]. *1759:* Hát azt tudjaé, avagy lát-

tać a' Tanu, hogy ő kegyelme babot vetett ... közönséges tréfából, játékból, vagy pedig nyilvánságos és valóságos boszorkányságból és kuruslásból? [Kovászna Hsz; HSzjP].

kuruzsló-asszony vajákos/vajákoskodó nő; vrăjitoare; Quacksalberin, Kurpfuscherin. *1736:* Márton kovátsné Szendrei Judith ... gonosz cselekedetei, ugjmint kuruslo; vagj Varáslo Asz(sz)onyhoz valo fojamodása ... subinferáltatik ... de ... most élete meg hagjatik [Dés; Jk 219-20]. *1769:* egy kurusolo Aszszonyt házánál tartott sok ideig azert: hogy ... eö ngát kurusallya meg hogy nékik semmit ne árthasson [T; Told. 3a]. *1789:* Kecsedben[a] ment valami Kuruzolo Asszonyhoz [Dés; DLt. — aSzD].

kuruzsoltat *táj* vajákoltat; a pune pe cineva să facă vrăji; kurpfuschen lassen. *1669:* Szent Páliné asszonyomnak egy nagy rendű azt mondotta, az asszony feleségemmel edgyütt edgy ... boszorkánt tartanak és az fejedelemasszonyt curosoltatjak, meghaljon [TML IV, 432 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1823-1830:* A felesége ... templomba sem ment, hanem hozzá jartak be cigánynék, azokkal kuruzsoltatott [FogE 154].

kurva 1. *fn becsm, szitk* **1.** rima, szajha; curvă; Hure, Dirne. *1567:* Vrsula Rlta Emerici thakach ... fassa est ... Az Anyadis egy cigan kurua vala [Kv; TJk III/1. 118]. *1631:* Szalontajne ... szitta az Urat hogy Baczki Kata az te kuruad, inkab eled eötett hogj sem engem ugj mond [Mv; MvLt 290. 238b]. *1718:* a sokszor emlitett Gyermek egy Kata nevü Kurváć lett volna, kitis innet Kolosvarrul csaptak ki [Kv; Told. 2]. *1761:* ötet a' Molnár János feléségihez Catharinához illyen szóval hivta, gyere a' kurvához [Szászsztiván KK; BK. Michael Fejér (63) jb vall.]. *1832:* mert hogy én mint egy rosz kurva ugy csapattassam ki — ugy inkább vesztem volna örök felejdekenységbe [Torda; IB. Demény János tt nyil.].

Szk: *baszomteremtette ~. 1772:* Nem veszem[a] baszom Teremtette kurváját [Dés; DLt 321. 76b P. Etsedi (45) ns vall. — [a]Feleségül] ✱ *becstelen ~. 1745:* Sárvári Bota Mária Captiva Meretrix ... elsőbben a Plengeren; Mint afféle Szokasos Bestelen Kurva kemenyen meg veszszőztessék [Kv; TJk XVI/5. 4–5] ✱ *beste/bestye hires ~. 1567:* E bozorkany bazo bestye hyres kurwa, leany koraba is egy bozorkany bazo bestye hires kurua uala [Kv; TJk III/1. 82 Anna vxor Jacobi Nagy vall.]. *1629:* a nylua(n) valo beste hires kurua be gyüjti az latrokat azokkal vendegeskedik [Mv; MvLt 290. 173a] ✱ *beste/bestye lélek ~. 1567:* czoel czoel bestye lelek kurua [Kv; TJk III/1. 110 Benedictus Koach vall.]. *1683:* meg hid lellek beste lelek Curva [Aranyosrákos TA; Borb.] ✱ *bestiális (hires) ~. 1769:* Simon Juczi ; Bestialis hires nagy Kurva [Mv; Told. 19/45]. *1797:* az sokadalom hallatára gyalázta, motskolta, bestiális kurvának ország, vármegye kurvajának teli torokkal kiáltozta [Dés; DLt] ✱ *bestye eretnek nyilvánvaló ~. 1591:* Teglasne igi ziggia vala Zekely Mihalnet, the sakos, bestie Eretnek nyluan valo Curua [Kv; TJk V/1. 121] ✱ *bestye hamis ~. 1697:* (Hogy) bestye hamis kurvának kialtottam vagy szidalmaztam volna ... Simpliciter tagadom [Dés; Jk] ✱ *bestye lotyó ~. 1570:* Mond az zora Zeoch georgy ... Bestie Lotthyo kwrwa, Illien Zydalmakal Illette [Kv; TJk III/2. 11] ✱ *boszorkányos (hires) ~. 1689:* diffamalt boszorkanyos hires kurvanak [Zabola Hsz; HSzjP]. *1800:* megnyergellek illyen teremtette vén Boszorkányos kurvája [Bereczk Hsz; i.h. Gábor András özvegye Szép Anna (72) vall.] ✱ *boszorkányos lidérces ~. 1782:* Kézdi Széki Hatolykai Bak Istvánné Ilona proclamaltatá ugyan Kézdi Széki Hatolykai Kozma Györgjöt és Feleségit Pál Susát, mint Inctusokat ... diffamáltak az Inctusok boszorkányos lüdérczes kurvának [Hatolyka Hsz; i.h.] ✱ *bűbájos bestye lélek ~. 1592:* Georgy Eotweos Marton Inassa Ach Antal fia vallia Jgy zidta Kalmar Tamasne a' Njari Marton Anniat: Megh egettetem Az Bw Bajos bestie lelek Curwat [Kv; TJk V/1. 300] ✱ *bűvös-bájos ~. 1593:* Ersebet Ieowegh Peterne vallia ... hallotta(m) ... hogy Cassaj Kalmar Tamasne Buweos Bajos Curwanak zidta, a Nyary Mar(ton) Anniat [Kv; i.h. 333] ✱ *céda ~. 1835:* Feleségével illetlenül bánt, szidalmazta Kristus tagadonak, czéda kurvának [Szentkatolna Hsz; HSzjP Cseh Josefné Köntzei Susánna (39) vall.] ✱ *cégéres ~. 1591:* Halla(m) ... hogi czegeres kuruanak ziggia vala [Kv; TJk V/1. 112] ✱ *cifra ~. → szép ~* ✱ *cigány ~. 1831:* a' férje Jantsó Péter ötet álmából fel döfölte ezt mondván: kelj fel te czigány kurva [Kvh; HSzjP] ✱ *cseren hordozott ~. 1729:* Cseren hordozott kurvának, Sok káromkodási és mocskolodási között diffamálta[a] [Dés; Jk. — [a]Székelyhidi Anna Bakos Mihályné Cserei Juditot] ✱ *ebadta ~. 1700:* az I. rút szidalmakkal szidalmazta, eb adta kurvajának [Dés; Jk 317a] ✱ *eretnek ~. 1591:* Szilvasi Benedekne vallia ... Keczkemethi Georgine fejerdinet takniosnak, rezegesnek ziggia vala ... nyluanvalo Eretnek Curuanak [Kv; TJk V/1. 113] ✱ *esse/essez/este-(lélek) ~. 1570:* Martha Nagy Marthonne ... vallya, hogy ... Zabo Janos az feleseget ky wzte az hazbol ... Es ezt kyaltya volt vtanna, hamoch (!) esseh lelek kwrwa Kardos Myklos kuruaya [Kv; TJk III/2. 35]. *1572:* aztalos Ilona eomaga kezdy Mondany ... Eo damakos Matiasnal lakozot Jol tartottak ... Essez kwrwa legien Eo ha oda Nem megien [Kv; TJk III/3. 12]. *1590:* az Vra mo(n)dgia vala az felesegenek este kwrwa te giakrobba(n) vagy agiassa Pribeknek ne hogy neke(m) [Szu; UszT]. *1634:* hazuczy abban lelek esses lelek kurva [Mv; MvLt 291. 9a]. *1635:* mondgia uala az kathona Turi Ferenczy, Aha kurua keritő eszes lelek kurúa, Te is ollian kurua uagy mint az kit el keritez [Mv; i.h. 59a] ✱ *fatilla lélek ~. 1584:* Laktam eztendeig Zabo Catonal ... Az fazakasnet igy fenyegette egkor megh ... en Mia(m) kel meg halny az fatilla lelek kwrwanak vagy enneke(m) kel miatta meg halnom [Kv; TJk IV/1. 216] ✱ *fattya/fattyúvetett ~. 1693:* Országa kerülte fattya vetett nilvan valo kurvanak szidot [Barátos Hsz; HSzjP]. *1820:* Demén Márisko ... Székelly Rosi mind Fattyu vetett kurvák [Várfva TA; JF 48/70 Buszujok Anna Matzodi Szamuiláné vall.] ✱ *fattyas ~. 1573:* te egy fattias kwrwa vagi, Az eleotis az voltal [Kv; TJk III/2. 106] ✱ *fattyazó ~. 1736:* Jut eszemben gyermekkoromban, hogy egy fattyazó kurva vala Torján [MetTr 346] ✱ *fertelmes ~. 1631:* Szilagj Janos ... ezt mondgja vala Szanto Peternenek, te fertelmes lilek kurua [Mv; MvLt 290. 258a] ✱ *fosos ~. 1584:* Igy ziggya vala Az Isac Peter az gazdaia feleseget, fosos kwrwa [Kv; TJk IV/1. 208 Regeni Tamasne ersebet vall.] ✱ *fosztos nyilvánvaló ~. 1691:* Balog Klara mint A. proclamalatta Balog Annat ... diffamalt ... fosztos nyil(van)valo kurvanak [Kovászna

Hsz; HSzjP] ✱ *francos ~. 1845:* Madarasiné ... a leányomat ... francos kurvának nevezte [Dés; DLt 502. 2] ✱ *görbe ~. 1844:* Szakmári Ferentz ... görbe kurvának szidta Cseresnyés Dánielnét [A.sófva U; DLt 1441] ✱ *gráciás ~. 1573:* Hegedwsne azt Mongia volt, Mind addeg orzagh kwrwayanak gracias kwrwanak Mondom ky Iambor vrat ely hatta [Kv; TJk III/3. 74 Anna Aztalos Imrehne vall.] ✱ *gyilkos teremtette ~. 1816:* Várj meg Kutya Gyilkos teremtette Kurvája; mert most meg menekedél [Dés; DLt 99] ✱ *házi ~. 1849:* Krisán Mária ... felemlített portékákat ... Kelemen Béninek ajándékaibol — mint ki ötet házi kurvajának tartotta — szerezgette [Kv; Végr. Vall. 78] ✱ *hires ~. 1568:* Anna Borbely Janosne ... fassa est, hogy hallotta hogy ... Andras Kato Racok fekta hires Kuruayanak zytta [Kv; TJk III/1. 237] *1572:* Marton Azt Mongia vala Lakatos leorincznenek ... En Keore Janosnak Igaz germeke vagiok, De teneked Az anyad egy hires kwrwa volt [Kv; TJk III/3. 329 Lakatos Péter és felesége, Lakatos Albert vall.] ✱ *húgyos ~. 1597:* aztis hallam hogy húgios kurwanak zida[a] [Kv; TJk V/1. 113 Zekely Andrasne Ersebet vall. — [a]Nagy Mathe Nagy Jstwannét] ✱ *huncfut teremtette ~. 1728:* te Rebeka huncz Fut teremtette Kurvája, ha Istentül nem felnek, az fejedbe lönek [MNy XXXVI, 269] ✱ *istentelen ~. 1631:* latam ... hogi ... be kezkeóneőttek s mondam nekiek hogy Istentelen kuruak ... ty megh sem kerettetek egjmast [Mv; MvLt 290. 246b] ✱ *keringő ~. 1754:* Tudgyaé a tanú ... Hogy Karathnán lakó Szabo Klárais fattya vetett, féll eszű, keringő kurva volna? [Altorja Hsz; HSzjP] ✱ *kerítő (bestye) ~. 1570:* Zabo Janos ky wzte hazabo (!), Mert az egy hyres kerytheo kwrwa volna [Kv; TJk III/2. 28 Vrsula Boldyzar Mesterne vall.]. *1585:* Az palastos Istwan Annyat keriteó Bestie Curwanak zitta volna [Kv; TJk IV/1. 417 Meraj Tamas vall.] ✱ *kicsapnivaló ~. 1689:* ki Csapni valo soros nyilvan valo kurvanak mondotta [Dés; Jk]. *1814:* Te mond meg annak a ki csapni valo kurva Nénédnek [Dés; DLt 222] ✱ *kicsapott ~. 1688:* ki Csapat kurvanak nyilvan valo Boszorkanynak kialtat ingemet [Dés; Jk] ✱ *kriminális teremtette ~. 1793:* hazud a' Kriminális teremtette Kurvája [Koronka MT; Told.] ✱ *lélek ~. 1591:* Anna Biro Kelemenne vallia, Nagy ereossen ziggya vala eleozeor teglasne a' Zekel Mihalne leaniat, Lelek Curwanak, perenger rontogatot lelek Curwanak [Kv; TJk V/1. 119–20] ✱ *lepcses ~. 1781:* ugy el perlem hogy hammas fazaka sem marad, mostis egy lepcses tetves kurvát tart [A.csernáton Hsz; HSzjP Catharina Matéfi vall.] ✱ *locsos/loncsos ~. 1573:* Valamely kwrwa engem kwrwanak zyd Mind addeg eomaga legen Miglen Ream Ne(m) byzonitod, te hitetlen gracias[a] lochios orzagfolta esselelek kwrwa [Kv; TJk III/3. 74 Margit Biro Myhalne vall. — [a]Előtte kihúzva: Eretnek]. *1629:* te Öregh Aszony miert nem tanitod megh az leaniodat az lonczos esse lilek kuruat ... de en megh tanitlak ... az szarodat orrodo(n) torkodon niomon ki lonczos esse lilek kurua [Mv; MvLt 290. 177a] ✱ *lotyó ~. 1567:* Zőcz Fabyane ... Jgy felelt de mayd merne az lotyo bestye kúrúa velem perleny [Kv; TJk III/1. 95] ✱ *lucskos ~. 1590:* Jstuan kowachyne Zitta az Peter kowachinet luchikos kurwanak [Kv; TJk V/1. 39 Andras kowachi legeny vall.] ✱ *lustos ~. 1625:* Falabu Janosneis ... tutta az leanianak kuruasagatt ... sokszor Zitta az leaniat mondua(n), Te lustos hires kurua regen megh erdemletted volna te hogi keőwel vertek volna agion vagi el vermeltek volna, vagi az vizbe vetettek volna [Mv; MvLt 290. 32b] ✱ *neste (hires) ~. 1568:* Anna Pechy Matiasne ... fassa est ... neky azt monta Andras Katho Jm mynt vezek gergel deakne mya, az Racok Neste hires kuruaya mya [Kv; TJk III/1. 236]. *1582:* Monda Igiarto Georgy[a], leozte Neste kwrwa vgianys kellez vala, sok wdeoteól fentem fogat reád [Kv; TJk IV/1. 53 Cathalin Somogy Palne vall. — [a]Rengeo Annanak] ✱ *neste lélek ~. 1568:* hallottam hogy eyel azt monda gergel deak, halnod kel neste lelek kurua [Kv; TJk III/1. 237 Pal Ilona vall.] ✱ *nevezetes ~. 1823:* elmentem Szász Régenbe a hol egy nevezetes kurva kérdezte töllem ha nem láttamé Csernátoni Samuelt [Radnótfája MT; TLt Praes.ir. 65/827-hez Roska Mitruj (50) szolgaember vall.] ✱ *nyilvánságos ~. 1739:* Szabó Gergély né Kibédi Ersébeth ... nyilvánságos kúrvának kiáltatott [Dés; Jk 301b] ✱ *nyilvánvaló ~. 1568:* Ezt hallottam hogy monda Andras Kato gergel Deaknenak, Te nylvan valo kurua vagy, Raczok kuruaia voltal ... es kuruasagod mya ... ne(m) leze(n) gyermeked [Kv; TJk III/1. 33 Miklosy Kato vall.] ✱ *ocsmány ~. 1637:* monda balogh Giörgjneis, oczman Kurua talam ugia(n) megh igiztek most [Mv; MvLt 291. 117b] ✱ *orv ~. 1574:* Zalay Istwan ... Mongia Magaba hogi Meg fogtatom az or kwrwat [Kv; TJk III/3. 371 Katalin Zatmary Ianosne vall.] ✱ *ördög ~. 1590:* monda à este lelek Eordeogh kwrwak bizony megh leolek bennetek [Szu; UszT] ✱ *ördögadta ~. 1707:* Hallottam Csehi Istvanak a Szajabul hogj Peter Deakne asszonyomat ördőg teremtete meg a lelketis Ördőg atta kurvaja(na)k Szitta [Dés; DLt 488] ✱ *ördög lelkű ~. 1684:* Baltaval elemben hatalmasul allat, engemet ördőgh atta, ördőgh Lelkü kurvajanak, fatya vetett, országh nyilvan valo kurvajanak Ucza hallatara meltatlan voltomra szidot s szidalmazat [Dés; Jk G. Kapronczai jun.vall.] ✱ *ördög teremtette ~. 1772:* Egy alkalmatossággal haza jövén Szilágyi Josef ittasson a maga szájából hallottam tudniillik Nyisd Ördőg teremtette kurvája miért Zárod bé az ajtot elöttem [Dés; DLt 321. 80a Jos. Sarkadi (48) ns vall.] ✱ *pellengérezett lélek ~. 1591:* Az Teglasne leaniatis hallam hogi igi ziggia vala, Te faggias, pelenger ala valo, pelengerezet lelek Curua, nyluan valo es Cinkos kezebe valo [Kv; TJk V/1. 121 Margith, Czako Ambrusné vall.] ✱ *piros ~. 1813:* Barátosiné azt felelte: Jol tette, hogy le Kurvázta mert piros Kurva volt, örökkön öröké azis lesz holtig [Dés; DLt 56. 178] ✱ *szép ~. 1816:* Halgass te Szép Kurva, ugyan Szep Czifra Kurva vagy, s mind ezen Szokkal kurvázta [Dés; DLt 99] ✱ *szokásos ~. 1731:* Szilagyi Szécsi Maria ... fertelmeskedéséért hohér altal a pelengéren mint igen szokásos kurva meg csapottatik [Kv; TJk XV/8. 26] ✱ *talléros beste lélek ~. 1595:* az Alperes ... Talleros beste lelek kuruanak zida [UszT 10/61] ✱ *tetves ~ → lepcses ~* ✱ *vágott hajú ~. 1771:* száma nélkűlt hallottam Détari Marit ... káromkodni mikor öszve veszett égy vágot haju kurvával [Dés; DLt 321. 29b P. Marton (30) ns és Judith Király cons. Petri Király (22) vall.] ✱ *vén ~. 1806:* Varro Katinál az Ingek még nem lévén készen ... meg intetém a' vén kurvát hogy ... tzucht hausba dugatom [Mv; Ks 94 Vegyes lev.] ✱ *veszett teremtette ~. 1816:* nem-is nyugszom mig meg nem ölöm a' veszett Teremtette Kurváját [Dés; DLt 99].

Sz. *1724:* az melj eb eczczer altal uszsza a dunat, mászszoris meg probalja kurvának Csak kurva az dolga [Nyujtód Hsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez].

2. *szitk* kurafi; nemernic, om fără caracter; Hurensohn. *1593:* Kuti Marton vallia ... Baka ferencz engem ebnek, kuruanak, arulonak zid vala [Kv; TJk V/1. 250]. *1626:* latam, hogj Boczkor Matthiasnak ... hegies teör uala az kezibe(n) ereossen feniegetj uala az molnart, hogj Kurva latod eh hogy ha akarnek (!) altal verhetnelek az hegies teöruel [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. *1820:* Bása György egy Szo szátyár Ember a' tőbbi pedig ... vagy Kurvák vagy Tolvajok [Várfva TA; JF 48 Biro Sigmond (49) hites assz. vall.].

Szk: *akasztófára való ~. 1638:* az Aszony ... szida varga Ianost ... akaztofara valo kuruanak [Mv; MvLt 291. 134a] ∗ *bálványozó ~. 1590:* Ereossen szida a papas Balwaniozo Eordeogh lelek kwrwak [Szu; UszT] ∗ *beste/bestye (lélek) ~. 1573:* Molnar Kelemen ... Ezt Mongia volt Ihol leo Amaz varos arwltato Bestie lelek kwrwa az Roz eb halaz gergel [Kv; TJk III/3. 77]. *1591:* Halla(m) monda Karacho(n) Mihaly az zolgainak beste lelek kúruak nem aszert tartlak hogy kurualkodni Jariatok [UszT 13/70 J. Demeter de Thelekfalua jb vall.] ∗ *1640:* Polgár István ... fassus est ... mondá Török András, hogy mit beszéllesz, Asztalos bátya ?! — s mondá Asztalos Márton: De beste kurva, te is egynéhányszor tevéd meg az én feleségemnek [Mv; MvLt 291. 212a átírásban!] ∗ *beste hitetlen ~. 1630:* Hallotta(m) azt hogj ezt az Varga Andrast szolitotta Szanto Marton, s mondotta ... hogi te beste hitetlen kurua te Andras Mester giezte[d] ugj mond [Mv; i.h. 206a. — [a]Olv.: *gyeszte ~ győszte*; értsd: jöszte] ∗ *cifra ~. 1761:* az I. ... kalodáb(a) kivanta verettetni őket[a], s' nagyon diffamalta Czifra kurváknak nevezvén [Torda; TJkT V. 45. — [a]A deputátusokat] ∗ *cigány ~. 1617:* hallottam, hogi az niavalias Antalfi Matiast zitta Antalfi Tamasne, hogi czigan kuruak voltak minden nemzetsegestol [Kobátfva U; Pf Torok Istuanne Erzebet vall. — Kelemen Lajos kijegyzése] ∗ *eretnek ~. 1591:* Hegedws Peter ... vallia ... monda Berekzazi Mathe nekem ... miert allaz fel ez eretnek kuruak eleot, mert ezek az papok Eretnekek [Kv; TJk V/1. 103] ∗ *esse(lélek) ~. 1591:* hallam hogi ... Nagi Marton ki hya vala Berekzazit, Jwi ki vgimond te esse lelek kurua, te oruia Jwi ki mert or vagi te [Kv; TJk V/1. 158 Orsolia Bekken Antalne vall.]. *1592:* Catalin Merten Grűzne vallia: hallam hogi Mihali ezt monda, vgian illienek az Coloswari Aratok az Esse kuruak [Kv; i.h. 289]. *1736:* Bethlen Gergely ... mondja vala ... Sándor Gergely essekura (ez kedves szolgája volt) uramnak adj egy darab bort [MetTr 328] ∗ *essez ez s ez lélek ~. 1584:* Hallottam ezt Zaiabol Danch Leörinczenek hogy zemebe monda ezeket viczey Andrasnak, The vgmond ... Essez lelek Curwa Eb, Rut eb ... emberb vagiok minden Nemzetednelis Rut eb [Kv; TJk IV/1. 359 Simon Marthon vall.]. *1599:* Egy Haydu Balinth Neueó Zolgaia Christoph Vramnak ... kezdy Rut iktelen zokkal Zidalmaznj zegeni Vramath ... monduan ... The Nagy hasu ez s ez lilek kúrua Rhadak Andras leoy ream most, ha kurua nem vagy, Nem vagy vitez Ember kurua vagy [Dés; Eszt-Mk] ∗ *fertelmes ~. 1631:* hallam hogy Beőruey Istuanne mo(n)gia vala nagi fel szouall, az maga Edesenek Aha fertelmes kurua io lök addig migh az hasamon fetrengell, de immar megh unal [Mv; MvLt 290. 47b] ∗ *gyilkos esse ~. 1626:* hallek zitkozodast ... tehat az molnart igen zidgia Boczkor Matthiast (így!), igen mongia hogi ieoy közelcb gilkos esse kurua [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Gjwteo Pal (60) pix vall.] ∗ *híres ~. 1600:* Nyreo Miklosne Catha azzony ... vallya ... Darabosne ... kezde mondany Im vgimond edes Angyom azzony minth Jarek Amaz hyres kurwa Jakab deak miatt [Kv; TJk VI/1. 516] ∗ *lélek(beste) ~. 1573:* Sophia Kadar Myhalne Azt vallia ... hallotta ... Nagy Zokat feddeodet Balasy gergel Lwkach deakal ... Mond Balasy gergel Nem Megiek Mint Lelek bestie kwrwahoz [Kv; TJk III/3. 233] ∗ *1599:* azt ne(m) weötte ezebe hogy Kiraly Ferencz lelek kurwanak zitta wolna Wargha Balast [UszT 15/197 Nagy Isthwa(n), zabad zekely, Makfalui (MT) vall.] ∗ *lotyó ~. 1573:* Molnar Kelemen ... Mond Kelemen Gergelnek, Te ... Lotthio kurwa hyzelkedew vallottam 32 fl kart az telbe myattad [Kv; TJk III/3. 142] ∗ *neste ~. 1584:* Marta Bota Ianosnę hallotta hogy Danch Leorincz ig gialazta Vinczey Andrast, The Neste Curwa, Roz eb, leochicos labu, chonka pechiw az beoreodet zalmaual theoltcóm meg, es az Zarad chontiabol sipot chinaltatok [Kv; TJk IV/1. 360] ∗ *nyársba való ~. 1638:* az Aszony ... szida varga Ianost ... megh iuad az veremett Niarsba(n) valo, akaztofara valo kuruanak szida az batiat [Mv; MvLt 291. 134a] ∗ *nyilvánvaló híres ~. 1637:* kezde mindgjart szidni szantajne Aszoniom szabó Iakabnet, hogy te Ecclesia keöuetett kurua vagj, s az eöczedis nylua(n) valo hires kurua, s ra bizonitom egi nehany emberrel hogj nylua(n) valo kurua [Mv; i.h. 81a] ∗ *orv(bestye lélek) ~. 1592:* az J. szida kemetök szemelit kewetteom or bestye leleok kwrwanak En or sem wagyok bestye leleok kwrwa sem wagyok [Szu; UszT]. *1644:* hallam azt hogj Haidu Marton Lakatos Janost Or kuruanak ziggia vala hogj Regen megh erdemlette volna az Akasztofat [Mv; MvLt 291 435b] ∗ *pápás keresztes ~. 1590:* Hallam hogy szidgia vala az kerezteseket a este lelek papas kereztes kwrwak [Szu; UszT] ∗ *részeg ~. 1630:* hallam hogy vajologat vala ... oda megiek az toluai kialtasra mert ne tala(n)tan az reszegh kuruak megh colik az szegeni Embert [Mv; MvLt 290. 201a] ∗ *tolvaj ~. 1599:* az apiat Wargha Palt, Nagy Zakalu Tolway kurwanak zitta Kys Thamasne [UszT 15/187 Molnar Mihalyne, Orsolia Kobadfalui vall.] ∗ *városárultató ~. → beste/bestye(lélek) ~* ∗ *vén ~. 1652:* Buxa Istvanne ... Eyel Nappal szidalmazta az urat Wen embernek Wen kurvának [Bőd SzD; BK. Ki vid (!) nemes Mihaly (76) zs vall.].

3. hitvány (állat); (despre animale) slab; schlecht, wertlos (Tier). *1570:* Bak Matthias ... vallya ... az Janos kowachne az ew gyermekewel Leh vagata az Jnat egy Tehennek, Azt Mongya vala Neky hogy vagd ely az kwrwanak az farkat es vzd ky Thowa [Kv; TJk III/2. 18].

II. *mn szitk* **1.** szajha, ringyó; destrăbălată, desfrînată, stricată, curvă; hurerisch, buhlerisch. *1584:* balasi gergeli tartot egi madarat ... az madarrol azt mondatak hogy kúrua kato kurua kato erre tanitotak [Kv; TJk IV/1. 194a]. *1779:* égy Kurva Aszszonyt ... az el mult nyáron Szabo Ferkőne szállásolt [Dés; DLt 321. 22a Elizabeta Lászlo cons. Valentini Bálint (40) vall.]. *1814:* Te mond meg annak a Kurva Nénédnek, hogy kurva, most is a' Németekkel csináltatta fel magát [Dés; DLt 22]. — L. még BÖn. 947; RettE 356; TML V. 82.

2. ~ *bankó* hamis bankjegy/bankó; bancnotă falsă; falsche/gefälschte Banknote. *1823:* e nem igaz Bánko ... evel porul jársz, mivel e' csak Kurva Bánko [Radnótfája MT; TLt Praes.ir.65/827-hez Roska Mitruj (50) szolgaember vall.].
◇ **Hn.** *1765/1801:* Kurva szőktető [Timafva U; EHA]. *XVIII. sz. v.:* a' Kurvák uttyánál (sz) [Bita Hsz; EHA].

kurv(a)anyáz kurva anyájának mocskol/szid; a aduce insultă cuiva spunînd despre mamă sa că e curvă; jn eine Hurenmutter habend (be)schimpfen. *1765:* volté azért arra eő kgylmének óka, hogy egyben szidgya, kurvanyázza, Hunczfutozza Varga Györgyőt ...? [Dob.; Esz-Mk Vall. 8 vk].

kurv(a)anyja 1. *szitk* muiere curvă; Hurenmutter. *1590:* Hogy az Pribek hazanal megiek vala, szidgia vala az kereztescket à kirie Elejsomos bestie kwrwak kwrwaaniatok (valaga) [Szu; UszT]. *1780:* ezt is mondván beszéd közben: de kűlőmben kurvannya az ilyen attáknak, mi gondja réá akár kinek [Bethlen SzD; BK. Juliana Ersekujvári (24) conj.St.Butzi vall.].
Sz. *1753:* monda Nyikulitza Eregy akár hová a kurvanyadba [Abrudfva AF; Ks 27 Szekuje Gyorgyice (22) Krísznyik Eccl(esi)ae vall.].
2. *szitk* kurafi, lator; curvar; Hurensohn. *1712:* Az eb születte Jáger es Czigányok kurvannyokban mind(en) kutyaimban is nem kevés kár esett [Farkastelke AF; Told. 4].

kurvácska ringyócska; curvuliţcă, curvuliţă; Dirnchen. *1570:* Mond volt zabo Janosne Meny ky kwrwachka Mert Beled verem az kest [Kv; TJk III/2. 28].

kurva-feleségű cu soţie de curvă; eine Hure/Dirne zur Frau habend. *1582:* Besan Anna vallia hallottam hog Rengeo Anna Igiarto Georgieot, kwrwa felesegeo bestie hires kwrwafinak monta [Kv; TJk IV/1. 69]. *1585:* Nagy Janos vallia, hallotam ezt Istuantol, Ah Curwa felesegw Te biro Mihalj [Kv; i.h. 537]. *1591:* Nagi Sofia vallia ... Jeoue ki Santa Jstuanne, es monda, te kurua felesegw Tot Jstuan [Kv; TJk V/1. 153].

kurvafi(a) 1. *szitk* kurafi, lator; curvar; Hurensohn. *1555:* Ha valakit kurva fiának ... mondanak ... ha a más jel meg bizonyitja, hogy ő hozzája bűntelen mondotta, eleven díján, az az tizenharmad fél forinton marad: mert tisztességében jár [Szu; SzO II, 121]. *1598:* az A Vaida Janos, zidott enge(m) rut zitkokkal ... kúra fianak [UszT 13/21]. *1760:* (A) Praefectus ... azt mondá Kura fiai jusson eszetekb(e) hogj ez a' Nyil ház után valo nyila az Ur eő Nsgá(na)k [Dés; Ks 28. 5]. — L. még *fia* 13. al.
Szn. *1657:* (Báthori Gábornak) volt egy Imrefi János veszedelmes, de feleségéjért[a] igen kedves embere; ezt az atyám Kurvafi Jánosnak hítta, és több akkor élt bőcsületes férend hazafiai is [KemÖn. 27. — [a]Ez — férje tudtával — a fej-nek kedvese volt].
Szk: *akasztófára való ~. 1645:* en nem költők többet Az menyit költöttem az akaszto fara valo kurva fiara [Felvinc TA; Berz. 12. 92/83] ✱ *áruló ~. 1568:* mond brassay Janos hazuc bestye veren termet, arulo kurafiaul benne [Kv; TJk III/1. 218]. *1653:* Áruló kurvafiai! hiszem nagy dolog, hogy meg sem fogták a madarat, addig immár melyesztik [ETA I, 32 NSz] ✱ *beslak ~. 1573:* Mond ... Nyreo Andras vgian Beslak kwrwafy legek ha azt aggyak myglen az Jele megh leszen [Kv; TJk III/3. 78] ✱ *beste/bestye áruló ~. 1595:* Vrnap Vtan valo hét feon ... engemet az eggik al peres ... beste arúlo kúruafinak zida [UszT 10/19]. *1605:* hazűch benne bestie Arulo Kurua fyaűll [i.h. 19/82] ✱ *beste/bestye hires ~. 1568:* Az rezeges pelengerthwl zakat bestye hires kurua anyad uuolt az bestye hires kurua fia [Kv; TJk III/1. 147]. *1638:* rutul szidgja Cziszar Mihalyne, az szegenj Cziszar Istuant Hoher bestie hires kurua fianak, Niarsba valonak minek [Mv; MvLt 291. 130a] ✱ *beste/bestye (lélek) ~. 1567:* fog meg fogy meg a Gylkos bestye kuruafiat En magam lezek hohera [Kv; TJk III/1. 49]. *1568:* Kőzep vchyabays perengerezed bestye lelek kúrwa fyaynak zitta, gabor az mihalt [Kv; i.h. 193]. *1593:* Cathalin Azzoni Keomies Mihalne vallia ... monda ferenczi Jstuan, No bestie kuruafiae[a] ninch nekem felesegem [Kv; TJk V/1. 384. — [a]Olv.: kurvafiáé?] *1597:* Andras Balinth ... ige(n) zidgia vala beste lelek kúrúa fianak [UszT 12/78 G. Gelerd de Farkaslaka (U) jb vall.]. *1684:* asztis hallam, hogy szidák az bestelelek kurafiaval [Kvh; HSzjP G. Fogarasi (36) negociator Fogarasiensis vall.]. *1702:* hazudot à beste lélek kura fia [Ádámos KK; ApLt Mikes Mihály Apor Péterhez] ✱ *beste bolond ~. 1673:* Irhatom Kegyelmednek, ezek az beste bolond kurvafiak az beszterczeiek, a Kemeniczbül jövő vagy inkább szökő 15 jancsárt az országban ... bebocsátták [TML VI, 454 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *beste fattyú ~. 1673:* Tudtam ... urunk, nehéz felöllem való szavait, beste fattyú kurvafiával felöllem való emlékezetit [i.h. 438 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez] ✱ *beste tolvaj (lélek) ~. 1631:* azt monda bizony neki aha ehel holt Gilkos beste toluai lelek kurua fia ugjmond, s miert jöz ide, mikor tudod hogj nem szeretlek [Mv; MvLt 290. 53a]. *1656:* Mikor oztek ... be jötek volna a hazahoz az pénzért, megh szitta ezt mondvan ... hon laktok beste Tolvaj kurva fiai [Kv; CartTr II 933 Hunyady Janos (35) vall.] ✱ *beste tökéletlen ~. 1669:* nem keveset búsultam azon levelek miatt, kiket attúl a beste tekelletlen kurva fiátúl Szuhaitúl elköldtem volt [TML IV, 572 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz] ✱ *bestye hamis lélek ~. 1653:* Nyerges Janos ... monda nékem: Ám el vittik az eőrdőgők az bestye hamis lelek kurua fiat Meszaros Petert ... menny hamis birsagot vont [Ne; KemLev. 1394 Martinus Kolosi (35) ns vall.] ✱ *bestye hitetlen ~. 1603:* az Azzon ereosse(n) kezde sikotanj, es rut ondok zitkokkal kezde zidalmaz(n)i vitez chonka rut bestie hitetlen kwrwa fia [Kv; TJk VI/1. 674–5] ✱ *bestye pogány ~. 1710:* Ha vétettünk is, jobb volt a két gonosz közül kisebbiket választani, mint az egész országot veszedelemre vetni, mert ez a német fegyverre hánta volna az ország népit, ha mi be ne esküdjünk, s török uram, a bestye pogány kurva fia, nem vette volna el rólunk [CsH 209–10] ✱ *bitang bestye ~. 1573:* meg hallia Grwz peter Meg ter es Mond Neky hogi Mondal (!) te Bitang bestie kwrwafy hogy Zaros az gatiam [Kv; TJk III/3. 305] ✱ *bolond ~. 1573:* Marton Vduarhely ... vallia ... Mongia volt Neky Kapa Myhalne ... Bolond kwrwatfy Nem Thwcz az Mas partra towa Zatmar fele lowaywal Menny [Kv; i.h. 70] ✱ *cincius beste ~.*

alattomos beste kurvafia. *1667:* Isten úgy segéljen, ilyen czinczius beste kurvafiai között nem maradok [TML IV, 107 Bethlen Gergely Teleki Mihályhoz Husztról] ✱ *disznó bestye ~. 1590:* (A tizedes) dizno bestie kwrwa fianakis szigia Albertott [UszT]. *1592:* Nagi Bachi Miklos ... vallia: Hallottam Zaiabol Zabo Georg'nek ... ziggiatok vgimond ez rezeges diznott, mert chak hasa Jstene ez dizno bestie kuruafianak [Kv; TJk V/1. 183] ✱ *eb ~. 1570:* zeoch peterne ... ezt Mongia Had Jarion Az Eb kwrwafya, Mert Mindenbe elsseo akar lenny [Kv; TJk III/2. 74d Zygartho Mathias vall.] ✱ *eb-henger bestye ~. 1570:* Ilona Zattyros Peterne ... vallya ... hallotta ..., hogy az Zeoch Peterne azt Mongya volt Te chygan eb henger Bestie kwrwaffia [Kv; i.h. 74] ✱ *eretnek bestye/esse ~. 1572:* Kalmar Marton, Hallotta hogy Zeoch Benedekne Zytkozodot Illenzowal hogy hazwd Eretnek esseh kwrwafyawl benne ha ferfy [Kv; TJk III/3. 18]. *1603:* Bwrkeorne ... zidgia vala Ballos Jstwant, mondgia vala hogy, im a chonka eretnek bestie kurwa fia le mordalla itt [Kv; TJk VI/1. 674 Relicta Andreae Eordeogh Anna vall.] ✱ *esse (lélek) ~. 1570:* Feyerdy Kato ... vallya ... hallotta hogy az Montha Zabo Janosne Trombitasnak ... az kert aytayan Bochyatom beh az esseh kwrwafyat [Kv; TJk III/2. 26]. *1593:* Barbara Azzoni Balasfi Gergelne vallia: ... Mondek ... mit chinalz esse kuruafia minem latornak valo az en hazam [Kv; TJk V/1. 362]. *1630:* ki vonta vala Halom Gieörgy az kardot s ereössen szidgja vala Aztalos Marton (így!), hogy jöj ki esse lilek kurwa fia [Kv; MvLt 290. 228b] ✱ *esse pogány ~. 1592:* Nagi Mihalj vallia ... Nyreo Istuan Tamassal vezekedik vala, es mongia vala ... ad megh esse pogan kurua fia az fw arrat es meni dolgodra, mert nem iol larz meg ma [Kv; TJk V/1. 261] ✱ *essez/ez s ez (lélek) ~. 1584:* Helfer Mihalj vallia, Balassy Gergelteöl Az wsteok vonaskort illyen zitkot hallottam Nemet Menyhartra, Ah essez Kurwafy hazadatis el Arultad [Kv; TJk IV/1. 197]. *1598:* Kwn Iacab varos zolgaia ... wallia ... az horwat ... monda. Birohoz! essez lelek kúrwafiah [Kv; TJk V/1. 149]. *1612/1613:* megh lattiák az Essez kurva fiak, hogi az kik engemet abban az rosz hirben kevertenek megh keresem őket erette [Szászzsombor SzD; KJ] *1653:* De bizonyára a közrendnek is a hajduk és németek ugyancsak oda mondották azt: „Áhá, tarka hitü hajas török, ez s ez lélek kurvafiai! ..." [ETA I. 83–4 NSz] ✱ *este (lélek) ~. 1600:* latam hogy ket beres gjermek ket tiukot kergetnj kezdenek, igen zida eoket Lazlo Pal, mondua(n) este kúruafiak vgymo(n)d yssetek megh tys az kit megh ne(m) ytettek [UszT 15/27 St. Hoggiay de Hoggia ns vall.]. *1657:* Azt mondod Este lelek kurua fia hogi en rontottam be ekkor, ekkor az hazad aytaiat [Csíksztmárton MT; Berz. 12. 92/127] ✱ *fattyú ~. 1654:* az notariusnal kard leuen, meg szida fattiu kurua fianak Istuan deakot [Ksz; BLt 7] ✱ *hamis bestye ~. 1693:* megh kivanom az törvény közb(en) me'gh szidot hamis béstye' kurva fianak [Szentegyházasoláhfalu U; Törzs. Janos András (30) ns vall.] ✱ *henger cigány bestye ~. 1570:* Az Zeoch peterne ky Jeot az hazbol, Mond Nagy kyaltassal Mely Henger chigan Bestie Kwrwafya vtek az ebeth [Kv; TJk III/2. 74 Margith Nyerges peterneh vall.] ✱ *hires ~. 1591:* Zeogh Istuanne ... felele ... hazud hyres Curwa fiaul Aky azt mongia [Kv; TJk V/1. 157] ✱ *hitetlen bestye ~. 1617:* Hallottam hogi elegge zitta ez az Antalfi Tamasne Antalfi Matiast fatiu hitetlen bestie kurua fianak [Kobátfva U; Pf Fr. Bencser de Medeser nb és Th. Böleoni rector Scholae Tarcziafalviensis vall. — Kelemen Lajos kijegyzése] ✱ *kerítő essez ~. 1585:* Caspar ... mikor keritheo essez Curwafianak zida ... vizza Adam Neky hogy eo maga legie(n) az Az Bestie Curwafia [Kv; TJk IV/1. 419] ✱ *kurvás (bestye/esse) ~. 1570:* Besterchey chyriak ... vallya ... hogy ... az Azzony ... ezt Montha Symonnak Menny el kwrwas Bestye kwrwaffy ... Te egy kwrwas orzag Bestie kwrwaffy vagy chigan Bestye kwrwafy nemzet [Kv; TJk III/2. 167]. *1573:* Es hogi ky ment volna vduarara ... kerdy my dolog es vgi zolal egi legeny Eleh ... Im az kwrwas esse kwrwafy zegent tezen vala hazadon [Kv; TJk III/3. 58]. *1602:* Zep Miklosne Magdolna azzony ... vallya ... Molnar Mihalne kery vala hogy az eo mustiat haza hoznaya, vgi monda hogy nem vihety mert Baka ferencznek igerte magat, de az vthan az kurwas kurwafy vthan nem gyeozeok varakozny [Kv; TJk VI/1. 564] ✱ *lélek ~. 1635:* Ezt hallottam ettől az Járai Pálnétól, hogy mondja vala, hogy az egyik katona — az lélek kurvafia — kétszer megtötte őneki [Mv; MvLt 291. 500 átírásban!]. *1683:* megh suketultel lellek Curva fija [Aranyosrákos TA; Borb.] ✱ *lélektelen/lelketlen ~. 1638:* Czakine ... kezde szidni az legent ugian agjarkodot az legenre aha hitetlen lelektelen kurua fia ... toluai lelektelen kurua fia megh kel halnod ugj mond [Mv; MvLt 291. 170b]. *1736:* Minden szitkozódások az férfiaknak, uraknak, nemeseknek, alábbvaló rendeknek ez volt: ... lelketlen kurva fia, pogány kurva fia, szamár kurva fia [MetTr 415] ✱ *neste (lélek) ~. 1572:* Keowet Matthias Kakas Andras zolgaya ... vallia, hogy ... Mathe kowacz ... Illien Modon zydya volt Caspar Mate kowachot Neste lelelek (!) kwrwafia [Kv; TJk III/3. 45]. *1573:* Barat ferench Azt vallia hogi ... egi penz myat haborodot Eozwe zeoch gergy fekete Matewal, addeg versenget rayta hogi Mate Neste kwrwafianak zitta gergiet giërg Archwl chapta Erte [Kv; i.h. 289]. *1584:* Perecheny Mihalj vallia ... eszt(is) mongya vala Balinth eleghę Immar Neste kwrwafy [Kv; TJk IV/1. 203] ✱ *orv ~. 1633:* azt mo(n)dotta hogi nem lakik eö mint ollia(n) orv kurua fiauall, mert az az szegeni embertis ugi mint Rado Petert eő koppaztotta megh [Mv; MvLt 290. 131a/2] ✱ *parázna (bestye) ~. 1573:* Rosa azzony Meduces palne, Azt vallia hogi ... Aztis bezelete Neky gergel deakne hogi az parazna kurwafy Janos deak Ieot vala hozzam az Boltba[a] ... en egy zingel ky haitam az Boltbol az parazna kurwafiat [Kv; TJk III/3. 154. — [a]Valami gyalázót mondott Medvesnének]. *1582:* Martha Daly Martonnę ... vallia azt, hallottam Rengeo Anna zaiabol, Mondwan: Ezt mondom en Igiarto Georgnek hog Kwrwas fattias erethnek parazna bestie kwrwafia [Kv; TJk IV/1. 69] ✱ *pellengérezett ~ → beste/bestye (lélek) ~.* ✱ *pellengérezett nemzetű ~. 1568:* Julianna Alba ... Narrasset ... Meg valtal az apadtwl a sententiazot Beste pelengerezet Nemzetw kurwafiatul [Kv; TJk III/1. 145] ✱ *pogány hires ~. 1634:* uerjetek megh az Pogany hires kurva fiat [M.köblös SzD; DLt 383] ✱ *pogány ~ → lélektelen/lelketlen ~* ✱ *rossz (áruló) ~. 1620:* Ezzel többitette uçunk felől való rossz hiteket az rossz kurvafia[a] [BTN' 396. — [a]Köv. a nyíl.]. *1664:* Elég bajt szerze ... egy rosz áruló kurvafia mindnyájunknak, mert el hitette az egész köz-

séget, hogy Kegyelmed s én hoztuk ez kóborló hadat ez országra [TML III, 178 Ebeni István Teleki Mihályhoz] ✱ *szamár ~. 1736.* igen jámbor ember volt[a], legnagyobb szitka ilyen volt: szamár kurva fia [MetTr 337. — [a]Apafi Mihály fej.] ✱ *szentenciázott ~. 1568:* retorsisset vxor Petri grüz az anyad wolt az rezeges bestye hires kwrwa pelengerezet nemzetw bestye Kwrwafi, sentenciazoth kuruaffy [Kv; TJk III/1. 146] ✱ *tökéletlen bestye ~. 1665:* Az dévai kapitány pedig oly tökéletlen bestye kurvafi, hogy ... még ő ad tanácsot nekik, hogy ne engedelmeskedjenek az ő nagysága parancsolatjának [TML III, 490 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

2. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; attributiv gebraucht: 'ua.; idem'. *1573:* hallotta aztis Mongia volt az Azonnak Nem az kwrwafy ageb attyatok veot (!) volt az chatornat hogi Ely vittetek az chatornat de esmet ebwl vyzza hozzatok ... sem az te kwrwafy ageb batiad veotte volt hane(m) sayat penzemen veottem [Kv; TJk III/3. 232 Anna Zent lazlay gergelne vall.]. *1584:* ferkelj Miklos ... monda Im az Curwafy kabalat Mezitele(n) talala(m) hogy Balhaz vala [Kv; TJk IV/1. 226]. *1602:* Stamp Janosne Cathalin azzony ... vallya ... fenessy marton megh hazutata az azzont mondwan hogy hazudcz kurwafi egeb (!) azzony [Kv; TJk VI/1. 612]. *1612/1613:* hallottam az aszzonnak zaiabol hogi szitta a giermeket azt mondvan Tiztessegh adassek kegk(ne)k besttie czonka ötödfel vyu kurvafi ageb apaiu kurva fia [Sajókeresztúr SzD; KJ].

Szk: A. tulajdonnév előtt; înaintea numelor proprii; vor Eigennamen: *beste/bestye ~. 1600:* Bek Peterne zolgalo leanya Ersebet ... vallya ... hallottam Kis Casparné azzoniomtol hogy mondotta ... Amaz hwgyös bor lopo kachyba kezeo bestie kurwafy Bek Peter [Kv; TJk VI/1. 480]. *1705:* az én jámbor szolgám, a beste kurafia Kaszta ... Décsivel elszöktenek [WIN I, 415] ✱ *esse ~. 1573:* Pestty Katus Cassay Janos deakne ... vallia hogi ... Erzebet Kappa Myhal zolgaloia ... vgimond az esse kwrwa fia Kerestury peter haromsor leot vala Rea(m) [Kv; TJk III/3. 50] ✱ *neste lélek ~. 1583:* Magiar Andras vallia Hallam Balintol ... hog monda Kis Thamasnak, The Neste lelek ... kwrwafi Kis Tamas kurwas vagy [Kv; TJk IV/1. 183] ✱ *rossz bestye ~. 1568:* mikor Jmar a per meg volt, haza megien volt gergel deak hegedwlüe, es hogy Andras Kato meg hallia, mond hogy Jhol az en hegedǫsom az Rosz bestie kuruafia gergel deak [Kv; TJk III/1. 236 Barbara vxoris Casparis Jaxit (!) vall.].

B. köznév előtt; înaintea apelativelor; vor Gattungsnamen: *~ bestye áruló. 1572:* Monostory Kabos Ferench zygga wala ... hogy Kwrwafy Bestya Arwlok Myth cynaltok [Jákótelke K; KP] ✱ *bestye ~ aggeb. 1570:* Vernyka Taligas Janosne, Kalara Vas Martonne ... vallyak ... azt felely More Janos, hazwd Tyztessegem arwloywl (!) az Bestie kürüafy ageb Mert nem en zom [Kv; TJk III/2. 102b]. *1585:* Monda az Azzony hazuch Bestie Curwafy Ageb Abba(n) ... Mondany kezde ... Biro Mihalnę, Megh vonalak hize(m) Bestie Curwafi Ageb egzer [Kv; TJk IV/1. 537] ✱ *bestye ~ asszony. 1590:* Peter Kowach Zayabul hollottam ... monda io zerencheye az bestie kurwafly aszonnak, hogy Nem irtem it [Kv; TJk V/1. 38 gal kowach vall.] ✱ *bestye ~ ebaggnő. 1585:* Torday Was Georgy ... vallia, hallam hogy Tapazto Istua(n) Trefakepen igy zola Az Azzon Nepeknek Hallatok Bestie Curwafi ebagneok Aggyatok penzt hozassunk bort [Kv; TJk IV/1. 537] ✱ *bestye ~ fattyú. 1625:* Jm az bestie kurvafi fattiaj addig kergettek az Demeter Ferenczj Giermek louat hogj az Karoba szeókeött [UszT 920] ✱ *bestye rossz ~ asszony. 1600:* Kanndert Mihaline Cathalin Azzony ... vallja ... Orban ... rea mene, es torkon ragada, s vgy eote az feoldhez mondwan neky mert bestie roz kur(ua)fy azzony hogy fattywnak zydad az fiamatt Nem chinaltam en fattyhat [Kv; TJk VI/1. 431] ✱ *rossz cigány ~ aggeb. 1619:* ezért az pénzért meg kellett fogatnom az rossz cigán kurvafi agebet, Jakab doktort [BTN[2] 286] ✱ *rút bestye ~ aggeb. 1582:* Nireó Kalman ... Zidogatny kezde engemet Mondwan, Oh wen rut bestie kwrwafi Ageb, myt hazucz [Kv; TJk IV/1. 41]. *1585:* mikor Seggel fordula Igyarto Georgre ezt monda veres peterne, ezt wsd ugymond, fattias felesegw Rut Bestie Curwafi Ageb [Kv; i.h. 511-2]

L. még a *beste, esse, este* címszók alt.

kurvafiáz l. kurafiáz

kurvafi-nemzet lator-fajzat; ticălos, nemernic; Schurkenbrut. **Szk:** *cigány bestye ~. 1570:* Besterchey Chyriak ... vallya ... hogy az Azzony ... ezt Montha Symonnak ... Te ... chigan Bestie kwrwafy nemzet [Kv; TJk III/2. 167].

kurva-forma asemănător unei curve; hurenartig. *1771:* Detari Maris ... affele Lézengő kurva forma Aszszonyokat be szokot fogadni a házhoz [Dés; DLt 321. 15] | Szabó Ferkóné ... minden féle idegen kurva forma Aszszonyokat és katonákat bé gyűjt a házban és ottan éjjel nappal dörbezolnak [Dés; i.h. 19a Eliszabeta Kis Georgii Szeki (60) vall.].

kurvahaj kb. álhaj, paróka; perucă; falsches Haar, Perücke. *1736:* A fejét majd mindnyájan borotváltatták, ha kopocz volt, nem viselt idegen kurva hajat, az kit most barokának hínak [MetTr 350].

kurvai szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: **1.** ringyóra/szajhára jellemző; caracteristic prostituatelor; für eine Hure charakteristisch. *~ integetés. 1583:* ualtig intêm uala kegielmednek hogi ualanak de en Nem tudok az fele Curuai Integeteshez [Kv; TJk IV/1. 150a].

2. ringyót/szajhát megillető; care se cuvine prostituatelor; eine Hure betreffend. *~ név. 1735:* Azon Kurvaj nevnek meg bizonitására más bltes Aszszonynak Férjével egj Lasnak alatt egesz etczakákon hált [Dés; Jk]. *1736:* mind kurvai Nev, mind mással való együtt hálása ... egy Citatoriába iratott [Dés; Jk].

kurva-kerités (practicarea) proxenetism(ului); Kuppeln. *1636:* en soha semmi feslet erkeölczjét ne(m) lattam ... sem kurua keritessett [Kv; MvLt 290. 117].

kurva-keritő I. *mn* care practică proxenetismul; Kupplerei treibend. **Szk:** *~ asszony* keritőnő; proxenetă; Kupplerin. *1633:* emlitem ... Bekessi zőcz Mihalinett, mely io Aszony, arra Zabo Marto(n) mo(n)da eze(n) az varassonis ninczjen nagiob kurua keriteő Aszony annal [Mv; MvLt 290. 117a].

II. *fn* 'ua.; idem'. *1639:* Szilagi az hadnagy monda ... te magad lator vagy, az feleseget (!) kurva kerito [Mv; i.h. 291. 201b].

Szk: *essez lélek ~. 1635:* mágátol hállottám phuloph palnetol hogy sirua pánázolkodot ennekem hogy az en szallo(m) Fejeruari Andras ven eszes lelek kuruá keritonek szitta uolna [Mv; i.h. 55b].

kurvalélek I. *fn szitk* kb. kurvafajzat/származék; bestie; Hurenbrut. *1573:* Borbel Myklos ... vallia hogi ... egyzer Borbel Balint hozatot volt egy Eytel Irmes Bort Eo wele ... az felesegenek ... Az Iwt benne ... az vtan hogi panazolkodot az azzony az vranak hogy az Irmes Bortwl vagion Neky Nawaliaia, Azt Monta Borbel Balint vgian sem Io dyznonak gember por kwrwalek Agota Tothazy Imrehne Azt vallia hogi ... Kowach Benedek ... Mongia volt Bochassatok ely Meg latom en az kurva lelek My okaert taglotta lch az en germekemet [Kv; TJk III/3. 113, 229]. *1590:* kurua lelőknek szydoth [UszT].

II. *mn szitk* kurvalelkű; ticălos; hurerisch gesinnt. **Szk:** *~ kurvafia. 1585:* Biro Mihalne, Monda Te tapazto Istua(n) Curwa lelek Curwafia, hize(m) kezembe vala most egszer a' zakalod, hizem meg vonalak egszer [Kv; TJk IV/1. 536] ∗ *~ kurvanő. 1585:* Anna Aztalos Imrehne vallia ... Tapazto Istwa(n) ... monda: Ha megh Ittatok kurwa lelek Curwanók az gazda borat ... Aggyatok ide ket ket penzt [Kv; i.h.].

kurvalelkű kurva lelkületű; ticălos; hurerisch/buhlerisch gesinnt. *1700:* rút szidalmakkal szidalmazta, ... kurva lelkűnek, eb s kutya lelkűnek mondotta az A(ctor)nak [Dés; Jk].

kurválkodás fajtalankodás, paráználkodás; viață desfrînată; Hurerei, Buhlerei. *1710:* Forgács ... csak részegséggel ... vesztegeté el az időt, s kurválkodással [CsH 357]. *1766:* Midőn kurválkodásáért Törvény Székre ideztetet volna, a Szék Szine előt Petrucz Györgyöt gyermeke attyának vallotta [Grohot H; Ks 10/9 Román Juon (40) jb vall.]. *1803:* Vonya Parászka ... keringő ... és kurválkodáshoz szokott személy [Torda; DLt].

kurválkodhatik fajtalankodhatik; paráználkodhatik; a putea trăi în desfriu; huren können. *1584:* Dorothea Zabo Caspar zolgaloia ... vallia ... hallotta ... Kowach Ianosnetol hogy Igy zolot Az vranak: No eleget kwrwalkodhatale vgmond [Kv; TJk IV/1. 367]. *1761:* Molnár János kertit, és Sertés pajtáját iffiabb Ferentz Lőrintz gyujtotta volna fel, talám a' béli boszszúságábol hogy a' Feleségivel Molnár Jánosnak nem kurválkadhatott [Szászsztiván KK; BK. Laurentius Kólcsár (68) jb vall.].

kurválkodik I. fajtalankodik, paráználkodik; a trăi în desfriu; huren. **A.** nőre von; despre femei; in bezug auf Weib. *1597:* Chizar ferencz ... wallia ... Chizar Peter panazolkodek hogi az felesege az zolgayawal Chizar Giergiel kurwalkodik az zeoleobe [Kv; TJk VI/1. 73-4]. *1731:* Szilagyi Szécsi Maria a bástyáb(an) találtatot kurválkodni [Kv; TJk XV/8. 26]. *1769:* Tobiás Juonné ... mondotta Tyu Györgynek miért mondasz te engem kurvának, mert ha kurválkadtam is, mással nem kurválkodtam, hanem tsak veled [Bukurest H; Ks]. *1771:* Ugy hallottam Szabo Ferkoné felől hogy ... égy idegen Asszonyt tartot a maga házánál és ott ketten kurválkodtanak a katonákkal [Dés; DLt 321 Anna Szombati cons. nb Petri Király (60) vall.].

B. férfira von.; despre bărbați; in bezug auf Mann. *1591:* Miklos ... megh mondotta(m) en the neked ... hogy ... ne(m) azzerth fogadott eö teged hogy kúrúalkodgyal hane(m) hogy a lohoz lass Halla(m) monda Karacho(n) Mihaly az zolgainak beste lelek kúruak nem aszert tartlak hogy kurualkodni Jariatok [UszT 13/70 J. Demeter de Thelekfalua jb vall.]. *1631:* monta az Apia neki, meniel meniel kuruas kurua és uid el Uarga Menyhartnett az szeretődet és kurualkodgyal uele [Mv; MvLt 290. 61b]. *1724:* panaszolkodott az a Leány, h(ogy) ... Pekri minden nap háromszor is kurválkodótt véle [Hidvég MT; BK. Lúdvégi Ferentzné (48) ns vall.]. *1802/1816:* Ismérem Nagy Sándort tudom hogy Lázár András Ur szolgálojával kurválkodott őrőkke [Dálnok Hsz; Kp IV. 317 Bajka Susánna (28) vall.].

2. bujálkodik; a avea relații sexuale; jm beischlafen. *1623 k.:* fel vgra(m) agiambol es egy faual ki vete(m) ... az lege(n)t az Azzoni melleol ... mondua(n) nekie ith bizoni ne(m) kurúalkottok [Mv; MvLt 290. 30a]. *1732:* az Incta Aszszony maga lako Házat bordely háznak tartotta ott Kurvákat tartott és magais mind peniglen azon személyek külőn külőn Szemelyekkel Kurválkodtanak diversis vicibus Temporibus et locis Csokolodtanak és minden utállatosságokot Cselekedtenek [Dés; Jk]. *1796:* ő látta volna hogy Gál katival kurválkadott [Kv; AggmLt B. 15].

kurválkodó bujálkodó; curvar; hurerisch, buhlerisch. *1756:* Ezen a' földőn nagjob Lator, kurvalkodobb Molduán Vonyánál nem lehet [Galac BN; WLt Zegrán Nyikuláj (30) zs vall.].

kurva-nemzet kb. kurvafajta; neam de prostituată; Hurenart/schlag. *1573:* Palfy Gaspar Apahidy, Azt vallia hogy ... Mond az Ember No thwdom ky vagi esse kwrwaffy Mert egy kwrwa Nemzetbeol valo vagy [Kv; TJk III/3. 88].

kurva-nemzetség kurvafajta/származék; neam de prostituată; hurerisches Geschlecht, buhlerischer Schlag. *1629:* Hallotta(m) az Üstgjarto Jstua(n) gjermeketeöl, hogj megh szida Rado Peternett, Locsos kuruanak, s kurua nemzetsegenek [Mv; MvLt 290. 154a]. *1634:* Cziki Georgy mondá Bakos Andrasnenak: Te ... ugian kurua nemszetseg vagy [Mv; i.h. 291. 5b].

kurva-nemzetű kurvafajtájú; de neam de prostituată; von Hurenschlag. *1603:* Bwrkeorne zidgia vala Ballos Jstwant ... hogy im a chonka eretnek bestie kurwa fia ... legie(n) valamegh ram bizonyttia hogy en kurwa Nemzeteo vagyok [Kv; TJk VI/1. 674]. *1630:* mikor Kaloz Giörgj az feleseget megh verte ... hallam ... hogy mind ketten valtigh szidak egimast kurua nemzetwnek [Kv; RDL I. 19 eoregh Barbara azzonj Thorday Lakatos Tamasnak relictaja vall.].

kurvanő 1. szajha, ringyó; curvă; Hure, Dirne. *1567:* audisset deinde p(er) Maritu(m) (!) Bestia(m) apellasset, ac. vxore(m) Nagy Kontyw kuruanew [Kv; TJk III/1. 70]. *1573:* Mond zeoch gërg ... Enis terwenniel Rea kereslek, vakar ely chiak Roz kwrwaneo [Kv; TJk III/3. 201]. *1584:* Barbara Peter deak zolgaloia vallia ... Monda ... mit hazucz kwrwanő [Kv; TJk IV/1. 286].

Szk: *eretnek ~. 1597:* monda Sardine The eretnek kúrwaneo soha megh ne tagad az mit nekem mondottal [Kv; TJk VI/1. 94–5] ✱ *esse ~. 1592:* Giroti Peter vallia ... Hallam ... Mond megh az hazad nepenek az esse kuruaneoknek, hogi az meli legint ot tartanak bochassal el mert sok gonoz hirt hallok feleolle [Kv; TJk V/1. 264] ✱ *hires ~. 1589:* Ne oztogatnad az buzat hogi mas hires kurwaneo teoltëozzik velle [Dés; DLt 226] ✱ *hitvány ~. 1593:* Anna Azzoni, feierdi Balintne vallia ... monda ... az Maiorne, Am ott vagion ez hituan kuruaneo nagi hasa vagion, mert ferenczi Istuan vgi eli mint egi feleseget [Kv; TJk V/1. 383] ✱ *kurvalélek ~. 1585:* Anna Aztalos Imrehne vallia ... Tapazto Istwa(n) ... le wle ... s monda: Ha megh Ittatok kurwa lelek Curwanók az gazda borat ... Aggyatok ide ket ket penzt [Kv; TJk IV/1. 536] ✱ *rózsás valagú ~. 1628:* a' te rósás valagú kurvánéd [Szentgyörgy Cs; SzO VI, 89].

2. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: 'ua.; idem'. *1568:* Michael Landor ... fas(sus) e(st) ... az (!) monda hogy Im az Rezeg lopo kuruano leanya el eset es azt mo(n)ga hogy meg zeget az laba [Kv; TJk III/1. 200]. *1573:* Ilona Zyw Andrasne zolgaloia ... vallia ... Mazas peterne Mond az zolgalonak Te Bestie kurwaneo leania ha az haz eleybe kaphatlak ... meg verlek [Kv; TJk III/3. 272].

kurvanőcske szajhácska, ringyócska; curvuliţă; Dirnchen. *1568:* Anna consors Stephani Nagy ... fassa e(st). Ezt halotta(m), hogy ... az leant ... Jgy zida, kurúa nochke, veryelek, de egzer se(m) wtte [Kv; TJk III/1. 185].

kurvás 1. bujálkodó, fajtalankodó (férfi); (bărbat) curvar, desfrînat; unzüchtig lebend(er Mann) | ringyóskodó, szajháskodó (nő); (femeie) desfrînată, stricată; hurerisch/buhlerisch lebend(e Frau). *1582:* Iulia Zemetbiro Gergelne ... vallia hallottam Rengeo Annatol ... Mikor Iarhatnek, megh talalna(m) Az Igiartho Georg fattiat ... Seót vgian verte Az kezet es azt monta hog kwrwas [Kv; TJk IV/1. 69]. *1583:* Magiar Andras vallia Hallam Balintol ... hog monda Kis Thamasnak, The Neste lelek ... kwrwafi Kis Tamas kurwas vagy [Kv; i.h. 183]. *1778:* Gróff Kornis István Vr ő Nsga ... tsak egy Vén Kurvás [Pósa SzD; Ks 34. V]. *1820:* Nem hiába hogy a' Báro Kurvás volt, mert volt mivel [Várfva TA; JHb 48 Biro Zsigmond (49) hites assz. vall.].

Szk: *~ asszony. 1771:* Tudom mondani ... Szabo Ferkönéről, hogy a mig a katonaság ide be vala az Exerciciumb(an) égy olyas kurvás Aszszonyt tartot a katonáknak [Dés; DLt 321. 9a Samuel Borzási (54) ns vall.] ✱ *~ beste (lator). 1591:* Kuruas beste vgjmond te neked Jambor feleseged vagio(n), nem lakol Jamborul velle, hanem kuruath tartasz aszal lakol | Kuruas beste lator soha nem megj toúab, ki toliom az lelkedet [Szu; UszT] ✱ *~ bestye kurvafi(a). 1570:* Besterchey chyriak ... vallya, hogy ... Nagy Symon, Lattha hogy az Azzony ... ezt Montha Symonnak Menny el kwrwas Bestye kwrwaffy [Kv; TJk III/2. 167]. *1572:* Ieo oda panity gaspar ... Es mond kurwas bestie kwrwafy, chigan vagy [Kv; TJk III/3. 88]. *1582:* hallottam Rengeo Anna zaiabol ... Ezt mondom en Igiarto Georgnek hogi Kurwas fattias erethnek parázna bestie kurwafia [Kv; TJk IV/1. 69] ✱ *~ ember. 1724:* Hallottam hogy az a Pekri Ferentz igen kurvas ember [Mv; IB. Rápolti Sámuelné (50) vall.]. *1758:* minden rosszal bevádoltattam, hogy tudniillik korhely, részeges, vesztegető s kurvás ember vagyok [RettE 74] ✱ *~ eretnek → ~ bestye kurvafi(a)* ✱ *~ esse (kurvafi). 1573:* Mond hogi Im az kwrwas esse kwrwafy zegent tezen vala hazadon [Kv; TJk III/2. 58]. *1583:* Chizar Balint vallia, Igiarto Ianos ... eg Nehanzor zitta Igiarto Georgieot kurwas essehnek [Kv; TJk IV/1. 137] ✱ *fattyas kurvafia → ~ bestye kurvafi(a)* ✱ *~ kurva. 1631:* monta az Apia neki meniel, kuruas kurua [Mv; MvLt 290. 61b] ✱ *~ kurvafi. 1602:* Zep Miklosne Magdalna azzony ... vallja ... mondottam Neky myert nem Adgya Baka Ferencznek leanyat, vgy monta hogy nem adgya Az kurwas kurwa fianak [Kv; TJk VI/1. 564] ✱ *~ lator. 1582:* Orsolia Kis Istwannę ... vallia hallottam Rengeo Anna zaiabol, kezet eozwe verwen, hogy kurwas Latornak mondotta Igiarto Georgieot [Kv; TJk IV/1. 70]. *1591:* Az feleseged Jambor volna teneked, de te magad kuruas lator vagj [Szu; UszT] ✱ *~ ország bestye kurvafi. 1570:* Besterchey chyriak ... vallya ... hogy az Azzony ... ezt Montha Symonnak ... Te egy kwrwas orzag Bestie kwrwaffy vagy [Kv; TJk III/2. 167] ✱ *~ parázna → ~ bestye kurvafi(a)* ✱ *vki ~ élete. 1724:* Egyebet kglmetek(ne)k ne(m) mondhatunk ... hogy a Pekri Fere(ne) Ur(am) kurvás és hamis életének elég rut hire van [Mezőbánd MT; BK].

2. '?' **Hn.** *1746:* A' tehen tsorda járjon à Kurvás völgyig [Torda; TJkT III. 37].

kurvaság ringyóság, szajhaság; viaţă desfrînată; Hurerei, Buhlerei. *1568:* Miklosy Kato ... fassa est, Ezt hallottam hogy monda Andras Kato gergel Deaknenak ... az kuruasagod mya ... ne(m) leze(n) gyermeked [Kv; TJk III/1. 233]. *1583:* Ieremias paxi ... vallia ... gergely kowachnenak se keritesse se kwrwasaga feleol nem tudok semmit [Kv; TJk IV/1. 149–50]. *1630 k.:* En egjeb kuruasagat nem latta(m) sem tudom Böruejnenek, hanem ... Kalmar Istvantul haiottam hogy megh teötte Böruejnenek kerkedet vele [Mv; MvLt 290. 45a]. *1679:* Azt kivano(m) bizonyits meg az mit Borzasi Peterne felesegem ellen mondottal hogy kurvasagatt lattad volna [SzJk 142]. *1739:* minémű becstelen szókkal illette 's kurvasággal vádolta az A. Feleségét az I. Nms Fekete Judit Asz(sz)onyom, exhibeált Citatoriambol Constál [Dés; Jk 304b]. *1755:* Kalos Katát ki kiáltatta ezen verekedés elöt kurvának ... Hát az mentionalt Aszszonjnak kurvaságat Boszorkányságát ... ki látta [Dob.; WLt vk]. — L. még RettE 169.

Szk: *~ban élő személy. 1757:* Tudom bizonyoson ... Czirilla Mária nevü szász személynek erköltstelenségét, hogy kurvaságban élő személy, mert kétszer is vetett fattyat [Kv; Mk IX Vall. 194] ✱ *~ban találtatik. 1757:* egy Pál Ersók nevü bestelen személy ... már sok versben találtatván kurvaságb(an) ... végeztetett ... hogy ha többször a' Városban redeálna ... Hóhér által eliminináltassék [Kv; TJk XVI/8. 350] ✱ *~gal adattatik ki.*

1701: Kasa Sára kurvasaggal adatatvan ki igert fara valcsagáért két baranyos juhokot [Vécke U; Ks 90].

kurváskodik bujálkodik, fajtalankodik; a trăi în desfrîu; huren, Unzucht treiben. *1769:* Hallottam hogy ... azért nem házasodot volna meg, hogy felettébb kurvás volt de nevezetesen kikkel kurváskodot légyen nem tudom [K; Told. 3a].

kurvául 1. kurva módján; ca o curvă; hurenhaft. *1570:* valaky azt Mongya ... hogy latrokat fogattam en hazamba ... hazwd Bestie kwrwaywl benne [Kv; TJk III/2. 71]. *1574:* Sofia Alch Matiasne Azt hallota ... Antalne Mongia volt hazwch esse kwrwaywl Mig Ream Nem byzonitod [Kv; TJk III/3. 404]. *1584:* Anna Iso Boldisarne vallia ... Azt(is) monda ozta(n) hagyone hogy Zep Miklosne Curwaul hazudna [Kv; TJk IV/1. 365]. *1593:* Duruttia Azzoni Chizar Balintne vallia ... monda Leorincz ... Hazuch abba bestie lelek kurvaul mert en ne(m) eoltem [Kv; TJk V/1. 356]. *1689:* az Deakkal kurvavul szóktem ell [Dés; Jk].

2. rosszul, cudarul; prost de tot; schlecht, elend. *1629:* monda az gjermek(ne)k ... az eleöt sem szidot engemet effele rosz gjermek soha is kurvajul tanjtottanak [Mv; MvLt 290. 154a]. *1662:* Én félek bizony, az nagy hűség mellett kurvául leszen nekünk dolgunk [TML II, 356 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1675:* Én úgy látom, magam személyemre nézve kurvául vagyok, naponként böcstelenebb kenyerem [TML VII, 7 Béldi Pál ua-hoz].

kurváz 1. szajhának/ringyónak mocskol/szid; a numi/face pe cineva curvă; Dirne/Hure rügen/schelten/schimpfen. *1570:* Angalyt Borbel Marthon Zolgaloia ... Azt hallotta hogy az zwr takachne kwrwaza volt az zaboneth [Kv; TJk III/2. 94]. *1591:* Horwat Peter ... vallia ... mikor eozve haborottanak volna, Molnos Miklos es Tot Istuan valtigh kuruazak Santa Istuannet [Kv; TJk V/1. 153]. *1688:* Szilagyi Ersébet vallja ... hogy őtet Ferje ... szidgya veri kurvázza boszorkányozza [SzJk 230]. *1718:* Ilona ... rutulis kurvaszta Tolnai Clara Aszszont [Kv; Told. 2]. *1744:* hallottam, hogy ... ā napájával együtt kurvázták a' korcsomárosnét és azt mondottak, hogy Hunyadról is a' kurvaságáért csapták ki [Déva; Ks 112 Vegyes ir.]. *1772:* aztis hallottam füleimmel hogy ... Major Iuanat Gligorás kurvázta [Záh TA; Mk V.VII/17 Lupu Nyigyi (29) zs vall.]. *1841:* Sármásinét meg támadván kezdette czigánynézni, kurvázni [Dés; DLt 109].

2. latornak/kurafinak szid/mocskol; a numi/face pe cineva curvar; Schuft/Hurensohn rügen/schelten/schimpfen. *1573:* Kinches Georgy Azt vallia hogi ... peter ... Megh zitta kwrwazta Eoket [Kv; TJk III/3. 202]. *1593:* Georgi kouach vallia ... tudom hogi Caspar kouachot az vra Jstuan koűach rutul kuruazta zidalmazta [Kv; TJk V/1. 390]. *1610:* azt monda Gergelj Janos, Ferencz uram engem igen meg szidott rutult, kuruazott [Martonos U; UszT 33a]. *1644:* Elseóbennis rutul Matthias deakne kezde zidni Marto(n) Deakot, kuruazta rütül [Mv; MvLt 291. 429b].

kurvázás kurvának nevezés; insultarea cuiva cu epitetul de curvă; Huren/Dirnenbenennung. *1600:* Teowissy Zabo Janos ... vallya Az Rwt Zidalmozast hallotta es egymass ellen valo kurwazast Aztalos Istwannetol, fekete Jlkotol es Vargha Casparnetol [Kv; TJk VI/. 395].

Szk: *lélek ~. 1599:* Geobeol Martonne Ersebet azzony ... vallja ... Balasnak izoniw Zidalmazasat lelek kurwazasat hallotta [Kv; i.h. 367].

kurzilis levél kb. körlevél/irat; circulară; Rundschreiben. *1685:* ide erkezek N.B.D. Uramnak szolgája, ki az ő kglme Házassági allapottya felől, az en Cursilis levelemet Esperestektől Esperestekre hordozta [Fog.; BLt 9 Horti Istvan Mikes Pálhoz].

kurzor, kurzur 1. futár; curier; Eil/Sendbote. *1670:* Beszterczén ... honnét az nemes 23 vármegyék és királyi s montana civitasok Nemessányi Bálint nevű cursurok által már régen fen forgó ... gravaminájokat fel küldvén ő feleségének, azokat nagypénteken exhibiálván azon cursor ő felségének, az locumtenens és több tanácsúr hivei ... Bécsben ... consiliumot tartottak volna [TML V, 243 Ujhely Pál Teleki Mihályhoz]. — L. még TML V, 244.

2. *diákny* kollégiumi szolgadiáki tisztség; elev (sărac) care făcea serviciu la poarta liceului/colegiului; Amt eines diensttuenden Schülers in einem Kollegium. *1870 k./1914:* Cursor ... a kapuban 3-4 óránként felváltott állandó kapuőr, aki egyszersmind köteles volt az idegeneket, koldusokat távoltartani ... a városi toronyórák ütésére az osztályok előtti oszlopon levő kis csengettyűt óránként meghuzni | A cursor, mint mindig kéznél levő végrehajtó volt a contra által ... megbüntetett suhancok nádpálcás csapója | Kapuzás, kapuzárás: a kollégium főkapujában reggel 5 órai nyitástól esti 8-9 órai zárásig 3-4 órás felváltással állandólag egy szolga (cursor) állott őrt. Ennek kötelessége volt az ott állingálókat vagy ki, vagy be tessékelni [MvÉrt. 8, 9, 19].

kurzus 1. (idő) eltelés, lefolyás; trecerea/curgerea (timpului); Vergehen/streichen. *1750:* leváltam Ts Nts Borsai Istvan Uramtol ... 12 Magjar forintakat ... edgj hold szanto földemnek Zálagjára ... ea Conditione hogj Nolcz Esztendőknek Cursusa alat eő kegjelmétől ki ne válthasam [Asszonynépe AF; DobLev. I/238 Domokos György kezével].

2. terjedezés; răspîndire; Aus/Verbreitung. *1719:* ige(n) nagy bodulásban vad(na)k mert ā Pestis csak folytattya Cursussat [KJ. Rétyi Péter lev. Ebesfalváról].

3. körlevél, körözvény; circulară; Rundschreiben. *1665:* Kun István uram cursust bocsátott vala ki az vármegyére, az fejedelem commissioját hozván alá [TML III, 540 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1744:* Itt Köpeczen volt egy néhányszor Falubol az Adozo Rendeknek minden Falubol Gyűlések ... arrol valo Cursust innen küldöztek ā Falukra [Köpec Hsz; INyR 44 Balass András (40) pp vall.]. *1795:* jött Cursus mellb(en) parantsoltatik hogy Viaticumot kel adni a' nagyobb hellyek Dr 40 az alább valok Dr 34 a' Mesternek [M.Bikal K; RAk 19]. *1840:* 17ik octobr. datalt Cursus foglalatja [Nagykapus K; RAk 17]. — L. még BÖn. 877.

Szk: *~ jár. 1744:* Tudom hogy ā nyárban Cursus járt ... hogy a fel vetett Pénzt vigyük be Köpeczre, de ā Cursust nem ismertük hogy ki irása lött volna [Középajta Hsz; INyR 5 Nagy Gergely (30) pp vall.] ✱ *~sal jár.*

1744: ā Kápolna Kuttyánál tanálék edgy Embert Nagy Ajtait, ... azt mondā Cursussal járt [Bölön Hsz; i.h. 44 Gazdag Gyorgy Mediocris (45) ns vall.] ✱ *~t ad. 1744:* énnékem mint Falusi Bironak, Tiszt, és Connumerator Vraimék 11. Cursust adtanak, hogy à Falukra el küldözem [Középajta Hsz; i.h.] ✱ *~t köröl* körlevelet köröztet. *1798:* Tiszteletes Tsiki János Esperest Urunk 23a Aug 1798 botsátott Cursust körlötte Tisztts Püspök Ur-(na)k e következendö Rendelésit [HbEk].

4. kb. eljárás; procedeu; Vorgehen, Handlung. *1727:* Az Inquisitor Cancellista Deákok mellé ... rendeltetik Commissarius(na)k Benczenczi Rácz András Uram, kiis ... mindenütt azan Deakokkal fog járni a Specificalt szemelyekhez ... hogy ... minél hamaréb és minél hasznasabban, producallya(na)k, Végezvén egész Cursusakat [Déva; JHb XLII].

5. *jog* (per)folyamat; proces; Prozeß. *1733:* Tudva van pedig ezen Nms Sedria előtt ezen Causanak az elött valo Cursussa, söt bizonios exceptio mellett továb valo folyásais [Torda; TJkT I. 4].

6. tanfolyam; curs; Kursus, Kurs. *1853:* vivásért (:egy cursus 24 ora:) 6 tallér [KCsl 3. — Berlini följegyzés].

7. (kollégiumi, főiskolai) tanulmányi idő; anii de studii (la liceu, la universitate); (Kollegium-, Hochschul-) Studienzeit. *1657:* Ha valakik protopap vagy falú be fogadnák, a Magistratus büntetésében maradgyanak, a bé álott pap is jobbágja tetettessék, hanem ha a scholában jöne mingyárást tanulni, s cursusát ott végezne el [UF II. 187]. *1751:* Atyánkfia Pataki Samuel Collegiumunkban Cursusát rendesen és igen ditséretesen folytatván ... mostan Academiakra szándékozik [Pat.]. *1823–1830:* Ebben az időben[a] a deákoknak csak két classisok volt, úgymint filológusok és teológusok. Mind a kettő három-három esztendő alatt absolválta a maga kurzusát [FogE 138. — [a]1796 táján]. *1832:* Dobolyi Klára ... köszönöm, hogy ... Fiamnak ... hiv dajkája voltál, Házodnál nevelni meg szenvedted ... egész Colégyomi cursussa alatt [Szentbenedek AF; DobLev. V/1186 Bartók Ádám végr.]. — L. még FogE 217, 228.

8. *diákny* szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~t folytat* előadást hallgat; a frecventa cursurile; Vorlesung hören. *1823–1830:* már az új fél esztendőre is a professzoroknak befizettem s kurzusomat folytatni elkezdettem[a] [FogE 217. — [a]1796 táján, a göttingai egyetemen] ✱ *~t hallgat* 'ua.; idem'. *1823–1830:* írtam Oexcellájának, hogy elmegyek, csak tavaszig még egy kurzust hallgatni kívánok [i.h. 215] ✱ *~t kihallgat* előadást végighallgat/látogat; a asculta cursurile cuiva; eine Vorlesung bis zum Ende hören/besuchen. *1823–1830:* Amint az akadémiákon szokták mondani, aki nem fizetésért, nem is egész kurzust hallgat ki, hanem csak egynéhányszor megyen valamely professzor leckéjére, hospitáltam [i.h. 190].

9. *diákny* (kollégiumi, főiskolai) kéziratos jegyzet; curs (servind ca manual); handschriftlicher (Kollegium-, Hochschul-)Lehrstoff, Kurs. *1823-1830:* Azonban a logicai cursust Feder szerént írván, minden logicusbeli praeceptor újabb kurzust írt[a] [i.h. 125. — [a]Az 1780-90-es években a mv-i ref.kollégiumban]. *1870 k./1914:* Cursus: így neveztünk minden kézikönyvet pótló s egy-egy tantárgy egész évi, vagy félévi tananyagját (pensum) magában foglaló kéziratos füzetet. Néha a tanár adta ki az általa kidolgozott kéziratot ivenként egynek s a többiek ugy másolták tovább, néha előadás után „lekapott" jegyzetekből állítgattuk össze s egymáséból másolgattunk. A cursus másolásból (ivenként egy susták, 6 p. krajcár) sok szegény jó és gyorsirásu tanuló tartotta fenn magát egész tanulói pályáján [MvÉrt. 9].

10. napi árfolyam; cursul bursei; (Geld) Tageskurs. *1816:* A Pénznek ugy nevezni szokott Cursussa és annal fogva a mostani Pappyros Penznek nagyon alá szállott betse [H; Ks 91. C. 8].

kurzus-másolás *diákny* jegyzetmásolás; copiatul cursurilor; Kopieren der Mitschrift. *1870 k./1914:* A cursus másolásból (ivenként egy susták, 6 p. krajcár) sok szegény jó és gyorsirásu tanuló tartotta fenn magát egész tanulói pályáján [MvÉrt. 9].

? **kusiny** '?' *1781:* 10 Gomb fábol Kúsiny [Berz. 17].

kussol meglapul; a se piti/pitula; sich kuschen, dukken. *1769:* De Idán[a] avagy másutt is ha szinte Barázdát Szántanánakis az ö Nga Hátán, azért nem kellene örvendezni jó Testvérnek, nem is kellene kusolni [Mv; Told. 19/45. — [a]Nagyida K].

kussoló meglapuló; care stă pitit; (sich) kuschend, duckend. *1769:* jó Testvérnek, nem is kellene kusolni legjobban tanult Vislához Ngdk ö Ngát hasonlitani, mert ... ha ö Nga hasonló a Kusoló Vislához, Ngdis szintén ugy hasonló azon Kusoló Vislához, mellyhez ö Ngát hasonlittya Ngd [Mv; Told. 19/45].

kusti coki, kuss; marş (de aici)!; kusch. *1843:* Kotsis Károlly pedig szembe találva az uttzán azt mondotta volna a Grofnak kusti czuki állj ki az utbol elöllem [Moson MT; TSb 49]. *1847:* Varga Katalin ... engem megfenyegetett, mondván: „Kusti, mert mindjárt szekérre rakatom, s hozzája küldöm[a], hogy tartsa!" [VKp 286. — [a]A tanitót az ispánhoz].

kustigat cokigat (cokival/kussal szidogat); a spune marş (de aici) în repetate rînduri; wiederholt kusch sagen. *1843:* engemet ne urazzon — mert ma engemet le Huczfutozot — czukigatot — kustigatot [Moson MT; TSb 49].

kuszkru apatárs; cuscru; Mitschwiegervater. *1769:* az Oprán Vutzul Kuszkriai is bé jövének [Bukuresd H; Ks Aramie Stefán (40) vall.].

kuszkuria fáskamra; magazie de lemne; Holzkammer. *1870 k./1914:* Cuscuria: fáskamara. Ott, hol hely volt reá soronként, söt szobánként egy-egy kis fáskamra jutott, hová a szolgák[a] által fölvágott tüzifát elraktározták [MvÉrt. 9. — [a]Értsd: szolgadiákok].

A MTsz Zilah vidékéről 'viskó, vityilló', a nagyenyedi és székelyudvarhelyi diáknyelvből 'spanyolfallal elkerített, primáriusi lokus' jel-ben szótároztu e szót. — A szerk. e század elejéről a desi köznyelvből a szónak 'lomtár, lim-lomos kuckó' jel-ére emlékezik.

kusztódia 1. őrizet; pază; Haft. *1678:* urunk kemény válaszszal bocsáttá az követeket, várják csak az törvénytől, söt éjjel-nappal távol való custodia alatt vagyon [TML VIII, 84 Toldalagi János Teleki Mihályhoz].

1710: illendő volna, hogy olyan nevezetes rab[a] őfelsége mint magyar király custódiája alatt tartatnék[a] [CsH 102. — [a]A Rabló Bék]. — L. még CsH 120.

2. őrizés; păzire; Be/Verwahrung. *1749:* eddig el fojt dolgait az I. . . . malitiosē fojtatta, s, ezen lovak(na)k is custodiajat és p(ro) curatioját magara vállalta [Torda; TJkT III. 263].

3. iskolai diákzárka, *diákny* kárcer; carceră; Schularrestzelle, Karzer. *1870 k./1914:* Piskiria (carcer, custodia) azon sötét kis szobácska, melyet a bezárásra itélt tanuló fogságára használtak [MvÉrt. 31].

kusztodiáltat őriztet, *rég* strázsáltat; a ţine sub pază; bewachen lassen. *XVIII.sz.köz.:* a Származy végin Malomra jövö Güdütz vizet nem kustodiáltattya [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 152].

kusztos 1. börtönőr; temnicer; Kerkermeister, Gefängniswärter. *1586:* Iffiw Janos az Varos hiteös Teómleócz tartoia Custosa, Vallia[a] [Kv; TJk IV/1. 587. — [a]Köv. a vallomás].

2. kb. felügyelő; supraveghetor; Aufseher. *1618:* itt vagyon Markó vajdą uram s legyen custosom, az épületre mit költök [BTN[2] 119].

3. *diákny* kapuőr/kurzor-ellenőr; supraveghetor la poartă; Torwächter/Kursoraufseher. *1870 k./1914:* Cursor, Custos: a kapuban 3-4 óránként felváltott állandó kapuőr, aki egyszersmind köteles volt az idegeneket, koldusokat távoltartani . . . az osztályok előtti oszlopon levö kis csengettyüt óránként meghuzni . . . Az ezekre hetenként felügyelő nagyobb szolga[a] volt a Custos [MvÉrt. 8. — [a]Értsd: szolgadiák].

4. betoldójel; semn care indică locul unde trebuie intercalat ceva; Einschaltungszeichen. *1816:* Meg igazittatták általam az 100 Lapon a 3k rendb(en) Custos mellett[a] oldal irással [Asz; Borb. II Rákosi Borbély János a szék assz. kezével. — [a]Az irat első lapja bal felső szélén valóban ott a kiegészitő betoldás].

◇ **Szn.** *1758:* Kusztos Peterne Aszszonyom [Albis Hsz; BLev.]. *1761:* Kusztos Andársni ment [F.csernáton Hsz; HSzjP Ambarus Márton (60) pp vall.].

kút 1. fîntînă; Brunnen. *1564:* Az biro vram es Tanachy meg hata hogy en Toth ferencz Adyag az Kúth hoz Kozep vzaba Kadar Peter Tyzedebe Atam R 1 [Kv; Szám. 1/X. 53. — Kiss András kijegyzése]. *1570:* Veres Benedek, Ezt valya . . . latot otth egy germeket hogy az kwth kernywl forgodyk volt [Kv; TJk III/2. 74g]. *1584:* veottem egy Nagy eoreg Talpfath. az Kwthoz az kyre az heyazatot Chinaltak [Kv; Szám. 3/XV. 10]. *1625:* Lelekleseo Mathenak fizettem hogj az Keőzep kapunal az Teömlöczj mellett valo kutott megh tisztitotta . . . d 50 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 244]. *1692:* Ezen kuthoz való vas fűles abroncsos, és kávás vider . . . 92 szemü vas lanczokon áll [Mezőbodon TA; BK 2]. *1744:* illyen illyen atta, hogj mérted az én kutómón itatni a Lóvadót [Szászsztjakab SzD; Told. 11/81]. *1814:* a' Tiszteletes Ur . . . a' pintzében is Kutat ásatott . . . és a pintzét szárazabbá tsinálta [Banyica K; RfR 117/17 Clara uxor neorusticii Adami (35) vall.].

Hn. *1366:* venissent ad locum opis dicitur Bursuskuth [Kv; Ub. II. 262]. *1367:* in loco egerkuth vocato [Dés] | puteo Fizkut vocato [Burjánosóbuda K; BHn 39]. *1408:* Riuulum pontis Kweskwth nuncupati [Meregyó K]. *1432:* Hydegkuth ere [Vajdasztián MT]. *1464:* puteum Bwdakwtha vocatum [Nagyernye MT; Barabás, SzO 112]. *1465/1539:* in Kavaskuth hegyen [Bh; KHn 6]. *1500:* unam piscinam supra dictum Soskuth[a] [TelO II. 241. — [a]Somkerék (SzD) környékén]. *1568:* Locum wasarmezeo kuttia vocatum [M.gyerőmonostor K; KHn 76]. *1572:* Koueczes Kut [Bh; KHn 6]. *1574:* az was kwt folyamya vermen tul [Erked K; LLt Fasc. 29]. *1591:* az bydeos kut Alljaban [Szu; UszT]. *1603:* Kut pataka hagojaban [Bogárfva U]. *1604:* az vgro(n) kuttia tartomanjaban [Lengyelfva U]. *1611:* az Aszzw kwt patakia uagion mellette [Jedd MT]. *1641:* az Czyepegő kuton alol [Csepegőmacskás K; SLt AM. 19]. *1668:* az Sos kut foljamia [M.szovát K]. *1676:* Az Büdős kutt farán (sz) [Radnót KK]. *1694:* A kórtvelljkutt oldalon [Fejérd K]. *1710/1792:* az küpüs kutra feljaro Joszág [Albis Hsz]. *1712:* Az kutoknál az Ponkon (k) [Gelence Hsz]. *1728:* A Liba Kutjanal (sz) [Kalotasztkirály K; KHn]. *1740:* az Bodomos Kut folyamjára jár véggel [Szamosfva K]. EHA]. *1747/1781:* 1. Az Bodonos Kutan innen Szamosfalva felőll (sz) 2. Bodonos Kútan túl az ország uttyán feljül (sz) [uo.; Hr 1/25. — Tomai László kijegyzése]. *1756:* A Kűpűskutnál (sz). az Aszszúkut oldaláb(an) (sz). A Nádas Kutnál (sz) [Jedd MT]. *1768:* ā Nevezett Kűpűs Kuton valo Réten tull [Mezőmadaras MT; BK]. *1794:* Szappanyozo Kut (k) [M.bece AF]. *1816:* A' Gárgyás Kut nevezetü hellyen (sz) [Iszló MT]. *1835:* A' Putinás kutnál (sz) [Bodola Hsz]. *1864:* Hordoskut [Vista K; KHn 273] | Patikarus kut [Dés; Pesty, MgHnt 41. 477b]. — A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

Szk: ~ *ásni. 1865:* Egy kutásni való csiga [Szárhegy Cs; LLt] ✱ ~*at vágat. 1653:* a görgényi kútat vágaták véllek; mert az a kút nem vala még elvégezve, melyet vágatni kezdett Ferdinandus primus császár [ETA I. 32 NSz] ✱ *eleven* ~. *1652:* Az Bothaz szegeletiben vagyon egy eleven kut 15 agasokon allo négy szegre csinált avatag zendelyezes alatt . . . erősgardas . . . viz merő vedre avatagh . . . vas forgo kavájával, 39 szem lancz karikaival együtt, egy bel kerek forma kerek fogas, mellyet egy korong vasan forgatnak [Görgény MT; Törzs]. *1681:* Kapitanyok Háza . . . Szobája. Keő bóltos, (:Ez nevezetik Eleven kút felet lévő Háznakis:) [Vh; VhU 522] ✱ *élő* ~. *1580:* az zekes wyz Newo foljo patak mellet . . . partyaban egy kwt wagion ab oriente elo es Jo Jwo Kutt [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. *1778:* Egy jo élő kut az udvaron, s ahoz való vas abrontsokkal való veder [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13] ✱ *filegóriás* ~. *1632:* Az Swteő ház megett egy filegorias kutt, melljen vagion egy vasas vider kerekeuel es tengelieuel [A.porumbák F; UC 14/38] ✱ *gárdás/gárgyás* ~. *1647:* Az Uduar keozepin vagyon egy Gardas kut, egy vasas veder raita, keotellel, es egy darab lanczal [Nagyteremi KK; BK 48/16]. *1783:* a' Sütö Ház megett vagyon szinte a' Föld szinén egy Gardgyás kút, Ágas Gémes Veder nélkül [Mocs K; JHbK XXXI/1. 6]. *1825:* egy derik bővizü jo forrásu gárgyás és ostoros kut [Szárazpatak Hsz; SzentkZs Conscr. 358] ✱ *itató* ~. *1673:* az Falu itato kuttya [Diós K; Ks 65. 43. 10]. *1850:* A' kibérlett helyen találtató . . . itato kutat vállyujával . . . a haszonbérlő . . . megigazgassa [Km/Kajántó K; KmULev. 2] ✱ *köpüs* ~. *1742:* egj rosz Csür es egj küpüs kut az pineze faránal [Backamadaras MT; Born. XIV. 10 Agyagosi Benedek (60)

szabad székely vall.]. *1768:* ă Medve István Uram Béressei ... ă Réten keresztűl egyenesen eleiben szaladtanak ă Kűpűs Kutnál [Mezőmadaras MT; BK. St. Szabó (38) vall.] ✱ *közönséges ~* közkút. *1816:* a' Délllői Árokban lévö közönséges Kutnál [Dés; EHA] ✱ *ó ~*. *1662:* a fejedelem, Nagy Andrást igen megrészegitvén ... megvasaztatott ... és egy ó kútba vettetett vala [SKr 89] ✱ *ostoros ~ gárgyás ~* ✱ *rakott ~*. *1680:* az nil ... Kerekes Mihaly viciniumiaban rajta leveo rakot kuttal ... egiut [HSzj *főző-kutacska* al.] ✱ *száraz ~*. *1817:* Ezen kertnek fenekében találtunk égy puszta Száraz kutatis [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 6] ✱ *tövis ~*. *1852:* által adom ... Tövis kut javittására a Szőllök Gödribe lévő Tövissemet [Nagylak AF; DobLev. V/1341 Dobolyi Bálint kezével] ✱ *urusos ~* gyógyforrás/kút. *1864:* Urusos kut melybe régen sok helyekről összegyülö kösvényes, otvaros és más egyéb nyavalyás emberek gyógyulásokat érzették [Oroszhegy U; Pesty, MgHnt LVII, 282]. — Vö. az *ivó-, kő-* és *sóskút* cimszóval.

Sz. *1762:* Sákokat ... Sokat csinálánk ... de az is mintha az kutb(a) eset volna mind oda vagyon [Oltszem Hsz; Mk RN. IX. 109].

2. csigáskút; fîntînă cu scripete; Rollbrunnen. *1584:* veottem esmeg Az kwthoz egy Chygat Balassy Gergeliteol fyzettűnk errete f.1 [Kv; Szám. 3/XV. 17]. *1596:* Hogy az Scolaban valo kuton az chyga karikan az wassok el teortenek volt most (!) chynaltattúnk a helybe [Kv; i.h. 7/II. 20]. *1609:* az germekek az scholabeli kütnak chigaiat el teortek volt chinalta megy Georgy kowachy ... d 22 [Kv; i.h. 12b/IV. 127]. *1747:* tanáltatott az Udvar közepin, egy kerekén köből ki rakott Csigás kut [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. *1777:* vagyon az Udvar közöpin egy Csigány (!) Járokutt Sendely fedél alatt, egy darabig kövel, azon feljül Csere fával ki rakva, és ugyan Cserefa gárgyával jo moddal fel készitve [Meggyesfva MT; LLt Fasc. 28].

3. gémeskút; fîntînă cu cumpănă; Galgenbrunnen. *1595:* Biro Wram hozatot .1. Agast az Kútthoz ... adatot ... erette f 2 d 60 ... tetettem fel az ghemet ... fizettem töle f 1 d 25 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 249 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1649:* Safar Polgar Ur(am) ... ket szál padlö fát ... szegeztetet az Fördö haz kutianak Agassahoz [Kv; i.h. 26/VI. 559]. *1694:* vagjon a' Konjha-ház ... Ennek mellette vagjon az Kúth Agassán állo Ghemje készségevel, vas abrontsos es fogantos vedrivel egjgjütt [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. *1773:* vagyon egy köböl ki rakott jo Kut felsö része Gárdjája Cserefából van ki épitve Cserefa Ágossa és fenyö fa Gémje mellette egy Nyárfa vállyu [Ksz; EMLt]. *1821:* Az Udvaron vagyon egy bövséges vizű Cserefa blánákkal ki rakott kut ujj gárgyákkal ujj ágassával a' gémnek az ostora vason függ, a végibenis vagyon egy vas horog [Koronka MT; Told.]. *1851:* Kut gémes vederrel vasazva tűrhető gárgyával [M.bogáta SzD; BetLt 2]. — Vö. a *gémeskút* cimszóval.

4. kerekeskút; fîntînă cu roată; Radbrunnen. *1638:* az szinnek vegeben vagion eggj fabol fel rott sendelyes fedelü, kereken jaro kut [A.porumbák F; UF I, 661]. *1679:* Kút ... vagyo(n) négi szegü oldala — az fenekétöl fogva az felsö Kávájáigh barona faval rott ... Tengelyes kereke nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 91–2]. *1694:* Va(gyo)n egy vastag fakkal felgerendázott mély kút ... kerekdeden fel van gardozva, Tengelye kerekes [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1824:* A' kut kerekes, bé fedett, 's rajta egy vas veder egy darab lántzal [Kv; BetLt 2].

5. szivó/szivattyús kút; fîntînă cu pompă; Pumpbrunnen. **Szk:** *pumpás/pumpenes/pumpos ~*. *1833:* Pumpás Kut Huzoja [Nyárádsztanna MT; MvLev. 8]. *1838:* az odavalo Ser háznál lévő Pálinka föző Pumpos kutnak meg tsináltatására szükséges költségek [Kv; DLt 146]. *1849:* Az Udvaran van égy veress fedelü 'sendellyel fedett, faragatt kövekkel körült pumpenes kut [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] ✱ *szivárványos ~*. *1822:* Szivárványos kut minden hozzá tartozo fa és vas Szerszámokkal [Nyárádsztanna MT; MvLev. 8]. *1827:* Szivárványos kuthoz valo két agu vas 1 [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1852:* Egy Szivárványos kuthaz valo — pump rézből Két vas rudjával édgyütt [Dés; DLt 923].

6. *~ köble* kútgödör; groapa fîntînii; Brunnengrube. *1776:* parontsolt nékünk ... Vlásza Ignáth hogy szolgálatban szednénk Szőllö kötö veszszököt ... szedtünk, és ... Kut Köblének valo fákot vásárolt vélle [Mihálcfva AF; MvRKLev.].

7. forrás; izvor; Quelle. *1811:* Most-is neveztetik ... ama' szép Forrás Szent László Kuttyának [ÁrÉ 63].

Hn. *1399:* fontem Olachwewlghkuta vocatum [M.bikal K; KHn 70]. *1465/1539:* fontem Laposkwt vocatum, fons Paklyaskwt . ad fontem Chygankwtha nominatum [Bh; KHn 5]. *1514:* iuxta fontem Monyaroskwth nominatum [Tóhát BN; TelO II, 328]. *1548/1755:* fontem scaturientem ~ Kencses kut nuncupatum [Incsel K; EHA]. *1623:* fontem Kis Szarmany kuttia [Bodola Hsz; EHA]. *1740:* Feredö kut nevü Forrás, holott is régen feredöhelly vólt [Inaktelke K; EHA]. — Lehetséges, hogy az 1. jel. alá sorolt hn-ek némelyike ide tartozik.

Szk: *csorgós ~*. *1599:* a' chorgos kut patakara [Oroszhegy U; EHA] ✱ *gárgyás ~*. *1797:* a Tekintö megett a' Betzei élen ... sövényböl font gárgyás forrás vagy kut [M.bece AF; EHA]. — Vö. a *bodon-* és *bodonoskút* cimszóval.

kutacska fîntînuţă, fîntînel; Brünnlein. *1751:* Bos patakán innen lévö ... Láb földének alsó borozdáján valo kutatskáig rug [Koronka MT; EHA]. *1768:* Vagyon egy kutacska, rosz kut gárgyával [Sarmaság Sz; TGsz 23]. *1781:* én meg szonyazván le mentem inya egy Kutacskára [Mezőszopor K; MkG 36. 3/2 Petrásk Atyim (50) jb vall.]. — Vö. az *ivó-* és *kökutacska* cimszóval.

kútágas furca fîntînii; Brunnensäule. *1766:* egj kut ágosnak való fát adott fizetés nélkűlt [Pocsfva KK; Ks 8. XXV. 18]. *1810:* (A) kut egészszen bé omlott tsak a' kut ágos, és vallu vagyon meg [Kisjenö SzD; Ks 77/20 Conscr. 129]. *1851:* Az udvaron vagyon egy jó kökút ... a kút ágas meg avult tölgyfa négy támaszokkal [Erdösztgyörgy MT; TSb 34].

kutas ? kútcsináló; fîntînar; Brunnenmacher. *1570:* Anna Azzon Borbely Janosne, Es Lakatos Esthwanne Jlona ... vallyak, hogy ... Eleozer Engeztellyek az perest Kwthy Anthalt, Mert Jgen Rea Erészedet, Es az wtan mykor az Byrothwl Ely Jeot volna, Bornemyzzanewal Lakathos esthwannewal egetembe harman ... hyak Be az Kwtas hazaba Kwthy Antalt [Kv; TJk III/2. 100].

Szn. *1482:* Johannes Kwthas jb [M.zsuk K; TelO II, 148]. *1554:* Kwthos pether [Kv; Szám. 1/IV. 16]. *1562:* Stephanus Kutos [Kv; i.h. 1/VIII. 43]. *1570:* Kwtas Isthwan [Kv; TJk III/2. 137]. *1572:* Kwtas Jacabne [Kv; TJk III/3. 43]. *1583:* Kutos Marton [Kv; Szám. 3/XI. 17]. *1590:* Kutos Jacab [Kv; i.h. 4/XXIV. 14]. *1614:* Kutas Mathe zs [Udvarfva MT; BethU 39] | Kutas Mihalj. Kutas Gyorgj [Agárd MT; i.h. 61]. *1726:* Kutas István fia Kutas Gyurka (inas) [Kv; CsCJk III. 170a]. *1763:* Georgius Kutas [Kv; Dica XIV. 36].

Hn. *1438:* Kuthus [Kv; Csánki V, 316]. *1737:* A Kutos Kertben [Nyárszó K; KHn 122]. *1756:* A' Kutas nevü Lábban (sz) [Szemerja Hsz; EHA]. *1758:* A' Kutas Völgy föb(en) (sz) [M.kiskapus K; EHA]. *1771:* A Kutasban (sz) [Dálnok Hsz; EHA]. *1777:* a Kutos nevezetü hellyben (sz) [Albis Hsz; EHA]. *1784:* A' Kutas Irotvánnya alatt (k) [Szásznyíres SzD; EHA]. *1808:* a Kutasban (sz) [Mezőbánd MT; EHA]. *1891:* Kutas v(ölgy) [M.kiskapus K; KHn 173].

kútásó fîntînar, săpător de fîntîni; Brunnengräber. *1570:* Eotthues Ferench es Borbel Janos Byzonsagy, Kys Estwan es Masyk Esthwan kwt asok ellen ... Megen volt azon eleh az kwt asonak egyk ... Mongia neky ... hogy ky apad az vyz beleole[a] Azt felelte az kwt aso hogy ... Mondom vala Tarsomnak hogi az honnat Egy kewes wyz Jeo wala Rea, Arra Jobban asswnk [Kv; TJk III/2. 194. — [a]A kútból]. *1589:* Az kut asokat hogi zaz Georgi Cegebe[a] vitte, attam neky f. 1 [Kv; Szám. 4/X. 69. — [a]SzD]. *1592:* fizetem ket kut asonak az keözep kapu alat valo teömleöcz meg tiztitasaert f 0 d 40 [Kv; i.h. 5/XIV. 160 Eppel Péter sp kezével].

Szn. *1564:* Kwth asso mathe [Kv; i.h. 1/XII. 19]. *1573:* Kwtasso Mate [Kv; TJk III/3. 192a, 340]. *1588:* Az Nemet Kuthasso Balint [Kv; Szám. 4/III. 33]. *1589:* Az Kutasso Balintnak att(am) 2[a] [Kv; i.h. 4/XII. 10. — [a]Sajtot].

kútbeli vmilyen kútnál levő/fekvő; de la fîntînă; an irgendeinem Brunnen befindlich/liegend. **Hn.** *1702:* A Bocskut bali föld [Tarcsafva (U) környe.; Pf]. *1869:* Kinteses kutbeli szánto föld [Csomafája K; BHn 63].

kútcsináló fîntînar, săpător de fîntîni; Brunnenmacher/gräber. *1824:* A Kut Kihányására és Rakására ... ha az Aknai[a] Kut Csináloval ki Rakatva, a' Rakasért kell 6 öl méségert 25 Rf [Dés; DLt 424. — [a]Désaknai]. *1847:* Idős Bálint János, meg holt Ketesden[a] ... Kőmives és kút csinálo volt [Damos K; RAk 121. — [a]K].

kútfalvi a Kútfalva (AF) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Kútfalva/Cut; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Kútfalva: Kútfalvához tartozó; care aparţine de Kútfalva; zu Kútfalva gehörig. *1683:* a Kutfalvi házhoz tartozando s mostan jelen lévő mindenfele bonumokrol valo Eöszi Generalis Extractus [UtI].

kútfej kúttő, forrás; izvor; Brunnenkopf. **Hn.** *1700:* Az masik vagyo(n) az Erdő alatt Kútfej nevü hellyben [Aldoboly Hsz; EHA].

kútforrás forrás; izvor; Brunnenquell(e). *1702:* az erdő alatt rakottyás tó mellet ... vagyon egy kutt forrás [Szentkirály; Cs; EHA].

kútfő 1. forrás; izvor; Brunnenquell(e). *1634:* (A határ) azo(n) ... kut fönek az uizen ala menuen hassittia megh Pettkj Istua(n) Ura(m) ö kegme igassaganak hatarat [Cssz; BálLt 61]. *1636:* Egyéb iránt nem az folyam eredne az kut föböl, hanem az kut fö az folyamból [ÖGr Aj.]. *1724:* az Kutfőnek egyike, melly Vizzel tartya ezen Haltartot Istvan Deák Uramék birodalmáb(an) marad [Héviz NK; JHbT]. *1753:* minden Embernek aki tiszta vizet akar inya a kut főre kel menni s onnan merithet [Illyefva Hsz; HSzjP].

Hn. *1639/1687 k.:* A' Kút főnél vagyon 2. hold föld [Nagyernye MT; MMatr. 279]. *1641/1687 k.:* Kút föb(en) égy réth [Székes MT; i.h. 286]. *1677:* Kutfön (sz) [Balla Sz] *1682/1687 k.:* Kut fö nevü helyben [Fele MT; MMatr. 404]. *1691:* a Julso Kutfőben (sz) [Harasztkerék MT]. *1693:* Az Kut föben (sz) [Harangláb KK]. *1714:* Kutfö nevü helyben [Petek U]. *1724:* Az kórtueljes kut fün (sz) [Kide K; BHn 88]. *1740:* Kutfő Berke oldalán (sz) [Gyerővásárhely K]. *1744:* Kut fön (sz, k) [Pipe KK]. *1758:* A Kutfü felett (sz) [Nyárszó K]. *1759:* Az Hideg kút föben vagy Nyires közepén [Zovány Sz]. *1770:* a kut fö nevezetü patak [Nagyadorján MT]. *1774:* A Kut fü felett (sz) [Pókafva AF]. *1822:* Kutfő berkibe (k) [Gyerővásárhely K; KHn 156]. — A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

2. *átv* vminek forrása; izvorul unui lucru; Quelle einer Sache | vminek eredete; sursa unui lucru; Ursprung einer Sache. *1659:* Nem csudálom, ha az ő kegyelme akkori időbeli gyermek elméje megvesztegetődött és én tőlem megidegenedett, mert az kik az fejedelem elméjét, szívét minden rosszra bírták, az kútfő megvesztegetődvén, az folyamok is olyakká lettek [TML I, 469 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* A jó hírnév, akár igaz, akár hamis ... praesumáltatik, feltétetik az emberektől, hogy jó kútfőből, jó gyökérből, úgymint a híres, neves emberek virtusiból ... vészen eredetet [BÖn. 441]. *1759:* minden e világi haszontalan dolgokat tegyünk félre s csak egyedül őfelségéhez, mint élő víznek s minden tökéletes ajándékoknak kútfejéhez ragaszkodjunk [RettE 86]. — L. még AC 210.

Szk: *a gonosznak kútfejére emeli lelkét. 1662:* ne azt tartsuk keserves bánatink, törődésinknek fő s első okának, hogy illy nagy rettenetes romlásba estünk, hanem a gonosznak kútfejére emeljük lelkünket, melly a bün, s azt sirassuk [SKr 701] ✱ *a gonosznak kútfejére megy. 1662:* ha igaz, kegyes embereknek tartjuk magunkat, ne a legyen a mi keserves bánatinknak ... fő és első oka, hogy illy rettenetes nagy romlásba estünk s vagyunk, hanem a nagy Istenért, a gonosznak kútfejeire menjünk [SKr 698] ✱ *vminek a kútfejéből merít. 1799:* A Pénz szüke is majd ollyan közes nállam is mind Fiam Uramnál, mert énis csak ugyanazon kut fejekből meritem a Pénzt, ugy mint Istenünk Segedelméből a Sarlo kapa és kotzor után gyüjtegetünk [Ne; DobLev. IV/810. 1b Szántó Sándor lev.] ✱ *vminek a kútfejéül tesz. 1766:* Végezetre ugj látom Ra(ti)ojit az A. ő Kegjelmének, mellyekkel engem debellálni akar öt Positiokba Contrahálta, ezeknek Kutfejeül tette azt, hogy én az Vdvar közös voltát magamis agnoscalom [Torda; TJkT V. 328].

kútgárgya kútkáva; ghizd; Brunnenkranz | kútkávagerenda; grinda ghizdului; Brunnenkranz/kastenbalken. *1655:* ueött egy Kut Gardat az kutra [Kv; SzC-Lev.]. *1750:* kut gárgyá csinálásáért és kut tisztittasaért Hflor 1 d. 2 [Kv; Szám. 70/VIII. 17]. *1791:* egy háröm ólnyi hószszuságú Cserefa tökéjit Kozma Ferentz Urnak, kut gárgyák(na)k fel hasagattatta [Mezösámsond MT; Berz. 15. XX/9]. *1835:* a' Felesége ... már kutba ia akart volna szökni, 's a' kut gárgyájárol rántották viszsza [Zsibó Sz; WLt]. *1850:* A Retsei Legelöbe az itato Kutnál nintsen, Vallu Gém, és Kut gardja [Kajántó K; KmULev. 3].

kútgém cumpăna fîntînii; Brunnenschwengel. *1732:* egy köböl kereken ki rakott, cserefa gárgyás, gémes kut, a kut gémen vas lánczocskán függ egy fenjö rud [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc]. *1774:* Csutak Uram ... adot ... Néhai Gyöngyösi Uramnak kutnak valo két fát égyet ágosnak mást pediglen keresztül valo kut Gémnek [Mocs K; KS Conscr.]. *1804:* Horvath Daniel Nobilitaris Sessioján ... Kö kut, kut Gemmel Gargyaval együtt 8 Mfor ... az el romladozott kut Gém és küpü [Radnótfája MT; Born. G. IVa. 6]. *1805:* Int(e)r(imalis) Hadnagy atyánkfia mégma jártassa el Fertalyonkent, és Házankénti az ollyanokat, kiknek kút gémjek az uttzára ki áll [Torda; TLt Közig. ir. 252/825]. *1837:* vagyon edgy kövel ki rakott derék kut, a föld szinén fellyül bükfa gárgyájával, a' kut gém ágassa tölgyfa, a' viz edgy tölgy fa vasas vederrel huzodik, melly a' kut gémhez egészszen vassal vagyon foglalva [A.szőcs SzD; BetLt 5]. *1844:* A palinka főzö mellett, van egy kut fábol ki rakva — cserefa ágossal kút gémmel és egy hitvány kut ostorral [Abafája MT; TSb 35]. *1851:* Az udvaron vagyon egy jó kökút avult tölgyfa gárdjákkal; a kút ágas meg avult tölgyfa támaszokkal, — a' kút gém is tölgyfa, mely vas szeggel van az ágasba alkalmazva, — fenyö kút ostor ... alsó végén küpüs vas horoggal, melyen áll egy vas kávás vas abroncsu cserefa rosz veder [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

kúthorog cîrligul de la fîntînă; Brunnenhaken. *1656:* ezen hid mellett vagjon allol feleöl, egy két agu labu kut horogh meliben vagyon egi eoregh vas szegh [Fog.; UF II, 144].

kúti 1. '?' Szn. *1567:* Antonius Kwthj [Kv; TJk III/1. 117]. *1568:* Anna Kwty Antalne [Kv; i.h. 186]. *1576:* kuty peter [Uzon Hsz; Kp I]. *1602:* Kúti János szabados [Szentiván Hsz; SzO V, 202] | Kuti Ferencz jb [Várdotfva Cs; i.h. 230] | Kúti Pál jb [Csomortán Cs; i.h. 229]. *1712:* Örög Kuti Mihály jb [Kissáros KK; Ks 39. XVI. 6]. *1763:* Kuti Sándor [Uzon Hsz; HSzjP].

A személynévadás szemléleti alapja, és következésképpen a címszó jel-e nem világos.

2. vmely kútnál lévö; care se află lîngă fîntînă; bei/an einem Brunnen befindlich. **Hn.** *1846:* gárgyas kuti tábla (sz) [Tasnádszántó Sz; EHA]

kutink l. kutnik

kútkáva *táj* kutgárda; ghizd; Brunnenkranz/kasten. *1884:* Nálam minden nyugodt ... verekedö varjúk a kútkáván, verebek a fedelen [Mv; PLev. 110 Petelei István Jakab Ödönhöz].

kút-kőgárda kö-kútkáva; ghizd de piatră; Brunnenkranz/kasten aus Stein. *1586:* Dauid Janos viszen 14 eokreon egy kwt keo Gardat, Sombory zamara Zent Egiedig[a] attam f. 3 [Kv; Szám. 3/XXIV. 53. — [a]SzD].

kútmocsár mocirla de la fîntînă; Brunnensumpf/morast. **Hn.** *1589:* Tudom hogy ennekem vala egy Tanorokom az Kutt mocziarban [Szu; UszT]. *1628:* Szolokma[a] fele fordulo hatarban Kut mocsar nevü helyben (k) [Küsmöd U; EHA. — [a]U]. *1760:* a Nyarád fojamattya és a Kut motsár közt lévö háton [Nyárádremete MT; EHA]. *1835:* also Határban Kut motsára nevü helységben (k) [Küsmöd U; EHA].

kútnáli kút melletti; de la fîntînă; am/beim Brunnen. **Hn.** *1838:* Sós kutnáli innensö láb. Sós kutnáli túlsó láb [Csekelaka AF; EHA].

kutnik 1. kelmefajta; un fel de stofă, cutnie; Art Stoff. *1628:* Egy kutnigbul czinalt antependium [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 6]. *1676:* Két vég kutnikra adt(am) ... f.15 ... Szabó Matyás Uramnak adtam Kutnikra f.8 [UtI]. *1683:* Négy vég kutnyikot, végit fl.6/50 [UtI]. *1684:* Macedoniai Száva nevü Görögtül ... Négy vig Kutnyikot, vigit per fl.7// teszen fl.28 [UtI]. *1686:* Hat vég Kutnyok no 6. Ket Karmasin Szin, két eg szin. Két narants szin [UtI].

Szk: *kék* ~. *1595:* Egy granat chyonka vjw menthe kek kutnikkal bellet ... f.32 [Zsombor K; SL Sombori László reg.] ✱ *tarka* ~. *1628:* Egy kis darab tarka kutnik [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 5] ✱ *veres* ~. *1685 k.:* Vettem ... Egy vég Veres Kutinkat f.6//50 [UtI] ✱ *zöld* ~. *1628/1635:* Egj sarga atlacz fostan dolmanj ... zeold kutnjkalotta Egj metzjn atlacz forma dolmanj ... zeold kutnikalotta [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.] *1642:* Egy mente ala valo Zóld kutink [Koronka MT; Told. 1a. II].

2. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; attributiv gebraucht: kutnik kelmefajtából való; de/din cutnie; aus Kutnik-Stoffart. *1614:* 1o kutnik uj papplan [Kv; PLPr 1612–15. 114]. *1709:* Refeji mihaly fijamnak kiatam az magajet ... 1 kutnyik Supelatot[a] [WassLt Árva Matskási Ersébet lelt. — [a]Fels-ból kiemelve].

kutnik-kaftán caftan de cutnie; aus Kutnik verfertigter Kaftan. *1628:* kutnik kafftan ... ueres [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 9].

Szk: *kék aranyos* ~. *1628:* Egy kek kutnik arannias kafftan [uo.; i.h.] ✱ *veres aranyos* ~. *1628:* Egy uerez arannias kutnik kafftan[a] [uo.; i.h.].

kútostor prăjină de fîntînă; Brunnenstange. *1823:* A' Kut ... meg lehetös állapatb(an) vagyon ... a Kut Gém és Kut ostorjok [Egerszeg MT; LLt 63/7]. *1844:* A palinka főzö mellett van egy kut fábol ki rakva — cserefa ágossal kut gémmel és egy hitvány kut ostorral [Abafája MT; TSb 35].

Szk: *vasas* ~. *1819:* egj arbotz fas es Gemes Kutt vasas Kút ostoraval és vedrével [Nagypacal Sz; Berz. 8. 72].

kúttengely sul la roata fîntînii; Brunnenachse. *1681:* Vagyo(n) ezen kút tengelyen fel s alá járo jo vasas nagi veder Nro 2 [Vh; VhU 521].

kúttisztítás curăţatul fîntînii; Brunnensäuberung. *1825:* Négy Kut tisztitáshoz valo ágas [Dés; DLt 595].

kúttisztító 1. kúttakarító; care se ocupă cu curăţatul fîntînii; Brunnen säubernd. **Szn.** *1666:* Kut tisztito Leőrincz [Kv; Dica XXII. 2].

2. ~ *masina* kúttisztító készség; instrument folosit la curăţatul fîntînii; Mittel/Instrument zur Säuberung des Brunnens. *1825:* Egy kut tisztitto maschina [Dés; DLt 595].

kuttog gunnyaszt, kuksol; a sta/şedea (undeva retras); hocken, kauern. *1724:* Akarom, hogy vígan töltöd oda ala az időtt (így!) en itt csak kuttogok [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. *1785 k.:* Papot kérnék ... De hogy a pap csak otthon kuttogna, Nem kell nékem karimás kalapja [EM XX, 500 Balás kódex]. *1789:* láttam hogy egy ember szokmányban a Sebestyén Márton Ur(am) katlanya mellett hajladozott kuttogott [Dés; DLt]. *1838:* Csötörtőken fel is rontá a' Csizma lábomat a' sok kasmatlásban, 's azóta sántán bénnán a' házban kuttogok [Kv; Pk 7].

kutya 1. *fn* **1.** eb; cîine; Hund. *1586:* Anna Zasz Georgine vallia ... Monda vram, Eregy las ki la mint vghat a' kuthia [Kv; TJk IV/1. 562]. *1603:* Gaspar Balint nagy Galambfalwi ... ezt wallia ... Egy kutia Jő wala az menesek wtanna Jarnak wala bwzelik wala ... mondok is ... czioda dolog mint bwzelik az menesek oz ebet [UszT II/3 B. 40]. *1644:* az Haydu Marton kuczay az giermek vta(n) rohananak Az giermek hatra vete az palczaiat az Eb fele megh riualkodek az eb, Haydu Marto(n) ... Monda ... miert bantod az kuczat [Mv; MvLt 291, 431a]. *1710:* a hazámból senki hazugságára ki nem bujdosom, jobb, hogy az erdélyi kutyák egyék meg a testemet, mint idegen országra menjek reménség fejiben [CsH 232]. *1759:* az döglöt kutyát meg pökdösvén azt mondották volna: hogy valamiképpen a döglött kutyát utálják az emberek, ugy utáljon minden Aszony állatott [Kvh; HSzjP J. Rapolti de Peselnek (59) vall.]. *1780:* a' Béres reá uszitá a' kutyakot [Buza SzD; LLt Csáky-per 113. L. 20]. *1828 k.:* Elmennék én ti hozzátok De harapos a kutyátak[d] [Asz; EMKt Egyes versek gyüjt. — [d]Táneszó].

Hn. *1663:* kutyapatak (e) [Hidegszamos K; EHA]. *1720:* Kutya kő [Nagykalota K; EHA]. *1891:* Kutyairtoványa [M.valkó K; KHn 118].

Szk: ~ *piesájából/piesáján/valagából esett.* *1768:* Szederjesi Istvánt szidgja vala kutya pitsájából esetnek az utrizált Aszszon [Tarcsafva U; Pf]. *1772:* Széplaki Lajosné Aszszonyom ... sziddta s. v. kutya Pitsájából esetnek [K; CsV]. *1773:* Kutja valagából eset vén Kannya [Tarcsafva U; Pf]. *1800:* annal jobban kezdett lármázni kutya pitsáján esett fertelmesnek kiáltván [Dés; DLt] ✱ *~ra kap* kutyával törődik/foglalkozik. *1710 k.:* Mikor osztán nagyobbat nőven, lóra, puskára, kutyára kaptam ... vadászat, fürjészés ... halászás etc. voltak igen a mulatságim [BÖn. 501] ✱ *~t tánceoltat.* *1806:* delután egy Olasz jöt valami bubákat és egy kutyát tántzoltatott [Dés; KMN 175] ✱ *dániai ~.* *1705:* Holott[a] is játék egy nagy dániai kutyát [WIN I, 631. — [a]Windischgrätznél] ✱ *dühös ~.* *1776:* számba se kel venni had ugassanak mind az dühös kutyák [GyL gr. Lázár János lev. Nsz-ből]. *1819:* mint a dühös kutya martzongol mindent [K; KLev.] ✱ *megdühödött ~.* *1838:* egy dühödött kutya által sertessei meg martzangoltatvan [Dés; DLt 786] ✱ *menkő ~.* *1810:* Ugyan menkő kutya az a' ménes pásztor Kutyaja, ha az enyim volna, nem adnam sokért [Dés; DLt 82] ✱ *vadászó ~.* *1710:* Ebéd után megindulván[a] feles puskásokkal és vadászó kutyákkal, egész estig mind hajtatják az erdőket [CsH 73. — [a]Zrínyi Miklós]. *1746:* ha kiknek vadászó kutyái vadnak, az krajnyikátus tartozik az dévai udvarba beküldeni [Déva; ErdO II, 36] ✱ *veszett ~.* *1764:* estve későn ... halván hogy a patakba jön felém valami a paltzámat jol fogám a kezembe hogy ha valami veszett kutya volna meg ne marjon [Bögöz U; IB Oláh Bukur (18) jb vall.].

Sz: *~ba se veszi.* *1879:* Az a falusi pap ... kutyába se vette a levelemet [Mv; PLev. 59 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ *~nak sem jó a legelső kölyke.* *1811:* kutyának sem jó a' legelső köjke. Ez égy fontos paraszt példabeszédetske ... Azokról mondják ezt, kik elsőbben állnak-ki Mesterségekkel s elsőbben próbálnak, Mint a' Varga inas első csizmájával, 'S A' Fazakas inas első csuporjával [ÁrÉ 48] ✱ *~ teremjen a lelkében.* *1728:* Constal hogy az I: Citatoriamb(an) declaralt ... szemelyt Tűzes Ördőg attával, kutya teremjen a Lelkeb(en) görbe eb ágjab(an) születetnek káromlotta [Dés; Jk 39a] ✱ *a ~t megköszönni nem jó.* *1659:* kérem, küldjön egy pár jó agarat; az kutyát megköszönni nem jó, de az jó akaratot megszolgálom Kegyelmednek [TML I, 453 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *~vá legyek, ha ...* *1678:* az mennyi levelét vöttem Kk, kikkel csak hat árkus pappiros sem tölt volna meg, mind elégettem, kutyává legyek bár, ha csak egyet is pariáltattam benne [TML VIII, 273 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz] ✱ *az én ebem az én ~m.* *1593:* az én ebem az én kutyám [Szentegyházasoláhfalu U; OfLev.] ✱ *becsülete van, mint a ~knak.* *1705:* a magyaroknak közönségesen micsoda becsületünk van, mint a kutyáknak ... a németeknek a szarvok is égig nevekedett és olybá tartják, mintha egy magyar sem volna ez világon [WIN I, 602] ✱ *csak a ~nak való.* *1704:* Az egyike az úr tiz lovának csak a kutyának való [i.h. 79] ✱ *eben gubát vagy ~t cserél.* *1710 k.:* eben gubát vagy kutyát cserélni [BÖn. 711] ✱ *hazudik ebül, mint a ~.* *1672:* Gyerőfi hazudott ebül, mint az kutya [TML VI, 228 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *kiveti, mint egy ~t.* *1748:* magától Molnár Jánostol hallottam mondani, hogy ... ugy ki veti Joszivot a malombol mint egy kutyát [Déva; Ks 112 Vegyes ir.] ✱ *mint egy gazdátlan ~ kapuról kapura vándorol.* *1880:* miért nem tudsz álláshoz, nyugodalomhoz jutni, miért kell mint egy gazdátlan kutyának kapuról kapura vándorolnod [PLev. 83 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ *nagyobb becsülete van egy ~nak, mintsem ...* *1736* azon fejedelemasszony[a] előtt nagyobb becsületi volt egy kutyának mintsem egy catholicus embernek [MetTr 441. — [a]I Apafi Mihályné Bornemisza Anna] ✱ *sem kednek, sem a ~jának nem vét.* *1768:* hajtsd bé', add ki, mert meg pirongat Uram ha bé hajtod, hiszem sem Kednek, sem a' kutyájának nem vétettem [Mező-

madaras MT; BK. Kalányos Miklos (30) jb vall. — [a]Az ökröket] ✱ *semmi tisztessége nincs, mint egy ~nak. 1585:* Theneked mondom Lator Bestie Curwafia, semmy tisztesseged Ninch Mint egy kűczanak [Kv; TJk IV/1. 529] ✱ *sok ~ban több hűség van, mint sok gonosz emberekben. 1710:* Egy Körtövély nevű vizslája volt ... mikor a szegény úr megholt, a temetésinél egy hétig mind ordított, mert sok kutyában több hűség van, mint sok gonosz emberekben [CsH 147] ✱ *tégy jól a ~val, s megugat érte. 1820:* a Köz mondás szerént tégy jol a' Kutyával, 's meg ugat érette [Várfva TA; JHb 48 Sigm. Biro (49) hütes assz. vall.] ✱ *úgy jár, mint az Aesopus ~ja. 1663:* bizony bánnám, ha úgy járnék, mint az Esopus kutyája [TML II, 442 Teleki Mihály Bornemisza Susánnához] ✱ *valamint a ~nak a fűrágás, úgy fér fogára a tanulás. 1815:* tudom, hogy valamint az kutyának az fű rágás; ugy fér néked az fogadra az Tanulás, s ugy mész be Iskolába, mintha nyuzni vinnének [Kóród KK; Ks 101 gr. Kornis Gáspár öccséhez] ✱ *verjenek agyon mint a ~t. 1742:* Marti Janos arra tanyitatta Bodor Mártont ... hogy verjenek agyon ... mint a kutyát [Szemerja Hsz; ApLt Gazda Mihály Apor Péternéhez].

2. *becsm, szitk* alávaló/semmirekellő (személy); ticálos, netrebnic; niederträchtige, nichtswürdige (Person). *1666:* ha engem kapitánnak több ő nagysága s ugyan az nyakamban hagyja, bizonyára nem sokára azt a hírt hallja ő nagysága, hogy két darabbá esett az kutya [TML III, 633–4 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1710:* Te dolgod ez, kutya, hogy hatalmas császár vitézeit így vágattad le a németekkel [CsH 189]. *1724/1779:* András fel menetelekor vitt fel hirem nélkül egy satsko borsot ... adgyon számot rolla, Szégyen az vén Kutyának hogy mégis lop [Gerend TA; KS. Bethlen Ágnes Székely Ferenc sajói gondviselőhöz]. *1752:* te is ollyan kutya vagy mint Urad, Urad ollyan mint te, ebnek parancsol Urad, eb Ura [MNy XXXVI, 269]. *1822:* Bernárd Benedek, hozzá hasonló boszorkányos Groff Mikes Jósi etc. ... az ő boszorkányos modgyok Szerént kialtozó ördög, kutya, veszett (:castis omnia casta:) baszom teremtettekkel rajtam ördöngösködnek [Kv; RLt ismeretlen rk pap panasza].

Szk: *csorba ~. 1800:* Horvath Lőrinczet tsorba kutyának kitsoda kiáltatta, és mi formálag szidta? [Dés; DLt vk] ✱ *disznó-teremtette jobbágy ~. 1762:* Lászlo Ferencz ... azt mondgya vala; hogy: jo szerencséje ugy mond a Diszno teremtette Jobbágy kutyáinak, mert ha oda érkeztem volna, mind ki hajtottam volna őket a Házból [Geges MT; IB. St. Nemes (34) jb vall.] ✱ *golyvás ~. 1763:* minden ok nélkül velem háborgott, szidott ... eb ágyában szültnek szidott, kopacz Gojvás kutyának ... csufos szokkal gazlott [Sár.] ✱ *kopasz ~ → golyvás ~* ✱ *kálvinista ~. 1724:* Hunczfut, Istentől rebellálo Calvinista kutya [Kantafva Hsz; MNy XXXVI, 269] ✱ *lecsi ~* nyelves/szájaló kutya. *1696:* varjon reá az lecsi kutya most nem kaphatám megh de holnap ... mind őszve rontom [Mikháza MT; Berz. 17. XII] ✱ *pápista ~. 1726:* Nagy János Kis Anna, Paris János Uram házastarsa ... fassa (est) ... egyben háborodván velem Molnár Mihálynē illy bestelen szokot vetett szememre mondván te is olly két Istenű Papista kutya vagy mint Urad [Ne; Ks 90] ✱ *tolvaj ~. 1752:* hova hajtod tolvaj kutya a Tehent [Teke K; BLt] ✱ *vak ~. 1675:* az Dnus I. házamb(a) jöven, engemet iámbor Nemes Embert, elsőb(en) rutul szidott, vak kutyanak [Kv; TJk XI. 359] ✱ *vármegye ugató ~ja. 1840:* Ide valo Darabont Istvàn ... engemet ország, világ koborlonak; 's vármegye ugato kutyájának mondott [Dés; DLt 1008] ✱ *vén(csipás) ~. 1693:* Nemes Nagy Kata ... vén csipás kutyának szidta Urát és egyéb mocskos szokkal illette [SzJk 273]. *1717:* Becski ura(m) ... Dobai Uramat ebnek és vén kutyának nevezte [M.köblös SzD; RLt Máramarosi Marika (30) szolgáló vall.]. *1762:* az edgyik A(ct)ort az I(nct)a vén kutyának, ven tolvajnak vén latornak mondotta [Torda; TJkT V. 139].

Sz. *1677:* úgy látom, eb a török, kutya a német és ezek ketten megemésztenek bennünket [TML VII, 507 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

3. kb. a rosszak; cei răi; die Bösen. *1887:* A kutyák eszik a fejemet, s nem tudok neked írni. Mihelyt jobban leszek, írni fogok [Kv; PLev. 132 Petelei István Jakab Ödönhöz].

II. *mn* **1.** *becsm* cudar, gyalázatos; mişel, nemernic, ticălos; gemein, schmachvoll. *1667:* Én, Uram, az szegény Rédeiné asszonyommal is irattam annak az kutya Zólyominak [TML IV, 230 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1676:* Az budai vezér mind szépen ír mindenről, de ezek a kutya basák semmit sem cselekesznek [TML VII, 277 Vesselényi Pál ua-hoz]. *1704:* Apor azt feleli: Csak hallgasson excellenciád, mert most ama kutya Commissió jű és az én javaimat mind rakatta és elvitette [WIN I. 281]. *1710:* (Bécsben) a német ... szidván: „Aha, kutya magyarok, ti hoztátok ránk a törököt." [CsH 169]. *1724:* Ez à kutya tekergő Iager két hete oda van, soha nem nyughatám még viszsza nem fogadám [Altorja Hsz; ApLt 2 Apor Péterné Kálnoki Borbála férjéhez]. *1729:* ördög koma, kutya koma Tüzes lobogos, lánczos Menykő Teremtettével és attával káromkodott [Dés; Jk]. *1899:* be kutya nehéz dolog az első lépést megtenni [Mv; PLev. 203 Petelei István Gyalui Farkashoz].

Szk: *~ fortély. 1768:* ismertük a' Nagy Kantzát ... fortellyárol, mely a volt, hogy ha meg kutjálta magát nem elé hanem hátra tojta a' Szekeret, mostis hogy ele hoztak probát tevén rajta azon Kutja fortellj benne volt [Páké Hsz; SzentkGy Ios. Szörtsei kezével] ✱ *~ praktika. 1710:* nem olyan bolond vagyok én, által ne látnám a te kutya practicádot [CsH 189] ✱ *~ privátum. 1711:* Így volt ez mindenkor Erdélyben, a kutya privátum szerelme miatt elrontották a publicum bónumot, s nem veszik eszekben, mikor a publicum oda leszen, bizony a privátum sem durál akkor [CsH 464].

2. *szitk* 'ua.; idem'. **Szk:** *~ disznó teremtette. 1843:* portékáit mind ki hánta az ereszbe ezeket mondván: Ne kutya diszno teremtette [Karatna Hsz; HSzjP prov. Keresztely András felesége Tamás Ágnes (30) vall.] ✱ *~ hóhér teremtette. 1756:* Jöszte Biro nézd meg le arattatá à Kutja Hohér Teremtette Gazdag kutjaja az földemben Termett buzàmat [Petek U; Hr 3/15] ✱ *~ menkő születte. 1740:* kutya menkő születte nem adok én néktek számot [Szentbenedek SzD; Ks 54/72] ✱ *~ ördögadta teremtette. 1756:* Kutja ördőgatta Teremtette Diszno Pásztori tű még az én udvaromban jőtek portio kérni [Petek U; Hr 3/15].

Ha. *1585:* kűczanak [Kv; TJk IV/1. 529]. *1712:* kutyakot [Szurdok Mm; JHbT].

kutya-adta *szitk* ebszülte/fajzotta; porc de cîine; Verdammte(r)/fluchte(r). *1717:* Kutya attával valo szitkozodását hallotta(m) Becski Ura(m)nak [M.köblös SzD; RLt Pataki Sámuelné Dósi Kata (28) ns vall.]. *1771:* Pap György nevű kadár ... Felesége is mindgyárt az kutya s Menko attával valo szitkot ... el sujtja [Dés; DLt 321. 16a Borbara Szőlősi cons.nb Lad. Mak (26) vall.].

kutya-baszta *szitk* kutyacsinálta/nemzette; porc de cîine; vom Hund(e) gezeugt. *1675:* hallottam hogy kutia baztanak zitta az feleseget [Kőrispatak U; Pl]

kutyacenk kutyakölyök; pui de cîine, căţel; junger Hund. *1765:* Földben ásott két vékony cserefa lábak között forgo megavult ... pecsenyesütő-kerék mellyet kutya-czenk szokott forgatni [HSzJ *pecsenyesütő-kerék* al.].

kutya-csinálta *szitk* kutya-fajzotta/nemzette; porc de cîine; vom Hund(e) gezeugt. *1700:* Hallam Kuti Georgytől hogy szida Kovacz Tamast es az Eőczit Palt ... eőrdőg lelkunek is kutia czinaltanak [BLt].

kutyácska kutyus; căţeluş; Hündchen, Hündlein. *1704:* Pekriné asszonyomtól valamely kicsi kutyácska adattatott volna az asszonynak [WIN I, 269]. *1721:* egy kicsi kutyacskát küldet Ngdnak [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre lev.]. *1736:* Sok óra volt a házában:[a] az többi között egy az asztalán állott, mint egy bojtos kicsin kutyácska, mikor ütni kellett, megmozdult az asztalon valahány óra volt, annyiszor az száját feltátotta s annyit ugatott, mintha valóságos kutya lett volna [MetTr 337 — [a]l. Apafi Mihálynak].

kutya-ette kutya-rágta; ronţăit de cîini; vom Hund(e) angenagt. *1824:* Vitt el a Szőcsné csávální ... édgy kutya ette fejér Notyin bőrt [M.köblös SzD; RLt]

kutyafa kutyabenge; Frangula alnus; cruşîn; Faulbaum, Pulverholz. *1754:* az mezőszélj meg gödröztetet egy kis vad alma fa mellet, feljéb őszve tekerve gánja fa, varju tövis fáual ... johor fával, kutja fával [Mezőmadaras MT; Berz. 18]. *1758:* a kollégiumnak[a] szász sütője tanítá arra, hogy a kutyafának megfőzött hajáról való ivás hasznos orvosság volna[b] [Hermányi, Eml. 28. — [a]A nagyenyedi ref. kollégiuménak. [b]A sárgaság ellen. — Benkő Samu kijegyzése].

kutyafia *szitk* gazfickó; ticălos, mişel; Gauner, Schurke ; huncut; şmecher; Hundsfott. *1675:* Huszain ... olyan a kutya fia, mint cigány; arra bizony semmit se hajtson Kegyelmed [TML VII, 102 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1676:* Bizony el veszünk a kutyafiai miá, ha itt nem élhetünk [i.h. 276 ua. ua-hoz]. *1728:* Ebregy meny el kutya fia, mert ihol jön amaz hév kő az Urát értvén inkább hiszem rajta [BfN Krasznai csomó]. — L. még MNy XXXVI, 269; TML VII, 277.

kutyafül kutyafül alakú hajtóka a ruhaujjon; manşetă în formă de ureche de cîine; hundsohrförmiger Ärmelaufschlag. *1736:* Az uraknak, első főrendeknek az pompára való mentéjek hosszú volt ... az két újja úgy fityegett az földig ... az végin az kutyafül felé, az kutya füllel együtt egy kevés bérlés volt ... az ki ezen bakacsinban öltöztetett lóra ült ... derekában pánczél-ing az két karján két karvas, annak az kutyafüle felé pánczél volt [MetTr 350–1, 407].

kutyafüles kutyafül-hajtókás; cu manşetă în formă de ureche de cîine; mit hundsohrförmigem Aufschlag (versehen). *1736:* Az uraknak, első főrendeknek az pompára való mentéjek ... újja kutyafüles volt [MetTr 350].

kutyaharapás kutyamarás; muşcătură de cîine; Hundebiß. *1806:* latott-é azon Sertések közzül valamellyiken s milyen Szerü kutya Harapásokat Martzangásokat Verezéseket? [Dés; DLt 82/1810 vk].

kutyahenger *becsm* kutyapecér/ütő, sintér; hingher; Hundeschläger/fänger. *1570:* Erzebet fekete Balintne leanya ... hallotta hogy Zeoch peterne Mongia volt Zygarto Georg felesegenek hogy nem Zoktak kwtya hengert cehben Tartany [Kv; TJk III/2. 74]. — L. az *ebhenger*-hez fűzött magyarázatot.

kutyahitű szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *lélek* megátalkodott ember; om înrăit; Hundsfott. *1683:* kivált képpe(n) enghemet Tizedessét bőtstelenitet ... szemtől szembe aszt mondta: Te ... Jobbagi kutya hűtű lelek [TJk III/13. 130] ✱ ~ *legény* kb. kutya fickó; flăcău încăpăţinat; Hundskerl. *1891:* Én, kedves Zoltán úr! én, ki elég kutyahitű legény vagyok, nem átallom bevallani, hogy szívtelenül irigylem magát [Mv; PLev. 157 Petelei István Ferenczi Zoltánhoz].

kutyahús carne de cîine; Hundefleisch. *1710 k.:* A cigányt láttam a kutyahúst megenni; megnyúzta [BÖn. 564].

kutyaketrec kutyaól; cuşcă de cîini; Hundehütte. *1882 k.:* Olyan kutyaketrec ez a szerkesztőség, s olyan nehéz lánc van az én nyakamban ... — hogy minden egyéb lehet, csak az nem, hogy egy-két napra megszökhessek [PLev. 102 Petelei István Jakab Ödönhöz].

kutyakölyök kiskutya; căţel, pui de cîine; junger Hund. *1710:* a városbeli kútban a kiszökött németek kutyakölykeket hántak [CsH 350]. *1734:* adtam is néki ... egy kutja köljköt jót [Szentmargita SzD; Ks 12 LXXVIII. 14]. *1768:* olyan Kutya Kölykemet ütötte meg, hogy sokat ért volna [Szentlélek Cs; BLt 7]. *1783:* azon Pap Flóra, itt Faragon jártában egy s.v. Kutya köllykemet el lopta a Házomtol [Faragó K; GyL. Bukur Thodor (60) jb vall.]. *1797:* a Gyermekek a kutya köjkeket az utzán bé vivék [A.csernáton Hsz; HSzjP Judita Batz cons. Andre Alexa (29) ns vall.].

kutyalelkű *szitk* eblelkű, csirkefogó; ticălos; Lumpenhund/kerl. *1670:* Szilagyi Janosne ... monda Kotsis Ferentz(ne)k, no te hamis lelkű, Ördőgh lelkű, Kutya lelkű [Görgénysztimre MT; RLt 1 Petri Szilagyi cons. Margarita Nagy (32) ns vall.]. *1682:* Sok izben vert ... szidalmazottis, kutya, s eb lelkünek s egyéb sok rut szitkok(na)k nevével [SzJk 163–4]. *1700:* az I. rút szidalmakkal szidalmazta ... eb s kutya lelkünek ... mondotta [Dés; Jk 317a].

kutyalelkűz vkit eblelkűnek szid; a face ticălos pe cineva; jn Lumpenhund schelten. *1668:* Kívánságom nekem az, hogy engemet ne verjen ... ne kutya s eb lelkűzzön [TML IV, 401 Szalánczy Krisztina Teleki Mihályhoz].

kutyálkodik kb. csintalankodik, helytelenkedik; a face drăcovenii; Unfug treiben, sich schlecht benehmen. *1755:* B. Bálintot ide hozá a' Tatár, mikor asztalnál vagyon, nem nagy győnyőrűsegh ...— mivel anyit kutyálkodig (!), hogy a' katzagom már mind egybe romlott [Ks 96 Baló Antal lev. Nsz-ből].

kutya-marakodás kb. kutyahörgés; hîrîială de cîini; Hunderöcheln. *1843:* a közelebb mult vasárnap a falu közöt leindulván s hallok valami kutya marakodást s ugy látom meg hogy az uttzán a két udvarbeli kutyák marakodnak [Moson MT; TSb 49].

kutyamarás kutyaharapás; muşcătură de cîine; Hundebiß. *1806:* az 3. Süldöit láttam, hogy az Ház elött Sántikálva járnak, mellyeken kutya marás a Fülein és az hátulso Lábán láttzatt [Dés; DLt 82/1810]. *1810 k.:* nem is látott senki a' Sertéseken a' kutya marásokon kivul veréseket [Dés; i.h.].

kutyamarás-forradék kutyaharapás-forradás; cicatrice formată după vindecarea muşcăturii de cîine; Vernarbung von Hundebiß. *1831:* a' bal láb-szárán egy kutya marás foradék látszik [DLt 388 nyomt. kl].

kutyamarcongás kutyamarás/marcangolás; muşcătură de cîine; Hundebiß. *1806:* latott é azon Sertések közzül valamellyiken s milyen Szerü kutya Harapásokat Martzangásokat ... valhattya é a Tanu hogy a Sertések közzül valamelyik(ne)k nem a kutya martzongás ... hanem bizonyosan a Verés miatt kellett el dögleni? [Dés; DLt 82/1810 vk].

kutyamódi kutyamódra; cîineşte; hundeartig. *1770:* Sok rühes kezen forgás, Kutyamódi vigyorgás [EM XI, 498 Kolozsvári ének].

kutya-nyakravaló kutya/nyakörv; zgardă; Halsband. *1843:* Egy kutya nyakra valot csináltam 50 xr [Kv; Újf. Nemessányi András szgy szám.].

kutyaporció náspágolás, verés; bătaie straşnică; Prügel, Verwalken. *1801:* Te ne szolj egyet is ... mert ha szollasz mingjárt te is kutya portiot kapsz [Bács K; RKA].

kutyaság **1.** kb. gazemberség; ticăloşie; Schlimm/Schlechtheit. *1670:* Máthé kutyaságát én nem kétlem, Uram. Magunk vétke, nem tudunk egy emberséges embert oda commendálni [TML V, 342 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. kb. hányavetiség, hetykeség; aroganţă; Mutwilligkeit, Dreistigkeit. *1823–1830:* Ezután is csak magokat gondolták a debreceniek, kutyaságból mindjárt-mindjárt vágtatni kezdettek, eleget kértük a szolgát ..., hogy ne hajtson olyan sebesen [FogE 264–5].

3. *~át űzi* bujálkodik, fajtalankodik; a duce o viaţă desfrînată; sein liederliches Leben führen. *1777:* Hát Márton Gazda űzi é még ked az elébbeni Kutyaságát [Bh; KLev.].

kutyaszülötte **I.** *mn szitk* eb-kölykezte, kutya-nemzette; blestemat, împelițat; vom Hund gezeugt. *XVIII. sz. eleje:* halgass Kutya születte tacskója [Kv; EMLt Némethi lev.].

II. *fn szitk* ebadta; şnapan, potlogar; Verdammte/fluchte. *1724:* A Német Leánt ... Etsedi Uramék hozták el Segesvárról, kitis Szorongatott Pekri és mondotta a Leány Etsedi Uramék(na)k No kutya születtek el hoztatok engemet Seges-Várrúl [Koronka MT; BK].

kutyatartás dreptul de a ţine cîini; Hundehalten. *1813:* kik(ne)k a' Kutya tartás meg eng⟨ed⟩tetik, meg parantsoltassék, hogy mihelyt leg kissebb Kornyadazásokat észre veszik, azonnal meg kössék [Dés; DLt 329. — Veszettség elleni int.].

kutya-teremtette *szitk* ebadta; porc de cîine; Verdammte(r)/fluchte(r). *1739:* Szabade ebben a' Faluban katonának jóni, mellyre monda a' katona: tartozzál kutya teremtette, mert mindgyárt meglölek [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Elisabetha Dobos Georgy Farkas de Ernye cons. (37) ns vall.]. *1772:* hallottam ... Török Josefnétöl száma nélkűlt hogy az Urát kutya Teremtettével káromolta [Dés; DLt 321, 66b Samuel Berekszászi (24) ns vall.]. *1786:* Tott Jstván káramalta rudul (!) az nevezett Fogadost ... illyen szokkal Baszam a Lélkedet kutya Teremtette [Hidvég MT; GyL]. *1803:* kiseb pál András szidja Pál Györnét ... ugy meg verlek hogy a kutya isza meg az veredet kutya teremtette Cofrongosa [UszLt ComGub. 1201u]. *1813:* Kitsit beszély te te piros Todora S.v. Kutya teremtette [Dés; DLt 34].

Szk: *disznó ~.* *1762:* az la ... masokat ördög hohér, Diszno kutya teremtettével ... káromlott [Torda; TJkT V, 139]. *1771:* Szabo Ferkönét száma nélkűlt hallottam káromkodni Diszno kutya Teremtettével [Dés; DLt 321, 26a]. *1779:* Hát te Vén diszno Kutya teremtette, miért bünteted meg az Fogadosomat [K; KLev.] ∗ *ördög mennykő ~.* *1771:* a Gyermek Inas fel ment a Béla Hegy tetőre ... ott étette az Ökrökket Imbrefi Ferentz is hogy ki jöve azt mondá az Inaskának hat té mért butál el elölem hogy ide jöjj Lantzas Diszno Ordög Menko Kutya Teremtette? [Dés; DLt 321, 39–40 Lad. Mak (26) vall.].

kutyatetem kutyahulla; cadavru de cîine; Hundskadaver. *1695:* Gyakorlati anatómiaóránk volt kutyatetemen, ahol a nyirokereket tanulmányoztuk [Kv; KvE 237 VBGy].

kutyaugatás lătrat de cîine; Hundegebell. *1804:* egykor halyuk hogy valami kutya ugatás ... vagyon az Exponens ur Szőlőjének kapuja fele [Dés; DLt 82/1810]. *1810:* mihenest a' kutya ugatást meg hallották volna a' gyertya világ mingyárt meg szünt s el alutt [K; KLev.].

kutyául alávalóan, cudarul, gyalázatosan; mişeleşte; niederträchtig, schändlich, gemein. *1672:* Az az hamis kutya Strasoldo ... hazud kutyául [TML VI, 50 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

kutyfalvi a Kutyfalva [AF] tn *-i* képzős szárm-a; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Kutyfalva/Cuci; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Kutyfalva. **1.** Kutyfalváról való; din Kutyfalva; aus Kutyfalva stammend, Kutyfalvaer. **Szk:** *~ fontos körtövély. XIX. sz. eleje:* Kuty falvi Fontos körtöély [Kelementelke MT; JB] ✱ *~ nyári Katalin körtövély. XIX. sz. eleje:* Kutyfalvi Nari (!) katalin körtöély Nro 6 [uo.; IB] ✱ *~ őszi piros körtövély. XIX. sz. eleje:* kúty falvi őszi Piros körtöely Nro 6 [uo.; IB].

2. Kutyfalván levő; de la/din Kutyfalva; in Kutyfalva befindlich. **Hn.** *1779:* A' Kutyfalvi köteles hidnál [Marosbogát TA; EHA]. *1786:* A Kutyfalvi hidasnál való Fogadó [uo.; EHA].

kutyó '?' *1673:* Kemény Janos bellet Nadraga. Két Kis Kutyó [Fog.; UtI].

kutyos '?' *1587:* Vagyon egy kuthios Arany gywreó. fel ort héan egy Arany benne [Kv; KvLt Inv. II/2. 13].

kuttyanás kb. csámpásodás; semne de subdezvoltare; Krummbeinigkeit/füßigkeit. *1848:* Régota tapasztaltuk, hogy a' dajkának kevés a' teje, a' gyermek étkes, és sokszor nem kap annyit, mennyi neki kellene ... szóval kinlódik, — noha külsöleg a' gyermeken semmi kuttyanás nem volt észrevehető [Kv; Pk 7].

kuttyoczska '?' *1629:* Egy Ezwstbeol czinalt Kuttioczka aestim: tt.f.15 d.33 ... Egy Ezustbeol czinalt Bika [Kv; RDL 1. 132].

kuvad l. guvad

kuvasz **1.** házőrző kutya; câine de curte; Haushund. *1748:* ott kaptuk a' Tatár Vr(ám) sok sertessit, és ha kergetni kezdettük tsak ugj által ugrostanak a' kerten, mint valami kuvaszok [Torda; TJkT III. 241]. *1761:* az mai napig is olly félelemb(en) vagyon hogy jó Kovaszok nélkül Házát éppen tartani nem méri, ugj hallottuk egytülis mástulis hogy ... jo Kovaszszát ... Toldalagi Pál ur eö Naga lövette meg | eö Naga lövette meg az utrizált Kovaszt[d] [Karácsonfva MT; Told. 76. — [1]Alább többször *kuvasz* alakban is]. *1776:* azon meg nyuzot bornyut ... a' ket viz közé huztatván ottan ... a kuvaszok meg ették [Kiskáján SzD; BK]. *1785:* azon napnak éjszakáján az kuvaszam ugatván ki menék a' gyepün kivül [Backamadaras MT; CsS].

Szk: *házőrző ~. 1756:* Jo Haz őrző veres, és szürke kuvasz Numero 2 [Branyicska H; JHb XXXV/35 Molnár István molnár vall.].

Sz. *1680 k./1715 k.:* Ha a' kuvasz közt jársz, ne hadd el a' Fustélt [Rosnyai, HorTurc. 139] ✱ *1710 k.:* a világi hírnév, becsület ... valójában az Aesopus kuvasza szájában való koncnak az árnyéka, melyhez mikor a világ kapdos, magát a valóságos becsületet veszti el [BÖn. 419].

2. juhászkutya; câine ciobănesc, dulău; Schäferhund. *1764:* Az Juhok mellett lévö fejer kuvasztis esmérte az Inctuscinak lenni [Torda; TJkT V. 202].

Szk: *juh őrző ~. 1734:* adok néked egy jo juh őrző kuaz⟨t⟩. [Szentmargita SzD; Ks 15. LXXVIII. 14].

kuvert levélboríték, *táj* kóperta; plic; Briefumschlag. *1869:* Leveledet, illetöleg kuertedet vagy is az abban levöt olvasván egészen föl csigáztad eszemet lakadalmadba valo hivásoddal [Kv; Pf].

küküllőgálfalvi a Küküllőgálfalva (KK) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Küküllőgálfalva/Găneşti; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Küküllőgálfalva: Küküllőgálfalván lakó/működő; care locuieşte/activează în Küküllőgálfalva; in Küküllőgálfalva wohnhaft/tätig. *1823-1830:* az ispotály papja, Imreh Zsigmond azt mondotta, hogy ő beszélt az akkor idevaló küküllőgálfalvi esperessel, Kónya Ferenccel [FogE 214].

küküllőkeményfalvi a Küküllőkeményfalva (KK) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Küküllőkeményfalva/Tîrnoviţa; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Küküllőkeményfalva : Küküllőkeményfalván lakó; din/care locuieşte în Küküllőkeményfalva; in Küküllőkeményfalva wohnhaft. *1600:* Alperesek ... Kikelleo Kemenj falj lwfeyek Alberth mihaly, Albertt Janos Marton Janosne, Marto(n) Gabor [UszT 15/45].

küküllővári a Küküllővár (KK) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Küküllővár/ Cetatea de Baltă; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Küküllővár. **1.** Küküllőváron levő, Küküllővárhoz tartozó; care se află în Küküllővár, care aparţine de Küküllővár; in Küküllővár befindlich, zu Köküllővár gehörig. *1570:* Segeswary peter ... vallya hogy Ez elymwlt kykelleowary zokadalomnak eleotte egy Nap ... Megen ky az piachra feyerdy Balint es hoz valamy Dyzno hws pecheniet Es egy Mayost [Kv; TJk III/2. 114]. *1684:* Küküllővarj Tyukfi nro 7. ... Küküllővarj pipe nro 2 [UtI]. *1782:* ezen épületeknek ... minden alkalmasobb fái, a' Küküllővári Dominiumhoz tartozo Erdökböl töltenek ki a' fenyö fákon kivül [Dombo KK; JHb XIX/22. 10–11].

2. Küküllőváron lakó; din/care locuieşte în Küküllővár; in Küküllővár wohnhaft. *1801:* Kikelö vari Szabo Marton[d] [Sajósárvár SzD; SzConscr.]

kül[1] külsö; exterior; außer. *1849:* A' két szabák padlázattyai a' belsönek tölgyfa, a külnek fenyö deszka [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

Hn. *1685/1792:* az Rét küll Labján [BLev. Transs. 14]. *1757:* kül szegben (sz) [Malomfva U; EHA]. *1863:* A külmagyar utcai ... házak és telkek [Kv; Végr.]

kül[2] l. kívül

külajtó külsö ajtó; uşa exterioară; Außentür. *1849:* a' Külajtobol a' Palotára vagyis a' nagy kastéllyba valo feljárásra használtatnak faragatt kövekböl garaditsak, fa karazatakkal a' garádits mellett ellátva | a' pintze kül ajtaja létzes | Csupán a' kertbe nyillo kül ajton van szimpla Zár [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. *1851:* közönséges ló-istaló ... Van egy biktábol készült hülajtó (!) is rajta, vas kávával [Erdösztgyörgy MT; TSb 34].

külbirtok külsö/határbeli jószág, proprietate (de pământ) din hotar; auswärtiges/in der Feldmark liegendes

Gut. *1846:* A' szolgálat egyenlő lévén, legyen a' külbirtok is egyenlő [Gernyeszeg MT; TSb 1].

külbirtokos (máshonnan) bebíró birtokos; proprietar care nu este localnic/din partea locului; (von außerhalb kommender) Besitzer. *1853:* küldőttünk vala egy tudositást Uraságodhoz, hogy mint meg bizottya a tőbb kül birtokos uraknak ... mentől hamarabb velünk édgyet értőleg, erdeink posztulását meg menthető modot kigondolván égy ujj rendet (:törvényt:) hozzunk [Pálfva U; Pf]. *1868:* A' legelésre nézve, ha jonak látják szaporithatják a' marha számot csakhogy a' belbirtokosoké is csak annyival szaporodjék, mint a külbirtokosoké [Szu; Pf Gálffy Sándor lev.].

külbirtokosság (máshonnan) bebíró birtokosság; proprietari care nu sînt localnici/din partea locului; (von außerhalb kommende) Gutsbesitzerschaft. *1861:* Uraságodnak mint a kűl Birtokosság Biztossának tudtul adatik a tőbb kül Birtokossággal tudatni, hogy kinek mi sérelme arra fel szollalni Február. 20áig jo, ellen esetbe 20 évig fel nem léphetik [Pálfva U; Pf]. *1868:* a régi compositiot pedig mig ez ujabb nem alapul addig mind a bel, mind a kűl birtokosság kellően tartsa fen | sem a 3ik Esztena, sem külső marhák bé fogadása a kűl birtokosság belé édjezése nélkül ne történnyen [uo.; Pf]. *1878:* Hivatalbol ki follyolag értesittetik Uraságod, hogy ... a külbirtokosság égygyet érteséből a külbirtokosság részire Uraságod elnöknek neveztetett ki [uo.; Pf].

küld 1. elküld/meneszt vkit vhová; a trimite pe cineva undeva; jn irgendwohin (ab)schicken/gehen lassen. *1548:* Továbbat im az kecskéhez majort költem, ki mind sajtját, ordaját, berenczéit vaját megtudja csinálnia [Fog.; NádTLev. 137 Nádasdy Anna Nádasdy Tamáshoz]. *1553:* Az nagyssagos wr Azth poroncola, hogy ... Az dobosth Az Dobal myngiarast my hozánk kwlged [BesztLt 38 Pestesy Mathe lev.]. *1590:* Replicat A ... Az hol mondgia hogj Varos kildett fejedelemhez ... Az reszeben felely azt hogy nem kildett eö engemet. Ezekreól engemet az theorűeni ki bochasson megh Bizonjtom hogj eö kyldett Varos ziksegeertis ... vgj vagio(n) ... hogj Enge(m) oda kjldott volna akkor, de te magadnakis Zoltak es keónyeörgöttek hogj ne kwlgj oda megh maradgiak Itthon [UszT]. *1592:* Anna Sos Mihalne vallia ... fel kel az legini, es az swtetbe meg keresi az Azzont, es le fekeznek, eo ne(m) tuggia az vtan mit chelekettenek ... Eotet ket eyel is kwltek masuais halni: eo magok ot hon marattanak [Kv; TJk V/1. 269]. *1593:* Kowach Balint vallia, Latta(m) hogy Kajtar Anna, Nalla halatta vincet, ... és a' leankat Mas hazba kwldeottek [Kv; i.h. 423]. *1630:* Czegej Vas Janos es Vas Györgj Vramek nekem Jutalmomat megh küldüin ... Vasas Zentivanra kólduen ... engemett, Certificaltatak ... Fözesi Janos Vramat ... ez Jöuendö Quasimodo Vasarnapra[a] Indicaltatot Coloswarat Celebralando Brevis Terminusra [WassLt. — [a]Ápr. 24]. *1657:* Mind eddig akartam Kegyelmedhez szolgámat küldenem [TML I, 102 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1744:* Közép-Ajtáról Vágó Mihályt küldöttük volt Köpeczre ... hogy Szebenbe készüllyenek az Adonak meg Szállitása felöl [Középajta Hsz; INyR 5–6 Nagy Gergely (30) pp vall.].

Szk: *anyjába ~. 1848:* miért küldössz az anyámba? le parasztozott — s az anyámba küldött [Dés; DLt] ✱ *együvé is, másuvé is ~. 1668:* Édes Komám uram ... bizony sokszor küldenék együvé is, másuvé is, de nincs kit [TML VI, 350 Bánffy Ágnes Teleki Mihályhoz] ✱ *reá ~. 1550:* wk az kereztes kort haytottak volt neg' szaz ekrötth, fel a Cylla mezöre, Banffi Janostwl valo feltekben, es mykoron walkay wrak eszt megh ertöttek volna, hog' az barmot otth tartanayak reayok kwltek es az baromba ala haytottak walkora[a] [Szentkirály/Damos K; MNy XXIV, 291 Lucas Mathe de Szent kyral jb vall. — [a]K]. *1668:* az bátyjait reám küldötte, rajtam házamnál rút dolgot követtek ... hatalmaskodtak [TML IV, 398 Paskó Kristófné Szalánczy Krisztina Teleki Mihályhoz].

2. vmit eljuttat vkihez; a trimite ceva cuiva; etw. zu jm senden, jm etw. zukommen lassen. *1540:* k: kerem mynth kegyelmes uramath, hogy the k: kwlgyen walamy kewes penzt kywel gywgythassam meg a labomat [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. *1564:* Wallom ez lewell alttall: hogy azz tiztelendew Bezterczey Biro: kwldeth: w felsige paranczolattya vtann: szazz ötwe(n) kobell zobboth ... Deesre [BesztLt 11]. *1594:* 31 die Janiari B. vram kilde egi Leuelet, Barlasib Gergeliel, Kaplaniba ... d 62 1/2 [Kv; Szám. 6/VIII. 7 Caspar Semel sp kezével]. *1600:* egy zeker sendelt kwldet wolt Peter vram ala megyesen [UszT 15/40 Andras Leörincz Tiboldi, Zabad zekely vall.]. *1633:* Szabo Jacabne az scholabanis kvldeót Abrugi Istuannak ludas kassat talba [Mv, MvLt 290. 125b]. *1703:* a bor akit küttél igen Szeretjük [Ks 96 Kornis István feleségéhez]. *1793:* egy sajtot küldek kednek ajándékba [Drassó AF; GyL gr. Lázár János lev.]. *1832:* ithon kell ülnem Janit küldettem, tölle küldem az Ispanlaki ... Contractust [O.asszonynépe AF; DobLev. V/1184 Zabolai F.Pál Kökösi Dobolyi Sigmondhoz].

Szk: *kézbe/kézhez ~. 1629:* Suki pal vram ... ezen dolog felöl mely uallasomrol ualo relatoriat kezemben küldet mostis azt mondom hogj ualamit ennek elotte uallottám ... az elebbely hitem es uallasom zerint mondom mostis [SLt TU. 7 G.Nagylaki de eadem (48) ns vall.]. *1661:* Ez levelet az rukari porkolab kezéhez hiteles alkalmatossággal küldje hüségtek, ne is czégéresen [SzO VI, 235 a fej Fog. főtiszteihez]. *1722:* Szolga Biro Vraimek(na)k mindenűvé ki irtom, hogj a Conscriptor Urakra tett expensa iránt valo Ratiojokat ... küldgiék kezemb(e) [Pókafva AF; Ks 95 Borsaj N.Pál lev.]. *1833:* (A tabellákat) Tiszteletes Director Atyámfia kezébe küldeni esmerjék szoross kötelességjeknek [Vaja MT; HbEk].

3. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *küldest ~* sietve/sürgősen küld vmit; a trimite urgent ceva; etw. dringend/eilig schicken. *1666:* Az lovak felöl való kegyelmes parancsolatját is Nagyságodnak effectuálni el nem mulatom ... és valamihelyt szerit tehetem, küldest küldöm, tartván is nyereségnek, ha véghez vihetném [TML III, 620 Teleki Mihály Wesselényi Ferenc nádorhoz] ✱ *küldtön ~* a. 'ua.; idem'. *1619:* Mihelt önéki levelét s emberét látjuk, minden tartózás és késedelem nélkül küldtön küldöm mind az ajándékot és ha kell, az segitséget [BTN[a] 313]. *1670:* Kérem Kegyelmedet becsülettel, ezen kegyelmes urunknak szóló levelemet költönküldje ö nagyságának [TML V, 110 Kászonyi Márton

Teleki Mihályhoz]. *1705:* Buzat, Lisztet, Bort, Sert kültön küldöt mikor modgja volt benne [Pálfva U; Pf]. — b. sietve/sürgösen meneszt vkit; a trimite urgent pe cineva; jn dringend/eilig gehen lassen. *1633:* az Inassat az ficzkött külteőn külte koncznehozis az Aszony uta(n) es vgi hiuatta ki [Mv; MvLt 290. 122a]. *1649:* mindgiarast kwlteo(n) kwltem Verner Mathiast [Kv; TJk VIII/4. 357].

4. (katonaságot) kivezényel; a trimite (soldați); (Militär) ausrücken lassen. *1596:* Haggiuk ti nektek, hogj az menni huzad es Kapw zamrol ualo gialoggal onnet tartoztok, azokat ... minden ok uetetlen, mingiart ide feieruarra kulgietek taborunkba [APol. I. 61]. *1659:* Az jobbágyokra katonákat kell küldeni [TML I, 473 Teleki Mihály feleségéhez, Pekri Sófiához]. *1705:* Verestoronyhoz is ma küldött az generális németeket [WIN I, 604]. *1739:* öt hat Regimentet ugyan elöre küldöttek explorálni [Ks 99 Kornis Antal lev.]. *1744:* Tiszt és Connumerator Vraimék eleghet erölteték illyen szokkal: Hogy állyanak elö ã Connumeratiora, mert külömben edgy Campagnia Németet küldenek rájok [Középajta Hsz; INyR Incze György (54) vall.].

Szk: *haddal ~.* *1614:* Ez időben az fövezért császár a persákra nagy haddal küldven maga helyébe kajmekámnak hagyá Giurcsi Hadon Nehemet bassát, egy igen eszes vén vezért [ToldF 224].

5. *hadba ~* katonának küld, besoroz; a încorpora; ausheben, mustern. *1597:* Mikor az Darabantokat az hadban kwldek B V Adata Az satort vellek [Kv; Szám. 7/XII. 38 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1600:* Ki akarattiabol kwldettek az Lenarth Marto(n) fiat az hadba azt ne(m) tudom [UszT 15/2 Chur Jakab Zentleleki vall.].

6. úrdolgára/munkára rendel; a ordona să meargă la robotă; zur Fron/Herrenarbeit bestellen. *1546:* mykoron az thooth meg chenaltatyak, az wagy az thoon az molmot meg eppythykh ... esz mykoron az zegeny neppeth kyldyk reya mywelny ... chak anya zegeny nepeth thartozzanak menden napon kyldeny ... az chenalthathasra mynd az gatthra mynd az malomra, menyeeth Bogathy Chaspar kyldeth esz adhath az felereel [Panot[a]; DanielO 6. — [a]Panád KK]. *1551:* kwldiwk Egh Emberwnketh, Es achyokat kyk keressyk es wagyak megh Az fakath [BesztLt 49 Joannes Dobai Vincencius swets (!) beszt-i biróhoz]. *1621:* Azzonjunk eo fels: paranczolattyara kuldue(n) Bjrak Vrajm Varad eppitesere keomjes mestereket Hat eokren zekeren Huniadig f 1/50 [Kv; Szám. 15b/IX. 166]. *1702:* Az szebeni Fortalitium épitésere kegjeltek szekibül küldött dolgosokban visza szöktenek Nro 13 ... kegjeltek ... küldgjen masokat ... ujjobban a munkára kemény fenyiték alatt hogj többször meg ne probállyák [UszLt IX. 77. 53 gub.]. *1770:* Szolgalatra ... Sokszor küldöttünk Gyermekeket ... Senki visza nem hajtotta [A.várca Sz; IB]. *1771:* Zilahi István Ur(am) ... égykor a Béla hegyére küldöt szántani [Dés; DLt 321. 33b St.Gyöngyösi (67) ns vall.]. *1784:* a széna gyujtésre nékünk annyi gyalog nem kéne kevesebbelis fel gyujthetnök az mennyi szénája terem itt a Mlgs Uraságnak, de soha egy valamire valo embert nem küldenek, hanem tsak Gyermekeket [Torockó; TLev. 4/9. 14b–5a]. *1843:* Nékem parancsolatom lévén, hogy ide Szent György napja után való napra, úgymint május 6-án erdőmagvetésre munkásokat küldjek ki, küldöttem 18 embert [VKp 115].

7. tömlöcbe/rabságba vitet; a trimite pe cineva la închisoare; ins in Gefängnis/in Gefangenschaft führen lassen. *1565:* Svender Lázárnak az öcscse Svender Kristóf ott esék foglyá a bassának, kit császárnak rabul küldenek [ETA I, 23 BS]. *1720:* Josika Sigmond Ur(am) ... Tot Györgjet Devára küldötte Tömleczbe, es ott tártotta [Branyicska H; JHb Vlad Demeter (42) jb vall.]. *1723:* Nemasági vram ... Lukára haragut s eötött verte sött Tömlóczreis külte [Hodák MT; VGy. Prekup Ojnicza (40) jb vall.]. *1741:* mondotta volna Egri Janos ur(am) fogadja(na)k szot az esküttek, mert ha szot nem fogadnak az Tömleczbe küldi őket [M.fráta K; BLt 1 Pap Lázár (46) zs vall.]. *1767:* Lengyelországban a muszka rútul gazol ... két nagy püspököt ... Szibériába küldött [RettE 212–3]. *1794:* a Potentiariussokat, szo fogadatlanakat a Drassai Tömlöczre küldöm [Vingárd AF; TSb 24]. *1801:* a Tömletzbe küldette a rabat [Torda; KW]. *1812:* indulatosságáért arestomban szándékozván küldeni [Dés; DLt 522].

8. vkiért/vmiért/vki után elküld/meneszt; a trimite pe cineva după cineva/ceva; für jn/etw. gehen lassen. *1582:* Istúan Polpesser (!) Keleme(n) fya ... valia hogy az attia küldette, ... kett penzara kolbazert [Kv; TJk IV/1. 98]. *1583:* Ersebet Dabo Thamasne[a] Egkor kwldeok ez Ilona lea(n)t thywkmonyert, de ige(n) kessen Jeowe meg [Kv; i.h. 153. — [a]Vallja]. *1632:* ha czak ket penzel valahoua vagi piaczra vagi korczoma (!) küldöttelek megh abbanis el loptal [Mv; MvLt 290. 86a]. *1755:* Engemet küldött ... Paterért étzakának idején, hogy meg azon étzakán hozzam Vasas Sz. Iványba [Altorja; HSzjP Veres Sámuel de Dálnok (35) ns vall.]. *1776:* Csizi Hadnagy ... nagy Sebessen tsak Szőrin Loháton, egy Katonáját utannam küldé [Kóród KK; GyL. G. Vizi (30) rk kántor vall.]. *1823–1830:* Orvos után küldöttem, de mást nem találtak, hanem egy Horváth Mátyás nevű doktort [FogE 130]. *1848:* küldjön utánna még meszsze nem halad [Dés; DLt]. *1852:* ha valami bajad van tösténi küldj utanam [Kv; Pk 6].

9. iskolába járat; a trimite/da la școală; in die Schule gehen lassen, zur Schule schicken. *1689:* ertem hogy kgld Janos Deákot oskolaba küldötte, azt nem banom hogy Kgld tanittattya mert most ideie [Nagykászon; BCs]. *1736:* az Jósika István fiait és Jósika Imrét, Jósika Istvánt, Jósika Dánielt kivéteté az fejedelemasszony erővel az udvarhelyi catholica iskolából és erőszakoson küldé az enyedi kálvinista iskolában, s erővel kálvinistát csinála belőlök [MetTr 438–9].

10. vitet; a trimite prin cineva; tragen lassen. *1570:* Borbelj Marton ezt vallya ... az wchan az Byro haza eleot fekzyk Kowach Kalara ... Ew egy zaroglyara tety (!) es az byro kwldy az ew hazahoz, ew hazanal meg latya hogy Megh Theort az Laba [Kv; TJk III/2. 56].

11. *biz, udv* levélkezdő v. végző köszöntésben; în formulele de începere sau încheiere a scrisorilor; im Gruß am Briefanfang od. -schluß: küld; a trimite; schicken. **Szk:** *csókot ~.* *1847:* ezer csokot küldek magának édes kedves Titim [Kv; Pk 7] ∗ *köszöntést ~.* *1886:* Én szeretetteljes köszöntésemet küldöm neked is, a feleségednek is [PLev. 130 Petelei István Jakab Ödönhöz] ∗ *szolgálatját ~i.* *1663:* Bethlen uramék küldték Kegyelmednek szolgálatjokat [TML II, 624–5 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz].

12. *1743:* Mészáros Gligor és az Nyisztor Iuon gyermekei ... jáczodozván, és ott egymással végtére mint gyermekek őszve veszvén egy másnak szemire hányák ... Anyád a boszorkánokot az mi Anyánkra küldötte volt, s az Apánkra, de Anyám is tudot anyit hogy Viszsza küldötte Anjadra [Szásznyires SzD; Ks].

◇ **Szk:** *execuciót ~ vkire* végrehajtást foganatosít vkin; a ordona execuţia; Zwangsvollstreckung durchführen/vornehmen. *1703:* az hátra lévő pénznek fel szedeseben penig vgy szorgalmatoskadgyék, hogy ha hamar meg nem lészen ... Meltgos Generalis Vr(am) kegyelmetekre magokra küldi az Executiot [UszLt IX. 77. 72 gub.]. *1765:* az mü falusi Biráinkot nem praemoneáltatta ... Regius Perceptor uram ... arról hogy a rendes üdöre legyünk készen a pénzel, mert külömben Executiot küld reánk [Ompolyica AF; Eszt-Mk Vall.] ✱ *Isten segedelmet ~* Isten megsegít; Dumnezeul ne va ajuta; Gott hilft. *1784:* kivánom ... a mostani szorongottatásokb(an), hogy külgyen az Isten segedelmet a Ngtok Házáb(a) [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] ✱ *sem jöve, sem ~e* se nem jött, se nem üzent; nici nu a venit, nici vorbă nu a trimis; weder gekommen, noch Nachricht gesandt. *1607:* mikor Etedre mene az A ... engemis el hyt uala velle, de setetigh az napo(n) sem jeowe sem kwlde az J [UszT II/4. A. 239 Mich.Zabo de Keörispatak lib. vall]. ✱ *teremtettét ~.* üzenetben szitkozódik; a trimite vorbe înjurioase; in der Nachricht fluchen/schimpfen. *1823-1830:* Dósáné ... mérges, káromkodó asszony volt, majd minden cipóval egy-egy pár teremtettét küldött be a kollégiumba [FogE 117].

küldendő 1. vki menesztendő vhová; care urmează să fie trimis undeva; der zu sendende. *1653:* Academiaban küldendö Deak szamara harmad fel száz araniát[a] [KemLev. 1402 Mészáros Péter Fejér m-i viceispán végr. — [a]Értsd:hagyományoz]. *1661:* Ha Kegyelmed Husztra küldendő szolgáim felől talál urunknak ő nagyságának emlékezni, megmondhatja, ő nagysága felőlem ne gondolkodjék [TML II, 60 Rhédei Ferencz Teleki Mihályhoz]. *1780:* Bányászok Fizetéséről. Az Bányákra küldendő Béres dolgozok iránt valo rend tartás így határoztatatt[a] [Torockó; TLev. 7b. — [a]Köv. a részl.].

2. eljuttatandó vhová/vkinek; care trebuie trimis undeva/cuiva; irgendwohin jm zuzustellend. *1722:* En már purizalom ... eö Ng(ana)k küldendö Memorialisomat [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1800:* Ezen Expressusam által küldendő válaszát el várom [Gerebenes TA; Ks 34 Szásznyires I. 9 gr. Kornis Zsigmond lev.]. *1812:* vigasztalo jo válasszát az Esperestnek küldendő levéllel ki instálván ... maradok ... engedelmes tisztelö szerentsétlen Attya fia Szolgája [Héderfája KK; IB gr. I.Bethlen Sámuel lev.]. *1816:* ha Kedves Sogor Urnak különös alkalmatossága a' Levélküldésre nem lenne; tehát a' nékünk küldendő Levelét méltoztassék tsak az Hidasnak által adatni [Kv; DobLev. V/1000]. *1848:* a Főispányhoz küldendő Lovat add által ezen embernek [Csúcs AF; i.h. V/1272]. *1866:* a gabona pénzé teendő s circulus utján hova hamarabb esperes urhoz küldendő [M.gyerőmonostor; RHAk 13 esp. kl].

3. kivezényelendő; care trebuie trimis prin ordin; auszurücken lassend. *1662:* a fejedelem is ... az ármáda elmenetelről ... s hogy maga is már félinduló készületiben volna, tudósította[a], és hogy a generál, Duglás nevü generált is vagy nyolcezer jó könnyü haddal a Fehérhegyen innen eleibe küldendő volna, csak tudhatná indulatját, erre képest is megindulásáról bizonyosan tudósította vala [SKr 254. — [a]Gróf Dorstenson generálist].

küldés 1. vkinek vhová menesztése; trimitere; Schikkung, Sendung. *1596:* az bizonságok megh Vallyak hogy naznagisaga miatt egyzer az A rendi a' chjrcalasbúl hatra maratt Estrasa allasbul, az tizedes kyldesere el kellett volna men(n)y [UszT 10/48]. *1599:* Megh ertettek eo Kgmek az vrunk eo fel(se)ge paranchyolattyanak Tenorabol, mith paranchiolion eo felesege az hadban valo keoldes feleol [Kv; TanJk I/1. 345]. *1643:* ennekem ma penteken estve fele hozak az kd Varosahoz tartozo hohera ellen ... ualo leuelett Alya Samuelne Aszonyomnak oda Saiora[a] küldese feleöl [Sófva BN; BesztLt 33 P. Gavay Andreas Vegh beszt-i bíróhoz. — [a]Nagysajóra (BN)]. *1678:* Kegyelmed parancsolatjára nézve szolgám a mezei hadak közzé való küldését, egyebet a készen való ételeknél s a közöttök való jó rendnél ... s egyességnél ... nem javallottam [TML VIII, 154 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

2. vminek vhová eljuttatása/küldése; trimiterea/expedierea unui lucru; Verschickung, Absendung. *1663:* Szekereknek küldését az mi illeti, kegyelmes Asszonyom, én kiküldettem, meghagytam, készen legyenek [TML II, 435 Teleki Mihály Lónyai Anna fejedelemasszonyhoz]. *1722:* Hét öles Fenyö Gerendák küldésiről ir Ur(am) kgd [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1746:* Sokszor volt tőllem szenvedése a Csesztvei Gondviselőnek a' Levelek után restül valo küldése miá [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.]. *1770:* ezen három esztendők alatt igen súlyos tcherviselés volt a vármegyén ... sok száz szál fáknak szállitása ... a campamentumra való naturáknak, hetelő szekereknek és manuariusoknak küldése [RettE 243–4]. *1787:* és mind eddigis azért késtem a küldéssel, mert kászu sajtat vartom, de még nem hozának [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

3. (börtönbe) kisérés; excortare (pînă la închisoare); Führung (in den Kerker). *1810:* Thordai Musikus Czigány Suki Vojsza Latzi ... az itten Quartélyban lévő Baro Knézovits N. Dragonos Regementyéhez tartozott Káplárt agyon útvén, azonnal el-szökött, kinek-is felkerestetése, és ide Thordára léjendő küldése minden Jurisdictionak ajánltatik [Torda; DLt 151].

küldet 1. vkit vová menesztet; a dispune/ordona să fie trimis undeva; schicken lassen. *1593:* Kildete Esmeg Biro vram Andrast az Loűas Legent feierűara [Kv; Szám. 5/XXIII. 48 Casp. Schemel sp kezével]. *1662:* Kegyelmed kivánta vala, hogy egynehány lovast küldjek oda s Nagy Jakabékat azért küldettem, hogy talám inkább vehet valamit bé a szegénységben [TML II, 346 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. *1800:* nyoltzadikára Tordára Érkezik a' Comonderazo Generalis, és a' Bellicus Commissarius Urak (!) ... Ezek mellé küldettűnk egy fellajtárt [Torockó; TLev. 5].

2. vmit vhová eljuttat/küldet; a dispune să fie trimis ceva undeva; etw. irgendwohin zustellen/schicken lassen. *1595:* Christoff Deaknak az Warmegye Ispanyanak küldette Biro W. Ajandekot ... küldete ö kme bösegesen[a] [Kv; Szám. 6/XVII. 181 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — [a]Köv. a fels.]. *1712:* az Nehai Galgai Racz Ist-

va(n) Ur(am) szőlójetis akkor összel Racz Peter, es Orban Elek ur(am) szedtek meg, de az meg irt Asszonynak is küldettek az borban az utan tudom minden esztendőben [Vadverem AF; JHb XXIX/21].

3. (tömlöcbe) vitet; a dispune să fie escortat (pînă la închisoare); (ins Gefängnis/in den Kerker) führen lassen. *1725:* a Beretholmi[a] Templomát fel verték volt ... nyomozván a dolgot itt Ivánfalván Suspicalodván őtt emberre ... hármát meg fogottam es ... Tömlötzben küldettem [Ks 99 Miske Imre lev. — [a]NK]. *1786:* Sako Mihály panaszra Becsben ment, azért ithon az Feleségét Mlgs Groff Thoroczkai Sigmond Ur eő Naga el fogatta és Galdra[a] Tömlöczre küldette [Torockó; TLev. 4/13. 23. — [a]AF].

4. vki után elküldet; a dispune să trimită pe cineva după cineva; nach jm schicken lassen. *1835:* valahányszer hirtelen valami betegség adta elé magát, tüzen vizen mind annyiszer küldetett ő nga a' Doctor után éjjel nappal [Zsibó Sz; WLt].

küldetés menesztetés; trimitere; Schickung, Entsendung. *1614:* Báthori Gábor ... egész télen mind vontatá-haladoztatá az Portára való küldetést [BTN[2] 61]. *1662:* Kapronczai Györgynek Liptó s Árva vármegyék meghajtatására való küldetése [SKr 215 Tartalomjelző fejezetcímből].

küldetett 1. menesztetett; trimis; geschickt, gesandt. *1657:* (A) császárhoz küldetett követ urak tractálván Bécsben, jártak ottan-ottan az posták | már az ellenségnek is az tábornak megütésére küldetett derekas csatája[a] ... fekvű helyében verték volna fel az táborunkat [KemÖn. 152, 179. — [a]Értsd: csapat, osztag]. *1816:* Major Cserei Farkas Urnak Krasznáig[a] küldetett Esraffetáért ... 23 Rhf [Kv; Born. IV. 41. — [a]Sz].

2. vhová eljuttatott/küldött; care a fost trimis undeva; irgendwohin geschickt/zugestellt. *1710:* él vöttem én hoszam küldetett Levelet [Dánfva Cs; BCs. Dánfalvi Lukács Péter lev.]. *1802:* a' királlyi ide küldetett Patenst két egymás után következő Vasár napokon a' predikállo székből fel olvassak [Mikal K; RAk esp. kl kiv.].

küldetik 1. vki vhová menesztetik; a fi trimis undeva; geschickt/entsandt werden. *1670:* ím Uram, panaszunkra egy kapuczi agáját küldette ő nagysága, az ki minden dolgoknak eligazitására s végére való menetelire küldetett [TML V, 96–7 Bojér Sigmond Teleki Mihályhoz]. *1810:* újesztendő nap után mintegy két héttel erdőbe küldettem gazdám által [Szárhegy Cs; RSzF 275].

2. vmi vhová eljuttattatik/küldetik; a fi trimis/expediat ceva undeva; zugestellt/geschickt werden. *1661:* ha ... nekem teljes plenipotentia nem küldetik, nem sok embertül búcsuzom el Bécsben [TML II, 58 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1681:* Elsőben a Szócs leveleben volt takarva levelem ... második küldetett March Anton uram embere által, harmadik logofet uram embere által havasalföldi postátúl [TML VII, 110 Paskó Kristóf ua-hoz Drinápolyból]. *1827:* Jelentem alázatosan a' Tkts Törvényes Derék Széknek hogy procedálás végett ... Instructio küldetett a' kezemhez [Fejér m.; DobLev. V/1126]. *1838:* küldetnek Nyiresről Hosszufalvára[a] ... nyolcz füzet pitonka ... egy véka fái mogyoró [Nagynyires Szt; TKhf — [a]Szt]. *1849:* Postára bécsbe küldetvén egy levél recepisse 30 krajcár [Somb. II]. *1864:* Minden Anya, és leány Egyházak számára egy egy példány[a] küldetik [Gyalu U; RAk 95 esp. kl kiv. — [a]Nyomtatvány].

3. kivezényeltetik; a fi trimis (prin ordin); kommandiert werden. *1662:* Bornemisza Pál és Bakos Gábor generálisok a fizetett hadaknak derekával a bányavárosok és a Füleken felül levő végek meghajtásokra küldettek vala [SKr 216].

4. (tömlöcbe) kisértetik; a fi escortat (pînă la închisoare); (in den Kerker) geführt werden. *1837:* el-szökött rab Pojána Juon ... ha megcsipetethetik, küldessék a' Szebenszéki fogházhoz [DLt 587 nyomt. kl].

◇ **Szk:** *exekució ~ reá* végrehajtás foganatosíttatik vkin; a fi ordonat execuţia împotriva cuiva; Zwang(s)vollstreckung durchgeführt werden. *1810:* a provinciális bíró admoniálya Gábor Pált, hogy ha harmad nap alatt eleget nem tészen, executio küldetik reá [Szárhegy Cs; RSzF 100 Mikó János vkb rend.].

küldettetés (tömlöcbe) vitetés; trimitere (la închişoare); Führung (in den Kerker). *1790:* Okát értettem a' Bukurésdi Dominalis Dsugyának Magistratualis Tömlötzre lett küldettetésinek [Valyebrád H; Ks 75. VII. 250].

küldettetett menesztetett; trimis; entsandt. *1667:* Több szavak is volt, de én arra csak azt mondtam, fejedelem s az országhoz küldettetett követek, azért ha mi panaszok vagyon, ott mondják meg, s leszen válaszok [TML IV, Naláczi István Teleki Mihályhoz].

küldettetik 1. vki vhová menesztettetik; a fi trimis undeva; irgendwohin entsandt werden. *1662:* egyik viceispán ... Boldvai Márton portai kapikihaságra küldettetvén, főispán nélkül viceispánt is állitani nem szintén szokásos volna [SKr 308]. *1672:* Szerdán hajnalba Forgács uram is beérkezék[a], küldettetvén az méltóságos fejedelemhez ű nagyságához [TML VI, 400 Vér Mihály Teleki Mihályhoz Kővárból. — [a]Debrecenbe]. *1760:* küldettetett ide Abosfalvárol egy Mihály nevezetű Magyar malom mester [Mihálcfva AF; Eszt-Mk]. *1791:* Mü ezen kerdesben forgo Erdőre nem küldettettünk [Ádámos KK; JHb XIX/58. 26].

2. vmi vhová eljuttatik/küldetik; a fi trimis/expediat ceva undeva; etw. irgendwohin zugestellt/verschickt werden. *1754:* küldött ... Szarvas, Vad Diszno, Vad ketske husokot ... sok izben küldöttettenek ezen Naturalék [Gernyeszeg MT; TGsz 33]. *1758:* A Város Biráinak küldettetet ily parontsalot[1] [Torockó; TLev. 8/6. — [a]Köv. a részl.]. *1780 k.:* a' Borgai Joszág ... két rendben egy esztendőben küldettetett Padovdába [JHbB 46]. *1805:* az Kovátsok ... az Birákhoz minyájon be gyűjtessenek a Csinalgotas iránt tegyenek egy oly allando vegzest mely meg erősites veget előmbe küldettessek [Torockósztgyörgy; TLev. 9/40 br. Thorotzkay Josef kezével].

3. kisértetik; a fi escortat; begleitet werden. *1792:* a Szovatyosok együt, ha szépen nem akartak fogva minyájon küldettettek volna Topánfalvára [Kv; Somb. I].

4. (börtönbe) vitetik/kisértetik; a fi escortat (pînă la închisoare); (in den Kerker) geführt werden. *1788:* ă ket fenn irt Tzigányok a' Magistratualis Tömlötzbe Sz. Ré-

genbe küldettettenek [Teke K; KLev. a tekei városi tanács Species Factioja]. *1801:* Argya Eva ... az Őtsivel Sandor Jantsival a Tiszt ... Groffné Aszszony eő Nga Erdejét meg gyujtották és ... ez okbol Sándor Jantsi a tselekedeten el fogattatvan tömletzre küldettetett [Erdősztgyörgy MT; WH.Nagy Péter (36) szabad székely vall.].

küldhet 1. vkit vhova menesztheť; a putea trimite pe cineva undeva; jn irgendwohin gehen lassen können. *1637:* Czehffei Lazlo vram ... az Tora nem küldhet, mert az Vass Gieörgi Uram szolgay az mitt az szolgainknal Es embereinknel kaphatnak mind horgostol el von(n)ijak [Noszoly SzD; WassLt]. *1796:* Mást rajta kivűl akárkit küldhet ä jó Hugom [Hagymásbodon MT; IB gr. Toldalagi László lev.]. *1809:* A Tegnap a szörnyü essö miatt nem küldhettem Embert [Jára MT; Berz. 11. F. 75]. *1826:* A Kalandos gyülésébe s egyebűtt is à hol a' kalandosbélinek személyesen kell megjelenni, maga helyett feleségét, kalandos-társát vagy mást akármit is nem küldhet [Kv; EM XI, 376 A külközép-utcai Kalandostársaság art.].

2. vmit vhová eljuttathat/küldhet; a putea trimite ceva undeva; etw. irgendwohin zustellen/verschicken können. *1569:* Kwlthem eo felsege hazabol thyz masa saletromot kegielmetekhez es egy masa keny koweth. Jolehet azt hata vala hogy thyzen keth masa legyen de thobet nem kwldhetek [Gyalu K; BesztLt 31 Haraklyany Lazlo gyalay Wdwarbyro a beszt-i bíróhoz es polgárokhoz]. *1630:* (A) hatalmas császár Portájára is ... császárnak és az anyjának ha mit küldhet, küldjön [BTN[2] 434. — [a]A fej. helyzete megerősítése végett]. *1659:* az fel vetet summat ejjel nappal siessen be küldeni jo penzűl az komornik kezehez, küldhessük be az Portara mentöl hamareb az mit küldhetűnk [UszLt 15 fej.]. *1719:* elég kesöre kűlthettem à Czitrom levet s fa olajat [O.csesztve AF; Ks 96 Ágoston György lev.]. *1770:* olyant küldhet az ember az mitsodás van [Ne; Told. 5a]. *1787:* Majorságot Tojást s egyebetis bövebben küldhetek czentul [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1853:* mikor a' Bogdánt le öleted akkor a' más diszno ázalék helyet friset küldhetnél [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez Ádámosra].

3. úrdolgára rendelhet; a putea ordona să meargă la robotă; zur Fron/Herrenarbeit bestimmen können. *1696:* Hallattam az Birotol hogy panaszlotta Naskulyit nem küldheti az Ur dolgara [Mánya SzD; Ks 9. XXXI. 4].

4. (fogva vhová) kisértethet; a putea escorta; (gefangen) führen/begleiten lassen können. *1765:* Hogy ha pedig ezen Conditiok ellen tsak legg küssebbenis vétene ... Székely Elek eokgylme ... az édes Annya ... meg fogathassa és Szebenben küldhesse, minden kegyelem és irgalmasság nélkűl [Torda; Pk 2].

5. vmiért elküldhet; a putea trimite pe cineva după ceva; um etw. schicken können. *1796:* holnap ... küldhessek a gabana után [Vaja MT; Ks 101 Balla Imre lev.].

◇ **Szk:** *részvétet* ~ a putea trimite condoleanţe; Beileid schicken können. *1886:* Írj, Ödön! ... A levélben küldheted részvétedet [PLev. 130 Petelei István Jakab Ödönhöz].

küldődik küldetik; a fi trimis; geschickt werden. *1833:* A' Fiam azt mondá hogy 500 Vft vagyon ott a' Tulkokba, 's rendre nekem viszszá fizeti, már 150 Vft abbol Raffnénak küldődet ... a' tőbbit itt meg adja a' Fiam [Hadad Sz; Borb. II Árva Kendeffi Rakhel lev.].

küldött 1. *mn* **1.** vhová menesztett; trimis undeva; irgendwohin verschickt. *1653:* a küldött jancsárok is oda érkezének [ETA I, 133 NSz]. *1668:* Az Kegyelmedhez küldött étekfogónak megindulása után érkezém én is ide Vinczre udvarhoz, mivel én is haza rugozkottam vala [TML IV, 367 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1768:* Örvendezve értettem ide küldőtt legényedtől, Mélt Groffnédnak jobb létit, asztot nagyobbára okozta az én imadságom [Szilvás Sz; TKhf Alvintzi Gábor lev.].

Szk: *Istentől* ~. *1847:* három falu lakosai ... úgy tekéntettek magok közt engemet, mintha az Istentől küldött jóltévő angyalt látták volna, becsülték hívségemet, meg voltak győződve igazságomról [VKp 159 Varga Katalin sk].

2. vhová/vkihez eljuttatott; care a fost trimis undeva/cuiva; irgendwohin/jm zugestellt. *1670:* A Kgd nékünk küldet levelet igen kedvesen vettem [Algyógy H; Ks 41 Miss.]. *1774:* mihent vettük az battyám urom küldett pénzit mingárást (!) el elindittottom ... Szebenbe [Meggyesfva MT; LLt Fasc. 115]. *1787:* Leveledet vettem a fiamnak küldett szürke Loval edgyütt [Bolya NK; IB gr.Toldi Zsigmond gr.Bethlen Sámuelhez].

3. érte/vkiért elküldött; care a fost trimis după cineva; für jn geschickt. *1662:* (Sapia) a várban megrészegedvén éjféltájban jött ki, a mezőben lefeküdt, érette küldött emberimet megfosztván, a gyalog jovének meg [SKr 377].

II. fn-i haszn-ban; cu valoare de substantiv; substantivisch gebraucht; *rendsz tbsz* ajándékba küldött dolgok; lucruri trimise (în cadou); (als Geschenk) Versandte(s). *1822:* Habari Leveledet ... az a mellett küldőtökkel együtt vettük [Kv; Pk 7]. *1830:* köszönyük a' küldetteket de meg romlottak a' meleg idö 's Vuntujnak hoszu utazasa miatt ... tsak ugyan a' kolbászbol ... ettem énis egyszer [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

küldötte, küldte 1. vkitől küldött; trimis prin cineva; von jm geschickt. *1670:* Ebűl az Ispán Ferencz uram küldte levélbűl fog érteni Kegyelmed [TML V, 262 Kende Gábor Teleki Mihályhoz]. *1672:* Kegyelmed küldte híreket egészen communikáltom urunkkal [TML VI, 175 Székely László ua-hoz]. *1681:* Mihály szpatar kuldte fako paripa [Utl].

2. vkitől kivezényelt; trimis din ordinul cuiva; von jm kommandiert. *1657:* az qvartirmesterek Árvában érkezvén, s hírek esvén az én küldöttem csata felől is, némelyek visszaszaladtanak Lengyelországra elöttök, némelyek pedig az várban salválták magokat, és így jövének vissza azon csatáról [KemÖn. 231].

küldöttség delegaţie; Abordnung, Delegation. *1842:* hálá Istennek hogy a' küldötsigel bé jösz; akor ha arra valo leszek vélled énis haza megyek [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

küldöz 1. menesztget; a tot trimite; wiederholt gehen lassen. *1587:* Farkas ferenchj Negi louan voltunk ... az Varos falwiban az Meg holt ember vere latasara ... vgian akkor az louas legini velunk volt es hogi Nemes

nepeket kellet kwldeoznunk Zolga Biroert is fizettem –/37 1/2 [Kv; Szám. 3/XXX. 51 Seres István sp kezével]. *1678:* Én még élek; engem itt cirkálnak az emberek, küldöznek ide felé [TML VIII, 34 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1710:* a császár ... bizonyos követjeit küldözé [CsH 77]. *1799:* Samukátis ... a' mire hová kellett küldözték [Mv; MvLev. Vall. 6]

Szk: *alá s fel ~. 1597:* Gyulai Mihály ... vallya ... Peter mester az Inast Petit alasfel küldesze ... Csak hogy gondoltom hogy ez Asszonyhoz küldezj [Kv; TJk V/1. 129] ∗ *hol ide, hol másuvá ~. 1586:* az vtban hol ide hol masua kwldeoztunk zolga birakert [Kv; Szám. 3/XXIV. 52] ∗ *idestova ~. 1586:* Junj 12 Az louas leginek hogy idestoua kwldoztwk lóhaton ... –/36 [Kv; i.h. 3/XXIV. 54] ∗ *imide-amoda ~. 1746:* minthogj Béres voltam imide amoda küldeztenek bennünket [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150].

2. küldözget vmit; a tot trimite (cuiva) ceva, a trimite mereu ceva; etw. wiederholt schicken. *1570:* Molnar Balinthne Ilona ... vallya, Latta hogy Zabo Janosne gywmeolchet kwldezet ... Trombitas Demeternek [Kv; TJk III/2. 23]. *1595:* Miert hogy az Zab draga vala és sok fele kel vala zabot küldeznem: Vöttem 24 sing vasznat: És czjnaltattam keskeny 4 saakot: Abban küldeztem ajandekot [Kv; Szám. 6/XVII. 115]. ifj. Heltai Gáspár sp kezével. *1606:* Az Felperes pedig azt magiaraszá hogy mikor Bedeö Istua(n) ura(m) a Capitansagra jeött leuelet küldezett minden felé hogi minden ember haza takarodgiek [UszT 20/11]. *1632:* küldeöztek egjmasnak holmi eggyetmást [Mv; MvLt 290. 82a]. *1767:* töllem küldözöt enni innya Josefnek Ersebet [Ditró Cs; LLt Fasc. 145]. *1776:* Jött Kettzeris M Groff Lázár János Urffi ö Nga ... Etelt, ítalt, Kaffét eleget küldözött [Kóród KK; GyL. Christ. Kováts conj. St. Miklos (55) vall.].

Szk: *alá s fel ~. 1573:* Somogy Leorinch Azt vallia hogy ... az Kanna Iarto Janos hazatwl wyt on palazkokat fodor Istvan hazahoz ... onnat eo Nem twgia howa leottek Mert az biro szokzor kwldeozte alasfel Borral [Kv; TJk III/3. 152].

3. (börtönbe) vitetget; a tot duce (la închisoare); nach und nach (in den Kerker/ins Gefängnis) führen lassen. *1655:* onnét pünkösd-tájban követek jövének a széjménycktől ... urunk ő nagysága[a] ... a követeket el nem bocsátotta, hanem megtartóztatá és várakba tömlöczbe küldözé öket [ETA I. 158–9 NSz. — [a]II.Rákóczi György].

4. vki után küldözget; a trimite mereu după cineva; nach jm wiederholt schicken. *1570:* Orsola Bor Janosne ... vallya, hogy ... az Erzen Jarto Balint fya ely Jeot volt Gywlay Myhaltwl Es vthana kezd kwldeozny hogy vyzza Menneh [Kv; TJk III/2. 164–5].

küldözés 1. menesztetés; trimitere încoace şi încolo; wiederholte Abschickung. *1615:* eleitől fogva ott Keövár vidékin, inkább minden faluban afféle megnemesitett Boerok, kiket vaidáknak is hinak voltanak ... regi királyoktól es fejedelmektől vagyon szabadságokról privilegiumok; attul elválva, hogy a' várhoz lovok hátán imide amoda való küldözéssel tartoznek szolgálni [Gyf; Veress, Doc. IX, 62 Bethlen Gábor Dóczy Endre kapitányhoz]. *1677:* Mint egyebek, ugy a' Székelyekis hamikor extra Regnum Fejedelmek, vagy a' Haza szolgálattyában küldettetnek, elegendö költség adassék nékik, a' szolgálathoz és uthoz képest, ide nem értvén a' rend szerint Oláh Országokra, vagy másuvá valo postálkodást, küldözést, vagy hirek tudására, vigyázásra a' Tisztektöl expedialtatni szokott embereket [AC 240]. *1710 k.:* A három követ elment azalatt Béldihez[a] ... Elment azután Nemes János ... avval a küldözéssel, tractával, mint a róka a kölyök agarat a farkával, úgy hordozták s veszteg ültették Béldit [BÖn. 707. — [a]Béldi Pálhoz, Háromszék fökirálybirájához]. *1838:* Altallom égyszersmind szégyellem is Sogor Urhoz valo sok kuldozesunkot, keren (!) Atyafisagoson ne hogy meg ne nehezkegyek (igy!) mert a szegensèg es nyomoruság kentelenit [Usz; Pf Mátéfi Károly lev.].

2. küldözgetés; trimiteri repetate; wiederholte Schikkung. *1596:* Azzoniunknak, Egieb feo Embereknekis es minden rendbeli Aiandek kwldezesre Valo keolchieg[a] [Kv; Szám. 7/XII. 91 Filstich Lőrinc sp kezével. — [a]Köv. a fels.]. *1597:* Mindenestwl wolt 37. Tiwk ... Melleknek Aiandekban walo kwldoszesit az kowetkezendo latwssokban meg Mwtogatom [Kv; i.h. 7/XIV. 2 Th. Masass sp kezével]. *1679:* Ngodat is kérem, az irásoknak küldözésében bírja meg magát [TML VIII. 474 Teleki Mihály Lónyai Annához].

küldözget 1. menesztget; a trimite mereu; wiederholt gehen lassen. *1761:* Gyermek koromba engemet is a Néhai edess Anyám küldözgetvén ... Nagy Bentser Pálné Kovács Margith Aszszonjhoz, és emlékezem arra vilagoson, hogy ... mind elméjében, mind pedig erejében meg fogyatkozott volt [Medesér U; Ks]. *1767:* engemet gjakran el küldettenek hazul hól Potsfalvara[a] hol együve hól máshuva, de mi okon küldezgettenek en Semmit abban eszre nem Vehettem [Abosfva KK; Ks 4 St. Szabo (14) jb vall. — [a]KK].

2. küldöz; a trimite mereu ceva; wiederholt schicken. *1735:* Szalonnat, s' egyéb enni valott küldözget Titkon, az Urffi szamára [Drágavilma SzD; TKl Csuka Kosztán (48) jb vall.]. *1793:* az Aszszony őNga külömb külöm fele leveseket ... küldezgetett Csernatoninak | Fejér Lisztet ... küldözgetett Csernátoni Urnak [Koronka MT; Told.]. *1819:* utra valot én töllem alattomba küldezgetet [Kv; Pk 2]. *1823–1830:* (Trenceséni Sámuel) holtáig Marosvásárhelyt lakott egyes-egyedül ... felkereste a gyermekes házakat, ott tanitotta öket vallásra, szent históriácskára, azután küldözgettek neki egy-egy kenyeret s egyebet [FogE 94].

küldözgetés küldözés; trimitere repetate; Schickerei, wiederholtes Shicken. *1793:* Fejér Lisztet küldözgetett ... Csernátoni Urnak, és mind ezen küldözgetések a' N. Gröf Urnak hire 's akaratja nélkül estenek | A' ... küldezgetések ... a Kakas nevü Inas által estenek, az itt létem elött vgy hallottam hogy az illyen szinü küldözgetésekben Csenusár nevezetü Czigány volt a' posta [Koronka MT; Told.].

küldözhet meneszthet; a putea trimite; gehen lassen können. *1661:* Latrány András vigye az Székelyhidiakat, az többi jöjön hozzánk, küldözhessük, az hová rendelve lesznek [TML II, 75 Kemény János Teleki Mihálynak]. *1663:* Kérem azon is Kegyelmedet, szerezne ... Rácz Istvánra is egy parancsolatot, ha(dd) küldözhetném szolgáimat be, csak az anyám látogatására is nem

merek küldeni, akasztással fenyegeti embereimet [i.h. 442 Teleki Mihály Bornemisza Susannához].

küldöző I. *mn* küldözgető; care tot trimite; schickend. *1677:* mind a' szeginy köség s' mind pedig egyéb rendbéli emberek a' magok dolgokban jaro avagy küldöző emberektöl ne terheltessenek [AC 244].

II. *fn* vkit vhová menesztgető személy; persoană care tot trimite pe cineva undeva; jn irgendwohin abschikkende Person. *1710 k.:* A három követ elment azalatt Béldihez[a] . . . Elment azután Nemes János, az is csak haszontalanul a közönségesre nézve, de a küldözők részéről felette hasznoson [BÖn. 707. — [a]Béldi Pálhoz, Háromszék fökirálybirájához].

küldözött küldözgetett; care este mereu trimis undeva; wiederholt geschickt. *1670:* Már azután esett kóborlásokat le kellene írni, úgy szathmári német generál dolgait, és Nagyságod országabeliekre küldözött patensekben meg is kellene neki az páternek mutatni [TML V, 133 Teleki Mihály a fej-hez].

küldöztetés menesztgetés; trimitere; wiederholte Abschickung. *1823-1830:* Küldöztetése sem sok vagyon a szolgálónak[a], mert a deákok ifjak, s maguk is mindenüvé megérkeznek, s dolgokat igazítják [FogE 226. — [a]A göttingai egyetemisták diákszállásain dolgozóknak]

küldöztetik rabságba vitetik; a fi dus în robie; in Gefangenschaft geführt werden. *1662:* a szombatosok . . . mindnyájan fejök, jószágok elvesztésén maradtak vala; a megsententiázás után, az kamaraház előtt lévén egy szép öreg puszta egyház . . . naponkint abba reggettetnek vala, míg annyira szaporodnának, hogy a várakba együvé is, másuvá is, százon-, másfélszázonkint jó gondviselés alatt küldöztetnének, úgy, hogy Váradon, Székelyhidon, Jenőben . . . vasakat is alig győznének kovácsolni nékiek [SKr 192–3].

külesemény külső esemény; evenimente externe; äußeres Ereignis. *1854:* A kül események beléletünket is roppant reformoknak tették ki [ÚjfE 4].

külfal külső várfal; peretele exterior al cetății; äußere Burgmauer. *1676:* Fogaras Várának kettős keő fala vagyon, az belső keritesének vadnak az négj szegeletin, negj tornyos bástyai, külfalais pedigh belől duplás az lövő lyukokra valo állásigh, földel töltet [Fog.; UF II, 735].

külfelől kivülről; din de afară; von draußen. *1786:* Oly rosz volt ezen Malom . . . hogy az ahaz p(rae)tendálo Attyafiak tűznek a' fáit fel akarták osztani egy más közt, mellyet azoltátul fogva az Exponens Vr Conservált Curiose meg támagatván kül felöl három támaszakkal, Ugy a' Kö padotis meg tamagatatta mellyetis ha nem tselekedet volna rég már fel dölt volna [Apahida K; RLt 0. 2].

külföld más vidék (a nyilatkozattevő lakóhelye határán kivüli terület); altă regiune; äußeres Land (außerhalb der Grenzen des Wohnort(e)s des Äußerungtuenden liegendes Gebiet). *1662:* És ha a külföldön tanált is esni valami csintalanság, de ha annak szerző oka a városra nyomoztathatott, ha katona vagy egyéb rend lenni találtatott is, azonnal feltaláltatott I egyik fél is, másik is a győzedelemre nagyon igyekezvén, magok mellé külföldről is nagy sok ifjúságot lázzasztottak vala [SKr 421–2, 629].

E jel-re legrégebbi adatunk Cal-ból való, de MA és nyomában PP és PPB is szótározta. Máig eltokozódott nyj-i életére l. *kiföld, küföld* és *külföldi* al. a jegyzetet.

külföldi I. *mn* **1.** más helységbeli, más vidékről való; din altă regiune/localitate; aus anderer Gegend/Ortschaft stammend. *1632:* egy külfoldi kovacstol el vevek az sarlot [HSzj *kovács* al.] *1629:* bizony eleget szida mindenkeppen, utalatos kuruanak, külfeöldi kuruanak . . . ugian czak egy külfeöldj kurua volt eő ugj mond [Mv; MvLt 290. 160b]. *1662:* Külföldi szaszsaghrul valo mivesseknek Az mikor dolghoznak per diem lib 5[a] [UF II, 222. — [a]Valószínüleg búzajárandóságra von.]. *1737:* akármelly Városi és kül földi Emberek(ne)k szabad volt marha, berbécs, bárány, sertés etc. húst árulni [Gyalu K; MNy XXXVI, 188, SzE 433]. *1738:* senki az külföldi betsületes emberek kőzzül sem pedig Városunkbeli kenyérsütő Aszszonyok közzül tellyességgel semmi Gabonát, sem vajat, sem tyúkot, sem tojást egy szóval semmi ételre valót (:az egy szék húson kivül:) meg-venni 12 ~ Tizenkét óra elött ne merészellyenek [Dés; Jk 490. — A teljesebb szöv. a II. al.].

E cimszót vö. a *külföld* és *külföldi* cimszóval. — Ezt a jel-t a régiségből a NySz adalékainak felhasználásával — az EtSz és a TESz is szótározta. — Az 1737-ből beiktatott gyalui adalékkal kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy a Gyaluval tószomszédos Nagykapuson a falubeli magyarság a falu határán kívül eső területet ma is *külföld*nek, a más helységbeli *külföldi*nek nevezi [MNy XXXVI, 188; SzF 233]. A köz- és irodalmi nyelvből elavult e régi jel. mai nyj-i életére további bizonyság, hogy a kolozsvári Hóstát kertgazdálkodást folytató és a piacon áruló asszonyai a nem kolozsvári árusokat ma is *külföldi*ként emlegetik.

2. külországi, külföldről származó; din străinătate; ausländisch. *1837:* az ablak sarkai, riglii és bé horgoloji mind kül földi onozott vas munkák [A.szócs SzD; BetLt 5]. *1849:* 1 Paquets Panonia szivar 30 xr 100 dr külföldi Trabucos 4 f 30 xr [Kv; Újf. 1].

II. *fn* más helységbeli, más vidéki személy; persoană din altă localitate/regiune; aus einer anderen Ortschaft stammende Person. *1738:* Sok kárát tapasztalva a Nms Város abb(an), hogy mind az Örmény Városbélick 's mind egjéb külföldiek, mind búzát, mind zabot egj szóval mindenféle Leguminát p(rae)ripiáln(a)k Nms Várasunk Lakosaitól, melly miá, még ezen sullyos Quártélyos kivánságira valókat sem vehetünk, Concludáltatott azért firmiter, hogy . . . senki az külföldi betsülletes emberek kőzzül sem pedig Várasunkbéli kenyérsütő Aszszonyok közzül tellyességgel semmi Gabonát, sem vajat, sem tyúkot, sem tojást, egy szóval semmi ételre valot (:az egy szék húson kivül:) meg-venni 12 ~ Tizenkét óra elött, nem merészellyen(e)k [Dés; Jk 490].

külfütő l. kivülfütő

külhatóság világi hatóság; autoritățile laice; weltliche Behörde. *1867:* Minden Papi, és Mesteri bérek fel hajtassanak addig, mert akkor őket[a] exequáltatja a' T. Esperes a' külhatóság által [Gyalu K; RAk 128 esp. kl. — [a]A gondnokokat]. *1869:* ugy az eddig történt, mind az

ezutáni történendő névváltoztatások a külhatóságok megkeresésére az anyakönyvbe le jegyeztessenek [M.bikal K; RAk 176 ua.].

külhavas külső havas; păşună alpină; äußeres Hochgebirge. *1864:* Szárhegy községe kűlhavasaival határos Ditro községével [Szárhegy Cs; EHA].

külkapu utcai kapu; poarta de la stradă; Straßentor. *1849:* A' kül nagy kapu ... Ezen kapun bé menve jobbrol égy sorba rostéllyas (:stakétás:) kert, használhato állapotba | Darabant ház ... (A) kül nagy kapuhaz közel a' kertbe van égy ház | A' Kül nagy Kapu [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

küllég szabad levegő; aer liber; freie Luft. *1849:* Mig a' szem borongatás len ruha által ezen szem vizzel folytatandatik a' ruha a' szemen egyszer se száradjon meg 's az alatt etzetes étel, édes téj, turo, bor, pálinka s küllég telyességgel el távolittandok [Eted U; Pf Kendi Ferenc lev.].

küllő *rég, táj* fentő, kerékküllő; spiţă; Radspeiche. *1586:* Egj vj kereket az varas kochiahoz ... –/40 Mas kereket meg talpalt az kerekes es harom kwllieot is Csinalt bele attam –/18 [Kv; Szám. 3/XXIV. 19]. *1587:* Kerekes Mihalj harom kereket Czinalt wj falozassal kwlliokkel fiszettem teolle –/78 [Kv; i.h. 3/XXX. 13 Seres István sp kezével] | Chinaltattam ... az eoreg zekerre ... 3 Falfat egj küleot p(ro) d. 17 [Kv; i.h. 3/XXV. 51 Suweges György isp.m.kezével]. *1590:* fyzettem Kerekes Matyasnak hogy 3 Kereket foldozott meg ... és 2 kyulotol attam f — d.70 [Kv; i.h. 4/XX. 19 Hooz Lőrinc sp kezével]. *1662:* mig rájok derekasabb erő érkeznék, a három lövőszerszámoknak gyújtó- és deréklyukait is csontokkal, szegekkel úgy beverték, s kerekek küllőit úgy le kezdették vala vagdalni, hogy csak alig vehetnék meg tölök [SKr 327]. *1681:* Kerék agiára küllő melle valo vas karika Nro 1 [Hátszeg; VhU 597]. *1698:* negj lőcs, kerek küvő nr: 16. viseltes küvő nr: 22 [Kóród KK; LLt Fasc. 72]. *1729:* az Hajduk házába(n) Fentő vagj küvő az gerenda(n) 200 [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb].

? **Hn.** *1813:* Küllő Völgy (sz) [Nagykapus K; KHn 164].

Ha. *1597:* kwlot [Kv; Szám. 7/XIV. 49 Th. Masass sp kezével]. *1600:* kiweot [Kv; i.h. 9/XII. 69 Igyarto Simon isp.m. kezével]. *1649:* kwllöt [Kv; i.h. 26/VI. 464]. *1778:* Küllő [Csapó KK; Berz. 4 F. 8 C. 18].

küllőfa *rég, táj* fentőfa; lemne pentru spițe; Speichenholz. *1632:* Ez mellet kiuwl uagion egj nagj rakasban algiu kerekekhez ualo kwleö fa [UF I. 187]. *1637:* Egy falka kerekre ualo kwleö fa [i.h. 418]. *1679:* Kerekhez valo vj Küllő fa, czak ki nagyolva nro 166 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 90]. *1681:* Beres szekerhez valo Uy küllő fa Nro 37 [Vh; VhU 567]. *1794* Avart kik gyujtottak meg mondani nem tudam, hanem azt láttam hogy örökké égett ezen a tavaszon, és hogy a Papnakis vagy két száz küllő fája el égett az erdőn [Nagykristole SzD; JHb]. *1816:* Négy kerékbe valo ki vont küllő fák [Varsole Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

A 'kerékküllő-készítéshez való fa' értelmezéssel is számolhatni.

küllős '?' **Hn.** :Küllősvölgy [Nagykapus K; KHn 165].

Vö. a — bizonytalanul és értelmezhetetlenül — *küllő* címszó alá vont Küllővölgy hn alakváltozattal.

külön I. *hsz* **1.** külön-külön, egyenként; fiecare separat/în parte; jeder/jede/jedes einzelne, einzeln. *1570:* Segeswary Damakos testamentom zerent ezeket hatta ... kyleon az fiaynak leanyanak fl 50 [Kv; TJk III/2. 1300 Ekkert Janos vall.]. *1596:* Én úgy túdo(m) hogy az ado rendeleskor mikor az Raúas volth ne(m) kylen rottak hane(m) chak egy sum(m)ara hattak az falut [UszT 12/111 Marthi(nus) Farkas de S. Abran ppix vall.]. *1604:* az Zölöt Tudom hogy görfi lazlo es Balas kwlön mieltek az öueköt [i.h. 18/138 Barla Tamas Kereszturj vall.]. *1629:* hatart küleon nem birtak hane(m) tauaszal az Oh mind az vj Thordaiak egyben gyűlve(n) vgj mentek ki feold oztanj [Kv; TanJk II/1. 57]. *1699:* van ... hat puszta melylyek(ne)k nem tudhattuk meg neveit minthogj régen holtak ki a meg irt emberek ezen pusztakrul és ezek utan jarandó foldeknek neveit is mind külön meg ne(m) visgalhattuk mivel öszve elegyedtenek [Rava U; LLt Inv. 107]. *1760:* az hol akór az meg irt kezesek fel találtatnának mindenik kezesen külen 40 ~ 40 ~ magyar forintokat akár mi nével nevezendő Javaikból meg vehesse vetethesse [Retteg SzD; GyL]. *1798:* 12 véka ösz gabona féréjü földeket fen hagytanak két szánto földek mindenik külön három véka féréü föld [Uraly MT; CU]. *1846:* A Lisztelő Malom ... Vannak itten 3 jo gerendelyek ... mindenik gerendely a falon belöll külön egy egy bél kereket — kivül egy egy vizkereket forgat [Bács K; KmULev.].

2. elkülönítve, más-más helyen/helyre; separat (de cineva); gesondert. *1568:* Ezt tudom hogy meg minek elqtte, az anyam az zolqth el atta vala ... atta el az hazat barla peternek, annak elqtte penig barla peter masut lakoth, kwlyon lakot az anyatul [Kv; TJk III/1. 203 Vrsula c(on)sors francisci korchyolas vall.]. *1570:* Thakacz Antal ezt vallya, hogy ... Ezek sok Jdeic hogy egymastwl kywlën laknak. Im vgy zerzettwk eoket egybe hogy Minden vetthkeket ky Eddegh volt Megh engettek egy Masnak es ez vthan Jamborwl es Tyztessegel Thartjak egy Mast [Kv; TJk III/2. 147]. *1592:* En Niluan tűdo(m) hogy Balas Janos az apiattol Balas gjergtöl külo(n) voltt es oztozüa valanak [UszT]. *1597:* Ne(m) tudo(m) hogy kylen lett volna valakj resze a' fyben [i.h. 12/89 St. Leorinch de Bogatfalúa jb vall.]. *1647:* Azon pajtak vegeben ... külön mas szin alat vagjon negj öregh fenyő gerenda [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1696:* a' melly Typographiat néhai Gilányi Jakab Uram vött volt az Colosvari Eccla es Collegium számára, aszt noha kezéhez vötte Totfalusi Kis Miklos Uram, mindazáltal eo Kglme az ország Typographiajaval ne confundallya, hanem ... különn tartsa es reparallya a' betüket a' szerént a' mind in compendio egy Typografiacska kitelik belölle [Kv; SRE 47]. *1783:* az Ujjfalvi határon lévő zalagos be vetett földböl gabonát vitetett be M.Szent Királyi gondviselőm, a' mellyet jo gond viselés alatt külön is tétetett, és az enyim közé nem is elegyedik [Mezőszakál TA; DobLev. III/582 Kendelli Pál Szántó Sándorhoz]. *1802:* Tulok Pajta külen [Mezőbánd MT; Hr 3]. *1851:* a' szujszékbol vegyenek fuszujkát mérve — azt válagassák meg nagy lapast külön, apro lábut külön nagy gömbelyeget mezei fuszujkanak az elegyest töltsik öszve [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: ~ *veszi magát. 1847:* Édes idvezítőnk, éppen ilyen tájba vevéd külön magad, s menél a pusztába böjtölni [VKp 159 Varga Katalin sk.].

3. magában, egyedül; singur; in sich (selbst), allein. *1545 k.:* az en atyamfya ... rakost[a] ha kewlen akarya meg valtani adyon keth zaz forintoth [MNy XL, 138. — [a]Almásrákos Sz]. *1589:* Az foghaznal Jacab az poroztlo kylen Lakyk [Kv; Szám. 4/VI. 51 Stenzely András sp kezével]. *1593:* Az scholaban az nagi Cloacaban chynaltattúnk a lectornak kilen eo maganak egi wleo helt [Kv; i.h. 5/XX. 122–3]. *1618:* Azután az én szolgáimnak soha csak egy csepp bort sem adatott az császáréból is, hanem külön magam pénzéből tartottam őket [BTN~ 102]. *1645:* Katona Istuan Vram ... Szwlkereken kwleőn Szantatot vettetet maiorkodot [Szűkerék SzD; RLt 5 Boldis János (45) jb vall. Fr. Patko vicejudex nob. com. Interioris Szolnok kezével]. *1736:* Az erdélyi tisztességekről ... Volt egész ország főgenerálisa, volt váradi generális, a székelyeknek külön volt generálisok [MetTr 411]. *1785:* néhai Jantso Kelemen, tudom hogy külön szekereskedett egy kevésség [Kvh; HSzjP St. Benkő (68) vall.].

4. nyomatékosan, hangsúlyozottan; accentuat; nach/ausdrücklich. *1758:* Igen nehezen vettem magamat a tanulásra, de osztán, hogy Dobai János bátyám is külön számot kért tőlem a szálláson a leckéről, megijedtem a kétféle praeceptortól s tanulásra adtam magamat [RettE 61].

II. *mn* **1.** más, nem közös; altul, nu acelaşi; ein anderer, eine andere, ein anders, nicht gemeinsam. *1570:* Lekenchyek (!)[a] hitek zerent vallyak hogy ... Annyok az ket azzonnak kylen voltak [Kv; TJk III/2. 125. — [a]Értsd: lekenceiek (BN)]. *1590:* ez Alperessel en vgj uagio(n) hogj Atiaual egj uagiok, de Aniank kylen volt [UszT]. *1593:* Püngracz Marton ... vallia: Tudom bizonnial hogi olaios Georginek es Gresp (?) Martonnak egi anniok volt, Erscbet azzoni, de az apiok kwleon volt [Kv; TJk V/1. 387]. *1618:* Kamuti uram meghadta vala Sajgó Istvánnak ... hogy rovásra hordjon bort az asztalra ... az én szolgáimnak sem adtak ebben, hanem külön rovások volt [BTN~ 86]. *1687:* külón szalma fedél alatt edgy tornáczos talpra csinált deszkás gabonás ház, mely foglal magába(n) tiz szuszékokat [Mocs K; JHbK LVI/6]. *1789:* az idei Csikokat külen pajtába szoktuk rekeszteni, [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1835:* a' Rectoran kivöl külön Praeceptort hozott [Zsibó Sz; WLt].

Szk: ~ *áristom. 1842:* mind engem, mint az Szolgálot a város Hadnagygyához vitettek, 's mind kettőnket külön árestomban tettek [Dés; DLt 730] ✱ ~ *atya. 1597:* Nemezgyarto Kelemenne Sophy Asszony ... vallya ... Nyirö Josanenak fodor Gergelynenek Zakal Benedeknek és az meg holt Orsiknak és Zekel Adrasnak mind egy Annyok volt ... Nyirö Josanenak külen Attya vala [Kv; TJk V/1. 121] ✱ ~ *bélyeg. 1781:* Minden verőnek külön bélyeget adjon az Mlgs Familia melyel azon verőhez tartazó Gazdák magok vasakat tartozzanak meg bélyegezni [Torockó; TLev. 9/20] ✱ ~ *erszénye van. 1812:* a Groffnénak külön Erszénye volt és külön kereskedett, 's az ebből gyült vagyont közre nem botsátotta [Héderfája KK; IB. Bali Borbára (22) grófi konyhaszolgáló vall.]. ✱ ~ *erszényt tart. 1812:* ugy Nyilatkoztatta ki magát Szathmári Anna, özvegy Szabadi Joseffné, hogy a Néhai férjével mindig külön Erszényt tartottak [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 15] ✱ ~ *házban lakik. 1592 k.:* en teteolled kwleön voltam kwleön keölchiegen es kwleön hazba laktam [UszT]. *1806:* külen házakba lakunk [Dedrád K; LLt] ✱ ~ *háztüzük van* külön háztartásuk van. *1744:* külön Házok tűzők is vagyon [Uzon Hsz; HSzjP Dánér Mihály jun. (16) pp vall.] ✱ ~ *kenyéren van* külön háztartásban él. *1570:* Farkas pal Azt vallya hogy Twgya Az Markos Antal attiafiay eggywt laktak Antalal es zolgaltak neky, de Nem Thudja ha penzeyert vagy Ingen, azt sem Thwgia ha Egy kenyeren vagy kyleon voltak [Kv; TJk III/2. 138]. *1681:* Ezen négi gazdák Jobbagiok mindenik külön kenyere(n) vagyo(n) [A.nádasd H; VhU 94]. *1807 k.:* Nemes Székelly Márton öklme hogy meg házasadat ... nem sok üdő múlva külön kenyeren volt [Sinfva TA; Borb. II. Fülep Mihály (49) ns vall.] ✱ ~ *kenyérre áll. 1807 k.:* Az Eskettetőt tudam házassága után a néhai edes Attyátol kulon kenyerre és keresetre allatt, és sem edtzer Sem mattzor néhai edes Attya haláláig egy kenyerre és keresetre visszza nem alat⟨t⟩ [uo.; i.h. Fodor István (50) a szék assz. vall.] ✱ ~ *kenyérre veszi magát. 1807 k.:* az Ex(pone)ns hazasulása után külön kenyérre vette magát [uo.; i.h. Fülep Mihály (49) ns vall.] ✱ ~ *kenyérre vet. 1638:* Csillag Görgj megh teötte Uarga Miklosnenak, s külеön kenierreis vetette volt Uarga Miklos akkor tajba(n) az feleségett, nem eöt vele, az uta(n) ismet egi son keniere(n)[a] volt vele, s eggyütt lakot vele sok eztendeigh [Mv; MvLt 291. 146a. — [a]Értsd: egy són, egy kenyéren] ✱ ~ *kereseten van. 1734:* Székely Ferencz Uram az Atyai Joszagra maga epitet Pinczet Pájtat es egyebeket is, noha külön kereseten volt az Annyatol es báttyatol Szekely Sig(mond) uramtol [Asz; Borb. II] ✱ ~ *keresetre áll* → ~ *kenyérre áll* ✱ ~ *költségen van* → ~ *házban lakik.*

2. elkülönitett; izolat, separat; gesondert. **Szk:** ~ *instrukció. 1800:* jobbnak láttya külön Instruktiot irni ez iránt [Széplak KK; Ks Simon Elek lev.] ✱ ~ *jegyzet. 1861:* irják fel a' ... Tabellába, külön jegyzetbe azt is, hogy egyféle nyelvet beszél-é az Egyházközség, 's minőt, ha vegyes nyelvű, mitsoda nyelvek divatoznak ? [Gyalu K; RAk 59 esp. kl] ✱ ~ *numerus. 1821:* az Alpere(s) ... a Falu protocollumába külön nrus alatt mint Ménes pásztor protocoláltatott [F.rákos U; Falujk 115 Biró Mihály not. kezével] ✱ ~ *regesztrum. 1595:* Sombory Sandor zamara Nyl zerenth Amminemeo Jobagyok Jutottak Azokat keoleon regestumban Irwan kezebe(n) Attuk [Zsombor K; SL] ✱ ~ *rekesz. 1849:* Van ezen hijuba egy külön rekesz fenyő dézkákbol a' galambak hellye [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

3. saját; propriu; eigen. **Szk:** ~ *biró. 1702–1764:* Az Cziganjokis ebben Rebelláltanak volt az varas Ellen külen Birot teven magaknak [Torockó; MNy IV, 234] ✱ ~ *erdő. 1652:* Kwleőn Erdejek itt az Szazfenesi hataron eő Nagnak ninczen [Szászfenes K; GyU 122] ✱ ~ *havas. 1654:* it az Kozmasi hauason nincz kulo(n) hauasunk nam sz: Georgion, magamnak külo(n) uagio(n) hauaso(m) [Kozmás Cs; BLt] ✱ ~ *nyíl. 1759:* az Erdőtt mikoron felnyilalak külön nyilat nem adánok a Groff Ur ő Ngnak [Vaja MT; Ks 17/LXXXI. 16] ✱ ~ *szántóföld. 1677:* A Mikola-jobbágyok külön Szanto földeket Széna Réteket ne(m) birtak, hanem az faluval edgyütt adták ki nyil szerént azon részen valo jobbágyok(na)k [Velkér TA; JHbK XXIV/23] ✱ ~ *szénaréť* → ~ *szán-*

tóföld ✱ ~ *szoba. 1823-1830:* Ezen közönséges istápolyon kívül vagyon még különösöbb is, ahol minden betegnek külön szobája, külön hozzá járó doktora, az ifjabbak közül szolgája vagyon [FogE 261]. *1880:* Szállásotok volna nálam. Külön udvar, külön szobák — kettő! [PLev. 73 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ ~ *temetkezőhely. 1873:* a ref. családoknak nagyobb része külön temetkező helyet szakitottak saját kertjökbe, vagy tagositott birtokba [Burjánosóbuda K; RAk 18].

4. kb. megkülönböztetett; aparte; besonder. *1593:* szolgalo lyaniomot (!) myert verttek annak es kwleon terhet warom [Szu; UszT]. *1596:* mas feöldemre, parlogomra vetette louait ... Ezertis kylen terhen vagion eó kgme [i.h. 11/24]. *1597:* Nagy Andrasne kepebe pedigh azt mondo(m), hogy engemet zihernek zihernenek mondot[a] koponenak ... myert keresztiensegemteöl megh valaztott, kylen dion vagio(n) erette [i.h. 12/27. — [a]E két szó utólagos betoldás]. *1600:* wgyon aszon kertünkbe ment Rea egy Gywmölcsj fankra melliek (!) piros edes almanak hinak asztis p(er) potentia(m) megh zette azertis kilen hattalmon wagyon az Rolla el vit Giwmeolchett bwchjwiewel kewanywk meg [i.h. 15/56].

5. ? egyes, bizonyos; unele, anumite; einige. *1572:* Az my egieb Supplicatiokat kywlen zemeliek Be attak azokrolis Mas gywlessen zolnak [Kv; TanJk V/3. 57b].

különállít a separa; seitwärts/abseits stellen. *1736:* Mikor osztán az faluhoz közel érkeztenek az hol az lakodalom volt ... az vőlegény résziről egynehány paripát külön állítottanak [MetTr 380].

különálló elkülönitetten/egymagában álló; izolat, separat; isoliert/abgesondert stehend. *1862:* van egy 4 lora valo külön állo istálo koré fedél alatt nem rég épitve avaték cserefa sasfákkal és fenyő deszka oldalokkal [Mezőbánd MT; TSb 39].

különb I. *mn* **1.** külön; separat, special, aparte; (ab)gesondert/getrennt. *1566:* My az Nemesség kywlemb thewrvynyel Elewnk hogy Nem Mynth Az zazsag Minden theorvynywnk nekywnk az warmegere Megien [Szentmihálytelke K; BesztLt 12 Sebastianus Erdely Aulicus Regiae Ma(ies)t(a)t(is) a beszt-i biróhoz]. *1590:* A tiz kalongya szaboth ... be hoszta hiszwk aszt szabaditas nelkil, tiszt tarto hyre nelkil, eó magha erejeteol, Azerth Annakis kilemb terhet kewannyúk az Kegtek teorúenyeteol [UszT]. *1619:* Én az uradnak soha többet nem irok fejöle, hanem erre külömb gondot kell viselnünk [BTN˜ 244].

2. mai deosebit; besonder. *1603:* más külemb utat keresünk az kegyelmetek hozzánk való hajtására [SzO VI, 7 Székely Mózes rend.]. *1619:* Mert Jenő nem Lippa, hanem külömb s nem olyan helyen is vagyon, mint Lippa, hanem külömb helyen [BTN˜ 179]. *1660:* Állapotom is, Uram nekem, Istennek hála, érdemem kívül volt, mert kik ezelött esztendővel nálaminál elébb szolgáltanak is, külömb állapotjuk nincsen, mint a ki nekem van [TML I, 558 Teleki Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1662:* mintha hatalmas, győzhetetlen császárnak annál[a] különb erősségeknek is, amellyeknek elfoglalására, akaratja indul, elegendő ereje és hatalma nem volna! [SKr 572. — [a]Várad váránál]. *1753:* mert már szokasul vette kigyelmed hogy ennekem mindenkoron ollyan leveleket küld hogy egy jo szolganakis mas külömb levelet kellene irni [Lőrincfva MT; SLt XIV. 13]. *1770:* mentünk Gorbóra[a] gr. Haller János úrfihoz ... Udvart és abban helyesebb rendtartást ma Erdélyben senkinél különbet látni nem lehet [RettE 227–8. — [a]Csákigorbóra (SzD)]. *1772:* égy Mentét is adot vala Gázmér Kriskának melyet az Alpareti Sokadalomba el loptak volt tőlle, de tsak hamar kapat külömb uj Mentére mint az első volt [Dés; DLt 321. 79a St. Sárosi (46) ns vall.].

Sz. *1781:* hogyan lakhatot itten Kovásznai Kata Aszony aszt okozta a maga gassága mert nem volt külömb mint az pokrotzos tzigányné [Besenyő Hsz; HSzjP].

3. más; alt; ander. *1571:* plebanos vram dolga feleol Ez elymwlt gywlesben vgy vegeztek, hogy ... eo k. plebanos vram visellie gongiat Az egyhazy zolgaknak fizetesenek, Azert mostanis arrol kyleomb vegezest eo k. varoswl Nem teznek [Kv; TanJk V/3. 48b]. *1584:* ha penigh Isten olchiosagot adand ackor ew kegmeknek kewleomb gondwiselesek tractatusok lezen feleolle [Kv; PolgK 13]. *1615/1616:* Mondek Gaspar Uramnak[a] Uram mind Jo volna az, de külömb most az üdő, külömb az alapat is, nem vezen ki az Feiedelem minketis az mi tőruenyünkböl, nekúnkis azon igassagal tartozik mint masnak [Kv; RDL I. 100 Emericus Nagy Bikfalvinús előbb kolozsi préd. vall. — [a]A kolozsi esküdtnek]. *1619:* vettem az Bocskai fejedelem példáját is elő. Arra csak azt mondá, hogy külömb volt az Bocskai dolga. Mert mikor Bocskai feltámadott volt, akkor nyilvánvaló ellensége volt az német az hatalmas császárnak[a] ..., de most müelöttünk csak az áll, hogy ilyen nyilvánvaló, csak most megerősített szent békességet hogy bontsanak fel? [BTN˜ 350–1. — [a]A török szultánnak]. *1623:* Az giules[a] vtan valo szallagossok allapattia kúleomb mert az giules utan semmi uto(n), es modo(n), szyn es titulus alatt nem volt szabad Zazlo alol jobagiott chenalnj [Csíkszereda; Törzs. — [a]A besztercei ogy 1622 okt. 8-án hozott a székely szabad rendre és a jobbágyságra nézve határozatot (EOE VIII, 106)]. *1629:* az Constitutio nem az illyen foglyokrol szol az peldais külemb ennel [Kv; TJk VII/3. 143].

Szk: ~ *harc. 1662:* Arad nevű török kastély és palánk, Lippán alól egy mérföldnyire, de a Maroson innen, Jenő felől lévén, hogy azoktól a lippaiakkal együtt a jeneiek ... azt felégetvén, ha különb harcot adni nem akarnának is, de azzal felingereltethetnének s indittathatnának az általjövetelre [SKr 411] ✱ ~ *szokás. 1554:* Myert penygh az Maros Zeken lakozo Zekely wraymnak az ló fewseghbewl kylemb Zokasok wagyon az töb zekelynel [Mv; SzO II, 108] ✱ *vmi* ~ *(szinű) dolog. 1657:* Ez nem különb dolog, mintha valahány latrok magokat egybenadván, akarnának menni valamely jámbornak háza felverésére [KemÖn. 170]. *1797:* Ami pedigh az acqviralt joszágokatt illeti semilet képpen oszlásra azt nem bocsátom, mivel az külömb szinü dologh [Nagyrápolt H; JHb XLVII. 18].

4. jobb, kiválóbb; mai deosebit remarcabil; besser, vorzüglicher. *1619:* Énnékem úgy tetszik, hogy Markó vajda uram csak most is nem az az ember, azmikor én idejöttem, hanem sokkal külömb, s igen meg is emendálta magát [BTN˜ 248]. *1815:* Péterfli György ... Remekje sokkal külömb volt a' Héthársi Gergelly ö kegyelme Remekjénél, tehát a' Péterfli György neve elébb irato-

dott a' Catalogusba a' Héthársi Gergely nevénél [Kv; ÖCJk].

Szk: ~ *ember. 1658:* hogy jó állapotod vagyon udvarnál köszönd az Istennek, annak utánna nekem, mert jobb s külömb ember gyermeki is voltanak udvarnál, nem olyanok, mint te [TML I, 155 Telcki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz] ✱ *~nek tart. 1671:* Kegyelmedet penig ... nem különbnek tartom, mint az magam véremet [TML V, 6132 Bánfi Dienes ua-hoz] ✱ *~nél ~. 1662:* azon bástyának ... meredek töltése ... különbnél-különb szép szölökkel barackfákkal beültettetett [SKr 301]. *1695:* Mongják, hogy rák hal igaz elégh és külömbnél külömbek vad(nak) [Bogártelke K; KHn 183]. *1732:* az a tökéletlen Banyás Koller ... hirünk s akaratunk ellen Nemet Acsokat fogadott, es külőmnél külömb Házakatt akar épittetni fábol az Bányához [Kv; Ks 99 Gyeröffi Kata lev.].

II. *fn* más/egyéb dolog; alt lucru, altceva; andere Sache, ein Anderes. *1573:* Markos Janos azt vallia hogi ... Az vtan hogi hallota volna hogi kylĕmbet zolna be Ment az Toromba Rea kerte Myert vallana Maskeppen, Azt Monta hogi azzoniom kert Rea hogi Neh Mongia(m) [Kv; TJk III/3. 64]. *1588:* ez varosis ebben nem Akar kyleombet chelekedny [Kv; TanJk I/1. 73]. *1589/XVII. sz. eleje:* Mikoron penigh ... az ki szabot aprod esztendeőket éppen ki teolti[a], megis tartozzék azon ő Uranal mesterenęl hat holnapigh heti bér fizetésre lakni es szolgalni, mivelni. Ha ebben kwlömbet czielekednek, tehat ez vetekert négi forintal bwntettessék [Kv; KömCArt. II. 5 — [a]Az inas]. *1591:* itt az tw Capitansagtokban, kinek kinek gazdagulását, neuekedeset, es Apadasat, marhaiaban megh mongiatok Igazan, sem kedvet (!), sem baratsagert, sem Adomaniert, sem bozzusagert keoleombet nem mondotok [Kv; Szám. 5/VIII. 35]. *1594:* Temeswari Istvanne viczej Magdalna Azzoni vallia ... mondek neki, Jo fiam Andras vram, kerlek ha vetke ninch Balassi Gergelnek ne vali reaia, mert az Isten az eo orszagaba be nem fogad ha kwleonbet mondaz az igaznal [Kv; TJk V/1. 465]. *1603:* Gagi Antalfi mihalj lo fw Ember hwti wtan minden czikeliben ezt wallia az mit palfi Andras, cziak aual különbet hogy az haznak wrasaga wagi tulajdonsaga felol eö nem tugia ha marton kowaczie wolte wagi kie [UszT 17/25]. *1605:* Gyulaffy Vramnakis irnya kell, es arrolis certificalny kell hogy az Toluayok kergetesere prouidealny akarnúk, eo Nagok kwleombet varosunk feleol ne itelyenek hogy egyeb vegre bochatanuk ky fegyueres embereinket [Kv; TanJk I/1. 518]. *1662:* De hogy különbet cselekedni nem merészelnének s az fejedelem által cselekedni nem is engedtetnének, az portára ... íratni kénszeritettek vala [SKr 408].

különben 1. különbül, másként, másképpen; altfel; anders. ? *1503:* Az en Hutom szerynth Irattam czeket Nyncz kulónben dopzay Janos györgy dyak elöth [Szentlélek Hsz; MNy LX, 105]. *1561:* Mydon az zwksegy mwtattya az mesterek zombatnap gwllyenek eg'be Mynden mester tartozzek ot ielen lennj ha penig ualamellyknek olly zwksege tortennek ky mia ot nem lehetne. Ez illyen se merezlyen el maradni kwlomben hanem az ceh mestereknek hirre agg'a [Kv; ÖCArt.]. *1573:* Alcz gaspar hity vtan azt vallia hogi ... eo ne(m) Twgia kylemben hane(m) az mynt Eomaga Kis Antal bezellete neky [Kv; TJk III/3. 187]. *1596:* Kegmed haragiat vegie el rolam mert kulomben vagio(n) az dolog az Mint Nagy Georgj kegnek monta [Radnótfája MT; BálLt 1]. *1607:* Azt penigh mindeneknek felette cziudalliuk hogy kgmetekkel ualaki fegiuerrel es haddal ualo meneswnkett el hitette, es hogy az haza zabadsaga ellen ... az Orzagh romlasara mw inditottunk uolna es uinnénk innét nagy hadat, ha uoltakeppen ualaki az mw meneswnknek uegere ment uolna mw rollunk kgltek kwleőmben gondolkodott uolna [Lompért Sz; Törzs]. *1649:* utsza ajtajat be zarolua leue(n) ... potentiose le ueötte, es azt kwleomb(en) czinaltatta ... seöt ot leueö jovaim(na)k latogatasara boraim(na)k teöltesere emberemet be ne(m) eresztette [Kv; TJk VIII/4. 386]. *1717:* Amely levelek rész szerént én nállom vadnak igen is ki adom, noha némely joszágok(na)k mi voltarol szüksegh lett volna külemben gondolkadni, és egy más között inkab Conferalni [Nagyrápolt H; JHb XLVII. 18]. *1757:* Virágos nevezetü Bányász Czimborak ... banyajok ... tilolom alatt hagjatik mind addig mig köztök levö Contraversia vagj törvenyes utan vagy Külemben decidalodik [Torockó; Bosla]. *1802:* olly akadállyakot keres az Ur, hogy a' jelenvaló Határ osztállynak 'a Törvény, és az emlitett Itélet Szerint valo végét, az Urak Sombori Fiakul ne érhessék külömbön, ha tsak az Exponens Ur Néhai nagyatya, és édes-Atya Acquisitumárol le nem mond, és az Urakat meg nem osztya [M.zsombor K; Somb. II].

Szk: *nem ~. 1603:* hostátunknak elégésekor az tűz nem külemben hullott be városunkra, mint az köeső [Kv; SzO VI, 8 a kv-i tanács Nsz városához]. *1759:* penzt is nem külemben hanem az odajának ki poltalasara vőn [Csekelaka AF; KCsl 3]. *1824:* erősen sok Gabona Széna, sarju és szalma, nem külömbön Bor és Pálinka adatott volt által [Szentdemeter U; Told. 40].

2. ellenkező esetben; în caz contrar; im Gegenfall. *1607:* tudom aztis hogy keri uala egjczer giorgj Andras hogi penzel megh ualttja az iozagot azt monda Becz Imreh uram hogi ha az fulit orrat elmeczy megh adgia de kulomben ha zaz forintot hoznais megh nem adgja az olta tudom hogj Becz Imrech uram bekesegesen birta mind halalaig [Szentsimon Cs; BLt 1 Daruas Benedek (75) pp vall.]. *1623:* ha valamely ver avagy Attyafiu hozza akarna nyolni, az szaz Forintot ... le tegye ... kwlönben hozza ne nyolhason [Uzon Hsz; BLt]. *1688:* az sokadalmi alkalmatossaggal, megh engedtetik az Meszarosok(na)k harom napok alat hogy az Tehen husnak fontyat negy negy penzen arullyak az utanis Becsi fontal ha mérik megh engedtetik ... Az Becsi fontra fel legyen belyegezve az font szám külömb(en) az itt valo fontal negy penzen arulni, megh nem engedtetik [Dés; Jk 26b]. *1761:* Ferentz Lörintz ... Az el múlt esztendöb(en) az Öcsivel Andrással tántz közben egyben veszvén, két ragada reá, 's a hasába üte, de szerentséje volt az öcsinek Andrásnak azzal, hogy tsapanolag ment belé a' kés mert különben a' mia meg kelletett volna nékie halnia [Szászsztiván KK; BK. Michael Demeter (37) jb vall.]. *1813:* réz szerént el buttunk külemben tulajdon Gabanáink mellet megöltek volna [Déva; Ks 117 Vegyes ir.]. *1831:* Meghatározta a B: Céh Hogy az Umstándereket ho tsak idegenek nintsenek más napon mint Vasárnap, és Szerdán ne Tzusikolyák akkor is Béjáro Mesterel, mert külombön az Dékán 3 fotig (!) fog büntettetni [Kv; ACLev. 1].

3. egyébként, máskülönben; altfel, altminteri; ansonst(en), übrigens. *1570:* Thakacz Gĕrgh, Ambrosius falth, Thymar Symon ... vallyak ... Alcz Antal Illien zowal zolt Torozkay gergelnek Jo gergel vram en zoltam Kalmar Janossal az 18 forint feleol, Azert en annak gongyat visele(m) es Kegnek Arra semmy gongia Neh legen, Bathor kylĕmben Neh Tharthad mynt ha Mostan az Aldomas Itallal leh teottem volna eleotted [Kv; TJk III/2. 84a]. *1596:* Tuggiak az lambor zolgak minemw faratsagom volt ennekem ott hogj lowam hatarol hajnaltol fogva kwleömben estigh le nem zallottam hanem az mikor eöttem [Kv; Szám. 6/XXIX. 170 Bachi Tamás sp kezével]. *1598:* Jakab ... eölt volt egy embert megh, es azert megh foghtak ... zegeni Vram ... Az dolgoth meg ertwen ugy ieó megh, es sok Jamboroknak teorekedesekre el vegezy diath az megh holt embernek, kinek az meg fizetesere kilemben elegek ne(m) voltak, hane(m) az megh neúezett peres feóldeket Adgyak Istua(n)fj Kelemennek [UszT 13/48]. *1729:* a gyümölcsös kosárt Viszsza küldötte(m), Udvarhelj szeki Borsos nevü körtvéljek teli, külömben inkáb mondhatni őszszi Muskotálynak [Szentdemeter U; Ks 98 Gyulafi László lev.]. *1730:* Minthogy ... most ágyban fekvő beteg vagyok az Leveleknek resignatiojab(an) mondom nincsen, különben nem vagyok feledékeny iránta, csak hogy mostani betegségem miá nem kereshetem őszve [Kendilóna SzD; JHbK L. 24]. *1755:* a' describált házok alatt lévő Pintzékben ... a' külömben vékony gerendákot tálpokra tsinált és rész szerint földbe vert ászkokkal segitették [Ludesd H; IB sub nr. 1020 Naláczi conscr.]. *1760:* tővisses helly, külömben jó féle szénat termene [Novaly K; BLt]. *1810:* Egy különben fako szekér, de negy vasas roszsz kerekekkel edgyütt [Csapó KK; LLt]. *1826:* A Csitko külömben ép, hanem a' tavalyi Seb helye mostis egy kevéssé bogos [Kv; Pk 7].

Szk: ~ *is. 1662:* És igy, hogy idejekorán a népet a várba be nem vitték és rendelést nem tettek volna, az következzék belőle, hogy a vitézlő népnek is java elmenvén a véghelyből, különben is csak nagy készületlenségben tanáltatnának, városokat fölégették vala [SKr 429]. *1731:* örömestebb adnok ollyan Atyafinak kinek különbenis közi vagyon hozzá [Gerend TA; Told. 21]. *1764:* gyanu fér hozzá miért alteralta fassiojat[a] ... külembenis in reliquo azon egy tenorral fateal mindenekben [Torda; TJkT V. 206. — [a]A tanú] ✱ ~ *sem. 1600:* Hogy Zilwas Miklos walamit igirth wolna neki, ne(m) hallottam kwleombe(n) sem lattam hogy egymassal zembe leöttek wolna [UszT 15/49 Demien Ambrus Betfalui, Zabad Zekely (60) vall.]. *1662:* nagyobb részbül különben sem kötelességünk [SKr 578] ✱ *úgy* ~. *1766:* Ugy külemben Ezen folyo Esztendőben a Tavasz felt Tanáltam ... eő Nagyságák egyben falyó Erdeji között orozva Le vágott és egy rakásban rakatt 100 Gömölyü szőlő karoknak valo fát [A.kápolna KK; BK. Dikuj Száva (30) jb zsitár vall.].

4. rosszabbul; mai rău; schlechter. *1590:* mond Bodo Marton, No fekedg le te kozos ezes (!) lelek — mert meg ma kulemben iarz [Kv; TJk V/1. 44]. *1628:* Ennél különben nem leszen, ha minket akarnának is requirálni, de haszontalan leszen, azzal üdőt ne vontassák [SzO VI. 79-80 fej.]. *1672:* sokkal különben vannak az dolgok; a miben az előtt ő nagyságokat nem tartjuk vala fösvényeknek, immár az is megváltozott [TML VI. 70 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

5. ksz-szerüen; în funcţie de conjuncţie; als Bindewort; egyébként; altfel; sonst, übrigens. *1662:* Különben ez esztendő mindenféle gabonával, búzával nagyon bővölködő vala [SKr 343]. *1705:* A Citadellában és kivül is rajta két forrás fakadott ... Különben kifolyó források és tiszták, kiknek eddig itt hire is soha sem volt [WIN I, 578]. *1744:* külömb(en) nyakaskodnak az emberek, az minthogj Bartok Ferencz ur(ama)t meg is kellett dulatnom [Ikfva Hsz; ApLt I Dombi János Apor Péterhez]. *1755:* Külömb(en) az Doctorok eo Excellya, hideg lelését jonak tartyák, jobb egességet remélvén utánna [Ks 96 Baló Antal lev. Nsz-ből]. *1784:* Azért ha a' szép szora innen el mészsz (:nem lévén Semmi kereseted itten:) jo; külömben tud meg azt hogy verésselis innen el kergetünk [Vormága H; JHb XXXIII. 36]. *1843:* Varga Katalint láttam a templomunk előtt a közelebb múlt husvét másodnapján és hallottam, hogy még azelőtt is járt Abrudfalván. Különben ki és honnét való légyen, nem tudom [VKp 84].

Szk: ~ *is. 1672:* Külömben is, Uram, az Veselényi uram dispositioja az, hogy tülem hétfűn induljon meg [TML VI. 116 Béldi Pál Teleki Mihályhoz]. *1799/1800:* Külőnbőnis emlékezem magára az időre [Harasztkerék MT; Told. 30]. *1857:* Különben is az emberek ugy látszik bujtogatva vagynak [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylveszter Dávid lev.].

különbféle különböző féle; de diferite feluri; unterschiedlich. *1595:* I 1/2 Eyttel Eczet külömb fele Lengyel ętekben tt d 18 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 160 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1621:* Gubernator vramnak eo Naganak kwlduen az hauasely feoldy Vayda egy vizat es egieb kwleombfele Testebeli (!) halakat ... attunk alaya Szegedy Marton hatt Eökret, szekeret Uywarigh, fizette(m) ... f l d 12 1/2 [Kv; i.h. 15b/XI 273]. *1622:* Iarmi Miklos Vra(m), ez ideigh sok kwleomb fele io akarattiat, szolgalattiat mutatta volna Tetey Boldisar Vramhoz [Kük.; DobLev. I 4]. *1633:* azert haragusznak az Vasarheli Iffiak en ream hog' óket ne(m) szeretem hane(m) azt[a] igenis szerete(m), mert ez talpig skarlatba(n), es minde(n) nap külcömb fele keönteösben jar megis nem kevely es azert szeretem [Mv; MvLt 290. 12b. — [a]Abrugi Istvánt]. *1714:* Gyönge Vaszonybul agjra való Lepedő, alsó s felsö részén külomb fele arany Pkofium Viragokkal ékesitett fl. Hung. 24 [AH 30]. *1756:* a Táblák szél⟨ei⟩n vadnak 15 meg fogont külömb féle Alma és körtwély oltványok [Branyicska H; JHb LXX/2. 39] | Bástyába ... Virágoskertbe virág mellé Pálcza tetejébe kivántató feles külömbféle üveg gomb [Déva; Ks 92. I. 32]. *1830:* a' dolgok érdemét vagy igen fel, vagy igen alá betsüllő betsüsök által külömb féle, és a perlekedő Feleknek kárt okozó rendetlenségek csusztattak bé [Kv; Borb. II. gub.]. *1849:* Kelemen Beni éngemet ... hol vad diszno hussal, hol külömbféle gyümöltsökkel ... köldött a' Grof urhoz [Kv; Végr. Vall. 54].

Szk: *különbnél* ~. *1662:* Az kastélytul[a] fogva ... különbnél különbféle gyönyörűséges ültetések, mesterségesen nevelt zöldségek, árnyékos helyek [SKr 261. — [a]Lichtenstein hercog morvaországi kastélyától].

különbféleképpen különbözőképpen; în fel şi chip; unterschiedlich. *1714:* Tengeri Rakok, különb féleképpe(n) meg festett | Külömbfélekeppen figurált ovit böres

karpitok külömb külömb Quantitásu fl. Hung. 60 [AH 11, 17]. *1743:* a' Rütsi[a] Lakosok ... a' Possessorokat ... Zállogolni, büntetni, s külombféle képpen vexalni áttentalták [Ks 14. XXXII. 4. — [a]MT].

különb-különb 1. különféle; fel de fel, de tot felul; verschieden. *1543:* Az ezer forinth felol nylwan wagyon the k., hog ely kewlthem wala Hawasaly waydahoz, hog zegeythene megh az my vrvnk zabadulasat wele, bathor az w embere wynne be chazar porthayglan, ozthan the k. mwtatnak be az bassaknak. Abba wayda kyllemb kyllemb fogassokat thesen [Fog.; LevT I, 23 Gerdy Demeter lev.]. *1570:* Az eleby gywlesben Rendelt, varas adaya Melle, kylēmb kylemb zwksegnek Beh tellesitesere Az felekyekre Rendeltek adoth fl 25 [Kv; TanJk V/9. 5a]. *1625:* miuelhogy eo kgmek méghis Regestumiban külemb külemb abususokat animadvertáltak zallitottak le benne f//100 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 261]. *1677:* a' mi szegény hazánk minden felöl külömb külömb Nemzetekkel vétetet környül [AC 36]. *1747:* az J[a] ... magát külömb külömb személlyekkel paráznaságban elegyitette [Torda; TJkT III. 145. — [a]Georgius Lovas de Torda]. *1783:* külömb külömb meg tzifráztatott iszonyu adta s teremtette szüntelen a' szájába, mellyeket minden tartozkodás és félelem nélkül sürü záporeső modjára szor [uo.; KW].

2. eltérő, különböző; distinct, diferit; abweichend, verschieden. *1582:* Ez kilenczwen eoth keóbleoth az wdeó hozassa zerenth kwleomb kwleomb Arron el Atta, es teót eg Summaba f. 92/48 [Kv; Szám. 3/VI. 12 Diósy Gergely not. kezével]. *1592:* egy dologrol Nem chak egy lewel, hanem teobis talaltatik, de inkab mind kileomb kyleomb Numero alath [Kv; DiósyInd. 14]. *1678:* Az német az Rakomázi sánczban vagyon; ki azt mondja erösiti, ki azt, hogy csak tisztíltatja, úgy azt is külömbkülömb formában hozzák, ki öt, ki hat, ki hét ezernek mondja az ellenség számát [TML VIII, 204 Teleki Mihály Absolon Dánielhez].

3. más-más; diferit; verschieden. *1573:* Kodos Matthias hity vtan azt vallia hogi eginehanzor hallotta Istwan deak zajabol kywlēmb kywlēmb helien hogi Kozma gergelnet Kwrwanak Monta [Kv; TJk III/3. 96]. *1582:* Lederer Mihalnak az eggik Safar polgarnak kwleom kwleomb wdeokbe Attanak, eg Summaba ki teze(n) f. 1810/79 [Kv; Szám. 3/VI. 8 Diósy Gergely not. kezével]. *1627:* Egy pappirosban viszált Atlacz selyem kwleomb kwleomb szinw, veres selyem szyllel [Kv; RDL I. 132]. *1677:* Sóldosit peniglen mindenik Vármegyebéli joszágárol egybe comportálván és transferalván, onnét állassa csak, külömb külömb Vármegyebéliek közzé ne kénszerittessék szaggatni joszágát [AC 96]. *1791:* Asztatis tudgyuk hogy Orvgazda ... Lovakat is külömb külömb Szörüeket tart és tsak hamar rajtak elébb ád, az melyeket áldamás ital nélkül veszi, és ugyan a nélkül elébb is álitya [Sebesel AF; JHb]. *1809:* különb különb idöben és alkalmatossággal hirhesztette is azt, hogy az Alperesek ajándékbeli igéretekkel fogadták meg öttet [Dés; DLt 406].

4. kiválóbb, szebbnél szebb; minunat, fermecător; ausgezeichneter, wunderschön. *1619:* Ö magának az követnek ... patyolatját egynéhány helyen tekerték vala által aranylánccal, azmely aranyláncnak mindenik szeme külömb-külömb drágakövekkel vala megrakva [BTN[-] 280]. *1823–1830:* Vágynak az Vorstadtban különb-különb kertek, melyekben gyönyörüséges sétálók és mulatóhelyek vagynak [FogE 194].

Ha. *1590:* kilemb kilemb [UszT]. *1597:* külemb külemb [Körtvélyfája MT; LLt].

különb-különbféle különbözőféle; fel de fel, de tot felul; unterschiedlich. *1560:* az ew kewlchegeeth ... ha mělthonak Itělyk hath azokrol Lagistromokath ... hozhasson, Nemellyeketh Embery Byzonssagales megh Byzonythhasson Ees azon kywewl walo kylemb kylembfele k⟨ew⟩lthsegewth mellyekrewl Byzonyal Nem Emlekewzhethyk [Dés; SLt AB. 3]. *1573:* Azt vallia Eottwes Andras, hogi ... Mywelt egi Mas Approlekot nekyk hoztak approlek ezwsteot hozza kylēmb kylēmb felet [Kv; TJk III/3. 173]. *1580:* Megh ertettek eo kegmek az kwlemb kwlemb fele fogiatkozast az Molnok kernywl [Kv; TanJk V/3. 225a]. *1630:* valami Elegi belegi kwleomb, kwleomb fele köuek, vgi mint feyr teorkesek, Dupletek, Almadinok [Kv; RDL I. 147]. *1699:* Ezen közepsö Udvarrol mennek bé az Kastélyba ket erös cserefákra külömb külömb fele fábul csinalt fel vono kapun [Szentdemeter U; LLt Inv. 8]. *1714:* az kert ... veres hagyma, fok hagyma, murok, petrezsejem, kapor, külömb külömb fele saláta tarkony, sálja szopora hagymával ékesitve [Kászonfelsöfalu; LLt Fasc. 85]. *1780:* egymást halálosan gyűlölik, üldözik, külömb külömbféle boszszukkal illetik, perlekedésekkel egy mást rontyák, farásztyák, egyet nem értenek [Mv; Told. 27].

Sz. *1594 k.:* egy nehany eztendeőteól fogva az Vristen kwlemb, kwlemb fele latogato ostorit reank bochyatuan, mind az twz miath ualo puztulast, mind penigh zeoleoheginknek es feoldi uetemeniwnknek nem termese miath ualo Zwksegek, ki miat telliessegel el fogiatkoztunk [Dés; DLt 247].

különb-különbféleképpen különbözőképpen, többféleképpen; în diferite feluri; unterschiedlich, verschiedentlich. *1746:* Éltetö Ur(am) Az emberek(ne)k Marhájit reggette és külömb külömbféle képpen kinzotta [Szentegyed SzD; WassLt Barbocz Prekup (34) zs vall.]. *1775:* sokat kezdenek beszélni a németről és azokat különb-különbféleképpen gyalázni hol németül, hol csehül [RettE 352]. *1794:* Azan Esketö Cancelisták engemet is sokat keringettek hol ide hol oda valtasztatván külömb külömb féle képpen Esketö kérdéseiket [Koronka MT; Told. 42/1].

különb-különbképpen különbözőképpen; în diferite feluri; unterschiedlich. *1618:* Az perzsiai hirek igen sok külömb-külömbképpen forgattak eddig [BTN[-] 170].

különb-különbforma különböző formájú; de diferite feluri; von verschiedener Form. *1720:* Tötséresnek valo ... külömb külömb forma kalapáts nro 7 [HSzj *tölcséres* al.].

különbözés 1. különbség; diferenţă, deosebire; Unterschied. *1573:* ez May Napon egyreol egyre feyenkent voxot adwan hozza, azkor ely vegezet Akaratyokat heleybe (!) es Ereyeben akariak megtartany, Semmj kywlembezest sem akarnak tenny es vegezny [Kv; TanJk V/3. 73b]. *1629:* Oh Thordanak es vy Thordanak egy biraja volt ... az szanto feöldeket es kaszalo reteket külcom-

bezes nelkül birtak mind az ket varosrol [Kv; i.h. II/1. 56]. *1653:* A Kalendáriumban látom kezdettek valami historiát irogatni ... De a mint látom és olvasom, valami különbözés vagyon benne, mert a mint az egyik Kalendáriumban vagyon, a másikban különben vagyon [ETA I. 41 NSz]. *1767:* mind őrőké szabad volt küllőmbezés nélkül a falusiaknak tulkoit jártottni az ökör tilalmasba [Burjánosóbuda K; JHbK LVI/5. 16] | Az Határ dolgaban egyéb különbőzést nem tudunk hanem ki ki az maga földit bírja [Hidvég Hsz; Eszt-Mk]. *1834:* a' Conventioknak ilyen Szembe tünö külömbözését hozza tisztában, külömben ki tétetik difficultásul [Somb. II].

2. *1710 k.:* Hogy egy holnap, egy esztendő ennyi vagy amannyi napokból álljon, azt ugyan az emberek vették úgy rendben, mégpedig sok különbözésekkel, veszekedésekkel [BÖn. 452].

különbözhetik a se putea deosebi; sich unterscheiden/von einer Sache verschieden sein können. *1869:* a te lakadalmad is olyan mint az enyim;[a] csak abban külömbözhetik hogy meg lehet nem egy farsangba lesz a kettö [Kv; Pf. — [a]A válása].

különböz(ik) a se deosebi; sich unterscheiden. *1570:* Chodalatos az emberek között kynek kinek termezeteben distincciot tenni, Miuel hogy Miuel kwlömböz az egik termezeti az Masiktol [Nsz; MKsz 1896. 366–7]. *1573:* Zabo Marton polgar Balasy Georgy olah Mihal Istwan deak Azt valliak, hogi mykoron ... Jeot Be Iffiabik Bwday Georgy egi ados lewelel ... kiben fl 99 volt Irwan ... Monda Bwday Georgy hogi Regestumais vagion rola, Aztis latny kewanta Andras deak, mykor oda hozta volna es meg Nezte Andras deak, Mond hogi kylembez az ados leweltwl Mert Ninchen Annye Benne Irwa [Kv; TJk III/3 296]. *1605:* Kys Andras hoggyay Veres drrabant ... fass(us) est azont felely myt az elseo myndenben, chyak annjual kwleombeoz hogy az Zablyat azt ne(m) latta [UszT 19/89]. *1681:* Vannak idegen orszagbol ki bujdosott, es ezen Hunyadhoz tartozo Erdö hátságon levö jószágban egi nyihány Falukb(an) meg telepedet muntyánokis; kiknek szolgalattyok az örökos jobbagyok szolgalattja külömböz, mert azok Levelek Continentiaja szerint ... esztendőt által 15 napi munkaual többel nem tartoz(na)k; excepto eo: hogi aratáskor (:ä 15 napoko(n) fellyül:) Hunyadon három egész napoko(n) aratni tartoz(na)k [VhU 200–1]. *1710:* Semmi ezen siralmas állapotok között nem esék nehezebben mind a magyar rab uraknak, mind az egész országnak annál, hogy a császár nem magyar törvény szerint, nem is magyar magistrátus előtt, hanem német nemzetből álló delegátusok előtt, austriai törvény szerint, mely sokkal különbözik a magyar törvénytől, láttata és mondata sententiat reájok [CsH 82. — [a]1671-re von. feljegyzés]. *1757:* Találtatik a' folyo vizekbenis ... igen szép arany, mellyet többire a' Bányász Czigányok szoktak keresni, és mosogatni ... tsak annyival különböz ennek keresése, s mosása, hogy az Aranyász Czigányok nem tésznek fotakat deszkájokra, hanem azokat sürün meg rovádzollyák, és az ollyan rovádzatokban meg ülepedik s meg marad az Arany [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével]. *1827:* egy ily veszedelme a Juhoknak fedeztetett fel közelebröl az ök legelöjekre nézve egy fü ... Hajka árva leány haj tollu fünek neveztetik ... Ezen Plántának ... két neme szokott lenni. Egyik a Tollas ... a másik a Hajas hajka tulajdon képpen árva leány haj de a kettő egy mástol kevésbé külömböz [TLt Közig. ir. 836].

különböző 1. deosebit; verschieden. *1657:* Parancsolának is, hogy bizonyos időre Kolosvárhoz gyűlne az ország hada, melyben az gubernátor is nem ellenkezett, de az két fél különböző végekkel [KemÖn. 126]. *1662:* Mindenek, akik a fejedelemtül különböző elmével volnának, előttök jelenvaló félelem forog vala! [SKr 406]. *1766:* A tanú hol egy, hol más Jobbagyá(na)k, vagy Sellerinek mongya magát, mely ezen külembező szavaiert hitele nekie nem lehet [Torda; TJkT V. 302]. *1804:* az ök magok írásoktol sokkal külembezö kéz vonásoknak találtattak [Dés; DLt]. *1848:* Négy külőmbőző kávés keszkenyő fáin 50 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

2. különféle; diferit; unterschiedlich, verschiedenartig. *1672:* Tudja Kegyelmed az különböző religiokot [TML VI, 340–1 Sárpataki Márton Teleki Mihályhoz]. *1704:* ha iránta különböző votumok szakadoznának, az apellatióval kívána felvitetni az olyan különböző voxokat is, minthogy erről őfelsége is már parancsolt kegyelmesen [WIN I, 173]. *1820:* ugy vészem észre, hogy különbözö szinek 's titulusok alatt Adámosi kevés jövedelmemböl ki akarsz forgatni [Kv; Pk 7]. *1823–1830:* a különböző nyelvek is elenyésznek [FogE 110].

3. egymástól eltérő; deosebit, diferit; voneinander abweichend, verschieden. *1761:* Azon fatensek közzül többire mind a kik az A Ur Inquisitoriajab(an) meg eskettettenek ... én nékem külembező modon vallanak, és az dolognak valoságárol sokkal külembezo declaratiot tésznek [Torda; TJkT V. 70]. *1766/1802:* A Méltóságos Actorak Inquisitoriajakban más metalis ductust előbbeni ki menetelekkel Commissarius Uraimeknak ugyan most, utolbszori ki menetelekkel pedig ismét külőmbező ductust adtanak fel és contemplaltattanakis [Bsz; JHb LXVII/3. 8]. *1775:* Külőmbözö fassiojaért itelet szerènt öttettetett reája 12 páltza [H; Ks 124 Vegyes ir.].

különbözően különféleképpen, különbözőképpen; în mod diferit; verschiedenartig. *1730:* a nép is nagyon különbözöen él. Az oláh pl. sokat bőjtöl, nem eszik hús ételt, kenyeret sem eszik, csak málét [SzO VII, 359].

különbözőképpen különféleképpen; în mod diferit; verschiedentlich. *1771:* Ezeken kívül lévő katona fatensek közül is, akik különbözőképpen vagy értelemmel felelnek, hogy meg ne állhasson, megkívánom, confrontáltassanak evégre a relatóriák [M.hermány U; RSzF 268]. *1803:* a Vas Bányászok mind ... a többi Hazabéli Bányászokkal a praestatiokra nézve egy Cathegoriba (!) légyenek. Ugy de mostan külőmbőző képpen vagy (!) a dolog; mivel egy helyt nagyobb, más helyt meg szoritottabb immunitasba tartatnak a Bányászok [Torockó; TLev. 15/9].

különbözőleg különbözőképpen; diferit; verschiedenartig. *1797:* tapasztaltatott, hogy az Assessorok a' Relatoriákat külőmbözőleg intitulálják, azért ezutánn ezen titulast kell observálni [Mv; MbK XII. 113. — [a]Köv. a részl].

különböztet 1. elkülönít/választ; a separa; trennen. *1763:* Ezen Erdőt ... mitsoda jegyek vagy határ borozdák külembeztetik avagy határozzák az más részeken valo Erdőktől? [Forró AF; JHb XXVIII/48 vk]. *1772:* (Az ablak) Rámái Hársfából két kissebb, és két nagyobb Táblákra vadnak külömbeztettve [BethKt Mikes conscr.]. *1816:* (Az erdőt egy másik erdőtől) keresztesfák, és hompok külömböztetik [Jobbágyfva MT; BálLt 67].

2. megkülönböztet; a diferenţia; unterscheiden. *1657:* az unitáriusokat pedig ezzel különböztetik vala: dissidentes in religione [KemÖn. 296].

különböztetés 1. elkülönítés; separare; Trennung, Absonderung/grenzung. *1765:* a Néhai Szt Péteri Papne ezen Halmokon alól a Botfalviaktol Zallagjara birta azon Hellyet akkor tudom hogy a Hatarok különböztetése vèget fűzfakot ültettetett innen a vidomback vizètol fogva keresztul az alte grabenig [BrÁLt. — Binder Pál kijegyzése. — [a]Barcasztpéter és Botfalu (Br) egymással tőszomszédos település]. *1791:* hogy ez után, a két Mlgos Atyafiak Tisztei között a Széna fűben bizonyos jel esmértetnék s à viszongás is el távosztathatnék ezen ... részek külömböztetésére nagy borozdálo ekével Borozda huzattattassék [Szászsztlászló TA; JHbK XXVI/10].

2. megkülönböztetés; diferenţiere; Unterscheidung. *1779:* A gubernátor úr indul Bécsbe, udvarhoz hivattatik. Azt mondják, hogy a császár őfelségének az (a) szándéka, hogy a status equestris három részre classificáltassék s mindenik a maga rendi szerint obveniálandó gradusát, melynek lészen valami jele és különböztetése, bizonyos summa pénzzel redimálja minden esztendőben [RettE 399].

különböztetett elkülönített/osztatott; separat, împărţit; getrennt, abgesondert. *1772:* Hat Ablakai vadnak ezen két részre külömbeztetett Istállonak [Kozmás Cs; BethKt Mikes conscr.].

különböztetik megkülönböztetik; a fi deosebit/diferenţiat; unterschieden werden. *1697:* Lévén mű elöttünk ... két Molduvai Olahok mind kettőnek neve Ola Simon nagyob es küsseb szoval külömböztetven egy mástól [Kilyén Hsz; LLt].

különböztető elkülönítő/választó; de separare; trennend, absondernd. *1798:* amikor én itt a fiammal irtani kezdettem, se David Nyikulajnak se Dingá Maftyejnek egy mástol valo külembeztető Metái nem voltanak [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.].

különbség 1. eltérés, különbözőség; diferenţă, deosebire; Unterschied. *1570:* Ekhert Janos Azt vallia, hogy Az mynt heltay gaspar vra(m) az Testamentum lewelet Jrta, Mind azon keppen eo maga Segeswary Damakos Zabad Akartya zerent zamlalta eleh semmy kylємsegh Mostan s ninchen (így!) benne [Kv; TJk III/2. 131]. *1688:* Mivel az Disznok között külömség van az ki kövér avagy Pasitnak mondatik vegere menven, a szerent adgyanak Harminczadot tolle [Mv; RKLev. 31]. *1757:* 'a Mineralis Vénát tarto Hegyeknek hol egy, hol más részében találtatnak gazdag Vénák, és igy akár mint argumentalodgyanak a' Phisicusok, de az experientia semmi külömbséget ebben nem tanit [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével]. *1799:* énis csak ugyan azon kut fejekböl meritem a Pénzt ... éppen csak az a külembség vagyon közöttünk, hogy en a Fogadokbol valo jövedelmemmel házam tartását, Cselédeim fizetését, és az interest meg nyertem [Ne; DobLev. IV/810. 1b Szántó Sándor lev.]. *1843:* A szolgálatra nézve pedig ezek is úgy vallanak, mint a bucsumi tanúk, azon különbséggel, miszerént aztat, hogy a bucsumiak által megnevezett helyekre hány öl fát és szál deszkát visznek, s azokért a kamara mit fizet, megnevezni nem tudják [VKp 134].

Szk: *~et tesz. 1636:* reá hagygyuk az testi embereket, az kik a' kortsoma között s — az templum között, külömbséget nem tesznek [ÖGr Aj.]. *1782/1799:* azt tudom a' Molnárok relatiojából, hogy a' pohár, vagy foka mellyel vámot szoktak venni, nagyobb mint eddig ... abban sem tudok külömbséget tenni, mennyivel volt kissebb az helységünkbéli Malmok pohára vagy mértéke, a' más helységekben lévö Malmok Mértékeinél [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 349]. *1812:* Más privátusok(na)k ... is vagyon egy egy kis Berkek, és pedig egy végtiben lévén az Eklésia berkivel, annyira hogy alig lehet külömbséget tenni [Nagylak AF; DobLev. IV/943. 27b Morsinán Luka (60) col. vall.] ∗ *jóságbeli ~. 1795:* Mivel a' borok között tanáltatott joságbeli béli külömbség, ezenn osztálybann a vedrek számát Sinor mértekül venni nem engedte igazságos elintézesünk szerént kitettük [Ádámos KK; JHb XIX/50].

2. különbségtétel; diferenţiere; Unterscheidung, Differenzierung. *1629:* Szanto föld kaszalo ret ki oztas es ki fogasbannis semmi valaztas es küleombsegh nem volt, hane(m) indifferenter az hol ki akarta foghni ot foghta kj [Kv; TanJk II/1. 54].

különbül 1. másképpen; altfel; anders(wie). *1619:* Azelőtt azért megmondottam vala nektek, hogy titkon is elküldöm Budáig az kapucsi pasától az ajándékot, kit már el is rendeltem vala, Kurt Ali agát, de erre a nagy bizontalan dologra hogy indítsam meg az hatalmas császár fő kapucsi pasáját bottal, zászlóval ? Nincs nekem annyi fejem, valamég ehhez az urad külömböl nem fog [BTN 348–9].

2. egyébként különben; altminteri; altfel; sonst. *1814:* mondottam hogy vessük ugyan tömötten, mivel külömbül semmire kellő lészen, melyre nehezen hajlott is de tsak ugyan ritkán és szigorán kelvén igen gyarló zab termés lett [Buza SzD; LLt Csáky-per 131. L. 38].

különféle különbözőféle; diferit; verschiedenartig. *1837:* A' Csehi vagy Pánczélcsehi Pánczél nemzetség' leányivadékai 's különféle avatkozatú számos utodi birták ezen falut[a] [Hodor.Dob. 543. — [a]Páncélcsehet].

különhív félrehív; a chema la o parte; beiseite/zur Seite rufen. *1823–1830:* Egy alkalmatossággal elmegyünk az úrfival hozzá. Estvefelé az úrfit különhívja, sokat pustognak együtt [FogE 172].

különjártat a trimite separat la păşune/păşunat; getrennt (herum)gehen/auf- und abführen lassen. *1739:* it levö kanczak közül négy meg esitkozot ketőnek Paripa esitkoja vagyon; és külön jártatom az gyermek lovakal

[Pálos NK; Ks 99]. *1741:* ha kik pedig lovokat külön akarnák jártatni, azoknak Lovokatis az Ménes közzé jártatni cogálhassák [Dés; Jk 553b].

különkenyeres különtelkes; care are locuinţă separată; mit getrenntem Grundstück/Sondergrundstück. *1640:* Census ... Az mellet minden küleön kenyeres hazas ember fel fel köbeöl komloual tartozik [UF I, 692–3]. *1674:* Minden külön kenyeres ember (:ertsed ä ki házas ember:) ád metretas Tritici nro 2 Az Somlyai vekaval [Somlyóújlak Sz; SzVJk 63]. *1676 u.:* Bort minden külön kenyeres ember ad két ket veder bort a' Somlyai vederrel [Balla Sz; i.h. 173]. *1677:* Fejedelmek hüségére homagiumokat prestalni tartoznak minden rendek ... külön kenyeres gazdaságban szállók is husz esztendös korokban [AC 256]. *1683 k.:* Minden külön kenyeres ember ad d. 25[a] [Zovány Sz; SzVJk 53. — [a]A papnak].

különköltözik a se muta separat (unul de altul); auseinanderziehen. *1640:* Opra Jonika Most epit edgy hazat hogy külön költözzek eocseitöl [F.vist F; UF I, 799].

különköt különválasztva összeköt; a lega separat; abgesondert zusammenbinden. *1854:* a Joszágaimat és más egyéb tárgyakat érdeklö Leveleim közül azokat, a melyek nevezett rosz fiamnak által adhatok és adni kelletók ... külön választva és kötve indorsáltam [Kv; Végr.].

külön-külön I. *hsz* **1.** egyenként; fiecare separat/în parte; einzeln. *1554:* En feyrdy ferench sardon az en zwksigymnek kwlem kwlom el tawoztatassayrt, sardon szaz istwan haza ky wala ... attam orok arron fl ... Somaj balint vramnak es az w felesigynek Katalin azzonnak orokke meg hihatatlan kypen [Sárd K; Törzs]. *1573:* Margit greb Petér leanya, orsolia Karos Iacab leanya azt valliak hogi eoket kwlen kwlen hywatta volt hazahoz az Thakochne es rostat vettetet velek hogi ky vitte volna ely az eo Inget [Kv; TJk III/3. 135]. *1590:* ha az J. kewanna tudomant tezwnk keseó ne legyen mind tizwnknek neüejinket kylen kylen megh neweznwnk ha az teorwenj mútattya [UszT]. *1670:* leuenek mu elötunk kezesek ... külen külen mindenikert negyven magyar forentokert [Csapó KK; Berz. 12. 91/44]. *1673:* Nemzetes Rudnaj Anna Aszszonj(na)k egy Vajda János Nevü jobbágiáért. Szent Bertala(n) napigh kilen kilen Negjven Negjuen forintigh Lének kezesek [RLt 5]. *1726:* sellerek házait, udvárat, kértit, gyümöltsös kértit, szölöit, tilalmas Erdöt mind külön külön, fel járván, fel visgálván, még becsülvén ... lé irtuk [Esztény SzD; Told. 29]. *1787:* öt Hetet külen külen mindenik m(a)gok erejeken Ökörrel szolgálnak [Majos MT; Told. 35]. *1820:* Tizenket Személlyre valo Kilentz sáhos abraszok, külön külön mindenik abraszhoz ugyan tsak 12 az az egy egy tuttzet Sahos asztal Keszkenyök 117 Darab [Felör SzD; BetLt 5 Fráter Theresia kel.].

2. egymástól elkülönítve; izolat (unul de celălalt); (voneinander) getrennt. *1588:* Egy Foregh rakot lada zaros lutot Az ket Arwaknak Melybe Marhaiokat kyleon kileon kel rakni [Kv; KvLt Vegyes I/2 26]. *1596:* mely erdeot mégh kylen kylen fel nem oztottünk mos⟨tan⟩ az fellyél megh Irt Allapottal tizes zamra all [UszT II/73]. *1597:* (A) tanorokoth el oztottak volna, hogy kwleon kwleon kazalliak [A.csernáton Hsz; HSzJP]. *1638:* egykor latok hogy ki ki mind küleön küleön szaggatia az eökreit [Mv; MvLt 291. 150b]. *1783:* Fel mervén a Mustot külön külön Hordo Szám Szerént Szin Mustot Sajtolást [Mv; Told. 20/5]. *1827:* Szabo Márton, itten Gyaluba tölle meg esett Menyetske Székelly Susival Házassági életre akarván lépni ... ki kérdeztetvén, külön külön égyenként ezt felelték[a] [Gyalu K; RAK 18. — [a]Köv. a nyil.].

II. *mn* **1.** különféle; diferit, deosebit; verschieden más-más; divers, felurit; verschiedenartig. *1637:* 1637 esztendeöbeli uetesek kwleön kwleön hatarokon es feöldekben [UF I, 426]. *1638:* mellyet ha Docealhatok külen külön seriesset kivanom [Dés; JK]. *1673:* Vagjon megis ezen also czejtházban külön külön rekeszekben agjuhoz valo goljobis e' szerént[a] [UF II, 538. — [a]Köv. a fels.].

Szk: ~ *alkalmatosság. 1734:* mint hogy mind a Czeh[a] s mind Sallaj János külön külön alkalmatossággal magok authoritassokbol a Vévöktöl a büröket el vöttek, Hadnagj Atyankfia eo kglme, mind a Czéhet külön mind Sallaj Janost külön 12/12 forintokig Zallogoltasson [Dés; Jk 449a. — [a]A varga céh] ∗ ~ *állapot. 1664:* Most igen szép alázatos, engedelmes levelet irattak seregestül urunknak, melyet reggel be visznek, ha meg nem változnék szavok szokások szerint, mert ezek minden nap külön-külön állapotban változtatják szavokat [TML III, 319 Sztepán Ferencz Teleki Mihályhoz] ∗ ~ *forma. 1608:* Vadnak hett kalanok kuleon kuleon formak [Kv; RDL I. 83]. *1678:* A mostani világban bajos igen, Kglmes uram, az emberektül külön-külön fonnában hallandó híreken eligazodni, nem tudván kinek-kinek szívében mik legyenek elrejtve s mire célozzanak [TML VIII, 27 Teleki Mihály a fej-hez] ∗ ~ *ház. 1737:* a melly régi egj (egj) Házhellyen ... két s több jó portio fizető emberek laknak külön külön Házakb(an); azok(na)k úgj adattassék ki nyilok, mint két Ház-helyekre [Dés; Jk 478a] ∗ ~ *hely. 1609:* Vadnak relictak mellieknek Gazdaiok külen külen helyeken az Hadban holtak aúagy el veztek [Kv; Szám. 12b/IV. 450]. *1755:* Constalván ... Margitai Kovács Mariának Sok izben általa végb(en) vitt kulön külön hellyeken fertelmes paráznasága azért végeztetett hogy hi(n)e et nunc a deresben sullyos és kemény korbács ütésekkel verettessék meg [Kv; TJk XVI/8. 107] ∗ ~ *helység. 1765:* A Bukovitsan Martin apjának Istvánnak vadnak mais életben három Házos fiai külen külen helysegekben 's országokban. [Fintóág H; Ks 113 Vegyes ir.] ∗ ~ *igazgatás. 1662:* igy e világi birodalmak is a külön-külön igazgatások által szépen megállhassanak [SKr 69] ∗ ~ *koh. 1736:* a' Regius Fiscusn(a)k ... vagynak illyen nevezetü ös örökös czigány Jobbágyi: Flore Sigá(na)k két fiai mind külön külön koval ... Flore Kosztának négy fiai külön külön Kóhval ... Talpas Stephán, három házas fiai, kik(ne)k is ketteje külön külön Kohon [Hosszúfalu Szt; TKl Kardos Gábor (50) cigány jb vall.] ∗ ~ *planéta. 1570:* Minden ember kwlön kwlön planetak alatt fogantattak es zwlettettek, azoknakis mind kwlömb kwlomb termezetük vagion [Nsz; MKsz 1896. 366–7] ∗ ~ *teher. 1591:* kinek mindentek feleol kik hatalmaskottatok kyleon kyleon terhet varom [UszT]. *1592:* miert eo kegme Jgj ellfoglalta[a] az maior petentianak terhen vagio(n) erette az felett hogy megh nem beochywlleotte az coneo(n) tilalmat es chiowalasat, azertis kyleon kyleon terheken vagion [i.h. — [a]A jószágot].

2. elkülönített; izolat, separat; getrennt, abgesondert. *1710:* Rákóczit Bécsből elviszik Németújhelyben erős fogságra, a több magyar rabokat is oda viszik külön-külön házakban [CsH 329–30]. *1823-1830:* Voltam ottan az ispotályban is, a közönségesben, mert Bécsben sokféle ispotályok vagynak ... Vagynak külön-külön nagy szobák, mind a férfiaknak, mind a fejérnépeknek [FogE 260].

Ha. *1592:* kilon kilon [Kv; Szám. 5/XI. 1]. *1592 k.:* kylen kylen [UszT]. *1600:* kilen kilen [i.h. 15/45]. *1606:* kjleón kjleón [i.h. 20/269]. *1619:* kólón kólón [Dob; Ks 42. E]. *1649:* kwlen kwlen [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. *1664:* kúlún kúlún [Mezősámsond MT; Berz. 12. 92/159]. *1666:* külen külen [Pókafva AF; Törzs]. *1712:* külen külen [Mezőuraly TA; BLt]. *1755:* külen külen [Csapó KK; Berz. 12. 91/161].

külön-különféle különbözőféle; diferit, de diferite feluri; verschiedenartig. *1580:* eo kegmek az tawaly vraink nylwabban megh Attak erteny az varasnak Balassy Gergelnek wetket es engedetlenseget kyt kwlenkwlen fele engedetlen bezedywel It fen mah is nylwa(n) confirmala es erossyte seot vgia(n) wyeta is [Kv; TanJk V/3. 218a]. *1595:* Mind az Scolara smind templumra es kwlenkwlenfele zwksegekre valo expensa [Kv; Szám. 6/XIII. 33]. *1600:* Kewetkezik ... az Malomra walo kwleon kwleon fele Keolchieg [Kv; i.h. 9/VIII. 5]. *1680:* ezen hazok(na)k ablakaiban ki rakva melegre lapos Üvegekb(en) külön külön fele fűvek(ne)k, es viragok(na)k vizei in vitris no. 40 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 12]. *1683:* comprobalta az Allperes az Actrának külön külön fele Lopogatasit [Dés; Jk]. *1715:* Ismét az új király és fejedelem születését nagy solennitással megülők és üdvezlők generális Branner őnagysága házánál, holott sok és külön-különféle illuminatiók estenek [Kv; Kvr/256 VBGy].

különlakás különélés; viețuire separată; Getrenntsein. *1762:* Die 29 Martii Katona János ellen, a Felesége Szöts Ersébet panaszolván, akarta volna a' Venerabile Consistorium őket öszve békeltetni, de nem lehetet, mivel a' Felesége tsak külön lakást kivánt betegsége miat [Kv; SRE 203].

különlakó különtelkes; care are locuință separată; mit getrenntem Grundstück. *1823-1830:* Vettem volt már egy lovat egy odavaló gazdától 24 forintokon ... Estve megvettem, reggel az eladónak testvére, aki különlakó gazda volt, reám jött, el akarta venni magának, de én nem adtam, s minden fenyegetőzése mellett is a ló nekem maradott [FogE 282–3].

különlakta vkinek különélése; viețuirea separată a cuiva; js Getrenntsein. *1741:* hallottam ..., hogj ... Dumitrut ... a' Dédai vratol valo külön laktáb(an) az Annya az urnak egj Muczok nevű Jobbagjátol bitangban kapta volna [Gléden BN; Ks 7. XIX].

különlét különélés/lakás; viețuire separată; Getrenntsein. *1585:* teónk Jllyen wegezest ... mindeneket igazán kette ozzanak p⟨al⟩ es balas keozeött harom darab feoldet azok keozwl kj weűen mely feoldet az ketteyt az marhanak keőzteok el oztasakor gyeorgfi balasnenak deputaltanak volt harmadikatis, mellyet ez meg neuezet gyeorgfi balas kwleon leteb(en) irtot mellyek azon gagy hatarban wadnak az machykas weölgyben [UszT].

különmegy különköltözik; a se muta separat (unul de altul); aus/voneinanderziehen. *1700:* miolta Sinka János Ur(am) külön ment az Atyatul, Sinka György Uramtul minden-kor szabadoson korcsomallot, ez mostani ideig [Makfva MT; DLev. 5]. *1757:* lakott a Fia György vélle addig még jóbbanis észre vette, hogy az Attya mindeniből ki pusztitotta magát akkor külen ment asztán az Attyától [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17c]. *1761:* (Bányai Ferentz és felesége) egymás ellen panaszolván ... Minthogy ... a' köztők való haborgásnak nagy részént nevelője az Férjfinak At(t)ya, tehát az Atyoktol külön menyenek [Kv; SRE 200].

különös I. *mn* **1.** különálló; independent, separat; alleinstehend. *1662:* Fogaras vára ahhoz tartozó sok szép latifundiumokkal, egynéhány különös udvarházú jószágokkal, majorságokkal, Monostor is az örményesi szép jószággal a fejedelemasszonyé volna [SKr 306]. *1733:* Vagyon egy különős Törők Buzás kertis avagj Tonorok. Vagjon más különős Törökbuzás Tanorokis [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1736 u.:* (Mikes Mihályt) oda tették bé hol apja anyja feküdt ... mely különös kis temetőboltot ugyan Mikes Kelemen[a] csináltatott volt a templomnak ajtaja felől való részben, abban felyül szép készülettel való oltárt is [MetTrCs 479. — [a]A Törökországi levelek irójának nagybátyja]. *1761:* fenyő fűrész deszkából tsinált két különős gabona tarto szakaszok avvagy hámbárok, melyek capiálnak, circiter kilecz száz véka gabonát [Spring AF; JHbK LVIII/1. 498]. *1776:* (A bányászok) féltélig más fél ló követ, tavaszra két ló követ hordhatnak a' régi usus szerént, de ezt sitt felett különös rakásban önteni tartozzanak [Torockó; TLev. 7/5]. *1784:* hogy ezen különős keritesben lévő hely valaha a Vintzi nevezet alatt lévő Telekhez tartozott volna vagy abbol szakadott volna-ki, soha se hallottam [M.gorbó SzD; JHbK LIX/4]. *1794:* Vagyon ezen fundamentumbol valo ujj épületnek ... egy különős fel járo gráditsa [Kv; CsS]. *1824:* a' Felsőbb rendelések szerént különős Isputály érránt gondoskodtasson [Dés; DLt 1003].

2. külön, saját; propriu; eigen. *1710:* Így szakada el Erdély a magyar koronától és különös titulus alatt fejedelemség alá juta, melyben a török nemzet tovább egy saeculumnál nagy boldogságban s nyugodalomban tartá az erdélyi fejedelmeket [CsH 67]. *1724:* az Controversiaban forgo buzais maga különős majórsága s keresménye volt [Asz; Borb. I]. *1759:* ha az közönséges Erdő fel osztodnék ... abban ä proportione lenne különös része ezen Urasagnakis [Kornicel AF; Born. XXIX. 18]. *1774:* Férjem boldogtalanságára nézve ha tovább élneis Házunk és kedves Gyermekeink melly nagy tehetetlenségre 's boldogtalan állapotra jutnának, különös Gyámolok, Tutorok és Curatorok nélkült [Kozárvár SzD; Told. 23]. *1776:* maga mondotta Groff Kornis Anna, hogy minden böjtön Különős imádsága volt azért, hogy Gróff Lázarné légyen [Szentdemeter U; GyL gr. Teheresia Eszterházi (35) vall.]. *1804:* (A csordának) különös Sertés Pásztora ugyan nem volt, hanem ... Házi Cselégyei is vigyáztak a Sertésekre, hogy kárban ne mennyenek [Dés; DLt 82/1810]. *1807 k.:* A melj Ekeje és

Boronája mostan jo állapattyában van (!) az Esketetőnek maga tsinaltatta az Eskettető maga külenes költségéből, a Szekerít pedig meg ujjitatta mikor mi része el romlatt [Sinfva TA; Borb. II Fodor István (50) Asz assz. vall.].

3. elkülönített; separat, delimitat; getrennt, abgesondert. *1715:* még a Cáptalanbanis ugy találták hogj ezek(ne)k az Faluknak nincsen külőnős határok, Sőt Ponor[a] nincsenis az Faluk Laistromáb(an) [WH. — [a]AF]. *1718:* az Gyertyanasiaknak nincsen sémi külőnős hatarok, mivel az Falujakis az Aranyi hatarban vagya(n) [H; JHb XXI/46]. *1737:* minthogy külőnős, mindenkor ugyan egyféle Gábonával vetendő Határ nintsen ... külőmbség nélkül össz buza férőjűségre vétetődik-fel [Pujon SzD; WassLt Conscr. 487].

4. különböző; diferit; verschieden. *1753:* soha sem hallottam tölle is, hogy a Mihálcz Familiához valami atyafiságát tartotta volna ... ugy másoktol is soha sem hallottam, hogy azon két különös Familiának egymással tsak atyafisága is lett volna | úgy tudom, hogy a' Gelenczei Mihálcz Familia különös és distincta Familia a' Mihäts Familiától [Dálnok Hsz; Told. 30/46]. *1757:* Külőnős árron kit ocsobban, kit dragábban adván 26 Gyapjuért és 2 bárány gyapjuért Forint 6 Den. 25 [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.]. *1808:* a' Betsületes Ns Czéh ... már Tavasz felé, mind eddig 'a Télből nagy költséggel majd ki tartott Legényeimet, mintegy elragadozni, s különös nem is képzelt utokon modokon s az Igazságtul jol távul járva el venni szándékozik [Kv; ACLev.].

5. kb. egyes (személy); solitar, singular, particular; einzeln(e Person). *1754:* Nevezetesen a sokaság között eszre nem vettem kik hánták, de azt observáltam, hogy nem valamelly külőnős Possessor Urnak Jobbágyai tselekedték [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17a]. *1769:* a' Falu Nyárádtő Neve alatt esett a' Panasz az Mélgs Exponens Ur ellen, nem valaki külenes ember akarattyábol esett [Nyárádtő MT; SLt XLVIII. 15] | Ns Erdélly Országában a régi háboru és táborozó üdőkben sok féle hasznos és publicumot s Hazánk jovát néző Levelek a Mlts Gubernium Archivumából el tévelyedvén, akadtanak meg ... némellyek ... külőnős Possessorok és adozo renden lévő Emberek(ne)k kezénél [UszLt XIII. 97]. *1770:* a Torom oldal beli Bányák ... nagyob része külenes emberek földein vadnak [Thor. XVI/39]. *1785:* a Felseges Királlyi Rendelések(nek) is nem a tzéllya hogy annak observatioja miá illyeten Casusok és károk akár Communitasok(na)k akar külenes Gazdáknak emergalodgyanak [Torockó; TLev. 4/11. 1b]. *1792:* igen Szerfelett erőszakos ember ... ottan ottan hol az Faluban kötelődzik minden ok nélkül, hol pedig más különös Gazda emberekben [Szováta MT; Berz. 16. XL. 5] | noha Városunk nem tsak közönségesen, hanem annak külőnős Lakossai is a Só árulás ez előtti ussussában voltanak ... ezen Szokásnak ellenére a Só Árulhatásnak Beneficiumával ... Hazánk fiai közzül egy is nem élhet [Zilah; Borb. II].

6. egyénileg birtokolt; în posesiune personală; persönlich besessen. *1717:* Az Közös füle szőlő, Az Külőnes füle szőlő [Tasnád Sz; EHA]. *1731:* Fát tudom hogy Kolosvárra ... Sz Pálrol és Vajdaházárol ... hordatott az Nagy Ur ... az eő Nga[a] különős Joszágából pedig még tsak edgy szálatskát sem vittenek egyszeris [Szentpál K; TKl. — [a]Gr. Teleki Pál]. *1735:* A Sz. Jakabi Jobbágyoknak es Sellereknek külőnős Ház hellyek utan valo szánto follgjek, es Kaszalojok nincsen [Mezősztjakab TA; JHb X/9. 22–3]. *1815/1817:* Allodialis Erdejek, vagy külőnős Páscuumok ... itten nintsen [Szu; TSb 47].

7. egyéni, személyes; individual, personal; individuell, persönlich. *1710:* Így veszének el a nagy dicsőséges vitéz magyar fejedelmi urak ... hazájoknak elnyomattatott szabadságát, minthogy különben nem lehetett, fegyverrel akarták extorqueálni, nem a magok különös hasznát, hanem a közönséges jót forgatván, gyalázatosan, hóhér keze által ölettettek meg [CsH 91. — 1671-re von. feljegyzés]. *1710 k.:* Gondolhatja akárki, hogy mind a haza közönséges, mind a maga különös nagy romlási között az én atyám pénzzel nem bővelkedett [BÖn. 566]. *1776:* Csizi Hadnagy-is fel jöve ä Groffal, és engemet kikülde, Csizi Hadnagy az Házból, mondván: egy Kűs Különös Beszélgetésűnk vagyon, addig Fordullyon is Tisztdő Atyaságod [Egrestő KK; GyL. Jos. Székelly (28) parochus cath. vall.]. *1783:* némely Atyánkfiai ... Városunk határán magok kaszállo Réttyek mellett lévő Gyepű fáikot kivánták magok külenes szűkségére és házi tüze potlására forditani [Torockó; TLev. 10/3]. *1840:* Csató Gyurka keritette Leányomat.— ö volt a' meg rontoja — tette Szerentsétlenné — mert a káplárnak különös barátja volt [Dés; DLt 277]. *1849:* gróf Mikes Jánossal semmi különös esmeretségem nem volt [Kv; Végr. Vall. 36–7].

8. különleges, rendkivüli; deosebit, extraordinar; außerordentlich. *1720:* Magam külőnős meg terheltetésem iránt kelleték az Mlgos urat busittano(m) [Szokefva KK; TKl Zólyomi János Teleki Pálhoz]. *1756:* Nagy vas Láda, melly Dominalis, vagy Provisoralis Cassának neveztetik, holott az Uraság pénzbéli Proventussa Conzerváltatik különős nagy kemény mesterséges Zárral muniálva [Déva; Ks 92. I. 32]. *1758:* az Árnyékszékre ... szolgáló ajtokis külőnős fordittos zárokkal pántokkal és sorkokkal [Déva; Ks 76. IX. 8]. *1765:* Ennékem méltoztatván Ngod parantsolni lehetőségemig Mlgs parantsolattyát tellyesiteni tartom igen külőnős alázatos obligátiom(na)k [Torda; Borb. II Also Lajos lev.]. *1774:* Ipom Gróf Földvári Ferentz Ur Testamentuma ... a' Fiuhoz külőnősőbb indulattal viseltetett és a' Leányoknak keveset hagyott [Kozárvár SzD; Told. 22]. *1814:* kérem édes Bartalis Úr! külenes bizadalammal, valamiképen járjan végire, hogy ha meg kaphatnám, öremest meg fizetném [Apanagyfalu SzD; TKhf Bethlen Sámuelné Fekete Klára Bartalis János insp-hoz]. *1835:* Ugy látom, de különős örömmel látom leveléből, hogy Maga igen jo humorban van — hálá Istennek [Kv; Pk 7].

Szk: ~ *érdem. 1767:* T. Prof. Huszti György vram ... ö kegyelmének, régi szolgálattyára, és különős érdemeire nézve, egész fizetése ... intacte ki járjon [Kv; SRE 222] ✱ ~ *gond. 1797:* az emlitett Fogados, és Fogadosne ... a' gyakron betegségben volt idegen Legényekre különős jó gondot visel [Kv; ACLev.] ✱ ~ *haszon. 1796:* a' távul jutott részinek különős hasznát nem veheti [Ilencfva MT; DE 3. XXXV/4] ✱ ~ *juss. 1815:* Allodiális Erdők sem voltanak külőnős Jussal biratok [Virágosberek SzD; Ks 77. 19. 396] ✱ ~ *kár. 1821:* Egy Birtokos is Somboron a Ketskék iránt, semmi panaszt, Sehová nem kivánt tenni, Sombori István Ur is, koránt sem annak tekintetéből kivánt panaszolni, hogy abban valami különős kárát tapasztalta volna [Mzsombor K; Somb.II Sombori Farkas kezével] ✱ ~ *kegyelem. 1786:*

Régi szabadságából, 's Jusaibol a' változo idők mostohasági által ki esett Toroczkoi vas, és régebben ezüst Bányák Cultoriis ... personalis szabadságokotis Felséges Urunk különös királyi kegyelméből meg nyerték [Mezőmadaras MT; TLev. 5/5] ✱ ~ *megelégedés. 1829:* Négy esztendei Számadásaink ... müdön ... Felséges Asszonyunk lábaihoz terjesztettek, nem tsak különös megelégedését méltoztatott ki jelenteni, hanem ... szép Summával meg is ajándékozta az Institutumat [Kv; BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt.szám.] ✱ ~ *privilegium. 1800:* a' Flgs Rendelések szerént meg vagyon tiltva, hogy senkiis praedicatumaval ne élhessen, ha az ötet Törvény vagy különös privilegium szerént nem illeti [Msz; DE 4. XL]. *1815:* Vass Jos(ef) Instantiája melyb(en) a felséges udvartol kulönös Privilegyimot kért [Kv; ACSzám. 35] ✱ ~ *végezés. 1855:* Az Isten különös bölcs végezése szerént bizontalan lévén e földön szeretet kedvesseim közti mulatásom ideje ... kivántom földi dolgaim elrendezése által ez enyémekhezi forro és igaz szeretetemet holtom után is tanusitani [Sáromberke MT; TSb 7 gr.Teleki Sámuel végr.].

9. furcsa, szokatlan; ciudat, neobişnuit; sonderbar, ungewöhnlich. *1762:* observaltattanak ... az la eökegyelme arant az ö kegyelmě nehezkes állapattyát reprezentalo jelek, az irt üdöben ugymint, hogy ... külenes vastagsagu lett légyen [Torda; TJkT V. 92]. *1776:* A szegény Órás Sámuel is megholt, kit is csak azért említek, hogy ez különös természetű és conceptusú ember volt. Mesterségére nézve órás, de azt csak imígy-amúgy folytatta, egyebekben törte az eszit, úgymint hogy lehetne az embernek szárnyat csinálni [RettE 372]. *1794:* ö azonn ettzakán, mellyet mindgyárt követett azonn különös történetü ettzaka, mellyen ... Czirla Vonyának Csüre és Csüre körül levö Gyujteményei elegtenek, tanálta ... Irimia Csugugyánt jönni a Falu fele ... kezében egy darab aszu tüzes Ganéjjal [Szászvölgy KK; BK, Dán Vonu (50) col. vall.]. *1834:* Nemes Budafalvi Bors Sámuel Hites Ügyész ... szeles magaviseletü, különös ruházatú leginkább Átilla dolmány, szük, vagy az alján szinóris pantalon nadrág, bakkants [Dés; DLt 48].

II. *fn* **1.** egyéni tulajdon; proprietate particulară/individuală; eigener Besitz, Eigen/Privatbesitz. *1736:* úgy békéllödtenek öszve az két Poss(ess)orok, nem lévén szabad senki(ne)kis különöst tartani a közönségesből [F.detrehem TA; Born. XI. 7 Kivorán Mihály (70) zs vall.]. *1803:* Mind ezen erdök ma el vagynak pusztulva mert a' különöst a' volt örmény arendátor, a közöst pedig a' részesek el élték [Berekeresztúr MT; BetLt 5 Mart. Sinka (50) ns vall.]. *1851:* Találtatott Kész pénzbe a Czéh Különösse 6 Rf [Kv; ACLev. Kül.Perc. 66].

2. különálló személy; persoană aparte; alleinstehende Person. *1786:* most az közelebbröl el mult 1785. Esztendőben a Fö Szolgabiro Titt. Miske Kristoff Ur az Thoroczkai Lakosak panaszaira tett kegyelmes rendelési ki hirdetettek itten Thoroczkon ... tudam ... Hogy az Varos képeben sem pediglen Valaki különes leg kissebb illetlenséggel nem felelt arra nemis mondatta senki aszt hogy Nyomtatásban nincsen nem kötelezi [Torockó; TLev. 4/13. 32.]

különösebben különösképpen; mai cu seamă, îndeosebi; seltsamer/merkwürdigerweise. *1808:* Ezek[d] között Gyalut különösöbben ki kell hirdetni [M.bikal K; RAk 40. — [d]A tüzvész pusztította helységek között]. *1826:* Szükség, hogy a' Kalandos társaságnak egy igazgatója legyen kitöl az egész társaság függjön, az egymáskőzt való szeretetnek 's jó rendtartásnak fentartására különösebben vigyázzon, mint jó apa, a maga háza népére [Kv; EM XI, 373 A külközép-utcai Kalandos-társaság art.].

különösecskén kissé különösen; puţin ciudat; ein wenig/bißchen sonderlich/merkwürdig. *1854:* ha előtted különösetskén is jön[d], ne nézd le [UjfE 73. — [d]A patriarchalis gazdálkodást folytató Cserei Ilona maradisága].

különösen 1. különállóan; separat; alleinstehend. *1746:* Lévén két To és egy To helly, a Felső To vettetik egyb(en) a To hellyel az a To pedig a hól a Malom vagyon különesen egy részre [Mezőbodon TA; JHb XI/22. 10]. *1757:* azon a' hellyen sokat dolgoztam Széna Csináláskor, juhokkal laktam ott, tavaszonként, mind addig, a' míg a' Fejér János Hadnagysága alatt valo Tolvajok fel Verék azon Számos Embereket[a], az után nem mervén különösön bírni, közönséges Megye birtokára botsáták [Gyszm; DE 3. — [a]Akik a Keményest bírták]. *1759:* ezen Falunak határán valami allodialis erdő különösön birattatott volna, vagy most is birattatnék, nem értük, nem is hallottuk [Lázárfva Cs; BLt 9]. *1768:* Világos az hogy azon Szanto Föld nem az alatta Lévö Láb Földhöz tartozott, hanem különösön mind az osztozás elött mind azután Groff Wass Miklos Ur Embere háza után biratott [Cege SzD; Wass Lt]. *1803:* Az Tekintetes Exponens Aszszonynak különösön biratni szokott allodialis erdejét sehol sem tudom [Berekeresztúr MT; BetLt 5]. *1814:* a' Dálnoki Jusson lévö Telket különösön bírta volt Vice Ispány néhai Salánki Gábor Ur [Dés; Ks 79. 29. 784].

2. külön; separat; eigens, extra. *1702:* Méltoságos Gubernátorunk Banfi Gjörgy Ö Nagytsága külenesen tsak maga egy alkalmatossággal Privilegialis Levelünket kivánta látni [Torockó; TLev. 4/3. 2a]. *1744:* ő vagta volna le Felcsán Nyikolyi Sellére Sertéssét ... mivel ö nem atta volt az falu sertéssei közzé, h(ane)m csak különösön jártatta a faluetol [Szentmargita SzD; Ks 17. LXXXIV. 27]. *1756:* Néhai Bátsi István ... Batizi Vlád Muntyánnál Cimborála olly kötés és Conditiok alatt hogy Néhai Bátsi István az Vlád Muntyán Ökreit semmiképpen különösön ne fogja, ne tseréllye, és egy más mellett jártossa [Bácsi H; BK, Joannes Onadi (53) ns vall.]. *1762:* az fel adot panasz szerént p(rae)sumalhatni, hogj már ez elöt Meszaros eökegjelmek az böreknek szepit kiválogatván, külenesen el adták [Torda; TJkT V. 126]. *1774:* Praefectus Uram négy Tulkot teleltetett itten, mellyeknek gondviselésekre különösön égy Jobbágy Bérest tett [Mocs K; KS Conscr. 90]. *1839/1840:* Pepi kedves Leányomnak ... különösön hagyom azon summa pénzt egészszen [Kv; Ks 100 gr. Kornis János végr.].

3. másoktól elkülönülve; izolat de ceilalţi; von den anderen getrennt/abgesondert. *1713:* Mind az két félnek bé adot Relatoria(i)bol világoson ki jö Széki Tamásné Toth Lörincz Ersoknak rut feslet erkölcse ... masokkal egj hazban különösön valo létele s még egj ágjban valo fekvéseis [Kv; TJk XV/1. 102]. *1762:* hitetlenül Férjet Babor Panda el hadta és Vésza Siliphez advan magát el

szökött ... az Thordai szállasokon ... masok láttára edgyüt csokolodtanak, éjjelenként magokra külenesen egy házban edgjütt háltanak [Torda; TJkT V. 133]. *1776:* egy Csizi nevezetű ... Hadnagy mind a Mlgs Groffnéval, mind pedig Annikó Kis Aszszony ő Ngával sokat suttogott, s különösön beszélgetett [Kóród KK; GyL]. *1778:* mivel ... ezen Divisionak állapottyáb(an) ... a Condividens Felek tsak különösön egy más között meg nem edgyezhettek; erre nézve kivánának ... maguk keziben Divisor Biráknak fel venni [Szentbenedek AF; DobLev. III/513]. *1820:* egy idö tájba Tktes Tötöri Ferentz Ur Házához menvén meg állottam kemetzéje meget ... hogy tsak különösön beszélhetnék az Ifju aszszonnyal [Aranyosrákos TA; JHb 48 Groza Marisko Luka Monujne (50) zs vall.].

4. külön-külön; fiecare separat/în parte; gesondert für sich, jeder, jede, jedes besonders. *1748:* notificaltotik hogj ... Harmincz kilecz kobol Borsos es Szegeny Tavasz Buza, melly az több Buza közi nem inventáltothatot hanem különesen hat fele subdividaltunk [Aranykút K; Ks 11. 23. XXIIb]. *1780:* szivem örömére szolgál az nekem ... hogy T P Szatmári Uram a Nemes Ifjakat különösön fel jártatya és az Valásra tanítya [Borb.II Bethlen Kristina lev. Nsz-ből]. *1796:* a' szolgálattyak fellyebb meg vagyon kinek kinek különösön irva [Balázsháza SzD; WassLt]. *1798:* Minek utánna mind ki takaradtanak különössön ki mit beszéllett a' sok ember közzül meg választani nem tudom [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

5. személyesen; personal; persönlich. *1783:* En ugyan különössen nem ismerem Pap Florát, hanem aszt hallom sokaktol beszélleni hogy az Uton járokatis huza vonya ráfogván hogy a vetésit tapodtyák, elveszi kusmájokat, köntöseket [Faragó K; GyL].

6. egymagában; singur; allein. *1677:* Volt-e gróf uramnak urunktúl ő nagyságátúl arra authoritása, hogy Forvallal, Veselényi urammal s másokkal tractálhasson, végezhessen magátúl különösön, vagy együtt is dispositiókat tehessenek, én nem tudom [TML VII, 525 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

7. főként, kiváltképpen; mai ales; hauptsächlich. *1782:* ha valakit arra rendelendö Embereink altol rajta kapatunk, hogy potentiose Erdeinket akarholott az Thoroczkaj hatarunkan vagja elsöbbenis azt a ki invadalta Törvény szerint büntetetni fogjuk, az Birakat pedig az Vigyázotlansagert különesen [Torockósztgyörgy; Thor. 21/24]. *1786:* Tisztelem Pápait az Ifju Aszszonynyal ... Susikát pedig külenesen [Mrégen MT; DobLev. III/615. 2b Szántó Sándor lev.]. *1793:* a' Gyermekekröl annyit tapasztaltam: Hogy ... még akkor is a' Nagyobbikat halálban gyülölte, s átkozta, ellenben a' kissebbiket különösön szerette [Koronka MT; Told.]. *1816:* Mely felfedezésemre[a] nézve különösön kérem kedves Sogor Vrat, hogy addig, mig nem sokára a' Circularis Rendelések innét ki nem mennek, másoknak ezeket ne jelentse ki [Kv; DobLev. V/993. 2a N.Sz. Szigethi György lev. — [a]A pénzértékcsökkenésre von. felvilágosítás]. *1817:* az költségre külenesen ügyel [Kv; Ks 101 Kornis Imre fiához, Lajoshoz]. *1841:* a' Nagy Erdöbe tsak is a' Várhegy tetön van e'gy kitsiny fiatal cserefás hely, melyet különösen meg kiméllení tanátsos [Gyalakuta MT; EHA]. *1846.* maga az épület is oly rosz lévén, hogy abba a lakás leg veszedelmesebb 's különösön a gyulástol mindég rebeghetni lehetett [Dés; DLt 1040].

különösít elkülönít/választ, különválaszt; a separa; abtrennen/sondern. *1761:* Udvar Biro Uramtol valo nekem igért Busztolnikáér Bukuresdi Groza Iván Sugyához Panaszra mentem egy néhányszor, és kértem hogy azon nékem igért Busztolnikát hogy jöjen el és a' több Nyikulajestyiek örökségektöl különösítse meg ... De ... azon ... Busztolonikát a' több Nyikuléstyiek örökségektöl nem különösítete [Bukuresd H; Ks 62/4].

különösség 1. különállóság; separare, separaţie, despărţire; Getrenntheit, Selbständigkeit. *1770 k.:* Talaltattott ... a' Verös-Kovatsok közzül egy Koronkai Janos nevezetü Atyankfia, kiis ... Constitutionkat invigoralni praesumalta, merészelvén a nro négy ágos vason kivül még egy ágos vasat futtatni ... illyen ki keresett okbol. Hogy irt Koronkai János maga Fiától különös Gazdagságot fójtattna. De ... az Gazdagságba Fiátol lot különösségét, mind eddig Városunk Semmibennis nem tapasztallya s nemis tapasztalta, jól lehet ... iratik, hogy különössön Oeconomiàznának [Torockó; TLev. 9/14].

2. különlegesség (különleges fajta); particularitate; Besonderheit. *1824:* az érdeklett fekete Farkast ... anyival nagyobb különössségnek lehet venni, hogy még tudtunkra eddig elé hazánk ilyet nem termett egy felöl, de más felöll midön a több vele együtt született Kölykek természeti szinekben jelentek meg — ezt egynek lehet tartani a munkáiban oly szabad törvények alatt lévö természet szebb Játékai közül [Torda; TLt Közig.ir. 114].

különözés különbözés; diferenţă, deosebire; Verschiedenheit. *1657:* Noha pedig talán harmadik esztendejében együttlakásunknak vallásban is megegyeztünk: mindazáltal addig nagy szübéli fájdalommal szenyvedtem az vallásban különözést ... de minden kénszergetés és az miatt való izetlenkedés nélkül Isten megtérité [KemÖn. 151].

különöz(ik) 1. különbözik; a se deosebi; sich unterscheiden. *1675:* en ertemre az bóéri rend, az min hogy ket karban allott, ugy szabadságokis különözött, az mint az atyám udvarbiroságában az öregh Rákoczi György Fejedelem idejeben experialtam [Fog.; UF II. 662 St. Leszai de Fogaras (43) juratus notarius Sedis Superioris Fogarasiensis vall.].

2. összekülönbözik, más véleményen van; a fi de altă părere; sich mit jm entzweien, anderer Meinung sein. *1618:* Mi légyen penig, Kegyelmes uram, az ökegyelme követségére az Nagyságod derék válasza, azt ... én plenarie nem értettem, minthogy ökegyelme néha különözött is tölünk[a] [BTN² 107. — [a]Célzás Kamuti Farkas, a portai fökövet és Borsos Tamás, meg a többi követségi tagok közötti ellentétekre]. *1697:* nagy Banjai Banyai Janos uramnak ... felesege mint hogy különöznek mosta(n) ëo kglmek jelen nem volt [Kv; Ks 12. XLVI]. *1795:* Fejér Ferentz eörökke egygyes volt az Édes Annyával, de Antal eörökké különözöt [HSzjP Zsögön János (62) vall.].

3. *is* elkülönítve kezel/tart; a ţine separat; getrennt behandeln/halten. *1812:* Bizonyoson tudom hogy az öreg Groffné eö nsga Arany és ezüst pénzt ajándékozván mind a Groffnak mind a Groffnénak, a' Groffné ebböl Joszágot árendált, Kortsomákot tartott 's külön ke-

reskedett — a' Groff ur eö nsga a' magáét nem különözte, mindazonáltal ha a Groffné költsön adott azt viszszá fizette [Héderfája KK; IB. nemes Jánosi Ersébeth Takáts Joseffné (28) gr. I.Bethlen Sámuel tisztnéjének vall.].

különöző vmitől különböző, eltérő; care se deosebeşte de ceva; verschieden, unterschiedlich. *1657:* Én mindazáltal senkinek nem tanácslom, hogy azt próbálja, különöző vallásra házasodjék: nagy lelki gyütrelem [KemÖn. 151]. *1678:* Ha pedig Kd ki jü, miért nem parancsolt nekem is felöle, látván készségünket. Félek, egy rossz confusióban ejtik magokat is, minket is ha Kdtől különöző parancsolatjok nincsen, mint mi nekünk [TML VIII, 59 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

különöztetés elkülöníttetés/szakittatás; separare, despărţire; Trennung, Absonderung. *1703:* ennek előtte esztendővel felültetvén elméjeket valakik a Zetelakiaknak a ns. széktől való elszakadásokat munkálódták és adózásból nemes széktől való különöztetést [Bögöz U; SzO VII, 119 gr. Pekri Lőrincz Usz főkapitányának nyil.].

különöztetik elkülöníttetik, különválasztatik; a fi despărţit; getrennt/abgesondert werden. *1756:* (A) virágos kert az udvar felőll különeztetik valami törpe olaszoson készült kőfallal [Déva; Ks 92. I. 32 kúrialeír.].

különszakad el/különválik; a se separa; sich scheiden/absondern. *1662:* Az Szabolcs vármegyei hét hajdúvárosokbéliek idejénkorán megintettek vala ... kik is mind az ügynek igazságát, s mind a vármegyékkel egybekötött szabadságokat előttök viselvén, az vármegyéktül különszakadni nem akarnak vala [SKr 207]. *1687 k.:* Azt kivánnya Geges falva Sz. Simon megyétől ugy mint külön szakadott rész[a], hogy mind az időtől fogván hogy ök külön szakadtanak à nagyobb résztől, à Sz.Simon megye béli fő Sz. égyház fiak minden esztendőnkint valo jövedelmiről a Templomnak vagy irással vagy hittel számot adgyanak [Geges MT; MMatr. 174. — [a]Előzőleg Szentsimon társ- v. leányegyháza volt]. *1692:* inkáb szallittom kapu szamokat ha ugjan jo alais[a], hogy sem kvlön szakadgjanak, mert ugjan tsak valamit egjeb adozo rendek nem supportalhatnak, ne(m) esik tsak az varmegje nyakaban, s, ne(m) uezik ők tauul, hane(m) edgjvt velvnk supportallyak az terhet [Szőkefva KK; Törzs. Sarosj Janos kezével. — [a]A szász nációnak].

különszakadás különválás; separare; Trennung, Absonderung. *1692:* Hogy az accordaban az Contributio oszollyek meg es vagj fele vagj egjeb valami bizonjos resze haromollyék eö kglmekre[1], en aszt ... ne(m) jauallom ... Mert mentest az külön szakadasnak lattzanék [Szőkefva KK; Törzs. Sárosj János kezével. — [a]A szász nációra]. *1737:* semmiképpen az külön szakadas a Tordai Possesorok(na)k meg nem éngedtetik, hanem mind Dékány és Pásztor tételben, ugy büntetésekben is Communi Consensu procedályanak [Torda; TJkT I. 147].

különszakadott el/különvált; separat, despărţit; (ab)getrennt/gesondert. *1687 k.:* Azt kivánnya Geges falva Sz. Simon megyétől ugy mint külön szakadott rész[a], à Templom közönséges pénzéből és jövedelmiből ... à Sz. Simon megye béli fő Sz. égyház fiak minden esztendönkint valo jövedelmiről a Templomnak vagy irással vagy hittel számot adgyanak, mivel nekikis abba(n) ã Templom jövedelmib(en) ugy mint édgyik résznek reszek vagyon [Geges MT; MMatr. 174. — [a]Előzőleg Szentsimon társ- v. leányegyháza volt].

különszakaszt különválaszt; a separa; trennen. *1623:* ha ... eggiüt deponalta uolna az summat, megh tudtunk uolna mi Tholdalagi Vrammal oztozni, de hogi eo Kelme ... külеön szakaztot benünköt, az nem en uetkem [Szamosfva K; KCs IV. 102]. *1674:* eö Ngoknak ez falu hataran vagyon külön szakasztva egy darab bik makkos erdeje [A.porumbák F; UF II, 628]. *1680:* Vagyon ö nagak(na)k it külön szakasztva egy darab Branistájok is, melljen mak termesnek idein kétt szaz diszno megh hizhatik [F.ucsa F; ÁLt Urb. 59]. *1750:* A' Koronkai Reformata Eklésia, Parochialis Házak, Czintermek Conservatiojára az Eclesiának eddig való három darab Erdejeihez ... még egy darabot ... külön szakasztának [Koronka MT; EHA].

különszakasztás külön/szétválasztás; separare, despărţire; Trennung, Absonderung. *1711:* Ecsedi Mihály Feleségevel Szoboszlai Ersebethtel viszáson elvén ... mindenik edj mástol külön szakasztást kiván [Kv; SRE 119]. *1766:* azon joszág közenséges élesre leéndö maradása, vagy külen szakasztasa s kertel valo elrekesztésében kinek kinek mennyi haszna vagy kára [Torda; TJkT V. 340].

különszakasztatik 1. külön/szétválasztatik; a fi separat/despărţit; getrennt/abgesondert werden. *1662:* Az gyalogság pedig, hogy különszakasztatott volna, valakik közülök az havasokra, erdőkre nem szaladhattak, mindenestül fogva odavesztek, s lövőszerszámok elnyerettek vala [SKr 520]. *1701:* Huják István ... igen embertelenül, és türhetetlen kegjetlenséggel viselte magát Feleségéhez ... azért külön szakasztatnak edgj ideig edgjmástol [Kv; SRE 75].

2. elkülöníttetik; a fi separat; getrennt/abgeschieden werden. *1747:* egy darabotska hely a soványság miá külen szakasztatott [Nagyida K; Told. 9].

különszakaszthat különválaszthat; a putea separa; (ab)trennen/sondern können. *1680:* Szekely Leőrincz Vr(am) is ... kevannya az Bernhard Kis Anna reszere Job Annya Balk Anna Aszony decessussa uta(n) excidaltatott harmadott inacte eö kenek adatni, de ... hogy eö keme azon particulat külön szakaszthassa, es vehesse abba(n) modot ne(m) latva(n) veheti eo keme extra omne(m) controversia(m) az harmadnak harmadgyát, ennek penigh ket reszét az város masokkal edgyütt [Kv; RDL I. 158].

különszakasztott elkülönitett, különválasztott; separat, despărţit; (ab)getrennt/gesondert. *1632:* Ennek az vegeben uagion egj darab kwleön szakasztott szin [Fog.; UF I, 187]. *1692:* azon Erdő ... külön szakasztot Erdö az töb közönseges falu Erdeitül [RLt I Szöcs Gabor (60) jb vall.].

különszáll különköltözik/válik; a se muta separat (unul de altul); sich (besitzmäßig) trennen. *1590:* szantasunk vetesunk egy volt, ez mostani tauazigh, most kilen szallottam az Alperesektól [UszT]. *1654/1681:* Hogy ha penigh idő jártába(n) az Eőttse más örökségre külön szallana, rea vigyázvan akkori Gondviselőim hozzaja illendő szolgálattal külön szolgaltassak [VhU 470–1]. *1740:* még az Kováts György és Péter meg különözésektől fogva mindenik Atyafi birta a maga részit a földekből ... a Szőlőtis egymás közt ruddal mértek volt két felé hogy külön szállottak volt [Szásznyires SzD; Ks 17. LXXXIV. 13]. *1753/1781:* mikor arra az időre léptenek hogy fel serdültenek, Kun Gáspár az előtt nagy idővel külön szállott [Algyógy H; JHb LXXI/9. 192 Lup Filip (88) jb vall.].

különszállít különköltöztet; a face să fie separaţi (unul de altul); sich trennen lassen. *1654:* Somaj Tamas ura(m) ... intette ne veszekedgjenek mert ha veszekednek, bizonj az hazat ket fele rekeszti, es kolón szallittia öket [M.újfalu K; Ks 42. C. 42].

különválaszt elkülönít; a separa; trennen, absondern. *1722:* Az Csitkoknak egyéb gongjok nincse(n) hane(m) nem atta(na)k jo szénát el este(ne)k, Jo ha fele meg marad ... látván veszet dolgokat ő kglme az ige(n) hitvánnyat külön választotta, azért ugyis tarcsák hogy azokat jobban jobban táplálhassák [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1854:* a Joszágaimat és más egyéb tárgyakat érdeklő Leveleim kózül azokat, a melyek nevezett rosz fiamnak általadhatok és adni kelletók ... külön választva és kötve indorsáltam [Kv; Végr.].

különválasztás elkülönítés; separare; Trennung, Absonderung. *1798:* A' Trauzner Jusnak Conscriptioját ... a Fel peres Aszszony nem ellenzi ezen moddal: Hogy az örökségek ne Confundáltassanak, és külön választásokat ne szenvedjenek, hanem mindenik belső Ülés Házhely az ahoz tartozo appertinentiák, a' Fellperes Aszszonynak részére reaplicáltassanak [Gergelyfája AF; DobLev. IV/797. 1b].

különválasztat elkülönittet; a dispune să fie separaţi; (ab)trennen/sondern lassen. *1722:* rettenetes roszszak azok az kgd Sertéssi, most edgy néhányat külön választattam, és szemecskével tartatom, másként bizonj el vez(ne)k [Fog.; KJ Miss.].

különválik 1. elkülönül; a se separa; sich absondern/scheiden. *1591:* Mielhogy Constal az bizonsagokbol hogj ell allottanak melleoleok kwleon valtanak[a] tehat mostis eziak az lofeiek tartoznak adni[a] lo feonek, vrwnk Jobbagj nem [UszT. — [a]A lófők a darabontoktól és a jobbágyoktól. [o]Nyilat, azaz földhasználatbeli részesedést].

2. egymástól elszakad; a se despărţi; sich voneinander trennen. *1811:* Ama vén Szilurus ... Elé szóllitotta ötven Gyermekeit, 'S Mondta; hozza elé ki-ki égy veszszejit, Az ötven veszszőket tsomóba fogatta, Melyik törheti el, meg próbálgattatta ... E'képpen folytatta azokhoz, szavait: Láttyátok! Fiaim! e' tsomó veszszőket Égy sem ronthatá-el öszve kötve őket ... Ugy ha tü egyesek lésztek, ne féljetek, Meg nem ronthat senki, nem birhat véletek, De ha külön váltok, és meg-hasonlatok Abból következik végső romlásatok [ÁrÉ 100–1].

különvaló 1. elkülönült; separat; abgesondert/geschieden. *1671:* Felek nem leve(n) külön valo hely Colosvartol, seőt inkab reputaltatva(n) Colosvarnak hostáttyá(na)k, mennyibe(n) in territorio Ci(vi)t(a)tis Colosvar va(gyo)n [Kv; TJk XI/1. 151]. *1710 k.:* Mikor a pap után az imádságot mondod, de az elméd mást gondol, az a gondolat a testtől külön való munkája akkor a léleknek [BÖn. 435].

2. saját; propriu; eigen. *1591:* Thudom hogy ez peres szena fw ... nem tulajdon sem kwleon valo Eoreokseg hane(m) nyl feold fele [UszT]. *1598:* az Actornak kylen Valo zolgaia volt a' Simo Janos Auagy ne(m) [i.h. 13/35 vk]. *1629:* noha, a' meg mondott Czizmazia mestereknek, az elébbi Instantiaiokra meg engettük volt, seőt hűségteknek paranczoltúnk volt is kglsen, hogy az Czizmaziakat az Varga Mesterektűl seiungálván, különvalo Cehet institualni és tartani az Czizmaziaknak meg engedne ... De mivel ... informáltattunk felőlle, hogy az Csizmazia Mestereket arra a scissiora, nem valami derekas és helyes ok, hanem czak valami egymás között valo priuata iniuria vötte ... végeztük kegyel(me)ssen az mint eddigh, ugy ez utann is azon Varga mestereckel egy unio alatt tartassanak, és ... külön Cehet ne tarczanak [KvLt Céhir. I fej-i rend.].

3. külön; aparte; besonder. *1573:* Feierwary Martonne Marta azzon felelty Zeoch Georgy ellen ... hogi ... Engemet Bwntelen Igh zydalmazot, ha az teorweny engedj Nyelwehez zolok erte, Es valamenyezer Zidot Minden Zer valonak kywlen valo Terhet varo(m) az Theorwentwl [Kv; TJk III/3. 200a].

4. ~ *dolog* testi szükséglet; trebuinţă, necesitate, nevoie naturală; Notdurft. *1770:* Amikoris külön valo dolgara a rab ki kerezvén, minekutánna ki botsáttatott volna tettetvén magát mintha végezni akarna, hirtelen által szökék a kerten [Mezőpagocsa TA; SzentkGy].

különválogattat különválasztat; a dispune să fie separaţi; trennen/absondern lassen. *1814:* a' groff Ur ő Nagysaga ... a régi Istálonak senyvedő félben lévő fáit egybe szedette, a' jobbakot Külön vállogattatta [Banyica K; BfR 117/1 Andr. Csatt (58) ns vall.].

különvált elkülönült; separat; getrennt, abgesondert. *1823-1830:* Itt mindenféle kötelességről lemondottam, a szolgaságról semmit is tudni nem akartam, az urak közé elegyedni nem bátorkodtam, hanem mint egy minden rendűektől különvált személy úgy éltem, kertben s más különös magányos helyeken magamra andalogtam [FogE 156].

különvehet elkülöníthet; különválaszthat; a putea separa; trennen/absondern können. *1680:* Szekely Leőrincz Vr(am) is ... kevannya az Bernhard Kis Anna részere Job Annya Balk Anna Aszony decessussa uta(n) excidaltatott harmadott intacte eő kenek adatni, de ... hogy eő keme azon particulat külön szakaszthassa es vehesse abba(n) modot ne(m) latva(n) veheti eo keme extra omne(m) controversia(n) az harmadnak harmadgyát ennek pedig ket részét az város masokkal edgyütt [Kv; RDL I. 158].

különvet külön/szétválaszt; a separa; trennen, absondern. *1760:* 12 Octobris, hivatván a' Venerabile Consistorium Kis Mártont és Feleségét ... nem jött el parantsolattyára ... Kis Márton. Külön veti azért a' Venerab. Consistorium őket a' jövö Partialisig [Kv; SRE 194]. *1761:* panaszolván Albert Kata, férjére Tsizmadea Fazakas Janosra, a' Venerabile Consistorium, öket külön vetette, minthogy a' Felesége is Udvari Dajkaságra kötelezte magát [Kv; SRE 196]. *1764:* tapasztaljuk hogy minden viszszálkodások(na)k az oka az Aszszony(na)k mérges és indomabilis indulatja ... öket külön vetettük a' Jövö Gergel pápa napi Partialisig [Kv; SRE 211].

különvetés külön/szétválasztás; separare; Trennung, Absonderung. *1761:* Die 28 9bris ... Lakatos Sára, panaszolván Férjére Dömsödi Jozefre, hogy tudni illik Férje tsak iszik, nem dolgozik, ötet kurvának nevezi, és öléssel fenyegeti ... a' Ferfiu éppen semmi jora nem akarván magát igerni, sőt maga is külön vetést kivánván; a Venerabila Consistorium öket egymástol külön veti Gergely Pápa napig [Kv; SRE 202]. *1764:* Jövén a Vener. Consistorium eleiben ... Szombati Jósefnek és Feleségének Boër Marianak Házassági Causájok, ezeket az együtt valo békességes Cohabitatiojára réá vettük ... ha ... valamelyik ezen eleiben tétetett Conditiot bé nem töltené, tehát minket requiralván, az ártatlan fél ... avagy tsak égy ideig valo külön vetéssel Consoláltatik [Kv; SRE 211].

különvettetés külön/szétválasztás; separare; Trennung, Absonderung. *1763:* Kolosvarott lako Civist Kis Istvánt és Feleségét Pap Evat kiket a felyebb el múlt Esztendőben Sz. Mihály Napig külön vetet(t)ünk volt, minthogy akkor nem Comparealtanak most ezen külön vettetéseket prorongaltuk (!) ezen Esztendőben lejendő Gergely Pápa Napig [Kv; SRE 208].

különvettetik elválasztatik, szétválasztatik; a fi separat; getrennt/abgesondert werden. *1700:* Besztertzei Jánosnak Feleségével valo egyenetlen életéről tettzett igj végezni a T. Consistoriumnak. Bizonyos ideig Besztertzei János Feleségétöl külön vettetik [Kv; SRE 69]. *1761:* Felszegi Gyorgjnek és Belenyesi Susannának első meg jelenesek lévén a Ven. Consistorium elöttt, hellyesebbnek iteli, hogy mostan külön ne vettessenek] (Bányai Ferentz és felesége) egymás ellen panaszolván, nem itéltük helyesnek hogy még most külön vettessenek, hanem inkább hogy együtt istenesen békességben éljenek [Kv; SRE 200]. *1765:* Mostan öket ... nem separalják hanem mig az Aszszony mostani terhet le tészi addig együtt lakjanak Édes Annyok Hazoknál, az alatt pedig leg kissebb kedvetlensegre is se égyik se masik fél okot ne szolgáltasson, külömben ... a' Hazasok-is külön vettetnek [Kv; SRE 213].

külső I. *mn* 1. kinnebb kivül levő; exterior; äußer, auswärtig. *1597:* Aztalos Lukachinak, hogy az feredeohaz ablakara mind kwlseo es belseo ramat chinalt fizettem f — d 70 [Kv; Szám. 7/XII. 17 Filstich Lörinc sp kezével]. *1681:* Munitiós Bástya ... Az bastya külső szegeletin vagyon nyolcz szegre rakot Czirkalo hazaczka [Vh; VhU 564-5]. *1732:* Uti hinto ... külsö bé vono bőrökkel [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 34]. *1818:* A Külső Oldalán e vala: A Martonfalvi Katona Bironak adassék Levelünk [F.csernáton Hsz; HSzjP].

Hn. *1600:* az kulseo labban egi zoleó [Kisgörgény MT; EHA] *1609:* Az Kewlseo Magiar vtzay palo [Kv; Szám. 12b/IV. 35]. *1647:* az poklos utzaban ... az kuso Várbali hazanal [Mv; EHA]. *1666:* Kiüssö (!) alatt [Illyefva Hsz; EHA]. *1720:* a felsö Mezöre forduloban a külsö dorma tetön a pastos utt mellet (sz) [Alfalu Cs; EHA]. *1770:* Külsö Liget (szö) ... Belsö Liget (szö) [Somlyó Sz; EHA]. *1773:* Külsö Lentse hely nevü hellyén (sz) [Szentsimon Cs; EHA]. *1824:* Külsö Hiuz árok vagy is Szatsvai féle Hegy [Dés; EHA]. *1842:* a Nagy orotvány külsö ponkja [Bodola Hsz; EHA]. *1863:* a Külsö fölmező nevü helyen (sz.1) [Nagygalambfva U; EHA].

Szk: ~ *ablak*. *1797:* egy külsö Ablak Salokáterit bé petsételtem [Mv; Told. 42/1]. *1830:* Az oldal szobába ... két belsö ablakjainak nyoltz táblái el hasadozottak ... külsö téli ablakjainak viszont nyoltz táblái onozottak [Kv; Somb. II] ✱ ~ *ajtó*. *1573:* hogi kylleb Ment volna az kylseo aytot meg Nitni, latot egi Nergetis az Thornachba [Kv; TJk III/3. 49]. *1852:* A konyha külsö Ajtoját meg vasaltam ujonnan [Kv; SLt Vegyes perir. Géng Ádám lak. m. nyil.] ✱ ~ *kapu*. *1597:* Az kozeb (!) kapüban az kwlso kapwnak az allia el bomlot wala [Kv; Szám. 7/XIV. 104 Th. Masass sp kezével]. *1774:* Számtarto Uram ki költsolta 'a külsö kaput [O.zsákod KK; LLt Vall. 196]. *1849:* A' Nagy Udvari lakbol ki menve találtatott égy a' nagy kerten keresztül alakitott nagy ut egéssz az külsö kapuig, két felölröl Barierrel el látva [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] ✱ ~ *kerék* vizikerék. *1587:* az Alpret Molnabol uitettwnk egy Malom keouet fel chinaltattuk. Az felseo kwlseo kereket megh chinaltattuk fl.1 [Kv; Szám. 3/XXXII. 12]. *1620:* Onah Bobes ... a kvlsö kereketis[a] megh czinaltatta [Récse F; Szád. Stroya Morar (35) fej-i jb vall. — [a]Malomkereket]. *1840:* Külsö kerekek kereszt fájának valo ki faragott fa 1 [Km; KmULev. 2 papirosmalom] ✱ ~ *udvar*. *1597:* A C(om)p(ro)bat hogy eö az Molnos Peter kylseö Vduara kapuiat ... soha ne(m) wegezett az falúual hogy eö chynallya [UszT 12/131]. *1843:* a' jövö héten ... a' külsö Udvar planirozgatásáhaz kivánnék fogni [F.zsuk K; SLt évr. Szigethi Cs. Zsigmond P. Horváth Ferenchez] ✱ ~ *vár*. *1633:* az külsö varbanis egi haz helje vala [Mv; MvLt 290. 133a]. *1694:* Ez az Kőzepsö Kapu, az belsö és külsö Varak keözött levö Udvarnak Kapuja [Kővár Szt; JHb Inv.] ✱ ~ *vízkerék*. *1637:* vagyon harom liszteleö malom ... bel kerekejuel ... kwlseo viz kerekejuel eggywtt [Fog; UF I, 425].

2. felsö; care se poartă deasupra; ober, Ober-. **Szk:** ~ *ing*. *1736:* Igen viseltek azelöttt mind az asszonyok mind az leányok, mind belsö kis ingen, mind az külsö ingen is sürün egészlen mindenütt megrakva rézböl csinált igen apró, mint egy lencse szemnyi islógokat [MetTr 342] ✱ ~ *smizérli* felsöing. *1832:* Külsö és belsö Smizérli hat [HG br. Brukenthal lev. — A „före s egyeb aproság öltözethez valok" között].

3. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *ház*. **a.** elülsö szoba; cameră din faţă; Vorderstube/zimmer. *1619:* Behivák Gratianus uramat az külsö házból [BTN' 200]. *1790:* A Leg Külsöbb Házba ... Diofa Asztal 1 [Sv; Ks]. *1825:* Elsö vagy külsö haz ... régenn Palota lévénn ... [Szárazpatak Hsz; SzentkZs Conscr.

328]. — **b.** elülső helyiség; încăpere din faţă; Vorderraum. *1679:* Serfőző Ház ... Vagyon ezen kulsö házban ... Malátás Kád nro 1[a] [Uzdisztpéter K; TL.Bajomi János inv. 137. — [a]Folyt. a fels.] ✱ ~ *palota* elülső terem; sală din faţă; Vordersaal. *1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az kwlseö kis Palotaban. Aztal uagjon No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 33]. *1710:* Künn vala akkor a külső palotában Barcsai [CsH 177] ✱ ~ *pitvar* pridvor din faţă; Vorderflur/diele. *1656:* Ezen hazbol nilik az külseö pitvarra, egy vas sorkon panton forgo, holliagos szegekkel vért tarkan festett bellett ajto [UF II, 128] ✱ ~ *tornác*; cerdac/pridvor din faţă; Vordergang/flur. *1725:* A' külsö Tornázban Gabonának valo egy rekesz fájáért es Deszkaiért f : 2 d. 71 [Kv; Szám. 54/II. 8]. *1774:* A külsö Tornáczra applicalt 32. deszka [Déva; Ks 73. IV. 10].

4. házon kívüli; din afara locuinţei; außerhalb des Hauses liegend | külső gazdaságbeli; din gospodărie; in der äußeren Wirtschaft befindlich. *1587:* Az haz zwksegere es egyeb kwlseo zwksegre walo keolchyegh [Kv; Szám. 3/XXXIV. 11 Zabo György isp.m. kezével]. *1625:* Engemet az J hazahoz fogadott volt ... enis Vgy Viseltem az ott valo mind kwlseö es belseö gondot ... a mint illien szegeny legeny ertekem szerent fogiatkozas nekwl [UszT 107a]. *1732:* Kastal Ur(am) ... irja ... hogy ... minden külsö belsö dolog Conscribaltassék [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc Kornis Istvánhoz]. *1824/1826:* kedves Feleségem ... az Házomnak belsö, külsö terheit szakadatlan fáradozásával az én, és Házom jól létét kieszközlette [Koppánd AF; DobLev. V/1092 Kökösi Dobolyi István végr.].

Szk: ~ *gazdasági. 1837:* A Czél arányos hasznos, Szükséges külsö vagy belsö gazdasági önkényes, és szabados épitményekben, és elkerülhetetlen jovittásokban ... azoknak értéke ... a ki válto által fordittassék meg [Dés; BetLt 5].

5. kinti; de dinafară; außenliegend, auswärtig. *1586:* egy Voxal vegeztek varosul, hogy ... senkinek az Clastromba, es keo kertbe Ne legie(n) zabad senkit temetnj ... hane(m) tulajdon chak az Nagy vy kylseo Seoweny kertbe[a] [Kv; TankJk I/1. 35. — [a]Az ez évben a Házsongárdban létesített temetőkertbe]. *1694:* az ... külsö és belsö Filegoriak(na)k avagj njári házak(na)k sendeljes fedelek ... ujjitást kevánó [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúria-leir.]. *1725:* Az Ház mellett lévö külsö Arok ki hányatásáért f : 1 d 02 [Kv; Szám. 54/I. 5].

6. vár- v. városszéli; de la marginea cetăţii/oraşului; am Rande der Burg/der Stadt liegend/befindlich. *1588:* Az keozep kaput a' kilseo torniot Epittessek megh, mert Immar zinte le zakadologh vagion [Kv; TanJk I/1. 75]. *1681:* Vajda Hunyad vára. Ennek külsö kerétese (:amely vár hidgjan kivül levö Palanknak-is neveztetik:) mind à negi oldalrol köböl rakatott [Vh; VhU 502]. — L. még SKr 246, 300.

Szk: ~ *bástya. 1662:* Haller Gábor ... majd minden kikeleten, tavaszon, nyáron egy-egy külsö reguláris bástyáját a várnak[a] megépitteti vala [SKr 319. — [a]A borosjenői várnak] ✱ ~ *kapu. 1662:* A vár külsö kapuja és Bethlen-bástya között a külsö várban ... egy sor földházak volnának [SKr 601]. *1694:* Arx Keövár ... Az leg alsó es külsö kapuja eleiben menven ki az Varnak ... Ezen belöl mindgyart van, egy köböl rakot Arkocska [Kövár Szt; JHb Inv.]. *1823-1830:* Estvéli 4-5 óra között beérkeztünk Prága városába, és a külsö kapunál passusunkat elkérték [FogE 176] ✱ ~ *palánk. 1662:* Aranyasmedgyesnek várasát és vára elött való külsö palánkját is mind fölégette s elpusztitotta vala[a] [SKr 659. — [a]A tatárság]. *1681:* Vajda Hunyad vára ... Ezen külsö keretesb(en) levö Epuletek ... Délröl valo Szegelet kö bastyaja az külsö Palank(na)k [Vh; VhU 502–5] ✱ ~ *sánc. 1662:* És így a bástyák alá való bemenetelre a külsö sáncoktól fogva az egész árkon által ... szabados passust, menöhelyt csináltak vala [SKr 600]. *1823–1830:* Theresienstadt igen kemény erösség, négy kerítése vagyon, ugyanannyi sáncokkal, és így négy kapun kell bemenni, míg a városba behat az ember. A külsö sáncban akkor is folyt a viz [FogE 178] ✱ ~ *sorompó. 1595:* Byro vram ... megh paranchiollia ... hogy az kewlseo sarampokra zorgalmatoson vigiazwa(n) wgia(n) azon vczabelliek sarral megh thapazzak es illendeo helieken leoweo lykakat haggyanak raytha ... eyelys penigh az kewlseo sarampok be tetessenek [Kv; TanJk I/1. 278]. *1662:* (A várnak) csak a külsö sarampója s gémje valónak belakatolva [SKr 568] ✱ ~ *szolgálat. 1662:* Török Istvánnak is, ott való jó egy külsö szolgálatra való nemes embernek, ki alá a Veres-bástyán a fizetett száz számú szabad legények gondviselésére bizatott vala, csak a nyaka bőre alatt menvén el a golyóbis. Ravazdi György és András sebesen jövén ki, ugyan Debrecenben megholtak vala [SKr 611] ✱ ~ *várkapu. 1662:* Az árva Rákóczi László udvarbíráját ... másoknak példájára ... a külsö várkapu bálványára lábbal felakasztatván, a több tisztviselöket ... Patakra hozták vala [SKr 232].

7. hóstáti, városfalon kívüli, elővárosi; din suburbie; in der Hofstatt befindlich, außerhalb der Burgmauer liegend, vorstädtisch. *1586:* valahol kyweól valaky megh haland, azokat az kylseo temeteó emberek temessek el [Kv; TanJk I/1. 35]. *1597:* Az kwlso drabantoknak az ho pinzesseknek Ez May Nap keztem el az fizetist [Kv; Szám. 7/XIV. 110 Th. Masass sp kezével]. *1604:* igy vegeztenek eó kegek feleolle, hogy az kewlseo megh egett fel hagiott haz helyeket vonasra[a] ne vessek [Kv; TanJk I/1. 465. — [a]Adókirovásra]. *1647:* Az Szam vetes legyen az Kwlseö Kapitanok eleöt [Kv; TJk VIII/4. 225]. *1705:* mind a' városbéli mind a' Hostátbéli Atyafiak buzgo kegjes adakozasokbol annyira fel éppült romlásából a' Külsö Templom, hogj az Isten szolgálat benne el kezdödhetett [Kv; SRE 94]. *1740:* Isten ö szent Felsége 22da et 23tia xbris lött példás és szomorú nagj árviznek violentiája által külsö Hidunkat[a] egészszen, a' belsöt[b] pedig nagj részib(en) el rontotta 's desolálta [Dés; Jk 544a. — [a, b]Désen közvetlenül a város széle mellett folyó malomárkon volt a belsö, a vmivel távolabbi nagy Szamos ágon volt a külsö híd]. *1833:* (A taligást) külsö nagy Vizi Malmakra vecturáztattyuk [Torda; TLt Praes. ir. 1534]. *1839:* A ujjanon épitendö Külsö templom épitésére 25 Fl [Kv; ACSzám. 131]. — L. még SKr 451–2, 493.

8. külsöségbeli; care se găseşte în cîmp/hotarul satului; in der Flur befindlich. *1573:* leot volt oda kalachsitene Mely Nap meg holt Zitane ... Es Tyltotta Biro pechetewel Mind kylseo Belseo Marhaiat myglen az Eowe meg leszen [Kv; TJk III/3. 240 Borbara Eotthues Antalne vall.]. *1596:* Viczey Anna azzony az gyermek hazat, es kewlseo eöreöksegit birya [Kv; RDL I. 65]. *1650:* minden kilseö belseö hova tartozando Szanto földei [Gyszm; LLt Fasc. 69]. *1756:* Münker Márton Uram

... Lenardot tsak imigy amugy tractalta, külsö múnkára a' mikor minek ideje volt el hajtotta [Mv; Told. 16/42]. *1810:* Brie Von 'Sellér. Belső Tehettsége Ökör kettö ... Külsö Tehettségei. Szánto Földök ... Kaszálok [Kisjenö SzD; Ks 77/20 Conscr.]. *1871:* (A) külsö kaszállo birtokot ... kételenîtetik el adovâ tení [Szováta MT; Bereczki József lev.].

Szk: ~ *allodiális hely* külsőségbeli földesúri birtok, *ek* majorságföld. *1763:* ad Faciem Loci ki menvén elsőbben is az belsö Nehai Lippai András örökös Sessioját ki járván, kimutogatván, ... nem külömben az külsö allodialis hellyeketis barazdárol barazdárá ki mutagatván hány véka Ferüek, kik szomszédságokban légyenek [A.detrehem TA; Born. IX. 44] ✱ ~ *appertinencia* kb. külsőségbeli ingatlan-tartozék. *1690:* ezen örökseget ... veve meg külsö pertinentiak nelkül Kovasznai Ianos Pap Uramtul [Makfva MT; DLev. 3. XXXIA. 25]. *1827:* bir ... az Exponens aszszony itt a faluban ... két minden külsö appertinentiák nélküll valo belsö telkeket [Koppánd AF; DobLev. V/1109. 6 Boros Mihály (43) zs vall.] ✱ ~ *birodalom. 1766/1800:* Enis a' Harasztkereki Joszagomat azutánn járando minden nével nevezendö külsö Birodalmimat ... hagyom ... fogadatt Fiamnak Tutoramnak Osvath Ferentznek [Harasztkerék MT; Told. 30]. *1809:* az Havasalji Falukbeli belsö s külsö Birodalmai [Nyárádsztlászló MT; Sár.] ✱ ~ *birtok. 1814:* zallogositatat külsö birtakán [uo.; Sár.]. *1871:* mü eladgyuk egy Darabotska külsö haszony vehetetlen birtokunkott [Szováta MT; Bereczki József lev.] ✱ ~ *föld. 1592 k.:* az teob kwlseo feoldeket eo magok keozeot eo magok Limitaltak [UszT]. *1631:* kyseö feoldeket nem adának [Szentgyörgy Cs; IB] ✱ ~ *gazdaság. 1826:* Néhai Dobollyi István Ur ... magával is joltehetetlen lévén, mind a belsö, mind a külsö Gazdaságot ... a Felesége ... fojtatta [Ne; DobLev. V/1114. 6a]. *1836:* Mihály ... a külsö gazdaságot is ... közösön viszi [Szentimre MT; BalLev.] ✱ ~ *ház. 1850:* Az also Berekbeli külsö ház gömbelyég fenyö fábol van épitve [Gyéressztkirály TA; DE 5] ✱ ~ *jó. 1607:* vet volt ... egy Lofeo hazat hozza tartozando mind kwlseo es belseo ... iawaiwal es eoreoksegiuel egyetemben [Berz. 8. 72/27]. *1651:* hiuatanak minket ..., hogy ... néhai ugyan Szent Egyedi Deak Istuan Vramtol marat minden ... ingo bingo belseö es külsö jokat ... fel osztanánk [Szentegyed SzD; WassLt]. *1696:* az Nehai Üdvezült Ur Tekentetes Nemzetes Bethleni Bethlen Elek Urnak it Bethlen Varaban és Hozza Tartozando Joszagban minden Fele külsö es Belsó Java [Bethlen SzD; BK]. *1831:* Béldi Antal Ur bizonyos Nyieni s ahoz tartozo belsö és külsö fekvö Jovai [Keresztvár Hsz; EHA] ✱ ~ *jószág. 1684:* contraháltanak uolt kglmek precise az Kaszony Pal Deak Uram magha tulaydon Kaszonszeki Imperfalui eostöl maradot külsö és belsö joszaga felöl [Impérfva Cs; BCs]. *1798:* én bizony nem tudam ... külsö Joszagais ma mennyi maradatt nem tudom [Komjátszeg TA; Pk 7] ✱ ~ *örökség* külsőségbeli jószág. *1820:* Mü, kiknek égyforma külsö örökségeink vagynak, hetenként két két napi szolgálatot tészünk ... négy vagy két ökörrel czimborába, vagy pedig gyalogszerbe [Km; KmULev. 1] ✱ ~ *porció* külsőségbeli részjószág. *1612:* Keópeczy Janosnak valaminemeó kilseó belseó porcioia es Jussa Maros szent Geórgj hatarban Maroszekben volna [BálLt 54]. *1804:* perlette az irt Deficiensnek holtával maradott ... belsö külsö portiot hozzátartozandókkal [Ne; DobLev. IV/878].

9. szélső; lateral, care este la margine; äußere. *1718:* ugja(n) azon Lábban Kosa Máte földe féle ... ennek az Külsö része is ös földböl áll [Szentmihály Cs; Borb. II Kosa Péter (65) pp vall.]. *1801:* a' nagy völgybeli Szöllök külsö gyepüje mellett fel, vagy le járó út [Sövényfva KK; EHA]. *1811:* A' völgy teteire négy sor fát ültettem ... A' külsö sor Dió, Barkotza 's Gesztenye [ÁrÉ 46].

10. máshonnan/hova való; din altă parte, de altundeva; von anderswo stammend. *1585:* Maradek peter vallia ... Lattam hogy kwlseo idegenek haltak Nala[4] [Kv; TJk IV/1. 491. — [4]Mészáros Mártonnénál]. *1597:* kwlseo tanukat allassanak jeoweo zekre [UszT 12/121]. *1671:* Ha kik penigh akar Kalmarok, akar más rendbeliek, külseo es elado sarukat hoznanak be ... arestalhassak, es el vennj tartozzanak [Kv; KvLt Céhir. I. 17]. *1682:* ez Hazaban ab antiquo soha szokas nem volt, hogy külsö szolgabirak, Nemes emberek hozanak Divisor Uraimek eleib(en) instructiot, vagy allegatiot [Kv; RDL I. 161]. *1737:* mostani Borbirák Atyánkfiai ... Conscribállyák mennyire való Dési Borok találtathatnak, és mennyi külsö Borok, és revideállyák ha az idegen Borok Hordói bélyegeseké; vagj nem? [Dés; Jk 468b]. *1781:* ha pedig valami gonoszságban, tolvajságban vagy egyéb roszban járni találtatik valaki ... ha külsö idegen lesz, a' Nemes Vármegye Tisztyeinek által adattassék [Torockó; TLev. 2/5]. *1808/1809:* (A) szalonnát ... ö nem adja el itt, mert inkább adja más idegen külsö embereknek [Szu; UszLt ComGub. 1753u]. *1823-1830:* (Az univerzitásbeliek) ha Göttingán kívül perelnek, akkor fizetnek úgy a külsö perlekedök is az Academicus Senatusnak [FogE 232]. — L. még AC 170, 269; CC 84; RSzF 269; SzO VI, 74.

Szk: ~ *ember. 1671:* kwlseo emberek bîrua(n) Desen eöreöksegheket ... Az illyenek tartozzanak, az ollyon eöreökseghekreól szolgalni, az szwkseghnek idein: Auagy állitson Soldost rolla [Dés; Borb. I ogy-i bizottság jel.]. *1768:* Akiknek ... molnároknak vagy külsö embereknek — tehenyek vagyon az csordában, azok bikabért tartoznak adni [Oroszfalu Hsz; RSzF 178] ✱ ~ *posszesszor. 1763:* Szentkereszti Samuel ... a' külsö Possessorok(na)k is a' kik soha nem nevelték, nem örzötték a' falút bajaiba, s Törvényeibe nem segiltették azok(na)k is mindenb(en) részt akart adni [Zágon Hsz; Szentk. Fr. Domokos (57) pp vall.]. *1815:* hirt sok tórsökos és gazda embereknek sem külsö Possessoroknak nem adtanak [Sóvárad MT; LLt 88/12]. — L. még RSzF 187.

11. külföldi/országi; străin, de peste hotare, din străinătate; ausländisch. *1597:* az Georeogeoket es egieb kewlseo kereskedeoket harmad napnal touab it nem akarnak az Aros vraim zenwedny [Kv; TanJk I/1. 294]. *1614:* Menniuel nehezeb ... az nem cziak kwlseo ellensegekteol keorniwl uetetet, es giakran megh rontatot, hanem beliwl eonen magaban felhaborodot orzagokat ... gubernalni [Ks 87 ogy-i végzés]. *1615:* sem faratsagunkat, keoltsegwnket nem szantuk, hogj az kwlseo Hatalmas Feiedelmeknelis Orzagunknak kedues allando bekessegett, szerezhesswnk [Gyf; Törzs. fej-i rend. Uszhez]. *1677:* semmi követséget ... Gubernator Urunk ö Nagysága és Tanácsok hire nélkül ö Felsége ne hallyon, és választ semmi külsö Fejedelmeknek ne adgyon [AC

23]. *1769:* keményen parantsallya eo Felsége Hogy Nemes Magyar Erdély és Német Országokba külsö Tot és Horváth könyveket Passualis nélkül bé vinni senki ne bátorkodgyék [UszLt XIII. 97]. *1796:* ök[a] eleitölfogva más külsö Nemzeteknek tartattak, és hasonlok a' Szászokhoz [Mv; TLev. 5/16 Transm. 23 tábl. — [a]A torocskóiak]. *1823-1830:* Elkezdödik pedig egyszer, hogy amely külsö emberek pántlikába tekert hajat, úgynevezett copfot viseltek, nagyobb kommoditásért elöl a fejük tetején töbe lenyíratták az hajukat, ezt dupénak nevezték [FogE 108]. — L. még CsH 167; KemIr. 346; KemÖn. 189, 425; MetTr 425; SKr 293.

Szk: ~ *mester. 1589/XVII. sz. eleje:* az Legeny rend ez Varasbol el mehet ... idegen mesterekhez, orszagokat iárhat az tudomány kedueert, igaz hellieken, kwlseo mestereknęl szolgalhat tisztesegesen [Kv; KömCArt. 7–8].

12. kül-; extern; Aus-, Außen-, auswärtig. **Szk:** ~ *földi* más helyről/helységből való. *1829:* én a külsö föld-dieknek Borviz tsorgatásokra voltam rendeltetve [Borszék Cs; LLt] ✱ ~ *ország. 1657:* ha recusálom[a], nagyságtoknak fognak valakik olyat mondani, hogy az külsö nemzetekkel és országokkal való nagyságod erösödését valami mala intentione nem akarom [KemÖn. 309. — [a]A románsággal való konfederációt]. *1805:* az Zállagositto ... Báro ur külsö országban lakik [Usz; Hr] ✱ ~ *országbeli. 1623:* mind a kulseo orzagbelik es mjnd ezen harom zekbeliek, ha mit kereskedesnek es vasarlasnak okaert behoztak zabadosan arulhattak [HSzj *kereskedés* al.]. *1662:* Udvarát[a] pedig szakadatlanul külsö országokbéli nagy úri és förendek gyermeki is nagyon tartották [SKr 126. — [a]A Bethlen Gáborét] ✱ ~ *országi. 1813:* a' külsö országi Académiákra szándékozó Ifjak ... neveiket a' Mlgos Fö consistoriumnak fel jelentsem [Ne; NyIrK XII. 139]. *1815:* Körösi Sándor[a] a' külsö országi Academiakra passualtatott [Kv; i.h. — [a]Körösi Csoma Sándor] ✱ ~ *város. 1662:* a csúnya kegyetlen pusztító nép ... az egész nagy rakott épületü külsö-belsö várost porrá és hamuvá tevék [SKr 439]. *1825:* Brigittenau nevü Bétsi Hostátban (:Külsö Városba:) [DLt 543 nyomt. kl].

13. világi; lumesc; weltlich. *1631:* czennis eöreökke aldom eö szent felseghenek szent neuęt, hogi engemet kegyelmessegebeol nem tsak ep elmeuel es testel adot ez vilagra, hanem az felett külseö iouaiualis [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 1]. *1677:* Az Oláh Püspökök, Esperestek, és Papok a' visitalásnak idején a' külsö Tiszteknek hivatallyokban magokat ne elegyitsék ... külsö dolgokat ne igazgassanak, executiokat affélékröl ne tegyenek, hanem visitállyák csak a' magok Papjait, és Deákjait, Beszerikájokat [AC 14]. *1704:* a generális parancsolatjából mind paterekre, mind szász papokra ... ráizentek, hogy hagyjanak békét a külsö dolgoknak, azt ne egyelitsék a prédikációra [WIN I. 115]. *1723:* minthogj a magzatokban propagalodik az Isten Háza, mint a külsö veszendö jokban a mik (!) marad hadgjak édes magzatoknak [Kv; KvRLt VII. 19].

Szk: ~ *rend. 1677:* meg-kivántatik az-is, hogy azon Collegiumnak mind külsö és belsö állapottyára, mind az Ecclésiai Statusbol, s' mind penig külsö rendekböl bizonyos fö Inspectorok állattassanak, kik az Orthodox Fejedelmek után vigyázzanak a' Collegium derekasb állapottyára [AC 17]. *1710:* uj Curatorok valasztattak ... ugj mint a belsö rendböl Curatornak Tiszteletes Sóós Ferencz uram[a] a Külsö rendröl penig Nemzets Keczeli Samuel ur(am) [Kv; SRE 114. — [a]Az eklézsia egyik lelkésze].

14. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *bíró* (erdélyi) úriszéki bíró; jude al forului dominal; Richter des (siebenbürgischen) Patrimonalgerichts. *1607:* Deliberatum. Miert hogy az Also, auagy kwlseó biro eleót nem excipialt, se(m) ne(m) appellalt az J: Jmmar az felseo zeken semmit hozza az eó Actioyahoz sine dicendi facultate, per noúas adductas allegationes, et responsiones, nem annectalhatt [Torda; TJkT I. 20] ✱ ~ *ember* világi tisztségviselö; funcţionar laic; weltlicher Dignitar. *1710:* Azért[a] csak haszontalan dolog volna a külsö embereket büntetni, sőt inkább a büntetést azok a papok[b] érdemlenék[c] [CsH 95. — [a]A császárellenes magyarországi rebellióért. [b]A magyar ref. és ev. papok. [c]1674-re von. feljegyzés]. *1823-1830:* báró Jósika Antal ... előbb jezsuita volt, s ezeknek elosztattatásokkal lett külsö ember[a] [FogE 92. — [a]A districtualis tábla praesese] ✱ ~ *fórum* úriszék; for dominal; Patrimonalgericht, Herrentag. *1644:* nem tudatik mi okbol az ö felesege tölle el ment ... ha szinten haza Jöne is, melleje nem fogadna; hanem tölle absolutiot kiua(n) ... Deliberatu(m). Tudgia hol vagion mennien utanna es az külseö forumo(n) persequallia hitötlen el hagyasaert [SzJk 61]. *1690:* Gyergyai Annok ... Férje ellen ... divortiumot kiván . mint paráznatol. Deliberatum. A sz: Szék nyilván láttya Fejér Péternek latorságát, de ... nem procedal addigh ... migh a' Tisztek a' külsö forumon el nem igazittyák [i.h. 245] ✱ ~ *hivatal* világi hivatal; funcţie laică; weltliches Amt. *1769:* Meg határozta kegyelmesen Felséges Aszszonyunk hogy három esztendök(ne)k el telése után senki külsö hivatalokra fel nem vetettetik, hanem ha az ö Felsége orszagaib(an) lévö Akadémiákon a Tudományokat el végezi [UszLt XIII. 97] ✱ ~ *kurátor* világi gondnok; epitrop laic; weltlicher Kurator. *1708:* Belsö Curator Ura(m) ö kglme, Külsö Curator Uramékkal edgjütt az T. Ekklesia hasznát néző dolgokban, ö kglmek is viszontag ö kglmével edgjütt edgjet értsenék, es edgjütt percipiallyanak s erogallyanak [Kv; SRE 107] ✱ ~ *magisztrátus* világi hatóság; autoritate laică; weltliche Behörde. *1646:* az ollian Causa Diuorty most az szent szeken nem agitaltatik azert ... remittaltatik az kulseö Forumra öt (!) agitaltassek á hol illik az külseö Magistratusok eleöt [SzJk 64]. *1671:* Azzal az jussal ne(m) elhet az Incta, mellyel az teöb indubitata Ecclesiastica personák szokta(na)k élni, mint hogj külsö magistratussnak bottia alatt, ez varosi territoriumon az városnak usussaval fructussával élödik [Kv; TJk XI/1. 165]. *1795:* meg kivanyuk hogy az Alperesek eö kegyelmek, el károsodott marháinkat vagy Lában elö adják vagy pedig azoknak árokat meg fizessék ... gonoszságokért pedig az Külsö megistratussal transcriballtassanak [Msz; MbK 104] ✱ ~ *szék* **a.** úriszék; for dominal; Herrentag. *1608:* Deliberatum. Miert hogy az kulseo szeken nem Excipialt az zekre be hozot relatoriahoz semmit sem annectalhat [Torda; TJkT I. 27]. — **b.** ? más törvényhatóságbeli/saját törvényhatóságon kívüli szék; for din alt municipiu/din altă unitate teritorială autonomă; Stuhl/Stelle aus einer anderen/außer der eigenen Munizipialbehörde. *1667:* Dali Miklos es Nagi Istvan ... az Kirali Birotol Tilalomra törvent kerenek, es szo-

kot jussát az Kirali Birá(na)k megh advan első szekre el Tilta(na)k, de, külső avagi belseö szek legiene azt nem aperialtak [Asz; Borb. I] ✱ ~ *szolgálat* **a.** úrdolga, robot; robotă, slujbă; Frondienst/arbeit. *1666/1681:* Igy ertvén ... Sztojka Istvan es Felesegehez ... valo joakaratomat praespecificalt hazanak is Uri joakaratombul megh nemessitéset ... Semmi nevel nevezendö külső avagy paraszti szolgalattul, postalkodas, dézma es kilenczed adasra eröltetni semmi p(rae)textus alat megh ne merészellyek [VhU 361 Zolyomi Miklós ad.lev.]. — **b.** ? (házon kívüli) gazdasági cselédi szolgálat; slujbă servitorească externă; Dienst des Ackerknechts außerhalb des Hauses. *1781 k.:* Mind a' belsöbb mind a' külsöbb Szolgálatra valónak pedig légyenek ... fizetések e' szerint: ... a' palotás inasoknak 15 forint a' külsöbb Tselédeknek pedig tiz forint [Told. 27] ✱ ~ *tiszt* törvényhatósági tisztségviselö; dregător municipal; Munizipialdignitar. *1689:* Darna Mihály mivel nyilvánvaló hamis hitü parazna Feleségével Ballo Anokkal ... post separationem cohabitalt, és magát paráznavá tötte, Tetczett a' sz: Széknek, hogy Darna Mihály Ur(am) excommunicaltassék, és a' sz: Társaságtolis[4] relegaltassék, a' Felesége és maga dolgát penigh a' külsö Tisztek elött igazittassa [SzJk 241. — [4]A papságból, papi testületből]. *1780/1804:* valameddig akár mely Causa Torotzkai Birák elött foly minden processusokba, mellyek Bányákról, Kohokról vagy Verökröl lesznek a' familia és ordinarie a Torotzkai Biró petsétje jelével éllyen a Peres . nem külömben addig ollyan Casusokban külsö Tisztekkel Ass(ess)orokkal semmi némü Literale Instrumentumokat senki ne expediáltasson [Torockó; TLev. 40–1]. — L. még AC 14 ✱ ~ *tisztviselö* 'ua.; idem'. *1847:* nem tartván az elfogatástól, sőt inkább azt gondoltam, hogy ha szinte a külsö tisztviselök el akarnának is fogni, azt fogja mondani mint belsö hivatalt viselö föpap, hogy az én ittlétem alatt ne történjen [VKp 156 Varga Katalin kezével] ✱ ~ *törvény* **a.** úriszék; for dominal; Herrentag. *1607:* J. replicat Az hol Azt mongya hogy az kwlseö teörüenyben az bizonsagoknak mind helt Attam, heltt Attanak az en teörüeny teweoym [Torda; TJkT I. 20]. — **b.** úriszéki itélet; sentință dată de un for dominal; Urteil des Herrentags. *1628:* 12 eztendeoteol fogua birta az mi Jobbagiunk az ki benne lakot, az en Erdeomöt, Zantofeoldemet elte, en hatalmom alat uolt, az en Jobbagim semmi potentian ninchenek, mert az az Jobbagis en zamo(m)ra volt s vagio(n) mostis az ki benne lakik, es igi az kwlseo teorueny in vigore maradhat [uo.; i.h.].

15. kinn való; extern, exterior; auswärtig, draußen (befindlich). *1670:* Az vármegyébül is leszen 150 gyalog s 50 lovas, az ki kinn vigyáz ... Most is én csak kinn laktam, úgy vigyázhattam jobban az külsö dolgokra [TML V, 70 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1679/1681:* (A föporkoláb) magat à külsö dolgokb(a)[4] ne elegyicze [Vh; VhU 667. — [4]A vár biztonságán kivüli, gazdasági ügyekbe].

16. szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen. ~ *cselekedet* külsöleges/látszatra való cselekedet; faptă prin care se pot salva aparențele; äußerliche Tat. *1661:* öfelségének mindenekben engedelmes szolgái lészünk ... és noha külsöképpen az töröknek ... adózással s egyéb külsö cselekedetünkkel oda is engedelmességet kell mutatnunk, de szívünk mindenkor öfelségénél lészen [KemIr. 345] ✱ ~ *pompásság* színlelt pompásság; pompă/strălucire aparentă; Scheinprunkhaftigkeit/pomp. *1636:* A' Pápa részegitö borának arulói ... hogy ... az igaz vallást a' külsö pompasságrol és gyönyörüségröl bötsülö itéletlen embereket reá hitegethessék ... müsikásokot ... tartanak, az kiknek szü gyönyörködtetö zengedezések miatt az balgatag emberek ... az sok hiuságos emberi leleményekkel meg trágyáztatott babonákra futnak [ÖGr Aj.] ✱ ~ *szolemnitás* kb. formális külsöség; formalitate pură; formelle Äußerlichkeit. *1826:* azon esketés mind belsö mind külsö Solemnitássára nézve a fel fedezett okokbol bizonyitto erövel nem birván cassáltassék [Ne; DobLev. V/1114. 10a].

◇ **Szk:** ~ *áer* szabad levegö; aer liber; freie Luft. *1778:* tsak a' hideg szél a' beteget ne érje, mert a' meg fázás is veszedelmes, annyival inkább a külsö hideg aerre ki vinni [MvÁLt Mátyus,ConsSan. gub.]. *1824:* beteg embernek a' Tavaszi külsö Aër nem használ [Hosszútelke AF; DobLev. V/1084. 1b ifj. Dobolyi Sigmond kezével] ✱ ~ *büntetés.* **a.** testi büntetés; pedeapsă corporală; körperliche Strafe. *1662:* (Isten) amelly nemzetséget ... meg akar büntetni, annak egy ideig ugyan eszét is el szokta venni, hogy látván ne lássanak, hallván ne halljanak, értvén ne értsenek s érthessenek, és igy az ellenek rendeltetett külsö büntetés rajtok végbemehessen [SKr 343]. — **b.** világi büntetés; pedeapsă, amendă; weltliche Strafe. *1677:* Mind Visitationak idején, s' mind egyébkor az Egyházi rendek a' Szegénységet ne taxállyák, mulctallyák, egyébirantis az efféle külsö büntetéseknek rendi nem az ö kegyelmek hivatallyát illetvén [AC 10]. — L. még AC 14, 15 ✱ ~ *jel* kézzelfogható/látható jel; semn palpabil; faßbares/sichtbares Zeichen. *1634:* Erdely Istvan ... eo kegymehez valo belseo szwbeli affectusomnak kwlseo jelet akaruan declaralni, hattam eo kegmenek az en kis Hebenum fabol chinalt, Romabol hozott Reliquiaimat [WassLt 73/1 Vass János végr.]. *1666:* jó ideje szándékozék az én kegyelmes uram ö nagysága, hogy Nagyságod udvarlására böcsülletes szolgáját küldhesse, kedveskedö jó akaratjának külsö jelével [TML III, 586 Teleki Mihály Csáki Ferenchez] ✱ ~ *jó* anyagi jó; bunuri materiale; materielles Gut. *1658:* Itt azt beszélik némely emberek, hogy ök inkább adnak az töröknek adót, sem mint az németnek, mert az német ötet lelkében háborgatja, de az török csak külsö jovaiban [TML I, 275 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *mesterséget folytat* gazdálkodik; a gospodări; wirtschaften. *1763:* Nagy Sámuel Angyalosi mester nem tanit hanem inkább külsö mesterséget folytat [Szemerja Hsz; HSzjP] ✱ ~ *nemesség* városon kivül lakó nemesség; nobilimea care locuiește în afara orașelor; außerhalb der Stadt wohnender Adel. *1671:* (A) Tisztek ... magát-is a' Debitort meg-foghassák ... Ha penig az Debitorok deficialtak volna, azokra szállyon az adósság, kikre az Debitornak javai szállottanak, valamint a' külsö Nemesség és egyéb rendek-is adosságokat ez Articulusunk vigoraval extorqueallyák a' városi rendeken, ugy azok-is meg-vehessék a' Nemesi és más állapotbéli rendeken [CC 77] ✱ ~ *rend* városon kivüli/városi kiváltságokkal nem rendelkező rend; populația din afara orașelor/care nu are privilegiul orășenilor; über Vorrechte außerhalb der Stadt/in der Stadt nicht verfügender Stand. *1603:* lattyak eo kgmek egez varosul az hazassagoknak kywaltkeppen az keolseo rendek miat valo nagy abususat [Kv; TanJk I/1. 434]. *1660 k.:* it Colosvá-

rat mind ennek az Városnak lakosi s mind külseő rendek vadnak [BLt]. *1677:* ha valaki az ő adóssát az elég-tételre nem vihetné külőmben, competens Birája eleiben idézze ... a' Birák mindgyárt elég-tételt szolgáltassanak az adósságot kereső félnek ... Ez igazitásnak modgya néz a' külsö rendekre, egyébiránt a' Városoknak és Szász Székes helyeknek lakosi, éllyenek a' magok eddig valo privilegiumockal magok közöt, és törvényeckel [AC 180] ∗ ~ *szabadság* függetlenség; îndependenţă; Unabhängigkeit. *1657:* Bocskai ... állatta helyben Magyar- és Erdélyországnak mind külső, s mind belső szabadságit [KemÖn. 26] ∗ ~ *színnel* látszólag; aparent; scheinbar. *1780:* ezek ... külsö szinnel erös Argumentumok, melyekre nyertekis jó resolutiót [Torockó; TLev. 9/16] ∗ ~ *teherviselés* városon kívüli teherviselés; obligaţie/prestaţie în afara oraşului; Lastentragen außerhalb der Stadt. *1712:* az Nemes Varos(na)k semmi külsö tereh viselésének hordozásával ne(m) tartozo(m) [Kv; Pk 6] ∗ ~ *vármegye tisztei* a városon kívüli/vármegyei tisztségviselők; funcţionarii judeţului/din afara oraşului; Dignitare außerhalb der Stadt/im Kreis. *1786:* Az elöt ... az Város szokot volt venni Számat az Biraktol, hanem már mostan ... az külsö Nemes Vármegye Tiszteire ment az Szám vételek [Torockó; TLev. 4/13. 19].

II. fn-i haszn-ban; cu valoare de substantiv; substantivisch gebraucht. **1.** vmi kívül levő (dolog/vagyontárgy); (lucru/bun material) care se află în exterior/afara a ceva; außerhalb einer Sache befindlich (Ding/Besitzstück). *1699:* Vagjon az Udvarháznak két udvara melly(ne)k a külsöjen kezdettük elsöbennis munkánkat [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1744:* A belsö Pinczébe edgy Ajtó hellyel választodik meg a külsötöl [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1747:* találtatnak ... két Kö házak ... Ezek közül a külsöben tanáltatnak katona Fogasok 3 A Belsöben penig katona Fogas 2 Karos Fogasocska 1 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. *1765:* also fálu végen a külsö félen a' belsö betüjen az Ut, a' külsön Isák György ... vicinitássokban [Kissolymos U; Márkos lev.].

2. határbeli ingatlan/jószág (a belsőségbeli telek tartozéka); pămînturile din hotarul satului; Liegenschaft/Gut in der Flur/Feldmark (Appertinenzien der Gewanne). *1606:* az az haz küs faludba(n) mind hoza tartoza(n)do iozagiual mind belsökel, s külsökel enge(m) ugi illet, mint eö kegielmet [UszT 20/47]. *1630:* Ada ... Pettkj Farkas Ur(am) ... Pettke(n)[a] levö iobbágit Cum omnibus pertinentys külsökkel es belsökkel Pettkj István Ur(am)nak [Ks 67. 46. 24a. — [a]Petek U]. *1652:* az Feleseghemmel együt kerestük az mi kevés bonumunk vagyon mind belsök es külsök ... az mi marad mind külsöket es belsöket Inghokat es Jngtalanokat (!) hagyok az en kedves hwtös Feleseghemnek Makai Balasi Annanak [Kv; RDL I. 139]. *1767:* ezen belsö[a] utan tudok külsököt [Tasnád Sz; Hr 11. — [a]Belsöség, belsö telek]. *1772:* Lévén egy Jószág Verebesben[a] külseivel edgyüt [Hr 9/7. — [a]Cs]. *1793:* volt itten egy ben valo puszta Jószága külsöivel edgyütt [Kisillye MT; TSb 51]. *1800:* minden szolgalo Ember fizet ... a küssökért ... Egy véka féréjü földre egy garast [Bikszád Hsz; HG Conscr. 81]. *1850:* Sziminák Mitruj ... Kozma Iuon ... Kozma Irimia Nincs semmi külsojek [Bács K; KmULev. 3]. *1857:* Nyáguly András ... elment a' birtokbol s birtoka allodizalodott — a Telek puszta. Pásztor András — ennek külsője allodizálodott a' belsöbe benne lakik [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.]. — L. még AC 144; RSzF 232, 243; VKp 132.

3. elülső szobalakó; persoană care locuieşte în camera din faţă; Bewohner des Vorderzimmers. *1688:* Külsö Házaimnal vadnak hat szálloim, a belsött soval fával gyertyával tartom, a külsöketis kénáltam vélle, de el nem vötték, hanem mégis pénzes fát kel mindenkor számokra vitetnem [Kv; UtI].

4. hóstáti/városfalon kívüli/elővárosi személy; persoană care locuieşte în suburbie; außerhalb der Hofstatt/Burgmauer/in der Vorstadt wohnende Person. *1597:* Ha ky penigh az Mezaros Vraim mind kewlseok belseok keozzewl ... ez vegezes ellen barmat laban el adna, ... az el adot marhanak az arraval bewntettessek [Kv; TanJk I/1. 301]. *1621:* 24. April ... az hidon[a] alol ... az Vtakat, czinaltattuk es teolteottuk meg Viulag az magiar Vczajakal az kulseokel [Kv; Szám. 15b/VIII. 11. — [a]A Nádas alsó hídján]. *1782/1799:* A' Külsökis[a] ... kezdették a' Sertés Husokot darabjában árulni [Torockó; TLev. 3/16 Transm. 343. — [a]A hóstáti/külvárosi mészárosok].

5. máshonnan/hova való ember; persoană din alte parte; Mensch von anderswoher. *1597:* Palfalúiak feleöll ieott szo be hogy az sora faroknak az ky ereztett helyekreöl marhaiokot be haitiak holott az eleott Regennis ki erezteö helyek voltak ollyan helyekreól sem kylseoknek sem pedigh az Korondiaknak marhaiokot ne haitogassuk [UszT 12/97]. *1671:* Ismet senki, vagy külseo, vagy ennek az Varosnak lakossa, ... masun(n)at ebben az Varosb(an) nyeresegre, sarukat el adni be ne hozzo(n) (ki véven az szabad sokadalmok(na)k napjait) [Kv; KvLt Céhir. I. 17] | Minden sokadalmokban ... külsöknek meg-engedtetett az adás és vévés [CC 83]. *1740:* külsöknekis megengedtetik, szalonnát bé hozni és fonttal árulni [Dés; Jk 536a]. *1782/1799:* eleitöl fogva ususban volt közöttünk hogy Szombati Vásárokra Szalonnát, Fadgyut szőrös bocskor, Sertés hust, darabjában bé hozzanak a' külsök, 's fontalis adhassák [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 356]. — L. még RSzF 157.

6. külföldi ember; străin(ă); Ausländer. *1677:* Reznek ez Országbol valo ki-vitele szabados: De az Haza fiainak a' külsöktöl, pénzek le-tévén, mindenütt szabados magokhoz venni [AC 267].

7. külföldi ellenség; inamicul străin din străinătate; ausländischer Feind. *1542:* Azt jol erthy k., hog en wg erthem az mw porkolabynkthol az wraynkthol, hog azon ewk meg eskewtthek, hog ha kewol walo ellensege lenne az haznak, ewk kethfelol walo ellensege lenne az haznak, ewk kethfelol walo ellensegre nem wyselnenek gondoth hanem chak az kewlsewre [Fog.; LevT I, 17 Petrus Orozy Zalay Janoshoz, Poson m. ispánjához, Fogaras vára urához].

8. *1851:* Anikó a' fözö el fog menni helyette mást fogattak külsö még nintsen [Kv; Pk 6].

Ha. *1574:* kylseo [Kv; TanJk V/3. 104a]. *1584:* kewlseó [Kv; PolgK 9]. *1589:* kilseo [Kv; TanJk I/1. 107]. *1590:* keólseó [Km; GyU 13]. *1606:* kilseó [UszT 20/74 Brúltanus (!) Zabo de Orozhegj (50) lib. vall.]. *1609:* kylseó [i.h. 20/349]. *1651:* keolseo [Szászcegő SzD; JHbK XIX/26].

külsőképpen 1. látszólag, színleg; aparent; scheinbar, anscheinend. *1657:* (A fejedelem) ha római császárral való szövetsége végbenmehet vala, igen szomjúhozza vala az pogányság ellen való hadakozást, noha külsőképpen igen színezett és kereste kedveket [KemÖn. 58]. *1661:* őfelségének mindenekben engedelmes szolgái lészünk minden igazsággal, és noha külsőképpen az töröknek lészünk alája vetettek, és ... oda is engedelmességet kell mutatnunk, de szívünk mindenkor őfelségénél lészen [KemIr. 345]. *1710:* Teleki azért külsőképpen azt tétetvén, hogy mindeniknek igaz barátja, serénységihez képest hol egyiket, hol a másikot mind az udvarnál, mind házoknál gyakorta meglátogatja, oly okoson mindazáltal, hogy egyik is esziben nem venné, amit akarna [CsH 110]. *1786:* a' kik külsőképpen jobb gazdáknak láttatnak is, szűk állapotban lenni véllek valo Conversatiobol tapasztalom [Torockó; TLev. 4/13. 55]. — L. még BÖn. 720; CsH 387; KemÖn. 115.

2. külsőleg; extern; äußerlich. *1664:* Az doctor ... jegyzésben írt holmit, az kivel külsőképen orvosoltathatja magát [TML III. 176 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz].

3. láthatólag; mai cu seamă, vizibil; sichtbar. *1631:* Ha kwlemben czelekednenek, tehat Istennek rettenetes sulios atka szallion reaiok. Külseö keppenis ezekteöl az ioszagoktol wressek legyenek [Teremi KK; JHb XXI/1. 8 Sükösd György végr.].

külsőleg láthatólag; vizibil; sichtbar. *1848:* Régota tapasztaltuk, hogy a' dajkának kevés a' teje, a' gyermek étkes, és sokszor nem kap annyit, mennyi neki kellene ... szóval kinlódik, — noha külsőleg a' gyermeken semmi kuttyanás nem volt észrevehető [Kv; Pk 7].

külszoba elülső szoba; cameră din față; Vorderzimmer. *1849:* a' Tiszti kűl szabában ... A' padlásan fűggő égy stelázsi. 13 darab nagyabb és kissebb rajta lévő üveg Czilinderekkel, — mellyekben jó Etzetek vannak [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

? **külter** '?' *1666:* Ozdi Peter Uram ö kglme ... Szabadon lako egy Jobban Marton nevű Iffiu nötelen Jobbagya ... kűlter volt az Görgeny Varb(an) [Gálfva MT; Berz.].

külü l. kölyü

külvaló kintlevő, használatban levő; care este uzitat/în folosință; im Gebrauch befindlich. *1620:* vagyon szép ezüst mívünk és egyéb valamennyi aranyunk, tallérunk is, azmellett kül való apróságaink is [BTN 422]. — Vö. a *kívülvaló* cimszóval.

külvár külső vár; cetate de apărare; Vorburg. *1846:* a' Medgyesi külvárban lakó [DLt 281 nyomt. kl]. — Vö. a *külső I. l.* ~ *vár* szk-tal.

künn l. kinn

künting l. könting

küpü l. köpü

kürt 1. goarnă, corn; (Signal)Horn. *1636:* vagy mint az Molochnak gyermekikkel áldozók tselekesznek vala, kürtöt kell funiok, s dobot kell zörgetniek [ŐGr Aj.]. *1807:* kűrtet csináltak és azzal adnak hírt hogy lopni mennyenek [Mészkő TA; EMLt Mészkői lev.].

Szk: *székely* ~. *XIX. sz. m. f.:* Ne felejtsd el házadat Édes szülőanyádat A székejkürtnek szavára Induj egyre a csatára[a] [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — [a]Táncszó] ✱ *tengeri csiga* ~. *1804:* Egy meg ezüstezett Tengeri Csiga Kűrt [Hosszútelke AF; Kath.].

2. *1697:* Jöt(t)em Jákóhalmára, it(t) az Lehel kürt(j)ét m(e)gh fu(j)tam ... m(e)gh pirongatám a város biráját, azután job(b) ember volt [AIN 145–6].

3. kályhacső; burlan, urloi; Ofenrohr. *1589:* Az megh neüeszet kamaraba(n) chynaltatunk egy wy kemenczet ... Egy Eoreg kürtet vettünk p(ro) f. — d. 32 [Kv; Szám. 4/IX. 19]. *1747:* a Tisztarto uram mostani lako Házában ... találtunk ... Kürtet, rèz pléh vagyon szélesen rajta Nro 1 [Szpring AF; JHb XXV/88. 3].

A cimszónak a *kürt-sütő fa* összetétel tanúsága szerint lehetett 'kürtöskalács' jel-e is, de erre önállóan nem került a gyűjtő elé egykorú bizonyság.

◇ ? **Szn.** *1505:* in genere Meggyes in linea Kwrth [Barabás, SzO 211].

Az ágnév ide vonásának lehetőségére nézve l. a TESz-ben kifejtett véleményt.

kürtő 1. kályha/kemencecső; burlan, urloi; Ofenrohr. *1558:* Byro wram az thyzedeseknek Ees kapitanoknak megh hagyak hogy ... kywrtheketh kemeneketh megh lassak Arthalmasth el thewryewnek (!) [Kv; TanJk V/1. 48]. *1585:* Margit Bachi Mihaline vallia ... Ne(m) lakhatot benne[a], mert el teortek vala a' kwrteoyet, Igirt vala Zeoch Caspar es adottis vala eg' kwrteót [Kv; TJk IV/1. 443. — [a]A házban]. *1597:* Egy wy kemenczet chinaltata(m) ... Egi kwrteot vette(m) p(er) –/25 [Kv; Szám. 7/XIII. 11–2]. *1682:* hazamra jöven engemet kiüzve kemenczemnek kürteit levagta [HSzJ *kemencze-kürtő* al.]. *1699:* vagyon romladozot paraszt tüzelő kemencze ... kürteje nyulik az megirt sütö ház kemenyiben [Vécke U; LLt]. *1732:* a le irt házban vagyon edgy sütö Kementze, mellyen hoszszan nyul paraszt kájhabol rakott Cserepes, a Kürtöje a ház fedelivel edj iránt ki nyulo Kéményb(en) bocsáttya a füstöt [Erdőszengyel MT/Szentjakab SzD; TSb 51]. *1761:* Ezen ház ... Kementzéje ... köböl rakot köz tüzhelyre paraszt kájhákbol rakatott küsded füttöjével, álván a Kementzének eleje vas pánton. Melynek kürteje az Hijjuban nyulik fel [Pagocsa MT; JHbK LXVIII/1. 14]. *1772:* Vagyon ezen Házban mintégy singnyi magosságra Téglábol fel rakott Tüzhelly, a mellyen mázotlan kályhákbol égy Füttö nélkül valo kementze áll, ennek kürtöje az konyhára ki szolgál [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. *1780:* a tselédházban ... Pujkát sütöttek s mikor ked kiment, mindenkor a kürtőben fel dugták a nyársat, hogy ked meg ne lássa [Berekeresztúr MT; BetLt 6 Sophia Varga (26) vall.].

2. kémény; coș, horn; Schornstein. *1573:* Beso Anna fundatorne ... vallia, hogy ... Mykor ... Kapa Mihalnet keresnek, Egy Eyel ... az eskolaba hagyak egy kamaraba, Mykor otth Nem byzta volna Magat egy kwrteon akar volt ki bwny eo vgi erkezik oda [Kv; TJk III/3. 62]. *1681:* Elegyes, Lapos kalyhas, belül szenelő

Sütő Kemenczeje, mindenik teglabol rakott, es jó; egi Sator alatt; füstys egi kürtőn megyen ki [Vh; VhU 520]. *1718:* Lattaké ... lángot az kürtő torkán honnan gondolhato volna belső tüztül gyűlt (!) meg a ház? [H; JHb vk]. *1745:* mondek a feleségemnek: „kelj fel, vigyázz ... boszorkány vagyon a házban", osztán bizony mindjárt hallám, hogy a kürtőn kimene nagy suhogással [Kőrispatak U; Ethn. XXIV, 161 Simén György (42) un. préd. ns vall.] | Hallottam Sánta Tódornétól, hogy ő az ő házának kürtőjében látta Borkát mezitelen ... Todorné penig azt mondja, hogy ő álmában látta [uo.; i.h. 162 Boszorkánysággal gyanúsított Stephan Majorné Bundás Borka (30) jb vall.]. *1789:* Korom Birót tartanak a ki minden héten a kürtőkőt Házrol házra visitálván a kinek kormoson találja azokot meg bünteti [UszLt XIII. 97]. *1823:* Vagyoné minden Faluban Korom Biro és minden héten azok meg vizsgáljáké a kűrtőket és kemenczéket ...? [Bölön Hsz; HSzjP]. — L. még FogE 265.

3. füstfogó; hotă, separator de fum; Rauchmantel. *1583:* Catalin, Zondos Bertalannę vallia, Hegedews Ianosne Zolgaloia theot volt az kwrtheobe, eg Zeoleó lewelbe be takarwa, melliet esmertenek az lewelen Valo Bekanak lenny, mikor az leant firtattak volna ... tagadny kezdj [Kv; TJk IV/1.143]. *1584:* Velmen Mihalj vallia, ... semmy fewsteot hertelen Nem lathek, hane(m) ozta(n) egszersmind Ieowe kj a' langh az paytarol ... alygh volt egy araznyera a' zalma heazat a' Serenyteól (!) akj a' kwrteó felet Allot [Kv; i.h. 207]. *1638:* Vinczi Istuan oston ugi rekeztette be az ket inast, s az eggik az kwrton bût ozton ki [Mv; MvLt 291. 143b]. *1679:* (A) Sűtő Ház ... Teglabul czinalt Sütő Kemenczeje nr. 1. ... Belől szenelő, kűrtős Tüzhelye is ; teghlabul rakott. Ezen szenelő hely kűrtőjét az mellette levő Nagi konyha kéményere hajtották által, es az füsti oda jár | Serfőző Ház ... Belső háza ... Teglabol rakott szenelő helye, kűrtőjével együtt nro 1. Ennek melege, füsti, az ház padlásan vagyo(n) által véve, ... Vagyon ezen padláson; Teglabul rakott szabad szaraszto, két Leszajaval eggyütt nro 1 (:ez az szoba kűrtője felső végere vagyon csinalva; Az házban valo tüzelő helyen égő tűznek mind oda alá, s mind ide fel hasznat veszik:) [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 66, 137–8]. *1774:* (A legényt) Számtarto Ur(am) ... az udvarban lévő fog házban dugatotta, 'a honnat 'a kürtőn ki but [O.zsákod KK; LLt Vall. 198]. *1801:* a Pitvarba ... vagyon egy Kőből tsinált, Sütő Kementze, és felette egy fenyő Fábol hoszszában kürtő feljebb a Sipja rővidebb modilak (!) fél tsinált két ajtaival [Nagynyulas K; DLev. 5]. *1813:* Konyha Tüszej ebbe 4 vas ... A' Kürtön vas Tábla ajtó [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.].

4. lélegző/szellőztető cső; tub de ventilație; Entlüftungsrohr. *1793:* jo szárazon hordassa bé az zabot eppen olly nagy asztagokba ne rakassa, söt a' midőn kevés Nedvességet tapasztalna is benne, inkább kürtött tétessen bele minthogy az őszve melegedvén, hamar el romlik [JF 36 LevK 189–90].

Ha. *1621:* kwrteyehez [Kv; Szám. 15b/IV. 27].

kürtődugó sz-ban; în expresie; in Redewendung; *olyan, mint egy ~* szurtos; fourte murdar; sudelig, schmierig. *1799:* A Bán György Uram Leányát Juliskát Sánta Urék alá valo modon jártatták, ... Sánta Urnál laktában eleget dolgozott ... 's ollyan volt mint egy kürtő dugo [Mv; MvLev. 8 György Rebeka Bajnotzi Györgyné (50) vall.].

kürtőkalács kürtőskalács; cozonac secuiesc/în formă de burlan; Baumkuchen, Prügelkrapfen. *1723:* Kdet azon kéreti a Méltgos Vajdáné mi általlunk ... hogy egy inast küldene ki Kghez az kit is ne sainállya Kgd meg tanittani minden afféle sütőgetésekre a többi között kürtő kalácsra is | a M : Vajdáné kéreti ... a mely inas iránt igirte kgd io akarattyát hogy meg tanittattya ... Edes néném Aszony ... ne sainállya Kgd annyi io akarattyát mind Czipo sütésre ⟨s⟩ egyép (!) gyenge sütőgetésekre és kürtő kalácsra is és valami pástetomra és valami gyenge eledelre megtanittatni [ApLt gr. Ferratti Lajosné Kálnoki Ágnes Apor Péterné Kálnoki Borbárához a jászvásári vajdai udvarból].

A szó történetére l. Csefkó: MNy XLVI, 257–8, Szabó T. A: i.h. 269–71 és SzE 354–60.

kürtőkalács-sütő cserép cserép borítású kürtőskalácsfa; unealtă/instrument de lemn folosit la coacerea cozonacului secuiesc; Baumkuchenholz mit irdenem Überzug. *1772:* Kürtő kaláts Sütő tserép [Kv; MkG].

kürtőkalács-sütő fa kürtőskalács-fa; unealtă/instrument de lemn folosit la coacerea cozonacului secuiesc; Baumkuchenholz *1744:* Kűrtő kaláts sütő fa [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. — Vö. a *kürtőskalács-sütő fa* címszóval.

kürtöl a suna din goarnă; das Horn blasen. *1806:* Kis Papa egy Posta kürtőt hozott, aval sipoltunk délig (Másnap) Egész nap játzodtam, kürtöltem | tsoka fiakat szedtünk, kürtöltűnk [Dés; KMN 319]. *1828:* a Teheny Pásztor tartozik ... mikor a Csordát regvelenként ki hajtsa mindenkor kürtőlni [Étfva Hsz; HSzjP].

kürtöltet a pune pe cineva să sune din goarnă; das Horn blasen lassen. *1626:* hatar jarni ... műnket fel küldenek a Maira szburatojrara, es ot ... kürteltetenek velűnk. hogj megh halljak hol jarú(n)k [A.szőcs SzD; WassLt].

kürtös 1. trombitás; gornist, trompetist; Trompeter. **Szn.** *1554:* Kurthos pether [Kv; Dica IV. 16]. *1814:* a Biro Kűrtős Anton [Sóakna MT; Born. G. IX. 6].

2. "?" **Hn.** *1728:* A Kűrtős ton alol az kűrtős to erin, Konyak lesdüje [Illyefva Hsz; EHA]. *1749 k.:* az Kűrtősb(en) levő bányák. Kűrtős nevű helyben az mely Bányák az Kabla kuttyán aloll vad(na)k [Torockó; TLev. 2/1].

kürtős füstfogós; cu hotă; mit Hornmantel. *1679:* (A) Sütő Ház ... Teglabul czinalt Sütő Kemenczeje nro 1 ... Belől szenelő kürtős Tüzhelye is; teghlabul rakott [Uzdisztpéter U; TL. Bajomi János inv. 66. — A teljesebb szöv. *kürtő 3.* al.].

kürtőseprő kéményseprő; coșar, hornar; Schornsteinfeger. *1809:* Dévai Kűrtő Seprő fiának Interes 2 f 30 xr [Déva; Ks 99].

kürtősfánk-sütés kürtőskalács-sütés; coacerea cozonacului secuiesc; Backen von Baumkuchen. *1679:* Kür-

tős Fánk Sütéshez valo fa nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 63].

kürtőskalács kürtőkalács; cozonac secuiesc; Baumkuchen. *1806:* 6 után osonálván elmentűnk Déési Urhoz Klára köszönteni ot kűrtős kalatsot ettűnk [Dés; KMN 325]. *1807:* Kis Papáék haza jöttek Benedekről" békességgel kürtőskalátsal [Dés; KMN 350. — "A várossal tőszomszédos Szentbenedekről]. *1808:* Esmérem a Hegy Farki Nyékuláj Molnárt ... Palatsintát és Kürtős Kalátsat tudam hogy eleget sütettek [Sóakna/F.oroszfalu MT; Born. G. IX. 3]. *1814:* az azon földből termendő Buzából nem fognak Kűrtős Kalatsot enni az Arendatorok [Dés; DLt 174]. — Vö. a *kürtőkalács* címszóval. L. *kürtőkalács* al. a jegyzetet.

kürtőskalács-forma cserép borítású kürtőskalács-fa; instrument de lemn folosit la coacerea cozonacului secuiesc; Baumkuchenholz mit irdenem Überzug. *1792:* Kűrtős kaláts forma [TL Conscr.]. *1793:* Kürtös Kalats forma [Kv; i.h.].

kürtőskalács-formájú kürtőskalács-alakú/szerű; de forma cozonacului secuiesc; baumkuchenförmig/artig. *1761:* Kürtős Kaláts formáju földbe való föld Tsatorna Nro 10 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 27].

kürtőskalács-sütő (cserépborítású) kürtőskalács-fa; unealtă/instrument de lemn folosit la coacerea cozonacului secuiesc; Baumkuchenholz (mit irdenem Überzug). *1840:* Egy Cserép Kürtös Kaláts Sütöt Bajnotzi Lászlo (vett meg) 10 xr [Dés; DLt 456]. *1850 k.:* kűrtös kalács sütö 1 f 40 kron vétetett [Pk 2].

kürtőskalács-sütő fa kürtőskalács-fa; instrument/unealtă de lemn folosit la coacerea cozonacului secuiesc; Baumkuchenholz. *1810:* Egy Kűrtős koláts sütő fa | Egy kűrtős kalats sütő fa ... xr 16 [Mv; MvLev. Trinceseni Mihály hagy. 19]. *1811:* égy Kűrtős kaláts sűtő fa [Mezőőr K; MkG]. *1816:* Egy kürtős kaláts Sütő fa [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1822:* Egy Kűrtős Kaláts Sütő fa [Nyárádsztanna MT; MvLev. 8 br. Gyalakuti Lázár József udvarház-leír.]. *1827:* Kürtös kaláts sütö fa tserepével 1 [F.zsuk K; SLt Vegyes perir. P.Horváth Károly inv.]. *1849:* Az élés kamáraba ... égy Kürtös Kaláts sütő Fa [Somkerék SzD; Ks 73/55]. *1851:* Egy nagy fejér fenyő fa láda benne ... egy kürtős kaláts sütő fa [Dés; DLt az 1852. évi iratok közt].

kürtösné trombitásné; soţia gornistului; Frau des Trompeters. *1591:* kwrteosne [Kv; Szám. 5/IX. 23].

kürtőtlen kemencecső nélküli; fără burlan; ohne Ofenrohr. *1621:* Az mester hazaba(n) az kwrteotlen es Zayatlan kemenczehez veottwnk Egj vy Eöregh kwrteot p(ro) d. 50 [Kv; Szám. 15b/IV. 29].

kürt-sütő fa kürtőskalács-fa; instrument/unealtă de lemn folosit la coacerea cozonacului secuiesc; Baumkuchenholz. *1819:* Egy kürt Sütö Fa [Mv; MvLev.]

kürtszó kürthang; sunet de trompetă; Trompetenklang. *1747:* látom hogj keményen ég az Soma, kopo hajtást és kürt szót is hallottam [Báré K; EMLt Székely lev. Supl. 28–39 Moldován Gligoras (42) zs vall.].

küsmödi a Küsmöd (U) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Küsmöd/Cuşmed; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Küsmöd. **Szn.** *1614:* Kis Meodi Balas oltalomert adta" Lazar Janosnak" [Sóvárad MT; BethU 70. — "Utána tollban maradhatott: magát. "Jb-ként].

küső fogó-fajta (lakatos- és ötvös-szerszám); un fel de cleşte (folosit de lăcătuşi şi giuvaergii); Art Zange (Schlosser- u. Goldschmiedwerkzeug). *1629:* Az mwheliben lakatos Gergelinek volt harom sutuia ... kętt kwsw vagio(n) egy pók reszelő [Gyf; EMKt VI. E. 2. 228b]. *1741:* Három sröf tábla 3 Harom küsü 3 Egy Görbe küsü 1 [Kv; TL 90 lak.].

Szk: *foglaló ~. 1622:* Egj foglalo küseö tt f. — d. 25 ... Egj hozzü niako uereo tt f. — d. 10. Egj teöke kwseö tt f. — d. 6 [Kv; RDL I. 119 néhai Tótházi Eötues Mihály ötvös műszereinek lelt.] ✱ *görbe ~. 1741:* Egy Görbe küsü 1 [Kv; TL 90 lak.] ✱ *tőke ~.* → *foglaló ~.*

küszködés 1. vesződés; necaz; Plage, Mühe, Mühsal. *1823–1830:* Istennek hálá, mind is ép gyermekeim voltanak ... testi épségekre nagy gondom volt, ezért a feleségemmel is küszködésem volt ... ha láttam, hogy egyéb sok dolgai miatt tágítja a gyermekekre való ügyeletet, azért mindgyárt megszólítottam [FogE 227].

2. dulakodás, viaskodás; luptă; Gerangel, Rauferei. *1724:* a Leány ... mondá, bezzeg én tőbször Pekrihez ne(m) megjek, mert ... ha ugjan nem erölkedtem volna epen meg ejtett volna, de az Inas is halván küszködésemet, az ajtót meg zördite [Királyfva KK; BK. Hét Falusi Istvánné (50) ns vall.].

3. *utolsó ~ében van* haláltusáját vívja; a fi în stare de agonie; mit dem Tode ringen. *1797:* a' Nehai Gróff utolso küszködésében volt, és azon Testamentumot ... el nem készithetvén, maga a' Néhai Groff Ur ő Nagysága nem subscribálhatta [Kolozs; Told. 42/24].

küszködik 1. viaskodik; a se lupta; ringen, kämpfen. *1679:* úgy gondolom, már tovább Istennel, a portával, kgls urunkkal nem küszködik Vesseléni uram is, hanem bejü, Kgld is akadály nélkül folytathatja a dolgokat [TML VIII, 518 Teleki Mihály Thököly Imréhez]. *1697:* Minemü nyomorusagokkal küszködgyek szegeny várasunk, a mindennapi rajtunk altal menö Contributioe (!) es vecturak elegge bizonyttyak [BK]. *1772:* Másfelől sok különféle injuriáltatásommal küszködtem. Egyfelől a fiam Zsigmond kiköltt ellenem s a guberniumban azzal vádolt be, hogy én az ő materno-aviticum bonumit dilapidáltam, holott egy talpalatnyi örökösse sem volt [RettE 290]. *1799:* hozzám utasitott Levelit Kedves Fiam Uramnak kedvesen vettem. Melyből látom minémü bajoskodásokkal küszkedjék de bizony velem is közös, mert a F. Királlyi Gubernium parancsolattyából csak a mult héten tentáltatott a Tekintetes Tisztség ellenem Executiot 64. Rforintokig [Ne; DobLev. IV/810 Szántó Sándor lev.]. *1807:* esedezem méltoztassék a Felséges Királyi Fő Kormanyozo Tanáts atyaiképpen gondoskodni, hogy ... az inséggel küszködni ne kénteleníttessünk [Ks 73/55 gr. Kornis Gáspár foly.]. *1816:*

éppen ollyan Éhséggel küszködnek Colonusaink, millyennel tusakodtak az el mult Tavaszszal [Vályebrád H; Ks 118 Vegyes ir.]. *1832:* csak mi tudjuk, hogy mennyi bajokkal küzködünk [Torda; IB. Demény János tt lev.]. — L. még BÖn. 472.

2. *a halállal* ~ a halállal tusakodik, haláltusáját vívja; a agoniza; mit dem Tode ringen. *1775:* nehéz betegségben fetrengek és szinte az halállal küzködöm [Örménykékes AF; BetLt 6]. *1793:* mit keres itt az aszszony ... ? menynyen oda a' kivel flangérozott, a' mig a' szegény néhai Grof itten az halállal küszködött [Koronka MT; Told.].

3. gyötrődik, vergődik; a se zbate; sich (ab)quälen/plagen. *1796:* ez előtt hét nyoltz esztendőkkel olly terhes nyavallyákkal küszkedett[a] hogy magát Vásárhellyenn kelletett orvasoltatni költségesen [DLev. 3. XXXV. 4. — [a]Alább a forrásban *küszködött* alakban is]. *1797:* Szilágyi Mihály ... a' szegény gyermeket ... ugy a' földhez verte ütette hogy máigis nyomorék farába ... kiis minek utánna haza jött házamhoz tsak nem a' Nyavalya rántással küszkedett [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21]. *1829:* Sajnállom hogy terhelnem kelletik a' T(ekintet)es Sogor Urat de tám ember ollyan nagy nyomorúságban nem küszködik mint én — tsuda hogy még élek [Asszonynépe AF; DobLev. V/1154 Zabolai Pál Kökösi Dobolyi Sigmondhoz]. *1852:* akär merre megyek bajak között kel küszködnem [Kv; Pk 6].

4. bajlódik, veszködik, vesződik; a se necăji/trudi; sich (ab)mühen. *1736:* az Kotsisis dehortalta hogy ne küszködgyék lovaival hanem bizzá reaja, de nem tselekedte [Torda; TJkT I. 117–8]. *1826 k.:* A mint mi Gyalakuti közönség két Patakunknak Küküllöbe follyo vizével küsködünk; az árkoknak ki takarittásával, ne restellené a kelementelki közönség is ezen egygyetlen egy Csulak ágy Patakjoknak árkát kitakarittani, és partjait erösitteni [Gyalakuta MT; LLt].

5. dulakodik; a se lupta; (sich) raufen, sich herumschlagen. *1724:* Pekri a Kamarába be húzta, hivta, ott küszködött a Lean(n)y(a)l, h(ogy) nézzen a fejében, beszélte a Leány h(ogy) meg indúlt a rosz természetis Pekrin erössen, ö erövel keze közül ki Szalatt [Msz; BK. Halmágyi István (24) ns vall.].

küszködő 1. *mn* viaskodó; care se luptă; ringend. *1730:* en sok nyomorusag latott, es ez mostoha vilagnak sok gonoszival küszkedő gyamoltalan arva [Folt H; BK sub nro 140 özv. Folti Bálintné Josika Mária végr.]. *1792:* hogy ha ezeket, külömben is, igen sok terhekkel küszködö Városunk szorgalmatoson nem tsinálna, minden felé járhatatlanok lennének az innen ki menö Utak [Zilah; Borb. II hiv.]. *1851:* instálam hogy pénzen fogadat követemet üres válaszal ne botsássa visza mert én nagy szükségekel küszködö el nyomaradatt beteges özvegy aszszony vagyok [O-Torda; DobLev. V/1321].

II. *fn* **1.** viaskodó ember; persoană care se luptă cu ceva; Kämpfer, Fechter. *1810:* mennyi bajoskodással sullyositatnak a' szegények sorsal küszködök Terhei, ha ... a' kolosvári malmok meg állani kéntelenittetnek [Kv; KmULev. 3].

2. ~*be megy* dulakodni kezd; a se încăiera cu cineva; zu balgen/raufen beginnen. *1772:* Gazmér György az édes Apját meg támadta és küszködöbe ment az édes Apjával [Dés; DLt 321. 56b Jos. Getse (60) ns vall.].

küszöb 1. prag; Schwelle. *1570:* Agotha Bako Myhalne ... vallja ... Mykor eleget farsangoltak volna haza Mennek, Es az kwzeobre leh fekeznek [Kv; TJk III/2. 148]. *1585:* faragtatünk Keomiwes Balasal az waras hazanak a kybe az harangozo lakot egik aytayanak egy kizebet ... f 2 d. 25 [Kv; Szám. 3/XIX. 39]. *1597:* Chizar ferencz ... wallia ... Chizar Peter ... egi zabliat vize(n) welle az legent ige(n) megh wagdallia, az azzonnak az kewzeobeon vezy feyet [Kv; TJk VI/1. 73–4]. *1623:* Az Istalloknak kwzéobéókeőtt igen Alacziononn Czyenalliak ne kellessek az Louaknak vgrany [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1690:* Nylik ezen Pitvarbol be az nyari Hazba(n), Füresz Deszkabol csinalt Vas Sarkakon Pantokon jaro bellet parkanyazatos Ajto, Ajto mellyeki Szömoldeki küszöbe Cserefa [BK Kentelki inv. 3]. *1692:* ezen rend hazaknak ajtajinak ajto mellyeki, küszöböi, szemöldeki, ablakainak parkannyai faragot köböl valok [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1731:* Vagyon ... Kászon Jakabfalvában ... a Kászon Vizén edgy fellyül Csapo két kövü malom ... ajtajának faragott cserefákbol valo küszöbje, szömöldökje és küszöb labja van [Kászonjakabfva; BCs]. *1732:* 6, fenyö deszka ajtok ... vas sorkokon es horgokon berlet küszoben, s ajto mellyekeken forognak [Tancs K; Told. 11/70]. *1794:* meg vetette a' lábát a' pitvar küszöbiben [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt]. *1809:* 'a Vám ház Ajtaja küszebin [Dés; DLt 145]. — L. még FogE 461; UF II, 114, 122, 129; VKp 72.

Szk: *vki vkinek háza ~én belöl nem volt* vkinek házában nem járt vki. *1570:* Soft azzon pesthy Zabo Lwkachne ezt vallya ... egy nap az korban mykor Zabo Balinthnenak Marhaya ely vezet volt, ... Megien oda Zeoch Jmrehne Es Mond neky ... Az legent ... fogtasd meg Zabo Balinthne azt Monta hogy en Nem fogtattom, Mert ... az en hazam kwzeoben soha beleol nem volt' [Kv; TJk III/2. 65. — [a]A legény].

Vö. az *alsó-* és *felsőküszöb* cimszóval

2. határ; hotar, graniță; Grenze, Feldmark. *1598:* mikoron az Coloswary wagy egieb ez orzaghy Aros ember az mas parthi harminczadon altal iew illien valazzal bochiattiak eoket. No im my bekewel el bochiatünk, de mikor zinte hazatok kewzeobet ernetek az ti orzagtokbeli harminczadosoktol leze(n) bantastok [Kv; TJk V/1. 180 Petrus Filstich junior nb vall.].

3. szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: *a halál belépik ~én* beteszi lábát házába a halál; a sosi moartea în casa cuiva; der Tod tritt in sein ihr Haus. *1658:* az en eltemnek Utolso Napia nem messe (!) Vagyo(n), mert az halal az Eo keövetet, es postajat en hozzam ely küldötte, Melyből Veszem eszemben hogy Magais az halal, Ezen ket napon keöszöbömön be lepik, Noha meg mostan fekóveö Beteg nem Vagyok [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.] ✱ *vki ~e előtt lakó* közvetlen környezetében levö; care este în apropierea cuiva; in seiner/ihrer unmittelbaren Nähe befindlich. *1662:* Az régi jó magyari hirnek-névnek csak a sepröje maradott volna, mert ... az magyar nemzetnek sok végházai ... nagyobb részént elfoglaltatván, azok mind ollyan nagy keresztyén világra kiterjedt hatalmas császári igazgatás alatt is nemcsak vissza nem vétetnének, hanem maga a palatinus küszöbe elött lakó jobbágyok is töröknek szolgálnának, holdolnának [SKr 488–9] ✱ *vki ~e előtt*

van hamarosan bekövetkezik; a bate/fi la uşă; bald erfolgen/eintreten/treffen. *1662:* Gyulai Ferenc pedig jól látván, hogy már Váradnak is a förödő mindenképpen valójában elkészíttetett, és hogy csak annak is romlása csak szinte küszöbe előtt volna ... s hogy ... Ali passa ... maholnap Váradot megszállandó volna, a várbul végképpen kimenni készült vala [SKr 558] ∗ *vmilyen iskola ~ét nyomja* kb. vmit megtanul, vmilyen szokást felvesz; a se obişnui/deprinde cu ceva; etw. erlernen, irgendeine Gewohnheit annehmen. *1676:* én ha lehet senki kedvéért hazugságot nem írok, mivel nem ügyekeztem az olyan scolának az küszöbit nyomni, meg sem szokom, ha lehet [TML VII. 137 Székely László Teleki Mihályhoz].

Ha. *1588:* kywzebet [Kv; Szám. 4/III. 30]. *1606:* kwszeóbreöl [UszT 20/190 Görgj Deak Iakabne (Vágás) vall.]. *1772:* küszebe [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.].

küszöbkő 1. piatră de prag; Schwell(en)stein. *1584:* Sophia Zeoch Iakabne vallia Zolgalo leany valek ... Latam ezt Zabo Catotol, hogy az Zoba Ayto eleot kewzwob keowet fel vewe es Sowal s haműwal hinte megh az helyet es Hirser Martonnewal haromzor leptete Altal [Kv; TJk IV/1. 216]. *1656:* Az ... filegoria ... aytaia elött valo küszeöb keö, eoregh egesz [UF II, 93].

2. szk-ban: în construcţii; in Wortkonstruktionen: *alsó ~* kő-ablakpárkány; glaf (de fereastră) din piatră; steinerne Fenster(sohl)bank. *1656:* Ezen 2 ablakoknak faragott keő melljeki faragot keő kereztej felseő es also küszöb keövej megh vadnak [Fog.; i.h. 123] ∗ *felső ~* kő-ablakszemöldök, buiandrugul de piatră al ferestrei; steinerner Fenstersturz. *1656:* Ezen 2 ablakoknak faragott keő melljeki faragot keő kereztej felseő es also küszöb keövej megh vadnak [uo.; i.h. 123].

küszöbláb ajtófélfa; proptea, toc de uşă; Türpfosten. *1637:* uagyon kett, boronabol rott ayto nelkwl ualo jstallocsyka, kwszeob labajual | uadnak harom reszbeli pinczek; ... ketteinek aytay ninczyenek hanem kwszeöb labj pusztak [UF I, 424, 425]. *1714:* Az Ereszből Fenyő fából valo küzöb Lábon fa sorkokon forgo bélletlen fenyő dészkából valo szin házba nyilo ajto | Csere fa küszöb lábon fa sorkokon forgo belletlen ajto [Kászonfelsőfalu; LLt Fasc. 85]. *1731:* Vagyon ... Kászon Jakabfalvában ... a Kászon Vizén edgy fellyül Csapo két kövü malom ... ajtajának faragott cserefákbol valo küszöbje, szömöldökje és küszöb labja van [BCs].

küszöbös (prevázut) cu prag; mit Schwelle. *1694:* Njilik innét az ebédlö Palotára faragott kő melljékes küszöbös és szemöldökös puszta Ajtó [Borberek AF; BfR] | találtatik az Udvar-ház ... a' Tornáttzán ... njilik fa melljekes küszöbös, és szemöldökös puszta Ajtó [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. *1738:* Ezen ... Pitvarbol az elébb irt Legények házában nyilik jo Tölgj fa mellyékes küszöbes ... jo Ajto [Szászvessződ NK; Born. XX. 12].

Szk: *alsó ~*. *1694:* vagjon egj Nagj Pajta, avagy Jstállo ket szakaszokb(an), barona fákal fel rótt ... nyilik itt a' Felsőre, vas sarkako(n) pantoko(n) forgó, fa hevederes felszer Ajtó. Az Alsóra is nyilik, tsak puszta, fa melljekes, alsó es felső küszöbös Ajtó [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúria-leír.].

Vö. a *felsőküszöbös* cimszóval.

küszöbű vmilyen küszöbös; cu un anumit fel de prag; mit irgendeiner Schwelle. *1699:* vas ütközőjű Csere fa mellyekü, küszöbü, s szemöldökü berlett festett jó ajtó [O.csesztve AF; LLt].

küül l. kívül

küvő l. küllő

küvül l. kívül

küzd küszködik; a (se) lupta; ringen, sich müde kämpfen. *1710 k.:* Ne küzdjél hát tovább, ó frigynek örökkévaló angyala, a mü erőtlenségünkkel [BIm. 1023]. *1823-1830:* Én pedig az öcsémet tartoztattam, s küzdöttem vele, hogy ne elegyedjék közikbe[a] [FogE 264. — [a]A „tépelődők" közé]. *1879:* Azonban, Ödön, a mi édes jó öreg urunk[a] meghalt ... Küzdött, kínlódott sokat [PLev. 66 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Mentovich Ferenc]

küzdelem *átv* harc; luptă; Kampf. *1889:* Az erdélyi magyar küzdelmeknek nagy céljairól a múltban csak akkor beszélhet magyar historikus ma, ha Bátyám hallgatni akar. Kérem, ne akarjon [PLev. 151 Petelei István Szilágyi Sándorhoz]. — L. még i.h. 149.

küzdelődik dulakodik; a se lupta; sich balgen/herumschlagen. *1849:* ösze mentünk, s mint küsdelöttünk ugy eset az ágy arrára[a], hogy a feje bé hasadt [Szentkatolna Hsz; HSzjP. — Értsd: orrára].

küzdés 1. küzdelem; luptă; Kampf. **Sz.** *1861:* mü Nagyságodal nem akarunk perelni mert tudgyuk hogy a' szunyognak a' bikával valo küsdése szintén hasztalan [M.zsákod U; Told. 31].

2. birkózás; trîntă, luptă; Ringkampf. *1710 k.:* a testnek ingatásával járó játékokban gyönyörködtem, mint a labda, forgattyú, parittya ... versfutás, küzdés, ugrás [BÖn. 501].

küzdhet küszködhet; a se putea lupta; sich müde kämpfen können. *1710 k.:* én nemcsak az egyik, hanem mind a két lábamra megsántultam immár, és nem küzdhetem tovább [BIm. 1023].

küzdik birkózik; a se lupta; ringen, sich balgen. *1605:* az Peter djakne ſja en velem kwzdik vala az Fe⟨rencz⟩ Palne ſja meg Segetthe azon el valank egj mastol [UszT 19/87 Nagy Peter fia Janos Zent mihalj vall.]. *1637:* a Kovacz Legeny torkon igio(n) megh fogta vala s az kis kertre deöiteötte vala, egi kor tekintek hatra s hatt Moldouai Martonis ereössen kuzdek vala az Jnassal egi kapa felet [Mv; MvLt 291. 119a].

küzdő 1. küszködő; care se luptă; ringend, kämpfend. *1845:* Ő Szegény el aggatt vén korába ehel halással küzdö nyomorult, a mult télig még volt egy Fejös Tehene,

de az is mételybe el döglött [Görgény MT; Born. F. VIIf].

2. ~*be megy* dulakodni kezd; a se încăiera; zu raufen beginnen. *1772:* Almási Mihályis ... torkon ragadá Vernes Jánost, és küzdöbe menvén a' két fél el döltek [Torockó; Bosla. Vidallyi Mada Száv (40) zs vall.].

küzdődik 1. dulakodik; a se încăiera; raufen, sich (herum)balgen. *1762:* Tudom azt világoson hogy az Utrizált Házhoz Kassai János jöve, és ott küsködött, hatalmaskodott el akarván venni a Hegedüst a táncoló Inasoktol [Geges MT; IB. Fr. Csok (35) ppix vall.]. *1823-1830:* volt egy nagy hoszszu léha Fia ... volt egy nagy Szilindekje, az két lábra álván, az uttzán ... sokat küsdödtek együtt [FogE K 411].

2. birkózik; a se lupta, a se lua la trîntă (cu cineva); ringen. *1823–1830:* Ezekbe a faházakba egy rakás novitius embert behánytak, kik között semmi függés nem volt, ha valamelyiknek a tanuláshoz lett is volna kedve, nem volt módja, mert táncoltak, fütyültek, énekeltek, küzdödtek [FogE 97].

kváderkő négyszögű kő; piatră cubică, calup; Quader(stein), viereckiger Stein. *1829:* (A malomnak) a' Viz felöl való oldala ... a' kerekeknél egy darabig quader Faragot kövekböl ... vagyon kirakva de vakolatlan [Km; KmULev. 2].

kvadraginta szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *hites* ~ a negyven tagból álló, évenként választott városi nagytanács (quadraginta viratus) tagja; membru al adunării generale orăşeneşti, constituită din patruzeci de membri aleşi anual (consiliul mare); Mitglied des aus vierzig Mitgliedern bestehenden, jährlich gewählten großen Stadtrats. *1755:* Székely Samuel N(eme)s Torda Várossá(na)k hütös Quadragintaja, és Szaniszlo Sigmond hütös Szolgabirája [Asz; Borb. II]. *1797:* Hivattattam az Grof Teleki Lászlo udvarába Régyiusnak felméretvén valami tavasz Buzát let 27 véka adom ezen hiteles Testimoniális levelemet jövendö béli bizonságul Gegesi Sigmond Hites kvotraginta mp. [TKl].

kvadrál egybevág, talál; a cadra/corespunde, a se potrivi; passen, übereinstimmen. *1681:* megh visgalván egyszersmind az fatensek(ne)k élö nyelvekkel in facie Sedis lött fassiojokat is, ... fassiojok nem mindenben lattatot elsö tekintettel qvadralni [Kük.; SLt AM. 37].

kvadranguláris négyszögü; pătrat; viereckig. *1713:* az nagy házbul van egy bé vágott ajtó kicsiny quadrangularis dirib darab hitván padlásu fenyöfa [MNy XXXVIII. 56].

kvadrangularitás négyszögü forma/nagyság; formă pătrată; viereckige Form/Größe. *1747:* minthogy a' fundus ne(m) egjenlö quadrangularitasban va(gyo)n ... Pap János Vr(am) reszire ... excindaltassék az harom singes Ruddal tiz Rud föld, a' más két Atyafinak ... kilencz, kilencz és fél Rud [Torda; TJkT III. 113-4].

kvadrát 1. négyszögöl; stînjen pătrat; Quadratklafter. *1801:* a' Halál uttyánál más föld ... ennek hoszsza 50. Szélessége ... 18. a más végin 10. ölek tészen 700. quadratot ~ □ [Mezőbánd MT; MMatr. 369]. *1852:* Egy nagy Plattenes Kementzéhez ... Egy Lang Soritto Suber 13" hoszu 14" szeles ... hamu Suber 6" kvádrátt [Kv; SLt Vegyes perir.].

2. vhány négyszögölnyi; de un anumit număr de stînjeni pătraţi; von einigen Quadratklaftern. *1825:* 2' 0" quadrat mértékü 'Sendely fedélhez ... kivántatik 1 □ ölre 250 Sendely [Dés; DLt 3].

kvadrátöl 1. négyszögöl; stînjen pătrat; Quadratklafter. *1794:* a' szerint fel-mért Kőfalakat quadrát, vagy négy szegü öllökre reducalván tésznek mind öszve 189 quadrat öllöt [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41]. *1799/1802:* (A föld) hoszsza 70. Szélessége mind két Végin 47. Német öllöt tészen, és igy jön ki belölle, 3220 quadrat öl [Erdősztgyörgy MT; MMatr. 146]. *1801:* Az egész M.N. Sombori Határban azok az Földek, mellyeket ugy adtak ki mint Comunekot, fell mérettetvén találtattak mind öszveségel 3186 Hold földeknek, avagy 6372 köböl ala valoknak, és 545 quadrátöleknek [M.nagyzsombor K; Somb. I]. *1817:* A' stricklázott linea jelenti, hol lehetne a' kőz kertet elvinni hogy mindenik fél annyit nyérjen egy helyt, a' mennyit veszt más helyt quadrat ölekbe [Mv; DE 4]. *1842:* (A) földnek egész kiterjedése mérnöki mérés után tészen quadrát öllökben 3292 5/6 □ öllöket [Szentbenedek SzD; Ks 92] ! Jakab János ... Kőzhellyek béli jussábol ... még ha a magának meg maradot fél secsion (!) feljel hami Quodrát öle találtatik által adá ... Vas Jánosnak [Bözöd U; Borb. II Bözödi László István székely ns kezével].

2. vhány négyszögölnyi; de un anumit număr de stînjeni pătraţi; von einigen Quadratklaftern. *1800:* ezen szőlőtskéjért ada Cserett ... két anyi quadrátt öl szöllött [DLev. 2. XI A. 6]. *1829:* Őrög Bartoknak egy Malam Gerendejér 1 Quadrát öl[a] [Pókafva AF; Born. F. Ia Bod László tt szám. — [a]Fa]. *1831:* 20-5'-8" Quadratöl fekvő Tégla pádimentom [Kv; i.h. IV. 24]. *1836:* 112. quadrát öl kiterjedésü gazos gyümöltsös, betse Rh fl. 30 [Kv; Pk 3]. *1841:* A' Gyalakuti 650 Juger. és 370 quadrat öl kiterjedésü ... Nagy Erdö [Gyalakuta MT; EHA].

kvadrátölez négyszögölez, négyszögölben számít; a calcula în stînjeni pătraţi; in Quadratklaftern rechnen. *1831:* Ezen Földet, melj □. ölezve 866 □ öleket foglal magába ... meg tseréle [Szőkefva KK; Kp II. 132].

kvadratúra kb. négyzetes/táblás beosztás; împărţire pătrată; quadratische/tafelförmige Einteilung. *1743:* Az felső tractúsban csinyál Hamer Ur(am) az nagy palotát ... sima s qvadratúrával való Stukaturat, mindazonáltal lészen az egyikben valami czirádais [Nsz; Ks 107 Vegyes ir.].

kvadrátus *átv* kb. egyenes; drept; gerade. *1771:* (Egri János) Kolozs vármegyében nótáriusságot és viceispánságot is viselt, de nem volt quadratus ember, könnyen hajlott az igazságtól s ha módja volt benne, maga is szaporán eltekerte in favorem alterutrius [RettE 256].

kvadrup bútorfajta; un fel de mobilă; Art Möbel. *1849:* a' falba van alkatva szalma szinre festett egy

quadrup, egy kaszli három fiokas polituras [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

kvadrupláz megnégyszerez; a cvadrupla/împătri; vervierfachen. *1792:* azt tartom triplázva qvadruplázva, praetensioimat [Bezdéd SzD; BálLt 1].

kvalifikáció 1. kb. fenntartás; rezervă; Vorbehalt. *1671:* Az kiknek Urok el raboltatott, eletek feleöl semmi hir ninchyen, ... Az ollyan fundusra, ha epitteni akarna valaki, Az hadnagy ... mutassa ki Annak az hataratt, es tartozzek kezeben bochyattani, illyen qualificatioual; hogy ha succesu temporis, szabadulasa teörtennek az hely gazdajanak, Istenesen valo aestimatio szerent, az valorat ha akarya deponalhassa, es azis ki epittett rayta [Borb. I ogy-i biz. jel-e Désről]. *1739:* a controversiab(an) lévő széna fű a Venditortol ... olly conditioval s qualificatioval adatatott által az Emptor Sebestyén János Ur(amna)k, hogy minden esztendőb(en) kaszáltathasson az emtor rajta hat szekér szénát [Torda; TJkT I. 178]. *1753:* Nagy ruinában vagyon mind a templom, mind az harangláb ... de mivelhogy erős assecuratióval a ruinák reparálására magokat kötelezték, még most ... a büntetés condonáltatik, de olly qualificatioval, hogy a jövő pünköstig reparálják [Mezőköbölkút K; ETF 107. 16].

Szk: *~t tesz. 1780/1804:* A' Városi Lakosok(na)k ugy a' Mlgos Familiának Torotzkó Kőrűl levő Joszági Lakosinak ... Város petsettyével való Élhetést a' Mlgs familia maga szabad Dispositioja szerént meg engedi, ezt a qualificatiot tévén hogy Exmissios Deliberatumokra, és egyébb aproság dolgokra a' szegénységnek taxálásával petsétet ne tégyenek, hanem az illyeneket csak subscriptio alatt [Torockó; TLev. 40].

2. kb. észrevétel; observaţie, remarcă; Bemerkung. *1647:* Mind ket fel comparealua(n) es az exmissio szerent colligalt Testimoniumokot, es az peres szeöleöert valo ok leueleket exhibealua(n) az szek szenin Birak Uramekis rend szerent minden arrol valo exhibitakot megh oluastatua(n), ẽ mellet qualificatiojokot admittalua(n) igy deliberalnak [Kv; TJk VIII/4. 218]. *1682:* Jm latom az ketek Exhibitait, s hallom az mellet valo qualificatioit, de azokbol nem elucescal megh üdvözult Berki Jstvan Ur(am)n(a)k nilvan valo adossaga [Kv; RDL I. 161].

3. kb. állítás; afirmaţie; Behauptung. *1658:* Sos Marton Ur(am), ma ... érkezvén hozzám a kegyelmed levelével s inclusájával, mellyekböl meg értém a' kegtek kőzött valo villongást az én testa(ti)om és qualifica(ti)om felett, mellyekröl mostanis rotunde minden kedvezés nélkül, mivel hitben s jo lelki esméretben jár a dolog, igy declaralom magam [Nagykereki B; CartTr II. 101 Coloman(us) Igaz nyil.]. *1798/1799:* az Al Peres Báró Úr, a' Processus follyamatjában nem ezt erősitti, hogy ezen Recognitiója[a] extrajudicialis lett volna, hanem csak azt állitja, hogy az illusive lett volna ... melly kvalificatio ... meg-mútattatott, hogy az csak illusióból nem eshetett [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 424. — [a]Ti. annak elismerése, hogy a perben forgó kiváltságlev. birtokában van].

4. (vallomáshoz való) hozzátétel, megtoldás, *rég* többítés; completare (a mărturisirilor); Zufügung (zum Geständnis). *1813:* Mi is azért tartozo kötelességünk szerént ... el mentünk ... Héderfájára ... az hová is a meg nevezett Inquisitoriában is nevezett Tanukat törvényesen magunk eleibe idéztetvén, és elsobben is kemény hittel meg esketvén, a kérdő pontokat és az arra tett vallomásokat külön külön mindenik Vallo előtt fel olvastuk, kik is arra valo hellybe hagyásokat 's qualificatiojokat meg tették e szerént [Kük.; IB].

kvalifikál 1. kb. értelmez; a explica/comenta; erklären, deuten. *1598:* Az dologh mjuel hogy niluabban lúcealtassek az zek eleöt qualificalno(m) kell [UszT 13/102]. *1667:* Panajot írását mint qualificálja Kegyelmed, holott azt írja: Propter firmissimam juramento factam pacem amplectari non potuit? ... nem is írja, non potest, sed non potuit [TML IV, 168 Baló László Teleki Mihályhoz]. *1672:* Ado. Az Boldogh üdőben ... volt Szent György Adaja f. 20 Szent Mihaly Adajais f. 20. Ezt mind az által ugy qualificallyák hogy alazatos Supplicatiojokra üdvezült Groff Ur(am) harmínczőt forintra szállitotta volt le [Szu; Born. VI.24]. *1780:* ámbár találtattak légjen Communitásunkban némely Emberek óllyanok, kikis ezen Köz Jónak elő mozdittását Contra Jnstantiájokban Ngtok által akadályozni, vagy leg alább az magok gustussokhoz szabván qualificálni kivánták volna [Torockó; TLev. 9/19]. — L. még CC 25.

2. kb. megállapít/határoz; a stabili/constata; feststellen, bestimmen. *1629:* én mindenik leányomnak is adtam per manus teheneket, lovakot, juhokot; akarom, hogy fiamnak is maradjon külön való és osztozásra nem menő része azokban. Azért az marhák állapotját igy qualificálom: ... vagyon most lábos barmaink szépen[a] [BTN 423. — [a]Köv. a fels.]. *1647:* egj kek mentemet el ue(ue)k, Annak utanna az mentet megh talalua(n) az piaczo(n) az Incta eleöt ügy intettem Biro Uramhoz ... hogy mondgya megh hol ueotte, es ki atta neki, adgya szauatossat ... Nem qualificalok en most, hanem cziak azt keuanom hogy ad szauatossat [Kv; TJk VIII/4. 238–9]. *1831:* az Instáns kornyűl állasa leg kevésbé sem lévén qualificalva arra, hogy részére, az általa kivántatott Cridazhatás meg engedtethetnék, annálfogva kérése helyt nem talált [T; TLt Közig. ir. 403].

3. *átv* vmihez (még) hozzátesz vmit, *rég* vmivel többít vmit; a adăuga ceva la ceva; noch etw. mehr hinzufügen. *1633:* Szabo Jacab ... Az Varga Menihart megh tartoztatasatt, es az Harminczados dolgott ugy vallia, mint Szöcz Izmael es Nyreö Gaspar Ezzel qualificallia. Hogy Dobran Szöcz Daniel kerdette elsőben az Asztalnal eőkett, hol talaltak Varga Menihartot [Mv; MvLt 290. 113a]. *1775/1802:* Qualificalják ... ezzel Fassiojukat: hogy ... a Bezdédi Lakos ha szintén irtottis a Nagy Kristolczi Határban ... nem difficultaltatott s contraversiában sem hozodatt [BSz; JHb LXVII/3. 115]. *1813:* Az lő Tanu mindenekbe hellybe hadja Vallomását. A 2k Tanuis mindenekbe erősitti tett Vallomását. A 3k Tanu ad 1m qualificállya hogy nem tudja hanem ugy hallotta másoktol — egyebekbe pedig Vallomását hellybe hadja [Kük.; IB jel.]. *1827:* Karába Kosztán Annor(um) cir. 29 Confrontáltatván vallomását most szemben a' következendőkb(en) qualificálta ... Karába Kosztánt igaz hogy meg Czutzurázta, de ötet nagyon meg szidta azért Czuczurázta meg [Nyérce K; KLev.].

4. *~ja magát* kiképezi magát; a se pregăti/forma; sich ausbilden. *1839:* a Legénysége alatt tett rajzolatjait

is bé kelletik mutatni annak bé bizonyitására hogy a rajzban-is magat quálificalta [Kv; ACLev. 128].

kvalifikálás (további) magyarázás, magyarázat; comentare, explicare; (weitere) Erklärung/Deutung. *1618:* Az hatalmas császárnak ez ellen most vagyon Erdélybe igaz tökéletes szolgája, Bethlen Gábor, ennek igyekezze nagyságod[a] kedvét keresni, s többet használ nagyságod véle. Ekkor csak ezzel akarám urunk személyét kedvesíteni előtte. Erről többet nem szólván, más üdőre tartottam ennek qualificálását [BTN[2] 142. — [a]Görcsi Mehmet pasa, a nagyvezír].

kvalifikálhat hozzátehet; a putea adăuga; hinzufügen können. *1669:* Az hol penig irom azt, nem régen is, ha mi akartuk volna, böcsületiben s jószágában kárt vallhat vala. Kegyelmed azt is qualificálhatja neki, (mivel az bizony úgy is vala) [TML IV, 575 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

kvalifikálódik kiképződik; a se califica; ausgebildet werden. *1801:* minek előtte valamely asztalos mester Ember meg nem hal, addig égy a'vagy több érdemes Iffiak annotalva levén, és eléadando első vacantiákor bé vétetik, a' mellyis az czéhnak segíttségire szolgál, és az Ifiu adig is jobban qualificalodik a' Mesterségében [Kv; ACLev.].

kvalifikáltatik értelmeztetik; a fi interpretat; erklärt/gedeutet werden. *1716/XVIII. sz. köz.:* az Approbatabeli Articulus Parti. 4 Tit 1. Arti. 78 ... iga qualificaltatik. Az Potentian értetik ollyan tselekedett mikor valamelly Paraszt ember másnak ... kárt teszen ... az Var(me)gye Tisztei procedallya(na)k ellene [TLev. 11/1 ogy-i végzés].

kvalifikáltatott képesíttetett; calificat; qualifiziert. *1770:* Henter Zsigmond úr megholt ... guttaütésben ... Jól qualificáltatott ifjúember vala, Maros széki főtiszt [RettE 230].

kvalifikátus felkészült, képesitett; calificat; vorbereitet, qualifiziert. *1764:* Ez az Haller Pál derék úriember lenne egyébaránt, hatalmas qualificatus ember, kár a zabolátlanság benne [RettE 167].

kvalitás 1. milyenség, minőség; calitate; Qualität. *1722:* Ecsedi Mihály ... az hatarok(na)k qvantitassakat ugj qualitassokat nem tudgya [Pókafva AF; Ks 95 Borsay K. Pál lev.]. *1736/1783:* (Az) Udvarházhely és Paraszt házhely után járó szánto Földeknek, és kaszálloknak, a' ... Szek betsületes Assessori által ki járt, és erigált Metálissábol, mind quantitássa, 's mind qualitassa conotál [Kisáros KK; DobLev. III/374]. *1760:* (A jobbágy) Sessioit, hozzá valo appertinentiaival együtt quantitassokot, qualitassokot ... számlállya elé a' Tanu [T; SzentkGy vk]. *1801:* Arra szorgalmatoson vigyázzon ... a Geometra ... hogy ... az Commune Terrenumok quantitássát és qualitássát jol meg visgálván, ugy erányozzuk a dolgot, hogy a leg kissebb Birtokos is az maga rata portiojában Notabilis jacturát ne szenvedjen [M.zsombor K; Somb. II]. *1814:* az érdeklett Trauzner jusson lévö Mikeszászi[a] és Lunkai[a] Joszágnak ... az Exponens Úr ... localitassárol, vicinitassárol, és qualitassárol a ... Conscriptionak hiteles Mássát közli az Urakkal [Ne; DobLev. V/967. 1b. — [a, b]KK].

2. *a határ ~a* a határ java (földje); pămînturile cele mai bune din hotar; das Beste (Boden) der Feldmark. *1760:* Az Faluban az Biroság viselés miképpen jár? ... Az Határ Qualitássa tilalomban meddig, és miképpen tartatik? [K; BLt].

3. mivolta; caracter, natură; Beschaffenheit, Wesen. *1721:* az Falukat qualitassokhoz képpest egy más után irtuk, mellynek Regestumat Fő Biro Uram Nagodnak representallya [Ne; Ks 95].

4. fajta; calitate; Sorte, Art. *1809:* Groff Bethlen Josef Királyi Thesaurarius Principalis Uram eő Excellentiája, égy uj Pappiros malmot épitvén ... olt Bogáthon[a], mely papiros Fabricához, mostan számos rongyok Kevántatnak ... a Tkts Nemes Szék(ne)k azon rongyért ... Compétálo papirossat igyekezni fog a Bogáthi Udvar a leg jobb qualitásbol és nagyobbatska mertékkel is ki adni [Küküllővár KK; UszLt ComGub. Buzgó József ns lev. — [a]NK].

5. tulajdonság; însuşire, calitate; Eigenschaft. *XVIII. sz. eleje:* ha fiát quoque Sub respectu köszvényes, Arenás Kolyikás, Kaszibás Balgatak Familiaba hazasittya Valaki vagy Leanyát à féle Nemzetség közzé adgya. Consolatioját bizonyossan afféle qualitásokbúl várja [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1710 k.:* A név az emberektől a dolgok vagy emberek egymástól való megkülönböztetésére és annak jobban valo megismerésére ... szereztetett jegy ... így innét jöttek már a világba bé ezek a szók és az embereknek morális vagy civilis qualitasi: jó vagy rossz hírnév, gyalázat, rágalmazás, szidás, vádlás vagy dicséret, becsület, méltóság, és éltekben is, holtok után is jó vagy rossz emlékezet [BÖn. 410-1]. *1774:* rút volt[a], de voltak benne sok szép qualitások. A többi között olyan nótája volt, hogy soha annál szebbet hallani nem lehetett. Jó gazdaasszony is volt [RettE 322. — [a]Toroczkai Kata]. — L. még BÖn. 414, 427, 441.

kvalitású vmilyen minőségű; de un anumit fel de calitate; von irgendwelcher Qualität. *1720/1770:* hasonlo jo hellyen valo quantitassu és qualitassu földőt adasson [Kük.; SLt évr. Transm. 234]. *1777/1790:* Hasonlo qvalitásu Föld vagyon ... La Tov nevezetü hellyben [Alparét SzD; JHbK LII/3. 93]. *1778:* Ezen Curia és Gyümöltsös ... maradgyon Trauzner Judith Aszszonynak ... s ... mind a Sessioért, mind a Gyümöltsösért Trauzner Ersébeth Aszszonynak másutt hasonlo quantitasu és qualitasu helly adattassék [Szentbenedek AF; DobLev. III/513. 2a]. *1780:* A mi pedig az Irtoványokat illeti, azokis kinek kinek birtokában a mennyiben lehet maradnak, és másutt hasonlo Nagyságu és qualitásu helyel ki potoltatnak [BSz; JHbK LVI/25. 25]. *1820:* a szántok, és kaszálók mind jó qualitásuak [Báld K; BLt 6]. *1827:* Makkot Termö ... millyen Qualitasu Állodialis Erdők vagynak-é? a Makkot Termökbe hány sertést lehet ki hizlaltatni ...? [Dob.; WassLt Conscr. 5 vk].

kvantitás 1. szám, mennyiség; cantitate; Quantität. *1599:* mindeneket ... annotalyanak, hogy mind labas marhaimnak smind egyebeknek lassam quantitassat [Kv; TJk V/1. 274-5 Vasarhely Zabo Manihart vall.].

2. mivolta; cantitate; Beschaffenheit. *1803:* az Ebenianumban[a] lehetö részesülésbéli Jussának quantitássát meghatározni, a' Bizottság maga Operatioja tárgyának lenni nem esmerheti [Torda; JHb XIII/68. — [a]Az Ebeni örökségben]. *1805:* Radákné Asszanyom, itt valo ... Jussát az Osztazás után nem szaparitotta, ... hanem mostis oly quantitásba vagyon, a' mint az Osztazáskor volt [M.sülye AF; MúzRadák].

3. nagyság; mărime; Größe. *1589 k.:* vgj vetenek adott az varosra, vagj hogy kin kin mind vgy vegiek az adonak quantitassat az kinek mint vagion erteke [Szu; UszT]. *1677:* Ha kik fel nem ülnének, és a' rendelt idöben helyben jelen nem lennének ... A' fél Kapun fellyül valo értékü Nemes ember, ötven forintal mulctaltassék; ha penig az egy Kapun fellyül terjed joszágának quantitása, száz forintra [AC 92]. *1729:* az Nagy Szamoson levö hidunk(na)k Quantitassa három annyira extendalodik mostan mint annak elötte [Dés; Jk 383b]. *1738:* az Actor Székelly Mihály Ur(am) káránák quantitását nem comprobállja [Torda; TJkT I. 173]. *1762:* a' földek(ne)k per Commensurationem tandem per multiplicationem elicialando quantitassait, 's azokbol valo két rész differentiákat eliciálván petsét alat küldjék el T. Fö Biro, V. Ispány és többb Commissarius Urak Társaihaz [Szava K; RLt 0. 1 Mich. Medve lev. Mart. Veszmáshoz és Lad. Somkerekihez]. *1802:* A' mi az osztály alatt forgo nova sessiokat illeti azok is Quantitasokban közöttünk egyeztesse(ne)k, a' falu mellett jutott Terrenumbol potoltassék [M.zsombor K; Somb. II].

4. vmilyen nagyságú/terjedelmü darab; (bucăţi) de o anumită mărime; (Stück) von irgendwelcher Größe/irgendwelchem Umfang. *1757:* A melly Vénákban az Arany indivisibiliter vagjon ... Lovakan kósárokban le horgyuk a' Stompakhaz, s ott Pörölyekkel alma és dionnyi qvantitásokra meg rontyuk [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével]. *1783:* azon vasakat mellyek ágas vasnak neveztetnek, a kohoban felette nagj quantitásban fujtatták, hogj az Uraságot meg tsalhassák, a' mely miatt sok embereink azon vasaknak emelésekb(en), vagj igen elnyomorodtak, vagj megis haltanak [Torockó; Thor. XX/5. 41].

5. ürtartalom; capacitate; Rauminhalt. *1634:* Az hordók mérésének ideynis ... tehessenek recognitiot az hol kéuantatik az hordonak quantitassaról meny bor féröye lehetet [UF I, 333].

kvantitású 1. vmilyen mennyiségü; de o anumită cantitate; von irgendwelcher Quantität. *1699:* Banyai Rab Janos Uramis bizonyos quantitasu gletet advan Baczai Szikszai Andras(na)k e' vegre hogy Deesre hozza a' beretis leválta ... /78 [Dés; Jk 279a].

2. vmilyen nagyságú; de o anumită mărime; von irgendwelcher Größe. *1714:* Külömbfélekeppen figuralt ovit böres karpitok külömb külömb Quantitásu fl. Hung. 60 Külömbfele qvantitassu szarvas szarv 10 pár [AH 17, 58].

3. vmilyen kiterjedésü/nagyságú; de o anumită întindere/mărime; von irgendwelchem Umfang/irgendwelcher Größe. *1727:* midön azon ... Deserta sessiok közzül Valamellyikre embert Telepitenek ... azon Sessiora rud számra merettessek ki annyi quantitasu nyill, mennyi egj popullosa sessio utan vagjon [Dés; Jk 361b]. *1767:* A Magyar uttza vegin ... effele Zálagos hasonlo Quantitasu foldje [Ne; DobLev. II/380. 3a]. *1768:* mitsoda Curialis, és Udvarház hellye ... ki Szomszedtságaiban, mekkora qvantitasu szakasztatatt ki? [T; Ks 8. XXI. 36 vk]. *1775/1781:* mind a két fordulon vagyon annyi quantitasu szántó föld ezen részre, hogy ha bé vettetödnék mindenik fordulóban Lehetne vetni nyóltz száz véka Gabonát, 's többetis [Algyógy H; JHb LXXI/3. 443]. *1828:* hasanlo quantitasu föld [Alvinc AF; LLt].

4. *micsoda* ~ ? mekkora?; ce mărime?; wie groß? *1779/1785:* Szent Benedeken[a] Lakott Néhai Nemes Thordai Détsei István Uram ... minemü és mitsoda quantitasu Joszágokat birt? [Fejér m.; DobLev. III/596. 83 vk. — [a]AF].

5. fn-i jell-ü haszn-ban; cu valoare de substantiv; substantivisch gebraucht: vmekkora kiterjedésü (föld); pămînt de o anumită întindere/mărime; (Feldstück) von irgendwelchem Umfang. *1801:* Nemes Burzo Gávrilla a Providus Kornye Togyer, és Kornye Ursz Kertekböl egy darabot a maga Kertehez Kertelt bé ... de bizonnyal mennyi quantitasut fogott bé, ki intézni nem tudom [F.szöcs SzD; TKl Páska Styéfán (42) col. vall.].

kvantum 1. állomány; efectiv; Bestand. *1696:* Meljhez kepest, megitilhetö, mennji legjen ez helj(ne)k Qvantuma, az Adozáshoz kepest: Talaltatván a' Ravatalb(an), ado fizethétö paraszt emberek nro 4. Donatariusok is, kik Adó alá vettette(ne)k nro 5 [Szentbenedek AF; BfR]. *1809:* A' Sovágoknak száma mind eddig ... csak 40 fö-böl állott ... de az idén magokat volonterek tsak négyen jelentették, és ily formán lehetetlenség hogy a' szokott quantumot a' téli holnapokban procreálhassuk [Parajd U; UszLt ComGub. 1743].

2. összeg, summa; sumă, cuantum; Summe. *1697:* ha peniglen fogadása szerént nem Evincalná, Evincalhatná, vagy Evincalni sem akarná vel in toto, vel in aliqua saltem parte, tartozzek azon Summa pénzt, azon hellyen épitett és azok mellé acquiralt hellyek(ne)k s epületek(ne)k betsü szerint valo quantumát refundalni [Fog.; Borb. II]. *1765:* az adó quantumának csonkittásais, melly a költségekre fordittatott, nagyon késedelmeztette az adonak szaporán valo fel kelésit [Szeszcsor F; EsztMk Vall. 265].

3. (királyi) adó; impozit (regal); (königliche) Steuer. *1715:* az idei Qvantumnakis a tavalyihoz adaeqvate kelletvén fel vettetni; esett kgltek Várossára R. f. 1000 [KvLt I/216 a gub. Nsz-böl]. *1721:* a' Contributiok fel vetésenek olly bizonyos Normaja lenne, mellyet ki, ki tudvan ... maga Quantumat könnyebben hordozhassa [Ks 18. XLIII ua. Kv-ról]. *1739:* Concludáltuk, hogj Túri Istvánné ö kglme, a' Kovács Samuel atyánkfiára, pro A(nn)o 1739 repartiált 3 ~ három Rh. forintokbol állo quantumának két Rh forintyát p(rae)stállya a Nms Városnak, Gombkötö Istvánné ö kglme ... Fazekas Kovács Samuel pedig fiszessen quantumában Rh flor. 1. xgr. 12 [Dés; Jk 516a]. *1740:* Respectálván a' Tktes Nms Tanács Enyedi Miklosn(a)k a' Nms Városhoz valo hüséges szolgalattyát, és sok rendbéli szenyvedését, pro hoc Anno 1740 reája vettetett, ö Felsége quantumát, a Tktes Nms Tanács, ex Gratia relaxálta 's elengedte [Dés; Jk 542a]. *1765:* a melly normát a Qvantum exactiojára allitott volt fel eö kegyelme, a szerént sokkal könnyebben költ fel az Eö Felsége qvantuma a szegénység kis-

sebb terheltetésivel [M.igen AF; Eszt-Mk Vall. 325]. *1784:* A Királyi Qvantum fel szedéséről. A királyi Contributionak fel hajtásán az Biro, és az Polgárok ugy igyekezzenek, hogy azt ... az Helység természetéhez mérsékelt Terminusokon Executio nélkül Perceptoralis Cassára administralhassák [Torockó; TLev. 2/6]. *1809:* ö Felségének Szentséges akarata abban függ, hogy az Erdélyi Quantum apadást ne szenvedgyen [Asz; Borb. II].

4. *ek* katonapénz (a katonaság fenntartására kivetett pénzbeli szolgáltatás); sumă/cuantumul de bani cu care cetățenii contribuie la întreținerea armatei; Militärgeld (Abgabe/Leistung auferlegt für die Erhaltung des Militärs). *1705:* a generál parancsolatjából a Gubernium az itt körül levő székekre és vármegyékre patenseket bocsátott ki, hogy ... az reájok vetett quantumot ide administrálják [WIN I, 370]. *1715:* hogy ha akarjuk, hogy a német militia ne lakjék rajtunk ... azért segéljük meg őfelségét vagy ötezer forinttal. De ... az mostani városra vetett quantumot is alig tudják felszedni [Kv; KvE 295–6 SzF]. *1718:* Szintén expirálván ă két hybernalis holnapok, mellyre ă téli qvartélyban localt Militiánakis anticipált Qvantuma consum(m)áltatik, illendő, ujjabb Dispositiot tenni, de ulteriori Subsistentia ejusdem Militiae [Ks 83 a gub. Kv-ról]. *1740:* a mint Hosdátrol[a] irt levelünkben Nagd(na)k alázatossan notificaltuk vala az Quantum repartitiojára nézve (:továbrā nem lehetvēn differálnunk:) a Nemes var(me)gyét confluáltattnunk kellett [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev. — [a]H]. *1765:* mikor ... Kornis Gábor Uram hajtattya fel a qvantumot, tizen egy versen jöttenek militaris Executorok reánk [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall. Sárd cs.].

5. természetbeni katonai beszolgáltatás; cotă de produse agricole predată în fondul armatei; militärische Natur(al)abgabe. *1698:* az magazinale quantumokat kglmetek administraltotnj siessen de mi oktul viseltetven, mind eddigh ... az Guberniumn(a)k küssebsegevel Dispositionkat posthabealta [UszLt IX. 76. 57 gub.]. *1702:* A zab és széna qvantumab(an) pedig, ugj értse kegjeltek, hogj ez jelen valo Octoberi holnapi subintelligaltatik, hogj erreis a mi fog disponaltatni p(rae)stallya kegjeltek [i.h. IX. 77. 55 gub.]. *1714:* az Nemes V(ár)megje külgjén ki ket Assesort s revideállyák ezen el Éget Puszta hellyet, tegjenek Comparatiot, más ép Falukkal, légjen a szerint mind az quártély mind az quántum [Szurdok Mm; TKl Zólyomi János Teleki Pálhoz]. *1739:* Ezen Inquartirizált hat Compágniák(na)k csak rendes Consumptiojais ... accedálván az Bórgónál tett Novemberi Consumptiois ... ezen Alsó Járás(na)k egész Quantumát az eddig tett Marschualis Expensákkal edgyütt, nem csak absorbeállyák, sőtt Superállyákis [Nagysajó BN; Ks 99 Kemény Sámuel aláírásával].

kvarc cuarț; Quarz. *1785:* Citallyuk[a] az Familiák(na)k névéket, 'a Bányákban lévő Mineráknak, és egyéb Materiáknak ugymint, ort, Értz, quartz, Katzender etc. [Torockó; Thor. XX/9. — [a]A torockói családok német eredetének bizonyitására].

kvárdia őrizet, őrség; pază; Wache. *1661:* Ha valahol jobbágyom s jószágom maradt, kérem Kegyelmedet, idején salva quardiát szerezzen beléjek, ne romlanának végképpen el. ... Kérem felette, legyen jóakarattal ezirant is, mind magyar német quardiákat szerezne Kegyelmed s idején penig [TML II, 168 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

kvárta 1. dézmanegyed; sfertul dijmei; Zeh(e)ntviertel. *1570:* Az varosnak Minden Jeowedelmereol Es az quartarolis Megh kewannyak az zam adast [Kv; TanJk V/3. 28a]. *1571:* Az plebanossag quartayanak Beh takarasat eo k. varosswl Byzzuk az ket vraimra kyk az Eskola quartayanak gongyat viselyk [Kv; i.h. 47b]. *1614/1616:* Coloson ... Az praedicatoroknak az Quarta meg jart aztis meg attak [Torda; RDL I. 100 Mich. Literatus Nyilas ns kezével]. *1622:* Praedicator Salariuma Jövedelme. Mindenfele vetemeniből öszből es Tauaszi gabonabol Quarta ā kiraliok Institutioia szerent [Ördöngösfüzes SzD; SzJk I]. *1681:* Minden fele mezei vetésekből ... Tizedet adnak ... mind azokbol penigh az ott valo Magiar p(rae)dikatornak quarta adatik [Hátszeg; VhU 150]. *1722 k.:* Proventus Pastoris ... Minden mezei vetemenyből, Borbol, Mehből, Baranybol Quarta [Körtvélyfája MT; GörgJk 121]. *1780:* az Enyedi Dominium a' Collegiumnak conferáltatot volt ... A' Szász papoknak jár egy harmad része azon quártának [Ne; Borb. II Kováts József prof. rektor lev.]. *1801:* A' Quartabol közép termésben a' Darabantaktol, kiket-is a' Sz-Ujvari Communitás dezmal 2 kal(angya) ösz Buza 1/2 Veder Bor[a] [Szépkenyerüsztmárton SzD; SzConscr. — [a]Jár a ref. papnak]. — L. még AC 75, 251; CC 2; FogE 215–6; GyÜ 97, 127; UF I, 693, II, 305.

2. negyedrész-örökség; a patra parte din bunurile moștenite; Vierteltell-Erbe. *1598:* ha mi Jozag mostan Chiereni Martonne Azzoniom Ziniei Sara Azzoni kezinel az ket Balasfalwaba[a] volna dossaig es Chiereni Ersebet Azzoninal quartaig, es emarita(t)ioiaig ki Az Azzoninak holta vagi firhez menese vtan, Azon keppen az leani Azzoninak firhez menesse vagi halala vtan, ha magtalanul meg halna Chiereni lazlora zallana azokba valo iussatis Chiereni lazlo eoreokbe Teke Ferencz vrunknak es felessiginek ... valla chjerebe birniok eoreokbe [Törzs. — [a]A. és F.balázsfva BN].

◇ **Hn.** *1771:* A járai qvarta nevü hellyen (sz) [Jára MT; EHA].

kvárta-adás dézmanegyed-adás; predarea sfertului de dijmă; Zeh(e)ntviertel-Abgabe. *1713/1750 k.:* szorgalmatossan investigallyak ő Kglmek[a] mindenütt a hol kivántatik ... hol s mellyik Collegiumhoz, Ecclesiahoz, Templomhoz, Scholahoz Parochiahoz, eleitől fogva mitsoda Beneficiumok jártanak Quarta, Dézma, Penzbeli f⟨i⟩zetés es kitöl s mennyi, hogy a hol nyaka Szakadott affele Qvarta adás⟨na⟩k valamelly Terrestris D(omi)nus keze alatt, vagy Communitasnál, elöször is placitis mediis proballya restitualtatni [RGyLt A. 12. — [a]A kurátorok].

kvárta-bor dézmanegyed-bor; vin colectat în contul sfertului de dijmă; Zeh(e)ntviertel-Wein. *1585:* Attanak Gialuban[a] harom Quarta bortt ... Az eggik bortt Azzonfalwan[b] Gywrka neweö ember Arulta ky ... Masodik Quarta bortt felseo fwlen[c] Illics Tatul Arulta ki ... Harmadik quarta bortt Also fwlen[d] kys Lukacz Arulta kj [Kv; Szám. 3/XVI. 29. — [a]K. [b-d]TA]. *1590:* fyzettem Kozma Balint vramnak quarta Bor Araban f. 10 [Kv; i.h. 4/XXI. 30 Kis István sp kezével]. *1621:* Kamuti

Farkas Vramnak vittem ... Eot ejtel bort az quarta borabol [Kv; i.h. 15b/IX. 200].

kvárta-búza dézmanegyed-búza; grîu colectat în contul sfertului de dijmă; Zeh(e)ntviertel-Weizen. *1595:* Adot Zöcz Balint Wram az Qúarta Búzabol D. Georgius Enyedinus Püspek W(ram)nak szolgalattyara 16. köbel Búzat [Kv; Szám. 6/XVIIa. 120 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

kvárta-ház dézmanegyedkezelő-ház; sediul colectorilor sfertului de dijmă; Abfertigungshaus für Zeh(e)ntviertel. *1718:* ezen scholát kévánják[a] ... és a quartaházat[b] ... ⟨mely vo⟩lt ennek előtte Volman Mi(hályé) [Kv; KvE 298 SzF. — [a]A pápisták. [b]E ház a Híd-utcában, a mai lutheránus templomon alul állott (KvTel. 95–6)].

kvártál l. kvártális

kvártálás dézmanegyed-szedés; strîngerea sfertului de dijmă; Einhebung des Zeh(e)ntviertels. *1679:* Az quartalásban az reghi difficultasok fen vadnak az Asztagok fedeseben is | Quartalas es Buza takaritasa mentül jobban lehet ugy légyen [Dés; Jk 39]. *1728:* az Quartalasb(an) ... szükségesnek itiltűk Dezmasok(na)k rendelnünk Nztes Szent Jobi István, Varadi György, és Notarius Atyánk fiait eő kglmeket, Lovas Csovások(na)k Szathmári al(ia)s Varro Mihály, és Gáll János Atyánkfiait, Gyalog villásoknak Iffju K; Szűcs Mihály és Ifju Daroczi Mihaly Atyankfiait eő gklmeket | Az Quartalasnak idejen Dezmas Atyánkfiai Tizedes Atyánkfiaival jartassák el a várost, hogj hol kezdik a Quartálast, és rend szerint merre mennek, s merre végezik hogj a szerint Compareallyanak a Buzás Emberek Dezmás Atyánfiai után, kik ha akkor nem Comparealnának azoknak buzajok nem meg Quartaltatik, hanem meg Dezmaltatik [Dés; Jk 377a]. *1737:* Bizonyos ratiokra nézve tettzett a T.N. Tanáts(na)k és Universitásn(a)k a Dézmálás és quartálás terminussát meg változtatván, hogj ezenn Héten Szeredán a Papság és Ispotály földek Dézmáltassanak meg, Penteken és Csőtőrtökön pedig az egészsz Tilalmas Határ quartáltassék meg [Dés; Jk 484b].

kvártálatlan kvárta-szedetlen; unde nu s-a colectat sfertul de dijmă; ohne Einhebung des Zeh(e)ntviertels. *1699:* a' quartalatlan földen ket teslás őkör leszakasztva, kalangyaim között járván kalangjaimat teptek huztak [Dés; Jk].

kvartalicium negyedrész-örökség; a patra parte dintr-o moştenire; Vierteltell-Erbschaft. *1583:* Mierthogi penig mosta(n) Torozkaj Jstua(n) vra(m) illye(n) zwksigibe(n) Lugossj Miklosnak mj elöttwnk ezt ada (igy!) hogj az öczye Lugossj Mathe az w ryze iozagoczykat masnak akarta idegitenie (!), ez azyrt kell fizetnie nekj mostan az wczjnek, tehat arrais kötelezę magat mj elöttwnk hogj per nelkwl meg alkozik az quartalitium dolgabül (!) Toroczkaj Istua(n) vrammal [Torockósztgyörgy; Thor. II/15]. *1589:* vala arrol vtolzor keozteok az Controversia ha az eotwen haz Jobagybol mely az azzonnak Rewai Annanak Jakczy Boldisar halala vtan dossaban volth aggyanak abbol az leanyanak quartaliciumoth awagy Nem [Hadad Sz; WLt]. *1629/1676:* keld az kegltek szüle attya joszágábul kévánta és kévánnya az Quartalitiumot, ... az kgltek jobb apja, az nagy erdéllyi miklos volt, mellyiket birta légye(n), ... nem tudom meg monda(n)j | quartalitiumat kért kgld, és én mentést meg igérte(m) [Somkerék SzD/Sv; WassLt St. Erdelly vall.]. *1641:* eő nekik ... uagion Szeören Varmegieben egy Kis Joszagoczkaiok melliet Nehai Nemes Gaman Miklos quartalicium adot uolt ki nekiek [JHb XXXVIII/40 fej.]. *1728:* A Mikó Hidvéghi Joszágbol birnaké Quartalitiumat, ./. Nyolczadot, és ha birnak? kik birják? [Fejér m.; Mk I. 1 vk].

kvartalicium-fizetés negyedrész-örökségfizetés; plată pentru a patra parte dintr-o moştenire; Erbbezahlung des Vierteltells. *1568:* Zekel Janos ... Tholdalagy Andrasnak ... az Meg Ityeltt Negy falubol ... ha teobbet oztany Nem Nyernek, az ew Rezebeol twny illyk felebeol, harom Ioh haz Jobbagyot aad eoreokbe, es az quartalicium fizetesnek az ew Rezenek harmad Rezeth, Engedy [Gyf; BfN 54/6].

kvártális szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *céhgyűlés* negyedévi céhgyűlés; adunare trimestrială a breslei; vierteljährliche Zunftversammlung/Sitzung. *1831:* 17a Januarii 1831 quartal Czéh gyülés tartatott [Kv; ACSzám. 85]. *1845:* A' Kérelmes[a] a bent írt kerelmes tárgya iránt a' leg közelebb jövő quartalis Czéh gyülésre határoztatik [Kv; ACProt. 13. — [a]A kántor].

kvartalitás negyedrész; a patra parte (dintr-un întreg), sfert; Vierteltell. *1734:* az actu talalhato szarvas marhak(na)k és lovak(na)k quartalitassa az Anak adjudicaltatik [Torda; TJkT I. 32]. *1771:* a' Somlyai részen, a' Falun alol lévö vadas To nevezetü helyben, a' Mohai résznek a' maga quártálitássa, a' Falu felöl valo végiben in contiguitate szakasztatott ki [Fejér m.; DobLev. II/428. 29]. *1777/1780:* eő Nagysága ... két Esztendéi Vásár Proventusnakis tsak a Qvartalitassát percipiállya ... Hf 30 [Alparét SzD; JHbK LII/3. 101]. *1778:* A Tòbb részek ... oszollyanak három egyenlö részekre; olly formán: hogy mindenütt Nyil szerint ki tudodvan az: mellyik felöll esik a Trauzner Ersébeth Aszszony quartalitassa [Szentbenedek AF; DobLev. III/513. 3a].

kvárta-regesztrum dézmanegyed-könyv; registru de evidenţă pentru sfert de dijmă; Zeh(e)ntviertel-Buch. *1593:* Notarius uramnak attam az eot quarta Regestrümnak irasatul f 6 [Kv; Szám. 5/XXI. 10].

kvártás I. *mn* 1. dézmanegyed-szedés/kvártálás alá tartozó; care este supus la predarea sfertului de dijmă; zur Einhebung des Zeh(e)ntviertels gehörend. *1693:* Az első Hersá(n) ... három tsetert qvartás szölö, mely⟨(ne)k⟩ tertialitassa jutott Sárközíné Asz(onyo)m(na)k | Az Sulymos tonál negj hold földetske, fele qvartás, fele dezmás [Ne; DobLev. I/37]. *1729:* a' Szágúldó út mellett az harmadik lábban két hóld quártás szánto föld [Ne; i.h. I/138]. *1792:* Szánto Elek Ur adott volt Zálogban ... egy holdnál valamivel nagyobb Quártás kukuriza földet [Ne; i.h. IV/691]. *1830:* az idevalo szokás szerént a' quartas szöllöket két három nappal is hamarább

szokták meg szedni mint a' Dézmásokat ... azon szöllöt eleitöl fogva quartásnak tudom [Nc; i.h. V/1169. 3b].

2. dézmanegyedet/kvártát szolgáltató; care predă sfertul de dijmă; Zeh(e)ntviertel leistend. *1622:* Sombor[a] Quartas mindenbeöl. Ezenkiuól minden hazas ember kett kett kalongia buzat ad; Jsmegh Tiz tiz penzt [SzJk 3. — [a]Szászzsombor SzD]. *1828:* Quartás Gazdáknak nevek és azoknak Szöllejek [Dés; DLt 161].

3. dézmanegyed/kvártaszedő; care strînge sfertul de dijmă; Zeh(e)ntviertel einhebend. *1582:* Az Quartas Vraimtol weottem egy 75 wedres bort attam erette f. 7 [Kv; Szám. 3/V. 20 Lederer Mihály sp kezével]. *1621:* az kewes Bor es Buza Restantianak az Tawalj Qvartas Vraim viselliek gondgiat [Kv; TanJk II/1. 236]. *1693:* Quártás Uraimek ... fizeteseket ... meg jobbitván, igy hatarozta meg, kész pénz fizetese edgyik(ne)k leszen fl. 25 ... E' felet, ö-klmek(ne)k ezen a' hataron termet gabonájokat, és borokat dezma alol eximallya az Eccla [Kv; SRE 12–3]. *1727:* En T.T. eszkűszöm az egy elö Istenre ... hogj ... T. Quartas Uram(na)k mellette mint jó kéz láb hiven szolgálok [Kv; SRE 154–5].

II. *fn* dézmanegyed/kvártaszedő; colector de sfert de dijmă; Einnehmer des Zeh(e)ntviertels. *1579:* az Arwaknak Az fel quartabol Aggianak Tyzenhat hordo bort, es hatwan köbel buzat ... Az teobbit penig Az fel quartanak varos Zamara vgian vgian azon quartassok azon fyzetessel be takaryak es gongyat vysellyek [Kv; TanJk V/3. 196a]. *1587:* Kerik Biro vramoth hogy eo kgme az Q(ua)rtasokat Inche megh hogy az tarlot zabadichak megh, Arattassak a' keosseggel, es otta(n) dezmalliak [Kv; i.h. I/1. 55]. *1695:* A' Malmokban a' mely négy öreg köböl buzát, az elöt valo üdökben nemely Quartásak ... nem jo uton a' talyiga tartásért szoktanak volt ki venni, ennekutanna az Ecclesia számára vetessék ki [Kv; SRE 41]. *1738:* Isten ő Szent Felsége nagj kegjelmességéböl szintén el-hozván azt az idöt, mellyb(en) ö Felsége Gabona béli szép áldását kezünkbe véhettyük; azért ... Dézmások(na)k quartások(na)k rendeltetnek[a] ... ö kglmek [Dés; Jk 500. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1791:* Szükségesnek itéltetett, hogy a' Quartások számokra készittessék egy Instructio, a' mellyben a' Dézmának mind be vétele, mind pedig ki adása iránt olly rend szabattassék, hogy a' mennyiben csak lehet a' Dézmábol valo jövedelem szaporittassék [Kv; SRE 277.].

kvártási dézmanegyed-szedői; de colector de sfert de dijmă; von dem Einnehmer des Zeh(e)ntviertels. *1726:* Quartas Szölösi Gabor vram ö klme ... Quartasi és Malom Biroi hivatallyát dicséretesen és az Ecclesianak consolatiojara veghez vitte ... melly Quartási officiumatul a be vett jo szokas szerent annak idejeben bucsuzni kivant, de ... a T. Consistorium kivanta ö klmet a mas esztendöre is meg marasztani [Kv; SRE 151]. *1753:* mivel már egynehany esztendök alatt tsak a' Nemes Magyar Natio viselte a' Quartasi Hivatalt, ezután azon Quartasi Hivatallal a' Nemes Szász Nátio-is illendöképen consoláttassék [Kv; SRE 189].

kvártásság dézmanegyed/kvártaszedői tisztség; funcţie de colector de dijmă; Amt des Einnehmers des Zeh(e)ntviertels. *1591:* Ladas Janos ... vallia. Mikoron en az Quarta borat arulta(m) ... Eottues ferencz quartassagaban arultam ki neha ket vagy harom bortis egi mas vtan azon czeger alat [Kv; TJk V/1. 66]. *1693:* Exactor Uraimek ö kglmek a' Tiszt Consistorium eleiben adván Bihari István Uram Quártássága felöl valo ratioját az iránt valo difficultásokkal edgyütt, ugyan akkor liquidaltattak volt sok difficultások, mellyek szerént ő kglme adosságais világos nap fényre jöt volt az T. Ecclesia elöt [Kv; SRE 17]. *1698:* a' Tiszteletes Consistoriu(m) Benei György Quartas Ur(am) melle Szappanyos Török Mihály Vramat be allitya Quartassagra [Kv; SRE 56]. *1765:* Tek. Harsanyi vram bizonyos conditiokra nézve, még esztendeig meg-hagyatott a' Quartásságban; ugy Tek. Hadadi György vram-is a' Vice-Quartásságba [Kv; SRE 220].

kvártázás dézmanegyed/kvártaszedés; colectarea/strîngerea sfertului de dijmă; Einhebung des Zeh(e)ntviertels. *1733:* 17ma mensis Augusti az Papság, Egjház és Ispotály földek Dezmáltassanak meg az el vegezödvén a Quartazast az naponnis Continuallyák 18 Augusti pedig az egesz hataron lévö gabonák Quartasztassanak meg [Dés; Jk 440a]. *1734:* Az Quartazást penig kezdgjek 31 Augusti [Dés; Jk 449a]. *1846:* Papi szent szolgálatunk bérének egy nem legkissebb részét teszi a' Quarta ... ezen intézkedésnek a' Zab és Alakor termékek quartázására is kiterjesztését kérni szükségek kényszeritenek [Dés; DLt 941].

kvártély I. katonai szálláshely; loc de încartiruire; Quartier. **A.** *1657:* Ezen hadbéliekkel voltam szemben qvartirjokban | S én azonban az én seregemet megindítám, s magam is elmenék vélek az szállóhelyig ... úgy rendelék, hogy az seregek mind falukra menjenek ki quartirul [KemÖn. 118, 148]. *1662:* Azon vármegyékben azért quártírokban osztván a hadakat, jó lakásnak adván magát[a], hogy azt eleitül megszokta volna, a vigyáznak úgy meg nem kezde felelni, mint rá bízott tiszti s generálisi hivatalja kívánja vala [SKr 215. — [a]Kapronczai György]. *1674:* Tatrosra[a] bizonyos számú tatár hadakat szállítanak quarterban [TML VI, 574 Béldi Pál Teleki Mihályhoz. — [a]Moldvai település]. *1677:* Bekességes idöben, a' pénzen élés nélkül valo Quartir tellyességgel tollaltatot, és pénzeken élve-is a' Vitézlö rend, Urak, Nemesség, Szászság joszágira Quartir ne rendeltessék [AC 98]. *1749:* Én ugy gondolom nem volna Semmi terhire az Nemes Széknek ha ... énnékem Dislocalna az Markusfalvi Stabalis Házatt Quarterul [Szgy; ApLt br. Josika Mózes óbester lev.]. — L. még KemÖn. 114, 118; SKr 190, 679, 682, 684–5; TML II, 651, VII, 504.

B. *1629:* Amikor az szekelj Istua(n) loua el ueszet volt en akkor quartiljba(n) Kapuson voltam [Mv; MvLt 290. 161b]. *1656:* ä katonak be szallottak quartilba(n) [Gyf; DLt 440]. *1668:* a quartélyban valo bé szállás után, és noha most házomnál nem lakhatom, mivel mihelt bé szállottak házamhoz mindenemet el vötték, házambul kivertek [Kv; UtI]. *1694:* az Ház ... annak elötte Porkolab Ház volt, most Nemetek Quartalya (!) [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1717:* Hasanlo képpen a Varost ott quartelljban levö Generalis palisadaval körnjül akarvan venni, kegjelmetek ebbenis concurrálljon [ApLt a gub. Kv-ról Hsz-hez]. '*1724:* Olah Miklostól harmad napja, hogy el vitték a' Qvártélt [Altorja Hsz; ApLt Apor Péterné Kálnoki Borbála férjéhez]. *1728:* Mgos Groff Gu-

bernator Kornis Sigmond Uramhoz eö Exjahoz ugy Fö Commissarius Kornis Jstvan Urhoz eö Ngahoz s Vogel Ur(am)hoz eö Ngahoz az Quartelytul valo Jmmunitaltatasunk iránt alazatos Instantiankal Expedialtuk ... Irsaj István, és Hadnagj Löcsej Joseph Expraessis Atyánkfiait eö kglmeket [Dés; Jk 378b–9a]. *1815:* a' Katonai Correspondenziák(na)k jobb moddal folytatására Szebentöl fogva, egész Kolosvárig, meg határozott Statiokon, két két Levél hordozo a' Hohenzoller Regementyebéli Lovas ordinántzok állitatván ki ... Nemes Torda Várossába is két illyetén ordinántzok lésznek quártélyba ... mind szallásakrol, mind pedig ... quietantia mellett naponként kiszolgáltatando két-két kenyér és Lo portiokrol provideáltassan[a] [Torda; TVLt rtlen. — [a]A város hadnagya]. *1823-1830:* Ezen ... Házat ... elfoglalták volt a' Verbunkos Hadnagynak Quartélyul [FogE 46]. — L. még BÖn. 563: CsH 93, 204, 211, 220, 451; Ethn. XXIV, 86–7; RettE 148, 152; SKr 670, 682; SzO IV, 336; TML I, 373, II, 8, 206, 256, III, 110, 605, IV, 238, VIII, 10, 52, 62, 66, 144; TT 1889, 522; WIN I, 205, 382, 406, 585, 630.

C. *1661:* Nem tudom, ha igaz-e vagy nem, azt hallom, hogy urunk kovártélyban osztotta az hadait [TML III, 206–7 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. *1726:* az Aszszo(ny) ö Nga az Somlyai hazait oda engete az vice koronelusnak (!) Covartelynak [Darlac KK; ApLt Apor Susanna Apor Péterhez]. *1738:* Hunyad Vármegyének elég sulyoson esset az qovärtele (!), nemis tudom hova tugyuk dislocalni ha csak pestises falukbanis nem Szálanak | az Militiais ottan qovártèlban szàllat [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.]. *1765:* A Kantaban kovartelyt tarto négy Huszároknak fél honapra adtunk egy köböl Buzát [Kvh; HSzjP]. — L. még TML II, 112.

Szk: ~ *csinálni. 1827:* Négy katona Kovárté tsinálni ment Kolosvárra [K; KLev.] ∗ *nyári* ~. *1740:* midön az Militia nyári Qvártélyb(a) Szállat, az nyari Quartélhoz competalo Regulamentalis dispositiokat mindenfelé ki adtam az Commissariusok(na)k [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.] ∗ *téli* ~. *1662:* az hadaknak nagyobb részét, kik azelött házakhoz nem bocsáthattak volna, most házokhoz bocsáttatá, a többit téli quártírokra, telelőhelyekre osztatá [SKr 245]. *1723:* végeztetett, hogy téli quartélyábol la Iuny ki mozdulyon a lovas Militia, Bozára, Libáncsra, és a' Vas Kapuhoz szállyon ... remélvén ez által a Szegénységnek nemü nemü Subléváltatásat [Ks 18. XCIII gub.]. *1738:* ezen mostani Téli quártélly, úgj annak' terehviselése ... a Tktes Nms V(á)r(me)gjét és nem nyomorult Várasunkat illeti [Dés; Jk 505b–506a].

2. szállás; sălaş; Unterkunft, Absteigequartier. **A.** *1676:* Kegyelmednek mint uramnak ... megszolgálnám, ha az puszta quartélyt el nem kerülné. Jól nem tarthatnám, de bizony jó szívvel látnám [TML VII, 217 Matskási Boldizsár Teleki Mihályhoz]. *1749:* Mostani Qvártelyombul addiglan ki mozdulni, miglen amaz ad perfectum Statum epittetik, tartozzamé ? vagy Sem [Hsz; ApLt Ant. Kalnoki lev.]. *1787:* Midön ... szegeny Qvartejamra meg erkezém, meg látám Mártont [Kackó SzD; Kp II. 27 Újfalvi Sámuel Máthéné Újfalvi Krisztinához] | Kegyelmes emberséges embereket akkor hivu Innepelni mikor már máshoz a Deákok is ki szállattok Quartellyra [Szászalmás NK; IB gr. Toldi Sigmond tréfálkozó lev. gr. I.Bethlen Sámuelhez]. *1831:* Vas Mihályal ... a' Szöllö hegyet meg jártuk de hogy senkit meg nem láttunk viszszá tértünk quartelyunkra [Dés; DLt 332. 6]. — L. még TML VII, 199; WIN I, 633.

B. *1661:* Az mely egyetmásokat küldöttél Bucsi uramtúl, meghozták. Most is kiment szekérrel az kovártélyban, de ismét bejö [TML II, 213 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1803:* a' Remeteiek ... a' mikor erre jártak szabados kovártélyt csináltak házainkbol, 's tettzések szerént ettek abbol, a' mit nállunk kaptak [Toplica MT; Born. XVc. 1/59].

3. kvártélyos; persoană primită în gazdă, chiriaş; Einquartierte(r). **A.** *1625:* Vaczorara attam[a] ... Eles hajto mesternek Hust lib. 4 ... Hauptma(n) Matias quartirnak lib. 8 [Kv; Szám. 6/XXXV. 87–8. — [a]A fej-i udvarnéphez tartozóknak].

B. *1726:* az Aszszo(ny) ö Nga az Somlyai hazait oda engete az vice koronelusnak (!) Covartelynak ... en bizony csak nem igen tartom rendesnek egy olyan Uri hazat hogy Covartely lakja [Darlac KK; ApLt Apor Susanna Apor Péterhez].

kvártélyadás szállásadás; sălăşluire, găzduire; Quartierleistung. *1823-1830:* Ha az univerzitáshoz[a] tartozóknak polgári háza vagyon, azután a város terheit hordozni tartozik, de a személyes terhektöl, polgári esküvéstöl, vagy magánál kvártélyadástól szabad [FogE 233. — [a]A göttingaihoz].

kvártélybeli katonai szálláshelybeli; din/de la locul de încartiruire; aus/von militärischem Quartier. *1675:* az hadak s több rendek is ... az fizetésnek nem léte, vagy késedelme és quartélybeli szüksége miatt el ne oszoljon s több gonosz is ne következzék belöle [TML VII, 99 Veselényi Pál, Kende Gábor, Kubinyi László Teleki Mihályhoz].

kvártélyház kvártélyos ház; casă de închinat; Quartierhaus. **A.** *1824:* a' Német Theatrálisták el foglalván benn a' Nagy Udvarban bizonyos Napokig Quartir házat ... a Censust egyezés mellett ki is fizették [Déva; Ks 106. 44].

B. *1769:* a' Militaris Quartélly Házakat és Epületeket ... ugy készittesse Kgld és reparaltassa ..., hogy ad 15tam ... 8br(is) készen légyenek [UszLt XIII. 97]. *1772:* Excellentiaja ... Malmán alol kevéssel feles kövek ládczattanak ... és parasztak kö pinczék, kutak Qvártély hazok és egyéb épuletekre el hordattanak valami száz ölet [Ádámos KK; JHb LXVII/2. 375]. *1776:* a Qvartély ház vagyon a' kis rét mellet [Csávás KK; EHA]. *1810:* rövid idön Alvinczen[a] quartély ház készül [Buza SzD; JHb Jósika János lev. — [a]AF]. — L. még RettE 228.

Hn. *1757:* A Quártély ház alat az Uraság Tanorokján fellyül Kertben lévö Kaszálo [Nagyernye MT; EHA]. *1761:* a' Quartély Ház mellett lévö Csegelly Föld [Marosbogát TA; EHA]. *1765:* A qvartély házon aloll az ut hoszszaban (sz) [Csávás KK; EHA]. *XIX. sz. eleje:* A' Quártély Háznál (k) [Pálos NK; EHA]. *1813:* A Quartely Házon aloll az uton fejjül a Dioszak réttye felöll (k) [M.köblös SzD; EHA]. *1825:* a quártély Ház háta megett (sz) [Zágon Hsz; EHA].

kvártély-majszter kvártélycsináló/mester; persoană însărcinată cu încartiruirea; Quartiermeister. *1657:* Mikor az Hernádhoz érkezénk, már az ellenség qvartirmaiszteri az táborhelyeket járják vala [KemÖn. 213].

kvártélymester kvártélycsináló; persoană însărcinată cu încartiruirea; Quartiermeister. **A.** *1657:* az qvartirmesterek Árvában érkezvén, s hírek esvén az én küldöttem csata felől is, némelyek visszaszaladtanak Lengyelországra előttök [KemÖn. 231].

B. *1729:* Domini Senatores: Sig. Farkas Quartélymester [Dés; Jk]. *1736:* két quartély-mesternek szállást nem tartozunk adni [Dés; Jk 463a]. *1737:* Quartély Mester Butyka István Atyánkfia [Dés; Jk 223b]. *1868:* hivatalokra nézve az exemptiora érdemesek ... A Collectorok Quartélly Mester[a] [Szu; UszLt 8/68. — [a]Fels-ból kiemelve].

C. *1736:* Az kovarter mester Bíro uramnit volt felesegestől [Kvh; HSzjP].

kvártélymesteri kvártélycsináló; de încartiruire; von dem Quartiermeister. *1738:* Barants Mihály atyánkfia mostani terhes Quártély Mesteri hivatallyát 's Militia mellett való éjjeli 's nappali szolgálattyát respectálván a T.N. Tanáts ... 1738dik Esztendei quantumát in toto relaxállya [Dés; Jk 489b].

kvártélyos **I.** *mn* szállásoló (katonai kvártélyban lakó); care este încartiruit undeva; quartierend. *1724:* Agilis pplus Andreas Porsolt de Dálnok Aor. cir. 36 ... fatet(ur) ... Bukur quartelyos nimetet is tartot [Dálnok Hsz; HSzjP]. *1729:* Ezen Kotzob Tamas Qvarteljos Németje ... Radulj Muntyant ... meg hajtot artzul ... egy fával [Sövényfva KK; TSb 51]. *1745:* az oldal ház ... melyet nem régen valami quártélyos Németek ragasztottak és csináltattak az Városiakkal ... bitang munka volt [Kraszna Sz; BfN Krasznai cs.]. *1751:* Ez mostani Quartéljos németekkel valo veszekedese alkolmatossággal Vandor Juonnak hallottam illjen kérkedéseit[a] [Balázstelke KK; IB. Joh. Vernel (30) jb vall. — [a]Folyt. a vall.]. *1754:* a Szovai[a] quartélyos Katonák egy Szédelgős erdőben el maradott juhot is hozának [Marokháza K; Ks 5. IX. 4 Marsinan Nisztor (40) zs vall. — [a]K].

Szk: ~ *káplár. 1748:* Kis Ludosi[a] Qvartélyos Káplar [Kath. — [a]AF] ∗ ~ *katona. 1678:* én Uram bizony gyülésnek hírét sem hallottam Margián s nem is hiszem, az ott való quartélyos katonák s Apagyi uramon kívűl senki ott lett volna [TML VIII, 154 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz] ∗ ~ *lejtman. 1732:* Buza ... Az Quartelyos Lejtmannak Discretioján(an) ... Cub — 4 [Dés; Jk 432a].

II. *fn* **1.** szállásoló (kvártélyban lakó) katona; soldat incartiruit; Soldat (in Quartier untergebracht). **A.** *1711:* az Somostelkiek falustól az német Számára Szent Pálra hordották az uram eő naga Besenyei erdeit. Az Laczkodiak is hordották azon erdőt nállok is quartelyosok lévén [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Fekete Pál (38) jb vall.]. *1723:* Marosa(n) Kosztantin Quartilyossa[a] edgj Szapullo Csebremet vitte el [Kisdevecser SzD; Ks 39. XXIII. 1. — [a]Szállásoló német]. *1730:* többire Quartelyosunk lévén Fő, és Vice Colonellus Urak foglaltak az ... eő kglme[a] házat [Dés; Jk 392a. — [a]Petki Nagy Sigmondét]. *1736:* Nem lévén immunitalva Szabo Gábor ur á Contributiotol az Quartelyosnak fizetendő Zab szena pedig hasonlo dolog lévén tartozik masokkal annak administratioján(an) Concurralni [Torda; TJkT I. 118]. *1737:* Szomorán értettűk fűl hegy(gy)el, hogy az jővő telre ismét Qvartellyosunk designaltatnék [Vh; Ks 83]. *1740:* az elébbi dispositio szerint is alig hiszem competentiájit subministrálhatta volna maga Quártélyasainak ezen meg romlott V(á)r(me)gye [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. *1797:* sohult ... a' Kereskedők quartélyosokkal nem terheltetnek ... a' mint hogy az Hóra támadásáig soha nem is terheltettenek [Déva; Ks 73. 74. VII. 124].

B. *1744:* Házban pedig ollyanban laknak, hogy akár mitsoda kovártejos belé szálhat, mint akárki házába [Uzon Hsz; HSzjP Dánér Mihály jun. (16) pp vall.].

Szk: ~*t tart. 1822:* a Contribuens Nemesek sorában vagyok, ha Katona quártélyos van Zilahon quártélyost tartok [Borb. II Décsey György kezével] ∗ *lovas* ~. *1771:* a Falusi szegény Lakosoknak, in casu, midön Lovas Quártéllyost kelletik tartani, légyen közel jo kezek ügyíben lévő hellyek, a' melyből füvet administrálhassanak, a' Militia számára [Fejér m.; DobLev. II/428. 8a].

2. lakó; chiriaş; Mieter, Bewohner. *1758:* Egjkor kovartejosa lévén Szekej Boldisar ur(amna)k az beszellette nekünk ... hogj az mi Leanju(n)k Mari buzát és Lisztet ugj egjebeketis ell ad és tsak az Sebbe tészi [Aranyosrákos TA; Borb. II Bako Ferencz (32) ns vall.].

kvártélyos ház kvártélyház; casă de închiriat; Quartierhaus. *1753:* Az mi az N. Doboka Var(me)gyeit illeti ittis csak Girás és nem Törvenyes Szék lévén Kékesen[a], nemis folytak semmi Törvényes dolgok, hanem Commissiok olvastatak, Quartelyos hazak epitessi iránt valo Concertatiok [Kecset SzD; TKl Váradi Zsigmond Teleki Ádámhoz. — [a]SzD].

kvártélyozás katonai (el)szállásolás; încartiruire; Einquartierung. **A.** *1662:* (A) császárnak Getz nevü generálisa egy rész ármádával s bizonyos végbeli s Dunántúl való magyar és horvát hadakkal Nagyszombat tájékra érkezett vala ... Hírekkel lévén azért a mieinknek Galgóc táján való quártírozások és hogy szerénszerte nagy vigyázatlanságban volnának; onnan a velek való hadnak színét rájok küldék [SKr 216]. *1677:* Quartirozás békességes időben mindenűt tolláltatik [AC 266]. *1799:* nevezetesebb terheltetései az Adozo közönsegnek im e' következendők 10 A F. Királyi Katonák(na)k gyakor alá 's fel valo Utozasok s itten majd mindenkor egy Statiojok lévén quartirozások[a] [A.árpás F; TKl sub BB. IV/5. — [a]Folyt. a fels.]. *1801:* a' quartirozásra nézve nagyon sajnállom, hogy eztet, magam használatára nem forditthatom [Kv; SLt 17 Lázár István D. Horváth Ferenchez].

B. *1671:* Végeztűk azt-is Nagd annuentiájából, hogy mindenűtt az ingyen elődés, és quartilyozás tollaltassék [CC 30]. *1675:* tavaly esztendőben is ide be az Körös két felére szorítván az nemességet quartélozásra, kit megőltenek bennek, kiket penig igen megkárosítottanak [TML VII, 84 Farkas László Teleki Mihályhoz]. *1708:* Az Sárkányi Lajtmán Quartellyozasa uta(n) Inquiraltatván ur(am) ezen alkolmatossaggal az Inquisitiot kld kezehez küldöttem [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. *1799:* mindenféle utonjárok Szallásadasával terhelte-

tünk Nevezetesen ... háborus idök levén, a Sok Katonák gyakor Kvártélyozása ... és forspont(na)k ki állítása ... mind egy nehanyon bennünket terhelnek [A.árpás F; TKl sub BB. IV/5 Vaszika Gráma (50) col. vall.].
Ha. *1689:* koártélyozás [Veress,Doc. XI, 388].

kvártélyozik I. (katonai kvártélyban) szállásol; a încartirui; einquartieren. **A.** *1657:* Bethlen Gábor német gyaloginak ... maradéka még az az regiment, mely Alvincen[a] szokott vala quartírozni [KemÖn. 39. — [a]AF].
B. *1653:* Az hópénzes hadak azon télen Erdélyben quártélyozának nagy viszszafordultsággal, melyben nékem is jutott vala egy Gilyén nevü kapitány a házamhoz [ETA I, 157 NSz]. *1678:* Az mely mezei hadakbeli gyalogság itt e tájon a Szilágyságban quartélyoztak, az elöttök járóiban bejöttek hozzám [TML VIII, 39 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz Kövárból]. *1688:* ã Nemet Vitezek ... miolta it quártéljoznak egy bornyumat el loptak [Kv; UtI]. *1702:* Ment el innen Kolozsvárról a Pálffi regimentje, amelynek ... az oberstleitmanja (!) volt Johannes Gottfried Hennisch, ki is immár 3 esztendöktöl fogva itt quártélyozván, sok méltatlan dolgot követett el a városon [Kv; KvE 273 SzF]. *1773:* Lengyelországban a mi népünk frissen quartélyoz [RettE 316]. *1823-1830:* (Gr. Bethlen Pál) katonaságra adván magát, Olaszországban sokáig kvártélyozott [FogE 152].
2. szállásol; a sălăşlui; einlogieren/quartieren | tanyázik; a locui/şedea; lagern, sich aufhalten. *1766:* Petrucz György az irt kurvához járos nem vólt, a más pedig szüntelen nálla qvártéllyozot [Ribicsora H; Ks 40/9]. *1772:* a Vincze György Léánya Ersok is egész Nyáron Bányai Györgynénél quartélyozot a katonával [Dés; DLt 321, 49]. *1843:* a' testvérem öszve háborodván az Urával, hozzám huzodott, 's vagy két hétig nállom quartéjozott mint Nénnyénél [Dés; DLt 1371].
Ha. *1811:* qvártéllyazatt [Kiscég K; KLev.].

kvártélyozkodás beszállásolás; încartiruire; Einquartierung. *1840:* az itt körül belöll majd minden nap, 's Heteken jövö és menö remonda hordozo különbözö és alkalmatlan katonaságnak quartelyozkodásaitol nemes városunk mentté tétetett [Dés; DLt 935].

kvártélyozó I. *mn* szállásoló; care este încartiruit (undeva); einquartierend. **A.** *1647:* it az hostatba(n) quarterozo katonak instantiajara cziak igy patenter ki attak[a] [Kv; TJk VIII/4, 194. — [a]Köv. a fels.]. *1776:* Falunkba akkor Qvarterozo Ladányi nevezetü katonával ... complánált [Déva; Ks 111 Vegyes ir.]. *1828:* itten Déésen quartierozo Czugbéli Szombati nevezetü kaplár [Dés; DLt 187].
B. *1671:* Mikola Sigmond Atyánkfiának Colosvármegyében lévö Puszta szent Miklos nevü örökös Falu hellye határán, néha az lovakat hatalmasul az Possessornak Nemessi szabadsága meg-bántodásával és sok kárával az Colosvárat quartélyozó Katonák füvelték [CC 92]. *1688:* az Erdelyben Quarteliozo Nemet Vitezek [Kilyén Hsz; LLt B/220]. *1701:* eo Felsége ez Hazába(n) Quártélyozó Hadai(na)k interten(ti)oiárol szükségesképpen tempestiva dispositiokat kévánván, hogj a' Militia(na)k téli Interten(ti)oia facilitalodhassék [UszLt IX. 77, 31 gub.]. *1729:* Az Adámoson[a] quartellyozo Lajkmán ... két holnapra négj négj máriást ránt ot rajtok[b] [TSb 36. — [a]KK. [b]A gazdákon]. *1730:* Az itten qvartelyozo Incl. Militia(na)k Carnis Gratis ... Hfl 259 Den. 20 [Kv; Szám. 56/XIX. 31].
II. *fn* szállásoló katona; soldat încartiruit; Einquartierte(r). *1671:* Nem kevés terheltetések lévén a' Szász Nation lévö szegénységnek, az ingyen rajtok élödök, és quartilyozók miatt, mellyet semmiképpen nem supportalhatnak [CC 30]. *1698:* mi az sok Qvartelyozok miat, kik rajtunk voltak mind(en) esztendön fogjtunk el inkab [A.karácsonyfva AF; Told. 31]. *1702:* az tehetös ember el ne fizesse magáról az quartélyozót más erötelenre, vagy ajándékkal [Gyf; SzO VII, 101].

kvártélyozott szállásolt; încartiruit; einquartiert. *1755:* edgy itten Csanádonn[a] quartierozott Német Lajdinántnakis adott vala eö Nsga ... edgy Pej Paripa Gyermek Lovatis [Gernyeszeg MT; TGsz 35. — [a]Erdőcsinád MT].

kvártélyoztat szállásoltat; a face să fie încartiruit; einquartieren lassen. **A.** *1677:* lévén bizonyos számú zászlós hadak öszvegyűlve ... a míg portára küldött követünk vagy maga, vagy tudósítása érkezik, ott Belső s Közép Szolnok vármegyékben őket quartiroztassa és subsistáltassa [TML VII, 410–1 a fej. Teleki Mihályhoz].
B. *1658:* Rákóczi fejedelem ... méne Gyaluba[a], és a katonáit Vásárhelyről s egyebünnet is oda quartélyoztatá [ETA I, 166 NSz. — [a]Kj. *1662:* az uraknak s nemességnek jószágira ... kóborló katonáit rájok küldvén, szállítván ... rajtok élödteti, rettenetes ínséggel rajtok quártélyoztatja vala[a] [SKr 149. — [a]Zólyomi Dávid]. *1677:* A' Katonaságot, és egyéb vitézlö rendet a' Fejedelmek, vagy magok mellet tartsák, vagy Fiscalis Városokban, és nem egyéb helyeken quartélyoztassák békességnek idején [AC 98]. *1710:* a francia király is ... a maga hadait mindenkor az ellenség országában quártélyoztatá [CsH 451].

kvártélyoztatás elszállásoltatás; încartiruire; Einquartierung. *1677:* Quartiroztatása a' Vitézlö rendnek tolláltatván, ... pénzeken éllyenek [AC 266].

kvártélypénz szálláspénz; indemnizaţie de chirie; Quartiergeld. *1767:* a qvartély penznek le fizetéséért eötszer hatszor ell jöttek s ugy alkalmatlankodtak [Kv; Ks 11, XLVI, 45].

kvártélypénz-fizetés szálláspénz-fizetés; plata indemnizaţiei de chirie; Bezahlung von Quartiergeld. *1767:* az betsűletes Tanács béli Embereknek özvegyei ... Ki vétetödtek az egész qvartély pénz fizetésböl [Kv; Ks 11, XLVI, 45].

kvártély-szupportálás szállás-tcherviselés; obligaţie de încartiruire; Lastentragung von Quartier. *1740:* Johannes Perle ... Hogj ... a' Militia tereh viselése alóll quartely supportálástól, és közönséges szolgálatoktól immunitáltathassék ... az Impracticabile [Dés; Jk 533b–4a].

kvártélytartás szállásadás/tartás; obligaţie de încartiruire; Quartierleistung. *1698:* mar tellyesseggel a rajtunk forgo sok Portiozas miatt mind a sullyos Qvartély

tartas miat annyira jutottunk, hogy telyességgel el pusztulolag vagyunk [M.bece AF; Told. 24]. *1720:* mind a' quartelly tartásb(an) eshetö Confusiokat, és difficultásokot evitálni mind pedig illendöképpen a' Militia Sustentatiojárol tempestivè provideálni akarván ... az mig az egész Téli Qvantum fel vettethetik ad Assignationes Commissariatus Provincialis a Militianak anticipállyanak [Ks 83 gub.]. *1736:* Ugy esett ertésünkre hogy a Tktes Nms V(á)r(me)gjének egj hét alatt Generalis Girás Széki fog Celebráltatni, hovais szegény nyomorult Várasunk igyes bajos dolgainak a quartély-tartás és Servitz iránt való Instantiat promittállyanak Hadnagy Nztes Lötsej Jóseff és Zilahi István kedves Atyánkfiai ö kglmek [Dés; Jk 462b]. *1739:* sokkal terheseb most az quartély tartás mint tavaj volt, most minden rend nélkült a Tiszt valamit el vehet Csak el veszi [Harasztos TA; Ks 99 Orbán Elek lev.].

kvártély-viselés szállás-teherviselés; obligaţie de încartiruire; Lastentragung von Quartier. *1729:* Dadai Joseph Atyánkfia eö kglme Sullyos Quartely Viselését Consideralvan Házánál feles ganajat hagjván az quártélyos arra valo nézve egy napra ... nyolcz ~ 8 szekeret adgyon Hadnagy Atyankfia eö kglme ganej ki hordásra [Dés; Jk 387b].

kvártír l. kvártély

kvartirizáns kvártélyban lakó; care este încartiruit; im Quartier wohnend. *1749:* quartirizans tiszt úr, Kornétás uram ... alázatosan köszöntet [Bodok Hsz; DanielAd. 275 Hídvégi Mikó Ferenc Vargyasi Daniel Istvánhoz].

kvartum dézmanegyed; sfertul de dijmă; Zeh(e)ntviertel. *1734:* az Quartumbol levö Penz Perceptor Kállaj Joseph Atyankfia maganál maradott 43 nemeth forintig 57 1/2 grajczárig [Dés; Jk]. *1736:* quartum(na)k summaja meg ne tsonkúllyonn [Dés; Jk].

kveker férfi öltözetfajta; un fel de îmbrăcăminte bărbătească; Art Männerkleid. *1830:* Egy kávészin frakk — egy fekete frakk — egy zöld quekker 89 vf [Algyógy H; Born. F. Ii Török Antal uradalmi biztos összeírása].

kvéker quaker; Quäker. *1710 k.:* a római atyafiaktól hiresített sok csudákat, látásokat, mind az angliai kvékerek és több olyanok revelációit, jövendölésit hijábavalóknak és veszedelmeseknek is tartom [BIm. 1031].

kverela 1. panasz; plîngere; Klage, Beschwerde. *1681:* Brettyén[a], es ahoz tartozo Némely Falukbol jövének illyen Quaerelákis be ... panaszolkodván a szegény jobbágyok [VhU 118. — [a]H]. *1698:* Kegjelmetek levelét vettük mind az be njujtott querelákkal együtt [UszLt IX. 76. 61 gub.]. *1728:* Nehai N: Kuppan Miklos ur(am) ket gyermekei ... adodván elönkbe(n) bizonyos quaerelák melyre nezve intimationkra elöttünk egjgjezének meg [Dés; Jk 380a]. *1742:* (A) Vár(me)gye Deputatussai ezen Instantiab(an) inseralt quaerelákott Szebenben at Feo posta Mester vr(am) elött detegallyak [K; Somb. I].

2. sérelem; nedreptate, injurie; Gravamen. *1662:* az Tiszáig való szép darab föld ... a szép rakott hajdúvárosokkal ... az 1619-béli Magyarország panaszi, quaerelái között megérteték, ím mostan ... mindenestül porrá és hamuvá tétetek! [SKr 549].

kverimónia panasz; plîngere; Klage, Beschwerde. *1741:* semmi justa querimoniájok Catholicus atyánkfiain(a)k nem lehetvén[a]; ez után, ha ellenünk valamit moveálni akarnak ö kglmek, fulciállyák azt, Nms Várasunk Constitutiojával, Nms Ország Törvényével, és helyes Ratiokkal [Dés; Jk 548a. — [a]A városi tisztségekben való részesedést illetően].

kverulálódik panaszolkodik; a se plînge; klagen. *1756:* Querulalodott ... Pataki István Vr(am) a N(emes) Var(me)gye elött veletlen kárai iránt [M.köblös SzD; RLt Lad. Kolosi (33) ns vall.].

kveruláns panaszos; reclamant; Kläger, Beschwerer. *1737:* Nem kétlem, ha foganattya intimatiomnak nem lészen, tovabráis fogják a' Qverulansok panaszokot, és instantiájokot urgealni [Darlac KK; ApLt gr. Haller János aláírásával]. *1744:* az Querelans ... Instantiáját azzal concludallya hogy Excellentiatok és Nagyságtok committallyon Nemes Doboka Vármegje Fö és Vice Tiszteinek, hogy praetensivè el praedalt Gabonáit ... Sz: Egyeddel[a], refundaltassák, kárait restitualtassák, el hánt és égetett Kerteit restauraltassák [WassLt Czegei Wass Ádám lev. — [a]Szentegyed SzD]. *1744:* A' Querulansok magok is meg valyák hogy Mészárosi Mestersége(k)ne(ne)k régen renuncialtak magok és ... ha a' Czéh neve alatt ment is azon Instantia bé a' Quaerulansok mind Czehon kivül valok oda nem értettethetnek [Kv; MészCLev.]. *1776:* (A kanca) ha hogy pediglen meg nem gyavul, és a Querulans gyavittására költeni fog, azon költségetis ... tartozzék Igna Ursz kifizetni [Déva; Ks 111 Vegyes ir.]. *1784:* Az Querulansak panaszsza ... az elé szamlált Hazakb(an) levö lakosok ellen abbol all, hogy a közönseges tereh viselésben leg küssebbennis nem concurral(na)k [Torockó; TLev. 4/9. 19a]. — L. még RSzF 226.

kveszció 1. *isk* kérdés; întrebare; Frage. *1710 k.:* Nagy secretuma volt Keresztúri Pálnak[a] ... ez: hogy valamit lehetett, mind in quaestiones et responsiones redigált, és a quaestiót láttuk az irásban, a responsiót bétakartuk papiroskával, melyet kezünkkel alá s fel vontunk, mint szintén a vocabulák tanulásában, ... annak gyakor bé- és felfedése, nézése, elrejtése, ugyancsak mind olvasás, tanulás és repetálás ... volt [BÖn. 538. — [a]A maga korában kiváló gyf-i tanár]. — L. még BÖn. 539.

2. vitás v. eldöntendö kérdés; chestie litigioasă; Streitfrage. *1619:* Mint ilyen gravis questióra és ilyen hirtelen, azmint tudtam, Kegyelmes uram, én ilyen választ töttem[a] [BTN[2] 298. — [a]Köv. a válasz]. *1764:* Az oculatorok elöt kell vala meg forgatni ezen quaestiokat ... hogy azok elöt producalván Judiciumot tegyenek [Torda; TJkT V. 231].

Szk: *~ban forgó. 1761:* Convocaltatván ennek elöttе a Mag(ist)r(at)us eleiben az károsok[a] ... az questioban forgo tolvaj szolgaloval ... confrontaltottanak [uo.; i.h. 47. — [a]Köv. a nevek fels.] ✱ *~ban forog. 1704:* De minthogy ezek a questióban nem forgattanak ... exhibeála az archivumból kivött holmi aktákat [WIN I. 172].

3. ~ *van vmiről* szó van vmiről; a fi vorba despre ceva; es handelt sich um etw., es ist die Rede von etw. *1764:* ma az Perben forgo Joszágnak eladásarol és vévéseről vagyon Quaestio, és nem az örökös Iusrol kit illethetne [Torda; TJkT V. 187].

kveszcionált kérdésbeli; în discuţie; zur Frage stehend, vorliegend. *1757:* Réti Uram ... apprehendalta vagy váltotta ki az questionalt két fundust [Mocs K; JHbK LIII]. *1765:* én ... ugy hallottam hogy mikor a' Quaestionált Legenyek ... az Árokba löttenek, már akkor az Aszszony Bánffi Maria az Aranyos Vizén a' hajon ment által [Gerend TA; KS. J. Etselei (50) jud. poss. vall.]. *1768:* ezen questionált örökséget ... Budai Ferencz eö kegyelmetöl ... vásárlották [Harró H; JHb XXXIII/39]. *1770:* látom hogy ... égy Lájberbe s veres Sapkába megyén nagy Sebesen ... eö Nga Quaestionalt Udvari Liberias Csizmadiája [Dés; JHbB 361 Mezei Alexa (23) jb vall.]. *1773:* én az Utrizált időben ... tanálkoztam a' Quaestionalt károssal kiis panasz képpen elé beszélte meg történt kárát [Dés; Ks 32. XXXII] | Hogy Valami kárt tet volna Török Ioszívné kertiben a questionalt golda nem tudjuk [Déva; Ks 113 Vegyes ir.].

kvesztus kereskedés; comerţ, negoţ; Handel. *1779:* Én bizony jó szívvel adnék öfelségének portiót, csak engedné meg öfelsége is a sóval való questust nekünk is [RettE 399].

kvietál 1. nyugtáz; a adeveri; bescheinigen, quittieren. *1592:* Giwlay Mihaly lewele, kiben Quietallia az varost, hogy noha hazat veöt volt Nemes Ember lewen ith, de az varos, Nem engedte, es fel veötte az eo pinzeeth [Kv; DiósyInd. 21]. *1595:* Mind ezekreol Sara azzonj ... gyermekiwel egyetemben quietallyak Mathe vramat es maradekit mi eleottewnk [Kv; RDL I. 132a]. *1621:* Vrunk eo felsege paranczolattjara Adatanak eo kemek Tanaczul Greb Antalnak Hattuan forintot melj mandatu(m), Notarius Vramnal vagion, az hatan quietalis rolla [Kv; Szám. 15b/IX. 177]. *1690:* Nemzetes petrigevit Horvat Miklos Uram ... admi(ni)st(ralt) kezemb(e) f. 15 // 78. melyrul quietalom ö kglmet es Testificalok ez irasomal [Vécs MT; SLt AU 58]. *1738:* a Zabot kárason quiétálták [Harasztos TA; Ks 99 Orbán Elek lev.]. *1770:* Gróff Vass Adám Urnak adván költsön, 100 száz Aranyakat. Mái Napan nékem betsülettel meg fizette. Recognaskálam, az köntlektüst (!) pedig ... azannal visza adam, hogy pedig azan száz aranyakal az Ur nekem nem tartazik atól quietálam [Császári SzD; WassLt Arva Bánffi Kristina kezével]. *1806:* En nekem AlBisi Bartos Samuel Vram az maji napon befizete az 30 magyar forintokat ... melyröl ... quetálom Bartos Samuel eö kegyelmit [A.csernáton Hsz; BLev.]. *1815:* Hogy Lénárt János Tutor Ur 12 Rforintott és ött garast ki fizetett légyen meg esmérem és Quaetalom (!) én Szürtei Mária Enyedi Ignátzné mpra [Mv; MvLev. Szürtei József hagy.]. — L. még RettE 183; VKp 215.

2. nyugalomba vonul; a ieşi la pensie, a se retrage; in den Ruhestand treten, in Pension gehen. *1822:* Kibédi Gergelyfi Béniáminnak hivattatom, az Nemes Maros Széki, Kibédi Nemes Ember vagyok, az Anglus Király nevét viselö Huszár Regementbe, mint Kadét szolgálván, ugy quietaltam, hogy ha Absittom meg jö, töstént a' Székely Huszár Regementbe aiutalliroztassam [K; KLev.]. *1823-1830:* Csakugyan az öreg gróf sok ⟨rend⟩-beli adakozása ... annyira vitte volt az ifjabb grófnak állapotját, hogy midön kvietált, generálisi ranggal bocsáttatott el [FogE 152].

3. *hitével* ~ esküjével megnyugtat/biztosít; a asigura pe cineva prin jurămînt; mit seinem/ihrem Eid beruhigen/sichern. *1677:* abban-is ö Naga[a] hitivel quietallyon bennünket igireti szerint, hogy a' Hajdu vitézekkel valo transactioval minket Országul, három Nemzetül, Magyar Országnak ide tartozo részeivel egyetemben, sem Hitünknek, sem Törvényünknek szabadságában, sem birodalminkban és határinkban, sem személyünkben, sem semminémü javainkban, joszágunkban, kitsinytöl fogva nagyig meg nem sért semmi időben [AC 20–1. — [a]Báthori Gábor].

Ha. *1721:* quietalam [WassLt Veres Ferencz Dob. hites szb kezével]. *1812:* quietálam [Kv; IB. Kis Ferencz számt. kezével].

kvietálás 1. nyugtázás; adeverire; Bescheinigung, Quittierung. *1599:* Janos Deak ... vallja ... mindenekreol quietala Poch Janos Thamast, amy megh maratt volt az Marhaban aztis megh monda Thamasnak ... annak vthanna, az quietalasa vthan harmad nappal en vittem Thamashoz ... egy ladat [Kv; TJk VI/1. 295].

2. nyugalomba vonulás; ieşire la pensie; Pensionierung. *1822:* Kibédi Gergelyfi Béniáminnak hivattatom, az Nemes Maros Széki, Kibédi Nemes Ember vagyok ... Katonáskodásom előtt szolgáltam Nemes Hunyad Vármegyébe, mint Stationalis Notarius, és a' Tyrozáskor Szolga Biro képibe, quiétálásomtol fogva pedig mint Árendátor Szutsákba[a] Oeconomuskodtam [K; KLev. — [a]K].

kvietált nyugállománybeli; pensionar; pensioniert. *1777:* egy Macskási Pál nevü, siketes, főstrázsamester titulussal élö Gyulaianus quietált katonával nagy confidentiában vagyon [RettE 378].

kvietáltat 1. nyugtáztat; a face să fie adeverit; bescheinigen/quittieren lassen. *1662:* azhonnan valamennyi jövedelmet naponként behordanak vala, maga házába hordatván fel[a] a perceptorok, mindenkor maga olvasván meg, ugy quietáltatja vala öket [SKr 144. — [a]I. Rákóczi György].

2. ~*ja magát* nyugtáztatja magát, nyugtát vesz magának; a cere adeverinţă; sich eine Quittung nehmen, sich quittieren lassen. *1695:* (A borokat) Curator Uramék közzül edgyik(ne)k jelen létiben töltesse meg, és magát quietaltassa ö klmekkel, pecsetes recognitiot extrahálván [Kv; SRE 36]. *1722:* Visitatio alkalmatosságával a' Visitatorok(na)k asztal tartások légyen determinativé a' Megye bizonyos pénzéböl ... és arrol quietaltassák magokat a Visitatorokkal ö kglmekkel generaliter [HbEk Consist. hat.]. *1736:* tartozik Nagy Gergely Czako Marton ur(na)k meg fizetni, quietaltatván magát [Torda; TJkT I. 116]. *1743:* Álittatott Pisztrangas halásznak Bolog Mihaj, aki tartozik annuatim be adni 600. mellyeket tartozik ... két Angaria alatt az Udvarb(a)p(rae)sentalni, s magát quietaltatni [Grohot H; Ks 62/6].

kvietáltatik nyugtáztatik; a fi adeverit/certificat (prin cineva); quittiert werden. *1735/1770 k.:* Albert Mihály, és Apja Egyed János az Eklának fizettek meg ... flor 1 // 2 erről quietaltatott T. Esperest Enyedi Mihály Ur(am) által [Sajósztandrás SzD; SzConscr.]. *1761:* Hogy Nemes Botsoni (!) Samuel Ur(am) eő Klme Eő Felsége Szamára Katona pénzt a' mostani néhez Circumstantiak (!) nézve offeralt légyen egy Rhenenst, es praestalta is arrol vigore p(rae)sentium qvietaltatik altalam [Somlyó Sz; Borb. II Balog And(rás) szb kezével]. *1787:* Ezen Falusi Magazinum mennyisége a' Falu Libellusába bé irattassék és a' midõn Katonaság, vagy a' Ns V(á)r(me)gye számára széna, Zab Portio, és kenyér adattatik ide connotáltassék, és Quietaltassék [Torockó; TLev. 3/2. 2b–3a]. *1826:* Quietaltatik Budatelky[a] Tisztem ... három és fél kupa ki olvasztott bélzsirról [Kv; Born. F. IIe. — [a]K].

kvietancia nyugtatvány, *rég* menedéklevél; chitanţă; Quittung, Schutzbrief. *1592:* Reeghy Quietanciak, mikor a' feiedelmek Summath kértenek arrol valok [Kv; DiósyInd. 62]. *1595:* Mind ezekreól walo lewelek quietantiakkal egi kis Tarka scatulaban vadnak be rakwa az ados lewelekkel egiwt az ladaban [Kv; Szám. 6/XI. 41]. *1694:* Eskűszőm az ęlő Istenre ... hogy ezen hivatalomban ... minden proventusokat az Joszagon ... eo nsga számára fel szedem igazán, és szedetem, és azokrol Ratiot tartok, tartatok, aszt igazán költ Commissiokkal Quietántiakkal, testimoniumokkal, Catalogusokkal és ahoz meg kivantatni, szokot Partialisokkal, és diariumokkal stabilialom [Fog.; Szád. Boér Peter fog-i ub kezével]. *1708:* Hung f 153 ... az Also Visti[a] Plajastól Petset allat klmed kezihez küldetűnk ... hozan Quetantiat nekünk rollá [Fog.; KJ. Fogarasi János lev. — [a]F]. *1765:* az administrált naturálékot, és sok vecturákot, még nem imputalta Kornis Gábor Uram a Contributioba, a qvietantiakot pedig bé szedte [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 51]. *1802:* A Parajdra[a] adott gabonárol valo quietantiakrol irtam volt a' Mlgs Kamara Ispány U(ram)nak ... ha a quétantiát nem kapnak a' Faluk ... Nem kel hát el halgatni [Nagykede U; UszLt ComGub. Fekete Zsigmond lev. — [a]U]. *1832:* Nyugtatvány Négy vég sima pátz vászonrol ... és ismét két vég gyapottas pátz vászonról ... ezeket hogy Kerczesorai Udvarbiro Incze György Urtol által vettem meg esmérem, 's azokrol ezennel meg is nyugtatom ... Kis Lászlo mpia. Az ezen quietantiába foglalt Vásznakat vettem, meg esmérem ... Kis Lajos mpria. Inspector [Kercesora F; TL]. — L. még CC 99; CsVh 108; RettE 183; TML V, 7, VIII, 56, 61; UF II, 211; VKp 228.

Szk: *~t ad. 1592:* kirul nagj Janosis quietan(ti)at adgio(n) az varosnak [Dés; DLt 234]. *1638:* En Cziomai Andras ... mahoz ... harom hetre ide Aranyra, vagy penigh Barcziara[a] ala jeőuecők, az szamadasra, es eő Nagaual valo ratiomat el igazitom ... attol foghua Computalua(n), miolta az quitantiat attak eő Na(gysa)gok [Arany H; BK. — [a]H]. *1806:* Sebess Ur ... a 250 Rforintot ... talám Kolos-varrol fel küldheti Bétsbe; erről Quiétantiát is adott [Zilah; BfR 4/151 dr. Zoványi Imre lev.] ∗ *~t vesz. 1614/1616:* missilis nelkül semmi deputatio soot, nem merttem adnj, sem nem attam, sőt azkinek missilisre meg attamis, Quietantiat rolla nem veven az kinek attam az Missilist sem acceptaltak rolla suspiciensnek és difficultasra irtak [Kv; RDL I. 100 Petrus Literati Szöllössi civis et centum pater kezével]. *1825:* az Interest mindenüvé ki fizesse s Quietantiat vegyen rolla [Kv; IB. Korda Anna lev.] ∗ *hiteles ~. 1690:* Intyűk azért Kgdet ... azon buzat ... fel keszitettni es Brassoban ... rolla hiteles qvietantiat extrahaltattvan semmi keppen ne posthabeallya [Borb. I ogy-i végzés.]. *1693:* respiriumot engedet à Tiszt. Ecclesia ö kgl(ne)k[a], hogy azon difficultásokbul hiteles quietantiak és bé vehető hiteles tanuk által enodállya magát [Kv; SRE 17. — [a]A kvártásnak] ∗ *hivatalos ~. 1847:* mind e mai napig is pénzemet, miről is hivatalos quietantiáim kezemnél vagynak, ki nem kaphattam [VKp 183] ∗ *marsuális ~* katonai nyugta. *1809:* az ide zárt ... Marsualis quietantiakot ... feltanálván, küldöttem bé [Kadács U; UszLt ComGub. 1612] | a Processust meg jártam, a Marschualis, és más quietantiakot mellyeket tanáltam fel szedtem [Szu; i.h.] ∗ *pecsétes ~. 1662:* Percipialt volt eő Keglme ... Maros székről ã Negy forintos adobol ... fl. 83 // 12[a] ... Melylyet egeszlen eő keglmetöl percipialta(m), Kiról adom ez pecsetes Quietantiamat [Medgyes; Törzs. Cserej Miklós aláírásával. — [a]Fels-ból kiemelve] ∗ *perceptoralis ~* adószedő nyugtatvány. *1793:* (A) bé küldött Perceptoralis quietantiát hiteles Mássában, ã pénz gyanitott el költésiért az Ur ellen rendelt Fiscalis Actio el engedésinek nyomos ajánlásával ã Fels. Fő ig. Tanátsnak, ã Tisztség bé mutatta légyen [Torda; DobLev. IV/714].

kvietancionális nyugtatvány; chitanţă; Quittung. *1625:* Balintfi Istuan eo felge quietancionalissa szerént administraltunk az tarhazban ... egy termés Christaly üveghez valo tokot [Kv; Szám. 16/XXVII. 1]. *1819/1831:* Simon Jánosnak quietantionalissa, melly szerént Granertöl vett 100 Rft. summa iránt azt meg nyugtattya 23a May 1742 [Aranyosrákos TA; Borb. II].

kvietancionális-könyv nyugtakönyv; chitanţier; Quittungsbuch. *1799:* a Quietantionalis Könyveknek édgjben vetése után azis meg valosittatott, hogj ... (a) Szász Régeni Communitás ... 180. f. 33 1/2 Xrokat superfluē administralt [Kv; TLt 662 gub-i rend. 6074].

kvietancionális-levél nyugtatvány; chitanţă; Quittung. *1823–1830:* Verestói Pál is ... a nagyapám ... 1761-ben, mégpedig Szent György és Szent Márton napjai között meghalt, melyet egy quietancionalis levélből látok [FogE 70].

kvindéna 1. tizenöt napnyi idő(szakasz); perioadă de cincisprezece zile; Zeit(spanne) von fünfzehn Tagen. *1671:* foglyokat-is quindenaig tarthassák [CCI]. *1735:* (A) Hazzal s Telekkel ... István Kovács Uramat, szamszedgjait s Annyát admoncaltattam s kenaltattam hogy intra Quindena(m) az praetensiojat Salanki ur(amna)k tegyek le, melynekis ma lévén Quindénája, de se egj se más fel magokhoz nem váltották [Dés; Jk 165b]. *1818:* Mely exequált Szánto Földeknek, és szőllőknek viszsza váltása iránt a' quindena bé telésekor nevezett Dobolyi Joseff Ur általunk meg kináltatván, minthogy viszszá nem válthatása iránt magát ki nyilatkoztatta ... a' fenn meg nevezett exequutumokat ... tettzett ... a' Collegium számára meg venni [Ne; DobLev. V/1012].

2. kb. tizenöt napos egyházi gyülés/ülésszak; adunare eparhială de cincisprezece zile; kirchliche Sitzungsperiode von 15 Tagen. *1817 k.:* Itten ma elkezdödett a' Partialis, és foly ígen keményen ... tálám mind itt vagynak a' könyékből (!) a Papok ollyan sokan gyültenek öszve ... igen nagy solemnitassal mentvéghez a' Quindena [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.].

kvinting l. könting

kvitt szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ek lesznek* dolguk kölcsönösen rendeződik; vor fi chit; quitt sein. *1806:* a' két léány testvére Nagyságodnak, a' Solymosi, és Korodi minden részét adja által Ngodnak örökösön, Nagyságodis a' maga Buza mezőhez valo jussárol mondjan le, és igy quittek lésznek [Mv; Ks Thuróczy Károly lev.].

kvodlibet ? szekrényféle; un fel de dulap; Art Schrank. *1821:* Van egy quodlibetbe valo mosdo medentze ... Van egy gyermeknek valo quodlibetböl valo Findsia Fejér [Veresegyháza AF; Told. 19].

kvodlibetbeli ? szekrénybeli; din dulap; von/aus dem Schrank. *1815:* A Defterben emlitett Quodlibetbeli aproságokat is tudom hogy a' Grofné Kolosvárra vitte, az Édes Annyának [Mv; Told. 45].

kvodlibetes ? *1821:* Egy Quodlibetes Kép [Backamadaras MT; CsS].

kvodlibet-kaszten szekrényféle; un fel de dulap; Art Kasten. *1816:* Quodlibet kaszten a' benne találtokkal ... 71 Rf 13 xr [Kv; Born. IV. 41].

kvodlibet-kép ?' *1851:* Négy fekete rámáju quodlibet képek [Dés; DLt 2284].

kvóta adózásbeli rész; cotă/parte de impozit; Steueranteil. *1742:* az tavalyi Quotta szerint reank jött Summának egy részét tőstént repartialtuk, hogy az szegény adozo rend lassan lassan meg szerezvén obtingensit praeoccupalhatnok az következő Militaris Executiot [Hsz; ApLt 4]. *1765:* mikor már mind bé fizette volna contributiojanak qvottáját, mégis valami rancorbol ... Birámnak Feleséget kis gyermekivel, telnek hideg idején s.v. az sertés ólba rekesztette [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall.]. *1780:* nem a mi henyeségünk vagy nem akarásunk, hanem az emlitett Szén tsinálástol való el tiltattatásunk miat nem futathattuk s mivelhettük ki quottánkat; de a praestatiokat tartozásunk szerint erőnk felet is meg tettük [Torockó; TLev. 9/18].

L

la ime; iacă, ia, iată; sieh(e). *1568:* az Kadar Markos leanya oszue haborodot vala az nemetneuel ... Az Német Rajta futamek Kadar Janosnera ... vtana wte az azony az mas ayton ky ioue es vgy mútata az keket es vgy mongya vala az Nemetnek la myt myeltel [Kv; TJk III/1. 214]. *1586:* Anna Zasz Georgne vallia ... Monda vram, Eregy las ki la mint vghat a' kuthia [Kv; TJk IV/1. 562]. *1633:* Somodi Mihali ... ennekem mo(n)da, menj el edes eöczyem az Borbelihoz mert la mint megh vere, az fogamatis kj ütötte Cziaszar Jstuan [Mv; MvLt 290. 135a]. *1668:* Ihon nè la ezt èn vágta(m), mikor â leovès eset [Diós K/Kv; Ks 65. 43. 10].

láb 1. picior; Bein, Fuß. *1540:* kerem mynth kegyelmes wramath, hogy the k:kwlgyen walamy kewes penzt kywel gywgythassam meg a labomath, merth lathya Isten, hogy imar thyz penzemnel theb nynchen [Kv; LevT I. 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. *1567:* dixisset Phile Ferenczne Twgia ordog ha iambor vagy uag' ne(m) Mert en nem wltem labodnál [Kv; TJk III/1. 104]. *1591 k.:* lata(m) Gergelt hogy ott vl az asztalnal es lanczj vagio(n) az laba(n) (UszT). *1593:* Jstok, Zilahi János Jnassa valia, Taüali eztendeoben az Niari Marton zolgaloia kezde failalni az labat, es ezt kezde mondani, Im ne(m) tudom mi lele az labomat, gianakodom talam az vram Annia veztette megh [Kv; TJk V/1. 339]. *1647:* oztan meg foga az labat ki uona az ayto(n) az uduarra ot ualoba meg uere [CsÁLt F.27. I/13 Jstuan Ferencz szent kiralj[a] ns vall. — [a]Cs]. *1690:* ugj talalta job labamot, megh lőtte [Zabola Hsz; HSzjP]. *1765:* mikor a biránk ... és Esküttye ... bé vitték volna a pénzt Perceptor Uramhoz, le vonatta eőket s fejeket lábokat meg nyomatván ugy verette eőket hogy alig tudtak haza jöni [Marossztimre AF; Eszt–Mk Vall. 212]. *1782:* én azt mondottam; bár most se jöttem volna tsizmába, mert sérti a' lábomat [Torockó; Thor. XX/4 Sako Mihály (42) jb vall.]. *1806:* a Bisi neg márt, dél után míg bé kötötték a marást a lábamon othon maradtam [Dés, KMN 316].

Szk: *~a fájó* lábfájós. *1807:* Egy lába-fájó beteges Legény [DLt 623 nyomt. kl] ✱ *~ait táncczal tölti. 1660:* Istennek hála, jó egészségben vagyok az Kegyelmed szolgálatjára, töltvén gyomromat az ide ki való erős borokkal, lábaimat tánczczal [TML I. 580 Bethlen Elek Teleki Mihályhoz] ✱ *~a közé fog/szorít/vesz. 1631:* Szalontaj ... az Czürben ... megh foga az Aszont s az laba keöze foga, s megh ölele s megh Czokola [Mv; MvLt 290. 238b]. *1632:* latta hogi az laba közze szoritotta volt Giörgi Deak Az Azzont es ugi Cziokoltak egi mast [Mv; i.h. 95b]. *1723:* az én ur(am) Timofi Máriaval illyén formában jáczodozik szemém láttara, hogy Máriát még ragadgya, s az lába közzé vészi, úgy jáczodozik vélle [Szásznyires SzD; Ks 27/XVI]. *1755:* Hollo Andrasnét Tetsi Joseph az lába közi fogta vala és az Szálikajával (!) bé takarta [Udvarfva MT; Berz. 11.85/5] ✱ *~a közé/közibe nyúl. 1584:* Anna Pays Gyarto Ianosne ... vallia ... Azt nem latta hogy a laba keozibe Niult volna [Kv; TJk IV/1. 241]. *1614:* Lattam Igaz elegge hogy czyokolta Imrephinet Bathori Gabor ... Lattam aztis hogy Bathori Gabor az eleö ruhaya alá nyult az Azzonnak az laba keözze [Nsz; VLt 53/5267 Cyprianus Seyler (21) udv. fam. és muzsikus vall.] ✱ *~a között járkotorász. 1592:* Ersebet, Giroti Peterné vallia ... Chely Albert ... monda, bezzeg chuda dolgot latek az ablakon tekintek be Meggesi Boldisárekhoz, es láttam hogi az legini eggik kezeuel az Meggiesine laba keozeot kotoraz vala, az masikkal meg eolelte vala [Kv; TJk V/1. 268]. *1629:* Láttam ... hogy a tűz előtt az karszékben ülnek vala s az fél lába Varga Mihálynénak a katonának az ölében vala, az jobb keze penig az katonának az asszonnak az lába között jár vala [Mv; MvLt 290. 150b–153b átírásban!] ✱ *~a megveszett* béna lábú. *1584:* Ambrus Deak vallia ... az Laba Meg vezet Kerekes Demeter [Kv; TJk IV/1. 265] ✱ *~ánál fogva/~bal felakaszt. 1629:* en nem gondolok Uele ha labbal fel akaztiakis az Uradat [Mv; MvLt 290. 151b]. *1783:* őtet a Biro fel akasztotta a fél Lábánál fogva s meg akarja ölni [Udvarfva MT; Told. 44/54]. *1831:* azt hallottam közhirből hogy ... a maga edgyik Léányát a Lábánál fogva fell-akasztva verte volna [Torda; TVLt Közig.ir.sztlan] ✱ *~ánál fogva kihúz. 1700:* edgy általlják(an) oda nem adhattják[a], sőt ha erővel lábonál fogva ki nem huzzák az Déákokat belőlle, de azok bizony ki nem mennek [Törzs. — [a]A gyf–i ref. iskolát a katolikusoknak] ✱ *~ánál fogva megvondoz 1599:* (Az alperes) megh kapa az labomath es labomnal foghúa ugy megh vondosza az mjnth szereti [UszT 14/35] ✱ *a ~a nem bírja. 1638:* Varga miklosni el eset oli reszegh uolt hogi az laba ne(m) birta, es ez az Nagi Miklos az honia ala fogta es ugi hurczolta [Mv; MvLt 291. 142a] ✱ *~án nem (igen) járhat/nem tud járni. 1658:* Én ... még Bedőházi urammal nem beszéllettem, minthogy szombaton az ló esett el ő kegyelmével s az lában nem igen járhat [TML I. 126 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz] *1662:* a méltóságos gróf úr a köszvény miatt lábain nem járhatván, csak székben hordoztatnék [SKr 283]. *1778:* Etzken Andras Uram ... Felesege Labán nem járhatott beteges allapottya mián [Albis Hsz; BLev.]. *1829:* egy Darab idötöl fogva nem tudtam járni az Lábomon [F.gezés NK; Told. 7a] ✱ *~ára nem állhat. 1636:* latam azt ... hogy labárá nem alhat vála[a], az földonis huzák vonák az Czigányok [Mv; MvLt 291. 68b. — [a]A fogoly] ✱ *~áról el/leesik. 1722:* lattam akkor Mikor Szekely Mihály már el eset volt lábárol az nehéz betegségh miá [Borzás SzD; Ks 5. X. 28]. *1748:* Mikor az Ura Enyedről meg szabadult ... fenn járt Tasnádiné, 's még azutánn késötskére eset le a' lábárol [Marossztkirály MT; Told. 56]. *1778:* Hát ... a Város Uttzáján ... ki aggrediálta ujjra, és ki ütötte meg egy kezében lévő bottyával föben, hogy feje mindjárt bé törött, és a' lábárol le esett? [Egerbegy TA; JF vk] ✱ *~áról lerogyik* összecsik. *1760:* (A kancellista) lőtt egyet. Azzal megszünt a hegedűszó. Melyet látván nógatták, hogy ne hagyja félbe hivatalát hanem húzza. Melyre a cigány felelt: „Nem húzom uram én, mert halok". Azzal lerogyván lábáról, szörnyű halált megholt [RettE 109] ✱ *~áról lever. 1772:* a' vizben belé mentem

... practice tapasztaltam hogj annak sebessége a' lábamrol majd le vert [Sövényfva KK; JHb LXVII.282] ✱ *~át megveti. 1811:* A' musika neki[a] oly' Élémentuma, Mint Archimedesnek a' hires Punctuma, Melyben ha meg-veti lábát, más Nemzetet Felyül halad sokkal, 's a' sarkából ki veti [ÁrÉ 37–8. — [a]A cigánynak] ✱ *~át megvetheti. 1811:* Archimedes azt mondotta; hogy néki valaki a' Földön kivül égy Punctumot ád, melybe ö a' lábát meg-vethesse, ö a' földet ki-rugja sarkából[a] [i.h. — [a]A szerzőnek a *~át megveti* al. idézett szöveghez kapcsolt lapalji jegyzete] ✱ *~át vontatja* lábát áztatgatja. *1800/1802:* akik a' Marosra ki viszik hogy a' lábát vontassa fizetni kelletik [Makfva MT; DLev.6 Transs. 461] ✱ *~bal bevonsz. 1638:* latam hogi ket legent hoznak hogi az kalitkaban tegyek az eggiket ugian ... labban vonzak be az kalitkaban [Mv; MvLt 291. 139a] ✱ *~bal kivon/vonsz. 1653:* onnan titeket is lábbal vonsznak ki | ha lágyan viseltük volna magunkat ... tehát el nem kerülhettük volna soha, hogy lábbal nem vontanak volna ki onnat [ETA I, 75, 77 NSz] ✱ *~ra áll. 1773:* a nyáron ... az harmadnapi hideg háromszor kilelt. Azután elhagyott, de úgy elerőtlenedtem volt, hogy hat vagy hét hétig alig tudtam lábra állani [RettE 317]. *1788:* egy hétig lábra sem állatt [Karácsonfva MT; Told. 76] ✱ *~ra állhat. 1705:* Minekutána a nyavalyás feleségem gyermekhozása után kilenc hetekig mégis lábra nem állhatott volna ... most szerzettünk egy kenő orvosasszonyt [WIN I, 585]. *1765:* a' Commissarius ... engemet két istrangnál fogva gombolyégba kötöze, s két oráig ugy tartott kötözve ... osztán el bocsátta de az kötözés miatt ugy el feketedtem s sanyarodtam volt, hogy alig álhatok vala lábra késöreis [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 163–5] ✱ *~ra ered. 1657:* Én is Váradon lebetegedém, s magának szegénynek nagy provisiója volt felőlem, s lábra eredvén felballagék hozzája [KemÖn. 96] ✱ *~ra kap. 1657:* szinte az utolsó réven el is csapa[a], forgatván lovastól, szerencsémre az part mellett lévén szinte, mind lovam, magam lábra kapánk, s kimenvén vezetém az hitván lovat ki fékemlejénél fogva [i. h. 60. — [a]A megáradt folyó] ✱ *alig áll a ~án. 1853:* Én és Trézsi a' sok nyugtalanság, álmatlanság miatt bizony alig állunk a' lábunkan, szédelgünk ide tova mint a legyek [Kv; Pk 7] ✱ *alig állhat a ~án. 1758:* Az utrizált Tisztarto ... a házbon bé ment jozonon és mikor az hazbol ki jöt az Lábán alig álhatott részegsége miat, s ugy tántorgot [O.kocsárd KK; Ks 8. ad f. XXIII] ✱ *alig tud ~án állani. 1844:* az éhség és szomjuság mián alig tudott Lábán állani [Dés; DLt 1379] ✱ *elesik mind keze, mind ~a. 1704:* a generál leküldé az uraknak Pekri uramnak egy levelét, kit a feleségének írt bé, kiben több privatumok között írja, hogy ... maga is az asszony rövid nap meglátja, mert eddig megindult a Portáról, de elesett mind keze, mind lába [WIN I, 186] ✱ *elmegy alóla a ~a* leesik a lábáról. *1607:* Azon el mene az laba alolla az fordulasba, el esek [UszT 20/302] ✱ *ember/rab ~ára való torockai csizma/vas* lábbilincs. *1629:* Az kapu-közben Vagyon egy tömlöcz ... Ember lábára való két pár vas [Szu; SzO VI, 91 Székelytámadt vár lelt.] *1681:* Vajda Hunyad vára ... Vagyon ezen kapu között ... Ember Lábara valo vas, most a raboko(n) Nro 6 [Vh; VhU 502,508]. *1694:* Vadnak itt Rabok labara valo Vasak nro 20 [Kövár Szt; JHb Inv.]. *1746:* Rabok lábára való Toroczkai Csizma [Marossztkirály AF; Told. 19]. *1756:* Ember lábára való szélyes vas 1 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35.15] ✱ *ép kézzel-~bal születik. 1758:* született egy kis fiacskánk épkézzel-lábbal [RettE 68] ✱ *fél ~on hagy* fél lába levágatására itél. *1592:* Boros Dienes ... Swkeosd Leorinczet megh eolte volt kj vrunk darabantia volt, Ezt az Boros Janostis az teorweni akkor fel keze(n) s fel labon hatta volt melliet elis vegezett volt fl. 6 [UszT] ✱ *száraz ~bal jár. 1781:* ha szározság vágyon szároz Lábbol lehet járni a fenekin[a] [Burjánosóbuda K; BHn 43. — [a]Egy tónak] ✱ *vasat üttet a ~ára* bilincsbe veret. *1744:* Aztis hallottam ... hogy azt mondotta Király biro Vram a Köpeczi Bironak Balás Andrásnak; Meg ládd hogy ä vasat ä lábadra üttetem, hogy igy Cselekedtetek[a] [Bölön Hsz; INyR Damokos Andrásné Farkas Kata (50) vall. — [a]A falu nem állt elő az összeírásra] ✱ *vasat ver a ~ára* bilincsbe ver. *1660:* Visszavivén mindjárt az táborra ... mindjárt vasat verének az lábamra [Kv; KvE 181 LJ] ✱ *vkinek a ~a nyomába lép. 1584:* Hallottam vala hogy akiheoz gianosag volna az bozorkansagbol a' laba Niomaba kellene lepny es meg zolalna[a] [Kv; TJk IV/1. 278 — [a]Boszorkányleleplező babonáskodás] ✱ *vkinek a ~a nyomát fel/leveszi. 1584:* Keotelwereo Lukach felesege vallia ... Monda egy olahne el vesztettek ez zegeny azzont, Az laba Niomat veottek ennek fel | Lantos Georgne Ersebet vallia ... Es monda az olahne, Im az esseh lelek Curwa Az Zabo Cato, le veotte ez Zegennek a' laba Niomat, es ha ky Ne(m) vehetik kezebeol meg kel halny[a] [Kv; TJk IV/1. 218. — [a]Embervesztő babonáskodás].

Sz.: *~át kengyeléből ki nem veszi* kb. állandó hadikészültségben van. *1617:* az egez eztendeóben mind orzagostolis labunkat kengielwnkbeól ki nem wëottwk [KJ] ✱ *amely béklyót másnak készített, magának esik ~ára. 1811:* A' mely békót másnak készített számára, Magának essék a' Kovátsnak lábára: A' ki méltatlanul akar mást átkozni, Ö tartozzék fejin az átkot hordozni: A' ki büntetlenül más alá vermet ás, Nyakra főre maga essék abba, nem más: A' ki mást meg-itéll, ő-is itéltessék[a] [ÁrÉ 95. — [a]Köv. még néhány hasonló jel-ű szólás] ✱ *azért ettem karalábét, hogy a ~am járjon prádét. XIX.sz.m.f.:* Azér ettem korelábét Hogy a lábam járjon prádét[a] [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — [a]Táncszó] ✱ *azt sem tudja, a ~án jár-e vagy a fején. 1667:* ide érkezvén az udvarbíró, jött vala hozzám, kérvén azon, búcsúztassam el tisztitűl. Én bizony úgy megijesztettem, hogy azt mondja, soha sem tudja, az lábán járt-e, vagy a fején [TML IV, 234 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *csaknem leesik a ~áról. 1672:* Csaknem leesém ma az lábomrúl, midön Vér Mihály uram levelét vettem, melyben tudósított Kegyelmed elmaradásáról [TML VI,283 Keczer Menyhért ua-hoz] ✱ *egy lépés ~ára nem jött, amelyet ... 1710 k.:* én Istenem, te tudod ... nékem egy lépés lábamra, egy munka kezemre, egy szó nyelvemre, egy betű pennámra, egy gondolat elménre soha nem jött, amelyet elébb nem tudtál volna te [BIm.1016] ✱ *elrontja ~át-kezét miatta. 1668:* Ugyan tökéletlen materia az a Kapi György. Csak bánom, elrontám lábomat, kezemet miatta. Bár inkább bogár után indultam volna, mintsem az ös szaván [TML IV, 386 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *elszakadjon/megszáradjon bár a ~a, ha ... 1630:* monda(m) az eöregh paztornak hogy utanna lassanak az tehennek

mert el maradat s el uesz; de az paztor azt monda hogj el szakadjon bar az laba ha eő keresi [Mv; MvLt 290. 227c]. *1749:* majd minden estve eljött a' Leányhoz fazakas Vaszij, szerelmeskedte(ne)k s tsokolodta(na)k egjütt ... esküttis hallottam néki a' Legény hogj bár a lába száradjon meg ha másuvá megjen leányért, és a' Szeme ugordjék ki ha el nem veszi ötet [Szásznyires SzD; Ks] ✱ *ez a ~am ez a jobbik ... XIX.sz.m.f.:* Ez a lábam, ez a jobbik Jobban rugja mind a másik[a] [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — [a]Táncszó] ✱ *fél ~a a koporsóba, fél ~a a földön. 1582:* en is meg mondam, hogi fel laba az koporsoba fel laba az földen [Kv; TJk IV/1. 59d I. Linziger al(ia)s Borbely vall.] ✱ *más ember/vki ~ából a tövist kiveszi/vonja és a magáéba/a maga/az ő ~ába teszi/veri. 1568:* Michael trefa ... fass(us) e(st) ... balint Tiwadar monda zanizlo keneznek, hogy myert Jyeztetek el az legent, s monda zanizlo kenez, en ne(m) Iyeztette(m) hane(m) azt monda(m), hogy ne wonnya ky az twuiset az mas Ember lababol, es az eo lababa tegye [Kv; TJk III/1.204]. *1614:* Itt azért minden embernek tanulni kell, hogy ország és fejedelem ellen való praktikába magát ne elegyítse ... az más ember lábából ne vegye ki a töviset s a magáéba verje [BTN[2] 45]. *1667:* Látja Isten, úgy szánom, ki nem írhatom, de azt nem cselekedhetem, hogy az ő kegyelme lábából kivonjam azt a töviset s magam lábába verjem [TML IV, 86 Teleki Mihály Katona Mihályhoz] ✱ *a nadrágja is kihullt a ~ából* lerongyolódott. *1749:* Az penz irant kérem alázatoson Nacsádot mivel az nadrágom is ugy ki hullott az labombol, hogy az Sincs mit visejek [ApLt 1 br. Apor László lev. Nsz-ből] ✱ *a nadrágját is elfújja a szél a ~ából* 'ua'. *1732:* Ngos Aszonyom ennekem vagyon kenyerem de egyebem nintsen nem böjtölhetek toveb varom Ngd parantsolattyat mivell elyek ez utan Isten kglmessegeboll az nadragomotis szinten elfuja az széll a labamrol [Noszoly SzD; ApLt 4 Hatházi Kristóf Apor Péternéhez] ✱ *olyan sárba ugrott, amelyből a ~át ki nem vonhatja. 1710:* Ez a nagylelkű pap, elszörnyülködvén a Teleki Mihály istentelenségin ... a következendő vasárnap felállván praedicállani, és textust vévén Jeremiásból, caput 31.: „Olyan sárban ugrottatok, melyből lábatokot ki nem vonhatjátok" — olyan praedicátiót tőn, valaki vagy akkor hallotta, vagy most olvassa, álmélkodhatik rajta [CsH 190.–1686-ra von. feljegyzés] ✱ *úgy elviszik/repítik, hogy a ~a sem éri a földet. 1743:* Jobbagyival ugj el vivek hogj az laba sem erié (!) az földet be tévek Arestumban [Ks 48.67.31]. *1800:* láttom azt is ... mikor vitték ... hajaknál fogva két felől vezetve ugy repítettek hogj még a Labak sem érte a Földet és a véreken el lehetett menni [Kóród KK; Ks 67.47.27].

2. szk-ban; in construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ sem marad közülük* egyetlen ember sem marad meg közülünk; a nu rămîne nici un picior de om dintre noi; kein einziger Mensch bleibt unter uns am Leben. *1657:* itt bizony igen csudálatos hírek vannak; talám csak láb sem marad közülünk, mind el raboltatnak, ki törökkel, ki tatárral [TML I, 49 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz] ✱ *egy ~ig levág* az utolsó szál emberig lemészárol; a măcelări pînă la ultimul om; bis auf den letzten Mann niedermetzeln. *1710:* a várost megvévén, egy lábig levágják mind a jancsárokat, mind a város népit [CsH] ✱ *egy ~ig levágattatik* az utolsó szál emberig lemészároltatik; a fi măcelărit pînă la ultimul om/toţi pînă la unu; bis auf den letzten Mann niedergemetzelt werden. *1662:* Azért csak elmennének, mert a népet eddig is nehezen tartóztathatták volna a rájok való meneteltől, s bizonyára ha egy lábig levágattatnak is magok lesznek magok veszedelmek okai [SKr 684] ✱ *egy ~ is le nem szaladhat* egyetlen ember sem menekülhet; a nu putea scăpa nimeni; kein einziger Mensch kann flüchten/fliehen. *1657:* mindenfelől az nagy havasok, szárnyrakelés nélkül talán egy láb is el nem szaladhatott volna [KemÖn.240] ✱ *(mind) egy ~ig* az utolsó szál emberig; pînă la ultimul om, toţi pînă la unu; bis auf den letzten Mann. *1676:* az végbeli gyalogok ... ellenünk csak fel kelének, pártot ütének s mind egy lábig elmenének, úgy hogy a sáncz egészlen pusztán maradott [TML VII, 267 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1805:* a Czikmántori szász pedig egy lábig az igaz hogy mind huntzfut, és zavaros vizben halaszni szerető ember [Csekelaka AF; KCsl 15]. *1826:* ki jött oda aszszony Gyermek, mind egy lábig [Bh; KLev.] ✱ *(mind) egy ~ig elpusztul/vész/ottvész* az utolsó emberig meghal; a muri toţi; bis auf den letzten Mann sterben. *1619:* De így gondolkodjék nagyságod Magyarország felől, hogy immár úgy hozzánylt az magyar az több országokkal együtt, hogy vagy egy lábig elvész, vagy az sapkát teszi fel, de általmegyen ebben, hogy többször ő az német testi-lelki igáját nem viseli [BTN[2] 350]. *1662:* ha vétkeseknek találnók magunkat, tanulnók meg, mint kellene dolgunkat orvosolnunk, ne vesznénk mind egy lábig [SKr 701]. *1710:* a rácok másfél száznál többen nem voltak, megijedvén a számtalan kuructól, megfutamodnak, Uzonnál utolérik, ott csakhamar huszonnégyet közülök levágnak, a többi is egy lábig ott veszett volna, az Isten csudálatosan tartá meg [CsH 378]. *1757:* az egész falu el lábbogván; mind edgy lábig el pusztult [Sztretye H; BK ad nro 144] ✱ *mind egy ~ig megöl* az utolsó szál emberig legyilkol; a ucide pe toţi; bis auf den letzten Mann töten. *1627:* Kezdek mondani, hogj ha az erdőben erhettek uolna bennwnkőt mind egj labigh megh öltek volna [Nagyernye MT; BálLt 82].

3. *~a feje* lábfej; labă (a piciorului); Fuß. *1720:* Kadár Gergély(ne)k a' ki Csizmadia vala, a' Lábai bé fordulva allanak vala egygyik laba feit a' másikon keresztül hánta [Tekeröpatak Cs; LLt Fasc.69]. *1842:* A' Jobb keze és Jobb Lába fejét ujjaival egyetemben égybe martzongolva 's harapdosva, Úgy a' bal Lába szárát a' Térdin aloll harapás által le szakasztva annak héjjánozásával találtuk[a] [Dés; DLt 85. — [a]A halva született, elásott és disznók által kitúrt, összeharapdált gyermekét].

4. *~a szára* lábszár; gambă; Bein. *1784:* Horának nem a lábaszárán kezdették a törést[a] hanem a gubernátor parancsolatjából a mellén. Két ütés után mindjárt megholt [RettE 428. — [a]A kerékbetörést]. *1809:* Nékem Jobb Lábam Szára meg orbánczosodván, ki Sebesedett, és csizmát nem vonhatok [Csomafája K; SLev.]. *1829:* az Lábom Szárát meg ütötem egy kevésse ... három vagy négy nap az ütés magába mindig Dolgozot mind adig a mig ki fokasztota a Lábom szárát egy Darab időtöl fogva nem tudtam járni az Lábomon [F.gezés NK; Told. 7a].

5. *~a ujja* lábujj; deget de la picior; Zehe. *1710 k.:* kezem ujjai is, körmei is szép hosszúak, de lábam ujjai, körmei rút, ocsmány tekeresek voltak, talán a szűk, kicsiny csizma miatt [BÖn.492].

6. *~a bokája* boka; gleznă; Fußknöchel. *1621:* Az melj mendicans giermeket, az dinnie paztor artatlanul megh vagot uolt, melj mia az laba bokaia Czontiaitis ki zette Teomeosuari Borbelj Jst(uan) fizett(un)k fl.3 [Kv; Szám. 15b/IV.31].

7. lábfej; labă (a piciorului); Fuß. *1572:* vgh vonza vala az kamora haz fele es Rugdossa vala labaual myhaltth [Dés; DLt 182]. *1591:* Nobilis Wolffgangus Balogh ... fassus est ... deli saru uala az lababa(n) [Kv; TJk V/1.146]. *1603:* Jeowe el J teob tarsaval egywtt az meg Neuezett hazamra ... megh foga ... az feoldre eytte ... labawal Rwgdosott holt elewene(n) hagyott [UszT 12/51]. *1661:* Az karmasint elhoztam, de lábam mértékét nem adtad, nem csináltathatom a nélkül [TML II.61 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1668:* Ez az boczkor, az laba(m)ban az Kosmasi Eokornek az bore [CsÁLt F.27.1.30 Hunadj Jstuan Kazon Vyfalui Drabant (22) vall]. *1736:* télben szörből botosok volt[a], az kit az csizmára vagy sarura húztak, hogy a lábok meg ne fázzon [MetTr 342. — [a]A föuri asszonyoknak]. *1764:* az edgjik káros felesége lábában azon bőrhez hasonlo ... botskor láttatott [Torda; TJkT V. 204]. *1801:* Nika Ursz ... lábain ugy nevezett opintsat ... visel [DLt nyomt.kl].

Szk: *~a hegyén* lábujjhegyen. *1631:* oli igen lassan iött eleö czak az laba hegjen, hogj megh az eb sem erzette megh, az pituar aitotis oly lassan nytak megh, hogj ... egj czepet sem czikorgot [Mv; MvLt 290.239b] ∗ *~a nyoma. 1592:* Orsolia, Bodor Mihaline vallia ... Mikor latni az zeoleo teo melle mentwnk volna, az laba nioma is ott vala az zeoleo teo mellett [Kv; TJk V/1.305].

8. *keze-~a vkinek* **a.** vkinek végtagjai; membrele cuiva; js Gliedmaßen. *1599:* kezibe lababa vagion be(n)nasag [Bh; BLt]. *1748:* Lõtsei Samuel Vr(am)at õrdõg attának meg szidván, ki nyakravalojat, ki kezit lábát meg ragadozván a' maga ud(va)rárol a piaczi uttzára ki hurczolván ... az fõldhõz tsapták [Torda; TJkT III.246]. — **b.** mindenes, bizalmas, vkinek a jobbkeze; factotum, mîna dreaptă; Faktotum, Vertrauensperson. *1652:* mikor Barla Miklos Samuelt tartotta ... az houa kelletet penigh mindenue küldeöszte ... kezek l⟨a⟩nok uolt [Aranyosrákos TA; Borb. I Letaj Istuan Veres Drab(an)t (32) vall.]. *1780:* Cserei Uram a közelebről valo Cselédgye eõ Ngának, eõ kegyelme mindenesse, keze lába, s mintegy udvari kapitannya eõ Nagyságanak [Bethlen SzD; BK. Joh. Ersek (43) jb vall.]. *1899:* (A román fiú) ügyvédi irodába került ... Kitűnően dolgozott; keze-lába a gazdájának [PLev. 202 Petelei István Gyalui Farkashoz]. — **c.** *átv* cselekvési képesség/lehetőség; posibilitate de acţiune; Handlungsfähigkeit/möglichkeit. *1618:* Nagyságod annyi ideig, azmég Kamuti urammal együtt voltam, olyan keserves rabság alá vetett volt, kiben nemcsak kezem-lábom volt kötözve, hanem lelkem, szemem, filem, szám, kit én, noha nehezen tűrhettem, de az Nagyságod méltóságáért hűségesen mind eltűrtem [BTN 118].

Szk: *keze-~a elesett asszony* béna asszony. *1596:* egi zegeny keze laba el esett Azzony allatnak attúnk ... d 20 [Kv; Szám. 7/II.22] ∗ *keze-~a elesik* keze lába megbénul. *1584:* Mezaros Marton ... kolikaba fekzyk mind keze laba elesset [Kv; i.h. 3/XV.18].

Sz. *1710:* General Montecuculi ... a vizen általköltött pogányság ellen rendelt seregekkel ellene megyen és ... megverik a törököt[a] ... A fővezér csaknem ette meg kezit-lábát, hogy meg nem segíthette az általment hadat [CsH 59. — [a]1664-ben].

9. állati láb; picior (la animale); Fuß, Bein (des Tieres). *1586:* az kowachj legenieknek fizettem hogj zegett ereztettenek az lowak labakba [Kv; Szám. 3/XXVI.1.]. *1591 u.:* Thudo(m) az lo Vasarlaskor azt mon⟨dotta⟩ hogy egieb nyaualiaia felelek ninch az lonak, ha ⟨nem⟩ labaual vonit [Malomfva U; UszT]. *1633:* Zabo Jacabne igen szep skophiumos kezkeneot uarra Abruginak, az madarak(na)k megh az labokis Arani, es ezvst fonal uolt [Mv; MvLt 290. 28a]. *XVIII. sz. eleje:* Mihelyt ã lovad inat ût azonnal ã fajdalmas lábát tekerd meg ã térdítül fogva Szár kozepig Szijjal ã nyüg erin, ha ér Vago vasad nincs kés hegyivel csinaly apertúrát és fel fogván az egeséges lábát mogyoró fával kémeletlen ã Szijun alúl dõngöld ki az inbúl ã rosz vért [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1729:* Sas lábára való békó nro 1 [Marossztgyörgy MT; Ks 23/XXIIb]. *1761:* szerre bocsáttja a buzában az egész nyájat és mind lábokkal, s mind szájokkal a földig le rontották, le tsutikázták [Kvh; HSzjP]. *1774:* egy Jobbágy ökörnek Lába ki tört [Mezőerked K; LLt]. *1834:* A Pujkafiak(na)k a lábok meg mártasára 1/4 k(upa) Seprő Palinka [Hosszúaszó KK; Born. F. Ia Bod Péter tt kezével].

Szk: *~a mosni. 1621:* Az Lonak Labay mosni vayra atta(m) ... d 5 [Kv; Szám 15b/XI.151]. *1625:* Vr(un)k fekete louaj laba mosnj Vaj: 1/2 Ejt. [Kv; i.h. 16/XXXV. 73]. ∗ *~a kitört marha. 1702:* Hogy ha valaholott olly sánta vagy lába ki tört Marha talalkoznek. Senkiis a Mesterek közül maga számára Czeh hire nelkül ne mereszelye meg venni [Dés; Jk] ∗ *~a köze. 1793:* a' Bránystyában lévő Metzetlen Esztendős Tsikonak az elsö Lábna közét karoé vagy egyébb Más fa meg sértette, mellyet az Istáloban fel fogván minden nap kuraltattyuk [Drág K; JF 36 LevK 261 Tollas György lev.] ∗ *~áról leesik. 1716:* az Biall Bika Iránt Ngod parancolattyát ... értettem ... de az lábarul le eset mind szénán tartattam tegnap azis megdöglött [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. *1806:* tartozik a pásztor ... ha a dolog úgy kívánja, hazafelé inditani[a], s mind addig hajtani, valamig csak lábán hajthatja; és ha úgy történik, hogy a nyavallyának súlyossága mián a barom lábairól leesik, akkor csuklyáját, zekéit vagy tarisnyáját rátévén, kiáltson kétszer avagy háromszor, és ha ott a környékben nem találtatik, akinek megmutathassa ... szaladjon haza a gazdához [F.rákos U; RSzF 196 — [a]A farkas- vagy medve-marta marhát] ∗ *~ra áll. 1852:* az utolsó tehén bé eset a' jászolyba és tõbbet lábra nem állat aztis most szombaton ki nyuzták [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez] ∗ *~ra kap. 1667:* (Bor) négy vagy öt hordóval vagyon ... Az mi pedig az elszállítás dolgát nézi ... ha várakozható leszen, mig jobbágyimnak marhájok lábra kapnak, mindjárt felküldeném [TML IV, 75 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1812:* it Ugyan jo essõk járnak most, jol nö a Törögbuza, és a fü ... A marháink már ez utan lábra kapnak, az ételek az általlis meg szaporodvan [RLt O. I D.Teleki József lev.] ∗ *egy ~marhát nem visz el* egyetlen/egy szál marhát sem visz el. *1757:* A mikor Keszeg György az Attyátol meg különezett ... edgy láb Marhátis nem vitt el az Apja Házától [Gálfva KK; Ks 66. 45. 17c] ∗ *elsõ ~* mellsõ láb. *1629:* (A lónak) az elseö laban uala kapta tetem de egieb njaualyaiat nem lat-

tam [Kv; TJk VII/3. 61]. *1685:* Gyermek lovak ... Szürke, bal felöl az elsö lába horgas [Utl]. *1775:* két jo Tehenei ... egyiknek az elsö lába Pokos [K; KLev.]. *1817:* az az Nagyságod Budatelki[a] Béres ökre ... az elsö job Lábát fájtattya [Szászzsombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap lev. — [a]K] ✱ *hátsó/hátulsó ~. 1679:* Kancza ... Barna, két hatulso laba szár [Fog.; Utl]. *1747 k.:* Pap Vonka égy jó kövér pej Paripán ült csak szörin nyereg nélkült, à mint erössen mentenek ugyan szakat ã Lonak a hátulso Lábai közül az Hab [Szilágycseh; Ks 27/XVII]. *1833:* Bukuvinai Szutsági Urszu Androska adott (el) ... 1 Fekete 4 Eszt. Kantzát hátso lába hodos Rf 80 [Torda; TVLt Közig. ir. 797] ✱ *ülö ~. 1715:* az Görögök Lava ... nagyon santalt az fél ülö lábával, most már nem olljan sánta [Kv; TJk XV/1. 131].

10. (állati) mellső láb; picior dinainte (la animale); Vorderbein. *1719/1770 k.:* Fejérvári Bóldisár Ur(am) conferalt czen Eklá(na)k Istenes indulatjából egy patyolat keszkenöt, melly gazdagon szkófiummal meg-van varrva 8 himekkel egyetemb(en): Czimere egy Oroszlán, kinek a' lábáb(an) egy pallos [Sajósztandrás SzD; SzConscr. 46].

11. (ételre való nyers v. füstölt) borjú v. sertésláb; picior de viţel sau de porc (crud sau afumat); (rohes od. geräuchertes) Kalbs- od. Schweinsbein (zum Essen). *1585:* Fözettem az vonas Jgazgatoknak Egy boryú föt labaual ratua ment vayra ratny d. 5 [Kv; Szám. 3/XXII. 56]. *1595:* feozettem Egy boryú Mayt Egj Boryú feóth labat belytt ... az labath hogj meg rattak way warose [Kv; i.h. 6/XIV. 24]. *1600:* Az Commissarius vraknak feözettem ... 1 Fertaly Boryu hust labot feyet d 65 [Kv; i.h. 9/III. 54 Szabó András sp kezével]. *1648:* az semmire kelleö szalonnákkal, orjákkal, és lábokkal eggyütt, az beöritis ... megh eötte nagiob reszint az molly [Komána F; UF I, 933]. *1660:* Uy szalonna nro — 1 azon oria Labay, sodori, feje rajta vagyo(n) [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117]. *1690:* Sertesek aprolékja: Orja nro 22 ... Lab nro 122 [Küküllövár KK; Utl]. *1746:* Hoztanak szent Demeterröl ... Három Szalonnát, orját 2, Labastol odalastol aprolekjával edgyutt [Szászerked K; LLt]. *1793:* 12 Kövér és 61 Dézma Hadadban megölt Sertesek(ne)k Szalonnáirol Hájairol és egyéb aprolekjairol irt Specificatio ... Sodorai 24 Labai 48 [Hadad Sz; JF 36 LevK 151 2 Benkö Elek számtartó kezével]. *1853:* a' Bogdánbol kitsi lábat kel vagni hogy nagy szalanna legyen belölle ha ugy marad is jo lesz mindenkép örvendek neki ... sokáig meg érjük vélle [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: *~a rántani. 1625:* 1. Tal Etek borju feö, laba, es belj, Ehez tiükmony, vaj az laba rattnj, mind eggywtt ... d 24 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 233].

12. láb-prém; blană făcută din pielea de pe picioarele unui animal; Beinpelz/fell. *1681:* Egy fekete viragos palást négy rend szeles arany Csipke rajta nuszt háttal az Eleje, az hata lábbal nyakkal béllelve [Utl].

13. *~on/~án* (sertés/vágómarha) élve, elevenül; (porc/vită de tăiat) viu; (Schwein/Schlachtvieh) lebendig. *1586:* Az Pasytt es egieb fele Dezma Disznok Introitussarol Jrast Mutasson[a], megh mongia, Meny Vagyon labon, Mennyit zalonnázot meg, Menyit teót penze bennek [Kv; PolgK 20. — [a]Az isp.m.]. *1702:* meg mutatván mind Lakos mind idegen Hentes az Marhát Lábán és elevenen a Husláto Mestereknek és ugy vágják meg ... benn a varoson [Dés; Jk]. *1729:* az le vágando Marhát mind Lábán mind Husul, Huslato Atyankfiainak tartozzanak meg mutatni [Dés; Jk].

Szk: *~án behoz* (vágómarhát) elve beszolgáltat. *1708:* Az szolgalo Faluktol ... az Eles buzat, vajat vago marhakat alkolmasint meg atták, az Labanis hoztanak bé de az Ado pénz melljel marhajok uta(n) Tartoznak ... hátra vagyon [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.] ✱ *~án bevesz. 1710:* az is inhibeáltaték, az ország in natura húst ne tartozzék adni a militiának, mint eddig, melyböl sok kára következett mindenkor a hazának. Mert a marhákot ha lábán vette be a militia, amely marha háromszáz fontot tett volna is, csak száz fontban limitálták, és a húsán felül mind bóre, fagyja odamaradott ajándékon [CsH 438] ✱ *~án (el)ad. 1587:* Az Mezaros es hentelerek vetkeyt kik ez hataron tawali hízlalt Barmot ez iden laban Attak el, Nem Akariak el zenwednj [Kv; TanJk I/1. 50] *1602:* Ha mely penigh az varosy vraim keozzewl laban Arron az mezarosnak nem akarya adny barmat tehat az mezaros tartozzek hwzon eot penzert megh vagny, es merwe kezehez venny, s az keozeonseges piaczon fontal ki merny [Kv; i.h. 414]. *1760:* egy tehenemet el-vették ... lábán el-adták [Mv; Told. 15/44]. *1804:* hogy pedig a Városi Határon legelö Marhákot Berbétset, Juhot, Bárányt a Mészárosok, szötsök Idegenek(ne)k lábán el adják és ez által a piatzot jo husbol meg szükitsék ... meg engedni nem lehet [Szu; UszLt ComGub. 1753u] ✱ *~án (el)hajt. 1722:* ã börös pecsenjékkel mit csinálljak lábán hajcsáké el, vagy itt mellyeszszük meg [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1808/1809:* Darotzi Joseftöl és Kotsis Sigmondtol akkor a Tordaiak vásárlottak szalonnát, olyant, a melyet Darotzi Joset lábán hajtott volt Brassobol [Szu; UszLt ComGub. 1753u] ✱ *~án előad. 1795:* meg kiványuk hogy az Alperesek eö kegyelmek el károsodott marháikat vagy Lábán elö adják vagy pedig azoknak árokat meg fizessék [Msz. MbK 104] ✱ *~án hazahajthat. 1777:* Midőn pedig a pásztor mellette lévén, a vad miatt kár lészen, fele kárfizetéssel tartozik; és ha a pásztorok lábán hazahajthassák, a gazda tartozik melléje állani a megsebesitett marhának [Zalán Hsz; RSzF 190]. *1804:* Ha valaki marhája vad által elkárosíttatik, ha a lábán haza nem hajthatják a pásztorok, tartoznak az árát ... 15 napok alatt megfizetni [Kisbacon U; i.h. 194] ✱ *~án hízott sertés. 1765:* küldöttem Csorára lábán hizott Sertést Nro 3 [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 Szám.] ✱ *~án-szörén kiadat. 1687:* Az Vendég Sovagoknak fizetésekben is lábán Szörin adatat ki kamara Ispán Uram ö kglme ... aféle Birság apro csulyabulya két haszontalan ökreket in f. 5 ./. 5 [Sziget Mm; Törzs] ✱ *húst ~án megitél. 1580:* Myert penigh hogy ekedigh esset vgya(n) nagy fogiatkozas, A myat hogy Az hust bórybe, es laba(n) Itiltek megh, vegeztek eo kegmek hogy Az hust mind ot kwn az vago hydon mind penigh It ben az Mezarzeke(n) megh ityllyek Es ha ot kwn laban megh ne(m) ismerhette az Láto mester Itillie It be(n) megh [Kv; TanJk V/3. 216b].

14. bútorláb; picior (de mobilă); Möbelfuß. *1585:* Az Seotetbe megiek vala, es hat kereztwl vagion az kar zek, bele Akadek es el teorek Az laba [Kv; TJk IV/1. 444]. *1632:* Egy parazt aztal labostul [UF I, 162]. *1647:* Vagjon ... Egj Uy hars fa deszka Asztal, labastul [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1656:* Egy negy Labokon allo

szekreny [Doboka; Mk Inv.3]. *1694:* Ebben az hazba(n) va(gyo)n egy nyoszolyacska labostol [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1739:* Egy nagy Gyontáros viragos Almarium lábával edgyütt ... gyontaros [Nsz; Told. 64]. *1747:* karikás ágyfa, mellynekis lábai jók [Borsa K; i.h. 24]. *1803:* Egy Sötét zöld festékű kopottatska rostélyos scriptorum szegletes négy Lábakon [Ne; DobLev. IV/858.la].

Szk: *antik ~ra csinált. 1813:* Tizenkét veres festékű bűkfa ántic lábra tsinált fenyő deszka edgyes ülésű székek [Folyfva MT; Told. 18] ✱ *horgas ~. 1758:* Cserefa deszkából horgas Lábra készült asztalocska mellynek egyik Lába meg tört [Déva; Ks 76. IX. 8] ✱ *keresztes ~* kecskeláb. *1799:* Egy közönséges keresztes Labakon állo fenyő Asztal [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1813:* Egy otska fejér asztal keresztes lábon [Kosesd H; Ks 111 Vegyes ir.] ✱ *olasz ~* olasz reneszánsz stílusban faragott. *1648:* két aztal ez szegelet házban, eggyk oloz lábra czinált [Komána F; UF I, 931].

15. fekvőhely v. koporsó lábtól való része; partea patului sau sicriului unde se pune picioarele; Fußende der Liegestätte od. des Sarges. *1582:* mikor w szilagy Mihalt Zolgalta ... sz eóneón maga giermekehez ugj rűga az labaűal, hogj ... az bőlczeő labtul mindgiarast el teórek [Kv; TJk IV/1. 60a]. *1629:* az leanyom monta ahol vagyon az agy labanal kuczorodot le [Kv; TJk VII/3. 121]. *1710 k.:* Ezen ősszel hala meg az én szép, jó feleségem ... Én sírtam az ágya lábánál. Mondá: Ne sirasson kegyelmed engemet [BÖn. 744–5]. *1756:* Fél viseltes ágj két személyre valo, fejnél és Lábánál Deszkából metszett Czifrák tartyák [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 22]. *1810:* Hogy ha minden Ioszágaim birtokomb(an) lévén ugy halok meg válaszszanak a' nemesi renden a' legszegényebb de jó féle Házbol valo hat Léanyt és hat Ifju legényt ... és azok áljanak a' legények a' koporsom fejénél a Léányok a' lábánál [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuel kezével].

16. kemence/kémény/tűzhelyláb; picioarele sobei; Fuß des Ofens/Schornsteins/Herdes. *1593:* Az nagi hazban ä hua az swteo kemenczet chynaltak, Vettem az kemencze zaianak labnak es .3. altal ůasnak 4 apro uasot ... p(ro) f–d 32 [Kv; Szám. 5/XX. 132]. *1626:* Az Lakatosok ... czinaltanak ket labat az kerek kemenczehez olasz korso formara [Kv; i.h. 16/XVII. 25]. *1632:* Komanai[a] Uduarház ... Vagion egy Dezkabol eppittetett Konyha ... Az Koniha keőzepin egy, negy labon allo keő kemeny melinek labaiban negy hozzu vas rud [UC 14/38. 11a. — [a]F]. *1694:* vagjon a ház kőzepin, sövényből font tapaszos kemencze; három lábakon állolag [Borberek AF; BfR] | Nyilik innét az ebédlő Palotára ... Ajto ... Vannak itt a' Kemenczé(ne)k, faragott kőből valo két lábai, rajtok felljűl lévő hosszú, faragott kővel egygjűtt [uo.; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeir.]. *1699:* Kemenczeje nagj őrőg feier bokaly kalyhabol rakót, teglakra csinalt labokon allo [Boroskrakkó AF; BfR dobozolt anyag VI]. *1756:* a Tűzhely Teglabol rakőt oszlopokra, vagjis Lábakra rakatott a közepsö Oszlopa egészen keresztűl Szakadot [Branyicska H; JHb LXX/2. 19]. *1817:* Benn a Házban találtatik lábakan állo tűzhelly [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 6]. *1849:* Vagyon a szobába, egy zöld kementze, vas pántokan és lábokan [Somkerék SzD; Ks 73/55].

17. kb. tartóláb, állvány; stativ, piedestal; Gestell, Haltevorrichtung. *1648:* Wveögh czyürheöz valo instrumentumok ... Egy szitállo keöpor vállu, az kérekre két viz cziatorna, két lábon állok[a] [Komána F; UF I, 938. — [a]Terjedelmes eszközfels-ból kiemelt szöveg]. *1652:* Egy soo örlő, az padgya bikfa tőken 4. lábon állo [Görgény MT; Törzs]. *1656:* Egi hus vago 4 labon allo toke [UF II, 149]. *1695:* Mangullo ládástol lábastol nro 1 [O.csesztve AF; LLt]. *1736:* Fonal tekerő levél Lábostol 1 [Mikefva KK; CU]. *1756:* Hámoknak való vastag bikfa fogas lábokon álló 1 [Nagyrápolt H; JHb XXXV. 35]. *1787:* Egy küszűrűlő kő Lábostol Dr 10 [Mv; MLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 7]. *1833:* Egy abraklo bikfa vállu lábokon [Katona K; Ks 73/55].

Szk: *gombolyító ~* tekerőlevél-talp. *1679:* Gombolyító Level Par 4 Gombolyító Láb nro 6 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.63].

18. talp; suport; Untersatz/lage. *1612:* Egy harom czöü gyorttyatartto labastol, vűsselt [Kv; PLPr 1/3. 1612–1615]. *1627:* 3 odafel valo giertia Tarto, fa az laba [Kv; RDL I.134]. *1630:* Egy réz medencze korsostol az mely korsonak az lába el törött aestimaltuk tt f 3 [Kv; i.h. 147]. *1643:* vagio(n) egy vekony udvarj pohar, az Lába es felliul az szelye Arannyas [Mv; MvRLt. — Tomai László kijegyzése]. *1679:* Fejér Sobul csinalt gyertja tarto, egyik lába el törött nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 80] *1733:* két réz lombik lábostol és sisakostol [Marossztkirály AF; Told. 25]. *1803:* Egy négy lában állo kés alá valo ezüst pallo [Ne; DobLev. IV/858. 2a]. *1820:* Egy nagy Ovalis Figurája, négy lábakon állo ... egészszen ezüst Tatza [Felőr SzD; BetLt 5].

19. kb. alátét; suport; Unterlage/satz. *1615:* Egj Sarga rez tal ala valo lab [Kv; RDL I. 97]. *1681:* Eczetes Atalagok alá valo láb két részben Nro 1 [Vh; VhU 521]. *1837:* Egy szapullo otska űst lábostol [Dés; DLt 526/1838].

Szk: *karikás ~. 1740:* Egetbor-főző űst ala való karikás láb [Hermány U; ApLt 5 Apor Péterné lelt.].

20. szekérrész; parte de căruţă; Wagenteil. *1780 k.:* Az béres szekérre ... az vas matskákra tsináltam háram lábat tizen egy fületskét nolts font vasbol tsináltam Rf. 1 xr.17 [Szászváros H; BK]. *1865:* Egy ekho lábastol meg vasazva [Szárhegy Cs; LLt].

21. szántalp-rész; parte de sanie; Teil der Schlittenkufe. *1723:* enis vagtam egy Szántalpat Eplent, labnak valott [Röd K; Ks 33 Röd II. 57].

22. puskaalkatrész; parte de puşcă; Teil des Gewehrs. *1808:* Két uj láb a' Csőbe xr 36 [Kv; TKhf puskaműv.]

23. oszlop; stîlp; Säule. *1623:* az Zegeten Egy zep Bastiaczyka ... kiben 25 puskas legeny feryen ... az kapu felet Egy igen zep dezkas Nyary hazat Czyenaltasso(n) olliat Labakra kib(en) 20 Ember ell ferhessen [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1638:* Az Curiara nilik eggj o deszkas kapu ... Az kapu felett vagjon labokra czinalt regi filagoria ... egj hosszu gradicz vagjon fel rea [A.porumbák F; UF I, 655]. *1648:* Az also folyosorol, az felseö folyosora 22 fok fa gradiczion ... fel menvén keöreös keörwll az Udvarkapuja felöll 14. lábokon állo könyeökleö tornácz vagion [Komána F; i.h. 829]. *1694:* Az Templom előtt valo Folyoson Kő Parkanyos Labakon allo bolthajtásos Teglaval padimentumozva mind az ... szugolyat helyevel edgyűt, őt lepesű fa Garadieson ereszkednek reaya [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1732:* a folyoso, vagj Filegorja ... 'a ház fedelitől külön Tornyosan

szarvazott, Nád Súppal fedett, Ezen folyosóra a Nagy-házból ki-nyilo Ajton mennek-ki, az Allya Csere deszkával, lábokra padlot ... a' honnét hét léptsőn fa grádicson mennek le az Vdvarra [Szászsztjakab SzD; Told. 11/67]. *1754:* az pincze Torka felett ... vagyon egy egesz kőfündamentomon epült ugyan kö filegoria vagy kis ház Tornattza jo szeles Tegla panduentomos (!) karfas es Labakon allo [Ádámos KK; JHb XIX/10].

Szk: *függő ~. 1669:* Az keö kapu felett vagyon ket bolt, melynek ... függö labakon valo ereszsze vagjon [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. *1676:* Az eléb megh irt rekeszből nyilik az secessus pitvarára vas sarkon, pánton egy festet vas be vonos ayto ... Azon belöl nyilik az secessusra ismet egy fel szer ayto ... Az secessusnak uj felszer, falhoz ragasztatott, függö labokon állo tornáczos uy sendelyes héazattya [Fog.; UF II, 725]. *1697:* Vagyon az Vinczi felső Várban ... Egy kő ház Mely ház előtt vagyon függo labokon állo deszkas tornácz [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 7].

24. kb. támpillér, támasztó oszlop; stîlp de reazem/sprijin; Gegenpfeiler. *1710 k.:* Már azok a pogonok fogtak megpattani vagy süllyedni, csak azok alá kell jó erős lábakat lopni egymásután, de nemcsak afféle külső támasztó-forma kőlábat, mert az haszontalan dolog ... hanem mind a pincéből, mind a gabonás házból alája kell ásni egy jó tágas lyukat igen jó mélyen, és úgy kell a lábakat egyenesen a pogonok alá csinálni, minél erősebben, úgy, hogy az olyan lábnak az alja még szélesebb legyen a kőfalnál, és mindkétfelöl úgy scárpázódjék alája annyira amint a kőfal mostani vastagsága odabé a földben, hogy a láb teteje a fal két külső szélével szint tartson. Jó erős kö és erősen megégett tégla és jó kőmives kell hozzá ... Igy vitettem én új lábakat és kőfalat a folyosó külső fala alá, mégsem lett a boltozásnak hibája [BÖn. 503-4].

Szk: *bolthajtás ~a 1858:* azon szobában levő egyik bolthajtas lába egyfelöl egy lábnyira, más felöl kilencz hüvelyknyire bé van vágva [Mv; TSb 39].

25. lábfa (boronafal álló gerendái); stîlp (de susţinere); Fußbalken (der Balken/Blockwand). *1623:* Az Jstallok(n)ak minden faytt zep fakboll Czyenaltassa Ereős Talpban allassa labaytt, azokott megh beőteőzzek Joll az karokotys mind az Talph fakb(an) vessek [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.].

26. sasfa; stîlp (de gard); Adlerholz. *1797:* vagyon egy fél ölni ... labakra keszittett kollátotska [Kőrispatak U; Pf]. *1799:* Vagyon az Udvarban égy Lábakon, vagy is Agasokan állo Nád fedél alatt lévő Sertés ol [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1841:* 'A Kerittések ... a' patak felölis mind jok, azoknak egy Lábja Nyoltz s fél szál ujj deszkákból — a' többi kert Lábak pedig az Uradalom által tavaly igazittatván meg [Km; KmULev. 2]. *1844:* a mészárszék felé nyulik ... öt lábbol állo fenyö deszka kerités, az ajto feleken kivül öt tölgy sasok közé hellyezve ... a' végsö láb kert is négy szál fenyö deszkával van fedve, és ezen lábnak felsö részébe van egy könyöklö forma ajtotska [Km; i.h. Pávai János kezével].

Szk: *kötéses ~. 1648:* Az Felsö Porumbaki hataron az falun fellyel vagjon egj fwresz malom hat köteses labakra csinalva sup kötes fedel alat [F.porumbák F; UF I,904]. *1676:* vagyan egy kötises labokra czinalt körös környül kö fundamentumo(n) epitet, bornakbul fel rott jo supos fedel alatt valo hosszu szeker szin [Fog.; UF II, 436]. — L. még i.h. 153.

27. cövek (láb); ţăruş, pociumb; Pflock, Pfahl. *1629:* Az várkapu előtt az hid végénél vagyon egy kis levélszin, földbe vert lábakon állo deszka székek alatta környül [Szu; SzO VI, 90 Székelytámadt vár lelt.]. *1637:* Ott kwl uagyon az var arkaban az vizben labakra eppittett zendelyes dezkas por haz ... puskapor benne harmincz egesz tele tonnakkal uagyon [Fog.; UF I, 396]. *1648:* Ez pinczenek az ket oldala mellet vegigh labokra czinalt gyimeolcz tarto hoszu polcz [Porumbák F; i.h. 890]. *1679:* Földb(e) vert lábako(n) allo, ket ket szal deszkabol valo Locza nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 95]. *1685 e.:* vagyon labakon álló sindely fedel alatt köből rakott kerekes kut [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 18]. *1692:* Szalonna, és hus tarto öt labakon [Mezőbodon TA; BK Inv. 12]. *1732:* a Sertes hizo Lábas oll, külön lábakon rakőfábol ki rakva ál a patakhoz közél [Nagyida K; Told. 11/70]. *1763:* egj ... boronákbol rakott labokon allo szalmával fedett hat hizo sertésnek valo lábas Ol [Szakatura SzD; TGsz 70]. *1799:* Vagyon az Udvarban égy Lábakon, vagy is Agasokan állo Nád fedél alatt levő Sertés ol [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1849:* A dominális bíroi ház ... A ház elöt tornatz ... egy derék madár kalitzka, négy lában zárjával [Somkerék SzD; Ks 73/55].

Szk: *faragott ~. 1731:* Vagyon ... a Kászon Vizén edgy fellyül Csapo két kövü malom, Kö padgya faragott meczésü tserefákbol valo, nyoltz faragott lábakon allo [Kászonjakabfva; BCs].

28. kapufélfa; stîlpul porţii; Torpfosten. *1692:* Ezen kapunak lábait megh kell gyamolittani [Mezőbodon TA; BK Inv. 16]. *1767:* Galambug formálag kötöt lábja ... a régiségnek miatta, ugy meg avultak es annyira el tarhultanak, hogy ketteje támaszakkal Stabilialtatott [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129].

Szk: *kötéses/kötött ~. 1712:* Az Nemes Udvarház ... rosz gyalogh kertel be kerittet Udvarára mennek be edgy erős kötéses lábakon állo, két felé nyilo, fa kávákban forgo regi deszkazatu ... romladozott Sendelly fedél alatt Valo nagy kapun [Mezőbodon TA; BfN 54/12]. *1820:* egy kis hitvány Deszka kapuk kötöt lábakkal [HSzj *deszka-kapu* al.].

29. harangláb; suport pentru clopot; Glockenstuhl. *1646:* az tornyot mögbontván, az harangokat le köllett az toromból creszteni és úgy csináltattam lábakra [Kv; ETF 107.12]. *1759:* megégett a parochia is ... megégett az harang lábastól együtt, úgy a templomnak is égy része [Mezőújlak K; i.h. 17]. *1868:* Templom új téglából épült, cserépfedél alatt ... Két harang a templom előtt lábon áll [Jára MT; i.h. 21]. *1879:* most épül a templom mellé egy láb. Kiadás ... Templom körüli építkezésekre és harangláb-építés frt. 498 kr. 32 [Sajóudvarhely SzD; i.h. 31].

30. híd- v. pallóláb, hídpillér; pilon de pod; Brückenpfeiler. *1582:* 1 Juny ... Az nagy hidnak az labayhoz haytot wolt az arwiz nagysok gazt, eltiztitasatol attam két legennek d. 10 [Kv; Szám. 3/V. 18 Lederer Mihály sp kezével]. *1587:* Még Septemb: wittenek volt valamj coreg szal keoweket az Nagi hid laba foldozasara [Kv; i.h. 3/XXX. 44 Seres István sp kezével]. *1676:* az hidnak vizben allo labjai mind itt s mind az előtt megh irt részen sürü köteses es hidlas, hol job 's hol viseltesb [Fog.; UF

II, 698]. *1717:* A' Nagy Szamos(na)k a város felöl valo ágán vagyon egy Hid, melly(ne)k a két végin valo, lábai jók, az közbölsö lábának vagy ládájának hátulso vagj also része ujjitást kiván [Dés; DLt 504]. *1759:* A Faluban a Pruny felöl le jövö Patakon vagyon Lábokra épült jó magos Padlásos hid circiter négy ölös [Alparét SzD; JHbK XL/8]. *1825:* Tartozik a' nevezett Áts Pallér ... az Eszaki és Déli partok lábait meg bérlelni [Dés; DLt 86]. *1833:* a hid két szélsö lábainál oldalfélt a' part meg erösittésére meg kivántato fák [SLt Vegyes perir. Enyedi Sándor In'sener kezével]. *1846:* fa hidhoz ... 6 darab ráma gerenda, a' két hidfö, és két közbülsö lábhoz [Dés; DLt 858/1847].

Szk: *~at vettet. 1582:* Az monostor kapu eleot walo hyd ala wettettem két labot attam az korchyolyasnak d. 18. Az faert akit alaya wetettek attam d. 35 [Kv; Szám. 3/V. 11 Lederer Mihály sp kezével].

31. asztagláb, *táj* abora; schelet pentru stog; Feimengestell. *1637:* Vagyon azon czywreös kertben tiz eöregh buza aztagh, labakon [UF I, 419]. *1676:* Vagion ezen csúr körül eöt puszta asztagh láb. Ugian más egy asztag buza labon vagion buza in gel. nr 420 [Sárkány F; UF II, 757]. *1761:* Vagyon a Csűr szájánal az ucza felöl három Esztendös Asztag ... az ut felöl Lábon, egy asztag szép elegy buza | Vagyon ... az Tavalyi Esztendőbe termett ... labra rakott elegy buza egy asztagba ... Tavalyi Esztendőben termett tiszta buza Labra rakva [Branyicska H; JHb XXXV/39, 10–1] | vagyon ket közönseges nagysagu lábakra rakott ösz eleg Buza Asztag [Siménfva U; JHb XXIII/31, 14].

32. szántóföld-tábla/földdarab; lot, parcelă; Feldstück. *1606:* Az nagj patak melleöl ualo feöld ket labba uagio(n) [UszT 20/285 Lucas Ghedeó de Ethed pp vall.]. *1622:* ut altal valo labian egy Retth [Csicsókeresztúr SzD; SzJk 14]. *1640:* Zanto feoldek vadnak az Varhoz ket labban [Fog.; UF I, 727]. *1684:* Az Halommezőben az gyep mellett I.[a] azon kűl azon lábban Mátis Máttyás mellett [Hatolyka Hsz; HSzjP. — [1]Föld]. *1698:* al Csik szeki sz Simoni hatarban Nagy mezön Hosszu nevü labban egy darab zallagos földem pro flor. 5 [Csatószeg Cs; CsÁLt F. 27]. *1728:* azon láb ... megjen ki, az Oláh Déllei határra [M.déllő TA; IB VI. 225/14]. *1793:* Holnap szándekozunk a' Falu végin valo lábat aratatni [Hadad Sz; JF 36 LevK 299 Vintze István lev.]. *1797:* Ezen Láb fekszik egy kisség oldalos hellyen egész verőfényben, igen jo, és bóv gabona termö föld [Ajton K; CU IV. 2. 28a]. *1840:* Radnotfája Marhássai Boronálták a dorontsos Lábakot [Görgény MT; Born. G. XXIVb]. — L. még CsVh 65; RSzF 146, 249; UF I, 693.

Hn. *1326:* Apátlába [Apahida K; Csánki V, 328]. *1571:* az Ernycy labban (sz) [Marossztgyörgy MT]. *1594:* Az wig labba [M.péterlaka MT]. *1606:* Az sovány labnál [Szentmárton Cs]. *1607:* wj zekelj hatarban Közep laban [Újszékely U]. *1608:* az Cziato zegbeli eorógseg az fel labban (sz) [Szentimre Cs]. *1609:* az keozep labban (sz) [Kozmás Cs]. *1613:* adot vala ... egj hold földet tatar ut altal kelejb(en) pad labia(n) [Altorja Hsz; Borb.I Marton Mihali (64) pp vall.]. *1618:* Az felseo mezeoben egj fell all feold az eleo labo(n) [F.csernáton Hsz; LLt]. *1620:* Az Nagy hegyben az felseo labban [Mv; MvHn]. *1628:* az Pad labban (sz) [Nyárádkarácsony MT]. *1630:* az vegh labba(n) [Marosjára MT]. *1632:* az kozep labok vegiben (sz) [Sárd AF]. *1633:* Hozw laban (sz) [Szentimre Cs]. *1638:* Közep labban (sz) [Muzsna U]. *1639:* az fold labo(n) (k) [Bikfva Hsz]. *1649:* az Kuzep labban (sz), az vegh lab (sz) [Nagyölyves MT]. *1652:* az kenjeres Ayba(n) az köszebsö labban (sz) [M.derzse SzD]. *1656:* az Also m zeöb(en) hozzu labb(an) (sz) [Szentimre Cs]. *1658:* Az holt Maros erinél ... az rőuid labban (sz) [Ne] | az horgas labban (sz) [A.csernáton Hsz] | Az Nagy hegyben az felseö labba(n) az kapun beleöl (szö) [Mv]. *1667:* az Gioparos labon (sz) [Zabola Hsz] | Bekas Patakba(n) az Hoszszu Labba(n) [Kv; RDL I.148f]. *1668:* az Sombokor felé valo forduloban meljet hinak hoszu Labnak [M.szovát K]. *1672:* az also lábban az völgyön kűl (sz) [Kilyén Hsz]. *1679:* A Kis Halom alatt a Kentses labja végiben (sz) [Nagylak AF] | Az Függö lább(an) (sz). Az Közép lább(an) (sz). Az Tilalmas lább(an). Az Vég lább(an) [Vajdasztiván MT]. *1681:* az Horgas Láb n. oldal allyában [Szászsztlászló NK]. *1684:* az horgas lábban (sz) [Sárd AF]. *1685:* Rőh lábba(n) (sz) [Menaság Cs] | az ösveny vegin kűl az külsö labban (sz) [Kilyén Hsz] | ölt elve az felseo lábban (sz) [Szemerja Hsz]. *1688:* Az Kép lábnál (sz) [Kozmás Cs]. *1690:* Az hoszszu labban (sz) [Dányán KK]. *1692:* az Peres labba(n) (sz) [F.szentmihály TA]. *1693:* Rö Láb nevü helyb(en) (sz) [Csehétfva U]. *1712:* Pad lábon (sz) [Gelence Hsz]. *1726:* Az eresztö laban (sz) [Bádok K; BHn 24]. *1731:* A Kis mező ferkában láb nevü hellyben (sz). A Szölö hegy alatt a lábon (sz) [Gelence Hsz]. *1733:* a' Csernáton felöl valo Megje láb nevü mézőbeli határban (sz) [Albis Hsz]. *1734:* Hideg labb(an) (sz). Köves lábba (sz) [Datk NK]. *1737:* Az Horgas labban (sz) [Örményes KK]. *1742:* Az Agyagas málban, az felsö labban van edgy hold szölö [Mészkö TA]. *1744:* Apross lábba (sz). A vetés kapu lábba (k) [Szentdemeter U] | Nyerges Völgjbe a Lábok közt (sz) [Vécke U]. *1748:* a Porkolát kapun kivül az Also labban (sz) [Nagyfalu Sz]. *1751:* A Lábban (sz) [M.pete K]. *1754:* A' Kender Láb (sz) [Uzdisztpéter K] | A' Leány Var lábban (sz). A' Temető lábban (sz) [Sárpatak MT]. *1755:* a feljáro lábban (sz) [Komjátszeg TA]. *1757:* A nagy Past mellett ā negyedik Lábban (sz). ā Pástos Utnál ā masodik Labban (sz) [Szentmihály Cs] | A Rö közep lábban (sz). ā Véres Kép Lábban (sz) [Taploca Cs] | A Lábban (sz) [Mezösztandrás K]. *1759:* a Fa uton a' Nemetek Lábja szomszédságában (sz). Az Uj keresztyények Lábja véginél az utt hoszszára (sz) [Alvinc AF]. *1760:* a nagy Láb (sz) [Malomfva MT]. *1761:* Köves láb farkán (sz) [Szentkirály Cs]. *1767:* A Horgos Lábak Között (sz) [Feketelak SzD]. *1768:* A Csoka Labb(an) irtas (sz) [Sarmaság Sz]. *1779:* A' Juharfáknál a' Ráglai Láb (sz) [Nagysajó BN]. *1788:* az Kö Lább nevezetü heljben (sz) [Kövend TA]. *1790:* In Loco Végláb [Dés]. *1793:* A Lábok felett (sz) [Malomfva MT]. *1796:* Csorgokut lábban (sz). Gize lábban a Kozmási gödrös ut mellett (sz). A Görgös lábban (sz) [Verebes Cs]. *1797:* Kurta lábnál (sz) [Bordos U]. *1805:* A' tsonka Lábnál (sz) [M.felek U]. *1806:* A Padi Láb (sz) [Búzásbocsárd AF]. *1815/1817:* egész láb, mely Fejedelem Lábjának neveztetik [Ege U]. *1818:* A' Láb alatt (sz) [Mezőveresegyháza SzD]. *1821:* az ugy nevezett Telekut lábjában (sz) [Aranyosrákos TA]. *1825:* A Követsek lábja nevü hellyen (sz) [Szárazpatak Hsz]. *1840:* Kenderlábba (sz) [Kraszna Sz]. *1843:* Vész lábba (sz) [Lázárfva Cs]. *1847:* az also Tized mely közönségünk által Rö Lábnak neveztetik [Zabola Hsz; HSzjP].

1853: Veress láb vagy Horgosba (sz) [Szentsimon Cs]. — L. még BHn 23–4, 41–2, 48–51, 57, 61, 86, 93, 115–6, 122, 140, 169; BTN[2]419; DHn 48; FogE 72; GyHn 52; Khn 8, 10, 15, 38, 242, 249, 255, 313; RSzF 193; THn 14.

Szk: *~akra szaggat* földet táblákra szakit. *1722/1814:* Kezdettünk az külső pertinentiáknak osztásához ... Lábokra vagy Szakaszokra szaggatván, kinek kinek nyil czedula vonással e szerént osztottuk a' mint következik [Kisjenő SzD; BetLt I] ✱ *~at csinál* földtáblát kiszakit. *1746:* A Specificált lábnak allyáb(an) más lábat tsinálván a két utak között, fel mérés szerint fellyül tizen nyóltz kötél ... ezen alól maradott részt a Mlgs B. Vr(a)k közt fel osztván négj táblátskára ... a meleg oldal felöl Valo táblátska ... jutott Mlgs B. Josika Mojses Vr ő Ngn(a)k [Mezőbodon TA; JHb XI/22. 6] ✱ *egy ~ban van* egy tagban /táblában van. *1640:* Zanto földis vagion a varhoz, meliben menien eötven köböl magh vetesnek idein meli edgi labban vagion [UF I, 754]. *1716:* azon Buza erdö közötti levén vetve, és ne(m) egj lábba(n) va(n), hanem diribban darabban Gaz közötti, a mellyet is ne(m) remelhettünk ugj el osztani, hogi mind a két reszre egj áránt eshessek sub dividalása [Pestes SzD; Ks 95] ✱ *kommunis ~* közföld. *1732:* azonn Communis földeket és Labakot fel mérven, mellyben ... Torök Buza és egyéb Tavasz vetes vagyon ... mérettetett ... Ezer száz otven ölre [O.bogát AF; JHb XXVI. 59] ✱ *tizedes ~ tbsz* kb. a település tizedei között oszló lábföldek. *1780:* vagyon egy nagy darab Helység mellyet eddig fel tizedelve birtanak ... ezen Helységnek ... végétöl fogva addig a' hol az Ut a' Tizedes Lábok közötti ki-jár a Madarasi határ felé, éppen addig az hol a' Tizedlés [Mezőbánd MT; TSb 51].

33. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: vhány táblányi (föld); de un anumit număr de loturi/parcele; einige Schläge groß(e Ackerfläche). *1694:* vagyon egy lab szanto föld az ölvesi ut hoszara [Mezősztgyörgy K; Told. 21]. *1718/XVIII. sz.:* Magos Ligethben vagjon egy pászma puszta Szölö föld, a mely lejár mind a két Láb szölö kozötti [Monó Sz]. *1745:* Vagyon a Nagy Erdö mellett egy Láb Majorság Szölö [M.bece AF; Told. 18]. *1756:* egy láb vetéskert a Vetéskapu sarkánál [Taploca Cs]. *1765:* az Also Sajtonál lévö láb szöllö [Csávás KK]. *1790:* az Völcz felöl valo forduloban vagyon egy láb szánto föld [M.köblös SzD; DHn 48]. *1817:* A Nagy Tekenyősbéli Allodialis láb szánto Föld [Koronka MT].

34. földdarab/tábla vmelyik vége; capătul parcelei; irgendwelches Ende der Ackerfläche. *1571:* a' mely Rethnek ellene mondotta(m) az orszag wtha wagyon Beleol az Zentegy haz Rete wagyon eggyk labyan Mathyas Byro Rethe az masik labyan eg Eer wagyon [BálLt 78]. *1590 k.:* Az zeken ahol Azt mongya hogy kertemben foglaltam volna vgy vagion hogy valami feoldek labjan egi darabolth kerteltem be Az varos arrol engemeth megis zollitta reays Jeoue az varos [Szu; UszT]. *1605:* Kerek foldbenis vagion egi zanto föld az labiaban zena fwis vagion [Malomfva U]. *1616:* egy nagy szel feöld, az egik labja az orszagh utaigh Jeo [Náznánfva MT]. *1693:* az ut hoszszatára ele menö láb föld, az Nehai Ebeni Miklosne irotvánnjának az also labján levö vápa földigh ... juta Sarosi Susanna Aszszonjnak [Gyula K; SLt AH. 17]. *1728:* az Ivanka patakánál egy darabotska föld ... a labja kaszálo hellyetske [Magyaros Hsz; SVJk]. *1750/1797:* ezen szántó földnek bizonyoson tudom, hogy egy darabját a' Szölö alsó Lábjához bé kertelte volt az Édes Atyám [Nagydoba Sz; Borb. II Ns idősb Vigh István (73) vall.]. *1766:* A Gáll mezeje felé forduloban: A felsö Lábján levö torlos kertben (sz) [Szentkirály Cs]. *1807:* A Vizes Völgjre bé rugo lábnak a Lábjan egj Hold [Aranyosrákos TA; Borb. II].

Hn. *1595:* Keöues feölde labjan [Szentkirály U]. *1597:* Az Regal Zewleök Labiaba (sz) [Sárd AF]. *1600:* Kis Nylnak az labian (sz) [Kisgörgény MT]. *1622:* Szena Meszeö labian [Csicsókeresztúr SzD] | Kender szery labiaba(n) (k), kerék tóvis szeri labian [Felőr SzD]. *1623:* az Borzas labian valo feold [Meggyesfva MT]. *1641:* Az Czierepes labia(n) [Dengeleg SzD]. *1680/1825:* az Tövis Szernek Földei Lábjában (sz) [Vajdasztiván MT]. *1699:* A Kapus lábján (sz) [Szentdemeter U]. *1719 u.:* Kökenyes labjan (sz) [Polyán Hsz; Borb. II]. *1724:* az Kender földek labján (sz) [Csegez TA]. *1729:* Ördöngös arok labjan (sz) [Hidvég Hsz]. *1732:* Az Szölö lábjára menyen végel (k) [Erdőszengyel/Szászsztjakab SzD; TSb 51]. *1748:* a Kertek lábján a Tanorokban (k) [Csiba MT]. *1756:* Kender hely lábján (sz) [Karatnavolál Hsz]. *1786:* az allodialis Szöllök Lábjában a mező nevezetű Szöllönek faránál [Nagypacal Sz]. *1794:* A' Csíkos ér lábjánál (k) [Papolc Hsz.]. *1797:* A Szöllö labján (k, gyü) [Bordos U]. *1816:* az új Tanorok' lábján régi ország út hely (sz) [Kisadorján MT]. *1818:* A' Szurdok Lábján Döllö föld (sz) [Szemerja Hsz]- *1820:* A' Szöllö felsö lábján gyümöltsös Bongor [Körtvélyfája MT]. *1821:* a Borjus Kert Lábján (k) [Szörcse Hsz]. *1835:* Az Irtások lábjában [Erősd Hsz]. — L. még BHn 49, 87.

Szk: *~bal (be/ki)jö vhová/vmeddig* (föld) véggel rúg vhová/vmeddig. *1616:* (A föld) az Zekes patakiara ico edgik labbal, Masikkal ki megyen az Orszagh Utthiara [Pókafva AF; JHb XXV/25]. *1681:* Doborlo felé valo határban az Sorkalatnál az utra jö ki lábbal (sz) [Bikfva Hsz]. *1685:* vagyon cir(citer) 3 vékás föld, melly a' Nyárád martra jö lábbal [Nyárádtö MT; Told. 27]. *1710:* két hold szanto föld vagjon ... melly az halomra jö lábbal [Ne; DobLev. I/65]. *1728:* Szánto föld ... a Retyi utra jö ki labbal [Egerpatak Hsz; SVJk]. *1729:* Szanto Föld ... Az also mezöbe(n) vagjon egj darab a falu kertire jö be lábbal [Bodola Hsz; i.h.]. *1732:* Az eb haton két hold, ezis az Etzken kertre jö bé lábbal [Albis Hsz; BLev. Transs. 10] ✱ *~bal (ki)jár vhová/vmeddig. 1603:* melj feold Jar labbal kj, Berze matene zena füüere [UszT 17/31]. *1624:* Az Kupan njomasaban az Eke utra jar labbal (sz) [Lisznyó Hsz] ✱ *~bal (ki)megy vhová/vmeddig. 1589:* az földuarj Georgy vram kapri[a] taua gattiara labbal ki megien az kapri hataral es földnek labajual özue [Földvár SzD; SLt DE. 5. — [a]Kapor (SzD) határában levő). *1616:* harmadik[a] az Remete szegi retre megien labbal [Marossztkirály MT. — [a]Értsd hozzá: föld]. *1672:* szánto föld ... az Sugoban ... az Tos emberek Továra megien lábbal [Mezőbánd MT; MbK]. *1676:* Az Falu felet Van egy fold mely labbal csako oszuenyere meghen (sz) [Szentgerice MT]. *1689:* az dobollo felé valo hatarban az közepsö malmo(n) alol mely az Csigolyara menyén labbál (sz) [Bikfva Hsz]. *1737:* nyolczadik[a] ugyan ezen földön döl meg, Szöttyor felé menjen lábbal [Ilyefva Hsz; LLt. — [a]Értsd hozzá: föld] ✱ *~bal nyúl vmire. 1671:* vöttem örök áron ... egy kertföldet, mely vagyon Új utca végiben ... lábbal nyúl az Hengzel Ist-

ván uram földire [Kv; KvE 200 LJ] ✱ *~bal reájő. 1613/1640:* egi föld az falu uegen az Czipkesbeli földek jönek labbal rea Keötetőreö föld(ne)kis hyak [Gyalakuta MT] ✱ *~bal reámegy/nyúlik. 1643/1770:* Holványban 1 föld ... a' Földek lábban mennek reá [Retteg SzD]. *1665:* vagyon ugyan Házsongárdban egy hold szőlőm Szappan utcai Varga Jánosné szomszédságában, az felső szőlők lábbal reanyúlnak [Kv; KvE 197 LJ] ✱ *~bal rúg vhová/vmeddig* (föld) véggel vhová/vmeddig lenyúlik. *1718/1798:* a' vető utnál ... a' három kutra rug lábbal (sz) [Albis Hsz] ✱ *~bal összeütközik* (földek) véggel összetalálkoznak. *1684:* ezen szély föld véginel más szély föld lábbal őszve ütköznek [Borbánd AF; Incz.V.58b] ✱ *~bal ütközik* (föld) véggel vmeddig ér. *1681/1748:* (A föld) lábbal pedig a' Somberekb(en) ütközik [Balázsfva AF].

35. földdarab/tábla alsó vége; capătul de jos a parcelei; unteres Ende der Ackerfläche. *1710:* Erdélyben tavasszal számtalan cserebogarak támadának[a], kik szerteszéjjel mind a szőlőkben, mind a gyümölcsfákban sok károkat tesznek. Kecén az úr az egész udvari cselédet, s a falusi embereket is ... kihajtatta az ott levő nagy szőlőben, egynéhány zsákot teleszedtenek afféle bogarakkal, s úgy égették meg a szőlő lábján [CsH 311. — [a]1699-ben]. *1732:* A Majorság szőlő ... hoszszaság a lábjától fogva a tetejéig 70. öl [Erdőszengyel MT/Szászsztjakab SzD; TSb 51]. *1781:* egy kis pusza Jószág ... égy Királlyi igaz öllel még méretvén, a Lábja keresztül ötődfél öl(ne)k teteje keresztül nyolcadfél öl(ne)k ... találtatott [Vaja MT; Ks 66. 44. 17f]. *1810:* a szőllő tetején egy rend leg jobb tseresznye fát ültessen és egy rend körtvély és alma spallért, a szőllő lábján pedig szilva fát [Héderfája KK; IB gr. Bethlen Sámuel ut.]. *1811:* Méretetett meg 3. Singes öllell ... Szt Imrént (!) azon kis Belső Jószág ... két oldal mértékei ugy feje Lábja és közepe menvén végb(en) ... az ut felől valo Lábja vagy also vége 8 öl ... Fenn a teteje vagy felső vége 7 öl ... a Közepe ... 4 ö és 2 Arasz [Szentimre MT; BalLev.].

Szk: *~bal alá/lejő vhová/vmeddig* (föld) alsó végével rúg vhová/vmeddig. *1593:* Vagion az waros tilalmosa melleth egy eöreök feöldwnk mely tilalmas erdeö Jö az Nemeth Mihalj tanoroka fele ala labbal [Szu; UszT 9/44–5]. *1612:* miklos ferencz tanorokara iéó alá labbal [Kobátfva U; Pf]. *1718/1793:* a' Szász utra jő le lábbal (sz) [Albis Hsz] ✱ *~bal bemegy. 1632:* (Egy erdő) a Köbel kutra megyen be lábbal [Udvarfva MT; Barabás, SzO 367] ✱ *~bal lerúgólag* véggel lenyúlva. *1733:* az Kertek végiben levő Török buzaval ... bé vett földek, ki egészszen az hegy tetejéig, le rugollag lábbal ... meretetet 34 Kötélre [Kiskerék AF; JHb XXVI/44] ✱ *~bal megdől* (föld) véggel lenyúlik. *1697:* hoszu bércz alat valo helyben az magunk földunkőn dől meg labbal[a] a Patakra megjen le [Ilyefva Hsz; BLt. — [a]A föld].

36. domb/hegy alja; poalele muntelui; Fuß des Hügels/Berges. *1677:* az Pataki hago(na)k az labjan deoleo föld [Doboly Hsz; BálLt 61]. *1810:* szomszédgyai ... a Máj oldal szőlőknek Lábjai [Vaja MT]. *1818:* A havasok pedig licitált árokkal s a vevők neveivel következnek esterént ... Dóbrán Sorka 222 Rft, Szabó Antal huszár katona. Optsina Lábjaival 176 Rft 10 krajcár, Szabó Antal huszár. Köz Rez Lábjával 475 Rft 40 krajcár Szabó Antal huszár [Szárhegy Cs; RSzF 131].

Hn. *1728:* A Kűs resz lábján a ket eger kőzőtt (k) [Ilyefva Hsz]. *1757:* Nagy óldal Lábján (szö) [Bh; KHn 17]. *1808:* A Nagy verőfeny labján a patak melett a felmenőben (sz) [Köpec Hsz]. *1818:* 'Senge hegye Lábján (sz) [Ilyefva Hsz].

37. *a ház ~án* a szoba végében/sarkában; în colţul camerei; in der Ecke des Zimmers. *1598:* Kis Jstwan Monostor kapubelj darabant ... vallja ... Mikoron minket ketten ... biro vram eo kgme oda keoldeot volna Biro Mihalne fogni oda menenk es ott talalűk vargha Jmrehet egy hazban Samuel deak hazanal az Azzonnyal de my semmith nem lattwnk hozzajok az azzonj valamj teljes etket kezith vala az legenj penigh az haz laban Al vala [Kv; TJk V/1. 247].

38. *~tól* hátul; în spate/dos; hinten. *1629:* Egy paraszt kályhás kemencze, fa az kályhák alatt mind elől és lábtól is fa lába [Szu; SzO VI, 94 Székelytámadt vár lelt.].

39. *(gabona) a ~án* (gabona) szárán/tövén, learatatlanul; nesecerat; ungeerntet. *1628:* Az búzát sok helyeken ... az lábán hagyták, meg nem aratták [Kv; KvE 157 SB]. *1705:* Az elmúlt éjszaka a kurucok a sellemberki búzát, aki még lábán volt, meggyújtván megégették [WIN I, 512]. *1706:* 7. köblőn vetett arpa meg lábán vagyon [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. *1735:* most már az Zab még Dragadott mivel hogy az egér meg az lábán meg kezte volt ennj [Gyeke K; Ks 99 Biró János lev.]. *1748:* en vőttem tőlle laban egj darabocska Buzat [A.jára TA; Borb.]. *1762:* Itt mindenféle gabonánk a Lábán vész [Szentpál K; TL. Cseh Benjamin lev.]. *1793:* a' mi szegődségűnk eő kelmevel nem ugy volt hogy Dézmát adjunk a' földről ... hanem egy részit lábán mas részit le aratva ... el adtam ... Nagy Marton Györgynek hatod fel forintba [Mezőbánd MT; MbK XII. 98].

40. *(fa) ~án áll* (fa) a tövén, levágatlanul áll; (copacul) este nedoborît; (Baum) ungefällt stehen, auf dem Stamme sein. *1771:* a' mi fa a' lábán állis, azis mind meg vagyon kerekítve s jobb részt kiis van aszalva [Radulest H; Ks 93. XIX. 6]. *1774:* azon Tésla fát a fen irt erdőben a még lábán allottis tudtam hogy melly hellyen volt [Vaja MT; Told. 46/14].

41. régi hosszmérték; picior (veche unitate de măsură); Fuß (altes Längenmaß). *1766:* Váradi Moses Ur Szőllője ... Bécsi öl szám szerint ki mérve terjed 1809, mondom ezer nyoltz száz kilentz Quadrát Nemet ölekre és öt Lábra [Berekszó H; JHb XXXIII/30]. *1774:* az hegy kert betűjiben tiz láb kertét tartat [Szentsimon Cs; Hr 10/54]. *1781:* a Gráditsnak felső tágossága kilentz Láb hoszuságu, és hét Láb széleségű | Öt Láb széleségű, hat Láb magasságú Ajto meléki Felső es also küszőbjeivel edgyütt nem egészen készültek meg [Őraljaboldogfva H; Kf]. *1785:* Az Uttza felől a Gyűmöltsős kőrűl 85 Láb kert [Szu; Ks 73/55]. *1806:* Mechmet Rusztem ... mint egy 5 láb, 4 hüvejknyi magasságu, térpétske termetű [DLt 784 nyomt. kl]. *1809:* a Szep Domokos Utzájában ... tartotte ... le vono kertett vagy nem, ha igen, hany helyt, vagy Tsak egy helyt, s hany labat tartot ...? [Szentsimon Cs]. *1821:* Az egész Udvarnak kerítésébe találtatott Ötvenhat láb Deszka Kert (Uzdisztpéter K; TGsz 18]. *1840:* gyertyánfa darabok mintegy 1 láb 3 czol hoszszu-

ságuak 40 [Km; KmULev. 2). *1854:* egy darab használhatatlan Sövény Kert és 5. Láb Deszka Kert Cserefasasok Jovittás alá valok [Sárd KK; WassLt]. — L. még RSzF 149.]

A görög-római régiségtől kezdve a méterrendszerre való áttérésig, egyes országokban máig használatban lévő mértékegység országonként, sőt egyes országokon belül vidékenként változó nagyságú mértékegység. Erdélyben valószínűleg a 31—26 cm nagyságú *királyi láb* lehetett elterjedve, nem a 33,68 cm nagyságú *selmeci láb* [Bogdán, MMért. 79].

42. kb. matring; scul; Docke, Strähne. *1723:* Nyóltz láb tzérna fejéritve, ki vékonyabb — s — ki vastagabb [Koronka MT; Told. 29/2].

Szk: *öreg ~. 1678:* Az nap võttem vekony bécsi Czernat matolájat egy egy forintot (!) egy õreg lább(an) f. hat [UtI].

43. *1604:* Chonka bonka Zam adass, dereka ninczen sem laba, megys Jarni Akar, holot feyetis Vóttek[a] [Kv; Szám. 10/XV. 445. — [a]Tothosi Jstuan es Keöteluereö Jllies számadásának címlapjára öreges írással írt számvevői rájegyzés].

44. átv. jel-ű szk-okban; în construcţii cu sens figurat; în Wortkonstruktionen mit abstrakter Bedeutung: *~ alá nem néz* nem figyel/ügyel; nu este atent; er/sie ist nicht aufmerksam. *1680 k./1715 k.:* Sok el butt Kő Szikláik Gállyákat sűllyesztnek Mikor a' Hajosok láb alá nem néznek [Rosnyai, HorTurc. 175] ✱ *~ alá tapod* megaláz; a umili; erniedrigen. *1670:* Hogy penig az emberek sokfelé vonsznak, nem kell azt csudálni; olyan volt a magyarok dolga eleitől fogva, de ugyan az Isten a maga dicsőségit el nem hagyta, tovább is azt láb alá nem hagyja tapodni [TML V, 115 Teleki Mihály Ispán Ferenchez] | magunk, hazánk böcsületit nem kell láb alá tapodni [i.h. 389 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *~ alatt jár* szem előtt van; a fi vizibil; vor Augen sein. *1710 k.:* gondolám én, hogy az anyámhoz mennem nékem nem jó, mert együtt a fejedelem engem onnét elvitet, vagy ha láb alatt járok, valami csavargó csoport megfoszt | én bizony féltem bátyámat hadastól, meg kellene néki írni, hogy láb alatt ne járjon [BÖn. 563,766] ✱ *~ alatt talál vmit* kézügyben talál vmit; a găsi ceva în drum; etw. bei der/zur Hand finden. *1653:* Ebben az esztendőben szent Márton nap[a] után Báthori Gábor fejedelem Szeben városát megvevé, és nem tudom mi okon — de Szebenből kitolyta vala a szászságot és feldúlatta a miket láb alatt talála [ETA I, 103 NSz. — [a]Nov.11] ✱ *~ alól elolt* eltesz láb alól, elpusztít; a omorî pe cineva; beiseite schaffen, umbringen. *1678:* Mi azon vagyunk, ha Paskó idejű Fogarasban, eloltsuk láb alól, többször vissza ne menjen [TML VIII, 29 Székely László Teleki Mihályhoz] ✱ *~ alól eltehet* elpusztíthat/veszthet; a putea omorî pe cineva; umbringen können. *1710:* Bánffy Dénes halála után Teleki Mihály kezeire vette vala a gyeplőt, de mégis nem folynak vala minden dolgai úgy, amint kívánja vala, mert Béldi Pál nagy okos úr lévén, nem engedi vala meg. Teleki Mihály azért minden practicáját arra kezdi forditani, hogy Béldi Pált is eltehesse láb alól [CsH 123. — 1675-re von feljegyzés]. — L. még CsH 116 ✱ *~ alól eltesz* megkaparint; a pune mina pe ceva, a acapara; ergattern/wischen. *1710:* Mihelyt meghala[a], Naláczi, Teleki, Inczédi Pál, ami belső értéke, pénze marada, eltevék láb alól s magok között felosztták, a fiának kevés marada [CsH 221. — [a]Apafi Mihály] ✱ *~ alól eltisztít/veszt* elpusztít; a omorî; umbringen, vernichten. *1619:* hiszem jobb, azmint magát arra ígíri, hogy az hatalmas császár[a] ellenségit olyan láb alól tisztítsák ő magok el, ne az hatalmas császár [BTN[2] 266. — [a]A török szultán]. *1673:* némelyek az országot is örömest felforgatnák, csak némelyikünket veszthetnék el, ördöggel, törökkel, mindennel ijesztvén másokat is, ha ezt-amazt (nevezet szerént engemet) el nem vesztenek láb alól [TML VI, 430 Teleki Mihály Bethlen Miklóshoz] ✱ *~ alól elvonja magát* eltűnik a nyilvánosság elől; a se face nevăzut, a dispărea; vor der Öffentlichkeit verschwinden. *1671:* Csató Albert is tegnap jüve ide Husztra. Mondja, maga írta meg Rákóczy Ferencz uram, hogy bizonyos ideig vonja el magát láb alól [TML V, 545 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz] ✱ *~áról el/leejthet* elpusztíthat/veszthet; a putea omorî; umbringen können. *1710:* (Az urak) midőn látnák, hogy a fejedelem[a] levis, együgyü ember, s könnyen tisztséget, jóságot nyerhetnének tőle, sőt akármit elcsalhatnának, de Apafi István szüntelen mellette levén, őmiatta nem boldogulhatnának, practicálódnak vala, miképpen ejthetnék el lábáról | Csak az egy Kornis Gáspár marada meg, kit Teleki Mihály le nem ejthete lábáról, és ha sokáig él vala, vagy ő elvesztette volna Teleki Mihályt, vagy Teleki őtet, egyik megesett volna [CsH 100, 152. — [a]Apafi Mihály] ✱ *~áról lecsal* **a.** becsap; a înşela/păcăli; übertölpeln. *1664:* Igen résen legyen az füled s magadra vigyázz, hogy a lábodról le ne csaljanak [TML III, 34 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1710:* Páter Forstall credentionális leveleket vévén ... a császártól ... elmene Zrínyi Péterhez, és midőn sok esküvésivel lecsalta volna lábáról, elsőben a maga fiát adá melléje, hogy Bécsben elvigye a császárhoz [CsH 81. — 1670-re von. feljegyzés]. — **b.** nőt elcsábít; a seduce; (Frau) verführen. *1723:* Porcsira beszellette, hogy Léány korab(an) Felso Ilosván[a] ... Kukura Kosztin ... ugj Tartotta őtett mint maga gyermekit; akkor Egy orosz Legeny is ott lakott ... és őtett az labarul le csalta, s eszt az Orosz Mihályt néki ott Csinalta [Kiskájon SzD; BK Kiskájoni lev. Gajinán Lupul (68) vall. — [a]SzD] ✱ *~áról lecsalatik* becsapatik; a fi înşelat; übertölpelt werden. *1710:* Zrínyi Péter ... álnok practicával csalatott le lábáról páter Forstall által [CsH 83] ✱ *~áról leejt* elpusztít/veszt; a omorî; umbringen. *1710:* Mikor ... látná Teleki Mihály, hogy a magyar dolgokot nem promoveálhatja úgy, amint ő akarná, s amire a fejedelmet rávenné is, Bánffy s Béldi kirontják a kezeiből: evégezé, hogy mind a kettőt leejtse lábokról [CsH 109. — 1674-re von. feljegyzés] ✱ *~at ad vkinek* lovat ad vki alá; a încuraja; jm ein Pferd geben, jm Raupen in den Kopf setzen. *1698/1699:* Az en Cziganyim egetésel fenyegeték az falut ... én edgyiknekis labot e fölére ne(m) adok, söt talam a felét eő kglmenél jobban tilalmazok es Gyülelek [Cege SzD; WassLt Ilyés Gábor szb Vas Györgyhöz]. *1812:* felvétetik Anutza Gyuanesze panaszsza a' Fija Dán Gyuanye ellen ... hogy az Fija a' Kamarából ki taszigalta, és sem illendő keppen nem betsülli sem nem ád enni ... a feleségének lábat ád hogy őtett motskolja [Petrilla H; JF 36 Prot. 7-8] ✱ *~at kaphat* támaszt kaphat; a putea primi sprijin; Rückhalt bekommen können. *1657:* Ezek között, mivel az új és ifiú fejedelemnek mind anyjostól és öcsétől igen nehéz dolgaik valának fenn, az én gonoszakaróimnak

ellenem való practicájok ártalmason lábat nem kaphat vala, és az ifjú fejedelem engemet kételenségből bócsül vala [KemÖn. 308]. *1664:* úgy induljon afféle begördétett konkolyokból egymás ellen való gyanoságra, annál inkább gyülölségre, egyenetlenségre, hogy abból is az olyan konkolyhintő szegény haza aemulusinak, s inimicusinak az olyan egyenetlenségből várandó reménségek lábat ne kaphasson [TML III, 185 Szalárdi János Teleki Mihályhoz] ✱ *~at vehet* erőt vehet, erőre kaphat; a putea prinde puteri; erstarken können. *1585:* Vegesztek Varosul ... hogy Nem illendeo volna mostan az Jdegen p(ro)catorokat be hozny, Amegh az teorwenyreol irot Articulusok ualaminemeo erót, es labot, vsust, nem vehetnenek [Kv; TanJk I/1. 9] ✱ *~ra áll* talpra áll; a se pune pe picioare; (wieder) hochkommen. *1662:* Kemény Simon uram üsse ki az álmot a szeméből, serkenttesse az embereket odaki, az kik segíthetik dolgunkat, mert bizony Bethlen János és Haller Gábor azon vagyon, hogy soha lábra ne álljunk [TML II, 263 Ebendi István Teleki Mihályhoz]. *1678:* A ki itt mi köztünk megesik, nem áll könnyen lábra [TML VIII, 214 Székely László ua-hoz]. *1711:* Az bizonyos, ha a fővezér igaz szolgája lett volna a császárnak, s bárcsak harmadnapig várakozott volna, a muszka cár, mind táborostól vagy éhel döglött volna meg, vagy mind maga a cár, mind az egész ármádája a török rabságában esett volna, és avval a nagy barom haddal mindjárt mehetett volna Muszkaországban, s végképp elpusztíthatta volna, soha többször a muszka lábra nem állott volna [CsH 470–1] ✱ *~ra állathat* talpra állíthat; a putea repune în picioare (pe cineva); jn hoch/emporbringen können. *1662:* nem én voltam-e a váradi kapitány, s az én kegyelmes uramnak volt-e s nincsen-e tíz-tizenkétezer szablyája az én kezemben ... nem állathatom-e még egyszer lábra és helyibe, méltóságába az én jó kegyelmes uramot? [SKr 394] ✱ *~ra kap* erőre kap; a prinde puteri; erstarken. *1657:* Bethlen Gábor halála után lött változásban esmét kezdett vala lábra kapni[a]; de ottan succedálván Rákóczi György, az ország statutumi szerént propter judaismum[b] convincáltaték s megfogattaték [KemÖn. 256. — [a]Pécsi Simon. [b]Szombatosság]. *1672:* Ezen János és Pál lábra kapván, útat nyitának annálinkább az országnak és lőn oly harcz, minemű régen Erdélyben nem volt [TML VI, 367 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1710:* Teleki Mihály Istennek büntető ostora volt Erdélyben, ő pedig a magyarországi mótusok alkalmatosságával kapa lábra s onnan hozá be közinkben ezt a hosszas nyomorúságot [CsH 61] ✱ *~ra tesz* tönkre tesz; a distruge; zugrunde richten. *1837:* a részeges Magyari Gyuri másokkal nagyokat iszik, talán már az utolso hordo bornak vernek seggire ... ezek rövid időn lábra tészik a szegény Léánykát ... Tisztelendőséged ezen pazérságot ne hadja soká harapozni kövessen el mindent, mert Tisztelendőségednek a Tőrvény — de az igaz bírois satisfaceál [Ó-Torda; TLt Praes. ir. 380/1844 Kassai F. Mihály ügyvéd lev.] ✱ *egyenes ~bal követ vmit* következetesen kitart vmi mellett; a rămîne statornic în ceva; bei einer Sache folgerecht bleibe ausharren. *1662:* a vezérnél audientiája lévén, a tolmács által, amennyire lehete, rövideden kiterjeszté bátyjának, Bethlen fejedelemnek[a] is az fényes portához való hűségét, mellyet maga is ifjúságától fogva igyenes lábbal követvén, hatalmas győzhetetlen császároknak nagy hűséggel igyekezett volna szolgálni [SKr 162–3. — [a]Bethlen Gábornak] ✱ *fejetlen ~ak vagyunk* pásztora vesztett nyáj vagyunk; sîntem ca o turmă rămasă fără păstor; wir sind eine Herde, die den Hüter verloren hat. *1678:* Mi Uram Kegyelmed nélkül valóban fejetlen lábok vagyunk, Kgdet kérjük felette igen ... bennünket maga jelenlétével megörvendeztetni méltóztassék [TML VIII, 243–4 a táborban levő consiliárusok Teleki Mihályhoz] ✱ *gyenge ~on áll* rossz állapotban/helyzetben van; a fi într-o stare/situaţie deplorabilă; sich in schlechtem Zustand befinden. *1812:* Falu Erdője nevezet alatt lévő őt darab Erdőket ... ezt a' falu használta s használja mais, de gyenge lábon áll [M.lapád AF]. *1823–1830:* 18000 lakosok vagynak itt, különböző vallásúak, mégis az univerzitás a róm. katolikusoké, s tartja a moguntiai elektor, gyenge lábon áll, mint a több pápista univerzitások is Németországban [FogE 246] ✱ *(igen) ~ alatt vagyon* **a.** igen szem előtt van; a fi prea tentant pentru cineva; allzu sehr vor Augen sein. *1658:* Édes Öcsém uram, ím kevés jószágocskám számát ő nagyságának oda küldöttem; Kegyelmedet kérem, szerezzen levelet ő nagyságától, maradhatna meg kevés jószágocskám. Igazán mondom ... leginkább gáldi jószágomat féltem, mivel az igen láb alatt vagyon [TML I, 119–20 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz]. *1671:* az lévén az török parancsolatja hogy kiadassanak, nem bátorságos Huszton való lakások az szegény atyafiaknak; ne lennének ott láb alatt [TML IV, 530 Keczer Menyhért ua-hoz]. — **b.** mindenki járja/tapodja (a földet); a fi umblat de toată lumea; ein jeder tritt (den Boden). *1842:* ezen hely sem Erdőnek, sem Szántonak haszonnal nem birattathatik, mivel Falu hellyei között, és az ország uthoz is közel lévén, láb alatt vagyon [Kakasd MT; DE 2] ✱ *Isten ~ra állít* Isten meggyógyít; Dumnezeul mă face sănătos; Gott heilt/macht gesund. *1786:* Hoszszas betegségem mián hogy hátra maradása ne légyen a Téli munkának azt nem tagadhatom, de ha az Isten lábra állitt, azon lészek hogy ki potoljam [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] ✱ *jobb ~ra áll* jobb helyzetbe kerül; a ajunge într-o situaţie mai bună; in eine bessere Lage gelangen/raten. *1816:* Meltoztasson ... a' következendő idökre parantsolni, ugy tolám még valaha a Constitutio meg tartása közönseges fog lenni és lassan lassan jobb lábra fognak a' Verős kovatsok is állani és meg Ngodat a' Régi Törvények viszsza hozásáért áldani fogják és fogjuk ... A' Torotzkai Verős Társaság Közönségesen [Torockó; TLev. 9/46] ✱ *lassú ~on járó dolgok folyása* késedelmeskedés; întîrziere; Verzögerung/zug. *1798:* Elég kár, hogy a mi leveleink olly ritkánn váltogatják fel egymást. De ennek látom az Erdélyi igen lassu lábonnjáro dolgok fojása az oka [MNy XLVI,153 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz] ✱ *más ~on áll* jogi helyzete más; a avea situaţia judiciară schimbată; seine Rechtslage ist eine andere. *1800 k.:* Mint hogy azon Zálog még akkor resolváltatott, s elenyészett, és ma más lábon áll a Szurdoki Jószág, azért ezek[a] haszontalanok [JHbK XLIII/33. — [a]A birtoklevelek] ✱ *micsoda ~on áll* milyen helyzetben van; în ce situaţie se află; in was für einer Lage sein. *1796:* Jénába ... a Litteratur Zeitung irójával is beszéltem, és jó rendin kitanultam, hogy mitsoda lábon állanak. Van vagy 300 dolgozó tagjok [ETF 182. 29 Gyarmathi Sámuel felj.] ✱ *minden a régi ~ra*

(vissza)áll minden a régi mederbe visszatér; revine totul în făgaşul cel vechi; alles kehrt in das alte/gewöhnliche Bett zurück. *1823–1830:* Körmendi Gábor prokurátorságot folytatott, mikor én nála laktam, akkor a fiscalis procuratorságból a Josephianum Systhema szerint syndicus volt a neve hivataljának, mikor megint mindenek a régi lábra visszaállottak, ismét fiscalis procurator lett itten Küküllő vármegyében | 1790-ben meghalt II. József, ekkor ... a királyi tábla Marosvásárhelyre visszamegy, és minden igazgatások formái a régi lábra állnak [FogE 89, 93] ✱ *nagy ~at vesz* bátorságot vesz; a prinde curaj; Mut fassen. *1765:* A Szólga Birák ő Kgylmek ... nem értvén ... az Jobbágyok Szólgálattya iránt kiadott Királlyi Determinatiot, olly formán vitték véghez az publicatiót, hogy a Parasztság az ő földes Ura ellen fel támodni, és azzal ellenkezni nagy Lábat vett légyen [Kóród KK; Ks 18. Cl. 7] *1783:* a nagy praevaricatio a tilalmas erdők pusztitása iránt igen nagy lábat vévén, praetendalta a Város Confuxussa a Biráktól hogy adgya fel kik voltanak a leg nagyobb praevaricatorok [Torockó; TLev. 10/3] ✱ *nehezen vehet ~at* nehezen sikerülhet; a putea reuşi/realiza cu greu; schwerlich gelingen können. *1672:* Az közönséges barátkozás az németekkel nehezen vehet lábot, mivel sok az lator ember [TML VI, 166 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *semmi ~a nincsen vhol vkinek* semmi támasza nincsen vhol vkinek; a nu avea nici un sprijin nicăieri; irgendwo eine Stütze haben. *1618:* itílem, hogy az báthorista uraim köszörölhetik fogokot, de bizony az faképnél fognak maradni, itt benn bizony most semmi lábok nincsen, annyira végére mentem s annyira jóakarója most Nagyságodnak az egész Porta [BTN[2] 139] ✱ *vki ~ai alá tétetik* vki hatalma alá vettetik; a fi supus cuiva; unter js Gewalt gebracht werden. *1710:* A szegény hazafiai már azoknak lábai alá tétetvén és mint idegenek idegen országban, minden becsület, tisztség nélkül házoknál ülvén, az egész tanácsot az idegenek ellepték vala, mint Teleki Mihály, Naláczi István, Székely László [CsH 158. — 1681-re von. feljegyzés] ✱ *vki ~ai eleibe/~aihoz/~ainál (le)borul* vkihez alázatosan kéréssel járul; a înainta cuiva o cerere cu umilinţă; sich an jn mit ehrfürchtiger Bitte wenden. *1702:* nagy alázatossággal Felséged lábai eleibe borulván esedezünk, méltoztassék a' Felséges Császár c' mi alatson, de mélto panaszunkot tekintetbe venni [Torockó; TLev. 4/3. 1]. *1755:* Le borulok a Ngyd lábainal és reménkedem alázatoson [Albis Hsz; BLev.]. *1765:* Alázatos Instántiánk által, kételenitettünk Nagtok lábaihoz le borulni [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1833:* kéntelenek vagyunk Nagysád lábaihaz borulni [Torda; TLt Praes. ir. 1534. — A tordai kenyérsütőnék könyörgő lev. Ugron István főispánhoz] ✱ *vki ~ai vhol benn lesznek* vki vmely helynek birtokában lesz; a ajunge în posesia unei localităţi; jd wird in Besitz irdendeines Ortes sein. *1662:* csak az váras megholdoltatására is a fejedelem, Rákóczi György[a] nem olly könnyen juthat vala, főképpen, ha a fejedelem lábai ott benn nem lesznek és minden jó dolgokban zavart nem csinálnak vala [SKr 493. — [a]II. Rákóczi György] ✱ *vkit ~ához köthet* vkit magához láncolhat; a putea atașa pe cineva de sine; jn an sich bannen können. *1619:* Azt soha ne gondoljátok, hogy az én uram őrizze váratokat, mert az bizony soha nem lészen, mert az én uram nem kötheti lábához mind az széles pusztán járó latrokat. Ha ország kell, szablyátok legyen s őrizzétek magatokat [BTN[2] 232–3]. *1672:* ő nagysága senkit nem köthet az lábához [TML VI, 315 Székely László Teleki Mihályhoz] ✱ *vki vhol hagyja a ~a nyomát* vki vhol otthagyja keze nyomát; cineva lasă urme undeva; jd die Spur seiner Hände irgendwo lassen. *1676:* Édes Bátyám uram, igazán páter Jósa itt hagyá a lábanyomát. Ugyancsak az égetést nekik tulajdonítom [TML VII, 235 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz] ✱ *vki vkinek ~aihoz leteszi fejét* kb. vki előtt hódolattal meghajol; a-şi pleca capul; sich vor jm mit Huldigung/ehrerbietig beugen. *1704:* Felmegyen maga, és az őfelsége lábaihoz letévén fejét, akár életre s akár halálra kész, hogy őfelsége megítilje, ha vétkes-e vagy sem [WIN I, 117] ✱ *vki/vmi ~ra való állitása* **a.** vki talpra állitása; punerea pe picioare a cuiva; js Wiederaufrichtung. *1714/1781:* Édes Ura ... meg irt első Urától való gyermeki nevelésekben, és azoknak lábra való állittásokban igen nagy szeretetit, és atyaságát eő Nagysága mutatta [Gerendlóna TA; JHb LXXI/3.468]. — **b.** (per) elinditása; intentarea acţiunii; Ingangsetzung (eines Prozesses). *1772:* az Perek inditásában lábra valo allitásában s folytatásában ... sok költséggel kell élni [Nagylak AF; DobLev. II/436. 1b] ✱ *vmely földet ellenség lova ~a nem nyom* vmely földön ellenség nem tapos; inamicul nu încalcă pămîntul respectiv; irgendeinen betritt stampft der Feind nicht. *1657:* az haza földét ellenség lova lába nem nyomta, sem hada nem ruináltatott ez boldogtalan 1657. esztendőbéli hadakozásig [KemÖn. 30]. *1662:* azt az igen erős havasok között levő szép földet[a] még soha ember emlékezetire ellenség lova lába nem nyomván ... a fejedelem dolgainak ... sokat szolgálhatnának Nagybánya vidéke és a Szamosköz gyönyörűséges, igen népes rakott föld, mellyet a lengyelek kiütések előtt sok üdőktül fogva ellenség lova lába nem nyomott vala [SKr 654–5. — [a]Csík és Gyergyó földjét] ✱ *vmely ország vki ~aihoz hajol* vmely ország vkinek meghódol; o anumită țară se supune cuiva; irgendein Land ergibt sich jm. *1619:* Azok az országok mi végre akarnak az hatalmas császár lábaihoz hajolni, s azvégre-é, hogy adót s ajándékot adnának az hatalmas császárnak? [BTN[2] 343].

◇ **Sz.** *1727/1793:* én már vénségemnek lábait szintén az Kengyelben töttem [Ádámos KK; MvLev.].

A cimszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

lábabeli I. *mn* lábán levő; din/de pe picioare; auf den Füßen befindlich. *1584:* Zekeres Jacab vallia Ezt hallottam Daroczy Janosnak Zayabol, Im vgmond ... Annyeba Iutek hogy ha Adossagomat megh fizetnem, tala(m) az Labombely czipelewseom sem maradhatna meg [Kv; TJk IV/1. 308].

II. *fn* lábbeli; încălțăminte; Schuhwerk, Fußbekleidung. *1655/1754 k.:* (Az inasnak) Ura köntösére szorgalmatos gongya lévén mindennap meg tisztogassa ... és mindenkor Ura lábabelit tisztán tártsa ; tartozik az Urais néki esztendőnként egy egy kender szál Ingel és Lábravalóval, es a' négy esztendőre egy mivelő ködmennel és élégséges lábabelivel [Kv; ACJk 32]. *1662:* Pápai János ... öreg, testes, kövér legény voltára minden ruhájától, csak lábabélitől is megfosztatván, gyalog, mezitlábbal hurcoltatott, korbácsoltatott [SKr 439]. *1690:* it az falub(an) tekeregh ... ronszos állapottal vagyon, lababelys nineczen [Jobbágyfva MT; BálLt 50]. *1702:* Lababelit a menyit el viselhet[a] [Dés, Jk. — [a]Tartozik ad-

ni a gazda az inasnak]. *1722:* Szolgálotis küldette(m) ... kivân ... kész pénzt f 13. 2. Inget edgy Rokolját ... Lababelit ã mit ott el szaggat [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

lábacska 1. talpacska; picioruş; Füßchen. *1772:* Ezüst ... Egy Asztal kezepére valo Tábla négy lábatskájával [Egeres K; Ks].

2. hintórészecske; parte de caleaşcă; Wagen/Kutschenteilchen. *1780 k.:* az hamu szín hintora ... atsígának (!) egj srof házat meg vágtam hátul az bakan xr. 6. az két kis lábatskáját ki tottam az magam vasambol xr. 6 [Szászváros; BK].

3. földtáblácska; parcelă mică; Schlägchen. *1737:* Az Szorosban lévő Lábocska [Nagyida K; Told. 11/73]. *1747:* Méltoságos Aszszonj Toldalagi Mihályné Asszony Nyilljától fogva elé menvén az emlitett Méltoságos Aszszony eö Ngã Csegljes Lábotskája (:melj Csegljes Foldetske fekszik a Méltoságos Ur Földvári Ferencz Ur Láb földgyei között:) [i.h. 9]. *1756:* A Csolti Hidnál valo Lábacskát ... fel szántván ... bé vetette [Szakatura SzD; TKl Pap Gábor (28) jb vall.]. *1764:* a hól ezen föld vagyon Bödi tsűrecskémet éppen a tájékján tsináltattam lévén nékemis ott a Borzási Határban ... edgy kis lábotskám [Bethlen SzD; Ks 8. XXXIII. 12]. *1767:* Bab föld nevezetű Lábotska a' Bértzen [Mezőbodon TA; Torma]. *1772:* A Két Fűznél két Lábocska egymás mellett [Kozmás Cs; EHA] | A Gorbó völgyiben égy lábotska | Ezen fellyül égy Lábatska [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. *1776:* A Felhágó nevezetű Hellyben lévö Lábatska [Szövérd MT; Hr]. *1776/1823:* A' Kurta Láb nevezetű helyben lévő Lábotska [Gerebenes MT; KelM]. *1788:* Ez a' Lábotska hoszszára meg meretvén találtatott ... ket száz ölnyinek [Melegföldvár SzD; SLt XLI]. *1832/XIX. sz. köz.:* A' Csetelkéböl ki jövö uton fellyül valo lábotska [Novaj K; HG Thorotzkay lev.].

4. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: vhány táblácskányi (szántóföld); de un anumit număr de parcele; einige Schlägchen großes Ackerfeld. *1756:* A' Tavalji esztendőb(en) a' Dézma buzának a' szépit el tsepeltetvén Molduán Vonya külön magának belölle egy Lábatska földet bé vetett [Galac BN; WLt Lukáts Onul (60) jb vall.].

lábacska-föld lábföldecske; földtáblácska; parcelă mică; Schlägchen, Ackerfeldchen. *1788:* Vagyon a' Köblös Lászlo ur udvara felett valo Hegyen kivül fetske farku Lábatska Föld [Melegföldvár SzD; SLt XLI].

lábadoz gyógyulgat; a fi pe cale de vindecare, a intra în convalescenţă; (langsam) genesen. *1659:* Az hugod, Sztepán Ferenczné felől irhatom pedig, hogy az Isten azt cselekeszi, a mint látom, hogy a sok kevéssé válik, mert az gyermeki mind feküsznek, hogy talán mind meghalnak, Istók pedig meg is halt. Ersók is most lábbadoz, de ő régtől fogva mind beteg volt [TML I, 342 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz].

lábal l. lábol

? lábál kb. vmivel szembeszáll vmi ellen rugódozik; a se opune/împotrivi; sich widersetzen/entgegenstellen. *1642:* Intelek arrais Atyai indulattal, hogy Jambor I(ste)n felök es egy mas szeretök legyetek ... az Anyatokat meg böczűllyetek, hogy az Tiz poronczolat ellen ne lábállyatok, es az I(ste)nnek sulyos büntetese ne szallyo(n) fejetekre [Fog.; Told. 1].

labanc I. *fn* **1.** (kuruckori) császári katona; lobonţ; kaiserlicher Soldat (in der Kurutzenzeit). *1675:* Bár az Szilágyra lenne jobb vigyázás, jönének valami hadak ki. Ha több pénz nem lesz, az végbeliek a nélkül maradnak, ha most megmaradnak is, mert noha sok lött s leszen ma is labancz, de ha kivetünk is benne, úgy is lesz ötezer ember ez, ha el nem mennek [TML VII, 117 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1687:* láttam hogy Udvarbiro Vr(am)hoz s tudo(m) is, hogj sok Labancz járt ott ittak tánczoltak, mellyet Hadnagy Vr(am) nem engedett volna, ellenzetteis, affelettis esett az veszekedés, miért jártatya magához az Labanczokat [Szilágycseh; GramTr VIII Somogyi István (50) a csehi lovas sereg zászlótartójának vall.]. *1687 k.:* Templom eszközei[a] — Ezeket mind el vitték a' Labanczok [Szövérd MT; MMatr. 123. — [a]Köv. a fels.]. *1693:* Fejér Sophi akar el valni hútetlenül el ment Ferjetúl Szabo Petertúl, mivel már hét esztendeje hogy el ment ... Labanczokkal ment el [SzJk 269]. *XVII. sz. v.:* Tudom azt nylua(n), hogy az Labonczok előt el kelle futnunk ... it az haznal az Szekely Andras vra(m) jovaib(an) fel rakatanak az mi rea fert [WH. Joannes Füzesi alias Laposi junior (25) prov. vall.]. *1700:* Rácz Labanczok mindenemből kifosztottak [KemLev. XXIII. 2112]. *1704:* Ma voltam a generálisnál, mikor megvittem a vásárhelyiek levelét, amelyben írták, hogy feles kurucok mentek volna Görgény alá, honnan az ott lévő labancokat dissipálták, bennek meg is öltek [WIN I, 64]. *1710:* amely magyarok penig a császár hűségiben vadnak és a császár mellett hadakoznak, labancoknak hívatnak, bizonytalan eredetből, némelyek úgy magyarázzák: labanc, azaz lobbancs, mivel a németek puskával szoktanak inkább harcolni, mint karddal, a puskapor penig fel szokott lobanni [CsH 92 — 1673-ra von. feljegyzés].

Szk: *~cá lesz. 1679:* mind labonczczá löttek volna a hadak, meg nem tarthatták volna a hadakat [TML VIII, 468 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

2. (a kuruc korban) császárpárti személy; susţinătorul/apărătorul cauzei Imperiului habsburgic în timpul mişcării antihabsburgice din Ungaria; kaisertreue Person (in der Kurutzenzeit). *1714:* Csonka Gjörgj Vram be jöven edgjnihanyod magával, Szedte maga melle az itt körül Tekergö katonakat s engemetis, Viven Szásznyiresre hajtottunk el onnet egj csoport ökröt, de ugymint Labonczét [Dés; Ks 26. XIII Joh. Nagy (37) jb vall.]. *1718:* találtam Madarasi Péter nevü labontzot, maga kerkedék nékem hogj üdösbik Komsa Kelement ... meg verte [Márkos Hsz; Ks 90]. *1722:* Komsa Kelement ... Madarasi Péter nevü Labontz verte meg [uo; i.h.]. *1753/1781:* A Tutor[a] Labontz lévén ... miveltette az oeconomiat, a kurutz távozván maga is itt a kastélyban lakott fegyver viselő néppel [Algyógy H; JHb LXXI/3. 194. — [a]Br. Jósika Imre].

3. (kuruckori) császári had; oaste de lobonţi; kaiserliches Heer (in der Kurutzenzeit). *1686:* az loboncz Hunyadrol elment [SzZs 504]. *1702:* az nagyobbik Fiam Tivadar ... nékem tagadhatatlan ides Fiam és mikor az loboncz előt el futottunk akkor vittem magam oda Gyir-

gyob(a) All Faluban [Göc SzD; WassLt Szarák Demeter (60) jb vall.].

Hn. *1754:* a' mely föld a' Labontzok árkán innen az útig lejő [Gyula K; BHn 128]. *1769:* Loboncz révire menöben (sz) [Dengeleg SzD; EHA].

II. *mn* **1.** (a kuruckori) császári hadsereghez tartozó; care ţinea oştirii de lobonţi; zu dem kaiserlichen Heer (in der Kurutzenzeit) gehörend. *1687:* Tudodé ... ha ā Csehi Hadnagy, Bihari Gyeőrgy ... Tavaly Labancz Szabad Legényeket fogadott bé ajándékért, kik az Csehi katonákkal Tolvajkodtak? [KSz; GramTr VIII vk].

Szk: *~hajdú. 1710:* Csikban a gyimesi passuson mind német, mind labanc hajdúk valának[a] [CsH 338. — [a]1703-ban]. — L.még CsH 348, 446.

2. labanc tulajdonát képező; care este proprietate de lobonţ; der Besitz eines Anhängers des Kaisers (in der Kurutzenzeit) bildend. *1708:* a Csordába(n) leve(n) egj Kerekessek ökre azt mondá hogj ez Pap Jánose Labancz marha, mellyet hűttel kellet meg mentenünk hogj nem Pap János Urame [Velkér K; Ks 101].

3. *~ nevezete alatt* császárpárti meggyőződés okán; pe bază de convingeri intră în rîndul lobonţilor; infolge kaisertreuer Überzeugung. *1716:* az elmult Esztendőkben az Nimet vitézek alkalmatosságával az Laboncz es Kurucz nevezeti alatt az magyar nemzet egymás ellen Rebelálván edgyik az másikot rontotta pusztitotta [A.csernáton Hsz; HSzjP].

Szn. *1683:* Labancz Miklos vram [Dés; Jk]. *1748:* Laboncz Gábor zs [Szentegyed SzD; WassLt]. *1758:* Laboncz Petru [Sztina v. Nyárló Sz; Mk III.XXIV/464]. *1775:* Joannes Labontz gy.kat. [Kvh; HSzjP]. *1786:* Laboncz Mihók [Csekelaka AF; KP]. *1794:* Laboncz Mihaly [Kv; KovCLev.].

Hn. *1769:* Malé föld az Loboncz revinel alol [Dengeleg SzD; EHA]. *1790:* Labantz kőnél (k) [Magyaró MT; EHA].

labanckodik labancoskodik; a intra în rîndul lobonţilor; als Anhänger des Kaisers tätig sein. *1711:* azt mondá Gegó Peter, nemis azért viszszük el hogy meg őljük őket, hanem ne lobonczkodgyanak itt továb [Szentmiklós Cs; Born. XXXIX. 50 Orban Matene Anna (35) pp vall.]. *1753/1781:* Kriszte Kosztandin ... B. Jósika Imre eő Nagyságával mind végig Labontzkodott, és a kastélyban is sokat lakott [Cseb H; JHb LXXI/8. 229].

labancos 1. labanc-párti; care face parte din rîndul lobonţilor; Anhänger des Kaisers (in der Kurutzenzeit). *1705:* akik bejöttenek a faluba ... prédálják őket, azzal szidván, hogy labancosok [WIN I, 616].

2. *becsm* **Szk:** *~ ördög adta* drăcia dracului; verteufelter Anhänger des Kaisers, Teufelskerl. *1707:* mikor Viski Pal Ur(am) megh kőtöztette Czigan Andrast Labonczos Őrdög attanakis Szidta [Röd K; Ks 33. II. 1].

labancság 1. (kuruckori) császári had; oştire de lobonţi; kaiserliches Heer (in der Kurutzenzeit). *1710:* Az lobonczság az szatmári hidhoz elment volt, Szatmárt lévén egynehány kurucz, azokkal öszvepuskázván, elmentek [SzZs 284].

2. (kuruckori) császárpárti katonai szolgálat; serviciu militar în oştirea lobonţilor; kaisertreuer Militärdienst (in der Kurutzenzeit). *1719:* Ez előt öt vagj hat esztendővel azon ember titkon vagj nyilván fogadotté iffjju legenyeket és házas embereket is kezeket bé vevén hogj eő katonai legjenek, es eő Hadnagjok leszen, labonczsagra vagy kuruczsagra igyekezetté? [Dob.; RLt vk].

lábas 1. *mn* **1.** lábra/lábakra készített; prevăzut cu picioare; auf Füßen stehend. *1656:* egy darab fogas labas | az falba szegezve 2 darab fejer fogas egyik labas masik parazt [UF II,96, 150]. *1715:* Két Asztal ... egyik labos jo Fris [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. *1736:* a nyolczadik és kilenczedik pohárszékek különb-különbféle fedeles, lábas, lábatlan, fedél nélkül, öreg, apró kristályokból állottanak [MetTr 369]. *1774:* Egy Brassoban készitett gyontáros böcsü lábos, aestimáltatott den. 48 [HSzj *gyontáros-böcsü-lábas* al.].

Szk: *~aprószék. 1679:* Labas, negi szegü, apro szék nro 3 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 79] ✱ *~ ászokfa. 1681:* Kulcsár Haza ... Vagyo(n) ezen házban ... Eczetes tarto Lábas ászok fa Par. 1 [Vh: VhU 527] ✱ *~ asztal. 1632:* Egy paraszt labas aztal N. 1 [Fog.; UF I, 131]. *1636:* Vagyon az hazb(an) kett hoszu ueghig ereő bellett fejer pad szek, egy felszer labas fejer aztal [Siménfva U; JHb Inv.]. *1681:* Ezen házban vagyon fenyő deszkákbul jó módgyával csinált egy eöreg lábos asztal ennek mellette álló két fenyő pad székekkel edgyütt [CsVh 90]. *1750:* az Tselédházba vagjon egj Fenyő Deszka lábas Asztal [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 2] ✱ *~ cérnatekerő. 1679:* Asztalos csinalta keregded labas, czerna tekerő, vagi gombolyető nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 101] ✱ *~ deszkafogas. 1656:* vagjon az falhoz szegezve eöt labas deszka fogas [UF II, 128] ✱ *~ deszkaszék. 1679:* Bőcző alá valo labas deszka szék nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 22] ✱ *~ fogas. 1656:* Labas fogas az falban szegezve, nro. 3 | Fen az falban szegezve, 3 darab fejer labas fogas [UF II, 127, 163] ✱ *~ iskatulya. 1733/1813:* egy tarka aranyos Lábos iskatullya [Kv; SLt XLII. 6. 25 P.Horváth Krisztina hagy.] ✱ *~ láda. 1674:* Szebeni Nemzetes Vayda Gáspár Uramnál az tisztességesseb, ucza felől valo, also Szobáb(an) vagyon egy hoszszu szépen festet lábos nagy ládám [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.]. *1698:* Más nagj Lábas Rakot Ládában ... Egj fejeres [Köröspatak Hsz; HSzjP] ✱ *~ lyukasztó szék. 1810:* Két lábos jukaszto Szék [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 18 szijgyártó műszerek közt] ✱ *~ mosdó. 1589:* A haz szuksegere valo Eggyetmas aprolek vetel. Vóttem ... Egy labas Mosdot f.d. 12[a] [Kv; Szám. 4/XI. 43. — [a]Fels-ből kiemelve]. *1636:* Vagyon ... egy labas mosdo [Siménfva U; JHb Inv.] ✱ *~ mosogató cseber. 1679:* Lábas mosogato Cseber nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 115]. *1797:* Mosogato lábos Cseber 1 [Köbölkút K; CU]. *1848:* Három mosogato Lábos Cseber 50 xr [Szentimre MT; Born.G.XXIVd] ✱ *~ padszék. 1656:* az fal mellett 3 labas bellett padszék [UF II, 123] ✱ *~ parasztasztal. 1681:* Labas paraszt asztal Nro 2 [Vh; VhU 545]. *1739:* egj paraszt lábos asztal [Kv; Pk 6] ✱ *~ szék. 1656:* Vagjon ... kerek csinalo 2 labas zek. Jbidem farago labas szék [Fog.; UF II, 148]. *1679:* Hoszzu Locza alá valo lábas székek Par 17 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 96]. *1681:* Két szél deszkabol állo Labas szék Nro 1 [Hátszeg; VhU 598] ✱ *~székely szekrény. 1675:* Madarason levő Zalagos udvarhaz követke-

zik ez szerent ... Ket Labas szekely szekreni [Mezömadaras Mt; Borb. II néhai Makai Mihály inv.]. *1677:* egy Kopia és két Lábos Szekely Szekrin [uo.; i.h.] ✱ ~ *szekrényláda. 1622:* Egj labos io Zekrenj lada zaros tt f. 2 [Kv; RDL I. 119] ✱ ~ *szepet* lábas utazóláda. *1594:* Az azzon' Thar hazaban ... Bürrel buritot vasas labas vres zepet uagio(n) No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 34] ✱ ~ *táblaasztal. 1788:* Lábos nagy hoszszu Tábla Asztal [Mv; TSb 47] ✱ ~ *tőke. 1681:* hus vágáshoz valo Labas Tőke 1 Fekvő Tőke is 1 [VhU 517] ✱ ~ *tőkeszék. 1679:* Hoszzu labas, Tőke szék Par 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 95] ✱ ~ *tölgyfadézsa. 1679:* Mosogatáshoz valo, Lábas tölgi fa Désa nro 15 [uo.; i.h. 94] ✱ ~ *tükör. 1850 k.:* Egy öltözö nagyocska lábos tükör a' kasztenen [Kv; Pk 2] ✱ ~ *vasfűtő. 1818:* Egy labas vas fűjtö kerek [Mv; MvLev.] ✱ *olasz* ~ *asztal* olasz reneszánsz stílusban faragott lábú asztal. *1679:* vagyon ezen házban: Olasz lábas, negi szeghű festet fiokos Aztal nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 18]. *1681:* Udvar Birák Háza ... Vagyo(n) ezen házban: Olasz Labas hoszszuszabasu asztal Nro 1 Kapitányok Háza ... Vagyo(n) ezen házban: Olasz labas negi szegű Asztal Nro 1 [Vh; VhU 516, 522].

2. talpas; cu picior; mit Unterlage/satz. *1604:* Egy aranias kehely labas Zomantczos mely niom m. 2 p. 38 [Kv; RDL I. 77]. *1612:* Egy kerekdid horpodazat Pohar fedeles Aranyas Labas [Kv; PLPr 68]. *1673:* Két Matyás Király Pohára. edgyik lábás másik sellegh forma nagy [Fog.; Utl]. *1730:* három Credentiák lábások az édgyik arannyas ... Két lábatlan Credentia ... Két lapos Credentia [Kv; Ks 15. LVIII. 6]. *1797:* Két Rosolisos Pohár egyík lábos a más nem [Náznánfva MT; Berz. 4. 22. N. 22].

Szk: ~ *csésze. 1681:* Velenczei kristaly draga Üveg Edenj ... Labas Csesze 2 [Vh; VhU 540]. *1753:* Viragos hojagos Lábos Csesze Gyümolts alá való N 10 [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ ~ *csészepohár 1611:* Egj labos chieze pohar mind kiwül beleöl aranias es pikeljes ... f 16 [Kv; RDL I. 88] ✱ ~ *ezüstcsésze. 1703:* Edgy öreg korsó ... hat öreg lábas ezüst csésze [Zabola Hsz; HszjP] ✱ ~ *ezüstpohár. 1667/1687 k.:* Nemzetes Rhedei Istvánné Aszszonyom ada az Ernyei Orthodoxa Eccla számára Ur asztalára egy fejér virágos lábos ezüst pohárt [MMatr. 277]. *1688:* Egy koronas holyagos Lábas ezüst pohár, kivül belöll aranyas [Born. II. 18 Mikola László inv.]. *1714:* Néhai Kovács Istvánné conferalt az Cs.Sz.Iváni Ecclesiá(na)k egy lábas fedeles aranyos ezüst pohárt [Csitsztián MT; MMatr. 333]. *1717:* Az Hollyagos lábos ezüst poháris meg vagyon [Kv; ACJk 49b] ✱ ~ *gyóntatókehely. 1728:* Labas ezüst gjontato aranyas kehely [Étfva-Zoltán Hsz; SVJk] ✱ ~ *kanna. 1633:* Egy eoregh 3 Ejteles labas abro(n)czios kanna [Kv; RDL I. 103]. *1637:* Keouetkezik az on szerszam ... Egy Eöregh labos harmadfel eiteles kanna[a] [Kv; i.h. 24. — [a]Folyt. a fels.]. *1714:* Egy öreg Angyalos lábos három ejteles kanna [Kv; Pk 6] ✱ ~ *kristálypohár. 1699:* Fedeles Christalj labas Pohárok Nro 2. Fedeletlen Christalj lábas Poharak Nro 3 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1732:* ezen palotában találtunk edgj pohár Szék asztalt ... ebben hat lábas kristály pohárt [Kóród KK; Ks 12.I] ✱ ~ *kupa. 1627:* Egj aranias labas viragos kupa. Egj aranas labas fedeles kupa ... Egj labas aran(n)ias kupa [BLt 1 Béldi Kelemen inv.]. *1628:* Egy Zeöld es Sargha festekes szaros Ladaban Egy fedeles kwwl belol Arannias kupa ... Egy fedeletlen, kwül Arannias, Labas kupa [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 4]. *1699:* Harom ezüst arannyas fedeles trebelezet viragos labas kupak [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150] ✱ ~ *öncsésze. 1681:* Lábas ön Csesze Nro 1 Két fülü, romladozott ön csesze Nro 1 [Vh; VhU 541] ✱ ~ *önsótartó. 1681:* Lábas, ön Sotarto 2 [Vh; i.h.] ✱ ~ *pohár. 1585:* Vagion egy labas feyer pohar, p. 38 p(ro) f:7 [Kv; Szám. 3/XIX. 3]. *1595:* Ket eoregh fejer serlegh poharok M 4 p 24. Mas fejer labas pohar M 1 . p . 10 [Zsombor K; SL]. *1628/1635:* Egj labas arannias feiér Zomanczos pohar, egj gjrat nyom. Egj labas feligh aranniazot pohar, negjuen nehezek. Mas sima labatla(n) pohar [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.]. *1753:* Tokaj bornak széles lábos pohár Nro 2 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. *1778:* Négj Lábas pohar karafinával [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 18] ✱ ~*pohárocska. 1694:* Egy kis lábos, holyagos Pohárocska [Kv; Berz. 2. 27/29] ✱ ~ *rézcsengettyű. 1789:* Egy réz lábos csengettyü Asztalra valo Rf 3 [Mv; ConscrAp. 3] ✱ ~ *rozsolisos pohár. 1746:* Három lábas rosolisos pohar, Egy lábatlan rosolisos pohár [Vargyas U; DanielAd. 257] ✱ ~ *serleg. 1598:* Gerendj Marthonnal hattam egj Aranyas labos serleget [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.] ✱ ~ *serlegpohár. 1560:* Egy kys labas Ezwst serleg pohar. Mas Eoregheb labas serleg pohar ... Harmadyk labas serleg pohar [JHb QQ Temeswary Janos reg.]. *1612:* Egy Vy feier serleg pohar sima ... Egy Labas serleg poharnak az felj Ezüst [Kv; PLPr I/3. 68] ✱ ~ *sótartó. 1595:* Egj mereo Aranjas labas soh Tarto Az kj ponderal M 1 p 35 [Zsombor K; SL] ✱ ~ *udvari pohár. 1628:* Egy Aranniazot vduari Pohar. Mas Labas feier vduari Pohar [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 4]. *1637/1639:* Egj vduarj labos pohar az szelj Aranyas, m. 1 p. 22 f. 23/33 [Kv; RDL I. 111]. *1655:* Egy Udvari pohar beleöl aranyos M. 2. 12 ... Egy Udvari labos pohár nyom M. 1 p. 12 [Kv; i.h. 29] ✱ ~ *üveg. 1594:* Vagion az asztalon Bokali No.1. vagion labas Iuegh No.1. [Somlyó Sz; UC 78/78. 34] ✱ ~ *üvegtányér. 1746:* Egy nagy lábas pohár ... két lábas üveg tányér [Vargyas U; DanielAd. 256–7] ✱ ~ *vas-gyertyatartó. 1679:* Labas vas gyertya tarto nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 28] ✱ *bécsi* ~ *gyümölcstál. 1651:* Beczi Labas Gyümolcz Tall Arannyas szelyü Harom [WassLt Wass Judit kel.] ✱ *(bécsi)* ~ *ibrik. 1816:* Lagérozott lábos übrich ... 1 Rf 15 xr [Kv; Born. IV.41]. *1849:* Három szép betsi lábos Ibrik [Széplak KK; SLt].

3. lábakon álló (edény); (vas) prevăzut cu picioare; auf Füßen stehend(er Topf). *1611:* vagjon egj kwsseb réz serpenieo labas [Kv; RDL I. 88]. *1651:* Vagyon egj jo Vas serpenyü labos [Kv; i.h. 28]. *1716:* Makfalvi föld édényeket e szerént hoszta a Fazakas ... Öreg abállo, vagy porsolo Mazas No 5 Labas 6, labatlan porsolo Mazas N: 10 [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. *XIX.sz.eleje:* Négy nagy Kandér ... Kettő lábas, kettő lábatlan [HSzj *kandér* al.].

Szk: ~ *kasztrol. 1744:* Labas kastrol jó más roszszab [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1773:* Két lábos kásztroly egy lábatlan de mind az haromnak Jó erös vás nyele vagyon [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 149] ✱ ~ *kristályserpenyőcske. 1679:* Fejer kristály labos sepenyöcske [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 24] ✱ ~ *porgoló.*

1736: Lábos porgolo nro 4 Kis porgolo nro 1 [Mikefva KK; CU]. *1744:* Labas porgolo [Buza SzD; LLt 181 Litt.B]. *1760:* Lábas porgolo N 3 [Parajd U; LLt Fasc. 139] ✱ *~ porzsoló. 1733:* Nagjob és aprobb mázos labos porsolo 6 [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1746:* Az asszon házában való fejér almáriumban ezek vadnak: Egy lábas porsoló. Ismét egy más féle lábas porsoló [Vargyas U; DanielAd.256–7] ✱ *~ réz-étekmelegítő. 1719:* Egy lábas réz etek melegittő [TSb 26] ✱ *~ serpenyő. 1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Mazos labos serpenieő vagjon No.2 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 33–4]. *1601:* 3 Labas serpenieo [Kv; AggmLt A.41]. *1697:* Labas serpenyő nro 1 [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 2] ✱ *~ üst. 1817:* Egy Nagyotska lábas üst 12 Rf 40 xr [Varsolc Sz; Born. IV. 41] ✱ *~ vasserpenyő. 1677:* Egy öreg jó lábas vas serpenyő [Kv; RDL I. 155b.] ✱ *~ vasveder. 1692:* Labas vas vider [Mezőbodon TA; BK].

4. cöveklábakra épitett; construit pe piloţi; auf Pfähle gebaut. **Szk:** *~ (disznó/sertés)ól. 1711:* az mostani Besenyei Praedicator lábas diszno ollat csinaltatott a maga udvarán [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Delei István (36) jb vall.]. *1729:* Egy sindeljes lábos Uy Disznó óll [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. *1732:* a Sertes hizo Lábas oll, külőn lábakon rakofábol ki rakva ál a patakhoz közél [Nagyida K; Told. 11/70]. *1767:* Edgj Lábas Sertés Ól [Rovás NK; Told. 18]. *1784:* Vagyon ... két Sertés pajta mellyek közzül az edgyik lábas ól, a' más foldön valo [Burjánosóbuda K; JHbK LX/18. 9]. *1791:* Két Baranafából rakott Lábos Olak [Buza SzD; JHb IV/18]. *1822:* Egy nagy lábos sertés ol borona fábol talpakra Rft 40 [Koppánd AF; DobLev. V/1057–8a] ✱ *~ (hizlaló/sertés) pajta. 1734:* Vagyon ... az istállok végéb(en) egj szekér szin, és egj majorságnak valo pajta, az mellett más fedél alatt egj lábas hizlalo pajta [Datk NK; JHbB D.1 gr. Bethlen Farkas inv.]. *1807:* tanaltatik egy fédel nélkül valo ... S.V. Sertes hízlashoz (!) keszült Labos pajta [Dés; BetLt 6 Gyergyóújfalvi Nagy Ferencz kezével]. *1809:* Egy kettös lábas sertés Pajta [Vécke U; Told. 40a] ✱ *~ kas. 1594:* Az Bagossi Maior haznal ... Buza tartani ualo labas Kaas vagjon No.2 [Bagos Sz; UC 78/7. 18–9] ✱ *~ ólacska. 1717:* Ezek(nc)k az Istállok(na)k hatok meget ... vagjon ... egj kis udvarocska, mellyen vagjon két lábas olocska, edgjikb(en) mostan van két kövér Sertés [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 7].

5. oszlopos; prevăzut cu stîlpi; säulig, mit Säulen. *1648:* Az lábas tornácz alatt az pincze gátornak fedele, sem felnyto, két felé nyilo ajtaya ninczen [Komána F; UF I, 933].

Szk: *függő ~. 1662:* Az szegletben levő fejedelmi friss házak felett gyönyörüséges szellős mulatozó, függőlábos ablakú házakat mind boltokra csináltatván s azoknak némellyikét mesterséges képirással úgy megiratván, azon házaknak némellyikében ruháit tartván, kolcsa csuhadárja kezében áll vala [SKr 300].

6. *~ híd* pilléres híd; pod construit pe piloni; Brücke mit Pfeilern. *1795:* a Mlgs főbb rendű s más birtokos Urasagok(na)k nevezetesebb Szöllő hegyeinek colaltatasokra nézve ... el kerülhetetlen szükségek leven a Kis kúkűllő vizén erigalando allando labos hidra [Ádámos KK; JHb XIX/46].

7. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *jó ~ ló* jó lábú/jól futó ló; cal fugaci/iute la fugă; gut laufendes Pferd. *1657:* Vitéz György ... panaszolkodott az útban főember társainak, hogy nem tudja, mi lelte lovát, csötöl-botol alatta, ki azelőtt ép és jó lábos ló volt [KemÖn. 38–9] ✱ *tanult ~ ló* betanitott, jó lábú ló; cal învăţat, iute la fugă; gut abgerichtetes Pferd mit guten Füßen. *1710:* Itt[a] lőn veszedelme Teleki Mihálynak is, mert a kedves Kálmán nevű lova, kit mindenkor utolsó szükségére tartott, igen bátor, tanult lábas ló vala, a harchelyen levő búzakalongyában megbotolván, leesék lovastól, a törökök superveniálván, nem tudván, kicsoda ... a földön rútul kezit, orcáját egybenvagdalák, meg is lövik, úgy hala meg [CsH 227. — [a]1690-ben a Thököly ellen vívott zernyesti csatában].

◇ **Szn.** *1614:* labas Mihaly szolga ppix [Szenterzsébet U; UBeth 179].

◇ **Hn.** *1667:* Az Lábas tó alat (r) [Bonyha KK; EHA]. *1722:* Labos To allyában (k) [Bernád KK; EHA]. *1783:* Lábos To alatt [uo.; EHA].

II. *fn* **1.** oală, cratiţă; Kochtopf. *1629:* Egy falka labasok, es föld korsok [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 2]. *1632:* az az Annok ... hoza egj kis labasba(n) egj kis sarga leueczket az piaczra s azt ugia(n) sokan eueök ot megh [Mv; MvLt 290. 94b]. *1681:* Fejervarra ... Egy uj kereszteny koszárb(an) labosok [Utl]. *1730:* konyha eszközök vásárlására ... 3 lábasokért ... Den. 28 [Kv; Szám. 56/XIX. 18]. *1798:* Egy edény tarto Dészkabol készült Talas, 's ebben 3. romladozott Fazék, és egy Lábos [Vingárd AF; KCsl 5]. *1801:* Három vass Lábas, edgyik üst alá, másik labas ala valo [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 3]. *1808:* Máté József mester és Fekete Farkas mester ... csinaljonak egy lábost, jó nagyocskát fedővel ... egy jó nagy tálot [Dés; DFaz. 34].

Szk: *bányai fedeles ~. 1836:* égy mázos banyai fedeles lábos 10 xr [Kv; Pk 3] ✱ *fedeles tejforraló ~. 1816:* Cserép Edények ... Fedeles téj foralo lábos ... 15 xr [Kv; Born. IV. 41] ✱ *fogarasi ~. 1812:* Egy Nagyobb Labos Fogarasi xr 6 Mas kisseb Fogarasi Lábas xr 4 ... Egy szebeni Fazék xr 6 Egy pár Korondi fazék xr 3 [Mv; MvLev. Szürtei József hagy. 7–8] ✱ *háromlábú ~. 1761:* Három Lábu Labos 10 [Szentmargita SzD; Ks CII. 16] ✱ *kupás ~. 1823-1830:* délben mindenkor kaptam egy kevé levet, mert Fekete Miklós egy kupás lábossal való ételt fogadott három márjáson egy hónapra, azt ettük én, Fekete Miklós és Sándor Mihály [FogE 103] ✱ *porgoló ~. 1736:* Porgalo Labas [Várhegy MT; CU] ✱ *rántottának valo ~. 1761:* Rátottának valo Lábas Nro 1 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 27] ✱ *tojássütő ~. 1816:* Egy négy szakaszu tojás sütő lábas [Varsolc Sz; Born. IV. 49 Bornemisza Krisztina conscr.].

2. ? (edény alá való) vasláb; trepied/tripod (pentru vase); eiserner Fuß (unter einen Topf bestimmt). *1845:* Plattenre valo lábos [Kv; MkG Conscr.].

lábasbarom lábasmarha; vită; Vieh. *1507:* valamy labas Barmam lezen ... myndent hagyok az peter fyamnak [Kv körny.; NyIrK VI, 187 Cheh István végr.]. *1554:* Mynden ember ... az kynek hath forynth ero labas Barma vagyon forynthoth[a] fyzessen [Mv; SzO II, 108. — [a]Értsd: egy ft-ot]. *1569:* Thowaba az ma labas Barom my wagyon, Thwdny Jllik, ökör Dizno Es

Thehen barom, Azok Ketth fele oztassanak [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. *1578:* Frwsinazzonnak, Hozzwazay Peternęnek Az annya Az wen Thorozkay ferenczne Az Belseo Thorozkohoz walo Jozagbol Labas Barrommal eokeor zekerrel eokreokkel eozwe Diznowal es Jwhokkal es Ewneo Barmokkal ... ky Elegitette ... Frwsinazzont [Torda/Mezőcsán TA; Thor V/14 Mich.Gywla (50) jb vall.]. *1629:* ha az Úristen dögtől és ellenség kezétől megtartja marhánkat, barmainkat, vagyon most lábos barmaink szépen [BTN[2] 423]. — L.még SzO III,335.

lábasház árkádos/oszlopos ház; casă cu arcade; Gebäude mit Arkade, Säulengebäude. *1570:* ha kerdyk howa vitte az Ladakat, Ne mongia megh hane(m) hogi az Labas hazhoz vytte [Kv; TJk III/2. 66d Dengelegy Peter vall.]. *1572:* Sophia Zabo Janosne az Kapa Antal labas hazaba lako [Kv; TJk III/3. 39]. *1609:* oras Seres Janos, hogy megy chinalta az labos hasz feleol valo Manúst[a] lakathos Georgyel fizettu(n)k nekjek f — d 25 [Kv; Szám. 12b/IV. 116. — [a]Értsd: a városi Tanácsház órájának mutatóját]. *1621:* (A) haz vagion Colosuarat az Ouari fertaljban az Piaczon, nap kelet feleol az regy Zeller marton haza, az labos haz, napnjugotrol penig ... Crajczar Andras Vram hazok keozeot [Kv; RDL I. 13]. *1630:* Jövének az német császár követei az fejedelemasszonyhoz[a] ... szállának az Zeller Mártonné házához és az Márton deákhoz, az lábosházhoz [Kv; KvE 159 SB. — [a]Bethlen Gábor özvegyéhez, Brandenburgi Katalinhoz]. *1663:* az Beszterczej pyaczon az labas hazak allat [Told. la]. *1699:* alkuvának megh, Kolosváratt lako, Dési György, Haydu Miklos; Huszár András, és Bihari Ferencz Fa Acz Uraymék, hogy az Tekéntetes Nemzetes Béldj Kelemen Uram eő klme Kolosvári Lábos házaynak, minden fedelit, héyazattyát, etc ... el készitik [Kv; BLt 7]. *1730:* Szent Kereszti András Uram irat a' Consistoriumra, hogy az Ekklesia épittesse meg a labas Házat, külömben ha valami szerencsétlen casus történik, az Ekklesia fog kárt vallani [Kv; SRE 159]. *1767:* az Eclésia lábas házát ... udvarával együtt ... által adja az Ecclesia Mlgos Inspector Curator Gróf Bethlen Lajos Ur(na)k a' végre, hogy maga költségén megépittesse, és holtig birhassa [Kv; SRE].

Hn. *1868:* a lábas ház nevét viselő épület [Mv; MvHn].

A feljegyzések kétségtelen hitellel rögzítik, hogy Kolozsvárt nemcsak a Nagypiacon, hanem az Ovárban a Kispiacon is voltak árkádos házak (Erre l. KvTel. 75–6). A ma közkeletűen Lábaház-nak nevezett főtéri Jósika-ház nem árkádos, hanem csak oszlopokon nyugvó erkélyes ház. Egyébként a régi erdélyi városokban (pl. Besztercén, Brassóban, Medgyesen, Nagyszebenben) még ma is állanak árkádos házak.

lábasházi (egy bizonyos) árkádos házban lakó; care stă în casa cu arcade; (in einem bestimmten) Gebäude mit Arkade wohnend. **Szn.** *1627:* labashazj Janos deak [Kv; RDL I. 134]. *1665:* lábosházi Márton deák [Kv; KvE 200 LJ].

lábaslag lábtól; (a se culca cu capul) la picioarele cuiva; fußwärts. *1637:* az uta(n) le feküue(n)k, sok szantala(n) emberek voltanak mind szaszok s magjarok az hazba(n), ugja(n) labaslagh feküttünk egy massal [Mv; MvLt 291. 109a]. *1664:* urunk ő nagysága parancsolja, táborba menjek ő nagysága mellé ... lehetetlennek itílem, ő nagysága török nélkül táborozzan, nekem pedig törökkel egy sátorban láboslag hevernem nem egyéb, hanem magam szántszándékkal való veszedelmemnek keresése [TML III, 183 Kemény Simon Teleki Mihályhoz].

lábasmajorság baromfi; păsări de curte; Geflügel. *1778:* Lábas Majorság Lud promiscue Pipével Nro. 4 [Csicsó Cs; 65. 44. 18].

lábasmarha vită; Beinvieh. *1560:* nylwan vagyon hogy mikor Lepeny Jstuan az my Atyank ... az my anyankat el vette uolt Sok arany es ezewst marhakat penzt Barmot es egyeb labas marhat myndenfelet Sokat vit uolt Swkra [Kv; SLt ST. 6]. *1578:* Az labos marhara mind eöregre aprora olly Gongya legyen hogy wagy nyavalya miatt, wagy gonosz ember miatt bennek kar ne essek [Kisfalud AF; OL.M. Kamara Instr. E–136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6 V. Kowachoczy ut. Math.Niary gondv-höz]. *1594:* ezen leuelnek ereyeúel, egy vyce byro melette leue(n) fratay Janos vra(m)nak, mingyarast exequalhasso(n) ... ha marhas ember lezen, marhayaboll exequaljannak, beochw zerent, ha hun marhaya nem lenne sem eokreh sem Tehenne senny (!) labas marhaya ... fejetis megh foghassa [M.fráta K; SLt U. 41]. *1604:* az mi keues ezust marham penzem ruhaim es minden fele labos marhaym uadnak lagjom az en hutes felesegemnek szalancj Dorkonak [Halmágy NK; JHb XVI/50]. *1636:* Andras Deakne Azoniom fogada Szekel Lazlo Vramot fianak, mindennemw labas marhajokot eőzve bocatak [Várdotfva Cs; LLt Fasc. 155]. *1735:* lábos Marhaitis amellyek voltak, és lőttek volna rajtam két uton keresi ... ugjan azon lábas Marhákbol egj ökrőt ... másnak adta [Dés; Jk]. *1749:* feles számu szarvas és Lábos marhák maradtanak itten [Koronka MT; Told. 29/42]. *1823:* fel kelhetö Lábas Marháim egyebek nintsenek, ha nem tsak azon két Hámos Lovaim akadtanak meg Házomnal, mellyeket a' Felesegem a' Tordai Jussábol kapott [Szabéd MT; i.h. 57]. — L.még SzO VI, 430; UF I, 320, 325–6, 904, II, 166, 180, 741.

Szk: *ingó-bingó* ~. *1632:* Ezeken kivül valami Ezüst, Arany es egjeb ingo bingo labas marham vagio(n) mind Angialos Istuane legjen [Msz; KJ]. *1712:* Tudgyae kegyelmetek hany őkre hany hamos lova, es hany lábas ingo bongo marhája [Szgy; Kp I. 116] ✱ *öreg* ~. *1627:* Bodolai es Vzoni Juhok(na)k, Tehenek(ne)k, es egjeb eoregh labas marhak(na)k szamba adasa ... Aldgja new Ezkotar(na)k [Bodola Hsz; BLt I Inv.]. *1673:* mikor valaki juhait vagi öregh labas marhait az havasra fel szallitotta czedulat valtot az udvarbiraktul s akkor adot valami honorariumot az udvarbironak [Fog.; UF II, 569].

lábasmarha-hús marhahús; carne de vită; Rindfleisch. *1747:* Az leg szebb id eszt öreg hizott Lábos marha husnak fontya négj pénzen méretni meg engedtetik [Torda; TJkT III. 122].

lábason szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *függő* ~ függölábakkal (épitett); (construit) pe piloni suspendaţi; mit hängenden Füßen (gebaut). *1662:* Benn a várban is pedig itt is eleget épitett[a] ... Az kapu bástyái oldalában egy szép tornyot pléhes szép mesterséges héj-

jazattal, orsósan függő lábason építtetett vala, mellyben a harangok és az óra helyheztettek vala [SKr 297–8. — A váradi várban I. Rákóczi György].

lábas szarvasmarha vită; Beinvich. *1753:* Lábas szarvas marha tizen edgj [Keresztúrfiszék; Sf].

lábatlan 1. láb nélküli (személy); (om) fără picioare, olog; beinlos(e Person). *1602:* egj niomorú szegeny eöszuegy aszony allat, ki niomorú benna labatlan ember, ne(m)iarhat [UszT 16/69].

2. letört lábú, láb nélküli (bútor); (mobilă) cu picioare rupte; (Möbel) mit abgebrochenen Füßen, fußlos. **Szk:** ~ *asztal. 1648:* Egy labatlan kis asztal [Porumbák F; UF I, 882] ✱ ~ *asztaltábla. 1632:* Egj labatlan parazt aztal tabla N. 1 [Fog.; i.h. 137] ✱ ~ *deszkafogas. 1656:* 3 labatlan parazt deszka fogas [UF II, 128] ✱ ~ *deszkaszék. 1679:* Labatlan hoszzu deszka szék nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 79] ✱ ~ *hársfaágy. 1810:* Egy lábatlan hársfa ágy [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 20] ✱ ~ *karosszék. 1632:* Egy labatlan Karos szek N 1 [UC 14/38. 123] ✱ ~ *lyukasztó tőke. 1810:* Egy lábotlan jukaszto tőke [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 18 szíjgyártó műszerek közt].

3. talpatlan, talp nélküli; fără picior/talpă; ohne Untersatz/lage. **Szk:** ~ *csésze. 1675:* Rostelyos Csesze 8/— Zöld csesze kettö 2/— Más félé lábatla(n) csesze 7 [UtI] ✱ ~ *kredencia. 1730:* három Credentiák lábások az édgyik arannyas ... Két lábatlan Credentia [Kv; Ks 15. LVIII. 6]. *1752:* Ezüst marhák ... Egy Ezüst labatlan Kredentia, hozza valo ezüst pohárával [Marossztkirály AF; Told. 19] ✱ ~ *kupa. 1650:* Labatla(n) kupa Nr 2 [Solyomkö K; SLt GH. 5] ✱ ~ *pohár. 1628/1635:* Egj labas feligh aranniazot pohar, negjuen nehezek. Mas sima labatla(n) pohar, zele arannios, negjue(n) nehezek [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.]. *1786:* Egy Labotlan Czifra pohár [Nsz; Ks 74/56 Conscr.] ✱ ~ *rozsolisos pohár. 1746:* Három lábas rozsolisas pohár. Egy lábatlan rozsolisos pohár [Vargyas U; DanielAd. 256–7]. *1782:* Két faragat lábatlan rosólisos pohár [Nalác H; CsS].

4. láb nélküli (edény); (vas) fără picior; (Geschirr) ohne Fuß *1716:* Makfalvi föld édényeket e szerént hoszta a Fazakas ... Apro porsolo, vagy lábas, lábatlan 11 [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. *1797:* Három réz Kásztrol, mellyek közzül kettö lábatlan, egy Labas [M.igen AF; DobLev. IV/777. 14–5]. *XIX. sz. eleje:* Négy nagy Kandér ... Kettö lábas, kettö lábatlan [Hszj *kandér* al.].

Szk: ~ *kásztrol. 1773:* Két lábos kásztroly egy lábotlan [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 149] ✱ ~ *porgoló. 1679:* Labatlan porgolo mázos széllke nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 17] ✱ ~ *porzsoló. 1716:* lábatlan porsolo Mazas N: 10 [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.] ✱ ~ *ricin-pergelö. 1679:* Tarka mazas Czupor nro 1. Labatlan, tarka mázos Riczin pergelö nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 47] ✱ ~ *serpenyö. 1627:* Egi labatla(n) serpenieo d. 50 [Kv; RDL I. 135]. *1675:* egi kicsin Labatla(n) sörpeniö [Mezömadaras MT; Borb. II] ✱ ~ *szilke. 1679:* Mazos apro, labatlan széllke nro 13 [Uzdisztpéter K; TL Bajomi János inv. 36] ✱ ~ *vasserpenyö. 1681:* Lábatlan, nyeletlen, vas serpenyö Nro 1 [Vh; VhU 215–6]. *1685 e.:* Labatlan vas serpenyö Nro. 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 16].

5. ~ *szán* talp nélküli szán; sanie fără tălpi; kufenloser Schlitten. *1653:* Egi szan, mas Egj lo uta(n) valo Egj lábatlan szan [Ilencfva MT; DLev. 1. II. B. 12].

lább lebeg, *rég* lábbog; a pluti (în aer); schweben. *1560:* Mykor az cemment pornak Ereye elmulth, Midön a 24 hora elközelgeth es latod, hogy a kemencheben egy sarga Vekony köd kezd fen labny az zayan ky Jöny, az a Jele, hogy Immar az cementh pornak az ereye elköltb es tovab az aranyban semmit Nem cheleközik [Nsz; MKsz 1896. 351].

lábbali l. lábbeli

? **lábbaltatólag** kb. gyalogosan; pe jos; zu Fuß. *1846:* rendbontással lábbaltatólag útat nyitott keresztül a' gabonákon [K; KLev.].

lábbélés lábprém/szőrme-bélés; căptușeală de blană de pe picioarele unui animal; Fußpelz/Pelzfutter. *1693:* Jutot ... Boriczanak Fel Mal roka belles. 9. roka far ... Egy darab roka lab belles. Egy darab roka mal belles ... Andrisnak ... Egy jo darab lab belles ött roka nyak, három roka Torok [Ne; DobLev. I/38. 8b].

lábbeli I. *mn* vmely táblabeli (föld); dintr-un anumit lot; aus/von irgendeinem Schlag (Ackerfeld). *1717:* Besenyei Györgj Ura(m) az Karko felöl valo Nagjobbik Külsö lábbéli földét örökösön által adá Kis Péter Ur(amna)k [Vajasd AF; DobLev. I/93].

Hn. *1613/1687 k.:* A' másik lábbeli föld [Bergenye MT; MMatr. 336]. *1635:* az reó lábbelj feöld [Kászonfeltíz; EHA]. *XVIII.sz. köz.:* A Kezeplabbali fold [Tarcsafva U; NyM 163]. *1760:* Demeter lábbéli ... föld (sz). hoszszu lábbéli föld (sz). az kozéplábbéli ... föld (sz) [Szentimre Cs; EHA].

II. *fn* încălțăminte; Fußbekleidung. *1791:* Egész esztendöben Meg ütetett, és meg döglöt Szarvas Marhák, és Lovak böreit az Udvari Cselédek Lábbeliül el Szagatták [H; Ks 108 Vegyes ir.]. *1798:* Fejér nemüt Láb belit, asztal, ágy nemüt és kontöst a Mlgs Aszszony a szükség szerint Szolgáltassa ki [Kövesd NK; RLt]. *1808:* Gyapju öltözetire és pénz lábbelire is adatotott [Szászerked K; LLt Erszény Iuon (60) vall.]. *1813:* meg fogadtam T. Szen Györgyi Imre János fiát Jánost, kissebb Béresnek ... igérvén neki egész évre fizetésibe 18 forintat pénzt ... lábbelinek borskort, amennyi szükségeltetik az idö alatt [Torockó; Bosla]. *1834:* az itvalo Cselédekis majd ki huznak a lábbeliert [F.zsuk K; SLt évr. Deák Ferenc P. Horváth Ferenchez]. *1860:* Medeséri Pál Lajos ... Szolgámnak ... igértem ... lábalit a menyit el visel az én szolgálatom ideén (!) [Tarcsafva U; Pf Pálffi Lajos kezével].

Szk: *vágott orrú* ~. *1823-1830:* a régieknek hegyes orrú Csizmájok is ezelött valami húsz esztendökkel módiba jött volt, de kevés ideig tartott, és már most minden ember vágott orrú lábbelit visel a parasztokon kívül [FogE 65].

lábbog 1. lebeg; a pluti; auf dem Wasser schwimmen, treiben. *1653:* E dolognak és csudának pedig ratióját ha ki megakarja visgálni, könnyen végére mehet minden okának s módjának, ha physica szerént kezd discurálni

felölle. Azt mondja az a rab, hogy mostan is ott lábbog a tengerben mind az a sok tajték-kő a víz szinén, nem mégyen fenékre [ETA I, 154 NSz].

Sz. *1779:* már bizonyos Idötől fogván tsak ugy lábbag Communitásunk Törvény nélkül; mint az Evezők kormányos nélkül, és már tsak az el merülés héjja [Torockó; Thor. 21/2a].

2. *könnybe ~* könnybe lábad; a i se înlăcrima ochii, a i se scălda ochii în lacrimi; in Tränen schwimmen. *1854:* Az ünnepek alatt hármat papoltam: a textusokat édes atyám választotta volt ki a bibliából; a prédikációkat azokra nekem kellett megírni ... Nagy tetszéssel hallhatta végig, szemei néha könybe lábbogtak [ÚjfE 97].

lábbogó I. *mn* szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *könnybe ~* könnybe lábadó; cu ochii scăldaţi în lacrimi; Tränen in die Augen stürzend/tretend. *1854:* 1813-ik évben ... boldogult atyám ... 10 ezer forintot visz[a] kormányzó gr. Bánffy Györgyhöz: könybe lábbogó szemekkel kérve, hogy juttassa a fölség kezébe [ÚjfE 118. — [a]A király adakozási felszólítására].

II. *fn* lézengő személy; hoinar; der/die Herumschlendernde. *1755:* (A kérdezett személyeket) jol ismertük, kik ... nem is voltak itt köztünk helly tarto Gazdák egyik is közzüllők, h(ane)m tsak afféle Vraság szolgálatyát, s Falu nyomoruságát kerülő lábbagok [Balsa H; GyK].

lábboltat felbíztat; a instiga; zu einer Sache aufreizen/anstiften. *1846:* (Az embereket) az Uradalom jussai felforgatására lábboltatja, s hamis bizonyitványokat koholgat [K; KLev.].

lábboltatás felbíztatás; instigare; Anstiftung. *1846:* (A tanitó) nem az ivás, és Felsőség elleni lábboltatások dolgába praesideáljon [K; KLev.].

labda I. minge; Ball. *1784:* Laptára 12 d [MNy XXXVIII, 209]. *1838-1845:* Béadó (és béálló) ... játéknem, kiméretvén a kör egyet vagy többet abba beállitanak, a künnlevők rendre rájok ütnek laptával[a] [MNyTK 107. — [a]Folyt. a leírás]. *1854:* Lapta, czigle vagy más gyermeki játékban nem vett részt[a], de az ügyesebb játékost nagyon helyeslé [ÚjfE 100. — [a]Nagyenyedi diák korában Kőrösi Csoma Sándor]. *1870 k./1914:* Büdü ... Kisbüdü a kiütött labda 3-szori kifogásával ... A belső csoport tagjai rendre magasra (kukkra) ütötték a labdát, mint ha a künnlevők 3-szor kifogtak ... ők mentek be s lettek ütőkké | Lapda : háromféle volt használatban ... 1. marhaszőrből, boriték nélkül nyirkosan összeseritett, préselt ökölnyi nagyságu kézi lapda ... 2. marhaszőrrel töltött ... s bőrrel 4-8 cikkből összevarrott ... lapda; 3. széllabda : belül feszesre felfujt disznó vagy marhahólyaggal, kivül szijfüzős bőrbevonással ellátott ... lapda. Ki a kukkra ütött lapdát kifogásnál elszalasztotta, a kuria minden részéből hangzott feléje: szurok, szurok!] [MvÉrt. 6, 22].

Szk: *~t játszik* labdázik. *1574:* peter filstich peter fia ... Azt vallia hogi ... mykor az leowe helre lutottak volna, vgi talaltak az Eottues Inasokat ha Loptat Iaczanak [Kv; TJk III/3. 355].

2. labdajáték, labdázás; joc cu mingea; Ballspiel. *1710 k.:* a játékban telhetetlen s fáradhatatlan volt az én gyermekségem és felserdült ifjúságom ... a testnek ingatásával járó játékokban gyönyörködtem, mint a labda, forgattyú, parittya, teke, kézzel való hajigálás [BÖn. 501].

3. *vall a sátán ~i* jucăriile Satanei; die Bälle des Satans. *1710 k.:* végy ki engemet a körmök és hatalmokból, hogy sem ők, sem én ne vétsünk egymás miatt Felségednek többet ennél, ne legyünk a sátán labdái [BIm. 1019].

4. lövedék-fajta; un fel de proiectil; Art Geschoß. *1528:* ferreum instrumentum ad proyciendum ignem wlgari lapda [Vh; MNy XXXI,195]. *1662:* már néhány esztendőktől fogva minden munitiókkal, öreg lövőszerszámokkal, mozsárokkal, tüzes szerszámokkal laptákkal, gránátokkal, jó pattantyúsokkal várait és cajgházait elkészitette volna[a] | ha a várban tudós cajbert vagy bár csak olly tudós pattantyús leszen vala, ki tüzes szerszámokat, gránátokat, laptákat tudna jó mesterséggel a sáncokban heverő jancsároknak ... nyakokba kihányni ... az ellenségnek ... sok veszedelme ... lehetett volna [SKr 205,598. — [a]I. Rákóczi György].

Szk: *tüzes ~.* *1662:* számtalan tűzes szerszámokkal a cajtház: tüzes laptákkal, gránátokkal megrakva volna | a pattantyúsok egy tüzes laptát jól kivetni nem tudnak vala, hanem ... csak az árokba szállott le [SKr 598].

5. gomolya (túró); ghemotoc, cocoloş (de brînză); Quarkkäse. *1725:* Rápolti Sándor Uram a' Désából a turot ki koppantotta egjben gomollyyitván (!) laptát tsinált belőle [Peselnek Hsz; HSzjP Susánna Kálnoki Consors Spectabili Domini Andreae Rápolti (38) vall.].

labdacsináló I. *mn* lövedék-készítő (mester); care fabrică proiectile; Geschoß machend. *1591:* vrünk Lapta Chenalo ollazatt, vyzi Zabbo Martton, 2 Lowal Tordara f — d 50 [Kv; Szám. 5/I. 75].

II. *fn* lövedékkészítő mester; persoană care fabrică proiectile; Geschoßmacher(meister). *1591:* Kampo ferencz ky az Laapta chynalot hoztta, vrünknak Ettekre Ittokra f — d 20 [Kv; i.h. 29].

labdajáték joc cu mingea; Ballspiel. *1838-1845:* Beálló, beállosdi, laptajáték ilyenformán[a] [MNyTK 107. — [a]Köv. a részl.]. *1870 k./1914:* Büdü: labda játék [MvÉrt.6. — Vö. a *labda 1.* alattiakkal].

labdarózsás labdarózsa-mintás himzésű; imprimat cu modele în formă de călin; mit Schneeballstickerei gemustert. *1763:* 6. Sing fekete ezüst Lapta rosás fátyol körös kűrül edgy újnyi széles ezüst Csipkével [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.].

labdázás joc cu mingea; Ballspiel, Spiel mit Ball. *1870 k./1914:* minden iskolának meg voltak speciális játékai, s azok elnevezése is váltakozók ... kótyázás, kukkozás, lapdázás[a] [MvÉrt.17. — [a]Terjedelmes fels-ból kiemelve].

labdázik labdával játszik; a se juca cu mingea; mit dem Ball spielen. *1676:* Tudom aszt, hogy mikor az Attya meg holt, s el nyujtották akkor Kun István az kertben loptázott [Karatna Hsz; HSzjP Botos János (50) jb vall.]. *1736:* némelykor mind a convictorok, mind az seminaristák laptáztanak is az magok udvarokon

[MetTr 430]. *1823-1830:* Ide[a] szokott volt a kollégium szerdán –szombaton délután zászlókkal, dobokkal recreatióra kijárni és két órától fogva hat-hét óráig labdázni s egyebet is játszani [FogE 105. — [a]A mv-i Cigánymezőre].

labefaktál kb. semmivé tesz; a nimici; zunichte machen, zugrunde richten. *1662:* Az marschalk[a] manifestuma, mellyben a fejedelem indulatjának okait labefactálja [SKr 357 Tartalomjelző fejezetimből. — [a]Georgius Lubimerczki, II. Rákóczi György lengyelországi hadjárata idején lengyel marsall].

lábfa 1. boronafal-oszlop; stîlp; Balkenwandsäule. *1570:* az kerdĕre Lakatos Myklos ... vallya hogy hon Nem volt Sala Imre mykor Balasy Lazlo ky Bontotta volt az keozt mely keoz Sala Jmrehnek Twlaydona, es Latta hogy egy dezka helien allatot fely egy labfat, Az talp fatis az Sala Jmre Talp fayara bochatta [Kv; TJk III/2. 60a]. *1582:* weottem az thanachyhazhoz egy Eoreg talpfat d. 65 ... Esmet egy talpfat egy labfawal d. 55 [Kv; Szám. 3/V. 28–9 Lederer Mihály sp kezével]. *1591:* Az waros Istalojahoz veottek kozoro fakatt, lab fakatt, Talp fakat, az Achiok 8. kozorw fatth f 2 d 20. 7. zal lab fatt f l d 70.2 Talp fatt azok mellet volt 1. lab fah f l d 28 [Kv; i.h. 5/X. 24]. *1597:* Hogi az kamarakhoz valo meg faragot labfakat el ne lopiak az vczan, a templúmba hordattúk be [Kv; i.h. 7/III. 35]. *1621:* Egj bizonios Eppwletre veottwnk haro(m) io hozzú darab Teolgj fat labfaknak d 38 [Kv; i.h. 15b/IV. 21]. *1623:* (Az istállóban) Jo Eoregh vas karikakott zegeztesse(n) az Labfakb(an), kikhez Louakott keötteözhessenek [BGU 124]. *1625:* Az kapun beleol valo kis fa hazat fundamentu(m)bol meg eppiteue(n) Talpfakat es labfakat Veottem f 2 d 70 [Kv; i.h. 16/XXXV. 164].

2. kb. tartóoszlop, támasz; stîlp portant; Stütz/Tragsäule. *1585:* wettúnk ... a Scolaban a kapú keozet walo keosznek ... hat zal teolgy fat labfanak es Tamaznak az keosznek, tezen azoknak az arra ... d 48 [Kv; Szám. 3/XIX. 33]. *1592:* Az scholaban ket kamaraba(n) hog' az gerendak meg teorettenek volt, Azok ala vetettem 2 lab fat [Kv; i.h. 5/XIV. 31 Eppel Péter sp kezével]. *1595:* az szobanak minden Gerendaiat meg tamasztúan Laabfakkal: Egy egez falt meg Tapasztottam, mert mind le dölt vala [Kv; i.h. 6/XVIIa 150 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1694:* van egy Toronyhoz ragasztva csinaltatott keötes fakbol allo Útó oranak az Labja es Tartoja, kinek is Also resze el rothadván, most uy erős Tölgy Fa darab Sztömpökkel fel allittatva restauraltatot de ugjis az Lab fai igen el sorvadtak [Kővár Szt; JHb Inv.].

3. ? tornácoszlop; stîlpul cerdacului; Flur/Gangsäule. *1623:* Az Jstalloknak mindenwtt Egy Tornacza legyen mind vegygh ... aztis az Tornaczott Talp fakb(an) allassak zep lab fakra [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1625:* Kezdvén ... az folyoso epitetésehez ... vetetett ... Lab fáknak ... harom Szál teolgy fat [Kv; Szám. 16/XXVII. 24]. *1679:* Czizmadiák Háza ... Tornacza talpban való láb fáko(n) allo kónyokló fajaval együtt partazatos deszkával buritott [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 79]. *1732:* (A ház) oldala lab fak mellet parkanyozot, es az allyan csipkezet deszkazatot, alatson, Sendely fedelit, ket le nyulo eszterhu tartok elegyes létzekkel tartyák [Nagyida K; Told. 11/70] | gabonás ház oldala sövényből valo gyengen anyagal meg vert, szemöldök gerendákb(an) kötött lábfákbol állo folyosoja alatt sendelyt tarta(na)k [Nagyiklód SzD; i.h. 11/67].

4. kb. sas(fa); stîlp; Adlerholz. *1597:* Eotúes Balas kerti melleol vonattam el egy eoreog talpfat az aito mellick ala es ket labfara Jaromfat chinalta(m) beleole Ezen kis aitoro (!) veottem ket Aito mellicket f — d 28 Egy labfat melnek az vege temerdek es a' feoldben astak veottem f — d 25 Ket reoúidgieb bútykoss Labfat, kit az feoldben a' butykos vegiúel astak veotte(m) f — d 40 [Kv; Szám. 7/XII.25 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1609:* Veottunk egy aal fat Kadar Fabia(n)tol melybol leot eot lab fah asz chynterembe(n) attunk neky f — d 50 [Kv; Szám. 12b/IV. 116]. *1679:* Galabúcz, Ez az Kadarlo szin Udvarkájaban vagyon. Földben ásot, két Láb fán álló Galamb lako helye ket Contigna(ti)oba(n) vagyon [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 91]. *1694:* az ország uttya szelin fellyül va(gyo)n egy Kis Filegoria, negj Lab fán állo vekony Sindelyezés alat kőrős környül Deszkaval be keritett [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1821:* a' Jaszoly mellett vagynak ött lábfák ... ezen lábfáknak az allyai a' régiség mián meg rothadoztak [Koronka MT; Told.].

5. kapufélfa; stîlpul porţii; Torpfosten. *1585:* Az Eoreg faknak retioia ... vettem lab fanak es gerenda fanak az ket kapunak d. 85 [Kv; Szám. 3/XVII. 6]. *1732:* mennek bé a Posta út felöll, faragott, földben fel ásott, fedél nélkül valo Csere kapu lábfakon, fa Sarkon, és horgon bé nyilo, hasogatott Csere lapotzkákból tsinált nagy kapun [Dál K/Szászsztjakab SzD; TSb 51].

Szk: *kötött ~. 1732:* Vagyon ... 'a Nemes Curia ... Mellyb(en) az Úttzárol, vastag tsere-fábol négy szegre faragott, huvárlott, három földb(en) jó magaszan fel -emelt nem régen Galamb-házason deszkázott, Sendelyezett, kapu nélkül valo kötött lábfákon mennek bé [Szászsztjakab SzD; Told. 11/67].

6. híd- v. palló-láb; picior de pod, palee; Brücken/Stegfuß. *1593:* georgy kowaczjnak fizettem hogy az zwchy gaspar kertinel walo palohoz ... 4 truczikaj (!) wasbol Czinalt pantokat kikel az tarto fakat, az lab fahoz foglaltak, Jsmet 4 apro wasbol 4 eoreg zeget Czinalt, kikel az tarto fakat az lab fahoz zegeztek fizetem neky f l d 30 [Kv; Szám. 5/XXI. 30]. *1595:* Ezen Hidhoz vöttem Aprob Lab fatt Hid labnak ... kitt az fölld sinbe kellettett verni vötem nigett [Kv; i.h. 6/XV. 59]. *1649:* vitettünk ... az hatarba valo hidhoz Lábfát czinaltatasaert es ki viteleert fizettünk f l d 80 [Kv; i.h. 26/VI. 556].

7. kb. kútkáva-tartógerenda; montantul ghizdului; Tragbalken am Bunnenkasten/kranz. *1588:* Veottem az Toromban az kuthoz egy gardat, mynd lab fayawal cozze f. l d. 32 [Kv; i.h. 4/I. 29].

lábfájás 1. durere de picioare; Fußschmerz. *1839:* Radnótfája[a] Marhássai Láb fájásba betegek [Born.G. XXIVb — [a]MT].

2. (száj- és) körömfájás; febră aftoasă; (Maul- und) Klauenseuche. *1764:* Az egész országban ... szertezéjjel mindenféle szarvasmarhák, sőt sertések is láb- és szájfájásban sínylenek. Egy német asszony azt beszélette Borsán[a], hogy amely nap ecclypsis vagyon, az nap ne itassák meg a marhát [RettE 164. — [a]K]. *1798:* Nagy nyomoruságba estünk a Szegény Szarvas Marhákra nézve mert a Lább fájás és a Szájj fájás meg ütötte; ugy hogy egy némely Szegény két nap sem eszik, mert a Nyel-

veröl a forroság mián mind le koppad a Bör és az orrárol [Mezőbodon TA; IB]. *1823-1830:* Volt akkor az apámnak négy tehene, melyekkel szántogatott ... De egy tavasszal a tehenek száj- és lábfájásban lévén, magának sem szánhatott [FogE 293].

lábfalvi a Lábfalva (SzD) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Lábfalva/Leleşti; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form de ON Lábfalva: Lábfalvához tartozó; care aparţine de Lábfalva; zu Lábfalva gehörig. *1796:* A Lábfalvi Pajánában [Retteg SzD; MkG].

lábföld földtábla; lot de pămînt; (Feld)Schlag.. *1569:* a gherebenesy[a] Jobbagyok, az falwn kyweol egy Lab feoldet Eltenek az feketeben, Mostan nem elyk [VLt 7/692 Petrus Czako de Menes[b] ns vall. — [a]TA, [b]MT]. *1580:* ezen masod lab feoldnek ... az Zelessege ... masfel zaz rwd [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. *1594:* azt Az lab feoldet faluul Az bekes hadakor hattak volth giebbe Niugonnj, az vtan oztan ... zantanj kezdettek [M.fráta K; Told. 27]. *1655:* Ezen Centractusnak ... meg állására Kőték Prásmár[a] várassának lakossj magokat, hogy ha magok vagy Successorok és Posteritássok Béldi Pál u(rama)t vagy Posteritásit, és legatariussit à specificalt láb földek(ne)k, és porondos pásintos hellyek(ne)k birodalmába(n) interturbalnák ... öt ezer hat száz hetven hét forint summán maradgyanak [Brassó; BLt 3. — [a]Br]. *1694:* az üdősbik Vas György Ur(am) közepsö láb földének also barazdajának hatar dombjatul a' Verofenyröl fel borozdolva az hegy farra, és onnét le fordulva az Báldi szenaförül le járo patakra [Mezőméhes TA; WassLt]. *1712:* el vőn töllők egy jo láb földet [Kilyénfva Cs; LLt Fasc. 160]. *1763:* mig a Szamos vize magat szakasztás által más valura nem vette, ott folyt a' hol ezen Rétnek Nap Nyugati része határosodik, és akkor a Lább Föld a Partig járhatott [Széplak Sz; Ks 92]. *1768:* (A) Láb Földők(ne)k ... hoszszára vagyon az ujj gát [Abafája MT Told. 17a Huszár lev.]. *1842:* Vagyon közönségünknek az egyik határba Árokelve nevü mezőben a' pad és kökényes két temérdek láb földek között, egy végig nyulo gyepje, vagyis üdölője mely oly elkerülhetetlen szükséges, hogy annak nem léte miatt az azon két lábakon birtokosok a' magok igen jo termékeny, 's ily temérdek mint egy 400 köböl férejü földeket nem mivelhetik [Hsz; HSzjP]. — Vö. az *irotvány -, paraszt-* és *törökbúza-lábföld* cimszóval.

Szk: *allodiális ~. 1777:* Ollyas Allodialis Láb, vagy Tábla Fölgyeit nem tudunk a mellyben magának vettetett volna itten ... N. Trauzner Sigmond Ur [Kece TA; DobLev. III/500. 13a]. *1801:* a meg irt Nemesek ... minden bizonnyal a regi Valoságos Uttzára tették magok épűleteiket s az által az allodialis Láb földre nyomult az Ut [F.szőcs SzD; TKl Bogye Sziminyik (46) col. vall.] ∗ *nemes ~. 1756:* Hogy az Utrizált Falukban ... N. Groff Csáki István Ur eö Nga ... Udvar ház után valo Majorkattato Nemes Láb Földeket, és kaszállokat birt volna nem tudom [Liget MT; JHbK XX/23]. *1766:* egy Jo Nemes Láb föld ... az Berkekben és erdőben nyulo Végeit ... az erdö és gaz el töltötte [M.köblös SzD; RLt].

Ha. *1814:* Láb földöt [Buza SzD; LLt Csáky-per 131. L. 38]. *1831:* Láb földök [M.valkó K; KHn 108].

lábföldecske földtáblácska; lot mic (de pămînt); (Feld)Schlägchen. *1737:* A Ton túl valo Láb Földecske [Nagyida K; EHA]. *1741:* A Kőbánya nevű hellyben a Forrásoknál vagyon egy kis kurta Lább földetske [M.fráta K; EHA]. *1745:* Kapusnál lévö Láb földetskének also barázdáján [Nagyida K; EHA]. *1747:* A két Kapus között az Eszakban feküvő Láb földetske [uo.; EHA]. *1756:* (A) kis Láb földetskén alol levö Tanorokjáb(an) [Koronka MT; EHA].

lábföldnyire földtáblányira; la o îndepărtare de un lot de pămînt; einen (Feld)Schlag entfernt. *1667:* Tudom azt az szilva fatis, mert egy nehanyszor eöttem az szilvaiaban, egy lab földnire bellyeb volt az Bakos Istva(n) Ura(m) szölejeben [Kv; RDL I. 148g Mostan Nagy Enyeden lako Orbán Peterne Arva Ersebet (45) vall.].

lábfüstölő '?' *1732:* Találtunk ... egj fenjö deszkábol valo ujj láb füstölöt [Kv; Ks 40. XXVIIIc néhai gr. Kornis Zsigmond lelt.].

lábgyógyító-por praf pentru vindecarea picioarelor; Pulver zum Fußheilen. *1758:* Láb gyogyito porra a Leányomnak [TL. Teleki Ádám költségnaplója 154a].

lábi lábföldi, földtáblai; din lotul de pămînt; vom (Feld)Schlag. *1845:* a közép lábi föld fordul ugarra [Aranyosrákos TA; Borb.].

Hn. *1813:* Elsö Lábi Nyil (sz) [Nagykapus K; KHn 164].

labilis bizonytalankodó, ingatag; nesigur; unsicher, labil, schwankend. *1589/1590:* mint hogy az Embereknek memoryaiok labilis, semmire egyebre nem emlekezwnk hanem az mint à my Jedzeswnk tarttia, mellyet igireol igyre Nagodnak meg Jrunk [Méhes TA; WassLt]. *1619:* látván az Felséged[a] kegyelmes írását ... igen diligenter megolvasván repetáltam, az elmémnek labilis voltáért memorialában articulatim excerpáltam, melyet ... Felsegednek küldtem [BTN[-] 295. — [a]Bethlen Gábor].

Szk: ~ *memória 1619:* De valamint igazabban, azmennyére embernek labilis memoriája szenvedi, mindeneket igazán et in iisdem verbis akarok megírni ... Kegyelmes uram [i.h. 197].

labilitás ingatagság; nestatornicie; Wankelmut, Unbeständigkeit. *1710 k.:* mind evvel az eleshetéssel, labilitassal is igy teremtette az Isten az embert legjobban, amint teremtette volt [BÖn. 477].

labirintus 1. bonyolult folyosórendszer; labirint; Labyrinth. *1811:* Két Labirintus vőlt, ha jól emlékezem ... Égyiket Dédalus tsinálta Krétába, A' más Égyptumnak készült Országába; Az első kerek volt, és mesterségesebb; A' másik négy szegü de ditsösségesebb ! Igaz Minos ki ülsz Itélő Trónusba, Ki Dédalust zártad a' Labirintusba [ÁrÉ 89–90, 94].

2. kb. tekervényes/zegzugos kert; labirint, grădină cu alee întortocheate; zickzackförmiger Garten. *1806:* eö Nagysága Tanorok kaszalloja égj részére Tempelt Labyrintust épitett ! tudom, hogy Grof Rhedei Lászlo Ur ö Nagysága fogta fel[a] ... s az után épittetett azon hellyre

Tempelt s Labyrintust, és Halastot [Erdősztgyörgy MT; WH. — [a]A szóban forgó kaszálót]. *1811:* Mu'sám szentek nállunk ám a' fogadások! ... Azt igértük vala, hogy ama' Térségen, Melyet a' szölők közt tettzett el-kerülni, Fog valami czifra gyümöltsös készülni ... Már a' Labirintust fákkal bé-ültettük | A kis Labirintust négy szegre tsináltam, Minden féle szilva fákkal bé-plántáltam, Sürün öszve fognak az ágai nőni, És meg nyirettetvén kőfal gyanánt jőni [ÁrÉ 89–90].

3. *átv* útvesztő; labirint; Irrgang | zürzavar; încurcătură; Wirrwarr, Durcheinander. *1619:* Istennek kegyelméből volt valami kevés disciplinába énnekem, nem tagadom, mert Nagyságodnak ilyen nagy dolgaiban elég segítséggel is volt nekem ennyi szántalan labirintusimba és melancholimba | Én immár, Kegyelmes uram, elreméllettem vala, hogy annyi szántalan labirintusim után az Felséged böcsületes követi itt benn[a] lévén, nem kelletik nékem írásommal Felséged fejét fájlalnom [BTN[2] 248, 379. — [a]A Portán). *1710 k.:* Lássuk azért, a szentírás ebben a labyrinthusban mint igazít el. Labyrinthusnak mondom bizony, mert ha a testnek a lélekkel való peri, szemrehányása használna, eleget találna a gyarló ember olyant, mint Éva: Ez a kigyó! Adám: Ez az asszony mondá nékem [BÖn. 470]. — L.még TML III, 105, IV, 300.

Szk: *~ba avatja magát* útvesztőbe kerül/keveredik. *1664:* itélje azért Kegyelmed ... nem nagy kedveskedés-e ez, hogy mind ilyen labirintusokban is még eddig ő felsége ellen való dolgokban magát nem avatta? [TML III, 80 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz] ✱ *~ba ejt* kiúttalanságba sodor. *1710:* a jesuiták ... olyan labyrinthusba is ejtek Erdélyországot, melynek tarlóját maig is fújjuk | nem szűnik a fegyver Magyarországból a német császár ellen, de úgy látjuk, nincs Isten mellettek. Hiában iparkodnak ... csak magokot s a szegény országot rontják, pusztitják s nagyobb labyrinthusban ejtik a nemzetet[a] [CsH 68, 91. — [a]1671-re von. feljegyzés]. *1770:* ne hogj mással kentelenittettvén Uj edjezést tenni labirintusba ejtsék a dolgot [Ne; Told. 5a] ✱ *~ba esik* bajba keveredik, útvesztőbe sodródik. *1710:* tudom, hogy sok balítélet volt felőlem, hogy én restségemmel, sok álommal múlattam el sok erdélyi dolgokat, de én azt szántszándékkal cselekedtem. Mert ha sok dolgokot afféle praetextusokkal nem háritottam volna el magamról s az országról, még ezelőtt régen abban a labyrintusban esett volna az ország, akiben most jutottunk[a] [CsH 413. — [a]Gr. Bánffy György gubernátor szavai 1709-ben bekövetkezett halála előtt]. *1811:* Mindennapi szóllás formájává vált az: Hogy Labirintusba esett ez, vagy amaz; Melyen értetik, hogy bajba keveredett, Méltán, méltatlanul, szenved, vagy szenvedett; Némely Ember maga okozza magának A' bajt, maga oka Labirintussának [ÁrÉ 31] ✱ *~ba hoz* **a.** összekuszál/zavar vmit. *1794:* a nevezett Cancalisták ... gyakran olyan Labirintusban hosztták a dolgot, annyira hogy tsak nem meg téballyattam, s mostis bánam, hogy ott nem hagytam ő Kegyelmeket [Koronka MT; Told. 42/1]. — **b.** zavarba hoz, tanácstalanná tesz. *1657:* Valóban nagy labyrinthusba hozta vala az fejedelmet ez a dolog [KemÖn. 268]. — **c.** kiúttalanságba sodor. *1672:* ha olyanban ugratnak s urunkat, hazánkat valami labyrintusban hozzák, teljes tehetségemmel ellenek leszek [TML VI, 133 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *~ba keveri magát* útvesztőbe keveredik/sodródik. *1811:* Lehet még találni sok nyomorultokat, Kik Labirintusba keverték magokat; Vagynak nyughatatlan elmejü Emberek, Kiknek mindennapi kenyerek a' Perek, Olyan Dédalusok ezek, kik tsinálnak Keringőt, melybe nem tsak hóltig sétálnak, Hanem olyan hoszszas a' Labirintussok, Hogy alig menekszik attól Ikarussok; A' Pert Fiaiknak örökségül hadják, Kik Unokáknak is sokszor által adják [ÁrÉ 92–3] ✱ *~ba kever vkit* útvesztőbe sodor vkit. *1811:* Még inkább sajnállom az ártatlan embert, Kit Labirintusba gonosz Ember kevert [ÁrÉ 94] ✱ *~ba hagy* útvesztőben hagy. *1665:* maga tudja Kegyelmed, hogy mennyi hazugsága lőn ide ki Roternek ... Tiz pénz érő dolgot véghez nem vitt és napfényre hozta Isten minden csalárdságát, és oly labirintusban hagyott bennünket, csak az jó Isten tudja, mint leszen dolgunk, mivel elől tűz, hátul víz [TML III, 455 Kende Gábor Teleki Mihályhoz] ✱ *~sal él* zavarkeltéssel él. *1733:* az Citatiokban in longum et latum sok labyrinthussal ne ellyenek a Causansok, hanem Cum brevi declaratione merito Causae a dolgot exponallyak [Torda; TJkT I. 20] ✱ *fővel esik bele a ~ba* kiúttalanságba sodródik. *1710:* Ebben az esztendőben[a] ... Teleki Mihály practicája miatt elveszének amaz igaz hazafiai Bonffy Dénes, Béldi Pál, Bethlen János, abban a nagy labyrintusban fővel esék belé mind a fejedelem, mind a haza [CsH 203. — [a]1687-ben].

lábító 1. vaskohó-fújtató; pedală de acţionare a foalelui; Hochofengebläse/balg. *1656:* Egy eoregh fuvo hoza valo ... labitojaval [UF II, 96]. *1681:* Az koh kemenczék kőbül rakottak és jókis ... Ezekhez vagyon hat lábito [CsVh 91].

2. osztováta/szövőszék-pedál; tălpig, potnog, iapă, pedală la războiul de ţesut; Schaftschemel. *1820:* Labitto [Mv; MvLev.].

lábjárású szk-ban; în construţii; in Wortkonstruktion: *kihajlott ~* lőcslábas járású; cu umblet caracteristic oamenilor crăcănaţi; von/mit Säbelbeintritt. *1815:* Dévéka János ... ki-hajlott láb járásu [DLt 499 nyomt.kl].

lábkert vmilyen kerítés; un fel de gard; Art Gartenzaun. *XVII. sz. köz.:* Uyfaluban minden Ember egy egy lab kertet kertelt farkas vezibe [Gyergyóújfalu; EHA]. *1714:* az Czinterem ajtaja mellet egy läb kertet Orb(an) Elek Ur(amna)k kell tartani [Lengyelfva U; Orb.]. *1730:* ennek a vegiben ismeg egj lab kert rakotja sasokban [Szemerja Hsz; HSzjP]. *1744:* harom Tanorok, Szénaság és Szépviz kert nevű hellységek körül läb kertek [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13]. *1840:* akik bé nem vetnék vagy ültetnék földgyeiket, arra nem köteleztethetnek, hogy kertet tegyenek ... S ha mégis annak előtte azt nyilatkoztatná ki, hogy földnyit bé nem veti vagy ülteti, azon esetbe 2 Rft fizesse lábkertjét, ha mégis bévetné vagy ültetné [Taploca Cs; RSzI[2] 149–50]. *1844:* a' mészárszék felé nyulik ... öt lábbol állo fenyő deszka kerités ... a' végső läb kert is négy szál fenyő deszkával van fedve, és ezen läbnak felső részébe van egy könyöklő forma ajtotska [Km; KmULev. 2 Pávai János kezével].

? **lábkészítés** '?' *1884:* Kiadás ... Iskolacsengőnek lábkészítés vasalással frt. 6. kr. 40 [M.bikal K; ETF 107. 16].

lábkölyű lépőkölyű; piuă acţionată cu piciorul; Trittstampfe. *1768:* (A) sajto szin alatt, Kása, Len mag tőrő Láb kűlű hat [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb].

Az emberi lábbal működtető magtörő eszköz leírását és képét l. NrLex. III, 448–9.

lábli l. lájbi

lábmosó szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *(fenyő)cseber* ciubăraş de spălat picioarele; Zuber aus Tannenholz zum Fußwaschen. *1745:* Láb mosó tseber nro 1 [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1756:* Láb Moso Cseber Nro 1 [Somkerék SzD; Ks Bethlen Imre lelt.]. *1794:* Láb Moso Hoszszuko Fenyö Cseber [Tasnád Sz; CU]. *1837:* Egy láb moso kis cseber [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] ✱ ~ *tekenőcske* albie mică pentru spălatul picioarelor; Trögchen zum Fußwaschen. *1733:* fö és láb moso tekenöcskék [Marossztkirály AF; Told. 25].

lábnyi 1. vhány láb nagyságú; de un anumit număr de picioare; einige Füße (groß). *1570:* Zas Janos Jgh zolt Ez wallonak hogi Jo Sogorne azzonyom zoly teis Borbely lazlonak Engedye nekem az harom labnye feoldet, Jm en azt fogatta(m) neky hogy eltigh ely Thartom keozzel [Kv; TJk III/2. 162]. *1788:* (A kaszálóból) 56 öl és ötödfél lábnyi jutott ... Suki Lászlo urnak Ezen Curia ... találtatott ... a kőzepe tállyán ... 32 ölnyinek és három Lábnyinak [Melegföldvár SzD; SLt XLI].

Szk: *egy ~ gyermek. 1767:* Tudom, hogy Botskar Todor szokásos egy lábányi (!) gyermekkel is mindjárt veszekedik s szidja Teremtettével [Majos MT; Told. 26].

2. *vhány ~ vastagságú* vhány láb vastag; (gros) de un anumit număr de picioare; einige Füße (dick). *1820:* Az Also Gyümöltsös Kertetskében vagyon egy Lábnyi vastagságu ép olaj Fa [Páncélcseh SzD; Becski].

3. *vhány ~ magasságú* vhány láb magas; (înalt) de un anumit număr de picioare; einige Füße (hoch). *1781:* Négy kéménye fedél kő egy Lábnyi magasságu [Őraljaboldogfva H; Kf]. *1801:* Szakáts Lászlo Háromszéki Szotyori, mint egy 22. esztendös ... suhantzár termetü, 5. lábnyi 4. ujnyi és 1. linea magosságu [DLt nyomt. kl].

E címszót vö. a *láb 41.* jel-vel és az oda csatlakozó jegyzettel.

lábnyom vhány lábnyi/lábnyomnyi (nagyságú/vastagságú); de un anumit număr de picioare; einige Fußstapfen (groß, dick). *1573:* Gruz peter ... vallia ... kerte volt Eot Hennig Iacab hogi zerzene Kis Antaltwl egy be Jaro vtat az eo kertere ... Az eo teorekedesere meg Engette kis Antal es az varas Mereojewel Merettek ky egy colt es ket lab Niomot, Hennig Iacab penig adot Masfel Annye feoldet Erte [Kv; TJk III/3. 184]. *1590:* akkori Seowenjbe ben Allot a' fwzfa, de most harom lab Niommalis Kis Mihaly Az Azzony feoldere vetette a' Seowe(n)t [Kv; TJk V/1. 33 Catalin Haller Janosne vall.]. *1591:* Crestel Jstűanttol vettem 4 szal fatt az 38. lab Nyo(m) harma wekomb (!) kettesnek valo f 1 d 40 [Kv; Szám. 5/I. 114].

lábnyomnyi vhány lábnyi; de un anumit număr de picioare; einige Füße (groß, weit). *1570:* Az koron kery wolt zas Janos Barbely Lazlot hogy engedne eo neky harom lab nyomneh feoldet [Kv; TJk III/2. 162]. *1607:* Az mi az Czeopeges kj ereztesere Nez ... tehat az Varas teorűenie szerent Valo czeopeóges Masfel lab Niomni Ez penigh Nagiob Annal, s ha az A. tolleralni Ne(m) akaria tartozik az J. terueni zerent be vonni [Mv; MvLt 290. 12a]. *1609:* Veottewnk Negy temérdek dezkat, Eggiknek az hosszusága Negywen eot láb nyomny Veottu(n)k egy kozoru fat hattua(n) laab Niomnj f 1 d 20 [Kv; Szám. 12b/IV. 34, 121]. *1723:* en Soha Contractualiter Egj lab njomnyitis nekik ne(m) atta(m), nemis adok contradictio es zenebona nelkűlt [O.fenes K; JHb Mikola László br. Jósika Imréhez]. *1749:* pusztűló félben lévén az Kertűj kertőtt állittátván óda az Hidnál kezdvén Sinorra Kezdém veretni az Kértőtt egjenességnek ókáért, én az Sinórt ugj hórdóztam hogy az menyit bé vöttem az hól tekerődőtt éppen anyit eő Excellentiájéból ki hattam, egj láb nyómnivalis többet be nem vöttem menyit ki hattam [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.]. *1774:* Papp Nyikita ... az Háza mellet lévő kertyit ... Tonka Nutz nevezetű Jobbágynak Részire mint egy Láb nyomnira tanálta a metán belöl tenni a kertyit [Paptelke SzD/Mocs K; KS Conscr.].

lábnyomó-fúvó lábbal működtető kovács-fújtató; foale acţionată cu pedală; Schmiedebalg betätigt mit Fußtritt. *1732:* talál az ember ... egj kovács Mihelljet vagj vinnjét ... ezen mihelj(ne)k közepin vagjon egj cserefa tökébe vert vas cir. másfél másа ülő az koha mellett jo láb njomo fuvó [Kóród KK; Ks 12. I].

lábnyuggató asztalláb-keresztfa; lemn montat transversal la picioarele mesei; Kreuzholz am Tischfuß. *1666:* csinaltam egy Aztalt az regelyet hevederet, lab niugotojat magam fajabol d. 65 [Kv; ACJk 80b].

labodamag ? libatopmag; sămînţă de spanac sălbatic; Gänsefußsamen. *1719:* sem ősz, sem semmiféle tavasz gabona nem lött ... már halálát halogatja vagy inkább causálja a sok rendetlen és hallatlan eledelekkel. A mig kaptak laboda maggal, galagonyával, vadrózsa gyümölcsivel ... bükk és tölgy makkal ... nyirfának fűrész musztikájával ... toldják foldják életeket [Cssz; SzO VII, 261. — [a]A követi ut. jan. 24-én kelt].

A laboda az Atriplex nemzetség neve. Külföldszegen a libatop-félék elsősorban a Chenopodium album neve. E tömegesen termő gyomnövény a régiségben éhinség esetén szükségeledelül szolgálhatott.

labodás ? libatopos; unde creşte spanac sălbatic; mit/von Gänsefuß bewachsen. **Hn.** *1694:* az Labodás malban (szö) [Nagyfalu Sz; EHA]. *1714:* A Labodásb(an) [Torda; EHA]. *1734:* az Inctus ... malitiose hozatta el a labodásbol három buglya szénáját [Baranyicska H; JHb XXXV/51, 25]. *1737:* az Labadas [Torda; EHA]. *1751:* labodás nevezetü szena fü [uo.; EHA]. *1855:* A Labodásba (k) [uo.EHA].

lábogal lábadozik; a fi pe cale de vindecare; (langsam) genesen. *1668:* Igen rossz egészségem; vagyon két hete, hogy mind feküdtem, most lábogalok valami nehezen [TMI. IV, 281 Bornemisza Annak Teleki Mihályhoz].

lábol 1. (erdőt) kijár; a parcurge (o pădure); (Wald) begehen. *1593:* Kadar Mihal es Fodor Jannos Ispannok lewen Adnak zamot az Felleky[a] Erdorol ... Chondorara es zekernyere s Az mia el koltotok magokra Az meg az Erdot Laboltak [Kv; Szám. 5/XVII. 21 — [a]A tószomszédos Felek, a város jb-faluja].

2. lábbal/véggel rúg vmre (föld); a se întinde pînă la ...; (Feld) mit dem Ende irgendwohin reichen. *1701:* Az Falu vegen egy darab Buza fö(ld), az nyilak labolnak rea [Nagykend KK; Told. 28/5].

lábolás 1. (föld)kimérés; măsurare (a unui teren); (Feld) Ausmessung/Abmarkung. *1595:* Az Waros Erdeje el Adasarol ... Az mint az erdeót ky labboltak es el Adtak teoth penzwl az erdeo az Labbolas zerent f : 256/58 1/2 [Kv; Szám. 6/XI. 32]. *1597:* Amint ez iden az Waros erdeiet ki laboltak es el attak az arra az labbolas zerint penzewl teot mindenesteol f 400 d 70 [Kv; i.h. 7/X. 29 Joh. Jacobinus sp kezével]. *1599:* Amikeppen az erdeott kj labboltak, es el Attak az labollas zere(n)t penzeol teott mindenesteol fl 403 [Kv; i.h. 8/XV. 31].

2. kb. földtábla; lot de pămînt; (Feld) Schlag. *1803:* mind ezek[a] égj Lábolásban lévén három Száz Kalongyát közép termésben meg teremnek [Backamadaras MT; CsS. — [a]A földek]. *1823:* Szőllő ... A Felső Hegyben az also Lábbolásban [Szabéd MT; Told. 57].

3. *1844:* egy kis rosz deszka ajto — azontul a kasig egy lábolás rosz sövénykert — a kertol az ereszig 6 láb rothadt fenyö kert [Abafája MT; TSb 35].

lábolhat kigyógyulhat, helyrejöhet, kiheverhet vmit; a-şi putea reveni; genesen können. *1804:* nékem futa Jánosi Mihály egy villával hogy űsse keresztül rajtam, én ugj meg ijedtem még most sem lábbolhatom [Pálfva U; Pf Jakab Péter (15) szabad székely vall.].

lábolhatatlan helyrehozhatatlan; ireparabil; unersetzlich. *1789:* nintsen az Urnak labbalhatatlan kára benne [Pf]. *1824:* az Pénznek többszeri Változása Országastol edgyüt réánk jövén, abban tsak nem lébolhatatlan Kárakat szenvedvén, az szűkséges czélra fell vett Pénzeket, le nem fizethettűk [Mezőbodon TA; Ks 89].

labor 1. fáradság; osteneală; Mühe. *1601:* Kerik eo kgmet biro vramat tanachawal egyetemben hogy ez kewes labort ne difficultaliak, es ne halazzakys semmikepen ... hogy beontetes ne essek rajtunk varodul [Kv; TanJk I/1. 384].

2. munka; lucru; Arbeit. **Szk:** *manualis ~t tesz* gyalogos napszámot teljesít. *1785:* Az Taxa fizetésen kívül egyébb manualis labort nem tészünk; hanem az Széna Gyüjtésen végig jelen kell lennünk és ha tizenkét nap nem tart az Széna Gyüjtés, kender nyövéssel potollyuk ki [Torockó; TLev. 6/1. 3b Transm.].

3. kb. nyomorúság; mizerie; Elend. *1619:* Kegyelmed azzal assecurált vala, hogy esztendő elött kihozat önagysága[a] ... Valóba igen szívem szerént akarnám ... hadd jutna másnak is az rettenetes laborba [BTN 225. — [a]A terhes török portai szolgálatból].

laborál munkálkodik, *rég* munkálódik; a munci/lucra; sich betätigen. *1604:* az kd el meneteli utan az dologban az mintt lehetett laboraltunk [Ks 38. I. 16 Melch. Bogatty Kornis Boldizsárhoz]. *1663:* Mi ... bizony szivesen laboralunk tovább is azoknak jól való végben viteliben [TML II, 484 Teleki Mihály Gillányi Gergelyhez]. *1673:* laboráljon azon Kegyelmetek, hogy az haza legyen eggyes ... és mindnyájan hadd reménlhessünk megmaradást ez szegény hazának [TML VI, 429 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1704:* Ma reggel úgy tudtuk, hogy felhozzák Bethlen Miklós uramat a törvényre ... Egyébiránt tintát, papirosat és egyéb requisitumokat, úgymint a Diplomát, Verbőczit és Istvánffit béadták, amelyekből erősen laborál, és izeni is az uraknak, hogy mint olyan ember, akinek fejét, jószágát keresik, bizony meggondolhatják, micsoda confusus, úgyhogy sokat akit ír, kivonja, viszont akit hátul ír, elöl teszi, akit elöl, azt hátul teszi [WIN I, 114–5]. — L.még TML II, 655, III, 39.

laborator munkás, dolgos; muncitor; Arbeiter. *1750:* Néhai Mgos Josika Maria Aszszony ... egy nagy darab láb foldet Szászvaros szekből való Intereses Laboratorokkal és Iszágbeli emberekkel irtatott, a melly mostis az udvar számára colaltatik [Folt H; BK sub nro 144 Tabák Iuon (60) jb vall.].

laboratórium laborator; Laboratorium. *1789:* bé muntúnk a' Patikának azon Részébe, melly vagyon a Laboratorium, és a' nagyobbik Patika Ház között, mellyben talaltattak ezen alább irt rendel fel jedzett Portékák [Mv; ConscrAp. 22].

laborfalvi a Laborfalva (Hsz) tn-*i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Laborfalva/Sîntionluncă; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Laborfalva. 1. Laborfalvához tartozó; care aparţine de Laborfalva; zu Laborfalva gehörig. **Hn.** *1646:* Az Laborfalui pasinton az ut mentib(en) (sz) [Laborfalva Hsz; EHA].

2. Laborfalváról való; din Laborfalva; aus Laborfalva stammend. *1622:* Ziltan peter Laborfaluj Lófw zemelj [Kp I.28]. *1632:* Andok Janos Laborfalui veres drabant [Kp I. 33].

lábos l. lábas

lábosocska kis lábosnyi (étel); o cratiţă mică de (mîncare); ein Kochtöpfchen (Speise). *1823-1830:* Talán ha élt volna[a], mikor fiat tanittattam, egy-egy lábosocska ételt adott volna annak fel a kollégyomba, mert igen jószívű volt [FogE 280. — [a]Az emlékíró húga].

lábravaló I. *mn* lábon viselendő; care se poartă pe picioare; auf dem Fuß zu tragend. **Szk:** ~ *békó-vas* lábbilincs. *1797:* A Tőmlecz körül lévő vas, és fa portékák ... Harmincz Négy lábra valo Bekó vas [Szu; UszLt XII. 87].

II. *fn* 1. alsónadrág; izmene; Unterhose | gatya; gaci, pantaloni largi de pînză; Gatya-Hose. *1606:* 5 July Holt megh Balogdi Farkas, veöttem egi Jnget es egi labra valot neki kiben Almesswk f 1 [Kv; Szám. 12a/I. 32]. *1637:* eö nekys tiz sing karasiat, inget labra valot igirtek volt [Mv; MvLt 291. 92b]. *1664:* Fogattam meg Giörgiot az tavali szolgamat Karaczion harmad napian, igirtem neki flo. 17. es ket zeket ket inget, ket labra valot es eg teli haliosniat [Albis Hsz; HSzjP]. *1749:* Elsö Beres Inas Pál-

falvi Gergely Istok szabad szemely penz fizetése flo 2 ... egy csuklya harisnya posztobol valo szikmány két harisnya, két ing, két lábra valo, egy posztobol allo süveg [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13]. *1798:* harom Ing ket pár Labra valo [Drassó AF; TSb 24]. *1835:* (Elvitték) Házi vászonbol készült kevéssé viseltes három lábra valóimat 4 VRft [Dés; DLt 591].

Szk: *~ban járó gyermek* gatyás/gatyában járó gyermek. *1775:* csak labravaloban jaro gjermek volt [Tarcsafva U; Pl] ✱ *egy ingben—~ban. 1637:* ez az Bartha Janos Eynek Czyendessegiben oda Bacz Peter haszahoz menven le vetkezven egy ingbe labra valoba megh fogatta volt Janko Mihaly Vram [Maksa Hsz; HSzjP]. *1655:* ott az Brassay piaczon megh esmérém Kalmár Balintott ... megh beszelle hogy eó egy Inghben labraualoban szaladott ki az Lazar Istuan V(ram) Uduarabol mert eő oda ualo Jobbágy [Gysz; LLt Kérchyo Andrasne Szent Miklosi Elizabeth (30) ns vall.]. *1697:* akkor reggel ki jövén házambol egj ingb(en) lábravaloba laték ... nagy Tűzett [Szamosfva K; Ks 90]. *1812:* a Groff ... késén vatsora után edj ingbe lábravaloba hajadon fövel mezit Láb minden köppeneg nélkült hideg Télben orakig kéntelenittetett kűn űlni [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.] ✱ *magyar ~. 1793:* egy flanell magyar labravalo ujj [Kv; TL]. *1816:* magyar rántzas lábra valo [DLt 96 nyomt. kl].

2. vászonnadrág; pantaloni de pînză; linnene Hose. *1763:* a lábra valora tsizmat huza, sűvegett a fejibe, szokmánt a nyákába [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1829:* Árkosi István ... viselt nagy karimáju fekete kalapot, fejér fürtös gubát, lábravalot, es bornyu bör csizmát [DLt 981 nyomt. kl]. *1848:* Pényeszku Nyikuláj ... fekete condrában, lábravalóban és bocskorban illantott el [DLt 61 kv-i nyomt.kl].

3. női harisnya; ciorap; Frauen-/weiblicher Strumpf. *1708:* Egy pár testszin sellyem lábra valo alias strinffli [BLt Béldi Klára Nsz-be küldött „egyetmásai" között].

lábravaló-kötél gatyamadzag; brăcinarul de la izmene; Hosen/Gatyaband. *1634:* Zabo Peterne Szochy Janosnak adot Labra valo kótelet, Arannyas vala [Mv, MvLt 291. 14b].

lábravaló-kötelek gatyamadzag; brăcinarul de la izmene; Hosen/Gatyaband. *1633:* Szabo Jakabne Azzonio(m) eg' szep aranias keskeneöt, es mastis ... uarrot Abruginak mind az legeni neue s mind az Azzoniome rea uolt uarua, labra valo keőteleketis tudo(m) hogi szepeket uarrot Azzoniom Abruginak árrais rea uarrotta az neueket [Mv; MvLt 290. 120b].

lábravaló-kötő gatyamadzag; brăcinarul de la izmene; Hosen/Gatyaband. *1633:* Hallottam Zabo Jacabnetoll hogy mo(n)da ... Nem tagado(m) ... hogi az Hadnaginak egi ingett, es egy labra valo kötött ne(m) atta(m) volna [Mv; MvLt 290. 126a].

lábság szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *fejetlen ~* fejetlenség; zăpăcală, dezordine; Kopflosigkeit. *1662:* Az nap már midőn szintén alámegyen vala, a csatáknak hátokon az ellenség elérkezék, az ő szokások szerint rettenetes sivalkodással, a mieink is, ami kevesen valának, mind egyszersmind (ez is a fejetlen lábságtul volt-e, vagy a nép kevés voltátul, hogy még csak segítő sereget sem hagytak vala) sűrű Jézus-Jézus kiáltással vélök szembe roppanának ; a sok futott szegény nép a fejetlen lábságbul való szaladása miatt a vitézlő népnek mindenütt azt hirdetik vala ... hogy igen megverték volna őket [SKr 174, 180]. *1679:* lássák ... mi következései lehetnek az maga akaratján járó fejetlen lábságnak [TML VIII, 534 Teleki Mihály Ruszkai Andráshoz]. — L. még SKr 175.

Szk: *fejetlen ~ban hagy. 1679:* az estve érkezésének becsületes katonák az odaki való hadak közzül ... úgy látják, mindenképpen fejetlen lábságban akarják őket hagyni s az idegen nemzetek között mind törökre németre nézve farkas kaszára [TML VIII, 390 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

lábsó sófajta; un fel de sare; Art Salz. *1868:* sónemek: alak, darab, tiszta apró, marha, Lábsó, gyári [Désaknai városi lt].

láb-szántóföld szántóföld-tábla; lot de pămînt; Feldschlag, Ackerfläche. *1693:* A verőfenj láb szánto foldet fel merven ... egy kötellel, mely kötelnek hoszsza vala nyoltz rud három ölős ruddal [Gyula K; SLt AH. 17].

lábszár 1. gambă; Bein. *1831:* a' bal láb-szárán egy kutya marás foradék látszik [DLt 388 nyomt. kl].

2. láb-szőrme; blană de la picioare; Beinfell. *1844:* (A csizma) feje Juh bör a' fő bérlés otska szár, a' Csiszlékje avult Csizmaszár, talpja vekony hatulso lábszár — vagyis mál, a' szára a leg gyengéb, a furda Czigány bérlés [Dés; DLt 827].

lábszék zsámoly; taburet, scăunel; Schemel. *1746:* Kicsin Koporsó mellé való láb szék [Marossztkirály AF; Told. 19].

lábszij ? bocskorszíj; nojiţă, curea de opinci; Bundschuhriemen. *1678:* Az darabontaknak attam Lab szira d 15 [Mv; MvRLt. — Tomai László kijegyzése].

lábtartó 1. láb-pihentető; suport/scăunel pentru picioare; Fußbänkchen. *1656:* Az Aszonyunk eö Naga szekin felliül vagjon az keö falban mas deszka szekis meli üdvezült Urunk szeki volt, ezis körös környül az fal mellett deszkaval bellett, keönjöklöje labtartoja megh vagyon, padlott deszka alliaval [UF II, 123].

2. ? kemence/tűzhelyláb; piciorul vetrei; Ofen/Herdfuß. *1692:* vagyon ... egy öreg teglabol ki rakot sűtő kemencze ... szajaban ket vas rud, vasbul allo lab tartoja [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

3. '?' *1710 k.:* az ember lelkiismereti előtt, és értelmes s igazságos emberek világi külső forumán is megérdemlik az együtt vétkező lélek és test az együtt való büntetést. Hiszen a világ közönséges szava: Facientes et consentientes pari poena puniuntur, magyarul: A nyúzó s a lábtartó etc. [BÖn. 474].

lábtörlő ştergătoare de picioare; Fußabstreicher/abtreter. *1849:* Két láb törlő [Somkerék SzD; Ks 73/55].

lábú 1. vmilyen lábú; cu un anumit fel de picioare; mit irgendeinem Fuß. **A.** emberre von.; referitor la oameni:

in bezug auf Menschen: *bénás* ~ béna lábú; cu picioare sucite/deformate; mit gelähmtem Fuß. *1703:* Kádár Geczi bénás labu vala, egy masra hánta az lábait [Gysz; LLt] ✱ *fájós* ~ cu picioare care doare; mit schlimmen Beinen. *1851:* feleségem fájos lábu [Nagylak AF; DobLev. V/1322 Dobolyi Bálint ut.] ✱ *görbe* ~ cu picioare strîmbe; krummbeinig. *1800:* Vaszi Halmáts ... egy kisség gõrbe hátu, és lábu [DLt nyomt. kl]. *1810:* Gombos Mihály ... kitsiny zõmõk termetü, Gõrbe lábu dõlingezve jár [DLt 597 ua.] ✱ *horgas* ~ lõcsös lábú; cu picioare crăcănate; dachsbeinig. *1600:* Anna azzony horgos labu [Kv; Szám. 8/VI. 87]. *1800:* Dittolf, másképpen Lindner, Haj fodoritó ... nagyon horgos lábu [DLt nyomt. kl]. *1802:* Sũttõs Daniel horgas lábu [DLt ua.]. *1844:* Litseszk Nyikolájé ... egy kissé horgas lábu [DLt 1175 ua.] ✱ *izmos* ~ cu picioare musculoase; mit muskulösen Beinen. *1784:* Sárpatakrol a' G. Teleki Mihály Ur Udvarából ... el szõkött Jobbágy Sütõnek le írása Közép termetü, mint egy 18 Esztendõs barna Szeg ... csontos husas kezü, izmas Labu s dereku egyenes állasu [TKl] ✱ *karika* ~ cu picioare crăcănate; säbelbeinig. *1797:* Schmeltz György ... karika lábu [DLt nyomt. kl]. *1805:* Lõrintz Makavé ... karika Lábú [DLt ua.] ✱ *köszvényes* ~ cu picioare artritice; mit gichtkranken Beinen. *1661:* Szent Páliné asszonyommal, az én édes kedves, köszvényes lábú, szépen mosolygó, piros ajaku, vidám tekintetü, birsalma száju szerelmes nénémmel egymást soha el ne hagyjátok, édes szivem [TML II, 177 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz] ✱ *lõcsös* ~ cu picioare crăcănate; krummbeinig. *1584:* Marta Bota Ianosne hallotta hogy Danck Leorincz ig gialazta Viczey Andrast, The Neste Curwa, Roz el, leochieos labu, chonka pechiw az beoreodet zalmaual teolteóm meg [Kv; TJk IV/11. 360]. *1806:* Nagy Andras ... tsontos termetü ... Lõtsõs lábu [DLt 547 nyomt. kl]. *1826:* Hollet Vintze ... lõtses lábu [DLt 1123 ua.].

B. állatra von.; referitor la animale; in bezug auf Tiere: *bogos* ~ göcsös lábú; cu picioare noduroase; mit knotigen Beinen. *1773:* Czako Istvan õkreit ... tudgjuk hogj a vectura elõttis Csögös és bogos Lábu võlt [M.léta TA; JHb II/3] ✱ *bot* ~ '?' *1629:* egj rosz bot labu fejer louat tudom, s egj hitua(n) fako szekeret [Mv; MvLt 290. 166b] ✱ *csögös* ~ → *bogos* ~ ✱ *el törött* ~ cu picioare rupte; mit gebrochenem Bein. *1774:* egy fél szemü, és tõrõtt lábu Mén Lovat Balla Uramnak adott Praefectus Ur(am) [Vécke U; LLt Vall. 202]. *1841:* egyedül nem birhatván a leroskadt — el tõrõtt lábu kantza tsikot ... fel emelni ... gazdámat ... hozzám kiábáltam, hogyj jõjjõn 's segittsen [Dés; DLt 1541. 4b] ✱ *fehéres* ~ cu păr alb la picioare; mit weißlichem Bein. *1849:* Barna kanca 3 honapus csikkóval fehéres lábu [Kvh; CsS] ✱ *hibás* ~ cu defecte la picioare; mit fehlerhaftem Bein. *1773:* Bitang hibás lábu kantza [Mezõkapus TA; Berz. 4. 22. L. 8] ✱ *hóka* ~ pintenog; mit Blesse am Bein. *1840:* egy pej hóka lábu hodos paripa [HSzj *hókalábú* al.] ✱ *horgas* ~ cu picioare scălîmbe; mit krummen Beinen. *1739:* Öreg horgas labu Lo [Kövend TA; LLt 31/27] ✱ *pókos* ~ cu vezigon/molet articular; ringbeinig, spatig. *1849:* Van még egy pokos lábu kantza [Mezõcsán TA; Born. F. Ia] ✱ *sánta* ~ şchiop; mit hinkendem Bein. *1757:* vett ... egj fako szörü forma ... sánta lábu õkröt [HSzj kajlaszarvú al.] ✱ *szár* ~ fehéres szõrü lábú; albicios la picioare; mit weißlichen Haaren am Bein. *1592:* Rab Gergeli ... vallia, Lattam egi Veres holdos zar labu lowat [Kv; TJk V/1. 274]. *1684:* Négy Esztendõs gyermek Lovak ... Szeg hodos szár labu no 1 [Fog. UtI]. *1823:* pej paripa Csitko szár lábu [DLt 255 nyomt.kl] ✱ *szárcsa* ~ fehéres-foltos lábú; pintenog, cu pete albe la picioare; mit weißlichen Haaren am Bein. *1796:* egy szártsa Lábu ideji kantza Csitkoja [Backamadaras MT; CsS]. *1811:* Egy szertsa labo (!) 2 esztendõs pej Csitko [Jedd MT; LLt] ✱ *tarka* ~ cu picioare pestriţe; mit buntscheckigem Bein. *1857-1858:* tarka lábu csilag homloku barna lo [HSzj *csillagos* al.].

2. vmilyen lábbal készített (bútor); (mobilă) prevăzută cu picioare făcute într-un anumit fel; Möbel mit irgendeinem Fuß verfertigt. *1758:* Egy fijas io erõs lábu Asztal [HSzj *fiókos-asztal* al.]. *1761:* fürész deszkábol valo Tábláju Zádog deszkabol valo Lábu Asztal [Siménfva U; JHb XXIII/31. 18].

Szk: *esztergában metszett* ~. *1753:* Esztergában metszett labu tõltõtt szék [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ *gombos* ~. *1753:* Az Ur házab(an) gombos labu ostablás Asztal 1 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII] ✱ *gömbölyeg* ~. *1807:* Egy Dio fábol valo gõmbõlyõg négy lábu, negy fijokos Záros asztal forma Kommod [Körtvélyfája MT; LLt] ✱ *kerek* ~. *1835:* Egy kérek lábu politurozott nagy Klávir jo állapotban ... Egy politirozott kerek lábu jo Asztal [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] ✱ *õszszefogó* ~ *asztal* összecsukható asztal. *1798:* Egj õszve fogo Lábu vagy uti asztal ... 48 Dr [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.] ✱ *rövid* ~. *1724:* Egy rõvid lábu fias nyujtani való asztal [Koronka MT; Told. 29/12] ✱ *srófos* ~ csavaros lábú. *1788:* Egybe hajthato esztergába mettzett négy szegeletü négy Srofos lábu Tábori Asztal [Mv; TSb 47] ✱ *törpe* ~. *1637/1639:* Az felseo palotaban uagjon egj teorpe labu szeles io njoszolya [Kv; RDL I. 111].

4. vmilyen tartólábra/állványra állított; aşezat pe un anumit fel de suport; auf irgendeinen Fuß/irgendeine Stellage gestellt. **Szk:** *magas* ~. *1682:* Egy magas lábu melegitõ üst nro 1 [UtI]. *1799:* (A csürben) Égy három felé választo magass Lábu rosta [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

lábujj deget de la picior; Zehe. *1787:* azon nyomot a Csizmának Lengyen sorkárol, és a Láb ujnak bogosságárol ismertük a Csia László Uraménak lenni [Cófva Hsz; HSzjP G. Kalotsai (64) gy. kat. vall].

lábujjhegyen în vîrful picioarelor; auf Zehenspitzen. *1813:* láb ujj hegyen jártak hogy Zakariás Ur eszre ne vegye [Sszgy; HSzjP Szõts Joseff gy. kat. leánya Mária (16) vall.]. *1823-1830:* Tegzi Mihály ... igen kényesen tartotta feleségét, úgy hogy mikor reggel felkölt is ezen pap, lábujjhegyen járt, hogy a felesége alhassék [FogE 281].

lábvas láb-bilincs; cătuşă de fier la picioare; Fußfessel. *1637:* Cziomb uas uagion n 2. Lab uas uagion n 1. Val uas uagion n 2. Niak uas uagion n 1 [Ebesfva; UtI]. *1756:* Raboknak valo láb vasak [Somkerék SzD; Ks gr. Bethlen Imre lelt.]. *1775:* (Sombori János) alattvalóihoz igen kegyetlenül viselte magát ... Szintén, úgymint a nagyuraknál, nyakvasat és lábvasat tartott, mellyel sok embereit elpusztitotta [RettE 344].

lábvíz apă pentru spălatul picioarelor; Fußwasser. *1655/1754 k.:* (Az inasnak) Ura köntösére szorgalmatos gongya lévén mindennap meg tisztogassa ... és mindenkor Ura lábabelit tisztán tartsa (: Láb vizzel Urát minden Szombaton meg kinálya :) [Kv; ACJk 32].

lábvizescseber lábmosó cseber; ciubăraş de spălat picioarele; Zuber für Fußwasser. *1832:* Három lábvizes Csebrek [Sáromberke MT; TSb 26].

lábzsák sac căptuşit pentru picioare; Fußsack. *1792:* Lább. Bőr sák égy Fláner [TL Conscr.].

lábzsámoly imazsámoly; scăunel de rugăciune; Betschemel. *1710 k.:* Mégis leborulok az én Istenem lábzsámolyához egy szóra, az én keserves feleségem és házamért való esedezésre [BIm. 1020].

lackodi a Lackod (KK) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Lackod/Lăscud; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Lackod: Lackodhoz tartozó; care aparţine de Lackod; zu Lackod gehörig. **Hn:** *1836:* a' Latzkadi ökör tilalmas. a Latzkadi Szőllő hegyben [Lackod KK; Ks 78. 21 Conscr. 21].

lácli l. lászli

láda 1. ladă; Kiste, Lade. *1595:* az puska leöúesnek mjatta az goliobis egy ladajaban az Jobbagio(m)nak altal menth, es az ladaban valamy zab volth Abban Allapott megh [UszT 10/99]. *1632:* Fwrez dezkabol czinalt wuegh poharoknak ualo lada N.1 [UF I, 160]. *1639:* az Linczegh Janos szekeresse az esőben be nem takarta volt az ladat s az eseö be talalt menni a ladaba s valami nad mezet hatot volt megh az eseö s el oluadot [Mv; MvLt 291. 186a]. *1647:* egy hituán záratlan Láda abba(n) vagyon 70. fa tanyer, ket boritto [Sólyomkő K; SLt GH]. *1669:* egy deszkabol öszve szegezett hoszszu fejer rosz ladaban vagjon kerek talpara valo öregh vas singh szegh ... 146 [Kőhalom NK; Ks 66. 46. 24a]. *1746:* az edgyik ládában magam kezeimmel raktam bé ... edgj réz Kompanát [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. *1791:* Egy Ládában Fuszujka [Nagyerese MT; Told. 36]. *1849:* a' volt Fogados ... adott elé három zatsko vetemény magokat, mongya meg hova lettek a több magok, mivel egy ládába voltak, 9 pfr [Héjjasfva NK; CsZ].

Szk: *borvizes ~. 1835:* Az hoszszu Istáloban ... Egy borvizes Láda [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] ✱ *cipótartó ~. 1605:* 1 kolchar hazban uagion czipotarto lada ketteö [Gyalu K; Sennyei 11/47 fej-i lelt.]. *1638:* Egj czipo tarto lada [A.porumbák F; UF I, 657] ✱ *csigás ~. 1820:* 'A vizás Csebrek becsinálására, és egy Csigás Ládára 4 Fenjö Deszka [Déva; Ks 105.176] ✱ *ecettartó ~. 1652:* csinaltam ... egy Eczet tarto Ladat f. 1 [Kv; ACJk 69a] ✱ *fedeles ~. 1650:* vagyon deszkabol csinalt eöregh hoszu goliobisnak valo vas sarkos panthos födeles retezfejes lada nro 4 [UF II, 102] ✱ *fedeletlen ~. 1656:* Egy gyalulatlan deszkabol csinált födelettlen lada [i.h. 151]. *1681:* Öreg fedeletlen Láda Nro 1 Ebb(en) Taborban keszétett, asztalt, füstölt két ökör husa [Vh; VhU 562]. *1732:* Találtunk ... Edj fedeletlen ládáb(an) njolcz náddal tekert Tokaj bornak valo hoszszu száju üveget [Kv; Ks 40. XXVIIIc néhai gr. Kornis Zsigmond lelt.]. *1753:* Edgj kis fedeletlen ládában hét darab rosz szövétnek [Mezőzáh TA; Told. 18] ✱ *golyóbistartó ~. 1665:* Also czeik haz. Vagyon ez hazban eörög algju no.4. Ezeknek kettei 30 fontos, az 3-madik 24 fontos, az negyedik penigh 10 fontos goljobissal jar. Mindeniknek vasas agjai, tengeljei, vasas kerekei goljobis tarto ladai cum caeteris requisitis meg vadnak [Fog.; UF II, 312]. *1667:* Vagyon ez házban eoregh agyu 4 ... mindeniknek vasas ágyai, tengelyei, kerekei. Ketteinek golyobis tarto ládái [Fog.; i.h. 337] ✱ *halas/haltartó ~. 1592:* Polchi Marton az Halaz Amburus Ladayat es haloyat uitte a Tohoz atta(m) neki f O d 14 ... Az megh bagiadot halakat hozta Pal Jakab haza az halas ladawal eggiwt f O d 54 [Kv; Szám. 5/XIV. 125 Eppel Péter sp kezével]. *1594:* Chynaltottam Egi hal Tarto Ladatt ... d 32 [Kv; i.h. 6/I. 3]. *1625:* Czinaltattam ... Egj vy Hal tarto Ladatt, Attam hozza vy fwrez Deszkat nro: 7 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 229] ✱ *kenyérhéjtartó ~. 1656:* kenjer tarto, vas sarkon panthon forgo, retezes retezfejes csipo avagi kenyer hej tarto lada nro 1 [UF II, 126] ✱ *kenyértartó ~. 1654:* Csináltam egy kenyer tarto ladat f.1 d.80 [Kv; ACJk 51a]. *1787:* Egy Kenyér tarto Láda Dr 40 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 5]. *1804:* Egy kenyér tarto láda kit vetem volt Lajos Ferentzné aszszonyomtol [HSzj *kenyértartó-láda* al.] ✱ *liktáriumos ~. 1673:* Fejer varra szállitottam Fagarasbul elest es holmi eggyet másokat ez szerint ... Lictaromos Lada egi[a] [Fog.; Törzs. — [a]Folyt. a fels.] ✱ *lisztes/lisztartó ~. 1836:* Egy rekesztéses magos lisztes láda [Kv; Pk 3]. *1846:* a Malom hijja félig meg padolva ... a gabona, és Liszt tarto lädakis jök [Szászerked K; LLt]. *1849:* égy lisztartó rekeszes ládo [WassLt] ✱ *méhhordó ~. 1826:* Méh hordo láda öt [Szentdemeter U; Told. 41] ✱ *öles ~. 1634:* Fekete Eöles ladaban ... 10 Egyben iaro fejer czapa pohar apro [Kv; JHbK XVII/15] ✱ *papirosanyag tartó ~. 1842:* A papiros malom ... Papiros anyag tartó láda ... egy nagy láda vagy hámbár forma rongytarto [Km; KmULev. 2] ✱ *pogácsás ~. 1844:* Nappalrá viradván csak el bámultam, hogy hallám ... a Pogátsás Ládát az Ut mellett látták [Bágyon TA; KLev. Koptyik Vaszi (20) vall.] ✱ *puskaporos ~. 1752:* az puska poros ládatt, ugy az buda felett valo deberke puska port ha az ládában tér be kel tenni [WLt Wesselényi István feleségéhez] ✱ *rókás ~. 1681:* Eószve szegezet Rokás láda [UtI] ✱ *savanyóvizes ~. 1779:* Savanyó Vizes Láda [CsS] ✱ *serhűtő ~. 1758:* Ser hüttő Nagy Láda [Déva; Ks 76. IX. 8] ✱ *szennyeses ~. 1820:* Egy nagy szennyeses Láda [Mv; Told. 19] ✱ *szervízes ~. 1705:* Még ugyan egy services ládát, kiben volt egy mosdómedence korsóstul, egy pár gyertyatartó, egy csésze fedelestül, hét pár kés kalánostul, egy pár tányér, egy ezüstös tükör [WIN I, 561]. *XVIII. sz. köz.:* Egy kis fekete záros Servitzes ládában ... Egy kis Servitz [Told. 70] ✱ *tejes ~. 1761:* Tejes Láda Nro 1 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 19]. *1776:* éppen ö Ngok mellett ültem ... a' Tüzhely párkányán, ö Ngok pedig a' mellett éppen, á tejes ládán egymás mellett [Kóród KK; GyL. Christ.Kováts conj. St. Miklos (55) vall.] ✱ *üstös ~. 1592:* fyzettem Az oztolos Istüanok hogy ... Az vstes Ladahoz Tokatt Chynalt f — d 40 [Kv; Szám. 5/XIV. 244 Eppel Péter sp kezével].

2. (vasazott) záros láda; ladă (ferecată) prevăzută cu broască; (eisenbeschlagene) Kiste mit Schloß. *1561:* Egy kor fel kwldenenek balko dyenesel hogy az ladat al (!) hoznok [Ráton Sz; BálLt 78]. *1568:* Vrsula Consors Benedicti lakatos ... fassa e(st) ... Ezt tud⟨om⟩ ... hogy egy ladaya vala, masfel synges, es az tely vala feyer Ruha⟨ual⟩ [Kv; TJk III/1. 159]. *1573:* Orsolia veg Bartosne hogy eo puskarnet zolgalta, latta hogi Negy Eot aranyas kupat parta Eowet aran gwreoket rakot ky puskar Ladaiabol mykor kedwe volt hozza esmet ely rakta, Nem byzta az felesege kezebe [Kv; TJk III/3. 170]. *1589 k.:* azt mondod ... hatalmasúl hazadra mentem volna es ladadoth fel nyttam volna ... azt mondom hogy en az te hazadra hatalmasúl Nem mentem sem ladatotth fel nem nittam sem penzedeth kj nem vöttem [Szu; UszT]. *1629:* Tudom azt hogy a mi hazunknal teörtek voltt fel az Jo Anna ladajat de hogy Rab Gergely alkocsot tartot volna, es eö teörte volna fel az hazatt es ladatis en nem tudom bizoniosso(n) [Mv; MvLt 290. 36b]. *1645:* az Ladanak az reytek fiaban talalanak 60 Tallert [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 120]. *1705:* (A) Ladaknak hozza volt 5 sing szelessege 1 sing, magassaga a mint az öregh deszkabul ki tölt ... mü festettűk megh vadveressel gyontároson ... a' Kep ironak pedigh valami Czimer irástol ... adtak f : 8 Germ. [Kv; ACJk 61]. *1735:* az Ládájokot az Aranyás czigányok verték fel [Nagygyeke K; Ks]. *1770:* Minek utánna azon Ládákot nyitogato ember akképpen ott dolgát végezte volna, melly felé mondotta hogy vészi uttyát, és huvá mégyen ...? [H; BK sub nro 1017 vk].

Szk: *apróládás* ~ fiókos láda. *1688:* Skatulyas és Apro Ladas Lada egyeb edgyet masis [Beszt.; Ks S. Misc.27] ∗ *fakó* ~ fényezetlen láda. *1764:* Találtatot egy üres festékes Záratlan fako láda [Kál MT; Berz. 6. 54. L. 2] ∗ *fejér* ~ festetlen láda. *1615:* Egj feyr zaros lada [Kv; RDL I. 97]. *1679:* Kapcsoson czinalt fejér láda, eggyik toljo fedeles, masik Sark s heveder nelkul valo fel nyilo fedelű nro 2 [Uzdisztpéter K; TL.Bajomi János inv. 55]. *1739:* Egy vasas négy, szegű lada festekes petsétes ... Ket kis fejér láda petsetesek [Nsz; Told. 64] ∗ *fekete* ~. *1755:* adok által ... egy kűsded fekete ládában egy hatvan forintot érő ezüst Forgáts párta övet, egy ezüst kötéssel keszittetett Szekfü szin Bársony vállat [Aranyosrákos TA; Borb.II néhai Székely György relictája Csipkés Borbára végr.] ∗ *fekvő* ~. *1611:* Egj zeöld eöreögh fekkeö (!) lada vy [Kv; RDL I. 88]. *1631:* Vagjo(n) ... az apja hazaba(n) egj fekü ladaba(n) ... marhaja [Mv; MvLt 290. 55a]. *1678:* egy nagj fekűvő Ládát hosztak ide Gálfalvára Apaffi Györgyné Aszonyomhoz teli [Gálfva KK; Ks 19. III. 35]. *1708/1719:* adá ... Segesvárt levő örög fejér fekűvő ladajat, egész benne tele levő fejer nemü bonumokkal abraszakkal, kendőkkel, lepedőkkel [Tarcsafva U; Pf]. *1838:* két gyantáros fekvő Láda [Szentimre MT; BalLev. Balog Klára kel.] ∗ *félkéz* ~. *1693:* Ezekbol a ket vankost, az 1 kendőt, az asztalra valo festékest fél kéz ládát rendelök viszsza Geczö Jánosnak [HSzj *félkéz-láda* al.] ∗ *festetlen* ~. *1679:* Vásárhelyről az lakatosoktol ide hozott festetlen, plehes, kolczos, vas sarkas, vértes, öreg Láda, egi másb(an) téve nro.2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 22]. *1788:* Fejér hoszszuko festetlen Láda [Mv; TSb 47] ∗ *fiókos* ~. *1669:* Az hazban vagyon ... Egy Tarka Vasas fiokos lada [Kőhalom NK; Ks 67. 46. 24a]. *1748:* Paraszton feketével meg festett fiokos Záros nagy fenyő láda [Ks 8.XXVIII.5] ∗ *francia záros* ~. *1793:* Kék Festékű Francia záros Lada [M.köblös SzD; RLt] ∗ *hosszú* ~. *1694:* 1. hozzu láda [Torda; Told. 11/34] ∗ *ijas-fias* ~ fiókos láda. *1744:* Rosz vass rosdás ijas fias fedél nélkul valo Láda [Branyicska H; JHb 103/151] ∗ *kopasz* ~ festetlen láda. *1822:* én el menetele után üres kopasz Ládáját fel bontottam ... nem volt égy vigánonal egyéb benne [KLev. Szarvadi Farkas ns vall.] ∗ *lábas* ~. *1674:* az megh nevezet hoszszu festet lábos nagy ládáb(an) vagyon, egy feiér kisebb záratlan ládám is [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.] ∗ *lakatos* ~ lakattal zárt láda. *1591:* Ket eöregh Lakatos lada [Kv; AggmLt A.53] ∗ *lapos* ~. *1634:* Ezeken kwuwl valami Araniam, mind massaban, s mind vertwl, es Tallerom ... kiknek az ioua egy vasas lapos ladaban, es egy kis szepetben, es ket feyer sup ladakban vadnak, es szekrenymben [WassLt 73/1 Cegei Vass János végr.] ∗ *nagy* ~. *1631:* haniogatta Rado Peter az ezüsteös hűuelt az aztalon mikor az Nagi Ladat fel njtotta vala [Mv; MvLt 290. 262b]. *1681:* Fejér hoszzu nagi lada, plehes, Kolcsos Nro 1 [Vh; VhU 502]. *1733:* nagy láda ... mellyis Üress, minthogy ... az Halálára valot tartván a Nagy Asszony benne, most megh kivántatván kiszedték [Marossztkirály AF; Told. 25] ∗ *oldalas* ~ '?' *1615:* Egj hituan oldalos lada f — d. 10 [Kv; RDL I. 97] ∗ *ordinér* ~ közönséges láda. *1800:* Egy gunya tarto deszka ordinár Láda [Told. 19] ∗ *ormos* ~ koporsó alakú láda. *1715/1720:* Edgj bőrős ormos láda [Cege SzD; WassLt Vass György hagy.] ∗ *öreg* ~. *1595:* Janos Deak vitt Vrunk zamara Virginat, Publikant es valami Eöreg ladat 3 louan zekeren, fizette(m) neky f — d 75 [Kv; Szám. 6/XVI. 136]. *1637/1639:* Egj kett singes Eoregh lada, az elej rakott, meliben az arua pozto ruhazatj uadnak [Kv; RDL I. 111]. *1694:* Az Fejér ruhanemű edgyetmasok(na)k bötsűje ... mellyek az öreg ládába(n) volta(na)k [Kilyén Hsz; BLt 4] ∗ *pár* ~ '?' *1714:* Vassal meg erössitett egj Par Lada fl. Hung 12 [AH 55] ∗ *párkányos/párkányozott* ~. *1734:* Egy párkányos egy Singés Lada [Kv; Pk 6]. *1752:* Talaltatott egy párkányozott Tarka láda zárotlan [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.] ∗ *plehes* ~. *1591:* Plehes eöregh lada [Kv; AggmLt A. 53] ∗ *prejudicium* ~. *1665/1754:* Az legény pedig magának estvéli hét óra után gazdája akarattya ellen nem dolgozhatik; ha a' gazdája meg engedi három prejudicium ládát tsinálhat [Kv; ACArt.15] ∗ *reteszes* ~. *1697:* más reteszes fekvő láda [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 8]. *1737:* Az mely Szönyegek által hordattak az úy szállásra ... az Reteses (!) Ládáb(an) vagjon 9 [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.]. *1841:* égy reteszes avaték, és egy más záros láda [SL] ∗ *singes* ~. *1596:* Egy singes zeold lada [Kv; RDL I.65]. *1708:* Vagyon egy Két Záru Zöld Singes Lada [Kv; ACJk 69]. *1794:* Egy Üres Singes Láda [Gyalakuta MT; TSb 17] ∗ *skatulyás* ~ fiókos láda. *1629:* Egy szép Eskatulias lada [Kv; RDL I. 132]. *1688:* Skatulyas és Apro Ladas Lada [Beszt.; Ks S Misc. 27] ∗ *szíjas* ~. *1810:* Egy nagy vasas szijjas Láda ... Rf 14 xr 1 ... Más kissebb vasas szijjas Láda Rf 10 xr 56 [Mv; MvLev. Trinceseni Mihály hagy. 15] ∗ *tojogáló/tojogató* ~. *1706:* vit el ... ket kűs tojogato ládát [Körispatak U; Pf]. *1737:* Egy nagy fejér tolyogato Ládáb(an) vagjon egj vas kemencze fedelivel együtt [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.]. *1760:* egy hitvan tojogalo Láda semmire kellő rongyal [Szentdemeter U;

GyL] ✱ *tojokás (fedelű)* ~. *1744:* Ferslog forma tojokás fedelű fejér láda | Tojokás ijas fijas fejér ferslogos forma láda [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1831:* Egy kis tojokás láda [Kv; Pk 4] ✱ *törpe* ~ alacsony láda. *1628:* Egy kis terpe ladaban Jo eöt penzes mostani garas flor. 50. d. 60 [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 7]. *1757:* az ezűst portékám pediglen vagjon ... egj vasas törpe széllyes ladában [BálLt 93]. *1837:* égy széles lapos vas pántos törpe láda [Szentbenedek SzD; Ks 88. 15] ✱ *vasas/vaspántos* ~. *1576:* Ez pedygh fel Iratatot Marha Myndenesteol wagion Az Nagiobik Sargha wassas Ladaba [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 8]. *1629:* Egy io vasas Láda, retezze is vagion [Kv; RDL I. 132]. *1731:* Vasas Ládáját fel vertek [Náznánfva MT; Berz. 13. III/15]. *1837:* égy széles lapos vas pántos törpe láda [Szentbenedek SzD; Ks 88. 15] ✱ *vértes* ~ → *festetlen* ~ ✱ *záras* ~. *1586:* Egy masfel szing Zaros Lada [Kv; Szám. 6/IV. 48]. *1593:* ket szaros lada [Szu; UszT 9/44]. *1636:* Egy Eöregh feyr Zaros Láda [Kv; RDL I. 109]. *1736:* Az Ur Házáb(an) ... Ismet egy törpe, széle hoszsza egy aranyu Záros bé petseteletlen Lada [Várhegy MT; CU XIII/1. 101]. *1796:* Egy nagy záros ládában 16 Papusa Dohány [Esztelnek Hsz; HSzjP]. *1802:* Záros láda kolts s Ũtkező nélkűlt [Dés; DLt] ✱ *záváros* ~ záras láda. *1644/1648 k.:* Tetettem leanyom Bethlen Anna Penzit egy fejer lapos Vasas reteszes és zavoros ladaban [Born. XXXVIII. 14 St. Bethlen kezével].

3. pénzesláda; lădiță/ladă de bani; Geldkiste | pénztárláda; casetă de bani; Kassenkiste. *1583:* Jsmett az harang oetthoënek attünk az lababoll f 18 [Kv; Szám. 3/IX. 13]. *1786:* Cserefábol tsinált Láda, melly Cassának tartatik vas Zárjával edgyütt 1 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36].

Szk: *alamizsnás* ~. *1601:* Az alamisnas ladat az templomban chinaltattam megh [Kv; Szám. 9/XV. 7 Jer. Nekel sp kezével] ✱ *Isten ~ja. 1710 k.:* Én pedig, én Istenem, kész voltam, vagyok és leszek ezután is, ha szabadságom lészen reá, mindent azaránt jó rendben hagyni, sőt maradékimnak is arról olyan parancsolatokat adni, hogy én miattam az én Istenem ládája kárt ne valljon [Blm. 993] ✱ *város ~ja. 1582:* Az Zam weweo wraym attanak ennekem kezemheoz az Varas Ladayabol f. 100 | Az elseo zaz forintot Nem az Ado Zedeo polgarok hanem Az zam weweo vraim Attak az varos Ladaiabol kezeheóz [Kv; Szám. 3/V. 1, 59 Lederer Mihály sp kezével].

4. levelesláda; cutie de/pentru scrisori; Briefkiste/kasten. *1555:* En Komlo⟨d⟩y orsolya az meg holt vas Balastol meg maradot felesige adom myndeneknek tvtara hog az ky Leveleket az en meg holt zeghyn vram meg eltyben haghot volt Bezteren (!) Zyvcz Lenart Vramnal azokat az en Kezembe attya (!) mynden kar nelkvl ... nemes emberek elöt Kerey myklos vram elöt es Böyar antal elöt az varos dyakya elöt atta megh Lenart Vram az Leveleket ket Lataban (!) [Beszt.; BesztLt 23]. *1559:* Ezt akarok the ke tudasara adnonk, hog kultonk kegelmed hazahoz Mostan Valas Gęrebtol Eg kush ladath kyben Mynden priuilegiomonk Benne vagon es okleuelonk Azert keriujk (!) the ke, myg Boszasy ferench vthana Beszterchere mehet tetese the ke Eg Zekrenbe, merth nekenk E kis ladanal dragab marhank Nynchen [i.h. 58 Nicolaus et Franciscus Boszasy Suchy Lenarthoz Beszt-re]. *1595:* Egi ladat chinaltattam az tarhazba, leuelekhez valot, attam az Aztalosnak es Lakatgjartonak f 1 [Kv; Szám. 6/XVI. 6]. *1681:* A mely levelek Ladakb(an) s Asztaloko(n) czomókb(an) vannak, azok fel nem bontattak, hanem marattak a' bé kötés szerint [Vh; VhU 541]. *1712:* az Grofságot az mi illetti ... még az szegény Attyánknak atta meg szegény Leopoldus Csaszár, hogy pedig oda veszen az Diploma rolla, s Cancellariusrol Cancellariusra maradgjon bestellenségünkre aszt bizony nem szenveden, hanem el fér a ládában az tőbb levelek közzé [Medgyes; Ks 96 Haller Gábor lev.]. *1760:* ă fiak p(ro)ducaltak minden literalékot egy ládáb(an) ... Az láda el petsételtetett [Oroszfalu Hsz; BLev.]. *1814:* Dobai Uram ... azt tselekedtette velem hogy ki vegyem a Ládábol[a] és általadjam [Dés; DLt 56. 24. — [a]A deliberatumot]. *1850:* irásaim ... a Ladamban vagynak mostis; — ugyan a ladam be van zarva, hanem nyolczad nap mulva el hozam a kocsat-is [M.déllő TA; DobLev. V/1285].

Szk: *leveles* ~. *1733:* miota azon leveles ládák az én kezem alat voltak ... a Cancellarius Ur Correspondentiajt belé tettem [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. *1761:* hallam mondani Apor Lászlo urtol Apor Anna eő ngának : hiszem kjednél voltak az leveles ládák, kjed küldötte be [Kvh; HSzjP Michael Gazda de Angyalos (40) ns vall.]. *1815:* a' Tktts Ur[a], a Leveles Ládáknak el vitetthetésekért Pert inditott az Exponens Tktts Aszszony[b] ellen a Nms Kolos vármegyei Tktts Generáls széken [Somb. II. — [a]Sombori Farkas. [b]Sombori Elekné Palatkai Klára] ✱ *város (leveles) ~ja. 1584:* Ember Andrasnal vagion waros penze kith keolcheón Attak nekj f. 170 kireól Ados lewele wagion a' waros Ladayaban [Kv; Szám. 3/XII. 22]. *1587:* Hogi az varos ladaiban egiket sem leluk meg ket vj ladat vgj kelletet Czinaltatnom Giorgi kowachinak ... Az Czinalasatol fiszettem nekie —/80 [Kv; i.h. 3/XXX. 43 Seres István sp kezével]. *1741:* Városunk leveles ladáját kivánván a Nes Tanács ki hozatni a Segestjéből, ă ládáknak csak ă heljek találtatott [Ne; JHb VIII sub C Bethlen Miklós lev.]. *1746:* Vass János nevű idegen jövevény ismeretlen ember ... immediatē a' Városrol el mennyen ... Külőmben Cassáltatván mostan mitigált Deliberatuma szoross bűntetése lészen az mostani Productumok(na)k szoros exigentiaja sz(e)r(in)t; mellyekis hogj colligaltatván pecsét és intitulatio alatt a' Város Ládájában ad ulteriora conservaltassa(na)k, determinaltatott [Torda; TJkT III. 110–1].

5. céhláda; cutia breslei; Zunft/Gildelade. *1585:* igy zola Keotelwereo Tamas hogy Az Ides Mesterek azt Akarnak hogy el hoznak Leorinczteol Az ladat[a], Myes ezt ertwe(n) Ne(m) tehetenk ez ellen, es vgy kwldenek erette, De Mas czeh Mestert heliebe Ne(m) teottek [Kv; TJk IV/1. 439. — [a]A leköszönt céhmestertől a céhládát]. *1665/1754:* Az B. Társaságnak benn létekor tartozik az Szerhordó Legény a ládát, minek előtte az asztalra tétetnék, meg tisztitani a' portól [Kv; ACArt. 13]. *1694:* Vagyon a' B. Céhnek egy Ládája ... egyik kolcsa áll a Céh Apánál, az egyik pedigh az iffiu Céh Mesternél [Kv; ACJk 16]. *1704:* csak mennöl kevesebb kölcseggel es ceremoniaual akarván igazittani azert haza kisirven a Ladat ... ketelenitettunk meghis költeni Borra ...//69 [Kv; i.h. 89]. *1710:* az Társaság ládáját bé kellett az Céh-b(en) hozni az Legenyek magok viseletlenségek miatt [Kv; i.h. 77]. *1832:* Láda haza kiséréskor Collátiora

költödöt 52 Rf 36 xr [Kv; ACLev. Kül. Perc.l]. *1841:* A nemes ifjúság ládája a béjáró első embernél legyen ... a láda kulcsa pedig a dékánnál álljon [Dés; DFaz. 40]. *1865:* Julius 23-án Tartando bizotmányi gyűlés alkalmával az asztalos ifiúság értesitette a bizotmányi asztalos Czéh gyűlest azíránt miszerint ... elhatározták ... hogy a társaság ládáját ... átt tegyék Lászlofi Antal urhoz [Kv; ACProt. 43].

Szk: *céh ~ja. 1585:* Keoteles Balint vallia ... Az czeh lada kolchat az Aztalra vethe, es azt monda hogy Ne(m) visely gongiat ... oztan ... egy Akaratbol feokeppen Az Ides Mesterek hagiasabol viveok ell az czeh ladayat teolle [Kv; TJk IV/1. 439]. *1589/XVII. sz. eleje:* Minden Heti Beres Legeny esztendőben eczer eczer kwlőn kwlőn huszoncöt penszt tartozzanak az Ceh ladaiaba vetni az Cehbeli közönseges szwksegere (így!) [Kv; KőmCArt. 11]. *1635/1650:* adgyon Egy Gira Ezwsteot az Attya az Cehben, az mely legyen az Ceh Ladaiaban, mind addegh valamegh ideiet jamborul ki nem tőlti [Kv; ÖCJk]. *1814:* én ... a' Czéh Ládáját fel nem vertem, a' Czéh Pénzét el nem pusztitottam [Dés; DLt 56. 21].

6. egyházközségi láda; caseta/lădiţa parohiei; Gemeindelade/kiste. *1693 e.:* Simon István ... hagyott ... egy ládát kultsostol, hogy az Ecclesia javait, pohárt, tányért, abroszt, kendőt benne tartsák az egyházfiak, azt penig semmi prophanus ususra ne forditsák [Somosd MT; MMatr. 85]. *1728:* Vagyon a Megjen(e)k edgjetmás tarto ládája [Angyalos Hsz; SVJk] | Egj kűsded ladaja az Ecclesiának [Illyefva Hsz; i.h.]. *1742:* Egj másfél singes Brassai láda az Eccla procuralta melyben conservaltatn(a)k az Ecclá(na)k szent edenyei [Bodok Hsz; i.h.]. *1814:* Minden Ekkla regestraltassa a' Ládájában találtato minden Levelet [Nagykapus K; RAk 27].

Szk: *egyház ~ja. 1863:* A' bé vallásokat két példányban kell meg tenni, 's edgyik maradjon meg az Egyház ládájában, a' jöhető Zavar elkerülése végett [Gyalu K; RAk 79] ✱ *eklézsia ~ja. 1689:* Az Ecclesia ládájit, s bennek levő bonumokat, inventallyák Nemz. Számvévő Uraimék [Kv; SRE 2]. *1707:* Az Ecclaesia Ladaját az ellenség fel hasogatta volt [Dés; DLt 488]. *1810 k.:* Korpos János Istenes buzgoságából ajándékozott az Eklesiának ... 4 márjást mely az Eklesia ládájába bé is tétettetett [Nagykapus K; RAk 2] ✱ *megye ~ja* egyházközség ládája. *1728:* A megje ladaja melyb(en) a bonumok vannak l [Étfva–Zoltán Hsz; SVJk].

7. ruhás és holmis láda; ladă în care se păstrează haine şi alte obiecte; Kleider- und Zeuglade/kiste. *1568:* azt monta bodogne, hogy ... az lean o tole lopot, keth ingnek valo gyolchyot, gyong szemeket lebegőket, aranyat es egy kendőth, es ezeket ladayaba talalta [Kv; TJk III/1. 207]. *1586:* Margit Sos Istwanne vallia hogy mikor ez orsolia Nalla(m) volna leowe oda Masas Peterne, es ez leany vendelet fel Nita, Es ot egy Egher eotte Sahos ruhat talala megh kit azt monda hogy az Inase volna egy Ingh vyra valo feier zeltis talala megh ... es ennel egiebet ladaiaba(n) Ne(m) talala a' Io Azzony [Kv; TJk IV/1. 571]. *1605:* En ott valek mikor Zeoczj Georgyne ki raka az Zakaczne ladajabúl valami borsa saphranja kezkeneő giolchia, sinora es poztozele vala [Szu; UszT 20/134 Haelena Consors Agil(is) Joan(n)is Pap In Vdúarhely vall.]. *1629:* mikor az szegeny Eötueós Gergely megh hala, ugja(n) my kisireok haza az hazahoz s lata(m) hogj kiraka az ladabol egjet massat [Mv; MvLt 290. 182a].

Szk: *ágyneműs ~. 1837:* Déésen a legények Házába egy vas pántos agynemüs ládá [Szentbenedek SzD; Ks 88 Oszt.13] ✱ *fejér-ruhás ~. 1768:* Kissebb zöld Fejér ruhás Láda [Császári SzD; WassLt] ✱ *főkötős ~. 1843:* panaszolta nékem: hogy azt zugatják a' Faluban: ő vágatt volna le egy fökötös ládát az ország utján [Bágyon TA; KLev.] ✱ *gúnyás ~* ruhás láda. *1850:* fenyő fa gunyás láda 15 vft [Algyógy H; Born.F.Ii] ✱ *köntösös ~* (felső)ruhás láda. *1668:* Elsö Lada Köntösös feier Lada [Mk Kapi György inv. 1]. *1732:* A köntösöknek száma a Második köntösös Ládában [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 4]. *1768:* Egy köntősös lapos bőrös Láda [Császári SzD; WassLt]. *1800:* vévődött ki edgyik köntősös ládábol egy fekete tafota hoszu köntős és egy viseltes tafota ruha [O.fenes K; JHb LXVI. 46] ✱ *nachtcájtos ~. 1768:* Egy köntősös lapos bőrös Láda ... Tenger szin Lakírral valo Nacht-tzájtos Láda [Császári SzD; WassLt gr.Wass Ágnes kel.] ✱ *öltöző ~. 1754:* Egy feketén lakirozott Öltöző Láda [Nsz; Told. 19] ✱ *paplanos ~. 1688:* Paplanos Lada [Beszt., Ks S Misc. 27]. ✱ *portékás ~ 1650:* Aszszonyunk eő Naga Portekas ladajat Viszjk Szamos Vyuarigh ... Az Nyolcz Eökörtöl Attam f l d 50 [Kv; Szám. 26/VI. 390] ✱ *süveges ~. 1681:* egy fekete suveges láda [UtI] ✱ *szőnyeges ~* szőnyegtartó láda. *1674:* Az szönyeges ládában vagyon, egy Megy szin Skárlát szönyegh [Beszt.; WassLt 72/6]. *1688:* Szönyeges Lada [Beszt.; Ks S Misc.27] ✱ *vásznas ~. 1688:* Vásznas Lada [uo.; i.h.] ✱ *vetkeztető ~. 1735:* Egy vetkeztető zománczos Trebeljes Lada [MNy XXXVIII, 384].

Sz: *XIX. sz. m. f.:* Szabadságam el van zárva Ferencz Jozsi ládájába. Elveszett a lada kocsa Meg nem szabadulak soha[a] [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — [a]Táncszó].

8. faragásos, festett v. virágozott díszláda; ladă sculptată, pictată sau înflorată; geschnitzte, gemalte od. mit Blumen verzierte Lade. **Szk:** *alakos ~. 1733:* egj be zárt petsételt kisded alakos Láda [Hr] ✱ *bécsi ~. 1713:* Nagy Öreg Veres Becsi Ládában ... 5. Lengyel Országi onos iratos Bokájok, egy hojagos meczet üveg pohár Srofos | Egy kis Bécsi Ládáb(an) bőrös ... Egy darab bója vászon gyolcs [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.] ✱ *brassai ~. 1681:* Brassai festett Lada, egyik kisseb, mindenik pléhes kólczos Nro 2 [Vh; VhU 541]. *1795:* kissebb brassai Záros Láda [Szárhegy Cs; LLt] ✱ *diófa-festékű ~. 1787:* Gunyák, Fejér Némük Egy régi diofa festékű Ládába [Mv; MvLev. Vadadi hagy.2] ✱ *festékes ~* festett láda. *1735:* Kolos Vármegyében Somboron ... Somborj Sándor Ur(am) nemes lako házánál ... hozak elönkben egy másfél singes, kopott festékes, és viseltes ládát, mellyben volta(na)k Néhai ... Sombori László Ur és első feleségе Néhai ... Miske Borbára Aszszonytol maradt mobile bonumok [SLt]. *1739:* Egy Tarka festékes láda Petsetes [Nsz; Told. 64] ✱ *festett ~. 1628:* Egy eöreógh festett ladaba(n) Abroz uegghel Nro 7 [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44.3]. *1778:* adtam altal ... Festet Ladát egyet [Agárd Mt; Told. 8]. *1795:* Egy nagy festett Láda [Szárhegy Cs; LLt]. *1849:* Egy kék festett ládo ... Egy uj fejér ládo nagy [WassLt] ✱ *gyontáros ~* gyantásviaszos festékkel festett láda. *1600:* egj gjontaros

Ladaba(n) egj panchel kezthjw wagjo(n) aztis kj kel wenni [Kv; KvLt Vegyes 16/4 Hozzwazaj István Zabo Sámuel kv-i polgárhoz. — Kiss András kijegyzése]. *1627:* Egy kis zeold gyontaros lada tt f. — d. 75 [Kv; RDL I.132]. *1651:* haro(m) giontaros lada ... ket giontaros karzek [Torda; Borb.]. *1730:* Ket Singes kora Gyontaros Lada [Kőrispatak U; Pf]. *1794:* Egy Singes gyontáros kolts nélkül valo záros Láda [Gyalakuta MT; TSb 17] ✱ *hajszín ~. 1756:* Záros hajszin tarka Ládák [Somkerék SzD; Ks gr. Bethlen Imre lelt.] ✱ *hamuszín ~. 1789:* egy fél viseltes hamu szin Trahet kisded láda [T; LLt] ✱ *hímes ~. 1596:* Egy hymes lada ... f 2 [Kv; RDL I. 65]. *1629:* Egy hymes láda ér tt f. 1 [Kv; i.h. 143]. *1732:* egy Himes Ladaban Valo Aprolekot hagytam neki [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ *hollandiai bőrös ~. 1705:* egj Hollandiai bőrös Lada [Kv; Pk 6] ✱ *kék ~ → festett ~* ✱ *magyar ~. 1790:* egy Záros magyar láda [Km; RKA] ✱ *oláh ~. 1801:* egy Szekrény, vagy is Oláh Láda [BLt II/11] ✱ *rakott ~* berakásos/intarziás láda. *1588:* Egy Eoregh rakot lada zaros Iutot Az ket Awaknak [Kv; KvLt Vegyes I/2. 26]. *1594:* Egi rakot ladaban uagion valami approlek fodor [Somlyó Sz; UC 78/7.33]. *1596:* Az hazat ket aztallal es egy eoregh rakot ladawal ... beochyewlleottewk f 300 [Kv; RDL I. 65]. *1627:* Egj rakot ladaban ... Egj sederies perpet szoknia ezwst premes [BLt I Béldi Kelemen inv.]. *1749:* két ládát, egyik zöld gyontárral festet, a másik gombos rakot láda [Papolc Hsz; HSzjP] ✱ *recés ~. 1674:* tőttűnk az fekete Retczes ládában Egy végh abrosznak valo Nyers vásznat [Beszt.; WassLt 72/6] ✱ *rejtekes ~* titkos-fiókos láda. *1797:* Egy zöld festékű záros rejtékes Láda ... Ezen Ládában, 's ennek kettős rejtekjeiben találtattak: Egész Sufferin(us) Arany egy in Hf 16. Simpla aranyok 52[a] [M.igen AF; DobLev. IV/777. 9. — [a]Folyt. a fels.] ✱ *sárga/sárga festékes ~. 1574:* Vagion ket fw keoteom az nagy sarga ladaban [Gyf; JHbK XXI/12. 5]. *1628:* Egy Zeőld es Sárgha festekes szaros Ladaban Egy fedeles ... kupa [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 4]. *1628/1635:* Feier ruhak, Abrozok Egj sarga òregh rakot ladaban [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.] ✱ *segesvári ~. 1824:* Egy Nagy Segesvári láda zarostol [Szentdemeter U; Told. 29] ✱ *székely ~. 1730:* Egy Szekel Lada [Kőrispatak U; Pf]. *1736:* Az Ur Házáb(an) ... Rosz üres Szekrény, vagy székelly Láda [Várhegy MT; CU XIII/1. 101] | Székelly Láda vagy Szekrény edgyiken lakat van, nem tudatik mi van benne [Martonfva NK; CU]. *1810:* égy Székelly láda [Jedd MT; LLt] ✱ *tarka ~* festett mintás láda. *1627:* Egy tarka láda, Oda be az belseo boltba(n) tt f 3 [Kv; RDL I. 132]. *1681:* Fenjes hal hejjal rakott arany münek valo tarka Láda, kolcz nelkül Nro 1 [Vh; VhU 540]. *1789:* vettem kezemhez ... Két festett tarka ládákot [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.] ✱ *váradi ~. 1838:* két gyantáros fekvö Láda, és egy Váradi Láda [Szentimre MT; BalLev. Balog Klára kel.] ✱ *veres ~. 1751:* Egy Veres láda abban három vég kilim, vagy festékes [HSzj *festékes* al.] ✱ *zöld (festékes/festékű) ~. 1572:* Jarai Bernatne Klara azzony ... az zeold ladat ersebet azzonnak thorozkay Janosnenak hagya vala [A.jára TA; Thor. IV/3]. *1628:* Egj zeold kozep rend ladaba(n) uadnak feő kőteok [Bodola Hsz; BLt]. *1687:* zöld Ladaban vad(na)k Szünyegek Kilimek [Csapó KK; Berz. I. 21/11]. *1797:* Egy zöld festékű záros rejtékes Láda [M.igen AF; DobLev. IV/777. 9]. *1849:* Az élés kamarába ... Egy 1604-be keszültt zöld festékes láda oltska [Somkerék SzD; Ks 73/55].

Megformálásban, szerkezetben és díszítésben egymástól nagyon eltérő bútorfajtákat jelölő szk-at soroltunk be e jel. alá. Ide vontuk a táji szinten máig *szekrénynek* nevezett, durván ácsolt, de kétségtelenül díszítési céllal faragott, vésett ládafajtákat (pl. *oláh ~, magyar ~, székely ~*) is. Az ide vont szk-ok mögött sejthető ládafajtákra nézve l. NrLex. *láda* al. és az ott id. irodalombeli tájékoztatást.

9. kelengyeláda, menyasszonyi láda, *rég, táj* paraffernumos láda; ladă de zestre; Brautausstattungstruhe/kiste. *1758:* Nehai Szekej Boldisarnak ... az Leányi ... Anjok holta után egj más után következtenek nevekedesekkel Gazda Aszszonjoknak ... Mejik mejik menjit mit vit nem tudam mivel az Ladajakban nem neztem [Aranyosrákos TA; Borb. II Andreas Biro de Rákos (79) ns vall.]. *1782:* Mely ágyi gúnyát nem tagada Balás Györgynek az felesége, mostani Korda Tamásné, úgymint egy derekalyt, egy csergét, egy festékest, hogy kezinél nem volna most is. A ládát is megvallá, hogy nála vagyon. De az maga ládáját, melyet hozol vitt volt, azt az Balás György eladta nyomorúságában [Jenófva Cs; RSzF 232]. *1805/1808:* A Juliska lakadalmán ... adtam egy ujdanad (!) ujj nagy ládát rft. 20 [RLt]. *1810:* Gyöngyös Kata Asztalos Ferentzhez lett férjhez menetelével ... a' mit az Annyátol vitt volt, két derekajt, négy vánkost, tsergét, szoknyát, gyapot rokoját ládát ... és valamint egyebütt közönségesen ugy ittis a' lévén a' szokas, hogy ha magtalan az illy Aszszony ember megtalál halálozni, az effélek viszszá adassanak, a' miről itt a' közönséges lakodalmazáskor kezesekis szoktanak állani [F.rákos U; Falujk 48 Sebe János pap-not. kezével].

Különleges jellegénél és jelentőségénél fogva a 8. jel. alá felsorakoztatott díszládafajták közül kiemeltük és önálló jel-ként iktattuk be e ládafajta nevét.

10. utazó/útiláda; valiză, cufăr; Reisekiste/koffer. *1585:* B. vramnak paranczolt wala Vrúnk hogy az Jesuitak doctora, es ket lada Ala Adatna egy Zekeret, witte Tordaig Nagy Fabian 4 Lowan fizettem f. 1 [Kv; Szám. 3/XVIII. 9b Gellien Imre sp kezével]. *1607:* Mastis fogadot Zekerere Berb(e), ladat Mit, Arra Jwttek vizza az hayduk es Vdj vertek feöl az Zekeret [Mv; MvLt 290.12b]. *1630:* Az Conseruator, Peter Deak Vra(m) ladaitt Viszik Szamos Vyuarigh [Kv; Szám. 26/VI. 391]. *1736:* Az magyar hintónak az hátulsó bakjára nagy öreg, fekete bőrrel borított, ónos szegekkel czifrán megvert ládát tettenek, abban, kivált ha pompás vendégségre vagy lakadalomban mentenek, úr, asszony köntöseit, szoknyáját s egyéb portékáit mind bérakták, mégis, az bőrládán felyül sok egyetmás elférhetett [MetTr 368–9]. *1823-1830:* Innen a hat ló és a legény, Szekeres Ferenc visszafelé indultak, mert csak eddig bocsáttattak volt. Megmaradt a vén hintó, én, a doktor és az úrfi s két nagy láda [FogE 164].

Szk: *bőrös ~. 1659:* Szebenbül hozatuan ki Egy Bőrös Ladat, csinaltatott eo Kglme arra Egy mesterseges Zart [Borberek AF; WassLt Perc.52]. *1710:* Még a kuruc elöszöri támadásakor adtam volt a mikházi klastromban egy bőrös ládámot, kiben legjobb portékáim voltanak [CsH 368]. *1736:* Hinto bakjára valo bőrös jo Láda 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 105]. *1801:* Két nagy roszsz, és egy kisded jobbatska Bőrös Ládák, vagy is Kufferek [LLt 106/1] ✱ *vasas ~. 1681:* Hinto bakjara

valo hoszszu, bőrös, vasas Lada Nro 1 [Vh; VhU 541] ✱ *vivő ~. 1573:* Lakatos Albert ... vallia, hogi Tawaly Eztendeobe hitta volt Eotet Zabo gal hazahoz hogi meg Nytna az Eocche viue Ladayat ... Eo meg Nytotta ... De egyebet ne(m) latot ha ne(m) egi darab zeold karasiat, valamy pozto zelt Es egi Ezwst gywrwt, Es egy falka papirossat [Kv; TJk III/3. 123].

11. áru- v. pénzszállító láda; ladă folosită la transportarea mărfurilor/banilor; Waren-/Geldtransportkiste | vásáros/kalmárláda; ladă pentru piață; Marktlade, Krämerkiste. *1598:* Kalmar Jstwa(n) ... vallia. Egi zombaton estwe kese(n) wala mikoron satoromba be rakodam ieowe oda hozza(m) ez fogoly azzony hogi lata hogi az ladakat oda rakam, kerde hogi ha ot hadgiake eyel az ladakat ... el mene onnat hat azon eyel el wezet onnat az lada [Kv; TJk V/1.153]. *1599:* Enedy Mattias Deak Hozot Bechj Marhatt ... 1 Ladaban. Zablia wasak 1//50 ... 2 Veg karmasin Saiatt[a] [Kv; Szám. 8/XIV. 39 Hj. — [a]Folyt. a fels.]. *1621:* Az melj hat lora valo Czifras hamokat az bezterczejek czinaltak azokat vizi, egy ladaban. Juhos Jstuan 4. Eokren zekere(n) Tordajgh/.50 [Kv; i.h. 15b/IX. 159]. *1625:* Lakatos Vrajm(na)k fizettenek Vr(un)k eo felsege zamara valo mjekert ... 21. ladat Tarzekerre penz hordoznj valokat vasaztanak, zart kolczotis czinalua(n) hozzajok ... f 52 d 50 [Kv; i.h. 16/XXXV. 154]. *1681:* Fejervarra ... Harom Eoszve szegezet ladaban Gyergyák [UtI]. *1774:* mutatott ... Fekete Györgynének egy kis kalmár nevezetű Ládát, és abban jó féle gyöngyőkőt, Pártát, 's kalárist [Szentdemeter U; LLt Vall. 71]. — Vö. a *kalmárláda* cimszóval.

Szk: *sokadalmas ~* vásári láda. *1615:* Egj feyr zaros lada, es egj sokodolmos vassazatlan lada [Kv; RDL I.97] ✱ *vásári ~. 1620:* Egy vasarj Ladaban harom zkofiumos aranias homlok elő [KJ].

12. hintó/kocsiláda; lada trăsurii; Wagenkiste. *1600:* Anna consors Danielis Kao meczó ... fassus est ... Zebeni Pal az kwczy ladaiabol penzt veon ky [Kv; TJk VI/1. 406]. *1694:* l. kocsiban való lapos láda [Torda; Told. 11/34]. *1736:* Az hintó derekában az ló felől való ládában hordozták az pohárszék egyetmást, úgy mint abroszt, asztalkeszkenyőt, sótartót s affélét | az hátúlsó ... ládában volt az asszonynak olyan aprólékos portékája s egyetmása, az melyre ottan ottan szüksége volt, hogy mindenkor az ládában ne nyuljon [MetTr 369]. *1750:* ő Nga mostani Frajja a szekérbe a Ládán üle [Szentlélek Hsz; HSzjP Joannes Ferencz (40) jb vall.]. *1850:* Egy darab Steyer bőrös szekér bövön vasazva két ládával — 2 oldal bőr tarisnyával — 2 bör ület párnával — vasas töltött első és hátulso ülettel [Algyógy H; Born.F.Ii]. — Vö. a *hintó-* és *kocsiláda* cimszóval.

Szk: *lektikus ~* gyaloghintó-láda. *1753:* Kis Zöld Lecticus Láda No 1 [Marossztkirály AF; Told. 18].

13. szerszámos láda; ladă de scule; Werkzeugkasten/kiste. *1678:* Uzonbol vitte(ne)k el ... Egy ládába(n) kapagyarto(na)k valo vas szerszamokat [BLt 1]. *1749:* Stomp Márton adott egy Ládát, melyben afféle kádározo Szerszámokat szoktanak tartani [Hosszúaszó KK; Born. Hermán Mátyás (45) jb vall.].

Szk: *lakatos ~. 1753:* Fejer Lakatos Láda No 1 [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ *műves ~. 1622:* Az Eötüös Mwzerbeöl meljet Mihaljnak engetek tartozot Mihalj Istok(n)ak forditanj f 7. d 33 1/2 ... A Mwheljben ualo mwues lada hituan tt. f. — d. 25 [Kv; RDL I. 119] ✱ *szíjgyártó ~. 1810:* Egy szigyárto Lada [Mv; MvLev. Trinceseni Mihály hagy. 24].

14. szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: *búzáztató/nedvesítő ~* ladă de înmuiat grîul; Beizkiste/lade. *1766:* Az Malmokb(an) ... Buza nedvesitő lada 1 [Déva; Ks 76. IX. 16]. *1838:* A Szitálo malomban ... buza ásztato nagy tölgy fa láda égy[a] [Km; KmULev. 2 — [a]Fels-ból kiemelve] ✱ *enyvező ~* enyves láda; ladă pentru clei; Leimkiste. *1840:* A' Kolos Monostori Pappiros Malomnak ... Inventariuma ... Terittő szék 14 ... Enyvező Láda 1 [Km; i.h.] ✱ *ételmelegítő ~* lădiță de încălzit mîncarea; Speise(n)wärmerkiste. *1807:* Alkudtam meg M Vásárhellyen Edgy étel melegitő Ládát [Mv; Told. 74] ✱ *madár-tanító ~* vadászmadár idomító láda; lădiță de dresat păsări; Jagdvogeldressur-Kiste. *1798:* madár tanitó láda xr 6 [Kv; Pk 6 Rázmány Sámuel hagy.] ✱ *mészoltó ~* meszes láda; ladă de stins varul; Kalkkiste/lade. *1756:* Fenyü Deszkából tsinált mész ótó láda [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 29] ✱ *szacska-metélő/vágó ~* szecskavágó láda; lada de la tocător; Hackmaschinenkiste. *1656:* egy kasza nelkül valo saczka metelö lada [UF II. 152]. *1681:* Szaczka metelö Láda, kaszaja nelkül Nro 1 [Vh; VhU 505]. *1685 e.:* Szacska metellő láda Nro 1 [Borberek AF; MvRkLev. Urb.15]. *1758:* egy szacska vágó láda kaszája nélkül [Nagylak AF; KGy]. *1812:* Egy hitvány Szatska vágó Láda vas nélkűlt [Körtvélyfája MT; LLt] ✱ *vízi ~* ? zsilip; ecluză; Schleuse. *1842:* En a kardosi Malmat ... az uradalmi Hatoságoktol haszon bérben ki vettem, már akkor is oly rosz állapotban volt ... a több romlások között a viz az ugy nevezett vizi láda vagy Zsilip alatt anynyira bé mosta magát hogy a Fürész malom oldalat is ki mosta annyira hogy az oldala is le omlott [Kv; KmULev. 2 Széllés György kezével].

15. virágláda; ladă de flori; Blumenkiste. *1813:* Vagyon egy jó Zsendely fedél alatt lévő és Téglából rakott oldalu üveges virág ház ... Ezen Házban ... vagynak ... szép oltott Rosmarint két ládába, és 6 Cserépbe | Régi Czitrom és Narants fák Tizen edgy, mellyekből 2 cseberbe, hat kádba, 1 Ládába egy Dézsába, a' többi cserepekbe [Koronka MT; Told. 18, 19]. *1814:* A' Felsö Virág Házba találtottak ezek a Virágok ... Rosmarint Ládába 15 ... Rosa muszkáta Ládába 5 ... Majoránna Ládába 8 ... Ilyáncintus Ládába 1 [Szászvessződ NK; Told. 18 gr. Toldalagi Kata lelt.].

16. koporsó; sicriu; Sarg. *1582:* Jsmett az sas[a] deak hogy megh hala ... chynalthattam egy Ladatt atta(m) Asztalas Benedeknek tolle d. 40 [Kv; Szám. 3/VII. 6 — [a]Olv.: szász]. *1586:* vagj Capitanok altal vagy mikeppen az Varossy tellies keosseget ereós bwntetes alat megh Intesse biro vra(m) hogy az holt testeket Ne tarchak sokara, hane(m) el siessek temetny seot mingyarast ladaba zegezzek [Kv; TanJk I/1. 31–2]. *1597:* hogy pwspeok wram meg holt wala az regy mod zerint hogy Mynekünk kelletet az ladaiat meg chynaltatnünk, fizetünk Aztalos Lukachnak f. 1 [Kv; Szám. 7/III. 36].

Szk: *ormos ~. 1609:* Holt megy Leorinchy Deak Az scholabany chynaltatam egy Ormos ladat sellyet neky asztalos Janossal attham nekj f — d 60 [Kv; Szám. 12b/IV. 116].

17. *görényfogó ~* görényfogó-csapda; cursă de dihor; Iltisfalle. *1821:* Három el romlott fenyő deszkából

valo görény fogo láda [Koronka MT; Told.]. *1827:* A Gőrény fogo Ládát még a' régi inventálás előtt fel dolgoztatta volt a' D. Biro Székely András [uo.; Told. 34]. *1849:* Egy gőrény fogo fenyő detzka láda [Somkerék SzD; Ks 73/55].

18. *lisztelő/lisztfogó* ~ lisztláda (a malom örlőszerkezetének ládája); troacă; Mehlkiste (am Mühlwerk in der Mühle). *1595:* veöttem egy Apro zarufat lyztelêo ladahoz f O d 6 [Kv; Szám. 6/XV.31]. *1832:* (A malomban a) felsö és also kövek kőrul lévő véskák garadok lisztelő ládák nem Csak mind megvannak hanem egyszer s mind jol használhatok [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1838:* A Szitálo malomba ... Liszt fogo négy viseltes ládák [Km; KmULev. 2].

19. *stomp ~ja* aranyzúzó malom ládája; lada şteampului; Kiste der Goldstampfe. *1757:* (Az aranyrögöket) vizet bosátván 'a Stomp Ládájában liszté tőrjük, a' melly lisztnek jobb része a' Stomp ládáján levő lyukan, a' lyuk alá hoszszan teritett Czondra posztóból levő Fotakra ki folly [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével].

20. hídláda; palee; Brückenlade. *1717:* A' Nagy Szamos(na)k a város felöl valo ágán vagyon egy Hid, melly(ne)k a két végin valo lábai jók, az kőzbőlső lábának vagy ládájának hátulso vagj also része ujjitást kiván [Dés; DLt 504]. *1771:* A Kőzepső Ládának roszszabb fáit ki hányván, és az még szolgálatra valokat meg hagyván; ujjabb Gerendák; Vánkosok s Czővekekkel meg állittani[a] [Dés; DLt. — [a]Hídépítésnél]. *1822:* Negy foljo Gerenda otska két otska párna fa és égy a láda fundamentomábol ki került fundamentom gerenda [Dés; DLt az 1821. évi iratok közt]. *1823:* Tartozik ... Hidunk Ládáinak hijjanosságát is ki potolni, s arra égy Jégtőrő Uj Gerendát alkalmaztatni az ez előtt állo két régi Hid Lábok első orát pedig ujjonan fel emelni [Dés; DLt].

21. ládácska, ládika, ládikó; lăduţă; Lädchen | doboz; cutie; Schachtel. *1625:* Keouetkezik rend szerént, az miket Vrunk eo felge Colosuaratt Szallasin ... reformaltatni és ujolagh epitetni keglsen paranchyolt ... Az Secretumra egy Ladat f — 150 [Kv; Szám. 16/XXVII.23].

Szk: *aranyműves* ~ aranynemű-, ékszertartó láda. *1696:* Hallottam edgjtőlis, mástolis hogj rebesgették, hogj ... Zádor híres részszes lett volna, az ... Fekete Clára Aszszonj el veszet aranj mives ládájának elveszésében, —s— hozásában [Mv; BálLt 85] ✱ *borsoló/borsos* ~ borsos/fűszeres ládikó. *1589:* Egy borsolo klammaris (!) Modw lada [Kv; KvLt Vegyes I/2. 40]. *1652:* csinaltam egy borsolo ladat festve giontarossan [Kv; ACJk 59a]. *1659:* csinaltam egy borsos ladat fiokkal f l d 80 [Kv; i.h. 50]. *1733:* Üres borsolo láda nro 1 [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1801:* Négy Láda és égy Borsolo láda [M.macskás K; RLt Détsei Bálintné Filep Deáki Ersebet hagy.] ✱ *ezüstműves* ~. *1663:* főképpen az ezüstmíves ládám nem igen jó láda, azért azt mind a zárjainál s mind az sarkainál Kegyelmed egynehány helyen bepecsételje [TML II, 646 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1688:* Vagyon az Beszterczey Bottban (!) Illyen Ladak (így!) Czedolajok szerént. 1. Ezüst Müves Lada ... 6. Köntősös Lada ... 8. Fejér Ruhás Láda. Kőntössők is vadnak benne 9. Szőnyeges Lada [Beszt.; Ks S Misc. 27] ✱ *fises* ~ játékpénzes/zsetonos ládikó. *1821:* Két Jádzso Fises Láda Fiseivel [Veresegyháza AF; Told. 19]. *1824:* Egy rongyos fisses láda Skatujával, fisekkel más fisses láda, ugyan fissekkel Tatzák nélkült [Fugad AF; HG Mara lev.]. *1835:* Fises Láda három Blokkal [Mezőnagycsán TA; LLt] ✱ *hímvarrónak való* ~. *1679:* Him varronak valo fedeletlen Laga 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 36] ✱ *játszó* ~. *1788:* Egy viseltes ostábla kotzka nélkül ... Egy kisded játzo fekete Láda [Mv; TSb 47] ✱ *kávés* ~. *1730:* Az Ur ő Excellja Kavés Ládájában lévő ezüst Mű ... Ket Csokoladés Findsa Tartok [Kv; Ks 15. LVIII. 6] ✱ *orvosságos/patikás* ~. *1684:* Egy lakatos órvosságos Láda [Ebesfva; UtI]. *1720:* egj kisded patikás Láda, feles patika orvosság eszközeivel [Körőspatak Hsz; HSzjP]. *1788:* Egy kis Patikás Láda [Mv; TSb 47] ✱ *perselyes* ~. *1657:* festettem nagy pesselyes ladat feketen megis szegezgettem [Kv; ACJk 48b] ✱ *pökdősö* ~ köpőláda. *1811:* minden két ágy között kel egy pökdősö Ládának lenni [Dés; DLt 173] ✱ *prémszövő* ~. *1744:* Prém szővő láda [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] ✱ *templombeli* ~ persely. *1585:* 13. Decembris be mentwnk a Templumban Es à zokas szerint midőn az egjhaz marhaiat megh latogattuk volna talaltunk ... A templumbelj Ladaban f l d 9 1/2 [Kv; Szám. 3/XIX. 46] ✱ *templom ~ja* 'ua'. *1843:* Midőn Varga Katalin nálunk volt, saját személyében kért pénzt a templom ládájából avégre, hogy azzal járjan a falu dolgában és nyerjen őfelségitől szabadolmat számunkra [VKp 75] ✱ *téntás* ~. *1657:* egykorban mondja Ferenc doctor ... hogy tudna oly orvosságot, semmiféle fegyver és lovőszerszám is meg nem sértené ... de excipiál azzal, hogy téntás ládájával együtt Brassóban hadta légyen [KemÖn. 22] ✱ *varró* ~. *1754:* Egy lakirozott Varro Láda [Nsz; Told. 19.].

22. ládafia, fiók; sertar; Schublade/kasten. *1589:* vgia(n) azon zekeren vittik haza az Aztalnak az ladayat [Dés; DLt 226]. *1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az Keőzepseő hazban ... Az aztal keőrul karos zek ladastul No. 1 ... Az aztal mellet valo karos zek ladaiaban wagjon Ris kasa font No 1 fer(ton) 2 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 24]. *1670:* Csinaltam egy oregh Könytartot ... Csinaltam meghis egy Konytartot nro hat ladakkal f 4 [Kv; ACJk 70a]. *1699:* Ezenn ... hazban talaltatott Asztal labastul jó nro 1. Ennek ládája (: asztalfiai :) Vas Zarjaval es kolcsaval edgyütt jó [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.].

Szk: *kihúzó* ~. *1792:* Nagy rakatt Munkáju Almárium három ki huzo Ládákkal [CU].

23. *szegények ~ja* az ispotálybeli szegények ládája; lada săracilor din spital; Armenhauskiste/lade. *1606:* Balogdi Farkasra hogi el temettek, atta(m) az szegeniek ladaiaibol, egi lepedőt ki | Husuet napiara oztottam ki az szegeniek ladaiabol az Jspotalybeli szegeniek(ne)k Eggik azzonnak attam egj hitüan also Inget ... egy hituan keczelet. Masiknak attam egj also Jnget Egy főre ualo giolcziot uiseltet [Kv; Szám. 12a/I. 46].

24. *1656:* Egy mangurlo fejer lada [UF II, 119]. *1695:* Mangullo ládástol lábastol nro 1. Mangullo fa nro 3 [O.csesztve AF; LLt].

25. *vall. 1710 k.:* Ugyan az én ifjúságomban, én Istenem, te vonál el engemet a részegség ... kocka, kártya, tánc és egyéb hijábavalóságoktól. A te házadban a próféták és próféták fiainak és azok ládájának, a külső politiában pedig a törvény és igazságnak gondviselésére engemet és felvevél még az én ifjúságomban ... nagy tisztességgel és becsülettel | Ha én, édes Istenem, én a te lá-

dádhoz úgy találtam is nyúlni, mint régenten Huzza, ne tégy énbelőlem ma olyan rettenetes példát ebben a házában, mint Huzzából, melyen a te szolgád, Dávid is elrettent vala a te ládádnak házába való menésétől, hogy ne rettenjenek el a te szolgáid, szolgálóleányid a te ládádtól, házadtól az én esetemen, és a te házadnak üldüzői ne fuvalkodjanak inkább fel, mikor én az ő ajakokon csúfság, mulatság és nevetségnek éneke és matériája leszek [Blm. 987, 1016–7].

26. *kincses ~ átv* kincs; comoară; Schatz. *1676:* embernek maga és maradékira nézve legállandóbb kincse az isteni félelem, mert annak megfizetése az maradékokban is igirtetik, és második nagy kincses láda az igaz barátoknak szerzete, mert ez amaz vizek mellé elvettetett kenyér, melyet ember üdővel megtalál [TML VII, 238–9 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

27. Jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: vmiből vhány ládányi; cu un anumit număr de lăzi din ceva; einige Kisten von etw. *1585:* 14 Aug: ... Hozanak vrúnknak waraddol (!) Pal deak ... 2 Tonna daranczay (!) Barazkot es egy Lada Naranczot [Kv; Szám. 3/XVIII. 9a Gellien Imre sp kezével]. *1590:* vittenek Varadrá ket Lada penzt Leuonatasaert, es fel vontatasaert att(am) f.—d. 48 [Kv; i.h. 4/XXI. 32 Kis István sp kezével]. *1599:* Rasman Jstwan. hozot. Bechy Marhatt ... Egy Lada Naranchot ...//25 Egy Berbencze leues lemonia//25 | Zep Jianos Hozot Crakaj Marhatt ... 1 Lada Jueg taniertt tt —/20 [Kv; i.h. 8/XIV. 14, 27 hj]. *1620:* Egy Masa Christaly úuegtúl f 2 ./. Egy Lada Ablakra ualo tanieroktul f —/40 [Kv; KvLt II/69 VectTr 13–4]. *1688:* Egy Mása Kristály Eovegektöl f 3//00 Egy Láda Eöveg Tangyèroktol f —//60 ... Egy Láda Eöveg pohartol f 1//50 [BfR Vect.]. *1705:* Vásárhelyről Kornis Zsigmondné asszonyom egy láda egyetmását hozta volt el ide [WIN I, 367]. *1806:* 283 Láda véna le hozásáért a Bányától ... 73 Rf 18 x [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.]. *1827:* Néhai édes Atyámtól nékem utoljára adott Láda ezüst menyen a' Leányom részibe [Szentbenedek SzD; Ks 14. XLIIIb gr. Teleki Anna végr.].

A ládának a régi diákéletben való szerepére a következő tájékoztatás világít rá: *1870 k./1914:* „Láda: nagy szerepet játszott a régi tanulói életben. Mikor a fiut beadták, egy kulcsos vagy reteszes ládát kapott ... melyben egy fiók és egy 1/3–2/3 részre osztó rekesz volt. A kisebbik rekeszben állott az elemózsia (edibile), a nagyobbikban a fehérnemű (változó) és a mi jobb, vékonyabb ruha belefért ... Lefekvéskor a kisebb szolgák 3 ládát összehúzva ... arra tették szalmazsák párna és pokróc vagy lepedőből álló ... ágylepedőjüket" [MvÉrt. 22–3].

ládabeli lezárt ládában őrzött; care este păstrat în ladă închisă; in geschlossener Kiste aufbewahrt. *1662:* a chámra egy úr-követjeket csak postaképpen, kevés magával, ládabéli, nem kevés-érő, hihető, drágakövel, császári ajándékokkal ... portára beküldeték vala [SKr 357]. *1688:* Requiraltatván ... Haller János Uramtol ő Ngatul ... Franek Susanna Asszony ő klme házanál lévő Szállason le tött ladabeli és azokon kivülis lévő bonumok(na)k is az mi praesentiankban valo megh latogatassa es Registraltattatassa véget. Mi is azért ... meg látogatván es Registromaltatvan, Uyobba(n) ő Ngok az mi jelen lételünkben az ladakot be pecsételtettek [Beszt.; Ks S Misc. 27]. *1693:* Ezek[a] az el petsetelt Ladabeli eszközökhoz valok tettünk (igy!) egy be petsetelt Zaeskoban az Kis Ladaban [Ne; DobLev. I/38. 8b—[a]A fennebb felsorolt ingóságok]. *1696:* Gjula Fejérvárott a' Szamtarto házban gondviseletlenöl találtatott executoria hitvan ladabeli Levelek Registruma [Gyf; BfR]. *1720:* Néh(ai) Katona Miháljné Vas Judit Asszonj minden ládabeli jovatskáit engedték a' Vas fiak a Vas leánjok(na)k a' Clenodiumbeli részeken kivül [Gernyeszeg MT; WassLt]. *1758:* kárt is sokat vallottam, mert egy Simonka nevű jobbágy-inasom volt, ki is igen gonosz, istentelen, részeges és lopó volt, sok pénzt s ládabeli portékát lopott tőlem. Nevezetesen egy aranygyűrűt ... 22 aranyat megért volna [RettE 72].

ládacsinálás koporsókészítés; făcutul sicriului; Sargmachen. *1796:* Egi Vince deak neú studio(su)snak themetessere lada chinalastol, es hogy az deductiokor harangoztattúnk keolt ... d 68 [Kv; Szám. 7/II. 18].

ládácska 1. ládikó; lădiţă: Kistchen, Lädchen. *1647:* Egj hitvan Ladaczka holmi dib dab egyetmasnak valo [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1660:* Egy kis ladaczka [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117]. *1697:* ezeken felyűl aprobb ládák s ládácskák nro 5 [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter lelt. 8]. *1720:* Más ládátskában Hámokra valo öregh czifra csattok nro 20 [Köröspatak Hsz; HSzjP]. *1733:* Edgj kis ládátskában ... vadnak apro üvegetskék [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1736:* Fél singes rosz üres Ládátska [Várhegy MT; CU]. *1744:* Edgy hitván régi Ládátska s edgy paránvi bé zárt régi Pintze Tokotska [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1798:* egj kis lädatska [Bodola Hsz; BLt]. *1816:* Egy mérő Kampanáház valo jo két Ládatska [Bányabükk TA; MkG]. *1828:* Két Ládatska festékekel [DLt 118/1829 nyomt. kl].

Szk: *bort hordozó ~. 1736:* Vasas pintze tok, vagy bort hordozo Ládátska [CU] ✱ *fatartó ~* fásláda. *1849:* Egy fa tarto gyöngy szinre festett ládátska [Somkerék SzD; Ks 73/55] ✱ *gyertyás ~. 1793:* Egy gyertyás ladatska tanaltattak Reamuri portzellan aranyas viragu edenyek [CU] ✱ *gyűszű tartó ~* varróládikó. *1792:* Gyüszü s' ollo tarto Ládátska [TL Conscr.] ✱ *liktárium tartó ~. 1788:* Száraz Lictárim tarto kitsin reteszes Ládátska [Mv; TSb 47] ✱ *ollótartó ~ → gyűszűtartó ~* ✱ *paramentum hordozó ~. 1690:* Egy paramentom hordozó kis ládácska [Tusnád Cs; SzO VI, 426] ✱ *pártás ~. 1688:* Partas Ladacska [Beszt.; Ks S Misc. 27] ✱ *szalmás ~. 1788:* Egy Szalmás kis Ládátska [Mv; TSb 47] ✱ *tojókás ~. 1683:* Tolyokás ladácskáb(an) Székfü olaj. Gyik olaj. Lilium olaj [UtI] ✱ *üveges ~. 1688:* Hintorna valo Üveges Ladacska [Beszt.; Ks S Misc. 27] ✱ *üvegpoharas ~. 1688:* Üveg poharos Ladacska [uo.; i.h.] ✱ *varró ~. 1733:* Edgj ladátskában botokák ... Edgj Varro ladátskáb(an) recze kőteshez valo botokák és ugjan holmi dib dáb portekátskák [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1788:* Más kissebb viseltes varro Ládátska [Mv; TSb 47].

2. (vasazott) záros ládikó; lădiţă (ferecată) cu încuietoare; (eisenbeschlagenes) Lädchen mit Schloß. *1570:* Nagy Janos ... vallya, hogy ... vyt volt az Trombitas egy ladachkat az eo hazahoz fely Nytotta. Es otth latot varrot Jngeket kys kezkeneot gathyat varrotat [Kv; TJk III/2. 24]. *1595/1603:* En Zarkadi Anna ... veottem keszemhez egy kezozepszerw lapos ladachykat Az en Bizodalmas Vramtúl Keresztúrj Christoph vramtwl ... Mely ladat veottem oly gonduiselesemben, hogy ha Az vristen, Az en keues Marhamat Megh tarttya, Azúal

eggyút gongyat viselem [Hadad Sz; Ks P. 16]. *1627:* Egj ladaczkaban Tizenket gjemant giureo [BLt]. *1647:* leanyat(na)k ladaczikajat fel nytva(n) negy gwrwjet uette volna el [Kv; TJk VIII/4. 232]. *1657:* Egy Panczel formara csinalt vastagh arany Lancz egj kűs ladaczkaba(n) [Mihályfva NK; JHb XXII/42]. *1726:* edgy gömbölyég fedelű kisded új ládátska zár és sarkok nélkül [Görgény MT; Born. G. VII. 23]. *1744:* Kisded Ladátska tojokás fedelü [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1762:* ma ugj el takaritottak onnan a' Mesteri Háztol mindent ... hogy egj Ládátskánál, egy Derekajnál, kétt párnánál, egy Festekesnél egyebb nintsen az Háznál [Oltszem Hsz; Mk RN. IX/109]. *1793:* egy Schmuk(na)k valo kis lapos ladatska ueresen a zöldön festve [TL Conscr.].

Szk: *bársonyos ~* bársonnyal bélelt ládikó. *XVII. sz. m. f.:* Volt egy kiss Bársonyos Ladácskában egy Eőregh gyemantos függő [EMLt Klobositzky lev.]. *1757:* Egy Bársanyos Főkötős kis ládácskában ... vagjon ... az Arany portékám [BálLt] ∗ *bársony tetejű ~. 1788:* Egy Bársony tetejü viseltes kis Ládátska [Mv; TSb 47] ∗ *borsoló ~* fűszeres ládikó. *1744:* Borsolo ijos fijas 7. rekeszü Ládátska, záros [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] ∗ *fejér ~* festetlen ládikó. *1628:* Az kwlseő tár hazban Egy feier szeles Alachon wres ladaczka [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 8]. *1752:* Vagyon egy Fejér küsdég ládacska, a' mellyben tanáltatot Egy begyin szarv puskapor tartó [Brassó ApLt 5 Apor Péter inv.] ∗ *fekete ~. 1681:* Vagyon itt Petöne Aszszonyo(m) arany műhőz valo fekete Ladaczkaja Nro 1 aranyas vas fogantoja Nro 2 ... ez most Üres [Vh; VhU 554] ∗ *félkéz ~. 1761:* Egy Festett vass sorkokon forgo, avadag féll kéz Ládácska ... a' Tisztarto Házban [Branyicska H; JHb XXXV/39. 6] ∗ *főkötős ~ → bársonyos ~* ∗ *fűszerszámos ~* fűszeres ládikó. *1774:* egy Fű Szerszámos Ládátska [Hosszútelke AF; Kath.] ∗ *ijas-fijas ~ → borsoló ~* ∗ *iskatulyaforma ~. 1767:* drága gyöngyős és Köves Reszkető Tőket, és Boglárokat is láttam azon kisded Iskatullya forma Ládátskába [Egrestő KK; Ks 21. XVIII. 78] ∗ *koporsóforma ~. 1744:* kisded koporso forma zöld festékü zaros ládatska [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] ∗ *perselyes ~. 1789:* Vagyon egy fél singes kotzkás Zöld festékes jo vas Sorkas, záros persellyes Ládátska, benne egy kis tojoka Iskotulja [Abásfva U; EMLt] ∗ *pincetokforma ~. 1748:* Pincze tok forma kicsin Ládácska bé zárva [Ks 8. XXVIII. 5]. *1770:* Pincze tok forma Ládátska nro 2 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb] ∗ *tojogatós/tojókás ~* fiókos ládikó. *1728:* egj Lakattal járo, zöld tojokás Ládatska ... 20 Dr [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.]. *1764:* Egy Zöld festékes tojokás ládátska, haszantalan aprosag fekete bogoziácska mi benne [Kál MT; Berz. 6. 54. L. 2]. *1768:* Tojogatos kis Ládatska [Mezősztgyörgy K; Ks 23] ∗ *tubáktartó ~. 1821:* egy kis Börös rezes szegeletü egy tubák tarto ládátska [Veresegyháza AF; Told. 19] ∗ *vasas ~. 1569:* Annak wthana nem sok Nap mwlwa Latyk Egy kys wassas Ladáczkat a Azzonyom Labanal az Agy Alat [Kv; KvLt II/19. — Kiss András kijegyzése] ∗ *veres posztós ~. 1733:* Edgj kis Veres posztos Ládátskában vagjon holmi elegj belegj recze kőtő eszközek [Marossztkirály AF; Told. 2] ∗ *vetkező ~. 1768:* Vetkező Ládátska [Mezősztgyörgy K; Ks 23] ∗ *záros ~. 1643:* Templom eszközei ... egy záros ládátska [Sóvárad MT; MMatr. 207]. *1700:* egy Kiss Záros ladacska [Csicsó Cs; BálLt 71]. *1803:* égy fél singes, vas sorkos, Záras Ládatska [Szőkefva KK; UnVJk].

3. pénzesládikó; lădiță de bani; Geldkästchen. *1637:* ada negj avagj eöt szaz forintot ... s en felis veöm en magam hoztam hazais ... egj ladaczkaba(n) [Mv; MvLt 291. 85b] *1757:* Mennyi Summából álló pénze volt azon Ládácskában [Kv; Mk IX Vall. 209] | hadgyak 600 M. Farintakat ... egy kis Ládátskában lésznek bé zárva [Torockósztgyörgy TA; Berz. 3. 1/4].

Szk: *rezes ~* rézveretes ládikó. *1802:* Egy rezes négy szegeletü Ládátskában ... Banko Tzédulákban öt szaz négy m for(to)k [Ne; DobLev. IV/858. 8b].

4. levelesládikó; cutiuță/lădiță cu scrisori; Briefkästchen. *1740:* Egy kis ládátska haszontalan Levelekkel [Hermány Br; ApLt 5 Apor Péterné lelt.]. *1755:* A Bándi jószágrol valo levelek mind külőn valának egy kis ládacskában teve [Csomafva Cs; LLt Fasc. 109]. *1854:* A Joszágaimat és más egyéb tárgyakat érdeklő Leveleim közűl azokat, a melyek ... schatuljában, s egy más ládátskában találtatnak ... kedves és jó feleségem tartsa meg [Kv; Végr.].

Szk: *leveles/levéltartó ~. 1802:* Egy kék festékes Levél tarto Ládátska [Türe K; MkG]. *1805:* kezünk alá vévén azon Leveles Ládácskát, mellyet ... Báro Jo'sika János Ur Nehai b.e. Edes Attyának ... által adott volt Néhai L. Báronissa Bálintith 'Susánna Kis Aszszony [Mv; LLt Reg.] ∗ *rezes ~* rézveretes ládikó. *1782:* egy kis rezes Leveles Sima fábol valo Ládátska [Mv; NkF] ∗ *záros ~. 1744:* Fejer s zöld Festékü kitsin záros ládátska, misilis régi levelek benne [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

5. céhládácska; lădiță breslei; Zunft/Gildeladchen. *1662:* Vagyon az B. Cehnek égy feier ladáczykáia, melyben az B. Céhnek privilegimumj (!) Articulussj, és hasznos levelej vadnak [Kv; SzCLev.].

6. ruhás és holmis ládácska; lădiță în care se păstrează haine și alte obiecte; Kleider- und Zeuglädchen/kistchen. *1629:* Az mikor ... ezt az Szantaj Janosnet Susanna Aszont el vette valo Borbely Ferencz, en nem latta(m) semmit hogy oda hozta volna egi kis vankosnal egjebett, s egj kis ladaczkatt [Mv; MvLt 290. 158a]. *1710:* Mi elmenénk, ő azalatt a szállásomra menvén, a gazdaasszonyom előtt ládácskámot felnyitja, s ott találván a sok képeket, olvasókat, könyvecskéket, magával elviszi [CsH 140].

7. faragásos, festett v. virágozott díszládácska; lădiță sculptată, vopsită sau înflorată; geschnitztes, gemaltes od. mit Blumen verziertes Schmuckladchen. *1714:* Gyermeknek valo 4 ezust lábön allo Ladatska ... fedelének belső részén vagjon egj Tüker, Ladatskab(an) penig kisetske Vidlatska gyüszü, két Pixis, harom fedeles Palaczk mind ezüstes s meg aranjozott fl. Hung. 30 | Vörős Kordovan Börrel boritott Ladatska mind(en) felöl Vasas Pléhell meg erősitett, belöl vaszonnjal boritott fl. Hung. 2 [AH 32, 55]. *1760:* Egy Cziprus Fa Filegránt munkával Ezüst virágokkal készittetett Ládátska [Mv; TGsz].

Szk: *aranyos ~. 1735:* Egy teczin Aranyas Ládácska [Sv; Hr] ∗ *bécsi ~. 1733:* Edgj kis aranyos Bétsi ladatskab(an) [Marossztkirály AF; Told. 2] ∗ *ezüstös ~. 1796:* kérem ... Néhai kedves Bátyám ő Nga kitsiny Veres Bőrős ezüstes Ládátskájat is bé küldeni ne sajnálja [Vajdasztiván MT; DE 4] ∗ *fekete (festékű) ~. 1759:* Egy fekete s veres záros Ládátska [Alvinc AF; Berz. 20].

1759: Egy Kis fenyő fa Záros fekete festékű Ládátska [Náznánfva MT; Berz. 4. 22. N. 22] ✱ *festett ~. 1808:* egy avatég deszka ágyán, egy festett Ládátskáján, egy Jo fejő Tejes vedrén, és egy Sajtárján kivül ... egyéb Házi Eszközeit az exponens ur el nem vette [Szászerked K; LLt Bretfelyán Gavril (35) vall.] ✱ *halhajas ~. 1673:* Egy fejér ládab(an) vagyo(n) egy ueresse(n) festet hal hajas ládácska [Fog.; UtI] ✱ *kék ~. 1812:* Egy kék Ládácska [M.gyerőmonostor K; KCsl] ✱ *rakott ~* berakásos, intarziás ládikó. *1792:* Kitsin rakot Ládátska [TL Conscr.] ✱ *török ~. 1714:* Festett fabul tsinalt hoszszas Török Ladatska Pornak és Tintan(a)k valo 1//50 [AH 34] ✱ *veres ~. 1759:* Egy kis veres Ládátskáb(an) feles Timsot [Sárd AF; TSb 51] ✱ *veresen festett ~ → halhajas ~* ✱ *zöld festékes/festékű ~. 1722:* Fél singes zöld festékes Ládácska [Nagyercse MT; Told. 36]. *1744:* kisded koporso forma zöld festékű zaros ládatska [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1748:* Zöld festékes Ládátska volt [Olasztelek U; CsS].

E jel-hez 1. a *láda 8.* alatti jegyzetet.

8. hintóládácska; lădiţă trăsurii; Wagenkistchen. *1736:* Az ablakban[a] levő egyik ládácska ... volt az kocsisoké, abban hordozták az patkolózacskót, lóvakarót s törlő szürt s affélét [MetTr 369. — [a]A hintónak így nevezett része].

9. *1847:* a' 2ik viz kerékknek kalátsai-bérlései, és ládátskái oly roszszak, hogy a' miatt ezen kerékknek hasznátis alig vehetni [Kv; KmULev. 2 László János mérnök kezével].

10. ládafia, fiók; sertar; Schublade. *1669:* Ket kisded szerű asztal, egyiknek ladaczkaja vagjon [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a].

Szk: *bejáró ~. 1756:* Dévai Curia ... a' két ablak között vagyon harmadik almárium, melly asztal Almáriumnakis neveztetik, mellybe bé járó Ládácskák járnak ött számból állok [Déva; Ks 92. 1. 32].

11. ékszertok; casetă de bijuterii; Schmuckkästchen. *1748:* ada Nékem ... Korda Sigmondné Asz(sz)onyom ... egy Nagy arany Lánczot, s két szép drága kőves Medállyokat egy kis Ládátskában bé tsinálva [Szentk. Sig. Pálffi eccl. ref. Kányádiensis[a] pástor nyil. — [a]Kányádi (U)].

12. aranyzúzó malom ládikója; lădiţa şteampului; Kästchen/Lädchen der Goldstampfe. *1757:* Tanáltatnak Mineralis Vénák olly hegyekbenis mellyek nem kősziklások ... a' Vénais lágy lévén könnyen engedi magát vágni, s minek utánna ki hordatik néholt a' Bányából ki jövő, néholt pedig Tokbol a' Bányá szájához csatornákan dirigált vizre harom atasz szélességű és négy arasz hoszszuságu ládátskát tsinálúnk, a' fedelét sűrűn meg furdallyuk, az illyen vénát ... réá tőltyük, a vizet réá botsáttyuk, vas gereblyével s vonoval addig roncsollyuk mig zavarja el mégyen, az Arany pedig rész szerint a' láda fenekére leszál, rész szerint a' ládából ki folyo viz mentére teritett czondra posztobol lévő fotakan meg ülepedik [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével].

13. Jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: vmiből vhány ládácskányi; cu un anumit număr de lădiţe din ceva; von etw. einige Kästchen/Lädchen. *1732:* Haller Ferencz Ur(am) ... el vitt egj ladacska penzt, lattamis a' parna sakba be takarva [Szászvesszős KK; Szentk. Catherina Fogarasi providi quondam Thomae Blényesi (60) jb ancilla vall.].

láda-elvitel céhláda-elszállítás; transportarea lăzii din sediul breslei; Wegbeförderung/bringung der Zunft/Gildelade. *1585:* Bernard Schuler Enres Velczer Es Borbely Ianos, El kwlde minket Leorincz Mester hogy az keotelwereoket eggienkent hazonkent el Iarnok, meg kerdezny ha eo Akarattiokkal leotte az lada el vitel. De ez harom Tamas Georgy és Ianos az (!) felele Nekewnk hogy eo Akarattiok es a' czeh Akarattia [Kv; TJk IV/1. 440].

ládafeltörés spargerea lăzii; Laden/Kistenerbrechung. *1574:* Valazto Gergel Azt vallia hogi ... eois eggywt Ment volt ala feyer warra Kendy Ianossal es vicey Janossal ... Eo azert sem az vtba sem feyerwarat valamy Lada fely teorest Nem hallot vicey Ianos feleol [Kv; TJk III/3. 396].

ládafelverés ládafeltörés; spargerea lăzii; Laden/Kistenerbrechung. *1670:* Gjarmathi Istvan ... Doceálja ... Hogy ... Sem felesege annjanak sem pedig attyafiaj(na)k lada fel veresevel kart nem tött [SzJk 112]. *1702:* ez praesens Captivus Szilagyi Szappanos Mihály Malefactornak edgy nehany rendbeli Lopogatasi, Ház és Lada fel veresi mint az N. Banyai Tanacs levelebűl, es egyeb terhes Circumstatiakbúl, annal inkab maga nyelve vallástetelebul vilagoson Constal [Dés; Jk 323b].

ládafia fiók; sertar; Schublade. *1638:* 11 Tallerom volt az ládafiaba(n) [Mv; MvLt 291. 152a]. *1656:* egy asztal ládafiaval [UF II. 96].

ládafogantyú mînerul lăzii; Kisten/Ladengriff. *1733:* Láda fogantyú [Marossztkirály AF; Told. 2].

ládaforma 1. ládaszerű; de forma unei lăzi; laden/kistenförmig. *1789:* Vagyon még ezen Házban az Ablaknál egy Láda forma Cserefából készült rakott irő Asztal [Mv; ConscrAp. 87]. *1842:* A papiros malom ... Papiros anyag tartó láda ... egy nagy láda vagy hámbár forma rongytartó [Km; KmULev. 2].

2. fiókszerű; ca un sertar, asemenea unui sertar; schubladenartig/förmig. *1790:* Három fejér hoszszu boritott Pad a fal mellett az első Házba, egyikbe valami láda forma rekesz vagyon [Mv; MvLev. Cimbalmos Ferencné hagy. 2].

ládahordó hordár; hamal; Kistenträger. *1556:* Solwi Matheo Lada hordo [Kv; Szám. 1/IV. 205].

ládájú vmilyen fiókú; cu un anumit fel de sertar; mit irgendeiner Schublade. *1756:* Eléstartó Bőltban ... Tanáltatik ... egy nagy hoszszu éles tartó Almárium ... Ennek tetejében tétetett más apró fiókos Ládáju hét számbol állo Almárium éles tartani való [Déva; Ks 92. 1. 32].

ládakulcs cheia lăzii; Kistenschlüssel. *1770:* Olosz Ferencz ur anyéra jutatt; hogy a' maga Láda koltsait, petsét nyomoját ... eő Nsgának által adta volna; hogy gongyát voselje, mig Isten meg gyogyitanná betegségéből [Algyógy H; BK sub nro 1017 gr. Kun István lev.].

ladál sért; a jigni; beleidigen. *1704:* Az jesuvitáktól származott hír, hogy azmely conditiókra a császár lépett volt a tractában, azzal nem elégedvén meg a kurucok, olyan posztulátumokat és projectumokat küldöttek volna fel a császárnak, aki ladálta volna a regia majestast [WIN I, 218].

ládalegény a legényi társaság ládáját őrző legény; flăcău însărcinat cu paza/supravegherea lăzii în care era adunat bunurile flăcăilor; die Kiste der Burschengesellschaft hütender Bursche, Ladebursche. *1865:* én alább irt a tul lapon irt ífiuság javait kezemhez vettem ... Előttem Záhorály Márton láda legény [Kv; ACArt. 30].

ládás 1. fiókos; cu sertar; mit Schublade(n). *1579:* az Aztalos benedeknek fyzetem eg wy aztalert ladast (így!) f. 2 d. 75 [Kv; Szám. 1/XVIII. 38]. *1637:* az uduarbiro haz ... benne ... egy aztal labastol, duplas ladas | egy hozzu padszek bellet ladas [UF I, 402, 424]. *1716:* egy festett pohár szék ládás vas sorkokon vas záros [HSzj *pohárszék* al.].

Szk: ~ *almárium. 1768:* Ládás almarium 1 Azon Almarium fiokjaba piskatum sütö 1 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb] ✱ ~*asztal. 1615:* Az Elseö hazba(n) egy io ladas zaros aztal f 4 [Kv; RDL I. 97]. *1629:* Egj reghi ladas aztal [Szentdemeter U; LLt]. *1701:* Egj ladas asztal [A.csernáton Hsz; LLt]. *1744:* Ezen belsö hazban[a] ... Egj uj ládás asztal, egy viseltes festékes rajta [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12. — [a]Gr. Petki István udvarházában] ✱ ~ *kalamáris* fiókos tintatartó-doboz. *1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az Azzon' Thar hazaban ... Egi g'eongi hazzal rakot hituan ladas kolomaris [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 34] ✱ ~ *mosdó. 1615:* Egj io ladas mosdo f 2 [Kv; RDL I. 97 Junck András kezével] ✱ ~*pad. 1656:* csinaltam egy deszka hoszani ladas padot feketen festve [Kv; ACJk 52a]. *1795:* Két Ládás pad más hoszszu pad [Szárhegy Cs; LLt]. *1804:* Ládás Pad nro 3 [Tresztia H; Ks 108]. *1818:* egy jó ágy és egy ládás pad [Jenőfva Cs; RSzF 245] ✱ ~ *pohárszék. 1751:* Az ajton belől pedig jobb kézre vala fel álitva égy Ládás fenyő Deszkából épült fejér Pahár szék [Gyéressztkirály TA; SzentkZs Conscr. 5b] ✱ ~*tükör. 1807/1818:* 1 Ládás Tüker sok aprosagokkal [Mv; Told.].

2. ~ *lószán* sanie pentru cai cu ladă; Pferdeschlitten mit Lade. *1865:* Három darab ládás loszán melyekből az egyik vasas talpu [Szárhegy Cs; Llt].

3. ~ *targonca* ládával felszerelt talicska; roabă prevăzută cu ladă; Schubkarren mit Kasten/Lade. *1775:* Vet pediglen által ... Ládás Targontzákat [Kv; Told. 32].

4. *1679:* Belső Gabonás Ház ... Eger fogo, Ládás nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 72].

◇ **Szn.** *1590:* darabantoknak fyzettessek ... Thyzedesnek, Az Ladas Jstuanak Tyzed alyara fyzettem f. 19 [Kv; Szám. 4/XXI. 65 Kis István sp kezével]. *1591:* Ladas Janos [Kv; TJk V/1. 66].

ládásan fiókosan; cu sertar; mit Schublade. *1679:* Pohár szék. Az Erkély szegeletiben egimashoz vagyo(n) ragasztva nro 2. mindenik(ne)k also Contigna(ti)oja nagi bővön, Ládáson, festetlen deszkabul vagyon [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 50].

ládás-fias fiókos; cu sertar; mit Schublade. *1648:* Egy ládás fias aztal [Komana F; UF I, 927].

ládátlan fiók nélküli; fără sertar; ohne Schublade. *1629:* Egy ládatlan Asztal ér tt f—d. 75 [Kv; RDL I. 143].

ládazár încuietoarea lăzii; Laden/Kistenschloß. *1754:* kelletett az Láda Zárnak nyelvit vagyis ütközöit ... fel feszittenem [Gernyeszeg MT; TGsz 33].

ládika ládácska, ládikó; lădiţă; Lädchen. *1846:* Egy ládika Klauzal Gabor képével | Egy papir lemez ládika [Dés; Berz. 20].

ládikás fiókos; cu sertar; mit Schublade. *1819:* egy ladikas asztali tükör [Kv; Pk 3].

ládikó ládácska; lădiţă; Lädchen, Kästchen. *1849:* Kis ladiko finom cirkalmakkal 30 Rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

Szk: *gyertyatartó* ~. *1805:* Egy Gyertya tarto Ladiko Teli Buzaval [Szamosfva K; BLt].

láger (katonai) tábor; lagăr, tabără; (Feld)Lager. *1770:* a commissariatusról jött dispositio, hogy a contractióban lévő militia Szentmártonból s Vicéből s másunnat is kimozduljon s ad 1-mum Junii Jádhoz menjen loagerban [RettE 231]. *1778:* Még a Lagerből ... irott atyafiságos válaszlo Levelét kedves Öcsém Uram(na)k csak a tegnapi Postával vettem atyafiságos kedvességgel [Dédács H; Ks 96 Gyulai Ferenc lev.]. *1784:* 30 ezer törököt is mondanak loagerben lenni, de azok talán csak (az) erdélyi ... zenebonára nézve tábozonak, ne hogy a török birodalomba is becsapjanak [RettE 427]. *1849:* Drassorol[a] 6 béres ökröt hajtottak ide a Lagerbe le vágni [HG Gr. Lázár lev. — [a]AF].

Szk: ~*be száll. 1778:* a bavariai elector sine semine deficált, annak praetextusával loagerbe szállott [RettE 389].

Vö. a *lóger* címszóval.

lagír l. lakír

lagistrom l. regestrom

lágy I. *mn* **1.** puha; moale; weich. *1570:* Wueget lagitany Vegy zaruas vert Echetet, fözd meg benne az Iueget es Jo lagy lezen [Nsz; MKsz 1896. 366]. *1662:* az ágyúgolyóbis ... lágyabb matériából való eszközöket, mint a ködmön, kenderkötél, szűr és béllés mi okon nem tehetne semmivé? akárki megitélheti [SKr 601]. *1688:* Egy Mása Lágy Jndiből f 8//00 [MvRKLev. Vect. 23]. *1757:* Tanáltatnak Mineralis Vénák olly hegyekbenis mellyek nem kőszikláson ... a' Vénais lágy lévén könnyen engedi magát vágni [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével]. *1789:* Lágy Suvichs 13 Loth Rf — xr 12 [Mv; ConscrAp. 44]. *1800:* (Az irat) a közepin ... a szokott helyen meg vala petsételve ő Felsègének Erdélyi Törvényes petsétjével fejér papiros alá rekesztett veress lágy viaszra nyomva készitve [Nc; DobLev. IV/837. 1b]. *1823—1830:* Azután tudva is megettem[a], de csak rántva. De föve máig sem ettem mintha valami nyálos lágy portékának

képzelném | Megmagyaráztam neki[b], hogy Erdélyben hogy élnek a törökbúzával, csudálkozott azon, hogy ehetik a puliszkát, azt a lágy tészát, hiszen a mind az inyekhez ragad [FogE 170, 223. — [a]A békát. [b]Az emlékíró göttingai professzorának]. *1833:* A' nagy agy belseje (: massa :) lágy, színe verhenyeges [Dés; DLt 200].

Szk: ~ *sajt. 1600:* Lagy Saytot etekhez d 5. Tey Felt ueötem d 11 [Kv; Szám. 9/III. Szabó András sp kezével].

2. frissen sült; propaspăt (copt), moale; frischgebakken. *1596:* Lagy Cipot hozatta(m) ö km(e)knek[a] p(er) d 6 [Kv; Szám. 6/XVII. 9 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — [a]A városi tanács tagjainak]. *1621:* veotte(m) l. zep fejer lagy kenjeret f—/6 [Kv; i.h. 15b/IX. 79]. *1686:* Edes Uram küldöttem kgdnek hat feier lágy Czipot ... s negy kolbászt s egy tűdőst [Köröspatak Hsz; ApLt 6 Lázár Erzsébet férjéhez, Kálnoki Sándorhoz]. *1823-1830:* (A cipó) apró volt, lágy is volt ... mi is a szász praeceptorral sokat ettünk meg [FogE 116]. *1834:* A' kerti Szőllő megszedésekor Anyám teméntelen vendéget hivott ... vigan múlattunk, a Tracta állot Czipoka, és lágy kenyérből [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].

3. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *szemre kever* szőlőérés előtt utoljára kapál; a prăsi pentru ultima oară via; vor Traubenreife zum letzten Mal hacken. *1596:* 7. Septembris hogi lagy zemre kewertenek voltanak 13 ... tezzen f l d 56 [Kv; Szám. 7/40. 1] * ~ *szemre való keverés* szőlőérés előtti utolsó kapálás; ultima prăşire a viţei de vie; Hacken zum letzten Mal vor Traubenreife. *1600:* Az Lombi zeoleore valo keoltsegh ... Lagi zemre valo keueres f 3//22 [Kv; i.h. 9/IX. 55]. *1629:* Az melj molnar Legenj ugy mint Bandi ot en nallam volt taualj az Lagy szemre valo kewereskor volt ot [Kv; TJk VII/3. 23].

4. érett; copt; reif. *1625:* aztis hallotta(m) hogj Inczie Istvanne hitta hazahoz Oklandj Mihalt hogy lagy somja vagio(n) Egienek benne | hazahoz Lagy som enni hitta [Bözöd U; UszT 89]. *1770:* Eleinteken megijedtenek volt a szőlősgazdák, mivel későre kezdett zsendúlni, úgyhogy Szt. István király nap[a] tájban ritka helyen volt lágy szőlőszem [RettE 247. — [a]Aug. 20].

5. meglágyult/puhult; moale; weich geworden. *1667:* Az mely czitromot ... az első szabados hozott, igen megvette volt az hideg, igen lágy [TML III, 6 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz].

6. ~*izű* ? könnyű (bor); (vin) uşor; leicht(er Wein). *1715:* Kedves italu finum bor ... Vad izű bor ... lágy izű, de jo bor ... lágyacska, de külömb(en) jo bor [Ebesfva; UtI]. *1844 k.:* új színbór ... Alkalmas tiszta édes kedvű, szamatlan, lágyűzü [Cekelaka AF; KCsl 6].

7. ~ *só* ? porsó; sare măcinată; Staubsalz. *1679:* Lagi Só tarto Cseber nro 1 ebben lagi só octal. 6 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 72]. *1682:* Közönseges kő só Nro 16 Szép fejir kő so Nro 4 Lági só Qr[a] 2 [Vh; VhU 693. — [a]Quartal].

8. ~ *részi* lágyéktáji; inghinal; inguinal. *1858:* holt meg Jakabházi Josef 17 evében ... combszu és lágy részi evesedésben [Dés; RHAk 99].

9. selymes, puha (haj); (păr) mătăsos, ca mătasea; seidig, seidenweich (Haar). *1710 k.:* A hajam soha a vállamig sem nött felette le, lágy és ritka is volt. Magyar hosszú hajnak ugyan meglehetett, mert terhemre nem volt, de német urfi nem adott volna jó szót érette [BÖn. 492].

10. ~ *fás* puhafás; de esenţă moale; aus weichem Holz. *1864:* Grádits patoka melynek egy részét ... romlásos, gyéres lágy fás Erdő Boritya [Csomafva Cs; GyHn 29].

11. ki nem száradt; neuscat; nicht ausgetrocknet. *1582:* Balas Kowach, Zeóreos Andras Tablas Mathias ... valliak ... Az zoba oldalaban latnak egy Darab helt (is), kyn egy ember Altal mehetet volna, de be tapazthwa vala Akkor, megh vgian lagy vala Az tapaztasis [Kv; TJk IV/1. 104].

12. puha (homokos) föld; pămînt (nisipos) moale; weicher (sandiger) Boden. *1765/1770:* a' meg irt Malom jo kemény földön áll, nem valami puha haszontalan föld ... a' Melly Malmot itten ... az also Határon kezdettek indittani ... azon helly ... és föld ... erőtelenebb fővenyes lágy puha haszontalan ... föld [Széplak KK; SLt évr. Transm. 229]. *1789:* nèmely helyen az Santzok bé töltek, és az utak ki vásván belőllük à töltés, meg gödrösöttek ... sé követsek se porondok nem lévén, mivel meg toltsék az utat, a' lágy föld tsak egy kevés ideig tarto essö után mindgyárt el lágyulván az utak meg gödrösöttenek [Szentábrahám U; UszLt XIII. 97].

13. gyenge (vászonféle); (pînză) de proastă calitate; schwach(e Leinwand). *1670:* mind el szakadtak ... az Kegelmed ingei ... ha pedig szép bulya vászon nem volna ... kerestessen asszonyom szép vékony galost egy véggel, de ne amaz rossz lágyat, mert semmit sem tart [TML V, 409 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz].

14. enyhe; blînd; sanft. *1562:* Ezen a télen vivé el a város malmát az árviz fársángban, és a tél igen lágy tél vala, kin semmi hó és jég nem lett vala [ETA I, 17 BS]. *1640:* Ebben az egész holnapban[a] mind lágy idők voltak, néha esők is, el annyira hogy sokan vetettenek is én is Gyalakután alakort [HGN 61. — [a]Januárban]. *1710:* keserves bujdosásomban ... negyedik karácsony napjára felvirradok Debrecen városában ... Ez nap lágy idő vagyon [Kv; KvE 255 VBGy]. *1722:* Az Bodoni kanczakis ig(en) roszszak hitvának, azok(na)k Intertentiojokrolis szükség parancsolni ... többet használ lágj, és csendes időben ā kūn járás [KJ. Rétyi Péter lev. Fogból]. *1778:* soha nem érém, hogy Januarius mindvégig ily lágy s meleg idővel teljék el [RettE 384]. *1823-1830:* Ezek a morvák igen dolgos emberek ... lágy tél lévén, sokakat láttunk szántóföldet ásni [FogE 175].

15. félénk; fricos; furchtsam, schüchtern. *1662:* mindez üdők alatt hallottál volna itt hajakat borzasztó és lágy szíveket rettentő rettenetes Alla, Alla! kiáltásokat, láttál volna sűrü zápor módjára való nyilaknak reánk szórását [SKr 378].

16. erélytelen; moale, lipsit de energie; energielos. *1593:* kerik varosul eo kgmek ez valaztot Zamweweo Vraimat, hogy ez eo Authoritasokban lagyak Ne legienek, hane(m) a' Varos igassagat minde(n) heliekreol, s minde(n) tiztviselekteol ky vegek [Kv; TanJ I/1. 223]. *1710:* a fejedelem[a] lágy, puha ember lévén, Teleki Mihály igazgatná mind a fejedelmet, mind az országot, s a fejedelem neve alatt minden gonoszságot elkövet [CsH 163. — [a]Apafi Mihály]. *1756:* a mellyik Mgos Exponens Vrnak jo barbát Sudgjája volt, az praeripialta a dézmát, s a másiknak, kivált mikor valamelly lágy ember Sudgjája volt könnyen cedalta [F.borgó BN; BK. Bágy Kosztántin (80) jb vall.]. *1823-1830:* mi gyermekekül az anyámtól nem akartunk elszakadni, kivált és s az hú-

gom, mert az öcsém ... az apám lágy apa lévén, ehhez szitott örökké [FogE 84].

17. *1680:* Ezen Pitvarbol nyilik az Eczetes Hazra ... béllet ajto ... Ugyan ezen házban vadnak alláson es aszkokon Eczetek modo Sequenti in Vasculis. Bor Eczet 1 vas Cont. nr. 3/5 ... lágyok Rosa eczet is vagyon ket öreg Tökekb(en) oct. 3. Alma Eczet 1 vas Cont nr 8 [A.porumbák F; KvÁLt Inv. 17].

◇ **Hn.** *1757:* A Réten mellyet Lágy földnek hinak (sz) [Abafája MT; EHA]. *1783:* a Lágy vőgy nevű helyben (sz) [Karatnavolál Hsz; EHA]. *1867:* Lágy gyepek (sz) [Gerend TA; EHA].

II. *fn* birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv; in Form mit possessiver Personalendung: feje lágya; moalele capului, fontanelă; Hirnblatt. *1774:* Minthogy világi, friss, jókedvű és nem lágyára esett ember volt[a], látta hogy nálánál alábbvalók promotiókat érnek, maga is felment Bécsbe és sokáig solicitált [RettE 338. — [a]Gr. Kemény László, 1758–1762 között erdélyi gubernátor].

Szk: *feje ~a. 1710:* az első feleségitől való fiát a dajkája által ... gombostöt szúrván a feje lágyába, megöletett vala [CsH 94]. *1809:* Mihály György(ne)k és Feleségének Mihok Borinak Léanyok Ilona meg halt 8 napra születése után Szederjes pokol var szökvén ã feje lágyán [Nagykapus K; RAk i1].

◇ **Hn.** *1803:* A Lágynál [M.valkó K; KHn 106].

lágyabban 1. engedékenyebben; mai îngăduitor; nachgiebiger. *1581:* Miert penig hogy az Summat eó Nagok mingyart kewannyak es meg is kel lenny, hogy Ieowendóre is engedelmessegwnket tekintwe(n), lagyabba(n) nyullyanak hozzank [Kv; TanJk V/3. 245b].

2. *~ hagy* kb. kevesebb érdeklődést szentel vminek; a se interesa mai puţin de ceva; einer Sache weniger Interesse widmen. *1710:* Az ánglusok, hollandusok is lágyabban hagyák azolta a magyarok dolgát, a nagyszombati tracta elbomlék[d] [CsH 354. — [a]1645 jan. 22-én a III. Ferdinánd és I. Rákóczi György biztosai közötti béketárgyalás].

lágyacska 1. ? könnyű (bor); (vin) uşor; leicht(er Wein). *1715:* lágyacska, de jo italu bor | Kedves italu finum bor ... Vad izũ bor ... lágy izũ de jo bor ... lágyacska, de külömb(en) jo bor | vekony izũ jo bor ... tiszta izũ lagyacska ... bor ... Kedves izũ jo bor ... lágyacska meg ihato bor ... tiszta izu savanyucska jo bor [Ebesfva; UtI].

2. gyenge kezű, erélytelen; moale, lipsit de energie; energielos. *1817 k.:* az uj Birorol Nagyságos Groff Ur annyit irhatok, hogy lágyotska, de talám meg szokik, mert külőmben eléggé ügyel a parantsolatra [Héderfája KK; IB].

lágyalkodás kb. engedékenykedés, erélytelenkedés; delăsare, nepăsare; Nachlässigkeit, Energielosigkeit. *1779:* De mikoron mind az Mltogos Familia[a] lágyalkodása, mind az Torotzkai Birák vigyázatlansága es kedvezése, mind pedig Communitasunkban lévő némely vakmerő és nyakos Embereknek, álhatatlan és telhetetlen indulattya miatt Communitasunk Törvenyeit fel rugta, es azokkal viszszá élt, mindenkoron Siralmas kárát érzette [Torockó; Thor. 21. 2a. — [a]A Thoroczkay].

lágyan 1. gyengén; uşor; schwach. *1570:* Festeket Mikeppen kel chinalny, Vegy Terpentinat, lakkat, törd meg Jol lagian, oztan egy kis kazetaban fözd meg es Jo lezen [Msz; MKsz 1896. 366].

2. *(a kenyér) ~ marad* (a kenyér) sületlen marad; (pîinea) rămîne necopt; (Brot) ungebacken bleiben. *1842:* kenyeret sütvén ... a' kementze bé füttését el nem találva jol egyik kenyérnek a' feneke kissé lágyan sületlen maradott midön a többit ki szedtem, ezt az egygyet még kevéssé a' meleg kementzébe benne hagytam [Dés; DLt 1452a].

3. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ bánik vkivel* erélytelenül viselkedik vkivel; a lua pe cineva cu binişorul; sich gegen jn energielos benehmen. *1661:* Az szelnicziektül juhot is vitetnél, egyebetis, reá kell erőltetni az beste kurva fiait; bizony bánom, hogy csak olyan lágyan bánsz velek [TML II, 114 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz] ✱ *~ fog vmihez* hanyagul/kelletlenül kezd vmihez; a se apuca de ceva fără tragere de inimă; etw. energielos beginnen/unliebsam. *1584:* Ertettek Biro vram panazolkodasat minemeö Modnelkwl es lagia(n) fognanak az Monostor vczaj Epitesheöz, De hogy ... vegheöz Mennyen, valaztottak eo kgmek keozewleok ket Eoregh vraimath ... kikheöz tekinthwe a' keosseggel eozwe az Zaz vraimis az vegezes szere(n)t lelen legienek es a' munkahoz fogyanak [Kv; TanJk V/3. 283b] ✱ *~ fog vmit* könnyedén vesz vmit; a lua uşor ceva; etw. leicht nehmen. *1661:* Hiszem ez igyben jüni-menni kellene az postáknak ... Ő nagysága csak lágyon fogta azt, úgy látom, s lassan ... azt irják, urunkat semmi képpen az Porta nem szenvedi az fejedelemségben [TML II, 71–2 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *~ forgódik vmiben* lanyhán/lomhán forgolódik/mozog vmilyen dologban; a nu depune nici un efort pentru ceva; sich mit einer Sache lustlos beschäftigen. *1717:* az a Szancsali Biró igen lagjon forgodik az mezei dologn(a)k Sulja majd csak rajtam fordul meg [Búzásbocsárd AF; BfR Lőrinczi László lev.] ✱ *~ hagyja magát* elhagyja magát, lanyhán veszi a dolgot; a nu se strădui pentru ceva; seine Haltung verlieren, die Sache matt nehmen. *1850:* ha tsak ugy lágyan hadgyuk magunkat, semmivel se maradúnk ok nélkült vetettük el drágán, drága buzánkat jövendőbe is kenyér nelkült maradunk [Nagylak AF; DobLev. V/1300] ✱ *~ viseli magát* erélytelenül/lanyhán veszi a dolgot; a da dovadă de indolenţă; die Sache energielos/lau nehmen. *1653:* nagy vigyázással kellett a sok félelmes nép között oltalmaznunk magunkat a kicsiny parányi erőségecskében. Bizonyos dolog azért, hogy ha lágyan viseltük volna magunkat, és kemény gondviselés nem lett volna reánk: tehát el nem kerülhettük volna soha, hogy lábbal nem vontanak volna ki onnat [ETA I, 77 NSz].

lágyas 1. puha; moale; weich. *1598:* Gergely Antalne ... ki veowe az chyuprott zatirabol es eote az feoldheoz megh hogy lagyas vala az feold nem mindenesteol romlek el chyak az hasatta zakada ky [Kv; TJk V/1. 269–70].

2. tocsogós/vizenyős hely; teren jilav/umed; pfützige/sumpfige Stelle. **Hn.** *1854:* Im Riede Lagyos [M.lápos SzD; EHA]. *1891:* Lágyas [M.valkó K; KHn 118].

lágyasan puhán; moale; weich. *1847:* vetettem ... October 22k napján ... ketzerest, de az esö ki vervén, tsak 22n boronáltathatot el, lágyoson meg lásuk hasznát [M.köblös SzD; RLt].

lágyica a malom örlöszerkezetének ládácskája; troacă, lădiţă, lădoi; Kästchen in dem Mühlwerk. *1755:* malom kö körül valo kéreg régi 1 ... Lágyicza No 3. szál deszkából láb nélkül [Déva; Ks 76. IX. 4].

lágyít 1. puhít; a înmuia; weichen. *1569 k.:* Ha akarod Az Cristalt vag Achelt lagytany, vegy az rothat fannak az hammat es oltatlan Mezet, Egik anne legien, Mint az Masik, es tolch vizet kwziben es had keet orayg forrany, es zwrd le az vizet egy fazekban ruha altal, Ted bele az Achelt az vizben, Az kit Meg akarsz lagitany, 2 Napig had benne Allany lagy lezen hogy zabadon Mechech rea valamit akarz zabadon [Nsz; MKsz 1896. 357]. *1570:* Wueget lagitany Vegy zaruas vert Echetet, fözd meg benne az lueget es Jo lagy lezen [Nsz; i.h. 366].

2. a face să devină moale; weich machen. *1710 k.:* A jószagú kenőnek szaga az orrodba hat, bőrödet valamennyire lágyítja, fényesíti, de a testednek belső részeire nem hat derekasan [BÖn. 422].

3. nyugtat; a linişti; beruhigen. *1596:* intik ew kegmek az Ado zedeo vraimat zeretettel hogy ... Akiknek ... adossok wolnanak azokat zep zowal chendezichek, es lagychiak hogy addig warakozasba(n) legienek, az migh az penznek meg zerzesebe(n) Isten mas modot mutat [Kv; TanJk I/1. 283].

4. enyhít; a atenua; mildern, lindern. *1599:* Kerik eo kgmet biro vramat varosul ... hogy ez munkatol magatt megh ne Vonnya, hanem mingyarast mennyen ala eo fel(se)gehez, es amenyeben lehet ez eo fel(se)ge kemeny paranchyolattyat lagitchya [Kv; i.h. 340].

5. *Isten ~ja vkinek a szívét* Isten engedékennyé tesz vkit; Dumnezeul face ca cineva să devină mai blînd; Gott macht jn nachlässiger. *1670:* Bizonyos, hogy a fővezérnek nehézsége nagy volt; addig Isten mennyire lágyítja szívét és Isten mint boldogítja dolgunkat, áll az ő szent titkában [TML V, 402 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. *1671:* Ha az úr Isten ingyen való nagy kegyelméből ellenséginek szivét nem lágyitotta, eddig, elhittem szegény már megöletett [i.h. 539 Keczer Menyhért ua-hoz].

lágyítandó felhígítandó; trebuie diluat; zu verdünnend. *1849:* ha a' szem viz tsak gyengén is tsipné a' szemet, egy elöbb tiszta vizzel vegyitve lágyittando, a' nem tsipésig [Etéd U; Pf Kendi Ferenc lev.].

lágyítás szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *elméje ~a* engedékenységre bírás; îmblînzirea cuiva; Veranlassung zur Nachgiebigkeit/sichtigkeit. *1665:* Az töröknek az illendő kedveskedést is elméje lágyitására elkövetni készek leszünk [TML III, 362 a fej. Teleki Mihályhoz].

lágyító 1. (fájdalmat) enyhitő; calmant; (Leiden) lindernd. *1778:* A kiknek a' Torkok fáj ... szorgalmatoson kötözzék száraz meleg ruhával ... Az oldal fájásbanis a' fájdalmas hellyet, efféle lágyitó meleg kötökkel kötözni különösen hasznos [MvÁLt Mátyus, ConsSan. gub.].

2. *kender ~ szék* kendertörő; meliţă; Hanfbreche. *1842:* egy Kender lágyito szék — a szükséges vas kőtésekkel [Csekelaka AF; KCsl 3].

lagymatag ? elernyedt; moleşit; schlapp. *1811:* sem hideg, sem meleg nem vala A Laoditzea lagymatag Angyala [ÁrÉ 173].

lágymeleg 1. langymeleg; călduţ; lauwarm. *1720:* Az két buzából tsinált kását el küldöttem ... az Kásá szürkes, az buzája üszögös lévén ... midőn főzni te⟨czen⟩ek belőle lagy meleg vizben kel fel mosni s meg féjerül [Hévíz NK; Ks 95 Fogarasi Péter lev.].

2. ~ *tűz* gyenge tűz; foc slab; schwaches Feuer. *1750:* hogy ha ezen Levelem még jókor érkeznék Tővis alja gombát kellene gyűjtetned, és az feleséged fűzné fel s nap fényen, avagy lágy meleg tűznél aszalna felesen [Ks 83 gr. Gyulafi László tollba mondott lev. Bécsből].

lágyság 1. tocsogósság, vizenyősség; umiditate; Sumpfigkeit. *1722:* allj esök valá(na)k ... nemis szanthatni ā Locs miatt, és lágyság miatt [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1771:* Zilahi Istvan Ur(am) ... égykör a Béla hegyére küldöt szántani, és hogy meg nem szánthattam elöb az a földet a lágyság miat, a melyet parancsolt volt, hanem másikban állottam ... hát jö Lo háton ... hogy meg löjjön haragjában [Dés; DLt 321. 33b St.Gyöngyösi (67) ns vall.]. *1841:* Oroszfalu[a] Marhássai hejt állottak minthogy a Motsáron nem lehetett a lágyság miatt szántani [Görgény MT; Born.G. XXIVb. — [a]MT]. *1856:* egy Marha Istállo ... délkeleti oldala a föld lágysága mián megdölve lévén, meg támasztva vagyon [Mezőbánd MT; TSb 39].

2. hanyagság, nemtörődömség; nepăsare, delăsare; Nachlässigkeit. *1653:* A szent Miklós szentegyháza mellett[a], a ki most eskola, egykorban ugymint 1596-ban egy Décsi János nevü mester vala itt, és azt a házat ki most eskola, megkérte volt Báthori Sigmondtól, s néki adta vala ... semmit nem gondoltak vélle hogy néki adta a scholamesternek Sigmond, s igy urasodott vala el a várostól nagy mód nélkül a lágyság és bolondság miá [ETA I, 90 NSz. — [a]Mv-t]. *1701:* ezen parancsolatinkat minél nagjobra terjedet s terjed ez az gonosz, annál szorosabban vegje éffectumba(n), különben az Tisztek negligentiája vagj lágjsága miatt, nem lészen semmi effectuma parancsolatunknak [UszLt IX. 77. 30 gub.].

3. erélytelenség, gyengeség; slăbiciune, lipsă de energie; Energielosigkeit, Schwäche. *1710:* Az urak, valamire akarták, rávették[a], nem is mene soha egy fejedelem alatt is annyi sok istentelenség véghez Erdélyben, mint az ő idejiben, s ám el is veszték az országot az ő lágysága miatt [CsH 221. — [a]Apafi Mihály fejedelmet]. *1754:* egyenlő akaratbol mindenkor el végeztetett hogy el hányák a gyepüt, de ennek effectuma az akkori falus biro Keszeg János Fiscalis Jobbágy lágysága mián nem következett [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17a]. *1782:* én magamot Nemesi szabadsággal élö embernek tartom ... hanem az Atyám a' maga lágysága miatt Portiot fizetett, de Testvérei Soha nem fizettek [Torda; KW Vall. 18].

lágyul 1. puhul; a se înmuia; weich werden. *1793:* az Málétis ... a jövő héten lehet kapálni ... ha lágyulna a

földis az ugar szántáshoz is hozzà fogok [Hadad Sz; JF 36 LevK 231 Vintze István lev.].

2. enyhül; a se înmuia; milder/sanft werden, mildern. *1658:* Die 24-k[a] lágyula a hír valamit; hallók hogy, a kik Kaczát[b] elégették, viszszamentek a Ritkán, és a táborra mentek a prédával [ETA I, 167 NSz. — [a]Augusztus. [b]Kaca NK].

3. *szíve hozzá* ~ megenyhül vki iránt; a se înduioşa faţă de cineva; sich gegen jn besänftigen. *1679:* Lelkem Uram ugyan nagyot és sokat megbocsáthatatlanul vétettem én Kegyelmednek, hogy ennyi kérésemre, szép leveleimre s magam azokban való tiszta szíves ajánlásira szíve hozzám legkissebbet sem lágyul [TML VIII, 560 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

lágyulás ? (át)nedvesedés; umezire; Durchfeuchtung. *1792:* Minden féle marhái Nsgodnak eddig elé egészségesek, s az időhez képest jolis teleltenek, az ugyan igaz, hogy feles szénát ettek meg, mert az idei szalma igen rosz, osztán a sok lágyulás mián nemis lehetett tsépeltetni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

laikus világi (nem egyházi); laic, lumesc; laizistisch (nicht kirchlich). *1723:* Pater Mihály Vramot köszöntvén l(ste)ntöl jo egességet kivánok, a minap azt láttam almomba, hogy ketten voltunk barátok, de én csak lajkus de az Istenért bé ne tellyesedgyék valahogy [ApLt 1 gr. Haller János anyósához].

laj, lajt zsilipválú; jgheabul morii; Schleusenmulde/rinne. *1654:* (A) Ca(us)a Emergalt az Inctus Molnanak Gattyanak, Serebyinek, es Lajanak elhanyassaboll melybeol az D. Actornak Commissioja leue(n) az Uice Tisztre, hogy el hanyassak, es annak gattiat le zallissak (!) [Madéfva Cs; Eszt-Mk]. *1703:* Azon túl találtuk az vas futató kohot ... Azon kohon fellyül két lajt mellynek egyikén ... az fútató kerékre és az másikon az forrasztó kerékre bocsátnak vizet [CsVh 118]. *1842:* a' Fürész malom viz felöli új fala ... a' vizet Csurgo gyanánt botsáttya átal, a' Lajton alol pedig máris omlásra indultak az igen roszúl alkalmaztatott falbeli kövek [Kv; KmÜLev. 2 László János mérnök kezével]. *1884:* Vetem négy szál detzkát Sagoba lajnak két tzolos 2 Fr. 10 krj [Etéd U; NkF ma].

Szk: ~ *csinálni 1884:* voltak ... laj tsinálni két nap [uo.; NkF].

A jel-re l. Vadr.; CzF; MTsz.

lajbaki laibachi; din Laibach; aus Laibach. *1823:* Lajbaki hoszszu Flinta [BK Inv.].

lájbi 1. mellény; vestă; Weste, Leibchen. *1752:* Antikanak 1 lajbli 1 nadrág 1 ő mind veres [Ikafva Hsz; HSzjP]. *1759:* Lájbri alá valo Béllés és Gomb Den 60 [Sajóudvarhely (SzD) környe.; WassLt | Már most dolmányt, övet éppen nem viselnek, hanem télben-nyárban mentét s leiblit vagy melyrevalót, melyet különbkülönbféle módon szoktak viselni, némelyek paszománttal, némelyek a nélkül, némelyek selyem, némelyek szőr-materiából csináltatják [RettE 89]. *1770:* látom hogy ... égy Lájberbe s veres Sapkába megyén nagy Sebesen ... eő Nga Quaestionalt Udvari Liberias Czizmadiája [Dés; JHb B 361 Mezei Alexa (23) jb vall.]. *1788:* két Lájbel ... egyike ... Bőr szinű ... volt [Nsz; DLt]. *1810:* Mindenféle halálomkor talaltato fejérnemuim ingeim Labravaloim Seb keszkenői(m) nyakravaloim és lájbiim elé járo mindennapi köntösseimet ... hagyom Tsia Joseffnek [Héderfája KK; IB. gr. I. Bethlen Sámuel végr.]. — L. még FogE 97, 143–5.

Szk: *debreceni* ~. *1831:* Szolgálatombol hátra maradott béremet ... egy Debretzeni szederjes Lajblit és égy kalapomat kértém ki adni [Dés; DLt 439] ✱ *demjén* ~. *1763:* Igen fein felső gyolts imegek némelyike arrannyal varrottak. 2. Demény Lajbli Assz(ony)n(a)k valo [Nsz; Szer.]. *1781:* Karton fersing egy, Dömény Lájbli egy [Koronka MT; Told. 10]. *1788:* Négy ujjadan Denyén Lábli [Mv; TSb 47] ✱ *férfi* ~. *1798/1821:* Ferfi Lájblira valo gombok Nro 8 [Kv; Pk 5] ✱ *gránátszín matéria* ~. *1810:* Egy gránát szín matéria Lájbli Rt 20 xr 53 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 2–3] ✱ *kék* ~. *1802:* visel hammu szin kerek Köpenyeget kék viseltes Láiblit, szederjes Lovagló Nadrágot [DLt nyomt. kl]. *1823-1830:* Debrecenben Eszényi Mihály magához szállitott. Tisztességes háza volt mint földmívesnek. Mívesnap az ottvaló szokás szerént bő gatyában járt s egy ingben, lobogós ujjúban. Vasárnap kék nadrágban s lájbiban [FogE 266]. *1829:* két kék Laibli viseltesek [Márkosfva Hsz; HSzjP] ✱ *kolozsvári* ~. *1845:* Szamosfalvi Nyikuláj öltözete volt ... kolozsvári gombos szederjes magyar lájbli [DLt 515 nyomt. kl] ✱ *magyar* ~. *1842:* Egy magyar lájbi tsinálása Rf. 4 xr. 40 [Kv; Újf. 1]. *1850:* Egy fekete posztó, sinorral kivarrott magyar lájbli [Mv; DE 2]. *1850 k.:* 1 fekete új magyar nadrág 1 új magyar lájbi [Kv; Pk 2] ✱ *meggyszín* ~. *1797:* megyszin égy rendbeli Lájbi, Nadrág, Domány Mente [Cege SzD; WassLt Conscr. 565 Détsey István ub kezével] ✱ *német* ~. *1801:* Két Fejér viseltes Pityét Nimet Lájblik [Vargyas U; CsS]. *1802:* Schroft János tsuka szinű kaputot szalma szinű német nadrágat, és lájblit ... visel [DLt nyomt. kl] ✱ *nyári* ~. *1760:* Egy Diményből valo fejér Nyári Lájbli [Mv; TGsz 2]. *1812:* a Groffné az ajto sorkához támasztott valami Borostyán Fa Husángot, 's, kapván a kezébe tsak edj nyári Lájbiba lévén a' Groff, míg ki kapott volna a kis Palotárol jott sózott réája [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall] ✱ *paszománitos* ~. *1816:* mondám Tekintetes Uram ezt a poszománitos Lájbit ... mely most az Uron vagyon adgya nékem [Sszgy; HSzjP László Mária (60) vall.] ✱ *sárga* ~. *1790:* Egy hitvan flanellel bérlelt sárga Lábli [Mv; MvLev. Kis Ferenc ács hagy. 4]. *1826:* viselt ... fejér tsikos bő nadrágot, fekete pontotskákkal tellyes sárga Lájblit [DLt 1126 nyomt. kl] ✱ *sujtásos* ~. *1804:* Valdrán Péter, születésére nézve Soldomi Olosz-Országi Helvetziai ... visel ... egy veres selyem Plüsch Kukliko sujtásos lájblit [DLt ua.] ✱ *szalmaszinű* ~ → *német* ~ ✱ *szederjes* ~. *1820:* Szőkött el ... egy szederjes: schirmlederes sapkába, szederjes kerek lájbiba [DLt ua.] ✱ *szőttes* ~. *1820:* két szőttes Lájblik 4 Rf [Árkos Hsz; HSzjP] ✱ *téli* ~. *1830:* Egy kék viseltes téli Lajbli, s egy bárány bőrrel meg bérlett kék viseltes Bekes (!) készülettel [Körtvélyfája MT; LLt] ✱ *ujjas* ~. *1779:* Egy egy Fejér ujjas Lábli [Nsz; NkF]. *1823-1830:* hozatott bányászköntösöket, úgymint egy ujjas lájbit és kurta német nadrágot, fekete baguziaforma portékából [FogE 206].

A szk-okban nem lehetett a férfi és a női mellényfajtákat teljes biztonsággal elkülöníteni.

2. női mellényke; vestă, jachetă; Frauenleibchen | pruszlik; pieptar; Leibel. *1777:* Egy Amazon köntős Lájblival s kalappal [Nsz; JHbB 406 gr. Bethlen Rozália kel.]. *1780:* Csíkos materiából valo lájbit visele [HSzjP Nobilis filia Clara Rápolti de Peselnek (30) vall.]. *1789:* Egy viseltes Lállybli, melly(ne)k az eleje fekete Bársony a' hátullya fekete Materia, a' Bérlése Kanafáz [Mv; ConscrAp. 22]. *1793:* egy frantzia tafota Domino hozzá valo lajbellel [TL Conscr.]. *1856:* Varga Susi fizetése ... 2 fersing lajbistol egyik karton egyik kotzkás [Körtvélyfája MT; LLt].

Szk: *asszonyember* ~. *1797:* Három Aszszony Ember Lajbli [Uzon Hsz; HSzjP] ✱ *bolhaszín* ~ sötétbarna mellény. *1789:* Egy bolha szin lajbli fél viseltes [T; LLt]. *1793:* Bolhaszin teve szörmateria kaput és Lájbel nyari paszomantos [TL Conscr.] ✱ *citromszínű* ~. *1768:* Citrom Szinű zöld virágos Lájbi 1 [Mezősztgyörgy K; Ks 23] ✱ *d'or* ~ aranyhímzéses lájbi. *1793:* egy drap d'or Lajbel, selyemmel elegyes kotzkás viragos [TL Conscr.] ✱ *fejér* ~. *1763:* Syllesiai gyolcsra varrott fejér Lájbli [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes lelt.]. *1807:* Gyolts sapotlis Ingbe és mostani modi fejér laibliba[a] [DLt 590 nyomt. kl. — [a]Jár] ✱ *fejér alsó fejérnép* ~. *1824:* Ket fejer also fejérnép Lajbel [Fugad AF; HG Mara lev.] ✱ *fejérnép* ~. *1817:* Egy virágos Sellyem, más fejér Pikét, és égy kartan fejérnép kurta Lájbik Rfl 6 [Mv; MvLev. Simonffi Zsuzsanna hagy. 3]. *1824:* Vagyon 4 Sellyem fejérnép kis Lájbi ... 25 Rfr [Kanta Hsz; HSzjP] ✱ *fekete (rend)* ~. *1797:* Egy fekete rend otska Lajbi [Uzon Hsz; HSzjP]. *1799:* egy Fekete Lájblit adott [Kalotasztkirály K; KLev.] ✱ *pettyegetett* ~. *1812:* Két viseltes pettyegetet Lájbi ... Egy Viseltes Petytyegetet Selyem Lajbi [M.gyerőmonostor K; KCsl 11] ✱ *téli* ~. *1789:* Egy rosaszin atlatz töltött téli lajbel [Kv; CsS] ✱ *ujjas/ujjasos* ~. *1760:* edgy Zőld borsos Posztobol valo ujjas Lájbli [Mv; TGsz 2]. *1797:* Tonyinak ujjos lájblinak, és egy pár nadrágnak valo poszto ... Rft 5 ... 20 gomb az ujjos Lájblijára 40 xr [Déva; Ks 96]. *1843:* Anka Vonutz egy ujjasos lajbiba volt [Dés; DLt 1300] ✱ *ujjatlan* ~. *1798:* egy szederjes ujjas Köpenyeg ... egy ujatlan Lájbli [Drassó AF; TSb 24] ✱ *virágos matéria* ~. *1779:* Két virágos matéria Láblik [Nsz; CsS].

3. *háló* ~ hálórékli; jacheţică de noapte; Bettjacke. *1803:* Egy ujjatlan Válisz háló lajbi [DLt nyomt. kl].

4. ? fűző; corset; Mieder. **Szk:** *halhéjas (szorító)* ~ halcsontos fűző; *1816:* Egy hal hijas boritatlan Lájbli [Varsok Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1829:* kap ... Egy szoritto hal héjas Lájbelt Rf 2 [Nagylak AF/Ne; DobLev. V/1150] ✱ *szorító* ~. *1824:* Ket fejer also fejérnép Lajbel ... Szorito Lájbellel edjüt viseltes [Fugad AF; HG Mara lev.]. *1846:* Egy szoritto leibli [Mv; MvLev.].

L. még a *cic-, hárász-, kreditor-, matéria-, moldon-, őzbőr-, parkét-, pikét-, posztó-, ripsz-, satinglot-, selyem-, szőr-, trokét-* és *vallisz-lájbi* cimszót.

lajbi-csinálás mellénykészítés/varrás; făcutul/cusutul vestei; Westenmachen/nähen. *1785:* kaput leibli nadrag csinálas 5/2 [WLt Cserei Heléna jk 7a].

lájbicska mellényke; vestă; Leibchen. *1779:* Egy Veres, egy Kék, s egy hammu szin láblitskák [Nsz; NkF].

lajbi-elő plasztron; partea din faţă a vestei; Leiben-Vorsatz. *1846:* Lájbli Elö 1 f 30 x [Kv; Újf. Újfalvi Sándor vásárlása].

lajbkirurgus seborvos; chirurg; Leibchirurg, Wundarzt. *1770:* Volt egy Sterken nevü Leibchyrurgusa őfelségének, ki is a hercegasszonnyal Olaszországban volt. Ezt sokáig várták, hogy neki is megmutassák[a] [RettE 234. — [a]Bécsben Rettegi Zsigmond ajaknyavalyáját].

lajcni l. lajszni

lajhár *biz, tréf* lusta ember; leneş, trîndav, puturos; Faulpelz. *1833:* Énis Ádám ős Apánknak azon rést orájába származott számos Lajhárjai kőzzűl vagyok a' kik a' Levél-írást restellik [Mv; Lok. Koronka László lev.].

lajstráltatik lajstromoztatik, jegyzékbe vétetik; a fi trecut pe listă/borderou; registriert werden. *1676:* Ide mi felénk keddtől fogván igen alkalmatlanül folynak az hírek ... Hogy feles emberek lajstráltattak az elvesztésre, hirdettetik [TML VII, 213 Barcsai Mihály Teleki Mihályhoz].

lajstrom 1. jegyzék; registru; Register | lista; listă; Liste. *1552:* (Zylay Fferench) ezth monda ... Kiualthkipen hogh Vernelius vrmath vellw[e]nk el bochatna az varba, es myndet az my a varban maradna laistrom zerinth lenne [Torda; LevT I, 94 Bank Pal, Peter porkolab, Chakor Terench Batori Andrass erdélyi vajdához]. *1578:* adot eo kegmek nem zoktak wetny, Nem is lehet az wonassoknak el Igázetassa es az laistromok wyetassanelkwl [Kv; TanJk V/3. 157a]. *1579:* Az keonyweket zam zerent, elo kereswe(n) Laistrom zerent Aggyak kezebe plebanos vramnak es az Zam legi(en) be Irwa az Inue(n)tariumba [Kv; i.h. 196b]. *1662:* Szolgáimnak mind fizettem inkább, nem soknak vagyok adós ... Az kinek mit fizettem, kitetszik az leistombúl [TML II, 241 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1696:* Arrul valo Laistrom, az mi kippen ... üdösbik Czegej Vas Gjőrgy, Nemes Doboka Vármegjét meg talalta volt arrul, hogy éő kglének az Magjar Czegej határban, az Földek birodalmában sok meg bántódási vad(na)k [Dob.; WassLt]. *1723:* Most az kaptalannal beszellek Kolosvarat, meg nezem az Levelek laistromat, ha valami sorsot kaphatok, bizony mindgyárt fel hányatom [ApLt 1 Apor Péter feleségéhez]. *1732:* (Az adósok) laistroma subscriptionk alatt extradalva vagjon [Szemerja Hsz; SVJk]. *1795:* ezen osztallyos Processusra eddig tett és czutánis vége szakattáig tejendő költségeket, a Birtokos Urak és Aszszonyok, birodalmok(na)k Mennyiségéhez képest mindnyájan tartozvan fizetni azok, a kik a költségeket tették arrol valo Laistromokat adják bé [Gergelyfája AF; DobLev. IV/743. 8a]. *1837:* Az ágyi gunyákrol ... Laistrom hagyatott [Várfva TA; Borb.]. — L. még Barabás, SzO 382; BIm. 994; TML IV, 152, VI, 182; WIN I, 561.

Szk: ~*ba bead.* *1791:* (Város gazdája Ferenczi Moyses) maga mellé vévén ahoz értő 's hiteles embereket vásárolyon öt, hat pár Marhákat ... hiteles emberek elött, és által ki vágatván, 's minden approlékait pénzé tévén s el-arultatván Laistromba adgya bé — mi a' bőrők árra, mi a hus fadgyubol és egyebekből jött [Kv; TanJk IV/8.

72] ✱ *~ba betesz. 1809:* Szombatfalvának ... Suhult az Soo uttyában fel mért uttya nem találtatik[a]; azért hogy az bövebb panasz el kerültessék ... ide ezen lajstromba bé tettem [Szu; UszLt ComGub. 1628. — [a]Olyan útszakasz, amelyet a falu maga gondoz] ✱ *~ba feljegyez. 1734 k./1770 k.:* Neveket-is az Adóssok(na)k Laistromba fel-jegyzette [Vajdakamarás K; SzConscr. 147] ✱ *~ba szed. 1636:* Leg elsőben-is penig az irott Graduált mind meg ólvasam, és mind az értelmét, sok helyeken meg jóbbitám, s mind az irásnak vétségét ... corrigálám ... én itt az ki hányt fogyatkozásokot lajstromba(n) ne(m) akarom szedni [ÖGr Aj.]. *1801:* az egész Határann valo Földeket Laistromba szedvén meg valljuk [Nagynyulas K; DLev. 5] ✱ *~ba vesz. 1701:* A' Rationistakot Laistromban vévénn, kinek kinek imponalta ö kglme[a] Ratiojanak hamar valo igazittatasat [Kv; SRE 72. — [a]Az egyház főkurátora]. *1750 k.:* Makktermésnek idején idegen serteseket szoktak dominális emberek magok pásztorságok alá fogadni, azokat krajnik uram vegye lajstromba [Déva; ErdO II, 118] ✱ *~ba vétettetik. 1662:* Ó, melly nagy eszköze s alkalmatossága lőn aztán ez az Izrael bűnének s veszedelmének. Ez vesztette mind a következendő királyokat, amint lajstromba vétettetik az ide alá való részekben [SKr 705].

2. számadás, számviteli könyv; registru (de facturi); Rechnungsbuch. *1578:* Wegeztek eo kegmek hogy minde(n) zam ado tyztbelyek kezek legienek minde(n) Laistromywal ... valamykor az walaztot zam weweok elo hywattyak hogy minde(n) ok wetetlen, es minden halogatasnelkwl elo leoien Az Zamadasra mindenik [Kv; TanJk V/3. 176b]. *1590:* Kis Jmre Saffar polgar Laistroma [Kv; Szám. 4/XXI cl]. *1593:* Kadar Mihal Fodor Janosnak halala vttan ... Dirib Darab laistromabol ky Talaltük Tezen Tellies percepcio f 232 [Kv; i.h. 5/XVII. 23]. *1728:* Vagjon ezen kivűl bé jövő Taxa ... mellynek laistromat T.Curator Ur(am) minel hamareb tartozik igazitasb(a) venni, az Urbariumb(a) be adni [Sszgy; SVJk]. *1791:* az Eklesia és Collegium mindennemü Jövedelmeiket ... summáson bé foglalo Laistromnak el készitesekre még 30. Napok adattassanak [Kv; SRE 279].

lajstromocska számadásocska; darea socotelilor; kleine Rechnung/Rechnungslegung. *1678:* Esztendőre valo laistromacska [Mv; MvRLt].

lajstromozás jegyzékbe foglalás; înregistrare; Registrierung. *1844:* Mely föl sorol Leveleknek számba vetele, és laistromozása általunk vitetett végbe [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1248. 10b. — [a]Köv. a záróformula és az aláirások].

lajstromozó kb. irattáros; arhivar; Archivar, Registrator. *1869:* Bálint József ... főkorm. lajstromozó [Kv; RHAk 263].

lajszni szegőléc; şipcă, stinghie; Leiste. *1834:* A 'Sukon' lévő udvaromat létzes keritéssel be keritsék; és ... az ahoz tartozó ajtófeleket 's Laszlikat párkányozva [SL. — [a]K]. *1850:* a téka ajtora fusztrét és l lajczni | a' régi lájsznyikat ujra szegeztem és fodroztam [Kv; KLev.]. *1852:* Egy otska Zárnak uj trukert uj láisznit uj sliszhaknit tsináltam [Kv; SLt Vegyes perir. Géng Ádám lak. kezével].

lajt hosszúkás hordó; saca; Leite, Leitfaß. *1559:* Immár hoztak három lajtba tizenegyedfélszázat[a] [TT 1911. 474 Sombory Gergely Nádasdy Tamáshoz. — [a]Halat].

lajter hordó; butoi; Faß | cseber; ciubăr; Zuber. *1793:* a pintzében egy nagy palinka főzö üst. 3 Csojével hütőjével, Lajterjével [Kosesd H; Ks 78. XVII. 1]. *1813:* A' Pintzében ... Csapoja kád Nro 6 ... Lajter Nro 2 [Alpestes H, Told. 18 Toldalagi Kata lelt.]. *1846:* vagyon egy 10 vedres Pálinka főzö üst sisakkal — csőkkel és csos káddal két lájterekkel [Szászerked K; LLt] | a' pálinkát ... fel hozták ... égy átalagba, és Lájterbe, s azt bé mértem töllök [Dés; DLt 315]. *1849:* Egy fenyőfa tonna Egy otska lájter [Somkerék SzD; Ks 73/55] | égy Lájter fa abrantsas [Szentbenedek SzD; i.h.]. *1850:* Egy darab uj pálinka üst, és lájtere ... 100 Vft | 30 vedres pálinka főzö jo üst ... ezen üsthöz lájterek és hűtő kádak [Algyógy H; Born. F. Ii].

Szk: *ötvedres ~. 1804:* Egy 5, Vedres Lájter, egy Liu [Borosbenedek AF; SLev. Somlyai János inv.] ✱ *pálinkás ~. 1837:* Három Pálinkás Lájter [Gombás AF; TSb 20].

lajtman hadnagy; locotenent; Leutnant. *1595:* Tyükert küldet Rosas Ianos Tarsom Wram az Nemet külön külön hadj tisztuiselőknek, ugy mint Fendrichnek és Leútenantoknak, melyek kesebben erkeztek az többinel [Kv; Szám. 6/XVIIa. 187 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1665:* Az mely lajmán felöl parancsolt is Nagyságod arrúl is van az én kegyelmes uramnak ő nagyságának provisioja [TML III, 442 Teleki Mihály gr. Rottal Jánoshoz]. *1688:* Harmad magaval van egj Lejtman nallam | egj Nemét ... ugjan ezen Lajtmannak Companiájabol valo [Kv; UtI]. *1701:* Karkó Sándor is 9 ejtel faggyat gyertyázott fel lajtmány uram számára biróságában [Szentdomokos Cs; SzO VII, 70]. *1702:* Gyergyó-Szent-Mikloson az Steinvil regimentiből commenderozván egy lejkmány ... a piaczon egy öreg örménynek az ebei rátámadtak a lejkmány ebeire, szokások szerint egymást mardosták [i.h. 109]. *1712:* azon beczületes Lejdinant engemet infestál mostanis; nem tartván magát az Deliberatumhoz [JHb XLVIII Jósika Imre kérése]. *1721:* a Bilak alatt el tsóvált Platz Major Urammal együtt a Leitnant egy darab füvet [Alvinc AF; Ks 95 Gillyén Daniel lev.]. *1724:* Mihaczfalvára[a] azért tettem egy Capralt hogy az Gregoriusokat inkáb ne engegye excedalni Olah Bogátra Lejtnantat tet volt Nacságad de én ki hattam, mivel az a Lajtnánt Havaselföldibe vagyon [Veresegyháza AF; Ks 83. — [a]AF]. *1729:* Az Adámmoson[a] quartellyozo Lajkmán ... Hat gazdát vöt magának [TSb 36. — [a]KK]. *1733:* Mikor az őszi sokadalomkor bé szállot a lecmany az ado pénz iránt Biró Uramni, költ Borra 30 penz Cziszár István Uramnul [Kvh; HSzjP]. *1736:* Az Gyenerallis Szekretariussa es az Szent Katolnai Letman voltak Biro Uramnit [Kvh; Bogáts 12]. *1738:* az Inc. Koharianum Regiment Fő Strasamestere ... egj Hobisicki nevü betsületes Laidinantott, és egj kaplárt ... hátra hagjott [Albis Hsz; Ks 99] | Legtmany estrasa mesterinek attunk eget Bort de. 3 [Kvh; HSzjP]. *1739:* az I. Venczel Vallisianum Regimen Lejdinántya [T; Ks 99]. *1744:* egy Lajdimont lévén nállunk Quartyelba [Szentegyed SzD; WassLt]. *1749:* talám megis öltek volna, ha az itten Quártéllyban lévő Lajtmont Szolgája

... meg nem szabaditotta vólna [Szentandrás H; Ks 112 Vegyes ir.] | Vadadi Samuelne aszszanjamnal egy Laltman Leven Szallasan attam Gyertyat N 2 [Mv; MvLev. Erog. 5]. *1754:* jelen volt egy Lajtnánt égy néhány kőz katonával [Istvánfva NK; RLt Samuel Mohai alias Szabo (60) ns vall.]. *1755:* edgy itten Csanádonn[a] quartierozott Német Lajdinántnakis adott vala eö Nsga Cserébe edgy szép Barnapej Spanyol metczetlen Loért ... edgy Pej Paripa Gyermek Lovatis [Gernyeszeg MT; TGsz 35. — [a]Valószínűleg Erdőcsinád MT]. *1765:* hallottam mondani ... az midón is Rusz Andréka Unitus Katonának allot volt, es az Lekmánnya az Unitus Katonaknak itten Aranykuton[a] Rusz Andrekánal volt. Gyermán Urszuly az Lékmánt is kerte szepen, hogy fizessen meg vele (így!) [Ks 7. XIX. 14 Bobis Peter (50) zs vall. — [a]K] — L. még CsH 341; TT 1889. 710; WIN I, 78, 567, 610.

Szk.: *feldmarsall ~. 1705:* a császár szép kegyelmességgel volt Forgáchékhoz, mert már feldmaresal lajtman volt, mégis így rebellált [WIN I, 479] ✱ *kvártélyos ~. 1732:* Buza ... Az Quartelyos Lejtmannak Discretioján(an) ... Cub — 4 [Dés; Jk 432a] ✱ *oberszt ~. 1695:* az Obest lejtmantyok ... ezeket mondotta, immár titkos Instructioja mi legyen nem tudom [Fog.; BK. Boer Gáspár Bethlen Gergelyhez].

lajtman-kapitány kapitány; căpitan; Kapitänleutnant. *1688:* A Montecuculli Lejttmán kapitány Companiajábul valo szállom a bészállás után Hajamat szakallomat ki tépte szaggatta, arczul csapdosott verbenis kepűlt | Török Daniel nevű Lejitmán kapitány sok ajándék munkáimat meg tekintvén szálloimat rolla el vőtte [Kv; Utl].

lajtmanság hadnagyság; rangul de locotenent; Rang des Leutnants. *1710:* az igaz militiában nemhogy generálisságot, de lejtmanságot sem nyerhetett volna el[a] [CsH 398. — [a]Nagyszegi Gábor kuruc generális]. *1761:* mostani commendirozó generális Bukkow ... lutheránusból catholikussá lett s lieutenantságból emergált Hannoveranus [RettE 125]. *1777:* Br. Bánffi Mihály úr is megholt Eszláron, Magyarországon ... Az édesatyja adta volt Braun nevű generális mellé, onnat ment lietuenentságra az ő regimentjében, se nem sokáig volt ott [i.h. 377].

lajtorja 1. létra; scară; Leiter. *1567:* Anna Rlta Pauli Eothwös ... fassa est ... Ez e a io leany a' ky el rantottha a laytrat az en Anyam alol [Kv; TJk III/1. 94]. *1585:* Az Kezep kapűhoz Vottem egy Laitoriat ... d. 6 [Kv; Szám. 3/XVIII. 26 Gellien Imre sp kezével]. *1594:* Az Somlioy maior hazban Az felseő Maiorhaz pituaraban ... vagyon Lajtra No 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 16-7]. *1598:* Lúkes Dreschler ... wallya ... marthon Albert ... Stenczel Janosnal laitoran hagot be az ablakon [Kv; TJk V/1. 141]. *1600:* veottwnk ... Egi laitrat az scholaba valot d 15 [Kv; Szám. 9/IX. 35]. *1614/1615:* az Christoph deakne Azzonio(m) Zolgai megh hanghtak laytorja(n), az Vduar hazat [Györgyfva K; Ks M. 20a]. *1635:* Zekely Janos fel veue az Laytorat vete eleyben az Cziganinak [Bece AF; Told. la. II]. *1636:* Gabonas haz ... az padgyara fel nilo aytoczkaja, egy kis laytorja alatta [Siménfva U; JHb Inv.]. *1689:* Gáspár ... az ablakon laitrán be hagat [ApLt 6 Lázár Erzsébet férjéhez, Kálnoki Sámuelhez]. *1741:* ott állot egy ralytorja [Meggyesfva MT; Ks 184. LXXXVIII] | Láttam ki bontva az padlást, az rajtorjátis, hogy ott volt [Sámsond MT; i.h.]. *1842:* ezen padlásra vezet fel égy kis lajtorja [Oprakercisóra F; TSb 51]. — L. még EM XXI, 538; FogE 206; SKr 451, 607; SzO VI, 92; UF I, 131, II, 596, 759.

Ide vonható a kőv. bibliai történetre utaló szöv.: *1811:* Jákobnak-is nints meg most a' lajtorjája, Melynek végin nyitva látszott az Ég' szája [ArÉ 199].

Szk: *asztagra járó ~. 1741:* Asztagra járo lajtorja [Somkerék SzD; MúzRadák] ✱ *(fel)hágdosdó/hágó ~. 1698:* Ezen hazbol az hiljuba edgj hágdoso lajtorja [Kóród KK; LLt Fasc. 72]. *1699:* Kisded hago lajtorja nro 1 [O.csesztve AF; LLt]. *1736:* Fel hágdosó lajtorja 2 [Földvár TA; CU XIII/1. 288]. *1773:* Hágdoso hoszszu lajtorja [Medesér U; Pf] ✱ *feljáró ~. 1648:* Egj kis fel iaro kilencz fogu laytoria [Porumbák F; UF I, 894] ✱ *hijuba felhágó/járó ~. 1787:* a Pitvarba ... Egy hijuba fel hágo Lajtorja, régi, és hitván [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 12]. *1817:* a' Hijuba járo Lajtorja [Csokfva MT; UnVJk 380] ✱ *hosszú ~. 1632:* Egj hozzu laitoria [Fog.; UF I, 171]. *1637:* uagyon egy hozzu laytra [i.h. 413]. *1680:* Asztagokhoz valo hosszu örög uj laitorjak vad(na)k no. 2 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 33]. *1681:* Gyűmölcz szedeshez valo hoszszu Lajtorja Nro 1 [Vh; VhU 573]. *1727:* az Idvezült Atyám egy hoszu lajtrát csinaltatott vala véle [Hévíz NK; JHbT]. *1777:* Barburas Szimjuon ... a szalma közőtt hozott: eke vasakot, deszkákot, egy hoszszu lajtrát [Kócs SzD; KS. Bájes Vaszilie (40) zs vall.] ✱ kis ~. *1632:* Egj kis laitoria [Fog.; UF I. 141]. *1676:* Vagion itt egy kis lajtorja, mellyen az eczetes aszkokra járnak fel [uo.; UF II, 714] ✱ *középszerű ~. 1681:* Közép szerű Lajtorja (: az polczokhoz valo :) Nro 1 [Vh; VhU 565] ✱ *lejáró ~. 1652:* Az Tömlőcz kő sziklából ki vágot. Mélysége negyed fél öl ä föld szinig ... Egy lejáro lajtorja [Görgény MT; Törzs]. *1679:* Tömlőcz, Ez az Porkolab háza alatt vagyo(n) ... Lejaro lajtorjaja nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 78–9] ✱ *öreg ~. 1585:* Minden tized allianak, egj, egj, eoregh Laytraia legien es az regy kwthakath minden tized megh Epiche [Kv; KvLt Vegyes III/16]. *1632:* Aztagh melle ualo hozzu eöregh laitorak [Fog.; UF I, 187]. *1674:* Eoregh hoszszu lajtorjak harom [A.porumbák F; UF II, 610] ✱ *rövid ~. 1621:* veóttwnk ... Egy reouid laytorat az Harangokhoz d 9 [Kv; Szám. 15b/IV. 14–5] ✱ *temérdek ~. 1656:* Ezen boltazatnak az allia, erős teölgi fa gerendakbol csinalt allasokra kötessekkel együt az allason vagyon temerdek lajtorja [UF II, 117] ✱ *vashorgas ~* tűzoltó létra. *1801:* Egy vas hargos Lajtorja [Koronka MT; Told. 23].

Sz. *1760:* Hát azt hallottaé a tanu ... hogy ki mondott ily szokot, hogy Nimet Josefné meg érdemlené, hogy mikor meg hal lajtorján vinnék ki? [Ilyefva Hsz; HSzjP vk].

2. ostromlétra; scară de asalt; Sturmleiter. *1710:* Forgács Simon ... Megyest lőtetni kezdé[a], meg is bombáztatá ... azután bolond kevélységből fényes nappal lajtorjákot vitetvén elé a kőfalakra, holott még kétölnire sem rontották le a kőfalt, a hajdúkot ostromnak küldé. Hallgat vala odabe a német mindaddig, míg a lajtorjákot feltámasztván, már hágni kezdettenek vala fel a hajdúk, akkor ... lőni kezdék a hajdúkot, s mind lajtorjás-

tól lefordulának a kőfal mellé, háromszáznál többen ott is veszének [CsH 356–7. — [a]1705-ben].

Szk: *~val meghág* (várat) létrával ostromol. *1653:* (Báthori Zsigmond katonái) akarták meghágni lajtorjákkal, és váltig készültenek reája, hogy a várost meghágják [ETA I, 66 NSz] ✱ *~val meghágat* várat létrával ostomoltat. *1657:* Hamburgot (mely is az Duna mellett van, igen erős vár és várasa is) midőn ostromoltatná az fejedelem ... fényes nappal csak lajtorjákkal akarván meghágatni, igen sok emberbéli kárral gyalázatos repulsát szemvedtenek [KemÖn. 14–5].

3. szekér- v. taligaoldal; loitră; Wagen- od. Karrenleiter. *1583:* Az taliganak lajtoriayat meg foldoztattan (!) Kerekes mihalnak ata(m) d. 10 [Kv; Szám. 3/XII. 6]. *1594:* Zekerhez ualo laitra egi Bokoral No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 29]. *1596:* Az Talligahoz Chynaltottam Egi Laittoratt f — d 25 [Kv; Szám. 6/XXII. 6]. *1680:* Az Süttö hazok hejan talaltunk ... Szeker Lajtorjainak, es rudgyainak valo szároz bik fákot no 120 [A.porumbák F; ALt Inv. 24]. *1688:* Egy hoszszu szekerre valo lajtorja [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 6]. *1699:* van edgy Tár szekerhez valo lajtorja [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1738:* Béres szekér ... vasazotlan Talpu jo kerekei, Hoszszu és rővid szekérhez valo jo Lajtorjái, Rudgya, Tésolyái, Jármai ... jok [Szászvessződ NK; Born. XX. 12]. *1761:* Az masik Beres szekernek ... lajtarjai jok [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3]. *1784:* Két Tésaja, ezeken két jo Sikatyu, karikával együtt, egy kötö Lántz, más a Lajtorját egyb(e) szorito tekert szemü tsatlo Lántz [Rücs MT; Ks 21. XV. 22]. *1827:* Más béres szekér ... egy szoritto lántz, mely a' lajtorját a' nyujtohoz szorittya, egy lajtorján lévő tsatlás vas küpüvel [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1852:* Két Lajtarja kiken sok helyeken a vasak hijjánzanak [Dés; DLt 923]. — L. még BÖn. 596 FogE 242; MNy XXXVIII, 210; UF II, 600, 607.

Szk: *búzahordó ~. 1647:* Ket buza hordo lajtorja [Marosillye H; VLt 55/5415] ✱ *deszkázott ~. 1813:* Tár szekér beli deszkázott Lajtorja kettő, meg vasazva deszka fenekével és vas csatlásával [Koronka MT; Told. 18] ✱ *ganéjozó/ganézó ~. 1767:* ganéjozó rajtorják [HSzj *ganézó-lajtorja* al.]. *1839:* Egy egész vágás szekér fatalpu, ökör ruddal és hordo lajtorjával és ganyézo Lajtorjával [i.h.]. *1840:* két ganyézó Lajtorják, eladatott 26 xr [i.h.] ✱ *hordó ~* hordáshoz (gabonabetakarításhoz) használt szekéroldal. *1716:* a' Szekér szin felett 3 oldal hordo lajtra, egy nyujto [HSzj *hordólajtorja* al.]. *1723:* Más Nagyob hordo szekér ... arra hordo Lajtorjáival és ketél rudgyával együtt [i.h.] ✱ *karikás ~. 1685 e.:* Vasas szekér minden keszületivel Nro 1. Tár szekerhez valo fehecz (!) tartos es karikas uj lajtorjak Nro 2 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 17] ✱ *szénahordó ~. 1681:* Szekér szin ... Széna hordo hoszszu Lajtorja Par Nro 2 [Hátszeg; VhU 601] ✱ *tartós ~* → *karikás ~*.

4. rácsjászol; iesle acoperită cu un fel de scară; leiterförmiger Futterstand aus Stäben/Stöcken. *1638:* eggj boronabol fel rott ket reszben allo jstallo ... mindenikben eggj eggj valu s — lajtora | Vagion ez Curiaban ket eöregh jstallo mindenik io suppal keötött. Az eggik ket reszben all, tapaszos ... Ket felöl hoszzu valuk, lajtorak benne. Az mas jstallois ehhez minden keppen hasonlo ... Valui laitorai ... mint az masiknak [A.porumbák F; UF I, 662–3]. — Vö a *lajtorjajászol* cimszóval.

5. *túró szárasztó ~* un fel de scară folosită la uscatul caşului; Trockengestell für Quark. *1652:* Egy turo száraszto lajtorja ä gerendaba kötve N. 1 [Görgény MT; Törzs].

6. verőkos része; parte a maiului; Teil der Ramme. *1632:* Egj kos ala ualo laitoria [UF I, 185]. *1768:* Oroszfalva két tűzre való vas kankót csináltatott két magyar forintokkal és egy kost két vas karikákkal együtt egy magyar forinttal; amelyeket egyik bíró a másiknak számba adjon a létrával együtt [Oroszfalu Hsz; RSzF 101].

Az ácsoktól használt verőkosra l. Frecskay 15. Vö. a *kos 2.* és a *berbécs 4.* jel-sel.

7. *átv* lépcsőfok, átmenet; scară, treaptă; Stufe, Übergang. *1710 k.:* Az üdő minden fiát megöli, az aeternitas, örökkévalóság minden fiát élteti, megtartja; hanem ha csak üdeig tesszük egymáshoz, hogy a mulandó, véges üdő légyen mintegy grádus, lajtorja a kezdődött, de soha el nem végeződő örökkévalóságnak, és ez viszont a kezdet és végezet nélkül valónak tanulására [BÖn. 458].

8. *1879:* (Kabdebó Ferenc) Kezdte Pesten verseivel — nem szóltak semmit, szállt a lajtorja fokán le-le, egészen a M.Polgárig; a Sárrétig, a Nagyváradig — senki sem szólott [PLev. 60 Petelei István Jakab Ödönhöz].

◇ **Hn:** *1817:* a' Lajtorja nevezetű hellyen [Mezőmenes MT; EHA].

◇ **Sz.** *1710 k.:* Az üdő kurtább lajtorja, mintsem az örökkévalóság tornyába hághassunk rajta [BÖn. 447].

lajtorjaáll bürfa, oldalfa (a szekérlajtorja két hosszú gerendája); barele loitrei; Rüstleiter. *1666/1793:* egy bokor öreg szekérre valo lajtorja állatt falu hirivel szabad légjen hozni [A.csernáton Hsz; HSzjP]. — A jel-re l. MTsz. és NrLex. *bürfa* al.

lajtorjácska létrácska; scăriţă, scăricică; Leiterchen. *1741:* találtunk ... egj lajtorjátskát [Mezőbánd MT; LLt 146. B].

lajtorjafa 1. bürfa, oldalfa; barele loitrei; Rüstleiter. *1587:* Az taligahoz Egy Laytorafath Chenaltata(m) fyzettem Erette f — d. 14 [Kv; Szám. 3/XXXIII. 19]. *1864:* égy uj also Lajtorja fa meg vasolása égy uj dőrgőlő pléh az Fenék hevederen keresztűl [K; TGsz 37]. — A jel-re l. a *lajtorjaáll* cimszót.

2. tutajrész; parte de plută; Floßteil. *1824:* Négy Tutaj kormány — négy Lajtorja fa — négy Tutaj járom — öt Tutaj heveder [Erdőszengyel MT; TSb 43].

lajtorjajászol rácsjászol (létraszerűen rácsos jászol); iesle acoperită cu un fel de scară; leiterförmiger Futterstand aus Stäben/Stöcken. *1685 e.:* földteglabol epittetet supos hoszszu lo istallo ... Vegig benne lajtorja jaszol fel kötve [Gyf; MvRKLev. Urb. 28].

lajtorjarúd szekéroldal-rúd; barele loitrei; Stange an der Wagenleiter. *1593:* Talygara valo kölchegh ... Egj vy Laitora Rwdot chinaltattam p(ro) d 10 [Kv; Szám. 5/XX. 157].

lajtorjás 1. *mn* szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ kötőrúd* szekéroldal-rúd; barele loitrei;

Stange an der Wagenleiter. *1661/1793:* azon tilalmas Erdőből nyir, nyár és Gyertyán fábol Falubeli embernek szükségire ők ör szekérre elő utó ágasnak ... apro loszekérre valo lajtorjás kőtő rudat kapu sorkot, ekeszarvát, nyujtot és apró szerszámnak valo fát ki embernek hirtelen kelletik ... pénz nélkül szabad hozni [A.csernáton Hsz; SzékFt 19] ✱ ~ *szekér* car cu loitre; Wagen mit Wagenleiter. *1816:* Egy Szekér Szénáért, és a' Lajtorjás Szekérhez meg-kévántatott 8. Szegekért ... 4 Rf 30 xr [Kv; Born. IV. 41]. *1842:* Az Lajtorjas Szekeret meg reparaltotam [Kv; Újf.].

II. *fn* '?' **Hn.** *1617/1687 k.:* A' Lajtorjásban (sz) [Mezökövesd MT; MMatr. 395]. *1620/1687 k.:* A' Másik erdőt hiják Lajtorjásnak [Ménes MT; i.h. 407]. *1725:* erdő vagjon ... A Lajtorjás nevü tsúp alatt [uo.; BK]. *1820/1851:* A' Lajtorjásba (e) [Bárdos MT; EHA].

lajtorja-záp szekéroldal foga/foka v. keresztfája/léce; fuscel (de loitră); Sprosse in der Wagenleiter. *1649:* Az Posta louak szekeribe czinaltattam Kerekes Andrassal ... Laytora zápot ketteot f — D 6 [Kv; Szám. 26/VII. 540]. — Az értelmezésre l. CzF *záp* al.

lak **1.** lakóház; casă de locuit; Wohnhaus. *1762:* A tolvajokat a vármegye rútul persequálja ... csak egy pisztolylövésnyire nyársoltak az úr lakához [RettE 139]. *1842:* a' Gubernátőr ... szállása a' nagy Bánffi háznál a' piatzon a' Gubernátori lakba [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.] *1847:* Az Arendási lak Déli végénél van egy más gyümöltsős és veteményes kert [F.árpás F; TSb 46 üveghuta lelt.]. *1848:* Elmentünk ... Nagy Lakon[a], elsőbbenis a Tks Dobói Bálint Úr, azután rögtön a' Tks Dobói Rósália Sebesi Ádámnő Úrasszony Nemes Lakokhoz [Fejér m.; DobLev. V/1271. — [a]AF]. *1849:* hallok lármát s látomis hogy futnak le fele a Cseh Joseff Ur lakja fele [Héjasfva NK; CsZ. Héjjasfalvi Antal (56) vall.]. *1858:* Marus Székben a' Sz: Háromsági szegény leány Ekla Temploma Lévitai lak ... leégtek [M.bikal K; RAk 59 esp.kl kiv.]. *1870:* A harangláb és lévitai lak fedelei javítandók [Göc SzD; ETF 107. 29].

2. lakás; locuință; Wohnung. *1661:* Bucsi uram ... nem akarja Kővárban az lakát, hanem csak az lovaknál vagyon, csak onnét izenget, reám [TML II, 112 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. *1843:* hites feleségét pedig mint hogy házától el idézte minden lak és élelem nélkül hagyta [Szgy; HSzjP Béres Györgyné Lörintz Mária (38) közadózó vall.]. *1850:* Tartozik ... a haszonbérlő ... a kifogadott laka előtti folyosóra ... jo gondot viselni [Km; KmULev. 2].

◇ **Hn.** *1776/1823:* a' Kurta lak nevezetű Szánto Földeknek végei [Kiskend KK; EHA].

lakáj **1.** belső inas; lacheu; Lakai. *1599:* Greczibeól hozanak Aszoniunk szamara leaniokat, ket Hintoual, Aszoniunk Lokaia uolt uellek [Kv; Szám. 8/XIII. 8 Szabo András sp kezével]. *1710 k.:* Az úr béméne a maga házába, és csakhamar fel a királyhoz, minden pompa nélkül, két ló, két lakáj, közönséges hintó [BÖn. 594]. *1796:* Negy Professornak[a] 8 Luidor a' Letzkekért 1/2 Eszt ... A Visit billéteket hordozó Lokajnak 3 Rfl [ETF 182. 30 Gyarmathi Sámuel feljegyzése. — [a]Göttingában].

2. *1657:* az második generál, Puchám gróf ... engemet esmérvén, nem vöttem eszemben megközelitését, és mellette két lokájja hosszú puskával, gyalog lévén, elsőben, másodszor is célban vettek[a] [KemÖn. 237. — [a]1644-ben a felvidéki hadjárat rendjén].

lakás[1] **1.** kb. lakozás; locuire; Wohnen. *1573:* Sophia nehay veres Martonne, Sophia nehay dobos Benedekne Asz(szony) valliak hogi ... eok ne(m) Twgiak mykorba Ieot oda lakni Adam Vince, hane(m) chiak egy Regel mykor hazokbol ky Ieottek volna, vgy lattak otth ... vagion Eot eztendeie otth valo lakasoknak [Kv; TJk III/3. 199]. *1595:* En ne(m) tudo(m) egyebitt ualo lakasokat Konthy Janosnak es az Attianak, hanem chak ottogio(n) az ... hannagyék feöldeken [UszT 10/8]. *1605:* Anniara jaro eörekseghe uolt az Kisfalúdj, es lakasat Isten akarattiabul rendelte úolt oda [i.h. 20/49]. *1628:* Eppel Janosne Aszszoniom ... tartozzek Eppitiessel, gonduiselissel az Testamentomnak Continentiaia szerent, az megh benne ualo lakasa leszen [Kv; RDL I. 137]. *1650:* az Castelyka eő magaba(n) keo keriteseuel eggiut alkolmas ... az benne valo lakasra [Folt H; BK 117]. *1661:* ha valami securitast szereszhetek, maga(m)nak es Marhaimnak ... az hitva(n) helyben valo lakasra, az sok lezzegök miat [KJ]. *1671:* benne lakasat intra anni versariu(m) pacifice ne(m) kellet volna szenvedni, és szem bé hunyva nézni [Kv; TJk XI/1. 58–9]. *1751:* valamely sellér az ő Nga ház helyére bé megjen lakni, vagyoné hirével Kozma Istvánnak[a] azon Sellér bé szállása s lakása [Marossztkirály AF; Told. 29]. — [a]A jószág gondviselőjének]. *1753:* találtatik az Béresek lakására készitetett egy kis házacska pitvarával egyetembe azis hasonloképpen tapasz alatt ágasakra Sövényből font, Sövény padlasa kemenczéje, kétt lantarna ablakja ... az Háznak [Sajókeresztúr SzD; JHbK XXIX/7]. *1766:* a régiség miatt Sendellyezésében meg tzondollott s a' lakásra nem minden részében alkalmatos udvarház [Bősháza Sz; MNy XXXVIII/55].

2. vhol való tartózkodás; şedere; Aufenthalt. *1661:* Édes kedves Feleségem ... Huszton való lakásodat úgy alkalmaztassad, hogy ... valamíg az fejedelemasszony onnét el nem jű, te is el ne jűj [TML II, 185 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1670:* az vendégséget s itt[a] való lakásomat ezután is az közjóért örömest cselekszem, de ... aligha szükséges az én ezentúl sok ideig való itt lakásom [TML V, 108–9 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz. — [a]Gyf-t].

3. szállás; sălaş; Quartier. *1574:* pechine Es peter papne Azt valliak ... Ez ely mwlt Napokba Borbel Ianosne hitta volt ely Eoket vele Az vey Albert deak hazahoz hogi zolnanak az Azzony Embernek Menneh ely onnat az haztwl, Mert Nem zerety ott valo Lakassat [Kv; TJk III/3, 369]. *1588:* Giulay Janos illie(n) valazt teót, hogy sem ez varosban, se masut az Coloswary ember ellen az eo Nemessegewel Nem el, amaeg (!) ez varosba lakasa leszen [Kv; TanJk I/1. 92]. *1591 k.:* masod vagy harmad nap mindgiarast Ismet az Georgy Vra(m) hazaba(n) viszsza szalla mint hogy az eleott is ott volt szallassa lakassa [UszT]. *1596:* Orozhegy Zaz Pal zabaditattia egy zolgachkaianak nalla ualo lakasath [UszT 12/93]. *1672:* Czazar Gorgieot a' regi Varbelj Varossi Plebania(n) hatta(m) uala, à ki ot ualo lakassat megh szeretue(n) megh hazassodot [CsÁLt F. 27 1/38 Georgiffy Mihali nyitrai plébános lev. haza, Csíksztgyörgyre]. *1733:* Már az üdő hideg, házb(an) valo lakásrol kel gon-

dolkozni es nem sátor(r)ol [ApLt 4 G. Bálintit Apor Péterhez Nsz-ből]. *1813:* Zakariás Ur Ingarten kapitányné Asszonytol másuva lakását mind halálig nem változtatta [Szgy; HSzjP Orott Márton özv. Kováts Lidia (33) vall.].

Szk: *~át figálja. 1758:* akarván magam lakásomat figálni, kivántam volna az édesanyámtól azt a vén házat magamnak örökösen megszerezni [RettE 69]. *1824:* igen hasznosnak és szűkségesnek látván azt, hogy Kolosvárra kelletvén lakásomat figálni, ehez közel levő Jószágot szerezzek magamnak [Kv; Ks 68. 48. 37] ✱ *~ra megy. 1732:* Akarmely Nemes Ember mennyen lakasara az Őrmeny Városba az Őrmeny Biro palczája alá, mig ott lakik, nem tartatik Nemes Ember(ne)k [Szúv; EHA] ✱ *~t bérel. 1629:* izené éntőlem az urának, hogy Kolosváratt lakik emberséges ember házánál, s menjen utána, s ha ott nem bérel is lakást, másutt is fogadhatnak házat [Mv; MvLt 290. 150b átírásban!] ✱ *~t kontinuál. 1671:* Midőn a' Fejedelmek Fejér-Várat Continuallyák lakásokat, Udvara népének lovait Fejér-Vár körűl lako Nemességnek rétekre kőtni ne mérészellyék, hasonloképpen egyéb hellyekenis az hol a' Fejedelmek lakásokat continuallyák ezen mod observaltassék [CC 24]. *1680:* azon házban melyben most az Tisztek szoktak lakasokat continualni, nyilik arra vas Sarkos, pántos ... bellet ajto [A.porumbák F; ÁLt Inv.5] ✱ *~t tart. 1846:* A lázasztó veszedelmes asszony, Varga Katalin lakását tartja és már öt évektől fogva örökké Bucsumba tartotta [VKp 142].

4. lakóház; locuință, casă de locuit; Wohnhaus. *1580:* Az my penigh Illety az varassy feo zemeljeket es tyztesseges lakasba eleoket vegeztek eö kegmek hogy ha az Iambor hazas Emberek ollya(n) tyztesseges lakasba vannak es leendnek, azoknak zabad legie(n) hog Inaskaya zablayat vtana vigie [Kv; TanJk V/3. 231b]. *1591:* Ha penig Almadj balint Legenbe(n)[a] az ott valo lakasaba(n) walamy Jóweweny Jobbagyot zalitana ky nem az Almadyak Jozagaból walo wolna, mykor ky megjen legenbol el vihesse (Szava K; JHbK XIV/6. — [a]K]. *1748:* A Bosi[a] Rfr Filialis Eccla(na)k Tagjai egy darab Falu Földét Conferálák ott lejendő Mester v. Levita lakására [MMatr. 301. — [a]MT]. *1764:* Szaniszlo Sigmond Vram eökegylme még maga életében gjermekeik részekben kinek kinek magát concernalo Jus szerint maga örökségei közzűl denominalt, és szakasztott bizonyos ház helyeket lakásokra [Torda; TJkT V. 191]. *1769:* közel is lévén lakása a Collegyomhoz [Ne; Told. 5a]. *1826:* a mely fél Telket az Alperes Őzvegy mihelyt az özvegyi Curiája iránt valo reportatioja kifoly, és a Felperesek özvegyi lakására viszsza váltják, a Felperesek számokra viszsza venni el nem mulatja [Ne; DobLev. V/1114.8a]. *1856:* mind a' birtok ... mind az ellenfél lakása Nagy Lakon van [Koppánd AF; i.h. V/1399 Dobolyi Bálint lev.].

5. lakóhely; domiciliu; Wohnort. *1677:* ha penig sem Zászlo alat, sem egyéb bizonyos helyben nincsen lakása[a], hanem csak széllyel vándorlo és bujdoso, valahol talállya szabadon meg-foghassa, annak a' helynek Tisztviselője által [AC 79. — [a]Vki jb-ának]. *1688:* (A) Zenebonalkodo Cziganysagnak ... az lakásra edgj bizonyos helly designaltassek [Dés; DLt 449]. *1764:* arra nem emlékezem, hogj valaholot mondotta volna lakását [Bözöd U; Pf]. *1773:* Régtől fogva Szándékozom Ngődnál Személyesen Udvarlani, de mái napig is beteges sorsom nem engedi, igen távul lévén lakása Ngodnak [Pálfva Cs; Ks 65. 44. 13.]. *1840:* Bikfalvi Sigmond ... kérdeztetik ... En lakásomra nézve Dési vagyok [Dés; DLt 1039]. *1849:* Éppen Krizsán Máriától tudom, hogy férje Szamosujvárt lakott a múlt években ... jelenlegi lakását pedig nem tudom [Kv; Végr.Vall. 6–7].

6. együttlakás; convieţuire; Zusammenwohnen. *1597:* Hozzw Janosne Bek Cata azzoni ... wallia ... Hallottam Vicey Ersebetnek zaiabol illien panazolkodasit Marton vrammal walo lakassa feleol ... bizony el hagiom nem alhatom el ide haza ieoweök | Danch Leörincz ... wallia ... Thúdom azt hogi eleiteol fogwan Sardi Janos nagi haborúban egienetlensegbe(n) elt az felesegewel soha semmy bekesseges lakasok egimassal nem volt [Kv; TJk VI/1. 61, 93]. *1826:* Néhai Férjemmel 14. esztendőkig valo lakásomnak, szakadatlanul valo futásomnak özvegységemben is tsak a Siralom lészen jutalma [Ne; DobLev. V/1114. 5b]. *1847:* Felöltöztet az Úr lelki fegyverekkel, hogy tudjunk megvívni erős ellenséggel, ne légyen lakásunk a rút ördögökkel, hanem inkább mennybe a boldog lelkekkel [VKp 158 Varga Katalin lev. testvéreihez a vizsgálati fogságból].

7. együtthálás; cohabitatio; coabitare; Beischlaf. *1669:* Racz Miklos Sosmlyai katona felesegetöl Fogarasi Kis Annatol kivan absolutiot, oka: mert nem alkalmatos ferfivel valo lakasra [SzJk 105].

lakás[2] **1.** lakomázás; ospăţ, petrecere cu masă mare; Gelage, Schmaus. *1573:* Orsolia Trombitas Leorinchné ... vallia hogy Tawalj Eztendeobe egi Nap Megen volt Ele az Kadar Markosne haza Eleot Azomba hal oda Be hegedw zot lakast [Kv; TJk III/3. 154]. *1589/XVII. sz. eleje:* Mikoron az Mesterek tisztesseges lakasnak okaert eöszsze giüluen, le wlnek, az Heti Beres Legensegh minden szemely valogatas nélkwl tartozzanak, fen szolgalni, forgolodni az Mestereknek | az Keőmiues Mestereknekis eszt engettwk, hogi az tisztesseges lakásnak hellienek kwuwllőtte, ha kik önnön keőzwlleők, vagy mester, vagy szolgai rend, edgimást megh rutollia, szidalmazza ... megh itiltessenek [Kv; KömCArt. 11, 27–8]. *1640:* hallottam imilyen-amolyan beszédet ... hallottam, az sok lakásokat, italokat, vendégeskedéseket [Mv; MvLt 291. 233a–51a Paraszt Székely János vall. átírásban!]. *1674:* Úgy látom, Kegyelmed az somlyói boron szintén megszokja az víg lakást; adja Isten egészségére Kegyelmednek [TML VI, 577 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1677:* úgy látom, a vendégeskedő világ Kegyelmedet is elkapta; adja Isten jó egészségére Kegyelmednek az sok víg lakást [TML VII, 380–1 Bethlen Miklós ua-hoz]. *1789:* Nem el hiszem (így!) hogy Nsgodnak teljes contentuma lehessen ebbe a székely asszony gazdaasszonyságáb(an) ... szereti a jol lakást, és az italbéli hig áldazatot pereputtyostol egyegyűt [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

2. *a menyegző ~a* a menyegző megülése; ţinerea ospăţului de nuntă; Begehung der Hochzeit. *1587:* Berszete Balint Meniekszeie lakasara varos kepeben adottanak egi feier Zeonieg f. 5 [Kv; Szám. 3/XXX. 13 Seres István sp kezével].

lakáshely lakóhely; domiciliu; Wohnort. *1847:* Virág Lászlo a' kérdésbeni kétzeres verekedéssel elkövetett köz botrányért 14. Napi bézárásra s ennek eltöltével,

mint bizonyos életmod nélkül koborlo eredeti lakás helyére kisértetésre itéltetett [DLt 530 a gub. Kv-ról].

lakat lacăt; Schloß. *1570:* Ilona Korody Myhalne ... vallya, hogy ... Ew Theole kwldeot Andras ... Egy vendelt kyn Lakat volt [Kv; TJk III/2. 68]. *1582:* Az torombely lakatoknak harma romladozot meg, harom kolchyot is chynaltattam, attam lakatos balintnak d. 20 [Kv; Szám. 3/V Lederer Mihály sp kezével]. *1587:* Lakatos Janossal Czinaltatunk az Tar haz aitaiara Egi eoreg lakatot ... f. 2 [Kv; i.h. 3/XXX. 31 Seres István sp kezével]. *1597:* Lakatos Balint ... Az hid kapûn valo nagj lakatnak chiapot chinalt, az fedeletis meg chinalta f — d 18 [Kv; i.h. 7/XII. 20 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1602:* Oloz Antal ... megh wallotta ... hogy az Lakathott, mely az boltt aythayan woltt fel vetwe, eo magha nytottha fel, kolchyal [Kv; TJk VI/1. 576]. *1629:* Az hiunak ajtaian retez uagion lakatostol [Szentdemeter U; LLt]. *1736:* Ezen kis bástyának az ajtotskája áll és forog vas Sarkokon, zárlodik vas reteszszel lakattal [Várhegy MT; CU XIII/1. 97].

Vak: ~ *alatt tart. 1585:* Catalin Varga Antalne vallia ... Kochis lukachne ... lakat Alat tartotta ez fogoly Azzont, es ez Markos Mihalt oda Iartatta, nekj keritette, En meg Intettem rolla, de az Azzony Nem gondolt velle [Kv; TJk IV/1. 448]. *1683:* (A káposztát) egy uy kicsin kadacskaban szep tisztan bẽ sozattam fedél s lakatt alatt tartom [UtI]. *1733:* Malombirák ... Az Malom por-(na)k szuszekot szerezzenek Zár, es lakat alatt tarcsák, hogj senkiis mérés elött hozza ne nyulhasson [Dés; Jk 433b] ✱ ~ *alá zár vmit. 1681:* az vas hámornak minden vas ezközeit ... ebben az számtartó házban, lakat alá zárván azokat [CsVh 92] ✱ ~*ot vet vkire/vmire. 1573:* Giarmaty Imre ... vallia hogi ... Kapa Myhalnet ... Eo eyel Mint harom orakor vytte be Es egy pwzta kamaraba hatta lakatot vetet rea [Kv; TJk III/3. 55]. *1585:* Nag' Antal vallia ... latta(m) hog ige(n) lakozot ot Markos Mihaly az Azzonnial, hallotta(m) hogy Lukachne lakatot vetet reaiok es ot gonozkottanak volna [Kv; TJk IV/1. 448]. *1749:* az pitvar ajtora ... lakatot vetettem és midõn meg jõttem volna az Lakatot minden defectus nelkûlt felvetve tanáltam [Kövesd NK; ApLt I Sükösd István lev.] ✱ *bécsi* ~. *1637:* az retez feökeön uadnak kett jo eoregh Becsy lakattok [Fog.; UF I, 396]. *1649:* vettem az Varos Maioriara Egy Beczi Lakatott f 2 [Kv; Szám. 26/VI. 487] ✱ *béko (forma)* ~. *1648:* egy rosz beko lakat koltsanelkwl [Porumbák F; UF I, 887]. *1652:* az kapun két öreg vas retez retezfövel ket beko forma öreg lakattal kulcsával [Görgény MT; Törzs] ✱ *borított* ~. *1761:* Ezen haz alatt lévõ pintzéb(e) ... borott lakattal zarodo Nyári ajto nyilik fa sarkokon [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 40] ✱ *felveti a* ~*ot. 1676:* Az lakatot is szinte most veték fel az audentiás házam ajtajára, mely jele, hogy már le kell fekünni [TML VII, 238 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz] ✱ *függõ* ~. *1771:* Függõ Lakatok 6 [Katona K; Born. VI. 7] ✱ *gömbölyeg/gömbölyû* ~. *1813:* Cserefa nagy ajtó ... egy el romlott srófos köldökü kitsin gómböjég Lakattyával edgyûtt i egy gömböjü Lakat kûltsával edgyûtt [Koronka MT; Told. 18] ✱ *háromszegû* ~. *1589:* Egy coregh harom zeghw lakat [Kv; KvLt Vegyes I/2. 40]. *1732:* (A) tömlecznek száján van edgj erõs vas rostélj ajto, melj zárodik reteszfõben fûggõ harom szegû nagj erõs lakattal [Kóród KK; Ks 12. I] ✱ *lapos* ~. *1629:* az grádics mege egy kis ház ... Egy kis lapis lakat [Szu; SzO VI, 92 Székelytámadt vár lelt.] ✱ *leüti a* ~*ot. 1592:* ladamrol lakatomot le wtte [UszT] ✱ *levereti a* ~*ot. 1570:* Martha Berkenyes esthwannę ... vallya hogy ... Kolb Myklos varas zolgaywal az Sos Balas hazara Menth Es zekercewel verette leh az Lakatot az aytorol [Kv; TJk III/2. 113]. *1812:* a Nagy Aszszony Legényével verette le a Lakatot [Héderfája KK; IB. Takáts Joseff (45) I. Bethlen Sámuel tisztjének vall.]. ✱ *levonja a* ~*ot. 1629:* czak megh fogta az kezeuel es ugy vonta le az lakatott [Mv; MvLt 290. 144b]. *1741:* Szék Tisztei poroncsolának egj kûlsõ rongjos embernek s oda állitták s kényszeritték hogj vonnya le az lakatot [Uzon Hsz; HSzjP St. Szinte de S. Kõrõspatak (30) pp vall.] ✱ *reáveti a* ~*ot vkire. 1572:* Mond gaspar deak Igen Ittas vagiok leh fekenne(m) It ... Mond Keomyesne, hogi It Ne(m) akarom hogi fekegel, hane(m) Az Mas hazban Eoremest agiat adok, vezen egy derekalt kezeben vyzy az Mas hazban vtanna gaspar deak es otth Marad, Keomyesne rea vety az lakatot [Kv; TJk III/3. 10–1]. *1638:* az eõ kglmek szolgajatis akkor tettek be az kalitkaba(n) ... s rea veteõk ozta(n) mys az lakatot [Mv; MvLt 291. 133b] ✱ *sima* ~. *1600:* Az Templum zwksegere, Lakatos Mihalitol veottwnk egy ereos sima lakatot d 50 [Kv; Szám. 9/IX. 32] ✱ *strófos* ~. *1685 e.:* az két üveg ablaku belsõ házra retezfõs fel szer ajto nyilik, melyen jo uj srofos lakat kolcsostol [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 3] ✱ *szeges* ~. *1587:* Veottem keet eoregh zeges Lakatotth eggyet p(ro) d. 20 ... Chynaltattam meg vizonták egy Eoregh zeges Lakatotth meg d. 10 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 14–5 Zabo György isp. m. kezével] ✱ *törõk* ~. *1628:* Egy altal Vetóbé ... Valami tõrõk Lakatok [Gyalu K; JHbK XII/44. 13]. *1685 e.:* az belsõb boltocskara jo vas sarkos pantos ajto nyilik. Melyben vadnak ... Tõrõk lakatt Nro 1 [Gyf; MvRKLev. Urb. 24].

Sz. *1635:* Lodingos Gergely igen, megh hatta uala hogy semmit ne szollyo(n), mert lakat az szajan [Mv; MvLt 291. 46b].

lakatgyártó lakatos; lăcătuş; Schlosser. *1586:* az varas pinche palaxianak (!) ... Az lakatgiartoual meg vaszaszttattam [Kv; Szám. 3/XXIV. 7]. *1593:* Az lakatgyartonak fizetem hogy meg Nitota az ladat ... f — d 4 [Kv; i.h. 5/XXI. 26]. *1594:* Az Lakat giarto vraimnak adattak eo kgmek az vasak czinaltatasatol, melieketh az fogholi vrak labara czinaltak f 5 [Kv; i.h. 6/X. 48]. *1595:* Egi ladat chinaltattam az tarhazba, leuelekhez valot, attam az Aztalosnak es Lakatgiartonak f 1 [Kv; i.h. 6/XVI. 6].

Szn. *1457:* Lakatgyartho [Csánki V, 318]. *1564:* Nicolaus Lakatgyartho. Nicolaus lakathgyartho [Kv; Szám. 1/X. 66]. *1582:* Lakathgiartho Gergel [Kv; TJk IV/1. 73]. *1586:* Lakat giarto Matias [Kv; Szám. 3/XXIV. 19]. *1594:* Lakatgyarto Laszlo [Kv; i.h. 6/III. 1–2]. *1599:* Honesta puela Elyzabetha famula Andreae Lakat gyartho [Kv; TJk VI/1. 299].

lakatgyártó-céh lakatos-céh; breasla lăcătuşilor; Schlosserzunft. *1590:* az Lakatgiártõ Czeh mesternek adot f. 25 d. 77 [Kv; Szám. 4/XXI. 1 Kis István sp kezével]. *1715:* az Maros Vásarhellyi betsülletes Lakat gyárto Cehnek Czéh Mestere [Mv; Lakatos céh (Mv) lev.].

? **lakatik** szállásoltatik; a fi încartiruit; einquartiert werden. *1618:* jutánk Arnatkőre, az nagy görög faluba, azhol sem szénát, sem ąbrakot nem kaphattunk, igen roszszul lakattunk [BTN˜ 84].

lakatkulcs cheie de lacăt; Schloßschlüssel. *1756:* Szánto ... egynehány Lakat kultsokat kére, s meg nyitván a' Bólt ajtoját, ki vévé à benn rekett kultsokat [Kv; Mk IX Vall. 119]. *XVIII. sz. v.:* két lakat kolcsat és egy rugot csinaltam [Kv; BK. Gyarmati Sámuel lakatos kezével].

lakatkulcsocska cheie mică de lacăt; Schloßschlüsselchen. *1648:* Negy ayto kults zarnelkwl ... 4 apro lakat kutsuczka [Porumbák F; UF I, 887].

lakatocska lacăt mic; Schlößchen. *1637:* az keöfolyoso alatt uadnak eöt rekeszes boltocsykak, azokon mind vas sarkas pantos reteszes aytocsykak ... Az kettein ket lakatoczyka [UF I, 399]. *1676:* az ... bastya ház fölött valo felső renden lévo masik bastya hazra vas sarkon panton vas retezes retezfos vas fogantyos lapos fejű vas szegekkel megh vert bontákozot bellesű ayto, egy ujj lakatoczka rajta [Fog.; UF II, 734]. *1706:* Az más szuszekban vagyon circiter korpa cub 28 ... egy lakatocska vagyon rajta [Görgény MT; Born. G. VII. 4]. *1736:* Boros pintzén állo nagy Bétsi lakat 1. Aprobb Lakatotskák 4 [Mikefva KK; CU XIII/1. 171] | (Az) ajto ... retesz főbe függő lakatotskával zárlodo [CU]. *1750:* Három rosz kiss Lakatocskák kolcs nélkűlt [Bezdéd SzD; LLt].

lakatos I. *mn* lakattal ellátott; prevăzut cu lacăt; mit Schloß versehen. *1591:* Ket eöregh Lakatos lada [Kv; AggmLt A. 53]. *1632:* Az teömleöcz aitaia bellett, vas sarkos pantos retezes lakatos [Fog.; UF I, 142–3 A tömlöcbástya lelt.]. *1681:* Vajda Hunyad vára ... Ország Háza ... Elsö részének Külsö Ajtaja duplas, vas Sarkas hevederes retezes, retezfejes, Lakatos [Vh; VhU 512]. *1684:* Ket komornik Láda. Egy Lakatos órvossagos Láda [Ebesfva; UtI]. *1692:* vas reteszfűs, lakatos, kocsos, hordok promiscue nro 5 [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1697:* Ezen pitvarbol az pinczekre nyilik egj jo erős lakatos ajto [Borberek AF; Mk Urb.] | Az Borbereki Ház, vagyon ... Az Utzárol be járo kapu ... vagyon Kis ajtajával, es lántzos lakatos Zárjával [uo.; Mk Alvinczi Péter inv. 1]. *1703:* Az hámor ház végében találtunk két bóltosos kö kamrát vas sarkos és lakatos s reszeses (!) ajtajual együt [CsVh 118]. *1750:* vagjon ... két kissebb szűszék ... az edgjik(ne)k nintsen fedele, a' másik fedeles retészfős, lakatos [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 7].

II. *fn* lăcătuş; Schlosser (meister). *1570:* Vram eo N:ga megh hagia ennekem hogy be kylgiek az Ablakokert ... kerem kedett hogy .k. vgian rea felelyen, mind az Rama chinalonak mindt az Lakatasnak, smindt penigh az segeswarj jwegh ablak chinalonak, hogy megh elegityuk eokett, es .k. kylgie ky eokett vgian ezen zekerrel [Nagysajó BN; BesztLt 58 Lucas Chewj (!) prouisor curie lev.]. *1575:* Nimet lakatos [Kv; Szám. 5/XVI. 147]. *1591:* im egy czismat kwltem be Kegdet kere(m) mint bizott szo(m)szed uramat poro(n)czollio(n) az lakatosnak minigarast patkollia meg [BesztLt 45 St. Szentgeorgy arcis Bethlen prefectus a besztercei főbiróhoz.]. *1609:* czinaltatot eo F.zamara 25 darda vasakat Biro vra(m) Tanacziaual alkua(m) megh az Lakatosokkal ... f 31/25 [Kv; Szám. 12b/IV. 419]. *1625:* Az Vykereztien lakatosoknak Ebedre Vaczorara Hust d 12. bort 3 Ejt. d 36 giertiat d 5 [Kv; i.h. 16/XXXV. 195]. *1745:* Az Lakatosok munkáját számban vévén ... Az Aszszony ö Excellentiája fono gusollyára csinált egy Srofot [Ks 107 Vegyes ir.]. *1785:* tsak a fazakasnak kell közel 10 forint, hát a kömivesnek, Lakatosnak üvegesnek s egyébb aproság matériálekra [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1800:* a zároknak ha tsak nevezetes hibájok nintsen ne bontogassa a Lakatos [Gerend TA; DE 4].

Szn. *1554:* Lakathos balynth. Lakathos benedekne [Kv; Szám. 1/IV. 50, 55]. *1557:* Lakathos pether [Kv; TanJk V/1. 81]. *1562:* Biro vra(m) es az polgar vraim marattanak adossa lakatos peternek ó felsege zúksegere kit miúelt egy zabolath [Kv; Szám. 1/VII. 128]. *1581:* Esmeg chynaltattam Az Czynterem Aytayara ket wasz pantot kyteol Lakatos Istwanak fizete(m) d. 20 [Kv; i.h. 3/IV. 14]. *1584:* Lakatos Antalne Anna [Kv; TJk IV/1. 226]. *1585:* Zikzay lakatos Janosnak az ket kapún walo Czemer megh wassozassatúl attam ... f. l. d 50 [Kv; Szám. 3/XVII. 16]. *1602:* Lakatos János szab. [Szgy; SzO V, 207]. *1605:* Lakatos Janos alias Vas Janos [UszT 20/41]. *1607:* Lakatos al(ia)s Kopaz Istua(n) [Mv; MvLt 290. 8b]. *1614:* Lakatos Miklos pp [Menaság Cs; BethU 429]. *1617:* Georgius Lakatas. Lakatos Péter. Lakatos Istuan [Kv; TJk VII/2. 350]. *1619:* giorsasagos Fazakas Janos al(ia)s Lakatos Zeredaban maroszekben lako zabad zekely [Berz. 8. 72/22]. *1621:* Szabo Mihali alias Lakatos Deesy Szabo Benedek szabo legenie [Dés; DLt 343, 345]. *1636:* az puskamatis be ada(m) Lakatos Jeremiasnak hogj meg igaziczia [Mv; MvLt 290. 77a]. *1645:* Kerekes Lakatos Györgi [Kv; LakCJk I. 2b]. *1658:* Lakatos András ... Mesterségivel szolgál [Zilah; EM XLIII, 306]. *1674:* Thuroczi Lakatos Geörgh [Kv; LakCJk I. 34a]. *1679:* Franciscus Lakatos alias Varadi senior de Dées [Dés; Jk]. *1682:* Beszterce banyai Lakatos matyas [Kv; LakCJk I. 45a]. *1708:* Gyöngyösi Lakatos István [Kv; i.h. 76b]. *1711:* vagyon egy Lakatos Mihály nevű Czizmadia [A.csernáton Hsz; HSzjP]. *1741:* Nemzetes Szilágyi aliás Lakatos Mihály, András es János Uraimék [Somlyó Sz; TKl]. *1785:* Andreas Lakatas. Joannes Lakatos [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 32b].

Hn. *1720:* Lakatos dombjan (sz) [Menaság Cs; EHA]. *1773:* A Lakatos toja mellett (sz) [Ditró Cs; EHA].

lakatoscéh breasla lăcătuşilor; Schlosserzunft. *1684:* Szal⟨ai⟩ Lakatos Ferenc, az nemes városnak egyik ⟨hü⟩tös assessora, az lakatos céhnek céh ⟨mestere⟩ [Dés; DFaz. 10]. *1700:* A Lakatos Czehnek fizettem Flor 2 D nr 4 [Kv; Szám. 40/I. 26]. *1818:* a' többszer emlitett Lakatos Czeh [Mv; Lakatos céh (Mv) lev.]. *1819:* a lakatas Czéh. Lakatos Czeh [Mv; i.h.].

lakatosház lakatosműhely-ház; lăcătuşărie; Haus der Schlosserwerkstatt, Schlossereihaus. *1676:* Lakatos ház ... nyilik ... az lakatos ház pitvarara vas sarkon panton egy hitván fel szer ajto Ezen pitvarban vagjon fel rakva teglabol hozza valo egj eöregh fuvojaval egy koh[a] ... Nyilik az pitvarbol az lakatos házra ... egy fel szer ayto. Vagyon ez házbn belöl szenelö egy paraszt kalyhás

kemencze. Jbidem egy mivelő asztal ... Ezen lakatos ház végiben vagyon az reghi sütő ház [Fog.; UF II, 701. — [a]Folyt. a lakatosszerszámok fels.].

lakatosinas ucenic de lăcătuş; Schlosserjunge. *1570:* Trombitas Boldyzar ... vallya ... Aztis Latta hogy harom wtalis Menth fely az Toromba Zabo Janosne ... Az Lakatos Inastis kyt Trombitas Demeter hytes eochye fogadot Thwgya hogy mykor akart fely ment a Toromba [Kv; TJk III/2. 22]. *1573:* egy lakatos Inas [Kv; TJk III/3. 50]. *1649:* Fogattatot megy Biro Vram ket Lakatos inast, kik az bolt Kamarakat nitogattak [Kv; Szám. 26/VI. 511].

lakatos-készület fierăria făcută de lăcătuş; Schlosserausstattung/ausrüstung. *1830:* a Téli külsö ablaknak üvegei pedig egy elhasadt táblán kivül mind épek, — egyéb aránt mind háromnak asztalos, és lakatos keszülete hiba nélkül valok [Kv; Somb. II].

lakatoskohó lakatos fújtatós kemence; cuptor catalan (de lăcătuşărie); Schlosser-Blaseofen. *1744:* Lakatosnak mü helly háza ... Vagyon benne egy Lakatos koho vagyis kemencze 1 [Branyicska H; JHb 103/151].

lakatoslegény calfă de lăcătuş; Schlossergeselle. *1602:* Az Lakatos legenj Sandor ... nallam teolte vala ky aprod eztendeiet [Kv; TJk VI/1. 639 Th. Lakatos vall.]. *1842:* En vagyak születésemre nézve Deési, lakatas Legény, hívnak Farkas Ignátznak [Dés; DLt 85. 7].

lakatos-mesterember (maistru-)lăcătuş; Schlossermeister. *1748:* Szilágyi András és Jstván nevezetü két egj testvér ... mivel hogj az attyok Lakatos Mester ember völt, Lakatos névre hittak ... vagjon más Lakatos nevü ide valo jobbagy Hadadban[a], Lakatos Martonnak hiják, de ennek igaz neve volna Gáll Márton mert hogy az attya lakatos Mester ember volt, ezt is azért nevezték Lakatosnak [TKl. — [a]Sz].

lakatosmesterség lakatosság; lăcătuşărie; Schlosserei. *1748:* Minekelötte Szilágyi, alias Lakatos János ur(am) Assessorságra fell vétetett ... N(eme)ssi szabattsággal elö ember volt. Soval kereskedet; A lakatos Mesterséget is üzte [Somlyó Sz; TKl Fr.Tidrik (67) jur.ass.vall.].

lakatosmunka lucru de lăcătuş; Schlosserarbeit. *1783:* tizen egy cserefábol lévö ablok tokokért ... s hozzá tartazando Lakatos, Zamántzos munkájokért lészen az ára egy, egy ablakra Rf 3 Xr 30 [Drassó AF; TSb 24]. *1803:* a' Lakatos munka több pallérozást és pepetlést[a], mint sem a' Kovátsoké [Mv; Lakatos céh (Mv) lev. — [a]Tollban maradhatott: kíván]. *1805:* el romladazott Asztalas Üveges Lakatas és Fazakas munkák [A.jára TA; BLt 9]. *1818:* mihent a czéh oljan állapotban lészen hogy mindenféle Lakatos Munkákat ... készitt annyit amenynyivel ezen város s Vidéket el tarthattya és azt a Tkts Nemes Tanátsnak bé jelenti azonnal az idegen Lakatos munkák el tiltására fog procedaltatni [Mv; Lakatos céh (Mv) lev.]. *1823:* asztalos Holtzer Ignácz ... az üveges, és Lakatos munkákat is egy aránt értvén azoknak betsüi is ökegyelmére bizatott [Ne; DobLev. V/1081. 1a]. *1831:* A nagy Házbol ki maradott nagy kapu, a köfargó (!), kép farago, Asztalas, és Lakatos munkával együtt Rf. 450 [Kv; Born. IV. 24].

lakatosmű lakatosműszer; sculă de lăcătuşărie; Schlosserwerkzeug. *1582:* hallam hog ereossen ronthiak a' ladat es zeoreogh az sok lakatos myw [Kv; TJk IV/1. 5 Paulus Veres vall.].

lakatosműszer lakatosszerszám; sculă de lăcătuşerie; Schlosserwerkzeug. *1829:* Ungvari Istvan sequestralt Lakatos műszereinek Lajstroma[a] [Torna; TVLt 995. — [a]Köv. a fels.].

lakatosné soţie de lăcătuş; Frau des Schlossers. *1582:* le vonnak az zekerreól a' lakatosnet ... wthik es verik vala, Ereossen Zidalmaztak [Kv; TJk IV/1. 6]. *1584:* Kerekes Mathias vallia, felesege(m) beteg lewe(n) az Lakatosne Ada italt be Neky, es inkab megh betegwle | Anna Magiar Thamasne vallia ... Monda A Lakatosne, hol veottetek az tehene vay ky Io tehen [Kv; i.h. 262, 264]. *1629:* ki adak annakis az lakatosnenak az mi rez illette [Kv; TJk VII/3. 89]. *1772:* a mostani Orás Balog nevezetü Legén Szölösi Mihálynét a Lakatosnét egy fa alat meg hentyepetyélte [Dés; DLt 321. 57a Kristian Lagárd (38) vall.].

lakatosság szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *késcsináló ~* késes/késgyártó mesterség; meseria de cuţitar; Messerschmiedehandwerk. *1732:* Györgj Deák Péter ... az nagyobb Fia kés Csináló Lakatosságotis tanul [Szásznyires SzD; Ks 40. XXVIIIc].

lakatzördülés lakatzörrenés; zăngănitul lacătului; Schloßklirren. *1756:* keresék a tolvajt a pinczetorkába ... lakat zördülés esett kiáltás azonba hogj itten vagjon [Kvh; HSzjP Kolosvári János (23) vall.].

lakdogál *gyak* lakik, lakozik; a locui/sta; wiederholt (zusammen)wohnen. *1781:* A szegény br. Bánffi Zsigmond úrfi ... megholt ... Ezt szegény Gyulai Józsefné Jósika Mária, minekutána a jó férjét elcsapta volna, magához édesgette s vagyon 13 vagy 14 esztendeje, hogy együtt laktak s együtt éltek. A gubernium interdicálta conhabitatiójokat, de csak együtt lakdogáltak, együtt háltak-é most már vagy nem, nem tudatik, mivel külön házban és ágyban háltak [RettE 413].

lakhajlék lakás, lakóház; casă de locuit; Wohnhaus. *1815:* külsö mezei lak hajlékok el posztíttatott [Orsova MT; Born. G. XV/13 Molduván Vaszilie (78) vall.].

lakhatás posibilitate de locuire; js Wohnmöglichkeit. *1661:* ha az házában nem maradhatnánk, törekedjék ökegyelme azon, hogy az öfelsége[a] birodalmában lehessen befogadtatásunk és bántódás nélkül való lakhatásunk [KemIr. 346 Kemény János követi ut. Bánffy Dénes számára. — [a]A német császár]. *1662:* a vajdáné pedig békével hagyatnék, amelly udvarházánál lakhatását kivánta vala [SKr 330]. *1677:* A' Sidóknak ez Országban valo szabados kereskedések, és az egy Fejérvárat lakhatások-is sellérül meg-engedtetet [AC 243]. *1834:* a' regi Lakó-szobák mellett még egy emeletes szép, és egészséges 6. szobákból álló épület a' Ser-

Arendátor' lakhatására, és Ser-kortsomára nézve, uj Istállok, és Színek epittettek [Kv; EMLt 4401. sz. városi nyomt.].

Szk: *együtt (való) ~. 1661:* Édes Feleségem ... hiszem Istent, mutat módot a szemben lételünkben és együtt való lakhatásunkban [TML II, 195 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1782:* Házasodásának idejére jutván éngemet ezen Fattyu Todor ... küldött ... Bocska Gligorhoz engedelmet kérni azon személ'yel lehető őszve kelésre és véllek eg'yütt lakhatásnak ki-nyerésére [Sólyomkő K; Eszt-Mk].

lakhatatlan de nelocuit, nelocuibil; unbewohnbar. *1791:* Az Udvar Ház Vagyon a' Curiának Nap Nyugotti részén az Uttza felől, Tölgy Fa Talpokra, különb különb féle elegyes speciesü Borona rakó Fákbol ki-rakva, de tsak nem egész el-Sorvadott és majd lakhatatlan Statusban, ugyan Sorvadozott Szalma Fedél alatt [Búzamező SzD; Ks 74/56]. *1813:* A Cselédek hazaik közül az Vaszi Istoké, és az Imre Jánosnéje el pusztultak annjira hogy már lakhatatlanok [Killyén Hsz; MvRKLev.]. *1831:* A Házam, mint régi Epület rosz lévén ... az szinte lakhatotlan [O.kocsárd KK; Pf Duka Szimion lev.]. *1846:* A hátulso ház ... lakhatatlan [Szászerked K; LLt].

lakhatik[1] **1.** a putea locui; wohnen können. *1585:* Orsolia Bayor Matiasne vallia ... az hazat ... hozzw Marton Sogoromnak 17 zaz foton Adam, de vgy hogy eowis nekem Aggya az Attiay hazba(n) valo Rezet, es ot lakhassam [Kv; TJk IV/1. 413]. *1589/XVII. sz. eleje:* Ha teörtennek az Varosra valamely farago, vagy Rako Legennek iöuese, miuenek giakorlasanak okaert, annál az Mestenel az hova bę ment volna, tizen eötód napnal touab ne lakhassek, se miuelhessen [Kv; KőmCArt. 10–1]. *1598/1635:* (Feleségem) az meddigh az en neuemet uiseli, vagy az uduarbelyi hazamba(n) akar lakni, vagy az kapu sarkanal valo hazamban ... szabadoson es bekesegesen lakhassek [Mv; APol. I. 68]. *1613:* Eo felesege[a] az Haidusagott le cziendesiczie, es az orzagbol ki igaziczia, minden helliekreol az dulo fozto es orzagunk puztito Latrokott amoneallia, hogi minden rend iarhasson bekesegessen utaban, es lakhassek minden iambor iozagaban s hazaban [KJ. — [a]Báthori Gábor]. *1686:* tartozzék házat nek adni, az hol megtelepedhessek es lakhassek [Gysz; LLt]. *1757:* Tit. Sombori János ... Kis Esküllön ad által egy házat ... a' mig tetzik Sombori Sigmond Vr(am) háza népével együtt rajta lakhatik [Kiseskülló K; Somb. I]. *1767:* Jól tudhattyák az Urak minémő Rongyában vettem az házamat a Nemes Várastól, kételeméttettem építtetni hogy benne lakhassam [Kv; Ks 11. XLVI. 45].

Szk: *együtt ~ vkivel. 1600:* Tudom hogy Tibald Gergely el foglala az hazat, Sisakiat, kopiaiat, agyat, oda hozta, ez vtan az azzony wgy keöltezet el onnat, mert ne(m) lakhatoth eggiott wele, sirwa keöltezet el onnet [UszT 15/128 Nagy Gyeörgyne Borbara, Kaidichfalwy vall.].

2. ellakhatik vhol; a putea locui undeva; irgendwo wohnen können. *1586:* Vegesztwk aztis hogy az mygh Dobray ferencz az eö hazatt az közböl megh epithetj Addig az Attya hazaban lakhassęk [Lesnek H; BfR VI. 225/16]. *1614:* Az Piacz szeerin ... Az nagy Boltban az szegenyek lakhatnak Jonkab hogy nem idegenek [Kv; AggmLt A. 83]. *1648:* Ezek[a] mind eoregh emberek ... az hazokat masoknak attak illyen okkal, hogy eokis eltekigh lakhassanak benne [Kerc F; UF I, 853. — [a]A megelőzőleg felsorolt 8 zsellér]. *1695:* Petelei Husz István Uram mostani Refr szasz Praedicator ... el öregedet ... Az Ecclesia parochialis házában ... holtig lakhatik [Kv; SRE 29]. *1795/1800:* Groff Toldalagi Farkas Urfi ... Rákosi Istvánnét ki akarta hányatni a' ... Joszágbol ujra meg égyeztenek ismét, hogy éltéig lakhatnék benne [Told. 30].

3. tartózkodhatik vhol; a putea sta/şedea undeva; sich irgendwo aufhalten können. *1655/1754 k.:* Ha valamely Ifjú, az Asztalos Mesterséget akarja meg tanúlni ... híteles és petsétes levelet hozzon hazájából a' hol született; Ez ilyen Ifjú két hétnél továb ne lakhassék szegödetlen, hanem a' Czéh-mesterek elött bè-szegödtessék [Kv; ACJk 12]. *1660:* Édes Öcsém uram, irhatom Kegyelmednek, hogy mi meg elfutánk, csak tized napig lakhatánk Nagyfalun [TML I, 535 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* az apám azt írta vala in anno 1662, maga is kiszorulván akkor Erdélyből, hogy úgy fordulhat, talán soha Erdélyben sem lakhatom [BÖn. 579].

4. házasságban/élettársi közösségben élhet vkivel; a putea convieţui cu cineva; mit jm in Ehe/Gefährtengemeinschaft leben können. *1595:* Arpastoj Janos ... a' felesegeúel ... eósze kelenek esmet, talam aligh lakhatanak harmad napigh, megh el hagia à felesege [UszT 10/49]. *1597:* Bota Janosne vallia. Thúdom hogi egizer el zeokeot wala Sardine az vratol panazolkodosatis hallottam hogi ne(m) lakhatik soha velle mert ige(n) haborúan tartia [Kv; TJk VI/1. 95]. *1612/1613:* edes Geőrgi Vram, ezert iővek kegd elejben, hogy kegk(ne)k protestalliak, mert en az en Vrammal nem lakhatom, nemis lakom, mert az ... növel inkab tarttia az dolgot, hogi sem mint en velem [F.balázsfva BN; KJ]. *1629:* Engem az Vra(m) ugy wte egj hasab faual hogj le esem en vgja(n) elis hagjam eötett nem lakhatam harom hetnel touab [Kv; TJk VII/3. 66]. *1657:* Az en felesegem oly bűdös, dohos ... hogy en semmikeppen vele nem lakhatom, vele annak törwenye szerint nem kozösködhetem [SzJk 83]. *1696:* Cziria Albert felesegetől Martonos Borkátul divortiumot kiván, mert már öt esztendötül fogva a' korság miatt lehetetlén hogy vélle lakhassék [i.h. 296].

5. *ts* lakhat vmit; a putea locui ceva; etw. bewohnen können. *1620 k.:* az régi kerített város ... elpusztult. Egy részét az Nyílus vize elszaggatta, az megmaradott részét is ugyan nem lakhatják [BTN˜ 414]. *1700:* Attam el a Hidelvi Szorosban Marton Mihálynénak egj Hazacskajat mivel Nemet volt bennè maga nem lakhatta [Kv; Szám. 40/I. 11].

6. *ts próbahetet ~ vhol* próbahetet tölthet vhol; a putea sta/locui undeva o săptămână cît durează proba; irgendwo eine Probewoche verbringen können. *1672:* A' Meszaros Mesterseg(ne)k tanulására álló Inas a' mely Mester Emberhez akar állani 2. hetig próba hetet lakhatik Uránál [Dés; Jk].

7. kb. tanyázhatik vhol; a putea fi/locui undeva; hausen können. *1638:* A Czeyt haz boltozasa allapattyatis ertyük ... el szedetven alolla az arkusokat kgd, az felseö reszet teöltesse meghis, hogy az eles szebben allyon benne s fereg se lakhassa [KCsl 142 a fej. Kemény Jánoshoz].

lakhatik[2] **1.** lakomázhatik; a putea ospăta; schmausen können. *1573:* Orsolia Trombitas Leorinchne ... vallia hogy Tawalj Eztendeobe egi Nap Megen volt Ele az Kadar Markosne haza Eleot Azomba hal oda Be hegedw zot lakast, mykor haza Menneh talalkozik Egy zemelyre Mond neky Byzon vigan laknak az kadar Markosne hazanal, Mond az zemely vigan lakhatnak Mert zep azzony leowe ky onnat [Kv; TJk III/3. 154].

2. kb. (jól) élhet; a putea trăi (bine); (gut) leben können. *1710 k.:* az atyám ... inkább akart szegény koplalni, csak én lakhassam jobban [BÖn. 577–8].

lakható locuibil, bun de locuit; bewohnbar. *1771/1780:* Vagyon ... egy Udvaron Sendelly fedelü egybe rott Barana fákbol készült kivül belül tapaszos oldalu alkalmas Statusban lévő Takáts Ház foglalván magában két lakhato tisztességes szobát [Alparét SzD; JHbK I.II/3. 36]. *1794:* az épületek ottan[a] sem nem lakhatok, sem nem haszonvehetők. Sőt naponként erőssen sorvodnak [Msz; MbK XII. 99 — [a]Mezőkövesden (MT)]. *1797:* egj avadék Sindellyes fedél alatt lévő két kis lakhato Házatskák [M.igen AF; DobLev. IV/777]. *1802:* vagyon ... (egy) épület, a melly Három lakhato Házakat ... és konyhát, nem külömben egy Deszka padlásu gabonásotskát foglal magába [Kv; Pk 4]. *1850 k.:* ujj Papi lakot épitetett az Ekklésia ... de a melybe csak 1827e költözőt belé Tiszteletes Gál Sigmond Ur, mivel akkor helyheztetődött lakhato állapotba [Szucság K; RAk 96]. *1855:* A Csonka vár, — mellyben nincs semmi lakhato rész hanem csak pusztán fenn állo tőbb darab kőfalak [Szu; EHA].

lakház lakóház; casă de locuit; Wohnhaus. *1797:* A ... paraszt Lak Házak után künn és benn akárminévvel neveztethetendő appertinentiákbol ... sem egyszer, sem másszer senki által sem el-nem foglaltatott, sem Controversiában nem hozatott [Göc SzD; WassLt Conscr. 720]. *1802:* Kötölősségem szerént el mentem ... M.Süllyéb(e)n a Tekint. Sárdi Sárdi János ur Nemes lak házába az holott is ... az ... Instructiot szorol szora fel olvastam [Ne; DobLev. IV/853]. *1803:* Az Ispány a' Spotálly Gabonáját Semmiféle titulus alatt, maga lak Házánál ne mérészelje tartani [Kv; AggmLt A. 117]. *1804:* lak háza ... két üveg ablaka egész épségben mind üvegiben ... mind Sarkalotjában, és zárojában [Marossolymos H; Ks 108 Vegyes ir.]. *1810:* Erdö pásztori lakház ... gonosz ember tüze altal elégettetett [Vámosgálfva KK; Ks 77. 20 Conscr. 9].

lakhely 1. lakóház; casă de locuit; Wohnhaus | házas telek; lot de casă; Grundstück mit Haus. *1652:* az Nemzetes Rehty István Deak Uram ada Jakab Deakne Aszonyom(na)k Pavan Orbai szekben egy lak hellyet [Hsz; Borb. I]. *1705:* Bálint György nevü jobbágyom mostani lak hellyét cseréltem meg egy darab Széna füvel [Altorja Hsz; i.h. II. Alsó Torjai Mihálcz Mihály sen.végr. Nic. Márton schola magister pp keze irásában]. *1792:* kegyelmetek Lak hellye, vagyis joszágai rugnak rá[a] [Szörcse Hsz; HSzjP. — [a]A telekre]. *1826:* Özvegyi lak hely nélkül maradok, ha a Férjem Curiáját viszsza nem nyerhetem [Ne; DobLev. V/1114. 5b]. *1851:* Tovább az erdőpásztor lakhelye veteményezöje elé a kapuig vagyon sátoros sövény kert cserefa karókkal, 's támaszokkal [Erdősztgyörgy; MT; TSb 34].

Szk: *belső ~* belsőségbeli telek. *1815:* Czimbalmos Albert gyalog katonának ... Szárhegy Alszeg tíziben és falu végin adó⟨n⟩k egy kicsin particula jószágot, vagyis belső lakhelyet [Szárhegy Cs; RSzF 110].

2. lakás; locuință; Wohnung. *1826:* siralmas állapotomban ... kéntelen voltam az édes Anyámtol ... lak hellyet kérni [Ne; DobLev. V/1114. 3b].

3. *királyi ~* királyi palota; palat regal; königlicher Palast. *1823-1830:* Budát is megjártuk[a], de csak a kőfalakat s királyi lakhelyet néztük meg kivülről [FogE 168. — [a]1795-ben].

4. ház; casă; Haus. *1720:* Sepsi Sz. György Várossá-b(an) az Pyaczon lévő helyb(en) egy Lak helly [Sszgy; EHA].

5. lakóhely; domiciliu; Wohnort. *1782/1799:* Miért nevezik a' Torotzkai Lakosok magok Lakhellyeket Városnak még pedig Bányász Városnak? [Asz; TLev. 5/16 Transm. 324]. *1783:* Én, eredetemre nézve szitáskeresztúri, lakhelyemre nézve nemes marosszéki marosvásárhelyi Fogarasi Szabó József [FogE 342]. *1815:* a' Falun kiülis, bizonyos berkes, irottványos helyeken volna lak hellyek [Hodák MT; Born. G. XV. 13 Mány Puntya a' Márkuly (60) vall.] | Ezen levelünket mutato Nemes Személly Domokos Miklós Lakhellyére nézve N. Torda Vár(me)gyében Körtvéllykapun Lakos és Arendátor [Torda; TLt 1237]. *1840:* utamban Déésen felkerestem a' Prokátort s beszéllék vele — Jonak gondolok, hogy az Őrményt (: kinek neve Novalits Bogdán :) illasztanok meg, vagyis admoneáltatnok, hogy mostani lakhelyiről ki fogjuk tenni [A.ilosva SzD; Kf].

6. településhely; loc de aşezare; Siedlungsort. *1804:* a' Czigányok Lak helyén felyül egy felől a' Czigányoktól Dées Akna felé járo Gyalog ösvény ... szomszédságiban [Dés; EHA]. *1833/1841:* a Czigányok lak hellyinek deli oldala mellet be menö árok vagy viz folyamot hely [Uzon Hsz; Kp V].

lakhelyecske telkecske; teren viran; Grundstückchen. *1757:* volt egj negyed rész puszta lák hellyetskéje [Rákos Cs; Sándor conscr.].

lakik[1] **1.** a locui; wohnen. *1507:* ⟨ha⟩zamba laknek vag fyam vag felesegem [Kv környe.; NyIrK VI. 187 Cheh István végr.]. *1550:* Iffyw koraban mykor walkon lakot volna ä Cylla mezön barmot örizöth [Nagykapus/Damos K; MNy XXIV. 292 Melchior Czyde de Nag' kapos jb vall.]. *1592:* giermek koromba(n) laktam It eoregh legeny voltam hogy ell mentem Ismet [UszT Matthaeus Nagy de Nagy Adorian sedis Marus ppix (36) vall.]. *1600:* Kadar Janosne eozwegien az hatulso hazban lakyk [Kv; TJk VI/1. 417]. *1668:* Azttis tugiuk hogi az mü Zomzidunkban lakanak [Cssz; CsÁLt F. 27. 1/30]. *1728:* Szabó György ... ugy hallottuk Váradhoz közél ... laknék [Balavásár KK; Ks 3. XV]. *1760:* Mind ezen fundusak mitsoda Vicinitásakban legyenek, mitsoda nevezetü Jobbágyai, vagy Sellérei lakjanak rajta, mivel Curiosus iránta nem voltam, nem tudam [Dés; BK. Joannes Also de Nagy Pestény (60) vall.].

Szk: *egy házban ~ vkivel. 1570:* Orsolya Erzen Jarto Jacabne Azt vallya hogi Twgiak hogi Egiek, egy hazban laknak eggywt esnek yznak [Kv; TJk III/2. 16e]. *1641:*

Tudom aszt hogi az Nehaj Santa Zöldj Ferencz ... masokalis lakek egi hazba nekik vonogatot [Lemhény Hsz; HSzjP Barla Márton (70) jb vall.]. *1732:* Keresztes Janos ... Ez az apjával edgy házban lakik de ku}lo}n kinyéren vagyon [Szászsztjakab SzD; TSb 51] ✱ *egy kenyéren (egy són)* ~ *vkivel* közös háztartásban él vkivel. *1638 k.:* R(elicta) Salar Janosne Peter bironeuel egi kenieren laknak eozuegiek [Szászfenes K; GyU 32]. *1698:* idősbík Gyárfás Pállal edgyütt laktak egj son egj kenyeren [Sszgy; HSzjP St. Miklos (54) ns vall.] ✱ *egy költségen* ~ *vkivel* 'ua'. *1604:* Tarnoczi sebestien akor az Aniaual Egy kölcziegen laknak wala, öket zolgalia wala [UszT 20/319 Kazas mihaly Zent abrany zabad zekel vall.] ✱ *együtt* ~ *vkivel. 1732:* Ezek hármon edgy Testvérek edgyűt lak(na)k, egy kinyeren vad(na)k ... Ifyabb Harisnya György ... Ez az Apjával Harisnya Andrással edgyütt lakik, edgy kinyérennis vagyon vélle [Szászsztjakab SzD; TSb 51] ✱ *(ház)bérben* ~. *1570:* Kochis gërgne Barbara ... vallya, hogy Egykort kerdy volt palochy Janost hogj ha megh veotte az Thorozkay gergel hazat vagj chyak Berbe Lakyk Benne [Kv; TJk III/2. 84]. *1822:* Soha semmi nemzetségem, és se szorultam arra, hogy Ház bérbe lakjam [Kv; IB. Kenderesi Mihály kormányszéki tanácsos nyil.]. *1855:* el üldőztettem Károly fiam(m)al égyűt az hűtetlen nőm, 's pártossai által ... magam ... el üldöztetesem idejetől ... ház bérbe lakom [Kv; Végr.] ✱ *külön költségen és külön házban* ~. *1592 k.:* eggyk földem ... volna az Chiere haton az Nagy veölgy zada ... mikor penig ennekem az varos azt atta azkoris en teteölled kwleön voltam kwleön keölchiegen es kwleön hazba laktam [UszT]. ✱ *más ember*/vki háta megett ~ más vki házában lakik. *1652:* Futo Balintne ... mas ember hata meget lakik [Türe K; GyU 96]. *1677:* Valaki Armalist extrahál, ne csak Ország Gyűlésén ... hanem ... valamely helybe, vagy valakinek háta meget lakik, annak Székes helyén publicaltassa ... egyébaránt erötelen lészen Armalissa [AC 78–9].

2. tartózkodik/időzik vhol; a se afla/a sta undeva; sich aufhalten. *1562:* Szapolyai János vajda akkor Erdélyben lakott [ETA I, 11 BS]. *1577:* elmenuen ... bothazara[a] ... az feleol meg Irt Nemes szemileket ... bele Iktatok az meg Irt bothazabely reszekben ... harmadnapig benne laktunk ez feleol meg Irt Nemes szemelyeket tellyesseggel szabad es bekesseges vrasagaban hattuk ... Senki ellene Nem Monda [Szopor K; SLt Y. 17. — [a]K] | En kett napp lakta(m) az erdeon migh az vallatas el vegezeodek [Küsmöd U; DLev. 2 XVIIIB]. *1646:* keöuer Gabor Uramis erkezek Harmadnapigh harmad magaual itlakek hat Agjukat vitet vala Fogarasba(n) [Mv; AAll. 6]. *1667:* ab Anno 1667 hetser uoltam uduaraban, utolsor mikor Radnoto(n) kgd miltosagos sallasan lakam [Kozárvár SzD; GramTr XVIII. 645 Deesi Ferenc Béldi Pálhoz]. *1671:* mind addigh hon lakot az migh Ali basa itt forga s el romlank [Dicsősztmárton; Ks 19. VIII. 9]. *1705:* Elérkezvén ... az a két lovas regiment, szállott Kolozsra, kiknek is első commendója Viard lévén ... aki azelőtt is sokáig lakott Erdélyben [WIN I, 651].

3. szolgálatban/szolgálóként van valahol; a sta locui undeva datoriță serviciului său; irgendwo im Dienst/als Diener(in) sein. *1573:* Orsolia peter papne ... vallia hogy egy zolgalo leany Margit lakyk Nala [Kv; TJk III/3. 93]. *1627:* Tudom azt bizonioson, mert akkor Vernes Janos Vrammal laktam Thordan Szóczi legennie uoltam [RDL I. 17 Paulus Kis alias Szeőczi, filius providi Andreae Kis in possessione Bogath (TA) jb vall.]. *1640:* házamnál lakik vala az szolgáló [Mv; MvLt 291. 236b átírásban!]. *1782:* Veress Samuel Uram ... az Örög Toth' Márton Uramnál lakott inasképpen [Torda; KW]. *1824:* Egy Gyurka Máris nevü szolgálom egy nehány Esztendőkig nállam lakván ottan meg fattyasodván ... tőllem el szököt [A.csernáton Hsz; HSzjP].

Szk: *heti bére*n ~. *1571:* vadnak Ez varoson ... sok zolga Renden valo legenyekis es zolgalok, kyk sem Eztendeore sem felre sem fertailra Nem akarnak zolgalny, hane(m) chyak hety Beren laknak [Kv; TanJk V/3. 41] ✱ *mesterségen* ~. *1640:* Michaël Szekj Rector Scholae Bettleninae ... Tőreők földen Bekesen Mestersegen lakua(n) eztendejet felben hatta [SzJk 52]. *1726:* Sebe Márton ... Kovács Mesterségen lakik és azon Mesterséget tanullya [Szentmargita SzD; Ks 14. XXXVII. 13] ✱ *molnárságon* ~. *1592:* az miolta esmerte Tot Mihalt, mindenkor az Molnarsagon lakott [Dés; DLt 235] ✱ *pásztorságon* ~. *1600:* En Farkaslakan laktam paztorsago(n) [UszT 15/104. Balas Kowach Zowatai Maros zeki Zabad Zekely (49) vall. *1625:* Mind dizno paztorsago(n) es ökeör paztorsagon laktam szokot idejebe(n) Heös bwkiben [Kénos U; i.h. 15/104] ✱ *szegődve* ~ *vhol. 1603:* Az mely Azzonyallatok és Leanyok, bizonnyos embereknel zegödúe laknanak, Azokatis magok visselesse és rúhazattyokban valo Iarassokbol, Ezekenis az ő erdemek szerent vegyenek [Kv; TanJk 1/61. 454–5] ✱ *szolgálatban/szolgálatra* ~ *vhol. 1596:* Az húl eö kegme azt mo(n)dgya zolgalatra laktam volna ottogio(n) szolgalatomat megis fizettek volna, En soha zolgalatba ott ne(m) laktam [UszT 11/78]. *1606:* Az Aniamot az Vristen el vette, akkor sem voltam hon, mert en ez ideó alattis mind zolgalatra laktam [i.h. 20/176]. *1781:* szolgálatban lakván az fia ... kitelvén esztendeje szolgálatjának pénzbérit, 6 sustákot és egy kucsmáját az inctus eltartotta [Taploca Cs; RSzF 123] ✱ *vkinek földén* ~. *1598:* Mykola Lazlo Ryzyre walo feoldeon Laknak mind harman [Poklostelke SzD; JHbK VIII/14]. *1721:* Nemes Doboka var(me)gjeb(en) Borgon[a] Mlgos Bethlen Elek Ur(am) ö Nga Svajka Juvon nevü jobbagja lakvan a Mlgos Aszszonj ... Bethlen Laszlone Aszszony ö Nga Földin ... Bats Ignat nevü jobbagya lakik a Mgos Groff úr Bethlen Elek Vr(am) Földin, ezen ket Ember Instantiat advan ö Nagok(na)k hogj maradhassa(na)k meg az hol laknak mindenik [BK: — [a]BN] ✱ *vkinek neve alatt* ~. *1671:* Ha ki szököt Jobbágyát Székely földin és más hellyeken-is meg-találllya, haszinten nem annak a' neve alatt lakik-is az ... tartozzanak a' verus praetendensnek kezében adni, és adatni [CC 57–8] ✱ *zászló alatt* ~. *1631:* Én ha nem látnám igazságát, meg sem esküdném, mert zászló alatt lakom [Mv; MvLt 290. 252b átírásban!]. *1716:* Csehj es Gonczj Istvan uraink ... zaszlok alatt laktak, hallottuk [Dés; Ks 26. XIII St. Zilahj de Des (38) vall.] ✱ *zsellérségben/zsellérül* ~. *1572:* Anna Lipay Thamasne, Azt vallia hogy ... Istwan deak ky most Thordan lakyk zellerwl lakyk volt az hazban [Kv; TJk III/3. 47]. *1620:* Atzel Matthe ... Az masik peniglen ... Veres Bartális Marton Emrenek hazanepe utan valo coreoksegen sellyersegben laknak [Kp I Bethlen István don. I. 26]. *1681:* Alber Peter ... Ez most az Ur eö Nga Szekszenassa Öröksegeb(en) Karan-

sebesi Dajka Janos sellerségb(en) lakik; tartozik szolgalni [VhU 27–8].

4. *ts* a fi locuit de cineva; einen Ort bewohnen. *1628 k.:* Mikehaza[a] ... az sok disturbiumokba(n) annyra elpusztult volt hogy sok ideig chyak egy emberis ne(m) lakta [SLt Y. 17. — [a]SzD]. *1662:* mi inkább kivánjuk, hogy Kegyelmed ott lakjék, hogy sem azok lakják, a kik bánják, hogy Kegyelmed ott lakik [TML II, 354 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. *1699:* reghen mikor Nemetit[a] szászok lakták it volt az Határ Halom [JHb II/14. — [a]Szász- később O.németi BN]. *1718:* nem erdemlettem meg hogj a lovamat meg fogjak a' menesből csak illen emberek lakjak Bodont [Mezőbodon MT; KJ. Fogarasi János lev.]. *1726:* nem igen tartom rendesnek egy olyan Uri hazat hogy Covartely lakja [Darlac KK; ApLt I Apor Susanna Apor Péterhez]. *1738:* Minthogy ezen Csicsei[a] határ régen pusztában hever ... csak jövevények lakják, az ki hol irtogathat helyet ott lakik [BfN Bánffy Farkas conscr. — [a]Csucsa K]. *1761:* akik ma ezt a Ballavásárát lakjuk minyajan másunnan be származott jövevény emberek vagyunk [Balavásár KK; Hr 5].

5. *átv is* tanyázik; a locui; hausen, sich aufhalten. *1592:* Az ozlaskor sem tudgia hogy Az Attjaúal leot volna, hanem zillel molmokba lakot [Dés; DLt 235]. *1620 k.:* Ezekbe az országokba[a] mennek tőlünk télre a darvak ... az pulya emberek csak alig lakhatnak az darvaktól, azmég ott kell lakniok az darvaknak [BTN[a] 416. — [a]Az arab országokba]. *1653:* bizony egy falka hajdut adott vala telelni hozzánk a fejedelem, és itt lakott egész télen nagy romlásunkal [ETA I, 122 NSz]. *1675:* jöttem Keresdre[a] szegény nyavalyás Betlen János uram látogatására. Ott látom, hogy valóban fájdalmas testben lakik az lélek, ha eddig el nem búcsúzott tőle [TML VII, 356 Haller János Teleki Mihályhoz. — [a]NK]. *1710 k.:* ami a sas, ráró, sólyom fészke a kősziklákban s a fákon, az a cinege vagy ökörszem fészke a mustár vagy egyéb kórón, csak fészek mindenik, csak lakik s tojik benne [BÖn. 509]. *1748:* az Tatár Sigmond Vr(am) sertéssi ... a' Csűrős kertbe bé rontván szüntelen a' gabonájába laktak [Torda; TJkT III. 240]. *1826:* erdeinkbe nyáron által lakni szokott farkasok és medvék csak egy nyáron is többet mint 10-12 darab marháinknál elpusztítanak [Árkos Hsz; RSzF 221]. *1864:* Gyikes ez is posványos erdős hely levén gyikek (!) laktak [Alfalu Cs; EHA].

Sz. *1823–1830:* Akartam volna, hogy az udvarom gyepes legyen ... De ... célt nem értem. Azután vettem észre, hogy igaz a mondás: pázsintos udvaron lakik a szegénység [FogE 284].

6. (vhogyan) él; a trăi (intr-un anumit fel); (irgendwie) leben. *1584:* Boldis Jakab ... vallia ... Tudom hogy zonzediual Ne(m) ige(n) lol lakot Danch leorinch Mert haragos ember, es hamar meg Indul [Kv; TJk IV/1. 360]. *1591:* Zeocz Mathene vallia ... Tudom hogi minden zomzediual feierdine beketelen lakik [Kv; TJk V/1. 114]. *1626:* mint hogi ezen szerelmes Atiamfia es hazastarsom engemet mindenekben hiuen szolgalt, keduemet keresuen mindenekben meg niugottott, velem Jstenesen es eggiesen lakott: Azert hagiom az leaniomnak es vőmnek, hogi az meddig az en edes gazdam Azzonj vellek itt akar lakni, bekęuel itt tartsak az Atiaj ket reszet ne haborgassak, hanem ha vellek lakik, eletęig abbol beket hadgianak neki [Kv; RDL I: 129]. *1635:* recipialuan az Wargak az Czismasiakat, annak utanna mind bekewel laktanak, minden akadály es fogyatkozasnelkűl egymas keozeott egy Czehben [Kv; KvLt Céhir. I. 15]. *1671:* mü még élünk Kegyelmed szolgálatjára, noha bizony gyakran rosszul lakunk az meszes bor és szegény kenyér miatt [TML V, 659 Nemes János Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. *1780:* a' tehetősek ... valojában el veszik a' szegénynek kenyerét, és tizen vagy huszon jól laknak sőt döselnek [Torockó; TLev. 9/16].

Szk: *külön ~* különváltan él vkitől. *1683:* Suba Mihaly de Retteg divortaltatni kiuan felesegetől Vatzi Kis Annatol, mert sok ideje hogy külőn laknak [SzJk 199]. *1762:* Pongrácz Pál ... a feleségével nem lakott, hanem külön lakván egy szép dámát tartott maga mellett [RettE 132]. *1843:* Egy olly személly kiis nőjével sok Evektől viszanyos életet élve külőn lakik [Dés; DLt 1364] ✱ *törvényben ~* kb. törvény alatt él/van. *1569:* Jo wraim törwynben lakwnk, s törwyntwl warunk [Msz; BfR 77. 3]. *1599:* mo(n)dotta Ferencz deak, Im erowel wetetek rea(m) az penzt, az menesert el weze(m) de az vtanis megh kerese(m) az chitkoiat, mond Kerestely Albert Zereteő Ferencz Vra(m), en teörwenybe lako(m), ha mit ne(m) twrhed (!) keress teőrwenniel [UszT 14/18 Antal Janos Ethedi zabad zekely vall.] ✱ *vki kosztján, asztalán ~. 1593:* Martha Bachi Peterne zolgaloia[a] ... Kepiro Janos az vram kostian, aztalan lakot neha vendegeketis hit es az vram keolteot mindenekre [Kv; TJk V/1. 397. — [a]Vallja].

7. házasságban/élettársi közösségben él vkivel; a coabita cu cineva; mit jm in Ehe/Gefährtengemeinschaft leben. *1568:* Nem kel neke(m) mert egy bestye hires kurua, Meg ez vtan se Joion en hozza(m) ne(m) akarok uelle lakni [Kv; TJk III/1. 148–9]. *1591:* Kuruas beste vgjmond te neked Jambor feleseged vagio(n), nem lakol Jamborul velle, hanem kuruath tartasz aszal lakol [UszT]. *1678:* Nincsen oka sem egyik felnek sem masik(na)k az absolutiora békellyenek őszve es lakjanak bekevel mint az Urba(n) illik [SzJk 133]. *1692:* Kovács Annok ... semmi lőtt képe(n) jobbulni nem akar, és a' sz: házasságh sz: rendi szerint Istenesen nem akar férjével lakni [i.h. 262]. *1710:* (Sárosi Jánosnak) nagyobbik leányát vette vala el feleségül a bátyám, Cserei Farkas fia, Cserei János, de nem sokáig lakék vele, meghala mind a felesége, mind tőle való gyermeki [CsH 320]. *1763:* Halász Borbárát ... vette volt el elsőbben, kivel sokáig lakott [RettE 155–6]. *1837:* Nékem az Utrizált aszszony maga azt beszéllette és panaszolta, hogy ... nem szeretetből lakik az Exps urral mostis hanem betsülletből [Doboka SzD; BetLt I Nemes Sarkadi Anna (20) főző vall.].

Szk: *együtt ~ vkivel. 1588:* Ertyk eo kegmek az paticariusne feleol valo panazt hogy Egy Zabo legennyel eggywt Laknak [Kv; TanJk I/1. 80] ✱ *tudva ~ vkivel. 1638:* Most fogságában Varga Miklós vetődék az feleségével s mondá, hogy az az ki nála volna is, nem ötöle való. Mondá az asszony az urának, hogy „no hát szidtad az én kurvaságomat, tudva laktál velem" [Mv; MvLt 291. 142a–143b átírásban!]. *1656:* (Az asszony) az uta(n) Fejervarra ment, azolta ot lakik az uraval edgywt. tudva lakik vele [Kv; CartTr II. 1017 Andreas Almasy alias Eotues (35) vall.].

8. *örökké benne ~ vkiben* kb. örökké kötődik/piszkálódik vkivel; a sicii/şicana pe cineva; jn necken/sticheln. *1801:* az anyám ... semiségekért örökké ben-

nem lakik ... mindgyárt szüntelen belém akad minden ok nélkült [Mv; SLt 17 P. Horváth Trézsia atyjához].

9. létezik; a exista; existieren, (da)sein. *1710 k.:* magához járulhatatlan világosságban lakik az Isten [BÖn. 456].

◇ **Szk:** *néha nem ~ otthon* néha nincs helyén az esze. *1592:* Zep Balintnet tuggia hogy neha ne(m) lakik ott hon, hanem mas kereskedik ezeuel[a] [Kv; TJk V/1. 282. — [a]Más vallók az asszonyt „nem tizta ezw"-nek mondják].

lakik[2] **1.** eszik-iszik, lakomázik; a se ospăta; schmausen. *1572:* Margit Bosy Benedekne, Azt vallya, hogy zoksor latta Azt hogy Keomyes gërgne Damokos Matias hazahoz ... jart, Be rekezkettenek az hazban vigattak Thancoltak laktak | Margit Bosy Benedekne, azt Mongia hogi hetuen het ret kwrwa legen Az eo Annya ha vigan Nem lakyk otth az haznal, Azkor is valaztigh vigattak | Aztalos leorinchne azt vallya hogy mykor az eo hazanal lakyk volt hegedws Janos, valaztig Jartak deakok Es egeb Iffjak az felesegehez forettek es laktak [Kv; TJk III/3. 3, 34]. *1598:* Balassj Pal ... vallja ... azon napp vachyara(n) en nallam voltanak ... ott ennallam vigan lakanak eoreomeokben [Kv; TJk VI/1. 237]. *1619:* Másnap volt nálam vendégségben Liptai Imreh uram és Pogrányi István uram, egy német ifjú legént is küldött vala el vele Molardus uram. Ez nap igen kedvesen laktunk az erdélyi háznál [BTN[2] 231]. *1642:* Én egy háznál laktam Szávánéval s egy tüzhelyen főztünk, s láttam azt, hogy jól lakott az asszony s vigadott eleget, s táncolt is [Mv; MvLt 291. 352 átírásban!]. *1662:* az nap nagy vigassággal lakván s a szokott táncot is hátra nem hagyván, annak idejében a kisasszony a Barcsai Ákos hálóházába vezettetett s beiktattatott vala [SKr 637]. *1667:* Istennek hála, Uram, jó egészségben vagyok, valóban vigan lakom, minden napon az Kegyelmed egészségéért két-három pohár borokat megiván [TML IV, 2–3 Teleki János Teleki Mihályhoz]. *1670:* Mi itt harmad naptúl fogvást vigan lakunk [TML V, 88 Bánfi Dienes ua-hoz]. *1736:* Az lakodalom Balázsfalván volt[a] ... az két rész vendégekkel együtt bementenek az kastélyban, ott arra készített palotában asztalhoz ültenek, vigon laktanak [MetTr 338–9. — [a]A II. Apfi Mihályé és Bethlen Katáé]. — L. még BTN[2] 283; KemÖn. 117, 146, 150.

2. *ts* evés-ivással ünnepel/megül vmit; a da un ospăţ cu ocazia a ceva; etw. durch Schmaus feiern. **Szk:** *vkinek torát lakja* megüli vkinek halotti torát. *XIX. sz. eleje:* Iddogálják örömest A keserű ráczürmest, Asszú szőlő borunkat, — Vigan lakják torunkat [EM XX, 507 Márkos kódex].

◇ **Szk:** *torkig ~ vkivel* elege van vkiből; a-i fi lehamite de cineva; von jm genug haben, jn satt haben. *1850:* Külőmben én mind mig valakit mást küldenek à Joszág fel ügyelésire, jo szivvel ügyelem pedig egész torkig vagyok lakva Branyitskával [Branyicska H; JHb XXV/68-hoz].

lakik[3] megbűnhődik/lakol; a ispăşi; büßen, sühnen. *1633:* az váras szolgája szolgálójától hallottam ... hogy Szabó Jakabné és Gyarmati Márton odamentek volt az ő házokhoz, és ott együtt sokat mulattak ... odabe voltak, azonban hazament az váras szolgája, és az felesége mond az szolgálónak: „Lakunk mi, némberek, hogy uram ezeket itt találja" [Mv; MvLt 290. 120-1 átírásban!].

lakír bútorlakk; lac pentru mobilă; Möbellack. *1768:* Veress Lakírral lakírozott rezes Betsi kalamaris Láda. Tenger szin Lakírral valo Nacht-tzájtos Láda. Fekete Lakírral valo kalamáris Láda [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes kel.].

A *lakír, lakíroz* szavakat (származékaikkal együtt) itt szótárazzuk, noha bizonyos származékokban csak *g*-vel hangzó alakváltozat került elő (pl. *lagírozó*). Általában azonban a *k* hangú változatok vannak többségben, és a *lakk* szóval való összefüggés is nyilvánvaló (L. a TESz-ben *lakk* al.).

lakíros lakkozott, fényezett (fa); lăcuit; lackiert. *1759:* szállíttason el ... Egy nagy festett Lakíros aranyas Cáve hordozot [Sárd AF; TSb 51]. *1788:* Négy lábu Lakíros Pesti Almárium [Mv; TSb 47]. *1794:* Egy veres Lakíros varro Láda ... Egy Fekete Lakíros ezüst keszületü patika Láda [Koronka MT; Told. 12/104].

lakíroz 1. zománcoz, emailíroz; a emaila/smălţui; emaillieren. *1850 k.:* egy asztalra valo gombolyag tarto tál sárgán lakírozva [Kv; Pk 2].

2. lakkoz, fényez; a lăcui; lackieren. *1861:* 1 táblás és kihuzó ágyot tölgyfa szinre lagíroztam f. 4 ... 1 könyvtartót tölgyfa szinre lagíroztam f 3 [Kv; Újf. 1].

lakírozás 1. zománcozás; emailare; Emaillierung. *1754:* Fekete lakírozassal arany Virágokkal igen szépen keszült fintsia [Nsz; Told. 19].

2. (bőr)fényezés; lăcuire; (Leder)Lackierung. *1859:* Egy fako kantárra strupli ... Egy fekete kamtárra (!) strupli uj és lagérozás Pen(gő) fo(rint) 1 [Kv; Újf. 1].

lakírozó lakkozó, fényező (mester); lăcuitor; Lackierer(meister). *1847:* Lagírozónak 9[a] [SL. — [a]Forint].

lakírozott 1. lakkozzott, fényezett (fa); lăcuit; lackiert (Holz). *1746:* Egy pallérozott Lakírozott rezes kis Ládámb(an) vagyon Aranymarha [Nsz; Told. 19] | Az asszon iró asztalán lévő lakírozott kalamáris ládatskában ... levelek [Vargyas U; DanielAd. 256]. *1754:* Egy lakírozott Varro Láda [Nsz; Told. 19]. *1768:* Veress Lakírral lakírozot rezes Betsi kalamaris Láda [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes kel.]. *1805:* Két lakírozott csont gombos pálcza | Egy nagy Chinai, feketénn Aranyosonn Lakírozott Kaszten [Mv; TGsz 52]. *1817:* Négy esztergába metzett lakírozott Pipaszár Csotorával Cseréppipával [Mv; DLev. 3. XXVIII. A]. *1833:* Egy kis kerék lagírozott Diofa jo Asztal [Katona K; Ks 73/55 Kornis János lelt.]. *1839:* Egy — Lagérozott ... kétfelé nyillo ajtaju nagy Cassa [Dés; DLt 87/1840]. *1842:* egy kemény fábol keszült lagírozott asztal fiokos és jo záros [Csekelaka AF; KCsl 3]. *1849:* A' Nappali házba ... Vagyon ... két fekete Szinre lagírozott hét hét fioku — aranyos párkányozattal ekesitett hoszszuko Almarium [Somkerék SzD; Ks 73/55]. *1853:* Egy nagy Chinai feketén aranyasan lakírozatt kaszten ... Egy Chinai modra feketén aranyasan lagírozatt asztal, — kanapé elibe [Mv; TSb 4].

2. zománcozott, emailírozott; emailat, smălţuit; emailliert. *1807/1818:* 1 Lagérozott plé Bor hüttő [Mv; Told.]. *1816:* Egy pléh lagérozott uti pohár | Egy lagérozott pléh Borhűtő hozzá valoval [Varsolc Sz; Born. IV.

41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1819:* Egy feketén lagérozott pléh Tátza [Kv; Pk 3]. *1829:* Egy rongyos lagirozott pleh Tattza [Kv; Pk 6]. *1835:* Egy kivül fekete belöl fejérrel lackirozott mosdo Tál [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1847:* Uj fehèren lagirozott aranyazott korona [Kissáros KK; UnVJk II/43]. *1849:* Egy lagirozott virág tarto Pléhből xr. 3 [Mv; MvLev. Trombitás Parthenius gkel. pap hagy. 8].

3. lakkozott, fényesített (bőr); lăcuit; lackiert (Leder). *1805:* Egy Tatár-nyíl kéz-iv, hal héjbol, aranyos, veressen feketénn lackirozott [Mv; TGsz 52]. *1830:* lagirozatt, aranyozatt ... börek [DLt 529 nyomt. kl]. *1843:* Két pantallér fekete lagérozott szijjubol [Bonchida K; Told. 19]. *1849:* Egy lagérozott bőrből készült patrontás [Dés; DLt] | Egy gyalog árnyék szék lagirozott fekete bőrrel be huzva [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

lakír-topánka lakkcipőcske; pantofiori de lac; Lackschuchen. *XIX. sz. köz.:* egy pár lagir topánka [Berz. 17b].

lakjószág 1. lakótelek; lot de casă; Grundstück. *1813:* a' Lak Joszágomat nem engedem hanem jöjjönek kegyelmetek vagyon nékem más Joszágom ... foglalljanak és betsüllyenek abbol [Szabéd MT; DE 2]. *1843:* Egy lak jószág ... 45 Rf. Rajta lévő Borona ház 30 Rf [Kövend TA; KLev.].

2. lakóház; casă de locuit; Wohnhaus. *1836:* a Piatz Szerben lévő ... Belső lak Joszág [Etéd U; EHA].

lakk lac; Lack. *1570:* Festeket Mikeppen kel chinalny. Vegy Terpentinat, lakkat, törd meg Jol lagian, oztan egy kis kazetaban fözd meg es Jo lezen [Nsz; MKsz 1896. 366].

lakkos lăcuit; lackiert. *1853:* Egy pár topánka (: lakkos :), és egy talpalás 5 Tallér 22 1/2 garas[a] [KCsl 3. — [a]Berlini felj.].

lakó 1. *mn* **1.** care locuieşte (undeva); wohnend. *1557:* borgon vagion valamy jobagwnk kit Kegelmetek azt mongya hogy kegelmeteke mj penygh azt mongwk hogy myenk ... lassuk megh Teorwen zerint ha Kegelmeteket illete y[a] vagi minket lassak megh azok kyk thwgiak wgan ot borgon lako Regi polgarok es ven emborok [Apanagyfalu SzD; BesztLt 16 Blasius Miko és Franciscus Appaffi lev. Gr. Timar beszt. biróhoz. — [a]Olv.: illeté-i?]. *1589:* Azert akoron egez varosul vgh vegezenk az ado feleol hogj az kik az piacz zelben laknak es korcziomaual eltek tehat azok teobbet adgianak az teob hatra lako keossegnel [Szu; UszT]. *1651:* Czykszekbe(n) Menasagh faluanak Pottiand neuü rezibe(n) lako emberek, marhajokot rea wzetue(n) az megh neuezet helliet ... el dulattak es megh etettek [Csicsó Cs; BálLt 41]. *1677:* az Ado Szedők penig a' mennyiben lehet, köz és bátorságos helyen lako zálagos emberek legyenek [AC 71]. *1702:* Adassék ez levelem Angyalóson[a] lako, Toht Bálasne, Anyam Aszszonynak [BLt 9. — [a]Hsz]. *1718:* Pestis alkalmatosságával ... Szükség praeservatiora nézve gondot viselni, az imit amót Böltocskákban, és kunnyokban Sordidé magokot viselő, és Lako Emberekre, kiket is vagj tisztaságra kenszeriteni, vagj onnan ki Szállittani Szükséges [KvLtI/235 a gub. Kv-ről]. *1721:* el küldé bennünket ... hogj meg kérdenők eo kegyelmitt, hogy mi oktol viseltetvén verte, sebhette és rontotta eszsze ... Esztelneken lako Fábián István nevü Jobbágyát [Esztelnek Hsz; HSzjP]. *1737:* Hadnagj Atyánkfia ö kglme a Désenn lakó Őreg-Aszszonyokat; avagy Bábákat, a jövő Péntekre hivassa a Nemes Tanáts eleibe, hogj be eskettessenek a Bábaságra [Dés; Jk 471b].

Szk: *egy házban* ~ vkivel közös háztartásban élő. *1711:* Veres János Veres Ábrahámnak és felségének egy házban lakó, egy kenyéren lévő osztozatlan édes gyermeke [M.hermány U; RSzF 268] ∗ *külön kenyéren élő és* ~ külön háztartásban élő. *1677:* minden külőn házu, és külőn kenyéren élő s' lako ember, az egy egy öl fa vágással tartozzék, és minden Patronusok azt be-szolgáltassák [AC 49–50] ∗ *más háta megett* ~ más házában/családjában élő. *1681:* Más hata meget lako jövevény Seller Pers. 24 [VhU 76].

2. vhol ideiglenesen tartózkodó/élő; care locuieşte temporar undeva; sich irgendwo einst/zeitweilig aufhaltend. *1621:* Jeouc Egy Barassaj Borbelj mester melljet viznek Zakmar mellet lako Hauasalfeoldebeol ki vzet Vajda[a] giugitanj [Kv; Szám. 15b/IX. 93. — [a]Valószínüleg Cavril Movilă, 1618–1620 között havaselvi vajda].

3. szolgálatot tevő, szolgáló; care are serviciu undeva; dienend. *1618:* ada ki Pattko Janos Vra(m) Vrunk eo Nga Nagyobbik Cancellariajan lako eskut Notarius es Scriba egy Nundinalis Lewelet, kett sokadalomra sonalot, minden eszte(n)deoben, es minde(n) heti vasarnapi uasarra szolot [Borb. I]. *1621:* My Maxai Balas es Mora Istuan deakok vrunk eofel(se)ge tablaian lako hwteös Scribak [BálLt 58]. *1662:* (A) végházokban lakó magyar vitézek ... vallásokat szabadosan gyakorolhatják [SKr 271]. *1676:* My Jánosfalvi János es Fogarasi Gergely György az mi Kglmes Vrunk eő Naga major Cancellariajan lako hites iro Déaki [Fog.; Szád.]. *1704:* Szárhegy megyeben lako megyes Pap Pater Györgyfi Peter Vram Nemes Gyergio Szeknek erdemes Esperestye [LLt Fasc. 71]. *1738:* Tiszteletes Praedikatorunk Köpeczi János Uram ő kglme ... által proponáltatván, hogj az ő kglmek részirol való Majorb(an) lakó sellér a Nms Várostól portioval aggraváltatnék; a Tisztelendő Catholica Residentia részirol való Majorb(an) lakó seller pedig immunitáltatnék; azert cselekedné azt a Tktes Nms Tanács és Universitas hogy mind két részről vало sellérek egjenlő képpen éltetnén(e)k [Dés; Jk 495b]. *1755:* Néhai Ilenczfalvi Szász István Uram Relictaja Benkő Ersébeth Aszszony ő kglme ... Conferált az Lukafalvi[a] Ecclesiaban lako Papok számára succesive egy darab kaszáló rétet [MMatr. 51. — [a]MT]. *1762:* Sz. Ujvári Kandiában lévő serfőző Hazban lako 'Sido Jakab Josef [Szüv; EHA]. *1817:* a Fogadoba lako Sellér pedig minden éjjel kün hál s szorgalmotoson vigyáz reéájok [Szászzsombor SzD; IB. Szentmiklós István ref.pap vall.].

Szk: *hadnagyság/kapitányság alatt* ~ katonáskodó, katonaként szolgáló. *1631:* Alamuci Sebestyén, azon kapitányság és hadnagyság alatt lakó[a] | Börvei István, azon kapitányság alatt lako [Mv; MvLt 290. 252–3 átírásban! — [a]Értsd hozzá: mint Nánai Nagy György, Kerekes Pál uram őkegyelme kapitánysága alatt, Horváth János hadnagyságában levő] ∗ *vhol szolgálatban* ~. *1773:* Sepsiszéki árkosi gyalog katona Damokos Ferenc őkegyelme, mint actor proclamat per procur⟨atorem⟩ Josephum Vargyasi nob⟨ilem⟩ de Vargyas sepsi-

széki árkosi, mostan Szentgyörgyön szolgálatban lakó Dants Jánost, gyalog katonát [Árkos Hsz; RSzF 225] ✱ *vki ezerében* ~ vki ezredében szolgáló. *1677:* az Magyar Igynek mostani siralmason valo el nyomatasanak alkalmatosságával Magyarországbul ki bujdosott ... pro nunc Major Ur(am) ezerében lako Nemes Vitézlö Szendrei Kis Mihály [UtI] ✱ *vki részén* ~ vki birtokán szolgáló. *1631/1733:* edgyik Ur részén lako paraszt ember, adot és mindenkor adhátot a maga Szöllöjéböll Leányának részt a' mikor más Ur részin lakó Jobbágjnak ... házasitotta [Balázstelke KK; JHbK XXXIII/4].

4. vkinél bérben lakó; care stă/locuieşte în chirie la cineva; bei jm in Miete wohnend. *1729:* Vincze Györgj Atyánkfia házánál lako Aszszonynak a Nemetekkel valo rosz Conversatioja Constalván végeztetett hogy hodie per totum a Városrul ki mennyen, különb(en) holnap hoher által Csapattatik ki [Dés; Jk 388a].

5. ~ *paraszt személy* jobbágy; iobag; Leibeigener. *1797:* Az Uradalmi (: Dominalis :) Székekre tartoznak ... Azon Törvényes ügyek ... b) Mikor a' lako vagy kötelezett paraszt Cseléd Ura ellen vét, és c) Mikor a' lako (: Colonus :) kötelezett paraszt személy halálos cselekedetben elegyedik [Mv; MbK XV. 113].

6. értelmező jelzőként (rendsz. vn + kn után); ca apoziţie (de obicei după numele şi prenumele cuiva); als Apposition (gewöhnlich nach Familien- und Vorname): vhol élő/lakozó; domiciliat; irgendwo lebend/wohnend. *1570:* Segeswary Gaspar Varadon Lako ... vallya[a] [Kv; TJk III/2. 63. — [a]Köv. a vall.]. *1574:* adtam az Vitezlö Pokay Görgynek Kapoztas Zentt mikloso(n) lakonak kez pénzt 50 forintott [Meggyesfva MT; BálLt 1]. *1577:* Ez fellyw megh newezett Joszagoknak el osztasara penyglen my valasztok: Damokos Istwant Damokos Tamasth Kyzdy szekben Al czyernatonban lakokath [Uzon Hsz; BLt 7]. *1583:* En Dersi Peter ugian Dersi Vduar heli szekben lako [UszT]. *1603:* Mü leörinczy Geörgy Szabo Jakab mind az ketteö Nemes emberek kerezt vr zekben medeseren lakok [i.h. 17/49]. *1607:* meg gondoluan az Nemes Vaiay Janos deaknak Berekereztúrat[a] lakonak keoleomb keoleomb zeokseges dolgaiban valo zolgalattyát [Mv; Berz. 15. XXXIX/4. — [a]MT]. *1608:* My Szekel Mihaly nemes zemely, Sebestyen Jstuan, es Louas Pal Nemes Darabantok Bandon Maros Zekben lakok ... Adgyuk emlekezetre mindeneknek [Mezőbánd MT; MbK]. *1614:* Vitezleo es nemzetes Beldi Kelemen Uram harom Szeki fö Capitan Vzonba(n) Sepsi szekben lako [BLt 3]. *1639:* En Szakmari Marton Segesvar mellet Szent Lazlon lako, Adom emlekezetre mindeneknek ... az felesegem keöseönczwje uagion zaloghban [Kv; RDL I. 117]. — L. még RettE 146.

◇ **Szn.** *1614:* Lako Istuan zs [Betfva U; BethU 167] | Lako Gergely [Szkr; i.h. 169]. *1634:* Lako Istva(n) [Mv; MvLt 291.17a]. *1768:* Lisznyai Lako Samuel Ur(am) [Uzon Hsz; Kp IV. 250 G. Kuti sen. (38) ns vall.]. *1786:* Lako Mihály [Torockó; TLev. 4/13.23].

II. *fn* **1.** vhol élő/lakozó személy; persoană care locuieşte undeva; irgendwo lebende/wohnende Person. *1573:* senkinek eo k. Biro vram vam lewelet Ne aggyon seh Lakonak sem zellyernek, kylemben hanem meg Eskwdiek azon hogi Idegen Ember kezebe Nem aggya vele elny [Kv; TJk V/3. 71b]. *1657:* Senki ez hazaban lakok keozül sub amissione bonor(um) ne mereszelyen el menni ez uarasrol, feleséget jouit, gyermeket el keöltezteztetni, mert ualaki azt cseléekszi minden jovai uaros szamara foglaltatik (így!) es soha teöbszeör ide be jeöni lakasnak okáért ne(m) bocziattatik [Kv; PolgK 127]. *1677:* ha Országon kivül lakóknak bizonyság tételek nélkül fogna szűkölködni az Evocatus személy, vagy egyéb ahoz szükséges dolgokért kivántatnék azon végekre bocsáttatot emberi-is, elbocsáttassanak | Ha kik idegen Országban Deáki tudománynak, nyelveknek tanulásáért peregrinalásért ... ki akarnának menni ... az ollyanok, de bonis citaltassanak az Ország törvénye szerint, ha convincaltatnak, azon Ország törvényében specificalt poenával-is büntettessenek, mint az Hazában lakók [AC 41, 86]. *1735:* ezek mindnyájon ... Sz: Margitán Lakok Töves Gyükeres Helytarto jo Gazda emberek [Szentmargita SzD; Ks 17/LXXXV. 36]. *1757:* Vagyon egy Szellö nevü negyed fel Mégye minden esztendőben tilálmas szena Csinálo Havassa, melly negyed fel megyét tészik im ez faluk All Csikbol Menyáság, Mindszént és Szt. Lelek, Fell Csikbol Csobotfalva, Csomortány, Pálfva és Delne ... Mellyet észtendönként, az ezen falukban lákok meg szoktak kászálni [Csomortán Cs; EHA]. *1823-1830:* Saxoniában ... Pompások az épületek, csinosok az házak és a benne lakók [FogE 181].

Szk: *földön* ~ jobbágy v. zsellér. *1554:* Az fewdewn lakok dolgath ygy hatthák az wrak lenny hogy az ky yghaz fewldewn lako ... ez megh thartassék, az kyk ennek kyvöle valok, megh rothassanak [Mv; SzO II, 108]. *1556:* In Lezffalua habeo quatuor villicos wlgo földön lako [SzO III, 312]. *1564:* hirünknelkwl el Iwnek es ha estwe el iw reggel mingiarast roia az zeginy nipet, es ilien modon roia hogy az mely zeginy ember meg holt, az vagy az mely meg nem adhatna mingiarast az zeginsig miat annak öröksigyt es marhachikaiat el foglalia, es maganak nemesyty es földön lakot hoz reaia [Cssz; SzO II, 178 a cssz-i közszékelység panasza a fej-hez a tisztviselők és föemberek törvénytelenségei ügyében]. *1569/1571:* ez Andras Mester mynekunk feoldeo(n) lakonk es zolgank volt az zabad Sokadalomban holot my magunkis Jelen voltunk [Dés/Székelyvásárhely; SLt XV. 24]. *1606:* melj harom földen lakok az en Edes Anjamroles az en ver zerent walo Atthiamfjarúl Janosi mihaljrul zallottak en ream [UszT 20/97].

2. lakos; locuitor; der Wohnende. *1612/XVIII. sz.:* mind mostani, mind ennekutánna valo lakoi a Városnak igyenessege szerint mindeneket meg adgyanak [Kvh; HSzjP]. *1683:* az Egerhati Eccla Tellyesseggel el pusztult ... már csak vadak lakiak s lakoi is el fogytanak annyira hogy haro(m) vagy negy bokor embereket aligh talalhatnanak az Orszagbannis [Szilágycseh; SzVjk 117].

Szk: ~*ul bejö* a városba költözik lakosként. *1592:* Az miolta Tot Mihalt esmeri ... soha nem tudgia sem az eleot sem az vtan hogy Eorbe lakot ... Es hogy onnęt Jeot volna be Deesre lakowl [Kozárvár SzD/Dés; DLt 235] ✱ ~*ul száll vhová* lakosként költözik vhová. *1806:* Grof Rhedei Lászlo Ur ö Nagysága minekutánna lakoul ide szállott azután fogta fel ... helyét ugj vette a' maga lako Udvara ellenébe birtoka alá, s az után épittetett azon hellyre tempelt s Labyrintust, és Halastot [Erdőszt-György MT; WH] ✱ ~*ul szolgál* lakosként adózik. *1604:* Jeöjen oda laknj az A lakoul zolgallyon velünk eggith, megh adgiúk az rezt, de migh oda ne(m) jeö ne(m) tartozunk rezzel [UszT 18/63].

3. bérben lakó személy; chiriaş; in Miete wohnende Person. *1604:* nagi Janos gagi, oswat Janos lakoia [Gagy U; UszT 72a]. *1606:* 1605 esztendöben Zent Jakab nap tauat ment rea Kws gaspar new lakomra, Aitaiat Chiakaniaual be teöruen [i.h. 20/97]. *1631:* Sombori Istua(n) De MarosVasarhely most penigh Farago Andras Uram kapitansagaba(n) Nagj Marton hazaba lako [Mv; MvLt 290. 256b]. *1635:* hozzam joue az menyem lakoja, es oda hiva nemű nemű dologért [Mv; i.h. 291. 50a]. *1655:* az lakoya beszellette elottem [Dés; DLt 436]. *1735:* az Incta Aszszony(na)k eo kglmenek mikoron Citaltatott sem Jobbágya, sem sellere sem lakoja nem volt [Dés; Jk 156b]. *1794:* a' mi romlások a' Lakók vagy azoknak tselédjeik gondatlanságok 's vigyázatlanságok miatt történnek, azokat magok a' Lakók tulajdon költségeken köteleztetnek meg ujittatni [Kv; SRE 313].

lakó-asszony vki házában bérben v. szolgálóként lakó nő; chiriaşă; in js Haus zur Miete oder als Dienerin wohnende Frau. *1631:* Én az menyecskétől, Csetri Györgynétül hallottam ..., hogy mondotta Varga Jakab azt neki hogy szemével látta az vétken Csetri Györgyöt az lakó-asszonyával | (Csetri Györgyöt) most is rajta kapták azon az asszonyon, az kit házánál tart, hogy mivel neki [Mv; MvLt 290. 62a György ispánné Anna asszony vall. átírásban!].

lakóbolt bolthajtásos lakószoba; cameră boltită; gewölbtes Wohnzimmer. *1681/1748:* Azon follyosón bé menvén égj más mellett az Aszszonyunk és Vrunk eő Ngok lako Boltyai [Bálázsfva AF; KvAkKt Mss lat. 236]. *1697:* Lako bólt. Innétt Egj festett Záros ajto nyilik az Boldogfalvi Ur(am) felöl valo bolt házb(an). Itt vad(na)k ... Egj párkanyos ágj [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv.].

lakodalmas I. *mn* lakodalmat tartó; care organizează/ţine nunta; Hochzeit haltend. **Szk:** ~ *ház. 1638:* az lakodalmas haz közel uolt hozzank, hallek nagy zaigast es hallam hogi Horuat Lazlo mongia uala meny be te Szócz Janos mert hiszem vófely uagi te [Mv; MvLt 291. 138a]. *1725:* az lakodalmas hazhoz vacillaltak, hogy egyik igj mondvan eget bor innya jartok [Kvh; HSzjP]. *1736:* Az asszonyok is minden czifra köntös nélkűl voltanak ... megmutatták, hogy halottas, nem lakadalmas házhoz mentenek [MetTr 406]. *1739:* látám, hogy egy Csuholly forma legény meg kérdvén, hogy hon vagyon a' Lakodalmas ház sebess nyargalvást fel rugaszkodek [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Valentinus Szász (50) pp vall.] ✱ ~ *hely. 1736:* Legelöl ... ment bé az lakadalmas helyre az násznagy, utána az völegény, az után az vőfély, azokot egynéhányan késérték [MetTr 381].

II. *fn* lakodalmi vendég; nuntaş; Hochzeitsgast. *1732:* Karácson után, Kádár Péter adván el a' Leányát, az Lakadalmasok bé mentek Unitarius Praedicator uramhoz, s ott vendégeskedtenek az égett boron [Héviz NK; JHbT]. *1749:* valami Czoptelki lakadalmasok vad(na)k nállam [Szentbenedek SzD; Ks]. *1792:* K.Vásárhellyen tartott Generalis Sz. Synodus végezte hogy a' Meny aszszony Papja eskesse meg az égybe kelö Személlyeket ... sőt meg tiltva vagyon hogy a' völegény Papja a lakadalmasakkal el ne mennyen a' Stola pedig illeti a' meg esketö Papot [HbEk].

lakodalmazás 1. lakodalmi vendégség; nuntă, ospăţ de nuntă; Hochzeitsfest. *1669:* Mi, uram, már az lakodalmazáson általmenénk s valóban pompáson is lűn [TML IV, 490 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1672:* Az mi az én oda menetelem felöl való Nagyságod parancsolatját illeti, ha lelkem ismeretinek csendességével feleségemet elhagyhatom, bemegyek, noha az én dolgom most nem lakadalmazás hanem sirás volna [TML VI, 150–1 Teleki Mihály Lónyai Annához]. *1810:* ha megtalan az illy Aszszony ember megtalál halálozni, az effélek[a] viszszá adassanak, a' miről itt a' közönséges lakodalmazáskor kezesekis szoktanak állani [F.rákos U; Falujk 48 Sebe János pap-not. kezével. — [a]A kelengye].

2. menyegző; nuntă, cununie; Hochzeit. *1788:* Meg ne ortzázzon Lelkem kedves Gróffom Ngd engemet, ha kiirom itt némely Méltóságoknak opiniojokot ... a' Gróff Lászlo urfi következő Lakodalmazása aránt [TL. Málnási László ref. konz. pap gr. Teleki Józsefhez Nszből].

lakodalmazik lakodalomban mulatozik; a participa/petrece la nuntă, a nunti; hochzeiten. *1710:* Akkor sem voltam házamnál, mert Fejérváratt lakadalmaztunk, Kászoni János uram vévén feleségül néhai Bodoni Balázs leányát [CsH 328]. *1711:* A fiának, kit holta után successornak denominált, az új császár, Carolus felesége testvér öccseasszonyt kéreti meg házastársul, és nagy királyi pompával lakadalmaznak [CsH 471]. *1718:* az ă Gonosz Molnár még itthon létiben addig fársángolt Lakadalmazott Kálboron édgj éttzaka öszve fagyot ă Malom [KJ. Rétyi Péter lev. Fog.-ból]. *1796:* itten lakadalmazatt vagy két Héten [Kv; AggmLt]. *1830:* A' mint hallom, Néni lakodalmazott [Kv; Pk 7].

lakodalmi szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *alkalmatossággal* lakodalom alkalmával; cu ocazia nunţii; hochzeitlich. *1678:* 14 Juny az Lakadalmi alkalmatossaggal Cantalo Deakoknak f 6 [UtI]. *1696:* láttam azon lakodalmi alkalmatossággal edgy termés Rubintbol álló reszketös tött [Mv; BálLt 85]. *1744:* Mind ketten hallottuk ezt fülcinkel egy Lakadalmi alkalmatossággal akkori Vice Ispán Thordai István Ur(am)tol ... Czifra Szabo Jánosnak Posteritassát Detsei Sigmondot le Jobbágyozá [Zilah; TKl G. Zoványi (70) ref. pap vall.]. *1751:* Lakadalmi vagy Házasság alkalmatosságával lett költség [Kv; Pk 6] ✱ ~ *bor* lakodalomra való bor; vin pentru nunta; Hochzeitswein. *1780/1804:* A' Lakodalmakra való bor vételben igen nagy Excessus observáltatván, determinaltatik hogy Senki a' Mlgös Uraság Kortsomainak nagy praejudiciumára lakodalmi bort venni ne merészellyen, hanem akármellyik Uraság Kortsmájáról az egész Dominiumban valahonnan tetszik hordostól is [Torockó; TLev. 39] ✱ ~ *gazda* a lakodalom intézője/rendezője; organizatorul nunţii; Veranstalter der Hochzeit. *1806:* Molnár Pál vette maganak Feleségül Merábol Vono Katalint ... Násznagy volt Molnár András ă Lakodalmi Gazda Vintze Peter [Nagykapus K; RAk 4] ✱ ~ *gyülekezet* lakodalmas összejövetel; alaiul unei nunţi, societate de nuntă; hochzeitliche Zusammenkunft/Gesellschaft. *1791:* Az Házassági kötelbe nem levő Személlyek egyszeri botránkoztatasokert ... ha ... egybe kelnek is hogy Törvénytelen testi közösüléseket Törvényes hazas-

saggal fel váltsák a' Lakadalmi Gyülekezet elött is reconciliaitathatnak minek elötte öszve esküdtenek [M.bikal K; RAk 10]. *1833 k.:* Egy lakodalmi tisztes Gyülekezetből, mellybe mind en mind tisztelt ferjem hivatalosok voltunk, masod magával el fogot, s hazi (!) vit a maga Házához 's ottan ekkor Simogato 's magát illetlen tetteiből meg jobbitto igereteivel hizelkedet, 's engemet arra birt Hogy viszont az Hit mellé viszsza állottam [Usz; Borb. II] ✱ ~ *kántálás* menyegzői éneklés; cîntatul la nuntă; Hochzeitsgesang/gesinge. *1763 u.:* A' Lakadalmi Cántálásokból Dupla Portio, esztendön által exurgal ad minus Fl. kg. 5 [Kv; KvRLt] ✱ ~ *szolemnitás* **a.** menyegzői ünnepély; ceremonia unei nunţi, nuntă; Hochzeitsfest. *1662:* a méltóságos üdösbik fejedelemasszony Lorántffy Zsuzsánna Pocsajházánál ... illendő lakadalmi solennitással adta vala haza néhai boldog emlékezetü Bornemisza Pál hajadon leányát Bornemisza Anna kisasszonyt, néhai nagy emlékezetü apanagyfalvi Apafi György kisebbik fiának, Apafi Mihálynak [SKr 331]. *1679:* Ezen negi ladakban vannak mostan elmult lakadalmi Solennitasra csinált Pastetomok: Külömb Kőlomb fela állatok s aghák formajara, veres, zöld, fejer viaszbol czifrázott mesterseges munkak [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 55–6]. *1796:* engemet Szakáts Asszonynak, a' külsö Lakadalmi Solemnitas vegben vitelére meghivut vala [Ilencfva MT; DLev. 4. XL. A]. — **b** menyegzői vendégsereg; nuntaşi; hochzeitliche Gästeschar. *1744:* hallottuk ... akkori Vice Ispán Thordai István Ur(am)tol hogy az egész Lakadalmi Solemnitas elöt ... Czifra Szabo Jánosnak Posteritassát Detsei Sigmondot le Jobbágyozá [Zilah; TKl G. Zoványi (70) ref. pap vall.] ✱ ~*szükség* lakodalmora való szükséglet; lucrurile necesare la o nuntă; hochzeitlicher Bedarf. *1679:* Őreg uy konyha. Ez az Fás Udvaro(n) az Ifju Aszzonj lakadalmi szűkségere czináltatott volt [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 93] ✱ ~*udvar* lakodalmas udvar; curtea în care sînt nuntaşii; hochzeitlicher Hof. *1739:* kijöve a' Lakodalmi udvarbol a' pistollyát eléveven ezt mondá: nem bánom már jöjjetek ki [Szentlélek Hsz; HSzjP Mich. Medves (50) pp vall] ✱ ~*vendégség* lakodalmas vendégeskedés; ospăţ de nuntă; hochzeitliche Gasterei. *1781:* hogy ha szintén Legény s Leány részéről egy háznál esikis meg a Lakadalmi vendégség, de ugyan tsak mind a két részről egyaránt költenek [T; Bosla]. *1823-1830:* Házosságom kezdetére nézve még ezt a környülállást kivánom feljegyezni: mikor a vendégek elmentek, nem maradott a háznál egyéb, hanem a lakadalmi vendégségen elköltsertésnek a feje, abból is fölöstökömre a vendégek lefaragtak volt [FogE 303].

lakodalom 1. lakoma; ospăţ; Schmaus, Festessen. *1561:* Myndniaian az mesterek mynd ides mynd iffiw mynd Cehbe mynd Cehen kwuul es mynd lakodalomba mynd lakodalmon kwwl egy mast tiztesseggel tartchak [Kv; ÖCArt.]. *1578:* Az Menyegzót es egieb keozonseges lakodalmokat Myert hogy az feyedelem sinchie(n) It eo kegmek meg zabaditottak. hogy meg lehessenek [Kv; TanJk V/3. 160b]. *1581:* varassy Ember senky se lakodalomba se penigh korchioma(n) se egieb gywlekezetbe semmynemó fegywert ne vyssellie(n) [Kv; i.h. 24la]. *1591:* ott kertek volt haza hogy legie(n) az lakodalo(m) de az merniegzeoreis az en haza(m)bol keszwlt, ă menniegzeo eltelwe(n) Jsmet mindigarast az en hazamba(n) jeot [UszT]. *1636:* Az régi Pogányok ... az friss vendégségekben, s- kazdag lakodalmakban ... azon Musicai eszközöknek[a] zengések, pengések mellett az igaz Istentis dicsérték [ÖGr. — [a]A hegedű, lant, és egyéb kintorna].

Szk: *céhbeli* ~ céh-lakoma. *1578:* wegeztek eztis eo kegmek egez varasul hogy minde(n) keózónseges vendegsegeket es menyegzeoket czehbely lakodalmokat kozorokot, es minde(n) Eyely Torbizolassokat le tegienek hwz forint bwntetesse alat [Kv; TanJk V/3. 157b] ✱ *menyegzői* ~ esküvői lakoma. *1606:* Voltak ott azert az Dersi atiafiakban(n) az menyegzeoj lakodalomkoris de ne(m) tudo(m) mit attak s mit ne(m) az Nagy Andrasne hazasitasakor [UszT 20/186 Mart. Kerestely de músna (65) lib. vall.]. *1647:* az el mult napokban fiam(na)k Menyegzeöj lakadalmara kerette(m) volt Varsolczine Aszontol egy Gyras ezwst pohart [Kv; TJk VIII/4. 170]. *1653:* Die 23 nov. volt 1650-k esztendőben az én menyegzői lakadalmam. Elég becsülettel volt minden dolog, hatalmas jó borral gazdálkodtam, noha drága volt [ETA I, 154–5 NSz] ✱ *vki menyegzője/menyegzőjének lakodalma* 'ua'. *1593:* Egy eozwe Jaro kupa, melliet Cancellariu(s)nak attunk aiandekon az meniekezeo lakodalmakor 2 gira 36 nehezeket Niom. Egy Eozwe Jaro kupa melliet Kendy Sandornak attunk az leania mennekeozoie lakodalmakor 2 girat 33 Nehezeket Niom [Kv; Szám. 5/XXI. 78]. *1597:* Mezaros Miklos hiúata BVat egez Tanachiual egietemben Meniekezeinek lakodalmara hagiak eo kegmek hogy kwldgiek Aiandekot kwltem ezzerent Egj Tag húst ... d 93 Egy Tekene Czipot ... d 35 [Kv; i.h. 7/XII. 14 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1602:* Beke Mathyas ... vallya ... hallottam Pokos Peterneteol hogy mondotta hogy az fia menniegzeyenek lakodalma Allot ket szaz forintiaban [Kv; TJk VI/1. 605].

2. menyegzői lakoma; ospăţ de nuntă; Hochzeitsmahl/schmaus. *1561:* Menyegzoyenek Napyat vegeztuk Zent Janos Nap vtan valo keden lenny, Azert ty Ket, Kerywk Mint Jo vraynkat es attyankfyajt hogy ty ktek az Napon legien Jelen az my hazunknal Jllyęn, Ekesittessek az my lakodalmunk az ty ktek Jelen letewel [Marosillye H; BesztLt 41 Lad(is)laus Dyenessy Comes Co(m)itat(us) Zorand a beszt-i biróhoz, tanácsához és a varos polgáraihoz]. *1588:* Ez el mult farsangkor B.Vramat tanachiual egyetembe hittak volt Zebembe Flistech Leorincz vram leania Menyegzoyere Zebenbe, melj lakodalomra veottek volt egy Zeonyeget Ayandokban [Kv; Szám. 4/I. 26]. *1589:* Matias deakne kirte volt el Eotweos Balasnet velle hogi legyen velle valami lakodalomba(n) var alath meniegzzeobe [Dés; DLt 226]. *1621:* Atta(m) Nagy Miklosnak az Darabantnak az Lakadalma segitsegere kęz penzt f 1 [Kv; Szám. 15b/XI. 299]. *1753:* az Lakodalmokba Zugolodott az Nehai Tiboldi Gergellj Annya hogj viselősön vittük az Menj Aszszont [Körispatak Hsz; Pf]. *1797:* A Lakodalom Király Lászlonitt volt, énis jelen voltam s láttam, hogy ketten egy ágyba feküdtek az ereszbe [Szgy; HSzjP Dávid Ilona Nagy Ferentz gy. kat. özvegye (57) vall.]. *1806:* A' Mozsár ágyuk meg érkeztek és Madaroson az Újvári Lakadalmán, fungáltak és dörgöttenekis [Mv; Ks 101 Thuroczy Károly lev.].

Szk: *lakodalmat celebrál* lakodalmat tart. *1675:* Estve kéz fogasunkis lött ... 20. Celebraltunk Somlyon lako-

dalmot ... 23. Estvere érkeztünk be Kolosvarra ... 24. Ittis solemnis lakodalmot celebraltunk [PatN 12b]. *1762:* Vér Mihályné, Pongrácz[a] asszonyom is megholt Kodorban. Ma öt hete, hogy a tiszttartóját Bikfalvit megházasitotta, nagy lakadalmat celebrált [RettE 137. — [a]Judit] ✱ *lakodalmat csinál. 1642:* az leanianak lakodalmat nem Czinalt ... maganak penigh Veleo Istuan, mikor ad secundas Nuptias ment, az Comunisbol Czinalt maganak lakodalmot [Kv; RDL I. 128]. *1700:* készek lesznek tisztesseges lakodalmat nekie czinalni s tisztessegesen ki adni az ő tehetczegek szerent [Aranyosrákos TA; Borb.] ✱ *lakodalmat csinálhat. 1711:* Balasi Boldisar állattja hogj mikor a Fiának ... lakadalmat csinált, az menje Paniti Kata kérette hogj az eo részere valo vendegetis (: mivel szegeny s ne(m) csinálhat külön lakadalmat :) tartsa fel edgyütt az magok vendegekkel [Kissolymos U; BLev] ✱ *lakodalmat szerez. 1710:* Béldi Pál ... Wesselényi Pálnak adta vala leányát és Bodolán fejedelmi lakodalmot szerzett vala [CsH 127] ✱ *lakodalmat szolgáltat. 1662:* Rhédei Ferenc küldetvén érette[a], nagy fáradságok, költségek után die 27-ma Junii anni 1651-mi érkeztek vala Patakra vele, és szolgáltatott vala[b] nagy solennitással való pompás lakodalmat [SKr 310. — [a]V.Fridericus választófejedelem leányáért, Henriettáért. [b]A fejedelemasszony] ✱ *lakodalmat tesz. 1606:* mikor Nagj Andrasnet el hazasita Dyenes Miklos, olj nagj lokodalmot tón hogj ket zaz forintba most ne(m) telnek, mert feó emberek is valanak ott [UszT 20/186 Gr. Langos de Musnay (50) lib. vall.]. *1806:* tartozik az inctus az actornak a fenn irt 38 forintnak és 37 krajcárnak felit lefizetni, mivel együtt tartoztak volna lakadalmat tenni [Szárhegy Cs; RSzF 241] ✱ *~ba hív. 1597:* Gellien Imrehne Kalachsewteo Kata Azzony ... wallia ... Monda vegre Budaine azzoniom az leannak, vgi chelekegiel edes leaniom hogi alhatatos legi abban amit mondaz, hogi ha az atiafiak el indittiak az dolgot[a], bele ne hagiod soha az atiafiaknal tiztesseged nem leze(n) seot mégh egi tiztesseges lakodalombais nem hinak, hanem inkab tawol neznek [Kv; TJk VI/1. 58, 61. — [a]Az eljegyzést] ✱ *~ba hívat. 1765:* De azzal mentette magát Varsányi Zsigmondné asszonyom, hogy Keczeli Sándorné, hogy meghallotta kiket hívat a lakodalomba, azt mondotta, hogy megválik miképpen tractálja [RettE 184] ✱ *~ celebráltatik. 1670:* Bizonicza megh Kerekes Janosne Asz(onyo)m azt, hogy az Nemes Tanacz engedelmeből celebraltatott lakodalmok Kerekes Janos Urammal [Kv; TanJk II/1. 719–20]. *1673:* A császár leányát adván az Muszaib pasának, annak lakodalma fog celebráltatni [TML VI, 426 Baló László Teleki Mihályhoz] ✱ *~ helye. 1597:* Ifiabik Zigiarto Balint Coloswary ... wallia ... hiteom vtan mondom hogi ackor semmi tanachhozas ew ellene nem wolt hanem mint ollia(n) lakodalom helie(n) az vendegek wigan lewe(n) egimast megh akarwa(n) rezegiteny trúfaltak egimassal [Kv; TJk VI/1. 29] ✱ *~ra készül. 1659:* Te az lakodalomra készülsz, Fiam, s itt pedig félnek az töröktül [TML I, 391 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz] ✱ *feltartja vkinek lakodalmát* fedezi vkinek lakodalmi költségeit. *1717:* Todor Bürge ă Vass Pál Uram jobbágya volt ... s Vass Pál Uram keze alatt házasodek még is Serrel, buzával es egyeb kivantato kölcsegel cö kegyelmé tarta fél a lakadalmat [Martonos Hsz; BetLt 7 Kosztantin Timár (35) jb vall.]. *1771:* egj Cigany Legénjnek Lakadalmát tartotta fel [Msz; BálLt 87] ✱ *megcsinálja vkinek lakodalmát. 1701:* az Kolosvary léányom(na)k Katá(na)k ... néki attam szőlőt s egjéb belől valót is ugj az lakadalmát is én csináltam meg [Polyán TA; JHb XV/7]. *1747:* midön pedig fellnevekedvén meg házasadék az Lakadalmát is az eotsém tsinálá meg [Héderfája KK; BfR VI. 125/7 Mart. Szabo (90) jb vall.].

lakodalomadás lakodalom, menyegzői lakoma; masă de nuntă; Hochzeitsmahl. *1603:* az Menniegzeo, awagi lakodalom adas Egi Ebéd legien, tizenegi orakor, wgi hogi, az Menniegzeo Nap estin legie(n) az hiúogatas az ayandek be kwldesis azon nap, hogi mas nap Ebedre el kezeolhesse(n) [Kv; TanJk I/1. 446].

lakodalomtétel lakodalom-tartás; nuntire, organizarea nunţii; Hochzeitshaltung. *1780:* Az lakodalomtételért legitimálja, amit költött az inctus, az actor honificálja [Taploca Cs; RSzF 230].

lakóépület lakóház; casă de locuit; Wohnhaus. *1708:* Tekinttetes Nemzetes Haller Judit Aszszony ... élő nyelvével ... testálá ... egy ... Fundussát ollyan Conditioval hogy minél hamarébb az Becsűlletes megye epicsen ra egy Papnak valo Lako épületet [Fintaháza MT; MMatr. 61–2].

lakóföld telek; lot de casă; Grundstück. *1662:* Melly hely magában köröskörnyül mind nagy erős havasokal és erdőkkel vétetvén, mint egy vár ollyan vala, de ott benn, ahol lakófölde, mezeje, mindenütt szép tér és jó termő föld, mintegy magában különvaló tartomány volna [SKr 667].

lakófundus házastelek; lot cu casă; Grundstück mit Haus. *1679:* Mivel az nemes széken nagyobb Guruzda Georgy megnyervén az küssebb néhai Guruzda Georgy árvájának tutorságát, az szék is deliberálván arról, hogy inventarium szerint assignállyuk kezében az tutornak, elmenvén az lakó funussára, megvigyáztunk mindeneket házakot, istállót, sütőt és egy disznó óllat [Zágon Hsz; Barabás, SzO 380–1]. *1745:* az A.Somkúti Simon részeg lévén, az J Légeni Nagy István más társaival ... vélle öszve vesztenek, és adorialvan magá lakó fundussán le nyomták, verték, fegyverit elvették [Torda; TJkT II. 64]. *1758:* Hajos Pál Uram ... Lako fundussát ... adá által Zálogul ... hetven Vonás forintokban ... Gróff Köntz (!) Ruskai Kornis Antalnak [Kv; Ks 11. XLVI].

lakogat el-ellakik vhol; a locui (pe) ici, (pe) colo; irgendwo ab und zu wohnen. *1782:* majd egy hellyen majd más hellyen lakagatott [M.fodorháza K; Eszt-Mk]. *1783:* Fattyu Thodor ... mig háza nem-volt imitt amott tsak az hová mgát meg-vonhatta ott lakagatott [uo.; i.h.]. *1807:* az első Férje Olosz Tamás házassági életbe mennyi ideig lakott, bizonyoson nem tudom: mert a' Feleségével nem élvén jol el hagyta s imitt amott lakogatott [DLev. 4. XL. A].

lakogatás itt-ott való lakás; locuire (pe) ici, (pe) colo; Da- und Dortwohnen. *1783:* Fattyu Thodor is immitt amott lett lakagatásai után az vraságtol nyert ház helyre

épitett házába bé-szálván ... más jobbágyokkal egyenlőleg Szolgált [M.fodorháza K; Eszt-Mk].

lakóhajlék lakóház; casă de locuit; Wohnhaus. *1769:* hallam azt mondja vala ... ha ma valahol rájok találhatok vissza fizetem nekik; azzal elmene a nevezett lako Hajléka felé [Agyagfva U; IB].

lakóház 1. casă de locuit; Wohnhaus. *1549/1752:* mikora az Ur Isten szerentsét porontsol néki[a] házasittsák főképpen ki az Gyergjai lako Házbol és az Szent Annai lako Házbol valo Marhájábol [LLt. — [a]A leánynak]. *1656:* az pitvarrol az kovacz lako hazara vas sarkon panton forgo vas retezes retezfeös vas kilinczes, forditos vas horgos béllett ajto [UF II, 160]. *1689:* Mikoron volnank ... Nemzetes Dosa Gergely Vr(am) eö kglme Nemes Lako házánal [DLev. 2. XII. B. 24]. *1719:* Minden nap az lako Házakot meg kell füstülni lángoló Tüzzel[a] [Ks 58. 84 Medica instr. — [a]Pestisjárvány idején]. *1732:* Nemes lako Házára sötét éstve Cir(citer) 9 orakor potentia mediante töltött puskával reament [Dés; Jk]. *1760:* mostani Lako Háza ... micsoda alkolmatossággal ment a' mostani Póssessor Praedecessorának birodolmába [Körtvélyfája MT; BálLt 86]. *1769:* elmentü(n)k volna ... Bögözben Agilis Varsányi Sigmond Uram maga lako Házához [Bögöz U; IB]. *1809-1815:* az ugy nevezett Soos kut felé lévö lako házánál valo kisded köz hely [Dés; EHA].

2. lakóhelyiség/szoba; cameră de locuit; Wohnraum/zimmer. *1656:* Lako hazakba(n) leuéo agy szerzam. Az elseö lako hazba(n) vagyon egy festekes gyontaros superlatos Aagy, auagy harsfá nyozolya mostis egy parazt nyozolya [Doboka; Mk Inv. 1]. *1720:* Vagjon az reghi Kö Epulet ... ezen Epületben Lako Házak eszerént: A Felsö Contignatioban edgj hosszu Palota, Masodik maga az Vr lako Háza, Harmadik az Iro Ház [Szurduk SzD; JHbK XXVI/12]. *1768:* Téglabol még egészszen el nem készittetett négy lako és égy élés tarto Házok vagynak, Sendelyes Frantzia Fedél alatt [Szökefva KK; Kp III. 150]. *1793:* A' belsö Lako Házatis Néh. Elekes Sándor Uram épitette [A.csernáton Hsz; HSzjP Paraszt Kádár István (42) vall.]. *1800:* A' mostani Udvarház ... vagyon Veszszőből épülve, és találtatnak benne két lako házak a' közepin pedig egy Nyári konyha fa kéménnyel [Szumurduk K; BetLt 2].

lakóházacska căsuţă; Wohnhäuschen. *1782:* sokuknak Lakö házatskájoknál egyéb semmijek nints [Torockó; Thor. XX/5].

lakóházhely házas telek; lot cu casă; Grundstück mit Haus. *1776:* Én ugj tudam a miolta élek, hogy ... a maga lako haz hellyéböl vagjis mostani Curiájabol mégh egj talpalotnyi hellyet is ki nem hagjott, és mostan is azon határozatokban birja [Kiskend KK; Hr].

lakóház-örökség lakójószág; casă moştenită; Wohnhauserbe/gut. *1783:* az Exponens lako Ház öröksége minden közben vetés nélkül lévén a' mi örökségünkhez ragadva, nyilván a' mienkböl kellett annakis szakadni [Várfva TA; Barla lev.].

lakóhely 1. lakótelek; lot de casă; Wohnstelle/ort. *1575:* Tőnek illyen drynczelest, hogy Illyessy Andras es Illyessy Lőrincz ada Syko Györgnek azt az lako helt ... melliet Jako Balas helynek hyttak [Bölön Hsz; HSzjP]. *1621/1681:* Nán Mihaly ... a Török földrül ide Hunyadra ... fel jüven, semmi lako helje hol hazat eppithetne maganak ne(m) volna ... azert ... itt Hunyadon az Lakatos Balás puszta haz heljet ... hogy hazat eppicsen rajta megh engette(m) [Vh; VhU 224 I. Bethlen István okl.]. *1635:* azkory Fejedele(m) megh parancziolta hogy az ioszagtalan embereknek lako helyett agjanak hogy az szazlo alla szolgalianak rola [BLt 3 Czyedö Peter Szent Georgy (50) pp vall.]. *1636:* jelente mi nekwnk Maros Jaraba(n) ... lako Nemes Andrasfalui Jstua(n) deak, hogj ... kissebbik varga Mihalyt mas Neuel Kis Konc Mihalt esketnök meg ... hogy mostan Istua(n) deak Uram ... az hol lako helyet mutat neki holtaigh az Jstua(n) deak Ura(m) es felesege Pokay Anna azzony ... foldeökröl el ne(m) megien [SLt AM. 45]. *1759:* ã Taplocza nevezetü Forrás Vize mellett ... Sessio igen Lápos és vizes helly ugy hogy lako hellynek alkalmatlan [Csicsó Cs; EHA]. *1780:* Csiktaplocai primipilus Szőts Istvánnak nemes Taplocafalva lakosi, minden renden levők unanimi consensu et voto örökösön adának az Bálint György szomszédságában egy kis lakóhelyet 6 magyar forintokért [Taploca Cs; RSzF 107].

2. lakás; locuinţă; Wohnung. *1585:* az Artatlan magzat vereh a' leany Zinienek es lako helienek eleotte el indult [Kv; TJk IV/1. 454]. *1590:* (A) ffew gyolkost ez mostani kilencz orara szokott lako helielreol hazatul hiwattúnk az mi meg holt szegeny atiankffianak megh hwlt tetemere [UszT II/1. 92]. *1653:* Az én apám Nagy Szabó János az elmult karácson tájatt ... és többen is a városi föemberek ... itt hagyák ... a várost[a], s fogának fársángra a székelységre, és ki imitt s ki amott kerese magának lakó-helyet az hol teleljen [ETA I, 68 NSz. — [a]Mv-t]. *1667:* mindjárt az külső várban csináltatok nekiek lakóhelyt [TML IV, 23 Keczer Ambrus Teleki Mihályhoz]. *1760:* igen sokat frekventaltam az Wass Daniel Ur Házát, közel lévén lakó helyem az Wass Daniel Ur Házához [M.palatka K; WassLt Mojses Jánosi de Palatka (75) ns vall.]. *1829:* Özvegyi lako Hellyemböl Horváth János Ur által ki vettetvén ... ezekböl is a Fel Peresek által valo vexáltatásom tettzik meg [Ne; DobLev. V/1155. 8a].

Szk: *~et tart. 1732:* Asztalos Stefán ... Báts maga az udvari Juhok mellett az ötse Borju Pásztor, és az esztenába tartanak lako hellyet [Szentbenedek SzD; Ks 40. XXVII/C].

3. (lakó) jószág; pămînt, lot; (Wohn)Gut. *1597:* ott az en maga(m) eöreksegeme(n) az en lako helyeme(n) pedigh az A le vert az feöldre [UszT 12/40]. *1610:* vagjon Lazar Jstuannak egy Darab kazalo retj ... kin haro⟨m z⟩eker zena fel kelne, az az en lako helyemhez valo [Alfalu Cs; Törzs. Beöge Ferencz (60) jb vall.].

4. fej-i/uralkodói székhely/rezidencia; reşedinţa domnitorului; fürstliche/Herrscherresidenz. *1562:* 1556 esztendöben Petruit Péter béhozá Podoliából a János király fiát[a] mind annyával az Isabella aszszonynyal egyetemben, a kit Frater György a kinestartó barát baráti álnoksággal kibeszéllett vala, kinek lakóhelyét Erdélynek részébe esmét behelyhezteté [ETA I, 17 BS. — [a]János

Zsigmondot]. *1614:* Miuel hogi penigh Feieruar lezen ennekutannais, az Ngd es Ieouendeobelj feiedelmek Lako helie, annak epwletitis ... igirwnk Ngd(na)k minden kaputol egi egi forintot, az Adoual eggiwt ... be szolgaltatni [Ks 87 ogy-i végzés]. *1657:* Nem succedálván az leánykérés, onnan megindulánk Bécs felé, s Morvára, Slésiára, Lusatia, Vandalia szélin által Marchiában az elector lakóhelyére, Berolinumban [KemÖn. 53–4]. *1662:* Szebenből Fejérvárra fordult vala, hogy azt tudná a chám fejedelmek lakóhelyének és nagy friss pompás épületekkel lenni [SKr 438]. *1768:* Sándor Őtsém ma holnap, Betsi Ember lészen ... melyen én nagyon örvendek hogj szerentséje lészen a' két fejű sos Felségnek Lako helyét nem maga Költsegin meg látni [Kv; DobLev. II/387].

Szk: *királyi ~. 1710 k.:* Egy gallus prédikátor ... Kivitt Hamptoncourt királyi lakóhelybe és Windsorba, itt hallottam legszebb orgonát [BÖn. 586].

5. lakhely (falu v. város, ahol vki él/lakik); domiciliu; Wohnort. *1561/1579:* My el menenk Kozarwarra ... es megh kenalok Ewkeoth, hogy ha akaryak a kozarwary kastelt kezekhez valtany ... az eo maga rezet es Jozagat, megh cherelny mas Iozagon az ew lako helyehez Keowesdhez keozeleb valon awagy nem [Kozárvár SzD; SLt AB. 4]. *1605:* Az Niomorult magokkal io tehetetlen zegenyeket az ket Ispotaly mester ozzak fel az teobbit igazitchyak lako helyekre az kik egessegesek [Kv; TanJk I/1. 531]. *1653:* Belseò Zolnak vármegyében Lápos vidékén[a] ... lakozo Jobbágymnak engedetlenségek ... miatt nem keués busulást és fogyatkozást kellett szenvednem, mert derék takarodásnak idején ... majorsághimnak be takarittására ... el nem jőttenek, hanem imide amoda kezdtek volt lakohellyekből-is bontakozni, távozni [Cege SzD; WassLt. — *Köv. négy falu nevének fels.]. *1670:* ha az mostani boldogtalan ŭdeobe(n), az Szinyei embereknek Szinyebol[a], lako helyekbeol ki kel keolteozni, hogy az Pogansagh miat ott megh nem lakhatnak ... Kis Jenőn Doboka varmegyebe(n) adok helyet nekiek [Born. V. 30. — [a]SzD]. *1671:* Hadi Expeditiora, ki mellyik Vármegyében valo lako helyéről akar fel-ülni, szabados [CC 258]. *1761:* Ki javaslásából biztatásából indultanak el ide az maga (!) lako hellyekből mi arrol szollani nem tudunk [Kebele MT; Ks 19/1. 6]. *1815:* lako Helyéhez tartozo utat ... ugy el foglalta vona, hogy tsak ő klmeis a maga lako Ioszágára fell oldalt suvadhatna bé [Hr 5].

Szk: *~ül ad. 1692:* holmi jövevény idegen emberek ... folyamodtanak Kálnaki Sámuel uramhoz ő kegyelméhez ... adott lakó helyűl nekiek egy darab helyet az Miklósvár széki száraz ajtai erdőn ... hogy ott falut csinálván ... ő kegyelme földerül s keze alól el nem bujdosnak [Köröspatak Hsz; Barabás,SzO 385–6].

6. tartózkodási hely; localitate de şedere, şălaş; Aufenthaltsort. *1619:* voltam salutálni az lengyel követnél. Igen tiszteségesen fogadott vala, és sokat is conferála vélem az ő tractájokról. In mappa mutatá is az kozákoknak minden útokat, lakóhelyeket és az Feketetengerre való szállásokat [BTN' 259]. *1823-1830:* Nagysajón mulatván egynéhány napokat, mentünk Bethlenbe, s onnan néhány nap múlva megint Rettegre, ahol a generálisnak lakóhelye volt [FogE 156].

7. *1587:* (A kapitányok) rea vigyazzanak hogy mind ferfiwy smind leany rendek, zolgalatra Allianak ... egy hetiglen valaky el Nem zegheodik, tehagh Az varosbol minde(n) effele zemely ky takaroggiek, mert az kalitka lezen lako helie [Kv; TanJk I/1. 42].

8. tanyázó hely; şălaş; Liegestelle. *1662:* Amely föld medvéknek, farkasoknak és egyéb fenevadaknak lakóhelye vala, szántani és abból maguknak életet kezdettek keresni [SKr 111].

lakóhuruba viskó, putri; cocioabă, bojdeucă; Hütte, Bude. *1797:* Népes Ujj Paraszt Ülésű Telek ... Lakik rajta Pakulár Toma ... Minden Esztendőn által Lako Hurubája után tészenn maga kenyerin égy egy napi szolgálatott amikor porontsaltatik [Szentgothárd SzD; WassLt Conscr. 477–8].

lakójószág házastelek; lot cu casă; Grundstück mit Haus. *1757:* meg mérvén ezen Nemes Lako Joszágot ... A Közepe tájékánn által pedigh mivel kebele vagyis széllyesebb mint ă meg mondott betűje vagyon negyven-két öl egy Sing és egy arasz [Szentmihály Cs; Sándor conscr.]. *1777:* (Etzken Miklósnak) Itt Albisban a Nemes lako joszága volt Felszegben a Tsernáton felől valo ágban [Albis Hsz; BLev. Vall. 5]. *1784:* a reformáta eklézsia mester lakó jószágának a hátulsó feliben kértenek egy ölöcske földet pénzért a reformáta eklézsiától, hogy egy kicsint bővíthessék a harangláb-helyeket [Kőrispatak U; ETF 107. 34]. *XVIII. sz. v.:* Seprődbe lako Nagy István a' maga lako Jószágának hátulso részibül ... ada Őrőkös jussol égy akkora helyet a' mellyen, a' Seprodi Gyűlekezethez alkalmaztatott Kápolna, és a' kapolna tsepegésein kivűl egy öllel kert férhessen [Seprőd MT; MMatr. 238]. *1831:* a maga lako Jószágát szűk voltára nézve tágasittani kivánván [Erdősztgyörgy MT; TSb 35]. *1840:* Márton Tamás ... jelenté magát az okon, hogy a maga tulajdon lakó jószága körében lévő, legközelébb való csűrén háltul lévő kertéből egy ökre eloroztatott [Jenőfva Cs; RSzF 105].

lakol bűnhődik; a ispăşi; büßen, sühnen. *1559:* Ez el mult napokba az En zolgaim fogtak volt meg Eg' fw orzot ky kgmetek tartomanianak Nag kart tőt ... En az kgmetek Baratsagaert meg tartottam Nag szok ideig törwenre, es kezbejs attam törwen zerent, az w Bwneiröl lakolt mert fel akasztottak [Retteg SzD; BesztLt 24]. *1597:* az meltatlan halalert ew is erdeme zerint lakollion ... ameli kezewel Sarkeozi az Mordalisagot chelekette el wagattassek azútan az keozeonseges zokot helie(n) eomaganak feie uetessek, es le vagattassek [Kv; TJk VI/1. 32]. *1657:* véle bajlódó borbélya, János nevű, ki igen tréfás jádzi ember vala, mondotta szegénynek: lakolik ám most az, ki sokat csintalankodott; kin szegény meg nem haragván, csak azt felelte: úgy vagyon, s megérdemli [KemÖn. 102]. *1672:* ha mi vétek esett volna, ha én lakolnám, nem elég volna-e? [TML VI, 343 Teleki Mihály Sárpataki Mártonhoz] | Érkezett be a pataki collegium Fejérvárra, mely exturbáltatott a persecutio miatt, melyre adtak okot az egyenetlen magyarok, a pedig semmit sem vétett, mégis ő lakolt [AMN 151]. *1677:* a' kezesek ... kötések szerint lakollyanak[a] [AC 193. — [a]Az urát elhagyó jb-ért]. *1760:* A szegény Teleki Pál úr egész udvari népével felkölt s kergette őket, de be nem érte sohult, különben lakolt volna Bágyoni Zsigmond úr [RettE 104]. *1780:* valamelly Bányába tolvajul bé menni

comperiáltatik, az ollyas Személly el fogattatván, Város Birái eleibe vitettessék, holott törvény láttatván ellene, és tolvajul lett bé menése világosságra jővén, a' Gazda poena flor. 12 büntettessék, a' béres pedig huszon négy pálcza büntetéssel a' piatzon lakollyék [Torockó; TLev.].

lakóöröksége lakójószág; lot de casă dobîndit prin moştenire; Wohnerbe/gut. *1745:* én tenéked sem másnak nem vétettem, hogy engem lako örökségemről az mezőre ki kergetz, meg lölök [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1758:* coaquiralt (!) az Actor édes Attya Néhai édes Annyával ezen lako Örökseget az mellyen most actu az lako Ház vagyon [Asz; Borb. I]. *1783:* a mi lako őrökségünk in A(nn)o 1511 kőlt Contractusban irattatik Kosa Mátyásénak | a mi lako őrökségünk ... ugy Circumvicinaltatik hogy kőrős környűl a Falu uttzája kerüli meg [Várfva TA; Barla lev.].

lakos[1] **I.** *mn* **1.** vhol lakó; care locuieşte undeva; irgendwo wohnend. *1568:* Ezt vallotta mw Előttünk ez kórósfwy Embór ez Varga Marton ... Ez penig ez varga Marton ith lakos Embór es tiztessegbelj Embőr. Iste(n) tarczia meg ketóketh [Körősfő K; BesztLt 98]. *1592:* Zedhettenek ez fertalyban lakos es Budoso Sellereken az Ado Zedeo Vraim f:100/66 [Kv; Szám. 5/XI. 4]. *1625:* ott lakos regj öregh embereknek uallasokbol es szauokbol az dolgot iol megh ertue(n) ... Akar hua follion az uiz de ez okon senkj annak hazon ueueö helieteöl molnatol ... megh nem foztatik [UszT 176]. *1643:* Cinterem csenálásra Egerpatak addig őköt ne erőltesse, valameddig Egerpatakon levő örökségeken lakos emberek nem lészen [Egerpatak Hsz; Barabás, SzO 378]. *1649:* attul fogva nemessedet köztünk lakos Vraink nemességek Invalidáltassanak [Dés; DLt 428]. *1758:* meszsze lakós vagyok attól a' hellytöl a' hol mondgyák hogy a' verekedes esett, és támadott [Betlensztmiklós KK; BK. J. Csenteri (38) jb vall.].

Szk: ~ *nép* lakosság. *1662:* Tordán is a kamara mellett amelly öreg egyház, a kastélyban levő ... az ott valo szegény lakosok bele szorulván s az éjszak felől való oldala lövéssel rájok rontatván és a bele szorult szegény lakosnép fegyverre hányatván, attól fogva pusztában állott vala [SKr 294] ✱ ~*zsellér*. *1598:* Az lakos sellereknek kik az hadba voltak relaxaltunk f 11 [Kv; Szám. 8/II. 30] ✱ *más városi* ~ *ember* idegen, máshonnan való ember. *1740:* Ha pedig idegen ser; vagj mas Városi Lakos ember főzni Comperiáltatnék; vagj bé hozni[a] ... azok iránt Hadnagj atyánkfia ő kglme fog animadvertálni, nem más Privatus atyánkfia [Dés; Jk 534b. — [a]Sört az egyedárulás jogát megszerzett Dettzel Ignáczon kívül] ✱ *tősgyökeres* ~ *ember* vmely helységben őslakos ember. *1746:* az itt valo mostani Nemes Eltető familia Zilahi tős gyökeres varosi lakos emberek voltak; amazok pedig Nagy Bányárol jőtt Jövevények [Zilah; WassLt St.Pető (77) vall.]. *1759:* (Krisánék) a Kőrősben Déznai tős gjökeres lakos emberek voltak [Rőd K; DobLev. I/294. 2a].

2. lakóházzal/állandó lakóhellyel rendelkező; care are casă/domiciliu stabil; über ständiges Wohnhaus/ständigen Wohnort verfügend. *1681:* Nemes személy Pers. 48. Taxás nemes ember Pers. 21. Taxas paraszt ember Pers 40. Taxás Seller Pers. 2 Taxás jövevény Pers. 3. Taxas özvegi Aszszonj Pers. 3. Nemes ember Taxás jobbágya Pers. 1 Marhas jobbagi Pers. 6. Gyalogh szolgalo jobbági Pers. 8 Marhatlan lakos Seller Pers. 3 [VhU 76]. *1677:* Valaki Armalist extrahál ... ha ... Zászlok alat, vagy csak nőtelenségben, és semmi bizonyos helyben nem lakos ember volna, bár Ország Gyűlésén publicáltatta légyen-is, de annak idejében, mihelt bizonyos helyet verhet magának, azon helynek Székes helyén akkor publicáltassa, az Ország Gyűlésén lőt publication kivűlis ... egyébaránt erőtelen lészen Armalissa [AC 78–9]. *1698:* Erdőink(ne)k ... keves hasznat tapasztaltuk a' sok gyűlevesz Sellerek; sőtt nemely lakos vakmerő Emberek szófogadatlansagok miatt [Dés; Jk]. *1702:* Azon Munkásokném valami lézegő ismeretlen, erőtlen és tehetétlen emberek Gyermeki, vagj magok legjenek, hanem házas, tűzes, lakos, és az munkára alkalmatos emberek [UszLt IX. 77. 47 gub.]. *1749:* eo Nga földéről el nem szőknek s el nem bujdosnak, hanem jó helly tarto Lakos emberek lésznek [Dabjon Sz; Mny XXXVIII. 55]. *1791:* annyira el tserelték Szaggatták, az Régi Lakos Jobagjok(na)k Sellerek(ne)k meg halálazásokkal ugy el Változtatták az Földők métáit, Szomszedgyait ... hogy nints ma ember a ki asztat meg tudgya mondani, mellyik Vass rész, vagy Váradi rész [Kecset SzD; WassLt].

II. *fn* **1.** locuitor; Einwohner. *1662:* Csak ült volna veszteg őkegyelme, most nem kiáltanának Alláht keresztyén városokban Alleluja helyett ... nem kellene vért fejni tej helyett szegény haza lakosinak, pogány hizlalására [SKr 472]. *1717:* Kiváltképpen némelj részei székünk(ne)k ugj mint Kászon ujfalu Kozmás, Tusnád, Danfalva generalis marsusb(an) Levén az mindénnapi szekéréskedést, postálkodást kalauz adást számul sem tudgják tartani, melj mia' bujdosik lakóssa [INyR Cssz, Gysz és Ksz panasza]. *1732:* az Delő Apáti lakasak, Kik is meg szorult álapottyakban vettenek kőlcsen ... Groff Kornis István Uram eö Nacsága Gyekei Udvarábol 100 véka ... búzát ... mely adosságat ... meg vehesse ... akármi nemű bonumjakból [Dellőapáti SzD; Ks 25. B 12]. *1740:* Az meg irtt jobbágjok(na)k describáltt szántó és kaszálló hellyein kivül van(n)ak az Falunak közönséges oszló földei, mellyeket annuatim az Lakosok fel szoktak egjmás kőzőtt osztani [Runk TA; Ks 89 Inv. 56]. *1758:* az melly szöllő hegyett ... az itt valo Lakasak igen nagy tővisből ki írtván fel fogtak [O.péterlaka AF; Told. 23]. *1768:* az Ákosfalvi lakosok ... a Motsár nevű hellyben ... felfogtanak vala ... egy darab földet Kenderes Nyilak(na)k [Ákosfva MT; EHA]. *1812:* Szász Fenes ... Lakossi könnyen élők, és leg alább valo portékájok, Joszágaikbol is hamar pénzt tsinálhatnak [Szászfenes K; Ks 76 Conscr. 257]. *1815:* némely Vétzkei lakosok részenként a Házakbol jöni kezdének ki, és tsuportozának [Vécke U; Told. 37].

Szk: *falusi (paraszt)* ~. *1740:* Tudom hogy ez előtt Hetedszakai vásárokon szabad volt a Circumjacens Falusi lakossoknak Dohányt ... árulni [Kvh; HSzjP]. *1792:* A Markodi Falusi Lakosak [Szováta MT; EHA]. *1799:* régebben fogtanak vóltt fel a' falusi paraszt Lakosokis a' Földes Uraság engedelméből egy darabotska hellyet, és azt bé sántzolván, 's némellyek fűzfákkalis kőrűl vévén ezelőtt használták [Gyéressztkirály TA; Ks 89] ✱ *ős, gyökeres* ~ tősgyökeres lakos. *1777:* Etzken Andrást Albisi Öss, gyökeres Lakosnak, Nemes embernek, és Nemesi szabadsággal előnek értem [Albis Hsz; BLev. Vall. 3].

2. városban lakó ember; orăşean; Stadtbewohner | városi polgár; cetăţean al unui oraş; (städtischer) Bürger. *1566:* Michael popa Karansebessy Lakos [Pesty, Ször. III, 339]. *1572:* az ky lakos Es eorekes ha ely zeoknek az ado eleot Marhaia sem Maradna, hazatis fely kialtassak es ely agiak az adoert vgi se legien restancia [Kv; TanJk V/3. 54a]. *1592:* Hogy ha Coloswarol valamely lakos Jobbagysagh ala megien, mindenwnnet megh hozhassak [Kv; DiósyInd. 20]. *1605:* Tetzet ezis hogy mint szinten egyeb lakos, hogy sem(m)j szedes vedestol nem im(m)únis, hanem mind adot, örüzet és zolgalatot tezen [Kv; TanJk I/1. 507]. *1638:* Dés várossának soha semmi némű Tiszteit, Praedicatorit, Hadnagyat, Assessorit, szolgalt, betsűlletes akrámely lakosit törvény uttya kivül meg nem moeskollya, nyelvevel nem rágalmazza, nem szidgya, nem atkozza [Dés; Jk]. *1700:* Maros Vásárhely városa ígye fogott lakosinak alazatos suplicatioja [Mv; MvLt I/11].

Szk: *~ul jó. 1607:* iwuenek ide Deesre lakosul harom Zylagi emberek [Dés; DLt 297] ✱ *városi ~. 1786:* a Szegény Városi Lakosaknak kiknek Sertessei voltanak hajtattanak az makkalásra minden fizetés nélkűlt [Torockó; TLev. 4/13.20]. *1792:* ha tsak két Harangal harangoztatnak a' Refor. Valláson lévő Városi Lakosok fizessenek egy Magyar forintot [Kv; SRE 283].

3. lakó, bérló; chiriaş; Mieter. *1614:* Faggias Pal Alda Istua(n) lakossa [Feltorja Hsz; BethU 311].

lakos[2] bűnös; vinovat; Sünder. *1662:* ha az olly megátalkodó papi vagy világi középrend leszen, ottan amelly vármegyék lakosok lesznek, annak fő- és viceispáni, az egész vármegyét is magok mellé felviven, az ollyanokat, valamint akarják, úgy büntethessék és minden javaiba jószágaiba praedát és zsákmányt hányatlhassanak [SKr 280].

lakoshely lakóhely; localitate de domiciliu; Wohnort. *1656:* ha penigh azokis az kezesek el szöknénekis mostani Lakos helyekröl akar houa mennyenekis meltosagok (!) es priuilegiomos helyben ugian exequalhassak raitok az megh nevezet külön ualo summakat [BSz; RLt O. 5].

lakosi szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *városi ~ rend* városi polgári rend; burghezie orăşenească; städtischer Bürgerstand. *1662:* közönséges tetszésbül mind a fejedelemnek, s mind az országnak a városi lakosi rendek nevekkel is illendő levelek irattak vala [SKr 508].

lakosné lakóné; chiriaşă; Mieterin. *1755:* En ... Bina Peczér Lakosnéja lévén, több pénzét egy márjásnál nem láttam [Déva; Ks 101 Eva Godi Providi Tamás György uxor (45) vall.].

lakostárs szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *városbeli ~* városi polgártárs; concetăţean; städtischer Mitbürger. *1712:* ha à limitatio szerént jo szép húst, és marhát nyuznak Város szükségére mint eddig ö kglmeket[a] à mesterségtöl meg nem fosztyuk mint Város béli betsűlletes lakos társainkat söt inkáb ö kglk(ne)k kedveskedünk à miben lehet többel mint idegenek(ne)k [Torockó; TLev. 13/1. — [a]A városon lakó mészárosokat].

lakószállás szállás; sălaş; Unterkunft, Quartier. *1768:* Magam Lakó szállásomon tett Meszelésért és Vakolásért à kőmivesnek fizettem Dr 96 [K; DobLev. II/390. 20]. *1799:* Az Exponens[a] soha sem volt ki kapo s étzaka flangérozo, a' maga lako szállásán kivül hálo nem volt [Dés; DLt. — [a]Veres István].

lakószesszió lakójószág; lot de casă; Wohngut/stelle/ort. *1730:* Pop Grozár 3 fiaival ... lako sessiojaval appertinentiaival, ehhez adaltatik kisseb fia Juon, hogy maga öreg ember [Háporton AF; WassLt]. *1791:* valami Rétes kaszállok ... az Embereknek magok Lakó Sessiojok után fel-adott és meg irt ... kaszállok közzé fel nem adattattak [Búzamező SzD; Ks 74/56 Conscr. 94].

lakószoba 1. lakóház; casă de locuit; Wohnhaus. *1612:* Biro W.Adassa meg azoknak az lakosoknak az böczü szerent, hazoknak az Arat kyknek lako hellyeket Az kő fal oldabol (!) el bontottak: hogy epithessenek mas lako szobat magok földen [Kv; PLPr 1612-15. I/3].

2. szoba; cameră; Zimmer. *1824:* A' Kortsomaros' lako Szobajában vagyon két ablak, két ajtó Zárostol [Kv; BetLt 2]. *1831:* égy Lako Szoba ... ablakaibol négy üveg Tábla hibázik [Mezőbánd MT; TGsz 50]. *1834:* a' régi Lakó-szobák mellett még egy emeletes szép, és egészséges 6. szobákból álló épület a' Ser-Arendátor' lakhatására, és Ser-kortsomára nézve, új Istállok, és Szinek építtettek [Kv; EMLt 4401. sz. városi nyomt.].

lakótárs colocatar; Wohnpartner. *1763:* Adjudicaltatott azis, hogj azon fedel alatt lakott más lako társomnakis kárát fizessem meg, noha azért engemet azon lako társom soha sem provocalt törvényesen, rajtom nem is p(rae)tendalhattya [Torda; TJkT V. 152].

lakótelek házastelek; lot cu casă; Grundstück mit Haus. *1791:* A' Curia ... Vagyon ... Eszakrol ... Pop Hora nevezetü 'Sellére Lakó Telke, Nap Nyugotrol ... a' Falun keresztül járo ország úttya Szomszédságiban [Búzamező SzD; Ks 74/56 Conscr. 5]. *1815:* Sáárdan résidiálo Szilágyi Ádám ö klmenek, hogy a' Sáárdi Curiális lako Telke épületei ... mind eddig elé a' birtokába Szabadan vagynak ... bizonyittyuk [Sárd AF; KmULev. 3]. *1829:* Özvegyi Curiámbol lett ki vettetésem után ... az Edes Anyám adván lako Telket ... 2. Esztendőre a' mig az özvegyi Curiám iránt Horváth János Urral valo Reportatiom ki folyhat [Ne; DobLev. V/1155]. *1842:* Vagyon egy belső Telek a' Falu derekában, mely szomszédosittatik Napkeletről az egyházi nemes Asztalos Ádám lako Telke által [Szászrégen MT; DE 2].

lakótelkecske házas telkecske; lot cu casă; Grundstückchen mit Haus. *1819:* két lako Telketskeinket rajtak fekvö minden épületeinkel [Kóródsztmárton KK; Pl].

lakott 1. vhol élt; care a trăit undeva; irgendwo gelebt. *1651:* Várfalua(n)[a] lakot Nagi Fodor Istua(n) Nemes szemely Relictaja Sebestien Jlonaaszszoni [Borb. I. — [a]TA]. *1731:* Maros Vasarhellyen lakott ... Nehai Bogacsi Sigmond uram neveletlen Fia Bogacsi Palko [Dés; Jk]. *1751:* Udvarfalván[a] lakatt Néhai Hollo András

[Berz. 11. 85/I. — [a]MT]. *1754:* Pal szegben lakot Nehaj peter Istvan belső Fundusa [Szentimre Cs; EHA]. *1759:* a' Bogáti részt a' Páterek számára el foglalták; észre vévén pedig az itt lakott Nemesek magokat, hogj ha a' Páterek magokat bé tehetik, azután innét nem kőnnyen vethetik ki, hanem mind bellyeb bellyeb harapoznak [Girbo AF; JHb]. *1768:* Néhai Nagj Enjeden lakot Veres Márton Vram [Ne; DobLev. II/396]. *1772:* Az utrizalt Casusnak esetekor ezen Malomban lakott Molnároktol hallottam beszélleni, hogy egj alkalmatossággal ... a' Malomház is vizzel megtölt [Dombó KK; JHb LXVII/307].

2. *zsellérül* ~ zselléreként szolgált; care a servit ca răzeş; als Inquilin gedient. *1666/1681:* Sebesbűl ki bujdosot, s ... Hunyadi Varosomba(n) bizonyos ideigh Sellerűl lakot Racz Milotin nevű Gőrög(ne)k ezen Hunyadi Varosomba(n) Taxas hazat, avagy csak ház helyet ... épéteni engedtem [Vh; VhU 260].

3. vkinek lakásul szolgáló; care serveşte drept locuinţă cuiva; jm als Wohnung dienend. *1799:* az Emberek kender földeinek felső széle bé rugott régen a tájáig az hól most a Dominalis Biro által lakott Háznak alsó szeglete vagyon [Gyéresszkirály TA; Ks 89]. *1820:* meg tanálván engemet Puszta Egresi Mih Luka az iránt, hogy oda valo szolgálo Aszszonyom Sztánts Istvánné Násztásziával valo egygyezésből az általa lakott, és használt örökségemre kivánna telepedni [Nagylak AF; DobLev. V/1032 Bartók Ádám kezével]. *1836:* Honnan és miböl válthattya ki tehát az exeqvált özvegyi lakott Curiáját ... az Alperes özvegy [Ne; DobLev. V/1213. 5a].

lakóudvar lakótelek; lot de casă; Wohngut. *1806:* Grof Rhedei László Ur ő Nagysága minekutánna lakoul ide szállott azután fogta fel ... helyét ugj vette a' maga lako Udvara ellenébe birtoka alá; s az után építtetett azon hellyre Tempelt s Labyrintust, és Halastot [Erdősztgyörgy MT; WH].

lakó-udvarház udvarház; conac; Herrenhof/sitz. *1647:* Ez Uduar keozepin vagion mas tapaszos, fabol chinalt, lako Uduarhaz, melynek Tornaczara megyen fel, egy rosz fa gradicz [Meggykerék AF; BK 48. F. 16]. *1820 k.:* Vajda Gáborné ... Nagy szekeres Uttzában lévő, Lako Nemes Udvar Háza ... Kotyavetye által ... mái napon mű általunk ... Tekintetes Petsy Joseff Vrnak Transponáltatott [Dés; RLt]. *1844:* a' lako Udvarház ... fedele félig, fellyül avaték [Abafája MT; TSb 11].

lakozandó lakó, lakozó; care locuieşte (undeva); wohnend. *1545:* Ez leueleth Jrtha ozdy gergel gaspar gerebh fiadfaluaban[a] lakozandok [MNy XXIV, 217. — [a]U]. *1559:* En Hara(n)glabi mihal desfalwan lakoza(n)dw [Désfva KK; BfR VI. 279/3]. *1572:* Keresztwry Andras Sayo kerezturon[a] lakozando [BesztLt 3701. — [a]SzD]. *1591:* en wottem fel az witezleő Kolosuary myhalj deak Wramtol also Jaraba(n) Torda varmegjeben lakozandotol nemw nemw byzonjos Zwkseges dolgaymert Kez pinzt 25 forintott [Berz. LXV/5]. *1598:* az gyorsasagos Sofalwy Gyeörgy, Malomfalwa(n), Vdwarhely zekben lakozando, wrunk eo fel(se)ge weres Drabantia [Ks 14. XXIV. 4]. *1600:* Dobay Imreh, attiafiaiwal eggiott tilalmat teőtt wolt Dobay Janos elle(n) Dobofalwan lakozando elle(n) walami eöreksigh dolgabol [UszT 15/205]. *1613:* My fejer var megieben, lakozando nemes zemeliek: Tudnj Jllik Zekell Miklos, Vezzeódeón lako: es Thurj Jstua(n) Diak Mihalifaluan lako [Vessződ NK; JHb XXIII/5]. *1641:* Mw Méchel Gebawn es Olaios Jakab húteős Arbiterek Colosuarat lakozandok [Kv; RDL I. 124].

lakozás[1] lakás; locuire; Wohnen. *1731:* közöttünk valo lakozása sokkal jobnak és nyugadolmasobnak tetzenek [Gerend TA; Told. 21].

lakozás[2] lakomázás; ospăţ; Gelage, Schmaus. *1629:* En nem lattam Deak Mathe hazanal akkor tuzet mikor mi ot voltunk s lakozas sem volt, hane(m) az utan teottek volna tüzet | lakozas sem volt hane(m) hogy az kinel kalacz volt abban oztogattak szellel azt eottek, onnat embersegesen jeottek el [Kv; TJk VII/3. 103–4].

lakozik[1] **1.** lakik; a locui; wohnen. *1583:* Komlodon kertth volna negwen foryntoth kett Sayatt haz Jobagyra mellek Lomperthon Kolos var megeben lakoznanak [Oroszfája K; WLt]. *1610:* Enis Demeter Mihalnitt lakom, ott lakozek az ket legeni [Derzs U; UszT 49]. *1696:* Kgld talán nem is hajja az mi insegünket felelmunkett, tsak bátorságoson lakozik, az bekesegnek földében [Vécs MT; TKl Kemény Simon Teleki Pálhoz]. *1807:* tsak miolta én itten lakozom, azolta is sok füz fák, gyümölts fák, mind tsemeték, mind Oltoványok rakatattak, szaparitattak [Apahida K; RLt O.2 Jos. Farkas (47) ns prov. vall.].

2. tartózkodik vhol; a şedea/locui undeva; sich irgendwo aufhalten. *1584:* Bek Balinth vallia, Hallottam ez Kowach Ianos felesegeteól hogy monda Zabo Caspar felesegenek, Netalan latrod az en vram the neked es talam te veled latorkodik, hogy minde(n) estwe Regel oth Nallatok lakozik [Kv; TJk IV/1. 369].

3. *törvénytelenül* ~ *vkivel* törvénytelenül együtt él vkivel; a trăi în concubinaj cu cineva; mit jm gesetzwidrig zusammenleben. *1844:* Mi okbol hagytad ell honnyodott 's ezenn hellységen olly hoszszas idökig Sebe Rákhelel Törvénytelenül lakozol [Asófva U; DLt 1441].

lakozik[2] lakmározik, lakomázik; a se ospăta; schmausen. *1570:* Feyerwary Jmreh ... vallya, hogy egykorba hytta volt feyerdy katho hazaba es Talalta otth Zabo Janosnet hogy lakoznak volt [Kv; TJk III/2. 31]. *1572:* Orsolia Nehay Brassay gergelne ... vallia ... Egy nap ... Lakatos Balint le feksyk, Az azzony penig Zatthmary Balassal mind lakozot thancholt [Kv; TJk III/3. 30]. *1574:* Sofia Nehez palne ... vallia ... Illen valazt teot ... Zekel Mate, Io vraim En Mostan Boros vagiok veletek egywt Lakozta(m), Mostan semmy valazt Nem tehetek, hane(m) Ióietek Mas Ideoben Eoremest Minden Iot vegezek veletek [Kv; i.h. 343]. *1597:* Ifiabik Zigiarto Balint Coloswary ... wallia ... Az teob vendegek keozeot penigh semmi vizza wonas sem zobol sem chelekedetbeol semmi nem wolt hane(m) nagy chendesseggel lakoztunk minniaian nyaiaskottünk [Kv; TJk VI/1. 29–30]. *1633:* Annok oda hiuatta Azzoniomat ott eőttek, jttak lakoztak s szerelmeskettek [Mv; MvLt 290.

121]. *1639:* latom hogy hulmi lator lo kótó vagion mind oda tart azt tudom hogy valamit hozhatnak azok az lokótók ... ot lakoznak s ot torbizolnak [Mv; i.h. 291. 201b]. *1692:* Felesége ... latrárúl (!) sok idők alatt tisztatalanul conversalkodott, imide amoda járt mint a' félék edgyütt öttek ittak lakoztak [SzJk 261].

lakozó[1] **1.** *mn* **1.** vhol lakó; care locuieşte undeva; irgendwo wohnend. *1558:* Jeoth vala Jde my Eleonkbe az tizteletes Aszony allath, tudnya (!) Myszaros peterne, kj Rygen bezterchey szeoch Vynchene volth, Ez okayrth, hog w vőth volth ez el Múlth Eztendeokbe Ezwsth feybe, az ty kegelmetek varosaban lakozo farkas vrtol penzt [BesztLt 9]. *1567:* My masodik Janos istennek kegielmessegebeol Magiar orzagnak Dalmacianak es horwat orzagnak walaztott kirallia etc. my hyweinknek wytezleo es gyors ferfiaknak wdwarhely zeken lakozo fw nepeknek es Lo feyeknek keozeoneteonket es zokot kegielmessegeonket Irywk [SzO II, 212 fej.]. *1571:* az ty. k. tek keozeot lakozo es Jde ky Jaro Embereknek az .k. tek baratsagayert mynden otalomal es segetsegel akaronk lenny [Kővár Szt; BesztLt 3528 Clemens Jspan et Fraci(scus) Zalakj p(rae) fecti arcis Keowar a beszt-i bíróhoz és esküdt polgáraihoz]. *1599:* Zeken lakozo Bardos Balas ... vallja[a] [Kv; TJk VI/1. 316. — [a]Köv. a vall.]. *1653:* Belseö Zolnok vármegyében Lápos Vidékén ... lakozo Jobbágymnak engedetlenségek ... miatt nem keués busulást és fogyatkozást kellett szenvednem [Cege SzD; WassLt]. *1742:* Tudgyuk hogy vetett a Tanáts városunkra esett quantumbol Katonak számára valo nevezetű pénzt ezen Esztendőben itt vásárhelljen minden Nemes házakban lakozo emberekre magok tetczések szerint, kire 6. 7. 8. több és kevesebb számu forintokotis, a kiken lehetett megis vették [Told. 15/23]. *1796:* itten Lakazo Csismadia [Dés; DLt].

2. vhol tartózkodó; care stă undeva; sich irgendwo aufhaltend. *1589:* Zilaghi Janos mostan Deesen lakozo Janos deak zezarmay tiztarto zolgaya [Dés; DLt 226]. *1602:* Bencze Lazlone Sophy azzony Varady mostan Colosuarat lakozo [Kv; TJk VI/1. 626].

3. kb. vhol levő; care se află undeva; irgendwo befindlich. *1581:* wagion az Sohoz tartozo hawas allat egy nagy kazalo mezzeó holott ez hawas alatt lakozo falwk mind feyedelemseghez walo falwk [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály a fej-hez].

4. értelmező jelzőként (rendsz. vn + kn után); ca apoziţie (de obicei după numele şi prenumele cuiva); als Apposition (gewöhnlich nach Familien- und Vorname): vhol lakó; care locuieşte într-un loc determinat; irgendwo wohnend. *1554:* En Borlobassy linart Hedwrffay ... Engethem az en vramnak Es Batyamnak borlobasy Janosnak Egy Jobagom feleseght (!) Jobagwl gyrko peturne kapolnan lakozot vgy mynt atyamffyanak [Héderfája KK; BfN]. *1556:* attham Petherffalwabaly Rezemeth ky feyerwarmegyeben wagyon helhezthethwen ... az wytezlo Glesan Janosnak Mykeffalwan lakozonak Mas fel zaz forynthon [Mikefva KK; BfR VI. 283/3]. *1586:* Pecky Istwan Coloswarat lakozo [Kv; TJk IV/1. 584]. *1610:* Hoza mwnekwnk az nemzetes es vitezleo Lazar Istuan Giergjo zekben Zarhegien lakozo az Felseged paranczioiatjat Aprillisnek 13 napian [Gysz; Törzs].

II. *fn* vhol tartózkodó személy; persoană care se găseşte/află undeva; sich irgendwo aufhaltende Person. *1677:* Ha serényen foghatnak az dologhoz, míg eszekben nem vészik az otthon lakozók az dolgot, többen, szaporábban állanak hozzájok [TML VII, 473 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

lakozó[2] evő-ivó, lakomázó; persoană care se ospăteazǎ/înfruptă (din ceva); zechende/schmausende Person. *XVI. sz. v.:* az vy mesternek az nagy ebeden hegedussinek kellyen lenni, ki uidamicza az lakozoknak zvuokett [Dés; FazCLev.].

lakság 1. erdélyi vármegyei terület; teritoriul judeţelor din Transilvania; Komitatsgebiet in Siebenbürgen. *1599:* Ha mely nemes ember akár lakságon, akár székelységen lakó, az szászság között járván magát pénznélkűl tartatni akarná affélének pénz nélkül tartozásképpen semmit ne adjanak, se lovat, se szekeret [EOE IV, 277 ogy-i végzés]. *1605:* (Az ellenség) Brassotól fogva mind székelységet, szászságot és lakságot egyaránt dúlatta [SzO VI, 14 az erdélyi nemesség és székelység a szászsághoz]. *1614:* Nagj Thamas az Laksagjrul leott szolga [Madéfva Cs; BethU 462].

2. '?' *1602:* az Borzazegh laksago(n) vagio(n) egj nemes wles hely [Borzaszeg MT; EHA].

laksági 1. erdélyi vármegyei területről való; care este orginar din teritoriul judeţelor transilvănene; aus siebenbürgischem Komitatsgebiet stammend. *1614:* az székelység kegyetlenkedett, sőt még az laksági parasztság is feltámadott vala földesurára[a] [BTN~ 47. — [a]1599-ben].

Szk: ~ *fi* erdélyi vármegyei területről való férfi; bărbat care este originar din teritoriul judeţelor transilvănene; aus siebenbürgischem Komitatsgebiet stammender Mann. *1625:* Fabia(n) Andras en Jobagiom leuen, nemis szekely fi, hanem laksagj fi uolt ... maradot egy giermeke, annak felette labas marhaj, azt mondom hogy az Jn(cta) azonnak germekit, kj az en iobagiomtol laksagj fitol ualo kezembol kj nem irhattak nemis irtak, mert nem szekely fi uolt [UszT 32a].

2. értelmező jelzőként (vn + kn után); ca apoziţie (după numele şi prenumele cuiva); als Apposition (nach Familien- und Vorname): 'ua.; idem'. *1614:* Gyulay Balas Laksagy it telepedet megh. hazas ember [Bánkfva Cs; UszLt VI/56. 421] | Beneo Georgj Laksagj it telepedet megh [Delne Cs; BethU 463]. *1627:* Sombori Miklos laksaghi Eős jobbagy helyben [Vargyas U; UszLt IV. 50. 137].

lakszoba lakószoba; cameră de locuit; Wohnzimmer. *1840:* egész falugyűlése tartatott ... meghatároztatott ... egyetértőleg, hogy ha valaki megtanáltatik pipával vagy pedig szabadon égő gyertyával a lakszobán kívül, egy váltó Rft büntetődik meg, akárki is legyen az [Jenőfva Cs; RSzF 289].

lakta 1. *mn* **1.** vki által/vkitől lakott; locuit de cineva; bewohnt. *1664/1667:* Korondon az Nagy Miklos lakta házát ... Kendj János vram(na)k ... adgyák [Szentgerice MT; Ks NN 25]. *1754:* Nyarád szt Lászlai Török István Sellér lakta Joszág [Nyárádsztlászló MT; EHA]. *1775:* (A) föld örökösön igjenesen nézett a Máté Ferencz lakta Joszágra [Bodok Hsz; Eszt-Mk]. *1818:* minthogy csak két fiú vagyon, következésképpen a küssebb

marad az ős házba, a nagyobb pedig a mostani lakta jószágoknak a felire építhet [Jenőfva Cs; RSzF 244]. *1838:* Fűzfa Bokros helyen, az azon helységemre épittetett Két Sellér lakta Házak [Nagyernye MT; EHA]. *1847:* Van ezen telken egy mosoház 'sisza fedél alatt ... Rusz György lakta ház ... ez az Udvari 'sitár számára van hagyva [F.árpás F; TSb üveghuta lelt.]. *1849:* mindezeknek bébizonyitásául szolgált az, miszerint az ő lakta szoba kulcsával ... az én szobáim zárját ... felnyitotta [Kv; Végr. Vall. 7].

2. ~ *föld/hely* szülőföld; pămînt natal; Geburtsort/land. *1701:* Ha pedig lakta földiben hazájában akarna menni szabados utya lehessen menni hazájában azaz Havasalföldiben, mivel oda valo fi [Papolc Hsz; HSzjP]. *1704:* Menj ki a te laktad földedből | Az én Istenem adja, hogy elhagyott fecskéimet is láthassam meg, minekelőtte még a fecskék elmennének, és amint a nyári madarak tavaszra hazakerülnek, mi is régen laktunk édes földünkbe mehessünk békességben [WIN I, 55, 73–4]. *1852:* 3. év ota mind azzal ketsegtettek a' huntzfutak viszszá jönnek lakta helyekre s hadgyam nyáron át, ne Tartsam itt öket fizethessék meg magokat s most mégis anynyira kivánnak hurtzolni | ezen két Contractusba lévő ados Czigányok ... helyemen laktak[a], s az Contractus Tartalma szerént ... vagy Tartozásaikat Sz.Mihály napig mind egy ftig le tegyék, vagy születésektől lakta helyekre, az én helyemre ... viszszá költözzenek [Nagylak AF; DobLev. V/1375, V/1378. — [a]A Dobolyi Bálint birtokán].

II. *fn* **1.** ~*ban* vkinek vhol/vkinél való lakása idején; în timpul locuirii cuiva undeva; in der Zeit des Wohnens js irgendwo od. bei jm. *1584:* Ersebet Roma Janosne ... vallia ... Az kapuban laktokba giermek Agyban fektebe ez Labat hatra vontak volt, es Ne(m) Iarhatot [Kv; TJk IV/1. 275]. *1592:* Anna Lukachi Janos zolgaloia ... vallia Zabo Georginel laktomban, egi eiel ez Lukach altal hagot az Vram vdvarrara, es az ablak alat kezde kialtani engemet [Kv; TJk V/1. 201] | orozhegyben laktomba(n) le vagtak az fanchialiak kerteket Nyladban, nem hattak bekesegesen birniok [UszT]. *1670:* nemzetes nagy Kendi Kendi Janos uram Szena retiis ... Szellyel laktaban, három vagy négy felé is el idegenedet volt s mas idegenek birták [Balavásár KK; Ks 13. XV]. *1691:* Fia(m) számára, a Collegiumb(an) laktában ... adtam festett chartára //45 [PatN 16a]. *1697:* Tudgyae kegyelmed Pal Deak uram mikor uram ki szőktette vala Kegelmedett az Ablakon Kászonb(an) laktunkb(an), monda Szabo Pal [Szentgyörgy Cs; CsJk 8 Sükösd Janos (23) pp vall.]. *1757:* magam is hajtottam ide sertéseket akkor Tekerő Patakon Laktomban, senki nem arceált belölle [Gyszm; DE 3]. *1839:* Nagy András és Nagy Mihály egy Testvér Atyafiak itten Kávásba valo laktokba mindég szabadoságba voltak, 's ugyan abban is haltak meg [Érkávás Sz; Borb. II Veres Josef megyei esküdt vall.].

2. vkinek vhol való szolgálata idején; în timpul/perioada cînd avea serviciu undeva; in der Zeit des Dienstes js irgendwo. *1778:* Ab Anno 1764 Rectificator Commissariusságot viseltem ... kevés fizetés mellett, de már mind szemém, mind kezém az sok, és terhes munka miatt meg kezdettek nehezedni, kivánnám ö Felségét az Tekts Nemes Táblánis bövebben szolgálni mint hogy Cancellarián laktomb(an) arrais készültem [Telegdibacon Hsz; Borb. II T.Baczoni Boda Márton kezével].

3. *együtt laktukban* együttélésük/házasságuk ideje alatt; în perioada coabitării/căsătoriei lor; in der Zeit ihres Zusammenlebens/ihrer Ehe. *1720:* P.Horvat Miklos Uram ő kegyelme Felesegivel ... Sarosi Susanna Aszszonnjal: együt laktokban epittektek (!) egy darab Szolot [Széplak KK; SLt AL.15]. *1758:* Edjütt laktakb(an) nem sokat szerzettek Szekej Boldisar uraimék az Felesegevel [Asz; Borb. II J.Ballo (59) vall.]. *1844:* Törvényes Feleségedé, vagy csak ágyasod; s edgyüt laktotokban illyen életetek között hány gyermeket nemzettetek? Nem törvényes feleségem, de még is azon idö alatti edgyüt laktunkban négy gyermeket nemzettünk [A.sófva U; DLt 1441].

laktatja magát *átv* kb. jóllakatja magát; a face să fie sătul; sich sattessen lassen. *1663:* Úgy hinném, ezeket, csak ö nagysága az élés dolgából lehessen valami segítséggel, reá vehetni. Ezek, úgy látom, az békességgel is laktatják magokt, de vannak kételkedésben is; most vehetni mindenre [TML II, 484 Teleki Mihály Gillány Gergelyhez].

laktelek lakótelek; lot de casă; Wohngut/grundstück. *1808:* Providus Bisztrán Demián lak Telke [Szurduk TA; DobLev. IV/856]. *1834-1837:* a Szamos vizének a város felol lévő ágára rugo Lak-telkéhez törvénytelen tilalmas modokon ... hosszában ötvenhat, szélességeben pedig hat ölet szaporitott és foglalt bé a' Szamos vizének a' város felöll lévő árkából [Dés; DLt 566/1837]. *1849:* Nyomoztato mar n(éhai) Cseh Joseff özvegye Szöts Julianna és Sándornak Lak telkére ki vagy kik mimodon rohantak? mi eszközökkel? ... és kik Raboltak? [Héjasfva NK; CsZ vk]. *1864:* Csutak falva ... laktelkek és epületekből ál [Remete Cs; GyHn 49].

laktornyi vhány laktor/bányaöl mélységű; cu o adîncime de un anumit număr de stînjeni; einige Lachter tief. *1618:* veöttem volt ... More Sigmond vramtul az More Laszlo Attiatul 75 forintot, hogy az mostani More Laszlo Ortyanak az Sakiat megh chinaltuk ... de Valaszuti Istuan Deak, mostan az eö Stompiara veötte fel annak az Saknak az vizet. Esztis tudo(m), hogy annak az Saknak negj Laktorny melisege volt [Abrudbánya; Törzs. Demetrius Bota (50) jb vall.].

lám 1. íme lát(hat)od/lát(hat)játok; iată!, uite!, vezi!; sieh'! seht! *1570:* Brassay Janos ... Mond lam vgian Nem ohatom az szok bestie kwrwatol Magamat [Kv; TJk III/2. 89]. *1585:* Lám megh mondottam Isten halálaert hogy en az Nemes embert semmi birodalmaba(n) megh ne(m) haboritom [Firtosváralja U; UszT]. *1623:* Lám minden faluban uadnak affele falúh feolde [Csikszereda; Törzs]. *1634:* Engemet bizony edes Istvan vra(m) man tul eczier sem hivattal, lam el jötte(m) [MvLt 291. 3a]. *1668:* Hiszen a mit mondok, lám nem titkolom [TML IV, 383 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz]. *1751:* El mehetünk immár lám nyitva az ajto [Hétfalu Br; EM LI, 127 betl. játék]. *1852:* lám jo az Istenis, nemhágy el [Kv; Pk 7].

2. ellentétet/ellenvetést tartalmazó kijelentésben; în antiteze; in Antithese: (pedig) ugye; nu-i așa că ...; (aber) nicht wahr. *1570:* Azonba leh zeokyk Zeoch Myhal az zekerreol ... verny kezdy Eotet, hogy azt lattya

ferdeos Kelemen Mond Zeoch Mihalnak, Myt vered az legent myth Baromkodol, lam semmit Nem vethet [Kv; TJk III/2. 186]. *1573:* Borbely Kelemen ferdeos Kelemen Zolgaya ... vallia ... Mykor oda Iwtot volna latya kerestwry petert Sebesen, Mond neky Mint vagi lam tegnap semy Nyawaliad Nem vala | Zabo Janos ... ezt Mongia volt, Meg lad hogi meg Banod hogi Beket Nem hach, lam en Nem Bantlak teged [Kv; TJk III/3. 55, 276]. *1590:* chówaltam vala megh egy feöldemeth az malomfalwy hatarban ... megh mondam ennek az Alperesnek, myert Jarod el, lam Annak elcötteis meg iszentem a' Birotolis, hogy nem engedem megh hogy ott Jariatok [UszT]. *1599:* en mondek neki hogi miert tagadod meg lam tegnap te magad meg vallad [i.h. 14/60]. *1695:* Lám Széken eleg nagy darab Buzája maradott kglmed(ne)k elegedgyek meg kglmed azzal [SzJk 293]. *1705:* a fejedelemasszonyhoz is elmentenek, ki is a szemére vetette az úrnak, hogy azt mondotta hogy békesség lesz, de lám, nem lött [WIN I, 489]. *1711:* lám eleget hadakoztanak annyi esztendőtől fogva hejában, mégis semmire nem mehettenek [CsH 455].

3. hiszen; doar; ja, doch. *1570:* Ezenys kerem K. hogy Amyröl Kgdet kertem wala K. hozatna megh lam Innen Az vt Jo [Sajó BN; BesztLt 50] | Zabo Thamasne Margit ... vallya ... ezt Mongya volt, hagy Beket ennekem lam vagon feleseged | Anna azzon Borbel Janosne ... vallya ... ezt Montha ez vallonak, Menny el Jo azzonyom lam sokal tez Iot, Zoly Nagy Salane azzonyomnak hogy eo K varya ely Mogioro esthwant thowab az ew adossagaert [Kv; TJk III/2. 90, 175]. *1573:* Teglas Antal ... vallia ... Ieo Paxy Tamas ky ... es Mond Te Thamas deak hogi ne(m) hacz bekeseget az en vendegemnek ... Mond Thamas deak, Lam Nem bantom, hyzem eokes deakok [Kv; TJk III/3. 149]. *1590:* monta Lenart Vram, Io atiamfia menietek haza lam eleget ittatok, es immar estweis vagjon [Kv; TJk V/1. 3 Segeswari Leorincz vall.]. *1603 k.:* Minap hogy az szalast meg oztak úgy ertettem chak akkor hasonlottak megh. lam Vetes kapút kertet ... mi(n)denkor eggit chinaltak [UszT 16/65 Gr. Basa maior de Vduarhely (75) vall.].

4. hadd lássam; să văd; laß mich sehen! *1846:* én tudva már hogy ... egybe vesztek ... gondoltam hogy ha egybe találkoznak ujbol verekedés lesz, visszais tértem s mentem Darvas után, hogy lam mi fog történni [Dés; DLt 530/1847. 6–7].

láma buddhista szerzetes; lama; Lama. *1811:* Bezzeg a' Dékányság ha ily' hasznos volna, Azzal atyaságod még többet gondolna; A' husz ezer Papnak kapát a' kezibe, Vagy jó volna vinni villával réttyibe; De tudná-é ülve a' Lámát követni? 'S keresztbe lábait maga alá-vetni? [ÁrÉ 113].

lambreka rövid lelógó kárpit; lombrechin; Lambrequin. *1802:* Az Ujj Hálo Szobában Lambreka, Spalettokat csinálni és Lusternek valo horgokat a Stakatürban [Mv; TGsz 52].

lamentábilis siralmas; lamentabil; kläglich. *1754:* Kápás Jánosné Harko Mária Aszszony hoszszoson declárálván, és p(rea)numerálván mi elöttünk lamentabilis sorsát ... reménkedék Titt Kovács Péter Uramnak segittené ki azan adosságának meg fizetésire tehetetlen állapattyáb(an) [Sövényfva KK; MbK VIII, 16].

lamentáció siránkozás; lamentare, lamentație; Gejammer/klage. *1738:* Hunyad Va-rmegyei levleketis vettem elèg lámentàtioval vadnak [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.].

lamentál sirámol, siránkozva panaszol; a se lamenta/jeli; jammern, wehklagen, lamentieren. *1676:* lamentálja maga állapotját is, de azt könnyebben hagyja [TML VII, 261 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1765:* Az Borbándi tavalyi s.v. Sertés Pásztor ... lamentált nékem egyszer, hogy eö néki valami huzódása vonódása lévén egy aszszony Emberrel ... addig nem absolválta Fö biro Kornis Gábor uram, mig nem complanált [Marosszt-imre H; Eszt-Mk Vall. 222].

lamentálás panaszkolkodás; lamentare; Lamentation, Klage. *1678:* Istenem segedelméből midőn beérkeztem volna sok fáradozásim és lamentálásim után elégségesképen megmutogatnám a nagy embereknek, micsoda extremitásban legyen az én hazám minden napon [TML VIII, 70 Kapi György Teleki Mihályhoz].

lamentálódik siránkozik, siránkozva panaszkodik; a se lamenta/tîngui; klagen, lamentieren, jammern. *1722:* menyi Gazlások vad(na)k ... az Szegény Jobbágjcság réám jö; lamentalodik [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1743:* Bulza Triff es Bulza Iszpáz Lamentálodnak ... Arendator Nicola ezen Malmot töllök egészlen az udvar számára foglalván Semmi részt nekiek nem hagyot [Válye-brád H; Ks 62/22]. *1745:* Nehai pavel pask Felesege Brendusa Keservesen lamentalodik hogy nehai Ura után maradván két Jármos ökör ... a szeginy Uramnak Öccse ... nem külömben tölle maradot Gyermekeim ... a szeginy Uram successiojatol Simpliciter excludalni akarnak [Újbárest H; Ks 62/3]. *1807:* hallottam az Exponenst lamentálodni hogy Angyel Nyikuláj a Contractussát el szaggatta [Gyf; Eszt-Mk].

lamina vertpénz; monedă; gemünztes Geld | nemesfém-rúd; bloc de metal nobil; Edelmetallstange. *1595:* Njomtatot Tallerok Lamiaba (!) M. l. p. 39 ... Aranj forinth Nro 510 [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.]. *1637/1639:* Laminabam uagjon hatt Taller mely nyo(m) M. l. p. 3 [Kv; RDL I. 111].

lámpa 1. lámpás; lampă; Lampe, Laterne. *1849:* a' Gang alatt égy Zöld szinre festett ... fáin nagy Lámpa [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

2. (sötét ló homlokán v. orrán) fehér folt; pată albă (în fruntea cailor); Blesse. *1849:* Szeg sárga kancza homlokán lámpa, hátulsó bal lába csuklojába fehér [HSzj *lámpás* al.].

lámpabél lámpakanóc; fitil de lampă; Lampendocht. *1848:* Repcsen olaj 40x — lámpa bél 9x 1 üveg 25x [Dés; DLt].

lámpás 1. (asztali/szobai) lámpa; lampă de masă; Tischlampe | kézilámpás; lanternă; Handlampe/laterne. *1562:* Biro vram es az polgar vraim marattanak adossa Theremy ferenchnek egy lampaserth kit ő felsege zuksegere adoth d 25 [Kv; Szám. I/VII. 127]. *1590:* vittek el az Bathory Boldisar Kochnya Zekeret 6 Loual Tordara

... Ment el az Kochnia Zekere elot Nagy Marton 1 Loũal eyel wyt Georkyat Az Lampasban Az kochnya zeker elot fyztetem (!) f — d. 25 [Kv; i.h. 4/XV. 2]. *1599:* Az gonoz hirek es felelmes Ideonek miatta hogy az templům tornian eyel napal egi arant kelletet vigiazny vettünk odafel egi lampast d 16 [Kv; i.h. 8/XVI. 39]. *1637:* Lampasok Jelen n 12 ... Vagion Lampas szwrókal eónteot n 3 [Ebesfva; UtI]. *1661:* Az Lampast kellet ket uttal megh borittatnunk, mivel Egéré, uagi madar el tepte szaggatta az boritasatt [Kv; SzCLev.]. *1702:* el hosztak az szövéndeket kést és lámpást [Ks 96 Kornis István feleségéhez]. *1779:* Tsináltom ... Három Lámpásba, 3 Gjertja tartót xr 9 [Szászváros; BK]. *1832:* Egy lámpáshoz valo vas korona öszve tőrve [Sáromberke MT; TSb 26]. *1840:* Egy Lampás pléhből az ajtoján kerek dufla üveg [Dés; DLt 1039]. *1851:* még bányabűknél el setétettünk de Iosi lampást és viasz gyertyát vett [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: *apró ~. 1676/1681:* à várban mindenkor, apro és óregh Lampasok legh alab à Czejk házban légyen szazigh valo, mert hiszem egi pénz nelkül csináltathatják meg annak minden fáját, s mind vasát, hunyadi haczogi mészárosokkal penig meg burittathattyák [Vh; VhU 666] ✱ *drótos ~. 1832:* Öt üveg nélkül valo drotos lámpások [Sáromberke MT; TSb 26] ✱ *függő ~. 1762:* Piatzi Parochialis Romano Catholicum Templomot ... fel verni, és belölle egy ezüst nagy függő lámpást és két ezüst gyertya tartot, el loptak (így!) [Torda; TJkT V. 101]. *1805:* Egy Alabástromkő függő Lámpás, Luster hellyett, bele járó olajos Plével [Mv; TGsz 52] ✱ *kristályüveges/üvegkristály ~. 1681:* Onban foglalt Kristály üveges Lámpás Nro 1 [Vh; VhU 522]. *1766:* Az Stakaturan Veres Sellyemből való rojtos sinoron függő veres Muszullyal be vont nagy üveg kristally Lampas 1 [Déva; Ks 76. IX. 16] ✱ *lantornás ~. 1638:* Vagjon azon allason ket uy lantornas la(m)pas [A.porumbák F; UF I, 658]. *1656:* vagyon egy eoregh lantornas lampas, vas karikan [UF II, 95] ✱ *lefüggő ~. 1632:* Az kapu keözeöt uagion egy le fwggeö réghi fwsteös lampas N. 1 [Fog.; UF I, 131] ✱ *öreg ~ → apró ~* ✱ *szebeni üvegű ~. 1849:* Egy szebeni üvegü kerek fain lámpás báldoggal [WassLt] ✱ *templombeli ~. 1792:* az Remek egj Templombeli Lámpás Legyen [Kv; ÖCJk] ✱ *török ~. 1679:* Romladozott, s szakadozott, badogh Török Lámpás nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 17] ✱ *üveges ~. 1667:* Eöregh eveges lámpások nro. 3 [Fog.; UF II, 338]. *1681:* Garadics felső végeuel, onb(an) foglalt paraszt üveges Lampas, vas csigas spargajával Nro 1 [Vh; VhU 544]. *1843:* Találtatott az Istálloba egy Üveges Lámpás [Dés; DLt 622] ✱ *vasküpüs ~. 1652:* Ezen Folyoson két deszka rekesz ... Ebbe van négy fokra kivető fenyő rudakon függő, négy vas küpüs lámpás, faklyának való [Görgény MT; Törzs] ✱ *vászonból való ~. 1714:* Vászonbul valo Lámpás rezes fenekével s fedelével fl. Hung. 10 [AH 49].

2. utcai lámpa; felinar de stradă; Straßenlaterne. *1823–1830:* (Drezdában) Az hidnak mindenik lábánál vagyon egy vasrúd felállitva magasan, melyekre éjjel a lámpásokat rakják világositani [FogE 186–7].

Szk: *utca ~a. 1823–1830:* Estve mentünk be Pestre, midőn már az utca lámpásai meg voltak gyújtva. Soha ennél pompásabb látás előttem nem volt, mint aki eddig soha affélét nem láttam volt [i.h. 167] ✱ *városi ~. 1821:* a' Városi Lámpásokra adtunk 10 Rf [Kv; ACSzám. 58].

3. égő/világító lámpa; lampă aprinsă; leuchtende Lampe/Laterne. *1573:* Giarmaty Imre ... vallia hogi ... egy Eyel Lampassal Ieot volt eohozza egy leany [Kv; TJk III/3.55]. *1586:* Iffiw Janos az Varos hiteós Teómleócz tartoia Custosa, Vallia ... Ezt bizonnial tudom hogy ozta(n) Igyarto Georgy az eoneon Zolgaloiat Lampassal kwlte Estwe kęsęn hozza(m) a toronyba [Kv; TJk IV/1. 587]. *1591:* Racz Mihali ... vallia ... Annak vtanna lampassal menenk az helire, ahonnat Jstuant ki vonak [Kv; TJk V/1. 162]. *1677:* Takarodo harangozás után a' kerülökön kivül senki fegyverrel ne járjon, hanem ha a' fő emberek közzül valaki oly baráttyánál vagy joakarojánál valo mulatásában, vagy egyéb dologban, el-találván késni, az oly ember lámpásnál mennyen házához, mert egyébiránt ha lámpás nélkül valaki fegyverrel étszaka találtatik ... meg fogattatik, és virrattig kalodában tartatik [AC 225]. *1756:* kére engemet, hogy botsássam el az inasomat, hadd késérje haza ő kegyelmit lámpással [Kv; Mk IX. Vall 33]. *1781:* Az strasak Senkit adomanyert vagy Baratsagert az ejjel lampas nelkűl tzellengok közűl el ne bocsássonak [Torockó; TLev. 2/5]. *1831:* késő éjszaka egy uri ember jő bé a' házba lámpással [Dés; DLt 332. 16].

Sz. *1720:* tovább is az ördögnek Lampást kiván tartani [MNy XL, 308].

A szólás művelődéstörténeti hátterére és jel-ére l. SzE 62–4 és az ott id. ir.

4. függő-lámpás; lampă de plafon; Hängelampe. *1653:* A templomban[a] éjjel-nappal világosság vagyon, mert lámpások vagynak felfüggesztve minden religión valóknak; mind körülbé 42 lámpás vagyon benne felfüggesztve [ETA I, 120 NSz. — [a]A konstantinápolyi Boldogasszony-templomban].

5. *1790:* Éjjeli ora, mely Lámpással mutat 1 [Sv; Ks].

6. világítótorony; far; Leuchtturm. *1710 k.:* a hajó tetejére menvén, látom, hogy béesteledett, egy szálnyi szél sem fú, csak helyben lóg a hajó, napnyugatról erősen villámlik. A hajós mutatá a calais-i portusban a nagy lámpást, s mondá: ihon jött ide két csolnak Calais-ból, az ide még vagyon másfél mérföld, ha el akarsz vélek menni elvisznek [BÖn. 591].

◇ **Hn.** *1891:* Lámpáso(ldal) [Kispetri K; KHn 291].

lámpás-borító lámpaernyő; abajur (de lampă); Lampenschirm. *1730:* Lámpás borito Bácsiné(na)k ... Hfl 6//15 [Kv; Szám. 56/XIX. 25].

lámpás-fa kézilámpás fakerete; cadru de lemn pentru lanterne; Holzrahmen der Handlaterne. *1648:* harom lampasfa [Porumbák F; UF I, 887]. *1679:* Lantornahoz valo Lámpás fa nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 74].

lámpás-küpü lámpaalj (a lámpa v. a lámpás olajtartó tartályocskája); rezervor de petrol lampant; Ballon, Ölbehälter der Lampe. *1730:* Vöttem ... 8. lámpás küpüt Den. 90 [Kv; Szám. 56/XIX. 8].

lámpásocska lámpácska; lampă mică; Lämpchen, Laternchen. *1714:* Rezes Lámpásotska, hal Csont Abla-

kotskakkal, futraljb(an) fl. Hung. 1. Más két Lámpásotska egjik rezes, masik feketére festet, mind kettö penig kerekes fel emelt üvegekkel 1//50 [AH 36].

lámpásorrú fehér foltos orrú, hókás (ló); cu o dungă albă pe bot; mit Blesse. *XVIII. sz. eleje:* A kanczák ... legyenek egyenes termetűek, buta fejűek, és lámpas orrujak ne legyenek [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1845:* vitt el egy kisded szeg-sárga lámpás oru kantza lovat [DLt 57 kv-i nyomt. kl].

lámpásos 1. ~ *luszter* függölámpa; lustră; Hängelampe. *1848:* Három nagy lámpásos Luszter [MkG Conscr.].

2. fehér homlok- v. orrfoltos, hóka (ló); cu o dungă albă pe bot; mit Blesse. *1814:* Egy vén sárga Ló ... a' Homlokától fogva le az ajakáig lámpásos, vagy hodos, az jobb fülén fejér ölv vagyon [DLt 336 nyomt. kl].

Szk: ~ *homlokú. 1811:* két honapos esmét fekete szörű, vékonyon lámpásos homloku nöstény Csitko [DLt 723 ua.] ✱ ~*orrú. 1829:* Ezen Kantza 7 esztendös ... barna szörű, a' homlokán egy csillag lámpásos orru, 's az álla fejér szörü [DLt 1098 ua.].

lampér '?' *1765:* Az őrög Asszony Pinczejébe(n) ... Kanape 1 ... Asztal ... 2 A Lampérban Bőrös Szék egy Poszto Szék égy [Kóród KK; 19/I. 6-hoz].

lámpor szőlőfajta; un soi de viţă; Art Traube. *1745:* 1744 beli Betzei Majorság Szölök lámport és kövér Szölö Ürmös bora urn 1 [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1843:* Bakator ... Lámpor ... Kövér (: Gohér :) ... Fekete szöllö ... Riesling [KCsl 13 Kemény Dénes kezével]. *1847:* Az emlitettem pe'sgőhez használhato 3 szölö a Lámpor, Vékonyhéju, és Madárszölö [i.h. ua.].

lanc német császári zsoldos; mercener; Landser. *1565:* 1565 esztendőben karácson havában Svender Lázár alájöve Németországból nagy erővel, fegyveresekkel és lánczokkal egyetemben; megszállák Tokaj várát, megtörék és hamar megvevék | Juta a király hada Bánya[a] alá, és megvevék azt a lánczoktól, kiket király nagy békével bocsáta el Bányából [ETA I, 22, 24 BS. — [a]Nagybánya]. *1568:* Igen nagy erőss ostrommal végre megvevék a várat és a benne való lánczokat mind levágatá [i.h. 25 BS].

A NySz és a TESz *lanc* cimszót iktat be; a fenti két átírásos szöv-ben a *lánc* alak az átíró tollon, hihetőleg tévesen került bele a szövegbe.

lánc 1. lanţ; Kette. *1587:* az fa hordasra veottem keet zanat ... f 1 d. 6 ... Foraztattam meg egy Lancotth d. 2 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 2–3 Zabo György isp. m. kezével]. *1588:* illyen rwth modon rwth zidalomal ell vinek engem az Talas gergely vayda hazahoz ott ereossen meglanczozwan az gerendaba czapatanak fel egy lanczal vertek az zakalomat zagottak [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. *1593:* lakatos balint ... az kapura az kapu ostoranak bezarlasara lanczot Czinalt [Kv; Szám. 5/XXI. 19]. *1600:* zanomrol le olta lanczomat [UszT 15/75]. *1618:* Az hid kapura attam harmad fel eöl lanczot ... d. 50 [Kv; RDL I. 103]. *1694:* az Pallonak az felső vegin, es az kozepin Vassal vagyon coszve foglalva egy hosszu vekony Lancz [Kövár Szt; JHb Inv.]. *1771:* (A) Lakosok vagy azok(na)k szolga Legényi közzűl, kiket tud a Tanu szanto Vasakat Lantzakat ... vagy egyéb portékákat orzottanak volna el ...? [Dés; DLt 321.1–2 vk.]. *1781:* a Malomnak ... Víz eresztő Táblái nintsenek lántzakkal beli eresztve [Mihálcfva AF; EsztMk]. *1849:* (A tolvaj) vit onnan szánto vasakot Lántzokot és fejszéket [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.].

Szk: *erdőlő* ~. *1717:* Lisznyoban vivek ... az erdőlő lánczot [Kökös Hsz; Kp I. 116]. *1785:* az csiktaplocai tisztelendő páter Botár Györgynek gonoszul elveszett egy szántó hosszúvasa és egy erdőlőlánca [Taploca Cs; RSzF 260]. *1816:* Gyárfás Pál erdőlő látzát el záloglották volt [Sszgy; HSzjP Császár Mojzes (45) gy. kat. vall.] ✱ *felvonó* ~. *1667:* Az belső emelcsős kapun vagyon három fel vono láncz kiknek három lakattyok, kulcsok [UF II, 334–5]. *1681:* Nebojsza Bástya ... Külső ajtaja ... Ezen belől le eresztő keskenj kapuja, fel vono vas csigas Lánczaval (: tengelye vas Csap nelkűl :) Nro 1 [Vh; VhU 557] ✱ *függő* ~. *1594:* Georgi kouacznak attam az keozep kapu fwggeo lanca czinalasatol f —/50 ... vgian ezen lancoknak az keobe walo be eonteore (!) veottem 30 fonth fekete Onath ... f 1/80 [Kv; Szám. 6/VI. 6] *1679:* Az mester gerendán két helyen Szarvasnak az Szarva, melljek függő lanczokkal együtt veressen vannak festve [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi Janos inv. 49]. ✱ *hámtartó* ~. *1797:* Egy pár Hám tarto Lántz [M. igen AF; DobLev. IV/777. 12] ✱ *járomtartó* ~. *1846:* két Béres szeker ... rudakkal sorogjákkal löctsökkel ... két járom tarto lánczokkal és egy vas járom szeggel [Szászerked K; LLt] ✱ *lejtő* ~. *1692:* Vagyon eke valto s kerűlo nro 2. Szanto vasak nro 3 ... Lejtő Láncz nro 11. Csikotto nro. 2 [Szamosújvárnémeti SzD; RLt 1] ✱ *pányva fejes* ~ '?' *1679:* Paripak hatulso labara valo panyva fejes lancz, egi gerendaban szegezve nro 9 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 89] ✱ *szekérkötő* ~. *1647:* Egy szeker keoteo lancz [Nagyteremi KK; BK]. *1772:* Szekér kőtő Lántzok [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.] ✱ *talpaló* ~. *1791:* Tizenket szemből állo Tollpalo Lántz [Zágon Hsz; CsS] ✱ *tekert/tekervényes szemű* ~. *1679:* Vagyo(n) az ajto fel fában foglalva, 31 szemből állo tekert szemű láncz, mellyel mind az ajtot s mind az őregh kaput egiszer s mind be zárják No. 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.]. *1681:* Vár emelcsős kapuja ... Hid deszkait ószve foglalo temerdek vas rud Nro. 6. Tekervenyes szemű hoszszu Láncza à kapunak Nro 2 [Vh; VhU 508] ✱ *tőkehúzó* ~. *1848:* A Havasi Gazdasági Károk ... Tőke vontato Czofling tizen négy ... 3 rft ... Tőke huzo rövid lánczok négy ... 4 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVa] ✱ *zúgó-felvonó* ~ zsilipfelvonó lánc. *1766:* Az Malmakb(an) ... Az Zugo felvono nagy Lántz [Déva; Ks 76. IX. 16].

2. rablánc; lanţuri, fiare; Sträflingsketten. *1591 k.:* lata(m) Gergelt hogy ott vl az asztalnal es lanczj vagio(n) az laba(n) mo(n)da fogliotok vagio(n) (!) jo vraim [UszT]. *1599:* ueóttem az fokhazhoz egj niakra ualo Bekot lancziostol d 70 [Kv; Szám. 8/XIII. 23 Szabó András sp kezével]. *1660:* lábainkra vasakat vervén[a] és paraszt rabokkal együtt tizedmagunkkal nyakunkra vaskarikát csinálván, azoknak lyukain, az torkunk alatt, harminc-avagy negyvenölnyi láncot általvonván, együvé fűztenek [Kv; KvE 180 LJ. — [a]A törökök]. *1681:* Vajda Hunyad vára ... keöböl rakot tömlöcz ... Vagyon itt,

hosszu kaloda (: melyb(e) negi ember tér :) Nro 1 ... ehez vas horgos pereczes temerdek Láncz Nro 1 Rab tartáshoz [Vh; VhU 502, 508-10]. *1723:* láttam a Luka Vaszily gyermek ágyat viselö feleségit lánczon [Hodák MT; VGy. Nándra Urszuly (40) jb vall.]. *1767:* ottan lántzan lévő Botskor Vaszillyt tépték nyötték [Told. 26/5]. *1797:* A Tömleczbe benn egy Nagy hoszszu vastag erős láncz, melyben a Rabokat szokták fűzzeni, három vas karikákkal edgyűt [Szu; UszLt XII. 87].

Szk: *~on tart. 1590:* monda Apa(m) hamar mathe kely fel mert valami gonoz Ember az keczykebe(n) viszen ell ... vgy fogok megh, s ott tartuk az lanczon az uta(n) zerzek megh dolgat [UszT]. *1697:* Sarkadi Ersokott megfogta, lanczra vetette, meddig kedve tartotta, lanczon tartotta [Dés; Jk]. *1735:* azan három Sellér Aszszonyokat ... Házához vitte és ott tartotta Lántzan, még magamis Strása voltam meletek [Szentegyed SzD; WassLt Molduván Andréj (58) zs vall.]. *1784:* Tudom jol hogy Balás Deákot Lántzon meg kötve tartották [Kovászna Hsz; HSzjP Anna Erdős (65) vall.] ✱ *~on tartatik. 1823-1830:* a generális és ifjabb Bethlen Pálnak egy Sára nevű leánya ... kisasszony korában terehben esett volt ... s Kolozsvárt a tornácban láncon tartatott [FogE 151] ✱ *~ot vet nyakára. 1710:* Görgényben fogva vivék, láncot vetvén a nyakára [CsH 178] ✱ *~ra hány. 1800:* bé kisirtuk a Faluba s ot az Intze György Házánál Lántzra hántuk őket [Zágor KK; Ks 67. 47. 27] ✱ *~ra tesz. 1603:* Chiwka Gergelj ... vallia: Hallottam varga Janosne feleol ... hogy az var alat walo malomba lopot volt liztet, kiert lanczrais teottek volt [Kv; TJk VI/1. 689]. *1789:* Lántzra tettük elsőb(en), az után ugy botsátottuk el jól meg verve az hazbol ki rudaltuk, ki tsaptuk [Dés; DLt] ✱ *~ra tétet. 1570:* Magyar estwan ... vallya ... az legent ... gywlay Myhal megh fogatta es Lanchra tetette az pinche torokba [Kv; TJk III/2. 164]. *1744:* a szöngyörgyi piatzon ... a szászt lánczra tetettem [Angyalos Hsz; ApLt 5 Gazda Mihály Apor Józsefhez] ✱ *~ra tétettetik. 1812:* a Groff Ur eö nsga le huzatá Grantzki Moses Uramot, de meg nem vereté, hanem parantsolá a számtartoi Házba lántzra tétettetni [Héderfája KK; IB. Nemes Kolumbán Imreh (21) vall.] ✱ *~ra veretik. 1737:* Miért kellett énnékem az Iket ... prosequálnom Citatoria Relatoriámból világoson Constál, hogy ... miképpen invádáltatták Nms Házamat, és el-fogatvánn hova vitettem s lánczra verettem, Albára 's kezességre eresztvén el [Dés; Jk 250b] ✱ *~ra vet. 1570:* Agotha Zamoskězy Myhallne, Ezt vallya ... egy zolgalo leania ... gyakorta fwtot Ely Teolek, Eccher megh hozta volt valazvtrol[4] es Lanchra vetette volt egi paytaba [Kv; TJk III/2. 128. — [4]K]. *1752:* eg egy tsirkét vagy tyukot kelletett vinnünk; hanem vittünk helyben lántzra vettenek [Backamadaras MT; Told. 37/44] ✱ *~ra vettet. 1737:* az A ... maga Nemes Házában fekvő agjából, egj ingb(en), hajdon fővel el-hozatta, lántzra vettette [Dés; Jk 246b]. *1764:* Szétsi Ferentz valami buzát ki vivén az udvarbol Tisztarto uram lántzra vettette volt érette [Bögöz U; IB. Csont János (30) szabad személy vall.].

3. földmérő lánc; lanţ pentru măsurat pămîntul; Vermessungskette, Kette zum Feldmessen. *1788:* Ezen Curia egy nehány hellyeken hoszszára, Szelességére meg méretett ugyan, de ... Lántzol valo meregetés ... hoszszára két felé hasitatván, a Dél felől valo része ... találtatott 36 ~ harmintzhat ölnyinek [Melegföldvár SzD; SLt XLI]. *1815:* magunk mellé vévén ... Ohábai Simon Péter nevű erdő Gornyikot ... kaszállo hejjeket erdővel együtt 10. ölös lántzal fel mértük [H; Ks 111 Vegyes ir.]. *1825:* ki menvén a' falu Lántzával ... a' földet fel merttük mellynek hoszsza 153 ... öll ... az innetsö vége 5 ... öll [Mezőbánd MT; DobLev. V/1105]. *1843:* (A tavak) hoszszaságokra Oldal félt, mind pedig széleségekre nézve végeiknél lántzal fel mérhetők [Kötelend K; SLt Vegyes perir. Valentinus Todor (33) col. vall.].

Szk: *földmérő ~. 1793:* Föld mérő Lántz tiz öles [Nagyalmás K; JHbK XXIX/38] ✱ *ritka ~. 1860:* ugy látszik nem volt minden földrészlet külön külön ki czövekelve, hanem nagyon ritka tráverszirozás, vagy ritka lánczal mérés [Kv; TSb 1].

4. kútlánc; lanţ de fîntînă; Brunnenkette. *1570:* Veres Benedek, Ezt valya ... latot otth egy gyermeket hogy az kwtth kěrnywl forgodyk volt, es latta hogy megh Sertette Az gyermeknek hywelket az kwt lancha [Kv; TJk III/2. 74 g]. *1632:* Az Curia keözepin uagion egy kuth, melinek az fele sindelies. Vagion raita egj hozzu lanczon két uas czigan ala iaro vasas veder [UF I, 175]. *1637/1639:* az vduaron valo Kuton vagjon egy vasas veder, es hoszu Lancz, melyen az elott kett veder uolt, de most csjak egy veder raita [Kv; RDL I. 111]. *1685 e.:* vagyon labakon állo sindely fedel alatt kőből rakott kerekes kut, mellyen jo vasas, lanczon járo veder vagyon Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 18]. *1842:* Gémes Kut ... a' gém fához az ostor vagy merittö rud 9. szemböl állo lántzal van csatolva égy horog és kava által — alolrol pedig 10. szemből állo lánczal köttetik egy merittö vederhez [Kercsesora F; TSb 51].

Szk: *alájáró ~. 1637:* Az piacz keözepin ... zendelyes szin alatt egy keöuel kj rakott kutt, melyen kett vasas veder ala jaro lanczaual rez csygaiaual eggywt [UF I, 411] ✱ *tekertes szemű ~. 1732:* vagjon edgj kereken köböl ki rakott, csere fábol vas kapcsokkal öszve foglalva gárgjázott fris vizes kut, meljböl vizet meritenek cserefabol való vas fogantjus, és abroncsos negj öreg öl, tekertes szemű lánczra foglalt vederrel, melj lántzis tekerödik, egj két felöl vas csapokon forgó cserefábol csinált kerekes tengeljre [Kóród KK; Ks 12. I].

5. kutyalánc; lanţ pentru cîine; Hundekette. *1647:* Negy lancz kopo nyakara valo No. 4 [Királyfva KK; BK 48. F. lc]. *1752:* az jövő héten az puskásokat, és kopokott ... inditsák be ... az agarakatt is hozzák el örvökkel lántzokkal és eresztö szijakkal [WLt Vesselényi István feleségéhez].

Szk: *~ra tanít. 1724:* Az az eb Jáger ... az kopo kőljkeket tanicsa lanczra [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-böl].

6. ékszerlánc; lănţişor; Schmuckkette. *1560:* Aranias maych Ew rewyd 8 boglarw Cyathiaual Egyetembe es hozw lanchawal [JHb QQ Temeswary János reg.]. *1576:* Wagion Egy mereo ezeost parta eö lanczostol Aranyozoth kybe wagion Bewssegessen harom gyra [Szamosfva K; JHbK XVIII/3]. *1585:* Latek egy Eowetis nalla, hozzu lancza Vagion, es gombis vagyon raita Es az eonek A horghan eleol ket keo vagyon [Kv; TJk IV/1. 390 Anna cons. Martini Mezaros vall.]. *1629:* mikor Eötuecös Gergely megh hala ... egi parta eöueis szep vala hogy az lanczat altal tekeritette az dereka(n) [Mv; MvLt 290.

183a]. *1674:* Négy ezüst párta cövek, eggyik(ne)k lánczais vagyon [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.]. *1701:* Az Lánczbol jut az Relictá(na)k 8. szem [Kissolymos U; BLev.]. *1798/1821:* Egy kerek Forgáts párta öv Veres gyöngyel és rajta lévő Lántzával [Kv; Pk 5]. *1800:* adot áltol ... Három darab, Korona Aranybol valo lántzot [O.fenes K; JHb LXVI. 46].

Szk: *dióbeles (aranyos)* ~. *1676:* Egy Diobeles Lancz csinalásért hoszszabbitasertt f 2 [UtI]. *1705:* Edgy Aszszony embernek derekara valo ezüst Diobeles aranyos láncz [Czege SzD; WassLt Vas Dánielné lelt. Rettegi György kezével] ✱ *fejér* ~. *1629:* Egy lott s harom keontingh feyr láncz tt f. 2 [Kv; RDL I. 143] ✱ *függő* ~. *1635:* Egy test allasos tűrkeses Partha Eö függeo lantzaval nyom girat harmat [Kv; i.h. 107] ✱ *gombos* ~. *1637/1639:* Egj ... Mereo Eo, geongjös türkeses, almadinos, hoszu gombos Lanczal. njom. M. 1 p. 36 — f. 28 d [Kv; i.h. 111] ✱ *tekerék ezüstfonatból kötött* ~. *1788:* Tekerék ezüst fonatbol kötöt lántz 3 darab [Mv; TSb 47] ✱ *velencei* ~. *1823:* Egy Velenczei Láncz, circiter 3. aranyot nyomó 15 Rf [LLt Csáky-per 601. L. 1].

7. *felkötő* ~ kard övedző lánca; lănţişorul/lănţuşul de la sabie; Schwertkette. *1805:* Egy brillantozott aczél gála kard, fel kötő lánczával ... Egy más brillántozott viselő aczélkard, fel-kötő Lánczával [Mv; TGsz 52].

8. *vhány szem* ~ vhány láncszem; de un anumit număr de verigi; einige Kettenglieder/ringe. *1651:* Negyedik Lanczis vagyon óregh az kiben vagyon ket Szaz Eötven kett szem Lancz [WassLt Wass Judit kel.]. *1656:* vagyon az boltasbol le fugeö 2 vas karikakon 4 negy szém la(n)czbol allo ruha tarto rud [Fog.; UF II, 112]. *1714:* jutott nekem 42 szem lántz [HSzj *bokázó-fúró* al.]. *1761:* Béres szekérre valo három darabbol allo és negjven harom szem lántzbol allo Láncz Nro 1 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 17].

9. *átv* vonal; linie; Linie. *1710 k.:* a lineát helyesen mondják, definiálják a mathematicusok, hogy sok punctumocskáknak öszvekötött lánca avagy kötele [BÖn. 449].

10. szitk-ban; în înjurături; in Verwünschung: ~ *teremtette. 1761:* arra ă Melgos Principalis Uram eö Nga aszt monda, ne kapjon kend affele bacatella dolgokban[a] dificultast ă lancz teremttet (!) hiszem mind sem ér egj garast [Branyicska H; JHb XXX/15. 45. 7. — [a]Valami hasadt fazekakra von.]. *1769:* ezen szoval monda a ház közepin, vár meg láncz Teremtette mert ezért nem kerülöd a puskám vegit [Bogártelke K; EFiscLt XXII. X. Fasc. 35].

11. *1882 k.:* Olyan kutyaketrec ez a szerkesztöség, s olyan nehéz lánc van az én nyakamban, mellyel hozzá vagyok kötve — hogy minden egyéb lehet, csak az nem, hogy egy-két napra megszökhessek [PLev. 102 Petelei István Jakab Ödönhöz].

◇ **Hn.** *1773:* A Láncz tetön Irtovány (k) [Ditró Cs; EHA].

láncatlan lánctalan, lánc nélküli; fără lanţ; kettenlos. *1745:* Tengely vég szeg lántzastól nro 8 lántzatlan nro 2 [Marosszkirály MT; Told. 18].

láncfa '? *1797:* A Vámi Kortsmához tsináltatott Lantz fához adatott [Déva; Ks 96].

láncfás lándzsás; lăncier; Lanzenträger. *1657:* Isten kegyelméből ekképpen az városban béférkezénk, de három hetek alatt, míglen hidat köttettem a Szamosnak Németi felöl való ágán, egy lovunk, se lövöszerszámunk bé nem jühetett, az kopjások gyalog lévén fenn, mint láncfások, éjjel-nappal nagy vigyázásban levénk [KemÖn. 196].

láncfavas dárda/lándzsavas; vîrf de lance; Speer/Lanzenspitze. *1591:* amiket vrunk paranchol chinaltatnj formaiat el hozzak eo kgmek, vgy vagy keth kopia vasath, Lancz fa vasat(is) egyet [Kv; TanJk I/1. 157].

láncforma láncszerű; în formă de lanţ; kettenförmig. *1682/1687:* Attam Egi őtuen forintos Ezüst aranias Parta őuet, Lancz formara Csinaltat, kinek az hatan mindenik szemnek aranias ezüst boglarok uoltak [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. *1700:* Egy láncz forma gyenge gyűrűtske egy szem gyöngy a tetejib(en) [Hr 1/20].

lánchíd pod suspendat (pe lanţuri); Kettenbrücke. *1847:* egy ... 1455 láb hoszszu szép lánczhid köti öszsze a' Moldau két partyát[a] [Méhes 4. — [a]Prágában].

láncfopó lánctolvaj; hoţ de lanţuri; Kettendieb. *1593:* Derek zegh es lancz lopo latrot fogtatunk megh d 4 ... Az Teoruenj ugj Talala hogj ki ueriek [Kv; Szám. 5/XX. 172. 6].

láncnyi kb. egy holdnyi (terület); (pămînt) circa de un pogon; etwa ein Joch (Feld). *1830:* ezen darab 24. lántznyi hely [Galponya Sz; Somb. II].

lánc-nyűg béklyó; piedică (lanţ cu care se leagă picioarele de dinainte ale cailor); Fessel (aus Ketten). *1656:* Ket, Lo labara valo Lancz nywg [Doboka; Mk Inv. 3]. *1686:* házambol vesztenek el két láncz nyüg, fojto karika négy [HSzj *fojtó-karika* al.].

láncocska 1. lanţ mic; Kettchen. *1667:* Ez Várban mennek bé nap kelet felöl három öregh kapun, kiknek a' külsö kapujan vagyon a' kapu oszlopjában szegezve egy kis lánczocska, mellyel az nagy kaput, és kis ajtot öszve foglalván zárhatni be [UF II, 334]. *1694:* Nyilik ott azon Pincze-torokra avagy Gátorra, vas sarkako(n), pántokon forgó ött szem lánczotskából álló retezes, retezfejes, fa-rosteljos Ajto [Borberek AF; BfR]. *1711/1755:* Egj dirib darab Lantzotska [Kál MT; Berz. I]. *1714:* Nád Paltza, ezüst gomball, és hasonló Lantzotskaval fl. Hung. 8 [AH 7]. *1797:* Egy darab lántzotska Dr. 10 [DobLev. IV/775]. *1820 k.:* Vagyon egy köböl rakatott 8. Lora valo Istállo ... az Udvarra nyillo ajton Retesz hellyett vagyon egy kisded Lántzotska [Dés; RLt]. *1849:* Egy Szekérhez valo Sarogja két lántzotskával [Somkerék SzD; Ks 73/55].

Szk: *cimervas-tartó* ~. *1846:* két eke gerendélly mind kettön folytok és Czimer vas tarto lántzotskák [Szászerked K; LLt].

2. ékszerláncocska; lănţişor; Schmuckkettchen. *1682/1687:* Attam Meli füzö uegiben ualo Ezüst Tött, kinek az uegib(en) uolt mint egi Uyomni hoszszu apro szemü Lancsocska [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.].

1714: Sziv formára futralyb(an) találtatnak: Kisetske Vidlatska, szivetske, gyüszü, Lantzotska, mind ezustbül [AH 32].

Szk: *színarany ~. 1697:* Tiz szin arany Lanczottska [Kv; LLt 17/18].

láncol lánccal oda/összeköt; a lega de ceva cu lanţuri; (aneinander)ketten. *1823-1830:* Pestre Budáról az úgynevezett Repülő Hidon járnak által, mely híd 9 vagy 10 csónakokon tartatik, úgy hogy a legelső csónak a Duna közepén meg van állítva keményen, ettől láncon rendre bizonyos messzeségre függenek a több csónakok, míg a legalsó a híd hajójához van láncolva [FogE 167].

láncolás hurkolásos/láncöltéses díszítés; cusătură decorativă în formă de lanţ; Stickerei mit Maschen/Kettenstich. *1790:* Egy darab fel tekert avatég boritás és Sodrás Dr. 08 ... Holmi dirib darab Lántzolások sellyemből, égy darabotska Sendellyre fel tekerve ... holmi dirib darab ezüst, arany lántzolás [Mv; MvLev. Ats Kis Ferentz hagy.]. *1811:* egy fekete barsony Karako Veres barsony hajtokaval s Lantzalassal [Mv; LLt].

láncos 1. lánccal felszerelt; (prevăzut) cu lanţ; mit Ketten versehen. *1674:* Két rez kalamaris, az eggyik lánczos [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.]. *1679:* Kése fa, eggyik lanczos, negi vasas hám fajaval no. 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.]. *1714:* Atzéljos Pantzér bő Magjar nyakravaloval ... Harom ... Sisak részerint lantzos [AH 52]. *1769:* Olá Csákány Buzugány Lanczos 1 [Nagyercse MT; Told. 19]. *1797:* Szoritto strofos vas abrants kettő, édgyik lántzas, másik kapcsas [M. igen AF; DobLev. IV/777. 21].

Szk: *~abroncs. 1849:* Lántzas abrants kettö [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] ✱ *~ bot. 1598:* Zak Istwan ... vallja ... Baka Ferencz egy lanchos botott huzot fel, es azonban vgy eote pazthor Istwant velle ! Danchy Leorincz ... vallya ... eozze akattak az parazt emberteol kapott Baka Ferencz el egy lanchos botot es Awal eoteotte [Kv; TJk V/1. 250, 253] ✱ *~ emelcső. 1656:* A hid vegeröl nilik az var kapuiara egy eoregh vas csapokon forgo vas abronczos vas serpenieös ... kapu ... Ezen eoregh kapun vagyon egy ... ayto ... Ezen kis aytora vagyon egy vas csapos serpenjeos lanczos emelczo, ket darab töldgyfabol 's deszkabol csinalt [Fog.; UF II, 94] ✱ *~fedél. 1730:* égy kis Csupor lánczos fedéllel belöll arannyas [Kv; Ks 15. LVIII. 6] ✱ *~ fék. 1630:* 8 Rezes kantar 8 forint erö f — d. 24. 14 Lanczos fek 8 forint erö f — d. 24 [Kv; Szám. 18b/IV. 97]. *1687 k.:* Szij szerszanokrol (!) ... Egy Czapaféktől f —//15 ... Egy Lánczos féktol f —//11 1/2 [Mv; MvRKLev. Vect. 13] ✱ *~ fékű. 1595:* Zoch Mihaly Wram Atta Hozzüthoi Istúa(n) ala hatas Nyerget és Lantzos feküt, Mikoro(n) Azzonyúnk ö fge dolgaban Iarna [Kv; Szám. 6/XVIIa. 147 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ *~ golyóbis. 1667:* Lánczos golyobisok nro. 88. Rudas vas golyobisok nro. 16 [Fog.; UF II, 338]. *1685 e.:* Szász sebesen ... vadnak ... Rosz bokor hamok Nro 3. Lanczos golyobis Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 18] ✱ *~ hordószorító vasabroncs. 1832:* Egy Lantzos Hordo szorito vas abrants kultsával együtt [Sáromberke MT; TSb 26] ✱ *~ horog. 1745:* vagjon egy jó öreg hidas hozzá való ket hoszszabb 's egy kurtább lántzas horgaival edgyütt [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ *~ kaptány. 1753:* Egy nagy Lántzos Kaptany N 1 [uo.; i.h.] ✱ *~ karika. 1673:* Az hámor ház ... az verö nyele fából való mellyen két lánczos karika, az véginnis vas karika és szegh [CsVh 42] ✱ *~ kése. 1807:* egy pár késefa hám lántzos késével együtt [HSzj *fék* al.] ✱ *~ köpü. 1851:* jó kökút ... a' kút gém is tölgyfa ... fenyö kút ostor, felső végén lánczos küpüvel, alsó végén küpüs vas horoggal [Erdősztgyörgy MT; TSb 34] ✱ *~ kötőfék. 1620:* Bagaria sziy szerszamokrul es egieb Geöreögh Marhakrul ... Egy lanczos keöteö fektul f —/1 [Kv; KvLt II/69 VectTr 18-9]. *1628:* Egy lanczos kötö fek agyastul [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44.12] ✱ *~ medence. 1681:* Egy lánczos onazott medenczét no 1 [UtI] ✱ *~ nyűg. 1656:* harom gyermeklo ... vagjon mindeniknek 3 keöteöfekek, 3 oldal vas lanczos nyügh [UF II, 142] ✱ *~ orrodzojú portai kantár. 1740:* Egy ezüst aranyos Pléhekkel rakott fityegös homlok elöjü és Torka allyu, ugj lántzos orrodzojú Portai Kantár [Ne; Told. 19] ✱ *~ retesz. 1676:* egy régi festett, béllet ayto, vas be vonojaval es lanczos retezivel edgyütt [Fog.; UF II, 730]. *1681:* Vár emelcsös kapuja ... Temerdek Lánczos retez az hidon Nro 2 Ehez ä kapu fél köben retez fö Nro 2 [Vh; VhU 508] ✱ *~ szeg. 1667:* Tengely végiben valo lánczos szegek nro. 26 [Fog.; UF II, 340]. *1687:* Egy vasas béres szekeret, vasas löcseivel, es lánczos szegeivel, két pengö karikáival [Déva; Szer.]. *1745:* Rud orrára való marok-vas melly most tsináltatott 3. lantzos szegeivel nro 3 [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1753:* Béres Joszip szekeri(ne)k ... Rud végin valo marok vas hatlo lantzos szeggel edgjütt [Mezözáh AF; i.h.] ✱ *~ szijukötőfék. 1830:* Egy lánczos szijju kötöfék 40 xr [HSzj *kötőfék* al.] ✱ *~ tolóablak. 1656:* Ezen pincze torkara nilik az var piaczarol egy reghi felszer ... ayto, melinek reteze retezfeje lakattia kolcza tollio kis lanczos ablakaval retezeuel retezfejevel vas pantiaval együth [UF II, 115] ✱ *~ zabola. 1699:* Egy nagy regi lanczos zabola [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150] ✱ *~ zár. 1697:* Az Borbereki Ház ... Az Utzárol be járo kapu ... vagyon Kis ajtajával, es lántzos lakatos Zárjával [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 1] ✱ *~ zörgőpálca. 1652:* Egy czirkalom(na)k valo lanczos zergő palcza [Görgény MT; Törzs] ✱ *vízeresztő ~ tábla. 1781:* bár már ... ezen molnárok emberei volnának. víz eresztö lantzas Tábláit fel tsinálni[a] [Mihálcfva AF; EsztMk. — [a]A malom zsilipjének].

2. ékszerláncos; cu lănţişor; mit Schmuckketten. *1560:* Egy Nagy wont Ezusth Eö lanchos aranias [JHb QQ Temeswary Ianos reg.]. *1627:* Egy párta Eö ... Lanczos gombos ... tt. f. 49 d. 7 [Kv; RDL I. 132].

Szk: *~ öv. 1677:* Árkosi Istvánné Aszszonyom ... hagyott Miskólczi Jstvánnál ... egy lánczos övet [Kv; RDL I. 155b]. *1704:* Egy forgáts fejér hármas lantzos Eov [Kv; Pk 6] ✱ *~ pártaöv. 1652/1655:* Egy Lánczos Uy forma párta öv, az Lanczán egy mak. merön aranyas ... vöttem fl. 58 [Kv; CartTr II. 875 Csepreghi T. Mihály nyil.] ✱ *~ pikkely. 1777:* A Testvérem ... engede nékem ... egy arany Medájt ... egy rendbéli apro mentére valo Ezüst Gomb hozzá valo lántzos Pikkellyekkel [RLt Sombori Klára és László osztozó lev.].

3. *~ formában* láncszerűen; în formă de lanţ; kettenförmig. *1768:* Vékony pántlikás Asztalkeszkenö ket Tútzett. Lántzos formában Szött vékony Asztálkeszkenyo Négy Tútzett [Császári SzD; WassLt].

4. szitk-ban; în înjurături; in Verwünschung: ~ *adta. 1744:* Láttuk hogy Eltető Ferentz Vra(m) verte meg Mòldován Kratsunt, 's szitta láncz attával káromlotta [Szentegyed SzD; WassLt]. *1771:* Az Aszszonyok közzül attával káromkodni Tuzes attával Lantzas attával szitkozodni Bányai Györgynét sokszor hallottam [Dés; DLt 321. 15a Maria Szabo de Szék cons. nb Francisci Imbrefi alias Szöts (44) vall.] ✱ ~ *kurva. 1632:* ez az Giörgi Deak utannunk iött Cziak hallam hogi az Azzony megh Siualkodek az hatam meget es monda iaj lanczos kurva mit csiped az seggemet [Mv; MvLt 290. 95b] ✱ ~ *kutya teremtette. 1771:* En a szörnyü káromkodok közül ezeket tudom a kik Ördög, Diszno, Lánczos Kutya Teremtettével szoktak káromkodni, s káromkodtak fülöm hallottára, kivált Zilahi István Uram [Dés; DLt 321. 5a Al. Huszár (30) vall.] ✱ ~ *mennykö teremtette. 1728:* hozza csaptatá Sorban Mihok az puskat illyen szoval Láncz tos menkö teremtette [Altorja Hsz; HSzjP Rudulj Bokorné Kapitan Borbara (25) vall.]. *1771:* akkor szort el anyi Lanczos Menkö ördög Teremtettet hogy az földnek nehéz volt tartani [Dés; DLt 321. 33b St. Gyöngyösi (67) ns vall.] ✱ ~ *teremtette. 1749:* Damokos uramot láttuk hogy kardot huzot volt ... eo Nga Béressire, s egjszer meg is szidta Lánczos Teremtetével [Balavásár KK; Ks 15 LXXVIII. 17]. *1771:* a Piaczonis elégszer hallottam, hogy káromkodot[a] Lantzos Teremtettével [Dés; DLt 321. 41b Catharina Fulop cons. nob. Antonii Stikler vall. — [a]Szabo Ferkőné]. *1803:* Lántzos teremtettét, a' Hegy hegygyel nem, de az ember emberrel tanálkozik [Berekesztúr MT; Berz. 3. F. 5. B. 1] ✱ *forgós ~ teremtette. 1771:* Mészáros Fogarasi László mostani szolgájátis ... forgos Lántzos Terentettével szitkozodni hallottam [Dés; DLt 321. 14b] ✱ *ördög ~ adta. 1742:* Ördög lánczos atták ugy mennyetek az Plebanosra[a], hogy meg veretlek és az Ispotálybul ki tsapatlak benneteket [Kv; AggmLt C. 12. — [a]Panaszkodni] ✱ *ördög ~ teremtette. 1763:* minden ok nélkül vélem háborgott, szidott, mocskolt, ördög, Lánczos, Hóhér Teremptettével, attával káromlott [Sár.] ✱ *tüzes ~ (mennykö)-teremtette. 1729:* ördög koma, kutya koma Tüzes lobogos, lánczos Menykö Teremtettével és attával káromkodott [Dés; Jk]. *1762:* Kaffai János ... a Hegedüst az ott tánczolo Inasoktol el akarja vala venni ... nem hagyok; tüzes Lánczos teremtettével öszve szida bennünket, s rutul gazolkodék [Geges MT; IB. Mart.Molnár (18) jb vall.].

láncoz láncra veret; a lega cu lanţ, a pune în lanţuri; anketten, in Ketten schlagen/legen. *1786:* Groff Thoroczkai Sigmond Ur eö Naga ... lántzozza s kalodazza Szegény Embereit [Torockó; TLev. 4/13. 23].

láncozás hurkolás, láncolás; tighel în lanţ; Ketten/Maschenstich. *1805:* 7 1/2 Loth Ezüst skofium Láncozás [Mv; Told. 74]. *1807:* 9 3/4 Lot Skofium Lántzazás [Mv; Berz. 7. 69].

láncozat függőlánc; lănţişor; Hängekette(n). *1849:* Vagyan ... Groff Nö ö Nagytsága szabájába, — egy igen diszletes lántzazaton a' palata közepén függö aranyazatt Luszter — mellyen öt felöl lehet gyértyákat tartani [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

láncozott szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *vasing* páncéling; cămaşă de zale, platosă; Panzerhemd. *1849:* Egy vas lántzozatt ing ... 2. spádé ... Egy Buzdogány [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

láncoztat láncra veret; a ordona să fie încătuşat; in Ketten legen/schlagen lassen. *1598:* az kit ot kaphatot, megh foga lanchoztata [Pálfva Cs; BálLt 81].

láncöv kb. láncszerű fém-öv; brîu de metal în formă de lanţ; kettenartiger Metallgürtel. **Szk:** *dióbeles ~. 1723:* Vagyon öt sing — s — három fertály és egy perczentés — ezüst aranyas dió beles Lántz öv [Koronka MT; Told. 29/2] ✱ *forgács ~. 1706:* Forgáts lancz övek szkofiomos öltözötök [WassLt]. *1725:* Vett volt eo kglme zálogképpen Két Arány Lánczott, Egj Forgács, Ezüstböl valo Lancz Eövet [Kv; Pk 7].

láncszem 1. verigă; ochi de lanţ; Kettenglied/ring. *1587:* forraztattam ... Egy Lancz zemeth az Chykolttyohoz d. 2 | Az zekerheoz chynaltattam egy chykolttyot es harom Lancz zemeth Andras kowachyal d. 10 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 2-3 Zabo György isp. m. kezével]. *1596:* Lakatos Balint ... Az keozep vcza kapunal valo rostelt vyolagh zegezte fel az partazasra, es lanczot chinalt az rostelira, es az retezeket 2. lancz zemre chinalta [Kv; i.h. 6/XXIX. 71 Bachi Tamas sp kezével]. *1656:* vagyon 3 lancz szemeken fügö rud tarto eoregh vas karika nro. 2 kereztül bene fenjeö rud [UF II, 127]. *1694:* Vagjon ... vas sarkako(n), pántoko(n) forgó, kilencz láncz szemekböl álló retezes, retez fejes, fa hevederes fél-szer paraszt Ajtó [Borberek AF; BfR]. *1750:* Egy merö vasbol állo tsatló lántz négj lantz szemböl s egj karikabol álló [Esztény SzD; Told. 25]. *1763:* (Hozott) egy nagy Sikotyut öt lántz szemével [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 22–3 Bába Györgye (36) zs vall.]. *1779:* Tsináltom ... egj Tsatlo szeget, 6 Lántz szemel edjüt, a' magam vassambol. xr. 15 [Szászváros; BK. Kováts Mátyás kov.m.kezével]. *1780:* A Béreseknek két lántzszemet és égy peretzet tsináltam 9 Dr [Gyalakuta MT; GyL].

Szk: *záró ~. 1833:* a Pintzébe talááltatnak ... Edgy Nyári Fa rostéljos Hűlő ajto, két záro lántz szemmel és két vas Sárkakkal [Szentanna MT; MvLev. 8].

Sz. *1679:* mint az lánczszemek szoktak egymástúl függeni, úgy függ az mi dolgunk egymástúl, kiváltképpen in negotio religionis [TML VII, 173 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

2. arany-láncszem; verigă de aur, ochi de lănţişor; goldener Kettenring. *1781:* Diobeles Arany Lántz két rend, mellyben vagyon Száz Őtven három Lántz szem, nyom Őtven kilentz Aranyot [Nsz; Told. 3].

3. *áty* kapocs; verigă; Kettenglied, Heftel. *1823–1830:* Ó! de borzasztó nézés volt reggel, midön a grófné s gyermekei felébredvén, megtudták a gróf halálát! Egy csoport még neveletlen gyermekek egy gyenge anyára maradva ... rettenetes sirások közt panaszkodtak a vesztésen, a nagyobb és értelmesebbek panaszolkodtak, hogy elszakadt a láncszem, mely öket függésben tartotta [FogE 157].

láncszemes (prevăzut) cu verigă; mit Kettenglied/ring versehen. *1752:* (A szekér) Rud végiben marok vas és Lántz Szemes hatlo Szeg vagyon [BfN 30/61].

láncszemezik láncszemmel játszik; a se juca cu verigi; mit Kettengliedern/ringen spielen. *1823–1830:* Ide[a] szokott volt a kollégium szerdán—szombaton délután zászlókkal dobokkal recreatióra kijárni és két órától hat-hét óráig labdázni s egyebet is játszani, különösen láncszemezni, melyből a kovács cigányoknak, hasznuk volt, mert akármennyi láncszemet csináltak, a gyerekek mind megvették [FogE 105. — [a]A mv-i Cigánymezőre].

láncú szk-ban; în contrucţii; in Wortkonstruktion: *öt szem ~* ötszemü láncos; cu un lanţ format din cinci verigi; aus fünf Kettenringen bestehend. *1827:* Találtatik[a] egy őt szem Lántzu Késaja fais [Koronka MT; Told. 34. — [a]Az istállóban].

láncvég capăt de lănţişor; Kettenende. *1849:* Vagyon égy mettzett üveg Luszterhez három réz lántzatskákon igen ékes rézből készitett három férjfi fők a' lántz vegeken [Somkerék SzD; Ks 73/55].

landalis szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~t jár* kb. járja a bolondját, fölösleges dolgokat csinál; a face lucruri inutile; sein Rappel ist über ihn gekommen. *1813:* tsudálatoson esik nékem, hogy én az igyekezetemér tsak ezt hallom, hogy ne járjak landerist: ez a Szokatlan tántz, nem az en Caracteremhez valo ... en miholta haza jöttem, meg nem epithettem Somjora az Istálot ... meltoztatik Ngod meg látni, hogy én Istalot és Házat epittek, Somjora, nem pedig landalist járok [Perecsen Sz; IB. Botos Peter gr. Korda Annához].

A szk alapjel-e a n. *Ländler* néptánc nevével függ össze.

landau-cséza hintófajta; landou; Landauer. *1752:* Egy zöld Posztós Landau Cséza hozzá való egész készületivel [Marossztkirály AF; Told. 19].

land-dragonyos törvény kb. lovas katona megváltás; răscumpărare pentru dragoni; Dragonerablösung. *1851:* Dobokai birtokos Hodor Károly által 1850-ben és 1851-ben bé fizetett Adók mennyisége és mineműségéröli Kimutatás ... Forspont Adóban 52 xr ... Házaim numerizálása 48 xr ... Landdragonyas és Stempel törvény 8 xr ... Fő adó 1 f 15 xr [BetLt 1].

landgráf tartománygróf; conte, landgraf; Landgraf. *1823–1830:* Kassel a Hessen-Kassel-i Landgrafnak, most elektornak rezidenciás városa ... Göttingához csak 5 német mértföld [FogE 247].

landis 1. londoni posztó; postav englezesc; Londoner Tuch. **A.** *1683:* Kis Kozma nevü Gőrögtől vévén ... Három veg Landist in f 81 végit huszon het forintb(an) Harom sing Angliat singit f 4//50 ... hozattunk Teczin Fajlandist ull. 21 ... Két veg Landist ... edgyik kék, másik veres. vegit in Fl. 26 [UtI]. *1736:* az köntösnek való angliai, fajlandis, landis kétszer ványolt posztó [MetTr 319].

B. *1584:* Giolchot Ballal ... Barsonth Weggel ... Londist és egieb fęle olaz posztot mindent veggel[a] [Kv; KvLt Vegyes III/4. — [a]Adjanak]. *1620:* Egy fel Vegh Longistul (!) f 1/50 [Kv; KvLt II/60 VectTr 5]. *1658:* adtam ... 6 1/4 sing Londist singit f 2 d 10 [Kv; SLt FG. 15].

Szk: *fájn ~*. *1586:* Az oskola Mesternek egi Bellet sweget chinaltattam egi fertalj fain longist (!) veottemm —/50 [Kv; Szám. 3/XXIV. 42]. *1599:* Thot hazy Jstwan. Hozott Lengiel Orzagbol. Egy Veg. Fein Londist ... 2 [Kv; i.h. 8/XIV. 7 Hj] ✱ *kék ~*. *1670:* szabtak ... Dolmant Laczkonnak kek Landis Bol [UtI] ✱ *közönséges ~*. *1736:* Volt sálya nevü posztó is, az is az uraknak való volt, köz nemeseknek volt az fajlandis, közönséges landis [MetTr 351] ✱ *szederjes ~*. *1687:* küldtünk Segesvári orás Janósnak négj sing szederjes Landist [UtI] ✱ *tengerszín ~*. *1683:* Egy vég Veres es egy veg Tenger szin Lándis vegit pro f 31 [UtI] ✱ *veres ~ → tengerszín ~* ✱ *zöld ~*. *1687:* vőttük ... Egy vég Szürke Remeket ... f 55//Egy vég zöld Landist in f. 25 [UtI].

2. Jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: landisból való; (făcut) din postav; aus Londoner Tuch. **Szk:** *~ dolmány*. *1616:* Egj zeöld chionka vju mente roka hattal, bellet, Egj zederies londys uiselt kurta dolma(n) [Kv; RDL I. 101 Andr. Junck kezével]. *1622:* Egj zeöld londis hozszu dolman beczwltek f 7 [Kv; i.h. 119] ✱ *~ mente*. *1694:* Egy zöld landis fejer Barany borrel bellet mente ... vallora fl. 5 [Kilyén Hsz; BLt 4]. *1739:* más egy viseltes landis bérlett mente [Torda; TJkT I. 165] ✱ *~ palást*. *1615:* Jutot Soffikanak ... Egj fekete londis palast f 10 [Kv; RDL I. 97 Junck András kezével] ✱ *~ szoknya*. *1673:* Szegöthünk egy szolgalo leant ... Igirtunk Eztendeigh valo fizeteseben egy landis szokniat szeöldes veres selyem praemet az vallara az alyarais ugyan selyem praemet [Kv; ACJk 15b]. *XVIII. sz. eleje:* vagyon egy veres Landis szoknya viseltes [Kv; LLt Fasc. 71].

landisposztó 1. londoni posztó; postav englezesc; Londoner Tuch. *1657:* Vasarlottam ... hat sing landis postot feketet, singit f. 2 [Kv; ACJk 48b]. *1736:* fogadtam meg őregbik szolgálom(na)k Szőts Ersokot, kinek is fizetése lészen e' szerint: 1. Zöld mente a' Landis posztóból tiszteségesen rokával prémezve, uj barány börrel bérelve[a] [ArJk 33. — [a]Folyt. a fels.].

Szk: *kék ~*. *1676:* Vas János feleségivel edgyütt à Praedikállo Székre adtak négy sing kék landis posztot Isten ditsőségére Somosdra [MMatr. 84] ✱ *szederjes ~*. *1652:* adot ... masfel sing szederyes Landis posztot singit f. 2 [Kv; ACJk 50a].

2. Jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: londoni posztóból való; (făcut) din postav englezesc; aus Londoner Tuch. **Szk:** *~ dolmány*. *1691:* Vinczi Marton Tálmosónk Conventiója ... Landis Posztó dolmánya Ezt(endőn)ként, no 1. Mentéje Azonbol 2[a] [UtI. — [a]Folyt. a fels.].

land-kocsis postakocsis; surugiu de poştalion; Postkutscher. *1751:* Peströl Kolosvárig az Nehéz idöre és rosz gaz utra nézve probaltam Land Kocsist hogy menyiert hozna el es Szaz forintnál alább nem akarta fogadni [Kv; Ks 15. LVII. 28].

land-kucse postakocsi; poştalion, diligenţă; Postkutsche. *1823–1830:* Januáriusnak 30-ikán reggeli 10 órakor indultunk ki Bécsből a landkutschén, a vén hintót pedig Bécsben hagytuk [FogE 173].

landmájszter (városi céhhez tartozó) vidéki mester; meseriaş de la ţară (care face parte dintr-o breaslă orăşenească); (zur Stadtzunft gehöriger) ländlicher

Meister. *1810:* Be allat A Betsületes Nems Ciba Miller Mihály Mind Land Majszter [Kv; KCJk]. *1833:* Gyenerális Czéh gyüllésünk lévén. Egyenlö akaratbol meg határozta az egész B:N: Czéh, hogy ha valamelly idegen mind Land Meisternek akarna állani tartozzék fizetni 25. fl [Kv; i.h. 22a]. *1845:* Orbán István ... magát Filialis Mesternek fel vétetni Kéri ... mint a Czéh elöttt esméretes ... tőbb mestereknél szolgált legént Szász Fenesi Land Meisternek fél Czéhba állási dij fizetése mellet ezennel fel vészi ... oly moddal hogy Orbán István Mint Filialis Mester Inasokat szegödtethet Szabadithat ... de Kolosvára mestersége folytatása végett nem jöhet, mint Landmeister [Kv; ACProt. 12].

A városi céhhez tartozó vidéki mester jelleg a céhbe nem tartozó kontársággal szemben a vidéki mesternek törvényes működési lehetőséget biztositott.

landmarsall tábornagy; mareşal; Marschall. *1710 k.:* Gróf Traun Landmarschall beszéllett vélem sokat felöle [BÖn. 921].

land-milicia kb. határőrség; grăniceri; Grenzwache/schutz. *1762:* Tizenötezer land-milicia állíttatik most fel, melyben 12 ezer gyalog, 3 ezer huszár és dragonyos lesz [RettE 142].

lándorfejérvári nándorfejérvári, belgrádi; din Belgrad; Belgrader. *1710:* A fövezér[a] ... fejit elütvén a bársony erszényben tevék, s a császárnak vivék, a bőrit penig testiről lenyúzván, gyapottal megtöltek, s a lándorfejérvári kapuban felfüggeszték [CsH 175. — 1683-ra von. feljegyzés. — [a]Kara Musztafa].

landsaft tájkép; peisaj; Landschaft, Landschaftsbild. *1837:* Nagy aranyos rámáju Helvetziai Landsaftok | A Frantzia Abbé négy festett landschaftya [Szentbenedek SzD; Ks 88. 12].

landsaftos tájképes; cu peisaje; mit Landschaft. *1849:* Kék Landschaftos tanyér 17 darab [Széplak KK; SLt 17].

lándzsa lance; Lanze, Speer. *1631:* megh hatta az pasztornak ... hogy ha maszszor oda megyen rea More Laszlo, wsse altal az Lanczyaval [Abrudbánya; Törzs. Petrus Vayda (33) concivis vall.]. *1650:* mind az harmot ott kapa(m) mind attjastol, egy Lancziatis akor elveöm tülleök [Besenyő BN; Ks 41. B. 21]. *1667:* edgyik mindgyart egy lantsaval hozzam öklele, en ell vöm az lantsat tölle, maga el szalada [F.köhér MT; Told. la]. *1680:* Imreh Andras ugy üte az ládzával hogy mindgyarast el esek [Kilyén Hsz; BLt]. *1683:* az paraszt népek és béres szolgák semminémű vasból álló vagy vasas fegyvert (: az pakularoknak a lándzsa megengedtetvén :) ... semmiképpen ne viseljenek [EOE XVIII, 90 ogy-i végzés]. *1688:* az Varos szolgajara hatalmasul reajak tamadtanak Kardal, Lancsaval hozzajok vagdaltanak [Dés; Jk]. *1697:* ha el nem szaladunk vala mind ott ölnek vala meg, egj néhányat közülünk megis sebesitve(n), kit Láncsával kit vas villával [Szamosfva K; Ks 90]. *1711:* en se czigant se egyéb idegen embert fustellyokkal Lancsakkal nem latta(m) [Vadverem AF; JHb XXIX. 20]. *1766:* a' vejemet ... egy Lántsával fel konzoltak a' Tot fiak [Koronka MT; Told. 3a]. *1849:* Néhai Cseh Iosef Urat lántsájokkal ... megölték [Héjasfva NK; CsZ].

Szk: *horgas ~. 1775:* az mü ökrünkön egj szép réz harang lántzal levén fel kötve valami Dalnaki Legények oda menvén nem tudák le venni, s egj horgas lántsa léven nállok azzal az ökör nyakát el akarta vágni a harangért [Oltszem Hsz; Mk II. 2/71] ∗ *nyeles ~. 1667:* Nyeles láncsa nro. 2 [UF II, 335].

Ha. *1667:* lantsaval [F.köhér MT; Told. la]. *1668:* Lántsiácval [Diós K; Ks 65. 43. 10]. *1680:* lándzával [Kilyén Hsz; BLt]. *1761:* Láncsa [Pata K; IB. Nábrádj István lev.]. *1768:* Lántsát [Karácsonfva MT; Told. 3a] | Lántsák [Dés; Ks 84]. *1815:* Lántsát [Vécke MT; Told. 37]. *1830:* Lántsával [Szopor K; KLev.]. *1832:* Lántsát [Asz; Borb.].

lándzsacsattogás lándzsacsattanás; zgomotul lăncilor; Lanzengeklirre. *1753:* az Lántsa és bot tsattagást hallottam, vervén egj máshoz [Erdőalja KK; Ks 38. X. 11].

lándzsás 1. *mn* **1.** lándzsával felfegyverzett; înarmat cu lance; mit Lanze ausgerüstet/bewaffnet. *1686:* Máte mihok ... rea mene az Kereszturi Mihaly ur(am) Béressére Láncsás kézzel hozza vagdala [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVII/15].

2. *~ kapu* '?' *1786:* Vagyon csűr, ágassai jók, fedeleis alkalmas, kertelése nincsen hanem fejűl egy Láncsás kapu, ez is romladojába találtatott [uo.; i.h. 15. XX/18].

II. *fn* lándzsával felfegyverzett ember; lăncier; Lanzen/Speerträger. *1710:* jó láncsások lévén az olâhok, békivel feljövék velek együtt a házunkhoz [CsH 181. — 1684-re von. feljegyzés]. *1849:* láttam Szemeimmel, hogy le verve a' lántsásoktol a' földön hever[1] [Héjasfva NK; CsZ. — [a]Cseh József].

lándzsásan lándzsával felfegyverkezve; înarmat cu lance; mit Lanze bewaffnet. *1849:* ott volt ... Buksa Nenujis Lántsáson [Héjasfva NK; CsZ. Voldorfi v. Lombos Nyikuláj vall.].

lándzsázott lándzsával megsebzett; rănit cu lance; durch Lanze verwundet. *1849:* a szegény el rongált Lántszázott vérbe feresztett Urfinak[a] élete meg maradásához tsak a vala szerentséje hogy Ujszekelrol valami Lovas magyarok jöttek lefelé és azok visza üldözték[b] [Héjasfva NK; CsZ. Szakáts Julianna Lörinczi Istvánné (45) vall. — [a]Cseh Sándornak. [b]A támadókat].

láng 1. flacără; Flamme. *1584:* Zaz Mihalne vallia Az paytanal az kis hazbol lobbant ky Az Langh [Kv; TJk IV/1. 209]. *1600:* Reody Martonne Anna azzonny ... vallya Semmith Abban Nem thwd minth esseth az giuladasa Zilagy Jstwan hazanak hanem az Ablakan tekintett ky az ropogasra es mingyarast az eo hazakra leott Altal az langh [Kv; TJk VI/1. 452]. *1644:* Egj Ember Magassagniera megie(n) vala ki a langh az Nagy Miklos kemenie(n) [Mv; MvLt 291. 432]. *1678-1683:* tőzben langhban füstelgő edes hazank fele, sok sep Magiar es Nemet haddal fordulank [Ks Kornis Gáspár kezével]. *1718:* Lattaké nagy tüzét az hazb(an), vagy lángot az kürtő torkán honnan gondolhato volna belső tüztül gyült (!) meg a ház? [H; JHb vk]. *1719:* Az Pestisrol ... Minden nap az lako Házakot meg kell füstülni ... hogy az meg veszett Aërt az láng Corigallya [Ks 54. 84 Medica

instr.]. *1817:* a Lang a földönnis tsavargatt a szörnyü Nagy Szél miatt [Torda; KvAkKt Mss 363]. *1841:* kevéssé tavulatska, égyszer tsak látom hogy a' földböl hirtelen kék lang jönn fel [K; KLev.].

Szk: *~ban vagyon. 1658:* Elmenvén találtuk az tatár chámot Tordán innet az túri oldalban táborban ... mindenfelöl, valahova nézhettünk, tüzben, lángban lévén az faluk [Kv; KvE 176 LJ]. *1817:* egy fél minutum alatt az egészsz Sor[a] Langba volt [Torda; KvAkKt Mss 363. — [a]Ház] ✱ *a ~ felveti magát. 1629:* nem teolt harom fertali ora benne hogy fel vete az langh magat, ki futamank, hat az kemenynek az felseo Zegeletin gyült (!) ki [Kv; TJk VII/3. 105] ✱ *a ~ hömpölyög. 1817:* a Láng a földön hömpölyögni láttatott [Torda; KvAkKt Mss 363] ✱ *~ot vet* lángba borul. *1766:* jo fedéllel valo készült üveg ablakos Házára és kamarára, mely langot vetvén aztott megemésztette [HSzj *kamara* al.] *1776:* Azonnal a ház lángot vetett [RettE 369] ✱ *sebes ~gal ég. 1662:* az tűz az péntekhelyi házaknál ... éjszaka érkezvén, olly rettenetes sebes lánggal ég vala, hogy annak sebes lángja az éjszakai setétségben annál inkább az eget verdekleni láttatnék [SKr 589] ✱ *tűzforma ~. 1762:* Tudgyaé, láttaé, hallottaé és kitöl a Tanu ... Imo Nemes Doboka Vármegyében, Gyekében ... ā Kereszt Domb nevü hellyen ... kik láttanak volna valami lobbanást, vagy tüz forma langot, mellyis vulgö penz kigyulásnak tartatik? [Dob.; Ks 4. VII/12 vk].

2. tűzvész; incendiu, foc; Feuerbrand/sbrunst. *1811:* Vagyon égy Ház, szegén a' ki-menö köznek ... Ennek a' nagy Égés emlékezetére E Pár verset irom szemöldökére Arokallyát a Láng MInD porrá égette, És Gróf Bethlen János hellyre épitette [ÁrÉ 28].

3. *átv* szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ba boríthatja a hazát* kb. felzendítheti az egész hazát; a putea răscula toată ţara; das ganze Vaterland erheben können. *1849 u.:* Midön ... Berzenczei székely nagy gyülést hirdetett, mind nekem, mind többi társaimnak vélekedése az volt, hogy ... gr. Miko[a] ... tiltsa be a székely gyülést, melynek megtartása a hazát lángba boríthatja [EM XLIX, 648 Zeyk Károly kezével. — [a]Gr. Mikó Imre] ✱ *~ot vet* lángba borul; a izbucni în flăcări; in Flammen geraten, aufflammen. *1581:* Megh ertettek eo kegmek ... az Biro vram panazzat ... azon ... ky esset Byro vra(m) zemelie(n) Lattiak eo kegmek hogy ez oly Incendiu(m) es oly twz kit olayal ne(m) kel oltany hane(m) Menne hamareb lehet Ennek eleyt kellie(n) venny hogy erót ne vegien es langot ne wesse(n) [Kv; TanJk V/3. 240b]. *1657:* mátkámhoz járásomnak praetextusával tractál vala az fejedelem az Kassán innen akkor élt evangelicus urakkal jüvendö hadakozás felöl, mely azután késöre vete lángot [KemÖn. 152].

4. *1710 k.:* Hová legyek el, édes Istenem! eközött az öt oroszlán között, aki engem sebes lánggal környülvett. Első a sátán. Második az engemet ifjúságomtól fogva vallásomért gyülölö klérus ... Harmadik az én ellenem hamis vádokkal felgerjesztetett király ... Negyedik ... Rabutin. Ötödik az én boldogtalan atyámfiaitól ... kimondatott halálos sententia az én fejemre [BIm. 1004].

5. a liszt legjava; făină extrafină; Kernmehl. *1597:* Swtedtem ket belest es fankokot. Az eleby fel irt feyr lisztbwl czák az derczeie Maradot az langiat ki wodtek az el keołt [Kv; Szám. 7/XIV. 65 Th. Masass sp kezével]. *1603:* Takachy Janos ... vallia ... minden heten hozot a' molnar ketzer ketzer liztet haza swteot az felesege inkab minden heten ketczer, annakis chak a' langat veotte ky az Derczeiet penigh itben attak el [Kv; TJk VI/1. 640]. *1740:* ott örlöttem a kerdöb(en) forgo Malomb(an) haricskát, a Molnárné a mérczét ragadván a Malomházb(an) ki fut, és az én lisztem(ne)k a lángjából meg meriti és bé viszi a kamarába [Papolc Hsz; SzentkGy Temerdek Andrásné Kata (24) jb vall.].

langausz táncfajta; un fel de dans; Art Gesellschaftstanz, Langaus. *1823-1830:* Vacsora után bálba mentünk ... A felső házban volt a nemesebb bál, hol minuettet, waltzert és langaust táncoltak, ki ahogy tudta, úgy [FogE 174].

lángeszű lángelméjü, zseniális; genial; genial. *1854:* gróf Széchenyi ... sebes villám eszü és oly talpraesett észrevételei, hogy a lángeszű férfiu már akkor is kiismerhető vala [ÚjfE 74].

lángfogó szikrafogó; paraflacără; Funkenfänger. *1585:* Az kemenczet hogy meg Chinaltak Az Malomba fizetem f. — d. 16. Esmet veottem kachlat es Lang fogot p(ro) f — d. 28 [Kv; Szám. 3/XXI. 4–5]. *1586:* Az por teoreo malom haznal valo zobaban Czinaltattam egi kemenchiet ... Az kemenchie Aaiaban es az lang fogoban veottem ket vasat, teszen —/16 [Kv, i.h. 3/XXIV. 34]. *1597:* fizettem egi Lang fogoert ... f d 15 [Kv; i.h. 7/XII. 33 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1666:* Ez kemenczében czynáltattunk 3 darab vasat, edgyiket a kályhák alá, másikat azon vas alá, harmadikat az langh fogo alá, adtunk teolle az Czigánnak f — d 13 [Kv; SzCLev.]. *1755:* vagyon egy régi festett közönséges Apro kályhákbol rakott kementze, lang fogoval edjütt [Ludesd H; BK sub nro. 1020 Naláczi conscr.].

Szk: *~ (tégla)kemence. 1813:* egy más mellett két sütö Kementze Téglából ki rakva ... és ezek elött egy hoszszu vas pántra rakott Lang fogó Tégla Kementze [Koronka MT; Told. 18]. *1827:* A Láng fogo Kementze Téglábol ujolag rakatott vas rudra, egy más vas ruddal p(e)d(i)g a' közepen a Fiok gerendához fel vagyon kaptsolva [uo.; i.h. 34].

lángocska flăcăruie, flacără mică; Fünkchen. *1710 k.:* A tűz ... megszámlalhatatlan szikráknak, lángocskáknak és a világosságnak véghetetlen, megfoghatatlan sok apró részecskéinek a napban öszvefoglaltatott golyóbisa [BÖn. 448].

lángol lángot vetve ég; a arde cu flăcări; flammen, lodern. *1626/1770 k.:* Kalanak kezekben[a] kik tüzel langalnak [ItK 1931. 82 Fiátfalvi György pokolbeli látomása. — [a]A pokolra vetett részegek kezében].

lángoló 1. égő; încins, care arde cu flăcări; flammend, lodernd. *1585:* Anna Vas Georgne zolgaloia ... Val ... Eleob zitta megh Biro Mihalne Tapazto Istuant ... egy mast kezzel tazigaltak ... Az Azzony ... vrais be lűta es ereossen verę egy Langalo wzeoggel [Kv; TJk IV/1. 537].

2. *~ tűz* **a.** tűzláng; flacără; Flamme. *1719:* Az Pestisről ... Minden nap az lako Házakot meg kell füstülni, lángoló Tüzzel, apron vagdalt faragott fenyö Tövis-

set vagy apron darabolt s meg hasogatott Kőris fát jo aszszut ... meg lyuggatott Serpenyőben vagy Vas melegittőben kell rakni, meg gyujtani es Szellyel hordozni az Hazban migh elegh [Ks 54. 84 Medica instr.]. — **b.** *átv* emésztő tűz; foc mistuitor; vernichtender Brand. *1662:* Már az ezerhatszázhatvanadik esztendő következett vala, melly a felsőnél annyival inkább siralmasabb vala, hogy amelly sok gonosz és veszedelmes dolgok tüzének rakásfái a hazában nagyobb-nagyobb rakásokra neveltettek volna, ebben immár azok annyival sebesebb és veszedelmesebb lángoló tűzzel égnének meg, az egész keresztyénségnek ... nyilvánvaló nagy kárával [SKr 528].

3. '?' **Hn.** *1713:* az Langolo Szélben (sz). az Langolo mellett (sz) [Sárd AF; EHA].

lángos I. *mn* **1.** ~ *teremtette* kb. a kutyafáját!; ei, drăcia dracului; potztausend!, hundsdonnerwetter! *1749:* az Inctus ... hogy ejg gazda ember házánál tüzet a' pipajaba nem adta(na)k, ottanis irtoztato J(ste)n ellen valo káromkodást vitt végben, ugj mint: langos millongos (!) menkö kutya teremtette [Torda; TJkT III. 264].

2. '?' **Szn.** *1614:* Langos Tamas zs [Malomfva U; BethU 140] | Langos Gergely senex lib. [Muzsna U; i.h. 121] | Langos Janos jb [Vágás U; i.h. 156]. *1815:* Langos Josi inas apja Langos Antal [Kv; CsizmCJk I. 262b].

II. *fn* **1.** lepényfajta; un fel de plăcintă; Flammenkuchen, Fladen. *1786:* mig ... Aszonya vélle a' Sütő házban süttetett, mindenkor hozott a' Szállásomra Rós Therésiának egy egy nagy Langost [K; KLev.].

2. '?' **Hn.** *1646:* egy Nagy Langos neuw tilalmas Erdeo [Királyfva K; EHA].

langosan ingerülten; iritat, enervat; gereizt. *1779:* a vén Váradi ... igen nyelves ember volt ... Váradi meg szollitván az Urat[a] mondotta Ntsgod tsak halgat s nem is tudja Ntsgod hogy Felfalun[b] mit dolgoznak Ntsgod ellen ... De az aszszony[c] erre Váradinak nagy langason tsak ezt felelé elég tágos az Ut és annyi felé a Fülem mellett mind el is bocsátom arra semmit sem hajtok [KS özv. br. Kemény Zsigmondné Rhédey Druzsina (61) vall. — [a]Br. Kemény Zsigmondot. [b]MT. [c]Br. Kemény Zsigmondné Bethlen Ágnes].

lángozó *szitk.* *1773:* igen szokásos szitkai vadnak ugy mint Lángazo Milliom etc. teremtette [Burjánosóbuda K; KLev.].

lángozós *szitk.* *1762:* Az Inquisitoria Relatoria fel olvastatván világoson ki jö ... Váradi Szabo Pálnak nyilván lett káromkodása ... midőn elsőbenis irtoztato, s embert rettentő, mind I(ste)n, Religio, mind Nmes Várasunk Hadnagja ellen kutya, menkő, langazos teremptettével szidkozodni karonkodni sokaknak hallottára batorkodot [Torda; TJkT V. 113].

lángpor gyújtó-puskapor; praf de puşcă; Zündpulver. *1665:* vagyon egy boltasos por haz, meljben vagjon por ez szerint: Algju por in tonnis no. 36 centenar. 39 libr. 30 ... Puskahoz valo apro por ton 15 centenar. 6 ... Gyujto auuagj lang por centenar. 1 [UF II. 310].

lángszín tűzpiros szín; roşu aprins/ca focul; feuerrot. *1589:* Langh zyn dupla taffota ket darabba 8 sing ... f:12/80 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 34]. *1696:* Paplan egj lang szin tafota, s egj közönséges Kilim [Kv; LLt Fasc. 146]. *1745:* Edgj Terczenella közepü, lang szin attlattz kerületü paplan [Marossztkirály AF; Told. 19]. *1766:* Selyem Paplan, melynek a közepe Lang szin creditor, a körülete Zöld Tafata [Lesnek H; Szer. Harsányi Éva lelt.]. *1780:* egy rendbéli gunyának valo lang szin Selyem matériát látott hogy vett belőlle Cserei Uram [Bethlen SzD; BK. Maria Ersek (18) jb vall.]. *1782:* Langszin Creditorbol ... keszitett váll [A.balázsfva BN; LLt]. *1823-1830:* A zászló langszín selyem matéria, kereken arany paszománttal varrva [FogE 121]. *1836:* Egy langszin tafota köntős [Kv; Pk 3].

Az összetétel előtagját a történeti és tájnyelvi adalékok tanúsága szerint országosan *lang*-nak is ejtették. CzF ezt írja: „Eredetileg rövid *lang*, mint Erdélyben csaknem általán, s némely származékát Magyarország vidékein is használják". L. még erre: MTsz.

Szk: ~*t játszó.* *1842:* Egy láng szint játtzó selyem szövet [Szucság K; RAk 65].

lángszínű tűzpiros; roşu aprins/ca focul; feuerrot. *1787:* Egy Langszinü Sellyem creditor szoknya [Mv; MvLev. Ajtai István hagy. 2]. *1812:* 1. lang szinü selyem Ruha [DLt 602 nyomt. kl].

lángszorító suber lángszabályozó tolózár; şuber pentru reglarea flăcării; Flammen regulierender Schieber. *1852:* Egy nagy Plattenes Kementzéhez ... Egy Lang Szoritto Suber 13//hoszu 14//szeles [Kv; SLt Vegyes perir.].

lanka I. *fn* **1.** lejtős oldal; coastă de deal; Abhang. **Hn.** *1648/1768:* Lonka nevü Rét (k) [Gombás AF; EHA]. *1842:* A Lankán (sz) [M.kapud AF; EHA].

2. gyümölcsös; livadă; Obstgarten. *1839:* A' Lankán (sz). Az Apai Lankán a' kaszállók [Aranyosmeggyes Szt; MkG].

II. *mn* ~*bb féle* enyhén keskenyedő (palack); (butelie) care se strîmtează uşor; leicht schmäler werdend(e Flasche/Buttel). *1847:* Másodlöketésenn keresztül ment pe'sgök viz-közé helyezése ... rakva van az első évi készitmény lankább féle 30 p(alack) ... ugyanaféle pe'sgö élénkebbjéből 22 palack [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

lankad fárad; a se obosi; sich erlahmen, müde werden *1811:* Nem lankad, sőt mentöl tovább a' menése Tüzesebb, nem botlik, bátor a lépése[a] [ÁrÉ 158. — [a]Gr. Bethlen János véleménye a ménesbe való jó lóról].

lankadozik 1. bágyadozik, pilledezik; a se moleşi, ermatten/lahmen. *1760:* (Barcsai Gergelyné Naláczi Sára) asztala meg volt terítve. De nem ülhete melléje, mert ebéd előtt ... lankadozni kezdvén, mig mellrevalóját róla lekapcsolták, meg is hala [RettE 112].

2. *átv* enyhülget; a se potoli treptat; mildern, nach und nach sanfter werden. *1782:* Urunk Bátyánk Tisztyének amovealtatasat kéri a Communitas remélvén azt hogy hellyében ollyan jöne, a ki mintt ennek előtte valok közzül némellyekett sokakat Datumakkal corrumpalhatnak, és akkor mostan lankadozni kezdett hamisságokat el árosztanák [Thor. XX/4].

lankadtság bágyadtság; moleşeală, lîncezeală; Mattigkeit. *1662:* testének nagy lankadtságával lévén s ebédjét is, mint másszor, jóízüen meg nem ehetvén, Görgény vára hegye alatt fundamentumábul nem régen újonnan épittetett szép házaihoz sietett vala [SKr 291].

lankás I. *mn* lejtős; cu pantă lină; sanft abfallend. *1831:* Egy lankás oldalan a Fenyves közöt ... határ jelül a fel hány (!) földböl halom készittetett [Remete Cs/Toplica MT; Born. XVb].

II. *fn* lejtő; pantă, loc uşor înclinat; Hang. *1857 k.:* Somosd ... Termeketlen lankás [F.boldogasszonfva U; TSb 37].

lankásabban lejtősebben, enyhébben lejtve; lin, domol; abfallender. *1749:* az Gátnak fel vetése miatt az Viz(ne)k dagosza es fel tojulása lészen az olta az Kükülö Vize Korod között is Lankásobban és nem olly Sebessen folj mint az Gát fel vettetése elott [Zágor KK; Ks 15. LXXVII. 4].

lankásan lejtősen; lin, cu pantă lină; abfallend/steigend. *1837:* (Az) ut ... kezd megint lankásan hágni ugyan csak hápa-hupás helyen a' Széna Mezöben [Mv; MvLev. Utak, hidak cs. 5].

lankaszt *átv* hervaszt; a face să devină veşted/ofilit; welken, verzehren. *1751:* az Ur(na)k emésztö szele e virágot[a] érdekelni kezdvén mind addig lankasztá mig ... az I(sten)nek drága kertében a tőbb szép virágok kőzül éppen ki szárasztá, énnekem meg keseredet Atyának el felejthetetlen bánatomra [Szászújfalu[b]; Told. 67]. — [a]A kisfiút. [b]Nem tudjuk azonosítani a négy ilyen nevü erdélyi település vmelyikével].

lant lăută; Laute, Leier. *1559:* Egy keonw Lanthoz walo [MNy X, 373]. *1572:* Kwty Antalne Anna ... vallia, hogy ... Ment volt Keomyes gërgnehez, talalt ket legent otth ... egyk az Keomies gërgh lantyat pengety [Kv; TJk III/3. 11]. *1585:* Barbely Janos ezt valia hogy latot sokat a ky oda mezaros marton hoz be ment ... al orchiasok, hegedöuel lanttal el efele korig öt Zöktek tanczoltak [Kv; TJk IV/1. 491]. *1636:* Az régi Pogányokot tudgyuk, hogy az friss vendegsęgekben, s-kazdag lakodalmokban, az hegedü, lant és egyéb kintorna mellett, az ö Isteniknek ... ditséretes viselt dolgaikot éneklették légyen [ÖGr Aj. 8]. *1714:* Clavicordium, hozza való requisitumokkal egjütt 25. — Egj ovit Lánt futraljb(an) fl. Hung. 7 [AH 57]. *1735:* Tokos hegedü egy Lantal edgyüt Sz. Benedek(en)[a] [Ks 66. 45. 17. — [a]SzD]. *1811:* Ha valaki hitte, én kétségbe hoztam. Hogy Apolló Isten tsak Lantyát pengette, 'S Azzal ama' hires Tróját épitette [ÁrÉ 28].

lantol 1. járkál, jön-megy; a umbla de colo pînă colo; hin und hergehen, herumgehen. *1656:* én napestig étlenitlan imitt-amott járok, vigyázok az nagyságod szolgálatjában, gyalog lantolok, mint egyfele tórba (!) menö állat [RákDiplÖ 475 Jac. Harsányi a fej-hez Konstantinápolyból].

2. szédeleg; a se clătina pe picioare; taumeln. *1762:* osztán czak haza felé mendegeltem s lantoltam a rajtam tett ütessel [Hagymásbodon MT; Told. 48].

lantolás lantpengetés; cîntare din lăută; Lautenspiel/schlagen. *1572:* Eo k. ... vegeztek azt hogy ha valamely varossy Ember kinek Eoreoksege vagion ... az fele zertelenseget kialtast hegedwlest lantolast eyel Ideo vtan chelekednek Az wrzeok megh Ne fogiak hane(m) Inchek hogy hazahoz Takarodiek, Es regwel hyrre tegiek biro vramnak, Eo k. penig Azonnal hazahoz kwlgien es Minden Zemely valogatasnelkwl 10 ft(o)t Ereo zalogat hozassa [Kv; TanJk V/3. 58b].

lantorna 1. bendőhártya; membrană interioară; Innenhaut. *1583:* Az meisthernek attam Lonthornara d. 12. Jsmett az Ramaert attam Aztalas Janosnak tolle d. 16 [Kv; Szám. 3/IX. 8]. *1587:* az feredeo hasznal valo szobanak ablakait Boritatta(m) Lantornaual attam teolle —/29 [Kv; i.h. 3/XXX. 33 Seres István sp kezével]. *1589:* Az Tobias ablakat Biro vram akarattiabol Iwegh tanyerral chinaltatúk, attúnk attol Zeoch Janosnak ... f. 3 d. 10 ... Az wy hazban hogy hat ablakot lantornawal megh boritatúnk, attunk Meszaros Balintnenak f. — d. 55 [Kv; i.h. 4/IX. 17–8]. *1596:* chynaltattunk nyolcz ablak ramat ... d 50 Hogy azokat lontornawal meg borítottak fizettünk ... d 77 [Kv; i.h. 7/II. 33]. *1610:* Az Iffiak mely hazban eznek az Ablakara lantornat vetem pro d. 70 [Gyalu K; Sennyei 47/11]. *1681:* Ezen házocska is boronábul lévén fel róva, vagyon raita egy fa ablak, ez lantornával borított rámát visel [CsVh 96]. *1694:* vagjon a' Molnár ház ... Ablaki vannak hozza illendők nro 3: ket beszakadozott lantornaval borított; az harmadik puszta [Sebesel AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. *1741:* Az két házb(an) lantornábol rámára tsinyált ablak [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 10]. *1824:* A' Molnári Ház ... ablakai puszták, csupán a' Kementze véginél lévö kis ablakon vagyon lantorna [Nyárádsztbenedek MT; Told. 37].

CzF a cimszót így értelmezi: „Ökör vagy tehén bendőjéről levont és megszárasztott hártya, melyet Erdélyben, s Magyarország némely vidékein a szegényebbek lámpatok vagy ablaküveg helyett használnak."

2. (bendőhártyával borított) lámpás; lanternă (acoperită cu membrană interioară); (mit Innenhaut umdeckte) Laterne. *1581:* Az Eskolahoz valo Epites ... Veottünk esmeg 5 Lantornat p(ro) d. 32 ... veottem harangozonak ket Lantornat d. 8 [Kv; Szám. 3/IV. 13–4]. *1584:* Esmeg az eskolaba az Comitasban a hol az gyermekek wlnek Chinaltatam 18 Lantornat attam teolle f. 1 [Kv; i.h. 3/XV. 11]. *1595:* A trombitasnak lontornat vettünk p(ro) f — d 8 [Kv; i.h. 6/XIII. 33]. *1621:* Az Toronibeli Erkelickre 4 darab Lantornakat ... d. 20 [Kv; i.h. 15b/IV. 18]. *1679:* Lantornahoz valo Lámpás fa [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 74].

lantornaablak bendőhártyás ablak; fereastră cu membrană interioară; Fensterscheibe aus Innenhaut. *1734:* Vagjon ezen házban ... két hitván Lantorna ablak [Mezősztjakab TA; JHb X/9. 6]. *1753:* talaltatik az Béresek lakására készitetett egy kis házacska ... kétt lantarna ablakja ... az Háznak [Sajókersztúr SzD; JHbK XXIX/7]. *1792:* Első Fogado ... vagynak Lantorna ablakjai [Apahida K; RLt O. 2 Rettegi Zsigmond udvarházának leir.]. *1795:* ezen Háznak padlása vagyon hat darab Gerendákra rakatott, és helyheztettett Bükfa Deszkátskákbol; vagyon két Lontorna ablakai [Algyógy H; Ks 74/56 Conscr. 9–10]. *1804:* Kimpián Gora

zsellér háza ... Két Lantarna Ablak melly rosz 6 Dr [Radnótfája MT; Born. G. IVa. 5]. *1817:* A Felső Molnár Ház, ágosakra épitetett veszszővel font oldalu, kivűl belől tapaszos ... 3 Lantorna ablakak világosittyák [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 8]. *1829:* A bal kéz felől valo Szobán ... Van egy Lantorna Ablak [Csekelaka AF; KCsl 6].

lantorna-ablakocska bendőhártyás ablakocska; ferestruică cu membrană interioară; Fensterscheibchen aus Innenhaut. *1742:* (A háznak) két kis Lantorna ablakatskáji vas(na)k [Pókafva AF; JHb XXV/58]. *1761:* három Lantorna ablakotska az Házban [Kövesd NK; HG].

lantornalámpás bendőhártyás lámpás; lanternă acoperită cu membrană interioară; Laterne mit Innenhaut. *1699:* az nyári ház alatt levő Pinczében ... Lantorna Lámpás nro 2 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László lelt.]. *1747:* Lantorna lámpás [Borsa K; Told. 24]. *1787:* egy hitván Lantorna Lámpás Dr. 6 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 5].

lantornás bendőhártyás; cu membrană interioară; mit Innenhaut. *1656:* Ezen haznak 4 puszta ablaka, kettej kereszt fás az edgjike lantornas | Ezen haznak harom kereztfaj ablakaj ramasok lantornasok [Fog.; UF II, 162, 167]. *1676:* Az haznak vagyon két ablaka edgyike üveges az masika lantornas [uo.; i.h. 701]. *1681:* Szobája kő boltos ... Onban foglalt, paraszt üveges nagi ablaka (: melynek hatodik fiokja Lantornas :) [Vh; VhU 520]. *1817:* A Molnár Ház ... mester gerendája egy oszloppal meg van támosztva ... Ablakai Lantornásak [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 10].

Szk: ~ *ablak*. *1585:* Az Also Tanachaz Tarhaza Ablakara Csinaltatta(m) egy Ramas Lantornas Ablakot [Kv; Szám. 3/XVIII. 19a Gellien Imre sp kezével]. *1632:* Szamtarto ház ... Az pituarban egj seőuembeől font kemeny ... két lantornas ablaka [A.porumbák F; UC 14/38. 175]. *1679:* Ezen Szobábul nyilo kamora ... Lantornás kis ablaka nro 1 [Uzdisztpéter K; TL.Bajomi János inv. 112]. *1681:* Drabant ház ... Hitvan lantornas ablaka 2 [Vh; VhU 506] ✱ ~ *ablakú*. *1656:* Az eötödik drabant hazra nilik egy parazt felszer vas sarkos panthos lantornas ablaku ... ajto [Fog.; UF II, 96]. *1681:* fenyő boronákbúl fel rótt ... két paraszt lantornás ablaku ... hámor eőrzeő ház [CsVh 89] ✱ ~ *lámpás*. *1638:* Vagyon azon allason ket uy lantornas la(m)pas [A.porumbák F; UF I, 658]. *1647:* Egy lantornas lampas [M.királyfva KK; BK 48/16]. *1747:* a Tisztarto uram mostani lako Házában ... találtunk ... Lantornás Lámpást Nro 1 [Szpring AF; JHb XXV/88. 3] ✱ ~ *parasztablakocska*. *1681:* (A ház) oldalain vagyon két lantornás paraszt ablakocska [CsVh 95].

lantos I. *mn* lanton játszó; care cîntă din lăută; Laute spielend. *1625:* Az Vrunk eő Felge Vduarnepenek valo gazdalkodas ... Az Lo Tanitonak Hust lib. 3 ... Lantos gjermek(ne)k ... Vajatt [Kv; Szám. 16/XXXIV. 147–8]. *1657:* Az hintó ablakában ülve két igen fő lantos gyermekek cifra öltözetekben: egyik német, másik francia [KemÖn. 63].

Szn. *1558:* Lanthos Matthyasne [Kv; KvLt Vegyes 1/26]. *1567:* Stephano Lantos [Kv; TJk III/1. 3]. *1568:* franc(iscus) lantos, Marta Lantos. Emericus Lanthos [Kv; i.h. 174, 188, 237]. *1573:* Lantos Janos [Kv; TJk III/3. 233]. *1584:* Lantos Georgne Ersebet [Kv; TJk IV/1. 218]. *1585:* Marta Lantos Ferenczne [Kv; i.h. 437]. *1614:* Lantos Balas jb. Lantos Matene jb [Betfva U; BethU 167]. *1631:* Lantos Janos [Kv; FazCJk 1613–1632. 8a]. *1665:* Lantos Imrene [Kv; Dica X. 35].

II. *fn* **1.** lăutar, lăutaş; Lauten/Leierspieler. *1582:* Zekeres Gyeorgy wizy az Bathory Jstwan hegedeosset lantosat Rakpatakaig ket lowan, fizettem eot mely feoldre f. 1/12 [Kv; Szám. 3/V. 47 Lederer Mihály sp kezével]. *1589:* Wyttek B.P Somborihoz Lantost hegedeost Philep Janost Georgy diakot ... Somborra[a] atta(m) f — d. 75 [Kv; i.h. 4/VI. 98 Stenzely Andras sp kezével. — [a]Nagyzsomborra (K)]. *1590:* 28 february ... wyttek el Bathory Boldisar Hegedosset Lantossat Tordara ... 4 Lowon fyzettem Varady Kuchis Janosnak f. 1 [Kv; i.h. 4/XV. 3]. *1593:* Kendy Sandor Menyekzeire ... kettelüereo Tamas 2 Loüa zekere vyzi Lonara[a] Az hegediseket, es Lonthosokatt f — d 50 [Kv; i.h. 5/XXIII. 156. — [a]SzD]. *1595:* Mondro Jakab vit Kendig hegedüseket, Lontossokat, Trombitast rez Dobost Azzonyúnk ö fge hagyasara ... f l d 12 1/2 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 106 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1621:* Zentesi Jstuan haro(m) loan zekere(n) Vizi az Azzonjunk eo fel: Nemet Kis La(n)tossat betegen ... Varadig tt f 4/50 [Kv; i.h. 15b/IX. 166].

2. lantos-szobor; statuie de lăutar/lăutaş; Lautenspielerstatue. *1662:* minden szegleteken s az utak két felin is sok helyeken csudálatos csúfos mesterséges kőfaragásokkal való emberi formákban levő statuákat, állóképeket láthatna, hol hegedűst, hol citarást, lantost, dudást, trombitast ... s több effféléket [SKr 261 Lichtenstein herceg morvaországi díszkertjében].

lantosné lantos felesége; soţie de lăutar/lăutaş; Frau des Lautenspielers. *1585:* Keónch Georgy vallia ... Az zayt hallam Azt(is) megh esmerem hogy Lengielek volnanak Es az Lantosne kialtasatis igen hallom vala [Kv; TJk IV/1. 532].

lantszó lantjáték; cîntec de lăută; Lautenschlagen/spiel. *1571:* Panazolkodnak az vraim keozzwl sokan hogy vadnak kyk Eyel fegweres kezzel doro(n)gokal Iarnak Ala s fel ... kery azon eo K. biro vramat hogy kialtassa megh hogy senky Ideo vtan Neh Iaryon, sem penigh korchoman vchan hegedw lant Zo Ne hallassek Mert ha ky azt mywely megh fogassa eo K. es tegyek az kalickaba mynd Lantostwl hegedwsteol es egynap estigh otth legen [Kv; TanJk V/3. 38a].

lant-ujjú kb. puffos ujjú; cu mîneci bufantă; mit puffigen/bauschigen Ärmeln. *1633:* egy Merczin Barszoni (!) szoknia lant Vyo beöueön Arani peremmel ... egy feier viragos atlacz hozzu Vyo szoknia Arani peremes [Ks Vesselini Kata kel.]. *1668:* Egy feier Arany Viragos Atlacz Lant-ujju val Keskeny galonnal czifrazva [Mk Kapi György lelt. 2].

lanyha ellankadt/lanyhult; lîncezit, slăbit; ermattet/lahmt. *1855:* Széchenyi István és Károlyi György ... czéljuik előmozditására pár évvel ezelőtt[d] segitségül hivtak fel ..., hogy az országos és megyei gyüléseken a

lanyha hazafiságot dörgö hangom és nyerseccske modorom által felrázván, az elpuhult nemzedéket az általok tervezett magasabb elhivatásra vezessem [ÚjfE 282–3 Wesselényi Miklós nyil. — [a]1836 előtt].

lap 1. penge széles oldala; lat, partea lată a unui instrument; flache Klinge. *1629:* latam az Varga fia hogy ugy wte az azonth farba ... de en nem tudhatam hertelen ha az lapiauale auuagy az eliuel az Baltanak [Kv; TJk VII/3. 94]. *1644:* Lattam azt hogj vstgjarto Istua(n) az szekercze lapiaval üte az szasz gyermeket ugi hiszem hogi az temporajat talala [Mv; MvLt 291. 413b]. *1710 k.:* ha ki a vadászat reguláj és szólásoknak formái ellen vét valamit, a vadászat végén általfektetik a fogott vadon és széles jágerkés lapjával magok a fejedelmek egyet-kettőt ütnek csak gyengén az alfelére [BÖn. 572]. *1775:* igazé, hogy ezt a zelegéres Bajnokot a maga kardjának lapjával meg pallották ...? [Peselnek Hsz; HSzjP].

2. papírlap, foaie de hîrtie; Papierblatt. *1879:* én nem is tudom, miért irkálok neked ennyit összevissza! Hiszen úgyis látjuk egymást nemsokára, s akkor jobban elbeszélgetjük, mint ahogy én firkálom erre a lapra [PLev. 60 Petelei István Jakab Ödönhöz].

3. pagină; Seite. *1797:* a ki jártato levél ... 5 lapján szemünkb(en) őklödött a Pusztai Csere nevezet [Mezősámsond MT; Berz. 5. 43. S. 96]. *1808:* (A föld) az itten közlött Határ Osztály Protocolluma 220 lapján 35 szám alatt szomszédolva találtatik [Fejér m.; DobLev. IV/916]. *1816:* Meg igazittatták általam az 100 Lapon a 3k rendb(en) Custos mellett oldal irással [Asz; Borb. II Rákosi Borbély János a szék assz. kezével] | meg visgáltatván az elsőbb három lapokon irott Számadás, az egésszen cassáltatott [Kv; ACSzám. 39]. *1818:* a Keresztteltekre nézve Fel kell tenni ... A Proto(colum) vagy Matriculanak paginajat, hogy hanyadik lapon van ki protoculalva? [Méra K; RAk 21]. *1827:* Ràtzközi Ur egy divisionalisnak edgyik Lapját mutatta hogy ezen föld egészszen Nánási Jus — tehát pretendállya [Mezőbánd MT; DobLev. V/1118. 1b].

4. folyóirat; revistă; Zeitschrift | újság; ziar; Zeitung. *1879:* Ágai[a] levelet irt ... Írja, hogy küldjek sürün az ő lapja számára [PLev. 38 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Ágai Adolf, ekkor a Magyarország és a Nagyvilág folyóirat szerk-je]. *1887:* Gondoljon rám, a szegény redaktorra ... Ugye ír a lapomnak egy kedves dolgot? [i.h. 134 Benedek Elek Petelei Istvánhoz].

láp (vízinövényzet lepte) mocsár; mlaştină; Sumpf. *1630:* Kisztrin ... erős város ... egy felől mély lápok vagynak [HGN 4]. *1657:* másodnap virradva ... vötték eszekben az törőknek futását, egy egész hétig is az számtalan lápokon ölték, vadászták, fosztogatták őket, mint az harcon, tizannyi az lápokon veszvén bennek [KemÖn. 176]. *1662:* azon éjszaka annyira szélednének egynéhány mérföldön, és lápokra, vizes, sáros helyekre verődnének, hogy némellyek néhány hetek alatt is alig verekedhettek ki belőle [SKr 178].

Hn. *1715:* a Lápon (berek) [Aranyospolyán TA; EHA].

lapadál kiadja vkinek az útját, kiteszi vkinek a szűrét; a da afară pe cineva; jn loswerden/bekommen, jm den Laufpaß geben. *1752:* az el mult esztendőben feles gyermekek el halván ... volt gyanu hogy boszorkányok lőttek volna azon halott gyermekek közül mellyre nézve ezen Barna Kirila némelly hozza hasonlokkal azon ártatlan gyermekek(ne)k koporsojokat ki ásván, s fel nyitván azokat vagdolta, s sziveket meg égette etc. ... jo volna ha az Mlgs Urnakis ugy teczenék eotet Lapadálni [O.csesztve AF; Ks 83].

lapadatura szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *báránybőr* félredobott, értéktelen báránybőr; blană de miel lepădată/aruncată/fără valoare; wertloses Lammfell. *1838:* egy fekete ki készitett bárány bőr ... egy fejér, harom fekete lepedetura bárány bőrök [M.bogáta SzD; BetLt 2] ✱ ~ *báránybőröcske* félredobott, értéktelen báránybőröcske; blană mică de miel lepădată/aruncată/fără valoare; wertloses Lammfellchen. *1764:* Sz. Margitai Tisztartom Betze Lajos itten Korodon[a] administralt ... negy Fekete Lapadatura Barány bőretskét, Nagy Bárány bőrt 3 ~ harmat [Ks 18. XCII. — [a]KK].

lapály 1. síkság; şes, cîmpie; Ebene. *1702:* az a Darabacska lopally az Kin ... Fejer vari Sandor Sigmond Vram kapdas [Fejér m.; Kath.]. *1742:* itt az ország uttyán felyűl ezt a' lapájt, meg is kaszálták volt egyszer [Buza SzD; JHbB]. *1751:* az ott lévő lapájban a dombon alol, volté valaha épület? [Kük.; Ks 17/LXXXI. 18 vk]. *1776:* igaz é hogy ... az ott lévő lapáj vagy Terecske mind a' Tohoz tartozo? [Pagocsa MT; MkG 36. 5/1 vk]. *1802:* a Horgas Felett valo Lapajba [Meggyesfva MT; EHA]. *1864:* Nagy-felső lok Timafalváig lapáj lévén — azért nevezték loknak [Timafva U; Pesty, MgHnt LVII. 35/a].

Hn. *1698:* Veczel lapallya [Erősd Hsz; EHA]. *1731/1802:* A lapajon (sz) [Oroszfája K; EHA]. *1801:* A Lopájba (k). A Lopáj felett (k). a Lopaj Árka [A.üvegcsűr Hsz; EHA]. *1824:* Lapáj nevezetü Helyben (k) [Korond U; EHA]. *1826:* Lopágy (!) nevezetü helyben (k) [uo.; EHA]. *1855:* A' Sósfaron ... le a sos lapályig van egy oldal (sz) [Torda; EHA].

2. lapályos; şes, plan; eben, flach. *1725:* az Patak mellett való lapáj térség [Türe K; KHn 259].

lapálybeli lapályos, teres; de pe şes/cîmpie; eben, geräumig. *1694/1784:* Barazdás nevü Lapálybeli szánto földek [Forró AF; DobLev. III/586. 45].

lapályos teres; (de pe) şes; geräumig, geraum. *1616:* egy darab szabad mezeóczke vagion, alat valo lapalios hellyen szinten az Maros Parthon [Náznánfva MT; Berz. 13. II/2]. *1672:* az mint az Ur ... malma uagjon, azon felljvl uagjon edgj lapaljos helj oda mindenkor ki uetett derekason az Kvkeölleö, s mikor oszta(n) megh apadot az Kvkeölleö, mindenkor azon az lapaljos heljen uiz beöuen maradot, onnjira hogj halatis eleget fogtam benne [Ádámos KK; JHbK XXI/16]. *1674:* valászuti és Aszszonyfalvj hátárok között levő Lápalios Viz allovanios ... hel [Válaszút K; BfN]. *1724:* az patak mellett valo lapalyos térséget fel mérvén, lőtt 88, öles kötélel nr: 4 [Türe K; Told. 21]. *1748:* ezis igen nagj tágas Lopájos oldal [Nagyercse MT; i.h. 79] *1795:* Ezen hellynek allyát, mivel alatt valo, és lapajos volt Szöllővel nem lehe-

tett ... haszonnal bé ültettni [Gergelyfája AF; DobLev. IV/743. 3b]. *1816:* Guthi Kristina Aszszony ... el-süllyedezett Lapájos Vizes Helye [Varsolc Sz; Born. XXIX. 24/13]. *1864:* Alsómárk utja, részint magos, részint lapályos szántoföld [Remete Cs; GyHn 51] | a Pad nevét vette a magos felül lapájos helytől [Zsobok K; KHn 324].

Ha. *1811:* lapájas [Mezőmadaras MT; EHA].

lapályosít lapályossá tesz; a face mai neted, a netezi/nivela; eben machen, ebnen. *1811:* (A Szamos) kezdette a' föld Szinét ki kaparni, és lopájositani ... szükség lészen ... azon ... lopájos helyett állandoul keresztül köttetni, hogy a' viz azon helyen sellöt ne kapjon [Dés; DLt 19].

lapályosság '?' *1811:* a' viz árja azon helyen több lopájosságokat az épp földben nem fogna ásni [Dés; DLt 19].

lapályú lapályos, teres; şes; eben, geräumig. *1864:* legjobb lapálju földek s gabonát alkalmas termők, azért nevezteted loknak nevét innen kapta [Ocfva U; Pesty,MgHnt LVII, 273b].

lapát 1. lopată; Schaufel, Schippe. *1521:* Lapath IIII [Vh; MNy XXXI, 195]. *1595:* Az templum zamara vettunk 2 lopatot | Veöttem egi Lapatot hannj [Kv; Szám. 6/XIII. 35, 6/XV. 31]. *1629:* ket uttalis küldeöt eö teöle Kolosuara fa szerszamot tekeneött medenczett talat egjeb affelet lapatot [Mv; MvLt 290. 159a]. *1756:* hordattatta(na)k ... Kolosvárra ... Csebret, Vékát ... Lapátakat, és egyéb Csanakakat s házi apróság Eszközeket [Gernyeszeg MT; TGsz 51]. *1759:* a' ... Török búzát ... tsak Lapádtal töltette Zsakokbann [Marosludas TA; TKI Gabugyán Nisztor (34) jb vall.]. *1763:* a' Falunak nagjob része ide jött fejszével, kapával, és Lopáttal, és ezen elöttünk valo Gátott ketté vágták [Szecsel Szb; JHb]. *1796:* A Stompnál valo Szerszámok Puzka 1 Furu 1 Vésö 1 Paraklo 1 Csakány 1 Kapa 1 Lapát 1 [Tresztia H; Ks 115]. *1843:* lapáttal árkot s csak hamar gátot Csinaltak éppen ... rétje derekán keresztül [A.jára TA; BLt 12 Fr. Varga (66) col. vall.].

Szn. *1602:* Lapát Imre szab. [Ilyefva Hsz; SzO V, 205].

Hn. *1761/1803:* a Lapát alma fánál (sz) [Görgyfva K; EHA]. *1817:* A' Lopát Alma-fánál (sz) [uo.; EHA].

Szk: *ásó ~. 1815:* Uj Áso Lapát, vas, nélkűlt ... Gajho [Nyárádszteben dek MT; Told. 19] ✱ *ganéhányó/gané hányni való ~. 1688:* Egy ganéj hanyo jo lapát [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 6]. *1779:* Ket gané hanyo Lapátért adtam dr 12 [Rücs MT; Ks 21. XV. 23]. *1794:* Két gané hánni valo lapát [Gyalakuta MT; TSb 17]. *1832:* Negyven két ganéj hányo lapátok [Sáromberke MT; TSb 26] ✱ *kőhányó ~. 1677:* Vagynak ugyan itt vas kő hordó targonczák no. 4, szén és kő hányó lapát no. 1 [CsVh 51] ✱ *lisztmerő ~. 1826:* A malomba ... egy liszt merö lapát [Klic SzD; LLt 9/1] ✱ *sárhányó/sár hányni való ~. 1598:* Egy Saar hanio lapatot ... d 25 [Kv; Szám. 7/XVIII. 35 Th. Masass sp kezével]. *1627:* Egy rosz kapa, es Egj sarhannj valo lapat, az orra(n) vas vagio(n) f — d. 26 [Kv; RDL I. 134]. *1741:* Sárhányo lapát 3 [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 10] ✱ *szénhányó ~ → kőhányó ~* ✱ *vasas (végű) ~. 1663:* egj vasas lapatom is gonoszul veszet el [HSzj *vasas-lapát* al.]. *1680:* talaltunk ... vas asot no 4, vasas vegű lapatokat no 5 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 27] ✱ *vasatlan ~. 1673:* Vasatlan lapátok nro. 570 [UF II, 541]. — Vö. a *cipóhányó-, cipóvető-, kenyérhányó-, kenyérsütő-, kenyérvető-, sütő-* és *szórólapát* címszókkal.

Sz: *ha a ~on nem ülhet... 1660:* se emberek, se egyebek, ki s be ne jarjanak, ne nehezedgyenek az en dolgomis, s az orszageis miattok, ha nem ülhettenek az Lapaton, üllyenek az Asagon [KJ]. *1703:* azt kgd ne gondolya, hogy most béli ültem, enyém[a]; mert bizony nem ugy lészen; ha kgld a' lápáton nem űlhet, bizony az asagon is el üll [Kv; Eszt. Seredi Zsófi Seredi Gáspárhoz. — [a]Az elfoglalt jószág] ✱ *házasodik a ~. XIX. sz. m. f.:* Házasodik a lapát. Veszi a szirkáló fát[a] [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — [a]Népi táncszó].

2. büntető/csapólapát; lopată folosită la pedepsire corporală; Straf/Schlagschaufel. *1653:* nagy deszka lapoczkát csinálának ... de annak élet és fokot faragtak; aval kilenczet ütöttek rajta a laposával, de az utolsót az élével vágták oda fenekére a lapátnak, melyet láttam hogy oly súlyosan esett, hogy a fara csontja mind apróra törött miatta[a] [ETA I, 47 NSz. — [a]1596-ban a székely főemberek kegyetlenkedése a felszabaditott székely jbokon]. *1672:* En, Asszonyom, Kegyelmednek nem tudom miben vétettem volna ... és ha vétettem, vagy vétek, kit teljes tehetségemmel elkerülök, van lapát az báldi kapuban[a], oda megyek, vegyem el jutalmomat [TML VI, 230 Teleki Mihály Szentpáli Jánosnéhoz. — [a]A csapólapátot a boltozatos kapualjban tartották, hogy kéznél legyen]. *1700:* Rücz Györgyne harom honapig vasat visel, azon kivűl az lapattalis az kapu közót meg büntetedött (!) paraznasagáért [Szentdemeter U; Ks 90]. *1756:* Emberre való kaloda, Lapátostól 1 [Piskinc H; JHb XXV/35. 32]. *1762:* Feleségit kitsoda huzatta le a földre ... s minémű kemény verést tétetett s hanyat tsapatott rajta, és páltzávalé, vagy Lopátal, vagy mivel? [H; JHb XXXV/51. 4 vk]. *1774:* Az Jobbágyokat Lapattal, vagy Páltzával birságolták meg Tiszt Uraim eö kigyelmek [Szépkenyerűsztmárton SzD; KS Conscr. 110].

Szk: *~ alá foghat* meglapátoltathat. *1746:* Sokszor volt töllem szenvedése az Csesztvei Gondviselönek a' Levelek után restül valo küldese miá, most se maradt 'a nélkűlt, de ha betsületiket nem féllytik, lapát alá nem foghatom [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.] ✱ *furatos ~* '?' *1652:* az belső regi oh kapu ... vagyon ... 1. furatos lapat hat darda [Görgény MT; Törzs]. *1747:* Furatos lapát [Borsa K; Told. 24].

3. büntető/csapólapát-ütés; lovitură dată cu lopată ca pedeapsă corporală; Schlag mit der Strafschaufel. *1681:* valaki pasztor eleiben nem agya marhajátt, elsö megh intés az lapatt lészen a fenekén, masodszori 24, harmadszori 36 az marhajat is el veszik [KGy]. *1701:* nemis volt szokás hogy Cehben Legenyeket penzel buntessenek hane(m) mikor a Legenyek dolga Ceh eleiben kerül Lapáttal szoktak eoket büntetni [Kv; ACJk 41–2]. *1738:* Hogy ha valamely Inas az kiis Gazdajat akarná Hamissan vadolni akár mely Szénü Dologban és meg nem tudná Bizonyitani akkor mikor az dolog kérdöre menne tehát az ollyan Inasnak Büntetése Lészen 16 Lapát [Kv; FésCJk 43]. *1742:* ezen Falut én általam hivattak bé az Udvarba, ugy hogy ha ki bé nem megyen vagy 12 lapátott adotnak annak vagy pedig 12 forintot vétettnek rajtok [K; LLt Fasc. 93]. *1745:* teczet a Dominale Forum(na)k hogy az I mint hogy poszt habéalta az Ud-

var Authoritását; hanem maga Authoritása szerént az Anak fiát meg verte, Incurallyon 24 lopátnak poenájában [H; Ks 62/16]. *1747:* Deliberatum ... itiltetett, hogj az Actorn(a)k Szénája minden fogjatkozás nélkült restituáltassék, az Inctus pediglen az potentiaért jo tizen két lapatot szenvedgyen [Kismuncsel H; Ks LXVII/20]. *1769:* az 50. 50. lapátot edjik se kerüli el közzülek [Ne; Told. 5a]. *1773:* örökös Földes Urát ... Jobbágya nem tilalmazhattya ... ha a' Falu tselekedné, a' kik a' Falut arra késztetnék s, találtatnának Coripheusoknak 24. Lapáttal büntettessenek [T; JHb II. 1].

Szk: *öreg ~ot adat. 1705:* Ugyan az ur parancsolatja szerint, amely lovásza az úrnak a rácok közibe akart állni, ma 24 öreg lapátot adatván neki, német vasba veréttem, hogy a lovak mellett a vasban szolgáljon [WIN I, 392–3].

4. lapátlap; lama hîrleţului; Schaufelblatt. *1722:* egy áso fábol valo lapáttya [HSzj *fa-ású* al.].

5. evező; vîslă; Ruder. *1710 k.:* Ezen megindulánk még éjszaka, és csak az Isten tarta meg, kiváltképpen egyszer, hogy a hab el nem boríta, egy része ugyan a hajó farában majd reánk loccsana, de jól vigyáztak a habra, és úgy megránlották a lapátokat, hogy a habot elugrattuk [BÖn. 591].

Szk: *vízhányó ~. 1823-1830:* ha ... szerencsésen elhaladták azon veszedelmes helyet[a], a hajóslegények tartják a vízhányó lapátokat, s ... utazók jutalmul, hogy jól kormányozták a hajót, hányják a krajcárokat [FogE 262. — [a]A Dunán, Linzen alol].

lapátcsináló lapátkészítő mester; meseriaş care face lopeţi; Schaufelmacher(meister). *1677:* Bot Benedek targoncza és lapát csináló [CsVh 58].

lapátnyelű *1733:* Egy lapát nyelű lapos kalán [Kv; Pk 6 hagy. lelt.].

lapátoltat lapátoztat (lapáttal veret vkit); a dispune ca cineva să fie bătut cu lopata; jm mit Schaufel schlagen lassen. *1756:* Balog Uram Gabonáját mi tsépeltük el de egy falat kenyeret Sem adot nem hogy tséplő részt adot volna, vért és lapátoltatot bennunköt [Durussa Szt; TKl].

lapátos I. *mn* szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ kerék* kb. hajtókerék; roată cu palete; Rad mit Schaufeln. *1677:* az vas verő házra szolgáló víz ládán vagyon palónak által téve két szál gerenda. Ez az víz láda szolgal az eöreg vas verőt hajtó lapátos kerékre [CsVh 53].

II. *fn* evezős; lopătar, vîslaş; Ruderer. *1710 k.:* Kétfelől vala jó erős lapátos, én bizony nem tudom, hány ember, négy pár fogott lenni; jó hosszú, és közel egy kis öl szélességű volt, deszkáit is belétudván[a] [BÖn. 591. — [a]A csónak].

lapátütés büntető/csapólapát-ütés; lovitură dată cu lopata ca pedeapsă corporală; (Straf)Schaufelschlag. *1753:* Pedurán Jion pediglen ... Krajnik Uram ellen magát ... opponálta ... azért mint Tisztett igyekezetiben meg gátlo, és offendálo Nyakos 12 Lapát ütésekkel meg Csapatassék, ez után jo kezeség alá vetetessék itelteret [F.lapugy H; Ks 62/11].

lapicka l. lapocka

lapis l. lapos

lapító I. *mn* nyújtó; de întins; dehnend, reckend. **Szk:** *lepény ~ tábla. 1591:* Lepeny lapito tabla II ... Wago dezka 1 [Kv; AggmLt A. 53].

II. *fn* nyújtódeszka; planşetă; Nudelbrett. *1677:* két lapitó, egy metelö deszka [Kv; RDL I. 155b]. *1714:* Nyisztor Miklos ... két véka Törögbuzát öröl volt ... egj lapitoval erössen meg verték karját őszve rontották [Berekszó H; Szer. Folta Togjer (70) jb vall.]. *1741:* találtunk ... egy lapittot, egy laska serittő fát [Mezőbánd MT; LLt 146. B]. *1761:* Lapitto Nro 2 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 25]. *1778:* Fejes Cseber egj, Lapitto kettő [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 18]. *1807:* Asztal láb rajta lapitto [Körtvélyfája MT; LLt].

Szk: *kerek ~. 1836:* Egy kerek lapitto [Kv; Pk 3] ∗ *kis(ebb) ~. 1799:* Egy Hagymát aprito kissebb Lapito [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1813:* Három kis Lapito [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.] ∗ *nagy ~. 1760:* láttam kétt darab Sellyem materiát virágost, ollyan szelességűt mint ket nagy lapitto [Oltszem Hsz; Mk IX. 109]. *1840:* Egy nagy lapitto [Dés; DLt 1039] ∗ *tésztagyúró ~. 1827:* Egy tészta gyuro lapito [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] ∗ *tésztanyújtó ~. 1774:* az Uraság Deszkájából Csináltam ... égy Tészta Nyujto lapitott [Keszü K; KS Conscr. Barta János (40) jb vall.].

Ha. *1730:* Lapitto [Körispatak U; Pf]. *1741:* Lapito [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 10]. *1744:* Lapitto [Buza SzD; LLt 181. B]. *1765:* lapitto [Szászsztjakab SzD; Told. 8]. *1770:* Lapitto [Usz; Pf]. *1790:* Lapitto [Mv; MvLev.]. *1816:* Lapitto [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1833:* Lapittó [Nagylózna SzD; LLt Csáki-per 386. L. 50].

lapítódeszka nyújtódeszka; planşetă; Nudelbrett. *1745:* Lapitò deszka nro 1 [Marossztkirály AF; Told. 18] | egj hitván lapito doszka [Mihálcfva AF; BálLt 71]. *1765:* vit el Detsei Ersébet nenem Aszszony ... Egy Laska Sirittőtt ... Egy Lapitto Deszkát [Ilencfva MT; DLev. 2. IX. B. 13]. *1778:* adtam altal ... Lapito Deszkát egyet [Agárd MT; Told. 8]. *1798:* egj Tészta Njuto, vagj Lapito Deszka 20 Dr [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.]. *1810:* Háram Lapito deszka [Mv; MvLev. Trinceseni Mihály hagy. 20]. *1841:* A' konyhán ... Egy viseltes lapito détzka [Egeres K; Ks 89].

Szk: *fenyő ~. 1735:* Vagjon ... Egj fenyö Lapito Deszka nro 1 [Mezősztjakab TA; JHb XI/9. 6] ∗ *kisebb ~. 1812:* Egy kisseb Lapito Deszka [Mv; MvLev. Szürtei János hagy. 3] ∗ *párkányos ~. 1812:* Egj Parkányos Lapito Deszka [Mv; i.h.].

lapocka I. omoplat; Schulterblatt. *1673:* Brethalmi Viasz Giörgy praetendallya, hogy ... tartatva(n) megh égy pey herelt lovat mellye(n) bal felől valamenyire teczik B.h. rayta leveö bellyegh az lapoczkajánal ... kevân contentaltatni faratságárol és kölczégéröl [Kv; TJk XI/1. 265]. *XVIII. sz. eleje:* Az melly lonak ā lapoczkája Szárad, le dőjtve ér vágo vassal meg kel a lapoczkáját vagdalni jö formában az után harapo fogoval fel kel Szedni ā lapoczkaja bőrit, apró tört sóval meg kel hinte-

ni a föl Szakadot bört | Az melly lónak domboson husos ã Lapoczkaja meg Szokot gyakran Ször férgesedni [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1722:* Az kgd Pej Gyermek Lova szerencsétlenül járt ... ã mint réá ültek volna ... valahogy ugy szökött hogj az elsö Lapaczkája meg romlot [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1794:* láttuk és szemléltük a bal lapatzkájánál és az hátulso két lábak között követsekkel keresztül lovettetve lenni [Déva; Ks 79. XXVIII. 6]. *1807:* (A) Kantza ... hátulsó ball Lapatzkájára egy kerék forma Béllyeg vagyon sütve | Egy barna szörü ... vén Ló ... Lapitzkáján illyen numerus 28 [DLt 422, 856 nyomt. kl]. *1840:* Nagy Mihály ... nyakán szúratott meg ... nem csak a lapoczka inas husai vagynak el dagadva hanem az egész bal része karja lába [Dés; DLt 848].

2. füstölt állati lapockarész; omoplat afumat; Teil des geräucherten Schulterblatts. *1823:* Quietaltatik Budatelky Tisztem ... Negy Kereszt tsontos oldalrol, négy lapotzkarol[a] [Kv; Born. F. IIe. — [a]Folyt. a fels.].

3. vékony deszkalap; bucată de scîndură subţire; dünnes Brett. *1633:* az meli lapoczkaual az padimentumot tiztitiak, azzal kemenien megh vere az leant leant [Mv; MvLt 290. 141a]. *1710 k.:* hol egyik, hol másik talpamat csapta a lapockával[a] [BÖn. 531. — [a]Fogarasi Mihály a gyermek Bethlen Miklósnak]. *1737:* a Mezötölis nyilik paraszt Kapu zábén állo lapoczkákbol tsinált Kollát Kapu [CU Petrichevich-Horváth Boldizsár conscr.]. *1805:* valami lapitzka volt az Exponenes kezibe, már igazán nem tudom aval ütötteé meg Bosor Nyikorát vagy más fával [Farnas K; KLev.].

Szk: *~ba köt* deszkalapok közé rögzít. *1828:* Kováts Pál hozzám jövén arra kére engemet mint Marjuláshoz és tsont töréshez tudo emberhez: hogy mennék oda és a' Feleségének a' karját kötném lapotzkába [Csókfva MT; CsS].

4. malomkerék-lapát; paleta roţii de moară; Mühlradschaufel. *1583:* veottem ... malomba ... Lapoczkat ... d 29 [Kv; Szám. 3/XII. 4]. *1585:* Kewetkezik a mi keult az oh warj malomra ... Lapiczkat wettem 6 zazat tezen f. 2 d 40 [Kv; i.h. 3/XX. 3]. *1593:* Exitus Ad Molendinam ... Lapotzkanak veottem köz dezkat 29 p(ro) d 48 [Kv; i.h. 5/XX. 151]. *1768:* Az szolgálaton fejül szoktunk az Uraságnak egyébbelis Gazdáskodni, ugy mint ... Malomhoz kivántato Lapatzkákkal [Farkasmező Sz; Ks 74/56 Conscr. 77]. *1795/1799:* az also Malomba ujj kereket akarunk tsinaltatni azért adjanak kendtek lapotzkának valo fára szabadságot a' Molnarnak [Torockósztgyörgy; TLev. 5/16 Transm. 291]. *1825:* A' Malom(na)k ... Vizkereke otska lapotzka imitt amott van rajta [Dés; DLt 186]. *1844:* (A) nagy Cserefák ... a malom kerekeihez lapotzkáknakis használtattak [Abafája MT; TSb 22].

5. szekérrész; parte de căruţă; Wagenteil. *1780 k.:* Tsináltam a kis társzekérbe két lapotzkat x.8 [Szászváros; BK].

6. *ruhamángorló* ~ mángorlófa; mângălău de rufe; Wäschemangel(holz). *1756:* Ruha mangorló Lapotzka, és mangorló 1 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 22]. — A jel-re l. NrLex. III, 516.

7. *véka elütö* ~ véka-szintelö lapátocska; lopăţică; Scheffelstreichschaufelchen. *1821:* Egy asztag rako és egy véka elütö lapotzka [Koronka MT; Told.].

8. *lúdtojás evö* ~ libatojás evö kanalacska; linguriţă (folosită pentru a mînca ouă de gîscă); Löffelchen zum Gänseeieressen. *1696:* Egy lud tojás Evö Lapoczka [LLt Fasc. 75].

9. *1808:* egy Mester Embernek Közüllünk fizettünk a Huszárok Tsákojakhoz készült Lapotzkákért mind öszve 6 Rf [Kv; ACSzám. 14].

◇ **Hn.** *1713:* Laputzka nevü föld [Backamadaras MT; EHA]. *1745:* a Patak mellett a Lapotzka földben (sz) [Backamadaras MT; EHA]. *1758:* A Lapitzka földön (sz) [Sárvásár K; EHA].

lapockadeszka malomkerék-lapát; paleta roţii de moară; Mühlradschaufel. *1581:* Az Alperety Malomnak Zwksegere ... Harom wyz Kereknek valo fat ... Veottem Kerekes Mihaltol lapozka dezkat 50 p(ro) d. 16[a] [Kv; Szám. 3/I. 3–4 Eppel András mb kezével. — [a]Terjedelmes költségjegyzékből kiemelve]. *1583:* veottem 100 Lapoczka dezkat d 60[a] [Kv; i.h. 3/XII. 3 malomszám. — [a]Folyt. a fels.]. *1599:* Veottem 150 Lapoczka Dezkat az malomhoz f 1 [Kv; i.h. 8/XII. 2 J.Chanadj mb kezével]. *1601:* az Malomhoz ... veottem 356 lapoczka dezkat ... f 2 d 36[a] [Kv; i.h. 9/XV. 32 Jer. Nekel sp kezével. — [a]Fels-ból kiemelve].

lapockafa 1. keskeny deszkalap; scîndură îngustă; schmales Brett. *1737:* Vagyon a Csürös kertbe ... bé járo kapu ... Galamb bugos Sendellyezett bé tévö kapuja Lapoczka fábol [Nagyida K; Told. 11/73].

2. malomkerék-lapát; paleta roţii de moară; Mühlradschaufel. *1687:* (A) malom körül valo kivantato szükséges munkalkodasok ... el mulatását igy rendelék ... egy vontatás fának akár cserefa akar lapoczka fa akár Silip fa ... el mulatása Denar 12 [Sóvárad MT; Sóváradi Bíró lev.]. *1791:* Malomhoz valo Lapotzka fákat is hordatott [MNy XXXVIII, 209]. *1824:* Abosfalvára a' Malom szükségire épületre valo hoszszu fákot, lapotzka fát, karot zsendelyt vittek [Szentdemeter U; Told. 40].

lapockafordítós szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *ajtó* fareteszes ajtó; uşă cu zăvor de lemn; Tür mit Holzriegel. *1656:* nilik be job kezre egi kamara szekre, vas sarkon panton forgo retezes retezfejes vas kilinczes lapoczka forditos fejer bellett ajto [UF II, 150–1].

lapockanyél '?' *1593:* Lapoczka Nyelnek veottem 4 fat d 24 [Kv; Szám. 5/XX. 154]. *1594:* Exitus Ad Molendinam ... veottem ... Tolgy fat Lapotzka Nyelnek p(ro) f — d 24 [Kv; i.h. 6/VII. 2]. *1600:* Az Malom Zwksegere ... Veottem harom zan fat Lapoczka Nyelnek walott [Kv; i.h. 9/VIII. 10].

lapockás szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *ajtó* fareteszes ajtó; uşă cu zăvor de lemn; Tür mit Holzriegel. *1656:* Jnnet az ebedleö palotabol nyilik az tornaczra job kezre, vas sarkon panton forgo kilicses, lapoczkas, vas forditos partazatos fejer bellet ajto [UF II, 175] ✱ ~ *kerék* lapátos papirosmalomkerék; roată cu palete; Mühlrad mit Schaufeln an der Papiermühle. *1840:* Egy nagy fenyö detzka lapotzkás kerék mely La-

potzkák közül 8. hiányzik [Km; KmULev. 2 papirosmalom-lelt.].

lapockástánc régiségbeli úri tánc; dans de societate de odinioară; alter Gesellschaftstanz. *1736:* volt az lengyel változó ... az lapoczkás táncz; ezeken kivül a régi magyaroknál, nem az köz, hanem az uri és főrendeknél, nem csak az lakodalmakban, hanem vendégségekben is, kedves tánczok tudniillik az egerestáncz és gyertyás táncz, mindenik tánczhoz szokott nota, melyet a (!) akkori muzsikások jól tudtanak [MetTr 331].

Apor tájékoztatása a XVII. századi fejedelemkori erdélyi táncokra vonatkozik.

lapockaszél kb. lapocka-pecsenye; felie de carne de pe omoplat; Blattbraten. *1680 k.:* Komanarol hajtot Ekrőt nro 1. Eből vittek ... Szegjet ketőt, Nyakat Felet, Lapaczka szelből ket ket vagast. Far tóbol negj vagast [UtI].

lapockáztat malomkereket lapátoztat, malomkerékre lapátot szereltet; a prevedea cu palete roata morii; Schaufeln aufs Mühlrad montieren lassen. *1855:* vettem költsön a' Tks Retegi Mihály Ur Udvar birájától 22 vastag szél deszkát, mivel szükségem volt a' molom Kerekeket lapoczkáztatni [Apahida K; RLt O. 2 Lép Simon kezével.].

lapocska vékony deszkalap; lopățică; Blättchen, dünnes Bretter. *1823-1830:* Ahol vágják az ércet, nem tágasobb hely, mint két koporsó tágasságát képzelje az ember, ott bal oldalokra feküve, csákánnyal vágják a kősziklát ... hogy pedig elébb-elébb mászhassanak, a bal vállakra és csípőjekre egy-egy falapocskát kötnek szijuval, mi is ilyen lapocskákat kötöttünk magunkra, s úgy mászkáltunk előbb-előbb [FogE 207].

lapogat a bate uşor cu palma; betasten. *1820:* a' Báro ... Aszszonyos volt, engemetis mástis meg lapogatott ... egy ügyös főzője lévén sokszor Szemem láttára meg lapogatta a' fárát 's mondotta hej ha most Iffiabb volnék meg lapogatnám s azomba lapogatta [Aranyosrákos TA; JHb 48 Vitán Józsefné Pantzi Juci (32) zs vall.].

lapos I. *mn* **1.** plat, neted; eben, flach. *1587:* Vagyon zalogba Egy Eoreg Aranyas Regi dombos Partha vw ... Tezen ... f. 17. ... Mas parta v regy Aranyas lapis ... vagyon becsulve Eggyut f 10 d 50 [Kv; KvLt Vegyes I/1. 6]. *1636:* Ezen hazbol nilik hasonlo Czifrazott festett, vas sarkos pantos kilinczies vonitos es lapos forditos uy ayto [Siménfva U; JHb Inv.]. *1681:* Orszagh, Haza oldalainal lévő hoszszu Gradics ... Lapos sindelyezese ighen el sorvatt [Vh; VhU 543–4]. *1780:* Husz ... paraszt kájhát küldettem, nyoltz kájhat Laposat zöldet, nyotz parkányt, Nyoltz szegeletet [Kv; SLt XXXIX Fr. Ferentzi lev.]. *1794:* Két más ón tálak, lapos, és fótosok [Kosesd H; Ks 78. XVII. 6]. *1836:* Egy Nagy hosszu Czifra lapos Czirádás Arany fülbe valo [Apahida K; RLt O. 4]. *1851:* a' szujszékbol vegyenek fuszujkát mérve — azt válagassák meg nagy lapast külön nagy gömbelyeget mezei fuszujkanak az elegyest töltsik öszve [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: ~ *boglár. 1688:* Fekete Czápaval boritott kard sürü ezüst Aranyas lapos boglarokkal meg hányva [Beszt.; Ks S. Misc. 27] ✱ ~ *csat. 1748:* a nyereg lévén piros bőrrel boritott ... az rajta lévő heveder pedig nyers bőrből edgj arasznyi szélességű lapos és szokatlan formáju tsattokkal adaptalva [Torda; TJkT III. 219] ✱ ~ *csatú. 1637/1639:* Egj Testallasos lapos csatu, Ezüst maiczu parta Eö. 10 boglar raita ... f. 35 d 66 [Kv; RDL I. 111] ✱ ~ *cserép. 1637:* Az hazak hyan ... lehet het uagy nyolcz ezer kupas es lapos heyazni ualo csyerep [UF I, 411]. *1656:* Asszonyunk eö Naga felseö rend hazoknak hejazattia ... egyik feleöl lapos czerepel masik feleöl kupas cserepel vagjon be feödve [UF II, 140–1]. *1837:* Lapos Cserép 30.000 ... Kupás Cserép 294 [Gombás MT; TSb 20] ✱ ~ *dohányfűző tű. 1814:* ket Dohán fűző Lapos Tő [Mezősályi TA; RLt Rettegi Sámuel kúriájában] ✱ ~ *ezüstpalack. 1732:* Egy pár Bádiánnak és herba tének valo Lapos ezüst palaczkok Lot. 48 [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 13] ✱ ~ *ezüstpárta. 1591:* Pocz Mihali ... valia ... Zeoch Peternenek ... az minemw ezwst lapos partaia vala le veue az zegreol, es el viue Jffiu Budai Thamashoz [Kv; TJk V/1. 151] ✱ ~ *fapalack. 1685 e.:* Szász sebesen Piheni (!) Peter uram Házánál vadnak ... Egy ládában ... lapos fa palaczkok, tangyerok ... kupak [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 18–9] ✱ ~ *farkú. 1640:* Magyar orszaghi eöregh berbecz no. 11. Lapos farku berbecz ... no 5 [Örményes K; RákGIr. 597]. *1648:* Laposs farku berke juhok száma Lonan ... no. 232 [Gyalu K; i.h. 538] ✱ ~ *fejű. 1592:* Peter kowachi chinalt 32 lapos few zeget fizette(m) f O 16 [Kv; Szám. 5/XIV. 140 Eppel Péter sp kezével]. *1609:* veottu(n)k szeget Lapos feywt lakatos Georgtol ... d 6 [Kv; i.h. 12b/IV. 124]. *1763:* (Az udvarházhelyre) ... Zsendelly fedél alat lévő kapu Zábék közöt csere hevederekhez Lapos fejü vas szegekkel gyalult fenyö fürész deszkákból szegzett ... közönséges jóságu Kapu szolgál be [Szászvessződ NK; JHb LXVIII/1. 197]. *1817:* (A kúria) kapuja laposs fejü vas Szegekkel meg szegezve [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. Inv. 1] ✱ ~ *fenekű medence. 1627:* Egj Jo Eoreg lapis fenekw medenche tt f — d. 20 | Jstoknak Fa szerszambol Jutott ... Egj Eoregh lapis fenekw Izkabalt medenche f — d. 3 [Kv; RDL I. 134] ✱ ~ *fésű. 1820:* Senkiis azután égy Czéhbéli Mester emberis, se más Senkiis ide más országból semminemü lapos, és haj fel akaszto Görbe Fűsüket ... ne hozzon, se ne árullyon [Kv; FésCJk 29] ✱ ~ *flaskó. 1819:* egy 4. szegű Lapos meszellyes flasko [Kv; Pk 3] ✱ ~ *fűrész. 1799:* égy nagy Lapos Gerendélyt vágó Fűrész [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] ✱ ~ *fűrészvas. 1656:* Ezen hus tarto fogas mellett vagyon, egy eöregh lapos fognelkul valo füres vas [UF II, 113] ✱ ~ *kalán. 1733:* Egy lapát nyelű lapos kalán [Kv; Pk 6 hagy.lelt.]. *1789:* Palatsinta forgato laposs Kalán Rf — xr 3 [Mv; ConscrAp. 4]. *1816:* Egy gazdálkodo lapos kalány 9 3/4 Lothok [Kv; Born. IV. 41] ✱ ~ *kályha* sima csempe. *1589:* Az útan chinaltak meg Az folseo Kemenczet ... Ahoz wottem ... Az Padlasanak Lapos Kahliat ... d. 9 [Kv; Szám. 4/VI. 39–40 Stenzely András sp kezével]. *1681:* Udvar Birák Háza Elegyes Zöld es fejer Lapos kályhabol rakott, kö labakon allo, belől Szenelő kemenczeje Nro 1 [Vh; VhU 516] ✱ ~ *kályhás* sima csempéből rakott. *1629:* Egy paraszt lapis kályhás kivül fütö kemencze [Szu; SzO VI. 94 Székelytámadt vár lelt.]. *1681:* Uj keresztyé(n) czinálta Zöld mazos, Lapos kaljhas kemenczeje fütő

Nro 1 [Brettye H; VhU 588] | Szegelet Bástya ... Belöl szenelö, elöl vas rudako(n) allo, lapos zöld kályhás romladozott kemenczeje Nro 1 [Vh; VhU 502–3] ✱ ~ *káka. 1763:* az I. vasarolvan egy keves lapos kákát az meg verettetett embertöl ... midon onnan el akart volna menni, az Olahnak mint vásáros embernek tetova sok dolgai lévén, az J az meg vett lapos káka közze tsömbelyitett egj kötés gömbélyeg kákát és igy az oláh szekeritöl el indult [Torda; TJkT V. 171–2] ✱ ~ *kápájú. 1805:* Pistolyok ... 2. Egy pár Olasz-csöjü, tekenös-béka csont ágyu, laposs kápáju, aranyos készületü [Mv; TGsz 52] ✱ ~ *kapocs. 1732:* egy nagy utazó teli mente ... egy ezüst arannyos Zamanczos nagy lapos kapocs[a] [Ks Kornis Zsigmond lelt. 5. — [a]Tollban maradhatott: rajta] ✱ ~ *kapocska. 1637/1639:* Egj fel bokor viragos, nyeset agas regi forma kapoczj mas egj ola forma lapos viragos fel kapocsikaual egjütt. njom p. 26 ... f. 8 d. 26 [Kv; RDL I. 111] ✱ ~ *kásztrol. 1801:* Hét darab Tepsi formáju lapos kástrolok [LLt 106/1] ✱ ~ *korbács. 1710 k.:* ez a Fogarasi[a] rettenetes rútul vert ... mert hanyattán fektetett a földre, fejemet, két kezemet, lábamat feltartatta vélem, hol egyik, hol másik talpamat csapta a lapockával, hol fejemet a három ágú lapos korbáccsal [BÖn. 531. — [a]Fogarasi Mihály, a gyermek Bethlen Miklós tanára] ✱ ~ *kö. 1711:* az 4 szegeletire lapos küre kel az oszlopokat tenni, s arra az 4 oszlopra kel eppitteni [Ks 96 Kornis István feleségéhez]. *1807:* Az házban levö Kémecze (!) Lapos kövekböl rákatatott [Dés; BetLt 6 Gyergyó Uj Falvi Nagy Ferencz kezével]. *1823-1830:* A gyalogösvények kétfelöl lapos kövekböl vagynak kirakva [FogE 186] ✱ ~ *kösöntyü. 1585:* Vagion egy lapos keosseotyw (!) Georgy Keyling zalaga ... f. 2 [Kv; Szám. 3/XIX. 2] ✱ ~ *kredencia 1730:* három Credentiák lábások az édgyik aranyas ... Két lapos Credentia [Kv; Ks 15. LVIII. 6] ✱ ~ *lakat. 1629:* Egy kis lapis lakat [Szu; SzO VI, 92 Székelytámadt vár lelt.] ✱ ~ *lencse. 1725:* Nagy Lapos Lencse Mett 1 1/2 ... Lencse Cub 1 Mett 2 [Beresztelke MT; Eszt-Mk] ✱ ~ *marokvas. 1745:* Karikás marok vas nro 4. Lapos marok vas nro 8 [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ ~ *nádméztartó. 1803:* egy lapas Nád méz tarto [Felör SzD; BetLt 7 Waass Anna kel.] ✱ ~ *nyelü. 1700:* jútat ... Sárának ... egy lapos nyelü ezüst kalán [Ne; DobLev. 1/50]. *1744:* Lapos nyelu ezüst régi vásott kalánkak 2 ... Gömböljeg nyelü régi ezüst kalánotska [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1771:* egy Lapos nyelü Gazdalkodo nagy ezüst kalán [Kendilón SzD; TL. Teleki Pál hagy. Cseh Benjámin de Miske vall.] ✱ ~ *öntál. 1823:* Egy Leveses és két csipkés Lapos on Tál [Majos MT; Told. 35] ✱ ~ *(paraszt)üveg. 1629:* Viznek valo lapis üveg négy [Szu; SzO VI, 93 Székelytámadt vár lelt.]. *1676:* lapos üvegeknek valo egy cöregh polcz [Fog.; UF II, 712]. *1679:* Eghet bornak valo, szoros száju, lapos üvegh ... nro 3 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 29]. *1747:* Lapos paraszt Üveg közép rendü Nro 1 [Szpring AF; JHb XXV/88. 5]. *1789:* Apro laposs 1. és 3 Lothos Üvegek 15 [Mv; ConserAp. 41] ✱ ~ *pléh. 1788:* Herbatéj tarto nagy lapos pléh [Mv; TSb 47] ✱ ~ *porcelántál. 1817:* Egy hasadt tsorba leveses portzellán tál ... Egy tsorba hasszuko lapos portzellán tál [Mv; DLev. 3. XXVIII. A] ✱ ~ *(remekes/remekü) aranylánc. 1651:* Egy Finom Aranibol czinált Remekes Lapos Arani Lanczy [WassLt 72/2 Vaas Judit kel.]. *1716:* Más egy nyakra valo kerek szemü arany láncz. Más egy lapos remekü nyakra valo arany láncz [WassLt] ✱ ~ *reszelö. 1741:* Egy kis lapos reszelö [Kv; TL 90 lak.]. *1742:* Egy gombollyég és egy Lapos Reszelö [Kv; i.h. ua.] ✱ ~ *rézgomb. 1755:* nem tapasztaltae a Tanu ... hogy ot Köppenyegéröl az Mlgos Exponens Vr felejtárának le szedték volna holmi Lapos Németes Réz gombokat, és hányat [Bácsi H; BK vk] ✱ ~ *rézkapocs. 1798:* 1 Levél lapos rëz kapocs [Déva; Ks 73. 74. VII. 137] ✱ ~ *réztál. 1788:* Egy laposs Réz Tál [Mv; TSb 47] ✱ ~ *rúdvas. 1737:* téglából rakott tüzhelly fundamentumra füttösön fényes veress kájhákból laposs rud vasra rakott szorittos csipkés és gombos tüzellö kemencze [Széplak KK; CU Petrichevich Horváth Boldizsár conscr.] ✱ ~ *szeg. 1590:* veottem 3 vassat chynaltattam belolle Lapis zeget f. — d. 90 [Kv; Szám. 4/XX. 10 Hooz Lőrinc sp kezével]. *1656:* Jnnet az koniha hazbol nilik job kezre az pitvarra vas sarkon panton forgo felszer pleh zaros vas kilinczes ütközös vas be vonos forditos kolczos ajto, lapos szegekkel szegezett bellett ajto [UF II, 151]. *1786/1787:* Egy Fürész Malomhoz tartozó Vas Szerszámok Becsüje ... Ket Kis Karika es egy lapos szeg 1/2 [M.valkó K; BetLt 1] ✱ ~ *(ször)zsinór. 1765:* tsináltattam Dévan ... 82 sing lapos Sinort, singit a Dr 3. nem külömben 84 sing gömbölyeg Sinort Singit a Dr 2 [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 Szám.]. *1798:* 226 Sing lapos és gömbölyeg ször sinor 1 Rhf 27 xr [Déva; Ks 73. 74. VII. 137]. *1807:* Bekesre valo három pár gombos lapos öszve gombolo Zöld Selyem ... Bekesre valo kék viseltes sinor [Körtvélyfája MT; LLt] ✱ ~ *tál. 1782:* Öt Lapas tál | Lapas Csipkés tál [Nalác H; CsS]. *1816:* Négy hosszuko, két öblös és két lapos Tál [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1849:* Egy lapass kerek veress szélü Tál [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] ✱ ~ *tetejü. 1654:* csinaltam egy Koporsot lapos tetejüt ... d. 65 [Kv; ACJk 51a]. *1728:* valamelly B. Mester Atyánkfia szép Öreg koporsot keszitt öreg deszkabol gjantaroso(n) lapos tetejut regi mod szerent volt fl. 4. az arra most már az mostani üdöhöz kepest légyen 11. mariás az arra [Kv; i.h. 138] ✱ ~ *torockai vas. 1599:* Hoztam el Razman Jstuannetol hozzu es lapos Torozkai Vasatt ... f 31 d 80 Magiar Vtzai Zabo Giergieteol hoztam el 114 Torozkai Hozzu es lapos Vasatt ... f 49/50 [Kv; Szám. 8/XI. 16] ✱ ~ *(üveg) palack. 1648:* Apro lapos palaczk nro. 100 [Porumbák F; UF I, 892] | Vizeknek valo lapos palazk nro 128 | Elseö lapos wvegh palaczkban szekfw viz [Komána F; UF I, 928, 931]. *1669:* egj üvegh lapos palaszk [Királyhalma NK; Ks 67. 45. 24a] ✱ ~ *vas. 1681:* Vagyon ... Lapos Uy Vas Nro 51 [Vh; VhU 525]. *1683:* Lopos vas vagyan nro 2. Szing vas vagyan nro 14 [Küküllővár KK; UtI]. *1726:* ezen öldal bötnak ... kö ablak kereszti jó, az ablakban, az ablak keresztin alól két lapas hasagatott vas benne [Ne; DobLev. 1/124]. *1785:* (A torockóiaktól) dézmába ... tiz tiz fontos kasza vasakat kivánnak, holott nem tsak kasza vasat készitenek hanem lapas és sing vasakatis [Torockó; TLev. 4/11. 2b] ✱ ~ *vasfogó. 1677:* Vas verö ház ... lapos vas fogó egy [Madaras Cs; CsVh 50] ✱ ~ *vaskarika. 1680:* Vagyon ez fürész malomhoz egy öröglh raspoly, mely nyelestöl ket araszni, az nyelin vagyon egj lapos vas karika [A.porumbák F; ÁLt Inv. 38] ✱ ~ *zsindelyfedél. 1761:* Filegoriás Tornátz ... lapos Sendelj fedél alatt [Simenfva U; JHbK LXVIII/1. 41] ✱ *tég-*

lázó ~ vas vasaló. *1627:* Egj Teglazo lapis vas szabonak valo f — d. 50 [Kv; RDL I. 134].

2. alacsony; jos, mic, scund; niedrig. **Szk:** *~ bőrös láda. 1768:* Egy köntősös lapos bőrős Láda. Más nagy gömbölyög bőrős Láda [Császári SzD; WassLt] ✱ *~ dézsa. 1681:* egi lapos desza[a] [HSzj *dézsa* al. — [a]Valószínűleg sajtóhiba *dezsa* h.] ✱ *~ láda. 1628:* Egy Ueres lapos saros[a] ladaba. denarj harmadfel penz [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 6. — [a]Olv.: *záros*]. *1644/1648 k.:* Tetettem leanyom Bethlen Anna Penzit egy fejer lapos Vasas retezes es zavoros ladaban [Born. XXXVIII. 14 St. Bethlen feljegyzése]. *1694:* 1 kocsiban valo lapos láda [Torda; Told. 11/34]. *1837:* égy széles lapos vas pántos törpe láda [Szentbenedek SzD; Ks 88. 15] ✱ *~ládácska. 1595/1603:* En Zarkadi Anna ... veottem keszemhez egy keozepszerw lapos ladachykat Az en Bizodalmas Vramtúl Kereszturj Christoph vramtwl [Hadad Sz; Ks P. 16] ✱ *~ ülés-láda. 1652:* Egy Lapos vasas fejer ülés Ládáb(an) ... Három ezüst kalánok [Nsz; IB. Bethlen István feljegyzése].

3. kb. sima, széles pengéjű/lapú; (cu tăiş) lat; mit flacher, breiter, glatter Klinge. *1717:* Malom ... Csákányok: Hegyes 2. Lapos 3 [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 11]. *1768:* Jegelő Csáklja, egyik Laposs, ā másik hegyes [Kv; AggmLt C. 36 malomleírás].

Szk: *~ csákány. 1676:* malom ház ... Vagyon it ... 1. Lapos csákány no. 2. hegyes orru csakány no. 1 [A.szombatfva F; UF II, 761]. *1729:* Az Sz. Annai malom ... Lapos csákánj nro 3. Hegjes Csákánj nro 3 [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. *1816:* Találtatik a' Malomba 4. Lapos Csákányok. — 1 Hegyes Csákány [Radnótfája MT; Born. G. IV. 17] ✱ *~ csáklya. 1587:* Ket lapos Chyaklat es ket hègies (!) Chinaltatot fyzete(m) Kowachynak f — d. 40 [Kv; Szám. 3/XXXIII. 12 malomszám.] ✱ *~ ekevas. 1779:* A Lapas eke Vassat, meg élessitettem kédszer xr 3. És a' hoszszu Vasnak az éllit Uibol ki njutottam xr. 6 [Szászváros; BK. Kováts Mátyás kov. számlája]. *1845:* Egy hosszu, egy laposs, és Czimer eke vas [Magyaró MT; HG gr. Kemény Sámuel hagy.] ✱ *~ élű. 1798:* Fejszék kettő: egyik Lapos Élü, egj kisded keskeny Élü [HSzj *keskenyélű-fejsze* al.] ✱ *~ faragó fejsze. 1859:* 1 horgas fejsze, egy lapos-farago fejsze [Bodok Hsz; MkG UrbKárp.] ✱ *~ kapa. 1673:* Egj saletrom vono lapos kapa [UF II, 541]. *1679:* Lapos Kapa nro 1 [Uzdisztpéter K; TL.Bajomi János inv. 138]. *1881:* Kereszturol hozatam ... egy lapos kapat 3 xr [Eted U; NkF] ✱ *~ kés. 1789:* Egy Fü vágo laposs horgas Kés. Fa az Nyele Rf — xr 25 [Mv; ConsrAp. 23] ✱ *~ kővágó csákány* molnárcsákány. *1656:* Varosi malom ... Vagion it lapos keö vagho czakány harom, hegies csakány kettő kő emelő vás rud egy [Fog.; UF II, 747] ✱ *~ szántóvas. 1587:* Az Ispotalybely Zekerheoz es Ekeheoz walo keolchyegh ... Feyer Thamastol veottem 2 Lapos zanto vassat ... d. 54 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 2-3 Zabo György isp.m. kezével]. *1697:* Ezen boltb(an) ... Lapas szanto vas nro 6 [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 8]. *1773:* Találtattanak ... két Eke taligájával edgyütt ezekhez valo 2 lapos szánto vas, egy hoszszu szánto vas [Ksz; EMLt] ✱ *~ szigony. 1656:* Ezen pitvarban vagjon njeles vas horogh nro. 1. Jngeleö[a] lapos szigon nro. 1 [Fog.; UF II, 158. — [a]Sajtóhiba lehet *Jegeleö* h.] ✱ *~ vaskapa. 1665:* Jrto kapa no. 2. Lapos vas kapa no. 2 [UF II, 309] ✱ *~ véső. 1749:* Öt kupás vésö 5 Öt lapos vésö 5 [Kv; TL 90 lak.]. *1772:* Lapos vésü Nagy kupás vésü [Backamadaras MT; LLt 336. B]. *1848:* Egy lapos és egy kupás vésö ... 48 xr [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIV].

4. ? sík, teres (terület); (suprafață) întinsă, plată; eben, geräumig (Gebiet, Gelände) | sík területen levő; care se găseşte pe şes; auf ebenem Gebiet/Gelände befindlich. *1596:* 1596 Siket vasarnap Ennekem attak ayandekon olczy peter es olczy mihal ott lapos szena fwett orok Arron [Márkosfva Hsz; HSzjP]. *1769:* Lapas es Matsaras hely [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1786:* Az Orbán Ur fagadójánál egy darab Lapas vizenyös helly [Mezőbánd MT; EHA]. *1806:* a' Bornyumál alatt ... volt egy darab Lapos Hely kövés és Cziheres [Kv; Pk 3].

A 4. és 5. jel. alá sorolt köz- és hn-i adalékok csak bizonytalanul különíthetők el egymástól.

Hn. *1679:* Az Lapos szegnél (sz) [Vajdasztiván MT]. *1684/XVIII. sz. eleje:* az Lapos kő felet (sz) [Petlend TA]. *1693 u.:* Lapos orra nevé (!) helyben [Tarcsafva U.]. *1695/1757:* Az kerek Erdő az Lapos nyakon egy darab Széna füvet ketté hasitván [Disznajó MT]. *XVIII. sz. eleje:* Lapos berecz n. kaszáló az Kő hegyen Tul [Zentelke K; KHn 138]. *1739:* Lapos mező n. Fordulo (sz) [Érszakácsi Sz]. *XVIII. sz. köz.:* Az Lapas kőnel (sz) [Komjátszeg TA]. *1756:* A' Nagy Hegyben a' Lapos Szöllö [Celna AF] | a' Lapos ágyb(an) [Havad MT; MRLt]. *1761/1808:* A Lapos hegyenn (sz). a Lapos hegy Oldalán (sz) [Szind TA]. *1765:* Laposs-Bértz n.h. [Zentelke K; KHn 140]. *1773:* Az Lapas Domb végiben (sz) [Mezőveresegyháza SzD]. *1775:* a' Laposs kőnél (sz) [Komjátszeg TA]. *1799:* a' Lapos tetőn [Mv; MvHn]. *1826:* a' Felsö Harsánba a' Lapos föld [Csomafája K; BHn 61]. *1841:* Lapos Likaton [Korond U]. *1891:* Lapos r(et) [Szentkirály K; KHn 57].

5. ? menedékesen emelkedő; pantă lină; abhängig/sanftansteigend. *1604:* Azo(n) felel egy lapos chere vagio(n) [Lövéte U]. *1737:* Nagy-áj Pinczéjen túl egy lapos óldalacska [Gyalu K]. *1836:* A' Birokfü Cseréje ... nevendék erdö ... Lapos Csere Tökés — és ifiu nevendék [M.péterlaka MT; TGsz 18].

Hn. *1572:* az lapos Cere allya (sz) [Vasassztgothárd SzD]. *1694/1764:* A Törvény fán fellyül a Lapas erdö felsö végéig [Abafája MT]. *1697:* Lapos cserében egy kerek föld egy köblös (sz, k) [Csíkfva MT]. *1714:* also határban a lapos Csere fejen (sz) [Kibéd MT]. *1729:* lapos Erdö [Vajdasztiván MT]. *1737:* Lapos Bik (e) [Bádok K; BHn 24]. *1740:* Templom kivül Lapos Csere nevü erdöben egy darab fel serdült Cserefas erdeje [Somosd MT; Berz. 1. XXXI/5]. *1741:* a lapos erdö (e) [Nagyfalu Sz]. *1772/1812:* Az Lapos Cserén (k) [Kál MT]. *1792:* Lapas Bertzen (e) [Zentelke K; KHn 141]. *1807:* A' Lapas Cserében az Orotvány alatt (sz) [Zentelke K; KHn 141]. *1807:* A' Lapas Cserében az Orotvány alatt (sz) [Csikfva MT]. *1829:* a Lapos Dombon a' két árok közt (e) [Csomafája K; BHn 62]. *1880 k.:* Lapisbérc [Zentelke K; KHn 143].

6. *1597:* Chizar ferencz ... wallia. Mikoron ... az zolgalo hoza az etket az aztalra en mondek neki, te leany amint az farod s az hasad al tenallad giermek vagion, de ha zewletik bizony leany leze(n) mert igen lapis az hasad [Kv; TJk VI/1. 82].

◇ **Szn.** *1796:* Székely Pistának Laposnak [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

◇ Sz: ~ *ábrázatú* lapos arcú/orcájú; cu faţă plată; mit flachem Gesicht/Backen. *1812:* Sárkány Ferentz ... nagy lapos abrázatu [DLt 501 nyomt.kl]. *1834:* Nagy Julis ... kurta tonka orru, lapos ábrázatú [DLt 854 ua.]. *1835:* Szpén Flora ... fejérszeg lapos kopár ábrázatu, kiülö kék szemü [DLt 446 ua.] ✱ ~ *erszény* üres erszény/pénztárca; pungă goală; leere Geldtasche. *1806:* ittenis a' Ngod el menetele utántol valo élelmemre tett költség, laposs erszényemet hectikában ejtené [Ks 94 Thuroczy Károly lev.] ✱ ~ *fejü* cu capul plat; mit flachem Kopf. *XVIII. sz. v.:* egy lapos fejü Szikkat ugyan de vemhes kancza fekete kis paripa tsikoval [Pf] ✱ ~ *orr* tompa/tömpe orr; nas turtit; Stumpfnase. *1807:* Fridrich Vilhelm Frantz ... termetére nézve törpe izmos ... egybe nyomott a' két vak szeménél bé-esett homloka ... hoszszukó lapos Orra [DLt 66/1808 gub. kv-i nyomt. kl]. *1829:* Krisán Juon ... matska szeme, lapos orra [DLt 756 nyomt. kl] ✱ ~ *orrú* tompa/tömpe orrú; cu nasul turtit; platt/stumpfnasig. *1848:* Orbán Istvàn ... kisded bekolypadott lapos orru [DLt ua.] ✱ ~ *orrú fogó* lapos harapófogó; cleşte lat/plat; flache Greifzange. *1622:* Egj harapo fogo, Egj ollo, Lapis orru fogo No 6. hegies oru fogo No 7 [Kv; RDL I. 119 néhai Tóházi Eötues Mihály ötvösműszereinek lelt.].

◇ Sz. *1644:* Marto(n) Deakne Monda Keoteles Janosnenak, Marta Azzoni lapossat pilla(n)taz te most Keóteles Janosne mo(n)da Erre, Mikor en lapossat pillantok akkor sokat gondolok [Mv; MvLt 291. 423b].

II. *fn* **1.** *kard/szablya/szekerce* ~*a* kard/szablya/szekerce lapja; latul sabiei/spadei/securii; Säbel/Schwert/Axtklinge. *1568:* Zabo Janos ... fass(us) e(st), Ezt tudom hogy az porozlo Lazlo, be vizy vala az kayantay embert az toromba[a] es az ember el futankodek elotte, bezeg oztan Lazlo az zekerce fokaual es lapossaual egy nehanzor meg wthe [Kv; TJk III/1. 195. — [a]A városi börtön]. *1584:* Ilona Zekel Marton felesege vallia ... ez Caspar, eon wgiewel hatalmaual az zablia lapossaual vgj megh verę hogy az kariat a' feiehez Ne(m) vihette Daroczine [Kv; TJk IV/1. 345]. *1591:* Valkai Georgi ... vallia ... Zilagi Jstuan ... mikor eggikhez czapot volna, (: nem tudom, ha zablia lapossauale, vagi eliuel :) arra is rea tamadanak, es aligh zaladhata el eleolleok [Kv; TJk V/1. 87]. *1599:* Kirsner Balint az Ifliü ... vallya ... Legelöszer az Deak ket kezel az kozak sebes feyenek essek ... Azomban egy meszitelen kard akada kezeben, az lapossaual vernj kezde az kozakot [Kv; TJk VI/1. 387]. *1634:* cziak az szablia lapissaval utem az essezt [Mv; MvLt 291. 20b]. *1635:* latam hogy Debreczeni Lazar Marthont az szablia lapossaual ualkozben ute [Mv; i.h. 39b].

2. sík terület; şes, cîmpie; flaches Gebiet/Gelände. *1673/1682:* az Gyermek erdőnek felsö végére menö él volna az határa, de ott közel az lapossát ... az Botháziak birták [Mocs K; SLt Q. 12 Sós Péter (55) jb vall.]. *1694:* az Afrin erdőtül fogva mindenüt az Verofenyen le borozdolva az két lapos csere közt levö Pap földenek also vegenél le az lapos patakjab(a) [Mezőméhes K; WassLt]. *1702 u.:* Az édes Aj patakán tul valo bérczl(ne)k a tulso lapossában vagyon egy föld [MMatr. 381]. *1727:* ugyan azan Lapasb(an) lévö szánto földek [Vajdasztiván MT; JHb IX/7]. *1746/1831:* ki menvén égy Lapossan a tetejére[a] [Szentdemeter U; Told. 38. — [a]Az erdö]. *1762:* ezen Aranyos Fö nevezetü hellynek Nap Nyugat felöl valo részén édgy régi Ut mellet lévö kis laposban nevekedett Nagy Bikfa [Szentlászló TA].

Hn. *1597:* a feöld ... Medenczes kwt lapossara ... kimegyen [Firtosváralja U]. *1599:* az çlęd lapossan [Oroszhegy U]. *1624:* az lapos neü heliben (sz) [Vaja MT]. *1641:* az Teren vagj az Laposson. az Lapisson [Csokmány SzD; JHb VII/8]. *1653/1764:* A' Lapos inán (k) [Disznajó MT; HG Conscr.]. *1665:* Galapataka lapossaban [Bözödújfalu U]. *1666 k./1687:* Vagyon ... à Laposson két hold föld. A Laposban égj Zöld almafa [Havad MT; MMatr. 158]. *1670:* Az Sóvenyes lapossaban (sz) [Kőrispatak U]. *1679:* Az Lapos kőzőt (sz). Az Lapos szegin (sz) [Vajdasztiván MT]. *1680:* a laposban (sz) [Oroszfája K]. *1681:* laposban levö parlagh [Szentmárton MT]. *1693 u.:* Lapos orra [Tarcsafva U]. *1695:* az Laposon (k) [Szentmargita SzD]. *1706:* A Roka lyuk alatt a laposban (sz) [Mezősámsond MT]. *1711:* a Mesde lapossan (sz) [Illyefva Hsz]. *1712:* Az laposson [Vaja MT]. *1724:* Az Kis erdö lapossán (sz) [Mezőbánd MT]. *1727:* A Lapos Nyilásáb(an). Az Laposb(a) Járob(an) (sz) [Vajdasztiván MT]. *1728:* Lapos tövin [Egerpatak Hsz]. *1737:* a' Lapossan (sz), a' Kis Lapassan (sz), a' Nagy Lapassan (sz) [Marosbogát TA]. *1746:* Az Szád Lapossan (sz) [Vadasd MT]. *1747/1810:* a' Laposban (sz) [Szamosfva K]. *1755:* A Lapasb(an) (k). Lapasan valo Földek [Egrestö KK]. *1757:* Lapos nevü Erdö [Abafája MT]. *1767:* Az irt Borso mezönek Lapassán [Ne; DobLev. II/380. 3b]. *1768:* A Mojadon a' Laposb(an) (sz) [Sarmaság Sz]. *1771:* A kis Lapossan (sz). A Kis Laposon (sz). 'A Nagy laposban (k) [Körtvélyfája MT]. *1773:* A Kerek Magyaros alatt a Laposban (sz) [Ditró Cs]. *1774:* Sóós Erge lapassa (k) [Retteg SzD; EFkLt XII/1/2]. *1778:* A Laposson kereszt Arokban (sz) [Nagykend KK]. *1781:* Lapos és Venikés nevü Erdök [M.királyfva KK]. *1790:* az Nagy Lapos nevü helyb(en) (k) [Désakna]. *1791:* az alajövö Lapossában (sz) [Uzon Hsz]. *1796:* a Lapossan. A Lapos ajjan vagyis a Szurdokban [Nyárádgálfva MT]. *1797:* Lapos orraban (sz) [Kobátfva U]. *1804:* a Nagy Erdö alatt a' Laposba [Mv; MvHn]. *1814:* A' Laposba. A' Lapassan [Pusztakamarás K]. *1815/1840:* Bako lopassa [Dés]. *1821:* az Abodi Gergely lapossának neveztetett helyen [Szováta MT]. *1823:* A Laposson (e) [Keszü K]. *1826:* A' Farkasjük lapossán (e) [Kercsed TA]. *1843:* Nagy vögy lapossán [Kercsed TA]. *1848:* Himos lapossán (irt. sz) [Vécke U].

3. fennsík; platou, podiş; Hochebene. *1653:* Ezenközben a kurtánság kettöt választának el ő magokban, hogy a mi hadunkhoz jöjjön követségen. És mikor a hegy alá a Polgárok-völgye tájatt jönének, a miénkben is kirugá magát négy lovas, és rút-istentelenül levágák a követeket; de azt a kurtánsereg nem látta, mert fenn a laposson ott áll vala a sereg [ETA I, 63 NSz].

A cimszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

lápos I. *mn* mocsaras; mlăştinos; sumpfig, moorig. *1657:* (A törökök) utálatos lápos helyekre szaladoztanak éjszaka [KemÖn. 175]. *1662:* az Ér rút, sáros, lápos vizének nekiugratván, az vár alatt levö túlsó szép gyepre általalhatolt [SKr 545]. *1727:* Hidas ájban a patakon tul egy lápos láb [Gyalu K; EHA]. *1745:* lápos vizes, haszontalan Tér hely [Nagyida K; Told. 9]. *1754:* szép tágas helj, az also fele lápos vizes helj [Mezőmadaras MT; Berz. 18]. *1759:* à Taplocza nevezetü Forrás Vize mellett

... Sessio igen Lápos és vizes helly ugy hogy lako hellynek alkalmatlan [Csicsó Cs; EHA]. *1786:* egy szántóföldet ... az víz lápos hellyé tévén ... azon termett füvit ... kártevő emberek által elkárosodott (így!) [Taploca Cs; RSzF 173] | a' Hideg Völgy verő fényen lévő nagy oldal ... a' Csupak közötti némelly hellyeken Lápos gödrő [Mezőbánd MT; EHA].

II. *fn* mocsaras hely; mlaştină; Sumpf, Moor. **Hn.** *1390:* fluvius Lapus [Kővár Szt; DocV 388]. *1450 k./1760:* ad unum alveum Laphospatak vocatum [Szakácsi[a] hat-ban; TelO II, 44. — [a]Mihályfva (NK) táján]. *1465/1539:* fontem Laposkwth vocatum [Bh; KHn 5]. *1517:* Quarundam silvarum Kewres erdew et laapos chereye vocatarum [MNy XIII, 255]. *1569:* Lapos To gáttya alatt (sz) [Diós K; JHbK XLV/13]. *1603:* fluvium Lapos [Hagymáslápos SzD; Makkai, SzDPuszt. 126]. *1636:* az Lapos tho gattianal [Diós K; EHA]. *1652:* ezt feneketlen Lapos Thonak hijjak [Kajántó K; GyU 126]. *1681:* Lápos pataka feje [Nagykapus NK; EHA] | a Lápos Patakán túl (k) [Szászsztlászló NK; EHA]. *1694:* az lapos patakja fejéb(en) [Mezőméhes TA; WassLt]. *1755:* A lápos tònál (sz) [Burjánosújbuda K; BHn 49]. *1765:* a Berekre rugo Lábban, a Láposan (ku) [Ne; EHA]. *1771:* Lapos Patakon (sz) [Mákó K; EHA]. *1784:* a Lápas Patakja [M.gorbó SzD; JHbK LIX/4.39]. *1813:* Vagyon egy darab Erdö a' Lápos Kuton [Fejérd K; EHA]. *1819:* Lápos [Remete Szt; Ks 67.28].

laposabeli, laposbeli síkjabeli, síkságbeli; de pe şes; vom flachen Gebiet. *1651:* az niaros laposabalj földünk [Kőrispatak U; NyM 162]. *1777:* Laposbeli foldek végei [Vajdasztiván MT; EHA].

laposacska I. *mn* **1.** puţin plat; ein wenig/bißchen eben. *1757:* a' Mineralis Hegyekben vagyon az illyen[a] Arany(na)k is eredete ... az illyen Arany tőbbire korpa forma lapasotska, mert az hoszszas kövek közt valo devolutio és attritio által, az az eredetekor gőmbőlyég grammotska ... meglaposadik [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével. — [a]A folyóvízbeli].

2. ~ *orrú* tompa/tömpe orrú; cu nasul turtit; stumpf/plattnasig. *1828:* Bako Mihály ... laposotska orru [DLt 279 nyomt. kl].

II. *fn* sík helyecske; şes; ebenes Örtchen. *1746/1831:* mentűnk fellyebb égy Lapasatskában [Szentdemeter U; Told. 38].

laposan 1. plat, neted; flach. *1679:* (Az) őregh kapu felett levő Ház ... Lapossan valo sindelyezese jó [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 6].

Szk: ~ *faragott. 1754:* a Gabonás ... Tőgy fa sasak kőzé rèsz Szerènt Gőmbőlyég; rész Szerént Lapossan faragott fenyő boronából rakott [uo.; CU]. *1838:* (Találtunk) Egy Mészoltó-vermet ... Oldala négy szegre laposson faragott vastag csere boronákbol vagyon ki rakva [HSzj *mészoltó-verem* al.].

2. *XVIII. sz. eleje:* A kerek körmü lónal job nincsen, ã féléket ã melly kovats meg nyilaz ki kel mustralni ã Cihbűl, mas az ha lud talpú lonak, eppen ã nyiljaig laposon husos ã talpa [JHb 17/10 lótartási ut.].

laposas lapos; plat; flach. *1676:* Vizeknek valo laposas es egiéb forma üvegek Nro. 41 [Fog.; UF II, 711].

laposfogó cleşte plat; Flachzange. *1673:* Az hámorhoz való eszközök ezek: Egy vas vagdaló fogó, egy kalán fogó ... két forrasztó fogó, egy lapos fogó két vas fogó [CsVh 44-5]. *1681:* Eöreg fogó, mellyel vasat szoktanak hordani nr. 2. Forrasztó fogó — ketteö nro 2. Kalán fogó egy nro 1. Lapos fogó, edgy nro 1. Sing fogó sparingostul, ketteö nro 2 [i. h. 92]. *1703:* Kovácsok vagy vas veretők eszközei: nagy fogó numero 2, gombolyitó fogó nro. 2, kalán fogó nro. 2, lapos fogó nro. 1[a] [i. h. 118. — [a]Folyt. a fels.].

láposi a M.lápos (SzD) v. Hagymáslápos (Szt) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului M.lápos/Tîrgu Lăpuş sau Hagymáslápos/Lăpuşel; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON M.- od. Hagymáslápos. **1.** Láposon lakó/működő; din M.lápos sau Hagymáslápos; in M.- od. Hagymáslápos tätig. *1572:* Az laposi Biro Mind asz Eskwttekuel egete(m)be könorög kegelmednek hog kegmed tegie(n) igaszat [Lápos[a]; BesztLt 3687 A láposi biró a beszt-i biróhoz. — [a]Valószinűleg Hagymáslápos Szt].

2. Láposon gyártott; fabricat în M.lápos sau Hagymáslápos; in M.- od. Hagymáslápos erzeugt. **Szk:** ~ *(mázas) fazék. 1684:* administralt Székely András[a] ... Láposi mázos fazokat nro. 50. Csuprot, nro 25. Porsolót, nro. 20 [Katona K; Ethn. LXXII, 607. — [a]Katonai ub]. *1698:* Az Hihuban, Egy kosarban laposi fazakak [Brassó; i. h. gr. Kálnoki Sámuel összeir.].

laposság kb. vminek lapos része; partea plată a ceva; flacher Teil einer Sache. *1703:* (A szél) az templomról a templom tetejin lévő vaskakast is kitekervén a tövéből, levetette, amely legnagyobb csuda, mivel azon kakasnak a töve, amint a templom tetejére volt csinálva, nem lévén lapos, se semmi olyanforma lapossága, amelybe a szél beleakadhatott volna, mégis kitekerte s levetette [Kv; KvE 281 SzF].

lapostető păduche lat; Plattlaus. *1784:* magát tisztátalan személyekhez adván ... salva venia lapostetvekkel eltölt és a frantzus kankutya nyavalyákban esett [FogE 344].

laposvas fier lat, brăzdar; Flacheisen. *1587:* Az Ispotalybely Zekerheoz es Ekeheoz walo keolchyegh ... Andras kowach ... keet Lapis vassat Elesiteth megh ... d 8 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 2–3 Zabo György isp. m. kezével]. *1589:* Egy hozzw vas, Egy Lapis vas [Kv; KvLt Vegyes I/2.40]. *1647:* Egi bokor szanto vas, mas egi lapos vasnak valo vas zabla [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1677:* Eke in Sum(m)a no 4. Hosszu is Lapos vasok par(um) no 4 [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1681:* Beres ekehez valo kopot Lapos vas Nro 3 [Vh; VhU 567]. *1723:* Egj beres eke uj nadlat hoszszu vassal és uj lapas vassal [Holtmaros MT; Told. 29/7]. *1752:* Nagy Gabor ur(na)k ... egy lapas Vass [Göc SzD; Borb. Borsai Sándor kezével]. *1830:* Eke vagyon kettő minden requisitumaival használhato állapotban Nro 2 ... Eke nélkült valo Lopas vas 3 [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 1748]. — L. még MNy XXXVIII, 55.

Szk: *(meg)nádazott/nádlott/nádolt* ~. *1679:* ö Csoroszlya nro 4 ... Nádolt ö lapos vas nro 1 [Uzdisztpéter

K; TL. Bajomi János inv. 71]. *1710:* egy meg nadlot lapos vas [Vadad MT; VK]. *1799:* Két rongyollott Eke ... Az egyiken ... meg Nádazott Lapos vass [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] ∗ *szántó* ~. *1728:* Aldgye Jttul (!) nevü embernek, egy Ujj szántó lópas Vasa az Ekéjéböl ell eset [F.árpás F; TKl BB. XIII/15 Bukur Csizmás (40) jb vall.]. *1758:* Szánto hoszu Vas hitván Nro 3 ... Hunyadrol hozattatott uj hoszu Szanto Vasak Nro 3. Uj Szanto Lopos Vas Nro 4 [Déva; Ks 76. IX. 8].

Ha. *1590:* lapis uasath [Kv; Szám. 4/XIX. 15]. *1601:* Lapis vas [Kv; AggmLt A. 41]. *1748:* Lapas Vas [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 12]. *1765:* Lapas Vasnak [Nagybarcsa H; Ks 71. 52. Szám.]. *1776:* Lapos Vasak [Mezőméhes TA; WassLt]. *1780 k.:* egy eke Lapas vasat [Szászváros; BK]. *1792:* Lapas vassával [F.oroszfalu MT; Told. 71]. *1824:* egy lapas vas [Kv; Pk 5]. *1836:* lapas vasaival [Szászerked K; LLt Gr. Lázár Pál utódainak összeír.]. *1850:* lapos vasaival [Gyéressztkirály TA; DE 5].

lapoz a răsfoi; blättern. *1854:* úgy hiszem, hogy örömtelen éltem lehunytával, ha kebel 's elvbarátaim lapozni fogják egykori igénytelen lapjait szerény emlékemnek: ... némi felvilágositásokat is találhatnak benne [ÚjfE 5].

lapozott lapokból összeállitott; alcătuit din file; aus Blättern zusammengestellt, beblättert. *1850:* Minden Egyháznak legyen bé kotött, lapozott, tiszta olvasható betükkel, minden Vakarás nélküli Jegyző könyve (: matriculája :) [Nagykapus K; RAk 5 esp. kl].

lappancs 1. csapóajtó; trapă; Klapp/Falltür. *1825:* A Tornátzbol mégyen a Pintzebe egy jo Gradits is, mellyen vagyon egy Lappancs derék vas sarkokkal [Válaszút K; EMLt].

2. kb. zsiliprekesztő; ecluză; Schleusenstauwehr. *1801:* Magát a záportartot köteles lesz maga az árendátor saját költségén állandoan és czélszerűleg három lappantsokkal, s legalább is három czólfokós fenyü deszkákkal be deszkázni, vas szegekkel megverve [Mv; DLev. 5]. *1852:* A' szitálo malom zsilipjének egyik lappantsa' tölgy hevedere szét hasadozott, 's töredezett [Km; KmULev. 2].

Szk: *leeresztő* ~. *1801:* köteles kesz maga az árendátor ... a leeresztő lappancsokat vaslánczokkal és pantokkal fel szerelve s 12 czól vastagságu tölgy és nem cserfa gerendákkal és czövekekkel ellátva ugy állitani ki és fel, hogy az minden tekintetben a főmérnöki revisio alkalmával is elfogadhatónak találtassék [Mv; DLev. 5].

lappancsajtó csapóajtó; trapă; Klapp/Falltür. *1851:* van a' nyári és téli konyha alatt két ... pincze ... a' lejáro hágcsok tetején ... egy ... kètfelé nyilo vas sarkakon járo, elromlott záru fenyödeszka lappancs ajtoval ellátva [Bács K; KmULev. 4] | Az udvarház alatti pincze – ennek gátora kö oldalu, zsendely fedél alatt, vagyon rajta egy fél lappancs-ajtó [Erdősztgyörgy MT; TSb 34]. *1852:* A' lappancs ajtónak jo erős retesze, és retesz feje, 's lánczon függö le lakatolhato vas sassa van [Km; KmULev. 2].

lappang 1. lapitva/sunyitva bujkál; a se ascunde, a sta ascuns; lauern, stecken. *1586:* Kepelies Ianos vallia, Lattam Nagy sokzor mikor eiel vagy seotet hajnalkort Lowaimhoz Mentem Az Mezeore, hogy ez peter a' lowak keozeot volt, ott lappangot ... ot fekwt vala le, semmy Jaroia ot Nem lewe(n) [Kv; TJk IV/1.566]. *1592:* Sigmond[a] Jo lewele A(nn)o 1435 keolt, hogi az ideghen kalmarokath, kiknek eoreoksegek ninchien ez Birodalomban, hanem Masunnat ide be Jeowen, minden tereh viselesnelkwl hol varosokban, hol falukban lappangnak ... ezeknek marhaiokat az thób giwkeres Erdely Arossagh el vehesse, elys vetethesse az varosokbely es falwkbely Birakkal [Kv; DiósyInd. 59. — [a]Zsigmond király]. *1621:* henie vandorlo zemelick itt az Varoson ne lappangjanak [Kv; TanJk II/1.312]. *1625:* az A Azzony az J Azzon(n)ak Vrau(a)l Oklandj Mihallial tisztessigh kwl Lappangot hol hazba Rekezkednek ... hol mezeőre czialt (!) [Bözöd U; UszT 89]. *1677:* Az melly tavalyi Csanadi kerülöt a kiskereki szolga legények meg öltek tartozzanak azokot a gyilkosokot ... ha lappanganak, felkeresni ... meg fogatni [Csanád AF; JHb XXVI. 42] | Ha valahol Csavargo, szeginységen erőszackal élödö, sokadalmas és egyéb uton járo után leseskedö emberek hallattatnak lenni, és vagy valamely falunak határán lappanganak, vagy falukra bé-mennek, azon falusi Birák ha birnak vélek meg-fogni tartozzanak ... és a' Tiszteknek kezekhez vinni [AC 133]. *1715:* engemetis el küldett volt udvarbiro ur(am) ... Dézmálni, mellyet nagj félelemmel vihett(em) véghez nemis mertem a Faluba(n) hálni, hanem csak a mint lehetett együtt másutt Lappangattam, mig azon Dézmálást el végezte(m) [Fog.; Utl]. *1762:* Szélistyai Gornik Iion ... el szökött egy Léányzoval az Bánátusban, aztis elhadta más Asszonj emberrel Szökött el, és azzal lappongat imit amat az erdökön [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1764:* Vaszián Juon Deákká lévén, hallottam hogy Nemes Aranyas székb(en) Bágyonb(an) lakott volna de most hol legyen és lappangjan nem tudom [Buza SzD; GyK. Hoszszu Gligor (72) jb vall.]. *1803:* A' Remeteiekröl semmit se tudtunk; de ök a' mint az után kivilágosodott, a' Topplitzai határon lappangottak [Toplica MT; Born. XVc. 1/79 Bukur Todor (45) col. vall].

Sz. *1785 k.:* Kata ugyan mégis nem oly hibásacska: Dolgaiban serény, sokkal is jobbacska, Alattomban ő is akaratosocska, Titkon lappang, mint az alá néző macska [EM XX, 503 Balás kódex].

2. *átv* rejtekezik; a se ascunde; stecken, versteckt/verborgen sein. *1661:* Ha kikben elrejtett gonosz indulatok lappanganának, azok is szerencsétlenségünk fordulván, kimutatnák magokat, és bátorságot vennének romlásunkra igyekező szándékjoknak véghezvitelére [KemIr. 346]. *1760:* Anno 1760. 20. Maji Jelenenek meg a' Venerabile Consistorium elött Ujjabban Kurtán Józef Feleségével Ujhelyi Kristinával együtt, a' kik között gerjedet nagy Hazasságbéli egyenetlenség ... jónak itilte a' Venerabile Consistorium, hogy Kurtán Józeftól Feléseget ... a Jövö Gergely Papa Napi Sz. Partialisig separálja ... Hogy az alatt az idö alatt, mindenik(ne)k indulatja egy máshoz vagy meg orvoslódjek, vagy ha valami gonosz lappangana közöttök az alatt világosságra jöjjön [Kv; SRE 195].

lappangás bujkálás; ascundere; Lauern, Stecken. *1646:* ezt ... az Vrok es fia czielekütteck ... melyet el szeokesekkel futasokkal es mind ez ideig oda lappanga-

sokkal magokis Comprobaltanak [Kv; TJk VIII/4.70]. *1647:* latta az leania(na)k imit amot valo lappangasat [Kv; i. h. 180]. *1657:* Juszuf csausz ... nekünk megjelentette vala Szombathelyinek útban létét, az csiflikben lappangását, kajmekámmal szembenlételét ... mégis tagadta [KemÖn. 87]. *1662:* Azután ismét Görgicéhez szállván, ahová Constandin vajda is a boérokkal szerénszerte való lappangásibul előkerült vala [SKr 340–1].

lappangat rejteget; a ascunde; verborgen halten, verbergen. *1631:* mikor az Radnoti Aszony palastia el uesze ... megh ueue ez az szekely Matene ... ket forinton ... otis lappangattak az palastott [Mv; MvLt 290.59a].

lappangó I. *mn* **1.** bujkáló; care stă ascuns undeva; lauernd, steckend. *1677:* Ha valamely Falu vagy Városbéliek, mezőn és erdőn lappango latroknak gazdálkodnának, vagy azoknak kergetésére fel nem támadnának ... a' Falu őt száz forintal büntettessék [AC 128]. *1679/1681:* sokan vannak penig az el bujdosott Jobbagiok ... az ország Tőrvenje szerint azokat eő kglme[a] repetaltatvan reducallya; Joszágokban lappango, Lezengő Uratlan, Henyelő emberek találtatván, azokatis az Orszagnak arrul irott articulussa szerint megh fogassa és tégye Jobbagyommá [Vh; VhU 677. — [a]Az ub]. *1711:* az Erdőkön lappango nemely Tolvajok [Somlyó Cs; Born. XXXIX. 50 Cssz és Ksz tisztei és rendei]. *1755:* A mentionált kérdésben jedzett Emberek ... nem is igen voltak helly tarto Gazdák Falunkban Balsán[a], h(ane)m tsak afféle Falu nyomoruságát kerűlő, hol itt, hol másutt loppango Vándor emberek voltak [GyK. — [a]H]. *1765:* volte eő kegyelmének szabadsága, s Parantsolattya, hogy az afféle Erdőn lappango s Tyronak el fogott személyeket el botsáthassa ...? [Dob.; Eszt-Mk Vall. 7 vk]. *1812:* olly czéllalis voltak hogy ha ki jő[a] azannal megfogván ... a Léányok Házában lappangó Grantzkival meg veressék [Héderfája KK; IB. nemes Jánosi Ersebeth Takáts Jossefné (28) gr. I. Bethlen Sámuel tisztnéje vall. — [a]A gróf].

2. búvó (hely); (loc) în care se poate ascunde cineva; lauernd, steckend, Lauer-. *1825:* (Vaszutz Vasilikát) a Földön lehurtzolták egészen a Borbokár Juon lapango barlangjához, s ottis minden kegyetlenséget rajta elkövetvén ... életének tsak ugyan meg kegyelmeztek [Kötelesmező SzD; TSb 47].

3. megbúvó, rejtekező; ascuns; sich verbergend/stekkend. *1796:* az hellynek declivitassa nem lévén, a benne lappango vizet a Sántzokon nem lehetett ki venni [Kv; KvLt Prot. oec. pol. III/3.359 Sikó István kérelme].

4. szunnyadó, szunnyadozó; ascuns, latent; schlummernd. *1823–1830:* Elek[a] úrfinak még az a kinézése is volt, hogy jó fizetést adván, holtig maga mellett tartson, mint inspektort. Mindezekre megcsendesül bennem a lappangó nagyravágyódás tüze, hajlani kezdek s reáállok [FogE 143. — [a]Gr. Bethlen Elek].

Sz. *1673:* Nem állhatom, ne panaszoljak Kegyelmednek Rédei Ferencz uramra. Bizony oly mocskoson bánt itt velem (noha boros volt, de gyakran az részeg ember az szivében lappangó dolgokat adja ki), hogy soha ember velem így nem bánt [TML VI, 423 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

II. *fn* **1.** bujkáló személy; persoană care se ascundă undeva; lauernde/sich versteckende/verbergende Person. *1642:* Kegd Vra(m) ... borsan[a] leven, tóllem egi jobbagiot keretet fel ... küldgio(n) kegd egi bizonios embert hozza(m), azki megh eszmeri, ha en iobbagiom, auagi földemen lako buidoso lappango lezegő leszen, bizonnial irom, mingiart kezben adom, ha kezem alat forog [Árpástó SzD; Ks 41. B. — [a]K]. *1677:* Latroknak, erdőn, mezőn lappangoknak gazdálkodni tilalmas [AC 262]. *1731:* Az Ház fel Verők(ne)k, éjjeli Lappangok(na)k s minden gonoszságot Cselekedők(ne)k el Távoztatására Circálást Concludaltunk fel allitani minden etzakára 12/12 Circálot[a] [Dés; Jk 414a. — [a]Köv. a nevek tizedenkénti fels.].

2. bujdosás; pribegire, pribegie; Verborgenhalten. *1646:* Az az Vrok es fia czieleküttek ... melyet el szeokesekkel ... magokis Comprobaltanak, oda leue(n) mostis lappangoban [Kv; TJk VIII/4. 70].

lappangólag lappangva, bújkálva; care stă ascuns undeva; sich verborgen haltend. *1835:* Bokor Mária ... mind ez ideig magát lappangólag el-rejtett Férjét ... citáltattya [Márkosfva Hsz; DLt 565].

lappangtat I. bújtat; a ascunde; verbergen/stecken. *1635:* azt az Kis Annat ... mostanis az kathona Turi Ferenczy hármád napigh lappangtatta az szállasan [Mv; MvLt 291.57a]. *1671:* az l(ncta)t edgy ki czapatot személyt Karasznai Cathát ... magok házoknál lappangtatták, dugatták, holott sententiaja ollyan volt hogy ez varos hatara(n) sohult ne talaltassék [Kv; TJk XI/1.53] | a' Pribékeket és ármásokat s' egyéb czégéres vétkekben élő Latrokat-is ez után a' Faluknak lakosi ne lappangtassák dugassák, annál inkább mellettek fel-támadni ne merészellyenek [CC 52]. *1694:* Pap Laszlone ... az Varosbul végh keppen ki hajtassek ... ha ki pedigh hazanal lappangtatna megh bizonyosodvan, hasonlo büntetésben Incurrallyon [Dés; Jk]. *1755:* (A fogadós) örökkétig afele ismeretlen Tolvoj emberekkel tartotta inkább barátsagat, azokkal ivott vendegeskedet hetekig meddig Loppongtatta az aféle embereket a vendég fogadoba [Vajdasztián MT; Told. 3a]. *1780:* a Bulzestyi tolvajokot ... midőn a Nms V(á)r(me)gye el akarta tsipetni, hat hétig lappangtatta maga házánál [Grohot H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1806:* Robb Kosztánt gyermekségétől fogva én jól esmérem, és mind az olta felölle semmi fele rosz hirt nem hallottam sem azt nem tudom ... hogy maga házánál esmeretlen embert lappangtatott volna [A.várca Sz; BfR 130/1 Kis György (50) col. vall.]. *1840:* Csatoné és fia Lappangtatta — alattamos uton — házánál s tartotta [Dés; DLt 277].

2. rejteget; a ascunde; verbergen, verborgen halten. *1679:* Az leveleket kik lappangtatják, akarnám tudni [TML VIII, 431 Teleki Mihály Ispán Ferenchez]. *1699:* Nyilvan valo dolog s Constal hogj az melj ket johok az Denominalt ... György Janos Kezenel talaltattak, lopat Marhak voltak ... Sem Szovattjossat nem adhattya sem pedig az Falus Biro(na)k hirre nem adta hanem mint lopot s gonoszul el veszet Marhakot maganal Lapangtatot [Gerendlóna TA; Törzs „per Mich. Literati constitutum not. in hac re"].

3. *1783:* Tudom hogj Kozma Togya ő kigjelmétűl valamellj kaszállokot melljek az Asszonj részihez valok valának, maga födei közöt lappangtatta [LLt Csáky-per 110 L. 17].

lappangtatás bújtatás; ascundere; Verbergen/stekken. *1657:* hírünkkel lött vala elérkezése[a] és az moldvai vajda majorjában ... lappangtatása, és azután titkoson béhozatása és az kajmekámmal szembenlétele [KemÖn. 86–7. — [a]Szombathelyi Márton bécsi kiküldöttnek a Portára]. *1737:* Illyen okon prosequalom törvényre az Inctakat, hogy ők ... égy idegen Pataki Boricza nevü teréhben esett parázna Leányt ... mind addig lappangtatta (így!) mig a szulésnek ideje el jövén azon meg nevezett gonosz léányzo félre menvén ... szült és gyermekit meg ölte, mely halgatásokkal és lappangtatasokkal az Ik mind I(ste)n elött nagy bünt, mind a Kereszteyenek(ne)k nagy botrankozást tselekedtek [Torda; TJkT I. 133]. *1748:* Az ... exhibealt Documentumok ... ki adják feles marhák(na)k ... Attyafia mezőbéli pajtájában lévő lappangtatását [BSz; Ks 27. XVIIa]. *1752:* Várczán Páskujnak ... Tolvajokkal valo társalkodását Tolvajoknak és marhák(na)k lappangtatását, nem tudom nem is Láttam [Somos[a]; BfR Mákszin Péter (44) zs vall. — [a]Eltűnt település Szilágycseh táján]. *1765:* (A) Fogados ... Tolvajokkal valo Társalkodását, azok(na)k lapontatását (!), és azok(na)k lett Gazdalkodását Tudgyaé láttaé a Tanu bizonyoson? [A.preszáka AF; Mk III. LXIV/67 vk]. *1804:* a' szökött Katonák dugattásától, és lappangtatásának meg-engedésétől ... őrizkedgyék [DLt nyomt. kl].

lápság mocsári/vízi növényzet; vegetaţie de mlaştină; Sumpf/Moorvegetation. *1662:* az várnak bémenőrül, a kapunak két mellékérül való öreg reguláris bástyáihoz majd közel nőtt volna az nagy ingó lápság [SKr 287].

lapu lapi, levél; frunze; Blatt. *1649:* Az mezőn leuen az Posta Louak, es az hatok, Oldalok, igen Sebessek leuen, ueőttem esmet egi eőregh fazakat, hogi az leginyek Lapukot főzuen benne mosogassak az hatokat f — D 5 [Kv; Szám. 26/VI. 539]. *1717:* (A káposztának) az nagy száraszságban feje nem lehet, csak az nagy lapuha vagyon [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.].

lapuhos I. *mn* '?' **Szn.** *1580:* Lapwhas Janos [Dés; DLt 206]. *1598:* Desy fw biro lapuhas Janos [Dés; DLt 254]. *1608:* Lapuas Balint dési esküdt [Dés; DLt 300]. *1631:* Lapuas Balint decsi fü biro [Dés; DLt 367]. *1633:* Valentinus lapuhas [Dés; DLt 380].

II. *fn* '?' **Hn.** *1754:* A' Dodos kut és Lapuhos között (k) [Csomafája K; BHn 61] | a' Hollosban a' lapuhos alatt (k) [Méra K; KHn 241]. *1757:* a Lapuhason (c) [Méra K; EHA]. *1824:* a Lapuhasban (k) [Csomafája K; BHn 61].

lapuló vmihez odasimuló; (care stă) lipit de ceva; sich an etw. drückend. *1813:* Csontos Vonu ... középszer fejéhez lapulo fülü [DLt 785 nyomt. kl].

lapus szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *csere ~ findzsa* cserelapi díszű csésze; ceaşcă împodobită/pictată cu frunze de stejar; Tasse mit eichenblattförmigem Schmuck. *1846:* égy más törpébb füles aranyozott Zöld csere lapus findsia tálastol [SLt 17].

lárma I. zaj; gălăgie, larmă; Lärm. *1761:* kegyelmetek eczakának idején reszegen dorongokkal, botokkal, nagy lármával a Város uttzájit fel koborolván ... az várost eczakai tsendességében fel lármázni ... attentaltatak [Torda; TJkT V. 43]. *1763:* kecseg kivül garázdalkodott, mert hogy bé ment csak hamar nagy lármát hallok ben a házban, s jajgatásokat [Nagyida K; Told. 9]. *1784:* a kérdésben meg nevezett időben midőn a magam házamnál nyugodtam volna mint hogy éczaka volt hallék nagy lármát a mi kapunknál s énis ki futék s látám hogy egy néhány ember ot egybe tsuportozot [Béta U; IB.Agilis Nagyab Széjes Istvánné Gáspár Jutka (50) vall.]. *1816:* ezen Lármát a fia Lőrinczi Mihály eő klme kivünnöl meg halván hirtelen nagy indulattal káromolva a házba bé jött és a ... Dnalis Birot az őklivel Szemközt ugy posfon ütette hogy a Szemöldekén fejül a bőr el hasodván a vér el lepte [M.köblös SzD; RLt Kállai Sándorne Morár Irina vall.]. *1817:* enis a Lármájokra arra felé mendegellvén, hozzám Szalada a Szolga [Bos MT; Berz. 9.73]. *1843:* egy vacsora tájt kifelé fogván — hallunk nagy lármát és villák őszsze csattonását a' kercsedi innenső Fogado felé [Bágyon TA; KLev.].

Szk: *~t csinál* zajt csap. *1710 k.:* Mikor én a táblán Küküllő várát perlettem ... amint egyszer az én prókátorim ... békéredzének, és a deák bébocsátani nem akarja vala, én a kezemben lévő kis kurta nádpálca végével az ajtót egyszer-kétszer megdöfém, kinyiták, s a prókátorok bémenének ... Ebből ő[a] ... olyan lármát csinált, hogy én a táblán violentiát, becstelenséget követtem, mely is hazugság volt [BÖn. 880. — [a]Sárosi János tanácsúr és ítélőmester] ∗ *~t művel. 1771:* Nagy Josefne, és Anucza Annya ... hol az Udvaramat tele töltettek Ludakkal azok nagy Lármát miveltenek hol pedig az ház hejjarol tyukjaimat mind le kergették sok lármát miveltenek [Dés; DLt 321.32 G.Hanczi (56) vall.] ∗ *~t okoz. 1835:* (A) huzalkodással nagy lármát okoztak [Szucság K; KLev.] ∗ *~t üt. 1761:* Blidar Gligor ... hogy bé hága a kerten, tsak hirtelen nagy lármát ütőttek belől s hallott az ütésnek Supogása mi hozzánk [Illyésfva Sz; BfR 45/9 Joannes Pap (30) ns vall.] ∗ *nagy ~ja volt vminek* nagy zaj kerekedett vmi körül. *1710 k.:* (Béldi Pál) ki akarta parancsolni a székekre, hogy ez ekkor itt, amaz ekkor imitt compareáljon mustrára. Én és Nemes János ... kérők s intők, hagyja le, néki is jobb ... Lehagyá kénytelen és kedvetlen, de minthogy a pátenseknek már a híre nagy volt, és mustráló szándékát maga is közönségessé tette, felette nagy lármája volt [BÖn. 677–8] ∗ *szája ~ja. 1800:* tsak a szája lármáját hallottam [Dés; DLt].

2. lármás veszekedés/verekedés; scandal; Krawall, Krach. *1724:* minémő Lármák voltanak Vásárhelyen a' sokadalmi alkalmatosságal Szekere hátán volt az ember [Altorja Hsz; ApLt 2 Apor Péterné Kálnoki Borbára férjéhez]. *1742:* Timbus György házunkban jött, Sertepetélt alá s fel, miglen a' lárma meg esett [Tordavilma SzD; TL 42 Popa Ignát (40) gkat. pap vall.]. *1776:* Titulált Méltoságos Liber Baro Ur ő Nsga látván a' nagy lármát (: ne hogy halál következnék :) kéntelenitetett maga személyesen le menvén tsendesiteni? [Marossztgyörgy MT; MkG 36.5/4 vk]. *1778:* a' Leányom Boritza be jövén az Házba, mondá: Ked ki sem jö hogy lässa â Lármát mitsoda verekedés van [Egerbegy TA; JF Anna Beretzki libertini Michaelis Varga cons. (50) vall.]. *1784:* a vasvillát pedig meljet én ottan a lármába el vettem volt tudom bizonjason hogy Széjes Josef mint magáét ugy

vitte el tőllem 's én akkor ötet pirongattam azon rosz dologert de ... egyet sem szollot intő beszédemre [Béta U; IB. Agilis Szejes Péter (57) vall.]. *1794:* Iffi Asszony okot szolgáltatott volna ezen Lármára Czihodásra nem hallottam, de nemis hiszem [Eresztevény Hsz; HSzjP Demeter Bátsné Oláh Anna (27) lib. vall.]. *1846:* ki mentem a' házbol nézni hogy a' piatzan mitsoda larma van [Dés; DLt 530/1847.12].

Szk: ~ *esik. 1767:* Ugy meg uté Kis Vaszilia, Kadar Győrgyet főbe az őklivel, hogy mindgyárt a földre Le esék, melyből nagy Lárma esvén én a kemencze mege hertelen be ugordván el buvám [Betlensztmiklós KK; BK.Ráduj Gyurka (40) Zingarus vall.]. *1812:* Grantzki ... bé ment a Groffné Házában ott beszélgetett a Groffnéval hová a Groffis bé menvén, mindjárt lárma esett és az Ajtot zárba tsapták [Héderfája KK; IB. nemes Jánosi Ersebeth Takáts Joseffné (28) gr. I. Bethlen Sámuel tisztnéje vall.] ✱ ~ *kerekedik. 1764:* lárma kerekedik, és látom ott közél az emberek bolyongását, s hállottam kiáltani [SzúvLt]. *1803:* egy más kőzőtt huzolkodván, Nagy Lárma kerekedik [Berekeresztúr MT; Berz. 3. 5. B. 1]. *1829:* nagy lárma kerekedvén itten E:Sz Györgyön [Erdősztgyörgy MT; CsS] ✱ ~ *támad. 1840:* Bátoriné ... részegecske volt 's ... hogy ... Kováts Gyurit a' pricsről le taszította, lárma támadatt [Dés; DLt 36/1841 Dósa István városi szb kezével] ✱ ~*t csinál. 1801:* az Ispány Vr ... több Béresek(ne)k Keményen meg parancsolta hogy Senkiis az Béresek kőzűl az Udvarbol a Kortsomára ki ne mennyen, hogy több lármát tsináljanak [Kajántó K; FiscLt] ✱ ~*t indít. 1840:* Marton Ilonka Bátori Győrgyné ... részegen haza jövén, — rab Kováts Gyurit a tűszej melletti pritsről le lőkte, mellybol lárma történvén, — bé jöve Hajdui házamba Kováts Gyuri panaszolván — hogy Bátori Győrgyné által le lőketett, 's nagy lármát indított részegen [Dés; DLt 36/1841] ✱ ~ *történik* →~*t indít* ✱ ~*t szerez. 1826:* Ha a kalandosbéliek közül valamelyik a' temetésközben a keserves háznál az uton, vagy a' temetőben lármát, vagy veszekedést szerezne 's botránkozást okozna, az ilyen ... büntetődjék 1 frttal [Kv; EM XI, 377 A külkőzép-utcai Kalandos-társaság art. XXVIII] ✱ ~*t üt. 1782:* Pápai István Ur ... azt mondá; hogy nem kellett volna ollyan nagy lármát utni belölle, hanem azon Contractust ki kellett volna adni Székellyéknek minden lárma nélkül [Torda; KW Vall. 11]. *1808:* a Ratz Vonuly fiat Máftyét kegyelmed jol meg verte hogy Ratz Vonuly ... lármát ütött Őtetis kegyetlenűl meg kinozta [Felőr SzD; BetLt 7] ✱ ~*t visz véghez. 1803:* a' Remeteiek Nagj Lármát vittek véghez, Lővőldőztek annyira, hogj Topplitzában a' harangot félre verték [Toplica MT; Born. XVc. 1. 111 Buzilla Silip (40) col. vall].

3. riadó, riasztás; alarmă; Alarm. *1734:* az harangokkal ne abutallya(na)k az helységbéliek hogj minden dib dáb dologra csengesse(ne)k vagj harang felen verest tegje(ne)k. Tűz tolvaj kialtás vagy lárma es ollyan meritabilis veletlen Casusban lévén szabados az ollyan csengetés [SVJk]. *1779:* a' falu akkoris a' Polgár lármával tett jeladására ki ment oltani [Egerpatak Hsz; HSzjP Gyergyoi születésű Ambarus Ferentz (21) gy.kat.vall.] | Rétyen[a] lako apsitos katona Sipos Elek (60) ... vall ... a Katona Polgár a' falut lármájával fel költötte [uo.; i. h. — [a]Hsz]. *1796:* mivel ... az Határról más Határ Pásztor Társoimmal edgyút haza jöttünk volna a' Fogadohoz a' Lármára és Tolvaj kiáltásra meg telepedénk [Mocs K; Eszt—Mk]. *1811:* Cząp Alexa ... vette Eszre a' Tüzet elébb ... De leg kissebb Harang fére verés, vagy Tolvaj kiáltás Lármája, vagy pedig Falus Biroi parantsolat kőzben jövetele által nem Unszoltattunk a' Tűznek oltására [Cold K; JHb 45.3/3 ifj. Stéfán Szimion (40) col. vall.].

Szk: ~*t csinál. 1831:* a fő Ispányt pirongatták meg hogy mért tsinált lármát, 's mért kért Ulanusakat [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez] ✱ ~ *tétetik. 1811:* Cząp Alexa ... vette eszre hamarább a' Tüzett ... De sem Harang fére verés, sem Tolvaj kiáltás által Lárma nem tétetett [Cold K; JHb 5.3/3 Idősb Stéfán Szimon (60) col. vall.] ✱ ~*t fútat* riadóztat. *1710:* maga is Baron Tige desperált vala, mert készületlenek valának mind magok, lovok, sőt noha maga lóra ült vala s larmát fútatna, alóla is ellövik a lovát a hajdúk [CsH 381–2. — 1707-re von. feljegyzés] ✱ ~*t üt* riadóztat. *1769:* midőn Titt Somkereki László Vram a Szenát el akarta hordani, kik ütettek lármát félre vervén a harangot ...? [Dob.; RLt vk].

4. riadalom; panică; Schrecken, Panik. *1659:* Itt Kegyelmednek azt irhatom, hogy az éjjel igen nagy lármánk vala, mert egynehány török meggyújtotta vala az asszony csűrit [TML I, 358 Vér Sigmond Teleki Mihályhoz]. *1703:* Hirdesse meg kglmetek az kősség kőzőtt, hogy senkinek semmi lármaja ne légyen, egymást ne ijeszszék, annál inkább ne fussanak, marhajokat ne adgyák, ne vesztegessék, attol valo féltekben, hogy ennek az Investigationak alkalmatosságával, nagyobb tereh esik réájok [UszLt IX. 77. 61 gub.]. *1724:* elég nagy lármank vala mert mikor eppen bucsuzni akaránk, hirtelen egés lőn, szaladot minden felé az ország ... az itt valo Kirallj biro az házáig mind futot ... mert eppen az reziben volt a tűz [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből]. *1771:* Nagy lárma volt Marosvásárhelyt a pestis miá, mivel medicinae doctor Mátyus uramat kiküldötte a Királyi Tábla Kakasdra, az holott erősen holtak az emberek, de nem pestisben, hanem petecsben. De őkegyelme talám nem ismervén jól a pestist, úgy referálta, hogy pestis, mely miá nyakra-főre mentek az urak mindenfelé [RettE 248]. *1790:* a' Nyáron mult esztendeje, a' Törők hir lármájakor az Mlgs Familia levelei Károlyvárra vitettek [Sztrézakercsesora F; TL. Wessényi Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez].

Szk: ~ *érkezik* riadalom kerekedik. *1710:* Nagy lárma érkezvén azért a táboron[a], nem tudván a szegény erdélyiek, mi dolog, ... egynehány százan ottveszének s két halmot rakának a holttestekből. A német penig nagy nyereséggel és sok praedával megrakodván, visszamene [CsH 189. — 1686-beli eseményre von. — [a]A meglepetésszerű német támadásra] ✱ ~*t csinál. 1676:* Az mi illeti Kegyelmed irását, hogy eljövetelemmel lármát csináltam az hadakban, az Uram, igen kevés lárma, hogy házamhoz béjöttem [TML VII, 317 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1828:* A mostani Tyrozásra nézve a Tekintetes Szolga Biro Ur azt a parantsolatott adta volt ki a Birák(na)k, hogy egy Katonának valott fogjanak el, de ... lármát ne csináljanak ... minthogy Tökröl[a] 16 esztendőktől fogva kötelen fogott Tyrott nem vittek, hanem a falusiak magok önként aki szeres volt a fiát bé vitte s assentálta [M.köblös SzD; BetLt 2. — [a]A tőszomszédos A. v. F.tőkről].

5. lázongás, lázadás; răzvrătire, revoltă; Empörung. *1671:* valamig az német és magyar hadaknak az Tiszán által való menetelelket és eloszlásokat nem értjük, addig tanácsosnak eloszlatni mind az hadakat nem tartom, annálinkáb ha most az takarodás idején lárma leszen, bizony egész országúl sok kárt vallunk [TML V, 573 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Az emlitett uraknak[a] ... gyanakodám, hogy valami lármájok, avagy legalább valami kígyókőfúvások vagyon, mert azelőtt is ezek az emberek csinálták vala a fogarasi feredőt [BÓn. 700. — [a]Székely László, Bethlen Gergely és mások]. *1761:* a Nép egész tsendessegb(en) van ... a Lármatol p(edi)g Tavaszig nem felhetü(n)k, akkor ha megződűl az erdő meg válik [Pata K; IB. Nábrádj István lev.]. *1788:* két Originalis Cantionális Obligatorialis, mindenik külön külön 100–100 Forintoknál többet érő Levelei, a mult Oláh Lármában el-vesztek légjen [UszLt X. 80 gub.].

Szk: *~hoz készül. 1704:* Ugyan ma jött hír ... hogy Pekri uram a kurucokkal Vizaknán volna, és a lármához készülnek. A kispiacon[a] lévő mozsárágyút is ma újonnan felporozták és elkészítették [WIN I, 168. — [a]Nsz-ben].

lármacsinálás riasztás; alarmare; Alarmierung. *1704:* ma jött hír ... hogy Pekri uram a kurucokkal Vizaknán volna, és a lármához készülnek. A kispiacon[a] lévő mozsárágyút is ma újonnan felporozták és elkészítették. Isten oltalmazzon tőle, hogy meg ne sirassuk annak az mozsárnak lármacsinálását, csakhamar most, vagy az éjszaka is [WIN I, 168–9. — [a]Nsz-ben].

lármafa kb. vészjelző tűzcsóvás rúd; semnal de alarmă dat prin aprinderea focurilor la locurile stabilite; Stange mit Strohgarbe als Alarmvorrichtung. *1788:* (Az) erdélyi országgyűlés a török támadás hírére elrendeli, hogy a havasi ösvényeket be kell vágni, s lármafákat kell felállítani [MNy LXVII, 213].

Hn. *1765:* Lármafa [Kisborosnyó Hsz; Bogáts: SzNMEml. 63]. *1835:* A' Lármafa alatt (k). a' lárma fa hegye [M.bodza Hsz; EHA].

A lármafára vonatkozólag a köv. két egykori tájékoztatást idézhetjük: *1787:* minden puska lövésnyire meggyújtható lárma-fákot állitottanak-fel [M.Kurir 821 id. a TESz]. *1789:* A' lárma-fa egygy öt ölnyi forma magasságu pózna, vagy rúd, mellynek felső részét szurkos szalmával be-kötik ... a szalma lenyül egészen a rúd tövéig, hogy ... meg lehessen a lármafát gyújtani ... A' lárma-fákat ... mind a dombokra ássák. Mindenik mellé eggy Strázsa van rendelve. Mihelyt észre veszi valamelyik ... hogy jó az ellenség, azonnal meggyújtja a' lármafát ... a' több Strázsák-is hasonlóképpen telelekesznek. A' lárma fákat főképpen éjtszaka szokták meggyújtogatni [Hadi történetek I. 1789.501; id. Fabó Bertalan: MNy VIII, 75]. — A szóra l. még a NrLex. *lármafa* cimszavát; Loványi Gyula: MNy XLIV, 51; Gyallay Domokos: MNy LXVII, 212.–3.

lármaharang riasztó harang; clopot de alarmă; Alarmglocke. *1842:* A' Lárma harangok ... ritkán riaszták fel[a] a' békés csendességet [Dés; DLt 762. — [a]Tűz miatt].

Bár a német Lärmglocke tükörszavának látszó szó Loványi Gyula (MNy XLIV, 51) futó utalása szerint ugyan a kuruc korban ismert lehetett, de sem a NySz-ban, sem az OkISz-ban nem találunk rá vonatkozó egyetlen adatot sem.

lármájú szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *nagy ~* lármás, nyelves; gălăgios, guraliv; zungenfertig, geschwätzig. *1759:* Henter Jánosné Gyerőfli Kata ... holt meg 73 esztendős korában ... Ez igen szemérem nélkül való asszony vala szegény: mint a férfiak szoktak úgy szitkozódott, nagy lármájú vala, de mikor az ördögök elmentek az útfélről, igen jó asszony volt [RettE 87].

lármakiáltás riasztás; alarmă; Alarm. *1811:* Mikor az Egés esett tetetett é hir Czoldra[a] a' Faluba(n) Harang fére verés, és Lárma kiáltás által, hogy a' Tűznek meg oltására mennyenek ki? [Kv; JHb 5.3/3 vk. — [a]K].

lármás 1. zajos, zajongó; gălăgios, zgomotos; lärmvoll. *1799:* (A) Fogadóban gyakran a' Legények lázzaszto, és lármás egybe gyüléseket tartottanak, verekedtenek [Kv; ACLev.]. *1823–1830:* Bécsnek számtalan sok mulatóhelyei között nevezetesek az Augarten és a Prater. Ez a lármás időtöltésnek, amaz a csendes mulatásnak helyei [FogE 260]. *1827:* Házombol ki menvén az Udvarra ... a' Ketzán Jákob Háza felé, nagy lármás szozatott hallottam [Egerbegy TA; TLt Közig. ir. 1110 Marinka Ilia (32) vall.].

2. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ hír* felkelés híre; ştirea răscoalei; Kunde vom Aufstand. *1785:* Blágárné ... mikor ezen Lármás hír[a] volt akkor járt oda a Mokányok közé [M.nagyzsombor K; KLev. Georgius Ugrán (50) vall. — [a]A Horea-féle felkelés híre] ✱ *~ idő* felkelés ideje; perioada răscoalei; Zeit des Aufstand(e)s. *1785:* a Felesége oda járt aron Lármás időb(en)[a] [uo.; i. h. Rusz Mákszim (60) jb vall. — [a]A Horea-féle felkelés idején].

lármáz 1. zajong; a face gălăgie/larmă; lärmen. *1750:* kik mentenek bé huhugátva kiáltozva részegen lármázva [Vadad MT; VK]. *1763:* az I. éjjel más complex tarsaival edgjűtt az sokadalom idejen lármaztak, kiáltoztak más emberséges emberek házára réá mentek [Torda; TJkT V. 178]. *1769:* Nem szabad minden igaz ok nélkül a Faluban éjjel vagy nappal Lővöldözni, rikoltozni vagy lármázni [Zetelaka U; UszLt XII. 89]. *1775:* estve Szűrkőnyetkor ... halyák, hogy némely Ember lármáz [H; Ks 114 Vegyes ir.]. *1780:* â Czigányokat ... majd minden Nap láttam az Hajos Uttzábul részegen lármázva haza gyűnni [Déva; Ks 113 Vegyes ir.]. *1783:* távollatska lévén hallottam hogy lármázott Tot István [Szőkefva KK; Ks 92]. *1784:* késő éczaka ... ki menék a kapumhoz ... kérdém itt ki lármáz [Béta U; IB.Agilis Széjes Péter (57) vall.]. *1806:* lármáztunk ithon eleget majd fel fordítottuk az házat [Dés; KMN 343].

2. nyelveskedik, pöröl; a se certa cu cineva; keifen, streiten. *1754:* azért a' reves tőkéért nem is kellett volna lármázni [Koronka MT; Told. 27]. *1764:* az el mult nyáran a Lovak(na)k fűért oda jüve egy szász és a fel takart szénát kezdé az Ur eö Naga Ortoványán visgálni ... én mondék Nékie ne lármázz mert ezt én nem loptam; de tü Lopás képpen el adtátak a Mgos Groff Ur eö Naga szénáját a mely az Iratványban termett [Kórod KK; Ks 19/I.6]. *1792:* láttam a Papnét, Péter háza körül indulatoskodni, Szokása Szerént lármázni [F.lapugy H; Ks XLVIII/7.15 Holgyán Josziv (18) vall.]. *1800:* azon tsekélységért ne lármázna, ne motskolodnék ollyan rutul [Dés; DLt]. *1827:* Pétrutz Tyifor ... a' várda Házba nagyon lármázatt [Egerbegy TA; TLt Közig.ir. 1110]. *1831:* Ez előtti Esztendőkbe itt a Piatzan Zsemle Árulo voltam, sokszor láttam, s hallottam hogy eö keglme a

győmölts felett kotzodat, lármázat, másakkal motskolodat [Torda; TVLt Közig.ir. sztlan Nahájmel (!) Károlyné Lajos Borbára (29) vall.]. *1835:* Hallja maga Intze ! ne lármázzon örökké azoknak az embereknek mint valami 'Simber vén aszszony [Zsibó Sz; WLt].

3. riaszt; a alarma; alarmieren. *1844:* hallam lármázni Tolvajt kiáltani Kállyán Istvánét [Bágyon TA; Klev.]. *1847:* látván az Birákokat lármázni el szaladott [K; i. h.].

4. lázong; a se răzvrăti/revolta; empört sein, revoltieren. *1784:* Szebenben két hellyre is írtam az jobbágyság dolgában ... Fejérvárt megjárván, annyira lármáznak, hogy ... minden szempillantásban várom, hogy magamot is ki vezessenek házamból [HalmágyiNl 652 gr. Toroczkai Susánna a főispánhoz].

5. *ts* ösztökél/unszol vmire; a îndemna la ceva; aneifern/treiben. *1777:* igaze hogy a Causa elött szaladt fel, és lármázta az embereket a föld mérésre [Msz; BetLt vk]. *1831:* Vonutzat eleget larmáztúk, hogy állana a Guja mellett, de arra még tsak meg sem felelt [Dés; DLt 332.4].

lármázás 1. perlekedés, veszekedés; ceartă; Streiterei, Zänkerei. *1752:* Lármázásokra ... Molnár Uram ki menvén a Cseléd házban Csititotta őtet hogy feleségét ne kinozza ne verje [Gardánfva Sz; BK]. *1764:* minekutánna az házban őtet ok nélkűlt meg támodták, meg verték, egy valakinek lármázására az Inasok meg ijjedvén az házbol ki szaladtak [Torda; TJkT V. 238]. *1767:* azon fellyeb irt Lármázás alkalmatosságával le vágot szálos erdőben levő fáknak törsőkeit inteztűk leg alábbis 300. Szálra [Sárd AF; TSb 21]. *1795:* a' Mlgs Ur, és Aszszony porontsolattyokbol, és hagyományokbol erő, hatalommal meg támadván felettébb sok káromkodások, és olly lármázások között [Msz; Berz. 9. 74]. *1827:* meg fogtuk, hogy a' várdára vigyűk — de ő nem akarván jöni ... a' Földönis husztuk ... mellyek után a' földröl fel emeltük, és lármázásai között el vittük a' varda Házhoz [Egerbegy TA; TLt Közig. ir. 1110/1827 Sos István katona vall.]. *1831:* Székelly Farkasné ... hirtelen mérgű, kotzodo Aszszany mindenekkel szereti öszvejöni, czivodik véllek, de hamar megís békellik ő véllek, s az efféle tetteiért hallottam, s lármázásáért ... a Piatzan valo árulásátol elís tiltatott [Torda; TVLt Közig. ir. rtlen].

2. riasztás; alarmare; Alarmierung. *1747:* Méltóságos Úr, útólszori Levelét atyafiságoson vettem melyben ir homályoson éppen, ez elöt kezdöd⟨ett⟩ Lármázas, s Tatár hir Continuatiojárol [ApLt 1 gr. Haller János lev. Nsz-ből].

lármázó 1. *mn* lármásan perlekedő/veszekedő; care se ceartă, certăreț; lärmerisch streitend/zankhaft. *1763:* az I ... mint ollyan vásár és sokadalmi napokan habarusagot szerzö, verekedö, lármázo emberek vásár tőrésen Hf 12 meg verettetéseért pedig az oláhnak in Hf 6 büntettessék itiltetett [Torda; TJkT V. 172]. *1831:* Székelly Farkasné ... igen szájos, és lármászo, egyelís, mássalis kotzodik [uo.; TVLt Közig.ir.rtlen].

II. *fn* hangoskodó/veszekedő személy; persoană care vociferează, vociferant; Streithahn/hammel. *1847:* láttam, amidőn Varga Katalin a ... templomból kijött ... s ezen középső uradalmi tekintetes ispány úr utána kiáltott, hogy állana meg s igazságait mutatná meg. De Varga Katalin meg nem állott, a körülötte lévő emberek pedig lármázni kezdettek. Ekkor a tekintetes ispány úr nékem azt mondotta, hogy a lármázók neveit jegyezzem fel [VKp 261 Ladislaus Bálint (38) parochus ecclesiae Kerpenyesiensis[a] vall. — [a]AF].

lármázódás riasztgatás; panică; Schrecken. *1747:* Gróff Kornis ur(am) ... ha magát resolvalhattya, a Tatár hir mian let lármázódás plenarie meg szünik, talám Pünkösdre Csikba menyen [ApLt 1 Jos. Balo lev. Nszből].

lárva álarc; mască; Larve, Maske. *1788:* Zöld hársfa roszsz nyári kalap ... Egy rosz viseltes Lárva [Mv; TSb 47]. *1835:* a sokaság két harmad része, mind maszkara volt ... minthogy pedig tsak egy kis Furtsa hideglelés is nagy változást okoz az Ember természetes ábrázat vonásaiban, hát mikor még Lárvát is teszen fejül reá, mennyit nem változtat rajtok ? [JHb Kisdobai Bán Mihály Kállay Leohoz Kv-ról].

laska 1. metélt; tăieței; Nudel. *1609:* Elseo tal Etek Laska ... Masodik tehen bel [Kv; Szám. 12b/IV. 425]. *1621:* az Vasar birak veottek ... Vajat az laskahoz fel ejtelt f —/9 ... szalonnat spekelnj f—5 | attam ... Tehen hust Laskáual ... Liztet fel nem tuduan az laskahoz, Attam fel ejtel wayat [Kv; i. h. 15b/X. 37, 15b/XI. 308–9]. *1745:* hallottam Szabó Ferenczné Vizi Borka felől ... hogy valaki méhit egérköves laskával megölte [Körispatak U; Ethn. XXIV, 164 G. Semény (43) un. pap ns vall.]. *1790:* A Konyhára Laskának ... költ el 1 véka Búza [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.]. *1827:* Laskának, s egyébb Tészta némünek ... el költ 10 véka ösz Tiszta Buza [Budatelke K; Born. F. Ih]. *1847:* a katonaság tsak nem minden héten meg lop ... azon kivül a husat el kell latni laskával, vagy pityokával [Km; KmULev. 3].

Szk: ~ *olajozni. 1773:* Sinka Jutzi is be jöve egy Csuporral, s ő is ki meritte egy Csupor olajat, laska olajozni [Selye/Magyarós MT; BetLt 7 Elizabeta Márton cons. Joannis Varga (66) jb vall.] ✱ ~*t sirittő tábla. 1854:* Konyha ... ebbe találtatik ... égy Laskát Sirittő Tábla [Sárd KK; WassLt].

2. '?' **Szn.** *1595:* Laska mihalli [Kv; Szám. 6/XV. 62].

laskagyúró szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: ~ *asztalka* măsuță pe care se întind cu vergeaua foile de aluat; Nudelbrettchen/tischchen. *1756:* Czipo szaggato Tábla Nro 2 Laska Gyuro Asztalka Nro 1 [Somkerék SzD; Ks Bethlen Imre lelt.] ✱ ~ *tábla* planșetă; Nudelbrett. *1748:* Laska gyuro tábla Nro 1 [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 12]. *1780:* A konyhán laska gyuro tábla 1 [Bethlen SzD; BK].

laskamakaróni csőtésztafajta; un fel de macaroană; Art Makarone. *1802:* 6 font Vastag Mágároni ... 2 Rf 7 3/4 Loska Mágároni ... 2 Rf 35 xr [Déva; Ks 120. III 8]. *1808:* Laska mákároné ... csiga mákároné [Mv; Told. 22]. *1809/1818:* 1 Font Laska Makaroné ... 1 Font csiga Makaroné [Mv; Told.]. *1847:* Gyöngykása ... Laska mackaroni [Kv; TSb]. *1848:* Laska makaroni [Torda; EMLt Aranyosrákosi Székely lev.].

laskanyújtó sodrófa; vergea, sucitor; Nudelholz/walker. *1765:* Lapito. Laska nyujto 1 [Ispánlaka AF; JHb XXVIII. 49.7]. *1809:* Laska nyujto és Pujiszka keverö Dr 2 [Mv; MvLev. Nagy Lörincz kádár hagy. 4]. *1823–1830:* Ezen fogadóban[a] láttam négy csch leányt ... zabot csépelni ... A csép nyele nem volt igen hosszú, hanem a hadaró sokkal vastagabb volt és rövid, hasonló az erdélyi laskanyújtókhoz [FogE 176. — [a]Csehországban]. *1833:* Laska nyujto egy — pulitzka keverö egy [Katona K; Ks 73/55 Kornis János lelt.]. *1836:* Egy Laska nyujto és 1 Pujiszka törö [Dés; DLt 905].

laskanyújtó-fa sodrófa; vergea, sucitor; Nudelholz/walker. *1718:* Laska nyujto fa Nro 1 [JHb Ll. 17]. *1744:* Laska nyujto fa 1 [Adámos KK; JHbK XXVIII/11]. *1849:* Két Laska nyujto fa [Somkerék SzD; Ks 73/55].

laskanyújtó-tábla lapitó; planşetă; Nudelbrett. *1784:* Egy Laska nyujto Tábla, ket végén valo párkánya Cserefa [Rücs MT; Ks 21. XV. 22]. *1797:* Egy Laska nyuto tábla [M.igen AF; DobLev. IV/777. 15]. *1835:* A' Konyhában ... Egy Laska nyujto Tábla [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

laskás metéltes; cu tăiţei; mit Nudeln. *1870 k./1914:* Gómer: az a nagy fazék volt, melyben a szegény tanulóknak, a jobbmódu családok által felajánlott ... jó húsos, gombóczos, laskás főtt ételeket az erre kirendelt szolgák behozták ... s a kegykosztosok ebből ebédeltek [MvErt. 14–5].

laskasirító laskanyújtó, sodrófa; vergea, sucitor; Nudelholz/walker. *1744:* Laska Sirittö [Buza SzD; LLt 181./B]. *1756:* Latska (!) Siritö 1 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35.25]. *1765:* vit el Detsei Ersèbet nenem Asszony ... Egy Laska Sirittött Egy Kis átalagat Egy Lapitto Deszkat [Ilencfva MT; DLev. 2. IX. B. 13]. *1779:* egy Laska siritö [Nsz; CsS]. *1780:* A konyhán ... Laska seritö 1 [Bethlen SzD; BK]. *1782:* Egy laska Siritö [Mv; NkF]. *1787:* Egy Lasko sériterö [Mv; MvLev. Elek Erzsébet hagy. 8]. *1789:* Egy Laska Serittö [Mv; ConscrAp. 23]. *1797:* egy Laska seritö [Náznánfva MT; Berz. 4. 22. N. 22]. *1804:* Laska Siritö [Borosbenedek AF; SLev.]. *1816:* égy Laska Serittö [Mv; MvLev.].

laskasirító-fa laskanyújtó; vergea, sucitor; Nudelholz/walker. *1741:* találtunk ... egy lapittot, egy laska serittö fat [Mezöbánd MT; LLt 146.B]. *1756:* Laska Serittö fa [Somkerék SzD; Ks Gr. Bethlen Imre lelt.]. *1761:* Laska sirittö fa Nro 1 [Spring AF; JHb XXXIII/31.37].

laskasodró-fa laskanyújtó; vergea, sucitor; Nudelholz/walker. *1677:* egy laska sodró fa [Kv; RDL I. 155b].

lasnak l. lazsnak

lassabban 1. mai încet/domol; langsamer. *1705:* ma várják oda generál Schlicket öt regiment lovassal, general Herbeville pedig az derékarmadával lassabban jö [WIN I. 613]. *1710 k.:* A kolyesza, paraszt, fakó, keskeny, bak nélkül való, úgy rázott, hogy azt tudtam, ágyam, fogam is kihull, mert halálban sietett ... ha mondottam is, lassabban járjon a rút helyeken, nem fogadta [BÖn. 595–6]. *1844:* (Egri Ferenc) lassobban jöve utánna Mezei Josival [Kövend TA; KLev. Kiss Imre (31) vall.].

Sz. *1662:* Tanácsosabb volna tovább nem nyújtózni a lepelnél, és lassabban járni, hogy hamarébb eljuthasson [SKr 473].

2. halkabban; mai încet, cu glas mai coborît; leiser. *1741:* Hallottam mikor a' bányát öszve vagtuk hogy Kup Jovan mondotta Bartók András(na)k Halgass Bartok Andor, tsak lassabban, mert a' mit keressz majd megtalálod [Torockó; Bosla. Tamás Albért (39) jb vall.].

3. megfontoltabban; mai chibzuit; bedachter/sonnener. *1619:* hütöm s üdvességem szerént írom Nagyságodnak, hogy én ezeket mind megtractáltam, azki hasznosb volt copiosiusb, azki kelletlen volt lassabban, mint kit csak az margójára is írtam az materiának [BTN[2] 197].

Szk: ~ *jár* megfontoltabban cselekszik. *1710 k.:* jöve hozzám Nagyszegi, és ada kezembe egy protestatiót írásban ... meg sem olvasám, hanem visszaadám neki s mondám: Vagyon ítélömester vagyon káptalan, azok elött szoktak inkább protestálni, mintsem a cancellarius elött ... de én azt adnám tanácsul, hogy ebben a dologban járnál lassabban, mert én féltelek; ez a buzgóság tenéked veszedelmes lészen [BÖn. 876–7].

4. *1626:* Szabo Mihali ... az Jstennek sok wdeoteol fogua sullios fogsagaban leuen, szinte akor nehezebb(en) es lassabban uala ... akkor eszęn es elmejen leuen, elöttwnk ęlö njelueuel Testame(n)tomot teon [Kv; RDL I. 129].

lassacskán încetişor, încetinel; allmählich, nur langsam, nach und nach. *1708:* hajtattam bé Szebenb(e) ... Köver Sertéseket ... meg parancsoltam nekiek jo gondviseles alatt lassaczka(n) hajcsak bé hogj az utb(an) el ne allittsák öket [Fog.; KJ Fogarasi János lev.]. *1770:* ezelött harom, négy Esztendövel forgott az also kerékis[a], jol lehet Lassacskán forgott [Ádámos KK; JHb LXVII/131. — [a]A malomé].

lassan 1. încet, domol; langsam. *1540:* Kegyelmes wram, azt ne chodalya the k:, hogy en enyet kesthem, merth ... yt Koloswarath pathkoltatek loamath, akor meg nyrazak, meg santhwla. Azért lassan mehethek [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. *1657:* az ellenség pedig lassan nyomakodván, valóban várom vala az nap lemenését, hogy az éjszakai sötétségnek beneficiumjával tisztességesen válhatnám meg [KemÖn. 204]. *1675:* Az havasalföldi had is felette lassan halad [TML VII, 37 Béldi Pál Teleki Mihályhoz]. *1704:* a víznek nagy volta miatt igen lassan lehetett az általmenés [Kv; KvE 288–9 SzF]. *1736:* (Étkezéshez) az leányok az asszonyok elött jöttenek ... egy öreg rend szolga, mint egy hopmester lassan jött elöttök [MetTr 324]. *1823–1830:* Kolozsvárról december 15-ikén kiindulva, Bécsig ... utaztunk 31 napokat ... a napok is rövidek voltak, lassan haladhattunk [FogE 168]. *1841:* lassan, mindenfelé szemeskedve, vigyázva, és ügyelve tovább ballagtam [K; KLev.].

2. *áty is* csendesen; încet; still. *1558 k.:* (A keveréket) ted a twzre, hogy lassan forion, hogy legien swrq. Mint egy Meez [Nsz; MKsz 1896.285–6]. *1688:* az Zenebona-

nak lassan égő es meg csendesedett tűzett nagjubra ne gerjeszsze [Dés; DLt 449]. *1710:* fegyverrel nem akarja vala a bécsi udvar Zrinyi Pétert ijeszteni[a], gondolván, hogy az ő keziben is sok fegyver lévén, opponálná magát és ex desperatione a törökkel conjungálván magát, a lassan égő tüzet annál inkább fellobbantaná [CsH 81. — [a]1670-ben]. *1772:* Igazé azis, hogy ... halászni ... most ... akárhol lehet, csendesen és lassan menvén a' viz a' fel tojulás és dugulás miatt? [Kük.; JHb LXVII/277 vk].

3. *(csak)* ~ (csak) csendesen !, ne olyan nagy hévvel!; las-o mai domol!; (nur) langsam!/ruhig! nicht so feurig! *1574:* Dorothia Zigarto Georgine Azt vallia hogi ... ky leo ferdés ... es Indwl az Sorosba talalia otth az vrat es meg fogia hogi az Sarban tazicha Es vgi tazitia hogi az twlso falban tartozik meg, Mond az vra lassan Zomsed ha Iambor vagi Ne gazolkodial bezededel [Kv; TJk III/3. 318]. *1585:* Vadasz Andras ... vallia, Amely Iffiű legheny fogwa vagion egy kard vala Nalla, Monda Stamp Ianos neky Ted le te a' zabliat, S monda: lassan chak the Batia [Kv; TJk IV/1. 519]. *1710:* Harmadik pohárt annál is szebbet eléhozának, azt is úgy köszöné el[a] soha tovább nem állhatá Teleki[b], hanem mondá Naláczinak, ki azt is el akarja vala venni: „Lassan, Naláczi uram, mert azt már oda nem engedem". Elvevé, megivá a bort [CsH 198. — 1686-ra von. feljegyzés. — [a]A házigazda, gr. Apor István kincstartó. [b]Teleki Mihály kancellár]. *1749:* Ngd ne ijedgyen meg tsak lassan tsendesen mert kivánsága szerint lészen Ngdnak ha nem hirtelenkedünk [Hsz; ApLt 2 László András lev.].

4. nehézkesen; greoi; schwer, schwerfällig. *1770:* igen Lassan forogtak, es vekonyan Liszteltek azon malomnak also kövei ollyankoris, a mikor a Kűkűllő nem volt meg áradva [Királyfva KK; JHb LXVII/97]. *1771:* a Silipnek semmi egyeb hibaja nem volt, hanem hogy az also kereke állo vizbe ... igen Lasson forgott [Kük.; JHb LXVII/27]. *1772:* ezen két also kerekek ... csekély viz idején igen lassan, bőv viz idején pedig tellyességgel nem forgattak [Ádámos KK; JHb LXVII/290] | (A) két also kerekek ... mikor ... a' viz kicsin volt igen lassan forgattak [Sövényfva KK; JHb LXVII/279].

5. rendre, lassanként; încetul cu încetul, treptat-treptat; allmählich, nach und nach. *1592/1593:* egyczeris Mazzoris Az zamosis zent Benedek fele kezde verekednj, vgy feoueniesedek meg lassan[a] [Bálványosváralja SzD; Ks. — [a]A porondsziget Dés és Szentbenedek határán]. *1664:* Kegyelmed arról is nekem parancsoljon, vagy instruáljon, mert innet lassan egy is más is mindent kihordanak [TML III, 289 Stepan Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1720:* Az én terhes fájdalmim ige(n) lassan szűnnek ... à Curát énis félben nem hagjhatom [KJ. Rétyi Péter lev. Brassóból]. *1769:* Tudgyaé a' Tanu ... Hogy Nemes Hunyad Vármegyében Gothátyai és Guraszádi határak között Lá Szálka din Szusz la prund nevű helyet ã Marus szomszédságában, mellyet a' Marus lassan mosásával hagyott a' Sztoltyei határbol eleitől fogva ki birta? [H; BK sub nro 260 vk]. *1801:* A' Szöllö Lassan készül ... a' rogya sok kárt tesz benne [Koronka MT; IB. Fogarasi János lev.].

6. halkan; încet, cu glas coborît; leise. *1584:* Barga Georgy vallia Aluzom vala eyel, fel serkenek ... Es tekintek az hazban zellel, hat Zakaztot ollia(n) testw es Abrazatw Azzony mint cz Lakatosne az twzhelien wl, es az Kemenczebe a' haműba(n) piszkal, Zolitam a gazda Azont lassan hogy meg Mutassam Neky, Es hamar el Enyeszek Nem műtathata(m) meg Neky [Kv; TJk IV/1.262–3]. *1631:* oli igen lassan iőtt eleo czak az laba hegjen, hogj megh az eb sem erzette megh, az pituar aitotis oly lassan nytak megh, hogj annak eleötte ugja(n) nagjon czikorgot az az ajto de akkor egj czepet sem czikorgot [Mv; MvLt 290.239b]. *1653:* mondá a csauz nékem lassan: hogy azt a tallért a vezér nem csak egyedül adta néki, hanem közönségesen az élés-kapitányoknak adatta volna a vezér [ETA I, 137 NSz]. *1710:* (Az asszony) alattomban igen lassan az ajtóhoz mene, és fülét a kolcs lyukához tartván, noha csak suttogva beszélnek vala odabe az urak, megérté hogy Bánfy Dénes felől beszélnének [CsH 116. — 1674-re von. feljegyzés]. *1711:* a Gunyát ... tsak tenné le és ne szolna senkinek semmit is tsak lassan suttogva mondá [Dés; DLt 321. 5b Al. Huszár (30) ns vall]. *1791:* az Pincze ajtonál retesz tsatonást halván, lassan oda menék, hát Látam hogy Filip Csukur a pinczébe bé megyen egy lapoval [Sebeshely H; JHb Koman Sztenus (59) jb vall.]. *1814:* hallattam ... lassan suttagva hajtagatnak valamit [Aranyosrákos TA; Borb.].

7. enyhén; ușor de tot; sanft, mild, gelind. *1704:* Ugyan most hallottam, hogy egy Cleri nevű kapitány a commissiónál mulatván, a rab kapitánnyal ... tréfában öszvekapván, amazt kuruc kapitánynak mondván játékban Cleri, kiért amaz ugyan tréfában megütvén az pálcával csak lassan, amaz koszperdet rántván hozzászúrt valójában és a hasát megszúrta [WIN I, 112–3].

8. ~ *csúszik* nehezen fogy; se consumă (foarte) greu; schwer ausgehen/zur Neige sein. *1704:* minthogy az Haller uram borai igen megvesztenek, mind a németek s mind a magyarok nemigen vesztegették a bort, és noha az úr maga jó szívvel adta volna, mindazáltal bizony mégis lassan csúszott [i. h. 231].

9. ~ *fog* erélytelenül/lagymatagon vesz vmit; a face ceva fără tragere de inimă; etw. kraftlos annehmen. *1661:* Most is ő nagysága Csáki uramra bizta ez derék leveleket s az Pozsonig küldte s onnan postára adták, kellett az jó Istennek, el nem vesztek ... Ő nagysága csak lágyon fogta eszt, úgy látom, s lassan [TML II, 71–2 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

10. *1665:* Az szászok pedig csak nem akarják megadni[a], kiváltképpen jó pénzzül ... Ő nagysága sollicitálván az adót ... első nap jól tartá őket, másnap megérkezvén postamester Szebenből, megmondá ő nagyságának, hogy bizony lassan biztatják az adóval [TML III. 540–1 Naláczi István ua-hoz. — [a]Az adót].

lassanként rendre, apránként; încetul cu încetul, treptat-treptat; allmählich, nach und nach. *1661:* Hogy az mely helyeknek erövel való hódoltatásában még eddig módja nem volt, azokat irogatás, igiretek és egyéb szines cselekedetek által igyekezik Erdélytől elszakasztani, hogy igy lassanként mind jobbágyokká tegyen bennünket [KemIr. 344]. *1786:* azon ... berekhez lassankent mind tsak öblöget a Maros de mitsoda részekből nem tudom [Nagylak AF; DobLev. III/620.1b Jos. Erzenies (27) ns vall.]. *1804:* vagyon egy Bachonya nevű Praedium ... Törpen[a] faluja Határán ... a Bachonya Praediumb(an) lett beljeb beljebb valo és alig észre vehető, s lassankint gyakoroltatott harapozasával az O. Nemetek ... magok hatarukhoz foglalták [BSz; JHb II/16. —

[Később: Szásztörpény BN] | Tudom aztis, hogy leg alább 17. Esztendeje vagyon, a' miólta Bozintán Kosztán azt a' helyet munkálni, és lassanként használni is kezdette [F.bereksző Sz; BfR III. 12/7 Pogyina Györgyi (40) col. vall.]. *1806:* a' Küküllo vize ... aradásával a' régi országos utot ... mindenütt ugy el szaggatta, hogy üdövel járhatatlanná lett az országos utis lassanként azon viz között volt követses hellyhez által rakattatott [Erdösztgyörgy MT; WH]. *1829:* adjan az Isten tsak jo egességet, egyebet lassanként Isten után ki szerez az ember [Kv; Pk 6].

lassan-lassan 1. lassanként, apránként; încetul cu încetul, treptat-treptat; allmählich, nach und nach. *1583:* Vegeztek eö kgmek eztis hogy az Apahidanal valo Zigetet megh Epichek, kit a viz lassan lassan el zakaztana [Kv; TanJk V/3.270b]. *1584:* Vagion panazolkodás hogy Apahidanal Az varos hatararol Az Apahidiak az Varossy ember barmat be haitottak es meg saczoltattak es ekeppen akariak lassa(n) lassa(n) el tulajdonitany a hatart ot Tarchahaza(n) [Kv; i. h. 282a]. *1607:* az regi feel bomlott io rend tartas es allapat lassan lassan ismet io rendre hozatnek [Dés; DLt 297]. *1689:* meg kedvetlenedek, s ugj hagjá osztan el pusztulni lassan lassan [A.karácsonfva MT; Told. 31]. *1721:* (Kerekeséket) sokaig valo csendes itt lakások alatt, lassan, lassan per genera(ti)ones imprimálták a Posessorok, a kik földin laktak, hogj mint örökös Jobbágjok ugj Szolgalyanak [M.újfalu K; Ks 25. V]. *1735:* örömmel értettem az Excellentiad jobbatska appetitussát, reménlem hogj az erejetis lassan lassan recuperalhattya Excellentiád [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből]. *1806:* a' Viz lassan, lassan az ottan lévö partyát gyakor aradasai altal el szaggatván, ugy annyira el szelessedett a Viz, hogy ottan ... a' Mostàn fen állo kis hajos Hidatskát tsináltatták [Szászrégen MT; Born. XVI. 80 Kiss Márton (98) vall.] | (A pásztor) az haza botsátásban a' Nyáj előtt jöjjen ... és lassan lassan maga után botsássa* mind a' porgolát kapuig [F.rákos U; Falujk 17 Sebe János pap-not. kezével. — *A nyájat].

2. igen/nagyon lassan; foarte încet; sehr langsam. *1653:* Básta György alá jödögele Austriából a német haddal lassan lassan [ETA I, 54 NSz]. *1672:* Mi Ilyvö* felé lassan-lassan megyünk, mivel az lövö szerszámok mennek elöl s az hidakat is hertelen nem csinyálhatják [TML VI, 318 Baló László Teleki Mihályhoz. — *Lwow (Galicia)].

3. nehezecskén; cu greu; ein wenig/bißchen schwer. *1722:* az Ngodek bora lassan lassan keldegel ma vgyan egy Nemet leanj Lakadalmára egy vocsara lévén vagy két harom vider bort tudom* [Ks 96 Bornemisza Imre lev. Nsz-ből. — *Tollba maradt: vettek v. vittek]. *1772:* az irt Gondviselö a' ... Malom két also kerekeinek Silipjeit meg igazitotta, s az után mikor a' Viz kicsin volt lassan lassan forgattak, de nagj vizben mindgjárt meg állattak [Ádámos KK; JHb LXVII/2.339].

4. fokozatosan; treptat; allmählich. *1558:* (A keveréket) ved el a twzrol es had meg lassan lassan hidegwlny es mikoron hideg volna ted Nagiob edenben ... Melyben alion harom Napeg [Nsz; MKsz 1896. 286].

5. lassacskán, rendre-rendre; încetul cu încetul; langsam, nach und nach. *1569:* az wr Jsten engemetis maid mas rendre hiw, el hozza az en oramotis lassa(n) lassan [BesztLt 104 G. Bartor a beszt-i bíróhoz]. *1597:* Wtchinalokatis ew kegmek walaztottak myert hogy az tavazy ideois lassan lassan el keozelget [Kv; TanJk I/1.292]. *1618:* megírtam vala ... Nagyságodnak az tatárnak Gallipolnál való költözéseket ... immár lassan-lassan megcsendesedik az Fekete-tenger [BTN~ 172]. *1731/1768:* Tisztségem után járando fizetésemböl kezdettem újonnan, lassan lassan, a' menyire jütott, 's érkezhettem el-pusztúlt Joszágimat, ab ovo réstaurálni, zállagosokat ki-váltogatni; Ezüst és Arany müvet szerezgetni [Kv; Ks 14. XLIIIa Kornis Zsigmond végr.].

lassú 1. încet, lent, domol; langsam, gemächlich. *1615:* Hadgiuk es paranchiolliuk is serio kegteknek ... minden ember valaki hazankat, abban ualo jouait, feleseget, giermeket szereti ... minden hadi apparatussal, fegiuereuel, Eleseuel megh induluan, szep lassu ballagassal Maros Vasarhely fele, ki ki maga szemellieben jwtest icoien [Törzs. fej.]. *1657:* midőn kimentünk Váradról, az ló én alattam lassú járásban elesék [KemÖn. 65]. *1772:* a' silip árkában régebben olly sebessen follyt a' Viz; mint ha kő szálrol esett volna, s Csekéllyis volt, de most mélly és lassu, a' fenekeis Sárral és Iszoppal teli van [Ádámos KK; JHb XX/27.34] | a' Viz fel tojuláson kivűl én ezen Malomba semmi olyos tetemes hibát nem tapasztalok, a' mely a' két also kerekek(ne)k lassu forgását vagj vezteg állását okozhatná [uo.; i. h. 296]. *1843 k.:* a szekérnek a hegyre fel jövő lassu hajthatásával szunyokálva jövetelekkel ... a lepedőnek kivágásával, Tiz Darab nagyobb és kissebb rendü Talpaim lopattak el [K; KLev.]. *1864:* A másik Holtárok mely a falu küzepén ősze vág a Csinod patakkal, 's az ő el nevezését nyári lassu 's néha meg szünt follyamátol veszi [Szárhegy Cs; EHA].

Szk: *~ járású. 1829:* Surányi Kata ... czombján is ki ütött fenés fekélyek miatt lassu járású [DLt 883 nyomt. kl] ✱ *~ lépésben. 1840:* (A) két pásztor közül egyik minden üdőbe a csorda mellett legyen reggeltől fogva estig, s estve úgy hazaeresztve, hogy az vetéskapuig szép csendes lassú lépésbe jövén a csorda, onnan úgy eresztessenek el a sertések [Taploca Cs; RSzF 201] ✱ *~ lépést megy. 1823–1830:* A postakocsit négy nagy német vagy cseh lovak húzták, a leglassúbb lépést mennek, sok terhet vonnak [FogE 254] ✱ *igen ~ lábon járó (dolog). 1798:* Elég kár, hogy a mi leveleink olly ritkánn váltogatják fel egymást. De ennek látom az Erdélyi igen lassu lábonnjáro dolgok fojása az oka; holott, mihellyt valami bé érkezik; akar melly sebessen nyargalt is az elött; mindjárt lassu taktussal kezd lépegetni [MNy XLVI, 153 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

Sz: *~ víz partot mos. 1791:* lassu viz partot mos [LLt 19/17 Gyujto Sándor alispán lev.] ✱ *a gyors hamisság gyakran elnyomja a ~ igazságot. 1727:* maga láttya s tapasztallya az Aszszony hogy a gyors hamisság gyakran el nyomja a lassu igassagot [Darlac KK; ApLt 1 gr. Haller János Apor Péterné Kálnoki Borbálához].

2. mérsékelt, enyhe; moderat; mäßig. *1558 k.:* Az chinobriomoth Igy chinald : Weegy 2 rez kenesoth, 3 rez kenkqueth es tord meg zep apron és ted elozor lassu melegre, annak vtanna erosbiched Mind adig, Meg nem lach te felforrany veresseth es had meg hidegwlny es talalz zep chinobriomoth | Meg tqltod az tegelth es tapazd

be Jol es ... agy ǫnekye elǫzǫr lassu twzeth, annak vtanna Nagiobich meg, hogy az allath meg oluagion [Nsz; MKsz 1896. 283–4].

3. halk; încet, scăzut; leise. *1811:* Oh mint mosolyognak minden fák' nemei ... Így mást köszöngetik gyenge meg-hajtással, 'S mintégy tsókolódnak lassu susogással [ÁrÉ 55].

Szk: ~ *beszéddel* halkan. *1786:* valo az hogy gál Sigmond Vr(am) ... sem a betsüben mi véllünk jelen nem volt, sem akkor a Betsüsoket nem fascinálhatta, mert mi a kérdéseket arra tett Feleleteket lassu beszéddel folytatván Gál Sigmond eo Kglme aztat nem halhatta [Berekeresztúr MT; BetLt 6] ✱ ~*szóval* 'ua'. *1572:* Marta nehay Lakatos Bertalanne Azt vallia ... Egi Nap meg Jol meg Nem virradot volt, latta hogi lakatos Balint felesege ... ky futot volt az vra eleot az vchara valamin haborottak volt eozze, az vra az aytoba al volt Es azt Mongia volt lassw zowal felesegenek cho be Bestie Lam kwrwa voltal, cho be onnat kwrwa [Kv; TJk III/3. 30a]. *1573:* Borbely Kelemen ferdeos Kelemen Zolgaya ... vallia ... Azonba Ieo Be Kapa Myhalne al hata mege az sebes Embernek Nezy volt az sebet, Mond eo neky kebsede ha Meg giogwl vagi megh hal, Mond eo azert forgodna(m) kerwle hogi megh giögwlna, Mond Kapa Myhalne neky Lassw Zowal, Keosd az zegeodeo Irral az bestie kwrwafiat hogi halion megh [Kv; i. h. 55].

4. vontatott; tărăgănat; gedehnt. *1823:* beszél Németül, és Lengyelül lassu nyujtos Dialectusonn [DLt kv-i nyomt. kl]. *1839:* Török Ferencz ... sunnyogó lassu beszédü [DLt 135].

5. kb. fokozatos, észrevétlen; treptat, care este greu de observat; allmählich, unbemerkt. *1584:* Panazolkottanak az Mezaros vraim, hogy Barmokat ... be haitottak Az Zenthmiklossiak[a], Az feierdiek (is)[b] meg kazaltak az Harmadweolgiben egy darab feoldet kikert az hatalmaskodoknak dolgokat nem kel el zenwedny hane(m) Az zolga Biro Altal Biro vra(m) Az varmegiere Ideztesse eoket, hogy az varos hatarah el ne Idegenegiek ez fele lassu hatalmassagok miath [Kv; TanJk V/3.248b. — [a]Pusztasztmiklós (K) lakosai. [b]Fejérd (K) lakosai].

6. kb. megfontolt; chibzuit; bedacht(sam). *1590:* Az Zam weweo vraim, vgymint Nem Hamar Nem hertelen ertelmw ferfiak, hanem ertelmes lassu tanachuwak [Kv; TanJk 1/1. 128–9].

7. ? szaporátlan munkájú; care lucrează fără spor; von langwieriger Arbeit. *1779:* Surs Togyer ... Lassu gázda lévén, és meg szegényedvén innen Mariselbe az Ipjához ment lakni Feleségivel [M.gyerömonostor K; GyL. Tőrök Mihály (40) jb vall.].

8. lassú ütemű (tánc); (dans) cu tact lent; (Tanz) von langsamem Takt. *1760:* A táncolásban tudom az én értemre, hogy mikor hozzáfogtak elsőbben sétáló vagyis lassú táncokat húztak, annak utána szaporább magyar táncot [RettE 100].

lassúdik megcsendesedik; a se domoli/potoli; sich beruhigen, nachlassen. *1653:* Azt mondotta az a rab nékem, hogy ott[a] két hétig tartott, a míg az a kőhegy kihányta magát a tengerből; de ide hozzánk csak a hallatott, mikor szinte a súlyán volt. Azután osztán hogy lassudott, azt mi nem hallottuk ide [ETA I, 154 Nsz. — [a]Ciprus szigete táján].

lassúság 1. încetineală; Langsamkeit, Trägheit. *1599:* Intik eo kgmek az ado zedeo vraimat ... mynthogy mostannis vagion panazolkodás az eo kgmek lassusagok feleol az adonak fel zedeseben [Kv; TanJk I/1.336]. *1653:* Ebben az esztendőben mintegy pünköst tájatt, Básta az országban némely városokban és várakban népet hagyván, ő maga kiment hadával az országból szép lassusággal [ETA I, 94 NSz]. *1772:* Ugj vagjon meg láthatták, meg is látták az Oculator Vrakis, hogj nem a' fel nyomult viz, hanem régiség miatt romlott s pusztult állapottja okozta az also kerekek lassuságokat [Kük.; JHb LXVII. 243]. *1817 k.:* az uj Birorol Nagyságos Groff Ur annyit irhatok, hogy lágyotska, de talám meg szokík ... elsőbben énis meg busultam volt hogy nem Nagysagodhoz valo hanem már naprol napra serényedik — de nintsenis mondja a' lassuságba, mert minden orán mellette vagyunk [Héderfája KK; IB].

2. csendesség; încetinire; Stille. *1653:* Végtére oly sok esők kezdének járni, hogy az eső éjjel nappal esett lassuságában 40 napig [ETA I, 51 NSz].

3. ~*gal* halkan; încet, cu glas coborît; leise. *1570:* Zabo Janos ... vallya, hogy Mykor Iso Ambrwzne Magát Iktatna az hazba, hallotta hogy lasswzagal Lakatos Ambrwzne Tudomant tezen volt, De nem Thwgya Myreol [Kv; TJk III/2.196].

laszcivitás ledérség, erkölcsi lazaság; lascivitate, imoralitate; Liederlichkeit. *1775:* Meg kell vala Bánffi György úrnak gondolni, hogy nem régen mely nagy bajt szerzett vala az efféle lascivitással magának midőn Bánffi Imre úr Juliána nevű viseltes vén leányát impregnálta volt; alig tudta 4000 forinttal complanálni [RettE 358].

lászli kb. női mellrevaló fajta; un fel de vestă; Art Frauenleibchen. *1743:* Elegyes sejemmel Laszli palatinyával együtt [Nagyercse MT; Told. 29/30]. *1749:* Adának ... Egy Aranyas igen Szép Czirádákkal gyenge Sellyem virágokkal elegyesleg készült Lászlit, és Palatint, és Ugyan más ehez hasonló készületü ezüst Lászlit és Palatint | Egy Szederjes Creditor Sellyem Szoknyát ... benne lévö Lászlival edgyütt és hasonlo Szinü elö Ruhát | Szekfü Szin tarka materia Lászli [Koronka MT; Told. 12/2]. *1763:* Edgy ezüst flajcz munka palatinli hozzá valo Láczlival [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes lelt.]. *1768:* Niderlandi tsipke, taszlik ... palatindlik, ingvállak, elöruhák, Láczlik [Nsz; TGsz 51]. *1788:* Fekete Tafotából valo fodorgatással valo Lászli 3 [Mv; TSb 47].

Szk: *ezüstös* ~. *1743:* Ezüstes Lászli palatinyával együtt [Nagyercse MT; Told. 29/30].

laszói a Laszó (H) tn *-i* képzős származ; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Laszó/Lăsău; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Laszó. **1.** *mn* 1. Laszón levő; care se află în/din Laszó; in Laszó befindlich. *1743:* a' Laszai Vendég fogadót rectificállyák [Laszó H; Ks 81. LXII. 18]. *1756:* Laszoi vendég fogadoban distrahalhato borból Palinkából, Zabból, szénából egész esztendőben prosperalhatni Rf 150 [Déva; Ks 101].

2. Laszón működő; din Laszó; in Laszó tătig. *1748* (A) Laszói kocsmáros Muntyán Máté [F.lapugy H; Ks

82/18]. *1762:* Laszai Kortsomaros [H; Ks 113 Vegyes ir.].

II. *fn* Laszó lakosa; locuitor din Laszó; Bewohner von Laszó. *1793:* A' Laszaiaknál lévő 12 Rforint Restantiát fell szedni ... tartozik [Déva; Ks 78, XVII. 8. 18].

lat, lot 1. tömeg-mértékegység (a font harmincketted része, azonos 233,887 grammal); jumătate de uncie; Lot. *1558 k.:* egj uncia tezen keth lototh | az buday Mertekneł[a] Nagiob az Bechyis 4 lottal [Nsz; MKsz 1896. 281, 196. — [a]Aranyváltással kapcs. megj.]. *1674:* Mandola Tortatahoz adta(m) hat lot héyan Tizenhat font Nádmézet [UtI]. *1688:* Egy litrab(an) vagyo(n) lot no 22 [MvRKLev. 27]. *1714:* Kelh formára tsinált, meg aranjozott ezüst kuppa ... 29. latott nyom fl. Hung. 36 [AH 28]. *1736:* Egy zománczós Pésma Tarto 2 haromszegü kapócsal 1 lótban s egy Nehézzékben [Kv; RLt Somai Sándor és Sára lelt.]. *1753:* Azon elé adott Argentariakot kik ... mérették meg, az munkájokot, és aranynyazásokot limitaltattáke, vagy tsak a Lotok számát agnoscaltattáke ...? [Hsz; Ks 22. XXIb vk]. *1789:* vettem kezemhez ... Ezüst ... Tös párna körül valo abrantsat 3 lotat nyomot [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1. 1 Torma Éva kel.]. *1846:* Ezüstet amit emaritatioba, ugy néhai édes Anyám halála után kaptam aszt Kedves Leányom Katana Klári köz osztályra agya ki — a' hány Lot hibáz az tudogyék kedves Léányom Klári résziben [Kv; Végr.]. — L. még MNy XXXVIII, 209.

Szk: *bécsi ~. 1735:* Egy Ezüst Aranyas Trebeles Kanna 34 1/2 Betsi lot [Kv környe.; RLt]. *1745:* Czehünk ezüstiböl ada altal öt becsi latt és másfel könti(n)g ezüstöt [Kv; ÖCJk].

Sz. *1677:* Az mi veszett világunk pedig olyan, vagy az emberek benne olyanok, kiváltképpen az én részemrűl sok lévén felette az én gonosz akaróm, embernek szavát s írását lotra vetik [TML VII, 474 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

2. vhány latnyi; de cîteva jumătăţi de uncii; einige Lot (schwer). *1561:* Mynden mesternek Saiat es twlaidon Belege leg'en es azt kiki mynd az ǫ miere fel wsse eg' lot czwst bwntetes alat az ew belyeget [Kv; ÖCArt.]. *1569 k.:* Ezwsthes es Achelhoz valo wyz. Vegy 1 loth valazto vyzeth es egy rez kenesöt es Egy keues ezwstöt, vesd az valazto vyzben ezeket es io lezen [Nsz; MKsz 1896.357]. *1589:* hozattam ... Harom lot nad mezet d. 12 [Kv; Szám. 4/X. 27] | Egy font es tíz lot veres fonal f. 1. d 50 [Kv; KvLt Vegyes I/2.37]. *1590:* veottem ... Egy Lot Saffrant ... d. 50 [Kv; Szám. 4/XX. 35 Hooz Lőrinc sp kezével]. *1658:* adott ... mentere valo failandist ... Hozza valo ket lat selymet, per fl —//70 [Borberek AF; WassLt Perc.51]. *1674:* adtam egy holnapra ... az borsolonak ... Fa hajat nyolcz lotot ~ 8 [UtI] | Vötte(m) Folthi Kato szamara ... 3 lot Ezüst kötest szoknyajara lottyat flo 2 de 40: [Beszt.; Törzs]. *1678:* Huszon egy lot Spanyor viaszat lottyat 12 penzen teszen f. 2//52 [UtI]. *1789:* Sárga Bajusz Pomadi 17 Loth Rf — xr 40 ... detto fekete 10 Loth Rf — xr 20 [Mv; ConsrAp. 44]. *1797:* 7 latt haltsont [Mv; BálLt 71]. *1866:* 5 2/4 lat hárász ... 79 [Kv; Újf.1].

lát 1. a vedea; sehen. *1550:* wys Jarth otth az Cyllan ... es kelecelj[a] barmot latot oth hog' Jarth [MNy XXIV, 359 Joan. Woysyn de Bocz[b] jb vall. — [a]Kelecelről (K) való. [b]Eltűnt település Szucság (K) táján. — L. erre KHn 182]. *1568:* Anna consors Michaelis Zylagy ... fass(us!) est ... tudom hogy oda hiua Zabo gergelne es egy gatyat mútata, s monda lade mynemw az feyerwary gatyaya [Kv; TJk III/1.173]. *1569:* szászul sokat szolanak feddeodynek, Annak wthana nem sok nap mwlwa Latyk Egy kys waszas Ladáczkat az Azzonyom Labanal az Agy Alat [Kv; KvLt II/19]. *1595:* Zabo Balasne, megh foga a' karjan a' zokmant ... s monda chó ki innet te Vaida Geörgy, merte (!) te neked az fiadis lator, teis lator vagy, monda Vajda Georgy, Vrajm ezt lattia kegtek s hallya, en teörúenjbe vagiok Zabo Balassal, s im mit chelekezik [UszT 10/63]. *1626:* monda Zalay Istuan(n)enak az tiztarto hogy hagy beket nekj mert lad hogj igen rezegh [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Antal Balintne Ersebet vall.]. *1630:* lata(m) hogj mind ketten felugranak, s latam hogj kapdosnak egj mashoz, de ütest en nem latta(m) [Mv; MvLt 290.169b]. *1721:* Láttom s tudom bizonyos(on) hogy ... az Asztalnál édgjmással csokolodtak [Kál MT; Berz. 12. 90]. *1834:* lássuk, hogy az erdő füstölögni és égni kezd, melyet mihelyt észrevett Szánto István Uram ... elfutamodott töstént és csengettetett [Egerpatak Hsz; HSzjP Nagyborosnyoi Bodo András (19) prov. vall.].

Szk: ~ *vkihez/vki iránt vmit. 1570:* Ereos Jakabne Anna ... vallya hogy ew semmyt Nem lathot az leanhoz, hallomast halloth eleget [Kv; TJk III/2.87]. *1769:* hallattam, hogy ontsa kratsun feleségihez jár, és botránkoztato életet él velle ... de én semmit sem láttam arántak [Bukuresd H; Ks] ∗ *bűnben/vétken ~ vkit* paráználkodáson kap/ér vkit. *1570:* Byro Myhal ... vallya hogy Kwthy Antal Azt Nylwan bezellette hogi eo Bwnben Rengeo Annath Nem lattha ... eo semmyt Nem Lathot hozzaya [Kv; TJk III/2. 102a]. *1631:* be ment az ajton szemely szerent latta az vetken Szalontajt Baczki Kataval, s megh szegenlette magat s ki iöt az ajton [Mv; MvLt 290. 238a]. *1639:* Az mikor penigh mondattak volt hogy az vetken lattak volna szekely Istuanne Aszoniomat, en akkor ot voltam [Mv; i. h. 291. 174a] ∗ *hírül sem ~ott vmit. 1759:* A régi időben egész télen táboroztak egy dolmányban, mentében s aba-köpenyegben az derék emberek is. Sőt az én értemre is magyarnak bundát hírül sem láttam, mostan pedig nem tartja magát embernek, hacsak farkasbőr bundája nincsen, az alábbvalóknak pedig mind fejér és fekete báránybőr [RettE 90] ∗ *látást/látomást/szemlátomást ~ vkit/vmit. 1572 k.:* eö magok Saiabol eleget hallottam de eni (!) latast Semit ne(m) lattam ky nekie artassara uolna [Kv; TJk III/3.44a]. *1583:* Dobonday Orsolia vallia ... hallottam hog ez Rengeo Annat ereossen zoltak Az hidalmassy harminczadosokkal de en magam latomast Ne(m) latta(m), sem bizoniost Ne(m) tudok [Kv; TJk IV/1.187]. *1631:* soha oly rosz Aszoniallat nem jöhetet az varasra az kit eö nem ismert ... ki attia fia, ki mie, de szemlatomast nem latta(m) hozzaja [Mv; MvLt 290. 237a]. *1801:* látást vgyan nem láttam de hallomasbol hallottam hogy fen Tiszt. Groff Urffi ... meg verette korbátsal Argya Evát [Erdősztgyörgy MT; WH] ∗ *okulár nélkül ~ vmit. 1632:* Pirongatis kd irasaban hogi ocular nelkul latuan az kd igassagat ha akarnam az emberseget keouetni de magamat igen szeretem [Kv; Ks 41 D. 21 Lad. Bornemisza lev.] ∗ *szemével ~ vmit. 1550:* w giermek koraban

az Cylla mezőn lakot ... es myndeltygh walkaj földnek twtta es szemewel sem latot monostory embert otth [MNy XXIV, 357 Demetrius fekete de panyt[a] jb vall. — [a]Pányik K]. *1629:* szeméuel latta hogj keözeösült az felesege az katonaval [Mv; MvLt 290.153a]. *1716:* magamis tudom es lattom szemeimmel [Nagyida K; Told. 22]. *1849:* Láttom szemeimmel hogy Fodor Balázs Egy szekér Csere Karot hozott [Héjasfva NK; CsZ].

Sz: *ahányat ~, annyit szeret. XIX. sz. m. f.:* Az én szemem olyan kerek A hányat lát, anyit szeret[a] [EMKt Egyes versek gyüjt. — [a]Táncszó] ✱ *(ilyent) a nap nem ~ott. 1763:* Gr. Bethlen Farkas generális úr őnagysága is ... meghala ... Ehhez hasonló Bethlent a nap nem látott, igen jóféle, drága úriember [RettE 150].

2. kb. látni képes; a vedea; sehen. *1637:* szanto Martonnak az egyik szeme fai vala; de az masiknak nem vala akkor semmi gondgja, az uta(n) ozta(n) hogj eret vagatot a homlokan hallam ..., hogi nem lat szanto Marton eggik szemevelis [Mv; MvLt 291.97a]. *1681:* Thot Márton, vágó bányász, csak alig lát, eöreg is [CsVh 99]. *1720:* egj szégjen (!) Eöregh fijam vagion harom széken az ki bizonj oljan erőtlén ... nap haladat utan nem is lat [Szentkirály Cs; BCs]. *1747:* én szememel sem latok ... az házbol sem mehetek ki olly el gyengejedve (!) vagyok [ApLt 5 Apor Péter fiához, Józsefhez, csak az aláírás sk]. *1767:* menyire valo lészen azon devasztalt erdő, mivel már régen roszul látok, nem tudom [Galgó Sz; JHbK LIV/1.8]. *1829:* ködös és homalyjos időkben nem is igen lát véllek[a] [Dés; DLt 300. — [a]A szemeivel].

Szk: *fut/megy ahová/amig (a szemével) ~. 1614:* az urak is, éjjel, azki hová látott, felkölt és elment [BTN 48]. *1653:* Elfuta azért ki hova láta. A török is — Bektes bassa menyen a mint lehet [ETA I, 82 NSz]. *1741:* az fogados Kinda Ferencz ... Blenke Jeromost eddigh elé háromszor megh verte ... én magam mondattam Jeremusnak ... hogy ha ugy bánik vélle, menjen addigh az migh az szemeivel látt [M.fráta K; BLt Góscza Szimion (36) zs vall.].

Sz. *1843:* Megmagyaráztatott, hogy az erdőmivelést ... a fiscus földösúr ... nem ok nélkül és vaktába, hanem a bányászat fenntartására s közelebbről éppen a három nyugtalankodó faluközönségek érdekében századokra kiszámitott s a közembertől, ki csak az orráig lát, el nem ösmert előrelátással gyakorolja [VKp 108].

3. álmában képzeletében érzékel/lát vmit; a visa/a-şi imagina ceva; einen Traum haben, sich etw. einbilden. *1609:* Feküdt Kolozsváratt egy leány Király utcában holtelevenen; egy éjjel mind az pokolban, mind az égben volt, s mindeneket meglátott ... és ő maga apját is az pokolban látta [Kv; KvE 139–40 SB]. *1629:* eznapsagtol fogua tied legien Ura(m) mind felesegem haza(m) giermekem, mert most szinte ugj lattam veled mint tulajdon magammal az felesegemett [Mv; MvLt 290.152a]. *1630:* Nagy Peterne ... monda hogi eo nem bizonjos dolgot mondott Török Giorgine felől hanem álmaban latta 's vgi teczet akkor nekj [Kv; RDL I. 20 Balog Ferenczni Szabo Ersebet vall.]. *1661:* Édes Uram, irja Kegyelmed, hogy igen rossz álmokat lát. Bizony mi is annyi rossz álmokat látunk, csak Isten tudja, mennyi sokat vélekedem s búsulok [TML II, 47 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Látjuk, az oktalan állatok is álmot látnak, kivált a kutyák [BIm. 1030]. *1751:* emlekezem is Csontos Pálra mintha álmomb(an) láttam volna gyermek koromb(an) [Szépkenyerüsztmárton SzD; Borb. I. Lőrincz István ex Szent Márton (68) jb vall.].

Szk: *csoda ~ni. 1736:* Vesselényi Pál uram ajándékozott volt Apafi Mihály öreg fejedelemnek egy német hintót ... Szebenben gyermekekül úgy jártunk nézni mintha csudalátni mentünk volna [MetTr 363–4].

4. észlel, tapasztal; a vedea/constata; wahrnehmen, merken, erfahren. *1559:* My hamway gyewrgy, Haller Peter[a] ... Aggywk Emlekezetre myndeneknek ... Az wyzaknayak kewzewth, az zer thartas myath thewrthenth wolth walamy igyenetlensegh ... myerthogy Lattywk Illyen zertelensegeth kewztewk, my az Thanach es az kewsseg akaratyabol, Illyen zer Thartasth thewttewnk kwztewk[b] [Vizakna AF; TT 1881.189. — [a]Folyt. a nevek fels. [b]Köv. a határozat]. *1562:* azután esmét százhatvanezeren szállának Eger alá[a], kit harminczgyolcz napig erősen vivának, de látták hogy meg nem vehetik és elmenének alolla sok népeknek veszedelmével [ETA I, 16 BS. — [a]A törökök]. *1584:* Hogy penig az Lato mesterekis Zorgalmatosbak legienek az eo tiztekbe Az wasarbirak vigiazanak az Mezarzekreis, hogy io es Etelre elegedendeó hwst arullianak Ha my fogiatkozast latnak penigh inchiek megh az latomestereket [Kv; PolgK 7]. *1642:* miuel az Haaznak olj tagassagatt latiuk lennj, hogi keet hazaz (!) Emberek is el lakhatnak benne ... aestimaltuk az Haazatt ... f 600 [Kv; RDL I.128]. *1671:* Keresztyen Religionkhoz Ngd klmes Urunk mely nagy indulattal gerjedezzen, lattyuk [SzJk 117]. *1728:* Vagjon ki adott penze az Eccla(na)k ... ha lattjak hogj valamellyik debitor enervalodik, siessenek fel venni [Bikfva Hsz; SVJk]. *1776:* az eleitől fogva való szomoruságnak, komor kedvnek jelit mindenkor láttam, mind ă Groffnéban, s mind ă Kis Aszszonban [Kóród KK; GyL. Gabr. Martonffi (31) káplán vall.]. *1852:* látad milyen bajas a' gazdaság [Kv; Pk 6].

Szk: *látván ~. 1738:* Ugy tapasztallyuk, és látván lattyuk, hogy' Kgld ugjan ki költ azok ellen a' Szegény Taxas Városok ellen [ApLt 1 a gub. Apor Péterhez] ✱ *~ vkihez vmit (jót/rosszat). 1568:* Michael s(erui)tor petre watszy ... fass(us) est, hogy eo az eo vrahoz semi gonossagoth ne(m) latoth [Kv; TJk III/1.226]. *1573:* Pyroska Nagy Benedekne ... Ezt vallya, hogy ... semmit sem Latot effelet hozzaia [Kv; TJk III/3.86b]. *1602:* Nagy Janosne Zolgaloya Katha vallya hogy ez elmult Zenth Mihaly napjatol fogwa karachonigh ott lakot Czybere Gergelinenel de semmy gonoz eletet nem latott hozzaya [Kv; TJk VI/1.564]. *1639:* Szekely Istuan ... mente oda hozajok es kerdezőskeödeöt volna, hogj ha mit latnak az felesegehez [Mv; MvLt 291.182a].

5. észrevesz, megfigyel; a observa/remarca; merken, beobachten. *1573:* Aztalos Leorinch Azt vallia hogi ... keryk eoket aztalos Imre es Zeoch gőrgy lennenek otth es latnak myt az hazba Be raknak [Kv; TJk III/3.72]. *1574/1687:* a darék levélben látunk illj deformitást hogj az meg nevezet hat forint más féle tintával és kéz irással volt [Futásfva Hsz; HSzjP]. *1629:* ha mit latnak adgyak ertesemre, menten menek [Kv; TJk VII/3.111]. *1666/1793:* a kinek marháját naptámadt előtt látják vagy napnyugta után étetve Falu határán Gabona vagy buza között büntettessék flor 1 [A.csernáton Hsz; SzékFt 23–4]. *1746:* Maga sem tagadgya az J. hogy meg nem kérdeszte volt az A. hogy ha mi nyavaja (!) vagy hibaja vagyon az fen forgo lonak ne denegallya hane(m).

mondgya meg igaz(an) ... mellyre az el ado fel ... nem egyebet mondott, hane(m) aszt, hogy nezze meg jol ha láté hibát benne vagy sem [Torda; TJkT III.104]. *1806:* Láddé mind meg kinzotta Portsalmi Ur Sertésseimet [Dés; DLt 82/1810]. *1830:* Magistratusunk a Törvénybe soholt se látya nyomát, hogy ugyan azon egy mester ember több Czéhoknak tagja lehessen [Sszgy; HSzjP]. *1855:* Én a jonak örökké akaroja vagyok, s látom magais — e szerint igazitotta Édes Bálind (!) ugy-hogy mind kettőnkre nézve legüdvösöbb légyen [Búzásbesenyő KK; DobLev. V/1392 Ujfalvy Lajos Dobolyi Bálinthoz].

Szk: *~ni való. 1653:* De látni való dolog: hogy az emberi állat a fejedelemséget szereti, ha módja vagyon a dologban [ETA I, 94 NSz]. *1764:* a mely fatens p(rae)tendaltatik oculatusnak lenni ... az ... mi nemű difformitásokat subinferal, az Inquisitoriabol constal, ergo látni valo, hogy beszédin nem lehet fundálni [Torda; TJkT V.203].

6. meglát/tud; a vedea; sehen wollen. *1582:* Miert hog á Ghwlés eleotteunk wag'on, Tecczik eo knek Warosul, hog ez alat á Notarius dolga legien haladekba lassak myre valik dolga, kellę erette megis teorekedny Awag Nem, ha hol oly nehezen lezen dolga hog heliere Nem Alhat, hiuatalliara Nem mehet, Az vthan eó kegknek gongia lezen rea [Kv; TanJk V/3. 253a]. *1597:* Chizar Peterne mondotta hogi veres pal az elebi zolgaloianak az hasat czernawal merte wolna megh hogi lassa ha neö [Kv; TJk VI/1.74] | had lassam, immar mytt fogadnak megh s mytt tanolnak [Dés/Néma SzD; SLt BC 7 Lucas Fodorhazy de Nema vall.]. *1602:* monda nekem az Biro, Most fekete Istua(n) teörúent kerete teöllem Jere lassuk mezen[a]velle [UszT 16/21 J. Magiari de Farkaslaka vall. — [a]Értsd: mi leszen]. *1615/1616:* Monda Biro[a] U(ram) ma kesö de holnap jo reggel be hjúatom az Urajmat az Esküteket lassam Gaspar U(ra)mekis mit mondanak [Kv; RDL I.100. — [a]Thar András, kolozsi biró]. *1736:* az Armalisokbul lattam, hogj Timofinak és Peternek a Nevek nintsen fel téve; holott az Testvér-Battyok acquiralta az Nemességet [TL]. *1744:* hadd mennyünk Tiszt vramra, lássuk eo Kglme mit mond [Bölön Hsz; INyR]. *1812:* En adig is Mig ada mehetnék, kivánom a Tekintetes urat tudositani, hogy Lássa az ur is miben kárasatam én ugy el [Sárd AF; KmULev. 3 Szilágyi Ádám lev.].

Szk: *előre ~. 1828:* előre láttyák azt a' szerentsetlen romlást, 's ki lábolhatatlan kárt, mely fog következni egész Falunkra [Kelementelke MT; Told.31].

7. megnéz/szemlél/tekint; a vedea/privi, a se uita la...; anschauen/sehen, betrachten. *1570:* Zigarto gërgh, Azt vallya hogy, Az Sala Jmre felesege hytta eotet latny hogy Balasy Lazlo fely Bontatta volt az eo Jgenes gebelyet eo hyrenelkwl es akaratyanelkwl | Dorotthia Nagh lenartne, Azt vallya hogy Mykor az Zeleot Megh veotte volna Jsone hitta volt lathnj, De eo Mosth sem esmery hogi sem Job sem hytwanb volna Mint azkor [Kv; TJk III/2. 60a, 112]. *1588:* Benig Frolich egy Loüon Ment ... Zen Palra, Az Cancellarius Towa gatya latny [Kv; Szám.4/III.51]. *1600:* Joannes Chianady iuratus ... fassus est ... kere azony hogy ky menniek az Bornemizza Gergely Vra(m) barmay lathny [Kv; TJk VI/1.405]. *1634:* im lassa kgd az kárt [Mv; MvLt 291.3a]. *1637:* Jöüünk vala fel egy nehanya(n) Hidegh Gyorgy latni miuel megh hallottuk uala hogy megh vertek [Szentgyörgy Cs; BLt]. *1639:* eregi mikla haghacza[a] fel az hiuba(n) lassad ha ninczen valami kasza ot fen [Mv; MvLt 291.203a. — [a]Értsd: hághass-sza]. *1647:* engemet Ferencz Lukacz Sandor Miklos hiuanak Marto(n) Matenj hogj lassuk hogj hul uertek Csiszer Petert [CsÁLt F.27.I/13 Tamas Jstua(n) Szent kiralj[a] falvs biro ppix vall. — [a]Cs]. *1728:* Joannes Abrám de Szemerja ... fatetur ... Mikor Serester Mihály a sebek és verések mia el nehezedett volna ... én oda menék látni [Szemerja Hsz; HSzjP]. *1752:* a Falus Biro ... hitesseivel edgyütt menyen ki és lásson kárt [Ózd AF; Berz. 6 56/12].

Szk: *bika ~ni. 1707:* az mely embereket bika latni valasztanak es megnezik, ha azoknak nem teczik hozzanak mast [Szotyor Hsz; HSzjP] ✱ *had ~ni. 1594:* Czehi Albertoth az mezo paztorth kwldeotte Biro vram ... Had latni varadda [Kv; Szám. 6/IV.82] ✱ *határ ~ni. 1588:* Zygiartho Daniel 3 Louon wytte Weg Martont es Markos Antalt az hatar latnya attam ... d.18 [Kv; i. h. 4/III. 55–6]. *1590:* 7 Noüembris Mentenek egy nehanyan Az vraimban Az hatar latthnya [Kv; i. h. 4/XXI. 37 Kis István sp kezével] ✱ *határdomb ~ni. 1585:* Az polgar Vraimban Menenek Ala Tarcza haszara az gat es az el mosot hatar domb Latnia [Kv; i. h. 3/XVIII. 3b–4a Gellien Imre sp kezével] ✱ *kár ~ni. 1592/1593:* Mely kaart vgian akkor ... megh lattattam, Birot vittem az kaar latnj [Dés; Ks 35.V.12]. *1758:* azon föld a Kornetelki praediumban vagyon, az hova mindenkor szabad volt az Erdöallyi Biráknak kár látni, bétsülleni, s executiora menni [Erdöalja KK; Ks 66.45.17f]. *1781:* énis kár látni ki menvén kart nem talältunk [Mezőszopor K; MkG 36.3/2] ✱ *komédia ~ni. 1594:* 16. Februar(y) ... Biro vram Scholaba comedia latni hogi menth adathot az Deakoknak eo kegme f 1 [Kv; Szám. 6/VI.8] ✱ *malom ~ni. 1595:* Acz Mattyas ment ... Malom latni ... egez Tanacz Akkarattyabol [Kv; i. h. 6/XVIIa. 123 if]. Heltai Gáspár sp kezével]. *1740:* az molnárt nagy nehezen rá vetem hogj az fiát leküldötte ... az malom látni [F.árpás F; TKl Mohai Mózes Teleki Ádámhoz] ✱ *marha ~ni. 1636:* en egy néhány (!) uttál koltem fel az marha latni, de mindenykzer ott látám hogy fekut [Mv; MvLt 291.71b].

8. ismer, tud; a cunoaşte/şti; kennen, wissen. *1572:* egy kewes Theglam wagyon az ktek warossaban kyre Lattya az kd: zolgay Melj Nagy zewksegem volna [Zsombor K; BesztLt 3683]. *1669:* Az kolosvári tisztnek elhagyásában nem látok módot, mivel uram ő kegyelme nehézségével lenne [TML IV. 410 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. *1681:* Az Vas Bányákban lévő minden fele eszközökis ... az Extractusbol ki hagiatnak ... ha ki többet akar látni felölle, nézze megh az Corpusban[a] [Vh; VhU 608. — [a]Az Urbariumban magában]. *1698:* látom én miben mesterkedik Kgltek [Kál MT; Berz.12.92/62]. *1699:* ez a' Szék léven competens Forum : okat ne(m) lattyuk miert hogy nem lehetne ez az Forum Competens abbol emergalt vagy emergalo törvényes dolgoknak dijudicalasara [Dés; Jk 296b]. *1770:* én Gábris Flora, kit mind Isten, mind ez világ lát, njomorék és dolog tehetetlen ember vagjok [Szélszeg Sz. BK]. *1815:* ha az Ur Barátom azt a' Nehezteléssnek ki izzadása után meg fontollya, Magais mint előre látom approbálni fogja [Kolozs; SLt évr. Koronka Lajos Margitai Jánoshoz].

Szk: *Isten ~ja. 1584:* Vas Gergely vallia Sokzor intettem chizar petert hogy Aggya haza visza a' leaniath chizar Istwannak, Es azt felelte ... hogy Isten lattia ki Adnam, De egy zowal sem kery ... hizem Nem verhetem ky hazambol [Kv; TJk IV/1.301]. *1629/1676:* bizonj el mente(m) volna ur(am) Kolosvárra, de l(ste)n láttja az egéssége(m) ne(m) szenvedte [Somkerék SzD/Sv; WassLt St. Erdelly lev.]. *1788:* én látja az Isten hogy egész igyekezettel azon lészek hogy a Nsgtok parantsolatjat tellyesittsem [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

9. felfog, (meg)ért; a pricepe/înțelege; (auf)fassen, begreifen. *1548:* en kower boldisar ezeket azert írattam fel hogy latom az vilagbol ky kel indulnom [Besenyő Hsz; HSzjP]. *1582:* Jgiartho Janos ... vallia ... Hallottam Az eleobbi felesegeteól Mondwan, Noh Im latom hog ez en Vram vezedelmemre wgiekezik [Kv; TJk IV/1.73–4]. *1677:* latva(n), hogy soha semmi utakon modakon edes hazank reghi jo szokasa szerint keserves meg bantodasink meg nem orvosoltathatnak, hanem naponkent tőbbűlnek es szaporod(na)k az haza veszedelmet siettető zűr zavarok es törvenytelensegek, ketelenittetűnk ... meg bantodasunk orvoslasa(na)k uttyahoz nyulnunk [Maksa Hsz; PatN 68a A hsz-i rendek nyil.]. *1680:* Sütő Matyiasnak felesege Veres Borka elle(n) valo Relatoriaját meg olvasva(n) lattyuk belölle felesege paraznasagat [SzJk 147]. *1747:* midőn látnok hogj határunkban sem maradhatunk eo Kglmek ellen, futásra vőttűk dolgunkat [Torda; TJkT III. 164]. *1801:* Leveléből látam aztat, hogy hanem ha Sátort vijendenék Magam számomra, különben alkalmatlan lennék ... Melylyekhez kepest el-vesztettem minden vágyódásomat ... a' Bor-vizre valo Menetel iránt [Kv; SLt 17 Lázár István P. Horváth Ferenchez]. *1804:* látom azt hogy szólgálni keveset tűdok, ártani èppen nem akartam [Ádámos KK; Pk 5].

10. gondol, hisz, tart, vél; a crede/socoti/considera; meinen, denken. *1655:* Ezért hogy opponàlta magat igen difficultàllya Csepreghi Uram nagj nyereségnek látván ött száz forinton hettszáz husz forintot adipiscalni [Kv; CartTr II. 887 Ozdi Thamás nyil.]. *1699:* ugy látom ... kgyd is nem idegeny az osztozastol [Szentdemeter U; Ks 96 Árva Gyulafi Zsófia Gyerőfi Borbálához]. *1733:* Uj hirekről tudosittanom az Urat nem látom szükségesnek, mert itt is azok circulalodnak, mellyeket az Vr is szokott a novellakbol olvasni [ApLt 1 gr. Haller János lev. Nszből]. *1800:* velekedeseket a fen irtt hüteseknek mű is hejjesnek és egyenesnek láttuk [Backamadaras MT; Hr 1/40]. *1810:* ezen rész Joszágnak a' Caput bonorumtol valo távulsága miat is ... Jobnak látták a' Méltoságos Exponens Urak ezen rész Joszágot jol arendába elocalni [Pacal Sz; Ks 76 Conscr. 448]. *1840:* el-estvéledvén bátorságosabbnak láttam, betsületes helyen hálni, mint sem estve későn haza-jönni [Dés; DLt 277 Balogh László foly.]. *1841:* Bátsban a kortsma udvara és oklya kerittése ... el rongyosodván ... Azt látnok legtzélszerűebnek; hogy ... építtetnék kő fal [Km; KmULev. 3].

11. néz/tekint vkit vhogyan; a privi într-un anumit fel pe cineva; jn irgendwie betrachten. *1628:* Mind ezek[a] veghez menue(n) Orgoua(n) Janosne Katus Aszszoni, es Balogh Marton Radnoti Jstuan deakne Aszszoniomat Ersebet Aszszont szepen megh keouetek es mind az ket fel arra igire magat mi Eleottwnk hogi Ennek vtannais vgi tarttiak Egi mast, mint Eddig, es Egi mast szeretettel láttiak, mint Attiafyak [Kv; RDL I.138. — [a]A hagyatéki megegyezés]. *1633:* az kezekett mind az kett felnek be vőuők azo(n) hogi ez uta(n) se eggik se masik ne veszekedgjek hane(m) mint attiafiak vgi lassak egimast, es szolgalianak egimasnak inkab, hogi nem mint veszekednenek [Mv; MvLt 290.138b/2]. *1879:* Amiket te benne szenvedélynek neveztél, én hóbortnak láttam [PLev. 39 Petelei István Jakab Ödönhöz].

12. talál vkit vhol, találkozik vkivel; a întîlni undeva pe cineva; jn irgendwo treffen, jm begegnen. *1642:* Én soha nem is ismertem ezt az asszont többször, hanem én most látom [Mv; MvLt 291. 318a átírásban!]. *1660:* Adja Isten, lássalak jó egészségben [TML I, 579 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1731:* Edes szivem kivánálok ím(m)ár latni [Born. XXXIX. 16 Kováts Mária lev. kedveséhez]. *1750:* engedgje Isten minel hamarab látnom Nagysagt(o)k(a)t minnyajon jo Constellatioban [Folt H; BK. Bethlen Gergely lev.]. *1764:* Akarnám ha örvendetesebb állapotban látnam kglmedet [Tarcsafva U; Pf]. *1785:* Testvereit ... igen szerette, s' kedvelte, el annyera hogj elig várták egj mast látni [Mv; DLev. 4. XXXVI]. *1826:* Edes jo Domokos es jó Susika jöjetek ide mert ojan régnek tetzik hogy nem látunk [Héderfája KK; IB VIII. 26 Árva Bethlen Kata gr. Kornis Mihályné Bátyjához, Domokoshoz]. *1860:* tisztelt Bátyámat s kedves családját egességben látni ... mindig örvendem s ohajtom [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.].

13. *rendsz* jelöletlen tárgyas szk-ban; de obicei în expresii obiective, dar complementul direct nu este marcat cu sufix gramatical; gewöhnlich in nicht bezeichneter Objekt-Wortkonstruktion: felkeres, meglátogat vkit; a vizita pe cineva; jn auf/besuchen. *1574:* Kalara az nehay Hegedws Mathene ... azt vallya mykor ky Ment volt ... az pap Battya latni Berekzoba ... Az kor az Mely lowon ely Ment azon leot hazais [Kv; TJk III/3. 347]. *1592:* Mezaros Menihartne vallia ... Mikor giermek agiba fekwnnek Bachi Peterne, es latni mente(m) volna ... monda eo ennekem[a] [Kv; TJk V/1.232. — [a]Köv. a nyil.]. *1596:* az medeseri legeni azzonyo(m) latnj ícött uolt [UszT 11/55]. *1598:* hallok hogy meg betegedett Janos kouach, latni menek, s mo(n)da zegeni ... azt lattía kegd hogy en ige(n) betegh uagòk [i. h. 13/81]. *1630:* En az Fazakas Gyorgy elöbi Felesege betegsegeben mentem latnj es kerdem mi lelte [Kv; RDL I.20] | te en nekem egj batkadat sem attad, megh Czak latno(m) sem jöttel [Mv; MvLt 290. 221a]. *1645/1664:* megyek vala Molnar György latni [Kvh; HSzjP Borbély Geörgy Kézdi Vásárhellyi (30) vall.]. *1775:* Midőn Rápolti Andrásné Asz(szonyom) Szárazpatakra ment látni Pótsa Dávidné Asz(szonyom)hoz, mit kérdezett a Gyermek felöl? [Szentkatolna Hsz; i. h.].

14. vhogyan fogad/vendégül ellát vkit; a primi întrun anumit fel pe cineva; jn irgendwie empfangen/bei sich zu Gaste haben. *1579:* ne(m) óremest latam ötet [Kv; Szám. 1/XVIII. 27]. *1672:* Georgi Janus tudo(m) ala menuen kgdhez, Kastal Andrassal jo sziuel lassa kd edes Anya(m) es Angiom [CsÁLt F. 27. 1/38 Georgiffy Mihalj nyitrai pléb. haza, Csiksztgyörgyre]. *1690:* 17 Novembris mentem ki Apahidához látogatására az Badensisnek ... igen specialis affectioval látott és meg is vendéglett az maga sátorában gazdagon [HAMN 327]. *1726:* Az Urat pedig Isten szerencsésen fél hozván jo szüvel láttyuk [Szentgyörgy Cs; ApLt 1 gr. Haller János

Apor Péterhez]. *1737:* en Nagysagodott jo szüvel lattam volna pusztás házamnál ha magatt meg alázná a Méltossagos Ur [Szentiván Hsz; ApLt 4 Henter János Apor Péterhez]. *1839:* Pünköstre jo szivvel látunk, mert Én nem mehetek, de Ti könnyebben mozdulhattak [Veresegyháza AF; DobLev. V/1225.2a]. *1849:* (A fiú szülei) azt felelték: hogy egész örömmel ohajtyák Menyeket házoknál látni [Bádok K; RAk 64].

15. hozzájut vmihez, (meg)kap vmit; a obţine/primi ceva; zu etw. gelangen, etw. erhalten/bekommen. *1570:* Bornemyzza Eotthwes Gergel ... ezt vallya hogy Sala Balint elteben szoksor emlegette ... hogi ... hat zaz forintyat attha volna peter deak kezehez, de Ew nem lattha Az penzt [Kv; TJk III/2.86]. *1619:* (Az) új csausz, Rézmány aga ... Kevánná azt, hogy az Nagyságod kegyelmes resolutióját látná arról az conventióról, miért szolgál s miért nem [BTN[7] 218]. *1770:* (A muszka) kétszer kért engedelmet őfelségétől, hogy búzát vehessen népe számára, de nem obtincálhatta; melyben nekünk is kárunk vagyon, mivel abból látnánk kevés pénzt [RettE 225]. *1776:* Vetett ... valamit a Bedei Biro nékem a szenaért oly ijegetessel hogy ha el nem vészem a pénztis nem látom [Sár.]. *1839:* Contractustis irtak rolla, de pénzt sohult nem láttunk [Angyalos Hsz; HSzjP Ferentz Lászlo gy.kat.vall.]. *1856:* Tolvaj Istvan[a] Jo szivvel ki adom ha pénzt látok [Egerbegy TA; Tolvaly lev. — [a]Értsd: ezt feleli a zálogos földek visszaadására nézve].

Szk: *napfényt* ~ kb. ismeretessé válik. *1669:* Ez levél napfényt ne lásson, Kegyelmed égesse el, vagy tegye jó helyre [TML IV, 525 Gyulaffy László Teleki Mihályhoz].

16. megér/átél vmit, része van vmiben; a avea parte de ceva; erleben, an einer Sache teilhaben. **Szk:** *bút/búsulást* ~. *1629:* mellette uala haza s bekesseghnek okaerth aztis el ada Horvat Jstua(n) miuel sok but latott miatta [Kv; TJk VII/3.94]. *1630:* Látja Nagyságod, mennyi búsulást lát az fényes Porta az erdélyiek nyughatlansága miatt [BTN[7] 430]. *1701:* Hogy ha pedig ő kglme[a] költene vagy pedig but latna tartozzam ... minden költseget faratsagat refundalni [Hosszúaszó KK; MbK 96. — [a]A kölcsönt adó Fekete Mihály]. *1723:* Ezt az Hugomatt tartottam is sokáig ... csak az sok boszszuságatt és butt láttam miatta [Kv; KvRLt VII. 18 Miszti Eötves Pál végr.] ✱ *bosszúságot* ~ →*bút* ~ ✱ *fájdalmat* ~. *1603:* dosa gergelynę Kobatfalwy Orsoliazonj ... ezt wallia ... Boldisar daniel azt monda peter deaknenak hogj azoniom giogiczia meg kd az En giermekemet en pinzröl pinzre meg Elegittöm kegielmedet ... mert az En giermekem lattia az faidalmat [UszT 17/30]. *1704:* Az asszonyt is ma lelte el egyszer az harmadnapi hideg, és az belső hévség mia mind kiomlott szája és orra, aki mia igen nagy fájdalmakat lát [WIN I, 69] ✱ *hasznát/hasznocskáját* ~*ja vminek*. *1671:* Nem kevés hasznát látván az Országnak abbol ki-jüni ... végeztetett[a] [CC 81. — [a]Köv. a végzés]. *1712:* inkáb kivánom magam kevés kárával hasznodot láttnom, hogy sem mint magam kevés hasznommal karadot [Szentpál KK; Ks 96 Haller Gábor lev.]. *1757:* (A) Bányais ... négy esztendőkig ... pusztánn állott, akkor a' Mgos Gróff Expns Vr kezdette vjra dolgoztatni, es ... igen vékony hasznotskáját latni [Almás H; BK ad nro 144] ✱ *jó napot* ~. *1714:* az en fiam ... ez martinest Togyar Sztancseszkuly fia ugy meg verte hogy az napsagtul fogva jo napat nem latat az mig meg holt [Kisdenk H; BK sub nro 261 Grozavely Csilye (50) vall.]. *1811:* Vóltak két temérdek Tölgy-fák az erdöbe A' Tetön, fejekkel érvén a' felhöbe, Számláltak oh mely sok szép száz esztendöket, Sok jó napot láttak, 's sok gonosz idöket [ÁrÉ 162] ✱ *kárát* ~*ja vminek*. *1604:* Felperes Vaida Istuan Bikafalũan lakozó Procuratora Almasi Istuan deak ... Proponit Actor ... igi latuan az en sok karaimat ell kelletetek (!) jeonem [UszT II/3.C.43]. *1671:* Nyilván valo kárunkat látván a' Vékának és ejtelnek nem egyenlő voltok miatt ... concludaltuk hogy mindenüt az Országban méressék az ejtel és véka a' Colosvári ejtelhez és vékához [CC 88] ✱ *kárt* ~ *vmiben*. *1785:* En Bentzentzen félb(en) hagyattam a Mester emberekkel a munkát, mert több kárt láttam benne, mint hasznat [Szászváros; BK. Bara Ferenc lev.] ✱ *kínt* ~. *1704:* Ugyan az úrnak a bal lábának a horgasina és szára ikrája igen erősen kezdett fájni ... igen nagy kinokat lát véle [WIN I, 297]. *1830:* Édes Anyám szeredátol fogva fekvő beteg ... a' nyakán 2 tsomo lett ... valami ikrás Daganat, a mely meg fog kelni és fokadni, de olyan kint lát véle, szüntelen leli a' hideg [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.] ✱ *nyomorúságot* ~. *1584:* Borbely Egyed vallia ... Mikor felesegem giermek Agba(n) fekennek, Az betegseg Nag sok ideig tarta raita es nagj Niomorusagot latot [Kv; TJk IV/1. 244] ✱ *szükséget* ~. *1699:* (A feleségem) szám kivetett állapotomb(an) engem költseggelis tartott, ollj bővön es szorgalmatossan, hogj en ott is, majd mint itthon semmi szükségett nem lattam [Mk Macskásy Boldizsár végr.].

17. *(ám) lássa, lássák* ő tudja, ők tudják, az ő dolga/dolguk; treaba lui/ei/lor; er/sie soll/sie sollen wissen, das ist seine/ihre Sache | döntsön/határozzon; să decidă el/ea; er/sie soll sich entscheiden. *1551:* Az En kegh Vram hatta wala En Nekem hogh k: Irth wolt walamy Lech felól hogh k: Megh Erchyem, ha lehet wagh nem, Azyrth k: kyrem the k: hogh k: tegyen Byzonyossa phelóle ha lezen wag nem, thowabba the k: kyrem Azonnys hogh the keg: Lassa es tegyen Byzonyossa Engemeth ha Lehet Az Cyeryph wagh nem Merth ha Az Nem lehet hat, syndelyelys Megh kel hyaztatnonk [Szúv; BesztLt 57 J. Dobay prov. Vinceh Pettionj beszt-i bíróhoz]. *1592 k.:* A Azt monda hogy eo az eleott megh felelte az eo feleletet azerth mosta(n) ne(m) tartozik felelny hane(m) ha mit akarczy felelni az nouum mellett lassad [UszT]. *1597:* eö megh keua(n)nja az nylat, Az eoche feleóll lassak mit chelekeznek [i. h. 12/33]. *1629:* hiva haza, veghtere azt monda lassad ha jeoszis ha nemis te dolgod [Kv; TJk VII/3.115]. *1673:* Nehai Toth Miklosne aszszonjom ... tön illyen választ ... Kegielmed szolgabiro Ur(am) menjen el Nehai Tot Miklosne aszszonjomhoz, es az melly ház helly(ne)k az árráb(an) ados lévén eő kegielme f. 75 ... el menvén kérje, ha megh adgia bene, kegielmed leuállja; ha hol ne(m) lassa kegielmed mit resolvál [Kv; KvLt I/182 Bátsi Péter szb nyil.]. *1751/1753:* a' kinek tettzik jártassa ott őkreit s a' kinek nem tettzik lássa [Koronka MT; Told. 85]. *1761:* hallám ő Ngok közzűll edjiket ... nevetve mondani: Aztis el igazittyuk egjmás közőtt melyre Daniel Vrffi monda Huzzunk nyilat, Imreh Ur p(eni)g azt mondá rá Lássa Ecsém Vram és legottan Nylatis vonánuk [Branyicska H; JHb XXXV/46.7]. *1806:* Lássa vgyan Ngod ha teszié, nemé! [Mv; Ks Thuróczy Károly lev.].

18. hozzáfog/lát vmihez; a se apuca de ceva; etw. anfangen/beginnen | foglalkozik/törődik vmivel; a se ocupa de ceva; sich um etw. kümmern, sich mit etw. beschäftigen. *1570:* Sofia Zita peterne, Ezt vallya hogy mykor Zeoch Myklos hatta volna az harangozot az kamarakhoz Latny hogi az heazatia vytatia volt, az harangozo zol fodor Janosnenak hogi Beh Neh hordana az kamara zendelyet, mert az varose volna Nem Eweh [Kv; TJk III/2.77]. *1573:* Gaspar deak Azt vallia ... Emlekezyk neky gergel deak Illen zowal hallottale vgmond valamy zot az en felesegem feleol, Mond eo ... Byzon hogy hallotam valami deak halt volna hazadnal hon Nem letedbe azert Io dolgodhoz latnod [Kv; TJk III/3.155]. *1614:* úgy íránk meg minden dolgot vrunknak, hogy lásson dolgához [BTN[2] 72]. *1662:* (A) haza belső zúrzavarai lecsendesedvén, a fejedelem ... törvények kiszolgáltatásában valo dolgaihoz lát vala [SKr 192]. *1675/1688 u.:* az reszegsegnek beket hagy hanem iziben lass a dologhoz [Borb. I. Petki János ut. csíkcsicsai jb-bírájához]. *1705:* a császár megírta, hogy csak lássanak dologhoz [WIN I, 559]. *1770:* ha Isten az üdött fel állitja ügyekszünk a dolog iránt látni [Esztény SzD; Told. 29]. *1799:* a Leánkát p(e)d(ig) sokszor láttam az udvaran kün jáczodozni ... mondottam te huntzfut most miért nem látz dolgodhoz hogy igy tölted az időt hijába [Mv; MvLev. 8 id. Erszényes Márton vall.]. *1843:* én is ottan nemsokáig mulatva ki jöttem 's dolgom után láttam [Dés; DLt 586].

19. gondját viseli vkinek/vminek (embernek/állatnak); a se îngriji/a avea grijă de cineva/ceva; für jn/etw. (einen Menchen/ein Tier) Sorge tragen. *1582:* Monda Kalman vramnę, En Immaron oly Nag keserwsegben vagiok ez Lucza miat az en zolgalo leaniom miat hog maid kyzakad a' lelkem, Mert az eórdeog mindenkor oda be hewertety, eo lat vramhoz en semmire Nem kellek, azt sem tuggia mire valo vagiok [Kv; TJk IV/1.39]. *1593:* Keobeolkűti Mathe vallia: Hallottam az Maiornetol hogi mongia vala ferenczi Jstuannak, No las hozzam, viseld gondomat, mert bizoni tes (!) kutarczot vallaz ha en zegient vallok [Kv; TJk V/1.382]. *1606:* Menek egjczer oda Zöke lörinczneheöz betegsegebe kerdem ha latnak mihalj wramek hozza monda hogy nem latnak hanem lukacz lat hozzam en mindeneket nekj hagjok [UszT 20/310 Nehaj Kouacz Antalne lóuetej Kristina vall.]. *1634:* Conventioia az Dalliai Maiornenak ... eggyetmasra visellyen szorgalmatos gondot az Puykakra, Ludakra, Tyukokra, Kappanokra. Ittem mellette egy Leankat tarczon, ki az Maiorsaghoz lasson [Gyf; UtI]. *1635:* az migh Borbely Peter látá az en fiamhoz, addig igen kónye(n) lon, de hogy más kezde hozzá látni, mingiarast el nehezüle [Mv; MvLt 291.49a]. *1644:* Ihon az Azzoni Nepek las hozaiok ... En ne(m) viselhetem gondokat [Mv; i. h. 423b]. *1688:* (Az asszony) szidalmazta vrát marhájához nem latott [SzJk 229]. *1748:* a' Darabantokot, 's Cséplőkőt oda jártatta fa vágni, ganéj hánni, lohoz látni [Marossztkirály AF; Told. 56].

Szk: *feléje sem ~ vkinek.* *1597:* Bothos Mihaly ... wallia ... az zegeny zekely Andrasnak betegh agiaba(n) hallottam panazolkodasat hogi eggyk attiafia sem lat feleieis [Kv; TJk V/1.120].

20. ügyel, vigyáz vmire; a purta de grijă la ceva, a îngriji de ceva; auf etw. aufpassen. *1660:* Úgy hiszem, hogy urunknak is megirták ezt, hanem lássad, mert ha ő nagysága azt megengedi, hogy azt cselekedjék Békéssel, énnekem valóban megmetszik a torkomat [TML I, 513–4 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1728:* a sok rosz cseléd is gyötri, nincsen edgy embere a ki valamijere lássan, ha csak én mindenütt a végebe nem vagyok [Darlac KK; ApLt I gr. Haller János gr. Kálnoki Borbálához].

21. fel/megbecsül, taksál; a evalua/taxa; (ein) schätzen. *1808:* felette sok hibákat tanáltunk, úgy hogy ha a remeket néztük vona 6 frt-at büntetest tettünk vona. De azon kemence atyafinak készült, atyafiságoson, azért láttuk közönségesen azon hibákat 4 v(onás) forintokra [Dés; DFaz. 35]. *1834:* vandorlását alig nyolcz mérföldre terjedőnek lattya a Czéh [Kv; ACProt.3].

22. *törvényt ~* igazságot szolgáltat; a face cuiva dreptate; Recht sprechen. *1581:* Ez mostany esset penigh 'a my lót Az Monostor vcza kapuba semmy keppe(n) el ne twrje eo kegmek, hanem tórwent lassanak Rea, es ha fó vetelt erdemel feye essek, ha keze wagassa, keze zakaggio(n) erte [Kv; TanJk V/3.244a]. *1588:* Mikor en velem igy czelekettek volna nem leon mith tennem meg keresem Kopaczy Ferenczet Erte azt monda hogy gondom viseli az vtan hat Jrt Sombori Lazlonak, Sombori vram keoz helyen vr mezeon[a] hagyoth helt az teorwennek hogy fogot nepek lassanak teorwent benne [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall. — [a]Őrmező Sz]. *1590:* En nekem tisztessegem elle(n) szolt ... Azert dyomo(n) szollek hosza erette ... Ebben a' Biro teórwent nem lata hane(m) Ide Kegtek elejbe az Vice kiral' Birak elejbe bochata [UszT]. *1593:* ez az Anna ennekem felesegem wala ... eoys en hozzam gianakodnek hogj enis az en eletemeth ne(m) tiztan wiseltem wolna Lengiel orzagban Jarasomba(n) ... Vraym ebben teörwenth lathanak azth ytyle a' toruenj, hogy en heted maghammal megh eskeogiem, hogy en Jambor wagiok, es tiztan wiselthem az en Jletemeth [i. h.]. *1619:* Mi Leszai Gaspar Urunk eő Flge Fogaras Varaban es Videken leveo Udvarbiraia es Gondviseleoje Adgiuk emlekezetere mindeneknek ... hogy in Anno 1619 Szent Mihaly Arch-angial nap tayban, az videknek regi szokasa szerint az tizenket Boyerokkal teoruent latni le wltwnk volna Jeővenek mi eleőnkben[a] [Fog.; Szád. — [a]Köv. a panaszosok fels.]. *1699:* Mű Györgj Peter Thorda varmegjei Gerend lonai Falus Biro es Luka Gabor Demen Janos[1] ... ugjan Thorda varmegjei Gerend Lonai ... Esküt emberek Adgjuk emlekezetekre Mindenek(ne)k ... quod ... hivata Minket ... Iosika Imre Uram ... Nemes Udvarhazahoz a' vegre hogj egj ő klme ... Gjörgy Janos nevű jobbagjara Türvént latnank [Törzs.Mich.Literati constitutus not, in hac re kezével. — [a]Folyt. a fels.].

◇ **Szk:** *Isten gyermekkel ~ vkit* Isten gyermekkel áld vkit; Dumnezeu binecuvînteazā cu copii pe cineva; Gott segnet jn mit einem Kind. *1653:* tavoztassuk egy mas veszedelmet verunknek romlasat, mivel Isten engemet is gyermekekkel latot s azon kivűlis vadnak Atyamfiaj, kiket en meg nem tagadok [Sófva BN; Ks 41.E.31] ✱ *Isten nyavalyákkal ~* Isten nyavalyákkal meglátogat; Dumnezeu pedepseşte cu boli pe cineva; Gott sucht jn mit schweren Nöten/Krankheiten heim. *1656:* Szolgaim(na)k, czieledimnek, kiknek adossa maradok, igaz contentatiot kel tenni, noha maculatumba(n) irkaltattam fel, de bizony dologh most eztendeo alatt, miolta Isten,

az niavaliakkal latot sok maradot el benne [Ádámos KK; BálLt 93].

látandó szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *módját* ~ vmire módot találandó; dacă se va găsi o soluţie; zu etw. Art und Weise findend. *1657:* az kozákság is haddal indult vala az lengyelekre, mert azok is az interregnum alatt akarják vala magok dolgát elévinni, én pedig az fejedelemtől azokhoz szóló levelet is vöttem vala kezemhez, hogy ha mi módját látandó, procedálhassak benne [KemÖn. 299].

látás **1.** *átv is* vedere; Sehen, Sicht. *1653:* Vittem vala el ... pénzt is magammal, és hoztam ugyan aval valami marhát ... De én nem kalmárságra mentem volt, hanem látásnak, hallásnak okáért [ETA I, 117 NSz]. *1678–1683:* unadalmassa lőt zemellje Latasais előtte[a] [Ks Kornis Gáspár sk lev. — [a]A fej.előtt]. *1693:* Puskas Istvánnak relatoriajából világosa(n) ki tetczik Bartalyus alias Nagy Juditnak az Horvátokkal valo tilalmas és nyilvá(n) valo paraznaságra mutato egy néhány rendbéli conversatioi ... in super egy tisztességbéli Asszonynak maga szemével valo látása, paráználkodásának [SzJk 272]. *1705:* Az kegyelmes úr Isten ... nyugosson meg bennünket ... az ő szent színének látásában [WIN I, 658–9]. *1843:* Varga Katalint esmerem látásból [VKp 97 Bajesán Gyorgyutz (50) bányamester vall.].

2. látóképesség; văz, capacitatea de a vedea/percepe imaginile; Sehkraft/vermögen. *1775:* Szotyori Gábor Uram szemeinek látásában felette igen hibás, mert Nappal nem lát tyukszemü [Kvh; HSzjP]. *1798/1799:* valamint a' látás objectumáról hitelesen bizonyitt maga a' Látás, a' fülnek objectumáról, szintén olly hitelesen bizinyitt (!) a' füllel valo hallás [Torockó; TLev. 5/16. Transm. 421]. *1813:* Bordás Miklos ... igy vall ... a' tisztelt Urnak szeme világa nagyon ell ment volt ugy hogy akkor tsak alig sajdittott látásával [Sszgy; HSzjP].

3. (álombeli, képzeletbeli) jelenés, látomás; vedenie, viziune; Traumgesicht. *1636:* Segitse az Vr Isten kegyelmeteket-is bőldogul arra, hogy az melly pálya futásnak és nemes hartznak ereszkedet, azt idvőssegesen es ditsőretesen el vegezvén amaz meg hervadhatatla(n) koronát el vehesse, mellyről emlékezet vagyon Szent Ianosnak Mennyei látásrol irt könyvenek 2. részében az 10. versben [ÖGr Aj. I. Rákóczi György aláírásával]. *1710 k.:* Anno 1706. 16.dik áprilisra virradólag ... láttam ilyen álmot vagy látást éjfél után[a] [BIm.1028. — [a]Köv. a részl.]. *1751:* Mi Angyali látást látánk És igen nagy jó hirt hallánk [Hétfalu Br; EM LI, 123 betl.játék].

4. látott dolog; (cele) văzute; Geschene | a látás ténye; vedere, văz; Sehen (als Tatsache). *1570:* Chyaplar palne orsolya, ezt vallia hogy ew sem latast sem hallomast nem Twd hozza[a] Mondany [Kv; TJk III/2.87. — [a]A leányra von.]. *1572:* Theolceres Janos azt vallya hogi hallomast hallot, latast semmy gonozt Nem tud Mondani keomyes gergne feleol [Kv; TJk III/3.6]. *1775:* bizonyos tapasztalásunkbol, és gyakor látásunkbol tudgyuk vallani, hogy az elő számlált Széna fünek hason felén ... jo fűek lévén, száz ött szekér szánát (!), ha többet nem percipiált eő natsága [Mezősámsond MT; BetLt 7]. *1798/1799:* az sohult-is a' Törvényben nints, hogy az extrajudicialis Passiónak hitele ne légyen; igy a' Collateralis Inquisitiok hiteleket el-vesztenék, igy az extrajudicialiter tett Látás-is, semmit-sem bizonyittana [Torockó; TLev.5/16 Transm.].

Szk: *(szemmel) ~t lát. 1572 k.:* eő magok Saiabol eleget hallottam de eni (!) latast Semit ne(m) lattam ky nekie artassara uolna [Kv; TJk III/3.44a]. *1640:* Nagy Péterné felől is szemmel látást nem láttam, hanem másoktól hallottam, hogy ... az egyik katona ... fertelmeskedett vele [Mv; MvLt 291.233a–51a átírásban!]. *1801:* látást vgyan nem lâttam de hallomasbol hallottam hogy fen Tiszt. Groff Urffi ... meg verette korbátsal Argya Evát [Erdősztgyörgy MT; WH. Nagy Sigmond (44) szabad székely vall.].

5. megnézés/tekintés; vedere, privire; Ansicht, Betrachtung. *1573:* Zabo Marton eskwt polgar Azt vallia ... az Mynt Ertettek az velek valo Nepeknek Bezedebeol es az helnek latasabol hogi Kakas Andrasnak karos volna az Hemmig (!) Iacab Be Iaro helye ky feleol az per vagion keoztek [Kv; TJk III/3.188]. *1579:* kúlthem pernezy pal vramnak eg leűelet tanach akaratgyabol mel leuel altal kertuk ő kegmet hog ő es ott lenne az monostory hatar latassaban Sombory vrammal [Kv; Szám.1/XVIII.20]. *1618:* Ezeknek utanna az mi wdeore mégh tertwnk űolna az szeöleo, Giepw latasabol, mondanak nemeli Vraink, hogi immar mennwnk az borra [Vajdasztiván MT; RDL I.12]. *1666/1793:* eddig a meg tiltott Szent egyház és Ecclésiánk épitésére rendelt tilalmas Erdőben mindenkor az egyház fiait hitták a meg vett fának le vágására és látására [A.csernáton Hsz; SzékFt 21]. *XVIII. sz. köz.:* Mi ... azok(na)k ă fölдek(ne)k látására ki menvén megh néztűk megh itéltűk hogy a' mely fölдet eo kglme ád ott ... az hasznosob a' Kápolna mellett valo fölдnél [Kebelesztiván MT; MMatr. 299]. *1796:* A' Kelnernek 1 Rfl. Kabinétek látására és más experientiára 6 Rfl 43 x [ETF 182.32 Gyarmathi Sámuel felj.].

6. látnivaló, látvány; lucru demn de a fi văzut; Sehenswürdigkeit. *1653:* Másod napra én is ... csak másodmagammal elésieték, hogy a császárt[a] elérhessem, és egyéb látások között az éléfántokat is megláthassam [ETA I, 134 NSz. — [a]A török szultánt]. *1823–1830:* Míg még a pusztákon volnék, egy tüneményről kívánok emlékezetet tenni, mely is a délibába (!), és ez igen szép látás, mikor tiszta idő vagyon nyárban ... azon teres pusztákon utazóknak úgy tetszik, mintha valami két puskalövésnyi messzeségre tenger volna [FogE 266]. — L. még i. h. 167, 175.

7. (meg)látogatás; vizitare; Besuch. *1590:* 6 Janúary Az Niolcz vraink hogy ky mentenek, Az falúk latassara koltottem[a] [Kv; Szám. 4/XXI.5 Kis István sp lajstr. 3. — [a]Köv. a fels.]. *1598:* Az J kylemben ne(m) negallia, hane(m) azt tudgia hogy Az tizttartonak az Mendzenti Janos vra(m) Ispannyanak latasara vitte el[a] [UszT 12/116. — [a]A lovat]. *1633:* Jövének meg az német pappal Lengyelországból ... más három lengyel urak is jöttek volt vele látásának okáért [Kv; KvE 165 SB]. *1665:* Értem azt is, hogy urunk ő nagysága az enyedi collegium látására megyen, melyen szivem szerént örülök [TML III, 475–6 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. *1775:* 2-da Novembris voltam Kolozsvárt holmi dolgaim s szegény gyermekem látása végett [RettE 357].

8. (vmihez) hozzálátás; apucare de ceva; Inangriffnahme, Anfang. *1570:* Az Bor korchomarlashoz Es chiaplarokhoz valo latasra Azon Thawaly ket vraimat

hattak eo K varoswl [Kv; TanJk V/3.11b]. *1594:* 9. Marty Zekeli ferencnek az Tohoz valo lataserth atta(m) f —/14 [Kv; Szám. 6/VI.11].

látású szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *rövid ~* miop; kurzsichtig. *1811:* Sándor Moses ... rövid látású szemű [DLt 675 nyomt.kl].

látat 1. eredmény, siker; rezultat, folos; Ergebnis/folg. *1561:* ides few nepek leg'enek kyk az mellettek ualo iffiakat okossagokkal es io thanachokkal segitsek ... zeretettel elnenek hogy e felek kozot meg azokbais az kyk erotlen zabaswak uuolnának legen az io okossagnak ualami lattatya [Kv; ÖCArt.]. *1588:* eő kegmek az eo io gondwisseleseket es annak lattatiat hasznath ez keppen Jnuentaltattak[a] [Kv; Szám.4/II.15. — [a]Köv. a részl.]. *1615:* mely faratsagos munkanknak, chiak eddigis minemw haznos latattia uolt kegtek keőzeőtt ez kiczin wdeo alattis, arrol minden rend io bizonsagot tehet [Törzs. a fej. Usz-hez]. *1619:* valahol kévántatik ... látatja legyen az önagysága szolgálatjának [BTN 329] *1679/1681:* Ha Hunjadon az ollyan veteménj el nem kél pinze(n) masuva is az hol el kelhet eö kglme el vitesse szekéren; valamit à majorne industria altal tenyesztet minden féle apro majorsagot, ugi vaj és Turo beli gyűjteménytis, lehessen láttatja myert veszik ökis fel à fizetést [Vh; VhU 675].

2. *1629:* paisos Istuan ieöue hozzam s ielente hogj az Zomzedo(m) az Zeöleött el akarna adni, ha keduem uolna hoza ... mo(n)do(m) az Ifiunak hogj nem uolna io lattat en hozam ha ugj uenem az Anja hire nelkwl megh hanem menyen el az Anjanak ielencse megh az dolgott ha az anyanak ellene nem lezen azuta(n) bezelgetek uelle [Kv; TJk VII/3.70].

látatlanban látatlanul; pe nevăzute; ungesehen/besehen. *1665:* Kegyelmed igireti szerint el várom Kegyelmed szolgája által való tudósítását ... mi lehet az az jó, kiért ezer aranyat igír, de én most is ezen aranyért fogadásomnak állok látatlanban [TML III, 418 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1888:* Az a dolgozat igen fiatalos lehet ... A megjelenés előtt látnom kellene, mert ... tartózkodom úgy látatlanban a nevemet aláírni [PLev. 143 Petelei István Szilágyi Sándorhoz].

látatlanság kb. tapasztalatlanság; lipsă de experienţă; Unerfahrenheit. *1588:* vegeztenek eo kgmek, hogy melto uolna lenny ez varosba(n) egy feó tudos Doctornak ... az Borbeliok penigh ... giakorlatlanok Nem hogy az emberek eletet otalmazhatnak es a' betegseget keoniebithetnek, seot gyakortab artalmas gondviselesek munkaiok az latatlansag es tudatlansagh miat [Kv; TanJk I/1.87].

látatlanul látatlanban; pe nevăzute; ungesehen. *1651:* ha megh hozzak, es megh agiak, eppen az penzt, ezta(n) lato(m) enis mit kellessek czelekednem, de lattatlanul semmit nem adok [Kászonújfalu; BCs]. *1827:* M Szakálli Szirb Tudor és Styop Jon széna vásárlás végett el mentek éppen a Tőlgyési Grániczig, ottan tanálván egy Piatra városbol valo Boért ... látatlanull vásárt tettek, és megalkuttak 20. husz Kalangyán 200, kétszáz Rfba ezüstbe [Mezőszakál TA; TLt M.Szakálli Török Samuel Helység Notariussa kezével].

latcérna vékony cérnafajta; un fel de aţă mai subţire; Lotzwirn. *1825:* Lothczérna alatt olly vékony fonal értetödik a' mellyböl egy négy matringas darabb egy Lothnál kevesebbet nyom [DLt 986 nyomt. kl].

lateál lappang; a sta ascuns; stecken, verborgen sein. *1735/1772 k.:* Ha hol penig valaki a Compossessorak vagy parsak kőzzűl ... maga Jussat valamellyik conpossessoratus lineajában lenni, és latealni p(rae)tendalná, tehát az illyen particularis lineakban lévő és lehető p(rae)tendensek miatt az egész Compossessoratus, nem impetaltathatik ... ki ki maga Iussát Praetensioját maga Condivisionalis Linéájánál keresse [DobLev. I/160].

láthat 1. a putea vedea; sehen können. *1570:* Cathalin Tot Janos leanya ... vállya hogy Mykor ew Zabo Janos zolgaloia volt ... hallotta az zozatot fely keolt es meglen gerthyat gywtot addegh ely Ment onnath, Es nem lathatta ky legen [Kv; TJk III/2.22]. *1574:* Bodog gabriel Azt vallia ... egy Nap Estwe ... mykor leh akarna fekwnny zitkozodast hallot ... Eo nem lathatot senkyt semmi haborgast, chiak az zytkot hallota [Kv; TJk III/3.317]. *1599:* Nyerghes Gergely ... vallya : En teollem veott egy nierget Jakab, kyt mikor lathatnek megh esmernem minth en mywemet [Kv; TJk VI/1.339]. *1745:* hallék nagy suhogást Szabó Ferencz udvarán ... mintha tehenet fejtek volna. Én osztán megállék a kapunál, benézék, de semmit sem láthaték, sem embert, sem marhát, csak hallottam a suhogást[a] [Kőrispatak U; Ethn. XXIV, 162 Oklándi Mihály, vacantiában levő unitárius praedicator (86) vall. — [a]Boszorkánysággal gyanúsított asszony házára von.vall.]. *1757:* nékem bajom érkezvén egy emberrel, nem láthattom hová telepednek fa vágni [Gergelyfája AF; BK sub nro 834]. *1768:* Sűtőház, mellyben ... Láthatni ... két régi Sütő kemenczét [O.kocsárd KK; Ks 74/55]. *1850:* Nem csuda tehát, ha öreg mama váltig kívánkozik Ádámosra, hogy Miklos urfit ott az udvaron a' kertben pajkoskodni 's betyároskodni láthassa [Kv; Pk 7].

2. észlelhet, tapasztalhat; a putea constata/vedea; merken/erfahren können. *1655:* az mi kegyelmes vrunknak ő Nagyságának valóban nagy és győzödelmes csatája lőn Plojesd mellett ... Sok szejmenjeknek testek, kiknél kövérebbeket ember nem láthatott, hevernek [Veress.Doc. X, 296 Pap András Sebessi Miklós tanácsoshoz]. *1657:* az scholán kívül jót nem láthattam, tanulhattam, hanem inkább sok rosszat [KemÖn. 37]. *1663:* Ebbűl ő nagyságok idegenséget nem láthatnak [TML II. 445 Teleki Mihály anyjához, Teleki Jánosnéhoz]. *1693:* Firtos Mihály Ur(am) azt lathattya kegyelmed az mint él boczatotta kgd az Ur(am) Jobbagat miczodas törvénye lőtt, it mi előtünk [Szentegyházasoláhfalu U; Törzs. István Deák hütös notarius kezével]. *1705:* Azt mondotta, hogy amint láthatja, igen jó hada van [WIN I, 460].

3. észrevehet, megfigyelhet; a putea observa/remarca; bemerken/beobachten können. *1669:* láthatni való dolog, az fejedelmünk ő nagysága mely hamar hiszen akárki szavának is [TML IV, 409 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. *1762:* ha szintén eczaka lévén nem lathattais nyilvánoson senki tolvajságokat; de concludalhatni hogj ők légjenek az Templom felverők [Torda; TJkT V.121]. *1772:* Gázmér György nagy dühöttön jövén felém ... tsak meg ragada torkon le vere a földre, és ...

fojtogatni kezde ... melyet más nap a mint meg panaszlám Tit Zilahi István Uramnak akkori Hadnagynak, láthatta a Torkomrol is mi képpen meg martzangolta volt [Dés; DLt 321. 76b–7a P. Etédi (45) ns vall.]. *1861:* Ezekből láthassa ötsém Uram mely Istentelen praetensiot formál némely ember [Aldoboly Hsz; Kp V.412 Kovács Péter Kispál Lajoshoz].

4. megtudhat; a putea vedea/afla; erfahren/herausbekommen können. *1666:* Petrótzi uram s Wittniedy István uram Kegyelmednek ajánlják köteles szolgálatjokat. Ez utolsó ilyen hireket ir onnan felyűl, az mint az inclusából láthatja Kegyelmed [TML III, 578 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1704:* És kére is Acton uram a generál szavával, hogy a generálnak is megmutassák, hogy hadd láthassa, mint írták és mit visznek fel [WIN I, 196].

5. ismerhet, tudhat; a putea cunoaşte/şti; kennen/wissen können. *1662:* A hazafiai közül, akiket jó indulatúakat, virtuósusokat láthatott, azokat örömest promoveálta[a] [SKr 126. — [a]Bethlen Gábor]. *1732:* had láthassam M: G: Ur, hogy már mire resolválta magát az M: Ur [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. *1741:* azért ... Reformatus Mlgs Legitimus Fejedelemtöl, Reformatusok(na)k kegjelmesen Conferáltatott Ioszágocskából[a]; hogj Catholicus atyánkfiai aequale Just praetendálhassanak nem láthattyuk úttyát [Dés; Jk 547a. — [a]A tőszomszédos Csatánra von.]. *1772:* ha pedig ezt[a] előre láthattam volna, inkább magam fogattam volna eddig jo embert reá, ki az eö Excellentiaja Malmát jol meg igazitotta volna [Kük.; JHb LXVII/237. — [a]A súlyos perlekedést]. *1832:* azt aki izgagát nem akar keresni által láthottya hogy a sok rendbeli Commissio oda ki ingyen ki nem ment, aztis Láthottyák hogy az Intsiniér azt a nagy Mappátis ingyen nem csinálta [Görgény MT; Born.XVb].

6. találhat vhol vkit, találkozhat vkivel; a putea întîlni undeva pe cineva; jn irgendwo treffen/jm begegnen können. *1630:* fekete Janost ... nem lathatok sohun [Mv; MvLt 290.222a]. *1632:* ottis azt mondotta, oh edes szerelmem bizoni megh kel halno(m) ha nem lathatlak eretted [SzJk 36–7]. *1737:* mivelhogy illyen háborógolag van az idö ... ugy lehet hogy annyira el vet bennünket edgymástól ezen következendö haborgó idö, hogy Isten tudgya, ha láthattyuk e"? edgymást tobszor a' vagy nem? [ApLt 4 Apor Lázár Apor Péterhez]. *1790:* én alig várom hogy kedves Batyám Uramat láthassom és bezelhesek mert annyi bezédem vagyon hogy hetek, és étzakák kévántatnak, el beszélésekre [Ks gr. Kornis Anna Kornis Gáspárhoz Nsz-böl].

7. kaphat, találhat; a putea primi ceva; erhalten/bekommen können. *1664:* Az népnek hogy ily rettenetes romlásában zúgolódása volt ... az nem csuda, de ha annak ellenében való vindictára való alkalmatosságot láthatnának, mind könnyebben fognak szenvedhetni szegények [TML III, 191 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. *1831:* Gujásnak állattál vala tavaly, de onnétis fizetesedböl mit se lathattal ... mert a Guját oda hagyván kárt okoztál [Dés; DLt 332.22].

8. megérhet, átélhet vmit; a putea să aibă parte de ceva; erleben können. *1658/1741:* Tüzzel vassal veszél jaj te néked Tasnád ... Vajha épülésed valaha láthatnád [EM XXXVI, 146 Köröspataki B. János hist.]. *1800:* Anno p(rae)terito 1793. igen Nagyan valo meg pusztulásamnak Esztendejében, hogy felettébb szorongattattam a Contributiom meg fizetéséért, nem volt semmi fel találhato remedium, melly által boldogulásomat láthattam volna [Mv; MvLev. Bán György kezével].

Szk: *világot* ~ napvilágra kerülhet, megjelenhet. *1860:* soha job idö szakba nem láthatat volna Világat az öszveszedet munka, mind a jelen korban, 'hol a Magyar Nemzet, mind egy panorámába láthatya multyát, tsalodását [M.köblös SzD; BetLt 4 Vajda Ágnes Hodor Károlyhoz].

9. nekifoghat/kezdhet vminek; a putea să se apuce de ceva; etw. beginnen/anfangen können. *1619:* mi így discurráltunk Mehmet pasa urammal, hogy ... önagysága ... térjen Karánsebes felé ... és Felséged is vagy Hunyadra, vagy annál is közelb ott Hatszak táján lévén egymással szemben légyen, és Istennek kegyelméböl egymással conferálván, ha mibe az Úristen módot mutat, láthasson dolgához [BTN[2] 292–3]. *1662:* (A váradiaknak) a hatalmas győzhetetlen császárnak semminémü hadaitól bántódások nem lenne, csak szántathatnának, vettethetnének s egyéb dolgokhoz láthatnának [SKr 563]. *1738:* En az Innep elöttt egy hettel vjjobban le betegedvén csak tegnap s tegnapelőtt könnyebbettem annyira, hogy dolgotskaimhoz csak gyengén is lathattam volna [Kudu SzD; Ks 99 Pongrácz György lev.]. *1741:* Felettébb incom(m)odál Sokszor a Marschus ordinatioja a Szegénység oeconomiájának etc. Ez illyen Marschualis ordinatio, az Marschualis Szekerek(ne)k fel alitássában Cessalván, respiriumot erezne magában minden Falu, és oeconomiájához akadály nélkül láthatna [H; Ks 101]. *1850:* jonak láttuk ... mi ... részes successorok ... egy évi idöre a ... Nagy Enyedi Belsö és külsö fekvö Jokat egy évi haszonbérbe ki adni, mig az alatt az osztályhoz tzél arányosobban láthatnánk [Ne; DobLev. V/1298].

láthatár orizont; Horizont. *1854:* Balsorsunk sebére irt, a jövöre biztatást nem nyújt a' büskomor jelen: a borúlt láthatárról reménysugár nem mosolyg felénk [ÚjfE 3].

láthatás viszontláthatás; posibilitatea revederii; Möglichkeit des Wiedersehens. *1661:* Az Istennek kegyelmes gondviselésében ajánllak, édes lelkem szerelmes Juditom. Avagy csak ö felsége ... jó egészségben való láthatásoddal örvendeztessen meg, szívböl kivánom [TML II, 199 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz].

láthatatlan I. *mn* invizibil, neväzut; unsichtbar. *1636:* Az láthatatlan lelkek, az Angyalok-is ... ditsérik az ö teremtöjöket az egekben szüntelenül [ÖGr Aj.6]. *1710 k.:* Az aër másként láthatatlan, de mikor a nap valamely kisded lyukon vagy nyíláson bésüt, ha oldalfélt állasz, szemeddel is megláthato apró fényecskemorzsáknak ... számtalan sokaságából álló nagy test, halom vagy rakás [BÖn. 448]. — L. még i. h. 519.

II. *fn* láthatatlan lény; fiinţă invizibilă; unsichtbarkeit. *1636:* Erre ... igyekeznek ... minden teremtetett állatok, mind égiek, s — mind földiek ... mind testes láthatók, s mind penig testetlen láthatatlanok [ÖGr Aj. 5].

látható I. *mn* **1.** vizibil; sichtbar. *1653:* megvizsgálók azt: hun menyen el a császár szekere. És a mi szerekeinket mennél láthatóbb helyre lehete és közelebb, kereken úgy állatók, hogy egy kaput hagyánk rajta, a szekér-táboron és elvárók a császárt [ETA I, 133 NSz]. *1710 k.:* az eset[a] után a soha sem látott, sem látható Istent ki ismerte volna meg? [BÖn. 429. — [a]A paradicsomi bűnbeesés]. *1711:* Szegednél a Tisza vize minden látható és tapasztalható ok nélkül elenyészék [CsH 474]. *1760:* hol, mitsoda Metákot, és Signumokot hallott a' Tanu, mellyek distingválták à két határt egy mástol ... azon Meták és Signumok mostan láthatok é vagy nem, ha nem miként delealódott, ha tsak jelei is hol, mitsoda formában láthatók é mostan [TL vk]. *1860:* ezen nevezett részeken több éveken történt vágatás látható [Szentdemeter U; EHA].

2. megállapitható; care se poate constata; feststellbar. *1841:* az ménes pásztor ... nem is mutatta soholt a hidak kőrűl — hellyét, vagy jelét, miből — látható lesz vala — hogy ha ott törte volna el lábát[a] [Torockó; DLt 1541. — [a]A csikó].

II. *fn* látható lény; fiinţă vizibilă; Sichtbarkeit. *1636:* Erre ... igyekeznek ... minden teremtetett állatok, mind égiek, s — mind földiek, ... mind testes láthatók, s mind penig testetlen láthatatlanok [ÖGr Aj.5].

láthatóképpen 1. láthatólag; în mod vizibil; ersichtlich, augenscheinlich. *1762:* ha terhes nem lett volna[a], miért akkar hertelen, és nem későbben ... mult el azon vastagsaga. nemis lehet supponalni, hogy egyeb nyavalyaja miat esett volna. mert egyéb nyavalya miatt oly hertelen, és oly lathatoképpen senkinek oly nagy vastagsága, és köversége el nem mulik [Torda; TJkT V. 93. — [a]Az asszony]. *1764:* a malom árkának dagálya a meddig tart a malmon felyel, láthato képpen attol fogva kezdödik s láttzik a viznek szelyedése, szerte menése [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 149]. *1769:* melly régi márjások petákok meg vadnak láthato képpen vagdalva azok nem vétetödnek el, hanem Fejér várot a pénzverő Háznál ... felváltatnak [UszLt XIII. 97a]. *1772:* történt, hogj miis ezen Malomnak Gáttját éppen akkor kötöttük, s láthatoképpen tapasztaltuk a' viznek ezen Gátra valo fel tojulását [Ádámos KK; JHb LXVII/2.327]. *1804:* (A pakulár) Pakulársága által, az Nevezett Bironak fölgyit trágyázza meg (: a mint hogy azt Láthato képpen megis trágyázta :) [Sóakna MT; Born. G. IX. 1 Kimpián Vaszilika (36) vall.].

2. érthetően, nyilvánvalóan; în mod evident; verständlich, offenbar. *1619:* Jó lött volna ... az hatalmas császár Portáját láthatóképpen tudósítani, de csak magatok postái által és imitt-amott járó levelekkel akarjátok az hatalmas császár Portáját bétölteni [BTN 347–8]. *1693:* ha szint(en) feles pénzt hozott volna is Felesége házához Borbereki Istvá(n) Ur(am), előttünk nem Constál, hogy eős jószágok rehabeálására ... vagj házaknak ex fundamento lőtt épitésekre ... lathato és tapasztalhato keppen köthette [Ne; DobLev. I/37]. *1748:* Látható képpen az Felesége jussán vett Ferenczi Ur(am) épűlést Kolosvárról, s, Egerbegyről [Torda; Borb.].

láthatólag észrevehetőleg; în mod vizibil/perceptibil; bemerkbar. *1856:* Mező Bándi Dugásan lévő Malom ... A két első vizkerék láthatolag jobb a' harmadiknál [Mezőbánd MT; TSb 39].

Szk: *szemmel ~.* *1793:* (A) Vetésnek ... szemmel láthatolag is jol meg tettzett az a rész volt jobb a' tőbb részénél [uo.; MbK XII. 96].

latifundium latifundiu; Latifundium. *1662:* ott benn is Fogaras vára ahhoz tartozó sok szép latifundiumokkal ... a fejedelemasszonyé volna [SKr 306].

latinitás latin nyelvtudás; cunoaşterea limbii latine; Latinismus, Lateinkönnen. *1770:* gr. Haller János ... noha in statura fractus, mivel gibbosus, de személyére, latinitására, egyéb nyelveknek tudására s muzsikájára nézve akárhol meglehet [RettE 227–8].

latinus latin nyelvismerő, latinos; cunoscător al limbii latine; Lateiner. *1710 k.:* Eleket otthon taníttatta az anyja imigy-amúgy, mégis alkalmas latinus, és in historicus versatus volt [BÖn. 544].

latitál 1. lappang, rejtőzik; a se ascunde; stecken, verborgen/steckt sein. *1657:* Ez az Serothin ... az Prényi uraknak lévén esméretségekben, azok tarták sok ideig Ugocsa vármegyei házoknál s néha Szatmár vármegyében, mivel fejedelem halála után azok az vármegyék császár birodalma alá redeáltak vala, ahhoz képest az is ott bátran latitál vala, s alattomban az fejedelemasszonytól is foveáltatott [KemÖn. 107–8]. *1672:* Ez captiva nem gondolvan I(ste)nnek paranczolattyával fellyeb el mult napokban colosvári nemzetes Bernhard Deak Vram majorjában az szalma lyukban buván, ott latitált, és ott hitván személlyekkel paráználkodott [Kv; TJk XI/1.185]. *1677:* végeztetet, hogy a' Jesuitai szerzet, és azon szerzetnek követői ... in perpetuum ki-rekesztessenek ... és soha semmi időben ez hazában bé nem hivattassanak, vétessenek, se ne bocsáttassanak semmi rendbéli emberektől: mely ellen hogy ha vakmerőképpen bé-jönének, vagy nyilván, vagy titkon, latitalnának ... meg fogattatván, a' végezésekben specificalt poenaval büntettessenek [AC 8]. *1702:* mivel ez Hazab(an) sok felöl halatnak tolvajok ... Kgk szorgalmatasson investigallya eőket hol latitálnának, és ... ha el foghat bennek, jó őrizett alatt küldgje ide Feiervarra [UszLt IX.77. 50]. *1768:* Puskás Szávuj ennek előtte circiter őtt hetekkel Oláh Kotsárdrol[a] az urak dolga mellől ... ell szőkött, de azt nem érthetűk, hogy merre ment volna, és most hol latitál [Backamadaras MT; Ks 74/55 Conscr. 86. — [a]KK].

2. késedelmeskedik, késlekedik; a întîrzia; säumen, sich verzögern / hátralékban van; a fi în restanţă; im Rückstand sein. *1736:* Az Instans regtől fogva latitálván az ház bérrel ... az mostan detinealt Pásztorsagi beriből azon haz bernek ki fizetésire Subtrahaltatik fl.hg.3 [Torda; TJkT I.118].

latitáló lappangó, rejtező; latent, ascuns; steckend. *1677:* Fiscus valamely jószágban latitalo jussát, eo juridico processu keresheti, mint más privatus Nemessek edgyik a' másiktol [AC 257]. — L. még AC 46.

latitálódik lappang; a se ascunde; stecken, verborgen/steckt sein. *1699:* ifiju Felvinczi Sigmond Uramnak egj Nagj István nevü eőrökös jobbágja vagjon Ozdhoz[a], ki most ... Nagj Enyeden latitalodik [Berz. 17b. — [a]M.ózd AF].

latitált lappangott; care s-a ascuns; verborgen/steckt gewesen. *1776:* Fintoágon[a] a mult Téltől fogva latitált luon Sztojkuluj . . . el fogatásatol tartván elszokót [Déva; Ks 111 Vegyes ir. — [a]H].

latka festékfajta; un fel de vopsea; Art Farbe. *1679:* Indi (!), Minium, Arany Sárga, Lazur, Latka, Rudni festékek ket fazékban [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 43]. *1683:* Az kép iro festék sok fele lévén. Ahoz kepest az mint itilhettem. Egy font gôrôg fejert vôttem den 50. Egy font miniumot den 40. Két fertaly latkát fl.1//60. Arany sargat mas fel fontot es egy fertalyt d.50. In Summa fecit fl. 3 [UtI]. *1684:* Az Fejervári N. Palota Kárpitinak ujitására vettem Sido Moysestül. Miniumat Libr 1/2 p(er) f.—//30 Latkat Libr 1/2 p(er) f 1// Rudnikot Libr 1 p(er) f—//24. Arany sárgát Libr 1 p(er) f—//24. Indit Libr 1/2 p(er) f 1//40 [UtI]. *1711:* 1 Font Latka . . . 4// — 3/4 Font Edes Gyükér . . . —//73. 3/4 Font Indi . . . 2//28. 4 Font Pimez . . . 4//80 [ApLt 5 Apor Péter inv.].

látlelény 1. leltározás; inventariere; Inventaraufnahme. *1849:* Doos István mtk Belsö Szolnok megyének Eskuttye 's ezen (: Inventarium :) Lát lelény végbe vitelére requisitus Regius [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

2. leltár; inventar; Inventar. *1849:* Lát lelény. Inventarium 1849ik Evben [uo.; i. h.].

látlelet certificat de stare faptică, act medico-legal; Schaubefund, Fundbericht. *1846:* mind a' bé panaszoltatott Virág Lászlo — mind a panaszlo Darvas János kik . . . az A. és B. betük alatt bé adott lát leletek szerint egyik a' másikán vért botsátottak . . . — külön külön egy egy vér birságot fizessenek [Dés; DLt 530/1847.31]. *1850:* A' béadott panasz és látlelet megküldése mellett találtassék meg a' helybéli Kat. Tér parancsnokság hogy ezen tény ki nyomozására . . . egy . . . Cs. Királlyi Katonai Egyént ki nevezni méltoztasson [Dés; DLt 1320].

Szk: *orvosi ~. 1846:* Verengezö Virág Lászlo, a' Város piattzán . . . halálra vert, mely miatt most agyba fekvö beteg vagyok, mint a' hiteles Orvasi Látleletbolis világos [Dés; DLt 530/1847.30].

latnyi vhány lat súlyú; de cîteva jumătăţi de uncii; einige Lot schwer. *1744:* Egy nagy Czapás ezüst pohár valami nagy ezüst pohar darab fenek 4 Lotni Czapas [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

látó I. *mn* 1. care vede, văzător; sehend. *1678:* Ha volt vagy vagyon valami avagy, csak legkisscbb rossz vagy gonosz . . . az közjó ellen feltéve nállam, az iránt halasztok az minden indulatokat látó Istenre s az következendö üdökre [TML VIII, 162 Teleki Mihály az ország rendeihez]. *1710 k.:* mindeneket tudó és látó Isten [BIm. 1020]. *1727:* Melly Gratiajáért a mindeneket szentül láto és tudo Árvák(na)k Istene a Mlgös Fö Ispán Vrat . . . meg áldja [Ne; DobLev. 1/129 Dési Kata lev.].

2. látni képes; capabil de a vedea; sehfähig. *1793:* egy hibás tsoka szemü kevesset láto ökör Borju [Szér Sz; JF 36 LevK 230 Vintze István lev.].

3. vmivel foglalkozó, vminek gondját viselö; care se ocupă cu ceva; sich mit etw. beschäftigend, für etw. Sorge tragend. *1575:* co kegek varoßwl keryk azon Byro vramat hogi holnap hiwaßa es Bochassa ely az vyzhez lato vraimat, Es az korchioliast Bochassa ely velek egynehaniad Magawal hogi az vjznek foliaßat Igazicak ely [Kv; TanJk V/3.129b]. *1585:* Az Gatnak epwletire vegienek valamy eoregh zabasü fwzeket a' berekbe(n), es Az gat Ala wltessek az Gathoz lato vraim [Kv; i. h. I/1.13]. *1621:* Az Mezöre Lato vrajmek penigh zwntelen az mezeön forgolodgjanak es vigiazzanak [Kv; i. h. II/1.236–7]. *1702:* a' nyujto padon feküt a' szegeny Batjam még koporsoja sem volt . . . ott Attyokhoz tartozo vigyazo, láto böcsüllet tétel sémmi sem volt [Tordátfva U; Pf]. *1730:* Az ökrökhöz láto béres, avagy pásztor Kerekes István [Szentlászló TA; JHbK XLIX/4.] — L. még UF 194, 722.

4. vmiként tekintő/vélő; care consideră că cineva/ceva este într-un anumit fel; jn als/für etw. betrachtend/meinend. *1656:* Érkezék kezemhez édes kedves Öcsém uram, az Kegyelmed engem becsülettel látó, 11. novembris Fejérvárrul költ levele [TML I, 201 Bónis Ferenc Teleki Mihályhoz].

5. ~ *bizony/bizonyság* szemtanú; martor ocular; Augenzeuge. *1589:* Ha kedigh megh bizonitia elegedendeo lato bizoniokkal hogy ennekem keolchion adott . . . nints mit tenne(m) [Szu; UszT]. *1590:* Egy Jamborleaniat el hitette el hitta . . . kinek lato bizonsaga vagion [i. h.]. *1613:* Az mely ket zolgaloval az I: vadollia az Actort, arrol nem cziak jeleket, hanem ugian lato bizonsagokatis producal [Dés; KJ].

6. látni való, nyilvánvaló; evident; ersichtlich, offenbar. *1664:* Lám Erdélyre nézve is megigirtetett volt az Aly pasa hitlevelébe az adó szállítása . . . Most volna azért az ideje, Uram, ha mit ő nagysága efficiálhatna nálok . . . Mert félő, ha előbb mennek a dolgok, annál inkább semmit sem efficiálhatni nálok; csak már is látó dolog mint felfuvalkodtak [TML III, 85–6 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. *1772:* A mi a' Gátrol le follyó Viznek . . . sebességét nézi; . . . az látó dolog hogy a' silipből le folyó Vizet fel nem dugja [Dombó KK; JHb XX/27.28].

II. *fn* 1. vmit látó személy; persoană care vede ceva; Seher. *1578:* Adgivk tuttara mindeneknek . . . az mw leuelü(n)kőt latoknak[a] [Hsz; BálLt 1. — [a]Folyt. a nyil.]. *1619:* Aggiwk tudasara mindeneknek, ez my ielen valo leuelwnkeot latoknak [Uzon Hsz; BLt]. *1657:* Ha mit cseleküdhetném, tudom, annak kevés látója, de ha elmaradnék, vagy bújnám, az sütétben is sok látója és sok híresétője lenne [KemÖn. 270]. *1710:* Hogy penig senki úgy ne gondolkodjék, hogy öneki az erdélyi fejedelemség kellene, az Isten, aki minden titkoknak látója, mennél nagyobb büntetést talál, azt szállitsa az ő fejire [CsH 135].

2. szemtanú; martor ocular; Augenzeuge. *1634:* Czikor Georgy . . . Regenben Kalma(n) Gergelynevel paraznalkodat . . . en mondek neki Lattade Georgy ura(m), vizont monda, en ne(m) latta(m) de volt latoja, az ki megh mondgia [Mv; MvLt 291.12a]. *1723:* az hallomással valo Tanú Sokkal bövöb, mint a láto [Hodák MT; VGy. Prekup Juon (26) jb vall.].

3. látogató, vendég; vizitator; Besucher, Gast. *1659:* Édes Öcsém uram, ezen kérjük Kegyelmedet, hogy . . . Kegyelmed ő nagyságát el ne hagyja . . . hanem ha csak látóul kéredzenék be Kegyelmed [TML I, 352 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz]. *1785:* elégszer mentem

Szent Lélekre hozzájok ökis jöttek Szedresinéhez látoul [Gagy U; Pf]. *1801:* a' mint maga Sándor Jantsi mondotta az Nénnyihoz (!) Argya Evához látoul jött volt, a' Nénnye ugy marasztotta itt [Erdősztgyörgy MT; WH]. *1823–1830:* bementem Marosvásárhelyre ... és voltam látóul a leányos háznál is [FogE 301]. *1840:* hát oda miért ment látoul kérdé? azért, felelém, hogy a' Testvérit meglátogathassa [Szu; KLev.]. — L. még SKr 248.

4. vmivel foglalkozó, vminek gondját viselő személy; persoană care se ocupă cu ceva; Pfleger, Betreuer. *1585:* (A sáfárpolgár) Az Darabantoknak, es egieb tisztbelieknek vgmint orahoz latoknak, vasarbiraknak ... fizetet ... f. 909/90 [Kv; Szám. 3/XXIII.11]. *1632:* Niaxul Thodor ... vad kerthez lato | Zoia Kokora ... Vad kerthez lato [Mondra F; UC 14/38.41]. *1680:* Many Bereszkul ... Halhoz lato [A.porumbák F; ÁLt Conscr. 46].

5. gondviselő, gondnok; administrator; Verwalter. *1575:* Az Negi lato vraimnak dolgat eo K. varosswl Mas gywlesre halaztottak ... Az Ideo alat vigazzanak Tyztekben Es az ely mwlt Ideokbely zolgalatiokrwl agyanak zamotis [Kv; TanJk V/3.114a]. *1577:* Az ket lato vraim helyebe ... valaztottak a' ket vasar byrot [Kv; i. h. 149b]. *1591:* Vegeztek eo kegmek[a] egi voxal hogi minden ember egi hetigh haza eleol minden teolteseket es akadaliokat el hordasson, ha penigh valaki engedetlennek talaltatik, az Lato vraim biro vramnak hirre aggiak, es megh bwntetessek [Kv; i. h. I/1.169. — [a]A városi tanács tagjai].

6. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ul levonat vkit* (elijesztő) példaként deresre húzat vkit; a dispune ca cineva să fie culcat pa banca de supliciu ca întimidare; jn als (abschreckendes) Beispiel auf die Bank legen lassen. *1753:* az Birotol és Gorniktol midőn vegire igyekeztem menni hogy mi lehet oka szofogodotlan Nyakaságoknak; mellyre a Biro és Gornik tetovázván az Birot és Gornikot kalodában vertem, kik közzül az edgyiket tsak látoul le akartam vonotni, ezt látván azon Biro öttse oda menvén meg fenyegettett [F.lapugy H; Ks 62/11] ✱ *~ul visz vkinek vmit* mutatóba visz vkinek vmit; a duce de mostră cuiva ceva; jm etw. als Muster bringen. *1621:* Az Vy. kereztyenek Eóteón Jeóuen Gubernator Vramhoz, Myerthogi eő Nga megh paranchiolta volt hogy az mikor az kiraly vra(mna)k czinalt ket bokor kest el kezitik eő Naganak vigiek latoúul ... atta(m) nekiek hust ... Czipot ... teze(n) f — d 9 [Kv; Szám. 15b/XI.189].

◇ **Hn.** *1489/1783:* Montem Láto pataka [M.kapus K; KHn 162]. *1793:* Láto patakán alol (sz) [Makfva MT; EHA]. *1821:* A' Látó Patakánál (sz) [uo.; EHA].

látóbor kb. bormintabeli ajándék; mostră de vin făcut cadou; Weinprobegeschenk (gegeben aus den Geschenken für die Vorsteher). *1593:* áwal fel menek az lato borral porkolabhoz megh adam neky az lato bortth, egy kannaban teolte megh mere, s monda hogy nincsen egy Eytel egy Jtal hia vagion | Eleozer kertem azt teolle ha megh kwlte porkolab vramnak az latobortth Monda hogy megh nem kwlte. à leant zolita s mondá hogy hozzon egy kwpa bortt fel had kwlgie(m) megh az lato bortt porkolabnak Georgy vramtul s megh mo(n)da hogy Nem tartoznek lato borral, de megis megh adgia [UszT]. *1698:* lato Bort ... vigyenek Hadnagy Uram(na)k kostoloba [Dés; Jk].

látódhatik látszódhatik, mutatkozhatik; a se putea vedea; sich (er)zeigen können. *1757:* még két Istálocskát kivántatván végső igazitásba vétetni el ne mulassák ... hogy már látodhassanak jo allandoságba [Déva; Ks 92.I.23].

látódik tapasztaltatik; a fi remarcat; befunden werden. *1699:* protestal ... eő kglme ne láttodgjék pacifice Dominumjaban praescribalni ... ne legyen késseő ... minden Törvenies utakat el keövetni, azon Dersi jószágnak ... reacquisitiojaban [JHb XLVII/10 fej.].

látogat 1. nézeget, vizsgálgat; a se uita; besehen/trachten, untersuchen. *1572:* Janos deak Azt vallia hogi ... Mentenek volt ketten Borbely Janossal valami lewelekert fodor Istwannehoz, Mykor ott valamy Regestomoka (!) latogatnanak latta otth hogy Segeswary Damakos fodor Istwannak tyztasagot teot volt Aros Myhal kepebe az 1000 Aran forintra kywel vrbeger tartoznek neky [Kv; TJk III/3.36]. *1591:* 25 die februari B.vram Tanachyaûal Menttenek az Jeóg (!) Torlasa Lattogottny [Kv; Szám. 5/I.18]. *1614:* Ez plenipotens penig töb baratiual hazamhoz Jóúen az Leueleket latogattak el oluastak es elis vittek az kiket talaltak [Kv; RDL I.8]. *1794:* Timár Láto Mester Uramik oda jöttek az Exponens Horvat Josef uramhoz, Inas mive látogatni [Dés; DLt az 1799. évi adatok közt]. — L. még TML II. 324, IV, 70.

2. megszemlél/szemlélget; a examina/inspecta; betrachten, anschauen. *1676:* azt akarnám ... Kegyelmed is az kővári dispositiót bizná Katona Mihály uramra és az sz(ent)péteri buzákot s az sorostélyi szőlőket látogatná ... mert semmi hirem sincs felőle [TML VII, 236–7 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1769:* gyakron látogassák az Remeknek készületit [Kv; ÖCJk].

Szk: *búza ~ni. 1600:* Nylas Miklos ... vallja hogy oda menth volt az azzony hazahoz valami buza latogatni [Kv; TJk VI/1. 422]. *1638:* enis az Gazdam Aszonial eggjütt buza latogatni megjünk vala s latta(m) az aratas eleöt hogi ez az Cziszar Ferencz fia ... egj lovon ereössen niargal vala ... tapottatta az buzat szeliel [Mv; MvLt 291.137a] ✱ *fü ~ni. 1589:* Byro vramal Mentem. Az fyw latogatny [Kv; Szám. 4/VI. 30 Stenzely András sp kezével] ✱ *határ ~ni. 1592:* Mikoron Kozma Balint es Zeóch Mihal Vramek ki iöttenek vala hatar latogattni, költöttunk akkor eo kgökre Ennith[a] [Kv; Szám. 5/XII. 8. — [a]Köv. a fels.].

3. meglátogat; a vizita; besuchen. *1570:* Katalin Pelbard kadarne, Azt vallya hogy mykor Ada(m) kadar Jgen Betegh volt Ment volt oda lathogatny [Kv; TJk III/2.198]. *1573:* Orsolia Kis Zeoch Imrehne, Azt vallia hogy Egykort Ment volt Borbel Balintne latogatny Betegsegeben [Kv; TJk III/3.114]. *1630:* azt tudom hogi az vra betegsegeben ... sziue zerent forgodot mellette nekem kerezt koma(m) azzony volt es haromzoris mentem latogatni de nekem Semit ne(m) mo(n)dot az Azzonj [Kv; RDL I. 20 Krakai Mihali Deakne Margit vall.]. *1749:* Csötörtökön kegjelmetek látogatni más jo uraimmal edgjütt megyek [Hsz; Kp I. 170]. *1776:* Miglen Mlgs Groff Kornis Ferentzne Aszszony ő Nga Kis Aszszonyával együtt MVásárhellyt mulatott, latogattaé ... Groff Lázár Urfli ő Nga a' Kis Aszszont, avagy ha nem látogatta, maga unatkozásából tselekedte é eztet, vagy másoktol gátoltatott [Nsz; GyL vk].

4. eljárogat/látogat vhova; a se duce des undeva; irgendwohin einen Besuch abstatten/wiederholt gehen. *1841:* A' kedves Bethlen Contesse gyakran látogat kertünkbe az esstve is ott volt [Kv; Pk 7].

5. ~ *vmit* rendszeresen eljár vhova; a frecventa; irgendwohin regelmäßig gehen. *1862:* A helybeli vasárnapi iskolák igazgatóságaitol ugy értesülvén tanács (!) hogy a városi czéhek nagyobb részbõl a mester inasok a vasárnapi iskolát hanyagul vagy éppen nemis látogatják ... komoly felelõség terhe alatt hagyatik meg[a] [Kv; ACLev. — [a]Köv. az intézkedés].

6. levélben v. személyesen felkeres vkit; a scrie cuiva o scrisoare, a-l căuta personal pe cineva; (schriftlich od. persönlich) jn aufsuchen. *1667:* Mostan is, édes Teleki uram, akarám Kegyelmedet látogatnom [TML IV, 1 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1671:* Akarám ez alkalmatossággal Kegyelmedet látogatni, kivánván, Isten engedje, levelem Kegyelmedet találja örvendetes egészségben [TML V, 492 Gyulaffy László ua-hoz]. *1776:* egy néhányszor látogatta Groff Lázár ã Mgs Groffnét Vásárhellyt, és mindenkor olly véggel ..., hogy akadállyhozhassa az esketés dolgát B. Henterrel [Szentdemeter U; GyL br. Lud. Révai (40) vall.].

Szk: *ajándékkal* ~. *1620:* onnet felliwl megh irtak volna ... az mi kglmes Vrunknak nagiob meltosaghra valo menetelit ... az eõ felge Nagiob meltosaghra valo menetelihez kepest sokkal beczíwlletesseb, es nagiob ajandek kevantatnek, az megh latogatasra es salutalasra, hogj nem mint ennek eleõtte valo Jdeõkben vy eztendeõ ajandekkal Zoktak eõ kglmek latogatnj eõ Felget [Kv; TanJk II/1. 289–90]. *1670:* Az zarándi dolgok végett talán most jó út adatott volna az tömösvári pasa megcsinálására, ha õ nagysága ajándékjával látogatná [TML V, 393 Kapi György Teleki Mihályhoz] ✱ *írása által/írásával* ~. *1657:* Akarám Kegyelmedet, édes Öcsém uram, ez kis írásom által látogatni, kivánván Istentöl, hogy Kegyelmedet szerencsés órában s jó egészségben találhassa [TML I, 102 Rhédei Ferenc ua-hoz]. *1660:* Hogy Kegyelmed én rólam igaz atyjafiáról úgy elfelejtkezett, csudálom; nem akarván azért én Kegyelmed vétkes példáját követnem, ezzel már harmadszori írásommal látogatom [i. h. 540 Teleki Mihály Veér Krisztinához]. *1721:* Ez jrásom által nagj szérététtél Latogatom Kgdet [Dányán KK; Ks 96 Árva Haller Anna aláírásával] ✱ *levél által/levéllel* ~. *1604:* Kdet akaram latogatnom röuideden irt levelemmel es Salutalno(m) [Gerend TA; Ks 38. I. 10 Sarmasagy Zsigmond Pettky Jánoshoz]. *1664:* Nem türhetem, hogy levelem által ne látogassalak, kivánván Istentöl, levelem találjon jó szerencsés órában [TML III, 33 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1740:* Akaram kgdet levelemmel latogatni; kivanvan talaja kgdet kivant fris jo egességben [Hadad Sz; WLt Árva Gálfi Susanna Wesselenyi Ferenchez].

7. *hozzá* ~ utána nézeget; a controla adeseori; öfters nachsehen/schauen. *1679/1681:* mikor à Szöloket mivelik, à vinczelerek mellett Continuus jo pallérokat à Vinczelereken kivül is rendelven eõ kglme[a], magais gyakorlatossaggal hozzajok latogasso(n) [Vh; VhU 670. — [a]Az ub].

8. sújt; a pedepsi; schlagen, auferlegen. *1599:* Bamfj Peter losoncj Eztt ... valla ... c(n) ne(m) tudom Semy tekozlasatt[a] az be(n)nasagatt tudo(m) kjuell isten Latogatta [Zentelke K; BLt 1. — [a]Bánffy Györgynek].

9. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *Isten áldással* ~ *vkit* Isten megáld; Dumnezeu binecuvîntează pe cineva; Gott segnet jn. *1640:* Szolgalok kgk mint jo akaro Ur(amna)k szerelmes batjamnak Isten sok szent aldasjval latogassa Kgd(e)t szerelmessjvel egjetemben [Barcsa H; GramTr V. 359 Borcsay Zsigmond Bornomizza Pálhoz]. *1643:* Az Vr Jsten kdt latthoghassa kedues aldasiual kikel (!) kd Jstenteöl keuanya [Sófva BN; BesztLt 33 P. Gavay A. Vegh beszt-i bíróhoz] ✱ *Isten betegséggel* ~ *vkit* Isten betegséggel sújt vkit; Dumnezeu pedepseşte pe cineva cu boli; Gott verhängt über jn Krankheit/schlägt einen mit Krankheit. *1676:* Ha Isten mostani állapotomnál sulyosabb betegséggel nem látogat ... jó szivvel mennék Kegyelmed látogatására [TML VII, 248 Betlen János Teleki Mihályhoz]. *1730:* az Isten engemet látogatot sulyos betegségel [Déva; Ks 100 Csiszár Istvánné Dajt Kata végr.] ✱ *Isten egészséggel* ~ *vkit* Isten egészséggel áld meg vkit; Dumnezeu binecuvîntează cu sănătate pe cineva; Gott segnet jn mit Gesundheit. *1642:* Isten kgmedet kedues io egesseggel latogassa szerenczyeltesse [Sófva BN; BesztLt 115 P. Gauay a beszt-i fõbíróhoz] ✱ *Isten erõtlenséggel* ~ *vkit* →*Isten ítéletével* ~ *vkit* ✱ *Isten gyermekkel/magzattal* ~ *vkit* Isten gyermekkel áld meg; Dumnezeu binecuvîntează cu copii pe cineva; Gott segnet jn mit einem Kind. *1622:* ha I(ste)n eõteõtt giermekkel latogatna [Nagyernye MT; BálLt 58]. *1628:* ha penigh az Ur I(ste)n uagy gyermekel nem latogatna, uagy ha latogatnajs de azis Interim meg halna es deficialna ... arra az gyermekemre hagiot negyedresz loszagis visza szallio(n) eppen Allia Samuelre [Bonyha KK; Eszt-Mk]. *1671:* reménségek sem leven már, hogi Isten már vénségekre öket magzatakkal látagatná [Alvinc AF; Incz. IV]. *1679:* az Ur I(ste)n bennünket, magzatokkal latogatot volt vgyan, de ö Felsege azokat ismet az halal altal töllünk maganak meg kivanta [Kv; RDL I. 157] ✱ *Isten hosszú élettel* ~ *vkit* Isten hosszú élettel áld meg; Dumnezeu binecuvîntează cu viaţă lungă pe cineva; Gott segnet jn mit langem Leben. *1657:* Isten szerencsés hosszu élettel látogassa Kegyelmedet, szüböl kivánom [TML I, 94 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. *1662:* Jó egészséges hosszú élettel látogassa Isten Kegyelmedet [TML II, 284 Kemény Simon ua-hoz] ✱ *Isten ítéletével* ~ *vkit* Isten ítéletével sújt; Dumnezeu pedepseşte pe cineva; Gott verhängt über jn sein Urteil. *1732:* ha I(ste)n valami itiletivel vagj erõtlenseggel nem latogattja [Balástelke KK; LLt] ✱ *Isten jókkal* ~ *vkit* Isten javakkal áld meg; Dumnezeu binecuvîntează cu bunuri pe cineva; Gott segnet jn mit Gütern. *1653:* A mi egieb iokal az isten latogatot ingien ualo kgmes io úoltabol, azokbolis kerem fiamat hogi az houa mit hagiok ... mindeneknek meg agia [JHbK XLII/3 Kovacsoczy Zsuzsanna végr.]. *1664:* Idvességes jókkal látogassa Isten Kegyelmedet, édes Öcsém uram [TML III, 327 Teleki János Teleki Mihályhoz] ✱ *Isten magtalansággal* ~ *vkit* Isten magtalansággal sújt; Dumnezeu pedepseşte cu sterilitate pe cineva; Gott verhängt über jn Unfruchtbarkeit. *1631:* az Ur I(ste)n minket Felesegemmel magtalansaggal latogatot volt [Nagyteremi KK; Ks L. 5 Sükösd György végr.] ✱ *Isten ostorával* ~ *vkit* Isten ostorával sújt; Dumnezeu bate (cu biciul) pe cineva; Gott schlägt jn mit seiner Geißel. *1667:* Isten eo felsége sulyos ostorával látogatta [Lécfva Hsz; HSzjP] ✱ *Isten szeren-*

csével ~ vkit Isten szerencsével áld meg; Dumnezeu binecuvîntează cu noroc pe cineva; Gott segnet jn mit Glück. *1643:* Sok yo szerenczekel latthogasa Isten Kdt [Sófva BN; BesztLt 32 P. Gauay A. Vegh beszt-i bíróhoz]. *1662:* megvallom, én érettem, hozzám való tökéletes szeretetedért sok bút láttál ... kiért Istentűl áldást várhatsz magadra. Az én Istenem ez világon is sok szerencsékkel látogasson érette, ez élet után, pedig ... adjon boldog feltámadást [TML II, 240 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz] ✻ *Isten szomorúsággal ~ vkit* Isten szomorúsággal sújt; Dumnezeu pedepseşte cu tristeţe/întristare pe cineva; Gott verhängt über jn Traurigkeit. *1759:* levelét Ngod(na)k vettem ... De nem lévén ... üdöm arra hogy punctualiter meg felellyek, halasztván azt, (: ha az vr Isten valami példás szomorusággal nem látogat ... :) a' személy szerint való udvarlásom üdejére [TL. Zágoni Aranka György ref. esp. gr. Teleki Ádámhoz]. *1775:* az Úristennek nagy kegyelmét tapasztaltam magamon, mivel semmi olyas kárral vagy szomorúsággal nem látogatott őfelsége [RettE 361] ✻ *Isten szűk termésszel ~* Isten szűk termésszel sújt; Dumnezeu pedepseşte cu recoltă săracă; Gott verhängt Mißernte. *1677:* a' hol ekkédig szokás volt, a' szegénységnek, a' cséplő rész, igazán ki-adattassék ...; Ha mikor penig Isten olly derekas szűk termésével a' gabonának látogattya az Hazát, ollyankor ... a' mi ebéd vékának hivattatik, a' Dézmát cséplőknek, ki nem adatik [AC 51] ✻ *Isten teherviseléssel ~* Isten teherviseléssel sújt; Dumnezeu pedepseşte cu greutăţi; Gott belastet/schlägt jn mit Lastentragung. *1703:* valameddig Isten ... nagyobb terhviseléssel nem látogatja szegény székünket ... a ns széktől el nem szakadunk [SzO VII, 120 Zetelaka és Usz egyezsége] ✻ *Isten vki által ~* Isten vki által sújt; Dumnezeu pedepseşte prin cineva; Gott schlägt durch jn. *1678:* mert ha Isten Kegyelmedet be nem hozza ... nem hiszem ... az én gonosz akaróim eddig el nem vesztettek volna; ... de ha Isten most ő kegyelmek által látogat, azt is háladással kell vennem Istenemtől [TML VIII, 376 Lázár István Teleki Mihályhoz] ✻ *Isten vkit bűneiért ~* Isten vkit bűneiért sújt; Dumnezeu pedepseşte pe cineva pentru păcatele sale; Gott schlägt jn für seine/ihre Sünden. *1679:* Igen bünös fia lévén Istenemnek, látom büneimért bokrosával látogat [TML VIII, 389 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

látogatás 1. (meg)szemlélés/tekintés; inspectare; Beschau. *1585:* Waros wegezeseöl az Polgar Vraimban es Zaz Vraimbanisz menenek az Feierdy hatar Latogatasara [Kv; Szám. 3/XVIII. 13b Gellien Imre sp kezével]. *1639:* En Szakmari Marton Segesvar mellet Szent Lazlon lako ... Mideon ertesemre eseót uolna, hogy az Isten, az szegeny batiamot Szakmari Mihalt, ez arnyek vilagbol ki szolitotta ... megh maradot iouaj latogatasara, menek Kolosuarra [Kv; RDL I. 117]. *1648/1650:* Vegeztek Cehwl eo kglk, hogy valaki az Cehben be akar allani, proba szedeskor legyen, es az probanak latogatasa legyen eleb, hogy osztán az proba fel kel, ket keoz Mester altal követzek be [Kv; ÖCJk]. *1659:* öcsémaszszonnyal ... jószágunknak látogatására kimegyünk, mihelyt egy kis fű leszen [TML I, 369 Árva Bornemisza Susa Teleki Mihályhoz].

2. meglátogatás; vizitare; Besuch. *1632:* Mi ... keóz birak es Arbiterek testamentaria dispositiojab(an) az Nemzetes Nehaj Spaczaj Gasparne Azzoniomnak Lazar Anna Azzoninak ... Latogatasara menjvin (!) betegy agjab(an) ... Spaczaj Mihalj Vramnak hagja ... az Borsaj Doboka var megjebeli portiojat [SLt 30.A.5]. *1678:* Vittem is fel Decsfalvára Bedo Susanna Aszonyt az Apja Bedő Máthé Ura(m) látogatására, mivel akkor Sebbe fekűt [Gálfva KK; Ks 19/III. 35]. *1761:* ha Daniel Urfi nagyab volna ő Nagyságánal el menne latagatására [Branyicska H; JHb XXXV/45.13]. *1769:* In Anno 1731 ... Néha (!) Napom Aszszonynak, és kedves Sogaraimnak látogatásokra jöttem vala ide P. Csehre[a] [RLt 0.1. — [a]Páncélcseh SzD]. *1807 k.:* Szekelly Mihally Uramat aluva talaltam ... az ő Klme reszitis oda adtam az Menyinek mind az husz Forintat hogy ha fel Serkenne adgya oda, az után látagatasara ismet le mentem egy reszint hogy meg tudgyam hogy a kezib(e) ment e a penz [Sinfva TA; Borb. II Pető Ferentz (67) szabad személy vall.]. *1825:* nem szükség az én látogatásomra ide jöni, én bé megjek ha élek [Kv; IB. gr. Korda Anna lev.].

3. vizit; vizită; Visite, Besuch. *1635:* Die 23 mart. jött városunkban a fejedelem látogatásnak okáért — három nap volt itt [ETA I. 122 NSz]. *1776:* Magunk tapasztaltuk nagy tsudálkozással Groff Kornisnénál lett látogatásainkal, hogy M.B. Henter Antal Urffinak igen Csekély becsülete lévén ő M. Groffné, és Anniko Kis Aszszony ő Ngok előtt, mégis olly hoszszason mulatozni nem átallya [Szentdemeter U; GyL gr. Theresia Eszterházi (35) és br. Lud. Révai (40) vall.]. *1843:* várálak ... Marchalis Szék folyta alatt huzott sullyos betegségembe ... vágytam látogatásodra [Veresegyháza AF; DobLev. V/1245].

Szk: *~át megteszi. 1855:* E ho elsőjén személyesen kivánva meg tenni latogatásomot : indultam volt Csapora[a] [Búzásbesenyő KK; DobLev. V/1392 Újfalvy Lajos Dobolyi Bálinthoz. — [a]KK].

4. beteglátogatás; vizitarea bolnavilor; Krankenvisite/besuch. *1653/1655:* Csepreghi Uram(na)k ... látogatására menven (: mivel igen beteg volt nyavalyás :) emlité micsoda dolga volna ozdi Urammal [Kv; CartTr II. 873 Gasp. Veres Marti pastor eccl.orth.vall.]. *1677:* A' Catholicus Papoknak Kolosvárrá ... betegeknek ... látogatására, gyontatására ... bé-menniek szabados légyen [AC 6]. *1718:* Választassék edgj értelmes Borbély à betegek látogatássára, ki is tudgja à Pestisnek mi voltát discernálni más féle nyavalyáktól [Kv; KvLt I/225 gub.]. *1816:* A' Kajanelli és Besáni nyavalyának megakadályoztatásáb(an) fáradozott Thut András Ur, a Maros bojongása miatt, már hat napoktol fogva ki nem mehetett ottan lévo betegeinek látogatásokra [Déva; JHb Jósika János főispán ir. 45].

5. felkeresés; căutare, vizitare; Aufsuchen. *1782:* az Mlgos Ur az Radnai savanyó és sós vizek látogatására szándékozik [Szentmargita SzD; SLt 17 Nemes József P. Horváth Jánoshoz]. *1811:* Rad-is Házam! a' sors nagy változást hozott, Melyet, tudd-meg, az Ösz, nem egyéb okozott ... Igy maradsz disztelen, tsak pusztán magadra. Senki nem fog járni látogatásodra [ÁrF: 188–9].

6. (levélbeli) felkeresés; căutare; (schriftliches) Aufsuchen. *1660:* Az Kegyelmed nekem küldött levelét s abban való látogatását igen nagy becsülettel s kedvesen vöttem [TML I, 553 Korda Sigmond Teleki Mihályhoz] | Leveledet nagy szeretettel vettem, látogatásodat köszö-

nöm, nagy hozzám való szeretetednek helyében tartom írásodat [i. h. 582 Teleki Mihály Veér Judithoz].

7. frecventare; Frequentierung, Besuch. *1658:* Ezek a' papjokot reszegeskedessel, s korcsomaknak latogatásaval vadolják [UF II, 195]. *1755:* Bartos Kelemen, ki Nemes Ember Atyától származott ... Bartos Mártontol, kiis életében Sok Esztendőkig vólt a' Nemes Kézdi Szék(ne)k Hites Adsessora, Nem akarván Attya példáját a' Világi külső Eletre nézve követni, inkább választotta, és Tanulásinak czéllyáva tette, a' Belső Hivatalt; Melyre nézve igyekezik a' külső Fővebb oskolák(na)k látogatására ki fordúlni, és ottan el kezdett szép Tudományát őregbiteni [Ne; BLev.].

8. (isteni) próbatétel; încercare (a) lui Dumnezeu; (göttliche) Prüfung. *1637:* azt soha bizoni semmi ratio nem mutattia hogj az eruagas miat eset volna szanto Martonnak vaksaga ... hanem inkab tulaidonicza az io akaro Uram Isten latogatasanak [Mv; MvLt 291. 106b]. *1678–1683:* mihelt Lattja az I(ste)n eleghseges voltat az Latogatasnak, oztan mingiart mutatja, az irgalom viragat [Ks Kornis Gáspár kezével]. *1718:* Istennek kgd Házán bokros látogatását Feleségemmel edgjütt ige(n) szomoruán értettűk [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1740:* I(ste)n látogatását másis kővette, mivel ollyan fujladozással való hurut esett reám, hogy tsak nem ki fogyat e' világból [A.ucsa F; TKhf gr. Teleki Borbára gr. Teleki Sámuelhez. — Csak az aláírás sk].

Szk: *Isten ~a van rajta. 1658:* Istennek rettenetes látogatása vagyon rajtunk az mi bűneinkért [TML I, 273 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1668:* édes Komám uram, szálljon Kegyelmed magában és gondolkozzék jól rúla, ha Kegyelmeden efféle Istennek rettenetes ennyi számú látogatási volnának, akkor mit csinálna? nem zúgolódnék-e? [TML IV, 380 Paskó Kristóf ua-hoz] ✱ *Isten ~át szenvedi. 1661:* Mü Kovacz Ferencz es Baranyai Janos ... Testamentumosok ... mikoron hiuattattunk volna it az Maros Vásárhelly Várban Néhai Nemzetes Váradi Balogh Lászlone Aszonyomtol Boros Anna Aszszonytol az maga felsö Várbeli házához, mivel Istennek sullyos látogatását szenvedné eö Klme ez mostani pestises ideöb(en) ... my elöttünk eö Kglme tön illyen Testamentumot [Mv; MbK].

látogatásbeli látogatással kapcsolatos; care este legat de vizită; mit dem Besuch verbunden. *1662:* úgy megharagudott vala, hogy ... minden odavaló fáradsága, valami látogatásbéli ajándék ... csak hijába lenne [SKr 79]. *1807:* Anno 1807 Die 25ta February, midön a' Visitatio, a maga látogatás béli Törvényes kötelességét a Harasztkeréki Nemes Gyülekezetben gyakorolná, producálának az Ecla Tagjai egy erdő Vásárlásrol valo Contractust [MMatr. 475].

látogató I. *mn* 1. megkereső/látogató; care caută/vizitează; be/aufsuchend. **Szk:** ~ *levél. 1657:* Az Kegyelmed nekem küldött látogató levelét megadák. Hogy Kegyelmed szegény árva nénjeiről el nem feledkezett, hanem látogattat, azt Kegyelmedtől igen kedvesen veszszük [TML I, 66 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz]. *1667:* 12. Julii nékem írt Kegyelmed levelét kedvesen vettem; akartam azért mostani látogató levelem által is magamat eszébe juttatnom Kegyelmednek [TML IV, 171 Lónyai Anna ua-hoz]. *1728:* A Sogort Apor Joseph Vr(a)m(a)t tiszta Szüvel latom, ha ki jü, s irtam is volna eö kglm(ene)k edgy látogato levelet, de ... talám nem tanálná ott levelem [ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbálához Nsz-ből].

2. (rosszban) részeltető, sújtó; care pedepseşte; (schlechtes) jm zuteil werden lassend. *1594 k.:* miuelhogy egy nehany eztendeőteöl fogua az Vristen kwlemb, kwlemb fele latogato ostorit reank bochyatuan, mind az twz miath ualo puztulast, mind penigh zeoleoheginknek es feoldi uetemeniwnknek nem termese miath ualo Zwksegek, ki miat telliessegel el fogiatkoztunk [Dés; DLt 247]. *1650:* En Kezdi Pollyani Veres Istuan ... Testemb(en) felette igen nehez latogato kezei vőttenek kórnyül az I(ste)nnek, meltan bűneimert [Kv; JHb III/7]. *1733:* in A(nn)o praesenti 1733 uyab latogato kezeit bocsátván Isten eo Felsége helységünkre, t.i. az nagy marha Dőgét [Kilyén Hsz; MvRKLev.]. *1766/1800:* az Istennek ő Felségének sulyos és latogato keze engemet az ágy fenekében szegezett [Harasztkerék MT; Told. 30]. *1818:* az Ur Istennek sujtolo látogato veszszeje sok hellységeket ... igen erős föld indulás által meg látogatott [Illyefva Hsz; HSzjP].

II. *fn* 1. látogatás; vizită; Besuch. *1849:* a' menyetske ... nállam több ideig betegeskedvén hűlés miatt e közben több versen jött hozzá latogatoba Kelemen Béni [Kv; Végr. Vall. 59]. *1879:* Találkoztam Balázsi barátoddal, a nagy énekművésszel ... Megy haza hős Balázsi látogatóba [PLev. 51 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. vizitator; Besucher. *1687:* (Disznót) csak annyit őletek, a mennyi nélkül ne(m) lehet az udvar tartas, mivel sok látogatok járnak [Balázsfva AF; Utl]. *1823–1830:* Az apámnak az udvarba egy külön szoba adattatván, abban őrizet alatt dolgozott, de maga is bezárkózott, mert sok látogatók jártak a nyakára [FogE 61]. *1841:* Ma sok vendegeim voltak latogatoul [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

látogattat I. megnézet/vizsgáltat; a pune să verifice ceva; beschauen/untersuchen lassen. *1634:* Szabo Davidne valami leveleket latogattat vala velem [Mv; MvLt 291.27a]. *1704:* az dánus commendans ... egy szolgáját odaküldi, hogy az szolgáimtól tudakozzék, ki vagyok én ... Szentkirályit felküldém a commendanshoz, passusomat is felküldvén látogattatám [WIN I, 635].

2. felkerestet, meglátogattat; a pune să viziteze pe cineva; auf/besuchen lassen. *1659:* Édes Öcsém uram, az Uristen Kegyelmedet megáldja, hogy mind ennyi félelmes időben is maga szolgája által látogattat Kegyelmed: én is, ha miben tudom, megszolgálom [TML I, 313 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1704:* Ma latogattatta az úr és az asszony velem a generált és generálnét [WIN I, 237]. — L. még i. h. 309, 586.

Szk: *levelével ~. 1657:* Megadák, édes Öcsém, az Kegyelmed levelit ... ha Isten éltet bennünket, megszolgáljuk Kegyelmednek, hogy Kegyelmed levelével látogattat [TML I, 85 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1668:* Mostani alkalmatosság(gal) akarám Kegyelmedet levelemmel látogattatni; kivánom Istentül, levelem találja jó egészségben Kegyelmedet [TML IV, 289 ua. ua-hoz].

látogattatás fel/megkerestetés; căutare; Aufsuchen, Besuch. *1661:* Kegyelmed levele által való látogattatását

Kegyelmedtől, mint jóakaró uramtól, kedves atyámfiától, kedvesen és nagy szeretettel vöttem [TML II, 51 Lázár István Teleki Mihályhoz].

látogattatik megáldatik; a fi binecuvîntat; gesegnet werden. *1662:* Az fejedelem tudván s látván Kemény Jánosnak még édesatyja környül hűséges szolgálatját, és hogy szép grátiával, elmével, tanácsossággal is látogattatott volna Istentül ... Vécs várát ... kezébe bocsátván, most Kornis Zsigmond halálával az ország főgenerálissága is rámaradott vala [SKr 307].

látógerenda kb. mennyezet/padlásgerenda; grinda tavanului; Sturz/Dachbalken. *1688:* Ezen ... két házaknak hornyolt fejír fenyö lato gerendakon állo fejír párkányos fenyö deszka padlása vagyon [Kozmás Cs; Törzs Inv. 3].

látólag láthatólag, nyilvánvalóan; evident; ersichtlich, offenbar. *1832:* (A) Zetelaka által halmoknak praetendált kö hányások fel hányattak melyekben is találtattak vjj cserepek nem régi üveg darabok 's hot szénis — szemmel látolag meg tetszett hogy mely helyt rakattatott bé azon ujj cserép nem régi üveg darab és szén a' ... kö hányásokba [Bögöz U; IB. Nagy Márton ub vall.].

látomány szemmel látott dolog; lucru văzut; Erscheinung. *1798:* A Wolfenbütteli Bibliothecarol minap igen röviden tett tudositásom ... méltán megérdemelte a dorgálodzást ...; de tsak olvasmányt irtam; most pedig látományt fogok le vinni egy nehány árkusra irva [MNy XLVII, 155 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

látomás szemmel látott dolog; lucru văzut; Erscheinung. *1597:* Varga Gieorgi ... wallia. Latomast semmit ne(m) thudok az fogoly azzony feleol mondanom ... azeleottis ... eleg zoba forgot az Azzony mert vgia(n) gonoz hireis volt hogi nem tizta eletew volna [Kv; TJk VI/1.23].

Szk: *~t bizonyít. 1597:* Myerthogy az Actor bizonsagy egienessen mútatnak chiak az orw azzonnak fogsagabeli vallasara, latomast penigh awagy walamy nylwan valot ... az captiúúshoz nem bizonytot, az teorweny ... az azzony vallasanak ... semmi helt ne(m) adhat [Kv; TJk VI/1.5a] ∗ *~t lát. 1583:* Dobonday Orsolia vallia ... Eg Aztalosnet mondnak Nagy Zentmihalion Attol hallottam hog ez Rengeo Annat ereossen zoltak Az hidalmassy harminczadosokkal de en magam latomast Ne(m) latta(m), sem bizoniost Ne(m) tudok [Kv; TJk IV/1.187]. *1632:* En bizoni megh az Uraval sem latta(m) semmi latomast ; en ugj tudom hogj emberseges aszony [Mv; MvLt 290.83a] ∗ *szemmel való ~. 1640:* Molnár Istvánné felöl sem hallottam egyebet, hanem az mostoha anyjátul hallottam azt, hogy ő nem hallomást, hanem szemmel való látomást mond ő [Mv; MvLt 291.233a–51a átírásban!].

látómester 1. felügyelő, ellenőr; inspector; Aufseher. *1573:* Eleoszer eo k. varoswl valaztottanak es Rendeltenek keozzwlek Neg vraimat ... Ez negy vraim legenek gondwiseleok es Lato Mesterek Az Mezarsekre valo Barmoknak mynd Az Mezeon valo meg latasara, Azonkeppen az vago hidra valo Be hozasra, Mind penig az meg vagot baromnak Az Mezarseken valo ely keoltesere [Kv; TanJk V/3.84a]. *1578:* Az lato mesterek ... ha my fogyatkozast ertnek az Mezarlas dolgaba tartozzanak eo kegmenek Biro vramnak be mondany es hirre thenny hogy eo kegme is az bwntetesbe eló mehessen, Mert ha el titkollyak, a' my az eo fyzetessek volna, ket annie bwntetessek legie(n) [Kv; i. h. 171b]. *1595:* Minden Mezaros, Amely barmot ez Coloswari hataron vezen, azt addegh sohowa se ... Ne haythassa, hanem eleob az lato Awagy beliegzeo Mesterrel megh beliegzettesse [Kv; i. h. I/1. 259]. *1620:* Ennek wtanna eő kglmek zemek eleiben veöven az Zaladser dolgat ; Tudni illik hogj akar melj tudatlanis feőzesehez kezdene, melj miat sokfele beteghsegek es egessegtelensegek esnek ... valaztottak kett Lato Mestereket ... kiknek Zorgalmatos gonduiselesek legie(n), az Sernek megh latogatasara, kostolasara [Kv; i. h. II/1.200]. *1672:* Ha valamely Mester Ember öreg marhát akar vagni: azt tartozzek elsőben a' Nemes Varos(na)k Hadnagyatul es Assesoritol arra rendeltetett látó Mesterrel meglattatni hogy ha alkalmatose ... legyen penig a' lato Mesteré minden marhának a' nyelve vagy a' vesék, akar 2. font Hus [Dés; Jk]. *1679:* az mely Hentes Öszszel Henteskedni akar ... lato Mester nelkül le ne vaghassa az marhat [Dés; Jk 41a].

2. kb. legényi remekdarab és más céhbeli készítmények ellenőre/szemlére; controlor al obiectelor confecţionate la trecerea probei de maistru (pe vremea breslelor); Stückbeseher/Inspizient des Gesellen/Meisterstükkes od. anderer Erzeugnisse in der Zunft/Gilde. *1655/1754 k.:* Az Remekes Legény minek utánna a' Remek tsináláshoz fog, tehát a Láto Mesterek kötelességek szerént, mig a' Remek el-készül minden két hétben elmennyenek és meg lássák hogy az Remek ha maga és nem más által készül | Szűkség azért hogy az el készült Remekre a Remekes Legény Lineat, Czirkalmat, Szeg mértéket, horgas mértéket, rá tégyen; ha pedig az Asztal valami más mü szerrel nyilik azis rajta légyen, a' melyel a' Láto Mesterek visgálására vihessék az el készitett munkát [Kv; ACJk]. *1701:* két Betsületes és okos ahoz értő Mester embereket Láto Mestereknek válaszszanak, kik szorgalmatoson a' Posztotsinálo Műhelyeket el járják, a Posztokat lássák és visgállyák hogy jol és emberül légyen tsinálva, ugy hogy mélto lehessen árulni és el adni | Minden féle Posztót Erdélyi modgyára csinálhatnak, és Zöldön festik meg, addig penig mig ä Láto Mester az Rámán meg nem látta, és az Város, és Céh pecsétit rea nem tészi, és jedczi, csak egy singetis benne el ne adgyon, ha rajta kapják az Poszto mind oda veszszen [Kv; PosztCArt. 2, 5]. *1752:* Valamely mester Legény ... az betsületes Chéban bé akar álani, az tartozik Remmekezni ... tartozik csinyálni égy Mustos kádot ... égy Hordot égy Feredő Kádot, égy Butand (!), égy Liut, azokot el készitvén, tartozik az Láto Mestereknek bé mutatni [Kv; KCJk 16]. — L. még DFaz. 30, 35, 42; ZFaz. *égetetlen, kupás lábas* al.

Szk: *ifjú ~. 1811:* Nagycéhmester: Desi Samuel. — Kiscéhmester: Vetési Sámuel. — Notárius: Máté László. — Szolgálo legin: Getse Sámuel. — Látómester: öreg látómester: Pál György, ifjú látómester: Hántz István. — Atyamester: örög Silagi (!) István [Dés; DFaz.43] ∗ *öreg ~ →ifjú ~.*

látó-mesterember látómester; controlor al obiectelor confecţionate la trecerea probei de maistru (pe vremea breslelor); Stückbeschermeister. *1748:* (A) 20 forintokatis, tsak az öregek haton vagj heten, ki rekesztvén a' két Iffiu és a' más két Láto Mester embereket, magok között subdividaltak [Torda; TJkT III. 223].

látómesterség céhbeli látómesteri tisztség; funcţie de controlor al obiectelor confecţionate la trecerea probei de maistru (pe vremea breslelor); Würde des Stückbesehers in der Zunft. *1672:* Láto mesterségnek tisztire választották eo kglmek Schuller Pál, és Kecskeméthi Gergely Uraimékat [Kv; SzCLev.]. *1764:* az fö, kiscéhmesterség, atya⟨mes⟩terség és egyik látómesterség az nyolc öregek⟨en⟩ forduljon meg, ha szintén két vagy több ízben is megkívántatnék az kiscéhmesterséget elviselniek mindaddig, míg valamelyik az öregek közül elhaláud [Dés; DFaz. 23].

látópénz kb. áruellenőrzési díj; taxă de verificare a mărfurilor; Warenprüfungsgeld. *1740:* A Nms Dési Kovács Czéhet a' Tktes Nms Tanács és Universitás maga Privilegiumib(an), és approbált Articulusaikb(an) manuteneálni nem denegállya ... ha idegenek, Kovács munkát, Asót, kapát, kaszát, szekerczét, és fejszét hoznak bé eladni; annak rendes látó pénzét nyerhetik (így!); de Nms Varosunk Lakosi Látó pénzel nem tartoznak [Dés; Jk 538b] | Az ... el mult Országos sokadalmok alkalmatosságával oriálodván a Szigyárto Mester emberek(ne)k controversiájok a Thordai Varga Mester emberekkel a tseres botskor szijnak, vagathatasa, arulhatasa, vgy a lato pénznek exactioja iránt, hogy tudni illik mellyik Mesterségen levők(ne)k competállyon de jure annak exerceálhatása ... constált a Magistrátus előtt hogy un⟨ice⟩ a Szigyártokot illeti [Torda; TJkT I.188]. *1761:* a Kolosvári Fazakasoknak ... Privilegiumok extalvan arrol hogj idegenek a' magok meg maradott edényeket fine conservationis itten le ne tehessék; melyre nézve a' Magistratus tartja magát a Privilegiumhoz. A látó pénz iránt eddig valo Usus hogy tovabrais observaltassék determinaltatott [Kv; PolgK 58].

látópohár kb. szokványos (bor)kóstoló; degustare obişnuită (a vinului); gewöhnliche Weinprobe. *1593:* Vram eo keme[a] eleottis az mely kapitaniok tiztartok voltanak, es en eleottemis ky porkolabok voltak ... volt innet ez varbol erso (!) szabadsaga, akarki, az ki bort hozot korczomara, addigh ky nem keszte az bort migh nem az porkolabnak hirre atta es lato pohart adot az porkolabnak kostolasra, eo Jtelte megh hani penzre kel kezdeni kupaiat [UszT. — [a]A kapitány]. *1666:* két napon árulván, a hová illet láto pohárt küldvén, kostolora, Csiaplárra, Csiepegésre, es magunk italára ... keolt el Just: 22 [Kv; SzCLev.]. *1670:* megh kezdvén égy 42 vedres bort ... keolt el benne ... Just 110 seprejeis volt Just: 50 ... Láto pohárra az hová illett, s az kik fel jeottek ... keolt el benne Just: 10 ... maradot szin bor Jst: 166 [i. h.].

lator I. *fn* 1. gonosztevő; răufăcător; Übeltäter. *1569:* Az Molnarnak az apya ... nylúan el reytegety az Molnart ... k. med hagia megh neky, hogy el ne reytegesse, hanem ha hamis hyteueo, vagy gonoz búdoso Lotorra (!) akarna tenny ... valahon kezembe akad nylúan megh bwntetem [Nagysajó BN; BesztLt 56 Horwatt Lukach Nagy Sayoj tizt tarto Dombj Gergely beszt-i bíróhoz]. *1592:* Carol kiraly Originalat Laios Confirmalta hogy minde(n) Latrokat Nemest Nemtelent ez varos hataraban meg foghassanak, bwntethessek eöket [Kv; DiósyInd. 56]. *1596:* Biro vram kwldi Zabo martont 4 louon zekeren, hogi az drabantokat az Monostori Bwkre mierthogi valami latrok tamattanak volt fel, es hogi azokat megh fogiak [Kv; Szám. 6/XXIX. 26 Bachi Tamas sp kezével]. *1639:* bizonn nem jambor Ember ez az en sogorom hogy ennie sok lator tart az hazahoz tizta orgazda [Mv; MvLt 291.201a]. *1671:* A' Székelysségen a' Latrok prosequaltatásában bé-vött ususok ... tollaltassanak ... gyanóra-is meg-fogattassanak ... ö kegyelmek közöt-is a' latrok, és juxta de merita eorum meg-is büntettessenek, az Articulus szerént. Efféle latrokat penig senki protectioja alá ne vegye, se penig ollya(n)kot jobbágyává ne tegye [CC 40]. *1693:* Fö Tiszt Uramnak eo kegyelmeknek poroncsolattyabol latrok meg nem Fogasaert meg akarta dulatni [Papolc Hsz; HSzjP]. *1771:* Or Gazdákat a kik afféle idegen Lézengő embereket Latrokat sőt parásznákat is szállásolnának, magokhoz fogadnának, kiket hallot, tud, értet a Tanu bizonyoson? [Dés; DLt 321.1b vk]. — L. még CC 53, 120–2, 126–7, 133–4, 149, 229, 243, 256, 262, 267, 272.

Szk: *latrot (el)szabadit* gonosztevőt futni hagy. *1592:* Ha ky penig illien latrot el zabaditana varossabol vagy hatarabol, s meg nem fogna, Az illien Biro nagy Niawaliba Essek meg bwntettessek Ezenkeppen a' Nemes Emberis bwntettessek ha latrot zabaditana [Kv; DiósyInd. 33–4] ✱ *latrot (ki)ad* gonosztevőt kiad. *1716:* Intra quindena(m) adgja ki az Falu az Latrott, há ki ne(m) adgya az karosnak hűti utan meg fizett or birsagonnis in flo 16/ elmarad [Szurdok TA; JHbT]. *1734:* Nemes Dées Varossá(na)k Csatany nevű Falujabol hami lábos Marhák ... el vesznenek tehát ... Csatánnal fizettessék meg, ha latrot nem adna a falu ... végeztetett [Dés; Jk 448b].

2. gazember; ticălos, nemernic; Schuft, Gauner. *1570:* Katalin Zeoch Benedekne Ezt vallya hogy mykor Az harangozo szoly volt fodor Janosnenak ... Mond neky fodor Janosne, myt zolas Te ennekem az en Sayat Marhamert ha enym ez, Az harangozo Mond neky, Noh chyak Morogh Morogh, Erreh esmet fely kyalt fodor Janosne, Te Morogas (!) hytwan lator, egieb rwtth zythkokalis Zydia volt [Kv; TJk III/2.78]. *1583:* Sarog Ianos ... vallia ... az legennek Azt montha : Meny te Roz lator, Apadat es Aniadat Ne(m) zidhatna(m) mert lamborok de te lator vagy [Kv; TJk IV/1.183]. *1597:* Feyerdy Zabo Marthonne, Geres azzony wallya ... Pokosne azzoniom monda. Im az hitwa(n) latrok mint megh zidogatanak [Kv; TJk V/1. 110]. *1604:* Bartalis Andrasne ... Ambrus Gergiet ... megh zidtta, toluajnak s latornak [UszT 20/129]. *1636:* Istvan Uram fel mene az predikallo szekben, es ... ugy monda, hogy elseoben meg tisztittya az Istennek házát az utan kezd az tanitashoz. hallam azt hogy monda Jstvan Ura(m) Zabo Ianosnak, ki Lator az Isten házából [Mv; MvLt 291.66 St.Zigiarto vall.]. *1653:* Ez a dolog ... igen jól lön mind az országnak s mind fejedelmünknek megmaradására, de sok törvénytelen latroknak bánatjokra és szarvok leromlására [ETA I, 146 NSz]. *1659:* En ... hogy Radul Thoda ...

valami latrokat magha kostyan valahol avagy az nyresben tartotta volna nem tudom, hiremmel nincz [Bucsum H; BK Misc. 1143 Jovan Gabrila (35) falusbíró, jb vall.].

Szk: *vén ~. 1592:* Puzta Gaspar vallia ... Eztis hizem hogi az meli niualiaban most fekzem eo dolga[a], mert mindaha (!) haragut rea(m) Seot mikor Hoff Greffnéuel (!) ide hiuatna(m) hogi megh keouetnwk egi mast, azt monta neki, had fekegiek chak az ven lator [Kv; TJk V/1.220a. — [a]A Varga Ambrusnéé]. *1762:* az edgyik a(ct)ort az Ia vén kutyának, ven tolvajnak, vén latornak mondotta [Torda; TJkT V.139].

3. kurafi; (bărbat) desfrînat; Hurensohn. *1558:* Zerethe Anna Bizonsaga ... Thamas dyak ... azth walla. hogy lattha az hygedewznehez Sok Latrok ees dyakakoth (!) Jarthanak, es hayagatthanak [Kv; KvLt Diversae I/26]. *1572:* az Annya ... Mond hogy te Bestie Ihol meg vagion Minden Jo voltod ezbe Irwa fely kwldeom vradnak, Mert tegnapis ket latoral talaltalak hogi It yzol vala [Kv; TJk III/3.18]. *1583:* Vaida Iacab vallia ... Hallottam ez Mostany felesegeteól zitkozodwan es mondwa(n) Im az parazna lator az en vram Biro Mihaly az leanka hasara mazot vala [Kv; TJk IV/1.141]. *1635:* phulop palne mindenkor az latrokkal izik, mind az mia vagio(n) az eó busulása [Mv; MvLt 291.55b]. *1640:* Ezt tudom ... hogy Szövő Kata ugyan az hason kapta ott fenn ... Biró Pálnén[a] ... az én házamhoz hozá s mondá, hogy ihon az latrot az kurváról vonám el ... hiszem volna jámbor hites ura, s más latorral paráználkodik [Mv; i. h. 233a–51a átírásban! — [a]Nagy Miklóst]. *1734:* azon gonosz latorral tarsolkodott [Dés; Jk]. *1744:* Kati Mártonné Vra itthon nem létéb(en) Házát bordély házzá, és latrok barlangjává tevén ... itéltetett Eccla követesre [Gyalu K; RAk 171].

Szn. *1589:* Lator Balas Mihali mester [Kv; Szám. 4/XI. 17–9]. *1599:* Varga Caspar al(ia)s Lator [Kv; TJk VI/1.348].

Szk: *~ csinálta gyermek. 1598:* Scimen Schumen Cathalin azzony ... wallia ... azúta(n) ennekem mondotta az legeny, hol wagion az a lator chinalta giermek akit mondnak hogi en chinaltam mert ha tudna(m) hogi igaz volna, egi giolch ingre s egi siwegre walo penzt adnek nekie [Kv; TJk V/1.148] ∗ *kurvás ~. 1582:* Orsolia Kis Istwannę ... vallia, hallottam Rengeo Anna zaiabol ... hog kurwas Latornak mondotta Igiarto Georgieot [Kv; TJk IV/1.70]. *1591:* Az feleseged Jambor volna te neked, de te magad kuruas lator vagj [Szentegyházasoláhfalu U; UszT] ∗ *ország latra. 1570:* Zeoch Pal ... vallya, hogy ... az Azzony ... ezt Mongya Simonnak ... Mennyel ky hazambol Mert semywel Ne(m) thartozom Neked, Mindent megh Atta(m), Te egy hytwan orzagh latra vagy, chigan Nemzet vagy es teob zytkokalis zytta [Kv; TJk III/2.166].

Sz. *1585:* Zeoke Mihaly vallia, Ezt hallottam zayabol Nagy Casparnak es felesegenekis, hogy Palastos Istwan Nem Erdemlene zaz emberseget, Mert Az Annia keryteó volt, es Akinek Az Annia Curwa volt az fiais lator Annak [Kv; TJk IV/1.417].

4. szajha; desfrînată, prostituată; Hure, Dirne. *1573:* Iacab Regeny peter Inassa ... hallotta hogi Leorinch Mongia volt az Nenyenek Te Roz lator ros ageb ha myt Ne(m) Neznek vgi wttnelek archwl Menie fogad vagion Mind zadba Romlanek [Kv; TJk III/3. 248].

5. *vkinek a latra* (férfi nőnek a) szeretője; amantul cuiva; js Buhle, Liebhaber. *1582:* Gialaj Molnar Jstua(n) leania Anna Azzony ezt mo(n)gia, hogy mikor w szilagy Mihalt Zolgalta 1581 esztendeoben, egiszer ... hazaióue riszegen ... monda az felesiginek, az latraid keresnek most bestie lilek kurua ... monda az felesige, ne mond aszt Vram mert en kurua nem uagiok, es egj latrom sinczen ennekem [Kv; TJk IV/1.60a]. *1593:* Katalin Moldouai Jstuanne vallia : Lattam hogi Kis Mihalne iaczot az latraual [Kv; TJk V/1.370]. *1661:* Eö Kglme Volna az Balogh Istuan vram felesegenek az Latra volna [Kv; MészCLev.]. *1688:* Két hiteles testisekből constalván Lőrincz Annok(na)k nyilvá(n) valo paraznasága ... latra kedvéért ... tévelygéseket ambialt ... Tetczet a' sz: Szek(ne)k hogy Sütö Ferencz infidelis parázna feleségétól divortialtassék [SzJk 227]. *1763:* az Ia ... arrais vetemedet hogy egér köves pogatsát készitven uranak kűldette, hogj életét fogjatván maga latrához inkabb ferhez mehetne [Torda; TJkT V.180]. *1849:* Hogyha azt tudám vala hogy Kelemen a' menyetskének latra, midön hazomhoz járogatott a' Kereszt leányához, kereszt léanyával együtt Seprö bütövel vertem volna ki házamtol [Kv; Végr. Vall.62].

6. *vkinek a latra* (nő férfinak) szeretője, macája; amanta cuiva; js Buhle/Geliebte/Mätresse. *1613:* Czereny Caspar vram egi azzonnial egi iaszolba feküdt, es felis kőltek ... az latrahoz ént be az hazban [Görgénysztimre MT; KJ. Joan. Csanalosy assz. kezével]. *1628:* az en vram ... gialazot ⟨es⟩ mas ember latranak velt engem, holot penig en ⟨lator⟩ nem vagiok [SzJk 21].

7. kb. csahos; lătrător; Kläffer, Rädelsführer. *1614:* Ö maga Báthori Gábor elszalada és futa be Szebenbe az ö latraival [BTN[2] 59]. *1653:* nagy úr, sok latra vagyon, s rajtunk ha akar, könnyen boszszuját állhatja [ETA I, 145 NSz].

8. a hitványa vminek; om mizerabil; Dreckskerl. *1668:* Kegyelmed itíleti rajta, Uram, minden emberek, kik hallják, mit nem itílnek felőlem? annál inkább az póroknak s kivált az latrának nem átalút nyitás-e, hogy többször is mások is ezt megpróbalják? [TML IV, 390 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1674:* nagj hatra maradas vagjon most az Circalas miia mert valoban fogdossak az iobbagiokat ... Csak fogdostak öket az iamborokatis az latraert [Bethlen SzD; BLt 7 Fileki Mihály Beldi Pálhoz].

II. *mn* **1.** galád, gaz, hitvány; mişel, nemernic; niederträchtig, gemein. *1585:* Kench Janos vallia, Zitkozodast hallek Colossy Istüantol, Monda Borbely Peter kinek mondod, Monda Theneked mondom Lator Bestie Curwafia, semmy tiztesseged Ninch Mint egy küczanak (!) haza futa Borbely Peter, es a' Gratiat ky hoza, es meg Mutata Colossy Istuannak, Ihol vgmond Az vrunk lewele kiben meg kegielmezet ennekem es vetkeimnek Azert neke(m) nem Mondhatnad azt [Kv; TJk IV/1.529]. *1593:* (Mondró Péter) hatra vetuen mind az Jstennek s mind az embereknek teorueniet, zanzandekkal vrara ... tamadot, es teob lator tarsaual megh eolte [Kv; TJk V/1. 449–50]. *1614:* Indula el Balassi uram Konstantinápolyból Landorfejérvár felé[a] ... kivel bocsáta el az vezér egy igen lator csauszt [BTN[a] 78. — [a]1613-ban]. *1678:* Az szemben szépet szóló, szivében gonoszt gondoló embernél soha latrobb nem volt [TML VIII, 30 Haller János Teleki Mihályhoz]. *1695:* Bámfi

Mihály Uram(na)k egy ... Szakács Inassa ... több lator Complices társaival együtt ... nem kevés karokat tőtt [Marossztkirály AF; WassLt Sz: Györgyi Mihály schola mester vall.]. *1710 k.:* azt fogja a dolgokat nem tudó maradék vagy világ mondani, hogy talán Erdélyben leglatrabb ember én voltam [BÖn. 406].

Szk: ~ *lelkű. 1668:* Talán ... valami hamis lator lelkű, ember, ki ártatlan ügyemet nem tekinti. Istent nem gondolja, vádaskodik Kegyelmed előtt [TML IV, 383 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz]. *1672:* Szepesi ... otthon is lator lelkü ember volt, s itt is azon eb [TML VI, 178 Bánfi Dienes ua-hoz] ✱ ~ *nyelvű. 1637:* igen igen lator nielvü aszonj az az boitos ersok mert az felesegemet egjnehanszor le kuruaazta [Mv; MvLt 291.95a].

Sz. *1676:* Bizony dolog, az ördög s az lator ember, mikor az igaz ember aluszik, csendesen van, vermet ás, de az Isten az igazat nem hagyja [TML VII, 266 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

2. buja, parázna; desfrînat, destrăbălat; buhlerisch, wollüstig. *1583:* Margit Igiartho ferenczne vallia ... egkor ziggia vala Biro Mihalt Lator Embernek, miwelhog Amint ertettem eg leankat firtatot volna es kerte volna gonossagra [Kv; TJk IV/1.140]. *1631:* Nagy Palnetoll hallotta(m) ..., hogi mo(n)da : Lelkem itt vendeksegett inditottak Bőrueinet ide hittak az legeniek uaczorara es am agiat vetettek neky az haz kőzepin neki az sok lator legeni [Mv; MvLt 290.47a]. *1657:* Szaniszló István, igen istentelen, parázna lator ember vala [KemÖn. 136]. *1663:* Esztis kevává Georgifi Georgi Santa Ersoktol, hogi auual az lator szolgaiaval soha ne tarsolkodgiek, mert ha tarsolkodik ... az Papoktol adatott Sententia fejen legien, es megh halljon [Iszló MT; BLt]. *1696:* a' sz: Szék az Asszont divortiallya ... az infidelis parázna lator férfiat vinculallya [SzJk 296].

Szk: ~ *életbe elegyíti magát. 1744:* Doboka vár(me)gyeben Gyekeben ... kik elegyitették magokat fajtalan kurva lator és parázna életben ...? [Ks vk] ✱ ~ *életű. 1669:* Dévára az postamester megjövén, kérdvén tölle, mi hír van az gérába, mondta, hogy az szászok azt izenték, hogy az királybirót mint megunták s minemő lator életü, még az mejével[a] is vétkezett volna [TML IV, 542 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz. — [a]Menyével?] ✱ ~ *szeme van. 1678:* Igen az sógorasszonyomra szoktál koma, lator szemeid vannak azért neked Koma, félre is néz Kgld néha [TML VIII, 129 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

3. ringyó, szajha; desfrînată, destrăbălată; hurerisch, buhlerisch. *1568:* Joan(nes) Nag fass(us) e(st), hogy eo neky az zoch panazolkodik volt hogy az eo lator felesege ne(m) tugya hún Jar ha Jakabal vagione vagy hun [Kv; TJk III/1.225]. *1663:* Rab Elekes Ferencz ... Derzen[a] lako, ada alazatoson ertesünkre, hogy Tatarok rabsagaban Keserves inseget szenvedven, az alat lator Felesege szolgajahoz Szalanczi Janos Jobbagyahoz Dienes Balashoz adta magat gonosz veg alat [UszLt IX. 75. 50 fej. — [a]U]. *1694:* Latták vilagosso(n) hogj Balog Mihály lator szolgalojat Mentejével be takarta a' mente alatt azo(n) szolgalojaval jadgyszott ... Lattak Balog Mihálynak az szolgaloval csokolodasit, a' szolgalo orczaján, czeczin harapasat, sót nyilva(n) aztis tudgyak, hogy ne(m) más hanem B. Mih(ály) czinalta a gyermeket lator szolgalojanak [SzJk 286].

4. kb. csirkefogó; şirengar, şmecher; gaunerhaft. *1625:* az scolaba(n) az lator giermekek a dezka keozt ki bontottak volt | az scolaba(n) valo kutnak Eggik vas kapchatt kiuel az keőuet eozue foglaltak az lator giermekek ky vontak [Kv; Szám. 16/XXX. 23–4].

5. *1667:* egy bikat tartot az falu, az meli szokasos lator bika volt [HSzj *bika* al.]. *1671:* Az gyermek ló rettenetes lator semmit sem szelidül, az földhöz veri rettenetesen magát [TML V, 610 Gyulafi László Teleki Mihályhoz].

6. *latrul* gazul, hitványul; mişeleşte, ca un mişel; niederträchtig, gemein. *1570:* Catalin fazakas Georgneh ... vallya hogy, Lattha mykor Belgerne ky Jeot az Zeoch Gërg hazabol, Es az Zeoch ky Jeot vthanna, Ezt Mongya volt hogy kwrwak Nem Nywkhato(m) Myattatok vgian hazamra Jeotek, Belgerne Azt felelte Neky hazucz lattrwl benne [Kv; TJk III/2.159]. *1618:* énnékem egyikkel sincs semmi dolgom, ha ki latrul cselekedett, ő adjon számot róla [BTN[c] 88]. *1619:* Bizony latrul cselekedett ő [i. h. 383]. *1695:* Török Mihaly feleségétül Bulyáki Annoktul divortiumot kiván, mert ő tölle hitetlenül mint parázna latrul szökött el egy Lászlo Andras nevü félszemü leginnyel [SzJk 291].

latorcégéres megbélyegzett gonosztevő; răufăcător înfierat; gestempelter Missetäter. *1677:* Lator czégéreseknek Tisztek informatioja nélkül gratia ne adassek [AC 262].

latórium oldalhajó; navă laterală; Seitenschiff. *1621:* Az Nagi Templo(m) Gradicza ajtaiahoz az Latoriu(m)ba Lakatos Benedek Egj vy kolczot[a] ... az Zwneog tarto Ladahoz egj Zart kolchostol, Az orgonahoz iaro aytorais egj retezt ... d.60 | Az Eöregbik acz Görgy az Latoriu(m)ba ualo Zekek(ne)k 24 labait le fwrezelte Az nagy karba(n)nis az polgarok eleot ket zeket czinalt fizettwnk neki d 20 [Kv; Szám. 15b/IV.11, 12. — [a]Tollban maradt: csinált].

latorkert gard de protecţie; Art Schutzzaun. *1656:* Az varbol ki menven es ... az Vad Kert fele terven vagyon az Vad Kert szegeletiteöl fogva, az var arkaigh, gombelljegh hegyes fakbol csinalt, teölgi fabol allo lator kert formara, fén allo kerites, melljen vagyon ... kapu [Fog.; UF II, 141].

Hegyes karókból készült egyszerű kerítés a várak legkülső részei körül, amely a portyázó csapatok, latrok távoltartására szolgált [NrLex.].

latorkodás garázdálkodás; prădare, jefuire; Unwesen, (wüstes) Treiben. *1619:* az néhány elmúlt üdőkben, azmely zürzavarok s veszekedések estenek mind az tatároknak Lengyelországban való rablások felöl és az kozákoknak az Fekete-tengeren való latorkodások miatt, azokat ezen frigynek megerősítésében jó helybe és rendbe állassák mindkét felöl [BTN[c] 262. — A lengyel és török tárgyalásokat illető nyil.]. *1676:* Az sibongást Kegyelmednek jelentettem vala ... már nagyobb latorkodások vadnak [TML VII, 207 Matskási Boldizsár Teleki Mihályhoz].

latorkodhatik garázdálkodhatik; a putea prăda; sein Unwesen treiben. *1613:* Czereny Caspar Vram fegiveres kezzel kergette azzoniomat, es minden zolgaiat, hogi inkab latorkodhassek [Szentimre MT; KJ. Joan. Csanalosy assz. kezével].

latorkodik 1. kb. disznólkodik; a face porcării; schweinigeln. *1614:* Fogarasba ... az udvarbíró, Lészai Gáspár emberséggel gazdálkodék; Egri György eleget latorkodék-trágárkodék körülünk [BTN^2 66].

2. bujálkodik, fajtalankodik; a trăi în desfrîu, a duce o viață lascivă; Unzucht treiben. *1584:* Bek Balinth vallia. Hallottam ez Kowach Ianos felesegeteöl hogy monda Zabo Caspar felesegenek, Netalan latrod az en vram the neked es talan te veled latorkodik, hogy minde(n) estwe Regel oth Nallatok lakozik [Kv; TJk IV/1.369]. *1602:* Zep Miklosne Magdalna azzony ... vallja ... Damakos Mathyasnetolis hallottam hogy mondottam Neky myert nem Adgya Baka Ferencznek leanyat, vgy monta hogy nem adgya Az kurwas kurwa fianak valamegh Czybere Gergelinewel egy mast zopyak nyalyak es eggyeot latorkodnak [Kv; TJk VI/1.564]. *1632:* bezellek azok az ket nemes emberek hogi az vrais ennek az Aszonnak meli gonoz eletö hogi sok idötöl fogua mind masokal paraznalkodot, egi olah Aszontis sokaigh tartot az cziúrbe es azzal latorkodot [Mv; MvLt 290.97b]. *1633:* Az uta(n) eleggi zida az Hadnagi Szabo Jacabnet mondua(n) neki, Bestie kurua Azzoni miert ne(m) beczülleód megh magad ha en ne(m) jarok tizteseged elle(n), miert latorkodol massal [Mv; i. h. 128a].

3. bitangkodik, gazemberkedik; a se purta ca un ticălos; Schurkerei/Gaunerei treiben. *1657:* ha van egy igaz híve Rákóczi Györgynek, én vagyok második ... reménlem, hogy az kik titeket olyan dologgal biztattak ... ki fog esmérszeni tökéletlenségek; kellett azért olyakat közösöknek nevezni, kik ha latorkodni akarnának, nyomhatnának is valamit [KemÖn. 212]. *1679:* Az portai dolgokban egy derék nehézséget látok ... az ki latorkodni akar, lesz alkalmatosság reá [TML VIII, 454–5 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

latorság 1. paraznaság; viață desfrînată; Buhlerei, Hurerei. *1582:* Ilona Chany Gergelne ... vallia ... Azt (is) hallottam Rengeo Anna zaiabol, Mondwan, Im Zaz czedulat iratok az eothwene kez Immar, benne Vagion az Igiartho Georgy Latorsaga, ha penig innen ki kell vezekednem, valameli varosba es faluba Iarok minden Eb farkara eggiet eggiet keóteok benne hog nilwan legien mindeneknel dolga [Kv; TJk IV/1.71]. *1585:* Marta Kornis Tamas felesege vallia, hogy hallomassal tuggya az Azzonnak Reghy latorsagat, de most Iamborul çlt ez vra Ideiebe(n) [Kv; i. h. 523]. *1590:* Nem leant kellet volna fogadny az eo hazahoz hane(m) azzony Embertt annakis az elemedettet, de ky teczik minde(n) latorsagh ebbul es Nilwa(n) valo paraznasagh, hogy leant hitetet es leant hozot oda az eo hazahoz [Szu; UszT]. *1643:* Ezek az meg irt kezesek viuek ki kezesegen ... Sajo kerezturi ... Pap Janos neueó iobbagianak feleszeget Balogh Annat ... obligalak magokat ... Gauai Peter vramnak, hogy ... Pap Janosne Balogh Anna ennek utanna valami kor vagj titkon vagy nylua(n) valami oly lator parazna iletben talaltatnek es akarmi kiczid szikra latorsagra haylando indulatot ismeruin hozzaia ... Tehat Gauai Peter Vram ... keöleön keöleön 40 40 forintot vehessen [Szászcegö SzD; Ks 41. G]. *1663:* Szekely Janosne Pap Margith kivan ferjetöl Szekely Janostol valast. Oka mert paraznasagba leledszet ferje ... Deliberatum. Vallasson az ferjenek latorsagarol és keresse ferjit az ellene valo tanuk vallasa(na)k erejevel [SzJk 93].

2. bujálkodás, fajtalankodás; desfrînare, destrăbălare; Unzüchtigkeit. *1568:* En az szochyot Jgen pirongatom és bé kwldem az hazba ... azt monda hogy ne(m) tutta hogy az felesege kurua, ez estue agiat vete neke(m) az pituarba o maga a latrokal a hazba takarodek, es Taligas Margittal. Es vgy hattam (!) Eyel latorsagokat [Kv; TJk III/1.225]. *1758:* Hát az nevezett Udvar Istvánnak, és Feleségének latorságakat, Paráznaságakat, kurválkodásokat, láttaé, hallottaé a' Tanú, ha látta, hol? kivel? [Betlensztmiklós KK; BK vk].

3. gonosztevőség; nemernicie, ticăloșie; Gaunerei, Untat | gaztett; faptă rea; Übeltat. *1588:* Egy farkas wczay Embert Zekely Jakab Newtt fogtak volt meg latorsagert melliet alattak fel az perengerre [Kv; Szám. 4/I.31]. *1592:* Gilkossagot, Orsagot, latorsagot, Egheteoket a' Biro Ne egiedwl, hanem tanachawal egiembe ittiliek (így!) [Kv; DiósyInd. 42]. *1614:* Elekes Gergely es Kys Mattias latorsagokért keöttek magokat Matis Jan(osna)k. Confiscal(as) utha(n), lopasert [Szentlélek Hsz; BethU 315]. *1663:* Tudode 1662 esztendöben ... ha az szovarosi Gergely pap ... az armasokkal tarsalkodotte jarte es tudode ha az radakne ökreire szinebe az Armasokat ö vitte volna es egyeb latorsagit hatalmaskodasit tudode vagy hallottade valaha [Szék SzD; RLt I].

Szk: *~ot cselekszik. 1592:* Sigmond derek lewele ... Hogy mikeppen az Nemes Espan, a' latrot mindenwt az eo processioiaban meg itilheti ... Azonkeppen Coloswaris ... effele latrokat a' kik az eo hatarokban latorsagot czielekednenek, bwntethessek [Kv; DiósyInd. 33]. *1633:* ez az Cassai Ferencz ... Debreczenben sok latorsagott czjelekedett [Mv; MvLt 290.131a]. *1679:* az en Ur(am) Kovacz Marto(n) ... engemet hűtős feleségét el hagiot, bujdosoba(n) menve(n) az oltatul fogva is sok latorsagot lopast czelekedet [SzJk 135].

4. galádság, gazság; mîrșăvie; Niederträchtigkeit, Frevelhaftigkeit. *1569:* Ez el Mwlt napogban En Emlekeozem kyralnak Ewh feolssegenek Az horwat Lwkach dolga feleol, az my latorsagokat, kart s bwt szeorzet az .k. Tyzty Alat walo Jozzagba, az Berzteorcze (!) Tartomanyban [Mihálcfva AF; BesztLt 87 Wolffangus (!) Bornemyzza de Kapolna a beszt-i bíróhoz]. *1584:* Takaro Ianos vallia ... Hallotta ezt(is) Teteó Ianostol mert eó zolgaia volt Akor ez Andras, hogy feddette volna ez Andrast, hogy Ne zolgalna eotet latorsagaval hane(m) Iamborul [Kv; TJk IV/1.350]. *1618:* Közhirrel halljuk, hogy ugyan császár engedelméből az franciák küldtek volna Barbariára azoknak valami latorságoknak megbüntetéséért [BTN^2 126]. *1710:* (Sedechiás királyt) mikor kivitték fogva a babilóniai király elejiben, magok a zsidó asszonyok mentették, hogy minden rossz dologra az urak vették rá, de az neki semmit nem használa, csak kitolják a szemit, s úgy hala meg rabságban. Te is úgy jársz fejedelem, az urak latorsága miatt [CsH 192].

Szk: *~ba ártja magát. 1662:* Én Közép Szólnak Vármegyében Monoba(n) Lakozó Janós Deák ... nem gondolvá(n) sem az Istennek büntetésével, sem országunk(na)k erős törvényével ... az igaz keresztyen tarsasagh és törvénye ellen Istentelenségben és Látorságba(n), arultatásba(n) atottam (!) magamat, annyéra hogy ... az Poganyokkal eggyet értettem minden romlásaba(n) ennek az földnek [Monó Sz; BK. János deák kezével] ✱ *~ esik. 1618:* félö, hogy ha valami latorság esett, itt benn az sok suttogásból, ne legyen részes benne

Kateresi Ogli[a] [BTN[2] 167. — [a]Ienache Catergiu, havaselvi bojár, portai követ] ✱ ~*ot elkövet*. *1710:* Fogarasban vitték, szörnyü kínzásokkal ott ölték meg[a] ... Így jár az, valaki Istentől nem fél, és minden latorságot elkövet [CsH 234. — [a]Mikes Pált].

lator-tolvaj kb. gazember; ticălos, mişel, canalie; Gauner, Schurke. *1619:* Gombos András ... egy parasztemberből lött tolvaj ... egy falka latrokat öszvegyüjtött ... az én uram országára jött s más fejedelmet akart az országba hozni ... híresb lator-tolvaj nem volt az hatalmas császár birodalmában, mint ez az Gombos András [BTN[2] 237–8].

latos, lotos 1. vhány lat súlyú; cu o greutate de ...; einige Lot schwer. *1561:* Az Ceh Mesterek felol, az mwy han lottos legyen ... Articul 1 [Kv, ÖCArt.]. *1591:* Orzagy Margíttnak vezett az Kendj Sandor Menyegzeyeben Egy 2 1/2 fontos es 3 lottos tala on tal [Kv; Szám. 5/X. 23]. *1653:* De mind garassa, mind polturája apró és igen rezes volt — úgy vettem eszembe hogy három lótos is szükön volt [ETA I, 140 NSz]. *1764:* A' szent-Lászloi Reformata kitsin Ecclesia instantiájára, a' Kolosvári Reformatum Consistorium, egy kitsin 7 lotos ezüst pohárért, adott más nagyobb 13 lotos ezüst pohárt, és egy on kannát, az vr vatsorájának ki-szolgáltatására [Kv; SRE 210].

2. vhány lat finomságú (ezüst); (argint) de o anumită finețe; einige Lot fein(es Silber). *1561:* senki semminemw miet tizenneg' lottosnal alab ualo ezwstbol ne merezellyen mielni [Kv; ÖCArt.]. — E jel-re 1. Frecskay 313.

3. vhány lat térfogatú; cu o capacitate de ... ; einige Lot (Rauminhalt, Fassungsraum). *1789:* Apro laposs 1. és 3 Lothos Üvegek 15 Kötés, melly(ne)k árra Rf 1. xr 30 [Mv; ConscrAp. 41].

látott 1. văzut; gesehen. *1710 k.:* az eset[a] után a soha sem látott sem látható Istent ki ismerte volna meg? [BÖn. 429. — [a]Értsd: a paradicsomi bűnbeesés].

Szk: ~ *dolog*. *1570:* Jgartho ferenchne Margith ... vallia, hogy ew semy Latot dolgot Nem Thwd Mondani, hallomazt eleget hallot | Margith Byro Myhalne ... vallya, hogy ew Zabo Janosne es Trombitas Demeter feleol semy Latot dolgot Nem Thud [Kv; TJk III/2.32, 34] ✱ *szemmel* ~. **a.** szemtanúként észlelt. *1617:* Jambort czak Suspiciora senki nem gialazhatna, hanem ha bizonios szemmel latott ... gonosz czelekedetit latna [Kv; RDL I.11]. *1739:* Az A ő kglme meg csak egj Fatenselis, Szemmel látott paráznaságot nem doceál [Dés; Jk 313b–4a]. *1810:* tsak hallamást mond nem pedig szemmel latott és tudatt dolgot [K; KLev. 7]. — **b.** nyilvánvaló. *1812:* Az szemmel látott és kézzel fogható igazság, hogy azon ... Berket ... az én értékemre a Nemes Nagy Laki Eklésia birta és birja mais [Nagylak AF; DobLev. IV/943.38b].

2. *szemmel* ~ *bizonyság/tanú/testis* szemtanú; martor ocular; Augenzeuge. *1675:* C(om)proballya ... szemmel látott világos Bizonyságokkal, és szava be vehető Emberséges Emberekkel, hogy az It én lestem meg [Kv; TJk XI/1.357]. *1688:* Havadi Kis András Ur(am) Feleségének Szenási Susánnának kiválképpen nyilva(n) valo paráznaságát sufficient(er) doceáltá ... őt szemmel látott tanukkal [SzJk 227]. *1700:* Boldisár Istvánnak ... Szakács Jánosnéval valo paráznaságát szemmel látot testise fateallya [i. h. 325]. *1816:* szemmel látatt bizanysága sem volt [Kövend TA; Borb.]. *1831:* szemmel látott Tanu egy se találtatik [Dés; DLt 332b]. *1843:* szemmel látott s már egyszer ki kérdezett Tanuk Szász György és Virág Lászlo a kivánság szerénti viszonti ki kérdeztetéseket szükségesnek látva — azokat Biztosságunk ... e következendő kérdésekre kérdezte ki [Dés; DLt 586.17].

3. *világot* ~ *(ember)* om umblat; bewandert/länderkundig (Mensch). *1820:* egy ollyan világot latott, és ennél fogva ki pallérozott emberhez, mint az Exps Vr, nem illő ki fejezésekkel élni, mint a millyeneket Instructiojába bé hozott [BSz; SLt évr.].

4. tapasztalt; cu experiență; erfahren. **Szk:** *keserűség* ~. *1582:* Monda Kalman vramnę No Io Peter vram tudom en azt az dolgot, eleg keserwseg Latot Azzony Allat vagiok en az en vram miath [Kv; TJk IV/1.41].

látott-hallott tapasztalt; cu experiență; erfahren. *1662:* Megvoltak a jegyei is eléggé romlásunknak. ... A jó tanácsos, s haza szolgálatjára hasznos, látott-hallott emberek ... az egynéhány esztendők alatt hiszem odalőnek [SKr 716]. *1676:* (A levelet) akarván Kegyelmednek is értésére adnom a dolgot, im paribus elküldöttem; kit én ugyan nem gondolok, mindazáltal Kegyelmed, azt, mint régi látott, hallott ur ember, megitílheti [TML VII, 247 Teleki Mihály Bánfi Zsigmondhoz]. — L. még BÖn. 573; SKr 183, 216; TML VII, 247.

latrikamos lator, galád; mişel; niederträchtig. *1636:* Illyen éneket kéván az Apostol mi tőlünk Keresztyénektől ... (az Christusnak beszéde azt mondgya s nem valami fajtalan latrikamos fűszfa Poétának szemtelen beszéde) ... nem meg koltsagosodott nyalkálkodással, vagy valami rosz személynek szerelmétől valo bolondulással tanitván, intvén egymást [ÖGr Aj.14].

latrina árnyékszék, buda; latrină, privată; Abtritt/ort. *1732:* az Arnyék székre njilik ... ajtó ... ezen latrinanakis ónba foglalt egj üveg ablakja vagjon [Kóród KK; Ks 12.I]. *1736:* Latrina vagy Kamara szék, benne lévő dirib darab fábol öszve szerkesztetett Székkel egyetemben [A.idecs MT; CU].

latrol latroz, latornak mocskol/szid; a numi pe cineva mişel; Schuft/Schurke nennen. *1638:* Polgar Balintne Aszonio(m) ... panaszolkodek hogi ... nem hagj beket seliene ennekem hanem ugj latralia az en fiajmatt hogj szegjen [Mv; MvLt 291.125b].

latroz latornak nevez/szid; a numi pe cineva mişel; Schuft/Schurke nennen. *1638:* egj kor jöue hozzam Polgar Balintne Aszonio(m) sirua s monda, hogj mondgja(m) megh selie Mihalyne Aszoniomnak, hogj az eö gjermeket ne latrozza, mert bizoni igen bannia | monda Polgar Balintne Aszonio(m), hogj mind Selie Mihalyne ennek az oka, de miert nem hagj beket az en szolgalomnak, s fiaimnak miert latrozza [Mv; MvLt 291.124–5]. *1876:* Csonka István panászt emel Törös János ellen, hogy ez az ő nejét minden ok nélkül az utczán lekurvázta ... Törös János azt hozza fel mentségül, hogy ... az asszony őt viszont latrozta [M.bikal K; RAk 328]. — L. még FogE 82.

latrozás latornak nevezés/szidás; numirea cuiva mişel; Schuftnennen/heißen. *1764:* Jövén a' Vener. Consistorium eleiben ... kolosvári Civîsnek Biro Szabo István(na)k, és Feleségének Kováts Borbaran(a)k Hazassági Causajok ... kivánta a' Ven. Consistorium égybe békeltetni injungalván ... az Asz(sz)onynak ... hogy férjének engedelmeskedjék, minden aprolékos dolgokért ne tzirmolja, an(n)ál inkább valamely illetlen motsoktol, minemű az urán(a)k Latrozása s egyéb e'féle, magát telyesség(g)el meg tartoztassa [Kv; SRE 209].

látszatik 1. láttatik, észrevevődik, szembeötlik; a fi văzut/observat; gesehen/bemerkt werden. *1609:* 8-va Septembris. Látszatott az égben nagy vérontás, harcolás észak felől [Kv; KvE 138 SB]. *1747:* (Pap Mihálynak) az állan egyik felől valami kéves hasadás láczatik [Csicsópoján SzD; Ks 27. XVII]. *1753:* Vlád Lupulj Véres nem volt, mint hogj rajta semmi nem láttzatatt, nemis hallattom hogj Fájlalta volna testit [Erdőalja KK; Ks 38. X. 3]. *1774:* jol meg nézegetvén a le vágott Rakás béli Fák(na)k vágott végeit valami Tsorba Fejszének hornyolása látztzatott rajtok [Vaja MT; Told. 46/14]. *1775:* Ezen ember midön Sistaltatott az ingenek bal vján ... vér latzatott [H; Ks 114 Vegyes ir.]. *1806:* láttzatott az ottan fekvö személljnek feje alá konyoritott vastag kezc nyele [Dés; DLt 250/1808]. *1804:* a' jobb Pofáján egy kis szömörts láttzatik [DLt 69 nyomt. kl]. — L. még TML III, 326.

2. mutatkozik, látszik; a se părea; sich (er)zeigen, aus /besehen. *1747:* Láttam Pap Mihályt ... Szöke Sárga vastag bajuszu, vékony magos szálnak láczatott [Csicsópoján SzD; Ks 27. XVII]. *1752:* Thorotzkay Varosbeli lakosaknak Instantiajara teczet vala ā szégenysegnek Conservatiojara az Vas művelesnek ... bizonyos modalitast szabni, az mellyetis tapasztalvan a Familia[a], hogy nem hogy observalni kivannanak, sot meg naponkent az ellen exorbitalni Laczatnak [Torockó; TLev. 8/6. — [a]A Thoroczkai]. *1759:* az Gyermek ... tőbbet nyugodatt, már most megint ugj látzotik lenni, mintha Semmi olyas változása nem lett volna [M.csesztve AF; Ks Mikes Antal lev.]. *1783:* Megnyugodni látszatott égj darabotskáig az eö nyughatatlan elméjek [Torockó; Thor. XX/5.42]. *1805:* Sajnállam hogy minden tzélom s akaratam ellen is nyughatatlanságat látztzatik okoznam Ngodnak, azoknak a perditus szászoknak fortélyoskodási miatt [KCsl 15]. *1810:* szegény Kis Antim mind kinlodik, néha néha jobban latzatik lenni, s megint rosszabbul lészen [Buza SzD; JHb Jósika János lev.].

látszató látható; vizibil; sichtbar. *1830:* Beretzki Borbárának ... egy kitsiddég láttzato csomo a' nyakán [DLt 233 nyomt. kl].

látszatóképpen láthatóképpen, láthatólag; vizibil; sehbar, ersichtlich. *1771:* a szüntelen valo Irtás által az Erdejek igen ritkul : de ugyancsak aval az Erdő láttzatoképpen nem pusztul [Roskány H; JHb 93. XIX. 6].

látszhatik látszódhatik; a se putea vedea; sich zeigen können. *1780/1804:* Valamely Bánya, vagy Bánya Torok ruinába talláltatik, bé omladozott, el temetödett, és semmi jele a' Torok(na)k ... nem láttzhatik, az illyen Bányák(na)k fel fogására Esztendö és harmad nap eltelvén, régi gazdáji admonealtassanak, kik ha ... immediate fel nem fognák, akárkitöl szabadossan occupaltathatnak [Torockó; TLev. 2/4 bis 45].

látszható látható; vizibil; sicht/offenbar. *1793:* Istennek hála a' Gujának semmi bajok (!) nintsen, és edig egy ökör és egy öszö szaporodasnál tőbb nintsen de látzhato már 20 Tehén az elésre melly (!) ez után kevés időre meg fognak elleni [Girolt Sz; JHb 36 LevK 163 Pap Sándor lev.]. *1819:* Hogy busult, és sinlödet magába nyilvánságosan látzhato volt, de egyenesen oka hogy mi lehetett asztat csak az Isten és Rákosi Uram maga tudhatta, mivel soha senkinek a maga érzését nem panaszolta és fel nem fedezte [Kv; Pk 2].

látszhatólag láthatólag; în mod vizibil; schaubar. *1797:* meg lévén még az hitesek(ne)k recognitiojok szerént valamenyére látzhatolag égy régi határ hompozás, ezen homp közepében, és Csovát ütének fel [Szeredasztanna MT; BfR LLt 90/27].

látszhatósképpen láthatólag; în mod vizibil; sichtbar. *1778:* csak félek, hogj nem sokáig él szégény, mert láczhatosképpen erössen fogy és gyengüle [Dédács H; Ks 96 Gyulai Ferenc lev.].

látszik 1. látszódik; a se vedea; sichtbar sein. *1590:* talalok az Santa Tamasnet, fekúwen haniatta egj kadan, es az zemerem testi mind latzik vala [Kv; TJk V/1.48]. *1597:* a zeginy giermek mind verbe fogiot ... az karyais egi keotellel oli ige(n) megh uala keoteozue hogy tellisseggel az husaba vagodot wala az keotel seot az husa vgia(n) be boritota wala az keotelet hogi egi chepnere sem laczot az keotel [Kv; TJk VI/1.39]. *1668:* Látszott az égen napnyugot felé üstökös-forma csillag [AMN 145]. *1679/1741:* (A bejegyzések) az Görgenyi Papyrosrol el koptak vgy hogy elig láttzik egy ket sor benne [Nagylak AF; DobLev. I/27a]. *1753:* én egjebett attan nem láttom ... hol hurtzalódtak, azonn aloll véris láttzatt a Földön [Erdőalja KK; Ks 38. X. 3.]. *1798:* körös körül ... olyan nagy rengeteg erdő volt, hogy ide elé, a hol Igliczán Ignát irtott a mint a Törsökjei maigis látszanak talám soha se volt munka alatt [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.]. *1850:* az oltoványos kert egyedül ép, — a' tőbbin mindenen látzik a' forradalom [Branyicska H; JHb XXV/68].

2. vmilyennek mutatkozik, tetszik; a părea; sich zeigen. *1578:* a' ket ado zedeo vraim kewannyak az warastul, hogy a' Minemo instructiot es hatalmot az waras adot wolna az Ado zedeo vraimnak azt pechyet alat adnak ky nekik, Ez eo kegmeknek ige(n) Idegen kewansagnak laczyk, Miert hogy ez elot soha nem volt zokas [Kv; TanJk V/3. 163a]. *1653:* Czikor György ... Éjjel jött vala meg[a], s a tanács is éjjel gyült vala öszsze. De semminek látszott nállok az dolog, úgy elveszett volt az eszek [ETA I, 69 NSz. — [a]Az ellenség közeledtéről szóló hírszerzésből]. *1716:* az széna fü majd egyenlö, noha ottis jobbacskának láttzik valamiuel az Flistich rész [Jára MT; Told. 52]. *1725:* ezen tó Falu földen fekünni laczik [Tóhát TA; JHb XI/15]. *1759:* (A gyermeknek) tsak az kezefejecskéib(en) láttzottak az inak ... rángatolog mozgani [M.csesztve AF; Ks Mikes Antal lev.]. *1791:* (A gazdasszony) emberséges jo Asszonynak láttzik, de erötelen

[Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1810:* meg állani látzatak a' Lovak [K; KLev.]. *1826:* te haragudni látzol azért hogy én a' pénzböl 30 forintat magamra költöttem [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: *úgy ~*. *1653:* Erről a havasalföldi dologról semmit nem látok a kalendáriumban ... De nékem úgy látszik, hogy ebben az esztendőben vala, hogy Szebenből megindula[a] nagy titkon, és hirtelen béméne Havasalföldébe [ETA I, 104 NSz. — [a]A fej.]. *1861:* Mult év utolsó holnapjában irott Levelét ez év elejével tiszteltem; mert a' postán ugy láttzik sokatskát ült [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.].

3. kitetszik/tűnik; a se vedea; sich erweisen/ergeben. *1576:* Elseoben Meg Ertwen eo kegek varoßwl Biro vramnak Bezedet hogi eo k. Az vnionak Tartaßa zerent vonasnak Igazitasara valo vraimat kewan valaztany Azert eo k. voxot kerdwen ez dologrwl, Laccik eo kegnek varoßwl hogi Myert az vnio az ket Nemzetsegběl Egienleo zamot Mond Es Nem keoty ... cyak Az polgar vraimra Az wagi chiak az zaz vraimra ez dolognak Igazgatassat, Tecchyk azert eo kegnek waroßwl hogy ... valaßanak az Tanaczbely vraim keozzwl Negiet [Kv; TanJk V/3.131a]. *1735:* manifeste látzik a régi irás szerént hogy égy égy mariásaval adta[a] de annak utánna más szinű tentaval corrigalvan irja hogy parjat adta égy forinton [Torda; TJkT I. 95. — [a]A bőröket]. *1806:* az egész tselekedetéből a' láttzik, hogy a' mások tsufondárosságába gyönyörkodö személy [Dés; DLt 250/1808].

Szk: *amint ~*. *1646:* cziak studio se akaria a' mint laczik haladoztatnj az Causat [Kv; TJk VIII/4.72]. *1841:* a hol ök a tsikom lába el tőrését mutatták, semmi ottan akkor frissibe találhato láthato vérességre jegyre, Az ... serény szőrin kivül, amit ők a farkából valonak lenni állítnak nem találtatott, holott, amint láttzik a sem farak; hanem serény szőr [Dés; DLt 1541].

Ha. *1741:* lássék [Meggyesfva MT; Ks 184. LXXXVIII]. *1759:* láttzat [Szentlászló MT; Sár.]. *1801:* látzat [K; KLev. 5]. *1807:* láttzatt. lattzattak [K; KLev.]. *1810:* láttzat [Dés; DLt 82]. *1814:* láttzatt [Aranyosrákos TA; Borb.].

látszó 1. látható; vizibil, care poate fi văzut; sichtbar. *1713:* egy kis galagonya Tővis bokor ket domb között látzo nyakon [Elekes AF; CsS]. *1740/1785:* Trauzner Sigmond Uram eő Kegyelme ... Détsei István Uram eő Kegyelmét meg lötte, és élet, s halál között forgo Sebekben ejtette ... a mint a producalt akkor eő Kegyelmén lévő Nadrágán láttzo 60 Selétek hellyeibölis experiállyuk [Szentbenedek AF; DobLev. IV/596.346]. *1790:* a határ ... Napkelet felöll való véginn látszó nagy és élö meg változhatatlan barázdánál ... megyen [Báld K; BLt]. *1809:* Hát a Kaputad fillentyüjén látzo ujj szakadás hol lett és mikor kivel valo Dulakodásban ...? [Dés; DLt vk].

2. vmilyennek mutatkozó, tetsző; care pare a fi ...; sich erweisend/zeigend. *1823–1830:* Minden ember bámulja, hogy az a kívülről oly szépnek látszó fa hogy lehetne belül üres [FogE 218]. *1854:* A jóllétnek látszó percz csak pihenö pont, de nem nyugalom helye volt [ÚjfE 3].

látszódik 1. látszik; a se vedea; zu sehen/sichtbar sein. *1765:* (Az faknak) az vagasi es Csutkáji látszodnak [Jedd MT; LLt]. *1792:* roszszul lévén meg koppasztva a' szöre laczodott [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1823:* láttzat é ott régibb vagy vjjabb Sirnak hellye? vagy pedig a régiség miatt semmi nem láttzodván, egészszen bé volt pásintozva a föld [Dés; DLt vk].

2. vmilyennek mutatkozik, tetszik; a părea; sich erweisen/zeigen. *1776:* Csizi István Nevezetű Reformatus Hadnagy ... Gróff Lázár János Urffihoz igen bé járós, mellette sürgődő volt ... ő Ngának Szóról Szóra pennájára dictált vala, hihető, hogyne az ő írása láttzodnék lenni [Kóród KK; GyL. G. Vizi (30) rk kántor vall.].

látta 1. *~ra* **a.** vki szeme láttára; în văzul/sub ochii cuiva; angesichts, vor js Augen. *1585:* Anna Istua(n) deak Lukachne vallia ... Nagy Gergely ... a' leany hazokhoz en lattomra Nem Menth [Kv; TJk IV/1.505]. *1592:* Vaida Georgi ... vallia ... Tot Istuan ... megh nem wteotte Bakai ferenczett en lattomra [Kv; TJk V/1.250]. *1607:* (A disznót) Nem kelleót volna kert Mege vonni es dugni, hane(m) mindenek lattara Vczara kelleót volna kj vonni [Mv; MvLt 290.12]. *1749:* (A szénát) itt való Falusiak láttára fénjes nappal hoztam el [Ohába AF; Told. 3]. *1761:* igaz ugyan, hogy nem vallya azt, hogy ő láttára ütette volna [Torda; TJkT V. 50]. *1799:* tsak hogy mások láttára meg nem hágta[a] [Dés; DLt. — [a]A leány a legényt]. *1808:* az ezen helyen lévő juh Pasztorok a Bikkos erdö szeliig meg etettek szabadoson legeltettek a juhokot senki nem ellenzette a mi láttunkra s tudtunkra [Zágon Hsz; SzentkZs Péter Samuel (45) gy.kat.vall.]. — **b.** vmi láttán; la vederea a ceva; beim Anblick einer Sache. *1847:* rendelésem láttára Varga Katalin a következendő választ írta [VKp 211].

Szk: *szeme ~ra*. *1582:* Petrus Gruz ... fassus est ... Monda Nireó Kalman ... ereggiell Igen hamar hoz eg' zoknianak valo Saiat Nekie, es Barsont hozzaia, En giorson el Menek es hozek, es Kalman vram Zemem lattara a' leannak Ada [Kv; TJk IV/1. 34–5]. *1849:* igy végzék ki szemem láttára [Héjasfva NK; CsZ. Szakáts Juliánna Lörintzi Istvánné (45) vall.].

2. *~n* vmit látva; văzînd ceva; etw. bemerkend/sehend. *1633:* mingiarast eő bele bòitorkozanak ez lata(n) hogy Varga Andrast ketszeris cziapak arczull az katonak [Mv; MvLt 290.114b]. *1679:* Énvelem úgy bánt Tökölyi uram, hogy soha törökkel is úgy nem kellett volna ... maga eleget törekedett bizony a vitézlő rend, ne bánjék úgy velem, sőt bizony sok sirt, láttán [TML VIII, 512 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

Szk: *szeme ~n* szeme láttára. *1704:* Ma egyéb újságot nem látunk, hanem a szegénységnek szörnyű romlását a vecturázás miatt ... a marhákból némely faluból csak egyszeri hozásban tíz-tizenkét ökör kidült ... És úgy rontják öket, kiket sokan könnyes szemekkel néznek, mert szemek láttokon pusztítják jószágokat [WIN I, 309].

3. *~ nélkül* fără să vadă ceva; ohne (etw.) zu sehen. *1812:* Hogy mit vitt el a'Groffné bizonyoson és szám szerént nem tudom, mivel azokot láttam nelkült vitték el [Héderfája KK; IB. Bali Borbála (22) grófi konyhaszolgáló vall.].

Ha. *1818:* láttokra [Körösbánya H; Ks 119e].

láttamoz aláír, ellenjegyez; a viza/semna; unterschreiben, mit einem Sichtvermerk versehen. *1850:* Minden

egyháznak legyen bé kotött, lapozott, tiszta olvasható betükkel, minden Vakarás nélküli Jegyzö könyve (: matriculája :) az evenkent tartani szokott Cánonica Visitatio által láttamozva [Nagykapus K; RAk 5 esp.kl].

láttat 1. megnézet/vizsgáltat; a face să se vadă; sehen/prüfen lassen. *1593:* azt mondom hogy az mit lattath azbalj lattatasa ereötlen es kescö [Szu; UszT 9/47]. *1598:* Az en p(ro)curatoro(m) ... zolt volt az derek dologhoz, es azt akarta lattatni [i. h. 13/42]. *1771:* Maximilianus bavariai herceg ... Lejövén azért Bécsbe Leopoldus imperatorhoz ... a császár megparancsolja hogy a tárházakban hordozzák el s láttatnák sok kincsét etc. [RettE 254].

Szk: *kár ~ni. 1646:* ha comp(ro)baltatik hogy hertelen kar lattatni kellet kj mennj, le szal az onus [Kv; TJk VIII/4. 105] ∗ *kárt ~. 1699:* praetendallya az I. hogy a' ... 2. ökör kárt tett eö knek a' buzajaba(n), ugya(n) azert mentem oda hogy megnezettesse(m) Dezmas Uramekkal, ha vané kára vagy nincs ...; de semmi kárt nem lattatott : s ott insurgált ellenem [Dés; Jk 295a]. *1814:* Nem szabod le vágni[a], hanem kösd meg s láttas kárt | hajtsa bé[b] és láttassan kárt [Aranyosrákos TA; Borb. — [b]A sertéseket].

2. vkit felkerestet, meglátogattat; a dispune cuiva să viziteze pe cineva; jn auf/besuchen lassen. *1658:* mikor Kolozsvárra mentem is, Kegyelmedhez elküldtem oda Monostorra; láttattam Kegyelmedet, de Kegyelmed nem volt az szálláson, hanem oda fel volt udvarnál [TML I, 136 Vass László Teleki Mihályhoz]. *1672:* Váradra kell expediálnunk jó emberünket, láttatni basát [TML VI, 284 Keczer Menyhért ua-hoz]. *1677:* Reménlvén Kegyelmednek eddig házához való vissza érkezését, akarám láttatni, kivánván, írásom tanálja jó egészségben Kegyelmedet [TML VII, 399 Bethlen Farkas ua-hoz].

3. vkit vhogyan fogadtat; a dispune cuiva să primească pe cineva într-un anumit fel; jn irgendwie empfangen lassen. *1677:* Édes Komám uram, legyen azon Kegyelmed, azt a Bálint deák nevü bücsületes embert ő nagyságával láttassa bücsülettel, sőt tiszteségesen ajándékoztassa meg is [TML VII, 479 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

4. hozzákezdet/láttat vmihez, nekifogat vminek; a dispune cuiva să apuce de ceva; etw. in Angriff nehmen/beginnen lassen. *1668:* instructióm azt tartja, hogy az építéshez láttassak [TML IV, 302 Pelei Ferenc Teleki Mihályhoz].

5. ~ *vkihez/vmihez* gondját viselteti vkinek/vminek; a dispune cuiva să aibă grijă de cineva/ceva; für jn/etw. sorgen lassen. *1600:* az Magiar Cantornak betegsegebe attunk segitsegwl f l ... hogi megh nehezedet az Cantor, es semmi keoltsege ne(m) volt, az patikariussal lattattunk hozzaia, kinek fizettwnk fl l [Kv; Szám. 9/IX.35]. *1662:* Az lovaimhoz láttass jól [TML II, 383 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1698:* az en edes Uer Atiamfia fen megh irt Georgy Mihaly Uram Nemes szemely illien niomorusagos betegsegemben engemet maga melle võtt, hazaban be fogadott es hozzam lattatt | bizuan eo kglmehez ... hogy eletem fottaig mint igaz Atiafiu Nem hagy es hozzam lattat [Csatószeg Cs; CsÁLt F. 27. I/44].

6. törvénybe szólít; a chema în faţa instanţei pe cineva; vor Gericht rufen/laden. *1595:* Vdúarhely, Solymosj al(ia)s Zabo Georgj Instal Molnar Jakab ezen Vdúarhely ellen, az mikeppen kezessege(n) volt molnar Jakab, es Capita(n) vra(m) eo kegme megh napozta volt ez may napra, Az I pedigh Molnar Jakab Arra valo haladekot kert hogy az Annya halalara hyúattak : ha lattatni akaria mas zek napian, hitesse teöruenj modgya zere(n)t megh az I hogy Arra hyuattak [UszT 12/108].

7. ítéletre bocsát; a supune judecăţii; Urteil fällen lassen. *1580 u.:* mikoron az Tilalom tegedett abban ert az Peres földben mikor ot zantottal volna ekeddel es tiltottanak tegedett harom Teörwinnyel az eggik Ekewel meg nem allottal hanem Mind vegig kj mentel az foldnek vigire, tudoman Tetel Mellett elsözör ebben varok Teorvint ezt lattatom meg Miert hogy az harom Teorvinnek ne(m) engettel engedetlen voltal zabaditatlan ez egy borozdatt mind vigig ki zantottad az Tilalom ellen ennek Terhit lattatom ... ez az Tilalom es az mely Tilalomnak Engedetlensigire kereslek [Szentkirály U; UszT]. *1597:* Jelenti Chakanj Balas vram hogy az megh holt Czákanj Ianos vra(m) aruaianak Tutorsagat vrunk eö felsege neki atta, es lattatnais hogy eö lehetne Tutora mind maganak es iozaganak, De az teoruenj nem ítel most Tutorsagot [i. h. 12/5].

8. *törvényt ~ vki ellen/vkire* **a.** perbe fogat/bíróság elé állíttat vkit; deferă justiţiei pe cineva, intentează proces împotriva cuiva; belangen/jn vor Gericht stellen/laden lassen. *1570:* Feleky Janos Kenez fely peres Byzonsagy, Balinth Thywadar alperes ellen ... Zwgoryan Esthwan ... vallya ... az kenezel is kezd Erössen fedeodny, zytkozodny[a] vegre hogy ely nem kezdy zenwedhetnj az kenez, Akar Theorwent latatny rea, hogy azt megh erthy Balinth Thywadar, vgy kezd kënergeny hogy Ne Theorwenkediek vele [Kv; TJk III/2. 9–10. — [a]Bálint Tivadar]. *1730:* nem halottam sem eczer, sem maszor hogy Törvent látatot volna [F.volál Hsz; HSzjP Michael György vall.]. *1768/1771:* Dsugyank ... 3 vftot vett ismét rajtam, azt pedig minden igaz ok nélkül vette, két Pénzel inhibealván magamat előtte, hogy láttasson elsőben Törvényt, az után globazon meg ha vétkes lészek és à Törvényis itéli [Bukuresd H; Ks 114.61]. — **b.** ítéletet hozat valaki ellen; elítéltet vkit; a obţine sentinţă împotriva cuiva, a face să fie condamnat; gegen jn Urteil fällen/jn verurteilen lassen. *1570:* Nagy Barlabas ... vallya, hogy Thawaly Eztendeobe hallotta Az zek zynen Janos deak vichey Janosnak azt Montha volt Igen kerwleod az halot, Mely Mondasba Vichey Janos törwe(n)t lattatot volt, Es harom forinthon Maradot volt erthe [Kv; TJk III/2. 172]. *1637/1821:* Ez illyen magok viseletlenségért láttattunk Törvényt ellenek [Torockó; TLev. 8/1]. *1677:* A' mely Nemes ember penig a' latrot megfogná, és sem törvényt reá nem láttatna, sem Tiszt kezében nem adná, hanem vagy simpliciter vagy penig meg-sanczoltatás által, el bocsátaná ... flor. 200 büntettessék [AC 128]. *1783:* V(á)r(me)gye Tisztei által a Gyilkosakra Törvényt láttatván a Mlgs udvar, igen törvényessen convincáltatott az öte, az 6dik pediglen kicsind idejének tekinteti végett Gratiát nyert ez egyszer [Szamosfva K; Eszt—Mk]. *1810:* Horváth Ágostan Ur ... nagy ujjitásokat akar tenni, a' Vajda rész atyafiak(na)k tetemes kárakra, mert a' Falun alol lévö Tott osztani akarja ... igaz az hogy akár Ágostan, akár Embere menyen a' Tora mingyárt el fogatam 's törvént láttatak reája [Kissármás K; RLt Q. 3 Farkas Antal Veres Sámuelhez]. —

L. még AC 15, 222. — c. döntést hozat (vmilyen ügyben); a obţine decizie (într-o chestiune); eine Entscheidung treffen/fällen lassen. *1568:* Tomas buday Magister Cehae aurifabroru(m), et Tomas Tekǫli (!), Visky Jmre, az eǫtwes Cehek (!) zemelyebe ezt vallottak, Mikor eǫttwes gergel es ǫtwes orban kǫzolt az vraim bekeseget zerzettek volna, Az bekessegnek mogyat, ky akaruan Jelenteny, mindeniknek kezeket be ueuek, ha meg alnak az zerzesben, es az kǫtelben, mellyet kǫzykben vetnek, Mikor az bekesegnek mogiat az vraym eleikben attak volna, Eottwes Gergel meg ala, minden zerzesinkben, birsagoth es kǫtelet fel wǫn, de eǫttwes orban halla, az birsagoth es ezt monda, mas biram vagyon nekem, masut latatok en ebben tǫruent, nehez es Sullyos neke(m) ez zerzes [Kv; TJk III/1.179].

9. *~ja magát* mutatkozik; a se arăta, a apărea; sich zeigen. *1672:* Kegyelmed maga dolgárúl ... semmit ne irjon, hanem elébbeni praedicatumban láttassa magát lenni [TML VI, 368 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1704:* sokan, akik most láttatják hűségeseknek magokat, azok nagyobb ellenségei őfelségének [WIN I, 267].

láttatás 1. bizonyítás; probaţiune, probă, dovadă; Beweisführung | bizonyíték; probă, dovadă; Beweis. *1591:* Erreolis protestalwnk hogy ha ez belj lattatasunk nem elegh, Ne legien keseo az derekarulis szolnůnk kgtek eleot, s az appelationak heliennis [UszT]. *1593:* az mit lattath azbali lattatasa ereötelen es keseö [i. h. 9/47]. *1599:* mindénik lattatassomra ha tagagia ky fogok biszonittok [i. h. 14/33]. *1625:* tudomant Tezek hogj mind it mind penigh az apellatio heljein Latatasi(m) leznek [i. h. 73].

Szk: *törvény közbeli ~*. *1598:* P(ro)ponit A ... P(ro)testalok In primis hogy vadnak teórúeni közbelj lattatasim, de elözer az derekrúl tezek valazt [i. h. 12/100]. *1600:* Protestalok ne legyen keseö az derekara zolnom, ha teörweny mutattia, De elseözer teörweny keözbeli latatasom vagyo(n) [i. h. 15/246].

2. észrevétel, kifogás; obiecţie, excepţie; Bemerkung, Vorwand. *1600:* A p(ro)ponit, per p(ro)cu(rato)rem Thomam Antalffi de Kobadfalwa, kegtke elǫtt illie(n) latatasomis wagyo(n), hogy az J. felesighe felǫl nem felelt, es mierthogy az felesigheis az potentiat zinten wgy patralta minth az vra, most peniglen ne(m) comparealt, es minth zembe, azt mo(n)dom hogy walami keresetem wagyon raitok, mind azon wadnak. Replicat. J. per procu(rato)rem Ioannem Jmreh de Cheherdfalwa, hogy felelt felesighe felǫl. Deliberatum, hogy vtraq(ue) par(te)s iuxta action(em) bizonichanak [i. h. 15/241].

láttathat 1. ápoltathat/gondoztathat vkit, gondját viseltetheti vkinek; a putea dispune de îngrijirea cuiva; für jn sorgen lassen können. *1705:* Belényesi Zsigmondnak ... hozván be ide a minap egy fiát a németek ... és ide sebesen hozván bé, mind a seb mia s mind egyéb nyavalya is érvén, halálosan megbetegedvén, instált az úrnak az apja, hogy efficiálná a generál elött, hogy hadd láttathatna hozzá [WIN I, 593].

2. *törvényt ~* perbe fogathat/bíróság elé állíttathat vkit; a putea chema în judecată pe cineva; gegen jn Prozeß führen/jn vor Gericht stellen/laden lassen können. *1643:* Lűn kezes 40 forintigh Ebeni Jstvan uramnak Aron Jstvan az szogoraert Gyorgy Janossert ilyen ökon mivel hogy arra az Gyorgy Janosra Torvint akar lattatnj Ebeni Jstvan uram az szena lopaszert es ůdo alat az migh Torvint lattathat Ebeni Jstvan uram ha el talalna bůdosni Gyorgy Janos Ebeni Jstvan uram megh vehesse az 40 forintot Aron Jstvannon ez levelunk Ereyvel [Gyerőmonostor K; WassLt Kissebik Kabos Gaspar vall.].

láttathatik 1. látszhatik; a se putea vedea; sichtbar/zu sehen sein können. *1710 k.:* minthogy a lélek a nincsen vagy semmi és az érzékenység alá jövő testek között mintegy középaránt gondoltatik lenni és vagyon is, de nem láttathatik, tapasztaltathatik: hajlandóbb a testi ember arra, hogy vagy nincsennek, vagy igen vékony testecskének ... higgye lenni [BÖn. 439].

2. mutatkozhat, tetszhetik; a se putea manifesta; sich zeigen/erweisen können. *1662:* Az fejedelemnek portáról való confirmáltatása[a], fejedelemségében való megerősíttetése ... meglévén ... már a szegény ország magának pihenést láttathatik vala igérni [SKr 142. — [a]1630-ban az I. Rákóczi Györgyé]. *1675:* Kegyelmedhez való kötelességemben is soha bizony szántszándékkal nem hibáztam tudtomra; lehet mindazáltal sokak itíleti szerint (mert én is csak egy gyarló féreg és teremptett állat vagyok) láttathattam hibázni [TML VII, 26 Szepesi Pál Teleki Mihályhoz].

láttatik 1. a fi văzut; gesehen werden. *1704:* A tisztek pedig ... igen elmentenek, úgyhogy idehaza kevesen láttatnak [WIN I, 213]. *1710:* Ebben az esztendőben[a] nagy és példa nélkül való üstökös csillag láttatik az égen ... egész nyolc hétig durált, azután exspirála [CsH 156. — [a]1680-ban]. *1745:* (A parázna asszony) ki kisirtetvén az Varosrol és annak határárol Ugy el távozzon, hogy soha többé ezen Hellysegben Ne láttasson [Kv; TJk XVI/5. 4–5]. *1763:* az I. Városunkb(an) ... kurvának tartatot ... Szamoson importallyak hogy Léány korában ... katonakkal kurvalkodot, a kikkel ... lattatott gyanuson conversalodni, és szemmel látott bizonysagok szerint is paraznalkodni [Torda; TJkT V. 178]. *1769/1802:* onnat Nap nyugatra ... egy nagy bükfában láttatott egy Csillag forma bé forrott kereszt [BSz; JHb LXVII/3.50–1]. *1771:* azon el dőglőt Bivalon ... mitsoda jelek láttattak, hogy azokkal a' verés által lett el károsodását lehetne itélni [Msz; BetLt 7].

2. (vminek) mutatkozik, tetszik; a se arăta/dovedi; sich erweisen. *1592:* Wegheztek ... Hogy Valaki az lelkewel zitkozodik ... egy forintot vegienek raita, Hogy penigh Ne lattassanak eo kgmek ez Tilalomban, az eleo Istennek chak hizelkednj, hane(m) ez Weghezes ... eoreokeoseon megh gywkerezzek es ez zitok iob moddal megh zwnniek ... Az Biro es tanachis ... keotelesek legienek, ez egy eleobe rendelt kisded bwntetest Minde(n) renden meg Vennj [Kv; TanJk I/1.175]. *1597:* Az mely Testiseket az I eleo hozot volt, azok nem lehetnek tanuk, mert magoknak lattatnanak vallani, hane(m) ezek kwlseo tanukat allassanak [UszT; 12/121]. *1677:* Tudgyuk azért kigl(tekne)k is mint igaza(n) hazajat s maradekjat szerető Emberek(ne)k ... meg bantodasok nagyok, mellyek(ne)k el halgatasaval, ne(m) hogy szegény hazánk meg maradasara jo remenysegünk(ne)k uttya; sőtt naponként ... valo közelitese veszedelem(ne)k lattassek [Maksa Hsz; PatN 67b Hsz rendeinek nyil.]. *1786:* a' kik külsőképpen jobb gazdáknak láttatnak is, szük álla-

potban lenni véllek valo Conversatiobol tapasztalom [Torockó; TLev 4/13.55]. *1792:* Isten jovoltábol most az idő láttatik egy kevéssé jobbulni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1824:* a' Mlgs Ur áltol, és áltolam is bé adott levelek a' birtokat égy bizonyas időtől fogva figálni láttatnak, s valósággal figállyák is [Vaja MT; SLt évr. Balla Mihály P. Horváth Károlyhoz].

Sz. *1671:* közönséges, de igaz mondás: A ki maga törvényes igazságával nem tud élni, azzal láttatik visszaélni [TML V, 585 Máramaros megye rendei Teleki Mihályhoz].

3. tapasztaltatik; a băga de seamă; befunden werden. *1587:* Vegeztetet Azert hogy az Gondwisseleö Egy legie(n) ... egy hyw beochwlletes embert valazzanak, az Gondwiselesre, ky ne(m) egy esztendeigh sem ketteoigh, hane(m) towab visellie, Mind adegh Amegh lattatik hywe(n) es hasznoson forgolodnj az gondwiselesben [Kv; TanJk I/1.43–4]. *1648/1687 k.:* (A föld) ige(n) kétsiges állapotunak láttatott [Erdősztgyörgy MT; MMatr. 143]. *1710:* Már a császár Rákóczi Ferenc meghódolásával Felsö-Magyarországot láttatott vala megcsendesíteni, de Horvátországban Zrínyi Péter és Frangepán, Alsó-Magyarországban penig Nádasdy Ferenc a többivel együtt grassálnak vala [CsH 81]. *1806:* a' gyanu ... következés nélkül el mult ... ha egyszer a' gyanu meg szünt, nem volt miért Pert indittani, mivel azt meg nem bizonyithatja az Felperes, hogy az Alperes a' gyanu ki világosodása után-is erösitette volna gyalázatjára azt a' miről elöbb láttattak gyanakodni [Dés; DLt 250].

látus oldal; pagină; Seite. *1597:* Mindenestwl wolt 37. Tiwk ... Melleknek Aiandekban walo kwldoszesit az kowetkezendo latwssokban meg Mwtogatom [Kv; Szám. 7/XIV. 2 Th.Massas sp kezével].

laudál 1. dicsér; a lăuda; loben. *1567:* mind a ket fel a my el wegezet zentencziankat acceptalak, laudalak, fel wewek minden Citkeliben [Vizakna AF; TT 1881. 191].

2. dicsöít, magasztal; a lăuda; lobpreisen, rühmen. *1760:* (A deákok) tartozzanak mind a' belsö, mind penig ha ugy kivántatik a' külsö Templomban is predikállani, kiváltképpen penig egyikben, az masik kivül az Innepet laudálni [Kv; SRE 194–5].

laufer hírvivő, futár; curier; Läufer. *1796:* A Laufert az Ngd parantsolatja szerént bé eskedtem az Pomégyán(a)k örizésére [Branyica K; IB. Gombos István lev.].

launé szeszélyes hangulat, szeszély; capriciu, toană; Laune. *1852:* mégis jobnak tartom, a határozatlan ember ellenébe ezt tennem — ne hogy Launétol fügjen az igen vagy Nem [Torda; BetLt 4 Betegh Gábor lev.].

launés szeszélyes; capricios, cu toane; launisch. *1836:* Az üdö csufab egy launés vén Leánynál [Zsibó Sz; WLt Kelemen Benjámin lev.].

laurus-olaj babérfa-olaj; ulei de dafin; Lorbeerbaumöl. *1589:* Egy fertal font Laurus olay [Kv; KvLt Vegyes I/2.70]. *1671:* A Kalugyértól vödtem egy font Laurus olajt [Gyf; UtI].

láva lávagyöngy; un fel de perlă/mărgăritar; Lavaperle. **Szk:** ~ *kolié* lávagyöngy-nyakék. *1818/1826:* Aranyba foglalt Gránátok ... Láva kolyé ... Egy reszketo Tö [KvAkKt Mss hung. 12].

lávagyöngy gyöngyfajta; un fel de perlă/mărgăritar; Lavaperle. *1839:* Egy Láva gyöngy fülbe valojával ... Egy más láva gyöngy arany gojokkal [Kv; LLt].

lavór mosdótál; lighean; Waschschüssel. *1814:* Egy 13 probás Lávuor 32 1/4 Lott Más 13 probás nagyobb Lávor 42 Lott ... Egy Lavourhoz valo kanna 8 Lott [Kv; Born. IV. 41]. *1816:* Egy lávor mely 13. probás 32 1/4 Lothok. Egy Nagyobb Lávor 13 probás 42 Lothok ... Egy lavorhaz valo Kanna | Egy Lavur kannájával | Egy Lavur hozzá valo kisded poharával [Kv; i. h.].

laxál hasat meghajt; a (se) purga; abführen, purgieren. *1735:* Excellentiad számára ez uttal praescribaltam valami Pilulakat, az mellyek gyengen laxalnak és az sűllyetis indithattyák, vagy harom estve egymás után lefekveskor huszat huszat méltoztassék Excellentiád be venni belőllek ... ha nem éppen huszatis avagy tsak tizenötet [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből].

laxálás kb. hashajtóhasználat; folosire de laxative; Gebrauch von Treibmittel/Purgativ. *1735:* arra kell vigyázni hogy az laxalás után szorulása ne támadgyon Excellentiad(na)k [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből].

laxáltatik ? kiküszöböltetik; a fi înlăturat; beseitigt/weggeschaffen werden. *1740:* Noha, a' Dési Mészáros Czéhnek, azon Dési Hentes Társasággal sok rendbéli Controversiái völtanak eleitől fogva; melly Controversiak Protocollativéis, sok rendb(en) restringáltattanak, et pro rei exigentia laxáltattan(a)k is ... ; most ..., hogj ottan ottan, ne molesztáltassék a' Tktes Nms Tanács és Universitas, a' Nms Mészáros Czéhtől, Concludáltuk firmiter, hogj Mészáros atyánkfiait ... Articulusaikb(an) 's Privilegiumikb(an) manuteneallyuk közönségesen, mint eddig is manuteneáltuk [Dés; Jk 540b].

laxáns hajtó; laxativ; abführend, purgativ. *1728:* az Felesegem ... most ugyan az orvossággal éle, ma még reggel esmét laxans pilulákot fog be venni [ApLt I gr. Haller János gr. Kálnoki Borbálához Nsz-ből].

laxatíva, laxatívum hashajtó; laxativ; Abführmittel, Purgativ. *1735:* arra kell vigyázni hogy ... szorulása ne támadgyon Excellentiad(na)k mellyet reménlem hogy az ott künn maradt Syrupos forma laxativummal, borköves levesekkel ... praecavealhatni [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből]. *1823–1830:* (A doktor) csakugyan eljövén, 31. X-ben[a] laxativát és herbathéát praescribált. 5-en január 1795. pedig borzagyümölcsből való izzasztó mixtúrát s ugyan borzavirág herbatejet. 8-a január hánytató vizet, gyomorerősítő mixtúrát china-hajból és kennivaló zsírt [FogE 130. — [a]1794-ben].

láz[1] **1.** febră; Fieber. **Szk:** *csúzos* ~. *1856:* Betegség neme: csuzos láz [Dés; RkHAk 160] ✱ *gyullasztó* ~. *1856:* halt meg Brukner Márton Cancellar Diner fiacs-

kája Márton 6 holnapus korában gyulasztó lázban [Dés; RHAk 76] ∗ *rothasztó* ~. *1859:* halt meg Darvas János leánykája Izabella 10 hetüs korában rothaztó lázban [Dés; RHAk 100]. — L. még *gyomorláz* al.

2. izgalom; încordare; Erregung. *1879:* Jakab Ödön! Ilyen lázban nem voltam soha. Egy asszonyt rajzolok, aki a mindenünnen rá háromló gyanúsítások s vádak terhe alatt ... félőrült természete által — elbukik ... Betege voltam napokig a türelmetlenségnek, mert nem tudtam dolgozni rajta [PLev. 42 Petelei István Jakab Ödönhöz].

láz[2] irtásföld; laz, teren de curînd despădurit; Rodeland/acker. *1604:* En ot az lazat leöuetejnek tutta(m) be az Gheödres patakaig [Lövéte U]. *1687:* Tavaszszal kerteket Lázokat, Reteket Tisztito irtogato ... hét számra szolgalo Szegény Jobbágyok [Máramarossziget; Törzs]. *1713:* az Tövisses vápára menö lázban [Sárd AF].

Hn. *1548/1755:* montem Lázbik [Incsel K]. *1592:* Propria domini: ... Habetur foenile unum Úrláza, dictum [Erdődszáda Szt; KárolyiO III, 522. — A szt-i tartomány urb-a]. *1598:* Laz neúy helibe(n) (sz) [Szombatfva U]. *XVI. sz. v.:* Az beden alol az lazban [Jedd MT]. *1604:* eleozer az lasz kareigh kj, Az utan Kerek bwkbe mentúnk | Az chiokas lasz [Abásfva U]. *1639/1687 k.:* A' Lázonnis két hold [Nagyernye MT; MMatr. 279]. *1651:* az Czere lazon (sz) [Kőrispatak U]. *1670:* a' lázban [Sárd AF]. *1671:* felso hatarban ... Nagy örotvan lazan(k) [Bözöd U]. *1673/XVIII. sz. v.:* az Láz Karéra [Gyepes U]. *1699:* A Lázon edgj hitván föld [Siklód U; LLt] | Lazokon (sz) [Vécke U]. *1713:* az Lázokban (sz) [Sárd AF]. *1718:* A Lázban [Egerbegy Sz] | Az Küs Lázdon (sz) [Nyárádsztlászló MT]. *1723:* A Lázbeli földben (sz) [Holtmaros MT]. *1731/1802:* A Hoszszu Lázban (sz) [Nyárádgálfva MT]. *1738:* Köris Lázban (sz) [Bözödújfalu U]. *1745:* A Küs Lázd oldalában (sz) [Nyárádsztlászló MT] | Az Apros lazban (sz) [Szentdemeter U]. *1754:* Lázu (sz). a Láz [F.oroszi MT]. *1762/1779:* Az ujj Szegi Láz (k) [Vérvölgy Sz]. *1795:* A Kis Láz oldolába (sz) [Nyárádsztlászló MT]. *1802:* A' Lázban (sz) [Náznánfva MT]. *1809:* Lázon [Szövérd MT]. *1810:* a Nagy Lázd, vagyis régi nevezete szerént Tövis ajjbeli Allodialis Föld [Nyárádsztlászló MT]. *1817:* Láz nevü helyen belöll az Árok ... szomszédságiban (sz) [Firtosmartonos U]. *1823:* a Lázakban (k) [Harangláb KK]. *1844:* A' Láz patakán lévö rét [Kémer Sz]. *1848:* Ládz [Szövérd MT]. *1854:* A' Lázba (sz) [M.kecel Sz]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

laza a szőlő alsó és felső gyümölcsös része; capătul viei plantat cu pomi fructiferi; unterer und oberer Teil des Weingartens mit Obstbäumen. *1780:* eö Nsga Szöllöje Lázája [Mocsolya Sz; WLt]. *1816:* a' Györtelkj[a] Határon egy darab majorság szölö a' Magurába[b] ... Ugyan itt vagyon a' Lazába, ágasokon ... egy szüretelö szin [Born. XXIX. 24/13. — [a]Sz. Hegy Somlyó (Sz) határában]. *1839:* a' Csákó hegyen úgy nevezett Nádas Szöllö ... Lazájával együtt, melybe vénebb és most nevekedö Szilva fák vagynak | Mólnár Hegyi Szöllö. — Ez alatt is vagyon egy kis laza [Tasnád Sz; MkG]. *1860:* A Laza melyen az öszve irt gyümölcsfák találtatnak néhol szántatik, néhol kaszáltatik féröjüsége mintegy nyolcz vékásnyi [Sármaság Sz; HG. br. Kemény Sámuel hagy.].

Hn. *1839:* Az Illye szöllö Lazáján (k) [Egrespatak Sz; MkG].

lazac somon; Lachs, Salm. *1710 k.:* Derék specialékra nem vágytunk[a], az erszény sem bocsátott; tehénhús, berbécshús petrezselyemmel, káposztával ... saláta, hal, ott pedig a lazac igen bő, s a stokfis, héring, platajc [BÖn. 575. — [a]Hollandiai tanulmányútján].

lázad fellázad, lázong; a se revolta/răscula; sich empören/erheben. *1653:* Die 12 may valami hadba menő székely, Szabó Sebestyén öcsémet megvágá, és reggel után lázzadának némelyek, és megfogák a város határában és fogva hozák, és a tömlöczbe tevék [ETA I, 150 NSz]. *1657:* és hogy önagyságának utána ne lázadjon az egész had ... készebb voltam az hadak között maradni, az ellenséget magamra vonni [KemIr. 322]. — L. még SKr 358.

lázadás 1. revoltă, răscoală; Empörung, Erhebung, Aufstand. *1676:* Én nem úgy mint tanácsadó ... hanem Kegyelmed tökéletes szolgája, jovallanám manifestáltatni urunkkal az dolgokat minél hamarébb, hogy lázadás ne következzék [TML IV, 213 Barcsai Mihály Teleki Mihályhoz]. *1843:* fő figyelmét fordítsa arra, miszerént a többször nevezett Varga Katalin, ha ellene kivilágosodnék az, miszerént a többszer érdekelt közlakosokat lázadásra ... unszolná, azonnal tartóztasson le [VKp 67].

Szk: ~*t indít. 1841:* Azonban a nevezett folyamodók ha ... zúgolódtak volna is, ők azáltal lázadást indítani s magokat az illetö törvényes elöljáróiknak igazgatása alól erőszakosan kivonni ... nem akarták [VKp 61 Varga Katalin foly. a császárhoz az abrudfvi, bucsumi és kerpenyesi kincstári uradalmi jb-ok nevében]. *XIX. sz. köz.:* Nem atollották ... tsupán az Ivás kedviert azon Fogadoban Congregatiot indittani[a] ... jol meg reszegedni, ez által Rebelliot s Ladzadást a Mesteremberek ellen inditani [Kv; ACLev. — [a]A békétlenkedő mesterlegények].

2. ? ijedelem; spaimă; Furcht, Schreck. *1703:* Eodem anno die 16 Decembris ... még éjszaka ... olyan rettenetes zuhatar indula, olyan szél, amilyen régolta nem volt, sőt ez vasárnap sok héjazatokat is rontott le a szél; a piaci templomról is sok cserepet lehányt, a Farkas utcai templomról is sokat megszaggatván lehányta, úgyannyéra, hogy a templomból sokan ki is futottak, olyan lázadás volt [Kv; KvE 281 SzF].

lázadó răsculat; Empörer, Aufrührer. *1854:* a' földes vr ügyessége Sándármokat vitt ki hirtelen 's a' föbb lázadokat bé fogták [Mv; Újf. 2 Soós Iosef Újfalvi Sándorhoz].

lázadozás lázongás; răzvrătire; Aufsässigkeit. *1796:* Minthogy pedig Parasztnak Földes Ura ellen, és Földes Ura Joszágában ... Just feszegetni, és kérni nem szabad, és nem illik, azért meg kivánnya az All-Peres, hogy az irt Paraszti Communitas, a' mely magát ... nem régibenis Földes Uraik ellen valo rugodozásokban, és lázadozásokban ... belé elegyitette ... az efféle képzelt Jussának, és szabadságának feszegetésétöl penitus praeeludaltassek [Mv; TLev. 5/16 Transm. 43–4].

lázadozó lázongó; răzvrătit; aufrührerisch, empörerisch. *1822:* egy paraszt ember Szalatsi János a' köznyomásbol ki kertelt és Tengerível bé vetett földjét egy falka marhának el adta. Ezt alázatoson instálom méltoztatik investigáltatni, a dolog e szerint ki világosodván tőrvényes elégtételt adni, mert ha példa nem adódik az erőszakos földös urak lázzadozo parasztokat is formálnak [M.zsombor K; Somb. II Sombori István nyil.].

lazarét, lazarétum lazarett, kórház, *rég* ispotály; spital, lazaret; Lazarett, Krankenhaus. *1718:* Pestis alkalmatosságával ... Választassék és keszittessék el edgj bizonyos és ha lehet félre valo helly, es Házak à Hostátban Laszarethumnak, à hová ha Infectus talál lenni, exponáltassék (így!); és ott ételtel, és itallal, sőtt orvosságokkal is tartassék ex Publico [KvLt I/225 gub.rend.]. *1749:* Lazaretből irt kedves leveledet ... örömmel olvasám [Bodola Hsz; DanielAd. 274 Hidvégi Mikó Ferenc Vargyasi ifj. Daniel Istvánhoz].

lazarétumbeli ispotálybeli; din spital/lazaret; von/aus dem Lazarett/Krankenhaus. *1729:* Nem javallam most az ő kglme fia oda mennyen ... In flagranti fog ott most ā Pestis lenni Igen megis bodulta(na)k most ott az emberek, öszve elgyettek az Lazaretu(m) beliekkel [KJ. Rétyi Péter lev. Almakerékről (NK)].

lázárfalvi a Lázárfalva (Cs) tn *-i* képzős szárm; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Lázárfalva/Lăzăreşti; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Lázárfalva. **1.** Lázárfalvához tartozó; care aparţine de Lázárfalva; zu Lázárfalva gehörig. *1628:* Az melj darab szena fweök uagio(n) Czyk szekben az Lazarfalui hatarban ... abbeli rezyt ada Santa Peter Apor Lazar vramnak tiz forintert kesz penzert [IB].

Hn. *XVII. sz. köz.:* Lazarfaluy ut mentjben (sz) [Kozmás Cs; EHA]. *1772:* A Lázárfalvi utnál (sz) [uo.; EHA].

2. Lázárfalván lakó; din Lázárfalva; in Lázárfalva wohnhaft. *1730:* Lázárfalvi Bálint Peternek (!) a gyermék Lo iránt Varja Ngod parantsolattyát [Somlyó Cs; ApLt 2 S. János Deák Apor Péternéhez].

lázári a bibliai Lázáréhoz hasonló; asemănătoare cu cele ale lui Lazăr din Biblia; dem biblischen Lazarus gleich. *1801:* Furujás Persi, tsupa lázári boldogtalanságok és férgek között meg hólt [Gyalu K; RAk 140].

lázaszt felbolydít/lázít; a răzvrăti/instiga; empören, aufrühren, in Aufruhr bringen. *1662:* egyik fél is, másik is a győzedelemre nagyon igyekezvén, magok mellé külföldről is nagy sok ifjúságot lázzasztottak vala [SKr 629]. *1748:* Eltető Ur(am) ... az harangot reām felre vereti, mellyre a' Falu fel kelvénn ... égy szeget érő kárt sem találtanak, még is a Falut reám lázzasztotta [Szent egyed SzD; WassLt Pap Péter (33) zs vall.]. *1806:* tulajdon az maga Kerekes Márisko szájjabol hallottam beszélleni ..., hogy az Exponens mit mivelt volna vélle az ablaka alá lázosztván égy néhány személljeket, mint ha ő Juhász István nevezetü szőtslegénnyel feküdt volna égy ágyba [Dés; DLt 250/1808]. *1847:* a tiltott erdőkbeni legeltetés és az erdőszeti ültetvények kitépése, elpusztitása forgott-é fenn a Varga Kata ott-tartózkodása alatt? Ha igen, e tekintetben lázzasztotta-é, adott-é szabadságot az embereknek? [VKp 207]. — L. még BÖn. 939.

lázasztás kb. felbolydítás/lázítás; răzvrătire, instigare; Aufwiegelung. *1809:* Dersi Procurator ... mikor igy publice denuntialtatik hogy notát érdemlő cselekedetekben, Hazánk állapattyának Lázzasztásaba magát elegyitette uolna el nem halgatathatván procuratori Hivatalatol fel függesztetik [Szu; UszLt ComGub. 1655-höz]. *1847:* az abrudfalviak, bucsumiak és kerpenyesiek ... lázasztásáért letartóztatott Varga Katalin nem követetté el oly bűnténył, mely miatt büntetőkereset alá való vettetése szükséges lenne [VKp 179].

lázasztó I. *mn* felbolydító, lázító; răzvrătitor, instigator; empörerisch, aufrührerisch. *1799:* az emlitett Fogadóban[a] gyakran a' Legények lázzaszto, és lármás egybe gyüléseket tartottanak [Kv; ACLev. — [a]A Fejér Lóban]. *1843:* Varga Katalin a bucsumi, abrudfalvi és kerpenyesi közönségeket ... a templomok előtt és a korcsomákon is lázasztó és ellenszegülésre késztető beszédekkel és veszedelmes tanitásokkal izgatta [VKp 121]. *1846:* a parasztnép a lázasztó asszonyt, Varga Katalint ... kedveli [VKp 143].

II. *fn* lázító (személy); răzvrătitor, instigator; Aufrührer, Empörer. *1809:* Az Panaszoltatott Procurator Vrrol ... meg fogom bizonyittani aztis, hogy az Fellgs Fejedelmünk ellen hitetlenül miket Cselekedett a Ns Hazánk(na)k alattomban miként volt lázasztoja [Szu; UszLt ComGub. 1655-höz]. *1847:* mindenkor bébizonyitja a három helység, hogy se lázasztó, se zsaroló, se ellenszegülésre ingerlő sohasem voltam [VKp 155 Varga Katalin nyil.].

lázföld irtásföld; laz, teren de curînd despădurit; Rodeland/boden. *1674:* Minthogy Györffy Mihály Deáknál Zálogban vagyon, az Fekete Pál vram Padi oldali láz földje harmintz Magyar forintokban mü előttünk visza botsátá Györffy Mihály Deák Uram, Fekete Pál uramnak azon Padi oldali láz földgyét [Lozsád H; HÉvk. XXI, 62]. — Vö. a *láz*[2] címszóval.

lázkaszáló irtáskaszáló; laz, teren de curînd despădurit, transformat în fîneaţă; Rodewiese/schur. *1713:* egj irtás ... egjszántó Föld ... egy Láz kaszálo mindenik az én szomszédságomba(n) vagjon [Kisdenk H; BK sub nro 243 György Sandru (60) jb vall.]. — Vö. a *láz*[2] címszóval.

lázol irtogat; a face lazuri; nach und nach roden. *1724:* egj Kratson Szimeon nevü ember, kiis az erdő mellett lakott azon telken ... mindenkor lázolt s irtott s jó örökségeket csinált minden felé [Dögmező SzD; BK. Csoszka Joszip (70) jb vall.].

lázongókkali lázongókkal való; cu răzvrătiţii; mit den Empörern/Aufrührern etw. gemeinsam habend. *1848:* Werner Vilmos szentannai lakós ellenében a lázongokkali cimboraság be nem bizonyulván ... szabadon bocsájtatik [RevRTr III, 159].

lazúr, lazúriom I. festékfajta; lazur; Lasur. *1558 k.:* Az lazuriomoth Igy chinald: Vegy kenesęth 2 rezth, ken-

kóueth 3 rezth[a] [Nsz; MKsz 1896.383. — [a]Folyt. a fels.]. *1670:* Az padlast Lazur festekkel megh lineaztam ment ra egy font Lazur f 1 [Kv; ACJk 70a]. *1678:* Vöttem ket font Lazurt ket forint negyven penzen f 2//40 [UtI]. *1679:* Indi (!), Minium, Arany Sárga, Lazur, Latka, Rudni festékek ket fazékban [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 43].

2. ? azúrkék zománc; smalţ azuriu; lazurblaues Email. *1589:* Lazur vagion Eözweseggel a ki Niom p. 24. Sarkany ver vagion ky megh Eeer f 2 [Kv; KvLt Vegyes I/2.46 Pekreczy Annának, Dési János ötvös özv-ének lelt.].

3. kelmefajta; un fel de stofă; Art Textil. *1621:* 30 Xbris 1620 Biro vram, es Tanachi paranchiolattiabol veotte(m) Beöleöny vram, es Machkassy Ferencz vra(m) szamokra Niolcz singh faylandist, lauzurt (!), singit p(ro) f 3 [Kv; Szám. 15b/XI. 281]. *1625:* Fizettenek eo kemek ... Jonas Deaknak, Eot sing Lazur arraban, melljet vetettenek ... Varos közönseges szuksegere ... f 17 d 50 [Kv; i. h. 16/XXXV. 154]. *1630:* Dési János hozot lengiel Országbol 6. fél végh Lazurt tt f 9 d — 6 végh karasiát tt f 1 d 50 [Kv; i. h. 18b/IV. 58].

Szk: *kék ~. 1645:* Egy Kek Lazur Czapragh kürül Galannal premezet [LLt Fasc. 125]. ∗ *szederjes ~. 1629:* egy szederjes Lazur pap dolmant, kek bagaziával bellettet [Kv; TJk VII/3.171]. *1637/1639:* Eoteotfel sing zeold failandist egjütt aestimalt(uk) f. 20 d. — Hett sing szederies Lazúrt, 1 p. f. 3 1/2 f 24 d. 50 ... masfel sing szederies lazur, nadragnak ualo — f. 6 | 1. Roka hattal bellet szederies lazur teoreok mente — f. 16 [Kv; RDL I. 111]. *1673:* Egi szederies Lazur belletlen mente [WassLt Borsai István hagy.].

4. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: azúr (kék) színű; azuriu; lasurblaufarbig | ? lazúrkőből való; de/din lazurit; aus Lasurstein. *1754:* Lazur Tobák tarto Flor. hung. 5 [Nsz; Told. 19/17].

lazúr-festék festékfajta; lazur; Lasurfarbe. *1670:* Az padlast Lazur festekkel megh lineaztam ment ra egy font Lazur f 1 [Kv; ACJk 70a].

lazúr-kék azúrkék, égszínkék; azuriu; lasurblau. *1831:* 38 Sing Lazur kék poszto ... 114 Rf [Kv; Born. O.Ia]. *1850:* Egy lazurkék, sárga streifos bársony ripsz lájbli [Mv; DE 2].

lazúr-kő lazurit; Lasurstein. *1589:* Arany gywreo kiben vagion Lazűr keow Niom 2 araniat, 3. ortot f. 4 [Kv; KvLt Inv. II/2. 32]. *1608:* Jutot vgian neky kett Arany Giwreo Egikben Jaspis, masikban lazürkeo nio(m)nak harmad fel Araniat u(ale)t f 3 [Kv; RDL I. 83]. *1823–1830:* Ötödik ház[a] sárgás tükrös, itt vagynak drágaköves portékák, termett kristályok, structojásokból sima és metszett edények, összerakott csigákból hajók, madarak stb. Lazur kövekből oltár [FogE 185. — [a]1796. tájt a drezdai Muzeum Kunst Kammer-ében].

lazúr-nadrág lazúrkelme-nadrág; pantalon de postav...; Hose aus Lasurstoff. *1628:* Egy coregh tarka Ladaban Egy vegh Aba ... Egy kis darab uerez Baraszlaj ... Egy Uiselt Zederies Lazur Nadragh [Gyalu K.Kv; JHbK XII/44.10].

lazúrozott ? azúrkékre színezett; colorat azuriu; lasurblau gestrichen/färbt. *1801:* Egy Hoszszuko 4 Szegeletü Feketén Lazurozot Kredentia [Vargyas U; CsS]. *1810:* Egy kékre szinelt (: Lazurozott :) jóféle arany tojás kerekségü Frantzia Piksis [DLt 368 nyomt. kl].

lazúr-posztó kelmefajta; un fel de stofă; Lasurtuch. *1621:* vraink akarattiabol Vogner Mihaltol uóttwnk 6 sing es Egy fertaly Lazur poztot singit ... fl. 3 [Kv; Szám. 15b/IV.13]. *1625:* veöttem Ionas Deak vramtol negj singh, es Egj fertal Lazur posztott ... f 14 d 80 [Kv; i. h. 16/XXXIV. 242].

lazúr-szín azúr/égszínkék; azuriu; lasur/himmelsblau. *1743:* Egy Lazur szin Sellyem Creditor Szoknya [Marossztkirály AF; Told. 19]. *1760:* Lazur szin Simma bársony váll ezüst készüllettel [TGsz]. *1766:* Paplan melynek a közepe Zöld tafata a körülete Czitz karton ugyan két Embernek valo réa varrot lazur szin veres és Zöld Selyemmel készitet aláb valo Gyolts Lepedővel [Lesnek H; Szer. Harsányi Éva lelt.]. *1767:* égj Király, vagyis Lazur Szin Bársony Szoknya [Sállyi KK; Ks 21. XVIII. 78]. *1782:* Lazurszin Staab, három rend arany frantzia tsipkével váll [A.balázsfva BN; LLt]. *1805:* 3 Sing extra fáin Kásztor Poszto Lazur szin | 1 Loth Lazur szin selyem [Mv; Told. 74]. *1812:* 12 Sing Lazur szin pántlika [Mv; i. h.]. *1816:* Lazur szin übberock ... 7 Rf [Kv; Born. IV. 41].

lazúr-színű azúrkék színű; azuriu; lasurblau. *1756:* A Kis Aszszonyok házába ... nagyok az ablakok ... melegittetik nagj széllyes Lazur vagy feketé színü kivül füttő kemenczével [Déva; Ks 92. I. 32]. *1811:* Egy Lazur Szinü Frakbol Iankétli csinálás [Kv; EMLt Hodor lev.]. *1848:* egy rongyos lazurszinü kaput [DLt nyomt. kl].

lazsnak pokróc; pătură; Kotzen, Decke. *1551:* keg. hozza meg az en lasnakomath [Nsz; LevT I, 90]. *1570:* Vernyka (!) Taligas Janosne, Erzebet Dabo Thamasne Ezekis azt valyak ... More Ambrus ... Az ew Rezere Jwtot Marhaba adot Zabad akaratya zerint vizza az azzonnak egy paplant egy laznakert [Kv; TJk III/2.69]. *1584:* Az Wasar Vamrol valo ieczes ... Aky Lasnakot, Czondorat ... húz loh terehbe Atwlis az keth pinzt megh wehesse [Kv; KvLt Vegyes III/9]. *1593:* Az Lovaknak veottem Bonczidan 2 viselt Lasnakot p(ro) f 1 d 24 [Kv; Szám. 5/XX.159]. *1594:* Az keozteök ualo Papp az varhoz[a] tartozik egi lasnakkal egjebeöttis aholl az vaida tiztiben Papp uagion Mindenjk egi lasnakkal tartozik [Kerestelke Sz; UC 113/5.60. — [a]Somlyó (Sz) várához]. *1609:* Az kett Taligas Lonak az el mult Telben voette(m) egj oh Cherget es egy zürke zürbel chinalt lasnakot [Kv; Szám. 12b/IV. 49]. *1629:* Egj agj, abban uagion ket kittel heiu derekalj, az derekaliok alat egj coregh lasnak [Szentdemeter U; LLt]. *1637:* Az paraszt Embereknek vagio(n) ... haro(m) vanyoloiok auagy karlöjok: Ezekbeölis tartoznak Eöszel adni egy egy lasnakot auagy pokroczot [Sebes F; UC 14/42.84]. *1726:* Egj tarka jo lasnak [Kv; Pk 6]. *1735:* Azon Kurvaj nevnek megbizonyitására más bltes Aszszonynak Férjével egj lasnak alatt egesz etczakákon hált [Dés; Jk]. *1737:* (Az alperes) egj uj Lasnakomat, szekertzémet el-vitette,

nékem nagy káromra [Dés; Jk 242b]. — L. még TML IV, 323, VIII, 531.

? **Hn.** *1847:* a' kis lazsnakban (sz) [Ákos Sz; EHA].

Szk: *bojtos ~. 1644/1759:* a két Árvák számára jutot egy bojtos fejér Lasnak pro florenis kettő [Ne; DobLev. III/651.4b] ∗ *fejér ~ →bojtos ~* ∗ *gubás ~. 1620:* Egy lura ualo Gubas lasnaktul f—/12 [Kv; KvLt II/69 VectTr 5].

le I. *hsz* **1.** (fentről) lent/lennebb levő helyre v. helyig; (de sus) în jos; bis hinunter. *1694:* az Afrim erdőtűl fogva mindenűt a Verőfényen le borozdolva az két lapos csere kőzt levő Pap földenek also vegenél le az lapos patakjab(a) [Mezőméhes TA; WassLt]. *1713:* az ur Lazar György uram reszire ... jutott ... Az Gyümölcsős kertnek Szamos felöl valo reszi ... le az puszta Szőlő földeig [Baca SzD; JHb XLI/2]. *1724:* azon darab erdő az Vingárd határhoz valo, mind a' Patakig le [Vingárd AF; JHb XXVII/2]. *1771:* láttam ... Miklos Jánost a hegy tetején meg fogván lábánál fogva Tótt Pista ő keme és mind huzta le az özvegy kántorné Aszszony házáig [Dés; DLt 321.8a Borbara Bányai (40) cons. Andreae Pap vall.]. *1798:* Dél után mint egy Vetsernye tájban menyek vala le az uttzán [Szentkatolna Hsz; Mk IX.109.30]. *1813:* veszik körül pedig ... az egész Foglár erdős hejett Napkeletről a Tilalmas Kert, le azon ... a patakbol le jövő Földek [F.bereksző Sz; BfR III. 12/9 Bontya Nyikara (56) col. vall]. *1814:* Egy vén sárga Ló ... a' Homlokátol fogva le az ajakáig lámpásos, vagy hodos [DLt 336 nyomt. kl].

Szk: *~ és fel rúgó vas. 1756:* Az Ur házában ... két nagy ablak, mellyek(ne)k ónos bézárói, Sorkai, pántyai, le és fel rúgó, a' uagy tojogalo vasai, minden hiba nélkűl [Déva; Ks 92.I.32].

2. lefelé, a folyó folyása irányában (vmeddig); în jos (pînă undeva); ab/niederwärts, flußabwärts. *1703:* a kuruczság ... a Maroson tul valo földön, egész Görgénytűl fogva le Fejervárig s továbis, csak széltiben nyárgalodzik, p(rae)dál, s marhát hajt [ApLt 6 Apor István Kálnoki Sámuelhez Nsz-ből]. *1710 k.:* a genevai: Andreas Leyard maga költségén, szerencséjén próbát is tön a Dunán le Lándorfejérvárig és talán Konstantinápolyig [BÖn. 920]. *1770:* Br. Bánffi Mihály úr ... Enzenberggel együtt rendeltetett volt avégre, hogy a Szamoson le Szatmár felé hordandó sónak módját miképpen találhatnák jobban ki [RettE 236]. *1772:* mikor a' Silep ezen régi hellyen fekűtt ... a' Viznek le a' Silip végitől, közepszerű viznek idején volt circiter fél Singni és két Czolni szőkése, de csekély Viz idején nagjobb [Ádámos KK; JHb LXVII/290].

3. délre vmeddig; spre sud (pînă undeva); südwärts. *1687:* A generalisságokat ezeknek most úgy osztották onnét felyül: Kolozsvártol fogva Beszterczéig es onnat Maros Vásár helyig mind a Taff regimentye is legyen a Picolomini commandoja alatt, maga Kolozsvár, Gyalu, Sebesvár etc. Szeben, Fejérvár, Enyed, Torda, Kolos és asztán Fejérvártól fogva mind le Vaskapuig Vetterani commendoja alatt, — maga[a] penig itt Szebenbe lakik [Nsz; DanielO 73–4. — [a]Az erdélyi főhadparancsnok].

4. *1851:* Anyámon az öregen elkezdve le Titiig ... mindnyájan jol vagyunk [Kv; Pk 7].

II. *ik* **1.** önállóan, *le* igekötős igét tartalmazó eldöntendő kérdésre adott igenlő feleletként; independent de verbe, ca răspuns afirmativ la întrebările formulate cu verbele compuse cu acest prefix; selbständig, als bejahende Antwort auf eine Frage mit dem Präfix *le-* gebildetes Verb. *1704:* (A tiszt) ígírvén magát[a], megkérdé mégis, ha az asszonyokat és gyermekeket levágják-é? Kire monda, hogy ne az asszonyokat és gyermekeket, de a férfiakat mind le, és azt a helyet egészben elpusztítsák és elégessék [WIN I, 310. — [a]A kegyetlen parancs teljesítésére].

2. önállóan, hsz-szerűen az igei tagot hozzáértve; independent, dar verbul respectiv este subînţeles, cu valoare de adverb; selbständig adverbialartig, das verbale Glied mitverstanden. *1710 k.:* Nagyszegi ... Le a garádicson, ott a hintó és szolgái készen, felüle s hajta, micsoda szín vagy októl viseltetvén, Isten tudja [BÖn. 876].

lé 1. gyümölcslé; suc de fructe; Fruchtsaft. *1621:* Vaczorarajs atta(m) az Czauz konjhajara ... Apro Muskotali keortuelt feoznj az leuet meg ittak f—/8 [Kv; Szám. 15b/IX.68]. *1632:* ha rea szőkeóleönk az ruhadatis ad el es megis megh tarcs (!) az szőlőt mert az leueból megh valthatod az ruhadat [Mv; MvLt 290.106b]. *1679:* Baraczk levéb(en) vet 1. viz üveggel nro 1. 2dik viz üveggel nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 47]. *1746:* Az Mlgs Ur Sz. Demeterröl Károlly várrá küldett Almájának is a' mint hallám hirit jo gondviselok miá meg vallottam a gyalázattyát mivel mig Csesztvére érkezetis meg ázot az Sákja az alma leve miá [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.]. *1796:* az imit amatt lévő szároz tőkéket Korodra ki adagatták es annak Levét iddagattak ... két versen részegen ... jöttek is haza [Kv; AggmLt B.15].

2. leves; supă; Suppe. *1777:* Flora Kosztán ... monda; hogy ő jol lakott az Udvarral; mivel tsak sos vizes édes lével tartyák [Sajóudvarhely SzD; KS. Anna Székelly quondam Martini Lombárd rel. vid. (40) jb vall.]. *1823–1830:* délben mindenkor kaptam egy kevés levet, mert Fekete Miklós egy kupás lábossal való ételt fogadott három márjáson egy hónapra [FogE 103].

3. mártás; sos; Sauce, Tunke. *1582:* 13 January veottem chyűkat 1b. 8 d. 32 ... faolay d. 12. sos hall d 10. malosa zeoleo d. 4. az lewehez 2 Eytel bor d. 6 | wachyoran weottem feozny ... boryu hüst d. 18. eczet es bort az lewehez d. 4. az lewehez tyűk mony 25 d. 5 | wachyorara Egy chyűka 1b. 8 d. 32 az lewéhez alma hagyma méz d. 4 [Kv; Szám. 3/V.5,12 Lederer Mihály sp kezével]. *1597:* Az Boriw hws Swfawal Masodik Taal Etek. 14 Twkmoniat az Etek lewiben ... f —/07 [Kv; i. h. 7/XIV. 66 Masass Thomas sp kezével]. *1621:* Veottem ... Az sult hal ala lenek egi ejt(el) bort f —/8 [Kv; i. h. 15b/X. 21]. *1639:* Azután is az röstült étkemben az aszu szarát belevetette, levet töltött az étkemnek s még ugyan az szőlőmagot is megtalálták benne, hogy az időtt szőlőt ett volt [Mv; MvLt 291.188a–91a átírásban!].

Szk: *borított ~ ?' 1591:* Chük Borittot Lével f — d 20 [Kv; Szám. 5/I.51] ∗ *faolajos ~* olajos mártás. *1585:* 5. Nouem: Jőwe Lipparol egy Czhyauz ... Harmad napon ... Vaczhyorara ... Halat attam esmet czhyukat fa olayos lewel fizette(m) az fa olay d. 3 [Kv; i. h. 3/XXII. 71]. *1625:* Piztrangot fa olajos leuel d. 31 [Kv; i. h. 16/XXXV. 165] ∗ *gyömbéres ~. 1570 k.:* Ezt is végeztük öfelöllök, ha ⟨valamely⟩ fazakas fazakasmesternek leány⟨át⟩ házastársul magának venné az olyannak

⟨kell⟩ adni fél mesterséget, az fél mesterségben ⟨tizen⟩-öt forintot harminchárom penzt ... nyolcvan hat font húst, nyolc t⟨yúkot⟩, két ludat, gyömbéres levet tartozik [Dés; DFaz. 9]. *1625:* 4. Tal Etek volt Egj Lud Gjeómberes lewel f — d 25 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 31] ✱ *gyümölcsös ~. 1594:* Negidik tal Etek Gwmeolczeos leuel Lud, Tiuk. Egi ludath v(eo)tem f —/12 Egi Tiukoth ... f —/8 kortuelth ... f —/2 Almath hagimath f —/2 Borth leuenek 1 1/2 Eytel Eccetheth f —/9 Mondolath ... f —/9 Malosa zeoleoth ... f —/4 Eccetherth ... f —/3 [Kv; i. h. 6/X. 39]. *1596:* 14 Decemb(ris) Ismeg főzettem: Diszno húst gyümölczes Leúre fizettem, vöttem ... d 18. 2 Eyttel bort hozatta(m) az leúenek ... d 4. 8 kőrttúelt ... d 2. 6. Almat ... d 1 1/2 d 3 1/2 Malosa zelőt ... d 6 [Kv; i. h. 8/XXV] ✱ *meggyes ~. 1650:* Süttettem Ludat Nro 3 ... Tyukot Nro 1 ... Czynaltatta(m) alaja Medgyes leuett, Atta(m) Medgyett Hozzaja ... d 20. Mezett Just 1 ... d 30 Piros O. bort Just 3 ... d 36. Borsatt, Gyömbert, Szekfüett ... d 45 [Kv; i. h. 26/VI. 418] ✱ *olajos ~. 1595:* feozettem ... 716 karazt olayos lere ... f —//21 [Kv; i. h. 6/XIV. 24] ✱ *röstölt ~. 1736:* tehén hús riskásával, murokkal vagy peterzselyemmel, röstölt lével [MetTr 322] ✱ *székfüves ~. 1595:* 7. Janúary. Ez Ebedre hittak vala az Birak Wraimat, Elsö Taal Etek volt fekete Lew: Ahoz 2 Nyül Eley volt tt d 10 Ehez Alma Dio ... d 2: Eczet ... d 10 haiat[a] ehez és czöpegetnj hozottam ... d 5. Eyt: 1 1/4 Mez ehez az fekete lewhez és az Zekfües lewhez ... d 25. Es ahoz az 2. Leúhez 1. Eyttel borth d 6. Egy fontnak 3/4 Mandolat, ehez és az feier kenyerhez, az az, Szilúas Beleshez ... d 30 ... 1 loth zekfüet megis ugyan ezekhöz ... d 12 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 16 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — [a]Olv. hájat]. *1650:* Süttettem ket Fogoly Madaratt, Hozza ualo Fü szer számmal ... Czjnaltatta(m) Szekfüües leuett Alaia. Attam Hozzaja Mezett Just 3/4 ... Attam Hozzaja Apro Tengeri szőlőt ... Sekfüüett, Fahaiatt ... Borsatt, Győmbert [Kv; i. h. 26/VI. 416] ✱ *szürke ~. 1736:* csukát tormával vagy szürke lével [MetTr 322] ✱ *tejfeles ~. 1710 k.:* A sajtot, túrót sem mesterséggel, sem erővel ... el nem nyelhettem semmiképpen. Túrós étket, ordás, tejfeles levet, domikát szintén úgy, hanem a bálmost, botsajtot, jungátát, édes tejet igen szerettem [BÖn. 516] ✱ *törött ~. 1582:* 12 January weotte(m) karazt 1b. 8 d. 24 ... Teoreot lewhez petreselyem hagyma mez d. 6 [Kv; Szám. 8/V Lederer Mihály sp kezével]. *1585:* 13 Janua: Főzette(m) Ebedre ... Massyk tal etek chyuka tőrőt lewel 10 font az arra. d 40. Saffrany ment rea d. 16. Bors, alma, Eczhet, gyöngyber me(n)t d 16 [Kv; i. h. 3/XXII. 55]. *1705:* tegnap Montecelli uramnál voltanak ebéden, holott is a nagyobbik Kornis is süttetvén egy ludat, Haller György uram is egyet, Kornis István uram is ismét törött lével főzetvén meg egyet egészben ... mi igen jóllakánk [WIN I. 592]. *1736:* lúd törött lével [MetTr 322].

Vö. az *éleslé* és *feketelé* cimszóval.

4. folyadék; lichid; Flüssigkeit. *1847:* megint aggodalmunk, bánatunk volt a' kitsi Rozával, szája fájt sokáig, ugy hogy néhány nap lévnel egyebet nemis ehetett [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].

5. erjedt/erjesztett lé; zeamă; gegorener Saft. *1710 k.:* tyúkfiat főzettem káposzta levében, tormával [BÖn. 515]. *1823–1830:* Göttingában 60 fő káposztához betöltöttünk egy véka ilyen sót, harmadnapra édesvíz lett a leve, hanem megint egy véka sót töltvén a káposzta levibe, úgy osztán megsósult [FogE 192].

6. (seb)váladék; secreţie (a unei răni); (Wunden) Ausfluß. *1823–1830:* Hallottam némelykor magyarul éneklést s a sok nép közül későre tanulhattam ki, hogy az egy szegény huszár katona, kinek a farában golyóbis volt és a sebnek a leve a nadrágján is kiszivárgott [FogE 262].

7. főzet; decoct; Brühe, Sud. *1572:* Markos Antal ... vallya ... Ne(m) tudom my lelē a Labomat, Jm ne(m) Alhatok rea ... tanítya erre Seres Martonne hogy Zedye(n) harom Zemeten harom kapza foltot es főzze Meg a leüeüel Mossa a fáyadalmas (!) helt es Az kapczat kősse rea [Kv; TJk III/3.8c]. *1795:* A Feje ... igen erőssen el lévén gebbedve, a' Doctor Praescriptiója szerént valo Fűveknek Levével maponként sok izben maga szemei előtt mosatta, füsültette [Mv; Told. 47]. *1843:* Török Ilona ... egy évig kinozván öt a hideg ... ajánlá[a], hogy meg gyogyitja harmadnapra, és ördög rakolyát s kigyó fűvet össze főzvén, annak levibül 3 jo pohárral egymás után meg itatott, s ezen mérges ital ... harmad mapra meg is gyogyitotta — mert akkor halva volt [Nagykapus K; RAk 11. — [a]Egyik Dongóról (K) való asszony].

8. szennylé; dejecţie; Abwasser. *1767:* az ország uttya ... olly sáros, hogy egy felöl nagy ganéj domb vagyon ... mely ganejbol a lév le szivarogván az alább lévő ország utban, igen el ebbed a hely [Koronka MT; Told. 19/29]. *1816:* Ganéj és mas Csuf lé s viz szokott ki follyni az uttzára [Dés; DLt 368].

◇ **Sz:** *egybeszűri a levet* **a.** hát mögött kiegyezik; a se împăca în secret cu cineva; hinter js Rücken übereinkommen. *1710:* Carafa ... úgy egybenszűré a levet Teleki Mihállyal, hogy a szemünk láttára még a fejit is csókolja vala Telekinek [CsH 209]. *1763:* Mányika Iliátol is hallattam egy versen veszekedvén az Őttsével Mányika Iuonnal mondani: Nem tudja ugymond a' Groff Exp(onen)s Aszsz(on)y ö Nga a' te tselekedeteidet, de ha és ö Ngával beszélhetnék, s a' dolgat meg jelenthetném, meg tanitona mennyit vendégeskedel és torbézolsz a' vendégfogadossal Táksa Mihailával egyben szűrvén vélle a' Levet [Gálfva KK; Mk V. VII/1.51 Antal Mihály (34) jb vall.]. — **b.** szerelmi viszonyban van; a avea relaţii de dragoste; Liebesverhältnis haben. *1772:* Székely László ... felesége valami gárdistával egybenszűrte a levet [RettE 268–9]. *1775:* Bánffi György Wesselényi Farkasnéval egybenszűrte a levet [i. h. 357] ✱ *egy hével-~vel rámegy vkire* hirtelenjében, egy füst alatt; imediat, numaidecît; im Nu. *1668:* Tsak bánom hogy az leovés alatt egy hével, lével reá nem menénk, s, fizettünk megh nékie [Diós K/Kv; Ks 65.43.10] ✱ *feladja az büdös húst a jó ~vel* kellemetlen dolgot szépen, kíméletesen tálal; a prezenta un lucru neplăcut cu menajament; eine unangenehme Sache schön/schonend vortragen/präsentieren. *1670:* Kende Ádám, tudom, bizony feladja az büdös hust az jó lével ott kinn [TML V, 391 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *olyan ~vel szokták feladni* úgy szokták tálalni a dolgot; de obicei aşa sînt prezentate lucrurile; dermaßen/auf diese Weise pflegt man eine Sache aufzutischen/vorzutragen. *1668:* láthatni való dolog, az fejedelmünk ő nagysága mely hamar hiszen akárki szavának is, maga jámbor lévén, azt tudja, más is olyan és

bosszúból nem szól senki is, hanem ha ki mit mond, mind igazat szól és kötelességinek kiván csak megfelelni, mivel a vádlást mindenkor olyan léhvel is szokták feladni [TML IV, 409 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez] ✱ *öszszeszűri a levet* **a.** összejátszik vkivel; a pactiza cu cineva; mit jm gemeinsames Spiel machen. *1711:* kgld ... az egész nyaronis mind hordata az Tilalmas erdöt, Rosu Pétérrel öszve szürte az Levet [Kv; Ks 33 Rőd II. 47 Viski Pál lev.]. — **b.** szerelmi viszonyba kerül; a avea relaţii de dragoste; in Liebesverhältnis geraten. *1669:* Elhitette magával, hogy öszve szűrték az leveket és hogy feleségül akarja elvenni [TML IV, 594 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1752:* soha nem hallottam senkitűl hogy egy ágyban kapta volna ... Tisztarto uramatt a meg irt koltsárnéval ... semmi Circumstantiát nem Láttam egygyik félhez is, melljbűl azt mondhatnám hogy öszve szürték volna egygyűt a' Levet a koltsárnéval [Gordánfva Sz; BK]. *1766:* (Feleségétől) El akarván válni Kemény Ádám ... medio tempore ez az Széles Trézsi öszveszürte vele a levet, s azalatt a hasát is felcsináltatta [RettE 205] ✱ *szép ~vel adják fel* szépen tálalják a dolgot; lucrurile sînt prezentate foarte frumos; die Sache wird schön aufgetischt/vorgetragen. *1710 k.:* latens persecutio volt, noha szép lével adták fel, amikor a deputációban ... elvoksolták, hogy ilyen nagy dologra ilyen amolyan (dicsertek, csúfolt némelyik) elme kell [BÖn. 755].

leábrázolás személyleírás; descriere amănunţită a unei persoane; Personalbeschreibung. *1767:* Néhai Doctor Pataki Samuel Vram posteritássit ... tsalárdsággal ki forgatták[a] valami Aszszony ember és két Léanyi ... azért ... ezen kerölö Levelben comitaltatik, hogy szoros vigyázás lévén erantok, ha valahol meg fordulnának szoros fogságra vitetné(ne)k le ábrázolások ezen személyeknek im ez[b] [Szancsal KK; Mk Jos. Mezey jur. assz. kl-e. — [a]Drágaköves arany- és ezüstékszereikből. [b]Köv. a részl.].

lead 1. aláad; a da (ceva) jos; hin/heruntergeben. *1745:* öt kosár méhet tettem el a hijuba ... egyszer felmegyek és megtapogatom a kosarakat ... leadám a kosárt, hát a méz mind benne vagyon [Kőrispatak U; Ethn. XXIV, 165 Semény Györgyné Máthéfi Kata (27) vall.].

2. megad; a acorda/da; zugeben. *1620:* Attunk erre ... iambor Nemes embereket hogy ez sententia leuellel ra mennyenek az J. Joszagara, es ha leszen marhaia elsöben azbol, ha nem leszen, vetesseböl auagy öröksegbeli igassagabolis satisfactiot impendallyanak az Actornak, az szek igassagat az Szeknek le adua(n) [Zsögöd Cs; BLt 3].

3. odaad; a da (ceva cuiva); hingeben. *1823–1830:* Egykor Öexcellenciája kalendáriomot kéretvén tőlem, el is felejtkeztem volt a beleirt álomról, s leadtam a kalendáriumot, melyben a beirt álmot meglátván Öexcellája Nagy Dániel úrral nevették magok közt [FogE 134].

leágazott (le)származott; descendent; abgestammt. *1718/1781:* Néhai Tekintetes Nagyságos Rátz Kristina Aszszonynak ... az régi nagy emlékezetű Tarnok Matskási familiából le ágazott immediatta Successionak legitimus Haeressei és posteritassi [JHb LXXI/8.482].

leagyal leüt; a doborî; her/hinunterschlagen | megagyal, agyba-főbe ver; a snopi (în bătaie), a bate foarte rău pe cineva; jn krumm und lahm schlagen. *1761:* Mészáros Gyurka ... ez Város utzaján meg támadván Incze Istvannét ottan le agyalta Vérit ki ontotta [Torda; TJkT V. 12]. *1771:* midön a Rosa Hegyre feljáro közép utra ki hajtottam volna a Tehenemet ott éngem le agyolt Pap Andrásné, meg vert, és még most is azzal fenyegetett hogy akár hol talál meg öl éngem mingyárt [Dés; DLt 321.38b]. *1779:* mihent érenek hozzájak ugy anyira ütötték vertek Taglatták, ugy hogy mint halálra verték ugy hogy az halászt Ursujt földig le rontották s agylatták [Záh TA; Mk V. VII/12 Paszka Gyorgyitza (20) jb vall.]. *1784:* Beze János és Kalapáts Péter ... Házam ajtóját dorongokkal bé feszitették ... alig hogy magam tulajdon házamba le nem agyaltak [Zetelaka U; UszLt XII.89]. *1792:* Polgárok nem fogák meg, hanem az édes Annya kezében és szemei előtt földig le agyalák [Nyén Hsz; HSzjP Vlád Buza (60) zs vall.]. *1810:* le agyolta az Alperes a' Felperes sertésseit [Dés; DLt 82].

Ha. *1802:* le agyolta [Mv; Born. XXXIX. 53]. *1813:* le is agyallyanak [Déva; Ks 117 Vegyes ir.]. *1818:* le agyolták [Zágon Hsz; Szentk. br. Szentkereszthy Zsigmond nyil.]. *1827:* le agyalták [Szind TA; Mészkői lev.]. *1829:* leagyolta [Dés; DLt 300].

leagyaltatás leüttetés; doborîre; Niederschlagen | megagyaltatás; snopire; Verprügeln. *1825:* mi ... el szaladtunk feljebb az erdőben, s onnan látuk a Veszutz Vaszilika casussat, és le agyaltatását [Kötelesmező SzD; TSb 47].

leagyaltatik megagyaltatik, agyba-főbe veretik; a fi snopit/bătut zdravăn; krumm und lahm geschlagen werden. *1825:* Veszutz Vaszalika ... az el fogo személyek által iszonyu dorongokal, és Fejszékel leagyaltatván, egy szoval kemeletlenül bantak az utrizalt Colonusal [Kötelesmező SzD; TSb 47 Soffre Nyikulaj (25) col. vall.].

leakaszt a desprinde luînd jos; ab/herunterhängen. *1833:* Bakcsi Ádámné Aszszony az ajtorol egy kendőző kendőtis le akaszta [Martonos Hsz; HSzjP Pap András (43) gy.kat. vall.].

leálló 1. lehulló/omló; căzut spre ...; (her)abfallend. *1798:* A' Neve a' Kotsisnak Mihály, Fogaras Földi Királyhalmi ... fekete szemü hajú, elöl le-állo dupét viselt, hátul czopfot [DLt nyomt. kl].

2. lehorgadó; cu vîrful îndoit în jos; nach unten biegend/neigend. *1806:* Dumitru Flora ... Medgyes Széki, Saali (30) ... fekete vérmesen ki-álló szemü le-álló hegyes orru [DLt 730. 8464 ua.] | Flintás Flora ... hegyes le-állo orru | öregebb Papp Janos ... le-állo tompa Orru | Rhusz Lupaj ... kisded le-állo orru [i. h.].

leány 1. vki lánya; fiică; Tochter. *1507:* Kata leanyom Nylas gasparne | Cata leanomnak Agyanak eg Boryus vnot [Kv környv.; NyIrK VI, 186, 187 Rödi Cheh István végr.]. *1549/1752:* Az én Leányom(na)k Orsola Aszszony(na)k hagjok négj kalánt ezustet [Szentanna MT; LLt]. *1557:* Pesthessy Gewrgh ezth walya ... hogy mykor az en Mostoha Lyanyomoth keryk wala Lepseny

Myklosnak, ezth mondam nekyk, hogy zerethnelek mynd nyayan de nynczen haza ewczednek hogy howa wynne az my lyanonkat [Szentmártonmacskás K; SLt ST. 5]. *1564:* vettem Magamnak hazas tarswl az Nehaj vitezlew Pathoczy ferencz leyanyat Anna azzont [Marosillye H; BesztLt 41 Lad(is)laus Dyenessy comes co(m)itat(us) Zarand a beszt-i bíróhoz, tanácsához és a város polgáraihoz]. *1585 u.:* fel peres szent abrani Farkas Janos lianiaj farchadi petterne anazony [UszT]. *1597:* Chienke Jacabot rottak volt meg, hogy Janos annak a' leianiat veotte vala el | (A) feóldeket ... oszak ketti Az Aszony biria az eó egy fiaúal, es egy lányaúal, az mostoha fia pedigh biria az felet az ket húgainal ... ha az haro(m) liannak valamellykenek hazzasitasra ualo gondgia lezc(n) Az ket fy egy arant hazasichia [i. h.]. *1630:* az Annia el vzte vala eczer az leaniat | Hallotta(m) azt Az Anniatul hogj mondotta hogj minden termeszeti az lianiomnak az en termeszetem [Mv; MvLt 290.191a]. *1668:* Décsi Causa. Varga Janos lianja Judith matkajatol Mihalytol absolutiot kivan [SzJk 103]. *1714:* Falubely ős Fundussat ... mind a' felesege keppében mind pediglen az mostani eletben levő fiai liany es mint ez utan jövendő fiai es liany ... adgya el [Szaráta F; Borb. II]. *1761:* Lukátsi Mihályt meg ne eskesse senkivel mert az a' jeanyához köteles [Tordátfva U; Pf]. *1768:* Györgyinek vagyon egy Szavu nevű fiatskája, Gabornak liányi vadnak [Melegföldvár SzD; Born. XL. 80]. *1845:* nehezteltek réám leányastol edjütt [Dés; DLt 502].

Szk: *eladó ~. 1762:* Buda Zsigmond ... kedves atyamfiának három eladó leánya mindenik mátkás korokban holtak meg [RettE 133] ✱ *fogadott ~. 1853:* fogadott Leányom Gyárfás Kata [Pálfva Hsz; Kp V. 387]. *1860:* leányom ... kedves fogadott leányomnak, Puskás Lillának ... adjon hagyományombol 500 ./. öt száz cs. simpla aranyot [Kv; Végr.] ✱ *házas ~. 1591:* Almadj Gáspar Vram ... es az w ket hazas leyanya földwary Georgne, es onbozj myklosne [Szava K; JHb XIV/6]. *1638:* Daroczy Matte Vram ... eo kegelme Hazas leania, Daroczy Kattaszony [Kv; RDL I. 113] ✱ *kettős ~* leányikerpár. *1754:* (Keresztelten) Finta Péter Vr(amna)k kettős Leányt Klárát, Ersokat [Gyalu K; RAk 59] ✱ *szerelmes ~a. 1622:* It Fekeznek Gerg Hemschnek ket ze⟨r⟩elmes Leani ... Katalin 17 Esten Borka élt 15 évet [Kv; EM XXVIII, 291 sírkő-felirat]. *1668:* igirtem volt jövendő szent házasságnak rendire, szerelmes leanyomot ... Kun Ilonát ... Kis Buni Bethlen Miklos Uram(na)k [JHb St. Kun de Osdola[a] lakodalmi meghívója. — [a]Hsz].

2. hajadon (személy); fată; Jungfer/frau. *1570:* Ilona yčwewe(n) lean ezt valya, hogy ew Zeoch adam hazanal Tart zallast [Kv; TJk III/2.70]. *1578:* Emlitette hogy abbol az Eoreokseghcol vittek egy leant Chykba, es arra Az leanra Jarando ez az Eoreokseg [Amadéfva Cs; EsztMk]. *1627:* Immar az ket leaninak, vagy mint Wicej Margit Aszszonnak es Wicej Anna Aszszonnak ki hazasitásara ... Adgianak Eginek, Eginek masfel szaz Arany forintot [Kv; RDL I. 132]. *1683 k.:* Leanytol ha megh hal, ha csak el enekli az Minister egy kendeő keszkeneő [M.kecel Sz; SzVJk 35]. *1723:* Tudom hogy Tot Annok Leany volt es egy fattyu fia is vala [Lemhény Hsz; HSzjP David Ferenczne Ersebet (37) jb vall.]. *XIX. sz. eleje:* Mondván néki szelidetske Leány vagy e vagy menyetske Én sem Leány sem menyetske Vagyok oh te szelidetske [AbN]. *XIX. sz. m. f.:* Ez a liján ojan liján Maga jár a leginy utan[a] [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — [a]Táncszó].

Szk: *~t néz. 1736:* Mikor valamely ifiu legény meg akart házasodni, elsőbben, mint most is, az leánynak az apját anyját megjártatták alattomban, hogy van-e kedvek leányokot azon ifiú legénynek adni vagy nincsen; ha volt kedvek napot tettenek, hogy mely nap menjen az ifiú legény leányt nézni [MetTr 375] ✱ *hajadon ~. 1577:* az nemes assony theke Gasparne es Magdalnazzony haiadon leany [BfN 71/19]. *1803:* Esmerié a Tanu Ars[a] Rákosan residealo Nemes Fodor Sigmond Feleségit Belo Klára Aszszont és Hajadan Leányat Fodor Vigat? [Asz; Borb. — [a]Olv.: Aranyos].

Sz: *a hír olyan, mint a ~ szűzessége. 1836:* (A juhokból) azonban még sem vennék: mivel könynyen az a' híre kerekedhetnék, hogy a' fenn irt urtól viszsza hánytakat vettem; a hír p(e)d(i)g ily dologb(an) olyan mint a' leány szűzessége [Felgyógy AF; WLt Szabó György lev.] ✱ *úgy szereti a szép ~t, mint a medve a mézet. 1657:* Vitéz Teleki Mihály, ki úgy szereti az szép lyánt, mint az medve az mézet, mely még a hó golyóbist is meg nyalja érte [TML I, 85 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz].

3. cseléd/szolgálóleány; fată (în casă), servitoare; Dienstmädchen/magd. *1558:* Az ky leyant akor Tharthok wala, clara newut, es Az keeth Swthew Marthanak azoknak Semmyt ne aggyanak mert En azokat meg Elegethettem Az ew solgalattyokrol [JHb XLIII/21 Mikola Ferencné Melyk Anna végr.]. *1568:* Ezt lattam hogy az zabo Balint kapuya közöth eset vala el az lean, es egy azon segit vala fel kelny [Kv; TJk III/1.199 Anna Relicta Ambrosi Iso vall.]. *1585:* Marta Vekony Istuanne vallia, Ez ersebet leany Vala, es Az Gazdaya hon Nem vala, Egykor keseon estwe hat valamy leghenkek vadnak Az leannal, ot vala Az zekel ferencz leania is [Kv; TJk IV/1.506]. *1587:* Az Leannioknak Zegeodsegek 2 die Janüary Zegeottem egy leant kinek newe Orsolia p(ro) f 10 1 arso Ing 2 feoseo Ingh, 2 sing Jngh vynak valo giolch; 4 sing galler giolch 1 Barson Partta, 1 feiere valo giolch 1 haifono, 1 Muhar frish, béléssel ezue a' mindt Zereti [Kv; Szám. 3/XXVI. 13 Suweges Gergely isp.m. kezével]. *1677:* Szegöttünk egy Leant Patakon lako Tot István leanyat Catot Igirtunk fizetessebe egy barsony praemest (!) palastot, egy perpeta elö ruhat egy forintos partat, egy giolts inget, egy pendelt [Kv; ACJk 70a].

Szk: *~ok háza* cselédek háza. *1736:* az ... Udvarház ... vagyon két részekre szággatva. Első a' Palota, mellyben az Urak szoktak lakni ... Második ezen Palotának oldalában lévő kis ház, melly hivattatik Leányok házának [Bongárd BN; CU] ✱ *gyermektartó ~* pesztonka. *1621:* Zolgalonak ... Tiz, Tizen egj, es Tizenket Eztendeősnek, es giermek tarto Leannak teöbbet ne adgjanak f 4 [Kv; TanJk II/1.314].

4. kb. leányörökös; (fiică) moştenitoare; Erbtochter. *1582:* Azt monda az felliwl meg newezet Zelke Margit Azzonj hogj ebben az Jozagban es óröksegben mind leanj es mind fiu en vagjok [Komolló Hsz; HSzjP]. *1606:* Vagio(n) megh egy attiok fia, Dalliaban Erdeos Georgine Margit, mert an(n)ak az Anniajs Margit egy vala Doha Gorgiel, Doha Vrsulaúal, es Doha Istúanal, aztis egy arant illeti eszekkel, mert jm(m)ar lianra szakatt coreksigh [UszT Adamús Zolia de Bagj (60) ppix vall.]. *1711:* Néhay Mihalcz Mihály Uramtól az testamentom

Szerént maradott jók az Fiaknak redundálnak tali conditione hogy ő kglnek, abból ... senkinek ne abalienálhassanak, hanem ha deficiálna az egész Ferfiuj Ag, maradhasson Viszszá az Leányokra [Altorja Hsz; Borb. I]. *1802:* valjan mi, okbol nem osztoztanak a' Leányak a' Fiuval, avagj a' Fiu a' Leányakat nem fizette é ki az Léányakat illető jókbol [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1807:* Kérem ... az Leányt illető Joszágokra tartazó Leveleket Regestrálván ... Párban kiadatni [F.esküllő K; Somb. II] | Fiat Lêánt egj arânt illető fel kelhető Jok [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1807 k.:* a Takaro Szőlő hegy és mivel Székelly Szabad Erdőből fogattatot, olly termeszetűnek hallattam lenni hogy Leant nem illetne az hellye [Sinfva TA; i. h. Fülep Menyhárt vall.]. — L. még RettE 399.

Szk: *~ára fogad. 1636:* Makraj Thamas. Ennek fia nintsen hane(m) leanyara fogadott eggyet ugy mint Szente Thamast ezzel mindene kőz [JHb Inv. — Ülkére (U) von. bejegyzés]. *1652:* fiat fogadott vala Laszlo Janos egy leanyara egyed Peternek hyak vala [Kőrispatak U; Pf] ✱ *~ra házasodik* kb. leányörökös jószágába beházasodik. *1767:* Néhai régibb Wass István, a ki volt Selyei Nehai Nztes Kováts Jakab uram Jobbagya ezen ... Székben Magyarosra igaz Székélly Szabodságal élt szabod lêányra ... néhai Buzás Orsojára Hazasadott volt é? [Told. 76 vk]. *1810:* néhai atyám Szabo Sigmond Dálnokbol ide Zabolára joszágos leanra házasodot, mint fiu leanra Finna Ilonára [Zabola Hsz; HSzjP] ✱ *~ra száll* 'ua'. *1607:* tudom mikor oda zala chore Daujd az Sebestien Pe⟨ter⟩ne leanjara az ota azok birtak maraduajiual [UszT Varga tamasne Kereztwrfaluj Katalin (45) vall.]. *1637:* az Uduarhazatt regen Nagy Pataki Peter birja vala, annak vala egy leania arra szallott vala Egy Czernatony Leorincz Istuan new Ember veotte vala, ki arra az leanyra az Eóreóksegbe szallott vala [Kászonfelsőfalu; BálLt 61] ✱ *~ról ~ra. 1606:* Kereztes Péter ... adá egy örökségét, Dienes Balintnak fiúról fiúra, leányról leányra, nemzetségről nemzetségre örök áron [Középajta Hsz; SzO VI, 19]. *1649:* fiurul fiura leanrul leanra maradvanrul maradvanra [Uraj MT; LLt 40 Litt. A]. *1810:* Sipos András ... az maga rátarészinek felet eladta örökre, fiúról fiúra, leányról leanra az alperes Puskás József ökegyelminek [Szárhegy Cs; RSzF 124].

5. vmely családból való leány; fată dintr-o anumită familie; aus irgendeiner Familie stammendes Mädchen. *1751:* Hallattam hogj az Gombasek eleje Csontos leánt vett volt [SzD; Borb. I Szász Sigmond ex szent Marton (60) jb vall.]. *1759:* Alsó Mihályné ... Makrai leány volt [RettE 84]. *1775:* Első felesége Mikó ... leány volt [i. h. 354]. *1779:* (Az úrfiak) Néhai Groff Teleki Ádámnéval az Veselényi Leánnyal ültenek egy Hintoban [Vécs MT; KS özv. br. Kemény Zsigmondné Rhédey Druzsiána (60) vall.]. *1791:* ezen jószág utánn a Mojzes Léánjok be birtanak ide M. Sákodra[a] [Borb. II Agillis Franciscus Palatka Junior ex M. Sákod (42) vall. — [a]U].

6. szűz(leány); fecioară; Jungfer. *1631:* Czetri Giorgy beszelle nekem hogj megh edigh az en felesegem czak ollia(n) mint az leany, mert en varga Menyhartneval keözeösültem [Mv; MvLt 290.61a].

7. szitk-ban; în înjurături; in Fluch. *1574:* Mezaros Ianosne Azt vallia hogi azt Bezellete az Lean eoneky hogi Eccher efely vtan Mykor az also hora ketteot wtět volna, Eotet az Azzonya fely keolty Illen zowal kely fely esse lelek leany fony [Kv; TJk III/3.392c]. *1633:* mo(n)da Szabo Marto(n) nezd az bestie kurua leania most keriti el Aszoni nepekett [Mv; MvLt 290. 117a]. *1670:* Rettenetes az eb leánya, ez a Járainé, a mint felült és biztatja magát Tökölyi urammal [TML V, 36 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1671:* édes Atyam uram hazanal ... szidot ördög lelkú hugyi pici leanyanak [Kovászna Hsz; HSzjP].

8. ? szobalány; cameristă; Zimmermädchen. *1589:* Greczibeol hozanak Aszoniunk[a] szamara leaniokat, ket Hintoual [Kv; Szám. 8/XIII. 9 Szabó András sp. kezével. — [a]A fejedelemasszony]. *1596:* Azzoniunk[a] es az leaniok Zamara meh sert vittek 6 Eitelt f—d 60 [Kv; i. h. 6/XXIX. 145 Bachi Tamas sp kezével. — [a]A fejedelemasszony].

9. ? leánynép; fetele; Mädchenvolk. *1590:* vgia(n) heongereoghnek vala az pwska leowes miat az assony nep s leany az feoldeo(n) [Szu; UszT].

10. nőstényállat; femelă; Weibchen. *1837:* Nyalka Léánya[a] (sárga kanca) [Nagysajó BN; HG. Kemény Sámuel hagy. — [a]Értsd: Nyalka nevű kanca nőstényecsikója].

11. leányegyház; filială (a unei parohii); Tochterkirche. *1816:* Cs. Sz. Márton[a] 's Leányai [UnVJk. — [a]Csittsztmárton MT].

12. *~ok szemérme. 1672 k.:* Leányok[a] szemérme. Madar fészek: Pastinaca Sylvestris [PPGl. — [a]Egyik utalószóban Leányak alakban].

Az ernyősvirágúak családjába tartozó vadmurok (Daucus carota ssp carota) virágzatának közepén levő sötét képződmény népnyelvi elnevezése. L. Péntek János–Szabó T. E. Attila: Ember és növényvilág. Buk. 1985.227; MNY XXIX, 320.

Hn. *1637/1778:* Léány mező megett (sz) [Erdőszt-György MT]. *1699:* Leany kutra jarob(an) (sz) [Búzásbesenyő KK]. *1736:* Az Lejányvár oldalaban (sz) [A.idecs MT] | A Lejány kutnál (sz) [Búzásbesenyő KK]. *1754:* A' Leány várnál (sz) [Sárpatak MT]. *1768:* a Leány völgyén innen [O.rákos TA; JHb XXXVI/17]. *1774:* A Léány Mező Sorkán (sz) [Bözödújfalu U]. *1791:* Jó Léány Bértzin ki járó úttal [Szentlászló TA]. *1797:* Léán Mező alatt (sz) [Bözödújfalu U]. *1841:* Silva vulgo a Léánypataka közt ... nominato [Kisfalud AF]. *1864:* Leányvár [Szászfenes K]. — A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

leányág linie feminină/femeiască; weibliche Linie. *1568:* Tholdalagy Andras ... az ew Rezenek harmad Rezeth Engedy ha penyg teobbet Nyernek ostany leany Agra az Neg falwnal, hatt haz Jobbagyot Aad [Gyf; BfN 54/6]. *1577:* Minket hittak wolna az ket fel ... Waida Zenth Iuanra ... hogy az mely Jozagok Anniok wtha(n) wagh attjok wthan wagyo(n) ... es az kyket wgy thallalnank Theorweny zerinth ... egy arant Illet mind fyw agat es leany agath, azt keozeothwnk Igenessen megh ozwk, harom Rezre [Vajdasztiván MT; BfN 71/19]. *1579:* valamy Leany Agat Illet, a' kyt megy ne(m) Adot tehat megy Aggia [SLt S. 24]. *1603:* Az lea(n) Ag Newewel az Egez Banffj Joszagban Diuisiot kerte(m) wala [Csapó KK; JHb XXV/23]. *1621:* Borbelj Gergeljneis Beke Marthaszszony avagj posteritassais Vincze Andrast es Istvant avagy az ő posteritassokot az ő neki adot örökségnek birasab(an) megh nem haborgattjak hanem bekessegesen birni engedik es hadgiak

mindenik fel fiurol fiura nemzetsegröl nemzetsègre, mind az fiu mind az Leanj agon [Asz; Borb. I]. *1625:* leani agat ne(m) illet az peres helj [UszT 72c]. *1673:* Legh elsőbenis consideratioban vèven ezen nevezet árváknak mind ferfi s leány agon levőknek igje fogjatcsagokat ... mint miserabilis personak, arvák, az menyiben lehetett legjenek reszesek attjoktol maradat jokban [Marossztkirály AF; IB]. *1742:* a' leány ágat ... ezen Erkedi, Solymosi és Barátfalvi Joszágokban nem haereditállya [Szászerked K; LLt Fasc. 97]. *1825:* a Fiu és annak maradeka, a Leány aggal ne osztozodjek [Hsz; Kp V. 347]. — L. még CsH 315; TML V, 39; WIN I, 549.

Szk: *~on forgó. 1807/1808:* ki tettzvén ... a' Néhai Székely Boldisár Gyermekei között ineált Divisionalisbol ... hogy ezen Földek Leány agon forgok, tartozik a praetensus Fiu oszlora botsátani [Asz; Borb. II] ✱ *~on levő. 1787/1788:* a Gálfalvi Joszág hozza tartozando Portioival egjüt mennyen a Mlgos Léány Ágon levő Haereseknek [Kv; Ks 88.2] ✱ *~on van. 1657:* Az anyámnak anyja volt Toldi Patronella, Istvánnal egy volt, kiből valo az híres Toldi familia, kik közül való volt amaz nagyerejű híres vitéz Toldi Miklós. Ezenből ágazott az méltóságos iktári Bethlen familia ... deficiálának már mindezek in virili. Leányágon vadnak Rhédei Ferencné és Tököli Istvánné, közelvaló atyánkfiai [KemÖn. 13–4] ✱ *~ra bír. 1639:* Olah Vasarheli[a] neuw falut ... mind ket Agra birtak az Gyermekys ... Az fiak penig megh az Attyok halala eleot holtanak uolt megh Annak utanna mind az leany Aghra birtak [Vajdasztiván MT; Borb. I Szabo alias Fekete Janos felesege Cserenyi Kata aszony (69) ns vall. — [a]SzD] ✱ *~ra hasad. 1781/1785:* Paczolai részből Léány ágra hasadvan a Joszág deveniált Foszto részre [Szentbenedek AF; DobLev. III/596.179] ✱ *~ra marad. 1683:* Mivel minden Joszági elsőben Fiu agot Concernal, az deficialván ugy maradgyon leany Agra [Kv; Ks 14. XLVIIIa Kornis Gáspár végr.] ✱ *~ra szakad. 1650:* leany agra szakad az az peres eőroksegh [Sükő U; UszT 8/64. 57b] ✱ *~ra vesz. 1633/1672:* az Csestvei[a] joszágot mikor meg vettem, s mind fiu s mind leany agra võttem [LLt Fasc. 159. — [a]AF].

Sz: *~ra szorul* ebsorsra jut. *1710:* A Gubernium leányágra szorulván, s a sok munkát nem győzvén, Sárpataki Mártont ... küldé fel Bécsben | Somlyó, Hadad megvételivel s Debrecen behódolásával éppen a Tiszáig szabad passusa lőn a németnek, s a jó kurucok dolga napról napra leányágra kezde szorulni [CsH 424–5, 447–8].

leányág-familia leányági család; familie pe linie feminină; Tochterfamilie. *1731 k.:* Instál, a Keresztesi Léány Ág Familia, Nagi alázatossággal, Excellenciádnak [JHb XLII].

leányág-maradék leányági utód; urmaş/descendent pe linie feminină; Tochtererbe. *1753:* Tudgyac ... a Tanú világoson, hogj valamennyi Joszágokot birtak Néhai Groff Csáki Sigmond, es Imre ... és birnak mais a Meltoságos Csaki Leány ág maradékok, Erdélyben Belső Szolnok, Doboka es Kolosvar megjékben mind azokban Sohult nintsen allyan, a mellyet ... valamelly Fejedelemtöl Donatioval szerzettek volna [JHb XXX/9 vk].

leányárva árva leánygyermek; (fată) orfană; Waisenmädchen. *1631:* azt en nem tudom hogj ha emez ket leanj arua ha volte emlekezetbe(n) a vagj ne(m) [Mv; MvLt 290.516]. *1639:* Tudom aztis hogy ... Vyolag Noua Donatioual, megh atta uolt Bathori Sigmond az leany Aruaknak Jus Regiummal[a] [Vajdasztiván MT; Borb. I. — [a]Az o.vásárhelyi (SzD) jószágot].

leányasszony 1. leány; fată; Mädchen. *1598:* Es ha mi Jozag mostan Chiereni Martonne Azzoniom Ziniei Sara Azzoni kezinel az ket Balasffalwaba volna dossaig es Chiereni Ersebet Azzoninal quartaig ... Az Azzoninak holta vagi firhez menese vtan, Azon keppen az leani Azzoninak firhez menesse vagi halala vtan ha magtalanul meg halna Chiereni lazlora zallana [Törzs]. *1662:* Történik azonban, hogy Mikes János ... Tarnóczy Sebestyén hajadon leányát Sárát ... megkedvellené, és a leánynak édes anyjátul néhány úttal kérettetné is. De a leányasszonynak sem lévén kedve hozzá az anyja sem ígérné neki [SKr 159]. *1736:* (A vőlegény) az leányhoz ment, és mintha kézfogással az következendő házasságra kötelezték volna magokot, az legény szép gyengén az kezinek első ujjai végével megütötte az leányasszony keze ujjainak végit [MetTr 376]. *1778:* láttam az Exponens Léány Aszszonyék káposztályok között eleven szeneket, de ki hányta oda nem tudom [A.volál Hsz; HSzjP Anna filia Joanis quondam Pilbát de Karatna (24) vall.].

2. leányanya; femeie nemăritată cu copil, fată cu copil; ledige Mutter. *1657:* dajkám mindazáltal leány volt ... de talán inkább leányasszony, leány annyéban, hogy ura nem volt, asszony mert fia volt [KemÖn. 36].

3. kb. komorna; cameristă; Kammerzofe/mädchen | belső cseléd, szobaleány; fată în casă, servitoare; Zimmermädchen. *1595:* 1. Noücmb(ris) Mind Sz. Napyan ... Aztalokra, minden szemelynek egy kalaczot, az Leany Azzonnyaknak és fraúentzimmernek adnanak [Kv; Szám. 6/XVIIa. 217 ifj. Heltai Gaspár sp kezével]. *1596:* Bort Altalagba kezdettem vala meg ... Egyiket Christoph deaknak, komornikoknak, es teőbb feofeö zolgainak, aztalnokoknak ... papnak, Borbeljnak ... Hopmester, Leanj azzoniok, es ven azzonj zamara [Kv; i. h. 6/XXIX. 149]. *1621:* Azzoniunk Leany Azzonj Zamara Ebedre atta(m) Feier Czipot Nro 6 Keoz Czipot Nro 6 [Kv; i. h. 15b/XI. 145]. *1630:* a Posontaiaknak ... az hütnök bevetelekor jelen volt ... Aszszonyunk eö Felsegeis itt lèven az ablakrol nézte, a Léány Aszszonyokkal edgyütt a sok embereknek meg hiteltetéseket [Fog.; UF I, 127]. *1674/1676:* Egresi Mihalyne Teics Kata ... Nemes szemely ... fatetur ... én Leány Aszszonya voltam Kamuthi Farkasné Asszonyomnak, ő Nganak őtt esztendeig [Kv; JHbK XX/21]. *1681:* Kápolna, Uagi reghi Templom ... Leány Aszszonyok s mas rendbelick szekys deszka könyoklőjével együtt, harom rendbeli [Vh; VhU 525].

Szk: *~ok háza. 1656:* Ezen hazbol nilik az leani aszonjok hazara egy ... ajto [Fog.; UF II, 127]. *1679:* Leány Aszszonyok belső Háza ... Teglabol rakott labako(n) allo, elöl vas partazatos, belöl szenelö, zöld mazos kalyhas kemenczeje nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 23]. *1692:* Leany Aszszonyok Haza ... Ennek ablaka három felé nyilo hat Tablaja, onban foglalt vas sarkokon pantokon járó [BK Mezöbodoni inv. 11].

leányatyafi nőrokon; rudă de sex feminin; Verwandte. *1770:* in anno 1736 Décsei Zsigmondnál voltak egy ebéden ... három leány atyafiai, Katona Pál léányi [RettE 245]. *1796:* égy ... Leány attyafia ... meg fattyazván 's Gyermeke meg is halván két hétre születése után ... Reconcilialtak[a] [Gyalu K; RAk 178. — [a]Egy másik asszonnyal együtt].

leánybarát kb. barátnő; prietenă; Freundin. *1573:* vallia az Besterzei leani hogi ... beh Ieottek volna az Monostor kapwn, talal eo egy lean esmereo baratiara, Azzal kezd zolny [Kv; TJk III/3.135].

leánycseléd cselédlány; servitoare; Dienstmädchen. *1720:* Kiraly David Ur(am) ökreit az eo kglme Leany Cseledi be hajtottak [Koronka MT; Told. 26].

leánycsizma cizme pentru fete; Mädchenstiefel. *1797:* Egy Leány Csizma Dr. 22 ... Egy férfi Csizma Dr. 44 [DobLev. IV/775.1a].

leányegyház filiális; filială (a unei parohii); Tochter/Filialkirche. *1862:* köz segedelmezésre alyáltatott a' Medeseri leány Egyház [Gyalu K; RAk 70]. *1864:* Minden Anya, és leány Egyházak számára egy-egy példány[a] küldetik [uo.; RAk 95. — [a]Nyomtatvány].

leányeklézsia filiális, leányegyház; filială (a unei parohii); Tochter/Filialkirche. *1835:* Leg sietöbben bé várom haladék nélkül a' két nemen lévö Lelkek számát minden Anya, és Leány Ekklésiábol [Vaja MT; HbEk]. *1858:* Marus Székben a' Sz: Háromsági szegény leány Ekla Temploma Lévitai lak, harangja ' s több Eklai épűletek leégtek — ennek a' Szegény leány Ekla számára alamisna [M.bikal K; RAk 59].

leányfattyú törvénytelen leánygyermek; bastardă; uneheliches Mädchen. *1771:* Széki Persit is tudom hogy égy Leány fattyat kapat az elöbbszöri Ecclesia követés után [Dés; DLt 321.17a Joannes Marton senior (76) ns vall.].

leányfiú 1. fiúleány (fiúsított leány); fată cu drepturi de băiat; präfiziertes Mädchen. *1591:* Konaczy Pal Janosnak sem fia se(m) leania nem volt teob az en ania(m)nal Katalin azzonnal Az en ania(m) abba(n)[a] leani fiw volt [UszT. — [a]Az örökségben].

2. leányörökös fia; băiatul moştenitoarei; Sohn der Erbtochter. *1604:* eoreoksegemet ... az En Attiam Leorinchy Georgy bizta az felesegere Lucha azzonyra, mynt hogy leanyra zakat eoreokseg volt, Leorinchy Georgi fia vagyok en Actor az eoreokseg az en Attyamrol es anyamrol en ream zallot, mert en vagyok az leany fiu benne [i. h.].

leányfővel hajadonként; ca fată nemăritată; als Jungfer. *1631:* immar akkor kontyba(n) vala az Aszony, de en annak eleötte leany feövel ne(m) lattam ezt az Aszontt [Mv; MvLt 290.247a]. *1662:* a leányt[a] ugyan leányfővel kivették volt tőlük [SKr 160. — [a]Tarnóczy Sárát]. *1811:* (A százesztendös embernek) Nagy Léányi vagynak Unokáinak ... Kár, hogy mind a' hárman vagynak Léányfővel [ÁrÉ 104].

leánygyermek 1. fată; Mädchen. *1584:* Jgiarto Georgy Coloswari ... vallia ... az Daroczy Janos leany giermeky, valtig keresek teorwenniel es perlettek Daroczi Petert az Attioktol rea (!) nezendeó rezeokert hog peter ky Aggia reszeket, seót en voltam p(ro)catorok az leany giermekeknek [Kv; TJk IV/1.230]. *1603:* firtos Istuanne bele wallotta wala dobaj gergelt az örökségebe, es ... ö wiselte az kis leany giermekeknekis gongiat [UszT Timar Andras gagj vall.]. *1640:* Az nagiobbik Kis Anna neuw leany giermek, ket Eztendeob(en) iaro, Az masik Mihok neuw Ferfj giermek negi Eztendeöb(en) iaro, a 3dik kett esztendeöb(en) iaro leany giermek [Kv; RDL I. 123]. *1657:* Az falukot meg visgalyák mint veszik az Isteni Szent Tudomant ... fiu, és leany gyermekeket mint jartattyak fel az praedicatoroknak Cathechisis tanittásokra [UF II, 183]. *1670:* az Leány Gyermek Borka monda [Szamosújvárnémeti SzD; RLt I St. Szeczi (30) ns vall.]. *1734:* Az Léány Gyermekek iránt igen helyes a kivánság ... hogj vasárnapokon fel jarjanak es fenn maradjanak ... a Templomb(an) tanitásra [Dés; Jk 556b a két helybeli pap válasza az eklézsia kivánságára].

2. fiatal leány; fată tînără; junges Mädchen. *1633:* be jöue eginehany louaz es miuel ott leany gjermeket is vallanak nalla(m) tanczba indülanak [Mv; MvLt 290.116b]. *1764:* Haller Ferenc leánya, derék, szép, dali asszonyság, nagy eladó szép leánygyermekei s hasonló nagy fia [RettE 168].

leánygyermekecske kicsi leánygyermek; fetiţă; kleines Mädchen, Mäd(el)chen. *1657:* egykorban az kapitány Zoltán Jósa ... egy leánygyermekecskének pártájába csinálván levelet külde ki [KemÖn. 198].

leány-hálótárs prietenă de cameră; Mädchen-Schlafgefährtin. *1806:* valamint ezen esetben-is ki nyilatkozvan a' Felperesnek Léány Háló Tarsa, abbol semni (!) gyalázatja nem következett, a' Gyanu pedig, minden a' Felperes ellen lehetett következés nélkül el mult [Dés; DLt 250].

leányi 1. leányra jellemző, leányhoz illő; de fată; einem Mädchen geziemend/schicklich. *1701:* az végre jöttenek bé az Varosban ... hogj ö kglmét[a], Fiui és Léányi engedelmességgel complacalnak és ha miben ö kglme ellen vétettenek, arrol alázatoson meg következnék [Kv; SLt FG. 55. — [a]Tholdalaghi Andrást]. *1739:* Az kis Arvácskam Exciád engedelmes Szolgálocskaja Leanyi alazatossagal köszönteti Exciadot [Moha NK; Ks 99 Nagy Boldizsár lev.]. *1747:* az J ... a' Kolosvári uttzáb(an) az édes szülö annyát ... meg támadta ... megis utötte, e' mellett igen rutul szidta léányi kötelessége ellen [Torda; TJkT III. 144]. *1752:* Mindenekben Palfi Ferencz Vram és Felesége Nagy Judit Aszszony Fiui és Léányi engedelmességel, alkalmaztassák magokott Putnoki Istvánné Aszszonyomhoz es eö kigjelmének kivánják kedvitt keresni [Mezőbánd MT; MbK VII/12]. *1868:* Imre Korpos Kata be panaszolja Ignácz Ferit mint a ki öt becsület sértéssel illette leanyi szemermét illetvén [M.gyerőmonostor K; RHAk 34].

2. leánykori; din fetie; aus der Mädchenzeit. *1812:* Jártam a' Groffné eö Nga Kelementelki Udvarában Leányi othon léte alatt [Héderfája KK; IB. Szöke István (63) jb vall.].

3. leányt illető, leánynak való; pentru fete; einem Mädchen geziemend/passend. *1841:* Két vendég haj bé fonva aszszonyi vagy Leányi egy zacskoba [Dés; DLt 466].

Szk: ~ *juss. 1803:* Szakáts Moseséknak is ugy hallottam hogy tsak adosságba adtak egy néhány darabotska földet nem pedig Leányi Jusson [Szenterzsébet U; Borb. II Szakáts Ádám (58) ns armalista vall.] ✱ ~ *készület. 1774:* minthogy neveletlen ... két Leányimat el-nem készithettem, ha hirtelen ki-készitések előtt, holtom történnék ... két Leányimnak jutandó Jövedelemből vegyenek számokra Gyöngyöt s egyéb Leányi készületet [Kozárvár SzD; Told. 22]. *1785:* el szökvén Léányom ... Hazamat fel verték ... vittenek el a' Ház fel verők ezeket: ... uj Tafota Palastat és holmi aprolékos Léányi készületeket és elő Ruhákat keszkenőket [Nagylak AF; DobLev. III/600.1 Dobolyi Josef kezével] ✱ ~ *telek. 1848:* a' közhellyeket mérettetik e' mind jo tsak hogy mielőt a' Mernők ur ben dologhoz fogna, az előt a' fiui léányi Telkeket tisztán szükséges meg állitanunk [Usz; Pf].

4. ~ *köntös* leányruha; rochie de fete; Mädchenkleid. *1779:* vacsora után megsugják nekem, hogy a kisasszony férfiköntösbe akar öltözni. Én ... szépen bemegyek a mellette lévő házban, melyben öltözött s mind rendre nézem, miképpen vetkezik le az leányi köntöséből s miképpen öltözik a szegény bátya ... testszín köntösébe [RettE 404–5].

5. ~ *név* leánynév; nume de fată; Mädchenname. *1711:* Ungvari Andras (: mint gonoszul masok meg csalására szerette hivattatni magat, noha Leanyi neve Ersok volt :) ... reszegeskedő, cselcsap, hazudozo lévén ... sebes tüzzel valo meg egetesre itiltetik [Kv; TJk XV/1.68–9]. *1752:* Lupujnak ... Kintsesben két Testvér Nénnye vagyon fernel, akiket is Leányi neveken egyiket Todoszianak, a' másikat penig Szőts Nasztaszianak hívnak [Körtvélykapu MT; IB. Szimion Pintye (38) jb vall.].

6. ~ *rend* leányok, leányság; fetele; Mädchenvolk/stand. *1587:* Vegeztek varosul hogy Biro vram ... a' Capitanokat be hiüattassa ... hiteők alat keotelezze ... rea vigyazzanak hogy mind ferfiwy s mind leany rendek, zolgalatra Allianak [Kv; TanJk I/1.42]. *1662:* az asszonyi és leányi rend kedvéért magyar irás olvasás tanítására való oskolák is ... rendeltessenek [SKr 277].

7. ~ *nem* leánynem, női nem; femeile; weibliches Geschlecht. *1662:* az elegy-belegy nép Istennel sem gondolván, sem hótakon, sem eleveneken nem könyörülvén ... sem férfiú, sem leányi nemnek, és sem szegénynek, boldognak nem kedveznének [SKr 362].

leányiskola şcoală de fete; Mädchenschule. *1751:* Beke György Uramat a' Szatmár-Németi Reform. Ecclesiaból ... a Vener. Consistorium Cantori Hivatalába bé-is állitá ... Injungáltatik ... az is ő Kglmének, hogy a' Leány-oskolát felállitsa és a' Leány-gyermekeket nagy szorgalmatossaggal tanitsa olvasásra, a' Hitnek Ágazatára, a' jó Erkölcsökre, és a' rendesen való éneklésre [Kv; SRE 184]. *1852:* a' Deesen fel állittattando léány oskolába [Dés; DLt 1873]. *1866:* A' leány Iskola bé állitando vagy is felső 3ik 4ik osztályában vallás tanitás hetenkint 5 órát [Gyalu K; RAk 115].

leányivadék leányleszármazott; urmașă; Mädchenabkömmling. *1837:* A' Csehi vagy Pánczélcsehi Pánczél nemzetség' ... leányivadéki 's különféle avatkozatú számos utódi birták ezen falut[a] [Hodor, Doboka 543. — [a]Páncélcsehet (SzD)].

leányka 1. kislány; fetiță; Mäd(el)chen, Mädlein. *1570:* Latthya hogy egy leankat az leorinch deak leaniat ky tollyak az Ayton mynd az kyssebyk gyermekel egetembe [Kv; TJk III/2.28]. *1582:* Kis Tamás ... vallia ... Mastol hallotta hog bele eset Az leanka Az vízbe [Kv; TJk IV/1.82]. *1600:* hozot egi szegen leiankat [Kv; Szám. 9/XIII. 19 Damakos Máté sp kezével]. *1635:* kerdeze(m) de el tágádá az Leanyka [Mv; MvLt 291.42a]. *1750:* születésétül fogvást tudom hogy egészségtelen volt ã Léánka [Bulzest H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1762:* Hallottam Marika alias Molduván Peter Leankájától beszelleni egy hozzá hasonlo Léánykánnak mondván[a] [Gyeke K; Ks 4. VII/12. Stefania cons. jobbagionis Todorán Kosztán (34) vall. — [a]Köv. a részl.]. *1818:* egy leán, félszeg vagyon ... Ezen félszeg leánykának ... egy tehénye vagyon [Jenőfva Cs; RSzF 244].

2. leánygyermek; fată; Mädchenkind. *1574:* hagiom w kgnek tartanj az fiaczykath es az leankath [Gyf; JHbK XXI/12]. *1582:* Ilona Damakos Mathiasne vallia ... Rab fabian ... eg kis leankaiat kwlde[a] vthanna kezde Indulnj az Zekel Mihal Leankaiais [Kv; TJk IV/1.83. — [a]Vízért]. *1584:* leyankaymnak felseged wthan az mjth nekjk kerestem ha mind bele kel fjzetne(m) ys ydegen kezben ymmar nem hagyhatho(m) [Komlód K; WLt Petrichevich Kozma foly. a fej-hez]. *1599:* oda iúta az en leankam, monda, Anja ieoj hasza [UszT 14/27 Catherina Consors Nobilis Nicolaj Fúlo In Ders vall.]. *1603:* Budaky Georgy Vramnakis Ke(gyelme)d, mondia Zolgalatomat es az mely Leankatt ennekem Commendalt uala itt az en gyermekim keozeott io Egessegbe vagion ... Him warraastis az en lyankammal egywtt tanulnak [Dés; BesztLt 65 Th. Szabo dési városbíró G. Frank beszt-i esküdt polgárhoz]. *1697:* neveletlen leanykamat Sarkadi Ersokott meg fogta lanczra vetette [Dés; Jk]. *1719:* Száva Mihályné Aszszonyom ... az szegény nehai Antos vr(am) ... Léánkáját maga Tutelaja ala vitette erőszakoson [Széplak KK; Ks 95 Horváth Boldizsár lev.]. *1724:* kérdettem a Leánkát An(n)ya előtt, ki leánykája vagy [Náznánfva MT; BK. Roska Nyisztor (45) jb vall.]. *1852:* Moldován János lánykája Róza ... Holyagos himlőben halt el [Dés; RkHAk 138].

Szk: *árva* ~. *1691/XVIII. sz. eleje:* Domokos Janos ... Felesegevel Dobos Kisannával ... ha mellettek lévő arva leanykat ... eletekben ki nem hazasithatnak ... holtok utan az Eclesia[a] tartozzék ki hazasitani [MMatr. 450. — [a]A szentgericei (MT) ref. eklézsia] ✱ *csecsszopó* ~. *1647:* vadnak szegeny ember marhai is ... mellieket restantiaert hajtottak ell ... Az eokreok Oppra Bazarae voltanak. Az pestisben maga fia leany meg' holtanak, egy czecz szopo leanyka volna hozza ... 22 forintban betswltek boraraban [Fog.; UF I, 846]. *1800:* Lengyel István csecs szopó Leanykája [Gyalu K; RAk 190] ✱ *hajadon* ~. *1690:* Néhai Nemzet(es) Kolosvári Mislei Péter Hajadon Léánykájának Annisnak ... házoknál ... szidalmazta az Ac(tort) [Kv; TJk XIII/1.444].

3. szolgálóleányka; servitoare tînără; Dienstmägd(e)lein. *1584:* Luch Gergelne vallia, Tartok egy leankat ... Mondok a leankanak hogy Melliezze(n) eg Ludat holnapra [Kv; TJk IV/1.246-7]. *1597:* Simon Janos wallia ... hiwa egizer eleombe Sardine az leankat, monda neki hallode te leany mond megh az gazda eleot mit chelekedet az vrad veled [Kv; TJk VI/1.95]. *1633:* az eo keglme szolgaloja az kit el boczatot vala en hozza(m) St Leorincz nap előt ... jeot uala, es en ugi szegötte(m) uala megh uelle ... keőz igler szokniat igirtek uala az leankanak [Mv; MvLt 290.132a]. *1708:* Parancsolt uolt Asz(sz)onyo(m) ö kglme hogy egy tizenkét esztendős leankát szerezzek, nem ige(n) talalok az kit hasznos(na)k üsmerhetnék Kgtek szolgalattiára [Kozmás Cs; ApLt 5 Molnár István Apor Péterhez]. *1851:* lenne oly jo, és szerezne égy el nem romlott jo léánykát előre ... kötelességét tanulná bé karácsonig [Kv; Pk 7].

4. leányunoka; nepoată; Enkelin. *1662:* Rudnai Anna Aszszony, monda: Myuel engemet Unoka Leankam(m)al Baczi Kis Annaval edgyut ez haborusagos ideőben ellensegh elött ualo futasba(n) ez varosba ualo szorulasban, penzeuel tartot, s taplalt, Papay Imreh vra(m) ... adom, vallom, es kötöm megh neuezet Leankammal edgyut ... Pintek[a] neucö Faluba(n) való puzta haz helyeimet [Dés/Beszt.; RLt O.5. — [a]O. péntek, Déssel tőszomszédos település].

leánykabárány nősténybarika; mioară; weibliches Schäflein/Lämmchen. *1740:* fejér nőstény Bárany ... Tavallyi Leányka Bárány [Vingárd AF; BMúz.].

leánykagyermek fată; Mädchenkind. *1595:* Az Adam Janos Swteo hazaban egi Arva leanka gyermeknek vettunk egi Czondorat f —/32 [Kv; Szám. 6/XIII. 34].

leánykapás (új) hitveskapás/vitel; ducerea miresei la casa mirului; Brautführung/bringung. *1736:* (A lakodalmazók) egymástól jó éjszakát vettenek. De mind az leánykapás, mind az álomra menés rendszerént hajnal felé volt [MetTr 388].

leánykaszolgáló szolgálóleányka; servitoare tînără; Dienstmägd(e)lein. *1720:* Kiraly Davidne Zajzon Cxtina aszszony az Leanyka szolgalojival az ... specificalt Rétiben bele hajtatta marhait [Koronka MT; Told. 26].

leánykaszőlő fetească; Riesling. *1847:* A Cikmántoriak[a] a Madárszőlőt Lyánykaszőlőnek hívják [KCsl 13. — [a]Cikmántor (KK) lakosai].

leánykaszőlőszem boabă de fetească; Riesling-Traubenbeere. *1847:* A Cikmántoriak az Madárszőlőt Lyánykaszőlőnek hívják; ámbár igen tévesen, mert a Lyánjka szőlő szemek sűrűbbek, sárgásabbak, és sokkal vékonyabb héjuak [KCsl 13].

leányképű lányarcú/orcájú; cu față asemenea ca a unei fete; mit Mädchengesicht. *1846:* Kirilla Marosán ... gyöngéd és inkább léány képü [DLt 279 nyomt. kl].

leánykérés peţit, peţire; Brautwerbung. *1657:* Nem succedálván azért az leánykérés, onnan megindulánk Bécs felé [KemÖn. 53–4]. *1823–1830:* Azután én is mindjárt a leánykéréshez kezdettem [FogE 299].

leánykérő peţitor; Braut(be)werber. *1702–1768:* A jo leanj kerök az erköltsre vigjaznak inkab mint az ekeseghre, a képtelen abrazattolis viszsza nem üzetnek [Torockó; MNy IV, 233]. *1736:* (A háztűz-látók) mikor ... visszatértenek, az legény leánykérőket küldött, ha az leányt oda igérték, még megjelentette mikor megyen oda kézfogásra [MetTr 376].

leánykor hajadonkor; fetie; Mädchenalter/zeit. *1567:* E bozorkany bazo bestye hires kurva, leany koraba is ... hires kurua uala [Kv; TJk III/1.82]. *1585:* Fwzessy Ilona Bezej (!) matiasne vallia, Lean koromba zolgalok vala Abram Istwannit [Kv; TJk IV/1.570]. *1600:* Farkas Antalnak feleségenek az annia leany koraban lakot Lukach Janosnal [UszT 15/37 Janos Gergelyné, Zetelaki Marta azzony' vall.]. *1629:* Leanykorabanis en semmi oly feslet életet nem tudom sem latta(m) [Mv; MvLt 290.189b]. *1679:* Fodor Andrasne Reuez Ilona (70) fassa est, En it Hevizen születven ez vilagra it nevelkettem fel, szolgaltam leany koromb(an) az Hevizi Istvan Deak Szüle Attyat, Janos Deakot [Hévíz NK; JHbT]. *1779:* Mikor az Adám Czigány Leánya haza jött Csesztvéről a volt a hire hogy ördög butt volna beléje, a mely baja leánykorában nem volt meg [M.lapád AF; Mk 5/3 Tzigány Hima cons. Tzigány Vaszi (20) jb vall.]. *1781:* Leány korokban voltanak Jo fele Nyakra valo Győngyei [Mv; DLev. 4. XXXVI.1]. *1831:* Ez ez előtt Léány koramba tudam[a] [Torda; TLt Közig. ir. sztlan. — [a]Köv. a vallomás].

leánykori hajadonkori; din fetie; aus Mädchenzeit. *1765:* (A férjem) leánykori szüzességemben kételkedett és egyéb igen illetlen szokkal is motskolt [GörgJk 199]. *1811:* az Alperes Meszáros Arkosi Istvanne Nagy Aniska a' Felperes Horváth Antalnét Kerekes Mariát az Actionált idöben Hajadon Léánykori idejében ... gyalázatos hírbe keverni kivánta légyen [Dés: DLt 250/1808].

leány-lájbel leánymellény; vestă pentru fete; Mädchenweste. *1775:* Égy férfi Lajbel rongyás Dr 8 ... Egy kis Leány Lájbel Dr 10 [DobLev. IV/1.775].

leánymagzat leányivadék; urmașă, descendentă; Mädchensproß. *1558:* Ha az wr Isten Ennekem leyany Magzathot adand ... hagyom Mynden rwhaymat es Egyeb eltezetymet. Ennek ez gyermekemnek az kyt az Istentul varando wagyok [JHbK XLIII/21 Mikola Ferencné Melyk Anna végr.]. *1564:* 1564 esztendőben ada[a] az én feleségemnek a Kristina aszszonynak egy leány magzatot, kit Annának keresztelének [ETA I, 21 BS. — [a]Isten]. *1627:* 29 Novembris Vétette fejit Bethlen Gábor az Bonczidai János feleségének Kolozsváratt ... ez okáért, hogy három leánymagzatját megölte [Kv; KvE 156–7 SB]. *1786:* Ödorjan (!) Susannanak keresztelteim egy Léany Magzatot | Szendrei Istvánnak keresztelteim egy hasal lett egy Fiú Magzatott es egy Léany Magzatott [Györgyfva K; RAk 9,14].

leánymaradék leányutód; urmașă; Mädchennachkomme. *1781:* tettzett volt a' Felséges Vr Istennek az én

... Kedves Ferjemet e' világi életből már ez előtt joval el tőlt 1750k Esztendőben minden Fiu vagy Léány Maradék nélkűl ki szollittani [Nsz; Told. 3]. *1807:* Nyilván vagyon pedig azon 1770-dikbéli Zállag Levélnek 5dik Pontyábol, hogy világos ki fejezésekkel tsak Néhai Frauzner János fiu maradékira nézve tétetett ez meg határozás, hogy tsak az ell Zállagosito Trauzner Sigmond Leány Maradékinak a kereset alatt levő Hadrévi rész portiot ⟨ki⟩botsáttani ne tartozzanak [Mv; DobLev. IV/908.1a]. *1824:* akire száll akár Fiju akár Leány maradékomra azon Temető kert Vgyan annak ... maradgyon ... az én Kereseményemből Ezer R valto forint ... azon Temető Bolt Épülettyének és Kerittésinek fenn tarthatására [Nagylak AF; i. h. V/1094.2a id. Dobolyi Sigmond panasza fia halálakor].

? **leánymátka** menyasszony; mireasă; Braut. *1659:* Isten ő felsége Kegyelmedet az új esztendőben minden üdvességes áldásival áldja meg és adjon Kegyelmednek egy szép leány mátkát [TML I, 326 Árva Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz].

leánymegye leányegyház/eklézsia; filială (a unei parohii); Tochterkirche/gemeinde. *1816:* a' Gálfalvi Leany Megye' Dekányainak Számadások [Nyárádsztlászló MT; UnVJk 87].

leánynegyed leányi negyedjog/örökség; quartalitium, quarta puellaris; pătrime de moştenire rezervată fetelor; Mädchenerbe, Quartalitium. *1584:* Az my nezy az marok hazyakat es nagy Deueczerbe egy kys rezt ky leant nem Jlletne abol ky Elegitek Tholdalagy Ferenczet es my Eleotunk Contentus leon rajta, mert adanak leany negyedbe az eo rezere fl. 10 [M.fráta K; SLt T.18] | para(n)chiol vala Nag: my nekunk hog my elj me(n)nenk chiuchra[a] seger Anna azonhoz gereb Giorgnehez, es meghj kenalnok az lian Negedel Gabodbelj[b] rezekrol es chiuch balirol [DobLev. I/2. — [a-b]AF]. *1630:* Czegei Vass Janos apia az Felesige Erdelj Kata Aszonj edess ania Gerendi Martha Aszonj utan birta e resz ioszagokatt leanj agra ugi mint leanj negedet [Szentegyed SzD; WassLt Nic. Ratonj (65) ns vall.]. *1782:* Mejik joszágból adták ki a leány Negjedet [Kackó SzD; Kp II. 7 özv. Újfalvi Sámuelné Sombori Borbára nyil.].

leánynép fetele; Mädchenvolk. *1764:* Siskovics generális parancsolatjából ... a falut[a] meggyújtották körös-körül, amellett ölték-vágták őket az alvóhelyekben mint elfáradott embereket, az asszony-, leány- és gyermeknépek bátran sietvén a hídra, nyakra-főre hullottak s vesztek az Oltba [RettE 160. — [a]Madéfalvát e falu veszedelme idején].

leánynév nume de fată; Mädchenname. *1761:* Galambfalvi Györgjné ... Leánj nevire nem emlékezem [Usz; Ks 20. XVI. 4].

leánynézés leánynéző, háztűznézés/néző; vedere, întîia vizită făcută viitoarei logodnice; Brautschau. *1736:* Nem értem, de hallottam régi emberektől, hogy régen olyan szokás is volt ... hogy a leánynézés után az leány apja két atyafiát elküldötte az legény házához, azok háztűz-látóknak hivattattak [MetTr 376].

leánynéző háztűznéző (személy); persoană care merge pe vedere; Brautschauer. *1596:* a' zegeny Leórinchy Peterth Nagj Kato hitta volt oda, mynt lianj nezeót, Thibold Antalne latnj [UszT Martinus Balassi de Kaidich falua jb vall.]. *1736:* noha nem értem, de hallottam az régi emberektől, hogy mikor valamely leányos házhoz leánynéző ment, tyúktojást főztek s az legény eleiben tették[a] [MetTr 377. — [a]Folyt. a tréfás szokás leír.].

leánynövelde leánynevelő intézet; institut de fete; Mädchen(erziehungs)anstalt. *1862:* köz segedelmezésre alyáltatott ... a' Miskoltzi leány nővelde [Gyalu K; RAk 70 esp.kl]. *1868:* A kolozsvari kath. leány növeldenek tanitónéi fizetése jobbitására hagyok ... ezer forintot [Kv; Végr.].

leánynyak gît de fete; Mädchenhals. *1742:* Egj fa tokb(an) pénzes Léány nyakra valo szálba és holmi győngy [Kisborszó SzD; TL 42 Kifor familia lelt.].

leányocska 1. leánygyermekecske; fetiţă; Mäde(r)lchen. *1612:* ket leanoczkaia es egy ferfiu gyermeke és egy balgatag felesege maradot ithon [Kv; PLPr 1/3]. *1630:* az szomszed ... Azzoni ... hiuata engemet az Leanioczkaiaual altal hozzaia az paitaba [Mv; MvLt 290. 187b]. *1661:* talala meg minket ... Csomai Balintné Aszszonjom, mivel az Ur I(ste)n egy kis lianjotskajat ez vilagbol ki szollitotta [SzJk 174]. *1730:* Leven ket leanyocskája is az Aszszony ember(ne)k kiket edgjütt meg vett volt Bartos Marton Ur(am) azokot nem manumittálá ö klme, hanem kezit tartya rajtok [Albis Hsz; BLev.]. *1757:* Mathe Thodor feleli az praetendensnek sertésit egy Leanocskám találta egy nagy Sárba dögölve [Újbárest H; Ks 62/3]. *1768:* egy alkalmatossággal hozzám jött vala Illyefalvi Kovácz Pall betsületes Legeny egy Leanyocskámnak Látogatasa veget [Uzon Hsz; Kp IV Sám. Kováts (64) pp vall.]. *1853:* Márton Anna ... Márton Mihály leányocskája [Bács K; RHAk 89–90].

2. kisleányka; fetiţă mică; Mädlein. *1783:* Még vagyon egy leányocska, testvér Biró Józseffel. Ennek tartására és ruházatjára adjanak az közönséges gabonából 4 köblöt [Jenőfva Cs; RSzF 235].

leányos 1. cu fete; mit Tochter. *1637:* Monda azirt az Istua(n) Deakne Aszonyo(m), hogj ne pironkodgjanak mert eöis leanios ember s enis a vagjok ugj mond [Mv; MvLt 291.122b]. *1762:* gr. Wass György úr nagyobbik leánya gyermeket szült ... Kapitány András nevű szolgájától ... én Istenem! Őrizd meg minden leányos keresztény felebarátomat az ily szomorúságtól [RettE 137].

Szk: ~ *ház. 1736:* Az ifiu legény hogy azon napra[a] elérjen, elindult, mindenütt azelőtt az hol mentenek, szállást szereztetett, oda bort, vágó-marhát, szénát, zabot ... szállitatott, hogy mind jövet s mind menet ... valamig az leányos házhoz mentenek és onnét vissza az legény házához, bővön megérjék vele [MetTr 378. — [a]A leánykérés napjára]. *1767:* Udvar András egy felé akar vala vinni Liányos házhoz musikalni, Csenteri Mihály pedig más felé [Betlensztmiklós KK; BK. Raduj Gyurka (40) zingarus vall.].

2. '?' *1791:* a' Leányosba (k) [Szentháromság MT; EHA].

leányoskodik leánykodik; a feti; als Mädchen leben. *1819:* Én Rákosi Boldisárnét régtöl fogva esmértem, égy utcába leányoskadtunk [Kv; Pk 2].

leányöcs húg; soră mai mică; die jüngere Schwester. *1770:* Szimionné innen Ercséböl hajadon Léány öcsivel Florával ment volna az Falu között [Nagyercse MT; Told. 3a]. *1771:* Mikor a Verbunkos katonák inen el mentenek akkor láttam Banyai Györgynét az Léány otsével Vincze Ersokkal hogy Szamos Ujvarig mentenek égy Verbunkos katonával [Dés; DLt 321.18a Mich. Lászlo (52) ns vall.]. *1775:* Sertések és Majorság közül, a' mi szükséges nem lészen a' háznál, a' két Leány Öttséim magok között Atyafiságosan aequaliter subdividálják [Őrményszékes AF; BetLt 6 özv. Szalántzi Jánosné Boér Borbála végr.].

leánypárta szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~t visel* hajadon marad; a rămîne fată bătrînă; unverheiratet/ledig bleiben. *1628:* Azon kerte az lean, az Jstenert kerem kegdett edes Thamas ura(m) hogi engem ne erőltes mert ho⟨z⟩za nem megiek ha mindeltigh az Leanj partat visel⟨em is⟩ mert nekem sem testemnek sem lelkemnek nem kell [EMLt].

leánypohár '?' *1620:* Egi ezust aranios Leani pohar [KJ].

leányrész 1. leányági örökségrész; parte de moştenire ce se moşteneşte pe linie feminină; erbtöchterlicher Teil. *1560:* az Magdalna lean rezebewl fewlduarat mely puzta haza Jutotth vala ... ahhoz az Buryan ket fyanak eggyket haggyuk [Kozárvár SzD; SLt DE. 2]. *1659:* Kegyelmedet kérem, édes Öcsém uram, az odaki való hitvány jószágunkra viseljen gondot Kegyelmed, mivel látom ... a fejedelemasszony valóban fenekedik rá, hogy az leányrészt kiviszi kezembül [TML I, 369 Árva Bornemisza Susa Teleki Mihályhoz].

2. leányági örökös peres fél; moştenitoare pe linie feminină care este reprezentată într-o procedură succesorală; erbtöchterliche prozeßführende Partei. *1808:* az ... elo hozot Szölö meg leven hagyatva a Fiunak az praetendens Leany resz ... semmit se(m) is mutatot arrol hogy valojaban azokis illetnének Leant [Harasztos TA; Borb. II].

leányság 1. leányi állapot; fetie; Mädchenstand. *1736:* (A koszorút) az vőfély[a] ... négygyé vágta, jelentvén, hogy már vége vagyon az menyasszony leányságának [MetTr 388. — [a]A lakodalomban ezt megelőzően a vőfély a koszorút a menyasszony fejéről karddal vette le]. *1806:* az Alperes ... nem átalotta a' felperest nem tekintvén akkori hajadon Leányságátis, hirében nevében mint meg-ölni [Dés; DLt 250/1808]. *1821 k.:* az alperes még Léányságátis törvénytelen és botránkoztató modon változtatta aszszonyi állapottá [Kv; Pk 2].

2. szüzesség; feciorie, virginitate; Jungfernschaft. *1819:* az igaz hogy az Aszszon léánságába meg eset de oka annak is Agoston Joseff volt, aki velle el mátkásodván ugy csalta meg [Kv; Pk 2].

leánysirató leánybúcsúztató; rămas bun de la viaţă de fată; Mädchenabschied. *1640:* Mikor Kóteles János azt az Feleseget haza uiüe leian uala nem Eozuegh Aszoni ... ennis ott voltam az lean Siratoban [Mv; MvLt 291.230a].

leányszemély hajadon; fată nemăritată; Jungfer/frau. *1814:* (A) Grof Ur többnyire mind az emlitett Léány személynél töltötte és tölti idejét [Ne; TSb 12].

leányszerep rol de fată; Mädchenrolle. *1894:* Kedves fiam, itt Szovátán egy bokor szép leányka valami színdarabot szeretne játszani, mégpedig ilyent: 1 felvonásos legyen ... lehet női szerep, p. o. ropogós anyós vagy mama, leányszerep, szerelmes bakfis akármennyi ... magának kell ismernie ilyen darabot [PLev. 166 Petelei István Gyalui Farkashoz].

leányszokás leányi szokás; obicei de fete; Mädchenbrauch. *1710 k.:* Eléhozá a kisebbet[a] az ölében ez a Júlia, s letévén ott, a leányszokás szerént térdet hajta [BÖn. 749. — [a]A kisebbik leányt].

leányszolgáló szolgálóleány; fată în casă, servitoare; Dienstmädchen/magd. *1672:* lopot pénzet vitte volna az santa leany szolgalo az Inctához [Kv; TJk XI/1.203].

leányta leánykorában; ca fată, la vîrsta fetiei, în fetie; in ihrer Mädchenzeit. *1600:* Lattam aztis hogy leanta[a] Zaz Janos laba keöze csipte az feiet, es wtegette az farát [UszT Bálint Péterne orsolia azzoni ns zemely vall. — [a]Gyergyffi Balintne leánykorában]. *1775:* mondá minékünk az Aszszony: Leányok annak a' karikának nem kénék el veszni, mert azt még Leantam Barabás Urffi adta énnékem [Szárazpatak Hsz; HSzjP Juditha Opra (20) jb vall.].

leánytán leánykorában; în fetie, ca fată; in ihrer Mädchenzeit. *1753:* Leánytán kért vala költsön 72 magyar forintokat, mellyöl fizetett meg én nékem Bátyám Ur(am) 40 for, és 80 penzt [Bikfva Hsz; ApLt 5 Apor Anna Apor Józsefhez].

leánytanító leányiskolai tanító; învăţător la şcoală de fete; Mädchenschullehrer. *1864:* Kolozsvári Miklos leány tanito [Bh; RHAk 82].

leánytestvér lánytestvér; soră; Schwester. *1712 k.:* 3-rom leány testverünk volt, akiben is egyik nagy nyavaja rontos volt [Kovászna Hsz; HSzjP]. *1718:* néhai Vass László Ur, Léány Testvérei contentatiojokra idősb Orbán Elek Urtol levalt Flor Hung. 200 [Mezőméhes TA; WassLt]. *1785:* a' Tisztelt Exponensek(ne)k vólt meg égy Leány Testvérek [Mv; DLev. 4. XXXVI]. *1799:* hivattattunk volna itt Albisban ... Gidofalvi Sámuel Uramtol és két Leány testveritöl ugy mint Gidofalvi Mária és Borbara Aszszonyektol ... hogy azon Summa penzt osztanók fel ó kigyelmek közt [Albis Hsz; BLev.]. *1802:* egj Léány Testvéreket is hallattam hogj volt [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1808:* az olyaten örökségektül ... a Szekely atyafiak nem adnak részt Léán testvéreiknek [Asz; i. h. II]. *1824:* a' leány testvérje Vas Katalin Árva Vintze Pistáné [Damos K; RAk 2]. — L. még RSzF 241.

leánytestvér-atyafi lánytestvér; soră; Schwester: *1802:* Attyakat és Annyakat Esmerteë ... Néhai édes Attyoknak hány Fiu és Léány Testvér Attyafiai voltanak [Aranyosrákos TA; Borb.].

leányunoka lányunoka; nepoată; Enkelin. *1612:* Gútó (!) Simonnenak ualami oly Leány onokaia lenne [Told.1]. *1774:* Vettem fel ... az Néhai Bártholi Miklosnak káptolon Temploma Musikássának Léány Unokáinak hagyatatt Pénzből 500 Rh forintakat [Gyf; BetLt 6]. *1865:* Azokra nezve mellyeket léány unokáim ... fognak kapni, rendelem[a] [Kv; Végr. 3–4. — [a]Kõv. a részl.].

leányzó 1. hajadon; fată nemăritată; Jungfer/frau. *1578:* affele leanzokonis kik senkit ne(m) zolgalnak hane(m) valamj keresmenyekkel zolgalat nelkwl elnek az varaso(n) hasonlo keppe(n) adot wegienek [Kv; TanJk V/3.167b]. *1584:* witezleó Zelemeri Petert es ... két Giermeókét, Janost es Barbara leanizoth ... welkerbeh[a], es hatarabah leucó Rez Jozagokbah, bele wittwk, Bele Iktattwk [M.fráta K; BálLt 80. — [a]A Mezővelkéren (TA) levő]. *1599:* te nekedis sokzor teóltette megh Petki Andras erzenjedet penzel ... Mikor Petki Andras élth en pedigh akkor leanzo voltam [UszT]. *1648:* Legent az leanzzoval tanalyak ... el kel egymast venni, annak felette ketten adnak fl 6 az harom a pape az 3-ma penigh az Udvarbiroe [A.porumbák F; UF I, 863]. *1683 k.:* Leanzot ha el temet adnak egy kendő keszkenőt [Horváti Sz; SzVJk 37]. *1722:* (A szénát) a Parochus az özvegy Aszszonyokkal s Leanyzokkal fel gyüjteti, az Ekklesia be hordgya [Ercse MT; GörgJk 159]. *1775:* egj Leánzo az pallorol az Oltban esvén belé hala, s Bodoknál fogák ki [Bodok Hsz; Mk II. 2/71]. *1844:* ide valo Al: Sofalvi Gebe Rákhelt vettem mint léányzót magam mellé, az kivel máig lakozom [A.sófva BN; DLt 1441]. *1853:* Szilágyi Berta leányzo [Gyalu K; RAk 22].

Szk: *eladó ~. 1683 u.:* ha el ado Leanzo, házasulhato legeny es Fellyebb valo ődős Ferfiak s Aszszonyi állatok meg halándnak ... a ministernek Fizessen ... az temetteő [Kraszna Sz; SzVJk 39] ✱ *hajadon ~. 1683 k.:* Ha Falubeli hajadon leanzot Copulal az minister, tartozik egy kendővel [Bősháza Sz; i. h. 97]. *1811:* (Megholt) Szabo Anna hajadon Leányzo ... 16 Eszt Hectikában [Szucság K; RAk 138].

2. leánygyermek; fată; Mädchen. *1597:* bezelgetenk egimassal az Arvanak ki lenne gongia wisseleoie monda(m) ezt hogi ha ferfi uolna ... vgi talam inkab hozza fognek, de az leanzo Azzony ember baya, en pedig ha lehet gazdam azzonnak bajt nem zerzek [Kv; TJk VI/1.66]. *1598:* Borsay Peterne Ersebet Azzony ... vallya En ott voltam az tej szerben ... az leany ... az fordulasban palastiawall vagy minth el deolte az Borgyasne chyuprat es az deolesben hasada meg ... Borgyasne rwttul kezde az leant Zidny ... az Zegeny leany irwla pirula minth ollian leanizo, es ada egy Penzt az chyuporert [Kv; i. h. 269–70]. *1670:* az Atyai ágh deficiált azon Leanzoban [Kv; TanJk II/1.754]. *1747:* MVásárhelyi Papságomb(an) A 1747.7. Aug. adott az Ur Isten égj Léányzót 11 orá után égj fertállyal Délb(en) [ArJk 47].

leányzógyermek leánygyermek; fată; Mädchen. *1647:* (Férje után) marat volna ... egy kis leanzo giermeke Kys Anna neuü, ki mostan fél esztendeós [Kv; RDL I. 134].

leányzói leányi; de fată; Mädchen-. **Szk:** *~ rend. 1589:* eo kgmek[a] ... Weotték eszekbe(n) az Rut, Izoniw zitkoknak el aradasat, feokeppen az lelkewel valo ektelen zitkokat, melyben Nem chak az Nepnek eoreghy de megh az Iffiusagh seot az Azzony Allathy leanzoy Rendis ektelenewl vetkezik az Jstennek tiztesseghe ellen ... Teczet eo kgmeknek varosul hogy az ochman sitok gywkeresteol ky giomlaltassek [Kv; TanJk I/1.94. — [a]A városi tanács tagjai] ✱ *~ sereg. 1730:* Világhos lévén, de ighen nagj botránkozására is ésven a' Leánzoi ser(e)g(ne)k, sőt mindenek(ne)kis, Csiszér Sárinak ily kitsin idős állapattyában ... Nehány Napok es Ettzakakon való Fertelmeskedése [Kv; TJk XV/7.131].

leányzó-magzat leány-ivadék; descendentă; Mädchensproß/abkomme. *1562:* 1560 esztendőben ... ada az úr Isten Borsos Sebestyénnek ... egy leányzó-magzatot, kinek az ő neve lőn Katus [ETA I, 18 BS].

leányzó-rend leányi rend/sereg; fetele; Mädchenvolk/schar. *1593:* Városul lathwan ith az Varosban az Luxust mind az ferfy rende(n) s mind feokeppen az Azzony Allat, es leanzo renden az Ruhazat dolgaban, itiltek eo kgmek ... ezt meg zabolazny [Kv; TanJk V/3. 206]. *1603:* Miwel hogy az eolteozetben valo Luxus, mind ferfy, mind azzonyallat és Leanzo renden, az my varossy allapatunkat felette megh haladta ... Tetzett eo kegeknek, annak cohibealasara hogy minden rendbely varosy feleynk réghy attyaynktol reank maratt es Nemzetsege zerent valo forma eolteozetett viselyen [Kv; i. h. I/1.460].

leapad a scădea, a-şi cobori nivelul; sinken, sich verlaufen. *1710 k.:* a reflexussal leapadván a tenger, az egyet-mást is mind kihordák a hajóból, de a víz sok kárt tett benne [BÖn. 589].

leapadás apadás; scădere; Sinken, Fallen. *1730:* Kocsis Marton ... Szin bort adot ki Ur 14 ... meljből csepegesere le apadasara acceptaltatik Denar 76 [TKl Petki Nagy cs. szám. 91a].

leapadhat a putea scădea; fallen/sinken können. *1662:* Székelyhíd várát rettenetes nagy munkával, az alatta való nagy mély ér vizébe négy ölnyi szélességű fundamentumokat éger-, cser- és tölgyfa karókat és cövekeket a víz fenekére olly sűrűséggel veretvén alá, hogy a cövekek ... mindenütt egymást érnék, azokat pedig úgy is annyira leveretni igyekeznének, hogy a víz a legnagyobb aszályban is annyira le ne apadhatna, hogy azon cöveken álló fundamentumoknál alább kezdene szállani [SKr 296].

learat a secera, a efectua secceratul; (ab)/einernten. *XVIII. sz. eleje:* azholl aratni valo arassanak le azholl pedigh oljan rittkas volna az holl csak cillengő volna az szegenj jobagjokon aztott fell osztany [Altorja Hsz; HSzjP]. *1709:* Buzája(n) kivül meg eddig semmit sem csepeltethettünk bujlodva(n) a' mezei Takarmanyal, mig azt le nem arattyuk ne(m) erkezhetünk csepeltetniis [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. *1754:* a Csomos Margit

Aszszony földiről Apor István Ur(am) meg Zöldön le aratá és el hordotta a buzát [Albis Hsz; DobLev. I/292.2a Bartos István (34) pp vall.]. *1767:* arattunk le ... akkor két darab rosot [Ilyefva Hsz; Kp IV. 243 Julia Budai (18) vall.]. *1797:* Az ősz buzát mind le aratták [Szilágycseh; IB]. *1812:* az Emberem azt[a] el csóvázta, és midőn le akarta volna aratni, nem engedte hanem maga aratatta ... s azt hatalmasan el is vitette [Dés; DLt 82. — [a]A földet.]. *1818:* 26 Arato le arassa azt[a] | le arassa 70 arato le arassa 100 arato[b] [Mv; HG. — [a-b]A búzát].

Sz: *1843:* De az itéletet el kell várni, mert aki learatja a gabonát megérése előtt, nem talál benne szemet [VKp 119].

learathat a putea secera; einernten können. *1662:* az hol az várhoz való vetés volt is, igen elkaszáltanak az táborbeli németek, de azhol megmaradott is, ha szintén learathatnák is, ki min hordja be? [TML II, 327 Teleki Mihály Kemény Simonhoz].

learatott (care este) secerat; eingeerntet. *1706:* Minden Sarloval le aratott leguminajokbol dezmat ad(na)k de bórsojokbol Lencsejekből viragos kenderekből Tőrök buzajokbol nem dezmalnak [Adorján MT; Born. G. VII. 4]. *1723:* edgy néhányszor hol az Maros(na)k ki űtése hol az Buni patak(na)k aradasa ugy eltöltette az egesz Folti mezőt, hogy az szőlok alatt valo utig csolnakokon jártunk ... székett hordozván utánnunk ugy kellett aratnunk és egyben gyűjtenűnkis az már le aratott gabonát [Folt H; BK 144]. *1771:* találtuk az általa le aratott és kalangyákbais rakott zabját széllyel hányva, és egybegázolva [Grohot H; Ks 80. XL. 12]. *1803:* a' learatott Gabonát földenként a' Regiusnak adgyák számba [Kv; AggmLt A. 117]. *1812:* a le aratott két kalangya Buzát magokhoz vitették [M.bölkény MT; Born. G. XII. 16].

learattat a pune (pe cineva) să secere (ceva); einernten lassen. *1642:* Az porkolab buzaiatis az Joszaggal arattatta le Zil⟨agy⟩ Th⟨amas⟩ [Gyalu K; GyU 81]. *1730:* vgj arattatta le mindenféle gabanáját [Mihálcfva AF; LLt Fasc. 127]. *1732:* Nehai Groff Bethlen László Vram eő Nsga egy alkalmatossággal, mikor a Controversiáb(an) lévő hely bé volt vetve, minden udvari Cselédivel, edgyütt fegyveres kézzel réá menyen a helyre. Gabonájokat kit le arattatott s el hordatott Bethlenben, kit el gázoltak [Omlásalja/Szentjakab SzD; TSb 51]. *1756:* asztis tudom bizonyoson hogy az Uraságnak Torda Vilmán Kilenczvén Klákassi Lévén midőn Szakaturára jöttenek volna ezekkel előbszor Balog Uram az maga buzáját arattatta le az után az Uraságét [Ilondapataka SzD; TKl Silam Mafte (32) vall.] | jöszte Biro nézd meg le arattatá a Kutja Hohér Teremtette ... az földemben Termett buzámat [Petek U; Hr 3/15]. *1774:* más Hellyben, hogy annak ideibe le nem aratatták Tiszt Uraimék a Gabonát az Gabona Josága miat le dűlvén 10 kalangyányi az földön veszet [Mocs K; KS Conscr.]. *1793:* a' Parochialis Ház után járó 's mindjárt le irando szánto Földeket az Ekkla el szántja veti 's boronállya, és a' Pap le Arattatván be is hordja [Torboszló MT; MMatr.]. *1801:* nem tsak le-arattattam ősz Buzámat hanem jo szárazon az esőzés előtt bé-is takarittattam [Kv; SLt 17 Lázár István P. Horváth Ferenchez]. *1826:* (Az özvegy) a gabonáját napszámosokkal Szokta le arattatni [DobLev. V/1115.2a].

Szk: *zöldül ~ 1843:* rosbéli termést Szathmári Sándor ... ződűl le aratatta [Karatna Hsz; HSzjP Intze Samuelné Jakab Susánna (40) vall.].

learattatás secerat; Einernten. *1738:* a controversiában lévő földön termet buzát a Pársok aequaliter el tsépeltetvén ... a mag buza Szekhalmine Asz(onyomna)k restitualtassek, annakutánna Nemeth Andras Vram(na)k a le aratatasáért két véka ki mérettetvén, a több része equaliter subdividáltassék [Torda; TJkT I. 152].

leásat (földbe) beásat; a pune (pe cineva) să îngroape ceva (în pămînt); eingraben/scharren lassen. *1662:* A svéciai király főembere, Rebenstock ... fejedelem ottléte alatt fundált vala egy mesterséges sáncot, a belső város külső kapujánál az ott való száraz ároknak külső szélin ... az árokszélben sűrű lábfákat ásatván le s azokban felül mindvégig koszorúfákat vésetvén s bocsáttatván ... ott a gyalognak megállásra jó alkalmatosságot készítvén [SKr 222–3].

leaszal (élő fát) kiszáraszt; a face să se usuce; ausdörren. *1766:* Lévén Hermány falvának egy tilalmas Bükk erdeje ... Ezen tilalmas erdőnek nekimenvén Nagy Baló József, egy részit potentiosé leaszalta ... mások is le akarván más részit aszalni | Az falu törvényiben constál, hogy Esztena nevű helyen alól foglalni csereerdőt nem szabad, mivel marha élő hely. Pető János junior, belemenvén, potenciose leaszalta [M.hermány U; RSzF 133–4]. *1772:* Köd felé forduló karcfalvi határban ... Korda Márton falu engedelmiből nagy erdőt aszalt le [Jenőfva Cs; i. h. 134].

A jel-re nézve l. az *aszalás, aszalgat, aszalmány 2., aszaló 2., aszalt 2.* és az *aszalvány 1.* címszót.

lebarázdál barázdavonással kihatárol; a delimita prin brazde; durch Furchenziehen abgrenzen. *1694:* az Toh mellyeken lévő kis Vőlgyecske az Haller rész To gattyára az éltől le borozdolva, és az also részénekis határa az tetőrül le borozdolva két halmocska között az szakadásnál az iffiabbik Vas Gyorgy Ur(am) tojára, holottis az nád(na)k egy kis nyilása vagy szakadása Vagyo(n), juta Haller rész vrak(na)k [Mezőméhes K; WassLt]. *1735:* A Falubol ki menő pataktól fogva a Retse nevű eszakos oldal ... lefelé menő kereszt Utig le borozdolva ... azon egész Eszakos oldal juta a Torma és Jósika Részre [Szentjakab TA; DobLev. I/160.6b]. *1747:* (A' szénafűvektől) fetske farkolag jő le egj életske, melly életskét égj Mágus (!) határ Domb formájára valo Dombtol kezdvén le barázdolni egjenesen le barázdoltatott az Utig [Mezőbodon TA; JHb XI/31. 1–2].

lebarázdáltat barázdavonással kihatároltat; a dispune delimitarea prin brazde; durch Furchenziehen abgrenzen lassen. *1722:* Az Nemes puszta Curianak hason fele ... mely Részt ekével hoszára mingyárt leis borázdáltattunk à Patak felé vgy az alsó és felső végétis, és à Béldi rész mellett hosszára eke borázdával le határozván [Mezőrücs MT; Ks].

lebarázdáltatik barázdavonással kihatároltatik; a fi deliminat prin brazde; durch Furchenziehen abgegrenzt

werden. *1747:* (Az élecskét) égj ... Dombtol kezdvén le barázdolni egjenesen le barázdoltatott az Utig [Mezőbodon TA; JHb XI/31. 1-2. — A teljesebb szöv. *lebarázdál* al.].

lebecskedik lézeng, ténfereg; a umbla fără vlagă; herumschlendern. *1784:* beteges lévén fel sem öltözött hanem tsak egy gagyába lebecskedet és mezitlábal, nem is volt arra valo hogy futkározzon, mert s.v. a' két ágyékába marinnya volt [Malomfva U; Pf Fr. Lakatos (56) vall.].

lebecstelenít legyaláz/mocskol; a defăima/ponegri/ocări; auf/gegen/über jn lästern, jn schmähen. *1668:* engemet azert az szoert le rutola le bőcztelenite [Szúv; Born. XXXIX. 5 Szilágyi János (40) vall.]. *1710 k.:* Ezen esztendőben akara engem a fejedelem tanácsnak esketni és Bécsbe főkövetnek küldeni ... A ket Bethlen s Mikes reá Telekire s a fejedelemre, hogy ők a tanácsból is készebbek elbúcsúzni, mintsem az úgy legyen ... engem ekkor lebecstelenítének [BÖn. 743]. *1753:* Ollyan rosz termeszetü ember az ... hogy ha meg reszegedik akar mely betsületes embert is mingyart le bestelenit uton, Utzan, Utfelen [Abrudfva AF; Ks Imperat Sandru (44) vall.].

lebeg **1.** libeg; a flutura/fîlfîi; schweben, flattern. *1736:* Nyakravalót soha máskor nem viseltek, hanem mikor utra mentek, akkor némelyike szép gyolcsból való nyakravalót kötött fel, az kinek az két vége kinek skófiummal, kinek arany fonallal, kinek elegyesen, kinek tiszta selyemmel meg volt varva, azt függve leeresztette az övig, vagy penig némelykor hatra vetette az vállán az hátára, s ott lebegett [MetTr 350].

2. inog; a clătina; schwanken. *1823–1830:* Ugyanaznap este 9 órakor, midőn a kisasszonyok fenn a palotán vacsoráltak, nagy földingás tapasztaltatott, úgy hogy az étel is lebegett [FogE 101].

3. (képzeletben) megjelenik; a apărea (în imaginaţie); (in der Phantasie) erscheinen, vorschweben. *1832:* Minden ember tapasztalhattya magában azt: hogy amidön valakiről valami rosszat költnek, és mondanak — bátor nemis hiszi az ember 's meg van győződve, hogy nem igaz — 's mégis marad abból valami bényomás az emberb(en), mely mindég ugy lebeg és jön olykor olykor elönkbe — 's egy kis kéttséget szül [Torda; IB. Demény János udvari tiszt lev.].

Szk: ~ *előtte. 1811:* Lelkemnek e' légyen a' rendes munkája; Lebegjen elötte Nagyságod"[d] formája [ÁrÉ 183. — [a]Gr. Bethlen János].

lebegő **I.** *mn* libegő; fluturător, care flutură; schwebend. *1603:* Tetzett eö kegeknek, annak cohibealasara hogy minden rendbely varosy feleynk réghy attyaynktol reank maratt rendy szerent es Nemzetsege zerent valo forma colteozetett viselyen, minden varosi rend kewl valo colteozetet ugy mint Spanyol hozzw farku boronalo keonteos es zoknya Arany premes nyak ruha, Lebegeo hozzw fodor tartostul ... akarmi nemes renden valo forma, Ezeken az eö Erdemek zerent valo Adoot vegyenek [Kv; TanJk I/1.460]. *1880:* Látlak előre, amint a képed kipofokosodik, megveresedik, kabátjaidnak hosszabb lesz az elején lebegő két szárnya, mint a háta [PLev. 77 Petelei István Jakab Ödönhöz].

II. *fn* csüngő (az ékszeren); breloc, pandantiv; Anhängsel. *1568:* Anna c(on)sors Joannis barbel, et Margaretha Rta Mattei chyany ... fassae sunt ... hogy az lean quelek kerety volt zolgalatyat bodog Gabrielnetol, de azt monta bodogne, hogy nem agya, mert az lean ǫ tǫle lopot, keth ingnek valo gyolchyot, gyǫng szemeket lebegǫket [Kv; TJk III/1.207]. *1661:* Egi giemantos niakra valo huszon kilencz Remekben egi egi közep szerü Giemant vagion egi egi Remekben, az Lebegöjeben kilencz közep szerü giemant [Ks 90 Kornis Gáspár lelt.].

lebegős csüngős (csüngővel ékesített); (împodobit) cu breloc/pandantiv; mit Anhängsel (geschmückt). *1661:* Egi Pantlika forma lebegös, giema(n)tos fügö, hatuan kilencz közepszerü giemant vagion benne, de aprok is vadnak közötte az giemantok(na)k [Ks 90 Kornis Gáspár lelt.].

lebelg bajlódik/törődik vkivel; a se chinui cu cineva; sich mit jm. (ab)mühen/plagen, sich um jn kümmern. *1710 k.:* En mondám egykor a tanácsban ország között csak ott az asztalnál: Mit lebelgünk ezekkel a bitang emberekkel ? [BÖn. 883].

lebelget ápolgat/kezelget; a îngriji; pflegen, hegen. *1710 k.:* az orrom vére néha felette folyt, meg is orbáncoztam talán kétszer is arcul, köpölyöztek, lebelgettek, melynél mind jobb lett volna a Basirius ... említett praescriptiója [BÖn. 525].

leberetvál leborotvál; a rade; abrasieren. *1767:* Engemet hivánok Kocsis Ferenczhez, hogy a fejin bé tört Sebje körül Lévő haját a Fianok Gyurkánok Le beretválám (!) ... de ki ütette én azt nem Láttam [Betlensztmiklós KK; BK. Szakács János (39) jb vall].

leberetváltat leborotváltat; a pune (pe cineva) să rade (ceva); abrasieren lassen. *1736:* Ha valaki abban az időben az szakállát leberetváltatta, nem beretváltatta az haját is egyszersmind, az csúf volt, olyat mondottak neki, az kit szégyenlek ki irni | az, kinek, ritkán, nagy haja volt, azt szépen lebocsátotta. Kiki inkább leberetváltatta, s úgy üstököt hagytanak magoknak, s azt szépen felkötötték s abban gyönyörködtek [MetTr 350, 354].

lebestekurafiáz legyaláz/piszkol; a detracta/defăima; schmähen/schimpfen. *1711:* nem kell eltékozolani Szabo Mihály ur(am)[a], hanem az mit lehet adgyon el kegyelmed azokban ... de eő kegme engemet hol le beste kurafiázott, hol pedig azt felelte hogy bizony ugy kellene lenni [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Márton Mihály (50) jb vall. — [a]A bort.].

lebestekurváz legyaláz/kurváz; a beşteli, a face pe cineva tîrfă; schmähen, Hure nennen. *1568:* Martinus szabo ... fass(us) est, hogy ezt hallotta gergel deaktol, hogy monta, Im Andras Katho le bestie kúruazta felesegemet, de meg vagion szasz Aranyam es bizon ra kǫltǫm [Kv; TJk III/1.237].

lebestelenítő legyalázó/piszkoló; defăimător, care defăimează; schmähend, lästernd, entehrend. *1772:* (Széplaki Lajosné) nagy nyelvü, másokat is minden haszontalanságért le gazló, bestelenitö ... egy Szoval gaz Szájú nyelves Asszony [K; CsV].

lebeszél 1. elbeszél; a povesti; erzählen. *1835:* a' menynyi jót tett s teszen a' Báró, ö Nga azt egy holnapig sem tudnám le beszélni [Zsibó Sz; WLt]. *1841:* aztis le beszélvén, miként esett légyen [Dés; DLt 1541]. *1849:* Tudgyaé ... azt hogy már néhai Cseh Joseffett ki? mikor? hol? mi modon? ... Gyilkolta meg? ... egész környűlményesen beszélje le a tanu [Héjasfva NK; CsZ]. *1859:* édes apám ... együtti talákozásokot és az együtt folytatottakot nekem le beszélte [Szu; Pf].

2. szóban leír; a descrie; beschreiben. *1843:* Ö körülmenyesen lebeszelli mind a megtámadok alakját, menynyire sötétben kivehette — mind pedig a' megtámadás történetét [K; KLev.].

3. szándékától eltérít; a desfătui, a abate/opri de la ...; jn von seiner/ihrer Absicht abbringen. *1657:* az fejedelemasszony ... Kisfaludra[a] menvén ... engemet, ki fő lehettem volna az vigyázásra ... magával elhíva ... engem is lebeszéle, s gyalog vélek mulatozva menénk Kisfaludig [KemÖn. 112. — [a]AF]. *1812:* a' gazdaság fojtatásába lejendö nagy fogyatkozást, és az abból eredendő nagy szükséget és éhséget terjeszszék az Adozó nép' eleibe, 's őket az igavonó Marháik(na)k eladásáról ... minden úton módon igyekezzenek lebeszélleni [Kv; TVLt 1353 a gub. Torda város tanácsához]. *1844:* Már ara a' gondolatra is jöttem volt hogy itt fogadjak lovakat, de le beszéltek rolla nints ki el jöjjen véllem s egyedűl tsak nem indulak [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.].

4. *~i fúriáját* lecsendesíti dühét; a-şi potoli mînia; js Wut/Zorn lindern/stillen. *1657:* veszekedvén többekkel együtt az én borittas szolgám is, az urak ott az hídon levonyatván jól megverték, ki felülvén lovára nagy haraggal, szitkozódással részegen elrugaszkodott, csküvén, hogy tovább nem jű vélem ... kiáltozásom után egy erdőről jüve elé, s nagy bajjal beszélém le fúriáját [KemÖn. 54].

lebeszélés szándékától való eltérítés; desfătuire; Abraten. *1841:* bővebben fel akarom a' lelkem anyámat világosítani arrol, hogy lebeszéllésem nem rosz szándékbol, hanem azon jo érzésből ered, melyel a' lelkem Anyám iránti tisztelet, 's nyugalma kivánsága, iránta viseltetnem parancsolja [Kv; Pk 7].

lebeszélhet szándékától eltéríthet; a putea desfătui; jn von seiner/ihrer Absicht abbringen können. *1657:* ebben kellene fáradoznunk, miképpen Ballingot lebeszélhetnők, és Csákit Munkácsban férkeztethetnők [KemÖn. 123].

lebetegedés (szülő nő) lebetegülése; cădere la pat din momentul declanşării naşterii; Niederkunft. *1672:* az én indulásomat feleségem lebetegedéséhez kell alkalmaztatnom [TML VI, 90 Teleki Mihály Lónyai Annához]. *1831:* Dregán Vonutznénak le betegedése, tavaly késö Őszszel esett a Gujának Jászolyra lett be hajtása előtt | A Dregán Vonutz Feleségének le betegedése késö öszszel esett ... Meg hivutt Bába Aszszonya én magam voltam [Dés; DLt 332b. 11-2]. *1847:* A' Trézsi lebetegedése határideje bizonytalan, — azonban hozzá vetőleg azt hisszük, octoberben fog történni [Kv; Pk 7].

lebetegedett gyermekágynak esett; căzut la pat în momentul declanşării naşterii; in die Wochen gekommen | gyermeket szült; care a născut un copil; ein Kind geboren. *1833:* (Kereszteltem) Utjában le betegedett M.Vásárhelyen lakó Deák Borbárának és Senator Peterfi Antalnak Antalt[a] [Nagykapus K; RAk 29. — [a]Értsd: Antal nevű fiát].

lebetegedik, lebetegszik 1. megbetegedik; a se îmbolnăvi; krank werden. *1657:* Én is Váradon lebetegedém ... az kis betegeskedést is igen békételenül szenyvedtem légyen [KemÖn. 96]. *1772:* Az mi Fiacskánk az minapi betegségiböl ki hatola, de ujjobban le betegedett szűntelen valo forroságban és erös, vagy nehéz hurutozásban vagjon [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1759:* Itten az veres himlőben Sokan vadnak, s holtanak is ... az koltsár is le betegedet [Déva; Ks 94.24.2]. *1769:* ha holl egj Haznal ... tóbben is le betegednenek az illyen történetekb(en) az közelebb találtathato Dullonak vagj Commissariusnak töstént a Falus Birak es Eskuttek meg jelenteni, el ne mulassák [UszLt XIII.97]. *1787:* Iffiabb Csiszár György Relatioja szerént az édes attya ... adott volt néki 67 id est hatvan hét M.fkat olly formán: hogy mivel mindaketten lebetegedtek volt, azokbol réájok[a] amire kévántattnék expendallyon [Mv; MvLev. Csiszér György hagy. 15. — [a]Értsd: az atya és felesége]. *1829:* Anyám menyen el ... hogy a' nyukhatatlanságat ki erűlhesse, meg ne hűljen ... másképen le betegszik [Kv; Pk 6]. *1844:* hid el kedves Miklosam hogy busulak, 's tűnödöm, anyira hogy ha igy tart sokáig tám le is betegszem anyira busulak [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. *1867:* sokszor ugy megéhezem ebédtöl vacsoráig hogy muszály hogy hozassak mert ha nem hozatnék le betegedném [Pf Pálfy György apjához, Pálfy Lajoshoz Kvről].

Szk: *forróságban ~.* *1840:* a' betegséget fenn járva huztam, volta képpen mai napon le betegedtem a' Forroságba [Bereck Hsz; HSzjP] ✱ *mirigyben ~.* *1710:* Gyógyultak fel ... az mirigyböl ... Susa és Kathi leányim ... Susa kétszer betegedett le az mirigyben ... Katinak pokolvara is volt [SzZs 283].

2. (terhes nő) ágynak esik; a cădea la pat în momentul declanşării naşterii; im Wochenbett liegen. *1806:* Ignátz jobb kosztotis ád ... de most nem adhat, mivel a' Felesége le betegedett [Mv; Ks Miss I. Thuróczy Károly lev.]. *1831:* a Feleségem ... azután negyed napra leis betegedet [Dés; DLt 332]. *1832:* vané ki főzzen Anika a' még le nem betegszik ügyel nem tudom azután mit tsinálsz [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. *1849:* Kelemen Bénitöl ... meg terhesettem és ... töllem annak utánna mihelyt le betegedtem egy fiut kapot [Kv; Végr. Vall. 22]. *1852:* Lelkem Anyám sir, Trési ... Januáriusba le fog betegedni Lelkem Anyám magával jol tehetetlen minden nap fogy az ereje — kér hogy itt ne hadgyam mert ha Trési le betegszik sem mellette sem kűn senkije sem lesz [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

lebetegülendő lebetegedendő (terhes nő); care urmează să nască; in die Wochen kommend. *1847:* Trezsi még fenn logász, de nem tudjuk pillanatját, melyben lebetegűlendő [Kv; Pk 7].

lebetegülés 1. megbetegedés; îmbolnăvire; Erkrankung. *1790:* Az Méltóságos Urnak ... nagy érdemű Levelét ... éppen le betegülésem elött volt szerentsém ...

alázatosan tisztelni ... terhes betegségemtöl akadájaztatva ... eddig elé Válaszolö kötelességemet nem tehettem [Radnót KK; DobLev. III/678 Csato Mihaly lev.].

2. (szülö nö) lebetegedése; cădere la pat din momentul declanşării naşterii; (im) Wochenbett liegen. *1745:* most késön történt bé indulásom, Feleségem terhes álapottal — léte miatt ... ki nem merttem térni ne hogy az uton történyen Feleségemnek le betegülése [Kóród KK; Ks 101 Kornis Gáspár lev.]. *1782:* Feleségem le betegülésének ideje ... közelgetvén Instálok alázatosan Nagyságodnak méltosztassék a Mikes háznál lévö három hátulsó házakat ide engedni [Kv; Ks 37. IV. 36 Kornis Zsigmond lev.].

lebetegülhetés a szülés lehetösége; posibilitatea/înlesnirea naşterii unui copil; Möglichkeit der/einer Geburt. *1849:* (Krizsán Máriskót) Kelemen Béni Zsibón ... egy az udvarházhoz közeli házhoz bészállásoltatta lebetegülhetés végett [Kv; Végr. Vall. 24].

lebigyezkedik lehanyatlik; a cădea (brusc) fără vlagă; niedersinken. *1754:* ugy meg üte Cire ón azon görtsös bottyával Jánk Iuonnak az fel karját hogy meg koppana az tsontya belé ugy hogy mingyárt le bidgyeszkedék | Szirb onul ... hozzá tsapa Jánk Iuonhaz hogy fóbe üsse akkor Iánk Iuon az fel kezivel ellent vete és vgy meg üte az fél karját hogy mingyárt le bidgyezkedet az fél keze [Grohot H; Ks 112 Vegyes ir.].

lebitangoz lefattyaz (fattyúnak mocskol); a face pe cineva bastard; jn Schurke/Schuft nennen. *1843:* mondottak hogy Lörinczi Josef ur le bitangozta a Grofot | hallottam beszélleni hogy Lorinczi Josef ur ... a kérdeztetö Grof urat lebitángozta [Moson MT; TSb 49].

lebocsát 1. leereszt; a coborî, a lăsa în jos; herunterlassen. *1597:* Hogy az harangot fel swtoltatúk, Ach Lukach hogj eoted magawal raita munkallot, ismeg le bochatotta, attu(n)k f —/50 [Kv.; Szám. 7/III. 26]. *1694:* Ennek az Pallonak az felső vegin, es az kozepin Vassal vagyon eoszve foglalva egy hosszu vekony Lancz, az melynel fogva az eoreg Kapuba(n) csinalt Vas Csigacskan fel szoktak vonni, es le bocsatani [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1710 k.:* mint a páváról mondják ... a farkában gyönyörködik, kevélykedik, de mihelyt rút lábait meglátja, mindjárt elszomorodik, lebocsátja a farkát s kevélységét [BÖn. 444]. *1736:* A kisasszonyok, sőt elévaló fö nemes leányok is ... Mikor útra mentenek, az nyakokban hosszú fekete fátyol volt ... az két végit az fátyolnak két felöl az czombokon lebocsátották, hanem az mely része az csipőjöket érte, azt ott megakasztották tövel | az menyasszonyt[a] bévitték az várban, ott más köntösben öltöztetvén ... az haját lebocsátván s fényes pántlikákkal megrakván, kihozták az szinben[b] [MetTr 344, 398. — [a]Gr. Bánffy Annát. [b]A lakodalmi vendégség szinhelyére]. *1737:* Buda István ... Egy kisded ládajat az arnyek szekben tartotta lanczon le bocsatva ... edgyik atyafi a masikot beszedré félre hitta, az alatt szolgájaval az ladat el lopatta [Kilyén Hsz; ApLt Székely Elek Apor Péterhez]. *1779:* Pap Lupuj(na)k edes Attya néhai nemes Pap Jonásk széles kék Lengjel övel övezvén be Derekát Aszony ember módra az Farán az önek két végét az hörgas ináig le bocsatotta és azért nevezték Horoga(na)k[a] [Orbó SzD; GyL. — [a]Ez valószinüleg csak elfogadhatatlan népetimológia]. *1832:* a város végén levö sorompo le lévén botsátva [Dés; DLt 574].

2. levezet; a face posibilă scurgerea (unui lichid); ableiten. *1801:* Az Istállo vagy Függö kert köböl keményen, appro bolt hajtásokra fedél nélkül a kastély Dél felöll valo végibe épitve ... minden képpen készületlen ... a boltozatok szegeletein mindenütt ki furott fa tsök nyulnak le, mellyek a boltozásokrol a Vizet le botsáttyák, illyen vagyon 80 [Gernyeszeg MT; TGsz].

3. leküld; a trimite jos; her/hinabsenden. *1667:* Vitnédi levele útban érte gróf uramat, kit postán hivatott volt fel Nádasdi, teljes instructioval bocsátván le [TML IV, 228 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

4. el/kienged; a-i da drumul cuiva; herauslassen. *1710:* Bethlen Miklós causáját appellálá a császár eleiben, s felvivék azután magát is Bécsben, s azolta oda vagyon, nem is hiszem, hogy többször onnan lebocsássák [CsH 345].

5. elbocsát; a da voie să plece; fort/weglassen. *1670:* Úgy látom, ha onnét felyül való félelem lebocsátja, le is jü [TML V, 36 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

lebocsáthat el/leküldhet; a putea trimite; weg/her/hinunterschicken können. *1662:* már egynehány posta vagyon ott fenn, az kit Kegyelmed lebocsáthat [TML II, 302 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

lebocsáthatólag leereszthetöen; în aşa fel să se poate lăsa în jos; herablaßbar. *1825:* A Timar Szín eszaki oldala allyának ... fenyőfa gyalulatlan deszkával lett bé boritásokért és ugyan 2 1/2 oldalakra le botsáthatólag készitet árulo táblák el készitésekért 4 átsi napszám 5 Rf 20 xf [Dés; DLt 3].

lebocsátkozik leereszkedik; a se coborî; sich her/hinunterlassen. *1660:* Lázár István elszaladt; kötelet adtak be az szolgái kenyérben, lebocsatkozott; másnap immár az vezérnek vitték volna, ha el nem szaladt volna [TML I, 553 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1832:* a' Hiuzárkon le botsátkoztam a' Deberke hidjához [Dés; EHA].

lebocsátó leereszthetö; care se poate coborî/lăsa în jos; her/hinunterlaßbar. *1680:* Ezen örögh konyhának ... Vad(na)k az Udvar felöl ket örögh le bocsato Ablakaj [A.porumbák F; ÁLt Inv. 7]. *1786:* Egy Théka 2 zárjával, le botsátto Asztalával nro 1 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36].

lebocsátott 1. leeresztett; lăsat în jos; her/hinuntergelassen. *1805:* Demut György mintegy 23 Esztendös, származására nézve Saxoniából ... való ... sötét szökke, Titus formálog vágatott kurta, de még-is a' szemöldökig le-botsátott haju [DLt nyomt. kl].

2. (vizre) bocsátott; lansat (pe apă); (aufs Wasser) gelassen. *1840:* Öszve Irása A Nemes Város Aranyosi Malma Gáttyán le botsátott Tutajok vámjárol adott Nyugtatványoknak [Torda; TVLt Közig. ir. 1468].

lebocsáttat 1. leeresztet; a lăsa în jos, a coborî; her/hinunterlassen lassen. *1662:* a kaput levágván s lebocsáttatván, az generál maga is s utána való officérek kö-

zül némellyek ugyan lóra is ülvén, fegyverrel is nagyon cógálnák, kenszeritenék őket a bejövetelre [SKr 683].

2. kibocsáttat/eresztet; a da drumul să curgă: ablassen lassen. *1760:* az ados embereket midön a' szölöböl jöttenek volna a' kiket talált az uttzákon mind meg álitotta, és szin Mustyokat Le botsattatta [Szászörményes KK; Ks 92].

lebocsáttatik 1. leeresztetik; a fi lăsat în jos; her/hinuntergelassen werden. *1789:* (A) Szobának közepében egy fenyö Deszka kék festékes Asztal, melly(ne)k allya vas horgokkal vagyon fel aggatva, és ha le botsáttatik Agy gyanánt szolgálhat RF 6 [Mv; ConscrAp. 42].

2. levezettetik; a fi deviat; abgeleitet werden. *1807:* a Zsemlések Malma miat a Zajnak visza tojulása ... malamainkot ugy el fulasztya ... a Zsemlések a Zugojokat a melyen az eféle Zajok le botsáttattni Szoktak ... fel nem állitották [Kv; KmULev. 3].

lebolondoz bolondnak mocskol; a face pe cineva nebun; Narren nennen/schmähen. *1814:* Czéhmester Dobai Mihály Uram ... Timár Enyedi Andrást le bolondozta, le süket kutyázta | más betsületes Czéhbéli Mester Embereketis ... lebolondozta, le hamislelküzte, le huntzvutozta [Dés; DLt 56.20].

lebomlik 1. leomlik; a se dărîma/prăbuşi; einfallen/stürzen. *1587:* Az monostor kapwbelj hetes hazaban az kemenchieie le bomlot vala vitettem haro(m) szeker agiagot [Kv; Szám. 3/XXX.25 Seres István sp kezével]. *1726:* A pitvarnak ... a' falai Tetejének edgj darabjának le kel bomlania [Ne; DobLev. I/124].

2. *átv* eloszlik; a se detaşa/despărţi; auseinandergehen, sich zerstreuen. *1814:* minekutánna a Dictaturarol le bomlottunk ... a' már jó elöre el halodott Csipkés Albert Ur ... visza tért, és ujjra hozzá kezdett személyem oltsárlásához [Torda; TLt Praes. ir. ad 136 Fodor Mihály ügyvéd panasza Csipkés Albert kollegája ellen].

lebont a demola; ab/niederreißen. *1580:* teremy ferencz suppal keotet heazattiat penig mingiart le bonchiak [Kv; TanJk V/3. 231b]. *1590:* Miert hogy az epilet mya Nemezgiarto Keleme(n) hazaban az kemenczet le kelletek bontanünk, ismegh biro vram akarattiabol meg chinaltatuk [Kv; Szám. 4/XIV. 16]. *1625:* az chinterim kapuiat bontotta le Janos mester, mert Igen el Rothadtak vala, mind ostor fáia es dezkaia [Kv; i. h. 16/XXX]. *1629:* Hogi Varga Mihaly az kaput le dönteötte volna, vagj hogj az kertet le bontotta volna en nem látta(m) [Mv; MvLt 290.175b]. *1632:* kertetis czinaltak vala oda fel ... de azuta(n) Ismet lebontottak s az keöz heljre czenaltak [Mv; i. h. 69b]. *1726:* Ezenkis ház ajtó mellyéke, edgj része porló Kő, más része fábol Tóldozott, földozott, az ajtó pógonnyát le kell szedni, bontani, s mást kell csinálni [Ne; DobLev. I/124].

lebontás demolare; Ab/Einriß. *1846:* Ácsmester Szakács Mártonnak az ócska torony lebontásáért, harangláb építéséért, a torony fala befedéséért ... fizettetett 19 r. frt 20 kr [Válaszút K; ETF 107.19].

lebontat a dispune să fie demolat; ab/niederreißen lassen. *1599:* Hogy az Chinteremben az boltokra Menendeo fa gradichot le bontattük fizetünk az Achoknak f —d 50 [Kv; Szám. 8/XVI. 35].

leborít leteper; a doborî/trînti; überwältigen, niederwerfen. *1597:* Nagy Mihalne ... vallya ... hiwa ele az leankat monda, No Catús mit miwele veled az vrad ... az leanka mind megh bezelle hogy egizer az porwataba(n) mazzor az mayorba arczal le boritotta s vgi bant velle [Kv; TJk VI/1. 102].

leborul 1. ráborul vmire; a-şi culca/pune capul pe ceva; sich (hin)werfen. *1614:* Mikor általmenénk az tengeren ... nékem a fejem az habhányás miatt elszédüle. Sem általmenet, sem visszajövet nem nézhettem széllel a tengeren, hanem a hajó szélire borultam le és rettenetesen okádtam [BTN~ 71]. *1710:* az én törököm is hozzám vága, én is megfordulék, s éppen a melliben sütém a karabélyomat ... Találtam-e, nem-e a törököt, bizonyoson nem tudom, inkább gondolom, hogy találtam, mert látám, leborula a lova nyakára [CsH 229].

2. földre veti magát; a se arunca pe pămînt; sich auf den Boden werfen. *1590:* Latam hogj mikor ala jeowének vala kj tartia vala az pwskat s monda ... bizony megh leolek bennetek de akkor nem leowe mind le bwrwla(n)k jetteonkben [UszT].

3. leroskad; a cădea la pămînt, a se prăbuşi; nieder/hinsinken. *1759:* el mentenek az Soka Vonyiszima Kalibájához és ottan vonyiszimát a' földre le borulva találtuk, és fel költven láttuk hogy homloka egybe romolva volt [F.szászújfalu BN; BK].

4. *(arccal) a földre* ~ arcra borul; a se pleca pînă la pămînt, a se prosterna; sich (auf das Gesicht) niederwerfen. *1710:* Muffti ... a török papokkal együtt ... sákban öltözvén s magokot megláncozván, arccal a földre leborulnak vala, szakállokkal sepervén a földet, minden utcákon nagy sirással, jajgatással úgy menének, míg a török templomban bemenvén, ott nagy felszóval az égre kiáltottanak török nyelven [CsH 199]. *1710 k.:* mondám a két inasnak: Boruljunk le arccal a földre, mert ha az Istent meglátjuk, bizony mindjárt meghalunk. Alig végezhetém a szómat leborulánk [BIm. 1029]. *1811:* közelit ama Halhatatlan Fő Pap a' Dalai Láma! ... A' nagy Fejedelmek Butsura indulnak Hozzá messze földröl, 's földre le borulnak [ÁrÉ 112–3].

5. *átv* térdre boruljon; a cădea în genunchi; in die Knie fallen/sinken. *1710 k.:* leborulok most ebben a feneketlen és veghetetlen tömlöcben ... a te imádandó isteni lábaid zsámolyához [BIm. 1036]. *1755:* Bátorkodtam Ngy(go)d[d] lábainál le borulni alázatos Instantiám által, és egyszersmind declaralni nagy meg bántodasunkot, és szomorittatasunkat [Albis Hsz; BLev. — [d]Gr. Mikes Antal Hsz főkirálybirája]. *1759:* Albisi Bartok Mihalyne(na)k alázatos Instan⟨ti⟩aja Tktes Király Biro Uramhoz ... Lelkemnek igen siralmas állapotjáb(an) kenszeritettem a Tktes Kiraly Biro Ur(am) Istenes és könyörülő labainal alazatos Instantiam által le borulni, Jelentvén illyen meg szomoritatásomat [uo.; DobLev. I/292.4b. — [d]Köv. a kérés előadása]. *1765:* Alázatos Instantiánk által, kételenitettünk Nagtok lábaihoz le borulni [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1837:* alázatos esedezéssel reménkedem Nagyságodnak és kegyes lábai elött le borulva könyörgök [Szentdemeter U; Told. 39].

leborulhat *átv* térdre borulhat; a putea cădea în genunchi; in die Knie fallen können. *1782:* Hogy hová hamarább miis[a] a Felséges Kegyelmes Császárunk lábaihoz le borulhassunk ... az Investigatiot hogy minél hamarébb el készitteni mèltoztassék Méltoságos Groff Fő Ispány Ur és a Tekintetes Continua Tábla alázatoson Instállyuk [Torockó; TLev. 4/6. — [a]A Thoroczkai család].

leboszorkányoz boszorkánynak szid; a face pe cineva cotoroanţă/vrăjitoare; Hexe nennen/schimpfen/schelten. *1752:* a Diosadi Biraktul hallottam mondani hogj Boda Mihaj mocskolta és boszorkányozta volna le Furu Györgjnét [Diósad Sz; WLt Nagy István (40) ns vall.].

lebúcsúzik hivatalából leköszön; a-şi da demisia; (des Amtes) abdanken. *1844:* All Kir. Biro Ugron Gáspár és Pálffy Elek atyánkfiai az Ülés szinén hivatalaikbol lebutsuznak [Usz; UszLt XI.85/2. 61].

lebújik 1. lehúzódik; a se piti/pitula; sich nieder dukken. *1744:* Petru ... le búván, hátb(a) kézdi ütni Posta Mester uram [Szentandrás H; Ks 101]. *1764:* observalta világoson az mint földre le buva nézte, hogy hárman vadnak, s teringétnek négy sertéseket [Torda; TJkT V. 205]. *1823:* A Feleségem Rátz Máriskot az Istállóba a Jászojba kapta le bujva, kit is a Feleségem egy villával fel szurkált s onnat aval el ment [Dés; DLt].

2. lefekszik; a se culca; sich hinlegen. *1747:* én az köntösököt Nem observálhattam mert álmos voltam és le buytam [Désakna; Ks 27. XVIIb].

lebukik (a földre) lefordul; a se răsturna; (auf den Boden) her/hinunterfallen/stürzen. *1778:* ollyan részeg volt ... hogy magais a' részegség miatt a' Földre azonnal le bukott [Egerbegy TA; JF Marosán Maftyáj (34) zs vall.].

lebüntet megbüntet; a pedepsi; bestrafen. *1686:* Citaltattam teóruenyhez az J birott ut falut ... hogy ... Juhaymott keczkekel es czapokkal edgyar(an)tt ... Karaczonfalua es Almas fele fordulo hatarbol ... potentia mediante be haytottak; az mely marhakot hayto penzig lejs bwntettek [Usz; Törzs].

lebzsel kb. tétlenkedik; a sta inactiv/fără să facă ceva; untätig sein, herumlungern. *1773:* az ottan lévö Iffjakkal jo darabig tántzolt és lebzelt [EMLt].

lebzselőképpen tétlenül; inactiv; untätig, müßig. *1752:* It se udar (!) szükségére se alamisnaba valo czeplet buza elegendö nincs se barmoknak szalmajok mert ezek a' telet csak Lepselő keppen töltek [Mocs K; Ks 83 Mich.Baka lev.].

léc leaţ, şipcă; Latte. *1522:* wulgo Lech ad structura(m) domy [Beszt.; BesztLt IV/145a.1]. *1551 k:* Irth wolt walamy Lech felól [Szúv; i. h. 57 J.Dobay prov. Vinceh Pattionj beszt-i biróhoz]. *1568:* az mynemw faaru otth wagyan ... kyerem kegyelmeteketh kwlgye megh kegtek Bongathra zarwfa, Leecz, Dezka [i. h. 79 Lucas pysthaky de Bongarth[a] a beszt-i biróhoz. — [a]BN]. *1589:* Fa zerzam Vetele a' Malomhoz ... vóttem 132 Leczet f.2 d.60[a] [Kv; Szám 4/XI. 22–3. — [a]Fels-ból kiemelve]. *1681:* A pincze mellett ... Nyár es Nyirfabul faragott uj Lécz Nro 160 [Vh; VhU 506–7]. *1728:* Hadnagj Lőcsej Joseph Atyánkfia ... az Malomhoz kivantato necessariumokatt veszszőtt, Tövisset, Léczet hordassa meg [Dés; DLt]. *1756:* A Sajto szinnyel által ellenben ... vagjon hat ágas a földben bé ásva, melynek oldalai Létzekkel öszve foglaltatott (így!), felso része tartván hét koszoru fákot mellyek tartanak 6. szaru fakot ezek is Léttzel öszve foglaltatván [Branyicska H; JHb LXX/2.]. *1774:* Létzet és karot az kert mellé, és Tövis közi han(n)yak [Mocs K; KS Conscr. 51–2 Sos Ferkő (30) jb vall.]. *1815:* Az egész háznak Borna oldalai ... Fedele pedig fenyő Szarufákon állo létzekre zsendelyből rakattak [Szu; TSb 47]. *1834:* in Pityiritya ... égy része Lítznek Karonak valo Tölgyes, Cserés, Gyertyános, és bükős Erdö [M.derzse SzD; DHn 42].

lécajtó rácsos ajtó; uşă de şipci; Lattentür. *1824:* találtatott egy rongyos Létz ajto [Erdőszengyel MT; TSb 43]. *1851:* Egy 13 kölábakon — tölgy fa gerendákon álló — fenyő léczü törökbúzás kas zsúp fedél alatt, két kis lécz ajtókkal [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

? **lécajtó-kapu** ? léc-kapuszárny; portiţă de şipci; Lattentorflügel. *1797:* a Béjáró kapu vagyon napnyugotra, két oszlopok között, melyek tölgyfából valók, szépen kifaragottak ... hozzátartozó kétfelé nyiló levél, vagyis lécajtó kapuival, a mellette lévő ajtóhely pedig üressen ajtó nélkült való [Borsa K; ETF 108. 13].

lecammog leballag; a coborî agale; hinunterschlendern/trotten. *1704:* a jó tartás után mi is onnan lecammogánk [WIN I, 189].

lécborító '?' *1868:* zsindelyfedelű harangláb 2 haranggal. Ennek bédeszkázása még nincs teljesen bevégezve, néhány lécborító szükségeltetik [Nagyercse MT; ETF 107.22].

lécelés 1. léczés; acoperire/căptuşire cu leaţuri; Lattenwerk. *1646:* Az haranglábnak bedeszkázásához, lecöléséhöz ... vöttem léc-szögeket nro 950 [Kv; ETF 107.12–3].

2. kb. lécpalánk; gard din leaţuri; Lattenplanke/zaun. *1805:* a Tégla vetésre Szánto földet Tövisléssel, vagy létzeléssel, békerittetik [Kv; Pk 3].

lécelő-fúró lécfúró; burghiu pentru leaţuri; Lattenbohrer. *1816:* Két létzelö, és egy kerék szeg Furu [Varsolc Sz; Born. IV. 41].

léces I. *mn* 1. léczett; acoperit/căptuşit cu leaţuri; lattig, belattet | lécből készült; făcut din leaţuri; aus Latte(n), Latten-. *1652:* a' kü rakas végibe(n) van bardolt fabol gerezdekbe csinalt puszta ház, léczes [Görgény MT; Törzs]. *1656:* az torontol fogva az Tomori Bastiaigh, vagjon 3 rendbeli kötesekbeöl allo szarufas köteses leczes, kupas cserepel födett, bontakozott romladozott hejazatt [UF II, 140]. *1694:* Egj Csür, 24 Agasokon álló koszorú fai, és léttzes szarufái készületeivel [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúria-leir.]. *1816:* A tsűrös Kertben egy tölgyfa lábokon állo létzes

Két rekesztekü Málé Kas [Szamosfva K; Born. III. 33]. *1822:* A gyűmöltsös kert ... létzes tőrökbuza kasssal [Koppánd AF; DobLev. V/1057.7b]. *1830:* Tőrök Buzás Kasok in Nro 3. — mellyek közzül edgyik Létzes [Nagyikland TA; TLt Közig.ir.1748]. *1834:* A 'Sukon lévő udvaromat létzes keritéssel be keritsék; és ... az ahoz tartozo ajtó feleket 's Laszlikat parkanyozva [SL]. *1849:* A' Major Telken két részre alakitott jo ujj létzes kasok Tőrök Buzának valok, kő lábakon, Zsendelly fedéllel [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

Szk: ~ *kert* léckerités. *1695:* az nagj kapu felé találtunk egj szén csűrt. Ezen épületek körül találtunk kerteket, léczes kertel lévén az egész hámor bé keritve [CsVh 116]. *1774:* a Jószág rész szerént Borna, rész szerént pedig Léczes Kertben Vagjon véve [Kászonimpérfva; JHbK I. 29] ∗ ~ *levélkapu. 1798:* ujj létzes egy részre nyiló Levél kapu [Vályebrád H; Ks 76.IX.27].

2. ~ *erdő* lécnek való erdő; prăjiniş; Waldholz für Latten. *1829:* vett Jenei Joseff és Kovats Joseff masokkal edgyűtt a Kemény Anna Létzes és karos erdejéből egy nyil erdőt [Asszonynépe AF; DobLev. V/1184 Zabolai Pál Kőkösi Dobolyi Sigmondhoz].

3. '?' **Hn.** *1769:* Supra Sylvás (!) Léczes ut [Szászvesszős KK; EHA]. *1820:* Létzes Pataka [Nyén Hsz; EHA].

II. *fn* '?' **Hn.** *1759:* A Letzes alatt vic(inus)a Letzes Erdő (sz) [Szászvesszős KK; EHA].

lécez lécel (szarvazatlécezést végez); a bate leaţuri; (Dachsparren) belatten. *1677:* Az lako haz hjjat ... sindelieztem, szarufaztak leczeztek [Berz. 17. XII]. *1797:* Ezen kő háznak fedele ... bükfa létzekkel létzezve [Kőrispatak U; Pf]. *1820:* Egy Kisded Csűr létzezve fedettlen [Szentbenedek AF; DobLev. V/1030].

lécezés lécelés (szarvazatléc-rakás); baterea leaţurilor; Verstäbung/Lattung des Dachsparrens. *1721:* az Acsokkal ... a Létzezés irant a V. Refor Consistoriu(m) meg alkudgyék [Kv; SRE 142]. *1793:* egy hizlo Sertések számára készült oll ... Jo moddal készűlt Szarufázattal — Létzezéssel [Borsa K; EMLt]. *1808:* ezen épülethez minden meg kivántato áts munkáért ... idcértvén a szarvazást, létzezést, jászjok készitésit ... igértem ... őtven Vonás Forintokot [Kakasd MT; DLev. 4. XLI]. *1825:* 2' 0" quadrat mértékű fedélnek 'sendellyel, a soroknak 10–11 Hűvelyknyi meszszeségekkel valo bé fedéséért a létzezést és a 'sendely hordo napszámat is ide értve □ ölit 38 xf 65 Rf 26 xf [Dés; DLt 3].

lécezet lécezés; schelet de sipci; Lattung. *1852:* az istálo sövény falával, szalma fedele és létzezetével együtt, 1849 be a' muszka katonaság hordotta el tűzelésre [Km; KmULev. 2].

lécezetlen lécezés nélküli; necăptuşit cu leaţuri; unbelattet. *1694:* Talaltatott ezen Udvaron ... elkeszülő félb(en) egj Nagj Uj Pajta ... de nagjobb részént léttzezetlen es fedeletlen [Borberek AF; BfR]. *1740:* (A) Curia Udvarán épittetett az idén edgj házacska a' Béresek számára mellj(ne)k óldala fűz vesszőből fonatott Tőlgyfa karókra ... szarufái vékonj Tőlgyfák, léczezetlen, fedetlen, óldala tapasztatlan [Gyéressztkirály TA; Ks 89 Inv. 11].

lécezett lécelt; căptuşit cu leaţuri; belattet. *1736:* Létzezet Sajtó szin, vagy árnyék [CU]. *1756:* Csere ... fákkal szarvazott léczezett jo Szalma fedél alatt épitetett Csűr | vagjon ... Csere fa szaru fákkal szarvazott Létzezett meg rongjollot félben lévő minden fedél nélkult valo Csűr [Branyicska H; JHb LXX/2.34]. *1761:* Az Ház vagyon az Udvarnak felső résziben ... szarufazott és léczezett ... ujj fedéllel épittetve | vagyon ... szarufázott, és leczezett ... Gabonás [Mezőcsán TA; Ks LXXIX/3].

lécező szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *fúró* lécfúró; burghiu pentru leaţuri; Lattenbohrer. *1729:* Leczező furú nro 1 [Petek U; TKl Petki Nagy cs. szám. 79b]. *1810:* Egy létzező Furu xr 56 [Mv; MvLev. Trinceseni Mihály hagy. 6]. *1817:* Egy Bokázo és egy Léczező furuk mennek Istvánnak [HSZj *bokázó-fúró* al.].

? **lécfa** léc; stinghie; Latte. *1595:* czjnaltatot Imre Zęk labakot: ... 1 lúgos zabasút Zárú es letz fabol [Kv; Szám. 6/XVIIa. 132 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

lécfalvi a Lécfalva (Hsz) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Lécfalva/Leţ; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Lécfalva. **1.** Lécfalváról származó/való; original din Lécfalva; aus Lécfalva stammend. *1710:* Cserei György leányai: udvarhelyszéki kajdicsfalvi Török Istvánné, Török Gáborné, Koncz Boldisárné és háromszéki lészfalvi Bodor Mihályné [CsH 79]. *1793:* enis ... tudakozottam egy Létzfalvi Székelytől ... hogy ... Kászoni Istvánnak az Attyafiai oda bé Létzfalvai Nemes emberek [Nagylak AF; DobLev. IV/722 Lad. Bartha (48) lib. vall.].

Szn. *1710:* Lészfalvi Bálint [CsH 139–40]. *1755:* Petrus Léczfalvi praeceptor [Mezőkölpény MT; TGsz 51]. *1860:* Létzfalvi bitai László. Létzfalvi Bitai Vilmos [Kv; Végr.].

2. Lécfalva felé vezető; care duce spre Lécfalva; nach Lécfalva führend. **Hn.** *1742:* a leczfalvi utra jövőben [Albis Hsz; EHA].

lécfúró lécező fúró; burghiu pentru leaţuri; Lattenbohrer. *1748:* Egj nagj Létz furu [Szászsztjakab SzD; Told. 11/95]. *1796:* A Czimmermanoknál lévők ... Vésö 1 Kis Létz furu 1 [Tresztia H; Ks 115].

léchordó lécszállító napszámos; zilier care transportă leaţuri; lattenbefördernder Taglöhner. *1621:* Nap Zamosok ... Letz, Zarú fa, es Zegh hordók voltak Heten ... d.91 [Kv; Szám. 15b/IV.20].

lecibárol lecibál/rángat; a smulge, a lua jos smucind; herunterreißen. *1813:* Dömsödi Gábor Uram ... az Exponens Aszszonyt tépte, a' földre le tzibárolta, gyomrozta, s kinozta | hát láttam ... hogy Dömsödi Gáborné az Exponens Aszszony Bundáját a' Nyakából le tzibárolta, tépte [Dés; DLt 162. 4,5 özv. Toth Ferentzné Markovitski Ersébeth (39) vall.].

lecibekel lesántikál; a merge jos şchiopătînd; herunterhinken/humpeln. *1796:* Paskul többire ágyban fekvőbeteg, ha néha néha feltámbászkodikis, egyebet tellyességgel nem mivelhet hanem az innetső malomig le-tzibe-

kel és ott egy két óráig mulat [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez].

lecigánygat lecigányozgat (cigánynak mocskol/szid); a face pe cineva ţigan; jn Zigeuner schmähen/schimpfen. *1765:* egymást le hamisgaták és Czigánygaták [Tarcsafva U; Pf].

léckapu rácsoskapu; poartă de şipci; Lattentor. *1761:* Székeljes ... létz kapun járnak bé szekérrel [Siménfva U; JHb LXVIII/1]. *1771:* Estimaltuk ... Sertes Pajta Létz kaput ad flo ung 9 [Nagylak AF; DobLev. II/430.1b]. *1810:* egy kétfelé nyilo hitvány létz kapu [Doboka; Ks 76 Conscr. 53]. *1852:* a' deszkábol valo létz kapu rosz [Km; KmULev. 2].

léckapucska rácsoskapucska; portiţă de şipci; Lattentörchen. *1772:* A Házat Pitvarastol edgyütt aestimaltuk ... Egy létz kapucskát ad //50 [Nagylak AF; DobLev. II/441.1a].

léckas léc-törökbúzakas; porumbar de şipci; Mais/Kukuruzscheuer aus Lattenwerk. *1829:* egy nagy Létz kas 30 szekérnyi teli Török Buzával[a] [Ne; DobLev. V/1155. — [a]Földbirtokos udvarában].

lecke 1. tanulnivaló; lecţie; Lektion, Aufgabe. *1584:* az Nogy eskolaban ... az hon az eoreg deakoknak Leczket olwasnak othys Kemenczit meg Chinaltatúk [Kv; Szám. 3/XV.18]. *1653:* Régen barátok czellája volt az, deákgyermek koromban ... abban a házban is a hol a vendég vala elégszer csaptak meg, hogy a leczkét nem tudtam elmondani [ETA I, 92 Nsz]. *1710:* Felmenvén a schólaban szereda nap, amint leckét mondottam, alattomban a zsebemben benyúlt s a ládám kolcsát kiveszi [CsH 140]. *1804:* a Statistikábol a ki hagyott letzkét nem tanultam meg | Dél elött jotskán tudtam a Letzkét ... a G. Antiquitásbol is meg lehetösön tanultam mellyekért Monétát érdemeltem | Délután a Rector Letzkét hagyott volt a Grammatikábol de a játék mián el felejtettem [Dés; KMN 9, 14, 37]. *1823–1830:* Délután 1 órakor classisban exponáltak, 2 órakor szabadon voltak, s magukra leckét tanultak [FogE 124].

Szk: *kihív a ~ből. 1823–1830:* akkor grádusosztás nem volt, hanem az úgynevezett cella classistól fogva fel a syntactikáig kihívták a gyermekek egymast leckéből, expositióból vagy irásból, és amelyik jobban tudott az lehúzta a mást [FogE 123].

2. tanítási óra; lecţie, oră şcolară; Unterrichtsstunde. *1657:* A' letzkeknek mesterek hire nelkül el mulatóinak egy egy tzipójokat vonnyak el [UF II, 187]. *1710 k.:* Hozzáfogánk ismét az elhagyott leckéinkhez, akik megmaradánk[a] [BÖn. 553–4. — [a]1659-ben Apáczai Csere János keze alatt Kv-t]. *1801:* a' több Deákok ... künn laknak szerte széjjel a' városon, s tsak a' Letzkékre mennek fel [Kv; SLt P. Horváth Miklós öccséhez]. *1823–1830:* már classis praeceptor voltam, s nem tartoztam volna lecket hallgatni, de ... jó barátaimat reávévén, míg a kollégiumban voltam, hallgattuk a leckéjét a jus publicumból | Voltak ... favorit deákjai[a], kikkel míg férje leckéken volt, töltötte idejét [FogE 128, 295. — [a]Zilai Sámuel mv-i ref. kollégiumi filológiaprofesszor feleségének].

3. (iskolai) osztály; clasă; (Schul)Klasse. *1796:* Ambar nem edgy Categoriaban, de mind azon edgy Letzkében tanult az Exp(on)ens urakkal mind az Falusi oskolaban mind pedig annak utanna a' Nms MVásárhelyi Ref: Collegiumba [Ilencfva MT; DLev. 4. XLA]. *1823–1830:* Az úrfi mellett szolga volt Elek Ferenc nevű háromszéki gyermek, az úrfival hozták volt Enyedről, vele egy leckében is volt [FogE 117].

4. tanulás; învăţat, lecţie; Lernen. *1836:* Lajos ... itt maradott mivel magais kivánná hogy el ne maradjon a több tanulo tarsaitol a Letzkében [Szkr; Pf Gruz Károly lev.].

5. kb. egyetemi előadáshallgatási jogosítvány; dreptul de a participa la cursuri universitare; Berechtigungszeugnis für den Besuch der Vorlesungen an der Universität. *1823–1830:* Erlángában ... leckékért esztendőnként harminc Rhfot Göttingában ... leckékre ott is esztendőnként harminc Rhft | Erlángeni fizetés hónaponként 7 Rhf-tal esztendőre Rh 84 Leckékért ugyanott 30[a] | elmentem a professzorokhoz[b], kiket hallgatni kívántam, s tőlök leckéket vásároltam, ... fél esztendőre egy formalis Louis d'ort fizetvén [FogE 143, 145, 211. — [a]1796-ra von. feljegyzés. [b]Göttingában ugyan a tájt].

6. bibliai tanítás; învăţătură biblică; biblische Lehre. *1662:* Három vagyon az igikben: 1. a keserves panaszok ... 2. A vigasztalás ... 3. A buzgóságos imádkozás ... Az én leckém az első részre tartozik | Kettő vagyon tehát a mi leckénkben : I. A panasz két nagy veszteségek felől ... Ez tanúságnak első ága a leckében szükségképpen feltétetik [SKr 687–8]. *1705:* Ma prédikálott Zilahi uram ... Egészben a fenevadra és annak minden alkalmatosságára szabván a leckének minden környülálló circumstanciáit [WIN I, 594].

7. *feladja a ~t* megleckéztet; a mustrului; jm eine Lektion erteilen/geben. *1672:* Immár instructus levén urunk, az leczkét valóban feladta [TML VI, 375 Bánfi Sigmond Teleki Mihályhoz]. *1710:* Engemet kiküldé, Vayt behívatja, fel is adá a leckét neki emberül [CsH 198]. *1740:* az sogorom ... az irodeákját egy udvarbirájaval el küldötte hozzám hogy eö Protestál, mely dologért derekasint fel attam az leczkét [Ks 99 Kornis Antal lev.].

8. *1677:* informáljon Kegyelmed, mit parancsol tovább urunk ő nagysága? ha mi újabb kérdések lesznek, kire mit feleljünk? ... ha miben vétek talál esni, Istenért vétkünknek ne tulajdonittassék, mert jó lélekkel irom, sohasem tudtuk kire mit feleljünk; olyan leczkén még egyikünk is nem igen volt [TML VII, 361–2 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból].

leckeadás tanítás; predare; Lehre, Unterricht. *1823–1830:* A leckeadás négyféle: úm. publica, melyet minden ordinarius professzor tartozik adni szeredán vagy szombaton ingyen, de ebben nincs haszon, mert csak olyan tudományokat tanít, melyet olvasásból is megtanulhat az ember [FogE 236].

leckécske lecţie scurtă; Lektiönchen, kleine Aufgabe. *1806:* egy Letzkétskét tanultam a diák Arithmetikábol [Dés; KMN]. *1807:* magam egy sovány Letskétskét mondottam [Dés; KMN 360].

leckemondás feleltetés; ascultarea elevilor; Ausfragung. *1823–1830:* A leckemondás classisbeli bizonysá-

gok előtt ment végbe[a], az expositióból s irásból való vetélkedést pedig a publicus praeceptor itélte meg [FogE 123. — [a]1794 tájt a mv-i ref. kollégiumban].

leckeóra tanítási óra; lecţie, oră şcolară; Unterrichtsstunde. *1870 k./1914:* a leckeórán, a rendesen érdemfokozat szerint ültetett tanulók közül azon hátrább ülőt, ki az előtte ülő által meg nem fejtett kérdést megfejtette, amannak helyére ültették, azaz lehuzatták [MvErt. 23].

léckerítés gard de şipci; Lattenzaun. *1837:* gyenge létz kerittés ... felyül sövény lészás kerittése meg lehetős [Gombás AF; TSb 20].

léckert léckerítés; gard de şipci; Lattenzaun. *1703:* Ezen éppületek lécz kertel vadnak be kerítve, két nagy kapu és három kis kapu lévén rajtok [CsVh 119].

léckertecske léckerítésecske; gărduleţ de şipci; Lattenzäunchen. *1797:* Mentünk az ... kis lécz kerteskéhez [Kőrispatak U; Pf].

lecketanulás învăţarea lecţiei; Lektionlernen. *1804:* a Rector ... azt mondotta hogy a tegnapi hasfájásomnak talam tsak a Letzke tanulásnak restellése volt az oka [Dés; KMN 39].

leckéztet feleltet, kikérdezi a leckét; a asculta lecţia; (Lektion) ausfragen. *1805:* a Rector ... amig Károlyal Letzkeztetett én játzodtam [Dés; KMN 52].

léckora lécnyi; ca un leaţ, de grosimea unui leaţ; lattengroß. *1829:* némelyek[a] ... létzkora vastagságuak [Csókfva U; TSb 24. — [a]A füzfák].

léclajtorja léclétra; scară din şipci; Lattenleiter. *1666:* czynáltattunk az édgyik lécz laitorjának uy fogakat [Kv; SzCLev.].

lécmány bérlő; arendaş; Lehnsmann. *1733:* Mikor az őszi sokadalomkor bé szállot a lecmany az ado penz iránt Biro Uramni költ Borra 30 pénz | egy lecmany szamara fel ejtel bor Biro Uramni [Kvh; Bogáts 7] | a Csernátoni lecmánnak ... vettünk teheny hust 15 pénz árrát [HSzjP].

lécnyi léc szélességű; de grosimea unui leaţ; lattenbreit. *1829:* a' fűz fák ... egy lécni vastagságuak [Csókfva MT; TSb 24].

lecövekel le/megkötőz; a lega de un par/tăruş; fesseln, in Fesseln schlagen. *1592:* Vadalma Gergelne Anna azzoni ... vallia, Lattam ... hogi Kotro Mihali az fiat le czeoueklette vala, es kegietlenkeppen veri kenozza vala [Kv; TJk V/1.216].

lécpénz ? valamilyen céhbeli díj; un fel de taxă plătită de breslaşi; irgendeine Gebühr in der Zunft. *1665/1754:* Ha valamely legény ... viszsza jövén azon butsú nem vételiért, munkálkodásáért, és létz pénz le nem tételiért, büntetődjék egy forintal [Kv; ACArt. 19] | Ha penig a' meg hólt Mesternek relictája az Ura holta után a' Czéhet tartani akarja, tartozik a' Létzpénzt esztendőnként minden Kántorra a' Czében bé-fizetni [Kv; ACProt. 9]. *1702:* Őszuegyüluén a' B. Céh Cehmester választalásra (!), az melly alkalmatossággal ... le teue(n) minden B. Mesterek az szokás szerént lecz penzeket a' melly tőtt d. 84 [Kv; ACJk 47]. *1710:* az B. Ché az regi jo rendtartás szerént kerdest institualva(n) az B. Mesterek között es lecz penzeket le teve(n) az B. Mesterek, es valasztak az utan vox szerént Che Apa(na)k az szász Natiorol N. Szekelj Janos Uram(a)t [Kv; i. h. 75].

lécrostély lécrekeszték; îngrăditură din leaţuri/şipci; Lattenverschlag. *1847:* A' pintze egy létz rostélyal kétfelé van rekesztve ... alól hat ászok 's egy almatartó póltz [F.árpás F; TSb 46].

lécszeg cui de bătut şipci; Lattennagel. *1581:* attunk 68 leczeget hogy az gradychiot es dezkakat meg zegeztek Tezen d.10 [Kv; Szám. 3/IV.10]. *1585:* Az arkossokhoz vetetünk lecz szeget harom zazat ... f. —d. 36 [Kv; i. h. 3/XIV.31]. *1646:* vöttem léc szögeket nro 950 [Kv; ETF 107.13]. *1656:* Ezen belseö hazrol nilik bal kezre vas sarkon panton forgo lecz szegekkel szegezett bellett ayto [UF II, 121]. *1680:* az gerendahoz vagjon szegezve az fal mellet le fügö ... uj deszka polcz, mellyet lecz szegekkel szegezgettek öszve [A.porumbák F; ÁLt Inv. 15]. *1692:* Ezen nyári Ház gyalult fűrész Deszkakbol vagyon jómoddal csinalva. Lecz szegekkel fel-szegezett parkanyos [Mezőbodon TA; BK Inv. 12]. *1721:* Lecz szeget veret hatodfel rud vasbol [Dés; Ks 26. XIV.1]. *1779:* A Maiar kopoiára ... 4 létz szeget tsináltam [Szászváros; BK. Kováts Mátyás kov. kezével]. *1830:* Hoszszuaszon az Ut felől valo Deszka kertet a szél le verte meg ujitattam a Fedésihez tsináltattam 80 Létzeget [Hosszúaszó KK; Born. Bod László tt szám.].

lécszeg-csináló lécszeg-kovácsoló; (fierar/meseriaş) care fabrică cuie de bătut şipci; Lattennagel schmiedend. *1822:* eddig elé Mesterségét MVásárhely Szabad Királyi Várossába folytatott Flaszterező, és Létszeg tsináló Ujj Paraszt Ráduj Joseff [Körtvélyfája MT; LLt 1/12].

lécszegeresztő-fúró burghiu pentru cuie de bătut şipci; Bohrer für Lattennagel. *1706:* Egy lecz szegh eresztő furu [Kőrispatak U; Pf]. *1729:* Leczczö furú nro 1 ... Lecz szeg eresztó furú nro 1 [Petek U; TKl Petki Nagy cs. szám. 79b]. *1787:* két avatag Létzeg eresztő kis furu Dr.4 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 4]. *1797:* Létz szeg eresztő furu kettő [M.igen AF; DobLev. IV/777. 9] | Egy Létz szeg eresztő Furu Dr. 6 [Szság; IB III. CXLV. 22]. *1812:* Egy Létz szeg eresztő furu [M.gyerőmonostor K; KCsl 11]. *1816:* Egy Létz szeg eresztő furu [Varsolc Sz; Born. IV. 41]. *1845:* 2 létz szeg eresztő furó [Kv; ACLev.].

lécszeg-fúró burghiu pentru cuie de bătut şipci; Bohrer für Lattennagel. *1733:* Léczeg furo 3 [Marossztkirály AF; Told. 2].

lecsal 1. *lábáról* ~ leszed a lábáról; a ademeni (pe cineva); jn herumkriegen. *1664:* Igen résen legyen az füled s magadra vigyázz, hogy a lábadról le ne csaljanak [TMl. III, 34 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz].

1710: Páter Forstall credentionális leveleket vévén mind a császártól, mind a ministerektől, elmene Zrínyi Péterhez[a], és midön sok esküvésivel lecsalta volna lábáról, elsőben a maga fiát adá melléje, hogy Bécsben elvigye a császárhoz | lecsalá lábáról a nagy okos embert és subscribáltata vele a ligát [CsH 81, 116. — [a]1670-ben]. — L. még CsH 404, 413.

2. *(nőt) lábáról* ~ (nőt) elcsábít; a seduce (o femeie); (Frau) verführen. *1723:* Porcsira beszellette, hogy Leány korab(an) Felsö Ilosván ... Kukura Kosztin ... vgj Tartotta őtett mint maga gyermekit; akkor Egy orosz Legény is ott lakott ... és őtett az labarul le csalta, s eszt az orosz Mihályt néki ott Csinalta [Kiskájon SzD; BK Kiskájoni lev. Gajinán Lupul (68) vall.].

lecsalatik lábáról leszedetik; a fi ademenit; herumgekriegt werden. *1710:* Látván Zrínyi Péter a fejére következendő veszedelmet, elbúsulván azon, mely álnok practicával csalatott le lábáról páter Forstall által, a császár assecuratóriája ellen feje s jószága kockára hányatott, olyan levelet ír rabságában a császárnak ... melyet senki, kivált aki magyar, szánakozás nélkül nem olvashat [CsH 83].

lecsap 1. ledob, odavet; a arunca; niederwerfen, hinschmeißen. *1783:* Vántza Tisztartó, a' Ló el adásban hibázott, mellyért az Aszszony ö Nsga őtet pirongatván, Vántza meg haragúdott, és a' Pénzt az Asztalra le tsapván, ki ment [Perecsen Sz; IB. Elisabetha Karsai cons. nob. Georgii Sombori (25) vall.].

2. odacsap/vág vkit; a trînti/izbi (de pămînt); hinunterschlagen/schleudern. *1794:* Baratosi Josef uram, Horvat Josef uramat az asztal mellé egy kis ládára le tsapta, terdivel a' mellyire állott; vgy dürützkölte [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt]. *1813:* Dósa Kis Mihályt a' földre le-csapta, s maga is réá esett s a' földön gyömötölvén [Dés; DLt 71/1814].

3. vmerre letér; a îndrepta în altă direcţie; in irgendeine Richtung abbiegen/schweifen. *1704:* Felmenvén mind német, mind magyarok zsákmányolni a monostori templom felé, és egynéhány kuruc hertelen lecsapa Kömálról, és éppen itt a Monostor-kapun felül való pallónál elkapának egynéhány marhát [Kv; KvE 291 SzF].

4. lefelé fordul; a coti în jos; abwärts kehren/sich wenden. *1843:* (A határvonal) a' Preluka nevü helytől az élen jön le ... le fele la Curmature ... onnan le tsap la funtine Krejászke [Kisfalud AF; EHA].

5. lemerít; a scufunda; unter/hinabtauchen. *1770:* (A dési vámost) a víz a malom gátjára csapta volt, egy sövényt megfogván sokáig ott volt, de a víz szüntelen növén lecsapta aztán ismét felvetette [RettE 222].

6. lenyisszent/vág; a reteza; abkneifen/schneiden. *1772:* egy Korsós nevü istentelen katonának egyik fülét, egy ujját lecsapták[a] [i. h. 276. — [a]A muszkák].

7. (hivatalból/szolgálatból) elcsap; a destitui/demite/concedia; jn (aus dem Amt/Dienst) weg/fortjagen, jm den Laufpaß geben. *1670:* Kegyelmed cathegorice írja meg neki, ha mi jót véghez akar vinni az ő felsége subditussinak oltalmokra ... ne imperiose legyen, hanem per bonam correspondentiam s precario, különben bizony lecsapják az sógorokat [TML V, 18 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1847:* akármely tiszt csak addig viseli hivatalát, amig nékie tetszeni fog, mivel akkor, mikor akarja, lecsapja[a], s mást teszen helyekbe | majd megtanitlok én téged, s főbírót, alispányt, szolgabírót mind lecsapom, többet nem fognak ők parancsolni, hanem én! | Varga Katalina ... még a vármegyei kisbírót, Dáncs Juont is hivatalából lecsapta, s mást nevezett ki helyette öntetszéséből [VKp 188, 194, 198. — [a]Varga Katalin].

8. *1612:* Lonneek hazanal Az szegeletet le czapyak [Kv; PLPr 1612–15 I/3].

◇ **Sz:** ~ *az emberek füle mellett. 1663:* azon dolgokat, kiket Bánffi uram ő kegyelme ír, már azelőtt régen tudtuk, nem kell kétségben esni, míg azok lesznek, higygye Kegyelmed, lecsapnak az emberek füle mellett [TML II, 640 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz] ✱ ~*ja a fülét. 1676:* az vitézlő rendet én itt valóban oltalmazom ... Már most semmi zsibongást nem igen hallok; csendességben vannak; az uraim is igen lecsapták füleket [TML VII, 279–80 Mikes Kelemen ua-hoz].

lecsapattat ? levágattat; a dispune să se taie capul cuiva; niederhauen lassen. *1672:* (A németek) ha valami irruptiot, vagy más inconvenientiát intentálnának ellenünk ... az olyanokat ha lehet, meg is fogja és ha különben, még le is csapattassa [TML VI, 6 a fej. Teleki Mihályhoz].

lecsapdos lekaszabol/vág; a căsăpi; niedermetzeln/säbeln. *1705:* Kecskeméthez közel pedig csakugyan rájok ütvén a kurucok a német hadra, négyezerig lecsapdostanak [WIN I, 576].

lecsapdosott levagdosott; care au fost tăiaţi; abgehackt/geschnitten. *1786:* fel keresvén azan Tanorak kőrül lévő Fűzes beli kárt mind szálárol szálára karojá-(na)k és le tsapdosatt ágainak [Marossztkirály MT; Berz. 9. 73].

lecsapkod lekaszabol; a căsăpi; niedermetzeln/säbeln. *1657:* az utánok küldött kopjás seregekben arccal ütközvén, azok is semmi próbát nem tehetének, hanem ők is megfordulván, igen lecsapkodának bennek [KemÖn. 249]. *1661:* nehány tatárra akadtak, azokban lecsapkodtak, lovakat nyertek [TML II, 154 Kemény János Teleki Mihályhoz]. *1672:* Az talpasok dolgát az mi nézi ... valami jelét adnák az hűségnek; bár csak Dankat csapkodnak le, inkább hihetne ember nekik azután [TML VI, 34 Bánfi Dienes ua-hoz].

lecsapó lesodródó; care se scurge; (hin)abtreibend. *1820:* A Sópajtáknál levö hajos Malómnak kereke alol le tsapo viz ... az utnak szegezvén magát kerengót tsinált [Dés; DLt].

lecsapó-ajtó csapóajtó; trapă; Klapp/Falltür. *1810:* (A pincéből) egy grádits szolgál fel az Fogados Házába, hol egy kitsin Fenyö deszkából valo vas sorkokon forgó le csapo ajto vagyon [Doboka; Ks 76 Conscr. 97–8].

lecsapott elcsapott; destituit, concediat; abgesetzt, weggeschlagen. *1847:* alispány tekintetes Fosztó Menyhárt úr Dants Juont mint Varga Katalin által lecsapott kisbírót hivatala folytatására újból is kinevezett s felhatalmazott [VKp 211].

lecsendesedés lecsillapodás; calmare, potolire; Beruhigung. *1662:* Kegyelmed ... ezután is abban az helyben legyen jó gondviselessel és vigyázással, ne neheztelje az dolgoknak lecsendesedéséig; úgy hiszem, Isten végét adja nem sokára immár [TML II, 325 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. *1717:* Azon vágásokat szűntelen feles embereink strásáljak ... az hirek Lecsendesedesiig Continuuskodtunk [Cssz; INyR]. *1751:* a' Kurucz világ le csendesedése utan ... itt Budan az lakosok(na)k nem voltanak házok s fundusok után járo bizonyos darab szánto földei [Burjánosóbuda K; JHbK XXII/14]. *1752:* az Apám a kurutz világba Magyar Országra ki szökvén az Ország le csendesedeseig haza nem jöttünk [F.csobánka SzD; JHbK LVI/32.9].

lecsendesedik 1. lecsillapodik, a se calma/potoli; sich beruhigen. *1570:* Zeoch Myklos ... vallja, hogy harsongartba veoth volt Ew egy zeleot fazakas Jmrchtwl ... Az felesegeis Jelen volt, De feddeodigh (!) volt az vrawal hogy ely Neh Adna Mert az eleby vrathwl maradot volt az germekenek akarna Thartany, Vegre egy fely (!) keodmenth adot neky az penz Melle, vgy chendesedet volt leh [Kv; TJk III/2.111]. *1598:* Azonkeozbe(n) esmet mondanak az aztaltol, tolliak ki, mit garazdalkodik it, immar Sarkeozy Janos az aito felen al wala az mezitelen kest fel húzta wala, zabo Balint kapa megh az kezet mind kesesteol s el tetete welle, es igi esmet le chendesedtek [Kv; TJk V/1.159–60]. *1636:* Szeócz Marton kardott rantot vala de ismet le czendesedek [Mv; MvLt 291.74b]. *1666/1681:* Valtozo alapotokban s haborusagokba(n) kivaltképen obsidiokor Varamban tartozanak húségesen szolgalni mind addigla(n), migh le czendesednenek az allapatok [Vh; VhU 337]. *1753/1781:* azon háboruság[a] le tsendesedvén, az békességnek ⟨me⟩g nyerése utánn, Kun Miklos Uris más több Nemes Hazafiaival Graciára haza jött volna [Algyógy H; JHb LXXI/3.194. — [a]A kuruc háború]. *1796:* Táré Lúp ... azért ment viszsza, hogy a' Verekedéseket le tsendesittse és a' kik le nem tsendesednek elfogja őket [Mocs K; Eszt—Mk]. *1850 k.:* szálos erdejét a mult forradalmi időben az 1848-ik ev telén ... tudatlan előljárok tanátsokkal le vágták ... az után hogy azon bolyongo vilag le csendesedet ... kár meg fizetésiböl réám is háromlot 105 Rfl. és 12 xr [Szászújős SzD; TSb 35].

2. mérséklődik; a se modera; sich mäßigen. *1587:* sok feleol érték panazolkodasok eo kgmeket varosul, Mynemeó zertelen Izonyw Tormezlasok (!) kezdettenek megh Indulny feokeppen az Iffiusagtol zekeres leghenieknek es zolgalo leanioknak egybe giwlesek Es Ektelen zabadsagok myath ... Hogy azert az Vristennek busulasa vizontagh Ne Araggyon fel eo kgmekre Varosul, hane(m) inkab io es Iambor magunk visseleswnk Altal Ennelis inkab le chendezeggiek, Vegeztek varosul hogy Biro vram ... Eoket vgyan valoba megh Inche [Kv; TanJk I/1.42].

lecsendesít lecsillapít; a calma/potoli; beruhigen/sänftigen. *1570:* Kwtas Isthwan Ezt vallya ... Thwgya aztis hogi Eccher Zonkolios Matiasne kezdet volt Antallal ostozas feleol valamyt Jgentelenkedny ... Antal adot valamyt neky, Es leh chendesitettek Jamborok eoket [Kv; TJk III/2.137]. *1571:* az pereseket myndenkeppen megh elegetettyk es le chyndezetettyk hogy ewk rea nem mennek s nem perelnek [Kővár Szt; BesztLt 3528]. *1572:* Az Syalkodas wttan, Az Monostory Neomeos wraym, Botokal keozottok[a] forgolottanak, hogj le cendezechek [Sárvásár K; KP. — [a]A határjáráskor forrongó parasztok között] | mynd oda Menenek hogj le chendezetenek Az keossegoth [Szentkirály K; KP]. *1590:* Immar mind a' keth felnek panazat Mentsegeth ertwen Jgyekeztek eo kgmek io Jntesekkel minden vthon az dolgoth bekessegesen le chendezitenj [Kv; TanJk I/1.130]. *1637:* meghis szida Szabo Martont, s megh Kardotis ranta Szöcz Marton, de mi Cziszar Istuannal le Czendesiteők, s el teve az kardot [Mv; MvLt 291.74b]. *1676/1681:* az várbeli vigyazasra ighen meg kivantatik az egi más között valo szeretett ... ha mi kicsiny ellenkezes kösztök tamadni törtennekis, aszt magok között mindgiart igyekezze(ne)k le csendeseteni [Vh; VhU 662]. *1732:* Alázatosan kérem itereto az M:Urat, hogy ha lehetne le csendesiteni az Aszony ő Ngáëkat [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. *1812:* egyben veszvén a Groffné a Groffal verekedni kezdettek volt, hanem én ... mindeniket mellyen fogván kivántam egj mástol el választani és le csendesitteni [Héderfája KK; IB].

lecsendesítés lecsillapítás; calmare, potolire; Beruhigung/sänftigung. *1585:* ha valakinek vagy zemelyere, vagy hazara tamadnak ... a Capitanok bewntetessel le chendezithessek De wgy ha a' ket fel peres (így!) a' Capitanok itiletire, vagy le chendesitesere el igazitasara erezkednek [Kv; PolgK 17]. *1653:* az Moldouai állapotok(na)k le csendesittesiben valo faradozásunk ekkedigh Szerenczeltetvén ... Országunk keözönséges Gyulesit ... rendeltük azt, ez jövendő Esztendeőbeli Boldogh Asszony havának[a] tizen nyolczadik napjára Fejer Varra [WassLt fej. — [a]Január]. *1660:* Mi ekkedig tellyes tehetségünkkel, eronkel, és faradozasinkal, az haborgásoknak le csendessitésere e' szegény hazanak meg-maradasara igyekeztünk [LLt]. *1710:* félő, hogy esmét nagyobb mótusok ne legyenek ... Az Isten bölcsessége szerint találjon módot azoknak a dolgoknak lecsendesítésiben [CsH 421]. *1802:* Biroi Biztos Urakat ki fogják hozni ... B. O. Budai[a] Határok között az Élö erdönél ott lévö ellenkezés le csendesittésére [JHb LXVII/4.20. — [a]K].

lecsendesíthet lecsillapíthat; a putea calma/potoli; beruhigen/sänftigen können. *1585:* Az hatalmaskodo coreokseges emberek ha valakinek vagy zemelyere, vagy hazara tamadnak ... Azt a Capitanok bewntetessel le chendezithessek, De wgy ha a ket fel peres (így!) a' Capitanok itiletire, vagy le chendesitesere ... erezkednek [Kv; PolgK 17]. *1591:* Istuan ... volt az leginieknek gazdaiok, leis czendezithette volna, ha akart (!) volna [Kv; TJk V/1.163]. *1598:* Nacz Mihaly ... wallia ... volt ennekemis bantasom az sombori harminczados zolgaitol ... nagy neheze(n) chendezithette(m) le fizetessel s aiandekkal eoket [Kv; TJk VI/1. 184]. *1708:* Otta(n) otta(n) segilljevel valo esküvessel elegjgette (!) merges szavait, igj hogj senki le nem csendesitthette [Kv; ACLEv.]. *1819:* a' vidékbeli tisztek is nagy bajjal tsendesithették le[a], hogy valami veszedelmet ne okozzanak [Remete Szt; Ks 67.47.28. — [a]A felzúdult nemességet].

lecsendesíttet lecsillapíttat; a dispune să fie calmat/potolit; beruhigen/sänftigen lassen. *1662:* Kik hogy a vár-

megye tiszteitül is semmit nem függenének, adót fizetni s beszolgáltatni nem akarnának ... a fejedelem maga is ... örömest lecsendesítteti vala, bizonyos embereit is küldvén avégett ... hozzájok [SKr 515].

lecsendesíttetik lecsillapíttatik; a fi calmat/potolit; beruhigen/sänftigt werden. *1632:* 1631 és 1632-ben az parasztok feltámadának az Alföldön; egynéhány ezeren egybegyülvén, sokaknak nagy károkot töttenek, de lecsendesíttetének, mert sokaknak orrokot s fülököt elvagdalták az rebelliónak emlékezetiért, az hadnagyok penig, Császár Péter néggyé vágatott Kassán [Kv; KvE 164 SB]. *1661:* Intjük azért mégis ... ne is igyekezzék oly dolgokra kifakadni ... melyek által nem lecsendesíttetik, söt inkább több és nagyobb zűrzavarokba elegyedik, és végső romlásra is juthat az megromlott szegény haza állapatja [KemIr. 349].

Szk: *fegyverrel ~. 1704:* (A levélben) írja őfelsége a többi között, hogy egyáltaljában nem akarja, hogy ez az magyarokkal való dolog fegyverrel csendesíttessék le, és ha Isten lecsendesíti, a magyarok dolgára micsoda gondja lészen őfelségének [WIN I, 197].

lecsendesülés lecsillapodás; calmare, potolire; Beruhigung/sänftigung. *1753/1781:* Kun Miklos ur fel serdülése alkalmatosságával az idö meg háborodván, Rákotzi Ferentz fejedelem mellé álván Gavaleriara ottis volt mind el tsendesüléséig a szélvésznek [Algyógy H; JHb LXXI/3.182 Lup Filip (88) jb vall.].

lecsendesülhet lecsillapodhat; a se putea calma/potoli; sich beruhigen/sänftigen können. *1589/XVII. sz. eleje:* Ha penigh ott[a] veghez nem mehet, le nem cziendeswlhet, hát onnat az Ceh mesterek minden Causakat eröszak nelkul, az Colosuari Biro eleibe bocziassanak [Kv; KőmCArt. 27–8. — [a]A céhen belöl].

lecsepeg 1. lecsöpög; a picura jos; heruntertropfen. *1811:* Azt beszéllik, hogy a' Ró'sa Nektárból lett Mely az Égből ezen földre le-tsepegett [ÁrÉ 198].

2. lecseppen, vki vhol terem, vhova toppan; a apărea pe neaşteptate undeva; plötzlich erscheinen/auftauchen, hereinplatzen/schneien. *1810 k.:* ha a Fellegböl Csepegtek volna is le még sem adhatnak az Alperes[a] utat arra hogy azokat[b] Agyon verje [Dés; DLt 82. — [a]Tollhiba *Alperesnek* helyett. [b]A tilalmasban járó disznókat].

lecsepegés csepegésnyom; urme de picături; Tropfenspur. *1617:* Az Varga Andras kezebe(n) lata(m) az czjpellest, hammas le czeopeges vala feolliel rajta, de kj cseöpegese es hammasa volt ne(m) tudom [Mv; MvLt 290.25a].

lecsepegő care picură; herab/untertropfend. *1842:* az eszterhárol le tsepegö viz [Dés; DLt 155] | A' papiros malom ... a kád szélin elöl egy csatorna van mely a le csepegö vizet fel fogja [Km; KmULev. 2].

lecsépeltet kicsépeltet; a dispune să fie treierat; ausdreschen lassen. *1791:* a meg tiltatt mindenféle Szemül leuö gabónát ... letsépeltetuen, most a Tauasz elein mind el hórdóttatta [Mezösámsond MT; Berz. 15. XX/9]. *1834:* Szováthon a 300 Veka Csös malet le csépelttetem es let belöle 120 Veka szem [F.zsuk K; SLt évr. Deák Ferenc p. Horváth Ferenchez].

lecséplés lepocsékolás; distrugere, devastare; Vergeudung/schwendung. *1771:* az Riskulitzai Lakosok által az emlitett Grohotiak gabonájokban botokkal valo le tsépléssel, és le kaszálással tett károkat mindenütt el szemlélvén, az ... aestimatorok betsülték ... a' következendö modon[a] [Grohot H; Ks 80. XL. 17. — [a]Köv. a részl.].

lecsepülött lebecsmérelt; defăimat; heruntergemacht. *1665:* Jól tudom, megállapodott szerencséjének ily gyalázatos lecsepülött boldogtalan forgácskára nincs szüksége, sem hasznát nem veheti [TML III. 520 Kapi György Teleki Mihályhoz].

lecsepültetik becsteleníttetik; a fi ponegrit; entehrt werden. *1668:* De én az kővári rabsággal[a] az földig meggyaláztatom, az reám költött vádakért senkitül szánakozást nem láthatok, hiremben, nevemben lecsepültettem [TML IV. 379 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz. — [a]Paskó, Erdélynek többszörös portai követe összeesküvés vádjával raboskodott Kővárban].

lecsi fecsegő, szószátyár; flecar, guraliv; geschwätzig, schwätzerisch. *1696:* Varjon reá az lecsi kutya most nem kaphatám megh de holnap Köris völgiben megjek hordani, megh kaphatom mind öszve rontom [Mikháza MT; Berz. 17. XII].

lecsillapodhatik leülepedhetik; a se putea aşeza; sich aufhellen/abklären können. *1843:* A bé-töltés után jól bé kell fojtani, és néhány óráig csendességbe hagyni, hogy a könynyü sajtolvány, föl-bojdúlt szénsavanya le csillapodhassék [KCsl Kemény Dénes kezével].

lecsillapodik el/megcsendesedik; a se linişti; sich beruhigen. *1705:* Ma a kurucok ... kilenc szekérböl való marhát ... elhajtják. Benn is alkalmas lárma vala ... az egész lovas had, muskotélyosok is mentenek volt ki ... tiz órára mind bétakarodának és lecsillapodának [WIN I, 393–4]. *1789:* le csillapodott a dolog [Dés; DLt]. *1812:* késöre letsilapodván a lárma a' tisztelt Aszszonságok bé mentek a Groffné Házába [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.].

lecsi-lucsa I. *mn* kb. lecsi-fecsi, locsi-fecsi; limbut, flecar; geschwätzig, schwatzsüchtig. *1696:* Kovács Jánosne az Pásztor házára mene, és hiya vala ki bajra ... megh rutul szidá lecsi lucsának | az Aszszony mondjga vala az Pásztor fiának holl vagjon az a te lecsi lucsa Apád ... jere ki lecsi lucsa kutia ha ithon vagj [Berz. 17 Mocsár Istvanné Boldisár Ilona (40) vall.].

II. *fn* kb. locsogó, fecsegő ember; limbut, flecar, guraliv; Schwätzer, Schwatzmaul. *1696:* Kovács János ... kialtya vala az Pásztornak várj megh Lecsi lucsa, mert majd oda megjek enis [Mikháza MT; Berz. 17. XII Kis György (21) vall.] | mondja vala Kovács Jánosne, ládde Lecsi lucsa azt mondád hogj nem fucz ell az vram elött, de fucz most, mert megh kerittűnk most [uo.; i. h. Doczi Jánosne Kando Annok (40) vall.].

lecsinál eligazít; a aranja/rezolva; richten, zurechtlegen. *1664:* Kegyelmedre is támaszkodom az iránt, vigye végbe, csinálja le oda ki való dolgom, ha kivántatnék, controversia nélkül mehetnék ki [TML III, 144 Kapi György Teleki Mihályhoz]. *1672:* Erről az matériárúl az csausz pasa ... azt mondotta, hogy többször az fejedelem ne moveálja, mert most is megindult volt rajta az füvezér, csakhogy az fejedelem jó akarói le csinálták [TML VI, 124 Naláczi István ua-hoz]. *1763:* A székelyek között indult zenebonának kikeresésére generál Siskovics urat küldötte be az udvar, aki is sokat lecsinált köztök [RettE 151].

lecsinálás rögzítés; fixare; Festmachung. *1759:* a Csernek felöl valo Völgyben az Patak ... az Oldal alá ásta magát az Ország uttya be szakadozván ... talpfának keményen le tsinálásával s ág tőltéssel procuralják [Csernek SzD; JHbK XL/8].

lecsinálhat eligazíthat; a putea aranja/rezolva; richten/zurechtlegen können. *1664:* kivántatott gróf uramat levelünk által megtalálnunk, hogy ő kegyelme ... munkálódnék az fővezér előtt, mikint lecsinálhatná az ellene való nehézséget [TML III, 301 a fej. Teleki Mihalyhoz]. *1679:* meg sem akarják az határ dolgát hallani ... Azt is ügyekeztem, mennyivel csinálhatnók le, kitanulni, de nem tudják mondani [TML VIII, 563 Székely László ua-hoz].

lecsíptető kb. leszorító; de fixat/prins; niederdrükkend. *1781:* Egy le tsiptető vas Srof [Told. 9a].

lecsitít le/megcsendesít, lecsillapít; a calma/potoli; beruhigen/sänftigen. *1572:* Mykoron Az paraztsagtwl Az Rohanas leott wolna, Lattok ... hogj Az Neomeos wraym, le chytetak wketh Es wyzza weryk wala [Damos K; KP] | Rado mihaly, Kabos tamas es ... Egy Nemes Embor ... hattra mentenek es le chitetottak az keossegot [KP].

lecsonkált megcsonkított; care este ciuntit; verstümmelt. *1755:* mikor azon őrökséget nagy erdőből irtani kezdettem, két le tsonkált fa felett valami prinszorát nem tapasztaltam [Balsa H; GyK. Thordasán Davidutz (60) zs vall.]. *1757:* ezen Kuküllő vize meg kanyarodik ... fell Nap Nyugotra ama' ... fejér fèlbenn le tsonkált kopatz fűszfánál [Betlensztmiklós KK; BK].

lecsonkázás megcsonkítás/csonkázás; ciuntire; Verstümmelung. *1755:* azt se tudom Csertezálás volte, vagy egyéb uton esett azon két fa le csonkázása [Balsa H; GyK. Thordasán Davidutz (60) zs vall.].

lecsonkázott megcsonkított; care este ciuntit; verstümmelt. *1781:* Ezen falu határán 2. darab allodialis ... erdők, az edgyik Nagy Cserefas, töbnyire a teteje le tsonkázott [Körtvélyfája MT; LLt].

lecsonkított megcsonkított; care este ciuntit; verstümmelt. *1844:* alább a' Szamosvizen innen régi le csonkitott vizi jegenye és füz fák — hogy ezen fákat ki csonkitotta meg, azt nem tudom [Szászfenes K; KmULev. Szigyártó Mitruj (60) col. vall.].

lecsorog lecsurog/folyik; a curge (în jos); nieder/herabrinnen/fließen. *1633:* nem tudo(m) ha szabliaual vagtake vagi baltauall uteőttek, de az vallan le cziorogh vala az vere [Mv; MvLt 290.114b]. *1657:* az háromszéki kapitán Béldi Pál ... mikor meghala Fejervaratt, ugyanott is az schola mellett lévő kis templumban temettette, és hallottam szájából Bethlen Gábornak, orcáján és szakállán könyvei lecsorogván azt mondja vala[a] | Csákiné az első ülésben, orcáján könyvei lecsorogva ... szemléli vala urának Catherinával ekecseléseket [KemÖn. 79,150. — [a]Köv. a fej. szavai].

lecsúfol kigúnyol, csúfot/gúnyt üz vkiből; a batjocori/zeflemisi, a lua în rîs; verhöhnen/spotten, mit jm Spott treiben. *1793:* szép szavaira soha semmit sem felelt a' Néhai Gróf Ur jelen létiben[a], hanem háta megé le tsufolta, Siketnek, bolondnak, mutujnak, bestelennek nevezvén | Jollehet a' Mlgs Grof Ur száma nélkül kérlelte, szép szókkal kivánta engesztelni, de haszantalan volt, nem hogy meg engesztelődött volna, sőt félre fordulván illetlen szókkal illette, 's le tsúfolta [Koronka MT; Told. — [a]A felesége]. *1814:* Dobai Mihály Uram ... Enyedi Andrást és Balog Istvánt is sok izben le tsufolta, le gazolta [Dés; DLt 56.4].

lecsúszás lesüllyedés; alunecare; Herabsenkung/sinkung. *1757/1758:* (A stomp) Tojulását okozza azis mint hogy lettyes a hely és az oszlopak le süllyedtek ... könnyen fel emelhetnék a Stompat azon régi statusára, melyből aláb szállat az Lettyes helynek le csuszása, és rokkanása miat [Abrudbánya; Szer. Szumnez Péter (68) vall.].

lecsúszik a aluneca (în jos); her/hinabrutschen. *1588:* Monda Pascha vajda ... az vtzara ky vonanak ereossen meg verenek rangatanak vgy anyra hogy az gattia le czwzoth rollam [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. *1819:* a' Szekere eldölvén egy kert mellett az Aszszony maga szépen le tsuszot minden sérelem nélkült [Kv; Pk 2]. *1823–1830:* egy kést az asztalba játékból belé akarván ütni, a keze azon lecsúszván, a mutatóujját elvágta [FogE 58].

lecsutikáz torzsáig lerág; a roade pînă la cotor; bis zum Strunk abnagen. *1761:* szerre bocsáttja a buzában az egész nyájat és mind lábokkal, s mind szájokkal a földig le rontották, le tsutikázták [HSzjP].

lecsüggő kb. meredeken ereszkedő; care coboară în pantă repede; steil abfallend/hängig. *1820:* a hullo hegyen tul a Boddza vizére le függő Erdős oldal a Bertzen tull délre lecsüggő Erdős oldalok [Nyén Hsz; Pf].

lecsüngő lefityegő/lógó; care atîrnă; herabhängend. *1855:* A szakácsi fehér sipka helyett vállközépig lecsüngő bozontos haját avas zsirral pazarul kikenve, a tűz előtt hajszálairól nagy cseppekben gördül le a zsir [ÚjfE 179].

ledál (meg)bánt/sért, (meg)háborít; a leza/prejudicia; beleidigen/lästigen. *1677:* Vám adással Nemesség se személyétől, se javaitol ... nem tartozik; ha ki abban ladálná, poenája flor 200 [AC 272].

ledáltatik megbántatik/sértetik, meghábor

ledöf ledöföl; a împinge jos; abstechen, niederstoßen/stechen. *1739:* az Szekér farkárol leis dõfének egj Ficsort [Szentlélek Hsz; HSzjP Margaretha Oláh, cons. Petri Berszán (25) jb vall.].

ledöföl földre ledönt; a trînti la pămînt, a doborî; umhauen. *1710:* Pünkösd másodnapjára virradólag ... az ajtó elõtt puskáznak a tolvajok, az én strásáim mind elszaladának ... én egyedül maradék, kihurcolának egy ingben, lábravalóban a házból, a földre ledöfölének, ott egynehányszor lõttek hozzám [CsH 369]. *1813:* Azon meg támado kit hivut még, és kit kiáltott, hogy az Exponens Aszszanyt verjék és az uttca sántzába le dõfölljék s ezen meg verettetésre szolgáltatatt é valami okot vagy se? [Dés; DLt 162.2 vk].

ledőjt l. ledőlt

ledőjtöget ledöntöget; a răsturna încetul cu încetul; nach und nach umstürzen. *1623:* az azzoni le ült ... es az legenj az derekanak vetette az kezet az Aszonnak es ugj dõjtõgeti vala le [Mv; MvLt 290.32b].

ledől 1. lerogy/roskad; a se prăbuşi; niederfallen/stürzen. *1570:* Az Iweges gẽrgh fiais leh zeoket az lorol, Es zeoch Myhal Reya Menth Es egj zekerchewel Igen verte vgia(n) leh deolt [Kv; TJk III/2.187 Nemes Mathene fya palko vall.]. *1574:* Azt valliak[a] mykeppen Az teoby hogi Az zeoles kertbeol leot az haygalas Reaiok ... vgi esset az haitas az meg holt Inason ... az Inas azonnal otth leh deolt [Kv; TJk III/3.351. — [a]Két inas és két szolga]. *1585:* Anna Maytini ... vallia ... Az vton megh Alla hogy meg teoreolgesse Az lowak zemet, Es mikor tóról-getne Az eggik lo Rezketny kezde, Azonba chak ledeole es meg hala [Kv; TJk IV/1.467]. *1629:* latam hogy ott az Horuat Jstuan ablaka alat sokadoznak azo(n) közben ugj wtek Horuat Istua(n)t hogy le deole | (A tinó) virrat fele oztan az vcza ajtonak mene nagyot Zeordüle s ot le deole megh hala [Kv; TJk VII/3.95,120]. *1644:* az ember ... az balta nielevel farban üte s mindgjart le deöle az gjermek | Nagy Janos neki fordula s ugi talala ütni Szima Giorgiöt fõbe hogi mingjart le döle [Mv; MvLt 291.401b, 415b]. *1703:* Libbez Peter azonban agyon üte Trifót, hogy le döle [O.solymos KK; SLt AQ.24 Balouoz Simon (26) jb vall.]. *1710:* A cigány[a], kinek azelőtt aféle actiója nem volt, elijedvén olyan nagy úri embertõl, reszketvén a keze, nem tudá elütni a fejit, hanem mikor két-háromszori vágás után a földre ledőlt volna is a szegény úr, ott is marcongolta [CsH 122. — [a]A hóhér Bánfi Dénes kolozsvári fõkapitány kivégzésekor 1674-ben].

2. leomlik; a se dărîma; verfallen, herunterkommen. *1585:* 18 Nouembri(s) Az Scholaba(n) ... az kemencze keteon hassot wala, es eo magatol ... le deolt [Kv; Szám. 3/XIX.42]. *1595:* az szobanak minden Gerendaiat meg tamasztúan Laabfakkal: Egy egez falt meg Tapasztottam, mert mind le dölt vala [Kv; i. h. 6/XVIIa.150 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1619:* Addig sirék s rivék, hogy az erdélyi ház ledűl, hogy ezen ęsöben két helyen leszakada ... az útban düle [BTN' 305]. *1656:* A negyedik jstalo hasonlo az masikhoz az falais le deölt egi darab helljen [Fog.; UF II; 142]. *1670:* ezen órában hozák hírül Fogarasból s írják, hogy az fogarasi várunknak egy darabja ledölt volna [TML V, 121–2 Bornemisza Anna fejedelemasszony Teleki Mihályhoz].

3. kidől; a se răsturna; umfallen. *1588:* 9. 7br(is). Az varas zenayanal hogy az kapw le deolt volt, az Korchyoliasnak attam munkaiaban d. 12 [Kv; Szám. 4/I.28]. *1593:* Az keo Aztal hogi le deolt úala ismegh helire chinaltattam 4 embernek a' ky fel segitete emelni attam f — d 4 [Kv; i. h. 5/XX.131]. *1648:* az Istallo szinte el pustul, az kert immar leis deolt nemelj hellien, az szeker szinis ueszendeo felben uagion [Türe K; JHbK L.12]. *1794:* Prodán Vaszilia a maga Iratvannyába tisztagotván, avart gyujtott, és egy reves fenn állo fa attol meg gyult, s az mind emésztõdett, és égett tegnapig s tegnap le dőlvén abbol el harapozatt a tüz La Kosztá a luj Dobrás nevezetü helyen [Nagykristolc SzD; JHb]. *1811:* A' Fa pedig marad ott', a' hova le-dül [ÁrÉ 55]. *1817:* Az ezen Epületeket bé kerittõ kertelés minden fedél és támasz nélkül lévén, le dőlt [Ördöngösfüzes SzD; SzúvLt]. *1846:* (A vén fák) korhulásba jöttek s jőnek, öszve rogynak, vagy a mostoha kéz kiégeti, le dőlnek és minden haszon nélkül el rothadnak [Perje Sz; Jakó,Hamuzsír 73].

4. beomlik; a se nărui; einstürzen/fallen. *1597:* az owarban az Owar kapwyan beleol a keokwt meg bomlot volt, az keowek egi mastol le deoltenek [Kv; Szám. 7/XIII.10].

5. rádől; a cădea pe ...; d(a)raufstürzen. *1644:* Nagi Ianostis a maga felesege le taszita, Szima Giorgire, vagi hogi ugia(n) cziak maga deöle le [Mv; MvLt 291.410b]. *1772:* Almási Mihályis torkon ragadá Vernes Janost, és küzdõbe menvén a' ket fél el dõltek, le dõlvén Csutsival edgyütt ... a' Szász Janos fiára, kinek is a' keze abbol marjulást szenvedett [Torockó; Bosla, Vidallyi Mada Száv (40) zs vall.]. *1814:* Tavasz félt ... a Bogja teteje le dőlt a' szolgámra, ugy hogy szinte oda ölte [Dés; Ks 79.29.794].

6. lezuhan; a se prăbuşi/răsturna; nieder/abstürzen. *1633:* 18 Septembris. Délután, egy vasárnap két órakor ... megüté az mennykő az torony falát s torony tetejét, az hun meg is gyúla és annyira elége, hogy meg nem oltháták, hanem az nagy gomb is le dőle az földre [Kv; KvE 166 SB].

7. leheveredik; a se culca/întinde; sich (hin)strecken/niederlegen. *1751:* elsóbennis az otsém fogot ásásához 's az midõn belé unta volna az asást akkor az gödõrbõl ki kelvén le dõlt s Miron Péter kezdet ásni | Elsõben én ásam az gödrõt azután Miron Peter szálla bé a gödõrbe 's én le dülék s el szenderedém [Gyeke K; Ks Vall. 14]. *1763:* a koltsár ... ittasan le dőlt s erőssen el alutt [Betlensztmiklós KK; BKG]. *1799:* agyamra le dõltõm vala, nem birhatván magamat [Náznánfva MT; Berz. 4. N.31/27]. *1823–1830:* a vendégszobában egy padra ledőlvén, szenderedtem valamit [FogE 254].

8. (lóról) lefordul; a cădea, a se răsturna (de pe cal); (vom Pferd) (her/hinunter) fallen. *1705:* Ugyan amely kurucokat fogva a minap a rácok behoztanak volt, azoknak némelyikét megpálcázták egynéhány izben, és innen van, hogy két rab, akit megfogtanak volna, csak ledültenek itt a hegyen a lóról, meg feltolták, meg ledültek [WIN I, 439].

9. felbukik; a se răsturna; umstürzen, sich überschlagen. *1769:* az ökör ... a kertet magával egjütt ki dõjté és ketske korát vete s le dõle [Tarcsafva U; Pf].

10. megdől, lefekszik; a se culca; sich lagern/legen. **Szk:** ~ *a búza* megdől, lefekszik a búzavetés. *1742:* égy jó hajnalban ... még setétes lévén a' idő tapasztaltam mintha le dült volna itt ebben a' földben a buza [Buza SzD; JHbB] ∗ ~ *a gabona. 1774:* más Hellyben, hogy annak ideibe le nem aratatták Tiszt Uraimék a Gabonát az Gabona Josága miat le dülvén 10 kalangyányi az földön veszet [Mocs K; KS Conscr.] ∗ ~ *a rozs. 1831:* az 1828ik esztendőben a' szöllök alatt lévő Lábban a' Rós még fü korában ugy annyira le dölt, a' fattyu Rós felvötte hogy meg aratni is alig lehetett [Almor AF; TL. Sebestyén János Ud(vari) Reg(ius) lev.].

ledöledezett ledőlt; căzut; niedergefallen/gestürzt. *1825:* a ledöledezett fáktól az Erdőket annyira tisztitottam, hogy a fák között lehető legelőt nagyon használhatóvá ... formáltam [Jakó, Hamuzsír 22].

ledőlés 1. ledűlés; prăbușire; Niederfall, Sturz. *1815 k.:* (A szász) lutheranusok ... istenitiszteletet a mostani templom melletti paplak első emeletén tartottak, melynek tetején egy kis ingadozó s olykor ledőléssel fenyegető fa-harangláb ált [Kv; ETF 107.15].

2. felborulás/fordulás; răsturnare; Umstürzen. *1666:* Az ledőlést valóban bánom, kiváltképpen komámasszonyra nézve. Hála Istennek, hogy nagyobb szerencsetlenség nem esett Kegyelmeteken [TML III, 553 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

ledőlőfélben ledűlőfélben; (a fi) pe punctul de a se prăbuși; dem Niederfall/sturz nahe. *1656:* (A) szinnek kötesekbeol allo 2 felől valo oldala le deölőfelben vagyon | az csürös kertnek felseö része réghi rosz megh bontakozott s ... az kért le deolcőfelben vagjon [UF II, 148, 168]. *1676:* ha a várat szükségesebb építeni, először hadd építenék az ledölő félben levő romladozott kőfalt [TML VII, 194 Bornemisza Anna fejedelemasszony Teleki Mihályhoz]. *1732:* a veteményes kert véginél a Sajto szin felöll, edgy darab helyt réghi majd le dőlő félben állo Sátoros kert vagyon [Erdőszengyel MT/Szentjakab SzD; TSb 51].

ledőlőleg ledőlőfélben; (a fi) pe punctul de a se prăbuși; dem Niederfall/sturz nahe. *1656:* (A) kapunak melljek fai le deölölegh leven nem sokara ha eleit nem veszik az szel lejs derjti (!) [UF II, 149].

ledőlt *ige* **1.** *táj* ledőjt, ledűt; a răsturna; umstürzen. *1570:* Enedy Kelemen Varas Zolgaya ... vallya ... latthyak hogi az leanyal Zeoch Demeter az zalmara Mennek Es az leant leh deoyteotte, es ... vele keozěswlt | Makay Benedek ... ezt vallya ... Lattha hogy Zeoch Demeter a Chwr fiaban az leant az zalmara leh Deoytette es Rea fekwt veleh keozeswlt [Kv; TJk III/2.79, 80]. *1589:* Juhaz Mihalne Eorsebet Azzonj Aleorbe lakik ... vallia ... az borozdaba dewyteotte volt le Matyas deak Azzoniomat Es az al felit czattogatta [Alőr SzD/Dés; DLt 226]. *1612/1613:* monda az zolgalo, engemet megh czala s el vezte az io vram, mert sokzor az meh kertbe küldöt, s utannam iöt az meh kosart az feiembe vonta, le dőjtót dolgat tötte velem [Szászzsombor SzD; KJ].

2. ledönt; a dărima/răsturna/doborî; umstürzen/reißen. *1599:* Antony az wy kemenczet rezegkoraban le deoltette volt [Kv; Szám. 8/XVI.40]. *1629:* Hogi Varga Mihaly a kaput le dőteötte volna, vagj hogj az kertet le bontotta volna en nem látta(m) [Mv; MvLt 290.175b]. *XVIII. sz. eleje:* Az melly lonak a' lapoczkája Szárad, le dőjtve érvágó vassal meg kel a lapoczkáját vagdalni [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1811:* Hát nem érez a' Fa! Nézd tsak Jupiternek Fáját[a] majd le-dőjti bárdja égy embernek [ÁrÈ 55. — [a]A tölgyfát].

3. kb. leterit; a trînti la pămînt; (nieder) strekken/schlagen/werfen. *1585:* Zakaly Mihaly Coloswary vallia, Paxy Lukach Iadczik A Kadas Miklos Zolgaiaual ... es mikor eggik A masikot le deolteotte volna, Jeottenek eleo Somay Peter es Janos es oda Menwe(n) Mezitele(n) zablaiaval Paxy Lukachhoz chapdostanak [Kv; TJk IV/1.449]. *1819:* latvan a pappiros legeny, hogy az aszszony a' gornyikot megbirja, kezében volt páltzájával hozzá ütött, 's fél felé le dőjtette [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

4. ki/ledönt; a doborî; um/niederreißen. *1600:* (A sövényt) Az Zel le deojteotte es annak vthanna kelletett Vyolagh megh epittettne(m) fedettetne(m) [Kv; Szám. 9/XIII.4 Damakos Máté isp.m. kezével]. *1727:* nekünk ... oly irtoztato Szelűnk jár, hogj ha még meg nem szűnik, sok karokat vallunk miatta kerteinket le dőjti, epűleteinket bontogattya [ApLt 2 Daczo Ferenc Apor Peternéhez]. *1826:* kertye ... egyébütt van, de le dőlve — a' mellyet a' közelebbi nagy árviz döltött le [Dés; DLt 308].

5. leborít/dönt; a răsturna; umstürzen. *1602:* Nemez gyarto Jstwan ... vallia ... latuk hogy egy eoregh ladat le deolteottenek es ... az Ablakottis ky teortek [Kv; TJk VI/1.618].

6. *1778:* megmondottam a Lovasoknak hogj én fogadok vellek, amiben akarnak, hogy ők apro Székelly Lovaik altal, s által ugorgyák a nagy Szuszék Prussus Lovakat, és le dőjtik, le verik őket [Dédács H; Ks 96 Gyulai Ferenc lev.].

ledőlt *in* **1.** leomlott; care s-a prăbușit; niedergestürzt. *1585:* Kezdettük az le dólt falnak keowet egy rakasban hordany [Kv; Szám. 3/XIX. 34].

2. ledűlt/feküdt; care s-a culcat; (sich) gelegt/gelagert. *1633:* ennekem oth io fen allo nem le deolt buszam[a] vagion [Mv; MvLt 290.133b/2. — [a]Értsd: búzám]. *1683:* Az vinczelerek(ne)k és ezen szőlőhez Lato Pasztorok(na)k nagy gondviseletlenségeket, melly miá mostani ha nem régen le dőlt feles szőlő tők(ne)k, földön valo heverésseket, azoknak fel nem alitássokat szemeinkel lattuk [Radnót KK; UtI].

3. le/kidűlt; care este doborît; umgefallen. *1756:* A meg nevezett Őrményes Patak nevezetü Erdőben ... olljan ell vágat Erdő volt, hogj alig kaptunk vágni valo fát, hanem az heverő le dőlt, és mások által régen le vágot fákat hasagattuk meg karonak [Kóród KK; Ks 17/LXXXI.15] | Ezen le dölt fát ki rotta vagy rotatta kette ? [Póka MT; Told. 36 vk]. *1764:* a' Város erdein Lévő Le dölt heverő fákbol mutasson három darabot [Mv; BLt]. *1771:* ha onnan a fákat el hordhatnak s az hellyet az le dölt faktol meg tisztagathatnák, ott az Batrinai Gazdák szép Irtast keszithetnének [Roskány H; JHb 93, XIX. 6]. *1775:* Szabad lészen ... két katlanra valo Mesz köveket minden esztendőben rakattatni, és a Merai erdőről vecturazando le dőlt Fákkal ... ki égetni [Kv;

AggmLt C.46]. *1837:* Görgény ... Gyalagassai öllfát hasagattak a ledölt tőkékből [Görgény MT; Born. G. XXIVb]. *1840:* Bőlkény[a] ... Gyalagassai öllfát készitettek a Motsáron le dült tőkékből [i. h. — [a]MT].

4. megdült; care este pe punctul de a se răsturna; (um)gestürzt. *1817:* Az Udvar, és Kert kőrűl lévő keritités mindenütt avatég, s ollyan rosz, és le dőlt állapatban vagyon, hogy ... uj kerités kiván [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz.8].

ledönt kidönt, *táj* ledűt; a dărîma, a da jos; umstürzen/legen. *1639:* minthogy az viz mind le dönteötte ot az fekete Janosne Annia kertet be megjen az marha [Mv; MvLt 291.195a].

ledug bedug; a vîrî/băga; hineistecken. *1736:* még templomunk sem volt ben Kolosvár városában; az hol most az convictus temploma vagyon[a], ott vala egy ház ... abban volt az szent mise; de abban igen kevés ember fért, hanem az szegény catholikusok, ki az ház hijjára ment és a fejit ott ledugta s ugy hallgatta az isteni szolgálatot [MetTr 425–6. — [a]A piarista templom.].

ledürücköl legyömöszöl; a îndesa; hinunterdrücken/pressen. *1630:* En ezen ez el mult Czeöteortcökeön talalta(m) rea az giermekre az kamora szekben s megh ugjan megis mozgatta(m) az villaval, a kezett. egj nagj bottal dürüczkeöltek le az kamora szekbe, ugjan ot allot az botis [Mv; MvLt 290.191a].

ledzegő l. lézengő, lezzegő

leebadtáz leteremtettéz; a face pe cineva cu ou şi oţet; abwettern, anknallen. *1798:* motskolta, le ebattázta, gaz és semmi embernek mondotta [Dés; DLt].

leég 1. porig ég; a arde în întergime; ab/niederbrennen, in Grund und Boden niederbrennen. *1573:* Molnar Andras azt vallia, hogy az twznek Eredetét ne(m) latta honnet leot, Mert hogi oda erkezet Immar leh eget volt a Darochy chwry [Kv; TJk III/3.189]. *1858:* Marus Székben a' Sz: Háromsági szegény leány Ekla Templom, Lévitai lak, harangja 's tőbb Eklai épűletek leégtek [M.bikal K; RAk 59]. *1862:* A' fogado épűlet ... leégett — csak fenyö rakofabol valo oldalai és egy nehány fenyö gerenda maradt meg [Mezőbánd MT; TSb 39].

2. elég; a arde complet; ver/wegbrennen. *1625:* Az Apa(m) az regj hatarfat ennekem mutatta, kj most eggik le eget ... ez fiam az hatarfa, kit Kornis Farka(s) megh hataroltatot [Kénos U; UszT 181c].

3. leperzselődik; a fi ars; abgesengt werden. *1860:* Ezen erdőben a' derekán egy darab helyen jelen tavaszon az alja gyulás következtében leégett [M.zsákod U; EHA] | Két oldala[a] ... a' jelen tavaszon egy darabocska részen gyulás következtében apró bokrai leégtek [Székelyszállás U; EHA. — [a]Az erdőnek].

leéget porig éget; a face să fie ars complet; in Grund und Boden niederbrennen lassen. *1705:* háromszáz kurucokat ... arra rendeltenek volt, hogy Csanádtól[a] fogva Monora[b], Hosszúaszó[c] felé minden falukat porig leégessenek [WIN I, 597. — [a-b]AF. [c]Hosszúaszó NK-ben, de tőszomszédos az előbbivel]. *1710:* Nem is látott senki olyan kemény tüzet, mert egy óra alatt az egész várost elfogá, a templomnak és torony alatt levő házaknak nagy erős boltozatit berontván s a földig leégetvén, és a templomban a fal mellett környös-körül levő erős vasrostélyokot mint a vásznot egybenhajtogatván [CsH 219].

leégett megégett; ars; verbrannt. *1822:* egy leéget tsere fát kotyavetyén Bakcsi Boldisár ur vásárlot 1.R.forint 40 kr [Étfva Hsz; HSzjP].

leégettet tűzzel elemésztet; a face să fie mistuit de foc; abbrennen lassen. *1710:* (Rabutin) Kassa alól Tokajhoz jöve ... és az egész körülvaló tartományban levő hajdúvárosokot a földig leégettetté[a], mert a földnépe mind elfuta [CsH 371. — [a]1706-ban].

leégettetett elszenesittetett; care a fost carbonizat; verkohlt. *1763:* Dobollyi Moyses Uram kaszáloja a Kővesdi uton alol kit is kihatároz égy régi mostan le égettetett Tőlgyfa [Désakna; EHA].

leejt 1. a lăsa să cadă; fallen lassen. *1570:* Eotthues Ambrws ... vallya ... kadas Myhalnet azkoris Esmerte Mykor kichin germek koraba az Darw vagta volt ky az egyk zemet, hogy penigh zantal az Dayka eytette volt leh az Aztalrol az Myat leot [Kv; TJk III/2. 180]. *1704:* ma reggel négy óra után az feleségem leányi bé akarván az ablakot vonni, a felso fiókablakot leejtették [WIN I, 133].

2. leüt/ver; a doborî; hin/herunterschlagen/werfen. *1591:* Erdely chaplar Gaspar ... vallia: ... hallek ... valami zayt, Jaigatast kin az piaczon, oda futek, tahat Immar Brassai Andrasnet le ejtette Zeoch Pal, es ott vonczollia, az azzonnak kontiatis le ronta vala [Kv; TJk V/1.159]. *1598:* Az Alperes ... ram tamada egy nagy eoregh darabfa vala kezebe enge(m) ott le vere az feöldre ... Az feoldre le ejtue(n) addig vere migh akart ... Az feöldre el ejtesert 24 ghira(n) vagyo(n) [UszT]. *1599:* az mely ket Inast zegeny Vram oltalmara kj kwltem Mihelt ez ket Inasth lathyak az Alparetiak[a] ... vernj taglanj kezdik eoket, el Annyra hogy az ket Inas meg futamodúan eleotteok haytassal le eytik az feoldre es ot tagollyak volt eoketh [Dés; Eszt-Mk. — [a]Az alparéti (SzD) lakosok]. *1600:* (Az alperes) ne(m) tudom honnan walo gondolattiaban ream ieöt feizeiwel erossen wert hozzam, awal nem elegedwen az elewelis wagni kezdet, hizem hogy megh akart eolni, ottegyen weremet ki ontotta, az feoldre leis eitet, annak felette zidott rutt zitkokkal, ese leleknek [UszT]. *1625:* Erre az en feoldemre ream Jeot az fen megh Jrt peres ... es engemet ot az en földemen vert ugi annyera hogj az feoldre le ejtet [i. h. 74]. *1631:* czak az Siualkodasra menek ki, s latam hogj Hamar Istuant le ejtettek ot az ucza(n) az patakban, Harman ... Ualoba(n) verik, czapdosnak hozzaja [Mv; MvLt 290.233b]. *1702:* tolvaj kialtas Esét, oda futvan latom hogy az Atyok az földön hévér vala de melyik[a] ejtete le en aszt nem lattam [Szentimre MT; BalLev. — [a]A gyermekei közül melyik].

3. *lábáról* ~ hatalmi pozíciójából letaszít; a răsturna de la putere; von der Machtstellung nieder/her/hinabstoßen. *1710:* Mikor a dolgok igy folynának, és látná Teleki Mihály[a], hogy a magyar dolgokat nem promo-

veálhatja úgy, amint ő akarná, s amire a fejedelmet rávenné is, Bánffy s Béldi kirontják a keziből: elvégezé, hogy mind a kettőt leejtse lábokról, azután ő ülvén az első lóra, nem kérd tanácsot senkitől [CsH 109. — [a]1674-ben].

leejtés leütés/verés; doborîre; Herabschlagung. *1606:* myert ... feoldre le cytet, az feoldre le cytesnek terhenis meg vagyon, Az zytokert nyelwen zollok hozza [UszT].

leejtette szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *földre ~ ember* földre letepert ember; om trîntit/doborît la pămînt; zu Boden niedergeworfener Mensch. *1599:* mi(n)t feoldre le ejtette embert Isten vtan a' felesege(m) leon vizont oltamom [UszT 14/35].

leejthet szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *lábáról ~* hatalmi pozíciójából letaszíthat; a putea răsturna de la putere; von seiner Machtstellung hin/herabstoßen können. *1710:* Csak az egy Kornis Gáspár marada meg, kit Teleki Mihály le nem ejthete lábáról | Mert mint az ördög addig keresi kedvit az embernek, míg bűnben ejtheti, azután pórázra fogván, ott hordozza, ahol akarja, püspök[a] uramot is míg lábáról leejthetek, nagy submissióval becsüllék a pápisták, azután elrántának minden directiót keziből | Sárosi Jánosnak nem annyira árta az a protestáció expediáltatása, miert ő abban semmit sem vétett, csak praetextus vala, hogy azáltal ejthessék le a lábáról [CsH 152, 303, 320. — [a]Athanasius előbb román orthodox püspök, aki görögkatolikus hitre térítette az erdélyi románság egy részét].

leemblémáz kb. vmire vmilyen jelképet hímez/varr; a broda o emblemă pe ceva; auf etw. irgendein Symbol stikken/nähen. *1704:* (A templomban) egy koporsót előtévén, bevonták azzal a bársonnyal és cimerekkel, aki a valóságos koporsón volt. Annakfelette tizenöt emblémák is voltanak, az halálnak különb-különbféle figurái lévén leemblémázva [WIN I, 304].

leendő **1.** *mn* **1.** való; viitor; werdend. *1738:* Bőlöni László ... midőn Excellentiád kglmes Patrociniumát implarallya, a szegény Vár(me)gyének igyes bajos dolgainak pro Bono Publico Lejendő promotiójára, Szavainak hitelt adni, es Gratiosé admittalni, dolgaiban Secundalni, méltoztassék [Kv; Ks 99]. *1740:* (A) két summákn(a)k leg(iti)mö modö lejendö desumálására, mostanis exmittáltatn(a)k, azon becsülletes atyánkfiai [Dés; Jk 335a]. *1745:* egy tábla tutalj fával léjendő segittségit Jakab Peter Ur(am) appromittallja [Torda; TJkT II.4]. *1785:* Hogy az Praedálo Tolvajoknak Piskintzreis Léendő el jövetelek hiresedett, az Aszszony eő Nga Sudgyája nagyobb Securitásnak okáért ... eő Ngnak hat Méh Kosarait az én vejemhez ... vitte, vitette [Piskine H; GyK]. *1809:* (A) Tekintetes Aszszony mingyártis Szabadságot adot az egész Udvarában léendő fel keresésre ekkor ... azon Gyilkosokat Szorgalmatosan ... fel kerestem de edgyiket is közüllök meg nem találtam [Csekefva U; UszLt ComGub. 1656 Kováts Elek dulló kezével]. *1817 k.:* Nagyságodat minden Ember ohajtva várja, és talám sokan könyeregnekis mentől hamarább leendő haza jöveteléért [Héderfája KK; IB. Ötö Bálint tt lev.].

Szk: *helyesebben ~. 1739:* quantumunk(na)k egj része suspendáltassék, hogy lehessen miből erogalnunk a quartélyosra, nem lévén egjebűnnenis semmi fundussa szegény Várasunk(na)k. Melly dolognak helyesebb(en) lejendő vigb(e) vitelére registralni, vagy számb(a) kell venni, mennyi natúrát, és penzt administráltunk eddig [Dés; Jk 509a] ✱ *hittel ~ köteledzés. 1790:* A Szöllő Biro és Eskütt választás és ezeknek ezen hivatalra Hittel lejéndő köteledzések nem a Mezőn a' kár holottis hanem valamelly Szöllős Gazdának Házánál az hol illendőbb leszen ott mennyen végben [Karácsonyfva MT; Told. 76] ✱ *igazán ~. 1772:* Mind ezek(ne)k szentül és igazán léjendő telljesittésére mind két részről a Parsok kezek(ne)k bé adásával magokat ... obligálják [Ádámos KK; JHb XIX/13]. *1831:* el botsatottam azon erdönek az igazán léjendö meg betsüllésére [Náznánfva MT; Berz.21] ✱ *jó móddal/jó módjával ~. 1792:* (A) magok kötelezések(ne)k jó móddal lejendő el igazittása végett a Tiszt. Tractusbéli Esperest, Atyánkfija esmérje kötelességének oda helybe menni, és a' Dolgot jol el igazitani [MMatr. 252 Keresztesi Máté gen. not. kezével]. *1807:* az intrinseca solemnitassaban hibazat esett azon képzelt Testamentumnak akkor, a mikor a Testansnak Néhai Székellj Mihálljnak Testamentumarol valo Szándékát, vagy annak jo modgyával léjendő Affectuatiojat meg nem irták [Aranyosrákos TA; Borb.II] ✱ *jó renddel ~. 1781:* Az egész vas bé váltásnak a' meg irt moddal és jó rendel léjendő folyhatása és folytathatása véget[a] [Torockó; TLev. 9/20. — [a]Köv. a határozat szövege] ✱ *szentül ~ →igazán ~* ✱ *törvényesen/törvény útján ~. 1815:* az Executionak Törvényesenn léjendő végbenn vitelere Commetansaknak magunk mellé fel vettűk Kövendről[a] ... eő kegyelmeket [Asz; Borb. II. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1842:* a kérelmesek az 1783-béli közöttök és az uradalom között törvényes contractusnak megtartására avagy pedig annak törvény útján léendő elrontására kegyelmesen utasittattak [VKp 64–5] ✱ *újból/újra ~. 1791:* a' mostani meg hasadott nagy Harang ... tartassék meg továbbra, a midőn annak is ujra lejendö öntetéséb(en) még mod találtathatik [Kv; SRE 275]. *1833:* Az ezen Varos mellett végig menő Szamos vizen a Posta utba lévő ugy nevezett Király hidjának ujjból léendő fel allitása [Szův: EHA].

2. levő, létező; existent; befindlich, seiend. *1675/1782:* Vitzei Ersebeth Aszszony két ágon lejendö Gyermeki nevezett szerint jelen valo Léánya Tatar Perse ... része is immediate devolvalodgyék ezen Vitzei Ersébet Aszszonyra [KvRLt II.18]. *1746:* Szent György napi Sokadalomnak elötte lejendő barom Vásárban jövö G. V. Marhákot az Hidon az Vamos által ne botsássa jó és hiteles Passus nélkűlt [Torda; TJkT III. 25]. *1774:* Én ugyan az én vékony értelmem szerént nem tapasztalok igen nagy praejudiciumot benne[a], nevezetesen ha az vármegyéken leendő militia között vacantia esik, a tisztekben nemes haza fiai beférhetnek [RettE 335. — [a]Codex Theresianusban]. *1783:* A fedél alatt leendő házakat gerendakkal jó keményen el Szaggattya, hogy közötte téglával ki lehessen rakni [Déva; Ks 78.20/13].

3. hamarosan (be)következő; care urmează să se întîmple în curînd; alsbald erfolgend/eintretend. *1626:* Szabo Mihali ... gondolkoduan eleötte leendeo ki mulasarol, hogi mostani feleseget, es az hazas leaniat, s az Veyt ... holta utan iob moddal hadnaia ... elöttwnk

elö njelueuel Testame(n)tomot teon [Kv; RDL I. 129]. *1657:* (A várba) dobost küldék hitre bé, izenvén a kapitánynak, ne vesztené az kereszténységet, kivel van ... adná fel az várat ... hanem ... Isten előtt is ő lészen oka az ott leendő veszedelemnek [KemÖn. 216]. *1670:* huszon négy forintot ... az esztendöb(en) lejendö Katalin napjára ... le tegyenek [Gyf; Incz. III. 9a]. *1720:* Tiszt. Tudos Batzoni Mathe Vram(na)k ö klmenek a Praedikatori tisztnek s hivatal(na)k ezen Colosvari Rf Ecclesiabann leendö exornálasara ... tisztességesenn ... hivatal adatik [Kv; SRE 136]. *1738:* Mint hogj Városunkb(a) sok Czigányok telepedtenek, kik miatt teőz által lejendő kárunk(na)k eltávoztathatása végett ... Concludáltatott hogy ... hajtattassanak ki a' Városrol [Dés; Jk 502b]. *1830:* (A nyilatkozat) Curatori Hivatalárol léjendő le mondasatis jelentette [Ne; DobLev. V/1156]. *1860:* közelebbrölis nem soká léendö oda menetelemmel használni az alkalmat el nem mulatandom [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.].

Szk: *közelebb* ~. *1662:* Hogy mindezek a sok akadályoknak és egyenetlenségeknek orvoslására a közelebb leendő gyűlésbe az ország rendei által is bevitetvén, közönséges végezések köziben is beszerkeztessenek[d] [SKr 272. — [a]A linzi béke cikkelyeiből]. *1737:* Nms Városunk nagj Réte ... osztattassék fél ez közelebb lejendő kaszálás utánn [Dés; Jk 481b].

4. legközelebbi; proxim, viitor; (aller)nächst. *1595:* Az public(us) notarius ... az Jeóüendeó hetfeón megh kjaltassa[a] [UszT 12/108. — [a]Köv. a rendelkezés szövege].

5. jövendő; viitor, în perspectivă; (zu)künftig. *1656:* hagiom ... Basa Peter leendö sogor Ur(amna)k, kek Angliai roka torokkal berlett, olah mentemett [Ádámos KK; BálLt 93]. *1694:* Lörinczi Boldisar lejendö Inassa begyütven az Cehet, töt le d 24 [Kv; ACJk 18]. *1869:* Az oskolábol sokan kérelmeztek, de még eddig Csak kettöt a kik fel is vannak öltözve és engem visitáltak meg ... Pálffi Károly mp leendő baka [Kv; Pf].

6. jövőbeli; viitor; künftig. *1647:* (A jószágot) Gerendi Istuan Ur(am) Urúnk eo Naga kegy(el)mes Collatioiabol, apprehendalúan, in toto neki cedalt; ez utan lejendő proüentusaúal eggyütt [BK 48/16]. *1785:* mind az eő Felsege, mind az Haza hasznára az Ertzek(ne)k léjendö ki keresésére adigáltattunk [Torockó; TLev. 6/1.21a]. *1836:* (A) kertecskét es abban talált két kitsid ágyotska petreselyem murok es egy kevés borsotskát ... ezenn lejendő háznak fel allitasaval el kelletvén romlani, tehat ... Losontzi János károsadását határoztuk 100 válto xrokban [Dés; DLt 556].

7. születendő; care se va naşte; zur Welt zu bringend(e). *1661:* édes Feleségem, maradjon az Isten veled, mind az lejendő édes kicsindeddel együtt ... szívből kivánom [TML II, 185 Teleki Mihály Veér Judithoz]. *1677/1681:* egy darab szanto földet ... Attam azért conferaltam es inscribaltam eő kg(ne)k maganak s mostani Felségének Ujhelyi Judith Aszonynak es I(ste)n kegyelméből születendő ket akon (!) lejendő maradekinak[a] [Vh; VhU 262–3. — [a]Köv az ad.]. *1689:* tüllem leendö maradeki [Fejér m.; Incz.]. *1710:* (A) szölö földnek el adasahoz képest, Egri Szöcs Gáspár vr(am) Evictiot is vallala magara, és successorira ... 24. huszon-négy Zlotokig hogy minden legitimus impetitorok ellen kész lészen ... ezen szölö földnek pacificam Dominiumjaban ... Dobolyi Mihály Uramat, es ket agon lejendö maradekit, successorit meg oltalmazni [Ne; DobLev. 1/69]. *1769–1770:* oly formában disponált testamentaliter, hogy a capitalist fel ne vegyék, hanem az interess és az argenteriák a Rhédei László és Mihály lineáján leendő maior natu kezénél legyenek [RettE 217]. *1803:* ha valami utolso szüksége jutnának két Fiai, vagy Fiu ágon leendő maradékjak, azokat[d] akkor el-adhassák [Szentbenedek SzD; Ks 38. V. 35. — [a]Az arany- és ezüstnemüt].

Szk: *(meg)levő (és/s)* ~. *1676/1681:* Szakats György ... hiven s jamborul kötelezvén magat szolgalni ... adtam és inscribaltam neki es ket agon lévő s lejendö maradekinak ... Vajda Hunyad Várossomban Alszégh nevű Uczaban egy hazat [Vh; VhU 340–2 Thököly Imre ad. lev.]. *1690:* (Az eladott) malom helynek pacificu(m) Dominiumjáb(an) assecurallya es evincallya is edgyszer s mind az Dominus Venditor maga, és posteritassi, Nzts Rétyi Sigmond Ura(m) Feleségét és két ágon lévő léendö maradékit [Huréz F; Szád.]. *1840:* ezen ... Házbéli rész ... egyenesen szakasztassék ki es az adattassék tulajdon birtokábann — abbol senki — meg lévö es lejendö Gyermekei is ne háborgassák [Kv; Végr.].

8. majdani, majdan hivatalban levő; viitor; künftig, künftig im Amt befindlich. *1617/XVIII. sz. eleje:* a Bagosi Ecclesiáb(an) lévö és léjendö keresztyén lelki Pásztoroknak, hétről hétre, égj egj napi és éjjeli proventussát ... igazán fogjatkozás nélkűl meg adom [Bagos Sz; SzVJk 199]. *1653:* Intem annak okaért mind mostany és ennek utanna leiendö Gondviselőimet, Biráimat, kenézimet[a] [Cege SzD; WassLt. — [a]Köv. a Lápos vidéki tisztségviselőkre von. ut.]. *1671:* Hogy c' hazának mostni (!) és léjendö elsö rendeit, Tanácsit, Tisztviselőit kiket az Ország ö Nagával edgyütt érdemesnek itél, Tisztekben állapottyokban ... ö Naga[a] meg-tartya [CC 9. — [a]Barcsai Ákos fej.]. *1748:* A Bosi[a] Rfr Filialis Eccla(nak) Tagjai egy darab Falu Földét Conferálák ott lejendő Mester v. Levita lakására [MMatr. 301. — [a]MT]. *1758:* az ... Zágori lakosok minthogy azon hidon valo járásokat el nem Kerülhetik ... az midön requiráltatnak ... Udvari Tisztyei által ... Kézi munkásokat az mire Kivántatik nékik is mennjib(en) tehetségek engedi suppeditálnak suppeditáltatnak, ennek pedig ki hajtására administratiojara kötelesek lésznek az esztendönként léjendö Folnagyok, avagy Birák [Kóród KK; Ks 17/LXXXII. 14]. *1780:* Mind Collegiumra, mint mostani és lejendö professorokra nézve sokkal jobb, hogy ne professorok folytassak azt a' dolgat [Ne; Borb. II. Kováts Jósef rectorprof. lev.].

Szk: *jövendőben* ~. *1657:* Mi Loránttfi Susánna ... Adgyuk tudtokra mindeneknek valakiknek illik ez levelünknek rendiben ... Fogarasi fö kapitányunknak, jövendöben lejendö praefectusunknak, fö udvarbirainknak, porkolabinknak, jspaninknak[a] [UF II. 185. — [a]Köv. a fels.].

9. vmire menendő; viitor; zu etw. werdend/kommend. *1583/XVII. sz. eleje:* De mindeneknek eleötte, mind az masünnet Jeot Mester, mind penig az Keoztunk tanult es Mesterre leyendeo legeni tartozzek Jambor nemzetsegerul es iamborul ualo eleterul, hazaiarol leuelbeli meg hihendeo bizonsagot hozni [Kv; MészCLev.]. *XVI. sz. v.:* az mesterre lejendo (legeny) [Dés; DFazLev.].

10. végrehajtandó; care urmează să fie executat; durch/auszuführend/zu vollführend. *1663:* noha bizony az pater követségében semmit sem tudok, ha Nagyságtok rendes utakat követ az dolgokban, ezen ő kegyelme által lejendő tracta által remélem Nagyságtoknak mindketten költségéről való satisfactioját [TML II, 491 Teleki Mihály Lónyai Annához]. *1738:* Holott[a] is kik légjenek tiszta és Infectus Hejekröl valók, azok(na)k serio lejendö Investigatiojára rendeltük Nzetes Sövényfalvi Mátyás Atyánkfiát ő kglmét [Dés; Jk 506b–7a. — [a]A piactéren]. *1781:* Minthogy a' verös kovátsoknak a' szénnek szük vólta miatt munkájok sok izben tsonkulást szenved, a' mint az Mlgos Familia határozta ... a' szén tsinálokis praestatiojoknak ... léjendö ki vételivel fizettethessenek [Torockó; TLev. 9/20]. *1786:* azon summa pénz melly az adosságoknak deparatiojára forditatott Testvéreimmel léjendö osztozáskor részemben tudodjék [Szökefva KK; Kp II Havadi Máthé János (21) vall.]. *1802:* Frater Antall és Vas Antall Urakis ... az határon lévö köz hellyeknek ... lejendö fel osztását nem ellenzik, és mások által sem ellenztetik [Felör SzD; BetLt 6]. *1814:* Tks Kováts Jusztina Aszszonyt a ... Joszagnak Kezűnknél lévö Zállagjával, lehetö inhaerentiájával, s Melioriatioinak árrával meg kinálván törvényesen admonealtuk ... hason fele részben 15 Napok alatt lejendö ki botsáttására [Ne; DobLev. V/967.2b]. *1830:* Földes Asszonyát ... Földgye barázdájának ... 8ad napon lejendö ki jártatására Törvényesen Certificaltam [Szentbenedek AF; i. h. V/163].

11. érvénybe lépendö; care urmează să intre în vigoare; geltend. *1677:* Mindenféle mives embereknek Privilegiumok czeckel a' Generalis Conditiockal tartatnakmeg, és hagyatnak helyben ... az idöknek mivoltához képest löt, s' lejendö Limitatiokat observallyák [AC 170].

12. ezután megnyilvánuló; care urmează să fie manifestat; hiernach (sich) offenbarend. *1674:* Tekintetben vövén mostani Bironak[a] alazatos Instantiajat es hogy az altal az jövendö Birakis jo magok viselésére s hozzam lejendö hűségekre felinditassanak megh engedtem hogy az régi szokas szerint nekiek jarion megh az heti vasar vamia [Vh; VhU 452 Thököly Imre vál. — [a]Gombkötö Istvánnak].

13. teendö; care urmează să fie făcut ...; zu machend/tuend. *1663:* Bánfi Dienes uram és Szent Páli uram által lejendö alázatos instanciámat az méltóságos fejedelem ő nagysága elött promoveálni méltóztassék [TML II, 581 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. *1684:* arra is köté magat Nemz Nagy Sig(mon)d ur(am), hogy ezeket es ide aláb lejendö kötésit ne rectractalhassa, se az fellyeb valokat [Ó.kocsárd KK; DobLev. I/31]. *1713:* Dobai Peter Ur(am) Eö kglme ... kényszerite minket ... hogy el mennénk ... Panczéléséhre a Vegre hogy az mely személlyeket mi elönkbe alittatna mi azokat elsöb(en) erös hüttel meg eskütnök es az elönkben adat Utrumok szerint jol meg Examinálván, hitek után lejendö Fassiojokat le irnok [RLt]. *1737:* informáltattunk vala ... Határunk egj(gj) részetskéjen(e)k a kozárváriak által lött el-foglaltatása irant ... Minthogj pedig azon Határunk része bizonyos Atyánkfiain(a)k propriumok(na)k tartatik, admoneáltassan(a)k hogj azonn dologra lejendö Expensát deponállyák [Dés; Jk 485b–6a]. *1811:* hogy sem Harang fére verés, Sem Tolvaj kiáltás, Sem Falusi Biro által léjendö meg szollitás nem volt ... ki nem mentünk a' Tüz meg oltására [Cold K; JHb 5.3/3 Stéfán Szimion (50) col. vall.]. *1843:* Varga Katalin ... azt felelé, hogy mutasson a királyi ispánság rendelést, minél fogva el lennének a faluk tiltva a kerítések csinálástól s a magok szükségökre lejendö favágástól [VKp 97].

14. tartandó; care urmează să fie ţinut; abzuhaltend. *1677:* Ha ... residentias Nemes emberek találtatnak lenni[a] evocáltassanak Octavalis vagy Diaeta alat lejendö Táblára [AC 48–9. — [a]A vétkesek]. *1692:* admoniallya kld az Meltosagos Urat ... Colos var(me)gy(én)ek közleb léécndö Gyeneralis avagy Partialis szekire [Told. 21]. *1795:* De Bonis Ecclae a' Curatorok számot adjanak ... és Visitatiokor be adjak vagy a' következendö Gergely pápa napi Sokadalomkor lejendö Partialisra el készitsék [M.bikal K; RAk 21].

15. *vkinek* ~ vkinek járó; ceea ce trebuie să revină cuiva; irgendjemandem gebührend/zukommend. *1717:* az Inventariumok(na)k s Urbariumok(na)k Seriesséböl kinek kinek léendö rata portiojat ellaboralni s Concinalni, és az oda fell valo joszágnak asztozását ... akartuk volna [Nagyrápolt H; JHb XLVII/18].

16. vmivé vál(and)ó; ceea ce urmează să se transforme în ceva; zu etw. werdend. *1710 k.:* Ha pedig Felségednek az a tetszése, hogy én tovább is szenvedjek vagy halálommal is dücsöitsem a te szentséges nevedet ebben a tömlöcben, legyen a te akaratod, nem az enyém, mert hiszen sárból, porból lett és holnap ismet azzá lejendö a fazekas, mégis sárból azt csinál, amit akar [BIm. 1014–5].

II. *fn* **1.** (vhol/vmikor) levö személy; persoană existentă (undeva/cîndva); (irgendwo/wann) befindliche Person. *1566:* felseged ... oly deputatio lewelet meltoltassek (!) adnya hogy ... az dezmak adminsitratori es be zolgaltatoy mostanyak es jewendewbe leyendewk ... adnak meg eztendewnkent azt a summat az oskola mestereknek fyzetesekre [SzO II, 207 ogy-i végzés]. *1589/XVII. sz. eleje:* ez illien[a] mesteris, seöt mindenek ez Cehen kwuwl leendeök, semmikeppen Inast es Legent nem tarthatnak, hanem ugi mint az teob Cehen kwuwl valo Kantárok, éllienek [KömCArt. 22. — [a]A céhet elhagyó v. a céhböl kizárt].

2. vmire menendö személy; persoană care urmează să devină ceva; zu etw. werdende Person. *1570 k.:* Ezt is végeztük üfelüllök, hogy mikor az újonnan mesterré lejendö az jelt kibocsát⟨ná, gyüjti az⟩ mestereket az céhmester házához ... tudakozzanak meg rülla (!) az mesterek, ha mesterré lejendö érdemli-e az mesterséget avagy nem és ha megérdemli, úgy tegyék mesterré [Dés; DFaz. 6]. *1582:* Bodor Pal El alla es ezt monda farkas Mihaly kepeben Chyalani Benedeknek, mint Jo Attyanak ... hogy ha az vr ysten elteti ... meg akarya zolgalni Mint Jo attyawa leyendeonek [Lécfva Hsz; HSzjP].

leendőség vmire menendőség; posibilitate de a deveni ceva; das zu etw. Werden. *1823–1830:* e pedig csak arra való volt, hogy hadd tudhassam meg, Erdélyben micsoda gondolattal vagynak irántam, s vajon nem contradisputálják-é az én pappá leendőségemet [FogE 214].

leenged 1. (vmennyire) lecsökkent; a scădea (cu ceva); ver/herabmindern. *1676:* Tavalyi esztendőre már az sa-

létrom felől is megtalálván az universitás, 45 mázsára le engedtük – az előtt negyven volt [TMl VII, 193 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

2. elenged; a lăsa să meargă; loslassen. *1663:* most postát küld ma urunk, hogy engedje le az vezér, két hétre megjü, ha le nem engedi, bizony elmegyen, mert nem mer egyebet cselekedni [TML II, 598 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1687:* Az előtt egy Drabant járt vellek*, az sürü szőlőb(en) de az Drabantok sollitita(ti)ojara, azt Capitány ur(am) eő kglme meg orvosolta, le engedte [Szilágycseh; GramTr VIII Kukré János Strása Mester (50) vall. — *A rabokkal]. *1704:* Ugyan ma este felgyűlvén az urak ... felküldötték Haller István uramat a generálhoz, izenvén, hogy nem javallják és illetlennek tartják assszonyemberrel mocskolódni ... Melyre hajolván az generál is, leengedte úgy mindazonáltal, hogy szállásáról ki ne menjen senkihez is [WIN I, 140–1].

3. *pert* ~ pert abbahagy; a casa un proces; Prozeß einstellen/abbrechen. *1620:* Vayaj Janos deakne Azzoniomis minden nemű pereit, Es Adossagit is ha my leót volna Santa Janosnal mindenekett le hagya es Engede in perpetuum [Sóvárad MT; Berz. 15. XXXIX/6].

leengedés lecsökkentés; scădere; Verminderung. *1662:* Tisza István ... néhány-magával az írásba vött punctumokkal kiküldetett vala, mellyben hogy az ötszázezer tallér summának is leengedése a Barcsai Ákos szemelye is, hogy a tractában jelenlenne befoglaltatva volna [SKr 614–5].

leér (vmeddig) ér; a ajunge pînă undeva; reichen. *1736:* Az uraknak, első főrendeknek az pompára való mentéjek hosszú volt, annak nagy hosszú széjes galléra, hogy majd az háta közepit érte, az karjának felit, elől is az mellye felől jócskán leért | Az fen megirt koporsóbetétel után ... az társzekeret ... küljel fekete posztóval beterítették, az mig az kerekeit is befogta, s az földön jó bővön vondozódva leért [MetTr 350, 402].

leereget leereszteget; a coborî rînd pe rînd; nach und nach hin/herunterlassen. *1752:* in Anno 1750 az midön ki jöttünk volna ... fa vágni ... az fát meg vágtuk és leis eregettük az oldalrol | az Fát meg vágtuk volt, és leis eregettük az oldalon | az Fát a mellyet vágtom volt még le nem eregettem vala [Szeredasztanna Mt; LLT 55/22].

leereszkedés afabilitate; Herablassung. *1796:* Kitől mongya magát azon személy meg Szeplősitettnek lenni azzal volt é Szoros barátsága, volt é le ereszkedése azon Személyhez annak a kire val? [Déva; Ks 107 vk].

leereszkedik 1. aláereszkedik; a (se) coborî; herabsteigen. *1631:* hogi az ket hid keözeöt valo kis hidon altal jöuenk, latok hogi az hidon fel jöuenek egj nehany louasok, s hogj az hidrol le ereszkedenek mindgiart megh rugazkodanak [Mv; MvLt 290.52]. *1644:* hallam egikor hogi fel vertek Cziszar Mihalynenak az hazat, s oda menek mondak hogi az heubol erezkettek le az kis kamoraba(n) [Mv; i. h. 291. 400b]. *1823–1830:* Az akadémia épulete egyemeletű ... fenn a contignatióban vagyon a karcer, melynek ablakából köntöseket összekötve ereszkedtek is le éjjel detentusok | (A fonó) masina végében kívülről vagyon egy kerék, melyet forgatván a fonó személy, a felső rend orsó rámástól együtt leereszkedik az alsóhoz [FogE 235, 246].

2. lefelé megy/tart; a coborî, a merge în jos; hin/heruntergehen. *1657:* az seregeket harcnak rendelvén hátrábbhagyám az erdő közt az kapitányokkal, s előttök Daniel Jánost ... hagyék pedig egyben igazított órát Daniel Jánosnál, és mást vivék magammal ily ordinanciával: hogy hat órakor ereszkednék le, és mutatná ki magát az erdőből [KemÖn. 233–4]. *1704:* Azonban más lovas sereg leereszkedék ugyan Vágás útról [Kv; KvE 291 SzF]. *1800:* énis tsak hamar Lora űlek, s le ereszkedem [Zágor KK; Ks 67.47.27]. *1831:* Kétség kivül ezek lehettek azok akiket ... a 2ik Tanu hogy a Gyertyanosrol a Sz Peter hegy felé le ereszkedtek, látta szemeivel [Dés; DLt 332b].

3. (lejtőn) lebocsátkozik/jut; a coborî (pe o pantă); (vom Abhang) sich hin/herunterlassen. *1823–1830:* Ahol hegyeken kell általmenni, az hegynek mind a két aljában házok vagy fogadók vagynak ... és vagynak az hegynek mindenik aljában kerék talpaló vasak, melyet az hegynek innetső aljában felteszi a szekeres, s leereszkedvén rajta, a túlsó fogadóban hagyja [FogE 254].

4. (a határ) lefelé vezet; (hotarul) duce în jos; (die Grenze, Feldmark) her/hinunterführen. *1760:* (A határ a) tsupról le ereszkedvén ... szakad az kolosvári nagy utban | (A határ) fel mégyen a Báldi keresztutig ... onnat le ereszkedvén az Csetecki völgyre azon völgyőn jó darabig megyen [Novoly K; BLt]. *1782:* A határ ezen Metánál is már le ereszkedett az Erdön pe Gylu Birnyelov ... nevezetü helyre [Almásgalgó Sz; EHA].

5. le/összerogyik; a se prăbuşi; zusammenstürzen. *1625:* (A gyermekló) le fekwt az sogoro(m) ott hadta el ... fel kólt egy hajtasnira eligh hozhatok cziak le erezkedek es mindgiart ... megh hala egy kiczinnegh eleb az orszagh utan [UszT 92a]. *1810:* újesztendő nap után mintegy két héttel erdőbe küldettem gazdám által ... fel akarék ülni a szánra, de megcsuszamodék a fél lábam, és kemény nyilalást kapék a farcsokamban ... a szán mellé leereszkedém s le is feküvém. Feltevének a szánra és hazahozának [Szárhegy Cs; RSzF 275].

6. lefekszik; a se culca; sich hinlegen. *1794:* midőn gyakran az Gróffné Ágyban le ereszkedett, Csernátoni Ur réá ereszkedett és ugy kivánták szerelmeskedni [Koronka MT; Told. 42/12].

7. (alacsonyabb rangú személlyel) barátságosan viselkedik; a se coborî (la nivelul/rangul cuiva); (mit einer Person niedrigen Ranges) sich freundlich benehmen. *1796:* gyakor izben meg fordulván házánal láttam hogy mindenkor durván beszéllet Ros Máriával soha sem lattam ... hogy hozzá le ereszkedett vagy vélle nyajaskodot volna az Exponens [Déva; Ks 101]. *1807:* Szarvadi Lőrintzel volt nyájas beszédeit mind egy neheztelvén a Tisztelt Baronissa, hogy tudni illék miért ereszkedett anyira le hozája Baroja [Dengeleg SzD; Ks 80.19].

8. *gúny* lealacsonyodik vkihez; a se coborî; sich erniedrigen. *1879:* (Tolnai Lajos) Tegnap megszólított ... A Kemény Zsigmond önk. kör ügyében ereszkedett le hozzám | Kritizálta pedig Macaulay-t, s leereszkedett Carlylig, kiket igen jeles kapacitásoknak tart [PLev. 49, 51 Petelei István Jakab Ödönhöz].

leereszkedő 1. lefelé tartó; care coboară; nach unten führend. *1741:* a nagy Retre le ereszkedő ország Uttyán alol [M.fráta K; EHA].

2. *gúny* vkihez lealacsonyodó; care coboară (la nivelul/rangul cuiva); zu jm (sich) erniedrigend. *1879:* Tolnai letette a doktorátust ... Barátságos rettenetesen mindenki iránt. Leereszkedő, fáin úr | Balázsi ... Szeret engem, te! Pártfogol. Élénken meghatott leereszkedő jósága, kegyes nyájassága, mellyel kesztyűs kezét nyújtotta [PLev. 43-4, 51 Petelei István Jakab Ödönhöz].

leereszt 1. leenged; a lăsa în jos; hin/herunterlassen. *1572:* Megh zaydulanak az keossegh ... En Mellettem Azonban Lukach tamasth ... Akarya wala Az kepel Megh ewtny ... Rado Myhaly Egi olah Bottal, Erossen Megh wte, hogi Megh az kepeotys le Erezte [Damos K; KP. Fornassy Byrthalan jb vall.]. *1736:* Visszajövet, az hol menet felöltözött az páter, ott megint levetkezett és az keresztászlóit is leeresztették [MetTr 435]. *1756:* tegnap alá s fel járván itt ez Udvarb(an), hát egy néhány szép kappanokat láték hogy az éhség mia leeresztették szárnyakat [M.szentpál K; TKl Perlaki András Teleki Ádámhoz].

2. aláereszt, lebocsát; a coborî; hin/herab/niederlassen. *1581:* eo kegmek varosul ... Biro vramat ... keryk hogy fenytekbe tarchyak eoket[a], hogy Reggel mykor le ereztyk az kapw hidgyat ot leg'enek mindyaia(n), es le ne merezzellyenek fekunny ismegh [Kv; TanJk V/3.244a. — [a]A kapunálló darabontokat]. *1587:* Vrunk eó Naga zamara hozanak borokat ... az korchiolias egi nehanj magaual vonogatta szekerekre kit Jde be hoztak pincheben es le eresztettek kit el vittek az fele munkaiokert ... fizettem nekiek —/86 [Kv; Szám. 3/XXX.42 Seres István sp kezével]. *1629:* ez az fogoly legeny immar az ket labat leis ereztette vala az hiubol hogj le szallio(n) [Mv; MvLt 290.164a]. *1646:* az tornyot mögbontván, az harangokat le köllett az toromból ereszteni és úgy csináltattam lábakra [Kv; ETF 107.12]. *1676/1681:* (A porkoláb) az Kaput ideje(n) vonassa fel, es későn ereszszék le [Vh; VhU 665]. *1730:* Erdélyinek égj 27 ölős kötélért mellyel az Toronybol az emesztetet le ereszszék a Dobosok Hfl 2 Den. 72 [Kv; Szám. 56/XIX. 15]. *1736:* (A hintó fedelét) tiszta időben feltürték, essős időben leeresztették [MetTr 366].

3. lennebb helyez; a plasa mai jos; weiter nach unten stellen/legen. *1770:* ha a Királyfalvi Malmat jol le eresztik, s magos gátot nem kötnek neki az Adamositis felyebbecske vennék mind a kettő foroghatna [Sövényfva KK; JHb LXVII.111].

4. ráereszt; a face posibil să se scurgă pe ...; d(a)rauflassen. *1673:* az vas verő hajtó tarajos kerékre tizenhat kapcsoló fák közöt csinált viz szekrény ereszti le a vizet [Cssz; CsVh 43].

5. leértet/lógat; a lăsa să se atîrne; her/hinabhängen. *1736:* Nyakravalót soha máskor nem viseltek, hanem mikor utra mentek, akkor némelyike szép gyolcsból való nyakravalót kötött fel, az kinek ez két vége ... tiszta selyemmel meg volt varva, azt függve leeresztette az övig. Az keservesek mentől durvább fekete posztóban öltöztenek ... Az asszonyok kendervászonból burkot csináltanak az fejekre, azt megfeketitették, hamuszin volt, azt az hátokon leeresztették, hogy az földön vonszolódott az farka [MetTr 350, 405]. *1823–1830:* Mente volt virágos morbol, creditorból vagy metszett bársonyból készítve, a két ujja laposan leeresztve [FogE 66].

6. lesziv/fejt; a pritoci; abziehen/füllen/lassen. *1763:* Asztis láttam szemeimmel most a Tavaszal esztendeje mult mikor a borokat a Sepreiről le eresztek hogj az utrizált koltsár egy cir(citer) 7 vagy 8 ejteles átalagotskát borral meg töltvén haza vitte [Bethlensztmiklós KK; BKG].

7. *1710 k.:* mint a páva a farkát, úgy a lélek minden kevélységét eressze le, mikor a tehetetlenségét megtekinti [BÖn. 445].

leeresztés aláeresztés; coborîre; Hin/Herablassung. *1730:* Toronybéli Dobosok emesztéti le eresztése körül dolgozo Acs(na)k Hfl 3 [Kv; Szám. 56/XIX. 16].

leeresztett leszivott/fejtett; pritocit; abgefüllt/zapft. *1845:* 1842-beli szűretenn, fekete-szőlők törkölyére Csekelakánn fejér szín-must tőltetett ... Sák-nyomadéka pedig — mely seprős vastag, és a le-eresztettnél savanyúbb — 8 vedernyi [KCsl 13].

leereszthet lehajthat; a putea pritoci; herunterkrempeln können. *1763:* (A süvegek) kívül-belől bárányborból valók, félig felhajtva, de a külső része kihasítva s cifrán pántlikával összekötve úgy, hogy mikor akarja leereszthetí [RettE 103].

leeresztő 1. aláeresztő; cu care se coboară; hinablassend. *1801:* a Pintzéhez tartozó Hordókat le eresztő Kortsoja [Déva; Ks 108 Vegyes ir.].

2. leereszthető; rabatabil; was man hin/herunterlassen kann. *1629:* az konyha ... Ajtaja záratlan paraszt ajtó ... Az ablaka leeresztő maga és tartó lába vas sarkokon jár, belől is vas retesz rajta [Szu; SzO VI, 92–3 Székelytámadt vár lelt.]. *1697:* (A) konyhá(na)k ... vagyon egy le eresztó kisdéd vagdalo Tablája [O.brettye H; Born. XXIX. 2 néhai Bodoni Balázs conscr.].

leeresztő-ablak fereastră care poate fi lăsat în jos; Ablaßfenster. *1680:* Kis konjha ... vagyon le eresztő egy deszkas ablakais [A.porumbák F; ÁLt Inv. 9].

leeresztő-ajtó csapóajtó, *táj* lappancs; chepeng; Fall/Klapptür. *1685 e.:* ezen hiunak vagyon vas sarkos pántos, retezes retez fos le eresztó ajtaja [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 8–9].

leeresztő-asztal csapóasztal; masă rabatabilă; Klapptisch. *1780:* Besztertzén ... volt még abban a Házban egy szép nagy tűkőr, egy Téka le eresztő sztalával, s könyvek rajta [Bethlen SzD; BK. St. Butzi (35) tt vall.].

leeresztő-bőr a hintó bőr-oldalfüggönye; perdea laterală a caleşti; lederner Seitenvorhang der Kutsche. *1669:* Keőhalmi Varban ... négy darab hintora valo le eresztő bőrök [Kőhalom NK; Ks 66.46. 24a].

leeresztő-fiók lecsapható elejű fiók; sertar cu faţă rabatabilă; Klappschublade. *1843:* Egy szekretér leeresztő 14 fiokkal és tükörrel [Bilak BN; LLt].

leeresztő-hid felvonó/billenőhid; pod ridicător/basculant; Aufzieh/Fall/Wippbrücke. *1681:* Vajda Hunyad vára ... A le eresztő hid külső szélen-is (: mellyel az hidat le foglallyák hogy fel ne emelkedgyek :) retez, retez fűstöl Nro 2 [Vh; VhU 502, 508].

leeresztő-hidacska kis felvonó/billenőhíd; podeţ basculant; Aufzieh/Fall/Wippbrückchen. *1681:* Nebojsza Bástya ... à le eresztő kis hidaczka mellet ket felöl deszkas volna Ugyan, de eszak felöl valo oldalarol à deszka ighen le hullott; szükseges mestersegh volna, ha ezen hidaczka mellet ket felöl talp fara, oly forman épétenenek, hogi egiszer s mind sindely alays vetetödnek; hogi igi se az oldal deszkázat, se a' le eresztö hidaczka ramaja(na)k Sarka ne rothadna [Vh; VhU 557].

leeresztő-kapu felvonóhidas kapu; poarta cu pod ridicător/basculant; Tor mit Aufzieh/Fall/Wippbrücke. *1647:* Az őreg le eresztö kapun két Vas Lantz czigakon jaro. Az Kapu közöt két cziga orso fa kin az kaput alá s fel vonnjak es eresztik, az Cziga fan egj darab Lantz | Az vár le eresztö kapuja uy [Marosillye H; VLt 55/5414]. *1681:* Nebojsza bástya ... Külsö ajtaja felszer ... Ezen belöl le eresztö keskenj kapuja fel vono vas czigas Lánczaval | Lugas kert ... szep recreatiora valo hely volna, kivalkeppen ha a' várbol erre ki jaro hidaczkat csinalna(na)k (: mint régen volt es még mostis a' vár oldalan ahoz valo leeresztö kapu megh vagyon :) [Vh; VhU 557, 573].

leeresztő-lappancs zsiliprekesztő; stavilă; stăvilar; Schleusensperre. *1801:* Magát a záportartot köteles lesz maga az árendátor saját költségén állandoan és czélszerűleg három lappantsokkal, s legalább is három czól fokos fenyü deszkákkal bedeszkázni, vas szegekkel megverve, ugy szintén a le eresztö lappancsokat vasláncokkal és pántokkal fel szerelve, s 12 czól vastagságu tölgy és nem cserfa gerendákkal és czövekekkel ugy allitani ki és fel, hogy az minden tekintetben a főmérnöki revisio alkalmával is elfogadhatónak találtassék [Mv; DLev. 5].

leeresztő-pulpitus leereszthető (iró)asztallap; tabla rabatabilă a unei mese; herablaßbare (Schreib)Tischplatte. *1832:* egy üveges Cserfa Almárium — négy üveg táblával, le eresztö pulpitussal, — három kihúzo nagy fiok ládaival, — öt zárjával, két kultsával [Sáromberke MT; TSb 26].

leeresztő-rostély grilaj rabatabil; Ablaßgitter. *1667:* (A vár)kapu felett vagyon egy vasas le eresztö rostély [UF II, 335].

leeresztő-tábla oblon care poate fi lăsat jos; herablaßbare (Fenster)Tafel, Schlag. *1648:* Az konyha ... Egy rosz hoszu le eresztö fa sarku tabla az oldalan | az Udvarhaz kapuja felol vagyon egy ... menszar (!) szék ... ajtaja vas sarku pantu ... az uczara egy le eresztö hoszu tablaja belöl egy kis retez [Porumbák F; UF I, 886, 893].

leeresztős leereszthető; decapotabil; hin/herablaßbar. *1681:* Hinto szin ... Vagyon ezen szinben Hinto Nro 3. Egyike le eresztös fedelü, masik oszlopos, mindenik fel felvagasu [Vh; VhU 505].

Szk: ~ *ajtó. 1685 e.:* vagyon az ház héjára le eresztös vas sarkos pantos ajto rajta valo lakattal edgyüt kolcsostol [Gyf; MvRKLev. Urb. 26] ✱ ~ *pohárszék. 1685 e.:* az Sido Uczában ... az elsö házban ... Az falban le eresztös pohár Szek Nro 1 [Gyf; i. h. 22–3].

leérkezés 1. kézhez vétel; înmînare, predare; Empfang, Erhalten. *1665:* talám nem ártana az urat megtalálni Kegyelmednek, tudósítaná Kegyelmedet ő nagysága ö felségétöl lehozandó levél leérkezéséröl is [TML III, 407 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. *1800:* A' Titt V. Ispány Ur parantsolattyára Küldöttünk 10. pár patkot, Brotár Simon Ö kglmétol ... De szerentsétlen volt a' le érkezése, mert nem kapta oda haza, a V. Ispány urat, azért fizetetlen maradatt a' patko [Torockó; TLev. 5].

2. megérkezés; sosire, ajungere; Ankunft. *1705:* Leérkezések[a] iránt pedig ennek a hónapnak az utolsó felét reméli hogy leérkezhetnek [WIN I, 507. — [a]A császári seregek Nsz-be].

leérkezhetik meg/odaérkezhetik; a putea sosi; ankommen können. *1667:* Csuti uram az huszti temetésre érkezhetnék le, az holott jobb alkalmatossággal reportálhatna mindeneket nekem [TML IV, 228 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz Szův-ról]. *1705:* Leérkezések[a] iránt pedig ennek a hónapnak az utolsó felét reméli hogy leérkezhetnek [WIN I, 507. — [a]A császári seregek Nsz-be].

leérkezik 1. (a központból) ki/megérkezik vki; a sosi (din centru); (aus der Zentralstelle) ankommen/eintreffen. *1665:* Danka negyed-ötöd napja le érkezett [TML III, 460 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz Penyigéröl (Szt)]. *1670:* Ujhelyi Pál uram negyednapja hogy Bécsböl leérkezett [TML V, 254 Gyulafly László ua-hoz]. *1705:* Glöckelspreg generált várják, hogy leérkezzék hozzájok [WIN I, 459]. *1753:* Szent Mihály nap tajban Bétsböl le érkezvén Orbán itten Maksán meg szálla, s akkor kezde ezen Zudulást hirdetni [Maksa Hsz; Törzs. Sig. Márk (38) ns vall.]. *1765/1766:* a' Joszágnak ... általadása ... haladatt akkorá a' mikor az Aszszony eö Nga le érkezik [Koppánd TA; DobLev. II/372.4a]. *1807:* A Fö Comanderozo le érkezet Kolosvára [Dés; KMN 362].

2. rendeltetési helyére odaér/jut vmi; a sosi la locul de destinaţie; etw. zum Bestimmungsort gelangen. *1704:* leérkezett a polgármester confirmatiójais öfelségétöl a királybiróságra [WIN I, 187]. *1762:* Ugy hallottam, hogy ... kidolgozták már ... az juris correctiot ... fel is küldötték öfelségéhez ad confirmandum, s amint hirdetik, minden órán leérkezik [RettE 146]. *1843:* le fog érkezni az udvartól a kedvezö határozat [VKp 94].

leesés 1. lerogyás; prăbuşire; Zusammenbrechen, Niedersinken. *1599:* az mely sebet az J. raita teött mi(n)d faidalmat, teste zakadasat fel ne(m) weött wolna zaz forinterth, esmegh feoldre le esesert, huzon negy girat kewa(n) raita [UszT].

2. lefordulás; răsturnare; Hin/Herunterstürzen. *1811:* Czigány Czala Pista fia Gyuri 3 Eszten(dös) az Ágybol valo leesésböl származott Nyomoréságbol soha se gyogyult ki [Gyalu K; RAk 150].

3. lezuhanás; cădere; Sturz. *1857:* holt meg Sárközi Sándor 22 éves korába, egy Vaczkorfáróli le esés következtében [Burjánosóbuda K; RAk 111].

4. *átv* lecsúszás; decădere; Herunterkommen. *1764:* magam privata oeconomiam mellett örömöst meg maradvan, hamit onnan emberseges embernek szolgalhatok örömömnek tartom, és azoknak kik magas helyre

hágtanak a le esésnek felelme miát szenvedö nyughatatlansagokot (így!) [Középlak K; BfR].

leesett 1. elesett, lerogyott; prăbușit, căzut; nieder/umgefallen. *1574:* Az leh eszet legeny fely keolt es haza fele Ballagot onnat [Kv; TJk III/3.390].

2. kidőlt; căzut; umgefallen. *1732:* a Harina felé valo Lekentzei Nagy Erdőröl, a transactio szerint, épületnek, es tüzre, vrak számára a le esett fát szabad Sz. Jakabra hordani [Szászsztjakab SzD; TSb 51]. *1776:* Láttam Csont Petert hogy le esett Cserefábol ... Kasokot hasogatott [Mogyorós MT; BetLt 7 Katso Antal (33) ns vall.]. *1781:* az erdö Pásztorokat láttam hogy régen le esett aszszu Tökét hordottanak [Csóka MT; Ks]. *1798:* Szároz le eset Tölgy fákbol dongák csinyálásáért 1 Rf [H; Ks 108 Vegyes ir. 65]. *1800:* szabadoson hordottam a' leesett fákat, és hordom mostis [Benedekfva Sz; BfR II. 58/21 Erdödi József (58) vm hites assz. vall. Vérvölgyi Bányai János kezével]. *1840:* Bőlkény[a] ... Gyalagassai öll fát vágtak a Motsáron leeset tökékből [Born. G. XXIIIb. — [a]MT].

3. ledőlt; prăbușit; niedergestürzt. *1823–1830:* Már általlátván, hogy azon esztendőben el nem készül az elsö haz, úgy hogy benne lakhassam a következö télen, az hatulso kicsi haznak udvar felöl való sövény falát lerontván, a leesett kéménynek összeromlott tégláiból egy falat rakattam [FogE 296].

4. lehullott; căzut; niedergefallen. *1800:* mü nyomozni kezdven az akkoron le esett 3 újni porka hón a' nyomot elkezdvén [Bereck Hsz; HSzjP Kovács Ferenc (61) ns vall.].

5. kb. került, adódott; găsit; heruntergekommen/gefallen. *1740:* Meszaros atyánfiai ő kglmek panaszolván, hogj leesett marha böreiket nem distraháltatván nagj karokkal vagjon a' marha vagás [Dés; Jk 536a].

leeshetik ledőlhet; a putea fi doborît; herabstürzen können. Sz. *1657:* Haller uram, proponálá az kéredzést, hogy az fejedelem hivatna bennünket; kire az vezér mondá: Ha ti elmennétek, hát én kivel tudjak tractálni? ... én tolmácsoltatám ... el kell nékem mennem az uram parancsolatjára; nem is hasznos pedig megtartóztatni, mert ez ilyen nagy dolgok könnyen egyszeri beszédre, mint nagy fák egy vágással le nem eshetnek; netalán oly dolgokról akar beszélleni s tanúságot is adni, melyek az tractához szükségesek; azért jobb elbocsátani [KemÖn. 183].

leesik 1. le/összerogyik; a cădea, a se prăbuși; umfallen. *1568:* az barbel Janos zolgaia, kergete, az zigarto lukachy lowat, es az lo le esek [Kv; TJk III/1. 191 Tomas fili(us) Stepha: Vuch vall.]. *1573:* Istwan kutas Istwan fia ... Azt vallia hogi ... latva azt hogi mynd ketten leh Estenek, Chisar Ianos fely keolt az Borbel fele tartot Zabo Gërgy az az (így!) Ambrus kowach hazaba tantorgot be [Kv; TJk III/3. 209]. *1606:* en maga(m) le esem, kerem hogj ne leotetne az hazba [Uzon Hsz; BLt]. *1607:* Azonba neki fútamek ... Benedek Peter megh terule ige(n) hertelen, el esek, de en ne(m) tudo(m) ha az wtesbe eseke le vagy chiak terültebe [UszT 20/302 Gabriel Tolnasz (!) de Medeser pp vall.]. *1647:* az Marto(n) Mate hazabol en hogj ki menek az ayto(n) ugj ute az Benedek Jstua(n) fia hogj mindgiart le esem az földeon uernj kezdenek teobbenis [Cssz; CsÁLt F. 27. 1/13 Sandor Miklos Szent Imrehi vall.]. *1750:* Kotsis Dani ugy meg üté az öklivel fül tűnn ... Fodor Mihályt hogy mingyárt le esék a Földre [Kál MT; Berz. 12. 92/61]. *1772:* Gazmér György ... ugy meg ütö a Legényt hogy mindgyart le esett a földre [Dés; DLt 321. 67b Mich. Tőrök Szöts (63) vall.]. *1796:* egyszer ugy Főbe ütette a' Vas villával a' Biro Gitzi Jósit, hogy mindjárt leis esett [Mocs K; Eszt-Mk].

Szk: *hanyattá ~. 1585:* Catalin Zabo leorinczne vallia ... egy Darab faual vgy vthe Eger leorinczis a' haydut hogy a' haidu haniotta le esek [Kv; TJk IV/1. 519].

2. lezuhan; a cădea; hin/herabstürzen. *1572:* mely fal Mellett Eois felesegewel feksyk volt Annyera rwgyak volt az falt hogy az eo fogassarol ket talnyeris Esset leh [Kv; TJk III/3. 33]. *1597:* Endres Reisz ... vallia ... mo(n)da az azzonj hogi egi hitwa(n) tehenet arol, aki az hidrol le esett volt ... felne attol hogi el hal s kart wall [Kv; TJk VI/1. 6]. *1681:* Szabók Háza ... Garadicz felső végenel levő Arnjek Nro 1 ... Ezen Arnyek szék hejazattja ugi el sorvat hogi nem sokara az ülö helyis leszakad az essö asztatasa miat; és ha ki onna(n) le talal esni, nehezen néz viszsza honnan esett le [Vh; VhU 546]. *1769:* a rudrol le akarván venni egy köppenyeget azzal edjütt le esék és ugyan meg lobbanan az földön [Kvh; HSzjP]. *1775:* ugj lepet az hid padlása vegere az el törven ugy eset le az Követsre [Udvarfva MT; Told. 44/50]. *1810:* Ifjú Legény Borbély István Az Erdőre menvén fel hágott a' fára s ugy vágván, onnan le esett, és a' belsö része le szakadozván ... meg holt [Gyalu K; RAk 146].

3. le/kidől; a se dărîma; (um)stürzen/fallen. *1756:* Ezen Háznak ... oldala annyéra meg hajlot, hogj ha nem réporaltatik egészszen le esik [Branyicska H; JHb LXX/2. 27]. *1765:* Az én Atyámat ... a Gyekei Udvarhoz tartozando Csürkapu le esvén ugy ütötte volt hogy a' bör a' fejéröl a hata közepéig le nyuzodott volt [Gyeke K; Ks 5. XI. 10 Péter Horváth (81) jb vall.]. *1803:* 1802-ben Oktober 26. volt nagy földindulás által a nap nyugoti gébere a templomnak le esvén [Szemerja Hsz; HSzjP]. *1816–1817:* A klaszis oldala le esvén vájaglás és Sikárlás egy Czigannak [Nagyernye MT; MRLt. — Tomai László kijegyzése].

4. elesik; a cădea; (hin/um)fallen. *1658:* az Uyaimatis ugy megh haboritotta volt az hidegh mégh fel teóttek az szánban hogi le estem hogi ugi posognak aligh foghatok vellek [Nagybánya; DLt 441]. *1710:* Én itt Brassóban szerencsétlenül járék, mert ... le akarék az istállóban menni, a szállásomon levő grádicson minden igaz ok nélkül, mintha a földhöz csapott volna valaki, hirtelen leesém, a kögrádicsban ... megütém az oldalomat [CsH 439]. *1800:* az Aszszony mingyart le esék a' mihent le eset Portestain az Ura néki futa s fel öleli [Kvh; HSzjP Rener János kalapos Legény Provincialista (29) vall.]. *1814:* a' nagy Bontobol a' Kis Bontoban ki járo ajto mellett mind ketten le estenek [Dés; DLt]. *1848:* hihető a' mint le esett, tám megütötte a' fejét az ajtoba [Dés; DLt].

5. *lábáról ~* a. elvágódik; a cădea (brusc); zu Boden fallen/stürzen. *1778:* Malomvizi Kendefli Elek Ur ö Nagysága ... Czernán Ursz nevezetű Sellérét ... ki aggrediálta ujjra, és ki ütötte meg egy kezében lévő bottyával föben, hogy feje mindjárt bé törött, és a' lábá-

rol le esett [Egerbegy TA; JF]. *1783:* Ráduly Mártont vgy meg hajtotta oroszba ... egy darab fával hogy mingyárt le esett a Lábárol [Udvarfva MT; Told. 44/54]. — **b.** ágynak dől/esik; a cădea la pat; bettlägerig werden. *1658:* Annisnak ... ha még annyi vére elfoly, mint az ki ma s tegnap, bizony leesik az lábárúl [TML I, 123 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1748:* Mikor az Ura Enyedről meg szabadult, akkor is életbe(n) volt, s fenn járt Tasnádiné, 's még azutánn késötskére eset le a' lábárol [Marossztkirály MT; Told. 56]. — **c.** kb. elbetegesedik; a se îmbolnăvi; kränklich werden. *1716:* az Biall Bika Iránt Ngod parancsolattyát ... értettem ... de az lábarul le eset mind szénán tartottam tegnap azis meg döglöt [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. — **d.** kb. (a meglepetéstől) elesik; a fi se punctul să pice (de surpriză); (vor Überraschung) zu Boden/hinfallen. *1672:* Csaknem leesém ma az lábomrúl, midőn Vér Mihály uram levelét vettem, melyben tudósított Kegyelmed elmaradásáról [TML VI, 283 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz].

6. (lóról) lefordul; a cădea (de pe cal); (vom Pferd) her/hinunterfallen. *1591:* (A tolvajt) hogi megh ne(m) foghatom vala es zekerczeüel haitam megh es, vgi essek le az lorol [Kv; TJk V/1. 143 Tot Peter vall.]. *1631:* az Szöcz Peter Ura(m) fiais az teöbbi uta(n) rugaszkodek ... hogj le esek az lorol [Mv; MvLt 290. 52]. *1664:* az szeginy Uram, igen szerenczetlenül jara ... babalnara Nalaczj Urammal ivut onet ki jövén le eset az lorol s ösve rontata az ... Karjat s melyet [Déva; Ks 41 Nádudvari Istvánné Váradi Anna lev.]. *1750:* Soka Vonyiszian ... a' Kantzárol le esett és Abrazattyát mind egybe rontotta [F.szászújfalu BN; BK. Szász János (62) zs vall.]. *1811:* Szabo Mihály ... a' Szekérről le esvén, a' Nyakán és fején a' kerék keresztül ment [Gyalu K; RAk 249].

Szk: *halva ~.* *1657:* láttam, lován ülve megvötte az fullajtárt az hideg, halva esett le [KemÖn. 50].

7. leomlik/bomlik; a se dărîma/prăbuşi; her/hinabstürzen. *1621:* Az nagy templom aytaya felet, az kws templo(m) feleol az ablakot meg akarua(n) czinaltatni az viragh keoueknek Eggike le eset uala [Kv; Szám. 15b/IV. 13]. *1806:* elmentünk a Toldalagi házba hol egy bot hajtás le esvén egy néhány embereket oda ütött [Kv; KMN 184].

8. lehull (a hó); a cădea (zăpada); (Schnee) fallen. *1668:* Az elhajtott károlyi marhák miatt vagyok nagy bajban ... nincs mivel tartani, mert az vár körül elélték, messze jártatni nem bátorságos ... ha az hó le talál esni s ott éri, bizony mind éhen halnak meg [TML IV, 376 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1705:* megerősödvén az idő, itt a lovas militia mind odalesz, miként a hó leesik [WIN I, 590–1]. *1795:* annyira el eheztette, hogy harmad negyed napig mikor a nagy ho le esett, nem lévén egy falat ennivalojais marháinknak, bögtek az nagy éhség miatt [Msz; MbK 104]. *1836:* a hó le esett folyo holnap 2ára viradolag [Zsibó Sz; WLt Nagy Lázár lev.]. *1847:* (Kötelesek) mindaddig kihálva pásztorolni, míg a hó leesik [Zalán Hsz; RSzF 205].

9. *a mennykő ~* a villám lecsap; a cădea trăsnete, a trăsni; der Blitz nieder/herabfahren. *1766:* mikor az menykő le esik üsse meg Datzonak az egyetlen gyermekit [Sszgy; HSzjP Sara Jantso Consors Civis Sigismundi Málnási (48) vall.]. *1806:* délután nagy Menydorgés villámás volt, Menykőis esett le, Szivárvány volt [Dés; KMN 336].

10. lecsúszik; a cădea; her/hinunterrutschen. *1572:* Ilona Jacab galne azt vallia hogi az farsang vegebe volt egi Nap hogi korchomaia volt eoneky Be Jeot oda aztalos Ilona, Es otth azonnal rayta Estek az haydw legenyek kezdy (!) Eolelny teorelgetny vele Mwlatny, vegre fedele[a] is leh esset volt [Kv; TJk III/3. 12. — [a]Fejfedője]. *1573:* Borbel Istwan Azt vallia hogi eo Jeoh volt Harsongartbol ala haza zeoleo Mywesitul, Latta ... az kontiais le eset tereminenek hwztak vontak egimast [Kv; i. h. 292]. *1593:* Anna, Nilas Mathene vallia latam hogi Aitoni Balas ... foga es hatra ránta Borbeli Balintnet, az gerezna le essek az rantasba rolla [Kv; TJk V/1. 366]. *1754:* a' főre valója le esett, és meg is kötette volna [Majos MT; Told. 35]. *1793:* láttam, hogy fökötöje fejéről le esett és hajadon fővel volt [Dés; DLt]. *1810:* koporsob(an) tévén ketzer 24 oráig fedetlen tartsanak, akkor bé szegezvén a' koporsot fekete bakatsin boritekot ... tégyenek a' koporsomra ... egynéhány szeggel akaszszák meg hogy mig a kertemb(e) a' tőllem ki rendeltetett Sírhoz visznek le ne essék [Héderfája KK; IB].

11. a helyéből kimegy, leereszkedik; a cădea; aus seiner/ihrer Stelle hinausgehen/sich hin/herunter/niederlassen. *1637:* meg vagta Borbely Istuan az homlokan az erett s mihelt en hozzam haza iöue mindgjart le esek az szeőmeőldeőke az uta(n) nemis latot [Mv; MvLt 291. 404b]. *1668:* Uram ő kegyelme bizony rosszul van s többet nem írhatott, mivel tegnap vadászni volt, az hát pecsenyéje leesett, hogy fel sem kelhet, maga orvosoljuk [TML IV, 284 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1768:* a nyavallya tőres rea jöven azon allapottyab(an) senki nem lévén mellette ugy őszve rontotta a nyovallya tőrés hogy az derekais kette tört az valla is le eset kiment hellyibol [Uraj MT; Berz. 14. XIV/7]. *1829:* a' hat petsenyeje nem volt le esve, ha nem vala mely ütés altal volt fájdolma [Dés; DLt 246].

12. félrebillen; a aluneca într-o parte; zur Seite kippen. *1879:* Ott lefeküdt, feje leesett, és rövidebb idő alatt, mint amíg felolvad egy hópehely — meghalt [PLev. 69 Petelei István Jakab Ödönhöz].

13. beesik; a cădea în ... ; hineinfallen. *1657:* (Bethlen Gábor) az Morva szakadékján lévő hídon menvén altal ... nyakra-főre az magas hídról leesék az vízben [KemÖn. 48].

14. *~ vki kezéről* kicsúszik a kezéből; a-i scăpa din mînă; aus seiner/ihrer Hand herausrutschen. *1678:* hidgye el Kgld, Komám uram, ha az magyarok dolga leesik az ő naga és az mi kezünkről, le is esik bizony most csakhamar, ha ő naga s Kgld is csak hallgat s vontatja az dolgokat, soha bizony többször ezek az alkalmatosságok elő nem jönek [TML VIII, 64 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

15. összeomlik; a se prăbuşi; zusammenstürzen. *1778:* azon éjszaka egybeontá az egész épületet[a] az Istennek haragja ... éjszaka 2 órakor esett le oly nagy ropogással, hogy jobb része a városnak felrettent álmából [RettE 384. — [a]Az akkor épitett kv-i bordélyházat].

16. leválik; a se desprinde; sich ab/(los)trennen. *1703:* arany miről le eset egj kicsin fejér zomancu rosacska [LLt 115].

17. kb. adódik, kerül; a se găsi; sich geben. *1737:* a melly Marha bőrök le-esnek Nms Varasunkb(an); akár Mészáros; akár Hentes akár más betsűlletes atyánkfiainál, tehát azokat tartozzanak meg venni, és nem idegenektől, mind eddig, mig itt Várasunkonn találtathatnak [Dés; Jk 487a].

◇ **Sz:** ~ *a csúcsos süveg a fejéről* alább hagyja még; va avea o atitudine mai modestă; er läßt/gibt noch nach. *1570:* Gergel es Leorinch varos zolgay hytek zerent vallyak, hogy mykor az Trombitast ... fogwa vynnek az foghazba ... Az Trombitas zydya volt Zabo Janost Illien Zokkal Bestie kwrwafiak Thymagatok egynehanyan kwrwaya felesegeteket (így!), De vadnak oly Baratim hogy ezbeol Megh ky Menthenek, De Byzon leh esyk az feyedreol Az chywcos Sywegh [Kv; TJk III/2. 27] ✱ ~ *az eb a taligáról* kiesik az uraságból; se va termina şi domnia lui; der Herrschaft verlustig werden/gehen. *1762:* el ne tagadja kgylmed hogy azt mondá kgylmed a Mlgs Fő Tiszt urról, hogy le esett az Eb a' Talyigárol [Szentháromság MT; Berz. 1. 10/40] | baszom az Hérodes lelkit Hurubánjnak, várj meg Csak mertt leesik az ebb az Talyigárol [Ebesfva; i. h. 12. 92/184] ✱ ~ *a polcról* kibukik a hatalomból; a i se sfîrşi puterea; aus der Macht her/hinausfallen. *1762:* a Meltoságos Fő Tiszt ... már bizony nem foglal anynyit mert le esett a már a Poltzrol [Szentháromság MT; i. h. 1. 10/39] ✱ ~ *az ugorkafáról* 'ua: idem'. *1774:* amillyen nagyon fel hágtál a' parasztsággal az ugorka fára oly nagy gyalázattal le esel [Sajókeresztúr SzD; Becski. Becski Zsigmond Becski Miklóshoz] ✱ *felhág a szerencse kerekén s* ~ kiesik a kegyekből; a fi în declin; in Ungnade fallen. *1670:* többet is láttam én már Erdélyben, ki az szerencse kerekén jól felhágott s meg leesett [TML V, 395 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

leeszik 1. lerág/rágicsál; a roade (de pe ...); abnagen. *1794:* Togyika vágott le két nagy bikfát ... a ketskék számara, hogy a mohát le egyék rolla [Nagykristolc SzD; JHb]. *1812:* itt teméntelen hernyo vagyon, ugy anyira el Szaporodott hogy a fák miattok ki nem ződ⟨ű⟩lhetnek mindjárt mihejt égy kitsit zöldül le eszik [M.egregy Sz; JF V. Baczó László lev.].

2. lelegel; a paşte; abgrasen/weiden. *1843:* akkor bé borozdolt porondos Helynek felső részén a' Deresztés egy darabot felszántatott ... a szabadon állott also részt ... Kránga György ... ujra bé borozdoltatta, de azutánis mint addig is az elsö borozdálás után a' Falusi Marhák a Deresztésével együtt ettek le onnat a' Füvet eddig az esztendeig [Bodola Hsz; BLt 12] | Ezen helyet ... a muntári kerületből ... az erdőben legelt marhák ettek le [VKp 114].

leétet 1. lerágcsáltat; a lăsa să roade; abnagen lassen. *1843:* S miután én a pap által kihirdettettem, hogy a nemrégen vetett erdő friss növéseit a marhákkal le ne étessék, Varga Katalin azt hirdeté a közönség előtt, hogy marháikat alóhajthatják [VKp 72–3]. *1855:* 5 éves vagatt, de nagyon levan praedalva s étetve [M.újfalu K; EHA].

2. lelegeltet; a lă să pască; abweiden/grasen lassen. *1864:* itten van égy kis kaszáló rét azt Magyaros is, Selye is magának tartja egyik esztendőbe egyik másik esztendőbe a másik le kaszálta, barmokkal leetették [Magyarós MT; TM 72].

leétetés lelegeltetés; păscut, păşunat; Abweiden/grasen. *1815:* a' marhák által tétetett és meg betsült kárnak az hajto penzen kivül léendő meg fizetésére tsak akkor szorittathatván a' Marhák Tulajdonossai a' midőn tilalmas helyen történik meg a' le etetésből valo kár [DLt 361 gub. nyomt. rend. Kv-ról].

lefacsar lecsavar; a smulge (prin răsucire); herabdrehen. *1843:* látván hogy a Bakkan Kupfer van ... fel bontattuk, gyengetske Lakatját ő a kezivel le fotsarván, következöleg a ... talált portékákat ki vettük [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.].

lefalángat lehord/szid; a lua (pe cineva) la refec, a mustra/dojeni; heruntermachen, abkanzeln. *1703:* (Tüséri István pap) Enyedi István feleségét elő fogván Bosban[a] jol le falángatta, melly miatt Karátsonban az Ur Vatsorájával nem élhettek [MVJk II. 1. 267. — [a]MT]. *1708:* Eoszve veszven az Apánk Urammal, az Ferko Déák szava iránt es rutul le falangatta mind magat s, mind fiait, mondva(n) nem dependeal eo kigye(lme)tül sem tisztitől, az Asztalt ököllel otta(n) otta(n) meg ütvén [Kv; ACJk 66].

lefárad el/lemegy/utazik; a se duce, a pleca (cu un vehicul); weg/fortgehen/fahren. *1710/1767:* az Unitaria Ecclesia ... Papjai, Déáki ... nékem igen sokat szolgáltak. Szamosfalván laktombanis Vasárnaponként praedikállani gyalog le fáradtak [Kv; Ks 14. XLIIIb]. *1828:* Minthogy ... Mária 'Sinka Mártonné tsetsszopo kisdedgyemeke miatt olly hoszszu útra el nem mehetett, meg birálá előttem a' maga részére ezen irasomat mutato Tordai 'Sigmond nevezetű bujdoso Szabo Legény testvér Öttsét a'ki-is ... imé le-is fáradott, és személyesen requirálni szándékozik a' Tktes urat, meltoztatik ötet ... az én respectusomért kegyesen fogadni [Nyárádszereda MT; DobLev. V/1144 Ertsei Pál M. Szeredai Ref. Pap Dobolyi 'Sigmondhoz].

lefáradás leutazás; călătorie (într-un loc din provincie); Herabreisen. *1777 k.:* Az sok béres Loval valo lefáradásom; az meljis sok üdő töltésemmel, s rontsolodásommal eset meg ... mégis bějeges Hordom oda marat [Kv; SLt XL Fekete Ferenc Suki Jánoshoz].

lefarag 1. levagdal/vagdos; a tăia bucăţi din ceva; abschneiden. *1769/1802:* egy kis árak fön mutatának egy bukfát melyen mondották hogy kereszt lett volna, mely Bükfában praetendált kereszt le faragva tanáltatott onnét [BSz; JHb LXVII/3. 48]. *1823–1830:* mikor a vendégek elmentek, nem maradott a háznál egyéb, hanem a lakadalmi vendégségen elköltt sertésnek a feje, abból is fölöstökömre a vendégek lefaragtak volt [FogE 303].

2. kb. kisebbít vmit; a diminua ceva; vermindern/ringen. *1888:* Arra, hogy mi lefaragtunk volna valamit a te irói érdemeidből, nem felelek. Nevetséges vagy, ilyen vád tőled nem talál engem [PLev. 140 Petelei István Jakab Ödönhöz].

lefaragott levagdalt/vagdosott; desprins prin cioplire; abgeschnitten/gehauen. *1769/1802:* a honnétis a' Cometaneusak által vezettetvén a Contraversiás, és nem Contraversias Nagy Kristolczi[a] és Bezdédi[b] Határak között a holott az árak főben közél tanáltatott egy keresztes bükfa le faragott keresztel [JHb LXVII/3. 18–9. — [a-b]SzD].

lefáraszt odafáraszt; a face (pe cineva) să se deplaseze undeva; hinbemühen. *1850:* annyi embert le fárasztani lehetetlen [Nagylak AF; DobLev. V/1302 Dobolyi Bálint kérv.].

lefattyaz lebitangoz; a-i spune cuiva că este bastard; jn Schurke/Schuft nennen. *1814:* Más Czéhbeli Mester Emberekkel is Dobai Mihály Uram[a] igen rutul szokott bánni, a' kik között Horváth Josefet sokszor le fatytyazta, Enyedi Andrást le süket bolondozta, le huntzutolta, rutolta [Dés; DLt 56. 17–8. — [a]A céhmester].

lefattyugyermekez lebitangoz; a-i spune cuiva că este bastard; jn Schurke/Schuft nennen. *1814:* Dobai Mihály Uram[a] más Czéh béli betsületes Embereketis ... ottan ottan le szokott motskolni, amint hogy a' Czéh gyűlésében Horváth Josefet le fattyu gyermekezte, Enyedi András Urámat le süket bolondozta, engemetis ... le motskolt | tsak azért hogy szót tettem aránta ... a' Czéh gyüléseiben lefattyu Gyermekezett [Dés; DLt 56. 13. — [a]A céhmester].

lefejez kb. leszegez; a fixa cu un cui; fest/zunageln. *1862:* Egy szoba zárt megigazitottam és egy tollat csináltam 30 xr. Egy kocsin (!) ládának egy akaszto vasat csináltam és 1 másik vasát fejes szeggel lefejeztem 25 xr [Kv; Újf. 1 Kleis Mihály Lakatos Mester kezével].

lefejt 1. lebont; a desface/deşira; abwickeln. *1574:* Vagion ... egy fekete zeles himmel hant Eleö keöteö vyon vy Ennek Egyk rendit feycziek le, es keölcziek vy tocra Borkanak [Gyf; JHbK XXI/12. 5]. *1662:* Egy Failandis Veres szokniat, az mellien apro Ezüst gombocsikak, viselt Arany perem az vallan, az allian zöld barsoni perem Negy rendel noha le vagion feitve estimaltatot ad f. 20 [Kv; RDL I. 146]. *1752:* Egy Vörös Bársony Szoknya, melyről az Csipke le vagyon fejtve [Eszt. gr. Pekriné lelt.].

2. *átv* leteker; a depăna; abwinden/wickeln. *1811:* Méltóságos Grófném és Kegyes Patrónám' Nevének napjára öszve szövém fonám Én-is mintégy durva vásznat, e' Verseket; Nagy bajjal le-fejtvén a' fonal végeket Gondolatom' öszve bomlott orsójáról; De a' mig le vágnám az osztovátáról, Kérem, méltóztassék munkám meg-nem vetni, Mert én tsak igy tudok fonalat pergetni [ÁrE 131].

lefejtetik lemorzsoltatik (kukorica); a fi dezghiocat, a fi desfăcut boabele de pe ştiuletele de porumb; abgekörnt werden. *1834:* A Hoszszuaszoi Dezmából 23 vék(a) le Fejtettett 10 Ludnak meg hizlalására [Hosszúaszó KK; Born. F. la Bod Péter tt szám.].

lefejtett lebontott; desfăcut, desprins; abgetrennt. *1788:* Egy Zöld Mentéről le fejtett Zöld krépines viseltes Selyem készület [Mv; TSb 47]. *1797:* Egy Kalaprol le fejtett arany paszománt [M.igen AF; DobLev. IV/777. 10]. *1798:* égy Lepedöröl le fejtett Totos Lepedö hajtás meg szakadozott [Dés; DLt].

lefeket 1. lefektet; a culca; niederlegen, zu Bett bringen. *1572:* Katalin Molnar Demeterne ... vallya ... Aztis latta hogi az Annyawal egetembe fereztette sokat egyk lepedeot tartot Masik Mozta es leh fekettek az agyra | Aztalos Ilona ... latta hogy az Annyawal fereztetettek (!) Egy deakot es leh fekettek az agyba [Kv; TJk III/3. 33–4]. *1573:* Teglas Antal ... vallya hogi az zolgalo leantis kerdette Mint leot volna dolgok oda haza, Mond hogy ... Az azzonyom be hywa ... oztan ... otth ben fekete leh [Kv; i. h. 63]. *1582:* Anna Rlcta Emerici Aztalos ... fassa est ... Esthwe be indulek hazamba hog eg leankamat le fekessem [Kv; TJk IV/1. 9]. *1586:* Balint halmy Lakatos Gergely zolgaia[a], Az Mihelben valek es zolanak ennekem az ket Csiszar legheniek Mondwa(n), Nisd meg tars, had fekesswk le ez Reszeget [Kv; i. h. 546. — [a]Vallja]. *1590:* Ezt hallottam az mostani leannak zaiabul hogy mikor Jde hozta az kocziban le fekette Pribek Gergelj [Szu; UszT]. *1603:* Erdely Balinth ... vallia ... En hogy latam hogy ollyan rezegh mondam az zolgaimnak hogy keseryek be az zallasomra es fekessek le [Kv; TJk VI/1. 663]. *1629:* Nagy Mihali nagyot kialta szinten akkor feketem wala le fiamat, kifutamodam ... hat Nagy Mihaly hazabannis bele kapot immar az tűz [Kv; TJk VII/3. 104]. *1631:* Mihaly kövaczy harom pohar bort egy mas uta(n) megh itata Georgy kovaczyczial es el rezegedek, le fekete az padra, es be takargata [Mv; MvLt 290. 241b]. *1653:* az én feleségem ... a piaczon, a kenyérszerben lévén, mirigye lészen é vagy egyéb nyavalyája? de kétfelöll fogva hozzák onnat elé ... belyebb hozám és lefeketém az ágyba [ETA I. 151 NSz].

2. leborít/fordít; a răsturna; umstürzen. *1768:* a hordot meg mérték le feketve s bé fenekelték viz mértékkel is [Esztény SzD; Told. 5a].

lefeketedik elfeketedik/sötétedik; a se înnegri, a deveni negru; schwarz werden. *1722:* a Czedulák mind le feketetek es el hulottak az hordokrol [Szamosfva K; Ks 83].

lefekettet lefektettet; a dispune să fie culcat; nieder/hinlegen lassen. *1631:* ot Orban Mihaly hazanal le feketettek volt az gjermeket [Mv; MvLt 290. 254b].

lefekhetik le tud feküdni; a se putea culca; sich niederlegen können. *1710 k.:* Az én atyám a hatvannegyedik esztendőt ugyan ... meghaladta, de a hatvanadik esztendőn felül való élete bizony egy hosszú halál volt, irtóztató hosszú vízkórság, süly, lábainak éktelen dagadása ... negyedfél esztendeig nem járhatott, le sem fekhetett, csak ülve kellett alunni, kinlódni [BÖn. 513].

lefekszik 1. a se culca; sich niederlegen. *1590:* en Jgen Jttas valek en lefekwe(m) en sem leowest sem szitkozodasat nem hállotta(m) [Szu; UszT] | fekue le az zeken Albert [i. h.]. *1591:* Zekeres Mihali vallia ... vtanna futama(m), az wzesbe valtigh haitot hozzam. Vegre valami kertekre zalaztam, be menek egi kertbe, tahat zinte akkor fekzik le egi le hailot seoueni ala [Kv; TJk V/1. 164].

1629: ugj talalok megh hogj le feküt vala hasra az lesza alatt [Mv; MvLt 290. 155b]. *1755:* hanyatán ereszkedvén Blága Vonul lefeküvék [Faragó K; Told. 36]. *1774:* a Gazdám egy Villa nyellel le fekive (!) lévén, meg verte [Marossztkirály MT; Berz. 15. XXVII/21]. *1812:* magam ... elmentem Grantzkinak keresésére, kitis a' Mesternél fel találtunk ... elindult az Udvarfelé és mindnyajon ott levők bé késérők, holott a Groff parantsolván hogy fekünnék le ő nem akarván huzolkodott [Héderfája KK; IB. Magyari János (19) grófi kertész legény vall.]. *1840:* Molnár Tamás ... ottan ivutt, s mìnekutánna el részegedett ... gyalog elverdőtem vélle a Lokodi utíg, ott megint 4ikszer már lefeküvén el hagytam [Homoródsztmárton U; KLev. Szász István (30) szabad székely vall.].

2. aludni tér; a se culca, a merge la culcare; zu Bett/schlafen gehen. *1570:* Cathalin Tot Janos leanya ... vallya hogy Mykor ew Zabo Janos zolgaloia volt ... az azzonya Trombitast odahywatta ... Mykor az vra hon Nem volt ketser Jeot estwe oda Az Trombitas olykor Jmmar mikor eo le fekwt volna [Kv; TJk III/2. 22]. *1573:* Sofia Kadar Myhalne ... vallia hogi Az Mely Eyel megh vagdaltak volna Kerestwrit ... Regel talalia Kapa Myhalnet, kerdy my dolog leot volna az Eyel hazanal, Megh tagadia ketseris hogi eo semyt Ne(m) hallot Mond hogi Ne tagad hyzem Mas is hallota ky tawolb volt Mond oztan hallam Eccer hogi az en zolgam kyalt vala az aytora futama(m) azt sem Nitthata(m) megh Ietemben esmet le fekwm | Sophia aztalos Janosne zolgaloia, Azt vallya, hogy ... Egykor estwe vachora vtan ... az Azzonya Meg hagia neky hogi leh fekennek eo leh fekzyk es egy kort fely zerken vyrratta fele [Kv; TJk III/3. 62, 86b]. *1596:* Fulo Miklos a zobaba mene le fekúek [UszT 11/54 Gr. Istuanfi de Kaidichfalúa jb vall.]. *1632:* Geőrgi Deak ... fel fele ment ki en le fekuim [Mv; MvLt 290. 98a]. *1676/1681:* Estve penig addég le ne fekügyék, mig az Cirkalokat el nem rendeli, fel nem állattya[a] [Vh; VhU 665. — [a]A porkoláb]. *1761:* mihent Ferentz Lőrintz ki méne a' Házambol, én is mingyárt húzni kezdém le Csizmámot, Harisnyámot hogy le feküegyem [Szászsztiván KK; BK. J. Takáts (34) jb vall.]. *1778:* énis már jokor le fekszem jokor fel kellek mások pedig bőven ettzakáznak [Dédács H; Ks 96 Gyulay Ferenc lev.].

3. (férfi nővel) lefekszik, együtt hál; a se culca cu cineva; beischlafen. *1558:* Nogy Janos ... walla hogy mykor ewrzew wolth lattha hogy Annos harom darabanthal Jacchyk wolth ... Ees mykor oda menthek wolna az wra hon ne(m) letebe le fekewtthek wolth ees gyergyayok megh alwth wolth [Kv; TJk I/1]. *1592:* Anna Sos Mihalne vallia ... fel kel az legini, es az swtetbe meg keresi az Azzont, es le fekeznek, eo ne(m) tuggia az vtan mit chelekettenek ... Eotet ket eyel is kwltek masuais halni: eo magok ot hon marattanak [Kv; TJk V/1. 269]. *1600:* Borbely Jstwanne Cathus azzony ... vallia ... lattam ez Zabo Marton Gazdamat egy vttal ketten egy Agyban fekeonny, es vgyan azon Napp esmet az Dajkawal lattam hogy le fekeott egy Agyban zynten zem latomast valo vetket nem lattam, de mindenikkel hogy feleott be zegezwe volt az Ajto [Kv; TJk VI/1. 489]. *1633:* egikor jöue hozza(m) az Zabo Jacabne szolgaloja egett borert, es mo(n)gia vala tugia az cördögh hogi Aszonio(m) mindennel le fekszik, ki franczus kj miczioda bennek [Mv; MvLt 290. 123a].

4. betegágyba kerül, ágynak esik; a cădea la pat; bettlägerig werden. *1574:* Kiral Leorinch azt vallya hogi ... Az tarsa ... Meg Jol ky szem lephetik az kwseoben hogy egy wtes Rayta essik ... leh wteottek ... Mind addeg vertek myg akartak ... oztan eó veotte fely es vgy zegitette haza Menny, le fekwt es harmad Napra meg holt [Kv; TJk III/3. 390–1]. *1809:* Czitrom árulo Társa roszatskán lévén le fekszik [Dés; DLt].

5. (állat a földön) elterül; a se culca/întinde (la pămînt); sich niederstrecken. *1625:* (A gyemekló) le fekwt az sogoro(m) ott hadta el ... kj menenk ... hat fel kólt egy hajtasnira eligh hozhatok cziak le erezkedek, es mindgiart ... meg hala [UszT 92a]. *1658:* Az ló felől Kegyelmed írjon, ha ugyan megvegyük, az vagy ne, mivel azt mondják, hogy az minap hogy néném-asszony Beszterczére ment, szintén az utczán az sár közepin feküdt le Somodi urammal [TML I, 237 árva Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz].

6. (állat) lenyugszik; a se culca (să se odihnească); (Tier) sich hinlegen. *1843:* ott az ökrek le feküdtek ... mig osztán viradni kezdett ekkor el mentünk ... az ökrők után [Bágyon TA; KLev. ifj. Bottyán Mihály (38) vall.].

7. *1574:* Zeoch demeter ... Mond neky Io Sogorom Illyen vndok dolgot hallok feleoled hogy az Baromal vetkezel ... ha Iambor vagy hat Leh Nem fekszel alatta, hanem ky tyztitod magadat beleole Mond Zeoch Demeter ... en Bwntelen vagiok benne [Kv; TJk III/3. 319].

Ha. *1614:* le fekszе(m) [Medgyes; VLt 53/5267]. *1661:* lefeküszem [TML II, 138 Teleki Mihály lev.]. *1749:* le fekszem [Hosszúaszó KK; EMLt Elizabetha Márk nob. St. Széke relicta vidua (43) ns vall.]. *1596:* le fekszik [UszT 11/52]. *1637:* le fekszik [Mv; MvLt 291. 101b]. *1570:* leh fekeznek [Kv; TJk III/2. 148]. *1723:* feküsznek le [Kv; KvRLt VII. 18 Miszti Eőtves Pál végr.]. — *1610:* le fekeotte(m) [Dés; DLt 321]. *1771:* le feküttem [Dés; i. h. 33a]. *1779:* le feküttem [Nyárádsztbenedek MT; Told. 46]. *1574:* leh fekwt [Kv; TJk III/3. 310]. *1629:* fekwtt le [Kv; TJk VII/3. 99]. *1632:* le feküt [Mv; MvLt 290. 81a]. *1847:* le feküdet [Dés; DLt 896]. *1610:* fekeóttek le [Dés; DLt 321]. *1631:* le feküttek [Mv; MvLt 290. 61a]. — *1584:* le fekwem [Kv; TJk IV/1. 243]. *1590:* lefekwe(m) [Szu; UszT]. *1653:* le fekvem [SzJk 70]. *1585:* (ő) fekwek le [Kv; TJk IV/1. 451]. *1593:* (ő) le feküek [Kv; TJk V/1. 632]. *1672:* (ő) le feküvek [Septár K; BfR]. *1637:* le feküue(n)k [Mv; MvLt 291. 109a]. *1710 k.:* fekvénk le [BÖn. 753]. — *1590:* le fekewtte(m) vala [Kv; TJk V/1. 3]. *1710:* le nem feküttem vala [CsH 312]. *1765:* le feküdtem vala [Kóród KK; Ks 18. LXXXIV. 11]. *1572:* leh fekwt volt [Kv; TJk III/3. 39]. *1586:* fekwt vala le [Kv; TJk IV/1. 566]. *1592:* fekwtt volt le [Kv; TJk V/1. 200]. *1632:* le fekütünk vala [Mv; MvLt 290. 77b] || *1572:* leh fekenne(m) [Kv; TJk III/3. 10–1]. *1572:* (ő) Ne fekennek leh [Kv; i. h. 4]. *1574:* (ő) le fekednek [Kv; i. h. 391]. *1593:* (ő) fekennek le [Kv; TJk V/1. 362]. — *1629:* le fekettem volna [Kv; TJk VII/3. 111]. *1573:* leh fekwt volna [Kv; TJk III/3. 53–4]. *1584:* le fekwttewnk volna [Kv; TJk IV/1. 262] || *1584:* le fekegie(m) [Kv; i. h. 245]. *1590:* fekegy le [Kv; TJk V/1. 4]. *1593:* fekegi le [Kv; i. h. 405]. *1629:* fekegy le [Mv; MvLt 290. 155a]. *1605:* (ő) le fekegiek [Kv; TJk VI/1. 710]. *1614:* (ő) fekegyek le [Meggyes; VLt 53/5267 L. Vitez (20) fam. et serv. Nic. Teőkeőly vall.]. *1630:* (ő) fekegiek

le [Mv; MvLt 290. 204b]. *1797:* feküdjék le [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21]. *1610:* le fekegienek [Dés; DLt 321] || *1572:* le fekenny [Kv; TJk III/3. 4]. *1574:* leh fekwnny [Kv; TJk III/3. 317]. *1581:* le fekunny [Kv; TanJk V/3. 244a]. *1599:* le akartunk volnajs fekeonny [Kv; TJk VI/1. 316]. *1761:* le fekünni [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.] || *1826:* le feküvén [Déva; Ks 116 Vegyes ir. Ballo Borbára vall.].

lefektében lefekvőben; cînd se ducea la culcare; während des Schlafengehens. *1806:* intettem eo kigyelmének, jönne oda hozzám az ablak alá, és nézné meg milljen tsendesen aluszik Kerekes Márisko ollj nagy idön másod magával az ágyban — de hogy ki lett légyen azon vele égy ágjban aluvo személlj teljességgel nem tudom, mint hogy se le fektéb(en), sem fel kőltében szemeimmel nem láttam [Dés; DLt 250/1808 Nemes Ats Joseffné Árkosi Susánna (22) vall.].

lefektet 1. vkit ágyba fektet; a culca pe cineva în pat; jn zu Bett bringen. *1574:* Orsolia zeoch gërgine Azt vallia ... estwe kilench horakor volt hogi Eo vduaran giermeket fektety volt leh [Kv; TJk III/3. 356]. *1805:* a Rector eszre vévén hogy az hideg borzogat le fektetett és bé takart [Dés; KMN 116]. *1819:* el lágyulva szunyokálni kezdett ... mondám a' feleségemnek, hogy fektetné le [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

2. kb. (szerelmeseket) összefektet/házasít; a culca în pat comun (pe îndrăgostiţii); (Liebende) zusammenlegen/vermählen. *1661:* Ajtoniné asszonyomat is köszöntsed, édesem; az ő kegyelme leányának[a] megmondjad, a mátkája szintén megkábul szerelmiben, hozzá készüljen, mert bizony lefektetem őket [TML II. 138 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz. — [a]Ajtonyi Katának; mátkája — később férje Rhédei István].

3. (betegség) ágyba kényszerít vkit; (boala) obligă pe cineva să stea în pat; (Krankheit) jn ins Bett zwingen. *1667:* Én bizony fekvő betegségen kivül soha így nem voltam, nem is hiszem, sokáig vigyem, lefektet ... ha otthon volnék, fel nem kelnék [TML IV. 8 ua. uahoz].

4. ledönt; a culca/aşeza; (um)fallen, umlegen. *1694:* Va(gyo)n ebb(en) az Pinczeben egy Aszok fa Boros Hordok ala valok allasokb(an) le fektetve [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1759:* Hatházi Czilika ... midön le akarta fektetni a' Rudat, előtte álván ... Marusán Gávrilla mellybe meg taszittá [Árpástó SzD; BK. St. Albert (45) jb, Jos. Horváth de Szász Czegő (19) ns vall.].

5. lehajlit; a culca la pămînt; herabbiegen. *1786:* nem igen láttzik hogy tsak kőzép szerű termés is légyen a szöllökbe, kivált abba a részibe mely le fektetve de fedetlen, telelt éppen semi termés se lészen [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1787:* A szőlőket már alkalmasint mind el fedettűk, a mi hátra vagyonis, le vagyon fektetve s a karoval nyomtatva, ha szivalkodnék a föld valamit aztatis bé fednök [uo.; BK ua.].

lefektetett ráhelyezett/fektetett; care este aşezat/culcat pe ...; d(a)raufgelegt. *1736:* erössen le hajolt Mester Gerendája ... hogy jobban vagy erössebb(en) ne higgadozzon, vagyis lene törjék, az Héjjazattára le fektetett két szál erös gerendákba által vésett, vas Szegek tartyák [CU].

lefektethet ledönthet; a putea culca/aşeza; umlegen können. *1759:* Hatházi Czilika ... hogy a' rudat ezen földre le ne fektethesse, egy kevéssé gyengécskénn mellybe megtaszitotta ... Marusán Gávrilla [Árpástó SzD; BK].

lefeküvő ledőlő; care este căzut; umfallend/stürzend. *1666/1793:* tölgy fán kivül szabad légyen egyéb némű le feküvő holt fát az Falu tilalmas Erdeiből vinni tűzre [SzékFt 20].

lefekvés culcare; Hinlegen. *1657:* eleget aluttam, s felserkenvén, azon állapotban tanáltam mindkét félt, mint lefekvésemkor [KemÖn. 246]. *1667:* Hijába fut, fárad az ember, ha Isten munkáit meg nem áldja bőven, mi(n)t Dávid is mondja, hijában a ti reggeli felkeléstek és estve lefekvéstek [AUt Bornemisza Anna fejedelemasszony kezével]. *1735:* harom estve egymás után lefekveskor huszat huszat meltoztassek Excellentiád be venni belöllek[a] [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből. — [a]A pirulákból]. *1736:* az deákok ... mihelyen reggel csengettek felkelésre, mindjárt az semináriumban feljöttek, s mind addig ott voltak, az míg estve lefeküvésre imádkoztanak, azután mentek az szállásra [MetTr 428]. *1793:* mi hellyen a' Nehai Gróf Ur ... le fekvését el leshették, azonnal Csernátoni Ur ... a' Mlgs Grofnénál megjelent [Koronka MT; Told.]. *1838:* Tktes Dobolyi Bálint Ur sebéböl akkor esett ki a' bitsak, mikor le fekvés végett a' Szekérbe fel hágott [Nagylak AF/Ne; DobLev. V/1221. 9b Gyarmathi Dénes (45) ns vall.].

lefelé 1. în jos; (hin/her)abwärts. *1705:* hallottuk is, hogy Forgách, aki elszökött volt itt a németeknél, előkerült, és megindult a segitség elejibe. Itt Hársánál mentenek el lefelé arra [WIN I. 503]. *1715:* Az Dragány Város kezdödik a Vártol fogva ... mégyen az Sorompo kapura le felé és meg fordul az malom felé éppen az Uczáig [Somlyó Sz; BfN]. *1735:* Szilvási János vra(m) ... a' Deszméri[a] Csere alat valo oldal jol le felé szántotván, Arpával bé vetette [JHbK XLII/27 Gabriel Popa, eccl. graeci ritus valachicae unitae poss. Kolos vall. — [a]Dezmér K]. *1736:* az tető hoszszára le felé az szőlős vápa nevű szőlő hegyben [Dés; EHA]. *1744:* jo paripa Levén eö k(e)gyelme alat le fele a borozdakon le szalada [Gyeke K; Ks]. *1770:* Ezen helyet nem de nem a hegyről le folyó eső, és hoviz tőltőtte fel porondal, és kővetsel, lévén igen magas hegy, és árok le felé a hegyről azon helyetskére, melly miat tetetett haszantalaná [H; JHb XXXI. 17. 3 vk]. *1847:* láttam a' Gila Gligorné léánkáját az uttzán menni lefelé [Náznánfva MT; Berz. 17b]. *1849:* hallok lármát s látomis hogy futnak le fele a Cseh Joseff Ur lakja fele [Héjasfva NK; CsZ. Héjjasfalvi Antal (56) vall.].

Szk: ~ *járó* lejtőre rúgó. *1836:* Felső Szegben egy lefelé járó Föld [Makfva MT; EHA] ✱ ~ *menő. 1735:* A Falubol ki menő pataktól fogva a Retse nevü eszakos oldal ... lefelé menő kereszt Utig le borozdolva ... azon egész Eszakos oldal juta a Torma és Jósika Részre [Szentjakab TA; DobLev. I/160. 6b].

2. folyóvíz folyása irányában; în cursul/josul apei, în aval; fluß/stromabwärts. *1724:* Tudgyaé ... a Tanu, hogj ... a Kükűllő réghi folyása, mellyet Holt Kükűllőnek hittak, hol kezdetik, hol nyul le felé tekeregve, és hol Szakad ä Kükűllőnek mostani folyásában ? [Kük.; Ks

12/III vk]. *1793:* ezen ... Pataknak hellye Lefelé a viz mentére medig határozodik, és melljik Posessor részire valo ? [H; JKb XXXI. 36. I vk]. *1818:* Eszt látván Molnárom, más ott jelen volt két Emberekkel, a vizen le felé igyekező Tutajos gazda után indultanak [Hadrév TA; TLt Közig. ir. 1527 Miksa Imre birt. nyil.]. *1826 k.:* (A patak) a Természettol jo Ágyába, mint minden vizek lefelé Nap nyugot felé folly [Gyalakuta MT; GyL].

3. lennebb; mai jos; weiter nach unten. *1863/1875 k.:* A fedés fent kezdődött, s a' mint lefelé szálottak, az állás a' szerint bontodott el [Szucság K; RKAk 103].

4. függőlegesen le; vertical în jos; senkrecht herab/unter. *1849:* az Istálloba a' padlázotbol lefelé függ égy nagy kerek üveg lámpa [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

5. *szájával ~ fordít* a întoarce cu gura în jos; mit dem Mund(e)/der Öffnung nach unten drehen. *1842:* Rákotzi Aniska égy gödrötskét ásván ... a' gyermeket a' fazékkal edgyütt én belé tettem a fazakat szájával le felé fordítván, 's földel jol bé takartuk 's meg tapadtuk [Dés; DLt 85. 10].

6. vminél kisebb súlyú felé; cu unităţi de măsură mai mici; nach einem mit weniger Gewicht hin. *1852:* Egy level tarto Téka ... Egy kis Téka rajta lévö fontokal 10töl le fele Serpenyöivel edgyüt [Dés; DLt 923].

◇ **Sz.** *1899:* Még egyszer szeretettel köszönöm az eddigi és mostani kedvességét, boldog lehetnék, ha már én is járhatnék valamiben a maga kezére. De maga a felfelé haladó ember, én a lefelé menő [PLev. 204 Petelei István Gyalui Farkashoz].

lefér (leülni) elfér; a încăpea, a avea loc suficent; Platz haben (zum Sitzen). *1704:* két asztal lévén megteritve ... felesen voltanak tisztek, akik le nem férvén asztalhoz, a másik házban a földre törökösen leültenek s úgy öttenek [WIN I, 230].

lefeslik (vki kezéből) kiszabadítja magát; a se elibera (din mîinile cuiva); sich befreien (aus js Hand). *1711:* A Bírohoz kapa Bodo Pal azonban le feslek a keziből a Bíro [Karatna Hsz; HSzjP Zölde János (99) jb vall.].

lefest 1. megfest; a picta; malen. *1772:* Maradott egyetlen fia, János, ki is egy alkalmatossággal Toldalagi László úrnak egy magához hasonló aetasú fiával tréfálkozódván, azt mondja Lázár Jankó: „Te Toldalagi, én le tudnám, úgymond, festeni a te cimeredet". Amaz kérdi: „Hogy tudnád?" Felel amaz: „Egyfelöl festenék egy mészvermet, másfelöl egy rakás téglát" (mivel az az Toldalagi László igen nagy építömester) [RettE 287]. *1811:* Magyarósról[a] Szent Lászlót le festve El-lopom (: szent lopás nem vétek :) égy estve [ÁrÉ 88. — [a]Sajómagyaros SzD].

2. (írásban) ábrázol; a descrie; (schriftlich) darstellen. *1811:* Méltóságos Grófném! itt' már meg-szorultam, Engedjen meg, hogy szent Személyihez nyultam Mert nem tudok égy jó Aszszonyt le-festeni, Nagyságod tudja e' helyet bé-tölteni [ÁrÉ 202].

lefestés ábrázolás; descriere; Darstellung. *1811:* E' volt Élete Szent János Apostolnak, A' régi Szent Atyák rólla e'ként vallnak Hoszszason folytatnám az ő le-festésit, De ki unná-meg az ő emlegetésit ? [ÁrÉ 180–1].

lefestettetik ráfestetik; a fi pictat; d(a)rauf gemalt werden. *1811:* A' menyi Templomjok van az Oláhoknak, Tudjuk hogy festett Kép a' Disze azoknak, Leg több jövedelmet pedig a' Festöknek Szolgáltat a' képe a' Szent György Püspöknek, Mert minden Templomra e' le festettetik Melyben Napkeleti Vallás hirdettetik [ÁrÉ 87].

lefésül a pieptăna lins/lipit de cap; abkämmen. *1798:* rövid, és vékony haját simán le-fösülve és fel-tekerve hordoza [DLt nyomt. kl].

lefésült fésült (gyapjú); (lînă) pieptănat(ă); gekämt (Wolle). *1829:* Juh Gyapju ... Pénzen elköltt lefüsült 1 Mázsa 40 font ... Ismét más holmi huladék, 's le füsült gyapjubol 12 Rf 15 xr [BLt 12 kv-i dolgozóház nyomt. szám.].

lefingja magát elszellenti magát; a elimina gaze; furzen. *1751:* Nohát jo öregen (!) mondom Ha magamat le is fingom[a] [Hétfalu Br; EM LI, 124 betl. játék. — [a]E szó kihúzva és talán más kéz irásában utána irva a *birom* szó].

lefityeg 1. lelóg; a atîrna, a cădea liber în jos (fiind prins de ceva); herabhängen. *1736:* Salavárit is viseltenek az ifjú legények ... A salavárin az hol az lyukak voltak, oda szü formára csinált galanddal vagy sinórral köröl megvarrott posztó volt, az ezüst tök onnan fityegtenek le [MetTr 353]. *1756:* mikor épen az ajtot bé nyitottam ... Molduan Onyát ... látám ülvén hogj Lábra valoja kortza meg oldva le figyeg vala [Galac BN; WLt Mart. Takáts (36) jb vall.]. *1761:* az kendöis mely kérdésben forog ... Kannás Susannának honyajja alatt ... le fityegni látta [Torda; TJkT V. 47]. *1823–1830:* Főrevalójuk[a] ... kalpag szőrös bőrből, teteje posztó, mely hosszú lévén, a kalpagnak egyik oldalán lefityegett [FogE 64. — [a]A mv-i diákoknak a XVIII. sz. végén]. — L. még i. h. 247.

2. (élettelenül, petyhüdten) lecsüng; a atîrna (lipsit de vlagă); (leblos, schlaff) her/hinabhängen. *1807:* a keze le figyeget (!), és véres volt [K; KLev.].

lefityegő 1. *mn* **1.** lecsüngő; atîrnat, care atîrnă; her/hinabhängend. *1830:* Szimjuon Lados ... fekete a' homlokán lenyirt, hátúl pedig lefütyegő hajú [DLt 957 nyomt. kl]. *1880:* Látlak elöre, amint a képed kipofokosodik ... nyakadat elfedi az álladról lefityegő toka [PLev. 77 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. kb. petyhüdt; care se lasă în jos; schlaff, labberig. *1826:* Studetzky Anna ... nagy és csorbás száju, lefütyegö pofáju [DLt 1036 nyomt. kl].

II. *fn* csüngő, fityegő; zorzoane; Gehängsel. *1790:* Egy pár Csézás Rezes Sziju Hám Veres karmasin Selyem Gyeplökkel, és Bokrétás Rezes Kantarokkal és karmasin Selyem Arany Rojtos le fütyögökkel pár 1 [Sv; Ks].

lefittyeszt lebiggyeszt; a se lăsa în jos; aufwerfen. *1817 k.:* elé vettem a' Recursusrol költ Testimoniumat, mellyre mínyájon[a] le fityeztették az ajakokat [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev. — [a]Az itélö birák].

lefizet 1. ki/megfizet; a plăti (în întregime); aus/bezahlen. *1680:* veven fel kölcsen penzt ... huszon negi forin-

tott ... fl 5 fizetven le ez ŭdŏtŭl fogva annak Interesseb(en) [Ne; De 2]. *1735:* a Nemes Varos kezinel levŏ Interes penzben ... administralnanak és le fizetnenek ... 400 magjar forintakot [Ne; DobLev. I/161]. *1781:* Divisio szerint jutatt részét le fizette [Mv; DLev. 4. XXXVI. 1]. *1791:* Boér Ferentzné ... maradéki ... Néhai édes Annjokra háromlot volt fizetendŏ részt ... kész pénzel Atyafiságos édgjezés mellett ... egészlen le fizették [Ádámos KK; JHb XIX/31]. *1811:* a' midŏn veres Banko, vagy más jo arany, vagy ezŭst pénz békŏvetkezik ... jo pénzbe fogja a' 200 Rhf arendát lefizetni [Km; KmULev. 3]. *1839:* a maga hibáját Lakatos el esmervén bünteteset ... lefizetni magát keze irása által le kötelezte [Kv; ACLev. Kül. Perc. 32].

2. (adósságot) visszafizet; a plăti (o datorie); (Schuld) zurückzahlen. *1715/1761:* Rabutin Generál ... szorgatván ezen adosságért is, kételenittettem edes Feleségem pénzéböl le fizetni [Nsz; Berz. 17a]. *1730:* Az Devai Reformata Nemes Ecclesiának vagjok ados 10 . id est tiz Magyari Forintakol ... mellyet ... hűtos Felességem tartazék le Füzetni es az Nemes Ecclesiátt Contentálni [Déva; Ks 100 Belenyesi alias Csiszér István végr.]. *1772:* vettem és léváltam ... Szánto Sándor Vramtol 30. idest harmintz Vonás forintokat ... Hogy azon penzel Tordai fogságomban a mely adosságokat raktam le fizessem [Mezőbánd MT; DobLev. II/443. 1a]. *1800:* így szölla könyörögve: édes Mámám 45. forintot el költöttem belőle, de halgasson kend, mert én aztis le fizetem [Bereck Hsz; HSzjP Néhai Karátson Miklós kereskedő özvegy Jéna Nyákra (60) vall.]. *1802:* a' mikoronis Feleségűl el vettem Néhai Béda Juonnak az Viduájáát feles adosságokat fizetten le [Bukuresd H; Ks 111 Vegyes ir.]. *1814:* Nekem ugyan nagy grátiát teszel ha így meg engeded, hogy adosságomat neked lefizessem, mert pénzem telyességgel nintsen [Görgény MT; Ks 94 Vegyes ir.].

3. megtérít; a restitui; (rück)erstatten. *1804:* Amellyeket ... valamellyik Testvér a más testvér nyiljában jutandokbol kezéhez váltott, vagy a szűleiktől Zálagosittott az ugyan immediate illesse azt a Testvért a kinek Nyiljában mégyen, de ez amannak rajta fekvő Summa és jobbittás árrát tartozik le fizetni [Marosszimre AF; DobLev. IV/874. 3a]. *1832:* (A zálogsummát) az Exponens Urak ... a' lehető javittások árrával a Déterioratioknak le vonások mellett készek le fizetni [Fejér m.; i. h. 1183].

4. kb. megvált; a răscumpăra; erlösen. *1758:* az Ur dolgát pénzül akarja és kivánnya le fizetni [Nagysomkút Szt; TKl]. *1774:* Az Joszagokhoz tartozo Jobbagyok minden Esztendőben kézi Munkával tésziké a Szolgálatott vagy némellyek asztot egyébel Szokták lefizetni, ha igen Taxát adnaké vagy egyeb Naturáléval, ugy mint: Borral vagy egyeb(b)el fizettek, mennyire menyen azon Taxa vagy meg változás különösön minden Jobbágy gazdájé ? [K; KS vk].

5. *dologgal* ~ ledolgoz; a achita prin muncă; abarbeiten. *1711:* én nékem is adott uala Szabo Mihály ur(am) egyszer az ur buzájábol egy köblöt de én le fizettem dologgal [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Katona Ferenc (65) szabad személy vall.]. *1768:* Ajtonbol karátson Zabját (: minthogy sokan[a] dologgal szokták le fizetni :) Ingrediált Gelin. 18 [Ajton K; DobLev. II/390. 6a. — [a]A jb-ok közül].

lefizetendő ki/megfizetendő összeg; sumă de plătit; zu bezahlende Summe. *1815:* mint hogy ezen Lako Telkemet ... zállogböl ... váltottuk ki, mellyekböl az Őtsém Dobolyi Klára része ki nem ment meg edgyezem az ötsémmel a lefizetendöknek lefizetése mellett [Szentbenedek AF; DobLev. V/976]. *1856:* mikor az ado azon fel kért földről az Özvegy Tolvaj Ferencznére fog irodni s az Apámtol ökeménél levő Zálagas földeket ki fogja adni ... ha az Törvények rendelik s, az adot is magára fogja válalni ki fogom adni — le fizetve a le fizetendőket t: i: a rajta levő ⟨Zá⟩log Summát [Egerbegy TA; Tolvaly lev.].

lefizetés 1. ki/megfizetés; plătire (întegrală); Aus/Bezahlung. *1767:* a qvartély penznek le fizetéséért eőtszer hatszor ell jöttek s ugy alkalmatlankodtak [Kv; Ks 11. XLVI. 45]. *1789:* Vagyon Passivum Debituma a Városnak 40. Forint ... de ennek le fizetésére lévén fundussa a Városnak, hogy haladék nélkül depurállya [Szu; UszLt XIII. 97]. *1794:* a' mi ... fog bé jöni a nevezett Fogado Arendájábol, az Esztendönként az ö Kgylme restantiainak ... le fizetésére fordittassék [Kv; SRE 308]. *1799:* ezen kötelezö Levelem által kötelezem magamat azon 164. idest Száz hatvannégy Mforintoknak ... le fizetésire [Ne; DobLev. IV/816 Szántó Sándor kezével]. *1836:* Passualis Levelet kértek kiadattatni ... az illető Gubernialis Expediturai Hivatal által, az azután járulo szokott Dijj le fizetése mellett, ki adatni meg határoztatott [TLt Közig. ir. 1075 a gub. Kv-ról].

2. (adósság)visszafizetés; achitare (a unei datorii); (Schuld) Zurückzahlung. *1784:* 12 magyar forintot ... bizonyos adósságnak lefizetésére szerzettek volt [Árkos Hsz; RSzF 235]. *1810:* a' Keménytelki Joszág jövedelme adossagaim le fizetésekre forditodjék [Héderfája KK; IB. gr. I. Bethlen Sámuelné kezével]. *1846:* Leányom ... Buzdon[a] és a' Kolosvári két Házomnál lévö felkelhetöket ha el agya forditsa adoság le fizetésire [Kv; Végr. — [a]NK].

3. kb. megváltás; răscumpărare; Ablösung. *1758:* ezen Nemes Kövár videkín lako osztatlan Czigány Jobbágyait a' Mlgs Teleki Familiának nem más Taxalja Sattzoltattya huzza vonnya és szolgáltattya, hanem az Mlgs Groff Generalis Teleki Sámuel Ur eö Nga Czigány Vajdája ... az kit ... elő kaphat és ha mindjárt Pénzt nem adhat az Ur dolgának le fizetésiért azt azonnal minden irgalom nélkül hajtja, és három Négy hetekig oda dolgoztattya [Nagysomkút Sz; TKl].

lefizetett 1. kifizetett; plătit; ausgezahlt. *1858:* a' le fizetett pénzel egy más szöllöt, vagy kaszálot végyen a' T. Pap számára [Nagyernye MT; EHA].

2. visszafizetett; restituit, achitat; zurückbezahlt. *1827:* néhai Dobolyi István ur ... igen kevés segittségire volt a feleséginek a külső gazdaság folytatásában, és a meg mondottam elsöbb rendbéli le fizetett adosság meg szerzésiben és le fizetésiben [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1109. 5 Boros Mihály (43) zs vall.].

lefizetget rendre le-lefizet vmennyit; a plăti treptat; nach und nach etw. abbezahlen. *1849:* a lo vásár ugyan eltölt, de Krizsán Mária nem fizetett ... kesöbb mind azonáltal fizetgetett le a' vásár öszvegböl [Kv; Végr. Vall. 101].

lefizethet (adósságot) visszafizethet; a putea achita (o datorie); (Schuld) zurückzahlen können. *1691:* Nemes Nagy Enyedi Lippai Istvan Ur(am), kiváltképpen valo szükségétől kénszerittetvén, es arra is felette vigyázván, hogy feles adosságit le fizethesse ... adá cserében ... Nagy Enyeden ... levö kö házát ... az eö igaz regi határiban valo egesz udvarával ... Sza⟨t⟩hmári Szabo János Ur(amna)k [Ne; DobLev. I/34]. *1699:* maga sem élhet Felesegestöl a semmiböl s kegelmek nem fizethet le semmit az adosságb(an) s giermekeinekis torkok meczödik[a] [Bögöz U; BálLt 1. — [a]Ha elveszik a birtokot]. *1710:* Bordosi Peter léven ados az megyenek[a] fl. 11. ez pestises üdöben meg holt es fia Bordosi Peter Attya halála után le nem fizethetvén az 11 for. foglalta el a Megye egy szánto földét ..., hogy az Megye birhassa mig maga, vagy posteritassa ki válthattya [Sóváradja MT; MMatr. 211. — [a]Értsd: a ref. egyházközségnek]. *1753:* az Enyedi Nms Refor. Collegium(na)k adósok lévén, hogy mind az Capitalist, mind az Interest le fizethessük, kértunk és Leváltunk ezen nagy szükségünk ki potolására ... Borbereki Alvinczi Gábor Uram ö Nga özvegyétöl ... 400 forintokat [O.szilvás AF; DobLev. I/254. 1a]. *1781:* 100 // Forintat magára vett, a' mig le fizetheti, hogy Interesezi, a' minthogy tudamis, hogy Interesezte [Mv; DLev. 4. XXXVI. 1].

lefizethetés visszafizethetés; înlesnirea achitării; Möglichkeit der Zurückzahlung. *1825:* az Ur azon adosság le fizethetésére pénzt nem adott [Ne; DobLev. V/1088. 2a].

lefizetödhetik visszafizetödhetik; a putea fi achitat; zurückbezahlt werden können. *1822:* (A) Collegiumnál lévö 1500 mforint adosság le nem fizetödhetett [Ne; DobLev. V/1055].

lefizetödik 1. ki/megfizetödik; a fi plătit; abbezahlt werden. *1674:* Immár az öv arra nyergestöl ugy mint az 9 firint (!) le fizetodöt [Beszt.; Törzs]. *1707:* Pénz Restancia Nehai Tisz. Szathmari János Uramnak: Flor. 541. e tóbre Nem nevekedet ... le fizetodik naponkint [Kv; SRE 103]. *1765:* A Contrabutionak illyen móddal valo fel hajtása Esztendön által mellyik falunak mennyi költséget okozott az rendes Contribution kivül, s az honnan fizetödött le ...? [Fejér m.; Eszt-Mk Vall. Sárd cs. vk]. *1793:* ami a' Tiszteletes Pataki Uramni adando Majorságbeli Restántiakat illeti ... a' Tiszteletes Pataki Uramni adando Majorság le fizetödött [Drág K; JF 36 LevK 175 Tollas György lev.]. *1811:* ez uttal lèfizetödik azon költsön vett pinznek Legalis Interesse [Celna AF; DobLev. IV/935]. *1832:* két ezer kilentz száz tizenhat Rhforint és negyven krajtzár fizetödet le [Széplak K; SLt 22].

2. (adósság) visszafizetödik; a fi achitat (o datorie); (Schuld) abbezahlt werden. *1734:* A Menyi adosság en ram deveniált az szegény Szuleimröl az Fizetödgjek le [TKl Teleki Sámuel kezével]. *1739:* attyafia Gergelly Vram ... ketelenitetett kölcsön kért pénzzel azon ház örökségböl az idegent turbálni, hogy azon ház és örökség ára a Viduatol ne dissipáltassék, hanem az adosság le fizetödgyék belölle [Torda; TJkT I. 179]. *1783:* az rajta fekvö adosság le fizetödet vélle [A.ilosva SzD; SLt XI. P. Horvát Ferenc Murányi Péter assz-hoz]. *1815:* Sz. György Havának 27ik Napján le fizetödött a ... fel vett Capitalis [HG Gr. Wass család lev.].

lefizettet visszafizettet; a dispune să fie achitat; zurückzahlen lassen. *1842:* az egy Kántor alatt többet felénél az adosságábol le fizettettem [Dés; DLt 100].

lefizettetik visszafizettetik; a fi achitat/plătit; zurückbezahlt werden. *1829:* Az 36000 f ... Isten segittségével, már le fizettetett, hogy a' még hátra lévö 14 ezer f. Capitalis interessével együtt, keves Esztendök alatt depuralodhassék ... azon kis adományt ... bár addig méltoztassanak, 16 forintakba ... ki potolni [BLt 12 kv-i dolgozóház nyomt. szám.].

lefog 1. (vkit lábáról) lekap; a imobiliza (pe cineva); (jn vom Fuße) her/hinabreißen. *1582:* Müler Potentiana Rlcta ... Pauli Bwzer ... fassa est ... Az eleot ... a leanys ment volt ... Halaz Gergelneheóz ... Azis à leant tudom hog le fogta ... Ereossen megh verte vęręben kewerte [Kv; TJk IV/1. 3]. *1629:* en bůbajossagat nem tudom de hallottam ... Az Zolgalomnak mit czinalt, maga meg tugya mondanj ... azt mondotta hogy Sara Aszonj jeot rea egy ostor volt az nyaka keorül tekerue, le foghta ... ereosen megh verte [Kv; TJk VII/3. 118].

2. lefelé tart; a o lua în jos; abwärts halten/gehen. *1755:* Láttya hogy két ismeretlen ember tsak ki suhan a kapun s le fogy (!) Oroszfája felé [K; Told. 3a]. *1793:* hátra ment a' Tornátzon, 's az hól fel jött ottan le fogott [Koronka MT; Told.]. *1812:* a közelébb valo kerten lefogtam, hogy a Groffhoz lemennyek [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.] | A' Pap még a Harangláb tájat lefogván az uttzában állo Grofhoz [uo.; IB. Bordi András (24) grófi kertész vall.].

lefoglal 1. hozzá/odafog; a fixa de ceva; anfassen, zufügen. *1681:* Vajda Hunyad vára ... Vára emelcsös kapuja ... Tekervenyes szemü hoszszu Láncza à kapunak Nro 2 ... A' le eresztö hid külsö szélin-is (: mellyel az hidat le foglallyák hogy fel ne emelkedgyek :) retez, retez föstöl Nro 2 [Vh; VhU 502, 508].

2. *vmennyi időt* ~ vmennyi időbe telik; a necesita un anumit timp; etliche Zeit vergehen. *1672:* Kegyelmed várakozása nem sok időt foglalna le [TML VI. 340 Sárpataki Márton Teleki Mihályhoz].

lefoglaló hozzáfogó/erösitö; care fixează de ceva; Anfügungs-, Befestigungs-. *1819:* Béres Szekérre valo három marok vas ... és egy Lajtorját le foglalo vas retesz [Baca SzD; TSb 6].

lefogy elfogy (örléskor a gabona); a se termina (cereala la măcinat); ausgehen (Korn beim Mahlen). *1729:* amellyik körül Valakinek buzaja le fogy az Uta(n) az eo kglme gabonájának megörlésére in momento szer adassék egy kőre [Dés; Jk 383b].

lefoly, lefolyik 1. lefelé folyik; a curge/a se scurge în jos; abwärtsfließen. *1746:* a' Kükülläböl ki szakadott ér viz a' kétt Méltoságos urak ... széna füveinek egjbe follyo köz határán folly le [Dombó KK; JHb XIX/6]. *1768:* egy patakotska foly le benne [Büzásbesenyö KK; BálLt 1]. *1769:* a' Völgjön az emlitett Patak le fojván a' teret éri és 'a Térre ki fokad [Apahida K; JHbK XLII/24]. *1775/1802:* essözés alkalmatosságával az essö

viz a Bèrcz tetőröl eszak és délfelé az oldalan le foly [BSz; JHb LXVII/3. 86–7]. *1815–1817:* A Vár alatt lévő Nagy Rét ... a Nagy Kűkűllő vize éppen mellette folyván le a mikor megárad ... ki őnt, és ekkor legkissebb hasznot sem vészen belőlle a Mgs Udvar [Szu; EHA]. *1816:* egy lőjtős Völgyre hajlo széllyes, és meredek oldalaikrol sebessen le folyni szokott essö vizek [Msz; LLt 72/7].

2. alá/átfolyik; a se scurge prin ...; ab/hindurchfließen. *1770:* a Silipen ... igen kevés viz folyván le a Silip árkára a gátan le menö viznek ereje hántatta azon iszapat | az utrizált Adámosi malomnak az gáttya ... le nyomulva Lévén, a viznek a nagy ereje a gáton folyván le, inkább okozom a porond hányást annak ... mind az utrizált Királyfalvi ujj malomnak [Ádámos KK; JHb LXVII. 122, 125]. *1782:* Sebessége a viznek nem volt, és ami ott le follyt, az az Gáton alol valo árkotis meg Iszopolta ereje nem lévén annak el mosására [Déva; Ks 111 Vegyes ir.]. *1795:* az egészsz Kűkűllő vizinek gaton le folyni szokott ereje, erőszakos viszsza nyomattatásával ... azon Dombai közönség birtokában lévő Commune Terrenumban Szemben Tűnő károkat ... okozott [Ádámos KK; JHb XIX/49].

3. elfolyik/vezetődik; a se scurge pe ... ; wegfließen, abgeführt/leitet werden. *1694:* Az Hidlasok alat volt egy fa csatorna, az mellyen ... hol mi Locsadek, es haszontalan vizek szoktanak volt le jarni, folyni, de most az Csatornaja el romlott ... Sarral meg tölt. Renovatiot kivá(n) [Kővár Szt; JHb Inv.].

4. (vízzel együtt) el/lesodródik; a fi dus/luat de apă; (samt Wasser) mitgerissen werden. *1806:* pap Diméán ... kivitte a bivalt az Olt partjára, és nagy bajjal amíg beléverhette a vízbe, az idő elestvéledett. Ezek is innen várván, a bival által nem jött, hanem lefolyván a vizen, sok uszkálásai után az idő is elsetétedvén, szemeik elől elvesztették [F.rákos U; RSzF 221].

5. lecsurog; a curge în jos, a picura; her/hinabrinnen. *1633:* monda Kouacz Georgjne edes szomszed Azzoni nem tudom mi leolte az en Leaniomat de az Inan foly le az ver [Mv; MvLt 290. 132b]. *1750:* Kabos László Uram ... Bogdány Pétert ... megis verte jo formalag fejit bé törte, ugy hogy folyt le rajta ã ver [Veresegyháza AF; Told. 43]. *1767:* Láttuk szemeinkel hogy ... Domokos Máriának az edgyik kezit egy vasvillával meg űté melyből vértis Láttunk a kezén le fojni [Betlensztmiklós KK; BK]. *1779:* a' pénzt ... az Ötves ... ónas réznek találta ... mivel midőn a' tüzben tette, tsak hamar az ón rólla le-olvada, s le-follya gömbölyeg tseppekben [Kv; SLt XL Lázár István Suki Jánoshoz].

6. lefogy (őrléskor a gabona); a se termina (cereala la măcinat); ausgehen (Korn beim Mahlen). *1765:* Midön osztán ... az két vékánnyi Gabonáját járta volna az malom ... ki öntett fel ujjabbanis potentiose valami buzát azon első potentiarius ember(ne)k buzájára, még azt sem várván hogy le follyon mind a Garatbol az elsönek gabonája ...? [Záh TA; Mk V. VII/19 vk] | az mig az Koltsár Nyisztor két vékánnyi gabonáját járta az Malom ... az mint ott állot Péter az kas mellet várván hogy le follyan az kasbol az Nyisztor buzája ... Orb Urszuly ... fel öntette ... az buzáját [uo.; i. h. Ginga Pásk (54) jb vall.].

7. lepereg; a se scurge; herabperlen. *1629:* ket hordo sonkolyos mezetis tudom hogy hozanak ... kerdette ha le folté az szin meze. hogy le folya az maradekjat megh oztak [Kv; TJk VII/3. 108].

8. (per) lejár; a se sfîrşi/termina (procesul); (Prozeß) ablaufen. *1779:* ezen Curia iránt ... le folyván a Mlgs Királyi Táblán a Fiscus Regius Pere, és ... Appelláltatván a Causa és actu a Mlgs Gubernalis Secretarius Veress Adám Ur referádaja alatt a suprema decisio imminealna [Nagylak AF; DobLev. III/522.1]. *1843:* Varga Katalin is azt mondá: „Úgy hát csak fizessék[a], amíg a per lefoly [VKp 82. — [a]Az urbáriális taxát]. *1847:* Varga Katalin felvállolta, hogy a fennebb megnevezett három helységeknek a méltóságos királyi fiscus ellen az úrbéri szolgálat aránt meginditott pereket folytatni fogja, s el fog járni, hogy azon per mentől elébb lefolyjon [VKp 273].

lefolyamodik lecsordul; a se scurge; herab/niederrinnen. *1630:* ugy keörmezte Szanto Martonne Szeoke Petert hogy mindgjart le foliamodek az ver az orczaja(n) [Mv; MvLt 290.200b].

lefolyandó aláfolyandó; care se scurge în jos; hin/herunterfließend. *1823:* éppen a' hol a' Silipböl le folyando víznek kellenék el folyni, tsak közél a' 'Siliphez egy ... tsapo Gátot kezdettek epitteni [Erdősztgyörgy MT; TSb 35].

lefolyás 1. folyás; scurgere; Fluß, Lauf. *1772:* ha azért azon fatensek szerént mindenkor rosz és alacson volt az én Gátam, hogy lehet hát s álhat meg a' viznek azon lött olj sebes le foljása, hogj a' Silip árkárol le foljo vizet fel tojhassa [Kük.; JHb LXVII. 225]. *1814:* az ugy nevezett Kis patak le follyása mellett [Aranyosrákos TA; EHA].

2. (per)lejártatás/folytatás; desfăşurare (a unui proces); (Prozeß)Führung/Verlauf. *1825:* Talám annak az Embernek lesznek ollyan Kőzelvaloi, akik a' Pernek le follyását sürgették [Kv; Somb. II].

3. eltelés, vminek eltelte; curs; Vergehen, Ablauf. *1784:* a' nevezett Fogadoba Esztendő le follyása alatt, Szokott distráháltatni kőnnyen, mint égy más fel Száz veder bor [Burjánosóbuda K; JHbK LX/18.22]. *1790:* Hogy ha a Zalagosito Vásárhellyi Pál Ur valami Melioratiot, vagy Superaedificatumat tenne a zalagositott possessionaria portioban, tehát a tizen két esztendőknek le folyása után ... azokat a reluens tartozzék meg forditani [Örménykés AF; DobLev. III/671.1b]. *1812:* Azt tudom, hogy négy esztendők(ne)k lefollyások alatt a' miolta szolgálom eö nsgkot 's, edgyütt voltak 's, laktak tsak edj Hetet sem tőltőttek csendességben békességben [Héderfája KK; IB. Gothárd Sigmond (25) grófi számtartó vall.]. *1837:* ezen kinevezett földeknek békességes birásában hat Esztendőknek le follyása alat Törvényes evictiot válola magára Bálint ferentz eő kegyelme [Várfva TA; EMLt Barla lev.].

lefolyhat aláfolyhat; a se putea scurge în jos; abwärts fließen können. *1823:* a' 'Silipen ... nem hogy a' Viz Szabadoson le folyhatna söt azt egészszen fel dugná, és a' 'Silipet is egészszen bé iszopolná [Erdősztgyörgy MT; TSb 35].

lefolyó 1. lefelé folyó; care se scurge în jos; hin/herabfließend. *1674:* azon viszszá folyo lokon nevű helyről le

folyo pakotskának mind ket felin [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 69]. *1680:* Vagyon ö nagok(na)k ezen határon ... Hauassok közzöl le folljo patakja, mellj tilalmasb(an) tartatik sub pena fl 12 [A. porumbák F; ÁLt Urb. 51]. *1681:* Kűs Mihali pusztaia ... szomszedgja az kutbol le folio patak, s, annak aroka [Csepegőmacskás K; SLt AM.11]. *1700:* Tartsafalva felé lefollyo Konyha pataka [Csehétfva U; EHA]. *1727:* ă ... közép Domban alol le falyo Patakacska [Vajdasztián MT; JHb IX/7. — Tomai László kijegyzése]. *1734:* az Falu közöt Le fojo patakon vagyon egy malom [Bogát NK; JHbB D.1 gr. Bethlen Farkas inv.]. *1782:* a' mellette le folyo Patak szőrnyü Arkot mosot [Nagyrápolt H; JHb XXXI/21.15].

Hn. *1730:* Az Egres patakában az le folyo patak mellett (k) [Szentmargita SzD; EHA]. *1772:* a Nyerges Le folyo Pataka (sz) [Kozmás Cs; EHA].

2. aláfolyó; care curge în jos; her/hinabfließend. *1690:* Ezen Malom helyre jö az Viznek folyamottja ... Huréz felöl valo szomszédgia az malom⟨r⟩a le folyó viznek martja [Huréz F; Szád.]. *1770:* az Adámosi malomnak gáttya meg nyomult, s elis szakadatt volt ... a gáton Le folyo viz a parondat Leverte az Silip árkában [Ádámos KK; JHb LXVII. 134]. *1772:* a' Gátrol le folyó Viz most tsendesebben lattatik menni a' silipből le follyónál [Désfva KK; JHb XX/27.20] | a' Gátról le follyó Víz a' siliprol le follyót ... árvíz idejin fel dugja; 's ez az oka hogy a' Malom alá a' hólt Víz fel gyűl és ott hever [Mikefva KK; i. h.].

3. ~ *árok* vízlevezető árok; şanţ/canal de scurgere; Abfluß/Ableitungsgraben. *1723:* Tudgyae' a Tanu ezen Halasto Vapaian le' folyo Arviznek le' folyo Arka ennek elötte' hol volt? [HSzj *árvíz* al.].

4. lecsorgó; care se scurge (de pe ...); hin/herunter/niederrinnend. *1788:* azonn follyasonak fedeleröl Hó és Essö idején le follyo viz miatt nem keves alkalmatlanságot szenvednek [Kv; Pk 3].

5. lenyúló; care se întinde în jos; her/hinunterreichend. *1776:* A ház hoszába le foljo Málét termö kert [Kálna SzD; Ks 39. XV.2].

6. eltelő; (care este) în curs; vergehend. *1790:* a' Tiszt. Papoknak és Professorok(na)k ... a' közelebb el mult egy néhány Esztendökbéli szük termés miatt, buzabéli fizetések igen feles számmal restantiáb(an) volna ... ezen szintén le folyo Esztendöre pedig egészen fizetetlen [Kv; SRE 268].

7. ezután következendő; care urmează; nachher folgend. *1841:* Közönséges falugyűlésében közegyességböl megfogadtuk idevaló huszár Sárosi Györgyöt mint kovács mesterembert egymás után lefolyó 4 esztendeig minden ezután az úrban kimúlandó atyánkfiainak ... koporsószeg verni a maga tulajdon vasából [Taploca Cs; RSzF 293].

lefolyt 1. eltelt; care a trecut; vergangen. *1847:* Én a lefolyt hat évek alatt, mig a bucsumiak s az avval közérdekü községek ügyét vezettem, valami hat izben ... voltam Bécsben [VKp 168].

2. lefolytatott/járt (per); (procesul) care a avut loc/a fost intentat; ausgeführt (Prozeß). *1844:* Nehai Kabos Farkas B. Kemény Simon ellen le fojt perének tráns missioja [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249].

3. megtörtént; care a avut loc/s-a întîmplat; erfolgt. *1831:* tudva van Nsgod elött ezen esztendöben Szegény Városunkon le folyt Szerentsétlenségeknek árja [Dés; DLt 943].

lefolyta 1. eltelése/telte; trecere, scurgere; Vergehen. *1811:* Itélet napjáig, Az Istentöl rendelt idö le-folytáig, Lelkemnek e' légyen a' rendes munkája: Lebegjen elötte Nagyságod' formája [ÁrÉ 183]. *1843:* ha a Haszonbérlö Évek le foljta után, azt megint Haszonbérbe adó szándékom leénd, akkor is prioritássa lesz mostani Haszonbérlönek mások felett [Nagylak AF; DobLev. V/1248]. *1850:* A kibérlett alkalmatosságokbol a haszonbérlönek a haszonbéri üdö lefolytával nem lészen szabad kiköltözni, mig nem számoland [Kv; KmULev. 2]. *1863:* Domzsodi Máriának kívánom a' nagyobbik épületet ... élete lefolytáig hagyni [Kv; Végr.].

2. (per) lefolyása/folytatása, lejárta; desfăşurare (a unui proces); (Prozeß) Verlauf. *1843:* a három közönségeknek olyan egyezésök van Varga Katalinnal, hogy néki perök kifolytatásáért, ha azt megnyeri, egy bizonyos mennyiségű summa pénzt fizessenek, mégpedig felit elöre, felit pedig a per lefolyta után [VKp 90].

lefolytat (pert) lejártat; a da curs (unui proces); (Prozeß) durchführen lassen. *1772:* mivel ... Ezenn Nevezett Vér Atyafiak, más Vérektöl is pereltetnek, azon Pert ezen Nms Torda Vármegjei Táblán a Nevezett Fundus iránt tartozzanak le follytatni [Torda; JHb XV/36]. *1824:* Csernátoni Sámuelnek ... ha még több Tettei-is ezen Jnvestiga(ti)oban a' fel-adattakon kivűl lennének, azokat-is ... investigáltassa ... 's azt mentöl hamarébb le-fojtatván ... el készülésével azonnal hozzám küldjék-le [Gyéressztkirály TA; TLt Praes. ir. 65/1827-hez gr. Torotzkai Pál főispán kezével]. *1843:* A falukkal csak az az egyezése van Varga Katalinnak, hogy miután lefolytatja s megnyeri peröket, adjanak neki, amit akarnak [VKp 113].

lefolytatott lejártatott; dezbătut; durchgeführt. *1842:* Visgáltatik Tarcsafalvi Sylveszter Judithnak mint F. nönek Martonosi Demeter János mint A. Férj ellen — a Kereszturfi széki alpapi széken inditott — lefolytatott és törvényes fel hivás utján ezen K. Tanácshoz hatott váloperes ügye [Kv; Borb. I].

lefolytattatik szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *vkinek itélete* ~ vkinek itélete meghozatik/kimondatik; a fi pronunţat sentinţa referitor la cineva; über jn Urteil gefällt werden. *1842:* Márk Ferentz, Márkos Joseff és Dants Lászlonak az Itilettyek le folytatatott [Bereck Hsz; HSzjP].

lefon adósságot fonással ledolgoz; a se achita prin toarcere de o datorie; durch Spinnen Schuld abarbeiten. *1713:* a jövö ugymint 1714. Esztendöben esendö ö[a] szerint valo Husalyo (!) kedre ... azon 20. husz forintokat le fonni [Guraszáda H; BK ad nr. 1125. — [a]Értsd: a régi Julianus-naptár].

lefordít 1. ledönt/hengerít; a răsturna (de pe ceva), hin/herabstürzen/rollen. *1630 k.:* Aztalos Janos igen reszegh vala s le fordita Szabo Ferenczne Aszonio(m) az ladarol, az feualtis ki hajta az feje alol [Mv; MvLt 290.44a]. *1823–1830:* az öreg Veszprémit a padról le-

forditottuk a szalmára, hogy ugyan puffant [FogE 162].

2. letérít; a îndrepta în altă direcţie; abführen/lenken. *1806:* midön én az kőzönséges Csordát az Also Deberke hidja felé le forditottam, már ekkor ... Basa Uram sertéssei a Csordában nem találtattak [Dés; DLt 82/1810].

3. (más nyelvre) átfordít; a traduce (în altă limbă); übersetzen (in eine andere Sprache). *1856:* A' kérelmet és mellékleteit leforditva németre küldöm [Mv; DobLev. V/1401 Kovács Samu lev.].

lefordul 1. (lóról) ledől; a cădea, a se răsturna; um/niederstürzen. *1574:* Iffyw Sram Istwan ... vallya ... volt otth az vduaron ket kachola Lowok ... Eo Regel ki Megien volt az hazbol zwksegeyert ... Azomba hogy az Dobogasat meg hallota volna az vra Zeoch demeter vgy fordwl leh egy veres kacholarwl [Kv; TJk III/3. 310]. *1644:* latam hogy hozza üte Nagy Janos Kadar Gergelihez s leis fordula vala az lorol Gergely [Mv; MvLt 291.415b]. *1690:* Az szegény úr, Teleki uram az Kálmán lórúl fordult le[a] ... ahoz pedig leginkább bizott szegény [IIAMN 326. — [a]Teleki Mihály erdélyi kancellár az aug. 21-i zernyesti csatában Thökölly Imre ellen harcolva esett el].

2. leesik/zuhan; a cădea; hin/herunterfallen, niederstürzen. *1710:* Forgács Simon ... Megyest lőtetni kezdé[a] ... azután ... lajtorjákot vitetvén elé a kőfalakra ... a hajdúkot ostromnak küldé. Hallgat vala odabe a német ... már hágni kezdettenek vala fel a hajdúk, akkor ... lőni kezdék a hajdúkot, s mind lajtorjástól lefordulának a kőfal mellé, háromszáznál többen ott is veszének [CsH 356–7. — [a]1705-ben].

3. lecsúszik; a cădea alunecînd; her/hinabrutschen. *1691:* egy uj al(ta)l vető egesz Kenyerrel egy szukmanyal edgyüt a' szekeremrül le fordult [Dés; Jk].

4. lejön; a veni (în provincie); herunter/abkommen. *1784:* ezen a fársángon ezen fenn irt három Causáját Ngstok(na)jk elé veszik, igen jo volna ha Csato vram[a] le fordulna, hogy ezen dolgokhoz hozzá szoljon [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — [a]A procurator].

5. letér/kanyarodik; a coti în jos; abweichen/biegen. *1694:* az üdösbik Vas György Ur(am) közepső láb földének also barazdajának hatar dombjatul a' Verofenyről fel borozdolva az hegy farra, és onnét le fordulva az Báldi szenafőrül le járo patakra [Mezőméhes TA; WassLt]. *1760:* (A határ) az Kőrtvély oldalra tartván le fordul egy élen az Ország uttyáig [Novoly K; BLt]. *1800:* (A) két Erdő között egy nagy árok vagyon, melly árok ugyan a' Szamosra le rúg egyenesen ... ezen elé menvén egy darabig, ugy fordul le egy árok a' Groff Gyulai Vr Malom gáttya táján [Benedekfva Sz; BfR 58/21 Bösházi Tóth Mihály (69) vall. Vérvölgyi Bányai János kezével].

6. lefittyen; a cădea liber în jos; (lose) herabhängen. *1603:* Varga Kaspar ... vallia ... Darabos Balassal Faydossi Benedek eözue haborottak de ne(m) twdom my okkon, chiak hertelensegel halla(m) az chyattanast tehat vgh vagta ez az Faydossi Benedek Mind le fordult az Fwle az vallara [Kv; TJk VI/1.666].

leforgat lefordít; a da jos prin rostogolire; her/hinabdrehen. *1619:* az divánba hozta bé az ajándékot 110 öszvér ... Az kész selymet azmint 50 öszvér béhozta terehbe ... azmint leforgatták az öszvérek hátáról, csak úgy hevert az földön [BTN[2] 279].

leformálás kb. (ötvösmű-minta) lemásolás; copierea (modelului de giuvergiu); Abformen (des Goldschmiedemusters). *1561:* Az legenyel ualo tarsolkodasrol ... Az legenyek az mestereket Mykor meg' Banthyak Es az leformalasrol [Kv; ÖCArt.].

leforráz 1. forró vízzel leönt; a opări; verbrühen. *1772:* Tit Zilahi Istvánné Aszszonyomtol hallottam hogy Gázmér Kriskát az Ura mellett égy ágyba fekünni találta volna és ott le is forázta mind a kettőt [Dés; DLt 321.84a Catalina Nagy cons. Nob. Stephani Gyarmati alias Kováts Senioris (50) vall.] | Zilahiné Aszszonyom foro vizel mind a kettőt le forázta [Dés; i. h. 65b G. Nagy (52) ns vall.]. *1801:* az Ispány Vr ... az több Béresek(ne)k Keményen meg parantsolta hogy Senkiis az Béresek kőzzűl az Udvarbol a Kortsomára ki ne mennyen, hogy több lármát tsináljanak, de ezen parantsolatra némellyek nem hajtván tsak azért is a kortsomára mentek, mind az is, akit leforáztak nevezetesen, ennek leforázása utan ujra ... Vas villáson a Fogadora Nyargaltanak [Kajántó K; FiscLt].

2. (dér/hóharmat növényt) megcsip/lefagyal; (despre brumă) a pişca; (Frost, Reif) angreifen. *1721:* az melly lent vetettem volt ... mostani hideg és sok hoharmat mind le forraszta [Alparét SzD; Ks 96 Dombi László lev.]. *1753:* bort, kivált a jovábol ezen a földön[a] nem sokat isznak, nagyobbára háromszori hó harmat a szőllőkőt mind le forászta [Ks 96 Baló Antal lev. — [a]Szászváros környékén].

leforrázás opărire; Verbrühen. *1801:* (A béresek közül a) parantsolatra némellyek nem hajtván tsak azért is a kortsomára mentek, mind az is, akit leforáztak nevezetesen, ennek leforázása utan ujra ... Vas villáson a Fogadora Nyargaltanak [Kajántó K; FiscLt. — A teljesebb szöv. *leforráz* l. al.].

lefoszlik lecsúszik; a aluneca în jos; her/hinabrutschen. *1592:* Konkoli Janos ... vallia. Mikor le vagtak az testet ott voltam, hogi le ueüek az farol az Kotro Mihali fiat, az also inge az Inaba fozlot vala le [Kv; TJk V/1. 214].

lefő (sărăre) összefő; a fierbe (pînă la îngroşare); (dick) verkochen. *1705:* Az orvosság ez: Egy nagy fekete retket két vastag gyökér petrezselyemgyökérrel öszve, fél ejtel borban megaprítva és tésztával a fedőjét az egyejteles új mázas fazéknak erősen becsinálván ... meg kell főzni, úgy, hogy ket ujjnyira lefőjön [WIN I, 528].

lefőz *biz, tréf* vkit vmiben felülmúl; a întrece pe cineva în ceva; jn in etw. übertreffen/bieten. *1894:* A publikumnak tetszik, hogy a szomszéd faluból való fiú, aki a kollégiumban tanult, lefőzte az Akadémiát[a] [PLev. 169 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Jakab Ödön Árgirus című költői elbeszélésével elnyerte az Akadémia Nádasdy-díját].

lefrancoskurváz francos kurvának gyaláz/szid; a-i spune cuiva că este tîrfă ordinară; jn Hure schelten/schimpfen. *1845:* A mult héten ... meg támadott az utszán Madarasi Ádámné és engem minden féle képpen le piszkolt le francos kurvazatt [Dés; DLt 502].

lefú lerepít/sodor; a smulge/lua; her/hinabreißen/schlendern. *1781:* az erdö Pásztorokat láttam hogy régen le esett aszszu Tökét hordottanak, de nyerset nem láttam hanem tsak ollyanokat mellyeket a' szél le fútt és törött, vagy régen le vágtanak es rothado félben voltanak [Csóka MT; Ks]. *1851:* (A) sajtó szín, az egész fedele zsúppal bé kötve, fedele tetejére szükség egy kevés szalma, mit a' közelebbi szél fútt le [Erdösztgyörgy MT; TSb 34].

lefut 1. leszalad; a fugi în jos, a coborî în fugă; her/hinablaufen. *1632:* le futa Niuzo Giurka Kouacz Palni s elege szidak egi mast [Mv; MvLt 290.71b]. *1668:* Cziak hamar latam hogy szent Király Jstvá(n) le futa az Erdöröl [Kide K; Ks 65.43.10]. *1710:* Lefuta eleiben a grádicson Teleki[A], felmenének, ott is négy óráig csak ketten beszélének[B] [CsH 208. — [A]Teleki Mihály kancellár. [B]1688-ban Gr. Carafa Antonio császári tábornokkal, az akkor Erdélyben lévö császári hadak parancsnokával].

2. lecsúszik/suvad; a surpa, a se dărîma; her/hinabrutschen. *1752:* egy oldalban lévén, majd fele, annak a' fundus(na)k, tavaly, és az idén le futott, és szakadott [Mocs K; Ks 83].

lefutamik lecsordul/pereg; a curge jos; hin/herabrinnen/rieseln. *1574:* Anna Theokes Imrehne azt vallia ... az chaplar Zeoch Ambrus ... Borert Menyen Az Nep Tolyong volt Es az gërgy deakne leanyat vgi tazitiak hogi eleybe eszik az chaplarnak, Az azonnal vgy vthy az fejehez az eytelt hogi az vere leh fwtamyk az fejereol [Kv; TJk III/3.333].

lefutamodik lecsordul/pereg; a curge jos; her/hinabrinnen. *1630:* arczul Kapa Szanto Martonne Szeöke Petert s mind le keörmeöle hogj az ver mindgjart lefutamodek az orczaja(n) [Mv; MvLt 290.198b].

lefügg 1. lelóg; a atîrna, a sta suspendat; her/hinabhängen. *1676:* Ennek külsö Var kapujának eleire fügh le, az Porkolab hazok felet valo lövö lyukakrol, fekete onnal az köfalban be öntött ... egj eöregh vasas rostely | Az boltásrol fügnek le valami vas karikák, mellyeknek ketteiben vagyon egy fenyu rud [Fog.; UF II, 699, 712]. *1828:* Edgy fa kereszt kompona, melyröl három águ vaslántzon ... le függ két fa nagy kerek tekenyö [Oltszem Hsz; MkG] | A' Konyhába ... A' kéményben keresztül lévö vasrol — egy hoszszu vas horog függ le [Szentdemeter U; Told. 39].

2. lecsüng; a atîrna; her/hinabhängen. *1592:* Molnar Thamasne, Anna azzoni ... vallia ... Kotro Mihali ... kezde kialtani hogi fel akaztottak az fiat. Az aniamal oda menenk, es latuk ... hogi az fia mëgh az fan eozue gieongeoreodue vagion, az fel kezeuel egi agat kapot vala, az masik le fwg vala [Kv; TJk V/1.212–3].

3. *1736:* (A temetéskor) egy jámbor lovat öltöztettek fel földig tiszta fekete bakacsinban ... az ki ezen bakacsinban öltöztetett lóra ült, fejében sisak lefüggve, pánczéllal az nyakán, derekában pánczél-ing, az két karján két karvas [MetTr 407].

lefüggeszt fejet lehorgaszt; a-şi pleca capul; den Kopf senken. *1599:* Kis Janos ... vallya ... mas napis menek esmet Menihart deakhoz, tehat ott vagyo(n) Demeter deak le feogeztwen az feyet vgy àl veztegh [Kv; TJk VI/1. 277].

lefüggö I. *mn* **1.** lelógó; care atîrnă; her/hinabhängend. *1636:* A padlásbol le függeö negy fürész dezkabol czenalt polcz [Siménfva U; JHb Inv]. *1656:* vagyon az boltasbol le fugeö 2 vas karikakon 4 negy szém la(n)czbol allo ruha tarto rud [Fog.: UF II, 112]. *1657:* Az zászló veres kamukára, négyszegüre, aranyas czimerével vala készítve, rojtjai és lefüggö, öreg gombos boncsokja veres selyemmel elegy aranyfonalból varratva [KemÖn. 65]. *1722:* Paripáknak a közép szerüek leg alkalmatosabbak, Szekérben pedig mennél nagjubb, annál erössebb. Vaszarája is igen nagj és le függö ne légjen, hanem takarékos [GyK. Wesselényi István ut.]. *1736:* Nem vala akkor annyi nyakban vetö kard mint most, hanem ha annál nagyobb ember vala is, lódingot viselt, azon lefüggö elefántcsontból való kis kerék palaczk, porozni való puskaporral teli | Mindenik religión való papoknak nagy, majd az dereka közepiig lefüggö galléros mentéje vala [MetTr 370, 436]. *1755:* Tudom nyilván és bizonyoson ... Kis Gyeke és Légen között volt határ járás mivel magamis jelen lévén Egy Itilö Mester Ur ... meg indula elöl egy nagy Sellyem Sinoron le függö petsétes levéllel [Nagygyeke K; Ks K.80]. *1827:* fejek tetejétöl hátra ... lefüggö hosszu hajak [DLt 1261 nyomt. kl].

Szk: ~ *lámpás. 1632:* Az kapu keözeöt uagion egy le fwggeö reghi fwsteös lampas [Fog.; UF I, 131].

2. lenyúló; care se întinde în jos; her/hinabreichend. *1802/1820:* a hullo hegyén tull a Boddza vizére le függö Erdös oldal [Nyén Hsz; EHA]. *1820:* az Egres Patakára le fuggö Erdök [uo.; EHA].

3. '?' *1714:* Egj Puska fogatekja lefuggü (!) Csüje agjatlan fl. Hung. 25 [AH 26].

II. *fn* **1.** csüngö, függö; zorzoane; Gehängsel. *1780:* a Feleséginek ... a Lakadalmakor láttam, elsö napon a nyakán jo féle fejér gyöngy volt, annak pedig a le függöje viszont jo féle orientál gránát [Bethlen SzD; BK. Juliana Ersekujvari conj. St. Butzi (24) vall.].

2. függöny; perdea; Vorhang. *1830:* Vagyon ... égy gyöngy szinre festett almariom két záros, két felé nyilló ajtokkal, aromba (!) két poltzos fejér, fenyö, de még is ép vakablakbéli stellasikkal, elottek lévö bakatsin viseltes le függökkel [Kv; Somb. II].

lefűrészel fűrésszel levág; a tăia jos cu ferăstrăul; absägen. *1621:* Az Eöregbik acz Görgy az Latoriu(m)ba ualo Zekek(ne)k 24 labait le fwrezelte [Kv; Szám. 15b/IV. 12].

lefűrészeltet fűrésszel levágat; a pune pe cineva să taie jos cu ferăstrăul; absägen lassen. *1590:* Mikoron Nemez giarto Kelemen feleol az eo hazanak az falat le fwrüzeltetük attu(n)k Achy Lukachnak d. 25 [Kv; Szám. 4/XIV.16].

legáció 1. követség; legaţie; Legation. *1619:* Azmi az egyéb követségeket nézi, áldott az mi kegyelmes szent Istenünknek szent neve, azki Felséged szivét s tanácsát erre az extraordinaria legatióra s kevés ajándekra inditotta s vitte volt, de mindezek felett az demissa legatióra és oratióra, kinek micsoda effectusa lött, énnekem azt itt irnom nem szükség [BTN 293]. *1656:* ö nagyságához

lengyel, svéczia és kozák követek igen solemnis legatioval jöttek [ETA I, 161 NSz]. *1657:* még ezelőtt s nem sokkal az fejedelem halála után Kornis Zsigmondot és Kapi Andrást küldtek vala solennis legatióval római császárhoz [KemÖn. 121–2]. *1658:* Anno 1658 esztendőben ismét választtattam az polgársságnak tisztire; ez polgári tiszteimnek hivatali alatt sok izben voltam fejdelmekhez legatióban és gyűlésekben, mindenkor az Úr megáldván utaimat [Kv; KvE 176 LJ].

2. kb. küldötti üzenet; mesajul legaţiei; Legationsbotschaft. *1592:* Megh ertettwk ... az sinatnak legatusitol, az sinatnak hozzank valo Izenetit, legatioiat. Egez varosul halaadasul (!) es bechwllettel vezwnk (!) az Sinatnak megh talalasat, az eo vegezesek feleol [Kv; TanJk I/1.195].

3. ünnepi egyházi követség; legaţie bisericească; festliche Kirchenlegation. *1870 k./1914:* (A) végzett theologus, ki ... nem kapott valamelyik kollegiumnál jurátusságot (osztálytanitó) s igy vagy ott, hol a theologiát végezte, vagy ott, a honnan theologiara jött : kitartás alá jutott ... főtt ételt, priváttanitványt, legációt kapott s igy az évet kihúzta; mig vagy osztálytanitóságot, vagy papságot kapott [MvÉrt. 5].

A református és unitárius középiskolák felső, VII–VIII-os diákjai a legújabb időkig, a teológusok pedig máig is az év három nagy ünnepén az őket kibocsátó intézet (nyomtatott) ünnepi üzenetével (konceptus) az egyes vidéki egyházközségekbe ünnepi követségbe mentek, ill. mennek, ünnep szombatján a konceptussal eljárják a híveket, a három ünnepnapon a templomban prédikálnak, és a hívektől adományozott pénzbeli ajándékkal vesznek búcsút az őket fogadó egyházközségtől.

4. hagyományozott jószág; bunuri testamentare; legiertes/vermachtes Gut. *1700/1716:* az makfalvi[a] benn valo örökségeket ... hagyák, vallák, es adák ... az sz. I(ste)n ditsősségére az makfalvi mater Ecclesiá(na)k, ugy hogy (: kit I(ste)n távoztasson :) ha csak három Ref. ember maradna is az Ecclesiában, azok procurallyák ezen Legatiot s administrallyák I(ste)n dicsössegere az hova illik [Kibéd MT; MMatr. 192. — [a]MT]. *1771:* ha az Arvák (így!) és Spotály ... fel állitodnak ... maradjanak ezen Legatiok, ugy a' mint Legaltam az Arvak és Ispotály számokra [Kv; KvRLt IV.14].

Szk: *~t tesz* hagyakozik, végrendelkezik. *1761:* ha medio tempore ... Baro Josika Imre Urnak halála történnék ... s kivánna Legátiot tenni, tehát nem tovább, és nem fellyebb, hanem a mint ezen Contractusban expressált Punctumoknak ereje tartya tsak tehessen Dispositiot [Branyicska H; JHb XLV].

legál 1. hagyományoz, örökül hagy; a lega/testa, a lăsa moştenire; legieren, vermachen. *1592:* Hogy az zentzek, Secularis caussak itiletibe magat ne awassa, se Testamentum dolgaba, hanem in ea parte, mikor Valaki az Ecclesiahoz legalna valaminth [Kv; DiósyInd. 29]. *1598:* nylua(n) uagio(n) az en megh holt Vra(m)nak Testamentu(m) tetele kinek az felperes ne(m) allott ... megh haboritotta az en Vra(m)nak Testamentomath hogy az en edes giermeke(m)nek Janosnak az mit az en Vra(m) ... Testamentu(m) szerent legalt uolt ... azt az felperes megh tiltotta volt [UszT 12/99]. *1677:* sokszor praejudical véreknek, és igaz Successoroknak, s' a' Fiscusnak-is, hogy némellyek jószágokat, vagy egyéb örökségeket legallyák az Ecclésiákhoz, avagy Egyházi rendeknek ... mostan-is ... concludaltatot, hogy soha senki egy privatus ember-is ingatlan semminémü jokat Ecclesiákhoz se éltében örökösképpen ne adhasson, sem penig Testamentumban ne legalhasson [AC 13]. *1679:* Kouacz Mihaly nevű Drabant Ember ... legalt volt ... egi hazat Eőrőksegőtt ... rayta leuő Epwletőkkel [Backamadaras MT; Ks 15. XLV. 31]. *1694:* hazát és minden allo es ingo javait eo neki és az én emlitet Felesegemnek ... hadta es legalta [Dés; Jk]. *1731:* Ezen annotált Curiahoz neoacqvirált földek vannak, mellyeket ... Néhai Bernád János Deák tanquām acqvisitumit legalta volt ... Lászlo Tamás Deák Uramnak [Impérfva Cs; BCs]. *1798:* Néhai Miko Miklosné Bernárd Kristina Aszszony ... minden névvel Nevezendő Jovait ... Onokáinak legálta ..., de mostan azon Testamentumát annihilállya, Semmiben hagygya, viszsza mondgya [Szentkatolna Hsz; Mk IX. 109.6]. *1832:* A mi — a Néhai Pataki Joseff Uram el maradott Marháit nézi, tudom hogy jo négy ökre maradott[a]... hallottam, hogy két ökröt Legált volt ebből Pataki Uram ... kissebb Leányának [Réczkeresztúr SzD; RLt Borá Vonutz (50) vall. — [a]Folyt. a fels.]. — L. még AC 255; KemÖn. 98, 141, 304; TML IV, 157; UF II; 293.

2. *~ja magát jobbágyul* leköti magát jobbágyként; a se lega ca iobag; sich als Leibeigener/Fronbauer verpflichten/einschwören. *1652/1667:* meg esküvén Székely György ... fiaval Istokkal ... ada, és legalá magát ős és tövős gyükeres jobbagyűl (!) [Backamadaras MT; Ks 15. XLVI.20].

legalább 1. legkevesebb; cel puţin, măcar; mindestens, wenigstens. *1666:* ő nagysága két esztendeig való költségemet méltóztatnék beküldeni ... Úgy hiszem penig, erről Baló uramtól informáltatott Kigyelmed, legalább mennyi lehet elég két esztendeig [TML III, 596 Rosnyay Dávid Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. *1671:* azon Vármegyének a' hol az productio lészen, két Fő Birája és hat Táblai Assessor eleiben producalni, hogy ha penig valami nagy akadályok miatt hat Táblafiai jelen nem lehetnének leg-alább négy Tábla Assessora bizonyoson jelen légyen [CC 69]. *1697:* liszt volt bűveb(en) ugy mint tizenegy vagy leg aláb tiz kőből [Szilágycseh; BK. Kűmives Gergely Bethlen Gergelyhez]. *1778:* Jovallanám ... a' Mélgos Urnak, hogy ... leg alább 2 jo lovat idején Szerezzen [Kv; SLt XL Ágoston Márton Suki Jánoshoz]. *1779:* Káposzta ... meg terem leg aláb nyóltz száz Fő [Szentdemeter U; LLt Vall. 14]. *1795:* egy Kovács-(na)k Esztendei ajándéka a' negyven művelő het szerént ha nem tőbbre, leg alább Negyven Rhenens forintokra fel mégyen [Torockó; TLev. 9/29]. *1808:* az a Testamentum törvényes, a mellj leg alább két három személljek praesentiajokban esik meg [Harasztos TA; Borb. II].

2. legalábbis; măcar, cel puţin; auch zumindest/wenigst. *1670:* más becsületes hivekhez is, a kikhez akarnak effélékbűl mutathatnák ő nagyságuk kegyelmességeket. Kegyelmednek is juthatna onnét legalább egy jó falu [TML V, 39 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1719:* Orbaj széki hilibi Vitajos Mihály, mivel én nekem kedvem kereső Modon szolgált valamivel ados mindeneket Condonálok senki semmit rajta ne vehesse(ne)k ha Deficialni fognak sine semine De Imádsággal tartozzék fizetni ugy hogy valamig élni fognak minden esztendőben tartozek leg aláb egy egy misét szolgáltatni [Imecsfva Hsz, Borb. I]. *1797:* hogy ki tettzőleg valami

illetlenséggel illette vagy fenyegette volna én legalább azt észre nem vettem [Náznánfva MT; Berz. 3.3.N.21]. *1828:* Tkts Gál Miklos Uris, akit leg alább a sokadalomra vártam felém se jött [Mv; Pk 2]. *1868:* ha belé nem egyeznek a falusiak az erdö osztályba, legalább azt meg kell kívánni, hogy a' mi fa illetöségünköt egyszerre adják ki [Szu; Pf Pálffy Sándor lev.].

3. legkésőbb(en); cel (mai) tîrziu; spätestens. *1690:* Intyük azért Kgdet Atyafisagossan es igen szoros executionak terhe alat kenyszerittyükis Kgdet azon buzat leg aláb ⟨ad d⟩iem 8 Februar(ii) . . . fel keszitettni es Brassoban az ott levö ö Fel⟨seghe⟩ Annonae officialissa kezehez adstralhatni (!) [Borb. I fog-i ogy-i hat.]. *1779:* Az Expressust Siettesse az Ur viszszá jöni mert ha Csötörtökön estvére leg alabb meg nem jö nem tudunk mihez fogni [Nagylak AF; DobLev. III/528. 2b Gabr. Fogarasi Jos. Dobolyi de Köblös-höz]. *1823–1830:* Ez a szabóné szállásomra jövén mondja, hogy . . . ha most estve lehetne most, vagy legalább reggel hét órakor menjek az ö . . . házához [FogE 292].

legalábbis legalább; cel puţin; mindestens, zumindest | legkevesebb; minim, cel mai puţin; allerwenigst. *1705:* Most ugyan már megtiltották, hogy feljebb harmincket pénznél ne adják. Már nem is merik feljebb adni, inkább nem is árulják ki, aki java a bornak, a szászok. Ordinarie pedig egy negyvenes nyolcvan forint legalábbis. A java pedig feljebb jár, még nem is igen kaphatni [WIN I, 569]. *1729:* Az Malomhoz kívántato Ágat . . . hordasson leg alábbis Cur. nro 100 Valamint véllek alkhatik szekerejert annyit fizessen érette [Dés; Jk 389a]. *1751:* Vagyon leg alább is Harmincz esztendeje, hogy Opra Csismas innen el szökött az Ö nsgok birodalmok alól [Alamor AF; BfN VII/3]. *1761:* az Fürész malmokhoz harmadfel öles fenyö fa tökeket hoznak no 20, ezekből mindenikből ki jö leg aláb is 10 szál deszka [Déva; Ks 94. 24. 4]. *1770:* én Czigány Andris Taxára voltam szegödve, de az Taxamra fejül szolgáltam leg alábbis 15, napokat, de sokszor többetis, ugy meg szoritat [Mosóbánya Sz; BK]. *1774:* Zöld András Uram . . . leg alabb is 10. köbölnyi féréje Földököt bé vettetett maga Számára [Mocs K; KS Conscr.] | Gabona Pálinkát, Trébelj pálinkával fösztek minden esztendőben itten 'a kastélyban leg alábbis negyven öt Vedret [Szentdemeter U; LLt Vall. 17]. *1802:* Két Hordonak, két ujnyira ki ülö nyers fábol tsinalt tsapja volt . . . Ezen két Hordonak leg alábbis 4 veder hellya van [Kv; IB. Létzfalvi Szatsvay Sándor lev.].

legalábbvaló I. *mn* **1.** legutolsó/hitványabb; ultim; niederträchtigst, schuftigst. *1736 u.:* Brassóban a bíróné olyan köntösben jár, mint a legalábbvaló kufárné [MetTrCs 468]. *1737:* a mikor a fen forgó Barázdát csinálták . . . még tsak . . . ö Nganak sem magának, sem Tisztinek vagy legalább valo Szolgájának is hírére nem tétetett az Nemes ország törvénye és bé vött jó Szokás praejudicziumára [Szentmargita SzD; Ks 14. XXXVIII. 15]. *1799:* mig Sánta Antal Urnál lakott Bán György ö kegyelmének a' Leánya Juliánna, ollyan rongyoson, kudortzul, tetvesen járt mezitlább mint egy leg alább valo Czigány Léány [Mv; MvLev. 8 Balog Adám (51) civis vall.].

2. legalacsonyabb rangú/rendű; de ultimul rang; von niedrigstem Range/Grade. *1660:* Édes Bátyám uram, bár ő nagyságokat mindéltig szolgálja ő kegyelme, bár az legalábbvaló szolgái közt legyen ő kegyelme, csak az mostani állapotjában legyen segítséggel ő kegyelmének [TML I, 547–8 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1736:* az ifiu Rákóczi György fejedelem idejében az fejedelem idejében az tanács uraknak rendszerént nemzetes titulusok volt; nagyságos úr is érte meg az tekintetes nagyságos titulussal. De most nézd meg, ha egy alábbvaló fő embernek is úgy nem irod: az tekéntetes úrnak, vagy az legalábbvaló bárónak: az méltóságos báró urnak, megharagusznak érette [MetTr 357].

II. *fn* vminek leggyengébb minőségű/legsilányabb része; partea cea mai prvastă a ceva; der schlechteste/dürftigste Teil qualitativ einer Sache. *1729:* Az Barany husnak Czimere a leg jova harmad felpolturán, az Utanna valo ket polturan az leg alabb valo más fel polturán arultassék [Dés; Jk 387b].

legálás hagyományozás, örökül hagyás; testare; Legierung, Vermachung. *1603:* Az mj az eöreöksegnek legalasa felől valo kerdest nezj azban semmit sem tüd [UszT 17/90]. *1677:* sokszor praejudical véreknek, és igaz Successoroknak, s' a' Fiscusnak-is, hogy némellyek joszágokat, vagy egyéb örökségeket legallyák az Ecclésiákhoz, avagy Egyházi rendeknek . . . concludaltatot, hogy . . . az ollyan adás, legalás, tellyességgel erötlen légyen, valamely Successoroknak, vag' penig a' Fiscusnak praejudical [AC 13].

legalázoltatás lepocsékoltatás/tapostatás; distrugere, călcare în picioare; Herunterschimpfen/lästern. *1782:* Tisztartoja Groff Székely Adám Vr eö Ng(na)k tumultuose fel költvén . . . kaszássait azokkal tselekedtették azon gabonáknak potentiose valo le kaszáltatását s galázoltatását [F.zsuk K; SLt XLV. 5. 20 Udvarhellyi János (33) zs vall.].

legalázoltatik lepocsékoltatik/tapostatik; a fi distrus, călcat în picioare; heruntergeschimpft/gelästert werden. *1782:* Azon hely a' holott az gabonák le galázaltattak közelebbről mellyik Helységnek Voltak birodalmában | az Also 'Suki Határhoz olly hellyek a' Nemes 'Sukibol applicaltattaké . . . a' holott a' Gabona le galázaltatott ? [K; SLt XLII. 5. 5 vk] | Azon hely a' holott az Gabonák le kaszáltattak s galázaltattak . . . a' Nemes Suki Lakosok birodalmában volt [F.zsuk K; i. h. 10 Juráth Ignáth vall.].

legálhat hagyományozhat, örökül hagyhat; a putea testa; legieren/vermachen können. *1651:* a' specificalt szolöt . . . Görgei uram mind maga, mind Komáromi Sofia aszszony, Görgei uram ö kglme felessége . . . pacifice birhassak, ha kinek ö kglmek akarjak, vagy attyokfiának, vagy idegennek . . . szabadossan légálhassak [UF II, 85]. *1677:* pro perpetuo Decreto concludaltatot, hogy soha senki egy privatus ember-is ingatlan semminémü jokat, Ecclesiákhoz se éltében örökösképpen ne adhasson, sem penig Testamentumban ne legalhasson: és az ollyan adás, legalás, tellyességgel erötlen légyen [AC 13]. *1726/1793:* mivel Miklos Anna Aszszony is már régtöl fogva nyomorog, Etzken András Vramis vak, tehát Miklos Anna Aszszony minden hazul hozott pènzit és Joszágát transferálya Férjének Nobilis Etzken

András Uramnak keresett Joszágaival és Szánto földeivel, melyeket Legálhassan annak a ki ö kegyelmeknek gondjokot fel veszi [Albis Hsz; BLev. 7].

legális törvényes; legal; legal, gesetzmäßig. *1704:* az absensek is idehivattathattanak volna, de nemhogy idejöttenek volna, de akik itt voltanak, azokban sokan cselédjekhez visszabocsátattanak, azért nem legalis[a] [WIN I, 148. — [a]A diéta]. *1741:* Lakatos Mihály, András, és János ... fenyegetnek Protestatiojokban, hogy azon rajtok esett gyalázatot, ugymint Repetitiot, nem hagyják abban, hanem fejek fenn állásaig tisztességeket, és betsületeket meg keresik annak rendes uttyán Melly ekképpen lett helytelen Protestatiojával Semmiképpen az én justa és Legalis p(rae)tensiomat nem impedialhatták, s nem is impediállyák [TKl gr. Teleki Ádám prot-ja Krhez]. *1746:* à Contractus ... az Expeditor Végh István ellen Hadnagyunk ő Kgltől institualando legalis prosecutio végett benn hagyatik [Torda; TJkT III. 24]. *1848:* a Legalis 6 p(rocen)tét is az ezer forintnak nem lehet ki venni [Görgény MT; Born. F. VIIc].

Szk: ~ *interes* törvényes kamat. *1746:* Maga notatiojából az Ának constal, hogy az J. nem többel hanem 10 Vonás forintokkal restantiaria (!), az A. pedig p(rae)tendál tizennégy forintokat; az mellyis láttatik a legalis Interest Superalni [Torda; TJkT III. 14]. *1778/1786:* azon 500. Magyar forintoknak Legalis Interessét is, mind adig mig meg hagyatik nállom azon Summa Sex pro Cento mindenkor Szent Mihály nap után mindgyárt tartozzam ... meg küldeni [Torockósztgyörgy; DobLev. III/517. 16]. *1791:* levalt volt ... eö Nsga ... a MVasarhellyi Refor Kollégyom pénzébol legalis Interesre 2000. Mforintokat [Mv; Ks 68. 48. 32]. *1811:* két esztendei Competens Legális Interes ... fizetetlen lévén ... ez uttal lefizetödik azon költsön vett pinznek Legalis Interesse [Celna AF; DobLev. IV/935].

legalizálódik hitelesitödik, hitelesittetik; a fi legalizat; legalisiert/beglaubigt werden. *1859:* a' Contractusok tsak annyiba fordultak meg ezen hivatal előtt, a' menynyibe az én jelenlétembe legalizalodtak [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.].

legalkalmatosabban legcélszerűbben/megfelelőbben; în modul cel mai potrivit/corespunzător; am zweckmäßigsten. *1662:* Hogy pedig az indulás ollyan derék tábornak fühegynek előtte nem lehetne, s a készületnek elsőbben is a hajdúság ellen kellene lenni, az Körösökön való költözet hogy legalkalmatosabban Solymosnál lehetne ... mind akik többek annak a földnek állapotját jól tudnák, s főképpen a gyulai alaljbégtül állíttatik vala [SKr 531-2].

legalól legalul; jos de tot, cel mai jos; zuunterst. *1628/1635:* Feier ruhak, Abrozok Egj sarga öregh rakot ladaban: Legh alol az lada fenekjn egj ket aztalra ualo uazon abroz [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Bélld Kelemen inv.]. *1746:* A Szölö végéb(en) lévó verö fény ... fel méretvén ... legalol egy foltotska jutott Mlgs B Josika Mojses Ur ö Ng(na)k [Mezöbodon TA; JHb XI/29. 4].

legalsó *fn* legalacsonyabb renden levő személy; persoană care se află la ultima treaptă a scării; Person aus der niedrigsten Gesellschaftsschicht. *1704:* most lévén idöm reá irtam le azt a proscriptiót a kurucok iránt, melyet a generál kivánt hogy bocsásson ki az ország ... Ezt pedig az gubernátortól fogva az legalsóig minden förendeknek és még alacsonyabb rendüeknek is, a szászokkal együtt, mind subscribálni és pecsételni kellett személyek szerint, és úgy küldözték ki a vármegyékre [WIN I, 180].

legált hagyományozott, örökül hagyott; lăsat prin testament; legiert, vermacht. *1607/1608:* hogi Vilagosban megh mutassuk keresetwnknek veleiet az eö Nagha Tablaia eleőt Azt mongiuk hogi ... megh neuezet Testamentumban nekwnk legalt iokat, mind ez ideighlennis megh nem attak hane(m) oda maradot [Kv; JHb XII. 6]. *1650:* ha I(ste)n kytül oltalma(z)za (így!) az edes felesegem(ne)k jöendőb(en) sine semine utriusque Sexus decessussa talalkoznek illo casu minden neki legalt, s testalt joszágom az edes Attyamra s Anyamra es egy testuer Attyamfiaira ... maradgyanak [Kv; JHb III/7]. *1657:* Az ország számára legált repositumot collocálák Szamosújvárban, az egyéb privatus embereknek legáltattakat Dévában, az collegium és ekklesiák számára valókat is Szamosújvárban [KemÖn. 95–6]. *1824:* a' Katzkai Eclésianak legált capitalis [Dés; Újf. 1 Újfalvi Sámuel végr.].

legáltatik hagyományoztatik, örökül hagyatik; a fi testat/lăsat prin testament; legiert/vermacht werden. *1635:* attanak ... Ezer forintot ea conditione, hogy ... tartozzek szaz forintot Interesset administralnj, in Eum usum az mire Legaltatot az ā summa penz [Kv; RDL I. 106]. *1657:* volt rút kapzsi szegénynek[a] javaiban, melyek nevezet szerént valakiknek nem legáltattak, és az megnevezett erősségekben nem reponáltattak [KemÖn. 106. — [a]A haldokló fej-nek].

legáltatott I. *mn* hagyományozott; care a fost lăsat prin testament; legiert, vermacht. *1657:* Cseleküdte vala azt is az fejedelem, hogy Bethlen Gábortól az fejérvári collegium épületeire legáltatott néhány ezer forintokat kölcsönözésnek szine alatt azon öreg úrtól, Bethlen Istvántól extorqueálván, semmiképpen meg nem adá sok unszolására is [KemÖn. 168]. *1662:* az fejérvári collégium építtetésére Bethlen fejedelemtül legáltatott húszezer forint somma bizonyos napra az orthodoxus erdélyi püspök kezébe adassék [SKr 191]. *1677:* Collegiumhoz Bethlen Fejedelemtöl legaltatot flor. 20000röl valo Ország assecuratioja helyben hagyatik [AC 253]. — L. még AC 16.

II. *fn* hagyományozott/örökül hagyott dolog; legat, bun lăsat cuiva prin testament; Nachlaß. *1657:* Az ország számára legált repositumot collocálák Szamosújvárban, az egyéb privatos embereknek legáltattakat Dévában [KemÖn. 95–6].

legatárius (törvényes) örökös; legatar, moştenitor; Legatar, Erbe. *1631:* Radnot nevw Castelyomhoz tartozando Joszagomhoz ... minden igassagat jussat ... nekem, maradekimnak vagy legatariusimnak engedi ö kglme [Radnót KK; Ks 0. 37]. *1674:* Minden Nemes ember Annüatim adgio(n) eo kegyk(ne)k Possessor Vraink(na)k, Successorinak vagy Légátáriussok(na)k Capetatim edgy, edgy, io konyha Báránt [O. zsuk K/Kv; SLt D.

18] | azon Tohati tellyes egesz portiot ... adák vallák, es hagjak ... Banffi Sigmond Vr(amna)k, ő kglme ket agon lévö maradekinak, es Legatariussinak [Havadtő MT; BLt 11 Isák György kezével]. *1699:* Danfalvabul èl budosott Biro Balas nevü jobbágyokot Adák ... Nemz(etes) Altorjaj Mihalcz Miklos Ur(amna)k ... tali conditione hogy ha éö Kglmeket valaki ezen jobbágy felöll ... impedialna, az emlitett venditorok tartoznak mindenkor es mindenütt evincalni Nemz(etes) Mihalcz Miklos Ur(am)ot felesegit és legatariussit [Szentmihály Cs; Borb. II]. *1716:* Antos György Uramat, felesegit, maradekit, es Legatariussit minden legitimus Impetitorok ellen ... meg oltalmazom es manutenealom [Hari AF; DobLev. I/90]. *1722:* az földekért husz forintokat és tizenhat pénczeket (!) tartozzanak le tennj ... Berzenczej István Ur(am)nak vagy gyermekinek Ligatariussinak (!) és posteritásának [Mezősámsond MT; Berz. 5. 42. S. 33]. *1735:* lönek kezesek negjven negjven Magjar forintokig ... Liber Baro Losonczi Iffjabb Bánffi Sigmond ur(amna)k eö Nagának és kedves házos Társának ... ugy eö Nagok két Ágon lévö Haeresseik(ne)k Posteritassinak, Successorinak és Legatariusi-nak (!) [Mezőzáh TA; Told. 2]. *1846:* ezen feneb meg irt 2000 Rf Conventios pénzt ... kedves Léányom Katona Klári agya ki, ezen feneb meg irt Légátárjusaimnak kezében [Kv; Végr.]. — L. még CC 73; SzO VI, 202; UF II, 652.

legátum 1. (végrendeleti) hagyomány; legat, succesiune; Legat, Erbschaft. *1595:* Somborj Sandor az eochjejwel Farkassal es Gaborral az eo rezek zerent az Relictat contentaltak az zegeny Sombory Lazlo vram legatumirol az testamentum contine(ntiaja) zerent mindenekreol [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.]. *1649:* Elsöben az minemü iok az B. Varos Szamara deúolualtattak, az nagy Legatumokat percipialtunk (!) rendel [Kv; Szám. 26/VI. 509]. *1673:* Az adossagoknak meg fizetese utan az Testamentumrol értekezven es producaltatvan, műdőn meg olvastuk volna, az bene meg irt jo es keresztyeni ratiokra nezve hellyesnek itilve lenni abban specificalt legatumokat az Relictanak eppen meg hagyank es ki szolgaltatank [Kv; RDL I. 154]. *1728:* Kek Selyem kűs ruha ... Egj fejer fatyol kűs ruha arannyal varrot Kűs Tamasne Legatuma [Ilyefva Hsz; SVJk]. *1829:* Néhai Marosán Gasi Legátumából Jött be 20 Rf [BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám.].

Szk: ~*ot tesz.* *1657:* [rék azért mindjárt néki ilyenképpen: P.P. Édes kedves atyámfia és komám ! (az mint hogy öregbik fiamnak keresztatyja vala, tött is vala szép legatumokat néki, ha Isten kezéhez juttatná valaha)[a] [KemÖn. 200. — [a]Folyt. a lev. szöv-e].

2. kb. legátus-pénz; legat (bani oferiţi pentru studentul/elevul trimis de sărbători în eclesiile reformate); für die festliche Kirchenlegation bekommenes Geld. *1870 k./1914:* Conceptus: azon nyomtatott s az illető intézet[a] igazgatója által aláirt ajánlólevél (charta), melyet a legátusok vittek s visznek még ma is magukkal, a legatumot felajánlott jobb módu hivekhez, patronusokhoz és egyházakhoz [MvÉrt. 7–8. — [a]Teológia v. kollégium].

legátus 1. követ; trimis, legat; Legat, Gesandte(r). *1649:* Anno 1649 esztendőben is meghagyattam az sáfárpolgársागnak tisztiben. Ez hivatalom alatt háromszor fejedelemnek gazdálkodtam, nagy hatalmas legátusoknak német császártól őfelségétől, török császártól, lengyel királytól, nagy rendü embereknek [Kv; KvE 175 LJ].

2. küldött; delegat; Delegierte(r), Abgesandte(r). *1592:* Megh ertettwk ... az sinatnak legatusitol, az sinatnak hozzank valo Izenetit, legatioiat [Kv; TanJk I/1. 195]. *1605:* vyabb legatus superüenialt Generalis Vramtol Gyiulaffytol ky vyollag solicital az keolchieon penz keres feleol [Kv; i.h. 519]. *1650:* Damasdi Istuan ... az Ecclia legatusi ellenis azt felelte, Lattam seniort, lattam tarsasagot de illent soha nem es ā kinek illién iteleti legien [SzJk 182]. *1765:* vásárlot a' Bodoni Reformata Ecclesia egy darab bokros czihert a' H:Bodoni felsö Határban a' Bongorban ... Melyet ekképpen adának elö a' Megye Legatussai mi elöttünk Vissitatorok elött [HbEK].

3. parlamenter; parlementar; Parlamentär. *1704:* elsöben elküldött volt Csáky László vagy 4 katonákat, akik egy küs fehér zászlócskával jövén fel Külső-Magyar utcán sípolván, és a mü commensánsunk, Kaltenplatt a Magyar utcai toronyból ... hozzájok lövöldöztet, akik osztán, amint lehetett, elcsapongván, elmentek vissza. Ezek legátusok lévén, jöttek volna a várkérésre, de hogy hozzájok lövöldöztek ... megharagudván Csáky, úgy lött, hogy az hadakat ... közel való száguldásra bocsátotta [Kv; KvE 286 SzF].

4. a nagy ünnepekre az egyházközségekhez menesztett református felsős diák és teológus; elev/student trimis de sărbători în eclesiile reformate; der an großen Festtagen zu den Kirchengemeinden entsandte reformierte Oberschüler und Theologe. *1793:* Debretzeni Legatusnak Husvetra 8/34 [WLt Cserei Heléna jk 56b]. *1864:* más fél év óta M.Bikali ev. ref. Egyházunkba az udvarok segèlyezése, valamint az egyház adománya folytán legatus jár [M.bikal K; RAk 252]. — Vö. a *legáció 3.* alatti jegyzetet.

legazló legyalázó/mocskoló; care ponegreşte; heruntermachend, schimpfend, schmähend. *1772:* nagy nyelvü, másokat is minden haszontalonságért le gazlo, bestelenitö ... egy Szoval gaz Száju nyelves Aszszony[a] [K; CsV. — [a]Széplaki Lajosné].

legazol 1. lepocsékol; a distruge; zunichte machen. *1763:* szörnyü tsere fákot (:fel akadozván rájok:) vagdaltak, és gazoltak le [Zágon Hsz; Szentk. Nic. Vajna (36) ns vall.]. *1767:* Cub 4. buzát éretlen le gazlák [Kökös Hsz; Kp IV. 246 G. Füzi sen. (70) infant. invalidus vall.].

2. legyaláz/mocskol; a ponegri/ocări; heruntermachen, schimpfen, schmähen. *1784:* az Czehatis azom modon Le gazolá baszam az anyatokat Szarom a Szajatokba vala menyin vattok [Mv; LakCLev.]. *1799:* a' Léányamat Czafrangosnak le gazolta [Náznánfva MT; Berz. 4. 31. N. 27]. *1814:* Dobai Mihály Uram Horváth Josefet az egész Czéh elött le gazolta, fattyu Gyermeknek nevezte | Balog Istvánt is sok izben le tsufolta, le gazolta [Dés; DLt 56. 4]. *1819:* a' felesege férjet elötte füle hallottára vén dögnek vén disznonak legazolta és motskolta volna [Kv; Pk 2]. *1843:* (A) Groff ur panaszolta nekem hogy (az) arendások a falu haza elött le gazolták mutskolták becsüllet meg sertö szokkal illették [Moson MT; TSb 49]. *1850:* öreg özvegy Balog Mozesnö pana-

szolya, hogy ifiabb Fazakas Keresztes Mihály igen otsmányul le gazolta [Zabola Hsz; HSzjP].

legazoltat lepocsékoltat/tapostat; a face să fie distrus; zunichte machen/zertreten lassen. *1766:* Kispál László és Bálint Uraimék ... Hadnagj Uramtol két katonát kérének hogj hadd mennyenek el ő Klgmekkel, és azok előtt hadd protestallyanak hogy Pünkősti Uraimék az ő Kglmek Gabonájokat le ne gazoltassák [Kökös Hsz; Kp I. 234 St. Falka (35) lovas kat. vall.].

legazoltatik lepocsékoltatik/tapostatik; a fi distrus; zunichte gemacht/zertreten werden. *1853:* midőn pedig ott tavaszforduló van, török buzám benne a' kőrűlbe lakok és marhák által többnyire legázoltatik, 's igy költséges munkáltatásam mindannyiszor füstbe megy [Kv; Pk 3].

legbátrabban legelszántabban/gátlástalanabbul; fără scrupule, cu multă îndîrjire; am hemmungslosesten/entschlossensten. *1662:* Az paráznaságra vetemedett buja ifjú, azt mondja Salamon, hogy amikor legbátrabban megyen a bűnre, akkor üti által a nyil az ő szivét, akkor akad, mint a goromba madár, a törbe [SKr 711].

legbecsületesebben legtisztességesebben; cu cea mai mare cinste/corectitudine; am ehrlichsten. *1841:* az én Tábla Földemet ... magunk elött a leg betsületesebben ki méretve, igazságoson oly menyiségű Földet ki vágva, hasitva, 's az ötsém Allodiális Tábla Földjihez Csatolva, örökös birtokába által adtam [M.zsombor K; Somb. II] | Határozás[a] Atya és Két Bejáro mesterek hogy adig is magokat a legbetsületeseben Viselye magát (így!) hét köznap Gatya Szárba járhatnak. — tiszteséges tiszta Surtzal és aki ez elen hibáznék bűntetese 6 Krajtzár [ZFaz. *bejáró mester* és *surc* al. — [a]Céhgyűlési határozat].

legbetegebben súlyos betegen; foarte bolnav; schwerkrank. *1689:* szegény feleségemet az mint hattam legbetegjebben találtam [SzZs 713].

legbizonyosabban legbiztosabban; cu certitudine; am sichersten. *1851:* én leg bizanyasabban nem tudhatom [Dés; DLt 606].

legbővebben 1. legbőségesebben, legnagyobb mértékben; în cea mai mare măsură; am reichsten, in höchstem Maße. *1758:* hallottam köz beszedbe hogj Gombási Janosné leg jobban és bövebben reszesült Atja keresmenjiből [Asz; Borb. II Farkas Judit Nehai Petsi Gabor felesége (46) vall.].

2. legnagyobb számban; în cel mai mare număr; am zahlreichsten. *1797:* Ezen Veteményes kertben találtatnak Alma, szilva és Medgy fák, mellyek leg bövöbben vagynak [Ajton K; CU IX/2. 13a].

3. leggyakrabban/sűrűbben; cel mai des/frecvent; am häufigsten. *1671:* mondám, hogy bizony nincs Kegyelmednek vétke, mivel az tanácsurak akaratja ellen vetették Kegyelmedre az oda való inspectiot az hadakra, mivel hogy Kegyelmednek jünek legbüvebben Kűvár felől hirei, inkább is tudja disponálni űket [TML V, 562 Székely László Telcki Mihályhoz].

4. legrészletesebben; (în modul) cel mai amănunțit/detaliat; am ausführlichsten. *1677:* leg bövebben a' Brevis processusok szoktak agitaltatni [AC 177].

légcsőlob légcsőgyulladás/hurut; traheită; Luftröhren/Bronchialkatarrh. *1866:* Betegség neve légcsőlob [Kv; RHAk 215].

legderekasabban 1. legalaposabban; cel mai/în chip temeinic; am gründlichsten. *1710:* Mátyás dicsőséges magyar király holta után ... Lengyel László magyar király idejétől fogván való dolgokat éppen II. Rudolfus német császár és magyar király ideig egy seculum elforgása alatt, legderekasabban írásban hagyta Istvánffy Miklós magyarországi vicepalatinus; mely históriában nevezetes dolgokat olvashat, aki akar, a magyar nemzet dolgairól [CsH 48–9].

2. legfőképpen; mai cu seamă; am hauptsächlichsten. *1666:* bizony mostis legh derekassabb(an) nem egyébért jöttem be hanem azert hogy eő kiglmevel valo ebbeli dolgomat el vígezzem [RLt I Basa Péter üzenete Viski György Déák kezével].

legel 1. a paște/pășuna; grasen, weiden. *1706:* gjűjtöttűnk volt az Szászok közzűl feles Csitkokot ide az Határra legelni [Kv; AkKt Mss 261]. *1746:* Miért ellenzették, az ökör Pásztorok, hogy Szuszán Dávid ökrei, az magok ökreik közöt ne legelyenek [H; Ks 112 Vegyes ir. vk]. *1763:* láttam ... marhájit ... legelni legkisebb pásztor nélkült [Udvarfva MT; Told. 44/15]. *1791:* Midőn az Utrumban Specificált Juhok bé hajtattak ... távolatskán lévén lát(t)am hogy tulajdon a' mi Galgai határunkon legelnek [Galgó Sz; JHb I/23]. *1853:* Harinak ... határán ... az mult 2. évben Juhok legeltek miböl ... szép Jövedelme került bé az Falunak [Nagylak AF; DobLev. V/1365 Dobolyi Bálint lev.].

2. *ts* lelegel; a paște (iarbă, plante); abgrasen/weiden. *1817:* az ujj vágásokat legelték, és az általis tetemes károkat okoztak, akadályoztatván az uj erdőknek fel kelésit [F.árpás F; TSb 46].

3. *1659:* nem tudhatom, ha földön-e, vizen-e, vagy az felyhőkön legel Kegyelmed, hogy Kegyelmed nem méltóztatik nekem, elfelejtett atyjafiának, egy kis czéduláját küldeni [TML I, 367 Veér György Teleki Mihályhoz].

legelébb legelőször; întîia dată/oară; zuallererst. *1756:* En ugj tudom hogj a mikor leg elébb emlekezem reá edgj Parászka Szimion nevű Sudgjája volt Néhai Mgs Groff Bethlen László Vrnak [F.borgó BN; BK. Szelecsán Kretsun (50) jb vall.]. *1757:* Lá Szeketure nevü hellységben lévő Pojána vagyis Szánto földet ... ki kezdette leg elöbb irtani, és ki birta [Galgó Sz; JHbK LIV/4. 6 vk]. *1770:* azon kis hellyetskén ... egy Kurucz Tivodor nevezetű szabad ember épitett leg elébb házat [Burjánosóbuda K; i.h. LVI/1]. *1782:* Legelébb a Torotzkai Mészárosoknak adta vala Árendába Praefectus Uram a' Mészárszéket, és a' hus mindjárt meg drágodott [Torockó; Thor. XX/4 Andr.Bartok (46) jb vall.]. *1806:* Az akki leg elöbb bé nézett, mit látott benn, és mitsoda Ujság mondással kit hivutt leg elöbbis azon ablakra ? [Dés; DLt 250/1808 hoz vk]. *1829:* tegnap tzitrom venni mentem ki legelébb a' házbol, még suholt sem voltam [Kv; Pk 6].

Szk: ~ *is* legelőször is. *1796:* Engedelmet kérek leg előbb is hogy alkalmatlankadam [Meggyesfva MT; BálLt t]. *1808:* az mi az Ton lévő Nádnak fell osztását nézi, leg elébbis annak mentem végire [F.detrehem TA; Ks 65. 44. 41 Kemény Ignác lev.].

legeléببszer legelőször; întîia dată/oară; zuallererst. *1629:* Legelőببször azért megemlékezem arra, hogy im az idönek új voltához képest ennek elötte való időkben három rendbéli testamentumot tettem [BTN[2] 419]. *1744:* Mikor leg előببször Vládházát[a] bizonyos Lakosok meg ülték, s oda telepedtenek, és akkor azon controversiában forgó erdőtt vagy határt magok(na)k el foglalták ... akkor az IK eö k(ne)k Praedecessori az ellen nem contradicaltak [Incz. X. 11b. — [a]AF]. *1746:* A' nevezett Rétet én leg előببször Sinka Todor nevü emberé(ne)k tudom lenni [Runk TA; SzentkGy Krencse Szimjon (68) jb vall.]. *1826:* öszve találkoztam ... Ballo Borbárával ... el jött ide bé hozzam az Udvarba, és én az kapu alatt lévő gráditson a hijuba fel utasitottam, kevés idö mulva Magamis Utanna fel menvén, ottan történt leg előببször közöttünk az öszve barátkozás [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

Szk: ~ *is* legelőször is. *1749:* Jósziff' ólly természetü volt, hogy az Embernek minden hellyes ok nélkül leg előببszöris a fejit ügyekezte ütni [Korolya H; Ks 101]. *1774:* minden hir nélkül leg elببszer is ugy ütik ... Szász István Uramat le a' lorol [Udvarfva MT; Told. 44a].

legelejében vminek a legelején; la începutul a ceva; am Anfang/Beginn einer Sache. *1619:* fejedelemségének legeleiben, ez mostani fővezér önagysága első vezérségében erősen, fenyegetéssel meghadta volt, hogy megbékéljék az némettel [BTN[2] 250].

legelejére vminek a kezdetére; la începutul a ceva; an den Beginn einer Sache. *1662:* azon diploma is azon condiciókkal azon esztendőbéli artikulusoknak legelejére inseráltattak vala [SKr 119].

legelés 1. păscut; Grasung, Weide. *1791:* a Télen az Moczoknak adtam 210 Rfr ... Vgyan azon Mocz Juhos Gazdáktol 287 darabbol állo Juhaiknak az Határon valo Legelésiért RFr. 11 xr. 57 1/2 [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.]. *1794:* (A) hosszason Uralkodo nagy szárasságnak nehéz környül-állása miatt kéntelenittetett ezen Falu ... az ... Nagy darab bokros, 's tziheres, erdőt a barmok legelésére fel szabaditani [Nagyerese MT; EHA]. *1804:* ott a Deberke parton ökreimet ki botsátottam Legelés végett [Dés; DLt 82/1810]. *1807:* melly helly az elött tsak szabad helly lévén ... otton dolgozo ökröknek legelésére, a Malom dolgára használt [Apahida K; RLt 0. 2 Jos. Farkas (47) ns provisor vall.] | az Igás lovak(na)k szabad lészen az ökör Járo hellyen a' legelés [F.rákos U; Falujk 27 Sebe János pap-not. kezével]. *1824:* ide a' Sombori határra egy tsoport oláh országi marha érkezett a' meg hálásra, ezen csoport tulajdonossának, én adtam egy nagy Tábla Földemből egy darabot, éjjeli legelésre és meg hálásra [M.zsombor K; Somb. II]. *1847:* A' behajtott kecskéket a' Megye joszágáról legelés végett kihajtották volt a' Temetőbe [Altorja Hsz; HSzjP Birtalan Elek (36) gy.kat. vall.].

Szk: *nyári* ~. *1827:* a' mikor a' Nyári legelés véget ki alkudtunk volt ... két jo káskávált ... előre adtunk volt [Lisznyó Hsz; HSzjP Bélmezőn lako Marin János (50) jb vall.].

2. legeltetési engedély; permisiune/drept de păşunat; Weideerlaubnis. *1811:* Minekutánna a' szénák fel takaradnak azan Hellyekről, az utánnis a' Legelését Nagy bajjal Nyerhettyük meg az Udvartol Nyári Dologért [Cold K; JHb 5. 3/3 ifj. Stéfán Szimion (40) col. vall.].

legelésű szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *szabad* ~ szabadon legeltethető; unde păşunatul este liber; frei gras/weidbar. *1843:* az ilyes szabad legelésű erdőkben béplántált foltokat, azok, akiknek marháik ottan legelnek, az illető tiszt elintézése szerént sánccal és haszontalan ágboggal kerittetnék bé [VKp 124].

legelhet a putea paşte; grasen/weiden können. *1754:* 300 fejős Juh meddűjivel eddgyütt legelhet [F.oroszi MT; CU]. *1775:* Legelhet egész nyáron 200 darab Szarvas Marha és két Turma Juh [Mihálcfva AF; EHA]. *1811:* Marháink azon Hellyeken nem Legelhetnek ha tsak Nyári Dolgosokat nem adunk a' Legelő helyért [Cold K; JHb 5. 3/3 Idősb Stéfán Szimion (60) col. vall.].

legelő I. *mn* legelész; care paşte; grasend, weidend. *1673:* annyera el szaporodot azo(n) legelo barmok(na)k számok hogy en magamis az melly helyett ennek elötte szena fünek tartva(n) kaszaltattam attolis immar az barmok(na)k soksaga miat el szorittattam [Mezőzáh TA; WassLt]. *1701:* Azt is tudom, hogy a Szécsben legelő juhoktól a juhok olvasásakor a Brassaiaknak adták a sajtot [Hétfalu Br; BrÁLt Stenner III. 177. — Binder Pál kijegyzése]. *1740:* a Rakosi Csorda és egjeb legelő marha szabadoson járta(na)k a Tanorok kapuig [Mészkő TA; Borb.]. *1798:* A' Nagyságod szénáját ... el-adtam ... ámbár igen sok kárt tettenek a Thordai szokás szerént az Hideg őszön az ottan legelő Csordák bennek [Torda; Borb. II Kolosvári N. István kezével]. *1804:* a Városi Határon legelö Marhákot Berbétset, Juhot, Bárányt a Mészárosok, szötsök Idegenek(ne)k lábán el adják [Szu; UszLt ComGub. 1753u]. *1847:* a' mellette legelő sertések többször bé rohannak, a' retet felgalázolják [K; KLev.].

II. *fn* păşune; Weide. *1760:* a Kálnoki marhák legeleje azon helyről el fogatotte [HSzj *gyepülés* al.]. *1799:* Azon vicinált Földet ... a tőbb ezen Földel barázdában lévő Földekkel edgyüt; terméketlenségek miat az udvar mivelteteseket félben hagyta, és az Udvari Őkröknek tette legelőjévé [Déva; Ks 113 Vegyes ir.]. *1827:* égy ily veszedelme a Juhoknak fedeztetett fel közelebről az ök legelőjekre nézve égy fü nemének ... (: ... Magyarul Hajka árva leány haj tollu fünek neveztetik :) meg esmért volta által [TLt Közig. ir. 836]. *1839:* A' Csuhi nevezetü Rét tsak Legelőnek használódik [Tasnádszántó Sz; EHA]. *1850:* A' kibérlett legelőt subárendálni tellyességgel nem lészen szabad [Km; KmULev. 2]. *1860:* Ravahát, puszta hely semmi fa rajta, legelőnek használható [Rava U; EHA]. *1864:* a Faludi nevü Erdőben lévö erdein 's azokhoz tartozo Hidegkut nevü legelő [Csekelaka AF; EHA] | Csutakos, részint legelő, reszint pedig sílány természetü szántoföld [Remete Cs; EHA].

Hn. *1803:* az Mészárosok legelőjére [Mv; MvHn].

Szk: *havasi ~. 1862:* A' havasi legelőken jelenleg jo állapotban lévő 's siszával fedett sztinák [Oprakercsesora F; TSb 30]. *1864:* Ujesztena uj havasi legelő [Alfalu Cs; GyHn 62] ✱ *közönséges ~* közlegelő. *1797:* Falu közönséges legelője ... itten Csombordon[a] edgy talpalatné sints [CU. — [a]AF]. *1829:* A mi ... ezen Legelőből a' Colonusok marhái el-tiltását ... illeti ... a' közönséges Legelővel elègedjenek meg [Kv; SLt Vegyes perir.].

legelőbb l. legelébb

legelőbben legelőször; întîia dată/oară; zuallererst. *1599:* Kaczia Pall huniadj ... valla hogy tudo(m) ifiu koraba leg elobe (!) hogy hozza akada[a] az iozag az my az haznall ingo bingo marha voltt imide, amoda koltottuk [Bh; BLt I. — [a]Bamfj giorgy-höz].

legelöbbszöri legközelebbi; proxim; (aller)nächst. *1820:* már most ... legelőbbszöri Leveledben ezekről engem tudosits bizonjoson [Kv; Pk 7].

legelődés legelés; păscut, păşunat; Weiden, Grasen. *1723:* azon ... Ropo nevü hellyb(en) ā Karacsonfalvi marhak(na)k in perpetuum lehessen szabados legelődése [Msz; Told. 76].

legelődhetik legelhet; a putea paşte; grasen/weiden können. *1740:* a Felsö és Also Sinfalvi[a] határban szabadoson legelődhesse(ne)k valaholot a Felsö Sinfalvi Csorda legelődik [Várfva TA; Borb. — [a]TA]. *1763:* az Exponensek Lovai az Venditorok határán szabadoson legelödhesse(ne)k [Torockó; Bosla]. *1792:* A Sebesfő Ezen ... 200 szarvas Marha batron legelödhetik [Szováta MT; EHA]. *1820:* (A marhák) az Uradalom erdőibenis legelödhetnek összel és Tavasszal Szent György napjáig [Bács K; KmULev. 2]. *1822:* ingyen ottan nem legelödhettek [Dés; DLt az 1823. évi iratok közt].

legelődik 1. legel; a paşte; grasen, weiden. *1704:* Keresséк módját, miképpen kelljen a marhát kihajtani legelődni [Kv; KvE 288 SzF]. *1720:* az eö kglme Marhajinak is szabadot járni s legelödni az hol az másénak [Koronka MT; Told. 26]. *1763:* a' Falusiak Borjai legelödnek rajta [Udvarfva MT; Told. 44/18]. *1775:* az Oltszemiek Marhái ezen utrizalt erdös, és Pusztás hellyeken Szabadoson és nyilván legelödtek [Oltszem Hsz; Mk 2/71]. *1797:* Vagyon edgy nagy darab fűzes rét ... itten tsak az Udvari Marhák u: m: Lovak, Bihalok, és Néha a' tehenek is legelődnek rajta [Csombord AF; CU III/2. 23]. *1806:* a' bival ... annak utánna harmad napigis az oltnak Ágostonfalva felől valo martyán a' vetéseken legelődött [F.rákos U; Falujk 6]. *1821:* ezenn rétnek ... a' Sátés, és posványos részeből, adott ... fél-Szekérre való Sátés, és egybe iszoposodott füvet, az hol a' Tavaszszal az ö Nga Béres ökrei legelödtenek [A.detrehem TA; Born. IX. 69 Csáklán Szimion (40) ns vall.]. *1828:* A juhokat háromszoris bé hajtottuk az ökör tilalmosbol ... a hol nevezetesen Juhok(na)k legelödni éppen nem szabad [Kiseskülö K; Somb.].

2. lakmározik; a se ospăta (din pradă); schmausen. *1800:* a hol az meg veretet s el fogat emberek(ne)k vére eset, akkor is jol tettzvén, a varjak Legelöttenek rajta [Kóród KK; Ks 67. 47. 27].

legelődő legelő, legelésző; care paşte; grasend, weidend. *1843:* A' Menes megett ... legelődő marhákat meg leheté itattni, a' Felső Suki Ton a' nélkült hogy a határ barázdán keresztül ne mennyenek ? [K; SLt Vegyes perir. vk].

legelőhely păşune, loc de păşune; Weideplatz. *1725:* az Eszakos oldal ... csak Bornyuk legelő helye volt [M.köblös SzD; RLt Miron László (60) jb vall.]. *1754:* Ezen ... legelő helyeken a' Jobbagyok Juhai nyárolnak [F.oroszi MT; CU]. *1764:* találtok a szénában a legélö helyek körül egy sertés állat [Torda; TJkT V. 202]. *1774:* ezen Also fordulo ... Marhák legelö hellyének hagyatatott [T; CU]. *1783:* a Berek nevezetu Ökör Tilalmas Legelö hely [Nyárádsztlászló MT; EHA]. *1796:* Szilosnak Legelö helyét ... az Oltszemi Udvar Birta oly haszon vétellel, hogy a' kinek akarta annak adta [Üvegcsűr Hsz; Mk II. 3/88. 6]. *1820/1852:* A legelö helyünk is szükecske [Ispánlaka AF; MkG]. *1830:* méltoztassan a T.K. Biro Ur a Várfalviakat ... hathatosan le inteni ... és ... a helyet ki járván a legelö helyet ki jeleltetni [Torockó; Bosla. Bosla Ferenc kezével].

Hn. *1799:* Mészárosok Legelö hellye. a Posták Legelö hellye [Mv; MvHn].

legelöl 1. legeĺül (mindenki előtt); în faţă de tot, cel mai în faţă; zuvorderst, ganz vorne. *1638:* Czakine leg eleöl ment s en utol [Mv; MvLt 291. 170a]. *1653:* Reggelre kelvén, tehát az egész tábor jö, és az eleje oda ére a kastélyhoz, s tehát legelöll jö Báthori Gábor egynéhány magával | Legelöll a két csauz szinte oda álla a hun a császár szekerének el kellett menni [ETA I. 108, 133 NSz]. *1710 k.:* Én az opponensek között legelöl ültem a fejedelemmel általellenben [BÖn. 540]. *1795:* Bartos László Uram leg elöl lévén a mint hadarozott Kováts Jantsi hátra felé ... nem tudom történetből, vagy szán szándékbol vágta meg [Karatna Hsz; HSzjP Milinte Jósef (20) vall.]. *1832/1838:* kaptunk leg elöl három Tölgy fa Kapu Zábékat minden kapu nélkül [A.szőcs SzD; BetLt 5].

2. legelőször; mai întîi (şi mai întîi); das allererste Mal. *1710 k.:* legelöl a nagy királyok veték meg, azok után való méltóságok, akik először bévették vala is sokan, csakhamar a világi becsületet, szerencsét nagyobbra becsülék a te[a] dücsőségednél és a magok üdvességénél, és visszamenének magok a lelki Babylonba [BIm. 1041. — [a]Értsd: az Isten].

legelőször 1. legelőbb; mai întîi, în primul rînd; zunächst, vor allem, allererst. *1560:* Mostis azert vgyan azont kyuannywk tw kegyelmetektwl hogy legy elewzer ty kegyelmetek az dolgat lassa meg ty kegiel: arrol tegyen teruent [Kv; SLt ST. 6]. *1570:* Hogy my koron legh eleozeor a Bongarthj hattarrwl hozak az fwzkwthy wezet Lwnak Nyomat à wermessj hatarra, akkoron myndyarasth à wermessyek megh kynalak az Karos Embert Zabadchyagal, hogy myndenwth zabadde haggyak Az wermessy hatharon az w lowath megh keresny [Vermes BN; BesztLt 77]. *1572:* Legh eleozzeor menenk az maryan Molnahoz [Dés; DLt 184]. *1573:* erre lol Emlekeznek hogi teob 12 Eztendeyenel mykor legeleosser Koere lanos felesegewel egembe az hazban Ment volt lakny [Kv; TJk III/3. 48]. *1574:* az en testamentomtetelemnek

Erőssigire leg elözeőr En Salfi Annazzony vettettem az En peczietemet annak vtanna az En testamentomomnak halloy [Gyf; JHbK XXI/12. 6]. *1600:* Legy Eleoszeor veottem az kett Swteo hazba kett szeker fatt [Kv; Szám. 9/XIII. 6 Damakos Máté isp.m. kezével]. *1602:* mikor legh elözer Arúba wetette wolt az szegeni Cato az hazat, ieöt akkor oda Peter Deak, kerte, Az vtan hogy meg wette wolt Cybere Balint, oda Jeöwe s az aiton kj tewe [UszT 16/73 Catherina Consors agilis Georgy Nemet inquilini vall.]. *1806:* Kicsoda nézett bé leg elöszer az Udvari fogadonak ablakán ? [Dés; DLt 250/1808 vk]. *1843:* Csekelakán[a] Silló Ádám házánál múlatkozás lévén, kik voltak ott jelen ? . . . Az égés ki ütésekor ki jelent meg ott leg elöszer . . .? [Ne; KCsl 16 vk. — [a]AF].

Szk: ~ *is. 1595:* Hagya Biro W. hogy . . . Leg elöszer is feier Lisztet kezjczek [Kv; Szám. 6/XVIIa. 208 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1810:* merni kezdek leg elöszer is az ő Nsga kertyit [Jedd MT; LLt].

2. mindenekelőtt; înainte de toate; vor allem. *1569:* Legh Eleöseor, Iztrigy Ianos megh Thekynthwen Istenth Es az Ew Annyanak Annyay wolthat Az Ew Annyanak Chyereny Clara Azzonnak legh Rwhaiaerth Atta Baldj Rezeth . . . Zaloghba [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. *1574:* Akkoron allanak my Eleonkbe eggy feleol az Vytezleo zanyzloffy Bathory Elek perecheny es mas feleol horwatt gergely zechy . . . Jeowenek my eleottwnk yllyen bekesegre es egyenessegre, legh eleozzeor myert hogy Elek wram, Jobbagynak chelekedetiert horvatt gergely altal wolt hywatalban, de hogy mynd azok le zallyanak keozeotteok, Jgere my eleottwnk Elek wram horvatt gergelynek eggy tyz forint ereo parypat [Somlyó Sz; WLt]. *1589:* Legh Eleozeor Byro wramtol es kyraly byro vramtol eo kegteol egez warasswl Jo newen weottek hogy eo kegmek az Regy Io zokas zerynt Vrunkat eo Nagat az Vy Ezte(n)deowel megh talaltak [Kv; TanJk I/1. 96]. *1591:* Legelözzer nag' halakat adok az en kegmes Istenc(m)nek, hog Engemet e wilagra teremtet, sok youaiual meg látogatot . . . Zent lelkewel meg aiandekozoth [Gyf; BálLt 93]. *1600:* Leg Ellőzőr Ayanlom az en Lelkőmeth az hatalmas Istenek keziben az ky Ata volt az én Testemben, Testemeth hagyom az Eő Anyanak az foldnek [Kv; RDL I. 70]. *1638:* az eokigjelmek keuansagat mind az kett feleol megh ertuen, es az dologhoz foguan, és legh eleoszeor az varas Constitutioiahoz uonuan az dolgott, Az tutrixnak az Aruara ualo keolcsegenek Registumat ele ueuen . . . tesznek szaz kilencz forintot es tiz penzt [Kv; i.h. 115].

Szk: ~ *is. 1618:* Kegyelmes uram, nincs nekem több s igazb bizonyságom az Nagyságod szolgáinál: Osztrói uram, Gerőfi uram, Házi János uram, Eötves Mihály uram, legelőször is Gáspár János uram [BTN[2] 118]. *1790:* jó lenne a' Nemes Cáptalon elött Ngodnak meg kivánni, hogy az halállal maradott egészsz Massábol legelőszszőr is az a' Summa 8 vagy mennyi ezer forint vétetődnék ki Ngtok számára [Szásznyires SzD; Ks Miss I Lengyel János lev.]. *1848:* Ezen ket nyil keszittésébe, ki nézés volt a következendő osztályokra is, hogy még most leg elöször is a Telkeket a menyibe lehet ne darabollyuk el [Görgény MT; Born. F. VIIc].

legelső 1. primul, prima; allererst. *1605:* az Catholicus vraimnak Supplicatioiokat Assumalúan legh elseo es feowebbik kewansaga ellen valonak tettczyk arra semmy vthon lelkek esmerethy ellen Nem mehetnek [Kv; TanJk I/1. 522]. *1676:* Legh elso es felsö Stomp Gierman Mihalye [Abrudbánya; BfR Korda lev.]. *1764:* El érkezvén maga társával szintén ä helyre ä hol meg verettetett, leg első szovais ä volt ä házban az Inctusok ellen, más is iszik ma vért, énis iszom [Torda; TJkT V. 226]. *1820:* Tsudálkozom én azonn Tkts Ur, hogy az Uradalmi Tisztség még a' legelsö panaszra ketté nem vágta azt a' Gordiusi göttsöt! [Körösbánya H; Ks 119e Ovári György Kakútsi Sándor ur. inspektorhoz].

2. legfőbb; cel mai important; höchst, erst. *1614:* Magyarországban legelső tanácsok is az lőn[a], hogy Erdélyben az pápás és egyjsten-valláson való religiöt teljességgel kitöröljék [BTN[2] 56. — [a]1607-ben Imrefi Jánosnak és Foktői Máténak]. *1758:* Gyekebe leg első szerentsémnek fogom tartani Ngod(na)k Udvarlani [Mv; Ks 8. XXII Medve Mihály lev.]. *1770:* Ezen dolognak[a] Leg elsö inditója, és Tanács adoja volt Also Varczán Lako Gurvilucz Flora [Bábca Sz; IB. — [a]A földesúr ellen beadott panasznak].

3. legelőkelőbb; cel mai distins; vornehmst. *1820:* Rákosi Papné Tiszt. Ferentzine Aszszony azt beszéllette volna, No a' Bároné a' leg első Aszszonyt választotta volt Kereszt Anyának, 's éppen az utolsot kapta meg, de jo ez egy bitangnak [Kercsed/Aranyosrákos TA; JHb 48 Gál Juliánna (24) főző vall.].

legelsőbb 1. legelső; primul, prima; allererst. *1667:* legelsőbb szava is propositiom után az vezérnek ez lőn: Miért nem tött jelentést az király? [TML IV, 168 Baló László Teleki Mihályhoz].

2. legközelebbi; proxim; nächst. *1667:* Szivem szerént bánom, Uram, nem lön módom Kegyelmeddel magam beszélhessek; nem mulatom el, Isten éltetvén, legelsőbb alkalmatossággal Kegyelmednek látogatására, udvarlására el mennem [i.h. 169 ua. ua-hoz].

legelsőbben, legelsőben 1. legelőször; prima dată; das allererste Mal, zuallererst. *1583:* Janos Kowach Jsthwan kowach zolgaia vallia Leg Elseoben . . . lakek ez Ilona leany vramnal gergel kowachnal, De Iarny kezde Balas kwachhozis [Kv; TJk IV/1. 158]. *1587:* Keoüettkezik legh elseoben az Bűzanak megj Eorlése [Kv; Szám. 3/XXVI. 17 Suweges Gergely isp.m. kezével]. *1607:* Legh elseobe az zegeny Benedek Istua(n) en tanachombúl mene Kachó Jakabhoz [UszT 20/64 Fr.Mihaly de Nagy Galambfalúa ns vall.]. *1621:* legh elsseoben tartozik az epwleteket megh beochiwlnj [Burjánosóbuda K; JHbK XXII/29]. *1685:* mikor az veszedele(m) utan eszt az falut megh szallottak, en iöttem ide leg elsob(en) [Monostorszeg SzD; RLt I Csizmas Vaszily (55) jb vall.]. *1724:* Legelsőben azert az Vereket, Atyafiakat Tavul es közel valokat, az utan az ket fel szomszedakat . . . város szolgabiraja altal legitime meg kinaltatak [Ne; DobLev. I/107]. *1730:* látám . . . az kérdésben fel tett jószágra, leg elsőbben sok Gyermek ment vala, annak utánna látám Szakács Mátyást is, hogy azon jószágra mene [Altorja Hsz; Borb. I Szabó Jstván (70) pp vall.]. *1809:* Tétsi István . . . kezdett volt leg elsőbben szalonnával ki felé kereskedni [Szu; UszLt ComGub. 1755u].

Szk: ~ *is. 1585:* Marta Hegedws Istwannę Vallia, Legh elseobeis hogy az Ember hoza a' buzat, ez felperes Azony Mene oda, zeretę a' buzat, es elseobe el foglala

[Kv; TJk IV/1. 484]. *1632:* az katona is ereössen szida az aszontt a lelekuel, hogj ha be jöhett, legh elseöben is eötett eöli megh [Mv; MvLt 290. 79a]. *1794:* Leg elsöbben is bé menve job kezre találek kiuul a kapun egy szalmaval fedett Kis ereszt [Várhegy Cs; LLt]. *1813:* a Lo oskola mellett leg elsőbben is Ngod vágatott Sántzot [Perecsen Sz; IB. Botos Peter gr. Korda Annához].

2. mindenekelőtt; înainte de toate; vor allem. *1586:* Legh elseben megh erthwen Biro vramnak referalasabol Mynemeo io gondwiselessel Iart es Munkalkodot Vrűnknal eo Nganal kiraly Biro vrammal egye(te)mbe ... Nagy hala Adassal veottek ... ez haznos es dicheretes munkaiokat faradsagokat, egesz varosul [Kv; TanJk I/1. 22]. *1589/XVII. sz. eleje:* Miert hogi ez tarsasagh, kęt fęle kömiues mesterekbeol áll ... Faragokbol ... Es áll Rakokbol ... Minden Jnas, tanulo Iffiu legh elseob(en) az Cehben megh kęrdettessék, mellyk mesterseget akaria meg tanulni [Kv; KőmCArt. 3]. *1658:* Legh Elszöben Azert aja(n)lom az en Bvneosz Lelkemet az en Terempteő Istenemnek szent Markaba [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. *1682:* Legh elseoben azért az Colosvári nemes Tanácsnak az én kicsin értekemhez képest hadtam három forintot [Kv; RDL I. 160]. *1728:* legh elsőben aggredialtunk a fenn specificalt Nms Curian lévő Epületeknek Aestimatiojához [M.dellő TA; IB. VI. 255/14].

Szk: ~ *is. 1585:* Az tizt visseleó vraim le tewen tizteoket, Es Legh elseobennis Az felseo Espotalj Mester le tewen tiztit ... valaztottak az Vnio zerent Az zasz Rendreol Syweges Gergelt felseo Espotaly Mesternek [Kv; TanJk I/1. 2]. *1644:* az Istokot edes szerelmes Atiamfia leg elsöbenis az Iesus neuere tanechad [Gyf; LLt Gyulafi László feleségéhez, Balasi Erzybéthez]. *1793:* En leg elsöben is agratulárok (!) azon ujságon a mellyet hallottam [Szotyor Hsz; BLev. Gidófalvi Lajos lev.].

3. legelsőként; primul; als allererste(r). *1690:* Ezen Causa mostanrul Differaladik a' Kővetkezendő szekre; a' Dieta utan mi(n)gyar elő vetetődik legh elsőb(en) [Dés; Jk].

4. legközelebbről; proxim, cel mai apropiat (în timp); am ehesten, nächstens. *1725:* Instructiom szerent procedalek es certificalam ... Tar Sigmond Ur(a)m(a)t ... Aranyas szek(ne)k akar mikor s akar holott leg elsőben esendö alsob Törvenyes székire [Asz; Borb. I].

legelsőbbje prima persoană (dintre ...); Allererste(r). *1704:* vadnak egynéhányan a statusok között catolicusok és azokkal vagy két reformatus, akik teljes igyekezettel meg akarják szabaditani Bethlen Miklóst, akiknek a legelsöbbje én vagyok, azt izente a generál [WIN I, 165].

legelsőbbször legelőször; prima dată; zuallererst. *1673:* az földet az mellyen mosta(n) vagyunk legh elsöbzer az Veszedelem Utan hogy haza szallottunk Dobai Nagy Mihaly Uram szantatta megh [Szamosújvárnémeti; RLt I Meszaros Laszlo (44) vall.].

Szk: ~ *is. 1752/1785:* Thordai Détsei István Uramat ... leg elsöbszöris atyafiságoson requiraltattyák, de égyszersmind modo Legitimo admonealtattyákis [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 264]. *1785:* Leg elsöbszöris Pasku Billye nyult a Méh kasarakhaz, és a Földhöz kezdette verni [Piskinc H; GyK].

legelsőben l. legelsöbben

legelsőször legelőször; prima dată; zuallererst. *1592 k.:* Leg elyzeorszer (!) szollok osuatt Peterhez es Osuat Jmrehez azert hiuattam az feliel megh newezet Zemelieket az megh holt cziganiomnak balintnak Teteme fely [UszT]. *1593:* Leg elsseozer zolok magam kepeben az alpereshez Annak vtanna rend zerint akarok zolnom Az felessege(m) kepeben [i.h.]. *1606:* legh elseózer az mostanj J. Fere(n)cz Georgy Vram Actor volt [i.h. 20/267].

legelt legelészett; care era la păscut; gegrast, geweidet. *1843:* Ezen helyet ezelőtt valami húsz évvel használt egy Butt nevű jobbágycsalád ... de azóta többet nem használtatván, az erdőben legelt marhák ették le [VKp 114]. *1850:* a' Mosa Lászlo irotványábol legelt negy marhák közzül egyet fel fogtam, el hajtattam [Dés; DLt 243].

legeltet 1. a păşte, a duce la păscut/păşune; (ab)weiden. *1578:* Az Jwhokat Kys faludon[a] tarcha[b], Mayort es pokularokat tarchon hozzaiok, kikhez yo hozza latas legyen, hogy az ywhokat ... yol leseltessek [OL. M.Kamara Instr. E-136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6. — [a]AF. [b]A jószág gondviselője]. *1580:* Ha ky penigh Az neky mutatot helyeke(n) kwweol Jwhat legeltetty Azt bwntessek megh zokot mod zerent [Kv; TanJk V/3. 214a]. *1604:* ez mostani maknak ideje(n) diznajnkat legeltettwk [UszT 18/59]. *1672:* az Banffi Urak Juhait, Marhait az Kiraly hegj allyáigh ... bocsátották szabadoson pásztorolták legeltették [Szászrégen; Eszt-Mk Cserei lev.]. *1677:* A' Kik az Havasalföldi vagy Moldovai határban hajtyák marhájokat, avagy a' Silbe legeltetik, hogy ha akar foltonként, akar egyébaránt el-adnák, tartozzanak a' Fiscusnak ők-is megadni a' Harminczadot [AC 57]. *1699:* Béres eökrököt legeltetnek att [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1727:* az ki azon csordában marháját jártatni és legeltetni akarja, az őrzéssel szerin mindenik rendbéli ember tartozik [Szemerja Hsz; HSzjP]. *1743:* N. Nehái Simon Pétér Vram à Kökösi határon Vizelve nevű rétén hány marháját regeltette (!) s' mennjire volt hatalma hogj ottan jártassa [Hsz; Kp I. 148 vk]. *1760:* La Muntyele mare, ez egy nagy mező ide is sokszor jönek Legéltetni, és ha Szent György naptol fogva Sz. Demeter napig ott maradnak fizetnek egy Tehéntöll két póltrát egy Lótól négyet, és egy Juhtol egy polträtt ha pedig szent Demeter nap utan is ot legéltetik marhájokat külön fizetnek [Hasadát TA; EHA].

Szk: *marha ~ni. 1752:* én Marhatlan ember lévén se Marha legeltetni; se fájért ezen erdöb(e) nem jöttem [Vice SzD; Ks 39. XXIII. 3. 45]. *1757:* Marha legeltetni elég tágas[a] tsak hogj száraz Üdöben a Földböl ki ég a Fü [Budatelke K; LLt Fasc. 129. — [a]A határ].

2. ~*i magát* kb. áltatja/ámítja/hitegeti magát vmivel; a se amăgi; sich betrügen. *1619:* (Egyesek) ezt affirmáljják, hogy az német az mostani motusért igiri Magyarországot vagy részét az töröknek, nemcsak ez mostani dologért igiri — azzal senki magát ne legeltesse — hanem régen azelőtt is odaigirte [BTN[a] 386].

legeltetés păşunat; Abweiden. *1638:* eő Naga keglms parancsiolattyara, egy föltt Marhaianak eő Naganak ... azon rész határon esztendeönkint hellt adok, és azoknak ott valo legheltetesekett nem ellenzem [Beszt.;

Ks 90]. *1677:* Azon Székely Natiobéliek, hogy eckédiglen observaltatot szabadságokban, és immunitasokban meg-tartassanak ... a' szokot helyeken valo vadászat, halászat, barmoknak havasokon valo legéltetések, bőröknek és egyebeknek szabados adása és vévése ... a' köztök eckédig meg-maradot Usus szerint, ez után-is helyben hagyattassék, végeztetet [AC 149]. *1684:* az Réth az marhaknak légéltetésire az Malom uttyán alul szabadullyon fel [Dés; EHA]. *1738:* bé kerittett borju kertben annya szopo borjuknak, Tinoknak ... Legeltetése mindeneknek meg engettetik [Nagyernye MT; EHA]. *1754:* Tudam hogy valami idegen Marhak(na)k az határon valo legeltetesekért huzat tizennyoltz sustákat [Veresegyháza AF; Told. 28]. *1758:* hallomást ugyan hallottam Vaslábi oláhoktól hogy almás mezejet juhaiknak legeltetésére Árendálták volna meg a' ... Groff úrtól [Szárhegy Cs; LLt Fr.Márk (46) lib. vall.]. *1850:* Erdőkben, mezőkben, gabanákban .. a' legeltétés szorossan ... tilalmoztatik [Km; KmULev. 2]. — L. még RSzF 186–7; SzO VII, 332; VKp 75, 192, 214.

Szk: *őszi ~*. *1756:* az Dévai határra tavaszi és őszi legeltetésre bé fogadott Juhokból obvenialó beneficiumot a' Városiak magok Számokra Szokták vot venni [Déva; Ks 101] ∗ *őszi ~nek idején*. *1784:* Csíkjenőfalvi primipilus Vizi Péter törvényben hítta Csíkjenőfalvi Bíró Albertet ez okon, hogy ezelőtt 4 esztendőkkel ... az juhaink mellett őszi legeltetésnek idein egy társaságban lévén az juhok mellett az actor fia az inctus fiával; mely legeltetésnek idein elkárosodott az actornak s.v. egy fekete kos báránya [Jenőfva Cs; RSzF 259] ∗ *tavaszi ~* → *őszi ~* ∗ *téli ~*. *1798:* a közönség két magmarháját felfogadá Karda István uram téli regeltetésre (!), hogy kitartsa az jövő Szentgyörgy-napig [Jenőfva Cs; RSzF 179].

legeltetett care este dus la păscut; geweidet. *1760 k.:* akár nyügbe akár tzüveken legeltetett Lovak ... tetemes károkatt tettenek és tésznek [Torda; KW].

legeltethet a putea paşte/păşune; grasen/weiden können. *1673:* Hát az közönseges nemes emberek vagi boerok, az magok hataran levő makkos erdőkön vagi havasokon legeltethetteke disznajokat vagi egieb marhajokat engedelem nelkűl hogi gostinat nem adtak volna [UF II, 569 vk]. *1681:* Volt ... valami fejszetől valo forintos adois, de az abrogaltatot; es ez utan senkinek is nem kell megh engedni, hogi továb az erdőb(en) fejszevel kart tégyen, avagi fejszeje utan Keczkejet ott tarcza; à Juh el lehet, mivel fejsze nelkulis legeltethetik [VhU 56]. *1716/1793:* Isten eo felsége az Aratásnak ideit el hozván a mely marhán munkálkodni szokott ha két féle marhája vanis ki viheti meg tzövekelje legeltetheti napkelettől fogva napnyugotig, a kit nap nyugott után ott találnak ha tzövekelve lészen is poena flor 1 [A.csernáton Hsz; SzékFt 30]. *1755:* az Vrad részén annji Sincsen a kin az magad marhádot legéltéthétnéd [Nagydevecser SzD; WLt Szabo Nikolaj (30) zs vall.]. *1756:* Nsagtok ... tudja minemű kitsin és szoros légyen a' mi mostani nyomásunk a' holottis a' mi kevés marhainkot, semmiképpen nem legeltethettjük [Torockó; TLev. 9/9. 1b]. *1837:* meg engedtetik hogy az Uradalom marha legelő hellyen ... két hámas lovat ... nyarba legeltethessen [Kv; KmULev. 2].

legeltetik a fi păscut/păşunat; gegrast/geweidet werden. *1785:* A Béres Havasról mellyen Nyárba idegen marhák legeltetnek ezen részre is ... a proventus vagy a mint neveztetik Havasi bér 8. Német Forint és 33 xr ki jár [M.valkó K; Born. XXIXb. 20/53 Kornis Krisztina conscr.]. *1811:* Eddig[a] ezen Csitkók nem elegyittettek Égybe más Lovakkal, külön legeltettek Ama kies Erdőn, az ország út felett [ÁrÉ 147. — [a]Az őszi bélyegzésig]. *1831:* A' Vizek között lévő Egerfás, Fűzfás Berek, az hol a' nagy Ménes és Udvari Tehen Csorda szokott legeltetni [Meggyesfva MT; EHA].

legeltető I. *mn* **1.** pásztorkodó; care se ocupă cu păstorit; als Hirt lebend. *1755:* Sohult sem Látok az itt légeltető oláhok(na)k hogy házok volna [Gyszm; DE 3].

2. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ hely* legelő; păşune, loc de păşunat; Weideplatz. *1625:* az peres helj az falunak legelteteő szabados helie [UszT 4]. *1655:* ha edgyik a másikot kinek kinek részéb(en) cedálandó dimidietásába(n) ezekhez tartozando, marha tarto legeltető hellyeinek erdeinek, vizeinek birodalmáb(an) meg háborittanák ... Ezer Arany forintot exequaltathasson [Brassó; BLt 3] ∗ *~ kert* legelőkert (bekerített legelő); izlas îngrădit, păşune îngrădită; Koppel. *1761:* egi felé nyilo fenyő fűrész deszkából tsinált Kapun járnak a Curialisnak ... végiben lévő Csitkok számára készitett legeltető alkalmas tágasságu kerben [Szpring AF; JHbK LXVIII/1. 501].

3. *átv, vall* pásztoroló; care se ocupă cu îngrijirea sufletelor/păstoritul; pastoral wirkend/tätig. *1781:* (Az) őszevegyült Capitalis ... addig az ideig kőttetik az Erdő sz. Györgyi Ref. Templom Renovatiojához ... mig az Ur Isten ingyen kegyelméből Református Szent Hitűnkön vallásunkon valo Szent Gyűlekezetűnk kezeknél meg tartja ezen E.Sz.Györgyi Templomot ... hogy ha pedig az Isten maga szabados itéletiből ... az ott valo Reformatum Templomtol, akárkik által meg fosztatná, az ott valo Reformáta Ecclát ugy ezen fundusnak Interesse rendeltessék ... azoknak lelki Tanitajoknak azaz az ő lelkeket legeltető Református Papnak fizetésében [Erdősztgyörgy MT; MMatr. 493–4].

II. *fn* legelő; păşune; Weideplatz. *1792:* Krájnyik uram ... melly legeltetőm volt felit el vette, és fele Széna füvellőmet tavaly ell foglalta [Szászváros; Ks 75. VIIIb. 141].

legeltetődik legeltettetik; a fi păscut; geweidet werden. *1780:* Prehár András ... miglen akart volna ottan mulatni, kivánta hogy a lova is legeltetődnék [F.lapugy H; Ks 80. XLVIII. 4].

legeltettet legeltet; a paşte, a duce la păşune; grasen, weiden. *1758/1785:* ha mikor Isten eő Felsége az Erdőket Makkal meg áldgya a N. Détsei Judith Aszszony Posteritassinak is szabad légyen Sertéseket hizlalás kedviért ottan[a] legeltettetni [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 275. — [a]Az usz-i Kissolymoson, Bözödön, Szentábrahámon és Raván].

legeltettetik a fi folosit cu păşune; (ab)gegrast/geweidet werden. *1832:* Vagyon egy Marha Legeltető hely ... e közösön legeltettetik [Márkosfva Hsz; BetLt 1].

légely 1. kis hordócska, csobolyó; botă; Tragfäßchen, Lägel. *1582:* weottem harom chyebret d. 16. harom legelt ... d. 18 [Kv; Szám. 3/V. 20 Lederer Mihály sp kezével]. *1589:* chinaltatta(m) 4 vy altalagot, óreg bochkakat legelyeket és óreg chebreket [Kv; i.h. 4/XI. 39]. *1594:* Legeölli vagjon No. 1 [Somlyó Sz; UC 78. 7/23–4]. *1600:* minde(n) hazunkba walo eppwleteönket, talakat, talnerokat, palaczkokat ... el wittek nagy eöreögh ser feözeshez walo tekeneöket, legeleket [UszT 15/23]. *1669:* Ezen pinczeben vagyon ... Egy cziknak valo üres hordoczka ... harom kartya, egy vider, Negy legely [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. *1679:* Eczet hordáshoz valo kis abroncsos légely nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 58]. *1687:* Egy Légélly, Egy Tehen fejö sájtár [Veresmart TA; Berz. 11. 87/1]. *1688:* Egy viz meregetö. Egy hitván légely [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 4]. *1732:* Négy közönséges Légejek ... Egy Vizes Liu [Sáromberke MT; TSb 26]. *1736:* (A szeminarista diákok) Légelyekben az hátokon hordottak vizet az Szamos vizéről, az volt italok [MetTr 429]. *1741:* találunk ... avadag légeleket hármat [Mezőbánd MT; LLt 146. B]. *1784:* Vagyon ... Két Légej, mindeniken jo vas kapots [Rücs TA; Ks 21. XV. 22]. *1801:* Két Romladozot Legel egy pedig jo onos Szádu [Vargyas U; CsS]. *1855:* kártyust, légelyt ... kalányos czigányai faragtak [ÚjfE 170].

Szk: *haltartó ~. 1806:* egy Hal tarto Legei [Bodola Hsz; BLt] ✱ *kis ~. 1763:* Kis Légel No 1 [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/23] ✱ *nagy ~. 1714:* Egy nagy legely [Kv; Pk 6]. *1763:* Nagy Légel No 2 [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/23] ✱ *olajos ~. 1660:* ket olajos legel [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117] ✱ *vasas ~. 1788:* Szamár hátára valo két vasas Légej [Mv; TSb 47]. *1792:* Vasass viz hordo Légelly [TL Conscr.] ✱ *vasreteszes ~. 1782:* Egy vas reteszes légej [Mezősámsond MT; Berz. 5. 42. S. 84] ✱ *vizes/vízhordó/víznek való ~. 1590:* 4 vyznek valo Legeleket ... d. 21 [Kv; Szám. 4/XXI. 29]. *1695:* Viz hordo légel nro 3 [O.csesztve AF; LLt]. *1753:* viz hordo Légely [Buza SzD; LLt]. *1757:* Két vizes Légelly [Nagyercse MT; Told. 18]. *1773:* találtunk benne ... öt rosz víz merő Kártyát, két Víz hordo légely [Ksz; LLt]. *1783:* Vizes Légely 1 [Náznánfva MT; Berz. 13. VII/24].

2. vhány légelynyi; de un anumit număr de bote; einige Lägel (viel). *1574:* Katalin Thakach Andrasne Azt vallia hogi ... egykor hazabol ky Ment volt vydekbe giapyw venny, az alat Tahat harom legel eget Borat zabadon atta[a] [Kv; TJk III/3. 362b. — [a]Így, nyilván tollhibával *hatta* h.]. *1610:* Aztis latta nagi kenieret tett az Tarizniaba, soldort s szalonnat, nagi legel sertis vgj uitte fel a' falu szwksegere [Farcád U; UszT 37d]. *1840 k.:* 1/2 Légej Puskapor — nem a' leg feinabb [BetLt 3].

légelyke hordócska, csobolyócska; botă mică; Tragfäßchen, Lägelchen. *1638:* Vagjon eggj hal hordozo legelyke [A.porumbák F; UF I. 658].

legény 1. nőtlen férfi; flăcău, fecior; Bursche. *1542:* azt erthem hog ol bezedek nem wolna egmas kewzewth az legenwel, kyth meg nem (!) masolhatthna [Fog.; LevT I. 16 Petrus Orozy lev.]. *1568:* Clemens Takach Catherina osualdi Mezaros R(elic)ta, Anna St(ep)hani Fenesy R(elic)ta ... fassi sunt hoc modo Ezt my iol tugyuk hogy ez peres haz Ez Menihart Jstuanak fyanak az Jobattyae volt, es ennek az Menhart Jstuannak fya, az legen, az ky ver hoza [Kv; TJk III/1. 215]. *1573:* latok hog az walkayak közzöl ket legin, Eg feier Cziondoras Mas fekete Cziondoras kezdek zekerzeieket pergetnj [Gyerömonostor K; KCs 40 Giorkan Mihul jb vall.]. *1600:* Gyeörgyffi Balint egywgyw we(n) ember wala eö neki hogy az leany kit az kett legeny neki zerze keöbeöles leött wolna, abban semmi hyre ne(m) wolt [UszT 15/38 Balint Peterne Orsolia azzony, nemes zemely vall.]. *1691:* Ca(us)a Szekiensis[1] György Miklós Judith kiván separatiot Posoni György Mátkájátul, ez okon hogy az legénytől mindenkép(p)en meg hűlemedett [SzJk 249. — [a]SzD]. *1745:* ezen két ökrökkel edgyütt, más négy ökrök is ... az Thordai berekben deprehendaltatván bé indittattak volt, de innét à Városrol ki menő két Sz:Mihaljfalvi Leginyek obvialvan potentiosè négyit el kapták, s viszsza hajtották [Torda; TJkT II. 93]. *1782:* egyik fia magos, a' másik törpéb, ábrázattyában himlő helyes fejér szeg legin [Esztelnek Hsz; HSzjP].

Szk: *bujdosó ~* vándorló legény. *1601:* temetet Warga Gaspar harom Budoso legent ... f 1 ... Warga Gasparnak attam, harom budoso kuldusoknak el temeteseteol f 1 [Kv; Szám. 9/XV. 17–8 Jer. Nekel sp. kezével] ✱ *egyedülvaló/egyes ~. 1604:* Egiedwl walo legin wagiok oda megiek Egi kewesseg [UszT 18/168 gal mihali wy Zekely lib. vall.]. *1769:* hogy eddigis nem udvarolhattam az én Sok felé valo járasim miatt mint olj szegeny edgjes Legény áki is sok bajoskodással éli világát arrol alázatoson bocsánatot kérek [A.ilosva SzD; Ks 94 Miss.] ✱ *falusi ~. 1767:* Korcsmáros Lévén az praetendált időben az En házomnál ittonak az Falusi Legények [Betlensztmiklós KK; BK] ✱ *felserdült ~. 1806:* én 18 Esztendös fel Serdült ifju Legény voltam [Erdősztgyörgy MT; WH]. *1812:* Fel Serdült Legények[a] [Gyalu K; RAk 189. — [a]Konfirmációra von. feljegyzés] ✱ *guzsalyos ~. ? 1781:* edgj Dohányos Satskot tsak fel vén az Asztalrol s azt mongja ne legények a Gusajos Legény el szaladot s a Zatskoját itt felejtette [A.csernáton Hsz; HSzjP Joh. Fodor (43) jb vall.] ✱ *házasulható ~. 1683 u.:* Tartozzek az az Krasznai Pastor minden kicsiny meg-holt gyermekek Felett Fizetes nelkűl indiscriminatim praedikallani, hanem ha el ado Leanzo, házasulhato legeny es Fellyebb valo üdös Ferfiak s Aszszonyi állatok meg halándnak ... az ministernek Fizessen az halott temetteteö [Kraszna Sz; SzVJk 39] ✱ *idegen ~. 1666:* Kuczis Ferencz idegeny legeny liuin [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 84]. *1765:* Azon Legény ... meg hallotta hogy az idegeny Legényeket fogdossák, azért meg ijedvén, ment ki az Erdőre [Szépkenyerűsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 36] ✱ *időtöltött ~. 1823–1830:* Ez az ember időtöltött legény, abstractus ember volt, németül nem tudott [FogE 159] ✱ *ifjú ~* **a.** (fiatal) nőtlen férfi. *1570:* Molnar Ambrus ... valya, hogy ... Lattha hogi Ment oda Rengeo Anna es Mwlatot az Jffyw legenyekel [Kv; TJk III/2. 107]. *1625:* mikor Jfiu legyn voltam, tëöb tarsaimmal Mikehazara mentwnk az Korczomara bor Jnnya [Szentbenedek SzD; SLt V. 15 Laslo vayda (40) jb vall.]. *1774:* Ezen Joszágokból Jobbágyok manumittáltattanaké, ha igen ki által, mennyiben mikor, Gazda Embereké, vagy Iffiu Legények, Cselédesek voltanaké vagy magtalanok ...? [K; KS vk]. *1843:* mikor eztét cselekedtem akkor meg ifiu Legény voltam [Bágyon TA; KLev. Török Ist-

ván (26) vall.] — **b.** vn + kn után. *1756:* Erdő Ferentz iffiu legény a pincze ajtonak vetette vala a hátát és kargjának maroklatyára tette vala a kezit [Kvh; HSzjP Kovácsi Mihály Kantafalvában lako (38) ns vall.]. *1757:* Lászlo György (17) Iffiu Legény Udvari Fellejtár [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129]. *1826:* Ns Tőrők Josef ifju Legény ... Szász Kata hajadon Léanyal ... öszve Eskettetett [Gyalu K; RAk 15]. — **c.** vn + kn elött. *1810:* Ifju Legény Borbélly István (23) Az Erdőre menvén fel hágott a' fára ... onnan le esett ... 9 hetekig valo sinlödése után meg holt [Gyalu K; RAk 146]. *1838:* Ifju Legény Matyás András 27 Eszt. Meg esett Kováts Sárával [M.bikal K; RAk 255] ✱ *jövevény ~. 1654:* Tot Ferencz neuw ieöucuény legen ... nem leuen neue Zaszlo ala, ekkedigh hadban nem szolgalt [Gyf; LLt Fasc. 160] ✱ *keringő ~. 1765:* Tyronak ... idegeny, keringő Legenyeket is fogjanak el [Szépkenyerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 16] ✱ *kiháló ~. 1751 k.:* azon ... ki hálo Legenjek közül edgjet ki kiut félen az tüztöl [Tarcsafva U; Pf] ✱ *kísérő ~.?* menyasszonykísérő legény. *1764:* ezen kisérő Legények hányon voltak ... meneté vagy jövetté eset általak vagy köztök a' Lödözés ...? [KS táblai vk]. *1765:* azt tudom hogy azon kisérö Legények semmi rosz véggel vagy szándekkal nem voltanak, hanem tsak Ifjuság bolontság kedveket töltötték lövésekkel [F.gerend TA; KS Mart. Szabados (47) jb vall.] ✱ *klákás ~. 1790:* Budorloi Klákás Legények(ne)k szena Gyujtoknek Czipora [Nagyida K; Told. 9] ✱ *lézengő ~. 1579:* Ertyk aztis eo kegmek varasul byro vram zawabol hogy volnanak lezegeo legenyek az varason zerenzerte kik senkit ne(m) akarnanak zolgalny hane(m) chyak ekeppe(n) tartattiak megokat [Kv; TanJk V/3. 183a]. *1681/1748:* egy Rád Mány nevü lezzögő legény epitett egy pajtat s egy veteményes kertecskét [KvAkKt Mss lat. 236] ✱ *megállapodott ~. 1823-1830:* Scriba nevet és kötelességet vettem, lévén pedig még rajtam kívül Körmendi Gábornak két scribája. Egy Márczi András nevü megállapodott legény ... és egy hozzám hasonló növendék, Nagy József nevü [FogE 88] ✱ *megélemedett idejű ~. 1756:* Balás Deák nevü nagj meg élemedett idejü legény volt [Kovászna Hsz; HSzjP Sophia Batzoni Reverendi quondam Michaelis Máttyus vidua (70) vall.] ✱ *nagy ~. 1635:* mikor innet el kele Kiralj halmarol akor sztan rondjanak eöt fia uala nagj legenek [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a] ✱ *nagy idejű ~. 1789/1790:* halálos ágyában hagya Közepsö Laszlo János nagy idejü Legény maga pénzevel szerzett két darabotska kaszálo hellyet a' Gegesi Rfta Ecclá(na)k Pap számára [Geges MT; MMatr. 175] ✱ *nemes ~. 1759:* Hajkul Farkas Vram, evel ditsekedett, hogy Teleki Ur, neki talán bajt akar szerzeni, de meg lássa Nemes Legény Hajkul Farkassal ujjot ne huzzon, mert azután láttya meg, hogy Nemes Legényel huzott ujjat [Marosludas TA; TKl] ✱ *nőtelen ~.* **a.** nötlen férfi, agglegény. *1572:* Henteler Marton, Azt vallia, hogi Eotet Danchyak hytta volt az keomies Georg hazahoz estwe kylencz orakor talaltak otth ket hostathbely Neotelen legent [Kv; TJk III/3. 3]. *1637:* Nötelen legeni, haza tüzeis Ninczien kiröl szolgaltatthattam volna [Kovászna Hsz; HszjP]. *1722 k.:* Proventus Pastoris ... A Nötelen legeny ad Dnr 25. Ha bert nem ad, alkudgyek a Ministerrel [Póka MT; Görg-Jk 155]. — **b.** vn + kn után. *1563:* Zekel Balas neotelen legyn. Pasko Myhal ... neotelen legin [Ádámos KK; JHb XXVIII/24]. *1816:* Meg höltak ... Kálo Mihaly nötelen Legény 50 Eszt. fulladouásban [Szucság K; RAk 140] ✱ *öreg ~. 1592:* giermek koromba(n) laktam It eoregh legeny voltam hogy ell mentem Ismet [UszT Matthaeus Nagy de Nagy Adorian sedis Marus (36) ppix vall.] ✱ *rideg ~* nötlen férfi, agglegény. *1579:* biro vram meg kialtassa hogy se Mywes ember se Rydegh legeny se senky az varasba ... semmy nemó fegyvert ne visselie(n) senky [Kv; TanJk V/3. 197b]. *1585:* Latthiak eo kgmek Meny Ridegh legeniek vadnak Az warosson kik nem zolgalnak, hanem chak Az korchomakon hewernek [Kv; i.h. I/1. 4]. *1621:* Ridegh Legjenieket es hewereő zolgalokat, sokat Ertenek imit amot lennj es henielnj, kik senkit nem szolgalwa(n) itt az varoson vgj elnek, mint az harek (!) az meheken [Kv; i.h. II/1. 327]. — Vö. az *áros-, csóváló-, harmincados-* és *kereskedőlegény* cimszókkal.

2. megszólításban; în adresare; in Anrede : te legény, ti legények!; tu flăcăule, voi flăcăii!; du Bursche, ihr Burschen! *1586:* Anna Nyreo Istwanne zolgaloia[a] ... Monda Beregszaszine a' legennek, Ieozte te zep legeny [Kv; TJk IV/1. 575. — [a]Vallja]. *1600:* legeny ne(m) io helen iarz, mert ez Farkaslaky hatar, de mêêghis temagad ne(m) bantlak, minthogy Palfalui wagy, de az marhat be haitom [UszT 15/105 Nagy Gycörgy Palfalui Zabad Zekely (35) vall.]. *1631:* kerdem hogj hol czenaltad te legjny ezt az menieczket illien hamar [Mv; MvLt 290. 246b]. *1647:* en akkor io reggel ... latam Cziszer Petert hogy ot az uto(n) fekszik uala menek be Marton Matenj mondam neki legenj kik uertek czt az embert [CsÁlt F. 27. I/13 Antal Tamas szent kiralj vall.]. *1679:* en mondottam neki legény majt roszszul jársz vala [Sóvárad MT; Ks 18/LXXXVIII. 1]. *1784:* monda Csáki György legények cz a musikás miénk mert eszt mi fogadtuk három Petákkal [Béta U; IB].

3. *(ifjú) ~ekül* (fiatal) legényekként, nötlen férfiakként; noi flăcăii; als junge Burschen/ledige Männer. *1755:* Nékúnk iffiu Legényekül Serünk volt, és oda gyülvén innya ... Tyifor Grigoras engem hajamnál fogva hátra rántott [Budurló K; Told. 12/44]. *1781:* el menénk Ifju legenjekül Lengjen falvára gusaljosba [Malomfva U; Ben.]. *1783:* egy néhányon Legénjekül vendégséget csináltunk volt az emlitett Karácsoni Innepeken [Kisváros KK; JHb XX/8. 21].

4. fiúgyermek; băiat; Junge. *1663:* Asszonyom ő kegyelmé(t) ... reménysége kivül Isten megszabadította és Isten Kegyelmedet haza hozván, új vendéget is talál az háznál; egy jó ifjú legény szállotta meg az Kegyelmed házát, kit Isten sok esztendeiglen éltessen az Kegyelmed örömére [TML II, 620–1 Katona Mihály Teleki Mihálynak]. *1758:* ugj tudam hogy az Legenjek tartották az házát ügjekezetekkel hogj fel nevekedtenek szolgát penig nem gjakron tartottak [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1776:* Az Anyám házánál sokan voltunk négy legény, három hány [A.csernáton Hsz; HSzjP]. *1853:* Lajos ... áldott jofele ügyibe valo legény[a] [Kv; Pk 7. — [a]Kisfiúra von.].

5. férfi; bărbat; Mann. *1636:* Azon kezde el az praedikallast Jstvan Uram, az miképpen Christus Urünk az Templomot megh tiztita, ugy enis elseoben megh tiztito(m), itis vagio(n) egy Iffiu Zabo Ianos, felesegeuel, az ki Eretnek uallasu paphoz folyamodot, az ki Lator, es kurua, ki meny Te Zabo Janos, mint Lator az Isten ha-

zabol, teis Borbely Janosne mint kurva, Az Legeny nem kele fel, kire monda Istvan Uram, Tasiczy ki az szekbol, tasiczy ki [Mv; MvLt 291. 67a]. *1639:* az legennek felesege Baniaj Gergeljnit halt akkoris [Mv; i.h. 190a]. *1680:* Causa Sz: Gothardiensis[a] Tõtõri Tót Marto(n) Ferentz Mihalyt constituallyia képében felesege Martonos Kata ellen. Deliberatu(m). Nehezséget talaltunk ugya(n) az dologba(n) nehezennis tértünk el igazitasahoz, mindazaltal ... arra leptünk hogy divortiallyuk az legint az aszszonytol et ad 2das nuptias admittallyuk [SzJk 148. — [a]SzD].

Szk: *házas ~. 1724:* Ilucz György házas leginy [Nagyszeg Sz; WLt].

6. talpraesett, ügyes férfi; bărbat destoinic; schlagfertiger/geschickter Mann. *1775:* az Aszszony azt monda: Tudják mitsoda ifju legény vagy, sokáig egy mással hánykodának [Peselnek Hsz; HSzjP Bokor János (50) jb vall.].

7. jelzős szk-ban; în construcţii atributive; in attributiven Wortkonstruktionen: vmilyen férfi/legény vki; este un anumit fel de bărbat/flăcău; jd als irgendein Mann/Bursche: *bús ~. 1880:* Bús legény voltál te is akkor. Epekedtél, sóhajtoztál. Fordultál a „könyörülő jó csillagokhoz ..." sorshoz, Istenhez, emberhez, hogy segitsen immár [PLev. 83 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ *deli ~. 1671.* Értem Kegyelmed panaszát, hogy Kegyelmed deliebb legény Kende uramnál s Bethlen uramnál. Bizony az én szemeim előtt mindennél deliebb csak Kegyelmed [TML V, 480 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz] ✱ *gyenge ~. 1805:* Sajnálom hogy Ngod betegeskedik de gyogyullyon meg mert ha én mint gyenge legény a' kis aszszonyt mag(am) erejin meg nem tudnám ostromolni kit hijjak a' Báro Fabrikára segittségül ha Ngod beteg leszen [Dés; Ks 94 Thuroczy Károly lev.] ✱ *híres ~. 1823–1830:* Az utolsó fél esztendőben volt praeceptoron Imreh Sámuel, most csitszentiványi pap. Ez nagyon híres legény volt a kollégiumban, és Szigetinek lelki barátja [FogE 80] ✱ *jámbor ~. 1659:* Az mi penig az tiszttartó dolgát illeti ... én úgy gondolkoztam felőle, ha György deák felvállalná, talám jó volna, mivel nincsen felesége, egyéb aránt is jámbor legény, úgy vettem eszemben [TML I, 305 Árva Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz] ✱ *kutyahitű ~. 1891:* én, ki elég kutyahitű legény vagyok, nem átallom bevallani, hogy szivtelenül irigylem magát, aki két olyan leánykát és egy ép fickót ölelgethet [PLev. 157 Petelei István Ferenczi Zoltánhoz] ✱ *nagy ~. 1653:* én török császárt és minden állapotját Konstánczinápolyban is a magam házánál láttam micsoda állapotban légyen a hadban is láttam; de bizony nincsen ezen a világon nagyobb legény nálanál — azt elhiheti akárki ! [ETA I, 135 NSz] ✱ *olyan színű ~* olyanszerű ember. *1744:* azt irhattyuk Nsgd(na)k, hogy ollyan Bál nevezeti alatt follyo solennis pompak mennek végb(en) éjjeli solennis illuminatioval condecoralt szankazasokkal edgyűtt, az melly(ne)k az ollyan színü Legenyek mint mű vagyunk, még eddig hirit sem hallottuk [ApLt 4 Árkosi Benkő Ráphaël és Imreh József Apor Péterhez Nsz-ből] ✱ *öreg ~. 1765:* A' mi G. Károlyival való Tractát nézi alázatoson meg követem Excellentiád kegyelmes személlyét én abban Semmi hebehurgyaságot nem cselekedtem, nemis hozzám illik a hebehurgyaság már mind öreg Legény Levén [Aranyosmeggyes Szt; WLtMiss.] ✱ *serény ~. 1659:* Sok dolgokrul írhatnék Kegyelmednek, de nem bízhatom az pennára, hanem azon kérem Kegyelmedet, hogy Kegyelmed serény legény legyen, mint én [TML I, 367 Veér György Teleki Mihályhoz] ✱ *sovány ~* gyenge legény. *1806:* dél előt a Letzke sovány volt ... délelöt egyebet egy sovány Letzkénél nem tanultam ... délután is sovány Legény voltam [Dés; KMN 338] ✱ *szabad ~. 1700:* Tudgjuk hogj Munye Barbul es Mihaly Szülei Havasol földéből ki szármozván itt Also Szilváson telepedtenek meg és ... Buda Gaspar ur(am) Ispányságában kezit reájok akarta tenni mint szabad legenyekre [A.szilvás H; Szer.] ✱ *szegény ~. 1542:* Byzon kegelmes wram, hog engemeth az fel ezthendeyg ǫth tharthozthathak. zegen legen wolthomra nag kar wallasokra ... nagwbath nem wallottham [Fog.; LevT I, 17 Petrus Orozy Zalay Janos Poson m-i isp-hoz és Fog. vára urához]. *1573:* Marta taligas Albertne ... vallya ... mykor Veres Sigmond meg holt 18 Eokre vasas zekere es Egyeb Tehen Barma eleg volt ... egeb hazkeozbely Marhaya es eleg volt, valamibe Mostan Veres Thamas vagion mynd Veres Sigmondrol Marat, Mert egy zegen legen volt Tamasnak az attya hogi oda zallot volt [Kv; TJk III/3. 165]. *1663:* Nem kellett volna Kegyelmednek, szegény legény lévén fejedelmi emberrel feltenni, mert annak egy ajándékja minden dolgát Kegyelmednek elrontja [TML II, 620 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. *1755 k.:* azon részre biratott földek annyira abaliénalodtanak, hogy az hol praedecessorim mint Fő emberek bővön oeconomizaltanak most én szeginj leginj igen gjengén folytathatom vekony oeconomiámat [Kecset SzD; TKl Váradi Zsigmond Teleki Ádámhoz].

8. mesterlegény, segéd; calfă; Meisterjunge/geselle. *1561:* Eg mester se mereßlyen az legennyel tarsul miuelnj | Valamelly mester walamely legennek myet arulna akar it akar maswt Chinaltak leg'en fel gira ezwston marad | Hogy ha ualamelly mester mas mesternek legenyet auag' Aprodiat el hiteti egy gira ezwston marad [Kv; ÖCArt.]. *1583:* Eozuegy Meszarosne tulaidon maganak se legent ne tarthasson se ne meszarolhasson, hanem az Mesterek keöszul, eggyk tarsul legien uele az meszarlasban [Kv; MészCLev.]. *1665/1754:* Az Legények fel-kelésének ideje reggeli négy óra: dolgának el-hagyása estveli hét óra. A' ki el-mulattya büntetése egy heti bér [Kv; ACArt. 12]. *1672:* Mikor valamely Mester Ember avagy legeny a' Czehb(en) be akar allani elsőben tartozzék beköszönő Pohart adni ugjmint 2. tal etellel egy pecsenyet egy veder borral, es egy forintal, akkor penig kezest allasson, avagy Zalogot adgyo(n) [Dés; Jk]. *1701:* Valamelly Mester ember az Eorőgjebbek közzül Legény dolgabol meg fogyatkoznék, tartozzek ă Ceh Ifliab Mester ember Műhelyéből fel kövedzeni és Eorőgjebb Mester embernek Műhelyében fel ültetni, mivel az Eorőg Mester ember ă Céh Onussát elébb kezdette supportalni [Kv; PosztCArt. 32]. *XVIII. sz. köz.:* A mester Legénynek nem Szabad Szarvat vásárolni a' Mester Emberektől ... az illyen Legyén a meg vett szaru araig buntetodik [Kv; FésCJk 4]. *1852:* Árticulusunk 30ik és 36ik pontja meg határozza hogy vándorlásának idejét bé töltött legények, ha mestereknek felvétetni kivánkoznak, minek utánna az esmertető esztendőtt el töltötték — kötelesek a' remek esztendőtt négy műhejbe tölteni [Dés; DLt 1312]. — L. még DFaz. 9, 33, 35; FogE 201.

Szk: *~ek atyaságának tiszte. 1665:* egész Cehűl eo kglmek helyben hattak az el mult 1664 Die 22 mensis January választások szerént valo tiszteket ... Az Legénnyek Atyaságának tisztiben Im Leorincz Ur(am) [Kv; SzCLev.]. *1670:* Legények Atyaságának Tisztire ... választak ... az Magyar natiorol Acs Miklos Uramat [Kv; i.h.] ✱ *~ek atyja. 1701:* fel szabadulván az Inas elsöben ă Legények Attyához mennyen, és ott két hétig dolgozzék, mig az alatt egy Betsűletes Mester tanálkozik az ki néki dolgot adgyon, és ugy az után Mester Legénynek mondhattya magát, ha peniglen rajta érik hogy Legények Attya híre nélkűl dolgozik ă gazdán büntetés légyen f : 6 [Kv; PosztCArt. 7] ✱ *~ek atyjának/atyjává választ. 1613:* Ujabban választották esmét legények atyjává Szabó Péter uramat [Mv; EM XVIII, 399]. *1710:* Valasztá az B: C: Legények Attyának ... Vásárhelly Andras Uramat [Kv; ACJk 75] ✱ *~nek felszabadít. 1845:* Beszögödett (!) Czech György Abrudbanyai Land Máister tulajdon fiát Wilhelm Czehet a kiis az ő ápro[a] Esztendöket (!) szerentsisen el töltete annak utáno Az Kováts Czéh fel is szabaditota Legingynek[b] [Kv; KovCLev. — [a]Így *apród* h. [b]A *legingy* alak i.h. e tájt még többször előfordul] ✱ *~nek felszabadittatik. 1840:* (Az inas) mindjárt mihelyt Legénynek fel Szabaddittatik azonnal Szakmant kelletik dolgozni [Dés; DLt 972] ✱ *legénnyé lesz. 1836:* az inasok midön fel szabadulnak és legénnyé lésznek, készittsenek proba remeкűl a' láto mester jelen létében egy két kupás korsot, egy két kupás fazakat[a] [Zilah; ZFaz. *látómester* al. — [a]Folyt. a fels.] ✱ *~ számban* mesterlegényként. *1640:* ha mind az négy remekben hiba találtatik, tartozik büntetésben még egy esztendeig legén szamban miuelni [Kv; KovCLev.]. *1721:* Tóth István adván magát ácsmesterségre egy néminemű Király Péter nevű faragó ember mellé legénynszámban [Dés; ETF 107. 28–9] ✱ *~t tart. 1823-1830:* Itt folytatta az apám megint mesterségét[a], legényeket s inasokat is tartván, melyért a céhbeli mesteremberek erősen is haragudtanak [FogE 62. — [a]A szabóságot]. *1847:* a' kérelmesnek rajza bé mutatasakor, a' remeke le darabolásához 14 napokig egy legényt tartani meg engedte [Kv; ACProt. 23] ✱ *~t tarthat. 1845:* Orbán István Mint Filialis Mester[a] Inasokat szegődtethet Szabadithat és a Czéh petsétyevel legényeket tarthat de Kolosvára mestersége folytatása végett nem jöhet, mint Landmeister [Kv; i.h. 12. — [a]Szászfenesen (K)] ✱ *~t ültet. 1773:* el végezvén Egyenlő akaratal hogy 6 Esztendeig nem Lészen szabad inast ültetni sem Legént ... Büntetésse lészén RFt. 6 [Kv; FésCJk 21] ✱ *~ül kitölt. 1782:* valamelj legénjek az hat esztendőt ki nem töltöttek, addig az Ché bé állo pénze bé nem vétettetik és mesterré nem tétetődik mig az hat esztendőt legénjül ki nem tölti [Kv; ÖCJk] ✱ *~ül szolgál. 1583:* Valamely Jambor giermeke my keozinkben akar az Meszarlasnak megh tanulasanak okaertt be allani ... Az aprod eztendeót harom eztendeigh visellie ... Mikoron pedig harom eztendeó mulua az eó aprod eztendeiet ky teóltuen legeniul akarna szolgalni, Eó maga gazdat es Mestert maganak ne valazthasson hanem az wdeősb mesternek tártozzek az Cch adni [Kv; MészCLev.] ✱ *apróbéres ~. 1655/1754 k.:* Ha valamely Mesternek Társ Legénye léjend, Apró-béres Legényt-is tarthasson mellette szabadoson; két Apró-béres Legénynek penig egy mihelyben lakni nem szabad. Társ legénynek heti béri d. 25. Apró béresnek heti béri d. 20 [Kv; ACJk 7] ✱ *aranyászó ~. 1622:* Hozának sok bányász-, aranyászó[a] legényeket, többet ötszáznál, feleségek, gyermekekkel egyetemben Körmöc és az több bányákból, onnét felül ... kiket Bethlen Gábor őfelsége külde Erdélybe [Kv; KvE 152–3 SB. — [a]A kiadványban sajtóhibával *aranyásó* alakban] ✱ *erszénygyártó ~. 1573:* Erzebet Dabo Tamasne Azt vallia hogi Egy Gergel New legen ... Bezellette meg hogi egi Myhal New legentwl ... Kikelleo varat veot volt egy Bokor kapchot d. 80 Eo penig egy Monostory Erzen Iarto Legennek atta volt fl. 3 d 50 [Kv; TJk III/3. 283] ✱ *felszabaduló ~. 1808:* végeztetett, hogy már ennek utánna a felszabaduló legény nem csinál ezután szabaduló levelet, hanem tartozik cuncsattot (!) váltoni 8 garassal, a notáriusnak 4 garassal [Dés; DFaz. 34] ✱ *felszabadult ~. 1819:* Ezen Czéh Tagjai Kőzűl égy Mester Embernek sem engedtetik meg a Czéh hire s égyet értése nélkűl Inasokat fel venni, vagy felszabadittani, az ollyan Inas, vagy felszabadult Legény égy Mühellybenis fel ne vétessék [Kv; MészCLev.] ✱ *házas ~* nős mesterlegény. *1769:* ha mely nőtelen Mester legények az hazas Legenyeket szenvedni nem akarnák hanem vexalnak ... erdemek szerent fognak büntetődni [UszLt XIII. 97] ✱ *hetes/hetibéres ~. 1589/XVII. sz. eleje:* Valameddigh az Jnas az eö aprod esztendeiét eppenseggel ki nem teolti, akar Attiánál, s — akar Attia fianal tanolt legien, de semmikeppen addig legenisegre ne szabadittassék, se ugi mint heti béres legennek fizetest ne tegienek | Edgi Heti beres Legeni se válthassa es hagihassa el Gazdaiat semmi egieb wdeoben, hanem Kis Aszszoni napian [Kv; KömCArt. 5–6]. *1829:* megis hagyta volt az akkor tájba Hetes Szék árlo Legényeknek, hogy a' büntetés pénzeket ... mihelyt kérik mindjárt viszsza adják [Kv; MészCLev.] ✱ *idegen ~. 1721:* Dalyai Mihaly ... idegen legenj es itt semmi gjamola nintsen [Kv; ÖCJk] ✱ *ifjú ~. 1702:* az I ... Des varossa Csizmadia Czehiben Inasi esztendőt el tőltőt felis szabaditatot és mostis azon művét kőveti mint bőcsűletes Ifju Legeny [Dés; Jk 333b] ✱ *kannagyártó ~. 1599:* Az kannagiarto legennek az Talra palazkra es az kannakra walo czimer fel mecziesteol attam d 28 [Kv; Szám. 8/XIII. 12 Szabó András sp kezével] ✱ *kerékgyártó ~. 1809:* azon Házban dolgozo Szathler és kerék gyárto Legényeketis kinálván[a] [Dés; DLt. — [a]Pálinkával] ✱ *kántoros ~* kb. negyedévi béres legény. *1831:* Szabo Josef ... noha Czéhbeli Fazokas mester ember el esett allapottya mian nem kápax hogy maga műhellyebe mesterseget fojtathassa hanem nékünk alább irtaknak Kántoros Legenykeppen dolgozik, s ugy tartogattya Házát [Dés; DLt 1176] ✱ *kontáros ~* kontárkodó mesterlegény. *1806:* Végeztetett közönséges akaratból, hogy senki is kantáros legént ne hozasson magának, műhelyt annak ne adjan [Dés; DFaz. 34] ✱ *leveles ~. 1819:* a proba két hetek el töltésével a Legény menyen viszsza Mesteréhez mind Leveles Legenye [Kv; MészCLev.] ✱ *papiros ~?' 1819:* Kretsun Josziv ... halála történt a' kérdésben elé fordulo pappiros legénnyel valo egybejövése után | látván a pappiros legény, hogy az aszszony a' gornyikot megbirja, kezében volt páltzájával hozzá ütött, 's fél felé le dőjtette [Déva; Ks 116 Vegyes ir.] ✱ *remekes/remek esztendős/remekezni kívánó ~. 1655/1754 k.:* Az Remekes Legény minek utánna a' Remek tsináláshoz fog, tehát a Láto Mesterek kötelességek szerént, mig a'

Remek el-készül minden két hétben el-mennyenek és meg lássák hogy az Remek ha maga és nem más által készül [Kv; ACJk 23]. *1668:* Keöuctkezik az Remekes legennyeken az mit exigaltunk [Kv; SzCLev.]. *1827:* a' remekezni kiváno Legények | a' remek Esztendőt tölteni akaro Legények [Kv; ACJk 21]. *1839:* Remek Esztendős legény [Dés; DLt] ✱ *rézműves ~. 1585:* Vrúnk Zamara hozanak Besterce Baniarol 6 Rez miesz legenieket koltottem Etelekre ... d. 15 [Kv; Szám. 3/XVIII. 28a Gellien Imre sp kezével] ✱ *szappanos ~* szappangyártó mesterlegény. *1598:* Lakatos Janos ... wallia. Az Thoronba(n) hallotta(m) Hegedws Ianchitol hogi inkab hizi hogi az battia verte az zappanos legenbe(n) az kest [Kv; TJk V/1. 161] ✱ *székálló ~* mészároslegény. *1819:* a Székállo Czéh Mester ... kötelessége a' Székállo Legényekre űgyelni, hogy azok a magok kötelességeket hiven, és az ahoz megkivántato tisztaság(g)al tellyesitsék, a hust vásárlokkal méltatlanul és gorombán ne bányanak [Kv; MészCLev.]. *1847:* a' ki pedig igy megvan bélyegezve mint székállo legény, mit fogna elkövetni — mint Czéhos mesterember ? [Dés; DLt 466] ✱ *szerhordó ~. 1665/1754:* Minden Legény pedig, akár haza fia, akár idegen legyen tartozzék Szerhordoságot viselni; ha nem akarja viselni tartozik le-tenni. Az Dékányság pedig és a Szerhordoság minden három holnapba változzék. Ha a B: Társaságnak hertelen való dolga érkezik, és az Atya Mester a' Szerhordó Legényt hivattya akár éjjel akár nappal, tartozik minden haladék nélkűl elmenni; ha el nem menne bűntetése egy heti bér | Az B. Társaságnak benn létekor tartozik a Szerhordó Legény a ládát, minek előtte az asztalra tétetnék, meg tisztitani a' portól, ugy hogy ujjokkal ne irhassanak rá, mert ha irhatnak, bűntetése egy héti bér [Kv; ACArt. 11–2, 13] ✱ *tölcséres ~* üveges/üvegező legény. *1586:* latam ... az Czizar legent az Petert hogy az Tölczeres legent az Lörinczet á hona ala fogha ... mondek, hogy walazzak el egy mastol mert ezze haborottak az legienek [Kv; TJk IV/1. 546a]. *1635:* Onna(n) egy korba(n) az Tolczieres legeny el hiva [Mv; MvLt 291. 52b] ✱ *utazó ~* vándorlegény. *1807:* Egy meg nyomorodott utazo Legénynek adattatott 30 xr [Kv; ACSzám. 9] ✱ *üstgyártó ~. 1838:* egy üst gyárto legényt pedig a földhöz ütöttek, melyre monda Papp Mihály, igy kell bánni a Nimetekkel [Kvh; HSzjP Jubillatus Strázsamester Szöcs Dániel (42) vall.] ✱ *vándorló ~. 1819:* Mihent a vándorlo legény az atyamester Házához meg érkezik, azonnal tőlle a Szabadulo Levele Cuntsaftya kerettessék elé ... az Ifiu Társaság Ládajába tétetödjék bé, és ottan tartassék mind addig, mig a Legény a városról ésmét elmégyen | Hogy ha pedig Gazda tellyességgel nem találtatnék akor a vándorlo legény három napnál tovább a városon ne mulasson ne tekeregjen, hanem ... a vándorlást tovább követni tartozék [Kv; MészCLev.]. — Vö. a *borbély-, csiszár-, csizmadia-, kerekes-, mester-, mives-, molnárlegény* stb. címszókkal.

9. szolgalegény; slugá, fecior de curte; Knecht | inas; servitor; Diener. *1573:* Kathalin Draga Simon Leanya, ezt vallya hogy ... hatra tekint Az Legen es hogy lattya hogy Jge(n) Eg Az vra Maiora Annal Jnkab el futamodot [Kv; TJk III/3. 191]. *1588:* Keouettkezik az Zolgaknak megh Zegeodeoth berik. 14 die January Zegeottem 1 legent az Lovak melle[a] [Kv; Szám. 4/V. 9 Gr. Veber sp kezével. — [a]Köv. a részl.]. *1639:* az legeni nem mere fel költeni az urat [Mv; MvLt 291. 200a]. *1657:* vöttem mellém egy Horvát Szabó János nevű legényt [KemÖn. 40]. *1763:* az én Legényem Boros Miska gyujtotta volna fel azon praetensioban forgo epűletet [Torda; TJkT V. 152]. *1765:* Nem tudom mi űdő tájb(an) allott Borsai Uramhoz azon Legény Bérességre [Szépkenyerűsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 24–5]. *1768:* Őrvendezve értettem ide küldött legényedtől, Mélt(óságos) Groffnédnak jobb létit [TKhf Alvintzi Gábor lev.]. *1779:* Igaz, hogy az Exponenshez Midön Legényét Őkreivel erőszakoson el fogták volna, meg támodván Keczeris Puskával hozzá lűttek ... ? [Dob.; WassLt vk]. *1812:* a Nagy Aszszony Legényével verette le a Lakatot [Héderfája KK; IB. Takáts Joseff (45) gr. I.Bethlen Sámuel tisztjének vall.].

Szk: *~ek háza. 1656:* Az legenjek hazabol ki jeöven az pitvaron az masik hazra nilik bal kezre vas sarkon panton forgo reghi bellett ajto [Fog.; UF II. 162]. *1813:* Legények Házában ... Rongyos kementze Nro 1 [Alpestes H; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.]. *1837:* Déésen a legények Házába égy vas pántos agyneműs ládá [Szentbenedek SzD; Ks 88 Oszt. 13] ✱ *belső ~. 1802:* tsak hamar hazafelé tzommogván ... eő Nagysága kotsissa, ki után menvén Forro Lajos ... eő Nagysága belsö Legénye egy Fával, és ugy ütötte meg vagy kétzer, és ezen ütésivel a kotsist el is ejtette a' Földre [Mv; Born. XXXIX. 53 Mich Görög jun. (27) vall.] ✱ *első ~. 1802:* hallottam ma beszélleni hogy ... az Leányért volna az villongás, mert az Cammerdineris szeretné, 's az ide valo Baro elsö Legénnyeis szeretné, 's nem oszthattyák [Mv; i.h. Bedö Józsefné vall.] ✱ *fogadott ~. 1595:* Barannyai Mattyast Wrúnk ö fge hadnagyat és fogadot legennyi portekat (így!) vitte Thordaig Taipo Gaspar 6 loual ... f 1 d 50 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 48 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ *fő-fő ~. 1595:* 12 Eyttel borth attam az Aztalra, és föfö Legenyinek szolgainak koczisoknak és Inasoknak ... d 72 [Kv; i.h. 179 ua.]. *1621:* adot Vogner Mihalj Vra(m) haro(m) keobeol zabot, meljnek ket keoblet az eo Naga[a] lovajnak attam ... Az harmadikat az feo feo legenjek louajnak oztottam ki [Kv; i.h. 15b/X. 47. — [a]I. Bethlen István gubernátor] ✱ *hetes ~. 1649:* Fogattam egi legint az hetes Leginy melle hogi szenat hozzanak az louak(na)k ... D 5 [Kv; i.h. 26/VI. 538] ✱ *mundéros ~. 1765:* Strása lévén láttam hogy oda jöve ... B. Banffi Mihállyné Aszszony ... egy Mündéros Legénye[a] [Zentelke K; BfN Zentelki cs. — [a]Más valló inasnak mondja] ✱ *öreg ~. 1600:* veottem az Eoreg leginnek egy hozzu száru sarut d 70 [Kv; Szám. 9/XII. 65 Igyártó Simon isp. m. kezével] ✱ *palotás ~. 1760:* A Palotás legények egy embernek valo ágyat rontottak el [Szőkefva KK; Ks 71/52 Szám.] ✱ *rudas ~. 1595:* Vettem az Rudos legennek egi eoreog zekerniet p(ro) f — d 65 [Kv; Szám. 6/XV. 39]. *1597:* az Rúdos leginek zekernét wóttem d 75 [Kv; i.h. 7/X. 7 D. Jacobinus isp. m. kezével]. *1599:* az Tanoknak vallasabol ky tetczyk hogy ... az rwdas legeny Balint verte vtanna az lowakat, es amjatt deolt el az zeker [Kv; TJk VI/1. 380] ✱ *sátoros ~ül szolgál* kereskedősegédként dolgozik. *1573:* Kalara nehai Hegedws Matene ... Twgia hogi puskar eleoszer Sarkantius Balintot kezte volt zolgalny Satoros legenywl, Az vtan ... vgy fogatta volt Marhaia melle puskart [Kv; TJk III/3. 173] ✱ *szekeres ~. 1578:* wegeztek eo kegmek eztis hogy a mely rideg es lezegeo legennyek vannak az varaso(n) kik senkit nem zolgalnak, vgymint

zekeres legenyek mives legeniek es egieb effele vratlan zolgak ... mindenike(n) adot vègienek [Kv; TanJk V/3. 167b]. *1590:* az zekeres legenjek kezdek egy mast kj vonnj az Zabo lenart kapuian [Kv; TJk V/1. 1] ∗ *szekszenás ~. 1679:* Bethlen Gergely Uram lengyelországi útjára szekszenás lovakat adván, az szekszenás legénynek való fizetéssel együtt teszen fl. 131 60 [AUt 229] ∗ *téglás ~. 1589:* Haydo Janos ... Teglas legenyekert ment atta(m) 2 Lotol f. — d. 50 [Kv; Szám. 4/VI. 105 Stenzely András sp kezével] ∗ *testkisérő ~. 1765:* mondá Somlyai Uram a Feleségemnek ekképpen láttya Kgylmed Mesterné Aszszonyom ezek a' Testkiserö Legenyek[a] [F.gerend TA; KS. Sam. Teleki de Maxa (47) ref. tanító vall. — [a]Tréfásan a volt tt-t elkisérö legényekre] ∗ *tutajos ~. 1764:* mü is Tutajos Legények voltunk ... tudgyuk bizonyoson hogy ... Dedrádi Gram Dávid nevü szász egy ifju barnaszeg Maria nevü olánnét azon tutojra, mellyet ö kormányozott fel vett [BfR VI. 125/15] ∗ *udvari ~. 1770:* Csatán felöl lévö Szamos parton talála égy udvari Legenyt hajdan füvel égy ingbe Nadrágba és Csizmaba [Dés; JHbB 361]. *1776:* az ö Nsga ... Praefectussahoz, tisztartojahoz, és Udvari Legenyeihez huzván a' Puskakot és arányozván kik akarták meg löni ? [Marossztgyörgy MT; MkG 36. 5/4 vk] ∗ *zöldbeli ~. 1570:* Kys Esthwan varos zolgaya ... vallia, hogy ... Mykor az Byro vra(m) haza eleot volna, Kissymon Marton Jwtot oda egy zeoldbely legennyel kyt Zylwassy Jmrch zolgayanak Mondanak lenny [Kv; TJk III/2. 115]. *1585:* a' zekely ferencz haza kertiben a' leany Az Seoweny mellet egy hitua(n) Borza fa mellet fekzik, egy zoldbely legenniel ketten [Kv; TJk IV/1. 503].

10. *napszámos* ~ zilier; Tagelöhnerbursche. *1678:* Marko Görnel holt megh egy nap szamas Legeny [Mv; MvRLt]. *1737:* Illyen okon prosequalom törvénnyel az lt hogy ö sokszori már meg rögzött vérengezö szokása szerént ... egy szegény idegen napszámos legényt meg tamadván, kezében levö vas villával rutul meg verte [Torda; TJkT I. 135].

11. (városi v. várbeli) darabont; daraban; Trabant (aus der Stadt/Burg). *1582:* Keowethezyk az harom kapwbelj 18. Drabantoknak fyzetessek ... fyzettem az keet kapwra tyzenkeet drabantnak f. 38. Az Monostor kapwra fizettem Eott legennek f. 15 [Kv; Szám. 3/V. 57 Lederer Mihály sp kezével]. *1595:* Az Vrunk pinze mellet bochiatot Biro Vram harom legint az harom kapurol ... attam nekik f 3 [Kv; i.h. 6/XVI. 8]. *1597:* az melj 50 ho penzes darabantokatt fogattunk Azoknak fizetesek igy kouetkezik Az hadnagynak Sala Istwannak attunk hora f 10 d — 4 tizedesnek ... f 16 d — 1 dobosnak f 4. d — 1 zazlo tartonak f 4 d — Az zeker wezetheonek f 4 d — 43 leginnek ... f 129 [Kv; i.h. 7/VI. 4 Dica].

Szk: *trombitás ~. 1589:* hyuatta Byro vram Iflyw Lakatos Thamast hogy az Toromba(n) az Trombitas Legennek vassat veryen az Labara atta(m) f. — d. 8 [Kv; i.h. 4/VI. 42 Stenzely András sp kezével].

12. katona, közlegény; soldat; Soldat. *1595:* Wrünk ö fge harom hadnagya Tizedese szöket legennyeket kergettek [Kv; Szám. 6/XVIIa. 56 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1596:* Mikoron az Eottuen leginieket kezdek zedni kiket Vrunk paranchiolattiabol az hadba, Eger fele bochatot az varos, tizenket leginnek fizettwnk eleozeor egi ho pinzt [Kv; i.h. 6/XX. 7]. *1598:* Az masfel zaz gialogoknak, kik az Algyw Zerzamokat Keowarban vittek minden legennek f 2 adwan. Teott f 300 [Kv; i.h. 8/IV. 10]. *1634:* Elo juta az Hadnagy és kerde hol vadnak az Legenyek [Mv; MvLt 291. 28a]. *1662:* a strázsára meghozatván híre a török jövetelének ... ellenkezőt bocsátának: bagosi hadnagyot, Virághází Gáspárt tiszti alatt valókkal és az ónodi hadakból is jó legényeket [SKr 173]. *1678:* vettük olyan parancsolatját is Kegyelmednek, hogy az gyalogsággal bemennénk arra felé ... de bizony semmiképpen az gyalogságot be nem vihetjük ... ha meg értik, eszekben viszik, hogy arra akarjuk öket vissza vinni, bizony nem hiszszük két vagy három legény maradjon egy-egy zászló alatt [TML VIII. 177a mezei gyalog hadnagyok Teleki Mihályhoz]. *1705:* A kisirök pedig valának egy káplár és öt legény, kik is mind veresben valának [WIN I. 629]. — L. még ETA I. 70; KemIr. 319; SKr 148, 380.

Szk: *puskás ~. 1623:* Az Palank hozza ala az olt[a] felę igen Jgienesse(n) 75. Eóll legyen es ott az Zegeten Egy Zep Bastiaczyka mostani forman kiben 25 puskas legeny feryen Zw⟨kse⟩gnek Jdeyen [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut. — [a]Értsd: az Olt folyó] ∗ *szabad ~. 1630:* oda alá Rácországban, Boszniában és több helyeken szabad legényeket jó puskásokat fogadjon tizezret [BTN[2] 427]. *1660:* Egyéb új hírt nem írhatok, hanem írhatom, hogy Fekete Alit elfogták az szabad legények [TML I. 512 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1672:* Az szabad legényeket elhiszem valaki az magyarországi uraim közül ültették fel [TML VI. 225 Teleki Mihály Katona Mihályhoz]. — L. még SKr 536, 546.

13. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *korában* **a.** nőtlen férfiként; ca bărbat necăsătorit; als lediger Mann. *1573:* Anna geobel Andrasne azt vallia hogi zolgalt eonallok Kadar Andras Legen koraba betegenis fekwt otth [Kv; TJk III/3. 151]. *1574:* Zalna mykolos Jday[a] haryннay Janos Jobbagya ... ezt walla hog en werbőcy Jdeybe erkeden laka(m) leghyn koromba [Erked K; LLt Fasc. 29. — [a]Nagyidáról (K) való]. — **b.** mesterlegényként; în calitate de calfă; als Meistergeselle/junge. *1644:* Marko Matyas allott be iffiu mesterül az Czehban, de mivel 2 esztendött negligalt legeny koraban és tőserkedetis adot büntetes penzt fl 12 [Kv; MészCLev.] ∗ *ifjú ~ állapotában* ifjú mesterlegényként; ca tînăr calfă; als junger Meistergeselle. *1685:* Csiszár György Atjánkfia ... iffiu legény allapottyában ... jntesre illetlenül felelven eo kegl(ne)k azt monta, az Mentejetis rolla ugyan le akarja vonni [Kv; ÖCJk] ∗ *ifjú ~ egytestvérek* nőtlen legény-testvérek; fraţi necăsătoriţi; ledige Burschen-Geschwister. *1722:* Esztelneken[a] ... jövének mü elönkb(en) ... Móldvaj Dormánfalvi két Iffiu Legény egy testvérek, Kosztándi és Simon nevüek és obligálák magukot Nmzts Krakaj Boldisár U(ra)m(na)k örökös Jobbágyságra fiuról fiura irrevocabiliter [LLt. — [a]Hsz] ∗ *ifjú ~ fia* vki nőtlen legényfia; flăcăul cuiva; js lediger Sohn im Burschenalter. *1736:* Méra Kozmá(na)k négj iffiu Legénj Fiai ... elszöktenek, most a nagjobbik sz Ur Báttsa, az Küsebbik pennig Pakularja ... Kis Sármáson[a] [Beresztelke MT; Told. 25. — [a]K]. *1828:* (Eskettem) Néhai Damosi Vintzé Máté ifju legény fiát Gyurit ... Dam(osi) Özv. Márton Istvánné hajadon leányával Annókkal [Damos K; RAk 24]. *1840:* iffiu legény fiamat Sándor nevezetüt a törvényes utan lejendö páros élettet meg kivánva nőszesittem ...

kivántam [Dés; DLt 948] ✱ *ifjú ~ jobbágy* nőtlen jobbágylegény; flăcău de iobag; lediger Fronbauer-Bursche. *1653:* Leőnek kezesek Nemzetes Ebeny Jstuan u(ramna)k Egy cziulaj Szabo Tamas New Iffiu legenj iobagiaert [Gyula K; WassLt]. *1762:* Galambfalvi György Uram Baboczi Márton nevű Iffiu Legény Jobbágyát Kaffai János pofozta meg [Geges MT; IB Joanes Bokor (42) jb vall.] ✱ *ifjú ~ korában* nőtlen legénysége idején; în timpul cînd era flăcău; in js lediger Junggesellenzeit. *1629:* iffiu legenj koraban az melj Leankat az annya tartot azzalis ugy jart volna [Kv; TJk VII/3. 125]. *1736:* Lepres János Fiai Mihály és János Ifju Legény korokban Rejtar katonákká lettenek volt [A.idecs MT; CU XIII/1. 589]. *1758/1792:* Iffiu Legyén koramban jöttek volt ide közinkben molduvabol háram egy Testvérek [Fejér m.; KGy]. *1830:* (A) szöllő ... mindég quartas volt onnét tudom ... hogy ifju legény koromban több esztendőkben pásztoroskodván ... ezen szöllőt mint quartast ugy birták és használták [Ne; DobLev. V/1169. 4b Szijjárto Id. Nemes Kováts János (77) vall.] ✱ *ifjú ~ szolga* fiatal nőtlen szolgalegény; servitor/slujitor tînăr necăsătorit; junger lediger Diener. *1639:* az Jarmos Eökreok(ne)k harmat az kereskedeo Iffiu legenj szolganak Keczelej Gergelj Deaknak aiandekoztak [Kv; RDL I. 116]. *1661:* valamely két emberséges ifjú legény szolgát ... kérem, fogadjon számomra [TML II, 30–1 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *öreg ~ szolga*, idősrendű szolgalegény, agglegény-szolga; slugă mai vîrstnic; alter lediger Diener. *1657:* nálam pedig szokott vala állani postacímer, kivel Székely János nevű öreg legény szolgámat küldöttem vala el [KemÖn. 121]. *1710 k.:* Nagy bosszúságom volt néha: valamely öreg legény szolgámnak parancsoltam, hogy afféle vétkest megcsapasson, mellette szólott, vagy csak ímmel-ámmal követte [BÖn. 496].

◇ **Hn.** *1889:* küsmöd loka és legény lok [Etéd U; EHA].

legénybíró a legények (választott) vezetője; conducătorul (ales al) flăcăilor; (gewählter) Führer der Gesellen/Burschen. *1659:* Beszterczerűl magam viszsza jüue(n) a' Legeni Bironak vetni valo Zab vetelre fl. 3 [Borberek AF; WassLt Perc. 52]. *1768:* mindenkor Legény Birot tartottunk a Faluban Sz.Lászlon és az Őkör tilalmasokat annak kellett meg őrizni és őriztetni [Szentlászló TA; JHb XXXVI/17].

legényecske legényke; flăcăiandru, flăcăiaş; Bürschchen. *1763:* Egy Bergenyei Legényetskét bé vitetett szekerestől az Megye Erdejiből | Imre Minya nevű Legényetske [Udvarfva MT; Told. 44/15, 18].

Szk: *gyenge ~. 1763:* minthogy gyenge legényetskék voltunk, el szaladozánk széllyel [uo.; i.h. 44/15] ✱ *ifjú ~. 1630:* fel haniua(n) az szenat Istua(n) Deak lata(m) hogi ez az Leani egy Inassal fekszik vala, kiket fel pirongatua(n) az Inasnak monda(m), jai iö fiam illien Iffiu Legenieczke leuen bezzeg nagj korpa hwuelihez fogtal volt [Mv; MvLt 290. 197b].

legényes legényeket kedvelő (leány); (fată) care umblă duoă flăcăi; Burschen gern habend(es Mädchen). *1697:* akkor Peter Deakne Aszszonyo(m) hajadon Leany volt, aszt tudom s lattam hogj az ifiú legenieket igen szerette, uelek jádzott, nyakokon csüggőtt, s csokolta őkőt ... mindennel barátsagot vetett, Latta az Anyais hogj olya(n) legenyes, kért, könyörgőt az Istenert gjalazattyara ne ügyekezzem, meg ne gyalázzam az Leanyát, mert igen féltette, miuel igen rosz termeszetű volt, meg akkor Leány koráb(an) [Szentsimon Cs; CsJk 10].

legényeskedik legényül dolgozik; a lucra în calitate de calfă; als Bursche arbeiten. *1796:* En is az Exponensnél mint hat hetekig legényeskedtem [Déva; Ks 101].

legényi mesterlegényi; de calfă; von Meistergesellen, Meistergesellen-. *1589/XVII. sz. eleje:* Mikoron ... az Várason kwuwl valo hellieken, falukban, Varakban miuelnenek, akkor, holot nem az mester tartia etellel az eo Legenyt, az Legeni ber fizetés hętre minden ellenkezés nęlkwl egy forint legien az mesterteől [Kv; KőmCArt. 6–7]. *1782:* (Veress Sámuelnek) az édes Annya ... meg halván tanátslották, hogj édes Annyarol maradott Joszágotskája s vagjonkája ne pusztuljon el, váltsa fel inasi aprod még hátra lévö esztendeit, a' minthogj felis váltotta, és a' Mészáros Czéhis ... nem tsak inasi aprod esztendeit relaxálta, hanem kéresire legényi caracterben is tartattatni declárata (!) [Torda; KW].

Szk: *~ munka. 1801:* tsak égy alkalmatos Legényi munkátis el nem készithet, nem hogy égy mesteri Remeket capax lenne el készitteni [Kv; ACLev.] ✱ *~ rend. 1589/XVII. sz. eleje:* Ha ki az Mesterek keőzwl ... Nehez Vensegh, nagy szegenisegh, keő wtes, sęrúes, es egieb hasonlo niomorusagh miat, megh niomoroszik ... segittessenek az Ceh iöuedelme altal Vgian ezen keppen az Inasok es Legenyj Rendekis az eő hoszszu betegsegekben vagi sęrúes miat valo niomorusagokban, segittessenek feőkeppen az szegenie [Kv; KömCArt. 25] ✱ *~ segítség. 1801:* sokaságunk mián Legényi segittségben szűkölkódűnk [Kv; ACLev.] ✱ *~ társaság. 1665/1754:* Ez Szabad Királyi Városban Kolosvárban lévő Betsűletes Asztalos Czéh után való Legenyi Társaság magokviselése felöll való Rendtartása és Articulussa | Mikor az Inas tanuló Esztendeit el-tőltvén, az Betsűletes Czéh elött fel-szabaditatik, és az Legényi Társaságban bé lépni kivánkozik; tartozik a' Társaságnak egy tál étekkel, egy darab petsenyével, és fél-veder borral [Kv; ACArt. 9, 11]. *1799:* ez előtt két esztendőkkel kezdette a' Legényi Társaság a Czéh Consensussából az Herbertet, a' Város Fejér Lo Nevezett alatt valo Fogadojánál tartani [Kv; ACLev.]

legénykaptatás mesterlegény-kapás; obţinere de calfe; Erhalten/Bekommen von Meistergesellen. *1854:* Dalhaü Jósef ... hibáit elnem ösmérve meg támadolag kézdett fel lépni ... Minthogy Dalhaü Jósef a' Czéhunkat meg kivánta tsalni és rontani függesztődjön fel a' további legény kaptatástol és a Czéhbai járástol [Kv; ACProt 34].

legényke 1. legényecske; flăcăiandru; Bürschchen/lein. *1585:* Marta Vekony Jstuanne vallia, Ez ersebet leany Vala, es Az Gazdaya hon Nem vala, Egykor keseon estwe hat valamy leghenkek vadnak Az leannal ... es hat viragh eneket Mondnak, de semmy gonozsagot Ne(m) latta(m) hozza [Kv; TJk IV/1. 506]. *1743:* melj Legénkéket adá és conferálá ... Groff Szárhegji Lázár

Gábor ur és Felesége Kun Klára Aszsontol eő Nagatol Szűletett kűsded Leánkájok(na)k Groff Lazár Susi Kis Aszszonkának [Szentdemeter U; LLt 25. C]. *1757:* Flora Demeter ... árván maradván Néhai Groff Kornis Istvan Ur az Udvarban bé vétette volt Fellejtár(na)k feketeszeg Legényke volt [Gyeke K; Ks 4. VI. 7]. *1765:* némely ide való szász Legénykékis valának ottan, Iván s tánczolvan [Zágor KK; Ks 18/LXXXVIII. 8]. *1774:* volt más Jantsi nevezetű, mint egy tizen egy-esztendős Legényke [Szentdemeter U; LLt Vall. 27]. *1783:* az legénke Tanko Andris is oda futot [Lengyelfva U; EMLt].

Szk: *ifjú ~*. *1696:* Vagion edgy iffiu Legenyke Mirsa Jonnuts 16 annor(um) [Szentbenedek MT; LLt Fasc. 75]. *1718:* Fogatatt meg az megirt Urfi ö kglme maga két Czigánj Jobbágyat iffiu legénykeket [M. bece AF; Told. 2]. *1747:* Juhaikat őrző Iffiu leginykék haza futattak [LLt 47/2]. *1769:* Dragán Csilip Csak Iffiu Legenke [Szentgothárd SzD; WassLt Szeletsán Molduván Nyikuláj (40) zs vall.] ✱ *nőtelen ~*. *1797:* Szilagy Sandar mint nőtelen Legenke maga Josagait nem curalhattya annal is inkab maga eddig tanult hivatalját follytatni akarja [Kercsed TA; WassLt].

2. jelentéktelen emberke; omuleţ, om neînsemnat; unbedeutendes Menschlein. *1879:* Az ügy ... abból áll, hogy kihívtam Sándor Kálmánt. Amit rólam beszélt, azt ignoráltam. Csekélyebb legényke a kis Kálmán, semhogy számot tegyen nekem az, mit ő felőlem elmond. Hanem Tercsiről is szólott ... A kis fiú napokig bujkált, s az én segédeim egyszer, egy szép reggel az ágyban csipték nyakon [PLev. 43 Petelei István Jakab Ödönhöz].

3. szk-ban; în contrucţii; in Wortkonstruktionen: *~ korában* ifjú legényként; ca/cînd era flăcăiandru; als junger Bursche. *1775/1802:* Buda Jonucz ... referalja, ő mintegy 15 vagy 16 Esztendős Legenyke korában ... a Bezdédhez tartozando Erdőben Sertéseket pásztorolt [BSz; JHb LXVII/3] ✱ *~ testvér* ifjú legény-testvér; frate mai tînăr; junges Burschen-Geschwister. *1807:* hivta segittségül ... Legénke Testvérét Ferköt [M.fenes K; KLev.].

legénykedés mesterlegényként szolgálás; practicarea meseriei în calitate de calfă; Dienen als Meistergeselle. *1799:* két esztendeig való Legénykedése ideje alatt [Dés; DLt]. *1807:* világosságra jött Jenei Jánosra nézve hogy ő ugyan a legénykedésre kiszabott három esztendőknél sokkal többet töltött, de nagyobb részét falusi kantár mestereknél [Dés; DFaz. 36].

legénykedési szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ idő* mesterlegényi szolgálat ideje; perioada petrecută/lucrată în calitate de calfă; Dienstzeit als Meistergeselle. *1807:* Jenei János, Köteles István, Kováts György a márjásokat bétévén bé is kövedzettenek Nemes Céhunk közé, kiknek is legénykedési idejek szorosson megvizsgáltotván ... a békövedzés megengedtetett [Dés; DFaz. 36].

legénykedik mesterlegényként dolgozik; a lucra în calitate de calfă; als Meistergeselle arbeiten. *1655/1754 k.:* A' mely Legény penig négy esztendeig nem legénkedik fel-szabadulása után, melyek közül kettőt vándorlásban töltsön, azt a' Czéh nem acceptálya [Kv; ACJk 14]. *1774:* Az ki Szöts mesterségre akar állani, tartozzék szolgálni Inas esztendőtt három esztendeig, az után Mester Legénynek azon Dévai Szöts Czehben vegyék bé ... és ugy is azon czéhben köteles lègyen esztendeig legénkedni [Déva; Ks 78. 20/8]. *1799:* Veres István ... jo darab ideig az édes Atyámnál Csizmadia Nemes Idősb Tálas Istvannal két kántorig legénkedvén, a kiröl semmi leg kissebb feslett erköltsességet buja természetet nem tapasztaltam [Dés; DLt]. *1801:* minden mester Legény akar mester ember fia legyen az, akar pedig idegen tartozzék négy esztendeig legénykedni [Dés; DLt]. *1807:* tartozzanak három esztendőket legénkedni ... szabadságokban állván ezeknek akár itt, akár másutt, de céhos helyeken, azon három esztendőket eltölteni [Dés; DFaz. 36]. *1814:* Nedőczi György ... Bétsben öt egész esztedeig mint asztalos legénykedett, és magát betsülletesen viselte [Kv; ACLev.]. — L. még MNy XXXIV, 121.

legénykedő mesterlegényként dolgozó; care lucrează în calitate de calfă; als Meistergeselle dienend/arbeitend. *1807:* Tökéletesen meghatározván közönségünk ... a kantároknál legénykedőkre nézve, hogy azoknak a kantároknál eltöltött idejek semmiben sem fog acceptáltotni, akár idegenek, akár hazafiak légyenek azok [Dés; DFaz. 36].

legénypajtás legénybarát; prieten dintre flăcăi; Burschenfreund. *1799:* más Legény pajtasival, magam is egy versen voltam vélle [Dés; DLt].

legényrend mesterlegényi rend; categoria calfelor; Stand der Meistergesellen. *1589/XVII. sz. eleje:* az Legeny rend ez Varosbol el mehet iobbadon valo tanulasnak okaert idegen mesterekhez, orszagokat iarhat az tudomány kedueert, igaz hellicken, kwlseo mestereknęl szolgalhat tisztesegesen, es onnat meg iöúen, az Cehbe minden bwntetesnek felelme nęlkwl viszontagh be álhat [Kv; KömCArt. 7–8].

Az összetétel első tagja a szövegben *legéni ~ legényi* alakban is olvasható, és akkor az adalék nem e címszó alá tartozik.

legénység 1. legények csoportja; flăcăime; Gruppe der Burschen. *1749:* az akori mulattság beli Legenység [Marossztkirály AF; Told. 25]. *1841:* mikoron a' Legénység ... égyben volt gyűlve [Dés; DLt 1340]. *1848:* a' Legénség két tulkot betsültetet 150 az az Száz ötven ezüst huszasokra [Firtosváralja U; Borb. II].

Szk: *falusi ~*. *1855:* a falusi legénység botra azok[a] meg kardra kapván, gonoszul el döngették egymást [ÚjfE 267. — [a]A verbuváló katonák].

2. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *ifjú ~*. fiatal legényi állapot; stare de flăcău; Junggesellenstand. *1678:* Gyulaffi úr iffjú legénységnek s igaz magyarságnak meg akarván felelni s magát ő nagysága elébbeni parancsolatjához tartván s megunván sokaknak reá való kiáltását is, hogy tudni illik most volna ideje iffjú legénységének, velem eljöni magát resolválta [TML VIII, 168 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1769:* Aztis Hallottam hogy Andonia Szimion a Venus Pálczáját Gagyájában nem tarthatta hanem sokszor Faluban küldette volna czövekelni, a melljet bizonyit sokaig lévő Iffiu Legénjsége S azért nem házasodot volna meg, hogy felettébb kurvás volt [K; Told. 3a] ✱ *ifjú ~ében* ifjú legénykorában; cînd era flăcău; in seiner

Junggesellenzeit. *1745:* ezeket minthogy iffju Legénjségemben keresett pénzemen vett fundamentumra épitettük à Szegénj Néhai meg hólt feleségemmel részt adni nem tartozom az A. ő Kg(ne)k, mivel a Feleség az ő férjére hal meg [Torda; TJkT II. 11]. *XVIII. sz. köz.:* Bagoly Todor Iffiu Legénjségib(en) szökött el [Olthidegkút NK; Told. 18]. *1753:* Albert ... Iffiu Legénységiben bujdosott el innen [Szeredasztanna MT; IB. Elisabetha Pap Providii quondam Andreae Varro (80) jb vall.] ∗ *öreg ~ég* öreglegény koráig; pînă cînd a devenit om mai în vîrstă; bis zu seiner Altgesellenzeit. *1667:* ennyi öreg legénységemig mennyi fejedelmet szolgáltam, olyan mocskos levelet nem láttam [TML IV, 175 Béldi Pál Teleki Mihályhoz] ∗ *szegény ~e vkinek* szegény legényi állapota/helyzete; starea cuiva de om sărac; Lage/Stand eines armen Menschen. *1662:* Az úrfiaknak ő nagyságoknak való irásom nem volt tilalmas, hanem ... ok nélkül szegeny legénységemben is olyan méltóságos urfiakat méltatlan irásommal terhelnem nem engedte [TML II, 248 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1701:* Ezen bizonyos emberitül Kègyelmednek Az mint Szegény ifju legenysègemtül telik,ègj kis ajándèkoczkát kültem [Gyeke K; Ks 96 Kornis István Gyerőfi Borbárához].

3. *vki jó ~ének mutogatása* legénykedés; flăfire, lăudăroşenie; Aufschneiderei, Prahlerei. *1657:* Emlékezzél meg arról, midőn sokszor békételenkednél véled nem szolgáltatás és promotiódnak nem létele felől, megmondottam; Várjad csendesen, mert elközelít az idő, melyben eleget ehetel az szolgálatnak vendégségében. Imé elérted és az előmenetelnek grádusára léptél; intelek azért szeretettel, meggondold, micsoda dolog bízattatott reád, és magad jó legénységednek mutogatásával s hirtelenkedéseddel magadnak veszedelmet, és közönséges kárt uradnak s nemzetednek ne szerezz [KemÖn. 200].

4. mesterlegények közössége; comunitatea calfelor; Gemeinschaft der Meistergesellen. *1589/XVII. sz. eleje:* Mind azonaltal semmikeppen az Legénsegh az Gazdakban, Mesterekbe(n) nem valogathat, hanem tartozzék miuelni az mely mesterhez az Ceh rendeli. Edgi Heti beres Legeni se válthassa es hagihassa el Gazdaiat semmi egieb wdeoben; hanem Kis Aszszoni napian [Kv; KömCArt. 5–6]. *1806:* 1806 die 4dik Januarii céhat gyüjtetvén céhmester uram, még pedig generális gyülést, amelyben is feljelenté céhmester uram, hogy az legénységek articulust kivánnának, hogy megengedné a nemes céh; melyet megenged a nemes céhunk csakhogy az atyamester nemes céhval megegyező légyen az árticulusokkal [Dés; DFaz. 33]. *1840:* nem elegedett meg ezen gyilkoló intézetével a nevezett Veres Lászlo hanem a fogados tőltött pisztojját is le ragadta a falról aztis a legénységre[a] sütendő mint a fogados vet ki kezéből [Dés; DLt 848. — [a]A csizmadialegényekre].

Szk: *hetibéres ~. 1589/XVII. sz. eleje:* Mikoron az Mesterek tisztesseges lakasnak okaert eöszsze giűluen, le wlnek, az Heti Beres Legensegh minden szemely valogatas nęlkwl tartozzanak, fen szolgalni, forgolodni az Mestereknek. Ha ki keuelysege miat nem szolgalna, kęt forintal bwntessék [Kv; KömCArt. 11].

5. mesterlegényi állapot; starea de calfă; Stand/Sein des Meistergesellen. *1589/XVII. sz. eleje:* Valameddigh az Inas az eö aprod esztendeiét eppenseggel ki nem teolti ... semmikeppen addig legenisegre ne szabadittassék, se ugi mint heti béres legennek fizetest ne tegienek [Kv; KömCArt. 5].

6. mesterlegényi idő; timpul petrecut de cineva ca calfă; Meistergesellenzeit. *1821:* Duplán Joseff ... Fekete Josit ott Esztendőkre fell Szegőtette, A mellet az fel tétel mellet hogy az őtt Esztendők el telése allat minden ruhazatyát meg adja Duplán Joseff Uram, Azon három Rénes forintokat az meljet Duplán Joseff Uram az Inasert le tett, Segőtséget (!) tartazik az Inas Legénségibe le dolgozni [Kv; KCJk 112a]. *1839:* a Legénysége alatt tett rajzolatjait is bé kelletik mutatni annak bé bizonyitására hogy a rajzban-is magat qualificalta [K; ACSzám. 128].

legénytársaság mesterlegények közössége; comunitatea calfelor; Gemeinschaft der Meistergesellen. *1702:* Az Legeny Társasaghnakis volt adoss az B: Ceh Cum fl: 5 [Kv; ACJk 47].

legénytartás mesterlegény-tartás; ţinere de calfe; Halten von Meistergesellen. *1808:* kéntelenittetének a' Legény tartást megengedni addig is mig a Remekezés végével Czéhokba bé vétettném [Kv; ACLev.].

legénytebeli legénykorabeli; din aceea perioadă cînd era flăcău; aus der Junggesellenzeit. *1756:* az pénzt a Kölönte Joseff Uram Attya atta eő kegyelmének ... még ifiju legéntebeli tulajdon maga keresett pénze volt ... ? [F.csernáton Hsz; HSzjP vk].

legépebben legsértetlenebbül; aproape neatins; am unversehrtesten. *1662:* Az mint távozván az ő felsége hadai, csak már is az Apafi uram hadai insolentiát cselekedni nem szünnek, az szegénységre, az kik legépebben maradtanak, távulyabb lévén az ő felsége táborától [TML I, 370 Teleki Mihály Frederik Cob császári parancsnokhoz].

legérzékenyebbül legérzékenyebben; cel mai sensibil; am empfindlichsten. *1812:* a' mi kevés pénzetskét gyűjthetett azt az Asszony gondviselése alá adván ... a' mennyi tettzett, annyit vett ... de leg erzékenyebbül kelletik venni aztot, hogy házassága és Háza el terhesedése után is nem szünt meg az adástol [Nagyesküllő K; RLt 0. 2].

legesleginkább főként, mindenekfelett; mai ales/cu seamă; hauptsächlich, über alles. *1588:* Sombori vram ... minden oknelkwl az en ket fiamat meg fogatta oth tartotta, de leges leg Jnkab azert kapoth az en fiaimon hogy ... az en fiam azt mongia mond ky volna az a ky ezt az en vramnak meg mondana [Zsákfva Sz; WLt Mich. Talas jb vall.].

legeslegutóbb legutolsó alkalommal; ultima oară; zum letzten Male. *1894:* Most legislegutóbb kifizettem két váltóját [PLev. 166 Petelei István Jakab Ödönhöz].

legfelesebben felette feles számban; foarte mulţi, în număr foarte mare; in größter Zahl. *1797:* Minthogy ezen kertben Szilva fa leg felesebben vagyon, ugy hogy meg olvasni igen nagy baj lett volna, azért a' Szilva fák, és közte imitt amott lévó Megy fák együtt betsültettek H ffr. 200 [Ajton K; CU IX. 27. 12].

legfeljebb 1. legtöbb (nem több, mint); cel mult; höchstens. *1642:* Szokas keozteok, hogy Zwretkor mindenik Vr reszen az Gonduiseleo eliaria eoket es kiteol 3 kiteol 6 kiteol penig leg felyeb 10 veder bort szednek az Ur szamara, s ezt Ado mustnak hiak [Bh; GyU 73]. *1648:* egy hordoban mogyoro legh felljeb harom vekány [Komána F; UF I, 829]. *1662:* Alig telheték két avagy legfelebb három óra ... a tatár elérkezék, és hátulját megcsapá[a] [SKr 376. — [a]A seregnek]. *1734:* egj, vagj leg fellyebb ket Berbencze sert vehet, es hozathat [Dés; Jk]. *1767:* eö Nga Tisztartaja Szántatott azon helyben ... talam el vethetett leg fellyeb egy vekani Gabonat beléje az egésszel együtt [Hídvég Hsz; Eszt-Mk]. *1772:* akár kenderéből, akár szőszéből mikor a' Jobb(ágy) és Zsellér aszonyokra ki osztattak, hol egy, hol legfellyebb két fontat a' meg fontatásra [Bálványosváralja SzD; Ks 101 Conscr. 82]. *1850:* ha az Isten haza viszen meg fogadam azt a' Musnai Félit vagy adigis probáld meg de többet 5 — leg felyeb 6 forintnál nem adak belsőnek[d] [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez. — [d]Musnai nevű v. Musnáról való belső cselédnek].

2. legkésőbb; cel (mai) tîrziu; am spätesten. *1660:* (A) megh nevezet huszon eöt forintot ... legh fellieb egy holnap alatt igiriuk ... meghadni [Kv; KvLt I/176]. *1703:* olljan remenséggel küldött Kglmetek hogy két hétigh legh felljebb égj holnapigh Taborozunk [Fog.; UtI]. *1749:* valamikoron a' hus árra elevaltatik Kolosvaratt más nap vagj leg feljeb harmad napján mindgjárt sollicitallyak a' Mag(ist)r(at)us elöttt itt hús elevatiojat [Torda; TJkT III. 152]. *1821:* arra kötelezte magat az egész Hűtesség elött, hogy ha leg fellyebb egy hetek alatt ki nem váltya, akár kinek el adhassák [Kövend TA; Borb.]. *1845:* a törögbuza alá valo földeket is holnap vagy leg feljebb kedden bé akarom vettni [Ne; DobLev. V/1256].

3. legfőképpen, leginkább; mai ales/cu seamă; hauptsächlich. *1571:* Megh Thekintwen eo K. Egez varoswl az Mostany Ideonek allapatyat, Az keozenseges zwksegetis Legh fellyeb az predicatoroknak fyzetetlensegeket, Melyeknek Beh tellesitesere eo k varoswl vetettenek egy vonasra d 50 [Kv; TanJk V/3. 37b]. *1584:* wgickeznek varosul legh fellieb az waros zabadsagat es megh maradasat oltalmazni feokeppen Abban hogy Nemes ember eoreokeoskeppen Az varosba ne zalhasson [Kv; i.h. 284]. *1591:* Legelözzer nag' halakat adok az en kgmes Istene(m)nek, hogy Engemet e wilagra teremtet, sok youaiual meg látogatot, es leg fellieb hog' az ew Esmeretire ywttatot, Zent lelkewel meg aiandekozoth [Gyf; BálLt 93].

legfelül 1. legfelső részen; sus de tot; zuoberst/höchst. *1790:* Két nagy Szúszékot is találtam ... egyikben leg fellyül egy Szakmány rosta, szita [Mv; MvLev. özv. Czimbalmos Ferencné Nagy Judit hagy.]. *1796:* Ezen hellynek meg vásárlása után ... nagy Gödrökőt is tsináltattam, mellyeket alol kövel, hogy a víz kőzibe vegye magát, fennebb ló trágyával (:s.v.:) hogy a vizet szárassza leg fellyűl kemény földel, hogy a Viz ki ne üsse magát rakattattam meg [Kv; KvLt Prot. oec-pol. III/3. 359 Sikó István kérelme].

2. legfeljebb/fentebb; mai ales; höchstens. *1780/1784:* negyed része juta G.Toldalagi Lászlo uramnak azan fenyül G.Toldalagi János uramnak azan fenyül ... G.Toldalagi Ferentz uram mellett tudni illik leg fenyül ... G.Toldalagi Pál urfinak [Koronka MT; Told. 29].

legfenekén vminek legalján; în fundul a ceva; zuunterst einer Sache. *1710 k.:* én édes Istenem! ihol ebben a te közönséges ítiletednek nagy vasfazekában legfenekén, a tűzhöz legközelebb vagyok, másoknak ugyan csak szabadságok, pihenések vagyon, én azok felett hétképpen sülök, fövök, égek, emésztődöm szerelmeseimmel együtt benne [BIm. 996–7].

legfennebb legtöbb; cel mult, maximum; höchstens. *1807:* a Törvényes Testamentumnak öt vagy leg fennebb hat hiteles Szemellyek(ne)k magok subscriptio-⟨jok⟩ és szokott Pecsétek alatt elégséges [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1832:* Jelentem alázatoson hogy a' gabona árra mostis valamint Juliusban és Augustusban járt ugy jar az az : egy véka Tiszta Buza leg fennebb 1 Rf: 30 xr. az Elegy buza rós 1 Rf: a Törökbuza 1 Rf 24 xr. a' zab 50 xr. volt eddig [Bögöz U; IB. Nagy Márton ub lev.].

legfőbbik legfontosabbik; cel mai important; der/die/das wichtigste. *1605:* az Catholicus vraimnak Supplicatioiokat Assumalúan leg elseo es feowebbik kewansaga ellen valonak tettczyk arra semmy vthon lelkek esmerethy ellen Nem mehetnek [Kv; TanJk I/1. 522].

legfőbbképpen leginkább; mai ales/cu seamă; am allermeisten, meistens. *1768:* az Utrizalt Biro Tobias Szalamont s az eö Felesegét melly akkor is nehezkes vala kemeny veréssel illette legföbkeppen a Feleségit rutul rugdosta hazánál s a hon érte nem tekintvén nehézkes állapattyára [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1849:* A Malomba a vámot a Falus Biro és az árendás mérették ki — s mit tsináltak vélle nem tudom — ott a Molnár Gazdáskodot leg föbb képpen [Héjjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.].

legfőképpen leginkább; mai ales/cu seamă; am meisten, meistens, hauptsächlich. *1589/XVII. sz. eleje:* melto es igaz dologh az, hogi az el kezdet es el nem vegesztetet miuek, az Keömiues mesterek altal, legh feokepp(en) itt az Varosban, az eönneön Attiokfia, Felebarati keözeöt, hamar, hiuen, Jamborul es eppen egeszszen el vegesztessenek, es addigh semmi uton masut miuet fogaduan el ne hagihassak [Kv; KómCArt. 16–7]. *1595:* Tyúkmonyot vöttem egyszeris maszoris, de leg fökeppen az Instructiora tekentúe: Júliusban [Kv; Szám. 6/XVIIa. 198 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1676/1681:* eö reajok[d] bizattatot penig I(ste)n uta(n) legh föképpen Hunyad váranak éjjeli nappali őrzése [Vh; VhU 664. — [d]A porkoláb alatti várőrségre]. *1717:* méltoztassék Nagod küldeni egy kevés vajat ... Páter Superior Uram adat ugyan felestőkömre hus levest, de azon küvül néha ele vennék, legfőképpen szombaton, s pénteken [Szu; ApLt 2 „Udvarhelj kis Mester" Apor Péternéhez]. *1770:* A Görgény Vize ... midön legfőképpen meg arrad gonoszabb levén a Marosnál Senki a Regeni hidhoz nem penetrálhatna [Szászrégen; Born. XVI].

léggömbburok '?' *1853:* 3 leggömbburok 25 gr., egy nehezitö 1 tallér 20 gr, egy gyufa tarto 1 tallér 5 gr [KCsl 3. — Berlini útinaplóból].

leggyakrabban *rég* leggyakortább, *nép* legsűrűbben; cel mai des/frecvent; am häufigsten/öftersten. *1710 k.:* engemet az én feleim leggyakrabban minden veszedelembe főmeredek bétaszítanak vala és sokszor vélem mentik vala magokat [BIm. 992]. *1770:* tudom; hogy sok vraságok jöttenek látogatására, mellyek kőzzűl leg gyakrabban Groff Kun István Ur eő Nsga ... és fia Groff Kun Sigmond ur [Algyógy H; BK nro 1017 Joan. Nagy (40) pastor eccl.ref. vall.] | Olosz Ferentz urat ... leg gyakrabban kik látogatták, mivel tavul voltunk egy mastul; nem tudam [uo.; i.h. gr. Kun István vall.].

leghamarébb 1. legelőbb; mai întîi; zuallererst. *1772:* itt nagj darab hellyt ezen Malomnak párja nem volt, mert nagj árviz idején itten kőrűl bé minden Malmoknál leg későbre állatt meg, az Árviznek pedig apadása után leg hamarébb meg indult [Ádámos KK; JHb LXVII/2. 291].

2. mindenekelőtt; înainte de toate; vor allem. *1660:* Kun István neki hagyott jószágát is leghamarébb Kegyelmed kezéhez veheti [TML I, 524 Veér Mihály Teleki Mihályhoz]. *1662:* kész hadakozó népével s kész kincsével az ő jelenvaló szükségének leghamarébb is seccurálhatna, segíthetne [SKr 344].

leghátul leghátrább; cel mai în spate; zuhinterst, ganz hinten. *1806:* Semmit sem hallottam mert a fejer gunyások(na)k során leg hátul árultunk [Torda; UszLt ComGub. 1753u]. *1823-1830:* Ez a bajnokoskodás[a] így folyt szakadatlanul, úgy hogy aki reggel hol ült, nem tudta, hogy este hol tanálja helyét, s annál fogva e nagy vetélkedésre szolgáltatott alkalmatosságot, csak aki rossz volt s leghátul ült, az volt bátorságban, mert azt senki sem provocálta [FogE 123. — [a]1793-1795 táján a mv-i ref. kollégiumban a diákok közti tanulmányi versengés az ülőhelybeli sorrendért].

leghitványabbféle leggyengébb minőségű; de calitatea cea mai slabă; von schlechtester Qualität. *1854:* sokba kerülő bolondságok telyességgel ne légyenek — hanem légyen avaték gyolts párna, fejér gyolts lepedő szem fedél gyanánt, fenyőfa koporso fejeren hagyva, s valami leg hitványabb féle fekete bakatsinnal bé teritve [Kv; Végr. H.Szentpály Elek végr.].

leginkább 1. (leg)főképpen; mai ales/cu seamă; hauptsächlich. *1653:* Szebenből kicsatázik vala a fejedelem hada, mikor közel érzi vala valamelyik hadát, s igen szolgál vala pedig a csata a szebenieknek leginkább, mindaddig valamíg benn lőn Szebenben [ETA I, 105 Nsz]. *1681:* Az havasokon[a] penig szoktanak legh inkáb, az Szasz varasi es szasz sebesi videkek Esztenakat tartani [VhU 56. — [a]Vh környékén]. *1764:* maga szavaibol ki jött Imbre Györgjnek, hogy főben ő ütette, s azis importáltatik, hogj leg inkább azon fején esett seb causalta az halált [Torda; TJkT V. 239]. *1771:* A Sokszori Tilalom ellen szemetet és Ganéjt leg inkáb szokot ki hánni az Uczczára Stikler Antal ő klme, ugy anyira hogy Tavaszszal tsak alig járhatni miatta [Dés; DLt 321, 26b]. *1795:* (Az erdő) pusztulása leg inkább okoztatik az Emberek irtogatásai által [Vécke U; BálLt 1]. *1840 k.:* a' fásak is leg inkább a' meszesek soha nem fizetnek bé jövetelekkor vámot [Kv; KLev.].

2. legjobban; cel mai mult; am besten. *1672:* Mikor leginkább reménleném az ő nagysága kegyelmességét, akkor esem el mellőle [TML VI, 298 Baló László Teleki Mihályhoz]. *1690:* Az szegény úr, Teleki uram[a] az Kálmán lórúl fordult le ... ahoz pedig leginkább bizott szegény [IIAMN 326. — [a]Teleki Mihály kancellár a zernyesti csatában való elestekor]. *1704:* (Az elesett) kurucok fejei ott állván a sáncfák hegyeiben ... fejek felett sok szó lévén ... Levettek ... elvitték és temették a testekhez. Ennek egyike volt egy hadnagy, Becski, akit is leginkább szántak [Kv; KvE 290 SzF]. *1724:* az kikhez leg inkáb biztunk ... azok voltak nagyob ellensegink [ApLt 1 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből]. *1781:* csak duzzog s mikor leg inkáb kellene ... el mégyen [Sáromberke MT; TSb 13 Bethlen Zsuzsánna lev.]. *1822:* Most érzem még-is leg inkább, mitt tégyen négy Házaimból, és Szép Joszágaimból mint egy számkivettettve lenni [Kv; IB. Kenderessi Mihály kormányszéki tanácsos lev.].

Sz. *1673:* Szintén úgy teszen Kegyelmed, mint az a szántó ember, az mely ökör jobban vonszon, azt nógatja leginkább [TML VI, 531 Székely László Teleki Mihályhoz].

légió *átv* sereg, tömeg; droaie, mulţime; Heer, Menge. *1814:* A' Jószág jövedelme pusztittojának egyenesen a' nagy fel hizott Egereket és a' rettentő sok Gergeritzéket lehet tartani, meljek Legioként vagynak az Ő Nagysága Csüre körüll lévő Asztagokra (!) [Banyica K; BfR 117/1 Asztalos Ilia (40) col. vall.].

légióbeli szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *német* ~ bécsi légiós; din legiunea vieneză; aus der Wiener Legion. *1849:* Temettetett el Rot Hermán Német legiobeli[a] Izraélita, kit a Testátyán löttek meg a' motzok [Gyalu K; RAk 216. — [a]A szabadságharcban a magyarság oldalán harcoló bécsi légióbeli].

legistenesebben legalaposabban; cel mai bine; am gründlichsten. *1663:* Az mint legjobban, istenesebben tudod a dolgát eligazítani, kérlek az Istenért, igazíts (!) úgy el, hogy jövendőben is szegény mondhasson jót reád [TML II, 459 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz].

legistrál l. registrál

legistrom l. regestrum

legitimáció 1. törvényesítés; legalizare; Legitimation. *1704:* Az én voxom ez volt: Az öfelsége kegyelmes parancsolatja igen nagy ok és ratio a dieta legitimatiójára, ki ellen óvjon Isten, hogy szóljak, vagy csak gondoljak is valamit [WIN I, 149].

2. kb. törvényes megállapítás; constatare legală; rechtmäßige Feststellung. *1789:* A' ... Vágok[a] kárasodása Specificatioja küldessék el oly requisitioval, hogy azt coramisálja és ide küldje viszszá, 's urgeáltassék, hogy rendeljen a' kár legitimatioja végett mindenkor egy Tisztet [Csikszereda; UszLt XIII. 97. — [a]A mészárosok]. *1806:* Állítja az actor Nagy Mihály, hogy lévén egy

leánytestvérek, kit is Isten rendelése szerént férhez adott, kinek lakodalmára költött az actor csak egyedül 38 forint és 37 krajcárt, miképpen a legitimációból kitetszik [Szárhegy Cs; RSzF 241].

3. törvény szerinti eljárás igazolása/hitelesítése; pustificare a unui procedeu legal; Legalisierung des gesetzlichen Prozesses. *1793:* azon eredeti quiétancia, midön a Leveles Tár számárais le irattatott volna, az Urnak meg tartás, és a kivántatható történetben maga Legitimatioja vegett ezennel viszá adatik [Torda; DobLev. IV/714]. *1812:* a két rendbeli adosság ... legitimáltatott ad florenos Hungaricales 4373om Dnr 33om Mely ... Legitimatiot mind ket felek igaznak lenni esmérvén, annak ki elégittesére ... Dobolyi Josef Vr ... által is adá a' tisztelt Collegiumnak, Nemes N. Enyed várossában lévő egész Fundussát, rajta lévő minden épületekkel kö házakkal [Ne; i.h. IV/944. 2a]. *1822:* a' visitatio alkalmatosságával a' Dés Aknai Kir. Sóó Kamara Ispány Berenyi Emánuel Ur által, itten a' Berkeszi Distractionál hagyatott ujj Bollétakrol Hiteles Jegyzés vitessen végben, melly Legitimatio gyanánt fog Szolgálni [RLt S. Pataki Mihály és Katona Sigmond aprósó-áruló biztos ut.].

legitimál 1. törvényesen igazol; a legitima/justifica; legitimieren. *1748:* az Emptornak expensait, az Venditor ő Kglme méltatlanúl causalta, azért Contractussa szerint legitimalván költségit, tartozik kompensalni [Torda; TJkT III. 235]. *1762:* ezek lévén minden perceptumaim, kész vagyok immediate a' mint akkor fel irattom legitimalni, s Judicialis calculusra vetni [uo.; i.h. V. 78]. *1770:* tessék a Producens eo kegyelmé(ne)k maga nemessi immunis statussat ... Armalissal vagy Donatioval legitimalni [UszLt IV. 49]. *1777:* Cseh Benjámin Uram ... minek elötte végben vihette volna, e világbol ki mult, Ugy mindazonáltal, hogy ezen acquirált Jussát ... Cseh János Uram(na)k ... Testálta, és legálta ... s annak utanna azon Dispositioját confirmálta ... melyröl ismét kész az Exponens Uram abbéli Jussát Kigyelmetek elött ha kiványák legitimálni [Dés; Borb. I]. *1780:* Az lakodalomtételért legitimálja, amit költött az inctus, az actor bonificálja [Taploca Cs; RSzF 230].

2. vmit törvényesnek elismer/nyilvánít; a da caracter legal unui fapt; etw. gesetzlich anerkennen/erklären. *1704:* A többinek pedig, akiknek voxokat többire kit láttam, mind az volt, hogy az ország törvénye nem legitimálja a mostani dietát, nem lévén meg azok a requisitumok, akiket kivántatnának [WIN I, 149]. *1796:* minden portionális Szekér szénának az árrát négy négy Márjásra középszerü időt fel vévén, legitimáljuk [Szentgothárd SzD; WassLt]. *1808:* Nem akarván az Alperes a Deliberatumok után is a Praetendenseknek részeket ki adni kételenittettek admoneálni, mellyet végben vitt Regiusnak legitimaltunk Dr. 36 [Asz; Borb. II]. *1820:* (Az örökösöket) Martius 1ő napján executiora certificáltatván melynek bételésével ... Bartok Ádám Ur Vársze uttzai ... Háza elött ... meg jelenvén ... a' fenn emlitett Capitalisnak felét 75 Rforintokban és 33 xrökban meg allitván, a' költségeket legitimala e' szerint[a] [Ne; DobLev. V/1037. — [a]Köv. a részl.].

3. (gyermeket) törvényesít, törvényesnek ismer el; a legitima; (Kind) legitimieren/(als) ehelich erklären. *1784:* (A) fiú az egyben kelések epochajatol számlaltatva a rendes idö elött ā vilagra eló jöttnek lenni praesummáltatván, tehát ē miatt Hatzegán Angyelnek és Feleségének voltis bajaskadások melyet a Tisztek és nevezetesen a Papok elött Fizetéssel complanative sopiáltanak, s consequenter Hatzégán Angyel ... Complanatioja által ... Avramat maga fianak lenni recognoscalta s legitimalta; ki is az oltatol fogva mai napig hivattatik Hatzegán Avrámnak [Fejér m.; BK ad nr. 465].

4. *~ja magát* **a.** vmi alól tisztázza magát; a se justifica/dezvinovăţi; sich rechtfertigen. *1766:* ki tetszik nyilvános jáczodtatása az Anak, melyel kévannya az Magistratualis végezéseketis eludalni, peres társat költetni, hurczalni, azért minthogy magát soha nem legitimálta, söt dolgát tsak nem vesztiben hadta ujjabban Executioban vétetni itéltetett, exmittaltatván az elebbeni Executorok [Torda; TJkT V. 338]. *1780:* Minthogy az csiktaplocai 1780-beli csorda mellett levő pásztorunk Tardos János providus magát kivánja legitimálni documentumával; innet, hogy az actor résznek is illő mentsége el nem rekesztetvén exmittáltatnak a károsok a következendő csütörtökre [Taploca Cs; RSzF 213]. — **b.** igazolja magát: a se legitima; sich legitimieren. *1787:* Nem tsak pedig az idegen országokra, és hellységekre de még tsak Szomszéd Falukra, és edgyik Házi Nrus alol más alá valo meneteltis valameddig az el menni szándékozó Földes Urának Dimissionalisaval és Proc. Szolgabiro Tisztyeinek Levelével nem legitimallya magát, tartozik szoros számádás alat a' Falus Biró tellyes igyekezettel, és szorgalmatossággal meg gátolni [Torockó; TLev. 3/2. 3b–4a]. *1809:* az ezen Honap[a] 15-én költ Udvari Decretum által ide küldetett General Pardon oly parantsolattal adatik ide zárva által Kegyelmeteknek, hogy aztot a közönséges helyre fel függesztetvén ... ki hirdettetni, és a meg tett ki hirdetésről magokat a Királyi Gubernium elött legitimálni el ne mulassák [UszLt ComGub. 1737 gub. — [a]Október].

legitimálandó 1. törvényesen igazolandó; care urmează să fie justificat legal; gesetzlich zu beweisend legitimierend. *1746:* à Venditor ... az emptrix(ne)k ... pénzit H: f: 30 restituallya; insuper Notarius Atjánkfia elött legitimalando költségit refundallya itiltetett [Torda; TJkT III. 24]. *1815:* Rátz Borbára Ifju Asszony, vagy successori a' Zállog Summán, kivűl a legitimálando költséget fárattságot is ... tartozzanak meg forditani [Újlak Sz; Végr.].

2. törvényesen megállapitandó; care urmează să fie stabilit legal; was gesetzmäßig festzustellen ist. *1766:* a sertes el dögölvén, az A. ur károsittatott ... arravalo nézt az elkárositatott sertés legitimalando árát az I. fizesse meg [Torda; TJkT V. 334]. *1799:* Tessék ... a nevezett még kegyelmeteknél zálogban Lévő Joszág három Részét ... a Törvényesen legitimálando Zálog Summa ugy a Melioratiok es Industriak ha mik volnának lejendő letételek mellett, s az Exponenseket Vérség Jussán illető Részeket ... ki adni s meg eresztení [Szentimre MT; BalLev.]. *1830:* ezen Levélnek ereje mellet ... eo Kegyelmeknek akár mely Jovaikbol a legitimálando Summát ... exequáltathassa minden Törvényes menedékek ki rekesztésével [Szentbenedek AF; DobLev. V/1159. 2a].

legitimálhat 1. törvényesen igazolhat; a putea justifica legal; gesetzlich legitimieren können. *1773:* Hogy ha az emptor Ur ... a' most Zálogasitott Portiokbol ez előtt el szökött Jobbágyokat reducalnak, azoknak reductiojára téjendö költségeit és farodtságait, a' menyit legitimalhat tartozzék a' Venditrix Aszszony ... a' ki Váltáskor deponálni és meg fizetni [Nagylak AF; DobLev. II/448a]. *1799:* a ... 4 f. 16 1/3 xr. restantiát a Szász Régeni Communitáson töstént fel vétetni, s a Provincialis Cassaban administraltatni a 180 f. 33 1/2 xr. állo Superflua administratiot pedig Néhai Sáfár Gjörgjnek Haeressei által, ha ök annak bonificátioját elegendöképpen nem legitimálhatnák, a ... Szász Régeni Communitasnak bonificaltatni el ne mulassák [TLt 662 kv-i gub. rend. 6074].

2. *~ja magát* vmely vád alól tisztázhatja magát; a se putea justifica/dezvinovăţi; sich von irgendeiner Beschuldigung reinigen können. *1745:* az Jk ellen ... comprobalni kész leszek, comprobalvan meg kivánom, hogy ha magokat nem legitimalhattyák, mind ketten fel akasztassanak és meg halljanak [Torda; TJkT II 19]. *1803:* (Egy lólopással vádolt cigány) se Kolosvárrol, se másunnan mind ez ideig-is semmi Szavatyost elö nem állitván, s magát a' Lo eránt nem legitimálhatván, Rabokat Itelö Törvény Székünk elött actionaltattuk [K; KLev.].

legitimált 1. törvényesen igazolt; justificat legal; gesetzlich bestätigt/lich | törvényesen megállapitott; stabilit legal; gesetzlich festgestellt/gelegt. *1769:* Az actor Sebestyén Márton ... nemes céhének legitimalt költségét ... exsolválván és az egész céhét deprecalván, ezen deliberatumnak hac parte coram sessione satisfacialt [Dés; DFaz. 26]. *1796:* a' mikor a' Leveleket regestráljuk, akkor ennekis végére mégyek, és ... bizonyosabbat fogok irni, az egész legitimált költség Summájárol [Kv; Incz. XI. 22b Jósintzi Sándor lev.]. *1801:* tartozunk ... az actorok(na)k legitimált költségeket ... meg-fizetni [M.zsombor K; Somb. II]. *1802:* A' Tekintetes G(ene)ralis Szék által legitimált perbéli költség, és faratság tészen Fhung. 130 Dr. 93 1/2 [T; BLt 12 Véglai Horváth Gáspár szb kezével].

2. törvényesen meghatalmazott; împuternicit legal; gesetzlich bevollmächtigt. *1828:* (A szószóló) hogy egy egy a' Perhez nem tartozo koborlo gondolatokot a' tilalmas procrastinatio tekintetéböl, béirjon — azután minden remédium applicatioja nélkült attol elálva a' Pert tilalmas utakon huzza — arra sem Jussa, sem a légitimált szoszollo, sem a' Plénipotentiárius urnak nintsen [Ne; DobLev. V/1129. 2b].

legitimáltat 1. törvényesen igazoltat; a face să fie justificat legal; gesetzlich bestätigen/kräftigen lassen | törvényesen megállapittat; a face să fie stabilit legal; gesetzmäßig feststellen lassen. *1763:* hogj az p(rae)tendens Aszsz(on)ynak minden kára ... vgy szinte az perre esett költseget, fáradságat in figura Judicii legitimaltatván, Executiob(a) vetettessék, itiltetett [Torda; TJkT V. 159]. *1793:* Üdösbb Bartok András ... a szénájabéli kartételtis általunk kivánván legitimaltatni ... tanáltuk mint egy négy szén kasnyi szénabéli kárnak [Torockó; Bosla]. *1808:* Ezen osztály és Nyilazás alkalmatosságával a' Praetendensek magok költségeiket irásba tévén kéváná azokat legitimáltatni altalunk praetendálván ezeket fel vétettni[a] [Asz; Borb. II. — [a]Köv. a költségek fels.]. *1830:* A Protectusnak szenvedett fájdalmát és az ezutanis tejéndö költségeket ... kéri alázatoson a Protegens Fell peres Ur legitimaltattni [Ne; DobLev. V/1165. 1b]. *1832:* a Néhai Báro Bornemisza Joseff tett költségei nintsenek Legitimálva, valahol Legitimáltotni kellene [Görgény MT; Born. XVb].

2. *~ja magát* törvényesitteti/törvényes ivadéknak ismerteti el magát; a cere/face să fie recunoscut ca copil legitim al cuiva; sich als gesetzlich Nachfahre/Abkömmling anerkennen lassen. *1823-1830:* Azt beszélik, hogy Bethlen Farkas egy radnóti Mátyás András nevü részeges pap által kopuláltatta volna magát Finna Zsuzsannával, és már ma Bethlen Farkasnak törvényes feleségétöl, gróf Mikó Katától fiúmaradéka nem maradván, Öri Károly magát legitimáltatni akarná [FogE 150].

legitimáltatás hitelesittetés; autentificare, legalizare; Legalisierung, Beglaubigung. *1796:* a' Conscriptiót eléb ... ottan mindjárt Apértáztattam is akkori Méltóságos Itélö Mester Türi László Úrral ... azon Conscriptiot M. Vásárhejre ... bé küldöm a Méltoságos Királlyi Táblára a Meg igazittatás és légyitimáltatás végett [Szökefva KK; Kp II. 49 özv. Újfalvi Sámulné Sombori Borbára nyil.].

legitimáltathat törvényesen igazoltathat; a putea justifica legal; gesetzlich legitimieren lassen können. *1762:* az I. az A(na)k akkoron eset szenabeli kárát, a' mennyiben legitimáltathattya ... meg fizesse, itiltetett [Torda; TJkT V. 108]. *1780:* Akiknek csak egy deserta sessiójok vagyon, azok egy szánnal csak, többel be nem erdölhetnek; mégpenig azok is úgy, ha legitimáltathatják a jószágokot [Árkos Hsz; RSzF 108].

legitimáltathatik törvényesen igazoltathatik; a putea fi justificat legal; gesetzmäßig legitimiert werden können. *1799:* azok Széknek Tisztyei a' midön kerületekben, vagy Processusokban közönséges szolgálatban utaznak, az általak a' Falus Biráktól vett ingyen gazdálkodásról mindenkor Quietantiát adjanak, hogy osztán a Falus Biráknak számadásai az efféle Quietantiák által legitimáltathassanak [AszLt 207 nyomt. gub. körrend. Kv-ról]. *1807:* Ezen positio ... a Tordaiakot illetvén itt nem legitimáltathatik [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

legitimáltatik 1. törvényesen igazoltatik; a fi justificat legal; gesetzmäßig legitimiert werden | törvényesen megállapittatik; a fi stabilit legal; gesetzlich festgestellt werden. *1793/1794:* Kölönte Josef Vram, elö adja ezen Osztály folyására tett költségeinek Laistromat, mely ... a' Commissio által Legitimáltatott 234 Magyar forintokra, és 64 pénzekre [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 21b]. *1812:* Melj iljetén önkéntesen valo declaratioja ... acceptaltatván, mindenik rendbéli adosság a restans interesekkel költségekkel, és fáradtságokkal általunk ... a következendö modan legitimaltatnak[a] [Ne; DobLev. IV/944. 1b. — [a]Köv. a részl.]. *1823:* Ezen egész Munkának árra a' Felsöbb Rendelésekhez mérsékelve legitimáltatik 10 tiz Rf és 37 x Conventios pénzre [M.régen MT; TLt Praes. ir. 65/1827-hez id. Hegyesi Elek főbíró kezével].

2. hitelesnek nyilváníttatik; a fi autentificat/legalizat; für authentisch erklärt werden. *1675:* E Plenipotentialis level ... mind kls Urunk eő Naga ... mind az Nemes ország elött meg állvá(n), legitimaltatott [Kv; TJk XII/1. 107]. *1736:* az emlittett Contractus hellyesnek, és Haza Törvényén fundaltnak nem itéltethetik, valamig annak Punctumi Ngtok által nem legitimáltatnak [Nsz; JHb XXXV. 30].

3. törvényes születésünek elismertetik/nyilváníttatik; a fi recunoscut ca copil legitim; als von ehelicher Geburt anerkannt/erklärt werden. *1769:* ezen Házon s az Házban lévő Személjeken a N.Szebeni Magistratus(na)k semmi Jurisdictioja ne légyen, sem semmiféle tereh viseléssel ne tartozzék ... a Fattyu Gyermekek vagy egyéb bestelenségbe lévők azonnal mihelyt ezen Házba bé vétetődnek egészszen meg igazulnak és Legitimaltatnak [UszLt XIII. 97]. *1823-1830:* Midőn ezeknek atyjok apai indulatból meg akart volna esküdni a szolgálójával, hogy a töle született gyermekek legitimáltassanak, lakodalmat hirdetett [FogE 128].

legitimáltatott kb. hitelesen megállapittatott; stabilit legal/autentic; authentisch festgestellt. *1648:* A legitimaltatott juhok száma Bááczban[a] Eöregh ellő juh vagion ... no 225 Eöregh ellő keczke ... no 53[b] [Gyalu K; RákGIr. 538–9. — [a]Bácsban (K). [b]Folyt. a fels.].

legitimus I. *mn* 1. törvényes; legitim; legitim, gesetzlich. *1592/1594:* Elseóben az Actor fundalia Actioiaba hog' Jure succes(i)o⟨nis⟩ eótet illeti[a] mint Attianak legitimus heressét [Kv; RDL I. 63. — [a]A peres ház]. *1621:* ada el egy hazat Farnasy Albertne Katalin Azzony ... Colosuary Varga Peternek f. 23 ... Igeruen es obligaluan arra magokat, hogy ez ... haznak Dominiumaiban birasaban, Varga Petert es Successorit minden legitimus Impetitorok ellen euincalliak es megh oltalmazzak [Kv; i.h. 116]. *1641/1687 k.:* Kisfaludi Pap Katának al(ia)s Incze, Incze Márton Praedikátor, ugy mint legitimus Tutor által ... Somosban lévő ős örökséget, külső javaival edgyütt ā Somosdiaktul repetalta [MMatr. 87]. *1676:* Fabian Sára ... akár holott talalhato ingo es ingatlan iovokbol, azon helynek legitimus biraja altal, az hol jovok talaltathatnak, magok(na)k ökgl(mekne)k ... satisfactiot tétethessen Fábián Sára, vagy jövendő férje és legitimus successori [Gyf; JHb XXXI/8]. *1677:* Azoknak a' Királyoknak és Fejedelmeknek donatioi álhatnak csak meg a' kik legitimus Fejedelmek, és az Országnak régi szabadsága szerint valo választásából legitimè succedaltanak [AC 202]. *1700:* Mü ... Kornis Sigmond, és Kornis István alkuttunk meg Gidofalvi Gidofalvi István Urammal; hogy eő kglme Erdéllyben mindenüt lévő keves Joszágunk iránt orialt, es orialando törvenyes dolgokba Procatorságaval succural, ugy p(ro)curálya a mi absentiánkban mint legitimus Procuratorunk igazán és hüségesen mint magunk [Gyeke K; Ks 90]. *1711:* Az mely Szántó földeket, és jobbágyokot az Néhay Mihálcz Mihály Ur(am) acquisitumából az Fiak az Leányok(na)k per compositionem adnak, azoktól minden legitimus impeditorok ellen evictiót igirének [Altorja Hsz; Borb. I]. *1741:* Méltóságos Elsö Appafi (!) Mihály, akkori Erdéllyi Legitim(us) Fejedelem Kegjelmes Urunktól Conferáltatott kegjelmesen azon Csatáni Jószágocskája szegény Várasunkn(a)k [Dés; Jk 547a]. *1777:* az praelaudalt Groff Ur eő Naga ... a' levált pénzt akár melly legyitimus Executor általis desummáltatthassa akár holottis [Szentbenedek SzD; Ks].

2. teljes jogú; cu drepturi depline; mit vollem Recht. *1737:* mint hogj az A. a Nms Csizmadia Czéhnek egjgjik legitimus tagja volt eddig, tehát a mi Controversia az Ik és az A kőzött suboriálódtak, Nms Czéhek(ne)k Constitutioi szerint, kell vala ... el-igazodni [Dés; Jk 250b].

3. törvényes születésű; legitim; von ehelicher Geburt. *1766:* együtt laktak mintegy két hónapig. Azalatt meghala Kemény Ádám, a fia br. Kemény Simon úr kihajtotta a második Kemény Ádámnét a jószágból. Azólta mind jár a szegény Széles, hogy a leányát Kemény Ádámnénak, a fiát a leányának Kemény Ádám legitimus fiának csinálhassa [RettE 205].

II. *fn* törvényes megbizott; împuternicit legal; gesetzlicher Beauftragte(r). *1701:* (A zálogos szántóföldet) ne tartozzék a Dominus emptor vagy Legitimussa vagy Legitimus successora remittalni [Déva; JHb XXXVII. 23].

legjava partea cea mai bună a ceva; das Beste. *1607:* Petkj Farkas Vram adgion tiz hold feöldet azokbol az mely nylakot birtak de ne(m) ā legh iouat [Cssz; BálLt 90]. *1625:* Miképpen az mészárosok adják el mindenféle bőröket ... Öreg czaapbőrt legjavát egy forinton [Gyf; EOE VIII, 276 országos árszabályzatban]. *1634:* Az kis leanyanak eo kegmeknek hagyok negy borius Tehenet, à legh iouaban [WassLt 73/1 Cegei Vass János végr.]. *1710 k.:* Egy András nevü kolcsárom tett a boromban, a legjovában ... legalább kétszázötven forint kárt [BÖn. 498]. *1724:* az tavasz hatarban mind tavasz buza, mind egyeb tavasz rettentő gyir, az Zab az leg jova meg edgy arasz [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. *1746:* Senki is à Vargák közzül a Talpot à mostani bőv talpra nézve egy par talpat ā leg jovát fellyebb hat pólturánál adni ne mérészellye [Torda; TJkT III. 69]. *1776:* az Farkasak már kilecz (!) kopomat mind az leg jovát meg evék [Négerfva SzD; BfN Bánffy Péter lev.].

legjobban 1. legtökéletesebben; cît mai perfect; am vollkommensten/besten. *1580:* Byro vram es Kiraly Biro vraim a ket Idesb vrainkal ... Mennye(n) Ala az feyedelemheóz es ... eo kegmek Az Suplicatiot formallyak leg Jobban Amint lehet [Kv; TanJk V/3. 225a]. *1585:* Az it valo procatorok feleollis Biro vra(m) tanachaüal egie(te)mbe vegezzenek, es Aggianak hiuatalt Nekik, Amint leg Joba(n) tuggiak [Kv; i.h. I/1. 5]. *1764:* Szeredai János Vram ... ezen Controversios Portionk(na)k állapottyát leg jóbban tudván adhassa elé, s dirigalhassa oztoztató Birák Vraimékott [Dicsösztmárton; Ks 22/XXa]. *1767:* (A) két Aszszonyságnak Posteritassi ... Bodoni Sigmond Vr(amna)k jószágában ismét meg osztoztak. Sőt még ezen osztozás után is hallottam gyakor osztozásokat, ugy annyira hogy kezdete vég nélkül lévén osztozások(na)k, tsak az Isten tudgya őket leg jobban meg osztoztatni, de más nem [Vajdasztiván MT; JHb IX/48]. *1846:* ha bátsi fogja azt irni hogy mü ketten el igazithassuk, fel mégyek és igazitsuk a leg jobban azon Joszag dolgát [Bözödújfalu U; Pf Kovács Sándor lev.].

2. legkedvezőbben; cel mai bine; am günstigsten. *1773:* amint ő az apjától hallotta, a német birodalom alatt a legjobban volt az országnak állapotja [RettE 300].

3. legnagyobb mértékben; în cea mai mare măsură; in höchstem Maße. *1758:* hallottam köz beszedbe hogj Gombási Jánosné leg jobban és bövebben reszesült Atja keresmenjiből [Asz; Borb. II Farkas Judit (46) vall.]. *1819:* kérdezte, hogy tettzenék é a' házassága ... ? melyre asztat felelte: hogy a' leg jobban és a' vizben élö halnak állapottyáház hasonlitatta [Kv; Pk 2]. — L. még RettE 314.

4. leginkább; cel mai bine; meistens, am meisten. *1586:* Hozzw Marton ... vallia Procatorom volt Igyarto Georgy de semmy oly ektelen zolgalatba(n) Nem erte(m) megh eo maga tuggya legh Jobban, my zywel zolgalt [Kv; TJk IV/1. 592]. *1764:* Mi vitte légyen Bátyám Uramat Hátár osztásra, maga tudhatya leg jobban Bátyám Uram [Középlak K; BfR]. *1784:* az oculationak pedig éppen most de tempore vagyon hellye, mert a' praejudicium eppen most látzik leg jobban meg [Mv; Mt táblai hat.]. *1819:* A' Levelek ki keresésébe (!) Kelemen Zsigmond Cancellistát leg jobban recomendalom, minthogy ő leg jobban tudja a' régi Barát irásokat olvasni [Császári SzD; WassLt gr. Wass Miklós lev.].

legjobbik 1. vmik közül a legjobb; cel mai bun dintre ... ; der/die/das beste von irgendetwas. *1592:* Merai Tamasne Anna azzoni ... vallia ... Jeon egikor be hazunkba ... alatomba kereskedni kezde az skatuliaba ... hogi el mene, megh latam, tahat az leg iobbik keo Argentis (!) granatt oda vagion [Kv; TJk V/1. 244–5]. *1663:* Szent Pálné asszonyom azt mondotta volna ... az fejedelem ő nagysága ez várhoz való jószágbúl a legjobbik falut adta nekem [TML II, 568 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. *1820:* Bása György ... utollyára a' néhai Bárot meg-beretválván, a' leg jobbik beretváját el vitte [Várfva TA; JHb 48 Imreh Miklos (19) vall.].

2. ~ *féle* legjobb fajta; cel mai bun sortiment; von der besten Sorte. *1701:* Az fono Aszszonyok(na)k fizetése edgy font Gyapjuert akár köz, akár jo féle, akár legjobbik féle fizetése légyen d. 18 ... ă ki többet adna büntetése legyen ... f : 6 [Kv; PosztCArt. 28].

3. *ifjúságának* ~ *idején* legszebb ifjúságában; în cea mai frumoasă perioadă a tinereţii sale; in seiner/ihrer schönsten Jugendzeit. *XVIII. sz.:* Ifiuságomnak legjobbik idején, Brassó tömlecében jaj mint bezárának [Barabás, SzO 390 rabének].

legjutalmasabban legelőnyösebb áron; la preţul cel mai avantajos; zu günstigstem Preis, am preiswertesten. *1740:* Méltoságos kolosvári Bellicus Commissarius Ruperstoffen Úr számára ... facultaltatik Hadnagj atyánkfia ö kglme hogj adhasson 's adjonis két veder vajat, vévén vgj ejtelit a mint ő kglme leg-jutalmasabb(an) meg-veheti [Dés; Jk 529b].

legkeservesben, legkeservesebben legkeserübben; cel mai amarnic; am bittersten. *1636:* Azt sajnálá leg keservesben az Isten az David két szarvas vétkeiben, hogy az ártatlan Uriásnak kegyetlenül való meg ölettetésével meg káromlattatá az ö nevét az Ammonitákkal, az ö ellenségivel [ÖGr 7]. *1710 k.:* De jaj, én Istenem! úgy látom, Felséged legkeservesebben adá az én megélemedett, erötlen vénségemet a sátán és világ rostájába [BIm. 995].

legkésőbben legutoljára, legvégül; în cele din urmă, la urmă (de tot); zuletzt. *1606:* Jmreh Lukaczne az vtan leg kesebben fel vęue azt a' Chútakot melljel osuat Janosne megh hagitotta vala az Vrat Jmreh Lúkaczot [UszT 20/203 Brittannús Jmreh de Kis Kede pp vall.]. *1630:* legkésébben csak mindketten fenn állottunk immár az pasával, hogy azt expiscálja vala tőlem, hogy tudja ő, hogy az asszonynak fejedelemségével meg nem elégedünk mi, és kit tudnék én ott fejedelemségbe való embert [BTN⁻ 436]. *1770:* ha az Vr jovallaná meg szántatnám a garat véginél valo nagy Dinye földet de eztet leg késöben mivel igen kövér [Lekence BN; Ks 47. 67. 29 Simon Pál tt lev.].

legkésőbbi legutolsó/utóbbi; ultim(ul); allerletzt. *1605:* Az Vasar hely legh késebbi terminúsigh Marton Janos feölde vala az peres föld [UszT 19/16 Joannes Biro de Kwsmeód (40) pp vall.]. *1619:* legkésébbi levelemben irtam volt Felségednek, az Gáspár vajda uram és Startzer uram titkos szavokat [BTN⁻ 295].

legkésőbbre legutoljára; cel mai tîrziu; zu(aller)letzt. *1772:* ö Excellentiája Malma ... igen híres jó forgó Malom volt; ugy hogy itt kőrül bé párja nem volt; mivel Viz áradáskor lég késöbre állott meg; az Arviznek pedig apadásra való hanyotlása után leg hamarébb meg indult [Királyfva KK; JHb XX/25].

legkevésbé, legkevesebbé legkisebb mértékben; în cea mai mică măsură; am wenigsten/mindensten. *1780:* monda Strausz Domokos ... arra a Cassai Czéhodra semmit nem hajtok, aztat respectalom leg kevésbé Te spitzbub [Ne; DobLev. III/540. 3b]. *1834:* Szabadságába állván a' Felperes Résznek ... akár minémü Ujj Bizonyittásokat a' perbe beadni, s az Allpereseknek azirán tett ellenvetése a' Törvényen leg kevesebbé sem gyökerezödvén [Asz; Borb. I]. *1846:* A sokszor emlitett malmokkali gazdálkodást az Uradalmi Nagy Méltosságu Administrátor Ur ő Excellentiája engedelme nélkül senkinek sem subárendálhatom, s ha subárendálnámis, efelett keletkezhető egyezményem az Uradalmat leg kevésebbé sem kötelezendi [Kv; KmULev. 2]. *1849:* Butoraim, Köntösseim ... reszint ... a Kelemen Benitől kapot pénzből és ajándékokbol gyüjtettek a' mit Kelemen Béni meg sem is hazuttolhat leg kevésbbe is [Kv; Végr. Vall. 49]. *1855:* a nőm érdemetlen hogy szerzeményemből legkevesebbéis részesedgyék [Kv; Végr.].

legkisebbé legcsekélyebb/kisebb mértékben; în cea mai mică măsură, de loc; in geringstem/kleinstem Maße. *1838:* anélküt hogy leg kissebbéis meg szollítottuk volna [Dés; DLt 8]. *1841:* igy történt a tsiko lába eltőrése, aminek én semmi leg kissebbéis oka nem vagyok [Dés; DLt 1541].

legkisebben legcsekélyebb/kisebb mértékben; în cea mai mică măsură, de loc; in geringstem/kleinstem Maße. *1665:* (A) felyül megirt átkok alá adom magamat, ha legkisebben is van vétkem [TML III, 450–1 Teleki Mihály Sóti Jánoshoz]. *1726:* én látya az Isten leg kissebben sem kivántam az Urat Groff Uramat offendálni [Bethlensztmiklós KK; Ks S. 19]. *1733:* Pap János

Ur(am) ... ennek utánna Gerendi Sándor Uramat ugy embereit is tsak leg kissebbenis nem injuriállya [Nagylak AF; DobLev. I/156]. *1765:* az édes Annyát ... Székely Elek eo kgylme meg betsülli, soha se egyszer se mászszor tsak leg küssebbenis meg nem szomorittya [Torda; Pk 2]. *1767:* akár ki mit mondot Ngodnak, bizony tudva nem kivántam leg küssebbenis Ngod(na)k véteni [Kv; JHbK XLVII]. *1784:* Az Querulansok panaszsza ... az elé szamlált Hazakb(an) levő lakosok ellen abbol all, hogy a közönseges tereh viselésben leg küssebbennis nem concurral(na)k [Torockó; TLev. 4/9. 19a]. *1828:* ha penig valamelyik Fel ezen mostani örökös Edgyezesekett leg küssebben is Haborgattni merészelné az Fen irt Vinculumatt az meg allo Fel az meg nem allo Felen Exeqálhassa [Borb. I Aranyas Rákasi Csipkés István nemes személy kezével].

legkisebbet legcsekélyebb/kisebb mértékben; cîtuşi de puţin, de loc; in geringstem/kleinstem Maße. *1679:* Lelkem Uram ugyan nagyot és sokat megbocsáthatatlanul vétettem én Kegyelmednek, hogy ennyi kérésemre, szép leveleimre s magam azokban való tiszta szíves ajánlásira szive hozzám legkissebbet sem lágyul [TML VIII, 560 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

legkisebbik I. *mn* **1.** legfiatalabbik; cel mai mic/tînăr; der/die/das jüngste. *1639:* Kerey Albertnak ... az legh Kisebbik leanyat Kazdag Ferencz el uette uolt [Vajdaszti ván MT; Borb. I]. *1657:* Kegyelmed legkisebbik inassa Teleki Ferkő [TML I, 45]. *1814:* Grof Teleki Ádám Ur eő Nagysága Mlgs Vajna Antalné Asszonynak a' legkissebbik Léányával szereti baratkozni [Ne; TSb 12].

2. legszerényebbik; cel mai modest/umil; der/die/das bescheidenste. *1666:* Én is Nagyságodnak méltatlan legkisebbik igaz hive, Nagyságodnak könyörgök mint kegyelmes uramnak [TML III, 553 Teleki Mihály a fejhez]. *1705:* leg küssebbik jo akaro szolgai [Szentmihály U; Pl]. *1737:* maradok Nagyságodnak Leg küssebbik Erdemetlen Szolgaya Csik Somlyai Gondviselőye Léstyán János [ApLt 2].

3. legjelentéktelenebbik; cel mai neînsemnat; der/die/das unbedeutendste. *1671:* teczett hogy ez utannis igen el tauoztassanak eő kglk minden gywleőseghett nemzeó legh kissebbik alkalmatossaghotis [Dés; Borb. I ogy-i bizottság hat]. *1710:* ha az eó felségihez Letett Homagiumárol el feletkeznék Leg küssebbik Czitkelyben is hitetlenségnek jelit mutatná, avagi el is szöknék, és az meg jrt kezesek is háborittatnának, hozzája szabadoson, és bonumihoz, még feleségihez, és giermekihez is hozzá nyulhassanak [Csikszereda; Borb. I]. *1730:* Lengyelországnak azon széleiből általjövő embereket, passusokat megvizsgáljon és ha legkissebbik dolgot is eziben vészen, detentioban tartván, afféle suspitioban lévő embert a guberniumnak mentől hamarább értésére adjon [SzO VII, 347 a gub. Cssz-, Gysz- és Ksz-hez].

II. *fn* legszerényebb/kisebb rangú személy; persoană cea mai modestă; Person von niedrigstem/bescheidenstem Range. *1652:* kinek kinek az eo ertelmet voxat igen placidè es czendessen halgasak megh az legh kisebbiknek is senki beszedevel ne colcze altal [Kv; KvRLt X. A. 1]. *1672:* az legkissebbiket is szükség igen megböcsülni és az kedvetlenségre való ok adást távoztatni [TML VI, 316 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. *1695:* Ecclesiasticus salarista Uraimek(na)k ... a' dezma csürben buza fizetesek méréskor ki adassék, nem valami utolyas buzábul hanem a' buzanak javabul, jol végére menvén Salarista Uramek(na)k leg kissebbikig esztendejek mikor kezdődik, és mikor terminálodik [Kv; SRE 36].

legkisebbnyire legkisebb mértékben; în cea mai mică măsură; in kleinstem Maße. *1793:* melly ujjanon rakattatott Köfal, a' régi közös kőfalba soholt leg kissebbnyire sints belé vágva [Kv; Pk 2].

legkiváltképpen legfőképpen; mai ales/cu seamă, îndeosebi; hauptsächlich. *1597:* Mig ennallam fosztenek es eg'eb szwksigre Niha Niha widtenek Apronkint de leg keőalkeppen hazamnaly az ki el kęolt nem harom ęoly hanem tęob annalis Czak twdtam ket ęolre aszszü fat [Kv; Szám. 7/X. 11 Jeney István sp kezével]. *1598:* valamj lowak fognj ala menteonk volna az Tarchja hazara lowainkban ott megh fognak de nemelljet legh kywaltkeppen penigh az Nagy ferencz fia lowat megh nem foghatwk hanem az Menes paztorok leonek segitseggel az megh fogasaban [Kv; TJk V/1. 263]. *1600:* az iflyakat biro vram coercealtassa zorgalmatoson mind az eyelly zellel valo farsangolastol, rezegeskedesteol, torbezolaskodastol, de legh kiwaltkeppen eodeo vtan fegiuerrel valo zellel Jarastol [Kv; TanJk I/1. 353]. *1649/1681:* Albesti Zolyomi David Ur(am) ő kglme szerelmes hazas tarsa Iktari Bethlen Kata Aszony, Adom emlekezetűl mindenek(ne)k legh kivaltképen Vajda Hunyadi ... Tisztviselőimnek ... hogy ... Urvőlgyi Kővágó Matjas ... Varosomban meg akarvan telepedni ... minden ado szedestűl, paraszti szolgalattul immunitalva(n) exigalom [Vh; VhU 268–9]. *1674:* Causa R.D. Andreae Vezekenyi Pastor(is) Eccl(esi)ae Rettegiensis. A. proponit. Ennekem azért kellet Szent Georgine Aszszonyomat az sz: szék elib(en) citáltatno(m), hogy engemet hol edgyütt s hol masut illetlen szokkal diffamalt ... leg kiváltképpen hogy violentiát akarta(m) rajta tenni mellyet ha nem doceálhatna a nyelvét vonják ki es a perrengelre szegezzék [SzJk 126]. *1718:* ezert kellet néke(m) most legkiváltképpe(n) Ur(am) kgdet busitannam, külőmben bizonj mostanis kgd Szomoru Statussaban nem busitattam volna [KJ.Rétyi Péter lev. Fog-ból].

légkő meteorit; meteorit; Meteorstein. *1860–1861:* Nevezetes légkőhullás[a] történt itt 1852-ben sept. 4-én délután 5 és 6 óra közt, hév és huzamos tiszta időben, a mikor egészen derült volt s felhőtlen az ég is ... Eddig 30 ilyen légkő találtatott ... fél fonttól tiz fontnyi nehézségűek [Benkő,MszIsm. 8–9. — [a]Jegyzetben: aërolith, Meteorstein].

légkőhullás meteorit-hullás; cădere de meteoriţi; Meteorfall. *1860–1861:* Nevezetes légkőhullás történt itt 1852-ben sept. 4-én délután 5 és 6 óra közt [Benkő,MszIsm. 8. — A teljesebb szöv. *légkő* al.].

legkönnyebben cel mai uşor; am leichtesten. *1662:* sokan ... ollyan vélekedésben voltak, hogy immár soha többé Szebenbül ... a török ki nem jöne, hanem annak alkalmatosságával azt derekasan elfoglalván, a többit is abból utána vonná és elfoglalná, melly bizonyára em-

beritílet szerint most már legkönnyebben meg is lehet vala [SKr 555]. *1705:* Mely is ha így van és eleibe nem állanak, a jövő héten itt lehet[a] legkönnyebben is [WIN I, 580. — [a]Az Erdélybe jövő ármádaJ. *1853:* Brésa Todor ... hatalmat engede én előttem ... job keze bé adásaval hogy tanálhato és leg könyebben penze tehető fel kelhetö jovaibol ... Réz György Ur — magának a leg rövidebb utan ... eleget vehessen és vétethessen [Egerszeg MT; DobLev. V/1361].

legközelben 1. legközelebbről, nemrégen; de curînd, nu demult; unlängst. *1619:* Azkinek sok veszedelem után is meg kell lenni, miért nem lehet meg szépen? Soha nem kellene több példa ehhez, Kegyelmed jobban tudja, azkik elmúltak csak legközelben is [BTN[7] 225].

2. ~ *való* legközelebbi rokon; rudă cea mai apropiată; nächste(r) Verwandte. *1600:* az my keúes Jngo bingo marham vagio(n) ... Azokath harom rezekre ozak ... ha peniglen mynd az ketönek[a] halomassa teortenek, tehat az germekek rezenek felle, zallyon az en fellessigemreh, az felíuel peniglen oztozanak az en Atthiamfiaj az kik Ennekem Ver zerynth leg közelben valok [Kv; RDL I. 70. — [a]Gyermekeinek].

legközelebb 1. *hsz* **1.** vkihez/vmihez legkisebb távolságra; cel mai aproape, la distanţa cea mai mică; am nächsten. *1731:* Ezen veteményes kertnek also végéhez legközelébb [Bh; BfN]. *1767:* midőn a szomszédban ... kapu ajtoján bé menek ... hát Sebessen szalad bé utánnom Kocsis Gyuri, kitis Leg közőléb kerget vala az Asztalos Horsa György [Betlensztmiklós KK; BK. Demeter Ersok Forkos András Felesége (32) vall.].

Szk: ~ *való* vmihez legközelebb eső. *1681:* padlása ennek a kamorának az leg közölebb való s hozzáragasztot háznak padlásához hasonló, épp s jó [CsVh 95]. *1840:* katona Márton Tamás ökegyelme is jelenté magát az okon, hogy a maga tulajdon lakó jószága körében lévő, legközelébb valo csürén háltul lévő kertéből egy ökre eloroztatott [Jenőfva Cs; RSzF 105].

2. legközelebbről, nemrégen; de curînd, nu demult; unlängst, nächstens. *1673 k.:* (Az) őrökségh régentén Volt Kovats Janose legh közeleb penigh utolszor Karansebesi Simén Sig(mon)d nevü Nemes emberé [VhU 318]. *1680:* mostan legközelebb director Barrabás Péter uram szerzett szabad levelet [Dánfva Cs; CsVh 77]. *1714/1781:* Gerend Lóránd[a] kétszer kellett pásinton épitteni, a mint most leg közelebb, tsak egy karó fark is az udvarház helyinn nem maradott [JHb LXXI/3. 469. — [a]TA]. *1735:* Komornyik Lászlo Vram ... Nms Kraszna V(árme)gy(éne)k legközleb Somlyon celebralt Generalis törvényszékin ... Convincaltatott [Szécs Sz; Borb. II]. *1746:* a' Gát miatt, midőn meg árad a' Kükűllő fell dugulván ki ütt, és sokaknak kárt tészen, leg közelebb én nékem is egj darab földemet eddig ell rontotta [Dicsőszt-márton; JHb XIX/8]. *1765:* az Utrizalt föld pusztájában hevervén ... leg közőlőbb ki fogta fel nem tudom [Bala MT; Ks 14. XXXV]. *1771:* Mű a télen tavaszal most leg közolebb eleget jártunk Barbocz Simonnal erdőlni [Mezőmadaras MT; BK. Jakab Josi (38) jb vall.].

Szk: ~ *(el) múlt. 1718:* Szakaturi Laszlo az legh közleb el mult Esztendőben ã Tatar futas(na)k alkalmatossagaval innen Kendi Lonarol el futa [Kendilóna SzD; TKl St. Szegedi de Szikszo prov. bonorum (75) ns vall.]. *1771:* En Barbocz Simonnal edgyütt ... a most leg közölebb el mult télen egy alkalmatossaggal fát vivén MVásárhelyre ... az szán meg akada egy Csutakba [Mezőmadaras MT; BK. Mako András béres vall.]. *1772:* szemeimmel láttam hogy a leg közeleb mult őszszel Tit. Dadai János Uram szekerével hat Ökrével a Cziczhegyéről a Tilalmasról hoztanak ama derek vastag szerü fiatal fákat [Dés; DLt 321. 65b G.Nagy (52) ns vall.].

3. közelesen, nemsokára; în curînd, nu peste mult timp; bald, in Kürze. *1670:* Első, hogy akarmirűl, de most legközeljebb bárcsak az oda ki való atyafiak dolgárúl concredáltatnék valami reá [TML V, 377 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1692:* mosta(n) leg közellyebb műk fiakul eo kglm(ne)k ki váltani[a] bizony semmi keppe(n) megh ne(m) engedgyük [SLt AU. 54 Pokai Sarasi Zsigmond kezével. — [a]A zálogos jószágot]. *1722:* Kglmedtől ... mostan ... leg közőleb Nemes Vitézlő Bogdan Balas Uram ... kereti azt az ... resz portiojat [Szászújlak AF; DobLev. I/101]. *1737:* minden Őkrős és Lovas Gazda emberek, most legközelebb a jövő Hétenn ... eg(g)j eg(g)j Szekér vagj Szán tővisset vigjen vagj vitessen [Dés; Jk 470a]. *1745:* Nemes Iglai Ferentz Vram Felesége Brullyái Anna Aszszony ... Férjével együtt ... mostan leg-közelebb ... akarják abalienálni ... a Vartzagás uttzáb(an) lévö Nemes házat [Ne; DobLev. I/216].

Szk: ~ *esendő. 1679:* en általam certificaltaták ... nagj János ura(ma)t Nemes Kolosvár meg(yene)k legj közelljeb esendö Giras székire panasz tetelre [K; SLt P. 27]. *1702:* ha ... az legh közleb esendő Sz: Mihály napiára, azon egy köből buzát bé nem vinnék ... az megh emlitett Ur eo kglme két annyit rajtok exequálhasson exequáltathasson [Nagybun KK; BLt 11]. *1718:* az Privilegium olvasás penig halasztodott az leg közelebb esendö Kántoros bé gyülésére az B: Cehnek [Kv; ACJk 108] ✱ ~ *jövő. 1845:* A' Kérelmes a bent írt kerelmes tárgya iránt a' leg közelebb jövő quartalis Czéh gyűlésre határoztatik [Kv; ACProt. 13] ✱ ~ *következő. 1697:* ns Gombkötö Lőrincz Ur(ama)t ... Certificallya ... ã Kolosvári Ns Tanáts(na)k lég közelebb következö Szeredaj Székre [Kv; KvLt I/186].

4. fennebb, az előbbiekben; mai înainte/sus; (weiter) oben. *1710 k.:* Ezen gyűlés alatt a gubernium Szász János ellen külön személyes querelát és vádlást írata ő felségének, és elhiszem a legközelebb említett írásban azt akarta nékem megfizetni, de méltatlan és gonoszul [BÖn. 871].

5. a vkihez való rokoni kapcsolat/viszony jelölésére; pentru indicarea rudeniei; zur Bezeichnung des Verwandtschaftsverhältnisses zu jm. **Szk:** ~ *levő vératyafi* legközelebbi rokon; rudă cea mai apropiată; Nächstverwandte. *1863:* (A földet) által adák ... leg közelebb lévő vér Atyok fiának [Szováta MT; Bereczki József lev.] ✱ ~ *való atyafi* 'ua.; idem'. *1603:* legh közelb ualo Attiafi Berzyenine Azonjom [SLt AB. 7 Vizaknai Jeremiás buzai préd. vall.]. *1639:* Az mi jouai az apiarol az megh holt gjermeknek szallottanak volna, azokat az jokat ... az megh holt gjermeknek az edes apiarol ualo, oldalul ualo legh keozleb ualo atyafia ... es az edes Annya Gyulaj Ferenczne Azzonyom keozeot Diuidalnok [Kv; RDL I. 116]. *1665:* Nemes Lenart ... azt monda ennekem Gridy Gaspar öczem Uram en az en

fiammot az Öczemre Kerestesi Ferencz Uramra bizom mivel legh közzeleb vallo Attyamfia [O.brettye H; JHb XXXVI/9] ✱ ~ *való vér* 'ua.; idem'. *1734:* a Testamentumis ugj Sonal hogj ha leg közelebb valo vér találkozik, az réhabeálhassa[a] [Dés; Jk 144a. — [a]A házat] ✱ ~ *való vératyafi* 'ua.; idem'. *1676:* Azon őrökség(ne)k felit, Az megh holt kissebb Lakatos Márton vagy maradéka mint adta volt él hány forinton, miczoda vérsége volt hozzá ... Ez megh nevezet őrökséghez kiczoda leg közelebb valo ver atyafiu kit illet [Szu; Borb. I] ✱ ~ *való vérség* legközelebbi vérrokonság; rudenie cea mai apropiată; nächste Blutsverwandtschaft. *1790:* Gerendi Sigmond Ur ... a Dolognak substantialis belső valosaga szerint is ... legkőzelebb valo vérsége szerint immediatus Haeresse [Radnót KK; DobLev. III/678. 1b Csato Mihály aláírásával].

6. kb. legföképpen, kiváltképpen; mai cu seamă, îndeosebi; hauptsächlich. *1663:* Magam vékony tetszésemet ezen dologról Kegyelmednek megírom: Hogy Kegyelmed ország, legközelyebb fejedelem és tanács urak közönséges tetszések nélkül akármely okokra nézve is onnan kibontakozzék, Kegyelmednek sem hasznos, sem becsületes nem lenne [TML II, 644–5 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1684:* né talám az kiktől legh közeleb jótt várhatná(na)k, azok lennének nyomorghatoi [Csapó KK; Berz. 2. 27/13].

II. mn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare adjectivală; adjektivartig gebraucht: **1.** legközelebbi, legközelebb eső; (aflat) cel mai apropiat; nächstliegend. *1796:* legg kőzelebb Vásáros Helyünk Thorda szokott lenni, mely ide mintégy három mért föld [Mezőméhes TA; WassLt].

2. legközelebbi (rokon); (rudă) cea mai apropiată; nächst(e/er Verwandte/r). *1629:* Agoston Matyasne ... legh keozeleb ver volt az hazhoz [Kv; TJk VII/3. 25]. *1666:* Csiszer Annok ... örökös ház helyet ... adá örökösön Racz Peter Ur(na)k ... es maradvainak ... minden abbéli jussát ki véven belőle megh masolhatatlankeppen ... mivel ő legh kőzeleb vér hozzája [Rápolt H; JHb XXIX/33].

Ha. *1692:* legh kőzelljeb [Szőkefva KK; Törzs. Sárosj János itélőmester kezével]. *1723:* leg kőzőlőb [Ne; DobLev. I/104].

legközelebbi 1. következő; următor, proxim; folgend. *1836:* a kerülő levélben mellékelt orvosi ovó és segitő rendszabályokat — a leg közelébbi vasárnap a szonoki székből a népnek ki kell hirdetni [Nagykapus K; RAk 13 esp. kl]. *1841:* lévén nekem Dobaka Vármegyében Szavában ... Joszágom ... adom által négy egymásbol folyo Esztendőkig, a legközelebbi Magyarak Szent György Napján kezdve elöre fizetendő ... Arenda fizetés mellett Tekintetes Veres Samuel Urnak [Szava K; RLt O. 4]. *1847:* félő hogy legközelebbi árviz alkalmával a' szakadás annyira fog nevekedni miként a' hidon valo közösülés tökéletesen fenn fog akadni [Dés; DLt 124].

2. legközelebb megjelenendő; care urmează/trebuie să apare în curînd; demnächst erscheinend. *1880:* A Vas. Ujs.[a] jön egy beszélykém, azt olvasd el, s jön az Orsz.—V.[b] legközelebbi számában is egy [PLev. 81 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Vasárnapi Újság. [b]Ország-Világ].

3. ~ *vér* legközelebb álló vérrokon; rudă cea mai apropiată; Nächstverwandte. *1816:* (A) Joszágnak fele részit ... által adák ... őrökősön, minden vérségekkel egyetemben Balog Márton ökegyelmének mint leg közelebbi vérnek [Szentimre MT; BalLev.].

legközelebbik közelebbről elmúlt; recent, care s-a petrecut de curînd; (zu) nächst vergangen. *1703:* az Nemes Ország ... Lépett ... a leg kőzelebbik Gyülesben arra, hogy az egeszsz Országra ahoz illendő Instructioval bocsáttassanak az Harom Natiobol Investigatorok [UszLt IX. 77. 61 gub.].

legközelebbről 1. nemrégen; nu demult, de curînd; unlängst, neulich. *1761:* most leg közölöbröl ... kik, es mitsoda meg sertő szokkal illettek mind ebéd felett, mind ebéd utan a Melgos Exponens Urat [H; JHb XXXV/45. 6 vk]. *1763:* (A vádlott nő) régi parázna életet nem cessalt fojtatni signanter leg közelebbröl tsaknem in facto fornicatio(n)is talaltotvan intercipiáltatott, melyeket az I. nemis tagadhat [Torda; TJkT V. 177]. *1829 k.:* Ezen Director ... nem fogja a nemzeti Játékszint bé piszkolni azzal, hogy serházba illő árnyék játékokat játszadtasson a kolósvári diszes Publicum előtt ... mint az most legközelebbről a nemzeti Játék szinnek mostani árendátora rendelésére meg történt [Kv; KvSzLt].

2. közelesen, nemsokára; în curînd, nu peste mult timp; bald, unlängst. *1879:* A múlt héten ... felelt neked, Nagy Miklós uram ... Azt írta, hogy: versed eltévedt, de most azok között van, amelyek legközelebbről fognak sorra kerülni [PLev. 57 Petelei István Jakab Ödönhöz].

3. pontosabban; mai precis; genauer. *1847:* Több ízben próbálgattak közölök több megyei tiszt urak s azok között legközelebbről augusztus vagy szeptember hónapjában főbíró tekintetes Boér Ferenc úr is elhozni, de a közönség, erősen ragaszkodva hozzám, egyszer is kiadni nem akart [VKp 166].

legkülönösebben legpontosabban; mai exact/precis; am genauesten/pünktlichsten. *1832:* Leg külőnösöbben nevezze meg a Tanu Titt Néhai Dosa Gergelly Ur belső Joszágának mennyiségét [Szováta MT; DLev. 3. XXXV. 15].

legmaga kb. sajátmaga; el însuşi, ea însăşi; er/sie selbst. *1618:* menék az kajmekám Kapujára és ott ő maga béhivata legmaga belső házába [BTN[2] 157].

legmazurabban a legelhagyatottabb állapotban; în starea cea mai deplorabilă; in vernachlässigtestem Zustand. *1847:* Férjem ... engemet minden szüleimről maradott vagyonkáimbol kipusztitott ... két csetsemő gyermekkel, s egy minden órában várando harmadikkal a leg mazurabban hagyva vándorolni indult [Dés; DLt 1200].

legmelegebben legforróbban; cel mai fierbinte/călduros; am heißesten. *1883:* Üdvözöld kérlek a feleségedet nevemben legmelegebben [PLev. 109 Petelei István Jakab Ödönhöz].

legmérgesebben legellenségesebben; cel mai dușmănos; am feindlichsten. *1710:* Lubkovicz fejedelem ... legmérgesebben kezdi magát viselni a rab urak ellen, és a

jámbor Leopoldus császárt eláltatá, hogy törvényt láttasson rájok s ölesse meg őket [CsH 81. — 1670-re von. felj.].

legnagyja cele mai mari (dintre anumite lucruri); das Größte (von einigen Sachen). *1829:* 4 szép ép termö vatzkor fát ... mint emlékezem vettenek meg az ide valo lakosok közül ezek u.m: Vajda István Ur 3 termö vatzkor fát a leg nagyát, mellyek közül kettönek az árrát nem tudom, h(ane)m a leg nagyobb harmadikat ... vette meg ... Nagy Joseff Ur(am) [Mezőkölpény MT; TSb 48].

legnagyobban legjobban, legnagyobb mértékben; foarte mult; am besten, in höchstem Maße. *1819:* Rákosi Boldisár Ur halála elött mint égy fél Esztendövel kezdett leg nagyobban inni, 's a puntsazásan kivül a' szilva pálinkát nagy mértékbe itta [Kv; Pk 2].

legnagyobbára legfőképpen; mai ales; hauptsächlich. *1710 k.:* Deákul pedig a feleségem sem értette volna, én pedig legnagyobbára öérette és az ő kérésére írtam le az én rendkívül való sok szenvedésimet [BÖn. 407]. *1719:* az en edes jo Feleségem is ... Legj nagjobbara Vizkorsag miat ... nagy Csendesen es szepen ... az ö Teremtö Istene(ne)k ... meg ada Lelkit [Gyergyóújfalu; Borb. II].

legnagyobbik cel/cea mai mare; der/die/das größte. *1828:* a Klitzi legnagyobbik lábamat, mely huszonnegyedfél jugernyi termékeny föld ... le kötöm Bátyám Uramnak — s Introducáltatam beléje [Tihó Sz; BetLt 1 Cserei Miklós Vajna Istvánhoz].

legnagyobbja partea cea mai mare; der/die/das größte. *1710 k.:* mondták, hogy az legnagyobbja tarlóján szomjúval is holt meg ember [BÖn. 901].

legnehezebben legkeservesebben; cel mai cumplit; am bittersten. *1662:* Egy Vízi János nevű megőszült katona ... a sanyarúságot is legnehezebben szenvedi vala [SKr 189].

legnevezetesebben kiváltképpen; mai ales/cu seamă; besonders, hauptsächlich. *1786:* az orvosságot ha lehettséges ugy készittsék hogy leg nevezetesebben a vizi korságot, Lép dagadast, s árénát oszlossan [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

legokosabban cel mai deştept; am klügsten. *1710 k.:* Azért legokosabban így felelhetne: Nincsennek menj végire senkitől, ha feltalálod, mert én nem tudlak ráigazítani [BÖn. 438].

legolcsóbban cel mai ieftin; am billigsten. *1774:* mindenféle gyulevész Pálinkát egyben Szedtek mentöl leg oltsoban kaphatták, az Fogadoban pedig drágán tévén nem igen költ [Mocs K; KS Conscr.].

legott azonnal, rögtön, rögvest; imediat, îndată; sofort, im Nu. *1847:* Tegnap estve 6 órakor megérkezett Györgyi, — alig engedve nékie annyi idöt, hogy megfüttözzék ... legott vissza kergettem a Teleki udvarba [Kv; Pk 7]. *1868:* az oly gyermekek' kereszt levelét, kiknek szülöi, nem abban az Egyházközségben laknak, melyben gyermekek születik, és meg kereszteltetik, a' keresztelö lelkész leg ott külgye azt hivataloson azon Egyházközség lelkészének melyben a' szülék honosok [Gyalu K; RÁk 143].

legottan azonnal, rögtön, rögvest; inmeduat, îndată; sofort, im Nu. *1562:* És mikoron a székelyek a népnek sokaságát látták volna, tehát legottan hadnagyokat emelének közöttök és tízedeket rendelének [ETA I, 18 BS]. *1578:* mykor my ... Lazar Leorinczetth ... Alard Ferencz rez Jozagaban Bozzazegben ... bele akartuk volna Statualny, myndarasthes legottan ... Ellene monda [Jobbágyfva MT; BálLt 79]. *1583:* wdö Jartara valamykoron az Gallaczy Annazzon, vagy az eö maradeka Theórok Borbarazzon ... azth az feollwl meg' newezeth Negwen foryntoth horwath Kozma vramnak vagj az eo maradekanak meg adnak ... tahatth Horwath Kozma vramys vagy az eo maradeka Mynden ok vetettlen leg ottan thartozanak fel venny azt az negwen foryntoth Es az kett haz Jobagyotth Vgy myntt zallagosth Mynden per pattwar nelkeol meg erezteny [Oroszfája K; WLt]. *1654:* Mi azért el menénk ... Doboka Vármegyeb(en) Gőczre ... Midön azért be akartunk volna az Moczár Istva(n) házába menni, legh ottan mingyarást ... Czegéb(en) lako Szőke Ferencz ... Vás János Ura(m) Jobbágya elönkb(e) jöuén minket azon portiokb(a) bé Menni Nem engedé ... repellála az be Meneteltől [Dob.; WassLt]. *1749:* Desertak lévén a' Sessiok ki egy földet ki mást foglalt el 's ekképpen deficialta(na)k ... külömb(en) mihellyt emberek telepednek azon Sessiokra leg ottan redealni kell azon földek(ne)k [Szinda TA; DobLev. I/236. 12a]. *1752:* ugyan tsak eö k(egye)lme consideralvan azt: hogy a Törvénnyek ki minetele kéttséges légyen, legg ottan appellatiojat remittalta [M.kecel Sz; Borb.]. *1763:* mű idön az Hurubakba mentűnk leg otton a Taxát meg adtuk [Szabéd MT; Berz. 5. 44. S. 29]. *1776:* (A mátkagyűrűt) leg ottan viszsza adná, tsak leg otton tiz ezer forintakat kössön [GyL. Adalbertus Biro siculus ex Csik Kartzfalva nunc residens in Pago Csokfalva vall.].

Sz. *1810:* miheljen nehézseg vagj tereh megjen réá, leg ottan öszve rokkan mint rothatt fábol készült Ház [Aranyosrákos TA; Pk 7].

legörbed 1. meggörnyed; a se încovoia; sich krümmen beugen. *1768 k.:* a mi életünket is sok keserves nyögésekkel és sohajtásokkal a Tereh alatt le görbedve keressük [Told. 5a]. *1802:* ott toppant azon elébb emlitett Veres Sapkás ... és ... ugy meg tsapta föbe a Szegény Forro Lajost egy kemény Vas villával, hogy szédelegve és le gőrbödve haza jöve a szállására [Mv; Born. XXXIX. 53 G.Virág (21) ns vall.] | haza jött az Inas le gőrbödve [Mv; i.h. Daniel Virág (17) ns togátus vall.].

2. kb. leroskad; a se prăbuşi; umfallen, hinsinken. *1762:* ugy ütötte meg az Ispány Ur(am) lovát hogy ugyan le gorbedett belé [Kv; AggmLt B. 3].

3. le/meghajlik; a se îndoi; sich niederbiegen. *1846:* Ezen Hidnak ... huzo gerendái ... mind két végein elrothadtak, folyo Gerendái ... a' rajtok fekvö nagy terüh mián a' ketté töresig le görbedtenek [Dés; DLt 858/1847].

legördít lehengerít; a rostogoli; her/hinabrollen. *1812:* Grantzki a' Grofot a' magos kerek gráditson meg fogván le görditette, melly le gördillésből nagy üteseket kapott kékség látzszván Térdén, a nyakátis fájlalta [Héderfája KK; IB. Takáts Josefnek gr. I. Bethlen Sámuel tisztjének (45) vall.].

legördül lecsordul; a curge jos; hin/herabträufeln. *1855:* A szakácsi fehér sipka helyett vállközépig lecsüngő bozotos haját avas zsirral pazarul kikenve, a tüz előtt hajszálairól nagy cseppekben gördül le a zsir [ÚjfE 179].

legördülés lehengeredés; rostogolire; Hin/Herabrollen. *1812:* (A) le gördillésből nagy üteseket kapott [Héderfája KK; IB. Takáts Josefnek, gr. I. Bethlen Sámuel tisztjének (45) vall. — A teljesebb szöv. *legördít* al.].

legöregbik legvénebbik; cel mai bătrîn/vîrstnic; der/die/das älteste. *1592:* Keówetkezik az Waros Towahoz az Siliphez walo fa hordattasa az Meraj Erdeòreòl ... Ollaios Janos es Fodor Janos hoztak el az legh eòregbik fat 26. Eòkreòn attam nekik f 1 d 20. Az Masodik nagi eòregh fat hozta el Lonaj Janos chiapo Balas 24 Eòkreòn f 1 d 10 [Kv; Szám. 5/XIV. 169–70 Eppel Péter sp kezével].

legörzsödik le/meggörnyed; a se încovoia; sich her/hinabkrümmen. *1802:* egy Karomnyi Fát vévén kezébe, a' Báro Bánfi kotsissa meg szaladt haza felé, de bé érven Forro Lajos a' kotsist ... meg ütötte kétzer, mely ütesire le görsödvén a' B. Bánfi kotsissa, és midőn harmadszor is meg akarta volna ütni, hátul néki oroszkodott a' Báro Bánfi Ur eő Nagysága Sütője és ki kapta a' kezéből a' Fát Forronak [Mv; Born. XXXIX. 53 Franc. Szathmári jun. (23) vall.].

legőszintébben legnyiltabban; cel mai sincer; am offensten/aufrichtigsten. *1853:* légyen szives nékem a' leg őszintébben írni, hogy akaré adni, vagy sem, s ha igen mikor [Bogát AF; DobLev. V/1366 Vizi Farkas Dobolyi Bálinthoz].

legrégebben cu (foarte) mult timp înainte; am längsten. *1810:* Leg régebben implantalta ezen Szőllőt őzvegy Kun Istvánné [Pacal Sz; Ks 76 Conscr. 388].

legrészletesebben cel mai amănunţit/detaliat; am ausführlichsten. *1847:* E tárgyban bizonyos tudást vallanak ... a 2,5. és 6. tanúk. Legrészletesebben pedig a 8, 10, 14. és 21. tanúk [VKp 296].

legserényebben legigyekvőbben; cel mai străduitor; am eifrigsten. *1662:* Ugyan üzték egymást a nagyobb bűnöknek kigondolásában, s mellyik forgolódhatik legserényebben azokban? [SKr 701].

legsietőbben legsietősebben/sürgősebben; cît mai urgent/repede; am eiligsten. *1835:* Leg sietőbben bé várom haladék nélkül a' két nemen lévő Lelkek számát minden Anya, és Leány Ekklésiákbol [Vaja MT; HbEk].

legsikeresebben legeredményesebben; cu cele mai bune rezultate, cu cel mai mare succes; am erfolgreichsten. *1786:* Szebenbe akarnák instantiajokot bé adni[a] ... Tudgya az Ur, ki segithetne ő kglken leg sikeresebben igazittsa oda ő kgleket, 's irjonis mellettek [Mezőmadaras MT; TLev. 5/5 Medve Mihály prókátor lev. — [a]A torockóiak].

legsürgősebben legsietősebben; foarte urgent, imediat; am eiligsten. *1850:* A cinterem kerítetlen, a harangláb fedetlen lévén meghagyatik a nemes egyház tagjainak, mikep a cintermet a legsürgősebben kerítsék bé, a haranglábat fedjék bé [Néma SzD; ETF 107. 30].

legszabadosabban legakadálytalanabbul; fără nici un obstacol; am ungehindertesten. *1704:* Találjuk fel a módját, miképpen s hogy lehetne legszabadosabban kijárni s a szőlőket megmívelni, annak securitását feltalálni [Kv; KvE 288 SzF].

legszebben legékesebben; cel mai frumos/elocvent; am glänzendsten/prächtigsten. *1675:* Mi édes Bátyám Uram, az ki legszebben szól, annak nem kell hinni, az az pápista praktika [TML VII, 128 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

legszebbik cel mai frumos, cea mai frumoasă; der/die/das schönste. *1661:* Nekem legszebbik, de kedves sógoromnak, nemzetes Teleki Mihály uramnak adassék [TML II, 221 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz intézett levelének tréfás cimzése]. *1710 k.:* volt énelőttem a tanácsban egyszersmind a hét rózsa, kik közül Isten igazgatásából ők is, én is választók a legszebbiket, és bizony valósággal mind termete, ábrázatja, üdeje, erkölcse s elméjére nézve a legszebbiket[a] [BÖn. 748. — [a]Házasságkötés előtti álomra von. szöveg].

legszépe vmiből a legszebb, vminek legszebbje; partea cea mai frumoasă a ceva; der/die/das Schönste (von einigen Sachen). *1632:* Az búza 15 dénár; 18, 20, 22 az legszépit lehetett venni [Kv; KvE 163 SB]. *1653:* Eltelék ez az esztendő is, a mely esztendőn a búzának oly nagy bővsége és olcsósága vala, hogy vékája a búzának öt pénzen is járt jó búza, de a legszépi tíz pénzen járt [ETA I, 111 NSz].

legszerencsésebben cel mai favorabil; am glücklichsten. *1662:* Úgy is szokott lenni, hogy mikor embernek legjobban, szerencsésebben folynak dolgai, elméjekben mintegy ugyan megbizakodván, feljebb-feljebb szoktak emelkedni [SKr 532].

legszorosabban legszűkebben/szűkmarkúbban; (luînd) strictul necesar; am knappsten/knauserigsten. *1834:* Aprilis végétol fogva ujra itten vagyon Fia 's Menye gyermekestöl, attol az időtöl fogva a' mai napig élelmére költött 10 vékát a' legszorosabban vévén [Somb. II].

legszűkebben leggyengébben; cel mai slab; am schwächsten. *1809:* A Böszödi Processusba az őszi gabona termése ugy a széna és zab termés leg szűkebben volt, minthogy némely helyeken a Jégis okozta a terméketlenséget [Tarcsafva U; UszLt ComGub. 1614].

legtisztábban legvilágosabban; cel mai clar; am klarsten/hellsten. *1847:* Egyébiránt a nyugtatványok magok

legtisztábban megmondják, semmi egyéb célom nem is volt benne, mint az, hogy a falusi közönséget az általuk tölem ... kezemhez vett pénzöszvegek felöl megnyugtassam ¦ A kérdőpontokban emlitett 300 pengő forintok ... elköltek, azomba mennyi költ el, legtisztábban megmondja a sohári kisbíró Bigyige Antonyie [VKp 177, 230].

legtisztességesebben legbecsületesebben; cel mai cinstit; am ehrlichsten. *1847:* (A bikára való vigyázás) oly szoros kötelességekké tétetődik a bikatartó Szilágyi Józsefnek és Tóth Józsefnek, hogy azt a legtisztességesebben kúrálni és tartani kötelesek lésznek, valamint a közönségnek tetszeni fog [Zalán Hsz; RSzF 181].

legtovább 1. legkésőbb; cel mai tîrziu; spätestens. *1632:* A falu törvénye penig ez, hogy akar szabad ember akar jobbágy ember házánál az füst megaluszik, harmadnapig vagy legtovább hét hétig hogy nem szolgálnak rólla a falu közi, a falura visszamarad azon falu nyila [Udvarfva MT; Barabás,SzO 368]. *1752:* Perceptor vr(am)ekot Convocaltathatom leg továb egj het alatt [Szentimre Cs; ApLt 3 Vajna Gábor Apor Péterhez]. *1778:* Ha ... a' fejek fáj, félre beszélnek ... pulsussok ... szaporán vér, a' betegeken haladék nélkül leg tovább 3. vagy négy napok alatt vágassanak eret [MvALt Mátyus,ConsSan. gub. — Szini Karola kijegyzése].

2. legtöbb; cel mult; höchstens. *1669:* Kapi Gábor ... bejüvén s igazságát meglátván, avval sem lehetetlenség nem accomodálnom, de legtovább három négy ezerig legfeljebb [TML IV, 576 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

legtöbb I. *számn* cel mai mult; meist. *1730:* a' Henter Ur(am) Jobbágyi leg több Sessiot birnak Szám szerint kilenczedfelet [Vármező Sz; LLt Fasc. 164].

II. mn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare adjectivală; in adjektivartigem Gebrauch: legtöbbféle, legváltozatosabb; cel mai variat, cea mai variată; der/die/das verschiedenste. *1879:* Amit a Vas. Ujságban[a] irtál, az szép. Igazi örömet csináltál nekem is vele. Rég éneklem én neked, hogy a leíró költeményekhez van legtöbb hangod [PLev. 62 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Vasárnapi Újság (képes hetilap)].

III. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivală; in substantivartigem Gebrauch: cel mai mult; das Meiste. *1710 k.:* (Szentpáli Ferenc meglövéséről) legtöbbet én tudnék irni, de restellem [BÖn. 948]. *1771:* igaz dolog, hogy leg többet mi irtattunk [Batrina H; JHb 93. XIX. 6]. *1841:* a mikor tele van a leg also kasbol jön ki Szemül 1150 veka a mikor leg több jön ki [Görgény MT; Born. G. XXIVb Csiki Sámuel lev.]. *1846:* Majd vadászatról, pisztolyászatrol, de legtöbbet a' jóborokról beszélénk [KZsN].

IV. hsz-i jell-ű haszn-ban; cu valoare adverbială; in adverbialartigem Gebrauch: legtöbbször, leggyakrabban; cel mai des/mult, de cele mai multe ori; am häufigsten. *1843:* En Mező Ujlakon[a] lakó Ajtai János ... ugy mint ezenn Méltoságos Udvarnak régi szomszedja, elejitöl fogva leg többet gyakoroltam ezenn Meltsgs Udvart [LLt Fasc. 67. — [a]K].

legtöbben cel mai mulţi; am meisten. *1663:* mégcsak tüzre való fát is ... legtöbben maguk hátukon hordották [TML II, 576 Teleki Mihály Lónyai Annához].

legtöbbet leggyakrabban; de cele mai multe ori; am häufigsten, meistens. *1847:* Amidőn Varga Katalin hozzánk Bucsum-Szászára jött, David Pávelhez szállott, de éccakára lejött Bucsum-Pojénybe Kriznyik Todorhoz, s ő adott nékie ennivalót is. Azomba legtöbbet a falusiak tartották holmi eledelekkel, kenyeret pedig ő vett magának [VKp 275].

legtöbbnyire leggyakrabban; de cele mai multe ori; am häufigsten, meistens. *1846:* Anyám tipeg topog mityeg matyok (!), 's legtöbbnyire buzát szemel időtöltésből [Kv; Pk 7]. *1855:* Szobájuk s butoraik egyforman piszkosok, köntösök s ágyneműjök szennyes s legtöbbnyire undok férgekkel telvék [ÚjfE 324].

legtöbbször leggyakrabban; de cele mai multe ori; meistens, zumeist. *1765:* néha, s leg tőbszer két, s négy, néha öt Executor katonais volt [Kisenyed AF; Eszt-Mk Vall. 300].

legtörvényesebben strict legal; am rechtmäßigsten. *1816:* leg Törvényesebben lenne az ezen Praediumhaz tartazo igaz vereket ki keresni azak kőzött Törvinyes osztájt tenni [Kövend TA; Borb. II].

leguggad meggörnyed; a se încovoia; sich krümmen/biegen. *1703:* a Parochiális haz sem jo semmire, ha le guggadva nem jár az házban a Praedikátor kivált étzaka setétben félő hogy a fejével a mestergerendát el ne rantsa [Moson MT; MVJK II/1. 264. — Sipos Gábor kijegyzése].

legumina 1. gabonaféle/nemű; soi de cereale; Getreideart/sorte. *1634:* Arrais rea vigiazzanak az Tisztuisselök, hogy se magok se dezmasok oly frausban ne találtassanak, hogy czépeltetéskor, buza, egieb gabona vagy akar my legumina körül forgolóduan, az eleit, jauát, magok szamokra ne talaydonétczák (!) az allyát, utóllyát es oczoyat számunkra ne hadgiak [UF I, 333]. *1648:* Minden fele leguminak Vagyon az varban megh mosot buza szuszekokban cubuli 35 ... In summa buza es ros facit cubulos 2235/3 1/2 [Fog.; i.h. 914]. *1677:* a' restitutionak idejétöl fogva a' Dézmák exigaltattanak a' Szászságon, és az hol hányad rész a' Szász Praedicatoroknak, hányad rész viszont a' Fiscusnak adatni és percipiáltatni szokot, az után-is azon Usus observaltassék igazán, mind borbol, minden féle leguminákbol, báránybol és méhből [AC 51]. *1693:* Az mi cseplet buza, es egyeb gabona, ugymint Arpa, alakor Zab, Köles, Török buza, borsó, Lentse, es egyeb legumina lehet ... oszszak fel Atyafisagosson egy mas közöt [Ne; DobLev. 1/38 5a]. *1706:* Minden Sarloval le aratatt leguminajokbol dezmat ad(na)k bórsojokbol Lencsejekből viragos kenderekbol Török buzajokbol nem dezmalnak [Adorján MT; Born. G. VII. 4]. *1716:* Az mint magok az Lakosak referallyák mezei vetésből s Leguminakbol Dezmát nem szoktanak adni [Grid H; BfN 92/4].

Szk: *~tartó (fenyő)hordó. 1679:* Legumina tarto fenjő hordo nro 1. Ebben szemen szedet buza ... Legumina tarto fenyő hordo nro 1. Ebben arpa kása [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 73]. *1681:* Legumina tarto hordo Nro 1 [Hátszeg; VhU 596] ✱ *~tartó szuszék. 1681:* Legumina tarto fedeletlen öregh szüszék 3 fedeles aprob szuszék is 3 [Vh; VhU 514] ✱ *mezei ~.*

1664/1681: (A) Lugosy es Karan sebessy bőtsületes emberek[a] ... minden Veteményekbűl, ugymint borbul, Buzabul, es egyeb akarmi mezei Leguminakbul az igaz dézmat mint az tőb Haczoki örökős Jobbagyim megh adgyak [Vh; VhU 313. — [a]A két város török kézre kerülésével elmenekültek].

2. vetemény/zöldségféle; soi de legume; Gemüseart/sorte. *1751:* Bulzesti Kertesz Miháljnak lészen kötőlessége: hogy a belső veteményes kertet tisztán tartsa, és anyira valo petreselmet, Murkot, veres hagymát, foghagymát, kaposztat, Retket, Répát, Czéklát Salátát, Ugorkát, dinyét, veteményezzen sprocrealljon, hogy az udvar ezen Leguminák aránt ne deficiálljon [Déva; Ks 107 Vegyes ir.]. *1760:* Murok, répa és egyéb Leguminakbol a' Cselédek(ne)k főzetni kell, ugy árva Laskát és Kását, meljeket egy egy kis Sirral nyakon lehet önteni [Szentmargita SzD; Ks 18. CII].

Szk: *kerti ~. 1656:* vagjon ... jo darab spacium meliben plantott borsott retkett es egyeb fele kerti leguminakot szoktak vetni [UF II, 153].

leguminai gabonabeli; de cereale; Getreide-. *1695:* Mint hogy eddégis sok kára es scrupulussa volt az Ecclesiának a' szoratáskor valo szakasztásban ... annak okáért a mi Ecclesiánk részére jutni szokot, minden buza és leguminai szakasztás az Ecclesia boltyában jöjön be, ahoz semmi nemű praetensiojok nem lévén Quartas Uramek(na)k [Kv; SRE 34–5].

leguminale gabonaféle; soi de cereale; Getreideart/sorte | vetemény/zöldségféle; soi de legume; Gemüseart/sorte. *1674:* az Vr Cornis Gaspar Vr(am) eo kgme szegeny megh holt feleseginek minde(n) nemű Iouaib(an) tertialitast harmadossagot praetendalt ... meliek sokra extendaltathatnanak, mind Arany, Ezust marhak Labas Marhak, buza, bor, Leguminele, vetesek [Szentdemeter U; Ks 90]. *1782:* Leguminalékbol élhet maga számára, tsak ne kereskedgyék [Gyalakuta MT; TSb 24]. *1788:* minden industriáléimban ugy mint káposztámban és egyébb Leguminaléimban ugy az ház hijjára rakot két Szekér Török buzámban meg betsülhetetlen károkat vallottam [Déva; Ks 75. VIIIb. 111].

leguminálés-kert veteményes/zöldséges kert; grădină de zarzavat; Gemüsegarten. *1842:* Mind a' gyümöltsős — mind ezen leguminálés vagy veteményes kertek körűl sövény kertel kerittetnek [O.kercisora F; TSb 51].

legumina-mérés a gabonaféle felmérése; cîntărirea cerealelor; Getreidemessen nach Arten. *1681:* Legumina méreshez valo Lapát Nro 1 [Hátszeg; VhU 596].

legushad lekushad, *táj* lekucorodik; a se ghemui; sich ducken. *1623 k.:* Varga Miklosnet egy Deak az Nierges Thamasne czüri meget delbe(n) 12 orakor taiba(n) az kerthez tamasztotta uala es vgy deofeoli uala az kert fele. Az Deak mihelt megh lata az baro(m) vasarra mene az Azzoni penigh az eleo ruhat az feiere borita, s le guszhada [Mv; MvLt 290. 30a].

legutol 1. leghátul; cel mai în spate, mai în urmă; ganz hinten, zuhinterst. *1736 u.:* Mikor a keservesek kijöttek a különös házból a színben hol a koporsó volt, legelől jöttenek a sógorságok, azok után a távolabb való atyafiak, azok után testvér atyafiai, azok után ha vejei voltak, legutól penig a maga fiai [MetTrCs 748]. *1746:* Az után is hogy Kispál György Vram Tekintetes Pünkösti és Keserü Vraimekkal egy rendben kezdett communicalni, grandaevusabb lévén, leg utól állott [Uzon Hsz; Kp I. 160b].

2. legutoljára/végül; ultima dată; zuletzt. *1599:* kesztünk egi wy bort Vrnar(um) 85. Aroltanak ... ket nap fl 2 d 70 ... Legh wtol veztegettunk egi zegeny o bort ki chak eytelet p(er) d 1 1/2 | 19 Die octobris. Voltanak 3 Veneke zedeo tezen d 18 ... tiz meczeonek fizetenek ... d 20 ... 22 Die 9bris. Voltanak fedny tizen haton ... fl 1 d 92 Masod nap legh vtol voltanak 12 tezen fl. 1 d 44 [Kv; Szám. 8/XVI. 14. 44]. *1704:* Midőn pedig mind urak és főrendek, követek, s székek és vármegyék zálogjai ... mind subscribálták és pecsételték volna, legutol az három natio három pecsétit is alája ütötték [WIN I. 180]. *1764:* az meg holt leg utol menvén ki az házbol, Imbre Györgj a' tőbb tarsai közzül ki valván hátul üstekben ragadta, és viszsza rántván, ott verte rongalta [Torda; TJkT V. 236]. *1808:* mi az Itéletet meg tettűk ... mely Itéletünket legutol beis iktattuk ezen Divisionalisban, a' mint ottan meg lehet látni [Asz; Borb. II].

legutolba legutoljára/végül; ultima dată; zuletzt, zu guter Letzt. *1586:* Amikor legh vtolba Az Iste(n) Beoyt keozepre Iutat, Az wdeobe(n) eo kgme[a] Giwche be Az varost hogy zwkseges dolgokrol vegezhessenek [Kv; TanJk I/1. 26. — [a]A város birája].

legutoljára 1. legutóbb; nu demult, de curînd; neulich. *1811:* Azt beszélte nékem[a], hogy leg-utóljára, Mikor a' Tatárok jöttek e' Hazára; Ö már akkora vólt, hogy jól jut eszibe; Besztertzére futott az annya féltibe [ÁrE 97. — [a]Egy százesztendősnek tartott szász paraszt]. *1882 k.:* dicsekedtem-e én neked valaha ? Üsd a szemem közé, ha igen — hanem most cselekszem. Arról beszélek, ami most legutoljára megjelent tőlem az Orsz.Világban [PLev. 103 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. legutolsóként; ultimul, ultima; als letzte/er/es. *1843:* Mikor az erdővetés helyére kimentek a bucsumiak, én[a] is kimentem egy kis pálcával, de szinte legutoljára érkeztem, s úgy értettem, hogy valami irtásokról beszéltek [VKp 116. — [a]Zsurka Iuon luj Dumitru (45) bucsum-pojéni közlakos].

3. legutolsó alkalommal; ultima dată; zum letzten Mal. *1823–1830:* Legutoljára láttam volt 1795-ben, mikor Rettegen gróf Bethlen Elek úrfival kimenő állapotban volnék [FogE 72].

legutolsó 1. ultimul, ultima; letzt. *1695:* tartozik az Káros a' Detincalt szavattyossigis el faradni, lassa azon szavattyos adhattyae eleb szavattyossat avagy nem, ha adhattya tovabra is el kell faradni az Karosnak valamedigh az szavattyossa vegso keppen megh akad, ottis dolga Juridice el igazitathatik, — jol lehet az károsnak kőlcsege faracsaga augealodik, melly is az legh utolso szavattyosra redundal [Dés; Jk].

2. (hivatali) rangsorban legalacsonyabb; care are funcţia cea mai mică; in (amtlicher) Rangordnung der/die/das niedrigste. *1699:* vegeztűk aztis hogy az Hadnagyoktul fogva leg utolso Ratiocinatusig minden nevel

nevezendő Tiszt viselők kik Szam adasra kötelessek adgyanak szamott [Dés; Jk 281a]. *1823–1830:* Kezdi a votumszedést a legutolsó deákon, akik megijedvén a katonai parádétól, Székely Mártonra votizáltak, hárman vagy négyen kivül, és igy Székely Márton contrascribának tétetik [FogE 138].

3. legaljább; ordinar; der/die/das gemeinste. *1847:* Bíri ... mostanság erősen önkényes, durtzás lett ... nyelvelt, mint a' legutolsó kofa órákig [Kv; Pk 7].

legutolszor 1. legutoljára; (pentru) ultima dată; zuguter Letzt. *1585:* 6 Aug(us)ty, vettem legh vtozor heazo zeget ezert [Kv; Szám. 3/XVII. 7–8]. *1586:* Az Juh hany zaz legyen, Az Wneo Barom, az tulkok Es Dizno Meny legie(n), legh vtolszor igaza(n) megh Iria [Kv; PolgK 20]. *1589/XVII. sz. eleje:* Minek utánna valamely Legeny az az Ceh articulusi tartasa szerent, az eo dolgait altal vitte, es az utan meg hazasodat, legh utolszor Mestersegenek tisztasagara tartozik az Cehbe két forintot bę adni [Kv; KőmCArt. 12]. *1594:* Az El Mûltt 1593 Eztendebe, Leg wttozor hogi Az Zamwewo vraimnak feözettem, Az wasar Birak vasarlotag (!) 18 font Chyukatt [Kv; Szám. 6/I. 10]. *1701:* a' praefigált és denominált Terminus alatt ugj compareállyon, hogj ha suo tempore nem compareál a' series meg nem bomlik, hanem az ollyan ... nem compareálo Deputatusnak dolga leg utolszor vétetődik elé [UszLt IX. 27. 29]. *1705:* Legutólszor ment pedig ki Vay Mihály uram [WIN I, 591].

2. legutolsó alkalommal; ultima oară/ocazie; zur letzten Gelegenheit/zum letzten Male. *1661:* Jelentvén előttűnk Radak Laszlo Ura(m) minemű sok karokat ... vallottak volna ... kivalkeppen most legh utolszor mostani kglmes Fejedelmünk be jövetelekor az Magyar orszagi hajduk miat [Dés; RLt O. 5]. *1710:* borbélyt hívat[a], megborotválkozik, s egy tallért ad neki: „Menj el, édes barátom, megmondhatod, te borotváltad meg legutolszor halála előtt az erdélyi gubernátort" [CsH 414. — [a]Bánffi György]. *1840:* leg utolszor ked nap estvéjén látta légyen [Dés; DLt 370].

legutolszori 1. *mn* legutolsó; ultimul, ultima; letzt. *1586:* Comprehendallion[a] minden Diuersakat, keozeonseges Aprolek keolchegeket ... effele keozeonseghes Aprolek keolchegnek haggya legh vtolszory Capitulomat az eo Exitus Mutatasanak [Kv; PolgK 21. — [a]Az isp. m.j. *1672:* legutólszori instrukctióm az aga elhozatásakor nem az volt, hogy elől eljőjek s áldassék is Istennek nagy neve, hogy így vezérlette elmémet [TML VI, 298. Baló László Teleki Mihályhoz].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivală; in substantivartigem Gebrauch: a legutolsó dolog; ultimul lucru; das Letzte. *1811:* a leg utolszorit még nem irhattam meg [Aranyosrákos TA; Pk 7].

legutolszorra legutoljára; (pentru) ultima dată; zu (aller)letzt. *1609 k.:* leg utolzorra egj lada marat vala [Dés; DLt 311].

legvártabban szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *várt* leginkább várt; cel mai aşteptat; am meisten erwartet. *1847:* Az átalag rácz úrmőst, és kosarat a' holmikkal el hozták, ezek közül az első volt legvártabban várt vendég [Kv; Pk 7].

legvégen asztalvégen; la capătul mesei; am Tischende. *1710:* Legvégen az asztalnál ül vala egy szegény katona, kinek nem jutott vala az ajándékban [CsH 102].

légy *átv is* muscă; Fliege. *1570:* Segeswary peter ... vallya ... Masnap mykor az Mayost megh akarta volna Swtthny ... Apro Nywek voltak benne az Mynemwt az legek zoktak az hwzba rakny [Kv; TJk III/2. 114]. *1662:* az bágyadt semmire kellő és elrémült nép, ha szintén akarna is, hogy megmássza annak az helynek kőfalait és kerítését ... kelletekorán olly darázsokat küldünk oda, akik minden bizonnyal a bágyadt legyeket elkergetik a kőfalak verőfényéről[a] [SKr 228. — [a]A fejezet regesztaszerű tartalomjelzésében: Az mieinknek a bágyadt legyekhez hasonlításbul való semminek tartása (SKr 226)]. *1710:* A császári sas nem fog legyeket [CsH 86]. *1712:* az Török lovatt is beküldött(em) volna eddegh de rettenetesen ki fulladozott ⟨az⟩ Testi mint az rosta olyan az böre merö vér ... az utb(an) ölik meg az legjek [Ohába F; ApLt 2 Lukáts János Apor Péternéhez]. *1734:* A kolosváriak 18. praesentis[a] kezdik a szőretet, A Légy igen vesztegette, a' kővér szolő igen el rothadott [Szamosfva K; Ks 29 Veres János lev. — [a]Október]. *1807:* Egész nap szép idő volt ... a Szunyogok az uttzábon tépelődtek, és a Legyek karon fogva sétáltak [Dés; KMN 268]. *1811:* Kitsiny a Bors, mondják, de nagy az ereje; Sokszor kitsin dolog nagy dolgok eleje: Szunyog Oroszlányon győzedelmet vehet, A' légy Eléfánton mérges tsipést tehet [ÁrÉ 39].

Sz: *annyit sem szolgált, mint egy ~. 1753/1758:* Josika Imre ur, a Mostoháknak Bétsben annyit sem szolgált, mint egy légy [Máda H; JHb LXXI/3. 272–3] ✱ *mézzel több legyet fogtak, mint ecettel. 1843:* a kérelem legyen kérelem, nem erőszak, mert mézzel több legyet fogtak, mint ecettel [VKp 119] ✱ *szédeleg mint a ~. 1853:* Én és Trézsi a' sok nyugtalanság, álmatlanság miatt bizony alig állunk a lábunkon, szédelgünk ide tova mint a' legyek [Kv; Pk 7].

legyaláz lebecstelenít/mocskol; a defăima/ponegri; schmähen, (be)schimpfen. *1716:* En bizony meg vallom, soha annyi hazug, fondor ket szin tőkeletlen embereket nem láttam mint nimeljek kőzőttünk vadnak, mert engemetis tetetől fogva talpig le' gyalaztak [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből].

legyalázás (le)becstelenítés/mocskolás; defăimare, ponegrire; Schmähung, Schimpf. *1846:* meg tudván Virág László a Darvas János általi le piszkoltatását s testvére le gyalázását ... kérdőre kivánta vonni a' piszkolásáért [Dés; DLt 530/1847. 24].

légycsípés *alk* jelentéktelen hadi veszteség; pierdere neinsemnată (la luptă); bedeutungslose Niederlage. *1662:* tudná ő a kemény nyakú, vakmerő természetű magyar nemzetnek szokását, ki hogy a kis légycsípéssel annyira megszédült, hogy amiatt eloszlott volna, azt csak meg sem kellene gondolni [SKr 177].

legyepül gyepüvel bekerít; a împrejmui cu gard viu; mit Hag einzäunen. *1760:* használt azon helynek vettéke a kik le gyepülték volt azon gyepülés által [HSzj *gyepülés* al.].

legyez 1. a face vînt cu evantaiul; fächern. *1632:* Korlat Janosne zinten ug giakorlotta az pattantivs Lazlone hazat betegsegebennis, taplalta ... legiezte hozza latot zinten az mint kelletet [Mv; MvLt 290. 107b]. *1657:* (A fejedelmet)[a] még életben találók, de igen elalilt állapottal ... udvarolván néki Nagy Pál, ki fő gyalog kapitány, Macskási Ferenc udvari vicekapitány, igen kedves emberei; én pedig legyezvén kis legyezőcskével [KemÖn. 98. — [a]Bethlen Gábort 1630-ban]. *1710:* Pataki István, a kolosvári professor ... sokszor keményen meg is intette sok dolgairól, amint én az ágyban legyeztem az urat[a] [CsH 209. — [a]Teleki Mihályt]. *1820:* a' Néhai Báronét betegsegébe legyezvén, mint Léányka el szunyodott, 's a' Legyezőt a' Báronéra ejtette [Várfva TA; JHb 48 Biro Zsigmond (49) hütes assz. vall.].

2. legyintget/hadonász vmivel; a da cu ceva; (herum/umher)fuchteln. *1626:* latam hogj ... az Beldj Uram tiztartoja egj ostorual ot legiez uala, ereossen keozteok [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. *1631:* Mihaly deak(na)k az kezeben egj darab fa vala, Nagi Mihalynal Czakany s vgj uernek uala Fileki Gergelyhez, Filekijs legjez vala ereösse(n) az kardal, vgi esek az seb ozta(n) Mihaly Deakon [Mv; MvLt 290. 242a].

legyező 1. evantai; Fächer. *1591:* Ket lo legiezeo az egik feier az masik tarkas [Kv; AggmLt A. 53]. *1636:* Fabul czinalt vy legiezok Nro. 7 1 p(er) d. 2 [Kv; RDL I. 109]. *1679:* Festet vászonbul, keregdeden czinalt kisded legyező | Szalmabol csinalt töredezet legyező nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 22. 26]. *1692:* Zadogh-fabol csinalt boitos Legyező no. 1 [Mezőbodon TA; BK Inv. 9]. *1714:* Pava Pennabul valo 4 Legyezű [AH 58]. *1748:* Pava tollubol csinált romladozott legyezők [Ks 8. XXVIII. 5]. *1813:* az el mult nyáron mult esztendeje, a Mlgs Aszszony ő Nságát az égyik Ház Ajtójától fogva, a másik ház ajtajáig orránál fogva vonta hurtzolta, és az utann (:égy ingbe lévén ő Nsága:) égy jo vastag Borostyánfa legyező bűtűjével erőssen meg is verte [Kük.; IB].

Szk: *tükörös ~. 1628:* Twkeóreós Legiezó [Gyalu K/Kv; JHbK XV/44. 3]. *1665:* Tükörős legyezőre Tal. 3 [UtI].

2. egyfajta kovácsműszer; mătură de stropit cărbune; Löschwedel. *1732:* ezen kamorában ... találtunk ... egj rendbeli kovacsnak való mív szert, vgjmint ... egj vas ülöt két kalapácscsal, vas fogoval, és vas njelű legjezövel edgyütt [Kóród KK; Ks 12. I]. *1780:* Verőkben segittő Munkások(na)k fizetések. Verőkben Segittőnek, ki csak legyezővel segitt, minden Vastól két pénz fizetése légyen [Torockó; TLev. 8a].

Frecskay 166. a köv. leírást adja: 50-60 cm hosszú vasbot, melynek egyik végében fogantyú, másik végén karika van, ebbe egy csomó szalma vagy kukoricafosztalék van dugva. Egyéb megnevezései: pemete, lecselő, pamacs (német: Löschwedel).

3. *1806:* tanultam ... de igen roszszul nem vigyáztam egy néhány Sz(amár) fűleket, vagy Legyezőket kaptam [Dés; KMN 176].

legyezőcske evantai mic; Fächerchen. *1657:* (A fejedelmet) én ... legyezvén kis legyezőcskével [KemÖn. 98. — A teljesebb szöv. *legyez 1.* al.] | inas jüvén bé, az legyezőcsket annak adván az írást megolvasám [i.h.].

Szk: *nyári ~. 1717:* Egj viseltes njári Legjezöttske [Nsz; WässLt Wass Zsuzsanna lelt.].

legyezőfa legyezőnyél; mîner de evantai; Fächerstiel. *1679:* Kerekded Legyező fa, buritatlan nro 1. [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 30].

legyezteti magát a pune pe cineva să i se facă vînt cu evantaiul; sich fächern lassen. *1710:* Nappal szüntelen az ajtaján[a] kellett ülnünk, éjszaka pedig télben-nyárban legyeztette magát, virrasztógyertya égvén mindenkor a házban [CsH 197. — [a]Teleki Mihály kancellárén].

légyfogó-üveg sticlă de prins muşte; Fliegenfängerglas. *1679:* Legi fogo üvegh nro. 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 29].

légyforma légy alakú; de forma unei muşte; fliegenförmig. *1661:* Egi Bokor giemantos legi formara valo filben valo, fekete zomancos közep szerű giemant vagion benne [Ks 90 Kornis Gáspár lelt.].

légygané légypiszok; murdărie de muşte; Fliegendreck/schmutz. *1570:* Katalyn Zeles Gelne, Kathalin nehay farkas leorinczne Erzebet Kazdak Janosne hytek zerent vallyak hogy az feyerdy Balint egy Regwel ... hyttak ky az hazbol eoket Es Latthak Nala egy kis Nyazon egy Mayost, Mwttatya volt nekyk ... hogy Beleol legnek az ganeya zok volt Benne de Elewen Nem volt ... mayd vegik leh vonta az hwrat és Mynt egy kis feyer zyw olliant volt Benne az legy ganeh [Kv; TJk III/2. 114].

legyint könnyedén hozzácsap vkihez; a lovi uşor (pe cineva); jn leicht schlagen. *1716:* hija vala az Aszszonya ezen szolgát a kertben, es az vállához legjentvén az kezével az Aszszonyának ezen szolga, azt mondá: eb mennyen, ebis gondolta megh [Nagyida K; Told. 22]. *1724:* Naláczi László vr(am) is kargjat ki vonván Tréfábol Pasko Sigmond Vramhoz legjinte [BK sub nro 984 Jos. Nagy de Vizakna (30) ns vall.].

Szk: *pofon ~* pofon csap. *1812:* a nagy Aszszony is a kezét igen közél hordozván a' Groff orrához, mellyből a lett, hogy a' Groffis azon háborus állapotjában a' nagy Aszszont pofon legyintette [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.].

legyintget könnyedén hozzácsapogat; a lovi uşor pe cineva în mai multe ori; jn wiederholt leicht schlagen. *1722:* A. mikoron Soos János a' birákokkal be hajtotta vala az Utromban Specificalt bikát, vgy el verték rongálták volt hogy orrán Szajan egy aránt ment a' vére akkori busulásában láttam hogj egj fának vétvén a' farát legyingetet az emberhez [TL. Josá Márton (40) jb vall.]. *1769:* Sülester János a fejszéjével Palffi Josef Urhoz legjinget vala [Tarcsafva U; Pf].

légyszürke sötétszürke; gri/cenuşiu închis; dunkelgrau. *1849:* Légy szűrke ló [Kvh; CsS].

leh *ige* liheg; a gîfîi; keuchen, schnauben. *1597:* Veres Istwanne Martha wallia ... nagi zaigast hallek oda be egi kewes vartatwa ki futa Sardine en hozzam fúta be nagy lehwe [Kv; TJk VI/1. 101–2].

leh *fn* kb. kigőzölgés; exalaţie, exalare; Ausdampfung/dünstung. *1618:* Az mi földünkbe is, főképpen bú-

zavermekben vagy azféle megállott-dohosult mély gödrökben, hogy ember az dohától-lehétől (?)[a] belé ne haljon ... nagy orvosság egy lepedővel szelet fogni azféle gödörbe, és mindjárt kiüti az dohot belőle az új szél és jó ájer megyen belé [BTN[2] 147. — [a]Így ?-lel a kiadásban!].

léha 1. uşuratic, neserios; liederlich. *1762:* Sz: Györgyi Ilona ... léha, álhatatlan beszédű, lunatica forma ... majd tsak gyermek [Torda; TJkT V. 85]. *1823–1830:* volt egy nagy hoszszu léha Fia, minden Facultást ki tanult [FogEK 411].

Szk: ~ *ízlésű. 1880:* Te kacaghatsz engem, Pista, de végtelenül fáj nekem, ha látom, hogy a buta, felületes, léha ízlésű publikum kötekedik benned [PLev. 79 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

2. ~ *beszédű* kb. locsi-fecsi; limbuţ, guraliv, flecar; geschwätzig, plapperig. *1762:* az Novizans Ax ... azont doceallya azon Leánzo felöl, hogy ő nem ép elmejű, hanem tétovazo, liha beszedű [Torda; TJkT V. 89].

3. könnyű; uşor; leicht. *1811:* A' Gonosztévőknek pedig, egész sorját El-fujja a' szél, mint a' léha pozdorját [ÁrE 127].

lehagy 1. *jog* abbahagy; a înceta; mit etw. aufhören, unterlassen, einstellen. **Szk:** *kauzát* ~. *1695:* Killyeni Mihalyne Aszsz(ony)is az mint kereste Borane Aszsz(ony)t 10 kalongya buzanak elviteléert azon Causat es abbol orialhato mind(en) maratsagokot le hagya es egymast mü elöttünk megh követek [Kilyén Hsz; BLt]. *1766:* az erdő le vágatásából emergalt Causatis Csiki István Ur(am) Felesége s' Testverei kepekb(en) le hagja [Mv; JHb XIII/55] ✱ *pert* ~. *1609:* Beldi Kelemen vram az pert le haggia [Sszgy; BLt]. *1675:* Az Az aszszony el küldeött hozzá(m) egy bőcsületes Embert, hogy hagyuk le az pőrt, ne perellyünk [Kv; TJk XII/1. 2] ✱ *törvényes processust* ~. *1757:* onnan le jövén mind az Oculatorak jovollásából s az magunkéból azan törvenyes Processust le hadtuk es ex Communi Consensu Kezünk bé adásaval s aldamás itallal azon négy Oculatorak előtt meg bekellettünk bizonyos Condiciók alatt [Torockó; Bosla] ✱ *törvénykezést* ~. *1672:* az törüenynek ki szolgáltatasatol az maior és Pakular irtozvan, azon kérék és kéreték is ... Nemzetes Kereszturj Mihaly uramot, hogy ... az ő uellek valo vallattatas utan valo törvenykezést haggia le [Mezősámsond MT; Berz. 15. XXI/1].

2. ~*ja magát a további perlekedésről* elhagyja a további pereskedést; a renunţa la continuarea procesului; die Prozeßführung unterlassen. *1814:* le hagják a további perlekedésről magakat [Aranyosrákos TA; Borb.].

3. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *igazságát* ~*ja* jogáról lemond; a renunţa la dreptul său; auf sein/ihr Recht verzichten. *1652:* Bako Suska Aszszony minden eddig ellenek valo perit es mindenüt valo Joszágokhoz s iokhoz valamellyekben tarthatna es remelhetne valami jussát igazságat es praetensioját magának és két agon lévő posteritássinak le hadgya [Kelementelke MT; Ks 13. XVII. 5] ✱ *jussát* ~ *ja* 'ua.; idem'. *1662:* die 23. Octobris igy egyeztették meg őket[a]: hogy Bethlen István az országnak újabban való szabad választást engedjen, a fejedelemséghez való minden jussát lehagyván [SKr 135. — [a]Bethlen Istvánt és I. Rákóczi Györgyöt] ✱ *maradságát* ~*ja* elmarasztalástól/elítéltetéstől eláll; a renunţa la condamnarea cuiva; von der Überführung/Verurteilung zurücktreten. *1695:* Killyeni Mihalyne Aszsz(ony)is az mint kereste Borane Aszsz(ony)t 10 kalongya buzanak elviteléert azon Causat es abbol orialhato mind(en) maratsagokot le hagya es egymast ... megh követek [Kilyén Hsz; BLt] ✱ *(perbeli) pretencióját* ~*ja* lemond a követeléséről; a renunţa la o pretenţie; auf die Forderung verzichten. *1652:* Bako Suska Aszszony ... minden perit es perbeli p(rae)tensioját Bako Ersebet Aszszony es successori ellen örökösön le hadgya engede es in perpetuum sopiala [Kelementelke MT; Ks 13. XVII. 5]. *1690:* Gyertyános előtt, és Disznóverem tseréjéb(en) lévő Földekb(en) p(rae)tendalt Czire György usq(ue) ad hunc Annu(m) 1690. d(ie) 23. Jan. de minden p(rae)tensioját kéz bé-adással mi előttünkk le-hagyá [M.décse SzD; SzConscr. 208]. *1736:* Ezen Causaban az Peresek ... meg bekellettenek, es az Inctus igire az Actornak fl hg 7. és azon örökségén levő Kaput és Pajtát el hordhassa az Actor, mindennemű egymáshoz ezen dolog iránt lehető praetensiojokat le hadván kéz bé adással [Torda; TJkT I. 98].

4. elhagy; a abandona; (ab)/unterlassen. *1653:* Bástának is, ha mi alkalmatosság lett volna dolgában, csak lehagyá[a] [ETA I, 59 NSz. — [a]A császár]. *1668:* már tovább ő kegyelmének én instructiót semmirűl nem adok, hanem kegyelmes urunknak reportálván, ha ő nagysága az világ törvénye s az én bőcsületecskémnek is ellene ő kegyelmének lehagyja, ő nagysága dolga [TML IV, 292–3 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Én in privato is sokat mondtam nékik: ha egyszer a szebeni királybírót megcsigázzák, bizony sequens a consul etc. Lehagyták [BOn. 955].

5. (követelésből, tartozásból) leenged; a (mai) lăsa (din pretenţii/datorii); (von der Forderung/Schuld) er/nachlassen. *1769:* A Felséges Királyi szent Igyekezet kivánván sok hasznos, és szükséges okokra nézve az Határoknak harom Részekre valo szakasztását s ugy az három Határnak, fel állását ... igen keményen porontsollyuk, hogy az Három Határokat kettőre le hagyni ne merészellyék [UszLt XIII. 97 gub.]. *1815:* Péterffi György ... meg büntettetett 4 Rh forintokig, de instálván a' Czéhot, hogy abbol el engedődnék, le hagyá a' czéh 3. Rh. forintokra [Kv; ÖCJk]. *1844:* három béres ökröt a' vetésiről bé hajtottak ... kévánt a' bérestől hajto pénzt 2 fr 30 xrt, de sok kérése után a' béresnek le hagyta 1 frt 12 xr [Széplak KK; SLt].

6. elenged (tartozást, járandóságot); a ierta (de datorie pe cineva); (Schuld, Bezüge) erlassen. *1620:* Vayaj Janos deakne Azzoniomis minden nemű pereit, Es Adossagit is meg leót volna Santa Janosnal mindenekett le hogya es Engede in perpetuum [Sóvárad MT; Berz. 15 XXXIX. 6]. *1646:* megh alkuvának vgy hogy az Aszony hűtit Laczko Jstuannak megh engede, vgy hogy Laczko Jstvanis az teobbit le hadgya elegedgyek megh tizenket forintal [Kv; TJk VIII/4. 65]. *1654/1670:* Mezei György ... én tőllem harom bort akar vala el foglalni ... hane(m) addigh szollank néki az egyik bort le hagyá [Szénaverős KK; LLt Henczel Lénárt (65) jb vall.]. *1662:* Az adóban is igen nagy részt lehagytak [TML I, 331 Kemény Simon Teleki Mihályhoz].

7. mentesít (vkit vmi alól); a dispensa/scuti (pe cineva de ceva); (jn von etw.) befreien. *1723:* Hallottam az Tapoloczaiaktól hogy eőkett Luka biro Csipelni erőltette ki

jöni s nigy sing harisnya posztob(an) alkuttak osztán le hatta eőket [Hodák MT; VGy. Prekap Gligore (31) jb vall.]. *1782/1799:* Szöts Getzi Nénnjét ... le hagyta volt ö Nagysága, de Praefectus Uram elé vette, s az őszszelis kukuriza szedni hajtotta [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 389].

8. felhagy vmivel; a se lăsa de ceva; mit etw. aufhören. **Szk:** *a bajoskodást ~ja. 1663:* (Ha vmi) Nagyságod és az ő felsége generálinak nehézségekre van, lehagyom abbeli bajoskodásimat [TML II, 577 Teleki Mihály Lónyai Anna özvegy fejedelemasszonyhoz] ✱ *nehézségét ~ja* felhagy a nehezteléssel. *1667:* le hogyva(n) Kováts Ferencz ura(m) is sok törekedésünkr(e) ⟨e⟩bbeli nehézségét David Janosrol [Mezőbánd MT; MbK] ✱ *szándékát ~ja. 1672:* abbeli szándékát[a] ő nagysága lehagyta [TML VI, 175 Székely László Teleki Mihályhoz. — [a]Hírközlési szándékát] ✱ *a vetekedést ~ja* felhagy a vetélkedéssel/vitatkozással. *1662:* a fejedelem tudván, hogy semmit nem fogott volna nála a diplomákkal való állatása az orvoslandó dolgoknak ... lehagyta vala a vetekedést, és csak néhány szókkal tészen vala választ [SKr 210].

9. lemond vmiről; a renunţa la ceva; auf etw. verzichten. *1657:* Ugyan azt is itilték az emberek, hogy talám ugyan lehagyá a fejedelemséget az újvári gyűlés után [ETA I, 166 NSz]. *1705:* Rákóczi uram is ... lehagyott volna az erdélyi fejedelemségről, megelégedvén mind ő, mind Bercsényi az imperialis fejedelemséggel [WIN I, 459]. *1782/1799:* (Az) instanciát meg mutattuk ... Pápai Urnak, mint Procuratornak, de ökegyelme nem vállalta, azt mondván, le akarja hogyni a' Procuratorságot [Torockó; TLev. 618]. *1818:* Aztis tsak hallottam, hogy Pintye Von ... tartott volna számot és irtott volna edgy kevesett ezen Exp(one)ns Groffné[a] fogásába, de önként le hogyott rolla használni ötett ott nem is értem, nem láttam [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9 Bozintán Kosztán (50) col. vall. — [a]Özv. gr. Toldalagi Lászlóné gr. Korda Anna].

10. leszokik vmiről; a se dezobişnui de ceva; sich einer Sache entwöhnen/sich etw. abgewöhnen. *1760:* Horvát Gáspár úr ... Ez szegény igen sebes-hazug volt, kivált eleintén, de már most igen lehagyott volt benne [RettE 105]. *1838:* János le hagyott sokat a' bűszkeségből [Kv; Pk 7].

11. vmilyen szokás mellől eláll; a renunţa la un obicei; von einer Gewohnheit/einem Brauch abstehen/lassen. *1760:* Ilyetén ceremóniával[a] vette s vitte az ember vagy az Istennek nagy áldását, vagy nagy átkát a maga házára és fejére. De már most ezeket mind lehagyták [RettE 100. — [a]Az esküvői szertartásra utal].

12. elbocsát/ereszt; a elibera, a da drumul cuiva; entlassen. *1664:* én bizony attúl félek, Uram, hogy mind elmennek az jobbágyok ... el sem győzik, Uram, soha, ha az Rácz István puskásiban le nem hagynak [TML III, 94 Katona Mihály Teleki Mihályhoz].

lehagyás 1. abbahagyás; încetare; Unter/Ablassung. *1664/1667:* Kendi János vramis, az felyeb meg emlitett pernek le hagyásával edgyütt mindenekből, jussát, igasságát, és praetensioját ki vévé [Szentgerice MT; Ks MN. 25].

2. felhagyás; renunţare; Auflassung. *1672:* Uram ... lenne várakozásban ... nem kétlem, hogy jobb alkalmatosság ne adatnék az elmenetelre, vagy lehagyására feltött czéljának [TML VI, 340 Sárpataki Márton Teleki Mihályhoz].

3. levonás; scădere; Abschlag/zählung. *1856:* (A birtokot) ez éven tul pedig bérbe csak ugy adom ha a bérlő azon öszveg kamatjával fel érő bért fizet ötöt véve száztol minden le hagyás nélkül [Gagy U; Pf].

lehagyat 1. abbahagyat; a face să se înceteze; unterlassen/brechen lassen. *1723:* Az Pestesi[a] és Mányai[b] ngd Jobbágji ellen valo praetensioját s processussát is V: Ispán vr(amna)k eő kglmével le hogjattam s Condonáltattam [Dés; Ks 95 Dioszeghy Mihály lev. — [a-b]SzD].

2. elhagyat; a face să se omită ceva; weglassen lassen. *1666:* Az versek dolgát én eligazítottam és mivel az tituluson kivül nagy szükséget reá nem láttam s el sem fért volna az ezüst czimerre, csak lehagyattam, az titulust reformáltattam [TML III, 630 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

3. elengedtet; a dispune să fie iertat ceva; erlassen lassen. *1675:* Frater István és Hodnogy András Uramékat Feo Hodnogy Uram eo Kglme paranchiolattijabol holmi verekedésért citaltattuk az Szolga Bironak adtunk ... d 12 mellyet annak utánna Tanachiul le hadtanak, és velünkis le hagyattak [Kv; Szám. 34/LVI. 4].

4. leszedet; a dispune să fie luat jos; herunterziehen/zerren lassen. *1754:* a Palkó Vaszilia Feleségét kik hurtzolták, kegyetlenül kik rángatták, tépték, Köntösét, nevezetesen Före valóját kik hagyatták le fejéről? [Majos MT; Told. 35].

lehagyatik elhagyatik; a fi iertat; (ab)gelassen/unterlassen werden. *1662:* Az több evocátusok pedig a státusok, tanácsurak, tábla fiai által erősen megfeddetvén, fenyegettetvén, törvények a fiscustól lehagyatott vala [SKr 193].

lehagyattatik meghagyattatik; a fi păstrat/lăsat; übriggelassen werden lassen. *1736:* Bor vagyon 11. hordóban, vjj bor hagyattatván le tőtelékreis egy néhány vedrecske [Kv; Pk 6].

lehagyott elhagyott; părăsit; verlassen. *1799:* város határán a Szamos parton épült, de már lehagyott és eladóvá tétetett Só Csür [Dés; EHA].

lehajigál ledobál/dobigál; a arunca în jos (rînd pe rînd); herunterwerfen/schmeißen. *1820:* kövel hajigálnak le az Exponens Életire [Mv; Told. 23].

lehajlás 1. aplecare; Niederbeugung. *1629:* mikor ... akart maga oltalmaert egi kis faert le hailanj, az le hailasban ugy eiteotte hogj mint egi fell marha le eset [Kv; TJk VII/3. 200].

2. megdőlés; înclinare; (Um)fall. *1825:* a' föld ottan porha és Ganéjas tehát ... félhető annak[a] a viz felöl valo le hajlása és suhadása [Dés; DLt 595. — [a]Az istállónak].

3. lejtős rész; porţiune înclinată; abfälliger/schüssiger Teil. *1662:* Azhonnan háromfelé deriváltatnék az viz ugyan réz csövökön a kertnek mindkét oldal kőfalain kivül jól távul való forrásokra, melly a kert lehajlásának oldalába olly mesterséggel csinált jó tágos kőlyukban

öntödik vala ki, mintha szinte egy magos kőszikla alatt való bő forrást nézne és látna valaki[a] [SKr 263–4. — [a]Lichtenstein herceg morvaországi kastélyában].

lehajlik, lehajol 1. a se apleca; sich niederbiegen. *1570:* Ifiabik Iweges Gergh ... vallya ... Azonban leh zeokyk zeoch Myhal az zekerreol, Es hogy az keztywert leh haylot wolt verny kezdy Eotet [Kv; TJk III/2. 186]. *1573:* Anna Bonciday Gergelne ... vallia ... Mond Kerestury hogi vezteg feksem vala hallek zeordwlest fely kelek hatra Indwlek, azomba Raytam ketten az egyk hozzam vaga azt tazitam Zabliamert futama(m) es hogi leh haylek vgy vaga Igh leot raita(m) [Kv; TJk III/3. 56]. *1629:* az decurio ... le hailot vala, de hogy fel kezde igyenesednj, nehezen igyenesedhetek fel [Kv; TJk VII/3. 28]. *1644:* Az mikor az ket fél keozeót az zerden (!) zay esek en az ablako(n) nezeók vala kj, lata(m) hogj az Czuma Miklos Jnassa az Zanto Janos Aytoia(n) beleől le haylot vala [Kv; MvLt 291. 438b]. *1710:* mindnyájan a lovok fejihez lehajoljanak s úgy menjenek sebesen az ellenségre [CsH 53]. *1792:* (Az asszony) a Földre le hajla egy Veszszótskét fel véve és a kapu mellé a kertben fel szurá, én ezt ide szuram és protestálak hogy az Urak bé ne jőjjenek [Mezőbánd MT; MbK XII. 25]. *1804:* amint le hajult az Expenens Vána Togyer hátul került egy Bottal és ... meg ütötte [K; KLev.].

2. le/megereszkedik; a se înclina; sich nieder/herablassen. *1662:* a tornácnak mindkét felől való szárnyai a virágos házak előtt lehajolván, azon házak szélességeket valamennyivel meghaladnák [SKr 262].

lehajlott 1. legörbült; înclinat, îndoit; nach unten gekrümmt/gebogen. *1591:* Zekeres Mihali vallia ... Vegre valami kertekre zalaztam, be menek egi kertbe, tahat zinte akkor fekzik le egi le hailot seoveni ala oda [Kv; TJk V/1. 164]. *1736:* erössen le hajolt Mester Gerendája ..., hogy jobban vagy erössebb(en) ne higgadozzon, vagyis le ne törjék, az Héjjazattára le fektetett két szál erős gerendákba által vésett, vas Szegek tartják [CU].

2. hajlott (szarvú); (cu coarne) încovoiate; (mit) gebogen(en)/gekrümmt(en) (Hörnern). *1708:* az egyik ökör le hajlot szarvu kajla ökör bogar szörü az masik sárga buta [Kv; TJk XV/1. 9].

lehajogat lecibálgat/húzogat; a scoate; herab/herunterreißen/zerren. *1822:* Péter Antal felesége Farkas Jánosnét megverte az kendőt fejre valot le hajogatá az fejiről [Bereck Hsz; HSzjP].

lehajolt l. lehajlott

lehajt[1] 1. leterel; a mîna înspre jos; (her/hin)abtreiben. *1695:* Felső Torjáról egy bogár szaruu sarga szőrü tehenet le hajtanak [Kőrös Hsz; MvRKLev.]. *1783:* Erre azt felelte a pásztor: külgjenek, aki segélje lehajtani[a] [Árkos Hsz; RSzF 215. — [a]A marhát]. *1806:* én magamis sertésünket a midőn az Csordába le hajtottam ... ekkor láttam[a] [Dés; DLt 250/1808 Apátzai Kata Fősüs Nemes Munkátsi Istvánné (20) vall. — [a]Köv. a részl.]. *1843:* (A) Deresztés egy darabot felszántott, s használta mind ez idéig békességesen, a' Deresztén aloll lévő darab ... pusztán állott ... a' Deresztés hajtotta le némelykor a' Marhákat azért, hogy az övének maradjon [Bodola Hsz; BLt 12 Kránga Ilia (55) szolgáló ember vall.].

2. lekerget/üz; a goni/alunga în(spre) jos; her/hinabtreiben/jagen. *1759:* a' Diszno ... fel hágott a' hiuba, a' Torök buzára, és ette, vesztegette, mellyet magam is hajtottam le onnét [Marosludas TA; TKl]. *1805:* egy özet a' Petrillaiak Kopoi le hajtván a' Havosrol ... ök el fogták [Petrilla H; JF 36].

3. lemos/sodor; a lua cu sine; her/hinabschwemmen, wegspülen. *1757:* midőn nagy esők, viz áradásak vadnak, gyakran meg esik, hogy á Bányákbol ki adott, s még Stompakhaz el nem hajtott Minerát á viz lehajtya [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével].

lehajt[2] 1. (zászlót, kopját) meghajt; a pleca (un steag, o lance); (Fahne, Speer) senken. *1657:* egykorban megérkezének, de hát imé nem vigan, nem csoportoson, hanem szakadozva, kopják lehajtva, fejek csüggedve szivárognak bé az várasra [KemÖn. 182]. *1823–1830:* a bécsi polgári katonaság katonai parádéban a zászlókkal együtt kiment egy mezőre, ott a zászlókat lehajtván, maga[a] tulajdon kötött fel a zászlók gombjaira igen széles pántlikát [FogE 259. — [a]A császárné].

2. *fejét ~ja* **a.** fejét meghajtja; a-şi apleca capul; den Kopf neigen. *1573:* Mathe kowach Azt vallia hogy eo haza eleot wlt volt leh feiet le haytwan gondolkodyk volt | tawol al volt chisar Ianos Az leh haytia az feyet es altal tart az Borbel Myklos haza fele [Kv; TJk III/3. 209]. — **b.** fejét lecsüggeszti/horgasztja; a-şi pleca capul; den Kopf hängen lassen. *1662:* mindezeket fejek lehajtva, csak nagy szivbéli szomorúsággal, sóhajtással és kesergéssel nézik és szenvedik vala [SKr 457]. — **c.** *átv is* fejét odahajtja; a-şi pune capul (pe ceva); den Kopf hinneigen. *1710:* mind maga[a], mind a vele levő hadak ... fejeket lovok nyakához lehajtván, nagy sebesen megrugaszkodának és ... Kemény János seregeire rohanának[b] [CsH 53. — [a]Kucsuk basa. [b]Az 1662. jan. 22-i nagyszőllősi csatában]. *1710 k.:* mikor mü hol estvéli, hol reggeli imádságunkban a mü fejünket lehajtottuk a te öledbe, úgy megnyugodt testünk, lelkünk, mintha semmi gondunk, búsulásunk sem lett volna [BIm. 1023].

3. *~ja magát* lehajlik; a se apleca; sich niederbiegen. *1584:* Zekeres Mihaly vallia, Az Zwretkor ezt lattam hogy ... az leany veztegh wl vala, Ferkel Miklos melle le haitotta vala magat [Kv; TJk IV/1. 226].

lehajtás[1] leterelés; mînare înspre jos; Abtreibung. *1847:* kötelesek a nevezett pásztorok az eleibe adott ökrököt számadások alá venni és pásztorolni ... őrizni, míg a közönség a lehajtásról rendelést tészen [Zalán Hsz; RSzF 202].

lehajtás[2] szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *fejje ~a* le/megpihenés; odihnă; Ruhen, Rasten. *1662:* mennyi sok véres verejtékjekkel, munkájok, fáradságok által keresték, szerzették, építették volna ... fejek lehajtására, nyugodalmára szerzett cellájokat [SKr 588].

lehajtattat munkára hajtat/küldet; a ordona/dispune să fie scos la lucru; an die Arbeit treiben/schicken lassen. *1801:* engemet ö Nga más Embereivel le hajtattatott gát-

ja igázittására [A.jára TA; BLt 12 Ilie Juon (40) vádpataki zs vall.].

lehajthat szk-ban; în construcţii: in Wortkonstruktion: *fejét ~ja* le/megpihenhet; a se putea odihni; ruhen/rasten können. *1668:* Nekem, tudja Kegyelmed, micsoda az én szükségem, holott nekem nincs, holott csak fejemet is bátorságosan lehajthassam [TML IV, 371 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

lehajtó lehajtható; care se poate lăsa în jos; herunterklappbar. *1725:* Edgy pár harmadik forma virágos patyolat Ing bécsi kötés rajta, Tászliával, s Le hajtó gallerával [Told. 19].

lehajtott[1] leterelt; mînat înspre jos; her/hinabgetrieben. *1641:* ő is pakulár volt akkor Báthori András idejében; azokból a havosokból lehajtott juhokat őrzötte [Nagysajó BN; Veress, Doc. X, 111 Csóka János (71) Nagy Sajó vidéki Alsó Sebesen lakó vall.].

lehajtott[2] lehorgasztott; plecat; gesenkt. *1662:* Melly alkalmatossággal Fogthűy János is jelenlévén ... (ő már azelőtt ... néhánybéli nagy zúrzavarokat is csinált ...) a főembereknek abban való fájdalmokat csak nagy figyelmetességgel, lehajtott gondolkodó fövel hallgatja vala [SKr 516].

lehalad 1. (lefele) tovább halad; a merge înspre jos; (abwärts) weitergehen. *1800:* égy Sereg Szász jövén le az Ország utan ... a Hidat meg haladván ... kiáltoni kezdék a hátréb marattakat ... hanem mikor jol le haladtak volna látok hogy ... azon Fát vivö embereket meg támadták őszve tsoportozván lárma eset [O.solymos KK; Ks 67. 47. 27].

2. lefolyik; a curge în jos; hin/herunterfließen. *1860–1861:* a Véczke pataka ... az egyesült andrásfalvi folyamokból származva lehaladott Fintaházára [Benkő, MszIsm. 7].

3. lemegy/nyugszik; a apune/scăpăta; untergehen (Sonne, Mond). *1738:* a nap lehaladott alkonyodni kezdett [Szásznyíres SzD; Ks 27. XVI].

lehamisgat lehamisoz, hamisnak mocskol/szid; a insulta/înjura; beschimpfen, schmähen. *1765:* egymást le hamisgaták és Czigánygaták [Tarcsafva U; Pf]. *1768:* Emberséges Emberekkel Sokszor ok nélkülis szembe szöknek, ok nélkül szán szándékkal beléjek kötélöznek, veréssel s egjéb boszszu tétellel fenyegetik, le hamisgatják s' fenyegetéseket tsak szaporán béis telyesitik [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 3a].

lehamisít lehamisoz, hamisnak mocskol/szid; a insulta/înjura; beschimpfen, schmähen. *1808:* a Betsülletes Czéh ... végezte ... Hogy a mely Mester ember egyik a másikat le hazuttolják, vagy hamisittyák, minden engedelem nélkül 2 M forint a büntetése [Kv; KCJk 21a]. *1849:* A Szolga Biro ki nevezésekor ebben a dologban ... le hamisitatta Papunkat [Mezöbergenye MT; MRLt. — Tomai László kijegyzése].

lehamislelkűz lehamisoz, hamisnak mocskol/szid; a-i spune cuiva că este ipocrit/prefăcut/făţarnic; falsch/tückisch nennen/schmähen. *1814:* ő kigyelmeis ... le bolondozta, le hamislelküzte, le huntzvutozta [Dés; DLt 56].

lehamisol lehamisoz, mocskol/szid; a-i spune cuiva că este ipocrit/prefăcut/făţarnic; falsch/tückisch nennen/schmähen. *1691:* fel teszi eo kglme erős feleletib(en) ellenem, hogy ... En Dees varossanak hütős Assessorit es Executorit közönségesen le hamisoltam volna [Dés; Jk]. | Pap Laszlo Uram az Executorakat es Assessorokat bőcstelensegel illtvén, le hamissolta [Dés; Jk].

lehámlik lefoszlik; a se coji/scoroji; sich (ab)schuppen/(ab)schälen. *1772:* (Az ökör) Bendőjinek pedig a' Feketéje a' belsö fele ... tsak magától, hidegen és ollyan könnyen le koppada 's le hámlék, hogy ... soha ollyant tőbbet nem láttunk [Koronka MT; Told. 26]. *1774:* Tisztarto Uram ... annyira el veretett volt, hogy regeltől fogva estve felé Vetsernyéig alig tudtam itten az Faluban levö hazomhoz menni, melly verést két egész Hetekig nem feküttem s. v. az utollyomrol az Bőrőmis mind le hámlot [Mocs K; KS Conscr. Argyeus Danyila (40) jb vall.].

lehánt lefoszt; a coji; ab/beschälen/rinden. *1798:* a' Ketskék ... a' Fiatal jövéseket mind ell rágják, és a' fiatal fák(na)k Héjját körül le hánttyák [Déva; Ks 76. VIIIc. 183].

lehány 1. ledob; a arunca jos; hin/herab/herunterwerfen. *1574:* Anna Lwkach deakne Latta hogy ... az Zabo Gaspar haza eleot egy zekerel vagot fat hantak leh [Kv; TJk III/3. 398]. *1606:* egjczer Agat witwnk vala az boriú kert feleöl valo felin hannuk (!) vala az viznek Semjen Janos el Juta es Jgen tilta hogy ne hanniuk le [UszT 20/291]. *1632:* monda Keörtvelifai Istua(n) hogi Matias uram nem kellene czak igj le hanni ezt[a] ha nem megh kellene beöczülni [Mv; MvLt 290. 85a. — [a]A szalmát]. *1633:* ugy hatta vala ennekemis, hogy mihelt az dezmat kezdiuk czepeltetny, Asztis leh hanniak onnat es el czepeltessuk [F.venice F; Szád. Sztan Ovesza (40) vall.]. *1640:* Az Szekeret be haituan szallasokra az füuet ot le haniuan rolla ... a fiat megh rangatak tazigalak [GyK 1 Cath. Borsos cons. prov. Andreae Küs (40) vall.]. *1785:* az idegen Tolvajok ... az Szalonnákat hájokat, s az hagymát fokhagymát hánták le [Piskinc H; GyK]. *1836:* bé mentünk tsovát ütöttünk a' kapura ... azután az olá a Csovát le hánta [Csekelaka AF; KCsl 16].

Szk: *~ja a kötést. 1584:* Egy gyiermekennek (!) talpachkaia fel fordula ez vargane Annia hat be keoteotte, vgian azon Nap luta oda ez Zeoldne ... le hania rolla a' keotest [Kv; TJk IV/1. 258].

2. lerak; a pune jos; abladen. *1573:* Orsolia Nehai Bor Janosne Azt vallia ... volt Eo Bestercen az forster farkas hazanal latta hogy penzt Mertek Zakokba teoltettek es leh hantak az padra [Kv; TJk III/3. 133]. *1582:* Eott zekerreol Hog le hanta es mas zekerre vonta az Borokatt, az korcholias fizettem nekij f. — d. 50 [Kv; Szám. 3/VIII. 218]. *1621:* Biro vra(m) Parancholuа(n) az korczioliasnak hogi le hanta, es esmegh fel hanta, s fel rakta az itualo zekerekre az mezet vajat — fizettem f — d 32 [Kv; i.h. 15b/XI. 253]. *1638:* szinte akkor jutek oda hogj immar hanniak vala le az Andras Deak vasat [Mv;

MvLt 291. 166a]. *1705:* Bogátinak, a harmincadosnak a szolgája, ganaját vivén ki szekeren, a kapun kívül, ahová mások is tőtöttek, oda hánta le [WIN I, 455]. *1774:* kévét hánt le Tsiki Ferentzné [Martonfva Hsz; HSzjP].

3. leszed; a lua jos; (her)ab/herunternehmen. *1701:* A' gabanás ház máskint készen vagyon, de csak Szalmával, de máskint igen szépen. Ha Sendelt hoznának kőnnyű volna azt le hánni [Mezőbánd MT; ApLt 6 Makaj Mihály Kálnoki Sándornéhoz].

4. lesodor; a lua cu sine; herunterreißen. *1703:* a piaci templomról is sok cserepet lehányt[a] [Kv; KvE 281 SzF. — [a]A szél]. *1731:* oljan szél volt ma egy hette hogy az kertteket minden fellöl Le ronttat (így!) az Pallotta tornátsa feljül Fedellit Le hánta [Abosfva KK; Ks 99 Györki János lev.]. *1817 k.:* Itten Vasárnap ollyan nagy szél futt, hogy a' Falusi épűleteket mind ki fette, még az Udvarbais a' Kertekröl a' Detzkát és Létzeket le hányta [Héderfája KK; IB. Ütő Bálint tt jel.].

5. levet (ruhát); a scoate/arunca/lepăda (neglijent o haină); ablegen, ausziehen. *1769–1770:* Gr. Rhédei János ... az édesanyja ... meghalván, egészen letette vala magát a katonaságról, az uniformját, melyet viselt, lehányta, s fekete gyászos köntöst csináltatott vala magának [RettE 216]. *1801:* czondrájokat az Udvarban le hányvan Vas villáson a Fogadora Nyargaltanak[a] [Kajántó K; FiscLt 23. — [a]A korcsmáros haragosai].

lehányás elhányás; demolare; Auseinander/Verlegen. *1783:* az egész Falunk Grohot meg édgyezett, és végezett a Csürnek ... Rosia nevü hellröl valo le hányásában és rontásában [Grohot H; Ks 113 Vegyes ir.].

lehányat 1. ledobat; a dispune să fie descărcat; her/hinabwerfen lassen. *1575:* senky Ezvtan vchan haza eleot Zenat Neh arwlyon, hane(m) Ben vdvaran, ha ky ... zenat haza eleot Leh hanyat, Mindenzer Minden engedelemnelkwl egi forintot vetessen raytok [Kv; TanJk V/3. 127a]. *1610:* Vagion Benedekffy Janosnak Kaydichfalwy Chiwr kertiben, egy negy szegw buza Aztaga Azt koszorúiaigh monda hogy maga szamara le haniattia [Szu; UszT 52-höz]. *1823–1830:* Ez a Gyarmathi[a] hazajövén, lett Hunyad vármegyei fizikus, s Déván lakván, minden ottan volt produkciója abból állott, hogy a templom héjáról a galambganéjt lehányatta [FogE 141–2. — [a]Gyarmathi Sámuel]. *1836:* Dobolyi Sigmond Vr ... a' Hegyesi Ur által fel tett Csovát le hányatta [Csekelaka AF; KCsl 16].

2. lerakat; a dispune descărcarea; abladen lassen. *1586:* Az Nagi ereós hidegben egi szeker fat twsre haniattanak le attam erte —/20 [Kv; Szám. 3/XXIV. 38].

3. lebontat/szedet; a ordona/porunci să fie desfăcut; niederreißen lassen. *1586:* Aztis lattam mert eggywt voltam Kemeny Istwanne Azzoniommal, hogy Eo hanyata le Az Balattfy Sigmond fel Asatott Agasitt Az peres feóldreól [Csapó KK; JHb XX/48]. *1662:* Az vár elei felöl ... való sorépületek Bethlen fejedelemtül olaszfokokra és sűrű csatornákon lévén építtetve, hogy a csatornák minduntalan csorgók s amiatt a házakban is sok károk volnának, az olaszfokokat mind lehányatván, mind szarufákra és sendely alá vetette vala [SKr 299].

lehányatik ledobatik; a fi aruncat; hinuntergeworfen werden. *1662:* a vezér estve ... jövén vissza táborára, utána kopják végeiben kilenc nagy hosszú üstökű fejek hozattak vele, mellyek sátora előtt lehányatván, vitézinek jutalmok ottan megfizettetett [SKr 625].

lehanyatlik 1. ledöl; a se prăbuşi; sich hinlegen/(hin)strecken. *1602:* en it Alat vigyaztam azonkeozben az Zekrenjre haniotlam le tehat el zwnnyattam [Kv; TJk VI/1. 622].

2. lemegy/nyugszik; a apune/scăpăta; untergehen (Sonne, Mond). *1757:* mikor a nap szintén le hanyatlot akkor fogtunk az Erdő vágásához [Spring AF; BK sub nro 834].

lehanyatló lefele nyúló/tartó; care se întinde înspre jos; abwärts reichend/langend. *1662:* Az kastélytul[a] fogva a földnek lehanyatló situsa, fekvése szerint a kert három részben vagyon elosztva [SKr 261. — [a]Lichtenstein hercegétől]. *1767:* Gesztrágy ... hotára ... fel megyen az Nagy Máj or nevezetű helynek Gesztrágy felé le hanyatló Orráig [Nagykapus K; Born. III. 2 Mich. Szilágyi (43) zs vall.].

lehányattatás kidobatás; scoatere afară (cu forță); Hinauswerfen/schmeißen. *1636:* Jób volna azokat a' nagy tömlöjü furollyákot, és sok süvöltöjü fűvokat, a' hol vagynak-is a' templumokból ki hányni, és az kovátsok műhelyében adni. Azok talám még-is menthetőbbek az kik a' régieket meg tartyák, hogy az meg avult rosz szokáson kapdoso együgyü kösseget le hányattatásokkal fel ne zajditsák [ÖGr AJ. 9].

lehányt 1. ledobott, care a fost aruncat jos; her/hinabgeworfen. *1772:* Margitai Szabo János ... mikor a Pajta hijjárol szénát le vetett volna a pipa a szájába volt és a le hánt szenát fel ölelvén pipászva vitte bé [Dés; DLt 321. 66b–7b Andreas Bara (42) ns vall.]. *1779:* a lehányot (!) Tökék a Metán belöl esnek a Széki Határban [Szék SzD; WassLt J. Fülep (50) civis vall.] | a szánokrol le hánt ött száll rakanczák bizonyittyák [uo.; i.h. J. Tasnádi sen. (53) civis vall.] | A mint a Szánokrol le hányot Tökék mutattyák esett az utrizált Legénynek és szánok(na)k Ökrekkel valo el fogások a Métán belöl 26 ölnyire [uo.; i.h. Mart. Székely (46) civis vall.].

2. kihányt/dobott; care a fost aruncat; hin/herausgeworfen/geschmissen. *1822:* azon Malómkő Uj nem volt, hanem a Néhai Nagy Péterne itten volt Malmától az haszón vehetetlenség miat le hánt kő volt [Nagyesküllő K; RLt I Tamás Stephán (60) vall.].

3. birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv; mit possessiver Personalendung: vki által ledobott; aruncat/lepădat de cineva; durch jn her/hinabgeworfen/geschmissen. *1599:* az egyik Alperes Fanchaly Ferenc hordgia uala el nemy sarjumoth Jstallom hyarol, mely vagion ... chyre(m) mellett ... mellyet mikor lattam volna kere(m) uala hogy el ne hordgia, es felis veok a' le hanta sarjuba [UszT 14/35].

léhás 1. kb. csenevész, satnya, silány; de calitate slabă; geringhaltig, dürftig. *1629:* Vagyon egy négyszerü léhás búza aszt(ag) [Szu; SzO VI, 102]. *1674:* gazos, lehas, s poros fümagos buza volt [KJ]. *1677:* Vagyon ez idei vágot fa készen eöt száz kileneven hét eöl ... fizetet ezért Endes uram vasat, csak léhás no. 250, a többi restal

[CsVh 53]. *1732:* a Tavaszi vetés léhás Szokott lenni, az Árpa és Zabis ritkán terem, mert azt az bolha el vesztegeti [Kóród KK; Ks 12. I]. *1774:* azon irt darab gabonák, hogy Szegenyebbek voltak az Javát körül le aratván az tőbbi oda veszet, léhás volt ugyan de csak meg eresztett volna kalangyája égy égy vékát [Mocs K; KS Conscr.]. *1805:* Czikudon[a]: Öszi Rosz s Tavasbuzabéli vetések szükebben termet a közép szerü termésnél, mivel gazos, üszőges, és léhás, igen keveset ereszt kalangyai [Torda; TLt Közig. ir. 1182 ifj. Szaniszló Zsigmond szb kezével. — [a]TA] | M.Csánba[a]: Öszi Ross, és Tavaszbuzabéli vetésekből középszerü termesnél szükebbet kaptanak, mivel a Tavaszi üszögős, az öszi gazos, léhás és csenkeszes [uo.; i.h. — [a]Mezőnagycsán TA]. *1813:* a mostani esztendő termései ... a buzaba ... vagy nagyon léhások vagy igen ritkák és aprok [Déva; Ks 117 Vegyes ir.] — L. még UF I, 314.

2. léha, felelőtlen; iresponsabil, neserios; liederlich, unverantwortlich. *1804:* a' Méltosagos ur hibás gondolkozásának, és igen léhás okokra épitett tselekedeteinek gyökeres, és nyilvános fel-fedezése [Berz. 21].

lehasad a se despica rupîndu-se; sich abspalten. *1667:* az teo vágo kapát megh atzéloztatván két uttal és az asonakis egyik file le hasadván megh pántoztattuk két uttal, fizettünk teolle f — d 38 [Kv; SzCLev].

lehasadozik 1. leszakadozik; a se rupe; nach und nach abreißen. *1762:* egj ember a' Setetben tsak meg ragadta eötöt, s vgj meg rántotta, hogj ha az inge erőss nem lett volna le hasadozót volna rólla [Kóród KK; Ks 17/XXXI].

2. lemálladozik; a se scoroji/coşovi încetul cu încetul; sich nach und nach ablösen/abbröckeln. *1720:* Kastélybeli részek az Arvak(na)k ... most romlot allapotb(an) vagjon falai le hasadoztak sendelei le hullottak [Branyicska H; JHb Sig. Vizkéleti de Szurdok (20) ns vall.].

léhaság kb. alaptalan/üres állitás; afirmaţie neîntemeiată; leere/unbegründete Behauptung. *1800:* Mi[a] a' Torotzkai Panaszlokat eludalni nem akarjuk; de ellenben magunkat eludalnok mikor ... Erdeinket, mellyeket Donatio mellett birunk ollyan Sorsu emberek által hagynok elpusztittattni ... Mi az exhibealt Citatoriat azért adtuk bé a Tktes G(enc)ralis Székre, hogy azt megmutassuk, mi modon? mikor? és mitsoda léhaságokkal tsalták el a' Torotzkaiak [TLt Törv. ir. Torockai jb-ok perei földesuraik ellen. — [a]Torockó földesurai: a Thoroczkai familia].

lehasal hasra fekszik; a se culca pe burtă; sich auf den Bauch legen. *1870 k./1914:* midőn a megcsapásra itélt nebulo (kópé, lurkó) nem akart a székre, padra vagy padlóra „lehasalni", — s szólott a parancsolat: huzzátok le! [MvFrt. 23. — A teljesebb szöv. *lehúzás 3.* al.].

lehasigál lehasogat/tépeget; a rupe/sfîşia (smulgîndu-se de pe cineva); her/hinab/hinunterreißen/zerren. *1812 k.:* Más alkalmatossággal öszve veszvén ismét a Groffné a Groffal félkarjárol az inget le hasigálta [IB].

lehasít 1. lehasogat/tép; a rupe (smulgîndu-se de pe cineva); her/hinunterreißen/zerren. *1791:* a' Pakulár ... meg ragadván a' Kortsomárost, és a Kortsomáros is ötet, hurtzolodnak vala ... a' Fogadost rutul meg hurtzolák, haját meg-tépék, és az Ingit elöl végig le-hasiták [Galgó Sz; JHb I/23] | Szina Vonutz is a' Kortsomarost meg ragadá, s ketten rutul Czibárolták, és az Inginek elejit egészen le hasiták, hajánál fogva tipászták, vgy hogy a' Kortsomáros kéntelenittetett az Udvari Gornyik(na)k sérelmesen panaszolni, hogy fogja el őket [Árokalja SzD; JHb Jósika Miklós ir.]. *1814:* Blaga Toma Tyrot míg a Mezőn el fogták ... Fejszéivel a Szokmányom Ujját Le hasitotta [Sóakna MT; Born. G. IX. 6 Zuga Mihailla (18) vall.].

2. behasít; a spinteca; auf/einschlitzen. *1767:* midőn ki mentem a Házbol látám hogy Kocsis György viszszá esik a kapu ajton s ... Le hasitották az orrát [Betlensztmiklós KK; BK. Raduj Gyurka (40) zingarus vall.].

lehasítási kb. birtokmegosztási; de defalcare; Besitz/Gutsverteilungs-. *1878:* a felső és also Detrehemi birtok telekjegyzőkönyvi száma ki jelölve és a lehasitási térkép bé csatolva nincsen | a 16ik sz. tjkben Fogarasi Josef és neje Vitályos Juliánna egyenlő arányu közös birtokosok nevein állo birtok testek 2. és 3 felé fel osztatván a le jegyzendő részletek pontosan 's határozottan ki jelölve nem lettek, 's le hasitási térkép sincsen bé csatolva [Torda; Tolvaly lev. hiv.].

lehasogat 1. lehasítgat/tépeget; a rupe/sfîşia (smulgîndu-se de pe cineva); hin/herunterreißen/zerren. *1748:* Lőtsei Samuel Vr(am)at ... a' maga ud(va)rárol az piaczi uttzára ki hurczolván, ingét nadrágát rolla le hasogadták [Torda; TJkT III. 246]. *1791:* Szina Vonutz ... neki ugordván a' Fogadosnak, ketten hurtzolni kezdék, és az Ingit le-hasagaták [Galgó Sz; JHb I/23]. *1799:* meg verte a' Szegény Feleségemet is ... egy kezében lévő fával agyba, főbe verte; Melyre valoját le hasogatta [Berz. 4. 31. N. 27]. *1812:* Más alkalmatossággal ismét öszve veszvén a Groffné a Groffal fél karjárol az inget lehasogatta [Héderfája KK; IB. nemes Jánosi Ersebeth Takáts Joseffné (28) gr. I. Bethlen Sámuel tisztnéje vall.].

2. felvág/metsz; a tăia/spinteca; aufschneiden/schlitzen. *1689:* az Álla kapczajatis mind ket felül le hasogattak[a] de ot sem látczot sem ütes sem szuras, sem pedigh löves [Dés; DLt 452. — [a]Boncolás közben].

3. levagdos; a tăia rînd pe rînd; abhacken/hauen. *1845:* Ki ásták s le hasogattak a' fak Gyökereit [Moson MT; TSb 35].

lehasogattat letépet; a pune (pe cineva) să smulgă ceva de pe cineva; hin/herunterreißen/zerren lassen. *1586:* Was Gergely ... vallia ... zechi Istua(n) vgy monda hogy ... vgia(n) Megh verick es eo majd megh Mutatna Neky a' vezzeót ... Az Nadragatis le hasogattattia [Kv; TJk IV/1. 555].

lehat lehatol/jut; a pătrunde pînă jos; hin/herabdringen. *1746:* midőn meg árad a' Kükűllő a' Gáttól fel dugulván előbszőr, a' miénkre is Le hatt, és károkat nékünk is nagjokat tészen széna füvünkben [Ádámos KK; JHb XIX/8].

lehatároz 1. határt vet/von; a trasa linie de hotar; abgrenzen. *1722:* Az Nemes puszta Curianak hason fele

... mely Részt ekével hoszára mindgyart leis borázdáltottunk ... és a' Béldi rész mellett hosszára eke borázdával le határozván [Mezőrücs MT; Ks 14. XXXII. 2].

2. kb. (körül)határol; a delimita; umgrenzen. *1733:* fel szabaditottuk a Nagj erdőtt ... a Nagj mező toroklattol ... Makaj mihály Atyánkfia Irotványáig határozván le az Irotvanyon le menő uton a Deberkeig [Dés; EHA].

lehazudtol lehazugoz, hazugnak mond/nevez; a face pe cineva mincinos; jn lügnerisch/lügenhaft nennen. *1812:* ő Bátyám Uramék előtt is kész hamis lélekkel engemet le hazudtolni [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuel lev.]. *1820:* a' Cancellista Vrak ... azért hogy nem vallottam, vgy a' mint Dregánné mondotta, le hazuttoltak [Várfva TA; JHb 48 Buszujok Anna Matzodi Szamoiláné (70) vall.]. *1831 k.:* (A gulyás) a Tanukat le hazuttalván, azt erőssiti: hogy ő egész estvetől fogva reggelig, mind a Guja mellett volt [Dés; DLt 332b].

lehazudtolás lehazugozás; faptul de a spune despre caneva că este mincinos; js Benennung, Lügner zu sein. *1847:* A tekintetes főbiró Boér Ferenc úr és tekintetes alispány Fosztó Menyhárt urak lehazudtolása, hamis procedurája publicatiója Varga Katalin által [VKp 202].

lehéhel meghéhel; a dărăci; hecheln. *1762:* Kendert is vit annyit mind le héhelve hogy ha négy vagy ott Esztendeig kendere nem lenne is, mégis volna mit fonni [Oltszem Hsz; Mk RN IX/109].

lehel liheg, piheg; a gîfîi, a sufla din greu; schnauben, keuchen. *1775:* egj üdő után ki jöve a szolgalo, mint egy nagj lehelve [Peselnek Hsz; HSzjP Ventzel Lászlóné vidua de Sz. Lélek (84) vall.].

? **léhel** ? simít; a netezi; glätten. *1585:* Az boltot hogy vakoltak harom embernek attunk f 0 d 24. Masnap a boltot hogy leheltek ket embernek attunk f 0 d 16 [Kv; Szám. 3/XIV. 32].

? **lehel-beretva** '?' *1589:* Borbely zerzam ... Egy lehel berettwa vyak (!) [Kv; KvLt Vegyes I/2. 71, 73].

lehelet 1. lélegzet; răsuflare; Atem, Hauch. *1767:* Reggel Templombol ki jövén Nehai édes Atyánk egésségesen dél előtt véletlenűl a rothaszto forro hideg ki lelé, és öt napokig tarto Sulyos Nyavalyája után majd utolso lehelleteig ép elmével lévén Juniusnak 9dik napjan estvéli 11 és 12 ora között Lelkét Teremtőjének nagy buzgósággal meg adá [ArJk 57].

2. levegő; adiere, boare, suflu; Luft. *1811:* Oh Uram! parantsolj hát e' hiv Tisztednek[a], Hogy eledelt adjon meg-szükült népednek[b] Parantsolj: vessen ránk vidám tekintetet, Fuvaljon mérsékelt meleg lehelletet, Kergesse meszsze az ártalmas időket [ÁrÉ 122. — [a]A napnak. [b]Lapalján: Drágaság és szükség volt akkor].

lehelt héhelt; dărăcit; gehechelt. *1628:* Egy sakban mint egy ket vekani hagima magh. Mas sakban Petreseliem magh ... Egy falka lehelt len [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 12]. — Vö. a *héhel, héhelt* címszóval.

lehempeleg lepereg; a se prelinge; herabrollen/perlen. *1592:* Konkoli Janos ... vallia. Mikor le vagtak az testet ott voltam, hogi le ueűek az farol az Kotro Mihali fiat ... Miert hogi eseo kezdet vala paraholni, es az legini veriteknek mondak azt, hogi ne(m) veriteknek, hane(m) esseoteol teccenek. Egi giekent hozanak felelle (így!), es megh teorlek arczul, de mihelt az Apia keozel kezdet keorwle forgodni, mint egi eoregh borso, vgi hempelget le az veritek rolla [Kv; TJk V/1. 214].

lehempelget legördít/görget; a rostogoli; her/hinabrollen. *1743:* senki penig se egyik se másik fát el darabolvan le hempelgetni ne merészéllyen [Torockó; TLev. 10/1].

lehende 1. cókmók, holmi, portéka; catrafuse; Siebensachen, Kram. *1586:* Bodog Janos Jeót be Zomborij Demeterrel farkas ferenc kj viszi. 4. lovon Tordaig attam f l/ Itt(em) vtannok viszi Zabadkaj Marton egi mas Lehendeieket eois. 4. louon attam f. l [Kv; Szám. 3/XXIV. 58]. *1772:* most ezen folydagalo héten ... vásárlottam egy ülüt ... Mltgs L. Báro Deesi Dioszegi István Ur eő Nga Dálnoki Geczi neuü Jobbágy Czigánnya, egy fel fegyverkezett Legénnyével az Titt Báronak, el lesvén hozul,[a] házomra mentenek, és ottan Tolvaj modon hazomot fel vervén minden lehendeimet öszve hányván ... utollyára az űlűre réá akadván el is vitték hatalmasul [Dés; DLt 321a. — [a]Értsd: hazul].

2. ~ *ruha* kb. celecula; ţoale; Zeug, Lumpenkram. *1721.* kérdi az egjházfi, te rosz aszony hogj jűhettél gyalog oly mesze annyi léhende ruhátis hozván fejeden [Kv; TJk XV/3. 11].

3. ~ *gúnya* lenge, szellős köntös; rochie uşoară; luftiges/leichtes Kleid. *1855:* A gräfenbergi leány[a] mindig künt a vadászaton vékony lehende gunyában [ÚjfE 293. — [a]Wesselényi Miklós későbbi felesége].

lehengeredik 1. legördül/görög; a se rostogoli/prăvăli în jos; nieder(hin/herab)rollen. *1770:* Azt nem lehet mondani hogy ez alatta lévő retnek egy kevés ártolmára nintsen[a], mert a péreg le hengeredvén, a kaszálásra alkalmatlonná tészi | Egyeb artalmára ezen rétnek azak a Banyák nintsenek hanem a kövek le hengeredvén a Bánya szájjából, kaszálás idejen a kaszának ki verik az élit [Torockó; Thor. XVI/39. — [a]A bányászás].

2. legurul/hengergőzik; a se rostogoli; (her/hinab)rollen. *1806:* Ma egy kevés ho esett, mikor a gráditson le mentem el estem és le hengeredtem a gráditson, egy kisség meg űtőttem az ortzámat, és oromat [Dés; KMN 208].

lehet 1. a putea să fie; möglich. *1557:* Miert hog az Bekeseg Bathory Christhoff wram nel kwl Jeles dolgokbol. Nem lehethe wegezthonk Jllyen zerzest[a] [Somlyó Sz; WLt. — [a]Köv. a részl.]. *1585:* En azt erte(m) hogy itt az zekeliek keozeott ha ket hold feold az Nemes ember⟨e⟩ en rea(m) panazt ne hozzatok, mert en mindenkor itt keoszteteok ne(m) leheteok [UszT]. *1627:* Thordan ... Akkor ez vdóben, Szakmari emberek arultak uolt megh Keödme(n)re, az Thordaj Szeőczieőknél ez alat az Thordai emberek el tiltották az Szakmariakat az kódmenekteól, de nem lehetének elégségesek az megh uetelre [Marosbogát TA; RDI. I. 17 Paulus Kis alias Szeőczi fi-

lius providi Andreae Kis jobbagio in possessione Bogath vall.]. *1685:* az mely Függőt vett volt Balintith Sigmond Uramtol, azt az Unokajanak Susi(na)k az Balintith Uram Icanykajanak Testamentumban viszsza hadgya de az Fianak Bodoni Balasnak semmit sem hadna ha lehetne [Mv; BálLt 59]. *1720:* én ugyan almélkodtam azon hogy mi dolog lehessén az hogy áz Ur engem ugy él felejtett s meg vetett, hogj en(n)yi üdőtől fogva Levelit nem véhettem [Szentlélek Hsz; Ks 96 Kálnoki Borbála Haller Jánoshoz]. *1772:* a' Kűköllő árka keskenyebb, Martyai nagjok, foljása tekervényesebb ... mely szerént ollyon ki terjedése nem lehetvén a' viznek, fel dugulása sokkal meszszebb szolgál [Ádámos KK; JHb LXVII/294].

2. mód/lehetőség van vmire; a fi posibil/cu putinţă; es besteht die Möglichkeit/ist möglich (etw. zu machen). *1540:* the k: azon ygen kerethek, hogy the k: az wrak akaratyabol, menthel hamarab leheth, ew hozzayok[a] ky menyen es welek zembe legyen [Kv; LevT 1, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez. — [a]Bathory Andras es Dragffy wramhoz]. *1578:* Miert hogy penig az dolog teoweo nap feokeppen az vasarnap az be gywtesre ige(n) karos ... ha lehetne az Zombatot obserualnak eo kmek [Kv; TanJk V/3, 166a]. *1600:* Tudom hogy az Hidbeli Zanto feöldeket az Orozhegyiek biriak, es a mygh akartak es lehetet belieb bellieb orottak az Jlid sorka fele [Ülke U; UszT 15/113 Isthwan Peter Zabad Zekely (40) vall.]. *1674:* az kerteket vra(m) s Reteket az meniben lehet valoban otalmazom [Bethlen SzD; BLt 9 Fileki Mihály Béldi Pálhoz]. *1718:* a' Tisztek ... Naturalis Discretiot p(rae)tendalnak noha mikor be szallottak akkor is a' mint lehetet illendö kepen Discretizaltuk ökött [Szentkirály Cs; Ks 95 Bors Mihály lev.]. *1733:* valaholott lehett egj negjvenes jo bort alkudgjék [Dés; Jk]. *1812:* Én ezen az öszön eleget igyekeztem Borokot küldeni Monostorra De ... az sok fospontozástol Nem lehete [Sárd AF; KmULev. 3 Szilágyi Ádám lev.]. *1828:* A majorban valo veteményezést is a héten, ha lehett el kévánom igazitatni [Koppánd AF; IB. Fodor Antal gr. Bethlen Sámuelnéhez].

3. keletkezhet; a se putea produce; entstehen können. *1717:* ha az joszagban mi kár lehet és lészen az időnek folyása alat magok lésznek eö kegyelmek okai mind Isten s mind világh elött [Nagyrápolt H; JHb XLVII/18]. *1846:* a ház minthogy nagyon rosz cserénnye omlo félbe volt hihetőleg vagy egy szikra kiment 's belé akadatt a cserénybe s ebből lehetett a gyulás [Dés; DLt 1040].

4. származhat; a se putea obţine; erwachsen können. *1677:* az szűk üdőhöz kepest venne azzal bort vagy buzat vagy egyebet, az miból hasznok lehetne [Gyf; Hr I/19].

5. teremhet; a se putea rodi; tragen/fruchten können. *1774:* Praefectus Botskor Elek Uram ... vettetett el ... Török Buzátis egy öt köblös Féreje földben más fél vékát ... mellyböl lehetett mind égyüt 150. veka Csöül [Mocs K; KS Conscr. 75 Soos Ferenc (30) jb vall.].

6. (meg)történhet; a se putea întîmpla; geschehen können. *1542:* az rabok el bochathassa ... en thwlem nem leheth, merth ennekem nag draga zalogom wagon ezekerth [Fog.; LevT I, 17 Petrus Orozy lev.]. *1578:* az ozlás keoszeotteok ne(m) lehete ... bodogh azon' napyan [M.fráta K; SLt S. 20]. *1609:* Kopaz Balintnak ket loua(n) mentek legenek hogi az bizonysagok conuocalasa hamareb lehessen fizette(m) neki f 2 d 25 [Kv; Szám. 12b/IV. 311]. *1724:* Nagad poroncsolatya szerént igyekeztem volna az Repartitiot eléb véghez vinnj ... de ... hamaréb nem lehetet [Veresegyháza AF; Ks 83]. *1761:* abban az időben amikor talám az utrumban emlitett dolgok lehettenek ... nem szolgáltam Gróff Teleki Pál Ur ö Ngát [Sárosmagyarberkesz Szt; TKl Ioannes Szaszari (60) jb vall.]. *1816:* azt mondottad, hogy hazunnan ... egy fél által vető krumplit hoztál, hogy lehet a' mégis, hogy szinte két hetek alatt azt nem consumálhattad ennyi ideig [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

7. fn-i igenévvel; împreună cu un infinitiv; mit Infinitiv zusammen: a cselekvés, történés megvalósulhat; acţiunea poate să se realizeze; Handlung/Geschehen sich verwirklichen/zustandekommen können. *1657:* az fejedelemnek igen nagy szorgalmatossága vala felőle, mint lehessen az két császároknak contentatiójokkal bocsületeket megadni egyszersmind [KemÖn. 64]. *1665:* Mivelhogy a recognitionalisok utrinque megcserélni nem lehettenek, minden eddig való tractált dolgokat reassumáljon ö kegyelme [TML III, 431 Teleki Mihály Bethlen Jánoshoz]. *1822:* Cserepet nem lehetvén égetni Tegla nélkűlt a' miért ezer Téglát a' Cserép Csűrhez visznek szoktak fizetni 30 xr [Torda; TVLt Közig. ir. 631]. *1826:* az egész falu tsudálkozott ..., hogy lehessen ollyan hellyre Curiát Épitteni melly a falutol félre egy magos hellyen fekszik iszanyu oldalos és hápa hupás [Alparét SzD; BLt II. 11].

8. tartathatik; a putea fi ţinut; gehalten werden können. *1637:* Itt akkor derek szek nem lehete, jol lehet az fő uraim meg hirdettek vala [Kovászna Hsz; HSzjP].

9. vmivé válhat; a putea să devină ceva; zu etw. werden können. *1583:* Azonképpen ha mely keóztunk tanult legenys Mesterre akarna lenni ... addig Mester ne lehessen az migh az Cehnek Niolcz forintott le nem tezen [Kv; MészCLev.]. *1597:* Jelenti Chakanj Balas vram hogy az megh holt Czákanj Janos ura(m) aruainak Tutorsagat vrunk eö felsege neki atta, es lattatnais hogy eö lehetne Tutora mind maganak es iozaganak [UszT 12/5]. *1679:* azt Kevanom hogy adgya okat az Dominus I(nctus) hogy micsoda magam viseletlensege, vagy vetkes cselekedetemel erdemlenem azt hogy eo kglmekk Hadnagya nem lehetek, vagy nem vagyok [Dés; Jk]. *1776:* az ez elött lévő Possessorok Soha Káálnában örökösök nem lehettek, Zállag képpen birván azon Joszágot [Kálna SzD; Ks 39. XV. 2]. *1820:* Dregán János mi hellyt meg holt a Báro mingyárt abba mesterkedett hogy Tisztarto lehessen [Aranyosrákos TA; JHb 18 Opra Juon (25) majoros vall.].

Sz. *1675:* Ott kész sokaknak az sententiájok, csak volna executorok. Csak nem lehet az vér vizzé [TML VII, 15 Teleki Mihály Béldi Pálhoz].

10. szolgálhat; a putea servi; dienen können. *1571:* ez lewel e meg mondot zemelyeknek[a] vagy Rawastol vagy egyebteol valo mentsegekre ne lehessen ez meg Irott dolog kyweol [SzO II, 337 a fej. az usz-i királybirákhoz. — [a]Előbb név szerint fels.]. *1603:* Ha kinek ... valamj panazolkodassa auagy Nyauallyaia vagyo(n) akkorj hadakozas miat ... az ollyant supplicatio forman adgya be ö kk eleiben ... Ö Kk varossul io itilettel hozza szolúa(n), amj Ioúal lehetnek, supplicatioiara meg irattyak [Kv; TanJk I/1. 451]. *1653:* Azután mondja azt Bocskai, hogy: „Mostan sok szükségeink vagynak, mert hadunk-

ra sok pénz kell és mégyen. Egyébbel nem lehetek, hanem azt a dézmát usque ad beneplacitum néktek conferálom, s azután más kegyelmességemet is ajánlom" [ETA I, 95–6 NSz]. *1736 u.:* Mely nagy gazdagsággal bíró gróf volt[a], például lehet a testamentoma, melyben csak az pium legatum száz húsz ezer forintokra extendálódik [MetTrCs 447. — [a]Gr. Apor István].

11. *tőle ~* tőle telhet; a sta în putinţa lui; er kann/vermag. *1551:* tewbbyrewl ... ammyrewl en thewlem lehetet walazt tettem wramnak [Nsz; LevT I, 89–90]. *1570:* Cristina Kadar Peternę, Azt vallya hogy hallotta zabo Myklosnetwl Betegh agyabol azt Mongia volt Iso Ambrwznenak ... Nem Tudom myth kewans, lam Megh Rwhaztalak mynt Illen zegen azzontwl lehetet [Kv; TJk III/2. 196]. *1657:* A híre az, hogy urunk írt volna a molduvai vajdának, hogy támadjon reájok a föld népe és egyéb is minden a kitől lehet, és vágják le őket [ETA I, 163 NSz]. *1703:* Ezt mi amint tölünk lehetet szorgalmatosson peragálván csak az fúvók nem léte miat és az bányászok is kevesen levén, vas kő nem találtatik [CsVh 119]. *1710 k.:* amennyire tőlünk lehet, ebben a magyarországi motusban mégis viseljünk gondot az országra [BÖn. 939]. *1767:* André ... üsteken meg fogá, tépte, nyőtte, verte, üstekelte, a mint tölle lehetett [Majos MT; Told. 26/5]. — L. még BÖn. 972; KemÖn. 115.

12. *szemben ~ vkivel* **a.** találkozhat vkivel; a se putea întîlni cu cineva; jm begegnen können. *1557:* byzony kywano(m) vala ha thi kegelmetekúel zembe lehetek wala es esmerkedhetem vala [Apanagyfalu SzD; BesztLt 16 Blasius Mjko es Fr. appaffy Gr. Timar beszt-i bíróhoz]. *1633:* az Inassat az ficzkott külteőn külte koncznehozis az Aszony uta(n) es ugi hiuatta ki... es hogy szembe lehete velle, ugy eöreőllt az uta(n), hogi cziak nem el repeőlt [Mv; MvLt 290. 122a]. *1661:* Az mi Vr(am) az Tottöri joszagh, es Tothöri familiarol valo levelek allapattyat illeti ... az Tottörröl Valokat prohibeala Gavay Vr(am), addigh ki ne adgya(m), migh kgddel szemben ne(m) lehetven arrol ne(m) discural kgtek [Kv; Ks 41. C. I Val. Benkö lev.]. *1672:* en Mint hogi Balint Janossal szemben nem lehetek nemis tudta(m) magamat keszitenem miuel kedueskedgiem k(ne)k [CsÁLt F. 27. I/38 Georgiffy Mihalj nyitrai pléb. lev. haza, Csíksztgyörgyre]. *1692:* Sárközi Ur(amna)k az dolgot ... meg beszellök, melyre eö kglme tön illye(n) valaszt ... jollehet az eö kglme felesege othon van, de ... velünk szemben nem lehetven; eö kglmek(ne)k az Divisio teczik [Ne; DobLev. I/37] — **b.** (törvény előtt) megjelenhet; a se putea prezenta (în faţa instanţei); (vor dem Gericht) erscheinen können. *1597:* Az noúúmot ebbe(n) hozta(m) mikor az A enge(m) zoljtatott volt a' zeke(n) megh ręge(n), Akkor en zembe ne(m) lehettem volth, mely zembe ne(m) letembe az fwrez molnoth megh Jtilte volt az felperesnek [UszT 12/69].

13. tartózkodhat vhol; a putea să fie undeva; sich aufhalten/befinden können. *1591:* Zabo Andras al(ia)s Paisos vallia ... En ithon mindenkor ne(m) lehetek, Monda Zeoch Istuanne [Kv; TJk V/1. 157]. *1664:* Kegldnek hozzank s edes hazajahoz valo kötelessegere paranczollyuk ighen serjo se orat se napot nem varvan jötest jöjön hozzank oly dispositioval, hogj mjnd az dolgok vegeigh lehessen itt Taborunkba(n) [WassLt a fej. Czegei Vas Jánoshoz]. *1670:* Minthogy azért beteges vagy, édesem, bár ne jűj ki az hazadbúl előmben; egyébaránt is benn lehetsz nénéddel [TML V, 415 Teleki Mihály Veér Judithoz]. — L. még TML III, 634.

14. (el)tűnhet; a se putea dispărea; verschwinden können. *1658:* Soha nem tudhatom, édes Öcsém uram, hová lehettenek az én ménesemmel, mert semmit nem hallok felőlök [TML I, 288 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1668:* Kálmánczinak régen hallom hírét, de hová lehetett, nem tudom [TML IV, 397 Naláczi István ua-hoz].

15. el/meglehet; a se putea exista; (ohne etw.) sein können. *1574:* Sala Imre Azt vallia ... Mond Andras kowach hogi eo Nem lehet zolganelkwl [Kv; TJk III/3. 346]. *1589 k.:* nekeonkis melleje kell allanu(n)k vagy akarywk vagy nem mert nem leheteonk Georgy Gereb nelkwl [UszT]. *1600:* Veottem az ház szwksegére egy eoregh kondert, ket fwleó Rez fazakat, miert hogy à nelkwl ne(m) lehettwnk az Takaráson ... f 2 d 50 [Kv; Szám. 9/XII. 65 Ígyártó Simon isp. m. kezével]. *1687:* Diszno Aprolék küldésetis parancsol (!) Ngd, de ... csak annyit őletek, a menyi nélkül ne(m) lehet az udvar tartas, mivel sok látogatok járnak [Balázsfva AF; UtI]. *1734 k./1770 k.:* Minthogy a' Rfta Ekla harang nélkül nem lehetett ... Grof Uram ő Nga addig igyekezett, mig ... a' nagyobbik harangot az Unitaria Statusnak kezéből ki-nyerte [Vajdakamarás K; SzConscr. 145]. *1775:* Köntzei Sándor Uramot a Nagy Nyavalya annyira rontya, töri mely miat ... vigyazat nélkül nem lehet [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Tomas Oláh (32) jb vall.].

16. vmilyen állapotban/helyzetben van; a fi/a se afla într-o situaţie/stare oarecare; in irgendeiner Lage/irgendeinem Zustand sein. *1662:* a méltóságos fejedelemasszony, Báthori Zsófia ... ott[a] nevelkedő méltóságos fiával a váradi romlás alatt nagyobb bátorságban lehetvén [SKr 636. — [a]Patakon]. *1663:* Az elmúlt napokban is írtunk vala az beszterczeieknek, hogy az ott kinn lévő hazafiai és Kegyelmetek bejövén, fogadják bé városokba, holott lehessenek békével [TML II, 479 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1770:* A Kűkűllő pedig az oculatiokar fél arjában Lehetett [Dombó KK; JHb LXVII/142]. *1812:* Ha az ember minden haszontalan beszéden megindulna, úgy soha csendességben nem lehetne [BfN gr. Bánffy György a szsági közös Bánffy-birtokok insp-ához].

17. birt. szr-os és birtokjeles névszóval; împreună cu un nume prevăzut cu sufix posesiv; mit einem Nomen mit possessiver Personalendung: bírhat, birtokolhat vmit; a putea poseda ceva; haben/besitzen können. *1585:* Az Varosnak, Tholkeoteo Peter vetette az eo feyerwary hazath zalagba hogy a' tanachnak oth zabados zallasa lehessen, kjert Attunk f./70 [Kv; Szám. 3/XXIII 8]. *1587:* Az ky hatarozot Ret penigh, Nyl zamra ozolliòn, Amint az Zena Ret ky oztasban Az varossy keosseg regteol fogwa ęlt, soha eoreokeös feolde senkinek Ne lehesse(n) [Kv; TanJk I/1. 53–4]. *1653:* Végre azt találák fel: „hogy ... nincsen s nem is lehet semmi competentiájok az egyház földéhez" [ETA I, 89 NSz]. *1735:* Nem lehetvén Szerencsenk az egyedűl valo hushagyáshoz, Szerencsénk lészen husvételkor Ngdot reverealhatnunk [Görgény MT; Ks 99 Bornemisza Ignác lev.]. *1779:* hogy nekem is Excellentiád kegyelmessége után nyugodalmotskám lehessen ... azon Fundust Instálom [Déva; Ks 73. IV. 59 k]. *1804:* valami just formalhatnak, az Instansok, a Moses Joszághoz, ugy Szakács Györgynekis jussa lehetett volna hozza [Szenterzsébet U; Borb. II].

18. vmennyit kitehet; a putea să facă/fie; soviel ausmachen können. *1656:* Egy Czeberbe(n) olvasztot dögh faggyu, lehet masfel vider [Doboka; Mk Inv. 4]. *1750/1797:* Bizonyoson tudunk egy Teleketskélyeket a' K. Dobai Mihály Familián(a)k Vérvölgjön gondolom két rud lehet [Vérvölgy Sz; Borb. II Ns Tóth János (46) vall.]. *1831:* a Széna Termést két Bugjába raktam, a mely átaljában, 2 Ökör után 3 : Szekeretske lehetne [O.kocsárd KK; Pf Duka Szimion lev.].

19. talán van; probabil că este (de ...); vielleicht sein. *1655:* Dirib darab hitván vasak lehetnek masfel forint arra f 1 d 50 [Kv; RDL I. 29]. *1664:* egy nagy ku szikla szakadasson lattam hogy le hullottak valla azon feles mines lovakban es marhakban mint egy harmincz harom vagy harmincz öttigh valo lehette ugy gondolom barom marhaval Egiüt [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4]. *1696:* Balmi Jstva(n) hogy el mene s bujdosodek lehet harmad fel esztendeie [Tekerőpatak Cs; LLt]. *1747:* tudom azt hogj jutott volt egy asztag buza a mellyben lehetett cir. 80 kalongya buza [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1759:* Lehet s vanis mintegy két jo puska Lövésnyi distántia [M.nagyzsombor K; SL]. *1831:* Dregan Vonutznak hivattatom ... lehetek 42. Esztendős [Dés; DLt 332. 1].

20. lehetséges; posibil; möglich, angänglich. *1618:* talám vötte eszébe, hogy nem jó helyen fog ki, mert ha azt hallotta volna tőle, bizony más válasza lött volna. Lehet talám, hogy másutt próbálta meg [BTN[2] 142]. *1741:* Mi ok vitte erre Sipos Istvánt maga tudja ... eleg hogy akkoron Balog László semmit se vetett ellene, lehet hogy az előtt haragudott volna meg ő reája [Szilágycseh; IB III. 106/16]. *1782:* mely hely ha joll Conservaltatnék lehet hogy többetis meg teremne [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 11 Juráth Ignáth jb vall.]. *1795:* Szelesán Mihaljtol hogj vettem volna tiz pánt Vassat nem tudom lehet hogy vagy egy párt ajándékozot valamikor valami dolga lévén velem [Dobra H; Dévai urad. Mixtae relatoriae et documenta. XXVI/1–12]. *1844:* a' Püspöknet erősen roszul léven el mentem gyalog hogy látogasam meg, lehet hogy a' lábom meg vizült [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.].

21. szabad; a avea voie/dreptul; dürfen. *1657:* Nem lehet kegyelmednek elmenni, mert tudja micsoda galibáskodásom légyen Zólyomival [KemÖn. 159]. *1758:* jollehet in Causae merito Nsgd nem félhet; mindazáltal a' melly processuson Nsgd causáját inditotta, az Corruál; mert Cancellistákkal nem lehet vala Nsgodnak az Citatiót peragaltatni [Mv; Ks Csiki István lev.]. *1766:* (A) jószág ... az pársoktol, s' Praedecessoraktol minden méta nélkűlt birottathatott, s biratott is, mostan azon usust turbalván meg szaggatni s' kertel el rekeszteni leheté mind két fél romlására [Torda; TJkT V. 340]. *1783:* miképpen lehessen ... édesannyát kurvázni boszorkanyozni, meg taszigalni [Mezőbánd MT; MbK]. *1829:* Innep lévén azon nap exequalni nem lehet [A.csküllő K; Somb. II]. *1868:* A' burjánon ha most meg maradnais az idegen juh; de soha többé az általános kül és bel birtokosság bele egyezese nélkül eladni ne lehessen [Szu; Pf Gálffy Sándor lev.].

22. a ~ *vala* összetett igealakokban; în predicate compuse cu *vala*; in zusammengesetzten Zeitformen mit *vala*: lehetett volna; ar fi putut să fie; hätte werden können. *1660:* ha itt lehetek vala, csak gyűrűváltást és kérést is felvállaltam volna, mégis keszkenőm lesz vala [TML I. 525–6 Veér Mihály Teleki Mihályhoz]. *1662:* De ha ez napon a várban ... a kasamáták lehetnek vala mindenütt készen, elegendő emberrel, pattantyűsokkal, bizonyára akkor nap egynéhány ezer emberbéli károkkal ejtethetik vala az ellenség [SKr 607–8]. *1749:* Maros székb(en) és Torda Vármegyében van annyi Joszágom hogy abbol Lehet vala Contentumót venni, ha illy nagy bestelenség nem esik valais rajtam [Mocs K; Ks 83 Dávid Péter lev.]. *1763:* ha ki jött az, hogj ő gyujtotta fel azon epűletet, egjenesen réája kel vala dirigaltatni az Sententianak ... De ha ellenem dirigaltatott is nem lehet vala tsak nékem egyedül vetni az nyakomban ezen kárnak meg fizetését [Torda; TJkT V. 153].

23. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *egy szava sem* ~ egy szót sem szólhat; a nu putea avea nici un cuvînt; kein Wort sagen können. *1709:* Magat ő kglme resolvalta Reversalist nem ad, a' Conventioval sem Contentus, pedig bizony enis azt mondom edgj szava sem lehetne ahoz kepest mennyi efficatiaja vagjon most ő k(glm)e szolgalattyának [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.] ✱ *értésére* ~ tudtára juthat; a putea avea cunoştinţă de ceva; zur Kenntnis kommen können. *1614:* Az meg Hadnagy Jstua(n) Attyafiainakis ertesekre lehetne ez igyekezet [Ks 110]. *1675:* Biztatnak Szakmárról, hogy megtartatnak vallásokban az magyarok, de ellenben az vármegyéken német birókat parancsol Spankó tétetni. Ha ezek így vannak, eddig Kegyelmednek lehet értésére [TML VII. 7 Béldi Pál Teleki Mihályhoz] ✱ *gyanúság* ~ *vkihez* gyanúsítható vki; a putea fi bănuit; verdächtig. *1592:* azokat az zemelieket biro vram hivassa be az kikhez az gianosag lehetne [Kv; TanJk I/1. 191] ✱ *javára* ~ javára válhat; a putea fi spre binele cuiva/a ceva; zu js Besten kommen/sein können. *1621:* Mennel hamareb Jdes vrajmat Biro vram eő kglme, Giwczie be ..., hogj ... az Tanaczial eggiwt wegezhessenek es Concludalhassanak vgy, melj ... az Zegeny hazanak megh maradasara Jowara lehesse(n) [Kv; i.h. II/1. 325] ✱ *jó reménységgel* ~ *vmihez* bizvást reménykedhet; a putea avea speranţă în ceva; sicherlich hoffen können. *XVIII. sz. eleje:* inkáb fajzik minden féle állat ă Bakjára, mint ă Nostinyire ... ha pedig Szép ă Ménló s alab való ă Kancza, jo remenséggel lehetz | mennél gengéb, hajlottab kisdend korába ă Siklájaban ă Csikő annál job reménséggel lehetsz hozzája [JHb 17/10 lótartási ut.] ✱ *kétség* ~ *vkihez* kétség férhet vkihez; a putea avea îndoieli în cineva; gegen jn Zweifel haben können. *1575:* (Szállásadáskor) ha valamely oly Ember talaltatnek kyhez valamy ketszeg lehetne, Azonnal ... az kapitan ... byro vramnak Twttara agya [Kv; TanJk V/3. 122a] ✱ *keze* ~ *vkin* rendelkezhet vkivel; a putea dispune de cineva; über etw. verfügen können. *1797:* az alcsík⟨i⟩ szentsimoni Sándor György és János ökegyelmek ... az magok jussokra következő faluterhit ... nem teljesithetik ... Pető ökegyelme mint prémipotenciális (!) vállalá magára, hogy az commonitásnak mindenkor keze lehessen ökegyelmin [M.hermány U; RSzF 148] ✱ *mellette* ~ mellette teremhet; a putea apărea alături de cineva; bei ihm erscheinen können. *1785:* harmadik izenetéreis égyszeribe mellette nem lehetett [Mv; DLev. 4. XXXVI] ✱ *micsoda elmével* ~ *felőle* hogyan vélekedhet/mit gondolhat róla; ce părere poate să aibă despre el/ea; wie/was über ihn meinen/denken können. *1704:* (A generál) mondotta, hogy ... effecte mutassa meg hú-

ségét és nem szóval, jó lelkiismeret szerint mondván ki az igazságot. Melyre mondott certe feci et faciam, ezzel elbúcsúzott. Mindezekből kilátszott, hogy micsoda elmével lehetnek az emberek felőle [WIN I, 137–8] ✱ *nehézsége* ~ *vkire* neheztelhet vkire; a putea fi supărat pe cineva; jm grollen können. *1672:* én bizony akkor nem tudtam, Szepesi uramon kivül kire lehessen ő kegyelmének nehézségi [TML VI, 221 Teleki Mihály Ispán Ferenchez] ✱ *oltalommal* ~ oltalmat nyújthat; a putea oferi protecţie/ocrotire cuiva; Schutz bieten können. *1600:* mo(n)da Gal Georgy hogy hatalmas Isten ha túdna(m) valami otalommal lehetnek enis el mennék [UszT 15/28 Benedictús Georgify de Bitha pp vall.]. *1660:* Édes Bátyám uram, kérem Kegyelmedet ... az mi oltalommal lehet Kegyelmed, legyen mellettem s jószágink mellett [TML I, 573 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz] ✱ *segítséggel* ~ segítséget adhat; a putea da ajutor cuiva, a putea fi de folos cuiva; Hilfe leisten können. *1662:* a fejedelem dolgainak ott benn nagy segítséggel lehetnének, sokat szolgálhatnának [SKr 654]. *1705:* És Bethlen Sámuel uram is kívánván tegnap, hogy szolgáját küldhesse ki vélek, hogy ha valami segítséggel lehetne odaki jószágának [WIN I, 607] ✱ *több szava* ~ többet mondhat; a putea spune mai multe; mehr sagen können. *1665:* Vajha szabad volna ki terjeszkedni, lehetne több szóm, de talám Kegyelmetek közül valakikkel szemben lehetek, akkorra halasztom [TML III, 446 Teleki Mihály Kende Gáborhoz] ✱ *törvénye* ~ igazság(szolgáltatás) tétethetik; a putea face dreptate; Recht gesprochen/Rechtspflege geübt werden können. *1604:* be⟨ne⟩dek wramot Zekre hittak, s azt akarnok eo kegielmeteol meg tanulnj ha It lehetne zekes heliwnken törueniünk auagi oda fel kel wduarherre az törwinire tartoznunk [UszT 18/185] ✱ *tudtára* ~ tudtára juthat; a putea ajunge la cunoştinţa cuiva; zu js Kenntnis gelangen können. *1704:* Ugyan úgymint prima Augusti, reggel feljövén Acton uram a generál parancsolatjából, az Gubernium is kijövén, proponálá, hogy már lehet tudtunkra, hogy ... Rákóczi uramat erdélyi fejedelemnek választották [WIN I, 167]. *1733:* Tudtára lehet az Vrnak Battyam Vramnak, hogy én, és az én Joszágom volt az szegeny idvezült Teleki Pál Battyam vram kezénél, tudva lévő egynéhany esztendeig [TKl Teleki Sánuel lev.].

lehetés szk-ban: în construcţii; in Wortkonstruktion: *vkivel szemben* ~ vkivel való találkozhatás; posibilitate de a se întîlni cu cineva; die Möglichkeit einer Begegnung mit jm. *1661:* Kegyelmed egészségben haza jövetelit szívem szerint örülöm, Kegyelmeddel szemben nem lehetésemet szívesen bánom [TML II, 91 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz].

lehetetlen 1. imposibil; unmöglich. *1585:* Die 14 May deliberarunt do(min)i Senatores: ... az termezet foliasaiis lehetetlennek tartia, az Ersebet Maga menteset hog az Arniek zeken tudatla(n) veletlen ment volna el a' giermek es ig leót volna halala [Kv; TJk IV/1, 454]. *1657:* oly nehéz kévánsági is lesznek[a], hogy arra lépni vagy lehetetlen, vagy igen veszedelmes [KemÖn. 191. — [a]A törökneк]. *1749:* az itt valo Malomnak gáttját ... meg kellenék köttetnem ... mivel ha továbbad, két három rendbéli jég menések tanálnak Lenni ... lehetetlen szakadástol meg maradjon [O.csesztve AF; Ks 83 Szabó István lev.]. *1806:* a' pallo meg tartása lehetettlen Hajos Hidasnak kelletik lenni [Szászrégen MT; Born. XVI. 95 Kosa György (76) vall.]. *1840:* a' Maros eppen akkor annyira elvolt lepve a' Zajtol hogy tellyes lehetetlen volt által járni rajta[a] [Algyógy H; KS. — [a]A lev. febr. 26-án kelt].

Szk: ~*né tesz. 1721:* most is szívesen udvarlunk de rész szererént (!) az utnak fel bomlása resz szerént pedig az lo eledelinek szük volta lehetetlenné tészik az utazást [Alparét SzD; Ks 96 gr. Csáki Zsigmond lev.]. *1896:* az Értesítő megjelenését lehetetlenné tenné a Méltóságod tiltó szava [PLev. 184 Petelei István Gyulai Pálhoz].

2. elképzelhetetlen; inimaginabil, de neconceput; unvorstellbar. *1589 k.:* lehetetlen dologh az hogy valami keűes terehteol megh ohassuk ⟨ma⟩gunkatt ket vagy harom zekerteol [Szu; UszT]. *1618:* lehetetlen dolog, hogy ez az Báthori András híre semmi ok nélkül indultatott volna [BTN[2] 149]. *1698:* mig ez a porcziozo üdö tart, lehetetlen hogj eök[a] is tellyességgel immunisok lehessenek, akar mellyik recepta Relligioval uniallyak is magokat [UszLt IX. 76. 63 gub. — [a]Az „oláh papok"]. *1772:* lehetetlen hogj ha emberről tudtak, errőlis ne tudtak volna szollani [Kük.; JHb LXVII/260]. *1809:* sok munkás kivantatik csak egj különös Gazdánakis a' Vasmiveles tökelletes folytatására, ugj hogj ha szinte hat Fiai volnánakis, mégis lehetetlen vólna, hogj munkájának valamellyik ágába idegenekre ne szorullyon [Torockó; TLev. 9/43]. *1826:* Ne tagadja ked ok nélkül, mert lehetetlen hogy valaki éjszaka fogadoba árullya maga tulajdon Joszágát esmeretlennek [Dés; DLt 1039/1840].

3. vmire képtelen; incapabil de ceva; unfähig. *1820:* magát a nevezett Jobbágy Aszszony a szolgálatra lehetettlennek declaralvan, mivel ebbéli tehetettlensége, és az öt héti esztendőként valo rendes szolgálattyának el mulatása két esztendőknek le folyásától fogva, miolta birtokomra szállott elöttemis constal [Nagylak AF; DobLev. V/1032 Bartók Ádám kezével].

4. teljesíthetetlen; de neîmplinit; unerfüllbar/ausführbar. *1660:* Kegyelmedet életemben sokra kértem olyanra, melyet Kegyelmed nem efficiálhatott, most már nem kérem olyanra Kegyelmedet, az mely lehetetlen [TML I, 495 Bónis Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1662:* az fejedelem ... terjesztette vala az ország eleibe: az portának minémű lehetetlen kívánságai volnának, mellyben még Belső-Szolnok vármegye s bizonyos várak is foglaltatnának [SKr 649].

5. elkerülhetetlen; inevitabil; unvermeidlich. *1823–1830:* Ez a legény ... hallottam, hogy lejövetelem után sokat lopott és elcsapták; lehetetlen is volt, hogy ő ezen hibába ne essék, milyen gondatlanok voltak mind az úrfi, mind a doktor [FogE 228].

6. elviselhetetlen; insuportabil; unerträglich. *1696:* Cziria Albert felesegetől Martonos Borkátul divortiumot kiván, mert már öt esztendőtül fogva a' korság miatt lehetetlen hogy vélle lakhassék Feleségénekis arra vagyon nagy akarattya [SzJk 296].

7. megengedhetetlen; inadmisibil; unzulässig. *1689:* Acta Danielis Dioszegi Provisoris Arcis Szomos ujvár. Sok rendbeli eleitöl fogvá(n) valo macskolodasi a' sz: Ministerium ellen, és a' Sz. Társaságh ellen valo cselekedeti vonakodasi vakmerő engedetlensegi, és maga obligatioji mind ezek ellen, lehetetlen hogy tovab a' sz: Társaságtol toleraltassa(na)k [SzJk 235].

8. *~né nem csinálhat* vissza nem csinálhat; a nu putea lua ca neîntîmplat; nicht rückgängig machen können. *1677:* Helyesen irja Kegyelmed, jobban esett volna, ha quartérokban visszamentenek volna, de az mi meglött, lehetetlenné nem csinálhatjuk [TML VII, 460 a fej. Teleki Mihályhoz].

lehetetlenség 1. imposibilitate; Unmöglichkeit. *1662:* az jeles fö véghelynek elveszését önekiek tulajdonitani nem kellene, hanem az utolsó nagy szükségnek, és annak általok tovább való tarthatásában kényszerítö lehetetlenségnek [SKr 626]. *1720:* T. Kurtán Joseph Uram eddig valo Quartalyi hivatalátul betsülettel bucsuzván, es sok meritalis ra(ti)okkal demonstrálván hivatalának továb valo continualásának lehetetlenségét ... eö kglme hellyét constitualok Quartas(na)k T. Szölösi Gabor Uramat [Kv; SRE 134]. *1767:* ha valamikepén a viz miatt a terminusra a pénzt el küldeni nem lehetne tehát ne egyebnek hanem az lehetetlenségnek tulajdonitson [Ks 96 Haller János lev.]. *1804:* a Télen ... minémü alkalmatlan idök és rosz utok valának lehetetlenseg vala járni és hosszu utot tenni [Ádámos KK; Pk 5]. *1809:* az idén már két leg munkásabb holnapok el telvén, mégis magokat volonterek[a] tsak négyen jelentették, és ily formán lehetetlenség hogy a' szokott quantumot a téli honapokban procreálhassuk [Parajd U; UszLt ComGub. 1743. — [a]Sóvágó-volontérek].

2. képtelenség; lucru imposibil; Unvermögen. *1666:* Én, Uram, micsoda bajjal legyek s mennyi terhet hagya Kegyelmetek rajtam, Istennel bizonyitom, megírni nem tudom ... kiváltképpen, Uram, az vice kapitánnak nem léte nélkül lehetetlenség, ezt én csak meg is győzzem [TML III, 614 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1749:* Hogy elöbbeni úri leveledre nem válaszolhattam, arról követlek ..., ne tulajdonitsd hidegségemnek, vagyis büszkeségemnek avagy parasztságomnak, mert bizony az lehetetlenség volt az oka [Bodok Hsz; DanielAd. 274 Hidvégi Mikó Ferenc ifj. br. Daniel Istvánhoz]. *1804:* tudom aztot hogj okos, tanult és valoságos emberekkel, atyafiakkal lészen tractám, abba nem tudok kételkedni hogy tölem lehetetlenséget kivánnának [Ádámos KK; Pk 5].

lehető 1. lehetséges; posibil; möglich. *1568:* illyen dolgokba zolgalnank egimasnak, ha mybe tudnank es my lehetho wolna [Magyaró MT; BesztLt 29]. *1691:* ha akár mellyik fél, akár mi respectusokra nézve, az megh irt Cserét és alkalmat quoquomodo fel bontani, annal inkab megh másolni akarná, tehat az fel bonto és megh masolo felen, az fel nem bonto es megh nem masolo fél ... hét száz nyolczvan két magyari forintokat exequaltathasson, excludaltatvan mindenik Executioban lehető ⟨és⟩ következhető törvénybeli akár minemü remediumok [Ne; DobLev. 1/34]. *1738:* Lévén Nemes Várasunk(na)k Sok igjes bajos dolgai, azok(na)k lehető orvosoltathatások végett Instantiákkal expedialtuk Szebenbe a Mltgs Excelsum Regium Guberniumhoz Assessor Nztes Pap Ferentz Atyánkfiát eö kglmét [Dés; Jk 490b]. *1774:* kérem ... kedves Bátyám Urat (!) mindenütt való Joszágotskáimba Pereimnek mind mostantaknak mind ezután lehetök(ne)k szorgalmatos folytatásokat kezére venni [Kozárvár SzD; Told. 22]. *1792:* Minden Recepta Natiok(na)k akármellyik Országunkban Lévö Szabad Városokban lehető meg telepedhetés [Zilah; Borb. II hiv.]. *1827:* a Ferjéröl réá maradott Joszágot ugy az erdöket is az Exponens Özvegy éppen nem pusztitotta 's nem pusztitya, söt minden lehető modon igyekszik azt gyarapittani [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1109. 7 Boros Mihály (43) zs vall.].

Szk: *tőle ~* tőle telhető. *1669:* az Nemes Orszagra, haragjat annak az hatalmas Nemzetnek[a] nem gerjesztem, söt minden tollem lehető modokkal, okokkal, az mikor mi nehezseget vennek eszemben csendesiteni, s effelekröl eo Nagjsagokot tudositani (így!) [Gyf; Törzs. Boer Zsigmond portai kapikiha esküszöv-e. — [a]Török nemzetnek]

2. elképzelhető; posibil; vorstellbar. *1833:* azon két nyelvü Tanuk kik az Alperes Esketéseben a 19k 20k és 45k Számok alatt meg neveztetnek a lehető leg nagyobb serenyseggel folytatando és hová hamarebb elláttatando Köz Kereset alá vettessenek [AszLt 910 gub.]. *1839:* Tekintetes Fö Biro Zudor János Ur Betsültető Biztosokat rendelvén ... azon Betsü 13a meg esett a lehető leg nagyobb pontossággal [Szentbenedek AF; DobLev. V/1230]. *1852:* az idö, és körülmény oda vitt engemis, miszerint Nősülésem elkerülhetetlen még p(e)d(ig) a lehető leg rövidebb idö alatt [Énlaka U; Pf Bartha Zsigmond Enlaki Rector Pálfi Lajoshoz]. *1854:* Rendelem, hogy ki nyujtoztatásom, es el takarittatásom mint szegény embere, a lehető legegyszerübb legyen [Kv; Végr.].

3. történhető; eventual, posibil; möglich. *1634:* egyeb negligentiayok miatt lehető károktólis ugy óyak magokat, hogy azokbely kárunkat megh fizettettyük véllek [UF I, 330]. *1764:* (A) Gubernialis Co(mi)ssio tenora, mely mellett az Instans más Kereskedö örmenyekkel edgyütt az bárány bőrök(ne)k minden hellyeken sine discrimine temporis lehető szabad vásárlását p(rae)tendálya[a] [Torda; TJkT V. 218. — [a]Köv. a részl.]. *1769:* a' Gubernium az eö Felge szolgálattjának Sükeresebben lehető elö mozdittása véget jó példa adással elöl járt [Ks 18. XCIII. 7 gub.]. *1783:* Fattyu Todor ... az Vraság Jurisdictioja alol lehető ki szabadulására törökedett [Kovácsi K; Eszt-Mk]. *1814:* (Az erdőt) mind az érdeklet Szovátai közönség mind a Tisztelettel kinevezett Possessor Urak ... szabadosonn élik és pusztittyák ... Tessék azért ... a Circumvicinált Mátyus-Erdejinek akár nyilván, akár titkon lehető élésétöl, pusztittásától ... legottan meg szünni [Szováta MT; Bereczki József lev.].

4. eshető; care poate să se întîmple; möglich. *1740:* Zoványi Ats Sára is vallja Plenipotentiariussá(na)k Tötöri Viski Peter V(rama)t Thordan lehető bajaiban [Torda; TJkT I. 187].

5. *vmivé ~* vmivé válható; care poate să devină ceva; zu etw. werden könnend. *1837:* A' Város ... egy intézetet állitott fel, t.i. a sertés petsenye sütést oly formán hogy ... ügyelet fordittassék, nehogy a nétalám tehetösebb vagy azzá lehető személyeknek bé vételökkel ... a' Szegények meg szorittatva légyenek [Torda; TLt Praes. ir. 466].

6. létezhető; care poate exista; möglich. *1735:* Hadnagy Atyankfia eö kglme ... Pap al(ia)s Egetboros Joseph jovait az kiket el adott Nemes Varosunk Territoriumán, inhibealtatta ollyan ratiokra nezve hogj Jobbagjnak hallatik lennie de ... addig mig nem repetaltatik, mind a maga kezénel lehető, mind már akar kik(ne)k el

adott jovait azon Inhibitio alol fel szabadittyuk [Dés; Jk 453b]. *1830:* Kötelezvén magát, és tőbb Testvéreit a ki ado ... hogy az arendator Mlgos urat, ezen a Stipulált idő szakasz alatt a le irt Commoditásokban minden lehető Inpetitoroktol evincallyák [Kv; Somb.]. *1846:* föl szóllittatik panaszlo Darvas János, hogy panasza igazolására lehető tanuit Biztosságunk előtt jeleje ki [Dés; DLt 530/1847. 3]. *1849:* Borozda kijártato Biztosoknak ki rendeltetvén, a tétetett kötelességűnké, hogy mind a panaszlo, mind pedig a panasz alatti lehető adataikot vegyük bé, 's bizonyságaikot halgassuk ki [Szu; Borb. II Simó Pál városi jegyző kezével]. — L. még VKp 144, 152.

7. (meg)illethető; care poate să revină cuiva; jm zukommen könnend. *1786:* Én Dobollyi Josef ... ime declarálom, hogy én senkinek lehető Jussát el nem titkolom, 's el rejteni nem kívánom [Nagylak AF; DobLev. III/607. 12]. *1808:* Székely Márton le mondván a' Sz. Mihályfalvi Földekhez lehető praetensiojárol ... általis adván a' Sz Mihályfalvi Földekről szollo Contractust a' praetendens Atyafiaknak [Asz; Borb. II].

8. szabad; liber; frei. *1784:* (A rendelkezések) nem láttatnak a' mi helységűnket az erdőknek Sz György nap utánis lehető élésitől el szoritani [Torockó; TLev. 10/4]. *1835:* a Felső Sinfalviak ... a tsak pásztorlás és gondviselésért, némű neműképpen Felső Sinfalvának engedett, Also Sinfalva Határán le follyo Aranyos vizen a lehető halászatott ... arendára és dézmálás alá adták ki [Asz; Borb. II].

9. alkalmas; corespunzător, potrivit; geeignet. *1761:* Ezen Csűrös kertnek a' közepéb(en) az egyik szájával az Curialis felé, tsere ágasokra tsinált szalma fedelű, es el romladozott tapaszos oldalu Mezőségi hoszszu hat embernek tsepelni lehető ... Csűr vagyon Épitve [Szpring AF; JHbK LXVIII/1. 504].

lehetőképpen lehetőség szerint; pe cît posibil, în măsura posibilităţilor; möglicherweise. *1663:* az evictiot Kegyelmed magára vévén, ő kegyelme valamint Kegyelmeddel megalkhatik, lehetőképpen megelégíti Kegyelmedet [TML II, 482 Gillány Gergely Teleki Mihályhoz]. *1734:* A melly Determinatiot avagj Rendelést ... az Orbai Decanatusban a Templombeli székekről tett, azt a sz. Visita(ti)o fel olvastatván helybe hadgyta ... és a sz: Communitásbéli T. Senioroknak serio imponállya hogj minden lehető képen a magok kezek alatt levő Ecclakban bé vétetni munkalodgjak [SVJk]. *1792:* Ezenn mostani ország Gyűlésének ... Czéljait ... valamellyek az egész ország vagy különösön is Városunk Boldogságára néznek s láttatnak lenni ... el botsatott követeink ... töllők lehető s ki telhetőképpen munkálodni tartozo Hivatali kötelességek lészen [Zilah; Borb. II hiv.].

lehetőleg pe cît posibil; möglichst. *1847:* A szőlők közül a sorvadt savanyuakat lehetőleg el különítvén, — a jobbacskákat választtattam [KCsl 13 Kemény Dénes lev.].

lehetős elfogadható; acceptabil; annehmbar. *1671:* Édes Bátyám uram, írja meg Kegyelmed ő kegyelme kivánságát, hadd lássuk, micsodák, ha lehetősek s nem kárunkra valók [TML V, 503 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

lehetőség 1. posibilitate, putinţă; Möglichkeit. *1764:* (A) fassiois oly scrupulust causal, hogy egészszen kéttségben hozza az Novizánsnal valo lehetőségét azon pénznek az Biro előtt [Torda; TJkT V. 210]. *1792:* Eö Excellen(tia)jánakis, Nagyságodnakis ... Szabadságokban lévén kinek kinek a maga része, 's rajta portiojokot bővitteni; jobittani, 's a lehetőségig hasznosabbá tenni [Ádámos KK; JHb XIX/34]. *1828:* az világosságra hozta volna még tisztábban a Csalfaságát, e' pedig hogy a lehetőségig el palástolodjék, különös interesseje volt [Dés; DLt 87/1829]. *1847:* A Közönség Erdeje Nyilazásakor is a Biztosság köteles helyt állani ... vigyázván arra is, hogy sem a Nyilazásban, sem a ki adásban senkire nézve a lehetőségig semmi hiba ne történjék [Torockó; TLev. 10/9].

2. *vki ~éig* tőle telhetőleg; ce-i stă în putinţă; nach seinen Kräften, was er tun kann. *1765:* Ennékem méltoztatván Ngod parantsolni lehetőségemig Mlgs parantsolattyát tellyesiteni tartom igen különös alázatos obligátiom(na)k [Torda; Borb. II Also Lajos lev.].

lehetség lehetőség; posibilitate; Möglichkeit. *1671:* legalább az én kezem alatt való várak alkalmatlanságai miatt hamar Erdélyben is szerencsés lehet az német. De ebben is az lehetségig és tehetségig vitézkedhetem, ha reá kelek [TML V, 927 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1733:* karora és támaszra menyib(en) lészen Ngodnak szűksége ... jo szivel lehetségűnk szerént igyekezűnk complacealni [ApLt 2 Miklósvárszék Apor Péterhez]. *1843:* igen kívánatos és célszerű lenne a hat kerületekben széjjelszórt bucsumi lakosokat a lehetségig két vagy három kerületekben központosítani [VKp 124].

lehetséges 1. posibil, cu putinţă; möglich. *1567:* Ertem az .k. tek leveleth kibe .k. jr az sofalwaj[a] paztorok felól kik mith chelekettek Bessenön[b], de .k. tek legien veztegsegbe egy kefies jdeigh erteklezek (!), mentól hamarab lehet ha lehetseges lezen [Nagysajó BN; BesztLt 74 Horwath Lwkach Sayoj tt kezével. — [a-b] BN]. *1578:* ertettek. Aztis hogy ket Zaz forinto(n) az eo Naga Zeky el maraztotta eo kegmeket, Nem akarwa(n) azert ennelis nagiob Terhet az varosra hozny seot meg Aztis meg zalytany ha lehetseges lenne [Kv; TanJk V/3. 175b]. *1653:* Kerem azert kegyelmedet ha leheczeges ... ne neheztelyen tudositani egessege feleol [Szárhegy Cs; Törzs. Lázár István apósához, Petki Istvánhoz]. *1736:* Hogy Nms Várasunkonn a terhes quártély könnyebbittethessék és ha lehettséges innét másuvá is transponáltassék ... a Mltgs Guberniumhoz, Szebenbe expedialtuk Nztes Dobolyi Márton kedves Atyánkfiát ő kglmét Instantiákkal [Dés; Jk 460b]. *1781:* a régi usus szerént valo Tilalmas Kertett mostan valtoztatni nem lehetseges [Burjánosóbuda K; BHn 42]. *1822:* Azt se hiszem, hogy Nagyságod jó szive azt kivánhassa, hógy tél viz idejen kiköltözzünk Nagyságod Házaibol, mert ez se lehetséges [Kv; IB. Kenderesi Mihály kormányszéki tanácsos lev.].

2. elképzelhető; posibil, ce se poate închipui; vorstellbar. *1623:* En az en kelmes Vram(na)k Fejedelmemnek, ugi mint legh alazatosb hiue, minden lehetseges dologhba(n), Kelmes paranczolattiahoz akarom magamatt tartani [Szamosfva K; KCs IV/202].

3. adódható; care poate să iveacă; sich ergeben könnend. *1681:* Hogy az Ur Kornis Gaspar eö Nsagha ke-

resztyén hütünkön levö predikator Atyankfia mellett instal elöttünk ... mindazaltal ... Retyi Matthe Atyamfia ellen egyszer le teöt Deliberatumunk mellöll el allunk (így!), hane(m) tartsa ahoz magat. Egyeb lehetséges dolgokba(n) eö Nsaghanak jo szivel kedveskedni keszek vagyunk [SzJk 156].

4. *vkitöl* ~ vkinek módjában állhat; a fi/sta în putinţa cuiva; in js Modus/Möglichkeit stehen können. *1662:* Nyavalyás dánfalvi[a] jobbágyim bejövének; beszélik nyavalyások rettenetes romlásokat az német miatt ... Ha ... Kegyelmedtöl lehetséges, ne hagyja Kegyelmed nyavalyásokat [TML I, 338–9 Ébeni István Teleki Mihályhoz. — [a]Cs]. *1805:* Kötelességünk tartván kinek kinek melto Panaszszat meg halgatni es annyib(an) mennyiben töllünk lehetseges igazitasb(a) is venni [Torockó; TLev. 9/39].

lehetségesképpen lehetőség szerint; pe cît posibil; möglicherweise. *1794:* a kik ezek közzül abban az üdöben Biraki hivatalt viseltek és tiszti kötelesegek ellen tselekedtek ketzeres büntetés alá vonattasanak, meg teritetvén ezekkel lehetségeskeppen a Varosnakis ebbeli karat [Torockó; TLev. 9/26].

lehever (törökbúzavetést) lenyom; a produce pagubă (tolănîndu-se în porumbişte); (Maissaat) platt/niederdrücken. *1753:* láttom azon Törökbuzában az hol kárt becsültünk mintha le hevertek volna a T⟨örökbu⟩zát [Erdöalja KK; Ks 38. X. 10].

leheveredik lehever; a se tolăni; sich (hin)strecken. *1823–1830:* Volt a hajónak menedékes deszkafedele, melyre fel lehetett menni és leheveredve pipázni s a vidéket nézni ; az hátulsó kis házban a földön szalmára leheveredvén, tanultam a Kis Gergely agendájából az esketés módját [FogE 262, 279].

léhhel-pivel kb. lihegve-pihegve; gîfîind; schnaufendkeuchend. *1631:* Aztalos Martonnal mulatunk vala egikor czak nagi lehel pivel be jöuenek oda ez az földvari fia egi mas inassal [Mv; MvLt 290. 50a].

Vö. a MTsz *léhhel-péhhel* címszavával.

lehív (el)hív; a chema jos; rufen. *1672:* az ország közé minket lehíván tanácsúl, ott éppen az szamosújvári csűrbeli gyülés formáját kezdék elévenni [TML VI, 367 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1768:* ezen vak kantzát mellynek el esküvésére Gelentzére[a] tavally lehivának ... egyszer vagy kétszer Dobresz alatt láttam [Bereck Hsz; SzentkGy Gotsmán Kosztándin (30) zs vall., Jos. Szörtsei kezével. — [a]Hsz].

lehívat (el)hivat; a chema jos (prin intermediul cuiva); rufen lassen. *1806:* a' Járásbéli Szolga biro le hivat ..., hogy ... a' Bort fel vigyem MVásárhelyre [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII]. *1812:* a Groffnénak ezen strásálás tudtára esvén ki jöve 's, azt mondá: Takarodjatok Milliom teremtette, nem kell strá'sa, mindjárt le hivatom a Tisztemet 's, elkergették[a] [Héderfüja KK; IB: Bordi István (32) jb vall. — [a]A strázsákat]. *1842:* (A városszolga) a' Házba bé jövén ... mondotta, hogy a' Tekintetes Hadnagy Ur Amberboi Josefné Aszszonyt kevéssé hivattyu le [Dés; DLt 1452a. 5].

lehivatal lehívás; chemare jos; Herabrufen. *1820:* Apám ... Az havasra ... nem karo vágatni ment, hanem a Mokányok le hivatalára [Aranyosrákos TA; JHb 48 Gán Juon (40) zs vall.].

lehívattatik (el)hívattatik; a fi chemat jos; gerufen werden. *1776:* Hogy tellyes igyekezettel volt, miképpen ă B Henter Antal Urffi Mátkaságárol lemondhassanak, azt abbol tudom, hogy ă Tisztelendö Egrestöi Plebanus ur is le hivattatott volt Kórodra olly Szándékkal, hogy ö Atyasága, és más egy Regius által ă Jegy gyürü viszsza adattathassék [Kóród KK; GyL. Martonffi (31) káplán vall.].

lehord 1. (rendre) levisz; a căra jos (rînd pe rînd); (nach und nach) heruntertragen. *1595:* Egy Egez hętig czjnaltatta(m) az feredö haznal: Az kemeczeröl hordottak le az nagy örög koúacz köuet: ... vegtere ismeg fel hordottak és be raktak [Kv; Szám. 6/XVIIa. 251 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1664:* Szüretre valo keoltségh ... Egy bothordonak az ki le hordotta az szeoleot fizettünk f — d 12 [Kv; SzCLev.]. *1740:* feles Török buzája az hijján lévén Sztán Iuonnak Szemeimmel láttam ... hogy éjjel le hordot és az Kotárkámot meg töltötte vélle [Bencenc H; BK. Kosztándin Ioán (40) zs vall.]. *1748:* Az égetbortis ... derekason fözte, és átalaggal hordották le Enyedre el adni [Torda; Borb.]. *1757:* A melly Vénákban az Arany indivisibiliter vagjon ... Lovakan kósárokban le horgyuk a' Stompakhaz [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.].

2. lemos/sodor; a lua cu sine; (her)abschwemmen. *1727:* ezenn bértznek oldalaban egy nagy Dombot miis értünk ... de azt az essö le szaggatta s le hordotta [Ks 12/III].

3. *le-* ~ le-leszid; a mustra aspru pe cineva în repetate rînduri; wiederholt beschimpfen/ausschelten. **Sz.** *1881:* (Gyulai Pál) sohasem várt gyengédséggel irogat nekem leveleket, s le-lehord benne, mint a bokrot [PLev. 87 Petelei István Jakab Ödönhöz].

lehordás levitel; cărat; Hinunter schaffen. *1679:* az mint observaltak az le hordaskor. Circit(er) lehete. Az Padimentom(na)k valo vekony Tegla No. 3570. Az vastagab vagi rakni valo tégla no 2856 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.]. *1847:* Egy alkalommal ... a bucsumiakat kirendelték volt a dészkafűrészmalomhoz megkívántató tökék vágására s a fűrészmalomhoz valo lehordására [VKp 263].

lehordat levitet; a pune pe cineva să cară jos ceva; abtragen/befördern lassen. *1670:* Az restantia szedőknek, Farczádi György és Nagy-Idai Istvánnak parancsoltunk, hogy ... Az várban az mi élés vagyon készen, azt senki instantiájára is lehordatni ne engedje [TML V, 54 a fej. Teleki Mihályhoz].

lehordoz levisz; a căra jos; her/hinunterbringen. *1772:* ez a Ménkö Szombatiné, valamikor Szatsvainé Aszszonyom el megyen hazul, mindenkor a Feleségemet ... (:'a ki is szolgált is Szatsvai Uramnál:) le hordozza Szatsvai Uramhoz [Dés; DLt 321. 76b P. Etsedi (45) ns vall.].

lehordozóskodik lehordozkodik; a se duce dintr-un loc în altul; sich hin/herunterschaffen. *1811:* (Az) Olá-

hok ... A' Malom árkának partyán az ut mellett Választottak helyet, 's ott' meg állapodtak, Hová oly' hirtelen le hordozóskodtak[a] Hogy ... azt senki nem hitte [ÁrÉ 52. — [a]Templomuk építéséért].

lehorgadt legörbült; curbat în jos; abwärts gebogen. *1814:* közepsö jobb keze ujja le-horgatt [DLt 640 nyomt. kl].

lehorgaszt elferdít; a îndoi în jos; verdrehen. *1662:* Söt amelly régi öreg, gombos, merön aranyozott nagy keresztek ... a két veres cserepes toronybástyák tetejére csinláltatva valának is, kötelekkel húzván, rútol lehorgaztatták, vesztegették vala [SKr 633–4].

lehoz 1. alacsonyabban v. délebbre fekvő helyre hoz vkit; a aduce jos pe cineva; jn an eine niedriger/südlicher liegende Stelle bringen | központból távolabbi helyre hoz vkit; a aduce în provincie pe cineva; jn an eine entferntere Stelle bringen. *1662:* Az mieink pedig, mihelyt látnák a kasamátáknak s közfalnak is annyiravaló megrontatásokat ... az népet az három bástyákról minden éjszakára az álló seregben az töréseken való vigyázásra lehozni kénszeríttetnek vala [SKr 605]. *1680:* Zoltani Andr(eas) ... fate(tur) ... Mihelt le hozok[a] bizony mingyárt be bűntetyűk vala 12 forintígh [Étfva Hsz; KaLt Apor István ir. — [a]A tilalmas erdőből]. *1710:* Ki nem mondhatnám sok kínaimot ... az orcámon, orromon tiszta vércseppverítékek hullottanak le. Mikor a várat feladták is, hat ember hozott le pokrócon, úgy tettek a szekérben[a] [CsH 351. — [a]1704-re von. feljegyzés]. *1741:* egj igen vén embert hoztanak va⟨la⟩ le eskunni Maros sz: Györgjröl [Velkér TA; Ks]. *1766:* Eleintén Bánffi Dénes úr egész bandát[a] hozott volt le Bécsből [RettE 204. — [a]Muzsikusbandát]. *1843:* az ... alispány a Varga Katalin letartóztatását szükségesnek itélvén ... uradalmi hajdú Menyhárd Antal ... Bucsum-Pojényben kiszállott, és ottan nekie erdőgornyik Bárb Kángyin — kit magával a biztosság eleibe is lehozott — azt nyilvánítá, hogy ... Varga Katalin ... eltávozott légyen ... Nagyenyedre [VKp 68–9].

Szk: *Isten ~ vkit. 1705:* kihirdették a pápista templomban, hogy a segítség minden bizonnyal jü ... mindennap imádságok lesznek érettek, hogy Isten békével hozza le őket [WIN I, 493]. *1786:* Ami kevés restántiát fel hajtathattam, s egyébbölis amit kaptunk Groff Gergely Urfinak által adom ha Isten le hozza [Bencenc H; BK. Bara Ferenc tt lev.].

2. (magával) elhoz vmit; a aduce ceva (cu sine); etw. mit sich bringen. *1661:* Édes Öcsém Teleki uram, ne feledkezzél el rólunk, mikor jutandasz az te dicsőséges országodban. Az karabélyt lehozza Kegyelmed magával, ha addig el nem vesznénk, míg Isten Kegyelmeteket alá hozná [TML II, 79 Kapi György Teleki Mihályhoz]. *1704:* a magyarokkal való békességet Kecskemétnél tractálják ... a punctumokat is mindkét részről az úrnak lehozták [WIN I, 183]. *1710 k.:* Erről való parancsolatokat ... én hoztam le in anno 1702. decemberben Erdélybe[a] [BÖn. 881. — [a]Bécsből].

3. el/elszállít; a transporta (în jos); wegbefördern. *1658/1799:* Augustusban ... az árúló urak megizenik Mikes Kelemennek Bozza várába, hogy kiszálljon onnan és az ágyukat lehozván Bozza várából ... a marosszéki kapitány Bakó István szembe szálván a pogánysággal, meggyőzé a nagy sokaságú pogányság a kevés számból álló székelységet [EM XVIII, 451–2]. *1679:* magam is láttam a mint a tengeren lehozták[a] [TML VIII, 562 Székely László Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból. — [a]Béldi Pál koporsóját]. *1851:* a' Katonai öltönyöket — bakkancsokat a' Vaspályán Göz szekeren Szolnokig le hoztuk [Dés; DLt].

4. visszahoz; a aduce înapoi; zurückbringen. *1704:* nyavalyás Bethlen Miklósné asszonyom panaszolkodik, hogy sohasem tudja, ha az szegény rab ura él-e vagy megholt, vagy beteg, mert amely étket felküld ... néha semmit nem is eszik belőle, csak úgy hozzák le, amint felviszik [WIN I, 291].

5. (hadsereget) levezényel vhová; a disloca (o armată); (Heer) irgendwohin herunterkommandieren. *1710:* mivel a császár, nem tudván a francia gonosz intentióját, minden ármádáit a török ellen lehozta vala, készületlen vala, az Impériumot szörnyű és pogány módon kezdé pusztítani [CsH 217. — 1689-re von. feljegyzés].

6. lekormányoz/visz; a aduce în calitate de cîrmaci; heruntersteuern/führen. *1806:* Gunsch Mihály ... Gyergyoban meg fogadott, hogy Sz Régenig ... a' Tutaját le hozzátok, mely szerint le is hoztátok [T; Born. G. XVI/2].

7. (határt) levezet; a trasa (hotarele); (Feldmark) herunterführen. *1769:* mikor ennek előtte 3.4 Esztendőkkel a' Határt ki járták ... ugj emlékezem hogy az Apahidi Hegyről az élen hozták volt le à Határt [Pusztakamarás K; JHbK XLVI/26].

8. lehord/sodor; a lua cu sine; her/hinabschwemmen. *1672:* az kyraljfalui hataron az teren ualo szenajat mind el uitte uala az uiz, az Szent Martoni s az Dombai kalongjakot, szena bugljakot akkor ereössen hozta le mi felenk az uiz [Ádámos KK; JHbK XXI/16].

9. magával hoz; a aduce cu sine; an sich bringen/haben. *1775:* Zalánfalva fogadván meg a makkra sertéspásztoroknak providus Bormezei Pált ... Felelvén a pásztorok arról, hogy a sertésnek közepesse két ujj szalonnát hoz le a makkról [Zalán Hsz; RSzF 188].

10. (írásban) előhoz, megemlít; a aminti/pomeni (în scris); (schriftlich) vorbringen/erwähnen. *1710:* Mivel pedig Teleki Mihály ... hozá be közinkben ezt a hosszas nyomorúságot, szükségesnek itéltem ab initio rerum lehozni mind Magyarország veszedelmit ... mind Erdély végső romlását ... s úgy írni le osztán egymás után Teleki Mihály istentelen dolgait [CsH 61].

11. lecsökkent; a scădea/reduce; (ver)mindern. *1809:* Ezen terhes Itéletet az Nemes Udvarhely Széki Tekintetes Derék Szék Appellatio Uttyan annyiban meg könnyebbitette ugyan, a mennyiben a Szorossab fogházak hellyett, az közepes fogházat rendelte; és az 10 esztendöt három esztendökre le hozta [UszLt ComGub. 1668–9].

lehozandó elhozandó; care trebuie adus; weg/fortzubringend/abzuholend. *1665:* talám nem ártana az urat megtalálni Kegyelmednek, tudósitaná Kegyelmedet ő nagysága ő felségétől lehozandó levél leérkezéséről is [TML III, 407 Bethlen János Teleki Mihályhoz].

lehozás 1. elhozás; aducere; Abholung. *1661:* meg vételében és lehozásában való mód adatván, el ne hagyassa

Kegyelmeddel az sótartót és hegyestőr vasat [TML II, 81 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz].

2. le/elszállítás; transportare; Abtragung, Wegbeförderung. *1681:* Mikor a' havasoko(n) a' Sajtolásnak ideje vagyo(n), a' Sajtok(na)k es Turok(na)k le hozasara à mennyi Lo kevantatik, annak felét Hunyad várasa; felét penigh Haczag várasa szokta meg adni [VhU 56]. *1792:* ezen Tüzi fának a vizen valo le hozásával mind a Szegénység könyebittetik mind pedig a fa olcsobittatik [Egeres K; Ks 89]. *1806:* 283 Láda véna le hozásáért a Bányatol . . . 73 Rf 18 x [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.]. *1847:* Továbbá azt is vallhatom, hogy a fűrészmalomhoz kívántató tökék lehozására kirendelve volt embereknek útjába állott[a], s azokat visszatéritette, azt mondván, hogy azzal nem tartoznak [VkP 195. — [a]Varga Katalin].

3. a nemzetségi leszármazás levezetése; stabilirea liniei de decendenţă; Ableitung der Geschlechtsabstammung. *1816:* ezen lehozás vagyis felvivés Szerént Ketskés András ő kegyelmének . . . Balog Márton Ő kegyelme, az Édes Annya Ketskés Borbára után szintén vér őtse [Szentimre MT; BalLev.].

lehozat elhozat; a pune pe cineva aducă ceva; (ab)holen/befördern lassen. *1701:* A Bihalárt Pogány Andrást hozassa le ő kglme [H; UtI]. *1729:* le akarnám véllek hozatni . . . nállok lévő kevés mehetskéimetis annak ideiben [Gyf; Ks 83 Ecsedi József lev.]. *1755:* az Udvarhellyi Fogados le hozatván a' ott el költ bornak hordoját meg mérvén vizmértékkel találtatott szin bor 19 Seprő Ur 1 [TKl Petki Nagy cs. szám. 15b].

lehozatal 1. le/elszállítás; transportare; Abtragung, Wegbeförderung. *1823–1830:* Egy hárommázsás ferslagnak, melyben könyveim és irásaim voltak, Göttingától Bécsig való lehozataláért és a Mauthért 30 Rhf [FogE 259].

2. a nemzetségi leszármazás levezetése; stabilirea liniei de descendenţă; Ableitung der Geschlechtsabstammung. *1823:* A' Kendefi Familiának 1499be élt Kendétől valo lehozatala [Ne; DobLev. V/1061 reg.].

lehozatás le/elszállíttatás; transportare; Abtragung, Wegbeförderung. *1661:* gondolom, talám lenne Kegyelmednek módja benne, . . . és valami alkalmatosságot is kaphatván az lehozatásában akár csak Eperjesig, vagy Kassáig Bónis uram házához: 12 ón tálakot, négyet azoknál könyebbeket, 12 ón tángyért, 6 apró ón tálacskákat és 10 vagy 12 valami szép forma ón csészéket vehetne Kegyelmed [TML II, 81 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz].

lehozathat elhozathat; a putea aduce; (ab)holen lassen können. *1661:* hogy így elromlék az egészsége[a] . . . fel kell mennem vele Eperjesig, oda talám lehozathatom az késmárki doktort [TML II, 221 Bánfi Dénes Teleki Mihályhoz. — [a]A feleségének].

lehozathatás le/elszállíthatás; posibilitate de transportare; die Möglichkeit der Abholung/Wegbeförderung. *1661:* Bizony Kegyelmednek megszolgálnám, ha szolgálhatnám, csakhogy az állapotokhoz való bizodalomtól, jó reménségtől és az lehozathatásának[a] alkalmatosságától várjon Kegyelmed [TML II, 81 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz. — [a]Az ónedények lehozathatásának].

lehozatik levétetik; a fi coborît/cărat jos; herabgenommen werden. *1800:* Vagyon az eklézsia két harangja, melyek az elromladozott toronyból lehozatván, most haranglábon állanak [Uzon Hsz; ETF 107. 9].

lehozhat elhozhat; a putea aduce; abholen können. *1662:* Igaz ugyan, én az ő felsége herczeg ő nagysága által való szóval lett kegyelmes resolutiojit megmondottam, kit is ha irásban hozhattam volna le, úgy hiszem, jobban contentálódtanak volna vele [TML II, 317 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz].

lehozogat (el)hozogat; a aduce rînd pe rînd; nach und nach wegbringen. *1762:* volt 14 Derekaj . . . meljeket az udvarbol hozogatott le [Oltszem Hsz; Mk IX. 109].

lehozott 1. kb. leemelt; care a fost luat jos; heruntergehoben. *1681:* A kő padra jaro garadics also végenel, kő padrol le hozott, csorba, felső kü Nro 1 (:NB Ebbül masut jo so őrlőket csinálnanak, nem hadnak igi hejjab(a) el romladozni:) [Vh; VhU 574–5].

2. levezetett; care a fost condus în jos; abgeführt/geleitet. *1781:* A' Mos Sztán Őröksége mellett a' Hegyröl lehozott vizet és árkott a' Slik porral az őroksegre nyomván, a' Viz az örökséget njalya, mossa [Kisalmás H; JHb XXXII/22].

3. leszármaztatott/vezetett; stabilit; hergeleitet, zurückgeführt. *1812/1816:* Hogy a Fel peresek most emlittett Etzken Andrasnak az Instructiob(an) le hozott verseg agazat szerént le szállo Törvényes Maradekai légyenek az . . . az Al peresek által sem tagadtatatik [Hsz; BLev.].

lehugyoz levizel; a uda/urina; bepissen. *1716:* az mely éczakán elsőben vélle hált Harinai Uram, azon éczakánis le huddozta [Nagyida K; Told. 22].

lehull 1. leesik; a cădea/pica; her/hinabfallen. *1648:* negj szegheletre czinalt lugas . . . az lecze az viz felöl valo szegheletin ighen le hullott [Porumbák F; UF I, 892]. *1692:* nehul parkannyai le hullottanak [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1713:* gyümőlcs éllég lészen vala, dé az nagy hűvség myán semmire ne(m) io, már is mind le huly [Szentdemeter H; Ks 96 Fodor Márton lev.]. *1724:* Sajt . . . az állásrul szinte le hull [Koronka MT; Told. 29/12]. *1749:* Az Uduarhaz kapuianak . . . az Deszkays el romladozua(n) le hullottak vala [Kv; Szám. 26/VI. 483]. *1768:* Berekereszturat . . . mindenek pusztulojaban vadnak, s Kertek le hullattak, az Udvaris . . egészszen el pusztult [Mezősámsond MT; Berz. 13. V/32]. *1817:* udvarház . . . a zsendelly alatt . . . az Uttza felölis egy hellyen fél ölnyire le hullatt a Párkány [Ördöngösfüzes SzD/Szúv; ÖrmMúz. 1].

2. lezuhan; a se prăbuşi/prăvăli; hinabstürzen. *1664:* az migh az Törökökel az harczolasunk lün . . . Egy szoros Ut livin ot egy nagy ku szikla szakadasson lattam hogy le hullottak valla azon feles mines lovakban es marhakban mint Egy harmincz harom vagy harmincz öttigh valo lehette ugy gondalom barom marhaval

Egiüt, Annak utana le Takarodvan az hovasrul az poganysagh-fel haytak azon ... fü Emberek mines lovait es marhait az ki megh marat vala bennek az ki le nem hullot valla az kü szakadason [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4].

3. lemállik/válik; a se desprinde/desface; sich ablösen/trennen, abgehen. *1558 k.:* Az purgalasa[a] penig Ig lezen, Rp. veres rezet es ted eleven zenre es ves az rezre kenkǫueth es kǫz soth, keueseth es Mikor az kenkǫ es az so Meg emezteteth es ved az fogoth es ved ky az rezet es uerd vekonyon plehe es az rutsag le hul rolla [Nsz; MKsz 1896. 281. — [a]Rézé]. *1638:* Ezt lattam bizoni hogy Czikor Giörgy Nagy szeker fakat megh uet s be vitette, bizoni geörzeölte valtigh az haz oldalat, s ugia(n) hullot le az tapasz [Mv; MvLt 291. 163b]. *1656:* Ezen pitvarrol ket seövenjel font, füsteöllö tapaszos kemenjek szolgal ki mindeniknek egi egi darab tapasza le hulott [UF II, 167]. *1681:* Vajda Hunyad vára ... sok helyen mind kivül s mind belöl az epületek vakolasa s meszeleseis ighen le kezdet hullani [Vh; VhU 502, 508]. *1752:* négj jo tagas Házok, mellyek jo tapaszasok es meszessek, meg is voltak vakalva, de mind le táskásodott a tapasz és vakalas ... mind le hull a Falakrol [Pókafva AF; JHb XXV/73]. *1785:* a Kastélynak felsö részin lévö oralis figurája nagy Palotára jutván ... a stokaturája sok hellyeken le hullott [Szamosfva K; Born. XXIXb. 20 Kornis Krisztina conscr. 13].

4. leválik; a se desprinde; sich ablösen/abtrennen. *1716:* annyéra meg ette volt a vizellet, hogj az szemérem teste fejének vége tellyesseggel el senyvedett, es le hullat vala, az husa, csak az csontya maradott [Nagyida K; Told. 22].

5. ~ *róla a kövérség* '?' *1745:* egy alkalmatossággal öszve szollalkozván ... Kocsmárosnéval mondotta nékie[a] Négya; meg hiztál az Urad jovaibol, de félek rajta, hogy le hull rollad a' kövérség, mert Mester Aszszont tartasz az házadnál [Szentbenedek SzD; Ks].

Ha a nyil. konkrét értelmű, kb. 'leapad a hája' jel-sel számolhatunk. Vonatkozhatik azonban a nyil. a korcsmárosné által a gazdájától eltulajdonitott javakra is.

lehulladozik lemálladozik; a se desface treptat; nach und nach (ab)springen/sich (ab)lösen. *1652:* az haz tapasza ige(n) le hulladozot [Görgény MT; Törzs]. *1656:* Ezen koniha boronakbol fel roth tapasza igen le huladozott [UF II, 161]. *1699:* 10 Istalo ... kivül, belöl valo tapaszsza már le kezdett huladozni [Szentdemeter U; LLt].

lehulladozott lemálladozott; care s-a desprins treptat; abgebröckelt/gesprungen. *1656:* Az praenotalt jstallok mindenik boronakbol fel rott, tapaszos, le hulladozott, renovatiot kivan [UF II, 176]. — L. még i.h. 177.

lehullat levet; a cădea; abwerfen. *1592:* Ket kadat uitettem vala oda, az abronchiait le hullattak[a] vala, az megh keöteseteól fizettem az kadarnak f 0 d 12 [Kv; Szám. 5/XIV. 130 Eppel Péter sp kezével — [a]Olv.: *lehullatták*].

lehulló leesö; care cade, căzător; abfallend. *1841:* a' fenn marado fák a' lehetöségig egyenlö távulságban maradjanak, ugy hogy az alatta valo hely mindenütt egyformán a következö természetes bévetésbol az öszen le hullo makk által részesedhessék [Nyárádsztanna MT; LLt].

lehullott 1. leesett; care a căzut; abgefallen. *1694:* va(gyo)n ott Ket Kosarba(n), es egj hitva(n) szekrenyb(en) ... az Ablakokrol le hullot dirib darab Uveg Tangyerok, egesz Tangyerokkal elegyesleg [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1732:* A Szölö Hegy felett a Kellési patakra nyulik le edgj darabotska tilalmas makk termö Csere Erdö ... le hullott asszu fais imitt amott hever közte [Szászsztjakab SzD; EHA]. *1736:* Béres szekerekröl le hullott vasak 10 [Mikefva KK; CU XIII/1. 172].

2. lemállott; care s-a desprins treptat; abgebröckelt. *1715:* épen pusztulásra jutot, romládozot, el ebedet, köve teghlája le hullot veszet, különb féle rekeszekre csinált és neveztetet Paloták s Házak [Pálos NK; LLt Fasc. 140].

3. elhullatott; lepădat; fallen gelassen, abgeworfen. *1758:* Ezen kamara széken tanáltatik Dám Vadakról Le hulott szarv [Déva; Ks 76. IX. 8].

lehuncfutol lehuncutoz; a face pe cineva şmecher; jn Hundsfott nennen. *1814:* Dobai Mihály Uram ... Horváth Josefet sokszor le fattyazta, Enyedi Andrast le süket bolondozta, le huntzvutolta [Dés; DLt 56. 17–8]. *1834:* Tétsi Jósef és Szép Sándor egy mással öszve vesztek, és egy mást le hunszfotoltak; es igy a több mester embereknek gyalázattyára esett, mivel a' Piatzon az áruló szinbe volt, és a' Czéhnak is kissebbségére lehet [Zilah; ZFaz.]. *1847:* Bruzer Károly ötet egy vándorkönyv elvétele iránt illetlenül le huntzfutólta [Kv; ACProt. 25].

lehuncfutoz lehuncutol; a face pe cineva şmecher; jn Hundsfott nennen. *1797:* a' Mlgs Ur akkor le huntzfutozta, büszke és tejes szájunak mondotta, ezeknél nagyab szitkok ott nem fojtak le huntzfutazta és disznazta, adta, teremtette s tőbb affélék [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21]. *1814:* ö kigyelmeis ... le bolondozta, le hamislelküzte, le huntzvutozta [Dés; DLt 56]. *1843:* engemet ne urazzon — mert ma engemet le Huczfutozot — czukigatot — kustigatot [Moson MT; TSb 49].

lehunyászkodik '?' *1637:* lattam hogi le hunniazkodot Szasz Palne ... s monda hogj iaj ahun az en ellensegem [Mv; MvLt 291. 89b].

Talán a 'megcsendesedik, hunyászkodik' jel-sel számolhatni.

lehunyta birt. szr-os és hr-os alakban szk-ban; în construcţii, cu sufix posesiv şi adverbial; in Form mit possessiver Personal- und adverbialer Endung: *élte ~ val* élte elmúltával; după moartea sa; mit dem Ablauf seines/ihres Lebens. *1854:* úgy hiszem, hogy örömtelen életem lehunytával, ha kebel 's elvbarátaim lapozni fogják egykori igénytelen lapjait szerény emlékemnek: némi felvilágositásokat is találhatnak benne [ÚjfE 5].

lehurcol 1. le/elvonszol; a tîri pînă undeva; herunter/weg/fortschleppen. *1825:* (Veszutz Vaszilikát) a Földön lehurtzolták egészen a Borbokár Juon lapango barlangjához [Kötelesmező SzD; TSb 47].

2. lecibál/ránt; a smulge; her/hinabzerren/reißen. *1784:* Kisseb Széjes István viszá tére az Uton holot találkozván Széjes Josefféel mingyárt öszve bonyalodtak és

egy mást a földre le hurczolták [Béta U; IB. Agilis Iljés János (15) vall.].

lehurcoltat leráncigáltat/rángattat; a pune pe cineva să smulgă jos de pe ceva; herunterreißen lassen. *1837:* Salamon Móses' ... midőn Bontzidára igyekezne a' Vármegye Gyülésére menni, útját állván, a' Fodor István Úr szekeréből négy missussaival le hurtzoltatván, Kis Esküllöre Udvarába vitette [Dob; Somb. II].

lehúz 1. a trage jos (de pe ceva); herabziehen. *1763:* meg holt gyermekét a padrol le akarta huzni [Uzon Hsz; HSzjP].

2. (a földre) leránt; a trage jos; (auf den Boden) herunterreißen. *1699:* Jobbagyostol szolgastol ... rea jőt az J. es lovarol az A(ctor)tt le huzta [Dés; Jk 292a]. *1731:* a birak oda mentek, hogy az ket ökret be fogjak de ö nem hatta hanem a falusi birot, Meg mas szeginy egy hazi nemes embert, a földre lehuzot [Varsolc Sz; Ks 83]. *1755:* másoktol halottam beszelleni ... hogy az Inczedi Samuel Vr Beressi huzták volna le az utrizált személlyt az fogado elől [Nagydevecser SzD; WLt Szelegján Vonya (50) zs vall.]. *1772:* hallottam ... a leg közelebb mult Nyáron szolgaloi szolgálatot tévö szolgálotol is ... hogy tudniillik Engi Maria Aszszony az édes Annyát a földre le huzta és a szemét ... öszve kötsmölte [Dés; DLt 321. 84a Catalina Nagy cons. Stephani Gyarmati alias Kováts Senioris (50) vall.]. *1775:* azért huzám le, hogj mostis részeg [A.volál Hsz; HSzjP Sig. Illyés (40) ns vall.]. *1846:* a két zsidó utánnom jövén, — engemet, — mint zállogot venni törekszöt — ... lehuztanak [Dés; DLt 315].

3. lekap vkit a lábáról; a doborî pe cineva de pe picioare; jn von den Beinen reißen. *1812:* azt parancsolta a Groff, hogy Grantzkit huzzák le és vágják meg keményen [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.]. *1870 k./1914:* midőn a megcsapásra itélt nebulo (kópé, lurkó) nem akart a székre, padra vagy padlóra „lehasalni", — s szólott a parancsolat: huzzátok le! [MvÉrt. 23].

4. levon/dönt; a doborî; umstürzen. *1803:* egy ejczaka az Kerekes Marjan szolgaja 6 ökröt maga eleibe vévén el hajtotta a' Remetei határra, az ide valo határ kertet le huzta [F.köhér MT; Born. G. XIX. 3 Kószta Gavrill (30) vall.]. *1813:* a hid elött Kopatz rétröl a mi kert volt edgy részit le huzták s a köház kert körül tétették [Killyén Hsz; MvRKLev.]. *1840:* Kertemet le huzták benne lévö veteményeket végkeppen ki pusztitották [Dés; DLt 935].

5. levesz/vet; a (-şi) trage/scoate; ausziehen. *1761:* én Takáts János ... mihent Ferentz Lörintz ki méne a' Házambol, én is mingyárt húzni kezdém le Csizmámot, Harisnyámot hogy le feküguem [Szászsztiván KK; BK. Joan. Takáts (34) jb vall.]. *1786:* magára öltezett téli köntessét ... az az bundáját hátárol sokaknak lattokra le huzta [Szőkefva KK; Told. 76]. *1813:* Dömsödiné ... a' Bundáját le huzta az uttza közepén [Dés; DLt 162. 6]. *1847:* A ménesesorda mellé conventionálá a közönség providus Szabó Györgyöt ... Sem a patkókot lehúzni, farkikot kiszedni, serényeiket[a] levágni nem szabad [Zalán Hsz; RSzF 204. — [a]A lovaknak]. *1849:* egy magyarnak Csizmajat le huzták lábarol — a mási(kat) meg vertek [Nagylak AF; DobLev. V/1277 Koréh György Dobolyi Bálinthoz].

6. lecibál; a trage jos; herunterzerren. *1756:* Az én meg holt uramnak testén pedig a verésnek vagy ütésnek hellyei meg szamlalhatatlanok voltanak ... a Harisnyája és Gatyája a Bokájánál le huzva allott, Czondrája mellyre valoja és mije a fejére fel volt forditva [Bencenc H; BK Misc. 1143 Provida Foemina Szintziana (40) jb vall.].

7. (bort) lefejt; a pritoci; (Wein) abziehen/füllen. *1796:* Az több 1794beli Borokat is le huzzuk a Sepreiröl tsak az idö jobra forduljan mivel ugy tartyák hogy felleges idöbe nem jo Áslolgolni (!) [Szilágycsch; IB. Fogarasi István lev.]. *1827:* Februarius 27ik napján a Seprejeröl le huztam Boraimat ilj rendel[a] [Csapó KK; RLt. — [a]Köv. a fels.]. *1854:* A' Borakot le huztam, lett 20. veder Seprö [Mv; Újf. 2 Soós Jósef lev.].

8. leszámít/von; a scădea; abrechnen. *1718:* A Titt Aszszony is igéri, hogy ha a Capitalis defalcatiojában akár mikoris vagy pénzt, vagy pedig bort ... fizetni kivánnak, mindenkor el fogadgya, a Capitalisbol le huzza [Veresegyháza AF; DobLev. V/1011. 1]. *1795:* Nyoltz ezer Német Forintokot ... kételenittetett ... a derék sum(m)ábol le huzni [Kv; JHb XX/41]. *1846:* a' legénytől le-huzzák, 's a' könyvbe bé-nem írják, s irattyák azon bé-fizetni, vagy fizettetni kelletö sum(m)átskát [Kv; ÖCLev.]. *1849:* Kelemen Béni ... elég igazságtalanul huzott le a' vásár öszszegböl 244 éforintot [Kv; Végr Vall. 104]. *1855:* a' szöllöt ... ha nékem hadja a' mennyibe meg edjezhetűnk azt le huzzuk a' zálog öszvegböl [Káptalan AF; DobLev. V/1394 Molnár Pál Dobolyi Bálinthoz].

9. kb. leminősít, degradál; a degrada; degradieren. *1823–1830:* az úgynevezett cella classistól fogva fel a syntactikáig kihívták a gyermekek egymást leckéböl, expositióból vagy irásból, és amelyik jobban tudott, az lehúzta a mást, azaz annak elsőbb helyét foglalta el, melyet így neveztek deákul: Ego voco te e lectione, expositione vel scriptura ... A leckemondás classisbeli bizonyságok előtt ment végbe, az expositióból s irásból való vetélkedést pedig a publicus praeceptor itélte meg. Akit lehúztak, azt, ha olyas privatus praeceptora volt, a kamarában meg is verte. Tehát ez a gradus felett való vetélkedés így ment a syntactica classisig; ott ki mint húzott, ki mint promoveálódott a rhetoricában, úgy maradt minden classisokban a subscriptióig, még akkor sem igen változott [FogE 123].

10. lebecsmérel/csepül; a critica aspru; heruntermachen. **Sz.** *1880:* Különben egy rajzomat, amelyiket lehúzott[a] egész a sárga földig, a Bud. Szemle jövő füzete hozza [PLev. 81 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Gyulai Pál, a Budapesti Szemle akkori szerkesztője].

lehúzandó levonható; care trebuie scăzut; abzuziehend. *1809:* A' Gyümöltsös kert ... Esztendei haszna, le huzván a' le huzandokot ... réá menyen Circiter Hf. 50 [Algyógy H; Ks 75 Conscr. 15].

lehúzás 1. lerántás; doborîre (la pămînt); Herunterzerren/reißen. *1699:* Jobbagyostol szolgastol ... rea jőt az J. es lovarol az A(ctor)tt le huzta ... meg kivano(m) ... lovarol valo lehuzásáért, fojtogatásáért ... vere ki-

ontásáért in poena minoris Potentiae ... convincaltassek [Dés; Jk 292a].

2. lefejtés; pritocire; Abfüllung. *1823:* El kezdvén a' Boroknak le huzását ... ment 16. nagy Hordokra [Déva; Ks 106. 127]. *1844:* holnap fogunk a' borok le huzásához, ha az idő engedi [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

3. lekapás; doborîre de pe picioare; (von den Beinen) Reißen. *1870 k./1914:* Lehúzás: e név kétféle aktusra alkalmaztatott. Az egyik volt, midőn a megcsapásra itélt nebulo (kópé, lurkó) nem akart a székre, padra vagy padlóra „lehasalni", — s szólott a parancsolat: huzzátok le! — A másik azon ... régi divatu eljárás volt, mely szerint a leckeórán, a rendesen érdemfokozat szerint ültetett tanulók közül azon hátrébb ülőt, ki az előtte ülő által meg nem fejtett kérdést megfejtette, amannak helyére ültették, azaz lehuzatták [MvErt. 23].

lehúzat 1. vkit lábáról lekapat; a dispune ca cineva să fie doborît de pe picioare; jn von den Beinen reißen lassen. *1791:* le húzatta, és négyet ollyat vágatott rá, hogy szintúgy keringett fatsargott, a földenn kinnyába [Méra K; RKA]. *1812:* a Groff Ur eő nsga le huzatá Grantzki Moses Uramot, de meg nem vereté [Héderfája KK; IB. Nemes Kolumbán Imreh (21) vall.]. *1844:* tőstént le huzattya, és meg vereti [Szárazpatak Hsz; Berz. 17].

2. levettet; a dispune cuiva să se dezbrace ceva; ausziehen lassen. *1787:* Az Egyházfinak hogy nem volt Márjássa le huzatta az Esperes a Nyakából a Daroczot Somlyon [Perecsen Sz; IB].

3. leírat; töröltet; a dispune să fie şters; abschreiben/streichen lassen. *1753/1781:* Josika Imre ur ... azt tselekedte volna az Mostoha fiainak Jószágokkal Bétsben, hogy az akkori kapu szám utánn való adózást le huzatta volna azon Jószágokrol [Máda H; JHb LXXI/3. 270].

4. kb. leminősít, degradál; a degrada; degradieren. *1870 k./1914:* Lehúzás: ... a leckeórán ... azon hátrább ülőt, ki az előtte ülő által meg nem fejtett kérdést megfejtette, amannak helyére ültették, azaz lehuzatták [MvErt. 23. — A teljesebb szöv. *lehúzás 3.* al.].

5. *jól ~va* bőven (meg)mérve; plin ochi; übergenug gemessen. *1836:* Attam által Kolosvart lako Kamuka Szövö Takáts Maiszter Konetzni Ignátz eö kegyelmének 123 ... font fonalatt. — Mely fonalak közül vagyon Negyven Kilentz darabb igen szép vékony Slésiai Len fonal — Mely huz 15 tizen ött fontot jol le huzotva [IB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.].

lehúzhatik levonathatik; a putea fi scăzut; abgezogen werden können. *1795:* abban a Contractusban ... éppen azis vagyon irva, és lekötve, hogy a deterioratiok approportionaltassanak a kiváltáskor[a] a summához, és abbol huzathassanak le [JHb LXVI/44. — [a]A zálogos jószágának].

lehúzattatik 1. lenyúzattatik; a fi jupuit; (ab)geschunden/gezogen werden. *1829:* (A tehén) Böre le huzatatott, enyves, sárvizes materjákkal tele lévén az egész Torok kerülete [Dés; DLt 1055].

2. lefejtettetik; a fi pritocit; abgefüllt werden. *1820:* (A) Borok ... nagyon savanyok lévén, több versben huzattattak le seprejekröl [Déva; Ks 105].

lehúzódik levonódik/számítódik; a fi scăzut; abgerechnet werden. *1840:* Kesely nevü Tehénnek Űnő bornya fel nevekedvén, ... meg bornyuzott, és kis bornyával el adodott 55. Rf: melyböl esztendei Intertentioért le huzodik 15. Rft [Nagykapus K; KszRLt].

lehúzólag lehúzva; tras (jos) în ...; heruntergezogen. *1848:* (A szökevény) menésibe ingólag jár rendszerént földre néző, főre valóját mindég szemére lehuzólag viseli [DLt nyomt. kl].

lehúzott 1. le/megvont; tras; (her/hin)abgezogen. *1766:* a Csonkás also árkánál kezdődvén az ottan a Pap Nyillya mellett le huzott borozdátol ... Doboka felé a nagy rétnek szintén felsó végéig [Doboka; DHn 13].

2. lefejtett; pritocit; abgefüllt. *1832:* Több esztendőkröl őszve gyült le huzott ürmös borok száz öt veder | Sárdi le huzott Asszu Szöllö-bór [Sáromberke MT; TSb 26].

leindít el/leküld; a trimite jos; fort/hin/herunterschikken. *1752:* Meg parontsolam Tisztarto Uramnak hogy ... vévén a' tudositást le inditsa [Szentdemeter U; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. *1818:* Legfelyebb Tsötörtökön vagy Pénteken bizonyosonn le inditom azon Pénzt [Galac BN; WLt Kováts Mihály gondv. lev.].

leindítás 1. el/leküldés; trimitere; Fort/Hin/Herunterschicken. *1752:* Meg parontsolam Tisztarto Uramnak hogy ... vévén a' tudositást le inditsa, addig pedig én nem bátorkodam le inditását, mivel mikor meg indulék ere felé nem curiosuskattom, mentem volna vegire az M. Urtol (így!), ha ugyan külgyeke? [Szentdemeter U; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

2. útnak indítás lefelé; trimitere, expediere; Hinabschicken, (abwärts) Entsenden. *1843:* Tudosittásodat kőszőnettel vettem, csudáltam hogy mi lehet oka, hogy víz mig igen nagy volt 's a' Tutaj fákat még se küldéd le ... le indittása pedig mennél hamarébb esnék, azért lenne jó — hogy meg érkezése addig essék, míg Én ithon lészek [Veresegyháza AF; DobLev. V/1242 Dobolyi Sigmond Dobolyi Bálinthoz].

leindíttat el/leküldet; a dispune să fie trimis; fort/hin/herunterschicken lassen. *1752:* A M. Ur Parantsolt vala egy ordinarium borról Számára az M. Ur(na)k szálitassak, egy Vetzkejit denominaltom 48. termést mentül hamaréb fogja le inditatni Tisztartó Uram | Az Parontsolt Dohányt le inditattam Vég Uram(na)k committaltam, praesentálya [Szentdemeter U; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

leindul 1. lefelé elindul; a porni înspre jos; (abwärts) sich in Bewegung setzen, abwärtsgehen. *1634:* le indulanak az piaczy fele [Mv; MvLt 291. 18a]. *1686:* Szilági Mihaly le indula az grádics(on) [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVII/15]. *1806:* Fitori Péter és felesége bivalt vivén magokkal, legottan leindultanak [Farákos U; RSzF 221]. *1812:* Megnyilván a' Palota ajtaja a' Groffné hajadon fövel le indult az utza felé [Héderfája KK; IB. Takáts Joseff (45) gr. Iktáni Bethlen Sámuel tisztje vall.]. *1820:* a Báro Ur ... Más naprá azomban várokozni nem akart ... Magával a Báro Urral ... az Inassal,

Sorbán Jakabbal a' Gráditson leindulánk [Várfva TA; JHb 48 Bontz Mária Szakmári Samuelné (37) vall.]. *1843:* a közelebb mult vasárnap a falu közöt leindulván s hallok valami kutya marakodást [Moson MT; TSb 49].

2. más (lennebb fekvő) helységbe indul; a porni spre o localitate situată mai în jos; in einen anderen (tiefer liegenden Ort) gehen. *1689:* arra lé indulván, divertaltam volt ide Szlászlora [Szentlászló KK; SLt AU. 35]. *1710 k.:* az anyámat, Fehéregyházát megtekintvén ... leindulék [BÖn. 562]. *1788:* Szebenböl valo meg érkezésem után töstént indultam le Guraszádára [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1818:* hétfün a buzát meg inditom Vásárhelyre; szeredán le indulok [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.].

3. (haddal) megindul; a porni (cu armata); (mit dem Heer) abmarschieren. *1710:* A hollandusok, belgák és az impériumbéli református fejedelmek is manuteneálják, sőt maga is a francia király elég pénzt és hadat küld le Magyarországban, amint már a hire is vagyon, hogy a had leindult és Lengyelországban is nagy hópénzzel fogadjak a hadakot a francia király neve alatt, kik Magyarországban bejöjjenek [CsH 105. — 1674-re von. feljegyzés]. *1785:* itt Szászvároson volt eddig egy Divisio Dragonos, de azis holnap le indul a Bánátusb(a) [BK. Bara Ferenc lev.].

4. (parancs) lemegy; a se duce; (Befehl) abgehen. *1665:* (A fej.) mellé is egynehány száz muskotélyost adnak, melyrül reggel az ordinantia Hayszternek le is indul [TML III, 472 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz Bécsből].

leindulás (had)megindulás; pornirea (armatei); Abmarschieren (des Heeres). *1662:* Generál Puchaimbnak leindulásának híre [SKr 248. — Tartalomjelző fejezetcimből].

leint megint, figyelmeztet; a avertiza; (er)mahnen, aufmerksam machen. *1830:* métoztassan a T.K.Biro Ur a Várfalviakat azon fenyegetödzésekröl mely szerént ketskéimet ottan meg nem szenvednek hathatosan le inteni [Torockó; Bosla. Bosla Ferenc kezével].

leír 1. a scrie, a aşterne pe hîrtie (ceva); (nieder)schreiben. *1639:* Beczki Andras ... ker vala töllem Relatoriat, de en mentve(n) azzal magamat hogi Bakocz Janos Ur(am) Deakul ne(m) tud, enis penigh affele Statucioban ne(m) forgottam, ha valaki elömbe le irna le tudnam irni, de magamtol ne(m) tudok [Kiskerék AF; JHb XXVI/16]. *1657:* (A mester) tanitson leg elsöbben mind nagyot, kitsint ... az olahúl váló enekléskére, a szerint a' mint a Karánsebesi és Lugasi ecclesiakban (:hoc addito, hogy olá bötükkel kell le irni azokat:) a Catechesisre, az igazan való ola irásra [UF II, 186]. *1749:* mivel a Herbatéjomnak valo prescriptiot, mellyet reggel sz⟨ok⟩tam inya el vesztettem, irtam nekie[a] hogy irja le [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez. — [a]A felcsernek]. *1790:* Kéczer irják le, edgyik ott maradgyan másikat a Jáger hoza ki a Koltsal edgyütt [Vajdasztián MT; DE 4]. *1804:* a ki hagyott német irást le irtam [Dés; KMN 16].

2. lejegyez; a nota/scrie; notieren, aufzeichnen. *1675:* Bizonyos okokra nézvén és jövendö haszonra is kelletett külsö és belsö örökségimet leírnom [Kv; KvE 195LJ]. *1681:* Teleknek is penig a Leány Ággal azon karban forgot dolga, az mint üduezült szüle Atyám le irta [BálLt 1]. *XVIII. sz. eleje:* Hogy azért a Lovaidnak egy nemely nyavalyait Doctor nélkülis orvosolhasd, meg egy néhány orvossághit irtam le [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1705:* Ezt azert itiltük szüksegesnek pro memoria igj le irni [Kv; ACJk 61]. *1773:* szánto földeinket Néhai édes Atya(n)k ... el tikozolta ... meg sok vagyon mellyeket nem reducaltunk ... ezek(ne)k Catalogussát le irom [Hsz; BLev.]. *1853:* Méltoztasson édes Néni az Ujfalvi, Máték és Kispál családok genelogiájokrol annyit, a' mi eszibe jut leírni s nékem el küldeni [Kv; Kp II. Újfalvi Sándor Kispál Lászlóné Mátéh Klárához].

3. írásba foglal; a formula în scris; niederschreiben, abfassen. *1584:* Golchey Sigmond vallia, Latam hogy Zabo Georgnek megh Ada cheob Georgy az tizen egy forintot es meghis olwassa egy kezkeneochkebe thewe Es monda Zabo Georgy cheob Georgnek, Ieoy fel ozta(n) Georgy vra(m), es Iriunk le mindeneket [Kv; TJk IV/1. 211]. *1645:* az kik elönkben jöttenek megh eköttük es hitek utan ualo vallasokot Nagodnak rende le irtuk [Szamosfva K; Told. 26]. *1671:* Hozá mi nekünk nemzetes Deési Makai Mihaly 's Felesege az mi kgs Vr(un)k eo nga meltosagos Compulsoriu(m) mandatumat, melybe(n) ... kgsen parantsol, hogy az mely Tanukat az Dnus Exponens mi elönkben hivatna, azokat erös hittel megh esketnök es az utrum szerent, hitök utan valo vallasokat le irnok [Ne; Borb. I.]. *1715:* Czegei Vass Daniel Uram eö kglme külde el bennünket ... Szengothard[a] nevü Faluban a' végre: hogy neminemü Fatensek(ne)k az eö fassiojakat le irnok es arrul Relatoriat irnánk [WassLt 25. — [a]SzD]. *1723:* hütek után tött fassiojakat le irtuk [H; IB P29]. *1796:* bizonyos elénkbe állitandó Tanút ... meg esketvén, meg kérdezvén azok(na)k hitek utan teéndö vallástételeket le irván a' szokott mód szerint ki adni is ne sajnállanók [Panit Sz; TSb 2]. *1856:* Alol irt hivataloson bizonyitok arol, hogy ... helységünk Hadnagya T: Menasagi Joseff Ur irásbéli rendelete következtében t:i: hogy mennék el mind azon Emberekhez a' kiket Tolvaj Ferentzné Asszony ki nevez és a' kiknél fölgyei vannak el zálagasitva és ... azokat ... kérjem fel ... irjam le felelettyeket is az ki nem adás esetében [Egerbegy TA; Tolvaly lev. Katrin Lajos Egerbegyi Tanátsos kezével].

4. (levélben) megír, a scrie (într-o scrisoare); (in einem Brief) schreiben. *1663:* Sok irással kell ugyan meglenni, de még pro informatione akarám Kegyelmednek leírnom, mint lön dolgom Medgyesen [TML II, 605 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz]. *1705:* Azonban azt is megirök, hogy egy Kománomi István nevü rabot kérvén az úr ki csatlósnak, a nevét kivánták, melyet is leírtunk. Ezeket leírván cédulában, felküldém neki [WIN I, 606].

5. összeír; a conscrie, a scrie consemna într-un registru oficial; zusammenschreiben. *1677:* A' Rovás avagy számlálás szerint valo Regestrumat az Ado Szedök igazan és szép rendben le-irván a' Vármegyéken, és egyéb székes helyeken publicállyák [AC 71]. *1680:* Ezen luhok a havasson lévén az Inventalas idejen alá nem hajthatuk, mi sem mehetünk fel: expedialtuk azert azok szamlálására Bersz Boer nevü Assessort, az szarataj Birot Rad Barbucsot, es az szkutárt opra Possát, ki az havasson meg szamlálván öket, az ö Relatiojokbol irtuk le [A.porumbák F; ÁLt Inv. 37]. *1681:* I.Le vagynak irván az in-

ventariumban minden féle hámorhoz és bányához kivántato eszközök, mív szerek, marhák és minden egyéb alkalmatosságok [Szu; CsVh 106]. *1726:* a károkat ahoz kipest lejrnok [Esztény SzD; Told. 29]. *1752:* jövén eö Felsége parancsolatya ... hogy minden helységek mit Discretizáltak Költettek, Generalisakra, Commissariusokra, Commendansokra és Tisztekre minden haladék nélkül adgyak fel, irjak le [Kv; Szám. 69/XXVII. 4].

6. kb. kihatárol, határt irásban rögzít; a fixa hotarele în scris; Feldmark schriftlich festsetzen. *1657:* Az udvarhelyi donatiot a mint leirta volt Gábor deák uram, kezemnél vagyon, csakhogy az supplicatiot, a melyet urunk kezében adott, nála vagyon [TML I. 68. Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz]. *1748:* Ezen Revellőbeli, es feljáro fecske farku verö fényés oldalon Situalt földeket le irván fordultunk viszsza az észkas oldalra [Nyárádsztbenedek MT; EHA]. *1769:* Ezen fellyel megh irt Controversias határnak igjenesse(n) és igazságossan valo fel osztása mü elöttünk e szerint ménvén végb(en) irtuk le mi is fide nostra mediante pecsétünk és Subscriptionk alatt [Szépkenyerűsztmárton SzD; Ks 39. XXIII. 16].

7. (kiadást) feljegyez; a nota; (Ausgaben) notieren. *1671:* Az mi pénz, Uram, hova kelt, nem csak magam tudom, mert hiszen ők hordozták mindenüvé; én ugyan egy batkáig leirtam [TML V. 465 Rhédei Ferencz Teleki Mihályhoz]. *1823–1830:* Itt már le kívánom irni azon pénzeket, melyekkel utaztam, honnan vettem[a] [FogE 268. — [a]Köv. a fels.].

8. aláír; a subscrie/subsemna; unterschreiben. *1791:* Mü Torotzko Varossanak Lakossai ... a nevezett munkaban lejendö faradozasokban tellyes akaratunknak meg bizonyitasara Neveinket vagy tulajdon kezeinkel le irtuk; vagy akik irástnem tudunk Szomszédaink és ismeretes Tarsaink altal le irattuk [Torockó; TLev. 5/7]. *1797:* Én a' ki Nevemet alább le irtam meg ismérem hogy ... vettem költsön ... tiz ezer Magyar Forintokat [Kv; TSb 7]. *1806:* Weress Samuel Ur ... Continuative az egész Kereszt és vezeték Nevét le irta [Szék SzD; RLt 0. 2 Kasza József kezeirása]. *1829:* Mi a Kik aláb nevejinket le irjuk s iratyuk agyuk ... tutára mindeneknek[a] [Bözöd U; Borb. II. — [a]Köv. a nyil.].

9. lemásol; a copia; abschreiben, kopieren. *1665:* Édes Bátyám uram, az portárul jövén két rendbeli levél, a melyben mit irjanak, Székhalmi uramnak meghattam, irja le [TML III. 538 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1710:* Bethlen Gábor viselt dolgairól egyéb irást nem láttam, hanem néhai Kemény János fejedelem maga kezivel irt históriát láttam s olvastam az öreg Teleki Mihály udvarában. Irt néhai Mikó Ferenc úr is maga kezivel egy darab históriát ... mely históriát leirván, nálam is megvagyon [CsH 49]. *1725:* Miklos Deak ur(am) már hetven arkost le irt az könyvedböl [Kv; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. *1823–1830:* József császár idejében jöttek az újabb rendelések, azt nyolcszor kellett nékem mind leirnom [FogE 91].

Szk: *szóról szóra ~.* *1674:* Egy pápista úr micsoda czédulát küldött, Nagyságodnak szórul szóra leirtam [TML VI. 553 Teleki Mihály a fej-hez]. *1826:* Mely fennebb le irt Öt darab leveleket a' magok originalissaikbol szórol szóra irta le MVásárhelyt Junius 28kán 1826ban [Msz; GyL].

10. (írásban) felsorol; a enumera (în scris); (schriftlich) aufzählen. *1710 k.:* Írásai között találánk egyet, melyben a gubernátortól fogva sokáig írja le a főrendeket rettenetes mocskokkal [BÖn. 956]. *1736:* régen az tizenkét tanács úr, gróf és nagyságos urakon kivűl többnek úr nem vala neve, úgy azoknak gyermekin kivűl urfi, kisasszony; sem annyi az asszony nem vala ezeknek az feleségeken kivül, az mely urakot oda fel leirék [MetTr 356–7]. *1811:* Aktéonnak még a' Kapoi neveket-is le-irja Ovidius Mit[a] [ÁrÉ 35. — [a]A szerzőnek e megjegyzése lapalji jegyzetben]. *1823–1830:* Annyi nevezetesség vagyon Drezdában, kivált épületek, institútumok, hogy az ember alig győzné leirni [FogE 188].

11. irásban lefest, ábrázol; a descrie/relata; beschreiben, (schriftlich) darstellen. *1710 k.:* de mit mond az Isten maga felőlök[a] Ezek. 32 a 18.-dik verstől fogva végig? Mintegy komédia- vagy tragédiabéli theatrumon vagy scenában irja le őket a koporsókban, kinek-kinek fegyverét, mint az ő hamisságának, istentelenségének cimerét, bizonyságát a feje alá ... Úgy beszélteti őket egymással a koporsóban, vagy a pokolban az ő világon elkövetett sok istentelenségekről [BÖn. 420. — [a]Azokról, akik fegyver által kívánnak maguknak dícsőséget szerezni].

12. lefest; a picta; (ab)malen. *1736:* Csudálkozva néztünk Kolozsvárott a közép utczában hogy mondották, hogy vendégfogadó, azon egy nagy szakács vala leirva késsel az tűzhely és irott fazakak előtt [MetTr 355].

leírandó 1. összeírandó; care urmează să fie consemnat (într-un registru oficial); zusammenzuschreibend. *1742:* majd le irandó Háznak aldala [Pókafva AF; JHb XXV/58]. *1756:* Fel méretetvén az egész Csűrös kert a kaputol fogva, a le irando Major kertig hossza 66 öll [Branyicska H; JHb LXX/5. 35]. *1793:* a' Parochialis Ház után járo 's mindjárt le irando szánto Földeket az Ekkla el szántya veti 's boronállya [Torboszló MT; EMLt].

2. (írásban) felsorolandó; care urmează să fie enumerat (în scris); (schriftlich) aufzuzählend. *1800:* az alább le irt Tudakolo Kérdésekre minek utánna ... az alabb le irando Tanukot kemény hitek le tetele Után szorgalmatoson meg kérdeztük volna, azok(na)k Tanu-Bizonyság tételeket ... le is irtuk [Ne; DobLev. IV/829]. *1830:* ezen körül szomszédositott Telekből a mindjárt le irando alkalmatosságokat ... Sombori Ferentz úr ... kedves Feleségével ... fogadák ki [Kv; Somb. II.]. *1844:* Szakmári Ferencz ... nemes belsö Szolnok vármegye tkts Tisztségéhez által kisérendő lévén ... ennél fogva a' mindjárt le irandó helységek, ötet illö örizet alatt szokott modon falurol falura tovább kisérni hivatalosan felszollittatnak [A.sófalva U; DLt 1441].

leírás 1. descriere; Beschreibung. *1657:* Nemzetemnek eredeti és genealógiámnak leirása mostan nem derekasb célom [KemÖn. 11]. *1660:* Erdélynek mostani állapotinak leirása sokat tenne, Bethlen uraméktül s több atyafiaktul megértheti [TML I. 565 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1735:* Az Excellentiad Statussának leirásához eddig nem foghattam gyakor impedimentumim miatt [Ks Borosnyai N. Márton Nsz-ből]. *1778:* nagyonis contentálodom az Öcsém uram szép, és fundamentális leirásával a dolgoknak [Dédács H; Ks 96 Gyulay Ferenc lev.]. *1818:* a nevezett Mechanicus az általa feltalált Machinának Modeeljét, vagy tökéletes leirását és rajzolását

annak Geometriai Scálájával edgyütt adgya bé [Kv; DLt 456].

2. összeírás, leltározás; inventariere; Inventur. *1667:* (Ez) esztendőbéli dévai gabonáknak leírása[a] [Déva; AUt 45. — [a]Köv. a fels.]. *1680:* fordultunk az Udvar hazokon kivül való Süttő haz(na)k le irassára [A.porumbák F; ÁLt Inv. 23]. *1747:* Diszno husok le irása[a] [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb. — [a]Köv. a fels.]. *1781:* vagynak Veteményes, Csűres és Gyűmőltses kertek, mellyeknek állapottyak, és minéműségek elő számlálása 's annál fogva lett le írása e' szerint következik [Petek U; Hr]. *1793:* Brits Gávrilla volt Biro Javai le irása ... Ekéje minden Vasával és Szánto Taligajával [Kályán K; JF 36 LevK 281]. *1813:* A' Karátsonfalvi lisztelo malomnak ... le irása [Karácsonfva MT; Told. 70].

3. kb. kihatárolás, határleírás; fixarea hotarelor în scris; schriftliche Festsetzung der Feldmark. *1696:* Mellj Földeknek ki iártatása, es le irása mi általunk es mi előttűnk igi mentenek véghb(en) [Vízszilvás SzD; WassLt].

4. személyleírás; semnalment; Personalbeschreibung. *1767:* Raffael Mariának le irása ... hajadon Leány magos szál és vékony sugár termetű hoszszú ábrázatu, nagyon himlő helyes kék szemő hoszszu orú [Szancsal KK; Mk Jos.Mezey jur.ass.kezével]. *1784:* Sárpatakrol[a] el szökött Jobbágy Sütőnek le irása ... a Szeme körulete Szederjes bé esett forma kitsin homloku, két bogra kötött fekete tömött haju ... hivják Nagy Sigmondnak [Msz; TKl. — [a]MT].

Szk: *személyes ~.* *1801:* Személlyes Le-Irása Az Értz-Hertzeg Joseff Lovas Regementyéből ... el-szökött Katonának [DLt 127 nyomt. kl]. *1807:* Személlyes Le-irása ... Peretsenbol[a] Tolvajság vétkéért elszökött Jósef Jakab nevezetű Sidonak [DLt 101/1808 ua. — [a]Sz].

5. részletes jellemzés; caracterizare amănunţită; ausführliche Charakterisierung. *1816:* Az el lopott Pipának le-irása Mind egy őt tzolnyi magosságu egy és fél tzolnyi vastagságu, a' leg fainabb tajtékbol, a' nyakán, és az oldalán vagyon egy természet szerént valo hamis ér [DLt 1582 nyomt. kl]. *1834:* Egy fejér ónból készűlt, 's minden karima-irás-nélkűl lévő huszasnak Leirása, melyen az 1828-ik esztendei szám, és a' pénzverőház E. betüje van [DLt].

6. írásba foglalás; formulare în scris; Abfassung. *1682:* Nemzetes Magyarköblösi Diosi Janos ur(am) ... hivott Magyarköblösre ... nemű nemű vallok(na)k vallasok(na)k be vetelere es le irására [RLt I. Kidej Nagy Miklos Nemes D(obo)ka vár(me)g(ye)nek edgyek hites vicze szolga birája mp]. *1695:* Ngod nékünk ... poroncsol, hogy el mennenk Kűkűlő Vármegyeben Buzás Besenyőben neménemű Valok(na)k Valások(na)k be vitelire es le irására [LLt IV. 30. 24]. *1801:* reqvirála műnköt ... Mlgos Groff Bethlen Kristina Aszszony eő Nga, elő pénz fizetésűnk le tétele mellett a végre hogy mennénk el ezen Nemes Maros Székben Erdő Szt:Györgyre, némű némű vallok(na)k vallás tételek le irására, és bé vételére [Erdősztgyörgy MT; WH].

7. lemásolás; copiere; Abschreiben, Kopieren. *1789:* Kotak le irása 2/22 [WLt Cserei Heléna jk 28b]. *1794:* egy Comedia le irása 3 [i.h. 65a].

8. *neve ~a* aláírás; semnătură; Unterschrift. *1819/1831:* Melly illyetén Levelek rendbe szedése, hogy általunk mindenekben a' fenn meg irt Rendek szerént vitetett légyen végben, arrol igaz Hitűnk szerént nevünk leirása, és szokott Petsétűnk erőssége alatt Bizonyságot tészűnk [Aranyosrákos TA; Borb. II].

leírat 1. a dispune să (se) scrie (ceva); abschreiben lassen. *1637:* K.v. Nagod kegelmessen irassa le modalitasat, had érthessük, Nagod mint, s miczoda modalitassal, s kivel akaria Colaltatnj[a] [Torockó; TLev. 8/2. — [a]A torockói ezüst- és ónbányákat]. *1661:* mivel valami obscuritast latni egy Donatioban, es egy Transumptumba(n) ..., hogy kgd megh Lathassa, es discuralhasson felölle, ha illetie az Cheffei Janos maradekit neme? azok(na)k expositioit es declaratioit le irattam [Kv; Ks 41. c. 1 Val. Benkö lev.] *1712:* a' mü földes Uraink minket obligáltanak hogy állítsunk bizonyos Mészárosokat, a' kik a' Várost fogyatkozás nélkül hussal el tartsák mindenkor, miis ezt magunk kárával érezvén addig akartuk orvosolni és szollittattuk ő kglket ennek meg erőssittésére ... Mi is azért ezen dolgot jovallyuk, s leis irattuk ... szokott Városunk petsétivel confirmálván [Torockó; TLev. 13/1].

2. írásba foglaltat; a dispune să (se) redacteze (ceva); etw. abfassen lassen. *1666:* ez okon egy albat Subscribaltata hogy az szerint le Iratya az mint az testamentum volt [Cssz; BálLt 1]. *1672:* Egy pap jött Szegénybe; miket beszél, leirattam, elküldtem Kegyelmednek [TML VI, 162 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

3. összeírat; a dispune să (se) consemneze (ceva); zusammenschreiben lassen. *1742:* az Accquisitumakot le irattyuk e' szerént [Pókafva AF; JHb XXV/58].

4. *nevét ~ja* (okmányra) nevét aláíratja; a dispune să semneze (un act); (unter die Urkunde) seinen/ihren Namen setzen lassen. *1791:* Mű Torotzko Varossanak Lakossai ... Neveinket vagy tulajdon kezeinkkel le irtuk vagy akik irást nem tudunk Szomszédaink és ismeretes Társaink altal le irattuk [Torockó; TLev. 5/7]. *1829:* Mi a Kik aláb nevejinket le irjuk s iratyuk agyuk Ezen zálagos Contraktuális Levelünköt tutára mindeneknek mostaniaknak és ez után következendőknek[a] [Bözöd U; Borb. II. — [a]Köv. a nyil.].

5. lemásoltat; a dispune să copieze (ceva); abschreiben/kopieren lassen. *1662:* Kérem Kegyelmedet, Szrini uramnak hallom írását Kegyelmednél, küldje meg nekem is, hadd mulassam magam vele, nám az előtt is írtam vala Kegyelmednek felőle, egy jó íróval irassa le Kegyelmed [TML I, 373 Ébeni István Teleki Mihályhoz]. *1778:* Ezek a' Rendelések minden némű forro nyavallyákban, veres és hollyagos himlőzésekben, tüzes orbánczokban közönségesen hasznosok és a' megtartásra igen szükségesek. Mellyre nézve commendáltatik, hogy ezeket magoknak irassák le a' Birák, és maguk Falus feleik közt gyakron olvassák fel [MvÁlt Mátyus. Cons-San. gub.]. *1806:* A Pasquillust meg én sem kaphattam meg mert a T.V.Ispány Ur mind bé szedette de valahol kaphatok le iratva ki küldőm vagy viszem Nagysagodnak [Zilah; BfR 4/151 Dr.Zoványi Imre gr.Korda Zsuzsannához]. *1845:* az Ujlaki és Ippi Jok egybe Cserélésekről irtam egy Contractust, ha tettzeni fog ott(an) Ujlakon meg egy exemplarban le lehet iratni [Ipp Sz; Végr.].

Szk: *szóról szóra ~.* *1678:* Az estve hozának egy kornyéta hordozóját Leszlinek, kit Hibénél fogtak el, ki micsoda leveleket hozott Virmernek deákul, szóról szóra leiratván Ngdnak alázatosan megküldöttem [TML VIII, 223 Teleki Mihály a fej-hez].

leíratás összeíratás; recensămînt; Zusammenschreibung. *1777:* A Joszágok Szanto Földek(ne)k dolgaban referalom magamot az Bartos Uram (!) és a Mihally Uraimek le iratosokhoz[a] [Albis Hsz; BLev. St. Csomos (60) pp vall. — [a]Előbb St.Barthos (56) ns és Mich.Bartos (54) ns részletesen felsorolta a szóban forgó földeket].

leírathat lemásoltathat; a putea dispune să (se) copieze (ceva); (etw.) abschreiben/kopieren lassen können. *1672:* Az mi a reversalisok dolgát illeti, édes Bátyám uram, az mint az minap is írtam, bizony fel nem találhattam; hanem ott lévén nálok a párja, abból leírathatná Kegyelmed [TML VI, 290 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

leíratik 1. írásba foglaltatik; a fi formulat în scris; schriftlich abgefaßt werden. *1681:* nemely jobbagyok M.Brettyen s masutt is, szánto földőket, Réteket ighen el szoktak Zálogositani, vagi ugian örök arronis el adni, az Nemes emberek(ne)k honnanis kővetkezik gyakorta az el idegenedes; Im azert itt is a' mit a' Connumerator kitanulhatot, le iratot | Az Taxát fizető emberek Taxajais azert iratott itt le hogy a' Generalis Extractushoz ember kőnnyebben, s hamareb juthasso(n) [VhU 118, 206]. *1827:* Mely illyetén ki nyomozás, hogy a' mint le iratott a' szerént ment légyen végbe, arrol, jo Lelkünk esmerete szerént tészünk bizonyságot [Egerbegy TA; TLt Közig. ir. 1110].

2. összeíratik; leltárba vétetik; zusammengeschrieben/inventarisiert werden. *1688:* Győrgyfalván ... egy Malom ... az mint találtatott az szerént le iratott [BK]. *1710 k.:* külön egy falunak p.o. Sz. Miklosnak ennyi s ilyen határa, commoditasa, incommoditasa leíratnának, és így a ... regestrumok ... készülnének el [BÖn. 928].

3. lemásoltatik; a fi copiat; abgeschrieben/kopiert werden. *1828:* ezen Copia a maga valoságos originalissabol, minden hozzá tétel belölle valo el vétel nélkül iratott le, és az originálissal általunk öszsze olvastatott [Mv; DobLev. V/1136. 1b tábl.].

4. felsoroltatik; a fi enumerat; aufgezählt werden. *1690:* az specificalt varosokon falukon kivül marad meg Quartelynak város falu negyvennél több az kik eleb le irattak [Ebesfva; Törzs. fej-i ut.].

leírattatás (írásbeli) körülhatároltatás; delimitare (în scris); (schriftliche) Umgrenzung. *1806:* Fel olvastatni el halgatám ... Szomszédairol kőrül irt kászállo Tanoroknak is le irattatását [Erdősztgyörgy MT; WH].

leírattatik 1. írásba foglaltatik; a fi formulat în scris; schriftlich abgefaßt werden. *1767:* Az Hitlők(ne)k Nevei Kik(ne)k le tett hűtők után az ide alább meg irandok ... Fassiojok után le irattattanak [Mezőbodon TA; Torma]. *1834:* azon Esketés alkalmával némelly Tanuk törvénytelenül egy(gy)ütt vallattattak meg, se némellyek(ne)k Vallamásaik ott a' helly szinén le sem irattattak [Asz; Borb. I].

2. lejegyeztetik; a fi notat; notiert werden. *1841:* Ezután a' Candidátusok nevei le iratatván s rendre minden Czéh Tagjának Votizátio végett ki osztatván ... leg több votumokat nyertek [Kv; ACSzám. 136–7].

3. összeírattatik; a fi consemnat/recenzat; zusammengeschrieben werden. *1681:* (A földek) azert irattattak le hogi a' Majorsagh földekböl excindaltattak [VhU 46].

4. lemásoltatik; a fi copiat; abgeschrieben/kopiert werden. *1793:* azon eredeti quiétantia, midőn a Leveles Tár számárais le irattatott volna, az Urnak meg tartás, és a' kivántatható történetben maga Legitimatioja vegett ezennel visza' adatik [Torda; DobLev. IV/714]. *1797:* Azon Mutua Fassio ... eczer, kétczer vagy többször is irattatott é le [Kanta Hsz; HSzjP].

Szk: *szóról szóra ~*. *1662:* azon ruina[a] is mint Krímbül néhai méltóságos Kemény János által megíratott volt, szórul-szóra leírattatván [SKr 304. — [a]II. Rákóczi György szerencsétlen kimenetelü lengyelországi hadjárata, s a megtorló tatárbetörés].

leírhat 1. megírhat; a putea scrie; schreiben können. *1678:* én bizony, Uram, az tized részét sem írhatom úgy le, mit mondottam Kgd felől [TML VIII, 136 Bessenyei Mihály Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból] | Sok bajunkat, dolgunkat le nem irhatom, első követségemben az Portára elég bajom lőn [i.h. 178 Bethlen Farkas ua-hoz Konstantinápolyból]. *1704:* micsoda keserűséggel volt szegény öreg néném, Toroczkai Istvánné, én le nem irhatom [WIN I, 301]. *1710:* Senki le nem írhatja, sem ki nem mondhatja azoknak a szép, gazdag, pompás épületü provinciáknak romlását, mind porrá, hamuvá lőnek [CsH 167]. *1833:* nékem nagy a' mentségem abban[a] hogy sokat szeretvén beszélni — mint sem mindent le ne irhassak, a' mi lehetetlen, inkább a' szükségeseketis hagyom [Mv; Lok. Koronka László lev. — [a]Lusta levélirói mivoltában].

2. lemásolhat; a putea copia; abschreiben/kopieren können. *1665:* Az levelét Kegyelmednek elküldenném, az kit irt, de az orvosságokat irta le benne s félek, hogy elvesztik; másra sem irhatom le, mivel úgy le nem tudom irni [TML III, 438 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. *1760:* Ugyan a sólyomkői templomban vagyon Garázda Kristóf epitaphiuma ... Leírhattam volna a verseket is kevés szók hijával, de nem igen szépek valának [RettE 107].

3. felsorolhat; a putea enumera; aufzählen können. *1736:* Az válogatott étkek sokaságát le nem irhatni[a] [MetTr 396. — [a]Köv. a fels.].

leírhatás megírhatás; (posibilitate de) descriere; (Fähigkeit zur) Beschreibung. *1798:* nints annak le irhatására alkalmatos penna sohol [Dés; DLt]. *1824:* a Mennyei Felség ... adott vala nékem egy olj Fijat K: Dobolyi Sándort, kinek érdemei olj sokak valának hogy a midőn azokrol voltaképpen gondolkodom, sem nyelvem ki beszélhetésire, sem tollam le irhatására elégtelen (így!) [Nagylak AF; DobLev. V/1094. la id. Dobolyi Sigmond feljegyzése].

leírhatatlan megírhatatlan; de nedescris; unbeschreiblich. *1673-1683:* Azert ez vilagh alhototlonsaga minniajunk előt vilagos, sokat igir keveset ad, elő samlalhatatlan, s akar melj melj elmeiű embertőlis ennek mivolta, s valtozossaga, nem csak le irhatlan (!), magiarazothatatlan (!), de ki gondolhatatlanis, soksor ha iot mutatis csalardul rossal fizet [Ks Kornis Gáspár kezével]. *1801:* több efféle le irhatatlan rosz következések bé harapozván Czehunkb(a) [Kv; ACLev.]. *1818:* Uno-

kám ... Mint a' Hegyi Tolvaj meg támod ... halállal fenyeget, s egyebeket annyit viszen végbe, hogy az le irhatatlan [M.régen MT; TLt Praes. ir. 321 Palatkai Anna fiához]. *1847:* A' mily bámulatos, szintoly leirhatatlan becsü a' gőz ereje [Méhes 2].

leíró 1. ~ *költemény* pastel, poezie descriptivă; beschreibendes Gedicht. *1879:* Rég éneklem én neked, hogy a leíró költeményekhez van legtöbb hangod [PLev. 62 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. *nevét* ~ aláíró; semnatar; Unterzeichner. *1847:* a jeleni 1847-ik év március 25-ik napján, alatt neveinket leíró, kirendelt személyek[a] [Zalán Hsz; RSzF 181. — [a]Köv. a nyil.].

3. leírandó; care urmează să fie scris, de scris; abzuschreibend. *1725:* Miklos Deak ur(am) már hetven arkost le irt az könyvedből, meg harmincz árkos le' iro [Kv; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez].

leírt I. *mn* **1.** descris; beschrieben. *1662:* Az már leírt cajt- és élésbástyaháznak is a külső öreg bástyán felül való eminentiájának, magasságának szegletit ... egy sáncbul nagyon megrontották vala [SKr 597]. *1784:* Kantafalui Rátz Joseff ... Farczádi Josa Samuel ... Mindketten Nemes Udvarhelyszékben az irt Falukban lako Nemes emberek és a ben le irt dologra Specialiter Exmissus Regiusok [IB]. *1811:* a' le irt Kápolna Végső pusztuláshoz midön közél volna, Sajnálván ama' szent Képet az Oláhok Templomjokhoz vitték [ÁrÉ 63]. *1841:* A nevezett szolgának ... az előbbi ... önkéntes szelid vallomása ... a gazdája most le irtt vallomásával sokakba nem lévén egyező — a gazdát ... a szolgájával szembesittyük [Dés; DLt 1541. 9a].

2. számba vett, összeírt; consemnat, trecut în evidenţă; zusammengeschrieben. *1698:* nylik ki a második udvarlo le irt teöredezett padimentum palotara Egy zöld festékes, vas sarkas ... záros ajto [Komána F; UF I, 931]. *1756:* a Secessus ... Bolthajtás alat lévén egj Ablak hellye szolgál a le irt Boltotskából [Branyicska H; JHb LXX/2. 22]. *1758:* Ezen le irt kis Ajtotska mellett ... vagyon ... két Ház [Gelence Hsz; HSzjP]. *1797:* Ezen le irt Erdöknek nagyobb resze nyírfás és cseplesz Erdő [Ajton K; EHA]. *1824:* a fatensekis bizanyittyák a régen is leirt földek ... mind meg vannak [Szásznyires SzD; Ks 79. 102]. *1858:* Ezen leirt egész épület hijuja ... ép és jó állapotban van [Mv; TSb 39].

3. (írásban) felsorolt; enumerat (în scris); (schriftlich) aufgezählt. *1664:* az szegini Nénem Nehay Török Deakne szygeti sophia Aszszony égiet masinak, ugi mint Ingo bingo holmi jovaczkajnak felosztasara az ide alab le irt leueleket Balogh Laszlo Batjam ur(am) vive a' kezehez[a] ... Toab az registralasban nem mehettem, mert Balogh Laszlo ur(am) el kapá elöllem az leveleket [Kv; RLt I Diosi János nyil. — [a]Köv. a jegyzék]. *1733:* Jövenek mü elönkben ez ide alab le irt Rakosi es Varfolvi Lakosok, kikis ... referalak mü elöttünk[a] [Aranyosrákos TA; Borb. II. — [a]Köv. a nyil.]. *1767:* Ez mái napon Láttuk mi mind az közöléb le irt öt Fátensek szemeinkel [Betlensztmiklós KK; BK]. *1791:* először is a' le irt Commétánéusokat erős hittél meg esketvén ... mutatának ... egy vizmosást [Jobbágyfva MT; EHA]. *1844:* Mely táblát ... meg is betsültetvén az ide alább leirt betsüsek által [Meggyesfva MT; LLt].

4. írásba foglalt; formulat în scris, redactat; schriftlich abgefaßt. *1745:* a le irt, husz, forintokot, meg, nem, vinek, s, keziben, nem, adnak [Székes MT; Berz. 12. 92/178]. *1830:* Kötelezvén magát és többi Testvéreit a ki ado ... hogy az arendator Mlgos urat, ezen a Stipulalt idö szakasz alatt a le irt Commoditásokban minden lehető Inpetitoroktol evincallyák [Kv; Somb. II.].

5. *nevét* ~ aláírt; subsemnat; unterzeichnet. *1778:* Mi alább nevünket le irt Testvér Atyafiak ... menénk egymás kőzött illy meg másalhatatlan Atyafisagos egyezésre[a] [Alvinc AF; Incz. XI. 17a. — [a]Köv. a nyil.]. *1841:* Mü kik aláb neveinket leirt személlyek adgyuk tudtára és örök emlékezetére mindeneknek akiket ezen dolog illet[a] [Bözöd U; Borb. II. — [a]Köv. a nyil.].

6. lemásolt; copiat; abgeschrieben, kopiert. *1826:* Mely fennebb le irt Öt darab leveleket a' magok originalissaikbol szórol szóra irta le MVásárhelyt Junius 28kán 1826ban [Msz; GyL].

Szk: *szóról szóra* ~. *1850:* Jelentem hivatalos tisztelettel a' Tekintetes Tanátsnak, hogy Törvényesen lejendö el járás végett adaték kezembe a' következendő szorol szora le irt Ertesitmény[a] [Ne; DobLev. V/1297. — [a]Köv. a szöveg].

7. ki/lerajzolt; desenat; abgezeichnet. *1775:* a le irt csizma nyomoknak mértékit vivén Salamon Gáborni és ottan tanálván Gajdo Gábort meg visgálám a csizmáját [Várhegy Hsz; HSzjP Rákosi (45) provisor vall.].

8. lefestett; pictat; abgemalt. *1756:* az Kis Palota, vagy Audentiás házba ... A falon ... néhai nagj emlékezetü Kegyelmes Vrunk[a] eö Excellentiája Contraféje, avagj le Irott képe [Déva; Ks 92. I. 32. — [a]Gr. Kornis Zsigmond].

II. *fn* **1.** számbavett dolgok, javak; lucruri, bunuri trecute în evidenţă; zusammengeschriebene Dinge/Sachen. *1753:* a' le irtakan felyül [Bogát MT; MkG].

2. írásba foglalt dolgok; lucrurile consemnate; schriftlich abgefaßte Sachen. *1794:* Melly sok keserves nyomorgatást; huzást, vonást ... szenvedtünk Bulzesten már régtöl fogva Dzsugyaságat viselő Dsursz Ursztol aztat a' Ttts Praefectus Ur az ide alább le irtakbol böltsen által látthattya [Bulzest H; Ks 75. VIIIb. 150].

3. *nevét* ~ nevét aláírt személy; semnatar; Unterzeichneter. *1821:* Alább neveinket le-irtak, adjuk tudtokra, és emlékezetekre ez Levelünk rendében mindeneknek, a'kik(ne)k illik[a] [Nagylak AF; DobLev. V/1045. — [a]Köv. a nyil.].

leirtat letaroltat; a defrişa; roden lassen. *1617/1628:* az Kapolnan fellyül az nagy erdótis Lazar Andras vagata es irtata le [Ditró Cs; LLt Fasc. 69].

leissza magát a se îmbăta; sich besaufen. *1846:* Desewffy Emil, ki szokása ellen, kissé leitta magát egy kerti asztalnál, mint mondá, „sincerisalni" kezdett [KZsN].

lej román pénz; leu; rumänische Währung. *1781:* félek vala hogy a' molduvaiak meg Csufolnak itten feltemben azoknakis fizeték ötöd fel Lééjt az az ötöd fel német forintokat igj bekesegesen el birám egj esztendeig[a] [Gyszm; DE 3. — [a]A kibérelt havasi részt]. *1815:* két pej Lovaimat, mellyek 400 Lejt meg értek el-vitték | az eladott Borok árából maradtak 500 Lejek [DLt 893 nyomt. kl].

lejár 1. (gyakran) közlekedik vmerre/vmely úton (lefele); a umbla (adesea) pe un anumit drum; (häufig) irgendwohin/auf irgendeinem Weg (abwärts) gehen. *1731:* Tudodé ... hogy a' Maros parton is déllöje volt azon Keresztesi Udvarház alatt a' Falunak, hova is az Falu Csordájais és az jármas marhák is azon also fordulorol azon közön vagy közönséges Csorda uttyán jart le [Told. 2 vk]. *1762:* ott egy kis utatska lévén le Szészarma felé eleget jártunk le Bethlenbe rajta [Kőfarka SzD; SLt XXIV. 6]. *1771:* A mely Kerteket csináltunk volt eleinteken a Város körrül nékemis volt ègy darab ahol az Borju Csorda le jár [Dés; DLt 321. 34a St. Gyöngyösi (43) ns vall.].

2. lelátogat; a se duce în vizită (în provincie); (auf dem Lande) jn (wiederholt) besuchen. *1772:* Gr. Székely László úr megholt Szebenben ... Úgy beszélik, hogy a felesége valami gárdistával egybenszürte a levet (mert járnak le idehaza engedelemmel büszkélkedni s magokat mutogatni) [RettE 268–9].

3. lenyúlik/rúg; a se întinde (pînă la ...); hinunterreichen. *1718/XVIII. sz.:* Magos Ligethben vagjon égj pászma puszta Szölö föld a mely lejár mind a két Láb szölö között (sz) [Monó Sz; EHA]. *1748:* A Hugyo Domb tetején vagyon egy föld ... ezis az Ország uttjára jár le az erdö felöl [Sásvári préd. MT; EHA]. *1806/1835:* A Szeles bértzen lévö erdö, amely lejár a Magyarosra [Kide K; BHn 97].

Szk: *véggel ~*. *1751:* a' verö fényes óldalban lévö verö fényes zöld melly véggel a' Patakra le jár [Koronka MT; Told. 31/4]. *1815:* a' Telkek pedig az igaz, hogy véggel a' patakra le jártak [Dés; Ks 79. 29. 811].

4. (út) levezet; a duce (jos); (Weg) hinunter/abwärtsführen. *1799:* az Ország utya le jár a' Falu szélin Lona felé [Gyéressztkirály TA; Ks 89].

5. lefolyik; a curge în jos; hinunterfließen. *1762:* ástunk az felsö gátnál árkot hogj Maros vize áradásaval falunkot ne rontsa a mint, mig azon árkon járt le falunkot se határunkot oly bö mértekkel nem rontotta [Udvarfva MT; Ks 67. 48. 31].

6. letekeredik; a se deşira; hinunter/abrollen. *1647:* Az Vár le eresztö kapuja uy ... Az emelczönnis ket czap, ket karika; Egj vekonj hoszú Lantz, ki vas czigan jár le [Marosillye H; VLt 55/5415].

7. le megöröl; a măcina; mahlen. *1742:* tsak vánszorgott az Malom ... két nap is alig jart le egy veka gabonát [Esztény SzD; Told. 29]. *1765:* Midön osztán ... az két vékánnyi Gabonáját járta volna a malom, mellette álván már akkor az Garat(na)k ... ö Nga Opris al(ia)s Bugnár Petru Záhi Jobbágy udvari Birájais a végre hogy az Aszszonya ö Nga ... gabonáját az utan, fel öntse mihelyen azt le járja [Záh TA; Mk V. VII/19 vk] | mikor már szinte le jarta vala az Malom két vékányi gabonánkat az mellyet elsöben fel öntettem volt ... ugy akartam hogy már az több udvar számára valo ott lévö gabonánkatis ha azt jol le járja az Után fel horgyam s meg örellyem [uo.; u.h. Blága Györgyitze (43) jb vall.].

8. letudódik; a fi decontat; abgerechnet werden. *1846:* én bizon ... ha ittam is nállok — Meg tsáltam a' kaput, s abban lejárt az italom árra [Kakasd MT; DE 2].

9. *~ja az életet* le/kitölti az életet; a trăi; sein Leben führen. *1854:* héj de nagy uram, könnyedén, én meg sok terühvel jártam le az életet [ÚjfE 89].

10. odavész; a se pierde; verlorengehen. **Szk:** *~ vki becsülete. 1778:* Bornemisza János ... igen sok szép jószágot ... nyert volt Carolustól, de utoljára, mint más cancelláriusoknak, becsületi az udvar elött lejárt volt [RettE 386].

11. letelik; a expira; ablaufen. *1869:* Több pályázati hirdetmények után, melyeknek határideje ... rég lejárt, köröztetik egy cultus ministeri rendelet [M.bikal K; RAk 180].

lejárat bejárat; (loc de) coborîre; Abstieg. *1696:* be jaro helyett azon Udvar(na)k hátulso resze szerént valo reszröl csinallyon magá(na)k, mind házra mind pinczere Lejárattyát egyaránt tarcsák [Mv; MbK 80].

lejárhat a putea coborî; hinuntergehen können. *1771:* (A) Bornyu Pasztor a Nyáron ki bontván a Tövis kertet hogy a Bornyu le járhasson én magam is az én részemet ... a magam kertire raktam [Dés; DLt 321. 39b Lad. Máté (26) ns vall.].

lejárható leszerelhető, kimozdítható; demontabil, care poate fi demontat; abmontierbar. *1823–1830:* (A fonómasinák) úgy be vagynak deszkával ... csinálva, hogy csak a felül járó orsókat láthatja az ember, melynek fele áll egy felsö, de lejárható rámában, s ezekre vastagon reábonyolitva a gyapot [FogE 246].

lejáró I. *mn* **1.** lemenő/vezető; care duce în jos; hinunterführend. *1655:* Farkas gyepü farkától le járo Erdeoleo utt [Tarcsafva U]. *1696:* az Erdőrül le jaro arok [Désakna SzD]. *1747:* Sürü keresztekkel el jedgjzett métán egyenesen alá a le járó leg felsőbb uton ki a mezöig [Nagyida K; Told. 9]. *1751:* a Kanadiára le-járó Sikátor [Tasnád Sz]. *1766:* azon Temetöröl le járo uttzátska [Szásznyires SzD; Ks 33 Szásznyires II. 16] | a' Nyárádra le járo Falu közönséges itato szorossa vagy is uttzája [Nyárádtö MT; SLt XLVIII. 16]. *1770:* a Kellyenfalvába le járó pastos ut [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 158]. *1781:* az falu között le járo ország utya [Farkaslaka U]. *1781/1782:* a' Collegium mellet le-járo kis köz mellett [Mv]. *1794:* a Tordos felöl le járo ország uttya [Asszonynépe AF]. *1801:* a' nagy völgybeli Szöllök külsö gyepüje mellett fel, vagy le járó ut [Sövényfva KK]. *1818:* a' Kökösbe le járo ösveny Szomszédságokban [Kökös Hsz].

2. levivö; de coborîre; hinunterleitend. *1679:* Tömlöcz, Ez az Porkolab háza alatt vagyo(n); oldalai, allya, feli, temerdek tölgifa gerendakból vannak öszverova nro I. Lejaro Lajtorjaja nro I [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 78–9]. *1681:* a' Fejer Bastya ... Also Contigna(ti)ojanak mostan le jaro garadicza nincze(n), elbomlott | Templom fölött levö Kö Ház ... vagyon az hosszu Tornáczb(a) le járo, köből eppettetett ... garadicz [Vh; VhU 519, 551]. *1681/1748:* Az Transitoriumbol ... vagjon a' Templomba le járo kerengö Grádits [Balásfva AF; KvAkKt Mss la. 236]. *1825:* Egy pintzébe le járo emeltsö [Dés; DLt 595]. *1847:* A' csigaforma lejáró grádits vegig le szolgál [F.árpás F; TSb 46]. *1851:* van a' nyári és téli konyha alatt két ... pincze ... a' lejáro hágcsok tetején ... egy lappancs [Bács K; KmUL.ev. 4].

3. lefolyó; care curge în jos; hinunterfließend. *1694:* le fordulva az Báldi szenaföröl le járo patakra [Mezönéhes TA; WassLt]. *1715:* Szasz nyirés[a] felöll le járó pata-

kon [Ks 25/IV. 3 vk. — [a]SzD]. *1754:* a' hegyröl le járo Víz árka [Dés]. *1761/1808:* a Csorgorol le járo patak follyamattya [Pata K]. *1804:* a' Falu között le járo Patak [Szövérd MT; MMatr. 128] | a ... le járo lapájas patak [Mezőmadaras MT]. *1840:* az őrőgből le járo patak [Udvarfva MT].

4. (rendszeresen) lejövő; care vine în jos (regulat); (regelmäßig) herunterkommend. *1679/1681:* a' mely üdőre az erdoháti Joszagh tartozik le jöni a' szolgalatra, aszt akkor véllek fogiatkozas nelkül praestaltassa; kivál keppen a' Banyakrol hetenkent le jaro nyolcz nyolcz őkrü szekerek aránt [Vh; VhU 574].

5. lenyúló/rúgó; care se întinde în jos; hinunterreichend. **Hn.** *1714:* a Maros közöt valo Szigetben le járó föld (sz) [Magyaró MT]. *1740:* A' le járó földekben [Gyerővásárhely K]. *1750:* az Epresröl le járo földek lábján (sz) [Aranyosrákos TA]. *1754:* A' Lejáró nyilban (sz) [Erdőcsinád MT]. *1763:* A holt Szamos arkara le járo ... nyilak (sz) [Felőr SzD]. *1767:* A Le járo Veres Mihállyban (sz) [Póka MT]. *1770:* a Borsai határrol le járo nagy él [Fejérd K]. *1868:* A' lejáro Mocsár szerbe (sz) [Mezőkölpény MT].

6. alá/bejáró; de intrare; Abstieg(e). *1656:* Ezen hidrol nilik le job kezre alol fán forgo ... kapu ... Az kapun vagjon egy kis gyaloghszer le jaro ajto, fa sarkokon forgo fa szegekkel szegezett [UF II, 150].

7. alá/leközlekedő; de comunicare; kommunizierend, Durchgangs-. *1727:* (A korcsmaházban) vagyon egy tölgy fábol rakott közönséges nagjságu jo föld torkos Pincze ... mellyre az Ház ereszszéből le járo jukatska is vagjon [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 25].

8. lehajlítható/ereszthető; rabatabil; herunterklappbar, ablaßbar. *1819:* tanáltatik ezen házban egy Zöld festékes Pulpitus két felé nyilo és vas Sorkokon fordulo ajtajaval, és egy vas sorkokon le járó iro asztalával, két koltsaival edgyütt és egy bé huzo also Fiokjával [Baca SzD; TSb 6].

II. *fn* lejtő; pantă; Abhang. *1758/1785:* Ezen Tőrők rész földnek potlására mint hogy soványabb szakasztatik a le járok végiben ... föld Cub. 1 [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 279]. *1767:* a Kákára le Jároban menedékes jó hellyen [Dányán KK; LLt Fasc. 129].

Hn. *1681:* az tilalmasra lejárob(an) (sz) [Vajdasztiván MT]. *1740:* A Koncsánál a lejároban (sz) [M.gyerőmonostor K]. *1750:* A Bándi Ágyba le járóba (sz) [Mezőbánd MT]. *XVIII. sz. köz.:* A Lejároban (k) [Gyalakuta MT]. *1754:* Az Lejárob(an) (sz) [Sáromberke MT] | A' Lejáróbann (sz) [Vajdasztiván MT]. *1767:* a le jároba (k) [Toldalag MT]. *1773:* A Dombon a le jároban (sz) [Gyszm]. *1775:* az Le járo nevezetű hellyen (k) [Pócsfva KK]. *1784:* A Lejároban (sz) [Póka MT]. *1790:* A le jároba (sz) [Szászfenes K]. *1793:* A' le jároba (K) [Torboszló MT; MMatr. 456]. *1823:* le jároba (sz) [Désfva KK]. *1860 k.:* lejáro (sz) [Csóka MT]. *1868–1869:* Ergén belölli lejáro [Kérőd SzD]. *1891:* Lejáró [Körösfő K; KHn 68].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

lejárogat le-lejár; a merge des/sistematic; wiederholt hinuntergehen. *1778:* nehai Albisi Bartos Mártonne Aszszonyom, az Leanya volt Etzken András Uramnak, azert világtalan allapottyában, a maga házától le jarogatott hozzája [Albis Hsz; BLev.].

lejáról I. *hsz* lejáróan; coborînd (spre ...); hinuntergehend/führend. *1805:* A' Kerek hegy megett a' Kápolna felé le járolag (sz) [Fiátfva U; EHA].

II. *fn* kb. lejtő; pantă; Abhang. **Hn.** *1792:* a lejárolagba(n) (sz) [Derzs U; EHA].

lejártathat sorra vétethet, elintéztethet; a putea rezolva (pe rînd); der Reihe nach hernehmen/regeln/erledigen können. *1848:* a' jövő héten tulis más targyba el leszek foglalva ... és így az innepek elött nints miért hozzá kezdenünk a' munkához — 's egy más után lejártathattyuk [Szentábrahám U; EMLt Lőrintzi Daniel lev.].

lejedzeget lejegyezget; a nota (rînd pe rînd); nach und nach notieren. *1662:* En is, üdőm lehetvén reá, az derekát lejedzegetem [TML II, 240 Teleki Mihály Veér Judithoz]. *1679:* En is Nagyságod kegyelmes parancsolatja szerint addig, az míg eszembe jutnak, lejedzegetem, magammal elviszem [TML VIII, 461 ua. a fej-hez].

lejegyez leír; a nota/scrie; schreiben, notieren. *1658:* Kemény János uram is szépen lejegyezte, hogyha az nemesség eleiben megyen, az tatár csak Moldováig jő vele [TML I, 277 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1849:* (A) portékák nemeit hallám ... azok oda igazan vadnak le jegyezve le sorolva [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.]. *1854:* fölvevém a' tollat, hogy ... a körültem fölmerült eseményeket lejegyezzem [UjfE 5].

lejegyzett leírt; notat, scris; geschrieben, notiert. *1661:* minden lejegyzett egyetmásit Kegyelmednek az lovaimon behoztam, az aranymíves ládácskát is [TML II, 80 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz].

lejjebb 1. alább; mai jos; weiter unten. *1860–1861:* a Kis-Küküllő ... ágya jó darabig köves, lejebb iszapos, fövenyes [BenkőMszIsm. 6].

2. lennebbre; mai spre jos; mehr weiter unten. *1766:* Siklodi Ferenczék Telekjei felé lejjebb tétetődött azon Pap Demeter lako háza [Szásznyires SzD; Ks 33 Szásznyires II. 16].

3. odébb; mai încolo; weiter (weg). *1802:* (Forro Lajos) kalapjais messze félre pattant, mellyet a' kotsis a' vas villa ágára vévén lellyebb hánt a sárba [Mv; Born. XXXIX. 53 Schreiber Jákob (28) vall.].

4. alábbvaló helyre; mai jos; weiter unten (auf einen schlechteren Platz). *1814:* Dobai Mihály Uram ... az ottan lévő Talpakat ... Barátosinéit lejjebb taszigálta; mellyet Barátosiné nem hagyván ő is a' maga Talpjait hellyére ... Czéh Mester Dobai Mihály Uram az Exponenseket nem tsak lejjebb taszigálta ... hanem ... agyba főbe verte azon Talpokkal ... Barátosi Josefnét | a Czéh Ujvarinét lopogatásaiert a' szinbe a' Barátosi Josefné Hellyénél három árulo hellyel lejjebb tette [Dés; DLt 56. 9, 27].

lejjebecske lennebbecske; (puţin) mai spre jos; (ein bißchen) weiter unten. *1796:* Antiqua Populosa Sessio ... a Falu Derekánál lejjebbetske [Cikud TA; WassLt].

lejobbágyoz jobbágynak nevez; a-i spune cuiva că este iobag; Leibeigenen/Fronbauer nennen. *1744:* Mind ketten hallottuk azt fülcinkel egy Lakadalmi alkalmatos-

sággal akkori Vice Ispán Thordai István Ur(am)tol hogy az egész Lakadalmi Solemnitas elöt ... Czifra Szabo Jánosnak Posteritassát Detsei Sigmondot le Jobbágyozá, de ki Jobbagyanak mondotta lenni eszükb(e) nem jut [Zilah; TKl G. Zoványi ref. pap (70) és Anna Keresztúri (50) vall.].

lejő, lejön 1. lefelé jön/tart; a veni spre jos; hin/herunterkommen. *1592:* meegh egyczer mikor ez vallo Juhaz volt akkoron az Juhtul haza menth es hagiot egy Morechkat az Juhnal, Ez a' Tot Mihaly Jeot le az Erdeorwl az Tulkos Janos eori ember fyawal [A.kosály SzD; DLt 235]. *1690:* Az Nyari Hazbol le jüvén, mentünk Job kezre [BK Kentelki inv. 4]. *1792:* láttam ... Bardocz Lajos Vramat Ló háton egj néhányad magával le jöni [Szentbenedek AF; DobLev. IV/692]. *1798:* ezzel az uttzan le jüttek mi történt tuvabba közettek azt nem tudam [Adámos KK; JHb XIX/58]. *1846:* arra a gondolatra jöttem hogy a Nyitrai Sikátorján jöjjek le hogy a Rosahegy alá hamarább haza mehessek [Dés; EHA]. *1849:* Sánta Vaszi jö vala le itten a Ev.Ref.Templomnál [Héjasfva NK; CsZ.Hejjasfalvi Antal (56) vall.].

Szk: *orránál fogva jö le. 1744:* a' Magyar Papot, aki magánakis Papja ő kglmének a' Templomból ki jövén, le taszigálta, orránál fogva jött le, és attázta, Czigány Papozta [WassLt Paulus Balog de Zilaj (47) ns vall.].

2. leereszkedik; a coborî; herabsteigen. *1685 e.:* az Sido Uczában ... (:az ház héjáról) le jöven nyilik az Deakok hazaban jo vas sarkos ... ajto [Gyf; MvRK-Lev.Urb. 22, 27–8]. *1699:* Ezen hazak(na)k hijárol le jövén [Szentdemeter U; LLt].

3. alacsonyabban/délebbre fekvö helyre jö; a veni într-un loc situat la o altitudine mai mică/la sud de ceva; auf einen niedriger/südlicher liegenden Platz kommen | külső/kevésbé központi fekvésű helyre/helységbe jön/érkezik; a veni/sosi într-un loc situat/într-o localitate situată la periferie; auf einen auswärts liegenden Platz/in einen weniger zentral liegenden Ort kommen/gelangen. *1661:* Most reggel mindjárt az török követet vitetvén fel, azután mindjárt Görgényben megyen fel urunk ő nagysága, onnét lejövén, azután ha meglehet osztán ... hogy ő kegyelme sollicitálja, szolgámot hagyom itt [TML II, 10–1 Rédei Ferencz Teleki Mihályhoz Szászrégenből]. *1704:* Hoztanak levelet Bécsből, hogy Dobai uram lejött onnan [WIN I, 60]. *1705:* militia nem lévén arrafelé, vámnál lévő hajdúk lejünek néha éppen Resinárig[a] [i.h. 540. — [a]Szb]. *1710:* (Ismerőimmel) együtt kietlen helyeken, út nélkül a Sinka patakán lejövénk, és hajnalban Fogarasban jövénk [CsH 229]. *1710 k.:* Mikor ez a nagy tudós ember[a] lejött az academiákból, az akkori erdélyi szokás szerént Fejérvárott adják kezébe a poetica classist [BÖn. 550–1. — [a]Apáczai Csere János]. *1738:* Szent kereszti ur egy Gyeneralisval Csikbol le jöven attunk kenyeret, csemert, Bort de 50 [Kvh; HSzjP]. *1789:* El végezvén ezen irt Irtásbéli betsűt, le jöttűnk a faluba [Kőd Sz; Végr.]. *1814:* Bécsbe nagy Congressus volt ... Budárais le jöttek, és ott nagy vendégséget űtöttek [Dés; KMN 275].

4. eljön; a veni; herkommen. *1640:* kertemis kgd(e)t abban az levelemben hogy ... kgd kjcsin leankanknak kerezt Attjásaganak s Azzonjom eo kgme Kerezt Anyásaganak tiztit ne neheztellie fel vennj, kin mostis igen kere(m), es kereztelesre az en kghez valo igaz szolgalatomert le jeonj [GramTr V. 359]. *1711:* ha karáczon után találsz le jüni jűj Károly felé [Szentpál KK; Ks 96 Haller Gábor lev.]. *1718:* ide Colonellus ur(am)hoz eö Ngához, az Crajczárok vagy polturák Conventioja iránt le jöttünk [Hosszúaszó KK; Ks 95]. *1722:* Hegedűs Marczi és a' Czimbalmos okvetetlen ... ide le jüjjenek [Balázsfva AF; UtI]. *1740:* Bornemisza soguram jo idein le gyüvén, az Praefectussa által sok embereknek factiok által disvádèàlta az mint hogy az Praefectussa is hasonlo factios, két napot az sogorom el vart [Ks 99 Kornis Antal lev.]. *1764:* Már pediglen ha Mlgs Ötsém Ur(am) ... Sz Márton napig le nem jön, addig együt nem is beszélhetünk a Tabularis Causaink állapottyárol [Borb. II Nic. Kendeffi lev.]. *1806:* szűretezni le jött volt és nállom volt szálva [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII]. *1840:* Méltoztasson ... le jönni, hogy szeredán és a több napokon a dolgott el igazithassak [A.szentmihályfva TA; Bosla. Fülep András lev.].

5. odajön; a veni acolo; hinkommen. *1710:* mivel akkor[a] Magyarországban tracta vala a német császár és magyarok között, az angliai és hollandiai követek is mint mediátorok lejöttenek vala Nagyszombatban a tractára [CsH 344. — [a]1704-ben]. *1757:* Az Popa Gabor Déak fia mikor haza mégyek akkorá le jöne Ngdhaz a Szlobotzija lévélért csak tudhatná Ngod porantsolattyát mit kivánna Ngod tölle, hogy meg szerezhetné akkorrá [Retteg/Kendilóna SzD; TKl Perlaki András Teleki Ádámhoz]. *1781:* le jött Bealis Ur s a lovat be kötötte Olá Miklosni [A.csernáton Hsz; Bogáts 4 Vántsa Jánosné Ferencz Ersok (46) jb vall.]. *1793:* (A) vajos pogátsákot ... meg nem merte enni, a' mig le nem jött, 's meg nem kérdette hogy ki sütette nem mért enni belölle [Koronka MT; Told.]. *1823–1830:* Ezt a rengeteg épületet egy Tímár építette volt, mègpedig ilyenformán: Magyarországból sok csere gubát vagy gubacsot hordanak Pestre, osztán a németországi kereskedők lejönnek s megveszik [FogE 167–8].

6. leköltözik; a se muta (undeva); herunterziehen. *1711:* Hatvan esztendöktöl fogva voltam a Bolyai Kastelyhoz tartozo Biro, a mult idén jöttem le [Salykó NK; JHb XXIV/2. 5].

7. (haddal) levonul; a intra (cu armata); (mit dem Heer) abmarschieren. *1664:* Zuzzát[a] is hirdetik egynehány ezer magával hamar időn lejöni, hogy az ide alább való várakat újabb praesidiummal muniálja [TML III, 56 Teleki Mihály a fej-hez. — [a]Souches császári vezért]. *1705:* Glöckelsperg generál agense irta, hogy ugyan Glöckelsperg jüne le valami hadakkal a segítségre [WIN I, 414].

8. ki/lecsap; a face o incursiune; über jn herfallen, jn plötzlich angreifen. *1688:* Az Veress Nimetek le jöve(n) Hunyadrol Kancza Lovat es egy Kardgjat el vive(n), vallatt kart f. 19 [Kv; UtI]. *1710:* Thökölyné ... gyakran ajándékozván a tiszteket, azok úgy megbátorodtak vala, hogy fényes nappal is lejövén a várból, a német sáncára rohannának | azok a csiki keringő tolvajok ... a császár hűségire sem akarának redeálni, hanem ott a csiki havasokon lappangottanak, le kezdettenek vala jöni a falukra éjszaka, s fosztogatni házoknál az embereket [CsH 202, 368–9].

9. lefele hajózik; a naviga în cursul/josul apei; abwärts schiffen. *1717:* az sok muskotérosok szüntelen hajókon jönek le az Dunán [SzO VII, 225].

10. el/lekóborol; a se rătăci; herumstreifen. *1757:* a' marhájok ide le jött a' mi marháinkual elegyesleg jártak Szabatoson [Gyszm; DE 3 St. Barnabás (50) pp vall.].

11. lenyúlik/ér; a se întinde în jos (pînă la ...); hinunterreichen. *1684:* egj szántó föld ... edgjik vegivel az erdőre mégjen, masikkal az utra jő le [Sárd AF; Incz. V. 57a]. *1693:* az ujtobeli retet eő kglme reszire mindenkor az szengothart felöl valo oldalon kis Viz mosas jő le adig kaszaltattam [Cege SzD; WassLt Szakács Andras (55) vall.]. *1715:* az m: nagj Gorbai Határ ... le jű ... a' nagj rétnek a' felsó vegere [Csákigorbó SzD; EHA Vamos Mihály (60) vall.]. *1748:* azon él ... le nyulik és jű az szent Peter kuttyára [Kál MT; Berz. 2. 41/127]. *1766:* a Poklostelki[a] határ szél felöl tsappanolog jövén le az erdő a széle ... nagy szegeletet tsinál [Mk III. XXX. — [a]SzD]. *1775/1802:* (Az) Erdő, a Bértz tetőtöl fogvást le felé ... a ... Furka Paraalor nevezetü árkos hellyig jő le [BSz; JHb LXVII/3. 144]. *1843:* Más Conterminálása ugyan ezen meg nevezett Erdőnek, Sárd felöl, ugyan tsak a' Preluka nevü helytöl az élen jön le [Kisfalud AF; EHA].

Szk: *lábbal* ~ véggel lenyúlik. *1730:* az ország úttyára jü le lábbal [Ne; EHA].

12. (út) leereszkedik; a coborî; (Weg)absteigen. *1769/1802:* Amint a Bezdedről Nagy Kristolczra jaro orszag uttya ... Nagy Kristolcz felé botsatkozik azon aloll egy kevéssel ... egy ut jö le [H; JHb Vall. 34]. *1770:* a' két Sikator közöt mellyek a' reformatum Templom felöl le jönek [Marossztkirály MT; EHA].

13. lefolyik; a curge în jos; herunterfließen. *1653:* egy völgyről egy patak jő vala le, melyen egy hid vala [ETA I, 134 Nsz]. *1672:* le jeouen az aruiz itt Adamoson fellyül szakad edgj patak, azon toljul uagj uet ki az aruiz, ott oszta(n) el terjeduen az kaszalo reteken, ugj jeo le ide Adamos fele [Ádámos KK; JHb XXI/16]. *1719:* Az Dombok közül az melly Patak le jö az veghenel valo föld (sz) [Mezőbánd MT; Hr 2/5]. *1735:* azon le folyo viz jű le a nagy Marasbol [Kisfalud AF; Berz. 13. III/19]. *1760:* Abrud Bánya felöl jö le ezen falu határán egy Valle Jeri nevü Viz, melly is szakad az Aranyasba [Hesdát TA; BLt]. *1795:* a közös gáton annak idejében le jönni szokott Jegeket az gáton alol meg fenekedvén s aztat Zajjal mint egy meg hánván ... az Exponens Aszszony ... drága vámos hidgyát nagy erővel érdekelvén majd majd végső pusztulásra ... hozná [Ádámos KK; JHb XIX/49].

14. (központból vmi) le/megérkezik; a sosi (din centru); (aus der Zentralstelle) ankommen. *1727:* szintén tegnap elótt le jött az Orderem Mlgos Generalis Vramtol eö Excellentiajátol [Zabola Hsz; ApLt I gr. Teleki József lev.]. *1749:* Ugy hallatik hogy 19 Punctumokbol allo Resolutiok jöttenek volna le az Diaetara [Kilyén Hsz; i.h. Székely Elek lev.]. *1794:* A Diaetarol irhatom Nagysádnak, hogy az Udvartol már le jöt és meg is határosztatot a jövö Holnapnak ... 20kára [IB. Sándor István lev.]. *1817:* Szomorán olvasom Nagyságod Levelébol azt is, hogy a G.Commandotol a F.K. Guberniumhoz a mi pénzünk iránt valo válosz még le nem jött [Szászzsombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap lev.]. *1843:* Varga Katalin az embereknek azon tanitást adta, hogy ... szükségükre fát szabadon vágjanak és az erdőkárt — glabá — ne fizessék, mig a felsőbb határozat le nem jö [VKp 88].

15. megterem; a se face; tragen. *1742:* szölö meg tart masfél száz kapast ... mikor jol termett ezer veder bor is le jött rolla [Backamadaras MT; Ks 74/56 Conscr.].

16. leszármazik; a descinde; abstammen. *1818:* Mü közelebröl Mohai ágbol és fél Foszto linéábol származattak még eddig semmit se kaptunk; hasonlolag Décsei Successorokul kik a' Foszto Ágbol jövünk le, a' Foszto rész meg örökösíttéséröl semmit se tudunk [Szentbenedek AF; DobLev. V/1014 Mohai Lőrincz Dobolyi Sigmondhoz].

lejődögél lefelé jödögél; a veni jos agale; (langsam) herunterkommen. *1817:* mikor már a tüz a mü uttzánkann végig futott pusztitva, le jödegeltem az uttzánn a Szegény el pusztultak Kárait nézni [Torda; AkLt 368].

lejöhet 1. lefelé jöhet; a putea veni jos; abwärts kommen können. *1716:* az gradicsonis nem jöhetet le egj nyugob(an), hane(m) le ült [Nagyida K; Told. 22]. *1799:* ezen a kerten le jöhet ked [Szentkirály K; KLev.].

2. alacsonyabbra/délebbre/külső fekvésü helyre (be)jöhet/érkezhet; a putea veni/sosi într-un loc situat la o altitudine mai mică/ la sud ceva/la periferie; auf einen niedriger/südlicher/auswärts liegenden Platz/Ort kommen/gelangen können. *1710 k.:* Bezzeg ez[a], ha Isten éltesse, és az enyedi kollégiumban az atyám és az én munkám által lejöhessen, feltámasztja vala Keresztúri Pált és Apáczai Jánost [BÖn. 586. — [a]Jászberényi Pál, a korán meghalt angliai diáktárs]. *1839:* A' napokban meg érkezvén az also joszágambol, kivántam tudosittani a' felöl ... hogy ha ma le jöhetne, hogy az eg(g)yütt végzett dolgakrol értekeződhetnénk [A.szentmihályfva TA; Bosla. B. Miska Ferenc Bosla Ferenchez].

3. eljöhet; a putea veni; herkommen können. *1669:* Ha ezen jó Isten szegénykét megtartja (noha úgy is alig hiszem, feleségem le jühessen), de magam az gyülésre le megyek [TML IV, 414 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

4. levonulhat; a putea sosi; herziehen können. *1705:* Hanem csak elmúlik, mindegy mellőle pro hic et nunc, ha a segítség le nem jöhet, és a jus mindenkoron fel maradván, valamikor módja lesz a császárnak benne ... mindenkoron recuperálhatja [WIN I, 578–9].

lejött 1. leereszkedett; care a alunecat jos; niedergesunken. *1823–1830:* a masina végében kivülröl vagyon egy kerék, melyet forgatván a fonó személy, a felső rend orsó rámástól együtt leereszkedik az alsóhoz, akkor a fonó bal kezében levő singgel megbillenti a felülröl lejött rámát, s az osztván magától visszamegyen felfelé [FogE 246].

2. örökölt; moştenit; geerbt. *1740:* (A vétkesek) mind hütökőt le nem tötték mind pedig szabott részeken felyül müvelte(ne)k, mellyért mindenkor miis Eleinktöl le jött traditio szerént animadvertaltunk s ez után is irregatni hogy meg ne szünnyünk Helljségünk constitutioja nogat [Torockó; TLev. 9/1 A torockói birák a földesúrhoz, br. Torockai Jánoshoz].

lejövés leömlés/zúdulás; prăvălire; Hinunterströmen. *1826:* (A patak) nagy záporok idejében mind az Ország utjába mind pedig az én láb földembe is káros és veszedelmes szakadásokat, s mély gödröket csinálhatna, egyenes lineán nagy zuhajjal esendő lejövésébe elannyi-

ra, hogy a' közönséges Ország utját is költséges nagy és erőss hidakkal lehetne és kelletnék tartani [Msz; GyL].

lejövetel 1. központból külső területre/alacsonyabbra/délebbre fekvő helyre jövetel; sosire într-un loc situat la periferie/la o altitudine mai mică/la sud de ceva; Herunterkommen aus einer Zentralstelle auf eine auswärts/niedriger/südlicher liegende Stelle. *1661:* Mindezeket cselekedtetik Kegyelmed lejöveteleinek jó reménségi és Kegyelmed megmutatott igaz atyafiságos jóakaratja [TML II, 82 Rhédei Ferencz Teleki Mihályhoz]. *1712:* Maga sem tagadhattya bátyám Uram eö kgme azt, hogi én le jövetelemet sokkal elób ne kivántam volna, levelem által [JHb XLVIII Jósika István lev.] | ha nyárba leszen le jöveteled kivált Áprilisnak az fottán vagy Majusnak az elein jöj Károly fele mivel engem ott találsz [Medgyes; Ks 96 Haller Gábor lev.]. *1740:* az Gyülésünk végben ment ... Emberek is sokan gyüttek, az ide valok ugyan kételkettek az le jövetelemben, ugy enis kételkettem, az ök öszve Gyülesekben, az sok Arvízek és rosz utak miá [Déva; Ks 99 Kornis Antal lev.]. *1770:* Ha eddig az Uramat Szép betsülettel szolgáltam ugy is akarom végezni, mely tsak Bétsböl valo le jöveteléig tart, az után énis valamely felé forditom a kantárt [Mezőbánd MT; DobLev. II/421 Szánto Sándor lev. édesanyjához]. *1826:* bajos a fel menetel, sőtt a le jövetel is [Alparét SzD; BLt 11].

2. (had) levonulása; sosire (a armatei); Ankunft/Einzug (einer Armee). *1674:* Valami németeknek lejövetelit hirdeték vala, de csak egyik várbúl másikban változtatják őket [TML VI, 576 Teleki Mihály a fej-hez]. *1676:* Hírt Kegyelmednek egyebet nem irhatok, úgy értem az németek Cop lejövetelivel biztatják magokat [TML VII, 302 ua. Vesselényi Pálhoz].

lejövevényez jövevénynek/jött-mentnek szidalmaz; a-i spune cuiva că este venetic; Ankömmling/Hergelaufenen rügen/nennen. *1780:* a Ngtok ... Tisztyeket is meg támadta s három, négy izben is le Tolvajozta, jövevényezte [Páncélcseh SzD; Hr 1/31].

lejövő 1. lefolyó; care curge în jos; herabfließend. *1658:* Bek hegybol le joueo patak [Tarcsafva U; EHA]. *1674:* Az Felsö Porumbakrol lejövő patak és az falu s az Olt szomszedcsagokbanis vagjon egj jo lezás támaszos sövennyel be keritet csűrös kert [A.porumbák F; UF II, 608]. *1715:* Ezen falu fekszik egj nagj völgjben Pojána felöl le jövö patak megjén által rajta [Kisalmás H; JHb XXXII/1]. *1728:* az Zágorbol le jövő patak(na)k ásott arka valaha az Korodi határonn szakadott volna az Kűköllöben [Kelementelke MT; Ks]. *1754:* a' hol az elöbszöri gátrol lejövő viz járása láczik, azon tul a Mlgs Lázár familia joszága felől, vagyon egy darabocska [Jakabfva Cs; BCs]. *1759:* A Faluban a Pruny felól le jövö Patakon vagyon Lábokra épült jó magos Padlásos hid [Alparét SzD; JHbK XL/8]. *1836:* Ezen földet a' Szolokma felöl le jövö patak keresztül vágta, ugy hogy a' Közepén foly által [Makfva MT; EHA]. *1841:* a' Firtusrol lejövő nagy patak jelenleg egészen azon ... birtokon foly [Etéd U; EHA].

2. lenyúló; care se întinde în jos; her/hinabreichend. *1697:* egy darab föld ... vicinitassa ... Nap Nyugotrol a' terben Szekely János örökös földe ... a' Kadbűkiröl lejövő felső és nagyobb Arokig [Dés; EHA] | az Ispánlaki határon az Szilvás felől le jüvő Völgynek az also végiben [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/13]. *1747:* Kökönyes pataka mellett le jövö hoszszub(an) (sz) [Sszgy; EHA]. *1751:* A' Róskáné Rétin le jövő Toroknak ... Allyátol [Koronka MT; EHA]. *1765:* az Nemes Refor. Collegium oldal gyepüre le jövö szölöje [Ne; DobLev. II/364. 1a]. *1793/1794:* A Gorgány nevezetű Oldalnak az a' felsö, és oldalas része, mely a' Lapadi határra le jövő földek végeig mégyen [M.bagó AF; i.h. IV/739]. *1801:* (A föld) Délröl valo részit ... a Völgyböl le jövö nagy árok kettőben hasittya [Légen K; EHA].

3. leereszkedő; care se coboară; her/hinabsteigend. *1741:* a földek közepén le jövö Eke ösvény [M.fráta K; CsS]. *1747:* meleg Oldal melly extendálódik ⟨az eö⟩ Exja része mellett le jövő Ország uttyáig [Mezőbodon TA; JHb XI/31. 4]. *1770/1771:* (A) Tábla ... mégyen fel ... az Harii Lándor nevü széna füig elé a' Bértzen a' tsupig, mely tsupra egy ut mégyen ki Délröl a' tsuprol le jövö élen ... az elsö Tábla barázdájáig [Fejér m.; DobLev. II/428. 14]. *1774:* az Kis Völdgyböl Le jövö ... Közönséges Ut [Ádámos KK; EHA]. *1823:* a' Foldvár Tilalmasok között le jövö Sikatoron [Bh; HG]. *1829:* Az Ujj hegyröl le jövö út mellett a Város végénn [Dés; EHA].

4. lefele tartó; care duce spre jos; abwärtsführend. *1723:* ha a K.Vásárhellyi embereknek nyomoruságok esett az erdőröl valo lejövő uttyokban segiltettek fel állításában [Kvh; HSzjP Joannes Keresztes de Oroszfalu (32) pp vall.].

5. be/lenövő; care creşte în jos; herunterwachsend. *1710 k.:* a két felöl lejövő hosszú haj elég tisztességes, megviselhető szakállá csinálta a szakállat becsülleni szokott szem elött [BÖn. 491].

6. lezuhanó; care a fost doborît; herunterstürzend. *1809:* Lukács István Ifju Gazdát az havason Agyon ütötte a' lejövö fa [Nagykapus K; RAk 11].

7. leszármazó; descendenţ; abstammend. *1805:* ezen Tóó-hellyis ... négy egyenlö, ugy mint Betsky, Foszto akár Somai, Mohai, és Török részekre oszolnék, minthogy ezen négy ágazatu Succession keresik a' Fell peresekis részesüléseket, tagadván ... a' három elsö ágon le jövö Felperesek lehető kereseteket | Az egésznek egy negyedét tévö Foszto vagy Somai Résznek egy hasonfelét hogy az Alperesekis vérségi jusson birják magok a' Felperesekis meg esmérik. Ami pedig ennek a' negyed résznek más hason-felét illeti nyilvanságos ma Contractusbol hogy az ugyan ezen ágon le jövö Trauzner István ezen Tóóbéli maga Részét Détsei Istvánnak örökösön által adta [Ne; DobLev. IV/887. 2b, 3b].

lejt 1. ereszkedik; a se înclina în jos; sich neigen. *1678:* Vállyá Pesteri nevű viz hasittya az határt az eredetig onnan lejtuén Anyinosza nevü vízre [O.zsíl H; EHA]. *1741:* (A föld) amint lőjt a vögyre [M.fráta K; CsS]. *1747:* kereszteken által mégjen mig lejteni kezd [Nagyida K; EHA]. *1772:* Ha a' Mikes Urak Malmától ... eö Excellentiajaéig tér helljen folj a' Viz, az eö Excellentiajáetöl fogva enyimig jobban lejt, kerengöi vadnak, árkais nem szorosabb, tavulabbis van [Kük.; JHb LXVII/253].

2. *átv* lecsúszik; a alunneca; herunterrutschen. *1763:* A perceptorok interessatiója investigatiójára a guber-

niumtól kiküldetett volt Bálint Pál úr, ki is a Somai Sándor nem sincere viselt perceptorságában felette sok hibákat talált ... Ideje is, hogy lejtsen az ember, mert régen hág etc. [RettE 148].

lejtman l. lajtman

lejtő I. *mn* kb. ereszkedő; în pantă, înclinat; absteigend. **Hn.** *1617:* Lejtő hago nevü heljb(en) (sz) [Vaja MT; EHA]. *1757:* A Lőjtő Hágoban (sz) [uo.; EHA]. *1810:* az ugy nevezett Lőjtö Hágoban (sz) [uo.; EHA]. *1857:* A Lejtö hágoban (sz) [uo.; EHA].

II. *fn* ereszkedő oldal; pantă, coastă; Abhang. *1631:* az saly[a] lejteöben talalok ezt az Czeri Giörgyöt [Mv; MvLt 290. 54b. — [a]Mezősályi TA v. O.sályi KK]. *1692/1782:* az Ignáth Juon puszta háza ... Délröl valo szomszédgya bé egy lejtö [M.bénye KK; RfR Lázár conscr.]. *1713 k.:* az öttt ökör be vona az ökröt szekerestöl az kapu fele az löjtön [Tarcsafva U; Pf]. *1759:* egy meg futamodott le a' lőjtőn s a' másik űszte. vitték alá a' Lőjtőn egy darabig [Hosszútelke AF; Kath.]. *1771:* láttuk az ökröt, hogy ... az tőke az Labára hengeredet, az Siklajan léven, de az lejtű felé álot, az elso Lábaji elé felé ... az hatulsok hátra [Mezőmadaras MT; BK. Musta Jánosné Nasztaszija (40) zs vall.]. *1786:* Bosban Lako Matyas Gergelly egy vastag határ Cserefát le vágván s el rodolván be akarja vala hengeritteni a' Lőjtőre [Backamadaras MT; CsS]. *1830:* (Hányatott) halom a lőjtőn [Hídvég Hsz; Mk].

Hn. *1332:* Kuesleuhten (hegy) [Zsuk K; Csánki V, 403]. *1713:* Az Lőjtő hágojában (sz) [Vaja MT; EHA]. *1744:* Hirtelen lőjtőbe (sz) [Siklód U; EHA]. *1748:* A Bosi Löjtö felet (sz) [Koronka MT; EHA]. *1772/1812:* Az Nagy Lejtö uttjára (sz) [Vadad MT; EHA]. *1780:* a halmok kozött vizes volgy lejtoib(en) (sz) [Aranyosrákos TA; EHA]. *1831:* Az erős lejtőben [M.valkó K; KHn 109].

Szk: *~nek fog* ereszkedőre fordul. *1773:* Hogj Oláh Létai Illye Silipnek terhét, midön magamis az Havasra mentem volna, edgj kis kaptaton latván hogj nem birják az ökrei, kérésére én adtam néki segittséget mig azon hellyen ki haladott, annak utanna a Lejtőnek fogvan, mint mehetett nem tudom, mert énis sietven ... utamot követtem [Hesdát TA; JHb II/3 Tompa Gligor (25) vall.].

Sz: *a hágónak ~je szokott lenni. 1711:* Az Kölpenyi Joszag(na)k pusztulasán tsudalkozom, melly(ne)k nem mas Sami Istvan gondviseletlensege az oka, de ha l(ste)n eltet szemb(en) leszek en is eo kegyelmevel bizony nem mutatom hogy az hago(na)k löjtöje szokott lenni [Petek U; Hr I/1] ✱ *nincs(en) (olyan) hágó, amelynek/hogy ~je ne legyen. 1811:* Nints hágó a' melynek ne légyen lejtője, Nints tiszta bor melynek ne légyen seprője [ÁrÉ 59]. *1840:* a régi mondás szerént nintsen ollyan Hágó, hogy lejtöje ne légyen; nintsen olyan sok vagyon, hogy el ne fogyon [Tarcsafva U; Pf].

Nem értelmezhető kétségtelenül az alábbi, a cimszó legregebbi köznévi előfordulását tartalmazó szöveg: *1373:* paronchyola Nagod My nekwnk, hogy my el Mennenk Sofalwara[a] ... Mykor Immar az lewel Magyarazasson Nem Alkhattunnak Mellyk Lewelett Magyaraznak ... feyerwary Ambrws azt Monda way had olwassak Ezt ... Monda Jamett Amady Andras deyakyanak olwasd ezt ne faraggyon Nywgodgyek megy Raytha ... feyerwary Ambrus Monda Nem volna zandekom Arra merit en Nem fwtthattok hegyre hanem ha Laytore hengergenek az Lewelekett megy Magyarazak ... Monda feyerwary Ambrus ... ez Nemes haz Nem Akarom hogy Jtt Legyen az wallatas [RLt 0. 5. — [a]BN].

lejtőcske kis ereszkedő; pantă mică/uşoară; kleiner Abhang. *1572:* Talalank Ismet egy ryggy fel hant hathar domboth az mint nekewnk tecczek Job kez feleol egy Leyteochkeben [Dés; DLt 184].

lejtős ereszkedős; în pantă, înclinat; abfällig/hängig. *1769:* Az Utat az hol Löjtös egyenesittessék meg [UszLt XIII. 97]. *1815:* mikor a kereket kötötte meg löjtös lévén a' helly [Vécke U; Told. 37]. *1816:* egy löjtős Völgyre hajlo széllyes, és meredek oldalaikrol sebessen le folyni szokott essö vizek [Msz; LLt 72/7]. *1835:* a' hely ... egy kisség lejtős [Zsibó Sz; WLt].

lék l. vék

lekacag 1. kikacag; a rîde de ...; a lua în rîs; auslachen. *1819:* mindenkor le katzagta öket Lizi, hogy mint tzibikkel a' Sánta lábával [KLev.]. *1823–1830:* Jánó Józsefnek tulajdonitom azt, hogy énektanulás nélkül maradtam ... mikor a praeceptorunk éneket tanitott, én nem tudván hozzá, Jánó engem mindenkor lekacagott | Ma hiszem a magyar huszártisztek is viselnek gombos nadrágot, de akkor lekacagta volna öket az ember, mert mindennek szijas nadrágja volt [FogE 79, 202–3].

2. *~ja magát* kimulatja magát; a se distra/amuza; sich tüchtig amüsieren. *1823–1830:* Vége lett a' Komédiának, s magunkat is katzagva fekünni mentünk [FogEK 267].

lekajlik lekajszul/konyul; a se răsfrînge; sich niederbiegen. *XIX. sz. m. f.:* A csizmámnak a szára Lekajlatt az orára Hipp![a] [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — [a]Táncszó].

lekalászol lekaszabol; a căsăpi/a măcelări; niedermetzeln. *1653:* Zolyomi Dávid haddal mégyen a Császár Péter hadára és lekalászolja öket [ETA I, 144 NSz].

lekalauzol levezet; a călăuzi în jos; hinabführen. *1767:* aszt kiáltya vala Atyim Avrámnak ... a Tisztarto ... két aranyat adott néked, hogy le kalauzoltad az allföldre [Dupapiatra H; TKhf Jován Peter (23) jb vall] | Atyim Ursznak tőbb szavai közöt hallám ezen szavait ... Pap Miklost is te kalauzoltad le az Allföldre, kire monda Atyim Avrám, te abban hazutz én nem kalauzoltam [uo.; i.h. Luka Nutz (40) jb vall.] | beszélleni közhirben hallottam, hogy ... Pap Miklos nevü Tisztartaját az Allföldre Atyim Avráham, és Luka Onutz kalauzolták volna le [uo.; i.h. Lupás Adám (18) jb vall.].

lekanyarít leszel; a tăia în formă de felie; abschneiden. *1823–1830:* éhen nem hal meg az ember, rozsból készült kenyerek bövön vagyon, s akinek tetszik, egy-egy darabot lekanyarítván vacsorakor, a zsebibe dugja [FogE 252].

lekap 1. hirtelen leakaszt; a lua repede jos; plötzlich herunterhängen. *1600:* Latam mikor ferench Janos le kapa az pulchat es kj futa az aiton [UszT 15/67 Thamas Georgy zentegihazas olah faluj zabad zekelj vall.]. *1654:* Miha⟨ly⟩ deak az szegröl egi kardot le kapa, az Kiralj

biro elejbe alla, s nem boczatak kj [Ksz; BLt 7 Mihaly Andrasne Katha Asz(ony) (32) pp vall.].

2. leránt; a dobori repede; her/hinabreißen. *1781:* ökötis a földre le kapták tépték a labakkal rugdosták [Márkod MT; BetLt 7 Orbán Pál (23) vall.].

3. leemel; a lua repede jos; (schnell) herunternehmen. *1841:* kalapamat fejemböl le kapam [K; KLev.].

4. lehúz/szól; a critica aspru; heruntermachen. *1884:* Keszler úr ... nem cselekedett okos és igaz dolgot, ha lekapta Mikszáthot. Nem hasznos dolog ez, mert nem vagyunk olyan sokan, hogy afféle tehetségeket, mint M., ledorongolva, mégis maradjon elég [PLev. 110 Petelei István Jakab Ödönhöz].

lekapartatik megkapartatik; a fi răzuit; abgeschabt werden. *1815:* A' Krumpinak kapálása ... a' levelek körül a' föld kézzel vagy buta vaskoval vigyázolag meg piszkáltatik, 's a' tserepes vagy igen száraz föld böre vékonyan le kapartatván a' tavulabbrol kapával fel vágott porhanyu nedves földel ... a krumpi koronája simán el fedetik [Kováts Sámuel, Utasítás a' Krumpi termesztésére (nyomt.)].

lekapcsol 1. kapoccsal összefog; a prinde cu clame; verklammern. *1592:* 10 Tarotzkoy Sing wosbol Chynaltatom Eött kawatt, Melyel Az vyzbe Jaro gerendakott Le kapchyoltak. Az kowachnak fyzete(m) f 1 d 75 [Kv; Szám. 5/XIV. 261 Eppel Péter sp kezével]. *1595:* Acz Boldisar czjnalgatot az Paalon (!), holot tzöuekeket veretet és tamaszakot rakot be ... 3 Vassat adot melyel az Tamaszt le kapczoltak es le köttek szegesztek p(er) d 24 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 152 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

2. kapcsot kiold; a descheia/descopcia; auf/aushakken. *1760:* (Barcsai Gergelyné Naláczi Sára) azonnal lankadozni kezdvén, míg mellrevalóját róla lakapcsolták, meg is hala [RettE 112].

lekapott (rõptében) lejegyzett; notat (în grabă); (im Flug) notiert. *1870 k./1914:* Cursus: igy neveztünk minden kézikönyvet pótló s egy-egy tantárgy egész évi, vagy félévi tananyagát (pensum) magában foglaló kéziratos füzetet. Néha a tanár adta ki az általa kidolgozott kéziratot ivenként egynek s a többiek ugy másolták tovább, néha az előadás után „lekapott" jegyzetekből állítgattuk össze s egymáséból másolgattunk [MvÉrt. 9].

lekaszál 1. kaszával levág; a cosi, a tăia cu coasa; abmähen. *1642/1722 k.:* Kaszalni valo fűvet adnak, azt le kaszallyák, fel takarják beis hordgyak [M.fülpös MT; GörgJk 83]. *1727:* Redei Sandor Ur(am) ... monda ... ez a' föld enyim, eszt Szasz Jstvan hatalmasul akarja birni, aszt is latam hogj le kaszalva el vivek a' zabot azon Virgo földröl [Homoródkarácsonfva U; WH]. *1751:* az Sályib(an) lakó Jobbágyi ... kaszálták le étzakának idején ... a' Törökbuzát [Mezősályi TA; Ks 8. XXV. 10]. *1844:* Fodor Josef Ur a Fölgyének az oldalárol a tönkölyit le koszálta [Aranyosrákos TA; Borb.].

2. megkaszál; a cosi; abmähen. *1683 k.:* Egy Reteth le kaszalnak, es Fel gyűjtven jo üdüb(en) az Parochus kerteb(en) be viszik, takarittyak [Kraszna Sz; SzVJk 40] *1777:* Kégyelmetek Joszágunkat invadaltak Potentiose, leis kaszálták [Hsz; BLev.]. *1803:* Ezen kaszálobol ... egy darabott le kaszáltom, s fel is tsináltam [Szásznyires SzD; Ks 34 Szásznyires I. 12]. *1829:* ö Nsagát illető részt le kaszállották volt [Gyszm; LLt].

Szk: *felibe ~. 1848:* Kolos monostori lakosok ... az Uradalomnak Gáti retyét felibe által veszik oly kötelezéssel; tartozok lesznek felibe le kaszálni, alkalmatos időben fel gyűjteni, az uradalom részét haza szállittani [Km; KmULev. 3].

3. levág; a tăia; abschneiden. *1611:* az al peres zent lukacz euangilista nap tayban ... ra Ieot hazamra oduaromban ugy mint harom záz feö kaboztamot le kazalta [UszT 41a].

4. elveszejt; a nimici; zugrunde machen/richten. *1762:* Isten münket ugy kaszallyan le [Szentháromság MT; Berz. 1. 10/39].

lekaszálás 1. cosit; Abmähen. *1643/1687 k.:* Vagyon az Héán égy darab Széna fü a Parochialis házhoz ugy mint öt ember vagy hat kaszálo, mellynek le kaszálásával és béhozásával tartozik ä megye de maga takarja fel [Csitsztiván MT; MMatr. 328]. *1683 k.:* Wagyon ket Reth ... ezek(ne)k alkalmatos üdöb(en) valo le kaszallasaval, Fel gyűjtesevel be hordasaval az Waros belick tartoznak [Kraszna Sz; SzVJk 39]. *1782:* En jelen voltam ... a nevezett Rét le kaszallásán | Az Kerdésben lévő kaszállonak le kaszallásab(an) az Utrált Napon és esztendöben jelen Voltam [Mocs K; JHbK LIII]. *1800:* A város számára hagyott füvetskenek le kaszállásáért fizettünk 60 [Torockó; TLev. 5]. *1824:* a két rét le kaszálása [Kv; Pk 5].

2. leverés; doborire, distrugere; Herunterschlagen. *1771:* az ... Riskulitzai Lakosok által az emlitett Grohotiak gabonájokban botokkal valo le tsépléssel, és le kaszálással tett károkot mindenütt el szemlélvén, az ... aestimatorok betsülték ... a' következendő modon [Grohot H; Ks 80. XL. 17].

lekaszálódik a fi cosit; abgemäht werden. *1825:* (A szénát) a' mennyi az Erge hellyéröl kaszálodatt le általam ... a' Város Istáloja hijjara raktuk [Dés; DLt Nyerges Mihály (31) ns vall.].

lekaszált care a fost cosit; abgemäht. *1643:* ezt az Ionas Dejak Vram Le kassalt vdeö elöt ualo Le uestet buzajat az kit szemvnkel latunk. Ezek az Emberek kasaltak Le[a] [Méra K; RLt 1. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1748:* az essö sokáig verte a' Maroson tul le kaszált fűvet rendűl [Marossztkirály MT; Told. 56]. *1762:* ezen hellyen edj darabot kész le kaszált szénaul Aknai Dobai Mozes V(ra)m ö Kegyelme elcsovált [Désakna; Hr 1/23]. *1765:* Valami le kaszált aproság Zabnak szeme lett Gub. Ol Metr. 1 [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.]. *1770:* Varga Pál Istvánnak egy Darabb Lennyében ... Talaltunk Le kaszalt kárt Három fö Lent Betsü szerént [Gyerövásárhely K; Born. II. 43]. *1778:* Midön ... a le kaszált Sátének egy részét ... Kéméndre bé vitte volna, ottan a Falu között ki lesetette és kikkel ...? [H; JHb XXX/51. 6 vk] *1843:* a' mint a' Helyböl meg becsülhettem, ugy gondolom, hogy a' lekaszált Termés, ha elkészülhetett volna, megérne 17 Rforintokat Válto Czéduláb(an) [Bodola Hsz; BLt 12 Gál János (38) szolga ember vall.].

lekaszáltat 1. a pune pe cineva să coscască (iarba); abmähen lassen. *1591:* miertt hogy az zen Myklosyak az

hattarba zanttottak voltt, Bwzayokat Leh kazalttottam, Az Zamos folwyoknak is eg zabiokat Attam Nekyek Jnnyok wallo penzt d 25 [Kv; Szám. 5/I. 59]. *1595:* az Al peresek zenamoth ... le kazaltottak, melj most rendyl vagio(n) [UszT II/2. A. 67]. *1689:* az Czicz hegye tetejeben ... vagyon 16. esztendeje mi olta magam Irtattam egy darab Irotvant, melyrűl engem ... sem az J. sem mas senki soha nem tiltot, hanem pacifice birtam, megis az J ... rea ment, es az en szena fűvemet le kaszaltatta [Dés; Jk 110a]. *1701:* Arendator Farkas György ur(amna)k ... ezeket kell meg mondani en szommal ... Az Erdő Háti várhoz hagjatott három Szelisteken ... valo fűveket le kaszaltatván jo időb(en) Takaritasa vár szűksegére [H; Utl]. *1711:* a széna csenálasnak ideiebé a mi hitvánság fű volt is abban le kaszáltatta(m) vala egy kévésset [Vacsárcsi Cs; BCs 53]. *1754:* az vtrizált űdőben ... ki kaszáltatta le Temes Todornak itten levő kukuruzáját én nem láttam [Nagygoroszló Sz; WLt Román János (38) jb vall.]. *1826:* a Városi Közőnség a Bogátsiaknak azon helyeken lévő gabonájokat le kaszáltotta [Szék SzD; WassLt].

2. el/megkaszáltat; a pune pe cineva să cosească cu forţă; gewaltsam (her)abmähen lassen. *1751:* Az Ur Berzenczei Ur(am) az okan kaszáltotta le, hogy magais praetendál azon nyil földhez [Mezősályi TA; Ks 8. XXV. 10] | a' fellyeb meg irt hellyben és földben éréséhez közöledet Láb törökbuzájának az felsö resz nyilyát ... Kelemen Uram invadálván ... kaszáltotta le [O.kocsárd KK; i.h.].

lekaszáltatás cosit; Abmähen. *1751:* Mitsoda kára következet a' Titulált Groff urnak ... azon Törökbuza le kaszáltatásából? [Kük.; Ks 8. XXV. 10 vk]. *1782:* Tisztartoja Groff Székely Adám Vr eö Ng(na)k tumultuose fel költvén ... kaszássait azokkal tselekedtették azon gabonáknak potentiose valo le kaszáltatását s galázoltatását [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 20 Udvarhellyi János (33) zs vall.]. *1799:* midön ... az exponens azon Rétnek le kaszáltatása iránt is rendeletet tett volna ... az Asszony az Exponenshez jött ... hogy szénája nem lévén, nem lenne mivel Marháját ki teleltesse [Ne; DobLev. IV/811]. *1844:* Saradi Tamásné Barabási Borbara inhibitoriaja Bandi Janosne ... ellen, egy somogyi kaszalo rett le nem kaszáltatása iránt [Ne Nagylak AF; i.h. V/1249].

lekaszáltatik a fi cosit; abgemäht werden. *1738:* Senki Várasunk lakosi közzűl senkinek mále alá búza termö földét ne adja ... Secus Maléjok az ollyanak(na)k le-kaszáltatik; vagj marhaink reáhajtatnak [Dés; Jk 501a]. *1782:* Azon hely a' holott az Gabonák le kaszáltattak s galázaltattak ... a' Nemes Suki Lakosok birodalmában volt [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 10 Juráth Ignáth vall.] | azon hely a' holott a' fen emlitett Gabonák le kaszáltattak s el galázaltattak ... eddig elé az Nemes Suki Lakosok birtokok alat volt [uo.; i.h. 15 Moldován alias Morzsán Alexa (36) zs vall.].

lekaszáltató lekaszálást végeztető személy; persoană care a dispus cositul; Person welche das Abmähen verrichten läßt. *1821:* ezen Helynek ki jártatása után a' le kaszált Széna ... a' le kaszáltatonak itélődött é? [K; RLt 0. 2 vk].

lekaszáltatott lekaszált; care a fost cosit; abgemäht. *1831:* Mit tsinált azon le kaszáltatott buza vetéssel a hatalmaskodo ...? [Ne; DobLev. V/1367 vk].

lekefél *átv* kb. kiporol; a critica aspru; ausklopfen, abstauben. *1882 k.:* Arról beszélek, ami most legutoljára megjelent tőlem az Orsz.-Világban. — Gyulai Pál atyánkfia — ki engem 4 álló szent napon keresztül örökké mocskolt, szidott — lekefélt érte becsületesen. Azt mondta: „micsoda feneketlen rossz história ez a pap-história — miféle áthághatatlan sötét éjszaka, milyen kegyetlenül idegháborító, szomorú történet ... Ez a hibája, az a hibája" [PLev. 103 Petelei István Jakab Ödönhöz].

? **lekencés** '?' **Hn.** *XVII. sz. v.:* A lekenczes mellett a' szigetben (sz) [Mezőbánd MT; EHA].

lekenyerez a mitui (pe cineva); bestechen. *1880:* Nem tudják megfogni ... micsoda mesés összeggel kellett lekenyereznem Beöthy Zsolt uramat, hogy kinyomtattassa [PLev. 78 Petelei István Jakab Ödönhöz].

lekér (fennebbről) elkér; a cere (să fie dat mai jos); herunterbitten. *1736:* Ha valaki leves ételt kalánnal akart enni, az mint feljebb irám hogy az fő helyre egy vagy két kalánt tettek, onnan le kérte s evett vele, s meg visszaadta [MetTr 330].

lekerget alákerget; a alunga/goni jos; herunterjagen. *1633:* Az falabu Janos haza hejajarol (!) az Nagi Szeocz Istua(n) vra(m) szolgajaual eggüt bene Janossal, ezt az Falabu Janos leaniat Kathat le kergete [Mv; MvLt 290. 36b]. *1771:* Nagy Josefne, és Anucza Annya ... az ház hejjárol tyukjaimat mind le kergették sok lármát miveltenek [Dés; DLt 321. 32 G. Hanczi (56) vall.]. *1812:* a Groffné két versbenis a kapuig a' Strásákot nagy bottal lekergette [Héderfája KK; IB. Gothárd Sigmond (25) grófi számt. vall.].

lekerít (állatot) alákerít, (körbefogva) lehajt; a mîna în jos; (umzingelnd) heruntertreiben. *1757:* fel menénk az Buzának meg tekéntésére holot is tanálok ismét az elébb el botsáttatot ökrőket, mellyeket le keriténk és ... bé is hajtónk [Pagocsa TA; Ks 8. XXI. 13]. *1850:* a szöllöbe Marhák rohantak bé, fel indultam a hegyre azakat lekeritteni [Dés; DLt 1320].

lekiabál lekiált; a striga de sus (în jos); herunterrufen. *1821:* a Mlgos Szeplakine Aszony Frajja ... kiabalta le ... a hatalmasoknak hogy ne hadják a Marhakat bé hajtsuk [Noszoly SzD; Matskási lt Noszolyi cs. 6].

lekiált lekiabál; a striga de sus (în jos); herunterrufen. *1847:* Akkor hallottam, hogy Varga Katalin a tornácból a tekintetes tiszt urak jelenlétében lekiáltván, megszólította a bucsum-cserbui kisbírót, Plésa Juont [VKp 228].

lekiáltó *átv* alákiáltó; care strigă de sus (în jos); herunterrufend. *1710 k.:* (Szász Jánosnak) égből bosszút lekiáltó bűnei vagynak [BÖn. 951].

lekiáltoz lekurjongat; a striga în gura mare (de sus); herunterjauchzen. *1704:* Reggel valami lovasok, kuru-

cok, mutogatván magokat a Kőmál-tetőn, a kősziklán a keresztnél ... Ezek Kőmál-tetőről lekiáltoztak, lövöldöztek, ott a szőlők gyepűjénél sokadoztak mindaddig, míg innen a rácokat kiküldék [Kv; KvE 288 SzF].

lekísér 1. alákísér; a conduce pînă jos; herunterbegleiten. *1705:* a vőfély a menyasszonyt levivé, kit is nyoszolyóasszony hozzátartozóival együtt lekísírék egy kis viskóba [WIN I, 412]. *1812:* én ezzel a' papot Bordi János Telkén le késértem az uttzában állott Groffhoz [Héderfája KK; IB. Magyari János (19) grófi kertészlegény vall.].

2. (rabot) bekísér; a escorta (un deţinut); (Sträfling) führen/bringen. *1704:* azt kívánja a Gubernium, hogy vagy absolutiót az inctus allegatiója szerint, vagy capitalis poenát a director allegatiója szerint itíljünk és voxoljunk. Azért másnapig gondolkozván felőle, reggel felgyűljünk és concludáljunk. Ezek után a rab urat lekísírék és magunk is eloszlánk [WIN I, 181]. *1775:* Pentek Lukátsat mint Rabat ide le kisére Csismás Szánduly ... az fa lapasért [Marosjára MT; DobLev. III/515. 6b–7a].

lekísértet alákísértet; a dispune să fie condus pînă jos; herunterbegleiten lassen. *1710:* Bethlen Farkas ... a maga inasával lámpással kísírtetett le a szállásunkra [CsH 152].

lekísértetik bekísértetik; a fi escortat; geführt/gebracht werden. *1787:* kémény bűntetés alatt parantsoltatik hogy minden Gazda mihelyst száloul valamely ollyas ismeretlen és gyanus ember találna valamellyikhez bé szálani tartazzék a' Falus Bironak hirt tenni, külőmb(en) ... minden haladék nélkűl az ollyan Falusi Biro, és gazda ide kötözve le kisértessék [Torockó; TLev. 3/2. 3].

lekoncoltat felkoncoltat; a dispune să fie căsăpit; niedermachen lassen. *1668:* Jobb lőtt volna ... engem Radnóton lekonczoltatni, hogysem mint erre jutottam volna, a kiben vagyok [TML IV, 380 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz Kövárból (SzT)]. *1705:* ötöt az előkelő emberekben beküldöttenek Graven uramhoz ... akiket mindjárt Graven uram lekoncoltatott [WIN I, 524].

lekopaszt (szőrtől) megtisztít; a jumuli; a smulge penele; enthaaren. *1745:* Kriszta Zakaria és az őcse Kriszta Juon ... egy marha bőrt hoztak es azt mingyárt vetettek a' hamvas kádban ... annak után(n)a le kopasztván a' szőrít ... a' bőrt ki keszitven Szamosujváratt el adták [Szásznyíres SzD; Ks Kutos Todorné leánya Juana vall.].

lekopiál lemásol; a copia; abschreiben, kopieren. *1705:* Ma reggel az úr behívatván mondá, hogy engem küldenek el a generálhoz, és onnan ... Herberville generálhoz is ... Kikről való instructiómat és az expeditiókat, amint érkezém, lekopiálám [WIN I, 613].

lekopik 1. a se şterge; abgewetzt werden. *1798:* vagyon egy kitsiny Poharatskánk ... nagyon fekete szinü; az holott a rezezés, vagy pedig talám aranyozás rolla le kopott [M.bikal K; RAk 30].

2. kb. lehámlik; a se coji; sich (ab)schälen. *1710 k.:* a test szüntelen való változásban vagyon ... a vakaródás által szemlátomást mennyi vékony bőröcske kopik le rólunk [BÖn. 464].

lekopódik lekopik; a se coji; sich abscheuern. *1729:* jo kantza lovát ... ugj elrontották hogj csipöitöl fogva a' Serenyig le kopodott a' böre [Sövényfva KK; TSb 51].

lekopott megkopott; şters; abgewetzt/geschliffen. *1668:* Egy kerekded merőn Arannias Korso, Mosdostol Mas viseltes le kopot Araniu Mosdo Korsostol [Mk Kapi György inv. 4].

lekoppad 1. lekopik; a se coji; sich abscheuern. *1798:* Nagy nyomoruságba estünk a Szegény Szarvas Marhákra nézve mert a Lább fájás és a Szájj fájás meg ütötte; ugy hogy egy némely Szegény két nap sem eszik, mert a Nyelveröl a forroság mián mind le koppad a Bör és az orrárol [Mezőbodon TA; IB].

2. leválik; a se desface; sich abschälen/trennen. *1772:* (Az ökör) Bendőjinek pedig a' Feketéje a' belső fele ... tsak magátol, hidegen is ollyan könnyen le koppada 's le hámlék [Koronka MT; Told. 26].

lekoppan lehuppan/pottyan; a cădea la pămînt; her/hinunterplumpsen. *1850:* Mutus impertinens gonosz fattyu, mászkál, ugrál, mindjárt mindjárt lekoppan, sír, — kaczag megint, énekel, versel [Kv; Pk 7].

lekottáz kottajegyeket másol; a copia notele (muzicale); in Noten setzen. *1823–1830:* Minden szerdán-szombaton délután két órakor kellett tanítani az éneket. Tehát én a kamarába az énekeskönyvből lekottáztam, a szolgám a táblát bevitte a classisba, azután a város három discantistái is azon classisba lévén, elkezdették, a többi⟨ek⟩ utána fújták [FogE 104].

leköltözik (alacsonyabban/délebbre fekvő helyre) aláköltözik; a se muta (într-un loc situat mai jos/la sud de ceva); her/hinunterumziehen. *1689/1718:* talám le akar kgld költözni ide mű közinkben ismét? [Ádámos KK; Pk 7]. *1764:* Károllyi István költözet le és bé ... Kemény Gergelly, Miklos és Sigmond Urak eö Ngok Gerendi[a] közös Joszágokban lévö Kastéllyokban [Nagysajó BN; KS. Mich.Détsei (20) és G.Csizmadia (19) jb vall. — [a]TA]. *1797:* A Város Katonájának a ki az okrőket rendelte hogy a G(ene)ralis quártelyra le költözzünk egy itze bor Dr 8 [Szság; IB III. CXLV. 22].

leköltöztet 1. (alacsonyabban/délebbre fekvő helyre) aláköltöztet; a muta (într-un loc situat mai jos/la sud de ceva); her/hinunterumziehen lassen. *1727:* Flore Szimion ... Csáni Jobbágy volt mind addig, mig ennek előtte egy héttel innét Branicskára[a] az Ur Josika Sigmond Uram le költöztette [Mezőcsán TA; Ks 15. XLIX. 5. — [a]H]. *1778:* Bartos Marton Uram ide alá lakott ... Etzken Andras Uram pedig fen az Erdő torokba, hogy megvakult vala utoljára ... a Leanya magához le költöztette [Albis Hsz; BLev.].

2. leszállít; a transporta jos; her/hinunterbefördern. *1739:* már Hunyad Vármegyében dolgom nem lészen, az Bágasiámotis mind le költöztettem volt [Háceg; Ks 99

Kornis Antal levele]. *1779/1816:* Laktam az Lázár Kis Asszonyoknál ... Béres képpen, egyszér mondának, jertek mert most nintsen hon Lázár Jántsi, azonnal fel menénk ... egy szekér Gabonáját, Darék szánját ... le kötöztetők a Lázár Kis Aszszonyok Udvarokba [Dálnok Hsz; Kp IV. 317 Nagy Sandor letzfalvi mostan Besnyőn lako (28) paraszt vall.].

lekönyököl könyökére támaszkodik; a se rezema cu coatele (pe ceva); sich auf den Ellenbogen stützen. *1635:* en le konyoklem az Aztálra, es az a' zaz Kadar Mihaly arcziul onte egy pohar borral [Mv; MvLt 291. 49a–b]. *1823–1830:* éjfélután két-három órakor felköltvén, az ágya eleibe asztalt vitetett, íródeákokkal hárman az asztal mellé ültünk, s míg egy szentenciát leírtunk, addig úgy elfelejtette magát, hogy míg más szentenciát mondott, addig az asztalra lekönyökölve jót is aludtunk [FogE 90].

lekörmöl le/megkarmol; a zgîria; kratzen. *1630:* arczul Kapa Szanto Martonne Szeőke Petert s mind le keörmeöle hogj az ver mindgjart le futamodek az orczaja(n) [Mv; MvLt 290. 198b].

leköszön (hivatalából) kilép; a demisiona, a-şi da demisia; sein Amt ablegen, abdanken. *1873:* Volt egyházfink Pakai Elek köszönetét fejezi ki az egyháznak hogy ... egyházfinak választották ... innepélyesen leköszön hivatalárol [Burjánosóbuda K; RAk 18].

leköt **1.** meg/odakőt; a lega; (an/fest)binden. *1676:* rev helly ... vagion ... egy tekerő cziga ... tekerő orsojának alia kett eőregh vas pántal megh erösitve az puton alolis egy oszlop mellyhez is vagion ... jstrangal le kötve [Fog.; UF II. 745]. *1736:* Ilyen két stucz vala az Bátori Gábor fejedelem hintajában, mikor Szilasi és Ladányiék Váradon meglődözék, de mivel az istentelen inast az pártosok elcsinálták volt, hogy kösse le az hintóban az stuczokot: mikor az fejedelem az stuczokhoz kapott volna, kezében nem veheté, mert már le voltak kötve, s úgy vesze el az fejedelem [MetTr 372]. *1799:* a' Béres Szekérrel Szőlő karot hozván ... a' Tisztarto is ott lévén, a' szegény Bérest tsak azért, hogy a' tsatlo pátzát le nem kötette volt, kérdőre vette ... s egy szőllő Karoval ... el verte [Berz. 4. N. 31/27].

Szk: *ülés ~ni. 1595:* Sjnorra attam üles le kötnj és Istranghra d/2 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 141 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

2. rögzít; a fixa; befestigen, fixieren. *1595:* Acz Boldisar czjnalgatot az Paalon (!), holot tzöuekeket veretet és tamaszkot, rakot be ... 3 Vassat adot melyel az Tamaszt le kapcsoltak és le köttek szegesztek p(er) d 24 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 152 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

3. elzálogosít; a zălogi; verpfänden. *1770:* Midőn volnék ... Topanfalván az Aranyválto háznál, jövének előmbe ... Topanfalvi Popa Plik Avram egy felől, más felől ... Andréka Nutz és jelenté ... Andréka Nutz, hogy ... levált ... Popa Plik Avramtol 111 Vonas forintokot ... le köté és Zálogban veté az maga részit Din Locul gyin Valtsa ... tizen két esztendeig nem fogja birni [Topánfva TA; Mt]. *1780:* Ezen 500 ~ ötszáz Mforint Summának batorságául ... Nagy Lakon és Kaptalanb(an) levő Joszágomat oly moddal kötöm le, hogy ha azon Sumát esztendő el telésével ... le nem fizetném, vagy maradekim nem fizetnék ... exequalhassak és birhassák is békességesen [Ne; DobLev. III/545. 1b–2a]. *1792:* Jánosi István ados flor 4 Kezes érette Idösb Nagy János oly formán, hogy a' kozma véginél lévő irotván földet kötötte le az Ecclának, ha elégtelen lenne be fizetésire [HbEk]. *1810:* le kőti az arendat(or) annyi fel kelhető jovait amennyi ... elégségesek lésznek (így!) [Km; KmULev. 3]. *1813:* Rettegi Mihály Urnak ... tartozom 50 — ötven R(e)n(u)s forintokkal és 30 xsokkal Válto Cedulában ... azon Summa Pénznek hipotekajául le kötöm és által adom Vassmives Ciganyomatt Antal Getzit [Palatka K; RLt 0. 2]. *1844:* Contractussa ifjabb Dobai Joseffnek melyben az Őr hegyi szöllőjét le kőti a Collegiumnak [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1248].

4. biztosítékul átad/felajánl; a preda/oferi drept garanţie; Gewähr bieten/leisten. *1704:* minden szabadsagokot le kőtek [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 71]. *1828:* a Klitzi legnagyobbik lábamat, mely huszonnegyedfél jugernyi termékeny föld ... le kötöm Bátyám Uramnak, — s Introducáltatam beléje [Tikó Sz; BetLt 1 Cserei Miklós Vajna Istvánhoz]. *1840:* a Bosla Ferentz Uram abbéli kára indemnizatiojára ezennel le köté és introducáláis ... Felső és A.Szt Mihállyfalvi minden Fekvő és felkellhetö Javaiban [A.szentmihályfva TA; Bosla. Kövendi Kováts János a szék birája kezéve].

5. szerződésben kiköt; a stipula (în contract); (in Vertrag) ausbedingen. *1795:* abban a Contractusban éppen azis vagyon irva, és le kötve, hogy a deterioratiok approportionaltassanak a kiváltáskor[a] a summához, és abbol huzattassanak le, továbbá az is vagyon le kötve világoson, hogy tsak a hasznos és szükséges épittések betsű alá jőjjenek (így!) [JHb LXVI/44. — [a]A zálogos jószágának].

6. *~i magát* **a.** igéretet tesz vmire; a se angaja; Zusage/Versprechen machen. *1666:* kérem csak Kegyelmedet, valami dispositiokkal ne kösse le magát az egyheti mulatásra addig, az míg én Kegyelmeddel szemben leszek [TML III. 566 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. — **b.** kötelezi magát vmire, kötelezettséget vállal magára; a se obliga; sich verpflichten. *1701:* minket fen specifieallt Birákot szabad akarattjokbol es edgjezésekből minnjajan kezek be adásokkal megh birálanak hogj valamint eo kglek között el itélljük s igazittjuk, tovább sem szekre Tisztek eleib(e), sem egjébüve ne(m) hurczollják, hane(m) eorokós meg alloi lésznek, le kötvén magokot meg állásra 20 forint kötél alá ..., mely(ne)k két resze az Executoroke, harmada az meg állo féle legjen [Kissolymos U; BLev.]. *1711/1792:* Ugy le köté magát Etzken Miklos Uram ezen Joakarattyáért Etzken András Uramnak, hogy ha valaha ezen ... őrökös Joszágai Szánto földei, le mondásában Törvényt mozdittana, vagy haborittaná maga, vagy Posteritassa Etzken András Uramot ... Calumnian maradjon érette [Albis Hsz; BLev. Transs. 26]. *1792:* a' G(ene)ralis Synodus jonak tanalja hogy Márkodot Berekereszturtol el szakaszsza, ily kötelezések alatt 10 Hogy azon Márkodi Ekkla Törvényes Contractussal le kösse magát arra, hogy a' papnak tartására meg kivántato elégséges jövedelmet adjon [Mv; MMatr. 452]. — **c.** jb-ként/zs-ként földesúri hatalom alá helyezi magát; a se lega iobag/jeler; sich als Leibeigener/Inquilin unter feudalherrschaftliche Macht stellen. *1780/1784:* magakat ... meg másalhatatlanul le

kötöték volna [Galambod MT; Told. 29]. *1782:* a Báttya ... az időben mikor producalni akart ... egy nállam akorr (!) tsiplö Farkas Ferentz nevü embert arra kénszeritett hogy tsak 24. oráig kösse le magát és Joszágát sellérnek, mert ád 60. forintot, tsak azért hogj producálhassan ... de Farkas Ferentz nem hogj rá állott volna, hanem keményen el motskolta érte [Torda; KW].

7. lefoglal; reţine; anhalten. *1619:* Halill pasa is penig mint kit valóban lekötöttek volt az német uraim, valóban kezdett vala velem bánni, hogy nem kellett volna Felségednek az szent békességet felbontani [BTN[2] 360].

lekötelez 1. elzálogosít; a zălogi; verpfänden. *1785:* (A) két rendb(en) levált Summáig mind a négy ökröket le kötelezé Baranyai János ö kglme Titt. Creditor Uramnak [M.igen AF; DobLev. III/603. 1].

2. szívességre/viszonzásra kötelez; a îndatora/obliga (la ceva); jn zu einer Sache (Freundlichkeit, Erwiderung) verpflichten. *1855:* Ha maga Édes Bálint lesz oly szives — hogy Csötörtökön felém jövén bé vigyen vasarhelyre nagyon le kötelez [Búzásbesenyö KK; DobLev. V/1392 Ujfalvy Lajos Dobolyi Bálinthoz]. *1888:* Mélyen lekötelezett Bátyám azzal a hízelgő véleménnyel, mellyel a demokráciáról irott cikkemet kitüntette [PLev. 144 Petelei István Szilágyi Sándorhoz].

3. *~i magát* vminek a teljesítésére/vmilyen állapot vállalására kötelezettséget vállal; a se angaja la îndeplinirea unei obligaţii/a-şi asuma o situaţie; sich zur Erfüllung einer Sache/Annahme irgendeines Zustandes verpflichten. *1761:* Mind ezen Contractusban expressált Punctumoknak meg másolhatatlanul valo meg állására magokat ... le kötelezik sub Vinculo Aureorum két száz [Branyicska H; JHb XLV]. *1783:* Groff Boros Jenöi Korda György Ur eö Exja ... Modo Legitimo admoniáltatott volt benneteket, hogy ... Timagatok egész Falustul 100. Idest száz MForintokban Complánáltatokis, de azon pénznek meg fizetéseig Nyári Kezi munkának intesezésire (!) magatokat le köteleztétek [K; IB. Kászoni Nagy János szb nyil.]. *1806:* a' Panaszlo ... a M(a)g(ist)r(atu)st a' panaszlott praetensiojának ellátására onként meg birálta egyezése által ... a' M(a)g(ist)r(atu)s határozása következéséül magát le köteleztе [Torda; UszLt ComGub. 1753u]. *1811:* magunkat Contractualiter le kötelezzük, s míg továbra többetske szolgálattalis obligáljuk magunkat Ngodnak is [Szükerék SzD; WassLt]. *1822:* (Adósságom) akár mikoron léjendö meg fizetésére magamat és succaesoraimot ezennel le kötelezem [M.zsombor K; Somb. II].

Szk: *(örökös) jobbágyságra/szolgálatra ~i magát* a se lega iobag (pe vecie); sich zu ewigem Leibeigenendienst verpflichten. *1779:* Muntyán Iliszie ... Jo téteményniert és adomannyiert a Praetit(ulalt) Urnak magát kéz bé adással ugy három fiait ... örökös Jobbágyságra le kötelezé meg hihatatlanul [Asszonynépe AF; DobLev. III/537. 1a]. *1796:* a' Praetendens Communitas[a] Földes Uraik ellen egy nehány izben nyughatatlankodván és Rebellalván, midön a' Földes Urak az ország Gyülése elött meg mutatták volna örökös Jobbágyságokot, Iudicialiter is azoknak Itéltettek, söt azutánn magokis kemény büntetés alatt magokot az örökös szolgalatra le kötelezték [Mv; TLev. 5/16 Transm. 15 tábl. — [a]Torockó] (A torockóiak) magokot kemény büntetés alatt az engedelmességre, és örökkös szolgálatra le kötelezték, akár mitsoda Privilegialis Jussok lett volnais, azt örökkösön el vesztették | az All Peres Báro Ur Allegatiojaban azt praetendálja hogy a Fel Peresek Elei a' Földes Urak ellen rebellaltanak, és hogy a Nemes Ország Gyülésén Convincaltattanak, s' magokat a' Jobbágyságra is le kötelezték [Mv; i.h. Transm. 30–31, 38].

lekötelezés 1. biztosítékként való kikötés; stipulare drept garanţie; Garantiebedingung. *1662:* Barcsai Ákos a fejedelemségnek letételekor maga szabadságának, életének lekötelezésével való contractusának megszegésével vádoltatnék az ország előtt [SKr 645].

2. elkötelezés; obligare (la ceva); Verpflichtung. *1833 k.:* esedezem a ns Presbiteriumnak, hogy méltoztat (!) ... Férjem Keresztyéni Férji kötelessége, az szent Hüt mellé állitani, a köztünk fenforgo s háboruság okait közöttünk le Csendesitteni, meg intvén Férjemet hogy azon Házaktol, a kik Házi békétlenségünknek okai, jo le kötelezés mellett el fogja magát [Usz; Borb. II].

Szk: *maga ~e. 1714:* miis ez elöttünk véghez vitt assecura(ti)ojokról magok le kötelezésekről, ez Testimonialis Levelünket ... emanáltatni parancsoltuk [JHb XLV a gub. Nsz-ből].

3. kötelezettségvállalás; asumarea obligaţiei; Verpflichtungsannahme. *1794:* halallol ketten bűntettetek s büntettettek volna tőbben is, ha csak magok alaja irásával a' szo Fogadasra halál bűntetés alatt le nem kötöleztek volna, mely le kötölezéseket mint edgy tizenkét Esztendők alatt nem szűnnek altol hágni [TLev. XX/12. Thoroczkai József nyil.]. *1796:* az ö Elejeknek le kötelezések[a], ha szintén erőszakkal nem ment volnais végben, megis azok más egyéb okokbólis meg semmisittettenek [Mv; TLev. 5/16 Transm. 39. — [a]Jb-i].

Szk: *maga ~e. 1776:* Csiki Emmanuel Vr(am) a szénáját maga le kötelezése szerint takaritsa el addig[a], és az öszi páscuum maradjon egészszen a Dobolyi Iosef Vr(am)nak szabados dispositioja alatt [Újtorda; DobLev. II/483. — [a]Október végéig]. *1796:* (A kiváltságlevelet) Ha ... azért keresik, hogy az által képzelt szabadságokot el érhessék, igy magok le kötelezése ellen vétenek [Mv; TLev. 5/16 Transm. 19 tábl.]. *1817:* Daballyi Sigmond Földes Urunktol vévénk várakozásra Törökbuzát ... oly magunk le kötelezésével hogy a vasárolt Törökbuzát a jövő Szűretkor azon az áran a mind a piaczi áran fog kelni ... befizessük [Gergelyfája AF; DobLev. V/1056]. *1859:* ezennel átt adam azon fél hold két véka Féreü szanto Buza foldemet ... adam p(e)d(ig) a 44 Rft és 10 x Austriai betsnek kamatyáb(an) oly magom lekötelezésével; hogy ... a meg szomszedasitatot fél hold földnek békés birásáb(an) ... Pap Györgyöt meg fogom tartani szavatyosság válolása mellett [Sinfva TA; Borb. I. Kereki Mozes jegyző kezével]. — L. még RSzF 201.

4. kötelező levél, kötelezvény; scrisoare de obligaţie; Verschreibungsbrief. *1796:* az All Peres Báro ... mondotta, hogy tudna nékik[a] Privilegiumot adni, de nem az fel kért Privilegiumot értette hanem értette azon Perfollyta Leveleket, Sententiakat, és lekötelezéseket, a' mellyeket a' Fel Peresség ellen tett kifogásban elé mutatott [Mv; TLev. 5/16 Transm. 28–9. — [a]A torockóiaknak]. *1812:* Én legottan elmentem a' Nagy Aszszonyhoz, és feladván a Groff jelentő kérését instáltam, hogy mindjárt irt lekötelezés szerént engedjen meg a Groffnak

| ujjra mondja a Groff Ur eö Nsga: Édes Tiszteletes Uram, mennyen bé ismét a Nagy Aszszonyhoz és a Tegnap estvéli le kötelezésem szerént ujra kérjen engedelmet [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.].

lekötelezett 1. elkötelezett; obligat (la ...); zu etw. verpflichtet. *1813:* azon Kozma Kosztán Tanui Tolvajok, rosz hírü nevü, némellyek attyafias nexussal le kötelezett személlyek s jó Báráti voltanak igen jól tudom [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9 Kriszte Togyer (36) col. vall.].

2. levélzáró formulában; ca formulă de încheiere a scrisorii; in Schlußformel eines Briefes. *1880:* Tekintetes Uram pedig ... tekintsen lekötelezett szolgájának [PLev. 75 Petelei István Szinnyei Józsefhez]. *1895:* Mélyen lekötelezett híve [i.h. 171 ua. Gyulai Pálhoz].

lekötelezettség elkötelezettség; obligaţie; Verpflichtung. *1847:* a kevés útiköltséget a magaméból is pótolván, hogy iránták lekötelezettségemet bebizonyitsam, Bécsbe mentem [VKp 165].

lekötelező hálára, tiszteletre kötelező; care te obligă la recunoştinţă; zum Dank/zur Ehre verpflichtend. *1880:* Ágai úrtól már régebben értesültem azon lekötelező figyelem felől, mellyel Beöthy Zsolt úr viseltetik törekvéseim iránt [PLev. 75 Petelei István Szinnyei Józsefhez].

lekötelező-levél kötelezvény; scrisoare de obligaţie; Verpflichtungsbrief. *1793:* adam ezen le kötelező Levelemet arrol, hogy bizanyas Elemröl (!) réám szállatt adosságnak intelessiert (!) által adtam Telekbeli allodialis ... szölömet [Szökefva KK; Kp II. 44 Újfalvi Krisztina nyil.]. *1815:* Mely hat czikkeljekből állo kötésben Mi is alább meg irt osztályos atyafiakul meg állapodván, annak minden részben lejendő megtartását s tartatását költsönösön igérjük ezen ... magunkat le kötelezö Levelünknek rendében [Béld AF; DobLev. V/979. 2a].

lekötés 1. megkötés; legare; Festbinden. *1834:* Az Istállobeli Strajfák le kötésére Spargáért 30 xr [M.lápos SzD; HG Eszterházi perek].

2. *maga ~e* elkötelezés; angajament; Verpflichtung. *1733:* Mü Udvarhelyszeki Janosfalvi Vas Pal, Gedő Istvan, Sándor Janos K. Kelemen András Nobiles, Adgjuk tuttara mindenek(ne)k az kiknek illik ... Kertenek volt minköt Udvarhelj szeki Janosfalvi N. Vas Janos es Vas Gergely Uramek, meg biralvan minket fen denotalt szemeljeket arbitrative kez be adás es magok le kötesevel, hoza njulvan (!) azert midőn költeseket meg visgaltuk volna, jovalvan inkab eo kegjelmeket bekessegesen meg edgjesztetni [Jánosfva U; Borb. II].

3. elzálogositás; zălogire; Verpfändung. *1860:* halálom utánra hagyom és hagyományozom ... Akontz István urnal lévő azon 7000 ft ... követelésemet, melyet tőllem Akontz István ur ... kötelezö Levele szerént a' kolosvári piacsori 5ik számu Házára, annak lekötésivel és intabulátio mellett öt Evekre költsön vett [Kv; Végr.].

leköthet 1. *~i magát* kötelezheti magát; a se putea obliga; sich verpflichten können. *1783:* ezen tzélunkot el nem érhettyük, mert kivüllötte a tobb Compossessor Tarsaink nemesek lévén egjmást azon Tanorok Sántza, Gjepüje conservatiojára es tilalmanak oltalmazasara ki ki magát le kötheti [Ádámos KK; Pk 7].

2. *árenda irányába ~* haszonbérbe adhat; a putea de în arendă; verpachten können. *1849:* a szamosujvári e pontban meg szomszédolt ... házomat ... el zállogosithatja, árenda erányába le kötheti, 's elis adhatja a nőm [Km; Végr. Tamás Bogdán végr.].

lekötő 1. *mn* odakötő; de/pentru legat; an/hinbindend. *1681:* Török, avagy Muratt nyergek ... Ezüstel aranyosan megh boritott kápaju, Veres bársonyos szkofiummal varott regi nyereg. Murat ezüstt kengyelek rajta uj Portai le kötö majicz szijjal [UtI].

II. *fn* lekötőszíj/heveder; chingă; Übergurt. *1768:* azon Popák, kik azon Sessiokon laktanak, eó Nsgok(na)k esztendőnként bizonyos taxában egy vakarot, egy kefét, egy lekötöt, egy sebesi pokrotzot fizettek [Koronka MT; Told. 26]. *1812:* Papp Ferentz Udvar Biro Ur Sz. Régeni Hermán János Uramnak másod magával a' Mlgos Udvar számára Uj kötőfékék, és hevederek ... reparatiojáért fizetett légyen ki e szerént: 10 Öt kosár kötőfékekért per 1 Rf. 30 xr. 20 Öt Ordinarie kötőfékekért per 30 xr 30 Három Uj lekötőért párnajával együtt, és egy párna nélkül per 40 xr [Nagynyulas K; IB]. *1820:* Egy psittsés nyereg kengyellel és le kötöjivel [Mv; MvLev.].

Szk: *német ~*. *1802:* Egy jo készületü tsontos Nyereg szerszámával kantarjával ... Egy tárnyitza bérlett nyereg, jo készületü Német le kötövel, tseléd alá valo Kantár nélkül [Ne; DobLev. IV/858. 10a].

lekötő-heveder nyeregheveder; chingă; Sattelgurt. *1805:* Egy Anglusnyereg Szarvas-börrel boritva, Angliai platirozott fekete kantárral, platirozott pár kengyel vassal; lekötö és haslo Hevederrel, vercjték posztoval [Mv; TGsz 52].

lekötő-pánt malomrész; parte a morii; Teil des Mühlwerks. *1847:* A Nagy Bonto Uj, fedele, kőpadja palloi bonto Csákányai, Vánkossai ujjak a Nagy Bonto orrán Vas kaptsak, és elöl a víz felöl lévö orán hoszszu le kötö pánt [Dés; DLt 316].

lekötő-szíj (lekötő) heveder; chingă; Übergurt. *1642:* egy fekete Czapaval boritott ezüstös hegyes Tór, egy Veres Czapara Czinalt aranyas ezüstós hegyes tór haro(m) le kötö szy [Koronka MT; Told. 1a. II]. *1656:* hagiom az vertsye Lovamot, uy köves pártai legh szeb szerszámommal, orraba valojaval, fek emleivel, zabolajaval, köves veres Barsonios pallosoczkaval; Veres Barsonyra varrot czafrangos Uy lekötео sijal scophiumossal [Ádámos KK; BálLt 93]. *1692:* Egj par kengjel szi, ket heveder, egj farmatring, 4 szi, egy lekötö szi [HSzj *farmatring* al.]. *1731:* Az Lotanitásb(an) pedig ezt az modot kell tartani, hogy ... ha annyira szelidedik le kötö szijjat kell rá kötni, elsöb(en) nem szoritván meg igen erössen. Azután penig pokroczot öszve hajtván kell rá kötni az hátára az le kötö szijjal, az hol az nyereg áll [JF lovászmesteri ut]. *1736:* Kivált az közepesse az fő embereknek mikor utra mentenek télben, az lovak pokróczát, kenderöl vagy szijból álló lekötö szijjával a ló hátára kötöttek, s úgy fogták be az lovakot s úgy mentenek [MetTr 367]. *1761:* Lovász Nyereg paraszt farmatringal, le kötö szíju az

egyiken, a máson egy heveder, bőr párna az egyiken [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 24]. *1812:* egy ujj bőres nyereg mindenféle szerszámmal, két nyereg takaroval két kantarral edgyik rezes és verejték sarga posztoval azon kivűl egy más formatring és le kótő sziju [Körtvélyfája MT; LLt]. *1820:* egy Lovaglo kantart ... egy le kotő szijut és egy tritzlit [Vessződ NK; Told. 19].

Szk: *bagaria ~. 1683:* Hét bagaria le kötö szij [UtI] ✱ *majcos ~. 1683:* Két majczos le kötö szij [UtI] ✱ *párnás ~. 1747:* edgy párnás lekőtő szij [Spring AF; JHb XXV/88. 6] ✱ *portai ~. 1659:* Két portay falra valok ... Ket portay lekeoteo szy [LLt Fasc. 146].

lekötött elzálogositott; zălogit; verpfändet. *1769:* Bartok András ... le köté ... égy széna Rétit ... ollyan Conditioval, hogy ha a' Debitor ... a' száz Mforintot ... meg nem adná ... Creditor ő kglme ... a' le kötöt Joszágokat ... el adhassa [Torockó; Bosla]. *1837:* én B. Josika Imre ... el határoztam magamat abban, hogy adgyak nekie[a] egy 60 — hatvan ezer Conventios Rhenens forintböl allo Moringot ... és le kőtem ezen Summaban Lonai, Gyéresi, Szentkirállyi és Szent Mihály telki Joszágaimat ... ő addig ezen le kőtöt Joszágokat a successoroknak ki ne adgya, mig a meg nevezett hatvan ezer Conventios forint moringat le nem fogják fizetni [Torda; TLt Közig. ir. 438/1844 Br. Jósika Imre sk kötelezése. — [a]Feleségének, Gingeli Annának].

lekötött-nyelvű tanúskodási jogától megfosztott; privat de dreptul de a se apăra; das Recht als Zeuge entzogen. *XVIII. sz. eleje:* diffámált az I illyen szoval tudni illik te le kötött nyelvű ember vagy [Kvh; HSzjP].

lekötöz 1. kötéllel leszorít; a lega cu funie; mit Seil abbinden. *1590:* Keotel wereo Petertul Kys fazakas vczaban veotte(m) ... Az Taligara egj veg Sinort kiwel az Semelt le keoteoztek d 8 [Kv; Szám. 4/XIII Gr. Wass malomreg.].

2. megköt; a lega; festbinden. *1592:* Kis Georgi ... vallia: Hallottam mastol, hogi Mihali az fiat le keoteozte volna es vgi verte volna [Kv; TJk V/1. 209]. *1723:* Midőn penig az Luka Vaszily fia kérte volna Nemasagi uramat Luka Illye hogy bocsattassa el az apját, ne tartassa oly Sokáig a Tömlöczb(en) ot voltam, és Hodákon be ragadá a' szánynyába s le kötözé s hogy rá ült a nevendéken inassa nem látám mivel elöl kalauz voltam estve késön [Hodák MT; VGy. Prekup Ojnicza (40) jb vall.].

lekötöztetés odakötöztetés; legare de ceva; Anbindung. *1636:* az ember mindjárt világra való születése után kezeinek lábainak egyenesen valo neveltetésekért, az böltsöben valo le kötöztetését neheztelvén, és azon való békételenkedésböl ... az Dajkának ének szóval való rengetésével kérlelödik meg, és tzenderedik el [ÖGrAj 7].

lekta láttamozás; vizare; Sichtvermerk. *1761:* A cum Protestatione dicit: Ezen Causa midön in merito folyna, és az I.Iis magok Conclusiojakat exhibealták volna observálya az A.hogi az I Ik Conclusiojakban oly levelekre digrediálnak melyek in figura sedriae fel nem olvastattanak, mint hogy lecta sints réájok irva (:holott az A Exhibitái mind lektázva, s exhibitázva vadnak:), s talám az I Ikis magok leveleit melyeket in figura sedis exhibealtanak, s fel olvastattanak ha Curjosusok kévántak lenni exhibitáltatták s lektáztatták [Kv; PolgK 41–2].

lektáz láttamoz; a viza; mit einem Sichtvermerk versehen. *1761:* az I Ik Conclusojakban oly levelekre digrediálnak melyek in figura sedriae fel nem olvastattanak, mint hogy lecta sints réájok irva (:holott az A Exhibitái mind lectázva, s exhibitázva vadnak:)[a] [Kv; PolgK. 41–2. — [a]A teljesebb szöv. *lekta* al.]. *1763:* voltam Kolozsvárott, requisitorium mandatumot vittem volt a conventualisokra de ebből irta volt Farkas János nevű cancellista, az itélőmesternek, Domokos Antal úrnak sem kell vala lektázni [RettE 155].

lektáztat láttamoztat; a da la vizat; mit einem Sichtvermerk versehen lassen. *1761:* Az I Ikis magok leveleit melyeket in figura sedis exhibealtanak, s fel olvastattanak ha Curjosusok kévántak lenni exhibitáltatták s lectáztatták, azért az A hogj ha az Inctusok Conclusiojokban tangalt de még fel nem olvastatott levelekkel élni akarnak légyen facultassa az Anak azok ellen Contendalni és felelni[a] [Kv; PolgK 41–2. — [a]A teljesebb szöv. *lekta* al.].

lektáztatik láttamoztatik; a fi vizat; mit einem Sichtvermerk versehen werden. *1761:* mindennémű Litteralei in figura sedriae ambátor nem lectaztattak el olvastattak azon kivűlis parban az Anak által adottattnak [Kv; PolgK 43].

lektika, leptika 1. kétkerekű kordé; şaretă; Zweiradkarren. *1692:* Az lektika hámja [Szárhegy Cs; LLt]. *1704:* kiindula Pekriné asszonyom, ki is egy lektikában ülvén, kibe maga adott két öszvért a generál, minthogy a magájéi rosszak voltanak [WIN I. 266]. *1724:* egy Lektikába(n) való uj kerék vas nélkűl | vagyon egy leptikában járo uj kerék vas nélkűl [Koronka MT; Told. 27, 29/12]. *1729:* az Hintó szinben ... talaltunk Egy kis Sézát. Ugjan fedél nélkűl 's kasa nélkűl valo más lectikatis [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. *1733:* Edgj hitván Leptika két vasas kerekeivel [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1735:* Egj Leptikának egesz újj fa keszületi [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc] | A Hinto szin ... Egy újj bőrel boritott Leptika [Királyhalma KK; Ks 23. XXIIb]. *1748:* Jo vasas kerekü Lektica hozza valo Hamjaval, gyeplőivel [Nagyida K; Told. 11/95]. *1753:* Egy romladozott Lektika egy vasas kerekevel N 1 Egy jó Cseza appertinentiajival N 1 [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1790:* Egy Rongyos Leptika hozza valo egyes Hammal Kantarral együtt [Sv; Ks]. *1823–1830:* (Lengyel Józseffel) Mündenig mentünk kariolon, kétkerekű lecticán egy lóval, melyért fizettem 3 Rhf 24 xr [FogE 250].

Szk: *egylovú ~. 1750:* Mgos Josika Maria Aszszony ... a Marus partyan egy Lovu Léptikan alván az Inast el küldette volt hogj sietesse az berek Hordokat, maga pedig tartván az gyeplőt huzni talalta a Lo száját ... szinte bele essik vala Leptikástol a Marusb(a) ha magam meg nem tartom vala [Déva; BK 144 Mich. Somlyai (50) ns vall.].

2. *gyalog ~* kb. gyalog kordé; lectică; Tragkarren. *1705:* Eljárván pedig az egész várat, nem találék az úrnak sok mindenc közül egyebet, aki valamit ért volna, az asszony gyalog üveges leptikáját [WIN I. 645].

lektikaforma kétkerekű kordészerű (kocsi); ca o şaretă; asemenea unei şarete; zweiradkarrenförmig (Wagen). *1744:* vagyon edgy lektika formáb(an) kocsi ... vas pántotskák rajta [LLt Fasc. 67].

lektika-párna perniţă de pus în şaretă; Kissen für einen Zweiradkarren. *1733:* Edgj viseltes szederjes Leptika párna [Marossztkirály AF; Told. 2].

lektikás kordés, taligás (kétkerekű járműbe való); pentru şaretă/lectică; Karren-(Pferd). *1728:* Hatt pejj szörű Hintós Lovak, es egj Leptikás [Ludvég K; Told. 29/19].

lektikus-láda ? (kétkerekű) kordé-láda; lădiţa şaretei; Kist/Lade eines (Zweirad)Karrens. *1753:* Hoszszabb zaros veres Kotsi Láda N 1. Fejer Lakatos Láda No 1. Kis Zöld Lecticus Láda No 1 Paraszt tolyoka Láda [Marossztkirály AF; Told. 18].

lektor (rektor) tanító; învăţător, dascăl; Oberlehrer, Schulleiter. *1571:* Lector aztala Thartasat eo k. haggyak az quartabol Mint eleot uolt [Kv; TanJk V/3. 35a]. *1585:* Az Scholaban az Lector hazanal az Arniek zeket hogy meg dezkaztatuk ... Attunk ezektol Ach gergelnek mindenestul ... d 84 [Kv; Szám. 3/XIX. 28]. *1598:* Az Magiar Lector hazaba chynaltattűnk egi hozzw zeket ... f-/15 [Kv; i.h. 7/XVI. 49]. *1600:* Aztalos Lukach miuelt volt az scholaba ... Marton deaknak az Lectornak egi keoniw tartot fl 1 [Kv; i.h. 9/IX. 51]. *1601:* Janos Vramat az Lectort, Mikor Predicatorsagra hittak volna, az Plebanos haznal helt adanak nekj [Kv; i.h. 9/XV. 10 Jeremias Nekel sp kezével]. *1621:* varsoczi Lector pinczeyere fellwl Egj kett fele nyilo ajto fedelet io Eoreget d. 35 [Kv; i.h. 15b/IV. 25]. *1674:* Anno 1654 ... kereszteltettem meg ez ... fiamat; keresztapjai Járay János, az unitária eklézsiának magyar prédikátora és Dálnoki Lőrinc, az unitária eklézsiának lektora [Kv; KvE 192 LJ].

Szk: ~ *keresni. 1598:* 16 May hogy eo kegielmek biro vram tanachúl Miklos Deakot Lector keresny Besztercere kwldetek keoltet magara es lowara f. 1 [Kv; Szám. 7/XVI. 32].

lektorság (rektor)tanítóság; funcţie de învăţător; Amt des Oberlehrers/Schulleiters. *1595:* Dipsere vitte D. Nicolaús Conradűst és az Lectorsagra hiúattatot D. Mathiast Dipsensist, Markos Lörincz 2 loaúal ... f 1 d 50 | Plebanus Wram ... jelentúen, hogy ő f 4 adat volna Nicolaús Conradúsnak költsegül, hogy faragyon és az Zaz földere (!) mennyen egy túdos ember keresnj Lectorsagra az Scholaban [Kv; Szám. 6/XVIIa. 114, 117 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

lektúra olvasottság, tudás; eruditie; Belesenheit, Bildung. *1775:* Meghala a szegény Sombori János uram ... Alkalmas judiciumú ember volt szegény, lecturája is volt, ifjúkorában csintalan ember volt [RettE 344].

lekucorodik lekuporodik; a se ghemui; niederkauern. *1629:* az kerekes Szüle ... az agy labanal kuczorodot le oda üte az vram [Kv; TJk VII/3. 121]. *1650:* egj ember az fel kezeuel megh foga az vstőket az Lónak ... fogek egj nagy palczatt hogj odalba surjam vele le kuczorodek az eres vegehoz ot hagia az Lovatt el futamodek [Nagykede U; UszT 8/64. 68g]. *1760:* le kutzaradánk a füben addig, míg az Exponens Ur ő Nga el halada onnét [Bethlen SzD; BK. Rusz Iuvon (26) merc. vall.]. *1794:* egy szöllő tő mellé le kutzaradatt [MNy XXXVIII, 208].

lekucorog lekuporog; a se ghemui; sich zusammenkauern. *1831:* (A) Rab ellen a bizonyittatván be: hogy ő szolgaja lévén ... Nehai Czako Sigmond Urnak, midön le kutzoragva a Pénzes Ladaba be markalt, es onnan Penzt lopott — ezen factumán Czako János Ur rajta érvén, a Pénzt tőlle el vette, és fel pofozta [Dés; DLt 332. 10].

lekurhol lehord, összeszid; a certa aspru; heruntermachen. *1854:* De ő tudja ám, mert jól lekurholva űzted el magadtól [ÚjfE 24].

lekurjongat (kiáltva) leszid; a lua la refac; (schreiend) abkanzeln. *1846:* ha valaki érette fel szól, azt le kúrjongatja [K; KLev.]

lekurvaanyáz *becsm* anyját lekurvázza; a-i spune cuiva că mama sa este tîrfă; seine/ihre Mutter Hure nennen. *1828:* le kurvanyázta — azt mondván, hogy kendnek kurvannya mit tud hozzá [Ilyefva Hsz; HSzjP Tőrös Pál (70) gy. kat. vall.].

lekurváz *becsm* kurvának nevez; a-i spune cuiva că este tîrfă; Hure nennen. *1584:* Kerekes Matias es Andras kowach valljak Ieowe oda Kowach Ianos Zabo Casparhoz egy legelert ... Kowach Ianos Zemebe ezt monda, A the feleseged Curwa, Es minde(n)t le Akar Curwazny [Kv; TJk IV/1. 367]. *1598:* Peterdy Balasne Ilona azzony ... vallya ... sok Jambor azzoniokat le kurwazott[a], es egy nehaniatt megys vert, en Zegeni fejemetis egynehanizor kurwazott le [Kv; TJk V/1. 273. — [a]Borgyasne]. *1637:* igen igen lator nieluű aszony az az boitos ersok mert az felesegemet egjnehanszor le kuruaczta [Mv; MvLt 291. 95a]. *1688:* az ferfi felesegit hogy meltatla(n) le kurvazta masok hallattara arrul meg kőveti [SzJk 226]. *1741:* Pap Demeter azon Angyelekott el foglalni akaro Attya fiakat le kurvázván, turbálta és ki hánta [M.igen AF; Kath.]. *1846:* Dosa Imréné Ifjaszonyt erössen szidalmazta le kurvázta, Tövissi Sándor kurvájának nevezte [Kakasd MT; DE 2].

lekurvázás kurvának nevezés; faptul de a spune despre cineva că este tîrfă; Benennung mit dem Schimpfwort Hure. *1845:* A Léányod le kurvázásaért mások hallattára miért fenyegetted Madarasi Adámnét? [Dés; DLt 502. 2 vk].

lekurváztatás kurvának neveztetés; faptul de a spune despre cineva că este tîrfă; Benennung mit dem Schimpfwort Hure. *1840:* Instálom a' Tkts Tanátsot méltoztat Darabont Istvánt Feleségem le kurváztatásáért, 's reám tett piszkaiért illő büntetéssel meg büntetni [Dés; DLt 1008].

lekushad l. legushad

leküld 1. vkit alacsonyabban v. délebbre fekvő helyre küld/meneszt; a trimite pe cineva într-un loc situat mai

jos/la sud de ceva; hin/herabschicken | vkit külső fekvésű helyre küld/meneszt; a trimite pe cineva într-un loc situat la periferie; an einen auswärts liegenden Ort schikken/abgehen lassen. *1670:* Az diószegiekben is az öreg embereket leküldtem Fejérvárra, vigyék eleiben az kapucsinak és referáltassák, mint lött az katonák levágása [TML V, 131 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1705:* amikoron a generál az uraknak igyekezteteket megtudta volna, Acton uramat leküldötte az úrhoz, és megizente, hogy tőle izenjék meg a dolgot, magok pedig maradjanak veszteg [WIN I, 605–6]. *1710:* a francia király elég pénzt és hadat küld le Magyarországban, amint már a híre is vagyon hogy a had leindult [CsH 105]. *1740:* az molnárt nagy nehezen rá vetem hogj az fiát le küldötte ... az malom látni | az Jager inast Posta lovakra ültettem s le küldöttem [A.árpás F; TKl Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. *1763:* én egy kis Fiatskámat le küldém négy ökrös szekeremmel Várhegyre [Udvarfva MT; Told. 44/15]. *1868:* Csütörtökön őtet akartam és Fogom le küldeni [Derzse SzD; BetLt 4 Miklos József lev.].

2. vmit (alacsonyabban v. délebbre fekvő helyre) lejuttat/szállíttat; a transporta ceva într-un loc situat mai jos/la sud de ceva; her/hinunterbefördern lassen. *1710 k.:* búza- s árpával indíték keresetet Lippára ... circiter ötezer köböl búzát és kétezer árpát küldtünk le a Maroson és szépen nyertünk rajta, mert igen olcsó volt a búza [BÖn. 738]. *1717:* A tavalyi buzában vagyon még 3 köböl buza, ha a magazin(alis) buza irant kesön vészém az Urnak tudositását en azt lé küldöm [Búzádbocsárd AF; BfR Sigmond János lev.]. *1724/1779:* a Mester Emberek innen fel menvén a hajo fájit vágasa meg és küldgye le ide [Gerend TA; KS. Bethlen Ágnes lev.]. *1798:* tsináltatok kapákat, s ha elébb nem Szeredán bizonyoson le küldöm [Torockósztgyörgy; DobLev. III/613h]. *1815:* Küldött egy kötés dohányt, mellyet ezennel én is bátorkodtam Nsgod(na)k leküldeni mint mustrát [Banyica K; IB]. *1843:* Tudositásodat köszönettel vettem; csudáltam hogy mi lehet oka, hogy viz míg igen nagy volt 's a Tutaj fákat még se küldéd le [Veresegyháza AF; DobLev. V/1242 Dobolyi Sigmond Dobolyi Bálinthoz].

3. (postán) elküld; a trimite (prin poştă); (mit der Post) absenden/verschicken. *1665:* Bethlen János uramnak mind az vármegye küldte levelet, mind querelát leküldte volt urunk [TML III, 533 Kapi György Teleki Mihályhoz]. *1670:* Én ugyan írtam nekiek[a], biztatám, az mint tudám és az hunyadvármegyeieknek is megparancsoltam, felüljenek; postán küldtem le [TML V, 349 ua. ua-hoz. — [a]A halmágyiaknak.]. *1711:* az M:Cardinalis eö Eminentiája titulussát nékem küld le talám meg kivántatik [Szentpál KK; Ks 96 Haller Gábor lev.]. *1825:* Irni kell Bétsbe az Agensnek, hogy a' Diligensen, vagy más alkalmatossággal, a Transmissiot küldje-le [Kv; Somb. II Benkö István lev.].

4. központi helyről alacsonyabb beosztású személyhez/alárendelt szervhez eljuttat, megküld; a trimite din centru la persoanele/organele subordonate; von einer Zentralstelle einer niedriger qualifizierten Person/unterstellten Organisation zukommen lassen. *1705:* Ez, jóllehet itt nálunk egészben meg nem revelálódott, minthogy magyarnak ezt ide bé, sem onnan kivül, sem Bécsböl le nem küldötték [WIN I, 431]. *1710:* Teleki Mihályt hogy a német császár inkább magához édesitse, impériumbeli grófi titulust küld le neki | (A császár) az erdélyi pápistak kivánsága szerint öt punctumból álló kemény decrétumot küldé le [CsH 214, 306]. *1710 k.:* Amely projectumot de commerciis Bécsben béadtam volt, azt az udvar leküldé, és parancsolta a guberniumnak, hogy küldjék censurájukat ad informationem suae majestatis [BÖn. 930]. *1804:* münemü határozást méltoztatatt légyen le küldeni [Sárpatak MT; Born. G. XII. 11 gr. Teleki Domokos főispán lev.]. *1825:* méltoztasson Nagyságod Hentes Csergö Györgynek ... le küldeni méltoztatott Kérelem levelére tett ... Vég-határozását kegyesenn meg tenni [Torda; TLt Közig. ir. 252].

5. (tartozást) megad, visszaküld; a plăti/restitui (o datorie); (zu)rückerstatten. *1810:* meltoztassék az Ur nekem adni két vagy három hetig valo varásig egy Köböl rosot s két vékát s akkor le küldeni elnem mulatom [Albis Hsz; BLev.]. *1859:* instálnám most az egész interest le küldeni [Mv; DE 2].

6. elbocsát; a da drumul; ent/fort/weglassen. *1775:* Ifjúkorában lakott Sombori János gr. Bánffi Dénes úrnál. Fel is vitte magával Bécsbe, de excessusai miá le kellett küldeni [RettE 345].

7. lekisértet; a dispune să fie condus jos; hinunterbegleiten/führen lassen. *1847:* a tekintetes szolgabiró úr rendelést küldött pandúrai által Bucsumba, hogy az odavaló falusi bírák azon embereket, akik Varga Katalinnal házomra erőszakoskodni jöttek, elfogván, Zalatnára küldjék le [VKp 280].

8. vki/vmi után küld/meneszt; a trimite după cineva/ceva; nach jm/einer Sache schicken. *1736:* Kivált az Székelységen, mikor valamely urfi vagy nemes ifju legény vígan volt s tánczolni akart, leküldött az faluban, az falusi leányokot esszegyüjtette, az házához felvitette, virradtig is tisztességesen eltánczoltanak [MetTr 419–20]. *1780:* ebben az rettenetes erös hidegbe mind meg fagyna[a] talám mikor le küld addig engedelmeskedik az idö [Borosbenedek AF; SLev. — [a]Az alma].

9. lehajtat/tereltet; a face să fie mînat la ...; hin/heruntertreiben lassen. *1731:* az Mén lovakat is gyakran jártassák annak rendi szerént, vizre küldvén le őket gázóltatni, mikor nagy sár nem lesz [JF lovászmesteri ut.].

leküldendő megküldendő; de trimis, care urmează să fie trimis; zu schickend. *1734:* Az Exld Mlgs igireti szerént pedig tudom az le' küldendö assignatiobaném frustralodom [Born. XXXIX. 51 gr. Haller János Nszböl].

leküldés 1. elküldés, menesztés; trimitere; Fortschikkung. *1665:* hirdetik azt is, hogy tractálják, ő felsége engedjen passust az szárazon török ellen, mely még bizontalan, engedi-e? nem-e? az követnek leküldése vagy nem küldése megmutatja [TML III, 462 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. (központi helyről való) megküldés; trimitere (din centru); (von einer Zentralstelle) Versendung. *1669:* Mire vélni, nem tudhatom, hogy ennyi ideig elkésék a Nagyságod oblatioja végezése szerint az ő felsége kegyelmes resolutiojának leküldése [TML IV, 513 Teleki Mihály gr. Rottal Jánoshoz]. *1723:* (A) Resolutiok(na)k azon Gyülésre idejenkoránt való le küldését kglmesen meg igirni méltoztatott[a] [Ks 18. XLIII gub. — [a]A császár].

leküldet 1. elküldet; a trimite; (hin)schicken lassen. *1792:* A Palinka főző velnyitzéje pedig mélyen benn vagyon a Nsgod földin én az Inquisitiot le küldettem Procurator Kováts Uramhoz, olyan formán, hogy abbol egy formális instructiot készittsen [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

2. lekisértet; a trimite sub escortă; her/hinunterbringen/führen lassen. *1786:* az Szam tartois az restáns Taxas Rabakat mind le küldette Szent kirallyra, mit tselekedtenek ottan véllek nem tudam [Torockó; TLev. 4/13. 14].

3. hazaküldet, elbocsáttat; a face să fie trimis acasă/eliberat; entlassen lassen. *1765:* Somlyai Albert, csiki bocskoros székelynek fia, Apor Lázárnénak veje, Bándi Ferenccel, ki is udvarhelyi csizmadiának fia, ez is ugyan Aporné leányát vette, annyira mentek volt, hogy aulicus consiliariusokká lettenek volt. Ennek előtte mind őfelsége, mind más ott lévő főemberek megtudván, hogy nem familiás személyek, hanem alávaló emberek gyermekei, mindjárt despectusba kezdettek menni. Ugyancsak a miá-e, vagy hogy nem tartotta szükségesnek az udvar őket, a minapiban leküldették [RettE 192].

leküldetik alküldetik; a fi trimis; her/hinuntergeschickt werden. *1845:* a malom epittésihez meg kivántato materialék jo rendin a két három nyilalo 4 ölös gerendákon kivül is holnap reggel le küldetnek [Kadács U; Pf Pálfi Dávid lev.].

leküldhet elbocsáthat/küldhet; a putea demite/destitui; entlassen/verschicken können. *1761:* Jósika József ... Generálisságra promoveáltatott ezen mostan is tartó prussussal való háborúság alkalmatosságával. Mely csak arravaló volt, hogy leküldhessék, mivel nem volt semmi olyas virtus benne, melyet méltó lett volna valakinek observálni [RettE 116].

leküldött 1. odaküldött/menesztett; trimis acolo; hingeschickt. *1765:* Továbbá instálok alázatoson Ngodnak magom helyet le-küldött kedves Őtsém Also Elek Uramot Gratiosum Pátrociniumában venni ... méltoztassék [Torda; Borb. II Alsó Lajos lev.].

2. megküldött; expediat, trimis; verschickt/sandt. *1759:* a' le küldett Specificatio szerént compariáltatik Kegyelmed 1. Loval restálni [LLt a gub. Nsz-ből]. *1815:* A' Mlgs Királyi Fő Igazgato Tanáts ... 11197 szám alatt költ s Fő Consistoriumunkhoz le küldött Decretuma [Kv; NyIrK XII, 140]. *1850:* Déési polgár Erdődi Sándornak a' vidéki Mlgs Katonai Parancsnoksághoz be adott — s onnan tudositás tétel végett ... hátirattal le küldött ebbéli kérelmét ... hivatalos ajánlás mellett teszem át czimzett Tanátsnak [Dés; DLt 6].

lel 1. talál; a găsi; finden. *1557:* en kkel Zeken nem perlek ... hanem az ktek penzetth meg adom es az Jozagnak helyet lelem azerth en bozzoth nem akarok wallany [Apanagyfalu SzD; BesztLt 70 Apaffy lazlo nagyfalwrwl a beszt-i tanácshoz]. *1589:* leltenek 3. talat .1. kannat [Kv; KvLt Vegyes 1/2. 39]. *1601:* Keohalmy Pal ... vallia ... vgy foztottak megh az azzonth[a], annak vthanna az azzonnyal menteonk ... oda es ahwn az foztassat monta ot lelteok ez teolgy palczat [Kv; TJk VI/1. 560. — [a]A legények]. *1605:* mattias Kouaczj azt monda az feleseginek hogy gazdazzonj egj bogart leltem [UszT 20/333]. *1643:* parantzollyuk, ez Commissionkat veven az megh fogott Banyaszokat mindgiart boczatassa el őket, s engedgye(n) szabad culturat mindenut az hol arra valo helyet lölnek [Thor. XVI/2 a fej. Thoroczkay Lászlóhoz]. *1794:* Eleget mesterkedtem benne, hogy Ngod parantsolattya szerént de otiori Juris cursu valo Munkátskát be küldhessem, de schol sem lelem [Hosszúfalu Szt; TKhf Jakab Gábor gr. Teleki Imréhez]. *1808:* Veres plajbász ... a jegyezgetésre lévén nállam azonnal kevés papirossat is lelénk [Déva; Ks 119b]. *1840:* Ezen nálladnál tanált ... hamis on huszasokat hol lelted? [Szu; KLev.].

Szk: *bűnén ~ vkit. 1573:* Catalin Azzony Igarto Istwanne Azt vallia, hogy ... Megien Boltiaba Kapa Myhalnenak, Mond hogi myt cheleketetek hazadnal Kereztury peteren ... Bwnen lelte az Kurwafy Mert az Assonemberre masot volt haromsor [Kv; TJk III/3. 64] ✱ *helyét (nem) ~i. 1791:* Popa Jakob Román mindig bukált ... helyét nem lelte [Sebeshely AF; JHb Andrej Hincza (38) jb vall.]. *1811:* Egyik[a] Magazinum sok mismással teli, Hol még az egér-is sokszor helyjét leli [ÁrÉ 12. — [a]Értsd: bástya] ✱ *időt ~ vmihez. 1590:* kjnek kjnek az w resze szere(n)th Jgaza(n) fel oszak Aznak uttanna Egy nehany napoth hattak benne de wdoth soha nem lelenek hoza hogy fel oszak [Farcád U; UszT] ✱ *kedvét ~i vkinek. 1559:* (A) Mezaros ... az Warasnak kedveth lellye [Kv; TanJk V/1. 57]. *1561:* Ha walamely legeny ... olly herre ky menny a' hun semmi ceh nynchen ollyan helyen ket hetnel toab ne leg'en zabad myelni. ha penig kwlomben chelekednek ... Senky effelenek addig miet ne aggion ... hanem az Ceh mestereknek hirre teg'e es az ollyan legen az mestereknek keduet lellye [Kv; OCArt.]. *1572:* Filstich Leorinch ... vallia, hogy ... Mond neky[a] ... Harmad Eztennápra leld kedwet es Elegicz megh[b] [Kv; TJk III/3. 36. — [a]Aros Myhal vrberger Gergelnek. [b]Az adósságról]. *1583:* Zeóke Pal ... vallia ... Chiokos Benedek az Torday Embernek meg hagya hogy be Mennie(n) az Vamoshoz es kedwęt lellię mindenkeppen [Kv; TJk IV/1. 119] ✱ *örömet ~. 1704:* (A levelet) a vajda ... ideküldi a generálnak ... azt mondják, hogy ha az a levél elérkezik, újobban örömöt lelünk Szebenben [WIN I, 210].

2. kb. ítél, határoz; a decide/hotărî; urteilen, bestimmen. *1553:* Az Terwen Jgy lely hogy czyarno[a] fel vege az Negy forintot[b] [Sólyomkő K; KCs. — [a]Czyarno Thywadar. [b]A zálogpénzt]. *1560:* az ew felsege Tablaya es ytelew mesterek azt leltek hogy varas teruenye zerentys az Anyay ket Rez az kolosuari Ewreksegekbewl suky Istuanra az ew attyokra nezne [Kv; SLt ST. 6]. *1568:* Antonius Vicey Laur(entius) Filstich ... aequaliter fassi sunt hogy toruen zerent vgy leltek volt hogy az Kalmar Lazlo Jozagaba se ozlas se bwchyw adyg ne legyen, meg nem az adossag ky tellesedik [Kv; TJk III/1. 186]. *1571:* Az Minemő Torwenie az en Jobagiomnak volt oth az kegtek Warasa belj emberrel valamy lowak el vezeseböl ... wgy lelte wolt keg: teőrweny zerent hogy zowatossat aggia [Pusztakamarás K; BesztLt 3495 Mich. Telegdi a beszt-i főbiróhoz]. *1585:* Chieób Georgy vallia, valek ott az czehben. Az czeh mester Keotelwereó leorincz fel Alla es zamot Ada ... Es monda. Im en az czeh Mesterseget le teze(m). Es vgia(n) le tewe ott, ky kwldek, es vgy lelęk hogy ket hetig visellie meegh a' Czeh Mesterseget [Kv; TJk IV/1. 439].

3. (vagyont) szerez; a cîştiga (o avere); (Vermögen) verschaffen. *1560:* az mely Jozagot eo zolgalattiaual leolt ... Minden Jvssaüal atta ... Attiafianak, Petky Kata Azzonnak [Ebesfva; Ks 101]. *1599:* Reisz Andras Lucas Rodner es Radnothy Jstwan ... valljak ... eo ... chyak az feleseget emlegette hogy mindenet awal lelte kereste [Kv; TJk VI/1. 347].

4. *átv* kap, szerez; a primi; bekommen, erwerben. *1570:* Kosa Myhal ... vallya ... hogy megh verthe Zeoch Myhal ferdēs Kelement ... Eomaga kereste Maganak feredeos kelemen az myth lelt [Kv; TJk III/2. 186a]. *1573:* Anna Bonciday Gergelne ... vallia hogy ... Az vtan egi Nap talalya Kapa Mihalnet kerdezy volt hogy Mint leot volna az dolog hazanal keresturi peteren, Mond hogi Am Myt talalt[a] az esse kwrwafy Maganak lelte | Anna Bonciday Gergelne ... vallia hogy ... leo oda Kapa Myhalneis Mond Keresturinak, Az myt leltel magadnak nekem semy bwnēm benne [Kv; TJk III/3. 56–7. — [a]A kihúzott *lelt* szó után irva]. *1584:* Catalin Keomiwes Mihalnal zolgalo, vallia, Zappanozok vala es a zappanozas felet vgy tetwek (!) mintha egy Nyast wttek volna Labamba, Regel a' varganę Anniahoz Menek, Azt monda hogy a' fewzbe leltem [Kv; TJk IV/1. 286].

5. okoz; a cauza/pricinui; hervorrufen, verursachen. *1756:* Matyas Juonra egész falustol nagy gyanuságunk volt, hogy ördögi Mesterséggel, boszorkánysággal elö gonosz ember let volna, mellyel károkat, s betegségeket masoknak lelt volna [Vályebrád H; Ks 62. 22].

6. vmi ér vkit, vmi baja van vkinek; a i se întîmpla cuiva ceva; jm zustoßen, treffen. *1574:* filstich peter, zemlye Syteo Jstwan ... Azt valliak hogy ... Be leot oda az Bereczk vey Andras Es Mond hogi valamy dolog[a] Ereoszen kialt Ide az hazra chisar Antalne, valami lelte [Kv; TJk III/3. 329. — [a]Értsd hozzá: történt]. *1584:* Chiszar Antalne vallia ... vala Mas giermekemis kynek a' laba(n) vyanak eg kis wtes miat el esek az keórme Es valamy lele zegennek a' labat de megh tekeredet es fel all az Nagy laba vya [Kv; TJk IV/1. 279]. *1676:* Ha valami jól esik, fogadja Isten; ha pedig valami valakinek nem fog tetszeni, ezer s meg ezerképpen kárhoztatják az embert, csak egyéb is ne lelje miatta [TML VII, 134 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1739:* Faluvégi Mihályné[a] ... ez tüzhelyre leüle s monda nékem: „engemet bizony semmi nem löl" [Bözöd U; Ethn. XXIV, 87 Kecskés Istvánné Anna (40) pix vall. — [a]Boszorkánysággal gyanúsított asszony].

Szk: *a betegség ~ vkit* betegség (el)ér vkit. *1584:* Orsolia Kerekes Mihalnę vallia hogy ... fazakasnet (is) a' betegseg huswet taiba kezdette lelni | Egry ferencz felesege vallia ... Az giermeket Rettenetesen kezde az betegsegh lelni [Kv; TJk IV/1. 223, 255–6] ✱ *forróhideg ~ vkit* hidegrázása van. *1671:* Az gyermeket az forró hideg leli, úgy látom; egy órában ha jobban, másban igen rosszul van [TML V, 603 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *harmadnapi hideg ~ vkit* harmadnapi hideglelése van. *1811:* Imets Aniska nénemet a 3 napi hideg kezdete volt lelni [Ks Kornis Anna Kornis Gáspárhoz] ✱ *hideg ~ vkit* hideglelése/rázása van. *1574:* Kiral Ianos azt vallia hogy ... ferench ... Mondot (!) hogi Eo Nem Ihatik Mert hideg lely [Kv; TJk III/3. 386b]. *1637:* Szanto Marton le vle az Tűz heljre, s ereössen leli vala a' hidegh [Mv; MvLt 291. 105a]. *1693:* ót akkor az hideg lölte [Szentmihály U; Pf]. *1811:* Ezen hideglelös szent Mihály napodba, Tudom, lél a' hideg magános ágyadba [ÁrÉ 169] ✱ *negyednapi hideg ~ vkit* negyednapi hideglelése/rázása van. *1710 k.:* Váradon kezde a negyednapi hideg lelni, s márciusig mind lele [BÖn. 529].

7. *mi ~ vkit/vmit* ? milyen baja/betegsége/sérelme van vkinek/vminek ?; a avea ceva boală/necaz; jm etw. fehlt/ist etw. widerfahren. *1568:* Anna Rta Ambrosi Iso ... fassa e(st), Ezt lattam hogy az zabo Balint kapuya kozoth eset vala el az lean ... kérdem, my lelte [Kv; TJk III/1. 199]. *1572:* Markos Antal ... vallya, hogy ... az kezeep vczan Ala Megie(n) volt fayni kezd az Laba ... Seres Martonne ... Mond hogy My lele koma(m)azzon, Mond, Ne(m) tudom my lele a Labomat, Im ne(m) Alhatok rea [Kv; TJk III/3. 86c]. *1600:* Puelacher Jstwan vram es Hozzw Janos vram ... fatentur: ... egy rez kertett ... megys igert vala, de thwdgyuk my lele tehat es meg megh masolta es Nem Akara Adny [Kv; TJk VI/1. 492]. *1623 k.:* egykor az gyermeke kezde fuladozni monda(m) Kata Kata mit csinalz meg fulaztod a gyermeket monda nem tudo(m) mi eordeogh leolte [Mv; MvLt 290. 29a]. *1657:* nem tudja, mi lelte lovát, csötölbotol alatta [KemÖn. 39]. *1724:* Radnóti Susi ... Sokszor panaszkolkodott volt nékem, a' többi között kérdem ... Mi lelt téged ? [Náznánfva MT; BK. Etsedi Sámuel (25) ns vall.]. *1755:* Kérdem hat Aszszonjom mi lélt [Göc SzD; WLt Ternovány Jeremia (40) zs vall.]. *1799:* kerdem eö kglmit hogj mi lölte [Tarcsafva U; Pf].

lelakatol belakatol; a închide ceva cu lacătul; mit einem Schloß zusperren. *1676:* (Az ajtón) vagjon 12 szemböl állo vas lanczoczka, melly (így!) az aytot szoktak le lakotalni [Fog.; UF II, 730].

lelakatolható belakatolható; care poate fi închis cu lacătul; was man mit einem Schloß zusperrbar. *1852:* A' lappancs ajtónak[a] jo erős retesze, és retesz feje, 's lánczon függö, le lakatolhato vas sassa van [Km; KmULev. 2. — [a]A malomban].

leláncol *átv* leköt; a solicita/ocupa; fesseln, bannen. *1807:* Az én Gyermekim ugyan még mind betegek, tsak most jobban vagynak valamivel, ezek mián, mü ugy le vagyunk lántzolva, sem egy felé, sem más felé nem mozdulhatunk [F.detrehem TA; Ks 65. 44. 11 Kemény Ignác lev.].

lelatoria l. relatoria

lelatroz latornak szid/szidalmaz; a-i spune că este ticălos/nemernic/mişel; schimpfen. *1867:* Imre János ... panaszolja hogy Barta János ... öt le latrozta, s kivánja bebizonyittani [M.gyerömonostor K; RHAk 31].

leledzik 1. létezik; a exista/fi; existieren. *1578:* vegeztek eo kegmek hogy az czeh Mestereket Byro vram eo kgme hywassa be mindenik czebelyt, Es Az limitatiot eo kegmek egez tanachiul aggyak Irwa(n) minde(n) czehnek eleibe, Es haggiak megh az czeh mestereknek hogy vgy vyssellien gondot czehe bely mesteryre, hogy ha valaky leleczyk ky a limitatio elle(n) megh esnek Tehag nem azt a zemelt hane(m) egez czehwl bwntettessenek megh azok, Az mely czebol valo vetkezyk [Kv; TanJk V/3. 175b].

2. szk-ban; în construcţii; în Wortkonstruktionen: *(cégéres/szarvas) bűnben* ~ (cégéres/szarvas) bűnben él; a trăi în păcate (foarte mari); in Erzsünde leben. *1662:* Izraelnek még a legszentebb királyai is ... nagy szarvas bűnökben leledzettenek [SKr 322]. *1688:* En Kézdi Vásárhellyi János mostan Desen lako ... igerem ... Semmi Czégéres bűnben nem leledzem [Dés; Jk 84b]. *1762:* az Ita az actionak bűnben[a] leledzett [Torda; TJkT V. 92. — [a]Gyermekgyilkosságban] ✱ *gonosz cselekedetben* ~ gonosz cselekedetben bűnös; a comite fapte urîte; einer bösen Tat schuldig sein. *1670:* (A tüzet okozó) captiva harom napokon ki ki hozattatva(n) az foghazbol elseőb(en) mind az három piaczot megh kerültetve(n) velle az Czigány, kiáltassa megh velle, hogy valaki illye(n) s ehez hasonlo gonosz czelekedetekbe(n) léledzik, halállal bűntettetik [Kv; TanJk II/1. 759] ✱ *gonosz életben* ~ gonosz életet él/folytat; a duce o viaţă păcătoasă; ein böses Leben führen. *1597:* az azzoni ... gonoz eletben leledzett [Kv; TJk VI/1. 26] ✱ *gyilkosságban* ~ gyilkosság terhe alatt él; a comite un omor; unter der Last einer Mordtat leben. *1742:* Veress Sámuel ... Gyilkosságba ⟨is⟩ léledzett [Kisenyed AF; JHb Lidia Sigmond Samuelis Vásárhelyi cons. (40) ns vall.] ✱ *káromkodásokban* ~ káromkodásban bűnös; a fi păcătuit spunînd înjurături; des Fluches schuldig sein. *1737:* Isten ellen való káromkodásokb(an) léledzik [Dés; Jk] ✱ *káromlásokkal* ~ káromlásban bűnös; a păcătui prin defăimare; der Lästerung schuldig sein. *1764:* Azért kelletik meg perelnem az It, hogj Citatoriamban declaralt űdőben és helyen hallatlan káromlásokkal léledzeni nem általlotta [Torda; TJkT V. 192] ✱ *lopásban* ~ lopásban bűnös; a comite un furt; des Diebstahls schuldig sein. *1599:* Myerthogy ... az mentet es gyolch felseo ingeket ez Balas lopta volt el ... Hogy penigh Jllien nylwan valo lopasban leletczet ... az perengere keottessek [Kv; TJk VI/1. 368] ✱ *nem ~ vki halálában* nem bűnös/részes vki halálában; a nu fi vinovat în moartea cuiva; am Tod js nicht schuldig/teilhaftig sein. *1633:* Aztis mo(n)dotta Kepiro Mihali hogi eö megh akarta az legent eöletni, de eo ne(m) leledzik halalaban [Mv; MvLt 290. 136b] ✱ *paráznaságban* ~ paráznaságban bűnös; a trăi în desfrîu; der Buhlerei schuldig sein. *1604:* Benedeknenek leanya Katalin neuw akkor ... paraznasagban leledzet volt [UszT 18/20]. *1688:* (Az asszony) Az I(ste)nnek az 7dik parancsolatba(n) foglalt erőss tilalmát ... altal hagvà(n) paráznaságbannis leledzett volna [SzJk 225]. *1736:* ha ... többször hasonló paráznaságb(an) leledzenék az Incta ... Hóhér által meg-vesszöztetik [Dés; Jk 220b] ✱ *szitkoknak nemében* ~ szitkozódásban bűnös; a făcut vinovat spunînd vorbe înjurioase; der Schimpferei schuldig sein. *1670:* az J. ... ha teobbé comperialtatik affele szitkoknak neméb(en) leledzeni, érdemes jutalmát el vészi [Kv; TJk XI/1. 21].

leledző szk-ban; în construcţii; în Wortkonstruktionen: *vmilyen cselekedetekben* ~ vmilyen tettekben bűnös; care este vinovat de comiterea unor fapte reprobabile; irgendwelcher Taten schuldig sein. *1763:* az I(ne(t)us ... ily vétkes, és irtoztato cselekedeteiért, hogj mint oly I(ste)n ellen káromlo érdeme szerént bűntettessék, más hasonlo cselekedetekben léledező embereknek rettentésekre, szükséges [Torda; TJkT V. 147] ✱ *vmilyen gonoszságban* ~ vmilyen gonoszságban bűnös; care este vinovat de comiterea nişte mîrşăvii; irgendeiner Boshaftigkeit schuldig sein. *1763:* egy fatens ... fatealta, hogj nyilvanason latta az I. eőkegjelmet; az Aszsz(on)y mellett egj lepel alatt fekűnni, melyis oly terhes Circumstantia, hogj nyilvanason lehet concludalni minden következtethető rosz Consequentiakat ... igj méltán fogattathatot el ... hogj inkább az afféle gonoszságban leledző személlyek ki irtodnanak [uo.; i.h. 164] ✱ *vmilyen vétekben* ~ vmilyen vétekben bűnös; care este vinovat de comiterea unor păcate; irgendeiner Sünde schuldig sein. *1763:* minthogy ... az ollyas szemelyről valaki magát Tábor után veti ... minden rosz consequentiakat concludalhatni ... azért hogj ily vetekben leledczők vagj aztot gjakarolni szándekozok meg zabalaztassa(na)k az holnapi Vásár napon 9 orakor mind harman 25 pálcza ütésekkel külen külen bűntettessenek | az Incta ... ezen vetkes cselekedetit ferhez menvén ... gjakorolni mint aféle vétekben leledző, s bele rőgzett gonoszságokban szokásos, meg nem szűnt [uo.; i.h. 176–7, 180].

lelegel csupaszra legel; a paşte toată iarba; abweiden/grasen. *1843:* a' Helynek egy részit ... felszántották ... egy darab soványabb része az idénnig pusztán állott, s a' marhák legelték le a' Füvet [Bodola Hsz; BLt 12 Dudás János (52) szolga ember vall.] | mely darab Helyen a' mi kevés Fü termett, addig a' Falusi Marhák legelték le [uo.; i.h. Molnár Györgye (60) szolga ember vall.].

lelegelt csupaszra legelt; păscut în întregime; abgeweidet/gegrast. *1835:* a kertekbe a hidegek miatt a le legelt fü helyett nem igen akar nőni sarjadék [Zsibó Sz; WLt Kelemen Benjámin lev.].

lélegzel 1. lélegzik; a respira; atmen. *1809:* bajoson lélekzel [DLt 468 nyomt. kl].

2. *vmilyen gyanúban* ~ vmilyen gyanúban leledzik/találtatik; a fi suspect de ceva; in irgendeinem Verdacht gefunden werden. *1865:* Kováts Ferencz ugy szintén Szabó Mártonné bezárt szobában találtatva a legterhesebb gyanuban lélegzelnek [M.bikal K; RAk 252].

lélegzés 1. respiraţie; Atmung, Atemholen. *1810:* Az Aërnek a' Hegyek fekvése és Erdők által eső fris járása és tisztasága, s ennél fogva a lélegzésre alkalmasabb volta, mely szerént ... itt frissen és egésségesenn lehet lakni, mulatni [Doboka; Ks 76 Conscr. 197].

2. leledzés; aflare; Sein, Befinden. *1764:* világos ... tolvajsága az I(na)k, és már régtől fogva afféle életben valo lelegzése [Torda; TJkT V. 224].

lélegzet 1. lélegzés; respiraţie; Atmung. *1815:* Tegnap előtt estve olyan környűl allasok közőtt volt a Feleségem hogy tsak egy oráig valo eleteis bizonytalan volt lelegzete meg rővidűlt, és mint egy magán kívül láttatott lenni [Asszonynépe AF; DobLev. V/975].

2. *~et vesz* lélegzik; a respira; Atem holen. *1629:* eczer az Aszony hazahoz hiuatta ... hogy testamentomot tegien ... czak aleg veszen vala lelegzetett [Mv; MvLt 290. 146a]. *1759:* égyet sem szollat szolhatotis, tsak elég vet lélegzetett [Teke K; Told. 26].

lélegzik szk-ban; în construcţii; în Wortkonstruktionen: *cégéres bűnben* ~ cégéres bűnben él/leledzik; a trăi

în păcate foarte mari; in böser Sünde leben. *1688:* Semmi Czegeres bűnben nem lélekzik [Dés; DLt] ✱ *fajtalan/istentelen éneklésben* ~ fajtalan, istentelen éneklésben leledzik; a păcătui cîntînd cîntce obscene; in unzüchtigem, gottlosem Singen sein. *1686:* Az mi Kgls Aszonyunk eő nga méltoztatott méltatlan voltomat, eő Ngok Méltosagos udvaráb(a) az Cántor Inasok Közze Kglsen bé vétetni ... ennek utánna Inas élet(ne)k gyakorlásában alkalmaztatom magamat, többször affele Istentelen fajtalan éneklésekb(en) nem lélegzem[a] [UtI. — [a]Aláírás: Kis Váradi Péter címeres gyűrűspecséttel] ✱ *parázna életben* ~ paráznaságban él/leledzik; a trăi în desfrîu; in Unzucht leben. *1745:* Illjen okon prosequalom az It, hogj ... czégéres parázna èletben lèlegzett az I. ... eleitől fogván rút otsmány parázna életben lélegzett, egy néhány rendbéli szolgáloinak hasokat meg nevelte [Torda; TJkT II. 18, 39].

Vő. a *leledzik* cimszóval.

lélegző szk-ban: în construcţii; in Wortkonstruktion: *halálos vétekben* ~ halálos vétekben leledző; care a comis un păcat de moarte; in tödlicher Sünde seiend/befindlich. *1702:* (Torockó két polgárát) tömleczben vitettenek ... nappal keményen dolgoztattják ejtzaka ... a Tömletzben hálattjak mint valami Halálos vétekben lelegző gonosz tévőket [Torockó; TLev. 4/3. 2b].

lélegző-lyuk kb. szellőztető nyílás; gaură de aerisire; Lüftungs/Luftloch. *1652:* van egy kűfal annak oldalan az kut lélegző lyuka | Az Tőmlőcz kű sziklából ki vágot. Mélysége negyed fél öl ă föld szinig. ... Egy lélegző lyuka ă var piaczán valo esö (!) Tóó felé [Görgény MT; Törzs].

lelejt lejt; a se înclina; (ab)fallen. *1760:* (A határ) ottan az hegy elen való mentét végezvén az Motsi Völgyben ... ezen patakon fel megyen az Motsi Tőrők buza földekig ... és az Tőrők buza Főldek szélin le lejt az Motsi Gátig [Novoly K; BLt]. *1777:* (A határ) egyenesen fel a Sztrimtura nevű heljre Néz a Hegjtetőre ... Azon tul pedig mindjárt lejt le a völgy közze [Resztolcs SzD; JHbK LVIII. 28].

lélek 1. suflet; Seele. *1573:* mykor Megh hallota, hogi testamentumot tenne Kerestury Megen oda Mond neky Io peter vram az eleo Istenert kerlek hogy lasd Iol megh ... Lelkedet megh ne Banchad hogi ez vylagonis zenwegy lelkednek Bantasara Legen [Kv; TJk III/3. 64–5]. *1589:* eo kgmek varosul ... Weottek eszekbe(n) az Rut, Izoniw Zitkoknak el aradasat, feokeppen az lelkewel valo ektelen zitkokat ... Merth lelek az Isten, es az lelek ellen izoniwwa(n) tesznek zidalmazast [Kv; TanJk I/1. 94]. *1605:* az lélek fűbb része az embernek, ki az eoreog (!) életre és boldogságra való [SzO VI, 16]. *1645:* ă fogoly ... maga vallotta maga feleol, hogy ă kire eo megh haragzik el arullya s hamissannis megh eskeszik reaja, ha az Eordeogők taligan jeonenekis a lelkejért [Kv; TJk VIII/4. 29]. *1753:* Nagyságod sem kévánnya azt hogy az Istentelenség bűntetettlen maradgyon, és más ember gonoszságáért az én Lelkem Számadozzon [Szentsimon Cs; Ks 22. XXIb]. *1781:* ezen fundusnak Interesse rendeltessék ... azoknak lelki Tanitajoknak azaz az ő lelkeket legeltető Református Papnak fizetésében [Erdősztgyörgy MT; MMatr. 493–4]. *1811:* mi feltámodunk és lelkünk idvezül | Por vagy, porrá lészel! ... Távul légyen tőlled az hamisság' Tette, Ne hogy porod 's lelked lakoljon érette [ÁrÉ 35, 116]. *1818:* ha eröszakos halált kell szenvednem, azért a' Te Lelked fog számodolni [M.régen MT; TLt Praes. ir. 321 Palatkai Anna fiához].

Szk: *a ~ kiszakad testéből/vkiből.* *1626:* Azmikor Mattius Janos uramnak az lelek ki zakada az testibeől en akkor ben valek [Maksa Hsz; HSzjP Lőrincz Balint Zentleleky (36) pp vall.]. *1762:* azelőtt ... hogy a lélek kiszakadott belőle, az egyik kezének megmozdításával beszélett [RettE 134] ✱ *lelkében kárt tesz.* *1697:* (Judith) Balint Deakkal öszve ölelkezett s ugj csokolodott uele ... én mondottam, héj, héj Aszonjo(m) miért teszen kegjelmed kárt az Lelkéb(en) hiszem az uradnak Attyafia [Kotormány Cs; CsJk 12 Jmreh Istvánné (19) pp vall.] ✱ *lelkében nyugossza meg Isten.* *1736 u.:* az én Jstenem is nyugassza meg mind testiben a föld gyomrában, mind lelkiben az örök dicsösségben [MetTrCs 482] ✱ *lelkében, testében elvész.* *1710 k.:* Fridericus mátkaságában mennyi sok jó erkölcsű ifjak vesztek ott[a] lelkekben, testekben el az Anglikák miatt [BÖn. 587. — [a]Párisban] ✱ *lelke kárhozatjában jár vmi.* *1620:* Ferdinandus soha az hatalmas császárral igaz frigyet-békességet nem köt Németország képiben, mert az önéki lelke kárhozatjába járna [BTN² 388] ✱ *lelke a lelkével perben/peres lesz.* *1574:* Sofia Nagi leorinchne, Azt vallya, hogy az Mely Nap az vyzbe vetetek Erzebetet ... hallota hogi Ig zolt Martonnak, Az Istenert kerlek hogi az hymet Ne haggiad az Azzonnal ... ved ely teolle ... ha penig ely Nem veszed az Mas vilagonis lelked lelkemel legen peres [Kv; TJk III/3. 368]. *1623/1687:* Ezekett én fellyel megh irt Bodo Péter az én heuteom és lelkem szerént irattam ... elmém mjndenként hellyén lévén, ugy hogy ha ki fel háborittaná, lelkem lelkével az eoreok eletben perben legyen érette [Altorja Hsz; HSzjP] ✱ *lelkét elkészítteti Isten számára.* *1710:* meg betegetvén Szőke Ferencz Uram ... hivata engemet ... a' végre, hogy Iste(n) számára el keszitese lelket [Kv; KvRLt VII. 13 Rozgoni János ref. préd. kezével] ✱ *lelke testéből kiköltözik.* *1631:* lelkem bwneos testemböl ki költözik [Szentmargita SzD; Told. 26] ✱ *lelkét Isten elviszi testéből.* *1593:* ha az en kgmes Jstenem testembeól lelkemet el vinne, Az en megh maradotth arwa atiamfiatth felesegemeth megh ne haborgassak [KP. Kemény László végr. fej-i átírásban] ✱ *lelkét Istennek/ő szent felségének/teremtőjének ajánlja.* *1586:* ajánlom az én lelkemet az hatalmas Istennek, testemet pedig a földnek [A.csernáton Hsz; SzO V, 140]. *1593:* En Kemeny Lazlo, Gereomonostory, iollehet testemben betegh vagiok, de elmémben es ezemben egessegem vagion: előzör ayanlom az en lelkemett az en kegielmes Jstenemnek [KP fej-i átírásban]. *1631:* lelkemet eö szent Felsegenek ayanlom nagy batorsaggal, Testemet pedigh az földnek az eö Annyanak igirem [Szentmargita SzD; Told. 26]. *1677:* En al Csik szeki Szent Geőrgi al(ia)s Bankffalui Geőrgyffy al(ia)s Mihály Barrabas primipilus ... lelkemet ayálom az felséges Istennek testemet az eő Annia(na)k az földnek giomrának [Szentgyörgy Cs; CsÁLt F. 27. 1/32]. *1686:* ajánlva(n) lelkemet az ő Teremptőienek [Uzon Hsz; BLt] ✱ *lelkét Istennek kezébe adja.* *1705:* Ma hat és hét óra között az én édes szép kisleányom, Katica sok keserves sajlódási után ártatlan lel-

két életének kétesztendős és hathónapos korában ... teremtő Istenének kezébe adá [WIN I, 562] ✱ *lelkét Isten markába ajánlja. 1620/XVII. sz. v.:* lelkemet ajanlom az elő Istennek markában az én Testemet penig az eő Anyanak a földnek [Kvh; HSzjP]. *1628/1782:* Testemet ... ajánlam ... az Földnek ... az én Lelkemet ajánlom az én Istenem(ne)k markába [Mv; MvRLt] ✱ *lelkét Isten megkéri testéből. 1555/1566:* my koron az en Jstenem meg kere lelkemeth az en testemboly teok illyen testamentomoth [Zsuk K; SLt A. 33] ✱ *lelkét Istennek hagyja. 1615:* az en lelkemet hagyo(m) az Istennek az ky teremptette [BálLt 93] ✱ *lelkét Istennek/Krisztusának/teremtőjének/az Úrnak megadja. 1634:* En nagy Dosa Andras ... keószülеők (!) ahoz hogy az en Christusomnak lelkemet meg adgyam [DLev. 2. XVI. B. 6]. *1641/1642:* Azert latom halalom orajat, az I(ste)nnek im(m)ar Lelkemet kesz vagiok megh adnom [Gyula K; JHbK XXV/2.]. *1767:* Nehai édes Atyánk ... Juniusnak 9dik napjan estvéli 11 és 12 ora között Lelkét Teremtőjének nagy buzgosággal meg adá életének 67dik esztendéjében [ArJk 57]. *XIX. sz. eleje:* Az Urnak meg adtam immár én lelkemet, adjátok a földnek hideg tetemimet [Kvh; HSzjP] ✱ *lelkét magához veszi. 1662:* az én uram Jézus Krisztusom ... jöjjön és vegye magához az én bűnös szegény lelkemet [SKr 305] ✱ *lelkét markába veszi az Úristen. 1574:* En Salffy Anna ... reminlem Azt hogj az vristen az w markaba vezy Az En lelkemet [Gyf; JHbK XXI/2] ✱ *lelkét teremtőjének visszaajánlja. 1849:* Lelkemet a Teremtőnek, testemet pedig a föld gyomrának, a honnét lételét vette egész hódulattal vissza ajállam [Km; Végr. Tamás Bogdán végr.] ✱ *lelkét, testét nyugossza meg Isten. 1762:* lelkét-testét[a] pedig nyugossa meg Isten [RettE 135. — [a]Rettegi Istvánnak, az emlékiró testvérbátyának] ✱ *kitolja a lelkét. 1591:* ne haicz el az en marhamat mertt negjed napig kj toliom az lelkedet [Szentegyházasoláhfalu U; OfLev.]. *XVII. sz. e. f.:* Ettczer ha oly helyen kaphattywk ki tollyuk à lelkytt az derekabol [uo.; i.h.] ✱ *üdvözülendő lelkére megmond/vall. 1731:* Tudgya ě a Tanu ... hogy az el szőkőt emberek ... Felső Gezesről elabaltak és hova elabaltak ... idvezulendo lelkere mondgya meg [F.gezés NK; KA vk]. *1762:* declaralja az Tanu hogy hól járt ... el mondott hűti után üdvezűlendő lelkére valya meg [Kővár vid.; Ks 25. III vk]. *1812:* Mindezekre környülállasason a mit tud, látott vagy hallott a Tanu letett igaz Hűte után idvezűlendő Lelkére vallya meg igazán [Héderfája KK; IB vk].

Sz: *a ~ belejár hálni. 1820:* Erősnébe is még a' Lélek Belé jár hálni hogy a' tiz orraji Misékre fel serkentse 's ebressze [Kv; GyL. Székely István lev.] ✱ *a ~ kész, ... 1710 k.:* Szomorú az én lelkem mind halálig; a lélek ugyan kész, de a test erőtelen [BÖn. 468] ✱ *alig mozog a ~ vkiben. 1665:* szegény édes fiacskám ... kilencz napja oly súlyosan vagyon, hogy csak alig mozgott az lélek benne [TML III, 417 Bánfi Dénes Teleki Mihályhoz] ✱ *egy istenem, egy lelkem. 1813:* egy Istenem s egy Lelkem, ennél többet nem tudok [Dés; DLt 162] ✱ *ha ezer/száz lelke lesz/lett volna. 1597:* Borbely Janosne Catús Asszony vallya ... monda az Leany im műtatok ktcknek, egy rúhaba(n) vala fel takarok, hat egy holt gyermek, be hyuattak az Daikat ... monda az leany nekj: Ihon hjres kurúa ez az te fattyad ... Ugy monda(m) o atkozot Asszony ... ezert meg kel halnod, ha ezer lelked leszenis [Kv; TJk V/1. 133]. *1638:* mikor fogua tartata Czibak Andrasis ha valami sort kaphattak volna hoza bizoni megh kellet volna halni ha szaz lelke let volnais [Mv; MvLt 291. 136a]. *1797:* Imre Daniel ... tizszer tizenketzer a' puskáját hozza sütte, en mindenkor a' Végit egy kosztal le üttem, mert ha le nem üttem volna ezer Lelke lett volna még is meg kellett volna halni [Málnás Hsz; Mk II. 8/260 Mihály István (29) vall.] ✱ *ha Istene, lelke volna. 1710 k.:* Kérdezzék meg, ha él, Dévában megvakult Szabó Miklóst, Csiszár Gergelyt, amaz káromkodó aranyosszéki szolgáját Jósika Imrének, kit még in anno 1698. fogatott volt meg a generális, és ha nekünk Istenünk, lelkünk lett volna, még akkor kézhez kellett volna kérnünk és köveztetnünk [BÖn. 961–2] ✱ *Isten látja a lelkét. 1657:* látja Isten lelkemet, hogyha énnekem olyan módom lett volna az levél írásban, mint te neked, hogy soha el nem mulattam volna, hogy levelet nem írtam volna [TML I 52 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz] ✱ *Isten tüzes mennykővel üttesse meg lelkét. 1644:* amaz eskuuessel tagadta, hogi az Isten az tüzes menkeőuel ütesse megh az lelket, ha eo czelekette [Mv; MvLt 291. 400b] ✱ *piheg a ~ vkiben. 1781:* énis mig élék s piheg bennem à lelék meg Szolgalni el nem mulatom [Mocs K; SLt XXXIX Henter János Suki Jánoshoz] ✱ *testét, lelkét az ördögnek adja. 1631:* mikor az Ura megh uerte vagi szitta; testet lelket az ördögnek adta ugy eskútt az aszony [Mv; MvLt 290. 53b] ✱ *úgy áldja meg Isten lelkét, ... 1710 k.:* Kolosvárott a hid-utca szegletén akarának a miéink egy templomot építeni ... egy nagy gazdag úri familiából álló ... főember adott egy zlotot, melyet mikor és hallék, mondám, hogy vigyék vissza néki, mert úgy áldja meg Isten a lelkem, nem szánnám a homlokára sütni tüzesen [BÖn. 888] ✱ *úgy boldogítsa Isten a lelkét, ... 1678:* Isten úgy boldogítsa lelkemet, hogy ... jó hírit nevit áruló s pártos névvel soha mocskolni nem akartam [TML VIII. 251 Kornis Gáspár Teleki Mihályhoz].

2. *vall* testetlen, szellemi lény; suflet; Seele, Geist. **Szk:** *angyali ~. 1847:* adjad, hogy hordozzuk kereszted s igádot ... mert az élet után azon szenvedésünk lesz kimondhatatlan gyönyörködtetésünk, angyali lelkekkel örömbe élésünk [VKp 159 Varga Katalin lev.] ✱ *boldog ~. 1847:* Felöltöztet az Úr lelki fegyverekkel, hogy ... ne légyen lakásunk a rút ördögökkel, hanem inkább mennybe a boldog lelkekkel [VKp 158 ua.] ✱ *boldogult ~. 1710:* Ő szent felségit én, akihez holnapi napon menni bízom, szüntelen azon kérem, hogy a boldogult lelkek dicsőségiben veled együtt az ő látásával örökké gyönyörködjünk [CsH 90]. *1811:* Jer! a' Te Uradnak menybé örömébe 's vigadj a' boldogult Lelkek' seregébe [ÁrÉ 116] ✱ *hazug ~. 1662:* a hazug lélek sátán ennek[a] szájában munkálkodik [SKr 101. — [a]A magyarországi nyírt papi rendnek] ✱ *kárhozott ~. 1710 k.:* Vedd fel már, keresztyén lélek, az üdvezült léleknek ezt az örökkévaló boldogságát, annak azon mértékben és módokkal való ellenkezője a kárhozott léleknek az ő szomorúsága [BÖn. 466] ✱ *láthatatlan ~. 1636:* Az láthatatlan lelkek, az Angyalok-is, erre való kötelességekből ditsérik az ő teremtőjőkőt az egekben [ÖGr Aj. 6] ✱ *üdvözült ~ → kárhozott ~.*

3. *vall* Szentlélek, a harmadik isteni személy; Sfîntul Duh; der Heilige Geist. *1671:* Keresztyen Religionkhoz Ngd klmes Urunk mely nagy indulattal gerjedezzen, lattyuk; Istenünket ... kérvén továbra is tartsa fen

Ngdat, söt lélkének erejével nevellye [SzJk 117]. *1710 k.:* Jaj én Istenem ! Sok bolondságok, hijábavalóságok voltak az én munkáimban ... ha azokban volt valami jó ... az a te lelked munkája volt | édes Istenem ... a te lelked tanítson szólni engemet a méltóságok előtt [BÖn. 996, 1013].

Szk: *Isten lelkét kiönti. 1710 k.:* Isten ... sokképpen és sokformán, és elvégre a maga fia által szólott, és kiöntötte a maga lelkét [BÖn. 429] ✱ *Isten(nek) lelke. 1630/1687 u.:* Nemzetes és Betsületes Bartha István I(ste)n Lelke indittása által, ada egy hold földetskét örökösön Sz. egy ház számára [Lukafva MT; MMatr. 14]. *1705:* Bethlen Miklós ... akadott külömb-külöm vigasztalásokra a Bibliába⟨n⟩ az Istennek lelke által [WIN I, 542] ✱ *szent ~ | (Isten) szent lelke. 1591:* Legelözzer nag' halakat adok az en kgmes Istene(m)nek ... hog' az ew Esmeretire ywttatot, zent lelkewel még aiandekozoth [Gyf; BálLt 93]. *1674:* (Ferkő) Szent Ferenc napján ... született, az melyet neveljen fel az Úr őfelsége és igazgasson az ő szent lelkével minden jóra [Kv; KvE 193 LJ]. *1736:* Az más vallású embernek adjon isten szent lelket, hogy jöhessen az igaz hitre [MetTr 359] ✱ *az Úr lelke. 1789:* ezen josagos tselekedetet melyre az Ur Lelke serkentet magadba meg alunni ne enged [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. I. Bethlen Sámuelhez] ✱ *vigasztaló ~. 1667:* a mely Isten az Kegyelmetek szivét megszomorította, azon Isten az ő vigasztaló lelkével vigasztalja meg [TML IV, 38 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1787:* kivánom hogy a Jo Isten az ö vigasztalo Lelke által, munkalodjék hathatoson a Nsgtok sziveikben [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

4. az ember belső világa, lelkivilág; suflet; Innenwelt. *1602:* En Hesdati Ersebet ... lelekben Jozan, testemben penigh az Vrnak Sullios keze miatt Jgen betegh ... tezek illyen testamentomot [Kv; RDL I. 73]. *1618:* Nagyságod annyi ideig, azmég Kamuti urammal együtt voltam, olyan keserves rabság alá vetett volt, kiben nemcsak kezem-lábom volt kötözve, hanem lelkem, szemem, filem, szám [BTN² 118]. *1672:* az oda ki való atyafiaknak nyomorúságok nevekedik mind lelkekben mind testekben [TML VI, 69 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1832:* Méltoztat a Ttes Ur ezen közbe irtakat ... igazi, és valodi magyar Karaktere — Lelke — érzése, és cselekedetéböl, kiindulva ... megjelenteni nékem [Torda; IB. Demény János tt kezével]. *1879:* leveled mindig meggyógyítja a lelkemet pár napra [PLev. 44 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

Szk: *lelkén kívül vmije. 1604:* wala miek lelkek kiwwl wala mindent el wwnek [UszT 18/167 Ambrus gérgelj korondi pp vall.] ✱ *lelket kihajt vkiből. 1710 k.:* Tótfalusi Miklós ritka nagy mesteremberből a lelket kihajtá a bálványos-várallyai tőle elvont malom és a Csepregi Mihály professzor üldözése [BÖn. 890] ✱ *a lelkét majd kihúzzák vmiért. 1777:* az lelkem majd ki huzzák az hordokért [Kv; SLt XL Fekete Ferenc Suki Jánoshoz] ✱ *a lelkét megsérti. 1648/1687 k.:* hogy ... Rab Balásis lelkit meg ne sértse, se a Megye beli emberséges emberek ne hitellyenek, tetszék édgyező akaratbol mind ä két félnek, hogy békesignek okáért ä Praedikátor házához járo rétböl szakaszszanak égy darabot ä Rab Balás rétihez [Erdösztgyörgy MT; MMatr. 143] ✱ *lelkig (testig) elköltvmit. 1630:* az vezér ... hütire mondja, hogy ez mostani hadra és békességre lelkig mindenét úgy elköltötte, hogy csak az teste maradott | arra az hadra és az után való békességnek megszerzésére én lelkig-testig mindenemet elköltöttem [BTN² 427–8, 432] ✱ *se(m) testének, se(m) lelkének nem kell. 1570:* Zeoch Gérgh hithy zerent vallya ... hallotta hogy zytta Zabo Janosne az vrath ... hogy Esseh kwrwaffy sem testemnek sem lelkemnek Nyn (!) kellenę [Kv; TJk III/2. 28]. *1638:* mondotta ezt Miklos hogj ... sem testenek sem lelkenek nem kel[a] [Mv; MvLt 291. 145b. — [a]Hűtlen feleége]. *1728:* nem kel se testének, se Lelkének [Szentk.] ✱ *testében, lelkében megront. 1776:* Mit tévö Légyek, imé mint meg rontottak testemben, lelkemben [Szentdemeter U; GyL. St. Henter (37) vall.] ✱ *teste és lelke vagyon. 1571:* az zeginy keosseg is vgy annyra meg predaltatott hogy vagion testek es lelkek [SzO II, 323] ✱ *teste, lelke felett van vmennyije. 1845:* Pap Márisko ... el ment Madarasi Istvánhaz ... azért hogy tudja meg mi keppen és miért piszkolta le Madarasiné, az ö leányát Lorit ... és akkor azt mondotta ottan: Testem lelkem felett van két forintom el megyek a Tkts Hadnagy Urhaz, és nem hagyom magamon s leányomon a piszkot [Dés; DLt 502] ✱ *testét és lelkét megmocskolja. 1697:* testet es lelket paraznasaggal meg mocskolta [Dés; Jk] ✱ *testig, lelkig lesz vmije. 1657:* az kardomat, köntösömet és minden marhámat, a mim testig, lelkig leszen, s részem szerint való jószágocskámat is adjon el [SzO VI, 209].

Sz. *1792:* Bordocz Lajos Vr(am) ... az Exponens Úrnak ... azt mondotta, Sógor Vram, úgj szeretem mint a' Lelkemet, de ha többször bé lépik ezen szöllöben soha több kenyeret nem eszik [Szentbenedek AF; DobLev. IV/692. 4a].

5. értelem, elme; minte, raţiune; Verstand, Sinn. *1667:* Édes Sógor uram, az Isten nagy szomorúsággal és gyalázattal borita be engemet, kit soha meg sem gondoltam, az szegény édes uram rabságát, kit tud az Isten s az én lelkem is, hogy vétke nincs [TML IV, 72 Bethlen Domokosné Boldai Kata Teleki Mihályhoz]. *1703:* Midön más helljbeli Nemesség Régen Haza szállott s nyugszik, mik penig Egjnihányon fenn Tartassunk nagj megh terheltetésünkre itéllye meg Isten Kglmetek Lelke és az igasságh Mélto dolog-é ? [Fog.; UtI]. *1710 k.:* az oktalan állatokban értö lélek nélkül mennek végbe az olyan munkák, mint hallás, látás, szólás | De tegyük fel azt is, hogy a particulare regestrumok ratione singulorum pagorum jók, igazak: mikor azt osztán reportálják, micsoda elme és lélek lészen az, aki azokat öszveszerkesztesse [BÖn. 436, 928]. *1823-1830:* én nekie egy s más akadémiai dolgokról irtam volt, nevezetesen a szabad tanításról, mellyel hibáztam is ... meglehet, ezen vigyázatlanságommal az ő lelkét megháborítottam [FogE 220].

Szk: *lelke másutt jár. 1710 k.:* (A prédikációt hallgatónak) ha a lelke másutt jár, sem a nyelve szóláisban, sem a füle hallásiban semmit sem tud [BÖn. 434] ✱ *lelke tudja. 1669:* vajmi sokszor sok bajom van nekem, kit Isten s az én lelkem tud [TML IV, 410 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. *1740:* (Hogy a molnár) vetkese vagj nem azt nem tudom az eö Lelke tudgja [Keresesóra F; TKl Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. *1768:* Itt Károlyi ... már negyed napja hogy ért dinyén tsemegészik ... de magajébol szerzié vagy másokebol kurkászsza az ö lelke tudja [Ne; Told. 5a].

6. érzelemvilág, szív; inimă, suflet; Gefühlswelt, Herz. *1598 k.:* Simo(n) Hannagy ... mo(n)da neky[a]

hogy, mostis ige(n) busult lelekkel uagiok te miattad [UszT 13/94 Sophia relicta quondam providi Joannis Hannagy de malomfalúa jb vall. — [a]Lukachne-nak]. *1599:* búsúlt lelekkel(is) valek [i.h. 14/45]. *1615/1616:* ök el oszlanak en keseredet lelekkel haza menek [Balázsfva AF; RDL I. 10 Emericus Nagy Bikfalúiensis, előbb kolozsi prédikátor vall.]. *1653:* No — mondanának a két csauz — ... el kell mennünk s meg kell jelentenünk. Azért megtérénk nagy lelkünk reszketve [ETA I, 132 NSz]. *1686:* Az Ur I(ste)n erdeme(m) felett meg áldott volt ez jo Házas Társsal ... A(nn)o 1686.23 Ap(ri)l(i)s Szt György napja(n) szep csendes halallal ez világbol ki szolitotta, az en lelkem(ne)k holtig valo keserűségére [PatN 47]. *1703:* Az mi Istenünk ... vigyen haza bennünket még életünkben ... hogy szolgálhassunk öneki csendes és vidám lélekkel [WIN I, 57]. *1774:* Annyit dolgoztam a Tiszteknek hogy a Lelkem is sokszor keserű volt Uraság szolgálattyában [Keszü K; KS Conscr. Barta János (40) jb vall.]. *1811:* Lelkemnek fel-indulása nagy [ÁrÉ 109]. *1879:* Jólesik hát lelkemnek, hogy szólhatok hozzád [PLev. 50 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Szk: *lelkéből bán vmit. 1763:* én bizany lelkemből bánam ha kezemből ki esnek [Kóród KK; Ks CII. 19 Szarka József tt kezével] ✱ *lelkéből gyűlöl vmit. 1833 k.:* a Házassági tisztatalankodást Lelkemböl Gyülölöm [Usz; Borb. II] ✱ *lelke csendességével. 1708:* Pünkesd napját inneplettem lelkem csendességével Mikolában [Kv; KvE 251 VBGy] ✱ *lelke fájdalmával. 1619:* Mehmet pasa ... most is halálig csak azt mondja, hogy őneki nagy lelke fájdalmával kelletik azt cselekednj, hogy Nagyságoddal ellenségesképpen légyen [BTN[2] 272]. *1784:* Felettébb valo lelkünk fajdalmával hallottunk 's hallyuk füleinkelis naponként egész Városunknak ... némellyektől a' Mágnasok elöttt tett, 's mostanis continuálando vádaltatását [Torockó; TLev. 4/12] ✱ *lelke (meg) nem nyugszik. 1772:* Bátori Borica ... azt mondotta, hogy ő azért állott vissza[a], hogy mig pápista volt, soha az ő lelke sem éjjel, sem nappal nem nyugodott [RettE 289. — [a]A kálvinista vallásra]. *1844:* Kis János el keseredve agyarkadva mondja[a], Jaj Istenem! mit csináltam? s mit csinálánk? az én Lelkem Soha meg nem nyugszik [Bágyon TA; KLev. Nutzuj János (21) unitus vall. — [a]Emberölés után] ✱ *lelke megnyugszik vkiben/vkin. 1614:* Hallottam aztis Hegedws Peterteöl hogy az feyedelem zayabol hallotta az en lelkem Vgymond megh nyugut Dengeleghinebe(n) [Nsz; VLt 53/5267 J. Harfas (28) fej-i muzsikás vall.]. *1657:* énnekem senkin nem nyugott úgy meg az lelkem, mint az Petri Ferencz leányán [TML I, 55 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz] ✱ *lelkén fekszik vmi. 1879:* lelkén fekszik egy ártatlan juhocskájának földi boldogsága [PLev. 48 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ *lelke örömével. 1734:* Könyörgeni s praedikalniis ugj tanitott az Isten hogj valaki más szép Eklesiakb(an) s az Urak közzülis halhattanak nem Unalommal hanem lelkek örömével halgattanak [Dés; Jk 557b] ✱ *lelkére vesz. 1862:* Én Tamás Anna — férjem Boér Károlynak, velem szembe tett gondoskodását lelkemre véve látván ezen rendelkezésében azt a nyílt becsületes lelküségét, a melyet eddigi házas életemben velem szembe tanusitott, én is éppen azon szerű végrendeletet teszek vele szembe, mint a minöt ö ... velem szembe tett [Kv; Végr.] ✱ *lelke szomorúságának. 1702 k.:* nem csak Személlyem(ne)k, hanem Nemzecségem(ne)k is jó híréb(en) Nevében való meg kissebedését Lelkem Szomorúságával ... látván, nem kev(és) keserűséggel Szenvedem [Abrudbánya; Born. XXXIX/6 Sebesi Beniamin kurátor kezével] ✱ *lelkét elkeseriti. 1593:* Sophia, Bachi Ambrusne vallia ... Hallottam filemmel ... hogi az Apianak ezt mongia vala, bestie Apa, ha apam ne(m) volnal gonozul jarnal miattam, mert immar el keseritetted lelkemet [Kv; TJk V/1. 364] ✱ *lelkétől szakadt. 1617:* Hallotta(m) aztis ... Kathatol hogi ... el me(n)t az lelkemtől zakat Janos immar Miko Ista(n)hoz ado(m) maga(m) [Mv; MvLt 290. 32a] ✱ *egy szájjal, egy ~kel. 1796:* az vallok ... minnyájon Kemény hűtőknek le tételek után egy szájjal egy lélekkel egy más mellé álván a fen immár le irt virgo Hellyen ... ékeppen tőnek vallomást [Osolymos K; LLt Csáky-per 295. L. 11 Felei Veres József msz-i ns. Kolozs megyei hites bíró fog.] ✱ *egy szívvel, (s) ~kel. 1672:* Lelkem édes Uram, ha immár Isten annyira birta az Kegyelmetek szívét, hogy egy szívvel s lélekkel fogja ezt az ügyet, lásson hozzá Kegyelmetek [TML VI, 256 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz]. *1677:* Ha valami oly bizonyos hirei érkeznek a' Kapitánynak, melyre derekassan insurgalniok kel, ollyankor dobot üttetvén, vagy trombitát futatván a' Kapitány, a' Nemesség-is in illo casu tartozzék ... a' Fejedelmek és Ország szolgálattyára, a' közönséges jóra és meg-maradásra fel-ülni, és egy szivel, léleckel a' köz jónak a' fizetet néppel edgyüt, szolgálni [AC 223–4] ✱ *elsír a lelke vkitől. 1597:* Zabo Mihali ... wallia ... az azzon ... monda ... az atkozot ember ew gilkossa az en giermekemnek ... semmikeppe(n) az Atkozot emberrel ne(m) lakhatom mert vgia(n) el sir az lelkem teolle [Kv; TJk VI/1. 38] ✱ *fáj a lelkének. 1679:* Fáj az lelkemnek, hogy a vidéket pusztitják [TML VIII, 398 Teleki Mihály Katona Mihályhoz] ✱ *fáj a lelke vkiért/vmiért. 1661:* Most is kérem az Istenért Kegyelmedet, ha vagyon módja Kegyelmednek benne s valami jót tehet néném[a], ne mulassa el Kegyelmed, hogy jöhetne ki onnét, mert ha ott meghal, örökké az lelkem fáj érette [TML II, 191 Veér Judit Teleki Mihályhoz. — [a]A Besztercén tartózkodó Veér Krisztinával] ✱ *felfuvalkodik a ~. 1662:* Kevélység jár a romlás előtt, és az eset előtt felfuvalkodik a lélek [SKr 710] ✱ *hamis ~kel. 1710:* Bethlen Gergely ... az ajándékot hamis lélekkel elvette, nemhogy szolgált volna, még ártott [CsH 151]. *1845:* Hamis lélekkel akarja Balog István mostis a' szegény bepanaszoltattat meg kárositani [Dés; DLt 591] ✱ *jó ~kel. 1679:* Kérem ... maga is Kgld édes komám uram adja jó lélekkel tanácsadását [TML VIII, 512 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1818:* Kötölős leszen az Arendator Ur ... az Hataron levő erdőmet ugy Conservalni hogy abban semi tetemes kár ne essék ottan lévő Kevés szöllötskemnek karoztatására appelacidalok (!) az erdő tisztitásabol anyit a menyit az embereim jó Lelekkel meg esmernek [Nagylak AF; DobLev. V/1016 Dobolyi Sigmond kezével] ✱ *keseredett ~kel. 1615/1616:* ök el oszlanak en keseredet lelekkel haza menek [Balázsfva AF; RDL I. 100 Emericus Nagy Bikfalúinús, előbb kolozsi prédikátor kezével] ✱ *szívéből és lelkéből óhajt. 1847:* szüvünk, és lelkünkből ohajtjuk hazajötét [Kv; Pk 7] ✱ *szívvel, ~kel. 1711:* Az ánglus és hollandus is szívvel-lélekkel mind szárazon, vizen minden erejekkel mellette[a] voltanak [CsH 459. — [a]V. Károly császár mellett] ✱ *tiszta lelkéből. 1729:* Alazatosson köszönöm az Asz-

szony gratiaját, hogy méltoztatik az Innepekre magához hini, mellyet bizony tiszta Lelkemböl hivatlan is meg cselekedném [Somlyó Cs; ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához] ✱ *tiszta szívvel, ~kel. 1668:* tiszta szívvel, lélekkel kévánok Nagyságodnak szolgálnom [TML IV, 328 Teleki Mihály Bethlen Drusiánnához] ✱ *utálja a lelke. 1823–1830:* mindenekfelett utálta a lelkem a lájblit az öv helyett való fejér paszomántot [FogE 144].

Sz: *lelkét (is) kiadja vkiért. 1619:* Gratianus[a] uramnak én magam megadtam az Nagyságod levelét ... mutatja magát, hogy lelkét is kiadná nagyságodért [BTN 190. — [a]Gratianus valószínűleg azonos az akkor moldvai vajdaságra törekvő, és még ez évben vajdai székbe került Gaspar Gratianival]. *1658:* maga az Isten nem áldott volt meg engem jó kereső urammal, kikereső fiakkal, leányokkal pedig bizony megáldott volt. Immár csak híjával vagyok, hogy a lelkemet hogy ki nem adtam érettetek [TML I, 162 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz] ✱ *a lelkét (is) kiteszi. 1678:* Kgd ... olyat cselekedhetik, hogy egészen csak nekem tulajdonítják, ha a lelkemet kitenném is [TML VIII, 254–5 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1736:* Ha penig vagy szegény atyádfiához vagy becsületes nemes emberhez szállottál volna, az olyan szivvel látott, hogy örömibe talám az lelkit is kitette volna érted [MetTr 355] ✱ *majd kiszakad a lelke. 1582:* Marta Consors ... Martini Daly ... fassa est ... Monda Kalman vramnę, En Immaron oly Nag keserwsegben vagiok ez Lucza miat az en zolgalo leaniom miat hog maid ky zakad a lelkem [Kv; TJk IV/1. 39] ✱ *rebeg a lelke. 1717:* mostis Csak rebég az Lelkem hogy Gyermekeim felöll valamit hallok [Altorja Hsz; ApLt 2 Kálnoki Borbára férjéhez, Apor Péterhez] ✱ *sír a lelke. 1710 k.:* (A templomban) imádkozánk: ott is, csak a városi szegény prédikátor Jenei István, de prédikáció sem volt ... Nékem és sok jámbornak sírt a lelkünk [BÖn. 729].

7. lelkiismeret; conştiinţă; Gewissen. *1568:* Anna Kwty Antalne ... fassa est. Ezt tudom hogy Henteler Jacabne, Egy marok tolat hoza oda, es s (!) monda Jhol ez az en lelkem zerent hogy az en Tukom tolla [Kv; TJk III/1. 186]. *1570:* Anna Keomyes ferenchne hithy zerent vallya, hogy ... Belger peterne ... Mongia volt Buzernenek, Menny el wele, hytedel ely veod lelked ellen harom forintomat [Kv; TJk III/2. 160]. *1612:* Mi[a] ... Agjuk emlekezeterreh mindeneknek ... hogj ualaztanak minkeot Chutak gjeorgh es Gaspar Jmreh az uegre hogj az mi Jegj ruhaj maratanak uolna az megh holt Gaspar Jmrehne Ersebet azonjnak ... hogj azokot lelek szerent megh buczulneok [Ksz; BCs. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1635:* adot azalek nemw költsegetis Zallonna Volt lelek Zerent harom font [Kőrispatak U; Pf]. *1704:* Apor uram ... azt akarná, hogy a katolikusok mind az ő voxán volnának lelkek ellen is [WIN I, 142]. *XVIII. sz. v.:* A ki jövendő káptalan urak határozzák el Lélek szerint, hogy a Grofné mennyi Adosságot végyen magára [GyL. N. Solymosi Kontz József kezével].

Szk: *lelkében jár (vkinek). 1657:* az elhozott barát is convertála ... Kit azután esmét felmenésemben szegény cardinál Pázmány is vetett szememre: miért vittem el az barátot? melyre feleletet igy töttem: Nékem úgy látszott, hogy lelkemben járt megcseleküdnem [KemÖn. 119]. *1672:* ha hallom, Isten hozza Kűvárban Kegyelmedet, által fordulok; az mikkel lehet, segíteni én is őket; lelkemben jár s a miatt el nem mulathatom [TML V, 257 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz] ✱ *lelkéhez nem fér. 1724:* három versenis jött hozzánk Néhai Czegledi Szabo Mihályné Aszszonjom, s mond, hogj tégjűk magunkéva az meg irt házat, mert a' Lelkihez nem fér hogj el tagadgja [DobLev. I/106. 8 Anna Balog rel. nob. quond(am) Martini Dobolyi (50) vall.] ✱ *lelkén eltart vmit. 1671:* (A fej.) nem akarta az lelkén eltartani ennyi keresztények veszedelmét [TML V, 540 Türi László Teleki Mihályhoz Drinápolyból] ✱ *lelkén (el)vihet. 1635:* Molnar Jmrehne ... monda vay Ferenczy Uram Ferenczy Ura(m), miert haborgaz, hizem ne(m) uihetem el az lelkeme(n) [Mv; MvLt 291. 54b]. *1792:* az melj Mójses földeket bir a Báttya Agíllis nagyob Tordai Miháj azon fődekről Tordai Mihajnak ő irt Hamis Testamentomot az mejjet tóváb nem vihet a lelkín hanem meg valja hogy továb ne nyomja az ő lelkitt [Szenterzsébet U; Borb. II Agilis Davidis Hajdo (28) vall.] ✱ *lelkén elvisz. 1635:* Molnar Jmrehne ... monda: ha en megh halok az kutos Janosnak adgianak ... egy haz helyet, mert az szegeny Uramis megh hátta vala, en lelkeme(n) el ne(m) uize(m) [Mv; MvLt 291. 54b] ✱ *lelke rajta. 1667:* Csáki István uram azt mondja nekem: a pej ló mellett had ugrálna az szürke is, mindazáltal a te lelked rajta [TML IV, 186 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1716:* ha én ne(m) vagjak arra valo, lassa az Felesegem, lelke rajta, talám talál mástis rajtam kivül [Nagyida K; Told. 22] ✱ *lelke ráviheti. 1796:* midőn ... Also Miklos Urfi is oda érkezett volna és latta volna mej erőssen meg verték a Bérest azt mondá, hogy vihette réá a Lelkek hogy ojjan taglást tegyenek a Béressen [Fodorháza K; RLt Odorheján Nyikite (30) zs vall.] ✱ *lelke ráviszi. 1559:* Engem az En lelkem nem vytt Rea hogh Bwtelen (!) Embert kezbe agiak [Retteg SzD; BesztLt 27 Cristophorus arros officialis pertinentiarum castri deserti chichio a beszt-i bíróhoz]. *1763:* ugy tanáltuk a pincét hogj ha a lelkem Ria vit volna eleget duskaszhattam volna de semiben sem duskasztom [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]. *1838:* Komáromi László ... ezen szokkal fejezte ki gyanuját. Tudjak Ketek ki lopta el az én pénzemet, egyenesen Dobolyi Bálint ... Melyre én meg szollitottam, mondván ... az az ifju se nem szorult arra hogy lopjonn, de ollyan gyermekes attyafiatol mint kegyelmed, még az ö Lelke sem vinné réája [Nagylak AF/Ne; DobLev. V/1221. 7a Szabo Joseff (52) vall.] ✱ *lelkére hagy. 1678:* Kgd lelkére hagyom, édes Komám Uram, itélje meg, ha mi confusiók lehetnek ezután az feljebb megírt nehézségek miatt [TML VIII, 227 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1726:* az Rápolti Ecclesiátis eddig én conserváltam s épitettem, azt, hagjom Moses Fiam lelkére [JHb XXXV/21 Jósika Imre végr.] ✱ *lelkére köt. 1644:* Ezeket ... lelkekre keőteok hogy ez szerent vigienek vegben [Kv; JHb III/6]. *1666:* kötöm Fejedelem es Fejedelem Aszszoni az egesz Kalvinista Erdeli Uroknak lőlkőkre [Radnótfája MT; BLt]. *1726:* Az melly 30. Aranyokat az Devai Ecclesianak conferaltam volt, az Lelkekre kötöm Tts Hunyad Vármegjei Fő- és Vice Tiszt Vraméknak hogj meg vegjék és adgják azon Dévai Ecclesiához [JHb XXXV/21 Jósika Imre végr.] ✱ *lelkére vesz. 1657:* én azoknak az bőcsületes embereknek véreket lelkemre nem veszem hamis bizonyságtételemmel [KemÖn. 163] ✱ *lelke sérelme nélkül. 1704:* én a projectumot is hibásnak, igy a projectort is lelkem sérelme nél-

kül vétkesnek mondhatom [WIN I, 184]. *1772:* Lelkem sérelme nélkült el mondhatom ... hogy a leg közeleb mult őszszel Tit. Dudai János Uram szekerével hat Őkrével a Cziczhegyéről a Tilalmasról hoztanak ama derék vastag szerü fiatal fákat [Dés; DLt 321. 65b G. Nagy (52) ns vall.] ✱ *lelke séretlen mond. 1632:* monta aztis hog' lelke(m) szeretlen mondo(m) hog' az Kòrtòuelifai Jstua(n) fia meczette megh az torkomat [Mv; MvLt 290. 90a] ✱ *lelke számot ad vmiről. 1664:* Horvát ... most is azt mondja, hogy az leányom lelke s a te lelked adjon számot róla, hogy az ő gyermeke haljon meg éhel [TML III, 120 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz] ✱ *lelkét lelkére veszi. 1597:* Borbely Adam ... fassús est ... az Cehben vete az Inasnak Petjnek zemere Borbely Balas: hogy Iffiu Borbely Peternek ő keritete volna az Azzont. Borbely Peter monda hogy ö az Inas lelket az ő maga lelkere veszj, hogy soha sem(m)it ne(m) tudot az Inas az dologba(n) [Kv; TJk V/1. 128] ✱ *lelkét megtapogatja. 1700:* Ezen gyűlésen Pásztor István Ur(am) Székely István Uramék rut veszekedések lévén őszve Szollalkozásbol Az mint az B: Céhnek Teczet Bűntetésb(en) esniek azon kül hogy azt találta mondani ki ki az lelkét megh tapogassa az tőrvény tételben Ezekért bűntetődöt Pásztor István négy forintal [Kv; MészCLev.] ✱ *lelkét nyomja → lelkén (el)vihet* ✱ *igaz ~kel. 1669:* Én ... valami az én csekély állapotom, az Isten dicsősségére s szegény nemzetünk megmaradására nézendő dolog, igaz lélekkel cselekszem [TML IV, 505 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1820:* mostis igaz Lélekkel valhatom, hogy ö Nagyságának halálakor én ott lévén, én vettem le az ágybol [Várfva TA; JHb 48 Biro Zsigmond (49) hűtes assz. vall.] ✱ *igaz lelkére. 1752:* igaz lelkemre fateálom, hogy senkit nem látta⟨m s n⟩emis tudok [Algyógy H; BK. Juáná cons. quondam proidi Alb Lup (63) jb vall.] ✱ *igaz lelke szerint. 1713:* Mű ... mind ketten Nemes emberek adgyuk tuttara mindenek(ne)k a mi igaz lelkünk szerént[a] [Nagylak AF; DobLev. I/83. — [a]Köv. a nyil.]. *1770:* mi igaz lelkünk szerént fetéáljuk hogy ami (!) szolgálásunknak soha semmi rendi nem volt [Szélszeg Sz; BK] ✱ *jó ~kel. 1665:* Az arenda dolgát is elvégeztem. Mindezekben, jó lélekkel merem írni, senki is nekem egy szóval is nem segített [TML III, 978 Teleki Mihály Lónyai Annához]. *1746:* jo Lelekkel el mondhatom, hogy helysegűnkben Parosztokul légyűnk Aprostol Nagyostol 80 [Szentegyed SzD; WassLt Kis Pavel (79) zs vall.]. *1763:* a' Falusi Marhák ... meg dörsöltek s meg ették volt a' Kalangyát, ugy hogy Cir(citer) egy szekérnyi el tékozlodatt belölle, de még maradat ött szekérnyi a' melyet jo lélekkel el mondhatok [Záh TA; Mk V. VII/1. 14 Balka Nyikulaj (40) zs vall.] ✱ *jó ~ /lelke szerint. 1704:* a poenát, mely intentáltatott mitigálhatom, én jó lelkem szerint azt itileném, hogy az rab úr légyen ez mostani árestumában [WIN I, 181]. *1764:* láttać s vetteé észbe hogy akarkiis valamit ki vitt volna a nevezett udvarbol az eo kegyeme hire nelkült ... Cum omnibus Circumstantys Congruis jo lelke szerint vallya meg a Tanu [Bögöz U; IB vk]. *1772:* két hitván Lepedőt ... Csákiné Nevezetű moso Asszonynak ajjándékozott, a' mellyek-is leg fellyebb jo Lélek szerént két márjásnál többet nem értek [Drág K; TSb 21] ✱ *micsoda ~tól viseltetik. 1647:* az captituus ... nem tudatik miczoda lelkecol uiseltetve(n) nehaj Toth Illiesnek felesegeuel nyltua(n) valo paraznasagba(n) artotta magát [Kv; TJk VIII/4. 249] ✱ *tiszta (jó) ~kel. 1618:* a korcsomáról hordatott rovásra bort Sajgó Istvánnal, az maga asztalára, és egynéhány napig hordattak 920 oka bort, kinek — tiszta jó lélekkel írom —, hogy felét sem hordották az asztalára [BTN[c] 101]. *1670:* ha romol is az szegény haza és nemzetünk, tiszta lélekkel szállok koporsómban, oka semminek sem vagyok [TML V, 151 Keczer Menyhárt Teleki Mihályhoz] ✱ *tovább viheti a lelkén. 1792:* hamis Testamentomot irattak velle ... továb nem viheti a lelkín vadolya a lélek azon tselekedetijert, és meg valya azon titkos Tselekedetit [Szenterzsébet U; Borb. Szakáts Ádám ns assz. vall.] ✱ *vádolja a ~ → tovább viheti a lelkén.*

8. *lelke ismerete* 'ua.; idem'. *1585:* Mynekink vgy Teczet az My Lelkink Esmerety Zerint, hogy az hal fel Meheteth az also Tobolis az foliamba [Kv; TJk IV/1. 430a Berzete Mihalj, Koloswary Balint, Herczeg gaspar, Barat Peter Keomywes Ferencz vall.]. *1598:* igaz lelkem ismereti zerintmondom hogi harom eolnywelis kewllieb zantottak az Monostori hatar fele [Kv; TJk V/1. 191 Petrus Eppel vall.]. *1600:* Palastos Istwan es Jeney Jstwan az eo igaz lelkek esmeretekre valljak, hogy eok az hywatalokban es tiztekben hywen az varosnak valaztasa zerent minden effele dolgokban zorgalmatoson el eogyekeztek Jarny [Kv; TJk VI/1. 480]. *1645:* az Malom Mesterektwl kerdettwnk jo lelkek ismeretek szerint valo voxot [Körtvélyfája MT; BálLt 51]. *1681:* az eő nagyságok, méltóságok, életek, birodalmok ellen, seőt károkra czéloszható dolgokban ... soha senkiuel nem tractalok ... seőt ha kiket efféléket akár mi úton módon megh értek uagy ueszek eszemben, io lelkem ismereti szerént eő nagyságoknak ... értésekre adok [CsVh 86–7 esküszövben]. *1701:* Azért hogy továbrais a marhatlanok(na)k nyakokban vessük a' kaszálást nem viszen rea lelkunk ismereti, hanem mind marhás, mind marhátlan az ő rendi szerént kaszállyon [Tompa MT; MMatr. 256]. *1798:* ha magok jó Lelkek ismeretek szer(ént) erről meg nem győzetetnek, az igazság, és a Ns Haza Tőrvénye el igazitják [M.dellő TA; DobLev. IV/802. 2a]. *1800:* Hogy ... ezen tiz fertály Tutajj ... az én gondviselésem alá által adatott erről jo lelkem esméretem által teszek bizonyságot [Koronka MT; IB. Zilahi Szöts Ferenc vall.].

Vö. a *lélekismeret* és a *lelkiismeret* cimszóval.

9. lelki üdvösség; mintuirea sufletului; Seelenheil. *1705:* Az exequiák és a császár lelkéért való misék ma is continuálódnak [WIN I, 476]. *1731/1768:* Melly temető hellyemért, és hogy imádkozza(na)k lelkemért hagyom emlitett Tiszt. Páter Kolosvári Franciscanus Uraméknak ... a' magam úti Capellámot, mellyet magammal szoktam hordozni [Kv; Ks 14. XLIIIa Kornis Zsigmond végr.]. *1744:* egy szekeret attunk ... Monostorra a N. Tamás Lup Léányának a végre, hogy a meg holt Edes Atyának Lelkiért ritusunk szerint Szerendárt mondasson [O.bozinta Szt; Ks 100 Hordo Lázár (40) zs vall.]. *1770:* hogyha Gedő István sine semine deficiálna, azon jószág maradjon falu kezébe, és az 5 forintot az falu adja az ember lelkiért [Taploca Cs; RSzF 107]. *1823–1830:* Az anyám kérdi: Ugyan, a lelkiért hol jár kend ilyen időben? [FogE 82].

Szk: *lelkéért kér. 1670:* Az lelkedért kérlek, édes Komám, tudósíts, mivel igen megűntam most itt [TML V, 67 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1672:* A lelkedért

kérlek, édes Komám uram, mind ezt az levelemet, mint a többit égesd el [TML VI, 322 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *lelkére kényszerget/kényszerít. 1657:* (A fej.) reménykedett ... minden leveleiben, Istenemre, lelkemre kénszerítvén, hogy mint szemem fényét, úgy oltalmaznám az kezem alatt lévő hadat [KemÖn. 243]. *1662:* Istenére, lelkére Kényszerítem Kegyelmeteket, magok jó tetszéseket adják az mi elménkhez [TML II, 245 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1755:* Veszedelemb(en) még eddig nincsen Kls Vr(am) eo Exallya mivel az Doctorokotis Lelkekre kénszergettem, de annyira ell gyengéedet, hogy nagy Dajkálkodás kell eo Exallyának [Ks 96 Baló Antal lev. Nsz-ből] ✱ *lelkére kér. 1619:* Monda ezek után az pasa nékem: Tőled egy kérdést kérdek, erre felelj meg nekem. Az kérdés ez penig[a]: ... Lelkedre kérlek, hogy ezt te énnékem mondd meg [BTN~ 298. — [a]Köv. a kérdés]. *1638:* felesegem teged az I(sten)reh tarto lelke(m)re kellek (!) hog az Jánkot Asszonio(m) Ania(m)tul el ne vedd [Cege SzD; WassLt Vass Görgy végr. St. Mogiorokereki pastor kézírásában]. *1665:* kérlek lelkedre ne ítéljetek úgy felőlem, az mint hallom, hanem tartsatok igaz magyarnak [TML III, 447 Teleki Mihály Kende Gáborhoz] ✱ *lelkére mond. 1619:* azt mondta Nuszuf pasa életére-lelkére, hogy oly móddal bocsátotta azt az hadat Erdélyre, hogy egy bárány kárt sem tesznek [BTN~ 206–7]. *1801:* hogy kik voltak a garáznások és veszekedés kezdők Lelkemre mondom most is meg külőmböztetni nem tudom [Szucság K; RKA]. *1832:* De azt betsületemre, és Lelkemre mondom — hogy nem hiszem, hogy egyenesebb igazabb, és szorgalmasobb Lélekkel vihesse mint en [Torda; IB. Demény János tt lev.] ✱ *lelkét eladja vmiért. 1813:* Az ezen ötödik kérdésbe felirt ... szeméjek ... Minnyájon eszem iszomért örömest el adják Lelkeket [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9 Borlán Nutz (48) col. vall.] ✱ *lelkét (el)veszeti (vkiért). 1582:* En fylep Janosne magdalna aszon hytteom zerent uallom hogy ... senky lelket aual ne ueszesse hog Jgyartho geörg etette uolna meg feleseget [Kv; TJk IV/1. 58a]. *1639:* azt kialta Dauit Istua(n) vram visza az aitobol hogi lassad ugj eskedgjel Peter Uram hogj azirt az leaniodert el ne veszesd lelkedet [Mv; MvLt 291. 182a]. *1730:* en erettem senki az Lelkitt el ne veszesse [Abosfva KK; Ks Bako Jósef lev.]. *1731:* a mikor ... az Ország Directora Deaki esketének Kovacs Maria Aszszony után hogy oda menyek ... ezen Szokat mondá nékem: No (:ugy mond:) ha valami bizonyost tudtak az én dolgomról, én erettem ne veszessétek lelketeket, csak mongyátok ki ha tugyatok gonoszságomat [Szelistye Z; Born. XXXIX. 16] ✱ *lelkét (el)veszti vkiért/vki miatt. 1570:* Karaznay Janos, hity zerent vallya, hogy ... hallotta mykor Igh zol volt pechy Istwanne Iweges Andrasnak, Jo komam Ne eskes megh megh Mondom Annelkwlis Mind biro vram eleot Mind az polgarok eleoth hogy tyz hean harom Zaz Iweget atthal vramnak ... ha vram Tagadnais, En Nem akarom lelkemet vezteny sem Eo erte sem Masserth [Kv; TJk III/2. 208]. *1743:* Lengyel Péterné azon sirankozik vala abb(an) az időb(en) hogy Onisifor miatt a fia Vaszilie az lelkit el vesztette, és hamissan meg eskütt [Szásznyires SzD; Ks]. *1771:* (Popa Danila) ittas lévén, monda : Jáj nékem, hová légyek ! mert el vesztém lelkemet, mivel Tyiu Györgjet aggraváltam [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.] ✱ *lelke veszedelme alatt. 1700/1716:* (Lökös Pál és felesége) el ne adhassák külső v. belső Ingatlan jovakat Lelkek veszedelme alatt [Kibéd MT; MMatr. 192] ✱ *lelke veszetlen/vesztetlen. 1584:* Chiszar Antalne vallia ... Mas giermekemis kynek a' laba(n) vyanak eg kis wtes miat el esek az keórme Es valamy lele zegennek a' labat ... lelkem vesztetlen gianakodhatom rea[a] [Kv; TJk IV/1. 279. — [a]Catalinra]. *1586:* Kepelics Ianos vallia ... lelkem vezetlen mondom es vallom hogy ... vgia(n) ez peter lopta el vagy Atta ky az en lowaymat [Kv; TJk IV/1. 556] ✱ *lelke vesztése alatt. 1726:* még hagyok az Polyanai Biráknál és kocsmárosoknál lévő Restantiabol fl. 100. Mellyet Moses Fiam Lelke vesztése alatt fel szedgjen, és azon Ecclesiához[a] adgjon [JHb XXXV. 21 Jósika Imre végr. — [a]A rápolti ref. ekl-hoz] ✱ *lelke vesztesége alatt. 1657:* estve lön, s el akar vala menni az fejedelem ... reménkedéssel tartóztathatnám meg az fejedelmet, assecurálván lelkem vesztesége alatt is, hogy nincsen semmi csalárdság ellene való [KemÖn. 284] ✱ *életét, lelkét beleköti. 1678:* (Jenei) az életét, lelkét is mind belé köti, hogy Wesselényi Pál uramnak sem híre sem tanácsa [TML VIII, 16 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz] ✱ *fejére s lelkére esküszik. 1618:* (A pasa) Az fejére s lelkére esküdt, hogy sem az hatalmas császár, sem az vezérek csak meg sem gondolták azt, hogy az római császárral való frigyet fel akarják bontani [BTN~ 115] ✱ *fejét, lelkét veti kezesül. 1619:* az én uramnak az fejét-lelkét vetem én kezesül nagyságodnak, hogy ez így megleszen [i.h. 330].

10. *lelke/lelkének üdvössége* 'ua.; idem'. *1670 k.:* Isten engem vgy segéllyen, és ugy adgya lelkemnek idveösségét [UtI]. *1671:* Isten engemet ugy segéllyen, s' ugy adgya lelkem idvességét [CC 18]. *1697:* (Péter Deákné Asszony) monda ... az az Pater Kaszoni ollyan jó sziuel vagyon hozza(m) ... egy Saytot csinyaltatok néki, én mondám, A' Lelkednek üdvőssegiért hagy bekét annak [Kotormány Cs; CsJk I]. *1706:* Anno 1706 die 8 Decembris adta Isten őfelsége e világra kis leányomat, Krisztinát, kit őfelsége éltessen maga dicsőségére, minekünk örömünkre, maga lelkének pedig üdvösségére [Kv; KvE 221 GM]. *1730:* Mihálcz Ferenc Uram is igíré Mikó Judith Asz(szonyna)k ... hogy Annuatim Miko Judit Aszszony hólta Után, lelkinek üdvességiért ... az négy Kántoron Négy Misét Szólgáltatt [Somlyó Cs; Borb. II]. *1846:* Erdőpásztorok eskü formájok: ... Isten engem úgy segéljen, és úgy adja lelkem idvességét [Zalán Hsz; RSzF 121]. *1849:* Meg kivánom, hogy testem tisztességesen el takarittasson, 's Lelkem idvessigéért, az Octavalis szent Misék el mondassanak [Km; Végr. Tamás Bogdán végr.].

11. személy; suflet, persoană; Seele, Person. *1614:* Bocskai István ... interponálván magát török császár és német császár között[a], Erdély között is, békességet akara szerezni ... amaz kevély Báthori Gábor és az elkárhozott lélek Imrefi János több olyan jó hősökkel azt felbonták [BTN~ 55. — [a]1604-ben]. *1640:* hallottam ... Magzendi (!) Andrasneteől ... hogy mondotta ... hogy az vr eöteöt megh leötte volna puskát is fogot hozza de nem hattak azt monduan hogy ne nagos vra(m), mert nehezkes ket lelket veszt nagod [Szilágycseh; GyK. Sigism. Lrati (28) ns vall.]. *1662:* Az szigeteken levő helyekben egynéhány ezer lelkeknek elraboltatások, levágattatasok [SKr 537 Tartalomjelző fejezetcimből]. *1710:* többet százezer léleknél hajtának el a tatárok rabságra

[CsH 167. — [a]Ausztriából 1683-ban]. *1736:* az nagy jó Isten ... felgerjeszte némely szent hitekhez buzgó erdélyi lelkeket [MetTr 423]. *1835:* Leg sietöbben bé várom haladék nélkül a' két nemen lévö Lelkek számát minden Anya, és Leány Ekklésiákbol külön a' honnon bé nem jött [Vaja MT; HbEk]. *1864:* A' Mlgs Eh. F. Tanáts ... a Maros uj vári napszámból élö 800 lélekre szaporodott Réf. hitsorsossaink omlo félben lévö fa Temploma helyett epitendö uj Templomra segély gyüjtést engedélyezett [Gyalu K; RAk 85].

Szk: *áldott ~. 1827:* az Isten nyugossa meg az áldott Lelket [Kv; Pk 7] ✱ *egy ~ is nem/egy ~ sem. 1663:* az ország hadában egy lélek sem akar elmenni [TML II, 557 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1665:* Kun István uramra egy lélek is nem voxolt [TML III, 526 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. *1800:* az házomnál egy lélek sem volt [Borsa K; IB. Petyko Rozsa vall.] ✱ *gonosz ~. 1678:* ezek az elszökött gonosz lelkek ... münket is követeket ezer mesterséggel vádoltak [TML VIII, 178 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból]. *1710:* Nemes Péter ... rosz lelkiismeretü ember: mégis ö haragszik, gonosz léleknek világos czimere ! [SzZs 279] ✱ *hü ~. XIX. sz. eleje:* minden hü lélek távozásod bánnya [KvH; HSzjP] ✱ *jó ~. 1816:* Az édes jo Apám 4dikén ezen honapnak le betegedett, más nap el is aludt a jó lélek [Héderfája KK; IB. Molnár Sámuel kezével].

12. birt. szr-os alakban kedveskedö megszólításként; cu sufix posesiv, folosit ca termen cu care te adresezi unei persoane iubite; als gefällige Anredeform mit possessiver Personalendung: édesem, kedvesem; dragul/scumpul meu, draga/scumpa mea; meine Liebe, mein Lieber. *1631:* Nagy Palnetoll hallotta(m) ..., hogi mo(n)da: Lelkem itt vendegsegett inditottak [Mv; MvLt 290. 47a]. *1697:* monda Peter Deakné ... ki hiuatám az Praedicatjoról az Patert ... meg fogá az államot ... s monda héy Lelkem hogj te engemet el ne(m) felejtettél, mondám bizony nem felejtettelek Lelkem [Szentgyörgy Cs; CsJk 7–8 Szeben Györgyné (40) pp vall.]. *1769:* De hijjában titkolodnak Lelkem, mert nékem is vadnak Correspondenseim [Mv; Told. 5]. *1817:* tsokolam s kivánok neki a Lelkemnek gyogyulást [Vingárd AF; KGy]. *1853:* az olta Miklosan valami Veres hímlö ki ütött, mingyárt bé hozták hozzám ... már itt vagyok el szigetelve Lelkem [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: *édes lelkem. 1593:* Ersebet, Zabo Balas zolgaloia vallia hogi egikor Jstuan kouachne ... azt mongia vala Caspar kouachnak, Edes lelkem Caspar kouach ne(m) tagadhatod hogi rezed nem volna ez giermekben [Kv; TJk V/1. 379]. *1614:* az feyedelem ... monta Dengeleghinenek edes lelke(m) Nenem [Szb; VLt 53/5267 J. literatus Makay vice cubicularius vall.] ✱ *édes szívem, lelkem. 1633:* Abruginak szep varrot gatia keöteley voltak, az volt rea uarua beöteökell, sziue(m) lelkem Kerekes Ersok [Mv; MvLt 290. 123a]. *1776:* Edes szivem Lelkem Anikom[a]! [GyL gr. Lázár János lev. — [a]Levél-megszólítás szerelmeshez].

13. birt. szr-os alakban jelzöi haszn-ban; cu sufix posesiv folosit ca atribut; attributiv gebraucht mit possessiver Personalendung; édes, kedves; dragul/scumpul meu, draga/iubita mea; lieb. *1662:* bizony irhattál volna, lelkem Jutkám, ha akartál volna [TML II, 305 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1710:* Isten az én édes fiaimot s kivált azok között a lelkem angyali Józefemet, el ne vegye szemem elött [CsH 129]. *1827:* ezerszer tsokol 's vár Lelkem Miklosom szeretö hived Titi [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez, Gál Miklóshoz]. *1852:* már Lelkem Miklosam ted a' mit jonak gondolsz [Kv; Pk 6 ua. ua-hoz].

Szk: *lelkem anyám. 1841:* a' Lelkem Anyámal ketten estvenként üldögelünk [Kv; Pk 6 ua. ua-hoz]. *1853:* sokat éjszakázok a' Lelkem Anyám mellett [Kv; Pk 6 ua. ua-hoz] ✱ *lelkem asszonyom. 1745:* a sánta ólálhné ... felelé[a]: ó lelkem asszonyom, az ember, a mit tud s lát is ... jobb, hogy ne tudjon, s ne lásson [Kőrispatak U; Ethn. XXIV, 165 Semény Györgyné Máthéfi Kata (27) vall. — [a]Boszorkánygyanús személy ügyében tartott vallatás alkalmával] ✱ *lelkem barátom. 1800:* Lelkem Barátom távol légyen, hogy a Pénzed meg kérésiért meg neheztelyek ... nem is tudom Lelkem Barátom menyivel vagyak adosod [Torda; DobLev. IV/833. 1b] ✱ *lelkem bátyám uram. 1710 k.:* Nem tudom kitöl, az anyja a gubernátorné házában mit hallott, szállásomra menöben az utcán rám esék sírva: Jaj lelkem, bátyám uram, az egyetlenegy fiamat meg akarják kinozni [BÖn. 976] ✱ *lelkem feleségem. 1661:* Lelkem édes Feleségem, semmit se búsulj, rövid nap ketten nyomjuk az ágyat [TML II, 158–9 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz] ✱ *lelkem komám (uram). 1671:* Lelkem Komám uram, kérem Kegyelmedet, tudósítson a felöl az eb fia felöl [TML V, 621 ua. Naláczi Istvánhoz] ✱ *lelkem néném. 1739:* Neh Csetre György Ur(am) ... az felesegemre bórula, azt monda, lelkem Néném most meg szegenyittett(em) magamot [Mezöbánd MT; MbK VI. 6] ✱ *lelkem öcsém uram. 1660:* tudja Kegyelmed, lelkem Öcsém uram, mely rettenetes hitem tartja, hogy tovább nem szolgálok, ha azt a kevés adósságomat el nem engedi [TML I, 523 Veér Mihály Teleki Mihályhoz]. *1756:* Lelkem Öttsém Uram mennyen fel kéd a' felsö Házamba [Kv; Mk IX Vall. 40] ✱ *lelkem szüleim. 1818:* Kedves Lelkem Jo Szüleim! [Pk 3 kv-i leány Ádámosról (KK) lev.] ✱ *lelkem uram* **a.** kedves uram. *1672:* Lelkem édes Uram, kérem s reménkedem, az nagy Istenért is Kegyelmednek, ne késsék és siessen Kövárban[a] [TML VI, 263 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz. — [a]Ez utóbbi szó helyén a szöv-ben mint titkos írás 100 áll] — **b.** édes férjem. *1661:* Lelkem, édes Uram, az Istenért tudósítson Kegyelmed [TML II, 215 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz].

14. *szitk* kb. aljas, átkozott személy; persoană abjectă, ticălos; schuftige/niederträchtige Person. *1634:* aha Torok fazzal bazot lelek essez kurva [Mv; MvLt 291. 9a]. *1683:* kiváltképpe(n) enghemet Tizedessét bötstelenitet ... szemtöl szembe aszt mondta: Te paraszt fasszal tsinált Jobbági kutya hütü lelek [Kv; TJk III/13. 130]. — L. még RettE 213.

Szk: *~ beste/beste ~ kurvafia. 1635:* oda szakaszsza Isten az niakatokat bestie lelek kurua fiai [Szacsva Hsz; BLt]. *1664:* monda Tonbay György itt keressük a lilek bestie kurva fyat[a] mert ide buvek [Császári SzD; WassLt Drabant Mihaly (70) jb vall. — [a]Egy tatárt] ✱ *~ beste ~ kurvafia. 1638:* monda Istva(n) Deak Garczonak, hogj ados vagj te nekem lilek beste lilek kurua fia nosza mindgjart ad megh [Mv; MvLt 291. 130b]. *1664:* akorron lattam hogy az fyam lovat ki hoza az Udvarbul Tompay György ... s monda akor hayczad lilek bestie lilek kurva fya, az marhakat [Császári SzD; WassLt Drabant Mihaly (70) jb vall.]. *1691:* hamis hütü lelek

bestye lelek kurva fia, mert hamis hiteddel kereskedel [Dés; Jk] ✱ ~ *beste* ~ *kurvának/kurvafiának szid/szidalmaz. 1673:* Várgha Simon ... Trombitas Ilonát ... és Saytos Janosnét eb lelkű lelek bestye lelek kurvak(na)k szidalmazta [Kv; TJk XI/1. 230]. *1675:* az I ... hol mi diffamalis szavaival illetett szidalmazott lelek beste lélek nagy subaiu kura fiának [Kv; TJk XII/1. 49 vk]. *1691:* szidtak is salvum sit lelek bestelelek kurva fiainak [Kovászna Hsz; HSzjP] ✱ ~ *esse* ~ *kurvafia. 1631.* Nagj Mihaly eözueis czapkoda Filekiuel, az kardal az Czakantis hozza hajta Nagj Mihaly s ugj mene ozta(n) Fileki az biro Uram hazahoz az Czirkalokert s hogj az Czirkalok el jöuenek uele együt monda Fileki hogj fogjatok megh mindezeket az lilek esse lilek kurua fiajt [Mv; MvLt 290. 243a]. *1633:* megh hid azt lelek esse lelek kurua fia te Somori Mihalj, hogi ha meg nem halz beleis de megh szeldellek annira hogj megh ered velle [Mv; i.h. 134a] ✱ ~ *kurva/kurvafia. 1584:* Barbara Zabo Caspar Zolgaloia vallia ... Monda ... Zabo Cato, fatilla kurwa Massal kenethy magat[a] ... de ameg Az vilagban el mind eoreoke megh bannia a' fatilla lelek Curwa [Kv; TJk IV/1. 217. — [a]A férje]. *1635:* hallotta(m) ... Járai pálnetol ... mondgia vala, hogy az edgik káthoná az Lelek kurvá fia ketszer megh tötte eo neki [Mv; MvLt 291. 50b] ✱ ~ *kurvának szid. 1591:* Anna Biro Kelemenne vallia, Nagy ereossen ziggya vala eleozeor teglasne a' Zekel Mihalne leaniat, Lelek Curwanak, perenger rontogatot lelek Curwanak [Kv; TJk V/1. 119] ✱ *beste* ~. *1590:* az tizedes ... az teomleoczybe tewe Albertott onnan ereosse(n) szida mondua(n) sogorsagh bestie lelek sogorsaga vagy hósu (!) bestie lelek [UszT] ✱ *beste* ~ *fattyú. 1568:* Petrus gruz ... Bestye lelek ffattyanak vituperasset [Kv; TJk III/1. 147] ✱ *beste* ~ *kurva/kurvafia. 1568:* Marta famula St(ep)h(a)ni lakatos ... fassa e(st), hogy eo ezt hallotta hogy monta Andras Katho gergel deaknenak, Te bestie hires kurua ... te beste lelek kurua [Kv; TJk III/1. 35]. *1635:* Meszaros Peternekis az bestye lelek kurua fianak kurua az Annya [Ne; KCsl 1334 Michael Feoldesi (30) ns vall.] ✱ *beste* ~ *kurvának/kurvafiának (meg)szid/szidalmaz. 1584:* Sophia Teglas Peterne vallia ... halottam hogy bestie lelek kurwanak zitta Caspar az Azont[a] [Kv; TJk IV/1. 345. — [a]Daroczinét]. *1592:* nagy rwtton szydalmoza kemetoket kewettem bestey (!) leleok kwrwanak, ky nem vagyok [UszT]. *1639:* az el mult Vasarnap estve ... Konya Istvan fustely bestie lelek kurva fianak szida meg Gheczie Istvant [Kovászna Hsz; HSzjP]. *1689:* huzo vono hamis bestye' lelek kurva fianak szidot [Cófva Hsz; HSzjP] ✱ *beste* ~*nek szidalmaz. 1600:* Molnar Janosne Kis Sophia azzony ... vallya ... az darabantok keozzeol vagy ketteo Jeotth vala ... emez ket fogoly legeny ereossen kezde zidalmazny bochkay hadabely bestie lelkeknek ebeknek [Kv; TJk VI/1. 454] ✱ *esse* ~. *1570:* Lowas Balint ... vallya, hogy ... hallotta hogy Zeoch myhal fenegethy volt ferdeos kelement es az Iweges gergh fiat Illyen zowal Esseh lelkek [Kv; TJk III/2. 187]. *1632:* hallam hogj mondgja vala egi ember ... esse lelek vgj mond [Mv; MvLt 290. 74b] ✱ *esse* ~ *fia. 1630:* iüy ki te ... eb ugj mond ese lilek fia [Mv; i.h. 207a] ✱ *esse* ~ *fiának szid. 1630:* Halona Giörgj ... szidgja vala ereössen Asztalos Martont esse lilek fianak [Mv; i.h. 258b] ✱ *esse* ~ *kurva (anyja)/kurvafia. 1570:* Erzebet Kyral Marthonne hithy zerent vallya ... hogy ezt Monta[a], Esseh lelek kurwak ely vezek myattatok [Kv; TJk III/2. 27. — [a]Zabo Janosne]. *1628:* Füz⟨i⟩ Gabor ... neki reszegedett ... illien zokkal zolua(n) esse lelek kurva⟨niad⟩ [SzJk 19–20]. *1653:* De bizonyára a közrendnek is a hajduk és németek ugyancsak oda mondották azt: „Áhá, tarka hitü hajas török, ez s ez lélek kurvafiai! ..." [ETA I, 83–4 NSz] ✱ *esse* ~ *kurvafiának szid. 1570:* Varady Janos Zabo Janos Jnassa ... vallya ... Zabo Janosne ... Zytta Erössen[a] esseh lelek kurwafianak [Kv; TJk III/2. 30. — [a]A Trombitas-t]. *1629:* az az Kouacz Janczi szida rutol az lilekiuel, esse lilek kurva fianak Jstua(n) Deakot [Mv; MvLt 290. 153b] ✱ *esse* ~ *kurvakerítőnek szid. 1635:* mágátol hállottám phulop palnetol hogy sirua pánázolkodot ennekem, hogy az en szallo(m) Fejeruari Andras ven eszes lelek kuruá keritonek szitta uolna [Mv; i.h. 291. 55b] ✱ *esse* ~ *leánya. 1644:* Monar Giorgj ... szitta az feleseget ezzel hogj esse lelek leania [Mv; i.h. 420b] ✱ *esse* ~*nek szid. 1600:* (Az alperes) zidott rutt zitkokkal, ese leleknek [UszT 15/75] ✱ *fosos* ~ *kurvának szid. 1592:* were megh ok nelkwl, szydaes; kemeteok szeomelit es szekit keowetteom foszos (!) leleok kwrwanak [UszT] ✱ *kurva* ~. *1573:* Agota Tothazy Imrehne Azt vallia hogi ... Kowach Benedek ... Mongia volt ... Meg latom en az kurwa lelek My okaert taglotta leh az en germekemet [Kv; TJk III/3. 229] ✱ *kurva* ~ *kurva. 1633:* oth egy potkan túras leuen sokszor monda kurua lelek kurua az Leani [Mv; MvLt 290. 132b] ✱ *neste* ~. *1568:* Ezt lattam hogy Roman gabor az azont torkon Ragatta vala ... s monda neste lelek, ne(m) tudod te my zandokba vagok hozzad [Kv; TJk III/1. 193 Michael Dauid feleki vall.] ✱ *neste* ~ *aggeb. 1585:* Chioff (!) Iosa vallia ... monda a' holt legheny, Am a' neste lelek Agebnak mayd eó maganakis Niaka zakad [Kv; TJk IV/1. 470] ✱ *neste* ~*nek szid. 1568:* Miklosy Kato ... fassa est ... Ezth hallotta hogy, Andras Kato Neste leleknek szyta az anyat [Kv; TJk III/1. 235] ✱ *tetves* ~ *kurva. 1598:* Andras Deak ... vallya ... borsos Gergely igen rezegen monda ... Ty tetwes lelek kurwak Coloswariak ... monda Sos Mathe es Jstwan, ne zoly olyan Rwtol ... monda kwrwa az Annyatok mind birostol Tetwes lelek kwrwak [Kv; TJk V/1. 263] ✱ *vén* ~ *kurva. 1651:* monda Beczky Sigmond mennyel te njlua(n) valo vin lilek kurua innet [M.köblös SzD; RLt I Nagj Mihaljne Uy Budaj Diosi Anna Asszonj (22) ns vall.]

15. szitk-ban szereplő *lélek* szó; cuvîntul *lélek* 'suflet' folosit în injure; das Wort *lélek* 'Seele' gebraucht als Schimpfwort. *1576:* Akaryak eo .K. varosswl egenleo Akarattal hogi az lelekel walo zytok tylalomba legien [Kv; TanJk V/3. 134a]. *1592:* Mikor ... az korchoman megh hallottuk volna hogj az papiros chinalo tarsa el monta volna az lelket, el akartuk hozni biro vramhoz [Kv; TJk V/1. 205]. *1593:* (A) lelkeuel valo zitok felette igen el aradot [Kv; TanJk I/1. 220]. *1621:* az Lelekkel valo szitkozodasnakis, noha tilalma vagio(n), mindazon altal megh nem szünik, hanem mindenfele rendek egjarant mondgiak az Lelekkel valo szitkozodast [Kv; i.h II/1. 311]. *1677:* A' Lelkeződéssel valo szitkozodások ellen observaltassék az 1619. Esztendőbéli Articulus, mely szórul szóra igy következik: A' léleckel valo éktelen szitkozodás-is, mivel illyen szörnyen el-áradot ... Végeztük hogy mindenüt igen meg-tiltassanak minden rendek közöt [AC 228–9].

Szk: *~kel, lelkével szid. 1570:* Kayanthay Bak Myhal felperes Byzonytasa koloswary Czyuka Lazlo Alperes ellen ... 4 Byonsagh Kayantay filep Georgh ... ne(m) veotte eszebe ha az lelkewel zyttak [Kv; TJk III/2. 45]. *1632:* az katona is erössen szida az aszontt a lelekuel [Mv; MvLt 290. 79a] ✱ *lelkét egybebassza. 1771:* Az Apja igen rutul veszekedett Tyiu Györgyel ... egyik a' másiknak annyokat Lelkeket egybe basztak [Bukuresd H; Ks 114. 61. 143] ✱ *lelkét egybehordja. 1771:* hallottam ... mint mi parasztokul Szoktunk valakire való indulatosságokbol Szitkozodni lelkit, apját, annyát egybe hordani [uo.; i.h. 132] ✱ *lelkét egybeszidja. 1744:* Flora Lup ... valami magyaroknak egybe szidá a Lelkeket [Ks]. *1800:* Az alperes az Fel perest illetlen motskos szókkal illette annyát lelkét rutul egyben szidta [Dés; DLt] ✱ *lelkét gazolja. 1737:* Szida Apor Peterne Aszonyomot ő Ngat lelkit is gazla [Kanta Hsz; HSzjP] ✱ *lelkét káromolja. 1749:* legelsö szavais mihellyt lát, Lelkünköt káromollya[a] [Ohába AF; Told. 3. — [a]A szb] ✱ *lelkét (meg)szidja/szidalmazza. 1769:* (A dominális bírónak) Bratyila Péter ... szidalmozta Lelkit [Vályebrád H; Ks 81. 55/22]. *1774:* (A) szavaimra Szolga Biro Urám rutul meg szidván Lelkemet, Anyámat az Anyámba igazitta [A.jára TA; BLt 12 Benedek Marton grófi gondviselö vall.]. *1779:* Czigány Gornyik ... szidta Anyánkot, Lelkünkőt, Teremtettézett, attázott [M.lapád AF; Mk Szilvás 5/3 Andr. Szilágyi (45) lib. vall.] ✱ *lelkét mocskolja. 1730:* a' Lelkit eléggé mocskolták hogy mitt csinalnak neki s a' Lelkinek [Türe K; Told. 28] ✱ *lelkét összebassza. 1768:* (A dominális bíró) Atyámat, Anyámat ... keresztségemet, 72. Lelkemet mind eszsze baszta [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.] ✱ *lelkét összefutatálja. 1791:* ezen Pakulár Vonutz nagy Furiával öszve futtutálta a' kortsomárost, lelkit és halottyait [Almásgalgó Sz; JHb I/33] ✱ *lelkét összehordja. 1742:* Anyánkat Lelkünket öszve hordá teremtettézé [Kv; AggmLt C. 12]. *1827:* Kováts Páll ... Huntzfot Kristussom Lelkit öszvehordotta [T; TLt Közig. ir. 1519 Fonyi Sándor sk] ✱ *lelkét összehuncutozza. 1722:* Pap Vonkát ... hallotta az kire meg haragudott; Attával, Teremtettével, baszom Annyát, Lelkét, öszve Hunczfutozta [Kecsed SzD; TL. Marosán Vaszil (36) providus vall.]. *1765:* En Paszaroly Lupuj hallattam, hogy ... Báro Kemény Pál Urnak Anyát Lelkit öszve szitta hunczfütoszta, Teremtetészte Tolvajozta [Marosbogát TA; Mk V. V/97] ✱ *lelkét összeszidja → lelkét összehuncutozza ✱ lelkét összeteremtettézi → lelkét összehordja, lelkét összehuncutozza ✱ lelkét összetolvajozza → lelkét összehuncutozza ✱ lelkével káromkodik. 1738:* irtóztató káromkodásokkal káromkodott, ördög attával kurucz kutya Teremtettével, Lelkével [Dés; Jk] ✱ *lelkével (meg)szid/szidalmaz. 1584:* Ilona Zabo Galne vallia hogy haborgo Ember a' Danek Leorincz, es minde(n) (!) az lelkeivel zidalmaz Rutul zomzedsagaba [Kv; TJk IV/1. 359]. *1585.* Beke Mathias vallia ... erre az zora igen Curwazak az lelkewelis megh zidak hazuttatak az Actrixot [Kv; i.h. 385]. *1632:* Az Azzony igen rutul megh szitta ezt az Alvinczi Georgy Deakat, Georgy Deakis az lelkeuel rutabbul szitta az Azzonyt [Mv; MvLt 290. 96b]. *1644:* rut dologh volt az mint Zjdalmazta az Eoregh Azzont az leleokeuěl [Mv; i.h. 291. 426a] ✱ *lelkével (meg)szidogat. 1597:* Jokeb Jorger ... wallia ... mikor Chizar Peterne Feorkeoly Mihallial zola ... monda Feorkeol Mihaly rútúl megh zidogatwa(n) az lelkewel, eregy innet mert ... megh ruglak [Kv; TJk V/1. 107]. *1598:* Zaz Andrasne Catalin azzony ... wallia Vala mint egi 11. orakor hallam hogi Gereb Marthon ereosse(n) zidogattia vala mint lelkewel mindennel Nagi Mathenet [Kv; TJk V/1. 190] ✱ *lelkével szitkozódik. 1573:* Katalin Nehay Nagy Menhartne ... Azt vallia hogi ... az Azzon ... Mind Besteyevel Mind lelkewel Mind kwrwawal hwl My zayara Iwtot Ereoszen zitkozodot az germekert [Kv; TJk III/3. 271]. *1629:* (András) igen szikozodek (!) be az Ablakon az lilekeuel [Mv; MvLt 290. 156a].

Sz: *bassza anyjába a lelket. 1791:* Ály félre, baszam az Anyádba a' lelket [Bács K; RKA] ✱ *bassza a lelkét. 1720:* az Boldor Péter fiai penig azt kialtjak vala, hogy nem kell nekik Ispányos szolgabiro és az Lántsat mutatván néki ez lészen néked Ispanyod szolgabirod baszom a lelkedet [Vormága H; JHb XXXIII/32]. *1844:* Szakmári Ferentz mindég részegen veszedelmezett Cseresnyés Dánielnével ... azt mondotta ... hogy baszsza a' görbe kurva lelkit [A.sófva U; DLt 1441] ✱ *bassza vki lelkének gyökerét. 1780:* baszom a papod lelkinek a gyökerétis a te lelkedetis [Vaja MT; VH] ✱ *eb szántson a lelkén. 1750:* tudom ki jobbágya vagy ... te kujon, ezen terminusokat kujon s eb szántsan a' lelkin sok izben iterálta [MúzBethlen] ✱ *eb teremjen lelkében. 1717:* Becski Ura(m) ... gonosz Lelkü embernek mondotta Nzs Dobai Uramat ... Attával s azzal hogy eb teremjen Lelkünkbe mindnyájunkot szidalmazot [M.köblös SzD; RLt Pataki Sámuel (40) ns vall.] ✱ *kutya teremjen lelkében. 1728:* Constal hogy az I: Citatoriumb(an) declaralt ... szemelyt Tűzes Ördög attával, kutya teremjen a Lelkeb(en) görbe eb ágjab(an) születetnek káromlotta [Dés; Jk 39a] ✱ *az ördög szántson a lelkén. 1743/1747:* Vass Ádám Uram ... öszve káromlá Ördög Szántson a' Lelkeden, s baszom a Lelkedet [Császári SzD; WassLt St. Ladanyi de Szerents servus aulicus (35) vall.] ✱ *ördög teremjen a lelkében. 1723:* hallotta az fatens az Ott János vram szájából ördög atta, ördög teremjék a lelkében mind [MNy XXXVI, 269].

16. szellem; spirit; Geist. *1670:* Úgy hiszem, Isten velek lévén, közikben valami árultatásnak lelke nem férvén, az császár ereje ellen is egynehány holnapig megtarthatnák[a] [TML V, 70 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz. — [a]A várat].

17. lelkület; mentalitate; Gesinnung. **Szk:** *farizeusi ~. 1823-1830:* az erdélyi csalárd örmények ... egész farizeusi lélekkel nemcsak a templomban, hanem áruló boltjaikban, úton-útfélen imádkozzák, mondják a sok Miatyánkot s Ave Máriát [FogE 198] ✱ *keresztényi ~. 1672:* Egy szóval, Uram, nem tréfa telék ebbül az Kegyelmed kimozdulásábúl. Csak eddig való búsulásom is, keresztyéni lélekkel irom, sokért nem vállaltam volna fel [TML VI, 368 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

18. fő része vminek; sufletul/baza a ceva; Kern, Hauptteil einer Sache. *1710:* (A teológia) minden tudománynak feje s lelke [CsH 387].

19. kb. java vminek; partea cea mai bună; das Beste einer Sache. *1791:* Thordán a' Lelke az ujj Bornak Kupája két garason van [Újtorda; IB. Boer Andras ref. tanító vall.]. *1840:* a' Kád bükkin a' hely lelkin lévő egész antiqua nyíl földemet birám [Dés; DLt 1053].

20. lényeg; esenţă; Wesen. *1660:* Mivel minden dolgok(na)k az bizonsagh lelke: Ambae partes exmittuntur

[Kv; TJk X/3. 264]. *1795:* az illendö fenyitték által a' dolgoknak lelke a' jó rend ujrais Társaságunkb(an) visszá hozattassék [Torockó; TLev. 9/29].

21. kb. szokás; obicei, datină; Gewohnheit. *1841:* Mindazonáltal ők azt is hiven elhiszik, hogy lehetséges ugyan, hogy az ő előadott szabadságaik s már törvénnyé vált régi szokásaik felsőbbi kegyelmes rendelések következtében már csakugyan valamely változtatást szenvedhetett légyen, de minthogy azok ... az illető törvényes előljáróik által vélek talán nem a mostani századnak lelke szerint, azaz az illendőség szelíden értelmesítő rendje és módja szerént, hanem minden megmagyarázás nélkül s mindjárt ostrommal és erőszakkal közöltetvén, abban ők ... nem felsőbbi rendeléseket, hanem ... csak egynémely előljáróik önkényességét vélték lenni [VKp 61].

22. élet; viață; Leben. *1584:* Kerekes Istwan es felesege Ersebet valliak ... a' fogoly Azony chupa Mezitelen fekszik, es semmy lelket Nem erzewnk benne [Kv; TJk IV/1. 246].

Szk: *~ben megtart. 1658:* az Istenért kérlek, édes Fiam, még az Úr Isten lélekben megtart, hogy el ne feledkezzél felőlem [TML I, 151 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz] ∗ *~ben találhat. 1662:* Keresztes András ... a fejedelemasszonynak bizonyosan megírta vala ... talán még a hold megfordulásáig életben érhetné[a] ... de a hold megtelése után nem hihetné, hogy lélekben találhassa [SKr 556. — [a]A szászfenesi csatából (1661) halálos sebbel Váradra menekülő II. Rákóczi Györgyöt] ∗ *~ben van. 1658:* Sz.-Andrási Sigmond uram ... adá értésemre, hogy az szegény uram még lélekben volna [TML I, 151 Bornemisza Judit Teleki Mihályhoz].

23. érzés; simțămînt; Gefühl. *1589/XVII. sz. eleje:* szwksegh hogi minden szemely az szeretetnek es kegiessegnek lelketöl uiseltessek [Kv; KőmCArt. 26–7].

24. kb. meggondolás; convingere; Überlegung, Erwägung. *1583:* Was Georg vallia, hallotta az leankarol valo dolgat Biro Mihalnak az felesegeteól. De zertelen gonoz Azzony Allat, valamy lelekbeól kialtotta Az vrara, Meltanę vagy meltatlanul en azt Ne(m) tudom [Kv; TJk IV/1. 141].

Szk: *(vmilyen) ~ből indultatik. 1583:* ha az chaplarok az eó Tekozlasok miath, vagy egieb lelekbeól indultathwan a' Bornak ky mereseben a' hordonak quantitassahoz kepest az eo Gazdaioknak fogiatkozast thennenek: Tehagh raitok megh vehessek [Kv; PolgK 2–3] ∗ *vminemű ~től indultatik. 1584:* Zeold Ambrusne hozza[a] ment, es labanak terdet megh fogta es thikmony swltig raita tartotta valaminemeo lelektul indultatwa(n) ky miat fęl ora Mulwan az laba meg veszet [Kv; TJk IV/1. 259. — [a]Baka Georg-höz].

25. kb. hatás, befolyás; efect, influență; Einfluß, Wirkung. *1540:* az egy dolgoth ... nekyek nem meerem az thy k: yowaerth meg mondany, merth meeg ew bennek az Barath lelkęth esmeręm lenny [TLev I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez].

26. *Orbán lelke. 1774:* Egyszer láttam egy bécsi levelébe irta[a] a többi között: „Az Aranyas széki főtisztséget megkapom vala, ha az Orbán lelke a sárga paripákkal előmbe nem nyargal vala". Ez az Orbán lelke Orbán Elek volt, a sárga paripák pedig aranyak, melyekkel meg is szerzette volt magának az Aranyas széki főtisztséget [RettE 338. — [a]Gr. Kemény László].

Szk: *lelkét veszeszti vkivel* vesztegeti vkivel a lelkierejét; a-și pierde timpul cu cineva. *1784:* a széna gyujtésre ... soha egy valamire valo embert nem küldenek, hanem tsak Gyermekeket ... kikkel nem hogy dolgoztatnánk, hanem Lelkünket veszesztyük [Torockó; TLev. 4/9. 14b–5a] ∗ *nem bírok oly ~kel* kb. nem visz rá a lélek; nu mă lasă sufletul; nicht übers Herz bringen können. *1663:* ne kételkedjék hozzám, mert bizony nincsen oka ... nem bírok oly lélekkel, akárki mint ítéljen felőlem, hogy vitézlő rendet rebelliora indítanék [TML II, 663 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz].

Ha. *1589:* lilek [Dés; DLt 226]. *1592:* leleok [UszT]. *1600:* Lelkömben. Lelkömeth [Kv; RDL I. 70]. *1637:* lilek [Mv; MvLt 291. 103b]. *1666:* Lőlkek. Lőlkőmet [Kv; BLt] | lölkömött. lölkökre [Radnótfája MT; BLt]. *1721:* Lelkemet [Uzon Hsz; BLt]. *1737:* Lelkit [Kanta Hsz; HSzjP]. *1749:* Lelkünköt [Fejér m.; Told. 3].

lélekbágyasztó léleklankasztó/gyötrő; deprimant, descurajator; seelenentkräftend/quälend. *1671:* Sok elme s lélek bádgyasztó hír hallásim, irogatásim és olvasgatásim között akadék ez includált levélre [TML V, 513 Szepesi Pál Teleki Mihályhoz].

lélekbeli szívbeli, sufletesc; Seelen-, Herzens-. *1737:* E szinte bé állando Innepeketis Istentől lévén megáldottak Ngodnak, kivánom hogy lélekbéli tökélletes örömmel és vigassággal viradja(na)k fel Ngod Uri személjére [TL. Onadi B. József lev.].

lélekfogyva lélekszakadva; cu sufletul la gură; atemlos, außer Atem. *1783:* Lélek fogyva, meg ijedve és reszketve a V. Notarius Rápolti István Uram is be futa [A.csernáton Hsz; HSzjP Eva Imets (35) ns vall.].

lélekismeret lelkiismeret, conștiință; Gewissen. *1677:* A' Személy szerint valo hadi fel-ülésnek idejében ... a' feles jószágot biro Haza fiai ... ha ... czégéres fogyatkozást tapasztalnak maga meg-vonásában ... azon Vármegyének Tisztei, a' Zászló alat valo Fő Nemes rendekkel törvény szerint láttassák-meg ... s' jo lélek ismeret szerint meg-itillyék [AC 92–3]. *1710 k.:* Megpirulna-é, szégyenlene-é az ember ott is, ahol senki sem látja, a hatalmas, aki a büntetéstől nem fél, ha lélekismereti nem ijesztené [BÖn. 428]. *1734:* Énis régolta szándékozo Testamentum tételemet ma ugy meg határoztam ... igaz Lélek esmérettel [Szárhegy Cs; LLt 60/1679]. *1770:* En igaz lélek üsmeretem szerént az Attestatiot küldöm Groff Uramnak [Dés; Told. 5a]. *1774:* mellyeket mind edgyütt jó Lélek üsmerettel meg betsüllöttünk 62 ... M forintra [Kászonimpérfva; JHb sub K. I. 29]. *1818:* adom ezen bizonyito levelemet jó lélek ismérettel ... Orbán Antal mp. Nemes Személy [Dés; BetLt 2]. *1851:* Alol irt igaz jo Lélek esmérettel hiteles tanubizonyságot teszek arrol, hogy ... Tekintetes Dobolyi Bálint Ur ... meg vásárolni akarta 's meg is vásárolta Wizy Lajos urtol ... a' Nagylaki és Káptalani Jószágát [Nagylak AF; DobLev. V/1324].

Sz. *1792:* Ezt mondá Tordai Sándor én szóval vexálni kezdem hogy kijed tallám részeg azért beszél Testvére elen így, melyre monda Tordai Sandor a' Lélek ismeret rám támadot és nem vihetem továb az Lelkemen [Szenterzsébet U; Borb. Agillis Johanes Török (60) vall.].

lélekismeretes lelkiismeretes; conştiincios; gewissenhaft. *1810:* Világosságra jöven mind a panaszlonak panaszszábol mind az őregségnek lélek esméretes relatiojábol az, hogy Gyögyös Kata Asztalos Ferentzhez lett férjhez menetelével ... igen szépen vitt a' férje hazához [Farákos U; Falujk 48 Sebe János pap-not. kezével].

lélek-kurváz a *lélek* és *kurva* szóval szitkozódik; a înjura folosind cuvintele *lélek* şi *kurva*; mit den Wörtern *lélek* u. *kurva* fluchen/schimpfen. *1584:* Barbara Zabo Caspar Zolgaloia vallia, Hallottam Zabo Catotol hogy lelek Curwazta fazakas boldisarnet, eztis monda: Eregy the Meny az kowchokhoz hoz vas zart, had Aggyam megh Innia Az fatilla lelek kurwanak az fazakasnenak [Kv; TJk IV/1. 217]. *1599:* Erzengyartho Georgy ... vallja ... ez Jakab egy Jnas alat megh fogta vala az 10 fekemleyet és mongya vala neky bizony az en nyergemet fekemet el nem vized hanem meg Adod ... vgy erte Papp Janos az kezet az bottal megh az felett Ereossen lelek kurwaza [Kv; TJk VI/1. 336].

lélek-kurvázás *lélek* és *kurva* szóval való szitkozódás; înjurătură prin folosirea cuvitelor *lélek* şi *kurva*; Schimpfen mit den Wörtern *lélek* u. *kurva*. *1599:* Geobeol Martonne Ersebet azzony ... vallja, Balasnak izoniw Zidalmazasat lelek kurwazasat hallotta [Kv; TJk VI/1. 367].

lélekleső '?' **Szn.** *1567:* Borbara lelek leso istwanne [Kv; TJk III/1. 81]. *1568:* Borbara Rta Stephani lelekleso [Kv; i.h. 161]. *1621:* Lelek leseö Mathenak fizette(m), hogi egy Gieörgy Neuw soldos darabontot, meliet Filek alat megh leottenek volt, annak el temeteseteöl, s sirt asasatol f — d 50 [Kv; Szám. 15b/XI. 300]. *1625:* Lelekleseo Mathe [Kv; i.h. 16/XXIV. 244].

A cimszónak eredetileg 'halottkém' v. esetleg a 'halottak eltemetésével megbízott városi alkalmazott' jel-e lehetett.

lélekmondás *lélek* szóval való szitkozódás; înjurătură prin folosirea cuvîntului *lélek*; Schimpfen/Fluch mit dem Wort *lélek*. *1665/1754:* Hogy ha pedig a' B. Társaságot valamely Legény illetlen Szoval illetné, a' B. Társaság keresse azon az Legényen betsületit, vgy hogy minden legényért adjon egy egy heti bért. Az lélek mondás hasonló büntetést érdemel [Kv; ACArt. 15]. *1684:* Egy lélek-mondás huszanöt ⟨pénz⟩; esküvés hasonlóképpen [Dés; DFaz. 11]. — L. még MNy XXXIV, 121.

lélekmondó *lélek* szóval szitkozódó; care înjură folosind cuvîntul *lélek*; mit dem Wort *lélek* fluchend. *1675:* Az lelek mondok megh uerettessenek toties quoties az mas közönseges szitkokkal egy mast illetők haszonlo keppen, az ördög lelküuel, ördögh attaual s' több effele szitkokkal elök megh köueztessenek [Fog.; UF II, 677 Bornemisza Anna mpr.].

lélekserelem lelkifurdalás; mustrări de conştiinţă; remuşcări; Gewissensbisse. *1831:* ha szorossan kének betsülni ... tehát minden Lélek Sérelem nélkül lehetne betsülni ... 30 ölre [Szentlászló TA; LLt].

lélekszidalom *lélek* szóval való szitkozódás; înjurătură prin folosirea cuvîntului *lélek*; Schimpfen/Fluch mit dem Wort *lélek*. *1600:* Nyarzay Mathiasne Anna azzony ... vallya ... mikor Darabos az Kis Casparne ajtajat be ruga ... az leany eleott vgyan megh mondotta az lelek zydalma mellet hogy az azzonnyat Imigh s amugy very [Kv; TJk VI/1. 479].

lélektelen I. *mn* kb. alávaló/gyalázatos; mizerabil, infam; niederträchtig/schmachvoll. *1638:* Czakine ... mindgiart vgi kezde szidni az legent ugian agjarkodot az legenre aha hitetlen lelektelen kurua fia ugjmond, toluai lelektelen kurua fia bizonj megh kel halnod vgi mond [Mv; MvLt 291. 170b].

II. *hsz* szívtelenül; fără inimă/temei; herzlos. *1845:* béis bizonyitottam, hogy a' fenn forgo idöbe nállom szolgált[a], 's hogy adosságotis engemet illetőt vett bé, honnem (!) létemben ... és azt sem adta át soha, hitemre mondom; Bé aztis hogy az én házom rakva volt nehai feleségemröl és az irt positiokat nem lélektelen keresem [Dés; DLt 591. — [a]Székelly Anikó].

léleküdvösség lelki üdvösség; mîntuirea sufletului; Seelenheil. *1710:* mind a lélekidvességre szükséges tudományt pedig, mind egyéb, politikában felette hasznos mestersségeket, mint a jurisprudentiát, medicinát, architectúrát s egyebeket afféléket respuálnak, s tanítani nem akarnak[a] [CsH 387. — [a]A jezsuiták].

lélekváltság donum pro salute animae; salvarea sufletului; Seelenerlösung. *1572:* Jakczy vram procatora Dobai Janos ezt felele ... az Retet penig Sak falwsi[a] Ember hatta volth lelek valcziagaert az Romlotti[b] papnak, attul waltotta wolt meg Bredj Paska wajda, attul esmet ahoz valo vér valtotta meg, az vram Sakfalwj Jobagia, az penzis oda vagion, az Rethis [WLt. — [a]Zsákfva Sz. [b]Sz].

A NrLex. megfelelő cimszava alatt a köv. értelmezést találjuk: végrendelet útján az egyház részére hagyományozott pénz vagy jószág, amellyel a jobbágyok haláluk utánra üdvözülésüket kívánták megváltani, ill. családjuk jövőbeli jó kapcsolatát biztosítani az egyházi körökkel.

lélekvesztés '?' *1805:* az utolsó articulus ellen tudtunkra Társasagunk nem hibazott ... de a' 7dik és 8dik Articulusokkal egybe köttetett sok bajt, és lélek vesztést Ngtokis látván azok alóll Társaságunkat még ujjántába dispensálni méltoztattak [Torockó; TLev. 9/38].

A torockói bányászok eskü alatt kötelezték magukat az említett artikulusok betartására, így a cimszó valószínűleg az esküszegés vétke miatti elkárhozás veszélyére utal.

lélekvesztő kb. kárhozatba vivő; care duce la pierzanie; in Verdammung bringend. *1710:* (Sárpataki Márton) Ott[a], noha sokat reménlett, sollicitált is magának, forgolódtak is a lélekvesztő jesuiták mellette, de keveset foga nyerni [CsH 425. — [a]Bécsben].

lelélekkurváz *lélek* és *kurva* szóval leszid vkit; a înjura pe cineva folosind cuvintele *lélek* şi *kurva*; jn mit den Wörtern *lélek* u. *kurva* beschimpfen/ausschelten. *1640:* Ez az Konyárdi inasának, az katonának hallottam szájából, hogy le lélekkurvázta ezt az Biró Pálnét [Mv; MvLt 291. 233–51a átírásban!].

lelemény 1. szerzés, szerzemény; achiziţie; Erwerbung, Akquisition. *1602:* Im en az vraim elott, mindenekett Nektek hagiom minden Jozagonmott (!) Erokse-

gemmet az penzen veöttet minden pertinentiaiaual ... az Eöss lelemenjbol penig Jo fiaim tuis semie Nem tehetitek Serinatis (!) de az kiul az magam lelemessit kit en kerestem, zerzettem, mindenekett Nektek hagio(m) ... en az magam lelemessiben Sarinanak (!) semmit Nem hagiok [Impérfva Cs; BCs]. — L. erre a *lelemes* címszó al. a jegyzetet.

2. leleményesség; inventivitate, ingeniozitate; Findigkeit. *1636:* (A katolikus papok) sok költségben készült musicai eszközökre tesznek szert, nagy fizetéssel Orgonistákat ... fogadnak ... az kiknek szü gyönyörködtető zengedezések miatt az balgatag emberek ... az sok hiuságos emberi leleményekkel meg trágyáztatott babonákra futnak [ÖGr Aj.]. *1899:* Legyen olyan jóságos úr, ne sajnálja a fáradságot s leleményt érdekében [PLev. 203 Petelei István Gyalui Farkashoz].

lelemes szerzemény; keresmény; achiziţie, agoniseală; Erwerbung, Akquisition. *1588:* Bernald Miklos[a] ... keppen az eő lelemesi akar mj newel nevezhetoket eleoben hatta volt testamenthumba ... Morgondai Borbara Aszonnak, ezekbol nemelj rezzeket az lelemes kwwl valokat [A.csernáton Hsz; HSzjP. — [a]Egy elmosódott szó köv.]. *XVI. sz. v.–XVII. sz. eleje:* mikor az fiatol el oztozek semmi az ostol maratban, becz palne kezeben nem marada, hanem az lelemesuel marada [Szentsimon Cs; BLt]. *1602:* az magam lelemessit kit en kerestem, zerzettem, mindeneket Nektek hagio(m) ... en az magam lelemessiben Sarinanak (!) semmit Nem hagiok [Impérfva Cs; BCs. — A teljes szöv. *lelemény* al.]. *1609:* mikor Becz Palne Becz Emreuel megh oztozek akor az lelemesben Becz emrenek es Becz Tamasnak nem ada mert Becz Pal az lelemest az feleseginek hatta uolt az eöstöl maratat, atta Becz emrenek, es Becz Tamasnak [Cssz; BLt 2 Peter deak zent görgj (46) ns vall.]. *1629:* Bizzak Peter neuw Jobbagi ennek előtte az en felesegem, az nehai Mikes Gaborne lelemese volt [Zágon Hsz; HSzjP Thomas Basa de Zabola (32) ns vall.]. *1631:* Azt nem tudom, hogj Keöles Istvantis Imeczi Istvan Vram lelemesinek felelj [Nyújtód Hsz; i.h. Antos Thamas (60) ns vall.]. *1665/1666:* Én Kezdi Szeki Polyani Nemes Udvarházamot ... ahoz tartozando pertinentiakkal, jobbagyokkal, mind ott az falubéliekkel, s-mind más hellyeken valokkal az kik az Urammal együtt valo zalagosink, es Lelemesink, és egyeb minden nevel nevezendő haszon vehető hellyekel eggyűtt Eo kglmenek kőtőm és hagyom [Polyán Hsz; BálLt 1]. *1666 k.:* Tudod é ha az az Joszágh melyb(en) most udeósbik néhay Veres Péter vr(am) Eözvegye lakik ha eós Joszág avagy lelemes ...? [Cssz; i.h. vk].

A végrendelkező javai kétféle eredetűek lehetnek: a családban öröklődő ős örökös javak és a végrendelkező által szerzett szerzeményjavak (lelemes). Az előbbiek családi tulajdonként kötelezően a családban az arra jogosultaknak juttathatók, az utóbbiakkal, a lelemes- v. szerzeményjavakkal és végrendelkező szabadon rendelkezhetik, azaz a családon kívüli személyeknek is hagyományozhatja. A családban öröklődött szerzeményjavak is a későbbiekben ős örökös javakként csak a családban hagyományozódnak tovább (l. erre Dósa, EJt II, 218–24).

lelenc talált gyermek; copil găsit; Findling, Findelkind. *1850:* Illeték mentes bizonyitványok e következők ... Lelenczeket ápolásba venni szándékozo személyek erkölcsiségéről, s vagyon állapotáról ... szollók [Nagykapus K; RAk 6 esp. kl].

lelép 1. a se da jos; herunter/abtreten. *1677:* à duodecima Decembris usque ad vigesimum septimum Februarii a garádicsomon sem léptem le, igen sulyos betegségben nyomorogván [TML VII, 341 Bethlen János Teleki Mihályhoz].

2. *vmiről ~ átv* letér vmiről; a se abate de ceva; von etw. abweichen. *1855:* ha ő[a] akármi okból dicső nyomdokaikról lelépne és nevét beszennyezné; vérezzék el kinosan mint aljas gonosztevő [ÚjfE 295 Wesselényi Miklósnak fohászkodásba szőtt átka. — [a]Wesselényi Miklós fia].

le-lesüllyedezés lecsuszamlás; alunecare; Herunter/abrutschen. *1837:* az a felett fekvő meredek hegyek aprodonkénti le le sülyedezések [Dés; DLt 631].

lelhet *átv* találhat; a putea găsi; finden können. *1827:* esedezünk a Királyi Fő Kormány Széknek ... tetemes nagy kárt vallott Atyánfijaért, hogy annak kára az Istentelen fenyegetődző által a maga uttyán térittessék meg; s így ez által valahára a mi életünk és vagyonunk felett valo rebegésünk lelhessen már enyhülést [Nagylak AF; DobLev. V/1125].

Szk: *szárnyára ~. 1655/1741:* El éget az falu s annak helje szenes ... Igyekezzél azon hogj szárnyadra lelhes [EM XXXVI, 146 Köröspataki B. János hist.].

lelkecske sufleţel; Seelchen. *1661:* jobb ez mostani időre nézve annak az ártatlan lelkecskének is az ő Istenéhez, honnan jütt volt, megtérése[a] [TML II, 55 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — [a]Újszülött gyermek halálára von.].

lelke-feje kb. vki legbizalmasabb embere; confident; js treutster/vertrautester Mann. *1619:* én Mehmet pasát mint az magam lelkemet-fejemet úgy bocsátottam el az uradhoz, hogy egyetértsenek [BTN[2] 347].

lelkefortyanva kb. felháborodva; indignat, revoltat; empört, entrüstet. *1710 k.:* Lelkemfortyanva kelle fájdalmamat is titkolnom [BÖn. 926].

lelkend izgatottan liheg; a respira greu de emoţie; aufgeregt keuchen/schnauben. *1638:* visza tere Szócz Marton Ura(m) s monda nagy lelkendue hogi aha beste ilek (!) kurua fiaj [Mv; MvLt 291. 166b].

lelkendezik 1. izgatottan lélegzik/liheg; a respira greu de emoţie; erregt atmen/schnauben. *1762:* éppen a' veszekedés(ne)k idején hozzánk futa nagj lelkendezve Kotsis Tománé ... s azt felelé ... én ijedtemb(en) haladék el [Kóród KK; Ks 17. XXXI]. *1800:* Varga Jánosné, nagy fáradtan, és lelkindezve hozzám bé térvén, Sirva panaszolta tiz napi rabságát [Décse SzD; Ks 2 Vegyes 92]. *1801:* a Második Lárma közben az Exponens Kortsmáros hajadan fővel az Udvarba nagy lelkendezve bé nyargalt, 's ott panaszkodek Aszszonyomnak[a] [Kajántó K; FiscLt. — [a]Köv. a részl.]. *1802:* oda futa nagy lelkindezve Forro Lajos őtsém hogy mennyek, mert a' B. Urfi eő Nga hivat [Mv; Born. XXXIX. 53 Jos. Bako de Siklod (30) táblai scriba vall.]. *1855:* az említett ifju legény ily igéretek s csábitások között erőszakoson térhbe

ejtette a' leányt. ki lelkendezve szüntelen azt kiabálta: ereszsz el Miska! [Uzon Hsz; Kp V. 404 Ürmösi Rebeka (16) vall.].

2. ~ *vkiért/vmiért* lelkesedik vkiért/vmiért; a se entuziasma pentru cineva/ceva; für jn/etw. begeistert sein. *1894:* Jóskát rég láttam ... Kövesdről nem mozdul ... Ha beszél valakivel, csak zápfogról, s be szép egyenes és merev legény lett. Gondoltad-e valamikor, mikor Rózáért lelkendezett Madarason s a te poémáidért! [PLev. 168 Petelei István Jakab Ödönhöz.]

lelke-reszketve félve, rettegve; tremurînd de frică; fürchtend, Angst habend. *1653:* Nem mere azért sok elmenni a gyülésbe, félvén attól, hogy ott Básta megfogja őket. Mindazonáltal lőnek olyak, kik nem elannyira tudták vétkeket, elmenének igen nagy lelkereszketve [ETA I, 84 NSz].

lelkes 1. lelkesedéssel teli; plin de entuziasm; voll Begeisterung. *1887:* Úgy az erkölcsi, valamint az anyagi siker a Tekintetes Szerkesztő Úr lelkes és buzgó működésének az érdeme [PLev. 134 az EMKE Petelei Istvánhoz]. *1896:* Persze ha hever vagy egy lelkes székely vers s tán azt küldenéd el, jó lenne | a versed igazán szép, lelkes, magvas, egyszerű [i.h. 182 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. lelkesítő; însufletilor; begeisternd. *1854:* vastag hypochondriát kaptam s csakis az Eichorn lelkes felrázására lehettem képes kiucsudni [ÚjfE 103].

3. '?' **Szn.** *1682:* Lőlkös Pal veres drabant felesege Molnár Borka Makfalvi[a] (38) [DLev. 5. — [a]MT].

lelkesen 1. szívvel-lélekkel; cu însufleţire/entuziasm; mit Herz und Hand. *1672:* Hiszem írom s kérem még is az nagy Istenért, induljon hamarább [TML VI, 263 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz]. *1704:* Tudja kegyelmetek a Lónyai per alkalmatosságával micsoda vádakat tött kegyelmetek én ellenem az felséges udvarban ... Mindezek az udvarban s egész Erdélyben tudva lévén, itélje meg kegyelmetek bölcsen és lelkesen, nem az ilyen praemissákból fog-e ítéletet tenni mind az udvar, mind az haza, mind a posteritas, ez én mostani casusomról is [WIN I, 177].

2. lelkesedéssel; cu însufleţire; begeistert, mit Begeisterung. *1835:* B. Veselényi Miklos ... kezdett mély, és Fellengős beszédben lelkesen beszélleni [JHb]. *1863:* A' Tanitok lelkesen a' tanitás után áljanak [Gyalu K; RAk 77].

lelkesít 1. lelkesedéssel tölt el; a însufleţi; jn mit Begeisterung erfüllen. *1823-1830:* ez a Marosi utánam való grádusba lévén, nálamnál sokkal gyengébb tanuló volt, s mégis bevették deáknak. Hiszem engemet is úgy bevesznek, s ez a gondolat lelkesített engemet, hogy a subscriptióra eléállani bátorkodtam [FogE 95].

2. ~ *vmire* buzdit vmire; a îndemna/încuraja; zu etw. anregen/ermutigen. *1837:* Halgatoit a' nagy következésű Tárgy Uj Eletbe hozására lelkesitteni kérem [Vaja MT; HbEk].

lelkesittetik fellelkesedik; a se însufleţi/entuziasma; begeistert werden. *1809:* a' Fligs Kir. Gubernium Atyai Kegyessegétől lelkesittetve nagy bizodalommal és a legméllyebb alazatossággal esedezünk[a] [Torockó; TLev. 9/43. — [a]Köv. a részl.]. *1811:* Kilentz Mu'sák! ... az én rekedező Mu'sámnak, azon szent Lónak[a] tsergedező Forrásából, bár égy italt engedjetek, Hogy lelkesitetvén égyütt tü véletek, Ezen ditsőséges Tárgyról méltóképpen Énekelhessen a' szép Lovakról szépen [ÁrÉ 132. — [a]Pégasusnak].

lelkész 1. lelkipásztor; preot; Pfarrer. *1841:* Felső Esküllői[a] eggyesült Görög vallásu Lelkész [Somb. — [a]K]. *1859:* az unitarius lelkész ... régebben az udvarnak régiussa, meg bizott tényezője volt [F.szovát K; SLt Vegyes perir. Finta Samu P. Horváth Gáborhoz]. *1867:* a' sorozás ügyben szükségelt családi kimutatásokat az Ev. Ref. lelkészek gyakran feluletesen állitják ki [Gyalu K; RAk 138 esp. kl].

Szk: *tábori* ~. *1866:* ha a' mi Anya-Könyveink rovatai nem foglalják is magokban, mind azokat, mellyek a' tabori lelkészek Anya Könyveik' szamára elöszabvák, a' katonaság körül tett lelkészi szolgálatokot, azok szerént kell bétölteni [M.bikal K; RAk 113].

2 vn + kn előtt; înaintea numelor; vor Familien- und Vornamen: 'ua.; idem'. *1843:* S. Szent Györgyi nem egyesült lelkész Popovits György, 56. éves ... igy vall[a] [Sszgy; HSzjP. — [a]Köv. a nyil.] | az izbitai görög nem egyesült hitű lelkész Szuts Gyorgy házánál megállapodván a biztosság, lelkész Szuts Gyorgyot, továbbá a bucsumszáti oskolamestert, Kolbászi Tamást ... kihallgatván, ezek úgy nyilatkoztak[a] [VKp 68. — [a]Köv. a nyil.].

lelkészi lelkipásztori; preoţesc; pastoral. *1866:* ha a' mi Anya-Könyveink' rovatai nem foglalják is magokban, mindazokat, mellyek a' tabori lelkészek Anya könyveik' számára elöszabvák, a' katonaság körül tett lelkészi szolgálatokot, azok szerént kell bétölteni [Gyalu K; RAk 113]. *1868:* az anyakönyvekbe mind lelkészi actus alkalmával mindenféle név és a házszám beirassanak [M.bikal K; RAk 166].

lelke-teste trupul şi sufletul său; sein/ihr Leib und Seele. *1619:* az mi legkeservesb, az szörnyű és iszonyú rabság, kiben lelkét-testét veszi el, törökké teszi. Itt oztán lelkünket-testünket teszi övéjé, nemcsak morhánkot [BTN 215].

lelketlen 1. szívtelen; fără inimă/suflet; herzlos. *1633:* Pall Deak Vram az mostany Czirkalaskor aszt monta hogy mindent mondgiunk Nagy Thamas Vramra de mi nekunk az mit nem tudtunk nem volt mit mondanunk. Melire Pall Deak Vram azt monta hogy lelketlen emberek vagiunk es ugy szidott bennunket [A.venice F; Szád. Radul Juonie (70) vall.]. — . L. még UF I, 325.

Szk: ~ *kurva(fia).* *1639:* mondom Ismet hat lelketlen kurua latade hogi felfogta az inghalliat ... hat lattade az mezitelen testet az aszonnak [Mv; MvLt 291. 177a]. *1644:* Hallottam enis ezt Veres Janosnetol hogi mondotta, hogi az lelketlen kuruak fel törtek az ladajat [Mv; i.h. 406b]. *1736:* Minden szitkozódások az férfiaknak, uraknak, nemeseknek, alábbvaló rendnek ez volt: Aha bustya vére, lelketlen kurva fia, pogány kurva fia, szamár kurva fia [MetTr 415].

2. ~ *állat* állatábrázolás; pictură care reprezintă animale; Tierdarstellung. *1679:* Deszkas Erkely ezen Ház

végében ... Vagyo(n) azon Erkélyb(en) ... Alaknak valo, czifran czinalt s festet, superlatos nyoszolya nro 1. (:ebben Lelketlen állat egi nyihány:) [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 25].

lelkevesztett elvetemedett; blestemat, ticălos; verrucht/worfen. *1848:* nincs e helyekkel ismeretes olly lelke vesztett ember a világon, ki erősitőleg felelt volna a' Felperesi kérdésre [Km; KmULev. 3].

lelkez *lélek* szóval szitkozódik; a înjura folosind cuvîntul *lélek;* mit dem Wort *lélek* fluchen/schimpfen. *1573:* Zeles gergel azt vallia hogi ... Ez peter Eleosser egi Mertek Bort Mind Zelel hinte ely az hazba, kyert meg zolitiak az Bor Iwok, Azonba megis zitta kurwazta lelkeste eoket [Kv; TJk III/3. 202]. *1610:* lelkeznj kezde Balas, azon megh fogak be viúek [Derzs U; UszT 49a]. *1740:* Az Actor ö kglme satis superq(ue) doceálván ..., hogj az I. rútúl becstelenitette, Vargázta, Lelkezte, attázta az A. ő kglmét [Dés; Jk 328b–9a].

lelkeződés *lélek* szóval való szitkozódás; înjurătură prin folosirea cuvîntului *lélek;* Fluch/Schimpferei mit dem Wort *lélek*. *1662:* (Bünök) mellyeket ... eleink alkalmasszerént irtogattak és fogyatgattak volt a nép közül, minémüek a sok dorbézolások ... sok Isten-úgysegélje, szitok, átok, lelkeződések Isten nevének rettenetes szabadjában való káromlása[a] [SKr 713. — [a]Folyt. a fels.]. *1677:* A' Lelkeződéssel valo szitkozodások ellen observaltassék az 1619. Esztendőbéli Articulus, mely szórul szóra igy következik: A' léleckel valo éktelen szitkozodás-is ... szörnyen el-áradot, noha elég Constitutio vagyon eddig-is felöle [AC 228–9]. *1703:* Az eő Felsége szeki elött nyilva(n) lévén az I. Perecseni István bestelenül valo Lelkeződése; tetzett az eő Felsége szekinek hogy in f: 3 // Convincaltassék [Dés; Jk 342b]. *1797:* Szilágyi Mihállyt égre kiálto, Isten ellen valo tetemes káromlásokkal adtával, teremtettével lelkeződéssel szidta káromolta volna [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21].

lelkeződik *lélek* szóval szitkozódik; a înjura folosind cuvîntul *lélek;* mit dem Wort *lélek* fluchen/schimpfen. *1663/1728:* Ha valaki lelekeződik toties quoties Eőt penzen maradgjon ha pedig ördög lelküvel, attaval és egjeb affele Isten ellen valo szitkokkal szitkozodnek toties quoties egj forint az birsaga [Szentmihály U; Törzs]. *1699:* Az kik penig lelkeződnek, az ollyanok toties ⟨quo⟩ties den 25 ~ huszon eött penzel büntetődgyenek vo⟨gy⟩ ha fizetnj nem akarnak Kalodáb(an) vagy nyak vas⟨ba ve⟩rettessenek, es ott pironkodgyanak [Dés; Jk]. *1703:* a kik ez uta(n) bestelenül szolla(na)k, Lelkeződnek ... hasonlo poenaba(n) incurállya(na)k [Dés; Jk 342b].

lelki 1. sufletesc; seelisch. *1710 k.:* az ember kettőből, úgymint testből és lélekből áll: úgy vagyon testi, világi, a testtel vagy világi élettel együttjáró és ugyanazzal együtt elmúló becsület, hírnév; és lelki, állandó, és valamint a lélek, úgy ez is halhatatlan [BÖn. 411]. *1760:* (Egy templomban) láttam ilyen képet: egy feredőkádban ülő betegnek képét, ki előtt egy barát állván, a szájába ad valamit. A háta megett vagyon más kép, kinek kezében vagyon két pohár. Ez hihető a testi orvoslást példázza, a barát pedig hogy már a lelkit [RettE 107].

Szk: ~ *ajándék. 1710 k.:* minden lelki felfuvalkodás nélkül attól a két látástól[a] fogva énbennem az Istenben való bizodalom, hüt, reménség, békességes tűrés, Isten akaratján való megnyugovás ... egyszóval minden lelki ajándékok az én nagy vigasztalásommal szemlátomást nevekedtek [BIm. 1035. — [a]Ti. álomlátástól] ✱ ~ *dolog. 1727:* tsak Isten ă Mlgs Groff Urat sok jo igyekezetű Ifjak szerentsejere, s a lelki dolgok(na)k elö segellésekre hoszszu élettel meg aldja [Ne; TL. Beregszászi Moyses Teleki Pálhoz] ✱ ~ *ellenség. 1847:* (Az Isten) Hatalmas kezekkel az embert teremti, de szent szárnyaival szépen fedezgeti, hogy ... ne vesztegesse meg a lelki ellenség [VKp 158 Varga Katalin lev.] ✱ ~ *és testi/testi és ~ jók. 1592:* Keuanünk az vristenteól kegnek mynd lelki és testi Jokott megadattnj [UszT]. *1593:* az Isten ... mind ezen ez világon valo éltekben testi es lelki iokkal megh algia [KP. Kemény László végr.]. *1610:* Isten Eltesse te felsegedeth tarczia megh mind lelky es testy iokal Boldogul [Ákosfva MT; Told.] ✱ ~ *és testi kisértet. 1668:* hamis vádakkal lelkemig terheltetem, lelki és testi késértetekben forog naponként életem [TML IV, 379 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *fegyver. 1847:* Felöltöztet az Úr lelki fegyverekkel, hogy tudjunk megvívni erős ellenséggel [VKp 158 Varga Katalin lev.] ✱ ~ *felfuvalkodás* → ~ *ajándék* ✱ ~ *fertő. 1662:* az elöljárók ... vonták nagyobbrészént a lelki fertőbe a kezek alatt levőket [SKr 714] ✱ ~ *fiú. 1662:* Kérdetvén: hát a várasba az engedelem ellen miért ment és mulatott volna annyit? Arra azt felelte: csak mint lelki fiaival egynéhány órák alatt együttlenni s őket vigasztalni kívánta volna[a] [SKr 674. — [a]Lelkipásztor a híveit] ✱ ~ *gyilkos. 1705:* Nánási Szabo Mihály Vr(am) Pap János Uramat háza népével in facie sedis Lelki gyilkossának p(ro)nunciálta [Dés; Jk 348] ✱ ~ *haszon. 1662:* belekeveredtenek ... a rút pártolkodásba[a] ... nem hogy engedtek volna valamiben őszentfelségének, de inkább rátámadtak az ő igazmondó s öneki lelki hasznokat kereső hűséges követire [SKr 709. — [a]Jeremiás próféta idejebeli Izrael és Juda lakosaira von. prófétai feddés] ✱ ~ *igazság. 1644:* az mi kiczine(m) vagio(n) neke(m), azt az en kgls Istene(m) Ingyen valo keglsegeből Jambor szolgalatom uta(n) adta ezen az foldo(n) szabados vagiok azért mind lelki s mind ez vilaghi igassagh szerent ugy disponalni felelle az mint akaro(m) [Kv; JHb III/6] ✱ ~ *kötelesség. 1671* Kérem ... minde(n) egyházi és szerzetes Atiaimat, ă mint énis nem voltam eo kegl(me)k felöl feledékeny eo keglmekis lelki kötelességékis aszt hozván, lelkemről ne legjenek szent imátságokban es az Isten oltárán szent áldozattiokban feledékeniek [Ks 14/XLIIIb Csáki Istvánné Mindszenti Krisztina végr.] ✱ ~ *nyugodalom. 1698:* En ... Visai és ... Gyulatelki Reformatus Praedikátor Dési Ferencz ... halálos betegségéb(en) ... könyörögtetvén ez Istenes életü és igazan lelki nyugodalmára kiszülö T. N. Ebeni Judith Aszszont sok beszélgetésem utan el bucsuzám az Aszszonytul [SLt AI. 50]. *1846:* Erdőpásztorok eskü formájok: ... senkit minden igaz ok nélkül vagy gyülölségből vádolni és hurcolni nem kívánok ... ha mindezek ellen cselekedni törekedném, kívánom, hogy a Mindenható világi vagyonomba, gazdaságomba szerencsét sem ezen, sem a másvilágon boldogságot és lelkinyugodalmat ne engedjen [Zalán Hsz; RSzF 121] ✱ ~ *ország. 1662:* Dávid király magánosan való monarchiai uralkodása ... Jézus Krisztusnak az ő lelki

országában egyedül való uralkodását példázza vala [SKr 71] ✱ ~ *s testi áldás. 1780:* Áldia is meg az Ur Isten őket Lelki s testi áldásaival [Mv; Told. 27] ✱ ~ *szabadító. 1703:* valamint a szegény zsidóság a római birodalom alatt sanyargott, amikor Isten (noha nem testi, de lelki szabadítót küldött), úgy mü is ugyanazon birodalom alatt nyomorogván, connumeratiót indít[a] [Kv; KvE 275 SzF. — [a]II. Rákóczi Ferenc] ✱ ~ *száj. 1564:* A magyar papok ... azt mondják vala: hogy nem változik el a Kristus testévé az kenyér ... és a Kristus testét lelki szájjal eszi az igaz hitü ember, nem testi foggal rágja [ETA I, 21 BS] ✱ ~ *testvératyafi. 1710 k.:* te, édes Istenem, aki engemet Dánielnek Ádámban testi, az Úr Jézus Krisztusban pedig lelki testvératyafiának tettél, te tégy, édes Istenem, engemet Dánielnek társává [BIm. 1002] ✱ ~ *töredelmesség. 1662:* adjuk mentül hamarébb igaz lelki töredelmességre magunkat [SKr 700] ✱ ~ *tudomány. 1710 k.:* egy nagy tudós, jóra igyekező és buzgó ember, kiváltképpen immár ebben a mind természeti, mind lelki tudományoknak megvilágosított üdejében mit nem tudna csinálni, ha elméjét rátenné [BÖn. 541–2] ✱ ~ *vendégség. 1710 k.:* Az Úr vacsoráját az augustana és helvetica confessio egyaránt hiszi, hogy nem testi, hanem lelki vendégséggel, hüttel, lélekkel, nem foggal, szájjal veszi, eszi a Krisztusnak testét [BÖn. 480] ✱ ~ *vőlegény. 1811:* Vig 's szerentsés légyen az egész élete ... Végre más életet váltván majd késöre, Ott-is várattassék égy vig menyegzöre, Válaszsza a' lelki Vőlegény magának, Ki magát nevezi Sáron Ro'sájának [ÁrÉ 202] ✱ *testi és ~ éhség. 1705:* Nyavalyás Bethlen Miklósné asszonyom sollicitálván, hogy az urához hadd mehetne pap bé az innepre ... de a generál semmiképpen meg nem engedi, amely igen ritka példa, szörnyű és hallatlan rabság, ily testi és lelki éhségben tartani ilyen embert [WIN I, 434].

2. *vall* lelket ápoló/művelő; care îngrijeşte sufletele; für die Seele sorgend, seelenbildend. **Szk:** ~ *ember. 1642:* ola papok kalugerek urgealiak azokot az hauasokot inkab az Vayda előt es eő azokot lelki embereknek tartuan alkolmas hitelekis uagio(n) az Vayda előt [Sófva BN; BesztLt 115 Petrus Gauay a beszt-i főbíróhoz]. *1671:* Másodszor kérem az én szerelmes igen kedves őtsémet Tekéntetes Nsgos Kornis Gáspár Vra(ma)t, hogy eo kglmek halálomat halván mindgyárt szegeztessék bé koporsomat ... mentől tőb bötsűletes lelki egyházi embereket hivatván koporsomban bé szállásom napjára [Ks 14. XLIIIb özv. Csáki Istvánné Mintszenti Krisztina végr.] ✱ ~ *miniszter. 1749/1795:* a' Grlis Sz. Synodus a' Lelki Ministereket arra hogy az holott illyenek[a] esnének sub gravi animadversione 8. Napok alatt az Esperestnek hirt tenni el ne mulassák [M.bikal K; RAk 14. — [a]Erőszakos foglalások] ✱ ~ *személy. 1662:* a pápás papi rend avagy lelki személyek teljességgel még csak legkisebbik külső világi, avagy polgári dolgokban, tractákban magukat ne elegyítsék [SKr 117].

3. lelkiismereti; de conştiinţă; Gewissen-, gewissen-. **Szk:** ~ *és testi szabadság. 1657:* Magyarországnak mind lelki s testi szabadságának helyreállítását töttük vala fel célul [KemÖn. 288]. *1704:* Emlékezzél meg, édesanyám[a], mennyi követségeket és útokat vittem életem nagy veszedelmével végbe érted. Vajon in anno 1690, nem olajfalevelet hozó galamb voltam-é a Diplomában[b] ... vajon nem az-é minden lelki és testi szabadságodnak s megmaradásodnak oszlopa [WIN I, 178 A halálra ítélt Bethlen Miklos foly. — [a]Erdély. [b]A Leopold-féle Diplomában] ✱ ~ *és testi szabadságtalanság. 1672:* Nyilván lehet Nagyságtok és Kegyelmetek előtt, az régi jó hírrel-névvel tündöklő ... magyar nemzetet az felséges Úr Isten az ő nagy bűnciért az ő tulajdon királyátul ... minemű nagy lelki és testi szabadságtalanságra juttatta [TML VI, 305 Teleki Mihály Szatmár megyéhez] ✱ ~ *gyötrelem. 1657:* senkinek nem tanácslom, hogy azt próbálja, különöző vallásra házasodjék: nagy lelki gyötrelem [KemÖn. 151] ✱ ~ *kötelesség. 1728:* hogy orvoslásán mind lelki s mind testi kötelességem szerént ne volnék s ne lettem volna, tavul légyen [Darlac KK; ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához] ✱ ~ *sérelem. 1784:* Parancsolja Ngod ... hogy minden pénzbéli Perceptumrol s erogatumrol demonstrátiot keszítvén küldjem fel ...: de azt és kivált egy hirtelen ha meg feszitnének se tudnám lelki sérelem nélkül [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1792:* a Vicinált Jozág minden lelki sérelem nélkűl megéri a ... Szász Tizen egy M Forint és Huszanhét pénz Summát [Msz; MbK XII. 87].

4. szellemi; spiritual; geistig. **Szk:** ~ *munka. 1710 k.:* a lélek a testtől külön gondolkozhatik ... azon üdőben, szempillantásban rásegítheti a lélek a testet a testi munkára, és mégis maga a lélek a lelki munkában, a gondolatban foglalatoskodhatik ... azon szempillantásban a lélek két különböző, derekas, valóságos lelki munkára, gondolatra sem érkezik, nem hogy többre [BÖn. 434–5] ✱ ~ *rugékonyság. 1879:* (Macaulay-ról) azt mondja, hogy: bámulatos irályának az a tömöttsége, finomdad lágyságával vegyítetten; tudásának roppantsága mellett az a lelki rugékonyság, mely bizonyos tárcaszerűségben nyer nyilvánulást [PLev. 51–2 Petelei István Jakab Ödönhöz].

5. elmebeli, elme-; de minte, mintal; geistig, Geistes-. **Szk:** ~ *betegség. 1854:* A komoly tanitvány egy professiot csinált most tanitoja rebenczességeit újabb meg újabb jelenetekben nevetségessé tenni s az által lelki betegségéből kigyógyitani [ÚjfE 67].

6. szívbeli; de inimă; Herzens-. **Szk:** ~ *fájdalom. 1602:* Lattiak az Templomokban valo temetes myat valo zeornyeoseget, kiteol megh irtozwan kerezteny Attyankfiay mind az Jsteny tizteletre valo menesben megh zeonnek, s mind penig zegeny Attyankfiainak el takart testeket gyakorlatossaggal haniogattyak sokaknak lelky fajadalmokra (!) [Kv; TanJk I/1. 408]. *1758:* Semmiféle vétkemmel nem is bántottam meg az én Istenemet oly tetemesen, mint azzal, melyért minden szempillantásban belső lelki fájdalommal kérem őfelségétől bocsánatját azon vétkemnek [RettE 81] ✱ ~ *gondolat. 1584:* Anna Meray Eotueos Thamasne ... vallia ... Aniamnak lelky gondolat zerent nem vol (!) egiebre gianűsaga, hanem Azt monta hogy Ez Zabo Cato chielekedet valamy artalmast nekie [Kv; TJk IV/1. 220] ✱ ~ *keserűség. 1668:* Elhiggye Kegyelmed, édes Komám uram, nagy lelki keserűséggel vagyok mind egyképpen, mind másképpen [TML IV, 382 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *(s testi) barát. 1672:* Nekem úgy tetszik, csak oly meghitt lelki barátjának írjon Kegyelmed, kikben változást nem gondolhat [TML VI, 350 Sárpataki Márton Teleki Mihályhoz]. *1757:* néhai Lelki ravasz Baráttya Némai ur(am) által küldőtte vagy maga vitte bé az ratiokot [Fráta K; Ks 101 Cserei György lev.]. *1839:*

Nemes Nagy Ferentz ... itten Káváson az én hajdani Lelki, s testi barátomnál, néhai Nemes Nagy Andrásnál tartatott [Érkávás Sz; Borb. II Veres József (60) megyei esküdt vall.].

7. ~ *szirén* kb. csábító; seducātor, admenitor; Verführer. *1636:* Azoknak az Organistaknak-is, ugy mint lelki Syreneknek, bezzeg a leg fõbb intentumok, irányzott tzéljok, hogy bé ketsegtethessék közéjek az együgyüeket [ÖrGr Aj.].

lelkiatya lelkipásztor, pap; preot; Pfarrer, Geistlicher. *1711:* (Orbán István) azt mondá, hogy én abb(an) az Albert István haláláb(an) ártatlan vagyok, az lelki Atyámnak sem gjonom meg [Szépvíz Cs; Born. XXXIX. 50 Barrabas Mateh (30) pp vall.]. *1847:* akitől megáldatást vártak a közönségek mint lelki atyjuktól siralmat és reszketéssel teljes nyugtalanságot hintett közökbe [VKp 156–7 Varga Katalin kezével].

lelkibeli I. *mn* lelki; sufletesc; seelisch. *1831:* annyi ennél a' háznál a' baj hogy az Isten õrizen, mert annyi a nyukhatatlanság s még lelkibeli is hogy, lehetetlen hogy el gyõzze az ember [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

II. *fn* lelki dolog; lucru sufletesc; seelische Sache. *1710 k.:* Látjuk, a vizek folyását emberi erõ soha vissza nem fordítja, így a természeti hajlandóságot is; noha ugyan a nevelés, oktatás és a tanítás és szoktatás sokat igazít rajta az elme aránt, és a testi nyavalyák aránt a doktorok kúrája ... de egészen elfordítani egyedül csak a teremtõ, mindenható Isten munkája. Szólok magamban elõször a testiekrõl, és azután úgy mégyek a lelki- vagy elmebéliekre [BÖn. 500].

lelkiismeret conştiinţă; Gewissen. *1570:* Sofia azzon pesthy Zabo Lwkachne ezt vallya, hogy ... Megen oda hozzaya Zeoch Jmrehne, Es Mond neky Jo Jlona azzon Lasd Jol megh ha Tyednek Mondod ez gywreot Az legent ky nekem attha fogtasd megh, Neh Maradyak en karba, Zabo Balinthne azt Monta hogy en Nem fogtattom, Mert lelky esmeretem Rea Nem bochat, Mert az en hazam kwzeoben soha beleol nem volt [Kv; TJk III/2. 65]. *1592:* Mys azert Meg halwan es meg Er⟨tw⟩en az feleol meg irt fogoth Emberekteol az feleleteket Annak vtanna vyon⟨nan⟩ My eleotteonk az minemeo bizonsagokat allatta Janos deak in defensione(m) sui Azoknak vallasokatis meg ertwen Isten zerent es az my lelky Jsmereteonk zerent ebben reformaltwk az varosbeli birak polgarok teorvenyet [Szilágycseh; Borb. II]. *1600:* Az hatar tulaidonsagha felol semmit nem tud, de a mint aranioza, lelki ismerete zerent Farkaslakinak itelne [UszT 15/106 Hadnagy Ferencz (28) Malomfalui pp vall.]. *1712:* Ha szintén kgmdért nem estem volnais, ezen adosságban mégis arra inducálhatná kgmd(e)t lelki esmèreti; s Atyafisága, hogy meg szorult Attyafiát segitteně [JHb Jósika István Jósika Imréhez]. *1779:* (Az erdõt) kiis Metasztuk az mind Lelki üsmeretünkkel tudhattuk s, intészhettük [A.szovát K; JHb VI/17]. *1790:* Ezer hat százban Mind szent Hovának 25dik napján meg állitott ország Végzésenek erejekkel ... Helvetiai Confessiott tarto Vallásunk a több bé vett vallásokkal egyenlövé tétetvén, azon egyenlösitésböl önként következik, annak szabad gyakorlása, és továbrá következöleg egyik bé vett Vallásrol a' másik ugyan bé vett vallásra a lelki esméret meg gyözödéséböl származott szabad által menetel [Kv; SRE 267–8]. *1820:* magomis meg Szóllittattom az iránt, hogy ... declarálnám azt hogy ártatlan árvátskám nem az idvezült N.Férjemtõl Származott légyen ... egyedül a' Teremtõ Isten elõtt álva, Lelki esméretem magom kárhoztatása és belsõ vádoltatásom nélkûlt az tellyesseggel nem valhatom [Várfva TA; JHb 48 özv. br. Jósika Istvánné Tövissi Borbára br. Jósika Jánoshoz].

Szk: ~*ébe száll. 1668:* Ez dolgokat hallván Kigyelmed, szálljon maga lelki ismeretiben [TML IV, 398 Paskó Kristófné Szalánczy Krisztina Teleki Mihályhoz] ✱ ~*ére megmond. 1762:* idvezülendõ Lelki ismeretire mondgya meg az Tanu, hogy kit hallat hogy az Idõsbik Kovács Péter Urat mind ... it levõ Házánál mind penig szerte szellyel Mezõ Bándan Salva venia Huntzfutnak imillyen amollyan Teremtettenek szidta es fenyegedte volna? [Msz; MbK IX. 29 vk] ✱ *csendes* ~. *1822:* majd majd bõvön bé-érjük a' Három sing Földi Szállással, tsak adja Isten hogy oda érkezésünk tsendes lelkiesmerettel essék [Kv; IB]. *1850:* csendes lelkiesmérettel igaz feleletemet meg tettem [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez] ✱ *egyenes* ~. *1727:* Az egyenes Lelki isméret és az Tõrvénynekis egyenessége kinek kinek azt mutattya hogy az melly dologrol egyszer maturo Consilis Judicium (?) lett, azon Törvényt nem lehet el rontani [Ne; DobLev. I/129]. *1782/1790:* adom ezen Testimonialisomat jó és egyenes lelki esmérettel ... Szathmári Nagy István Senior m. p. [Kraszna/Menyõ Sz; Borb. II] ✱ *elalszik a* ~. *1662:* És így bõven feltaláljuk, ha teljességgel el nem aludt lelkiismeretünk ..., hogy igazságosan és igen méltán esett rajtunk, valamiben vagyunk [SKr 715–6] ✱ *furdalja a* ~. *1586:* az lelki esmeret furdalwan kenalta[a] az Actorokat sat(is)factiowal karokrol [Kv; TJk IV/1. 560. — [a]Az alperes]. *1673:* Ki ördög az vétkes, hogy annyi hazug hírt formálnak? Hihetõ, az olyanokat az lelkiismeret furdalja [TML VI, 432 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *hamis* ~. *1772:* ez az hamis lelkiismérettel bíró Bogdán Dénes azt költötte, hogy mely restantiák investigatióját in anno 1768 a tábla Keczeli János és Butyka Mihály uram által tétetett, én mindenütt corrigáltam [RettE 273] ✱ *igaz* ~. *1633:* Andreas Helmannus ... kicsi ember vala, de jó prédikátor, sok búzája, bora lévén, mégis az igaz lelkiismeretet meggondolván, odahagyá az nagy jövedelmet az lelkiért [Kv; KvE 165 SB] ✱ *igaz* ~*ére/*~*e szerint (meg)vall. 1600:* Teleky Istwan az eo igaz lelky esmeretyre vallia[a] [Kv; TJk VI/1. 498a. — [a]Köv. a vall.]. *1766:* a Tanu ... igaz lelki ismerete szerint vallya meg[a] [Zaránd m.; Ks 40/9 vk. — [a]Amit tud az üggyel kapcsolatban]. *1847:* Mindezen pontokra valljon a tanú igaz lelkiösmérete szerint [VKp 209] ✱ *igaz* ~*e szerint megitél. 1818:* kévánák mind a két felek elönkben törvényesen itiletre tenni, hogy itilnök meg igaz lelkiismeretünk szerént, hogy illeti-e mindenik személyt mindenféle, avagy nem [Jenõfva Cs; RSzF 244] ✱ *igaz* ~*tel becsül. 1804:* Az Nagy egész ház boltostol, Stakaturástol ... Boltozatokkal és falakkal fel mérettetvén Cubik ölökre ... becsültük igaz és jo lelki esmérettel 1433. Rforintokra [Ne; DobLev. IV/876] ✱ *igaz* ~*tel itél. 1754:* tapasztalván ok nélkül valo illetlenkédését férjéhez, azt itiltem igaz Lelki ismerettel hogy magamis el nem szenvedhetném [Altorja Hsz; HSzjP Nicolaus Csoma de Gelencze (40) vall.] ✱ *jó*

~. *1629:* En Kolosuary Schuller Georgj ... az en Eoczeymmel sogoraymmal es Hugaymmal az en Jstenben el niugodot Attiay es Annyaj reszem feleoll megh alkuttam es engemet w kigelmek mindenekrü (!) Contentaltak ugy mint magam io lelkj Jzmeretit nem akaruan megh szertenie hanem io akaratombul 40 magyar forintban engettem [Kv; RDL I. 140]. *1816:* miltoztassik Nagyságod magais a' dologba bele tekinteni: ne hogy jövendőben azt mondhassa valaki, hogy talám két felé Sántikáltam; Az én fegyhetetlen jo lelki esméretem engemet attol eddig elö meg mentett [Kv; Ks Miss. I id. V. Filep József lev.] ✱ *jó ~e szerint bizonyságot tesz. 1823:* Melly Esketésnek rendi és modja mindenekbe általunk a' fenn le irt Modon ment legyen véghez, arrol mű is a mi igaz hitünk és jo Lelki esméretünk szerint bizonyságot teszünk [TLt Praes. ir. 65/1827-hez]. *1849:* Alóll írtt, adom ezenn bizonyító irásomat arról, hogy a follyó 1849 Év Április 22-én ... lépének Én elöttem illy békességes eggyezésre ... Melly béke eggyezésnek valóságáról igaz Hitem 's jó Lelkiismeretem szerint bizonyságot tészek M. Pagotsánn a fennirtt idöbe [TSb Horváth Imre pagocsai[a] jegyzö bizonyságlevele. — [a]MT] ✱ *jó ~e szerint megismer. 1815/1842:* Ezen egyezés hogy így ment légyen közöttünk, és gyermekeim között végbe, meg esmérjük jo lelki esméretünk szerént [Felfalu MT; DE 2] ✱ *jó ~e szerint megmond/vall. 1742:* Vald megh jó Lelki esméreted szerént ... elmondott igaz hütödre [Asz; Bosla]. *1771:* A Nemes Város Elöljároit kik illetik boszszussággal szidalommal bestelenitéssel ... a Tanu ... jo lelki ismerete szerint mondgya meg [Dés; DLt 321. 2b–3a]. *1782:* valaha ... vélle találkozásakor fenyegetteé? Szidtaé? Vallya meg a Tanu jo Lelki Esmérete szerént [Told. 3a. VI vk] ✱ *jó ~ szerint nyilatkozatot/vallomást tesz. 1850:* Asztalos Bukso Jánost, és festö Solyom Ignátzot ki halgatván, jo lelki ösméret szerént tettek ily nyilatkozatat, és vallomást [Mv; DobLev. V/1303] ✱ *jó ~ szerint számot vesz. 1708:* Valasztván az Betsülletes Céh két Betsülletes Attyafiait az Szám vételre ... azon napon eö kegyelmektöl jo lelki ismeret szerént számot vöttenek [Kv; ACJk 69] ✱ *jó ~tel eligazit/ellát. 1806:* Az Eskütcség tartozik minden Héten Szombaton dél utan egy orakor öszve gyülni, az ügyes bajos dolgokat jó lelki esmérettel el látni, 's igazittani [Oltszem Hsz; Mk II. 4/115] ✱ *jó ~tel (meg)becsül. 1648:* vagion Geoczy Istuannak vasas szeker az melliet 12 forintra bwczwllettek io lelky ismerettel [DLev. XXXIA]. *1757:* eö Nsga Sibai Számtartoja ... bennünket kénszerite arra, hogy bizonyos számu sertéseket jo lelkiismerettel becsülnönk meg [WLt, MNy XXXVIII, 54] ✱ *jó ~tel megexaminál. 1679/1695:* az ide fellyebb meg irt, és elönkben Convocaltatott Tanokat ... jo lelkj ismerettel meg examinalván, azoknak hitek után valo fassiojokat, irtuk meg Nagjcsagodnak mint Kegjelmes Urunknak [Kentelke SzD; Thor. 21/8] ✱ *jó ~tel megfelel vminek. 1799:* én papi 's keresztyéni kötelességemnek, a' menyire jo Lelki esmerettel igyekezem meg felelni [Csávás KK; IB. Szász István ref. pap vall.] ✱ *jó ~tel megintéz. 1602:* Senky azert ennek vthanna 24 penzen ne merezelyen bort ky kezdeny boranak el vetele alat, hanem elseoben megh kostoltassa, es Jo lelky esmerettel az ket vasar birak megh Intezzek az mostani ewdeohez kepest mith eryen [Kv; TanJk I/1. 415] ✱ *jó ~tel megir. 1843:* Mely örökös vásár és Egyezmény hogy mindenekben a' fennebb megirt mod szerent ment légyen véghez azt müis jo lelki esmerettel irtuk meg [Bözöd U; Borb. II] ✱ *jó ~tel megnéz/vizsgál. 1808:* (Június 18-án) kibocsátott nemes céhunk főcéhmestere nemes Céhunk tagjait, ú. m. 10 tagokat Orbán György atyánkfi remeke megvizsgálására, megnézésére, amelyet is jó lelkiesmerettel megnéztünk, megvizsgáltunk [Dés; DFaz. 35] ✱ *jó ~tel mond. 1573:* Balassy Ambrus Azt vallia ... azt Io lelky Ismeretel Mongia hogi ha az Henige ollian keozel Ne(m) leot volna az Kakassehoz ne(m) eget volna meg valamellik[a] [Kv; TJk III/3. 187. — [a]Sövény]. *1602:* Tuggya Mihaly deak mit adott megh smit nem, mert velle mentem oda. Én nem tuttam mind számát meny volt, de Jo lelkj ismerettel mondom, hogj megh ért volna hat ezer forintot [Kv; RDL I. 73] ✱ *jó ~tel vall/vallást tesz. 1585:* semmikeppen kwleomben az kapukon az Was be ne hozattassek, hane(m) ha az Coloswary ember io lelky esmerettel Awagy hwttelis vallast tezen hogy eo neky vizy az vasas ember a' vasat es eó veotte megh [Kv; TanJk I/1. 8]. *1666:* Ezeket ... a' mint fellyülis meg irtuk minden punctaiban jo lelki ismerettel vallyuk [Kv; REkLt VII. 6–7 Tolnai István ref. préd. és rektor kezével]. *1772:* jo Lelki esmérettel vallom [M.kályán K; TSb 21] ✱ *jó ~tel végben visz. 1772:* Melly fenn declárált aestimatiot jo lelki esmérettel ... végben vivén irtuk meg miis futuro eoq(ue) majori pro Testimonio ez ... Levelünket [Nagylak AF; DobLev. II/441. 1a] ✱ *micsoda ~től viseltetik. 1683:* Nem Tudatik miczoda lelki esmerettöl viseltetue(n) ... Pakularom ... ugi ütötte föb(e) hogi az földre eset menten [Harasztos TA; Berz.] ✱ *micsoda ~ visz rá vkit vmire. 1656:* Aztis tudom hogy mondotta Czepregy Mihaly ur(am), hogy egy batkat sem adot arra az obligatoriara Ozdy Tha(m)as ur(am) ... Aztis mondotta(m) en Ozdy Thamas ur(amna)k, hogy miczioda lelki esmeret uiszi ra, hogy exigallia [Kv; ChartTr II. 903] ✱ *tiszta ~et visel. 1677:* mindennek úgy kell lenni, mint Isten rendelte, csak Kegyelmed tiszta lelkiismeretet viseljen [TML VII, 505 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz] ✱ *tiszta ~ szerint. 1855:* igaz hitem és tiszta lelki ösmeretem szerént ... tészek Tanu bizonságot [Marosgezse AF; DE 5] ✱ *vádolja a ~e. 1672:* Kegyelmednek is könnyebb volna egész életében s lelkiismereti is nem vádolná Kegyelmedet [TML VI, 187 Veér Judit férjéhez. Teleki Mihályhoz]. *1676:* Urának, hazájának sohasem vétett, abban lelkiismereti nem vádolja [TML VII, 216 Matskási Boldizsár Teleki Mihályhoz].

E címszót vö. a *lélekismeret* cimszóval és a *lélek 8.* al. található adalékokkal.

lelkiismeretbeli szk-ban; în construcţii: in Wortkonstruktion: ~ *szabadság* libertate de conştiinţă; Gewissensfreiheit. *1850:* egy egész Egyház, Csak akkor tekintödhetik más hitfelekezetre át-lépettnek ha annak minden tagjai egyenként, át lépésökröli nyilatkozatokat ... meg tették — Csak ezen uton biztositodhatván, minden egyes tagnak, egyéni meg gyöződése, és lelki ismeretbeli szabadsága [Nagykapus K; RAk 44].

lelkiismereteképpen în mod conştiincios; gewissenhaft, nach bestem Gewissen. *1847:* (Varga Katalin) férjével nem akart élni. Amely ebbéli feleletünket ekképpen igaz lelkiismeretiképpen adnok elö, mély tisztelettel vagyunk és maradunk a tekintetes köhalmi tisztségnek alá-

zatos szolgái Kelemen János mp. falnagy[a] [VKp 157–8. — [a]Köv. még öt aláírás].

lelkiismeretes conştiincios; gewissenhaft. *1854:* Érdemlett igazságos és lelkiösméretes fontolora vévén ... Azt hogy ... kedves Feleségem ... többszöri huzomos ideig tartott terhes betegségeimben ... ápolt, és dajkált ... Rendelem, hogy minden névvel nevezendő ingo és ingatlan vagyonom ... légyenek ... kirekesztőleg ... Feleségemé Dálnoki Juliannájé [Kv; Végr.]. *1861:* A' Magyar Tudos Akadeina (!) kebelében működő Statisticai bizottság, a' Magyar Korona alatt élő népek Ethnographiai állapotjának lelkiesméretess ki deritését tüzvén ki czélul ... e' végre minden T. Papnak, én is ide zárok edgyet[a] [Gyalu K; RAk 57. — [a]Ti. tabellát]. — L. még PLev. 134.

lelkiismeretesen cu conştiinciozitate, în mod conştiincios; gewissenhaft. *1840:* Zimán Juli, — és Lupuj Máriskó ... égy értelmüleg azt vallyák lelki esméretesen — hogy Bátoriné reszegetskén jött bé — a' Városrol a' Hajdu Házba [Dés; DLt 36/1841] | (Az) osztály levelet, az osztályos Nyilaknak általános ki jelelésével lelki esméretesen meg irtuk [Kv; Ks 100]. *1844:* a le vágot, és még levágando résznek fáját lelki esméretesen nyoltzszáz Mfrtokra itélték [Meggyesfva MT; LLt] | Mondja meg a' tanu letett hite után lelki esméretesen [Selye MT; DE 4]. *1849:* Az kérdezet és előttem le is számlált fel irtak ... Lelki esméretesen vadnak fel jegyezve [Héjasfva NK; CsZ. Tesluka Demeter (33) vall.].

lelkiismeretű szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *gonosz* ~ lelkiismeretlen; lipsit de conştiinţă/scrupule; gewissenlos. *1668:* hamis hütü es Gonosz lelku esmeretü kuruafia legien [Mikháza MT; LLt Fasc. 70]. *1744:* Konsztandin Bánul gonosz lelki isméretű ember [Déva; Ks 112 Vegyes ir]. ✱ *hamis* ~ 'ua.; idem'. *1664:* Némely istentelen, hamis lelkiismerető kővárvidéki puskás ... már mi közülönk némelyeket fosztogattak [TML III, 140 Kővárvidéki nemesség és puskások Teleki Mihályhoz]. *1732:* Méltoztassék az Vr a Mgs Aszony-(na)k az iránt az minden gonosságal ... dorbézlo csácsogo, fecsegő, az Vrak házát ottan ottan becstelenkedtető hamis lelki ismeretü ... hunczfut Ferkőröl irt Levelemet meg olvasni [TKl Cseh Benjámin gr. Teleki Ádámhoz] ✱ *igaz* ~ becsületes; cinstit; ehrlich. *1670/1740:* Az falu pediglen mikor Eskütt Embert akar valasztani, meg lássa hogy igaz Lelki esméretü Ember légyen [Szentpál U; WLt] ✱ *jó* ~ cu conştiinţă curată; mit/von gutem Gewissen. *1621:* Nemzetes hiuwnk Kornis Ferencz Vduarhely szeki kiraly biranknak, ... értuen az Vduar helyi uarunk(na)k meghépitésere ualo io inclinatioiat ... azon uarunkott bizonios summaban es conditiok alat neki inscribaltuk, ugj hogj a' mit rajta épittet vagj épittene, azt io lelki ismeretw ahoz érteő hiueinkel aestimaltatua(n), monthogj gratuitus es impetralt laborral is nem kichin reszeből hizzwk hogj lezen az épwlet [Törzs. fej. ad. lev.]. *1669:* magok közöl tizenkét szemelyt haza szabadcsagát szereteo es orszagh Törvenyet értő jó lelki ésmérető embereket válasszon [Dés; Jk]. *1782:* én vgj itélem magamban hogy az Censurán azt az 500 Forintokot megh nyeri Excellentiád ... ha jó lelkű isméretü Emberek fognak lenni a' Censurában [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz] ✱ *megbélyegzett* ~ bűnös; păcătos; sündhaft, lastervoll. *1699:* Hathazi Szabo Janosnenak Nemes Juditnak ... ha hol ... eze(n) tul a' varason talaltatnek feje vitettessek, mint a' féle meg terhetetlen botrankoztato es meg bejegzet lelki esmeretü szemelynek [Dés; Jk 300a]. *1710:* a fejedelem nem akarván olyan megbélyegzett lelkiismeretü emberre, mint Daczó János, tovább bízni a széket, a maga kedves úr igaz hívit, Teleki Mihály Uramot küldötte be kapitányságra[a] [CsH 196. — [a]1686-ban] ✱ *rossz* ~ fără conştiinţă; bösen Gewissens. *1710:* Nemes Péter ... mocskolt mindenütt ... minden alkalmatossággal bestelenitett, rágalmazott az rosz lelkiismeretü ember: mégis ő haragszik [SzZs 279] ✱ *tiszta* ~ cu conştiinţă curată; reines Gewissen. *1745:* Szabó Ferencz szájából is hallottam, hogy mondotta feleségének, Vizi Borbárának[a]: „te sohasem voltál tiszta lelkiismeretü ember" [Kőrispatak U; Ethn. XXIV, 161. — [a]Boszorkánysággal vádolt asszony].

lelkiképpen lelkileg; sufleteşte; seelisch, geistig. *1668:* Méltóztassék igíretet tenni az úrfinak, hadd lehessen securus Nagyságod hozzá való atyai affectiojárúl; bizony Nagyságod mind lelki, mind testi képen talál ott igaz szolgájára, fiára [TML IV, 311 Teleki Mihály Tököly Istvánhoz].

lelkileg sufleteşte; seelisch, geistig. *1843:* ha életem anyi rosz tetteim után a' gondviseléstöl meg tartattnék, magamat lelkileg jovitanám s meg térnék [Bágyon TA; KLev. Kis János (23) vall.].

lelkipásztor pap; preot; Pfarrer, Pastor. *1568:* En fazokas mihaly Egeresi fw Biro Leg eleozer hitit beh veottem az en Zekeres tarsomnak az mw lelkj paztorunknak hallasara es az hit utan vallasat az dolognak [Egeres K; BesztLt 50]. *1591:* Myerthogy ... c(on)stal ... ez Beregzazi Mate ... Nyelwewel megh sebhette tiztessegeben Az Istennek Ighyenek tolmachat az Actort, Azert ez meltatlansagert, teczik a' theorwennek hogy Azon Nyelve ky zakaggyon erette Akjwel vetkezet lelkj paztora elle(n) [Kv; TJk V/1. 103]. *1615/1616:* talala meg minket az Nehai Rögör Fenessi Martonne Süuegh Borbara asszony kerue(n) ... hogy ... irnok megh aszt miczoda valaszszal boczatatot volt minket mikor Bükfalvi Imre Papp Uram, akkori Colossj Annyasz. egyhaznak lelkj pasztora, mind az maga és Colossi tanacz neuevel ő kgmehez intercedalni küldöt volt, az Colossj praedjcator souanak ki szolgaltatasa és meg adassa felöl [Kv; RDL I. 100]. *1636:* Az Jesus Christusnak haszontalan szólgája, s Nagyságodnak Lelki Pásztora. Geleji Katona Istvan Erdelyi Orthodoxus Püspök [ÖGr Aj.]. *1653/1655:* tisztelendő Veres Marthi Gáspár Ur(am) az Orthodoxa Ecclesianak lelki pásztora [Kv; CartTr II. 884]. *1666:* En mik hazi[a] kalastromba(n) lak⟨ó⟩ lelki pastor pater Imre [BLt. — [a]MT]. *1698:* Ajtai György Pokafalvi[a] Lelki pasztor [Told. 22. — [a]AF]. *1794:* (Intze Mihály esperesnek) mint ezen Eklesia leg régibb és valamig ereje engedte hiven és serényen szolgálo Lelki Pásztorának, mélto jüssa lehet hogy restantiái a' menyiben lehet mások elött depuráltassanak [Kv; SRE 308].

lelkipásztori papi; preoţesc; geistlich, priesterlich. *1664:* Tisztelendő Parthenius Peter Püspök Uramnak

lelki pásztori botja és igazgatása alá bocsátjuk és rendeljük minden jószáginkban levő oroszokat, görögöket, ráczokot, oláhokot, papjaival, deakonival egyetemben [Veress,Doc. XI, 46 Báthory Zsófia és fia, I. Rákóczi Ferenc Parthenius Péter püsp-höz].

lelki-tanító lelkipásztor; preot; Pfarrer, Pastor. *1593:* Az p(rac)dicatorok fizeteset penigh es Plebanos vra(m) Allapattiat, varosul, Amy az bort buzat, penzbelj fizetesecket Nezy, biztak el ighazgatnj, Az zam weweo vraimnak es a' tanachnak Authoritasokban hogy megh Ne fogiatkoztassuk lelky tanitoinkat [Kv; TanJk I/1. 223]. *1640:* Tisza Betsi Tamas Colosvari edgjik lelki Tanito [KemLev. XII/915]. *1659:* Szemeriai Andras Uram a Detsei lelki tanito es Trintsini Istvan Uram kekesi Predikator [SzJk 87]. *1678-1683:* Kolos monostorrol Pater Millej Istvan, es Derkaj Geörgi Uramekat, Kikis igen Is-(te)n felő exemplaris io lelki tanitok valanak, azon Feiedelemmel[a] ki üzetek [Ks Kornis Gáspár kezével. — [a]II. Rákóczi György]. *1683:* Magyarosi István ... Thoroczko Várossában az Unitaria Ecclesianak Lelki tanittoja, és Sz. Páli István ... Thoroczko Sz: Győrgyön, ugyan az Unit(aria) Ecclesia(na)k Lelki Pasztora [Pk 2]. *1693:* mostan Balavásári[a] Lelki Tanito Solymosi Sig(mon)d Solymosi Sigmond mp. Balavasari Praedikator [SLt 15. B. 23. — [a]KK]. *1698:* Toroczkai András azo(n) Széplaki[a] Unitaria Eclesianak lelki Tanittoja [SLt AQ. 21. — [a]KK]. *1760:* (A szuperintendens) mellett Tisz. Intze Mihály vram, e' Sz. Eklesiában feles esztendök alat káplánságot viselt ... még penig olly conditioval, hogy data proxima vacantia, e' Sz. Eklesiában égyik ordinarius Lelki Tanito légyen ... decernálta és resolváta ... az egész venerabile Consistorium ... e' Kolosvári Sz. Eklesia' égyik Actualis és ordinarius Lelki Tanitojának [Kv; SRE 193].

lelki-testi de trup şi de suflet; seelisch-leiblich. *1710 k.:* Hová légyünk el, én édes Istenem, mind én, mind a feleségem, ha Felséged ebben a holt-eleven koporsóban tart, a lelki-testi sárkány, áspis és baziliskusok között mind a mü halálinkig [BIm. 1001].

Szk: ~ *áldás. 1657:* Istentől ő szent felségétől Kegyelmedre lelki testi bőséges áldásokat Kegyelmedre terjedni kivánok [TML I, 87 Haller Gábor Teleki Mihályhoz]. *1679/1681:* I(ste)n Ngdt lelki testi aldasival s szerentses hoszu élettel boldogul megh algia szivem szerint kivanom [Vh; VhU 450 Ratz Szabo Peter (:alias Palko Pethi:) alazatos Supplicatioja Thököly Imréhez] ✱ ~ *iga. 1619:* egynéhány ország, kik megunták az német lelki testi igáját és örökkévaló frigyet akarnak kötni az hatalmas császárral az én uram által [BTN[2] 342] ✱ ~ *jók. 1608:* Az Vristenteol Nagodnak mint kegielmes feyedelmwnknek hozzu ideiglen valo bodogh eletett es minde(n) lelkj testi sok iokat keuanu(n)k [Muzsna U; TSb 21]. *1733:* Isten kldet minden lelki testi jokkal jo egességes élettel meg álgja [Borosbocsárd AF; Borb. II Récsei Boér Samuel lev.] ✱ ~ *megnyomoritás. 1662:* A húzásnak, nyúzásnak ... a lelki-testi megnyomorétásnak ... fortélyos törvénye ... articulus írások ... s több effélék legyenek bizonságot [SKr 714] ✱ ~ *romlás. 1663:* Mennynek, földnek hatalmas Ura ... minden lelki-testi romlásoktól és veszedelmektől megöriztél és megoltalmaztál [Kv; KvE 187 LJ] ✱ ~ *szabadság. 1677:* Az nyomorult sorsra jutott és lelki testi szabadságtól megfosztott oda ki való magyar nemzetnek és hazának segitségére és felszabadítására ... bizonyos számú hadainkat akarván megindítani ... előttök járó fő generálisokúl Kegyelmedet deputáltuk [TML VII, 381–2 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1711:* minden törvényünknek, lelki-testi szabadságunknak a Diploma volt az ereje [CsH 456] ✱ ~ *veszedelem* → ~ *romlás.*

lelkű I. *mn* szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *bestye* ~ alávaló; josnic, infam; niederträchtig. *1558:* Buday Zabo Janosne Azthys hallottha hogy az Besthye lelkwewl ... zythkozodoth [Kv; KvLt Diversae 1/26] ✱ *buzgó* ~ evlavios, cucernic; mit eifriger Seele. *1662:* Nagyari Benedek, városbéli egyik prédikátor ... Istennek szép kegyelmével bíró buzgó lelkű papi ember volna [SKr 414]. *1710:* Vala a fejedelemnek[a] udvari papja Magyari Jósef, nagy tudományú s buzgó lelkü ember [CsH 190. — [a]1686-ban] ✱ *egyenes* ~ cu suflet curat; mit/von offener/gerader Seele. *1689:* Eczaka inter 12. et 1. hala meg ez az én igyenes lelkű, igasságban gyönyörködő jóakaró uram [SzZs 709–10]. *1784:* a' jozon okoskodas es az egyenes lelkü Biro nem is itelhet arendat [Msz; MbK XI. 71] ✱ *gonosz* ~ rău la inimă; mit/von böser Seele. *1614:* amaz gonosz lelkű Imrefi Jánost is az Isten ott az haddal az iszonyú sárba nyomottatá[a] [BTN[2] 58. — [a]1611-ben] ✱ *hamis* ~ csalárd; necinstit; falsch. *1670:* csak D(ávid) D(eákot) hozza Isten jó válaszszal, megcsökönik az sok hamis lelkü ember [TML V, 118 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1823:* egy valoságos hunczfut hamis Lelkü ember [KLev.] ✱ *hamis ~nek kiált/mond/szid* a-i spune cuiva că este ticălos; jn eine Schlangenseele nennen/schimpfen/rügen. *1745:* az J. ... à Ns Város uttzáján hunczfutnak, hamis Lelkünek, és nyilván való Kurvának szidott és mondott [Torda; TJkT II. 44]. *1799:* az edgyik Felperest ... tolvajnak, bitangnak, hamis lelkünek ... huntzfutnak ... mondotta, és kiáltotta, lelkét edgybe szidta [Dés; DLt] ✱ *ilyen (ilyen)* ~ cu un anumit fel de suflet; (von/mit) solcher (solcher) Seele. *1696:* Kovács János ... kiáltya vala, várj megh illyen illyen lelkü mert majd számot vetek veled [Mikháza MT; Berz. 17. XII]. *1753:* aszt is hallattam hogj kérkedekenségből beszellettek az Rosnyai Uram Jobbágyi ... hogy enis ütettem az fajszevel (!) masik az vas villával harmadik egj bottal az Tisztartonak az illyen lelkü(ne)k az határa [Marossztgyörgy MT; Ks 48. 67. 31] ✱ *keresztény* ~ cu suflet creştin; christlicher Gesinnung. *1674:* kérem, tudósítson ott valo dolgokról. Az magyarok szerencsétlensége keresztény lelkü magyarnak szomorú hír, mindazonáltal annak kell meglenni az földön, az mit Isten elrendelt az menyben [TML VI, 575 Béldi Pál Teleki Mihályhoz. — [a]Somlyón]. *1728:* Brindusa Pétert ... igen keresztjén lelkü ember-(ne)k tudjuk lenni [Lapusnyak H; Ks 80. XLVI. 5] ✱ *lator* ~ gonosz lelkü; abject, mizerabil; von böser Gesinnung. *1672:* (Szepesi) otthon is lator lelkü ember volt s itt is azon eb [TML VI, 178 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *megkeseredett* ~ elkeseredett; amărît, necăjit; erbittert. *1734:* Kglmetek Meg keseredett lelkü szolgaja Köpeczj János mpr [Dés; Jk 557b] ✱ *ördögadta* ~ cu suflet diabolic; mit teuflischer/verdammter Seele. *1686:*

hallam hogy hijja vala ki Gáspárt, mondan jer ki, ördöghatta lelkü bajra [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVII/15].

II. szitkozódásban szereplő *lelkű* szó; cuvîntul *lelkű* utilizat în înjurături; im Fluch vorkommendes Wort: *lelkű*. *1700:* Simo György adtaval lelkűvel, teremtettevel hogy nem szitkozodott ell mentette magát [Szentdemeter U; Ks 90].

lelkűség lelkület; ţinută morală, caracter; Gesinnung. *1682:* Én Tamás Anna — férjem Boér Károlynak, velem szembe tett gondoskodását lelkemre véve látván ezen rendelkezésében azt a nyílt betsületes lelkűségét a melyet eddigi házas életemben velem szembe tanusitott, én is éppen azon szerű végrendeletet teszek velek szembe, mint a minőt ő ... velem szembe tett [Kv; Végr.].

lelkűződés a *lelkű* szóval való szitkozódás; înjurătură care conţine cuvîntul *lelkű*: das Wort *lelkű* enthaltende Schimpferei. *1750:* Hallottam ... Kotsis Daninak káromlodásátis elégszer mindenféle irtoztato és Isten ellen valo teremtettékkel, s Lelkűződéssel [Kál MT; Berz. 12. 92. 61].

lelobog lebeg; a pluti; schwingen, herunterhängen. *1835:* őt nagy Strutz Tollu lobogott le[a] [Kv; JHb Kisdobai Bán Mihály Kállay Leohoz. — [a]A fejéről].

lelop lopva leszed; a fura (luînd din ...); (stehlend) herunternehmen. *1704:* Isten egy igen lopó dajkával vervén meg, holmi ezüstmarhákat, úgymint két kalánt, két gyertyatartó gombját és lóra való szerszámokról is egynéhány ezüst darabokat amidőn lelopott volna, most megint a feleségem fülbevalójából egy rubintot aranyba foglalva ellopván, egy márjáson eladta [WIN I, 250]. *1761:* a Nemes Lászlo Uram ökreirőlis Pêtrucza Ignát lopta le az harangokat [BSz; Ks 25. III. 68]. *1771:* Korodi Ferencz Uram Kotsissa ... a harangokat az Ökrők nyakárol le lopja | Szilágyi Josef Miska nevű fia ... és még Repa Jantsi, Korodi Uram Kotsissa ... szemem láttára ... Madarasi Janos Uram hojagos Cseresznyéjét le loptak [Dés; DLt 321. 6a Al. Huszár (30) ns vall.]. *1843:* egy Szekérről sok Szűr posztokat loptak le [Bágyon TA; KLev.].

lelovagol ellovagol; a merge (undeva) călare; fortreiten. *1831:* az egyikre[a] fel ülvén, a másikat pedig vezetéken hordozván, a Solymastotol, a Retre le lovagoltam [Dés; DLt 332. 13. — [a]Lóra].

lelő **1.** a doborî (cu puşca); herab/unterschießen. *1662:* És hogy a vezér Szejdi passa kétrendbeli hitlevele is kopjára szegeztetvén, a Veres toronybástya oldalán kitétetvén, azt is egyszer a közelebb lévő sáncból lelőnék, mellyet más kopjára szegeztetvén, újabban annál fellyebb szinte a torony tetején tétetett vala ki [SKr 598].

2. kb. (lövéssel) eltalál; a nimeri (cu proiectilul tras de o armă de foc); (mit Schuß) treffen. *1737:* az Pistolyát kezében adta ă Stráza mester, Drabant Katának s az kemeczét le lötte [Szásznyires SzD; Ks 27/XVI].

3. meglő (lövéssel megöl); a împuşca; erschießen. *1792:* akkor reám is Puskát rántott az özvegy Papné, hogy Száljak le az épületről, mert mingyárt le lő [F.lapugy H; Ks XLVII. 7. 6]. *1880:* Lelőlek, ha elparasztosodol abban a fészekben [PLev. 80 Petelei István Jakab Ödönhöz].

lelök letaszít; a împinge (în) jos; herunter/abstoßen. *1840:* Marton Ilonka Bátori Györgyné ... részegen haza jövén, — rab Kováts Gyurit a' tűszej melletti pritsről le lökte [Dés DLt 36/1841].

lelöketik letaszíttatik; a fi împins în jos; herunter/abgestoßen werden. *1840:* bé jöve Hajdui házamba Kováts Gyuri panaszolván — hogy Bátori Györgyné által le lőketett, 's nagy lármát indított részegen [Dés; DLt 36/1841].

lelövöldöz lelődöz; a împuşca rînd pe rînd; nach und nach/wiederholt her/hinabschießen. *1653:* Mondják volt azért akkor némely vén hadakozó emberek: hogy ... rendelt seregben menjenek és lövöldözzék le a sátorokat [ETA I, 49 NSz]. *1659:* Lázár Györgyöt ... a katonák ... lelövöldözék a gyalakúti bérczen [Mv; EM XVIII, 454].

lelövöldöztet lelövet/lődöztet; a ordona să fie împuşcaţi rînd pe rînd; erschießen lassen. *1662:* nagy szitkozódással kiáltja vala az ácsoknak ... hagynának békét a héjjazatoknak, de amazok a kapitány parancsolatját állatván s a dolgokban elébb-elébb menni akarván, úgy nekibúsult vala, kevésbe múlnék, hogy őket onnan le nem lövődöztetné, nagyon szidalmazván őket [SKr 451].

lelt talált; găsit; gefunden. *1633:* en nem latta(m) hogi senkj Nagy Peternenek lellt keszkenött adott volna ... nemis hallottam, hogy senkj el veszet kezkeőneőjet kerdezte, es kereste volna [Mv; MvLt 290. 11/a]. *1840:* Mond meg igazán ..., hogy a nállad lelt őt darabb on huszasokat kitől kaptad, avagy csináltad? [Usz; KLev. vk] | Szemibe is meg mondom a' Sogoromnak Szász Istvánnak hogy ő adta nékem a' nállam lelt hamis ón huszasokat [Usz; i.h. Molnár Tamás vall.].

leltár inventar; Inventar, Bestandsverzeichnis. *1871:* átadattak ... vrasztali készűletek, okmányok leltár szerint [M.bikal K; RAk 290].

leltáros leltári, leltár szerinti; după/pe bază de inventar; inventarmäßig, Inventar-. *1868:* minden gondnok változáskor formaszerű leltáras átadás történjék [M.bikal K; RAk 266].

lemappíroz feltérképez; a cartografia; kartographisch aufnehmen. *1843:* A' Szováthi-Gyermek erdőt fel mérve ... az egész le mappirozva van [F.zsuk K; SLt évr. Szigethi Cs. Zsigmond P. Horváth Ferenchez].

lemaradott elhagyott, puszta; părăsit; verlassen, öde. *1816:* most alig elégithet ki mindent az abusus miatt minden Mestersegek között leghasznavehetetlenebbé és károsabbá lett vas mivelésből, mellynek bizonyságai a' lemaradott Verők és az el adosodott Verös Kovatsok [Torockó; TLev. 9/46].

lemásoltatás másolat-kiállítás; emiterea copiei; Abschriftausfertigung/ausstellung. *1862:* ha a törvényesen

felvett Jegyző könyvekben a Cs. kir. Cataster által megállitott classificatio lenne basisul meghatározva, a mérés kezdetén a telekkönyv kivételét vagy lemásoltatását az illető Elöljáróság által eszközölteti és nékem kézbesiti [Kv; Ks 92].

lemberg, lemberger posztóféleség; un fel de postav; Lemberger Tuch. *1570:* 1 veg fekete lemberger [Kv; TJk III/2. 8b]. *1599:* Zaz Caspar. Hozot ... 6 Veg Lembergert | Filstich. Peter. Hozot. Crakay Marhatt ... 1 Bal Lemberget [Kv; Szám. 8/XIV. 10, 34 Vect.]. *1620:* Posztorul ... Egy Baal Leombergtúl f 6.[a] | Egy vegh Leombergtúl f —/20[b] | égy veg reöuid Leombergtúl f —/15 ... Egy Báál Fejeruari posztotul f 4 [Kv; KvLt II/69 VectTr 5–7. — [a–b]A fizetendő harmincad].

lemegy 1. alacsonyabban v. délebbre fekvő helyre megy; a se duce jos undeva; her/hinabgehen. *1695:* Le menvén az fűrészre, aztis jó készülettel találtuk [CsVh 117]. *1711:* azon leszek hogy ... vasárnapra le men-(n)yek [Ks 96 Kornis István feleségéhez]. *1740:* Kis Mihály kertyg le ment a varfalvi és Rakosi csorda [Mészkő TA; Borb.]. *1751:* vgy inteztem dolgaimot hogy azan napra innet magam is le mennyek [Abosfva KK; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. *1763:* a Tyukászné után lopva lement [Betlensztmiklós KK; BKG Orlát Jvon (31) jb vall.]. *1765:* Bogdány Abner Uramnak ... valami fugitivus Jobbágyai ... le mentek vólt ... Aranyas Székbe Egerbegy nevü Városban [DobLev. II/383. 12a Mattyus Mihály (24) ns vall.]. *1867:* ha lehetséges még holnap ... mennyünk le [Siménfva U; Pf 1 Marosi János Pálfi Lajoshoz].

2. lefele tart; a merge în jos; sich her/hinabbewegen. *1703:* Másnap reggel ... egynéhány zászlóval a kurucok Bonchida ellenében való lónai völgyön elérkezvén, lementek a Szamos mellett [Kv; KvE 279 SzF]. *1704:* A fejedelemasszony is félig lement volt eleibe[a] a grádicsra [WIN 1, 226. — [a]Rabutin generális elé]. *1784:* mikor Csáki György onnan Jakab Pálnul haza indul a loszánba énis Jakab Pálnéval le menék a Föld hidhoz [Béta U; IB. Agilis Kisseb Széjes Istvánne Gál Anna (30) vall.]. *1794:* az uttzán mentem le bör vásárolni a' timarokhoz [Dés; DLt]. *1812:* Grantzki a' Groff Ur eö Nsgát a' Kerek nagy gráditsrol levetvén ... indult, és ment le az Uttzára az emberek segedelméért [Héderfája KK; IB. Bordi András (24) grófi kertész vall.]. *1824:* mind egy két három hetekkel menyek vala le az utzán Kováts Mester emberhez. [A.csernáton Hsz; HSzjP Fekete Zsigmond (40) gy. kat. vall.].

3. alászáll (a bányába); a coborî (în mină); einfahren, hinuntergehen (in die Grube). *1823–1830:* a lajtorján 30 ölnyit egyenesen mentünk le[a] [FogE 206. — [a]Az eislebeni rézbányában].

4. odamegy; a se duce (undeva); hingehen. *1656:* Nem akarám elmulatni, hogy ez alkalmatossággal ne írnék, katonák menvén le [TML 1, 22 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1710:* Lubkovicz fejedelem a keziben levő pálcáját utána hanyitja az érseknek[a], az érsek ... visszahanyitja éppen a császár lába eleiben, s azzal lemegyen a szállására nagy szomorúsággal [CsH 89. — [a]Szécsényi Györgynek]. *1731:* mikor az Bántli Urak hidassa szorgos volt s nem várhatták le mentenek oda és a Csonakon által mentenek [Marossztkirály MT; Told. 2]. *1772:* Makrai Elek Őtsém ... hivut is hogy Husvétra Déván Mindnyájon egybe gyűlvén az Atyafiak Mennyek le [Mezőbánd MT; MbK X/45]. *1853:* légyen szives nékem a' leg őszintébben irni, hogy akar é adni, vagy sem, s ha igen mikor mert én inkáb le mégyek [Marosbogát TA; DobLev. V/1366 Vizi Farkas Dobolyi Bálinthoz]. *1877:* Mihent jobban leszek le fogok menni [Récekeresztúr K; BetLt 4 Farkas János Hodor Károlyhoz].

5. le/odautazik; a călători (jos) undeva; hinunter/hinfahren. *1726:* hozass Brassobol, Puska port, s Srétet, mivel ... ha le megyek, oda alá vadászok [ApLt 1 Apor Péter feleségéhez Csíksztgyörgyről]. *1739:* Staffeta érkezvén ő kglme utan ismét le kelle menni ő kglmenek [M.csesztve AF; Ks 99 gr. Mikes Mária lev.]. *1769:* Farkas Gábor engemet ... arra kére hogy ha le megyek Hejasfalva felé mondjam meg Raduj Jánosnak hogy jüjjön fel [Nagygalambfva U; IB. Feleki György (58) jb vall.]. *1774:* Hogy felcseperedett[a], lement Hunyad vármegyei atyafiaihoz [RettE 336. — [a]Az emlékíró öccse]. *1783:* mig magom le nem mégyek, addig hozzájak[a] másak nem nyulhatnak [Mezőszakál TA; DobLev. III/582 Kendeffi Pál Szántó Sándorhoz. — [a]A kontraktusokhoz]. *1787:* most már mégyek le Enyedre, de harom napok mulva ismét viszsza kell jőnnem [Marosbogát TA; i.h. III/626. 1a].

6. (út) levezet; (despre drumuri) a duce jos spre ...; (Weg) hinunterführen. *1628:* Az melly igines ut megien le Bongartrol az Szaszok uttiara [Andrásháza K; KHn 182]. *1716:* az ország utja le mégyen az morosan (!) levő ré felé [Nagylak AF; DobLev. I/91].

7. lenyúlik, terjed vmeddig; a se întinde în jos pînă undeva; bis zu einer Stelle reichen/langen. *1679:* (A kaszáló) az Vankos gattyara le mégjen véggel [Visa K; EHA]. *1725:* a' Metalis hely le tér közép útúl (!) alá felé északra, és edgj darabig le mégjen [Ménes MT; BK]. *1742:* az Szel tetőn egy darab szánto föld, az Nagy Völgyre mégyen le [Koronka MT; EHA]. *1761:* Fejér Fako[a] fejér Farku Serénye, a' jobb hatulso Laba egy kevéssé szár, vékonyon egy kis hod megyen le az oraig a Homlokán [Branyicska H; JHb XXXV/39. 15. — [a]Kanca]. *1769:* (A) Mikola részt biro ... Possessoratus Urak ezen réttye, és a' Kabos Farkas Ur é mellett lévő réttye közöt menyen le égy köz határ barázda [Apahida K; JHbK XLII/24]. *1777:* (A határ) onnan által fordulván az Arannyas felé, le menyen ... bé az Arannyasba [Magura TA; Ks 89]. *1831:* a' Mappán a 11dik számmal jelelt nagy kő alatt ... le menve, bé nyulik éppen a' Maros teréig; — és ottan édgy kőnyőket formálván ... a' ... Galotzás pataka torkánál határozodik [Remete Cs/Toplica MT; Born. XVb]. — L. még RSzF 174.

8. lefele visz/vezet; a coborî în jos; abwärts führen. *1676:* Nyilik innen az kerengő grádicz elött valo pitvarra vas sarkon, pánton tolyo záros ütközős, és vas be vonos holyogos szegekkel meg vert regi festett béllet ajto. Melynek keö mellyekei vadnak, mégyen le ezen pitvarbol az komornyik ház elött valo pitvarra, egy kerengős fa gradiczos | Ezen házbol megien le az pinczere egy grádics [UF II, 726, 753]. — L. még UF II, 705.

9. lefolyik; a curge în jos; hin.herabfließen. *1655:* az hol most az derek arok vagio(n) ment le az viz [Szentgyörgy Cs; BLt]. *1714:* Sztavisa nevü falu fekszik Nms Zaránd Vár(me)gyének felsö szeliben ... egj részén az

Fejer keres vize megyen le [JHb XXXVII. 7]. *1725:* Toroczkai Sigmond Ur eö kglme Tisztartoja Kovacs Mihály Ur(am), azon Udvarház Udvarának délröl valo hellyén egj kis folyamot megjen le [TKl]. *1765/1770:* a' régi járására a' Küküllö réá kap, réá kapván mégyen le Désfalváig [Széplak KK; SLt évr. Transm. 305]. *1771:* az mü értönkre ... Udvorán s kertén hoszszan ment le ... (a) ... Patakotska [Doboka; Mk XVIII. 80]. *1772:* a' Gát alacson lévén, az azon le menö viz igen sebessen menvén le, a' Siliprol le menö viznek eleiben került [Kük.; JHb LXVII. 225]. *1864:* Nagy orokös a szílin menyen le a patak [Nádasdaróc K; KHn 249].

10. leereszkedik (a vizen); a coborî pe apă; (auf dem Wasser) sich her/hinablassen. *1843:* el hagyván egyszerre a maros régi árkát, oda vágatt magának árkat ... a hol most is, és az olta állandoul foly, még a tutajok is azonnal azon tavaszon ... ott mentenek le [Körvélyfája MT; EHA] | (A tutajok) ha ... Szeredán reggel meg indulnának, gondolom Csötörtökön 8-9 ora tájt Miháltzfalváig le mennek [Veresegyháza AF; DobLev. V/1242].

11. lesüllyed/alámerül; a se scufunda; niedersinken. *1710 k.:* Kicsiny vízből másuvá, ide s tova nézvén s menvén, úgy estem volt egy nagy, kerek, mély göbébe, és a fenékre lemenvén, felütköztem egyszer, s egy fűzfaágat kapván meg ekkor, a kezembe törék, s ismét lemenék a fenékre | nosza hajós kenyeresek, vessük bé ezt a szülét, próbáljuk meg, lemégyen-e a vízben, boszorkány-é, nem-é | talán a partra sem érkezénk jól ki, csak leméne a hajó fenékre, csak az árbocfája látszik ki [BÖn. 568, 583, 589].

12. lecsúszik (a torkán); a aluneca (pe ...); herunterrutschen. *1710 k.:* a húsnak az ösztövérét sokszor elutáltam, nem ment le a torkomon a csömör miatt, de a kövére jól lement [BÖn. 514]. *1825:* (A beteg) már a' száját és torkát erössen fájtatja és semmi sem akar le menni a torkán [Fiátfva U; Pf Barabás Ferentz pap lev.].

13. lekopik; a se duce/toci; sich abwetzen/abschaben. *1790:* (A bekecset) ha ... tisztityák az ször mint le megy rolla [Mv; JHb Jósika János lev. anyjához].

14. lehorzsolódik; a se jumuli; sich abschürfen. *1780:* a bör az oldalárol és vál lapotzkájárol le ment volt [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 4].

15. *átv* leáldozik/nyugszik; a apune/scăpăta; untergehen. *1662:* Lement s elenyészett régi ragyogó dicsöségünknek fényes napja [SKr 719].

lemehet 1. elmehet/juthat; a putea merge; (hin)gehen können. *1669:* Én bizony in privato azt kivánom s azt is fogom urgeálni, ha lemehetek az gyülésre, hozzák ki az praesidiumot belöle [TML IV, 416 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1704:* Azután pedig tőlem az úr[a] megizené, hogy le nem mehet [WIN I, 104. — [a]A gubernátor]. *1775:* Janosi Vram ... ha le nem mehetne ne sajnallya az Ur Szenmiklosi Adám Uramot fel fogni és el küldeni [Mikefva KK; Ks 66. 45. 17b]. *1876:* Instálom deszkát ne vétessen, mig le nem mehetek [Récekeresztúr SzD; BetLt 4 Farkas János Hodor Károlyhoz].

2. le tud jutni/menni; a putea coborî; sich her/hinunterbewegen können. *1716:* igen el száradott es el erötlenedet vala, egj nyugoban le sem mehetet az grádicson [Nagyida K; Told. 22].

lemenés lenyugvás; apunere, asfinţit; Untergang. *1657:* valóban várom vala az nap lemenését [KemOn. 204].

lemenet lenyugvás; apunere, asfinţit; Untergang. **Sz.** *1677:* napot lemenetkor szoktak dicsirni [TML VII, 493 Teleki Mihály Wesselényi Pálhoz].

lemenetel elutazás; călătorie, plecare; Abreise/fahrt. *1710 k.:* Hozott ekkor[a] a szegény öcsém nékem lemenetelemre száz aranyat [BÖn. 581. — [a]Az angliai utazás küszöbén].

lemenő I. *mn* **1.** lefelé vezető; care duce înspre; abwärts führend. *1603/1839:* Bogártelke felé lé menő ország uttya [Egeres K; KHn 190]. *1642/1722 k.:* a Szálos közöpin le menö ut [Beresztelke MT; GörgJk 81]. *1728:* az mezőre le menö sikátar ut [Szer.]. *1737:* az Kodor utczából az Szajka Patakra le menö utcza [Dés; EHA]. *1753:* a' Maros Trajectussára le menő Ország Ut mind a' két Fogado emolumentumara közlebb vitessék [DobLev. I/299. 2a]. *1825:* a Czégéres kutnál lemenö ut [Szárazpatak Hsz; EHA]. *1830:* a' Bekáskutrol le menö ut mellett [Hídvég Hsz; EHA].

2. lefelé nyúló; care se întinde spre ...; abwärts reichend/langend. *1699:* az Nados to mellet le menö nagy borozdat tudom igaz hatarnak lenni [Bergenye MT; MbK 90]. *1724:* Gerebenesi határ közöt le menö egj föld [Mezőbánd MT; MbK]. *1748:* a Vásárhellyi Patak felé le menö Városi földek [Sásvári préd. MT; EHA]. *1766:* a' Csépány Utyárol lászlo Sára mellett le menő lábban (sz) [Szentimre Cs; EHA]. *1769:* a' patak felé le menő árkos vagj gödrös hellynél [Dezmér K; JHbK XLVI/26]. *1775:* a Henter Réti felé le menö föld döllein feljül [Bodok Hsz; Eszt-Mk]. *1798:* a Sollymosto vege és a Kender nyilak között le menö arkotska [Dés; EHA]. *1821:* A' Kálnaki ut mellett lemenö Düllö föld [Bodok Hsz; MkG].

3. levivő, lefele vivő; care coboară/duce în ...; her/hinunterführend. *1647:* Az le menő Tornaczanak gradicza reghi, vjologh kel hijazni [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1726:* fizettem az nemeth Esztergárosnak ... 12 hoszszabb örsóért az tornáczbol le-menö grádicsra à d 24 [Kv; Ks 15. LIII. 4]. *1858:* a' pinczébe lemenő lépcsők kiujjitott állapotban jok [Mv; TSb 39].

4. lefolyó; care curge spre; hin/herabfließend. *1723:* az Termász völgy torkaban le menö patak fojása [Fejérd K; EHA]. *1758:* Az Aranyász réten le menö Füzes pataka ... nagy kárt tészen [Torockó; TLev. 8/6]. *1768:* a' Berek nevü Erdö alatt Le menö folyamatatskan innet [Cege SzD; WassLt]. *1770:* a gáton le menő Sebes viz hányhatta az parandat az Silip árkára [Dombó KK; JHb LXVII. 137–8]. *1772:* azon hellyen az hol a' Gátrol és Siliprol le menö Vizek meg edgjesednek [Ádámos KK; JHb LXVII/2. 223].

5. (vizen) leereszkedő; care coboară; (pe apă); (auf dem Wasser) sich hin/herablassend. *1833:* nézvénn a Gátonn lemenö tutajosakat [Asz; Borb. I Fogarasi Huszti István ns, falu hites jegyzőjének nyil.].

II. *fn* kb. lefelé lejtő hely; povîrniş; Abhang. **Hn.** *1767:* a' le menöben vic(inussa) a' mart [Tusnád Cs; EHA]. *1810:* a Lemenöbe (sz) [Barót Hsz; EHA]. *1818:* A mart mellett le menöben (sz) [Kilyén Hsz; EHA]. *1835:* A' Prásmári hidan alol a' le menöbe (sz) [Nyén Hsz; EHA].

lemenőleg lefelé haladólag/haladva; mergînd în jos spre ...; abwärtsgehend. *1850:* a Malomba le menöleg vagyon egy karfa [Gyéressztkirály TA; DE 5].

lemente 1. kb. lefelé mente/menése; coborîre; Her/Hinabgehen. *1671:* Az olt Eluei Also hatarba(n) az utt le mente [Szentimre Cs; EHA].

2. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *patak ~re* a patak mentén; în cursul pîrîului; entlang des Baches. *1745:* a Tyira Patakja le mentire jobb kéz felöl [Nagyida K; Told. 9]. *1748:* Ezen földön alol Patak lementire vagyon ... egy darab Szánto föld [Sásvári préd. MT; EHA] ∗ *víz ~re* a víz mentén; în cursul apelor; entlang des Wassers. *1739:* minden esztendőben használtak a Sz: Benedeki Révészek égy darabotska rétet a Révre menő uton alol hoszszatskán és keskenyen a Viz le mentére [Dés; Ks 28. V].

3. (nap)nyugta; apus, asfinţit; (Sonnen)Untergang. **Sz.** *1803:* Napot le mentéről kell meg ditsérni, szolgálatomat pedig effectumáról [Széplak KK; Ks 94 Vegyes ir.].

lementében mentén; (pe) lîngă; entlang, längs. *1711:* az Viz utza le mentiben egy darab joszág [A.csernáton Hsz; EHA]. *1818:* A' füves Ut le mentiben (sz) [Szacsva Hsz; EHA]. *1833:* a' régi Vásáros ut le mentiben [Uzon Hsz; EHA].

lemér megmér; a măsura; (ab)messen. *1796:* le mérvén 470 Királyi őlet ... Ezen Erdőnek végiben [Kóród K; Ks 64. 47. 27].

leméret megméret; a pune pe cineva să măsoară ceva; (ab)messen lassen. *1672:* itt már leméretvén az császár számára való élést, midőn már majd minden dolgoknak jó karban való állétását reménlenők, némely agyafúrt elméjű emberek Csikból s másunnan pártot ütének [TML VI, 319 Baló László Teleki Mihályhoz].

lémerő levesmerő; de scos supă/ciorbă; Suppenschöpf-. **Szk:** ~ *rézkalán. 1849:* Egy lé mérő réz kalán vas nyeleivel [Somkerék SzD; Ks 73/55] ∗ ~ *vaskalán. 1841:* Egy vas lémerő Kalány [Kv; Somb.] ∗ *réz ~. 1732:* 2 réz Lé merő [Kv; Ks 24 Kornis Zsigmond lelt.].

lemeszeltetik a fi văruit; kalken, weißen. *1871:* a torony ... ezen évben[a] nem ... meszeltetett le [Burjánosóbuda K; RAk 116. — [a]1858-ban].

lemetél 1. levág; a tăia; abschneiden. *1592:* Takach Simon vallia ... Istuan Deak ... niolc forintra kapchokat le metel Zokniarol es palastrol [Kv; TJk V/1. 186]. *1669:* Ezen szeker szinben vagjon egy rosz hinto, kinek superlattjarol, oldalarul, ablakairul böreit le meteltek [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a].

2. lemetsz; a tăia; wegschneiden. *1598:* Valami oltuant meteltek volt le az gyermekek az Solymosi Janos kerteben [UszT 13/30 Catherina cons. agilis Lucae Somogyi ppix vall.].

3. learat/vág; a secera; (ab)ernten. *1662:* Pusztán maradván, és ott leggyengébb is volt a sánchely, azirránt annak rohant az ellenség ... hátul is pedig, honnan a víz mutatni láttatott securitást, lön illy nehézség, hogy a lóleségnek szük volta miatt a tónak nádját metélvén le a vitézlő rend, addig-addig járták, hogy mind a magyar, tatárság egynéhány általjárókat találtak [SKr 380].

lemetéltetik levagdaltatik/vagdostatik; a fi tăiat/ciopîrţit; (ab)geschnitten werden. *1662:* a haza fiai ... a véghelyeket csak mint sódorokat az szalonnán, annyira hajtának ... íme! ó, bizonyára igen le is metéltetének a sódorok [SKr 628].

lemetsz 1. levág/vagdal; a tăia; abschneiden/hauen/hacken. *1573:* Zabo Ianosneh ket forinton veotte volt meg az parta Eowet leorinch deaktwl ... Meg palastiarol Mechette leh az kapchot [Kv; TJk III/3. 253]. *1592:* Kadar Iacab ... vallia ... ez Istuan deak egi palastrol egi bokor kapchot meccen le melliet vgi Inteztem megh ert volna harom forintot [Kv; TJk V/1. 186]. *1648:* ugian azon leginnek Erszinjt Eőuirűl le mettczet [Mojszin Mm; BesztLt 82 Miss.]. *1736:* az vőfély az kardját kivonta, és karddal az menyasszony fejéről az koszorút lemetszette [MetTr 388]. *1759:* hallottam Sopánkodni Togyer Dsurdsot, hogy a Csorikájának madzagját ... le metczették s mind a pénzit mind pedig a Sarkantyuját ki vették [Tomnátyek H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1811:* Te-is szegény Som-fa! melyet ma ültettem Ne szomorkodj, hogy sok ágad le-mettzettem [ÁrÉ 54].

2. kifarag; a ciopli; aushauen/meißeln. *1704:* láttam a generál kápolnájában egy faragást köre, igen régi munkát, melyen Christus urunknak némely passiója le volt metszve [WIN I. 270].

lemetszeget levagdal/vagdos; a tăia rînd pe rînd; (nacheinander) abschneiden. *1724:* öl szalonna, egy egész köztök, a' többinek a' topjait le mettzegették [Koronka MT; Told. 29/12].

lemetszetik levagdaltatik/vagdostatik; a fi tăiat; abgeschnitten werden. *1662:* kedvek telhetik azoknak is ... kik a véghelyeket csak mint sódorokat a szalonnán, annyira hajtanák, mellyek ha lemetszetnének is, a szalonna ugyan egész szalonna lehetne és maradhatna afelől [SKr 628].

lemetszett levagdalt/vagdosott; care a fost tăiat; (nacheinander) abgeschnitten. *1679:* Vászonrol le meczet mazzagok egi czomowal [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 29].

lemetsződik levagdostatik; a fi tăiat; abgeschnitten werden. *1662:* gyakorta, mikor osztán a szalonna megkezdetik, a sódor róla lemetsződik, a szalonnáját is mindaddig rá járván, metélik, szeldelik, valamig egy darabjában tart [SKr 628].

lemhényi a Lemhény (Hsz) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Lemhény/Lemnia; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Lemhény: Lemhényben lakó; din Lemhény; in Lemhény wohnhaft. *1689:* En Kezdi Szeky Lemhyny Kóver Mihaly Nob(ilis) [Born. XL. 85].

Szn. *1788:* Lemhényi Tamás [Árkos Hsz; RSzF 95].

lemocskol 1. legyaláz/piszkol; a ocărî/huli; schmähen, beschimpfen. *1736:* (Régen) kevés papiroson is irtanak cordialiter, most az aranyos szélyű czifra papiroson egymást rágják, czer hazugságokkal egymást lemocskolják, egymásnak hizelkednek [MetTr 360]. *1752:* hallottam

mondani hogj Boda Mihaj mocskolta és boszorkányozta volna le Furo Györgjnét [Diósad Sz; WLt Nagy István (40) ns vall.]. *1757:* mind két Fél egymást elég rútúl, és bestelenül le motskolta [Kv; TJk XVI/8. 201]. *1807:* Sok ízben Mutskalta le a Papot Bukur Kosztántyin [K; KLev.]. *1814:* Czéhmester Dobai Mihály Uram ... Timár Enyedi Andrást le bolondozta, le süket kutyázta. Balog Istvántis sok izben le motskolta, 's még köteletis igért a Nyakára | Dobai Mihály Uram ... más Czéh béli Mester Embereket is mutskolt kivált a' kire Czélját tette, az nem haladhatott, hogy le ne motskolta volna [Dés; DLt 56. 7, 23]. *1846:* Ifj. Imre Mihály ... Dosáné asszonyt erössen le is motskolta [Kakasd MT; DLev. 2]. *1847:* Kászoni András ... a Kortsomába meg részgedvén (!), és ottan minden igaz ok nélkűl, Szolga Biránkat Kapitányt és az egész Hivatalbélieket rutul le motskolta [Kv; ACLev.].

2. lehord/szid; a certa/dojeni; ausschimpfen/schelten. *1768:* Közepsö Tót Mihály és Testvére László oly nehéz természetű Emberek, hogj a' jámbor Emberséges Emberbeis mindjárt belé kötelöznek, azokat nem tsak le mutskolják, hamísgatják, hanem megis támadják s verik [Told. 3a]. *1774:* Dési János, az Doboka vármegyei nótarius ... minden ok nélkül lemocskolt volt egy levélben [RettE 324]. *1804:* nem adtak okot arra hogy Jakabb Sussánna le motskollya De mint szokásos Aszszony beléjek kötölözett [M.fráta K; KLev.]. *1847:* Varga Katalin tudom, hogy az uradalmi tiszt urakat lemucskolta s letolvajozta [VKp 286]. *1879:* Tegnapelőtt kaptam meg leveledet, amelyben őszinte csodálatomra nem mocskolsz úgy le, ahogy megérdemelném [PLev. 58 Petelei István Jakab Ödönhöz].

lemocskolás szidalmazás; certare; Beschimpfung. *1842:* Biztosságunk ... Amberboi Josefnét Alexander Mariat ... Hadnagy Atyánkfiának hivatalos kötelessége teljesitésébe meltátlanul lett le piszkolása és motskolásáért ... egy Constitutionalis bűntetéssel terhelhetőnek ... találta [Dés; DLt 1452a. 10].

lemocskoltatás szidalmaztatás; certare; Beschimpfung, Lästerung. *1842:* Hogy mások hallottaké a Szo váltásokot, 's a' Tkts Hadnagy Ur le motskoltatását a' Háziakon kivűl nem tudom [Dés; DLt 1452a. 6].

lemonádé citromlé-szörp, limonádé; limonadă; Limonade. *1788:* Lémonádénak valo Czitrom sajto [Mv; TSb 47].

lemond 1. a renunţa; verzichten. *1678:* Vagy vallásunknak s nemzetünknek javát kivánjuk, cselekedjünk valamit, az franciával való tracta is azt tartván, ha nyilván nem lehet, titkon segíti ő maga, ha nem pedig, mondjanak le róla [TML VII, 55 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1711/1792:* az Csernátoni határon valo két örökös földben semmit nem kiván, hanem örökösön le monda rolla [Albis Hsz; BLev. Transs. 26]. *1775/1805:* látván ezen Salamoni[a] Ember Bezdédnek[b] és Nagy Kristolcznak[c] azon Irotvány felett egy mással valo nagy versengését ... ezen Ember ... ezen Pojánától lemondott rolla [BSz; JHb LXVII/3. 122. — [a-c]SzD]. *1814:* minthogy a Bátyám Varga Márton nem arra valo hogy az örökséggel járo terheket vihesse hordozhassa a korhelkedés részegeskedés miatt, már mindeneböl ki pusztulván, azonb(an) magais le mondott rolla ... azért instálok Ngod(na)k méltoztasson Contractust adni azon örökségről a fiam kezéb(e) [M.gyerömonostor K; GyL. Varga Pál dominális bíró lev.] | ezen vellem tett Barattságának viszontaglásául azon Keresetemrölis, mellyet egy Két Esztendös Kantza Csitkomnak a Mlgos Grof Ur Szgyorsán Györgye nevezetű Erdősze által p(rae)tendált elkárositása felett inditottam vala, egészszen és örökösön le mondok [Somkerék SzD; Ks 92].

Szk: ~ *a cseréről. 1806:* a' Cseréről le mondott Groff Rhedei Lászlo Vr [Erdősztgyörgy MT; WH] ✱ ~ *a jószágról. 1795:* az Aszszony, Mltgs Vajna Májorné ... a Jószágrol lemondani a Contractus terminussáig kettségeskedett [Márkosfva Hsz; BetLt 1 Barabás Sándor Vajna Istvánhoz] ✱ ~ *a jussról. 1790:* a Testvér Ötsém minden Iussárol örökösön le mond [M.déllő TA; DobLev. III/674]. *1806:* a' két léány testvére Nagyságodnak, a' Solymosi, és Korodi minden részét adja által Ngodnak örökösön, Nagyságodis a' maga Buza mezőhez valo jussárol mondjan le [Mv; Ks Thúróczy Károly lev.] ✱ ~ *a lóról. 1765:* az vásár nem teczvén Fekete István eö kegyelmenek ... az lorol ... le mondottak [Torda; TJkT V. 273] ✱ ~ *a pretenzióról/pretenziócskáról. 1733:* en-is minden praetensiocskákrul ... le mondok [TKl Teleki Sámuel lev.]. *1760:* azon Pars ... lemondatt ebbéli pr(ae)tensiojárol [Szava K; RLt 4]. *1771:* tsak a praetensiokrol mondjanak le a' Somlyaianusok, s tartsak magokat a' Plánumhoz [Fejér m.; DobLev. II/428] ✱ ~ *a részéről. 1720/1811:* az Egedbor főző üst béli részíről le monda, Szabo Mihály Uram is [Szotyor Hsz; Borb. II].

2. a demisiona; zurücktreten. **Szk:** ~ *a bíróságról. 1782:* a Dominalis Biro Illya ... a Birosagrol le mondot, mondván, hogy ő soha tőllem fűgni nem akar, mondam Illya a Birosagrol előttem le ne mongy | a Dominalis Biro Illya ... most haragjában mond le a Biroságrol [Baca SzD; GyL. Molnár György lev.] ✱ ~ *a hivatalról. 1823-1830:* gróf Bethlen Imre lett volt ... Alsó-Fejér vármegyei ... főispán, hanem ... lemondván hivatalról, most privatizál [FogE 243–4]. *1837:* meg kérdeztem az Exp(onen)s Urat miért mondott le az Hivatalárol [M.fodorháza K; BetLt 1 Nemes Kis Mihállyné Boér Anna (37) vall.]. *1867:* Szabó István gondnok ... házi elfoglaltatásai miatt ... hivatalárol lemond [M.bikal K; RAk 261] ✱ ~ *a preceptorságról. 1823–1830:* magamat ajánlottam, és 21. április lemondván a classisbeli praeceptorságról, 24. április ... ki is költöztem Bonyhára [FogE 133].

3. abbahagy vmely ténykedést; a se lăsa/a abandona de o activitate; mit einer Tätigkeit aufhören. **Szk:** ~ *a bányaművelésről. 1804:* a Banyasz Gazdák a Banya Mivelesről egeszszen le akarnak mondani [Torockó; TLev. 9/36] ✱ ~ *a mesterség folytatásáról. 1774:* A' p(rae)tendensek nem objiceálhattyák hogy azok is vélle együtt Mesterségek fojtatásárol le mondottanak volna [Kv; MészCLev.] ✱ ~ *a mészárosságról. 1773:* Egyszer nem is nyúztak a mészárosok, egészen lemondván a mészárosságról [i.h. 296].

4. felhagy vmivel; a renunţa la ...; etw. aufgeben. **Szk:** ~ *a fenyegetőzésről. 1739:* Néhai Kibédi Márton özvegje Fogarasi Mária Asz(szo)ny ... hogj tovább azon gonosz fenyegetőzéseiről lemond ... arról tulaj-

don keze irása alatt adjon reversalist [Dés; Jk 302] ✱ ~ *a perlekedésről/perről. 1719/1774:* en bizony ö Kglmével meg alkudnám ... és arrol az perrül csak le mondanék [Torda; JHb XIV/6. 57–8]. *1818:* a' ... felelö válasz azt tartya, hogy Sogor Ur(am) a' perlekedésröl nem kiván le mondani [Szentbenedek AF; DobLev. V/1013]. *1828:* mind a' Fel- mind az Alperes Felek ezen Perröl örökre le mondottak [Mv; i.h. V/1146] ✱ ~ *a planizálásról. 1823–1830:* Minden további plánizálásról tehát lemondván, tökéletesen meghatároztam magamat, hogy egy szerencsére Göttingába megyek [FogE 202] ✱ ~ *rossz cselekedetekről. 1815:* Ha pedig eddig gyakorlott rosz Cselekedeteiröl le nem mond, a tsinos takarékos, és magános élethez magát nem szabja, ugy lehetetlen nékie az Joszágai Jövedelmekböl ... az ö tettzése szerént élni [Mv; Berz. 21] ✱ ~ *a törökkel való cimboráról* felhagy a törökkel való cimborálással. *1759/1845:* A' melly Török Büzogányt és Zászlót küldött volt II. Apafinak[a] a Törö (!) császár ... elvivé Bécsbe ez a' Fejedelem; és megkivánná Léopoldus, hogy azt átaladná, 's azzal mondana le a' Törökkel való czimboráról [Hermányi,EDem 141. — [a]II. Apafi Mihálynak] ✱ ~ *a törvényről/törvénykezésről. 1742/1792:* minden együtt valo Törvénykezésröl le mondának örökösön [Albis Hsz; BLev.]. *1778:* Lévén controversiájok sósmocsári szénafü iránt csiktaplocai Lajos Istvánnak Lajos Miklóssal, primipilusokkal ... a mü közben vetésünk által lemondanak a törvényröl [Taploca Cs; RSzF 254]. *1796:* a Törvénykezésröl lemondék és egy más között meg békéllénk, a Földed viszszá bocsáttám [Albis Hsz; BLev.].

5. felbontja/megszakítja a jegyességet; a desface/strica logodna; Verlobung lösen. *1672:* Erdely Andras hajado(n) leanja Ersebet, kivan matkajatul absolutiot Bodoki Thamastul, mivel függoben tartotta elmejet jegyetis viszsza tsalta tölle levellelis le mondot rolla [SzJk 120]. *1836:* a' léány elsö hirdetés után le mondott 's többször ki sem hirdetödött [Gyalu K; RAk 31].

Szk: ~ *a mátkaságról. 1776:* hallottam M. B. Hentertöl, midön M. Groff Lazarnak mondotta ... le mond a' Mátkaságról | igazé, hogy ... abba jártak volna, miképpen Mlgs B Henter Antal Urffi Mátkaságárol ... le mondottaké? [Nsz; GyL hiv.].

6. *XVIII. sz. eleje:* A melly lovak ä Szügyek felé hajtva Szegik meg ä nyakokat, vagdalkozni nem jo rajtok, mert nyeregbe ülve mondanak le ä fejedröl [JHb 17/10 lótartási ut.].

lemondás 1. renuntiare; Absage, Verzicht. *1796:* a' Jobbágy nev el töröltetett ... Földös Urok ellen valo rugoldozásoknak, 's következés képpen ellennek akár mi modon lehetö perlekedéstöl valo le mondásnak még ma is ereje fenn áll [Mv; TLev. 5/16 Transm. 19 tábl.]. *1830:* Alperes Ratzkevi István a' Novumárol valo le mondást jelentett és Jtéletesenis el fogattatott [DobLev. V/1158. 1b]. *1842* minekutánna ... a' Haszonbérlö ... idö közbeni le mondása által az Uradalomnak viszsza adott Papiros Malma' számba és viszsza vételére ki rendelve lettünk volna ... a kérdéselt Uradalmi Papiros Malomnál meg jelenvén ... a viszsza vételt — reinventatiot — elkezdettük [Km; KmULev. 2].

2. demisionare; Ab/Niederlegung; Rücktritt. *1830:* A Tekintetes Ur(na)k Arvai Székünkhez[a] tett ... abéli ki nyilatkoztatása hogy a Curatelája alatt lévö Szánto Sándornak Szabadon lévö Javai tartására es ruhazattyára elégségesek nem volnanak (:a mely oknál fogva ... Curatori Hivatalárol léjendö le mondásatis jelentette:) ... méltoztatott a Flgs K. Fö Kor(mány) Szék ... klmes Rendelése által ... a Tekintetes Urnak a Curatori Hivatalárol valo le mondását el nem fogadni [Ne DobLev. V/1156. — [a]A Marosi Kerület Árvai Székéhez]. *1838:* Al-Jegyzö Somai Lajos aa(na)k hivatalárol valo lemondását elfogadván helyibe ... substitualta ... Tussai Lászlo aa-t [Dob.; RLt]. *1872:* A gyülés kérelmére végre viszsza veszi gondnok afia lemondását [M.bikal K; RAk 295].

3. jegyesség felbontása/megszakítása; desfacerea logodnei; Lösung der Verlobung. *1776:* Nem ugyé, hogy azon Személly Mlgs Gróff Lázár János Urffi ö Nga kőrül-is, miólta ezen mátkaságra lépett, szüntelen Sürölkődvén, unszolta volna ö Ngát, hogy a Kis Aszszonyrol lemondana, de vallyon a lemondásra vihetteé? [Nsz; GyL vk] | nagyon ugyekezett a' Mlgs Groffné Aszszony ö Nga, és ä Mlgs Kis Aszszony, a' Mgs B. Henter Antal Urffi mátkasága alól való fel szabadulásrol, lemondásrol [Kóród KK; GyL. Geor. Vizi (30) rk kántor vall.].

lemondhat felbonthatja a mátkaságot; a putea desface logodna; die Verlobung lösen können. *1776:* igazé, hogy mind a' Kis Aszszony, mind pedig édes Aszszony Annya, Kornis Ferentzné Aszszony ö Nagysága azontul is abba jártak volna, miképpen Mlgs B. Henter Antal Urffi Mátkaságárol lemondhassanak? avagy le mondottaké? [Nsz; GyL vk] | Hogy tellyes igyekezettel volt, miképpen a B Henter Antal Urffi Mátkaságárol lemondhassanak, azt abbol tudom, hogy a Tisztelendö Egrestöi Plebanus ur is le hivattatott volt Kórodra [Kóród KK; GyL. Gabr. Martonffi (31) káplán vall.].

lemonya citrom; lămîie; Zitrone. *1530:* Ittem lemoniath ... den. LX[a] [Vh; MNy XXXI, 195, DomH 58. — [1]Értsd: vettem]. *1533:* Ittem lemoniath d LX | Ittem lemoniam emi d LX [i.h. 58, 79]. *1570:* az Brassay sporer hannes hozot volt Jde az varasba egy hordo lemonyat [Kv; TJk III/2. 152a]. *1592:* 4 Thiwkot Lemoniawal f 0 d 32 Lemonia f 0 d 12 [Kv; Szám. 3/XXII. 66]. *1618:* Tomai Janossal uetetem het forintara Naranczot Lemoniat Pomagranatot melliet Bethlen Istvan Vramnak Cancellarius Vramnak kwltem, az kit rea attam teszen f. 1 d. 25 [Kv; RDL I. 103]. *1621:* feozettem ... Negi Tiukot lemonjaval [Kv; Szám. 15b/IX. 222]. *1625:* Egi fel Ludat aprolekjaual feozette(m) lemonjaual egiut ... d. 20 [Kv; i.h. 16/XXXV. 166]. *1688:* Egy Tanna Lö Monyátol (!) f —/33 1/2 [BfR Vect.].

Szk: *száraz ~. 1585:* Zaraz lemonya d. 28 [Kv; Szám. 3/XXII. 66]. *1589:* 19 Aprilis Hogy Byro vram Tordara ment Gywlesbe Borbely Janostol veottem zaroz Lemonyat p(ro) f. 5 [Kv; i.h. 4/VI. 27 Stenzely András sp kezével]. *1597:* wodtem ... 4. Zarasz lemonyat ... —/80, 33 lewes lemonyat [Kv; i.h. 7/XIV. 1 Th. Masass sp kezével].

A cimszó kizárólagos 'citrom' jel-vel kapcsolatban óvatosságra intenek a köv. adulékok: *1596:* Vrunk keretet vizzaieöteben Gialuban egi citruniot, es hat zaraz lemoniat fizettem erette f 1 d 25 [Kv; Szám. 6/XXIX. 102 Bachi Tamas sp kezével]. *1687 k.:* Egy Tanna Lö Monyátol f —/06 — Egy Loter Czitrom Visztol f —/90 [Mv; MvRKLev. 20]. A *citrom* és a *lemonya* elkülönitetten való jelentkezése arra mutat, hogy a két gyümölcsnév nem azonos deligyümölcsre von.

lemordál le/meggyilkol; a omorî/ucide; ermörden, umbringen. *1603:* Relicta Andreae Eordeogh Anna ... fassa est ... mondgia vala hogy im a chonka eretnek bestia kurwa fia le mordalla itt [Kv; TJk VI/1. 674].

lemos 1. a spăla; abwaschen. *1584:* Annakvthanna teoriwnk makot es keniwk be a' giermeket es mossuk le a' feredeo vizbe [Kv; TJk IV/1. 276]. *XVIII. sz. eleje:* Az melly lonak ă lapoczkája Szárad ... ér vágó vassal meg kel a lapoczkáját vagdalni ... fa Olajjal meg kell kenni ... dugásztot Szuvattal be kel verni ă föl Szedet bőrt, harmad nap múlva borral ă Szuzatott (!) mosd le [JHb 17/10 lótartási ut.].

Sz. *1772:* Nem tudhatom nyilván ... ki vereti az emberemet, de ugy le nyelvelném hogy az Lutz vize le nem Mosná rolla [Dedrádszéplak K; CsV].

2. (eső) elmos; (despre ploaie) a spăla; fort/wegschwemmen. *1761:* Itt a mű Falunk Határán minden Esztendőben meg kivanna (!) a Tragyat, felette sovány lévén de minthogy mindenütt Hegyeken valo szánto Földeink vannak hordoni nem lehet de ámbár trágyazhatni lehetneis midőn Essős űdő vagyon a Hegyekről le mossa sőt még a Gabonat is bé hozza a Patakba [Szirb H; JHb LXX/3. 209]. *1803:* rosz sovány és oldalos földek, a' melyeket ha szinte trágyáz ma is az ember kevés ideig tartana rajta a trágya mert a viz mind le mosná [Berekeresztúr MT; BetLt 5 Fr. Boér (53) col. vall.].

lemosd szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *magáról átv* lemos magáról; a-şi spăla obrazul, a spăla ruşinea; von sich abwaschen. *1704:* akiket itt egyszer notálnak, nehezen mosdja le magáról [WIN I, 202].

lemosdat étkezéshez megmosdat; a spăla (pe cineva); jn (zum Essen) waschen lassen. *1662:* némellyeket fejedelem[a] maga is jól ismervén ... ottléte alatt asztalához is felhívatni és lemosdatni parancsolja vala | Barcsai Ákos látogatására és köszöntésére mennek[b], kiket Barcsai szivesen látott és fogadott, asztalához, ebédéhez, vacsorájához lemosdatni parancsolt vala [SKr 141, 567. — [a]II. Rákóczi György. [b]Nagyari Benedek és Kállai András prédikátorok].

lemosdatandó megmosdatandó; care trebuie spălat; zu waschend. *1662:* Az ebéd az ő idejében, mint ollyan hadakozó időben is, elég nagy pompás és friss készülettel elfogadtatván, az urak, kik az asztalhoz lemosdatandók, a fejedelem ajtaja előtt állanak vala udvart [SKr 268–9].

lemoshat 1. *átv is* a putea spăla; abwaschen können. *1633:* Latam hogi az leannak ueres az inge az Legennek is az szwre ueres uala az Legeni monda az Leannak hogi mossa megh az inget kit az Lean mosais de iol nem moshatta le [Mv; MvLt 290. 132b]. *1879:* A hiúság porát, mely megszáll minket, amíg felnövünk, nem moshatja le teljesen sem a vénülés, sem a tanulás [PLev. 52 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Szk: ~*ja magáról a gyalázatot. 1711:* maga penig a cár[a] Csehországban megyen feredni. Kivántatik is bizony a feredő, míg azt a nagy gyalázatot lemoshatja magáról, amicsoda nagy híre, neve vala az egész világon, már olyan kisebbségben, gyalázatban vagyon mindenütt, jobb lett volna, veszteg ült volna Moscoviában [CsH 471. — [a]Nagy Péter].

2. elmoshat/sodorhat; a putea spăla/lua cu sine; fort/wegschwemmen können. *1772:* ha szintén az omlásnak némelly része meg feneklettis; az is abból esett, hogy a' fél tojúlás miatt a' Viz meg restűlvén; nem moshatta le [Ádámos KK; JHb XX/27. 48]. *1782:* azon viz ... az gát fel kőtése mián legkissebb iszopot le nem moshat [Déva; Ks 111 Vegyes ir.].

lemosódik elmosódik/sodródik; a fi spălat; weggeschwemmt/gespült werden. *1823:* A Bagjosba ... régen szőllőt miveltek, de a sok sebes záporok miatt a termő föld le mosodván ma tsak a kő láttzik [Szépkenyerűsztmárton SzD; EHA].

lemutat (határt) kijelöl/mutat; a marca (hotarul); (Grenze, Feldmark) abmarken. *1721:* Singfalvi Uraimek pedig producaltanak in A(nn)o 1641. emanalt Inquisitorianak Transumptumat, az melyben az vallok az büdös kutat teszik fel, melyre rug az Denes Mihály földe, es ezen a földön mutattak le az hatart az utig [Asz; Borb. II].

len 1. in; Lein. *1590:* Nagy Guzurába ... Lent wettek bele [Mindszent Cs; BálLt 54]. *1594:* Kerik varosul Biro vramat, hogy a' Capitanokal el iartassanak minden hazakat Ahol kendert, lent talalnak mindenwnnet ez varosbol mind Azattat s mind azatlant ky hordassanak [Kv; TanJk I/1. 232]. *1609:* ez Sido Gergeli eoreoksegit Becz Pal mind bira ... nekemis atta vala egy eztendoben, lent vetette(m) vala bele [Kászonújfalu; BLt 3 Thomas Czioboth de Vyfalua (60) ppix vall.]. *1650:* En vetettem volt affele földet egi kiczin darabot be lennel [Csekefva U; UszT 8/64]. *1681:* Lent, Kendert is elégendőt nem csak vetni, hanem elis készeteni tartoznak[a] [VhU 200. — [a]A jb-ok, ill. a jb-asszonyok]. *1721:* az len asztatasára es ki Csinaltatasára ... bizony volt gondom [Alparét SzD; Ks 96 Dombi László lev.]. *1757:* ezen Retnek ... Gyeke felol valo részében, egy darabat fel rontattunk Lent vetettünk bele [Gyeke K; Ks 4. VII. 6 Pap György (70) zs vall.]. *1767:* ezen szőllőnek nagyobb részibe ... lent veteget(ne)k [Nagyernye MT; EHA]. *1773:* ezenn ... Lábban volt egy Szánto Földe ezenn Csegelyben az hol most állunk ... tsak a' közelebb Tavaszon törtek ki Gyepböl Lennek s Lennyek vagyon benne [Mezőkök TA; Born. Pakulár Thoma (63) zs vall.].

Szk: ~ *gyomlálni. 1583:* eois giakorta ieot ide len giomlalnj [HSzjP] ∗ ~ *nyőni. 1753:* egy alkalmatossággal az erdőre lenn nyőni mentünk [Altorja Hsz; i.h.] ∗ ~*t kinyő. 1763:* midőn a' Lént ki nyőttem volna, hirt tévén ... Mányika Iuonnak hogy a' Dézmát végye ki belőlle, a' Lenemnek felett ... vette el [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 37–38]. *1776:* kik mentek reá ezen pallagra, s kik nyőtték ki rolla a' lent s meg ért volte, vagy pedig éretlen nyőtték ki? [Bereck Hsz; HSzjP vk] ∗ ~*t megnyő. 1730:* Durus Gergélj Vr(am) ... már meg nyőte a lenit [Marokháza K; Ks 4. VI. 20] ∗ ~*t mível. 1814:* az Asszonyok rostálnak, Kendert és Lent mivelnek [Pusztakamarás K; CU] ∗ *ázatlan* ~. *1694:* Azatlan kender vagyon Gell: 162 ... Tavalyi és ez idei ázatlan Len Gell. 193 [Ebesfva; UtI] ∗ *csépletlen* ~. *1686:* Csepletlen len Gelin 18 [Gyf; UtI] ∗ *csinálatlan* ~. *1720:* Csinalatlan

Len gelin(arum) nro 6 [Gorbó SzD; JHbK XXVI. 12] ✱ *csinált ~. 1591:* Chinalt len ket keoteos [Kv; AggmLt A. 53] ✱ *kiázott ~. 1741:* Törötlen ki azott Tavallyi len Gelin(ae) 5 [Mocs K; JHbK XLIX/25] ✱ *kicséplett ~. 1660:* ki czeplett Zab ... ki czeplett lenis [Lázárfva Cs; LLt 117] ✱ *kicsinált ~. 1675:* Ki Csinalt Len vagion harmincz nyolcz Kalongia [Radnót KK; UtI]. *1676:* Kicsinalt Len [Szúv; UtI]. *1683:* Ki csinált régi rosz len vagyon Eötven négy kalandgya [Balázsfva KK; UtI]. *1735:* vettem magam ... ki csinált szép lent 7 fejet [Nagygyeke K; Ks] ✱ *kikészitett ~. 1685:* Ki keszitet len Gel(ina)s 825 [Radnót KK; UtI] ✱ *pozdorjás ~. 1689:* Régi dezma rosz pozdorjas Len Centr no 6 [A.porumbák F; UtI].

2. lenföld/vetés; inişte; Leinacker/feld. *1570:* Raczfey Krestel, Stephen otth ... valljak, hogy Eonekykes volt Lenek es keolesek az ky[a] Myhal keolese Mellet [Kv; TJk III/2. 191. — [a]Tollvétség *kys* h.]. *1767:* az Len mellet Tavasz Buza a hegy tetöig [Mezőbodon TA; EHA]. *1770:* Varga Pál Istvánnak egy Darabb Lennyében ... Talaltunk Le kaszalt kárt Három fő Lent Betsű szerènt [Gyerővásárhely K; Born. II. 43]. *1806:* a Sertések ... Kosáné Aszszonyom Lennyében voltanak, és onnan a Lenböl a Szolgáloja elégszer is meg teritette [Dés; DLt 82/1810]. *1843:* az ottan volt Lent, Törökbuzát, kölest — mily eszközökkel, és mi modon kárositattak el — szoval becsülje meg a' Tanu az elkárositott Terméseket [Bodola Hsz; BLt 12].

Hn. *1722:* A Len parlag [Csomakőrös Hsz; EHA]. *1754:* A Len Szegben (k) [Gernyeszeg MT; EHA] | A' Len Szegben [Sáromberke MT; EHA]. *1797:* a Len szer (sz) [Ajton K; EHA]. *1820:* Lenszegbe (sz) [Körtvélyfája MT; EHA].

3. lenmag; săminţă de in; Leinsamen. *1585:* megh tartozzek mondany ... minden Maiorságokbol es dezmabol, Meny keobeol Arpa, zab, Alakor, theonkeoly, Len, Kender és keoles Jutott kezehéz [Kv; KvLt Vegyes III/49].

Szk: *pünkösdi ~. '?' 1722:* 29. Maji vettetett udvar Biro ur(am) pünkosdi lent egy vekat [Katona K; UtI].

4. lenrost/szál; fibră de in; Leinfaser. *1589:* Huzon harom keotes len, keesz tilolt [Kv; KvLt Vegyes I/2. 70]. *1635:* az lennek az szöszit megh nem fontak [KJ]. *1735:* találtam Murza Gabornál hét fö lenét eo kemén(e)k meg héhelve [Nagygyeke K; Ks].

Szk: *~t héhel. 1840:* Orsova ... Gyalagossai Kendert, Lent héheltek [Adorján MT; Born. XXIVb] ✱ *ecsellett ~. 1697:* Az rudon vagyon hehellett Kender gell. 22//12 Ecsellett len gell. 2 [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter lelt.] ✱ *héheletlen ~. 1748:* Ki tilolt régi héheletlen Len Gel. 5 [Szászsztjakab SzD; Told. 11/95]. *1769:* Molduvaba s Havasalföldire s más külsö Orszagokra Nemes Erdely Országabol ki viendö heheletlen es hehelt lennek másajatol 30 xfr. ... A Harmintzadon vetetik [UszLt XIII. 97] ✱ *héhelt ~. 1628:* Egy falka lehelt len [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 1. 12]. *1684:* Hehelt Len [Radnót KK; UtI]. *1797:* 34 Fö héhellett Len [Koronka MT; Told. 34].

5. lenfonal; fir de in; Leinfaden. *1574:* Ember ferenczne Azt vallia hogi ... Jeot oda az hazhoz Zabo gaspar felesege Es vyt ely onnat lent gertyat es tey felt [Kv; TJk III/3. 398]. *1642:* Porumbaki[a] Udvarhaznal uagion czinalva len [UF I, 818. — [a]F]. *1674:* adot a Sarkanyi pap az feo kapitannak tiz kőből buzat es 300 feo lent [UF II, 580]. *1771:* En ugy hallottam Lászlo Istvá(n)né szájábol, hogy valami Lennyét Miklos Janosné ... égybe el lopta [Dés; DLt 321. 9a Joannes Sebestyén (48) ns vall.].

Szk: *szíjas ~. 1879:* Rozát láttam Vásárhelyt ... válogatott valami — ruhanéműeket. Bizonyosan azt ügyelte, hogy jó tartós legyen, kettős szállal szövött, szíjas lennel bevert [PLev. 54 Petelei István Jakab Ödönhöz].

lenabrosz faţă de masă din in; leinenes Tischtuch. *1643/1687 k.:* a Haraszkereki Ecclb(an) ... Egy sahos karakai len abrosz is vagyon [MMatr. 116]. *1749 e.:* Nztes Kocsis Istvanné Biro Ersébeth Aszszony Conferált az Ur asztalára ... egj Sáos (!) len abroszt [Sóvárad MT; i.h. 206]. *1770:* Egy negj nyüstos Len Abrosz Szöszböl valo [Usz; Pf].

lenbársony-nadrág pantalon de in; Hose aus leinenem Samt. *1802:* fekete len bársony nadrágat[a] ... visel [Dés; DLt. — [a]A párhuzamos német szöv-ben: schwarz manchesterne Beinkleider].

lenbeli lenre vonatkozó; care se referă/referitor la in; auf Lein bezüglich. *1675:* Kigyelmed lenbeli jó akaratját még most köszöni feleségem, de ezután nem is merjük vásárlásra Kigyelmedet kérni [TML VII, 80 Kornis Gáspár Teleki Mihályhoz].

lencérna lenfonal; fir de in; Leinenfaden. *1682/1687:* Attam kett len uaszon Uy lepedött, eggik giapottal, az masik len Cernaual öltött [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. *1788:* 2. Loth Len Czérna [Mv; TSb 47].

lencse 1. linte; Linse. *1637:* Hasonlokeppen Bosonak es Lenczyenek valo feoldis elegedendeö vagyon [A.komána F; UC 14/42. 185]. *1681:* Tavasz Buza, Zab, Borsö, Lencze alá valo föld szántassal, vetésevel, fel takarasával tartoznak[a] [VhU 200. — [a]A jb-ok].

2. lencseföld/vetés; teren cultivat cu linte; Linsenfeld/saat. *1675/1688 u.:* Az Tavaszi vetesrölis, ugi mint arparol, zabrol, borsorol, lenczeröl, kenderröl, lenröl igaz szamot tarcz. mindeneket fel irass [Borb. I]. *1743:* a Borso szeriben levö földib(en) ... Lencséjitt borsoját tudgyuk láttuk hogy volt [Vajdasztián MT; EHA]. *1767:* G. Toldalagi Pál ... tettzéséböl tilalmasban jártatott marhák gazolták el a ... lentsét [Koronka MT; Told. 19/30]. *1771:* Lencseit fuszulykáját félig felig a Molnár ... mind el iszopolta a Melgos Urnak is a Lentséjét s a fuszujkának felét a Malom házon felyül [Esztény SzD; i.h.]. *1844:* az hol borso lentse 's dinye volt keresztül ha szilva fával bé ültetteted nállam nélkül ugyan jo lesz [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Hn. *1718:* Lencse hegjen (szö) [Szilágycseh Sz; EHA]. *1754:* a' Lentse hegy völgyib(en) (sz) [Deréte K; KHn 33] | a' Lentse pad oldalánn (sz) [Kispetri K; KHn 288]. *1755:* Lencze helj Dombian (sz) [Szentsimon Cs; EHA]. *1773:* Külsö Lentse hely nevü hellyén (sz) [uo.; EHA]. *1781:* Lentse Pataka [Malomfva U; EHA].

3. lencse(mag/termés); (recoltă/bob de) linte; Linsen(samen/Ernte). *1589:* Lenchet vottem egi vekat [Kv; Szám. 4/XI. 6]. *1593:* Lenche voltt veka 5 [Kv; i.h. 5/XVIII. 2]. *1636:* lencze cubulus no. 1 [Kővár Szt;

RákGlr. 423]. *1641:* lencziet uetettek in summa cubulos ... 7 [UF I, 814]. *1652:* az ... földben borsot lenczet vetettek bele Gal menjhart tistartosagaban [Szamosfva K; JHbK XVI/29]. *1680:* Egj cseberben gazos öszvü (!) fült lencze metr. 1 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 16]. *1687:* Lenczét vetettek vólt harmad fél vékát [Mocs K; JHbK LVI/6]. *1715:* Fokadék ellen. Lencsét és meg hámozott almát erőssen öszve kel főzni és szitán által verni Fa olajat közib(e) tenni, hogy mint valami hig ir ollyan legyen azzal kell kenegetni [Szuszia H; Kf]. *1729:* Egj véka lentsét vöttünk [Ádámos KK; TSb 36]. *1793:* Lentsét az Irtásban vetettünk négy Vékatt [Hadad Sz; JF 36. 229 Vintze István lev.].

Szk: *bécsi ~. 1692:* Köz és Bécsi Lencse vetés egy kevés [Mezőbodon TA; BK Inv. 28] ✱ *fekete ~. 1681:* Vagyon ... Kőles ... Qr. 6 Többire semmire kellő fekete Lencze (:csak Tyukok(na)k valo:) A. 1679 Cub. 2 [Vh; VhU 564] ✱ *kalotaszegi ~. 1826:* A' Gabonásba tanáltatott ... Kalotaszegi nagy Szemű Lencse [Szentdemeter U; Told. 41] ✱ *kerti ~. 1791:* Egy Jukatos Láda, meljbe sok fele kerti Lentse, Faszujka, és más fele Magok vadnak [Nagyercse MT; i.h. 19] ✱ *magyarországi ~. 1802:* Magyar országi Lentse [Türe K; MkG] ✱ *nagyszemű ~ → kalotaszegi ~* ✱ *veres ~. 1802:* Alávalo Veress Lencse [Türe K; MkG] ✱ *vadborsós ~. 1765:* Meg Rostáltatván az idej termést elegyes Vad Borsos Livén Let Másadik Lencse Vad Borsos rosta aly Cub 2 M : 3 ... Rosta olya Vad Borsos Lencse Cub. 2 M. 3. [Nagybarcsa H; Ks 71/52].

4. csépletlen, szalmájában lévő lencsetermés; recoltă de linte; ungedroschene Linse. *1592:* Vagjon egy kewes lencheis chepletlen [Kv; Szám. 5/XIV. 385]. *1850:* a' borsot, lentset, rátz ürmöst, kitsi burgondert, fuszujkát a lovak bé hordhatnák egy jo szekérel [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: *csépletlen ~. 1694:* czépletlen lencze iutot egy mezei buglyani [Kilyén Hsz; BLt].

5. lencsefőzelék; mîncare (scăzută) de linte; Linsengemüse. *1710 k.:* Az én élésem ilyenformán volt: liszt szitálva, peszmét sok, borsó hajalva, só, lencse és minden egyéb [BÖn. 724]. *1737:* Molduvai követek mikor viszsza jöttek Racz Balaz uramnit voltak attunk kenyeret Bort Borsot faszujkat Lencset [Kvh; Bogáts 13].

6. bibircsók; negel; Linsenfleck, Warze. *1649:* Balint kovacznak fizette(m) ... f 4 D 27 ... Az Szolgaianak fizettem, hogi harom posta Lovaknak, Inyet, Lenczejet, Szemen ualoiat veotte f. — D. 20 [Kv; Szám. 26/VI. 550]. *XVIII. sz. eleje:* Az melly lö gengen epül, gyengén eszik, az holdnak harmadik hetiben Szemin valóját, Lencséjétt, inyit vetesd megh [JHb 17/10 lótartási ut.]. — A MPászt. Mut-jában e betegségnév nem szerepel

lencsebuglya lencseboglya; claie de linte; Linsenfeimen. *1683:* Csépletlen is vagyan lencse buglya nro 1 [Küküllővár KK; UtI].

lencse-formálag lencse alakúra; asemenea unui bob de linte; linsenförmig. *1808:* egy kis anya-jegye lentze formálag nött-ki [DLt 654 nyomt. kl].

lencsefőld teren cultivat cu linte; Linsenacker/feld. *1820 u.:* Also falu végén ... lentse föld [Zovány/Somlyó Sz; RLt 2].

Hn. *1682:* Grof vram kerte felet (:mellyet Lencze földnek hinak:) [Boroskrakkó AF; MNyTK 132. 23].

lencsés 1. lencseszerű pettyekkel díszített; cu buline de mărimea unui bob de linte; mit linsenartigen Tupfen verziert. *1803:* el-vitt magával két kék pamut Keszkenőt, apro lentsés Virágukat [Dés; DLt].

2. '?' lencsével kereskedő; negustor de linte; mit Linsen handelnd | ? lencsefőzeléket kedvelő; amator de mîncare de linte; Linsengemüse gern habend. **Szn.** *1589:* Lenchyes Georgy [Kv; Szám. 4/VI. 12 Stenzely András sp kezével]. *1591:* Lenczes Georgi [Kv; TJk V/1. 169]. *1606:* Lenches Georg [UszT 20/114].

3. lencsefőld; teren cultivat cu linte; Linsenfeld. **Hn.** *1639:* Lencsés ajban (sz) [M.köblös SzD; DHn 47] | Lencsés aj verménél (sz) [uo.; i.h.]. *1693:* Lentsés Ponkon belöl (sz) [Homoródalmás U; EHA]. *1761/1808:* a Lentsés nevezetö hellybenn (k) [Torda; EHA]. *1766:* az Lencsés Kutnál [M.köblös SzD; RLt]. *1792:* Lentsesbe [Kercsed TA; EHA]. *1798:* A' Lentsésbe (sz) [Csittsztiván MT; EHA]. *1821:* A' Lentsésen (sz) [uo.; EHA]. *1836:* A Lentsésbe (k) [Harasztos TA; EHA]. *1864:* Lencsés Gödre [Kisbács K; KHn 216].

lencseszemnyi cît un bob de linte; Linsensamen groß. *1736:* Igen viselték azelött mind az asszonyok mind az leányok, mind belsö kis ingen, mind az külsö ingen is sürün egészben mindenütt megrakva rézből csinált igen apró, mint egy lencse szemnyi islógokot [MetTr 342].

lencsevetés cultură de linte; Linsensaat. *1669:* Eöszi és tavaszi vetesek ... Lencze vetés ... cub. 1 [UF II, 454]. *1692:* Köz és Bécsi Lencse vetés egy kevés [Mezőbodon TA; BK Inv. 28]. *1853:* ha leveleimet rendre meg olvasgatad abba én sokat kerdeztem borso lentse vetésröl [Kv; Pk 6].

lendézma lentized; dijmă de linte; Leinzeh(e)nt. *1662:* Fogarasi feö pap fizetése ... Len, s kender dezma embereken mind ... f. 100[a] [UF II, 218. — [a]Fels-ból kiemelve]. *1750:* A' Len Dezmát még nem vették, mivel szemül szokták venni [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 14].

lendület avînt; Schwung. *1863:* Szánando sorsba lévö nép iskoláink, a' helybéli, és kör lelkészek által nyerhet (!) lendületet [Gyalu K; RAk 82].

len-ecset (sűrűfogú) len-gereben; darac pentru in; Leinhechel (mit dichten Zähnen). *1679:* Len ecset nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 59]. — A jel-re 1. MTsz *ecselő* és *ecset* al.

lenecske egy kevéske len; un pic de in; ein wenig Leinfrucht. *1686:* En is hoztam kendért ... Lenetskét is affele hitvánt [Madaras Cs; BK].

lenes lentermesztésre való; bun pentru cultivarea inului; zum Leinanbau geeignet. **Hn.** *1754:* A Lenes porondon (sz) [Sárpatak MT; EHA].

lenevet kinevet; a rîde de cineva; auslachen. *1813:* Ha a törvények szerint kötelességekre serkentem[a], megirtam: lenevetik [Ne; Csetri, Kőrösi Csoma 94 Nemegyei

János prof. jel. a Ref. Főkonz-hoz. — [a]A hanyag, iskolakerülő diákokat]. *1823–1830:* magyarázni kezdem, hogy[a] ... De késő volt már a magyarázat, mert lenevettek volt [FogE 165. — [a]Köv. a magyarázat].

lenéz 1. lefele néz; a privi în jos; her/hinabschauen/sehen. *1655:* én az pincze ablakán nézek vala le, látám hogy pénzt olvas vala Philep Marton [Kv; CartTr II Laurentius Szigyárto zs vall.]. *1757:* Biro Berke nevezetű ... Szigethbeli Berkének ... régi igaz határozattya es Métaja ... volt és terminaltatott ekképpen: Ahol ... a describalt Berek orránn ... állunk ... innen Nap nyugotra le nézve ... fell Nap Nyugotra amá ... kopatz fűsz fánál ... tartatott és terjedett régi igaz határozattya [Betlensztmiklós KK; BK].

2. lebecsül/kicsinyel; a deprecia; auf jn von oben herabschauen, geringschätzen. *1854:* ha előtted különösetskén is jön, ne nézd le[a] [ÚjfE 73. — [a]A patriarchális gazdálkodást folytató Cserei Ilona maradiságát]. *1879:* Czakónak nincs szeretete semmi iránt. Ha vitatkozik: veszekszik. Ha szerénykedik: lenéz [PLev. 39 Petelei István Jakab Ödönhöz]. *1880:* Egyébiránt lenézlek téged. — Téged, akit megzökögtet egy cseppet a szekér s belébetegszel [i.h. 77 ua. ua-hoz].

lenfonal fir de in; Leinfaden. *1676:* Len és kender fonal. Va(gion) len és kender fonal ... librae nro. 421 [Fog.; UF II, 718]. *1678:* Fogarasi vastagob Len fonalbol szött Abrosznak valo vasznat. 2 darabban [UtI]. *1683:* Az mi Kgls Asz(onyun)k eö Nga adatott kezemhez szötetesnek okaert Fog(a)r(a)si Len fonalat ... harmincz hat font fonalat Sákostol [Ebesfva; Törzs. Száva Péter számt. lev.]. *1714:* Viragotskak Len fonalbol kalász formára szöttek agj Lepedőhez valok N 26 fl. Hung. 52 [AH 29]. *1717:* Bokor len fonal gombolyagokb(an) nro. 14 [TSb 5]. *1756:* Voltanak sok régi len és gyapott fonalak, rész szerint gomolyokba [Jedd MT; TSb 21]. *1836:* Ezen Kender fonalat két felé kell valasztani — mert ennek fele olyan vékony mint a' második rendbeli Lenfonal | Ezeknek leveresire küldek len fonalat [IB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.]. — L. még UF II, 371.

Szk: *megvetett* ~. *1736:* Az Úr Házában ... Egy Strinfli sárba (!) tett, meg vetett len fonal [Várhegy MT; CU XIII/1, 102].

lenfonó-kerék lenrokka; roată de tors pentru in; Spinnrocken für Leinenfaden. *1788:* Egy Len fono kerék [Mv; TSb 47]. *1810:* Len fono kerék xr 20 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 18]. *1820 u.:* Egy len fono kerék vagy rabka kéz orsojával [Mv; MvLev.].

lenfő lenszál-köteg; jurubiţă de in; Leinfaserbund/bündel. *1679:* Len fő nro 27 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 135].

lenföld inişte, teren cultivat cu in; Leinacker/feld. *1720:* Szemes völgy Sorkan egy kis len föld [Menaság Cs; EHA]. *1725:* négy kötél tiz öl a' len földek végéig [Türe K; KHn 260] | Ezen harminc ölőn fejül a' Len földekig holott egy ásott kö vagyon [uo.; MúzRhédey]. *1739:* Kabola Kapun alol egy kűs Len Fold [Menaság Cs; EHA]. *1781:* Bara Oprát Bal Togyer, és Morar Luputz Agyaltak volna le a Len Földőn ejtszakanak idején [M.szopor K; MkG 36. 3/2].

Hn. *1729:* Az lén földön (sz) [Pálfva U; EHA]. *1740:* A Len földekben (sz) [Gyerővásárhely K; EHA]. *1740:* a Lenn földen [Szamosfva K; EHA]. *1765:* a Len földön (k) [Toldalag MT; EHA]. *1767:* a Len földön (k) [Póka MT; EHA]. *1807:* A' Len Földekbe [Türe K; KHn 264]. *1867:* Lenföldek rendjében (sz) [Gerendkeresztúr TA; EHA].

lenge kb. gyengécske; slăbuţ; leicht, schwächlich, ziemlich schwach. *1847:* egy darab rétet ... bésántzolt, s azt lenge keritésbe vette [Kv; KLev.].

lengedez 1. (szellő) fújdogál; a adia; wehen, hauchen. *1697:* mondám az feleségem(ne)k miért engedik hogj olyan nagj tüzet rakjanak, mert ha nagjob szél talál indulni, az Udvarházzal edgjütt bizony az egész falu meg ég, (:mivel akkoris egj kis szél lengedez vala:) [Szamosfva K; Ks 90]. *1811:* Folytatván utad a' Szent György Hegye felett Lengedezz arra is áldást hozó szelet[a] [ÁrE 118. — [a]A vers Apollót szólítja meg].

2. (hír) terjeng; a se răspîndi; (Kunde) umhergehen. *1662:* itt Kemény Simon uram felől rossz hír lengedez, hogy az török futva szalasztotta volna Naményből őket [TML II, 375 Ebeni István Teleki Mihályhoz]. *1672:* Az császárt beszélik, Uram, hogy ... egy holnap mulva megindul ... Mifelőlünk is lengedezett ilyen szél [TML VI, 201 Székely László ua-hoz] | A lengyeltől semmi követ oda[a] nem ment még, noha lengedezett olyan hír [i.h. 233 Naláczi István ua-hoz. — [a]A török császárhoz]. *1703:* Az országban connumeratiót indítván, lengedez a hír, hogy ide is, Kolozsvárra is eljőnek [Kv; KvE 275 SzF].

lengedező szálldosó, szállongó; care se răspîndeşte; umhergehend. *1663:* hallottunk ugian fülhegiel ualami lengedező hírt, meliel megh biszonioson nem tuduan nagisaktokat terhelni nem akartam [Kékes SzD; UtI].

lengeteg 1. könnyeden finom; foarte fin; luftig fein | avitt, viseltes; uzat; abgetragen. *1589:* Egy temerdek zeoz lepedeo Mas esmegh ollian Jo, lengetegek | Egy gyolch kendeo Lengetegh Egy gyolch giapot lepedeo lengetegh [Kv; KvLt Inv. 1/2, 36]. *1611:* Egj Trúpaj giolch kendeö, lengettek fejr zelel [Kv; RDL I. 88]. *1656:* Eött Lepedeö, Ketteinek a' vegek fejer varrasos az harma vekony Lengeteg fejer [Doboka SzD; Mk Inv. 2]. *1658:* Veres rosas abrosz uagion Nr 7 ... Mas Veres rosás lengetegh Ert f. d 30 Egy lengetek sakat sahos abrosz d 10 [Kv; KJ]. *1736:* Egy lengetég, viseltes, harmad fél Széll, czérna kötéses veress fejtővel varrott vászon abrosz [Kv; Pk 6]. *1749:* ada ... Barta Annis-is egy gyapott reczés Abroszt lengeteget [Nagyborosnyó Hsz; SVJk]. *1815:* Ábrahám János ... el-szökött egy oltska kalapba lengetég vgy neveztetett szűrke Darotzba [Dés; DLt 695]. — L. még Palotay 20.

A két jel-t az adalékokban sem itt, sem a szk-okban nem lehet megnyugtató módon szétválasztani. A 2. jel-t SzD[a], a Vadr. és nyomukban CzF tartja számon.

Szk: ~ *abrosz. 1588:* Ket veresses es egy sahos lengetek Abrosz f. 1 [Kv; KvLt Inv. 1/2. 14]. *1655:* Egy gyapottos köteses viselt lengetegh abrosz f. — d. 60 [Kv;

RDL I. 29]. *1838:* Két vászon jo s egy lengetek abraszok [M.bogáta SzD; BetLt 2] ✱ ~ *asztalkeszkenő. 1820:* Két vékony lengetég Asztal Keszkenyő [Mv; Told. 19] ✱ ~ *derékalj-csup. 1622:* Egj ueres rosas negy nivsteös lengettek derekalj cziup f. — d. 20 [Kv; RDL I. 119]. *XVIII. sz. eleje:* Egy veresses fejtős lengeteg derekaly csup [Kv; Pk 6] ✱ ~ *előruha. 1651:* Egj lengetegh gjolcs eleö ruha [Kv; RDL I. 28] ✱ ~ *fehérnemű. 1782:* Mate István Forogo János Egyház fival az Asztalrol holmi lengetég Fejér Néműket el adván abbol jött ... Márjás 8 poltra [Kiskapus K; Ref. egyh. lt B. 5] ✱ ~ *félnémetes férfiing. 1817:* Égy lengetég fél németes férjfi ing [Mv; MvLev. 2] ✱ ~ *főalj-haj. 1588:* Egy kekes lengetek fewaly hey [Kv; KvLt Vegyes I/2. 18]. *1608:* Egj lengetegh feo aly hey kęk [Kv; RDL I. 83]. *1651:* Vagjon egj lengetegh fevalj hay [Kv; i.h. 28] ✱ ~ *gyolcskendő. 1803:* Négy singni hoszszuságu 's a' végein két ujjni szélességü Toth tsipkével készült Lengetég gyolts Kendő [Dombó KK; Palotay 20] ✱ ~ *gyolcslepedő. 1622:* Egy lengetek giolcz lepedö f. — d. 20 [Kv; RDL I. 119]. *1709:* egy lengeteg Gyolcs Lepedő [Kv; Pk 6]. *1814:* Egy Lengeteg Gyolts Lepedő [Kv; Pk 3] ✱ ~ *gyolcslepedő-darab. 1826:* Egy lengetég gyolts lepedö darab [Koronka MT; Told. 19] ✱ ~ *háziszőtt abrosz. 1829:* Egy lengetég házi szött Abrosz 12 keszkenyővel [Kv; Pk 6] ✱ ~ *kamuka asztalkeszkenő. 1826:* öt Duttzet vekony lengeteg kamuka asztal keszkenö [Koronka MT; Told. 19] ✱ ~ *karton. 1830:* egy lengetég karton [Msz; i.h.] ✱ ~ *kendő. 1625:* egy lengeteg rosz veres fonallal varrot kendeo f. — ½ 25 [Kv; RDL I. 126]. *1666/1687 k.:* Vagyon a Havadi[a] Ecclaban ... Egy lengeteg kendő [MMatr. 157. — [a]MT] ✱ ~ *keszkenő. 1798:* adtunk az Eccla Clenodiumábol egy lengeted (!), szelein arany szkofium varrasu keszkenöt az Ur Asztalára valót a' Kóródi Refor Filialis Ecclanak [Kv; SRE 319]. *1803:* Tóth tsipkével körül vétetett lengetég selymes potyolat keszkenö [Ádámos KK; Palotay 20] ✱ ~ *kittelvánkoshéj. 1622:* Egj lengetek kek kittel vankos hey f. — d. 20 [Kv; RDL I. 119] ✱ ~ *krakkói abrosz. 1629:* Egy lengetegh viselt Craccaj abrosz aestimaltuk tt f. — d. 60 [Kv; i.h. 146]. *1655:* Egy krakkoi lengetegh abrosz f. — d. 80 [Kv; i.h. 29] ✱ ~ *lenlepedő. 1637:* egy lengetegh haromszel len lepedeo f. — d. 45 [Kv; i.h. 24] ✱ ~ *lepedő. 1622:* Egy lengetteg leppedeö f. — d. 32 [Kv; i.h. 119]. *1633:* Egy le(n) szal lengetegh lepedeö — f. — d. 60 [Kv; i.h. 103]. *1640:* Egi Lengedegh lepedeö f. — d. 20 [Kv; i.h. 123]. *1667:* egy lengeteögh lepedeö [LLt] ✱ ~ *párnahaj. 1795:* Egy lengetég fejér párna haj [Mv; MvLev. Szabó Moses hagy. 5]. *1832:* öt lengeteg párna haj [LLt] ✱ ~ *sáhos abrosz. 1588:* Ket veresses es egy sahos lengetek Abrosz f. 1 [Kv; KvLt Inv. I/2. 14]. *1651:* Egj lengetegh sahos Abrosz fejeres [Kv; RDL I. 28]. *1693:* egy lengetegh Sahos abrosz [Sárpatak MT; UnEkLt]. *1734:* lengeteg Sáhos Abrosz [Kv; Pk 6] ✱ ~ *szösz-abrosz. 1593:* Egi lengeteok zóz abraz [Kv; Szám. 5/XX. 167] ✱ ~ *takaró-ruha. 1798/1821:* Nro. 1. Lengeteg Fejér takaro ruha [Kv; Pk 5] ✱ ~ *vánkoshaj. 1629:* Egy lengetegh vankos haj feyr keoteses tt f. 1 d. 20 ... Egy lengetegh weres szeles vankos haj tt f 1 d. 50 [Kv; RDL I. 132]. *1651:* Egj veres fonallal szeött Vankos haj ... Mas veres rosas lengetegh vankos hajj [Kv; i.h. 28]. *1736:* Egy lengetég reczés vánkos hajj [Kv; Pk 6] ✱ ~ *vászoning. 1790:* az Néhai meg Holtnak egyetmássaibol adták el ezen ide irt Portékákat ... Négy Aszszony embernek valo lengetég Vászon inget Mfor. 1 Pénz 08 [Mv; MvLev. Cimbalmos Ferencné hagy. 4] ✱ ~ *vászonkendő. 1784/1796:* a mely kendő három sing lengetég vászon kendő volt [Tarcsafva U; Pf].

2. avitt, viseltes; uzat, folosit; abgetragen. *1611:* Egj ferfy Ing feyr zel az gallera(n) linadoff de lengettek [Kv; RDL I. 88]. *1615:* Kett Trupaj uankos hajok lengettek es zakadozottak fekete seljem zel benne f. — d. 25 [Kv; i.h. 97]. *1803:* Vagyon égy quadrát lengetég, 's más közepén ki jukatt, vékony Len gyolts Asztal keszkenő [Dombó KK; Palotay 20]. *1837:* Égy Nagyobb többnyire kék figurájú lengeteg, égy veres közepü fejér szélü meg lehetős joságu két otskább avatég szönyegek [Szentbenedek SzD; Ks 88. 0. 28].

Szk: ~ *bornyomó zsák. 1822:* Három Lengetég Bor nyomo Zsák [Nyárádsztanna MT; MvLev. 8] ✱ ~ *kenderszál-abrosz. 1611:* Haro(m) viselt lengettek kender zal Abroz [Kv; RDL I. 88] ✱ ~ *kendő. 1625:* Egy len szál hat singes weres fonallal varrott keszületlen kendeo f. 1 ½. — Mas egy lengeteg rosz veres vonallal varrot kendeo f. — ½ 25. [Kv; i.h. 126] ✱ ~ *példa* avitt/viseltes minta (darab). *1673:* Vagion egi hituan lengetegh pelda [WassLt Borsai István hagy.].

3. '?' **Szn.** *1632:* lengetek Georgi [Mv; MvLt 290. 100a].

4. '?' **Hn.** *1597:* Az gyepi fejin beleoll lengetegigh ne(m) birta az J [Szentegyházasoláhfalu U; EHA].

lengetegül kb. elvékonyodik, kiritkul; a se subţia, a deveni din ce în ce mai subţire; sich verdünnen, dünner werden. *1803:* egy lengetegűlni kezdett patyolat Keszkenő ... égy fátyol Abrosz ... el lengetegűlvén 's a' mójtól meg emésztetvén ... szemfedélül ajándékoztatott Musnai Mosesné meg halálozásával [Szőkefva KK; UnVJk].

lengyel I. *mn* **1.** polonez; polnisch. **A.** *1562:* Balog déák elszalada és a lengyel király zsoldján hala meg [ETA I, 11 BS]. *1589:* vittek el ... 3 lengiel Iffiakat [Kv; Szám. 4/VI. 110 Stenzely András sp kezével]. *1619:* ma hoztak Gáspár vajdától egy levelet, az lengyel szerdárnak, Sulkotzkinak egy levelét [BTN[2] 362]. *1657:* árpasendüléstájatt egy lengyel marsal Lubomirszky ... Munkácsnál béüte [ETA I, 162 NSz]. *1669:* az Verner Mattyas Ur(am) lengel leghennye Janos, comperiaitatot az Cehnek articulussa ellen maga ezwstiből mivelven [Kv; ÖCJk]. *1670:* Az lengyel Szőcznek attam hat heti penzt f 1//80 [UtI]. *1674:* Vagyon nigy végh, igen szép széles vászon az kit az lengyel Takács szőt [Beszt.; WassLt 72/6]. *1704:* jövén bé az úr lengyel pecére [WIN I, 282].

B. *1583:* mykor lengiel orzagba ment tot marton es lengen kyral ő felsege meg nemesite [Maksa Hsz; HSzjP] | mikor lengyen király ő felsége meg nemesitette Tóth Márton ő jobbágyok volt [Besenyő Hsz; SzO IV. 81].

Szn. A. *1582:* Barbara Lengiel Adam feleseghe [Kv; TJk IV/1. 93]. *1590:* Lengiel Andras [Bács K; GyU 20]. *1602:* prov. Bartholomeus Lengyel [Kv; TJk VI/1. 106b]. *1608:* Benedictus Lengyel lófő [Gálfva MT; SzO V, 261]. *1612:* Lengyel Öttues Barttos [Kv; TJk VII/2]. *1614:* Lengiel Janos [Feltorja Hsz; BethU 309] | Lengiel Sigmond [Gelence Hsz; i.h. 377] | Lengyel Janos lib. [Galambod MT; i.h. 36]. *1627:* Zocz Christoph alias

Lengiel [Dés; DLt 358]. *1640:* Lengjel Zeocz Janos [Km; GyU 47] | Lengjel Thamas [Nagykapus K; GyU 53] | Lengyel Istuan [Szászlóna K; GyU 63]. *1643:* Lengyiel al(ias) Erszinies Marton [Mv; MvLt 291. 375a]. *1689/1695:* Lengyel Jánost ... idegen Országbol igen rongjoson hozák az eö kglme házához [Széplak KK; SLt AM. 10]. *1683:* Lengjel László [UtI]. *1696:* Lengjel Mihaly [Szava K; SzJk 297]. *1699:* Lengyel Szücs Janosne [Dés; DLt]. *1724:* Lengyel András [Altorja Hsz; ApLt 2]. *1747:* Lengyel Juonné [Torda; TJkT III. 159]. *1765:* Lengyel Samuel [Kissolymos U; Márkos lev.]. *1768:* Lengyel Todor Istok [Mezőmadaras MT; BK]. *1785:* Georgius Lengyel vidua [Torockó; Thor. 6/1. 33b]. *1830:* Lengyel Péter [Gyalu K; RAk 106]. *1842:* Lengyel Ádám [Szászrégen; DE 2].

B. *1699:* Lengjen Marton [Szentmihály U; UszLt IV. 53]. *1741:* Lengyen Pall [Nagysolymos U; i.h. XII. 86]. *1764:* Andreas Lengyen [Dés; RkAk 48]. *1765:* Lengyen János [Hsz; DobLev. II/383. 10b]. *1770:* Lengyen István [Farkaslaka U; Ks 65/43]. *1785:* Lengyen Lőrincz [Szu; Ks 73. 55. — Taxás házban lakik].

Szk: ~ *borbély. 1568:* feyer varat Zallottak volt meg Egy lengel borbelnal [Kv; TJk III/1. 236] ✱ ~ *deák. 1676:* egynehány boer ... Nagyságodhoz jönek, nevezet szerint: Urszaki viszternik ... Stanislav, az lengyel deák [Veress,Doc. XI. 169. Máté deák a fej-hez] ✱ ~ *generális. 1711:* ott vész a harcon a lengyel híres generál, Potoczki [CsH 467] ✱ ~ *herceg. 1663:* Rákóczi Ferencz is valóban fogadtatja a hadat. Kis Kelemen gyakran jár Husztra. Úgy hirdeti, az fejedelemasszony egy lengyel herczeghez ment volna [TML II, 666 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez] ✱ ~ *inas. 1621:* az Lengiel jnast ... vizi Kömjes Bartos ket loan [Kv; Szám. 15b IX. 150] ✱ ~ *király. 1571:* lengyel kiraly embere [BesztLt 42 Paulus Banfi losonchy de mogjoro a beszt-i tanácshoz]. *1579:* Az 10 Aprily chukat peter zalot wala Nalam ... az lengel kyrall[a] leuele es volt nala [Kv; Szám. 1/XVIII. — [a]Báthori István]. *1585:* Mikoron leowenk vala az Keresbe(n) ... eleotteunk egy Zeker megien vala, mellette megie(n) vala egy vereshely Darabant Andras newew, ky Lengie(l) kiraly drabantia volt [Kv; TJk IV/1. 486]. *1668:* Azt is irja, az lengyel király[a] ... egy klastromban ment s jezsuitává lett [TML IV, 393 Naláczi István Teleki Mihályhoz. — [a]János Kázmér] ✱ ~ *királyság. 1590:* mikoro(n) Vr Jsten az mi bodogh Emlekezetw feiedelmeonket Istuan kiralt mikor Lengely kiralysagra valaztak talaltuk volt megh keonieorgesseonk altal co nagysagat kettfalwúl [UszT]. *1823-1830:* Augustus[1] a lengyel királyságért pápista lett [FogE 196. — [a]Erős Ágost lengyel király (1697-1733)] ✱ ~ *korona. 1655:* Lengyelországot a svéczia elfoglalá, királya elfuta és Németországra menvén, a lengyel koronát elvivé [ETA I. 160 NSz] ✱ ~ *követ. 1590:* vittek el ket Loüat Az Lengyel keouet zamara [Kv; Szám. 4/XV. 5]. *1740:* Lengyen követeknek etekhez valo bors safran eczet denar 25 [Kvh; HSzjP] ✱ ~ *muzsikás. 1625:* Lengiel musicasok(na)k Hust lib: 6 ... Az magiar musicusok(na)k Hust lib: 10 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 150–1].

2. Lengyelországban gyártott/készült; fabricat/făcut in Polonia; in Polen erzeugt/verfertigt. *1645:* Ket Abrosz eggyk Lengiel masik Sahos [LLt 125].

Szk: ~ *asztal keszkenő. 1651:* Edgy vedgh (!) Lengyel Asztal keszkenyó [WassLt Wass Judit kel.]. *1674:* Vagyon két lengyel asztal keszkenő [i.h. 72/6] ✱ ~ *bunda. 1820:* Egy Lengyel bunda Paplenból kék rokával premezve 1 [Felőr SzD; BetLt 5 Fráter Theresia kel.] ✱ ~ *cserépkancsó. 1816:* Cserép Edények ... Lengyel Cserép kantso ... 15 xr [Kv; Born. IV. 41] ✱ ~ *ezüstkanál. 1580:* 6 sima lengel czwst kalan [MNy XXXV, 56] ✱ ~ *(gallos) gyolcs. 1620:* Lengiel gioleztul f — /15 [KvLt VectTr II/69. 20]. *1697:* Lengyel gallos gyolcs egy darabban [Szentmargita SzD; KGy]. *1744:* Lengjel Gyoltsbol valo Sáhos keszkenyő [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1771:* Egy darab Lengyel gyolts sing 14 [Nagyida K; Told. 19] ✱ ~ *kolyiszáczka. 1681:* Két Ló utan valo Lengyel Kolyiszaczka noha ighen viseltes, de még a vasai jók Nro 1 [Vh; VhU 505] ✱ ~ *krakkói abrosz. 1755:* Egy Lengjel Krakkói abrosz [Kál MT; Berz. 1] ✱ ~ *lakat. 1687:* Adtunk ... Két Bétsi vagj Lengjel lakatot [UtI] ✱ ~ *patyolat. 1668:* Egy veg Lengyel potyolat [Mk Kapi György lelt. 9]. *1676:* vett(em) ... Negy forinto(n) egy vég Lengyel patyolatot [UtI] ✱ ~ *pohár. 1642:* Eöregh es keözep szerü lengiel pohar ... nro. 400 [UF I. 821] ✱ ~ *(sáhos) abrosz. 1717/1770 k.:* adott ... egy igen szép Lengyel Sáhos Abroszt [Ördöngösfüzes SzD; SzConscr. 190]. *1728:* Egj sahos lengjel abrosz [Réty Hsz; SVJk]. *1768:* Lengyel Abrosz [Császári SzD; WassLt Wass Ágnes asztalneműjének lelt.] ✱ ~ *só. 1705:* a lengyel só belopása miatt ott is kevés redditus van [WIN I. 449] ✱ ~ *szekér. 1820:* egy Lo szekeret és egy Lengyel szekeret [Szászvessződ NK; Told. 19]. *1830:* Egy sárgán festett lengyel szekér, két vas fédéres ülésseivel ... jó saragjájával [DLt 499 nyomt. kl] ✱ ~ *szerszám. 1706:* Egy rendbeli aranyos lengyel szerszám kantar szűgyellő farmatring [LLt Fasc. 146] ✱ ~ *szőnyeg. 1643 u./1770 k.:* gyékény formára szőtt viseltes tarkas Lengyel szőnyeg [Virágosberek SzD; SzConscr.] ✱ ~ *tál. 1816:* Lengyeltál ... 36 xr [Born. IV. 41] ✱ ~ *türedék-gyolcs. 1685 k.:* Hat veg türedék Lengjel gyocsot f. 42 ... Hat vegh Lengyel türedék gyócsott vegit in f. 7 Tesz f. 42 [UtI]. *1687:* vöttünk ... három veg Lengyel Türedék gjolcsot f. 9// [UtI] ✱ ~ *vászon. 1599:* Gall Jianos. Hozot. Baniarol[a] ... 2 Veg Lengiel Vaznott — //20 [Kv; Szám. 8/XIV. 30 Vect. — [a]Nagybányáról]. *1806/1818:* 4 Sing Lengyel vászon [Mv; Told.].

3. lengyel módra/lengyelesen készült; polonez, preparat în felul polonezilor; nach polnischer Art verfertigt. **Szk:** ~ *cibre. 1659:* Extra ordinarie atta(m) Lengyel czibrében Bort [UtI] ✱ ~ *forma. 1637/1639:* 4 szeges nyelű Lengjel forma kalanok emberfeos [Kv; RDL I. 111]. *1674:* Vagyon egy bokor kendőben valo lengyel forma fejéres [Beszt.; WassLt 72/6] ✱ ~ *hím. 1739:* Lengyel himmel varrott fejéreses egész ágyra való [Szászerked K; LLt 96] ✱ ~ *kötés. 1728:* Sujtasosonn Szött buja Vaszon Ruha kőrülötte Lengyel kötés [Told. 19] ✱ ~ *mente. 1697:* Egy zöld kanavácz lengyel mente, elegyes kötéssel [Beszt.; Ks]. *1764:* Egy fekete Bársony Lengyel mentét[a] tizen nyolcz arany Slingelek raita [LLt Fasc. 109. — [a]Adtam]. *1788:* Egy Aszszony Embernek valo hamu szin Trokét Lengyel mente [Mv; TSb 47]. *1824:* Egy kisded régi modi Lengyel mentéhez, viseltes fekete bőrrel bé vont három hellyen meg ezüstözött hasanlo maraklatu kard [Fugad AF; HG Mara lev.] ✱ ~ *mívű. 1589:* Ket vankos hej Lengiel myw kekes [Mv; KvLt Inv. 11/2. 36] ✱ ~ *öv. 1724:* fizetésem volt ... egj forintos lengjel ő [Szováta MT; DLev. 2. XVIII. B]

1779: széles kék Lengjel övel övezvén be derekát az két végét le bocsátota az Horgas ináig [Orbó SzD; LLt] ✱ ~ *palástocska. 1717:* Egy hajszin atlasz lengyel palástocska [DanielAd. 96] ✱ ~ *paplan. 1710:* 1 zöld selyem lengyel paplan [i.h. 89 Vargyasi id. Daniel István ingóságlelt.] ✱ ~ *sapka. 1802:* Vidersky János származására nézve ... Gallitziai Rodzyni ... visel egy lengyel sapkát [DLt nyomt. kl] ✱ ~ *sarkú. 1813:* visel ... bornyu bör Lengyel sarku Csizmát [DLt 703 nyomt. kl]. *1833:* Ns. Konya Antal nevezetü ifiu ... Szökött el ... lengyel-sarku csizmába [DLt 356 ua.] ✱ ~ *suba. 1655:* Egy lengyel kis suba fekete viragos barsonj pegymet mallal bellet [Kv; RDL I. 29] ✱ ~ *süveg. 1697:* Egy fekete tafota lengyel süveg, nuszt fark rajta [Beszt.; KGy]. *1763:* in hoc anno 1763 kezdének némelyek viselni fejér vagyis hamuszín berke- és másféle fekete báránybut süvegeket ... Eddig is volt, de posztóból volt a külső része. Ezt örmény-, a másikat lengyelsüvegnek mondják [RettE 103]. *1780:* Két Lengjel Süveg viseltes [Mezősámsond MT; Berz. 8. 72] ✱ ~ *váll. 1697:* Egy Lengyel országi Egh szin kanavácz szoknya ... Egy zöld kanavácz lengyel váll, keskeny arany kötes rajta [Beszt.; Ks] ✱ ~ *varrás. 1703:* Egy hoszszu halo ing fekete selyemel Lengyel varassal [WassLt Barcsai András és Gáspár anyjának hagy.]. *1743:* Egy Lengyel varrassal varrot kendő [Nagyercse MT; Told. 29/30]. *1763:* Két Lepedő hajtás fejér Lengyel varrás [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes lelt.] ✱ ~ *varrásos. 1748:* Egy lengyel varrásos kendő [Koronka MT; Told. 11/92]. *1773:* Egy Lengyel varrásas ágyra valo két párna haj ... Más Lengyel varrásos agyra valo ket parna haj és egy Lepedő [RLt Salánki Ráchel lelt.] ✱ ~ *varrású. 1734:* Sellyemmel tőltett Lengyel varásu visnyai Gyolcs edgy pár Lepedő [Born. XXXVIII. 3 Kornis Krisztina lelt.]. *1776:* Egy fejér Lengyel varásu ket hajtásu lepedő, 4. hozza valo hasonlo parna hajakkal [M.köblös SzD; RLt Somboori Klára és Sándor lelt.].

4. lengyel fajta; de rasă poloneză; polnische Rasse. **Szk:** ~ *eb. 1582:* Zabo Janos wyzy Keet Lowan az Lengyel Ebeket Tordaigh fizette(m) d. 50 [Kv; Szám. 3/V. 40 Lederer Mihály sp kezével] ✱ ~ *ló. 1695:* A másik szürke ollya(n) Lengyél Lo forma [Gyf; KaLt Apor István ir. Recsey István kezével]. *1705:* A generális Cusani ül vala egy nagy szép lengyel lovon [WIN I, 627] ✱ ~ *paripa. 1699:* Hátas Paripa: Szürke Paripa nro 2. edgyik Lengjel Paripa [Gáldtő AF; LLt Gyulafi László lelt.].

5. ~ *forma* lengyel fajta; de rasă poloneză; polnische Rasse. *1695:* A másik[a] szürke ollya(n) Lengjel forma, igen szük faru, de a' fejé rettenetes nagy, mén lo forma [Gyf; KaLt Récsey István Apor Istvánhoz. — [a]Ló].

6. lengyelországi; din Polonia; aus Polen. *1618:* Szölfikár[a] ... azkor az lengyel és muszka levelek fordításában volt foglalatos [BTN[2] 128. — [a]A tolmács] | Írhatom azt is Nagyságodnak, hogy az Báthori András felől való hír csak ne hatott volna Havaselföldébe ... az több lengyel motusokkal együtt [BTN[2] 138]. *1653:* Egykorban urunk mellé lengyel segitség is érkezék [ETA I. 156 NSz]. *1657:* (László királynak) viselt dolgairól, elhiszem, exstálnak lengyel historiák [KemÖn. 81]. *1670:* Az lengyel levelet nem írta Gyulafi uram, honnan jütt [TML V, 11 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz].

7. ~ *eklézsia. 1725:* T. Lengjel Eccl(esi)a[a] pusztája [Kv; Szám. 54/1. 5. — [a]A városban a XVII–XVIII. században az elüldözött lengyel unitáriusoknak külön egyházközségük volt].

8. ~ *módon/módra* lengyelesen; ca polonezii, în felul polonezilor; nach polnischer Art. *1595:* Lengyel modra kellet gazdalkodnunk nekik[a] | Az Kaposztahoz Lengyel modra attam 1/2 Eyttel vaiat p(er)d 10 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 158–9, 188–9 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — [a]A lengyel király embereinek]. *1732:* találtunk ... Boldogságos Szűz Maria(nak) Meg Váltonkal edgjütt két Rendbeli képeit, meljek(ne)k edgjike lengjel modon irott [Kóród KK; Ks 12. 1].

9. ~ *természetű* kb. lengyel módon/módra viselkedő; care se poartă ca polonezii; von polnischer Natur, nach polnischer Weise sich benehmend. *1740:* Nagod maga jol tudgya mi csoda Lengyel természetü emberek legyenek köztünk [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

II. *fn* **1.** lengyel személy; polonez; Pole. *1568:* Egy lengelnek Czynala pozto Ruhakat [Kv; TJk III/1. 200]. *1585:* Mykor az Lengjelnek feyet vöwek Nem vala ky el temetny [Kv; Szám. 3/XXII. 78]. *1680:* Vagjon ö nagok(na)k az havas alat egy eoveg csür, mellyett most az Lengjelek birnak arendaban [F.porumbák F; ÁLt Urb. 59]. *1761:* Lengyelektől vett vékony asztal keszkenőnek valo [Koronka Mt; Told. 8 Fritsi Fekete Klára javainak összeírása].

2. a lengyel nemzet; poporul polonez; polnische Nation. *1619:* De mi lőn? Ám megtetszik, kicsoda biztathatja magát lengyellel szegényekkel? | Az lengyellel való békesség szépen csendesen véghez mene [BTN[2] 223, 271]. *1669:* Ma érkezék szintén Lázár István uram levele, a kiben írja, hogy az tatár s az muszka nagy készülettel vannak; az kozákság is meghasonlott, egyik része az lengyellel, az másik része az muszkával tartja [TML IV, 450 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1848:* Nézzük mennyi szimpatia létezett a francia és lengyel között [Közlöny 1848/45. 204 Kemény Domokos nyil.]. — L. még BTN[2] 258; TML VI, 16, 56, 243, VII, 58, 222.

3. lengyel had; armata poloneză; polnisches Heer. *1616:* Török István Moldvában megveré az lengyeleket [Kv; KvE 149 SB]. *1618:* az lengyelnek az szándéka s elvégezett tanácsa, hogy megvárja, hogy elteljék az török hadnak ideje, és Szkender pasa eloszoljon s azután oztán hadát kétfelé ossza [BTN[2] 140]. *1653:* 1600 esztendőben tavaszfélt Mihály vajda igen nagy haddal Molduvára méne, és a lengyei ellen oltalmazá az országot [ETA I, 54 NSz]. *1658:* Az Lengyelek be ütesekkor, minden Ember a' Varban hordozoskoduan hirtelenseggel ... fizettem megh a' szekereseknek fl. 3 [Borberek AF; WassLt Perc. 26]. *1672:* Beszélik azt is ... hogy csak hír volna az, hogy lengyelre megyen[a] [TML VI, 44 Nemes János Teleki Mihályhoz. — [a]A török császár]. *1710:* Kétezernél többen veszének el, elsőben is a magyarok szaladának meg, azután a lengyelek [CsH 448].

4. lengyel katona; soldat polonez; polnischer Soldat. *1653:* öt száz gyalog németet adott, mind vasasok és öt száz dragant, ezer lengyelt [Veress,Doc. X, 279 Fogarasi János Kemény János főkapitányhoz Románból]. *1657:* Ezzel[a] jüttek vala ki valami háromszázig való lengyel és odabé hadakban forgott, lakott horvát, rác s közösleg többire lengyellé vált magyarok is [KemÖn. 44. — [a]Fekete Lőrinccel]. *1671:* harmad fél ezer lengyel [Veress,Doc. XI, 133 Máté deák Apafi Mihályhoz].

Szk: *zöldbeli ~. 1585:* Dorottea Zigyarto Georgne vallia ... egyedwl veztegh wl Az zeoldbely lengiel az zolgaya penig egy feyerbely lengiel eleotte All [Kv; TJk IV/1. 535].

5. *tbsz* lengyel nemzet/nép; poporul polonez; polnisches Volk. *1669:* Az lengyelek 2. Majii gyűlnek öszve, hogy királyt válaszszanak magoknak [TML IV, 451 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1672:* Gligorasko vajda ... elvádolta urunkat és az hazát, hogy az lengyelekkel és az austriai házzal egy confoederatioban vannak [TML VI, 234 Naláczi István ua-hoz]. *1807:* A Lengyelek vagy 20 ezeren fel állottanak szabadságok mellet a Prussiai Lengyelországba [Dés; KMN 216].

6. ? Lengyelország; Polonia; Polen. *1796:* Kosa Mihály ... most a Lengyenen Táboroz [Uzon Hsz; Kp IV. 288 Maria Szák cons. Mezei (40) vall.].

◇ **Hn.** '?' *1650:* Az Lengjelben valo ket agu feold [Szentlászló TA; EHA]. *1730:* a Lengyel avagy Szöllö patakán egy kövön forgo boronából épitetett szalmával födetett malom [uo.;]

lengyeles lengyel származású; de origine poloneză; polnischer Abstammung. *1721:* A Nagy Anyám Székely Ilona[a] kinek vérségin volnánk lengyelesek [LLt 103. — [a]A nyilatkozattevő nagyanyja lengyel főrangú nő volt].

lengyelfalvi a Lengyelfalva (U) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Lengyelfalva/Poloniţa; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Lengyelfalva. **I.** *mn* **1.** Lengyelfalvához tartozó; care aparţine de Lengyelfalva; zu Lengyelfalva gehörig. *1592:* lengyel falwy hatthar [EHA]. *1598:* (A határ vonal) elé menvén az lengyelfalvi tilalmasra igyenest fel a tilalmas erdö szélén [Derzs U; Barabás, SzO 341]. *1599:* En ne(m) tudok lengel falui birodalmot oda fel noha en Orosz hegy fy uagiok [UszT 14/6 Mart. Kouatz de Farkaslaka[a] (36) lib. vall. — [a]U] | kerdezte(m) en az helieket hogy kj melj falú szallasa, megh newezte az Bogartfalvi, lengelfalvi es farcadi zallast [i.h. 14/9 Nic. Jakab de Farczad (60) pp vall.] | hatul uala azo(n) az lengelfalui zallas [i.h. 14/13 Joannes Menihart de Jlke[a] (46) lib. vall. — [a]Ülke U]. *1604:* Galfy Mihalj Vram éltében az Janosy Mihalj taua neuy helibelj zena fúuet az Lengélffalui hataron tizenket ezwst tallerert zalagositotta él Zombatfalwy Leörinch Peternek [i.h. 20/127]. *1606:* Vtokban az Lengelfaluj hatarban ... az orzagh vtan az A. falúbeljek keozzül nemelljek Elekes Ambr(us), zekerrcól le vgorua(n), zabliaia njakaban leue(n), es eöcze Elekes Lúkacz [igy!) le akartak vagdalnj[a] [i.h. 20/75. — [a]A törvényszékre tartó Bagártfalui Mihályt].

2. Lengyelfalván lévö; din/care se găseşte în Lengyelfalva; in Lengyelfalva befindlich. *1714:* Lengyelfalvj, Malomfalvj fatensék adgják fel hütök szerent [Orb.].

3. szn előtt v. után származás/lakóhelyre utaló jelzö-, ill. utójelzöként; ca atribut plasat înaintea sau după numele individului respectiv, indicînd locul de naştere sau domiciliul ei; vor od. nach dem PN als auf den Abstammungs/Wohnort bezügliches Attribut bzw. Apposition. *1585:* Lengielffalwi Janchio Janos loffew [UszT]. *1590:* Az lengielffaluj Matthias Birtalannak volth dolga ... lengielfaluj Domokos Peterrel. Lengielfaly Markus Janos [i.h.]. *1591:* Feöl peöreös Beögeözj Benczeör Peter vrúnk eö Ntsága darabantthia prokathora Damokos Peter Lengielfalj [i.h.]. *1599:* Mihaly Benedek az lengelfalui [i.h. 14/6]. *1604:* lengielfalwi mihalj ferenczne durutiazony [i.h. 18/151]. *1606:* Al peres Damokos Janos Lengiel falwi [i.h. 20/298]. *1614:* Lengyelfalwy Damokos Mihaly vram [BálLt 6]. *1625:* Órban peter lengenfali [UszT 86a] | lengienfaluy orban peter [i.h. 11a, 13a]. *1719:* En Czegei Vass Miklos alkudtam es vöttem hitelben Sogor Uramtól Lengyelfalvi Orbán Elek Uramtol egy szarvas szőrű Spanyol faj paripát Tizennyolcz Arannyon [Mezőméhes TA; WassLt].

Szn. *1505:* Balthasar Lengenfalwai [Barabás,SzO 220]. *1606:* lengielfalj Janos Deak [UszT 20/273].

4. Lengyelfalváról való; originar din Lengyelfalva; von Lengyelfalva herrührend. *1599:* Az honna(n) mútatak hogy be yztek az orozhegiek a' lengelfalui diznot my birodalmu(n)k uala [i.h. 14/13].

II. *fn* Lengyelfalva lakosa; locuitor din Lengyelfalva; Bewohner von Lengyelfalva. *1598:* onnét elé menvén[a] az hon malomfalviak és lengyel falviak az gyepött össze tolgyák [Barabás,SzO 341. — [a]A határvonal]. *1599:* az Lengelfaluiak ... kertek uala egj eztendeóre walo zallas helyet az Tapoczan tul [Oroszhegy U; EHA] | Nires mezeö az Lengyel faluiaknak mindenkor zallas helek wolt [EHA] | En orozhegj hatarnak latta(m) len(n)i az helyet honna(n) be yztek az lengelfaluiak diznajokot [UszT 14/5 Jac. Nagi de Zataloka (35) pp vall.] | lattam a' lengel faluiak ott eoriztek diznajokot [i.h. 14/12 Paulus Dyenes de Fanchal (40) pp vall.].

lengyel-fi lengyel származású személy; persoană de origine poloneză; Person polnischer Abstammung. *1672:* Az budai vezér követe inasa elszökött ... Már kézben akadt ... Lengyel finak mondják szegént [TML VI, 242 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

lengyel-garas lengyel váltópénz; groş polonez; polnischer Groschen. *1573:* Veres Antal ... vallia ... Mond Bertalannak Ihol az kwlch Menny el hoz penzt neke(m) ... ely ment az kwlcal vgi hozot vgi mint Egi flot ... appro penzt Es 10 lengel garast [Kv; TJk III/3. 282]. *1628:* Harom penzes garas Bathori Gabore, lengiel garassal [Kv; RDL I. 137]. *1629:* kett szasz forint lengiel Garas harom penzés (!) [Kv; PLPr 1612–1615 15B].

lengyelországbeli din Polonia; aus Polen. *1662:* Ekképpen az szerencse jól kezdvén magát mutogatni az haza igazgatásában, az szomszédságbéli lengyel- és két oláhországbéliekkel és végbeli török tisztviselőkkel jó szomszédságot visel vala [SKr 142–3].

lengyelországi 1. Lengyelországra vonatkozó; privitor la Polonia; auf Polen bezüglich. **A. 1.** *1657:* Midön ... törné elméjét ... az lengyelországi állapotokon ... meg kezde betegesedni [KemÖn. 93]. *1666:* Szabo Mihaly ... az Lengyel orszaghj veszedelem elött el szökék [Balavásár KK; Ks 19/III. 13]. *1668:* Gliga mégh az lengyel orszagi futasz (!) elött haza jött vala juhaval marhajaval [A.hagymás SzD; Ks 9. XXX. 4]. *1672:* panaszolkodnak némelyek, hogy Máramarosból az lengyelországi dolgokrúl semmit nem írnak [TML VI, 376 Bánfi Zsigmond Teleki Mihályhoz]. *1688:* egj puszta szöllö föld, az Lengyel országi veszedelemtöl fogva pusztan ál [Szentgerice MT; EHA].

B. *1676:* Lengyen országi hadi expeditio [Sv; BLt]. *1692:* Lengyen Orszagi veszedelemkor oda maradvan, osztan maradot Ver atyafiara[a] [Ilyefva Hsz; HSzjP. — [a]A föld].

2. Lengyelországból való; originar din Polonia; aus Polen (stammend). *1597:* Pochy Janos vitte 4 Loan zekeren Tordara Iffiú Palt, az Lengiel orzagy hadnagiot f 1 [Kv; Szám. 7/XII. 81 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1657:* hogyha miben kévánja az fejedelem, kész lészen ő is cooperálni ... mind lengyelországi nagy ember jóakarói által, s mind egyéb utakon [KemÖn. 297–8]. *1723:* Hoffrik vagy orosz Mihályt fattyub(an) Csinalta volt egj Lengjel országi orosz legény [F.ilosva SzD; BK Kiskájoni lev. Valyán Szilip vall.].

3. Lengyelországban gyártott/készült; fabricat/făcut în Polonia; in Polen hergestellt/erzeugt. *1718:* Asztal keszkenyő lengyelországi nr. 11 [Kilyén Hsz; SzO VII. 235 Barabás Györgyné Kilyéni Székely Erzsébet kel.].

Szk: ~ *asztal keszkenő. 1659:* Ket Lengiel orszagi asztal keszkeniő [Cssz; LLt 118. C]. *1760:* Huszon négj Lengyel országi Asztal keszkenyő [Mv; TGsz]. *1776:* Lengyen országi asztal keszkenyők [Hr] ✱ ~ *bokály. 1713:* Lengyel Orszagi onos iratos Bokájok [WassLt id. Wass Györgyné Nemes Mária hagy.] ✱ ~ *bokálykanna. XVIII. sz. eleje:* Nzts Papai Peter vr eo Kglme Conferalt az Vr Asztalára edgy Lengyel Orszagi viragos onas fedeles bokally Kannat [Csávás MT; MMatr. 410] ✱ ~ *gyolcs. 1717:* Asztal készkenőnek valo Lengjel örszághi gyolts mellyből ki telik nro. 12 [TSb] ✱ ~ *gyolcsabrosz. 1628:* Egj harom aztalra ualo lengjelorzagj gjolcz abroz [Bodola Hsz; BLt] ✱ ~ *hólyaglámpás. 1669:* Egj Lengyel orszaghi holyogh lampas [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a] ✱ ~ *kamuka. 1740:* Lengyel országi Kamuka [Ne; Told. 19] ✱ ~ *kamukaabrosz. 1633:* Lengiel orszagi Kamuka Abrosok tiz Aztalra valo [Ks Vesselini Kata kel.]. *1723:* Vagyon egy vég Lengyel országi kamuka virágos abrosz [Koronka MT; Told. 29/2] ✱ ~ *kamuka asztalkeszkenő. 1692:* Lengyel országhi kamuka asztal keszkenök Nro 14 [Bilak BN; JHbK I. 36] ✱ ~ *kengyelszij. 1611:* Egj lengiel orzagj kengiel zj sikos [Kv; RDL I. 88] ✱ ~ *keszkenő. 1776:* Lengyen országi asztal keszkenyők [Hr] ✱ ~ *(lovas) kárpit. 1614:* ket lengiel orszagi karpitbol Jutott[a] f — d. 25. [Kv; RDL I. 95. — [a]Az árvának]. *1634:* Egy falra walo Lengyel orszagi lovas karpit [Kv; i.h. 105] ✱ ~ *mézespogácsa. 1679:* Lengyel orszagi, rakott tabla mézes pogacsa ... kettő torott nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 107] ✱ ~ *öv. 1671:* Jgirtunk fizeteseben egy fodor brassai szokniat ... egy Lengiel orszagi övet keket [Kv; ACJk 80b] ✱ ~ *pincetok. 1685:* Lengyel Országi tele Pincze tok Nro. 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 14] ✱ ~ *pohár. 1683:* Egy skatulyában lengyel orszagi pohár [UtI] ✱ ~ *(sáhos) abrosz. 1589:* Egy lengiel orzaghy Abrosz [Kv; KvLt Vegyes I/2. 36]. *1628:* Kett aztalra ualo lengjel orzaghj sahos abrosz [Bodola Hsz; BLt]. *1659:* Egy lengiel Orzagy abroz [Cssz; LLt Fasc. 146]. *1698:* Egj Lengjen országi sáhos abrosz [Köröspatak Hsz; HSzjP]. *1739:* Két Lengyen orszagi Hoszszu Abrosz [Árapatak Hsz; i.h.]. *1757:* Lengjel országi rövid abrasz egj [Jobbágyfva MT; BálLt 71] ✱ ~ *szőnyeg. 1723:* Két Lengyel országi tarka szörböl valo szönyegek [Koronka MT; Told. 29. 2] | Egy Lengjel országi Tarka szönyeg [uo.; i.h.] ✱ ~ *tányérkeszkenő. 1717:* Negj Vastag Lengjel országi Tannyér Kesszkenö [Nsz; WassLt Wass Susanna lelt.] ✱ ~ *velez. 1628:* Harom derekaljra ualo lengjel orzagj velez [Bodola Hsz; BLt].

4. ~ *susták* lengyelországi pénzfajta; bani polonezi, polnisches Geld. *1671:* Mivel a' Lengyel Országi négy polturás és tiz polturás uj sustakok hibások, valakik ez után bé-hozzák, töllök el-vétessék az harminczadosok által [CC 91].

lengyel-pénz bani polonezi; polnisches Geld. *1583:* Noha el nem veszik az Ado Zedeó vraim a' keossegteol Adoba a' lengiel penzt, De mikor eó nekiek zekerezesert vag egieb zolgalatert az safar vraim meg fizetnek Garassal fizetnek [Kv; TanJk V/3. 274b]. *1596:* Az elegy penz lengiel penzel f 1 d 25 [Kv; RDL I. 65]. *1736 u.:* az pecsétje a közepin a levélnek akkora, mint egy három sustákos lengyel pénz [MetTrCs 446].

lengyel-poltura lengyel váltópénzfajta; polturac polonez; Art polnisches Wechselgeld. *1751:* Mlgs Groff Haller Kata Aszszony eö Nga Nyillyához obveniált kész pénz ... Lengyel Poltra Loth No 14 [JHbK XXIV. 13].

lengyel-pulhák egy fajta régi puska; un fel de armă veche; Art altes Gewehr. *1673:* Oreg lengjel pulhák ... nro. 6 [UF II. 538].

lengyelség 1. a lengyel nép; poporul polonez; polnisches Volk. *1657:* az lengyelség igen meg is unta vala az királyát [KemÖn. 85].

2. lengyel haderő; armata polonză; polnische(s) Armee/Heer. *1662:* a posta illyen hírrel érkezett vala: semmit késni s Ecsed felé is menni nem kellene, mert a lengyelség a Tiszán általjövén, azelőtt való nap Szamosközben égetett [SKr 364].

lengyelül în limba polonză; polnisch. *1599:* Egy kozak ... ereosseny szitkozodik mind lengielul, magiarul terekoul [Kv; TJk VI/1. 385a]. *1602:* Kirem kkett: kulgyon nekem egi ez Jdej Judicjomot, ha magyart vagj deakott nem, lengyelul Irtatis [BesztLt Szentpáli János lev.]. *1678:* Lengyelországban nem megyek, mert lengyelül nem tudok [TML VIII. 66 Teleki Mihály Macskási Boldizsárhoz]. *1710 k.:* Egyszer rágondolá magát, hogy idegen nyelveket tanuljunk, oláhul, tót- vagy lengyelül, törökül, németül, franciául [BÖn. 541].

lengyel-változó lengyel (eredetű) tánc; dans polonez; Tanz polnischen Ursprungs. *1736:* volt az lengyel változó, holott hol az férfi hagyta el az leányt, holott hol az leány az legényt[a] [MetTr 331. — [a]Folyt. a leírás].

lengyolcs pînză (fină) de in; Leinwand. *1781:* Egy gömbölyeg Börös Ládában Len gyolts egy darab [Koronka MT; Told. 10]. *1829:* Tizenhét sing Len gyolts Rf. 5 xr. 57 [Zabola Hsz/M.régen MT; TLt 196/830]. *1848:* Párna ... a haja Len gyolts strikelve [K; KLev.]. *1851:* 6 Darab Zseb kendö len gyolts [Dés; DLt].

Szk: ~ *abrosz. 1729:* Egj len gyolcs abrosz himre szött [Kálnok Hsz; SVJk]. *1789:* Len gyolts két széllyöl allo a' közepin Tóth kötéssel egyb(en) foglaltatott Abrosz [Nagyajta Hsz; Palotay 19]. *1803:* Egy Szélyböl álló Sáhos, két végire nézve rostos, lengyölts Tót abrosz

[Szentgerice MT; i.h. 21]. *1811:* Egy Len Gyolts fejér Abrasz két szélből [SzConscr.]. *1847:* egy két szélből álló Tót csipkével egybe foglalt és szélin és végin Tót csipkés lengyolts abrosz [Dicsősztmárton; Palotay 22] ✱ ~ *előruha. 1803:* két Len Gyolts elő ruha [Kvh; HSzjP] ✱ ~ *ing. 1817:* két kurta Len gyolts Ing Rfl. 4 [Mv; MvLev. Simonfli Zsuzsa hagy. 3] ✱ ~ *kendő. 1728:* Egj len gyolcs kendö kek fejtővel vetegetett [Eresztevény Hsz; SVJk]. *1789:* Egy Len gyolcs két vége tot Csipkés és az Tsipkézésen fellyül mind a két felöl széles Retze belé kötve, a' Közepe a' Pulpitusra helyheztetésiért meg lyukasztatott kendő [Szentiván és Laborfva Hsz; Palotay 19]. *1816-1817:* Más vastag lengyólts viseltes és lyukatos kendö [Szentgerice MT; i.h. 21] ✱ ~ *keszkenő. 1728:* Egy len gyolcs tarka kis keszkenö nro 1. [Szotyor Hsz; SVJk]. *1789:* Körül Totos Csipkés Len gyólts jó keszkenö [Bölön Hsz; Palotay 18]. *1803:* Egy vastagotska Len gyolts Keszkenö [Szökefva KK; UnVJk]. *1816-1817:* Egy Tóth csipkés Lengyólts nagy keszkenö [Iszló MT; Palotay 22] ✱ ~ *lepedő. 1849:* 6 dr. lengyolts lepedő [Dés; DLt] | Fain Len gyolts Lepedö tokal a kék Paplanyhoz 2 [Széplak KK; SLt 17].

lenhéhel lenléhel/léhelő; darac pentru in; Hechel für Lein. *1733:* Len Hehel 1 Szösznek Valo edgy pár Gereben [Marossztkirály AF; Told. 2].

lenhúzó kb. len-feldolgozó; (unealtă) de prelucrat inul; Lein bearbeitend. *1816:* Egy Len huzo kis Téhely [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]

leniál jová tesz, orvosol; a remedia; gutmachen, abhelfen. *1672:* Naláczi Uramnak büvebben írtam, úgy az németekkel való dolgokrúl, kik úgy látom csendesedni fognak és magok eb cselekedeteket, elhiszem, leniálnák is [TML VI, 45 Teleki Mihály a fej-hez] | Pap Izraelt 19. Martii fogták el . . . Nekem több irásom nálla nem volt annál, az kit neki írtam. Az . . . úgy hinném, kézhez akadott; de az akadált az dologban nem teszen. Leniálom én azt [i.h. 170 ua. Bánfi Dieneshez]. — L. még i.h. 46.

lenimentum enyhítés; alinare, uşurare; Milderung. *1706:* Instalunk Ngd(nak) al(a)z(atos)on tekintse Ngd ezt az ügje fogjott szegény népet, mutassa uri Gratiáját hozzánk, és lenimentumu(n)knak modgjat találllya fel [UszLt XIII. 94].

lening cămaşă de pînză de in; leinenes Hemd. *1829:* Köhalomszéki Katzai Gyárfás András . . . Visel . . . szászos lenn inget [DLt 363 nyomt. kl].

lenkalangya claie de in; Leinfeimen. *1700:* ki Csinalt kalongya len kalongya 11 [Erked K; LLt]. *1753:* A Bátsfalvi Lakosoknak ez mostani 1753dik Esztendöben az Essö és ár-viz miatt Jószágokban . . . esett károk rend szerint . . . len és kender kalongya[a] [Bácsfalu Br; BrÁLt V. 29. — Binder Pál kijegyzése. — [a]Hiányzik a kalangyaszám]. *1799:* Az ökör Istállo hijján vagyon Asztatott Len kalangya Nro 61 [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

lenkarton kelmefajta; stambă de pînză de in; Leinenkattun/kretone. *1808:* 10 Sing feketés len Kartony [Mv; Told. 22]. *1816:* 2 1/2 Sing Len kartony [Mv; DE 3]. *1819:* 7 Sing len kartony [Körtvélyfája MT; LLt].

lenkecele lentakaró; cuvertură de pînză de in; leinene Decke. *1589:* Egy Len keczele [Kv; KvLt Vegyes I/2. 36–7].

lenkendő ştergar de pînză de in; leinenes Tuch. *1589:* Hat len kendeó veres fonallal zeot [Kv; KvLt Vegyes I/2. 35-6].

lenkert (eredetileg) lentermesztö kert; (original) teren cultivat cu in; (ursprünglich) Garten für Leinanbau. **Hn.** *1625:* üett uolt az Nemes es Nemzetes Belienicsy Geörgi Vra(m) . . . egi darab szanto földet . . . a Len kertben [Fog.; Szád.]. *1729:* A len kertb(en) vagjon egj fel hold . . . vic(inusa) az Olt Felöl Dénes Mihály [Árapataka Hsz; SVJk]. *1817:* a' Lenkert nevezetü hely [uo.; EHA]. *1825:* a Len kert nevü hellyen (k) [Páké Hsz; EHA]. *1835:* A' Len kertben (sz) [Erősd Hsz; EHA].

lenkeszkenő năframă de pînză de in; leinenes (Kopf) Tuch. *1842:* Egy kissebb len keszkenő fejér, szines selyemmel ki varva [Szucság K; RAk 93].

lenlepedő cearşaf de pînză de in; leinenes Bettlaken tuch. *1589:* Egy Len lepedeo [Kv; KvLt Inv. I/2. 36]. *1608:* Eöt len lepedok, iok mindenik [Kv; RDL I. 83]. *1627:* Egj len lepedeö viselt szabasw f — d. 50 [Kv; i.h. 134].

Szk: *lengeteg* ~. *1637:* egy lengetegh haromszel len lepedeo f — d. 45 [Kv; i.h. 24].

lenmag sămînţă de in; Leinsamen. *1570:* Zwfogastol es Nylallastol Job orwossag ennel soha nem lehet, Mint ez: wegy kasath egy rezth, wegy korpat 1 rezth, wegy len Magot 1 rezth, wegy soot egy rezth Egyenlö Mertekkel es Meleg echettel habariak meg özuesegel, hogy kenhessek Ruhara es kössek zyuere auagy oldalara [Nsz; MKsz 1896. 372]. *1594:* Restal az varban len magh cub — gr. 1 [Somlyó Sz; UC Fasc. 78/7. 6–7]. *1606:* Dezmaba Jutot Len magh ket ueka [Kv; Szám. 12a/1. 5]. *1650:* ezt az Mogjoro allyat mind eppen be vettettek volna hol kölessel, hol hariczkaval es hol len moggal [Maksa Hsz; Eszt-Mk Cserei lev.]. *1678:* Len magv Cub. no 10// . . . Kender magv Sax. Cub. 28// [Gyf; UtI]. *1685:* Egy Döbörkéb(en) len magh cub 1 [Gyf; UtI]. *1717:* Len magot adtam 4 vekát öt öt sustákon [Búzásbocsárd AF; BfR Sigmond János kezével]. *1765:* Len mag ell Csipelve Metr. 15 [Mezöcsán TA; Ks 26. X] | Csorárol[a] percipiálvan egy Véka Len magat [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 Szám. — [a]H]. *1795:* A Tavaszi vetésre eddig elé erogaltam . . . egy veka Len magat [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1799:* Len mag eleje Metr. nro 19. Len mag Másodja Metr. nro 13. Len mag Harmadja Metr. nro 2 [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

Szk: ~*ot tör. 1632:* Vagion negy kwlwis, kiben keöllest es Len magotth teörnek [Fog.; UC 14/38. 110].

lenmag-gyúró tekenő covată de pisat seminţe de in; Zuber für Leinsamenquetschen. *1669:* Egj oregh len magh gyuro tekenyö [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a].

lenmag-olaj ulei de in; Leinsamenöl. *1586:* harom font len mag olaj — /12 [Kv; Szám. 3/XXIV. 80]. *1620:* Egi tonna len mag olaitul f — /25 [Kv; KvLt II/69. 14 VectTr]. *1621:* Len magh olayt veottem 10 fontot ... d 70 [Kv; Szám. 15b/XI. 58]. *1687 k.:* Egy Tonna Len Mag olajtol f — //30 [Mv; MvRKLev. Vect. 5]. *1688:* Egy Tonna Len Mag olajtol f — //30 [BfN Vect. II]. *1750:* Négy szolgák(na)k ebédre ... Len mag olajat d 6 [Kv; Szám. 69/XXV. 10]. *1759:* a' tavasz buza liszttel tyuk tojás székit lenmag olajjal gyurja meg, aszalván és tőrvén az égést hintik vélle [HSzj *tojás-szik* al. *1807:* azt mondá Lederer[a], hogy azt[b] azért nem igazitotta mivel nem kapott lenn mag olajat melly kivántatik a bolthajtáshoz [WLt Papp Sámuel lev. — [a]A pallér. [b]A bolthajtást]. *1845:* 3 1/2 fertály len mag olajra 10 x [Dés; KvNJ 3]. — L. még UF I, 338].

lenmag-pergelő dispozitiv de prăjit seminţe de in; Leinsamenröste. *1815/1817:* Vagyon ... két len mag pergelő réz serpenyőkkel egygyűtt Rfl 55 [Szu; TSb 47].

lenmagpergelő-serpenyő tavă de prăjit seminţe de in; Pfanne zum Leinsamenrösten. *1648:* Egj hitvan len magh pergehlö serpenyö lyukas az feneke [UF I, 903].

lenmag-pogácsa turtă de in; Leinsamenplätzchen/pogatsche. *1586:* Hasfaiastol valoorvossag, vegy lenmag pogachat, tőrd me(g) Jol es Meleg Teyet os reaia, habard meg es kend egy Ruhara es kössek Jo melegen Mint el ⟨t⟩wrheted, az hasadra [Nsz; MKsz 1896. 373]. *1679:* Len magh pogacsa nro 20 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 63].

lenmag-tisztitó bőrrosta ciur de piele pentru curăţat/cernut seminţe de in; Lederschwinge zur Reinigung des Leinsamens. *1692:* egy lenmag-tisztito bőr rosta [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

lenmag-törő külü 1. lenmag-zúzó kölyü; piuă de pisat seminţe de in; Leinsamenstampfe. *1726:* Lenmag vagy kasa tőrő külű [Szárhegy Cs; LLt]. *1781:* Bor és Olaj üttető Sajto négy Lyuku len mag tőrő külűvel [Mocs K; CU]. *1785:* Egy len mag tőrő kulü (!) tőrővel [Borosbenedek AF; SLev.]. *1799:* (A) Gabonásnak Tornátzában vagyon Mostan ujjonnan épittetett égy pár Len Mag tőrő külű, hozzá valo Csákánnyaival [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1809:* A Gabonás, Arnyekjaival, és len mag tőrő külüivel ment Betsü árron 18 Flo Hung. [Vécke U; Told. 40a].

2. (malomban) lenmag-zúzó gépezet; piuă (mare) de pisat seminţe de in (la moară); Leinsamenstampf-Triebwerk (in der Mühle). *1640:* ezen Malomban vagyon Negy kasa csinalo es Len maghteőrő külőis [Fog.; UC 14/48. 12].

lenmagtörő-lábkülü lenmag-zúzó lépőkölyű/mozsár; piuă de pisat seminţe de in acţionată prin călcare; Tretstampfe für Leinsamen. *1768:* (A) sajto szm alatt. Kasa, Len mag tőrő Láb külű hat [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. — A jel-re l. NrLex. *lépőkölyű* al.

lenmag-utólj alja-lenmag; seminţe de in de calitate inferioară; das Schlechte der Leinsamen. *1676:* Len magh[a] utoly cub. — /3 [Sárkány F; i.h. 754. — [a]A sajtóhiba javításával]. *1699:* Len magh utoly ... cub. 1/1 [UF II, 451].

lenő a creşte în jos; nieder/hin/herabwachsen. *1823-1830:* Némely pedig egész az hátok közepéig is lenöni engedték[a], melyet kivált a csizmadialegények módiztak [FogE 108. — [a]A hajukat].

len-öv cordon/brîu de pînză de in; leinener Gürtel. *1735:* az ládájokbol a' czigányok loptak el egj len övet [Nagygyeke K; Ks]. *1777:* A nyagyabbik szekrént ... fel nyitván, abban találtunk illy portékákat lenni ... két Len övet [Nagylak AF; DobLev. III/503. 2a].

lenpác finomra kifésült lenszál; fibră de in de calitate superioară; feingehechelte Leinfaser. *1676:* Len pácz vagion libr. 47 [UF II, 719]. *1678:* Fogarasi Len Paczbol szőtt szeles sima vásznat 8 darabban Sing. 47 [UtI]. *1766:* 2 Sak Len Páttzal teli [Déva; Ks 76. IX. 16]. *1788:* Len Pátz égy tsomo [Mv; TSb 47].

lenpác-fonal finomra készült lenszálból font fonal; fir de in tors din fibre de calitate superioară; aus feingehechelter Leinfaser gesponnener Faden. *1676:* Szapullott Len pacz fonol Cub 60 [Fog.; UtI]. *1678:* Fogarasi szamtartó Luczai László ... küldöt volt Radnotra[a] Fogarasbol ... Len pacz fonalból szöt sima vasznat ul. 202 [Fog.; UF II, 371. — [a]KK]. *1685:* Szapult len pácz fonal libr. 3 [A.porumbák F; UtI]. *1687:* fontatott Viski Len Pácz fonal hatvan Két font Libr. 62 [UtI].

lenportéka lenholmi/áru; articole confecţionate din pînză de in; Leinenzeug/ware. *1825:* Lenn portéke Kötött vagy szött Be-hozatal Taxája 6 fl. [INyR 8754 kv-i nyomt.].

lenruha lenkendő; ştergar de pînză de in; Leinentuch. *1728:* Egj tarka len ruha [Árkos Hsz; SVJk]. *1849:* Mig a' szem borongatás len ruha által ezen szem vizzel folytatándatik a' ruha a' szemen egyszer se száradjon meg [Etéd U; Pf Kendi Ferenc lev.].

lensajtó lenmag-prés; teasc de făcut ulei de in; Leinsamenpresse. *1729:* Egj jó len Sajtó [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb].

lensurc lenkötény; şorţ de pînză de in; leinene Schürze. *1589:* Egy Len Surcz [Kv; KvLt Vegyes I/2. 70].

lenszál lenfonal; fir de in; Leinenfaden. *1623:* Len szal vagio(n) nro 40 feo f — d. 25 [Kv; RDL I. 122]. *1633:* Egy derekali Cziüp veres fonallal varrot le(n) szal f — d. 40 [Kv; i.h. 103]. Egy veres veszeos le(n) szal viselt Abrosz ... f — d. 50 [Kv; i.h.].

Szk: ~ *lepedő.* *1627:* Egy vekoni len szál lepedeö tt f 1 [Kv; i.h. 132]. *1655:* Harom vekony len szal lepedeök — f. 1 [Kv; i.h. 29].

lenszösz cîlţi de in; Leinwerg. *1637:* lenszcösz libr. 15 [Fog.; UF I, 402]. *1656:* Len szösz gyertia belnek centenar. 1 libr. 75 [UF II, 98]. *1673:* 4 hordoban Len szösz [Gyf; UtI]. *1684:* Len Szösz Libr. 131 [Görgény MT;

UtI]. *1736:* Ezen Szegelet bástyában találtattak ezek. Egy nagy rakás len szösz[a] [Várhegy MT; CU XIII/1. 97. — [a]Folyt. a fels.]. *1766:* egy nagy desa teli tepet tolluval ... 1 Desa ki keszitetlen Len Szöszszel [Déva; Ks 76. IX. 16]. *1793:* Valami len és kender szöszök [Faragó K; Told. 19]. *1829:* Len szösz ... 214 font [BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám.].

Szk: ~ *abrosz. 1588:* Haro(m) veresses, kettey Len, egik len szeosz Abrosz [Kv; KvLt Vegyes I/2. 18] ✱ ~ *fonal. 1676:* Szapullot Len Szösz fonal Cub 207 [Fog.; UtI]. *1678:* (A) Len szősz fonal ... meg méretvén ... találtatott gomolyakban Libr 39 [UtI].

lentok lenhuzat; husă de pînză de in; leinene Zieche. *1589:* Kilencz fowaly hayatla(n) len tokia vagion [Kv; KvLt Vegyes I/2. 67].

lenvászon pînză de in; Leinwand. *1686:* Szövetetett ... Edgy veghb(en) mas fel singes len vasznot [UtI]. *1705:* Boricza leányomnak adtam ezeket: ... két gyolcs kendőt, egyik selymes, másik veres fejtővel szött; 3dik len vászonbol valo fejeres varrással [PatN 56]. *1744:* egj végetske Len vászon vékony [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1766:* egy tűredék háznál szöt Len vászony [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 96]. *1772:* Tizenharmadfél Sing Tiszta Len Vászon [Kv; KvRLt IV. 32/6]. *1789:* vettem kezemhez ... 1. vég Len vásznot [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.]. *1803:* Vastagotska Len vászon [Harangláb KK; UnVJk].

Szk: ~ *abrosz. 1628/1635:* Egj len uazon koteses abroz [Bodola Hsz; BLt 5 Béldi Kelemen inv.]. *1655:* huszon negy len vaszon sahos Abrosz [Altorja Hsz; HSzjP]. *1682/1687:* Attam Egi len uaszon giapottal öltött abroszt, Ueres feitőuel rosakra uarrottat [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.] ✱ ~ *alsóing* → ~ *ing* ✱ ~ *ing. 1597:* Az zolgalo Azongiembernek (!) fizettem ... d 40 len wazon inget Jols az wya ... Az fezónének ky az zekineknek féz fizettem ... d 60 Also len wazon inget Jols az wya [Kv; Szám. 7/X. 18 D. Jacobinus isp. m. kezével]. *1598:* Az zolgalo Azonembernek fizettem ... d 75 len wazon Also inget ... Harmadig leannak Attam ... d 40 Egi Also Len wazon inget [Kv; i.h. 8/III. 20] ✱ ~ *lepedő. 1610:* Ket len vazon vekonj lepedeo [Kv; RDL I. 6]. *1615:* Egj ueres zeleö len vazo(n) lepedeö f — d 80 [Kv; i.h. 97 Junck András kezével]. *1682/1687:* Attam ... kett giapottas len uaszon Uy lepedőtt, mindenik kek es Ueres feitőuel agakra uarrottak [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.] ✱ ~ *párnahaj. 1817:* Egy más hitvány Len Vászon Párna haj fejér Totos Fővel [Mv; MvLev. Simonffi Zsuzsa hagy.] ✱ *gyapottas* ~. *1748:* Szep Gjapottos Len vászon egj türedék [Nagyida K; Told. 11/95].

lenzsinór-öv cordon în formă de şnur din fire de in; Gürtel aus leinener Schnur. *1730:* Egy Uj Len Sinor ö [Körispatak U; PI]. *1770:* Egy Uj Len Sinor ö [Usz; PI].

lenyakaz fejét veszi, lefejez; a decapita; köpfen. *1671:* Hirdetik azt, hogy fejedelemségre beküldi[a] ... és holmi conditiokat is szabott volna eleiben; többi között az is, hogy ... az nagygyát az uraknak lenyakazza [TML V, 563–4 Naláczi István Bánfi Dieneshez és Teleki Mihályhoz. — [a]A török fővezér Zólyomi Miklóst]. *1764:* Ha bennünket is lenyakaz az a militia, kinek számára gyűjtik azt a nagy magazinumot, azután írhatják nékünk is azt az epitaphiumot, amit a minap levágott székelyeknek írtak[a] [RettE 164. — [a]A madéfalvi veszedelem alkalmával].

lenyakaztat lefejeztet; a dispune să fie decapitat; köpfen lassen. *1705:* készebb egyik szegeletiben a városnak az ilyeket[a] mind lenyakaztatni, mintsem ilyen ellenségit őfelségének elszenvedni [WIN I, 497. — [a]A császárt gyalázókat].

lenyálkáztatik a borvirágos bor nyálkája leszedetik; a fi adunat mucegaiul de suprafață al vinului; Kahmhaut abgenommen werden. *1847:* a többi virágborak források alkalmával le nyálkáztattak [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

lényeges esenţial; wesentlich. *1849:* Az eddigi vallomásimnál lényegesebbeket ... felhozni nem tudok [Kv; Végr. Vall. 70].

lenyel a înghiţi; hinunter/verschlucken. *XVIII. sz. eleje:* Az melly lovat a follyo keh háborgat ... kigyo fü gyükérel valo praxissal kell elejt venni ... belle kel az orrába tölteni, az orvosságoth mind a kett orra lyukába ... ugy kel mind addig tartani még le nyeli [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1763:* hogj ezen cséplötis intoxicalhassa, magais az I(nct)a meg kostalta, de ki vetette az szajából, az I(nct)a annya pedig le nyelvén, aztis azon curaval orvasalták meg [Torda; TJkT V. 479]. *1823-1830:* füstöt nem mertem bocsátani[a], mert az üveges hintó megtölt volna, tehát a füstöt lenyeltem, és egyet se pöktem | a leány kínált egy darab kaláccsal. Rágtam, de alig tudtam vagy egy falatot lenyelni [FogE 146, 302. — [a]Pipázás közben].

lenyelhet a putea înghiţi; hinunter/verschlucken können. *1823–1830:* Egykor a kamrában egyedül maradok, s minthogy nem volt aki nevessen, veszek a sajtból, minden unalom nélkül rágom, de ... semmiképpen le nem nyelhettem [FogE 204].

lenyelvel lepocskondiáz/szid; a beşteli, a face pe cineva de ocară; abkanzeln, herunterputzen. *1758:* Esztis hallottam Kotsis Ferencznének a' maga szájjából, hogy az ura Kotsis Ferencz arra kenszergette, 's eröltette ötett, hogy mennyen ki az úttzára Udvar Istvánné eleiben ... és úgyan jó formálag nyelvellye le [Betlensztmiklós KK; BK. Christina Csatlós (33) cons. jobb. Emerici Ersek vall.]. *1772:* Nem tudhatom nyilván, az ebb Pitsájábol esett ki vereti az emberemet, de ugy le nyelvelném hogy az Lutz vize le nem Mosná rolla [Dedrádszéplak K; CsV]. *1841:* felesége éles csipös szavaival hatalmason le nyelvelt [Dés; Lt 1439].

lenyer visszanyer; a reciştiga; zurückgewinnen. *1807:* kéntelenittettem ... a fennebbi 262 Mforintokot és 24 pénzeket meg fizetni: de minthogy az után abbol Törvényesen 100 forintokot le nyertem, tészek ide fel tsak Hf 162 Dr 24 [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

lenyes lemetsz/vág; a tăia; abschneiden/hauen. *1794:* a Dio fának az also részin lévő ágait nyesnök le | miért nyestűk le az ágait [Szászerked K; LLt Csáky-per 227. L. 25].

lenyesendő lemetszendő/vágandó; care urmează să fie tăiat; abzuhauend. *1844:* az ilyen ültetésekre le nyesendő fáknak el nem ültethető nyesedékjeit a gyepüre rakatni ... köteleztetik [Mv; TSb 37].

lenyeset levágat; a dispune să fie tăiat; abschneiden/hacken lassen. *1662:* Gaudi ... parancsolá a pattantyúsoknak ... az ő lövészerszámaival utána lenni, és hogy a városbéli nagy magos épületű házaktól a várból afelől az ellenségnek egyebünnen nem lőhetnének, hanem csak a Bethlen-bástya szegletiről ... azon sorbéli házak faránál; de hogy azok előtt is némelly kertekbéli öreg gyümölcsfák ágai akadályól volnának, azokat már azelőtt lenyesette vala [SKr 450].

lenyílik nyílik lefele; a se deschide înspre jos; sich nach unten öffnen. *1656:* Ezen hidrol nilik le job kezre alol fán forgo feliül pedigh vas panton forgo kapu kétt deszka hejaval [UF II, 150].

lenyír megnyír; a tunde; (ab)scheren/stutzen. *1752:* úgj oda hatta volt Marinka a gjermekeit, hogj ... őszve csepüzett volt az hajok mind addig mig az (!) gondoltuk hogj le nyirjuk [Abrudfva AF/Abrudbánya; Ks]. *1780:* Balog Josziv néki egy juhát meg nyirte, gyapját le nyirvén el lopta volna [Grohot H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1823–1830:* Mikor Göttingába voltam, ott láttam előbb, hogy valami curlandus deákoknak muszka módra egészen le volt nyírva az hajok [FogE 67].

lenyírat megnyírat; a dispune să fie tuns; (ab)stutzen lassen. *1823–1830:* némely ott[a] levő magyarok is ... módiba hozták az hajnyírást, és ma már minden fő egészen nyírva vagyon, hanem azt is némely egészen lenyíratja, némely bizonyos hosszúságúra. Elkezdődik pedig egyszer, hogy amely külső emberek pántlikába tekert hajat, úgynevezett copfot viseltek, nagyobb kommoditásért elől a fejük tetején tőbe lenyíratták az hajukat [FogE 67, 108. — [a]Göttingában].

lenyíretés lekopasztás; radere, defrişare; Roden. *1773:* Interdicaltatik tehát az ollyan közönséges darabokban valo el adás által valo közönséges szabad Erdő pusztitása, és Szén égetés általis a' fáknok mint egy le nyiretések, praedálások mindenek(ne)k [T; JHb II, 1].

lenyírt 1. tuns; abgeschnitten/gestutzt. *1830:* Szimjuon Lados ... fekete a' homlokán lenyírt, hátúl pedig lefütyegő hajú [DLt 957 nyomt. kl].

2. megnyírt; tuns; geschoren. *1757:* mind le nyírt marhák Serennyit ugy a' börök le tisztitott Szöröket meg gyüjtsék Székek töltésekre [Déva; Ks 92, 1. 23].

lenyom 1. leteper; a trînti; niederwerfen. *1574:* Gergel zemet Byro Azt vallia, hogy otth leh Nyomyak Adamot az Zarba [Kv; TJk III/3, 344]. *1585:* Catalin Kochis Albertne vallia, Nem lattam hogy az Alperesek wteottek volna Molnar Mihalnet, De lata(m) hogy ... Somogy Sara ... le Nioma Az feoldre [Kv; TJk IV/1, 484]. *1592:* Zekeres Jakabne, Dorottia valla, Immar meg volt az viaskodas keözteok, mikor ki tekintek ablakomon, es latam hogi az katonat le niomtak vala az feoldre [Kv; TJk V/1, 260]. *1638:* Istua(n) Deak ... akkoris torkon ragada s ugj megh fogta hogj ... czak aligh tikogot ... üteötte czapta fojtogatta s vegtere ugja(n) az feöldre ismet lenioma [Mv; MvLt 291, 131a]. *1682:* Nemes Des varosnak Suho Marton nevü Legitimus szolgajat mind(en) igaz ok nélkül az Varos közönseges Uczajan le nyomva(n) hasara ült, tepte szagatta, fojtogatta [Dés; Jk]. *1724:* Takats Pál ... Szász Jánost már Szállására menő uttyában p(ro)sequalvan, es élis érvén a' Lotsadékba le nyomta [Kv; TJk XV/4, 105]. *1749:* minden igaz ok nélkült réám jövén erőtelen beteges allapotomban az földre le nyoma ... jol meg vere, gjomőtle az földen [Tarcsafva U; Pf]. *1774:* Aszalos Jonás ő kglme János nevü Fijával kiszökének az utra, és meg ragadván az Expo(nen)st béránták az Joszágra, ott az földre le nyomván verték dűbőtskölték [Ikland MT; Berz. 12. F. 92. 155].

2. nemi von. nyil-ban; în declaraţii care se referă la viaţa sexuală; in sexueller Hinsicht. *1597:* Lakatos Mihali ... wallia ... egizer Chizar Peterne bezelle ... Igi wagion vgimond az Veres Pal dolga hogi ameli bünna mustoha leania wagion azt le nyomta wolt [Kv; TJk VI/1, 82]. *1629:* latam az falabu Janos kertinel, hatt fa labu Janosnett Aba mentes kett felöl kopaz homloko iffiu legeni az magok szeöuenie teöuebe le nio(m)ta vala es az legeni az azzoni laba keözött vala [Mv; MvLt 290, 32b]. *1689:* látta(m) szemeimmel hogy egy mást öelelgették Csokolgatták, es az öliben tartotta Desányi Radul az Aszszonyát, azon kivü is az padra ágyra csak le nyomta és ugy jaczodtak [Kopácsel F; BK, Vlád Muntyán Léánya Alixa (18) zs vall.]. *1697:* én is azt hallottam Peter Deaknenak maga szajaból ... hogj olyan gonosz ember az az Páter Kászoni, hogy csak le nyom az Padra engem s ott jó modon meg tészi nékem [Kotormány Cs; CsJk 2 Peter János (37) vall.]. *1699:* az en tisztesseges hirü Nemes Csengeri Boricza nevü leanyomat ... Nika Peter ura(m) Maroti György nevü beres Szolgaja gonosz vegre le nyomta [Dés; Jk]. *1749:* az Actor a Feleségemet megragadván erőszakat akart tenni rajta ... énis ... haza érkezvén tanáltam az Feleségemet a Padon le nyomva és kiáltozva [Kersec H; Ks LXII/13 Motorga Istok vall.].

3. (erővel) leültet; a pune să şadă; (mit Kraft) niedersitzen heißen. *1597:* ket legint zallitottak wala le az lorol kik barom vta(n) mennek wolt azokatis chiak vgi nyomak ewltetek le [Kv; TJk VI/1, 29–30]. *1710:* Meglátván az atyámot, odahagyja az urakot[a], kezit fogja, leül a székre, az atyámot[b] is erővel lenyomja [CsH 150. — [a]I. Apafi Mihály. [b]Cserei Mihály apját].

4. lábáról lever; a dobori de pe picioare; von den Beinen werfen. *1794:* Burgye Vonutz nem a verés mián holtt meg, hanem a rend kivül valo sok ital mián, nem külomb(en) a Sonyoru hideg is eotett le nyomván meg őlte [Letka SzD; TSb 5]. *1811:* ezer nyóltz százban a' köhögös vénség El érte, 's le nyomta a' nagy erőtlenség[a] [ÁrÉ 135. — [a]Egy Barbarino nevü mént].

5. letapod/tapos; a călca în picioare; niedertreten. *1658/1741:* Vitézi szép neved el hiresult Sarkád[a] Hitetlen

pogánság le nyomta a sarkad [EM XXXVI, 147 Körösfataki, Hist. — [a]B]. *1800:* ell mentünk, és tanáltuk azon ... Hellyen a Gabonát le Nyomva [Dés; DLt].

6. (sáncot foglalással) kijjebb nyom/visz; a muta (un şanţ samavolnic) mai înspre afară; (Graben durch Inbesitznahme) mehr nach außen verlegen/führen. *1807:* a Madarasiak a Gyepű alatt lévő Sántzot a Szent Benedeki határ felc le nyomták [Nyárádsztbenedek MT; Told. 37].

7. kb. letaszít; a da jos; her/hinabdrücken. *1611/1687:* Látám hogy a zavara léczit le nyomák az gátt vágok [Altorja Hsz; HSzjP Szabo Máthé vall.].

8. *átv* elfojt; a înăbuşi; ersticken, unterdrücken. *1662:* Az fejedelem a grófnak megparancsolá, hogy azon csirájában levő gonoszt nevekedésében, füvében volna jó lenyomni | Tunyogi György ... maga bizonyságot tett róla, hogy őket is egynéhányszor ki akarta vitetni és megnyakaztatni, ha az istenes keresztyén asszonyi állat ... a főember szolgáit nagy szorgalmatossággal felőlök nem futtatta s azok által is kegyetlenkedését lenyomni nem igyekezte volna [SKr 146, 240].

9. kb. felülmúl; a întrece; übertreffen. *1811:* Hasonlitom Székely Nemzethez[a] e' pontba, Egyik sem nyomjale másikot a' fontba [ÁrÉ 69. — [a]A szászt].

10. *az evokációt ~ja* a perbehívást visszavonja; a retrage chemarea în judecată; vom Prozeß zurücktreten. *1674:* Széczj Sérés Lászlo ... Uram instála azon ... Gyórófi Georgi Ura(m) elot hogj eo kglme illje(n) extrema necessitássában szoros igjeb(en0 szolgáljon, es azon evocatiot nyomja le es sopialja [Ks 90 Homoródszentmártoni Biro Gergely keze írása].

lenyomás 1. ledöntés; doborîre; Umsturz. *1597:* Halla(m) hogj Bozzonkodik az J az kert le niomasaert [UszT 12/37 Martha rel. quondam prouiti Martini Foris vall.].

2. kb. el/lecsendesités; potolire, calmare; Beruhigung/sänftigung. *1657:* Eltemetteték azért az öreg fejedelem, gyűlése lőn az országnak de nem satisfactióval, hanem csak lenyomással [KemÖn. 309]. *1676:* Emlékezem reá, mikor Mikes Mihályt be küldte vala Rákoczi György Lengyelországban segitségekre bizonyos számú hadakkal, mely dolognak lenyomására Barcsai Ákost küldte vala az portára [TML VII, 147 Naláczi István és Székely László Teleki Mihályhoz].

lenyomat letepertet; a pune (pe cineva) să doboară pe cineva; niederwerfen/überwältigen lassen. *1643:* Tudom Hogy Ugro(n) Andras vram Be Hozatta Fodor Janost az maga Csuczy[a] Udvar Hazaban le nyomatta vellem en nyomtam az Feyet, es keminyen meg vere [Koppánd AF; DobLev. 1/13 Gál Balázs (32)(vall. — [a]AF].

lenyomatik *átv* lábbal tiportatik; a fi călcat în picioare; mit den Beinen (nieder)treten. *1636:* Alázatoson könyörgök Ngodnak ... méltóztassék Ngod parancsolni, hogy oltalmazzanak meg az tisztek Lazar Istuan uram ellen, ne nyomassék csak igy nagy méltatlan igasságom le [LLt Ditrai Balykó Balázs kérése a fej-hez].

lenyomattatás letepertetés; doborîre; Niedertreten. *1814:* a' le nyomattatása pedig a' nagy Bontoban volt a' nagy Bontobol a' kis Bontoban ki járo ajto mellett mind ketten le estenek [Dés; DLt].

lenyomattatik lábáról leveretik; a fi doborît de pe picioare; von den Beinen geworfen werden. *1720:* Mi Mogyorosi Molnar Thodor és Molnar Istvan adgjuk tuttara mindenek(ne)k a' kik(ne)k illik, hogj az elmult 1719-ben leven Ser Fözö Bokor az Agjagfalvi emberek(ne)k juhok mellett Batsok, az Isten itiletitöl a' mirigjtöl le nyomattatek az agjban, és mikoron tehetetlen volna az nyavalya miat, elhivata az inassaval a' Compona mestert [Magyaros U; BNB 10/240].

lenyomdos letapos/tipor; a călca în picioare; niedertreten. *1591:* Keope Jakab ... vallia ... mint hogi negied az en zeoleomheoz az Dauid Janos zeoleoie, latam hogi az eo zeoleoie giepwiet rutul le niomdosta rontotta az barom [Kv; TJk V/1. 168]

lenyomhat 1. leteperhet; a putea dobori/trinti; überwältigen können. *1597:* Ifiabik Zigiarto Balint Coloswary ... uallia ... valamikeppen en kapam megh az chiakant az kezebe(n) ... nagi nehezen niomhatok minniaianis le [Kv; TJk VI/1. 29].

2. legyőzhet; a putea învinge; besiegen können. *1657:* az fejedelem[a] reménlvén, hogy talán az törököt is lenyomhatja, ugyan megindula [KemÖn. 268. — [a]I. Rákóczi György 1645-ben].

3. el/lecsendesíthet; a putea potoli/calma; beruhigen/sänftigen können. *1657:* az akkori palatinus Esterházy Miklós ... az fejedelemnek kereszténység javára nézendő dolgokban communicált s íratott levelét ... az portára küldte vala, akarván nemcsak hitelét és tekintetit azzal az török előtt elrontani, hanem ugyan egyébiránt is fejedelemségét megbolygatni; melyet arccal küldtek volt az fejedelemre; nyomhatá le nehezen azzal, hogy nem ő kezeírása [KemÖn. 85]. *1710:* Azért szokott practicájához foga[a], és gyülölséget kezde hinteni közikbe[b], tudván azt, ha azokot egybenvesztheti és egyiket a másikkal lenyomhatja, könnyebb leszen a másikot is utána ugratni [CsH 109–10. — [a]Teleki Mihály 1674-ben. [b]Bánfi Dienes és Béldi Pál közé].

lenyomódik leroggyan; a se prăbuşi; zusammenfallen/brechen. *1732:* Az Rosa hegj alatt levö Ne(m)es Városunk Malma Gáttya(na)k tul felől lévén bontakozás, a Közepennis igen le nyomodott s meg kopott [Dés; Jk 428b].

lenyomorodik megrongálódik; a se deteriora/strica/avaria; beschädigt werden. *1732:* Az Rosa hegj alatt levö Ne(m)es Városunk Malma Gáttyá(na)k tul felől lévén bontakozása, a Közepennis igen le nyomorodott s meg kopott [Dés; Jk].

lenyomott letaposott/tiport; care a fost călcat în picioare; zertreten. *1800:* az le nyomott buzát az fen alohoz Hasonlitván joságát, melly is Ket szeres buzának nevezettethetik [Dés; DLt].

lenyomoz ellopott állat nyomát követi; a merge pe urmele animalului furat; der Spur des gestohlenen Tiers folgen. *1777:* Ködmönösről egyszersmind Őt Szarvas Marhát, egj ejtzaka el lopván a' Tolvajok ... akkoron éppen ide Nyomoztuk felyűl rajtunk egj kis kerek Irtoványotskába ... onnan pedig le Nyomoztuk ... Fonti-

na Bátsuloj Nevü Forrásig [Resztolcs SzD; JHbK LVIII. 128].

lenyomtat 1. pecsétet nyom; a sigila/parafa, a pecetlui cu ceară roşie; Siegel/Stempel aufdrücken. *1770:* a Petset pedig vala veres Sponyol viaszra le nyomtatva [Orbai szék; BetLt 7].

2. (szőlőt) lehajlít; a apleca (viţa de vie); (Rebe) herab/hinunterbiegen. *1789:* a szöllőket a hogy lehetett s az idő engedte le nyomtattuk és jobb reszit el fedtűk, de még fedetlenis vagyon, de le vagyon nyomtatva [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

3. kinyomtat; a tipări; (aus)drucken lassen. *1705:* Istenben boldogult elnyugodott kegyelmes urunknak[a] föld színén való feküvéseknek delineatióját amint lenyomtatták, mint feküdt a majesztáson kinyútóztatva, kit mint vettenek környül az három koronák [WIN I, 462. — [a]I. Lipótnak]. *1879:* Azt hiszem, szüksége volt tárcára, s valamelyik szegeletből elérántotta s el sem olvasván lenyomtatta [PLev. 65 Petelei István Jakab Ödönhöz].

lenyomtatás '?' *1731:* Sok és nagj kőlcséget tétetvén az Nemes Város az Jég, és Szertelen Arviz miatt meg romlott s el szakasztott Gátunkon Ugy-annyira hogy már szinte érőleg érnők, ha el esett Marhai kőzött jobbacskán maradott Marhait kiki hárman, négyen őszve fogván szalmát földet hordana az őszve foglalt Gátnak le nyomtatására [Dés; Jk 415a].

lenyomul 1. letódul/vonul; a trece; zuströmen, sich hin/herabdrängen. *1653:* tovább a tábor nem mehete, hanem lenyomula Paratéjnál | A bassa inasa is szolla vellek, és ott a császár sátora körül való tágosságon szép halkal lenyomulánk, és ott tüzet csinálának a törökök [ETA I, 108, 129]. *1704:* az Magyar utcai házaknak az udvarát megjárván, lődöztek be az ablakokon és kivül is[a], és sokan a szentpéteri malom révin általjövén truppal a majorok közé, némelyek feljöttek, azután lenyomulának Szamosfalva felé [Kv; KvE 285 SzF. — [a]A kurucok]. *1792:* az Exponens Aszony dolgossai ... nem várták meg Bardocz Lajos Uramat, hanem le nyomultanak onnan az Exponens Aszonynak más szölleibe [Szentbenedek AF; DobLev. IV/692].

2. lezúdul; a se prăvăli; her/hinabströmen. *1771:* nállunk mint ezen Esztendőben ... ha nem annyi izbenis, de ott nem Lévén az ... Királyfalvi Malam hamaréb Le nyamult a Viz nemis dugult Annyira meg hogy Porondot hánnyan [Dombó KK; JHb XX/26.5].

3. le/megroggyan, süpped; a se prăbuşi; zusammensinken/brechen. *1723:* az Ádámosi gat miat ... az ár viz mingy(ár)t feltolyul s ott ă Dombai határra ă mint ki vét ... úgj borittya el ă Berket; mikor pedig az ă gat le nyomül, nem borittya e⟨l⟩ ollyan hamar [Királyfva KK; MbK 162]. *1738:* Nemes Városunk Malma Gáttya, minthogj erőssen le nyomúlván, hogj nagjobb ruinája Gátunknak ne következzék Concludáltatott ..., hogy minden marhás Embereink s jo Uraink ... azon Gáthoz vitessenek egj-egj szekér ágat, és egj egj szekér tövisset [Dés; Jk 498b]. *1752:* azon kő mellett érék Határ Halmotis mely a' sok szantás, és tapodás miá le nyomult [Szépkenyerüsztmárton SzD; Ks 39. XXIII. 3. 64]. *1770:* hallottam hogy azon malomnak also kerekei azért nem foroghatnak jol, hogy azon malom meg süllyedett, vagy le nyomult | és ollyan itéletben vagyok, hogy az gát erössen Le Lévén nyomulva, a Viznek az ereje a gáton menvén, annak az ereje hánta a Silip eleibe a parondat [Királyfva KK; JHb LXVII. 91, 108].

4. besüllyed/merül; a se cufunda; hin/heruntersinken. *1818:* hijába ellenzették a' Podárok, hogy gyalog emberek oly' sokan ne menjenek a' Hidasba, mert ... a' midőn a' Hidasost meg inditották a' Partol reá szőkdőstek ... alig menvén a' Hid a' partol edgy őlnyire mingyárt le kezdett ... nyomulni [Sülelmed Sz; IB].

lenyomulás 1. előrenyomulás; înaintare, pătrundere; Vorwärtsdringen. *1662:* a török nemzetnek hazánkba lett ennyire való lenyomulása s az erősségek elfoglalások által, és azokból a föld ennyire elbírattathatik és foglaltathatik, nyomattathatik vala-e? [SKr 622].

2. le/megroggyanás; prăbuşire; Zusammensinken/brechen. *1770:* Silipet ... sokszor renoválták süllyedésit és le nyomulását sem visgáltuk [Sövényfva KK; JHb LXVII/110].

lenyomulhat leroggyanhat/süllyedhet; a putea prăbuşi; niedersinken/brechen können. *1771:* ennek előtte circiter három esztendőkkel el szakadván a' Malom Gáttja Todor Tisztarto olj nagj kecskét vettetett alájja, melj miatt a' Gát tellyességgel le nem nyomulhatott [Sövényfva KK; JHb LXVII/175].

lenyugodik, lenyugszik lepihen; a se culca; sich hinlegen. *1647:* Mikor az dologh teortent en mar akkor hazamba(n) le nyugutta(m) volt [Kv; TJk VIII/4. 211]. *1710:* Kimegyen azért és a strázsákot kiállítván, maga[a] is lenyugszik [CsH 188. — [a]Gyulaffi László]. *1775:* ettzakának idején midőn Lenyugottanak, meg várta az kinevezett hogy az irt Strásák el alugyanak [Jára MT; DobLev. III/515. 7b]. *1831:* ottan a' Guja mellett meg állapodvan magamis ottan le nyugodtam [Dés; DLt 332. 10].

lenyúl, lenyúlik 1. lefelé nyúlik/terjed; a se întinde înspre jos; abwärtsreichen/langen. *1672:* (A föld) az Mocsár útra nyul le véggel [Faragó K; EHA]. *1699:* (A föld egyik vége) az orszag uttyara nyúl le [Dés; EHA]. *1721:* az szanto földek le nyulnak az utra [Asz; Borb. II]. *1732:* A Szölő Hegy felett a Kellési patakra nyulik le edgj darabotska tilalmas makk termő Csere Erdő [Szászsztjakab SzD; EHA]. *1798:* ezen erdő lenyulik az árokig [Gergelyfája AF; DobLev. IV/797. 25a]. *1800:* Itt ezen a' helyen el kezdve, láttzik egy árok torka, melly árok ... le nyul egészsz a' Szamos Vizére [Benedekfva Sz; BfR 58/21 Fodor Vaszali (67) col. vall.]. *1802:* a Gyarmati V. János Úr Curiájais éppen a patakig az utan által le Nyulik [Topasztkirály K; JHb LXXI/2. 38].

2. kinyúlik; a ieşi (în afară); hervor/hinausragen. *1772:* Az melly Fedélnek is Napkelet felől valo oldala hoszszan az Tornátzra le nyulik, és aszt bé fedi [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. *1797:* az ház mellet lévő Zsendejjel fedett árnyék ... le nyulik a nagy ház oldal kamarája ajtajának az also feleig [Kőrispatak U; Pf]. *1801:* a boltozatok szegeletein mindenütt ki furott fa tsők nyulnak le, mellyek a boltozásokrol a Vizet le botsáttyák [Gernyeszeg MT; TL].

lenyúló 1. lefelé terjedő/rúgó; care se întinde înspre jos; abwärts reichend/langend. *1735:* (A) Templom hellytől fogva a Csáni Ut(na)k bértzen levő tetellyére menő gyalog ösvenytől fogva, a Völgy torkaig a Fejér részre maradván ... ennek elleniben lévő egész északos oldal ... a Nagy rétekre le nyuló hegyfarkáig Samariai részre [Mezőcsán MT; DobLev. I/160. 10–1]. *1739:* az Kamarás nevű To felett napnyugotra néző oldal az Padura Popi völgyének torkáig és azon Kamarás to farka felé le nyulo bercz farkáig [Mezőcsán TA; EHA]. *1745:* által menvén ... a két Láb véginél lévő életskéjig és ki a Bérczig ... a tetőröl le nyúló Eletskéjig [Nagyida K; Told. 9]. *1752:* A' Farkas Völgyben le nyulö fetske tseglyes föld [Komjátszeg TA; EHA]. *1780:* a' Kodor Utzában ... a Szajka Patak felé le nyulo Város Utzaja ... szomszédtsagiban levö Veteményes, vagy is Gyümöltsös Kert [Dés; EHA]. *1835:* A Kertek megett ... a' Horgos nevezetű helyig lenyuló kaszállo Rét [Nagyiklód SzD; EHA].

2. lefele álló/nyúló; care este ieșită în afară; abwärts/hin/herabstehend/reichend/ragend. *1732:* (A ház) Sendely fedelit, két le nyulo eszterha tartok elegyes létzekkel tartyak [Nagyida K; Told. 11/70].

lenyúz 1. a jupui; ab/enthäuten. *1710:* Így fojták meg[a], fejit elütvén a bársony erszényben tevék, s a császárnak vivék, a bőrit pedig testiről lenyúzván, gyapottal megtölték [CsH 175. — [a]Kara Musztafa fővezért].

2. megnyúz; a jupui; abbalgen/schinden. *1586:* megh lria ... Az Juhokra my keolt, es pokularokra, Juhaszokra, Meny zenat eottenek az Iuhok, my legien fizetesek, Meny Juhot Niuzot le az zegheniek es egieb dolgosok Etelere [Kv; KvLt Vegyes III/21]. *1710:* a marhákot, ha lában vette be a militia ... mind bőre, fagyja odamaradott ajándékon, ha pedig lenyúzták is, a tisztek egynehány fontot ajándékon elvontak belőle [CsH 438]. *1849:* A Falusiak égy két Eves Tinot nyuztak le a' Tábor számára 14 pfr [Héjasfva NK; CsZ].

lenyúzat megnyúzat; a pune să jupoaie; abbalgen/schinden lassen. *1742:* Kapolcsi Mihály Ur(na)k ket jo Tehenit elis hajtatta a Tanács érette ... le nyuzatván el adatták husát [Mv; Told. 15/23].

lenyúzódik a se juli/zdreli; sich abschürfen. *1765:* Az én Atyámat ... a Gyekei Udvarhoz tartozando Csürkapu le esvén ugy ütötte volt hogy â bör â fejéröl a hata közepéig le nyuzodott volt [Gyeke K; Ks 5. XI. 10 Péter Horváth (81) jb vall.].

lenyűgöztetik szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: *szolgaságba ~* kb. szolgaságba leköttetik; a fi legat în slugărie; in Knechtschaft gebunden werden. *1848:* Az eddigi fejlemények után itélve ... a gaz camarilla működése oda irányozva, hogy előbb a magyar nemzet a szolgaságba lenyügöztessék [RevRTr III, 201 Gaál őrnagy Vörös Antal kormánybiztoshoz].

leocsmányít legyaláz; a defăima/ponegri; herabwürdigen, beschimpfen. *1637:* boitos Ersok ... tudom hogi oli hitetlen nieluü aszoni hogj ... akar meli teökelletes aszonit le rutit le oczmanit nielueuel [Mv; MvLt 291. 36a]. *1753:* Masokot szokotte azon Popa Nyikula meg verni és le otsmanyitani kivált kortsomákon? [Abrudfva AF; Ks vk].

leold 1. a dezlega; los/abbinden. *1584:* El mosoliodek hogy monda(m) hogy el vezet a' Mazagh es ozta(n) a teobbitis le oda, es azt monda hogy az twzheoz vety be [Kv; TJk IV/1. 219]. *1640:* mondanak az Nadasi Palne Azzoniom emberj od le az kötelet ad visza es ugy oda le [Vista K; RLt 1 Demeter Gaspar (70) jb vall.].

2. kiold; a desface/dezlega; aufschnüren. *1600:* az battiais ... ream ieőtt zanamra ... zanomrol le olta lanczomat, famat le akarta rola wetni [UszT 15/75]. *1765:* Görög Kosztántin az Fiával edgyüt Kis Mihályra támadának, s ugy meg szoriták az Nyakravalojával, hogy ha oda nem futattam volna, szépen meg fojtatták volna, hirtelen ugy odám le az Nyakravalot s ugy taszitám felre az Görögöt s az Fiát [Marosbogát MT; Mk V. V/97 Tot Pál (48) malommester vall.].

3. (övet, kardot) lecsatol; a descinge; abgürten/schnallen. *1638:* Az szeki ember Katona Peter mikor oda ada Szabo Hudi Giörgjnek az tüszöt ... le oda az derekarol, Szabo Geörgy eözve tekergete s el uiue [Mv; MvLt 291. 159a]. *1765:* Az összel a Teleki Ádám úr leánya lakadalmában ... ott volt[a], s egy nagy széles kard volt az oldalán, melyet nem oldott le mikor táncolt is [RettE 188. — [a]Dujardin József]. *1776:* ki jöve Butyka István s látám, hogy a nadrág szijja le vala odva és fel kerekitté magára [Kovászna Hsz; HSzjP Kovács Andrásné Judit (60) lib. vall.]. *1797:* Maga a Hadnagy Ur le oldá a derekán levő Dészüit Antalnak, ha benne nem volna az örök ára [Uzon Hsz; i.h. Kerekes Joseph (56) gy. kat. vall.].

4. (kioldva) lekapcsol; a dezlega (luînd jos); (aufschnürend) losbinden. *1629:* Zathmari az lorol az Turbat le otta [Kv; TanJk II/1. 44]. *1710 k.:* A legény turbámat leoldá s a lovat elvivé [BÖn. 584].

5. kb. leakaszt; a desprinde (luînd jos); ab/herunterhängen. *1749:* két Szalonna el veszett az Kankoját melyel fel volt akasztva le oldották és az hol az elött állott ismét oda akasztottak [Kövesd KK; ApLt 1 Sükösd István vall.].

leoldás dezlegare; Los/Abbindung. *1733:* Az ö Ura Semmit Sem fel a' harang kötelé(ne)k le oldásáért [Hévíz NK; JHbT].

leoldhat kioldozhat; a putea dezlega; los/abbinden können. *1710:* A jeleink ... az vala, hogy bal kezünköt keszkenyővel általkötöttük. Erősen oda lévén kötve, hirtelen nem oldhatám le, hanem a farkasbört ráforditám [CsH 228].

leoldozhat a putea dezlega/desface; auflösen/schnüren können. *1793:* a' Férjének pedig Derekara vrkolt kötelet le-nem oldazhatvan [Dés; DLt az 1799. évi iratok között].

leolvad a se topi; abschmelzen. *1779:* a' pénzt ... az Ötves ... meg-probalván ... midőn a' tüzben tette, tsak hamar az ón rólla le-olvada [Kv; SLt XL Lázár István Suki Jánoshoz].

leolvas 1. megszámol; a numära; (ab)/durchzählen. *1599:* Vettünk ismegh az templum awagy kamaraknak zwksegere tiz ezer hat zaz niolczwan sendelt ... Hogy azokat le olúastak, attünk ... d 14 [Kv; Szám. 8/XVI. 33]. *1638:* le olvasak az ketszaz hatua(n) vasat, az szekerreöl el uiuek [Mv; MvLt 291. 165b].

2. (pénzt) leszámol; a numära (banii); (Geld) hinzählen. *1632:* le oluasa egj nehani forintot Tariznia Gergeli [Mv; i.h. 290. 94a]. *1711:* (Az) Emptor eo Keeme le olvasván azonn ház(na)k mostani alkalom szerint valo arrat [Kv; DE 2]. *1777:* (A) negyven Vonás forintokot ... Kováts Ferentz Ur szép fojo Marias pinzöl leis alvasa [Mezőbánd MT; MbK X. 49]. *1801:* léis olvastam jo follyo Ezüst pénzül [Dés; DLt 12/1806]. *1845:* mely ... summa pénzt az az 350 v. magyar forintokat mi eléttünk T. Kováts Sándor Ur T. Martonosi Kádár Lajos Urnak le olvasván felis veve [Bözödújfalu U; Borb. II Bözödi László István székely ns nyil.]. — L. még RettE 301.

leolvasás (pénz) leszámolás, lefizetés; platä, achitare; Hinzählung, Abzahlung. *1800:* 29 V.Forintokba azon régi Vásott Kopott Mentét reám tudta, sürgetvén tsak hamar azon 29 V.Forintoknak le olvasását [Torda; TVLt Közig. ir. 362].

leolvastat 1. megszámoltat; a pune (pe cineva) să numere (ceva); (ab)/durchzählen lassen. *1595:* Vettünk ... harom zekeren 20000 huzoneot sendelt ... Hogi a' sendelt ... le olúastatuk ... Attünk 2 legennek f. — /12 [Kv; Szám. 6/XIII. 39].

2. (pénzt) leszámoltat; a pune (pe cineva) să numere (cuiva banii); (Geld) hinzählen lassen. *1592:* Ezen borokat uitetik vala uelunk egienesen vasarhelire kinek az penzet leis olwastatta(m) vala ... keölteöttem rea megh vendeglettem f 0 d 32 [Kv; i.h. 5/XIV. 96 Eppel Péter sp kezével].

leomladozik ledüledezik/omolgat; a se dărîma încetul cu încetul; nach und nach zusammenfallen/stürzen. *1675:* arrais szuntelen es jo vigyazasa legyen, kö rakása le ne omladozzon [Fog.; UF II. 676 Bornemisza Anna ut.]. *1681:* Az Ebedlö palota, es nagi Tornacz ... oldala-is már ä Tornacz talpfaja alatt le kezdet omladozni [Hátszeg; VhU 600]. *1730:* magam Házaimnak meg falai is le' omladoztak [Folt H; BK sub nro. 140 özv. Folti Bálintné Jósika Mária végr.].

leomladozott 1. összedüledezett; care s-a dărîmat; zusammengestürzt. *1647:* egy rosz reghi le omladozott keo haz [Megykerék AF; BK 48/16]. *1801:* A Leomladozatt Udvar Ház [TL].

2. lemáladozott; care s-a scorojit; abgebröckelt. *1761:* (A szoba) le omladozott tapaszu, az essö mián meg rothadozott gerendázata, és majd egészszen a rothadás miatt el hulladozott padlása [Pagocsa MT; JHbK LXVIII/1. 14–5].

leomlás 1. össze/ledöles; dărîmare, năruire; Ein/Zusammensturz. *1723:* Egy nagy kö lábokon állo házotskára járo le omlásra hajlando Tornácz [Boldogfva H; Born. Vegyes I. 16. F]. *1777/1781:* (A) Templomnak belsö készületi, Botozattyának le omlásával le Szedettek [Alparét SzD; JHbK LII/4. 10]. *1883:* A középületek jó állapotban vannak a tornyot kivéve ... az egész torony tetözetet újra kell alakitani, különben leomlástól lehet tartani [A.szentmihályfva TA; ETF 107. 32].

2. lesuvadás/csuszamlás; alunecare; Her/Hinabrutschen. *1834:* a sűlyedékeny 's forrásos halmok le omlásai [Dés; DLt 504].

leomlik, leomol 1. le/összedöl; a se dărîma/prăbuşi; einfallen/stürzen. *1585:* Molnar pal vallia ... Zabo ferencz ... engem kere hog Achokat zerezzek, mert az oldalais[a] le omlot vala [Kv; TJk IV/1. 426. — [a]A háznak]. *1588:* eo kgmek el vntak az sok feo feo Nemes zemelieknek panazolkodasat az varosra valo zidalmokat, Azonkeppen Varosbely Attiankfiaynak az keomyweseknek tudatlansaga miat Nagy karwallasokat es Maghzatinak keserwes veszedelmeket Mert ha mit Epitenekis Sacczoltatassal Epitik gondwiseletlenewl, Es hol vgjan az Epites ideie keozt le omol [Kv; TanJk I/1. 60–1]. *1665:* ha hamar időn megh nem fedik mindenestöl le omlanak [Baca SzD; LLt 1/8]. *1676:* ajto mellynek felső küszöben vagion egy darab kő rokás, leis omlatt benne [Sárkány F; UF II, 753]. *1726:* a kis ház s öldat bot ... Sátorának édgj darabja le omlott [Ne; DobLev. I/124]. *1756:* a Tüzhely Teglabol raköt oszlopokra, vagyis Lábakra rakatott a közepsö oszlopa egészen keresztül Szakadot, ugj hogy ha meg nem erösitettik félö ne egészszen kementzestöl le omollyék (így!) [Branyicska H; JHb LXX/2. 19]. *1842:* A' mult évben a' fürész malom viz felöli fala le omolván, a fürész kerék gerendelyet oda nyomta-é [Kv; KmULev. 2 László János mérnök kezével].

2. lehull/válik; a cădea jos, a pica; hin/herunterfallen, sich abtrennen. *1656:* ezen haznak ... meszelese le omlott [UF II, 172]. *1852:* A' Kö Kapu féltöl kezdve, a' Dudva felé nyulo Kö Kert tetejéröl mint fedél nélkülliröl több kövek le omlottak [Dés; DLt 1248].

leomló lezúduló; care se prăvăleşte/revarsă; herabströmend. *1815:* A' más hellyeken lévö Földekben ... a' magos koposz oldalakról le omló viz szokott kárt tenni [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19 Conscr.].

leomlófélben le/összedölöfélben; (care este) gata să se dărîme; dem Einfallen/stürzen nahe. *1581:* keryk eo kgmet biro vramat hogy ... kerie(n) segitseget [a] Az varas falanak epwletyre ky immar vgia(n) le omlo felbe Al [Kv; TanJk V/3. 234a. — [a]A fej-töl]. *1656:* Az ... süteö kemencze megh vagyon ugyan da (!) azis le omlo felben áll [Fog.; UF II, 96]. *1747:* Az Falu also vegiben ... puszta Sessio melyen vagyon egy igen kichin kunyo forma regi hazacska le omlo felben [Kilyén Hsz; LLt Fasc. B. 20]. *1755:* Az harangláb pedig éppen leomló félben vagyon [Vajdasztiván MT; ETF 107. 24]. *1807:* Az hatulso ház le omlo felben [Dés; BetLt 6 Gyergyóújfalvi Nagy Ferenc aláirásával].

leomlólag leomlófélben; (care este) gata să se dărîme; dem Einfallen/stürzen nahe. *1696:* az Regi Csürös Kert-b(en) vagyon egy le omlolag allo Csürben Öreg Fenyu Fa no 36 [Bethlen SzD; BK].

leomlólan le/összedölöfélben; gata să se dărîme; dem Einfallen/stürzen nahe. *1570:* Az plebanos haza ... le

omlolan vagion ... Ne varnak nagiob Romlasat [Kv; TanJk V/3. 23b].

leomlott 1. ledőlt; dărîmat; niedergefallen. *1572:* Az mykor Erkeznek az leh omlot keofalt rakassa fely eo k. biro vram [Kv; TanJk V/3. 64a].

2. összedőlt; prăbuşit, năruit; eingefallen, zusammengestürzt. *1600:* Az kik az le omlot Clastrom eleot valo teglakat az scholaba hordottak eoteon fizettwnk d 60 [Kv; Szám. 9/IX. 39]. *1656:* Vagion az kamaran ... egi parazt reghi le omlott kalihas kemencze [Fog.; UF II, 160]. *1676:* Vagyon it egy le omlot kályhás kemence a casamataban [Fog.; UF II, 706]. *1841:* egy félig le omlott nyomoru Házacska [Dés; DLt 736]. *1814:* a' Borbereki le omlott Vár alatt le folyo patakon lévö egy köjü Malom [Borberek AF/Mv; RLt 0. 3].

leon-batiszt linon (fehéritett lenbatiszt vászon); linou, linon; Linon (feinfädiges Gewebe aus Leinen oder Baumwolle). *1797:* 9 Sing Leon-batisz [Mv; Told. 19].

A jel-re l. Károlyi László, Szövö-fonóipari ... lexikon. Bp., 1943. 66.

leont 1. (lábáról) lever; a doborî (pe cineva de pe picioare); niederschlagen. *1592:* Kechkemeti Georgi ... vallia ... latam ... Chizar Mihali ... Nyreo Istuannal le ontak Tamast, es vgi tekerek ki nehezen az zabliat az legini kezebeol [Kv; TJk V/1. 256].

Szk: *~ják egymást. 1592:* Catalin Keomiues Mihalne vallia: Mikor az haborusag indult eleozeor Balint es Jakab keozeot ... latam hogi hazunknal le ontottak egimast es mind eggik s mind masik valtig verik, tiparoliak egimast [Kv; i.h. 266].

2. lebont; a dărîma; niederreißen. *1699:* az konyha szerbe valo hazat le ontottak, elis hordottak az oldalait [Rücs TA; KvAkKt Mss 344].

3. ledönt/ront; a răsturna/doborî/dărîma; umstürzen/niederreißen. *1843:* akkorara nöt a' Nyárád és Maros hogy ezen rendbéli ember akkorának nem érte ... házokot ontatt le a Faluba [Nyárádtö MT; SLt évr. Szász Ferenc P. Horváth Ferenchez].

4. ki/ledönt; a doborî; fällen, umlegen. *1794:* Tser és tölgy fákat látom ontottak le annyit hogy csudalkozasra méltó [Nagykrisztolc SzD; JHb].

leopárd leopard; Leopard. *1619:* az kapitán pasa az tengerről hozott nyereségből vive a császárnak ajándékot ... Harmadrendben hét szekér, azokban egynéhány leopárd, egyéb külömb-külömbféle drága marhák, két pezsmamacska, két strucemadár [BTN[2] 377].

leopold-tallér Lipót császár-tallér; taler emis de împăratul Leopold; Kaiser Leopold-Taler. *1824:* egy Leopold-Tallér [Dés; Újf. I Újfalvi Samu hagy.].

leoszlik, leoszol 1. szétoszlik; a se împrăştia; auseinandergehen. *1704:* tizenegy óra tájban éjszaka az urak leoszlattanak | a statusok leoszlattanak | (Az) izenetet Haller István uram a statusoknak proponálá, es ezután leoszlának megszomorodva [WIN I, 104, 120, 303].

2. feloszlik; a se dizolva; sich auflösen. **Szk:** *az ország ~.* az országgyűlés feloszlik. *1704:* az ország megszomorodott lélekkel leoszlék [i.h. 87].

leöl 1. megöl/gyilkol; a ucide/omorî; töten, ermorden. *1851:* el nyomaradatt beteges özvegy aszszony vagyak ki vagyak rabalva éppen a leg veszedelmessebb helységbe M igenbe[a] laktam egyetlen fijam gyámalam a' gyilkasak le ölték [Ó-Torda; DobLev. V/1321. — [a]AF].

2. (állatot) levág; a tăia; schlachten, abstechen. *1844:* azt az egy disznot a' mely ... a' hizoba volt, jo lenne le ölni [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

leöldöstetik (állat) levagdaltatik; a fi tăiat/sacrificat; abgeschlachtet werden. *1662:* Foltostól egynéhány úttal ... a várnak belsö piacára ... fácánok is szokatlanol és hallatlan például bejönek és ott benn fogdostatnak, leöldöstetnek vala [SKr 629].

leölet (állatot) levágat; a pune să taie (un animal); (ab)schlachten lassen. *1813:* a Sertéseket ... le öletyük és be külgyük az aprolekot [Perecsen Sz; Szentk. Botos Péter gr. Korda Annához]. *1844:* azt az egy disznot a' melynek egy malatza van ... öresd le [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. *1861:* 9ik Augusz(tus) le ölettem egy fekete Juhot az arato káláka szamara [Sorostély AF; TSb 24].

leöletett levágatott (állat); tăiat, sacrificat; geschlachtet, abgestochen. *1820:* 'A több versben le öletett sertéseknek Hájaibol a Koltsárságnak által adatott ... 4 Háj [Déva; Ks 105. 157].

leönt a uda cu apă (pe cineva); jn be/übergießen. *1638:* Hallottam elege valo panaszolkodasat Lakatos Giórgjnenek hogi mikor Giermek agjaba(n) fekût az pinczeben uizet (így!) leönteöttek s be is huddoztak rea [Mv; MvLt 291. 164b].

leőrlés kb. lefolytatás; a da curs; Aus/Durchführung. *1792:* biztam vala ... Testvér Bátyámra ... azt hogy M Bándi kevés minket illető portiotskánkat ki vévén onnan ... és jobbatskán el adván a' mit abbol kaphatunk, tehát ... follyo Caussáinknak le örlésére forditanok [Mezőbánd MT; MbK XII. 84].

leőröltet kb. (vizet) elfogyaszt, leapasztat; a face să scadă (apa); (Wasser) sinken/fallen lassen. *1716:* Szorgalmatos gongja legje(n) a Tokrais hogy a hirtelen valo árviz a gáttyát le ne szakaszsza és sem Télbe, sem nyárba a vizet ige(n) le ne öröltesse [Szászerked K; LLt].

lep vhol talál, *táj* kap; a găsi; ertappen/wischen, überraschen. *1653:* estenden kimenvén reájok, az ágyokban lepték öket a kiket felirtanak volt | azon kérének bennünket, hogy kötélen vonogassuk öket a falon fel, mert ott lepi öket az ellenség [ETA I, 46, 77 NSz]. *1657:* mi is nem mulatozhatván, ugyan mégis feleset ott lepett az ellenség [KemÖn. 213]. *1660:* harmadnapja, hogy ... csak alig szaladánk el Nagy-Falurúl[a], hogy ott nem lepnek az törökök [TMI. I, 354 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz Csekéről (Szt). — [a]Sz]. *1710 k.:* ha ágyában, táborában lepi, annál rosszabb [BÖn 766].

lép, lépik 1. *átv is* a păşi/călca; treten. *1642:* nem lipet arra a feöldre ahun fekeöt az holt test [Sajókeresztúr

SzD; BálLt 82]. *1662:* az ország a fejedelemmel magával való egyértelmbül, a nagy kényszerítő szükséghez képest, arra lépni kénszeríttetett vala, hogy a fejedelem magát a fejedelmi méltóságtól megüresítvén más fejedelem választassék [SKr 391]. *1785:* tudom bizonyosson, hogy egyszeribe nem fog lépni, egyszeribe mindent ugy meg tselekszik, a' mint meg tselekedheti [Mv; BálLt 1]. *1879:* Nehogy azt véld, hogy ... nem láttalak én már abban nagy fás sorban ... sétálni a feleségeddel kartőn, nagyokat lépve [PLev. 58 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Szk: *alkalomra ~* egyezségre lép, egyezséget köt. *1674:* a fen megh irt Familiabol allo szemellyek ... illyen vegkeppen valo fel bomolhatatlan megh egyezésre és alkalomra lepenek [Havadtő MT; BLt 11 Isák György kezével]. *1762:* Minek utánna némely N. Enyedi Lakosok Toroczkó Várossának Határán ezüst Bányát kivántanak volna dolgozni ... B. Thoroczkai István Familiánk képében lépett ilyen alkalomra és conditiokra[a] [Torockósztgyörgy TA; TLev. 8/7. — [a]Köv. az egyezség szöv.]. *1806:* azon árulo Bolt iránt, mely ... ujjonában épittetett ... alkalomra léptünk [Km; KmULev. 3] ✱ *békességre ~. 1798:* én Jánosi Péter urammal Litis intermedio a' Thordai Tanáts előtt békességre léptem [Torda; Borb. II Kolosvári N. István kezével] ✱ *cserére ~. 1798:* egy felöl ... Bornemiszsza Anna Maria Ur Aszszony ... más felöl ... Zágoni Mlgos L. Baro Szentkereszti György Ur ... mi elottünk illyen ... fel bonthatottlan egyezésre cserére lépének[a] [Adámos KK; JHb XIX/61. — [a]Köv. az egyezség szöv.]. *1819:* Dobolyi Sigmond Ur Mező Csáni[a] portioját ide közel kivánván Cserélni ... Gerendi Sándor Ur pedig akinek viszont M. Csánban szép ki terjedése vagyon (így!) örömöst accedalvan a Cserére, edgy mas között lépének ily meg masolhatatlan Cserére[b] [Nagylak AF; DobLev. V/1025. — [a]TA. [b]Köv. a részl.] ✱ *egyezésre/egyezetre/egyezségre ~. 1766:* (A) törvenyes Processusnak bizontalan ki meneteletöl tartván eö Naga ... lepenek ... egy más között illyen meg másolhatatlan ... edgyezésre [Mv; JHb XIII/55]. *1803:* sok közbe jött akadállyoknak el hárintások után menének és lépenek a két felek ... egyezésre [Kvh; HSzjP]. *1841:* az alább Coramizálando Regiusok elött, léptünk egymással az alább irt eg(g)yességre[a] [M.zsombor K; Somb. II. — [a]Köv. részl.]. *1867:* T. Pálfi Lajos bátyám nállam vala, hogy ... Zári Simonné által birato Jószágok el adása felöl végső ügyezetre lépjen [Bözödújfalu U; Pf Kovács Sándor Nagy Károlyhoz] ✱ *komplanációra ~* megegyezésre jut. *1816:* mindkét felek a költést eltávoztatván ... önként való magak jó akaratjokból jobb kezek beadásával és lekötésivel lépének ilyen atyafiságos complanátióra és osztozásra[a] [Szárhegy Cs; RSzF 243. — [a]Köv. a megegyezés feltételeinek fels.] ✱ *kompozicióra ~* egyezségre lép. *1761:* Szénási Josephné Aszony(na)k Circumsp(ectus) Dési István ö Klme ellen bizonyos arany munka béli kára proponaltatvan ... léptenek illyen compositiora[a] [Kv; PolgK 43. — [a]Köv. a részl.]. *1829:* már ezt igy tudva sem nem adunk semmit a kezünknél lévö T. Halmágyi Károlina aszszony Vagyonnyaira, sem pedig semmi Compositiora vele nem lépünk [A. esküllö K; RLt 0. 2] ✱ *kondicióra ~ → alkalomra ~* ✱ *kontaktusra ~. 1785:* mennyi ideje már annak, hogy ... Contractusra lépett ezen Hellység az Földös Uraságval? [T; TLev. 6/1. 2a vk]. *1801:* az özvegy Zsidoném igaz Plenipotenciáriusát hozzám küldvén, azzal más contractusra léptem [Kóród KK; Ks 68. 49. 41 gr. Kornis Gáspár lev.]. *1827:* M. Szakálli Szirb Todor és Styop Jon ... vásárt tettek, és meg alkuttak — mely edgyezésröll Contractusra léptek [Mezőszakál TA; TLt M. Szakálli Török Sámuel Helység Notariussa kezével] ✱ *kötlevélre ~* 'ua'. *1856:* vellek lépvén ezaránt kötlevélre [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.] ✱ *megegyezésre ~. 1780:* hogy ezen Törvénykezesböl következett több izetlenségek magam és maradekimra nézve továbbis ne harapozzanak ... önként és magam jo akaratombol léptem illy állando és meg masolhatatlan meg egyezesre [Ne; DobLev. III/545. 1b] ✱ *osztozásra ~. 1807:* Hazarukulván az háborúból Gáspár Kristóf, osztozásra lépének, mint két testvér atyafiak [Szárhegy Cs; RSzF 241] ✱ *vásárra ~. 1835:* lépének mi eröttünk az alább irt, állando, és meg másolhatatlan vásárra [Mv; DLev. V. A 4].

2. *átv is* megy; a umbla; gehen. *1801:* A Majorság Török Buza Kas ... jo nád fedelü, 12. Szál Fenyö fa Deszkákkal az ajjakon valahon lépik az ember [Nagynyulas K; DLev. 5] | Geometra ö kegyelmének szorosson imponáltassék, hogy se a mérésben se a proportiok kitsinálásában a sokszor emlitett Deliberatumok értelmén tul tellyességgel ne lépjék [M.zsombor K; Somb. II]. *1839:* Szandman Károly ... bal lába, a' térdin alól nyomorék, hogy midön lépik is kaszál vele [DLt 290 nyomt. kl].

3. vhová belép; a intra; (hin)eintreten. *1671:* ha Erdély határiban léptek volna az német, mind mi és az török rajtok löttünk volna, s ezután is az szerént lenne [TML V, 508 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1729:* Minemü hirek follyanak felöllem oda bé ... semmi sincsen azon dologba, hogy pedig eretnek lepjen hazomba, az I(ste)n soha se adgya [ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához Nsz-böl]. *XVIII. sz. e. f.:* ă két Contignatioiu Kö gradicson fel menvén, ă piac[a] mellett léptünk a' Leányok réghi nagj házaba(n) [Gernyeszeg MT; TGsz 42. — [a]Az udvar]. *1758:* Ezen Palotárol audentias kis palotába léptünk | Ismét Lépvén az Őregaszony és frajok házába [Déva; Ks 76. IX. 8]. *1861:* éppen mikor a' hivek a Templomból jöttek ki O. Fenesen mondhatni tüz tengerbe léptek [Gyalu K; RAk 64].

4. lépked; lépeget; a păşi; gehen/schreiten. *XVIII. sz. eleje:* A melly Lonak ă marján alul van megesve a nyaka, nem tanácsos hoszszu utra ă felén indúlni, az illyen ló ă menyiszer lépik, annyiszor a fejivelis rea inti [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1718:* emez régib Ménj Lo ... de semmi járása, Lépése nincse(n) mint az Szászok Lova ugj lépik lassu ügetéssel [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1852:* A' kitsi Pákei Titi ... még néha egyedülis lépik [Kv; Pk 7].

5. vmibe lép; a călca în ceva; irgendwohin treten. *1584:* Hallottam vala hogy akiheoz gianosag volna az bozorkansagbol a' laba Niomaba kellene lepny es meg zolalna [Kv; TJk IV/1. 278].

6. *lépten ~* gyorsan terjed; a se extinde repede; schnell um sich greifen. *1811:* Lépten lép egy Házról másra a' Tüz özön [ÁrE 17].

7. vhová (hirtelen) távozik; a pleca repede dintr-un loc; irgendwohin (schnell) fort/weggehen. *1562:* 1529 esztendőben Szulimán török császár mikor meghallotta volna, hogy János király országából kifutott volna ...

igiré arra magát, hogy őtet esmét székibe ültetné; annakokáért harmadfélszáz emberrel Buda alá feljöve — ki előtt Ferdinandus Németországba lépék [ETA I, 13 BS].

8. vhová kerül; a ajunge undeva; irgendwohin gelangen/geraten. *1704:* Ha ezek nem estek volna, nem lépett volna az dolog az énhozzám másunnét [WIN I, 176–7]. *1820:* Lajos most Pőesisre[a] lépik [Kv; Pk 7. — [a]Ilyen elnevezésű osztályba].

9. vmibe kerül/vmire jut; a ajunge într-o anumită situaţie; irgendwohin/in einen Zustand geraten/gelangen. *1823-1830:* ők nékem akármilyen állapotba lépjem, esztendőnként 400 Rhf-ot fizessenek [FogE 216].

Szk: *grádusra ~*. *1778:* Másnap elmentem mind Szakmári, mind Bodoki uramhoz ..., de soha bizony nem convicálhattam őket ... Ilyenek a papok, ha valami gradusra lépnek [RettE 385] ✱ *viszonyba ~*. *1849:* Mondja meg a nő, hogy lépett viszonyba Kelemen Bénivel ...? [Kv; Végr. Vall. 12 vk].

10. vhová vezet; a (con)duce undeva; irgendwohin führen. *1744:* értűnk a Palota alatt lévő nagy pinczére mellynek torkába lépik 4 fa grádits [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

11. *átv* vmilyen lépést tesz; a face paşi; irgendeinen Schritt machen. *1676:* Az Jósa követségéről írni kellene talán Vesselényi uramnak, ne gondolkozzanak, mert ellenek való dologra nem lépik ő nagysága [TML VII, 176 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz és Székely Lászlóhoz]. *1726:* erre Ngod mint meg bantodot fél, nehezen lépik [Kv; ApLt 2 Henter Dávid Apor Péternéhez]. *1796:* Az All Peres Báro, minekelőtte ezen Perben tovább lépnék, ki fogást tészen a' fell Peresek(ne)k fell Peressége ellen [Mv; TLev. 5/16 Transm. 14 tábl.]. *1798:* a' tisztelt Groffne ... tehetné, hogy ezen alkalmatossággal, ezen ujj Conscriptiora ne lépjék [Gergelyfája AF; DobLev. IV/797. 1b].

12. *átv* túllép/megy vmin; a trece de ceva; etw. überschreiten. *1667:* Erről való ő nagysága kegyelmes parancsolatjában egyet elküldtem Kegyelmednek ... azokból is ki látszik, melyen kivül lépnem nekem szabad nem volt [TML IV, 169 Baló László ua-hoz]. *1677:* a magyarországi dolgok viselésében az urak ő kegyelmek tetszésén kívül lépni semmiben sem czéloztunk eddig [TML VII, 538 a fej. ua-hoz]. *1710 k.:* a gubernátor ... írja ..., hogy a substitutio határán kívül olyan messze lépett, és a gubernium hire nélkül nemes embereket fogatott [BÖn. 878]. *1785:* mig az Uralkadásnak kévánsága ezeken az Törvényeken fellyül nem lépett addig ezen Hellységb(en) semmi viszálkodásak, és Egyenetlenségek nem voltanak [Torockó; TLev. 6/1. 22a].

13. *átv* vmire elhatározza magát; a hotărî să facă ceva; sich in einer Sache entschließen ; vmiben dönt; a decide în privinţa unui lucru; in einer Sache entscheiden. *1619:* Ezeknek az Úristen ilyen successusát adván ... újabban léptem az budai segítségre [BTN 302]. *1699:* Mint hogj Sebesi János arra lépett, hogj a' T. Eccl. házát remitallya, a hét száz forintokat refundallya az Ecclának [Kv; SRE 61]. *1703:* az Nemes Ország ... Lépett ... a leg közelebbik Gyülesben arra, hogy az egeszsz Országra ahoz illendő Instructioval bocsáttassanak a Harom Natiobol Investigatorok [UszLt IX, 77, 61 gub.]. *1746:* erre nézve kellet az Uraságnak arra lépni, hogy azon Praediumot ... a' Dominalis Faluk közőt fel oszsza [H; Ks 92. II. 1]. *1817:* készek Vagyunk, Meg Mutatni, Az Erdő körűl valo halmazásakat, halomrol halomra, Tessek az Uraknak el jőni ..., de a fen irt Bartos Urak arra nem lépének [Albis Hsz; BLev.].

Szk: *igéretre ~*. *1657:* annyéra méne az dolog, hogy az fejedelem ily igíretre lépék: hogyha az tizenhárom vármegyéket apprehendálhatja ... annuatim ... negyvenezer tallérokat adjon [KemÖn. 193] ✱ *rezolucióra ~* döntésre jut. *1664:* római császár ő felsége kegyelmességében sem mi, sem az országnak statusi nem kételkedünk és ahoz való nagy bizodalomtúl viseltetvén, léptenek az regnicolák az Rottal uram által be küldött punctumokra való resolutiora [TML III, 280 a fej. Teleki Mihályhoz].

◇ **Szk:** *életbe ~* a întra în vigoare; in Kraft treten. *1862:* mennyiben lépett életben Egyházainkban a' ki küldött képviseleti rendszer [Gyalu K; RAk 70] ✱ *érvényen kívül ~* érvényét veszti; a-şi pierde valabilitatea; seine/ihre Gültigkeit verlieren. *1859:* (A) Szerződvény ... a' mai nappal érvényen kívül lépik [Kv; HG Eszterházi perek] ✱ *hával ~* hával/óvatosan válaszol; a răspunde prudent; vorsichtig antworten. *1669:* Kapikia Bőer Sigmond Instructioja ... Ha mit pedigh ellenünk, vagj ez haza elle(n) panaszlo felek(ne)k vadlasokra kelletik felelni arra hával lépijék (!) [Törzs. fej-i instr. Bőer Sigmond kapikiha számára] ✱ *házassági életre/szent szövetségre/házasságra ~* házasságot köt; a încheia o căsătorie; mit jm die Ehe schließen. *1819:* Nagy Sándor — Impraegnálván Halász Susánnát, és attol gyermeke is születvén ezen hibaját azzal tette jová: hogy az impraegnált személyel törvényes Házassági eletre kivánt lépni [Dés; REAk 31]. *1827:* Férjemmel Nemes Sáska András Urammal 36 Esztendeje a miolta Házassági életre léptem [Torda; TLt Praes. ir. 418]. *1841:* Branyitskai Liber Báro Méltoságos Josika Josef nőtelen Ur ... és Tekintetes Marillai Héléna Kis Aszszony, egymással házassági Szent Szövetségre kivánván lépni ... dispensaltatik [Ne; Végr.]. *1848:* ellenzette hogy fia a' szegény néhai Erszényes Máriával hazasságra lépjék [Mv; KLev.] ✱ *nyugalomba ~* nyugalomba/nyugdíjba megy/vonul; a ieşi la pensie; in den Ruhestand gehen. *1866:* Az Agyagfalvi ... 50 évet hivataloson tul élt meg világtalanodott Pap fél fizetéssel nyugalomba lépett | a' 44 évet szolgált T. Pap fél fizetéssel nyugalomba lépett [Gyalu K; RAk 108, 114].

lép[1] splină; Milz. *1657:* hagymázos nyavalyába estem vala, ... egykorban meggyógyulék azon nyavalyából, de azért az lépem igen megkeményedett vala [KemÖn. 185]. *1724:* Laczika csak fajtattya az Lepit bizony gyengecskén vagyon ... az lepe' fajdalma miatt az nadragat fel nem vonhata [Nyujtód Hsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. *1797:* az egyik Lo ... meg döglött tegnap a Lépe genyetseges és egy resze el volt rothadva [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. *1840:* minden nap egy morhát ki vág — esztendei fizetése 42 ft, minden marhátol apadás titulussa alatt fel vétetik máj, lép, két vese, deák petsenye, fejér máj [Kv; MészCLev.]. *1844:* a' lábom ... a' lépem 's májjam fájni kezdet a' hideg ki lelt [Kv; Pk 6]. — L. még BÖn. 578.

lép[2] fagure; Bienenwabe, Honigscheibe. *1558 k.:* annak utanna[a] ted ezt[b] ez szoroth egy hideg Maruany kore

es Mingiarast meg co(n)giellaltik es lezen vllian, Minth egy lep [Nsz; MKsz 1896. 285–6. — [1]A fözés után. [2]Az olajos kénkő keveréket]. *1649:* Egj kosarbol az Mehe ki holt czak az Lep maradot Nro 1 [Kv; Szám. 26/VI 500–1]. *1725:* A megh döglött méhek lépeiből percipialta(m) litr 1 1/2 [Kv; i.h. 54/IV. 13]. *1736:* Ures méh kosár 2. mellyekbe szároz lép van tsak [Székelyföldvár TA; CU XIII/1. 289]. *1796:* Lép tíz ... kettő meg evődett [Doboka; MkG]. *1823:* 20a Aprilis Mikor a Méheket Meg tisztítottak vagyis Meg Metzették azoknak lépéébol olvasztatott viasz 5 font [Budatelke K; Born. F. Ic]. *1829:* El döglett Méhek lépit ki fözve lett viasz 3 1/2 Font [Pókafva AF; i.h. Bod László tt szám]. — L. még SKr 70.

lép[3] madárlép; clei (de prins păsări); Vogelleim. *1789:* Egy hitván Cseberbe madarászni valo Lép Rf — xr 30 [Mv; ConscrAp. 6]. *1860-1861:* Cserjék ... Megjegyzendők még azon terjedt száru s átlátszo gyöngy formáju bogyók, melyek leginkább a vad alma, kevesebbé a cserefákon láthatók, lépnek készítik [Benkő,MszIsm. 14–5].

lepadátus szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *popa* papirendet elhagyott pap; preot care a abandonat tagma preoţească; aus dem Priesterstand ausgeschiedener Pfarrer. *1719:* Ez előtt valo esztendőkben, én Szolga lévén Popa Jakob Romannál kiis akkor Lepadatus Popa volt [Sebeshely AF; JHb Andrej Hincza (38) jb vall.]. — Vö. a *lapadál* címszóval.

lepalackoztat palackba töltet; a pune să îmbutelieze; auf Flaschen ziehen lassen. *1847:* (A) virágbórt mely must korában letisztálva, s nemrégiben édeskedvü s igen szép szamatu vólt le palackoztattam [KCsl 13 Kemény Dénes kezével]

leparancsolt vkitől parancsot kapott; care a primit ordin de la cineva; von jm Befehl erhalten. *1812:* Én pedig ... megjövén a' Mestertől a' Groff által leparantsolt Grantzki tóstént pofon üte engem [Héderfája KK; IB. Bordi István (32) jb vall.].

leparasztoz *becsm* vkit parasztnak nevez; a face pe cineva bădăran; jn „paraszt" (Bauer, Flegel) nennen. *1848:* le parasztozott — s az anyámba küldött [Dés; DLt].

lepáriál másolatot készít; a face o copie; Abschrift machen/nehmen. *1676/1681:* Udvarbiro Vr(am) keze alatt lévő Urbariumot ... minden fogiatkozás nélkül maganak le pariallya avagi hiteles ember altal le pariáltassa, hogi à szerint percipialhassa a' Joszagbul jaro jöedelmeket [Vh; VhU 656].

lepáriáltat lemásoltat; a da la copiat; abschreiben lassen. *1676:* Francisco uram mit irjon nekem, lepáriáltattam, noha tudom, Kegyelmedet tudósitotta [TML VII, 132 Teleki Mihály Béldi Pálhoz]. *1676/1681:* Udvarbiro Vr(am) keze alatt lévő Urbariumot ... minden fogiatkozás nélkül maganak le pariallya, avagi hiteles ember altal le pariáltassa [Vh; VhU 656].

lepattan lepattog; a cădea/sări (brusc); abprallen/springen. *1631:* egy hordo borrol lepattant vala az abroncz [HSzj *abroncs* al.].

lepattog lepattan; a cădea/sări unul după ...; abprallen. *1724:* az I(ste)n őrzötte csak, hogy tegnap eczaka mind el nem ment az bor Torján[a]: le pattogtak az abroncsok [Nyújtód Hsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez. — [a]Hsz].

lépbeli lépi; de splină; Milz-. *1657:* Nem sokáig tartó, de súlyos utam lőn ez hadakozásban, gyenge egészséggel indulván; de Isten az újban meggyótítá az lépembéli nyavalyát is [KemÖn. 187].

lepcses I. *mn* 1. kb. pittyedt, lefittyedt; care se lasă în jos; herabhängend. *1846:* Bása Pistának ... szája nagy lepcses [DLt 1008 nyomt. kl].

2. *becsm* ocsmány, piszkos; spurcat, murdar; scheußlich, schmutzig. *1781:* ugy el perlém hogy hammas fazaka sem marad, mostis egy lepcses tetves kurvát tart [A.csernáton Hsz; HSzjP Catharina Matéfi vall.].

II. *fn szitk* fecsegő, kofaszáju, locsogó; flecar, guraliv, limbut; Schwätzer, Schwätzerin, Plapperer, Plapperin. *1774:* Juon ... a' nevezet Leányhoz fordula ... azt mondá: s. v. ... Baszom az Anyádat, Lepcsesse [Bábahalma KK; Ks 19. VII]. *1775:* Nálunk feleltetett Potsa Dávid Uram ... ezt is mondja vala Te leptses miért hordoztok engemet [Peselnek Hsz; HSzjP Anna Opra Stephani László (40) conj. col. vall.] | monda ismét Pótsa Mária Aszszony: Hiszem a' leptses mindennek jó akarója tsak nékem nem [Szárazpatak Hsz; i.h. Clara Kerekes cons. Th. Czerjék (33) vall.].

lepcsesen kb. elhanyagoltan, piszkosan; murdar; verwahrlost, schmutzig. *1773:* Katso Sárának Semmi Valoságos Nyavalyáját nem tudgyuk ... lattam hogy vagy harmad napig ollyan lepcsesen járt, mint ha beteg lett volna [Selye/Magyaros MT; BetLt 7 Katso Mihály jun. (38) ns vall.].

lepcsesség lecsogósság, vki fecsegő/locsogós volta; limbuţie; js Geschwätzigkeit, Plapperhaftigkeit. *1710 k.:* nékem s Telekinek eleget szolgált[a], becsült is, nincs panaszom reá, hanem in publicis felette nagy lepcsességét tapasztaltam, melyért mások is vádolták [BÖn. 913. — [a]Franz Kinski].

lépcső 1. *átv is* scară; Treppe. *1621:* Az Ora haztol fogwa az Ballos hazaigh czinaltattuk megh az Lepczieót [Kv; Szám. 15b/XI. 299]. *1681:* eze(n) várba(n) ... mind az ajto elött s mind à fel menő Lépcső gradiczi ighen szép faragot kőből vannak [Vh; VhU 502, 532]. *1780 k.:* Tsináltam két deszkátskát a léptsőre x. 12 [Szászváros; BK]. *1868:* Az elő tornáczbol hatulrol le vezető lépcsőnél van egy vas és egy fa sártakarító [Kv; Újf. 6 Újfalvi Sándor hagy.]. *1869:* Az ócska fogadó ház ... A' jó ajtos és záros pinczébe vezet égy Ocska zsendely fedelü lépcsö nélküli Gang [Somkerék SzD; Ks 73/55]. *1879:* Hidd el nekem, hogy Tolnai az összegyűjtött téglából, malterból és fövenyből lépcsőt rak — lépcsőt egyetemi tanárságra [PLev. 49 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. lépcsőfok; treaptă; Stufe, Stiege. *1590:* fyzettem ... Az legenyeknek hogy Chinaltak az Lepseoket 14 penzeül f. — d. 56 [Kv; Szám. 4/XX. 21 Hooz Lörinez sp kezével]. *1656:* Ugyan ezen hazbol mennek 4 lepcseőbol

allo ... fa gradiczon az Tomori Bastiara [Fog.; UF II, 137]. *1681:* Számtartó Ház szobája ... Erre jaro garadics alol kő rakas, Lepcsői penigh faragott fábul valo | Sáfár házak előtt lévő nagy széles Tornácz, ennek keőböl rakott gradicsa ... Lepcsői, deszkaval burittattak [Vh; VhU 521, 559–60]. *1756:* az meg irt két Léptsőn le szálván ... Nyilik mas ajto [Branyicska H; JHb LXX/2. 21]. *1824:* A' Majoros Házába fel menő kilentz léptsökböl állo gyenge grádits vagyon [Erdőszengyel MT; TSb 43]. *1842:* égy három léptsőből állo gradicsotskán van a' feljárás a' gabonásba [Oprakercisóra F; TSb 51.].

3. hágcsó; scară; Tritt. *1747:* Egy Tár Szekér eleiben valo Felhértz meg kivántato vasaival és léptsőjével edgyütt [Szpring AF; JHb XXXV/88. 4].

lépcsőfa karfa; balustradă; Handgeländer | (lépcső) tartógerenda; grindă portantă; (Treppen)Tragbalken. *1681:* Kő ház ... Fel jaro garadicza fabol Csak parasztoso(n) eppéttetett, egyik lépcső fája el veszet [Vh; VhU 503]. *1694:* a' Filegoriára járo ket lépcsőjű fa gradits, de az is lepcső fája nélkül való [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeir.]. *1810:* A Fogado Ház, melynek vagyon ... kövel kirakott ajju, Négy léptső fákbol valo gráditsos tsak ugyan szalmával fedett Tornátza Pitvar ajtaja előtt [Doboka; Ks 76 Conscr. 95].

lépcsőjű vhány lépcsőfokú; cu un anumit număr de trepte; aus einigen Stufen/Stiegen (bestehend). *1670:* az kő padnal[a] az fa padlasra megyen fel egy rosz eot lepczeőjjű fa gradicz karja nelkül [Középlak K; WassLt. — [a]A malomházban]. *1692:* Mentunk ã Leany Aszszanyok háza Eszak felol való ajtaja mellett lévo 12 darab fenyő fából való lepcsöjű gradicson, ã megh-irt hazak hyainak kis tornaczocskájara [Mezőbodon TA; BK Inv. 11]. *1699:* Ezen Tornaczocskabol job fele mennek fel ... hét Lepcsőjű garadicson [Szentdemeter U; SLt Inv. 10]. *1743:* egy tiz foku vagy lép csőjű csere fábol valo karfás grádisotska [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag VI]. *1817:* Ezen Gabanásnak ... A hijuba fel járo 15 léptsőű grádits egészszén fényő fábol készült jo moddal [Ordöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 3]. *1832:* Egy három léptsőjű viseltesebb és egy négy léptsőjű ujj gradits [Sáromberke MT; TSb 26]. *1851:* A' hijuba feljáró nyolcz lépcsőjű fenyő grádits ... jó [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

lépcsőkő kő lépcsőfok; treaptă de piatră; Stiege aus Stein. *1595:* Egy keő gradychot chynaltatam az felseo hazhoz ... Az gradychnak lepseo keowet vettem 17[a] [Kv; Szám. 6/XV. 51. — [a]Darabot]. *1681:* Poharnakok Háza ... ennek garadicza kőböl eppettetett, Lepcső kőveys faragot köböl vannak [Vh; VhU 546].

lépcsős vhány lépcsőfokú; cu un anumit număr de trepte; aus einigen Stufen/Stiegen (bestehend). *1652:* Az harcsa fark Bastyábol fel menven egy 13 lépcsős gradicson [Görgény MT; Törzs]. *1656:* az kapu fele megyen az gabonas hazak tornaczara, egy tizenhétt lepcsös fa gradicz fa könyöklöje [Fog.; UF II, 97]. *1681:* Pitvarb(a) fel járo negi Lépcsös garadicz fábol éppettetett [Vh; VhU 546]. *1732:* (A) tornáczbol ... njulik egj ... gombos cserefa könyöklős, cserefa lépcsös grádics a gyümölcsös kertbe [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIC néhai gr. Kornis Zsigmond conscr.].

lépcsőzet lépcső; scară; Treppe. *1858:* a'lejáro lépcsőzet rossz elrothadt [Mv; TSb 39].

lépdagadás lépduzzadás/duzzanat; umflătura splinei; Milz(an)schwellung. *1711:* a lep dagadas jöven răm edgy hetnel több hogy nadragott sem vohattam (!) [Petek U; Hr 1/1]. *1854:* halt meg Dobos Vilma 2 éves gyermek lép dagadásban [Dés; RHAk 53].

lépdegél lépeget; a păşi/merge încet; (langsam) treten. *1657:* igen szaporátlan volt járásom, csak valamint az eke vagy szekér előtt szokott járni az rossz ló, csak az szerént lépdegélt [KemÖn. 60].

lépdelhet lépdegélhet, lépegethet; a putea păşi încet; langsam schreiten/gehen. *1736:* (A) Tornátz alatt nints meg padolva hanem tsak Gerendákra lepdelhet az ember elébb, elébb [Földvár TA; CU XIII/1. 278–9].

lepecsétel a pecetlui/sigila; versiegeln. *1662:* Ebeni uramnak irtam ezen s egyéb dologról is, volanter pecsételvén be, Kegyelmed megláthatja és lepecsételvén, adja szolgáim kezében [TML II, 394 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1773:* azon Dajka ... erőltetett hogy tsak vegyek bort ö le petsetli ismét [Selye MT; BetLt 7]. *1780:* Kolozsvárrol is ... küldött Cserei Uram ide ... egy tsomotska portékát bé takarva s három hellyen le petsételve [Bethlen SzD; BK]. *1802:* Levél formában öszve fogva veres Spanyol viaszu két petséttel le petsételve [K; JHb LXVII/4. 22]. *1832:* Néhai Pataki Joseff Uram ... Léány Testvérjei oda hivatták Néhai Iurassor Lörintzi Miháj és Szile Elek Urakat, a Leveles Ládát ezek le petsétellék [Récekeresztúr SzD; RLt Bálint Merika (56) özv. nyil.].

lepecsételt pecetluit, sigilat; versiegelt. *1770:* egy Ládának a' le petsettlett fonala tsak alig van a' petséttel oda ragasztva [Bencenc H; BK sub nro 1017 Jos. Orbonas (42) ns vall.].

lepecsételtetik a fi sigilat/pecetluit; versiegelt werden. *1795:* A Levelek ... a Mlgos Haller Maradékok által le petsételtetve lévén ... a Leveles Bolton Petséttyek vagyon [Kv; JHb I/36]. *1832:* Hát a Leveles Ládája az Exponens Néhai édes Attyának, kik által petsételtetett le ezen alkalmatossággal[a] [Dob; RLt vk. — [a]A temetéskor].

lepedetura l. lapadatura

lepedik betakarózik; a se înveli; sich zudecken. *1585:* Zeoch Georgy, Pitter Krausz, Bennek Frólich valliak ... latok hogy haiadon feowel mezit lab eg' ingbe gatiaba az ereos hidegbe fût vala Biro vramhoz Grusz Peter, Nag liuk vala Az karia(n), Es az teob Drabantok kerik vala a' zegeny ember Menteyet Nemetj Sigmondtul hog lepegiek Grusz peter velle [Kv; TJk IV/1. 480].

lepedő 1. ágylepedő; cearşaf; Bett/Leinentuch. *1570:* Vernyka (!) Taligás Janosne, Ersebet Dábo Thamasné

Ezekis azt valyak hogy ... Mindent Jgazan ket fele oztotak Es More Ambrus ... Az ew Rezere Jutot Marhaba adot ... vizza az azonnak ... egy derekalt es egy lepedeot kybe More Janos megh holt | Angalit Emryh gasner Eozwegie, Ezt vallya hogy Mikor Gereb Balas ... megh holt volna ... Ne(m) oly egieb Marha volt, hanem valamy ... Abroz, kezkeneo, lepedeo [Kv; TJk III/2. 69, 155]. *1627:* Egy weres szilw vaszonbol czinalt lepedeo tt. f. 1 d. 25 [Kv; RDL I. 132]. *1666:* Gyermekin(e)k hagjok ... Abroszt, Lepődött, kendőtt [Radnótfája MT; BLt]. *1700:* Két Spanyor himmel elegyes selyemmel arannyal varrot Lepedő [Hr 1/20]. *1701:* Elegyes Selyemel tőszésel varrot lepedő [Csicsókeresztúr SzD; LLt 54/1481]. *1750:* Zöld Selyemel, 'Sárgával Spanyol himmel varrott Lepedő, mind két végén varrás [WassLt Wass Dánielné portékái]. *1751:* Kálnoki Borbáa Asszony életében minémű felkelhető bonumokkal birt? ... különösen ... keszkenyei? ... lepedeji? [Kézdiszt-lélek Hsz; HSzjP]. *1755:* Vit el ... őt lepedőket, mellyiknek az edgyike volt Spanyal Veres és kék Sellyemmel meg varva, az Masika Fekete Sellyemmel s fejeressel levén meg várva az hárma penig Paraszt [Mezőbánd MT; MbK]. *1768:* Két rendbéli németesen keszített Lintzi gyolcsbol valo Lepedő [Császári SzD; WassLt gr. Wass Agnes ágynemüje]. *1812:* Egy pár lepedő Sejmes Totos ki fordítással [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 8]. — Vö. az *abrosz-, atlac-, cinadof-, cseléd-, gyapot-, gyolcs-, kenderszál-, kendervászon-, len-, szöszlepedő* cimszókkal.

Szk: *~be való* **a.** *1628/1635:* Lepedobe(n) ualo veres seljemmel uarrot fejér varras negj darab [Bodola Hsz; BLt 5 Béldi Kelemen inv.]. *1642:* egy Lepedőben valo Recze [Bun KK; Berz. 3. 47/46]. *1752:* Hat darab Spanyor himmel sellyemmel varrott ... ketteje Lepedőben valo [Nsz; Told. 2]. — **b.** *1688:* Egy bokor kek sellyemmel varrot lepedőb(e) valo [Mk Kapi György lelt. 7]. *1674:* Vagyon Egy bokor arany fonall (így!) varrot ... lepedőben valo, Vagyon más bokor lepedőben való Tőrők varrassal varrott ... más ket bokor lepedőben valo karatás fejéres [Beszt.; WassLt 72/6]. *1676:* az Desi Varo Aszszo(nna)k Egy lepedőbe es 1 vankos heiba(n) valoert fl 2 de 50 [uo.; Törzs] ∗ *alsó ~. 1763:* Egy Naranszin (!) Selyemmel varrot Fejer lepedő két vánkos hajával egy kendővel alsö lepeděvel edgyűtt flor 12 [Hsz; Ks 23. XXIIb]. *1788:* Kávé szín nyomtatásu és két felhajtásu felsö Lepedő, égy hozzá valo vászon also Lepedo égy [Mv; TSb 47]. *1823:* Vékon Sléziai gyólts Felső és alsó Lepedők [LLt Csáky-per 601 L. 1] ∗ *aranyos ~. 1674:* Vagyon két egy forma Jslogos arannyas lepedő [Beszt; WassLt 72/6]. *1762:* miheljt a' Mlgos Ur még halálozék ... egy Aranyas Lepedőt is az elö Ruhaja alat vin ell [Mk IX/109] ∗ *búzaszárasztó ~. 1680:* talaltunk ... Buza szárasztó lepedőket no 4. kik(ne)k harma négy szelbe negyedike ött széljbe vagjon [A.porumbák F; ÁLt Inv. 16]. *1753:* Buza szárasztó Ujj Lepedő Nro 1 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII] ∗ *cvillig ~. 1823:* Két nagy Czwillig Lepedők [LLt Csáky-per 601. L. 1] ∗ *csipkés ~. 1752:* Egy Csipkés Lepedő [Eszt-Mk gr. Petkiné lelt.] ∗ *durva ~. 1588:* Ket durwa lepedeó [Kv; KvLt Vegyes 1/2. 23]. *1629:* Egy Durua lepedeő tt f. — d. 40 [Kv; RDL I. 132] ∗ *fejér ~. 1651:* ket Fejér lepedeőtis látta(m) [Borb. I Uárfalua(n)[a] lako Aytony Jstua(n) Nemes szemely Felesége Czok Ersebet (25) vall. — [a]TA]. *1657:* Látván azért, hogy már benn volnának, kezdének fejér lepedőket kinyújtani, jelentvén magok megadását [KemÖn. 217]. *1756 k.:* Kövendre[a] vittem egy Fejér lepedót szedésest [Borb. — [a]TA] ∗ *fejéres ~. 1674:* Vagyon más egy fejéres lepedő mely(ne)k az tarsa feketés [Beszt.; WassLt 72/6]. *1696:* Fejeres Lepedeő nro 1 [Buza SzD; LLt Fasc. 193. B]. *1735:* Fejéres Lepedő három [Marossztkirály AF; Told. 2] ∗ *fejéreses ~. 1735:* Edgj viseltes fejéreses lepedő, két fejéres parna hajjal [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1768:* Egy fejéreses lépedo vánkossával edgyüt [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116] ∗ *fejérvarrásos ~. 1766:* Kék Virágos Sellyem Kamuka paplany körülötte metszin tafota reá varrot fejér varrásos Lepedővel edgyűt [uo.; i.h. 96] ∗ *felső ~. 1807:* alsó és felsö Lepedők [DLt 623] ∗ *gárniros ~. 1812:* tudom még azt, hogy két Pikét nyári paplant vévén a' Groff ur eö nsga gárniros Lepedőkkel [Héderfája KK; IB. Bali Jánosné Kis Ersébeth (44) grófi mosóné vall.]. *1826:* Két gárniros Lepedő B. B. R.[a] jegygyel [Fugad AF; HG Mara lev. — [a]Értsd: Báró Bánffy Rozália] ∗ *gyapotvászon ~. 1676:* Egy Gyapott vászon Gyapot fonallal varrot lepedő [Gyf; JHb XXXI/2]. ∗ *gyolcs paplanhajtó ~.* kb. gyolcs paplanhuzat. *1705:* két gyolcs paplan hajto lepedő, egyik tarka selymes, masik reczes, Fejeres varrassal, csipkes [PatN 56] ∗ *iramszarvas-bőr ~. 1820:* Egy fáin Irám Szarvas bör Lepedő [Mv; Told. 19 Türi Lászlóné gr. Toldalagi Kata hagy.] ∗ *islógos ~ → aranyos ~* ∗ *lengyel varrású ~. 1734:* Sellyemmel tőltett Lengyel varásu visnyai Gyolcs edgy pár Lepedő [Born. XXXVIII. 3 Kornis Krisztina lelt.]. *1776:* Egy más Lengyel varásu ket hajtasu lepedő két parna hajával [M.köblös SzD; RLt] ∗ *lengyolcs ~. 1849:* Fain Len gyolts Lepedő tokal a kék Paplanyhoz 2 [Széplak KK; SLt 17] | 6 dr: lengyolts lepedő [Dés; DLt] ∗ *lenszál ~. 1627:* Egy vekoni len szál lepedeő tt f 1 [Kv; RDL I. 132] ∗ *meggyszín ~. 1698:* Egy pár meczin sellymes lepedő [Sepsikőröspatak Hsz; HSzjP] ∗ *németgyolcs ~. 1734:* Krakkai czérnával tőltett Német Gyolcs edgy pár Lepedő [Born. XXXVIII. 3 Kornis Krisztina lelt.] ∗ *nyomtatásos ~. 1714:* Egy viseltes nyomtatásos lepedő [Kv; Pk 6] ∗ *örmény vászon ~. 1706:* Egy bokor készittetlen vékony őrmény vászon lepedő [LLt Fasc. 146] ∗ *paraszt gyolcs ~. 1705:* egy paraszt gyolcs lepedő [PatN 56] ∗ *paraszt vászon ~. 1673:* Negj paraszt vaszon lepedő [Marossztkirály AF; IB] ∗ *recés. 1692:* hatt gyolcs reczés lepedő, külömb külömb féle seljmekkel tőltve [Bilak BN; JHbK I. 36]. *1733:* Egy par reces lepedő [Borb. I „in Conventu Csikiensi"]. *1788:* Páva farkas formáju retzés Lepedő [Mv; TSb 47] ∗ *sáhos ~. 1627:* Egy Sahos szakadozot lepedeő tt. f. — d. 40. Jtem, Egy Sahos lepedeo tt. f. — d. 80 [Kv; RDL I. 132] ∗ *selymes ~. 1718:* Selymes lepedő nr. 6 [Kilyén Hsz; SzÓ VII, 235 Barabás Györgyné Kilyéni Székely Erzsébet kel.]. *1763:* Egy Zöld Selymes Lepedő fehéressel varva [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes lelt.]. *1768:* Selymes Lepedő [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb] ∗ *szedéses ~. 1737 k.:* Edgy veres Szedeses Lepedő [Brassó; ApLt 5 Apor Péter lelt.] ∗ *szkófiumos ~. 1694:* Izcofiomos Lepedo egy [Kv; Berz. 2. Fasc. 2/76] ∗ *szösz paraszt ~. 1726:* három szél viselt(es) szősz paraszt lepedő [Kv; Pk 6] ∗ *szöszvászon ~. XVIII. sz. eleje:* Egy gyapot csipkés vászony lepedő. Egy szősz vászon lepedő [Kv; LLt Fasc. 71] ∗ *tótos(felhajtású) ~. 1788:* Egy fejér Czérnás Tó-

tos fel hajtásu Lepedö [Mv; TSb 47 néhai gr. Rhédei Zsigmondné br. Wesselényi Kata hagy.]. *1812:* Egy totos Lepedö [Zabola Hsz; DLt 602 nyomt. kl] ✱ *török vászon ~. 1627:* Egi viselt teöreök uászo(n) lepedeobeöl tartozik az Apiok f. — d. 33 [Kv; RDL I. 135] ✱ *trupai ~. 1610:* Egj viselt Trúpaj lepedeö feyr zel benne [Kv; i.h. 6] ✱ *váraljai gyolcs ~. 1734:* Várallyai Gyolcs Kirally Szin Selyemböl kötött Krakkai fejér czérnával töltött Reczés adgyra (!) valo edgy pár Lepedö [Born. XXXVIII. 3 Kornis Krisztina lelt.] ✱ *vékony ~. 1627:* Egy vekoni lepedeö tt. f. 1 [Kv; RDL I. 132]. *1789:* Tizen két Vikonj Lepedö eggik Gyots [Bőd SzD; RLt Mohainé Borsai Anna lelt.] ✱ *veres fejtős ~. 1751:* hagyom ... két veres fejtős lepedőmőt ... Borsi Ersebetnek [Kv; LLt 1/10].

Sz: *~ben hozzák haza. 1696:* ma bizony lepedöb(en) hozzák haza ha megh kaphatom[a] [Mikeháza MT; Berz. 17. XII. — [a]Pásztorra von. fenyegetőzés] ✱ *~ben viszik el. 1604:* azt akarta wolna hogi wgi wertek wolna meg ot görfi Janost hogi lepedöben wittek wolna el — onat [Keresztúrfva U; UszT 77c] ✱ *nyakába vetik a vizes ~t. 1764:* a szászok ... így akarják a nyakunkba vetni a vizes lepedőt [RettE 179].

2. ágyterítő; cuvertură de pat; Bettdecke. *1673:* Egy fejereses agjra valo két lepedö ... Mas agjra valo sponjal (!) varrásas, két lepedö [Marossztkirály AF; IB]. *1714:* Gyönge Vaszonybul agjra valo Lepedö, alsó s felsö részén külombféle aranj Skofium Viragokkal ékesitett fl. Hung 24. Gyönge Vászonybul agjra valo Par Lepedö, alsó s felsö részén külömbfele Virágokkal kivarrott, aranj s ezüst fonallal ékesitett fl. Hung. 20 [AH 30–1].

3. szemfedél; giulgiu, sovon; Leichentuch. *1614:* az szegény Mózsa Mihály hala meg belé[a] die 27 Julii. Vöttem néki egy lepedönek egy vég gyolcsot két talléron [BTN² 76. — [a]Pestisben]. *1654:* No 7 1/2 sing gyolcsot vöttem az ő kegyelme teste[a] betakarására lepedönek ... Teszen az ára fl. 4. 50 [Kv; EM XLVII. 136. — [a]Szikó Jánosének].

4. terítő; faţă de masă; Tischdecke. *1849:* A Bileárt asztalt bé takaro lepedoje rongyos [Somkerék SzD; Ks 73/55].

5. kb. kocsiernyő, ekhó; coviltir; Wagenplane. *1843 k.:* a szekérnek a hegyre fel jövő lassu hajthatásával szunyokálva jövetelekkel ... a lepedőnek kivágásával, Tíz Darab nagyobb és kissebb rendü Talpaim lopattak el [K; KLev.]

6. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; attributiv gebraucht: vhány lepedőnyi; cu un anumit număr de cearşafuri; ein Bettuch (viel). *1849:* Láttam szemeimel hogy egy Lepedö Dohányt viszen a Kosztándin Felesége Flore [Héjasfva NK; CsZ. Teskula Demeter (33) vall.].

lepedöcske cearşaf mic; Bettüchlein | terítőcske; cuvertură mică; Deckchen. *1738:* Egy elegyes sellyemmel varrott lepedötske [DobLev. I/171].

Szk: *gyapotgyolcs ~. 1706:* Két készittetlen uj gyapot gyolcs lepedöcske [LLt Fasc. 146].

lepedőfej lepedővég; capăt de cearşaf; Ende des Bettuches. *1694:* Egy lepedö fej kekes Veresses val. 24 [Kilyén Hsz; BLt 4]. *1812:* Egy Lepedö fej totos ... Egy Lepedö két totos fejjel [Zabola Hsz; DLt 602 nyomt. kl].

lepedőhajtás ágylepedő-visszahajtás/szél; margine/tivitură de cearşaf; Zurückfalten/Saum des Bettuches. *1713:* Két lepedő hajtas Spanyol himmel elegyes Selyemmel varrot [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.]. *1736:* Egy lepedő hajtás Fekete Selyemmel varrott, és Fejéressel töltött lepedő hajtás [Kv; Pk 6]. *1768:* Arany kötéssel készitett Lepedö-hajtás [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes ágynemü lelt-ból kiemelve] | Totoktol vett Lepedö hajtás [LLt Fasc. 112 gr. Lázár Anna kel.]. *1770:* Zöld Sejemmel s aranyal varratt Lepedö két végin Lepedö hajtás | Irás után Fejeren varat fél Lepedö hajtás és égy hasonlo Parna haj [Kisesküllő K; RLt 0 4 Sombori Gáborné Salánki Ráchel hagy. Désfalvi Simon Mihály kezével]. *1789:* Egy lepedö hajtas elegyes selemmel varrott Két párna tsupjával [T; LLt].

Szk: *nyomtatásos/nyomtatott ~. 1726:* Egj njomtatásos lepedö hajtás [Kv; Pk 6]. *1739:* Egj pár nyomtatásos uj párna haj. két nyomtatot lepedö hajtás [Kv; Pk 6] ✱ *recés ~. 1787:* Egy retzes Lepedö hajtás [Mv; MvLev. Vadadi hagy. 2] ✱ *tótos ~. 1789:* egy Totos lepedö hajtás [T; LLt]. *1798:* Égy Lepedöröl le fejtett Totos Lepedö hajtás meg szakadozott [Dés; DLt].

lepedős *becsm* '?' *1761:* káromollya vala Iffiu Sárosi György vramat, ugy mint lepedös[a], tsilyánban kutzorgo, ugy egyéb irtoztato teremtettékkel [Szentrontás MT; Sár. — [a]Célzás a tarka kendőkben járó cigánynőkre]. — Esetleg 'sátoros(cigány)' jel-re gondolhatunk.

Sz. *1771:* Szeki Persit tudgyuk ragadozonak itt e mi Uczánkb(an) mert ugy félünk tölle mind a Lepedös Czigánnétol [Dés; DLt 321. 41a Nob. Catharina Marton cons. St. Laszlo (30) vall.].

lepedőszél lepedővég; capăt de cearşaf; Ende des Bettuches. *1619:* küldtem ... egy lepedőszélbe való varrott himet, kit vöttem fl 2 dr. 25 [BTN² 282]. *1740:* Egj elegjes sellyemmel Sárga szkofiummal varrott Lepedö szél [Ne; Told. 19].

lépeget 1. lépdegél; a merge încet/cu paşi rari; langsam gehen/ schreiten. *1824:* a' mennyit egy fertály ora alatt lépegettűnk és a' Kőz utba értünk [Szováta MT; EHA].

2. kb. haladozgat; a avansa încet; langsam vorwärtsschreiten. *1798:* a mi leveleink olly ritkánn váltogatják fel egymást. De ennek látom az Erdélyi igen lassu lábonn járó dolgok az oka ... akarmelly sebessen nyargalt is az előtt, mindjárt ... mérséklett lassu taktussal kezd lépegetni [MNy XLVI, 153 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

lepel 1. takaró; cuvertură; Decke. *1584:* Clara Herczegh Caspar vram felesege vallia ... Sos Ianosne ... Esmegh rea(m) leowe es a' leplet kezde el rollam vonny [Kv; TJk IV/1. 243]. *1592:* Matius Pal vallia ... Mikor Eniedre mentwnk ... Meggiesi Boldisarne az leginniel egi agiba fekwtt, es eggiwt halt welle, egi lepel alat [Kv; TJk V/1. 268]. *1644:* en fel fedem az leplet rola az szegeny aszonrol ... az Tomporan mint az eöklem ollian vermet latek [Mv; MvLt 291. 421a].

2. ? ágyhuzat; rufărie/lenjerie de pat; Bettüberzug. *1585:* Ersebet Sarlay Ambrusne vallia ... Agya es leple,

haz ezkeoze vala Az Azzonnak [Kv; TJk IV/1. 428]. — Vö. az *ágylepel* cimszóval.

Sz. *1662:* Tanácsosabb volna tovább nem nyújtózni a lepelnél, és lassabban járni, hogy hamarébb eljuthasson [SKr 473 II. Rákóczi György a vele szemben fej-mé választott Barcsai Ákoshoz].

3. *vonja a leplet* '?' *1676:* németek s magyarok is szöknek, bizony elig vonják a leplet [TML VII, 269 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1690 k.:* az Élés hajto Commissariusok edgj veka Buzat, edgj Hordo Bort, sem edgj veka Zabott nem küldöttenek, s azert kellet a Hodoltsagrul hozatnom, de a Hodoltsag(na)k mondato Faluk jobban vonszák masoknal a lepelet [UtI].

lépendő szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *harmadfüre* ~ harmadik évben járó/évébe forduló; care intră în al treilea an; drittjährig. *1832:* Harmad-füre lépendő fekete szőrű Kantza-Tsikot [DLt 840 nyomt. kl].

lepény[1] **1.** lipie, plăcintă; Art flacher Kuchen, Fladen. *1736:* Vajat nem tettek semmi étekben ... mikor kalácsot, lepént, bélest sütöttek, abba tettek vajat [MetTr 322].

2. egy fajta sütemény; un fel de prăjitură; Art Kuchen. *1823-1830:* az utcákon[a] kieresztett táblákon ... voltak kirakva lepények (Kuchen), cseresznye, alma s egyéb nyers gyümölcsek is felül rakva s belésütve, jóízűek [FogE 237. — [a]1797 körül Göttingában].

◇ **Szn.** *1560:* Lepeny Jstuan [Kv; SLt ST. 6].

Hn. *1794:* a Lepény mezőn [M.lapád AF; EHA]. *1796/XIX. sz. eleje:* A Lepény Mezöben a Templomon felyül (sz) [uo.; EHA]. *1850-1860:* Lepény mező (sz, k) [uo.; EHA].

lepény[2] pénzes pér; lipan; Äsche | kölönte; zglăvoacă, babete; Groppe, Gründling. *1592:* Ket Lepent f. 0 d 16 [Kv; Szám. 5/XIV. 131 Eppel Péter sp kezével]. *1594:* fezetem ... wachiorara ... 1 Lepent f — d 8 [Kv; i.h. 6/VIII. 96–7 Casp. Semel sp kezével]. *1679/1681:* A halaszokat szorgalmaztassa, hogy Pisztrang(na)k Lèpénnek és más féle halak(na)k (:mentöl többet:) szerét tegyék [Vh; VhU 671]. — Vö. a *lepényhal* cimszóval.

lepénydeszka lepénynyújtó/sodródeszka, *táj* lapító; planşetă; Hackbrett. *1652:* chinaltam ket lepeny deszkat d. 40 [Kv; ACJk 50a].

lepényes kb. lepénysütő; plăcintar; Fladenbäcker/macher. **Szn.** *1453:* Relicta Petri lepenies, Fabianus lepenyes [Kv; TT 1882. 529].

lepényhal pénzes pér; lipan; Äsche, Scholle | kölönte; zglăvoacă, babete; Groppe, Gründling. *1512:* Item sunt aque multe cum piscibus puta truttis, galocza, lepinhal, fundulis ac aliis quam pluribus [DomH 163. — L. még MNy XXXI, 126 más keltezéssel]. *1531:* quosdam pisces lepenhal emi d L [Vh; DomH 82, 86]. *1593:* pyztrangott Lepen holatt f — d 14 [Kv; Szám. 5/XXIII. 44 Casp. Schemel sp kezével]. *1595:* Ifliu Gieorgi Balansnetol veottem piztrangot es lepin halat per f — d 68 [Kv; i.h. 6/XVI. 86]. *1625:* Tizenket Lepenj halat veottem d 28 [Kv; i.h. 16/XXXV. 165]. *1640:* piztrang Lepenhal [Hévszamos K; GyU 60] | Az Sarkani vize it folivan ala abban vagion pisztrangh Lepeni hal semlingh kop hal [Sinka F; UC 14/48. 39]. *1650:* Főzettem Lepeny Halatt Eczettel, Hagymauel ... d 25 [Kv; Szám. 26/VI. 423]. *1690:* kedveskedésben is küldött egy putina testebeli lepényhalakat és pisztrángot [Sziget MM; AUt 511]. *1720:* Az Réghi Thót ki hányattam ... bele tettem Pisztrángot, Galoczát, Lepény halat, Pogikát (!), orso farku halat [Ruszkova Mm; TKhf Zólyomi János Teleki Pálhoz]. *1727:* mind inkább pisztrang terem benne[a] lepény hal nem annyira [BfN Gyalui cs. — [a]A Hideg-Szamosban]. *1760:* Abrud Bánya felől jö le ezen falu határán egy Valle Jeri nevű Viz ... ebben Lepén, Ménn halak, Rákok, és Pistrangok felesén tanaltatnak [Hasadát TA; EHA]. — L. még DomH 220; TML IV, 553; UF I, 717.

Ha. *1594:* Lepen hal [Kv; Szám. 6/VIII. 59 Casp. Schemel sp kezével]. *1595:* lepiny halat. Lepeny halat [Kv; i.h. 6/XVI. 29, 67].

lepénylapító-tábla lepénynyújtó/sodró deszka, *táj* lapító; planşetă; Fladen/hackbrett. *1591:* Lepeny lapito tabla II [Kv; AggmLt A. 53].

lepénysütő plăcintar; Fladenmacher. *1585:* Wottem az lepeny Sútotol egy koböl liztet f 2. d 50 [Kv; Szám. 3/XVIII. 29b Gellien Imre sp kezével].

lepényszájú kb. harcsaszájú, duzzadt ajkú; buzat; mit einem Mund von einem Ohr bis zum anderen. *1766:* Magais mondotta az A. Aszszony mikor viselös lett volna hogy ha Lepény száju lészen magzatja az I. férjétül valo h(ogy)ha p(e)d(ig) kissebb száju leszen mástol valo lészen [GörgJk 207].

lépes szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *beszéd* csalóka/megtévesztő beszéd; dulcegărie, vorbă dulceagă; falsche/irreführende Rede. *1753/1781:* koránt sem ugy volt a dolog, mert tsak lépes és szines beszéd volt, mivel a mint hallottam Bétsben nem az árvák, hanem a maga dolgáb(an) járt [Máda H; JHb LXXI/3. 263].

lépés 1. főként *átv* pas; Schritt. *1672:* az mely nagy akadályok kisebb dologra való lépésünket is meg nem engedik [TML VI, 311 a Tanácsurak Teleki Mihályhoz Radnótról]. *1710 k.:* én Istenem! Engemet a te házadban hivatalos szolgának te állitottál volt, nékem egy lépés lábamra ... egy betű pennámra, egy gondolat elmémre soha nem jött, amelyet elébb nem tudtál volna te [BIm. 1016]. *1763:* A ... Pinczének szádatól 21 lepést tévén ... vagyon az Itállo (!) [Hortobágyfva Szb; Born. XXIXa. 19 néhai Hortobágyi Gergely György conscr. 15–6]. *1801:* Meg visgálván ... az azon kötölező levélben foglalt adosságnak felvételekröl lett lépésekröl költ bizonyitto leveleket ... mind azokbol az adosságnak valosága tökélletesen világosságra jött [Kp II. 58]. *1811:* (A) Halál, nem gyors ügetéssel Jöjjön, sem vágtatva; tsak lassu lépéssel [ÁrÉ 175]. *1817:* Ennek elötte ... a' tselédek akkor mentenek el Faluba, és Üressen hagyták az Istállot, a' mikor kedvek tartotta — ez a' szokás már ma meg vagyon regulázva — az elsö lépes ennek meg fojtására a' szép szo, és fenyitték volt [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.]. *1844:* elö Soroltatván mind azon lépései a tisztelt Kormányszéknek ... melyek a Tiszt

ujjittási kérdésben ... tétettek [UszLt XI. 81/1. 10]. *1849:* Kováts Moses ur(am) ellenünk szegült, a ki jartatást meg akadályoztatta ... és igy a további lépéstől meg Szünniünk kelletett [Szu; Borb. II Simó Pál vm-i jegyző nyil.].

Szk: ~ *(meg)tétel. 1847:* tisztelettel szollittom föl a' Tks Szolga Biro Urat, hogy a' Törvényes lépések meg tételével ki szállni hivatalánál fogva méltoztasson [Csapó KK; DobLev. V/1263]. *1848:* Folyo 1848ik Év October 17ik napján Kolosvári polgárnö Killyén Mozesnö Balog Julianna Ifjaszszony törvényes lépés tétele véget — következö ... utasitást ada kezembe [Kv; Végr.]. *1865:* A' válo peresek jo idején figyelmeztessenek a' szükséges lépések meg tételére [Gyalu K; RAk 101] ✱ ~*sel él. 1800:* többszörezett betsületes és törvényes meg intétesek utanis ... legg kissebb lépésekkel sem kivántak elni [Dés; DLt] ✱ ~*tétetik. 1844:* Biro Ferentz nevü rab ... el Szökött, az ötet ki vévö ellen ... törvényes lépések tétettek [UszLt XI. 85/1. 15]. *1852:* Panaszoltam bizonyos az embereknél künn levö adosságaimért, ebben anyi lépés tétetett, miszerént a' falus biró által meg intettettek [Nagylak AF; DobLev. V/1352] ✱ ~*t megteddegél. 1818:* Azt szeretném mikor irnád hogy Miklos lépéseket a maga boldogságára s a tiédreis meg teddegeli [Kv; Pk 7] ✱ ~*t (meg)tehet. 1814:* ebbe a' perbe ... nemigen remèllem, hogy az egy Continuatanal több lépést tehessek [Mv; Borb. I] | Ezen ... hasznosöbb ajánlásunk remélven hogy Nsgod elöttis nem lészen megvetö, hogy miis ezen Tärgyban ezutánra szükséges lépésünket meg tehessük [Dés; Borb. I] ✱ ~*t (meg)tesz. 1793/1794:* a' Tkts Divisor Urak ezen határosztályban több lépést ne tégyenek [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 15]. *1807:* Nagyságodnak aztat kövötett ... Fö kormányzoi Rendelésének kövötkezéséül nem mulattam el ... lépéseimet meg tenni [Balázstelke KK; DLev. 4. XXXVIII] ✱ ~*t megtétet. 1841/1847:* az ezennel hamis levél készittésiért közkereset alá vettetett Darvas János ellen, a Szükséges törvényes lépéseket tétesse meg [Dés; DLt 530d/1847] ✱ ~*t megy* lépésben megy. *1823-1830:* A postakocsit négy nagy német vagy cseh lovak húzták[a], a leglassúbb lépést mennek [FogE 254. — [a]Az emlékíró németországi utazása alkalmával] ✱ *elhibázza a ~t. 1823-1830:* Szendrei[a] Göttingában ... úgyszólva új tudományokat tanult, remélvén, hogy azoknak tanitása végett valamely kollégiumban professzornak teszik, de nagyon elhibázta lépéseit, mert hazajövén Göttingából, kevélyen viselte magát [FogE 288. — [a]Szendrei Veres Dávid, az emlékíró némethoni tanulótársa és barátja] ✱ *törvényes ~. 1810:* Méltoztassék a Tkts M(a)g(i)s(tra)t(u)s minket ebbéli Törvés Lepésünkben ... Manutenealni [Kv; ACLev.]. *1847:* Csak egy mod áll elöttem, a' törvényes lépés, — a' mit jó Szivel nem tennék [Csapó KK; DobLev. V/1268 Wizy Lajos Dobolyi Bálinthoz].

2. *átv is* vhány lépés távolság; o distanţă de cîţiva paşi; Entfernung von einigen Schritten. *1710 k.:* kegyelmed elsöbb ennálamnál csak egy lépéssel, itt mü, a tanács mindnyájan, kegyelmednek szolgatársai vagyunk, nem szolgái [BÖn. 963]. *1767:* három öreg lépesre a kerten innen [M.csapó KK; Berz. 3. D. 7/6]. *1770:* (A tüz) nem tett kárt, noha a három ember nem volt tiz lépésnél távolabb tőle [RettE 241].

3. régi hosszmértékként; ca veche unitate de măsură; als altes Längenmaß: vhány lépésnyi; de cîţiva paşi; einige Schritte. *1573:* Ide hittam az vraimat Ne legyen heaba az Munka a hwl teobet adok az ty feoldetekert ket vagi haro(m) lepessel [Kv; TJk III/3. 184]. *1685/1792:* Az Sajgoban vagyon ... széna füvem, melynek az hat lépése az Néhai Uramnak, oszlásban jutott volt, és örökös fü, az három lépés ismét Zálagos pro Flor. 15 [BLev. Transs. 14]. *1728:* Szena Fü ... Az Erben egj darab 14 lepes [Lisznyó Hsz; SVJk]. *1808:* (Az) el-borozdolt részt mostan Szélességre lépéssel meg-mérvén ... 4. jo nagy Lépés [Felör SzD; BetLt 6 Andreas Molnár (75) ns vall.]. *1815:* (Adtunk) egy kicsin partikula jószágot, vagyis belső lakhelyet az út hosszában kinek hosszúsága 55, vagyis ötvenöt lépés, keresztire 15, vagyis tizenöt lépés [Szárhegy Cs; RSzF 110]. *1823:* egy lépés azon Telekből a' kert fel tételiért a panaszlonak fog adattatni [Déva; Ks 91 C. 12].

Hn. *1629:* az Vizre menö nevü helyen az tizen negy lepesben (k) [Kökös Hsz; EHA]. *1642:* az het lepesben (k) [Köpec Hsz; EHA]. *1687:* a tizen negy lepes nyilak vegiben (k) [Désfva KK; EHA]. *1737:* A' Száz Lépésben (k) [uo.; EHA]. *1770:* az Het Lepesben a patakra jövöben (k) [Köpec Hsz; EHA].

4. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: 'ua.; idem'. *1685/1792:* Az harmad fél füzesbe vagyon öt lépés széna füvem [Blev. Transs. 14]. *1714/XVIII. sz. v.:* a hoszszub(an) vagyon 12 lepes Szena fü [Albis Hsz; i.h.]. *1760:* Fogtak fel ... a Mihalczfalvi határban ... szemellyes Emberek, bizonyos számu Lèpés Földet szölönek Individualiter [Mihálcfva AF; Eszt-Mk]. *1841:* Amely teendö munkájáért adunk minden esztendőbe a nyolc alatt a Kiss Evet nevezetü rétünkbe 50 lépés szénafühelyet [Taploca Cs; RSzF 103].

Szk: *jó ~. 1765:* (Az) irotvány ... kimégyen az utig fecske farkulag a holott öt jó lépés szélességü lehetet az Erdö [Hosszútelke AF; JHb XXVII/5].

A cimszónak hosszmértékegységként való használatára l. Bogdán, MMért. 80-2.

5. járás, menés; mers, umblat; Gang. *1807:* Az el-lopott Kantza Lo ... lépésben nem sebess, de kivált tropba lábait jol szedi [DLt 674 nyomt. kl]. *1811:* Nem lankad, söt mentöl tovább a' menése Tüzesebb, nem botlik, bátor a' lépése[a] [ÁrÉ 158. — [a]Gr. Bethlen János véleménye a ménesbe való jó lóról].

6. lépcsőfok; treaptă; Treppe. *1592:* az Monostor ucza kapunal a' fel iaro Garadichnak weöttem 4. lepesnek ualo keöwet az fenessi Banjabol f 0 d 48 [Kv; Szám. 5/XIV. 162 Eppel Péter sp kezével]. *1593:* Ezen szoros Jpülletjre az varos faragott köujböll Hozattam nigett Ell ketteitt ttittette(m) az Hidacka kett Eleire Lipisnek [Kv; i.h. 5/XXIV. 6]. *1674:* vagyon egy jo sindelyes filegoria, melyre bál kez felöl megyen fel egj husz lepesböl állo jo karfa, sindelyezet alat levö fa gradits [A.porumbák F; UF II, 593]. *1694:* megyen fel egy öt lepesböl allo fa Garadics az Haz hejara [Kövár Szt; JHb Inv.].

7. vhány lépcsőfoknyi; de cîteva trepte; einige Treppen. *1681:* padlasra valo Ajto hely ... harom lepes gradicza fabul eppettetett [Vh; VhU 533]. *1688:* három lépés kö garadics [Kv; BLt].

8. *tisztségre ~* tisztségre jutás/kerülés; instalarea într-un post; in ein Amt Geraten/langen. *1811:* Hogy a' hir Tisztségre lépésit meg-hozta, Nem egyéb, hanem a' nagy öröm okozta, Hogy Atyaságodat[a] kiáltsam Lámá-

nak [ÁrÉ 112. — [a]„Árkalyi Évang. Pap Tiszt. Schatz Mihály Uramot"].

lépesedik gazdagodik, módosodik, tehetősödik; a se îmbogăţi; wohlhabend/begütert werden. *1751:* Réti Pável ... az mostani feleséginek el vétele után jobbanis meg lépesedet de miből lepesedet én azt nem tudom [Szépkenyerűsztmárton SzD; Ks].

lépesméz miere în fagure; Waben/Scheibenhonig. *1625:* Lepes Mezet eggiunnetis masunnatis kellet Vrunk aztalara mjnden nap ket vttal zereznem [Kv; Szám. 16/XXXV. 66]. *1744:* eö adat egy darabacska Lépes mézet, mely miat meg nem fajoshatat (!) volna a hasa | Az Ecclesia Lépes meziből attak volt egy keveset [Gyeke K; Ks]. *1760:* Lépes Méz Perceptioja [Szökefva KK; Ks 71. 52 Szám.]. *1819:* egy vedernyi Lépes méz [Baca SzD; TSb 6]. *1836:* Egy Cseberke lépes mézzel [M.péterlaka MT; TGsz 18].

lépesnég vhány lépésre/lépésnyit; de cîţiva paşi; einige Schritte. *1727:* Nem szabad az Tanarok kapun külyel csak egy lépésneg is marháját járom vagy kötél nélkül hajtani hanem ha sokadalomba sub poera denar 40 [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 37]. *1735:* a Tornátznál el mene egj hat vagj hét lépésnig [Peselnek Hsz; HSzjP Alexander Rápolti (74) vall.]. *1745:* kaszáltam a kementze hellyén alol egy lepesneg [A.csernáton Hsz; i.h. Küs István (60) pp vall.].

lépésnyi 1. vhány lépés távolságnyi; o distanţă de cîţiva paşi; Entfernung von einigen Schritten. *1625:* az uiz ... az Gatt kötesen alol mingiart mint egy harom lepesni szelliessegint (!) ualo porondos köueczes es hazontalan feoldet ismertwnk hogj altal szakaztot wolna [UszT 176]. *1681/1748:* az Udvarházán fellyül lévő füves kertihez is ... mint egy négy lépésnyit bé kertelt [KvAkKt Mss. lat. 236]. *1723:* Kentelitelék (!) el zálagasitani ... egy tizenkét lepésnyi Retet [Sárd AF; Incz. VIII. 16a]. *1744:* Curiaja után valo ... Allodialis szanto földiből[a] foglalt e èl valaki ... hány Lépésnyit, vagy barázdányit ...? [Kük.; Ks 8. XXV. 3 vk]. *1763:* a' kerten kivül a' Rétből ... az lább földnek eddig szokott szántása vég barázdájaig hagyattatott ki mint egy harom négy közönseges lépésnyi Rét [Széplak Sz; Ks 92]. *1808:* 4 jó közönseges lépésnyi Föld ... vagyon el-borozdolva ... s kétség kivül ezen 4. Lépésnyi Szélességü helyet ... Tit. Keresztes Ur vette s borozdoltatta-el a' magaéhoz [Felőr SzD; BetLt 6 Ioan Junior Süket (44) col vall.]. *1832:* a' Telken mellett lévő sikatorbol ... vagy két lépésnyi helyre ... szükségem vagyon [Dés; DLt 541]. — L. még RSzF 209; SKr 449.

Szk: *jó ~. 1791:* hogy a Tisztek égy égy jo lépésnyi Borozdát hagyanak intéztük [Szászsztlászló TA; JHbK XXVI/10] ✱ *páros ~. 1826:* egy 13 páros lepesnyi széllessegü Buza földet vett [Ne; DE 2].

2. *vhány ~re* la o distanţă de cîţiva paşi; in einigen Schritten Entfernung. *1653:* Legelöll a két csauz ... mintegy tiz lépésnyire állának. Utánna[a] meg annyi lépésnyire esmét Toldalagi uram s Krajnik László és én s Tamás deák [ETA I. 133 NSz. — [a]A császár szekere után]. *1744:* ezen szanto földnek ... jo heted fél Lépesnyire' kének Szelyesegre lenni [O.kocsárd KK; Ks 8 XXV. 3]. *1768:* innen valami husz lépésnire bé szent Lászlo[a] felé [M.léta TA; JHb XXXVI/17. — [a]TA]. *1779:* (A) Széna Fünek szomszédgya ... Marton Ferencz ... széna Fövecskéje, s, vagyon az Szélyiben egy ostormény Fa Bokorhoz csak két Lépésnyire egy Gödröcske [A.szovát K; JHb VI/17]. *1815:* ă fenn forgo Eresz a' patakon innet az udvar Fölgyén egy néhány lépésnyére volt bé épitve [Orsova MT; Born. G. XV. 13 Blos Gora (50) vall.]. *1845:* Nyugat felé indulva megint vagyon egy nehány lépésnyire egy füzfa törsök [Bodola Hsz; HSzjP Petrezselem Péter (70) vall.]. *1853:* azon föld csak egy pár lépésnyire feküvén a' város végétöl ... szeméttel már annyira eltöltve van, hogy azt becsületesen megmivelni sem lehet [Kv; Pk 3].

Szk: *jó ~. 1755:* Ezen Utrizált hellytül az holottis állunk ... huszon hét jó lépésnyire rug ki Határúnk(na)k szele [Szentegyed SzD; WassLt].

3. vhány lépcsőfokos; cu un anumit număr de trepte; aus einigen Treppen (bestehend). *1694:* Ezen közepső Kapu keozöt be menőleg jobb kez felől va(gyo)n egy negj Lepesnyi Gradics kő [Kővár Szt; JHb Inv.].

lépéstétel *átv* vmilyen lépés megtétele; făcutul pasului respectiv; Machen/Vollbringen irgendeines Schrittes. *1825:* Sajnállani fogom ugyan ezen utolso lépés tételre szorittatásomat [Hadrév TA; KCsl 5].

lépésű 1. vmilyen járású/menésű; cu un anumit fel de umblet; von irgendwelchem Gang/Schritt. **Szk:** *apró ~. 1791:* 10 esztendős Almás setét szürke szőrü ... apro lépésü ló [HSzj *almás-sötétszürke* al.] ✱ *farkas ~. 1852:* A' Lo világos pely szőrű, paripa, zőmök, — nyereg alatt farkas lépésü, jó hámos [Dés; DLt 1066] ✱ *kacéros ~. 1811:* Maga Bakos András, Jo közepes termetü nem kövér, inkáb suhantz, nyalka katzéros lépésü, fejét kevésé fenn hordozo [DLt 339 nyomt. kl].

2. vhány lépcsőfokú; cu un anumit număr de trepte; aus einer bestimmten Zahl Stiegen bestehend. *1694:* Az Var Piattzarol megje(n) fel az Algyuk Bastyajara egj tiz Lepesü karfas fa Garádicson | Az Templom előtt való Folyoson ... öt lepesü fa Garadicson ereszkednek reaya[a] [Kővár Szt; JHb Inv. — [a]Az előbb megjelölt helyre].

lépettség szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *tisztében ~* '?' *1606:* it bardoczj ⟨zek⟩ben giulest hirdetet uolt meljbeol iot ne(m) remenhet⟨w⟩nk ... Ergo azt mongiuk, hogy feieden iozagon kereswnk erte az mellet tizt tiztibe lepetsegen is hiunk [UszT 20/17].

lephet *ts* meglephet; a putea surprinde; überraschen können. *1657:* az ellenség is úgy serénkedett, hogy minden nehéz terhét elhagyván Érsekújvárnál, mint kész harcra csak úgy jütt, hogy akár az törököt lephesse Nógrád alatt [KemÖn. 67]. *1710:* a herceg a három regimenttel, gyorsan Fejérvárra jő, s onnan Keresztényszigetire szándékozik vala, ha Thökölyt ott lephetné [CsH 231. — [a]Szb. — 1690-re von. feljegyzés].

léphet, léphetik 1. bir lépni; a putea păşi; schreiten/gehen können. *1669:* Az gyermeknek az filen fakadt ki az kelevény ... Úgy elveszet, az lábára is alig áll fel; nem is léphetik szegényke [TML IV, 418 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* olyan beteg volt az atyám, hogy

egyet sem léphetett, sem állhatott, sem fekhetett a vízkórság miatt [BÖn. 683]. *1835:* tántzolni 12 ora útánnig tellyes lehetetlen volt a sokaság miatt, némelyik probálta egy egy szegletben, de hármat alig léphetett, már meg volt akadva [JHb Kisdobai Bán Mihály Kállay Leohoz].

2. *átv* mehet; a putea merge; gehen können. *1671:* effelek(ne)k es ehez hasonlo dolgok(na)k, el igazittasa, az feö Ispanokra relegaltatott, mys Annal touab nem lephetwnk [Borb. I ogy-i biz. jel.]. *1679:* Fát az előttis ex debito soha nem adtunk[a] az jo akarat penigh annjra mint klmed[a] idejeben senkire sem terjedet, most is fellyeb nem lephetünk [Dés; Jk 39b. — [a]A papnak. [b]Ioannes Soti pastor eccl.]. *1718:* M Mltgs Familia tekintetiért az Varos p(rae)tensioja remittáltatik ad f. H. 500 ... aláb nemis léphetik a Magistratus [Kv; JHb VII/1]

3. juthat, kerülhet; a putea ajunge; gelangen/geraten können. *1733:* ennek utánna a mire most inducálna kgd elmémet, nem mindenkoron léphetnék [Borberek AF; Berz. 17. XII]. *1774:* Ezen Mester Emberek ... a Szolgálattyakért nem fizetteké, vagy nem dolgoztanaké valamit a Tiszteknek, vagy azért hogy egyik más eleibe léphessék nem ajándékosztáke a tiszteket ...? [K; Ks vk].

Szk: *egyezésre ~. 1802:* Román Petru ... előbbeni Dsudgyaságá(na)k Üdője alatt ... edgyezésre nem is léphetett [Bukuresd H; Ks 111 Vegyes ir.] ✱ *szerződésre ~. 1847:* a velem itt érkezett személyek ... szivesen kérének, mennék el velek Bucsumnak Szásza nevű kerületébe, holott is a három közönség nevében teljes és tökéletes szerződésre léphetünk [VKp 165] ✱ *vmi megtételére ~. 1813:* (A) tserének megtételére ... annál bátrabban léphetik ... mennél azon Föld ... éppen az ország uttyába esvén a Gabona termésre nézve igen alkalmatlan [Dicsőszt.márton; RLt 0. 3 Gyárfás Ferenc Weress Sámuelhez].

4. *átv* vmibe juthat/kerülhet; a putea ajunge undeva; in irgendetwas gelangen/geraten können. *1786:* már a' ki más felé haladt, annak félő hogy több dolga lesz meg possessoriumaba léphetik a' kivánt jószágnak [Kf Dálnoki Teleki Mihály gr. Kendefi Elekhez].

léphetés vmilyen helyzetbe/kapcsolatba kerülhetés; ajungere într-o anumită situație; die Möglichkeit des Gelangens/ratens in irgendeine Lage/Verbindung. **Szk:** *életbe ~* alkalmazhatás. *1862:* mennyiben lépett életben Egyházainkban a' ki küldött képviseleti rendszer, nem gördültek é akadályok valahol annak életbe léphetésére? [Gyalu K; RAk 70] ✱ *házassági életre/szövetségre ~. 1821:* Eskettetett ... özvegy Kádár György ... Markus Susánnával, Házassági Szövetségre léphetésekre nézve, ki kérdeztetvén ... ezt feleltek; önként jó szivből kivánnak öszve párosodni [uo.; RAk 34]. *1822:* Özvegy Körösfői Pál Özvegy Borbély Josefnével Mülle Borbárával valo Házassági életre lejendő léphetésekre nézve külön, külön, két Regiusok ... elött a' Coactiorol ki kérdeztetvén ... kivánnak együt Házassági életre lépni [uo.; RAk 2].

lepirongat megdorgál/leckéztet; a dojeni; tadeln, rügen. *1691:* Minthogy sok panaszt (!) volt az elött Meszaros Mihályra, az Emberek közöt semi valasztast nem teszen, magat, Feleseget és Cseledgyeit le pirongattya az utan a ffele ne legyen, mert ... kemenyen megh bűntetetik [Dés; Jk]. *1710:* senkitől Erdélyben úgy az emberek nem féltenek, mint Telekitől. Nem is mer vala senki keze alá szóllani, mert mindjárt a fejedelmet haragította ellene s megfogattatta, akármely becsületes főembert leszidott, lepírongatott publice [CsH 153]. *1796:* Katana Andrást le pirongotta [Kv; AggmLt B. 15]. *1807:* maga a Papis le pirangotta [K; KLev.]. *1815:* Péter Mihálynét az Uram a Szénákon kapta ... behozta a Házba és egy kerékhez Lántzal meg kötette ... mondám néki mi dolog ez le pirangatam is pirangatásaimra azt felelé[a] az Ördög taszita erre a dologra [Mezőbánd MT; DobLev. V/983 Ilona Seres Jánosné (52) zs vall. — [a]A megkötözött asszony].

lepiroskurváz *alk* vkit piros kurvának nevez; a spune cuiva că e tîrfă; jn rote Hure/dirne nennen. *1814:* a' férjem ... beszéllette nékem hogy a' Czéhba Baratosi Joseff Dobai Mihálynét le Todorázta és Piros kurvázta [Dés; DLt 56. 28].

lepisili magát le/összehugyozza magát; a se uda, a urina pe el; sich bepissen. *1844:* Lovász Anis anyit iszik, hogy leis peseli magát [Angyalos Hsz; HSzjP Tséplő Domokosné Lovász Éva (28) vall.].

lepiszkol legyaláz/mocskol; a ocărî/beşteli; (be)schimpfen, schmähen. *1835:* az Urnak mind két fiai erő hatalommal előbb ... Czigánnyait, annakutanna magát az Exponens Urat ... minekutánna le piszkolták ugy ahogy Szájukra jött magánakis az Sántz ki hányatásban ellent állottanak [Fejér m.; DobLev. V/1212]. *1845:* midön egy darab fáért mentem Szabo Josihaz, meg támodott az utszán Madarasi Ádámné és engem minden féle képpen le piszkolt le francos kurvazatt [Dés; DLt 502].

lepiszkolás legyalázás/mocskolás; ocărîre; Beschimpfung, Schmähung. *1842:* Biztosságunk ... Amberboi Josefnét Alexander Mariat ... Hadnagy Atyánkfiának, hivatalos kötelessége teljesitésébe meltátlanul lett le piszkolása és motskolásáért ... egy Constitutionalis bűntetéssel terhelhetőnek ... találta [Dés; DLt 10. 1452]. *1846:* Virág Lászlo meg látván Darvas Jánost oda ment hozza meg kérdezni le piszkolásanak okát [Dés; DLt 530/1847. 20].

lepiszkoltatás lemocskoltatás; ocărîre; Beschimpfung, Schmähung. *1846:* meg tudván Virág László a Darvas János általi le piszkoltatását s testvére le gyalázását ... kérdőre kivánta vonni [Dés; DLt 530/1847. 24].

lepiszkoltatott lemocskolt; ocărît; der/die Beschimpfte/schmächte. *1846:* Midön ezen piszkolodásaért a' lepiszkoltatott borattságosan kérdőre vonta a' piszkolot — hogy — mivel ütötte meg ez? [Dés; DLt 530/1847. 14 vk].

lepittyeszt szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: *~i ajkát* lebiggyeszti ajkát; a-și lăsa în jos buzele; die Lippen aufwerfen. *1793:* A Szegény N. Grof szerette a' Grofnét, 's nagyon járt utánna; de olykor a' Grofné csak le pittyesztette az ajkát [Koronka MT; Told.]. *1819:* Semmit sem tudok egyebet, hanem hogy Urának

avagy férjének ajjakait elégszer le pittyesztette [Kv; Pk 2]. *1855:* Wesselényi azonnal elkomorult, vastag ajkait durczásan pittyeszté le [ÚjfE 254].

lepke fluture; Schmetterling. **Án.** *1899:* Lepke[a] [Sárómberke MT; TSb 7. — [a]Ló gr. Teleki Sámuel ménesében].

lép-májdugulás lép-máj elzáródás; ocluzia splinei şi a ficatului; Milz-, Leberobstruktion. *1849:* Betegség neme: lép-máj dugulás [Dés; RkHAk 126].

lepóznáz póznával leköt; a lega cu stîlp; mit Stange festbinden. *1848:* Kolos monostori lakosok ... az Uradalomnak Gáti retyét felibe által veszik oly kötelezéssel; tartozok lesznek felibe le kaszálni, alkalmatos időben fel gyűjteni, az uradalom részét haza szállíttani ... a raktárba buglyákba, vagy kaszalyba rakni, jol és csinoson el helyheztettni, le pozmázni (!) [Km; KmULev. 3].

lépő járó, menő; care umblă/păşeşte; schreitend, gehend. *1660:* bár csak kedvem szerént való, jó lépő, szines paripát, ha vagyon, tartson számomra [TML I, 495 Bónis Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1661:* Az erdélyi jószágokhoz nem kell, édes lelkem ... szépen lépő, gyönyörü Feleségem, bíznunk, mert azok igen elfajultanak [TML II, 216 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1670:* Az én frisen lépő ... uramnak, tekintetes nagyságos Naláczi István uramnak az ő nagysága szép hopmesterinek, nekem kedves komámnak adassék [TML V, 33 ua. Naláczi Istvánhoz].

Szn. *1573:* lepeo Mate [Kv; TJk III/3. 136].

Szk: *keresztbe ~. 1811:* Nem keresztbe lépő[a] [ÁrÉ. — [a]Gr. Bethlen János véleménye szerint a ménesbe való szép lónak egyik tulajdonsága].

lepök leköp; a scuipa (pe cineva); bespucken. *1773:* Szotyori Ur(am) le pőkte [Csáklya AF; WH].

lepökdös leköpdös; a scuipa pe cineva de mai multe ori; (wiederholt) be/anspucken. *1831:* kezdett éngemet Gáti Susánna Vén Kurvának és vén Boszorkánynak kiábálni és le pőkdősni [Dés; DLt 52].

leppeg szaggatottan, lassan beszél; a vorbi întretăiat/tărăgănat; abgebrochen/langsam sprechen. *1819:* Kurta András ... Magyarul és Oláhul leppegve keményen beszéllö [DLt 571 nyomt. kl]. *1836:* Veisz Mátyás Albert ... beszéll magyarúl, németül, slovákul és oláhul leppegve [DLt 504 ua.]. *1840:* leppegve beszél magyarul [DLt 561 ua.].

leppegő szaggatottan, vontatottan hangzó/csengő; tărăgănat; abgebrochen/dehnend tönend. *1803:* Párosi Serbán Lászlonak ... beszéde leppegő de Kemény születésére nézve oláh [DLt nyomt. kl]. **Szk:** *~ beszéd. 1826:* az ő sohajtásai — panaszolkodásai — Leppegő vagy tactusos beszédgyé ollyan unalmomra vagynak, hogy Kolosvarig miatta forro nyavallyába esem [Mv; Told. 7] ✱ *~beszédű. 1829:* Filimon János ... leppegö beszédü [DLt 117 nyomt. kl] ✱ *~ hang. 1854:* Gr. Hallerné egy társas östvélyen szokott leppegő hangján ... megszólítá az ifjú kosarat adott ... hölgyet[a] [ÚjfE 29. — [a]Köv. a részl.].

leppegőleg szaggatottan, vontatottan; tărăgănat; abgebrochen/dehnend (sprechend). *1806:* Nyelve hegyin szokott szollani leppegöleg [DLt 824 nyomt. kl].

leppengő szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ beszédű* szaggatott, vontatott beszédű; care vorbeşte tărăgănat; von abgebrochener/gedehnter Sprechart/weise. *1840:* Szabo Ferencz 40 esztendős ... leppengő csendes beszédü [DLt 697 nyomt. kl].

leprédál el/kipusztít, lepocsékol; a pustii/devasta; zugrunde richten. *1840:* Ezen erdö(t) ... Vásárhelyi Őrmény Csiki Márton ... meröbe meg mesztelenítette, le praedálta, ugy hogy ma csak a' törzsök csutkok mutattyák az erdő hellyét [Udvarfva MT; EHA]. *1855:* 5 éves vágatt, de nagyon levan praedalva s étetve [M.újfalu K; EHA].

leprédáltat lepocsékoltat; a face să fie pustiit/devastat; zugrunde richten/verderben lassen. *1813:* (Az erdőt) Kozma Kosztán fel irtotta, fel szántotta ... maléval beis vettette volt, hanem ezt a Mlgos Exp(onen)s Groffné Ur Aszszony Udvari Tisztye, és Vajdái észre vévén mindjárt leis prédáltatták a Kozma Kosztán máléját [F.berekszó Sz; BfR 12/9 Horváth Tamostyé (50) col. vall.].

lépte 1. *átv* vki lépése; pasul cuiva; js Schritt. *1842:* joságodat én lehet nem viszánozhatam, de a Isten áldása kiséri fog minden léptedbe [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.]. *1855:* Látva a sükert, mely első léptein nyillott ... békén haladott a felébredt óriás[a] [ÚjfE 336. — [a]Magyarország]. — L. még VKp 123.

2. *minden ~n való* állandó; mereu, la tot pasul; andauernd. *1770:* a viceispánságból is kihergelének. Ezen kisebb szomorúságom vagyon, mert legalább ... a főispánnak minden lépten való mulcta kérésétől megmenekedtem [RettE 246–7].

lépten szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~lép* gyorsan terjed; a se extinde repede; schnell um sich greifen. *1811:* Lépten lép egy Házról másra a' Tüz özön [ÁrÉ 17].

lépten-nyomon minduntalan; la tot pasul, mereu; in jedem Augenblick. *1879:* Olyan a kedélyállapotom, hogy lépten-nyomon szükségét érzem annak, hogy — valakit megharapjak [PLev. 36 Petelei István Jakab Ödönhöz].

léptet szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *ellenkező dolgokra ~* ellentétes dolgok megtételére indít/késztet; a îndemna/determina pe cineva să facă paşi pentru a contracara ceva; zur Verrichtung entgegengesetzter Sachen/Angelegenheiten bewegen. *1662:* Az én ittben létem nekem mely veszedelmes, Kegyelmetek által látlatja, de ha Kegyelmetek ittbenn hagyván az desperatio engemet is az ellenkező dolgokra léptet, bizony Kegyelmeteknek sem leszen hasznos [TML II, 245–6 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *kandidációra ~* kb. jelölés megtételére indít/késztet; a îndemna la desemnarea unui candidat; jn zur einer Kandidatur bewegen. *1810:* Kévánok az Czéhot Ujj Czéh Mesteri Candidatiora léptetni [Kv; ACSzám. 17].

léptetendő szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *életbe* ~ alkalmazandó; care urmează să fie aplicat; anzuwendend. *1863:* A presbetyriális rendszer életbe léptetendő, hol még meg nem történt [M.bikal K; RAk 143 esp. kl].

léptetik szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *életbe* ~ alkalmaztatik; a fi aplicat; angewendet werden. *1869:* Mindenik körlelkésznek ... kötelességévé tétetik, hogy a rájok bizott iskolákba ... ki szálljanak és az egyházközségi bizottsággal egyetértve oda hassanak, hogy az 1868ik évi népnevelési törvények életbe léptessenek [M.bikal K; RAk 177].

léptető ? lépdelő; care face paşi; schreitend, gehend. *1678:* módosan léptető s hágtató uramnak is látták mostanában irott deli levelét Szakmárt [TML VIII, 113 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

leptiben szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *beszél* halkan/lassan beszél; vorbeşte încet; leise/langsam sprechen. *1805:* Dretyán Dumitru ... leptibe, és simittolag beszél [DLt nyomt. kl]. *1840:* Halkon vagy is leptibe beszél [DLt 537 ua.] ∗ ~ *beszélő* halkan, lassan beszélő; care vorbeşte încet; leise/langsam sprechend. *1829:* Izráélita Herchel Ábrahám ... leptiben beszéllő [Dés; DLt 644 ua.].

leptika l. lektika

lepusztit elpusztít; a distruge; vernichten. *1847:* Ezen madárszőlőt, ha teljes értségig tartatik, a madarak teljesleg le pusztítják [KCsl 13].

lepusztittatik lepocsékoltatik; a fi distrus; vernichtet/zugrunde gerichtet werden. *1849:* A kis tanorok lèszás kertjei le pusztittatván nagy a kár [WassLt].

lépvessző ? *1687:* (A hajók) hevervén a Tisza parton minden hevederei Balkon Szárai Lép veszszei mohai ugy el rökönyödtenek rothadtanak, vesztenek hogy el bocsattani nem kepes [Sziget Mm; Törzs].

ler (tűzhely) sütő; rolă, cuptor (al maşinii de gătit); Bratröhre im Herd, Röhre. *1839:* vagyon egy spar ofen kementze, — a mellyen vagyon ket vas ajto, egy Rehr [Km; KmULev. 2].

lerág a roade/mînca; abnagen/fressen. *1793:* a tilalmas Erdőkben a fákot meg hántyák, a' jövéseket le rágják[1] [Peselnek Hsz; HSzjP. — [1]A kecskek]. *1818:* A Zabjainknak az Egérek Hasonfelēt lē rágták [Galac BN; WLt Kováts Mihály gondv. lev.].

leragad leránt; a smulge; herunterreißen. *1600:* Annak vtan(n)a latta aztis mikor az palchat le ragatta Janos az aito felül és ki futot velle [UszT 15/67 Benedek Palne Cathalin Kapolnas olahfalui, Zabad Zekelj felesege vall.]. *1603:* Darabos Balasis az Kossa Miklos zabliaiat vg Ragada le es vgy kezde vagydalni az katonahoz, Hogy ha Kossa Miklos es Erdelj Balint be ne(m) erkeöznek vala meg eöle vala [Kv; TJk VI/1. 666]. *1840:* a nevezett Veres Lászlo ... a fogados töltött pisztojját is le ragadta a falról [Dés; DLt 848].

lerágalmaz megrágalmaz; a calomnia; verleumden. *1657:* Serédi István ... nékem jóakaróm vala ugyan szinnel, de realiter senkihez nem sincerus; nem is volt világon oly barátja, kit mindjárt lerágalmazni kész nem lett volna [KemÖn. 192].

leragaszthat a putea lipi; zu/verkleben können. *1678:* Volanter az mely leveleket hagyattám, megnyálazván az ostyát leragaszthatni [TML VIII, 74 Teleki Mihály Bánfi Zsigmondhoz, Rhédey Ferenchez, Naláczi Istvánhoz és Székely Lászlóhoz].

lerágat a lăsa să pască toată iarba; abnagen/fressen lassen. *1570:* Talas Mathe kyaltot az Embernek hogi Ne Bochatna az gepwre az Barmot Neh Teoretne Ragatna leh a gepwt [Kv; TJk III/2. 47].

lerajzol 1. rajzol; a desena; zeichnen. *1662:* minémű pompás királyi épületeket fundált[d] és kezdett volt azok helyében, láttam lerajzolva [SKr 967. — [d]Bethlen Gábor]. *1789:* A külsö Ajto ... belsö felén Patika Czimerhez valo Képek vagy(na)k szep mesterséggel le rajzolva, mellyek aestimaltattak ad Rft 30 [Mv; ConsrAp. 90].

2. leír; a descrie; beschreiben. *1751:* Kristus születése Pásztoroknak hiresede Azután miként a böltsek Napkeletről eredének Ezeket mi le rajzollyuk Szépen versekbe foglallyuk [Hétfalu Br; EM LI, 122 betl. játék]. *1764:* Tudom ... Néhai Szilágyiné Aszszonyom ... igen nyomorult állapotra jutott szegény, ugy hogy ember nints ollyan a' ki le tudná rajzolni [Hídalmás K; RLt 0. 2 Maria Fodor Cons. lib. J. Nagy (30) vall.]. *1847:* panaszos verseket írtam, melyekben sorsomat rajzoltam le [VKp 176].

lerajzolás 1. desenare; Abzeichnung. *1818:* a nevezett Mechanicus az általa feltalált Machinának Modeeljét, vagy tökéletes leirását és rajzolását annak Geometriai Scálájával edgyütt adgya bé [Kv; DLt 456].

2. leírás; scriere, scris; Beschreibung. *1662:* Kornis Zsigmond főgenerálisnak ... és Lónyay Zsigmondnak az egész ármádának, magyar s horvát hadaknak seregenként való elrendelését szép kézirással való lerajzolásban küldte vala [SKr 220]. *1844:* Alb Gábor Szénáját — egykor valaki meg gyujtván elégették — ... a reszenkenti terjedesit és harapodzásatis a' Szászfenesi embernek ... lerajzolas végett kimutattam [Km; KmULev. 1 Opra Vaszilika (41) col. vall.].

lerajzolgat leírogat; a descrie rînd pe rînd; nach und nach abschreiben. *1762:* az ö Sok hamisságát ma egy Cantzallista Sem tudna le rajzolgatni [Oltszem Hsz; Mk IX. 109].

lerak 1. letesz; a pune jos; abladen, niederlegen. *1570:* Kerekes Mathias ... vallya hogy ... az Gereb Balastwl Marat Marhat ... vytte volt hoz Bartos az Keres Andrasne haza eleybe oth Rakta volt leh [Kv; TJk III/2. 156]. *1585:* Az Ach legeneknek hogy a sendelt le segittetek rakny attam azoknak d. 12 [Kv; Szám. 3/XVII. 15].

1629: Az mikor az az Uarga Mihaly leania megh ieött vala, az szekeressel ... monda Nemes Mathene hogi rakiak le valahova az marhat kit hiuba s kit hova [Mv; MvLt 290. 172]. *1637:* az meheket le raktak vala az Ianos Deakne Aszonio(m) tornaczaba [Mv; i.h. 291. 28a]. *1733:* Beszterczen raktam le negiven vasat egy kötél verönél az piaczi also szeren [Torockó TA; Bosla]. *1771:* Elégszer láttam Sallai Istvánt hogy ezen az Uczczán alá s fel jártában szeles időben széltében pipázat ... és a mikor le rakta a szénát akkor is a tetején pipázót [Dés; DLt 321. 42 Catharina Fülöp cons. nob. Antonii Stikler vall.]. *1824:* mind a Piatzon, mind pedig a Kolosvári uttzán a' Joszágok elött csoportos kövek, Fák vagynak lerakva [Torda; TLt Közig. ir. 252].

Szk: *fegyvert ~. 1657:* Kezdvén ... lötetni ... vevék eszekben nem tarthatván sokáig ... accordálának úgy, hogy fegyvereket, zászlojokat lerakván, az ki el akarna menni, szabad lenne [KemÖn. 39.]. *1710:* Amazok nyavalyások elhivén, a fegyvert lerakák, s mindjárt reájok rohanván, egy lábig ott vágák le őket [CsH 339. — [a]A hajdúk és a csíkiak 1703-ban].

2. eltesz/csinál; a avorta; wegtun, abtreiben. *1640:* Hallottam, hogy lopott, és gyermeke is lött. Én is mondottam neki, hogy nagy hassal vagy. Ő mondá, hogy bizony lerakom, ha lehet [Mv; MvLt 291. 218a Hegedős Balázsné Borbára asszony vall. átírásban!].

3. *~ja az adósságot* kifizeti az adósságot; a plăti datoria; Schuld abbezahlen/tilgen. *1730:* azt is mondotta, hogy mihelt le rakja az adosságot Kocis Mihálj, mindgyárt az katonák kőzibe ... megyen [LLt Gabriel Kozma de Gyergyo Sz. Miklos (26) jb vall.].

lerakás letétel/tevés; aşezare; Niederlegung. *1825:* 1° 0' 6" K(u)b(ik) kő falnak a fundamentumban lett le rakásaért kubik őlit 11 Rf es 10 xf számlálván 12 Rf 6 xf [Dés; DLt 3]. *1842:* az ... uj parquet az alsó padimentummal együtt mozog és lóg — ezek szerint a le rakásban majd semmi hibát nem esmérvén, arrol igaz hűtünk szerint adjuk is ezen bizonyság tévő irásunkat [Kv; ACLev.].

lerakat lerakodtat; a pune/face să descarce; ab/entladen lassen. *1625:* Veőttem ismett egj szeker Sindelt, melliett az nagj Templomba(n) valo szinbe(n) rakatta(m) le [Kv; Szám. 16/XXXIV. 247]. *1677:* a' szeginység ... béviendő marhájokat szabadossan adhassák ... el nem adhatván marháját, kivinni ne engedgyék, le-rakatni se kénszeritsék [AC 247]. *1769:* G. Miko István Ur maga Tseledgyeivel ... a' szekeret ... le rakatá [Szentmargita SzD; Ks 19/VI. 12]. *1793:* Etfalván[a] ... a Falu kapunál le-rakatta [Oltszem Hsz; Mk. — [a]Hsz]. *1812:* a Groffne eő nsga ... pakolni kezdett ... azon pakolást fel rakatván a kováts szekerére ... a Groff eő nsgais azomban érkezett, találván a szekeret viszszá forditotta 's a rajta lévőket lerakatta [Héderfája KK; IB].

Szk: *le- és felrakat. 1823–1830:* a portékakat le- és felrakatni elég ember volt mindenütt [FogE 164].

lerakatás vhonnan letétetés/vétetés; descărcare; Entladung. *1596:* Mint hogj ot io zerewel el sem vegezhettem vala az le rakatast ... Biro vram oda kj izene, hogj az zenat erőssen hordattassam [Kv; Szám. 6/XXIX. 172 Bachi Tamás sp kezével].

lerakatik letétetik; a fi descărcat; entladen werden. *1828:* A' Colonusok által Tallygával hozott fa az Udvarházhoz le rakatatt [Csatány SzD/Dés; DLt 288].

lerakattat lehányat/rakat; a pune/face să descarce; ab/entladen lassen. *1604:* az ganet iol ky vitessek, es karos helyen ne engedgyek le teolteny, hanem az Vizen tuul hordassak es rakattassak le [Kv; TanJk I/1. 487].

lerakhat letehet; a putea descărca; entladen können. *1597:* Az idegen so feleol is ew kegnek wgy zollottak hogy az elebbi vegezes zerint mikor az vasarra sót hoznak zekerekreöl le ne rakhassak [Kv; TanJk I/1. 290].

lerakodik a se descărca; abladen. *1700:* az Deákok, az Porgolát kerten kivül levö házban violenter meg szállának s le rakodának [Burjánosóbuda K; JHbK LVII. 38]. *1704:* ma jött bé az úrnak ... 14 szekere ... minekután lerakodtanak volna, fáért mentenek [WIN I, 269–70]. *1791:* a Boros szekerek ... fele utyánál le rakodván viszsza jönenek [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. — L. még WIN I, 252.

leráncikál lerángat; a trage jos (de pe ceva); her/hinunterzerren. *1793:* utanna mentenek, és viszsza rantzikálták ... a' Földre le-vonták rantzikálták ... ujjabban le-rantzikálván a' Földre, tépték, rugdostak, és őklőzték [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt].

lerándul leruccan; a face o excursie; eine Rutschfahrt/Stippvisite machen. *1882 k.:* Az a törekvésem volt, hogy az elmúlt szentséges vasárnap s az utána következő szentséges innepen lerándulok hozzád [PLev. 102 Petelei István Jakab Ödönhöz].

lerángat 1. leráncigál; a trage jos (de pe ceva); her/hinunterzerren. *1797:* a Sákokat ... el vette, le rángotta [Kackó SzD; DLt]. *1813:* az edgik Alperes Nagy Borbára, minden igaz ok nélkűlt, az Felperest meg támadta, tépászta, Czibárolta, Bundáját lerángatta [Dés; DLt 162].

2. leránt; a trage jos; herunterreißen. *1813:* Czéh Mester Dobollyi Mihally eő kigyelme ... az Ujvariné Aszszony Talpait a' maga régi hellyére tette, de azt Baratosi Joseffné ... le rangotta a Földre [Dés; DLt 96. 11].

leránt 1. letép; a smulge (de pe ...); her/hinunterreißen. *1602:* Zakach Palne Cathus azzony ... thudgya ... amely ruhat ez fabianhazine le ranta az seowenireol aztis ... Salane megh mosa [Kv; TJk VI/1. 597]. *1629:* Úgy ránta osztán le az katona az ingét, szoknyáját az asszonnak [Mv; MvLt 290. 150–3 átírásban!]. *1746:* az I ... egy Piczi nevű Czigánj hurubájára reá ment, illjen Kemény télnek idején á czigánjról és gyermekről (!) pokróczát le rántotta és elvitte [Torda; TJkT III. 11]. *1797:* a' Gráditson feljáro karfát is le rántván azzal ... utánnam hajtott [Harcó MT; Berz. 3. 3. F. 21]. *1813:* az Exponens Aszszanynak ... Nagy Borbára ... Bundájátis le ránta ... hátárol [Dés; DLt 162. 3 Dani Mária (40) jb vall.].

2. lehúz/ereszt; a trage jos; herunterziehen/lassen. *1811:* hogy az Égi Háboru 's jég essö a' fákot ne bántsa, A' kertész a' vásznat elöre le rántsa [ÁrF: 123].

3. *lábáról* ~ a doborî pe cineva de pe picioare; jn von den Beinen reißen. *1753:* Tisztarto Uramat ... az labarol le rantok [Marossztgyörgy MT; Ks 48. 67. 31].

lerántatik kb. ledöntetik; a fi doborît; umgestürzt/gerissen werden. *1666/1793:* A Falu Határára járo meljék kerteket melyek előtte valo időkben voltanak noha felesen szines dolgok által le rántottanak mostan senki sem tészi azokotis [SzékFt 23].

lerántogat lerángat; a trage jos; herunterreißen. *1813:* le rántogotta ă Földre [Dés; DLt 56 az 1814. évi iratok közt].

leráz 1. a scutura; abschütteln. *1638:* boncza Giörgi a keödment le raza az karjarol [Mv; MvLt 291]. *1690:* az Borbely István Ur(am) kertib(en) Almat ráznak vala ... Gombasi Janos mondá hogy no az Borbely Istva(n) szent Thamas Almajat ő raza le [Aranyosrákos TA; Borb. I. Thotközi Thamas feleseghe Biro Kisanna Azzonj (28) vall.].

2. megszabadul vmitől; a se debarasa de ceva; eine Sache loswerden. **Szk:** *magáról* ~. *1672:* Egyébiránt ugyan bizony az magyar fegyver csak az német királyságat le nem rázza magáról [TML VI, 380 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1677:* nem kell ám annak az erdélyi directio semmi nemü formában és ha tehetik, le is rázzák magokrúl [TML VII, 547 Teleki Mihály a fej-hez] ∗ *nyakáról* ~. *1772:* ez a (!) Uj hadnagy ... járjon dolgába szegénnek, melyben nem a karván magamot ártani, le rázám a Nyakomrol [Dés; DLt 321. 78a Andreas Ispány (48) ns vall.].

lerázás scuturare; Abschütteln. *1857:* a Láposra[a] öszve sereglett ... K. K. Tisztek közzül, égy sints vadász ember, s töbnyire ugy gondolkoznak a vadászatrol, mint a' besztertzei szilva le rázásárol [Kisdebrecen SzD; Újf. 2 Técsy Sámuel lev. — [a]Vagy O. v. M.lápos SzD].

lerázat a pune pe cineva să scuture (fructele); abschütteln lassen. *1570:* Az peternek kepetis ely veottek es ely vittek az keorthwelt Eomagawal Erëwel razattak leh [Kv; TJk III/2. 72]. *1606:* osuat Janos fel hagata Dersi Janost az keórtuelj fara, le razata az teóbbit [UszT 20/203 Brittanús Imreh de Kis Kede pp vall.].

lerázhat vkitől/vmitől megszabadulhat; a se putea debarasa de cineva/ceva; jn/eine Sache loswerden. **Szk:** ~*ja magáról. 1668:* tudom, Kegyelmed, Kegyelmedre bizott dolgaimat magáról le rázhassa [TML IV, 321 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. *1826:* az Néhai Dobai György Executorai ellen való Perit ... magamrol tellyességgel le nem rázhattam [Kv; KmULev. 3 Őri Fülöp István mp. Kolosvár várossa Fiscalissa] ∗ ~*ja a nyakáról. 1849:* (Az) nyugtatványt igaz hogy en irattam ... mert én mindeg mondottam hogy a' Kereskedők jönnek követelésökért, s igy irattam hogy le rázhassuk a' nyakunkrol [Kv; Végr. 53–4].

lerepdes lerepülget/szálldos; a zbura rînd pe rînd (de pe ceva); nach und nach herunterfliegen. *1823–1830:* Ugyanaznap este 9 órakor, midőn a kisasszonyok fenn a palotán vacsoráltak, nagy földingás tapasztaltatott, úgy hogy az étel is lebegett ... az asztal is mozgott, a bástya héjjáról a tyúkok és galambok is lerepdestek [FogE 101].

leringyóz ringyónak nevez; a spune cuiva că e tîrfă; jn Hure nennen. *1804:* le is ringyozott [M.fráta K; KLev.].

leriogat 1. el/leriasztgat; a tot goni/alunga; nach und nach ab/zurückschrecken. *1722:* Azt sem tudom ... valami dolgában ... hogy azt le riogatta [Polyán Hsz; HSzjP Tuson Thomas (40) pp vall.]. *1802:* A midőn a' Szattlernét verte Delucio akkor az ott jelen valo Dragonyos Káplár riogatta le Deluciot [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

2. (ráförmedve) elhallgattat; a reduce pe cineva la tăcere; (anschnaubend) zum Schweigen bringen. *1710 k.:* Ezt[a] Teleki úgy leriogatá, alig éré béfalni, leüle [BÖn. 737. — [a]Daczó Gergelyt, a Kük-i követet].

lerni (tűzhely) sütő, ler; rolă, cuptor; Bratröhre im Herd. *1854:* ezen Konyhába vagyon ègy Fozö; és Sütö Masina Plattennel Lernivel el látva [Sárd KK; WassLt].

leródal kb. felvagdal; a tăia în bucăţi; auf/zerhacken. *1776:* egy jo szál ki került Cserefat a Tavaszszal Katso Antal, Szabadi Joseffel edgyütt le vagtak s rodalták, s tsetertekbe hasogatták [Magyaros MT; BetLt 7 Veress Péter (26) jb vall.].

lerogy, lerogyik 1. összecsuklik/rogy; a se prăbuşi; zu Boden/niedersinken. *1634:* egy szekerceuell vgy vaga hogy mingyarast le Rogyek az foldre [M.köblös SzD; DLt 383]. *1768:* találtam Borka Mitrát az maga haza előtt le ragyva [Kiskaján SzD; BK. Kimpán Vaszilia (56) zs vall.]. *1773:* Nyárádi ... kezeit törvén lerogyik lábáról [RettE 298]. *1823–1830:* Egykor mikor az asztaltól délben felköltünk, ez az asszony is felállott, és imádság alatt elájulván, lerogyott [FogE 148]. *1841:* a kö rakástol fejjebbetske esmet, le rogyott a tsiko ... és beleesett az iszapba [Dés; DLt 1541. 8a Gálé György vall.]. — L. még RettE 109, 241.

2. összeomlik/dől; a se dărîma; zusammenstürzen, verfallen. *1823–1830:* az ... kömives ... ha ... a kémény alatt állott volna vakolni, s a kémény lerogyván, őtet szegényt megölte volna [FogE 296]. *1831:* a nyers és szárado félbe levö edényeket mihelyt leg kissebb viz éri mindjárt le rogynak és el romlanak ; az Ház régi es meg vagyon senyvedve, a sok essötöl el ázván minden Orában félhetek hogy le rogyik [Dés; DLt 665]. *1840:* Csatonénak — a' Sütö kemencze háta megetti kö falának égy része le-rogyott [Dés; DLt 277].

Szk: *hamvába* ~. *1811:* A' Tüz pedig repült[a] ... a' harmadik órában Hatvan két ház feküdt le-rogyva havába [ÁrÉ 18. — [a]Az 1803-i nagy tűzvészkor].

3. le/összeroggyan; a se prăbuşi; (plötzlich) zusammenbrechen. *1812:* a Groffné ... megrakván a magával lévö alkalmatosságot jobb és drágább portékákkal, a kováts szerekét pedig más vagyonokkal elannyira, hogy a Terü alatt a kereke lerodgyott [Héderfája KK; IB. Bali Borbára (22) grófi konyha-szolgáló vall.].

lerogyás leroggyanás; prăbuşire; Zusammensturz. *1818:* ha a kádak Szinnye le rogyásával valami kár kö-

vetkezik, én arról nem felelek [Vályebrád H; Ks 111 Gencsi Aloysius krájnik nyil.].

leroggyan 1. lerogyik/roskad; a se prăbuşi; (plötzlich) niedersinken. *1585:* Kadar Boldisar vallia ... oda Mene Kelemen takach, es vgy wthe Az iffiat hogy le Roggyana [Kv; TJk IV/1. 473]. *1597:* Sarkeozi Janos ... az megh holt embert is agion suita az chiakannyal az mingiarast le rodgiana az Aztalnal [Kv; TJk VI/1. 29]. *1714:* az Tisza István Uram Dalia nevü Jobbágját ... ugj meg ütötte ... melyben egj buzdugánnyal hogy az mingyárt le rodgjant [Berekszó H; Szer. Faur Sztán (40) jb vall.]. *1779:* aztis láttam mikor Mihály Csigány ... főbe vakta egy kapával Stephan Berest ... ugy hogy le rogyant mingyárt [Záh TA; Mk V. VII/12 Ros Gabrilla (40) jb vall.].

2. lecsusszan; a aluneca; (her-, hin-)abgleiten. *1750:* midonn szaladna Lapadát, el szakad a Harisnya kötele, s le rogjgjan a Földre [Ohába AF; Told. 25].

lerogyott ledőlt/omlott; dărîmat, prăbuşit; eingestürzt/gefallen. *1840:* azan le rogyott kö fal ... bé rakattatását instálom [Dés; DLt 277].

lerohan 1. lezuhan; a se prăbuşi; hinunterstürzen. *1827:* Török János 65 esztendős szerencsétlen el esésből a Béles havason, egy kősziklán le rohanván, a keziben volt fejsze él el vágta szemérem testét, az honnan vére el folyván, meg holt [M.gyerőmonostor K; RAk 135].

2. leroggyan/roskad; a se dărîma; her/hinabstürzen. *1786:* mi mégis az oka hogy aszt[a] reparaltatni ne lehessen, és igazé azis hogy ha nem ha ujra épitenék hova hamarább lerohannék [RLt 0. 2. vk — [a]A malmot] Oly rosz volt ezen Malom ... ugy ennek is desolalodni kelletett régisége miatt, s ha ujra nem epittetik bizonyoson egészszen lerohanván tellyességgel haszonvehetetlenné tétetnék kevés idöre minden Fáival együt [Apahida K; i.h.].

lerohanás lezúdulás; revărsare; Her/Hinabströmen. *1826:* Én Gyalakuti Grof Lázár István ... nem tartozom ennek az ároknak és pataknak vizét egészen a' Gyalakuti határomra bocsátani, a' midön ez a' Szövérdi, a' Kelementelki és a' Gyalakuti három határok oldalaibol gyül öszsze a' Csulokajj völgyébe 's ugy veszen erőt a' nagy Zuhajjal valo lerohanásra [Msz; GyL].

leróhat letörleszthet; a putea şterge/amortiza; abzahlen können. **Szk:** *adosságot* ~. *1831:* beszélli Baloghne menyi pénzt kaptatak torokbuzából, most abol az adosságaidat rohatad le ara kel forditani [Kv; Pk 6].

lerokkan 1. leroskad; a se nărui/dărîma; einstürzen. *1757/1758:* Botárék igen gyenge Gazdák voltanak, mivelhogy az Stomp le rokkant, és ... mostis azon rokkonásb(an) vagyon [Abrudbánya; Szer.Mesztáken Danila (58) vall.]. *1772:* a' Malomnak fundamentuma le nem rokkant [Sövényfva KK; JHb LXVII. 279].

2. összecsuklik, leroggyan; a se prăbuşi; zu Boden/niedersinken. *1629:* az Varga ha ... ugj wte Horuat Jstua(n)t ... hogj mingyart le rokkana [Kv; TJk VII/3. 96].

lerokkant megroggyant/roskadt; prăbuşit, afundat; zusammengesunken/gefallen. *1825:* Jo lesz ... tartos szárazságban a' le rokkant vagy meg hasadozott halmokat a' krumpi tőve körül ujjanon fel töltegetni [Kováts Sámuel, Utasítás a' Krumpi termesztésére (nyomt.)].

lerombol ki/ledönt; a doborî; (um)fällen/legen. *1841:* Irtóztató pusztítás, mit ezen Tótok tesznek, nevezetesen ezek is több ezer fákat irgalom nélkül leromboltak [M.patak Sz; Jakó, Hamuzsír 73].

leromladoz 1. lemálladozik; a se scoroji; abbröckeln, sich ablösen. *1681:* Régi Drabant Ház ... tapaszsza mind le romladozott [Vh; VhU 506].

2. lehulladoz; a cădea jos rînd pe rînd; nach und nach hinunterfallen. *1681:* Fejér Bástya ... Sindelyezéseis ... ighen avult, nemelj helyen leis romladozott [Vh; VhU 548].

3. ledöledezik; a se dărîma încetul cu încetul; nach und nach herabstürzen. *1681:* Vajda Hunyad vára. Ennek külső kerétese ... ha nem restaurállyák jobbanis le romladoz [Vh; VhU 502].

leromladozott 1. leomladozott; dărîmat; verfallen. *1687:* vadnak azo(n) házak ... ketteib(en) le romladozott kemenczék [Mocs K; JHbK LVI/6]. *1807:* Csiki István Ur régi le omladozott sellér Házakot is fundamentumábol ujjakot épitetett [Apahida K; RLt 0. 2 Jos. Farkas (47) ns prov. nyil.].

2. leroskadozott; prăbuşit; niedergesunken, zusammengebrochen. *1763:* a Fogado ... régi hitván s máris sok helyeken lé romladózott dranicza fedél alatt continéal két tűzes Házat és egy kamarát [Hortobágyfva Szb; Born. XXIXa. 19 Hortobágyi Gergély György conscr. 26. 7].

leromlás *ütv* letörés; fringere; Abbrechen. *1653:* Ez a dolog ... igen jól lőn mind az országnak s mind fejedelmünknek megmaradására, de a sok törvénytelen latroknak bánatjokra és szarvok leromlására [ETA I. 146 NSz].

leromlófélben ledőlő/omlófélben; (care este) gata să se dărîme; dem Einfallen/stürzen nahe. *1581:* (A biró) kerie(n) segitseget[a] A varos falanak epwletyre ky immar vgia(n) le romlo felbe Al [Kv; TanJk V/3. 234a. — [a]A fej-től].

leromlott 1. leomlott; dărîmat; zusammengestürzt, verfallen. *1619:* Az városakban való patakokban, az le; romlott házakban több holt meg ezer embernél [BTN 305]. *1635:* az Kőhazi Káthalin hazat az szel ronta le, es Zabo David Urámát az Tásnády szábádita ra, hogy el hordgia az le romlot fajat [Mv; MvLt 291. 43a]. *1656:* Ezen hazban egy le romlott kemencze ... vagyon [UF II. 171]. *1706:* Vagyon edgy régi le romlott semmire kellő kő ház [Hsz; Törzs Rákóczi inv.]. *1850:* a Temető hellye egeszen az Irsai leromlot háza kéményeig tartot [M.dellő TA; DobLev. V/1285 Szakács Samuel (54) vall.].

2. kb. levált; desprins; (sich) abgelöst. *1652:* Wagyo(n) ezen Ládáb(an) egy allya nelkül valo aranyas

ezüst romlodozott Halmagyi[a] Ecclesiahoz valo, vagy Conferaltatott pohárocska, tetejeröl le romlott egy ember kep(p)el együtt [Nsz; IB. X. Fasc. 2. — [a]NK].

leromol, leromlik 1. le/összedöl/omlik; a se dărîma; hinab/herab/zusammenstürzen. *1597:* Acz ferencz feöldoszta (!) megh az palot az plebanoss Maioranal az kaarfaya Romlot wolt le ... f 0/12 [Kv; Szám. 7/XIV. 109 Th. Masass sp kezével]. *1652:* az parochialis házamnál lévö Csür mind az régisegh s mind az haboru üdö es szél vesz miatt ... mindenestöl fogva földigh le romla [Déva; Szer. Solthi János ref. esp. lev.]. *1732:* a Csürös kertbeli köz kert le sorvad szinte s néhol le is romlott [Nagyiklód/Szászsztjakab SzD; TSb 51]. *1786:* A ház oldala ... eldölve lévén; a Gogány is leromolva [Berekresztúr MT; BetLt 6 Mich. Kosa (57) ns vall.]. *1799:* a mi ... az én Joszágom felöl esö köz kertit nézi ... rég az ideje hogy le romlott volt [Albis Hsz; BLev.]. *1804:* (Temettem) Nádasi Mártont ... a vizben esett, mikor a' Fenesi Gátnál a tzövekeket vérték fák(na)k eleiben, az állás le romolván a Berbécs réa esett [Gyalu K; RAk 144]. — L. még SKr 418; UF II, 97, 136, 139.

2. le/összeroggyan/roskad; a se prăbuşi; ein/zusammenfallen. *1629:* Az mikor az Nagj ho let vala harmadideje telben ... le romlot vala az háznak szarvazása [Mv; MvLt 290. 163b]. *1648:* Vagjon benne egj kereszt lugas, melynek leczei felsö korlat fai harom darab hellyen leromlottanak [Porumbák F; UF I, 896]. *1665:* az hátulsó háznak héazatja az nagy hó alatt leromolván, újólag felépittettem [Kv; KvE 196 LJ].

3. összeroskad/roppan; a se prăbuşi; zusammenkrachen/brechen. *1812:* a Groffné ... a több vagyonokot ... a Kováts szekerére rakatta a melly a nagy Terüh alatt le-romolván el nem mehetett [Héderfája KK; IB. Báli Jánosné Kis Ersébeth (44) grófi mosóné vall.].

? **leroncsol** kb. letöredezik; a se strica/deteriora; abbröckeln. *1649:* Le rongziolua(n) az lakat, czinaltattam megh Viski Mihalyall ... d 35 [Kv; Szám. 26/VI. 487].

leront 1. lerombol; a dărîma; nieder/abreißen. *1653:* a kolosváriak ... a jésuviták klastromát eltörék ... végre templomokat leronták ... ország és fejedelem híre nélkül csak a magok dühösségekböl[a] [ETA I, 90–1. — [a]1603-ban]. *1710 k.:* Fülek[a] vivásakor ... hogy osztán feladák a várat, a keritését parancsolá a török, hogy földig lerontsuk [BÖn. 730. — [a]Nógrád m.]. *1783:* Csüret az Grohoti Lakosok le rontottak, és széjel hánták [Grohot H; Ks 113 Vegyes ir.].

Szk: *földig ~.* *1672:* Bányának[a] ... állapotja ebben vagyon: Olyan parancsolatja volt Cobnak, hogy avagy földig rontsa le, avagy legalább azokat az bástyákat, falait ... el rontsák [TML VI, 410 Teleki Mihály a fej-hez. — [a]Nagybánya]. *1794:* ott vala egy romlott kőfal, azt földig leronták [Eresztevény Hsz; HSzjP Juditha Gyene Cons. Thomae Nagy (56) jb vall.].

2. ledönt; a distruge; umstürzen/legen. *1600:* Mint hogy ... az Totth vcha veginél az kapu mellet az Seowent mind tamoszostol le rontottak vala, kelletett veszszeore, karora, es fonok(n)ak keoltene(m) f 2 d 86 [Kv; Szám. 9/XIII. 4 Damakos Máté isp. m. kezével]. *1662:* Georgiel ... az felesege ugy iaczadoztak kaczaghtanak hogi cziakne(m) rontottak le az haz falat [Mv; MvLt 290. 28a. — [a]A Barcza Gergelyé]. *1711:* Tudom hogy az Szél le rontuán az eö naga gyümölcsös kertiben állo gyümölcsfákat, azokban az Szeltöl lerontott fákban uitt el Márton Mihály az eö Naga Jobbágya [Búzásbesenyö KK; BfR IV. 30/26 Sata Pál (60) zs vall.]. *1729:* az Kapumat az Bialok le rontották [A.karácsonfva SzD; Told. 31]. *1761:* Ugy hallattük hogy a' Molnár János ablakát, és fal odalát ö rontotta volna le [Szászsztiván KK; BK]. *1798:* Marhai a Prihogyesti[a] Uraság kertyit le rontották, s aztot depascuálták [Ks 108 Vegyes ir. 57. — [a]H]. *1806:* viz aradáskor a Szabadon menö Tutajok sokszor le rontották a régi pallot [M.régen MT; Born. XVI/165 Szabo Mihálly (42) zs vall.].

3. összedönt; a dărîma; zusammenstürzen, niederreißen. *1619:* Az nagy szörnyü viz ... Kozon Pasán[a] igen sok kárt tött, sok házat lerontott [BTN[2] 286. — [a]Kászim Pasa, Konstantinápoly Galata negyedében a Kászimmecset környéke]. *1629:* a nagi ho le ronta az hazat [Mv; MvLt 290. 174b]. *1759:* Csempe kemetzéit kik rontottak le ...? [Albis Hsz; DobLev. I/292. 1a vk]. *1844:* A lisztelö malom ... a' mit a' szél most a' mult nyáron le rontott [Abafája MT; TSb 22].

4. lebont; a demola/dărîma; abbauen/tragen. *1609:* Keomies Janosnak hogy az scholaban egy Darab kement le rontatta ... d 32 [Kv; Szám. 12b/IV. 120]. *1626:* Vrunk co felge ... paranchyolvan keglsen hogy az Eotues Andras felhaza Samuel Deakéual egyben szakasztassék; mivel egy keoz falt le kelletett rontani [Kv; i.h. 24/XXVII. 24]. *1676:* (A) nagy haznak az keö falaitt le rontván az kőveitt az fogarasi vár epitesre hordattak [Sárkány F; UF II, 755]. *1732:* Kementze ... jó tágas házban ... Veress Paraszt kalyhákbol valo Cserepesinek kivül valo oldalát le-rontották [Dál K; Told. 11/67]. *1797:* A régi tornya az eklézsiának megromladozván, lerontotta[a] [Uzon Hsz; ETF 107. 9. — [a]Az eklézsia]. *1823-1830:* az hátolsó kicsi háznak udvar felöl való sövény falát lerontván, a leesett kéménynek összeromlott tégláiból egy falat rakattam [FogE 206].

5. letördel; a rupe; abbrechen. *1594:* Az karfaiat az palonak le Ronttotag (!) vala [Kv; Szám. 6/VIII Caspar Semel sp kezével]. *1713:* kökény szilva annyi van hogy az fáját meg most le kezdette rontani [Gycke K; Ks 96 Biró János lev.].

6. összetör; a sparge/distruge; zusammenbrechen, zerschlagen. *1638:* az uta(n) hogj el menenk onnet iszoniu keppen zörgettek oda be az kalitkában, azt tuttuk hogj mind le rontiak az aitot: szittak az uilagon mindent [Mv; MvLt 291. 133b].

7. lever; a da jos; her/hinunterschlagen. *1585:* az Templum heazattiath ky az plebanos haza feleól Sendelliel vagjon heazwa le ronchak, es chereppel epichek megh [Kv; TanJk I/1. 5]. *1666:* Az pincze belseo aytayára czynáltattunk égy retesz feot, mivel az Németek mikor megh lopták le rontották volt [Kv; SzCLev.]. *1705:* a várba ... bemenvén ... csak a nagy pusztaságot találám, úgyhogy az szép cimeres, aranyos boltoknak, amint a' cimerek voltanak, nemcsak az stukaturiáját rontották le, hanem ugyan a boltját is [WIN I, 655]. *1849:* Posta Nyikulaj ... fia az ajtorol lerontott egy zárt és sorkokot [Héjasfva NK; CsZ. Voldorfi v. Lombos Nyikuláj vall.].

8. leüt/ver; a dobori; niederschlagen. *1779:* mihent értenek hozzájak ugy anyira ütötték vertek Taglalták

... ugy hogy az halászt Ursujt földig le rontották s agylatták [Záh TA; Mk V. VII/12 Paszku Gyorgyitza (20) jb vall.].

9. (szél) leszaggat; a smulge (de către vînt); (Wind) herab/herunter/niederreißen. *1703:* vasárnapra virradólag olyan rettenetes zuhatar indula, olyan szél, amilyen régolta nem volt, sőt ez vasárnap sok héjazatokat is rontott le a szél [Kv; KvE 281 SzF].

10. tönkretesz; a nimici/distruge; verderben. *1632:* en igen roszul vagjok az kezemetis le rontottak ugj mond [Mv; MvLt 290. 77a]. *1650:* fenyes nappal ... Duda Miklos Toluajul ra mene az Bella Ferentz házara, az ereszi ajtoiatis mind le ronta [UszT 47/1]. *1706:* Az Curianak az ajtait le rontották [Hsz; Törzs Rákóczi inv.].

11. lepocsékol; a devasta/pustii; zugrunde richten, verderben. *1761:* szerre bocsáttja a buzában az egész nyájat és mind lábokkal, s mind szájókkal a földig le rontották, le tsutikázták [Kvh; HSzjP].

lerontás 1. ledöntés; dărîmare; Nieder/Abreißen. *1783:* az egész Falunk Grohot meg édgyezett, és végezett a Csürnek ... Rosia nevü hellyröl valo le hányásában, és rontásában | Csüret ... az Grohoti Lakosok le rontottak, és széjel hánták oka nem egyébb volt le rontásának, hanem az hogy az Falunk továb nem szenvedhette ... azon darab helly felett valo controversiat [Grohot H; Ks 113 Vegyes ir.].

2. *átv* cáfolás; dezminţire, combatere; Widerlegung, Entkräftigung. *1866:* A Debreczeniek ezen tanunknak hitelt nem adván idő haladékot kérnek ezek (!) tanuk vallomásainok más tanuk és adatok altal leendő le rontására [M.gyerőmonostor K; RHAk 27].

lerontat 1. leromboltat; a ordona/dispune să fie dărîmat; nieder/abreißen lassen. *1564:* (A) király ... Hadad[a] várát megszállá, kit hamaridőn megvőn és mind a földig lerontatá ... azután ... megszállá Áthya[a] várát ... azt is mind a földig lerontatá ... Kovászó várában a kik benne valának, királynak azt is megadák; azt is király mind a földig lerontatá [ETA I, 22 BS. — [a]Sz. [b]Atya (Szt)]. *1662:* (Az) árokbéli kasoknak állatását az ellenség annyival jobb móddal végbeviheté, hogy már egyik kasamátáról is, azok nagyon lerontatván ... nekiek ártalommal ... nem lehetnének [SKr 599]. *1710:* Rabutin ... a kőfalakot[a] egynehány ölnire lerontatván ... Szebenben visszamęne [CsH 343. — [a]Kv-ét 1704-ben]. — L. még BÖn. 698; CsH 93, 212, 400; SKr 346.

2. lebontat; a dipsune să fie demolat; abbauen/tragen lassen. *1653:* A mely torony a várban vala, abból órát, harangot levétettem és fundamentumából lerontottam [ETA I, 148 NSz]. *1840:* a' föld huruba elött az ajto felett lévő Szinnyét le rontatni méltoztassék [Dés; DLt 277].

lerontatik leromboltatik; a fi dărîmat; nieder/abgerissen werden. *1658/1741:* Földig le rontatál teis Maros Uy Vár[a] Hirtelenségével csala meg az Tatár | Földig le rontatál teis Banfi Hunjad[b] Szerkenjen fel azért az ki benned szünyad [EM XXXVI, 145–6 Körösپataki B. János hist. — [a]AF. [b]K].

lerontattat leromboltattat; a dispune să fie dărîmat; nieder/abreißen werden lassen. *1817:* a mostani Szolga Biro Tks Hegyessi István Ur a' Kásvai Völgyen vagy két Hazaikat a' Harsanyoknak le rontattatta a' Varmegye porontsalattjából [Kásva MT; Born. G. XVIII. 5 Simon Gyorgyi (90) vall.].

leronthat ledönthet; a putea dărîma; niederstürzen können. *1738:* ha világoson(n) fog Constalni azon kert-n(e)k a Nms Város földére lótt tétettetése, ő kglmek(ne)k authoritas engedtetik, hogy le-ronthassák [Dés; Jk 496b].

lerontott 1. ledöntött; dărîmat; umgestürzt/gelegt. *1711:* azokban a Szeltöl le rontott fákban uitt el Márton Mihalis [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/20]. *1840:* Radnotfája[a] ... Gyalagassai a nagy viz által le rontot kertet tsináltak a Csitkos kertbe [Born. G: XXIVb — [a]MT].

2. letördelt; rupt; abgebrochen. *1853/1854:* A Szél által le rontat fa agok [Mezőbergenye MT; MvRLt].

3. lebontott; demolat; abgerissen/getragen. *1824:* Az Porkoláb házába a kemencze rossz ezt ujra ki foldozni szükséges volna, vagynak arra valo otska kályhák az most le rontott otska kementzéből valok [Dés; DLt].

leroskad 1. lerogyik; a se prăbuşi, a cădea la pămînt; zu Boden/niedersinken. *1841:* azon vettem észre, hogy a tsiko a kő rakásra rogyott a hátuljával ... az eltőrőt lába miatt a tsiko a kővekre le roskadván; azt a nagy kővet elmozditottam, hogy a lábát kivehessem [Dés; DLt 1541].

2. megroggyan; a se nărui/prăbuşi; zusammenbrechen. *1825:* egy régi Borona Csűr ... a Szarvazattya leroskadt és Süllyedett [Szárazpatak Hsz; SzentkZs Conscr. 375]. *1888:* a fából épült régi kis templom leroskadt, leszedetett [Kissolymos AF; ETF 107. 5].

leroskadott, leroskadt lerogyott; prăbuşit; zu Boden/niedergesunken. *1841:* egyedül nem birván, hogy a le roskadott tsikot a kőrakás mellett felemeljem segittségűl hittam az alöri[a] tsorda pásztortis [Dés; DLt 1541. — [a]A várossal töszomszédos faluból való] | egyedül nem birhatám a leroskadt — el tőrött lábu kantza tsikot ... fel emelni ... gazdámat ... hozzám kiabáltam [Dés; i.h. 4b Grosán Juon (csatáni) vall.].

leroskadozott lerogyadozott; prăbuşit cu încetul; nach und nach zusammengestürzt. *1825:* Vagyon ezenn Telek Eszak felol valo végibe egy régi Isten tudja mikor épült már le roskadozott és a földbe bésüllyedett Ház [Szárazpatak Hsz; SzentkZs Conscr. 375].

lerótat szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *kapuszámban magukról* ~ kapuszám szerint magukról leszámittat/irat; a dispune să scadă (din ceva) conform numărul porţilor; nach Torzahl von sich abrechnen/schreiben lassen. *1710:* mikor a német Erdélyben bejöve, mindjárt practicálódni kezdének a szászok Frank Bálint akkori szebeni királybiró idejében, hogy a kapuszámban magokról leróttassanak [CsH 319] ✱ *vmennyi kaput* ~ néhány kaput leszámittat/irat; a dispune să scadă un anumit număr de porţi; einige Tore abrechnen/schreiben lassen. *1710:* Addig járák a német udvart, kétszáz kaput le is róttatának, s akkor a vármegyékkel erős kötést szerzének, hogy több defalcatiót nem kivánnak[a] [i.h. — [a]1702-ben].

lerovatal letörlesztetés; amortizare; Abbezahlung, Tilgung. *1840:* megtörténhetne hogy ... a' költsönzö elhalhatna, és akkor a költsönado ... a pénz lerovatalára ... Tisztet ... kéntelenittetne nagy kárával fogadni [A.szentmihályfva TA; Bosla. Kövendi Kováts János a szék bírája kezével].

lerovatgat letörlesztget; a achita treptat; nach und nach abbezahlen/tilgen. *1841:* ki ki a maga adosságát avagy tsak apránkéntis le rovatgatni igyekezzék [Km; KmULev. 3].

lerúg lenyúlik; a se întinde pînă undeva; hinunterreichen, sich ausdehnen. *1732:* edgy darab Erdő, mely az éltől le rug a patakig [Nagyida K; EHA]. *1751:* a' Nagy Erdő alatt lévő föld ... az ország uttyára és Patakra le rúg [Mv; Told. 31/4]. *1766:* (Az erdö) felsö vége ... megyen ki ugyan az hegy tetöre, az also vége pedig rug le ugyan az Térbe az tisztás hellyre [Szásznyires SzD; Ks 33. II. 16]. *1800:* vagyon ... egy árok ... ez le rúg egyenesen a' Szamasba [Benedekfva Sz; BfR II. 58/21 Koszta Irimi (80) jb vall. Vérvölgyi Bányai János keze írása]. *1814:* a' Kérdésben forgo Zilahi féle Telek végig le rugott a' Patakig [Dés; Ks 79. 29. 785]. *1836:* keskenyebben rug le a Hidáltalra (sz) [Csekelaka AF; EHA].

lerugaszkodik vhova hirtelen elmegy; a se duce repede undeva; irgendwohin plötzlich abgehen. *1663:* Kegyelmed tetszése szerint, Uram, és már írtam Cob uramnak, hogy ne ellenezze, hadd rugaszkodjam le oda be [TML II, 654 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

lerugdos lerugdal; a da jos cu piciorul; wiederholt Fußtritte versetzen. *1634:* molnar Mihaly utanna indula Bandinenak ... le rugdosa az foldre [Mv; MvLt 291. 31a].

lerúgó lenyúló; care se întinde pînă undeva; hinunterreichend, sich ausdehnend. *1735:* a Boldutz Hatarig le rugo Bértzn(e)k mind két oldala ... a barázdált métáig juta ... Fejér részre [Szentjakab TA; DobLev. I/160. 8]. *1778:* Az Orosz Nyikula felöll valo Tertialitas jut Trauzner Ersébeth Asszonynak ... a ... Kertekre le rugo kis Keskeny Gyümöltsössel edgyűtt [Szentbenedek AF; i.h. III/513. 3b]. *1825:* a Szöllő Padjárol a Puszta Szöllőre le rugo föld [Csekelaka AF; EHA]. *1853:* azon föld csak egy pár lépésnyire fekűvén a' város végétől, annak Györgyfalvi utra lerúgó vége a' Városbol ide kihordatni szokott emésztés és szeméttel már annyira eltöltve van, hogy azt becsületesen megmivelni sem lehet [Kv; Pk 3].

lerúgólag lenyúlólag; care se întinde în jos pînăla ...; erstreckend, ausdehnend. *1733:* az Kertek végiben lévö ... földek, ki egészszen az hegy tetejéig, le rugollag lábbal ... merettetet (így!) 34 Kötélre [Kiskerék AF; JHb XXVI/44].

lerútit lemocskol; a ocărî/defăima; nichtswürdig/schändlich nennen. *1631:* bezegh emberseges embernek nem kellene el szenvedni az mint le rutita ez az szeöcz Ferencz [Mv; MvLt 290. 53a]. *1637:* ninczis oly aszonj allat az kit le nem rutit szidalmaz[a] nielueuel [Mv; i.h. 291. 96a. — [a]Boitos Ersok].

lerútol lemocskol; a ocărî/defăima; nichtswürdig/schändlich nennen. *1668:* engemet azert az szoert le rutola le böcztelenite [Szu; Born. XXXIX. 5 Szilagyi János (40) vall.].

les *ige* **1.** elrejtőzve vkire figyel; a pîndi; jm auflauern. *1573:* Anna Henchy Gergelne ... vallia, hogy ... Ez eyel semyt Nem alwtunk Mind az Boltba lestwk [Kv; TJk III/3. 57]. *1574:* Nagy Iacab az zěles kertbe Zeokellet volna Be es otth lesneh [Kv; i.h. 350]. *1585:* latom egykort hogy Vincze deak az Ablak Alat lessy ... Addig lesem enys, hogy ky Ieowe Vinczeheóz [Kv; TJk IV/1. 505 Daroczy Caspar vall.]. *1633:* latam, hogi ezt az Pap Annokott két katona az uczaban vonaszolliak (!) vala es az harmadik az aito(n) belöl lesi vala hogi ha be vihetik, be szariak az aitott [Mv; MvLt 290. 133a/2]. *1635:* Kamutj Janos ... ez eyel ide jeó ugj hitt minket Czieffej Laslo vram lesneje hogy ha rea jeó [Kide K; RLt 0. 5 Henches Ferencz (65) ns vall.]. *1653:* lesben allek, s lestem, azonba(n) be jöve az kapu(n) nagi hirtelen altal haga az ház faranal ugia(n) azo(n) legeni [SzJk 70]. *1764:* meg sebesitvén Hegyi Ferenczet midön viszsza szándékozott menni az fogadoban, már az edgjik leste [Torda; TJkT V. 239]. *1772:* sokáig voltak oda ben mind a ketten, mü sem lestük tovább [Dés; DLt 321. 79b Sam. Fot (26) ns vall.]. *1840:* Ez a macska ... Egeret lés, sántikál [EM XX, 513].

Szk: *medve ~ni. 1759:* Ugy hallottuk hogy ... Soka Vonyiszima is járt vólna ottan Puskával Medve Lesni [F.újfalu BN; BK].

2. feszülten vár; a aştepta cu încordare; gespannt warten, aufpassen. *1584:* Deak Mathe ... vallia, Elegge zitkozodot Danch Leorincz ig hogy viczey Andras thiukasz volna, egy (!) amikor thiukia Zarik azt(is) lessy [Kv; TJk IV/1. 361]. *1642:* Az Szekerek fel nap s-egesz napis ott lestek hogy hordani akartak buzat es szenat de az sok esseoteol nem hordhattak be [Nagykapus K; GyU 70]. *1704:* a kurucok ... talán csak a zsákmányost lesték, arra nézve a szekereket sietve visszahajtották üresen [WIN I, 200]. *1766:* az Fiai lesték ... midön jött volna az Gróff Toldalagi Lászlo ur o Nsga Tsüres kertyin alól [Koronka MT; Told. 3a]. *1786:* mi az oka hogy el nem jöttél, tám a fejér Kokod Sárhatnék s azt lesed [Szászalmás NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. Iktári Bethlen Sámuelhez]. *1840:* az idö annyira boszszantván a' Gazdákot kéntelenek ott lesni mig valamennyire tűrhetöleg derül, és a' buzát kapdosni lehet [Dés; DLt 930].

Szk: *vminek a végét ~i. 1670:* Vévén ... Váradj István Vr(am) eszéb(en) ... azon hoszszas pernek bizontalan véghit ... kérte ... Mikolai Sigmond vr(am)tol része szerént excontentalna inkab eö kglme, mint sem ö szeghény Leghény lévén annak bizontala(n) véghit lesné [Kv; JHbK XXIV/25].

Sz: *~i az ember szájából a szót. 1677:* ezek közzül némelyike csak lesi az ember szájából az szót s alig hiszi, hogy két képpen mondhassa bé [TML VII, 424 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz] ✱ *~i bürkös!* kb. coki ! *1825:* Lesi bürkös! ha En kendnek jo kenyeret adtam huzza meg a' bagariát 's mind a ketten dolog utánn áljanak [IB gr. Korda Anna Kozma Sándor prov-hoz].

les *fn* **1.** les/rejtekhely; pîndă; Lauer, Hinterhalt. *1573:* Borbel Istwan ... vallia ... latta hogi Zekel An-

tal ky fwtamot az lesbeol [Kv; TJk III/3. 292]. *1657:* (A részegek) még némely csatára bocsáttattak is az lesben el hagyván zászlójokat, részegeskedni bémentek [KemÖn. 213]. *1662:* a jancsárok a mieinkhez a lesből nagyon lövöldöznének [SKr 412]. *1704:* Büdöskúti uram és Gálffi Pál uramék ... alá menvén ... és akarván a leseket megcirkálni ... némely kurucok ... elkapják [Kv; KvE 292-3 SzF]. *1711:* Carolus ... útra készüle, és noha a francia mind vízen, szárazon, mind nyilván, mind titkon való lesekkel útjait elállatta vala ... szerencsésen ... tengeren Oloszországban jöve [CsH 462]. — L. még KemÖn. 182, 249; SKr 155, 316-7, 413, 451; WIN I, 646.

Szk: *~be beáll. 1662:* Más rendbéli derekas lovagból álló csata ... ott lesbe beállván, onnan nézék, hogy szemek láttára ... a jó rakott épületű hajdúvárosok felégettetnének [SKr 446] ✱ *~ben áll. 1653:* lesben allek, s lestem, aszonba(n) bejöve az kapu(n) nagi hirtelen altal haga az haz faranal ugia(n) azo(n) legeni [SzJk 70]. *1669:* az várban levő praesidium is jó apparatussal elkészülvén, kimentenek az várból s lesben állottanak [TML IV, 497 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *~ben állít. 1657:* kiket az tótok megkémlelvén, oly helyben állítottak lesben, hogy szépen kezekben menvén, elhozák [KemÖn. 231] ✱ *~ben elhagy. 1657:* elhagyám az seregeknek hetét lesben, az hármával pedig előmenvén [i.h. 234] ✱ *~ben van/nincsen. 1653:* a közel való házakat és helyeket először megjártatták: hogy valami gonosz emberek ... nincsenek é lesben valahol? [ETA I, 77 NSz]. *1710:* egy rác Kira nevű kapitány Vidombákra[a] menvén harmadmagával, nem tudván hogy ott sok kuruc volna lesben, megszoríták a falu között, megölék [CsH 393. 1707-re von. feljegyzés. — [a]Br] ✱ *~re vihet* kb. leshelyre csalhat. *1704:* ha a németek kimentenek volna és megűzték volna a kurucokat, mert lest vetettenek volt. Egynéhány ezeren ott vártak volna, ha a németek űzni kezdették volna őket, hogy a lesre vihették volna, de a németek nem űzték meg őket [WIN I, 150] ✱ *~t áll* lesekedik, leskődik. *1710:* A német ... megizeni titkon a lengyelnek, hogy ... adjon hátat a töröknek, mert ő ott közel egy erdőben lest áll [CsH 174]. *1764:* Imre György már előre lest álván, ugy ütette főben, hogy azonnal hátra esett [Torda; TJkT V. 226]. *1784:* midön ... Csáki György ... haza indult volna éczakának idején ki állot lest ...? [Bögöz U; IB vk]. *1794:* Veres György, a Sogorával Zahariával, egyet értvén lest állanak hogy háloban kerítsék [Déva; Ks 79. XXVI. 10].

2. *~ben tart* **a.** kb. tartalékban tart; a ţine în rezervă; in Reserve halten. *1718:* A Buza iránt pedig éppe(n) fogjatkozás lesz ... fel méretvén, mi defectusom leszen arrol Ur(am) k(gd)et tudositam de csak lesben tarcsan Uram kgd vagj száz köblöt, ugy hogy ha meg szorulnánk legyen mihez nyulni [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. — **b.** ? vmit eltitkol; a ţine (în) secret; etw. verheimlichen. *1619:* más ember, kinek az reversalisát itt szememmel láttam, lesbe tartja az occasiót [BTN 228].

3. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~be kerithet* kelepcébe/törbe csalhat; a putea trage (pe cineva) în cursă; in einen Hinterhalt locken können. *1657:* az palatinus Nagyszombatban menne valami gyűlést promulgáltatván oda ... s mind az segítséget odavárnák, hogy netalán valami lesben kerithetnék [KemÖn. 240] ✱ *~t hány* kb. kelepcét/tört állít; a pune/intinde cuiva o cursă; jm eine Falle stellen/legen. *1662:* a meggyújtott falun, Gyarakon[a] alól, együtt is sürü leseket hányván ... az elöljáróba bocsáttatott törökök hátán ... általmentek vala [SKr 316. — [a]B] ✱ *~t vet* 'ua.; idem'. *1704:* egy falka gyalog német ... és rácok ... megbújván, lest vetettek három helyen [Kv; KvE 289 SzF] a németek kimentenek volna és megűzték volna a kurucokat, mert lest vetettenek volt [WIN I, 150] ✱ *meghányja a ~* 'ua.; idem'. *1619:* De légyen hálá az szent Istennek, én is úgy meghántam a leseket, hogy semmit nem tarthatok tőle [BTN 329].

4. leskődő (személy), őr; pîndaş, persoană care stă la pîndă; Lauerer. *1662:* Hegyessy János a nemességnek szinével ... a sok erdőkön egynéhány leseket hátok megé hagyván, általmentek vala [SKr 316]. *1766:* az A ... nem tsak fenyegetett hanem maga irántam fel tett szándékát is véghez vinni igyekeszte, midön házam körül leseket dorongokkal tett aszt mondván: ölyétek meg mert 40 forint a dija s meg fizetem [GörgJk 206].

Szk: *~t hagy. 1666:* nám az német, leseket hagyván egy nehányat, házamhoz csak 16 jött be [TML III, 564 Kende Gábor Teleki Mihályhoz] ✱ *~t vet vki után. 1636:* maga is Bethlen István nem mert szabadoson járni, hogy Rákóczi György leseket vetett utána, hogy vagy megfogják, vagy megöljék Bethlen Istvánt [Kv; KvE 168 SB].

◇ **Hn.** *1269:* Ispanlesuy (!) [M.décse SzD; SzDMon. II, 559]. *1334:* Spanlesy (hegy) [uo.; i.h.]. *1444:* ad locum Ispanlese nuncupatum [Jegenye K; KHn 206]. *1485:* Lespathaka [M.gyerőmonostor K; KHn 76]. *1600:* Les mezeon. Les mezeore [UszT 15/16] Les mezore [Almás U]. *1643 u.:* Ispánlesi [Bálványosváralja SzD]. *1693:* les vápájában [Kőrispatak U]. *1721:* Les vapajaban (k) [Kőröspatak Hsz]. *1727:* Les bércz (k) [Hévszamos K]. *1733:* Nagj les nevü helyben (sz) [Bágyon TA]. *1734:* Kiczin Leshegy. Leshegy mezején (sz) [Datk NK]. *1740:* a' Lés Patakon fellyűl [Melegszamos K]. *1749/1770:* Ispánlesi Mezőb(en) (sz) [Bálványosváralja SzD]. *1768:* Vajda lesi n(evü) h(elyben) (sz) [uo.]. *1826:* A Leshegy vápájában [Datk NK]. *1857 k.:* Leshegy [Máréfva U]. — A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

lesalapol elcsépel (megver); a bate; schlagen. *1775:* egynéhány regiment Lengyelországból be is ment Moldovába, az hol ... még a török s muszka is vagyon. S azt is mondják, hogy egybekapván, rútul lesalapolták egymást [RettE 351].

lesdegél *ts* leselkedik, leskődik; a pîndi; lauern, lauschen. *1640:* az katona ... Kovács Pál, ott lesdegélte az ház előtt, hogy mint vagyon dolga [Mv; MvLt 291. 212-5 átírásban!].

lesdű '?' **Hn.** *1728:* Szonda lesdűje. Konyak lesdűje [Ilyefva Hsz; EHA].

lesekedés leselkedés; pîndă; Lauern. *1662:* Az vezér ... megszállván ... az erdőkben bizonyos feles katonaság lesekedésben volna, hire hozatván, azonnal ... rájok kiment vala [SKr 625].

lesekedő leselkedő; pînditor; lauernd. *1817:* Hogy verekedő, vérengező, avagy lesekedő volna, nem tudom [K; KLev.].

leselkedés lesködés; pîndă; Lauern, Spähen. *1710 k.:* Mondá az emlitett kománai[a] berekben való leselkedésemet, melyen én, mint oly csudálatos hazugságon, elfakadék nevetve [BÖn. 683. — [a]F]. *1754:* Brettyila Peter ... én ellenem való ránkorát, és deliberativè mi utánnunk lött leselkedését ... kész leszek Inquisitione' mediante' meg bizonyitani [Vályebrád H; Ks 62/22 Ujbár Pétru vall.]. *1766:* Domokos Ferentz ... mitsoda fegyverrel vagy bottal lesköddött ...? Ezen Verengczö embernek volte valami rankora ... Szekely Janosra ennek előtte, es efféle vérengezést és fegyverrel valo leselkedest tette? [Ksz; BfR 104/2 vk].

leselkedik 1. vki után/vkire lesekedik; a pîndi pe cineva; auf jn lauern. *1740:* annakutanna hogy a kezéből ki szabadult ... mind addig leselkedet mig ... mas udvarara be hivta ... minden ok nélkül azon udvaron verte, tépte [Torda; TJkT I. 181]. *1741:* Sipos István ... ezt mondja a Báttyának, miért hál Kgd egy tüznél ezzel a Gyilkossal, a ki uton út félen mind az én véremet szomjuhozza 's utannam leselkedik [Szilágycseh; IB III. 106/16]. *1756:* ha leselkedtek fenyegetöztek, mellyik közüllok fenyegetözött, avagy leselkedött ...? [H; BK Misc. 1143 vk]. *1771:* látván Tyiu György ... hogy utánna leselkednénk ... azt kiáltá ... várj meg Opra Nikula, mert nem Sokára fel gyujtom à Házadat [Bukuresd H; Ks 114. 61. 114]. *1779:* hogy Legények vasvillákkal ottan Leselkedtek volna ... tiszta hamisság [LLt 79/3]. *1802:* ott találá ... eö Nagysága Szülöjét éppen a' kortsoma elött leselkedve állani [Mv; Born. XXXIX. 53 St. Buzási (29) vall.].

2. leskelődik; a sta la pîndă; jm nachspähen, nach jm lungern. *1774:* ezt hánnya vala szemére Gánya Mitra Iuonnak, miért leselkedtél te az én Ablakom alatt [Bábahalma KK; Ks 19. VII]. *1781:* ha a' Strásák ... valahol tsoportozva iffiuságat tanálván s leselkedve, még lámpássalis elfogják, ha tapasztalják hogy verekedésben vagy egyéb roszba járnak [Torockó; TLev. 2/5]. *1819:* eletek modgya iránt is soha nem leselkedtem [Kv; Pk 2].

leselkedő lesben álló, lesködö; care stă la pîndă; auf der Lauer stehend. *1831:* azon éjszaka ... három szürös emberek (igy!) a' Kis Egetöi Szöllök gyepüje mellett kivülröl leskelödni meg láttam ... hogy meg tudhassam hogymit akarnának a' leselkedö szürös emberek, egy szilva fa mellé meg vontam magamat [Dés; DLt 332].

leseltet leset, lesködtet; a pune pe cineva să pîndească; lauern lassen. *1778:* Groff Toldalagi István Ur eö Nága erössen féltett, ha el szököm, és ugy leseltetett, öriztetett utánnam, mint egy el szökö gyilkos után [Jedd MT; Told. 6].

leseper 1. a mătura (de pe ...); abfegen/kehren. *1621:* Egj Leghinnek ki az keo labokrol falokrol pokhalot port le sepret attu(n)k d. 12 [Kv; Szám. 15b/IV. 15].

2. *1814* Barátosiné nem engedte Timár Ujvárinét hogy rajta feljebb tegye árulo müszereit; hanem le seperte onnan [Dés; DLt 56. 27].

Ha. *1621:* le seprette [Kv; Szám. 15b/IV. 13].

lesepertet a pune (pe cineva) să mature; abfegen/kehren lassen. *1758:* valamikor essözések, havazások vad-(na)k mind anyiszor ä meg állo vizet, havat, haladék nélkült, darabantal Sütökkel ... le tisztitasson sepertessen [Déva; Ks 76. IX. 8].

leseprés măturare, măturat; Abfegen/kehren. *1831:* vettem a Magistratualis Hazba asztalok le seprésére egy kurta nyelü kefe seprüt 50 xr [Torda; TVLt Nyugták].

leseprettet a pune (pe cineva) să mature; abfegen/kehren lassen. *1597:* Megmosattam az Ablakokat és az pokhalot le sepretettem Attam egy Azzonnak f — d 8 [Kv; Szám. 7/XII. 23 Filstich Lőrinc sp kezével].

lesés lesködés; pîndă; Auflauern. *1568:* Myth feltitek ty seres Annath, enis oth voltam az lesesbe akor Eyel [Kv; TJk III/1. 226 Antonius szoch vxor vall.].

leseskedés leskelődés; pîndă; Auflauern. *1677:* A' Mely Nemes embernek semmi joszága nincsen, és ... más jámboroknak veszedelmére leseskedéseket, koborlásokat ... cselekszik ... a' Tisztek szabadossan megfoghassák [AC 130].

leseskedik 1. leselkedik, lesködik; a sta la pîndă; nach jm/etw. spähen/lungern. *1570:* forgach vram Embereket hagiot hozza kyk az Barom vtan leseskedyenek es azonnal Ely kapyak az Niomasrol [Kv; TanJk V/3. 18b]. *1573:* Gaspar deak Azt vallia hogy ... gergel deak ... ket Napis leseskedet felesege vtan [Kv; TJk III/3. 155]. *1635:* en semmit ne(m) kerestem egiebet az gunyanál mert en senki uta(n) nem leseskedem [Mv; MvLt 291. 56b]. *1658:* az legent en ot talatta(m) etzakaj ideoben hogi az kórniul leseskedet [SzJk 70]. *1703:* utzarol utzara jartak s lesköttek azomb(an) be menenek az utzaba s ottis leseskettek [Szemerje Hsz; BLt]. *1752:* láttam Riza Nyikulát ott leseskedni Kotyécz Marinkánál az Sütö kemenczénél [Abrudfva AF/Abrudbánya; Ks]. *1801:* az kortsomárosné ... az röstöllöbe szedet Sirt széjjel önti a Setét pitarban ... tösztént fel Sivalkodik, a Béres a melly a Pitarban leseskedet, mondván ki forázák a szememet [Kajántó K; FiscLt Latzi Samu (50) cigány vall.].

2. leskelődik; a pîndi; lauern. *1762:* azt Toma észre vévén, hogj az Ablakon alatt Leseskedik, eöis vigyázattal volt [Kóród KK; Ks 17. XXXI].

3. *vki szavai után* ~ vki beszédére fülel; a trage pîndi cu urechea; auf js Worte lauschen. *1668:* Mert tudni való dolog az, hogy a ki pogány fogságra esik, az minden keresztyén embertül szívesen szánatik ... könyörgése rosszra nem magyaráztatik, szavai után senki nem leseskedik [TML IV, 379 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz].

leseskedő 1. *mn* leselkedö; care stă la pîndă; auflauernd. *1677:* Ha valahol ... leseskedö emberek hallattatnak lenni ... azon falusi Birák ... meg-fogni tartozzanak [AC 133]. *1774:* két leseskedö ide valo Jobbágyi [Udvarfva MT; Told. 44a].

II. *fn* ólálkodó (személy); pîndaş; Lauerer. *1682:* Eleven dijját keresi Orosz Istvá(n) Dobai Uramon illyen okon, hogy egykor a' templomban maga elete után leseskedönek mondotta [SzJk 166].

leset a pune (pe cineva) să pîndească; auflauern lassen. *1591:* (A marhákat) szép uiragzo buzaban eorzeotte

ne(m) czak éczér ne(m) czak ketszér hane(m) sokszor ugj lesetek réa [Szu; UszT]. *1662:* azon Tömösvárról jövő Keresztes István nevü katonát szorgalmatosan lesetvén, a városon kivül elfogatták vala [SKr 503]. *1671:* az kutya német követ ... az pusztaságon jütt be s én Kolozsvár felől lesetvén ... Szoátnál[a] csak előtalálám insperate [TML V, 522 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — [a]M.szovát K]. *1710 k.:* Actont Fejérvárott az utcán ... lesette, hogy megölesse [BÖn. 949].

lesétál a merge undeva plimbîndu-se; her/hinunterspazieren. *1776:* egyik, cselédgyit ă Groffné ă Kántort utánnam küldé, hogy le Sétálnék [Szentdemeter U; GyL br. Lud. Révai (40) vall.].

lesettet a pune (pe cineva) să pîndească; auflauern lassen. *1778:* Midőn ... a le kaszált Sátének egy részit ... Kéméndre[a] bé vitte volna ottan a Falu kőzőtt ki lesetette és kikkel ...? [H; JHb XXXI/51. 6 vk. — [a]H].

leshely rejtekhely; ascunzătoare, pîndă; Hinterhalt. *1705:* a kurucok ... aznap is délig ben voltanak a lesben, és azt gondolván, hogy már aznap el nem jövök, ki menvén a leshelyből, a hegyről néztek, hogy iziben elmentem [WIN I, 646].

lesiet a se duce undeva grăbindu-se/în grabă; her/hinabeilen. *1664:* irtam vala Kegyelmednek Szepesből, Medgyesre le sietek [TML III, 151 Csáky István Teleki Mihályhoz]. *1705:* a harc most minden órán meglesz a nagy armadával. Azután pedig ő maga is, Glöckelsperg uram, lesiet a maga corpusával [WIN I, 530–1].

leskelődhetik leselkedhetik; a putea pîndi pe cineva; lauern können. *1819:* En is observaltam hogy Sylvester gyakran járta a' házakat ..., de minthogy belső Cseléd nem voltam utánnak nem is leskelődhettem [Kv; Pk 2 Andreas Balla (23) auriga vall.].

leskelődik leselkedik; a pîndi; lauern. *1823–1830:* szüntelen leskelődtek utánunk [FogE 107]. *1831:* azon éjszaka ... három szűrős emberek (!) a' Kis Egetöi Szőllők gyepüje mellett, kivülröl leskelődni meg láttam ... egy szilva fa mellé meg vontam magamat [Dés; DLt 332].

leskődhetik lesekedhet; a putea pîndi pe cineva; lauern können. *1848:* az utszán csak nem leskődhettem, mikor megy sétalni [Kv; Pk 7].

leskődik 1. lesekedik; a pîndi; lauern. *1631:* En eő magatul Istoktul ... hallotta(m) hogj czirkalok vala vele hogy im utanna(m) leskődnek ugj mond [Mv; MvLt 290. 54a]. *1654:* moldovan Stavel mind ot kun az fal alat leskeodet [Thor. X/9 Duka Todor (38) ispánlaki (AF) jb vall.]. *1679:* az én örményesi erdőmnél az kalugyerek csereiben negyven vagy ötven lovas egész estig mind ott leskődtenek [Örményes K; EOE XVI, 650 Bánffy Zsigmond Teleki Mihályhoz]. *1703:* a Veszekedeskor ... botokkal fustelyokkal utzarol utzara jartak s leskőttek [Szemerja Hsz; BLt]. *1778:* láttam ... Váradi Moses Urnak feles embereit dorongokkal, Vasvillákkal, de miért leskődnek ottan akkor hirtelen nem tudtam [Haró H; JHb XXXI. 90]. *1840:* leskődet utánna vasvillával [Kv; KLev.]. *1843:* ki mentem leskődni a Szőlőbe [Bágyon TA; i.h. Török István (26) vall.].

2. leskelődik; a urmări acţiunile cuiva; lungern | kíváncsiskodik; a se uita curios la ceva; neugierig sein. *1801:* a számadonak nem is illik a konyhán leskődni [Ádámos KK; JHb].

leskődő lesekedő, ólálkodó; care stă la pîndă; (auf)lauernd. *1789:* az ablak alatt leskődö ember (így!) en is éjjel az ablakom alatt kaptam leskődve [Dés; DLt]. *1791:* Filip Csukur a pinczébe bé megyen ... kit meg szolitván hogy pinczenkben mit keres étzakának idején az Leskődö két társai azonnal el szaladának [Sebeshely AF; JHb Koman Sztanus (59) jb vall.]. *1802:* az akkoronis a' kortsoma ház kőrül leskődő Sűtővel szoba erednek [Mv; Born. Schreiber Jakob (28) caupo vall.].

lesorol elő/felsorol; a enumera/înşira; aufzählen/führen. *1840:* Ne hazugyd (!), szolj igazat, mert ... miolta itten tartozkodol tőbbeket tsaltál meg efféle hamiss on huszasokkal, kik minnyájon tsalakványos tetteidet Szemedbe is készek le sorolni [Usz; KLev. vk]. *1849:* portékák nemeit hallám ... azok oda igazan vadnak le jegyezve le Sorolva [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.] — A teljesebb szöv. a *lesorolt* címszó al.

lesorolás elő/felsorolás; enumerare/înşirare; Aufzählung. *1844:* az indittó okok le sorolása mellett, fel szollittatik a Ns Szék: hogy a ... halottak háza építtésére ... tervet készitteni ... ne késsék [UszLt XI. 85/1. 3].

lesorolódik felsorolódik; a fi enumerat; etw. aufgezählt werden. *1848:* ki házánál történt volt az osztály, kik voltak a Birák azoknak neveiket s hova valok voltak pontosan le kel irni s midőn e le sorolodott ... a bizonyitványba még ezt kel irni[a] [Tarcsafva U; Pf Pálfi Lajos lev. — [a]Köv. a részl.].

lesorolt elő/felsorolt; enumerat; aufgezählt/geführt. *1849:* Ezen kérdéselt és eléttem le sorolt fel Jedzéseket meg halgatám [Héjasfva NK; CsZ. Voldorfi v. Lombos Nyikuláj vall.] | A Kerdeselt és előmbe terjesztet Hazi portékák fel Jegyzéseit s le sorolt portékák nemeit hallám ... azok oda igazan vadnak le jegyezve le Sorolva [uo.; CsZ. Fodor Péter (68) vall.].

lesorvad 1. elsorvadozik/bomladozik; a se distruge; zer/verfallen. *1681:* az mely Lővő lyukak az Keö falo(n) fellyül barona fabul voltak fel rova, es megh töltve, ighen el rothattak és le sorvattak [Vh; VhU 564–6]. *1732:* a csűrős kertbeli kőz kert le Sorvad szinte, s nehol le is romlott [Nagyiklód SzD; Told. 11/67]. *1781:* A Sidónak ... a régi Háza le sorvadott ... ujjat kivántatik épitenünk [Esztény SzD; Told. 6]. *1822:* a Háznak falai le vagynak Sorvadva [Mv; Berz. 21]. *1867:* Az egész csűröskert körüli kerités lesórvadt [Búzásbocsárd AF; DE 1]. — L. még FogE 148.

2. lerothad; a cădea din cauza putrezirii; abfaulen. *1823:* a' kihányattatott Csontokrol még a hus sem Sorvadott volt le [Dés; DLt].

lesorvadoz elsorvadozik; a se deteriora; niederstürzen/sinken. *1720:* Tudgjuk hogy Kastélybeli resze az Arvak(na)k ... senki sem Curálvan falai őszve hasadozták, fedelei le Sorvadozták [Branyicska H; JHb].

lesorvadozott elsorvadozott; deteriorat; niedergestürzt/gesunken. *1842:* égy nagy le sorvadozott 'sendely fedelü épület udvarház nevezete alatt [F.árpás F; TSb 51].

lesorvaszt elrohaszt; a putrezi; abfaulen. *1694:* az Var oldala is meg bomlot ... Fedeles Sendelyezese penig egy csep sincs az Essö mind le sorvaztotta [Kővár Szt; JHb Inv.].

lesóz *átv* kb. lekaszabol/vág; a căsăpi/masacra/măcelări; niederhauen/schlagen. *1673:* az törökök az boérakban az kit kaphattak, mind le sózták s most is egyaránt rabolják üket [TML VI, 538 Székely László Teleki Mihályhoz].

leső 1. leseskedő; care stă la pîndă; auflauernd. *1710 k.:* Hogy Actont Fejérvárott az utcán ... lesette, hogy megölesse, ezt is az egyik leső sicarius Pap János előttünk ... megvallotta [BÖn. 949].

2. áhítozó; ahtiat; sich nach einer Sache sehnend. **Szk:** *fejedelemség* ~. *1679:* Mindennyi fejedelemség leső emberek között is, Istennek hála, csak fizessünk, nem lesz semmi gondunk [TML VIII, 558 Székely László Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból].

3. '?' **Hn.** *1590:* Egy Irtas földem lessö nyr new tartomanyban [Farcád U; EHA]. *1857:* Lesöhegy (k) [Dobó U; EHA].

lesuhad l. lesuvad

lesuhadozás lesuvadás; surpare, alunecare; Her/Hinabrutschen. *1737:* Az Almási Szőllő ... a sok esős üdőtől le suhadozás, és le szakadás miá nagyobb része el romlott [Kv; JHbK XXVI/1].

lesúrlódik 1. leváslódik; a se şterge; sich abscheuern/wetzen. *1638:* mikor Czikor Giörgy Uram fat vitetet be ... valtigh rontotta az haz falat hogi ugia(n) sorlodot le az haz oldala [Mv; MvLt 291. 164a].

2. lehorzsolódik/dörzsölődik; a se juli/zdreli; sich abschürfen/abreiben. *1841:* Vagyon ... ott a jukba a farkárol a tsikonak szőr ami — a lába el törvén, a kövek közül ki akarván ö ketzélni — lerogyva lévén a hátuljával, a farkárol — surlodott le [Dés; DLt 1541. 10a].

lesúrol lesurlódik; a cădea; abwetzen/schürfen, aufstreifen. *1807:* egyik körme le volt suralva [Kv; KLev.].

lesuvad lecsúszik; a aluneca/cădea; herunterrutschen. *1597:* Anna azzony Zok Peterne ... wallia ... az azzony ... monda enneke(m) ... latam hogi a leankanak az labarol az keoteo le súhat vala, s az ver foldogal wala ala az zara(n) [Kv; TJk VI/1. 94]. *1736:* Az ... igen magos fenyőfa meghántva tetejiig s hájjal egészlen megkenve volt felásva, az tetejiben hét sing angliai posztó ... feltéve ... valaki felhághat, maga számára elveheti. Sokan próbálták, jó darabig felmentenek s néha szintén az tetejiig az fának, csak lesuvadtanak róla [MetTr 399–400]. *1765:* Grozát igen idős Embernek tudom ugy hogy míg a' Nadrágat is a' Nyakaba kötötték hogy le ne Suhagyan rolla [Bukuresd H; Ks 29/4]. *1779:* a szoknyáját meg nyomván a köteje el szakadott és fél felöll a szoknya le is suvadott [A.csernáton HSz; HSzjP Uxor Ladislai Gajda Anna Paputs (43) jb vall.].

lesuvadozás lecsúszás, *táj* lesuhadás; alunecare; Herunterrutschen. *1856:* tartozzan ... Motson[a] ... a le suvadozásban állo gerendák alá koszoru gerendát és sas fákot tenni [HG. — [a]K].

lesüketbolondoz süketbolondnak gyaláz; a spune cuiva de batjocură că e nebun surd; jn einen tauben Narr schmähen. *1814:* Enyedi Andrást a' Czéba szemtöl szembe(n) le süket bolondozta száma nélkül | Balog Istvánt le motskolta, Horváth Josefet le fattyazta Enyedi Andrást le süket bolondozta | Czéh Mester Dobai Mihály Uram ... az Ipomat Balog Istvánt le motskolta ... Enyedi Andrást le süket bolondozta [Dés; DLt 56].

lesüketkutyáz süket kutyának gyaláz; a spune cuiva de batjocură că e cîine surd; jn einen tauben Hund schmähen. *1814:* Czéhmester Dobai Mihály Uram ... Timár Enyedi Andrást le bolondozta, le süketkutyázta [Dés; DLt 56–7].

lesüllyed 1. elsüllyed; a se scufunda; versinken. *1710:* Szerencsétlenül jára[a] az úton, mert Dévánál a Marosban lesüllyede a hajó, kiben bagásiáját hozták [CsH 445. — [a]Gr. Steinville erdélyi kommandáns].

2. besüpped; a se surpa; einsinken. *1757:* a tölteseket sokat kell ujjittani mert mingyárt le Süllyed Sephedékes (!) lévén a helly [Bh; BfN AA. 31].

3. le/megroggyan; a se prăbuşi/surpa; zusammenbrechen/sinken. *1670:* Az Malomnak ... az gattja ige(n) le Süljedet az Zugoja mellet az Viz el furta magat [Középlak K; WassLt]. *1694:* az Palota ... Teglaval padimentumozva de egy darab helyen le Sülyedet [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1702:* Hogy a' kemencze földe le süllyedet volt hozattam egy Szeker kovacs követ' mellyet a' kemencze földében raktak ... //24 [KvRLt I:. C. 8. 35]. *1757/1758:* ezen also kerék Stomp ... Tojulását okozza azis mint hogy lettyes a hely és az oszlopak le süllyedtek [Abrudbánya; Szer. Szumucz Péter (68) vall.]. *1772:* eö Excellentiaja Malma ... silipje s Malom háza ... le sülyedett | (A malom) silipestöl le süllyedett, s régtöl fogva ugj vánszarog [Kük.; JHb LXVII/235. 249–50]. *1825:* egy régi Borona Csür ... a Szarvazattya le roskadt és Süllyedett [Szárazpatak Hsz; SzentkZs Conscr. 375]. *1842:* a parquet táblak az első kéztül hibássan készültek, melly is ki tettszik abbol, hogy a féder nélkül valóság miatt már több hellyen le süllyedett a parquet [Kv; ACLev.].

lesüllyedés le/megroggyanás; surpare/prăbuşire; Einsinken. *1772:* Látsziké ... hogy ... Groff Csáki Kata Asszszony ... Ádámosi[a] Malmának mostani fogyatkozását nem egyéb hanem a Le Süllyedés és roszsz gondozás okozza | eö Excllaja ... Adámosi Malma ... kevész (!) hasznat hajtott le sülyedése, és zsilipje s Gáttya roszszasága miatt? | Láttaé ... a Tanu hogy ... eö Excel-

lentiája ... Malmának a viz felől valo czővekjei, és silipje régtől fogva le süllyedve állattanak ... és a Malom házis azon Czővekeknek Le süllyedése miatt ereszkedett volna bé a silipfelé [Kük.; JHb LXVII/2. 356, 370 vk. — [a]KK].

lesüllyedez lerogyadozik; a se surpa; nach und nach einsinken. *1844:* A palinka főző ház ... falai meg hasadoztak, le sülyedeztek [Abafája MT; TSb 35].

lesüllyedt le/megroggyant; surpat; eingesunken/gefallen. *1772:* az eö Excellentiaja Malmának, ha silipje Gáttja, rosz, és le sülyedt nem volna, ha a' Malom régi állapottjára viszsza vitetnék [Kük.; JHb LXVII/242]. *1846:* a' kérdés alatti Joszágba ... volt egy el fatsarodott le süllyedt ház [Havadtő MT; TSb 49].

lesüt szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~i fejét* **a.** lehajtja a fejét; a-şi apleca capul; den Kopf senken. *1572:* Filstich Leorinch vram vallia ... Ezt halwan chiak leh Sywteotte feyet es ely Ment onnath [Kv; TJk III/3. 36]. *1584:* Eregy eregy essez Curwaffy ... a' Borbely legenj semmith Ne(m) zolot hane(m) chak le' swtte a' feyet es el Zenwette [Kv; TJk IV/1. 334]. *1783:* Demetsnétől azt is hallottam beszélleni, hogy ő ... Nsgát az ágyban Vántza Tisztartóval edgyütt ülni látta, és az Aszszony o Nsga le sütvén a fejét, Vántza Tisztartó igy szóllott. Ne szégyenlye Nsgod, nem ád ki bennűnket Demetsné [Perecsen Sz; IB]. *1787:* a Leany a Féjét tsak le Sütette s halgatat [Backmadaras MT; CsS]. — **b.** kb. meghunyászkodik; a se umili; sich ducken, kleinlaut werden. *1653:* Básta ő hadait mellette tartja vala, és semmit nem mert a hajdu indittani ... hanem lesüték a fejeket, s azután nem égettek s kóborlottak oly szabadoson az országon | ezalatt elérkezék Bocskai is s Medgyesbe szálla. És azt látván osztán a szászág lesüté bezzeg a fejét, látván a Bocskai állapotját [ETA I, 61, 100 NSz].

lesz, leszen 1. a fi; sein, werden. *1557:* ha te. Ke. Bekeseges nem lyzen, nyncz myt thenwnk [Apanagyfalu SzD; BesztLt 63 Blasius miko lev.]. *1561:* Azt Nem twgya my oka ligyen [Kr; BálLt 78]. *1568:* ollyan ember mint En vagiok ... te soha ne(m) uoltal olyan s ne(m) leszis [Kv; TJk III/1. 220]. *1569:* felsegod embery lywen Zekoly Janos manyky es Hacaky Ferency Zent egody ezt ... Jrywk felsegodnek mynt kegyelmes wrwnkynak [Torda; WassLt]. *1570:* ez zekrwl wegyenek chyak haladekoth Masodik zekre ... Merth Nylwan ha otth lehendek Megh wonzom es hwzwra zakad ha zakadys kyralra ys vizem [BesztLt 68 Wermes Lucas Pisthaky a beszt-i biróhoz és hites polgáraihoz | Lwn oll: Ember kwzzwlwnk ky Jnte hogh ne mongia azt [Oroszfalu SzD; i.h. 114 Demyen Tyuadar vall.]. *1572:* kerde az Jteleo Mestor walkay Myklost Jtt lezone Az hatar [Kalota K; KP. Flora Janos jb vall.]. *1574:* Zekel Myklos nag nywlasy Apaffy ferencz Jobbagia ... walla ... az mel werő fel földet az tekeyek meg zantottak ... en nem twdom hog soha tekey hatar lwt wolna az elöt [Erked K; LLt 29]. *1591:* Mi el megiünk eleol beogeozben[a] az vetes kapwn hogy be Jeoz be szollitunk mj ahol leszeonk [UszT. — [a]Bögöz U]. *1603:* Hiuata minket az Vitezló Kozarvari Gergely Vrunk ... es ... kire ezen hogy ielen lennink es az mi nemeö testamentomat mi elöteonk tenne fel iegyeznok [Dob.; SLt AB. 7 Vizaknaj Jeremias buzai predikator kezével]. *1606:* az mikor penig abranfaluanak oda veteseök lönne azkor mind az ket falúnak zabad elö helje legjen [UszT 19/32 Blasius Farczady de Zent lazlo pp vall.]. *1641:* monda en nekem Araniaz Gieőrgi ... megh irjeők megh Saruarigh eligh emberek lizeőnk mi az megh fogasanak [Kentelke SzD; BfR Kouaczj Thamas (45) jb vall.]. *1653:* len kerdés köztők arrol; hogy mikor hoznák ide be temetni az Meszaros Peter testét [Ne; KCs 1394 Joh. Kovács de Ilosva (38) ns vall. Mich. Szent Georgy Völgy de Nagy Enyed kezeírásában]. *1654:* akar mi kiczin ligien az Cziak ligien nemes haz [Dés; Hr 2/15]. *1683 k.:* Az Papok dezmalasokb(an) ott kell lenniek az két mesterek(ne)k az penna bort ugy vehetik el magok(na)k [Somlyó Sz; SzVJk 65]. *1693:* az Tsuporba(n), mellyet ki vóttek az földböl viz, s, holt sze(n) lött volna [A.jára TA; Berz. 7. LXV/38]. *1737:* megharaguván ... erőss hittel meg-esküttt, hogj többé a Nms Városnak se szó szóllója, se bolondja nem leszsz, és leis ült [Dés; Jk]. *1787:* mentűnk egy más között Rettegi Sigmond Bátyámmal ilyen alkalomra ..., hogy a felső Nagy Réten, a hol nékem jobb Commoditásamban liszen, tam in qualitate, quam in quantitate ... hasonlot adgyon [Apahida K; RLt O. 2]. *1796:* mint hogy már a Marhák döge miatt égy néhány Faluk bé vagynak tiltva igen Szegény vásár leve [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1801:* ezen hely(ne)k a szomszedsagaban utat soholt nem tudok lenni [Kökös Hsz; Kp IV. 297 Nagy István (84) gy. kat. vall.]. *1816:* te-is Kurva voltál ... s kurva is lészsz [Dés; DLt 99]. *1841:* Ha valamely becsületes ifjú nemes céhunkat követi, ha idegeny léjénd ennek köszönő poharából a nemes céh flor. hung. 1., ha mesterember gyereke lejénd, abból felét [Dés; DFaz. 38].

Sz: *ha ~, légyen. 1619:* Lássa az urad, ha lészen, légyen; ha nem lészen, az én barátságomnak, atyafiságomnak vége lészen [BTN[2] 256] ✱ *jóért jó légyen. 1583:* Touabba ualamy azon az Eökreon Jeöne nieresegul, egy arant oztozzanak uele, hogy az Joertt io legien [Kv; MészCLev.] ✱ *soha ember nem ~ belé. 1762:* valahol ne találjam mert meg morsálom ugy hogy Soha ember nem lesz belé [Kv; AggmLt B. 3].

2. (meg)születik; a se naşte; geboren werden. **A.** *1507:* ha katonak fya lezen azt[a] meg tarca [Kv környe; NyIrK VI, 187 Rődi Cseh István végr. — [a]Örökségi részt]. *1570:* Sophia Varga palne, Azt vallya, hogy ... az gyermek zent Marthon Napba leöth volt [Kv; TJk III/2. 123]. *1584:* Sophia varga Andras felesege vallia, Az elseo giermekem hogy leön, ez Azzony vala velem [Kv; TJk IV/1. 244]. *1638:* En az mikor oda menek Czizmadia Istuannehoz immar a gjermek let vala [Mv; MvLt 291. 121b]. *1672:* asszonyunknak tegnapelött öt óra tájban csak hertelen gyermeke lün, de halva [TML VI, 198 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1713:* Vala edgj Aszszonyi állat ... ez poklul jára, lenek két fiai [Köröspatak Hsz; HSzjP Petrus Szabo (70) col. vall.]. *1779:* fél nagyon hogy kettőssé[a] leszsz [Km; KLev. — [a]Ikergyermeke]. *1807:* ezen négy utolbszori gyermekek mindnyájon a' Dosa Ádám Urral valo edgyütt lakás alkalmatosságával lettenek [Makfva MT; DLev. 4. XLA]. *1842:* a' Gyermek halva lett [Dés; DLt 85].

Szk: *gyermeke lenni kezd. 1584:* Sophia varga Andras felesege vallia ... Im ez el mult wdeobennis hogy giermekem leonny kezde, hya volt oda hozza(m) az vram

[Kv; TJk IV/1. 244] ∗ *világba/világra* ~ . *1550:* wk warczaban[a] löttek ez wylagban [MNy XXIX, 291–2 Briccius Andro de gyalw et Benedictus gycber de Lona jb vall. — [a]Eltűnt település M.valkó (K) táján]. *1584:* Nyreo Simon vallia . . . En maga(m) penig az keresztes had[a] eleot leotte(m) a' vilagra, emlekezemis Rea [Kv; TJk IV/1. 358. — [a]1514]. *1597:* Peterdy Gieőrgine Anna vallya . . . amikor ez vilagra leze(n) az giermek bizony reayok kewldj [Kv; TJk VI/1. 83]. *1749:* Én magam Kis-Kapuson lettem e' világra [Nagykapus K; BfN].

B. *1723:* Hallottam oly alkalmakatt masoktol Lukă nak Nikorával a kanczája iránt hogy a mely Csîkaja leszen tavaszszal legyen a teleltetésért Lukájé [Hodák MT; VGy. Prekup Ojnicza (40) jb vall.].

3. *egy hassal* ~ ikerként születik; a se naşte ca geamăn; als Zwillinge geboren werden. *1799:* (A fiú) a' kissebb léányal egy hassal lett [DLt nyomt. kl].

4. kikel; a răsări; (aus dem Ei) (heraus)kommen. *1869:* nézegettem a tojást minden oldalrol . . . a tompább felében van egy kerek, széles fekete pont . . . a melyik pont barnább abbol fekete, mely homályosb gyérebb, abbol fehér csürke lessz | azon tojásbol lessz kakas mely hullámos vagy háporkás kinézesü hegyesebb felén [Mk Balog Simon székely zs gr. Mikó Imréhez].

5. terem; a rodi, a da roade, a face; (hervor)bringen, Früchte tragen. *1575:* meg Ertettek eo k. varoszwl Biro vrameknak kewansagokat az falwbely Bwza vetes felěl . . . Megis engettek Nekyk, valamy leot Rayta hordaszak Beh es cseplessek ely [Kv; TanJk V/3. 127b]. *1589:* Az 725 fw kapoztaiat penzen vótte(m) a' teobi a' Mayorba lott [Kv; Szám. 4/XI. 4b]. *1636:* Szent Mihály napja előtt másfél héttel szedtenek, úgy megért az szőlő. Szép egészséges volt az szőlő, jó bor lött igen [Kv; KvE 169 SB]. *1681:* Lőt az Galfalvi Hataro(n), Az mü Kmes Urunk Eö Ngok részere Majorsagh Buza hát száz kalongia . . . Arpa Sem(m)i sem lőtt mivel az balha azt bizony mind mégh éve [Vámosgálfva KK; Törzs. Réthi János kezével]. *1701:* Somjon lét buza 28 köböl tavaszros lét 19 [Somlyó Cs; ApLt 6 Lakatos András Kálnoki Sámuelnéhez]. *1720:* hagob(an) egy kicsin[a] az erdö Fel⟨v⟩ötte égy küs méreklyé széna lénne rajta [Menaság Cs; Hr 12/48. — [a]Szénafű]. *1819:* Szena sem lészen elegendö mivel a Faluvégén már el iszopolta a viz a Füvet [Ádámos KK; Pk 3]. *1847:* A Nyár túlontúl 'sengés lévén, a gyér öszgabonáknak nagy fejeik és szemeik lettek [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

6. származik; a proveni; stammen. **A.** *1601:* Zeochy Gaspar zolgalo leanja Angalith . . . vallja kerdette Euat eoys kiteol leott az hogy hasas [Kv; TJk VI/1. 527]. *1745:* egy apától és egy Anjától lévén egy Testvér Attjafiak mi, Kivánom, . . . Hogy A' Jószágot . . . felosztani méltó [Torda; TJkT II. 73].

Szk: *mástól való* ~ . *1766:* Magais mondottaaz A. Aszszony mikor viselös lett volna hogy ha Lepény száju lészen magzatja az I férjétül valo h(ogy) ha p(e)d(ig) kissebb száju leszen mástol valo lészen [GörgJk].

B. *1652:* Santa Mathe . . . Nyomorek beteg' leuelet mongiak lenni Ur(unk)tul [Hévszamos K; GyU 111].

7. keletkezik; a lua naştere; entstehen. *1560:* mikor . . . Theortenek az vitezleo frathay Gergelnek hertelenseggel valo Bethegsege hywata minket hozzaia monda azt . . . Akarna testamentomat tenni az ew Jozagarol . . . hogy ha halala teortennek az ewey keozeot valaminemu vyzzawonas haborwsag es egenetlenseg neh lenne [Fog.; SLt S. 10]. *1584:* Anna Jllyes Kowachne vallia. Kadas Miklosnenak vala eg giermeke Az laban egy kisded fokadek leön [Kv; TJk IV/1. 255]. *1619:* Az Byro azt mongya hogy mas Ember Rezen leoth az kar nem az falu mjat [Telek Hsz; HSzjP]. *1629:* Az mikor az Nagj ho let vala harmadideje telben . . . le romlot vala az haznak szarvazasa [Mv; MvLt 290. 163b]. *1681:* hogi valami Confusio ne légyen; itt is az Aku Pinz proventusara, s egyebre nezveis az sessiok distingvaltattak [Szentkirály H; VhU 89]. *1756:* ez ez előtt volt a' Kűköllő fojamatya, es tul felől szaggatván a víz s hellyet is tsinált magán(a)k, ugy hányta ide, és ugj lett ez a' porond [Mikeszásza KK; Told. 38]. *1780:* Varjatok mert rövid idön olyat hallotok hogy hire lesz ezen a Tartomanyon [Etéd U; Pf]. *1863:* Minden T. Pap igyekezzék az utasítás értelmet tisztán ki venni mert ha a' bé vallásba[a] zavar lejénd, magok lesznek felelösök [Gyalu K; RAk 78. — [a]Ingóság-bejelentésben].

Sz: *több* ~ *nyolcnál* nagyobb baj származik. *1653:* 1599 esztendőben Báthori Sigmond vévén eszébe, hogy több lészen nyolcnál, ha a törökkel meg nem békéllik [ETA I. 51 NSz].

8. vmilyen állapotban/helyzetben van; a fi într-o anumită stare/situaţie; sich in einem Zustand/einer Lage befinden. *1553:* ha penygh wala melyk fel vra doghara lezeon wagy Beteg lezón tah⟨at⟩ Azt Az masyknak harmad napal Az Eloth megh Jzenye neky [Kv; BfR VI. 295/1]. *1571:* az papnakis Jzennje Megh kd hog ligien veztegsigbe ne hordgia es ne dezmalia az mustot az en Emberem nelkwl [Kentelke SzD; BesztLt 3572 Joan. Thorma prov. Casp. Zwch beszt-i főbíróhoz]. *1635:* az migh Borbely Peter látá az en fiamhoz, addig igen kónye(n) lon, de hogy más kezde hozzá látni, mingiarast el nehezüle [Kv; MvLt 291. 49a]. *1657:* Beregszászban érkezvén, azon nap csendességben levénk [KemÖn. 143]. *1762:* Minémű ügyefogyott állapotomban légyek én Néhai Arva Özvegy Fekete Josefné . . . Instantiámbol ki tetszik [Hsz; BLev.]. *1793:* régetskén vivén Bort a' Falukra, vagy két hejt fogyatékján tudom lenni a bort [Hadad Sz; JF 36 LevK 294 Benkö Elek lev.]. *1825:* Dées és Somkut között lévö Hidak . . . oly rosz állapotba légyenek, hogy az utazás felettébb veszedelmeztetik [Dés; EHA]. *1838:* a' mint ottan telik mulik az idö — látám Martan Pált tünölödve lenni [Dés; DLt 8]. *1842:* mondotta hogy ö terübe lenne [Dés; DLt 85].

Sz. *1643:* marhaiok louok el vitetuén . . . némellieket penighlen megh bénnétnak, hogy soha iová nem lésznek miatta [Gyf; DLt 407].

9. vmivé/vmilyenné válik; a deveni, a se face (ceva); zu etw. werden. *1557:* ha isten agia hog k az mi Baratsagonk kelletik ismeg k barati lezenk [Gyf; BesztLt 59 Zalanchi ianos lev.]. *1585:* Paxy Caspar vallia . . . Mies feywnkig Marhankig leózwnk Menyhart deaknak kezes [Kv; TJk IV/1. 442]. *1606:* az J. Aszonj Alard matęne Actioia zerint az egy biro vallasa ereötlen(n)e lett volt [UszT 20/208]. *1722:* ez kérdésb(en) lévő hellyen viz folyt ott járván az Marus, osztán onnét el fordulván berekké lött vala ez helly [Algyógy H; JHb XXXII 41]. *1726:* beszélték azért lött volna . . . Német Kovács Lutheranussá; hogy hamarébb vegyék be az kovács Czéhbe [Ne; Ks 92]. *1783:* Tanko Andrist . . . ugj meg üte egj faval, hogy mingjárt el esék és mint egj holt oljan lén

[Lengyelfva U; Ben.]. *1800:* (A) házi portekák ... hammuvá lettenek [Torda; RkAk 363]. *1836:* Erre nézve a' Czéh által meg határoztatott, hogy az inasok midőn felszabadulnak és legénnyé lésznek, készittsenek proba remekül a' láto mester jelen létében egy két kupás korsot[a] [Zilah; ZFaz. — [a]Folyt. a fels.].

Sz: *bonta/tarka legyen a borjúja. 1638:* Latam szememmel hogi ezt az Varga Miklosnet Nagi Miklos az Czizmadia Lorincz haza falahoz Tamaztotta uala wgi bastolia uala, en megh meg kiáltam, bonta legien boriutok [Mv; MvLt 291. 143a]. *1781:* rajta kapta a feleségin Ernitz kapitány Urat vetek szerent a burjánban ... hogj[a] tarka legjen az borjutok [A.csernáton Hsz; HSzjP Koszti Istvánné Fazakas Susa (30) jb vall. — [a]Előtte kimaradhatott: mondotta] ∗ *kurva legyen az anyja. 1591:* Mo(n)da Arra Miklos, kúrua legyen asz annyok, ketteöteól sem felek en [UszT 13/70 Joannes Demeter de Thelekfalua jb vall.] ∗ *malacból ~ a sertés, nem pediglen pozdorjából. 1801:* Malatzbol lészen a Sertés nem pediglen pozdorjából [Ádámos KK; JHb] ∗ *nem tud hova lenni. 1573:* hallotta Balogdy farkas hazanal az testamentumosok eleot panazolkodnak volt hogi azzoniok Ely kwlte volna hazatwl, Nem tudnak howa lenni [Kv; TJk III/3. 110] ∗ *olyan ~, mint egy darab tök. 1618:* Ha eddig is az egy Szölfikár nem lött volna ilyen ardua et maxima causáiban Nagyságodnak mellettem, kiket immár Nagyságod fundamentomából ért, bizony csak olyan löttem volna, mint egy darab tök [BTN² 164].

10. kijön vmiből vmi; a se face/alege ceva din ceva; herauskommen, sich ergeben. *1768:* az idei lenből egjéb nem lesz', hanem tsak mag, se szalmaja, se szaporaja [Esztény SzD; Told. 5a].

11. tartózkodik; a se afla undeva; sich aufhalten. *1551:* azt yrya wram, hog akkor yndollywnk Zebenbewlky, mikor az wraym Fewlsew Apoldon[a] leznek [Nsz; LevT I, 90. — [a]Valószínűleg Kisapold Szb]. *1597:* Janos deakne Orsolia ... wallia ... be bochiata kadasne az leginieket, de az megh en ot leok el menenek azokis onnat [Kv; TJk VI/1. 24]. *1610:* en most nem adhatok, mert akkor mikor Barassoban Bala Vram ott lezen uala az szekeruel akkor szeret teóttem uala [UszT 4. 9b]. *1711:* edes Eöcsém ... akár hun legyek el hozzák nékem leveledet [Szentpál KK; Ks 96 Haller Gábor lev.]. *1752:* Borzáson orvos Aszszonynál lén; de mennyi ideig nem tudom [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29]. *1754:* Kűrti Laszlo ... Ifju Legény Korában kerengvén ell innen most, hol légjen nem tudgjuk [Bogdánd Sz; WLt]. *1790:* Rővid időn, ha meg tudhatom hogy Nsgtok Szebenb(en) vagy másutt lejéndenek, még fogok ismét efféle körtvélyt küldeni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1798:* az vdvari Nyerges azt mondá ... véllem egy Portán nem lészesz [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

12. *szemben ~ vkivel* **a.** találkozik vkivel; a se întîlni cu cineva; jm begegnen. *1550:* ez Komwues ianos vag az adost sembe hoza vag az birowal sembe lege(n) hog az w marhaiat meg igazithaza [Nagymon Sz; BesztLt 2 Nicolaus Kwny (!) oficialis de nag mo(n) a beszt-i bíróhoz]. *1573:* azt akarom hogi zembe legetek pecinewel es vrawal [Kv; TJk III/3. 232]. *1596:* eóreómestis zemben leottem volna kegmedel es mostanis zemben lennek ha kegnek io akaratia volna [Radnótfája MT; BálLt 1]. *1618:* aznap ... nem lök szembe az pasával ... Ezek után szembe levék Göresi Mehmet pasával [BTN² 128]. *1657:* Az mezőben leszállván lovakról, úgy lőnek szembe egymással[a] [KemÖn. 266. — [a]A vajda és a násznép] | Bizony dolog, édes Öcsém uram, hogy én is szívem szerént szembe leszek vala Kegyelmeddel, ha az idő engedi vala [TML I, 67 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Mikor feljövék és akkori primus minister et deputationis Transsylvanicae preaesessel, gróf Harrachhal szembe lők, igen kedvesen és nagy becsülettel láta [BÖn. 912]. — **b.** (törvény előtt) megjelenik; a se înfăţişa (în faţa legii); (vor dem Gericht) erscheinen. *1605:* Az Teoruinj fel zolittata, de az Al peres nem leon zembe, az bizonsagok vallassat el oluastatak, az Teoruinj megh itele enneke(m) az felivl megh neuezet eoreokseget [UszT 20/41]. *1609:* Mind az ket fel Zembe liuin eleotteonk teoruinj Napot prefigaltunk nekik [Dés; DLt 317].

13. (el)tűnik; a dispărea; verschwinden. *1573:* Hywelke peter Azt vallià ... Eo fely keolt az Aztaltwl es ky Ment az vtan teobe Nem latta az pohart howa leot [Kw; TJk III/3. 256]. *1596:* Benedekfi Janos ... futa ... utanna(m), de ne(m) túdhata hoúa leók [UszT 11/53 Lucas Damokos de Kaidichfalúa jb vall.]. *1661:* itt minden levelek ne(m) talaltatnak ... hova löttenek vegire nem mehettenek ö kgmek [Kv; Ks 41. C. 1 Val. Benkö lev.]. *1663:* Vedány uram ... még meg nem jüve, nem tudom ... hova leve? [TML II, 553 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1672:* (A pénz) hova lett légye(n) examinaltassék [Kv; TJk XI/1. 184–5]. *1736:* a praesidens ... kiáltja az egész Tábla és sokaság elött: Sógor, hová lől: jere, perelj, az mint megígérém [MetTr 416]. *1745:* kérdezőskedem volt hogy hová lévének az emberek az Uttzárol [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1780:* Hantzi szakáts nékem azt mondotta, hogy ha őtet meg szorittyák ő ki mongya hová lettenek a kásztronok [Bethlen SzD; BK. Christina Farkas conj. St. Kun (40) lib. vall.].

14. bekövetkezik; a surveni, a se produce; erfolgen. *1593:* Homler Janos vallia ... latam hogi az Inas halua vagion, se valami kis vakaritasnal, es valami kis keknel az testen egiebet ne(m) lattam, nemis itiltem hogi abbol leot volna halala [Kv; TJk V/1. 438]. *1604:* tudom minden vegh igi leön keöztek az iozagh feleól [UszT 20/128]. *1705:* Azért az Istenért kéri, hogy meg ne átkozza őtet, megemlékezvén a másik Haller Gáborról, akit megátkozván az apja, hamar halála lött [WIN I, 567]. *1714:* Az melyet[a] mélts. gróf uram ha Ngod s az nemes szék meg nem tekint s nem könnyebíti dolgunkot, instálunk alázatosan, hogy egészen végső pusztulásunk lészen [Kozmás Cs; SzO VII, 199. — [a]A marháknak fuvarozásra való elhajtását]. *1749:* az Gátnak fel vetése miatt az Viz(ne)k dagosza es fel tojulása lészen [Zágor KK; Ks 15. LXXVII. 4].

15. megvalósul; a se realiza/înfăptui; zustande kommen. *1784:* A Porkura fizetéssel mind tsak biztatnak időröl időre de még eddig semmi se lőn a dologbol [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

16. birt. szr-os és birtokjeles névszóval; cu nume prevăzut cu sufix posesiv; mit einem Nomen mit possessiver (Personal) Endung: bir, birtokol vmit; a poseda (ceva); etw. besitzen/haben. *1507:* valamy labas Barmom lezen h⟨azam ...⟩ tayan myndent hagyok az peter fyamnak mel ⟨meg m⟩arad az leanok tartasatul es hazasytassoktul [Kv körny.; NyIrK VI, 187 Rödi Csch István végr.]. *1554:* En Borlobassy Janos Hedwrffay ... Engetem Ez en vramnak Es atyamffyanak Egy El zwkwl

Jobagom az Kys tamast hedwrffayt Jg hogy Ewrwkbe Ewe legwn [Héderfája KK; BfN]. *1586:* ennek vthanna oly zemelinek Czedulat a' vamrol nem adnak, Akinek ez varosban fwsty, es haza eoreokseghe ninchen, Ha kinek penig fwsti leyend, Akar Gazdagh, Akar zegheny rend legien, mindeneknek Cedulat Aggyanak [Kv; TanJk I/1. 23–4]. *1655:* az után esendő Sokadalmokra ugj Vigyázzan(a)k eő Kglmek, hogj jován, rosszán az időnek negyede lészen Balogh Lázlo Uramé es az hárma az Falue[a] [Makfva MT; DLev. 5. — [1]A korcsmároltatás jogának]. *1760:* ők is praetendálván[a] magokénak lénni [Hesdát TA; BLt. — [a]A földet]. *1762:* En Peti Mihály ... hallottam bizonyoson hogy azon bor az Urfi eő Nságáé lett volna [Branyicska H; JHb XXXV/51. 9]. *1771:* tartván attolis ne talán a Molnár a követ igen Le szállitotta volna, az malom házba bé mentűnk, de az kö mèg ègen nagyra járta a Lisztet, ugy hogy még Lehetett volna a követ szállittani ha a viznek ereje Lett volna [Kük.; JHb LXVII/27]. *1831:* meg felejkeztem rolla, kijének lenni mondotta[a] [Dés; DLt 332. 12. — [a]A lovat]. *1841:* Ha pedig méltó mentsége léjendene akkori elmaradott szolgálatját más alkalmatossággal az alyan ifjú suplicálni tartozzék [Dés; DFaz. 38]. — L. még CC 14.

17. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *bántódása* ~ bántódás éri; a o păţi ceva, a i se întîmpla ceva; jm geschieht etw. zuleide. *1672:* Petróci uram kérte ű nagyságát, hogy Kegyelmed által tentálja ű nagysága az hajduk elméjét, hogyha az portatúl lenne az magyarországi atyafiaknak annuentiájok arra, hogy ha magoktúl cselekesznek valamit, nem leszen bántódások az portátúl [TML VI, 108 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1710:* Most jó békességben van az erdélyi fejedelem ... ha valakitől bántódása leszen, hatalmas császár kész mindenkor megoltalmazni[a] [CsH 109. — [a]1674. évi eseményre von.] ∗ *befolyása* ~ befolyást gyakorol; a exercita o influenţă; Einfluß haben/ausüben. *1829:* Hogy a pallérozódásra törekedő Nemzetek, a Theatrumot sokra vitték, és hogy ennek befolyása légyen, ugy az tökélletesebb pallérozodásra valo vágyakodással együtt Erdellyben — ezt talán senki kécségbe nem hoza [Kv; KvSzLt] ∗ *gondja* ~ *vkire/vmire* **a.** gondot fordít vkire/vmire; a avea grijă de cineva/ceva; für jn/etw. sorgen. *1570:* Keryk ... Byro vramat ... hogy eo kme(ne)k legien walamy gongia az Nagy hydra, me⟨rt⟩ Nagy panasz vagion hogy Jge(n) hyttwa(n) [Kv; TanJk V/3. 11a]. — **b.** kb. rajta tartja szemét vkin; a nu scăpa pe cineva din ochi; jn vor Augen halten. *1637:* Mosa Gergeli ... protestal azon hogi eö az teörueni talalasa szerent el varta Demökeöt hogj Juramentomat den ponallia (!), de miuel nem compareal s nemis jural ez uta(n) gondgja leszen rea, es az suspiciotis rajta tartia [Mv; MvLt 291. 106b] ∗ *gondja* ~ *vkiről/vmiről* gondot fordít vkire/vmire; a avea grijă de cineva/ceva; auf jn/etw. Sorge verwenden. *1575:* Az Negi lato vraimnak dolgat eo K. varossul Mas gywlesre halaztották ... Eo kegnek varoswl gongiok leszen rollok [Kv; TanJk V/3. 114a] ∗ *gondviselése* ~ *vmi felől/vmihez/vmire* gondot fordít vmire; a avea grijă de ceva; auf etw. Sorge verwenden. *1584:* Ez ide ala megh irt limitatiorol wgy teczet ew kgmeknek hogy mikor Isten draga es zewk ydeot bochiat reank chiak ackor obserualtassek, ha penigh Isten olchiosagot adand ackor ew kewleomb gondwiselesek tractusok lezen feleolle [Kv; PolgK 13]. *1603:* kerik eo keget mint tizteletes vrunkat Birankat hogy az Tellére valo zéna takartatáshoz legyen zorgalmatos gondviselese [Kv; TanJk I/1. 459]. *1637/1639:* Ez megh Irt adossagoknak be szedesere az Tutornak legyen szorgalmatos gonduiselese [Kv; RDL I. 111] ∗ *gyanúja* ~ gyanút fog; a intra la bănuieli; Verdacht hegen. *1746:* Ha ... valamellyik félnek a más ellen gyanuja léjend, ... ă gyanus, vagy kárát praetendáló fél, a' más félnek bányájába annak gazdainak hireuel, az bánya torkán kettőt maga közzűl szabadoson bé küldhessen [Torockó; NyIrK XII, 128] ∗ *híre* ~ *vmiben* megtud vmit; a afla ceva; von etw. Kenntnis nehmen. *1565:* Onnét elinditta népét Svender Lázár Szakmár alá. Ebben lön hire Báthori Istvánnak, és meggyújtatá a város körül való palánkot s mind megégeté, és úgy jöve alá Váradra [ETA I, 22 BS]. *1625:* Bizoniczia megh az Actor hogj nekj hire nem volt benne mikor az battia el atta; a' mikor hire leót az öreöksegh el adasaban mingjart megh ellenzette [UszT 65a]. *1717:* az Sztriglon is kezdettek vala egyszer az Igen Patakiak szallast Csinálni de hogy hirűnk len benne mind el hányok [TGsz 51 celnai (AF) r. jb vall.] ∗ *ideje* ~ *vminek* eljön az ideje; îi va veni timpul; es kommt die Zeit (einer Sache). *1559:* Az Tanach az Negyven emberel egyetembe walazanak keth polg⟨art⟩h, kyk kezeben Jarion minden Jewedelem, Egyk Magyar masyk szaz legyen, Ezek az Negyven ember es az thanach elewth aggyanak zamoth mykor annak Ideye lezen [Vizakna AF; TT 1881. 189]. *1851:* az el adnivaloknak is most lesz az idejek [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez] ∗ *nehézsége* ~ *vkire* neheztel vkire; a avea pică pe cineva; jm grollen. *1657:* Mert az mint ennek előtte birta[a] ő nagysága, azon jussal adta ő nagysága énnekem, s ha mi fogyatkozás lészen az én erőtlenségem miatt, nehézsége lészen reám ő nagyságának [TML I, 101 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz. — [a]A jószágot] ∗ *törvénye* ~ igazság(szolgáltatás) tétetik; a se face dreptate; Recht gesprochen werden. *1557:* az el mwlt purificatio Bodog azzon Nap vthan valo wasarnapon, az My nemw theorwenywnk lewt It Somlyon fogot Byrak elwt ... wegezthonk Illyen zerzest [Somlyó Sz; WLt]. *1649:* az Ispanokatis azirt hivatta az aszonj Jde, hogj törvinj ligien, azirt alj törvint [Kv; RDL I. 135]. *1693:* Firtos Mihaly Ur(am) azt lathattya kegyelmed az mint el boczatotta kgd az Ur(am) Jobbagat miczodas törvenye lőtt, it mi előtűnk [Szentegyházasoláhfalu U; Törzs. Jstván Deak hütős notarius kezével] ∗ *vége* ~ **a.** véget ér; a se sfîrşi, a lua sfîrşit; aufhören, enden. *1637:* Jgi Istennek Engedelmebeol az Diuisionak vege leott [Kv; RDL I. 24]. — **b.** kimúl a világból; a muri; hinscheiden. *1780 k.:* Nagy Istvánnak teste, Mihelyt lett eleste, Ide temettetett ... Jézusát szolgálta, Nyáját igazgatta Tiz s három esztendőt, Míg osztán vége lött [FogE 304]. *1798:* látám a' Tit. Aszszonyt mint egy vonaglo félben lenni, s mondám ... ezen Aszszonyságnak harmad napok alatt vége lészen [Szentkatolna Hsz; Mk IX. 109. 4]. — **c.** kipusztul; a pieri; aussterben. *1763:* a tsutkát is a Cseledgyi tsak a minapis a nevezet erdőnek rontyák vala holot ha olyas fiatalosnak tovit ki rontya (!) vége lész az erdőnek [Berz. 5. 44. S. 34] ∗ *vigyázása* ~ *vmire* vigyáz vmire; a avea grijă de ceva; auf etw. aufpassen. *1669:* Az mi az contractus dolgát nézi, arra szorgalmatos vigyázásom leszen [TML IV, 621 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ∗ *vmilyen válasza* ~ vmilyen választ kap; a primi un anumit răspuns; irgendeine Ant-

wort bekommen/erhalten. *1589:* cziak lassuk eleozeor ha lezene Jo valazonk [Szu; UszT]. *1660:* Jöjön elö az jövendö Partialisra és jo valassza fog lenni [SzJk 88]. *1710:* Intertentionk restantiájárol vékony valaszunk lött [SzZs 278].

18. vmennyi kijön, vmennyit kitesz; a se face, a ajunge la un total de ...; einiges ausmachen. *1570:* az Mwstot ... megh Mertek es 37 veder leot, de Dabo tamasne 38nak Mongya volt lenny [Kv; TJk III/2. 2]. *1592:* Az idei Buzaban chepeltenek el 522 Kalongiat, leöt abbol Cub 81/6 [Kv; Szám. 5/XIV. 385 Eppel Péter sp kezével]. *1599:* Ehez computaluan az tawaly borr arrat ... lezen igy in Summa f 1530/72 1/2 [Kv; i.h. 8/XV. 17 Dica]. *1655:* Tudom hogy Ozdi Thamás ... vött ... egy nehany száz forintára por aranyat ... abböl lött két száz arany [Kv; CartTr III Petrus Szavaj ötvös vall.]. *1667:* Dezma Arpat czürben talaltam két Kalongjat ki verettem lót szeme enyi Cub 1./3 [Bonyha KK; UtI]. *1726:* Meg mérvén az Teleki rész Erdö felöl, háram ölös három araszos, és haram Tenyeres kötellel lett negyven nyolcz kötél [Vajdasztiván MT; JHb IX/5]. *1755:* Méheis felesenn vala itten ... mind edgyütt 65 Kosárral, mellyek kozüll harmincz ötöt fel verénk, de valami öt Vederni szin meznél több nem lén belöllök [Gernyeszeg MT; TGsz 35]. *1794:* 9. darab roszsz gerenda darabok ... lenne belöllek égy szekér tüzi fa [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41].

19. tart; a dura ţine; dauern. *1572:* Monda ... Swlyok wram az Mester hogy chiak az terminus wegeben walthya kj az Sentenciat ... Az Leghint Marthont Nem akarom yth tartany merth sokaygh lezen az dologh [Gyf; BesztLt 3737 Lucas Pistaky a beszt-i bíróhoz]. *1658:* Kegyelmed tudósítson affelöl is, hogy meddig lészen ö nagyságának ott mulatása [TML I. 120 Bornemisza Kata és Bornemisza Zsuzsánna Teleki Mihályhoz].

20. történik; a se întîmpla/face; geschehen, erfolgen. *1558 k.:* Az purgalasa[a] penig Ig lezen[b] [Nsz; MKsz 1896. 281. — [a]A rézé. [b]Köv. a részl.]. *1570:* Kalmar Marthon ezt vallya, hogy az Lopas lewt volna Zabo Balinthnen [Kv; TJk III/2. 67]. *1580:* Ez Leuel kwlth leghenbe[a] es uallatasys luon leghenbe [JHbK XIII. 29. — [a]K]. *1590:* melj feöldnek be vetese lett Kis Azzoni nap tayba [UszT]. *1646:* az en felesegemnek ... az ki házasittásais elegh vekony állapottal len [Bádok K; JHb III/72 Kézdipolyáni Veress István atyjához]. *1700:* ugj emlekezem hogj magát ... Erdélyi Péter jobbágjnak kötette; miképpen lett légjen kötése arra nem emlékezem [Csonokos H; Szer. Mich. Csonokosi (50) ns vall.]. *1768:* ha nékie baja lész el kell pusztulni innét a' Malombol [Karácsonfva MT; Told. 3a]. *1769:* mondotta ... Medve István Uram ha bajatok leszsz el igazitom én [Mezömadaras MT; BK. Mich. Király (30) pp vall.]. *1861:* A' Magyar Tudos Akadémia terve szerint a' nép pontos felszámlálása e' folyo honap végén lejénd [Gyalu K; RAk 59 esp. kl].

21. tartatik; a se ţine, va fi; gehalten werden. *1570:* Azert esmet vgy vigeztwk az vrammal hog Hwswit vthan valo Masod keden lizen zekunk [Sziget Mm; BesztLt 18 Joannes donka de Sayo vicecomes comitat(us) Mara(marosiensis) Casp. Zwch beszt-i bíróhoz]. *1573:* Ez Napokban Az feiedelem Be leo az varosba, gywlesis leszen [Kv; TanJk V/3. 69a]. *1686/1696:* mivel most gyülésis lészen ... Feiérváratt, oda hozván l(ste)n Kket, akkor azon materiarol beszelhetü(n)k [Harasztos TA; JHbK XXXII/30 Felvinczi Zsigmond lev.]. *1716:* 80 p(rae)sentis Partialis és Filialis szék Lészen [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. *1752:* Midön elöbször a' Triduale Forum lén Láttam egyszer hogy az urfiit ... maganoson Tiszt uraimék a' Judicium alatt be hivattaták [Vice SzD; MvRKLev.]. *1801:* Generalis Szék lészen Thordán a Farsángon, de mikor nem tudom [Mv; TL. Makkai Sámuel tt Vesenyei Dániel jószágigazgatóhoz]. *1808:* Mü a' Templom elött elsöben meg hirdettük hogy Város Gyülése lészen [Torockó; TLev. 7/13]. *1812:* már hová hamarébb Filialis Szék lész [Torda; Bosla].

22. hozatik; a se lua; gebracht werden. *1548:* Jllyen Vigezisek lwn, hogy ew Jrettek Io kezessig vethuin Az fogsagbwl Meg zabadwlhatnanak [Sajókeresztúr SzD; BesztLt 20 Nagy Thamas Zwchy Vince beszt-i bíróhoz]. *1573:* az elymwlt Eztendeobely vegezesseket mely Leot volt Az Byronak valaztasakor, Melyre megis hiteztettek az polgar vraimat Mostanis Eo k. varosswl vgian azon vegezest Ereyebe haggyak es Confirmalliak Minden Rendyben [Kv; TanJk V/3. 69a]. *1671:* Causa Sz: Gothardiens(is) Szekely János feleségétül Cirje Ilonatul kiván el válást ... Lőt illye(n) végezes [SzJk 115]. *1677:* A' Székelyek Transmissioja a' Táblárol, vagy Gyülésröl, se Communisra, se Evictorra ki ne bocsáttassék, hanem magok Forumjokon éllyenek a' Causansok minden remediumockal; a' Táblán csak finalis decisio légyen [AC 204]. *1690:* Csillágh Jánosne dolga Brassai Mihalyne iránt haladot az jövö szekre, ugy mind azon al(ta)l hogy akkoron akar Compareallyan, akar ne, Deliberatuma leszen [Dés; Jk]. *1735:* Mint hogy az I tagadgya a missilis czedulat maga akarattjabol expedialtatott(na)k lenni, ad futurum az A ö kglme dilucidallya es comproballya akkor finalis decisio lészen [Torda; TJkT I. 87].

23. létrejön; a se încheia/realiza; zustande kommen. *1567:* w felsége ... paranchiollia nekem ..., hogy kymennek Wyzaknara és az ... ket fel közöt ez dolgot es igienetlenseget ... megh ertenem es megh latnam es le zalitonam ... Az wegezes es Igienessegh ... illien Condicioval lett[a] [Vizakna AF; TT 1881. 189–90. — [a]Köv. a részl.]. *1570:* Vichey Janos es Langh Jakab Azt valliak hogy Mikor ... az vrokal az zerzeodes lewt, azkor Egieb Idegen nepek az Negy ferfinal nem voltak [Kv; TJk III/2. 173b]. *1685:* Györöfi György ... eo kglme jol megh gondolkodgyek, es elötte Visellye aszt a Contractust, melly az eo kgk edes elejek ... Nehai Györöfi Janos Ur(am) es Tholdalaghi Borbara Aszony közöt ... lött volt [Désfva KK; Ks 4. 1]. *1693:* Lün ... ilyen vegezesek és kötesek Doboka varmegyebeli Solyomküi és Uyfalvi Csegezi Susanna Aszszony reszire jutott portiocskai vegett [Kv; RLt 1]. *1782:* Bedóházi Mihály senior ki akarván váltani Bakó János huszártól egy tanorokat ... nem akará Bakó János kibocsátani ... Melyet a hütösök judiciumára terjesztvén ilyen determinatio lön róla[a] [Árkos Hsz; RSzF 250–1. — [a]Köv. a részl.]. *1794:* jelen lévén ... Biro Mihály eö kigyelme egy reszröl, mas részröl ... Tolvaj Istvan eö kigyelme, kik között mi elöttünk kezek(ne)k be adasakkal lön ily meg egyezés és alkalom [Egerbegy TA; Tolvaly lev.].

24. fennáll; a exista; bestehen, sich erhalten. *1572:* Lauren(tius) Barat, Fabianus varga Vereos Mihal et Petrus Varga famuli Ciuit(a)t(is) Iurati fassi sunt, hogy nemel Nap mykor Gaspart az kalykaba[a] vinnek ...

Mond hogi Megh latiatok ty Koloswariak ha Isten megh Zabadit hogi Megh Banniatok Thy ezt Es megh Emlekeztek rola myg Koloswar lezen, Mert En Nem kwrwa vagiok hane(m) vitez Ember [Kv; TJk III/3. 45. — [a]Értsd: kalitkába, azaz fogdába].

25. van; este; ist. *1592:* fejer varra ... hiuatott vala ... zam venni hogy az elötty eztendóbely dologh felól zamoth vegyen ... kerde hol lezen Az majorhaz [UszT]. *1595:* Azert p(ro)testaltam affelól melljeknek bechyęt le tette hogy Itillje az teórueny megh ha helyęn lezen az a' bechye (!) le tetel mint hogy keózbeól tette le [i.h. 10/10]. *1596:* Eztis hosza fe⟨l⟩ hogy az or eb el lopta masonnet az zalanat fel fente (!) de nem úgy lezen [i.h. 11/13].

26. kb. bizonyul vminek; a se dovedi; sich als etw. erweisen. *1589/XVII. sz. eleje:* Az Jnas megh bizonituan az eo Jambor Nemzetseget es szwletését, hogi ha ez Jnas keomiues mester fia leend: negi esztendeot, de ha mas valaki leszen, eot esztendeot teolcziön az farago mesternel aprod Esztendeowl [Kv; KőmCArt. 4].

27. felt. módú jelen idejű alakban; la indicativ prezent condiţional; in Form Präs. Kond.: **a.** volna; ar fi; würde, sei. *1598:* el kylde Sorat Petèrt ... hogy az en batia(m) felöll(is) tudakozzek ha ott lenne [UszT 13/38 Emericus Mihalj de Zepuiz[a] pp vall. — [a]Szépvíz Cs]. *1636:* az miuel iob lenne tartozek szabo Janos Uram uagi maradekja le tenni nagi Jstuan Vramnak az darek zalaggal edgiut, ha hol penig az mostani búczü szerent alab valo lenne tehat szabo Janos Vramis uagi maradekja anni hyaual fizessen nagi Jstuan Vramnak [Burjánosóbuda K; JHbK XXIII/20]. *1674:* ha paraszt ember olly keués lenne, hogy az Országh adaiát ne(m) pr(ae)stálhatná, magok Nemes Vraink suplëalni tartozzanak [K; SLt D. 18]. *XVIII. sz. eleje:* leg job volna hogy ã Ménlonak homlokán vagy siklaján semmi jegy nem lenne [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1722:* Kgd(ne)k Van valami borsoja Kezem alatt asztis kel küldenném az Beres Szánan, ha ho lenne [KJ Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1767:* Amint à circumstanciák mutattyák gondolhatni hogy Orgazdákis Lennének mint hogy à féle rosz hirü nevü Emberekkel tartanak barácságot [Fintóág H; Ks 79. XXXIX. 1]. *1770:* Ianko ... kerdette ... eötsetöl, minemü idegeny Cziganyok lennének eö Nálla [Mezőpagocsa TA; SzentkGy]. *1806:* hogy ki lenne azon szemèllj — nem tudom, 's nemis hallattam [Dés; DLt 250/1808 Nemes Keresztes Susánna Nemes Pruner Mártonné (34) vall.]. *1844 k.:* Űrmös. Tiszta-jó-üzü; de kesernyés, anélkül hogy üröm-üzü lenne [Csekelaka AF; KCsl 6]. *1847:* mostan lennönk alkalmatlanak [Dés; DLt 663]. — **b.** van; este; ist. *1843:* Erre az emberek kívánván, hogy mutatná ki Varga Katalin irásban, hogy kitöl lenne felhatalmazva az ilyetén engedmények adamányozására, azt felelé, hogy mutassan a királyi ispánság rendelést [VKp 97].

28. a cselekvés/létezés/történés valószínűségének kifre; pentru exprimarea probabilităţii acţiunii/existenţei; zum Ausdruck der Wahrscheinlichkeit der Aktion/des Seins/des Geschehens. *1570:* Kis Janos ... vallia ... nem Thwgya wrbeger Gergel Menye Ideiglen Byrta az hazat melliet Zabo Simon perel Theole vely hogy legien Tiz eztendeie [Kv; TJk III/2. 3.]. *1593:* Endres Veisz vallia ... Nem tudom bizonnial ... hogi Veres Martonnak az iob Apia, es Veres Antalnak az apia eggiek leottenek volna [Kv; TJk V/1. 371]. *1696:* rebesgették, hogj ... Zádor hires részszes lett volna, az ... Fekete Clára Aszszonj el veszet aranj mives ládájának elveszésében, -s- hozásában [Mv; BálLt 85]. *1705:* Köleséri előjüvén, a doctor, és megnézegetvén a pulzust, nem láta semmi veszedelmet, hanem azt mondá, hogy affectio hypochondriata lészen [WIN I, 526]. *1724:* hallottam h. egy Asz. ember szolg(álló)ja terhessen ment ki ... Pekri Ur(am) udvarabúl, és hogy az ne(m) mástúl, hanem ö kglmetűl lett volna terhes [Náznánfva MT; BK. János Deákné (23) ns vall.]. *1742:* Makove eddig lesz 40. esztendős ... de hol lakik, és élé nem tudgyuk [Kincsi KK; SLt 8. K. 15].

29. *1568:* Mezaros Martone, Meg eskegyek azon hogy ... ǫ neky sem hire sem tanachya nynchen aban, hogy az tuk vayda Jacabneie legyen [Kv; TJk III/1. 186]. *1599:* Kiczodak legyenek, Notarius W. irasabol constall [Kv; Szám. 8/VII. 2]. *1600:* Gyeörgyffi Marton ki fia legye(n) en ne(m) tudom [UszT 15/37 Janos Gergelyne Zetelaki Marta azzony vall.]. *1663:* mennél hamarébb azon Porta contentatiojara rendelt mindenik fele pénzt szedgye fel kitöl egészszen ... megh irván mellyik micsoda féle penz légyen [UszT IX. 75. 57 fej.]. *1733:* azt se vettem eszre ki szekere légyen [Szentlélek Hsz; HSzjP Csintalan András (40) pp vall.]. *1747:* láttam Pap Mihály nevü katonát ... Ki Nemes Regimentiböl, és nevezetesen ki Compagniájábol valo légyén nem tudom [Csicsópoján SzD; Ks 27. XVII]. *1813:* Látom, hogy édgy mással nem jol vadnak az Exponens és Barátosi Joseff eö kigyelmek, de mi légyen fü okok Czivodásoknak azt nem tudam [Dés; DLt 56. 5].

30. a *vala* segédigével alkotott összetett igealakokban; în timpuri verbale formate cu verbul auxiliar *vala*; in mit dem Hilfsverb *vala* gebildeten zusammengesetzten Zeitformen: lett volna; ar fi fost; wäre gewesen. *1589:* az Bestie lilek kurwat, ha mas Tarsommal lizek vala bizonj minden ruhayat el vonom vala Matias deaktul [Dés; DLt 216]. *1629:* ha ember leszen vala nem egh vala anny haz el [Kv; TJk VII/3. 103]. *1633:* hog' ha ot ne(m) leszek uala ... ug' oda óle uala az harcza ötet, ugia(n) elig uohata(m) ki az tarsomat az Vizbéól [Mv; MvLt 290. 120a]. *1748:* néki mint törvény uttya kivül járo(na)k nem lesz vala szabad azért engemet rutul verni ; azon tyuk ... fiakat költvén nem lesz vala szabad azokat ... kerte(n) jukan ki szedegetni s, el vinni [BSz; JHb LXVII/3. 202]. *1749:* Mitsoda rut aszszony ez, ... de nem lesz vala szabad illyen kitsid okért, illyen rut mutskokkal illetni [Torda; TJkT III. 258]. *1756:* ha ezen jó Emberem nem lessz vala, éppen nem tudtam volna mihez tartam magamat [Kv; Mk IX Vall. 59]. *1796:* Also Miklos Urfi is oda érkezik ... azt mondván hogy Nem lesz vala szabad az Exponens Ur Béressit a maga Udvarán meg verni [Fodorháza K; RLt Fr. Jakab de Középlak[a] (42) ns vall. — [a]K]. *1826:* nem lesz vala szabad semmi esetre ... a Felperest a sárba, patsalljába belé ránta-ni [F.rákos U; Falujk 140 Barrabás Áron not. kezével]. *1841:* az ménes pásztor ... nem is mutatta soholt a hidak körül-hellyét, vagy jelét, miböllathato lesz vala — hogy ha ott törte volna el lábát[a] [Torockó; DLt 1541. — [a]A csikó]. — L. még ETA I, 153; SKr 598, 621; TML VI, 404.

31. befejezett múlt idejü igével alkotott összetett igealakban valószínüség kif-re a múltra von.; cu un verb la timpul perfect, pentru exprimarea probabilităţii unei

acţiuni în trecut; mit einem Verb in Perfekt zum Ausdruck der Wahrscheinlichkeit im bezug auf die Vergangenheit. *1761:* ö Nga ... ki ment a házbol, lehet hogj künn beszellett lesz valamelyik cselédével [Branyicska H; JHb XXXV/46. 13]. *1785:* az ide valo Emberek hordottak lesz bizonyoson azokat [Piskinc H; GyK]. *1841:* Eddig reméllem mind a Kűkűllő Vári Szekertől ... küldött Leveleimet kaptad lesz [Ádámos KK; Pk 7].

32. felsz. módú alakban segédigei haszn-ban; ca verb auxiliar la imperativ; gebraucht als Hilfszeitwort in Konjunktiv: **a.** múltbeli cselekvésre/létezésre von.; referitor la acţiuni/existenţe din trecut; in bezug auf eine Handlung/ein Sein in der Vergangenheit. *1569:* az Nagy weölgy torkat ... bernald balas ... my moddal byrta Legyen azt ne(m) twggya [Mezőbánd MT; VLt 7/682 G. Haranglabi de Band vall.]. *1584:* Ladislaus Breider vallia ... petessy Giarfas ... Rokonsaganak mondotta ez petessy Meszaros Giarfast, de Ne(m) tudom, Minemeo Attiafia leott legien [Kv; TJk IV/1. 329]. *1647:* Itt vagion ... Egy Uduarhaz mely ... az el mult nyaron mind el egett, de mint teortint legyen vegere nem mehetwnk [Nagyteremi KK; BK 48/16]. *1670:* Kegyelmed levelét megolvasván, mindenekről mit írt légyen, megértettük [TML V, 53 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1758:* Lippai Andrásnak kik lettenek legyenek Successorai, de ramo ad ramum nem tudom deducalni [Aranyosgyéres TA; Born. IX. 41 Fr. Kiss (35) ns vall.]. *1773:* Mit irjon légyen Groff Mikes István Ur eo Nga látom Kegyelmes Aszszonyom [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz]. *1818:* Brádon ... a' Gornik elöl mind el szöktek, kiket hogy kik lettek légyen az általam bé küldött Listabol ki tudhatunk [Vályebrád H; Ks 111 Vegyes ir.]. *1833:* Melj kéináltatásnak modja, és rendi, hogy mindenekbe ... ezek szerént vitetet légyenn végben ... arrol ezennel hivatalos igaz hitem szerinti ... bizonyságot tészek ... Sinfalván[a] [Asz; Borb. I Fogarasi Huszti István ns személy, falu hites jegyzője. — [a]TA]. — **b.** óhajtás kif-re múltra von.; pentru exprimarea doleanţelor, referitor la trecut; zum Ausdruck eines Wunsches in bezug auf die Vergangenheit. *1740:* felö hogy az vetes is el ne romlott legyen az Nagy fagy miatt [Ikafva Hsz; ApLt 4]. — **c.** a létezés határozatlanságának kif-re múltra von.; pentru exprimarea existenţei nesigură a ceva, referitor la trecut; zum Ausdruck der Unbestimmtheit des Seins in bezug auf die Vergangenheit. *1767:* Puszta Ház helyek ... nem tudotik régentén hol menyi volt légyen [Vajdasztián MT; JHb IX/50].

33. a *fog* segédigével és a *lesz* fn-i igenevével alakult szerk-ben; în construcţii formate cu auxiliarul *fog* şi cu verbul *lesz* în infinitiv; in Konstruktionen mit dem Hilfszeitwort *fog* und dem Infinitiv des Verbs *lesz*: **a.** a cselekvés/létezés/történés valószínűségének kif-ére; pentru exprimarea probabilităţii acţiunii/existenţei; zum Ausdruck der Wahrscheinlichkeit der Handlung/des Seins/des Geschehens. *1583:* Lakatos Thamas ... vallia ... Zabo Simon ... Zasz forintot veon fel ... kinek hiszem hogy teob fog husz esztendeyenel lenni [Kv; TJk IV/1. 122]. *1665:* ugyan Szentgyörgy-hegy felett ... talán második föld fog lenni [Kv; KvÉ 198 LJ]. *1735:* a' Patai határ talám az emlitet helljeken kivülleb fog lenni [Szamosfva K; JHbK XLII/27]. *1749:* András ur(am) a' kortsomán fogott lenni a' koltsárral [Szentbenedek SzD; Ks]. *1752:* hány élő Fiai légyenek bizonyos nem vagyok benne, a' mint reá emlékezem egy házas fia fog lenni [Mezőharasztos K; Told. 21]. *1758:* Látom ... égy fazék iros vajat, melyis két kupáni fogot lenni [O.kocsárd KK; Ks 8 ad f. XXIII]. — **b.** a jövő idő kifej-re; pentru exprimarea viitorului; zum Ausdruck des Futurs. *1661:* Egyébbiránt ugy veszem eszemben, Uram, szerencsés fog lenni az olyanforma tisztem [TML II, 220 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1665:* a mi dolgaim fognak lenni, ha most végben nem vihetem, Kegyelmedre fogom bizni [TML III, 486 Naláczi István ua-hoz]. *1782:* tartottam attol, hogj ... káros fog lenni, ha az arrol irott tsalfás Contractus Veress Mártonnál marad [Torda; KW].

34. hat-i igeneves szerk-ben; în construcţii participiale; in Konstruktionen des Mittelworts/Partizips. *1596:* Az teobbit[a] varos zwksegere keolteottem ammint ide ele, ahül megh lezen az gazdalkodasokban notalua, hogi az tyk varose volt [Kv; RDL I. 65. — [a]Tyúkot]. *1657:* Ezek ha így nem löttek volna alkalmaztatva, Gécz csak maga humora szerént való hadviselésével nem sokat ártott volna nékünk [KemÖn. 215]. *1734:* Majorság törők buza Lött itten fel tisztitva 550 véka [Szamosfva K; Ks 99 Veres János lev.]. *1756:* az szőlő mind eddig mostis megh mivelve leszen, ugy a földekis meg ugaralva lesznek [Lőrincfva MT; Kp III. 135 Miss.]. *1780:* nms lako Hazokhoz löttünk volna hivattatva [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1806:* P. S. az pénz Levél form⟨ab⟩an ligyen bé petsételve ... Dobolyi Sigmond mp [Nagylak AF; DobLev. IV/896]. *1840:* S arról is szorosan meg lévénk egyezve, hogy senki falusi feleink közül fél bért utoljáig meg ne fizesse [Taploca Cs; RSzF 201]. *1852:* A' Tőkét ... csak akkor fizeténdem, midőn a' vesztett Urbériségek kárpotolva leéndenek [Nagylak AF; DobLev. V/1351 Dobolyi Bálint lev.].

35. jövő idejű mn-i igenévvel a jövő idő kif-re; ca adjectiv verbal pentru exprimarea viitorului; zum Ausdruck der Zukunft mit dem Verbaladjektiv im Futur. *1653:* (A házon tett javításokat) megh bőczültessek ... mit irendő lejend [Gyf; Told. 1a]. *1672:* Ezek az magyarországi atyafiak már tovább mit lesznek cselekedendők, én nem tudom [TML VI, 126 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1853:* fogadott Leányom Gyárfás Katha ... mekkora ... szeretettel viseltetett erántam, s ebből ki indulva aztot is remélvén, hogy ez után is ugyan aztott teendő lészen [Lécfva Hsz; Kp V. 387].

36. fn-i haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivem Gebrauch: jövő; viitor; Zukunft. *1710 k.:* Nincsen az Istenben volt, praeteritum, lészen, futurum, hanem csak praesens [BÖn. 461].

◇ **Szk:** *ahova a parancsolat* ~ ahova a parancsolat szól; (acolo) unde îl cheamă ordinul; wohin der Befehl lautet/gilt. *1653:* Mikorrá táborra jutottam ... mondottam ... hogy hol hagytam a szekereket, és hova jönek s hun lesznek ha a vezér mit parancsol az élés felöll, hogy oda menjek osztán a szekerekhez a hagyott helyre, s megtalálván oda vigyem a hova a parancsolat lészen [ETA I, 130 NSz] ✱ *annyira* ~ annyira jut; cînd va fi capabil/în stare; so weit kommen. *1763:* a mi a Borok(na)k el kortsomárolását nézi ... mihent annyéra leszek, mindgjárt egész demonstratiot tészek [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.] ✱ *a tevő/tevős* ~ a szerint cselekszik; a acţiona conform cerinţelor; demnach handeln. *1661:* Intését s tanítását is Kegyelmednek örömmel olvastam s tehetségem szerént az tevő is leszek [TML II,

128 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. *1717:* minket ollyan instructióval bocsatottak el hogy amit Pascho János nékünk Parancsol atevős legyünk [Martonos Hsz; BetLt 7]. *1746:* amit Király Biro Vr(am) mond atevős lészek [Uzon Hsz; Kp I Kováts Miklós fb kezével] ✱ *azon ~* azon igyekszik; a se strădui să ...; sich bestreben, trachten. *1573:* ha lehet azon lezek hogy az Massik 50 forintiatis ky chalom teole [Kv; TJk III/3. 83]. *1667:* bizony azon lennék, mentül hamarébb mehetnék haza [TML IV, 9 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. *1788:* egész igyekezettel azon lészek hogy a Nsgtok parantsolatjat tellyesittsem [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] ✱ *bizonyossá ~* megbizonyosodik; a se convinge; sich vergewissern. *1805:* parancsoltatik, h(ogy) a' házasság által öszve kelni akarokat addig meg ne eskessük, mig mind a' két reszröl valo Szülék(ne)k meg egyezésekröl bizonyosokká nem lészünk [M.bikal K; RAk 37] ✱ *eggyé ~ vkivel* meg/összebékél vkivel; se împacă cu cineva; sich versöhnen. *1584:* Barbara Keomiwes Ambrusne vallia ... Danch Leorincz valtigh haborgot a' zonzedsaggal (!), de Esmeg latta(m) hogy eggye leottenek [Kv; TJk IV/1. 361]. *1818:* Első köteles Levelünk ez ā miolta ā Gál Ház ā Pákéi Házzal égyben párosodott s égygyé lött [Kv; Pk 7] ✱ *éhhel halva ~* éhhalálra jut; a muri de foame; zum Hungertod gelangen. *1638:* Az Urak valoban üzik az Szegenyseget az Bania mivelesere, ... de semmit nem fizetnek ki miat ehel halva leszen az szegenysegh [Torockó; Thor. XVI/1 Fr. Gal (35) jb vall.] ✱ *érte ~* azon igyekszik; a se strădui să ...; sich bemühen. *1672:* Vagy Katona Mihály uramat, kinek megmarasztásában ... eddig is szívesen igyekeztem ... most is szívesen érte leszek, ha Nagyságod úgy parancsolja [TML VI, 268 Teleki Mihály Bornemisza Annához] ✱ *értésére ~* tudtára jut; a lua cunoştinţă despre ceva, a ajunge la urechea cuiva; zur Kenntnis gelangen. *1629:* Kemen Boldisar ... soha sem foglalta sem birta azt az portiot ... ertesemre leót volna, ha valami Competentiaja hosza leót volna [Botháza K; SLt Th. Peter (80) lib. vall.]. *1776:* ertésére lött eö Exlljának az is, hogy ... eö Exlljának az Ur által Zálogban adott Joszágnak nagyobb része, 's tőbnyire mind az Urnál is Zálogban lévén, sokkal fellyebb impignorálta, mint maga pénze feküdött rajta [Kv; JHb VI/35] ✱ *fenn ~* megmarad; a rămîne/persista; zurückbleiben. *1728:* Dombora Simon az Eccla(na)k to fark nevü helljibe(n) epitven egj vinjet es egj kutat a maga kapuja eleib(en) ... annuatim ket ket poltra taxat ad az Eccla(na)k mind addig, mig ott(an) azon epületi es kuttja fenn leszen [Illyefva Hsz; SVJk] ✱ *halál ~ fején* halálra itéltetik; a fi condamnat la moarte; zum Tode verurteilt werden. *1737:* Czigány Dánó Györgjnek világosonn Constálvánn Pupi Czigány Ersokkal hitetlenül elszökvénn, Nős paráznasága; mellyért noha halál lött volna fejénn, de minthogj Hites Feleségе Fejére nem áll, in poena Viri Homagy ... fl. hung 12 1/2 ... Convincáltatik [Dés; Jk 257b] ✱ *hasznára ~* használná válik; a fi de folos; zum Nutzen werden/kommen. *1578:* Kemeteknek ne(m) lezen haznara, hanem Jnkabb Artasara [Amadéfva Cs; Eszt-Mk] ✱ *hírében ~* tudtára jut; a afla de ceva; zur Kenntnis kommen. *1826:* ki menék a meg neveztem helyre Seprü Agat vágván, hiribe lesz Bartos Pap Urnak meg is zálagoltata erölis tudom hogy ... a Bártos Urak Erdejek [Albis Hsz; BLev. Vall. 5] ✱ *hírével ~* 'ua.; idem'. *1592/1593:* azt az zygetet ... az Deesi Rethi Malomhoz birtak ... Aztis tudgia hogy ... ra hajtottak eókreóket, es mikorra hireüel leót Serienj Miklosnak, valaztigh haborgottak miatta es vezekedthenek [Mikeháza SzD; Ks]. *1602:* German Zem Jowan (!) Keobleossy Horwath Georgy Jobbagia ... vallia hogy, amikor hyrekkel leot az eokreoknek el vitele es az gyermekeknek halalok ... akkor ez ket fogoly legenieket ott latta hogy az teob latrokkal az Erdeore futotak [Kv; TJk VI/1. 620] ✱ *hová ~* hová jut; unde ajunge; wohin kommen. *1629:* Ezt is hallottam Szigetitől, hogy mondotta ... minden marhámat elböcsülik ... s nem tudom, hova kell lennem [Mv; MvLt 290. 150b átírásban!]. *1740:* Az Springeriána egyik Compagnia ... rajtunk vagyon, ha Ngod exopera(ti)oja altal nem amovéaltathatik nem tudom hová légyünk [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.] ✱ *káré ~* kárba vész; a se da de rîpă; verlorengehen. *1841:* a gabona káré lesz [Bogártelke K/Km; KmULev. 3] ✱ *kicsinyben ~* kevesen múlik; cît pe-aci, aproape să ...; es fehlt wenig. *1704:* Azonban kicsinben lön, hogy az ágyúval is el nem lötték a generált a kurucok [WIN I, 262] ✱ *mellette ~* mellette áll; a fi alături de el; daneben/beistehen. *1614:* Kire azt mondá az pasa, hogy: ... Mit gondolok véletek, ha mind német, lengyel, olasz, francuz s az több országok mellette[a] lesznek is, semmit nem tartok tőletek [BTN² 77. — [a]Báthory Gábor mellett]. *1656:* Aztis tudom, hogy Ozdy Tha(m)as ur(am) Batyam(na)k irasba(n) adot contractussat még szegte, azt fogadua(n) hogy minden wgyeben Czepregy Mihaly ur(am) elle(n) mellette leszen, de nem czielekette [Kv; CartTr II, 907 Mich. Futasfalui (16) vall.] ✱ *miben ~* miben áll; în ce constă; worin stehen. *1599:* S mo(n)da az Aszoni Simo Ferenchnek hogy Jo fiam Variad az gylesigh vallyek el mibe lezen az dologh [UszT 14/29 Gr. Ambr(us) de Tarchafalúa lib. vall.] ✱ *mire ~* mire jut; la ce ajunge, ce se va întîmpla; wie weit kommen. *1653:* (A vezér) Elküldi hamar elölle őket, hogy siessenek, lássák hogy mire lészen a dolog holnap [ETA I, 132 NSz] ✱ *mi tévő/tévős ~* ? mit csinál/tesz; ce face; etw. machen/tun. *1738:* Tktes Dioszegi Mihálly Ur(am) ő kglme Beressei ... Ménes Pásztorunkat meg-verték, sebessétették, ... azért tessék jó Uraink(na)k Assessor Uraink(na)k Consensusát 's opinioját adni, ezen dologb(an) mi tévők légjünk [Dés; Jk 498a]. *1753:* mi tévös légjek nem tudom [JHbT Árva Bethlen Kata lev.]. *1849:* mi tévősek légyünk [K; KLev.] ✱ *rajta ~* **a.** követ; a urmări; folgen. *1657:* az ellenség pedig nyomodban akadván s rajtad lévén, mind vélök együtt vészsz [KemIr. 314]. — **b.** szemmel tart; a nu scăpa (pe cineva) din ochi; im Auge behalten. *1619:* Hanem én most csak simpliciter accusáltam Gáspár vajdát, és meglátja Felséged, hogy rajta is leszek, mert igen tökéletlen hazug ember is [BTN² 324]. *1663:* míg újabb török és tatár had jühetne ki, addig lennének rajta az ebeken [TML II, 597 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. — **c.** iparkodik; a se strădui, a-şi da osteneală; sich bemühen. *1670:* Kérem Kegyelmedet, az búzának elcsépeltetésén legyen rajta s az elhordatásán hasonlóképpen [TML V, 21-2 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1798:* úgy látom, hogy azon dolog el-tsendesedett és senki sem urgeálja: én ugyan rajta leszek itten Thordán, és azon birtokosokkal akik eddig is urgeálták beszélleni el-nem mulatom [Torda; Borb. II Kolosvári N. István lev.]. — **d.** akar; a vrea; wollen. *1667:* Az mi pedig Bánfi

uramnak ide való jövetelit nézi, asszonyunkkal együtt eléggé lőnk rajta, de semmiképpen nem akarja [TML IV, 232 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *segítséggel* ~ segít, segítséget ad; a ajuta, a da ajutor; helfen, Hilfe leisten. *1561:* Ha vala melly az mesterek kozzwl ... meg' nyomorodnek es az mesterek annak valami segitséggel akarnanak lenny azt az egez Cehnek kozonseges iouedelmebol myellyek [Kv; ÖCArt.]. *1711:* Szoll vala Gegő Peternek, őcsem ugjmond legj segitseggel, Gegő Peter azt mondá, mit tudok tenni batya, mert itt nem parancsolhatok [Szentmiklós Cs; Born. XXXIX. 50 István Peter (48) vall.]. *1841:* Az egész céhbeli ifjúság kötelezi magát arra, hogy a testvitelbe és a békapálásba ökglmeknek[a] illendő segítséggel lésznek [Dés; DFaz. 38. — [a]A sírásó ifjaknak] ✱ *a szer rajta* ~ rákerül a sor; a-i veni rîndul cuiva; an die Reihe kommen. *1672:* Minden Mester Ember a' maga Szeriben vagjon egy ökrőt ha penig őkrőt nem vehet s a' Szer rajta leszen a' vágast el ne mulassa Semmikeppe(n) hane(m) vagjon az ökör helyeben 2. teheneket [Dés; Jk] ✱ *szíve vkinél* ~ szíve vkihez húz; a ţine la cineva; sein/ihr Herz zieht zu jm. *1661:* noha külsőképpen az törőknek lészünk alája vetettek, és adózással s egyéb külső cselekedetünkkel oda is engedelességet kell mutatnunk, de szívünk mindenkor őfelségénél lészen [KemIr. 345] ✱ *szó* ~ szóváltás támad; a isca o altercaţie; Wortwechsel entstehen. *1583:* Markos Antal ... vallia .. De valamint es valahogy leot ot az zo ez Zilagy Ianos vthannok me(n)t ... s vg' verteye vag' vagdalta megh eoket [Kv; TJk IV/1. 192]. *1597:* ez Jelen ualo 1597 eztendeoben ugjmint Gertia zentelö bodog azszony nap taiat az fulo mihalj hazanal lot az szó valahonat ualo gondolatibol sidot ektelen sitkokkal kuruazot [UszT 12/25–6] ✱ *tudására* ~ tudtára jut; a afla de ceva, a fi adus la cunoştinţa cuiva; zur Kenntnis kommen. *1736:* Micsoda Informatio, es Relatio jött a Guberniumhoz Bellicus Fő Commissarius Kitzing Vramtol eő Kglmétől ... ex acclusa Copia bövebb(en) és nyilvábban tudására leszen kglmedn(e)k[a] [ApLt 1. — [a]A gub. Apor Péterhez Nszből] ✱ *tudtára* ~ 'ua.; idem'. *1573:* Aztis vallia Eottues Georgne hogi ... egy legeny ... Mongia Az Zomzedsagnak, Twtokra legen Mert az en Vra(m) es Azzoniom Jambor hazais Jambor, De Im egy Ember zegent akar vala rayta tenny [Kv; TJk III/3. 67–8]. *1718:* ha Com(m)endans Ur(am) ā Székben vagj Kapitanj uramék előtt Puplicaltatná (!), hogy lenne tudtára mindennek [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] ✱ *utána* ~ **a.** nyomába ered; a fi pe urmele cuiva, a porni să prindă pe cineva; jm auf der Spur folgen. *1667:* Szilvási uram ... Ha ide alá jön, utánna leszek, kézre keritem [TML IV, 68–9 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. — **b.** azon igyekszik; a se strădui să ...; sich bemühen. *1619:* És Isten kegyelmességéből azért is szeretettel utána leszek, hogy az Felséged dolga haladjon s ne halogassák [BTN 332] ✱ *vég* ~ *vmiben* végbevivődik; a se realiza; vollführt/bracht werden. *1573:* Meg Ertettek eo. k. varosswl Byro vra(m) Bezedebeol Az espotal Mesterne kewansagat ... Byro vra(m) Ezt Ne halogassa hane(m) legen veg benne [Kv; TanJk V/3. 90b].

◇ Sz: *annak ő embere* ~. *1633:* az mit mo(n)dot eö mo(n)dotta, ez utanis eö azt megh nem tagadgia mert az mit eö Mo(n)dot, annak eö embereis lezen [Mv; MvLt 290. 117a] ✱ *keserű kenyere* ~. *1724:* Pekri Ur(am) ... mondotta, ha visza adyák a Feleségét keserü kenyere lesz nála [Királyfva KK; BK] ✱ *nem jól* ~ *dolga. 1573:* Mond hogi myt cheleketetek hazadnal Kereztury peteren, Byzon megh hal az Ember, Nem Iol lesen dolgotok erre [Kv; TJk III/3. 64]. *1799:* ha a' ... Cántor ott közél nem lett volna ... talám meg is verték volna s a' ... Cántor illasztatta el is hogy tsak menyen el hamar, mert nem jol lészen dolga [Berz. 4. 31. N. 27] ✱ *résen* ~ *a füle. 1664:* Igen résen legyen az füled s magadra vigyázz, hogy a lábodról le ne csaljanak [TML III, 34 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz] ✱ *rosszul* ~ *dolga. 1703:* ez az Csere István hitta ököt eszt mondván, jeötek (!), haza András Bátya ne tolvajkodgyatok, mert ma roszszul leszen dolgunk [Kv; WassLt Szenási Pál (28) vall.]. *1757:* őtet megszollitottam ... hogj ... két Legény vagyon az Erdőben, és ha eszre vészik, a Falut reájok gyűjtik, és roszszul lészen dolgok [Gergelyfája AF; BK sub nro 834]. — L. még RettE 190.

Ha. *1697:* lézek [Szentgyörgy Cs; CsJk Szentt Györgyi, al(ia)s Bánkfalui Szebeni György (53) pp vall.]. *1722:* lészek [Pókafva AF; Ks 95 Borsay K. Pál lev.]. *1746:* lészek [Uzon Hsz; Kp I. 157 Kováts Miklós fb kezével]. *1752:* lészök [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.]. *1570:* (te) lez [Kv; TJk III/2. 146–7]. *1574:* les [Kv; TJk III/3. 344]. *1602:* lez [Kv; TJk VI/1. 590]. *1603:* lezez [Csapó KK; JHb XXV/23]. *1606:* les [UszT 20/160 Valentinus Miklos de Szaldobos vall.]. *1619:* lész [BTN 194]. *1632:* lesz [Mv; MvLt 290. 106b]. *1662:* leszesz [SKr 694]. *1668:* leszesz [TML IV, 257 Bornemisza Anna lev.]. *1669:* leszesz [i.h. 531 Teleki Mihály lev.]. *1692:* lészesz [Kozmás Cs; SzO VI, 432]. *1724:* leszesz [Mezőbergenye MT; BK. Diénes András (53) hites assz. vall.]. *1744:* lész [Szászsztjakab SzD; Told. 11/81]. *1759:* lész [BSz; GyL hiv.]. *1542:* lezen [Fog.; LevT I, 17 Petrus Orozy lev.]. *1552:* lizen [Torda; i.h. 95]. *1566:* lyzen [Szászzsombor SzD; KJ]. *1576:* lezeon [Dés; DLt 193]. *1578:* lezen [Kv; TanJk V/3. 168b]. *1581:* lyzen [Fűzkút K; WLt]. *1584:* lezzen [O.zsákod KK; BálLt 63]. *1585:* lizen [Kv; TJk IV/1. 487a]. *1586:* lezeo(n) [Szkr; UszT]. *1599:* lizen [Dés; Eszt-Mk]. *1673:* lesz [Gyf; UtI]. *1675:* lészen [SzJk 127]. *1676:* lészen [Fog.; BeszLt 1676: 45 a fej. a beszt-i főbiróhoz]. *1712:* liszen [Páncélcseh SzD; WassLt Dienes István (34) ns vall.]. *1714:* lészen [Berekszó H; Szer. Kanisa Mihály (40) jb vall.]. *1716:* lészen [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. *1720:* lesz. leszen [Magyaros U; BNB 10/240]. *1815:* lészen [Marosportus AF; Ks 117 Vegyes ir. hiv.]. *1819:* lészen [F.rákos U; Falujk 99–100 Barabás Áron pap-not. kezével]. *1864:* Marossztkirály AF; Told. 22]. *1868:* leszen [Szu; Pf Gálffy Sándor lev.]. *1671:* lészünk [SzJk 117]. *1752:* lészünk [Mocs K; Ks 83 Kovács János lev.]. *1770:* Lészünk [Imecsfva Hsz; Ks Miss. I Imecs Imre lev.]. *1782:* lészünk [Torockó; TLev. 4/6. 416]. *1783:* leszünk [Sáromberke MT; TSb 13 Bethlen Zsuzsánna lev.]. *1655:* lésznek [Kv; CartTr II, 898 Th. Ozdi Acatius Barcsaihoz]. *1677:* lésznek [AC 57]. *1695:* lésznek [Fog.; BK]. *1703:* lesznek [Dés; Jk 432a]. *1780:* lésznek [Harasztkerék MT; Told. 86]. *1791:* lésznek [Várfva TA; Borb. II Kerekes Kosztán (62) zs vall.]. *1808:* lésznek [F.rákos U; Falujk 28 Sebe János pap-not. kezével]. *1838:* lésznek [Kiskede U; Pf Imreh György lev.]. — *1579:* löttem [HSzjP Benedictus Kws de Alsothoria jb vall.]. *1590:* lett [UszT]. *1600:* leött [i.h. 15/37 Janos Gergely Zetelaki

(50) pp vall.]. *1626:* leot [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Gergelj Deak vall.] | let [uo.; i.h. Gjwteo Pal (60) pp vall.]. *1629:* let [Mv; MvLt 290. 167b]. *1633:* lót [Domokos SzD; WassLt Gjorgj tamas eskwt biro vall.]. *1730:* lőt [Kisselyk NK; TKl Mihaly Deak lev.]. *1726:* lőttűnk [Ne; Ks 90]. *1671:* löttek. lettenek [CC 67, 70]. *1730:* löttek [Kiskaján SzD; BK. Lupa Mihály (101) jb vall.]. *1732:* lettek [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. *1765:* löttenek [Gerend TA; KS. J. Etselei (50) jud. poss. vall.]. *1773:* löttek [Szentsimon Cs; Hr 10/7]. — *1569:* (én) Leök [Sámsond MT; VLt 7/692 Baltassar byro vall.]. *1637:* leök [Mv; MvLt 291. 102a]. *1664:* lűk [TML III, 334 Boldai Márton lev.]. *1728:* lék [Altorja Hsz; HSzjP Nagy Janos (40) vall.]. *1710 k.:* (te) lől [BIm. 1020]. *1553:* (ő) len [Solyomkő K; KCs]. *1563:* lőn [ETA I, 20 BS]. *1568:* lọn [Kv; TJk III/1. 200]. *1572:* len [Zentelke K; KP. Pap Janos, Beseney Janos szolga vall.]. *1753:* Lwn. Leon [Simontelke/Sófva BN; RLt O. 5]. *1578:* Lwn [Szava K; JHbK XV. 25]. *1583:* lün [Kőrös Hsz; Szentk. Balthasar Ördög vall.]. *1585:* león [Kv; TJk IV/1. 429 Annos Zyw Andrasne vall.] | lwn [Dés; DLt 215]. *1588:* leon [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. *1597:* Lwn [Kozárvár/Néma SzD; SLt BC. 6 Vigh Mihally jb vall.]. *1598:* Lwn [Ks G. Thorma de Girott jud. nob. Com. Zolnok Interior(is) vall.]. *1598:* león [UszT 13/36 G. Bekes de Chomortan jb vall.]. *1614:* Lun [Tötör SzD; Ks 42. E]. *1624:* leon [BLt 3 Fodor Gergelj csekefvi[a] ppix vall. — [a]Cs]. *1633:* len [Gőc SzD; WassLt Ratony Anna Borbely Istuan felesége (40) ns vall.]. *1643:* Lün [Gyerőmonostor K; i.h.]. *1644:* lén [Mv; MvLt 291. 428a]. *1647:* lőn [Kv; TJk VIII/4. 240]. *1653:* lőn [ETA I, 61, 87, 106–7 NSz]. *1662:* lőn [SKr 616]. *1664:* lün [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4]. *1666:* lén [AMN 92]. *1669:* lün [TML IV, 619 Naláczi István lev.]. *1672:* lün [TML VI, 74 Teleki Mihály lev.]. *1677:* lön [Maksa Hsz; PatN 67b–68a Hsz rendeinek nyil.]. *1710:* lön [CsH 326]. *1725:* lön [Darlac KK; ApLt 2 gr. Haller János lev.]. *1738:* lün [Dés; Jk 496a] | lőn [Szásznyíres SzD; Ks 27. XVI]. *1742:* lőn [Ikafva Hsz; ApLt 4 Dombi János lev.]. *1755:* Lén [Celna AF; TGsz 35] | lén [Udvarfva MT; Berz. 11. 85/5]. *1764:* lén [Középlak K; BfR]. *1784:* lén [Gelence Hsz; HSzjP Joh. Fodor de Haraly (42) gy. kat. vall.]. *1798:* lőn [Ádámos KK; JHb XIX/58]. *1801:* leve[a] [Albis Hsz; BLev. Vall. 3. — [a]De alább: lőn]. *1851:* leve [Héjasfva NK; Pk Nagy Károly lev.]. *1590:* leónk [UszT]. *1625:* lönk [Sárfva Hsz; HSzjP Baliko Jakab (35) ns vall.]. *1654:* lünk [RLT O. 5 St. Szavaj de Dees ns vall.]. *1728:* lönk [Ne; DobLev. I/133]. *1584:* leonek [Kv; TJk IV/1. 277]. *1614:* lőnek [BTN[2] 48]. *1632:* lönek [BLt 3 Val. Leőrincz de Kozmas[a] (70) dux pixidariorum vall. — [a]Cs]. *1645:* Lönek [Girót SzD; Törzs]. *1657:* lönek [KemÖn. 178]. *1670:* levenek [Csapó KK; Berz. 12. 91/44]. *1697:* lűnek [Dés; Jk]. *1701:* lönek [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69]. *1712:* lünek [uo.; i.h. 85]. — *1652:* lóttem uolt [Asz; Borb. I]. *1681:* lőttem volt [PatN 45b]. *1713:* löttem volt [Mezőbánd MT; MbK 112]. *1746/1792:* lettem volt [Albis Hsz; BLev. Transs. 40]. *1573:* leot volt [Kv; TJk III/3. 167 Gal Benedek vall.]. *1585:* leót vala [Kv; TJk IV/1. 467 Anna Maytini vall.]. *1588:* leot vala [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. *1590:* leöth uala [Kv; Szám. 4/XIX. 21]. *1596:* lett volth [UszT 11/73]. *1600:* leött wolt [i.h. 15/130]. *1612/1613:* lót vala [Szászzsombor SzD; KJ]. *1657:* lött vala [KemÖn. 175]. *1662:* lött vala [SKr 614]. *1699:* lőtt volt [Bh; BfN]. *1710 k.:* lett volt [BÖn. 594]. *1717:* lőtt volt [Dés; DLt 504]. *1731:* lett vala [Szentlélek Hsz; HSzjP Mich. Kováts sen. (70) agilis pp vall.]. *1732:* lett volt [Szászsztjakab SzD; TSb 51]. *1762:* lett vala [Virágosberek SzD; SLt XXIV. 6]. *1770:* lett volt [RettE 229]. *1823-1830:* lett volt [FogE 59, 243]. *1592:* leottenek volt [UszT]. *1629:* leottek volt [Zágon Hsz; BLt]. *1648:* leöttek volt [Kv; TJk VIII/4. 303]. *1664:* löttenek volt [Fog.; Szád. Maxai Janos Deák kezével]. *1736:* lettenek volt [A.idecs MT; CU XIII/1. 58–9]. — *1571:* leyend [Kv; TanJk V/3. 40a]. *1572:* leyend [Kv; i.h. 61b]. *1654:* leend. léend [UF II, 91]. *1659:* leend [Vadad MT; BálLt 49]. *1688:* lejend [A.porumbák F; ÁLt Urb. 6]. *1737:* lejénd [Dés; Jk 480]. *1806:* léjend [F.rákos U; Falujk 17a Sebe János pap-not. kezével]. *1813:* leend [Nagylak AF; DobLev. V/955]. *1842:* leénd [Dés; DLt 368]. *1843:* leénd [Nagylak AF; DobLev. V/1248] | léjend [Tarcsafva U; Pf Rátz Joseff lev.]. *1845:* leend [Csapó KK; DobLev. V/1255]. *1862:* leend [Kv; Végr.]. *1841:* lejéndenek [Dés; DFaz. 38] || *1684:* lenninek [Beresztelke MT; Told. 25]. — *1591:* lótem wolna [UszT]. *1598:* lette(m) volna [i.h. 13/24]. *1551:* lőt volna [Angyalos Hsz; HSzjP Agh Tamas jb vall.]. *1553:* let volna [Solyomkő K; KCs]. *1576:* let volna [Eresztevény Hsz; HSzjP Anthos Balynt jb vall.]. *1592:* lwth wolna [UszT]. *1600:* leőtt wolna [Kadicsfva U; i.h. 15/263–4 St. Isthwanffi (50) lib. vall.]. *1604:* lett volna [Bogárfva U; i.h. 18/144 Nic. Lenarth lib. vall.]. *1731:* lőtt volna [Szentpál K; TKl]. *1699:* lőttünk volna [Tarcsafva U; Pf]. *1573:* löttenek uolna [Gyerőmonostor K; KCs]. *1577:* leottenek volna [Uzon Hsz; BLt 7]. *1592:* leottenek volna [UszT]. *1606:* löttek wolna [i.h. 20/3 vk]. *1617:* leottenek volna [Kv; RDL I. 11]. *1642:* löttenek volna [Abrudbánya; Törzs]. *1701:* lottenek volna [Bözödújfalu U; Pf]. *1717:* löttek volna [Mezősályi TA; Berz. 18]. *1790:* lettenek volna [Kóród KK; Ks 94 Vegyes lev.]. || *1589:* ligiek [Dés; DLt 226]. *1610:* ligiek [Dés; DLt 321]. *1763:* légjek [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]. *1770:* légyek [Lekence BN; Ks 47. 67. 29 Simon Pál tt lev.] | légyek [Mezőbánd MT; DobLev. II/421 Szántó Sándor édesapjához]. *1782:* légyek [Baca SzD; GyL. Molnár György lev.]. *1783:* legjek [Kissáros KK; JHb XX/8. 18]. *1841:* légyek [Veresegyháza AF; DobLev. V/1236]. *1566:* lygyen [Szászzsombor SzD; KJ]. *1572:* legien. legen [Kv; TanJk V/3. 67a]. *1573:* ligyen [Szúv; BesztLt 3750]. *1574:* ligien [Gyf; JHbK XXI/12. 4, 5, 6]. *1584:* ligen [Torda; DLt 212]. *1590:* ligien [Jobbágyfva MT; BálLt 89]. *1592:* ligien [UszT]. *1595:* ligen [Kv; Szám. 6/XV. 65]. *1599:* legiö(n) [UszT 14/33]. *1606:* legeőn [Tövis AF; BálLt 90] | legiön [UszT 20/7]. *1622:* ligien [Nagydoba Sz; LLt Fasc. 71]. *1636:* ligen [Kv; RDL I. 109]. *1641:* ligyen [Déva; JHb 53/t]. *1736:* légyen [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 161]. *1742:* légjen [Mv; Told. 16/6]. *1749:* legjen. légjen [Torda; TJkT III. 250]. *1751:* ligjen [Mezőbánd MT; MbK VII. 12]. *1756:* legyen [Zutor K; Somb. I]. *1775:* ligyen [F.zsuk K; SLt XXXV. 4 Suky László kezével]. *1858:* légyen [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.]. *1552:* ligw[c]nk [Torda; TLev I, 94]. *1738:* légjünk [Dés; Jk]. *1756:* légyünk [Torockó TLev. 9/9. 1b]. *1812:* légyünk [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.]. *1751:* légyetek [Hétfalu Br; EM LI,

126 betl. játék]. *1642:* ligienek [Abrudbánya; Törzs]. *1736:* légyenek [Dés; Jk 460a]. *1747:* legje(ne)k [Torda; TJkT III. 152]. *1761:* légyenek [Spring AF; JHb XXIII/31. 43]. — *1653:* lött légyen [ETA I, 33 NSz] | leőt legien [SzJk 71]. *1657:* lött légyen [KemÖn. 11]. *1713:* lőtt légjen [Ribice H; JHb XXXVII/4]. *1730:* lőtt légyen [Dés; Jk 55a]. *1754:* lött légyen [Asz; Borb. II vk]. *1763:* lett légyen [Koronka MT; Told. 33/27]. *1792:* lett légjen [Aranyosrákos TA; Borb. I]. *1806:* lett légyen [Dés; DLt 250/1808 Nemes Ats Joseffné Árkosi Susánna (22) vall.]. *1807:* lett légyen [F.rákos U; Falujk 21 Sebe János papnot. kezével]. *1841:* lett légyen [T; Bosla]. *1670:* löttenek legyen [TML V, 308 Teleki Mihály Rottal Jánoshoz]. *1699:* lőttek légyen [Kv; LLt Fasc. 140]. *1772:* lettenek légyen [Drág K; TSb 21]. *1789:* lettenek légyen [Dés; DLt]. *1671:* löttek legyenek [CC 64]. — *1830:* fel vettem légyen [Nagylak AF; DobLev. V/1160]. *1584:* Atta legie(n) [Kv; TJk IV/1. 355 Zeoch Balint vall.]. *1598:* forgot legien [Kv; TanJk I/1. 309]. *1600:* fogiatott legien [Torda; DLt 263]. *1653:* írt légyen [ETA I, 35 NSz]. *1677:* publicaltatta légyen [AC 79]. *1722:* tojult légyen fel [Dombó KK; JHb XX/27. 27]. *1733:* hivatott légyen [Nádasdaróc K; KHn 249]. *1739:* adta legjen [Hidegvíz NK; JHb XXIII/49. 11] | patrált légjen [Dés; Jk 212a]. *1762:* admoneáltatta légyen [Mv; Told. 33/7]. *1769:* acquirált légyen [Torockó; Bosla]. *1776:* vásárlotta légyen [Mezőbánd MT; WassLt St. Nánási (57) ns vall.]. *1780:* vitt légyen [Bethlen SzD; BL. St. Butzi (35) tt vall.]. *1782:* fáradazatt legjen [Torda; KW]. *1797:* adta légyen. birta légyen [F.árpás F; TL]. *1810:* Appellált légyen [F.rákos U; Falujk 56–7 Sebe János pap-not. kezével]. *1819:* el maradott légyen | vetemedet légyen [Kv; Pk 2]. *1834:* ki fizetődött légyen [Kv; Born. O. 1a]. *1841:* esett légyen [Dés; DLt 1541]. *1842:* ment légyen véghez [Bözöd U; Borb. II Bözödi Lászlo István székely ns kezével]. — *1623:* hittanak legien [Kv; RDL I. 120 Hannes Eppel sp kezével]. *1629:* szerzettek legien [Mv; MvLt 290. 180b]. *1710 k.:* történtenek legyen [Vacsárcsi Cs; BCs]. *1759:* vették légyen el [Hsz; SzentkGy törvényszéki ítélet]. *1778:* ki terjedtek légyenek [Szentbenedek AF; DobLev. III/513. 1b]. || *1569:* lywen [Kv; JHbK XXIII. 52]. *1581:* liwin [Erked K; WLt]. *1584:* lewen [Kv; TJk IV/1. 339 Grusz Peter vall.]. *1585:* lywin [Dés; DLt 216]. *1589:* leuin [Dés; DLt 226]. *1591:* liuin [UszT]. *1592:* leuyn. lewen [i.h.]. *1599:* liujn [Szinye SzD; Ks]. *1621:* liuin [Kv; Szám. 15b/VIII. 11, 15b/IX. 189]. *1622:* liven [Nagydoba Sz; LLt Fasc. 71]. *1623:* lévin [Bh; BfN]. *1666:* liuin [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 84]. *1668:* liuen [M.köblös SzD; RLt 1]. *1695:* livin [Nagyfalu Sz; SzVJk 52]. *1733:* levén [Hévíz NK; JHbT]. *1750:* levén [Osdola Hsz; HSzjP Elisabetha Benke Nobilis Ladislai Vargyasi cons. (30) vall.]. *1751:* lévin [Karácsonfva AF; Told. 25]. *1757:* lévenn [Danulest H; BK and nro 144]. *1784:* livén [Bögöz U; IB. Agilis Szejes Péter (57) vall.].

lésza 1. ? sövényfonadék; împletitură de nuiele; geflochtene Hecke | ? vesszőből font kerítés; leasă; aus Ruten geflochtener Zaun, Hecke. *1573:* Gywlay Benedek, Azt vallia ... Egykor fely hagot volt az zeowenre es az lessat Igazgatia volt ... latta[a] [Kv; TJk III/3. 181. — [a]Köv. a vall.]. *1585:* 9 Iuly vettem egi zeker teowisset — d. 14. hogy az seowembe az leza ala be wontak egi embernek attam attúl d. 6 [Kv; Szám. 3/XVII. 16]. *1612/1687 u.:* botsáta ki minket az Eccla Jeddre[a] ... hogy ã melly örökséget Orbá(n) Lőrincz ... erős uj kertel, lészával, és kapuval valot adott volt a megyének más égyház földiért cseréb(en) ... el foglalnók [MMatr. 307. — [a]MT]. *1644:* monda Pragai Ianos hogi szomszed ... az migh oda Segesuarra jartam, az szenamat mind el hordottak Racz Peterni, ... el menek s lattam ot affele hulladekot az leszan beleöl az Racz Peter kertiben [Mv; MvLt 291. 402b]. *1676:* Ezen udvaranak ... az viz felől egy darabja hitvan tamaszos és lesza nelkűl valo söveny kertel vagion fel rova [Fog.; UF II, 750]. *1692:* Vagyon ezen Gyümölcsös kert ... mely gyümölcsös kert körül mindenütt uy kerteles vagyon jo formab(an) lészával elkeszitve [Mezőbodon TA; BK]. *1726:* Az uttza, vagj kastély felöl vagjo(n) Valami lésza nélkül való, támaszas hitván kert [DobLev. I/124]. *1740:* igen meg avullt Sövény kert vagyon, mellj(ne)k a lészája szintén mind le hullott, de az észak felőll való kert lészás, jó és támaszos [Kv; BfN gyalui csomó]. *1854:* Egy Szekér szin ... ezen Szinre vagyon főltéve Ju kosárhoz tartozo Lésza 7. darabb [Sárd KK; WassLt]. — L. még UF II, 168.

Szk: ~ *fedni. 1597:* Theoreok Peter ... wallia ... az búzaban ... nagi kar wala ... sokat hordottunk az baromnakis leza fednys benne hogi semmi egiebre io nem wolt [Kv; TJk V/1. 140] ✱ ~*t megfed. 1598:* 22 Aprilis. Volt Az Korchiolyas 4 magaüal Az warosz Zenayat hogy Az Zeel meg Bontotta volt, pozmaltak (!) meg Az lezzat meg fettek [Kv; Szám. 4/III. 15]. *1600:* Az Zeoleos kerttnek Seowenienek epiteseteol ... Az zekeresnek a' ki az szemetett hordogatta es az Leszat megh fette fizettem f 2 [Kv; i.h. 9/XIII. 3 Damakos Máté isp. m. kezével].

2. kb. vesszőből font tábla; leasă (folosită ca element component); geflochtene Platte. *1656:* Az jstaloknak ... felseö resze gerendasok seöveniböl font leszakkal padlot regiek [UF II, 166]. *1669:* Eöttt leszan alma, hatodikon körtövely [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. *1679:* Serfőző Ház ... Vagyon ezen padláson; Teglabul rakott szalad szaraszto, két Leszajaval eggyütt nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 137–8]. *1690:* Lattam Janczit hogy Cseresznyet szetek, öttek, leszatis lattam [Aranyosrákos TA; Borb. I Thotöri Thamas feleseghe Kisanna asszony (28) vall.]. *1724:* A' Belsö Pintzéb(en) találtatott ... két Lésza alma tartó [Koronka MT; Told. 29/12]. *1740:* Vagyon ... edgy négy Lónak valo jó istállócska ... padlás heljett vagyon edgy Sövénjböl fontt lészája [Gyéressztkirály TA; Ks 89 Inv. 8]. *1784:* Lésza alá valo hasáb karo [Szamosfva K; LLt Csáky-per 305. L. 3 sub 9]. *1840:* szép jövedelmü Gyümölcsös és benne egy gazdaságos Szilva aszalo jo állapotba megkivántato Lészáival edgyütt [HSzj *szilvaaszaló* al.].

Szk: *almatartó* ~. *1744:* Őszi Alma Tartó Lésza nro 5 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

3. vesszőgát; dig de nuiele; Flecht/Rutendamm. *1634:* az czigany gyermek az uizre vizi vala az lovat, es az lo az leza ala vive, es le vona az leza az lo hatarol [Mv; MvLt 291. 21b]. *1834:* a' Szamos ... gáttyát ... időről időre fellyebb fellyebb emelte, s a' Malom alá Lészákat botsátott | a' gátokat is emelik mely által neki s a' Groff Hallér malmának holt vizet okozva kételenek lesznek magokis malmaik alá lészákat huzatni 's gáttyaikat fel emeltetni, melynek következése a lesz, hogy a Szamos

Vize ágga ... felemelkedve árkát el fogja hagyni [Dés; DLt 566/1837].

4. ? rúd; drug, stinghie; Stange. *1797:* Egy Béres Szekérnek készült uj szekér rud, tengellyestől, és lészastol édgyütt [M.igen AF; DobLev. IV/777. 17]. *1824:* Egy potzok tarto Lésza a' Tüz felett | Egy ölnyi Hoszszuságu Lésza darab fenyőfábol[a] [Nyárádsztbenedek MT; Told. 37. — [a]Malomban].

5. verőkos része; parte a berbecului; Teil des Rammbocks. *1813:* A' Karátsonfalvi Lisztelő Malom és egyeb ottan találtattaknak leírása ... A' Molnár keze alatt vagynak még Eger fa Deszka 59 ... Egy Czövek verő Berbéts, és hozzája való Lésza ... Zsilipből ki hánt dirib darab fenyö Deszkák 11 [Karácsonfva MT; Told. 18]. *1821:* Vagyon egy Czövek verö berbéts lésza nélkül [Koronka MT; i.h.]. — Vö. a *lajtorja 6.* jel-vel.

Hn. *1850:* Az Árok mellyékiben vagy a' Lészánál (k) szomszédai: délről a' vetés kert ... nyugotrol a' Maros vize [Alfalu Cs; EMLt].

lészaszállás 1. kb. polcos sövény állvány; lojniță; Rutengestell mit Regalen. *1738:* ezen Pinczében ... Nyers Alma egy lésza álláson [Szászvessződ NK; Born. XX/12].

2. '?' *1647:* Az Veres bastjatol foghva, az Maros felől valo Bastjaigh az fal mellet elő lesza állás vegigh [Marosillye H; VLt 55/541].

lészafedél sövényfedél; acoperiș din împletitură de nuiele; Heckendach. *1629:* az Apia mutatta megh ... hogy hol vagyon az penz, es ugy talalok megh lesza fedelben [Mv; MvLt 290. 36a].

lészafonó sövényfonó; persoană care face lese; Hekken flechtend. *1867:* Lésza fono, gát kötő, vessző valogató és hordo napszámosoknak 925 napszámért ... fizettetett 305 fr. 25 x [F.zsuk K; SLt 22].

leszaggat 1. letép; a rupe; herab/unterreißen/zerren. *1585:* Anna Molnar Kelemennę ... vallia ... Besan Anna ... megh megh zitta a polgarokatis, wgy kezde oztan az falrol le zagatny az karpitokath [Kv; TJk IV/1. 398]. *XVI. sz. v.:* nyreo peternek panasza az felesege ellen ... az azonj Dolmanjat mentejet Jnget le szagatta az Vrarol [Kv; TanJk I/1. 547]. *1633:* Zanto Marto(n) es Zalkaj Mathe ualtigh dulakottanak egimassal az házba(n), az mentejett leis szaggattak vala Zanto Martonnak magaroll [Mv; MvLt 290. 112b]. *1675:* Citaltattam az It, hogy ... meg fogott, az földhöz csapott ing vállamat le szaggatta [Kv; TJk XI/1. 369]. *1735:* verte, taglotta fatyolát es ingét rolla le szaggatta [Dés; Jk]. *1802:* a' Gránátokat Nyakárol le szaggatván a' Földön el omlottak [Déva; Ks 115 Vegyes ir].

2. lefeszít; a rupe, a desface cu forță; absprengen. *1705:* Az aranyos palotának mind a felső, mind az alsó padlásdeszkáit leszaggatták [WIN I, 655].

3. el/lemos; a eroda; weg/fortspülen/schwemmen. *1581/1584:* Jobbagywnknak chywryth paytayat az vyz el foglala es le zaggata [Újfalu K; Ks 42. B. 9]. *1681:* Veteményes kert ... az egregi vizinek sokszori ki áradása ighen ighen el vesztegette es à földét is ighen le szaggatta; es mégh à Majorház Udvarábannis már le szaggatott [Vh; VhU 572]. *1727:* ezenn bértznek oldalaban egy nagy Dombot miis értünk ... de azt az essö le szaggatta s le hordotta [Ks 12/III].

4. (erőszakkal) elold; a dezlega; (mit Gewalt) losbinden. *1716:* eö Nga ... Beres es Jobbagy Eökreit szekerei elöt it az falu Uczaján ... Bardi Pal meg alitotta es Teslastol egynehany ökröt le szagatvan az Rud orrarol az maga Udvarara hajtotta [M.régen MT; JHb II/17].

leszájal letorkol; a face pe cineva să tacă; schweigen heißen. *1828:* sokszor részeg is lévén a többit le szájjalta [Ilyefva Hsz; HSzjP Zajzon Joseff (59) gy. kat. vall.].

lészájú (vmilyen) lészás, vesszőfonásos; (prevăzut) cu un anumit fel de leasă; mit irgendeinem Flechtwerk. *1722:* az kapu mellett vagyon jobbotska lèszáju kert [Algyógy H; Born. XXIXa. 8 Bornemisza János conscr. 1] | az udvarház körül, kívül és belől gyámolokkal megerősített, meglehetös lészájú sövénykert [A.zsuk K; ETF 108. 11].

leszakad 1. a se rupe/desprinde; abreißen. *1574:* Keömies Balas Azt vallia ... Andras ... meg Ragadia Imrehet ... es vgi vag hozza hogi az Menteyet talalia es mynd leh zakad [Kv; TJk III/3. 393]. *1585:* Zekely Mihaly Coloswary vallia ... vgy chapanak hozza(m) Mezitelen kardal hogy le zakada Az Mente Rolla(m) [Kv; TJk IV/1. 449]. *1633:* ennekem szalonna(m) vala az hazba(n) fel kötue es azt taszigalliak vala, en pedigh feltem vala hogi le szakad az szalonna [Mv; MvLt 290. 116b]. *1733:* Nékem Ötśém az Unitárius Mesterné tölle hallottam hogy az ura vette le a' kisebbik harangról a' kötelet, mert az egjik ága végig le szakadott volt s nem harangozhatott véle [Hévíz NK; JHb]. *1758 k.:* A' Graduálrol le szakatt ègy szegelet [Kv; REkLt X. A. 43c]. *1785:* vgy annyéra meg verte hogy a bör mejrevalojais le szagadott (!) [Koronka MT; Told. 20].

2. lehasad; a se rupe; sich abspalten. *1573:* Zeles Antal azt vallia ... latta hogi az Nagi Pal hozza vagott, eo Ragatta meg az karyat mert le zakat volna peternek az valla [Kv; TJk III/3. 203]. *1630:* Tudom hogy mikor az az Fazakas Gyorgi felesege beteg leuen ... en Semmi keket nem latta(m) sem panazzat vereseg felól nem hallotta(m), hanem az Madraya le zakat vala es abban meg halhatott [Kv; RDL I. 20 Aztalos Peterne Katalin vall.]. *1638:* Tudom aztis hogy Czismagia Janost ugy hagita (!) egyszer, az Cehben Czismagia Istuan egy Tanierral hogy le szakat uala egj darab az Arczaiaban [Dés; DLt 402]. *1653:* eléestem mind gyermekestől; és volt hát ott egy cseber facsart vagy áztatott ruha, s arra estem s úgy ütöttem a szemöldökömet beléje, hogy leszakada [ETA I, 152 NSz]. *1849:* Temettetett el Dioszegi Márton ... minden ujjai leszakadtak a' hideg miá [Gyalu K; RAk 216].

3. szaggatva fáj; a junghia; reißend schmerzen/wehtun. *1599:* De hogy a' seb esett volth Christoph Vramo(n), oda me(n)tem uala hosza, Azt mo(n)da hogy ne(m) az sebteól betegh ... de az taúaly nyaúalya indúlt megh raita, le zakad minde(n) teste [UszT 13/108 G. Nagy de Kadicz falúa (jb) vall.].

4. leesik/törik; a se rupe; abfallen. *1597:* (A kádnak) az Abranchy mind le zakatak volt, Jsmegh meg keotetete(m) [Kv; Szám. 7/XIII. 7]. *1725:* a pecsét le szakadott az ajtorol [Szamosfva K; Ks 95 Gergely Ferenc kolcsár

vall.]. *1757:* Az udvari űstnek a füle le szakadván, aztot meg tsináltattam [Kiskend KK; Ks 71. 52 Szám.]. *1851:* Egy 3ik[a] abrontsa leszakadván, a pincze torkában van [Erdősztgyörgy MT; TSb 34. — [a]Hordó].

5. be/leomlik; a se năruí/dărîma; einstürzen/fallen. *1589:* A Zegenyek Swteohaza Kemenczeienek a' zaya le zakadott uala ... kitol fizettem a' Tapazto Mestereknek f. 1 [Kv; Szám. 4/XI. 26]. *1590:* Az ... haznak az falais le deölth uala, az padlasais le zakath uala [Kv; i.h. 4/XIX. 15]. *1619:* Addig sírék s rívék, hogy az erdélyj ház ledűl, hogy ezen esőben két helyen leszakada [BTN[2] 305]. *1623:* Az ebedleő haz menyezety le zakadot [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1681:* Kő ház ... ă ház folyo gerendai alat valo mester gerenda ighen vékony, elis tőrt, nem sokára le szakad ha megh nem orvosollyák [Vh; VhU 502–3]. *1720:* Vagjon az reghi Kő Epulet ... az also részében két Ház és édgj Bolt, de az Bolt le szakadott [Szurduk SzD; JHbK XXVI/12]. *1808:* a' Nagy Szamos Ujj Hidgya igen gyenge modon lévén építve ... ke-szakadatt [Dés; DLt 105].

6. lecsúszik/suvad; a se surpa; her/hinabrutschen. *1752:* egy oldalban lévén majd fele, annak a' fundus(na)k, tavaly, és az idén le futott, és szakadott, és az â része â sessionak héába valo [Mocs K; Ks 83]. *1757:* Mű szántszándékbol a vizet az Ire nem eresztettűk; ha nem magátol leszakadot volt egy darab Föld, 's a' verte viszsza a' vizet [Torockó; Bosla]. *1872:* a' vasutnál a' főld le szakadván oda ölte [Kőrösfő K; RHAk 32].

7. beszakad; a se năruí; einstürzen/fallen. *1573:* az feold le zaka⟨tt⟩ egi vagi ket Iwh alat [Kv; TJk III/3. 217 Fejer Janos jb vall.].

8. beleőmlik/torkollik; a se revărsa; (ein)münden. *1637:* Az Nagi Partig a hol a Patak le szakad a Marosban [Mv; MvHn].

9. zuhog; plouă cu găleata; (in Strömen) gießen. *1658:* Némelykor a' nagy záporeső leszakad, s esőt kérnek[a] ... több efféle fogyatkozások is esni szoktak [KemIr. 328. — [a]Imádságukban az együgyűek].

leszakadás 1. leomladozás; surpare; Einfallen/stürzen. *1681:* Mint hogi penig az árok béllésének erősségére éppéttetett Kö Labakis, ighen kezdettek romladozni es le szakadozni, azokatis erősséteni kellene, hogi nagyobb költségre valo munkat az le szakadás ne szerezne [Vh; VhU 507–8]. *1779:* egy régi Csűr ... a le szakadástol tartván, meg támogattatott [Galambod MT; Told. 29].

2. suvadozás; năruire; Vermurung. *1737:* Az Almási Szőllő ... a sok esős űdőtől le suhadozás, és le szakadás miá nagyobb része el romlott [Kv; JHbK XXVI/1].

3. *1570:* More Janosne Byzonsagy, Alperese, More Ambrusz felperes ellen (így!), Zombaton zent peter vasa le zakadasa elewt, Vychey Janos elewt [Kv; TJk III/2. 69].

leszakadófélben elrongyolódóban, szakadozóban; gata să se rupă; dem Zerschleißen nahe. *1705:* a köntösök is majd leszakadófélben van a hajdúknak [WIN I. 514].

leszakadólag leomlófélben; dărăpănat, gata să se dărîme; dem Einstürzen/fallen nahe. *1588:* Inche megh Biro vra(m) a' Saphar polgar vraimat hogy Az keozep kaput a' kilseo torniot Epittessek megh, mert Immar zinte le zakadologh vagion [Kv; TanJk I/1. 75]. *1662:* Az ... cajt- és élésbástyaháznak ... szegletit ... egy sáncbul nagyon megrontották vala, úgy, hogy ... a nagy temérdek szegeletkőfala egész az boltozásáig nagyon leszakadozna s cserepes héjjazatának is nagy része csak csüggőleg s leszakadólag függene [SKr 597].

leszakadott leomladozott; care s-a dărîmat treptat; nach und nach eingefallen/eingestürzt. *1619:* az utca felől valo leszakadott fal miatt az szomszédság el nem járhatott [BTN[2] 286].

leszakadozik 1. a se rupe (cu încetul); nach und nach abreißen. *1591:* Araniaz Leorincz vallia az fiaual Josaual eggiwlt, Lattuk hogi Bernald Matthias es Merai Thamas kalibaiara menenek az keozeorwsnek ... annyra verek taglak, hogi surczais mind le zakadoza eleolle [Kv; TJk V/1. 128]. *1753:* vgj el verette hogj az Nadrágis le szakadazat az fenckéről [Marossztgyörgy MT; Ks 48. 67. 31]. *1776:* Vojvod Gligorás ... részeg Bátyámat Mejen meg ragadván vgy meg ragatta, hogy merevalojárol vagy két Gomb leszakadoza [Katona K; Born. VI. 14 Király Josi (34) jb vall.].

2. leomladozik; a se dărîma treptat; nach und nach einstürzen/fallen. *1658:* vett volt ... egy házat ... akkor epp allapottal volt, mosta(n) penigh mind eőszve romolva(n) és padlasais le szakadozva(n) semmire kellő az rayta valo epűlett [Alvinc AF; DLev. 3. XXXIA. 9]. *1681:* Munitiós Bástya ... Ezen Munitiokhoz valo hidlas gerendai, padlasdeszkaival eggyűtt ighen el rothattak; ha ujonna(n) ne(m) czinallyak nem sokara le szakadoz | (A) kö fal ... mint hogi ighen kezdet le szakadozni, job volna jo idején bolt formára venni [Vh; VhU 364–5, 577]. *1694:* az harmadik pinczenek penig Gerendai mind le szakadoztak | (A) ház mosta(n) puszta, az padlasi le szakadozta(na)k [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1752:* a' kő fal kőzűl már Szakadoznak le a' kővek [Sáros KK; Ks 83 Fr. Árkosi lev.].

3. lesuvadozik; a se surpa treptat; nach und nach vermuren. *1741:* az negyedik szőllő ... felhagyatott, mivel mikor szintén meg épűlt volna földe le szakadozott [Mezőbánd MT; EHA]. *1752:* méltoztassék parancsolni ezen fundusnak által való adása felől, mert â másik egeszen le szakadoz [Mocs K; Ks 83 Trenk István lev.].

4. megroppán/szakad; a se rupe/zdruncina; knakken, reißen. *1810:* Iíjű Legény Borbélly István Az Erdőre menvén fel hágott a' fára s vgy vágván, onnan le esett, és a' belsö része le szakadozván, 9 hetekig valo sinlődése után meg holt [Gyalu K; RAk 146].

leszakadtan be/leomoltan/omolva; năruit; eingefallen/gestürzt. *1681:* Ezen pinczenek ... deszkas padlasa, el rothadot, mely miatt ă fellyül lévő padimentomozas is le szakadtan vagyon [Hátszeg; VhU 600].

leszakaszt 1. leszakít/tép; a rupe; abreißen. *1582:* Helena puella Seruitrix Relictae Fran(cis)ci Igiarto fassa est Ieo Danchak Ianos fel ... Kalmar Ianos zolgaia ... megh foga Menteyet, Rantogatny kezde, es le zakazta az vyat [Kv; TJk IV/1. 11–2]. *1592:* ha az bor egeteo azzoni el nem vitte volna raita palastiat le zakaztana rolla az kapchot es Ide adna [Kv; TJk V/1. 304]. *1595:* Az eleőtt valo zombaton volth eő ott zakasztott gombat le Arrül

az farul [UszT 10/58]. *1600:* zait halek, egy azzony ember mo(n)dais hogy megh akariak eölni Gergely Lazlot, ki menek, tahat Dekan Gergely megh fogta az me(n)tet raita, mygh oda iutek le zakazta rola es a sarba haita [i.h. 15/138 Orban Janos Sikey[a] Lofeö vall. — [a]Sükőből (U) való]. *1629:* egykor az eokreok mellet leweo Inas nem jeoue be, hane(m) kün marada halnj az monda reggel hogy eotet megh nyomtak az boszorkanyok ... az Eokeor szarvarol az ui Istrangot le szakasztottak [Kv; TJk VII/3. 122]. *1639:* nem latta ha szakaztote le vagj nem az egresben [Mv; MvLt 291. 179]. *1746:* Paszkul ... minden ok nélkült a Felesegemet tépni kezdete a fōre valojátis le szakasztotta [Lapugy H; Ks 62/11]. *1771:* Tót Pista ő keme ... Huszár András(na)k a Kerülőnek nyakárol le szakasztotta a nyakravaloját [Dés; DLt 321. 8].

2. letōr; a rupe; abbrechen. *1742:* Tudode lattade ... hogy az Gargyasiak bányájából veszett volna el kèsz Kortz melljet magok kerestenek 's szakasztottanak le? [Asz; Bosla vk]. *1769:* mikor fel verték a nevezett pinczét ... amint bé mentek a pintzébe a belsö zárját is le szakasztották volt s nagy erövel mentek bé [Szu; IB. Szabo Joseff (25) ns vall.].

3. (vizet) elvezet; a devia (cursul apei); (Wasser) ableiten. *1755/1758:* Exhibeallya az I ... Collationalissat azon Stomprol melynek felsö arka miat felette lēvő Stompnak praejudiciuma vagyon ... Erre nēzve decernalta a Szēk azt, hogy az J: quō citius a controversiab(an) forgo ārak(na)k Stollyán (!) alol csinällyan egy szakasztott, a mellyen toties quoties észre vēszi hogy a felső Stompnak kereke tolyul, a vizet le szakaszsza [Abrudbánya; Szer.]. *1757/1758:* minden kāra nélkül fellyeb emeltettnē Harsányi Ur(am) az also kerēk Stompját ... Lāttam penig itt jārtamban hogy szakasztott csinālvān Jonās Pāl Ur(am), a vizet le szakosztatta, es a jāzatis tisztitotta [uo.; i.h. Henczel György (34) vall.].

4. kb. elold; a dezlega; los/abbinden. *1699:* a' quartalatlan földen ket teslás ökör leszakasztva, kalangyaim között járván kalangyáimat teptek huztak [Dés; Jk].

leszakasztás leszakítás/tépés; rupere; Abreißen/zerren. *1584:* Zyw Andrasne vallia hogy a' Dinnye el vezesben vagy le zakaztasba(n) semmit Ne(m) latot [Kv; TJk IV/1. 282].

leszakasztó szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion; ~ *deszka* (kenyér) szakasztódeszka; planşetă de aluat; Wirk/Ausknetbrett. *1701:* Egy Udvar haz, azokban hat tuzes haz. Ezeken mind io ajto ... Egy kéménes abban le szakaszto Dészka [HSzj *tüzes-ház* al.]. *1725:* Gubernator eo Excell Szallasara ... a' Sütōb(e) le szakaszto Deszká(na)k 4 öregh deszka [Kv; Szám. 54/III. 12]. *1786:* vagyon egy cseléd ház, közepétte egy sütő, abban lévő Kementzével, és le szakaszto deszkával együtt [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/18].

leszalad 1. lefut; a coborî în fugă; her/hinunterlaufen. *1744:* jo paripa Levén eö kgyelme alat le fele a borozdakon le szalada [Gyeke K; Ks]. *1820:* a' Báro Mihent hallotta mingyárt le szaladott az Esketö Cancellistákhoz [Várfva TA; JHb 48 Bontz Mária Szakmári Sámuelné (37) vall.]. *1823-1830:* este 9 órakor ... nagy földingás tapasztaltatott ... Én a deáktársammal, Borosnyai L. Lászlóval ... az alsó ebédlőszobában ... a tűz előtt ültem, de semmit észre nem vettünk, míg a contignatióból szaladtak le és lármáztak [FogE 101].

2. könnyedén lefolyik/surran; a se prăvăli (uşor); (leicht) niederfließen. *1771:* a Silipeken Lé szaladván a Kerekek alatt mind szüntelen szaparadik fellyülröl a viz [Dombó KK; JHb XX/26. 4].

lészálatlan lészátlan, sövény/szalmafedél nélküli; fără leasă; ohne Ruten/Strohdach. *1694:* az Majorhaz ... vekony Sövennyel paraszt, leszalatlan kertelessel be kerittetet, va(gyo)n egj Őreg Kapuja [Kővár Szt; JHb Inv.].

leszáll 1. a se lăsa/aşeza; her/hinabfliegen. *1639:* egi nagi Sas le szalla eleömbe [Mv; MvLt 291. 188a]. *1704:* a szegény rab úr ... mondá ... Isten, szállj le a te itélőszékedből és itíld meg [WIN I, 156]. *1710:* Josika[a] nagy felszóval azt kiáltá: „Ha Isten vagyon az égben, s nekem vétkem vagyon, amivel vádoltak abban, szálljon tűz le az égből, s itt az ország szeme láttára emésszen meg engemet" [CsH 322. — [a]Jósika Imre 1702-ben]. *1762:* azt mondotta ... Kolosi Nagy Márton eö kegyelme ... hogy ha az Iesus Cxs le szállana az Egböl csépet adna az hátára | Ajtoni Ferenczné eö kegyelme sokaknak botránkozására azt mondotta, hogy ha Jézus Cxs az Egböl le szállana, elsöben az szöleit meg gyomláltatná, s azután kikapaltatna vélle, had tudná meg, hogy iszszák az jo bort [Torda; TJkT V. 109]. *1768:* A nevezet Isten haragja le szálván egy ... Házára ... mely langot vetvén aztott meg emésztette [Zalán Hsz; HSzjP].

2. lelép, földre lép; a se da jos, a coborî; absteigen/sitzen. *1584:* Theompe Ianos vallia ... meg leowe Az lowakal ez Andras és le zalla a' lowakrol ot Segesuarat [Kv; TJk IV/1. 352]. *1589:* Matias deak ... lezalloth lowarol [Dés; DLt 226]. *1591:* Tw penigh ... Le szalatok louatokrol [UszT]. *1592:* zabo Balint ... creossen kezde mondani Gergeli Kouachnenak, zalle vgimond esse kurua, mert ne(m) vagi melto hogi jamborok keozeot egi zekerbe wlhes [Kv; TJk V/1. 204]. *1604:* Ieöuek vala Videkreól, talala Borbely Peter, az louo(n), le zalla az hidnal az lorúl [UszT 20/266 Helena relicta quondam Jacobi Hamarh In Vduarhely vall.]. *1670:* Hallottam ... hogy Szolga biro Ur(am) Pál Annokkal egy ágyb(an) hevert volna, estvetol fogván virattig alig Szállot le rolla [Bodola Hsz; BLt]. *1798:* Petrotzi ur éppen a kapu előtt el érvén a szekeret, á pásztort meg szolitotta, kiis jedtibe mindgyárt le szállot a szekérről [Ádámos KK; JHb XIX/59]. *1817 k.:* Legelső szovok avolt (!), hát az Ur mit keresz? holott még jol le sem szállottam a' Lorol [Héderfája KK; IB. Veres István tt lev.].

Sz. ~ *a lóról* **a.** ? meghúzza magát. *1739:* monda, hogy Hoszszu Todorral volna beszéde, mondom, hogy hivja ki, de jobb kiednek leszállani (a lóról) [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Mich. Keresztes de Kézdi sz Lélek (55) pp vall.]. — **b.** megbán. *1750:* onis mondám ... ne kergesse a szegény pásztorokot ... mert bizony le száll klmed a lorol [Esztelnek Hsz; HSzjP Bokor Thamas (46) jb vall.].

3. leereszkedik/jön; a coborî; sich her/hinablassen. *1568:* Gasparus p(rae)tor petri veres ... fass(us) est ... Eztys tudom hogy Estue Nyole orakor az var fokrol le zallanak Andras Katho es seres Anna [Kv; TJk III/1. 226]. *1606:* osúat Janos be mene az keortuely fa ala ...

monda osúat Janos ... Zallj le rulla, Ezenbe le zalla [UszT 20/195 Joannes Dersi de Gagi pp vall.]. *1623 k.:* egykor eyel hallek szayt le szallek az hiubol [Mv; MvLt 290. 30b]. *1733:* Láttam széméimmél ... mikor az Bajkul Jerémia Felése (!) Gáffia lészállott az pajta hijárol | Hallottam ... most az nyáron késö vacsorakor után hogy kiáltotta Kerekes Jánosné az maga Istáloja elött szállj le kurva szály le, ha le nem szállász fel hágok hozzád s fövel vetlek le [Szentbenedek SzD; Ks 27/XVI]. *1756:* az meg irt két Léptsön le szálván ... Nyilik más ajto [Branyicska H; JHb LXX/2. 21]. *1761:* etzaka iffiabb Ferentz Lörintz ... a' Ház veginel lévö Sövényen bé but a' hijjuba, onnan a' pitvarba le szállott [Szászsztiván KK; BK. P. Brassai (40) zs vall.]. *1845:* ijedtembe fel bújtam a hiúba, a' hunnan csak akkor szállottam le, a' midön már vége lett mindennek [Kiskapus K; HG br. Diószegi lev.].

Sz. *1772:* Ez az ember[a] gubernialis consiliariussagot is ért volt és ugyan felhágott volt az ugorkafára. De amely könnyen felhágott volt, tízszerte könnyebben leszállott [RettE 283–4. — [a]Bogáti Pál].

4. lefelé halad/húzódik; a se întinde în jos; sich abwärts strecken/ziehen. *1727/1751:* az Actorok(na)k határít ... distingvaltuk eszerént. Elsö Halom ... Ötödik a' Hargita Tetöröl le szálván egy Csöpört (!) kö [CartTr II. XXX. 6a]. *1747:* (A méta) valami szakadásos agjagos élen le szálván [Nagyida K; EHA]. *1760:* (A határ) le száll, éppen la kapu Seszuluj [Csehtelke K; BLt] | (A határ) le száll La Paróó Kretsunásuluj [Hasadát TA; EHA].

5. lesüllyed; a se aşeza/depune; niedersinken. *1694:* Cyprianus doctor ... Ugyanez nap estve gyógyíta meg egy tökös embert, melynek, megszakadván a beleket beborító hártya, az tökibe leszállott vala a bele [Kv; KvE 234 VBGy]. *1757:* a' Bányá szájához csatornákan dirigált vizre ... ládátskát tsinálúnk a' fedelét sűrűn meg furdallyuk, az illyen vénát per partes réá töltyűk a vizet réá bocsáttyuk, vas gereblyével s vonoval addig roncsollyuk mig zavarja el mégyen, az Arany pedig ... a' láda fenekére leszál [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével].

6. leesik; a cădea (jos); hin/herunterfallen. *1662:* De a pattantyúsok egy tüzes laptát jól kivetni nem tudnak vala, hanem vagy csak az árokba szállott le, vagy olly helyre ment, hol minden kára nélkül esett az ellenségnek [SKr 598].

7. lecsap; a träsni; nieder/herabfahren. *1846:* Darvas János ... meg lehet ittasis levén — mondotta Virág Lászlonak ne feszengjen olyan nagyon mert a menykö fenn van s egyenként az emberekre szokot le szálni 's meg ütheti [Dés; DLt 530/1847].

8. lekerül; a fi luat jos; hin/herunterkommen. *1749:* Lóvaim igen rómlót állapóttal lévén alig bótórkáznak majt két hetig le nem szálván hátókról az Nyerög [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.].

9. (hadakozással) felhagy; a înceta (lupta); (mit der Kriegsführung) aufhören. *1562:* az ifju király öket nagy kegyesen unszolja vala hogy szálljanak le ö nékik[a] minden szabadságokat megengedni kész volna [ETA I, 18–9 BS. — [a]A felkelt székelyeknek]. *1566:* A török Szigetben népit hagyván, haza mene és leszálla [i.h. 25 BS]. *1596:* Egy ideig az mig ... az mostani had le zal, addeg legyenek mind az ket fel chyendezen [Mihályfva NK; JHb XXIII/3]. *1653:* A bassa ... ott telele a télen[a]. A magyar hadak is leszállának [ETA I, 43 NSz. — [a]Hadaival]. *1752:* János István ... Désházára hazásodván hogy le szállának a' Kurucz világkor a' katonaságbol oda hozzánk telepedik még [Désháza Sz; Ks 101]. — L. még BTN[2] 152; CsH 120; SKr 340; TML II, 638, V, 570, 574; WIN I, 183.

Szk: ~ *a fegyver* fegyverszünet áll be. *1704:* a Hunyad vármegyeiek rescribáltanak az generálnak, hogy ök nem jóakaratokból löttenek kurucokká, de mivel még a fegyver le nem szállott ... ök ide bé nem küldhetnek, sem élést nem küldhetnek [WIN I, 266–7].

10. szállást fogad, megszáll vhol; a descinde; unterkommen. *1594:* Devaj Janos ... vallia ... Estwe fele Ieowenek az chyomortani Tamas zolgaj hazamhoz le szallanj, En megh monda(m) hogy ... harom szemelye (!) szallasul az en haza(m), de semmit Ne(m) gondolanak velle, hane(m) be zallanak [Kv; TJk V/1. 469].

11. megszünik; a înceta; aufhören, ein Ende nehmen. *1568:* Michael eqtwes Zilagy ... fassus e(st), Tudom azt hogy hamis hitqnek monda eqtues gergel, es ezen kqzbe az Ceh kqzikbe alla es meg bekeltete qket, egmast meg kquetek, es mindeniknek birsagot vetenek, ezt penig meg mondottuk nekik, hogy birsagnekwl le ne(m) zall es mindenik meg alla raita [Kv; TJk III/1. 179]. *1569:* Az my hazon ... volna az Jozagon ... azth fel zethesse, Clara Azzonj, de ha walamy pery az Iobbagyokkal wolna, azok le zallyanak [Mányik SzD; IB IV. 225/13]. *1570:* Minden haborw per pathwar gywleosegh keozzwleok leh zallyon es leh tetessek [Kv; TanJk V/3. 20b]. *1580:* Ez elmult eztendeobe ... az ket fel Mezarossok keozt az egyenetle(n)segh le zalla [Kv; i.h. 217a]. *1596:* Demeter Peter Vrunk eó felsege drabantia vala ... Demeter Peter priuilegjumos drabanth vala, hazarúl az adois aszal zalott uala le [Fancsal U; UszT 11/77]. *1599:* Noha az mi az eó kegme akkori Actioia az mi volt es az en obiectumom contra proposita le zallot, de az protestationak vgian stalnj kell [Dés; Eszt-Mk]. *1645:* Miuel az J. szauatossat allatta Fejeruari Gyeorgyeot eo rolla à tere le szal [Kv; TJk VIII/4. 32]. *1677:* Az melly örökség felöll kerdés Vagyon azt az örökseget én adtam Kováts István Uramnak ... mivel én ö kigyelme(ne)k ados voltam szüksegemben megszánt s jol tött velem, tehát hogy adosság le szállyon rollam vgy adtam ö kegyelmenek [Mezöbánd MT; MbK]. *1696:* ha eö Nagok hazassagra ki bocsattyak[a] a beresseghbül, a kezessegh le szallyon ... De ha szinten a beresseghben marad is, esztendö mulva(n) a kezessegh le szallyon [Fejérd K; ApLt VII/4. — [a]A jb-ot].

12. elmúlik, véget ér; a lua sfîrşit; vorübergehen, aufhören. *1585:* Gergely Deak[a] a' Notarius vallia hogy Nemet Menyhart ellen eo Irt ... egy S(ente)nciat ob Nota(m) infidelit(a)t(is) Kamuty Balasnak ... Az Vtan eo Nem tüggya miben zallot le az sen(ten)tia [Kv; TJk IV/1. 425. — [a]Diósi Gergely a jk írója sk szöv.]. *1588:* Zena Reteknek megh erezteset Nem itilik most eo kgmek lonak lenni ... hanem az aratasnak dereka le zalwan, ereztessenek megh [Kv; TanJk I/1. 83]. *1593:* Angalit azzoni, zigiarto Balintne vallia ... ez Vizhordo Tamasne, hon nem letembe ... egi ladankba, kibe keues keoltsegwnk marhank volt, bele teorte az kolchnak tollat ... vegre nagi teorekedessel zalla le dolga, es mas fel forintot fizete kar vallasomert [Kv; TJk V/1. 327]. *1683:* az peresek varjak megh hogy az Taborozasnak ideje szallyan le, az utan perellyenek egy massal [Dés; Jk].

13. érvénytelenné válik, érvényét veszti, megdől; a-şi pierde valabilitatea; ungültig werden. *1573:* kerik azon Biro vramat kyral birot hogy eo kegelmek ... az feiedelmet keressek meg kěneregienek es těrekedienek Az varos Neweben Azon hogi ... my keppen az Repulsio az meg holt kiralne Azzon Engedelmebeol tellessegel leh zallot, Azonkeppen az c(on)pulsoriaes Mindenestwl leh tetetnek keoztwnk Mikeppen az teob varosokbanis Nem elnek ez feleh c(om)pulsoriawal [Kv; TanJk V/3. 87b]. *1592:* Az utan az tőrveni utan ki menink rea ... ki rendelinek az Vraim ennekem ket holdot benne, Akkor Alard Mathe ugian megis hagia hog' meg mongiak nekj hog' az kisebbi (!) eskottek ozlassa[a] le zallot Capitan Vram előt [UszT. — Értsd: földosztása]. *1598:* Az litis Intermediu(m) feleóll pedigh azt mo(n)dgia hogy le zall az teorúeny keoz merth nem neúezi megh neúet az Zabo Georgy neúet, noha az eztendeót es napot megh neúezi [UszT 13/59]. *1644:* az Dési Janos vramtol adatot jokrol irot Jnventariumotis ... megh vetue(n), es aztis megh intezue(n) mi kelhetet Desi Janos elseo felessege tartasara ruhazasara es kiadasara, migh az Jobbannya tartotta, ugy tetzet hogy az elebbi Jnventarium le szallot es annak ereje el mult, hanem ez utolso Jnuentarium al megh [Kv; RDL I. 107].

14. vmiről lemond; a renunţa le ceva; auf etw. verzichten. *1670:* Valamennyivel mü azelőtti dolgain(k)ról le szállottunk s meg aláztattunk, itt minden dolgok ismét az előtticekhez képest szászzorta feljebb vadnak [TML V, 400 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz Drinápolyból].

15. leszámítódik/tudódik; a fi scăzut; abgerechnet werden. *1593:* Tudo(m) hogy az egez falú het forint raúason uala, de haro(m) forintia le zalla, Az enjm, az Sebe Mateje es a' Kys Pale [UszT 10/93]. *1810:* (A 133 Mft 98 pénz summából) 10 Mfr. leszál, és megmarad 123 Mf. és 98 Dr [Doboka; Ks 76 Conscr. 99].

16. (le)csökken; a scădea/coborî; fallen, sinken. *1614:* Ebben az esztendőben[a] ... igen nagy drágaság lőn Erdélyben és Magyarországban ... egy maros-köble búza felment vala hat forintra ... de ismét nagy hirtelenséggel ... úgy megolcsódék, hogy három forintra leszálla az ára [BTN˜ 41–2. — [a]1585-ben]. *1625:* Az eot fertalyban az inquilinusok Adaiaban szall le ... az mint Rationkban keouetkezik [Kv; Szám. 16/XXIX. 3]. *1653:* 1652-k esztendőben ... Bornak drágasága lőn, úgy hogy húsz pénzen adták kupáját a javának őszig; de osztán elég bor lőn, és leszálla négy pénzre s öt pénzre és hatra kupája [ETA I, 155 NSz]. *1793:* edgy Véka Tőrőkbuza edgy M.forintra 10 sustákra, 4 Márjásra s még őtreis fel hágott vala hanem már most edgy két Esztendő alatt kezdett le Szállani az árra [Kakasd MT; DLev. 2. XIIIB/b. 16]. *1816:* az husnak árra le Szállat [Déva; Ks 102].

17. *átv* lemegy; a lăsa din preţ; fallen, zurückgehen. *1722:* az melly Német Szakácsesal beszéllett Simon Pál Vram (: ki is kért száz harmincz forintot :) hozzám jövén le szállott nyolczvan Német forintra, ha azt Ngd meg adgya neki ... kesz a Ngd szolgálattyára [Kv; Ks 96 Gönczi István lev.]. *1781:* a kecskéket ... husz forint alóll ki nem akarja vala adni utóllyara tizenöt forintra Le Szálla az irt udvar, s azt meg is fizeté az őrmeny [DE 3].

18. rászáll; örökítődik; a-i reveni cuiva (prin moştenire); jm zukommen/anheimfallen. *1778:* Kotara Thodor ... élete Kezdetétol fogva volt őrőkős Jobbágya Néhai ... Báro Josika Daniel urnak onnan Szállattanak le Nemzetség szerént a Méltoságos Exponens ur eő Nagyságára [F.orbó AF; BK sub nr 908 Popa Thodor (62) jb vall.].

leszállás 1. coborîre; Absteigen/sitzen. *1731:* az Lovak az fel űlést és le szállást csendesen meg állyák, és bokrosok ... ne legye(ne)k [JF lovászmesteri ut.]. *1739:* Három oculatus Testisek Fassiojokból Constálván Néhai Gombkőtő Mihály Őzvegyenek Kibédi Máriának sokféle Nemzetekből valo Ferfiakkal egj ágjban hálása, fekvése; és hasáról valo le-szállásais egj őrménynek ... Deliberáltatott hogj ... in poena Mortui Homagii ... Convincaltassek [Dés; Jk 301].

2. letáborozás; campament; Lagern, Biwak. *1655:* Mikor urunk a havason hadaival által ment volna a széjmények felé, egykorban meg akarván szállani már az urunk sátorát is felvonták volt: a sákmányra kiment katonák eszekbe vették, hogy minden lövő-szerszámmal és elrendelt seregével jő, hogy az urunk hadát leszállásában üsse meg. De urunk azt eszébe vévén, hamarsággal lóra ülvén, valami részét hadainak seregbe rendelé, és reája mégyen bátorsággal és az ellenséget futóba ejti [ETA I, 159 NSz].

3. kb. leszerelés; demobilizare, dezarmare; Abrüstung. *1619:* Kegyelmed egy levelében irta volt nekem az lengyel hadnak nagy voltát, azmellett hogy nem fognak leszállni, hanem várván az török hadnak leszállását, meg fogják háborgatni[a] [BTN˜ 222. — [a]Havaselvét és Moldovát]. *1671:* Máramarosnak egészlen való felültetését nem jovallom, mert végig lehetetlen continuálni, leszállások penig káros leszen [TML V, 555 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

Szk: *a had(ak) ~a. 1662:* Töröknek lengyellel való békessége után hadak leszállása[a] [SKr 156. — [a]Tartalomjelző fejezetcímből]. *1677:* Ha kiknek Soldossa, Fia, vagy maga hadban el-vész, azon hadnak le-szállásáig ujjabbat állatni ne tartozzanak [AC 96].

4. megszűnés; încetare; Aufhören. *1570:* az Jeowendeo Bekesegh es pernek le zallassa feleol lewelet adnak az zaz vraymnak [Kv; TanJk V/3. 7b]. *1589:* Megh kerde az varas zabo Thamast ha keonyeorgeott oz terehnek le zallasaertt [Szu; UszT]. *1753/1781:* Kun Miklós ... a kurutz világ le szállása után ... ezen ... Pojánát egy kevéssé birá [Nagyalmás H; JHb LXXI/8. 214].

5. csökkenés; scădere, reducere; Rückgang, Fall. *1665:* az elmult segesvári gyűléskor ... az római császár ő felsége törekedése által remélvén az statusok ... az adónak rész szerint való le szállását ... nem vetének derék adót fel [TML III, 390 a fej. Teleki Mihályhoz].

leszállhat csökkenhet; a putea scădea/fi scăzut; fallen/zurückgehen können. *1586:* Amy az Vtan valo teoreokedest nezy az ezer es Niolcz zaz forintba(n) Amy le zalhatna, Biro vram kiraly Biro vrammal egiembe theoreokeoggyek ... Aggya eleybe eo Nganak, a' keossegnek zertelen valo megh Epedeset az Draga Wdeoben [Kv; TanJk I/1. 32].

leszállingózik rendre leereszkedik; a coborî rînd pe rînd; einzeln herunterkommen. *1704:* valami lovasok, kurucok mutogatván magokat a Kőmál-tetőn, a köszikllán a keresztnél ... de mikor onnan leszállingózának nem olvashattunk többet 14-nél [Kv; KvE 288 SzF].

leszállít 1. a da jos (pe cineva); absitzen lassen. *1573:* Zekely Lwkach Sayo wdwarhelyrwl ... ezt walla Jeowe en hozzam Almady Andras, es hywa el Engem, welle Simonthelkere Mykor Jmmar keozel kezdenk az falwhoz Jwttny, le zallytha zolgaytt es le kwlde wkett, hogy Egy Jobbagyatt Megy fogyak [RLT O. 5]. *1592:* Iñabik Zigiarto Balint Coloswary ... wallia ... Az teob vendegek keozeot penigh semmi vizza wonas ... nem wolt ... seot megh fegiwer sem volt ... senkinel hane(m) ket legint zallitottak wala le az lorol ... azokatis chiak vgi nyomak ewltetek le [Kv; TJk VI/1. 29–30]. *1636:* az holdos lovas le szálita louaról az Azzonyt [Mv; MvLt 291. 71b]. *1827:* a' Tegnapi napon ... azt a' Házronto Czégéres életü Aszonyt Feleségemmel egy Székérbe ülve béértem — Feleségem mellől az Szekérből leszállitottam [Torda; TLt Közig. ir. 1529 Fonyi Sándor sk nyil.]. — L. még KemÖn. 149.

Sz. *1661:* Igen elhittétek magatokat, édes jóakaró asszonyom, kedves Feleségem, István urammal, de leszállítlak az ugorkafárúl [TML II, 139 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz].

2. elszállít; lehord/visz; a transporta; wegtragen/bringen/befördern. *1681:* Az szőlök szükségere is, minden eghesz telek utan per nro 300 szölö karot csinalni, es aszt szölö karozas elött Hunyadra le szállitani tartoznak [VhU 200]. *1711:* Nagy Lörincz vram is ... azt mondotta, hogy Komáromi Lajos vr(am)tol kért azon erdőböl, azert az Besenyei Falus Biro Szálliccsa le eő Kegyelmének Kocsárdig[a], az Biro osztán uágatott ... és el Szállitotta Kocsárdig [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Szabó István (52) jb vall. — [a]Székelykocsárdig (TA)]. *1735:* Bor buzat a mi termett innen mind Nagy Sármásra[a] szállitottak lé [Mezőújlak K; TKl Rakosi Mihály (37) zs vall. — [a]K]. *1807:* Toplitzárol[a] Peteléig[b] Le szállitnak egy egy Fertály Üres Tutajat [DE 2. — [a–b]MT]. *1820:* Pènz-keresés kedviért a kolozsi és tordai So kamararol Miriszlora[a], és Károlyfejérvárra szoktuk a sót le szállitani [Báld K; BLt 6. — [a]AF]. — L. még VKp 185.

3. alacsonyabbra/lejebb vesz; a muta mai jos; tiefer/mehr abwärts nehmen, herabsetzen. *1591:* Az viznek fel neüelese feleol vegeztek eo kegmek, hogi mostan, az kik ahoz rendelt zemelyek, le zallichak, hogi se kertekben se egiebwtt az viz mia kar ne legien [Kv; TanJk I/1. 166]. *1612:* Szeüffner Györgyne Timarne Az Műhelynek az Órrat le Zalicza ... Steffen Hösch timar műhellyet el kel hannj ... Barnard deak heazattyat le kell szallitanj [Kv; PLPr I/3]. *1651:* az J. arra p(ro)mittalta volt Eó magatt, hogy vgy le szallittya az gatot es Uiszet hogy az A. molnanak karara nem leszen [Amadéfva Cs; Eszt-Mk]. *1654:* (A) Ca(us)a Emergalt az Inctus Molnanak Gattyanak ... elhanyassaboll, melybeol az D. Actornak Commissioja leue(n) az Uice Tisztre, hogy elhanyassak, es annak gattiat le zallissak [uo.; i.h.]. *1771:* tartván attolis ne talán a Molnár a követ igen Le szállitotta volna, az malom házba bé mentűnk, de az kö mèg ègen nagyra járta a Lisztet ugy hogy még Lehetett volna a követ szállittani ha a viznek ereje Lett volna [Kük.; JHb LXVII/27].

4. csökkent; a reduce/scădea; herabsetzen, senken. *1593:* Tudom hogy a' Kadar Ambr(us) eöreksegereöl ualo Ado negjue(n) penz vala, de kerdettem en affelöll Vas Palt hogy mint zallitotta le eó az eó adaiat [UszT 10/93]. *1616:* (A) praedjcator fizeteszet és az Varosnak külön külön fele proúentússat ... le szallittotta volna [Kv; RDL I. 100]. *1672:* Ado. Az Boldogh üdöben ... volt Szent György Adaja f. 20 Szent Mihaly Adajais f 20. Ezt ... alazatos Supplicatiojokra üdvezült Groff Ur(am) harminczöt forintra szállitotta volt le [Udvarhely Sz; Born. VI. 24]. *1835:* a Czéh mind a Két feleket hibásnak esmervén Lakatos Béniáminnak ... büntetését ... le szállitotta [Kv; ACLev. Kül. Perc. 19].

5. letud, kiegyenlít; a achita; abrechnen, ausgleichen. *1642:* teob uolt az adossagh, de nyluan constal, hogi Veleo Jstuan mueleseuel harom forintiatt le szallitotta [Kv; RDL I. 128]. *1669:* die 15 Junii szállitott le mívelésével az adósságba f. 2 d. 90 [Kv; KvE 209 LJ]. *1670:* anno 1670 esztendőben hajtatta ki az kőmáli fél hold szőlőmet, szállitott le vele f. 1 [i.h.].

6. *átv* leenged; a reduce; herablassen, senken. *1801:* ezen ... hat hold szanto földeknek ... árrát le szallittá 90 ~ kilentzven Mforintokra [Ne; DobLev. IV/846. 1b].

7. elvesz/megvon vmit vkitől; a lua/retrage ceva de la cineva; jm etw. entziehen/vorenthalten. *1649/1687 u.:* A' Visita(ti)ob(an) ... a megyének rendelők, hogy noha Nagy András és Gál Péter ez előtt korcsomárlássalis ā megyének kedvét keresték ... mind az által mosta(n)tul fogva a bor korcsomárlást le szállitottuk ő rollokis [MMatr. 57].

8. leszámít/von; a scădea; abrechnen. *1625:* miuelhogj eo kgmek méghis Regestumiban külemb külemb abususokat animadvertáltak zallitottak le benne f 100 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 261].

9. megszüntet; a înceta/sista; einstellen. *1567:* az Jambor zemeliek között, Wyzaknay folnagy Polgarok es kösseg között esett, es tertent wolt neminemw Igienetlensegh, es ezwezes az folnagytol walo zam wetel felöl ... w felsege ... paranchiollia nekem ..., hogy kymennek Wyzaknara és az felül megh mondot ket fel között ez dolgot es igienetlenseget ... megh ertenem es megh latnam es le zalitonam [Vizakna AF; TT 1881. 189–90]. *1570:* Akarwan eo K. varoswl az harom vraimthwl Indultatot haborgastis leh zallitany, Theorekettenek Bok Zo Bezedel bennę [Kv; TanJk V/3. 20b]. *1579:* meg tekyntwen mind az ket fel az keoztek walo atiafisagott, az pert keozteok egymas akarattiabol le zallitottak es illien bekeseget wegeztek wolna [Burjánosóbuda K; JHbK XXIII/40]. *1581:* A my az Azzonyfalwy hatar dolgat illety ... a' mint Iobba(n) lehet zalychya le eo kegmek Az egyenetlenseget az ket fele falubelyek közt Az hatar felöl [Kv; TanJk V/3. 245b]. *1584:* Cathalin Hary Miklosne vallia ... Aztalos Mihaly a' felesegewel Marta Azonyal perle a' Beszterczeyekel, de Ne(m) tudom Meny penzbe zallitottak le a' pert [Kv; TJk IV/1. 341]. *1610:* ne legen keseó az Appellatioknak heljén le zallitano(m) az Causat ha ollj ok talaltatik ben az p(ro)positioban [UszT 34b].

10. kb. elintéz; a rezolva; erledigen. *1593:* Homler Janos vallia: Mikoron az varga Lazlo vram leania ladaiaba az kolchot teortek volt, es megh esmertek hogi eoue volna az kulch, tudom hogi zerzeodes es alkuasra mene az Azzonj vizhordone, es masfel forintba zallita le dolgat [Kv; TJk V/1. 325].

11. *~ja vétkét* kb. kitisztítja magát a vétekből; a se dezvinovăţi/disculpa; sich von der Sünde reinwaschen/rechtfertigen. *1593:* Az vniobelj Articulus Magyarazat-

tia feleol arrol ha kik Compositio zerent zallittiak le vetkeket, Azokat ... vgy velhetnj ... mint az Artatlanokath [Kv; TanJk 1/1. 211].

12. *a hada(ka)t ~ja* a hadi készültségből kivonja a hadakat; a trece armata pe picior de pace; die Heere/Armee der Kriegsbereitschaft entziehen. *1619:* immár az elrendelt hadak megindultak vala, s késö lön leszállítani az hadat [BTN[2] 228]. *1662:* Az fejedelem hadait leszállitván és székibe, Fejérvárra bemenvén, akkori kapikiháját ... római császárral való békességrül ... tudósította vala[a] [SKr 275–6. — [a]I. Rákóczy György 1645-ben, a linzi békekötés után]. *1670:* ilyen derék dolog idején nem akarjuk Kegyelmeteket terhelnünk ... az hadakat ... csak szállítsa le Kegyelmed [TML V, 332–3 a fej. Teleki Mihályhoz]. — L. még ETA I, 64.

13. érvénytelenít, hatálytalanít; a declara nul, a revoca; (für) ungültig erklären. *1599:* Amyaz keolchyeoneozesreol valo paranchyolattyat illety eo felgenek ... eo kgme biro vram mennyen Ala feyerwarra eo felgehez es teorekedgyek ... es legyen azon mindenkeppen hogy le zallicchya eo kgme ez paranchyalattyat eo felgenek keonieorgesewel [Kv; TanJk 1/1. 346]. *1600:* Megh ertettwk az mi peresinknek raitunk walo kereseteket. A hon harom zaz Juhoknak el hozasaert keresnek ... egy attiokfianak fogsagaert is keresnek ... kire reöwidede(n) illien walaz tezeönk, p(ro)testalunk ne legye(n) keseö az Appellatiók hele(n) le zallitanonk [UszT 15/53–4]. *1607:* P(ro)ponit J ... Protestalok le zallithatna(m) feleleteket, de most nem zallitom [i.h. 19/103].

leszállitandó elszállítandó; care urmează să fie transportat; ab/fort/wegzubefördernd. *1671:* mi-is azért Nagyságodnak kezében bocsáttyuk a' meg-irt Aknákat ... az Portusra eddig le-szállitott sókat egészszen referalván Ország szükségére, Nagyságod-is ez után leszállitandó sókat helyben tartván az eddig le-szállitott sóknak el-kelésének idejéig [CC 94].

leszállítás 1. (lefelé) szállítás; transportare (înspre jos); Hin/Herunterbeförderung. *1551:* the ke: Aggyon Egh Emberth Velek, ky Mwtasa megh Az helyet holott Eöregh fakat talalnak ... ha myben swksygek Esyk Az fa le zaleytasban ... the k: ... segeytesse [BesztLt 49 Joannes Dobai Vincencius swch beszt-i biróhoz]. *1739:* Az Havasakrol a Turonak le szállítása is Concernalván ezen szegény Várost most asztis pénzül exigallyak rajtunk [Hátszeg; Ks 83]. *1795:* kötölöztetünk ... Roskánybol Dévára Mésznek hordásával, Sendelynek és Prastyilánok az Havasrol valo le szálitásával [Dobra vid. H; Ks]. *1841:* (A) nagy anya gáton a' fák leszállittásakor ... a Gátbanis nagy romlások okoztatván, az ebbéli megkárosittattatásokat nagyságtok magok ... fordittsák meg [Kv; KmULev.].

2. kb. alacsonyabbra/lejjebb vétel; mutare mai jos; Herabsetzung/Senkung weiter nach unten. *1612:* Az Cantor és az Arua hazatolis tractalua(n) Ottis ö kgm(e)k Tanaczúl meg fundalua(n) az heazatnak le szallitassat: odais költseget adassanak Ado szedö Urainkal [Kv; PLPr 1/3. 1612–15]. *1825:* A Fedél mostani Szarvazatjának a projectalt Szelességéhez a boltnak mérve (?) le szállitására, az igy származando kis fedél meg létzczésére ... 3 áts napszám 4 Rf [Des; DLt 3].

3. csökkentés; reducere, scădere; Herabsetzung, Senkung. *1571:* Mostanys azon keryk eo K. Biro vramat varoswl hogy eo kege ... keressch megh eo Nagat kyt az vristen az orzagnak feyedelmewl rendelt Es eo K. Byro vram ... keoneregyen Ez Mostany kewant Summanak leh zallitassa feleol [Kv; TanJk V/3. 40b]. *1580:* Megh ertettek eo kegmek az Ispantol az harom falwn[a] valo zegensegnek nagy terhes es swllios adayat az Connumeratio myat. Keryk azert hogy ... teorekeggienek az vraim annak leh zallytassaba [Kv; i.h. 232b. — [a]A város három jb-falujában: Asszonyfván, A. és F.fülén (TA)]. *1586:* Megh ertettek Biro vram Munkalkodasat az Nagy Summanak le zallitasaban [Kv; i.h. 1/1. 32]. *1690:* Az Ecclesia kevés jobbágyi mivel igen el romlotta(na)k elis pusztultanak, azok(na)k Rovatalok(na)k leszállitását ... veghez vinni ... méltoztassék Ngtok s kgltek [Kv; KvRLt X. A. 5]. *1725:* Minthogy ... G(ene)r(a)lis Perceptor Nemzetes Brullyai Györgj vr(am) eö kglme ... olljan idöben fungalt a mely terhes idö volt, hol a pinznek valora le szállitása, hol fel hágása, hol fejer pinz hol réz pinz folyt, s futásbanis Conserválta eö kglme a Nemes Város Cassaját maga industriája által az Nemes Censura ... tollalja a praenotalt, huszon hét forint öt-ven pénz liquidumat eö kgl(ne)k [Ne; DobLev. 1/121]. *1795:* adosságaim tésznek in Summa 4211 Magyar Forintokat; ezen Summának le szállitásában ... adtam által 3563 Mforintokban ... Bihar Vármegyei Kohányban, Lükiben, és az Ákori Praediumbeli rész Portiomat [Torda; JHb XL/9]. — L. még AC 190.

Szk: *~ban tartatik. 1677:* A' Mely faluk Istennek látogatásából égés miatt meg-károsodnak ... az ollyaknak három esztendeig valo adojok meg-engettessék ... a' meg-égetteknek részek szerint valo adojok le-szállitásban tartassék a' fen meg-nevezett idöig [AC 71].

4. megszüntetés; încetare, oprire; Einstellung, Behebung. *1572:* Ertyk eo k. az kowacz Matthias zegitsege feleol valo keonergeset, Eo k. aztis ertyk hogy az Thanachbol Igertek volt neky ... negy keobel Bwzat zegitseget, ha eo k. megh Nem attak az kalman vramal valo perinek leh zalitasanak vtanna, Byro vra(m) eo k. adassa meg neky [Kv; TanJk V/3. 58a]. *1575:* meg Ertettek eo K. Aztis Biro vramtwl hogi eo k es Hwszar ferencz vra(m) keozet tamadot haborgasnak leh zallitasaban Mwnkalotak volna Az Tanachbely vraim [Kv; i.h. 118b]. *1579:* Meg ertettek eo kegmek egesz varasul Az Mezarosok kewansagokat melyek zerent Akaryak mind az engedelmet s mind az egienetlensegnek le zallitassat [Kv; i.h. 191a]. *1609:* Mentem Tordara nemünemü pereknek le zalytassaert [Kv; Szám. 12b/IV. 90]. *1627:* leövenek mi eleónkben Colosvarat ... egy feleöl az Vitezleö Nagy Megiery Keresztesi Pal Uram ... Mas feleöl viszontagh ... Nehai Kun Istvanne azzonio(m) Suliok Sara azzony, es mi eleóttwnk vegezenek neminemw keózteók valo pernek lezállittásaert, az ide alá (igy!) mod es conditiok zerent [Kv; WassLt].

5. lejjebb szállitás/csökkentés; reducere; Minderung, Ermäßigung. *1587:* Az kapu zamoknak le zallitasakor kerestwk volt megh Ziluassy vramat [Kv; Szám. 3/XXXII. 8]. *1677:* (A faluk) a' mellyek dög halállal, vagy egyéb ... okokbol tellyességgel, vagy egész Kapu Szám, vagy penig annak része pusztulásra jutott ... szorgalmatossággal fel-cirkáltattanak, és le-szállittatta-

nak, az ollyan helyek ... azon megszámlálás és le-szálitás szerint maradgyanak [AC 69].

leszállíthat 1. elszállíthat; a putea transporta; fort/wegbefördern können. *1725:* A mi ... az Padimentomozni való kövek dolgát illeti ... igen alkalmatosokat találhatni it a' szomszéd Falu határán ... s én könnyen kiis hányathatom, de most semmi képpen le nem szállíthatom ... mihelyen modot látok benne, mindgyárást munkás lészek benne [O.fenes K; Ks Mikola László lev.].

2. csökkenthet; a putea reduce; (er)mäßigen können. *1677:* sok szoval és fáradozassal vihette vegbe[a] az kezesekkel edgyütt hogy Kováts István el vegye[b], mivel sok volt az adosság hogy azt le szallithassa [Mezőbánd MT; MbK. — [a]Nagy Sebestyén András. [b]A telket].

3. letudhat; a putea achita; abrechnen können. *1852:* meltoztasson minden engemet illető közösből bé jövő pénzt által venni ... hogy ... az interesekből bár, valamit szallithassunk le [Szentlőrinc MT; DobLev. V/1344 Gegő Károly Dobolyi Bálinthoz].

4. *~ja vki hitét* kb. gyengítheti vki hit alatt tett vallomását; a putea diminua credibilitatea mărturiei cuiva; js durch Eid gemachte Aussage schwächen können. *1633:* Giarmati Marto(n) az maga szolgaitt ereőuel megh akarja vala eskütni, hogi mo(n)giak azt hogi az Zabo Jacab szolgalojauall vetkeztek, es igy le szallithattiak az leannak hütit, de az szolgak ne(m) esküuenek megh [Mv; MvLt 290. 122b].

5. *~ja a vétket* kb. kitisztíthatja magát a vétekből; a se putea dezvinovăţi/desculpa; sich von Sünde reinwaschen/rechtfertigen können. *1587:* Noha Eottweos Andras azzal akjwel dolga volt megh bekellet, mind azon Altal, Az ket Zemelnek megh bekellese, Semmikeppen azt a' vetket amyben estenek volt egik vagy masik, vgy le Nem zallithattia, hogy az eo Newe amely Vetekkel gyalaztatot publice, per c(on)p(robati)o(n)em telliessegel megh tiztulhasson [Kv; TanJk I/1. 57].

6. elháríthat/távoztathat; a putea înlătura; von sich weisen können. *1677:* úgy hiszem, maga jó alkalmaztatásával Kegyelmed ő nagysága nehézségét leszállíthatja magárúl [TML VII. 493 Teleki Mihály Vesselényi Pálhoz]. *1678:* minden istenes utakon-módokon abban igyekeznénk, hogy ez közönséges veszedelmet siettető zürzavarokat mentül rendesebben leszállíthatnánk [TML VIII. 50 a fej. Teleki Mihályhoz].

7. érvénytelenítheti, hatálytalanítheti; a putea anula/invalida; ungültig machen können. *1599:* De myert megh ertettem az en perese(m)nek feleletibül, elseóbben felel felesegemhez Judithoz, p(ro)testalok le zallithatna(m) de most nem zallitom, hane(m) ne legie(n) keseó az Appellatioknak helyen [UszT 14/45]. *1607:* P(ro)ponit J ... Protestalok le zallithatna(m) feleleteket, de most nem zallitom [i.h. 19/103].

8. lecsendesíthet/csillapíthat; a putea calma/linişti; besänftigen/stillen können. *1580:* A my az Maradek Peter keonyeórgesset illety keryk eo kegmet biro vramat hogy Mykor Sombory vra(m) be leo teórókeggien tanachyawal egywt hogy illie(n) gonoz zandekat zalithassak leh eo kegmek ... ha penig megh nem chyendezythetnek te hag vrunkatis talallyak megh eo kegmek [Kv; TanJk V/3. 232a].

leszállítódik letétetik; a fi destituit/schimbat; herabgesetzt werden. *1777:* Csengeri István Uram őh kigyelme Koltsos es Nonolariussagrol (!) le szálitódot [Kv; FésCJk 63].

leszállított 1. lehordott/vitt; (care a fost) transportat; her/hinuntergetragen/befördert. *1847:* Leszállitott hasáb öl fa 965 öl [F.árpás F; TSb 46].

2. *~ hely* olyan részben elpusztult település, amelynek az adózási alapul szolgáló kapuszámát lejjebb szállították; aşezare parţial pustiită în care numărul porţilor supuse dării s-a redus; teilweise zugrunde gegangene Siedlung, deren zur Steuerleistung dienende Torzahl herabgesetzt wurde. *1677:* ha ujobban a' le-szálitot helyeket megülik, emberek telepedvén reá, a' meg-telepedésnek idejétől fogva hat Esztendeig az adózástól üresek ne légyenek külömben, hanem ... a' rováson maradtakot segéllyék | Le-szállitott helyekre ujonnan telepedettek 6. esztendeig mint immunisok [AC 69, 261].

leszállíttat 1. a dispune cuiva să se dea jos de pe ceva; absteigen/sitzen lassen. *1747:* hogy minket ott találának az katonák az sido gyermeket le szálittatak az kanczáról [Szentbenedek SzD; Ks 27. XVIIIb].

2. elszállíttat, lehordat/vitet; a dispune cuiva să transporte ceva undeva; weg/fort/abbefördern/tragen lassen. *1686:* az nagj köszörü köveket le nem szálittatta [HSzj *köszörűkő* al.]. *1757:* Szőkefalvára szállittattam le keskény Dészkát ... Nro 390 Szelyes Deszkát pedig 773 [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.]. *1797:* ött száz Hordótskáknak készittéséhez meg kévántato dongákot, és fenekeket Lipovára egyenessen ... le szállittatok [Déva; Ks 78. 20/20].

leszállíttathatik leúsztattathatik; a putea fi deplasat pe apă; abgeflößt werden können. *1795:* ha a mult esztendei nagy szárazságban a fell allittatott Gátnak Segedelme a két felé ágadzó Vizet egy follyamatba nem szoritotta volna, a' Sós Hajók szászorta nehezebben szállittathattanak vala le [Déva; Ks 73. 74. VII. 108].

leszállíttatik 1. alacsonyabbra/lejjebb vétetik; a fi redus/micşorat cu ceva ca dimensiune; weiter abwärts getragen/befördert werden. *1849:* Mi után az ugy nevezett Német Gát a Napokban az utaszok által le szálittatott — a' Szamosnak belső ágán lévő Ekklésiai Malom tökélletesen meg állott [Dés; EHA].

2. csökkentetik; a fi scăzut/redus; herabgesetzt werden. *1665:* ha az mi adónk le nem szállíttatik ... minket nem élni, hanem csak vajudni is egy-két esztendő alatt is ne reméljenek [TML III, 428 Teleki Mihály Bethlen Jánoshoz]. *1795:* hogy ha a Fiscalis Portion, melynek Zálog Summája bizonyoson nem tudattathatván 100// Magyar forintokra tétetett, vagy több vagy kevesebbnek lenni találtatnék, és valami levélből kivilágosodnék, ezen fellyebb irt adosság a szerént vagy szállittassék le, vagy Neveltessék [Kv; JHb XL/8].

3. megszüntettetik; a fi clasat/încetat; aufgehoben werden. *1574:* Ferenchy Antal Es Hwszar ferench ... Illen vallast tesznek ... Emlekezet meg Eottwes orban hogi Eonalla volna egi Arany keszentyw az Arwaktul az vegre hogi az per zalitatnek leh vele ... vegre hogi meg

kenaltak Borbely Ianosnet hogi ha meg elégednek vele, kewan volt meg penztis hozza, De Annyera zoltak neky hogi az keoszentywbe zallitottak leh [Kv; TJk III/3. 322].

4. *átv* átszállíttatik; a fi transmis; übergeleitet werden. *1804:* Gyeresi Griseldisnek, Benkö Ferentznének, mint a' kire Mohai Kristina Szöts Jánosne közbe jött halálával ezen per törvényesen leszallitatott, mint Fel peresnek, és ingerens[a] ... Alperesek ellen, a' Sz Benedeki, Forrai, Herepei, és Lodormányi[b] Zálogos jok iránt indult perében Itélet [Mv; DobLev. IV/872. — [a]Köv. a nevek fels. [b]Mind a négy település AF-ben].

5. (vmely falunak az adózási alapul szolgáló kapuszáma) lejjebb szállíttatik/csökkentetik; a fi redus (numărul porţilor după care se percepe impozit într-un sat); (die zur Steuerleistung dienende Torzahl irgendeines Dorfes) weiter herabgesetzt werden. *1677:* (A faluk) mellyek az 1635. Esztendőbéli, és utánna következett Articulusok szerint szorgalmatossággal fel-cirkáltattanak, és le-szálittattanak, az ollyan helyek ... azon megszámlálás és le-szálitás szerint maradgyanak [AC 69].

leszálló 1. lecsorgó/folyó; de scurgere; her/hinabrieselnd/fließend. *1572:* igert az azzony 3 flot Igh hogi Zabo myhal egj chatornat vegien, Es ... ely fogya az eo heazatiarol leh zallo vyznek foliasat, hogy Ne follion az azzonnak vduarara [Kv; TJk III/3. 17].

2. lefelé haladó; care duce în jos; nach unten führend. *1694:* Két hónappal gyermekszülés után elhunyt nő tetemén volt gyakorlati bonctanunk, amelynek során láttuk a hashártyát, a méhet és ennek hüvelyét, a petefészkeket, a méhkürtőket, valamint a leszálló ütő- és gyűjtőereket [Kv; KvE 231 VBGy].

3. (le)származó, lemenő; descendent; ab/entstammend. *1812/1816:* Hogy a Fel peresek most emlittett Etzken Andrasnak az Instructiob(an) le hozott verseg agazat szerént le szállo Törvényes Maradékai légyenek az ... az Al peresek által sem tagadtatik [Hsz; BLev.].

leszállott kb. pihenőre bocsátott; trimis să se odihnească; zur Ruhe/Rast gelassen. *1809:* az Executiorol le szállott Szélybéli Katonaság mellett ejjel nappal nyughatatlankodom [Szu; UszLt ComGub. 1616].

leszalonnáz kb. szalonnának leöl/vág; a tăia pentru slănină; für Speck schlachten. *1681:* Disznot mindenik molnar Continue kettőt tartozik hizlalni; ugi hogi ā mikor mellyik megh hizik, vagi eladgiák, vagi le szalonnazzák; es mingiart mast adnak, az Tisztek, helyébe(n) a' molnár gondviselese alá [Vh; VhU 48].

leszamaraz szamárnak mond/nevez; a face pe cineva măgar; jn einen Esel nennen, eseln. *1831:* hallania lehetett, hogy ... az egyik a másikat mikor a Lovakkal bibelődnének, hogy szamarazza le [Dés; DLt 332].

leszámlál 1. megszámlál; a număra; (ab)zählen. *1588:* weottem Sendel (!) p(ro) f. 12. Az legenyeknek hogy le Zamlaltak Jnnya wallo penzt attam f. — d. 10 ... 28 May ... veottem esmeg Sendelt p(ro) f. 5 d. 83. Az legenyeknek Az Keofal keozot Le raktak le zamoltak (így!) atta(m) f. — d. 12 [Kv; Szám. 4/III. 17–8].

2. (összeget) vkinek leszámol; a număra în faţa cuiva (o sumă); (Summe) jm hin/abzählen. *1736:* Dobollyi Istvan ur(am) ... le szamlálá Jaxi Pál Vramnak az négj magjarforintakot [Ne; DobLev. I/165]. *1766:* ö Ngy is mi előttünk azon alkalom szerint valo Summát le Számlálá Nagy István Uram is léválá [Ó-Torda; JHb XVI/33]. *1795:* Friss emlékezetében vagyon a Mlgs Aszonyoknak, hogy ... eő Excja a Kűkűllővári egész Dominiumot visza adatni fel kérettetvén, a Capitalis Summával egészen meg kinálta Nagytokat, a mennyit t.i. ... néhai G. Bethlen Gabor Urnak le Számlaltak vala [JHb LXVI/44]. *1830:* a Mlgos ki fogado ur az előre fizetni kelletö fel censusbol ... száz az az 100 ~ vRfkat le számlálván előttünk — annak valoságos kifizetése felől, ezennel meg nyugtatjuk [Kv; Somb. II]. *1848:* Tks Doboi (!) Bálint Urnak átadtuk olvasás végett az Utasitást ... 's megkinálásróli Vállaszlevelet, 's azonnal egyikünk ... a' 3.m.forint zállog öszveget előtte leszámláltam, 's igy azzal törvényesen megkináltuk [Fejér m.; DobLev. V/1271].

leszámlált megszámlált; numărat; abgezählt. *1849:* Az kérdezet és előttem le is számlált fel írtak ... Lelki esméretesen vadnak fel jegyezve [Héjjasfva NK; CsZ. Tesluka Demeter (33) vall.].

leszámláltat leszámoltat; a face să fie numărat; abzählen lassen. *1795:* azon Fundusért 300 ~ háromszáz Vonás forintokat szép folyo ezüst pénzül le számláltata [Torda; JHb XX/41].

leszámol megszámol; a număra; (ab)/durchzählen. *1588:* weottem ... Sendelt p(ro) f. 5 d. 83. Az legenyeknek az Keofal keozet Le raktak le zamoltak atta(m) f. — d. 12 [Kv; Szám. 4/III. 17–8].

leszánt elszánt (szántással birtokba vesz); a lua în stăpînire fraudulos prin arat; weg/abpflügen (durch Pflügen in Besitz nehmen). *1650:* az holl most az ut vagio(n) nagy mesde oldal vala de kj szantotta le nem tudom [UszT 8/64. 29]. *1808:* a' Határ méta vőlt egy meredek gyepes él vagy is Borozda; de a' mint már most látom azon Határ Borozda le vagyon Szántva a' Tit. Keresztes János Ur által birando Torma rész Málé földhöz foglalva [Felőr SzD; BetLt 6 St. Barta (65) zs vall.].

lészapadlás sövénymennyezet; tavan din împletitură de nuiele; Rutendecke. *1761:* Vagjon ... tsere ágasok közé faragott fenyő fa boronákból egjebütt penig Sövényből font ... tapaszos oldalu, nyoltz Őkrök számára keszitett Istállo; minden hidlás nélkül, sövényből font Jaszjával, es cserefa gerendákon feküvő lésza padlással [Spring AF; JHbK LXVIII/1. 496–7].

leszar leganél; a murdări cu fecale; bescheißen. *1618:* (Ivás közben) szorol szora égikis mongia barato(m), masikis barato(m), azon keozbe Balint aztis monda baratod az segged mert ha le szarod sem hagj el [Kozmás Cs; BLt 3]. *1823–1830:* Bartók Ábelt magával a hintóba hordozta, engemet pedig a bagázsiás szekeren ... hátam megett ... a majorságketrec volt felkötve, úgy hogy a tyúkok még a mentém prémjét is leszarták [FogE 111].

lészás 1. vesszőfonadékos; (preväzut) cu leasă; mit Rutengeflecht/Flechtwerk. *1638:* vetemenjes kert ... Eggj mehtarto kerteczkeis vagion benne rekeztve, reghi leszas [A.porumbák F; UF I, 663]. *1647:* Az egesz Uduarhaz keorwl rosz seoueny vagion melynek fele fellyül sendelyes, az teob resze Teóuisses ... Igen io vetemennek valo kert, seouenye io, leszas [Megykerék AF; BK 48/16]. *1692:* Az két közbelsö Ló-Istállok(na)k padlási Lészások [Mezőbodon TA; BK]. *1694:* Majorság Szőlő ... véginek gyepuje ... hiba nelkűl valo jo tamaszos, lészas, tovisses és szalmaval is meg fedett sövénjből valo [Borberek AF; BfR ifj. Bálpataki János kúrialeír.].

Szk: ~ *gyepű. 1689:* leszas Gyepűjet alul felyül le vagatta [Dés; Jk]. *1728:* környülötte jó gyámolas és Lészás gyepüt épéttett [BfN Krasznai cs. 2] ✱ ~ *kert. 1630:* csiszár Mihaly eö maga vaga le az leszasz kertett [Mv; MvLt 290. 198b]. *1638:* A major haz keörül vagion, regi rosz leszas kert [A.porumbák F; UF I, 663]. *1727:* (A) majorság két széliben jó csűröskert vagyon, melynek egy része jó gyámolos és lészás kerttel vétetett volt körül [Nagyfalu Sz; ETF 108. 16]. *1802/1839:* Azon Curián volt a' Sikátor felöl fáin Lészás Kert, egyebütt pedig tövis Kert [Mezőbergenye MT; Hr 3]. *1805:* az Udvarház ... kerítése is drága kert volt, fele része lészás kertel sasfákba fonva volt bé keritve, fele része pedig fejül bé fűzelt sántzal és jo tövis kertel [Csekelaka AF; KCsl]. — A szk-ok némelyike a 2. jel-hez is tartozhatik ✱ ~ *kertgyepű. 1618:* az Atim szeoleiet ... mindenkor leszas kert Giepwuel tartotta [Vajdasztián MT; RDL I. 12 Baluani Miklos (50) Alia farkas ura(m) iobagia vall.].

2. sövényfedeles; cu acoperiş din împletitură de nuiele; mit Rutendach. *1648:* egj io leszas sövenyes tamaszos puszta mehes kert [Porumbák F; UF I, 901]. *1732:* gjümölcsös kert ... nincsen bé keritve, hanem csak az Ucza felö való vége van bé kertelve, lészás fedél alatt támaszos kertel [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc]. *1793:* Sövényből font kertek, némelly Rèszek Leszásak (: Fedelesek :) némelly pedig tsak fedél nélkült valok [Borsa K; EHA]. *1801:* Edgy Tanorokat körül vévö kert veszszöből font, támoszas, lészás [Sztrézakeresesora F; TL]. — L. még ETF 108, 13, 18; UF I, 851, 907, II, 179.

Szk: ~ *kert. 1632:* Cziwres kertth ... keoreös keörniwl seöueniból font tamaszos leszas kert [Fog.; UF I, 186]. *1768:* (A) Curiának alsó részit vészi környül közép szerü Sövényből fontt és támaszokkal meg erósitettett lészás vagy fedeles kert [O.kocsárd KK; Ks 74. 56]. *1784:* Ezen ... Veteményes Kertől vagyon sövény lészás vagy Sátoros kertel el rekesztve ... gyümöltsös [Burjánosóbuda K; JHbK LX/18] ✱ ~ *sövény. 1632:* Ezen kertb(en) uagio(n) két hál tarto ... mind keorwl leszas seöuenniel vadnak be keritve [A.porumbák F; UC Porumbáki urb. 191]. *1636:* kapoztas kert ... keöreös keörül leszas seöuenie [Siménfva U; JHb Inv.]. *1648:* majorház ... körwl mind jo lészás támaszos seövényel keritve [Komána F; UF I, 936]. ✱ ~ *sövénykert/sövénykerítés. 1638:* Az falu között vagion eggj uy leszas seövenj kert, hagyma volt benne [A.porumbák F; i.h. 665]. *1747:* Ezen Tsűrös kert és Majorság ház Vagyon körűl véve meg lehetős Támaszos Lészas söveny Kertel [Borsa K; Told. 24]. *1783:* (A) Curialis helly ... durabilis, támoszos, lészás Sövény kertel ... vagyon bé keritve [Mocs K; JHbK XXXI/1]. *1837:* gyenge létz kerittés ... felyül sövény lészás kerittése meg lehetös [Marosgombás AF; TSb 20].

3. kb. vesszőből font táblákkal ellátott; preväzut cu lease; mit geflochtenen Platten versehen. *1681:* Gyümölcsös kert ... vagyo(n) ezen kertb(en) egi gyümolcs aszalo, oldala, sövényes, tapaszos; aszaloja leszás [Vh; VhU 573].

lészátlan sövényfedél nélküli; fără leasă; ohne Flecht(en)dach. *1694:* Vetemenyes Kert ... Kertelese Sovennyel va(gyo)n leszatlan [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1698:* udvar ... bal kéz felöll vagion lészátlan rekész seövény, melyben szeneleö rákás fákat ... rekesztnek [Komána F; UF I, 924]. *1798:* Az Fogadonak belső Fundussa ... jó magossan erigált támaszas, tövis és Szalma fedelü Kerttel vagyon be Kerittve mellynek egy része Veteményező kertnek tsak könnyü lészattlan sövény Kerttel vagyon az Udvartol segregálva [Brád H; Ks 76. IX. 27].

lészaújítás sövénykerítés-javítás; repararea lesei/gardului împletit; Flechtzaunausbesserung. *1811:* Egyébüttis soholt a körüllette lévö kertek Lesza Ujjitassal nem voltak [Aranyosrákos TA; Pk 7].

lészáz vesszőfonadékkal (be)fed; a acoperi cu lese; mit Flechtwerk decken. *1648:* jaszoly, boriuknak valo, körwllöte levö sövenyet fedni, leszazni kel | repas kert ... környwllötte valo sövenyet fedni leszazni kel | haltartoczka ... Keörniwlleötte valo seövenye io volna, de leszazni s fedni kel [Porumbák F; UF I, 897, 900, 901]. *1809:* Az Contractusban ugyan bár jo gyámolos Kert iratott, de azt egészszen ujbol kell lészázni és megfedni ... külömben az mostani keritése elsorvadna [Torda; Pk 7].

lészázás 1. vesszőfonadékkal való fedés; acoperire cu lese; Zudeckung mit Flechtwerk. *1600:* Az sok puztittas Vthan viszontagh veotte(m) Vgian kerttnek Epittesere es Leszaszasara veszszeot d 52 [Kv; Szám. 9/XIII. 4 Damakos Máté isp. m. kezével]. *1648:* egj hoszszu sövenyes berlett pajta ... környwllötte valo sövenye fedest leszazast kivan | Ez haltartonak is ... sövénye leszazast fedest ighen kivan [Porumbák F; UF I, 901].

2. ? sövényelés, vesszőfonás; făcutul lesei, împletire; Flechterei, Flechten. *1832:* Az Anyagát lészázására s igazitására ment 70 öl fa és vesszö ... 210 fr [F.zsuk K; SLt 22].

lészázat kb. lésza, vesszőfonadék; lese; Hürde, Horde. *1656:* kapoztas kert ... Az kert körös kornjül reghi rosz leszazattja es tamaszais el dölöfelben vadnak [Fog.; UF II, 169].

lészázatlan fedéltelen, fedetlen, fedél nélküli; fără lese; dachlos. *1676:* por tőrő ház ... Ennek udvarara (így!) tamoszazatlan es leszazatlan soveny kertel vagion bé kerittve [Fog.; UF II, 750]. *1736:* Marha Akol ... melly Akol valasztodik meg, ettöl félig Lészázatlan, fedetlen, félig Szalmával fedett, tövissel Lészázott Támoszos kertek [Földvár TA; CU XIII/1. 271].

lészázatlanság kb. fedetlenség, fedelezetlenség; lipsă de lese; Dachlosigkeit. *1811:* a kőz kert ... a Lészázat-

lanság miá Semivé lett | itt is a jo tamaszas kert a Lészázatlanság miá el rodhadat [Aranyosrákos TA; Pk 7].

lészázott kb. fedett, fedelezett; cu lese; bedeckt. *1636:* Az egesz Uduarnak ... az malomtul fogua mind dezka keritese nehol feölül sindelies, nehol pedigh Teöuissel leszazott [Siménfva U; JHb Inv.]. *1681:* Hal tarto. Az Kerlecz vize mellett kettő vagyo(n) ... mindenik tövissel lészazott sövennyel kerétett [Hátszeg; VhU 605]. *1732:* Az egész Udvar és Csűrös kert körül alkalmas jo magossan fel emelt támoszokkal gyámolitott lészázott fedett kertel vagyon bé keritve [Dál K/Szentjakab SzD; TSb 51]. *1736:* Marha Akol ... melly Akol, valasztodik meg, ettől félig Lészázatlan, fedetlen, félig Szalmával fedett, tövissel Lészázott Támoszos kertel [Földvár TA; CU XIII/1. 271].

lészáztat kb. fedet, fedeleztet; a dispune închiderea cu lese; (be)decken/dachen lassen. *1784:* nagyon vizes lévén ezen Nogyár nevezetű helly, tsak Sátét termet ... egyébb hasznát nem vétték tsak Ház Tsür fedni és kerteket lészáztatni [Kisrápolt H; JHb XXXI/51. 8].

leszed 1. a culege; (ab)pflücken, einsammeln. *1589:* Lukaczj Georgy Vagasi Actor, Zaz Matthias vgian Vagasit perlette egj cziereznie fa vegett, Jgj talalta az zek hogj ... eggiut élliek az fat es az mi czierezniet le szedett ez iden Zaz matthias rolla aztis megh oza Lukach Georgiel [UszT]. *1592:* Zaz Simon vallia ... latam ... hogi egi giermek ... be mene a Tot Istuanne zeolcieben, es zaggatni kezdi az gerezdeket ... Egi barazk farolis mind le zede az barazkot [Kv; TJk V/1. 305]. *1679/1681:* ă gyűmölcznekis I(ste)n termeset adván, szilvat, almat, Baraczkot körtvelyt, egyéb félétis ... mihelt meg érik leszedgiék és à varba(n) bé szallitsák [Vh; VhU 675]. *1761:* a vad gyümöltset esztendőnkint ki szokta rollok leszedni [Koronka MT; Told. 26]. *1771:* A Vén Székinét hallottam Tokai György Uramtol hogy ... Martonné fuszulykáját is le szedte volna lopva [Dés; DLt 321. 45a]. *1806:* a Borsot leszedtűk, és a szalmáját ki tiptük [Dés; KMN 326].

2. letör; a rupe; abbrechen. *1761:* minek utánna a Török Buzát leszedgyük, őz Buzát, annak utanna vetünk belé [Dumest H; JHb LXX/8. 229]. *1798:* 15. Veka Törökbuzát leszedvén ... azt ... tartsa meg magánál [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.]. *1808:* a' közelebb múlt Őszön Málé Szedés idején a' Törökbuza le-Szedve lévén ... le Szedve tanált Törökbuzának mennyiségét 300 egy néhány csö Törökbuzára betsültük [Árpástó SzD; BetLt 6 Marosán Juon (60) zs vall.]. *1839:* város ur ... maga le szedvén a török buzát, a' maga számára el vitette [Szentbenedek AF; DobLev. V/1223. 8 Kömives Ioseff (26) „közlakos" vall.].

3. levesz; a lua jos; her/hinabnehmen. *1573:* Magdolna Molnar Andrasne Azt vallia hogy latta Azt hogi mykor aztalos leorincz az Mustoha leaniat Ilonat haza akarna adny Menegzeyenek eleotte, Mind leh zette Zoknyarol kopchokat Es egieb ezwst mywet, Az myt vele akar volna adny az Annya [Kv; TJk III/3. 193]. *1589:* Egy homlok eleo gyeongyeos de a' Geóngynek a' Iowat le zedtek ... f 1/50 [Kv; KvLt Inv. 34]. *1668:* Egy gyöngyös parta, melytől boglarokot le szedtek [Mk Kapi György inv. 12]. *1730:* enis mingyárt az szénát le szedem, az ökrök(ne)k adám, de egy kitsin maratt volt az ládák véghib(en) [Abosfva KK; Ks 83 Bakos Iosef lev.]. *1753:* Tisztarto Uramat ... egj néhányan ... huszták hurczalták Kenoszták s, le vonták az földre ... az hajat marakal szedi vala le az fejiről ugj meg szagattak az sok hurczalasban [Marossztgyörgy MT; Ks 48. 64. 31]. *1843:* hármon az Ország utyára menvén egy ott menő fazakos Szeker(r)ől ... leszedtek valami Fazakokat [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.].

4. lebont; a desface/demonta; ab/niederreißen. *1653:* ott a mint állánk a vezér sátoránál — a külső kerítését leszedték vala; de árboczfái — vagy oszlopainak mondjam — ott fenn valának [ETA I, 131 NSz]. *1758:* Ezen Virág háznak ... ă fedeleis felettébb alacson Lévén, hogy ha ă cserép fedelit Le nem szedik Szarvazattyát fellyeb nem emelik Sendellyel bé nem fedik, félő hogy egészlen ruinálódik [Déva; Ks 76. IX. 8]. *1826:* az emlitet meg avult Vámos hidnak ... meg avult karjait, és Függő Jármait le szedni ... az hidnak uj karjait és függő jármait szél deszkákkal az esőzések ellen boritni [Dés; DLt az 1827. évi iratok közt].

leszedendő lebontandó; care urmează să fie demontat/desfăcut; niederzureißend. *1876:* A torony ... csak deszkából készittetvén, a harangok tartására nem alkalmas, leszedendő s e helyett egy harangláb ... készitendő [Sajóudvarhely SzD; ETF 107. 31].

leszedés lebontás; demontare, desfacere; Niederreißung, Abtragung. *1836:* Fel adodott, hogy a' kementze takaritás le szedés, és fel rakás árra, hogy mi légyen [Zilah; ZFaz.].

leszedet 1. a dispune să fie cules; abpflücken lassen. *1661:* az udvarbiró postája ... az violát el is vitte ... az mi ezután nyilik is, leszedetem [TML II, 64 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. *1770:* A bis Almát is mind szépen kézzel ... le szedettem [Esztény SzD; Told. 29]. *1800:* Addig szedette le[a] a' hun most égy Uj borozda latzik [Dés; DLt. — [a]A szilvát].

2. letöret; a dispune să fie recoltat/cules; abbrechen lassen. *1808:* most az Őszön lett Török buza Szedéskor ki Szedte vagy Szedette-le a' Málét, azt bizonyoson nem tudhatom [Felőr SzD; BetLt 6 Marosán Alexa (44) zs vall.]. *1823:* Hadnagy Atyánk fia ... Augustus 30-kán ezen Hellyen termett Török buzát le szedette [Dés; DLt]. *1827:* az Alperes a' Felperesnek ... azon Szánto földét ... hatalmasul fel szántotta ... 's a' Törökbuzát azon Esztendőbe le is szedette [Mv; DobLev. V/1152].

3. levétet; a dispune să fiet luat jos; her/hinunternehmen lassen. *1588:* az haz fedeletis egj heljen kj vagtak az eweg ablakokotjs mind le zedette [Vécke U; BálLt 81]. *1623:* Az Palotakboll az karpytokot zedesse le tiztittassa megh [BGU 123].

4. lebontat; a dispune să fie demontat; abbauen lassen. *1662:* a toronynak napnyugot felől való oldala ... nagyon meg kezdvén indulni, mind harangokat, cserépczését és minden faépületit le kelletvén szedetni, abbéli költsége hijában múlt vala [SKr 294].

leszedetik 1. levétetik; a fi luat jos; herabgenommen werden. *1662:* Ezen egyháznak[a] közepette lévén néhai Petneházy István, Bornemisza Pál becsületes emberek

... kőből rakott és boltoztatott sírjok, s Balpataky János hopmesternek is temetések; zászlójok leszedetvén, mind három a várbéli egyházba vitetett vala [SKr 589. — [a]A váradinak]. *1777/1781:* (A) Templomnak belső készületi, Botozattyának leomlásasával (!) le Szedettek [Alparét SzD; JHbK II/4. 10].

2. lebontatik; a fi demontat/desfăcut; abgebaut werden. *1662:* (Az öreg cajtház) mellynek sendellyel való héjjazata noha ... a két torony között leverettetett volna ... (főképpen míg az öreg közép-gerendázatok az bástyákon való épületek szükségeire leszedetni nem kezdetnének) ... félelmes nem lehetne [SKr 601–2]. *1825:* egy űgyes jó nagyobb Marhatarto Istállo ... felső Deszka padlózattja dirib darabotskából lévén le szedetett [Dés; DLt 595]. *1873:* A használhatatlan kis torony leszedetik [Árkos Hsz; ETF 107. 6]. *1888:* Miután a fából épült régi kis templom leroskadt, leszedetett, semminémű egyházi épület nincs [Kissolymos AF; i.h. 5].

leszedett 1. care a fost cules/recoltat; abgepflückt. *1779:* Azon leszedett Török Buzák és Disznyo Dinyék hány szekerekkel voltanak? [HSzj *disznó-dinnye* al.]. *1808:* általunk le-Szedett Tőrőkbuza hántatlan 2 Zsákkal lett [Felőr SzD; BetLt 6 St. Ferencz (19) zs vall.].

2. leszerelt/vett; care a fost demontat; abmontiert. *1680:* Pincze tokokrol le szedet harom darab foglalo Pantocskak [A.porumbák F; ÁLt Inv. 17]. *1681:* Kerek talparol le szedet singh vas Nro 6 [Hátszeg F; VhU 597].

3. levágott; tăiat; abgeschnitten. *1823:* Két fodor háj két Tök háj és több le szedet kövérségivel együt egy abroszba [Koronka MT; TGsz].

leszedettet lebontat; a dispune să fie demontat; abbauen lassen. *1841:* a kapu meg hibázása fő képpen azon okbol esett, hogy a kapu felet két rendbéli galambug, és az is Szeméttel meg terhelve lévén, aztot ... dölni kénszerítette ... arrol azt rendeltűk, — Hogy a galambugot szedetesse le az Ispány [Bács K/Km; KmULev. 3].

leszedettetik 1. letörettetik; a fi cules/recoltat; abgebrochen werden. *1823:* Egy földről a' Tőrők buza le szedettetett [Dés; DLt].

2. lemetszetik/szedetik; a fi luat jos; herabgenommen werden. *1763:* Az Nehai Melgs Baro Ur Hazassagara keszitetett ... köntösön vgymint mentén és dolomanyon lévő ezüst gombok is le szedettettek [Hsz; Ks 23. XXIIb].

leszeg kb. levág; a tăia; abschneiden. *1663/1728:* Ha valaki csovat akar tenni harom csovat tegjen fel az teteje le szégve [Szentmihály U; Törzs. Jakab János más.].

leszegez odaszegez; a fixa/bate în cuie; an/auf/festnageln. *1593:* attam az Czigan waidanak hogy az zwchy gaspar kertinel walo palohoz apro zerü zeget Czinallion kiwel az dezkakat le zegezek ... d 16 [Kv; Szám. 5/XXI. 30]. *1595:* Az Tanaczhazban az Also Zobaba(n) szegesztem le az padfedelet, attam szeghre ... d. 2 | Acz Ianos, szogeszte le az deszkakat aztalokat, padokat [Kv; i.h. 6/XVIIa. 113, 135 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1729:* Vagjon egj fekete bőr, az Ur asztalara szerezve azon fellyűl egj gjolcs abrosz le szegezve [Árapatak Hsz; SVJk]. *1763:* a Provisoralis Házba ... három paraszt Fogasotskák, és egy kisded Táltartotska ... a falakra vadnak fel szégezvé, a két falai mellet a földbe bé vert czűvekekre pad helyet két fenyő deszka vagyon le szegezve [Hortobágyfva Szb; Born. XXIXa. 19 néhai Hortobágyi Gergély György conscr. 12–19]. *1797:* festett 8 fogakbol állo fogasotska ... két vas rudatskákkal le van szegezve [Kőrispatak U; Pf]. *1813:* vagyon egy csizma takaritto vas iszkába a' Tégla Pádimentumba le szegezve [Koronka MT; Told. 18].

leszegezés odaszegezés; fixat/bătut în cuie; An/Auf/Festnagelung. *1587:* veottem hantot karokat, keorniwl valo szekeknek le szegeszesere ... /40 [Kv; Szám. 3/XXX. 30 Seres István sp kezével]. *1666:* Veottűnk az ablakok rámáira ... 22 pántot ... Az pántoknak le szegezésére czynáltattunk 36 fejes szegeket [Kv; SzCLev.].

leszegezetlen le/odaszegezetlenül; nefixat în cuie; ohne Nagelung. *1744:* Ezen háznak ... padlásán hat fenyő deszka tapasztatlan és le szegezetlen állanak [HSzj *tüzelő-ház* al.].

leszegezett fixat în cuie; angenagelt. *1660:* Vagion egi haz belső Közep uczaban ... mellyet az Atiafiak ... hagianak ezer forint becziuben egi nyuszoliaual egy Almariummal ... le szegezet karpitokkal deszkakkal fogasokkal [Kv; RDL I. 145]. *1681:* fedelek és héjazattyok ... fenyő új deszkákbul léczekben fa szeggel le szegezett [CsVh 95]. *1797:* két vas rudatskákkal le szegezett fogas [Kőrispatak U; Pf].

leszegeztetett fixat în cuie la dispoziţia cuiva; an/festgenagelt. *1792:* három tölgyfa-lábakon álló ... 12 szál deszkából jó fejes vasszegekkel leszegeztetett ... jóméddal épült u.n. galambúgos kapun bémenvén [Bh; ETF 108. 11].

leszel lemetsz/vág; a tăia; abschneiden. *1773:* egy darab szalonnát leszelt, s bé tette a sebibe [Selye MT; BetLt 7 Mich. Fülöp (25) vall.].

leszenderedhetik elszenderedhetik; a putea aţipi; einschlummern können. *1831:* egyszer sem nyugadtam oly roszszul a Guja mellett mind az ejtzaka, le se szenderedhettem, mivel valami Lovas Emberek a Guja körül járkáltak [Dés; DLt 332. 14].

leszerez 1. leszerel/vesz; a demonta; abmontieren. *1665:* minden vásakat le szerezett az ágyúk tengelyéről, kerékről [TML III, 396 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. lealkuszik; a rupe din preţ tîrguindu-se/tocmindu-se; abhandeln. *1710 k.:* nem perlének, de mégis vonának rajtam a fejedelem számára fl. 1000, az öcsémen Bethlen Pálon fl. 2000 ... Énrajtam kétezret akartak venni, de Teleki s Barcsai Mihály szerzette le felét [BÖn. 714].

3. *átv* eligazít/simit; a plana/rezolva; richten, zurechtlegen. *1573:* Kolb Myklos ... ezt vallia, Ez ely mwlt Ideokben veotte volt ely valamy halat Trefaba kosa myhal halaz gergelnek kyert kosa Myhalt teorwenbe akarya volt hiny, Azt erthwen kosa Myhal eotet es velmen Matthias kerthe es kwlte Halaz gergelhez hogi zolyanak neky legen Bekeseges Eok ely Mentek, es leh zerzettek [Kv; TJk III/3. 99]. *1593:* Neste azzoni Andras

kouachne vallia: Timar Iacabne ladaiaba mikor vizhordone az kulchot teorte volt, tudom hogi fizetessel zerzek le [Kv; TJk V/1. 326].

leszid lehord, összeszid; a certa/mustra; abkanzeln, heruntermachen. *1755:* rutul le szidta bestelenittette [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1797:* a' szegény kultsárt ... minden féle mutskokkal le szidta gazolta Frantsosnak kiáltozta [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21]. *1846:* Jajj édes Anyám, mind le szidta Imre Mihály Dosánét azért hogy Tehenyét meg kőtötték [Kakasd MT; DE 2]. *1847:* erdőgornyik Bárb Kángyint az emberek előtt erősen leszidta s lemucskolta [VKp 269].

leszidalmaz lehord/szid; a certa/mustra; abkanzeln, heruntermachen. *1593:* Borsai Jakabne, Ilona vallia ... zabo Georgi barmat zanzandekkal az Caspar deak kertibe haitotta ... es panazlottam az Capitannokis, megis mind felesegesteol le zidalmaztak erte, hogi nem az Aniamet eteti megh [Kv; TJk V/1. 435a]. *1598:* Keopeczi Gaspar deak ... wallia ... Palastos Jstwan monda: Zep dologh bizony, megh azt sem tudgia mit wallotta(m) s addigh illie(n) rútúl le zidalmaza [Kv; TJk VI/1. 199]. *1646:* az Süvegre valo Nest miat, az piatzon in foro rutul le szidalmazta Batha Janosné Buk Istvannet sokak hallattára [Kv; MészCLev.]. *1685:* magamat nem keves becstelensegemre le szidalmozta mondvan hamissan elő Lelek kurva fia ... hamis az Uradis s hamissan el [Dés; Jk 73a].

Ha. *1685:* le szidálmazat [Dés; Jk].

leszidogat szidalmazgat; a certa/mustra mereu; beschimpfen, schmähen. *1592:* Zabo Marton vallia: Az toromba letembe Ieoue Biro Mihali oda es ... kezde bezelleni, es kerdezni, mi okon taglottak volna eotet ... Mondanak az leginiek, tahat mi okon zidogatal le bennwnket it ez falun[a], es Coloswari kuruaknak zidal [Kv; TJk V/1. 287. — [a]Karában K]. *1653:* Teobbi keozeot irhatom kegyelmednek aszonyo(m)nak busulasatis Damokos Vra(m) embertelensege mia ... nem turhetem az eo nagy gazsagat, mert mar az Cziki Vraim keozul még czyak latogatasara sem mehet senki ely eő kegyelmenek kit le ne(m) szidogat, s aual ne(m) szid hogy czyak gusalyosba(n) jarnak eő kegyelméhez [Szárhegy Cs; Törzs. Lázár István apósához, Petki Istvánhoz]. *1689:* Ok nelkűl le szidogatta, bőcstelen szokkal illette [Dés; Jk]. *1710 k.:* Engem, félrefordulva, in tertia persona másoknak le is szidogata Teleki [BÖn. 744].

leszivárkodott leszivárgott; scurs; her/hinabgesickert. *1592:* Bathory Istwan donatioia, hogi a Trebelt zabad legien Saytolatlanis haza hozny, minden dezma fizetesnelkwl, de vgy hogy ighen mustos ne legien, hane(m) a' kad feneketeol fogwan felliwl ne halaggio(n) a' Trebely le zowarkodot mustia Negy vy zelessegenel [Kv; DiósyInd. 60].

leszivárog lefolydogál; a se scurge; nach und nach her/hinunterrieseln. *1767:* az ország uttya ... olly sáros, hogy egy felől nagy ganéj domb vagyon ... mely ganéjbol a lév le szivarogván az alább lévő ország utban, igen el ebbed a hely [Koronka MT; Told. 19/29].

leszivároghat eljuthat; a putea ajunge/transpira; hingelangen können. *1879:* van reményem, hogy Erdélybe megyek jövendőre tanárnak, éspedig Dévára. De erről éppen hallgass, mert ha Dován megtudnák: egypár ember ártana ügyemnek. A hír pedig, hogy aspirálok, hamar leszivároghatna oda [PLev. 45 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

leszól becsmérel, csepül; a defăima/huli; beschimpfen, schmähen. *1657:* Serédi István ... nem is volt világon oly barátja, kit mindjárt lerágalmazni kész nem lett volna, nem hogy egyebeket, de fejedelmet, maga háza népét, s az mi nagyubb, maga religióját leszólotta [KemÖn. 192].

leszolgál 1. szolgálattétellel törleszt; a achita prin muncă; ab/verdienen. *1666:* Anno 1666 die 12 Novembris fizettem meg Almos Györgynének sarcadáját f. 17 d. 50, id est tizenhét forintot és ötven pénzt. Szolgált le róla f. 4, id est négy forintot szőlő munkájával [Kv; KvE 201 LJ]. *1672:* megh ighirte az Reyner Marton Ur(am)tol levalt harom forintokat ... le szolgalni [Kv; ÖCJk] | anno 1672 esztendőben számot vetettem Minerker Takács Györggyel, mivel anno 1671 esztendőben szolgált le f. 12 d. 41, id est tizenkét forintot negyvenegy pénzt ... Az több adóssága az adósleveleken fenn vagyon az hátramaradott részével [Kv; KvE 214 LJ].

2. lefelé tart/vezet; a duce (în jos); abwärts führen. *1745:* Tornátzotska ... erről a' külsö Recessusra szolgál egy kis Folyosótska ... Melly kis Folyasotskárol a' keritésre szolgál le egj kis paraszt uj fa-grádits [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1847:* A' csigaforma lejáró grádits végig leszolgál [F.árpás F; TSb 46 üveghuta lelt.].

leszolgálat szolgálattétellel törlesztés; achitare prin muncă; Abdienen/leisten. *1672:* (Takács György) anno 1671 esztendőben szolgált le f. 12 d. 41 ... teszen in genere eddig való leszolgálata harminchét forintot negyvenegy pénzt [Kv; KvE 214 LJ].

leszolgálhat szolgálattétellel letörleszthet; a putea achita prin muncă; ab/verdienen können. *1763:* Tudom hogy az Titt Exp(onen)s Aszsz(o)ny ő Nga Sárossi Usorássain a' kik az interest egészszen ki nem tőlthették, vagy le nem szolgálhatták, azoktol pénzt vett fel[a] a' dologért [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 30 Bándi Mihály (38) jb vall. — [a]Mányika Juon, az udvari biró].

leszolgáló lefelé menő; care duce în jos; abwärts gehend. *1775/1802:* mentünk ... az emlitett T'urka Peraalor nevezetű árkos helyhez a mely Nevezetis Magyarul teszen: a Bérez tetőről az oldalan le jövö vagy le szolgalo arkoknak edgyűvé valo fojásak hellyét, vagyis árok főt [BSz; JHb I.XVII/3. 71]. *1818:* el kezdvén ... a Sztrigy follyo Vizére Szatsal felé le szolgálo ... Árkotskánál [Szentkirály H; Born. 4/43 Gyorgye Mojszonye (77) vall.].

leszolgáltat szolgálattétellel (le)törlesztet; a dispune să fie achitat prin muncă; abdienen/leisten lassen. *1715:* a Nemes város magára vött Ecela malombéli részeit igyekezze le szolgáltatni [Dés; DLt 501].

leszóltat becsméreltet, csepültet; a face să fie defăimat/hulit; beschimpfen/schmähen lassen. *1657:* Serédi István ... nem hogy egyebeket, de fejedelmet, maga háza népét, s az mi nagyubb, maga religióját leszólotta; ezt ugyan már tudva tartotta az udvar, s összebeszélve egymást, mindjárt leszóltattuk [KemÖn. 192–3].

leszorító de fixat/prins; Befestigungs-. *1751:* Lajtorja végét le szoritto vas kapcsok [Gyéressztkirály TA; SzentkZs Conscr. 6b]. *1827:* Egy derék szeg — hátulso derékszeg ágassát le szorito kapots 1 [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1833:* Sukon[a] edgy a' Szamos Vizére Ujjonnan épitendő Jármos Hidhoz ... meg kivántatnak ... 8 Darab Hid padlázattyát le szoritto gerendák[b] [i.h. Enyedi Sándor In'sener szám. — [a]F.zsuk K. [b]Fels-ból kiemelve].

leszorított fixat; fixiert, befestigt. *1761:* Az ... Beres szekérnek ... négy lőttsei, jo vas karikakkal le szoritott vas kavakkal, és felsó részel jo szij lőts fökkel szorittotnak [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3].

leszorul lehúzódni kényszerül; a fi obligat să se coboară de undeva; genötigt sein verdrängt zu werden. *1708:* Az Sinkai Erdőről a' mint az Szkutarok mondgjak, egj het mulva, le szorulnak a Disznok, el fogyva(n) Makjok [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.].

leszökdécsel leszökell; a sări de pe ...; her/hinunterspringen. *1751:* edgj némellyik közzzüllök lovárol leszökdétselvén téringetni kezdették marhájokat s Juhokat [Torda; CsS].

leszökdös *gyak* leszökik/ugrik; a sări de pe ...; her/hinunterspringen. *1740:* Dés mellett ... le szökdősvén, a Béres szekereket viszszá botsátotta [Kornislaka SzD; Ks 54. 72]. *1796:* a Szekérről mind a ketten le szökdősven a Szekérnek Csatloját le vették [Gyula K; RLt Oltyán Iuvon (46) szolgáló ember vall.]. *1800:* utol értük és társoim le szökdősvén Lovakrol le akarták hajtani szányokat [Zágor KK; Ks 67. 47. 27].

leszökell leszökik/ugrik; a sări (de pe ...); her/hinunterspringen. *1570:* Patthicarius Gërgh, pwlakar (!) Isthwan, Janos Kakas Andras zolgaia ... vallyak ... ez Iweges gërgh fya ... leh zeokellet az Lorol [Kv; TJk III/2. 185].

leszökés esés, zuhanás; cădere; Fall. *1772:* a' Királyfalvi Malomnak fel epülése előtt ... ezen Malomnak silipje alább volt, mégis annak végéről csak in mediocritate is a' Viznek circiter két araszni le szökése volt [Ádámos KK; JHb LXVII/296].

leszökik 1. leugrik; a sări (de pe ...); (ab)/heruntersprinngen. *1570:* Nemes Mathene fya palko[a] ... Az Iweges gërgh fiais leh zeoket az lorol | Taligas Thamas fya Gërgh Byro vram Zolgaya ... vallya hogy ... Lattha hogy zeoch Myhal leh zeoket az kochirol [Kv; TJk III/2. 186, 187. — [a]Vallja]. *1596:* eö maga zabad ákarattia zerenth le zeökett az erezbeól [UszT 11/52]. *1792:* az fárol le szökött [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1796:* Ros Mária az Istáloba volt Szenárol egy felé ... Mytyéj Nutz ... más felé le szöktenek melyért mind az kettőtt rutul egybe Szidtam [Déva; Ks 101]. *1796:* Gligor le szőkőt a Szekérből, és utánnok hajtott egy Darab Gajjal a Kotsisnak [Gyalu K; RLt Jeltsán Aléksza (50) ménespásztor vall.]. *1812:* ki jöhetett volna a' Groffné az ajton de nem tselekedte, hanem mérgében az ablakot ki nyitván onnan szökött le indulatoson [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.].

2. lezuhog; a se prăvăli; her/hinabströmen. *1770:* (A méta) ezen kő Csomorol bé jövén a' völgyben a' fojomig az hol egy sik köröl le-szökik a' fojom [Gyertyános TA/ Torockó; Bosla. Gr. Kontz rector vall.]. *1771:* az Adámosi Malom árka ... mind az Silipen aloll mindgyárt, az hová az Viz Le szökik, mind azon alol Nagyon öblös, és széllyes volt [Kük.; JHb XX/26. 2]. *1772:* a' Silipnek vége alá bé álván, az alatt fenn álva el fértem, s a' Viz a' Csecsemnél fellyebb nem ért, melj szerént csak amugj néztem mint szökik le a' fejem felöl a Viz [Ádámos KK; JHb LXVII/313].

3. elszökik; a fugi; entkommen. *1761:* Jánk György és Márkunak az Attyok vélek edgyütt Cir(ci)ter 40 esztendeje le szöktenek vala Nemes Magyar országra Ponkata (!) nevű Faluba [Sztanisa H; JHb LXVIII/2. 92–3].

leszöktet (el)szöktet; a înlesni fuga cuiva; jm zur Flucht verhelfen. *1767:* Név szerint Karkobol, Pap Miklost kik szöktettek le, Dupa peátrára [Zaránd m.; TKhf vk].

leszűr (át)szűr; a strecura; durchsieben. *1569 k.:* Ha akarod Az Cristalt vag Achelt lagytany vegy az rothat fannak az hammat es oltatlan Mezet ... tölch vizet kwziben es had keet orayg forrany, es zwrd le az vizet egy fazekban ruha altal, Ted bele az Achelt ... lagy lezen [Nsz; MKsz 1896. 357]. *1816:* egy Hordoba a' Bor fogyatékján lévén le szűrtem Czilinderekbe [Mezőmadaras MT; Born. XVb Séra István számtartó lev.]. *1851:* a' zsirt ki kel frisibe olvasztani ... elébb le kel szürni ha meg főt, és mikor meg szállot akor kel az állandó edénybe szirni (!) [Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

lészűrő I. *mn* lészűrésre való; de strecurat; Filter-. **Szk:** ~ *(vas)kalán.* *1747:* Lév szürő kalán 1 ... Lév szűrő szita 1 [Borsa K; Told. 24]. *1757:* Edgy lév szürő vas kalány [Jobbágyfva MT; BálLt 71] ✱ ~ *szita.* *1747:* Lév szűrő szita [Borsa K; Told. 24]. *1822:* Egy abállo vagy is Lé szürő Szita [Nyárádsztanna MT; MvLev. 8].

II. *fn* szűrő; strecurătoare; Filter, Sieb. *1679:* Romladozot réz, lév szűrő nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 27]. *1683:* Egy rosz lév szürő [UtI]. *1714:* az uj Házban lé Szürő egj [Pálos NK; LLt]. *1733:* Edgj nagj és kissebb lév Szürö [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1789:* Tajték hányo, 's Lév szürö 2 [Mv; ConscrAp. 4]. *1803:* égy Baldog Lév szürö [Bözödújfalu U; Pl]. *1836:* Egy viseltes léj szűrő [Kv; Pk 3].

lét 1. létezés; existență; Dasein. *1592:* Zabo Janosne Dorottia vallia ... mondotta fabianne hogi eo Zamot tartot az Bachine giermeke letire es az hwuelrejs fel rotta, hogi megh Ideie ne(m) leott volna [Kv; TJk V/1. 233]. *1811:* Lelkemnek e' légyen a' rendes munkája: Lebegjen elötte Nagyságod[a] formája; Nagyságoddal valo létibe vigadjék, És Arokalyával[a] foglalatoskodjék [ÁrE 183.

— [a]Gr. Bethlen János. [b]SzD]. *1847:* jobb lett volna nékem élni nem kezdeni, mintsem egy bizonyos semmire való létet szemlélni magam elött [VKp 163 Varga Katalin kezével].

Szk: *~ét adja* kb. megadja/engedi. *1604:* Meg ertettek Byro U(ram)tol az be gyütesnek okat; Az Buzanak hogy ha az Wr Jste(n) letet Adgya be hozassa felöl [Kv; TanJk I/1. 477] ✱ *egyedül ~e. 1798:* egyedül letemre nem tusakadhattam vellek annyifelé [Ádámos KK; JHb XIX/58] ✱ *életben ~e. 1844:* a T. Papok, a pensiot huzo obsitos katonáknak, életben létökröl, s hol lakásukr⟨ol⟩ ... bizonyitványt adni köteleztetnek [Nagykapus K; RAk 19] ✱ *külön ~e. 1599:* az Alperes mind felesegewel Iudittal egjetemben en raitam kylen kylen letekben felette walo nagy niómorúsagoth ... chelekedenek [UszT 14/41]. *1628 u.:* Kivanom aszert hogi az Actrixnak ebbeli Propositioia Condescendallion, es az ideötol fogua(n), töllem keóleón letetöl fogva [SzJk 32] ✱ *résen ~e. 1831:* az keze alatt lévö Gujabéli marhák ... sok károkat okoztak és nékemis az minden éjszaka résen létemmel nyughatatlanitott [Dés; DLt 332. 5] ✱ *világon ~e. 1606:* Jnkab hizem mégh Akkor ez vilago(n) sem volt Nagj Andras az mikor Irta[a] Nagy Mihalj; de az vta(n) hogy Akkorra neuekedek ki foglala az Attia kezebeöl Az kit pedigh Andras vilago(n) leteben Irtott Nagj Mihaly [UszT 20/308 Thomas Georgy de Oroz hegy (60) lib. vall. — [a]Az erdöt] ✱ *vkinek/vminek nem ~e. 1666:* Én, Uram, micsoda bajjal legyek s mennyi terhet hagya Kegyelmetek rajtam, Istennel bizonyitom, megirni nem tudom, mert ha tíz napnyi volna is egy nap, de itt az hajnal kezdi az dolgot, az estve sem végzi el sokszor; kiváltképpen, Uram, az vice kapitánnak nem léte nélkül lehetetlenség, ezt én csak meg is győzzem [TML III, 614 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1739:* Nemes Várasunk sok fogjatkozást szenyvedven, Bárány hus nem léte miatt [Dés; Jk]. *1767:* itten Koronkában az ökör tilalmas nem léte miatt vagyon az Vrak közöttis az atyafiságtalan ellenkezés [Koronka MT; Told. 19/30]. *1791:* Szötsre[a] most ez uttal nem mentem ... mesterség most utazni a' kost nem léte miá [Sztrézakeresesora F; TL. Wessényi Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez. — [a]SzD] ✱ *vkivel egy són/kenyéren ~e* közös háztartásban való lakás. *1731:* edgyütt laktokban egj son s egj kenyerén létekben acquiraltak [Sszgy; HSzjP Fr. Császár (60) vall.] ✱ *vkivel való szemben ~e* kb. vkivel való érintkezés/találkozás. *1671:* Kegyelmeddel való szemben létemig patiens leszek [TML V, 543 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1672:* Belső dolgokról való jeles tragediakat irhatnék Kegyelmednek, de szemben létünkre hagyom [TML VI, 20 Naláczi István ua-hoz].

2. vkinek/vminek vmilyen volta; faptul de a fi într-un anumit fel; irgendein Wesen/Zustand einer Person/Sache (ungefähr den deutschen Suffixen: *-e, -heit, -keit* od. *-tum* entsprechend). *1678:* Az Nagyságod fejedelmi nagy emlékezete s méltóságos kezei s dispositiója alatt létével ezen magyar ügy tartatott eddig is meg [TML VIII, 101 Teleki Mihály a fej-hez]. *1785:* Széna Réteimben ... kétszeris lehet kaszálni, de az Pascuumunk szük léte miatt meg kel étetnünk [Torockó; TLev. 6/15 Transm. 14b]. *1795:* Lévén ... énnékem Báro Iosika Miklosnak ... Bányabükkin[a] egy kevés rész Joszágotskám, s ennek kezem ügyiben nem léte miatt igen kevés ... majd semmi hasznát nem vehetvén [Kv; JHb XIII/19. — [a]TA]. *1801:* a Pap Pajtája alkalmatlan helyen lëte annyira hogy a sok ganéj ... el töltette az egész Udvart [M.köblös SzD; RLt]. *1809:* Mely dolognak ekként valo létét énis meg irtam az en igaz Hitem szerint [Vargyas U; UszLt 1634 Sz Borbáth Josef Act. ass Sedis Bardotz kezével]. *1811:* Udvari Tiszt létemre hányszor kellet félbe szakasztanom tsak egy képzelödésemet-is kötelességes foglalatosságaim mián [ÁrÉ III. IV]. — L. még WIN I, 153.

Szk: *terhes állapottal ~e. 1745:* most késön ... történt bé indulásom, Feleségem terhes álapottal léte miatt [Kóród KK; Ks 101 Kornis Gáspár lev.] ✱ *vminek mennyibe ~e. 1809:* Nemes F. Fejér Varmegyében Hejasfalván halatot marha döginek már most valo menyibe letit az Uj Szekeli[a] Bironak ... ezen ide zárt attestumábol meltoztassek a Tekintetes Tisztség meg látni [UszLt ComGub. 1638 Sebesi István Dullo kezével. — [a]U] ✱ *vminek távol ~e. 1655:* az helynek tavul lete miatt ... az ados levelet ö kglme kezehez ne(m) adhato(m) [Pusztakamarás K; Told. 1a]. *1694:* (A puszta fundusnak) az helynek Távul lete mijatt semmi hasznát nem vehetvén, házamis éppen pusztulasra jutott [Alvinc AF; Incz. VII. 20]. *1731:* se az edes Anyamnak, se nekem az hejnek tavul léte miatt ... haszonvehető nem lévén ... adtuk a reánk háromolhato részt ... Tkts Inczédi Joseffnek [Marossztkirály AF; JHb XXIX/12].

3. birt. szr-gal és hr-gal hr-os névszók után; cu sufix posesiv şi după nume prevăzute cu sufixe adverbiale; mit Possessiv- und Adverbialendungen nach Nomina mit adverbialen Endungen: vkinek vhol való tartózkodása; şederea cuiva într-un anumit loc; Aufenthalt. *1570:* Smelcher Jsthwan ... vallya, hogy ... Az pyachon leteben hallotta hogy Jllen modon zolt feolcz Antal, hozzw Gergelnek, Jo komam, Az zeolet mellyet Atthal vala visel (!) gondot Rea Mert en thowab Ne(m) myvelem [Kv; TJk III/2. 136]. *1573:* Gwba Myklos azt vallia ... hogi az vduaron leteben hallota hogi egybe haborotak volna [Kv; TJk III/3. 144a]. *1598:* az feöldnek tulajdonsaga felöll bizonytok ... en vgaramra mentel volt azt vetted volt be a hadba lete(m) alatt [UszT]. *1604:* hittam volt az Circalas rendibe eleo az vicę kiraly biro vram eleybe az Incammatust Almason letwkben [i.h. 18/3]. *1625:* Attak ... egy zeonjeogert melliet Balintfi Crestophnak attak eo kemek Fejeruarat letekkor f 14 [Kv; Szám. 16/XXXV. 152]. *1632:* Kerdem ...: Mi okon fogott el tegedet az te atyád en tülem negy holnap alat, adgyad ratioiat, mert en igen sok kárrál vagyok hazamnal valo nem léted miat [SzJk 39]. *1768/1771:* az utrizált Gornyikis Tömlötzbe valo létemkor ... egy forintot tsalt [Bukuresd H; Ks 114. 61. 45]. *1871:* Nemes Maros Szekben Szovátán az egyikkünk Bereczki János n(eme)s Lako házánál létünk alkalmával jövének és állának elönkben kétt részröl valo vásárlo személyek[a] [Szováta MT; Bereczki József lev. — [a]Köv. a nevek fels.].

Szk: *helyt ~e. 1828:* a Csür készites ... a szántatásvetetés, szükségképpen a helyt létemet meg keványa [Mezökeménytelke MT; IB. Vas Josef ub lev.] ✱ *itt benn ~e. 1618:* Azmiképpen még itt benn létében eszébe vötte vala Kamuti uram,az kénesö-béli kárt ... az szolgáim az házat üresitették [BTN[2] 105]. *1648:* Panazt teven Czeh Mester Uramek Tsenadj Gyorgjre hogj az Fejedelem itb(en) leteb(en) szofogadatlansaga miat dorgaltak [Kv; MészCLev.]. *1649:* B: V: Eö kigme Vrunk Eö Na-

ga idben letekor Adatott az Zabosztok mellett Vigyazo Vrunk Darabantjanak ket forintott [Kv; Szám. 26/VI. 432] ✱ *itten ~e. 1776:* én általom izente ... M. Groffné Aszszonyom, hogy mondanám meg ā M. B. Henter Antal Urffi Ő Nga Cselégyinek, mennyenek el, és annyi Szivbéli haboruságot Ő Ngokk itten létekkel, ne okoznának [Kóród KK; GyL]. *1807:* Magos Pal Ur maga őrökseginek rendbeszedése véget hozzam recipiala magat, s itten letib(en) az leveleit elevette olvasta [Albis Hsz; BLev.] ✱ *mellettünk való ~e. 1631:* Myndazaltál hogi az mi kegielmességwnkben inkab meg niűgowán mellettwnk walo lete ... Affidalliük es assecűralliuk megh neűezett Kemeni Janost Eő Hwségętt, kgllmesen arrol; Hogi ... Czyaky Istűannak instantiaiara, Vadlására es ingerlésére méltattlanüll haragra ellene nem indulunk [KCsl IV/17. Brandenburgi Katalin oltalomlevele Kemény Jánoshoz] ✱ *nála ~e. 1657:* (Pázmány Péter) mondja vala egykor nála létemben: Átkozott ember volna, ki titeket arra kísztetne, hogy töröktől elszakadjatok [KemŐn. 99–100]. *XVII. sz. m. f.:* az Aszony ö Naga nalam letekor szegödöt velem egy egyes szeket az ö Naga czimerere kifaragva [Kv; ACJk 52] ✱ *oda fel ~e. 1618:* Oda fel létembe írt volt önagysága, hogy szolgáját küldi hozzám [BTN 173]. *1704:* Odafel létében is azt senki az inctustól nem tilalmazta, hogy hozzájok ne járjon [WIN I, 163] ✱ *oda ~e. 1670:* Ha, Uram, Kegyelmetek ebben oda létemig szolgál, jobban esik, mintha hon létemben kétannyiban szolgált volna [TML V, 375 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz] ✱ *oda való ~e. 1668:* ökigyelme nem akarván odavaló létében — mivel ott nem lakhatván — házbért fizetni [Kv; KvE 204 LJ] ✱ *ott alatt ~e. 1599:* kerik eo kgmet biro vramatt hogy mostan ott alat[a] leteben, eo kglme ne dificultallia az ott valo zallasunk [Kv; TanJk I/1. 342. — [a]Gyf-t] ✱ *ottan ~e. 1806:* Árkosi Istvánné ... az szőts Legények ottan létéről tsak egy szotis szollott vagy hirdetést tett volna rolla aztat nem láttám [Dés; DLt 250/1808-hoz Marosan Anuska (46) korcsmárosné vall.] ✱ *ott benn ~e. 1590:* ne(m) illendeo Coloswary Bironak hywatla(n) orzagh keozibe[a] Mennj Seot Nem Reghenis Biraink Artalmot hoztak otben letekkel [Kv; TanJk I/1. 141. — [a]Értsd: ogy-re] ✱ *ott fenn ~e. 1671:* Az mennyiben az dolgokat ottfen létében értette, magával irattam le kezdettől fogva [TML V, 536 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz] ✱ *szénán ~e* szénán tartása. *1683:* adattam gonviselese ala ... Fako lovakat, Mellyek között is edgik In pokos masiknak az utollja őszve fonolag mint egi szell üttetek (így!) ugi tantorog Szenán leteben [UtI] ✱ *útban(való) ~e. 1662:* (A) fejedelem Ibrányi Mihálynak útban létéről és kisietéséről írton-ír vala [SKr 172]. *1674:* páter Kászoni útban való létit is megértettük [TML VI, 583 a fej. Teleki Mihályhoz]. — Vö. a *bennlét, honlét, itthonlét, ittlét, jelenlét, nemlét, otthonlét, ottlét, távollét* cimszókkal.

4. vminek vhová tartozása; apartenenţa la ceva a unui lucru; Zugehörigkeit einer Sache. *1619:* Ugyanezen posta hozá meg az magyarországi motus felől az német követeknek Kassának, Füleknek, Lévának etc. s az több városoknak ide való létét [BTN 345]. *1743/1747:* nemis hallottam Sem egyszer sem mászar hogy valaki tiltotta, Vagj ellenzette volna azon hellynek eő kglme birodalma alatt való Létitt [Szentegyed SzD; WassLt Kimpán Vaszilia (44) zs vall.].

5. állapot; stare; Zustand. *1662:* Barcsai ... az Istenért reménkedett; látván ... az országnak fő nélkül való létét [SKr 571]. *1729:* A Szegény bátyám Petki David Ur(am) Sullyos nyavalyája itt is hallatott, jol lehet Szabo Joseph ... mondotta volna, hogy az után jobbacskán valo letét hozták volna [Somlyó Cs; ApLt I gr. Haller János anyósához, Apor Péterné Kálnoki Borbárához]. *1771:* mi tagadás benne, az arra valo rosz gondviselés oka pusztulo félben valo létinek [Ádámos KK; JHb LXVII/166]. *1785:* Malmaink létét meg mondottuk [Torockó; TLev. 6/1. 13a]. *1853:* himlös letem alatt tobb aproságra mintegy VRf 17 kr 30 [KCsl 3].

Szk: *bajban ~e. 1851:* nem ijesztgetik szegény fejét mindegyre ez vagy amaz bajban létével [Kv; Pk 7] ✱ *nehezen ~e. 1793:* a' piatzon a' kufárnék előtt beszéllé elő a' Néhai Grof Urnak nehezen létét [Koronka MT; Told.] ✱ *rossz ~: 1860:* eddig reméllettem volna hogy magamis át mehetek, de Martonos fele az ut rosz létit, Rugonfalva fele hoszszas voltát unva mind eddig halogatam [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.].

6. *vki ~ére* vki életében; în viaţa cuiva; in js Leben. *1665:* édes Teleki uram, nagy dolgok vadnak fenn, mi létünkre ilyenek nem voltak, de megmutatom, hogy bizony minden dolgokban úgy igyekezem igazgatni és tractálni az haza dolgait, hogy nem félek, senki szememre vethesse jövendőben, hogy rajtam mult volna valami el [TML III, 512 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz].

7. *vmivé ~e vkinek* vmivé válás; devenire; (zu etw.) Werden. *1661:* Rák(óczi) Ferencz uram pápistává léte bizonyos [TML II, 30–1 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz Eperjesről].

letácsol letorkol; a închide cuiva gura; schweigen heißen, jn kurz abfertigen. *1680 k./1715:* ezt is a' conjuratus nequam filiusok letátsollyák 's azt mondják, oblatiod pésmás, de kövered vresmas ... azert tace [Rosnyai,HorTurc. 143. — A szöv. ilyen zavaros].

letácsoltat letorkoltat; a face (pe cineva) să tacă; schweigen heißen lassen. *1794:* Egy gyermek azt mondja a' Kortsomáros Anyának Most ezek megölek a Gusetzélt[a], az öreg le tatsóltatta [Letka SzD; TSb 32 Szkintyeje Tagyer (37) vall. — [a]Célzás a *gusa*, kicsi. *guşăţel* 'golyvácska' testi fogyatkozásra].

letagol letaglóz/üt; a doborî; herunter/niederschlagen. *1570:* Borbara Zekeres Gërgneh ... vallya ... Megh fogtak ... az ket Jnast leh Taglak [Kv; TJk III/2. 73]. *1573:* Kowach Benedek ... Mondgia ... My okaert taglotta leh en germekemet [Kv; TJk III/3. 229]. *1583:* Ezen keozbe hallek pufogast es Sirny laigatny kezde a' Zilagi Janos felesege hog le taglanak [Kv; TJk IV/1. 194 Kowach Ianos vall.]. *1593:* ez Alperesek chelekettěk ezt ... zant zandekkal, egy Jobbagio(m)nak ... egy eókret le vertek taglottak [UszT 12/73]. *1631:* lassad Imreh Uram engemet most le taglotok [Mv; MvLt 290. 233b]. *1742:* Az Jobbágjok közőtt az irtoztato Veszekedés meg vagjon mostis a Groff Teleky Sándor Ur Jobbágji Felső Árpáson az szegény Opra Pistut egészen le taglatták [Árpás F; TKl Váradi Zsigmond Teleki Ádámhoz]. *1751:* Vándorék ... Mindenekkel ok nélkül is ellenkeznek ... akárkit meg támadnak le tagolnak [Kisáros KK; IB. Fr. Sz. Királyi (60) vall.]. *1765:* Meg ál-

lották uttyát eczakanak idejen a' Város piaczán, s ugy verték taglatták le az földre [Torda; TJkT V. 277]. *1796:* Varga Jantsit ... a Czigányok ... le taglották a' Földre [Mocs K; Eszt-Mk].

Ha. *1573:* leh taglany [Kv; TJk III/3. 203]. *1583:* le tagla. le taglal [Kv; TJk IV/1. 183, 674]. *1585:* le taglotta [Kv; i.h. 170]. *1751:* le taglának [Balástelke KK; IB. Mich. Rempler (60) jb vall.]. *1767:* le taglatták volna [Betlensztmiklós KK; BK. Demeter Ersok (32) vall.]. *1792:* le taglák [NyénHsz; HSzjP]. *1796:* le Tagolták [Mocs K; Eszt-Mk].

létai a M.léta (TA) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Léta/Litenii de Sus; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Léta: Létáról való; din Léta; Létaer. *1586:* Az Lethy Zolga Byrotol Az Menyest (!) hogy ky valtottam fyzettem Nekye f. — d. 12 [Kv; Szám. 3/XXVIII. 5]. *1589:* Tyltatúk az Letaj Ispant az Lezkö (!) es Karachyon Patakj Erdeoteol Az Tylalmaert atta(m) f. — d. 12 [Kv; i.h. 4/XII. 14].

Szn. *1817:* Litai Lajos [Györgyfva K; RAk 95]. *1878:* Léti Kata [M.bikal K; RAk 340].

Szk: ~ *deszka. 1585:* veottem Az Silipnek 12 Letay dezkat egjet veottem p(er) d. 15 tezen f 1 d 80 [Kv; Szám. 3/XXI. 4].

letakarít 1. (termést) begyűjt/takarít; a strînge/aduna (recolta); einernten/sammeln/tragen. *1752:* a' termesit[a] esztendönkent 3,4 nap le takaritottak [Backamadaras MT; Told. 37/44. — [a]A szölőnek.]. *1799 k.:* Vét az Ekla minden fordulora ösz Buzát 6 ~ hat Wékát mellyet maga[a] tartozik le takaritani [M.bikal K; RAk I. 2. — [a]A kántor]. *1851:* Mind a' tavaszi, mind az őszi bár mily nemű kalászos, és csős terményeket tartozik Máthé György jó időben le takaritani ... a' tulajdonos Úr asszonynak [A.esküllő K; RLt O. 4]. *1852:* kötelesek ... minden rendes mivelését[a] meg adva becsületesen le takaritani [Ne; DobLev. V/1345. — [a]A törökbúzaföldeknek].

2. (fát kivágva) behord; (a doborî şi) a căra acasă; (Holz) fällend einfahren. *1830:* meghatároztatott ... a mai naptól fogva öt napok alatt minden ember maga fáját úgy letakaritsa, hogy az öt nap betelésével, ha mindjárt fája ott maradna is, marad a communitásnak [Árkos Hsz; RSzF 114].

3. vmit letisztít; a curăţa de ceva; abputzen/säubern. *1823–1830:* balhákkal úgy megtöltünk, hogy Margitán új változót kellett venni, magunkat kibalhászni, s gazat letakarítván, ahelyett 8 xron két porció szénát vettem [FogE 268].

4. *urát ~ja* kb. urát lefekteti; a culca soţul; ihren Mann zu Bette bringen/schlafen legen. *1572:* Anna Samuel[a] felesege ... vallia ... Egy estwe volt hogi Az hazban vrat leh takaritota volna, hogi ky tekintet volna az Ablakon latta hogi egy zeold Swbas Ember az dienes deak hazatwl eleh vgrot [Kv; TJk III/3. 39. — [a]Csak így!].

letakarítás (termés) begyűjtés; recoltare; Einernten. *1767:* Zabot ... vetettek volt mint égj 40 Vékát ... a' le takaritására 's hordására emlékezem hogj felesen volt [Kőród KK; Ks 19/I. 6]. *1847:* Nyoltz Eveken keresztül minden Éven 20 Holdnak le takarittására Pálinkára fö-zelékre minden holdra fel véve egy egy forintott in Sum-(m)a tészen 160 Rns [F.szentmihályfva TA; Bosla]. *1854:* mivel valamind az ösz ugy a Tavasz határ béli Földek is jelenleg be vagynak a Nénem aszszony számára vetve a le takaritás bizonyoson sokba fog kerülni, jo részen a fen irt summából a takaritásra meg hagyni [Uzon Hsz; Kp 394 Kispál György özv. Kispál Lászlónéhoz].

letakaríttat 1. eltakaríttat; a dispune/face să fie curăţat; fort/wegräumen/schaffen lassen. *1758:* Ezen kö Tornácz ... fedél nélkül Lévén ... Számtarto Ur(am) ... visgáltassa valamenyiszer esső vagy ho fuvatag lészen à Vizet havat le takaritassa [Déva; Ks 76. IX. 8].

2. (termést) begyűjtet; a dispune să fie strîns (recolta); einernten/bringen lassen. *1791:* ezt[a] is hasanló keppen Kozma Ferentz Ur maga számára takaritatta le, s hordatatta el [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/9. — [a]A földet]. *1801:* Vagyon ... egy 16. vékás föld, mellyet az Eklésia meg-ugarol, meg-kever, és bé-veti; a' Pap le takaritattya, s bé-hordattya [Gyeke K; SzConscr.].

letakaríttatás leszedetés/tisztíttatás; curăţare, curăţat; Weg/Fortschaffen. *1823:* A Fáji Hernyok le takarittatása [Dés; DLt].

letakaríttathat behordattathat/szállíttathat; a putea căra; einbefördern/tragen lassen können. *1825:* kőtőlős lészen Tit Bornemisza Adám Ur a ki váltani valo Szándekát ... jo korán ... meg jelenteni, hogy ha fája lenne rajta[a] onnat el adhassa, vagy maga Szánon le takaritothassa [Nagylak AF; DobLev. V/1102. — [a]A zálogba adott erdőn].

letakarodik 1. (víz) lehúzódik/apad; a se retrage; sich zurückziehen/verlaufen. *1772:* az I. Groffné Malma Gáttja vágattassék el, s álljon ugj ... mig a' Viz le takarodik [Kük.; JHb LXVIII/131] | a' Viznek árja miatt a' Király falvi Gát el szakadott, s leg ottan innen a' Viz szépen le takaradott [Ádámos KK; i.h. 311].

2. elvonul; a pleca/a se duce (în coloană de marş); fort/weg/abziehen. *1664:* hogy alli passa Bestercze allat valla az sok poganysagal mi fellakyak falustul az olla budaki havasra futottunk vala ... Egy het mulva fel üttenek reank az havasra az Törökök ... Annak utana le Takarodvan az hovasrul az poganjsagh, fel haytak azon ... fü Emberek mines lovait es marhait [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4 Kis Petter (35) jb vall.]. *1667 u.:* mind le takarotak Szakmar fele, a talpasok is [Kozárvár SzD; GramTr XVIII. 644 Deesi Ferenc Béldi Pálhoz]. *1696:* Itt ... mondani semmi kárt nem vallattunk volna, a' menyi had ezen le takarodott eddig [Balázsfva AF; BK. Veniczei Sándor Bethlen Gergelyhez].

3. visszahúzódik; a se retrage; sich zurückziehen | nyugovóra tér; a se duce la culcare; zur Ruhe gehen. *1653:* én szélül letakarodám, mert igen fáradt voltam [ETA I, 131 NSz]. *1759:* az midőn le akartunk volna takaradni jobbanis ell álmosodván az Gyermek, azon szájocskája nyelve reszketése erősebben réá jőtt [M.csesztve AF; Ks Mikes Antal lev.]. *1772:* Banyai Györgyné égy ... katonának szállására menvén, még azt sem varta hogy mind le takarodgyanak, szemek láttára a Gazdák-(na)k paráználkodtanak [Dés; DLt 321. 47 Andreas Ispány (46) ns vall.].

letakarodó elvonuló; care se duce în coloană de marş; abziehend/marschierend. *1791:* időnk a téli takarodasra jo jár, tsak a le takarodo militiaval vagyunk (így!) sok bajunk [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

letámaszt nekitámaszt; a rezema de ceva; an etw. (an)lehnen. *1585:* Sophia Piros ferenczne vallia, Az en fiam ott Iaczik volt es a' zekerczet tamaztotta volt le a' fal melle [Kv; TJk IV/1. 492].

letapod 1. letapos; a călca; niedertreten. *1657:* Barcsai Ákos ... ijedtében futamló-felett vett vala, melylyel ... micsoda rémülést tett vala minden Városokon és várakban, annyira, hogy egymást tapodták le az emberek a várakba való futásban egynéhány úttal [ETA I. 162 NSz]. *1771:* a tilalmas pásztor Nagy Janos beszéllette, egyszer ... a' Bika ötet meg is támadta ugyannyira hogy ha meg nem ütötte volna egyszer jol az orrát le tapodta volna ötet [Mája MT; BetLt 7 Nagy Mihály (32) vall.]. *1806:* a Bival egy aszszont letapodott [Dés; KMN 322]. *1823-1830:* csak egy helyt volt váltóház ... és ott olyan nagy tódulása volt a népnek, hogy egymást letapodták [FogE 257]. *1824:* Kis János Ur ... Kaszásomat Lovával le akarván tapodni rettenetes szidalmak közt Rétemből ki kergette [Fog.; Konst.].

2. összetapos; a călca (în picioare); zer/zusammentreten. *1745:* a Marhák ... a Paţakra innen valo Rétséges helyet is ... meg gázolták s le tapodták [Koronka MT; Told. 14/15]. *1794:* a füzfát ki döjtőgetik, ki tekerik, a martját penig le tapodják [Kv; Pk 3]. *1812:* Petrutz Beoka és az Joszov Berkinye felesege ... az Zdreila szénájánal öszve ... kerültek; mely miatt az tzarkot le tapodván Zdreilla szénáját a marhák el gazlották [Petrilla H; JF 36 Prot. 27].

3. letipor; a tăvăli; mit Füßen treten. *1640:* Kolczar Mihalyne monda neki ... te ütötted s tapottad le az Rab Pasztort [GyK. Elizabetha Toth cons. prov. Thomae Cziatlos (25) jb vall.]. *1768:* Tudgyaé a Tanu ... Hogy ... Vonu Tominyi nevezetü Sellért ki ütette, verte ? és a Földre le tapadván életének veszedelmével ... gyilkos képpen fojtogatta ? [Dob; Born. XL. 81 vk].

4. *átv* megtapos; a călca/desconsidera; niedertreten. *1710 k.:* Még a népnek elei, tudósai és igazgatói is kitörték a jármát Felségednek és a tőled reájok bizott igazságot és törvényt magok letapodák az utcán a földre és a pad alá veték [Blm. 1042].

letapodás 1. összetaposás; călcare în picioare; Niederstampfen. *1821:* joszágán járkálván által a kert letapodása mián kárt is vallott [Etfva Hsz; HSzjP].

2. *átv* letiprás; călcare în picioare, desconsiderare; Niedertreten. *1672:* az emberek már úgy elfajultak, hogy az Isten dicsőségének letapodásárul való szókat hallani is neheztelik [TML VI. 47 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. — L. még TML VI, 143.

letapodott letaposott; călcat (în picioare); niedergetreten. *1849:* Kováts Moses ur ugy nyilatkozott, hogy ha a Tanuk az általa le tapodott Tollo ösvenyen álittandgyák meg a Borozdát igenis el fogadgya [Szu; Borb. II Simó Pál várm. jegyző nyil.].

letapodtat 1. letapostat; a face să fie călcat în picioare; niedertreten lassen. *1722:* az leanykám ... egy kis Tüzet hozván ... Pap Péter fia, Vónka ... egj loval, le tapodtatta az földre ott bottal meg Verte [Kecset SzD; TL. Prov. Marosán Lup (50) vall.]. *1744:* (A legényt) Posta Mester Urammal közb(en) veszik, hogy le tapottassák a' lóval [Szentandrás H; Ks 101]. *1813:* meg haragudván Lo háton lévén le akara tapottatni [Killyen Hsz; MvRKLev.].

2. összetapostat/tiportat; a face să fie tăvălit/călcat; zer/zusammentreten lassen. *1704:* Azért a búzájukhoz ne bízzanak, mert sehol Szeben körül a vetést bé nem aratják sehol, mert letapodtatják s lekaszáltatják mind a cseppig [WIN I, 125]. *1746:* Paska Gavrilla ... az ezen földen termet Szénát ... el égette, mind pedig a kendert le tapodtatta [Balázsháza Sz; WH].

letart 1. lefelé nyúlik/rúg; a se întinde înspre jos; nach unten reichen/führen. *1725:* erdö vagjon ... mely ... a' tsúp iranya alól le tart egyenesenn észak felé [Ménes MT; BK].

2. visszatart; a reţine; zurückbehalten. *1700:* Aknaj[a] Gergely Deak Ur(am). — Protestāl ... eő kme(n) ezt potentiat hogy penzet le tartottak [Dés; Jk 305. — [a]Désaknai].

letartóztat 1. a aresta; verhaften. *1840:* Más nap a' huszast meg esmérték hogy hamis, és Jánossy Fö Hadnagy Urnak kezébe adatván, a' Házamat fel motoztatta s engemet le tartoztatott [KLev. Szász István (30) szabad székely vall.]. *1847:* Azon asszonyt, ki magát Varga Katának nevezi ... le is tartóztattuk s Nagyenyedre bévittük [VKp 210]. — L. még VKp 67, 109, 120, 160, 164, 225, 276.

2. visszatart; a reţine; zurückbehalten. *1849:* á t. Rendörséghez bé adott jegyzékben foglaltakat is mint miket maga Kelemen Beni önfejüleg tartoztatott le, mint sajátaimat kiadatni ... kérem [Kv; Végr. 56–7]. *1875:* (A) gondnok ... szüretkor a B. Hunyadon adós által mivelt szőlőből az őt illető részből a tartozás menynyiségéig mustot tartoztasson le [M.bikal K; RAk 315].

3. lefoglal; a sechestra; beschlagnahmen. *1843:* az el lopott fátt falu szerében kerestük és meg is találtuk ... és mind két helyen Meg talált fákatt Törvényesen le is Tartoztatok [Selye MT; DE 4]. *1844:* (A) fákot éppen általom mint Falus Biro képesse által ifj. Deák János ő kelme Törvényesen leis tartoztatta [uo.; i.h.].

letartóztatás arestare; Verhaftung. *1843:* Mindezeknél fogva én, alolírt alispány, szükségesnek láttam az emlitett Varga Katalin letartoztatása iránt célszerű rendeléseket tenni [VKp 121 Fosztó Menyhárt alispán aláirásával]. *1847:* Varga Katalin letartoztatása és elfogatása aránt a nemes vármegyétől hozzánk Bucsumba[a] két versen is jött rendelés [VKp 273. — [a]AF]. — L. még VKp 221, 256.

letartóztatik a fi arestat; verhaftet werden. *1847:* Azon asszonyt, aki magát Varga Katalinnak nevezte, s aki ... letartóztatott esmértem [VKp 257]. — L. még VKp 206, 213, 240.

letartóztatott arestat; verhaftet. *1840:* Szembesíttetik le tartoztatott Molnár Tamás ... Biró Ferentzné Kováts Katalinnal [Szu; KLev.]. *1844:* (A) több rendbéli gaztetteiért le tartoztatott ... Déési születésű Szakmári Ferentzet illető irományokat hivatalosan küldjük[a] [Usz; DLt 1441. — [a]A dési városi tanácsnak]. *1847:* meghagyatik, hogy arra maga felelete terhe alatt szorosan ügyeltessen föl, nehogy a ... kamarai szolgáló embereket engedetlenségre lázasztó s ... letartóztatott Varga Katalin ... megszökhessen [VKp 152]. — L. még VKp 179.

letáskásodik meglazul; a se scoroji; sich (auf)lockern, locker werden. *1752:* az Udvarhaz ... dirib darab egerfa baranakbol épült ... négy jo tagas Házok, mellyek jo tapaszasok és meszesek, meg is voltak vakalva, de mind le táskásodott a tapasz és vakalas ... mind le hull a Falakrol [Pókafva AF; JHb XXV/73].

letaszigál 1. letaszítgat; a împinge jos (de undeva); her/hinabstoßen. *1744:* a' Magyar Papot, aki magánakis Papja ő kglmének a' Templomból ki jövén, le taszigálta, orránál fogva jött le [WassLt P. Balog de Zilaj (47) ns vall.]. *1794:* Barátosi Josef vram le taszigálván az oldalon, egy máson fetrengettek a hóba [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt]. *1812:* a Groff ... a kerek gráditson megálván onnan a mint beszélték Grantzki letaszigálta [Héderfája KK; IB. nemes Jánosi Ersebeth Takáts Ioseffné (28) gr. Bethlen Sámuel tisztnéje vall.].

2. *le s feltaszigál* a împinge jos şi sus; herunter/hinaufschieben. *1823–1830:* megnéztük a Dampf vagy Feuer Maschinet, ahol tűzzel hajtják ki a bányából a vizet, azaz tűz által megmelegitvén a vizet, annak párája mozgatja a vectiseket, ezek a csőbe járó embolusokat le s fel taszigálván, ezek kihúzzák a vizet [FogE 207–8].

letaszít 1. lelök; a împinge/da jos; her/hinabstoßen. *1603:* hallam azt hogy ereossen zidgia vala ..., de minthogy az arut le tazitottak vala a femreol, en azt zedegettem fel, s ne(m) anniera vigiazhattam ra [Kv; TJk VI/1. 675]. *1630:* erre az szora Zalaj Gieórgy Arczul czapa janos Mestert Janos mester letaszita az zekröl [Mv; MvLt 290. 205a]. *1630 k.:* egj louat megh niergele s fel üle rea s ... le taszitak rola [Mv; i.h. 45b]. *1800:* az magas gráditsrol nyakra főre le taszitották [Dés; DLt]. *1831:* a vizes edényt a fejemről le taszitatta [Torda; TLt sztlan]. *1840:* Batoriné ... részegecske volt ... rab Kováts Gyurit a pricesről le taszította [Dés; DLt 36/1841 Dósa István Városi szb aláírásával].

2. lenyom; a apăsa în jos; nieder/hin/herabdrücken. *1597:* Bota Jstwanne Borbara ... wallia ... tapazta sardine az leanka feiet, monda igi tazita le az vrad az maiorba [Kv; TJk VI/1. 95]. *1689:* Doceallya Actioja szerent Csusz Tamas, Kovacz Peterne ellen, hogy rea tamadot le taszittotta a földre [Kovászna Hsz; HSzjP]. *1783:* Rosia nevü oldalbul Csürét mellyben szénaja is volt le taszitottak és szélel hánták [Grohot H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1833 k.:* Férjem ... Annyira ... meg reszegittette magát ..., hogy ... belém akadott, Kötelet vett elé 's hozzám kezdet verni vélle; az Ágyba le taszitott [Szu; Borb. II].

3. letol; a împinge în jos; her/hinabschieben. *1835:* egy kisség menedékes heljen magok taszitották le[a] [Zsibó Sz; WLt. — [a]A szekeret].

4. leránt; a trage jos; herunterreißen. *1598:* kezkeneomet le tazita hajamot megh foga, migh akara addigh vert [UszT 13/27].

letaszítás lelökés; împingere (de pe ceva); Her/Hinabstoßen. *1812:* Grantzki a Grofot a magoss kerek gráditson megfogván letaszitotta, melly letaszittásbol és levetésböl a' Groff nagy űtéseket kapott [Héderfája KK; IB. Varga György (29) grófi kocsis vall.].

letaszító-zár reteszfajta; un fel de încuietoare/zăvor; Art Riegel. *1813:* egy két felé nyiló ... fenyő fa Deszka ajtó ... jó borított frantzia zárjával, és kultsával s le és fel taszitto zárjával [Koronka MT; Told. 18].

letaszíttatás lenyomás/tolás; împingerea în jos; Her/Hinabdrücken/schieben. *1783:* Rosia nevü hellyen volt Csürét ... Jánk Pétru nevü Dsudgyánknak szélel hánták rontották ... én is annuáltam és ... le taszitatását approbaltam [Grohot H; Ks 113 Vegyes ir.].

leteendő I. *mn* szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *eskü* jurămînt care urmează să fie depus; abzulegender Eid/Schwur. *1826 u.:* A kalandos-apa részéről leteendő eskü mintája[a] [Kv; EM XI. 378. — [a]Köv. az esküminta szöv.] ✱ ~ *hit* 'ua.; idem'. *1662:* (A fej.) ország kezébe bocsátani tartozott volna[a], de azt soha nem cselekedte, hanem azokat mind magának megtartotta, reájok irogatván, leteendő hitekről megellenzvén, szorosan magához kapcsolni igyekezte volna [SKr 402. — [a]A végvárakat]. *1807/1808:* az Esketésben citált 4dik Fatens le téjendő Hűte után is maga környül állásos Vallomását helybe hadgya [Asz; Borb. II].

II. *fn tbsz* letenni kötelezett dolgok; ceea ce trebuie depus; Abzulegende/(Sachen). *1810:* Melly ki nyilatkoztattását Gubernátor G. Bánffy György Ur ő Excellentiajának ... meg értvén részeket ... az Zállog summának, és letéendőknek le tétele mellett meg ereszteni igértűk [Kv; Ks 89]. *1830:* mivel Jövendőbe Ugar alá jönnek[a] mig a gyakran tisztelt Ur Aszszony két Esztendei termést azokrol el nem vészen addig ki ne válthassák, meg lévén pedig az köteles légyén a le téendöknek le tétele mellett mint Zállogot viszszá ereszteni, birtokából a tulajdonosoknak [Szentbenedek AF; DobLev. V/1159. 1b–2a. — [a]A zálogba vett földek].

letehet 1. ráhelyezhet; a putea pune (ceva pe ceva); d(a)rauflegen können. *1570:* Eok Lattak hogy Annyera verte volt hogj ... az wyat Leh Nem Tehette az Testen hwl ep volt volna [Kv; TJk III/2. 110].

2. *átv is* lerakhat; a putea depune; nieder/hinsetzen können. *1592:* Coloswarat nem volt zabad, hogi az masnak Jaro es adatot dezma bort, ide be hozhassa es le tehesse [Kv; DiósyInd. 57]. *1720:* mihent annyira való állapatban lészek hogy ... kovés joszágocskámat ... pinzé tészem ... talám Isten reá Segit hogj ... én is azon nagj terhet magamrol le tehetem [Borosbocsárd AF; Ks 95 R. Boér Sámuel lev.]. *1740:* Senki ... Hadnagj vagj Borbirak atyánkfiai hirek nélkül, a' Szekérröl se tehesse le borait [Dés; Jk 539b]. *1761:* a Kolosvári Fazekasoknak ... Privilegiumok extalvan arrol hogj idegenek a' magok meg maradott edényeket fine conservationis itten le ne tehessék [Kv; PolgK 58].

Szk: *specifikációba ~. 1717:* jollehet ez mostani Conjunctura alatt valo terheinket, volta képpen valo specificatioba sém tehettjűk le, mind az által ... terheink könnjebbítésiért alázatoson remonstralni ez szerént kévánjuk Ngtok(na)k [INyR Cssz, Gysz és Ksz panasza].

3. elmozdíthat/bocsáthat; a putea destitui; jn seines Amtes entheben/aus dem Dienste entlassen können. *1619:* azmikor jóakaratjokból királyokká akarták valamelliket választani, szabądok voltak véle, s ha le akarták is tenni letehették [BTN[2] 365]. *1635:* (A csizmadiák) mi eleottwnk panaszolkottanak ..., hogy az eo legenyeknek teob wolna fizetesek, hogy sem az vargake ... magok az okay ... az mint hogy fel veottek mikor teczet, szinte ugy le tehetik ha nem teczik [Kv; KvLt Céhir. I. 15]. *1669:* nem oly hivatal volt, kit bócsületem s kötelességem sérelme nélkül, gyűlés nélkül tehettem volna le [TML IV, 414 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

4. *vkinek dolgát ~i* vki dolgától megszabadulhat; a se putea descotorosi/scăpa de problemele cuiva; js Sache loswerden können. *1679:* Nagyságod ugyan méltóságos kezeirűl szegényeknek dolgát leteheti [TML VIII, 452 Teleki Mihály a fej-hez].

5. tisztségről lemondhat, hivataltól megválhat; a putea demisiona; (Amt) niederlegen können. *1702:* a Dékány peniglen a Dekánysagot addig le ne tehesse valamig a Dékány Pohárt meg nem adgja és másra nem köszöni [Dés; Jk]. *1749:* ha meg unna le tehetné az viczé Ispánysagótt [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.].

Szk: *a tisztet ~i. 1567:* az folnagy ... az tiztet addig le ne tehesse, migh nem az Gereb elewt, Tanach elewt es az 40. ember elewt az Warosnak minden Jöuedelmeröl zamot tartozek adny es az vthan tehesse le a tyztet [Vizakna AF; TT 1881. 189].

6. kifizethet; a putea achita/plăti; auszahlen können. *1563/1569:* my megy atthattyok es le tehettyök az harmyncz kett foryntoth [Mészkő TA; Told. 27]. *1663:* ő kegyelmek mind adig birhasak migh az ükegjelmek pinsit hasonlo penzűl le nem teszem ... holot penig az ükegyelmek pinzit le tehétém ü kegyelmekis tartozanak fől venj es az erdöt pőr patvar nélkűl visza ereszteni [Tompaháza AF; RLt 1]. *1682:* Veres Borbara indebita(n) maradva(n) ugymint tizenharmad fél forinto(n) az J ellen és az maradsagot le nem tehetven arestaltatot volna [SzJk 171]. *1816:* K. Fejérvári Kir. Posta Mester F. Gy. Fogarasi Samuel Ur ... a meg kivántato summát sem meg nem ígérhette, annyival inkább le nem tehette [Nagylak AF; DobLev. V/998].

Szk: *becsűjét ~i. 1585:* az épwlet az Kj rayta wagio(n) meg beóchywltessek, es ... az arrat balasnak ha hol ha az beóchywiet le nem teheti gyeorgfi pal gyeorgfi balas az eó nekj iutot epuletet ónnat zabado(n) Kj hordhassa [Gagy U; UszT] ✱ *summát ~. 1639:* Rakosi Ferencz ... ha le nem Tehetne az summát ... exsequaltathassa az Ezer forintot Var falvi - Ersebet Aszoni [Csombord AF; KCsl 148].

7. írásba tehet/lefektethet; a putea da în scris; schriftlich niederlegen können. *1677:* egyébaránt is sok dolgok lévén fen ez mostani dolgokban, melyeket papirosra le nem tehetek [TML VII, 523 a fej. Teleki Mihályhoz].

leteker 1. lefacsar; a desface; abbrechen. *1637:* Monta aztis Szabo Pal hogj le tekertek oda ala az kerterczöl az lakatot [Mv; MvLt 291. 120a]. *1688:* az eö Felsege Vitézi ... kapuimnak Deszkáit leszedték el égették, azokon lévö Záromat le tekerték s el vetették [Kv; UtI].

2. kifacsar/tép; a smulge; ausreißen. *1807:* erdeiben Szölö gyepüiben minémü károkat tettenek fel nyesett fiatalait vágták le tekervén pusztitották ...? [DLev. 3. XXXV/13].

létel 1. lét, létezés; existenţă; Sein, Dasein. *1583/XVII. sz. eleje:* Senki keözzulunk a' Ceh titkat ki ne uigie ... hogiha ... masut ky hintegeti az Ceh nelkul ualo leteleuel buntessek [Kv; MészCLev.]. *1587:* kiuaniük ... hog az portusson sonknak sokaig valo leteleben karunk ne keöuetkezek [GyK. A dési cellérek végezése Gyulafi Lászlóval]. *1629:* én alkuttatam megh Giarfas Pal es Janko Boldisar Uramekal Rethi István Deak Uramot, nemű nemw Fejer Var megiebeli jozagbol mely jozagnak hul valo letele azok keőzeől valo Compositionalis levelekbeol ki teczik [Msz; Borb. I]. *1665:* Tovabba mesterremeknek collatiojat ... az mostanj sok féle ideghen nepek(ne)k itt varosunkb(an) letelek miatt ... rendelték eo Kegk Ebédnek idejére [Kv; ŐCJk]. *1710 k.:* ó te bolond ember ... a magad lételedet tagadod, amikor a lelked lételét és halhatatlanságát tagadod; szállj magadba [BÖn. 434]. *1713:* Mind a két félnek bé adot Relatoria-(i)bol vilagossan kijö Széki Tamásné Toth Lőrincz Ersoknak rut, feslet erkölcse ... masokkal egj hazban különösön valo létele s még egj ágjban valo fekuveseis [Kv; TJk XV/1. 102]. *1752:* ő Excellentiája Réttye körűl igen hitvány Kert volt most az öszszel Sarju lételekor [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29]. *1798/1799:* azon Privilegialis Levélnek ... kezeknél lételét, mind az Al-Peres Báró Ur, mind Néhai Thoroczkai Gáspár Ur meg-esmértek [Torockó; TLev. 5/16. 420].

Szk: *~ét veszi(vhonnan). 1849:* Lelkemet a Teremtőnek, testemet pedig a föld gyomrának, a honnét lételét vette egész hodulattal vissza ajállam [Kv; Végr. Tamás Bogdán végr.] ✱ *maga ~e. 1710 k.:* hogy lehetne ... a teremtett állatnak, valami jóságot tulajdonítani maga létele előtt [BÖn. 455] ✱ *magával ~. 1657:* Midőn azért az szükséghez képest már elég magammal lételemet tapasztaltam volna, nagy sivalkodással az városnak rohanván, lővén erősen [KemÖn. 196] ✱ *szemben ~(e)* találkozás. *1667:* Mit értsen Nagyságod az ő nagyságával való tisztességes úton-módon való szemben lételen, világosabban kivánnám érteni ... hitesse el ő nagyságával, hogy ... mostani szembenlétemben is ... ő nagyságát, illető dolgokrúl is lettenek volna szavaim [TML IV, 188 Teleki Mihály Wesselényi Pálhoz]. *1670:* mindazáltal minden dolgokat hagytunk Kegyelmeddel való szemben lételre [TML V, 87 a fej. Teleki Mihályhoz] ✱ *vmiben ~e. 1663:* Látván azért már gyanuságban lételünket ... azon leszek én, ettül az én kapitányságomtúl megválljam [TML II, 556 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz]. *1678:* Örömmel értem szeremessivel együtt jó egészségben való lételét ... tiszta szivből kivánom [TML VIII, 69 Kapi György Teleki Mihályhoz].

2. vhol tartózkodás; şederea cuiva într-un anumit loc; Aufenthalt. *1657:* Ezen Bécsben lételemben egy vendégséggel meg is tréfálódtam vala [KemÖn. 116]. *1677:* Mikor lehetett az, hogy Kegyelmed udvarnál való lételit nem is tudta volna az mi kegyelmes urunk? [TML VII, 336 Teleki Mihály Lázár Istvánhoz].

Szk: *hadban ~e. 1595:* Az bizonságh vallasa vtan mégh Itili az teóruenj hogy ha lehet haladekia az Jnek, az otalom hadba letele miattis [UszT 10/59] ✱ *ide alá ~e. 1672:* Úgy is írják nekem, de nem bizonyos, hogy az lejött németeknek nem lehetne sokáig való ide alá lételek [TML VI, 389 Telekei Mihály a fej-hez] ✱ *itt benn ~e. 1660:* én is tegnap meghallván Kegyelmed itt benn lételét, mindjárt irtam Kegyelmednek [TML I, 575 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. *1666:* Barkóczi Sándor ... Tavaly ittben létele után való kimeneteliben sok hazugságokat vitt ki [TML III, 555 Teleki Mihály Teleki Jánosnéhoz] ✱ *itthon ~e. 1662:* tudván ... Katona Mihály uramnak itthon nem lételét [TML II, 403 ua. Lónyai Annához] ✱ *itt való ~e. 1563:* Im ertem az myth Irth keg:tek az Barbely felöly, Azerth ith Semmy karth ne(m) wallonak, es Karokra sem lezen, az ith walo letelek [BesztLt 42 Tomas Daczo Casp. Szwchy beszt-i bíróhoz] ✱ *kinn való ~e. 1671:* Bizony dolog, Uram, már egy kevés ideig, már még ezek az németeknek kinn való lételek elválik, mit akarjanak valóban [TML V, 599 Katona Mihály Teleki Mihályhoz]. *1678:* ő nagára s minnyájunkra ... is jobb az én itt kin való lételem [TML VIII, 61 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz] ✱ *ott fenn ~e. 1663:* Nagyságodnak még az elmúlt esztendőben ott fenn lételemkor vettem vala egy kis gyűrőt [TML II, 478 Teleki Mihály Bornemisza Anna fejedelemasszonyhoz] ✱ *útban ~e. 1662:* bizonyos magyar katonaságot ... nagy számmal rájok gyűjtötték vala, kiknek útbanlételek a mieinknek, hogy résen lett volna fülök, idején hírekkel lévén, felülének [SKr 216]. — Vö. az *ittlétel, jelenlétel, nemlétel* cimszókkal.

3. vminek volta; existenţa unui lucru; Sein, Wesen einer Sache. *1662:* Melly törvénytelenségeket noha a keresztyén fejedelmek megzabolázni igyekeztenek, de a megirt sokféle rendek- s a városoknak bizonyos jó rendben nem létele ... okozván mindazokat, kevés foganatja vala [SKr 420]. *1738:* tsak ennyib(en) látatik vétekis hogy minekutánna vötte eszéb(e) a ... Tulok(na)k, nem Tordai, hanem idegen helyről valo lételit, mindgyárt kell vala Hadnagy Vr(am)nak híre tenni avagy oda hajtani [Torda; TJkT I. 175]. *1841:* bébizonyittatva találtatván a' Zálag Summa misége, és mennyisége, — az a' 30 vonás forintoknak, 's a' lehető Melioratiok és deterioratiok feltudasok melleti lételével ezennel a' Fel peresnek ki itéltetik [T; NylrK XII, 309 hiv].

4. kb. meglét; existenţă; Vorhandensein. *1657:* az ellenség ... véli vala derék erőnek lételét és ottan megtartózik és fordul vala az üzésből [KemÖn. 203-4]. *1797/1799:* a' Biró elött, azon Keresett Privilegialis Levélnek Kezénél és a Familia[a] Archivumában való lételét ... tagadja [Torockó; TLev. 5/16. 413. — [a]A Thoroczkay család].

5. állapot; stare; Zustand. **Szk:** *sebben ~. 1662:* félelmesnek állíttathatnék, a vezértül a fejdelem[a] sebben létele megértetvén ... nyomába jöni és Váradot rászállani ne kezdené [SKr 554. — [a]II. Rákóczi György].

6. *vmivé ~* vmivé levés/válás; devenire; (zu etw.) Werden. *1548:* Akkoron es Meg Mondam hogy ha kezesek nem Lennenek Jrtek en senkith erowel Az kezesse literre Nem haythatok [Sajókeresztúr SzD; BesztLt 20 Nagy Thamas Zwchy Vince beszt-i bíróhoz]. *1565:* k.tek Emberytól oly zowak estenek tegnap Kis Demeteribe[a], hogy az en Vram jozagath k.tek Embery tyzzel fenegette wolna es porra leteluel [Sajó SzD; i.h. 24 Horwath Lúkach sajói tt lev. — [a]BN]. *1662:* a test lélek nélkül csak földet, rothadást, porrá lételt lévén várandó és kivánandó ... nagy solennis pompával temettetett vala[a] ugyan a fejérvári belsővárosbéli öregebb egyházba [SKr 305. — [a]I. Rákóczi György]. *1704:* ma tötték arestom alá Vay Lászlóné és Teleki Mihályné asszonyomékat is az uroknak kuruccá való lételekért [WIN I, 64]. *1844:* Fel Enyedi zsellér Opriska Marián Jobbággyá leteléröl szollo kötelezvény 1763 [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249].

letelendő eltelendő/múlandó; care se scurge; ver/ablaufend. *1828:* Dési Hoszszu István Urnak a Malaton[a] lévő ... Házát ... vettem Taxara az ezen follyo Esztendő béli Aprilis 24-ketől fogva következendő 1829 ben Estendő Aprilis 24.ikeig letelendő Esztendőre 30 ... Válto Rforint kész Pinnben (!) ... Pétsy Sigmond m pr [Dés; Törzs. Dési taxalisták. — [a]Városrész].

letelepedik 1. a se stabili; (an)siedeln, sich niederlassen. *1597:* amykor oda zallot reclamalni kellet volna akkor de hogy pacifice le hattak telepednj annak az haz helyek zama zerent ... any hatart zakazt a' teorweny akywel annj Zamw ember megh ery [Ipp Sz; Ks].

2. vhol megszáll; a descinde/trage (undeva); irgendwo absteigen. *1653:* Felrakodánk ... a mi kicsidünk volt, és menénk Brassóba egynéhány szekérrel ... és ott béres házat fogada apám és letelepedénk ott | A fejedelem ... bémene a városba ... és egy házhoz letelepedék [ETA I, 73, 107 NSz]. — L. még i.h. 91, 107.

3. leül, elhelyezkedik; a se aşeza, a şedea; sich setzen/niederlassen. *1591:* Zegedi Janosne, Marta azzoni ... vallia ... latam hog' ... aztalt teritenek, az Deakok le telepednek az aztalhoz [Kv; TJk V/1. 83]. *1747:* midőn ... az aranyas vizén kötendő gáton dolgoztattam volna, meg várom az Ik[a], hogy az Tordai emberek ... Déli ebédre le telepedgje(ne)k ... hajgalo kövekkel és tsépekkel minket ... invadaltak [Torda; TJkT III. 162. — [a]Szentmihályfva (TA) lakosai]. *1823–1830:* ezzel ki hiván a' kertbe a' Gyepre le telepedtünk [FogEK 463]. *1831:* ottan meg állapodván le telepedtünk | mind hárma (!) a' Guja mellett le telepedtünk [Dés; DLt 332. 9, 15].

4. kb. letáboroz; a campa; sich ablagern. *1614:* mikor nagy fáradva az csíki határból az moldovai határba futottak, mint fáradt emberek immár nem is tartván sem az ellenségtől, sem székelységtől, letelepedtek volt, nyugudtak, elaludtak[a] [BTN[c] 48. — [a]1599-beli eseményre von.]. *1618:* Mikor az vezér hada nagy fáradva általköltt az havasokon és letelepedett volna, éjjel megütötte őket az reváni pasa az nyugudt haddal [i.h. 125–6]. *1662:* már az hír lecsendesedvén, a tábor is újonnan letelepedett [SKr 257].

letelepít kb. leültet; a pofti pe cineva să ocupe loc; sich setzen/Platz nehmen lassen. *1653:* Sofrát terittete le a Görchi Mehmet bassa tihája a kerevetre és letelepite, és vacsorát hozának s evénk [ETA I, 130 NSz].

letelepíttetett înfiinţat, constituit; angesiedelt/gepflanzt. *1657:* Ajánlván szent kezeidben ... édes hazánkat, nemzetünket, abban letelepíttetett anyaszentegyhá-

zadat [KemIr. 334–5]. *1662:* amelly sok gonosz és veszedelmes dolgok tüzének rakásfái a hazában nagyobb-nagyobb rakásokra neveltettek volna ... a szegény fogyatkozott magyar nemzetnek s abba letelepittetett Isten anyaszentegyházának ... nagy kárával [SKr 528]. — L. még SKr 111.

letelik 1. a expira; (Pfandzeit) reichen/langen. *1590:* ott fen az Irtasban adott ket hold feoldett Bernald Balasnak d. 12 Pignoris titulo valamikor le tehik[a] az d. 12 megh erezze, de addigh migh ekeje bele nem megie(n) [UszT. — [a]Tollvétség *telik* h.].

2. lejár; a se împlini/scurge, a expira; aus/umsein. *1874:* Letelvén a volt kurátor Babos Jozsef törvényes 3 évi szolgálati ideje ujj választás tüzetett ki [Burjánosóbuda K; RAk 19].

letép 1. lerángat; a smulge; herunterzerren. *1591:* Tot Peter vallia ... nagi tusakodasom volt velle, ingemetis mind le tepte rollam, en magamatis ketzer wteot valba [Kv; TJk V/1. 143]. *1688:* Gyolcsat fejirül le teptek [Dés; Jk]. *1775:* az Aszonynak főkötöjét le tépé, húzá, ugj fejin lévö kendeit is le tépé [Szárazpatak Hsz; HSzjP Jos. Csintalan (30) pix vall.]. *1783:* égj alkalmatossággal ... az Anyamat meg támatta, a Gyoltsát az fejiről le tépte [Udvarfva MT; Told. 44/54]. *1800:* Az Alperes az felperest ... hatalmasúl meg támadván meg Czibárolta meg taszigatta fejérol keszkenyöjét letépte [Dés; DLt]. *1802:* Frantz Müller Szattlernek a' Feleségét ... Delucio Janos ... meg ragadta torkon, földre le verte, fö kötöjét Fejéböl, Nyakárol a' keszkenyöt és a gránátokat, ugy az elö ruháját ... le tépvén, azokat el szagatta, és hasogatta [Déva; Ks 115 Vegyes ir.]. *1813:* láttam szemeimmel hogy Dömsödi Gáborné az Exponens Aszszony Bundáját a' Nyakábol le tzibárolta, tépte [Dés; DLt 162. 5].

2. leszakit; a rupe; herunterreißen. *1679:* kialtast teven ... az eszterhajat leteptek [Dés; Jk].

letéphet lekapdoshat; a putea smulge; herunterreißen/zerren können. *1814:* Tavasz felt ... a Bogja teteje le dölt a' Szolgámra, ugy hogy Szinte ada ölte, a' Gazdaszszonyomnak ... Két Leányai ... bajoson téphették le rolla a' Szénát, és Szabadíthatták ki [Dés; Ks 79. 29. 794].

letér lekanyarodik; a se abate; abgehen/biegen. *1725:* mely útról is a' Metalis hely le tér közép útúl (!) ala felé északra [Ménes MT; BK].

letérdepel a îngenuncheа; niederknien. *1599:* Dabo Leorincz ... vallja: Vgy hallotta Korchyolias Jstwantol hogj az legent le terdepelwe talalta felesege laba keozeot [Kv; TJk VI/1. 371]. *1710:* az úr penig buzgóságosan imádkozván[a] ... kijöve az pitvarban. Ott egy szönyeget teritettek vala le, melyet háromszor is megkerülvén, nem akar vala letérdepelni, de Csáky László megriogatá ... nagy nehezen letérdepelék [CsH 121–2. — [a]1674-ben Bánfi Dienest fövételre készitvén]. *1746:* Pakurár Togyer ... fel vonta é puskájának acellyat s le terdepletté, hogy hozzá lőjjen [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir. vk]. *1776:* ã Groffné Ö Nga ... nagy háborodva ... onnan[a] ki jöve, és az öltár eleibe le terdepele [Kóród KK; GyL. G. Vizi (30) kántor vall. — [a]A sekrestyéböl]. *1812:* a Groff engesztelni kivánván mérgességeit[a] letérdeplett és kezét lábát térdét csokolta [Héderfája KK; IB. nemes Jánosi Ersebeth Takáts Joseffné (28) gr. I. Bethlen Sámuel tisztnéjének vall. — [a]A grófnénak]. — L. még RettE 168.

letérdepelt îngenuncheat; niedergekniet. *1763:* (Az 1409-beli harangon) mint egy taller olyan metszésben volt mint valami oltár s két letérdepelt, hosszú köntösű (papi) emberkép [RettE 151].

letérdepeltet a pune să îngenuncheze; niederknien lassen. *1805:* a lector ... be jött és mind engem, mind Károlyt térdepelve talált Kis Mama térdepeltetett le [Dés; KMN 59].

létére birt. szr-os és hr-os fn nu-szerű haszn-ban: substantiv prevăzut cu sufix posesiv şi adverbial cu valoare de postpoziţie; als Hauptwort postpositionsartig mit Personal- und Adverbialendung gebraucht: annak ellenére, hogy vki/vmi az/olyan amilyen; deşi cu toate că cineva/ceva se află în starea respectivă ...; obwohl ... jd/etw. das/so ist, wie einer/es so ist wie ... *1800:* (Az asszony) el öregedet és tehetetlen létire azokott[a] nem praestalhatta [Seprőd MT; BalLev. — [a]A gyepü felállitását]. *1831:* azt vallád, hogy ... Feleséged nagyon terhes létire varandoban volt | tanult kotsis létedre miert nem allattál kotsisnak Uraságak mellé ...? [Dés; DLt 332. 11, 22]. *1839:* Nehány esztendőkig tartám örökképpen kisded korátol olta, most már hajadon Ambrus Rosaliát ... árva özvegy létemre, hogy magam aránt bizodalmasitsam [Dés; DLt 1230].

leterít 1. a întinde/aşterne pe jos; hinbreiten. *1640:* azt látám, hogy egy ruhát leteritettek vala s Kovácsi Jancsi Biro Pálnét erosen gyakja vala [Mv; MvLt 291. 237b]. *1736:* az köpenyeget az füre vagy ... az buglya mellé leteritették [MetTr 361]. *1761:* Sz: Iványi Mária ... leteritvén a szoknyáját rèa fekütt s Kelemen is réá és edgjüt paráználkodtak [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1768:* lohaton a házomba be jöttek, a Bundamot ott le teritvén mind azt tapadták lovakkal [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1776:* Leteritvén a köpenyegit, felültette[a], de nem szólott semmit, hanem egy kevés idö múlva megholt [RettE 369. — [a]A füstben megfulladt asszonyt].

2. szétterít; a întinde/aşterne; ausbreiten. *1680:* Kis konyha ... bemenven talaltunk nagy hosszu asztalokon szaradasra le teritve magyaro hagymat Cub 3//2 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 9].

3. ledönt; a dobori; umstürzen. *1656:* Ezen szinnek ... oldala le deölöfelben vagyon, es ha elejt nem veszik nem sokara az szel lejs derjti[a] | Ezen kapunak melljek fai le deöleölegh leven nem sokara ha eleit nem veszik az szel lejs derjti[b] [Fog.; UF II, 148–9. — [a–b]Valószinüleg olvasási v. sajtóhiba *terjti* h.].

leterített aşternut (pe jos); niedergebreitet. *1710:* atyám ... két kedves agara lévén ... kik mindenkor a maga házában egy leteritett medvebőrön feküdtenek, azok közé fektettek [CsH 128].

leterittet a pune să aşterne (ceva); hinbreiten lassen. *1653:* Sofrát teritette le a Görchi Mehmet basa tihája a kerevetre és letelepite [ETA I, 130 NSz].

letesz 1. *átv is* lehelyez; a pune jos; ab/niederlegen. *1568:* Monda az Borianosne, ted le az ǫz valagadath s wllye (!) Rea [Kv; TJk III/1. 184]. *1570:* Keleme(n) Janos . . . vallia, hogh . . . az Niomott szinte az w hazahoz vizik az kereztet ott tezik le [Oroszfalu SzD; BesztLt 114]. *1574:* Eottwes Lazlo . . . vallia . . . az azzony . . . vicey Ianos hazanal Teotte volt leh egy ladaiat [Kv; TJk III/3. 396]. *1598:* Martinus Coloswarj . . . fassus est . . . Tornaj Thamas penzenek kernek vala helt . . . vgi emlekezem rea hogy Kakas Jstwannal téowek le [Kv; TJk V/1. 253b]. *1633:* mondgia uala . . . az Nagi Szeőcz Istua(n) vra(m) szolgalojanak Annoknak, hogi . . . az partat tegie le bator [Mv; MvLt 290. 136a]. *1698:* az Magazinumban sohultis az Militia sustentatiojára Buza le téve nincsen [UszLt 45 gub.]. *1745:* Horgya Szimu, és János . . . kérék, ne bolondozzék tegye le a puskát [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1823:* Csernátoni Samuel Uram . . . bévitt a Házba le tett a Ládára [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez]. *1849:* a nálla talált és töllem el lopott holmikat biztos helyre tettem le [Kv; Végr. 5].

Szk: *~i a fejét. 1765:* mikor le feküttemis letettem az Fejemet az hegedü szó mind egyre az fülömbe volt [Marosbogát TA; Mk V. V/97] ✱ *egyezséget ~* beleegyezést benyújt/ad. *1739:* meg-kivánom, hogy ő kglmek, in instanti doceállyák a Czéhb(e) való bé-állasokat, és a Czéhn(e)k rendi 's Privilegiuma szerint . . . minden requisitumokat administráltanak, és a Nms Uáros egjgjességét is le tötték [Dés; Jk 292a] ✱ *erősséget ~* bizonyitékot benyújt/ad. *1715/1770 k.:* Melly Dolognak sok időkig terjedő meg-erősittésére ő Ngők Subscriptiojokat és erősségeket le-tötték [Apanagyfalu SzD; SzConscr. 76] ✱ *hivatalt ~* törvénybe hivást/idézést benyújt/ad. *1590 k.:* Matthias Miklos Oroz hegy Barabasi Peter Matthias Andrasne ellen az mit zekre tartott volt Barrabasi Peter az Zek engedelmebul azt le teotte, az elseo hivatalt [Szu; UszT] ✱ *ingó-bingó jókat/jószágot ~. 1653:* tartozzek letenni az arvanak . . . az egyeb ingo bingo jokat [Ilencfva MT; DLev. 1. IIB. 11]. *1697:* valami ingo bingo jószágott teszen le [Dés; DLt] ✱ *kapuszámot ~. 1749:* Gróff Vass Wass (igy!) Urak édes Attya, Nagy Attya . . . a Ravatal alkalmatosságával bizonyos házhellyekért a kapú számot le tévén ugy appropiálták volna magok(na)k [Dob.; WassLt] ✱ *szubszkripciót ~ → erősséget ~* ✱ *vki lábához fejét ~i. 1704:* Felmegyen maga, és az őfelsége lábaihoz letévén fejét, akár életre s akár halálra kész [WIN I, 117] ✱ *vki lábához ügyét ~i. 1710 k.:* a te mennyei . . . itélőszéked eleibe . . . a te lábadhoz . . . teszem le az én egész ügyemet [BIm. 1017].

Sz. *1720:* ha kicsin is örökkös[a], s bizony, ha az dolmányom le teszem sem engedem másnak [Ks 96 Apor Péter lev. — [a]A jószág].

2. lerak; a depune; ent/(ab)laden. *1590:* Ha penig vasas ember vgy Jeone be, hog' . . . Az varas hataraban Jt ben vag' hostatokban le tenne a' vasat, titkon ideghen Arost varwan rea . . . az illien le teót vasakat Biro Vra(m) mind el hordassa vehesse tellies hatalommal [Kv; TanJk I/1. 126-7]. *1595:* megh lata Barabas georgyne, oda mene, s ket keüet el vyn ben(n)e, alab viue s azon buzaba le teüe [UszT 10/109]. *1703:* (Az) élésnek egy részét . . . elhányatták velek az úton, és a többit Désen letévén [Kv; KvE 281 SzF]. *1845:* azt monda néki a taligáján lévő fát tegye le . . . de mégis le tette . . . onnan békeségesen el ment üresen [Moson MT; TSb 35].

3. *~i a fegyvert* a depune armele; Waffen niederlegen. *1659:* Hasszán pasa . . . ki, valamig fővezért heted magával császár neki nem küldi a nagyjában, bizonyosan le nem teszi a fegyvert [TML I, 361 Gabriel Kövér Teleki Mihályhoz]. *1672:* hanem ha feltette Kegyelmed, meg is játszszék, könnyen az fegyvert le ne tegye [TML VI, 315 Székely László ua-hoz]. *1704:* ma hallottuk, hogy Besztercét a kurucoknak feladták, mert a magyar és szász mind letötte a fegyvert [WIN I, 128]. *1710:* Béldi Pál . . . a fejedelemnek alázatoson irván, remonstrálá, hogy . . . kész is letenni a fegyvert [CsH 136. — 1678-ra von. feljegyzés]. — L. még CsH 82; TML III, 470, VI, 380, 405.

4. (ruhát, cipőt) levet/húz; a scoate; ausziehen, ablegen. *1573:* Lattak hogy ky Ment Nyreo Andras felesegestwl Iia Nyla kezebe volt, felseo Rwhaiat leh teotte [Kv; TJk III/3. 77]. *1592:* Debreczeni Janos . . . vallia . . . Lukach . . . czipeliwset le teotte, es egi kapczaba hagott fel az ablakra [Kv; TJk V/1. 197]. *1662:* Szokás világszerte, ember alunni készülvén, dolmányát, szoknyáját letegye [SKr 466]. *1711:* A jobbágyokból álló vitéz kurucok is a régi státusra visszajövének, letévén a forgót és farkasbört, zekében, bocskorban [CsH 457]. *1759:* Annak utána a nemesség is letevé az ezüst gombokat s selyem-készülettel viselték[a] ők is [RettE 89. — [a]A köntöst]. *1787:* végtere a kakos tallos (!) Süveget is tedd le, mert bizony már Vén vagy nem illik az efféle [Szászalmás NK; IB. gr. Toldi Zsigmond tréfálkozó lev. gr. I. Bethlen Sámuelhez]. *1799:* mikor szokományát le tette is [Dés; DLt].

5. (óvadékul/biztositékul) vhol/vkinél pénzt/pénzösszeget/terméket elhelyez/letétbe helyez; a depune bani/produse undeva/la cineva (ca garanţie/cauţiune); irgendwo/bei irgend jemandem Geld/Geldsumme/Erzeugnis (als Haftsumme/Gewähr) hinterlegen. *1554:* Ezeket Mw Byrak hytwnk Serent megh irtwk . . . Illyen kewtel alath hogh ha hol . . . wgyan azon kewtelen maragyanak ket Saz forintot le tegyenek wgh kezhessenek ebbe perth [Bölön Hsz; SzO II, 115].

Szk: *vkinek a részét ~i. 1597:* Chizar Peter . . . wallia . . . mikoron az beczewheoz kezdettek wolna, Gal kowach . . . megh haborodek Stomp Ianossal mert ew le akarya wala az Arwak rezit tenny [Kv; TJk VI/1. 43] ✱ *vminek a zálogát ~i. 1742:* Tudjae a Tanu . . . hogy az ki azon malomnak a Feleben belé Szállot letetee elsőben a zálagjat vagy csak ingyen Szállot belé [Nyárádremete MT; VK vk]. *1785:* mind a szántás árát, mind a zálagját letévén, tartozik az inctus leválni és az actionált földeket remittálni [Árkos Hsz; RSzF 253] ✱ *vminek az árát ~i. 1578:* ha az zomzedsag lenem tezy az arrat Varasseból tegie le eo kegme biro vram [Kv; TanJk V/3. 169a].

6. ki/le megfizet; a achita/plăti; (aus)bezahlen, (Summe) begleichen. *1539:* az Sombori benedek az Sombor mellett walo ryth bely rezyeth, wetthe zalogon az ew atya fyanak Sombori mihalnak huzon harom forynthba az feleth kewtthe magath hogh az my zalagossa ew Neky Sombory Mihalnal wolna, egy masnal kewl Megh nhe (!) watthathna, ha nem eehyersmynd mynden zalagossanak le thenne az penzyth az kor thartozzyk megh adny [MNy XL, 137]. *1556:* Akyk ebben vęr attyafiyak volnanak meg kenalnok az Jozagal hog az summa . . . pęnzt . . . tyzen ŏthod napyg le tenne a ky hozza akarna venny [Fráta K; SLt U. 26]. *1586:* Judith Zeőch

Miklosne vallia ... Monda Sala Imreh hogy ha Eöchemet megh Akarom zabaditani tiz forintot Aggyak ... Es ot az Igyarto Georgy Aztalanal teöm le [Kv; TJk IV/1. 588]. *1606:* Ez maj napra Jóúen Zembe, es wagi leweleuel wagi Emberi bizonjsagal bizoniczia meg hogi mibe wagion aztis kez lezen le tenj [UszT 20/300]. *1680:* az eö Kglme akarattjabul ... Töve le egeszlen mi elöttünk az sum(m)a penzt Ugj mint flr 37 harminchét forintatt [Ne; DE 2]. *1692:* In Anno 1692 ... iratta be az Be: Ceh: Mészarlas(na)k megh tanulásáért Kis Márton Ur(am) Ugyan magához az fiát, Kis Mihályt, adot harom forintot az kollacioért valo Pénzt ugy mint 8 forintot le töve [Kv; MészCLev.]. *1711:* mostan ujjobban kivantato tiz tiz magyar forintokat ... ad diem 19. le tégye és le tészi [Dés; DLt 489]. *1796:* az egész legitimált költség Summájából ... ennek harmad részit ... ha le tészi ... az Joszágnak harmad részit által botsátom [Kv; Incz. XI. 22–3 Jósintzi Sándor lev.].

Szk: *~i a sarcot. 1665:* Az Salamon háza, földei is az kerthez való, mert letettem az sarcot: f. 8 [Kv; KvE 199 LJ] ✱ *adósságot ~. 1592:* hatalma legien eö kemenek az en leuelemnek erejeuell az adossaghot le teuen az Jozaghat vizzafoglalnj [Perecsen Sz; WLt]. *1700:* Az Eccla adosságát ha Dési Györgj Sz György napig le nem tészi; az Eccla a' szász Cantort oda szállittya [Kv; SRE 68] ✱ *adót/vki adóját ~(i). 1573:* az ky Mindiarast adoiat Leh Nem tenne, ho penzet aggiak meg [Kv; TanJk V/3. 92b]. *1667:* Az mint ... az Taller adot le tötte vala az gjermek Joszagert arra buzat vűnek ki [Jobbágyfva MT; BálLt 50]. *1691:* a mennyi adót érte le teszen ... a' ki váltaskor mind megh forditsák [Harangláb KK; Ks 39. XIV. 1]. *1779:* Czelnán[a] a' Jobbagyok Adaját eddig való szokásunk szer(int) kelletik letennűnk [Kercsesora F; TL. Málnási László ref. fökonz. pap gr. Teleki Józsefhez. — [a]AF. — L. még CC 93] ✱ *áldomásitallal ~. 1570:* eoket hyttha volt Alcz Antal ... aldomas Jtalra, hogy ew egy zeolet weot volna ... f 40 ... Es az aldomas Jtal megh leuen Alcz Antal Illien zowal zolt Toroczkay gergelnek Jo gergel vram en zoltam Kalmar Janossal az 18 forint feleol ... Arra semmy gongia Neh legen, Bathor kylemben Neh Tharthad mynt ha Mostan az Aldomas Jtallal leh teottem volna eleotted [Kv; TJk III/2. 84a] ✱ *aranyul ~* aranypénzben kifizet. *1701:* Tartozza(na)k a Száz igaz ligáju vert Aranyakat akkori el kelhető jo pénzül vagy aranyul le tenni [Szentdemeter U; BálLt 91] ✱ *árendát ~. 1664:* Az Szentgotthardi[d] juh dézma felől ha emlékezel, de az árendát letötte leányom régen érette [TML III, 132 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz. — [d]SzD]. *1677:* A' Mely arendas Falukban ... a' három Quartárol a falunak Patronusi ha le akarják tenni az arendat a' Fiscus számára, a' három rész dézmát magok számára vehetik ... Ha penig a' Possessorok le nem tészik az arendat, a' három rész dézmát Fiscus számára percipiallyák [AC 75] ✱ *becsüpénzt ~. 1767:* Btyikán Toma ... fizessen egy Köböl buzát ... eö Nagysaganak az becsü pénzt hajto penzel együt Le tévin [Kv; Ks 11. XLVI. 49] ✱ *begyűlés-pénzt ~. 1702:* Die 20 Febr: ... Céhet gyűttetven Regeni Janos Ur(am) tőtt le be gyűlés Pénzt d 12 [Kv; ACJk 47] ✱ *büntetést ~. 1814:* Barátossi Ioseff ... hol égy, hol más akadályt talált fel, hogy a' Czéhba ne mehessen, kész volt az égy forint büntetést le tenni [Dés; DLt 56. 15 Nemes Dénes (42) timár vall.] ✱ *céhbe álló-céhpénzt ~. 1788:* Lenygjel István ... Remek Munkájátt Tisztessegesen be mutatvánn ... Ugjan tsak akar a Ceh be allo Ceh penzt is Le teven 5 Renenst be adatt [Kv; FésCJk 43] ✱ *díját ~i. 1598:* Ieone ide Zabo Georgy, itt az leannak tisztesseget Adna megh es az magha dyatt tenneye le az Coloswarj pispeok eleott [Kv; TJk V/1. 255]. *1718:* monda az Ur Josika Sigmond Ura(m), hogy hozotok vagy tizenket hajdut wagy nemetet s meg őletlek le tésze(m) a diadat ket száz forint az dejjad [Branyicska H; JHb Fülei Csak Ferencz gondv. vall.]. *1733:* a file vágattassék el ha dijját lenem tészi [Dés; Jk]. *1763:* ezt mondván ... az ördög illyen 's amollyan adtának etc. öllyük meg 's tegyük le az dijját [Udvarfva MT; Told. 44/15] ✱ *ezüstpénzül ~. 1739:* Nemes Mihály Uram is ... a hatvan kilencz magyar forintokat jo el kelhető ezüst pinzül mi előttünk le tevé [M.köblös SzD; RLt] ✱ *folyó pénzül ~. 1730/1780:* Borbereki Gáspár uram ezen zállogos Joszágát ... maga Számára vátsa ki, es ... jo el kelhető follyo penzul tegye le [Marossztkirály AF; DobLev. I/58] ✱ *igazságát ~i* **a.** járandóságát/fizetségét megadja/kifizeti. *1627:* Hiua ingjmet Kereszturi Miklos Vra(m) Zaz Somboro(n) lako Doboka Varmegyeb(e)n, az en igassagomat le teue(n) Recze Kereszturra Doboka Varmegiebe [BLt]. — **b.** a céh fizetségét megadja. *1710:* Az Ceh igasságát le tévén Neeb Márton Ur(am) egyb(en) gyűlvén az B: Céh mivel eö kegyelme Neeb Marton Ur(am) az B. Ceh hivatallyára be nem jött es azert az müszerét el hozatta ... imponalt az B: Ceh eö kegyelmenek büntetést d 50 [Kv; ACJk 77] ✱ *interest ~. 1662:* Melynek Interesset az b. Tanacz le teotte az Varas penzebül [Mv; MvRLt. — Tomai László kijegyzése] ✱ *jussát ~i* járandóságát/fizetségét megadja/kifizeti. *1655:* Jussomot le teven kulde el Engemet ... Lippaj Andras Ur(am) ... Berecztelken[a] lako Kosa Ferenczhez [BLt. — [a]MT]. *1699:* egynehanyszor tőttem le jussát az Falusbironak [Rücs TA; AkLt 344] ✱ *készpénzbül ~. 1550:* Az Massodyk hassony felet kedygh ... Addygh tartom Az Mygh Az Nemes Eztrygy Myhaly kez penzewl En Nekem hwz foryntot le nem tezen [Berend K; BfN II. VI. 28/2]. *1623:* Orsolia Aszonj Fazakas mihalne kiuana, hogj az szeöleott Engedgiek nekj es eö az ket aruanak az eo reszett az szeöleöbol kez penzul tezy le [Kv; RDL I. 121]. *1739:* Faragó Simon ő kglme ... kezes, Imreffi Szücs Jánosnéért ... 8. M. forintokig, hogj ... kész pénzűl letészi ő kglme a Nemes Városnak [Dés; Jk 518b] ✱ *lécpénzt ~. 1702:* Őszuegyűluén a' B. Céh Cehmester választalásra (!), a melly alkolmatossággal elsőbenis le teue(n) minden B. Mesterek az szokás szerént lecz penzeket a' melly tőtt d. 84 [Kv; ACJk 47]. *1710:* az B: Ché ... kerdest institualva(n) az B. Mesterek között es lecz penzeket le teve(n) az B. Mesterek [Kv; i.h. 75] ✱ *maradságot ~. 1682:* Veres Borbara in debita(n) maradva(n) ... es az maradsagot le ne tehetuén arestaltatot volna, Azert kézbe adassal kotelezte magat arra hogy intra quindena(m) le tézi ... Predikator Ura(m) kezéb(en) [SzJk 171] ✱ *onust ~* pénzbeli bírságot/illetéket kifizet. *1641:* Mohaj Andras nemes szemely leöt kezes erette kezet adua(n) ily Conditioval, hogj ha ... Kozta Clara Azzoni azt az onust le nem tenne visitatiora, eö kegmen anniet exequalhassunk, egy zolgabiro es egy vice Ispán altal [SzJk 57]. *1719:* Szegődtetett bé a' Becsületes Céh előtt Bágyoni Csokási Istok Bágyoni János Uramhoz négy aprod esztendőre mellynek onussat leis

tötte a' Magyar Nation f 2//16 [Kv; ACJk 112]. *1720:* Horvath György Uram Cehet gyűitetu(en) le tötte onussat [Kv; i.h.]. *1787:* Matskási Ferentz ur ismét üzőbe kezdette venni a kis Sántzolt nádas hellyet már most a repulsionis onust le kell tennem [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] ∗ *pénzül ~. 1568:* Takachy gergel ... Kadar Mate ... A Rez felől ... vallyak hogy az zeber görg le akarya volt penzwl bwchyw zerent az hazbol az aruak rezet tenny [Kv; TJk III/1. 170] ∗ *poltura pénzül ~. 1668:* az elöt 15 nappal tartozzanak az megh irt száz magyar forintokat potura penzül vagy egyeb jo fele penzül le tenni ö kgkk [Noszoly SzD; Ks 41. E. 15] ∗ *sallériumot ~. 1697:* en az szolgabironak le tivin az sállériomát[a] s el küldöttem az Tiszthez [Szilágycseh; BK. Kűmives Gergely Bethlen Gergelyhez. — [a]A szántóföld használatáért]. *1731:* Magjari János Ur(am) az Apánk Uram(na)k ā Salariumat le téven d 24 [Kv; ACJk 148]. *1757:* Gyanóra keresvén az Inctust processualis szolgabiró Bealis (!) Isák Uramat requiráltam szalariumát le tévén [Újbárest H; Ks 62/3] ∗ *taksát ~. 1709 k.:* a' Taxát le tégye minden Esztendőben [Retteg SzD; SzConscr.]. *1730:* az Ne(m)es Város Mas Privatus Attyafianak aki azon Taxat le teszi adgja az megirt három holnapok alat az Egetbor; és Palinka szabados arultattatásatt [Dés; Jk 397a]. *1787:* Lénárt Joseff ... igére, és obligálá magát ..., hogy maga mint kezes Fésüs Ioseffért a figált időben a Taxát le tészi [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 2] ∗ *tanító polturát ~. 1810:* számadásom alá adá azon öt darab sertésseit hogy viseljem gondjokat le tévén nékem a' tanito poltrát [Dés; DLt 82 Csismás Vonutz (40) custos suvium vall.] ∗ *tartozást ~. 1852:* ezen két Contractusba lévö ados Czigányok ... helyemen laktak, s az Contractus Tartalma szerént ... nagy Tartozásaikat Sz. Mihály napig mind egy ftig le tegyék [Nagylak AF; DobLev. V/1378 Dobolyi Bálint nyil.] ∗ *terhet ~* adósságot kifizet. *1568:* Anna vidua Bistricien(ses) ... fassa e(st), Ezt tudo(m) hogy monda enneke(m) zygyarto Jacabne egi terhemet le tottem, mert ordog Danielnek ket forintot adek, adossagba [Kv; TJk III/1. 191] ∗ *tisztaságot ~* büntetéspénzt megfizet (a vádló, ha a vádlott magát a vád alól tisztázta). *1570:* hitta volt eo eleyben ferencz pap Alcz Antalt az zeoleyert es Torozkay adossagat keressy volt rayta, De az Theoruen ... benne hatta Alcz Antalt az zeolenek vrasagaban, kiert Alcz Antal leys teotte az tyztasagot d 40 [Kv; TJk III/2. 84g]. *1572:* Mond neky ... Harmad Ezten napra leld kedwet es Elegicz megh ... ted le az tyztasagot byro vramnak, azonnal leh teotte [Kv; TJk III/3. 36]. *1591 k.:* Jeöwenek en elömbe ... nekem p(ro)testalanak ... hogy az egéz napkor mind Jtt vartak ... Az tiztasagoth en elöttem le teüek ... En fel vettem tiztasagokath. Mierthogy vgjteczik hogy az felperes nem temporizalhat [Szu; UszT] ∗ *törvénypénzt ~. 1674:* Elek János Uramat megh szolittattuk Teorvenyre ... miatta kelletett hatszor teorvény pénzt le tennünk ... d 90 [Kv; Szám. 34/II. 18] ∗ *tűzhelypénzt ~. 1702:* Idövel pedig ha a' foldemről és Nevem alol el akarna menni, tartozzék ö is ... a' be vött szokás szérint az egy forint tüz hely pénzt le tenni [Marossztkirály AF; Told. 25]. *1736:* Gyula Illye ... minden szólgalattyát jámborúl praestálni fogja ... az tüzhely pénzt le tévén Mehessen szabadossan [Császári SzD; WassLt]. *1757:* afféle gyülevesz liberae migrationis emberek hamar szokták kivált a harom márjas tűz hely pénzt le tévén lakásokat változtatni [Folt H; BK ad nro 144 Joanes Galya de Déva (43) prov. vall.] ∗ *vkinek a költségét (munkáját) ~i. 1589 k.:* Ihol io Vraim, ha az en keolczieg emet mu(n)kamat le tezik ennekem en ki ereztem kezembul[a], az mely Jambornak kegtek adgia [Szu; UszT. — [a]A földet]. *1692:* ö klme költseget az közönseges jüvődölembül le nem teszük [O.falu F; DLev 1. VI. B. 10] ∗ *vkinek a pénzét ~i. 1539:* myden Zalagossanak le thenne az penzyth, az kor thartozzyk megh adny Sombory Mihaly az ew zalagossath [Zsombor K; MNy XL, 137]. *1578:* Enghemet azon hazbwl ky vetettenek wala es pynzemet le Theottek [Dés; DLt 202]. *1638:* beszellettem az sogorral, hogy eresze ki kezeböl az szeöleöt ihon szerit teszem az penznek uagi minden marhamat el adom s megis le teszem az eö penzet ha feleszegh (!) arran el adomis [Mv; MvLt 291. 140b]. *1799:* Mathé János Ur vagy Maradéki egyszeri haszon vétel után Szent György Nap előtt pénzét le tévén Nagy Gergely Urnak ... tartozzanak ... az irt Földet ki bocsátoni [Mezőcsávás MT; Kp II. 54] ∗ *vkinek a pretencióját ~i* vki igényét kifizeti. *1735:* (A) Hazzal s Telekkel ... István Kovács Uramat, szomszédgjait s Annyát admonealtattam s kenaltattam hogy intra Quindena(m) az praetensioját Salanki ur(amna)k tegyek le ... de se egj se más fel magokhoz nem váltották [Dés; Jk 165b] ∗ *vkinek a részét ~i. 1629:* Azert az haznak abaliienatiojat nem engedem, hane(m) az Atyamnak az eo reszet le teue(n) az hazat kezemhez kewanom, miuel engemetis illet [Kv; TJk VII/3. 140]. *1801:* ha ne talám valamelyk Possessor a maga részét le nem tenne a nyil vonás előtt ... annak részéböl annyi cédalyon a költséget tévök(ne)k az mennyi a rá esett költségeket feléri [M.Zsombor K; Somb. II] ∗ *vminek az árát ~i. 1552:* az my rez pesthy alberthra Jwthna benne[a], annakes az arrath tartozzek le tenny [Fráta K; SLt U. 19. — [a]A halból]. *1570:* vgy emlekezyk rea az Jktataskor ... az hazat Megh Beochwllyek es Zabo Symon azonnal le tegye az Arrath [Kv; TJk III/2. 119]. *1611:* ha ualamit epitennenek rajta tartozanak az epetesnekis beöcziö szerent le tenny az arrat [Harangláb KK; SLt AU. 25]. *1785:* (A) Lonak nem lévén hunnét le tenni az árrát [Csekelaka AF; KCsl 3] ∗ *vminek a becsüjét ~i. 1595:* Azert p(ro)testaltam affelól melljeknek bechyęt le tette hogj Itillje az teórueny megh ha helyęn lezen az a' bechye (!) le tetel mint hogy keózbeól tette le [UszT 10/10]. *1619:* az epwletet megh bwczwluen az palaggal eggwt tartozzek az epwletnek bwczwit le tenni [Petek U; Hr 1/2]. *1625:* melj haaznak ... böczwiet Huniady Janos az Nienienek ep(en) ezwst marhajul kesze(n) le töue es megh fizette [Kv; RDL I. 127 Andreas Junck kezével]. *1670:* tartozzek So Miklos ... maradvanyi bőcsüjet le tenni [Seprőd MT; BálLt 50]. *1749:* az raia epitetet epülétek meg bőcsültetődven azok(na)k bőcsüit tartozik Le tenni azon Ver [Csekefva Cs; Hr 12/46] ∗ *vminek zálogát ~i. 1590:* az megh newezett hazat eöreksegeth ... en megh vettem ... az teóbbinekis le teszem a' zalagiat a' kit birz [Szu; UszT]. *1606:* az timafalwi hatarban az holt arok mellet walo föld felöl ... Törwinj zerint meg Jgiekezwe(n) olian törweniek löt wolna, hogi orba(n) Janos le tartozot wolna tenj, az föld zalogiat, Zeczi mihaljnenak [UszT 20/299]. *1683 k.:* Wagyon Egy Puszta Telek szánto Földivel etc. mellyet ... Törveny után Foglaltanak el addegh migh Zalagiat le nem Teszik [Szilágyszeg Sz;

SzVJk 136]. *1715:* más 12 vekas fold(ne)k az zalogját le tőtte Kovacs Márton fianok Gyurkanak [Nagylak AF; DobLev. I/89] ✱ *zálogot/zálogsummát ~. 1631:* az szallagot le tóttik az Attyok fiajnak [SLt BC. 22]. *1761:* a zallog Summat le tévén nekem a Joszagért a belsőkkel együtt ezen appertinentiákat botsátottam ki [Jedd MT; Told. 45/3]. *1794:* el telvén a figált Esztendő akkoran ... az fen irt zalog summat Le tészi [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1837:* a' fen Specificált Ezüst pénzből állo 33. Válto R forint Zállog Summátt le tennék [Asz; Borb. Fogarasi Huszti István ns, Sinfva hites jegyzője aláírásával].

7. tisztségről/hivatalról/szolgálatról/mesterségről lemond; a demisiona; Würde/Amt/Dienst/Beruf ab/niederlegen. *1630:* Vevék le az fejedelemséget Bethlen Gábornéról, Catharinárol, az brande(n)burgiai fejedelemasszonyról így, hogy maga jóakaratja szerint tötte le [Kv; KvE 159 SB]. *1665/1754:* Minden Legény pedig, akár haza fia, akár idegen legyen tartozzék Szerhordoságot viselni; ha nem akarja viselni tartozik le-tenni [Kv; ACArt 11–2]. *1771:* Azután hogy én letettem[a], sokszor hívatott magához, jó szívvel látott, sokat disputálódott a religio felett vélem[b] [RettE 260. — [a]A főbírói ill. viceispáni tisztséget. [b]A katolikus Apor István a ref. emlékiróval].

Szk: *~i a szolgálatot. 1670:* bizony többször jószágot nem kérek ő nagyságoktúl, de bizony leteszem ... azt a szolgálatot a nyakamrúl [TML V, 398 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz] ✱ *asszesszorságot ~. 1733:* Assessorságát önként s nem erőltetésből le tötte [Dés; Jk] ✱ *bárdot ~* (mészárosmesterséget) abbahagy. *1595:* Ha ki penigh keozzwlleok az bardot le akaria tenni ... az mai napon tegie le, es az Mezarlasnak semmi nemw libertasaual ne elhessen [Kv; TanJk I/1. 257]. *1599:* Amely mezaros mesterek ... bardokat le teottek volt, es az mezarlasnak beket hattanak ... azoknak regestűmit neweket fel kerestetwen, akik ennek eleotte bárdokat le teottek volt, es mostan vyonnagh magoktol fel veottek, hogy affele mezarosoknak eo kgme biro vram singilatim eőtwen forintara zalagat hozassa a varos zamara, es myweket fel tiltassa [Kv; i.h. 347] ✱ *céhmesterséget ~. 1585:* Le tewen Keotelwereo Leorincz Az czeh Mesterseget, kerek hogy 4 hetig legie(n) meeg czeh Mester [Kv; TJk IV/1. 441] | Keoteles Balint vallia, Az szam Adassal meg elegettenek, Es hogy zamot Ada, az eleot eotet az czehbeliek keozwl meg zittak volt ... ig zola, enge(m) meg rutoltak, Azert Im en le teze(m) az czeh Mesterseget [Kv; i.h. 439] ✱ *fejedelemséget ~. 1608:* Mene el reggel ... Magyarországba az Rákóczi Zsigmond fejedelem, az fejedelemséget letévén az ország előtt [Kv; KvE 137–8 SB]. *1630:* Bethlen István az ország előtt esmég letevé az fejedelemséget [Kv; KvE 160 SB]. *1685:* Mi bizony valóban félünk, hogy leteszi ő nagysága az fejedelemséget ezek miatt az sok hamis hirek miatt [TML I, 238 Árva Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz] ✱ *generálisságot ~. 1678:* Kegyelmed az generalisságot le nem tette ... akaratja ellen semmit ne cselekedjenek [TML VIII, 144 Teleki Mihály Veselényi Pálhoz] ✱ *gubernátorságot ~. 1653:* 1588 esztendőben Géczi János az ország gyűlésében letészi a gubernátorságot[a] Medgyesen [ETA I, 40 NSz. — [a]A kiskorú Báthori Zsigmond alatt volt gubernátor] ✱ *harangoztató-gazdaságot ~. 1749:* promoveáltatván Tek. Ujhelyi Samuel Uram ... a' Senatori Hivatalra és Characterre ... le kelletvén ... tenni ... a Harangoztato Gazdaságot [Kv; SRE 182]. *1757:* Sas János Uram a' Harangoztató Gazdaságot le-tévén, surrogáltatott az ő Kglme Officiumába Nemz. Telegdi István Uram [Kv; SRE 190] ✱ *ispotály mesterséget ~. 1591:* Baloghy Farkas letewen az Zent Ersebety Espotaly Mesterseget ... iktattak azon eztendeóbely Zamweweó Vraim Nireó Dauidnah kezebe [Kv; AggmLt A. 53] ✱ *katonaságot ~* megválik a katonaságtól, leszerel. *1772:* a katonáknak ... micsoda jutalmuk volt, hányféleképpen bocsáttattuk (el), midőn le akarták tenni a katonaságot [RettE 281] ✱ *mesterséget ~* a mesterséget abbahagyja. *1632:* Vött búcsút az scholától — az mesterséget hogy letette — Csanádi Pál uram, ki is kolozsvári fiú volt [Kv; KvE 163 SB] ✱ *officiumát ~i. 1719:* A Szeg Sikari Spanyol Mén Lo, le tette officiumat és ā mint a Számtarto irja megis nyuzták [KJ. Rétyi Péter lev. Ebesfváról] ✱ *papságot ~. 1697:* hallottam Peter deaknetól aszt mondotta hogy ugy szereti őtt az az Pater kászoni hogy ha az ura meg halna, le tenné az Papsagot, s őtt el venné feleségnek [Kotormány Cs; CsJk 2–3 Péter Janos (37) vall.] ✱ *püspökséget ~. 1770:* Sztojka Zsigmond ... elsőben Egerben canonicussá lett, azután erdélyi püspökké, melyben valami nyolc vagy kilenc esztendeig fungált, de aztán mi gondolatjából letette a püspökséget [RettE 233] ✱ *tisztét ~i. 1585:* Az tizt visseleó vraim le tewen tizteoket, Es Legh elseobennis Az felseo Espotalj Mester le tewen tiztit ... valaztottak ... Syweges Gergelt felseo Espotalj Mesternek [Kv; TanJk I/1. 2]. *1586:* Az Espanok tizteket le theowen, vyonnan Tablara larwan valaztottak vgyan az eleoby vraimath [Kv; i.h. 23] ✱ *tutorságot ~. 1589 k.:* mykor Imre mestert az földbe teűök Enekem zolo (!) magiari tamas ezen hogj zolnek Jmre mesternenek hogi az en germekem rezet az szaz forinthot adná kezebe ... es az tutorsagot le tene(m) [Szu; UszT]. *1595:* le kellet uolna az tutorsagod tenned [i.h. 10/23] ✱ *vmilyen hivatalt ~. 1774:* Tek. Rathnotfái Sigmond Uram ... midőn Fő Quartasi Hivatalát letette, ujra offeraltatott o kigyelmének a' Vice Quartasság [Kv; SRE 230].

8. vkit tisztségéből/hivatalából elmozdít; a destitui demite; jn seines Amtes entheben/entsetzen. *1619:* szultán Musztafa kötött frigyben volt minden frigyes országokkal, de mihelyt orszaga őtet letötte, kjnek vagyon gondja s frigye szultán Musztafával? [BTN[-] 301]. *1657:* búcsúznék el sponte a fejedelemségtől: mert az ország kedve ellen is gyalázatoson letenné[a] [KemÖn. 127. — [a]Bethlen Gábor özvegyét, Bandenburgi Katalint]. *1705:* Acton uram beszéllette az úrnak, hogy Pekri uramat és Toroczkai uramat letötték a kurucok [WIN I, 551]. *1823–1830:* Egy Sinai nevűt ... egészen stáción kívül hagytak. Ennél voltunk, és sokat panaszolkodott, hogy letették ok nélkül [FogE 165].

Szk: *hivatalából ~. 1847:* Varga Kata azt beszélette, hogy ő az uradalmi tiszt urakat mind leteszi hivatalukból [VKp 215].

9. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *esküjét ~i* esküt tesz; a depune jurămîntul; Eid ablegen. *1836:* Nagy kedvetlenséggel vettem ... hogy a Tekintetes Ur a Tartsafalvi[a] sz. Ecclésia Curátorává Választatott, de ... ezen hivatal mellett valo szent Esküjét le nem tette [Bözöd U; Pf Árkosi Mihály un. esp. lev. — [a]U] ✱ *hitet ~* 'ua.; idem'. *1584:* Egy parta Eowert Balassy

Gergelt a' teorwenybe hitta vala az Bakj Pal ven Nennye ... Melly feleól az ven Azzony ... hwtit le teotte hogj tulaidon eowe az parta Eó [Kv; TJk IV/1. 197]. *1691/XVIII. sz. eleje:* Minden Poszto csinalo az ki az becsületes és Nemes Czéhbe akar álani, elsőben az hűtet az Nemes Tanács elöt le tegye [Kv; PosztCArt. 4]. *1752:* nem sufragalvan azert semmit, hogy ennekelöte valo esztendökb(en) nemellyék hiteket le tötték, ujra, mind Verőb(en) mind Kohob(an) dolgozo Gazda, nem különb(en) Beresis Hitett tegye le [Torockó; TLev. 8/6]. *1785:* itiltetett volt, hogy az actornak bizonysági tegyék le az hütöt ... falusbiró Lajos Miklós primipilus házánál és az egész esküttség előtt hütököt letették [Taploca Cs; RSzF 260] ✱ *homágiumát ~i* hűségeskü tesz; a depune jurămînt de credință/devotament; Treueid ablegen. *1663:* Azon várakban levő magyar tisztek és magyar praesidium ... fejedelemnek tartozó homagiumokat engednék letenni [TML II, 484 Teleki Mihály Gillány Gergelyhez]. *1705:* Mindazáltal ..., hogy már homagiumát letötte volt őfelségének, Kolozsvárra bé nem jött [WIN I, 643]. *1784:* Magyarország nem akarja homagiumát letenni a császárnak[a] [RettE 424. — [a]II. Józsefnek] ✱ *juramentumát ~i* esküt tesz; a depune jurămînt; Eid ablegen. *1760:* à fiak ... Juramentumokot le tették hogy à melyek kezeken forgottak mind ott vadnak [Oroszfalu Hsz; BLev.].

10. *életét ~i* életét adja vkiért/vmiért; a-și da viața; sein Leben für etw./jn geben. *1619:* Az csehek ... inték az magyarokat, hogy magyar király keressenek magoknak ... Ferdinandusnak békét hadjanak, mert ők soha uralni nem akarják, életeket készek letenni érette [BTN 308]. *1660:* igirik magokat[a], hogy életeket is az úr ő nagysága és mi mellettünk közönségesen leteszik [TML I, 569 Teleki Mihály Kende Gáborhoz. — [a]A székelység]. *1710 k.:* Ne tegyétek tü azokhoz magatokat, mert bizony más sem részen azokhoz, akik kénszerített, szükséges, igazságos hadakozásban leteszik életeket az Isten dücsőségeért, édes hazájokért [BÖn. 420].

11. vizsgát tesz; a da examenul; eine Prüfung ablegen. **Szk:** *~i a doktorátust. 1879:* Tolnai letette a doktorátust summa cum laude [PLev. 43 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ *hittani vizsgát ~. 1869:* a hittani vizsgát köteles a kijelölt hittanitó előtt letenni [M.bikal K; RAk 181 püsp. kl] ✱ *papi vizsgát ~. 1869:* Feri ... hozzá nem kerül talán el a sor, s ha el is, teszi le Juliusban a papi vizsgát s mint papjelelt menekül [Pf. Pálfi Károly lev. Kv-ról] ✱ *vizsgát ~. 1899:* tavaly letette a hét osztályról való vizsgát [PLev. 202 Petelei István Gyalui Farkashoz].

12. vmit megszüntet/abbahagy, vmivel felhagy; a renunța la ceva; etw. abstellen/aufgeben. *1561:* regi wdoktolén fogua neminemw ... leuelekben ... ualami nemw articulusok istentelen Baluniozasra ualok uolnanak ... mellyeket immar ewk az euangeliomnak igassaga ... meg ielenese wtan le thottek es el hattanak uuolna [Kv; ÖCArt.]. *1587:* Az Nappaly Eorizest eo kgmek varosul le tezik mind azon Altal Az Eyely Eorizest helyen haggyak [Kv; TanJk I/1. 46]. *1672:* Mely készületit Kegyelmednek, minek előtte meg nem indult, bizony én sem javallottam volna Kegyelmednek, de ha már ennyiben elegyedett volna Kegyelmed, ezt nem lehet urunk ő nagysága haragja nélkül letenni [TML VI, 349 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1782/1799:* Ember emlékezettől fogva ... a' Vámolásban pohárral éltenek, a' milyent most le tettek [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 343].

Szk: *disszenziót ~* ellenkezést/viszályt megszüntet; abbahagy. *1630:* az menyben ... raitam áll minden melto dologban eó kegelmenek elómenetelere wgiekezem, es minden eddigh vao dissensiot leteszek [OL Gr. Csáky közp. lt CCC 28/53 gr. I. Bethlen István gr. Csáky Istvánhoz] ✱ *dorbézolást ~. 1578:* Towabba wegeztek eztis eo kegmek egez varasul hogy ... minde(n) Eyely Torbizolassokat le tegienek hwz forint bwntetesse alat [Kv; TanJk V/3. 157b] ✱ *egyenetlenséget ~ → gyűlölséget ~* ✱ *gyanúját ~i. 1756:* minden gyanómat Németi Istvánról letészem [Kv; Mk IX Vall. 25]. *1838:* Barátim, minden gyanumat le tészem [Nagylak AF/Ne; DobLev. V/1221] ✱ *gyűlölséget ~. 1570:* az karos vraim Minden gywleoseget perpathwart haborusagot ... le tegiek [Kv; TanJk V/3. 25a]. *1577:* Le tewen a gyewleolseget, es Igyenetlenseget Illyen modon Bekellettek meg [KvAkKt 343]. *1652:* mi elottunk adgjak be keszeket ... hogy minde(n) egy mass ellen valo rankort gyülölseget le tesznek [Kv; Ref. egyh. lt] ✱ *háborúságot ~ → gyűlölséget ~* ✱ *haragot ~. 1653:* mind az ketten öreg emberek vagyunk, gondolkodgyik, tegye le az oknelkűl valo haragot [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. *1670:* én eő kglmet Borzasi Vr(am)at admonialom egy eó kglme tegye le haragját s szolgáltasson törvényt [Szúv; RLt 1] ✱ *kezességet ~* megszünteti a kezességet. *1573:* Ihol kyert kezes leott(em) Im eleh hoztam En leh tezem az kezesseget, Ezt halwan Borbel Ianos es Zabo gërgy[a] Nem lehet le tenned egedwl hane(m) hyd eleh Az Mas kezestis hogi hallywk ha azis leh teszy [Kv; TJk III/3. 385. — [a]Tollban maradt: így szólt]. *1642:* kezeseketis adanak ... az kezeosseget le teottek [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 133]. *1741:* az kezesimis látván velem valo rutul bánását, meg ijetkeztenek az kezességett le akarják tenni [M.fráta K; BLt I Blenke Jeremus (22) jb vall.] ✱ *munkát ~. 1665/1754:* Az Ura munkáját a' Legény gazdája othon nem létiben le ne tégye; ha le tészi, büntetése flor 1 [Kv; ACArt. 15] ✱ *nehézséget ~. 1708:* Fő Kapitany Vr(am) ... már meg ertette à dolgot egeszszen reconcilialodott es immar minden nehézséget le Tötte [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.] ✱ *nyelvéről ~i* abbahagyja más emberek ócsárlását. *1704:* Apor uram ... azt izenvén Toroczkai Jánosnak, hogy ha Isten megszabaditja, tegye le az embereket a nyelvéről és ne nyelveskedjék az emberekre [WIN I, 206-7] ✱ *panaszt ~. 1619:* találjon módot benne, hogy ezt az panaszt csak letegyék [BTN 233] ✱ *perpatvart ~ → gyűlölséget ~* ✱ *pert ~. 1570:* Az harom vraimes az Bekeseghez kesnek Mongiak Magokat lenny es az pertis leh thenny [Kv; TanJk V/3. 20b]. *1655:* Rázmány én velem concordált, perit le tötte [Kv; CartTr II Ozdi Thamás nyil.] ✱ *rankort ~ → gyűlölséget ~* ✱ *skrupulust ~. 1665:* Nagyságodat azért alázatosan és nagy bizodalommal kérem, le tevén szívéről minden scrupulust ... instáljon Ő felségének mellettünk való kegyelmes interpositioja felől [TML III, 361 Teleki Mihály gr. Rottal Jánoshoz] ✱ *szándékát ~i. 1662:* Rákóczi György ... kedvezne a szegény hazának, szándékát tenné le ... a fejedelemségnek is hagyna békét [SKr 405]. *1700:* Gyula Fejérváratt ... az Reformata Oo Scholát, mellj ... az Catholicus Atyafiak(na)k ... oda adatott ... ő Kglmek az Catholica Religion levők el foglalni ... akarják ... hogy azt a Szándékokat ő Kglmek tegyék le

[Torda; Törzs]. *1782:* minjárást szándékokat le tegyék, fegyvert ne végyenek, mert ez által ... veszedelemben viszik magokat [Kv; TLev. 4/5 Ajtay D. Mihály pp Császári Universitas(na)k Chalcographiae Professora lev.] ✱ *vásárt ~. 1710:* Volt az az dibdáb vásár, mivel mind az volt az híre, hogy leteszik a vásárt, minthogy mindenkor sok tolvajkodás és emberölés történik annak alkalmatosságával [SzZs 278] ✱ *végezést ~. 1590:* Az Vagasi[a] Biro falú kepeben azt izente hogy eók le nem tezik a Vegezest ... Azert az bor Arrat adgia az megh az ki borth Jtt az eókórre, mert migh az vegezest le nem tettek, hane(m) ennek vtanna talalliak modgiat mind faluúl az vegezes le tetelnek, mierth hogy le Akariak tennj, s modgia zerent le tehetik [Szu; UszT. — [a]U] ✱ *vélekedést ~. 1665:* Azért, édes Öcsém uram, le tegye Kegyelmed azt a vélekedést felőlem, mert bizony kegyelmednél alacsonyabb rendű embert is nem csúfolok, s meg nem játszom [TML III, 456 Kende Gábor Teleki Mihályhoz].

13. vkiről/vmiről lemond; a renunţa la cineva/ceva; auf jn/etw. verzichten. *1620:* ha valami békességről akar tractálni[a] az mi koronás királyunkkal[b], azt megengedjük, de úgy, hogy penitus le tegye azt, hogy magyarországi királnak magát ingyen se mondja-nevezze, mert azt meg nem engedjük [BTN² 405–6. — [a]Ferdinánd császár. [b]Bethlen Gáborral]. *1670:* én ... mindaddig, míg az ország jó karban magunkkal együtt nem hozza Husztot s Fogarasról le nem teszen, nem is gondolkozom [TML V, 81 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* az ő[a] ellenségi régi conjuratiójokat és az ő életére való igyekezeteket nemhogy letették volna, sőt megújították [BÖn. 694. — [a]Béldi Pál].

Szk: *elméjéből/elméjéről/elméjét ~i vmiről 1667:* Az Istenért kérem Kegyelmedet, tegyen le minden más embereknek való kedvezést Kegyelmetek elméiből [TML IV, 198 Nemes János Teleki Mihályhoz]. *1710:* S valaki velem együtt igaz hazafiának tartja magát ... kénszerítem, tegye le elméjiről, ha mi oly praeconcepta opiniója volna a magyar dolgok iránt [CsH 108]. *1722:* azon két bokor Embert ... nem is engedem, hanem kérem az Urat arrúl tegje le elméjét [Kapjon SzD; Ks 95 Haller György lev.] ✱ *elméjét ~i vki iránt* vkivel nem törődik. *1710:* Teleki Mihály ... ingerli vala a fejedelmet[a], hogy exequáltassa a rabokot, mert ha életben hallja a török porta őket, inkább manuteneálja, de ha megérti halálokot, leteszi elméjit iránt [CsH 130. — [a]1676-ban] ✱ *eszét ~i vmiről. 1798:* Körösi kinyomtathatása elmult, Füstbe ment, kidisputáltak belőlle, már en is letettem eszemet rolla [MNy XLVI, 155–6 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából]. *1823–1830:* biztatni kezdett a házasságra. Én csak nevettem ... mert szégyenlettem is leányos házhoz menni, de már le is tettem volt eszemet az házasadásról [FogE 297] ✱ *gondolatát ~i vkiről. 1823–1830:* a doktor úr azt izente a testvérhúgomnak, hogy ide hiába ne jöjjek s ne is küldjek. Én azután nem is voltam, le is tettem volt húgomasszonyról minden gondolatomat [FogE 299] ✱ *gondviselését ~i. 1662:* egész munkáit a fejérvári káptalanba beadván ... ugyancsak le akarták tenni affelől való gondviseléseket [SKr 86] ✱ *haragjáról ~. 1881:* Szóval igazán szerettném, ha letennél gyermekes haragodról, s csinálnál valami szépet [PLev. 88 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ *jussát vmi iránt ~i. 1702:* énis ... minden jussomat azon ház és hely kereseti iránt leteszem ... kezem bé adásával és pecsétes levelemmel meg erősitem [MMatr. 280] ✱ *pretenzióját ~i* követeléséről/igényéről lemond. *1668:* Ha penig ő kegyelmek más utat akarnak követni, lássák, de úgy complanálják az dolgokat: mi bizony soha az Rákóczi ház ellen való praetensionkat le nem tesszük [TML IV, 309 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1697:* az szaz forintn(a)k meg adasaval bennünket ne terhellyen, es az irant valo praetensiojat tegye le [BK a zilahi birák nyil.] ✱ *vmi használásáról ~. 1813:* az Exp(one)ns Gróffné Asz(sz)ony[a] bé foglalta azt a kis hejet az eö Nsga Fogásába a bátyám is le tett további használássarol [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9 Pintye Luka (47) col. vall. — [a]Köv. gr. Tholdalagi Lászlóné gr. Korda Anna].

14. félretesz; a pune la o parte; wegtun. *1652:* Cehúl Eo kglk megh engedik Fenesy Martonnak, hogy az Remeket el kesziczye, noha le teotte volt egy ideigh, de bizonios okokra nezve [Kv; ÖCJk].

Szk: *akadályt ~. 1668:* Kérem alázatos engedelmességgel, letévén abbéli minden akadályát ... mert ha Kegyelmed el nem jő, akkor temetődik e világ előtt minden becsületem el [TML IV, 320 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz] ✱ *emberi érzést ~. 1811:* a' ki Doctor akar lenni, Annak az emberi érzést le kell tenni [ÁrÉ 166] ✱ *religiót ~. 1619:* Pap uram, véled egy religión vagyok s catholicus vagyok, de most tegyük le az religiót és szóljunk az ország közönséges dolgához [BTN² 308].

15. elhagy; a renunţa la ceva; weglassen. **Szk:** *vki nevét ~i. 1598:* az eoteod rezt mind(en) hellen valo Jozagimbol kj vehesse es birhassa mint Saiattiat, mind addegh megh az en Neüemet Viselj ha penigh az en neuemet le tenne Eot zaz forintot aggiatok nekj [Gerend TA; Törzs. Gearendj Pál végr.] ✱ *vmilyen nevet ~. 1614:* Ennek utanna az haidu nevet le teuen, minden allapotiokban, az Nemesseghez tarcziak magokat [Ks 87 ogy-i végzés].

16. teljesít, elvégez; a îndeplini; verrichten. **Szk:** *vhány napi munkát ~. 1843:* kötölösök le tenni ... ötven nyári Tenyèrrel téendő napi munkát [Náznánfva MT; Berz. 21] ✱ *vhány napszámot ~. 1835:* feljegyzik ki hány napszámot 's minémü dologgal tett le [Zsibó Sz; WLt] ✱ *vkinek szolgálatát ~i. 1677:* ha Jsten ez vilaghbol ki szollitt s valamely ver attyafi nem akarja pacialni eőkőt az Eős ioszagba(n) jambor szolgalatiokot mind magának, es feleseginek tegjek le [Szentgyörgy Cs; CsÁLt F. 27. 1/32] ✱ *vminek építését ~i. 1672/XVIII. sz.:* azon epuletek Jobbitását es épitteset tartozik letenni Benkes Ferencz vagy maradvaji [Hr 10/46] ✱ *vminek jobbítását ~i → vminek építését ~i.*

17. vmit elkövet; a comite ceva; etw. begehen/verüben/anstellen. **Szk:** *gazlódást ~. 1844:* (Szakmári Ferenc) most Vasárnap is ollyan gazlodást tett le, hogy a' mikor a' Templombol jöttünk a' nep csudájára állott [A.sófva U; DLt 1441].

18. *pénzt ~* pénzt kivon a forgalomból; a scoate din circulaţie monetară; aus dem Umlauf ziehen. *1710 k.:* Én még Fogarasban megértém, hogy azt az új pénzt bizony maholnap az egész országul leteszik ... Azt a pénzt, hogy letegyék, avval kéntelenek, de az igazság az volna, hogy akik csinálták, azok váltsák bé [BÖn. 693–4].

19. írásba lefektet; a da în scris; schriftlich niederlegen. *1668:* Az mi az gyűlés állapatját ... illeti ... nem itilem írásban letennem szükségesnek, az mint előttem azon dolgok forgottanak [TML IV, 267 Béldi Pál Teleki

Mihályhoz]. *1678:* Minthogy penig csak levélben és közönséges írással azokat az okokat, melyek engemet ez resolutióra kénszerítettek, letennem alkalmatlan volna ... jó módjával nem is lehet, tettem emlékezetet urunknak írt levelemben az arrúl való Apologiámrúl [TML VIII, 105 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1705:* ki-ki maga memorialisában, minemű szükségben vagyon és hova akarna menni, letötte a Gubernium előtt [WIN I, 403].

20. vki tudomására hoz vmit; a aduce cuiva ceva la cunoştinţă; jm etw. zur Kenntnis bringen | bejelent vmit; a face cunoscut cuiva ceva; etw. anzeigen/kündigen. *1561:* Ha az mesterek kozot a vag' legenyek kozot vag' masok kozot valami haborwsag vezedelmes èzwezes (!) tamad zabadsagok leg'enek az mestereknek azt az Cehbe le tenni [Kv; ÖCArt.].

Szk: *idővétséget ~.* *1604:* Az A azt mo(n)dgia hogy Zapus Istuant ne(m) tette eö s mikor menedekseg meg lett az vtan ne(m) comparealhatot eö, de abbol wdeö vetseget tett le, kibe ellengez A [UszT II/3. C. 35] ✱ *panaszát ~i.* *1768:* (A dominális bíró) az ökremet el kötette, es hogy Udvarbiro Uram elött most recenter Brádon letibe panaszamat le tettem, ezert igen nagyon meg haragadván rám ... Nagy Agyarkodással hozzám vágat gyakor izbe [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.].

21. vmitől megszabadul; a se debarasa de ceva; etw. los werden. **Szk:** *terhét ~i.* *1837:* (Salamon Mózest) a' Fodor István Úr szekeréből négy missussaival le hurtzoltatván ... egy puszta nyári konyhában két lántzokra tétette olly állásba helyeztetvén, hogy még a' Természeti terhét ⟨azo⟩n hélyen kéntelen volt le tenni [Dob.; Somb. II].

22. *terhét ~i* gyermekét megszüli; a naşte copilul; ihr Kind zur Welt bringen. *1765:* Mostan öket ... nem separalják hanem mig az Aszszony mostani terhet le tészi addig együtt lakjanak Edes Annyok Hazoknál [Kv; SRE 213].

23. *~i magát* **a.** lecsillapodik/csendesedik; a se calma/linişti; sich beruhigen. *1672:* ő kegyelmek affélének[a] békét hagyjanak, tegyék le magokat [TML VI, 154 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — [a]A hűtlenségnek]. *1745:* ráijeszték Vizi Borbárára[a], mondván: letégye magát gyermekem és házam iránt, mert ha mégis nyomorú lesz gyermekem, soha többé gratia nem lesz [Kőrispatak U; Ethn. XXIV, 161. — [a]A boszorkányra]. *1771:* mondá ... tsudálkozom keden Bátyám Ur(am) mit jár Ketek a Csákljai Jobbágjok után, mert nintsen Semmi Iussok p(rae)tensiojok hozzá, tsak égy kőrőm feketénji is, tsak tegye le ked magát Bátyám Ur(am) [Girbó AF; JHb Joh. Szentpáli (57) ns nyil.]. *1772:* ital közben mondani kezdi Sombori Sándornak: „Sógor tegyétek le magatokat, mert, Isten engem úgy segéljen, a ládámban a levél, mellyel megmutatom, hogy nem vagytok az igaz Somboriak féle" [RettE 292]. — **b.** megadja magát; a capitula, a se preda; sich ergeben. *1704:* a kurucokat ... megverte volna, akik is látván, hogy meggyőzettek, tízezren magokat letötték [WIN I, 91]. *1710:* a császár grátiája után, akik fegyvert fogtak vala, mindenütt letették vala magokat, bizván az amnestiához[a] [CsH 91. — [a]1672-ben]. — c. megválik/visszavonul (hivatalától, tisztségétől); a demisiona; (Amt/Würde) ab/niederlegen | leszerel; a demobiliza; abrüsten. *1769/1770:* gr. Rhédei János ... az édesanyja ... meghalván egészen letette vala magát a katonaságról [RettE 216]. *1771:* Történt ilyen dolog is, hogy br. Bánffi György, fia amaz jóféle úrnak Bánffi Farkasnak ... katonaságból vicecolonellusi titulussal letévén magát, elvette Wesselényi István Daniel Polixena leányát [i.h. 240]. *1771:* Apor István úr főbírónak tétetett volt ez Doboka vármegyében ... nyomorgott mind maga, mind a vármegye véle ... Azután letette volt magát egészen [i.h. 260].

Szk: *feltett szándékáról ~i magát.* *1816:* az intető Mlgos Aszszonyság és Sinfalvi Közönség a feltett szándékárol tegye le magát, mert ha kedvetlenség találya magakatt ... magak lésznek okai pärt kívánunk [Asz; Borb. II Rákosi Borbélly János a szék assz. kezével].

Ha. *1574:* teszen leh [Kv; TJk III/3. 315]. *1583:* le nem teszen [Kv; MészC Lev.]. *1732:* le tészen [Budurló K; Told. 11/70]. — *1689:* le tészem [Szőkefva KK; Szád. Sárosi János kezével]. *1731:* le tészem [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1751:* le tészem [Balázstelke KK; IB. Mich. Rempler (60) jb vall.]. *1682:* le tészi [SzJk 171]. *1653:* le sem tészik [Kv; CarTr II. 1013–4]. *1712:* le tészik [Szentimre MT; MMatr. 239]. *1714/1781:* le nem tészik [Gerendlóna TA; JHb LXXI/3. 470]. *1733:* le nem tészik [Kilyén Hsz; MvRKLev.]. *1628:* le töttem [Tövis AF; Told. 1]. *1600:* le teotte [UszT 15/140]. *1627:* le Tötte [Kv; RDL I. 134]. *1694:* tötte le [Dés; Jk]. *1698:* le is tötte [Kv; ÖCJk]. *1699:* tötte le [K; SRE 62]. *1711:* le tőtte [Dés; DLt 489]. *1699:* le tötték [Rücs TA; KvAkKt 344]. *1704:* letötték [WIN I, 172]. — *1629:* le teon [Kv; TJk VII/3. 18]. *1696:* le tön [Kv; MÉszCLev.]. *1591:* le teom [Kv; TJk V/1. 65]. *1603:* teom le [Kv; TJk VI/1. 670]. *1588:* le teowe [Kv; TJk IV/1. 475]. *1758:* le tévé [Betlensztmiklós KK; BK]. *1680:* le tevők [Derzs U; JHb XXV/I, 34]. — *1608:* le teóttem uala [Szentegyházasoláhfalu U; Of Lev.]. *1584:* teotte volt le [Dés; DLt 213]. *1591:* le teötte volt [Szu; UszT] || *1585:* le teotte volna [Kv; TJk IV/1. 393] || *1795:* le tégye [Ne; DobLev. IV/747. 1b] || *1606:* le tönj [UszT]. *1607:* le tónni [Mv; MvLt 290. 10b] || *1633:* le tiuin [Dés; SLt BC. 30].

letét depozit; Hinterlegung, Depositum. *1698:* ha az igasság irgalmassaggal meg nem egyelittetett volna, minden penz es ara letetek nelkűl elfoglalhattuk volna[a] [Dés; Jk. — [a]A malmot]. *1830:* Nemes Váro Mihály és Fia Nemes Váro János ... Bartók Ádám Urat ... sok kérések által arra Konyörületességre birták volna, hogy a' Convictiva Summából 94 ~ kilencven négy hasonló Conventios Rh forintakot és 40 xrkot condonállyanak, és igy fizetni valonak 100 ~ Száz Conventios Rhforintok maradtanak; de ezeknek kész pénzbe valo letétekre is elégtelen 's tehetetlen voltokat nyilatkoztatták volna ki, menének illyen Complanátziora s egyezésre[a] [Szentbenedek AF; DobLev. V/1162. — [a]Köv. a részl.].

letétel 1. letevés; depunere; Ablegung. *1675:* némely io akaro ur(am) ... bizuan erszinyehez, nehany ezer Tallerok Zörgheteseuel, mint ha Ngd Feiedelmi tarhazaban azoknak titkon valo letételeuel megh gatolhatna ... igassaghunkat [JHbK XVIII/28 Mikola Zsigmond a fej-hez]. *1746:* Mint hogy most ... az Inctus az repulsio meg fizetesere vagy pedig letételére elégtelen ... a Széknek fel keléséig jo Kezest állitson [Torda; TJkT III. 60]. — 1.. még AC 64.

2. lerakás; depunere; Abladen. *1575:* Emlekeztenek eo K. eleot varosswl, az Aros vraim Az leh Tetel feleol ... Terekediek eo K. biro vram eo N.(n)al hogi Az Mostany zwk Ideoben eo N. Az my keonnebsegel lehet Az arossagal, Az leh Tetel dolgaban ha az Vas hatra hagiatik es, Akar chyak az egeb Marhanak leh Tetelet engedie meg az aroszagnak [Kv; TanJk V/3. 125a].

3. *fegyver~* depunerea armelor; Waffenstreckung. *1678:* öt rendbeli ... hittel tett assecuratoriánkkal semmiképpen nem bírhatók arra némely nyughatatlan embereknek elméjét, hogy csendes úton-módon való eligazítására megbántódásoknak mindkét részről való fegyver letételével közönséges országgyűlésére elől jönnének [TML VIII, 50 a fej. Teleki Mihályhoz].

4. lefizetés; achitare; Aus/Bezahlung. *1673 k./1681:* Ha casu quo (: mellyet nem remenlek :) ő kglme okot adna azon fundusnak[a] ő kgmétűl valo el foglaltatasra, azt nem külőnben, hanem az fundusnak, és azon valo épületeknek árrának le tetelével cselekszem [VhU 319 Thököly Imre ad. lev. — [a]Vh-on]. *1679:* Fogaras földén Porró nevő faluban lakó ... jobbágyokat[a] ... impignoráltuk ... nyolcz száz nyolczva(n) magyari forintok(na)k le tételével válthassuk vissza [Incz. VI. 29 fej. — [a]Köv. 13 jb és egy fugitivus nevének fels.]. *1681/XVIII. sz. m. f.:* a kölcsönzött ... 500 forintoknak le tételek felett most hamarjában nem alkuthattanak meg [Szentbenedek AF; DobLev. I/28]. *1725:* Bule Avram ... az Babolnaj erdőre reá jött, aszt az Urak hirek es akarottyak ellen vágta hordotta es usualta ... az orszag Törvenye szerint a Potentiarius ... maga holt dijjanak id est negyven forin(tna)k le tetelevel keletik magat meg valtoni [Bábolna H; BK ad nr. 1105]. *1803:* Én alább irt magamat arra kötőlőzem, hogy ezen mostan kezemben által vett erdőnek heljét az maga mostan találtato Métájában ... 300 M. forintok le tétele mellett ki adom [Ispánlaka AF; DobLev. IV/869]. *1814:* tartazzek ... az ki szomszédositott Haz Hellyet utánna valo tartazmányaival együtt a Zállag Summának le tétele mellet ki botsáttani [Szőkefva KK; Kp II. 89]. — L. még AC 40; RSzF 248.

Szk: *előpénz-fizetés ~e. 1801:* Jelentyük ... hogy ... reqvirála münkőt ... Mlgos Groff Bethlen Krisztina Aszszony eő Nga, elő pénz fizetésünk le tétele mellett a végre hogy mennénk el ezen Nemes Maros Székben Erdő Szt:Györgyre, némü némü vallok(na)k vallás tételek le irására, és bé vételére [Erdősztgyörgy MT; WH] ✱ *erdőbér ~e. 1808:* Albisi Nemes Bartos Samuel mint verus Poss(ess)or, az rendes Erdő bér letétele mellett, az 1809k Esztendei Erdőlésre bátorságossá tétetik [Bodok Hsz; BLev.] ✱ *jussa ~e. 1833:* meg kerese engemet ... Nemes Pétki János Uram ... arra kére, hogy Szokott jussom létetele mellett mennék el itten ... Lako Nemes Pétki Sámuel Uramhoz [Asz; Borb. I].

5. *átv* letevés; depunere; Ablegung. *1797/1799:* ezen Perben Purgatorium Juramentum Itéltetvén annak ... letételét offeraljais az All Peres [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 415–6].

Szk: *erős hite ~e. 1747:* erős hitinek formalis letetelevel hitet ada [Bh; Told. 22] ✱ *hite ~e. 1654:* Ezen dolgok(na)k nagiub erősseghere minekünkis kezet az intro specificalt Ifliu legeni hűtinek le tetelivel edgiűt be adua(n) ... Reuersalissat ... kezünkhez adua(n) ... miis ... recognoscalliuk [Fog.; KCs 1430 Dauid Ianos kezével]. *1679:* Sárosi Mihály ... kötelezé sellérképpe(n) à Nyárádtői Templomhoz magát keze és hiti le tetelivel [Nyárádtő MT; MMatr. 5]. *1847:* ellenöri erdő Biztosokat válaszszon, akiknek kötelességekké tétetik ... minden erdőket ... hitek le tétele mellett ... a leg pontosabb ügyeletek alatt tartani [Torockó; TLev. 10/9] ✱ *homágium ~e. 1781:* Tudom bizony, hogy József császár kivánságának a homagiumnak ily simpliciter lett letétele iránt csak egy szót se szólott volna [RettE 415] ✱ *kemény hite ~e. 1796:* az vallók ... minyájon Kemény hűtőknek le tétele után egy szájjal egy lélekkel egy más mellé álván ... eképpen tőnek vallomást [O.solymos K; LLt Csáky-per 295. L. 11 Felei Veress Josef hites bíró kezével]. *1800:* az alább le irt Tudakolo Kérdésekre minek utánna ... az alabb le irando Tanukot kemény hitek le tetele Után szorgalmatoson meg kérdeztük volna, azok(na)k Tanu-Bizonyság tételeket ... le is irtuk [Ne; DobLev. IV/829] ✱ *keze ~e → hite ~e.*

6. lemondás; abdicare; Niederlegung (einer Würde/eines Amtes). **Szk:** *fejedelemség ~e. 1662:* Barcsai Ákos a fejedelemségnek letételekor maga szabadságának, életének lekötelezésével való contractusának megszegésével vádoltatnék az ország előtt [SKr 645–6].

7. *élete ~e* élete feláldozása; sacrificarea vieţii; Aufopferung des Lebens einer Person. *1660:* ő kegyelme ... még élete letételével is nem gondolván ... az mit jobbnak itil cselekedni, cselekszik [TML I, 536–7 Rhédei Ferencz Teleki Mihályhoz].

8. *hite ~e* hitehagyás; părăsirea confesiunii/religiei; Glaubensabfall. *1766:* az Insok ... születésektől fogva Reformatusok voltanak ... Nagy attyok ... születések után Catholizált, márpedig az eő Felsége kegyelmes rendelései tsak olyakat vetik proscensio (!) alá, kik a Catholica Religioban, vagy születettek, vagy hűtuk letetele mellett arra álván, igaz hűtek mellől el tavoztanak [Torda; TJkT V. 335].

9. elmozdítás; destituire, demitere; Enthebung/setzung. *1679/1681:* Praefectus Vram híre nelkül Udvarbiro Uram által meg ne változtassanak[a]; mivel eő kglmere biztam à Tisztek állatását; Vagi le tételét [Vh; VhU 677. — [a]A hámormesterek, sáfárok és egyéb müvesek].

10. *teher ~e* szülés; naştere; Geburt. *1698:* Kacsi Ilona testet paraznasaggal meg mocskolta mely miat terchben esett; de tereh le tétele előtt, hogy meg pelengereztessek es veszszőztessék a' ratioval ellenkezik [Dés; Jk 267b].

11. *pecsét ~* lepecsételéssel való hitelesítés; legalizare prin punerea sigiliului; Beglaubigung durch Siegeln. *1833:* Melj kénáltatásnak modja és rendi, hogy mindenekbe ... ezek szerént vitetet légyenn végben ... arrol ezennel hivatalos igaz hitem szerinti, s tulajdon petsétem letételévelis meg erőssitve bizonyságot tészek ... Sinfalván[a] [Asz; Borb. I Fogarasi Huszti István ns személy falu hites jegyzője nyil. — [a]TA].

letétel-hely (kiváltságos) árulerakási/megállapitási hely; loc de depozit al mărfurilor (akordat prin privilegiu); (privilegierter) Warenablade/Stapelplatz/Bestimmungsstelle. *1590:* Az Monostori tiztartot megh talaltassa, hogy Monostor[a] Ne(m) sokadalmas hely, Nem letetel heli, Nem keozeonseghes vasarnak helie ... ot kgme Ne engeggyen ... Wasat deponalny [Kv; TanJk I/1. 127–8. — [a]Km]. *1592:* Isabella ket Donatioj a' Nagy Sokadalmokrol hogy eleotteis a' sokadalom Napianak,

Niolczad Nappal allion be, vtannais Niolczad napigh tartassek, Es az le tetel hely hogy it legien | Masodik Janos kiralj lewele hogy le tetel hely legien ez Warosban [Kv; DiósyInd. 347].

letétet 1. lehelyeztet, a ordona aşezarea; niederlegen lassen. *1758:* az rovást le tétették velem az ágyra ... s a mig az kolcsárt elé hivám addig az rovást el sikkasztották [O.kocsárd KK; Ks 8 ad f. XXIII].

2. lerakat; a dispune descărcarea; abladen/setzen lassen. *1580/XVII. sz. eleje:* effęle Rako keöuet az Gazda az eönneön keölczegen cziak az állásra hordattassa, es ott az tablara le tetesse [Kv; KőmCArt. 19]. *1653:* Hozattam egy ormos koporsó-követ Kolosvárról tizenhét forinton, melyet hogy haza hozának, az én temető-kertemben letétetém [ETA I, 122 NSz]. *1764:* eö Naga szénáját lopták a mikor hozzája férték; amint hogy egyszer a Tehen Pásztort ... rajta is kaptam hogy vitt egy kötéllel, akkoron ugyan le tétettem vélle [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. *1829:* a jövö Hétfün ... Buzát küldek hogy üressen ne menyen ... tegyen Ked arrol is rendelést, hogy ha Buzát küldék hová tételi ked le [Girolt Sz; TSb 5].

3. levétet; a dispune cuiva să-şi scoată ceva; abnehmen/legen lassen. *1774:* Lasci[a] ... a magyar regementekben ... A dolmányt, övet, magyar kardot, kalapot mind letétette [RettE 323–4. — [a]Lasci (Lacy) Ferenc Móric osztrák tábornagy, a hadsereg újjászervezője].

4. ki/lefizettet; a dispune achitarea; aus/bezahlen lassen. *1653:* az Varadj Captalanok értésére adták volna, az Véér Familia s kegtek közöt villongás léuén azon falu véget, Jnscriptionalis summáját le tétettyük az Captalanban [Ks 101 fej.]. *1665:* Szamosujvárhoz tartozo Ilosva nevü Fiscalis falunak inscriptionalis summáját a' Fejerári Kaptalanban le tetettűk [WassLt fej.].

5. elbocsáttat/mozdíttat; a face să fie destituit/concediat; absetzen lassen. *1847:* Varga Katalin ... beszélette, hogy ... Tövissi Gergely ... ha tőle nem hallgat, feladja az udvarnak, s letéteti hivatalából [VKp 252].

letétetett 1. elhelyeztetett; care a fost depus (undeva); abgelegt/gestellt. *1748:* Az eddig valo Laszói korcsmáros ... vesztegetvén és tékozolván Az Uraság Laszói Vendég fogadónál le tétetett, s keze alatt léuő Gabonáját; Mellyre nézve ... kezest alitot Bolkányi Nztes Kaba János Uramat [Lapugy H; Ks 62/18].

2. (írásban) lefektetett; care a fost dat în scris; (schriftlich) nieder/festgelegt. *1806:* (A) Kaszállo Tanorok nevü hellyet a Conscriptioban le tétetett Szomszédoztatása szerént énis tudom bizonyoson, hogy régen ... ö Nagysága édes Annya részére kaszáltatott [Erdősztgyörgy MT; WH].

letétetik 1. *átv is* lehelyeztetik/rakatik; a fi depus; abgelegt/geladen werden. *1574:* hattanak egi hetet neky hogy Azkor meg egyben gywlnek Es Mind ket fely oda hozzak per folta lewelyeket eleoszer azok leh Teteszenek egi mast meg keoweszek [Kv; TJk III/3. 323]. *1590:* megh fizettwen ennye penzt talaltanak keszen f: 487/9 mely ez May Napon az Ladaba le tetetet Jeowendeo keoltsegre [Kv; Szám. 4/XXIII]. *1632:* Mostan immar az illieten gabonabéli szemwl ualo Exactiok ... le tetettek [Grid F; UC 14/8. 4]. *1794:* ha az holt Test még is tapasztalhatoképen szagos lenne, az illyen Testnek ... bé vitettetése[a] meg nem engedtetik, hanem a Templomon kivül a' Porticusban tétessék le [Kv; SRE 315. — [a]A templomba].

2. ki/lefizettetik; a fi achitat/plătit; be/ausgezahlt werden. *1675:* iússát az örökséghez, pénze le nem tètetvé(n) mondhattya, és kezénél meg maradhat és bírhattya Balás Deák [Kv; TJk VIII/12. 14]. *1677:* Kegyelmes Fejedelmünknek holta után-is az ö Nagyságok legitimus haeresitöl és posteritasitol, a' nyolczvan ezer forint summa le tétetvén, váltathassák ki[a] [AC 60–1. — [a]Fogaras vára]. *1679/1681:* azon epűlet ahoz ertö mester emberek altal megh bötsültetvén az Capitalis Summaval le tétessék ö kg(me)k es Successorinak [Vh; VhU 298 Thököly Imre ad. lev.]. *1694:* Decimae: Ez az helj Arendás: azért a Dézma(na)k Arendája le tétetvén; minden fele dezmajat percipiallja, a D(omi)n(us) terrestr(is) [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. *1737:* kiknél ... ollyas széna Réteink vagjnak ... arra Condescendáltanak, hogj le tétetvén az ő kglmek pénzek ő kglmek is remittállyák [Dés; Jk 479–80].

3. letétbe helyeztetik; a fi depus; deponiert werden. *1863:* ezen végrendeletünk ... az általunk felkért, s együtt jelen volt tanuk által is ala iratva, egyik példány a városi törvény székhez letétetett [Kv; Végr.].

4. megszüntettetik; a fi încetat; abgeschafft/eingestellt werden. *1570:* Mostanis megh gondolwan Az Bekesegnek es egiessegnek voltat, hogy Minden haborw per patwar gywleosegh keozzwleok leh zallyon es leh tetessek Ennekeleote megh Igert zegitthseget ... Mostanis kesek megh adny [Kv; TanJk V/3. 20b]. *1573:* my keppen az Repulsio az meg holt kiralne[a] Azzon Engedelmebeol tellessegel leh zallot, Azonkeppen az c(om)pulsoriaes Mindenestwl leh tetetnek keoztunk [Kv; i.h. 87b. — [a]Izabella]. *1632:* Ez a' megh holt vrunk[a] idejeben le tetetuen minden falukon ualo bor korcziomallas indesinenter continualtatott, mely miat ... annira el szegeniedtenek ... sokan keözzwllek[b] mar elis budostanak [Persány F; UC 17/38. 9. — [a]Bethlen Gábor. [b]A szegénység közül]. *1677:* a' szabad Hajduságnak nevezeti penitus tollaltassék és le-tétessék [AC 171]. — L. még AC 226; CC 62; ETA I, 29.

5. kb. forgalomból kivonatik; a fi scos din circulaţie; aus dem Umlauf gezogen werden. *1653:* Ferdinandus császár ... ide adá Opuliát és Ratiborát, és onnat hoztak vala sok veszedelmes polturát, de az is mint az ötpénzes garas letétetett vala [ETA I, 142 NSz].

letétetlen szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *vminek ára* ~ vminek ára fizetetlenül/megtéritetlenül; fără să fie achitat/plătit; Preis einer Sache unbezahlt. *1699:* Ha valamellyik vagy deficialna vagy masuvá menne lakni, a' Varosra redeallyo(n)[a] árra letetetlen [Dés; Jk. — [a]A városól kapott föld].

letétetődik 1. közöltetik; a fi comunicat; mitgeteilt werden. *1677:* néki Prorogatoria Sententiát ád a' Szék, és igy mindgyárt le-tétetödik az Evocatoria [AC 182].

2. kifizetödik/fizettetik; a fi achitat/plătit; ausgezahlt werden. *1668:* Ezekért[a] 14 czer taller tétetödött volt le nagyatyámtúl [TML IV, 381 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz. — [a]Birtokokért]. *1698:* mind addig mig a fel vett Summa le tétetödik ö kglme ... Maradéki ... a

Kűkűllőn lévő három kővü Malmunkat birhassák [Ebesfva; Ks 65. 44. 11 Apafi Mihályné Bethlen Kata nyil.].

3. belefoglalódik/foglaltatik; a fi închis; etw. (darin) enthalten sein. *1760 k.:* a' két Levél homályos volt, de az harmadikban nyilvánságos expressiok tétetődtek le [TKl gr. Teleki Ádám lev.].

letétettetés letétel; destituire; Entsetzung/kleidung. *1823–1830:* Bonaparte letétettetésével s meggyőzettetésével az európai fejedelmek nagy kongresszust tartottak [FogE 196].

letétettetik megszüntettetik; a fi încetat; abgeschafft werden. *1589:* Az All orczaba valo Jaras Setalasbol myerthogy sok Jsten ellen valo dolgok keowetkeznek, Azert telliesseggel le tetettessék ereós bwntetes Alath [Kv; TanJk I/1. 95].

létetlen meg nem történt; să nu se fi întîmplat; nicht geschehen. **Sz.** *1710 k.:* Hiszen a meglett dolgokat maga az Isten sem eriválja létetlenné, hanem ... sokezer úton, módon kipótolhatja az Isten áldással néked [BIm. 1018].

letett I. *mn* **1.** lehelyezett; depus; niedergelegt. *1688:* Franck Susanna Asszony ... házanál lévő Szálláson le tötth ladabeli ... bonumok(na)k ... megh látogatassa és Registraltattatasa véget ... meg látogatván es Registromaltatvan ... ő Ngok az mi jelen lételűnkben az ladakot be pecsételtették [Beszt.; Ks S. Misc. 27]. *1710 k.:* Nem gondolják azt meg, mennyi változás alá vettettek az önálok letett Isten ajándéki, amelyeket őbennek mások becsüllenek [BÖn. 417].

Szk: ~ *szegődtség* lehelyezett szegődmény. *1821:* Duplán Joseff Úram az Inasert le tett, Segőtséget tartazik az Inas Legénségibe le dolgozni, ha az Édes Attya inasságába meg nem fordittya az Meiszterinek [Kv; KCJk 112a].

2. lerakott; descărcat; abgeladen. *1590:* Ha ... vasas ember vgy Jeone be, hogy' ... Az varas hataraban Jt ben vag' hostatokban le tenne a' vasat, titkon ideghen Arost varwan rea ... az illien le teót vasakat Biro Vra(m) mind el hordassa vehesse tellies hatalommal [Kv; TanJk I/1. 126–7].

3. kb. félretett (pénz); (bani) puşi deoparte; zur Seite gelegt(es Geld). *1723:* afféle le tött pénz ha szintén lött volna is [Szu; Pf]. *1770:* Első betegségéből valo felgyogyulásával ... Olosz Ferencz urnak, midőn Személlyesen udvaroltam volna, maga mondotta: hogy akkori betegsége előtt feles le tett pénze lett volna [Déva; BK sub nro 1017 Adamus Pogány (51) ns vall.].

4. ~ *férfigyermek* lelenc fiú; copil găsit; Findelkind. *1599:* Monostorwczaban kiwil Balog Mihalne tartot egi le teot firfi gyermeket [Kv; Szám. 8/XVI. 25].

5. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *fasszió* megtett vallomás; mărturie depusă; abgelegte Zeugenaussage. *1723:* a mely fatens szemellyekett ... az előnkb(e) adatott utr(um) szerént meg examinaltuk, és hűtők után előnkb(e) le tött fassiojokatt ... le írtuk [T; VGy]. *1738:* Marsinán Urit ihol Ielen vagyon eskese meg kegyelmetek és hüte után Letött fassiojat irja Le kegyelmetek [H; BK sub nro 1011] ✱ ~ *(igaz) hite* letett eskü; jurămînt depus; abgelegter Eid. *1648:* az kötést az kultsar s-udvarbiro le tet hitek szerent referallyak hogy a' szaz pap verte ki[a] [Fog.; UF I, 849. — [a]A kötést a kötéses fákból]. *1682:* ime megis le töt hüti után p(ro)ducal oly quietantiat, mely az egesz ratiot concernallia [Kv; RDL I. 161]. *1796:* Le tet Igaz Hitünk szerint felmérvén három singes ölel az Udvarház helyet [HSzj *három-singes -öl* al.]. *1849:* Pap Rafira 33 Eves le tett Hite után a kérdésekre közönségesen vall [Héjasfva NK; CsZ] ✱ ~ *homágium* letett hűségeskü; jurămînt de credinţă depus; abgelegter Treueid. *1710:* nagi Győri N: Horváth Gòrgi vram ... ha az eó felségihez Letett Homagiumárol el feletkeznék ... az ... kezesek is haborittatnának, hozzája szabadoson ... hozzá nyulhassanak [Csíkszereda; Borb. I] ✱ ~ *juramentum* letett eskü; jurămînt depus; abgelegter Eid. *1671:* Hogy mindeneknek elötte nyilvan valová tennök Nagodnak Szabadakaratunk szerént valo hivatását és acceptálását, arra nézve ez közönséges Articulusunkban mind az Nagod nékünk le-tött juramentumának formája, mind a' mi Nagodnak praestált homagiumunkat béirni szükségesnek itéltük [CC 12].

6. elhelyezett; depus; niedergelegt/gesetzt. *1596:* Júlai Ianosnak loptak vala el, Wrúnk ő fge szolgaia le töt penzet Tallerat és Aranyat [Kv; Szám. 6/XXI. 6]. *1675:* sokaknak javokat felprédálta és a több bujdosó s futott atyafiaknak is ottan letött javokat inquisitio által is keresi [TML VII, 98 Veselényi Pál, Kende Gábor, Kubinyi László Teleki Mihályhoz]. *1807:* Nemes F. Fejér Vármegye Leveles Tár Házában le tett F. Gezés Határ osztály Jegyző Konyve [F.gezés NK; Told. 30].

7. (írásban) lefektetett; dat (în scris); (schriftlich) niedergelegt. *1669:* az akkori Tanacz vrak leuelekben le töt opinioyokat ... szememmel lattam [KJ]. *1736:* (Az) Attyoktol tett Testamentaria Divisio helyben maradvan azon Testamentumban le tett atkot az parsok el kerülhessék [Torda; TJkT I. 111]. *1753:* meg ertven ... Ratoni Samuel eö klme irásb(an) le tett kölcséget hellyes(ne)k itiltük [Kraszna Sz; Borb. II].

8. nem használt, használaton kívül helyezett; nefolosit; nicht gebraucht, außer Gebrauch gesetzt. *1585:* Coloswarat a' Coloswari Mal(om) mesterektwl wettem kett le tett keowett meljnek az Arrah f. 2 d. 75 [Kv; Szám. 3/XVI. 38]. *1648:* Kivwl az eresze[a] ala egy hitvan le teött malom keö [Szarata F; UF I, 907. — [a]A malomé]. *1703:* Azon kamorában vagyon ... le töt rosz verő nro 1 [CsVh 118]. *1706:* az Konyhan Belől valo Hazban ... Talaltatot Ket Le Töt Hitvan Ajto [Bethlen SzD; BK]. *1846:* Vagyon ... egy más resnyicze le tett kö (így!) az udvarba [Szászerked K; LLt].

9. (végleg) levetett; lepădat, aruncat (definitiv); (endgültig) abgelegt. *1732:* Egy Viseltes le töt kávé szin kaméllot dolomány Gomb nélkült [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 9].

10. elásott; ascuns în pămînt; vergraben. *1668:* az Bálpataki emberi találtak valami letőtt pénzt. Én ő nagyságával irattam volt Bálpatakira, hogy az articulus szerint az fiscus részét adja én kezembe [TML IV, 287 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

Az elásott pénz, kincs megtalálására nézve az AC 137 így intézkedik: „Ha ki el-ásot régi kencset talál maga határán, harmad részét Fiscus Tárházába tartozzek administrálni".

11. forgalomból kivont; scos din circulaţie; außer Kurs/Umlauf gesetzt. *1640:* mikoron amaz le teot garas jár vala Hiua engemet ... mivel akkor az varmegienek

edgik szolga biraia valek [Ks 42. C. 27 Joanes Pap de Zilágyseg nyil.]. *1756:* voltak még holmi Controversias pénzek-is ... az az rész szerént le-tett rész szerént semmire kellő Tzigány Garasok és egyeb apro pénzek [Kv; RGyLt Főkonz. lt 1774/8 Szathmári P. Sigmond lev.].

12. *átv* (bele)foglalt; inclus; in etw. gefaßt. *1664:* Bátoságosabb, jobb és idvösségesebb volna azért ez mi szegény hazánknak az Isten igéjébe letött és nyilván kijelentett útat módot követni [TML III, 172 Szalárdi János Teleki Mihályhoz].

13. elbocsátott/mozdított; destituit; seiner Stellung/seines Amtes enthoben. *1572:* Vagion panaz az leh teot chaplarok feleolis hogy az Bor hordokat és Iwokat egyik Borrol Maswa Igazitiak [Kv; TanJk V/3. 62a]. *1652:* Ennek eleőtte rendel arultak az kortsomat. De Fabian Istwan le teőtt Ud(var)biro ideiben 4 Esztendeig czak egy ember arulta [Szászlóna K; GyU 124]. *1730:* Város le tőtt szolgája bérit Szabo Andrásét[a] ... Hfl 3 [Kv; Szám. 56/XIX. 25. — [a]Értsd hozzá: Fizettem meg]. *1761:* égy Gidofalvi János nevü le tőt Harminczados ... égy Sertéssit ... Néhai Dobolyi Uram(na)k meg lötte volna [Ne; DobLev. II/328. 6a G. Belenyési (30) civis vall.]. *1790:* az mult Péntekre rendeltem volt égy lovas embert, a kiis az le tett Plájások Kompaniájából valo volt [Sztrézakercsecsora F; TL. Wessényi Dániel gr. Teleki Józsefhez].

Szk: ~ *állapot. 1657:* mivel nem adhibeálta[a] az kapitányokat, kik az fejedelemnek hiteles, zálagos, hű emberi voltak, nevelte az kétséget annyéra, hogy azután soha nem lőn az előbbi hitele, sőt letőtt állapotban hala meg is [KemÖn. 71. — [a]Horvát István] ✱ ~ *szabadosféle* földesúri szolgálatra vetett szabados. *1640:* Serban Popa[a] ... Le tott sz(ab)ados féle. Alde Popa ... Le tott szabados fele [Beszimbak F; UC 14/48. 118. — [a]E név elé odajegyezve *dep*(ositus)].

14. elvégzett, megtett; efectuat; vollbracht. *1835:* igy rovatik fel egyszerre mind a kettőre a letett nap szám a' Vajda vagy Kis Biro által [Zsibó Sz; WLt].

II. *fn* lehelyezett dolog; ceea ce a fost depus; Niedergelegte. *1718:* Pestis alkalmatosságával ... ā midőn ezek[a] Vásárolnak is valamit, annak is legien olly rendi, hogy tétessék le nekiék a kivántató bizonyos hellyre ā honnan is midőn azt az óda vivő el távozik, és nem előb légjen a le tettnek el vétele [KvLt I/225 a gub. Kv-ról. — [a]A pestisesekkel való érintkezésre kijelölt emberek].

letevődik ki/lefizettetik; a se achita; ausgezahlt werden. *1675:* Balás Deak olly praetensioval tartotta jussát az fundus kerthez hogy ados pénzével Szamosközi Mihály, ha pénze le tévődik bene alioquim iússát az örökséghez, pénze lenem tétetvé(n) mondhattya [Kv; TJk XII/1. 14].

letevő-hely kb. (kiváltságos) árulerakási/megállapítási hely; loc de depozit al mărfurilor (acordat prin privilegiu); (privilegierter) Warenablade/Stapelplatz/Bestimmungsstelle. *1577:* Végeztük ezt is: hogy az erdélyi és magyarországi kereskedő népeknek ez országban öreg barmot szabad legyen felszedni, és az letevő helyeken idegen kereskedő embereknek eladni [EOE III, 299 a tordai ogy hat.].

létez, létezik van; a exista; (da)sein, es gibt. *1632:* azt mondotta, hogy ő bizony igen szereti Szőcs Mihált ... hogy nem létezne oly, az kit ő úgy szeretne, mint azt [Mv; MvLt 290. 79–82 átírásban!]. *1841:* Branyitskai Liber Báro Méltoságos Josika Josef, nőtelen Ur ... és Tekintetes Marillai Héléna Kis Aszszony, egymással házassági Szent Szövetségre kivánván lépni ... a háromszori rendes kihirdetésre nézve ezennel hivataloson dispensaltatik ... Canonicum impedimentum nem létezend ... copulaltathatik [Ne; Végr.]. *1842:* a' szokott pecsét egy hellyen nem létez — s csak azért se jo Levél [Szászrégen; DE 2]. *1843:* Továbbá az állítják, hogy az ők úrbéri szolgálatjokról létez egy egyezmény [VKp 127]. *1844:* (A) kancza ... hátagirinczén szürke szőr létez [DLt 964 nyomt. kl]. *1847:* Minthogy e megyei tisztségnek semmi pénzalap ... hatalmában nem létez, bátorkodunk ... a Felséges Királyi Főigazgatótanács eleibe fölterjeszteni [VKp 204]. *1848:* a rósa hegy alatti fél antiquas telke ... a Szamos vize és a Pinári patak szomszédságába létez [Dés; EHA]. *1853:* azon hely, melyen a' Templom létez, a' Bako házához oly kőzél vagyon, hogy az ebből ki fejlődő peshedt szag a' Templomba hat [Dés; DLt 175]. *1864:* most tsak egy nehány majorház létezik [Középlak K; KHn 300].

létezet szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *egy-házi* ~. egytelkes, jobbágytalan nemesi juss; parte de moştenire a unui nobil fără iobagi; adliges Erbteil mit einem Grund, ohne Leibeigene. *1838:* vétkes dolognakis tartanám ... szép Jussát Egyházi létezet (!) ... fell áldozni [Kv; KLev.].

létező levő; existent; befindlich. *1837:* Mint hogy a Jószágot el Zállagosíto mind pedig a' Zállagban vevő Urak, külön birtoknokká válnak Also Szőtsőn[a] ollyan formán edgyeznek ... meg az határon létező Erdők hasznában, hogy az ... osztály szeresen jutando erdőbéli haszonnak[b] egy aránti részesedése légyen [Dés; BetLt 5. — [a]SzD. [b]Értsd: mindeniküknek]. *1861:* meghagyatik Asztalos czéh Elöljáróságának, hogy az azon czéh kebelében létező iskola képes, és köteles rom. catholicus mesterinasokat ... személyesen és pontosan állitsa elő [Kv; ACLev.]. *1876:* a földek bütüjén a bodoki veteményes határ keleti bütüjén létező régi halom [Bodok Hsz; MkG].

letilt megtilt; a interzice; verbieten. *1806:* Bartok Andrasne ... el külde a Bartok Istvanne Fiaihoz ... illy kett rendbeli verbalis Instructioval Isőb(en) Hogy, mivel a Ganijatt ki vitte, akarattya ellen tiltanam le, hogj el ne teregesse [Torockó; Bosla].

letiltás eltiltás; interzicere, oprire; Verbietung, Untersagung. *1780:* mi tévők legyenek azok, kiknek a' tavalyi esztendőben vagy erdőjekről lett le tiltások, vagy ... egyéb ... akadályok miatt ki futatat vasak meg maradat [Torockó TLev. 9/17].

letiltat vmit vmiért visszatartat/lefoglaltat; a sechestra ceva; etw. für eine Sache einbehalten lassen. *1849:* miután ... Krizsán Mária haza jött, az általa tőllem ennekelőtte költsön kért 26 vftba égy kuffert le akartam til-

tatni, a' mit Kelemen Béni meg tudva a' 26. vftot nékem kifizette [Kv; Végr. Vall. 69].

letiltatik eltiltatik; a fi interzis/oprit; verboten/untersagt werden. *1794:* a' Verős Kovatsi munkát folytato Atyánk fiai mindenfelöll annyera le tiltattanak a Szennek vasarlatt erdejikröl hogy a' mia tellyesseggel meg akadalyoztatott a vas tsinalásnak mestergese [Torockó; TLev. 9/25].

letipor letapos; a tăvăli; niedertreten/stampfen. *1832:* mindent a' kit elöl utol kap, vagy szembe megyen vele le ágyol (!) a' Földre le tipor veri hurtzollya, és égy nagy Kutyájával gunyáját a testiröl szaggattatja [KLev.].

letiportatik *atv* letapostatik; a fi călcat în picioare; niedergetreten werden. *1858:* Tartando Czéh gyülés alkalmával felhozatván mi szerént a' már nagyban el harapózott és meg sokasult Czéh ellemeseket (!) (: fusereket :) illő utra térittetésért az illető hatoságnak anyival inkáb által adni, mint hogy hovátovább a' nagy elszaporodás miatt, a' Czehális Mesterek jogai meroben letiportatnak és meg semmisittetnek [Kv; ACProt.].

letipró vkit/vmit súlyosan érintő; grav de tot; jn/etw. schwer treffend. *1831:* Mivel ... F. Sukon keresztül ... szüntelen jövő és menő Katonáknak ... Statiojok ... nem egyebüve, hanem tsupán ide F. Sukra assignaltatik, mely terűh reájok nézve annyival letiporobb és egyszer s mind érzékenyitőbb, mennyivel nem kimélőbb hangon rakatik vállaikra [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

letisztál (bort) derít; a limpezi/decanta (vinul); (Wein) klären/schönen. *1847:* Június 19-én C 73 számu virágbórt mely must korában le tisztálva ... igen szép szamatu volt le palackoztattam [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

letisztáz kb. (adósságot) lefizet/törleszt; a amortiza/plăti (o datorie); Schuld (be)zahlen/abtragen. *1856:* igyekezni fogok hogy a' Berivoitol vett 375 válto forintot le tisztázam [Born. E. IXa Török Viktor Török Antalhoz].

letisztitott letakaritott; curăţat; gereinigt. *1757:* ami özeket vad ketskét nyuztak ... és mind le nyirt marhák Serennyit ugy a' börök le tisztitott Szöröket meg gyüjtsék Székek töltésekre [Déva; Ks 92. I. 23].

letisztittat letakaríttat; a face să fie curăţat; abputzen/reinigen lassen. *1758:* Számtarto Ur(am) ... valamikor essözések, havazások vad(na)k mivel anyiszor a meg állo vizet, havat, haladék nélkült, darabantal Sütőkkel ... le tisztitasson [Déva; Ks 76. IX. 8].

letodoráz *becsm* Todornak nevez; a numi/porecli Todor; jn Todor nennen. *1814:* a' férjem ... beszéllette nékem hogy a' Czéhba Baratosi Joseff Dobai Mihálynét le Todorázta és Piros kurvázta [Dés; DLt 56. 28].

letojul letolódik/csúszik; a fi răsfrînt; herunterrutschen. *1823–1830:* Fogarasi József ... az akkori szokás szerént rövid német nadrágba járt, csizmája szára bokáig letojult [FogF 76].

letolat lehúzat; a dispune să dezbrace; herunterziehen lassen. *1586:* Zeoke Mihaly vallia ... Az Czehben soka(n) kertwk hogy Az Ides vraim be gywlesere halaggyon ... Nadragatis le Akaria vala toliatnj[a] [Kv; TJk IV/1. 555. — [a]A megcsapatásra itélt céhlegénynek].

letolvajkodik ellop; a fura; (weg)stehlen. *1840:* Kertemet le huzták benne lévö veteményeket végképpen ki pusztitották égy általjában mindent le Tolvajkodtak [Dés; DLt 935].

letolvajoz *becsm* tolvajnak nevez; a face hoţ pe cineva; jn Dieb nennen. *1756:* Edgy Husvet Innepe alkalmatosságával ... öszve kapának szobol Dobos Szimnyuon Nemes Gavrillával, egymást le tolvajoztak [M.köblös SzD; RLt Marosán Danila (40) zs vall.]. *1772:* Gligor Iuont s egész háza népét le tólvajóza [Erdőalja KK; EMLt]. *1796:* ha nem álhatod, hogy le tolvajaztalak keres reá meg felelek [Bács K; RKA]. *1814:* Az Exponensek nem tolvajozták le Dobai Mihály Uraméket [Dés; DLt 56. 26].

letorkol elhallgattat; a închide (cuiva) gura; kurz abfertigen, schweigen heißen. *1832:* ezt alég végezhette, azonnal le torkolták [Ne; KCsl 6].

letölt 1. lerak; a descărca; abladen. *1604:* Az kapukon vigyazo vraim, de kiwaltkeppen az darabantok zorgalmatoson vigyazzanak rea hogy az ganet iol ky vitessek, es karos helyen ne engedgyek le teolteny [Kv; TanJk 1/1. 487]. *1614:* igy hogy az Sot Eöregebben szokasaúal ne vagassa ... az keőzel valo tartomat megh ne beoúiczie s leys ne teolczie ... teobbet az vtan ne vagasso(n) [Törzs. a fej. Kornis Ferenchez].

2. leönt; a turna/vărsa; her/hinuntergießen. *1621:* az Varosnak marad nallam Buzaia ezen harmadik oztasbol Cub 26. Melliet eö kegknek hazamnal parancsoltak, hogi le teölczem [Kv; Szám. 15b/VI. 5 Nagy Bálint mb szám.].

3. kiönt; a vărsa; ausgießen/schütten. *1765:* edgyik Erdélyi Fejedelem a Görgényi Fiscale Dominiumhoz tartozó Havasokot és Erdőköt kijártattván, egy Cseber vizet fel vittek ă Kereszthegy tetejire, s aztot ottan le töltvén, egy része folyt Gyergyó felé, más része pedig Görgény felé [Born. G. VII. 36. — A szöv. folyt. *letöltés* al.].

letöltés kiöntés; vărsare; Ausgießen/schütten. *1765:* egy Cseber vizet fel vittek ă Kereszthegy tetejire, s aztot ottan le töltvén, egy része folyt Gyergyó felé, más része pedig Görgény felé, és ezen viznek le töltésével választották meg a' Görgényi Havasokat a' Gyergyo széki Havasoktól [Born. G. VII. 36. — A szöv. első fele *letölt* al.].

letöltet leöntet; a dispune să fie vărsat (ceva); heruntergießen/schütten lassen. *1595:* Azzonyúnk ö fge(ne)k Kochnyaiara Zenet vöttem ... Ezt mind el hordak tölem és el költettek: Olah Demeter az Tapazto harom napig segitet az kochnyan mindent, és zęnet hordot hazamtol, mert az kochnya mellet ha le töltettem volna, el tekozlodot volna [Kv; Szám. 6/XVIIa. 202 ijf. Heltai Gáspár sp kezével]. *1662:* Az vezér ... a hid elött sátort vonatván, elötte egy nagy rakás tallért letöltetvén, a kegyetlen ember igen nagy vásárt inditott vala, mert a sze-

gény várbelieknek fejeket eleibe hordton-hordván az jancsárok, ő is nekik egy-egy tallért fizetten-fizeti vala [SKr 546].

letöltött leöntött; vărsat; her/hinabgegossen/geschüttet. *1799:* A' Kamora Földjére le töltött Zab metr. Nro 240 [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

letör 1. a rupe; abbrechen. *1611/1687:* asztis látám hogy az gátt vágok az zavara léczet leteorek az vizen [Altorja Hsz; HSzjP Szabó Máthé vall.]. *1682:* Pro memoria én is törék egy darab kőfalt le[a] [Kv; KvE 217 BP. — [a]A füleki várból]. *1781:* az erdő Pásztorokat láttam hogy régen le esett aszszu tőkét hordottanak, de nyerset nem láttam hanem tsak ollyanakat mellyeket a' szél le fútt és törött vagy régen le vágtanak [Csóka MT; Ks]. *1844:* egy nagy szél a' gyümölts fákban sok kárt tett; azokbol sokat letörött [Abafája MT; TSb 22].

2. eltör; a rupe/frînge; brechen. *1585:* Rosa Zacharias Schemlingne ... hallotta, hogy ... ment a' legeny chakannial Az Azzonra, es vgy teorte le az kariath [Kv; TJk IV/1. 470]. *1595:* Miklos vizza jöüet, talallya az zanost az ö loaúal, tehat loanak Czjpöiet le törtek [Kv; Szám. 6/XVIIa. 118 ijf. Heltai Gáspár sp kezével]. *1632:* lata(m) hog' az Szekeli Jstua(n) leania az Sy Marto(n) hazatol kijöue, es erössen jajgat uala hog' Jaj le tóre az karomat [Mv; MvLt 290. 103a]. *1756:* Máttyás Igna (!) ... Panaszolkodik, hogy ... egy sertéssinck hátulso derekát ... le törték [Vályebrad H; Ks 62/22].

3. leront/ver; a strica/rupe; niederreißen, einstürzen. *1591:* Thudom hogy az Demeter kouaczy kerty negied napigis mind le teorwe allot [Szu; UszT]. *1629:* az hazat tudom hogy az Nagy ho le teörte vala az szarvazasat [Mv; MvLev. 290. 160a]. *1701:* az kozmassi[a] haznak az szarvazassat az nag ho le' törö [Somlyó Cs; ApLt 6 Lakatos András Kálnoki Sámuelnéhez. — [a]Cs].

4. betör; a sparge; einbrechen. *1586:* Mikor le Akartunk fekenny esmegh vgy leowenek Az haz kertire az Aytot le theortek [Kv; TJk IV/1. 562]. *1593:* Kornis Tamas vallia, mikoron az had be jwue, az Caspar deak hituan kertin valo aitot le teorek az zallok [Kv; TJk V/1. 435]. *1606:* Aztis tudom hogy Dienes Georgiet ketszeris uetek ki oztan az aitot le teori uala ha be ne erezzek [UszT 20/111 Margarita relicta Andreae Leorinch pp vall.].

5. *szarvát ~i* gögjében megalázza; a muia cuiva gîrbița; jm die Hörner abschlagen/den Kamm stutzen. *1773:* Fenyegetődzeni is nem irtóztak, de az Isten megszégyenité őket, szarvokat is alkalmasint letöré [RettE+ 305].

letördel letöröget; a rupe rînd pe rînd; nach und nach abbrechen. *1598:* Tudo(m) hogy mikor az megj aghat le teördelte uala az J(ncta) fia Benedek, megh mútata nekúnk [UszT 13/30 Matthias Vaida de Vduarhely vall.]. *1750/1778:* hat kosár Törökbuzát le törtdelé szekeremben töltvén haza vitte [Ilencfva MT; DLev. 6]. *1807:* nezze ked Sari nén a Tkts Dosa Ur körtve fáját mind le törtdölték [Kakasd MT; DLev. 3. XXXV/13].

letördelés letörés; rupere; Abbrechen. *1625:* en oltotta(m) megh az uad fiatalokat az megh irt kertben, es sok touis kozul kj tiztitottam ... az fiátaloknak le törtdelesetis vagasat sem hatta(m) uolna p(ro) f. 3 [UszT 64a].

letörés rupere; Abbrechen. *1595:* eok ne(m) intezhettek ember ytese miatt, Auagy az fa le teörese miatt holt mégh [UszT 10/58].

letöret lerontat/romboltat; a ordona/dispune să fie distrus; zerstören/niederreißen lassen. *1568:* azután a városnak keritését földig mind letöreté [ETA 1, 25 BS]. *1609:* miczioda modgia vagion kegdnek azban, hogy kgd az varas zerin valo hazat maganak akaria foglalni, es hirúnknekwl im(m)ar kgd leis teöretted [Dés; DLt 312].

letörik 1. a se rupe; abbrechen. *1595:* Lattak az fat mely le teörett volt az zegenj legen(n)ek húl halala teórte(n)t [UszT 10/58]. *1637/1639:* 4. vj karszek az egjiknek az karia le teort, de megh Jelen uagjon [Kv; RDL I. 111]. *1736:* edgyik kéményének Sipja töb(en) le törött, és Széllyel hullott [CU]. *1782:* A falu tilalmasában penig heverő, a fa hegyek, és tőke, és az kik letörtek, az ijjenekből rakunk egy nagy (?) rakást [Étfva Hsz; RSzF 114]. *1801:* edgy réz meregető a füle le tört [Mv; MLev. Tóbias Antal hegy. 6]. *1810:* Az Ház fái tőbnyire revesek és senyvettek, ugj hogj némeljeknek az koltsolása leis törött [Aranyosrákos TA; Pk 7].

Szk: *vki szarva ~.* *1757:* az X(risz)tus kinszenvedésiért instálom Mlgs Grof Uramot méltoztassek munkálodni hadd törjék le annak az maga elhitt Embernek szarva [Fráta K; Ks 101 Csetri György lev.].

2. leszakad; a se rupe/desprinde; einstürzen. *1736:* (A ház) Mester Gerendája ..., hogy jobban vagy erössebb(en) ne higgadozzon vagyis lene törjék ... vas Szegek tartják [CU].

3. le/összedől; a se prăbuși/dărîma; nieder zusammenstürzen. *1802:* Székely Mártonnak el kelletvén mennie Tordára ... oda járt rosz időbe mikor letörtek, a' Házak, Tsürek, és kertek [Torockó; TLev. 5/7].

letöröl a șterge; abwischen, abstreifen. *1570:* Borbara Thwmes palne vallya hogy egy zegen ember ... mykor az hazba Beh Ment fwzessy peter, Lattha hogy vert Törlet leh az orchayarol [Kv; TJk III/2. 39]. *1825-1830:* Az úrfi, a doktor és én, hogy a port letöröljük magunkról ... bementünk egy Siebenbürgen nevű szigorú fogadóba [FogE 190-1]. — L. még FogE 122.

letöröltetik a fi șters; abgewischt werden. *1675:* Kit ha érhetnék, hiszem letöröltetnék szomorú orczámrúl az tökéletlenségnek és háladatlanságnak mocska és szenynye [TML VII, 27 Szepesi Pál Teleki Mihályhoz]. *1862:* a mi filléreink által is, mentől több szenvedők könnyei törölttessenek le [Gyalu K; RAk 71].

letört, letörött rupt; abgebrochen. *1662:* Kanót már semmi nem volt, ruhájokbul csináltak volt magoknak a gyalog, tarackokba golyóbisf, hol letört darab láncokat, ónszerszámokat vertek [SKr 381-2]. *1677:* Le tört Tengeri buza Sax. Cub. 48 [Kővár Szt; Utl]. *1703:* fülben valorol le tort fejer, és kek zomancu arany pantlikatska [LLt Fasc. 115]. *1735:* Az Szölökben esett és esendő károk aestimatioja iránt tett illyen determinatio ... Karikájat le tört szölönek az arra denar(orum) 6 [Torda; TJkT I. 83]. *1817:* (Az) ellen öri erdö Biztosok ... Ép Fát, vagy haszon vehetö gyümöles fát tüzre el adni fel

nem hatalmaztatnak csupán a szél vagy más Viharok által le tőretteket [Torockó; TLev. 10/9].

Sz. *1658/1741:* Siralmas éneked mondhatod Sylágságh ... Jaj mert úgy maradtál mint az le törőt ágh [EM XXXVI, 146 Köröspataki B. János hist.].

létra l. lajtorja

létrehozat szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *egyezséget* ~ egyezséget megteremtet/valósittat; a încheia o convenţie; Vereinbarung zustande/zuwege bringen lassen. *1853:* a kérdéses felek ... irásaik erejével kivántak egymás közt egyességet létre hozatni [Albis Hsz; BLev.].

létrehozatal létrehozás; înfiinţare, creare; Zustandebringen. *1844:* meg hagyatik a Nemes Széknek, hogy ... legalább a népes helységekben ezen idves intézet létre hozatalát munkálni és eszközölni törekedjék [UszLt XI. 85/1. 44].

létszám efectiv; Gesamtzahl, Stärke. *1861:* minden T. Pap ... tegye meg a ki muatatást, 's pedig ugy, hogy a' létszám vagy lelkek száma a' leg pontossabb számba vétel mellett ... mutassák ki (így!) [Gyalu K; RAk 57 esp. kl].

lett 1. care s-a produs; geworden. *1671:* Az Országnak Decretumában vagyon irás felölle, hogy a' perlekedésekben lett birságokbol, a' pereseknek mennyi részek legyen [CC 80]. *1740:* Isten ő szent Felsége 22da et 23tia Xbris lőtt ... nagj árviznek violentiája által külsö Hidunkat[4] egészszen ... elrontotta 's desolálta [Dés; Jk 544a. — [4]Désen a nagy Szamos ágon volt a külső hid]. *1759:* ez folyo Esztendöben lett Jégnek menetelekor ... az egészsz Dombo és Ádámos bámulással szemlélte a Jégnek aszerint tett tojulását s menetelét [Ádámos KK; JHb XIX/49]. *1817:* A Tiszaiak által a hajokázásban töltött több napoknak Szolgálatban lett tudásárol valo protocollum [Déva; Ks 90. XCVII. 5]. *1841:* A Seprőröl lett Here bor bé vétetik 7 v(eder) [Pókafva AF; Born. O. IIf].

2. *mai* ~ ma született; care s-a născut azi; heute geboren. *1730:* irja az Aszszony, hogy Kálnoki Mihály Vr(am) volna az oka az Aszszonyal valo fel háborodásomnak, Istennel bizonyittok hogy annyi fel háborodásomot az Aszszonyra nem ismérem magamba, mint e mai lett ártatlanba [Fehéregyháza NK; ApLt 2 gr. Haller János Apor Péternéhez].

3. ellett; care a fost fătat; (ab)gefohlt. *1768:* ott volte mind a két el lopatott szürke kantza ket csikkaival, es ellopatásokkor Csikkozok lévén s ahoz képest az utan lött Csikkaival [Hsz; SzentkGy].

4. nőtt; care a crescut; gewachsen. *1657:* mivel ... ennyit kelletett itthon mulatnom, igen félek a mü kegyelmes urunk ő nagysága reám való nehézségétöl, gondolván ő nagysága csak szántszándékkal való cselekedetemnek, mely bizony nem az miatt, hanem lábomon lött pokolvarnak két vagy három izben is meg újulása miatt [TML I, 102 Rhédey Ferenc Teleki Mihályhoz].

5. alakult; care s-a format; geformt, entstanden. *1842:* Az északi végéből vízmosás által lett árok nagy darabot elkárosított [Marosdécse TA; EHA].

6. irt, kelt; care a fost scris/redactat; geschrieben, datiert. *1663:* De his a Bánfi uram ő nagyságoknak lett irásábúl érthet többet [TML II, 477 Teleki Mihály Gillány Gergelyhez]. *1664:* Kegyelmedet bizodalmason azon kérem, az én sinceritásból és jó véggel lött irásomból ne magyarázzon ellenkező dolgokat [TML III, 186 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. *1809:* Az Szt Királyiak-(na)k az aránt bé adott Kérelem levelekre hogy akik Katonát állitottak ... mind a Királlyi ut csinálástol, s Falu Határon lévö utak csinálásától menté tétessenek, mellyet arra lett válaszokkal meg is Nyertek [Szu; UszLt ComGub. 1660 Dersi Ferentz Dullo kezével].

7. vkivé/vmivé vált; care a devenit ceva; zu jm/etw. geworden. *1582:* Sara Erdeos Ianosne ... vallia ... Ezen monda Rengeo Anna, No hazud az az Deak mate fekte bestie hires kwrwa, az kwrwabol leot Iambor. ezen kyweolis eleg zitkat hallottam kik ezembe Nem Iutnak [Kv; TJk IV/1. 60]. *1632:* Boêrok. Opra Taphlan Boęrsagott bir leuele extal rolla ... Popa Bukur Boerbol leőtt Pap ... Mola [Mondra F; UC 14/38 Urb. 42]. *1705:* a kuruccá lött németek, sokan Medgyesre beszöktenek, kik is a vár feladása után meg is ölettettek [Kv; KvE 244 VBGy]. *1720:* lattam az szolgálobol lött Toth Jeremiasne, szep tisztessegesen keszült Agyra valo eszközöket rakott ki az Agyra [Ne; DobLev. I/96]. *1771:* Száma nélkült hallottam Imbrefi Szöts Ferentz szájabol mondani ezen motskos szokat hogy tudniillik Névesi György Uram tsak égy Bittang, Bittangbol let Tanácsbéli ember [Dés; DLt 321. 25b]. *1778:* Gyulai Sámuel ... szörnyű büszke, reformátusból pápistává lett ember [RettE 391].

8. létrejött; care s-a realizat; zustande gekommen. *1619:* miwel Mikola Janos uram eő kgme nem kwlte ide à kgtek keőzeott leot wegezes szerent walo czedulat ... Nem szinten minden punctayrol emlekezhetem [Tasnád Sz; Ks 38. I. 32 Véglai Horvatth Gáspár lev.]. *1695:* azon Cáptalanok előtt lőtt Contractus szerint, nem másra senkire, hanem Marus vásárhelyi néhai Geörgy Déak ur(am), és Horvath Susanna Asszony leg(iti)mus successorira szállyanak azon Nagylaki és Ispánlaki Portiok simpliciter [Nagylak AF; DobLev. I/42]. *1757:* Virágos nevezetü Bányász Czimborák ... azan Köztünk lőtt békességel nem Gondolván vizeket ujjanan Banyankban botsátottak [Torockó; Bosla]. *1836:* Mihály ... ha ezen kötelezése ellem (!) cselekedne akkor mi felyeb lett edgyezesünket, minden törvényes lépés nélkül szabadoson viszá vészük [Szentimre MT; BalLev.].

9. tett (vallomás); (mărturie) depus(ă); abgelegt/gemacht (Geständnis). *1681:* megh visghalván egyszersmind az fatensek(ne)k élö nyelvekkel in facie Sedis lőtt fassiojokot is[8] [Kük.; SLt AM. 37. — [8]Folyt. köv.]. *1756:* az elönkbe Convocaltatot fatenseket, elöszöris érős hittel meg esketvén az elönkb(e) adatot Utrumokra kiknek hitek utan lett fassiojokot az aláb irt seriesben recipialtuk [Kövár (Szt) vid.; TKl]. *1837:* Nemtelen Szakats Gergely ... a' mi ... a' több kérdésekre lett vallomását illeti ... a' 4hez azt ragasztya: annyit bizonyoson tudok vallani [M.köblös SzD; BetLt I].

10. *átv* emelt; care a fost adus; erhoben. *1676:* Az én személyemet illető portán lött vádakrúl ha többet irt volna is Kegyelmetek, nem verte volna meg Isten Kegyelmeteket [TML VII, 154 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz és Székely Lászlóhoz]. *1679:* én ugy itilem, az német

az iránt Ngod ellen lött vádja az Fényes Portán hitelét Ngdk igen nevelte, neveli [TML VIII, 450 ua. a fej-hez].

11. hozott; care a fost luat; gefaßt/bracht. *1694:* Ca(us)a Felöriensis Meszaros Ersik ... a Bethleni Partialisban lött Deliberatu(m) szerént magát purgálta [SzjK 285]. *1705:* T. Sós Ferentz Uram másuvá valo hivatala alkalmatosságával lött végezés a' T. Consistoriumb(an) arrol, hogj tisztességesen maraszszák ő kglmét a' T. Ekklésia nevével [Kv; SRE 92]. *1737:* Groff Széki Teleki Adam Ur ő Nga Ns Belsö Szolnok v(arme)gyenek Partialis Törvényes székin emanalt Com(m)unis Inquisitio mellett lött Deliberatuma szerint p(rae)sentalván ... ő Felsége kglmes Compulsoriu(m) Mandatumat[a] [BSz; TKl. — [a]Folyt. köv.]. *1737:* Az mikorrais az eddig tött alázatos Instántiáinkra s remonstratioinkra lett Resolutioi eö Felségének el érkeznek és az Haza dölgai azok szerént pertractaltatnak ... comparealni el ne mulassa [ApLt I a gub. Nsz-ből]. *1739:* a Deputata sedrián lött deliberatum melioráltatik [Torda; TJkT I. 162]. *1830:* (Az) Exequutor Ur ... Felovastatta velem elsöbenis ... A Tkts V Kiraly Biro Nagy Dániel Ur által, ezen Exequutiora lett ki rendeltetésit [Msz; DobLev. V/1158. 1].

12. szállt; care a fost lăsat ca moştenire; jm zugefallen. *1640:* Dobrin Dobrin kereskedö emberre löt eoröksege ninczen mint mondgiak az battiaval Aldevel lakik abest [UF I, 787].

13. támadt; care s-a produs; entstanden. *1662:* Istennek gondviseléséből az ütközet után az török nemzetnek Győri Jakab stratagémája által éjszaka esett elszéledése, az rétségen lett nagy veszedelme [SKr176 Tartalomjelző fejezetcimből]. *1723:* mindezek[a] penig most az fellyeb valo esztendőben let éhségben Széllyettenek el [Mezöcsán TA; Ks 15. LI. 5. — [a]Az elöbbiekben felsorolt zs-ek és jb-ok].

14. származott; care a provenit; hergerührt, entstammt. *1785:* ennek az Urburának akár tudatlanságbol, akár a fenn citált N. Aranyos Széki Diploma mellett ejtett álmadazásakbol ... lett denegáltatásáért, és ebbéli engedetlenségekért, mint Urburát p(rae)stálni tartazo Jobbágyok meg büntettettek és az Szolgálatra reducáltattakis [Torockó; Thor.].

15. elkövetett; care a fost comis; verübt, angerichtet, begangen. *1812:* mikor reggel azon tanakaznánk hogy a' Mlgs Annyát Feleségemnek az elötti estve lett hibámért meg kövessem ... be jö az Annya a' Leányával azon házba a' melybe én fekűve völtam [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuel vall.].

16. keletkezett; care s-a produs; entstanden. *1683:* küldven ... minket ... az ő ngok Radnothi majorsagh szölöjekb(en) lött károk(na)k megh Latására es boczültetesére [Radnót KK; Utl]. *1688:* Ajtonbul két száz véka tönkölyömet el vitték abbul lött karomat mondom ad f. 128 [Kv; Utl]. *1730:* Az Arviz miatt lött károk(na)k Investigatiojára delegaltatnak[a] ... eö kglmek [Dés; Jk 404b. — [a]Köv. három név]. *1737:* itéltetett hogj ... meg-vágott ökre miatt lött kárát az Anak ... fizesse meg az I. Balog Samuel [Dés; Jk 235].

17. bekövetkezett; care a avut loc, care a survenit; stattgefunden, erfolgt. *1662:* Kinek noha Ferdinandus primus 1564-ben lett halála után Maximilianus császárral és magyar királlyal a birodalom végett elég hadakozási voltanak, mindazáltal Erdélynek török császárral való frigye, szövetsége enyett, romlása nem volt, hanem inkább épületi, gyarapodása [SKr 80]. — L. még SKr 73, 704.

18. (meg)történt; care s-a întîmplat; geschehen, erfolgt. *1647:* az ő kgle retin eddigh löt sok kar tetelek ez utan el tavoztassanak [Csejd MT; Told. Huszár lev. 17a]. *1653:* Hanem ebben[a] akarok ... valami Memoriálét, avagy lett dolgokat irni, az melyek országunkban, városunkban és hazám, magam és nemzetségemben eltöltenek [ETA I, 9 NSz. — [a]A könyvben]. *1735:* Az Actor Udvarbiro Uram eő kegjelme ... az Malom Mester Pavelnek mások altal lett meg verétését satis superq(ue) comprobalta [Szentbenedek SzD; Ks 27/XVI]. *1776:* méltoztassanak illy nagy méltatlanul lett meg kénoztátásomat, s feleségem meg verettetesetis, Atyai könyörülö szivekre fel venni, és oknélkül lett szenvedésünkért gratiose Consolálni [Mezőmadaras MT; BK. Molnár István molnár foly.]. *1792:* melj jószág vicináltatik a Kedei Györgj és Béres István jószágok között, ez előtt Tudom hogj a Léanyágis bé birt, de a Kedei János házánál lett Limitatiokor ki estek innét az utánn nem birnak bé [Borb. II Agillis St. Pásint ex. M. Sákod[a] (47) vall. — [a]U]. *1827:* a belsö házi portékákbol is nénye ... hamarább lett férjhez menetelével hogy specifice miket hagyott meg a néhai Dobolyi István Urnak ... arra kevésbé ügyeltem [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1109. 5 Boros Mihály zs vall.].

19. kötött; care a fost încheiat; geschlossen. *1776:* Midőn a' vegett ... Mlgs Groff Kornis Ferentzné Asszszony ő Nga Mlgs Praepost Urat ínstálta vőlna levele által, hogy az Exponens Mlgs Kis Aszszont ă B. Henter Antal Urfival lett mátkaságnak kötele alol fel oldozná, és inkább ... Groff Lázárral való őszve Kelésre bocsátaná, minemű szó, vagy levélbeli Választ adott? Mlgs Praepost Ur az Aszszony ő Ngának? fel óldoztaé ...? [Nsz; GyL hiv.].

20. végzett; care a fost efectuat/făcut; verrichtet, geleistet. *1855:* (A) Makfalvi Jószágban tartozott és tartozhatott curialisták, s illetöleg zsellérek, 's általuk lett és tejendö szolgálatok [Mv; DLev. 5].

21. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *rajta ~* rajta esett; care a fost suferit de către cineva; auf jn gefallen, jm zugekommen. *1578:* eo kegme Biro vram wltesse(n) birot, es az rayta leot gyalazatrol agallyon ellene [Kv; TanJk V/3. 173b]. *1582:* Ioannes Zabo al(ia)s Albert fassus est ... Az azzont onnęt esmegh el viwek, es Az vthan az ladayath fel theortek ... eo bizonial tuggia hogy az Azzony ... artatlanul zenwedthe a raita leót kissebseget [Kv; TJk IV/1. 7]. *1591:* Ezeket az en rajtam leot rwt zitkokat fel ne(m) veottem volna holt diomert [UszT] ∗ *reá ~* reá esett; care i-a revenit; jm zugefallen, auf jn (ent)fallen. *1771:* Egy néhány napok alatt kellett volna minket Divisor Commissáriusokat, interteneálni a Lugosi Résznek, mely idő alatt (: minthogy a' reánk lett intertentiot magokra nem akarván venni nagy terhnek tartván :) ... intertentione providéálni kéntelenitettek [Fejér m.; DobLev. II/428. 30a] ∗ *semmi ~ okon* semmilyen okból; din nici-un motiv; aus keinem Grund. *1608:* az oda valo erdölöknek utát semi lött okon el ne fogiak hanem szabadon iarhassanak [Csicsó Cs; BálLt 60] ∗ *szemébe ~ mondás* szemébe mondott mondás, vorbă spusă cuiva cu francheţe; das ins Gesicht Gesagte. *1841:* Ezen szemekbe lett mondására az allöri nevezeti

pásztornak, a ménes pásztor és szolgája ... nem tudtak tisztán vallani [Dés; DLt 1541. 9b].

22. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: **a.** határozott dolog; lucru decis; eine bestimmte/gewisse Sache. *1550:* kethele[a] penigh ez wolth hogy walamellyk Ezen megy nem allana, az fewld melleol ely maragyon, Ezt my hyttwnk zerenth Jrywk Jgy lewttnek lenny [Mányik SzD; BfR 192/23. — L. MNy LVIII, 491 Isztrigyi Mihály és Székely Gergely kötéslev. — [a]Az egyezségnek]. — **b.** (meg)történt esemény; evenimentul care a avut loc; ein geschehenes Ereignis. *1657:* adtak udvarában[a] anno 1623. 14-ta Augusti, olykor midőn Erdélyből másodszori, de az Kassáról löttel harmadszori hadi expeditiója lött Ferdinandus secundus ellen [KemÖn. 37. — [a]Bethlen Gábornak]. *1662:* Menti ugyan az két alsóvári kapitány magát, nem ő akaratjokbúl cselekedte legyen, de bizony nem kell hinni, mert egyenlő akaratbúl lett, csak hogy gondolják már nem jól lettnek lenni az dolgot, abban qualificálják [TML II, 327 Teleki Mihály Kemény Simonhoz]. — **c.** vmivé vált ember; persoană care a devenit ceva; zu etw. gewordene Person. *1621:* Szambokrethi ieőuen az Portarol egy Cziauzzal es egy Colosuari fyuual es Teöreokke leőttel ... attak alayok koczys Mathe haro(m) Loat [Kv; Szám. 15b/XI. 224].

letud leszámít; a scădea; abgelten. *1618:* A' mj az Zabo Mihaly al(ia)s Balogh tizen Niolcz forintiat illetj abol le tutak az Niolcz forintiat az Tuzokmalj zeölöjert [Kv; RDL I. 104 Andr. Junck kezével].

letudatlanoz tudatlannak nevez; a face pe cineva neştiutor; jn unwissend nennen. *1783:* felette megharagudtam reá, letudatlanoztam (holott ő tudákosnak tartja magát ...) s pirongattam [RettE 422].

letűnik eltűnik; a dispărea; verschwinden. *1862:* ma egy fiatal életének alig kezdő tavaszán tűnik le a világ szinpadárol [Kv; Végr.].

letűr (gallért) lehajt; a lăsa în jos (gulerul); (Kragen) herunterklappen. *1660:* Azok[a] ragadván bennünket nyakunknál fogva, nyakunkról letűrvén az dolmány gallérát, hogy fejünket vegyék [Kv; KvE 180 LJ. — [a]A hóhérok].

lettyes kb. süppedékes, süppedős; umed; nachgiebig. *1757/1758:* ezén also kerék Stomp ... Tojuläsät okozza azis mint hogy lettyes a hely, és az oszlopak le süllyedtek [Abrudbánya; Szer. Szumucz Péter (68) vall.].

Szk: ~ *hely.* *1757/1758:* könnyen fel emelhetnék a Stompat azon régi statussára, melyből alább szállat az Lettyes helynek le csuszása, és rokkanása miat [uo.; i.h.].

leugordik, leugrodik leugrik; a sări jos; herab/unterspringen. *1704:* Maga pedig az asszony leugordván (a szekérről), a szőlőkre elfutott [WIN I, 92]. *1710:* generál Virmond leugrodván lováról, gyalog beugrik a sánczban [CsH 364]. *1780:* én egy szakasz szénán állok vala, és a tetejéről le ugordván a lármára, akkor láttam [Karácsonfva MT; Told. 4]. *1830:* (A) szekérről le ugordvan [Dés; DLt 902].

leugrándozik leugrál; a tot sări jos; herunter/abspringen. *1585:* Ketheó Janos Vallia, ezt latta(m) hogy Rikoltas leön, es le vgrandozanak a' zekerekreol [Kv; TJk IV/1. 486]. *1634:* hogy latok hogy jo az Hadnagy le ugrandozank [Mv; MvLt 291. 28b]. *1672:* a törökök ... észrevevén a dolgot, utánnok nyargaltak, annyira üzték őket, hogy a havasra szaladtak leugrándozván az lovakról [TML VI, 8 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1710:* a tolvaj, több rabokkal együtt lévén ... kijöven éjszaka, éppen a vártaház mellett a kőfalról leugrándoznak s elszaladnak [CsH 449].

leugrat leszöktet; a face să sară (de pe ...); herunterspringen lassen. *1633:* mikor az katonak egiött kaptak vala eökett ... Abrugit, az hiubol ugratak le az Lakatos Mihaly uduarara | az Falabu Janos fia Andras ... bene Janost, az hazok hejajarol (!) le Vgrotta, es utana az hugatis falabu Kathat hasonlo keppe(n) le ugrotta [Mv; MvLt 290. 123a, 137a].

leugrik a sări jos; herab/unterspringen. *1584:* Nyreó Istwan ... vallia ... Mikonda meg bwt vala a chatornaba, Es mikor rea Akota(m) volna ker vala hogy Ne mongia(m) megh hogy oth vagyon, Azonba Nem biza megh magath hane(m) le vgrek a' chatornabol [Kv; TJk IV/1. 313]. *1585:* Kun Istua(n) vallia ... mikor az Agyak verembe lutank Az lean chak le vgrek ot A kasbol [Kv; i.h. 503]. *1590:* amaz le vgrek a' lorol [Kv; TJk V/1. 16 Deak Mathe vall.]. *1599:* ne(m) sok ydeó múlua Juta vtanna Benedekfi Christoph paripaian ... ott le ughrek [UszT 13/105 Matth. Chany de Rugonffalua ns vall.]. *1632:* hallam hogy le ugrek az kertreöl ... megh azon szállo monda hogj ahun most ugrek le [Mv; MvLt 290. 77b]. *1746:* az J ... látván hogy Tolvaj kialtassalis magat nem salvalhatta, leugrott a' szekérről [Torda; TJkT III. 90]. *1791:* egy étzaka abban ebrettem fel házunkban, hogy valaki ház hijárol le ugrot [Sebeshely AF; JHb Román Sztenus (59) jb vall.].

leül 1. a şedea, a se aşeza; sich setzen. *1570:* Paysos János es Kadar Estwan ... vallyak hogy eok egykort Mentenek volt Zalay Myhal hazahoz ... Es otth leh wltek [Kv; TJk III/2. 30]. *1572:* hogy az kezeep vczan Ala Megie(n) volt fayni kezd az Laba, vgy annyra hogy le kell wlny [Kv; TJk III/3. 860]. *1580:* vegeztek hogy mykor felestökemre le wlnek Az myvessek ... fel oranal towab ot ne wllyenek [Kv; TanJk V/3. 314b]. *1585:* az fal melle le wltete, S monda Neky wl le ide [Kv; TJk IV/1. 521]. *1598:* En Pazthor Jstwannal menek el az Magyar vcha (!) kis Ajtoban az foldozo varga mellet le eole [Kv; TJk V/1. 253]. *1633:* el menuen az borzaba latam hogj le wlenek [Mv; MvLt 290. 132b]. *1635:* en mondek ... Mihaly Vram ul le [Mv; i.h. 291. 52b]. *1759:* Csehi János le ültt vala az Tötésen a Haznak szegeletire [Csejd MT; VK]. *1794:* Barátosi János uram is egy székre le ült, es szunyokált [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt].

Szk: *törökösen* ~. *1704:* (A) tisztek ... a másik házban a földre törökösen leültenek [WIN I, 230].

Sz. *1777:* némelyeknek annyi aviticuma nincs, az hová leüljön [RettE 250].

2. asztalhoz ül; a se aşeza la masă; sich zu Tisch setzen. *1684:* A vendégség véghezmenvén az szolgáló mesternek szabad az után leülni, enni s innya két ejtel borig

[Dés; DFaz. 12]. *1710:* az ivó velencei kristályok akkor származtanak vala be Erdélyben s igen kedvesek valának, leülvén asztalhoz, hogy Apor István inkább Telekit italra vehesse, csak egyenkint hozatta elé a pohárszékre a kristályokot [CsH 197–8]. *1736:* az asztalnok a csatlóssal eléállott ... és az étkeket felfedte ... azután leültenek [MetTr 324].

3. megtelepedik, letáboroz; a se aşeza, a poposi; sich niederlassen. *1619:* Ezek[a], valahol vagyon Erdebil, addig mentek az derékhaddal és ott leültek, iszonyu pusztítást töttek az országban [BTN˜ 246. — [a]A vezér hadai].

4. vhol marad; a rămîne undeva; irgendwo bleiben. *1619:* Bali csausz ... ne tétovázzan, hanem üljön le itt Sztambolban, s Felségedet állapotjárol certificálná [BTN˜ 327].

5. veszteg marad; a sta liniştit; still/ruhig bleiben. *1619:* Mikor Szkender pasával az békességnek igazítása volt, így volt, hogy a tatárok leüljenek és rablani ne menjenek Lengyelországba [BTN˜ 262]. *1705:* Az minap öszvebeszéltenek volt odaki a rabok, és mikor a general odaki járt, a dolgot csak elhagyták és leültenek [WIN I, 468].

6. lecsendesedik; a se linişti; sich beruhigen, ruhig werden. *1619:* viszek én[a] annyi hadat Erdélyben által, hogy mind hajdú s mind más leül [BTN˜ 183. — [a]Szkender pasa]. *1704:* Azt is hallottuk, hogy a többi között egy kapitány discurált volna úgy, hogy könnyü volna ezt a rebelliót lecsendesiteni, mert csak hirdetnék meg a parasztság közt, hogy mind öljék meg a nemesembereket és soha többé jobbágyok nem lesznek, hanem csak valami kevés quantumot adnak a császárnak, és mindjárt megcselekednék és leülnének [WIN I, 271–2].

7. (vhol/vki előtt) megjelenik; a se prezenta (undeva/în faţa cuiva); (irgendwo/vor jm) erscheinen. *1591:* vtraq(ue) pars juxta suas p(ro)po(sitio)nes bizonithanak az J. hogy eo az At arulonak nem mo(n)ta az Actor penigh hogy annak mo(n)ta es le wlt eleotte harmad ezten napra [Szu; UszT].

8. vádat magán hagy/eltür; a accepta acuzaţia; Beschuldigung auf sich beruhen lassen/ertragen/(er)dulden. *1603:* hitesse meg welünk az Jo azonj hogy az kis giermek az mi attiank fia weretöl walo ... mindent kezek wagunk wele meg oztanj ... holott az En wramot az melj nap le wagak az nap Zületet az en fiam ez vilagra ... Im ki megiwnk lassa meg az ktek törwinię ... ha le kel wlnöm le wllök rakia ream [i.h. 17/65].

9. (peres ügyben) összegyül/megjelenik; a se infăţişa (în faţa unei instanţe); (in Rechtssache) sich versammeln/erscheinen. *1572:* My Zent Kirali Lazlo[a] ... Myert hogy teortent volna Jgyentelenseg (!) Az vitezleo vrak keozt[b] ... Neminemeo Erdeo feleol ... My azert azon feold zynire ... ky menwen es oth le vlwen, Allanak my Eleonkbe zemelyek zerent Jakczy Mihaly Vram es Seredi ferencz vram [Szság; WLt. — [a b]Köv. a vármegyei tisztségviselők ill. a pereskedő felek nevének fels.]. *1588:* mikor az teorweny teweok le vltek volna kezeonket mind ket feleol Zaz forint keotel alat beattwk hogy mi teorwent talalnak meg allywk [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. *1640:* Mikoron masodzoris darek zekwnk helien Maros Vasarhelt le wltunk volna teorueny tenni [Mv; DLev. 6]. *1654:* Mikor az mi szekes helylyunkbe(n) törveny(n)ek Discucialassa (!) le ültünk volna Compariallanak mi eléttunk[a] [Fog.; Szád. — [a]Köv. a nevek fels.]. — L. még UF I, 126.

Szk: *szék ülni ~. 1623:* Mikoron en Dioszegj Peter ... a⟨z⟩ en mellettem leuő hiteös Assessoriommal ... zék vlni es törven tenni, az szek helien Desen ... le wltem volna Alla mi eleónkben Prokatora altal ... Halabor Borbara azzonj [SzJk 15] ∗ *törvénytenni ~ → szék ülni ~* ∗ *törvénytételre ~. 1710:* a törvénytételre pápista bírák ülének le [CsH 95] ∗ *törvényt látni ~. 1619:* az videknek regi szokasa szerint az tizenket Boyerokkal teoruent latni wltwnk volna [Fog.; Szád.].

leülés 1. şedere; Niedersitzen. *1629:* hogy esz(ne)k volt az batyamek kenaltak le ülessel [Kv; TJk VII/3. 123]. *1710:* az atyán ... megmonda a fejedelemnek: „Meglátja nagyságod, megadom én ennek a leülésnek az árát" [CsH 151].

2. (céhgyülésen) megjelenés/részvétel; participare la adunarea breslei; (an/bei der Zunftsitzung) Teilnahme/Erscheinen. *1655/1754 k.:* Mikor penig valamely lljú collatioját a' lé-ülésért meg-adja tudni illik flor. 5. az légyen tsak a' hat öreg Mesteré [Kv; ACJk 17–8].

leülhet 1. a putea şedea, a se putea aşeza; sich setzen können. *1590:* az leant ... vgj Etete(m) mint efféli szegeny Ember az mit feozetek mind zolgastul hozza wleok á ky le wlhet le wl [Szu; UszT]. *1593:* Anna azzoni, Merai Tamasne vallia ... Egi kis vartatua be iuta az Azzonis meg mosdek, es le wle: le wlhet vala az mas padra is de vgian mellete le wle az legininek [Kv; TJk V/1. 331]. *1634:* monda Pap Simonne az legenyek(ne)k ... ha bort hoztatok jertek be ... es le ulhettek [Mv; MvLev. 291. 24a]. *1736 u.:* (A gazda) excusálja magát, egy kevéssé le nem ülhet, mert szegény legény, sem szakácsa, sem szolgája nincsen [MetTrCs 458].

2. letelepedhetik; a se putea aşeza; sich niederlassen können. *1671:* az Foldozo Varghais a Piaczon, es az Uczako(n) le ne ülhessenek, es ott sarukat ne foldozhassa(na)k [Kv; KvLt Céhir. I. 17].

leülő szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ kollácio* mesterasztalbeli vendégelés; ospăţ la masa festivă a breslaşilor; Gastmahl zur Ehrung eines Zunftmeisters. *1730:* Farkas Györgj Uram is kövedze fel az B. Chetöl alázatos Instantiajaval az le ülö Collatiojat, mellyetis az B. Che cum honoré meg engede eokk [Kv; ACJk 14] ∗ *~ mester* beiktatott/rendes tagságot nyert céhbeli mester; breslaş cu drepturi depline; bestallter, ordentliche Mitgliedschaft erhalten habender Zunftmeister. *1768:* a' Kolosvári Betsülletes Asztalos Vénség, Le ülö Mesterek, és Mester Legények között kezdödött difficultások el igazittása ! A Le ülö Mesterek pedig minden hibákat Czéh Mestereikre kivánnak háritani [Kv; i.h. 35] ∗ *egy ~ helyében* egy ültö helyében; deodată; auf einen Sitz. *1710:* a boritalban igen gyönyörködött[a] és oly keményen ivutt, hogy egy leülö helyiben asztalnál könnyen egy veder bort megivutt [CsH 100. — [a]Apafi Mihály].

leült 1. törvénytételre egybegyült; adunaţi pentru judecată; zur Gerichtshaltung versammelt. *1632:* Mikoron mv ... a mv uelvnk leh vlt Aszeszor Vrainkal egietemben it Fogaras Varaban az mv regi szekes helivnkben törueniknek discutialasa (!) szekvnkben leh vltvnk uolna ... mv elöttvnk Compareialanak[a] [Fog.; Szád. —

[a]Köv. a nevek fels.]. *1638:* Mikoron mv a velünk leh vlt Aszeszor Vrainkkal, mind ket felnek allegatioiokot meg hallottuk uolna illien deliberatiot tönk [Fog.; i.h.].

2. ~ *középmesterek* céhbe beiktatott középmesterek; mestesugari usi primiţi în breslă; în die Zunft eingesetzte Zunftmeister (mittleren Ranges). *1655/1754 k.:* akármennyin legyenek mind le ülyenek és Kőzép Mestereknek hivattassanak. Mikor pedig az öreg Mesterek között Vácántia esik ezekből a le-ült kőzép Mesterekből suppláltassék a vacantia [Kv; ACJk 17–8].

leültet 1. a pofti/invita pe cineva să ocupe loc; niedersitzen heißen. *1573:* Lakatos peter ... fassus est. mikor Én Borbely Janoshoz mentem volna vgy mint korchoma hazhoz. Talalek ott az Vaida vrwnk drabantiba ketteött kyk ... engem le vlttettenek es Innom adanak [Kv; TJk III/3. 145]. *1585:* egy Iffiw leghent fejer zwreóst az haz eleól be vona Eger leorincz es az fal melle le wltete [Kv; TJk IV/1. 521]. *1635:* be joue Arannyas Istvan le ultetek [Mv; MvLt 291. 52a]. *1660:* Végtére chávét hozatván, itallal kínála és leültete, jóreménységet ígírvén, hogy instálna érettünk az vezér előtt, ha háládatlanok nem lennénk [Kv; KvE 182 LJ]. *1784:* osztán pedig hogy az ajtott betette ... engemet az ablak alá le ültete [A.csernáton Hsz; HSzjP].

2. hellyel kínál vkit; a oferi cuiva loc; jn Platz nehmen heißen. *1671:* O nagysága leültete maga eleiben és sokat discuráltunk mind a Kegyelmed dolgairól, mind az huszti dolgokról [TML V, 611 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1710:* A fővezér a mellette levő hadi tiszteket divánban felhívatja s leülteti [CsH 175]. *1762:* Bánffi Dienes igen nagy gravitással viseltetett, úgyhogy sokáig a főispánt le sem ültette [RettE 132]. *1823–1830:* Az öreg doktor szívesen fogadott, leültetett [FogE 290–1]. *1847:* pünkösdkor ... megjelent a mi templomunknál is Varga Katalin, s a nép erősen nagy tisztelettel viseltetve iránta, széket hoztak s leültették [VKp 197].

3. (tántorgó embert) megfog és leültet; a pune să şadă; (einen taumelnden Menschen) fassen und niedersetzen. *1772:* Hirsze Ursz ... a házban alásfel kést forgatván a kezéb(en) káromkodot erőssen ... enis fogtam derekan s le ültettem [Tordavilma SzD; TL. Butesza Grigoria (24) ns vall.]. *1827:* Pétrutz Tyifor ... lábai jol nem birhatván, taszitásunkra — Katona Albert Mártonra tántorodott — ezért Albert Márton ötet ... a' pritsre le ültette [Egerbegy TA; TLt Közig. ir. 1110 Sos István katona vall.]. *1849:* En öket ot találtam egy Csomoba hogy ütik verik ... de már el lankadt volt Cseh Ur ... onnan ki hurtzolták a fa vágora oda le ültették egy tőkére [Héjasfva NK; CsZ. Héjjasfalvi Antal (56) vall.].

4. asztalhoz ültet; a invita/pofti la masă; zu Tische niedersitzen heißen. *1736:* az kik az fejedelem asztalára marasztott vendégek voltanak, az hopmester rendre leültette [MetTr 335]. *1781:* halnap estve edgj hete lészen itt Siklodi Istannit edgj Kalák (!) lészen a hovanis (!) Engemet Gazdának kért uala Siklodi Istán hogj a vendégit ültessem le [Márkod MT; BetLt 7 Marton Máttyás (32) ns vall.].

5. törvénytételre összehívat; a dispune să fie convocaţi pentru dezbatare judiciară; zur Gerichtshaltung zusammenrufen lassen. *1590:* Mikor penig Neúczetes Tiztesseghely Ember keozeonsegeskeppen, Egez Tanachyott Rutol es szydalmaz meg ... ha sz Also Tanachyban oly zemelyek vadnak kyk affele zydalomban ott Ne(m) voltanak, tehat affele zemelyek keozeol Byrakat wltessenek le az varos Directori affele zemelyheoz [Kv; TanJk I/1. 120]. *1597:* Azertt en vram Akarattyabol teob nemes vraymott Birakott es eskwttekeott le wltettwen: Teorwenth teottwnk [UszT 12/65]. *1671:* vegeze Barrabás Peter Vram és Barrabás György Vram hogy ültessenek emberséges embereket le, s fogjanak közbírát [Kv; HSzjP Blasius Matko (90) vall.]. *1692:* egyeb iránt eő kglme nem bánnya, valakiket szeret, azokat ültesse le, és azok által vegyen judiciumot [Ne; DobLev. I/35].

6. *átv* felültet, félrevezet; a induce în eroare; aufsitzen lassen, irreführen. *1653:* Minékünk pedig azt izené a vezér, hogy hováhamarább ott legyünk a szekerekkel, hogy ha immár a császárt leültettük, egy nap legyen meg ... több nap császár ott nem ül és nem múlat | A vezér csak elijed rajta s mond: „Ma minketten meghaltok, elmenyen a fejetek, hogy a császárt leültettétek és hazudtatok" [ETA I, 131–2 NSz].

7. lecsendesít; a linişti/calma/potoli; beruhigen, stillen | megzaboláz; a înfrîna; bezähmen. *1619:* Megveszem én Jenőt, de az ki Jenőt ótalmazza, az hajdúság is, bizony meglátja, hogy leültetem | az szerdár is ... azon haddal elmenjen és az kozákokat leültesse, elrontsa, pusztítsa [BTN[7] 183, 262]. *1630:* erre az szora Zalaj Gieórgy Arczul czapa janos Mestert Janos mester letaszita a zekről hogj penigh vonakodnak vala ki essek az mezitelen kard az keöpeöniegh alol, azuta(n) ... leültetek eökett [Mv; MvLt 290. 205a]. *1666:* Kellett azért Nagyságodnak ... értésére adni, hogy moderálja es pater Kászoni uramat mind leültesse, mind eddig való alkalmatlankodásaiért meg is büntesse [TML III, 584 Teleki Mihály Wesselényi Ferenc nádorhoz]. *1773:* ezzel az embertelen Keczeli Jánossal rútul egyben is kaptam, de alkalmasint leültettem [RettE 293]. *1807:* Valojában szükségesnek látom az egész Embert le ültetni, és határ nélkűl valo képzelődéseinek féket vetni [Balázstelke KK; DLev. 4. XXXVIII].

Szk: ~ *vmiből. 1704:* Ugyan ma ment ki Conrad Sámuel uram haza Medgyesre, minden cselédit itthagyván, hogy Medgyest székestül s az több körül való helyeket is lecsendesítse és leültesse a kurucságból [WIN I, 266].

8. vkit tisztségében megtart; a menţine în funcţie; jn in seinem Amt behalten. *1733:* az Hadnagj mellé, maga a Városi Universitas házájok közönseges jávára tartozo dolgok(na)k hasznos és Istenes igazgatására magok közzül tizenket ... Embereket valaszszon Assessoroknak ... Nemes Varosunk Usussa szerint az 1732 esztendőbeli Assessorok eő Kglmek el bucsuzva(n) ... emlitett Assessor Atyankfiait meg marasztották s le ültették [Dés; Jk 434b].

9. vkit állásából letesz; a destitui/demite; jn vom Amte/von der Stellung absetzen. *1847:* A tekintetes szolgabíró úrról pedig azt mondotta[a] ugyan az embereknek, hogy leülteti ő nemsokára, csak addig lesz szolgabíró, amég ő akarja [VKp 228. — [a]Varga Katalin].

10. távoltart; a îndepărta; fernhalten. *1841:* Méltoztassék ... szomszédomat feleségestől rollam és feleségemről le ültetni, és meg zaboláztatni [Dés; DLt 516].

11. munkára alkalmaz/felfogad; a angaja; anwerben, dingen. *1652:* Medgyessy Istuanis, minek elótte ez az Iffiu, Seres Jstuan az Cehwel, es az vraval dolgat el igazitotta volna, le vltette, miet adot neki [Kv; ÖCJk].

leültetés 1. (tanácsban) ülésrend kijelölése, stabilirea locurilor (în consiliu); Bestimmung der Sitzordnung (im Rat). *1577:* az Regy Attyanknak es eleinknek Io rendelesse es zertartassa Tartassek most is Megh az Also Tanachynak le wltetessebe, hogi az kik a' Tanachyba eleobelyek, Noha vtolzorba valaztatnak vgian elób wltettessenek le. kinek kinek tyztesseget Byro vram megh Adwan [Kv; TanJk V/3. 140a]. *1581:* Vegezetre keryk eo kgmet Biro vramat hogy az vraim le wltetessere ... legie(n) gongia, menne (!) hamareb lehet kinek kinek helyet mutassak megh eo kegmek [Kv; i.h. 234b]. *1583:* kerik eo kegmek Biro vramat, hogy az le wltetesreis viselle(n) gondoth [Kv; i.h. 272a].

2. kb. megfékezés/zabolázás; înfrînare, potolire; Bändigung, Zähmung. *1667:* Egyebaránt Isten után az volna az év vékony ítéletem szerént legnagyobb reménségünk az Zólyomi leültetésében is, ha az az dolog acceptáltatnék az portán [TML IV, 75 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

leültettetik (tanácsban) az ülésrend megállapittatik; a fi stabilit locurile (în consiliu); die Sitzordnung (im Rat) festgesetzt/bestimmt werden. *1577:* az kik a' Tanachyba eleobelyek, Noha vtolzorba valaztatnak vgian elób wltettessenek le [Kv; TanJk V/3. 140a. — A teljesebb szöv. *leültetés 1.* al.].

leüresít leürít; a descărca; leeren, entleeren. *1834:* a' Tiszt ... míg a' gabonat a' szekerröl le üresitette, a' tsürbölis ki hajtott [Bögöz U; IB. Bentzedi Sándor ref. pap nyil.].

leüt 1. lefelé üt; a da în jos; her/hinunterschlagen. *1797:* Imre Daniel ... tizszer tizenketzer a' puskáját hozza sütte, en mindenkor a' Végit egy kosztal le üttem, mert ha le nem üttem volna ezer Lelke lett volna még is meg kellett volna halni [Málnás Hsz; Mk II. 8/260hh Mihály István (29) vall.].

2. földre leterít; a doborî; niederschlagen, zu Boden strecken. *1573:* felker georgyne Eözwegy Azzony ... walla ... Jeowenek be az hazba, Almady Andras zolgaywal Engem le wtenek en semmyt nem twdok Benne Mytt chelekettek [Simontelke BN; RLt 0. 5] | Debreceny Nagi Lwkach zolgaia ... vallia ... leot oda hozzaiok az Tempe lazlo Eochye Georgy egi azzony emberrel ... Mond hogi az estwe harom legeny vyzy wala Ez Azzonembert az egyket leh wthwk ott hagywk ... Eo azt halwan kerdette howa valo volt ki leh wteotte [Kv; TJk III/3. 415]. *1591:* Fodor Illies vallia ... latam hogi ... Kadar Balintot le wtettek, es sebessen haniota fekzik [Kv; TJk V/1. 149a]. *1599:* Ram Jeoue Judith egy faúal ... az feöldre le ite [UszT 14/41–2]. *1604:* Incamactus ... az orzag vtan feoldre le wtte [i.h. 18/129]. *1698:* az Fia monda holmit Tisztarto Uramnak, s Tisztarto Ur mingyárt le' ütötte' az földre az fiát [Szászfalu Hsz; HSzjP Kiis Péter jb vall.]. *1722:* Oltjan Oprat a' fölre le ütették volt [Velkér K; Ks 7. XV. 6]. *1762:* botokra kerekedvén Tövissi Jánost le üttették [Hagymásbodon MT; Told. 48]. *1800:* kezünk beli fával ki Fejszevel lévén le ütettük és ... be hoztuk ide a Faluba [Zágor KK; Ks 67. 47. 27].

3. letaglóz/vág; a injunghia; schlachten. *1739:* egy ökrét le üttett Csetre Marton Ur(am) az battyaéból az temétesere [Mezőbánd MT; MbK VI. 6]. *1752:* Vajda Mihály nevü Jobbagya ... eczakának idein egy Marton Jstván nevü ... Szabad emberre ra megyen ... egy bivaját ele vitte hogy aszt le üsse [Nagyajta Hsz; ApLt Donath György Apor Péterhez]. *1774:* Tavaj két Tulykot ütöttenek le az Udvarban [Mocs K; KS Conscr. 21]. *1794:* Annak utána mikor azon marhát leütötték, akkor is megvizsgálván, hogy miből esett volna azon marhának az lába eltörése [M.hermány U; RSzF 218].

4. lever/taszít; a da/împinge jos; her/hinunterschlagen/stoßen. *1572:* Kadas Myhalne Katalin ... vallya ... latta ... hogy az Satora heat az vasar byrak leh vteottek [Kv; TJk III/3. 18]. *1591:* Vaida Mihali ... vallia ... kialtast hallek ... Oda terek, es talalek egi vy swueget. Azomba latom hogi ez fogoli olahot le wteottek az lorol [Kv; TJk V/1. 142]. *1639:* az az szeocz vte le az lorol [Mv; MvLt 291. 195a]. *1762:* egj Bokályt az asztalrol le ütettenek [Hagymásbodon MT; Told. 48]. *1788:* loháton menven ... Csibai Nagy Miklos árnyéka alat mely az utra voltt ki dölve mielön (!) sebessen ott ment volna egy gerenda vég a lorol le ütette érvén az ágyékát [Nyárádkarácsonfva MT; i.h. 76].

5. lever/tőr; a sparge/rupe; herunterschlagen, abbrechen. *1592:* ezzel sem elegödwen ... ladamrol lakatomot le wtte hon nem leteomben [Szu; UszT].

6. ledönt; a răsturna/doborî; umstürzen. *1748:* ā régi kément leütték, s, borona kément rakatának [Torda; Borb.].

7. odaüt/csap/cserdít; a lovi; hin/zuschlagen. *1676:* Ezért mocskolódnak, de oka ne legyek, én bizony leütök némelyeknek az füle mellett [TML VII. 776 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

8. eltalál; a nimeri; treffen. *1850:* a szebeni hegyen egyszere hatat üttett le a gajo es ōis kōszte volt [DLt 860 Erdődi Károly dési újonc lev. Gyf-ról].

9. (méréskor gabonát) elcsap; a netezi/rade; (beim Messen Korn) streichen. *1785:* Az Buzabol ... lőtt két kalongyábol Eleje két véka (: felit a vékarol le ütvén mérve :) utolja harmadfél kupa [Miklósfva U; Ks 73/55].

10. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~i a guta* megüti a szél; a fost lovit de dambla; der Schlag hat ihn getroffen. *1828:* Hajdoni Actrix Simény Biri Néném a kit eppen akkor ütött le a gutta midön kávés Findsiaját már félig ki üritette volna [Kv; RLt Horváth 'Sigmond Rettegi Györgyhöz] ∗ *~i a nagynyavalya* kb. kitöri a nyavalya; a avea crize epileptice; der Schlag/die Schwerenot trifft ihn/sie. *1749:* Bajko János ... Felcségit ... a Nagy nyavalya rontya ... és ollyan hogy ha valaki ollyas embert lát mindgyárt le üti a Nagy nyavalya [Kiskászon Cs; ApLt 3 Bak János (40) jb vall.] ∗ *fejét ~i* fejét leszegi/hajtja; a-şi apleca capul; den Kopf senken. *1631:* „nám ti mondátok, hogy Meggyesfalván[a] eskettenek meg ?" — azonban leütték az fejeket s mondának. „Csak hallottuk tőlök mi is, de nem eskedtenek meg" [Mv; MvLt 290. 245–7 átirásban. — [a]MT] ∗ *tromfját ~i vki előtt* tromffal üt/tromfot kijátszik; a juca atuul; den/einen Trumpf ausspielen. *1582:* Igiarto Georg ... ot vere chapdosa konthiat le vona hayat huza Rengeo Annanak, az vtan monda Rengeo Anna Igiarto Georgnek Te Georg tudom miert myweled ezt, az Regy bozzusagert myweled, de eg' Tromfom vagion es le wteom eleötted [Kv; TJk IV/1. 53].

Ha. *1592 k.:* le wtette [Szu; UszT]. *1596:* le ytett [i.h. 11/51]. *1625:* le wtte [i.h. 17a]. *1753:* le ütettek volt [Marossztgyörgy MT; Ks 48. 67. 31]. *1764:* le ütette [Torda; TJkT V. 239]. *1781:* le ütet [Koronka MT; Told. 10].

leütés földre terítés; doborîre; Niederschlagen. *1599:* Az feöldre le yteserth halal Akarasnak terhen, faidalmamerth tizenket fori(n)ton, es verem hullasaert, Affelett ver birsagon(n)is vagio(n) [UszT 14/42].

leütőfa elütő/csapófa; lopăţică; Streichholz. *1848:* Le ütő fa a' mérés alkalmával a' vékához tiz ... 12 xr [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

leütött földre terített; doborît; niedergeschlagen. *1765:* az több Novizánsok(na)k sem kell vala ā le ütött Murvait taglalni s főben vasvillával verni [Torda; TJkT V. 256]. *1766:* el mene ... és meg taszigála erre meg üngete (!) magát, azon le ütött ember, és monda a' Felesegem haddel mert valami részeg ember [Szilágycseh; BfR 104. 2 Balog István (31) jb vall.].

leüttet 1. (állatot) letaglóztat/vágat; a dispune să fie înjunghiat; schlachten lassen. *1711:* Tudom hogj a' kérdezett marhákb(an) a' kik meg maradtak volt Gjergjob(an) Lázár Ferencz vr(am) öszve gyütteté, és kit konyhájára le üttetett, kit másoknak el adott [Csomafva Cs; WLt Mich. Csata (42) pp vall.]. *1723:* Némasági vr(am) ... az ökrömreis rá jü nagy vĕletlen mégh penigh a mészárostis el hozta magaval hogy le üttesse [Msz; VGy]. *1755:* az én Kolcsárságomba minden esztendőbe üttetett eö Nsga maga Konyhájára le négy, öt, hat, s több Marhákottis [Gernyeszeg MT; TGsz 35]. *1793:* az Vak Esztendős Borjut le uttettem [Kályán K; JF 36 LevK 316 Vég Mihály pref. lev.].

2. *átv* odacsapat/cserdíttet; a ordona să fie lovit; hin/zuschlagen lassen. *1662:* azért hadgion békét az vakmerőseg(ne)k mert bizony le üttetünk nimmelliek(ne)k az füle mellett [UszLt VIII. 71 fej.].

leüttetett levágatott; înjunghiat, tăiat; geschlachtet. *1749:* az Bőrős petsenyének le üttetett süldőnek is lett hája 2 font [Kiskend KK; Ks 70 Szám. 51].

leüttetik földre veretik; a fi doborît; niedergeschlagen werden. *1765:* Murvai Janos ... A Novizánsoktol üzettetvén ... a' Tornatzban le üttetett [Torda; TJkT V. 259].

leüzen l. leizen

leváció át/felvétel; ridicare (a unei sume de bani); Annahme, Einhebung. *1738:* ezenn Patka Simontol fel vett 42. M. forintok(na)k levatiojáb(an) sem hire; sem tanáttsa [Dés; Jk 265b]. *1804:* De hogy én a Contractussal a' pénz levatiójára Emberemet küldhessem sem olyas bizodalmas emberem, sem Czelédem nintsen, kire affélét bizhassak [Alfalu Cs; Ks 101 Turi Ferenc kapitány aláírásával].

levág 1. a tăia; abschneiden. *1570:* Karaznay Janos ... vallya ... Isthwan vayda ... kezdy zydny az Azzont ... Besthye lelek kwrwa ezen eleh Neh Jeoy, mert le vagom az farodat [Kv; TJk III/2. 58]. *1586:* az ket akasztot olahot ket ember monostoriak vagtak le es elis temettek —/40 [Kv; Szám. 3/XXIV. 28]. *1592:* Konkoli Janos ... vallia. Mikor le vagtak az testet ott voltam, hogi le ueüek az farol az Kotro Mihali fiat [Kv; TJk V/1. 214]. *1723:* én késsel vagam le a hűvelykeiről a madzagott [Hodák MT; VGy. Prekup Ojnicza (40) jb vall.]. *1745:* az katona hozzá vág az kardal ... az paraszt emberhez az job fülit orczástol le vágja az vér egészen el fojja [Dombo KK; Ks 5. X: 6 Drágán Todor (50) jb vall.]. *1773:* Könyökinek a bogját ... le vágta [Burjánosóbuda K; KLev.].

2. lekaszabol, felkoncol; a căsăpi/masacra; niedermetzeln. *1554:* Im Mostan Jwthe tegnapon, hawashel fwldebel, egy emberem, ky azt Bezely ... hogy az Wayda harom boyart vagotth le [Hunyadvára; Pesthy, Krassó IV, 65–6 Joannes Fanczy de Cordowa Hunyad vára prefectusa Paulus Bornemissza erdélyi püspökhöz]. *1562:* Szulimán török császár ... levágván Buda alatt a németeket Budába szálla[a] [ETA I, 14 BS. — [a]1541-ben]. *1596:* le uagia ... az medeseri legent [Kadicsfva U; UszT 11/53 Lucas Damokos de Kaidichfalwa jb vall.]. *1600:* a Chikiak ... immar izengetnek minde(n) fele hogy walaki az eö Taborokba ne(m) menne, hazokat el egetik, eo magokat le wagiak [i.h. 15/24]. *1648:* az Nagj Vezedelemkor az Dragasagban Darabant Mihalj az Batjaual ... buza szerezni menenek az Mezeosegh fele Darabont Mihalt ot az ellensegh le vagta [Szűkerék SzD; RLt Boldis Giörgj (75) jb vall.]. *1685:* mikor Kemeny Janos idejeben, a kurtanokat Buzaban le vagtak volna [Meggyesfva MT; BálLt 59]. *1782:* minket az Eszterházianus Jobbágyok és Sellérek ... belölle ki hajtának ezt mondván nékünk hogy ményünk ki azon Rétből mert ha nem az kaszávalis le vágnak [Mocs K; JHbK LIII].

3. (állatot) leöl/tagol; a tăia/sacrifica (animale); (Tier) schlachten. *1574:* (A hentellérek) tartozzanak ... az marhat hizlalt barmot is az varas zwksegere be haytani es az Mezarzekre le wagni [Kv; TanJk V/3. 141a]. *1590:* Nagy Gergelj egyedil eskedgiek megis hogy en vagtam le az eo yneyit[a] [UszT. — [a]Olv: ünejit]. *1595:* veöttek ezekbe az mezarosok panazolkodasokat, hogy a minemw teosersegre giwiteot barmokat az el mult eztendeoben ez kemen telen ki tartottanak, azokat ha le vagnak nagi fogiatkozasokra, es karokra lenne [Kv; TanJk I/1. 257]. *1763:* egy Negyven Forintos paripáját az magok Szénafüvökben meg tzüvekelve le vágák [Udvarfva MT; Told. 44/15]. *1772:* Marhát hívtak le vágni [Dés; DLt 321. 64a Mich. Szavai (48) ns vall.]. *1849:* Drassorol 6 béres ökröt hajtottak ide a Lagerbe le vágni [HG I Gr. Lázár lev.].

4. elvág; a tăia; ab/wegschneiden. *1570:* Kalliany Agoston ... vallya, hogy Az Jnas ... Azt Mongia neky hogy az Gazdaya Janos kowach kerthebe Ment volt az Gereb gĕrgh Tehenę. Egy zekerchewel Akorta az farkat vagny, Es valamynt ne(m) akartyawal (!) Az Jnath vagta leh [Kv; TJk III/2. 18]. *1633:* latam hogi ezt ez Pap Annokot kett katona az uczaban vonaszolliak (!) vala ... akkor hallam hogy mo(n)da Fülöp Palne be ne hozzatok az lustos fertelmes kuruat az en haza(m)hoz mert bizoni le vago(m) az fejzeuell az inat [Mv; MvLt 290. 133a/2]. *1746:* Étető Ferencz Ur(am) odais el futatt azon marha után ... egy fejszével nyargalodzat utánna mind

addig a miglen meg közelithette, és ottan az inát le vágta [Szentegyed SzD; WassLt Marsinán Juon (45) zs vall.].

5. lenyes; a tăia; abästen/(ab)stutzen. *1568:* Ennekem ezt monda Zabo görg, hogy le vagnam az ő gyepwyeben az Twuisset [Kv; TJk III/1. 174 Mart. Veres vall.]. *1591 u.:* az ligatba Illyes Janos egy helyet kezdet vala Irtani, egy keucs bokrot uagott uala le [UszT]. *1674:* Egy nagy Cserefárol le vágatt ... egj Csür ágos(na)k valot [Csóka MT; Ks 31. XXIXb]. *1690:* lattam az minapib(an) hogy az mely nagj szal fat mo(n)dnak, hogj Letai Istva(n) hozot el annak az Farkarol latam hogj egy aghat lé vagha az az ola az ki Szekely Istvan hazab(an) lakik [Aranyosrákos TA; Borb. I Székely Márton ns vall.]. *1742:* egy nagy alma fára fel hágtak hogy az ágait le vágják Flora Vonya el hajtá onnét mondván nekik tű le vágjátok ma, holnap műnket esketnek érte [Kincsi KK; JHbK XXVIII/6]. *1844:* Láttam Sofalvi Ignáczot ... egy fahegyet vágni le azon erdőből egy fárol ... két nyers ágat levágván, el vitte alattomoson [Selye MT; DE 4].

6. lemetsz; a tăia; (ab)schneiden, knipsen. *1701:* Vala mellyik Mester az posztoját szővésbe avag az Drüczkelébe avagy az Ramán el vesztegetne, és osztán az Láto Mesternek az poszto nem tetszenék, és maga az Mester az Posztoról le akarna vágni az petcsétet, az ki valtazásának az Posztoért adjon egy forintot [Kv; PosztCArt.]. *1733:* Fiam, fiam, miért vágátok le a' harang kötelét, mert busulástok leszsz iránta [Héviz NK; JHbT]. *1786:* az Tisztartó maga ... arultattván Bort itten, az Czégeret le vágták hogy ne árullyanak Szent Mihály napja után [Torockó; TLev. 4/13. 31]. *1793:* a Groffnénak uj Praefectussa van ... Vizsai Pista, a ki az olá Püspők hintojárol még a ked idejébe a Majorbol az arany rojtakot le vágta volt [Drassó AF; GyL Miss.].

7. (fát) kivág; a tăia/doborî (un copac); (Baum) ausschneiden, (her)aushauen. *1568:* Catharina filia Pauli Nagy ... fassa est ... Ezt tudom es lattam hogy az gyepwbol az fakath le vaktak, de ne(m) tudom, ky vakta le [Kv; TJk III/1. 174]. *1592:* az Erdeore ky menek orozhegy fele egy fat le akarek vagnj, az orozhegiek nem hagiak [UszT]. *1593:* ahul az ket agu fa fel neot vala ... az seouent igen nehezen fonhattak volna fel miattok, ha le ne(m) vagtak volna [Kv; TJk V/1. 368]. *1639:* Senkinek ennek utánna bükkfát aszalni szabad ne legyen ha penig levágja, hordgya el onnan [Szentmihály Cs; SzO VI, 69]. *1688:* edgy markotány szolgája ki menvén az erdőre, ket lovu szánommal ... ugy vágta le a fát hogy mind a két lora réá ésvén, mind a két lovamat agyon ütötte [Kv; UtI]. *1711:* Láttam hogy Fekete Pál az eő Naga gyümölcsös kertiből egy nyers termő fát Szekér nyujtonak le uágott s elvitt [Buzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Szőcs János (40) jb vall.]. *1754:* ennékem is egy hitván inasom egj fát le vágot volt a Szenesből [Boldogfva KK; WLt Pascuj Veszszosan (50) zs vall.]. *1869:* megjegyzem azt hogy senkinek élő szál fákot maga használására sem volt szabad levágni [Csöb MT; Told. 21].

Sz. *1731:* Vonutz nem jol beszélsz magad alatt vádog (!) le a fát [Dés; DLt 332. 14].

8. letarol, kiirt; a defrişa; abholzen/forsten. *1572:* az Somkwtyak Jrtany kezdettyk wolt es Le wagtak wolt az Kys oldalon az Erdeotth [Dés; EHA]. *1589 k.:* Tudom azt az Gyepu cziere dolgaban hogy megh tiltok vala az malom gatnak czinalasara, es mikoron rea menteonk volna az gat czinalasra le vagok azt az czieret [Szu; UszT]. *1600:* Aztis mongyak hogy tilalmas erdeicket el wagtuk wolna, hasonlokeppe(n) a mikor az waros erdeietis le wagtuk nekikis rezt attunk [Szu; i.h. 15/258]. *1742:* Mlgs Matskási Kata Aszszony eő Ngă Kintsi Jobbágyi ... az Oláhok Vizkereszt napja táján rá jöven ezen nyil erdőre néhány izben egy szálig le vágtak [Kincsi KK; SLt 8. K. 15]. *1768:* (A) Cserécsket tulajdan ő maga ... le vágta vala, azután alkalmasint gyarapadatt [Csapó KK; Berz. 3. C 7]. *1814:* ezen nyil erdött nem régen egésszen le-vágták [Septér K; BetLt].

9. lekaszál; a cosi; (ab)mähen. *1598:* Seres Jstuan Vram fogadoth harom Olahot kik az temeteó kertben az búryant mindt le uagyak f 2 [Kv; Szám. 8/V. 46]. *1649/1687 k.:* A' mig ă Praedikátor füvét le vágja ă falunak két része, a harmadik rész a mester füviben kaszál addig [Csávás MT; MMatr. 410]. *1724:* az több füveket-is alkalmasint le vágtak, csak takarhassák [Nyújtód Hsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. *1762:* az őszi aratást[a] Istennek hála Szinte végzem csak egy napra valo vagyan asztis ma le vágtom volna de Széna gyüteni forditatam [Gyeke, K; Ks Miss. I. — [a]A lev. kelte: aug. 24]. *1804:* egy Kupa Pálinkáért Kalákában a Bironak Estvig két darab füvit Le vágtuk [Sóakna MT; Born. G. IX. 1. Fula Juvon (25) vall.]. *1848:* tartozok lesznek az érdeklett kaszálot felibe le vágni [Km; KmULev. 3].

10. lenyír; a tunde; (ab)scheren. *1847:* A lovak ... farkikot kiszedni, serényeiket levágni nem szabad [Zalán Hsz; RSzF 204].

11. áttör/vág; a sparge/străpunge; durchbrechen/schneiden. *1750:* Folti Mária Aszszony sokat költött hogy a gatot a hajosok el rontyák és le ne vágják [Folt H; BK 144 Szabo Filimon (60) jb vall.]. *1770:* a miolta ... a jaszoly gátot le vágták az olta a parondat derekasint mossa az Adámosi Silip alol [Királyfva KK; JHb LXVII/108]. *1800:* a' Benedekfalviak ismét fel állitották a' gátot, a' Kelentzeiek ujjobban le vágták [Benedekfva Sz; BfR 58/21 Stefutz Györgyi (36) col. vall. Vérvölgyi Bányai János keze irása].

12. ledönt; a doborî; umstürzen. *1592:* tudom hogy az fanchialiaknak kertekis vala rayta, vgia(n) az orozhegiek le vagtak vala innet [Zetelaka U; UszT] | orozhegyben laktomba(n) le vágtak az fanchialiak kerteket Nyuladban, nem hattak bekesegesen birniok [i.h.]. *1630:* cziszar Mihaly eö maga vaga le az leszasz (!) kertett [Mv; MvLt 290. 198b]. *1668:* le vágjuk az kertet az Falu feoldéről [Diós K; Ks 65. 43. 10]. *1711:* az ... Kerteket az Falusiak közönségesen rá menének s lé vágák [Petek U; Hr 4/9]. *1812:* az magam balond égy Ugyűsigemből Levágtom a Méltoságos Udvar Marhájoknak halo Kosárját az Esztena Dombon [Zágon Hsz; Szentk. II]. *1850:* lakoházam körülti égy darab kertemet ... Beke Moses es Josef Vraimék ittasonn — minden igaz oknélkül ... levágták [Dés; DLt 780].

13. lever; a doborî, a da jos; herunterschlagen. *1600:* az el mult 1599 eztendeöben ... itt Vdwarhely warosaba(n) ... az piaczon, megh zolitatlan zant zandekkal zabliaiat hozzam wonwan lowam hatarol le wagott az feöldre [UszT 15/119]. *1775:* ha égy gyakát nem kapott volna kezében esmet le vagta volna [Tarcsafva U; Pf]. *1812:* sok emberektől hallottam, hogy Grantzki Moses Uram a' Groff ur eő nsgát meg taszigálta és az Also udvarra lejáro kerek gráditsrol leis vágta volna [Héderfája KK; IB. Nemes Kolumbán Imre (21) vall.].

14. *vasat* ~ bilincset lever/vesz; a scoate cătușele; Fessel (her)abschlagen/nehmen. *1674:* Asztalos András felesègèvel édgyűtt Teorvénye szerént az bűntetésre hogy ki hozták az Hengernek gyeplèore adtunk ... d 6 Az Lakatosnak is adtunk hogy az vasat ā lábárol le vágta ... d 12 [Kv; Szám. 34/L. 20]. *1676:* Azért Kegyelmed szólana, hogy az vasat hadd vágnák le ő kegyelméről[a], s az inasa mindenkor hadd járhatna be hozzája [TML VII, 280 Mikes Kelemen Teleki Mihályhoz].

levágandó 1. leölendő/tagolandó; de tăiat/sacrificat; (ab)zuschlachtend. *1729:* az le vágandó Marhát mind Lábán mind Husul, Huslato Atyankfiainak tartozzanak meg mutatni [Dés; Jk 384a]. *1740:* Csizmadia atyánkfiain(a)k akár levágandó, akár meg-dögledő marhájok-(na)k bőrőket Articulusok(na)k Taxája szerint ki készíteni tartozn(a)k Timár Varga atyánkfiai ő kglmek [Dés; DLt].

2. kivágandó; de tăiat/doborît; auszuschneidend. *1841:* 37. olyan szálfák vágatattak le, a mellyek nem valának le vágandok [Bács K/Km; KmULev. 3]. *1847:* a szükségesképpen le vágandó fák becsűjébe, azon rend tartassék ... mint eddig[a] [Torockó; TLev. 10/9. — [a]Köv. a részl.].

levágandólag (jövendő) kitermelést illetően, kitermelésre; în privința exploatării viitoare; zur Ausbeutung/Nutzbarmachung. *1869:* Az egész Fickó erdő őszves gyapjáért, 12 év alatt levágandólag 40.000 frt kész pénzt ígért [Magyaró MNy XL, 374].

levágás 1. lekaszabolás, felkoncolás; căsăpire, masacrare; Niedermachen, Massakrierung. *1619:* Az segitségre ment hadnak levágásának az híre nálok is volt, de azt is nem hitték [BTN[a] 325]. *1658:* (A gyülésen)[a] csak azt visgálták: ki volt indittója a Lengyelországba való menetelnek és Molduvába való székelyek levágásának? [ETA I, 165 NSz. — [a]A szamosújvári ogy-en]. *1670:* Én bizony igen csudálom, Kegyelmetek oly igen megindult az somlyai katonák levágásán [TML V, 48 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

2. lemetszés; tăiere; Abschneidung. *1592:* Zerechien Balintot hog fel akaztak ... Az le vagasatol temeteseteöl f 0 d 50 [Kv; Szám. 5/XIV. 159 Eppel Péter sp kezével].

3. lenyesés; tăiere; Abästen. *1817:* Kozma Gergely ... megbüntettetett 3 Rforintokkal oly feltétellel, hogy: ha többször legkisebb résziben is csak egy ágnak levágásában is megtapasztaltatik, tehát azon esetben minden szekér fájért, azaz 16-ért fizet a constitutio szerént 3 forintot [Szárhegy Cs; RSzF 117].

4. kivágás; tăiere; Aushauen/schneidung. *1585:* vettünk az Ztanai Erdeon ezer karot p(ro) f. 8 d. 25 Azt my magunk vagatuk le attunk lewagassatúl d. 16 [Kv; Szám. 3/XVII. 5]. *1600:* Attam az zeginiek kerte keorwl valo Seowennek chinalasaert, es az fwz fa le vagasaert, es kertt Jrtasertt f 3 d 80 [Kv; i.h. 9/XIII. 3 Damakos Máté isp. m. kezével]. *1625:* Molnar István(a)n teöb Legeniekkel az meraj Erdőre menve(n), az Korodi To Szügojahoz valo faknak le vagasajert, hogy Szerszamokatt es kostiokatt az meraj Erdeőre le vitte maytinj Balas, fizettem nekj ... d 25 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 226]. *1757:* mind a fák leveleinek zöldsége mint pedig a mezgéjének ujsága tegnapi napon lett le vágását bizonyittya [Koronka MT; Told. 8/1. 85]. *1763:* Tudom azt is hogy egy alkalmatossággal azon Marsinánokat itten a' Záhi hátáron ... egy darab fának le vágásán kapván[a], Pakulár Bundának valo bőrőket huzott tőllek [Záh TA; Mk V. VII/1. 18 Oltyán Kosztin (40) zs vall. — [a]Egy Mányika nevű erdőpásztor]. *1844:* igaz hogy, egy szál fijatal levágásáért Déák János az én fejszémetis el vette [Selye MT; DE 4]. *1873:* A kántori kertbe ... a méta szilvafák levágása a gyülésnek feljelentetvén, vizsgálat rendeltetett [Burjánosóbuda K; RAk 18].

5. letarolás, kiirtás; defrișare; Abholzung, Ausrodung. *1645:* protestal Nemzetes Fabian Istva(n) Uram hogy az Josiagh eő Naganak niluan ualo karara 15 Napok alatt nem periclitalhatt, mivel mostis ... nagy kár lett az tilalmas es Makkos Erdeőnek le vagasaba(n) és tekozlasaba(n) [Ajton K; Törzs]. *1762:* ezen Utrizált erdő ... le vágása Után ... Sz: Ivanyi Sigmond Uram a Exponens Mlgs Urakkal erette Törvenkezvén meg nyerte eő Nagokat [Gyula K; Ks 7. XIV. 24]. *1843:* a' Haszonbérlő ... Az erdőket kár nélkül pásztoroltatja, az abbani Nővesztvények fele része a haszonbérbe vett Szöllőnek jo moddal lejendő karoztatásáért a' Negyedik télen lejendő levágáskor résziben hagyatván [Nagylak AF; DobLev. V/1248].

6. learatás; secerat; Ab/Einernten. *1788:* ugyan bánom hogy nem tudtam mikor által mentek Szamos falván, mert vagy 20-t meg tartoztattam volna valami költes gabonának le vágására [Mezősolymos K; BfN Kátai Mihály lev.].

7. átvágás; spargere; Durchschneidung/stechung. *1800:* mind a' Kelentzeiek mind a' Kődiek, készültek a' Gátnak ujjabbi le vágására [Kelence Sz; BfR II. 58/21 Mertse Togyer (56) ns vall. Vérvölgyi Bányai János keze írása].

8. ledöntés; doborîre; Umsturz. *1600:* mo(n)dom, hogy minde(n) karo kert le wagasaert ... kileön kileön hatalmon wadnak [UszT 15/243]. *1668:* el jeove Drullija Mihály, Mikola Uram(na)k ... Jobbágyival ... az Lázár péter seovényének le vágására [Diós K; Ks 65. 43. 10]. *1677:* Dezmákat, sót, és egyéb terheket Fiscus, vagy mások számára hordozo ... szekeresek-is, kik ... kerteknek le-vágását, égetését, és tőb insolentiakat-is szoktak cselekedni ... affélék-is ezen fellyeb meg-irt mod szerint büntettessenek [AC 215].

9. lefűrészelés; tăierea cu ferăstrăul; Absägen. *1761:* négy Polturát a' Czigányok(na)k a' vas le vágásáért fizettem [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.].

levágat 1. lekaszaboltat, felkoncoltat; a dispune să fie căsăpit; niedermetzeln lassen. *1568:* a király indittá hadait Bánya alá ... Igen nagy erőss ostrommal végre megvevék a várat és a benne való lánczokat[a] mind levágatá [ETA I, 25 BS. — [a]Császári zsoldos katona]. *1662:* a Temesvárott telelő budai vezér Szejdi Ahmed passának erősen megparancsoltaték: ... az hajdúságra kiindulván, azokat is Barcsaihoz s az országhoz vagy megholdoltassa, vagy mind levágassa [SKr 531]. *1704:* a generál[a], hogy a kurucokat megverte, a lovasa elszaladott, német kuruc pedig ötszáz volt, akiket levágatott [WIN I. 250. — [a]Graven Ludwig Ferdinand császári tábornok]. *1710:* (A török) császár ordere ellen Párkánynál az egész végbeli válogatott hadakot a némettel levágatta[a] [CsH 175. — [a]A török fővezér].

2. kivégeztet; a dispune să fie executat; hinrichten lassen. *1577:* Kendy Antalth kyralyne Aszon le uagatha [Alparét SzD; Ks]. *1584:* Ez húsvétban három fő boért, kik közül egyik Vornik volt, hertelen vágatott le[a] [Veress,Doc. II, 300 Az erdélyi kormányzótanács Báthory Istvánhoz Gyf-ról. — [a]A vajda]. *1603:* Bocskai István ... vala egyik fő tanácsa Báthori Zsigmondnak azok között, azkik arra vivék, hogy elszakadjon az töröktől és az urakat levágassa [BTN[2] 55].

3. leölet; a dispune să fie tăiat/sacrificat; schlachten lassen. *1588:* Ha Az eokeor Io, es keower ... egy penzre vagassa le fontiat [Kv; TanJk I/1. 61]. *1596:* az teozersegre walo baromotis walahol talallyak[1], eleo wonattyak, s le wagattyak [Kv; i.h. 275. — [a]A kv-i mészárosok].

4. elvágat; a dispune să fie tăiat; durchschneiden lassen. *1570:* Janos kowachne az ew gyermekewel Leh vagata az Jnat egy Tehennek [Kv; TJk III/2. 18].

5. lemetszet; a dispune să fie tăiat de pe ceva; abschneiden lassen. *1592:* Molnar Thamasne Anna azzoni ... vallia. Mosok vala Jo reggel az Zamoson, es latam hogi Kotro Mihal egi Ingben hazatol ele ballagh ... es azomba megh vizza fordula, es vgi kezde kialtani hogi fel akaztottak az fiat. Az aniamal oda menenk, es latuk ... egi Monostóri emberrel Kapusi Antallal vagata le az Apia [Kv; TJk V/1. 212–3]. *1777:* tudom midőn Potsa Lázárné Aszszonyom azon őszszel meg halálozott mendszent napján és Rákosi Lászlóné Aszszonyom adott egész halo egyet mást az Annyának ugymint ... huszon kettősben szött négy sing Gyoltsot szemfedélnek, ezt az osztovátárol vágatá le Aszszonyom [Márkosfva Hsz; HSzjP Agneta Tsákány (16) vall.].

6. lenyeset/metszet; a dispune să fie tăiat/retezat; abschneiden lassen. *1767:* a Tél is ... minthogj igen kemény hideggel volt, annyira meg sanyaritotta a' Szőlőnek fájait, hogj Tavaszal Tőkéjekről mind le kellett vágatni [Kóród KK; Ks 19/I. 8].

7. kivágat; a dispune să fie tăiat; ausschneiden/hauen lassen. *1568:* Catherina filia Pauli Nagy ... fassa est ... Ezt tudom es lattam hogy az gyepwbol az fakath le vaktak ... hallotta(m) az fyamtúl hogy ő vele vagattak le [Kv; TJk III/1. 174]. *1585:* vettúnk az Ztanai Erdeon ezer karot p(ro) f. 8 d. 25 Azt my magúnk vagatuk le [Kv; Szám. 3/XVII. 5]. *1604:* azon az helien valo megj czierezníe fámat le vagatta [UszT 18/19]. *1745:* tőrvénykezés közben lévén feles gyümölts fáit levágatta [Torda; TJkT II. 54]. *1791:* a melly két szál bükfát le vágatatt mai nápon az agait most hozzák [Szentháromság MT; Sár.]. *1794:* Nékem olyan hírt hoztanak volt hogy az Insiner az Gáthnál lévő Füz Fákat mind le vágatta [Szilágycsh; IB. Fogarasi István lev.]. *1829:* le vágatott egy Termö Almafát a melynek a Téstit velem vitette bé [Mezökölpény MT; TSb 48].

8. letaroltat, kiirtat; a dispune să fie defrişat; abholzen/ausroden lassen. *1601:* Az Erdeonek le vagatatasa minthogy az sok niawaliaknak myatta enny ideigh haladot ... tetczet hogy peonkcost napiaigh mindenek indifferenter le vagassak [Kv; TanJk I/1. 385]. *1617/1628:* az Kapolnan fellyul az nagy erdótis Lazar Andras vagata es irtata le [Ditró Cs; LLt 69]. *1690:* Baronyaj Gergely Uram is Kebele Sz: iván felől valo erdőnek egyik részét le vágatta [Jedd MT; EHA]. *1738:* az Pestesi Tilalmas erdőnek vágatásában ... Tiszt Vrajmék(na)k Semmi hirek nem volt valamig az Szomos ujvárj Incsenyir le nem vágatta [Retteg SzD; Ks 99 Kászoni István lev.]. *1778:* Ezen Erdőben ... jo tűzi fák voltanak ez előtt circiter tizenhat esztendőkkel, a mikoronnis Grof Toldalagi Lászlo ... le vágotta [Koronka MT; Told. 79]. *1852:* Bánfi Josef ... a sequestrum alatt álló erdőt le vágatta és elhordatta [Nagylak AF; DobLev. V/1352 Dobolyi Bálint nyil.].

9. lekaszáltat; a dispune să fie cosit; abmähen lassen. *1840:* az érdeklett Földemen termett alakoramat le vágattam [Dés; DLt 985].

10. ledöntet; a dispune să fie doborît; umstürzen lassen. *1588:* Talas gergely az Sombori biraia ... le vonatta vagotta az porgolathot [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. *1600:* Tudom hogy egyzer Tibald Gergely be kertelte wolt[a], Benedekffi Peter rea me(n)th az kertet le wagatta s el hordata [Szentmárton U; UszT 15/87. — [a]A szénafüvet]. *1668:* Fodor Istuán bé kiálta ... Hire legyen kgld(ne)k Lázár Péter Ur(am) hogy Mikola Sigmond Ur(am) le akarja az kgld kertit az Falu utczájárol vágatni [Diós K; Ks 65. 43. 10]. *1729:* tudom, hogy ezen föld végin levő kertet levágata ismég felteteté [F.volál Hsz; HSzjP Jos. Könczei (35) ns vall.]. *1754:* ezen helljséget ... mikor a Muskák bé kertelték vala ezen esztendőben Pűskas Uram le vágatá a kertett [Várhegyalja Cs; LLt Muska Vasilly (55) vall.]. *1782/1784:* a Kertet le vágatta az embereivel [Mv; Told. 29].

11. kb. leromboltat; a dispune să fie dărîmat; einstürzen/niederreißen lassen. *1657:* az sorompót, mellyel az várnak árkát az Szamospartig általrekesztették vala, az Szamoson lévő két hidakat azzal befoglalván, akarom vala levágatni [KemÖn. 197]. *1669:* ott neis építtessenek eo kglmek, mert ha mit épitenek, vagy epitettek volna, bizony le vágatom [Kv; Ks 65. 43. 10]. *1702:* Balintith Sigmondne Aszszonyom hidat csináltata oda hogy az eő keglme malmara járhassanak, de aszt Boer Simon ur(am) le vagata [Bergenye/Mezőbánd MT; MbK 98]. *1712:* az Incta ... kertész házamra ... Szolgaival és Jobbagyival ... reája menvén rajta levő hazamat és epületemet le vágatta [Torda; JHb LIV]. *1754:* Midőn ... Iuon és Serbán Buzilláék Házat épitettenek volna ... ki ... vágotta le ... azon ujjannon épittetet Házot ...? [Tőhát AF; JHb vk]. *1770:* a Jászoly Gáttyát (: a melyis circiter fel ől magassagu(na)k Láczotott elöttunk Lenni :) Le vágotta, és a silipitis alább szállitotta [Kük.; JHb LXVII/18].

12. lefűrészeltet; a dispune să fie tăiat cu ferăstrăul; absägen lassen. *1581:* Az nagy harang Chyapiat Myert hogy hozzw volt Lakatos Istwanal le wagatuk ... d. 50 [Kv; Szám. 3/IV. 11].

13. amputáltat; a dispune să fie amputat; amputieren lassen. *1848:* János ... fél lába megfenésedett volna, és le kell vágatnia [Kv; Pk 7].

14. *~ja magát* lekaszaboltatja magát; a lăsa să fie căsăpit; sich niedermetzeln lassen. *1711:* Ilyen gyönyörűséges, hasznos pacificátiót szerzének a jó kurucok nemzeteknek ezért bizony csak tíz magyarnak sem kellett volna levágatnia magát [CsH 456].

levágatás 1. lekaszaboltatás, felkoncoltatás; căsăpire, masacrare; Niedermachen, Massakrierung. *1662:* Az jeneiek, gyulaiak között esett veszedelemnek inditó oka, a gyulaiak által valami dézmáknak elkapdozása, abból a

jeneiek által Muharim aga nevű gyulai főispahiának levágatása [SKr 314 Tartalomjelző fejezetcimből]. *1679:* Igen nehezteli az porta, az törökök levágatásáért halállal meg nem büntettük az somlyaiakat [TML VIII, 561 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1739:* ezen kérdésbe forgo rét ... a Székelyek le vágatásakoris a Sz: Benedeki kastélyhoz birattatott volt [Dés; Ks 28. V].

2. kivágatás; tăiere; Ausschneiden. *1811:* a gyűmőlts fa Sokkal drágább fa mint az erdőben termett vad fa ... és le vágatások utánnis betsesebb munkára fordittatnak mint az erdei vad fák [DobLev. IV/933].

3. letaroltatás, kiirtatás; defrişare; Ausrodung. *1587:* weottem az Zeginyek zamara az Monostory Erdeon Egy Darab Erdeotth f. 8. Ennek le wagatassara Elseoben wyz kerezt nap vtan valo Chyeoteorteokeon uolt keet nap Zamossom [Kv; Szám. 3/XXXIV. 11 Zabo György isp. m. kezével]. *1766:* az erdő le vágatásábol emergalt Causatis Csiki István Ur(am) Felesége s' Testvérei kepekb(en) le hagja [Mv; JHb XIII/55]. *1793:* ezen Erdőt nem régiben le vágatván most veszszős, bokros, hanem a le vágatásának idéin a Gyertyán fák nyeső fákra hagyattattak [Erdőszengyel MT; TSb 51]. *1797:* Ezenn Láb földnek egy nagy részéböl, az elsőbbi Erdő le-vágatása utánn, megint tseplesz és bokros Erdővé vált [Szentegyed SzD; WassLt Conscr. 152]. *1841:* meg kivántatik az, hogy a' Nyiłak le vágatásakor az olyan puszta helyek kőrűl ... a' meg hagyando mag fák ha lehet mindég cserefa ... légyen [Gyalakuta MT; EHA].

4. lekaszáltatás; cositul; Abmähung. *1725:* midön az kis Gyekei Határban levő füveink(ne)k le vagattatasahoz kezdettem volna a Nagysd Gyekei betsűletes Birája Biro Janos Uram azon határban levő Füvek(ne)k levagatasaban ellenkezék mellyeket Nagod Tavally Legentűl Kis Gyekéhez reincorporalt [Légen K; Ks K. 68].

5. ledöntetés; doborîre; Umstürzen. *1782:* nagyob része kaszálatlan lévén a kert le vágatásakor azt tsak a Marhák vesztegették el [Galambod MT; Told. 29]. *1853:* a sajgoi tanorokon kerítésének levágatása [Etéd U; NkF].

6. lebontatás; demontare; Ein/Niederreißung. *1815:* a' fen forgo eresznek le vágatása ... Udvari Birák, Plájások, és Más szolgáló Emberek által ment végben [Orsova MT; Born. G. XV. 13 Rákotza Szánduly (75) vall.].

levágathat leölethet; a putea tăia/sacrifica; schlachten lassen können. *1672:* Ha az Varos husbol megfogyatkoznék derekas szükségnek idein es a' Szeres mester hust nem vagna, akkor az Hadnagy, annak akar ökrét akár tehenet a' Szűksegre levagathassa [Dés; Jk].

levágatik 1. lekaszaboltatik, felkoncoltatik; a fi căsăpit/masacrat; niedergemacht/gemetzelt werden. *1566:* a jó híres és neves úr Szrényi Miklós amott[a] elvesze, vélle egyetemben nagysok jámbor vitézek elveszének ... mind a földnépe is ming elraboltaték és levágaték [ETA I, 25 BS. — [a]Szigetvár ostrománál]. *1663:* aza(n) Falu telyessigessen el eget ugy hogy egy puszta haznal teöb rajta ninczen az emberib(en) sokan le vagattak [BSz; RLt 0. 5]. *1710:* a szegény futott népet kergeti vala az ellenség, kik közül sokan szebeni kapu felé szaladván s éjszaka a kapu felvonva lévén, ott vágatának le a hostátokban [CsH 189].

2. lemetszetik; a fi tăiat; abgeschnitten werden. *1731:* addig le vagatott az hermecz szijjal edgjütt az meg neveszett kőpenyeg az nyeregről [Dés; Jk].

3. kivágatik; a fi tăiat/doborît; ausgeschnitten/umgehauen werden. *1810:* Lá Brányistya vagyon egy darab Erdő ... kiterjedésének egy harmad részinél valamivel többbetskéjin a' Fák még régenn levágattak volt [Doboka; Ks 76 Conscr. 82-3]. *1811:* E' Fa a' Brétai Erdőn találtatott ... Az ő Testvér öttse-is meg-találtatott ... A' Hires Szent László Hegyének aljába Le-vágatott [ÁrÉ 62].

4. letaroltatik; kiirtatik; a fi defrişat; ausgerodet werden. *1762:* az Szent Lászlaiaktol le vágatot az Erdő [Szentlászló TA; EHA]. *1782:* az elött az erdő őt vagy hat esztendővel levágatott vala [Koronka MT; EHA]. *1791:* Most azon darab erdő le vágatván ... annak Tőkéinek és vékonyobb fáinak bé hordásaval bajlodott a' Jószág [Strezakercisóra F; TL. Wessenyei Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez]. *1797:* Ez az Erdő le vágatott, 's most cseplesz czíheres, semmire valo bokros helly [Rőd K; CU IX/2. 43b 45] | Ez az Erdő le vágatott volt, 's most cseplesz chíheres, semmire valo bokros helly [Ajton K; EHA]. *1849:* A fűzfás berek le vágotván ebbe sok kár tétetődött [WassLt].

5. ledöntetik; a fi doborît; umgestürzt werden. *1767:* mindenkor ott volt a Tot szálási régi határ kertye ahunnet az Iden ... hatalommal le vágatatt [Szurduk SzD; JHbK XXX/1].

6. lenyesetik; a fi tăiat/retezat; abgeschnitten werden. *1774:* a szapullo Szék labnak valo Fais azon Torsókről vágatatt le [Vaja MT; Told. 46. 14].

levágatlan netăiat, nedoborît; unabgeschnitten. *1818:* Tessék kegyelmednek azon el hordatt fákat viszá adni a tőbb ottan lévő le vágat s vagatlan fák(at) ellenztetik és tiltattyák hogy ... azokat el horda⟨tni⟩ és vágni ne merészeljen [Szentimre MT; BalLev.].

levágatódik ledöntődik; a fi doborît; umgestürzt werden. *1782:* a kert[a] le vagatodván a Fűis tsak el predalodat [Galambod MT; Told. 29. — [a]Értsd: kerítés].

levágatott 1. lekaszaboltatott, felkoncoltatott; care a fost căsăpit/masacrat; niedergemetzelt. *1660:* Szejdi pasa az levágatott népnek fejeket megnyúzatá [Kv; KvE 179 LJ]. *1662:* duplával is meghaladták volna a mieink közül elhullottaknak számokat a levágatott és elveszett törököknek számok [SKr 317-8].

2. leöletett; care a fost tăiat/sacrificat; geschlachtet. *1688:* Az Profontra le vagatot marhak(na)k husat a német perceptorok ... meg vetettek [UtI]. *1828:* Instálunk hát azért mélly alázatossággal hogj ha a' mi Piatzunkan le vágatott Marhák bőreit nyersen és készitve a Vidékiek(ne)k el adni szabad, méltoztassanak nekünkis a' magunk szüksegünkre megkivantatot idegen Marha böreket Haza fiaink általis be hozattatni kegyelmesen megengedni [Torockó; TLev. 13/3].

3. letaroltatott, kiirtatott; care a fost defrişat; ausgerodet. *1764:* ezen Thordasi tizen het emberek altal le vagatot erdőböl detinealtattak az Szenkiralyi Lakosok altal az Tordasi tizen het szemelyek [Szászújfalu AF; JHb XXVIII. 64].

4. áttört; care a fost spart; durchgebrochen. *1817:* Aztis tudom ... hogy Lendvay kapitány Ur által le vágatott gátbéli kár két öl veszőtskével recompenzálhato volt [Algyógy H; Born. X. 81. Vegyes ir. Kozma Juon (26) vall.].

5. ledöntött; doborît; umgestürzt. *1741:* A le vágotot kert helyett pedig obligálak magokot hogj ezen esztendöben esendö Punkösd napjára ... fell allityak sub pena Hf. 200 [Rücs TA; Ks 14. XXXII. 5].

levágattat 1. lekaszaboltat, felkoncoltat; a ordona să fie căsăpit/masacrat; niedermetzeln lassen. *1710:* Teleki Mihály ördögi practicájával az erdélyi hadakot ártatlanul Szeben alatt levágattatá [CsH 185]. *1710 k.:* A mü intentiónk ... hogy jó volt, az bizonyos és világos; de ... a Saul ördöge a Rabutin elméjében arra magyarázta, hogy mü Kolos, Doboka, Szolnok és Torda vármegyéket akarjuk övéle levágattatni [BÖn. 964].

2. leölettet; a dispune să fie tăiat/sacrificat; schlachten lassen. *1579:* ha valami fogiatkozas esnek, es it be(n) hyzlalt belegezet barommal az varas zwkseget be ne(m) ernek tartozzanak ... az tósersegre be hozot barmot is le vagattatny [Kv; TanJk V/3. 192a].

3. letaroltat, kiirtat; a dispune să fie defrişat; ausroden lassen. *1601:* (Az erdöt) peonkeost napiaigh mindenek indifferenter le vagassak mert annak vthanna senkinek le vagattatni nem engedik [Kv; TanJk I/1. 385]. *1795/1807:* egy darab Köz Erdöt le vágattatván, és ki irtattatván ... azt szöllövel bé ültettette [Kispetri K; EHA]. *1844:* égy más berket is le vágottatni parantsolt [Meggyesfva MT; LLt].

4. learattat; a dispune să fie secerat; abmähen/ernten lassen. *1804:* kik és kikkel? vágattatták le az írt Tón lévő Nádot ...? [Kiscég/Kissármás K; RLt 0. 4].

5. ledöntet; a dispune să fie doborît; umstürzen lassen. *1605:* Amely vrainк az zokot hatar kyweol kwllyeb vetettek fel seowenyeket, tehat affeleknek minden ok vetetlen seowenyeket vagattassak le [Kv; TanJk I/1. 518].

6. leromboltat; a dispune să fie dărîmat/demolat; niederreißen/demolieren lassen. *1776:* Tudgyaè az Tanü, hogy ... Néhai Pap Lup Eö kegyelme juhok számára epitetet oklát, kik és kinek parantsolatyából? és miért vagotották le? [Szentgyörgy MT; MkG 36. 5/2 vk].

7. kb. elegyengettet, megegyenesíttet; a dispune să fie nivelat; ebnen/applanieren lassen. *1662:* A svéciai király föembere, Rebenstock ... fundált vala egy mesterséges sáncot ... az árok szélit ásókkal, kapákkal levágattatván s ott a gyalognak megállására jó alkalmatosságot készítvén, azon megegyengetett árok szélire ollyan gerendákat, mellyekben lövölyukak volnának vagdaltatva, vonogattat vala [SKr 222–3].

levágattatás 1. lekaszaboltatás, felkoncoltatás; căsăpire/masacrare; Niedermachen/metzeln. *1662:* Ugyanebben die 21. Augusti a szolnoki törököknek Budára felment útjokban lett levágattatások s az egrieknek Szikszó táján lett veszedelmek [SKr 343]. *1679:* Jött hozzám a portáról egy tökéletlen, rossz Mehemet aga a törököknek a somlyai katonáktól valo levágattatások végett [AMN 219].

2. kivágattatás; tăiere; Ausschneiden, Umhauen. *1662:* mennyi számú öreg szálgerendák ... kivántatnának a hídnak minden készséggel való felállításához ... azoknak minden fáinak levágattatását, faragtatását ... elrendelték vala [SKr 532]. *1688:* Külso Eoroksegeben valo karait jo gyümölcs fainak le vagattatasit egjeb aprolekos karait vallja [Kv; UtI].

3. letaroltatás, kiirtatás; defrişare; Ausrodung. *1601:* Az Erdeonek le vagatatasa ... haladot ... tetczet hogy peonkeost napiaigh mindenek indifferenter le vagassak [Kv; TanJk I/1. 385]. *1754:* a Szöllö megett valo Erdö ... le vagattatasa után ... bokorbol Cziherböl áll [Koronka MT; Told. 23].

4. lekaszáltatás; cosit; Abmähen/mähung. *1725:* midőn az kis Gyekei Határban levő füveink(ne)k le vagattatasahoz kezdettem volna a Nagysd Gyekei betsületes Birája Biro Janos Uram azon határban levő Füvek(ne)k levagatasaban ellenkezék [Légen K; Ks K. 68].

5. ledöntetés; doborîre; Umstürzen. *1738:* ö kglmek(ne)k authoritas engedtetik ... azon kertnek le-vágattatására a Tizedből assistentia adatván ő kglmek mellé, azon kertnek le-vágattatására [Dés; Jk 476b].

6. leromboltatás; dărîmare; Niederreißung, Demolierung. *1712:* kellett az praenominalt Inctat ... Certificaltatnom ... Gerend Lonán[a] levő kertesz Hazamnak az Incta eo Nga altal valo levagattatásábol [Torda; JHb LIV. — [a]TA]. *1776:* haszontalan volt ezen juhok oklának le vágototasa [Marossztgyörgy MT; MkG 36. 5/3].

levágattathat leölethet; a putea tăia/sacrifica; schlachten können. *1605:* biro vramnak Authoritassa legyen rea hogy igha vono barmokatis minden zemely valogatas nekwl az felywl megh irth mood zerenth le vagatathassa [Kv; TanJk I/1. 527].

levágattathatik 1. lekaszaboltathatik, felkoncoltathatik; a putea fi căsăpit/masacrat; niedergemetzelt werden können. *1662:* ha a város[a] népe rájok bocsáttatnék, már ott kinn is egy lábig levágattathatnak vala [SKr 684. — [a]Nagybánya].

2. letaroltathatik/kiirtathatik; a putea fi defrişat; ausgerodet werden können. *1827:* vagynak ... két darabb Tövisses hellyei is ... mind le nem vágattathatnak [Koppánd AF; DobLev. V/1109. 21 Milik József (40) zs vall.].

levágattatik 1. lekaszaboltatik, felkoncoltatik; a fi căsăpit/masacrat; niedergemetzelt werden. *1662:* bizonyára ha egy lábig levágattatnak is, magok lesznek magok veszedelmek okai [SKr 684]. *1705:* A kurucok beütvén a Hóstátba, ... amely németek quartélyban Ajtonban, Patán, Györgyfalván voltanak is, mind levágattatnak [Kv; KvE 245 VBGy]. *1739:* Midön az el mult Rakotziana Rebellio ... támadott volt, s mikor az nyavalyás Székelyek ... Sz: Benedek(n)él[a] le vágattattak akkor is ... a Sz. Benedeki kastélyhoz biratott é ...?[b] [BSz; Ks 28. V. vk. — [a]SzD. [b]A kérdezett rét].

2. *feje ~* lefejeztetik; a fi decapitat; geköpft werden. *1597:* ameli kezewel Sarkeozi az Mordalisagot cheleket-te el vagattassek azútan az keozenseges zokot helic(n) comaganak feie uetessek, es le vagattassek [TJk VI/1. 32].

3. leölettetik; a fi tăiat/sacrificat; geschlachtet werden. *1738:* A melly becsülletes Atyánkfiai Sertési, a Parondon le vágattattak, azok(na)k árrokat fizesse meg az, aki levágta [Dés; Jk 501a].

4. kivágatik; a fi tăiat/doborît; ausgeschnitten werden. *1742:* azon Alma fák ... vágottattanak volt le [Bernád KK; Sár.]. *1792:* a' kerdett Vatzkor fa le vágottatot volt de ki altal nem láttam [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1841:* 37. olyan szálfák vágatattak le, a mellyek nem valának le vágandok [Bács K/Km; KmULev. 3]. *1844:* A Csür kert körül a' szép nagy Egerfak ... a' nagy szelek ellen a' Csür körül rakatott takarmánt oltalmazták levágattattak [Abafája MT; TSb 22].

5. letaroltatik, kiirtatik; a fi defrişat; ausgerodet werden. *1778:* (Az erdő) annak utánna el adodvan eo Nga által, egészszen le vágottatott [Koronka MT; EHA]. *1792:* a' midön valamelly Szükségre nézve a' fel tiltott erdőnek részét használni akarnák, azt előre ... hírré tévén ... A' melly rész élés végett ki szakasztaték az egészben, mig le nem vágattatik, addig a' tilalom alatt lévőnek több részeihez nyulni egy átallyában Szabad Senkinek se légyen [Lászó H; Ks 80. XLVII. 5]. *1812:* A' Vertse kőnél Gyértyánfás Gőrbe tsak tűzre való fákból áll, ez ha égyszer le vágottatik, többet nem is fog nőni az hellyire [Türe K; EHA]. *1813:* A' Gárgyás kútnál lévő veszszős és bokros Erdő is ez előtt le vágattatott volt, és most már növőben van [Koronka MT; EHA].

6. ledöntetik; a fi dărîmat; umgestürzt werden. *1698:* A Rosa Hegy tetőn, maga Szőleje felett Horvat Sigmond ... egy darab földet elfoglalva(n), árkolva(n), kertelven ... vegeztük hogy ket Tized rea menven, vagattassek le [Dés; Jk 268b]. *1726:* Csatári István Atyánkfia ... háza teleke kerti és kapufeli, a Ns Város földin leven mostan ... admoneáltuk, hogj kertit és kapufelit intra triduum maga földire bé vegye, Külömben post triduum ... kerti s kapu feli levágattatik [Dés; Jk 354a]. *1741:* M. Szücs János atyánkfia kivetette kertyét, a' Posta kertre; úgy Kántor Gál Istvánné ö kglmeis, házahoz adatott telkén kívűl kerteltetett bé, egy darab város földét; melly becsületes Atyánkfiait admoneáltatni kell ... hogy intra 3tium vegyék bé rendes métájára kerttyeket; secus intra 8vam levágattatnak kerttyeik [Dés; Jk].

7. leromboltatik; a fi dărîmat; niedergerissen/demoliert werden. *1760:* mihent fel készült az ház mindgyárt az Exponens Urak(na)k eő Ngak Parontsalatjából az eő Ngăk Jobbágyi ide valo Czigányi által vágattatott le [Körtvélyfája MT; BálLt 86].

8. átvágatik; a fi spart; durchgeschnitten werden. *1770:* eő Nga Malma ... Jászoly gáttya ... eő Nga paroncsalattyából Le vágottatott [Kük.; JHb LXVII/17].

9. leüttetik; a fi dat jos; (ab)geschlagen werden. *1662:* Azkik pedig megfogattattak vala ... vagy három hónapok alatt fogva tartatván, azután a vármegye törekedésére elbocsáttattak vala, Böszörményi Istvánon kívül, kiről noha az vas levágattatnék, s Gyulai Ferenc környül, míg a vasban lőn is, s azután is mind írási expediálásával szolgálni kénszeríttetnék [SKr 530].

10. a fi tăiat; abgeschnitten werden. *1805:* kiknek kut gémjek az uttzára ki all ... a ki kut gemjit harmad napok alatt bé nem vészi az uttzárol, le fog vágattatni [Torda; TLt Közig. ir. 252/825 mell.].

levágattatott 1. kiirtatott; care a fost defrişat; ausgerodet. *1601:* Vagion sok panazolkodas az felekiekre hogy az vyonnagh le vagatatott Erdeonek chemetejt barmokkal es Juhokkal megh etetnek [Kv; TanJk I/1. 385]. *1789:* rendeltetett hogy a le vagattatott erdők leg jobb moddal tiltassanak meg [Kv; TLev. 7/8]. *1797:* a' le vágattatot erdő után maradot Cziheres bokros hely | Roka Lik felet ezis le vágattatot Bokros hely [Tarcsafva U; EHA].

2. learatott; care a fost secerat; abgeerntet. *1778:* eő Nsga Kéméndi Udvari Tisztye ... fel rakatta az erőszakkal le vagattatott Nádat a szekerekre [Kéménd H; JHb XXXI/51. 75].

levagdal 1. lekaszabol, felkoncol; a căsăpi/masacra; niedermetzeln/săbeln. *1591:* Mikor Miklost le vagdalak akkor en Karacho(n) Mihaly zolgaja valek [UszT 13/71]. *1606:* Zolta(n) Pallhoz is hozza öklelt[a] az aiton be, az ablakonnis egynehanzor eoklelt be ugy uagdalá le Pal [Dálya U; i.h. 20/111 Caterina relicta Joannis Ganczos Dalliaina vall. — [a]Dienes Gieorgj]. *1610:* ötöt artatlanul le vagdalta volna [Szentmiklós Cs; BLt]. *1710:* egy Rácz Ilyés nevű katona ... vitéz ember lévén, a törököknek sok károkat tett vala, azt, mikor kijőnének a várból, ráismervén, nekirohanának s levagdalák [CsH 163–4]. *1787:* az én fejszémet ekém tságatojából Csia Lászlo Uram kivévén, ha Várhegy felől Embereket nem látott volna azzal engemet le vagdalt volna [HSzjP Josephus Pető (50) gy. kat. vall.].

2. kb. leüt, megsebesít; a lovi/răni; niederschlagen, verwunden. *1592:* Nimeti Orbanne, Anna azzoni ... vallia ... mikor le vagdaltak volna Ceklast, ez Mihali ereossen kereccik vala be oda ahul fekzik vala Ceklas [Kv; TJk V/1. 211]. *1596:* im(m)ar le uagdalta Benedekfi Janos az felperest es monda neki, fejedet úezem [UszT 11/53]. *1620:* Actor ab una Szentgyörgyi Molnar Istuan Beldi Kelemen Vram Jobbagya, p(ro)clamaltata Kozmasi Kwsseb Mihaly Petert az breuisre intentaluan azt hog ötöt artatlanul le vagdalta volna mellynek fajdalmáert ad f. 25 kerese [Zsögöd Cs; BLt 3].

3. leöldös; a tăia/sacrifica; abschlachten. *1609:* az kacholyat levagdalam, chyak a Beoret vjzed haza [HSzj *bőr* és *kacola* al.]. *1643:* Diosi Nagy Miklos le vagdalta az felesegem uetemenies kertiben az diznainkat [Nagyölves MT; RLt 1]. *1757:* Bizonyoson mondhatom ... hogy ... Iván Lukács Sárga mag Sertéssét itten lakó Tárcza Makaria Nemes ember eó Kglme vágta le ... több sertéseit pedig ki vagdolta volna le nem hallottam [Garbonácfva SzD; TL].

4. kivág; a tăia/doborî; ausschneiden/hauen. *1763:* szörnyű tsere fákot ... vagdaltak, és gazoltak le [Zágon Hsz; Szentk. Nic. Vajna (36) ns vall.] | tízszer is láttam hogy az gyűmőlts fákot vagdalták mondottam nekik job volna hogy a gyűmőltséből ennétek mint se le vagdallyátok [Kincsi KK; JHbK XXVIII/6]. *1777:* Popa Juont ... láttam itten dolgozni, nagy élő fákot le vagdált [Dupepiatra H; GyK. Jank Makuvej (46) jb vall.]. *1794:* ezen ... Asszony eő Nagyságak Erdeiben ... marhaik(na)k kik vagdalták le a tőlgy és tser fiatalakat? [BSz; JHb]. *1844:* imitt amott azon erdőböl vagynak le vagdalva fijatal fák [Nyárádselye MT; DE 4].

5. letarol, kiirt; a defrişa; ausroden. *1699:* a Szilvast kik vagdaltak le nem lattum [Rücs TA; KvAkKt Mss 344]. *1794:* A tölgyesbe ... annyit le vagdaltak az én Irotvanyomnális hogy én el irtoztam tőlle [Nagykristolc SzD; JHb].

6. lekaszál; a cosi; abmähen. *1843:* azon kaszálható fű az olta nem nőtt ... valaki lopva foltonként marhái számokra le vagdalta [Körtvélyfája MT; LLt].

7. ledõnt; a doborî; umstürzen. *1600:* Esmett veottem az Zenas kertt kapuiara szegett. Mint hogj az Olahok le vagdaltak vala, es Vyolagh kellett zegezgettne(m), veottem szegett d 15 [Kv; Szám. 9/XIII. 4 Damakos Máté isp. m. kezével].

8. lerombol; a dărîma; niederreißen, demolieren. *1677:* Ifiu Török Pál vramek vagdalták le azon ház helyen epitet házát Oltyan Janos(na)k [O.rőd K; Ks 33. I. 24].

9. szétvagdal; a tăia în bucăţi; zerschneiden. *1823–1830:* valamely gonosz indulatuak felöltöznek Maszkarába: nevezetesen egy Árnyék tartonak, vagy essö ellent vetőnek (Paraplü) vásznát, a' mint szokott lenni tzikkelyenként le vagdalták abbol tsináltak All-Ortzát [FogEK 425–6].

levagdalás 1. leöldösés; tăiere, sacrificare; Niedermetzeln. *1746:* Tudjaé a Tanu, hogy sokkal töbre ment Eltetö Ferentz Uram(na)k a Szegény emberek ellen tett kártétele, Marhájok levagdalása ... mint az ott valo kára esett ö kigyelmének ...? [Szentegyed Sz; WassLt vk].

2. kivagdalás; tăiere, doborîre; Aushauen. *1782:* forditotta elméjit maga Jobbágy Embereinek, Portio alá bé mérettetett, Széna réttyeik körül határunkbol régtöl fogván nevelt nagy öreg gyepü fáiknak le vagdalására [Torockó; Thor. XX/4]. *1800:* Valami ujj Keresztezéseket és ismét le vagdalásokat láttam a' Fátzá vagy Gyálu Auguszt nevü Erdöben [Benedekfva Sz; BfR II. 58/21 Stefutz Györgyi (36) col. vall. Vérvölgyi Bányai János kezével].

levagdalt 1. *gyak* kivágott; (care a fost) tăiat; ausgeschnitten, umgehauen. *1807:* a le vagdalt fűzeket is meg nézeti [F.csernáton Hsz; HSzjP]. *1819:* midőn az általa le vagdalt, és pusztitott fiatalokbol egy nehány szálat szekerére fel rakott volna ... tilalmas tselekedetén rajta tanáltatván mindenestől együtt az Udvarba bé hozatott [Déva; Ks 126 Vegyes ir.].

2. *gyak* letarolt; care a fost defrişat; ausgerodet. *1793:* le vagdalt bokros, cziheres haszontalan Erdö [Erdőszengyel MT; EHA].

levagdaltat 1. felkoncoltat, lemészároltat; a face să fie căsăpit/masacrat; niedermetzeln lassen. *1659/1799:* Szilágyi Sámuelt levagdaltaták a törökökkel [Mv; EM XVIII, 453]. *1678:* Nem tudom Kegyelmednek irták-é meg, nem-é, de feltették volt, hogy ha boldogulnak, Kegyelmedet, Naláczi uramat, Bethleneket, engemet feleségestül levagdaltassanak [TML VIII, 214 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1705:* Melyen igen megindulván a generálok, énvelem iratának Andrásiné asszonyomnak, hogy irjon az urának és azáltal a többi kurucoknak, hogy az olyan pogányi kegyetlenségnek hagyjanak békét, mert ha csak egy példa lesz is még olyan több, valamennyi kuruc cselédek nálok vannak, ök is mind levagdaltatják még a gyermekeket is [WIN I, 648].

2. kivágat; a dispune să fie tăiat/doborît; ausschneiden lassen. *1606:* ot az retnek fait iohajnak keczikejnek le uagdaltatta [UszT 20/19]. *1696/1731:* Köpeczi János uram meg haraguván azon jószágon levö Szilva fákot s egjéb gjumöles fákkal edgjütt mind le vagdaltatá [LLt].

3. ledöntet/romboltat; a dispune să fie dărîmat; niederreißen/demolieren lassen. *1572:* az draguzlo az lapistake volth, es az nagy keminy peter reayok Menth, kalybayokath le vagdaltatta [Erdőfva K; KP. Chinte Janos jb vall.].

levagdaltatik kivágatik; a fi tăiat/doborît; ausgeschnitten/umgehauen werden. *1829:* A' mely helyröl pedig a' fűsz fák levagdaltattak azon hely valoságos kökűllö hagyás [Csokfva MT; TSb 24]. *1837:* Gyenge István kertjén találtatott 20, húsz bükkfák ... melyek a tilalmas bükkből vagdaltattak le [Jenőfva Cs; RSzF 119].

levághat 1. lekaszabolhat, felkoncolhat; a putea căsăpi/masacra; niedermetzeln können. *1710:* Ha megismernek vala, egynéhányszor levághatnak vala, de azt gondolván, hogy én is kuruc vagyok, ... csak a németet vágták a törökök | Annak a bolond embernek conceptusa lön az a mocskos articulus, mintha szóval, szitokkal levághatnák a római császár hadát [CsH 228, 383].

2. leölhet; a putea tăia/sacrifica; schlachten können. *1588:* Matol fogwa harom hetigh ha az hatarban talalliak Az ket Espotal mester Iuha keoweol, valamely varossy embernek Juhat, mingyarast ... Az Negy valaztot vraim huzat az Juhokban ottan le vaghassanak [Kv; Tank I/1. 66]. *1679:* az mely Hentes öszszel Henteskedni akar most is vagjon öreg marhat az Hentes is lato Mester nelkül le ne vaghassa az marhat [Dés; Jk].

3. lenyeshet; a putea tăia; abästen können. *1590:* Az holy az szamos mellet az kerteken kywly fywsz fak vadnak, Azok varose es az malom Byrak az Agat szabadon malom szywksegere le vaghassak [Kv; TanJk I/1. 136]. *1844:* a' nyeső fűzfákrol a' fel verhető ágokot le vághassa [Mv; TSb 37].

4. kivághat; a putea tăia/doborî; (Baum) fällen können. *1847:* Prádá Nyikuláj ellenszegült ... azt állitván, hogy Varga Katalina szabadította fel öket, épületre annyi fát levághatni, mennyi nékiek tetszik [VKp 185].

5. letarolhat; a putea defrişa; ausroden können. *1766:* Lévén még egy Darabotska Erdönk vágatlan ... azon darabotska vágatlan Részt most le vágván s viszont meg nővén ismét egyszer le vághassuk, el hordhassuk [Torockó/Gyertyános TA; Bosla].

6. lekaszálhat; a putea cosi; (ab)mähen können. *1632:* Vagion egj jo darab Retis az Udvarhazhoz ualo, mellyet negjuen auagy Eötuen ember egjnap vaghat le [A.venice F; UC 14/38].

levágó favágó; tăietor de lemne; Holzfäller/hauer. *1606:* Attanak az Erdeö birak az Jspotalj zamara az Feleken egj forint arra Erdeöt, melynek le uagasara költöttem ezeket Attam az Le uagoknak ket font tehen hust f — d 6 [Kv; Szám. 12a/I. 29].

levágódik 1. kivágatik; a fi tăiat/doborît; gefällt werden. *1771:* meg nem számlálhatta hogy akkor recenter hány száll fa vágodatt le [Nagymuncsel H; JHb 93. XIX. 6]. | meg vallam igazán din Pojána Márkovuluj feles fát vágtunk le: de szám szerint hány fa vágodott le ... nem emlékezem [Roskány H; i.h.].

2. letaroltatik; a fi defrişat; ausgerodet werden. *1850 k.:* Az Ekklésia Erdeje le vágodott 1820a és akkor eladodott 220 Rf váltoba [Szucság K; RkAk 98].

levágott 1. lekaszabolt, felkoncolt; căsăpit, masacrat; niedergemetzelt. *1653:* Azonban láták a levágott kur-

tánokat, és igen megzajdula az ő sergek rajta [ETA I, 63 NSz]. *1764:* Ha bennünket is lenyakaz ... a militia ... azután írhatják nékünk is azt az epitaphiumot, amit a minap levágott székelyeknek írtak [RettE 164].

2. leölt; tăiat, sacrificat; (ab)geschlachtet. *1683:* Az mely Meszaros pedigh szeres Lezen az Reggelre valo hust annak előtte valo Nap ... be vagja ... mert ha a le vágott hust melegen arullya ... Hadnagy Vram ... büntesse megh [Dés; Jk 20b]. *1700:* ha hol penig meg nem esküsznek[a] ... Andras Deak Uram(na)k a' levágot ökret kárával kölcsegevel es farattsagaval fizessek meg [Dés; Jk 305b. — [a]Arra, hogy nem ök vágták le az ökröt. [b]Szerémi Mihály és Orosz János]. *1774:* az le vágat, és el hullot Marhák boreit ki adták az Béreseknek [Szépkenyerüsztmárton SzD; KS Conscr. 105]. *1819:* a probára le vagott Marháknak husa ... Melegen ne fontoltassék meg [Kv; MészCLev.].

3. kivágott; tăiat, doborît; ausgeschnitten, umgehauen. *1723:* en talaltam az Plesaban egy darab le vagott fát [Röd K; Ks 33 Röd II. 57]. *1754:* meg olvasván a' le vágot karokot tanáltunk 173-rom [Angyalos Hsz; HSzjP Gazda György (47) pp vall.]. *1771:* az ökres emberek meg nem engedték hogy az le vágatt fákat meg olvassa és számba vegye [Nagymuncsel H; JHb 93. XIX. 6]. *1776:* Ugy külemben Ezen folyo Esztendőben a Tavasz fělt Tanáltam ... eő Nagyságok egyben folyo Erdeji között orozva Le vágott és egy rakásban rakatt 100 Gömbölyü szőlő karoknak valo fát [A.kápolna KK; BK. Dikuj Szávu (30) jb zsitár vall.]. *1800:* magak sem tagadtak hogy annot valo le vágot fák ne légyenek [Ádámos KK; JHb XX/19]. *1841:* minden rend nelkul le vágott fáknak magossan meg hagyott csutkoi [Gyalakuta MT; EHA].

4. letarolt; defrişat; ausgerodet. *1750:* Az Enyed nevü le vágott Erdőnek a szálos Erdő felöl valo hasan fele [Póka MT; EHA]. *1764:* itt mi soha se vágtunk, hanem ezen le vágatt erdő allyán lévő uton alol [Bece AF; JHb XXVIII/48].

5. learatott; secerat; (ab)gemăht/erntet. *1774:* az Uraság le vágot Nádgya pedig tőbnyire az Csürnél rothadot [Mocs K; KS Conscr. 67]. *1804:* azon levágott irtaványt az utan bé hordották Csapova [Csapó KK; Berz. 17b]. *1838:* egy darabatska most le vágott Erdő hely [Mezőnagycsán TA; TGsz 35]. *1860–1861:* A tói madarak közt érdekes a nádi bika, szintakkora mint a pacsirta ... a fiatal nádnak télen levágott törzsökire állva, abba belé dugja hüvelyknyi hoszszu vékony orrát, fujja, ekkor begye dionyi nagyságra fel puffad, s egy mértföldnyi távolságra is elhangzólag bömböl [Benkő,MszIsm. 12]. *1869:* A levágott erdőben lévő gyümölcsfák [A.tök SzD; THn 7].

6. tăiat; abgeschnitten/erntet. *1808:* (A) le Szedve tanált Törökbuzának Mennyiségét 300 egy néhány cső Törökbuzára betsültük, a' le vágott Szalmájának csutkoit fel Számlálván [Árpástó SzD; BetLt 6 Marosán Juon (60) zs vall.].

7. ledöntött; doborît; umgestürzt. *1600:* az el pusztitoth es le wagoth kertemnek is megh eppitesit megh kewano(m) a teörwentol [UszT 15/79]. *1850:* esedezem alázatosonn a' Tekintetes Tanátsnak, méltoztatik, azon le vágott kertemet, a' bépanaszlottakkal helyre állittatni [Dés; DLt 780].

Ha. *1763:* le vágatt [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 49]. *1771:* le vágatt [Kersec H; JHb 93. XIX. 6] | le vágatt [Roskány H; i.h.] | le vágatt [Vecel H; i.h.]. *1827:* le vágatt [Mészkő TA; Mészkői lev.].

levakar lekapar; a rade/răzui; abkratzen/schaben. *1575 k.:* Az Grispan az is lo az mi tudomanywnkhoz es chinald Ily Modon. wegy rezbol veretteteth plehet es figezd egy fazekban ky Mazos legien es aban tolch eros echeteth ... es had allany harom hetig auagy Negig es Nysdmeg az vtan az fazakat es talalz benne Jo Grispant ... Es ezth vakard le az plehrol es az vtan fwgezd meginth az fazekban [Nsz; MKsz 1896. 282]. *1778:* itassanak uele[a] hivesetskén ... fött Szilva Levet magára ... vagy egy Lót borkövet, a' mint a' hordórol le vakarták [MvÁLt Mátyus,ConsSan. gub. — [a]A hasszorulásban szenvedő beteggel].

levakarhat *átv* lekaparhat; a putea rade; abkratzen/schaben können. *1570:* Margit Erzen Jarto Janosne azt vallya hogy My kor Jmmar elij Ment volna Thakacz Andrasne az Zabo Janos hazatwl Mongia volt neky Zabo Janosne Jde Jeot vala rea(m) Thakacz Andrasne hallode az kyaltast, Byzon vgy Megh zydogatam hogy forgachal vakarhatak volna le rola [Kv; TJk III/2. 94].

levakolás tencuit, tencuire; Bemörteln, Verputzen. *1874:* Kiadás ... Templom egészbeni levakolása és harangláb frt 68 [Cege SzD; ETF 107. 28].

levakoltatás tencuit, tencuire; Bemörteln, Verputzen. *1871:* Templom és torony levakoltatása és meszelése, szoval jobb karba állitása, hogy ezen évröl el ne maradjon határoztatott [Burjánosóbuda K; RAk 114].

levakoltatik a fi tencuit; bemörtelt/verputzt werden. *1871:* a torony ... ezen évben[a] nem vakoltatott és meszeltetett le [Burjánosóbuda K; RAk 116. — [a]1858-ban].

levál 1. felvesz (pénzt); a ridica/încasa; (Geld) aufnehmen. *1603:* hazamat adtam Radnoti Jstuan deak vra(m)nak kez penzen niolczuan forinto(n), mely niolczuan forintot igazan megh zamlalauan leualtamis eo k(egy)elmeteol [Kv; RDL 1. 74]. *1628:* Radnoti Jstuan deakne Aszszoniom ... Az ket száz forintot, tallerul, es Aranyul, in paratis, mi Eleottwnk Deponala, es Orgoua(n) Janosne Katus Aszszoni leuala [Kv; i.h. 138]. *1669:* Egy Veres Bársonios Ezüstös Kardnak az árából ... bőcsü szerent jutot negyed része kilencz forint azert a kilencz forintot leválta [Fog.; Szád.]. *1698:* Levaltam Luczaj Andras Vramtól ... fl. Hung. 300 ~ három száz Magyari forintokat [Berz. 18]. *1728:* egj Pár Kordovány Csizmájáért, és egj rendbéli Fejér öltözöjeért leválta tőllünk ... Barta ur(am) Flor. 4. Den. 50. [TKl]. *1764:* a Novizans eő kegjelme azon pénzt nem levalta, nem is quietalta [Torda; TJkT V. 209]. *1798:* Bizanyas szükségemre nézve kértem és Léváltam Felső Sinfalvi Nemes Pataki alias Szabo István ő kigjelmétöl Tizen hat vonás forintakat [Asz; Borb.]. *1843:* Beretzki Joseff eo kelme a 6 hatt Mfor(in)tott le tévén és Bereczki Ignátz eo kelme leválá [Szováta MT; Bereczki József lev.]. — L. még AC 44; RettE 127; RSzF 226, 247, 249, 252; TML II. 492, IV. 155; WIN I. 436.

Szk: *kölcsön* ~ kölcsönbe felvesz. *1710:* kenszerittettem kölcsön leválnom Nemz(etes) Vitézlő Kolosvari Moskoczi Istva(n) Ura(m)tol flor hung nro 800 [Born. IX. 1] ∗ *obtingensét ~ja* illetményét/járandóságát felveszi. *1759:* Mi is azért anno et die ut supra járandó obtingensünket lévalván ... kötelességünk szerint elmentünk az megírt helyre [Dés; DFaz. 21] ∗ *zálogot* ~ zálogösszeget felvesz. *1739:* ő kglme ... sem az zalogot nem leválta, sem a perb(en) forgo széna füvet nem remittálta [Torda; TJkT I. 156]. *1781:* Az inctus Lajos Miklós ... azt állítja, hogy az attyának is békességes birodalmában volt[a], neki is mindeddig, s örökösinek tartja, nem is leválja az zálagját [Taploca Cs; RSzF 249. — [a]A peres föld].

2. átvesz; a prelua; übernehmen. *1687:* fatcalla mi előtünk Palkul Janos felessege Bukura es az edes Fia Damaszin hogy az hat forintokat es az egy veka Buzat egeszen levaltanakis [Fog.; Szád.]. *1716:* Mind ezeket ... adom ... Zalogban oly Conditioval hogy ... egy Esztendőnek el telese utan valamikor ... szerit tehettyük az penznek, tartozza(na)k Antos György ur(am) ő kglme ... magok penzeket levalni es az impignoralt ... Bonumokat kezekből kibocsatoni [Hari AF; DobLev. I/90]. *1757:* Levalt török buzát cub 2 ... Kukuruz Cub. 2 [Déva; Ks 107 Vegyes ir.]. *1763:* mind Heten egy mas kezességere ... levaltanak ... M Igenbe(n) Possidealo ... Danczkai Josef Uramtól ... egy egy kőből buzát [O.borosbocsárd AF; DobLev. II/346].

3. át/felvesz; a prelua; über/annehmen. *1644:* Az fogoly ket Leany Borbelj Kata es Ersok felől tőt deliberatioiokat Birak Vraimek(na)k ... az Beczülletes Tanacz leualuan, czak enniből melioralta[a] [Kv; TJk X/1. — [a]Folyt. a részl.]. *1646:* My ... hutos Diuisorok ... Mikoron mi az becziulletés Tanaczj commissioiabol Szőlősi Gabor hazanal, üduczült Felesegenek Gichiner Borbara Aszonnak, Tertiumat az harmados Atiafiak(na)k minden rendbelj ingo bingo marhakbol, ki mutattuk uolna, es az harmados Atiafiaknakis levaltak uolna, Az öröksegekből es egieb fen allo dolgokbol igi alkuuanak megh, kezek be adasokkal [Kv; RDL I. 133].

4. vállal, magára vesz; a asuma, a lua asupra sa; auf sich/annehmen. *1653:* Csepreghi Ura(m) ... errolis evictiot adgjon, hogy ha Ozdi Uram(na)k azok(na)k az aranyok(na)k valora miá busulása következnék, aztis magára leválly a Csepreghi Ur(am) [Kv; CartTr II. 871 Casp. Veres Marti past. eccl. orth. vall.].

Szk: *adósságot* ~ adósságot magára vállal/vesz. *1719:* vettem zallogon ... A szent egjhaz dombjan Kovács (?) Matetol egy darabot f 20, meljért leváltam magamra az Eclesia adossagat [Imecsfva Hsz; Borb. I] ∗ *a kötelességet* ~. *1726:* A parochialis földek trágyázások iránt jóllehet kötelességet magokra nem leváltak a becsűletes megyék, mindazonáltal requiráltatván megcselekedhetik [Somlyó Cs; SzO VII. 325].

5. *papságra* ~ kb. papi szolgálatra képesít; a pregăti pentru funcţia de preot; zum/für den Priester Pfarrerdienst qualifizieren. *1647:* ez az Popa Vona ... az olah irast roszszul tudja olvasni, Sylvester Püspök levalta volt papsagra [Fog.; UF I. 837].

leválás 1. felvétel; ridicare; Aufnahme. *1653:* az Dosnak nem leűalasaert es az portjok(na)k udüarhaznak es Udüarhaz helyek(ne)k nem Remitalasaert ... Alja Maria azzont eő Ngatt ... Citalam ... Torda varmegi(ene)k első Nemes Törűinjes szekire Bogatthra [Eszt-Mk Cserei lev.]. *1717:* Mely pénzekkel valo kinálás, kináltatás, és azon pénzek(ne)k léválása mindenekb(en) az meg ir (!) mod és rend szerint menvén végb(en), énis válasz tétellel edgjütt irtam meg Ur(am) kegltek(ne)k [Ne; DobLev. I/91]. *1737:* (A) pénznek leválása után ... a ... 3 hold quartás földeket ... által adá [Ne; i.h. I/147]. *1780:* Tettzet vala Klmedn(e)k Gerendi Sigmond Vram ... A ... Nagy laki Patzalaiana Curiat, melly Kemed birtokáb(an) találtatott ... remittální, nem tsak Simpliciter, hanem 625 Mforintoknak leválásával ki creszteni [Fejér m.; i.h. III/544. 1a]. *1798:* Ezen Compositio meg esvén az irt felek közőt a' pénznek leválása után mi is introducaltuk, bé iktattuk Néhai Tkts Trauzner Sigmond rész Joszágáb(an) Gergelyfáján a' Fel peres Tkts Kováts Justina aszszonyt [Gergelyfája AF; i.h. IV/797. 27a].

2. átvétel; preluare; Übernahme. *1763:* Mely Gabanának leválása a fen meg irt mod szerint menvén véghez ... meg irtuk ... Subscriptionkal es szokott Petsétűnkel megerositvén [O.borosbocsárd TA; i.h. II/346].

levált felvett; ridicat; aufgenommen. *1672:* megh ighirte az Reyner Marton Ur(am)tol levalt harom forintokat ... le szolgalni [Kv; ÖCJk]. *1736:* ha az ... azőlővel osztozni kivánnak azon töllők levalt Sum(m)át és szőlőt restituallyak [Torda; TJkT I. 113]. *1763:* Ha azonn fold ... a Cultivatiotol a Nms Város vagj Nms Colleg(ium) által impedialtatnek, eo tunc a levalt 5. M forintokat, és 50. pénzeket a Venditor maga, vagj ... Posteritassi tartoz(n)ak meg forditani [Ne; DobLev. II/341]. *1773:* Hogy ha ... a' fenn levalt, és költsönözött 600. M. farint(at) és annak interessét ... meg nem fizetnék ... a' ... Creditor Ur ... akkár holott találtato Mobile és imobile Bonumibol a' Debitrix Sarádi Susánna aszszonynak ... meg vehesse és vétetthesse [Nagylak AF; i.h. II/448a]. *1827:* ha pedig a' magammal valo Tehettség, vagy tehettségtelenség nem engedné a' Terminált idore az általam levalt Summát a Te(kint)etes Creditrix Aszszonynak bé fizetni ... ha tettzeni fog más ujjabb Complanatiora is lepni, tehát arra is önként kötelezem magamat [Szamosújlak Sz; Végr.].

leváltat 1. (pénzt) felvétet; a dispune să fie ridicat/incasat (suma de bani); aufnehmen lassen. *1674:* Az Somlyai joszágh, mellyett Bánfi Dienes Rakoczy Györgynétől eő ngatol apprehendalt bizonyos p(rae)tensiok alatt zalogul minket illet verségre; melyhez képest Ngtok(na)k kttek(ne)k zalogjatt őrőmest le teszszük Instalván Ngtok(na)k klmetek(ne)k levaltassa es assignaltassa minékünk vérek(ne)k kezűnkb(e) [BLt I].

2. felvéteti/megindíttatja perét/ügyét; a constitui/a porni procesul (prin intermediul cuiva); den Prozeß/das Prozeßverfahren aufnehmen/einleiten lassen. *1699:* Mint hogy Pap Laszlo praetensioja Nehai Körmöndi Szabo Janos Relictajahoz Biro Ersebethez excedallya az öttven forintott: ily gravioris ponderis dolog lévén: tettzet a' Törvenynek hogy Causajat leváltassa [Dés; Jk 297b].

leváltathat felvétetheti ügyét/perét, pert indíttathat; a putea constitui/porni procesul prin intermediul cuiva; den Prozeß/das Prozeßverfahren aufnehmen/einleiten

lassen können. *1699:* Minthogy az A' ... nem leváltathattya Causajat; per hoc stante hac Sedria az J. nem absolvaltathatik [Dés; Jk 298a].

leváltatik felvétetik; a fi ridicat/încasat; aufgenommen werden. *1773:* dificultásban marada két susták, melyet is mostani fungens bíró Baróti Sándor tartozik refundálni Kontza Istvánnak, minthogy tőle leváltatott volt falu szükségire azon 12[a] [Zalán Hsz; RSzF 296. — [a]Krajcár].

levantin 1. (háromfonalas) selyemsávoly; levantin(ă); seidener Drillich. *1809:* Egy köntősnek való törökös tarka tiszta Sellyem Lévántin [Koronka Mv; Told. 19]. *1830:* 10 Sing Fekete Levántin [Kv; Born. 6. la].

A jel-re l. Károlyi László Szövő-, fonóipari ... lexikon. Bp. 1943. 65.

Szk: *párizsi ~. 1809:* Egy köntősnek való tarka kotzkáju párisi Lévántin [Koronka MT; Told. 19].

2. női selyemsávoly felsőruha; rochie de levantină; Frauenoberkleid aus seidenem Drillich. *1816:* Fekete Sleppes Lévántin [uo.; i.h.]. *1820:* Egy fekete Levantin 1 Egy Kék Levantin 1 [Felőr SzD; BetLt 5 Fráter Theresia kel.].

levantin-bunda blană de levantină; Pelz aus Drillich. *1819:* egy megy Szin levantin Bunda [Kv; Pk 3]. *1836:* Egy Megygyszin Lévántin fejér nép bunda [Kv; i.h.].

levantin-keszkenő batistă de levantină; Tuch aus Drillich. *1826:* Egy sellyem Levantin nagy keszkenő [Koronka MT; Told. 19] | Egy Csukoladé szin sellyem Levantin keszkenő [uo.; i.h. gr. Toldalagi Lászlóné gr. Korda Anna ajándékai közt].

levantin-köntös rochie de levantină; Kleid aus Drillich. *1813:* Egy rosa szin Lévántin Sleppes nemeth Köntős virág bordeur az allyán [Szászvessződ NK; Told. 47]. *1816:* Fekete levántin köntes 26 Rf 15 xr [Kv; Born. IV. 41]. *1820:* Egy fekete Levantin Sleppes köntös [Mv; Told. 19]. *1824:* Egy gyöngy Virág Szin Levántin köntös Sleppes [Fugad AF; HG Mara lev.].

levantin-überrok haină de levantină; Überrock aus Drillich. *1820:* Egy vatirozott Levántin Überoch [Mv; Told. 19].

levantin-viganó; rochiță de levantină; Röckchen aus Drillich. *1818:* 1. Egy sárga Briliantin Vigáno 163 Rf 15 xr. 2. Égy fejér Lévántin Vigáno 133 Rf 30 xr [Kv; Pk 5] | Egy vjj Lévántin vigáno [Kv; HG Ádámosi Végh lev. Sylvester Györgyné Ádámosi Végh Zsuzsánna kel.].

leváta perfelvétel; constituirea/expunerea procesului; Prozeßaufnahme. *1642:* Hallottam Notarius Vramtol aztis hogy Apaffy Georgyne Aszzonio(m) proclamaltatta volt Gereoffi Janos Vramat az Het szaz forint Adossagert az mostani el mult szek eleöt valo szeken, Leuatatis Iratot volt, de veven eszebe az eo kegme prokatora hogy Citatio nelkwl leot a proclamatio, ki vonatta az Leüatat [Kissáros KK; Ks 39. XII. 3]. *1734:* Compromittalvam (!) magat az A levatajaban Citatoria Relatoriajanak exhibitiojara, mellyet az I is kivanvan exhibealtatni és in facie sedriae el olvastatni az A igireti szerint nem exhibealhatta [Branyicska H; JHb XXXV/51. 28]. *1796:* valosága pedig a' Levátanak csak abból áll, hogy az All Peres Báro Ur, a' fenn forgo Privilegialis Levélnek viszszá adására szorittassék [Mv; TLev. 5/16 Transm. 76 tábl.]. *1804:* az All-peres Rabok a' Levata szerint condemnáltassanak [Déva; Ks 1/5 Vegyes ir.]. *1829:* nem vexábol, hanem a' Levataban citalt Törvénynek nyomán helyes okokbol kerik az Alperesnek ... őzvegyi tartásának illendő ki szakasztását [Ne; DobLev. V/1155]. — L. még RettE 319; RSzF 134; WIN I, 121.

levátáz pert indít, perfelvétellel él; a porni proces; Prozeßverfahren einleiten. *1736:* világoson Constál, hogy ... Contra Leges Patriae, absq(ue) ullo processu Juris Levátáztanak és ellenem Sententiát is Sollicitáltanak [Dés; Jk 204a].

levátázás perfelvétel; constituirea procesului; Prozeßaufnahme. *1830:* A Procuratoriat bé vivén Enyedre ápertázás és Levatázás végett 2 nap Rft 4 [Ne; DobLev. V/1165. 1b].

levátáztatás perfelvételeztetés/indíttatás; constituirea procesului prin intermediul cuiva; Einleitung des Prozeßverfahrens. *1736:* én ellenem az I: ő kglme minden legitimus Processus nélkűl két rendbéli Levátát iratott, kivánván engem aggraváltatni ... meg-kivánom a Jure ... mindenik Levátáztatásomért külön külön aggraváltassék [Dés; Jk 188b].

levátáztatik felvételeztetik (a per); a fi pornit/constituit (procesul); Prozeßverfahren eingeleitet werden. *1814:* Méltosagos Báro Apor Péter és Lázár Urak ellen a' tudva lévő Zálogos per a' folytàban lévő Honapnak 3ik napjan levataztattván, az Alperes Báro Urak Dilatiot kértenek a' jövő törvényes Szakaszig [Mv; Borb. I. Miss.].

levátum ? felvett/átvett összeg vagy dolog; sumă sau lucru ridicat/preluat; aufgenommene Summe. *1736:* a' praementionalt Fatens Aszszony ő kegylme, jövendőbéli bizonysága és erősségére, keze bé adásával a' praemittált levatumokat, és oppignoratumokat ratihabeala és ratificála [Kissáros KK; DobLev. III/574].

leváztat felvétet, indíttat (ügyet/pert); a constitui/porni proces prin intermediul cuiva; Prozeßverfahren einleiten lassen. *1772:* (A) Tekintetes Actor Ur leváztatván abbeli Causáját, történt az, hogy a' Mlgs Báro Vr ellen, per non venientiam Judiciumot vétt [Örményszékes AF; JHb XXXVI/30].

levecske kevéske lé; puțină zeamă; ein bißchen Saft/Brühe. *1632:* az az Annok ... hoza egj kis labasba(n) egj kis sarga leueczket az piaczra s azt ugia(n) sokan eueök ot megh [Mv; MvLt 290. 94b].

levedlik *is* bőrét vedlés által leveti; a-și schimba/lepăda pielea; sich häuten/schälen. *1694:* Ugyanazon nap kezdé el az anatomicum collegiumot tiszteletes Bidlo uram ... megmutatta, és szemünk láttára bizonyitotta be, hogy a kelet és nyugat-indiai varasbekák, valamint a teknőcök levedlik a bőrüket [Kv; KvE 230-1 VBGy].

levegő **I.** *mn* lengő, lebegő; plutitor; schwingend, schwebend. *1636:* Fen az levegő hig égben termő tüzes és vizes állatok, meteoromok-is, az benne repesö madarakkal egygyüt azont tselekszik, mint a vizzel spongya módjára meg rakodott, és meg terhelödött felyhők, és egyebek mellyeket az Profeta az Istennek ditsiretire imigyen nógat; Ditsérjed az Jehovát te tűz, jég, essö, hó és pára és forgó szél etc. [ÖGr Aj. 6].

II. *fn* **1.** aer; Luft. *1810:* A' városon szerte széjjel poshadt ganej dombok állanak és hoszszason sorvadva — a' levegöt el büdössittik [Dés; DLt 477]. *1823–1830:* Mihelyt a cschországi Linean általjöttünk, igen friss levegöt kezdettünk szívni [FogE 182]. *1879:* Havaz; sár van. Köd, fekete levegő [PLev. 36 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Szk: *csapja a ~t. 1879:* Lebegtette a frakkját, csapta a levegöt klakkjával, odavetett ismét egy-két ... szót, s eltűnt ismét [i.h. 39 ua. ua-hoz].

Sz. *1849:* Kelemen Béni sem élhetett levegövel, hanem igen is az általa az érdekelt vendéglöböl ... hordatott kosztból [Kv; Végr. Vall. 35].

2. időjárás; vreme, timp; Wetter. *1811:* Őszszel, mikor szörök leg-apróbb 's fényesebb, Mikor a' Levegő leg-mértékletesebb, Vendégek jönek a' Csitko bejegyzésre, Mint valami régen várt vig ünneplésre [ÁrÉ 147].

levegőség levegő; aer; Luft. *1710 k.:* Nem esik a királynak jobbizűn a zsemlye, tokai bor, tengerekből és egyéb vizekből, hegyek, erdők, levegőségből ... szerzett hal, vad, madár ... mint emennek a málé s a szilva vagy kökény-cibre s a forrásvíz [BÖn. 509]. *1778:* Az aerre, vagyis Levegö égre nézve, igen ártalmas az illyen forro nyavallyában, veress és hojjagos himlöben fekvö betegeket igen nagyon bé melegitett s' meg rekesztett aerü Házban tartani [MvÁLt Mátyus,ConsSan. gub.].

levegős lengő, lebegő; plutitor; schwebend. *1648:* Egy merő gyemantos levegös függö, melyb(en) vagio(n) husz giemant [Mk Kapi Krisztina kel. 1].

levehet **1.** leemelhet vkit vhonnan; a putea lua/da jos; jn herunterheben können. *1704:* mi is egynéhányan felmenénk, ott acceptálók a generált, kit is igen köszvényesen alig vehetének le a szekérröl [WIN I, 226].

2. (bilincset) letörhet/vághat; a putea rupe (cătuşele); (Fessel) abbrechen/schneiden können. *1598:* Akkor my Simo Janossal az vasat el teörtwk uala labúnkrol, azo(n) az eyen el akartúnk ieony, chak ugy uala az uas akkor labunkon hogy le vehettük volna, de hogy megh erteók hogj megh zabadit Barrabasj Lenart, ugy ne(m) Jeoúenk el az eyen [UszT 13/37 Michael Ione de Cichio[a] pp vall. — [a]Cs].

levehető leszerelhető; demontabil; abmontierbar. *1802:* Egy négy Lábokon állo üveges könyves Théka, melynek a felsö része le vehető az also része iro asztal is [Ne; DobLev. IV/858. 4b].

levél **1.** oklevél, irat; litterae; scrisoare, act; Urkunde. *1554:* Ezeket mi az mi Igaz hwtünk zerint irtwk ez level Iratot Küsmeodeon punkeost eleöt valo zeredan [MNy XXVIII, 319 Georgius Posoni ac Valentinus Hannagj de Eted in sede Udvarhelj]. *1569:* Az leweleknek Eleö Adasarwl Jgy Jgyenesedenek, hogy ... Minden leweleketh, kik Iztrigj Janosth Illethnek, kik Ew nala wolnanak, Awagy Egyebwth Ew birtokaban megh Adna Iztrigj Janosnak [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. *1648:* Az elseö exchibealt leveled sulios ez okokra nezue ... 6. Nem peczietes, 7. Correcta ninczen raita. 8. Sok fele maculak vad(na)k raita. 9. Megh szakat, Moczikolodot 10. Az mi wdeonkben hallatla(n) hogy moczkos utalatos leuellel ellienek [Kv; TJk VIII/4. 284]. *1662:* Vagyon az B Cehnek égy feier ladáczykáia, melyben az B. Cehnek privilegimumj (!) Articulussj, és hasznos levelej vadnak [Kv; SzCLev.]. *1671:* Az Cáptalanok requiraltatván mandatummal, az leveleknek fel-kereséset és ki-irását sub poena Articulari ne procrastinallyak mivel afféle késedelmes halogatás miatt sok fogyatkozás szokott lenni sokaknak dolgokban [CC 75]. *1677:* Levelek taxája a' limitatio szerint exigáltassek [AC 263]. *1691:* egyeb ingo bingo ... levelek maradanak Sűket Andras, és, Czútak Peterne Aszonynak [Ksz; BCs]. *1693:* A Levelek tartasa ä Decretum Continentiaja szerint Szanto Marton Uramot illeti, mivel ö mar nagjob Atyafi [Ne; DobLev. I/38. 6b]. *1741:* A Nms Város pedig meg-kivánnya, hogj osztó birák atyánkfiai, azon Registrumot beadjak a' Nms Város Levelei kőzzé Notárius atyánkfia ö kglme kezе alá [Dés; Jk 551]. *1762:* Kelletvén penig ... az hol irot Levelek nem tanáltatnanak intra Humanam memoriam esett dolgokott Inquisitioval ki nyomozni [Bűzásbocsárd AF; Mk]. *1765:* nagy kincs Erdélyben a levél [Mv; Ks Miss. I. Henter Ádám lev.]. *1766:* a' Birákis Irott Törvény 's Levélb(e) tót Constitutiok nélkül tsak ollyanok mint az Harang ütö nélkül [Torockó; TLev. 9/11]. *1830:* köteleztetik a felperes mind azon Leveleket, melyek az ... osztato Itélö Mester elöt fen forgattak ... a perbe hit szerent elö adni [Somb. II].

Szk: ~ *bevétettetés* peres/perbeli iratátvétel/elfogadás. *1796:* Az All Peres ... ragaszkodvánn ... minden leveleihez Leveleinek bé vétettetesit annyival méltábban meg kivánnya, mivel az Fell Peres az Boni juris Quaestioba maga elegyedett elébb belé [Mv; TLev. 5/16 Transm. 99] ∗ *levele jár* irat/oklevél/parancsolat közkézen jár/kering. *1658:* És igy két fejedelem vala az országban és mind a kettő hadat gyűjt vala és levele jár vala és parancsol vala [ETA I, 166 NSz] ∗ ~ *ereje alatt/által/mellett,* ~ *erejével* vmely oklevél/irat alapján, folytán, hatálya alapján. *1548:* En Mindenek ellen meg otalmazom, Es ha Megh nem oltalmazhatnam tahat valami karth val, Ezen lewel Ereieuel Az Jobagimon Meg vehessye [Somkerék SzD; BesztLt 64 Erdélyi Bertalan elismervénye]. *1556:* Errol Adom az En lewelemeth Mynth kezem Jrassath Emlekezethwl Myndeneknek Es ezth hozza tewen Glesan Janos vram Myndyarasth El foglalhassa ez lewel Ereyewel [Mikefva KK; BfN II. VI. 283/3]. *1607:* ezen leuelnek es birakoknak ereie alat [Szentmihály U; Pf]. *1796:* Hijába reproducalja itten az All Peres Ur azon Leveleit ... a' mellyekkel azt akarja bizonyittani, hogy a' Torotzkaiaknak Privilegialis szabadságok ezen Leveleknek ereje által mortificaltatván, és ök örökös Jobbágyság alá esvén, ma már a' kereset alatt fenn forgó Levélhez a' Fell Peresnek semmi actioja nem volna, mert ... ezen Levelekis az 1791béli Novellaris Articulus szerint, nem tsak mortificaltattak, hanem egészszen el töröltettek a' Personalis Jobbágyságrol

szollo minden Haza Törvényeivel együtt [Mv; TLev. 5/16 Transm. 34. tábl.]. *1817:* Finta Joseff Uram Felesége vagj Posteritassa Kardas Samuelen, Felesegin, vagj maradékin magaknak eleget vehessenek vétethessenek ez Levél ereje mellett [Asz; Borb. I] ✱ *a ~ erejében van* az oklevél/irat érvényben van/hatályos. *1545:* ha egiebh okkal vitalius gerebh Ezt El mulathna hogj Ez Jozagh ozthasara rea nem menne tahath az Jozagh kerqnek leuele Ereiebhe legien aznak vthana tizenwthed napra rea thartozek mennj okath adnj mierth megh nem oztottha az Jozagoth [Fiátfva U; MNy XXIV, 216–7 ozdy gergel és gaspar gerebh Fráter Györgyhöz] ✱ *a ~ erőtlen/erő nélkül való* az oklevél/irat érvénytelen. *1563/1569:* Potyncza Azzon az mely lewellel Byrta az Jozagotth ha zenth gyorgy napigh megy talalya, tahat my ... wyzza tartozwnk adny Potyncz azonnak ... de ha addeglan megj nem talalhattya Annak wtanna Eröttelen legen, ha megy thalalnayais w kegelme [Mészkő TA; Told. 27]. *1603 u.:* Ennekis[a] ne(m) leve(n) datuma s in bona forma az Level irva erőtlen [UszT 17/49. — [a]A levélnek]. *1796:* a' Level Törvénytelen, ero nélkül valo [Mv; TLev. 5/16. Transm. 84 tábl.] ✱ *levelet ad* oklevelet/iratot kiállít. *1546:* Ez fellyl meg yrth dolgokath my, ygy wegezthyk az meg yrth kethel, alath, kynek byzonsagara, athwk, mynd, az keeth felnek, Ez my yelen walo lewelywnketh, kyth, meg Eressythetthyunk, az my pechetynkel [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19]. *1630:* Mi alkotok megh az Nehay Karoly Istvanne Azzoniomot Aradi Gergely Urammal mely akkori alkalmokrol leveletis attunk [Hidvég Hsz; BLt]. *1784:* Melly ekkeppen vált Egygyezésről, adom ezen tulajdon kezem irásával; és szokott petsetemmel meg-erössitett Levelemet [Somlyó Sz; IB]. *1833:* Mely ilyeten Procedura hogy mindenekben a meg irtak szerént ment végben adjuk arrol ezen ... Levelünkőt [Ne; DobLev. V/1196] ✱ *levelet ad menedékül* oltalom/szavatos levelet ad vkinek. *1548:* Azyonom Aniam Zwch Thamasnak wettet volt zalagon Egy Arranas Barsont Nigy forintirt Azirt, Az Ew fyatul Zuch Lenarttul, En Meg váltottam. Es Ez En Lewelemeth Adom Menedekul, Neky, hogy ha valaky Ewtet keresne Irthe tahat En Mindenek ellen Meg otalmazom [Somkerék SzD; BesztLt 64 Erdélyi Bertalan elismervénye]. *1562:* Attwk my Az my Lewelőnketh menedeköl [Kozárvár SzD; SLt AB. 5]. *1579:* Ennek byzonsagara attuk menedekwl ez levelett ez Jde ala megh Irt Nemes vraym Elotth [Ördögkeresztúr K; JHbK XIV/24] ✱ *levelet csináltat* oklevelet/iratot állíttat ki/szerkesztet. *1689:* Tudom azt Hoszszu Janosne Margit maganak lévélét czináltata arrol az mi képpén Hoszszu Mihalj ötöt a Joszagba befogatta volt [Osdola Hsz; HSzjP Martinus Literatus (80) pp vall.] ✱ *levelet elő/kiad* oklevelet/iratott át/odaad vkinek. *1573:* Keore Iacab azt vallia hogy Ez ely mwlt Ideokben Mykor Kőre Margit Lakatos Balintne beteg volna ... Menth volt Eo hozzaia latogatny, Es otth talalta Rathony Janost vele Bezel volt mond az Bezed keozben, K: adna ky az lewelelket mert ely Inditotta(m) az pert Nem lehetek el a lewelelknelkwl [Kv; TJk III/3. 90]. *1606:* kérdę Palfi Ferencz Palfi Istuant hogi melljek azok az córeksigek ... Palfi Istua(n) azt monda hogi Adgia ele chiak az leveleket es Azokbul ki teczik [UszT 20/183]. *1682:* Erdelyine Asz(szonyo)m Adgya ki köz kezhez az Levelekett [Felőr SzD; Ks 21. XVII. 12]. *1748/1822:* mikor a' szükség ugy fogná hozni, a' Leveleket vel in Originalibus vel in Paribus a' Leányok defensiojara ki adni tartozzanak [Nagyzsombor K; Kp II. 119] ✱ *levelet éltet* oklevelet/iratot érvényben tartat. *1592:* Ha Thordan Wam lenne arrol valo zabadsagh hogy oth Vamot Ne aggiunk ha azert az Araniason valaha hidat czinalnak protestalni kel, es éltetny ez leweleth [Kv; DiósyInd. 20] ✱ *levelet exhibeál* oklevelet/iratot bemutat/benyújt. *1599:* Vichey Caspar[a] ... akkor hallottam Poch Janostol hogy mondotta hogy eo Thamassal zamott vetet ... és akkor fl. 47 maradot eo neky Adossa, kyreol leweletis exhibealt vala [Kv; TJk VI/1. 359. — [a]Vallja]. *1696:* ha ollyan levelet exhibeal, az melyb(en) az Talas Kata neveis benne leszen igi fele ötet is fogja illetni, de ha ollyant nem producal semmi közi hozza [Dés; Jk] ✱ *levelet extrahál* oklevelet/iratot szerez/kivesz. *1671:* Találtattanak a kereskedők, de kiváltképpen a' Görögök között, kik holmi levelet extrahaltanak, hogy az Országban némelly hellyeken csak ő nékiek lenne szabados marhájokat árulnia [CC 54–5] ✱ *levelet ír* levelet/iratot kiállít/megír. *1570:* Ambrosius falk, Azt vallya hogi eo Irta wolt az lewelet Alcz Antalnak Melyben Torockay Zabad zeolet vallot volt Antalnak, de azkor Ne(m) Jelentette hogi az eleot Masnakis keoteotte volt ely azon zeoleot [Kv; TJk III/2. 84g] ✱ *levelet írat* oklevelet/iratot kiállíttat/megírat. *1629:* az palast arrat ... annak az Aszonnak resziben tudak ... mégh en velem iratanak leuelet rolla ... elme(m) arra megyen hogy utolso ki fizetes wolt [Kv; TJk VII/3. 35] ✱ *levelet kibocsát* oklevelet/iratot kiállít/kiad. *1659/XVII. sz.:* ez levelünket kolosvári káptolom pecsétje alatt bocsátottuk ki [EOE XII, 218] ✱ *levelet (ki)vesz* oklevelet/iratot kiállíttat/kiadat. *1579:* Mely protestatiorol eo kegmek vegienek Arrol valo lewelet ky kit ennek vtanna ozto(n) eltesse(n) eo kegmek leowendeore is [Kv; TanJk V/3. 200b]. *1632:* Repas Thamas Batizi Janostol veön leuelet hogi meg hazasodhassek ... s ugy hazasodek megh, de ez az Aszoni mostis azon hütötlensegben vagio(n) [Mv; MvLt 290. 98b] ✱ *levelet konzervál* oklevelet/iratot megőriz. *1726:* Mig a nagyobbik Fiam hazossagra adgja magat, addig a leveleket Conserválja a nagyobbik Fiam [JHb XXXV/22 Jósika Imre végr. 22] ✱ *levelet lát* okiratot megtekint/tudomásul vesz. *1620/1754:* ez levelem látván ez fellyül meg nevezet Falub(an) hat, hat öreg régi Embereket birájokkal együtt maga mellé fel vévén ... mindenik Falunak az ő határokat mutassa ki [Told. 22 Bethlen István rend.] ✱ *levelet megad* oklevelet/iratot át/odaad vkinek. *1555:* En Komlo⟨d⟩y orsolya az meg holt vas Balastol meg maradot felesige adom myndeneknek tvtara hog az ky Leveleket az en meg holt zeghyn vram meg eltyben haghot volt Bezteren (!) Zyvcz Lenart Vramnal azokat ... nemes emberek elöt Kerey myklos vram elöt es Boyar antal elöt az varos dyakya elöt atta megh Lenart Vram az Leveleket ket Lataban [Beszt.; BesztLt 23]. *1607:* Baladphy Farkas parunch(ola)ttal kertte volt meg Baladphy Sig(mon)dtol s meg attak uolt neky akkor mynd(en) leueleket [Csapó KK; BLt I] ✱ *levelet (meg)csinál* oklevelet/iratot (meg)szerkeszt/kiállít. *1582:* Petros Gruz ... fassus est ... Kalma(n) vra(m) chinalt eg lewelet, es eo maga titkon hoza en hozza(m) pechet Alat [Kv; TJk IV/1. 35]. *1650:* (A házat) en bizony nem adom, mért en megh vettem Kouacz Thamasnetol s az fiatol ... mégh megh nem czenaltak at Leuelet rolla [UszT 8/64. 35a]. *1717:* mikor az Hunyad v(á)r-

(me)gyei Joszagot fel osztyak errölis ugyan akkor az adhibealando Birák elött kötes szerént levelet tsinálnak [T; JHb XXXI/8. 4] ✱ *levelet megépít* 'ua.' *1622/XVII. sz. v.:* Sepsi Székben Angyalosfalvan egyben gyülvén az Kakas Gergelly hazanal ez levelet meg epitettük mely levelnek Tenora igy kóvetkezik [Angyalos Hsz; HSzjP] ✱ *levelet (meg)mutat* oklevelet/iratot (bizonyságul) be/felmutat. *1568:* Pal wram azt mongya kyrwl lewelet is mwtatta, hogy Eo chyak az Eo rezeth atta el [Gyf; JHb XII. 8]. *1604:* az Alperesekis pedig mikor az Alberfi Pal iozaga ueget megh osztozodanak akkor az Aruaknak Attiokfia az nehai Istuanfi Marto(n), kjuel edjek woltak megh mondotta leueletis megh mutatta, akkor nem ellengeztek, hogj uizza ne zallion [UszT 18/41]. *1753:* az Elöl járo rendektöl az vraktol ollyan levelet mutattak azon Joszágról hogj az után Csáki Sigmond vr nem háborgatta [Nagyalmás K; JHb XXX/9] ✱ *levelet párba kiad* iratról másolatot ad. *1807:* a' Literarum Conservator a' Leánynak, ha kivánnya a' Leveleket Transumáltatni, vagy Párba ki adni köteles ha Léánytis illetö részre szollo Levelek [F.esküllö K; Somb. II] ✱ *levelet produkál* oklevelet/iratot (bizonyságul) bemutat. *1577:* Minket hittak wolna az ket fel ... Waida Zenth Iuanra ... hogy az mely Jozagok Anniok wthan wagh attjok wthan wagyo(n) ez aloll megh Irth falwkban azokrol My elleotthwnk lewelejth p(ro)ducalna, tholdalagy ferencz [Vajdasztiván MT; BfN 71/19]. *1606:* Palfi Ferench egj leúelet p(ro)ducal ... meljben vagjo(n) Irúa hogj Palfi Istuan(n)ak az elseó feleseget az marhabúl, ruhabúl mjbúl ki elegitettek [UszT 20/183] ✱ *levelet publikál* oklevelet (vmilyen testület elött) kihirdet/közzétesz. *1640:* Urunk Eo Ngtul vagion levelek melliet publicaltak a szeken de nincsen statutioiok rolla publicaltak de udo utan mert levelek A. 1635 emanaltatot publicatioia penigh A. 1637 lüt [UF I, 732] ✱ *levelet renovál* oklevelet megújít. *1599 k.:* Keönieórgönk fe(ls)egednek fe(lse)gedis kegyelmessegeböl az fe(lseg)ed zerelmes attya levelet renoualna annak modgya zerent, es az vtanna keöuetkezendö kapitanokis restitualnak az zegeny varosnak [Dés; DLt 261] ✱ *levelet vált vkinek* oklevelet/iratot (pénzért) beszerez vkinek. *1583:* Ersebet Dobo Thamasne vallia ... Theölcheres vinczet egikor feddem vala ... hog Rengeo Annat keoltseggel tarthia Mert lewelet(is) eo valtot Neky, Ne mywelne Azt mert Nem Io zemelj Volna [Kv; TJk IV/1. 187] ✱ *levele van vmiről* oklevéllel/irattal rendelkezik vmire vonatkozólag. *1573:* Zigarto Matias es Kadar gergel' Azt valliak hogi hywatta volt Eoket ... Eottues leorinek hazahoz Betegsegben ... Mond hogi ... Mindenekreol leweley vadnak Ladayaba hogi Menedeket attak neky [Kv; TJk III/3. 188]. *1791:* Popa Jakob Románnak Sok gonosz tselekedeteiért a Ttes Táblától is oly Levele vagyon hogy Se Biroságra, se esküttségre soha is ne applicáltassék [Sebeshely AF; JHb] ✱ ~ *igazságával él* oklevélben/iratban rögzitett jogot élvez. *1637:* Boyerok. Latzko Peter Boyar Eörökseget bir ... Koman Boyer — Ez is azon egy leuel igassagual el [Grid F; UC 14/42. 67] | Boyerok. Ztoyka Urszul. Burszan Urszul ... Ezek hárman Butsumi Koma(n) Bursza(n) leuele igassagaual élnek [Herszény F; i.h. 87] ✱ ~*nek páriája/párja* oklevél másolata. *1665:* Az mi penig az ü felségének küldött levélnek követségnek és protestationak párját illeti, bizony megküldtem, valahová lött [TMI. III, 456 Kende Gábor Teleki Mihályhoz]. *1681:* Havasi Gornyiksagrul valo Levelnek Pariaja, mely adatot Jffiabbik Orban Miklos Uramnak [Vh; VhU 343] ✱ ~*nek rendiben/rendi szerint* oklevélben/iratban foglaltak szerint. *1552:* Le°wn Jlyen vegezesis hog' ha az isten feyedelmet adond tahat az ew° pechetty alat, adian leuelet az leuelnek Rendy zerynth es Engedelmet, kire'l mi attuk ez Jelen valo levelet, mynd az keth feel Byzonsagara es oltalmara [Mezöszengyel TA; BfR]. *1561:* My Jnakthelki Ghyerewffy Mihal, es Swky Benedek aggywk emlekezetre ez mi lewelünkek rendibe mindeneknek [Fráta K; SLt U. 28]. *1602:* Adom tudasara mindeneknek az kiknek illik ez levelnek rendiben [Péterlaka TA; Told. 26] ✱ ~*nek szerében* 'ua'. *1539:* My Syroky Ferench es esthwan deak zwthory attwk Emlekezethre Ez lewelnek zeryben [M.zsombor K; MNy XL. 136]. *1550:* En Kemeny Ferencz yelentem Az en lewelemnek zeryben Az kyknek illik Myndeneknek [Berend K; BfR VI. 28/2]. *1567:* Vallom ez en lewelemnek zereben [Egrestö KK; BálLt 42] ✱ ~*re fog* oklevélre/iratra hivatkozik/utal. *1573:* Ertyk eo k. hogy Zeres Marton lewelere fogh az zer arwlas feleol [Kv; TanJk V/3. 78]. *1592:* Ertem az Actor Az peres feöld felöll bizonysagra es leúelreis fogh [UszT]. *1606:* De az A. p(ro)testal az mèly leúelre fogott volt an(n)ak(is) pariat keua(n)nja, ha be adgia [i.h. 20/77] ✱ ~ *rendtartása szerint* oklevél/irat rendelkezése szerint. *1558:* kyraly Eö felsege Embery lewen Ez dologhban My Az hytewnk zerenth Irtok Ezt megh thy kygelmeteknek (!) Az vrunk Ew felsege Levelenek rend tartasa zerenth [Burjánosóbuda K; JHbK XXIII/39] ✱ *a ~ tartása szerint* az oklevél/irat tartalma szerint. *1559:* o ys az yoszagotth kezebe bochattotta hara(n)glabi myklosnak ylyen ok alatth ha az ó zalakos lewele tób sommath te(n)ne hat Hara(n)glabi myklos tartozzek meg adnya: az lewel tartasa zerj(n)t [Désfva KK; BfR VI. 279/3]. *1566/1576:* Aldozó nap wta(n) walo hetffeon ... Boczy Peterreol rea inteok porkolab ferenczynet henge anna azzonyt felseged eleybe ok adny az felseged leuele tartasa zerint tizeneoted Napra [Kisszölös KK; SLt XY. 21]. *1599:* Kozma Jstwan. Hozott. Kassarol. 30. Fegyver Derekott. 70 Sisakott. Melinek az Harminchadgiat az leuel tartasa zerent meg engettük [Kv; Szám. 8/XIV. 11 Hj] ✱ *hiteles* ~ közhitelű/a hitelesség kellékeivel ellátott irat. *1800:* (A) földet mely vagyon a Tonál és En általam eddig birotatat kibocsatattam melyröl adom ezen hiteles levelemet jövendöbeli bizonysagul [Asszonynépe AF; DobLev. IV/834 Jenei Josef ns nyil.] ✱ *hites* ~ 'ua'. *1619:* Mely dolog feleöl tagadast Jonasko nem tehete, mert beosegessen es vilagossan mind Feyedelmek (!) mind hwtes levelekkel, mind beö⟨czw⟩lletes iambor szemeliekkel mindeneket Boyer Peter megh⟨bizonitot⟩ Rend szerint [Fog.; Szád.] ✱ *hivatalos* ~ a hivatalt illetö oklevél/irat. *1813:* Minek elötte az elveszett és elé adattatni kivánt Levelek aránt határozás tétetödnék ... Néhai Fö Notaarius Ajtai Joseff aanál lévö hivatalos és közönséges Leveleket Regestrályák [Kv; RLt 0. 3] ✱ *jó* ~ hiteles, érvényes oklevél/irat. *1610:* ha ennel teób lezen hitesse megh velem vagj Jo leueléuel vagy humano testimonio s megh adom [UszT 14c]. *1750:* Groff Kornis Sigmond Ur nem haraghatik es hasztalan moveal Processust Ngod ellen ha movealis mert a jobb, jobb Levelek Ngnal meg Vannak [Szökefva KK; Ks 94] ✱ *közönséges* ~ a közösséget/közönséget

illető ügyirat. *1813:* Minek előtte az elveszett és elé adattatni kivánt Levelek aránt határozás tétetődnék ... Néhai Fö Notarius Ajtai Joseff aanál lévö hivatalos és közönséges Leveleket Regestrályák [Kv; RLt 0. 3] ✱ *original(is)* ~. *1661:* az Nyuszuly (!) joszaghrol nemelly leuelek forgottak kezeben, söt megh transummaltattais Czeffei Vr(am) velle, nemely leveleit, Valahova löttek Vram, de megh eddigh sem(m)i derek Original levelei ne(m) talaltattak [Sófva BN; Ks 41 K]. *1798:* eleget hurtzolodtam iffju koromban, az eötsém uram édes attyával, a' ki nem akarta kezemben adni az originalis Leueleket [Megyesfva MT; LLt 50/1279] ✱ *pecsét alatt kelt/való* ~ a hitelesség jeléül pecséttel megerősitett oklevél/irat. *1579:* Meli eo keozeotteok leot alkuuasnak es vallasnak bizonsagara es ereossegere mindenik fel kevansagara, Attuk az mi Varasunk Nagiob peczeti alat valo levelwnket [Abrudbánya; Berz. 17]. *1604:* peoczietek alat ualo leveleket attak az aruaknak attjiknak [UszT 18/41]. *1710/1792:* Mely dolog mi eleöttünk felyeb meg irt 's birált Szemelyek elött igy menvén végben, miis ennek nagyobb bizonyságára adtuk ez mi petset alatt költ Levelünket [Albis Hsz; BLev. Transs. 32] ✱ *pecsétes* ~ 'ua'. *1540:* Banfi lazlotul is Miklostul neminemw nagj szwkseges dolgaymert kertem harom szaz forintot kyert az Valazutj es Bonzidabelj rezemet vetettem szalagon ... kinek bizonsagara attam peczetes lewelemet [Sebesvár K; MNy XXXV, 55]. *1605:* az ket keowet leüelere pechetes lewel altal tegienek valazt [Kv; TanJk I/1. 503]. *1743:* eo Nga Gazda Mihály nevü Szolgaja ide jöven egy Pecsétes Levéllel tilalmoztatta a' Gálfolvi János Uram Sellerit hogy se magához a Pusztahoz, se az utánna valo földekhez közt ne tartson, mert eö Nga akarja el foglaltatni [Kincsi KK; SLt 8. K. 15] ✱ *szubszkripciós* ~ aláirásokkal ellátott irat. *1733:* Mellj dologhnak nagjobb bizonysagára müis adgjuk ezen subscriptios Levelünket [Torockó; Bosla].

Sz. *kikél levele* elveszti becsületét, lejár a becsülete. *1631:* Toldalagj Mihaly monda hogi mit hazucz te teökelletlen beste kurva fia, te hazugh Istua(n) Deak ... a mi szekünkben igen keves böczüje vagjon onnet ki költ leuele [Mv; MvLt 290. 48a] ✱ *kitelik levele* 'ua'. *1697:* Az után ki telék onna(n) leuelem csak hamar hogy jót mondottam neki azert engemet nem szeretett [Kotormány Cs; CsJk 2–3 Peter Janos (37) vall.]. *1748:* Azt tudjuk hogy igen vakmerö, nagy akaratu, büszke ember volt[d], 's másunnán is a' mint hallottuk rosszul tölt ki levele [Marossztkirály AF; Told. 56. — [d]A tiszttartó].

2. kiváltságlevél; scrisoare privilegială, privilegiu; Freibrief, Privilegium. *1570:* A Lw nyomot vyveok az vermessy hathara, Az wermessyek kwldenek Nygh Embert ky hozzank, Azt mondak hogy ... kyralthwl W nekyk levelek vagyon hogy Nyomot el ne vegyenek [Vermes BN; BesztLt 77 Ekler de Bongarth jb vall.]. *1592:* ez ielen valo Indexet, az leweleknek megh mutatasara chinalta(m) Hogy ennek Vtanna, ha valamj oly zabadtalansaggal ez Waros bantatik, Legiene az ellen Priuilegiuma vagy ne legien, az Indexnek az altal olwasasabol ki thessek es ha talaltatik, tugianak Egienesen arra a lewelre mennj ! Lazlo kiraly lewele, kiben Assecuralt, hogy valamely parancsolatot az varos priuilegiuma ellen hoznanak, azok megh vettethessenek ! Layos lewele, hogi az Thordayak semmi dologert se az Rewen se egiebwt tartast ne mivelhessenek az Coloswary emberen vagy Marhayan ! Mathias lewele, Ez varossy ket Nemzet vnioiarol es Byro tanach valaztasarol [Kv; DiósyInd. 11, 24, 31, 47]. *1597:* Az Conuenteknek lewel arraba az Jozagrol walo Priuilegiumert f 40 [Kv; Szám. 7/X. 8 J. Jacobinus sp kezével].

Szk: *harmincadról való* ~ harmincadról szóló kiváltságlevél. *1609:* Az Harmincadrol ualo leuelert Tanacziul eo kelme(ne)k Adam Razmannak adattak uelem zaz forintot ... Az Deaknak az ki megh irta az Harminczadrol ualo leuelet adtam f 77 [Kv; Szám. 12b/IV. 298] ✱ *mundinális* ~ vásártartási kiváltságlevél/szabadalom. *1618:* ada ki Pattko Janos Vra(m) Vrunk eo Nga Nagyobbik Cancellariajan lako eskut Notarius es Scriba egy Nundinalis Lewelet kett sokadalomra sonalot, minden eszte(n)deobe(n) es minde(n) heti vasarnapi uasarra szolot p(ro) f. 13 d [Asz; Borb. I] ✱ *privilegium/privilegiális* ~. *1567:* az felül megh mondot ket fel my elenkbe Jüttenek, es mindenik fel az w igassagokat ele proponaltak es waros priuilegiom leuelet es az vegezes zerent ualo leuelet is exhibealtak [Vízakna AF; TT 1881. 190]. *1702:* ö kegyelmek[d] pedig a leveleket tisztek szerént fel forgatván, és azok közett a mü Privilegialis Levelünketis feltalálván ... münékünk ki irták s kezünkben adták, káptalan pecséti alatt [Torockó; TLev. 4/3. 1b. — [d]A km-i káptalan]. *1847:* Az uradalmi tiszt urakról Varga Katalin azt mondotta, hogy az embereket igazságtalanul több szolgálatra erőltetik, mint amennyit a privilegialis levél tart [VKp 289].

3. adománylevél; scrisoare de donație/danie; Schenkungsurkunde/brief. *1617:* Hallam hogj magiarazza uala Mate Deak az Lengiel Kiralj leuelet, ugj magiaraza hogj Lazartol uegietek el az harom Jobbagiunkot s aggiatok Beczinek s azzal à leuellel foglalok el, Beczj Imrenek ellene monda Illjes Peter Teorueny szerent Lazar Andras kepeben, my el Jnteök az feyedelem leuelenek Continentia-tartasa szerent [BLt 3 Michael Janos de Kazon Jmperfalua (90) ns vall.]. *1681:* Hunyadi Matyas Deak al(ia)s Pajor Donatiojarul valo level [Vh; VhU 344].

Szk: *donacionális/donációs* ~ adománylevél. *1579/1799:* Mely dolognak nagyobb erősségére adom ... Donationalis, Inscriptionalis Levelemet [Tihó Sz/Dés; JHb IV/19]. *1772:* 1581-dik Esztendöben akkori idöben élt Lengen Országi István király és Erdéllyi fejedelem Nagy Vitézségiért ugyan Lengyen országban költ Donátios Leveliben nagy joszággal meg ajándekozta volt ... Tot Mártont [Maksa Hsz; HSzjP Gotsmán László Maxai (70), L. K. Antal Mihály János Maxai (69) vall.] ✱ *inszkripcionális* ~ (érdemért, jutalomként) adománylevél. *1608:* Miuel hogy my Kendi Istuan uram Tanachiunk es Cancellariusunknak megh tekintuen hwseges, es alhatatos zolgalattiat, az Orszaghnakis sok zwkseges dolgai mellet ualo keölchieget Zamos Uyuarat minden hozza tartozando iok es Iozagokkal bizonios summaigh eo keg(ne)k inscribaltak es attuk, az mint Inscripcionalis leuelebeolis megh teczik [Törzs. Báthory Gábor rend. Balázs szúv-i várkapitányhoz] ✱ *kollacionális* ~ adománylevél. *1673:* találván megh itt Fogarasi városunkban lako ... görögök, hogj ... nékiek szabados volt akar mely helyen az itt lévö piaczon árujoknak sátort vonni és árulni, melljről valo collationalis leveleket mellyet akkori fö kapitánytol Kemény János uramtol obtineáltanak, elönkben in specie producálták ...

megh engedtük hogj ... akarmely helyen szabadoson arulhassanak [UF II, 534].

4. bizonyságlevél, bizonyító/tanúsító oklevél/irat; litterae attestatoriae/testimoniales; scrisoare de mărturie, scrisoare de adeverire; Beweisurkunde, Zeugnis, Bezeugungsakt. *1546:* Banffy Magdolna azony ... Egy feleel, masfeleel ... Bogathy Chaspar ... my athalwnk ... thenek illyen zerzeesth ... Az mynth Eleezer az fogoth vraym kezethek el wegezthek wolth, hogy az ke⟨sz⟩[a] erdeebeel Bogathy Chaspaar az Ew nemesz hazaath meg Eppeche kyreel valokh (!) az fogoth vraim Lewęleyesz wagyon [Panot[b]; DanielAd. 5. — [a]Értsd: köz. [b]Panád KK]. *1551:* Eznek bizonsagara attwk my az my lewelwnket peczietunk alat, ez lewel kolth, Mezew Zengielben, ez feljwl meg Jrt napon [Mezőszengyel TA; BfR 104/108. — L. MNy LVIII, 492 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztozó lev.]. *1564:* Wallom ez lewell alttall hogy azz tiztelendew Bezterczsey Biro : kwldeth : w felsige paranczsolattya vtann : czazz (!) ötwe(n) kóbell zobboth [Dés; BesztLt 11].

Szk: *bizonyító* ~. *1790:* hogy ... Bartok Adám Uram eö kegyelme a' szasz V. Forintokat ... meg adta légyen; arrol adjuk miis ezen tulajdon irásunk és petsétünk altal meg erősitett bizonyitto Levelünket [M.borosbocsárd AF; DobLev. III/675] ∗ *bizonyságtevő* ~. *1799:* Adgyuk tudtára mind azoknak ... Akikis Ezen hiteles Bizonyság Tévö Levellünk(ne)k rendit fogják [Tamásfva Hsz; ACLev.] ∗ *emlékeztető* ~. *1748:* Adjuk mindeneknek ez mü emlékeztető Levelünkőt[a] [Eteád U; NkF] ∗ *tanúbizonyságtevő* ~. *1734:* melly dolog mi elöttünk ekképpen menvén végben, adgyuk miis ă mi Tanu bizonyság tévö Levelünket jövendö bizonyságnak okáért igaz hitünk szerént [Szécs Sz; Borb. II] ∗ *testimoniális* ~. *1623/1687 k.:* Szász István Sz. egyház jobbágyságára adta magát Mezö Csáváso(n) veres Darabant lévé(n) ... kiröl testimonialis leveleis Maros Széki Senior Batizi János neve alatt extal [Mezőcsávás MT; MMatr. 412]. *1658:* Mely Divisiokrol valo Testimonialis levelunket kezünk irasaual es pöczetünkel megh erősituen ... ki attuk [Ne; Incz. II. 10a]. *1720:* Mi Mogyorosi Molnar Thodor és Molnár Istuan ... adgyuk ezen Testimonialis Levelünkött ... szokot petsetunkel meg is petsetellyük [Magyaros U; BNB 10/240]. — Vö. a *bizonyságlevél* és *emlékeztetőlevél* cimszóval.

5. személyi állapotot (nemzetséget, társadalmi státust, életkort bizonyító) oklevél/irat; scrisoare de mărturie/de adeverire privind statul personal (obîrşia, starea socială, vîrsta); Beweisdokument/stück für Personenstand (Geschlecht, Gesellschaftsstand, Alter). *1570:* Obel Gergel ... vallya, hogy Thwgya azt Mykor hoz peter megh halna Illen Testamentomot theot volt Eo eleotte Teobekel egetembe hogy ... Ha ky Rezt kewanna az Ew Éreksegebeol Marhayabol lewelet hozzon Rola Mynemw Atthiaflia legen Eo neky [Kv; TJk III/2. 206]. *1592:* vgy sonalt az lewel hogy ez Bako Istua(n)nak az eleieis lofeiek voltanak volna [UszT]. *1791:* Ismerie a Tanu Nyilvánn és bizonyosonn Etfalván Lako Baktsi Sigmond, Miklos, és Elek ökigyelmeket ... Ugy Ezeknekis Attyokot kik Lettek volna Tudjae vagy Régi levelekböl olvastae vagy olvastatni hallottae [Kézdiszék; Borb. II vk]. *1823–1830:* A nagyapámnak, Verestói Pálnak volt még egy testvére, Verestói István marosvásárhelyi tanácsbeli ember, feljebb menni levelekböl nem tudok [FogE 71]. *1842:* Nemes Vlajk Vonyisziának, és Vlájk Georillának ... kik voltak édes Attyok? Nagy Attyok, és Szülö Attyok? ... Nemes Vlajk Lup kivel volt édes egy Testvér? ... ezt a' Tanu honnan tudja? régi öreg Levelekböl hallotta é olvasni, vagy öreg emberektöl hallottaé? [Kv; RLt gub-i vk].

Szk: *bojérságról való* ~ bojérságot bizonyító oklevél/irat, a bojéri rendhez való tartozást bizonyító oklevél/irat; *1632:* Boerok. Laczko Peter, Laczko Zancziul. Ezek egy eleten laknak egy kenieren uadnak: Boersagrol ualo leuelek Maylad Istuan akkori vaydatol uagion, sub Dato Fogaras Anno D. 1535 [Grid F; UC 14/38. 3]. *1664:* Tomolicza Boernak Bethlen Gabor Fejedelemtül sub dato in ciuitate Alba Iulia 1628 die 20 Apr. Also, Felső Ucsaj es Korbj boérságárul valo levelét producálá [UF II, 279] ∗ *familia/familiai* családi oklevél/irat, családot illető oklevél/irat. *1772/1785:* Sem Genealogia deductio, Sem penig Familia Levelei kezünkben regen nem forgottak [Koppánd AF; DobLev. III/596. 584]. *1835:* A Familiai, és minden Levelek Regestratioját, Számbavételét tsupán egy iro szemelynek fel vételével mi magunk fogjuk hová hamarább meg ejteni, melly után mind az össi, mind a szerzeményi Jokrol szollo Levelek kedves Sogorunk Hodor Károlynál maradván ... az eredetieket ... a Leveltarto Sogorunk kiadni tartozik [Doboka; BetLt 1] ∗ *genealogiális* ~ leszármazást/családfát igazoló/feltüntető irat. *1821:* A Néhai Pataki István subscriptioja alatt költ Genealogialis Levél sine authentia [M.köblös SzD; RLt] ∗ *időlátott* ~ életkor megállapító oklevél/irat. *1592:* egy feleöl Vitezleö Bogathj Janos vra(m) ... mas feleol penigh wytezleó Nyary Mathyas es Nehay Zichj Janos arwaynak Tutora ... azon arwaknak kepebe wdeö latott lewel mellett my eleottwnk zemeliek zerint Jelen lewe(n) [Msz; BálLt 89] ∗ *(meg)nemesítésről való* ~ nemeslevél. *1661/1681:* Szallaspataki János megh Nemességéserül valo level [Vh; VhU 381]. *1681:* Hatzaghi Szallas-Pataki Janos Nemeséteseröl valo Level [ÁLt Urb. 8] ∗ *megvilágosító* ~ tájékoztató irat/hivatalos közlés (családról). *1819/1831:* Sárosi Jánosnak a' Dösakrol valo meg világositto Levél 20a May 1692 [Aranyosrákos TA; Borb. II] ∗ *nemességről szóló/való* ~ nemeslevél. *1606:* az en vra(m) ... nemessegreól ualo leúelet valtott vala az attia az teób attiafiajúal egietemben [UszT 20/154 Sofalúi Agoston Balintne Damokos Dorottja aszonj vall.]. *1770:* Hogy irántam gyanos ne legyen ezen Tkts nemes Vár(me)gjeis ... Régi Eleimröl réám szállatt es ... meg maratt nemességemröl szollo némely Leveleimet ... be mutatom [SLt XLIII. 16 Maróthi István nyil.] ∗ *nemzetségről való* ~ leszármazást igazoló/bemutató oklevél/irat, nemzetségi kapcsolatokat igazoló/kimutató oklevél/irat. *1585:* Atta Biró vram, eo kgmek eleibe az Jdegen legenieknek be Irasat a' varos keonywebe ... De ez kezesekell es Nemzetsegereol valo lewelewel bizonsagaual Amikor Az Varos egibe giwl fel leoyeón ez illien zemely eo kgmek eleibe, es ott az varos consensussabol legien be (így!) Az be iratas [Kv; TanJk I/14]. *1619:* akar mi helien walo Ceheknek, reghi io megh vegszett Usussok es szep rendtartasok szerent, Irnók megh nekik az eö Nemzettsegekreöl walo Leweleketth es Varosunk szokott Peczjethi alatt, nekik Irwa ki adnók [Abrudbánya; RDL I. 108] ∗ *primipiláris* ~ lófőségről szóló levél. *1803:* advan nehai nagy Mojses János Szabo Miháljné-

nak egy kitsid ben valot ... azon kisded⟨ben⟩ valo pedig ... Tordai jus volt a Tordai familia Primipiláris leveleből mais meg lehet látni [Szenterzsébet U; Borb. II Agilis Tordai Samuel (77) vall.]. *1807:* A Primipillaris Levelivelis magán nem Segithet legkissebbenis a Panaszlott, mert a tsak Copia [Aranyosrákos TA; i.h.] ✱ *radikális* ~ származást/eredetet igazoló irat. *1763:* mint Mlgs Uram Bátyám bőlcsen tudgya, minden Joszágaim iránt valo Radicalis Levelek Kolozsvári Házomnál le pecsételve lévén, azokhoz Mlgs Attyafiak meg edgyezett akarattyak vagy is jelen létek nélkült nem nyulhatok [Kapjon SzD; Ks 96 Haller János lev.]. *1819:* az elő mutatott radicalis Levelekből nagyobb részben meg győztettem arrol; hogy a' felyebb érdeklett Joszágok a' Fiu ágot illetnék [Déva; Ks 92] ✱ *tutorságról való* ~. *1597:* Jelenti Chakanj Balas vram hogy az megh holt Czákanj Janos ura(m) aruaianak Tutorsagat vrunk eö felsege neki atta ... De az teórueny nem itel most Tutorsagot, noha Zekel Ferenchis az Chakani Janos Aruainak zyle attia ugyan praesentallia az Tutorsagrúl ualo leuelet [UszT 12/5]. — Vö. az *ármálislevél* és *nemeslevél* cimszóval.

6. szabadságlevél, felszabadító levél; scrisoare de eliberare; Freibrief. *1635:* Mikor Czismasia tanulo Inast Zabaditnak fel fel szabadulasárol walo lewele az ollyannak, az ket Czismasia Czeh Mester newe alat kellyen [Kv; KvLt Cehir. I. 12 Kv tanácsának hat.]. *1673:* Ezen Nehai nagy emlekezetű Felséges Bethlen Gabor Fejedelem Mogyorosdi Thoma Laszlonak es Thoma Peternek örökös szabadsagarul ki adot kglmes levele előnkbe producaltatvan ... tőlemis helyben hagyattatik, es confirmaltatik [Vh; VhU 350 Thököly Imre ad. lev.]. *1772:* az B: Ceh maga Céhában be ne végye ha nem minden Tanulyon Cehos hellyen s szolgályon Levélért [Kv; FésCJk 48]. *1811:* Be Szegőttette Binder Joseff Uram Nagy Bányárol ide Várasunkra Jövő Betsűletes Légenkét Lipotzik Josefett olj moddal hogy ... tartozik egész hűséggel és Jamborsággal az Levelért és az azután Szép Szabadságért Szolgálni [Kv; KCJk 104a].

Szk: *manumisszionális* ~ (függőségi viszonyból) szabadon bocsátó/felszabadító levél. *1666/1687:* Brettyei Bugyul Janos es Istvan Donatiojok(na)k, avagy manumissionalis Levelek(ne)k pariaja [VhU 256] ✱ *szabad* ~ 'ua'. *1680:* tudgyuk azt hogj ... Christoph Balás hámori bányász volt, ennek előtte szabad ember is volt, de mostan legközelebb director Barrabás Péter uram szerzett szabad levelet [Dánfva Cs; CsVh 77 St Gal nagyob (40) pp. Blasius Hollo de Dánfva (50) ppix vall.] ✱ *szabadságos* ~ 'ua'. *1621:* Mogyorosdi Marcz Peternek mostan Hunyadi Drabantunknak minemű Szabadsagos Matyas kiralytul regen adattatot lőt levele legyen az Elejnek, mely őtet is Jure Successivo illeti [VhU 322 Károlyi Susanna ad. lev.] ✱ *szabadságról való* ~ 'ua'. *1680:* Libertini. Thomas Boer és Opra Boér. Ezeknek szabadságokrol valo levelek nem Constál hogy volna, mind azon által eddig ezen állapotb(an) szolgáltak az udvarházhoz, hazokrol sem levelek, sem executiojok, Dezmaval tartoznak [Szaráta F; ÁLt Urb. 62] ✱ *szaba-*
6.d*uló* ~ (céhlegénységből) felszabadító levél. *1741:* bé adván Bányai Pál remekezendő blts Attyánkfia is szabadulo levelit [ÓCJk] ✱ *szlobozia* — ~ jobbágy-elbocsátó levél, manumissionális levél. *1757:* Az Popa Gabor Déák fia mikor haza mégyek akkorá le jöuc Ngdhaz a Szlobotzija levélért [Kendilóna SzD; TKl Perlaki András Teleki Ádámhoz] ✱ *tanuló* ~ inasságot igazoló, inasságból felszabadító levél. *1655/1751 k.:* a' hun szűletett hiteles és petsétes levelet hozzon hazájabol, és Tanuló Levelet avagy recomendatiot [Kv; ACJk 13]. *1696:* Az B. Ceh elöt fel szabaditot Regeni György inassa Kövendi Gyurka az mellynek alkalmatossagával pronuncialtatot Györgynek adot az tanulo levele pecsetiert d/50 [Kv; i.h. 19].

7. birtoklevél, vmilyen birtokhoz/jószághoz való jogot igazoló irat; scrisoare de adeverire a unui drept asupra unei posesiuni/unui bun; Besitzstandsblatt. *1550:* a koles fold feloly walo lewely [Mányik SzD; BfR II. VI]. *1577:* az komlodj Rez Jozagnak, az lewellet thartozik tholdallagy ferencz az ket hwganak megh adny az hwgays az lewel arath, thartoznak Megh fyzettni [Vajdasztiván MT; BfN 71/19]. *1592:* Tolkeoteő peter feyerwary hazarol ... Negy lewel [Kv; DiósyInd. 59]. *1629/1676:* keld az kegltek szule attya joszágabul kévanta és kévannya az Quartalitiumot ... az kgltek jobb apja, az nagy erdéllyi miklos volt, mellyiket birta légye(n), ha ma megh nyuznának is, sem levélből, sem emberi szók által nem tudom meg monda(n)j mit, és hul birtt [Somkerék SzD/Sv; WassLt St. Erdelly vall.]. *1677:* A' Kiknek levelei háboruság, tűz, vagy egyéb szerencsétlenségek miat elvesztenek volna ... tartozzanak a' Fejedelmek Nova Donatiokat adni [AC 201]. *1780:* azok előtt az kiktől azon Curia csereltetett azokis magok ős regi leveleket elő hozzván, azokból ki tettzvén hogj kinek mely vicinitásban volt földjek és azon régi Levelekből ... de vicinitate ad vicinitates eruálnák hogj kik⟨nek⟩ lett volna ott földek [Msz; MbK X. 57].

Szk: *akvizicionális* ~ (birtok)szerző levél, szerzeményi levél. *1761:* valamely aqvisitionalis levelekb(en) inseralva vagyon ă Dotalista neve ... azokból ă medietas intacte ki adattassék [Oroszfalu Hsz; BLev.] ✱ *jószágról való* ~. *1598:* Az mi az Jozagrul ualo leueleket nizi [BálLt 51 Kowachoczy János nyil.]. *1677:* Ha valamely igaz véreknek joszágokról valo levelei ... el idegenedtenek volna ... meg értvén kiknel volnának, repetáltassa leveleit a' Praetendens [AC 199]. *1795:* mind két reszről levő Atyafiak fen hattuk asztott hogy ha ... Joszagokrol valo Levelek ... találtatnának ... azokot ... tartozunk ki adni [Monostorszeg SzD; BetLt 5] ✱ *szerzemény* ~. *1819/1831:* Fel Jegyzése Azon ősi, és Szerzemény Leveleknek, mellyek Néhai Ádámosi Hunyadi Ferentz Urrol, és Házas Társa Almási Aszszonyrol egyenes Maradékokra ... által szállottak [Aranyosrákos TA; Borb. II] ✱ *sztatutoria* ~ jószágba/birtokba beiktató levél. *1584:* Az fen meg Irt Jozagokbah ... giakran meg Neuezet Zelemeri Peteort ... statutoria leuele tartasa zerent bele ezenkepen vitwk [BálLt 80]. — ᵈVö. a *nyíllevél* és *osztálylevél* cimszóval.

8. záloglevél (zálogosító oklevél/irat); litterae impignorationales; scrisoare de zălogire; Pfandschein/brief. *1552:* My Hozzwtelkj Myklos porkolab ferencz, vallywk ezt ... hog ez vytezlew pesty Albert Frathay Nemy nemw zwksegeknek el tawoztasaert (!) vete zalogon, az sylak thoban tellyessegel valo rezet ... kynek bizonsagara attwk ez my lewelunket peczietunk alat frathan [Fráta K; SLt V. 19]. *1779:* adtam volt zallogban Bagoban lévő rész Joszágomat ... 's erről ... Ispánlaki Joszágom meg zállagositásárol Die la July A(nno) 1772

költ Levelbenis emlekezetett akaratom szerént tétetett [Kv; JHb XXVIII/65].

Szk: *inszkripcionális* ~. *1607:* my kezwnknelis az Colosi es Zekj Camarak bizonios summaigh ... uoltanak Inscribalua, kirëol azon Gywlesben leueo Attiankfiai ... kęzek leottek uolna Inscriptionalis Leueleynket, es ahoz walo Igassaginkat megh mutogatnj [Kv; RDL I. 80] ∗ *zálogos/zálogosító* ~. *1559:* o ys az yozagotth kezebe bochattotta hara(n)glabi myklosnak ylyen ok alatth hogy ha az ó zalakos lewele tób sommath te(n)ne hat Hara(n)glabi myklos tartozzek meg adnya : az lewel tartasa zeri(n)t [Désfva KK; BfR VI. 279/3]. *1656:* Borsaj Istuanal nalla leuen az szalagos leuel az felleb meg irt Kackanj rizrúl, kinaltata mi altalunk az szalagos levellel Mohaj Andrasne Azoniomot Raffaj Katatat (!) ... Borsaj Istuan vram hogy ha meg agja az felleb megirt Szallagos Jozagokirt az felleb meg irt pinzt kezehez agia az szalagos leuelet [Legen K; Borb. I]. *1719:* ézén Zallagos Levelben Specificált Kornistelki határban lévõ szánto földet birtam tizenhat forintig zállagban [Désfva KK; Ks T. 12]. *1805:* Zállagositto Levél, melly szerint Csicso Kereszturi Ifj. Torma Miklos ... MKapusonn lévõ egy örökös Lukats nevü Jobbágynak Pusztájában állo örökös Ház helyét ... el zállogosittya redemptibiliter [Mv; LLt Regestr.] ∗ *zálogos kontraktuális* ~ zálogos-szerzödéslevél. *1835:* Melyrõl adjuk ezen Zalogos Contractualis levelünket tulajdon nevünk al-irásával kezünk kereszt vonásával és szokott pecsetünkell meg erössitve ... Varsolczon[a] 25ik Sept(ember) 1835ben Komornyik Susanna mk Komornyik Kata k. x. v. Komornyik Laszlo m. k.[b] [Borb. II. — [a]Sz. [b]Még négy aláírás].

9. becsüs levél; litterae aestimationales; scrisoare de evaluare; Wertungs/Schätzungsschreiben. *1570:* Thakach Andras es Thakach Istwan ... vallyak hogi mykor az Kwpas Janosne ... fyatwl Marat vnokayanak Rezet kyatta, Azkor valamyt ez vallok eleybe attak Mind Ereksegek es Minden fele Marhat eok azt penzre beochwltek mynt azrol valo Lewelbe megh vagion Irwa [Kv; TJk III/2. 139].

Szk: *esztimacionális* ~. *1781:* Hogy ezen praenotált Exmissiónk szerent valo Oculationk es aestimationk ... mindenekben e' szerént ment légyen véghez; miis ... adtuk ezen aestimationális Levelünket [Ne; DobLev. III/559. 1b]. — Vö. a *becsülevél* címszóval.

10. határjáró levél, határokról szóló levél; litterae metales; scrisoare de hotărnicire; Grenzbesichtigungs/Grenzbegehungsschreiben. *1565:* Annak vtanna ez ieowendeo mind zent Napyara gywchenek az Besterchevekis negy Nemes zemelt, feyerwary Amburus es hyon azonkeppen negy Nemes zemelt ... Es hozzanak ky az w dolganak byzonsagara jambor ven embereket, kyk az keozteok valo hatarnak igazitasat, byzonioson, Ez fogot nyolch zemelyeknek eleykbe twggyak adny, ha lewelek nynchen eggyk felnekis, az hatarnak ielensegereol, ha penig valamellyk felnek lewele vagyon ellyen lewelewel [Kv; BesztLt 42]. *1819/1831:* Hunyadi Ferentzné Almási Borbára bizonyos Csegezi határon lévõ Réttyei ki jártatásárol szollo Levél [Aranyosrákos TA; Borb. II].

Szk: *határjárásról való* ~ (a hódoltság felé a) határt megállapitó oklevél/irat. *1665:* Haszan pasa ... az elött bosznai pasa volt ... Adta meg a határjárásról való levelet [AMN 90] ∗ *metális* ~ határjáró levél. *1741:* Azon ... ket Hatarok(na)k meg külömbesztetéséröl valo Métalis, vagy egyéb akarmi Originalis Levelleket latotte vagy hallotte a' Tanu? [K; Ks K. 73 vk]. *1761:* Az Eklának Somodi[a] nevü erdejérõl valo metalis Levéle [MMatr. 46. — [a]MT]. *1782/1799:* (A) Metalis Levélnek Copiajából láttam, mellynek Originalissa a' Kolosvári[a] Conventbe vagyon, Hogy Torotzko Civitásnak, azaz Városnak neveztetett [Torockó; TLev. 5/16. 340. — [a]A km-i]. — Vö. *határjárt* 2. al., *határjárt-levél*, valamint a *jártató-levél* címszóval.

11. (adás-vételi) szerzödés, contract (de vînzare-cumpărare); Vertrag, Kontrakt. *1539:* My Syroky Ferench es esthwan deak zwthory attwk Emlekezethre Ez lewelnek zeryben, hogy ... az wytezlo Sombori benedek, es Sombory myhal ... My elottewnk thewnek Illyen zerzysth ... ez level keolth Somboron[a] Wyz kerezth wthan walo wasarnaph Ezzer ewth zaz harmynch kylencz ezthendeoben [MNy XL, 136–7. — [a]K]. *1573:* Michael Thakach de Dees, Iuratus fassus est ... Az mynth egbe alkuwtattak eoket arrol lewelet attak pechetek alat [Kv; TJk III/3. 102]. *1586:* Egy Zena Rethett ... az Zabo Gergely hazanal kgd kezeben Ereztettem Noha Lewelet Rwlla Akkor nem Attam de kegd vgyan vrassagaban volth es birta mynd Ez orayglan [Bethlen SzD; Ks 42. B. 20]. *1589:* Az Balint deak haz vetelereöl teczik varosul eó kgmeknek hogy ha lewelet kewan a' hazrol, Nobilisnek Ne Iriak, hane(m) Circumspectusnak ciuisnek [Kv; TanJk I/1. 115]. *1623:* veöt uolt ... egj darab ziluas kertet ... kjreol megh ekkedigh leuelet nem Irathattak volna [Megyesfva MT; DLev. 1. II. 32]. *1630:* Mi alkotok megh az Nehay Karoly Istvanne Azzoniomot Aradi Gergely Urammal mely akkori alkalmokrol leveletis attunk [Hídvég Hsz; BLt]. *1844:* Bartok Adám és Galfi Miklos kőzött ... meg ejtett csereröl szollo levél [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249].

Szk: *aukcionális* ~ kiegészitő/ráadó/felülfizetési irat. *1816:* Super-leváltam Meltosagos Homorod Szentmártoni Biro Farkasne Aszszonytol az Ujlaki Colonicalis sessiokra 45 ~ negyven öt Rforintokat, melyb(en) meg háboritást az tisztelt Aszszonyság ne szenvedhessen, az esztendö kötés[a] is legyen, a szérint, amint ... Tekintetes Török Ádám úr által adatott auctionalis levélben fel van téve [Gyerövásárhely K; Végr. — [a]Alább: az esztendök kötése legyen 24. esztendö] ∗ *empcionális* ~ alkulevél. *1662/1676:* Anno 1662 die 14 Aprilis vévék egy haz hellyet az Betlen uczaban Székely Jstvan pap léányatol Sophiatol, minden hozzá tartozo szánto földeivel reteivel, mellyet az emptionalis level bövebben declaral eöreök arron pro fl. 46 [UF II, 235]. *1702:* Tetczet az Desy Nemes Szek(ne)k, hogy az jövendö szekre igassagokat mely hitelesen emanaltatot producallyak elönkben Producalvan akkor finaliter decidaltattyuk. Kivált keppen az Kallyan Mihaly Emptionalis levelet, hogy az igaz vértül mi keppen rehabealta [Dés; Jk 324b] ∗ *komplanacionális* ~ egyezséglevél. *1775:* A gubernium parancsolt a szegény Sombori Jánosnak, hogy mindjárt compareáljon Szebenben. El is ment ... aholott eléadván a complanationalis levelet, a gubernium is Csernovitsot arestumba tétettet [RettE 345]. *1844:* Nemes Váro Mihály, a Váro János complanationalis levelek ... 1830 [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249] ∗ *kompozicionál(is)* ~ 'ua.' *1625:* Az J. compositional (!) levelet praesentallia [UszT 114b]. *1843:* Compositionális levél Dobolyi István Ur Enyedi és ahoz tartozo rész jószágának meg vá-

sárlásárol ... 1829 [Szentbenedek AF; DobLev. V/1244] ✱ *konkambiális* ~ cserelevél, cserészerződés. *1640:* Az az Concambialis leuel mellyet Ketek most mutat ... Ionas Deak ur(am), es Magiar Patai Nylas Marton uramek keözeött, Nadasi es Magiar Reödi portioknak Concambialasa feleöl ... az az Clausula ... ki maratt volt beleolle [Kv; RLt 1]. *1753:* hallottam ..., hogy egj oláh Boldisár nevü ember birt volna Gorbón, és annak jussát néhai Groff Csaki István cserélte volna meg a maga oláh Nádasi portiojával ... nem láttam a concambialis levelet [JHb XXX/9 Johannes Simon Comitatum Colosiensis et Dobocensis Jur-assor (64) vall.] ✱ *kontraktuális* ~ szerződés. *1664:* Haller Janos ur(amm)al es az Aszonyal Haller Janosne Aszonyom(m)al eő Ngokal ... vagyon Contractusom azon Joszagnak el zalogossitassa felől, mely myforman legyen az Contractualis levelből ky teszik (!) [Moha NK; Ks N. 9]. *1751:* Mind ezek bővebben és világosabban meg vagynak irva ... az Ecclesia és Város kőzött ineált Contractuális Levélben [Kv; SRE 186]. *1841:* müis Közbirákok a felek jovalásokbol veténk kozikbe 5 az az öt m. forint vinkulumot hogy az állo fél a nem allo felén valahányszor mind anyiszor megvehessen vétethessen mégis ezen általunk irt contraktuális levél minden pontyában örőkre megállyon és megmaradgyon [Bözöd U; Borb. II] ✱ *obligatoriális* ~ ? kötéslevél, szerződés. *1717:* külde kezűnkhez eő Nagycsaga egy obligatorialis vagy Contractualis leveletis, mely emanalodat volt, In Anno preterito 1699 Die 2 7bris [Dob.; JHb II. 20] ✱ *végezés/végezésről való* ~ egyezséglevél, szerződés. *1584:* az Elebely vegezes leuęl hatra nem hagua(n) Seott mynd(en) zikęllebe helye maragion Ezel megy Theobwlue(n) kyk Ebbe azmy leuelwnkbe Jrwa vadnak [M.fráta K; SLt T. 18]. *1604:* Az uegezesreol ualo leuel ky adasra, Biraknak abba(n) az dologba(n) fogak Lippaj Andrast Bogarfaluit, Piros Albertot es Galamb falui Petert [UszT 18/177 St. Georgy de Bogarfalua lib. vall.]. — Vö. az *egyező-levél* címszóval.

12. engedély; litterae annuentionales; scrisoare de încuviinţare; Erlaubnisschein. *1570:* Vitez ferencz ... vallya ... Besterchey Georgis azt kerthe volt az heliet az varostwl hogi Megh engednek neky az eo Tho heliet Beh kertelny es Tylalmasba Thartany, Mellyet megh Engedet volt az varas is neky ... Az is Jwt ezebe hogi az varas lewelet Jgert volt neky rola, De Nem Thwgia ha megh Jrtak volt vagy Nem [Kv; TJk III/2. 122]. *1606:* holott az Alperes az akkorj feiedelem engedelméré fundallia dolgat, producallia az Engedelemről ualo leuelet az Alperes [UszT 20/11].

Szk: *annuencia* ~ engedélyező/helybenhagyó levél. *1599 k.:* eö Nagátul bizonios Annuentia levelönk wagyon [Dés; DLt 261]. *1681:* Karan sebesből, Lugasbol ki bujdosot emberek(ne)k adot annuen(tia) levelnek pariaja, Haczogh varosában valo Lakásra [ÁLt Urb. 7] ✱ *annuenciális/annuencionális* ~ 'ua.' *1640:* Az Fogarasiak, Kis Galacziak es Bettleniek semmit sem adnak uamban, kiröl ualo annuentialis leuelek, az Fogarasiaknak eöreghbik Groff Betthlen Istuan eö Nagatul; az Betthlenieknek iduezölt Gabriel feyedelemtöl vagyon [UF I. 687–8]. *1669/1681:* Karan Sebesbül es Lugosbul ki bujdosot emberek(ne)k adot Annuentialis levelek pariaja az Haczok Varosaban valo lakasra [VhU 352 fej.]. *1832:* Teke még az Zob Anuentionalis Levele[a] előtt Privilegiált város volt [Borb. II. — [a]Zob Mihály 1486-ban kelt kiváltságlevele] ✱ *kéregető* ~ gyűjtőív. *1793/1795:* A keregető Levelét és Jegyző Könyvét Paginák szer(int) Numerizalva mind az Esperest mind a' Curator Urak subscribálván és meg petsetelvén ugy meg indullyon követje[a] [M.bikal K; RAk 12. — [a]Az egyházközségnek építésre gyűjteni] ✱ *kolduló* ~ koldulásra való engedély. *1703:* az Inctus ... mivel világoson Constál, hogy post interdictione(m) Cibiniensem is, hamis koldulo Levéllel élt és kóldult ... Azért elsöben maga gonosságát ki kiáltva(n) az piaczon, hogy hamis Levéllel koldult ... a hohérral meg verettessék, hamis koldulo levele tölle el vétettessek, az uta(n) ... az varosbol proscribaltassek [Dés; Jk 342b].

13. kiváltságos/mentességi levél; litterae immunitionales; scrisoare de scutire; Befreiungs/Privilegienurkunde. *1587 u.:* lengyel kiraltol Erdely vaidasagaban ez Alperesnek es az Attianak leúelet szerzettem az Ennen keölczegemen, hogj migh ez Alperes akkora ember leszen hogj az sziksegnek Jdejen az feiedelemnek es az Orzagnak szolgalhat, addegh sem Ado Adasra sem szolgalatra ghondgia ne legien [UszT]. *1593:* Az Eotweos Andras ... minden magha Mentseget lewelejt, megh lattak eo kgmek varosul mely Mentsegeket Minthogy ez eleoth eo kgmek Varosul Nem illie(n) derekason ertettek, Ahoz kepest volt eo kgmeknek oly veghezesre valo Zandekok seot Neha weghezesekis, hogy tizticha magat [Kv; TanJk I/1. 215]. *1594:* Semmi fele Adott az varhoz soha ne(m) attanak, hanem Barani buza es bor dezmat adnak ... kilenczedet eök ne(m) adnak Mert leuelek uagjon rola [Somlyó Sz; UC 113/5. 6]. *1668:* mind öreg elemedett ember korára[a] ... kegmességünk accedálván ez esztendőbeli hadi expeditiőtul immunitaltuk ez levelünk altal [Berz. 17a LXXV/6 fej. — [a]Járai Istvánt].

Szk: *mentegető* ~. *1672:* Pet(er) Deák ha valami mentegetö levelet Battyátul a' uagi az Nemes Kaptala(n)tul jrna a' vagi mutatná annak semi helyet nem kel adni [CsÁLt F. 27. 1/38 Georgiffy Mihalj nyitrai pléb. haza Csiksztgyörgyre] ✱ *taksásságról való* ~ vkinek taksás állapotát igazoló levél (jobbágyterheknek pénzzel való megválthatóságát igazoló irat). *1681:* Muntyan Misza Nyegve Taxassagarol valo level [ÁLt Urb. 7].

14. kötelezvény, adóslevél; litterae obligatoriae; scrisoare de îndatorire; Schuldschein, Schuldbrief. *1585:* Kerek eö kegyelmethwl keth Zaz forynthott keolcheon, hogy Jeouendeoben Aranyatt Adnek errette ... mely Adossagrwl Adom az en lewelemeth [Bethlen SzD; Ks 42. B. 14]. *1610:* huzon eőt forintos leuelet uittek el, egi falika turaiatis [UszT 4. 9e]. *1728:* Nztes Kis Marjai Albert ur(am) eő kglme Atyafiságoson edgyezett meg a Tektes Ne(m)es Desi Universitással ... hogj a Nemes Várostul elvött 155 ~ százötven őtt magjar forintokatt s huszonöt penzekett az levél ki adásakor restituallya [Dés; Jk 378]. *1784:* Malombéli ... részűnket ... őrökösön oda engedtűk ... kötelezvén magunkat is Maradványainkat ... arra, hogy a' miket ... ezenn Levelűnkbe foglaltunk ... álhatatos meg tartóji lészűnk [Gyalakuta MT; Ks].

Szk: *kezesítésről/kezességről való* ~ kezeslevél. *1564:* Az Zopry[a] mono Lwkachy es mono Janos kezessegekreol walo lewel [REkLt Gy. 3. — [a]A.szoporból (Sz) való]. *1607:* Lakatos Janos kezesittesereol valo leuel [UszT 20/152] ✱ *köteles* ~ kötelezvény. *1818:* Első köteles Le-

velünk ez ã miolta ã Gál Ház a Pákéi Házzal égyben párosodott s égygyé lőtt [Kv; Pk 7] ✱ *obligatoriális* ~ adóslevél. *1807:* Mely ebbéli magunk le kötelezésének jövendőre bizonyosabb voltára nézve is adtuk nevünk all irása és szokott petsétünk alatt költ obligatorialis Levelünket [Kv; Somb. II] ✱ *reverzális* ~ kötelezvény. *1676:* Kegyelmednek maga szolgájától ír; kévánsága az leszen: Kegyelmed adjon hitet s levelet s urunktól is szerezzen assecuratiót, se személyében, se jovaiban bántódása nem leszen. Magát pedig inducáltam az urunknak adandó reversalis levél adására [TML VII, 211 Matskási Boldizsár Teleki Mihályhoz]. *1790:* adam ezen Reversalis Levelemet [Aranyosrákos TA; Borb.] ✱ *szavatos* ~ szavatossági/kezeslevél. *1730:* Szász Mártonne Nagj Annok s Leánya Kata Kerai (így!) iránt facultaltatnak ketten hogy ... Dioszegi Mihaly Uram Szolgálojánál talált s ismert jovaira réá eskudgjenek, szovatyos levelet adva(n) [Dés; Jk 398a]. — Vö. az *adóslevél, kalácslevél, kötelező-levél, kötéllevél, kötéslevél, kötlevél, kötöttlevél* címszóval.

15. nyugta, elismervény; chitanță, scrisoare de recunoaștere; Quittung, Bestätigung. *1545:* En Sombory Janos ... az en atyamffyanak Sombory Mihalynak Somborhely es az dalbely rezt az ky nalam tewle zalogon aloth ... megbochattam azon keth zaz forinterth az kiben nalam zalogon volth kyrewl menedeketh az en lewelemel adok pechetemel meg erewssetven 1545 eztendeoben [MNy XL, 137].

Szk: *nyugtató* ~. *1819/1831:* 100 mforintakrol szollo nyugtato Levél mellyet Csegezi Elek és Biro Sándor ... mint Taxát fizettek ... 11a; May 1802 [Aranyosrákos TA; Borb. II]. — Vö. a *menedéklevél* címszóval.

16. parancsolat, rendelkezés, utasítás; poruncă, ordin; Befehl, Anordnung. *1550:* My the N lewelenek Engedwyn mjkippen tartozonk engednye az napon oda Damosra gywlenk [MNy XXIV, 289]. *1554:* mi el menenk az nagjsagos Vajda urak levelevel es meg kereok az felliul meg irt miklosj martontol ... es az fiatol ... engedenek is az eo nagsagok leveleknek [Küsmőd/Etéd U; MNy XXVIII, 319]. *1557:* My fogot Birak[a] ... agiwk emlekezetre mindeneknek ... hogy minket az ket fęl akaratiabol hiuattatunk vala kyralne azzony ew felsege leüeleüel paroncholatiaüal, felseó es also Borgora neminemeó kazalo reteknek mege jgazgatassara [Beszt.; BesztLt 49. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1586:* 15 Aprill:Jwta egy posta Eoteód magaual, lengiel orzagból, kinek leuele vala hogi etelt es Italt mindenut agianak [Kv; Szám. 3/XXIV. 17]. *1609:* Erkezek az Lengiel keouet 16 magaual Feyeruarrol ... es praesentala vrunk leuelet Biro v(ram)nak melyben parancziola hogi tiztessegesen gazdalkodtasson Biro vra(m) nekiek [Kv; Szám. 12b/IV. 358]. *1658:* Esmét hamar Fejérváratt gyűlés lőn, és oda török követi jövén, Császár levelét is hozá, hogy az ország Rákóczi helyett más fejedelmet válaszszon [ETA I, 166 NSz]. *1704:* Azonban német tisztek jövén be, úgymint Acton, Unger és más egy tiszt, melynek is ordinantiát ada ki levélben a szokás szerint, és ... megparancsolá, hogy amely falura mennek ... mindeneket levágjanak, felprédáljanak és a falut is felégessék [WIN I, 310].

Szk: *főpásztori* ~ püspöki körlevél. *1861:* A' Széki Egyház megyében a' T. Fő Pásztori levél következtébe hirül adatik, hogy 3rom Papi állomás ürességbe jött [Gyalu K; RAk 57] ✱ *parancsoló* ~ parancsolat. *1568:* hoza myneku(n)k a' felsiged parancholo levelit kechety Menhartne kipibe ⟨p⟩aranchola felsiged hogh my nemynemw vallassokat hwtt zerint be ven⟨nénk⟩ [Gyf; RLt]. *1572:* Minekewnk hozak az te N. parancholo lewelet ... kyben Nagod paranchol hogy my el mennenk Bezterczyere, hogy my az Bezterczey Byrot meg kenalnok ... Az Iozag felleol, mellyet Az megholt Apaffy Lazlo eladot volna [Sajókeresztúr SzD; BesztLt 3702]. *1581:* Hoza Mynekonk az witezlo Kozarvary Gergelj vram az Ngd paranchiolo leuelit hogy my el mennink bwrkosre Neminemo biszonsagoknak be vetelere [Bürkös NK; SLt V. 12]. *1604:* Vitezlő vrunk, hyua mwnkeóth vrasagod poroncholo leuelyuel ... Polyanba [Polyán Hsz; BálLt 82] ✱ *pátens* ~ nyílt parancs. *1663:* Már ideki az urunk ő nagysága patens leveleit publicálták az vármegyéken, mire resolválták magokat, még jól nem érthettem [TML II, 644 Teleki Pál Bornemisza Annához]. *1705:* Ma reggel beküldé a generál az úrnak Forgách Simon uram Nádasról 25 Februarii datált patens levelét, melyet Szebenszékbe Faföld nevű falunak tituláltanak [WIN I, 373] ✱ *protekcionális* ~ oltalmazó/oltalmi levél. *1641:* mikor az Vrunk Eő Nga p(ro)tectionalis Leuelit ... ele adok, el oluastatua(n) az Esperest teőb papokkal es feo vraymmal Egiütt, es sok mondnelkűl valo falangato beszedekkel kezdenek bennűnket falangatni [Futásfva Hsz; BfN Valentinus Vasuat (50) parochus vall.] | mondak az papok, hogy Eők azzal a p(ro)tectionalis leuelel nem Akarnak elni [Nyújtód Hsz; BfN Gr. Kelemen (36) rector scholae vall.] ✱ *utasító* ~ utasítás. *1839:* Mlgs Báro Josika Miklos Ur szurduki Udvarába meg fogadott Számtarto Albert Mihaly Uram utasito levele [Szurduk SzD; JHb Pataki Dávid jószágfelügyelő kezével]. — Vö. a *hódoltató-levél, inhibició-levél, kurzilis-levél* címszóval.

17. országgyűlési irat; scrisoare emisă de dietă; Reichstagsdokument. **Szk:** *gyűlésre hívó* ~ országgyűlési meghívó; invitație la dietă; Einladung zum Reichstag/zur Diät. *1621:* Czonka Janos Vizi az Giulesre hiuo leuelet Gialuba Kamuti Farkashoz atta(m) neky f—/12 1/2 [Kv; Szám. 15b/IX. 227] ✱ *ország levele* az országgyűlés/az ország rendei által kibocsátott levél; scrisoare emisă de dietă/de stările țării; Schreiben/Dokument erlassen vom Reichstag/von den Landständen. *1620:* Végre sollicitálák azon, hogy akár csak juttassák szembe császárral Korlát uramat és adja meg ő maga Korlát vram az ország levelét [BTN[2] 408]. *1636:* Aznap választák egész országul postán mindjárt az budai basához Huszár Mátyást ország levelével. Indult penig el Kolozsvárrol Huszár Mátyás az budai basához 20 Februarii az ország levelével [Kv; KvE 168 SB]. — L. még SKr 405, 616-7.

18. ítélet, végzés; sentință, hotărîre; Urteil, Entscheid. **Szk:** *adjudikáta-* ~ ítélet/ítélőlevél. *1606 k.:* az orzag terminussan keolt Adiudicata leueleonkis vagion [Dés; DLt 285] ✱ *ítélt* ~ ítéletlevél. *1574:* Gęręndi mihali az eo kęręsęti męllol el esott ęs el maradott Teoruini zerint Jteltuk es hattuk, haggiukes, kinek Eros bizonsagara az my Jtelt Leuęlonknek altala (így!) [Ne; KCs].

19. céhlevél, céhszabályok; scrisoare de breslă, articole/statute de breslă; Zunftbrief/regel. *1561:* wk regi wdoktolen (!) fogua neminemw leuelek zerent mellyeket ǫ nekik az my meg holt eleink polgari(n)k ki attanak

uuolt (!) magoknak ualo cehet tartottanak uuolna Melly leuelekben myuel hog' ualaminemw articulosok istentelen Baluaniozasra ualok uolnanak ... mellyeket immar ewk ... le thottek es el hattanak uuolna [Kv; ÖCArt] | chehek lewele azt tarchia, hogy eleozeor Mester remeket meg chinalliak ... Masodzor hogy Chehes helien lakot, es tanult es iambor nemzet, es iamborul élt [Kv; ÖCLev.]. *1592:* A Meszarosok harom lewele hartian, a' Meszarlasnak moggiarol valo Articulusok benne [Kv; DiósyInd. 24]. *1702:* Jövének mi elönkben ... itt Déésen az mi jo akaro Meszáros Nemes Atyánkfiai Czéhtarto Emberek ... Jelentvén mi elottünk hogy az el mult Esztendöbely veszedelmes üdökben Czeheknek Levele és ahhoz valo több Eszközök töllök el vesztenek [Dés; Jk 366a].

20. kinevező irat; act de numire; Ernennungsschreiben. *1794:* Egy vasarnap napon Bulza Janos nevü D(o-m)inalis Dsugyánk minekutanna Devárol meg erkezett volna tudtára adattá az Ujj Dsugyának hogy tőbbet az Faluban mind Dsugya ne járjon mert ő hozott viszont Levelet az Udvartol hogy ismét ő légyen Dsugya [Vályebrád H; Ks 81. 57/56 Opra Ignát (55) vall.].

Szk: *gubernátorságról való* ~ gubernátori kormányzói kinevezés. *1732:* a Gubernátorságrol valo Levélis it vagyon [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 20].

21. útlevél; paşaport; Reisepaß. *1791:* Paszaportya nintsen, de erröl azt vallya hogy hatadmagával indulván meg, egy Levélben voltak Minnyájon foglaltatva [Torda; DLt]. *1823-1830:* Egy báro Busch nevü ausztriai hadnagy is velünk az hajón utazván ... kikapván passzusát a policáj kezéből ... elment levelét vizitáltatni a katonai kommendánshoz [FogE 255].

Szk: *úti* ~ háborítatlan utazást biztosító levél. *1664:* két-három nap alatt Macskási Boldisár uramat expediálja[a] Kegyelmetekhez, kinek Küvárban meg kivántatnék egy úti levelet az úrnak Cob uramnak küldeni [TML III, 121 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz. — [a]A fej.]. *1669:* Ez levelem mutato Paporicz Istvan nevü becsüllettes ifiu legeny ez eleőt valo ideőkb(en) bizonyos dolgainak végb(en)viteléért Erdelyb(en) be jüvén s immar hazajáb(a) viszsza fordult, ki hogy nagyob securitassal uttyat continualhassa, kivána teöllem adnám ez uti levelemet néki ... Kérek (!) minden rendbeli io akaro vraimat, baratimat igaz járásbeli embernek ismerjek, boczássák és boczátassak mindenüt békével ... illendeő szállás adással lévén neki [Kv; RLt Dionisius Banfi de Losoncz tanácsúr, Kolozs megye főispánja lev.].

22. gyászjelentés/gyászlevél; necrolog; Todesanzeige, Trauerbrief. *1736:* Mikor osztán az temetéshez hozzá készültenek ... az rendelt napra az atyafiait, és ha nagy ember volt, az ország catalogusa szerint az ország rendeit levél által az asszonyokkal együtt elhítták [MetTr 404]. *1737:* Mltgs Fő-Ispán Urat Cs.Kereszturi Torma Miklos Urunkat, l(ste)n ö Sz: Felsége ez árnyék Világbol ... ki-szóllitvánn, mint hogj Tiszteséges Levél által requiraltatott a Tktes Ns Tanáts, hogj Ns Várasunk általis, koporsób(an) lejendö tétettetése, az Idvezült Urnak Cohonesztáltassék, tettzett expediálnunk, Assessor Nztes Lőtsei Jóseff és Notarius Böszörményi András Atyánkfiait ö kglmeket [Dés; Jk 469a].

Szk: *temetési gyászos* ~ gyászjelentés/levél. *1768:* Nyoltzvan Temetési Gyászos-Levelek [Nsz; Told. Huszár 17a].

23. erkölcsröl való bizonyságlevél, erkölcsi bizonyítvány; certificat de moralitate/de bună purtare; Führungszeugnis. *1561:* Ha valamely mester mas warosrol ide ione az cehbe be akarna allany az is tartozzek ... az o tiztesseges masonnat valo el ualassarol es tiztesseges allapatiarol leuelet hoznj [Kv; ÖCArt.].

24. kérés, kérvény; cerere; Gesuch, Bittschrift. **Szk:** *kéredző* ~ felmondási kérés, felmondó levél. *1823–1830:* Nagyon érezvén az úrtól vett pirongattatásomat ... azon éjszaka egy kéredző levelet irtam | Én azután mondottam, hogy nem azért adtam be kéredző levelemet, hogy most mindjárt elhagyjam, hanem minthogy most telik az esztendö, jelenteni kivántam, hogy más esztendö betöltésére ne szoríttassam [FogE 114] ✱ *kér* ~ kérvény. *1844:* Ügyvédi all irás nélkül kér levelek többé a Kőzgyűlésen bé ne vétessenek [Usz; UszLt XI. 85/1. 103] ✱ *könyörgő* ~ kérvény. *1826:* Szilágyi Andrásnak a Néhai Nagy András árvái Tutorának a K Guberniumhoz ujobban bé nyujtott azon Könyörgö Levele, mellynél fogva azon árváknak a Commune Terrenumbol adott, de Prágai János által elfoglaltatott Földjeket viszsza adatni kéri [Kv; DLt 889 a gub. Dés város tanácsának]. — Vö. a *kérelemlevél* cimszóval.

25. körözőlevél; scrisoare de urmărire; Steckbrief, Haftbrief. *1677:* Causa Magyiar Palotkaiens(is). Domokos Thamasne Pasztor Kata in prima instantia kivan ferjetöl Damokos Thamastol absolutiot. Deliberatum. Keresse ferjett az jövendö gyülesünkigh levéllel, és akkoron testallyon felölle | Bethlenbe(n) lako Kun Mihály felesegetöl ki hütetlenül ötet el hagyta kiua(n) elववlast. Deliberatu(m). Keresse leuellel tovab valo gyülesünkön Compareallyon [SzJk 129–30].

Szk: *kereső* ~ nyomozó levél. *1640:* Szeken lako Sebe Janos Haiadon leaniat az Eccl(es)ia el futot ezeleös matkajanak Molnar Mihalinak keötelessege alol absoluialta kereseö leveleben Ministerek vilagos bizonsagot teznek, hogi masutt is volt felesege [SzJk 48] ✱ *kergető* ~ körözőlevél. *1590:* Az szek kergetö leweletis ad az Anak [UszT]. *1599:* Meggyessy Boldisar ... vallja ... Keotelwerev Thamassal en Eggyeott mentem vala Bechyben ... azomban Poch Janosis tehat vtannunk leowe, az varostol kergeteo lewelet hozwan [Kv; TJk VI/1. 358].

26. leltár; inventar; Inventar, Bestandsverzeichnis. **Szk:** *inventáriumi* ~. *1695:* Mi Alcsikszéki Sz. Györgyi Szabo András és Sz. Imrehi Szopos János nemes szemeljek és Felcsikszéknek hütös assessori adgjuk tuttára mindeneknek az kiknek illik ez mi jnventariumi levelünknek rendiben, quod in hoc anno praesenti 1695. die 22 mensis Aprilis requiralván bennünket t[a] nemzetes Sz. Mihályi Sandor János uram ö kegyelme ... csiki vas hámorának mostani gondviselöje, hogy fel jönénk az hámorra, és az hámorhoz tartozandó mindennemü eszközököt, épületeket és marhákat ö kegyelme kezíben jnventalnánk ... melynek rendi igj következik[b] [CsVh 115-6. — [a]Tekintetes. [b]Köv. a fels.].

27. osztozó/osztálylevél; scrisoare/act de împărţeală/împărţire; Teilungsbrief. **Szk:** *divizionális* ~. *1617:* Ha penigh valamelliek feel megh nem allana ... ezen diuisionalis leuelnek ereieuel ezen megh nevezet Birak ... az meg nem allo felen exequalhassak [Abrudbánya; Törzs] ✱ *osztályos nyíl* ~ (végrendeleti/hagyatéki) osztálylevél. *1805:* Hitelesen költ Osztályos Nyil Levél a' B. Bálintit Susánnát illetö Részre [Mv; LLt Regestr.] ✱

osztályról szóló ~. 1830: (A) Lutzai Elek defectussával Szállot M. és Ola Dellőn fekvő Jok(na)k ... Conscriptioját 's az ebben végb(en) vitt Osztályrol Szollo Levelet két exemplárokb(an) Arva Szekünkre bé adja [Ne; DobLev. V/1156] ✱ *osztozó ~* (végrendeleti/hagyatéki) osztálylevél. *1642:* az miképpen ez el mült esztennap ugy mint 28 Septembris Anno 1642 Nemes Biroval admonealtatta, most immar Assonya es Arvai kepeben ielen leven preaesentallya Ficz Istvan idejében léveo osztozo Levelekett [Nagymeregyó K; JHbK XVIII/20] ✱ *örökös ~* 'ua.' *1697:* Az földeket ha az örökös levelbül kerdeznek meg tudnam mutatni, de igi nem emlekezem reá ki meljik után valo [M.derzse SzD; JHb Jósika lev. III/63 Miskuly Janos (60) jb vall.] | hallottam ezen Ház heljet ... de én az határát nem tudom az mig az örökös levelet ide nem hozák, hogi mikor megh osztották mint mérték fel [uo.; i.h. Duda Tamás (70) jb vall.]. *1740:* Noha ez előttis p(rac)moneáltatott vala Néhai Imreffi Szűcs Jánosné; mostan pedig Baróti Jánosné, hogj magát örökös Leveléb(en) megirt Telke metáihoz tarttsa; de mind eddig sem cselekette [Dés; Jk 537b].

28. végrendelet; testament; Testament. **Szk:** *testamentális ~* testamentum. *1677:* Ezekről pedigh magam szabad io akaratom szerent kezem be adassaual megh biraluan az fen' megh irt emberseges embereket hogj eő kglmek ezen dologrol testamentalis levelet adnának [Szentgyörgy Cs; CsÁLt F. 27 1/32] ✱ *testamentális-kontraktuális ~* öröklési szerződés (a végrendelet egyik formája). *1807:* irtuk és adjuk ezen Testamentalis Contractualis Levelűnket igaz hűtűnk szerént Petsétűnk és tulajdan Subscriptionk erössegei alat költ Aranjos Rákoson az 1807dik Esztendôb(en) Januarius 18tzadikan Aranjos Rákoson residéálo Varfalvi Iffb Fodor Istvan mpra Nemes Aranjos szek(ne)k Hites Assessora és Fülêp Menyhart mpa Nemes szemely [Asz; Borb. II] ✱ *testamentumtételről való ~. 1597:* Az mi reszbe(n) volt vetelkedesbe kóztek az feóldeóknek mivolta praesentalak az Demeter Deak Testamentu(m) tetelereol valo leuelet mely eónne(n) keze Irasa [Uszt 12/129]. — Vö. a *testamentumlevél* címszóval.

29. idéző levél, idéző; citaţie; Zitation, Vorladungsschreiben. *1571:* az Nepeket kiket hyttak volna az felperesek az vallatasnak okaertth ezeket az nepeketh egy lewelwel az chychyai Lazar Janos mynd viza hywatha hogy eokeoth megh vallatna [Somlyó Cs; BálLt 79]. *1665/1754:* Ha valamely B. Mester társunk ákárhúnnétis Levéllel akar hivatni[a], azon levelet Czéh Mester Vraimeknak subscriptiojok alatt, külgyön a' Legény után [Kv; ACArt. 18. 1. — [a]Legényt]. *1827:* A' Felperes jelen valo keresetét abban adja elö, hogy az Alperes a' Felperesnek a' M Bándi Határon a' Perbe idézö Levélbe szomszédott azon Szánto földét hatalmasul fel szántotta [Mv; DobLev. V/152].

Szk: *(meg(hivó ~. 1764:* Az A ö kl mének meghivo processualis Levelei sem törvényesek ... Ha azok volnánakis de ezen az utan ugy mint oculatiora valo meg hivással a' mit akar nem consequálhattya [Torda; TJkT V. 231]. *1823–1830:* gyanitottam, a contraseriba-tétel miatt való revolúció dologban hivatnak, s nem igen volt kedvem bemenni. Csakugyan az hivó levelet, melyben meg volt irva az is, hogy a bemenetelt semmiképpen el ne mulasszam, Öexellájának megmutattam, aki is kérdezte tőlem, van-e kedvem bemenni, melyre feleltem, hogy nincsen [FogE 136–7] ✱ *törvénybe idéző ~. 1800:* Nemes Barthos Samuel Uram ... mint Fel-peres Albisban lakó Barthos Josef ő kegyelme mint Al-peres ellen, és a' Fel-peres Per-follytatoja Karatnai Kőntzei István által bé adja az A. Betű alatt Törvényben idézö Levelét, a' melyhez ... illyen keresö Levelet ád-bé [Hsz; BLev.].

30. törvénykezési iratfajták; genuri de acte de judecată/procesuale; Prozeßakten. *1705:* Ugyan ma azt is izente a generál Haller István uramnak, hogy vagy adjon levelet róla, hogy az elszökött fiát ... mind külsö, mind belsö javaibol kitagadja, hogy semmijében soha részt ne vehessen ezután is ... De ha nem ád olyan levelet ... ebben a mostani hivataljában és méltóságában meg nem maradhat, tudniillik, hogy tanácsúr lehessen [WIN I, 568].

Szk: *elválásbeli ~* vălóperbeni itélet; sentinţă în proces de divorţ; Scheidungsurteil. *1582:* en az en felesegemteöl el valaso(m)ba Marthatol ... es az el valasbely lewelnek valtsagaba ... adek Lazlo papnak ... egy feöldechket [Uzon Hsz; Kp I] ✱ *esketö ~* tanúvallatási levél; scrisoare de mărturie/de ascultare de martori; Zeugenschreiben/brief. *1795:* (Az) elö Számlált tselekedeteket magok az Alperesek sem tagadhattyák, de ... készek vagyunk Esketö Levelünkel meg bizonygatni [Msz; MbK 104] ✱ *fassionális ~* 'ua., id.' *1662:* Ím, édesem, most irtam egy fassionalis levelet, ez elött is irtam vala, immár lássad ... beszélgess másokkal is, az melyiket javalják, avval élj, édes lelkem [TML II, 239 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz] ✱ *kegyelmi ~* kegyelemlevél; litterae grationales; scrisoare de iertare/milostivire; Gnadenbrief. *1614:* Daroczy Janosnenak Karolyi Catha Aszszonnak, azokert az vetkes czelekedetiert, hogy ... hütös Uran küuül egyebekkel adulteriomot committalt volt, Gr(ati)a es kegyelmi Levelünket adtuk volt [PLPr 125. 1612–15] ✱ *kommunis ~* (közvallató levél/parancsolat; scrisoare/ordin de interogatoriu public; Verhörschreiben/befehl. *1573:* hoza my Nekwnk az wytezleo feyerwary Ambrws az Nagod Communis Leuelet ... Melyben paronchyola Nagod My nekwnk, hogy my el Mennenk Sofalwara[a] es mely Byzonyssagokatt my Eleonkben hynanak azoknak hyteok zerynth walo wallasokatt be venneok ... Annak okaertth my Engedelmesek Lewen az ... Nagod Lewelenek es paranchyolattyanak el mentwnk So falwara [RLt 0. 5. — [a]BN] ✱ *megintö ~* intő/figyelmeztető levél; litterae admonitionae; scrisoare de înştiinţare; Mahnbrief. *1844:* Bartok Sigmondnak, és Adamnak meg intö levelek Kanyo Laszlo ellen, a Canyo (!) Mária halalaval maradott jok fel osztatására valo nézt [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249] ✱ *panaszos ~* felszólamlás, feljelentés; plîngere, reclamaţie; Anzeige. *1843:* a' panaszos Levélbe ejtett azon Szoszolloi hiba ... kissebb teréhvel megigazittatni ... határoztatik [Asz; Borb. I]. *1838:* Panaszkodo Jo András — az panaszas Levelébe foglaltakat leg kissebb részbenis ... be nem bizonyithatván ... mindenekböl ki indulolag — ezennel igasságosnak ezen vád aloli Márton Pálnak menté tétetésit jonak 's igasságosnak látjuk [Dés; DLt 8] ✱ *perfolyása/perfolyt(a) ~* per lefolytával kiállított irat, peres/perbeli levél; scrisoare de judecată/procesuală; Prozeßakte. *1564:* az peer folt leweleket kezebe aggya Mester vram(n)ak [JHbK XXXIX/10]. *1567:* minden per foltha leveleket halny hagyak es erotlenne thewek [Bölön Hsz; HSzjP]. *1603:*

Az lea(n) Ag Newewel az Egez Banffj Joszagban Diuisiot kerte(m) wala, hat eztendejgh perlettem vagj towabjs kj kj teczjk az per folta lewelekbeól [Csapó KK; JHb XXV/23]. *1712/1722:* Hallottam ebben az el mult revolutioban, hogy az Toroczko Sz:Györgji Varban Bánházi Pálné Aszszonyomnak minden levelei, ugj ezen portiokrol valo per folyása leveleiis el égtenek [Torda; JHb XIV/6] ✱ *processuális* ~ peres/perbeli irat; scrisoare de judecată/procesuală; Prozeßakte. *1764:* az A ő klmének meghivo processualis Levelei sem törvényesek [Torda; TJkT V. 231] ✱ *prokátor* ~ megbízó/ügyvédvalló levél; scrisoare de împuternicire; Ermächtigungsschreiben. *1569:* Zabo ferenc es Anos Azzony az menemw leweleket ele ada Almady Andras uramnak Az hywatalt Relatoryaiaual egyete(m)ben es az p(ro)kator lewelet es az Inhibitiot Retoryaiaual egyetemben: Ezeket atta my eleöttwnk almady Andras uramnak [Néma SzD; JHbK XXXVIII/6] ✱ *tanúbizonyságtévő* ~ bizonyság/tanúlevél; scrisoare de mărturie/adeverire; Bezeugungsakte/schreiben. *1734:* Melly dolog mi elöttünk ekképpen menvén végben, adgyuk miis ă mi Tanu bizonyság tévö Levelünket jövendő bizonyságnak okáért igaz hitünk szerént [Szécs Sz; Borb. II] ✱ *törvénybeli* ~ scrisoare de judecată; Prozeßakte. *1677:* Törvénybeli levelek ha illegitimus Fejedelmek idejekben költek-is, stálnak in juditio [AC 270] ✱ *törvényfolyásáról való* ~ 'ua.; idem'. *1605:* mw mostis be Adgyuk minden teorueny foliasarul valo leuelwnket Relatoriankot Sententiankot cziak teorue(n)t varunk [UszT 19/52] ✱ *vallatásrol való* ~ tanúvallatási levél; scrisoare de mărturie/de ascultare de martori; Akte vom Zeugenverhör. *1605:* ugj emlekezem hogy vallato biro volt Keleme(n) Pal s Varalljaj Janos deakis, migh Janos deak el vesztette volth az vallatasrul valo leuelet [UszT 18/170 Valentinus Caspar de Varallya lib. vall.]. — Vö. a *grácia-levél, haladéklevél, tanúlevél* cimszóval.

31. eskülevél; scrisoare de jurămînt; Eidbrief. **Szk:** *juramentális* ~. *1589/1592:* hoza minekewnk az witezleo was Gieorgy Czegei Kiraly eo felsege Juramentalis leuelet, kiben eo neky zent Ferencz napian kedden ... meg kellet wolna it Bonczida(n) eskenny, De ... az napot eo felsege halaztotta wolt haladek lewele altal ez may napra [Boncida K; WassLt].

32. felhatalmazó levél; scrisoare de împuternicire; Bevollmächtigungsschreiben. **Szk:** *hitelező* ~ (követi) hitlevél/megbízólevél. *1792:* Megérkezvén követeink az Ország Gyűlése tartásának hellyére, köteleztetnek ... a Mlgos Groff Gubernator és Statutum Praesidens Vrak eő Excljok(na)k Hitelező Leveleket bé adván magokat ... bé jelenteni [Zilah; Borb. II hiv.] ✱ *plenipotenciális* ~ 'ua.' *1675:* E Plenipotentialis level ... mind kls Urunk eö Naga mind az Nemes ország elött meg állvá(n), legitimaltatott [Kv; TJk XII/1. 107].

33. magánlevél, misszilis (vkihez intézett írásbeli közlés); scrisoare, misivă; Brief. *1542:* Ez lewel adassek az en kegyelmes azzyonyom kezeben az N. Malath[a] Istwannenak hywen [Fog.; LevT I, 18. — [a]Alkalmasint elírás vagy sajtóhiba Maylath helyett]. *1603:* felette felek hogy mostis czyorbas ne legien az en leuelem, melyre eletemet kel most biznom [Ks Kendi Sándor Kornis Boldisárhoz és Joan. Literathoz]. *1621:* Bek Peter loas legeny ... Varadrol hozot egi kötes leuelet ; Feierwarrol eczaka erkezuen Gubernator Vra(m)tol egy falka Leuelek, melliet B. V. mentest kwlde Desre [Kv; Szám. 15b/XI. 130, 233]. *1677:* Fejedelmek másoknak szóllo leveleit ha kik intercipialnák vagy tudva fel-szakasztanák ... a' szerint büntetödgyenek, mint a' Fejedelmeket diffamálók felöl valo Articulus tartya; Fejedelmeknek szólló levelekkel-is ha ki azt cselekedné, azon szerint büntettessék [AC 99]. *1695:* Edes kedves Hugom Aszszony ... én eginehany rendb(en) irtam Kgd(ne)k Levelet, nem tudom hová tevelyedtek el [ApLt 6 Apor István Kálnoki Sándorné Lázár Erzsébethez]. *1701:* elég nehéz az is Kegyelmednek távul léte miat magam nem beszélhetek, hanem levelem által kel beszèlgetnem kegyelmeddel [Gyeke K; Ks 96 Kornis István Gyerőfi Borbálához]. *1738:* mint hogy magam szemelyeben nem udvarolhattam Nagod(na)k, kivantam alazatos levelem altal Nagod(na)k Udvarolni [Szgy; ApLt 2 Daczo Ferenc Apor Péterhez]. *1806:* Most ezen Levelemet bé rekesztvén, Nagyságodnak vig innepléseket kivánok [Mv; Ks 101 Thuroczy Károly lev.].

Szk: ~ *elolvasni.* *1600:* Az haborúsaghnak eleotte egizer hytt wala engem valami leuel el oluasni Jakochj Andras [UszT 15/65 Georgj Miklos Zentegihazas olahfalwj Zabad Zekelj vall.] ✱ ~ *által/~lel megtalál.* *1571:* Egynyhanj leuelemel talalta(m) vala megh kdet az kypyro dolgabwl [Buza SzD; BesztLt 3499 Gyarmatj Balasy Margit a beszt-i bíróhoz]. *1599:* Ezert kelletek kgmedett leuelem altal megh talalnom[a] [OL Múzeumi anyag Fasc. 216 H. 92 özv. Wesselényi Ferencné Zarkandi Anna Kereki János huszti várkapitányhoz. — [a]Köv. a nyil.]. *1658:* El nem mulathatám, hogy levelem által meg ne találnálak ez mostani alkalmatlan időben [TML I, 259 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz] ✱ ~*be tesz* levélben megír. *1769:* ha Mlgs Gróff Vram eö Nga Szebenbe bé jö, jo volna erre Bolya felé egyszer kifordulni ittenis érthetne eö Nga azon Joszag dolgárol holmit ... én Levélben nem akarom tenni [Bolya AF; Ks Miss. I Kerekes József lev.] ✱ *levelet (el)vesz* levelet megkap. *1596:* Vöttük az kegd leuelét, ertiwk irasat [Törzs. Báthory Zsigmond Keresztúry Kristófhoz.]. *1661:* kegyelmed bő szóval iratt levelet elvettem, melyre bö irással nem akarak kegyelmednek választ tenni [Mv; SzO VI. 230]. *1711:* El vettem az Ur eő kglme levelét [Vacsárcsi Cs; BCs]. *1733:* vettük az Mgös Fö Ispán ur levelit [Dés; Jk] ✱ *levelet megad* levelet átad, kézbesít. *1559:* Az kegmed leweleth ennekem megh attak [Gyf; LevT I, 304 Báthori András Báthori Erzsébethez]. *1682:* Meg adák kgd levelét mind az fűvekkel edgyüt [Ebesfva; Utl] ✱ ~*lel (meg)látogat* levéllel felkeres. *1604:* Kdet akaram latogatnom röuideden irt levelemmel [Gerend TA; Ks 38. I 10 Sarmasagy Zsigmond lev.]. *1658:* Nem akarám elmulatni, édes Öcsém uram, hogy Kegyelmedet levelemmel meg ne látogassam [TML I, 295 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz]. *1662:* Tegnap noha bűvebben írtam, édesem, de most akarálak, szivem, levelemmel látogatnom [TML III, 228 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz] ✱ *búcsúzó* ~ búcsúlevél. *1831:* A. Járai Nyégotzás Őrmény Ifj. Dávid Antal ... a' mi kevés pénze volt azt meg itta, és el kártyázta, s ezen keserűségiért a' Feleségének egy butsuzo levelet küldett [A.jára TA; TLt Közig. ir. 403 Csiktaplocai Lázár Antal szb kezével] ✱ *esdeklő* ~ kérő levél. *1838:* én ha Szükséges Consillárius Gálnak irhatok esdeklö levelet [Hadad Sz; Borb. II Árva Kendelli Rakhel lev.] ✱ *fenyegető* ~. *1619:* Azmint

az én uramnak mentségét nagyságod is látta az német császár fenyegető leveléből ... nagyságod is azt mondja-é egyáltaljába, hogy az hatalmas császár azon a levelen semmit nem ád és semmit nem gondol? [BTN² 210] ✱ *hivogató ~* meghívó. *1658:* Ez levelemre mindjárt választ tégy, hadd tudjam magamat mihez tartani, mert én innét is írhattam volna hivogató levelet, de alkalmatlannak ítélem, engem mindjárt tudósíts, hadd tudjak én is hivogatni [TML I, 111–2 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz] ✱ *intő ~. 1662:* Egri passa intő levele a hajdúkhoz | Kemény János fejedelem elesésének híre Ali passának megvitetvén die 15. Februarii Tömösvárrul az országnak illyen intő levelet iratott vala[a] [SKr 459, 671. — [a]Köv. a levél szöv-e] ✱ *jelentő ~. 1797:* a jelentő Levelet kesőre vehette ugy annyéra, hogy ... későre ... eshetett osztán a megérkezése [Mv; Told. 42/1] ✱ *köszöntő ~. 1705:* Nagy örömmal értették az őfelsége armadiájának ez országba való szerencsés és győzedelmes béérkezését ... Nem akarták pedig, hogy praevie ezen köszöntő levelekkel ne praeviálnák őket [WIN I, 611] ✱ *látogató ~. 1658:* Az Kegyelmed nekem küldött levelét, édes Öcsém uram, megadák, melyben kegyelmed látogattat. Az Kegyelmed jó akaratját s látogató levelét igen kedvesen vöttem Kegyelmedtől [TML I, 134 Bornemisza Zsuzsánna Teleki Mihályhoz]. *1728:* A Sogort Apor Joseph Vr(a)m(a)t tiszta Szüvel latom, ha ki jü, s irtam is volna eö kglm(ene)k edgy látogato levelet, de ... talám nem tanálná ott levelem [ApLt I gr. Haller János gr. Kálnoki Borbálához Nsz-ből] ✱ *misszilis ~. 1583:* miuel ket missilis lewellel zolittja az Al Perest az Kereset melleól el maradott [Hsz; BálLt 80]. *1600:* Ebbolis paranchol eö Naga missilis lewelebe Kapita(n) vramnak [UszT 16/258]. *1736:* exmittaltattam volt, hogy az Jnctus ö Kglme nekem küldött missilis levelét Comproballyam az Itöl küldetettnek lenni, mellyet Comprobaltam [Torda; TJkT I. 101]. *1837:* Egy bör Pugillaris egy nehany missilis levéllel [Dés; DLt 526/1838] ✱ *panaszolkodó/panaszló ~. 1618:* juta ide Duna, hozá nékem az urunk erős panaszló levelét ... kit irt volt Kamuti uramnak az magyarországi motusok felől és panaszok felől [BTN² 106]. *1659:* megadák, édes Öcsém uram, az Kegyelmed panaszolkodó levelét, melyben irja Kegyelmed, hogy elfeledkeztünk Kegyelmed felől [TML I, 327 Árva Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz] ✱ *privát ~. 1819/1831:* Csegezi Eleknek Csipkés Alberthez irt privat Levele az Hunyadi Rosália vesztegetése iránt [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1828:* kevés privat Leveleket kaptúnk [BetLt 4 Hodor Károly lev. Bécsből] ✱ *szerelmes ~. 1629:* egi szerelmes levelettis talalt az ura ladajaba(n) [Mv; MvLt 290. 147b]. *1637:* azt az szerelmes leuelet ... Kerekes Pana iratta volna [Mv; i.h. 291. 80b] ✱ *tudakoló ~. 1802:* Alvintzi Péter kalvinista Predicator(na)k Pázmán Peter(ne)k irott tudakolo öt levelei egész bőrben de A(nn)o 1761 [Ne; DobLev. IV/858. 7a] ✱ *vádló ~. 1657:* azalatt portáról Szalánczi Istvántól, ki akkor kapikihája vala[a], érkezett valami vádló levél, mintha budai vezér által fejedelemség sollicitáltatnék s igiret is volna Zólyominak[b] [KemÖn. 160. — [a]A fej-nek. [b]Zólyomi Dávidnak] ✱ *válasz(o)ló ~. 1746:* kerem alazatoson Ngodot meltoztasek Ngod a valasz vivöt erre dirigalni, had küldhessem el en is az en valaszlo Levelemet [Tamásfva Hsz; ApLt I Thuri László lev.]. *1778:* Még a Lagerből ... irott atyafiságos válaszolo Levelét kedves Öcsém Uram(na)k csak a tegnapi Postával vettem [Dédács H; Ks 96 Gyulai Ferenc lev.].

34. növénylevél; frunză; Blatt (Pflanze). *1648:* Hal tarto ... Fwz fával körwl wltetve: mellyeknek ez levelei eösszel belé hulván ... az halaknak ártalmas [Komána F; UF I, 935]. *1726:* Ördög harapást nem küldhettem mert még sem(m)i jövése nincsen, hogy Leveleiről megismerhetné az ember ... a hol Sovány határok vadnak, a Levelek hoszuko mint egy petyegetet [Fog.; LLt 1]. *1757:* mind a fák leveleinek zöldsége mint pedig a mezgéjének ujsága tegnapi napon lett le vágását bizonyittya [Koronka MT; Told. 8]. *1763:* Másnap arra fordulván nézém s hát a' tőrsőkeit a' le vágatt fák(na)k levellel mind bé takarták [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 49 Székely János (46) jb vall.]. *1815:* A' Krumpinak kapálása ... Az Elsö kapálás ideje mihelyt jobb részének ki butt a' föld szinére a levele ... a' levelek kőrül a föld kézzel vagy buta vaskoval vigyázolag meg piszkáltatik [Kováts Sámuel, Utasítás a' Krumpi termesztésére H. n.]. *1847:* Az itteni Madár szőlőnek levele csaknem olyan, mint a lámporé [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

Sz. *1662:* Az kik közületek megmaradnak, azoknak szivekbe félelmet szerzek, annyira, hogy a fa levelének zördülése előtt fusson, mint a szablya előtt [SKr 447]. *1738:* Rákóczi József magától is már fél, rebeg és tart, mint a gyilkos a fa levele zörgésétől [SzO VII, 391 gub.].

35. levélalakú dísz; ornament în formă de frunză; blattförmige Verzierung. *1823:* Két ezüst falra valo luszter, aranyozott levelekkel ki rakott szárával édgyütt [Szentbenedek SzD; Ks 38. V Clenodia fam.]. *1827:* Egy fejér Brilliántbol készült Egrette Tulipánt egy bimboval és két Levéllel [DLt 464 kv-i nyomt. kl].

36. könyv, füzet lapja; filă (de carte, caiet); Blatt (Buch, Heft). *1636:* míg az metszö reá erkezett, addig a nyomtató ne hivolkodnék, az Psalmusokon munkálkodott, és ez okon az leveleknek számokot nem tudhatta meg irányzani, hanem uj szert kellet kezdeni [ÖGr Aj. la]. *1653:* A mint látom, az exemplárból, kit a szüleapám írt, két levél kiszakadott belölle, ugy mint 1571-k esztendőtől fogva a hetven kilenczig oda vagyon [ETA I, 35 NSz]. *1774:* akadott kezembe Székely István Magyar krónikája, melynek elein lévén két levél tiszta papiros, melyekre volt igen homályosan irva holmi dolog ... Azért alkalmatossagom lévén, a könyvből azon két tiszta papiros de beirt levelet kiszakasztottam s a zsebembe tévén elhoztam [RettE 327]. *1799:* fel irattak az Inventariumnak 98dik Levelére vagy oldalára [Zágon Hsz; NkF]. *1823–1830:* Felépítvén pedig az apám az háznak első részét, az arra tett költséget listába iratta ... melyet az apám szokott volt háromszáz forintos kontraktusnak nevezni ... addig is hordozta, mutogatta mindennek, hogy összerongyolódott, s csak az hátulsó levele vagyon nálam, nem tudom, a többi hová lettek [FogE 73]. *1867:* Vonalazott irka Táblával hat levélből álló egy rizma, az az 240 darab [Gyalu K; RAk 130].

37. papírlap; filă/foaie de hîrtie; Papierblatt. *1573:* haggywk neked hogy effele was wesseot kyt Im ez leuelbe be keottwe neked kewlthewnk az mynek ot zeryt teheted kewlgy ide myngyarast mynden haladeknel kewl [Gyf; BesztLt 3749 St. Bathory de Somlyo a beszt-i főbiróhoz].

38. vékony fémlemez; foaie/placă subţire de metal; dünne Metallplatte. *1652:* A deszka oldalán két levélre

hasitot vasbol csinalt fe nyeleo, Taraczk tisztito vas [Görgény MT; Törzs]. *1678:* vöttem Balog Ferencz altal kepiro Aranyat har(om) levellel levelit huszönöt öt penzen teszen f 1/50 [UtI].

39. ablak/kapuszárny; canat de fereastră/de poartă; Fenster/Torflügel. *1597:* Attam ... Az Monostori kapu Leuelehez 1 Dezkat [Kv; Szám. 7/XII 155 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1621:* Az keozepseo kapu leuelere Czinalt egy pantot Vy vasbol ... /20 Az saramponal valo kapulevelenek meg igazitasatol attam ... /6 [Kv; i.h. 15b/IX. 240]. *1745:* ezen udvarra mennek bé egj nagj tölgjfábol tsinált avatég czifra fedetlen kapun levele nélkül [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1797:* Vagyon egy jo Uj ... Galambukos Kapu; de a levelei régi otska deszkából lévén csinálva meg romladoztak [Nagyercse MT; i.h. 36]. *1851:* Az egész épület ablakairól hijánzik két levél a' többi meg van [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

40. zsindelylemez; şindrilă; Schindel. *1725:* vétetett eö Extja 6300 levél sendelyt [Kv; Ks 15. LIII]. *1726:* Kőpeczi ezen Materialekat alkudta Gyerö Monostoron[d] ... 18000 level sendelyt ... fl: kg: 21 d: 60 [Kv; i.h. — [d]Köv. a fels.]. *1727:* csinaltatván egy Strása házat ... Vettem e' végre 5000 levél Sendelyt ... fl: hg: 5 d: 10 [Kv; i.h.].

41. (deszka) szál; bucată (de scîndură); (Brett) Stück. *1703:* A fűrésznél lévén egy deszka csűr láttunk alatta lenni három száz levél deszkát [CsVh 119].

42. (spanyolfal)tábla; tablă/placă de paravan; (Paravent) Tafel. *1793:* egy olasz-fal ket darabba 14 levelből allo otska [Kv; TL Conscr.].

43. borona része; parte componentă a grapei; Teil der Egge. *1790:* Egy Vasas Borona Levél nélkűl [Mv; MvLev. Cimbalmos Ferencné hagy. 4].

44. malomkerék lapja; paleta roţii de moară; Schaufel des Mühlrads. *1825:* Egy Allodialis Malom ... négy kerekű lévénn az elsö és felsö viz Kerék jo, ép, nem régibenn készült falaival es keresznyeivel (!), ugy leveleivel együtt, még Sok ideig meg Szolgálhat [SzentkZs Conscr. 3].

45. gombolyító ~ fonaltekerő levél; vîrtelniţă; Blatt der Wickelmaschine/des Wickelrads. *1679:* Gombolyéto Levél Par 4 Gombolyéto Láb nro 6 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 63].

46. egy női ruhának leszabott kelmedarab; o bucată de stofă/material pentru o rochie; Stoff/Leinwandstück als zugeschnittener Bestandteil der Frauenkleidung. *1620:* Egy Bal Bagaziatúl f. 3. Egy vegh niers vaszontul f—/3 ... Harom level Teöreök uaszontul f—/1 [Kv; KvLt II/29 VectTr 11–2]. — A jel. l. SiebSWb I, 634 *Blatt* 4. al.

47. skófiumszál feltekerésére és egyben mértékegységül szolgáló lap, papiros; tăblie de carton pentru înfăşurat beteală; Blatt/Papier zum Aufwickeln und gleichzeitig als Maßeinheit der Goldfäden. *1629:* eotet Isten ugy segillye hogy egy leuel Skofiumnal teob semmi marhaia ninchyen [Kv; TJk VII/3. 77]. *1663:* 10 Level szkofium ... f 70 [Kv; KvRLt X. A. 25j]. *1670:* Im az selymeket megküldtem. Schofiumot is két levéllel küldtem [TML V, 93 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1675:* vöttem Kato szamara 2 level szkofiomot 12 forinton, az harmadik level szkofiomert atta(m) flo 7 [Beszt.; Törzs]. *1683:* Christophtoll két levél Szkofium öt levele sarga kettei fejér [UtI]. *1760:* Edgy Levél Szkofium [Mv; TGsz]. — L. még TML V, 95.

A skófium mértékegysége egy bizonyos súlyú szálat tartalmazó levél/papiros volt. Egy 1627-ből származó limitációban például egy levél skófium = egy papírlapra gombolyított 3 és fél lat skófiumszál [EOE VIII, 442].

48. vhány ivnyi; de un anumit număr de coli; einige Bögen (viel). *1863:* 2 levél kekitő papiros 16 xr [Kv; SLt Vegyes perir.].

49. kb. vhány borítéknyi/tasaknyi; de un anumit număr de pungi mici; einige Umschläge/Beutel (viel). *1627:* 20 leuel gombos Teő tt f. 1 d. 50 [Kv; RDL I. 134]. *1678:* vöttem ... Három öreg level tot f/51 [UtI]. *1683:* 13 par level valra valo kapcsot levelet 12 penzen teszen 1/56 [UtI]. *1740:* ött Levél kapocs [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.]. *1797:* 1 Levél gombostö [Mv; Told. 19]. *1806:* 1 Levél gombostö —7 [Déva; Ks 119b]. *1808:* 2 Levél Anglus tő 2 Levél gombostő [Kv; Told. 22]. *1826:* Egy levél varro tö [Koronka MT; i.h. 19]. *1862:* 5 pack hajtö 1 levél gombostő [Kv; LLt].

◇ **Hn.** *XVIII. sz. eleje:* az Levélnél (sz) [Nagyercse MT; EHA]. *1715:* A Levél Cserére menö eszakas föld (sz) [uo.; EHA]. *1757:* Levél nevű hellyben ... Ez hitvány cseplesz (e) [uo.; EHA]. *1788:* Egy Retetske a' Levél völgyin [uo.; Told. 38/13]. *XVIII. sz. v.:* a Levélnél (k) [uo.; EHA]. *1803:* Levél (k). A Levél torkában (sz). Levél Erdő mellett levő Eszkan (sz) [uo.; EHA].

Ha. *1564:* leuelünkeot [Polyán Hsz; BálLt 74]. *1569:* Lewelwnkket [Diós K; JHbK XLV/13]. *1573:* leuelwnkeót [Hsz; BálLt 1]. *1589:* lewelwnkot [Szenttamás Cs; LLt Fasc. 157]. *1598:* Leuęlőnköt [Légen K; JHbK XXXVIII/7]. *1609:* leuelwnköt [Sszgy; BLt]. *1610:* levelönket [Tövis AF; BálLt 62]. *1625:* leuelünkót [Szu; Pf]. *1628:* leuelunkeöt [Altorja Hsz; IB. Teőrök Balas lev.]. *1631:* levelonkot [Gyergyóújfalu; LLt]. *1683:* levelünköt [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1701:* leuelünköt [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151]. *1711:* levelünköt [Buzásbesenyő KK; BfR R. 30/26].

levéladás oklevél-kiállítás; eliberarea/emiterea unui act; Urkunden/Aktenausstellung. *1625:* Az mint bizonioson constal az leuel adas hogi az birak leuelet attak volt es azo(n) birak hüttel megh tagadtak [UszT 121d].

levélajtó deszka/lécajtó; uşă de scîndură/şipci; Brett/Lattentür. *1732:* edgj ... köböl epittetett rend épület ... béllelt párkányos ajtaja ... elötte penig edgj vas Sarkokon két felé forduló fenjö-deszkából csinált levél ajto vagjon [Kv; Ks 40. Varia XXVIIIc]. *1751:* mind a két hazba bejárhatni égy levél ajton [Gyéressztkirály TA; Szentk. II]. *1797:* A béjáró kapu vagyon napnyugotra ... hozzátartozó kétfelé nyiló levél, vagyis lécajtó kapuival, a mellette lévő ajtóhely pedig üressen ajtó nélkűl való [Borsa K; ETF 108. 13]. *1841:* vagyon az árnyék széken egy Levél ajto, forog ezen, ajto, két vas pántokon, és pipákon, vagyon rajta egy bé akaszto horog [Km; KmULev. 2]. *1844:* van a' hijjuba egy roszsz levél ajto is vas reteszszel [Abafája MT; TSb 11]. *1849:* a' konyha ajtoval égy arányba van égy más levél ajtó sarkaival reteszszel és retesz-fövel [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

levélajtócska deszka/lécajtócska; uşiţă de scîndură/şipci; Brett/Lattentürchen. *1730:* Elebb menuen iobb kezre van egj kis gyalog kerteccske ragasztva a házhoz,

meljen talaltatik egj bele nyilo ajto level ajtocska cserefabol valo az sorka es eleje [Szemerja Hsz; HSzjP].

levélbeli 1. oklevélben feltüntetett; menţionat în documente; in Urkunde angegeben. *1695:* mindenik fél magha praetensiojáról való levélbéli jussat arra praefigalt bizonyos terminus alatt, arra denominalt becsülletes személyek előtt ... producalna [Désfva KK; Pk 7].

2. ~ *bizonyság* okiratos bizonyíték; dovadă în scris; Urkundenbeweis. *1583/XVII. sz. eleje:* mind az masünnet Jeot Mester, mind penig az Keoztunk tanult es Mesterre leyendeo legeni tartozzek Jambor nemzetsegerul es iamborul ualo eleterul, hazaiarol leuelbely megh hihendeő bizonsagot hozni [Kv; MészCLev.]. *1652:* Mellyet ha tagadna az J. hogi igi nem volna à mint feleletemb(en) irom boczasson ki az ò Naga szeki doccalom a' Mennyere lehet, mind emberj s mind leuelbeli bizonsagom(m)al hogi igi va(gyo)n az mint feleletemb(en) irom, en nekem mind az maji napigis megh nem atta[a] [Asz; Borb. I. — [a]Az adósságot].

3. levélben/levél formájában való; prin scrisoare; durch/als Brief. *1677:* Hogy ha találkoznának ollyak, kik ... Fejedelmeknek, vagy Hazájoknak tartozo kötelességek ellen valo árultatásban elegyitenék magokat, a' dolog comperialtatván, juxta contenta Decreti, Articulorum Regni, in Nota perpetuae infidelitatis convincaltassanak és büntettessenek: akar magok, akar mások, vagy penig akar levelekbeli irogatások által cselekednék [AC 88]. *1710:* Minden intentiója az volna[a], hogy magának fejedelemséget szerezzen ... nem is egyéb okért tart szüntelen való levélbeli corespondentiát a német udvarral [CsH 114. — [a]Bánffy Dénesnek 1674-ben]. *1776:* Midőn a' vegett ki nevezett Mlgs Groff Kornis Ferentzné Aszszony ő Nga Mlgs Praepost Urat ínstálta volna levele által, hogy az Exponens Mlgs Kis Aszszoni ā B. Henter Antal Urfival lett mátkaságnak kötele alol fel oldózná, és inkább ... Groff Lázárral valo őszve Kelésre bocsátaná, minemű szó, vagy levélbeli Választ adott? [Nsz; GyL hiv.].

levél-csinálás oklevél kiállítás; eliberarea/emiterea unui act; Urkundenausstellung. *1652:* Rakoson lako Vagias (!) Janos nagiobbik nemes szemeli (65) ... Jgi vall ez szam vetes uta(n) valo lēuel tsinálásb(an) mint Czipkes Jstua(n) mert en uoltam eggik Arbiter abba(n) az dologb(an) dē egieb dologba(n) ne(m) tud|Varffalua(n) lako Palphi Andras Nemes szemeli (32) ... fatetur sic ... keősz birakok leuen Czipkes Jstua(n) Vagias Janos Fodor Antal, az lēuel tsinálásbol mert eő is abban az dologb(an) keősz ember uolt cúel uilagositia hogi az mit akkor mi elónkb(en) attanak ket felül aszt igazitottuk [Asz; Borb. I]. *1742:* megh egyezenek, kezet adván hogy őszve ne mennyenek, és arrol írjanak harmad nap alatt ... Contractust, az után hallottam hogy a' Levél tsinálás az Istáljosok miatt múlt volna el [Torockó; Bosla. Bartha Márton (20) jb vall.].

levéldohány levélből készített jobbminőségű dohány; tutun în foi; Blattabak. *1823–1830:* A másik krajcárral vettem egy papiros paquet dohánykocsányt, melyen egy mákszemnyi levél sem volt[a], a legkisebb és legrosszabb levéldohányt is egy garasnál alább nem adnak, azt is igen kicsiny papiros paquetben [FogE 258. — [a]Kimaradhatott: mert].

levelecske 1. iratocska, (kisebb jelentőségű vagy rövidebb irat); act neînsemnat; Schriftchen. *1763:* Meghala a szegény Ujhelyi András Némában ... Ez ... olyan ember volt, hogy az apja kimenvén Magyarországra ottan megtelepedett s meg is házasodott, vévén el ennek az anyját, medio tempore magholt s maradtak valami levelecskéi. Ez minthogy jól tanult volt, azon leveleket kezéhez vette s Erdélybe jött s cancelláriára állott s hívatta magát Körmendinek [RettE 156]. *1765:* néhai Veres Daniel Ur(am) és mi voltunk a Divisorok, nekünk ... valami Leveletskéket mutogattak, de mikről valók voltanak már meg fejtettűk [Kökös Hsz; Kp I. 225 Sam. Sigmond sen. (46) gy. kat. vall.]. *1832:* Kontzeiana Szerzesről szollo két leveletskek de A(nn)o 1740 [Mv; RLt].

2. rövid, kisterjedelmű magán levél (misszilis); scrisorică; Briefchen. *1573:* Kadas Mathias Azt vallia hogi ... veszen fely gergel deak hazanal az ablakrol egi lewechhet (!) meg olwassa es fely kely az hazbol ky Megen ... Mond otth kywn gergel deak Ihol mychodat Ir ez Neke(m) Nem Igen teccyk, ely olwassa elcotte [Kv; TJk III/3. 155–6]. *1667:* Édes Komám uram, asszonyunknak ír Nemes János uram egy kis levelecskét; öt-hat szóból állott [TML IV, 248 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1670:* Ivanoczki[a] egy kis levelecskét írt énnekem ... Im, Kegyelmednek azon levelecskét is beküldöttem, abból jobban is megláthatja Kegyelmed [TML V, 334 Katona Mihály ua-hoz. — [a]Lengyel nemes, aki Máramaros közelében lakott]. *1729:* hoszszasobban most az Asz(szonyo)m(na)k nem udvarolhatok, hanem kivánom ez levelecském találhassa az Asz(szo)nt örvendetes friss jo egességbe [ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához Nsz-ből]. *1797:* A Salzman[a] tanitásáról, módjáról, elömeneteleségiről; s.a.t. ekkora leveletskébe irni bajos volna ... ki ditseri, ki gyalázza [MNy XXV, 262 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából. — [a]Korabeli híres pedagógus].

Szk: ~*t vesz* kis levelet megkap. *1749:* vettem az ökeme Levelecskeit [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. *1791:* Az Ur(na)k leveletskéit vettem [Nagyteremi KK; SLt évr. Csatth Lajos lev.].

3. *udv* magasabb méltósághoz intézett levél; scrisoară adresată unui demnitar; an einen höheren Würdenträger gerichteter Brief. *1741:* mostan biztam ezen csekelj Levelecském olj kézre, melj vér szerént valo kedves Öcsém Uram által fog menni méltóságos Groff Urammak kezéhez [TL. Onadi B. Josef alumnus gr. Teleki Josefhez Francofourti ad Oderamból]. *1756:* Ezen Alázatos Leveletském elvégzése után enis indulék Tiszt Urammal Merab(a) [M.szentpál K; TKl Perlaki András Teleki Ádámhoz]. *1776:* Onnan ira ... ő Ngā egy Leveletskét a' Mlgs Praepost Urnak, mellyben ... nagyon kérte, hogy meg ne eskettené Mlgs B. Henterrel a' Kis Aszszony ő Ngát [Kóród KK; GyL. Geor. Vizi (30) rk kántor vall.].

Szk: *köszöntő* ~. *1668:* akarám Fölségedhez valo teljes indúlatomat ez köszöntő levelecskémnek küldésével is megmutatnom [SzO VI, 320].

leveledzés 1. szőlőlevél/hajtás ritkitás; rărirea frunzelor; Lichten der Rebenblätter/sprosse. *1805:* Szorossan

köteleztetik ... a Szölőbe dolgozni Homlittani ... nehogy Mettzéskor-Leveledzéskor, és Hajtáskor vigyázatlansága miatt kárt vallyon a Mlgs Udvar [Erdőszengyel MT; TSb 43].

2. levélváltás; corespondenţă; Briefwechsel. *1786:* (Leveledből) sajnálva szemlélem hogy igaz barácságomban kételkedel, és sok ezer foglalatosságaim mia, nem pedig restségböl vagy hozzád valo hidegsegböl el mulatot Leveledzéseimért igaz barátságomat kétségbe hozad [M.régen MT; DobLev. III/615. 1a].

Vö. a *levelezés* címszóval.

leveledzetlen (a szőlő) a felesleges levelektől/hajtásoktól ritkítatlan; cu frunzele nerărite; nicht gelichtet von den überflüssigen (Reben)Blättern und Sprossen. *1700 k.:* azon ... szölött itt marus székben havattön ... nehai Györgj Janos edgy kevéssé imigj amugj, félig meddig művelte vesztegette, hol kapálatlan, hol leveledzetlen maradott s hadta, csak mi hasznát sem vehette [LLt 65/7].

leveledzik szőlőlevelet/hajtást ritkít; a rări frunzele viţei de vie; Rebenblätter/sprasse lichten. *1759:* az Utrizált penznek Interessére egy egy nap Leveledzetek az szölőben minden forint után [Szentrontás MT; Sár.]. *1839:* A szölőbéli Termés szépen mutatkozik ... most daraszolják és leveledzik [Bodola Hsz; BLt 12].

leveledző szőlőlevél ritkító munkás; muncitorul care răreşte frunzele viţei de vie; Rebenblätter lichtender Arbeiter. *1699:* A' mostani szűk időhez képest a' Napszamosok diurnuma limitaltatott e' szerint: Kapasnak // 9. Hajtonak // 6. Korozonak // 9. Homlitonak //12 Leveledzőnek // 6. Mettzőnek // 6 [Dés; Jk 280b]. *1700:* Die 14 Marty ... a' dolog tevő tavaszi napok be köszönvén a' munkasok diurnuma limitaltatott e' szerint: ... leveledzőnek // 6[a] [Dés; Jk 305b. — [a]Fels-ból kiemelve].

leveles I. *mn* **1.** oklevelet követelő; care pretinde prezentarea actelor; Urkunde verlangend. *1760:* Minden Törvényes p(rae)cautiok Contractusb(a) tétetődje(ne)k fel, minden világosson irattassék fel hogy Sem(m)i homály benne ne légyen, és Sem(m)i ki ne maradjon, mert Leveles a' Szék, és kötve hisznek Komám(na)k [Igenpataka AF; TL gr. Teleki Ádám kezeírása].

2. ~ *legény* a céhszabályoknak megfelelően szerződtetett céhlegény; calfă cu contract încheiat conform regulilor breslei; den Zunftregeln entsprechend verpflichteter Zunftbursche. *1819:* a proba két hetek el töltésével a Legény menyen viszsza Mesteréhez mind Leveles Legenye [Kv; MészCLev.].

3. növényleveles; cu frunze, frunzos; mit Pflanzenblättern. *1677:* kin az szép leveles zöld fák alatt bizony igen kies, mulatságos ebéde lőn az királybirónak [TML VII, 359 Béldi Pál Teleki Mihályhoz]. *1794:* Tudam hogy Frunczarokat vagyis Leveles ágokat szároztattak im e következendök ... némelyek közűllek két ket bugjakotis tsináltak [Nagykristolc SzD; JHb].

Hn. *1431:* particulam arabilis, a Levelespatuk incipientem [Nagyfalu Sz; BlO I, 597]. *1664:* Levelessen (sz) [Nagyölyves MT; EHA]. *1683:* Az leveles patakon tul (sz) [Nagyfalu Sz; EHA]. *1739:* az Levelesaj verőfényében egj hóld rétben (k) [Középlak K; KHn 294]. *1768:* A' Leveles Ájj előtt (sz). A Leveles-ájj északi részének ajjában (pu szö) [uo.; KHn 297].

Sz. *1656:* Ha Istenedet szereted, tudósits, az ott szép termő leveles fán ki akar fészket rakni, mert lehetetlen már, hogy valaki ne igyekeznék rajta [TML I. 21 Bónis Ferenc Teleki Mihályhoz].

4. levéldíszes; cu acantă, ornamentat cu frunze; mit Blättern verziert. *1714:* Porn(a)k való leveles Agathoskó Pixisetke [AH 10–1].

5. (lefele tartó lécekből álló) rácsos; de şipci; lattig, belattet. *1676:* Az hid ucza vegiben vagion egy peczér ház mellyre nyilik kett eőregh tőlgy fa oszlopok és egy kis oszlop között az peczér házra, egy őregh és egy hosszszab szerű kapu leveles [Fog.; UF II, 745]. *1717:* Az Ispotály vagy Csűrös kert béjáro kapuja leveles tövisses, kapufelestől jó [Dés; DLt 504].

6. ~ *fordító* ? lécből készült ablakkallantyú; zăvor de fereastră din şipci; aus Latte verfertigter Fensterriegel. *1648:* Az allia az haznak meszel meg eöntue ... Vagion harom, wtkeözeö leueles forditojaval eggiwt, negy negy tablabol allo wuegh ablaka [Porumbák F; UF I, 892].

7. ~ *hiu* léces, rácsos oldalú padlás; pod închis cu şipci; Dachboden mit lattiger Seite. *1732:* egy szin ... Mely szint alat hintokot szekereket üres hordokot és egjéb apro egjet mast tartanak Leveles hijjan üres meh kosarokot [Nagyida K; Told. 11/70].

8. ~ *gyolcs* női ruhának leszabott gyolcsdarab; bucată de pînză/giulgiu pentru o rochie; Leinwandstück als zugeschnittener Bestandteil der Frauenkleidung. *1597:* Az Georeogh es egieb kereskedeo zabadon el ieöhessen Giolchiot adgianak weggel Leueles giolchiot teoreok waznot forint zamra [Kv; TanJk I/1. 294]. — A jel-re l. *levél* 46. al. a jegyzetet.

9. lapra/levélre tűzött; fixat pe o bucată de carton; auf Blatt/Papier fixiert/an/aufgesteckt. *1655:* Egy bokor czat M. — p. 47 ... Egy bokor Czat leveles M. 1. p. 6 [Kv; RDL I. 29].

10. hibás, ludas vmiért; vinovat; schuldig. *1705:* Az urak és Gyurkó úrfiú között lévén valami dolog, minthogy már egynéhány napoktól fogva mind leveles volt, ma complanálódott általam [WIN I, 456].

II. *fn* levelesítéssel (bűncselekmény miatt) körözött személy; persoană pusă sub urmărire (pentru delict); (wegen Strafakt) steckbrieflich verfolgte Person. *1642:* ă hol az Axot Katha Aszont ornak loponak es lewelesnek mongya, mely okra nezvě mint ollyannak megh sem akar felelni [Kv; TJk VIII/3. 274]. *1704:* Ugyan ezek beszélették, hogy Kaszás most leveles, mivel ő szaladott meg először, és ha kaphatná Rákóczi fejedelem, mindjárt megöletné, mert azt mondják, hogy ökölleel is agyon kellett volna verni azt az németet, amennyin ők voltanak [WIN I, 267].

A *leveles* szó büntetőjogi jelentéseiről a regiségben l. MNy LXXVII. 440–9.

Szn. *1680:* libertinus Joannes Leveles annorum 60 [Szenttamás Cs; CsVh 71].

leveles-bolt bolthajtásos iratraktár, archivum-helyiség; cameră (boltită) unde se păstrează documentele; (gewölbtes) Archiv. *1795:* A Levelek ... a Mlgos Haller Maradékok által le petsétéltetve lévén ... a Leveles Bolton Petséttyek vagyon [Kv; JHb I/36].

levelesen levelekkel borítottan; plin de frunze; mit Blättern bedeckt. *1677:* hétfün jó reggel menvén urunk az Ujegyházszéki erdőkre ... mulatságos ebéde lőn az királybirónak, elannyira, az erdő is zöld levelesen magában kedvessé tévén azt, annál inkább az szép muzsikáknak kedvet szerző zengési ... az embereket ... vidámíthatta [TML VII, 359–60 Béldi Pál Teleki Mihályhoz].

leveleskapu (lefelé tartó párhuzamos lécekből álló) rácsos kerítéskapu; poartă de şipci; Lattentor. *1589:* Hogy az Keozep vecay leueles kapunak ki esset volt az sarka, fizettem az kouacznak hogi megh czinalta d. 70 [Kv; Szám. 4/X. 14]. *1633:* Uagion egi io boronaual fel rakot öregh chwr ... Egi vasnelkül valo leueles kapu raita, egi kis aitoual [Komána F; UF I, 314]. *1676:* E mellett kett tőlgy fa oszlopok között szolgal az csúres kertre egy leveles kapu ... Ezen csures kertből szolgal ki az mezőre nap kellett és nap nyugatt felől tőlgy fa kapu melyekek (így!) között két leveles kapu egyiknek genczelis (!) kolcsas fa zarya az másik anélkül [A.szombatfva F; UF II, 761]. *1688:* Montekukuli eo Nsaga Regimentjébol valo Soldatok, hostatbol valo hazamat kertemet Eoreg Leveles kapumot hortak pusztitottak el [Kv; UtI]. *1775:* (A) Fogado ... udvarára két közönséges tölgy Fa Kapulábak közöt alol fa sorkokon forgo, fejül ugyan fa káva közöt járo Tölgy fa deszkátskákbol valo Leveles Kapu nyilik [Borszó SzD; CU]. *1814:* bé menőleg a Csűrös Kertben találtatik égy Avaték Leveles Kapu régi Avaték Tőlgyfa Kapu felek közzé helyheztetve [Récekeresztúr SzD; BetLt].

Szk: *bé tévő ~. 1742:* a' Csür kapuja 3 kapu féllel leveles bé tévő kapu [Bh; Told. 25] ✱ *deszkás ~. 1647:* Vagion Megy kereken, egy ... Uduarhaz; melyre nylik az Uczarol elseoben, Egy Vy deszkas leueles, ket fele Nylo, alatt Vas czapokon, fenn ket eoregh vas pontokon forgo kapú [Megykerék AF; BK 48. F. 16]. *1648:* Az udvarhaz eleot küüül vagyon egy süteőhaz ... vagyon egy hitvan dezkas leveles kapuja, alol fa sarka, felyül vas pantal az kapu mellyhez szegezue az kapunakis egy dezka hija [Porumbák F; UF I, 893] ✱ *egy fele nyiló ~. 1632:* Uagion mellette egy hozzu szeker szin ... Vagion raita két eöregh egj egj fele nilo leueles kapu fa sarkon forgok [Fog.; i.h. 186] ✱ *félszer ~. 1648:* Az belseo Curianak udvarara nyilik egy felyeol fa sarkon alol vas czapon forgo felszer leueles kapu mellyeke keö az gialog' be jaro kis aytonakis [uo.; i.h. 847] ; egj alol fa sarkon fellywl vas panton forgo egj felszer leveles kapu io sendely heiazat alat. Nylik az repas kertre ... Az czwrös kertröl nylik az fwves kertre egi felszer felywl alol fa sarkon forgo leveles kapu sendelyes hiazatal egj fa sarkon forgo kis ayto mellette [Porumbák F; i.h. 900] ✱ ? *galambbúgos ~. 1632:* Cziwres kertth ... Vagion raita egy eöregh galambuzos (!) leueles kapu, romladozot kis aitaiaual [Fog.; i.h. 186] ✱ *kötött ~. 1681/1748:* a' Szenas kert ... jó lészás kertel van be keritve, jo kötött Leveles Kapuja ... az Istallo égetettlen Téglából rakot, ennekis jo kötött Leveles kapuja [Balázsfva AF; KvAkKt Mss lat. 236].

leveles-kapucska rácsos ajtócska; uşiţă de şipci; Lattentürchen. *1648:* Az uy hazak alatt valo pinczenek az torkolattya ... bolt hajtasos felywl sendelyes, küül egy leueles kaputskaja fa sarkon jaro feliul egy vas pantal az gerendara foglalua [Porumbák F; UF I, 890]. *1680:* Az Sűto haznak pitvarábol nyilik az kemeny allyara fa Sarkakon egy leveles kapucska [A.porumbák F; ÁLt Inv. 7].

leveles-kuffer irat-, levéltartó ládácska; lădiţă pentru/cu documente; Briefkästchen/lädchen. *XIX. sz. eleje:* 'Egy Leveles kuffer [Becski].

levelesláda 1. iratőrző láda; cutie/lădiţă cu documente; Kiste/Lade zur Aufbewahrung von Schriftstücken. *1559:* Az leueles ladanak az kocha En Nalam vagon mert az tartasa Engemet Illet mert En vagok Nagub kezetyk [BesztLt 58 Nicolaus et Franciscus Boszasy Sucky Lenarthoz Beszt-re]. *1661:* Dalnaki Ura(m)hoz el menven, es onnan kiveven egy leveles ladat, kaptala(n) Vramhoz vittük, ott kaptalan Vra(m) fel nyitva(n) pecset alol az ladat, segregalva(n) az leveleket, az mely joszagokrol es portionkrol praetensionkot az mi reszünkrol aranyozhatta(m), kaptala(n) Vramat informalva(n), az mit ott kaphatot ... kezemhez adta [Sófva BN; Ks 41. K]. *1720:* A Kolosvári Cáptalanból veszett el edgy leveles láda ... van a' Vas fiaknál recognitio rólla Néh(ai) Kolosvári Káptalan Sámsondi Jóseph ur(am)tol [Gernyeszeg MT; WassLt]. *1741:* Városunk leveles ladáját kivánván a Nes Tanács ki hozatni ă Segestjéből, ă ládáknak csak ă heljek találtatott [Ne; JHb VIII. C. Bethlen Miklós lev.]. *1771:* Tudgye, Láttae ... hogy Tűz mián ... Leveles Ládája ... a Házban ott éget volna ? [A.csernáton Hsz; HSzjP vk]. *1820:* Nékem tudnom kellene kik jártak a Leveles Ládába a' Báro halála után tőlt héten [Aranyosrákos TA; JHb 48 Bárditz Mozes (31) ns vall.]. *1832:* A' leveles ládába találláyátok ezen levelet is ... mellyet adott ... Báthori Gábor Fejedelem Bartok Gergelynek, mellyben az ö Személlyét 's maradékát meg nemesitti [Szentbenedek AF; DobLev. V/1186 Bartók Ádám végr.]. — L. még TML V, 353; WIN I, 641.

Szk: *iratos ~. 1669:* Ezen boltb(an) ... vagjon egi iratos zöld leveles lada [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a] ✱ *vasas ~. 1736:* Egy két felé nyilo Vasas Leveles Láda [Kv; RLt Somai Sándor és Sára oszt. lev.].

2. levéltartó láda; cutie de scrisori; Briefkiste/lade. *1628:* Az kwlseő tár hazban ... Egy Leueles lada. Leuelekkel cziak nem teli [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44]. *1726:* Az fellyeb el mult magyar revolutioban vitette volt el Leveles Vagj Kalamaris Ladankot ... Böer Gabor Uram eö kegyelme [M.bükkös AF; TGsz]. *1733:* miota azon leveles ládák az én kezem alat voltak ... a Cancellarius Ur Correspondentiajt belé tettem [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.].

levelesládácska kis levelesláda; cutie de scrisori; Briefladchen/kistchen. *1688:* Leveles Lada ... Regi leveles kis Lada ... Leveles Ladacska [Beszt.; Ks S. Misc. 27]. *1750:* egj leveles ládácskát vesztet volna el valaki [Pókafva AF; Told. 3a]. *1805:* kezünk alá vévén azon Leveles Ládácskát, mellyet ... Báro Jo'sika János Ur Nehai b. e. Edes Attyának Meltoságos L. Báro Jósika Antal Urnak ... Atyafiségosonn által adott volt Néhai L. Báronissa Bálintith 'Susánna Kis Aszszony [Mv; LLt Regestr.].

Szk: *rezes ~. 1782:* egy kis rezes Leveles Sima fábol valo Ládátska [Mv; NkF].

leveles-szín lombos ágakkal fedett szín; şopron acoperit cu crengi frunzoase; mit belaubten Zweigen bedeckter Schuppen. *1648:* Az curia kapuja eleött vagyon egy leveles szen alatta egy fenyeö deszka, czöveken allo padszek [Porumbák F; UF I, 879]. *1793:* Sz: Csehbe pedig az Vásári alkalmatossággal három Hordo Bort tettem vala ki ... mindenüvé jo Leveles szineket csináltattunk és kupaját 20 pénzen árultattuk [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

levelestár irattár; arhivă; Archiv. *1793:* azon eredeti quiétantia, midön a Leveles Tár számárais le irattatott volna, az Urnak meg tartás, és ä kivántatható törtenetben maga Legitimatioja vegett ezennel viszá adatik [Torda; DobLev. IV/714]. *1805/1825:* Nemes Torda Várossanak Leveles Tárjából Tordán 9ik febri 1825 [Torda; TLt Közig. ir. 252]. *1823:* Nemes Közép Szolnok Vármegye Leveles Tárából az Insurrectionalis Biztosság Munkájából ki irta és ki adta Zilahon ... Werötzi Sándor Archivar(ius) és H Notar(ius) [Zilah; Végr.]. *1830:* Az edgyik exemplár tetessék bé a Leveles Tárba; a más pedig ... küldettessék által Ersébet várossa Tanácsának [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 1749]. *1831:* Hogy ezenn Régestrum ... Tar Aron Urnak kérésere a Nemes Aranyas széki Árvai Szék Leveles Tárábol ... az ottan pro Archivo deponaltatott eredeti Regestrumbol ... íratott légyen ki tulajdan nevem alá írásával és szokott petsetem rea nyomásával igaz Hütem szerint bizonyitom Bágyonban [Bágyon TA; Borb. II].

levelestár-ház irattár-épület; arhivă; Archiv. *1807:* Nemes F. Fejér Vármegye Leveles Tár Házában le tett F. Gezési Határ osztálj Jegyző Konyve [F.gezés NK; Told. 30].

leveles-táska levélhordó/tartó táska; geantă în care se poartă scrisorile; Tasche zum Tragen/Aufheben von Briefen. *XVII. sz. eleje:* Eggi leveles taska leuellel rakűa [Kp III. 37 Ismeretlen személytől „Memoriale azokról mellyeket Szasz Medgiesre attam"]. *1657:* Igen sordidus ember is vala[a]. Többi közt egykorban császár hívatván piacon tanáltatott, ott egy kappant vévén tötte az szokása szerént magánál hordozott leveles táskában; bémenvén császárhoz és leveleket akarván az táskából kivenni, az kappan is kiugrott ... Egyébkor is az leveles táskában darab sajtok, hagymák, zsemlye, néhányszor szalonnadarab is egyiránt volt közösleg [KemÖn. 116. — [a]Ferenczfi Lőrinc kancelláriai titkár]. *1697:* Egj vaszon zacskob(an) holmi levelek, edgj szkofiummal varrott leveles táskával edgjütt [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 8]. *1710 k.:* Kolosvári Dávid ... a leveles táskáját az ő[a], akkor polgármester házában felejtvén ... abban talált holmi ... szerelemleveleket [BÖn. 947. — [a]Szász János].

levelez 1. (szőlőt) felesleges levelétől, hajtásától ritkit; a rări frunzele (viţei de vie); (Rebestock) von den überflüssigen Blättern/Sprossen lichten. *1599:* Vettenek 300 teolgy karot fl. 1 d 50. hogy a zeolcohoz ki vittěk fizetek d 18 ... 21 Die Juny voltanak leűelezny harmon tezen d 24 [Kv; Szám. 8/XVI. 44–7]. *1689/1782:* ezen Szőlőt ... Galambfalvi Uram kapáltatá meg, 's most is még ő kgylme levelezi [Szentgerice MT; CsS]. *1774:* 'a Tegnapi Napon az Uraság Véczkei szőllőiben leveleztünk 'a többi Jobbágyokkal [Vécke U; LLt Vall. 154]. *1787:* a kiket[a] elő vehetek, azokkal a szöllöt kezdettűk levelezni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — [a]A jb-ok közül]. *1792:* az Aszony azt parantsolta minekűnk, hogy mennyünk el onnan az más szöllöben levelezni [Szentbenedek AF; DobLev. IV/692. 4a Székely Antal (52) jud. cur. vall.].

2. levelet hajt; a înfrunzi, a da frunze; Blätter treiben/ansetzen. *1710 k.:* az érzékenység nélkül való, de másképpen néminemüképpen élő fákban, plántákban is látjuk, mihelyt meghal, megszárad: sem levelezik, sem viragzik, gyümölcsözik [BÖn. 433]. *XVIII. sz. m. f.:* A' Szöllökis minden felé jól teleltek, még Martius fogyta felé kezdettek levelezni; Czelnán 's a' környékb(en) most egy Máriásni Nagyságu a' Szöllök levele [Nsz; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez].

3. levelet vált; a coresponda; Brief wechseln. *1823–1830:* A költségről való specificatióm is megvolt, de annyiban hagytam, hogy vele többet ne levelezzek, csakugyan azután is ... egy s más dolgaikban commissiókat küldöztek hozzám, melyről való leveleket most enyésztettem el [FogE 116].

levelezés 1. (szőlő)levél/hajtás ritkítás; rărirea frunzelor (viţei de vie); Lichten der Rebenblätter/sprosse. *1572 k.:* El megi(en) tala(m) mi(n)d ez niaro(n) szem Jw megh K: Az leuelesszeszre, keueresztre, homlitaszra Iszmet pensz kel [Dés; BesztLt 3721 Lóri(n)cz deak Chyakor Isztuanhoz]. *1590:* Az Zelore uálo keolchegh Keouetkezik ... Leuelezes. Elseo leueleszeset az Zeöleönek leuelezte megh 134 fizettem nekiek fl. 10 d. 72 [Kv; Szám. 4/XIX. 11]. *1595:* Az hasongarthy zeoleoheohoz vettem 200 karot f — d 64 ... Leűeleszesre ment 4 napzam tezen f — d 32 [Kv; i.h. 6/XIII. 13]. *1600:* Levelezis. 31 May Attam het lewelezeonek d. 56 [Kv; i.h. 9/XII. 82 Igyartó Simon isp. m. kezével]. *1737:* az Szőlő levelezesit Isten kegjelmeből ma vegeztettem el [Noszoly SzD; ApLt 4 Hatházi Kristóf Apor Péternéhez]. *1792:* Azon szőlőt ... én és több emberei az Urnak leveleztűk ki ... ezen Levelezés után ... Bardocz Adám Ur ... kiis daraszoltatta harmadszor azon szőlőt [Szentbenedek AF; DobLev. IV/692. 4b]. *1809:* Hátra vagyon még a Szőlőnek a Canicula el telése után István Király nap tájékán a Lágy szemre valo Kapállás és ha nagyon buján nött volna fája 's el borzosodott volna ujabban valo Levelezése 's Csonkulása is [Szság; Ks].

2. ~ *kor* levelezés idején; la rărirea frunzelor; während des Lichtens der Rebenblätter. *1640:* Egyebet nem lattam hozza, aztalos Mihaljnehoz hanem az szeöleönkben jot vala miuelni, tavali levelezeskor s azt lattam hogy Cziszar Danit az keöpeöniegh ala vonta vala s ot ekeczelt vele [Mv; MvLt 291. 246a].

levelezetlen (a szőlő) a felesleges levelektől/hajtásoktól ritkitatlan; cu frunzele nerărite; nicht gelichtet von den überflüssigen (Reben) blättern/sprossen. *1652:* Vagyon egy darab szeöleösis ... mely(ne)k egy darabja Leuelezetlen, az also fele epp, de az felső fele puztas [Visa K; GyU 136]. *1801:* én Tántsra[a] még érkezvén majd meg halék Csudámb(an) hogy a szőllő Levelezetlen, az Törökbuza kapálatlan [Fűzsuk K; SLt Margitai János P. Horváth Ferenchez. — [a]K].

levelező 1. *mn* szőlőlevél ritkító; care răreşte frunzele viţei de vie; Rebenblätter lichtend. *1792:* Bardocz Lajos Vram engemet ... el vitt az emlitett Pők hegjbeli szöllőbe oly parantsolattal, hogjha ă Dobolyi Jósef úr levelező dolgosait ott kapjuk kötözzűk meg, de senkit sem találtunk ottan [Szentbenedek AF; DobLev. IV/692 Vályaszesán Kosztandi (30) zs vall.].

II. *fn* **1.** szőlőlevél ritkító munkás; muncitorul care răreşte frunzele viţei de vie; Rebenblätter lichtender Arbeiter. *1587:* Az Zeolónak megh Leüeleszése. 13 die Juny voltanak lewelezeok 59 fizettem 1 p(ro) 8 d. Tezen f. 4 d. 72 [Kv; Szám 3/XXVI. 21 Suweges Gergely isp. m. kezével]. *1598:* 25 May 8 homlitom wolt ... d 96 Eodem die 9 leüelézém wolt ... d 72 4 Juny 8 kétézém wolt fizettem ... d 32 [Kv; i.h. 8/III. 26–28]. *1599:* 14. Die May voltanak 14 lewelezek tezen fl. 1 d 16 [Kv; i.h. 8/XVI. 44–7]. *1600:* 31 May Attam hét lewelezeonek d 56 [Kv; i.h. 9/XII. 82 Ígyártó Simon isp. m. kezével]. *1683:* A szőlő ... hajtok(na)k es Levelezők(ne)k per djem az allyosanak d. 9.9 az Javanak pedigh d. 10 10 [Dés; Jk]. *1774:* A' Szölö kötöknek 1 1/2 véka. Az Kapásoknak 1 véka A' Levelezőknek 1 1/2 véka [Berz. 17a. LXXIII/42].

2. vkivel levelezésben álló személy; persoană care întreţine/este în corespondenţă cu cineva; mit jm im Briefwechsel stehende Person. *1798:* meg hagytam minden tudos levelezőimnek, hogy küldjék tudositásaikat tsak Göttingába [MNy XLVI, 154 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

3. hírlapi tudósító; corespondent; Zeitungskorrespondent. *1880:* Édes Ödön! Kérlek, irj nekem vagy egy olyan tisztességes emberről, kit Enyedről levelezőnek lehetne felkérni a Kelet mellé [PLev. 81–2 Petelei István Jakab Ödönhöz].

leveleztet szőlőlevelet/hajtást ritkittat; a pune pe cineva să rărească frunzele viţei de vie; Rebenblätter/sprösse lichten lassen. *1771:* l(ste)nnek hálá a szőllő is meg eddig Szépen meg maradott ... leveleztetem ez után [Esztény SzD; Told. 5a]. *1792:* azon Szöllőt Bardocz Ádám Úr leveleztette, és daraszoltatta is ki harmadszor [Szentbenedek AF; DobLev. IV/692 Füleki János (50) zs vall.] | a' mely napon Dobolyi Jósef Vr és az Aszony magok dolgossaival leveleztettenek, és akkor Ur dolgában kaszálni voltam [uo.; i.h.].

leveleztetés szőlőlevél/hajtás ritkittatás; rărirea frunzelor viţei de vie; Lichtung von Rebenblättern/Sprossen. *1752:* Mostan Ugaroltatason, Kaszáltatason, Gyüjtetesen, Szöllők leveleztetésén, Török Buzák kapáltatásán szorgalmatoskodom [Mocs K; Ks 83 Martinus Tihanyi lev.].

levélfordítás ? missilis más nyelvre való átültetése; traducerea unei scrisori; Übersetzung von Briefen in eine andere Sprache. *1657:* engemet borral megterhelének, alámenvén is nem lehete tágulásom az idegen emberek miatt az levélfordításban, kit emliték, hogy az fejedelemtől hoztak vala ... Éjszaka is az emlitett levél fordításában fáradozám [KemÖn. 208].

levélforma levélalak; formă de scrisoare; Briefform. *1802:* Levél formában öszve fogva veres Spanyos viaszu két petséttel le petsételve ... fel nyitotta Ajtai Joseff mp Ns Kolos Vármegye VNotáriussa [K; JHb LXVII/4. 22].

levélhordó 1. levélvivő; persoană care duce scrisoarea/corespondenţa cuiva la destinaţie; Briefträger. *1678:* Levél hordójoknak, egyebeknek való kölcségemet bizony meg nem tudom irni [TML VIII, 204 Teleki Mihály Absolon Dánielhez].

2. levélkézbesítő, postás; factor poştal, poştaş; Briefträger. *1879:* Végezni akartam ezt a mocskos levelet, mely rávall arra, hogy ... egy láda tetején iratott ... mikor tegnap délben a levélhordó hozta a te utolsó leveledet [PLev. 54 Petelei István Jakab Ödönhöz].

levélhordozás levélvivés; ducerea scrisorilor; Briefbeförderung. *1664:* az rettenetes levélhordozást soha, igazsággal irom Kegyelmednek, nem tudom, mint győzhetjük el, mert az szabadosok is megkevesedének [TML III, 101 Katona Mihály Teleki Mihályhoz]. *1747:* kalauzolást, Levél hordozást, Strásállást maga lovával valo forspontozást, Andras Kováts ne praestalya [Torda; TJkT III. 150].

levélhordozó 1. levélvivő; persoană care duce scrisoarea/corespondenţa cuiva la destinaţie; Brief(e) befördernde Person. *1677:* Nagy eórómem folyiamodott uala ... a' mi üdo(n) hallottam Nagy Szombatbul Nitrara jeóuő leuel hordozotól, hogy Balint Janos Ura(m) ... Nagy Szómbatba(n) erkezek [CsÁLt F. 27. I/38 Georgiffy Mihalj nyitrai pléb. haza Csíksztgyörgyre].

2. levélkézbesítő, postás; factor poştal, poştaş; Postbote, Briefträger. *1823–1830:* Ezen koporsóban tanáltak egy ilyen magas tetejű kalapot ... melyet egy Futo Józsi nevü levélhordozónak adtak, és az viselte el [FogE 65].

levélhozó 1. *mn* levélvivő; care duce scrisoarea/corespondenţa cuiva la destinaţie; Brief(e) befördernd. *1780:* kötettem egj levelhozo Deaknak —48 [Torockó; TLev. 5/3].

II. *fn* levélvivő személy; persoană care duce scrisoarea/corespondenţa cuiva la destinaţie; Briefe befördernde Person. *1665:* Az Kegyelmed levélhozója sem merte behozni a levelet, hanem Ottományból küldte be paraszt embertül, noha bizony mi is vigyázattal vagyunk [TML III, 381–2 Boldai Márton Teleki Mihályhoz].

levéli a Levél hn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Levél; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Levél. **Hn.** *XVIII. sz. v.:* A Levéli ut mellet (sz). a Levéli völgyben (k) [Nagyerese MT; EHA].

levélírás 1. okirat kiállítás; emiterea/eliberarea unui act; Urkundenausstellung | missilis-írás; scrierea unei scrisori; Briefschreiben. *1552:* Hogh ez leuel irast el nem viggeztw^{c}k volna, iuue hozzank Dacho Pall ... ezt mongya, hogh az Tatar had hatra kw^{c}lttw^{c}zw^{c}th volna [Torda; LevT I, 95 Bank Pal, Peter porkolab, Chakor Ferench Batori Andras erdélyi vajdához]. *1586:* Sithwey Mathias, Illiw Janos, es Ilona az felesege valliak ... Igyarto Georgy kere hogy ... Kerdezneok megh ha az

lewel Iras Vrbegeorne Akarattiabol volnaye vagy Beregzazy vagy feleseghe Akaratiabol [Kv; TJk IV/1. 595]. *1620:* A mufti ezeket így beszélé ... valaki formálta ezt az levelet közületek, de nem jól cselekedte, énnékem ez nem tętszik, ebben a levélírásban részes soha nem leszek [BTN[2] 403]. *1635:* ha pedigh valamy error es defectus az leuel irasba leòt volna azt mind velek egywt czenaltak es annak Correctioiahoz kez eò Naga [Szászrégen; VLt 17/9603].

2. misszilis-írás; scrierea unei scrisori; Briefschreiben. *1657:* Mondd meg Sztepán uramnak, hogy ő kegyelme azt fogadta volt, hogy ő kegyelme énnekem el nem felejti az levél írást; bár meg teljesítené ő kegyelme az igíretit [TML I, 49 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1699:* mind az Postának sietése miat mind egj kedves Professor Baráttyának nálla léte az levél irastol el rekesztette [TL. Fagarassy Sámuel gr. Teleki Pálhoz]. *1736:* Az levélírásban is semmi ceremoniát nem tartottanak, mint most, mert ha alábbvaló embernek is egész árkosra nem írsz aztis cópertában nem csinálod, vagy spanyolviaszszal nem pecsételsz, megharagusznak érte [MetTr 360]. *1833:* Enis Ádám ős Apánknak azon rést orájába származott számos Lajhárjai közzűl vagyok a' kik a' Level-írást restellik [Mv; Lok. Koronka László lev.].

levéliratás 1. oklevél kiállíttatás; emiterea unui act (la dispoziția cuiva); Urkundenausstellung (auf js Veranlassung). *1662:* Veres Peterne Aszoniom, igen tön tudomant, hogy hireuel sem uolt az leuel iratas, nemis ad semit tőrueny nelkül [Polyán Hsz; BálLt 1].

2. misszilis-íratás; scrierea unei scrisori (la porunca cuiva); Briefschreiben (auf js Veranlassung). *1662:* Lippánál lött harc után fejedelem levéliratása s arra a fővezér választétele, mellyben megíratnak a fejedelem ellen porta haragjának okai [SKr 423. — [a]Tartalomjelző fejezetcímből]. *1776:* erről gondolom, hogy B. Henter unszolta volna ezen Levél íratásra ă Kis Aszszony ö Ngat. Egyéb okat pedig a' Levélbe nem tettünk ... (: mivel kis Czedula vala :) hanem hogy nagyob hajlandósága volna B. Henterhez ă többinél [Kóród KK; GyL. G. Vizi (30) rk kántor vall.].

levéliró misszilis leírója; autorul scrisorii; Abschreiber des Briefes. *1671:* Az levéliró[a] ajánlja Kegyelmednek köteles szolgálatját [TML V, 364 Naláczi István Teleki Mihályhoz. — [a]A levél a Székely László kezeírása, Naláczi csak aláírta].

levélírogatás missilis-írogatás; scriere de scrisori; wiederholtes Briefschreiben. *1671:* Azomban Kökönyösdi és Tyukodi János az vármegyén egymással rútul bántak, egymás szemére árultatást hánytak s levél írogatást [TML V, 492 Gyulaffy László Teleki Mihályhoz Husztról].

levélkapu rácsos deszkakapu; poartă de scînduri; Lattentor. *1666:* Kútszegben is vagyon ... egy csűrös kert ... Az kert közepin egy öreg csűr ... ezen is level-kapu, kis ajto mellette, deszkábul csinált [Gyalu K; ETF 108. 18]. *1718:* Nyilik ezen csűres kertből az majorházra egy kis fasarkokon forgó levél kapu mellette lévő vas sarkokon pántokon forgó ajtajával együtt [Hosszúaszó KK; i.h. 10]. *1740:* Ez közelebb megírt, egy széltiben lévő három akolnak külön-külön tőkés vagy sorompós, faragott tölgyfa deszkából való de megbomladozott és avult levélkapui vannak [Gyalu K; i.h. 12]. *1742:* a bétevő kapuja levélkapú [Bh; Told. 10]. *1751:* semmi bezárható levél kapuk nem valának[a] [Algyógy H; Szentk. II. — [a]A kúria előtt]. *1798:* Az Uttzara ki járó Kapuja ezen Fundusnak tsak most ... uagyon fell tsinálva, arra ujj létzes egy részre nyiló Levél kapu lévén applicálva [Vályebrád H; Ks 96. IX. 27].

levélkapucska kis levélkapu; portiță de scînduri; Lattentörchen. *1730:* E mellett[a] az Csűrkertbe benyilo ujj kis level kapucska mely jár cserefa sarkokon, ennek talaltatnak ket kis csere tamaszai ... az istalo feloll talaltatik egj kinyilo Level kapucskaja [Szemerja Hsz; HSzjP. — [a]A kút mellett].

levélke kis levél alakú hajdísz; podoabă pentru păr în formă de frunzuliță; kleiner blattförmiger Haarschmuck. *1758:* Drótra hajba tsinált győngyös levélkék, egyikben egyikben 27 győny (így!) [Nsz; TSb 21].

levélküldés misszilis-küldés; trimitere de scrisori; Briefsendung. *1662:* Az levél küldésben ilyen rendet kell tartani ... az leveleket Medgyes felé viszik és ott vagy Ördög István, vagy Berzeczi István leszen ... az levelek annak kezéhez megyen, te neked ő kezekben kell adnod; én is arra dirigálom a fejedelem leveleivel együtt [TML II, 226 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1678:* bizony csak az levélküldésre is pedig egynehány száz forintom elment [TML VIII, 263 ua. Rhédei Ferenchez]. *1816:* ha Kedves Sogor Urnak különös alkalmatossága a' Level küldésre nem lenne, tehát a' nékünk küldendő Levelét méltoztassék tsak az Hidasnak által adatni ... általak meg fogom kapni [Kv; DobLev. IV/1000].

levélküldő misszilis-küldő; persoană care trimite scrisori; Briefe sendende/schickende Person. *1710 k.:* Mivel a kurucok ekkor kegyetlen halálok nemével, nyárssal, mivel ölték a levélvivőket és küldőket, azért ettől a deáktól sem mertek levelet küldeni [BÖn. 969].

levél-magyarázás ? okirat-értelmezés; interpretarea documentelor; Erklärung/Interpretation von Urkunden. *1573:* Mykor Jmmar az lewel Magyarazasson Nem Alkhattnanak Mellyk Lewelett Magyaraznak Monda Almady Andras, az eo deyakyanak olwasd eztt, feyerwary Ambrws aztt Monda way had olwassak Ezt ... es hogy megy Akad wala az Magyarazassan Monda Jsmétt Almady Andras deyakyanak olwasd eztt ne faraggyon Nywgodgyek megy Rayta [RLt 0. 5].

levél-márk levélbélyeg; timbru poștal; Briefmarke. *1853:* Levél márk 10 Darab 1 Tallér [KCsl 3].

levél-mutató I. *mn* levelet átadó/vivő; care aduce scrisoarea; Briefe übergebend/tragend. *1587:* bocsátottuk ezt ez levél mutató fő emberinket Ureka kulcsárt, Mirche vajdané emberével Ivan logofethez [Veress,Doc. III. 96 Petru Vodă Schiopul Báthory Zsigmonhoz Iașiból].

II. *fn* oltalomlevelet felmutató személy; persoană care prezintă un salveconduct; Schutzbrief aufweisende

Person. *1552:* En gerendy pet(er) vallom ez lewele(m)nek zeriben hogy ez lewel mwtatok zaz Istwan az ew tarsaywal egyetembe Jamborwl zolgaltak It Dewan kyket Bwlczwwal boczattam el Azert zenky ne bancza [Déva; BesztLt 16].

levélolvasás okirat áttanulmányozás; studierea unui document; Studium der Urkunde. *1625:* mondanak az Musnaiak, hogi bar el keolteozzwnk mi Musnabol ha az leszen az hatar ... Petki Janos eszeben viuen az dolgot, ugi hagia el az leuel oluasast [Agyagfva U; UszT 155a].

levélposta misszilis-kézbesítés; predare de scrisori; Briefübergabe. *1785:* Level Postara — 8 [WLt Cserei Heléna jk 11a].

levélszaggatás oklevél-tépés/megsemmisítés; ruperea documentelor; Urkundenzerreißung/vernichtung. *1570:* Gërgh Thakacz estwan zolgaya hyty zerent vallya hogi eo semmy lewel zagattas (!) Nem hallot Thakacz gergthwl. Katthlin vgian Thakacz gërgh zolgaloya. Azt vallya hogy halotta Thakacz gërghtwl azt Montha volna hogy egy lewelet zagattot ely de Nem uolt Semmy rayta Jrwa [Kv; TJk III/2. 99a]. *1573:* Varga Lazlo Azt vallia hallotta az Tanach haznal hogy valamy lewelet Emlegetnek volt Pitter Bemyk es Cristianus deh eo Nem hallot semy lewel zagatast Bemyktwl [Kv; TJk III/3. 108].

levélszál ? lapköteg; foaie; ein Stoß/Pack Blatt. *1636:* kegyes éneklö, erröl akarlak meg inteni, hogy az levél szálaknak számláltatások az Psalmusokon meg szakadt [ÖGrAj 1a].

levélszín lombos ágakkal fedett ideiglenes favázas szín; şopron acoperit cu crengi frunzoase; mit belaubten Zweigen bedeckter provisorischer Schuppen. *1575:* Az hazak eleot valo lewel zinekre hogy ely tyzticak ... eo K. biro vra(m) visellen gondot [Kv; TanJk V/3. 122b]. *1591:* Hidkapuban leűel zinnek valo fatth es Agatt weottem az drabantok(na)k f — d 12 [Kv; Szám. 5/X. 20]. *1597:* Az Monostor kapú Eleot valo Lúel (!) zin ala attam hol a' Legeniek wlnek padoknak 3 Dezkat Tamaznakis [Kv; i.h. 7/XII. 156 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1618:* Egy nap az vajda igen megvendégle egy igen szép kertben egy tavaszi levélszín alatt [BTN 82]. *1621:* Aczi Jstuant kuldi B Vram Zamosfaluara hogy Gub. V. eo Naganak leuel zint Czinallion [Kv; Szám. 15b/IX. 238]. *1629:* Az varkapu előtt az hid végénél vagyon egy kis levélszín, földbe vert lábakon álló deszka székek alatta környül [Szu; SzO VI, 90 Székelytámadt vár lelt.]. *1783:* az kortsoma ház előtt levő levél szín alá be jöttek ... a Fogados ... az én szómra vive egy fél kupa bort, a Level szín alá a Katonának [Agárd MT; Told. 10].

Hn. *1700:* a Level szinben (szö) [Ne; EHA]. *1744:* Levél szinben (szö) [Ne; EHA]. *1830:* felsö fordulon az ... Levél szín (szö) [Ne; EHA].

levéltakaró-bőr irat/levélvivő bőrdarab; huşă de piele pentru documente; Lederstück/hülle zum Brieftragen. *1817:* Egy darab Level takaro bör [Mv; DLev. 3. XXVIIIA].

levéltár arhivă; Archiv. *1830:* (A) Lutzai Elek defectussával Szállot M. és Ola Dellőn fekvő Jok(na)k ... Conscriptioját 's az ebben végb(en) vitt Osztalyrol Szollo Levelet két exemplárokb(an) Arva Székűnkre bé adja, az egyik párnak ... Árvai Székűnk Levél Tárjáb(an) léendő bé tétele vegett [Ne; DobLev. V/1156].

Szk: *püspöki ~. 1833:* a' Matrikuláknak másolattyai ... a' Püspöki Levél Tárba bé küldettessenek [Vaja MT; HbEk].

levéltárca portofel, portvizit; Brieftasche. *1846:* Egy levél tártza [Dés; Berz. 20].

levéltárigazgató director de arhivă; Archivdirektor. *1856:* H. szent Mártoni Birró (!) Pál mp k. kormányi Levéltár Igazgató [Kv; Végr.].

levéltárnok levéltáros; arhivist; Archivar. *1845:* Kováts Moses volt Level Tárnok kéri: hogy ... az 1836-ban meg állítot fizetés részire ki adattatni rendeltessék [UszLt XI. 85/6. 52]. *1856:* halt meg Moldovai Fakna Ferencz Ur, volt varosi levéltárnok, tüdő vészben 56 éves korában [Dés; RHAk 78].

levéltartás okiratőrzés; păstrarea documentelor; Aufbewahrung von Urkunden. *1671:* Végeztük azért ..., hogy meg-halván az Nemes ember, azon Vármegyéknek, vagy székeknek Tisztei pecsétellyék-el az leveleket mindgyárt, és el-temetvén a' Nemes embert, annak adgyák kezében, a' kit de jure Regni illet a' levél tartás [CC 68].

levéltartó I. *nm* iratok, levelek tárolására szolgáló; unde se păstrează documentele; zur Aufbewahrung von Akten/Briefen dienend. **Szk:** *~ almárium. 1789:* Egy Zöld festékes vas Sarkos fenyö Deszkábol keszült Levél tarto Fiokos Almarium Rf 2 [Mv; ConscrAp. 16]. *1821:* A Levéltartó házban ... vagyon egy 32 cistáju rósaszinre festett level tarto almárium kis boritott zárokkal, kultsokkal [Koronka MT; Told.] ✱ *~ almáriumocska. 1825:* ezen Asztalon lévö fijokok tetejére tsináltatott ... egy két felé nyilo levél tarto belöl apro rekeszü, gyöngy szinre festett Almariumotskát [Dés; DLt 595] ✱ *~ láda. 1681:* Hintoban valo, Levéltartó, Lapos kis Lada, mindenik pléhes kolcsos (: most levelek vannak benne :) [Vh; VhU 554] ✱ *~ ládácska. 1802:* Egy kék festékes Levél tarto Ládátska [Türe K; MkG] ✱ *~ téka. 1852:* Egy level tarto Téka [Dés; DLt 923].

II. *fn* okiratot magánál tartó személy; persoană care posedă acte/documente; Besitzer von Urkunden/Akten. *1677:* ha a' törvenytöl rendeltetet illendö idöre az leveleket meg nem adná ... nem csak Evictornak, hanem egyszer s' mind debitornak-is itiltessék, és vagy azt a joszágot meg-keresni és meg-hozni tartozzék, mellyet azockal a leveleckel kellene az Actornak meg-keresni; vagy ha nem jószág keresésére, hanem oltalmazására nézendök volnának a' levelek, evincalni tartozzék; mellyeknek akarmellyikét-is posthabealván, maga javaibol a' levél tartonak, vigore ejusdem Sententia, az Executorok tegyenek plenaria satisfactiot [AC 199].

levéltartó-ház levéltárul szolgáló ház/szoba; casă/cameră unde se păstrează acte/documente; Haus/Zimmer bestimmt für Archiv. *1662:* hat esztendeig valo regnálása, uralkodása alatt amennyi donátiót költenek ki,

megmutatják csak az országbeli káptalanokra igazgatott iktató és a meglett iktatasokról való relatóriák, avagy vissza választ vevő levelek, minémű csak a váradi káptalan levéltartó házban néhány csomókkal magam kezem alatt is állottak | Az kapu bástyái oldalában egy szép tornyot ... építtetett vala[b] ... az alatt levő erős bolt pedig és az előtt más egy bolt is rakattatván, hogy az káptalansághoz való levelek ahol régenten szoktak vala tartani, azoknak az új építések miatt el kellett volna bontaniok, ezek azok helyébe conservatóriumul, levéltartó házul forditattak vala [SKr 92, 297–8. — [a]Báthori Gábornak. [b]A váradi várban I. Rákóczi György]. *1821:* A Levéltarto hazban ... vagyon egy ... levél tarto almárium [Koronka MT; Told.].

levéltisztítás szőlőlevél ritkítás; rărirea frunzelor viţei de vie; Lichtung von Rebenblättern. *1809:* A Szőlőnek nevezetes munkája a bé vagyás vagy is a második kapállás és kötözése a Csonkázással a Kapots Levél honyaj tisztittással együtt, mely ha illendö modon nem fojtatatik árt a Szőlő Termésének [Ks szilágysági, girókuti és kövesdi tisztek instr.].

levelű 1. levélmintával díszített; cu acantă; mit Blattmustern verziert. *1637/1639:* egy Csyer leuelü kalan, egj Ezüst villa, egy Ezüst Nyel tiztito [Kv; RDL I. 111]. *1836:* a ket bövség szarva és a' békeritett három rosa levelü két abrosz ... fog leverödni Suster fonalal [IB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.]. — Vö. a *cserlevelű* és *rózsalevelű* címszóval.

2. (ajtó) szárnyú; cu canat; mit (Tür) Flügeln. *1785:* A Csür fenyő boronából épült ... igen jo sub fedellel fedelezett, kettős Levelü Sorkokon forgo kapui mind két felöl [Miklósfva U; Ks 73/55].

levélváltság okirat-kiváltás; scoaterea unui act; Urkundenauslösung. *1585:* Lukaczhy deak ala attunk Egy kuczhyt 3 louat hogy az törwenyre mene feyer uarra attam az kort Lukaczhy vramnak kölchön f 2 ... egy lewelet valtottak az Jtelö mestertöl fyzettek tölle f. 3 ... az ky penzt meg hoztak az (!) az adot penzböl ky wewe(n) teze(n) az my az Termynusso(n) kolt az lewel valczhyaggal Egyetembe f. 27 [Kv; Szám. 3/XXII. 83].

levélvétel ? elismervény-kérés; solicitarea unei adeverinţe; Bitte um Bestätigung. *1592:* Zabo Miklos vallia ... Ammi nezi az leuel vetelt, en vgi veottem vala leuelet Keormondi Ianostol, mierthogi feierwari josa fel ne(m) jeoue, az leuelbeol akartam hogi megh erthesse feierwari Josa hul legien az barom arra: de ezt en magamtol azert chelekettem, hogi feledekensegbe ne legien az dologh [Kv; TJk V/1. 223].

levélvivő I. *mn* hivatalos iratot továbbító; care transmite un acht oficial; amtliche Akte weiterleitend | misszilist vivő/kézbesítő; care duce o scrisoare; Brief übermittelnd. *1569:* Em (!) ez leuel uiueo emberinteol (!) ... kmed kezehez kyltem ... hyt leuelet, mely hyt leuelet megh ertwen kerem k. det, k. agion az en emberjmnek eo maghat kezebe mindt az hyt leüellel egietembe [Nagysajó BN; BesztLt 56]. *1570:* Ez lewelwywö Embertol Joban Meg Ertthety: k. mynden dolgat [Nagyfalu BN; BesztLt 66 Apaffy Jstwan Zwch Gaspar beszt-i bíróhoz]. *1662:* a fejedelem ... parancsolta vala, hogy az várbéli kapitányok amelly levélvivő postájokat Tömösvárra még a katonaság tölök való elpártolások elött küldöttek volna, arra olly vigyáztatások lenne, a levelekkel a várba be ne mehetne [SKr 502–3]. *1669:* szoval böveben izentem Ken(e)k ez level Vivö Beresztelki Gondviselomtül [Beresztelke MT; Ks 101]. *1710 k.:* Harmadvagy negyednap csendesedvén a szélvész, mondák az emberek, hogy a Paket-Bot, levélvivő posta ordinaria, elmégyen Calais-re által ... és onnét Párisba szárazon jól mehetek [BÖn. 589].

II. *fn* misszilist továbbító személy; persoană care duce scrisoarea, curier; Brief übermittelnde/weiterleitende Person, Kurier. *1662:* Az kolosvári bírónak írt vala[a], az Istenért is vigyáztatna azokra az váradi levélvivőkre, minekelőtte az török táborra mennének, azzal az ő levelével elöztethetnének meg, mert Váradnak elveszésében járna. Melly levelekkel úgy ment vala embere, Kolosváratt a váradi levélvivőket utolérte vala [SKr 560. — [a]Stépán Ferenc]. *1686/1696:* nem irta(m) Kgld kévánsága szerént nem bizhattam az levélvivőhez [Harasztos TA; JHbK XXXII/30 Felvinczi Zsigmond lev.]. *1864:* a levél vivőt fel huszassal fizesse ki [Kőrispatak U; Pf Szász Sándor lev.]. — L. még BÖn. 969.

levendula 1. levănţică; Lavendel. *1817:* a Kertész ... a mely Levendulák az öszel mettzetlen marattak azokotis essös idönek metzegeti [Héderfája KK; IB. Bajomi János tt lev.].

Szk: ~ *vize. 1679:* Levendula I. — vize üveggel nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 47].

2. levendula-vetés; lan/solă cu levănţică; Lavendelsaat. *1692:* Ezen mehek szinnye előtt uagyon ket tabla levendula [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

levendulás szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *párna* levendula levéllel töltött párna; pernă umplută cu frunze de levănţică; Kissen gefüllt mit Lavendelblättern. *1823:* Tafota Levendulás párna egy [LLt Csáky-per 601. L. 1].

levendula-spiritusz levendula-szesz; esenţă de levănţică; Lavendelessenz. *1816:* Egy Üveg Levendula Spiritussal ... Három üveg Virág vizzel [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1817:* Egy üveg Levendula spiritus 3 Rf 2 xr [uo.; i.h.]. *1848:* Fodorminta spiritus négy kupa 4 rft. Levendula spiritus nyolcz kupa 8 rft. Mandula spiritus két kupa 2 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

levendulavíz levendulapárlat; apă de levandă; Lavendelwasser. *1593:* Zolgalatom Vtan, lewendula wjzeth kwltem kdnek [KvLt Diversae 21/53 Forró János Kemény Lászlóhoz Háportonból (AF)]. *1629:* hogy az nyavalia raitam esek esztendeig deorgeolte mindennap melegh ruhawal es levendula vizzel az karomat, napiara erte cot penzt vizettem [Kv; TJk VII/3. 126].

levent kb. harcias, támadó kedvű; bătăios; kämpferisch, offensiv. *1657:* Puchám[a] serény, hirtelen, levent természetű, familiaris, száraz, jó módú legény vala; de

azután, mint hallottam, meghízott volt [KemÖn. 214–5. — [a]Puchheim Johann Christoph gróf, császári altábornagy, az 1644. évi hadjárat egyik vezére].

lever 1. a doborî, a da jos; her/hinunterschlagen. *1625:* hogy az giwmolcziot eretlen koraba(n) le uertek karomra ... gianakodom hogy eö mia eset azis [UszT 64a]. *1747:* Borbucza Kratson ... proponálya hogy ... egy Daraboczka Erdőt ... extirpálván azt ... Szilva fákkal bé ültötte ... ez idén egy kevés Szilvaja termett rajta, mellyre Danilla István Hortakjaival ... rea menuén tizen két Szilua faimról a Szilvát le verték [H; Ks LXII/62]. *1757:* ezen Falubéli Bartsai rész joszág az Uraság parantsolattyából ... Nagy Boldog Aszszony napján fel költetett és azon kertben mindenfele gyümöltsöt le vertek, és el hordottak [F.orbó AF; BK sub nr. 899].

2. (fejszével, kalapáccsal) leüt vmit vhonnan; a da jos (cu toporul, cu ciocanul); (mit Axt, Hammer) etw. her/hinunterschlagen. *1597:* Az Estallorol es az hatulso hazrol az Achyok le vertek az Zindelt [Kv; Szám. 7/V. 9]. *1601:* Szaz Thamasne Cathalin azzony vallya ... az lakatokat le vertek, aztalt ládat fel rontottak [Kv; TJk VI/1. 540]. *1609:* Az kamerakrol Az ohh syndelt le verteök [Kv; Szám. 12b/IV. 115]. *1637:* mi vertűk le a lakatat az kert ajtajarol [Mv; MvLt 291. 120a]. *1656:* tudo(m) ... hogy sem Boer Sigmond Ur(am) sem az eő Kgme czeledy az Lakatot az Uam buzas Kasrol le nem vertek [Szád. Felseö Veniczey[a] Bukur Morary Az Boer Sigmond Vramek Malmaba(n) leueö Molnár (43) jb vall. — [a]F]. *1762:* Czigány Thodor ... a kapun lévő lakatot le veré [Branyicska H; JHb XXXV/51. 11]. *1772:* az edgyik Béresse ... szekeréről a nagy karikákat a kerekekről le verte és el adogatta [Dés; DLt 321. 60b Csizmas Gabor (50) vall.]. *1849:* Lepedáth Nikuláj ... Fia égy ajtorol, le verte az zárt, és sorkokat [Héjasfva NK; CsZ].

3. kiporol/ver; a bate; ausklopfen, abstauben. *1731:* reggel ... tiszticsák, itassák és abrakollják meg az Lovakat ... az tisztitás porát az farokhoz az Lovak(na)k vervén le az vakarobol, hogy meg lássék mellyik Lovász mennyi port vett ki az Lovakbol [JF lovászmesteri ut.].

4. (földbe) bever; a bate (în pămînt); (in die Erde) hineinschlagen. *1587:* veottem hantot karokat ... Az korchioliasnak attam hogi ... az keorwl valo szekeknek karait levertek eö maganak —/20 [Kv; Szám. 3/XXX. 30 Seress István sp kezével]. *1667:* Ez bástya fedele alatt vagyon ... Egy hid czövek le verni valo öregh vas abrancsos plehes berbécs avagy kos [UF II. 336].

5. (szeggel) rögzít, odaszegez; a fixa (cu un cui), a bate în cuie; festnageln. *1676:* (A ház) alol ... deszkaval padimentumozot mellyet lapos fejű szegekkel vertek le [Fog.; UF II. 725]. *1677:* A nyári háznak alsó padlása gyalulatlan, ... oldalai mind gyalult deszkákkal vagynak párkányoson vas szegekkel le verve [Madaras Cs; CsVh 51]. *1840:* a papiros malom ... Ezen zsilipek mellett vagyon a zugo melynek tsatornája feneke fosni fenyö detzkából vagyon a tavaly uj zsilip vas szegekkel le verve [Km; KmULev. papirosmalom lelt.].

6. (földre) leteper; a doborî (la pămînt); niederwerfen, überwältigen. *1597:* ott az en maga(m) eöreksegeme(n) ... az A le vert az feöldre, Az feöldre esesert 24 ghira(n) zollok [UszT 12/40]. *1631:* Latta(m) azt hogj Uarga Mihalt leuerek uala az feöldre s negj kezlab igen masz uala szeginy [Mv; MvLt 290. 245a]. *1680:* Látám aszt hogy mikor az veszekedés vala ... le verek az földre Killjeni Mihalyt [Kilyén Hsz; BLt 3 Török Mihály (46) pp vall.]. *1735:* (Az alperes) engemet minden igaz ok nélkül meg támadott, földre le vert [Torda; TJkT I. 132]. *1764:* Az Inctusok ... Musnai János Tordai Sovágo eő kglmét ... meg tamodván, fejszével s egyeb eszközökkel földre le verni, vérezni, taglalni mérészelték, annyéra, hogy ... kettséges élete [uo.; i.h. V. 221]. *1794:* Prekup Onutz eötetis elé fogta, és a földre le vérvén, öklozte, s pofozta [Letka SzD; TSb 5]. *1843:* égytzer tsak meg ragadja Szabó János Pekárikat, 's a' Földre le veré, 's kezdé s Földön öklelni [Dés; DLt 856. 15].

7. lelök; a împinge jos; her/hinabstoßen. *1599:* Rhadak Andras zolgamra rea tamadot, lovarul le verthe [Dés; Eszt-Mk]. *1765:* minden oknélkül ... az Mester Uram szolgáját meg támották ... a' szekérről vas villával le verték, ugy anyira hogy az Szekér allá esett [Marosbogát TA; Mk V. V/97 Szöllösi Mihály (80) zs vall.].

8. leüt/tagol; a doborî (la pămînt); niederschlagen. *1574:* Martha Hozzw Lwkachne Azt vallia hogi egi Nap estwe az eo Eoche Kiral leorinch ... erészen kezd kerny egi fat teolle hogi eotet vgy wteotte az kosos varga hogi az kezet fely Nem byrya, Aztis Monta am az tarsomat az trombitast leh vertek Mayd meg Eolyk [Kv; TJk III/3. 391]. *1591:* Az Alperes Bibarczfalwj Nagy Men'harth ... ott az zabad orzag vtan le werte vagdalta ... az En Jobbagjomat [UszT]. *1600:* Chyanady Ferencz ... vallja ... az vra hagyasabol futott volt oda ahwn az megh holt legent le vertek [Kv; TJk VI/1. 412]. *1691:* egy Mike Ilona nevü sz(o)lgalocskamat ... le verte, taglotta, rugdosta [Dés; Jk]. *1751:* Vándor Péter kitsin okbol Rempler Andrást ... Falu uttzáján megh támadván le verte le taglotta [Balázstelke KK; IB. Petrus Deák (43) jb vall.]. *1765:* A jure prosequalnom kel az It azért hogy ... Boer Togyert ... meg tamadván, ottan le verte s az verit ki ontotta [Torda; TJkT V. 295]. *1834:* a' Tiszt ... a' feleségit-gyermekeit öszve verte ... a felesegit ... a' kertbe le verte [Bögöz U; IB. Bentzedi Sándor ref. pap vall.].

Szk: *földig ~. 1769:* midön ... mi ökreinket hajtanok, te mind határ Pásztor ha riánk jönél, azonnal tégedet földig le vernénk [Told. 3a].

9. (állatot) letaglóz/üt/vág; a tăia/sacrifica; schlachten. *1571:* az dezmasokis ... a hol kyral diznay voltak, azokat wztek ... a makra, az eo diznaiokot penig corizny kellet hogy erdeyekre ne mennyen, kyk ha Zaladas képpen rea zalaztottakis ereossen erte meg birsagoztak es diznaiokat le vertek [SzO II. 330 a székelység panasza az ogy-hez]. *1589:* Attam a' Mezarosnak hog' az 18 diznot le verte f. 2 d. 12 [Kv; Szám. 4/XI. 45]. *1590:* (A) tavaly dyznokban marat 26. Egyket le werttük Mostis Jelen vagio(n) Annak zalonaya [Kv; i.h. 4/XVII. 14]. *1600:* En semmi marhaiokat el ne(m) hozta(m), hanem az tiukokba kiket le wertek wolt immar es halwa fekuttek kettot weök fel bennek [UszT 15/25]. *1603:* Ezt tudom hogy mikor fel oztogatok az diznokot s, le werek ... az firtos Ilok Eletiben oduaraban oztak fel [i.h. 17/21]. *1647:* Le verni ualo Diszno vagion No. 1 [Megykerék AF; BK 48/16]. *1706:* két kovér disznot le verének [Longodár NK; KvAkKt Mss 261]. *1774:* Némelly Sokadalamban háram marhátis le vertem, mellyek(ne)k husát fontoltam égy égy poltrán [Mocs K; KS Conscr. Veress Mihály (60) vinc. vall.].

10. megtámad; a ataca; angreifen. *1708:* az farkas reájok[a] ütvén ... sokat vert le az farkas ... Elevenységben az enyimben hatot értek farkasmartát, az többit halva, szaggatva [SzZs 508. — [a]A juhokra].

11. ledönt; a culca la pămînt, a doborî; umstürzen. *1675:* Ez buzanak arattatasanak hoszszas ideje, az sok alkalmatlan ideo miatt lött, mivel sok essö volt, es az Tempestais, a' földbe, felette le verte volt a' buzat [Kv; Szám. 35/I. 20]. *1830:* Hoszszuaszon az Ut felöl valo Deszka kertet a szél le verte [Hosszúaszó KK; Born. F. Ia Bod László tt szám.].

12. letör(del); a rupe; umbrechen. *1731:* Balogh Sigmond Gabor es Laszlo Uraimék ide jövén ... mikor az Alakor föt hantt. kardal az alakort mind le vertek [Középfva SzD; SLt 29. Y. 28 Mester Urszuly (70) jb vall.]. *1744:* Az Emberek tsak a' Kenderűnket és babünkat verték le, mely a meg nevezett földbe volt vetve [Szentegyed SzD; WassLt Cath. Jánosi Francisci Eltető conj. (30) ns vall.].

13. lepusztít; a distruge; vernichten. *1677:* Medgyet Kglmes Aszszonyom nem küldhettem, mert aztis le verte az jégh esső [Balázsfva AF; UtI].

14. lesodor; a duce cu sine; wegnehmen/reißen. *1770:* az Adámosi malomnak gáttya meg nyomult, s elis szakadatt volt ... a gáton Le folyo viz a parondat Leverte az Silip árkában [Ádámos KK; JHb LXVII/134]. *1772:* Le vetkeztem ... a' vizben belé mentem ... practice tapasztaltam hogj annak sebessége a' lábamrol majd le vert [Sövényfva KK; JHb LXVII/282]. *1804:* Egy fán volt valami Gyogyi Almá Aztis az Nagy Szélvész le verte [Benedek AF; SLev. E. Ujjvári Imreh tt lev.]. *1851:* a' szél valami fedelet le ver, egy kalangyának vagy asztagnak fedelét, meg bontya ... leg alább réjá fel állani, s rá rázni (így!) [Nagylak AF; DobLev. V/1322 Dobolyi Bálint ut.].

15. fonalat bever, megszö; a utiliza ca fire de bătătură; Faden einschlagen. *1843:* instálam Nagyságát, én az fonalrol egyebet nem irhatak hogy ... hat font kivántatik egy tutzet keszkenyőnek és hat font egy Abraszhoz ... ha Suszter garennel (!) kel leverni akkor ... egy Abraszhaz kivántatik két darab ... az hoszu Matringakbol [IB. Konetzni Ignác takács lev.].

16. elkeseredik/szomorodik; letörik; a fi abătut/deprimat; erbittert sein/werden. *1850:* le vadnak verve az emberek a' bizontalan jövendőért [Kv; Pk 6].

17. lebeszél; desfătui; jn von einer Sache abraten. *1739:* eö Herczegséginek szándéka volt az Volcani Passusban be menni ... de már le vertük az szándékárul [Ks 99 Kornis Antal lev.]. *1776:* Jol tudom, hogy ā Gróffot sokan untattak, sokan kivánták le verni, arrol sok alattombéli szenvedési voltanak Reformatus Attyafiaitol ..., hogy Catholica Feleséget ne végyen, s kivált hogy hallották, hogy ezen M. Kis Aszszonyra tette volna czélját [Kóród KK; GyL. Fredericus Nóvák (21) kamerdiner vall.]. *1789:* ö Nsga ... azt mondotta néki, hogy ő Nsgát a Gyalakuti malom mestere annak meg igazittatásáról le verte, s néki sem commendálya [Désfva KK; GyL Mihaila Morar (45) vall.]. *1806:* hallottaé azt is a Tanu ..., hogy ... Árkosiné nem hogy erösitette volna az Ujj hirt, hanem inkább mást le vert rolla, hogy ne szolja azt [Dés; DLt 250/1808 vk].

18. felülmúlja, túltesz rajta; a întrece/depăşi; überbieten. *1778:* meg mondottam a Lovasoknak hogj én fogadok véllek, a miben akarnak, hogy az ök apro székelly Lovaik által, s által ugorgyák a nagy Szuszék Prussus Lovakat, és le dőjtik, le verik őket [Dédács H; Ks 96 Gyulai Ferenc lev.].

19. kb. lemocskol/szid; a beşteli/huli; beschimpfen, schmähen. *1592:* Zep Miklosne Magdolna azzony ... vallya ... Borgyasne ... e keoweolis egy nehany azzony allatokat le vert és le zidalmazott [Kv; TJk V/1. 271].

leverés 1. (cövek) beverés; batere; Einrammen. *1673:* Csatornás bástja ... Egj öreg vas abrontsos plehes kos, hid czöveknek le verésére valo ~ nro. 1 [Fog.; UF II, 542].

2. leteperés; doborîre (la pămînt); Niederwerfung, Überwältigung. *1667:* Tudom azt hogj az veszekédesnek Kadár Gergely lon az oka mert azt monda Keserü Gergelj uram(na)k vagjon nekém annj bőcsületem hitelem mint ténekéd ... foldre valo le vëres nem valt [Hsz; BLt 7 Uzoni Kuti Peterne (60) vall.].

3. letaglózás/ütés; ucidere; Niederschlag. *1730:* A bestelen királynak 13 ebek le verésére Den. 78 [Kv; Szám. 56/XIX. 20].

4. lebontás; demontare, desfacere; Abreißen. *1662:* az élésházból is, az héjjazatja leverésére nézve, mindenféle gabonának szerén-szerte kellett vala igen nagy munkával költöztetni [SKr 601–2].

5. fonal-beverés, megszövés; ţesut; (Faden)Einschlag. *1836:* küldekis mind a Háramféléből egy egy keszkenőt hogy az Abrasznakis a formáit s bordűrjét épen vgy szője mind ezek vadnak ... Az öt Abrasznak leveresére küldem a 8 nyoltz matring Susterfonalat [IB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.].

leveret 1. a dispune să fie doborît; herunterschlagen lassen. *1595:* 24. Juny ... Kerttemböl az eretlen mezes körttüet le verettem es eretlen ugy hordattam saakokba(n) ... d 16 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 203 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

2. (fejszével, kalapáccsal) leüttet vmit vhonnan; a ordona să fie dat jos ceva de undeva; (mit Axt/Hammer) etw. herunterschlagen lassen. *1570:* Martha Berkenyes esthwannę ... vallya hogy lattha ... mykor Kolb Myklos varas zolgaiwal az Sos Balas hazara Menth Es zekercewel verette leh az Lakatot az aytorol [Kv; TJk III/2. 113]. *1743:* A nagy stukáturázott háznak újolag kel meg vakolva, s simitva lenni ... a hun a szügség hozza, igazitas, és a régi bomlot Czirádákbol ha le veretni kivántatik, azt újólag vakolni, s tisztittatni (így!) [Nsz; Ks 107 Vegyes ir.]. *1766:* Iosika Imreh Uram ... feles számbol állo emberekkel fegyveres kézzel ... Udvarházomra ... réá ment ... leg elsöbben az Udvar kapun lévöl (!) lakatot le verette [H; JHb XXXV/54]. *1812:* a Nagy Aszszony Legényével verette le a Lakatot [Héderfája KK; IB. Takáts Joseff (45) gr. I. Bethlen Sámuel tisztje vall.].

3. (földbe) beveret; a dispune să fie bătut (în pămînt); einrammen lassen. *1590:* Az Malom hyd keozeot ky Czeovekeket Leverettem Alch Lukach harmad magaual volt ot Attam neki d. 50 [Kv; Szám. 4/XIII. 9]. *1662:* (A cövekeket) annyira leveretni igyekeznének, hogy a viz legnagyobb aszályban is annyira le ne apadhatna ... azt tartván benne, ha continue, szüntelenül vizben állhatna,

úgy nem rothadna, sorvadna, hanem ... megkeménykednék [SKr 296].

4. el/megveret; a face să fie bătut; schlagen lassen. *1742:* illyen teremtette ne felesely, és ne ágaskodgyál Uradra mert leveretlek [Méra K; AggmLt C. 12].

5. (állatot) letaglóztat/üttet; a dispune să fie tăiat/sacrificat; schlachten lassen. *1589:* Mykoron Gyulaj Pal. Dyznayat be hajtottúk valla, Koltottúnk az Nemes vrainkra, es Zolga Byrora Kyk elot az Dyznokat ky Attúk es P(ro)testaltúnk, hogy Teobe Reyaya ne hajchya Mert ha teobbe Reya haytya Mind le veretywk [Kv; Szám. 4/XII. 15]. *1658:* Tota Summa perceptionis Porcor(um) ... N. 92 ... Verettem le szalonnanak az Udvarhaz szuksegere N. 5[a] [Borberek AF; WassLt Perc. 41. — [a]Sertést]. *1738:* itten mèg hàrom Sertèss vagyon, asztis Nacságod parancsolatya szerint hetenként le veretyük [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.]. *1755:* A Sertések kőzűl le verettem szalannának valokat nro 12 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII].

6. letöret; a dispune să fie cules; abbrechen lassen. *1737:* Hadnagj atyánkfiának ö kglmének imponáltatik, Csatani István atyánkfiával egjgjütt, hogy a Nms Város Csatánban lévö Majorság Maléját veressék le, mentűl hamarébb [Dés; Jk 517a]. *1813:* az Exps Groffné Dominalis Vajdája ... Kozma Kosztán máléját le verette [F.bereksző Sz; BfR 12/9 Moldován Gábor (60) col. vall.]. *1844:* talám jo lenne Török buzátis veretni le, mig a' Szöllö munka is nem lepne meg [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

leveretik 1. leüttetik; a fi doborît; heruntergeschlagen werden. *1809:* az Alperes által minden igaz ok nélkűl maga szállásán porcutiose mejbe ragadtatott, az ottan lévö Tornátzon Nyakra Főre le veretett és Földhöz veretett [Dés; DLt].

2. lebontatik; a fi demontat; abgerissen/demoliert werden. *1662:* (Bástya) mellynek héjjazatja még az ellenség érkezése előtt leveretett vala ugyan, de a szörnyű sűrű lövés miatt egy kőlába sem maradt fenn [SKr 597].

3. letöretik; a fi rupt/cules; abgebrochen werden. *1813:* Kozma Kosztán ... tiltás ellen ide alatomoson vetett Máléja ... az Exp(one)ns Groffné Aszszony Dominalis Vajdája által le veretett [F.bereksző Sz; BfR III R 12/9 Pogyine Luputz (30) col. vall.].

leveretetés agyonüttetés; ucidere; Erschlagen. *1779:* látván ... Budnár Péter hogy nem hogy Szünnek az Nagy Verenkezes, hanem még hova tovább nevekedik ... eszt mondván hát immar mit kévansz többet halalté vagy mit, ezel osztan allább hágyván a Vérekedésöl ... az le verettetestöl meg mentette [Záh TA; Mk V. VII/12 Popa Vaszily (65) unitus pap vall.].

leveretettett letaglózott/ütött; tăiat, sacrificat; erschlagen, geschlachtet. *1688:* Mi gjakrobban ă marhak mellet forgolodvan Meszarosok lattam hogj ă Vago marhat ă Proviant Mesterek alattomban ajandek adassal vettek be, vgjan a Profontra le veretteted marhak(na)k husat meg vetettek ă ki alkalmatos volt ă be vetelre [Kv; UtI].

leverettetik lebontatik; a fi demontat/desfiicut; abgerissen werden. *1662:* (A cajtház) héjjazata ... mindvégig mind a két torony között leverettetett volna [SKr 601].

leverhet (állatot) letaglózhat/üthet; a putea tăia/sacrifica; schlachten können. *1771:* ha az Isten makkot nem adott volna a köblösi erdőn, minden törökbúzámat megették volna a hízó sertésim. De azzal igen nagy áldása volt rajtunk az Istennek, mivel jól híztanak a makkon, úgyhogy mind leverhettük volna sertéseinket [RettE 261].

leverő beverő-fonal (a vászon keresztfonala); bătătura, băteala (pînzei); Dochtfaden, Einschlag. *1843:* instálam Nagysagát, én az fonalrol egyebet nem írhatak hogy ... hat font kivántatik egy tutzet keszkenyőnek és hat font egy Abraszhaz felnyuto és leverővel együt [IB. Konetzni Ignátz takács lev.].

leverődik leveretik, megszövetik; a fi ţesut; (Faden) eingeschlagen werden. *1836:* Ezen ött abrosz fog leveródni Suster fonalal [IB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.].

levert 1. lehányt/hajigált; care a fost dat jos; her/hinabgeworfen. *1570:* Zigarto gërgh, Azt vallya hogy ... Balasy lazlo az Sala Jmre heazatyarol leh vert zendelt az eo maga estalloia heara hanyatta volt altol [Kv; TJk III/2. 60a]. *1697:* a harangláb fedelérül levert zsendelyeknek öszvehordásáért ... adtam két napszámosnak ... két napra (den.) 48 [Kv; ETF 107. 13].

2. leütött; care a fost dat jos; abgeschlagen. *1761:* ennek elötte cir(citer) 4. esztendökkel iffiabb Ferentz Lörintz verte le a' Molnár János ablakát és az ablaknál a' tapaszt, és a falat, En Gubás János magam is láttam másnap a' le vert falat [Szászsztiván KK; BK. Joannes Gubás (50) jb vall.].

3. letaglózott/vágott; care a fost tăiat/sacrificat; abgeschlachtet. *1681:* Szalonna tarto hoszszu gerenda ă boltozathoz foglalva Nro 2 Egyikb(en) szalonna tarto vas horog 30 ... Ezeken, most öszszel le vert disznok szalonnaja Nro 12 [Vh; VhU 508–9]. *1770:* Ujjanon le vert ket Sertesnek szalonnája nro 2 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

4. letört; (care a fost) cules; abgebrochen. *1746:* a' felső Udvarbeli közős levert Török búzából részemre jutott Metr 115 [Koronka MT; Told. 37/26]. *1803:* Valamint az el-tsépeltetett s ki-szoratott Gabona, ugy szintén a' le-vert Török buza is a' Regius elött mérettessen-fel [Kv; AggmLt A. 117].

5. *átv* lehangolt/tört; abătut, deprimat; verstimmt, (nieder)gedrückt. *1849:* ën iszonyu levert vagyak anyira busulak Lelkem Anyáman [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].

6. (le)sújtott; distrus, zdrobit; niedergeschlagen. *1811:* valamint a' zápor Kis méhet le-veri ... Tsak alig mendegel, nem reméll, tsak halált, De azomban, midön száraz helyre talált 'S nap-fényen szárnyait jó-meg szárogattya ... Szintugy ezen inség záporától le-vert Nép, midön Urától ily' segedelmet nyert ... meg-vidulva kezdi folytatni munkáját [ÁrÉ 19].

leves I. *nm* 1. lédús, leveses; suculent, mustos, zemos; saftig. *1597:* wodtem ... 4. Zarasz lemonyat ... — / 80.

33 lewes lemonyat ... f 1/02 [Kv; Szám. 7/XIV. 14 Masass Tamás sp kezével]. *1599:* Rasman Jstwan hozot. Bechy Marhatt ... Egy Lada Naranchot — // 25 Egy Berbencze leues lemonia // 25 [Kv; i.h. 8/XIV. 14 Hj].

2. lében/lével főtt; care are zeamă (multă), gătită cu zeamă multă; suppig. *1736:* Ha valaki leves ételt kalánnal akart enni, az mint ... irám hogy az fő helyre egy vagy két kalánt tettek, onnan lekérte s evett vele [MetTr 330].

3. ~ *kenyér* kb. kenyérdarabokkal készült levesétel; supă gătită cu bucăţi de pîine; mit Brotbrocken zubereitete Suppenspeise. *1584:* Diossy Mathias ... vallia ... Ieowe hozza(m) egy darabant Weóm es kewana hogy Sos teyes lewest chinalliak ... Ez Zeles Miklosnetol ket penz arra vayat es ket penz arra Sos teyet hozatank, Az lewes kenyeret meg chinaltata(m) [Kv; TJk IV/1. 250]. *1604:* Jol tugia wolt hogy palantert wagion az lopo Jnas; mert egy kenyeretis adot wolt az wtra neki ... hogi meg Juta az Jnas akoris ot walek. s mingiarast lewes kenieret czinalanak Ennj [UszT 20/320 Kosa Boldy menessj maroszekben lako (16) vall.].

II. *fn* **1.** supă; Suppe. *1582:* weottem ... eczet es bort az leweshez d. 4 | Az leuesheoz Alma hagyma d. 2 ... Tykmonyat az leuesheoz 27. d. 9 [Kv; Szám. 3/V. 3, 4 Lederer Mihály sp kezével]. *1735:* Az Mlgs Anniska Kis-Aszszony ... a levesekben meg nem tsemerlett [KS Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből]. *1768:* Két kitsin files on edény Levesnek valo [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116]. *1793:* az Aszszony őNga külőmb külőm féle leveseket küldezgetett Csernátoninak [Koronka MT; Told.]. *1805:* a Levesemet nem akartam meg enni ... a Rector mondotta, ugy ettem egy keveset [Dés; KMN 116].

Szk: *faolajos* ~. *1590:* Masyk tál etek volt 3 Schyuteo hal ... Chinaltattam fa olajos leuest alaya [Kv; Szám. 4/XX. 41 Hooz Lőrinc sp kezével] ✱ *fűszerszámos* ~. *1711/XVIII. sz. v.:* Fűszerszámos leves [Kv; FésCJk 16] ✱ *köményes* ~. *1823–1830:* mives napokon, míg a mesterrel a templomban voltunk, azalatt Sepsiné főzett egy tál köményes levest, s megsütött egy darab pecsenyét [FogE 282] ✱ *ordás* ~. *1834:* Tsóré (: Jusculum ex Caseo cocto sive secundario quod aliis Tyrosis dicitur :) pro Ordás leves, Tsóré autem Siculis nudum notat [Benkő,Trans.˜ I, 405] ✱ *sóstejes* ~. *1593:* Die 19 Xbris Az melj Olaz kapitan fogwa wolt Constantinapolban es el zaladot ... gazdalkottam neky ... Sos teies lewest wgyan ot Czinaltak [Kv; Szám. 5/XXI. 135]. — L. még a *húsleves, káposztalé-* és *káposztaleves* cimszókat.

Sz: ~*ük, tányérjuk nyalása nem kellett. 1758:* Urak körül hizelkedni, hazudozni, ajtójokon sompordálni, gratiájokhoz bízni irtóztam, levesök s tángyérjoknak nyalása sem kellett soha [RettE 80] ✱ *hátra még a fekete* ~. *1670:* édes atyámfia, hátra még a fekete leves, a Kegyelmed jó akaratjára még ezután leszen derekasabb szükségem [TML V, 84 Bethlen Miklós Teleki Mihálynak] ✱ *hátra még a sárga* ~. *1766:* már a' ki más felé haladt, annak félő hogy több dolga lesz meg possessoriumaba lephetik a' kivánt jószágnak, mert ez non fit solum electione, hátra van még a' sárga leves [Kf Dálnoki Teleki Mihály gr. Kendefi Elekhez].

2. *orv* decoctum, főzet; decoct; Sud. *1705:* Ugyan ma küldött vala a fejedelemasszony az úrnak valami sürű levet, mint a párnakenő, hogy megigya, mert igen jó orvosság. Melyet ugyan kóstoltunk is, de olyan rossz volt, kinél rosszabb már alig lehetett az essentiája. Azt mondotta, hogy bécsi árpakását négy óráig főztenek és szitán általverték, turbulyalevest facsarván belé, tehánhúslében megfőzték. Ez volt az leves, aki volt fél ejtelnyi, és egyhuzamban csak meg kellett volna innya, amely lehetetlen [WIN I, 365]. *1735:* arra kell vigyázni hogy az laxalás után szorulása ne támadgyon Excellentiad(na)k mellyet ... Syrupos forma laxativummal, borköves levesekkel és mindennapi ... kisétálással praecavealhatni [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből].

levesecske leveske; supică; Süppchen. *1791:* 4szer ételetskeje[a] légyen gyénge savanyuságu korpa Cibre, vagy megyből készitett Levesetske [Dés; DLt. — [a]Beteg gyermeknek].

leveses 1. lében/lével főzött; gătită cu zeamă multă; suppig. *1823–1830:* A doktori graduáltatás ilyen móddal megyen véghez[a]: ... a kandidatus költségére meg vagyon rakva étekkel és itallal az asztal, inkább száraz étekkel, mert a német nemigen jár leveses étel után [FogE 239-40. — [a]1796 táján a göttingai egyetemen].

2. leves tálalására való; pentru/de supă; zum Suppenauftragen bestimmt. *1849:* égy fűletlen kékes virágu Csésze leveses [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

Szk: ~ *edény. 1806:* Portzéllánok ... Hollitsiak ... 2 Fejér fedeles fűles Leveses edények [Ne; DobLev. IV/897. 1a Árva Szántó Sándor lelt.] ✱ ~ *ezüstkalán. 1745:* Egj Leveses ezüst kalán [Jobbágyfva MT; BálLt 71]. *1797:* Egy Leveses ezüst Kalán ... Evő ezüst Kalán őt [M.igen AF; DobLev. IV/777. 8] ✱ ~ *ónkalán. 1797:* Leveses on kalán egy [uo.; i.h. 6]. *1833:* Egy gazdálkodo Leveses on kanál [Dés; DLt 750] ✱ ~ *óntál. 1797:* Leveses on Tál négy [M.igen AF; DobLev. IV/777. 6]. *1823:* Egy Leveses és két csipkés Lapos on Tál [Majos MT; Told. 35].

levesescsésze ceaşcă de supă; Suppentasse. *1790:* Leveses, és Étel hordozo Csésze [Sv; Ks]. *1816:* Kék virágos Leveses Csésze [Kv; Born. IV. 41]. *1823:* Sarga batizi portzellan tangyer 8 ... Leveses batizi csésze 4 [Nsz; DobLev. V/1080. 3a]. *1841:* Bétsi Porcellán Edények ... Égj fedeles leveses csejsze [Egeres K; Ks 99].

levesesfazék oală de supă; Suppentopf. *1805:* Egy Hollitsi Leveses Fazek Fédőstől [Szamosfva K; BLt 10 Conscr. 109]. *1816:* Egy Leveses Steingut Fazék [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

leveseskalán levesmerő kanál; polonic pentru supă; Suppenlöffel. *1758:* Hat ... Kalánok, Egy Tokban Egy Leveses Kalány [Msz; TSb 21]. *1765:* Ezüst Leveses Kalany 1 Ezüst Kávés Kalany 1 [Kóród KK; Ks 19. I. 6]. *1797:* Egy el tört Leveses kalánt fel cseréltem, és adtam mellette xr. 12 [Déva; Ks 96]. *1801:* Hét évő Kalány. Édgy Leveses kalány [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 4]. *1807:* 15 evő Kalán, 2 nagy leveses Kalán [Dés; DLt nyomt. kl]. *1809:* Ezüst Portékák ... Egy horgos nagy Leveses kalán [Koronka MT; Told. 19]. *1823:* Négy on évő és egy leveses kalán Rf 5 [Nsz; DobLev. V/1080 Demény György hagy. 2a].

levesestál supieră, castron de supă; Suppenschüssel. *1761:* On Edények. Öreg Leveses Tál gombos fedelével Nro 2 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 25]. *1771:* minden on partekákat az idvezült Teleki Ádám Ur eö Nga regestaltatván ... ez szerént vagyon: Fogantyus Leveses Tál Nro 14 ... A czimeres Leveses Tál Nro 1 [Kendilóna SzD; TL. Teleki Ádám hagy. Cseh Benjámin de Miske vall.]. *1789:* On Edények ... Három füles Leveses Tál 8 fontat és 8. Lotot nyomo [Mv; ConscrAp. 3].. *1802:* Két nagyobb, és egy kissebb leveses Talok [Ne; DobLev. IV/858. 8a]. *1819:* egy kerek, és egy hoszszuko leveses tál Kolosv(árt) fabr(icalt) [Kv; Pk 3]. *1821:* Kékes Holitsi Edények: Nagy leveses Tál, Fedelestöl van 2 [Veresegyháza AF; Told. 19]. *1824:* Egy kitsind batizi leveses tál fedelestöl [Fugad AF; HG Mara lev.]. *1836:* Egy gorginyi Leveses tál [Algyógy H; Born. F. VIb br. Bornemisza Leopold hagy.].

levesestányér mélytányér; farfurie adîncă; Suppenteller. *1806:* Harmadfél Tutzet Levesses Tángyér [Bodola Hsz; BLt].

? **levesesváza** "?" *1837:* Rozsás Betsi Potzellan: Két leveses váza aljával édgyütt 2 [Szentbenedek SzD; Ks 88. 9].

levesmerő merőkanál; polonic (pentru supă); Schöpflöffel. *1851:* 3 Evő Bakfon (!) kalan ... 1 Leves Merő ujjra Bákfon [Dés; DLt].

levestál levesestál; supieră, castron de supă; Suppenschüssel. *1849:* Egy Batizi portzelan leves tál, — két bé tsináltos tál [WassLt].

levestikom lestyán; Levisticum officinale; leuştean; Liebstöckel. *1570:* Recepta Contra frigum doloris Vegy apiomot partem 1, Petrisoliomot partem 1, kaprot partem 1, Levestökömöt partem 1, Törd özwe Jol, es annak utanna ös erös echetet Reaia [Nsz; MKsz 1896. 372].

levestikom-gyökér lestyán-gyökér; rădăcină de leuştean; Liebstöckelwurzel. *1719:* Valamikor Hazabol Dögös idöben Emberek közi kimegyen az Ember ... Livisticum Gyükeret vagy tsak fenyö magot ropogtasson [Ks 54. 84 Medica instructio].

levesz 1. leemel; a lua jos; herunter/abheben/nehmen. *1582:* St(eph)anüs Chrebes (!) al(ia)s Kadar ... fassus est ... Lattam hog Neg. Awag harom chakant le weoüek az Zekerreól [Kv; TJk IV/1. 9]. *1585:* Barbara Mezaros Markosne vallia, vrammal wleok vala a' kemencze meget, be futa Amy (!) zallonk Az Lazlo lengiel Zolgaia Pal, es halla(m) az zeordwlesreol hogy fegwert veón le ky futa velle [Kv; i.h. 535]. *1592:* fanczalba(n) laktam, Niwladba(n) kazaltwnk, birtwk, Keozep Rezbwl aszw fat hoztwnk, megh egyczer az orozhegiek hozzak vala aszwfaiokat az fanczaliaknak, meg voniakodank erette le veweok szanokrul fanczialba(n) hozwk [UszT]. *1600:* ferench Janos ... egikor chak hamar be tere, az aito felwl egy palchat weon le, megh ki mene welle vgj harcholanak megh ott kyn [i.h. 15/66 Radiczj Janosne Annos Aszonj Bethlenfalwj Zabad Zekelj felesege vall.]. *1638:* en le veök egj kis ontalat az fogasrol [Mv; MvLt 291. 165a]. *1646:* Lengyel Laszlo foglyot accusalua(n) director Ur(am) hogy ... az templomba(n) be menue(n) ... à p(rae)dicallo szekbeol az szeonyeget le veotte ki vitte s el akarta lopni [Kv; TJk VIII/4. 81]. *1681:* monda nekem az talpasok közzül egj But falusi legény hogy eök tegnap egj Libatoni oláhot meg ijesztven az lovárul valami üres berbenczet vöttek le [Sziget Mm; KaLt Pribek Ferencz (28) ns vall.].

Szk: *kalapot* ~. *1770:* háttal állottunk arrol a meröl ... Tiszt Ur(am) jött, én még távollocskán ... meg Látván a kalapomat le vettem [Konkolyfva SzD; Ks 20. XII. 10]. *1842:* kalapom le véve a' Házba be mentem köszönetemet illendöleg meg tettem [Dés; DLt 1452a. 7] ∗ *süveget* ~. *1592:* Thwdom hogy az fanchialiak ... Swegeket le wewen kertek Nywladot [UszT]. *1736:* A fejedelem mikor ebédelt vagy vacsorált ... vagy predicator vagy arra tanitott pohárnok inas az asztaláldást szép halkal elmondotta; addig a fejedelem a süvegit levette fejiből, keziben tartotta [MetTr 333–5].

2. leakaszt; a lua din ...; ab/herunterhängen. *1573:* Teomeoswary Andras azt vallia hogi ... Barchay Ianos egi talat veot leh a fogasrol es meg teoltette borral [Kv; TJk III/3. 207]. *1591:* Pocz Mihali ... vallia ... Zeoch Peternenek ... az minemw czwst lapos partaia vala le veue az zegreol, es el viue Iffiu Budai Thamashoz [Kv; TJk V/1. 151]. *1769:* a rudrol le akarván venni egy köppenyeget azzal edjütt le esék [Kvh; HSzjP].

3. leszed/szerel; a demonta, a lua jos; herunterholen, abmachen, demontieren. *1573:* Katalin Kalmar Illesne ... Azt vallia hogy ... egi Nap estwefele volt ... Eois akar haza Meny ki Ieo boltiabol hogi az fekete ponwat leh venne az ablak feleol, tekint az Mellete valo Bolt Aytaiara ... latya hat az ayto egy kewesse Nytthwa al ... Mig ot le zedy ponwayat latya hogy semy ky Nem Ieo [Kv; TJk III/3. 154–5]. *1589:* 7 Marty kezdettuk az Sacristia aytaiat ki bontany ... Keomyweseknek es deakoknak hogy az aytot vagy mellieket le segitetek venny attunk borra f. — d. 12 [Kv; Szám. 4/IX. 12]. *1595:* Nyitattam és vettem le az Zaart, az Tanaczhazban, az Aztal Súbladaiarol [Kv; i.h. 6/XVIIa. 123 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1796:* a Szekérről mind a ketten leszökdösven a Szekérnek Csatlojat le vették [Gyula K; RLt]. *1843:* Ilia Sándor az ot lévö Kertsedi Szekerekröl egy Csatlo Lánczot le vett [Bágyon TA; KLev. ifj. Bottyán Mihály (38) vall.].

4. leold; a desface/dezlega; losbinden. *1591:* Daroczi Boldisarne Margit azzoni ... vallia ... Az birak ... el veuek az legeniteol az czakant ... Mikor az zabliaiat el akarnak teolle venni, Monda az legeni, bizoni oly zegre keottek ezt hogi keonnien le nem hagiom venni, elegegietek megh az czakannial [Kv; TJk V/1. 89]. *1603:* Nicolaus Kosa ... fassus est ... latam ... Darabos Balasnak az fel orczaia a' vallan fekzik, es vgy mondam hogy ky banta ezt az en baratomot ... En e keozbe veom le az en palloso(m)ot es teom le az ayto felre [Kv; TJk VI/1. 670]. *1733:* az Unitárius Mesternének az Attya a' Mesterhez ment 's mondotta Jaj jaj fiam miert vöttök le a' harang kötelét, a' Mesterné azt mondotta: Nem az én Uram fejetöl árradott [Héviz NK; JHbT]. *1796:* fejéröl, hogy meg ne fojlodjék keszkenyöjét le vettem [Kv; AggmLt B. 15].

5. levág; a tăia (jos); abschneiden. *1672:* (A bárányról) Pünkösdig a' regi mod Szerint ne legyen szabad ap-

ro pecsenyét le venni [Dés; Jk]. *1793:* egy kis szilva fa rakott asztal, juharfaval bandirozott, közepe török magyarofa, 4 szegelete le vann veve [TL Conscr.]. — L. még WIN I, 548.

6. lemetsz/vág; a tăia (de pe ...); (ab)/wegschneiden. *1592:* Konkoli Janos ... vallia. Mikor le vagtak az testet ott voltam, hogj le ueűek az farol az Kotro Mihali fiat, az also Inge az Inaba fozlot vala le [Kv; TJk V/1. 214].

7. lelop; a lua/fura (de pe ...); herunterstehlen. *1771:* egy őkrőt térenget vala, meg akarta fogni az őkrőt s talán harangot[a] akart levenni rola [Vadad MT; VK IV. — [a]Kolompot]. *1775:* az mű ökrünkön egj szép rez harang lantzal levén fel kötve valami Dalnaki Legények oda menvén nem tudák le venni, s egj horgas lántsa léven nállok azzal az ökör nyakát el akarta vágni a harangért [Oltszem Hsz; Mk II. 2/71]. *1843:* az Ország Ut mellett heverő Borjurol a' harangot le vette é? [Bágyon TA; KLev. vk].

8. (bort/sört) lefejt/húz; a decanta/pritoci; (Wein, Bier) abziehen/füllen. *1780:* Molnár György Uram egesz Serenyseggel viselte gondgyokat a' borok(na)k, magok idejeben Seprejekről le vévén, a' meg veszéstől a szerent tartotta meg [Dés; TSb 24]. *1792:* a jövő héten a Borokot le akarom venni a Seprejekről, Folton pedig a héten leis vették [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1796:* az első Asztali Bort is le vészem ha Natságod parantsolja ne hogy félb(en) meg változzék égy olyan Edényt keresvén mely meg teljék belölle [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

Szk: *szalad levenni. 1617:* az azalast elvegheztem vgyan eontheozthemis az tuzet az Azalo torkaba vgy indultam az zalad levenny [HSzj *aszalás* al.] ✱ *anslágra ~. 1792:* a' Borokat ánslogra le vette ... A' Borokat most ánslogozzuk [Sztrézakercsesora F; TL. Wessenyei Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez].

9. eltávolít/tüntet; a îndepărta; entfernen. *1573:* Nilas Mate Azt vallia hogy eo Mate kowachnak Adot volt kasat[a] kyt Meg Vytot Beleget leh veotte es az Eomagaett vteotte Rea vgy arwlta [Kv; TJk III/3. 180. — [a]Értsd: kaszát].

10. (vizet) elvezet; a deriva; ab/wegleiten. *1589:* Gyereoffy Janos vgy fel dugta thawat az Wize a tho farka feleol Ez mj hatarunkba(n) Io darab feoldeth foglalt Wolna be ... Biro vra(m) az ket Conuenteket kwlgie hozza ... hogy Mennel hamareb le Wegie a' vizet a' Waros hatararol [Kv; TanJk I/1. 105].

11. elvesz, levon; a lua înapoi; ab/wegnehmen. *1761:* Ezzel a Váradival úgy jártam, hogy midőn Bethlen Ádámné asszonyom őexcellentiája érkezett, kérdi tőlem, ha nem megyek-e ki eleibe, melyre felelék: „Nem megyek méltóságos úr" (mivel nem ismértem, sőt azt gondoltam, hogy valamelyik a Daniel urak közül). Arra mondá, hogy igen sok titulust adék. Én arra azt felelém: „Ha sok, mindjárt levészek benne" [RettE 121–2].

12. (tisztséget vkitől) visszavon, (tisztségtől) felment; a demite/destitui; (des Amtes/der Würde) entheben. *1585:* Keoteles Balint vallia, Az zam Adassal meg elegettenek, Es hogy zamot Ada, az eleot eotet az czehbeliek keozwl meg zittak volt ... es ig zola, engem meg rutoltak, Azert Im en le teze(m) az czeh Mesterseget, Amégh az zitokbol magamat ky Ne(m) tiztitom, Azert my a' czeh Mesterseget le Ne(m) weottewk rolla [Kv; TJk IV/1. 439]. *1630:* 28 Septembris. Vevék le az fejedelemséget Bethlen Gábornéról, Catharinárol, az brande(n)burgiai fejedelemasszonyról így, hogy maga jóakaratja szerint tötte le [Kv; KvE 159 SB]. *1676:* Szintén csak nem régen lön urunkkal olyan discursusom, hogy ... le kell venni azon tisztit rúla [TML VII, 177 Székely László Teleki Mihályhoz].

13. *átv* lemos; a spăla/lua; heruntermachen. *1834:* a' Tiszt ... a' feleségit-gyermekeit öszve verte ... a feleségit meg akarta löni ... azt midön a' kertbe le verte, ezt mondotta: no már meny a' paphoz ö vegye le rollad [Bögöz U; IB. Bentzedi Sándor ref. pap nyil.].

14. *átv* elfordít/távoztat; a lua; abwenden, entfernen. *1730:* Excellentiadat ... becsülletes Expresus Atyánkfiai eő kglmek által talaltuk vala meg alazatos engedelmesseggel, hogy epítendő Malmunk iránt valo nehézségét meltoztassék Excellentiád Szegeny Városunkrol kglmesen le venni [Dés; Ks 25. IV. 21 M].

15. *~ vkiről vmilyen igát* vmitől megszabadít; a elibera de ceva; befreien. *1710 k.:* Megért ember lévén, mint atya gyermekével, úgy bánt tanítványaival[a] ... majd három esztendeig tanított ... egyszer csapott csak arcul tanulás közben, nem hogy vert vagy veretett volna; említém odafel is, micsoda igát vett le rólam[b] [BÖn. 533–4. — [a]Keresztúri Pál gyf-i professzor. [b]Azt a korábbi számonkérési módot, hogy csak öt-hat új latin szó felmondása után vehetett részt az ebéden, vacsorán].

16. *bab* felold; a dezlega; (auf)lösen/heben. *1582:* Veres Imreh vallia ... Talalam eleól Cassay Azzont a' Mezeon ... Emlithe ... hog eó fwwezte volna megh poztometheo Martont, Akkor énnekem Azt Monda hogy Addeg forgolodot Mellette Santa Ersebet hog eo veztette volna, es eo bwweólte volna ... Monda ez Cassaj Azzony ... mond megh ... poztomethew Martonnenak hogy Amely chomolekot fel keóteót az gerendaba Santa ersebettel eozwe vegiek le azt az bwweolest Baiolast, es megh Giogiul az vra [Kv; TJk IV/1. 108].

17. *bab vki lába nyomát ~i* vki lábnyomát felveszi (lábnyom felvevéssel babonáskodik); a ridica urma de picior a cuiva (a se ocupa cu vrăjitoria de a ridica urma piciorului cuiva); die Spuren aufnehmen/heben (mit der Aufhebung der Fußspur Zauberei treiben). *1584:* Lantos Georgne Ersebet vallia, mikor az betegsegh el wteotte volna fazakasnet ... monda az olahne, Im az esseh lelek Curwa Az Zabo Cato le veotte ez Zegennek a' laba Niomat, es ha ky Ne(m) vehetik kezebeol meg kel halny [Kv; TJk IV/1. 218].

◇ **Szk:** *elméjét ~i vkiről* lemond vkiről; a renunţa la cineva; auf jn verzichten. *1776:* Azt tudom bizonyoson, s, szavaibol tapasztaltam M Groff Lázárnak, hogy soha ambár sok Viszontagságok között forgottis, M Groff Kornis Anna Kis Aszszony ö Ngárol elméjét le nem vétte hogy ide hatrébb magának házastársul el venné [Mv; GyL. Mart. Kamentizki (38) vall.] ✱ *kezét ~i vmiről* a. tulajdonjogáról lemond; a renunţa la dreptul de proprietate asupra a ceva; auf sein/ihr Eigentumsrecht verzichten. *1758:* négy, négy hold szánto földeket ... az emllyeket eddig birt azokrol kezit le végye, hozzájok ne p(re)tendállyan [Asz; Borb. I]. — **b.** eláll vmitől, abbahagy vmit; a renunţa la ceva; von einer Sache zurücktreten. *1590:* Azalos Thamas ... az eo ... Jobagiat Artatlanol Eolte volna meg ... Az eo meg holth Jobagyanak felesegenek es gyermekinek tartozzek fizetni negyven fo-

rinthoth ... mely Dologrwl ... tartozzek kaptalanban vagy Iteleo mester Eleybe ez Azalos Thamas Menny, es ezen mod zerent vallast tenny, mely dologrwl kezet le wewen es magat Erre keotelezwen bizonsagwl attwk ez my leweleonket [Bönye Sz; WLt] ✱ *vegye le a száját vkiről* szünjék meg pletykálni; sä se înceteze cu bîrfele; er/sie soll aufhören zu klatschen/tratschen. *1803:* Te mond meg a Nènédnek hogj vegje le a száját az én Léányomrol [Aranyosrákos TA; Borb.].

levész lepusztul; a pieri; zunichte werden, eingehen. *1606:* Az Hasongarti zöleöreöl semmit ne(m) zedtwnk, mert mind le uezet uala rolla męg Egres koraban [Kv; Szám. 12a/I. 46].

leveszteget elprédál; a distruge; vergeuden/schwenden. *1768:* a Szász Lonaiak ... ezen helyre ki jövén, a Sztolnai lakosoknak gabonajokat hatalmasul le kaszálták, vesztegették [Szentlászló TA; LLt].

levesztegetett elprédált; distrus; vergeudet/schwendet. *1768:* a Szász Lonaiak ... a Sztolnai Lakosoknak gabonajokat le kaszálták, vesztegették, eztet bizonyittyák ez elottunk lévo le kaszált le vesztegetet gabonából álló rendek [Szentlászló TA; LLt].

levesztett elprédált; distrus; vergeudet/schwendet. *1643:* ezt az Ionas Dejak Vram Le kassalt. vdeö elöt ualo Le uestet buzajat ... Ezek az Emberek kasaltak Le[a] [Méra K; RLt. — [a]Köv. a nevek fels.].

levet **1.** ledob; a da jos; herunterwerfen/schmeißen. *1585:* Eua Birtalan Deaknę vallia ... Az vra ezt meg lata oda eleó, le vethe az vallárol A kender Magot, es oda Rea Mene a' holt legenre [Kv; TJk IV/1. 471]. *1599:* latam hogy egi darab feyer faual wte az eggiket az masik le vete az fat az eoneon buzayaban es el futa [UszT 14/39]. *1600:* az battiais ... ream ieött Zanomra nagy ruddal, ... famat le akarta rola wetni [i.h. 15/75]. *1632:* vst gjarto Istua(n) ... az ladat levete az haz keözepin s el ruga [Mv; MvLt 290. 62b]. *1745:* jo hajnalb(an) ... láttam kriszta zahariát ... egy sák volt a' vállán, engemet m(eg) látván a' kalangyák kőzzé Csapá magát ott a' sakot le veté [Szásznyíres SzD; Ks]. *1749:* Tot András ur(am) ... ütögetni kezdé az Asztalos Grigor fiát hogy tegje le a' karot ... Drágán Simontis meg ütögeté eö kglme s. leveték a' karót [Szentbenedek SzD; Ks]. *1762:* az utrizált fákott ... az udvaron keresztül vivök es a Csűr mellé Le vetettük [Udvarfva MT; Ks 67. 48. 81]. *1801:* Juon ... hajtani kezdette Enyed felé a hajot, de azon meg haraguván a hajos le vetette a rudat a keziböl, és ... azt mondotta, No hajtsad már te a hajot [Ne; DobLev. IV/841. 1b].

2. leszór; a arunca jos; her/hinabstreuen. *1629:* Szekely Mihaly ... küldöt vala Kis szeöcz Istuannak Nagy szeöcz Mihalytol es Pal Janostol f 9 ... de nem veve el, hanem az Aszony[a] az padra vete le, kireöl szekely Mihaly tudomant teön ..., hogj im en megh küdeottem volt az hazbert [Mv; MvLt 290. 178a. — [a]Kis szeöcz Istuanne]. *1634:* en ... masod magammal el menek hazahoz Zanto Martho(n)nak, megh kenalok az penzel, de nem akara fel uenni, mi elötte az pitvarban le vetök, es szemunk lattara fel veve [Mv; i.h. 291. 2a]. *1665/1754:* Ha ki meg haragszik az érdemes bűntetésért, embertelenül szoll, vagy az asztalt meg üti, vagy a' pénzt tsak le veti, büntetése egj heti bér [Kv; ACArt. 14].

3. lelök; a împinge jos; her/hinabstoßen. *1584:* Zabo Caspar vallia ... mikor Immar hat esztendeos volna egi fiachkam Egy eyel monda: Apa, Apa, Ihol nem tudom michoda leo rea(m) Immar haromzor vetettem le rollam ... ahol Apa A kemenczebe Buwek, fel vgram es hat Immar el ment [Kv; TJk IV/1. 262]. *1598:* Keomies Janosne Cata azzony ... wallia Azt lattam hogi az Hegedws az zappanos legent az zekrenre le wete, az zappanos felliewl fordúla ot vonak egimast [Kv; TJk V/1. 162]. *1762:* sok szozatok után eszve menének, és Rácz János leveté Istok Ferenczet [Bereck Hsz; HSzjP Biró Péter Csomortáni (24) pp vall.]. *1795:* a ket Testvér egybe veszvén, Szeredai Ferentzet Szeredai Gábor Szt Lászlon innen a Sántz hidgyánál a Szekérröl le vetette mint egy kis pumit [MvLev. Szeredai lev. 9]. *1812:* Grantzki ... a' Grofot megtaszigálta, de az sem volt elég, hanem mind ketten a palotából az udvarra ki kerekedvén ... Grantzki ... a Groff ur eö nsgát levetette a' Földre [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.].

Szk: *fővel* ~ fejjel lefele lelök vkit. *1733:* Hallottam ... hogy kiáltotta Kerekes Jánosné az maga Istáloja elött, szállj le kurva szály le, ha le nem szállász fel hágok hozzád s fövel vetlek le [Szentbenedek SzD; Ks 27/XVI].

4. a(-şi) scoate, a dezbrăca; ausziehen. *1572:* Istwan Vajda fya ... esthwelere dolmanat leh vety [Kv; TJk III/3. 10]. *1638:* Miklos Mellette(m) wl uala le uete az sariat es futi uala az szaratt [Mv; MvLt 291. 133a]. *1641:* az olah ifiu leginy az Ciukliaiat le vete az Keöuarj Markos Uduara(n) [Kentelke SzD; BfR Szekelj Geörgj (35) jb vall.]. *1775:* Pentek Lukáts meg várván hogy az Strásák elalugyanak, vgy betkezett le, botskorát le vetvén, és szakmányát, ugy ment ki az ... ablakamon [Marosjára MT; DobLev. III/515. 6a]. *1842:* lájbliját le vetette [Dés; DLt 1516].

Szk: *süveg(e)/süvegét* ~*ve* levett süveggel. *1569:* az kynchies domb Mellyeket, az haro(m) falutol Bernald balas, Sywege lewetwe meg kerte [Mv; VLt 7/692 Matheus Seres de Vasarhely vall.]. *1573:* Dorotia Aztalos Leorinchne Azt vallia hogi ... Mond erre zabo Lenart azonnal Te Borbel Ianos hazwcz abban ... Mind addeg miglen meg bizonitod Mert ez Nem varos feolde hane(m) Enym, Erre chiak Twdomant teot Barbel Ianos Syweget leh vetwen [Kv; TJk III/3. 300]. *1591:* Az Istenert kerlek verjetek, tsak megh ne eöllyetek, siúegh le vetúeis kere hogy verjek [UszT 13/71 A. Barla de Beogeoz ppix vall.].

Sz. *1702:* legyen kgld egy kis patientiával octoberig, mégh én-is kevés Oeconomiácskámat el végezem Novemberbe' ... ha dolmányomat le vettem is, ha egyik részét à Joszágocskámnak el adomis de bizony kgldet nem csak az interessirül, hanem à Capitalisrul-is contentalom [Ádámos KK; ApLt 5 Mikes Mihály Apor Péterhez].

5. *fejéből* ~ fejéről leüt; a da jos de pe cap; vom Kopfe herunterschlagen. *1776:* Simon Gavrilla Uram ... Utolyara nem birhatván meg mérgét, néki Szalada a' Pásztornak az fejiböl le vetette a Süveget [Marosszgyörgy MT; MkG 36. 5/14].

6. lerak; a descărca; abladen. *1592:* Az Zegenseghnek[a] eleitul fogua illien törveniek volt, hogy mikor bort

vetöttek le Zekerröll minde(n) hordo bortul negy Eytel borth attak nekik 25 hordo bornak le vetesetul 100. Eitel bort, mel tezen f. 3 / — [Kv; Szám. 5/XII. 10. — [a]A. fülére (TA) von.]. *1621:* 20 February ... Hozanak Gubernator Vram eö Naghanak Egi Hordo Czikot Varadrol hogi az Zeller Ferencz Pinczeieben leuetettek B Vram hagiasabol attam az le ueteoknek f — d 10 [Kv; 15b/IX. 12].

7. levesz/ver; a lua/da jos; abschlagen. *1600:* Chybere Gergely ... vallya: az Aytora Az retezt fel vetettek vala azt le veteok[a] minthogy Thott Andras ereossen kialt vala oda be [Kv; TJk VI/1. 436. — [a]A *veteonk* alak *n*-je kihúzva].

8. lesodor/tép; a smulge; weg/fortreißen. *1652:* van egy ágasokra csinált, vesszőből font, szalmával fedet, avatag diszno pajta, fedele hoszas, ā falarol ā szél a szalmát le vetette [Görgény Mt; Törzs]. *1703:* vasárnapra virradólag olyan rettenetes zuhatar indula, olyan szél, amilyen régólta nem volt ... És az templomról a templom tetejin lévő vaskakast is kitekervén a tövéből, levetette [Kv; KvE 281 SzF].

9. kb. (adócédula lapról) levon; a scădea; (vom Steuerzettel) abziehen/rechnen. *1569:* Janos prokolab hazarwl wetenk le egy czedularwl d. 75 [Kv; Szám. 1/XIII. 261].

10. (tisztségről) letaszít/tesz; a demite/destitui; (vom Amt) ab/entsetzen. *1584:* chiergetik wala az hyrth ... hogy Sziaws Bassat chiazar few vezersegbol le wetette wolna [BáthoryErdLev. 175]. *1662:* tekintsünk egynéhány közönséges romlásoknak históriájiba, a szentirásba, azokba jól felnyomozhatjuk aféle vétkeket, mellyek miatt ha akkor királyokat vetett le s országokat vesztett Isten, bizonyára ma is, ha hol azok eláradnak, nem várhatni egyebet [SKr 701]. *1823–1830:* Magyari István tiszttartó, meghalt; Lutzai Sámuel nemesember, meghalt; Sándor Mihály prokurátor, levetették csúfosan, mert factiosus, él, mások neve alatt pereket dolgozik [FogE 96–7].

11. letesz; a pune jos; ablegen. *1823–1830:* Az apámnak az udvarba egy külön szoba adattatván, abban őrizet alatt dolgozott, de maga is bezárkózott, mert sok látogatók jártak a nyakára, úgyhogy gyakran levetette singjét, ollóját, s félbehagyta a szabást [FogE 61].

12. *~i magát* levetődik, a földre vetődik; a se arunca pe pământ; sich zu Boden werfen. *1842:* egy vad körtvélyfa alá csak le veté magát [Bábony K; KLev].

leveteget leírogat/rovogat; a scrie într-una; nach und nach abschreiben. *1879:* Jakab Ödön! Ezt a levelet én nem neked irom. Senkinek sem irom. Csak levetegetem erre a papirosra [PLev. 38 Petelei István Jakab Ödönhöz].

levétel levevés; luare; Herunternahme. *1625:* Szegeottwnk meg Seres Janossal, hogj az ouar felol valo manust vyola(n) chinallia ... az ket manús le veteleteol, es fel chinalasatol tizenhat forintb(an) [Kv; Szám. 16/XXX. 20]. *1733:* Kérdettem ... mi volt a' kis harang kötele levetelé(ne)k az oka: mellyre azt mondá: ... én azt magam vettem le, mivel két ága el szakatt [Hévíz NK; JHbT]. *1857:* A rossz haranglábról a harang levételekor áldomásba 30 kr [Babuc K; ETF 107. 10]. *1878:* Kiadások ... A régi toronyról a gomb levételiért frt. 2 [Nyárszó K; i.h. 17].

levetés lerakás; descărcare; Niederlegung, Abladung. *1589:* Hoztak volt vrunknak Varadrol hordo bort, 2, vitte eggiket Petri Georgj Thordara 6 louon, kiteol attam f. 1/50 ... Az levetesteol az korczoliasoknak d. 16 [Kv; 4/X. 65]. *1592:* Az Zegenseghnek eleitul fogua illien törveniek volt, hogy mikor bort vetóttek le Zekerröll minde(n) hordo bortul negy Eytel borth attak nekik 25 hordo bornak le vetesetul 100. Eitel bort, mel tezen f. 3 / — [Kv; i.h. 5/XII. 10].

levétet 1. a pune pe cineva să scoată ceva; abnehmen lassen. *1592:* Barbeli Balint ... vallia ... Egi ven Azoni monda eztis, hogi az el mult ejel az felesegetis rutul taglotta volna, es feieis mind mereo seb volna: Az felesegeuel le wettetwk az fedelet, es latuk hogi verbe fagiua vagion az feie [Kv; TJk V/1. 209].

2. leszedet/szereltet; a dispune să fie scos/demontat ceva; ab/herunternehmen lassen. *1570:* Kegelmetek Vrwnk Eo felsege Jelen valo Adoyat ... Mellyeth ez El Multy gywlesbe zerzeth az orzag Meg kyldetthe, pecheth alath, Mellyeth ... My koron az ty keg: Embere Eleö Ada, En Magam vetette(m) le az pecheteth rola, az Karoly Lazlo vram Tyztartoiawal Sebestie(n) deakal [BesztLt 47]. *1597:* B. Vram eo kegme hagiasabol vetettem le az Varos kochyarol az pozto Ernieot [Kv; Szám. 7/XII. 11–2 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1598:* egi hitwan chatornat le vetettünk ez okon hogi ha ala essik embert ne serchen [Kv; i.h. 7/XVI. 49]. *1653:* Én is a görgényi szegeletbástyát continuáltam építteni. A mely torony a várban vala, abból órát, harangot levétettem [ETA I, 148 NSz]. *1750:* a' Czegért ... mindgyárást eö Kglme le is vétette [Koronka MT; Told. 18/9]. *1824:* Mivel ... Ns Dées Várossa ... a közönségen kivül másnak sert árultatni főzetni ... tellyességgel meg nem engedi; azért ezennel intetteti az Urat[a] tessék ... a ser tzégért bé és le vétetni [Dés; DLt 206. — [a]Novák Márton árendátort].

3. leoldat; a dispune să fie dezlegat ceva; loslösen lassen. *1592:* Kuti Janos vallia ... Mikor en az keo falt el inditottam volna Zegedi Gaspar zamara eppiteni az zeget ... Berekzazi feleol az falnak az oldalaba wteottem: es ahoz keottem az sinort: de ... Berekzazi Lukachis mikor megh latta ... A Sinort en vele(m) le vetete. Es keozbe a' horgiolasba vonata [Kv; TJk V/1. 273].

4. leveret; a dispune să fie luat jos/demontat ceva; herunterschlagen lassen. *1625:* Az Toronj Aitaian valo szar[a] meg bontakozua(n) le kellet vetetnunk [Kv; Szám. 16/XXX. 14. — [a]Értsd: zár].

5. lebontat; a dispune să fie demontat; abtragen lassen. *1817:* A Gyogy viz meg Áradása Alkalmatosságával Lendvay kapitány Ur ... a gátbol embereivel Annyit le vétetett a mennyivel az exundatiotol a maga Udvarát és Csűrit Securizálhassa ... azon Nyitott rést két Öletske vesz(sz)övel be is lehetet csinálni [Algyógy H; Born. X. 81 Zsusian Gavrila (40) vall.].

6. (bort) lehúzat; a dispune să fie pritocit; (Wein) abziehen lassen. *1705:* Ma kezdettem egy huszonhat vedres csanádi óbort ecetre, kinek egy veder hija, és ugyan most két vederrel vétettem le róla [WIN I, 541].

levétethet leszedethet/szereltethet; a putea demonta/lua jos; herunternehmen/demontieren können. *1662:* (A törökök) váltig lövöldöznek vala, a régi királyok ide-

jebéli szép öreg harangot is, hogy azt le nem vétethették volna, meglőtték és elrontották vala [SKr 594].

levétetik 1. levonatik; a fi scos; abgezogen werden. *1823–1830:* Mikor temetnek, egy kétlovú lajtorja nélkül való szekérre felteszik a koporsót fekete posztóval beteritve ... Más nem kíséri, hanem csak egy vénasszony, az is azért, hogy a koporsón lévő posztó levétetvén, a vénasszony azt visszaviszi oda, ahol állani szokott [FogE 242].

2. (bor) lehúzatik; a fi pritocit; (Wein) abgezogen werden. *1813:* A' Borok még Seprejekről le nem vétettek [Alpestes H; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.].

3. (tisztség alól) felmentetik; a fi destituit; (des Amtes) enthoben werden. *1822:* mint nemes személy publicáltassam ... 'a katona quartelyostól Zilahon menté tétessem, 'a Városi Hajduság fiamrol le vétessen [Zilah; Borb. II Décsey György ns foly.].

levétetődik 1. leszedetik/vétetik; a fi luat jos; herabgenommen/geholt werden. *1824:* ha a serház fedele oldalárol az otska Dészkák le nem vetetödnének, vgy szükséges lészen 20 Szál Deszka per 24 x [Dés; DLt 424].

2. (bor) lehúzatik; a fi turnat în ...; (Wein) abgezogen werden. *1803:* az Udvarfalvi Bor ... a' mi meg maradott ... 25. Butéliákra le vétetödvén [Koronka MT; Told. 41/14].

3. (vmiből vmennyi) levonatik; a fi scăzut; (bestimmte Summe) abgezogen/gerechnet werden. *1804:* a derék Summábol őszveséggel 17 for: 62 pénzekben le vétetödik [Marossztimre AF; DobLev. IV/874. 16a].

levetett kb. használatból kivont; scos din uz; außer Gebrauch gesetzt. *1648:* Egy kopott levetett malom keö [Komána F; UF I, 936]. *1736:* Hinto Szin ... Avatag le tett vasatlan Hinto kerék nro 5. Le vetett régi magyar bőrös Hinto kas nro 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 111–2].

levétettetés (tisztségtől) felmentés; demitere, destituire; Enthebung (des Amtes). *1769/1803:* A Gornyikság-(na)k az Ecclésia Egyházfiáról való le vétetteséről ... irt Instántiája [Harangláb KK; UnVJk 170].

levethet a(-și) putea lepăda; ablegen können. Sz. *1669:* Haller János dolgárúl mit írjon Kegyelmed, látom ... bizony jésuitában is sok volna az, az ki ő benne van. Látom, hajol Kegyelmed az ő sima beszédére ... adja Isten, hazudjak benne, de bizony soha az róka egyszernél többször bőrit le nem vetheti [TML IV, 418 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

levetkez 1. levet; a(-și) scoate, a dezbrăca; ausziehen. *1774:* Egy alkalmatossággal Sendellyes András Papiros Csinálo a Tanats Házunkban jöven ... a dolmányát le vetkezte [Oprakercsesora H; TL. Goja András (38) vall.].

2. *átv* elhárít; a înlătura; ablenken. *1705:* azt is izente a generál Haller István uramnak, hogy ... adjon levelet róla, hogy az elszökött fiát, minthogy akaratja nélkül ment el, mindenéből ... kitagadja ... Melyet ha megcselekszik a suspitiót magáról Haller István uram levetkezi, és megmutatja véle, hogy nem az ő akaratjából ment el [WIN I, 568].

levetkezés levetközés; dezbrăcare; Ausziehen. *1818:* annyira fel ingerelte a néhai nagy Groff eö nsgát a' Groffné és édes Annya, hogy az Iſju Grofot estve késén levetkezése után Télnek idején edj ingbe, Lábravaloba mezittelen Lábbal ... ki kergetvén orákig kellett kün kutzorognia [Héderfája KK; IB. Takáts Ioseff (45) gr. I. Bethlen Sámuel tisztje vall.].

levetkezhetik levetkőzhetik; a se putea dezbrăca; sich ausziehen können. *1710:* A Gyulaffi tábora Szeben alatt lévén, ebédre behívatja Teleki Gyulaffit ... a táborra is kiizen, hogy már ne féljenek a némettől, bátorságos helyen lévén a város mellett, azért bátran levetkezhetnek s nyughatnak [CsH 188].

levetkezik a se dezbrăca; sich ausziehen/entkleiden. *1570:* Margit Kadar Balintne, Chyellye (!) Zan peterne Soos Mathene Margith azzon ... valyak hogy Mykor hallottak volna hogy fazakas Imre az feleseget megh verte volna, Mentenek volt oda lathny ... Es mykor kerdettek volna Teole mynt vagon, Mezytelen leh vetthkezet eleotek es wgy Mwtatta Magat Mint verte az wra [Kv; TJk III/2. 110]. *1573:* Barbel Balint, Paxy Gaspar es Zabo Balas Azt valliak ... az Grwz peter hazanal voltak Boron. ... Ez keozben kezd paxy gasparal az hit dolga feleol zolny Grwz peter Az vtan fely kely hazaba Megen az pitwarbol es tahat Leh vetkezet chiak egy Ingbe gatiaba leot esmet ky [Kv; TJk III/3. 305]. *1638:* le uetkezek Sylagine Aszoniom, de az giűrű nalla nem volt [Mv; MvLt 291. 160b]. *1649:* Koczis Ilona azt referallia hogi az Razmany Istwa(n) hazanal le vetkezve fekwttenek egymas mellet [Kv; TJk III/4. 380]. *1716:* elö hazodván ha nehezesé az Aszszanya vagj nem, azt monda: ... megh lehet azis hogj nehezes, mert eo elötte vetkezik le mindenkor, es mikor egj ingh alyban vagyon ollyan domboru az hasa, hogj csak el nem ájul miatta [Nagyida K; Told. 22]. *1771:* (Zilahi Istvánné) látá hogy ... Aszszony fekszik a Férje mellett, le rántván a paplant rollak, végik (!) önté foro vizzel őket ... azzal kapá magát Zilahiné Aszszonyom a mint le vetkezet volt a Dáma fel foga szoknyáját, Mentéjét, és ki veté az ablakon [Dés; DLt 321. 43b].

Szk: ~ *egy lábravalóra. 1772:* Balog János szemem láttára le vetkezvén égy labra valora Bányai Györgyné mellé fekűtt égy ágyban és ott hált viradtik (!) [Dés; DLt 321. 55a Jos. Pataki alias Krisztian (38) ns vall.].

levetkeződik levetkezik; a se dezbrăca; sich ausziehen/entkleiden. *1637:* Pünkeöst eleöt valo Czeöteörteőkre virradolagh mind az aztalos Janos fia Istua(n), s mind Czegledi Demeök it hon halanak szememmel latta(m) mindeneket, mikor le vetkezeödenekis [Mv; MvLt 291. 101b]. *1672:* akkor etzaka mikor azokat az Tulkokat el loptak, estve le vetkeződek s le feküvek, reggelis onnet kele fel az hova estve fekűt vala s ugj eoltözködek fél [Septér K; BfR]. *1731:* le vetkeződtem a patakon al(ta)l mentem [Borzás KK; Ks 83].

levetkeztet 1. a dezbrăca; ausziehen, entkleiden. *1592:* Kalotaszegi Benedek ... vallia ... Istuan Deak ... kezdi mondani, hogi eotet artatlan fogatom megh, mert ha le vetkeztetemis nem talalnak eo nalla araniat [Kv; TJk V/1. 187]. *1597:* Lakatos Mihali ... vallia ... Chizár Peterne ... egiszer le vetkeztette az leant ... monda

neki, bestie hires kurwa te hasas wagy [Kv; TJk VI/1. 70]. *1606:* vgja(n) le vetkeztettek, vgy eoriztek az majorhazban [UszT II/4. A. 153]. *1710 k.:* Apor ... azt mondá: Macskásit az egy gatyáján kívül levetkőztetvén, két jó korbáccsal a nyakától fogva a sarkáig fel- s alá egynéhányszor eregessék meg [BÖn. 976]. *1736:* A nyoszolyó-asszony az menyasszonyt levetkeztette, az vőfély penig az nyoszolyó-kisasszonynyal hármat négyet fordult [MetTr 388]. *1780:* Cserei le vetkeztetvén estve a Grofot ő bé fogatta az eő Nga lovait s a Mátkájához szánkáztanak [Bethlen SzD; BK. Juliana Ersekujvári (24) cons. St. Butzi vall.].

2. megfoszt; a deposeda; jm etw. entziehen/nehmen. *1710:* a vármegyéket a több vármegyék között felosztták, s minden privilégiumoktól, különös directiójoktól levetkezteték[a] [CsH 386. — [a]1707-ben II. Rákóczi Ferenc és főemberei].

levető (hordó)lerakó munkás; descărcător (de butoaie); (Faß) Abladearbeiter. *1621:* 20 February ... Hozanak Gubernator Vram eő Naghanak Egi Hordo Czikot Varadrol hogi az Zeller Ferencz Pinczeieben leuetettek B Vram hagiasabol attam az le ueteoknek f — d 10 [Kv; Szám. 15b/IX. 12].

levett 1. leszedett/szerelt; scos, desfăcut; losgelöst/getrennt. *1756:* tudjuk hogy azon Felejtár Köppenyegéről levet gombok Zudor Peternel voltak [Bácsi H; BK]. *1840 k.:* Egy ezüst Vilikom négy Siltel és Koronával ahoz tartozik két levet Siltek [ACArt. 28].

2. lefejtett/húzott (bor); pritocit; (Wein) abgezogen. *1755:* Ö Borok a' Pinczeben ... Seprején lévő Veress Bor Cir. 40 ... Seprejéről le vett Gyögyi Majorság Uln. 280 ... Seprőjén lévő Sajtolt Bor Uln. 27 Másb(an) ugyan le vett Sajtolás Bor Uln 21 [Bábolna H; BK sub nro 1020 Naláczi conscr.]. *1756:* Sepreiről le vett Ö Borok [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 18]. *1786:* 1784 Termet Almási Majorság bor avassága mián levett Urnae 24 [Nagyalmás K; JHbK XXXIX/34].

3. ~ *kalappal* kalaplevéve; cu pălărie scoasă de pe cap; mit abgenommenem Hut. *1842:* (A városszolga) a' Házba bé jövén le vett kalappal, betsülettel köszönt [Dés; DLt 1452a. 5].

levettet 1. lehúzat; a pune pe cineva să descalțe ceva; ausziehen lassen. *1783:* Desi Sigmond Uram ... azt maga mondotta nékem ..., hogy ne tartsak az Jobbagyokkal, hanem az Urasággal ... mert tőbb hasznát veszem a Főldes Urak(na)k, mivel meg mutattya hogy le vetteti a piros tsizmát az aszszonyokkal Toroczkon ... nem illik az paraszt embernek tsizma ha nem botskor [Torockó; Thor. XX/4 Jos. Literati (38) ns vall.].

2. kb. (föld határát) kiterjeszteti; a dispune să fie mărit; (Feldmark) ausbreiten lassen. *1723:* Ezen földben lévén controversia, hogy az felsö vicinus Fantsali István le vettette volna az maga földét a Szöts Péter foldere ki járván Dersi betsületes emberek ... lett ... consensus az mi p(rae)sentiánkb(an) in facies loci, ugj hogj edgj sonfa páltzával (: mellyis hatodfél arasz :) engede Fantsali Jstván ur(am) az maga földeben fellyeb valo hatart [Derzs U; KaLt Apor István ir.].

levettetés letaszíttatás; demitere, destituire; Herabstoßen. *1823–1830:* Csudálatosan is jött ki, hogy ahol a vallás reformációja kezdődett, ahol az akkori fejedelem fogságot, levettetést szenvedett, ott a későbben uralkodott fejedelem egy változó királyságért, mint a lengyel királyság is volt, esmét pápistává lett [FogE 196].

levevő leszedő (személy); persoană care dă jos ceva; Herabnehmer. *1836:* Sztán Jakob ... a' tsovat le hanta mellyet Hegyesi Ur vjra, fenyegetodve a levevője ellen vjjra fel tete [Csekelaka AF; KCsl 16].

levezető lefelé szolgáló; care duce în jos; abwärts führend. *1868:* Az elő tornáczbol, hatulrol le vezető lépcsőnél van egy ... sártakaritó [Kv; Újf. 6 Újfalvi Sándor hagy.].

levezetteti magát lekísérteti magát; a cere să fie condus în jos (de cineva); sich hin/herabbegleiten lassen. *1708:* Tekinttetes Nemzetes Haller Judit Aszszony ... Beteg ágyabol másokkal emeltetvén fel ő kigyelme ... nagy maga erőltetésével ... le vezettetvén magát T. Tudos Halász Márton, Mostani R. Fintahazi Ecclaesianak Becsülletes Predicatoranak ... szállására ... élő nyelvével testálá ... egy ... Fundussát [Fintaháza MT; MMatr. 61–2]. *1778:* Bartos Marton Uram ide alá lakot ... Etzken Andras Uram pedig fen az Erdő torokba, hogy meg vakult vala utoljára, téhát majd mindennap magat az Leanyához le vezettette [Albis Hsz; BLev.].

leviál enyhít; a alina/calma; lindern. *1664:* Az B. Tanáts assumalván Birák Vr(a)i(m)ek(na)k Delibera(ti)ojokat Szekely Katha fogoly Aszszony ellen enniben leuialiak eő kk Birák v(rai)mek, teőrvényét latván nyavalyás allapattyát megh ne verettessék, hanem tollas szalma koszorut az fejéb(e) nyomva az Piaczot az Czigányokkal edgyütt háromszor megh kerülvén kisirtessék ki az Váras kapuián [Kv; TJk X/4. 346].

levihet 1. (délebbre fekvő helyre) leszállíthat; a putea transporta (la un loc situat spre sud); hinabbefördern können (auf eine südlicher liegende Stelle). *1671:* Feleségem, Uram, igen beteg, fekszik ... félek, le sem vihetem Fejérvárra [TML V, 648 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz Bonchidáról (K)].

2. le/odavezérelhet; a putea comanda/scoate; herab/hinkommandieren können. *1672:* (A szultán) Egy Ali pasa nevű nagy embert válogatott feles hadakkal küldett az Nesterre az hidat csináltatni és csauszokat az erdőkre Moldovában, ha az parasztságot levihetnék az erdőkről az hídnak csináltatására [TML VI, 243 Naláczi István ua-hoz].

levinnyogtat megríkat; a face să plîngă; weinen machen, zum Weinen bringen. *1797:* láttam, hogy a Kovátsné nagyobb gyermeke a legkisebbet mikor mosot le vinnyogtatta [Sszgy; HSzjP Nagy Mosesné Sára (54) vall.].

lévis könnyelmű; nechibzuit; leichtsinnig. *1710:* Minekutána II. Rákóczi György fejedelem bolond kevélységből az erdélyi dicsőséges fejedelemséggel meg nem elégedvén, holmi levis lengyel urak biztatásából Lengyelországba feles hadakkal bemenvén, királyságot akarván magának halászni, gyalázattal onnan kiszala-

dott[a] | Többire mindnyájoknak az teccik vala, hogy valamig Apafi Mihály erdélyi fejedelem leszen, addig soha az országnak csendes nyugodalma nem lehet, mert levis és változó ember, s a mellette való udvari szolgák minden rossz dologra ráveszik [CsH 50, 133. — [a]1657-ben].

Szk: ~ *elméjű.* *1776:* Barcsai János ... szörnyű nyughatatlan, levis elméjű ember lévén, katona et quidem vicecolonellusságot vadászott ... nem volt arravaló ember [RettE 370–1]. — L. még CsH 100, 122.

levisz 1. (lefelé) elvisz, magával visz; a duce (în jos); (abwärts) mit sich nehmen. *1679:* Jövő szeredán ... Szebenben igyekezem, az kardot kihozom, az nyerget megadom, vagy Fehérvárra ... leviszem [TML VIII, 463 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. *1682:* az ország gjülesere avagy tiszt Uramek, vagy v(a)r(me)gye kőveti Le vigyek az Levelekett, egeszszen, es ott igazodgyek vigkeppen el az falu dolga Kornis Gaspár Urameje avagy Harinai Ferencz Urame Legyen [Felőr SzD; Ks 21. XVII. 12]. *1731:* adot vala ... Doctor Fogarasi S(á)m(ue)l valami orvosságot hogy le vigyem Kováts Maria Aszszony(na)k egy üvegb(en) [Born. XXXIX. 16 Szakács Maria (34) vall.]. *1792:* én pedig tsak látám Tordai Gjörgjőt ... ott járni, ekkor felis fogadták hogj le viszi a Testamentumot Mojzes Gjorgjek(ne)k hogj meg olvassák melyel a földeket tartyák [Borb. II Agillis Paulus Jakabfi ex Sz. Ersebeth[a] (26) vall. — [a]U]. *1817 k.:* A Procurator elvette a' Testimoniumat, és levitte a' Groffné szállására, 's egy darab idö mulva fel hozta [Héderfája KK; IB. Veress István tt vall.].

2. el/leszállít vhová; a transporta undeva; irgendwohin weg/fortbefördern. *1678:* Tudom azt hogj mikor Jozan Janost meg ölek en menék fel martonosban en vim le Lazar Gaspart es Lazar Janost az fiat ... ot osztan Lora ültetem ököt es ugj vim le Ajtara [Nyújtód Hsz; HSzjP Máthé Tamás Martonosi (26) jb vall.]. *1717:* A Méheket ... lé vittem. s a majorhászhoz szoritottam ... ha nem táplállyuk ... kár leszén bénnék [Borosbocsárd AF; BfR Sigmond János lev.]. *1725:* Az egyik ablak kövét régen le vitték Szamosfalvára az Czinteremben [O.fenes K; Ks Mikola László lev.]. *1741:* látám hogj az Udvarbol az gabonát, az Bora Bálint szekerin és hátán Bora Joseff és Barabás le vivék Bora Joseffni [Szemerja Hsz; Bogáts 10 Th. Bora (46) ns vall.]. *1764:* Tudom bizonyoson hogy a' nyárban ... Nms Kolosvármegyei Dedrádi Gram Dávid a' Nms Thorda Vármegyei Bogáti Kerülöben egy Aszszonyt tutajára fel vett, és azon Eö Felsége tutaján Aradig le is vitte [Szászrégen; BfR VI. 125/15 Circumsp. Joannes Klementz (30) vall.]. *1784:* Biro Mihály ... a Fenyedi uj Hidnak fel állittására egy szál hidfát le nem akart vinni [Zetelaka U; UszLt XII. 89]. *1814:* Tartozik ... Szüret elött a' megkivántato hordokat oda innen MVásárhelyröl le vinni s azokot meg kötni [Mv; DE 3].

3. lekísér; a conduce (pînă jos); hinabbegleiten. *1710:* (A rabot) Leviszik, vasat vernek a lábára [CsH 177]. *1711:* (Imreh Pétert) en magam vittem vala le az Paterekhez es vgy gyogyitottak vala megh [Dánfva Cs; Born. XXXIX. 50 Szöcs Peter (40) vall.].

4. (állatot) el/levezet/hajt; a mîna jos (un animal); (Tier) wegtreiben. *1704:* ma indult el Szilágyi László Havasalföldébe, és a sárga lovát is most vitte le [WIN I, 95]. *1732:* vittünk volt le Koslardra egy pej gyermek lovat [MNy XXXVIII, 133]. *1771:* midön az én fiam a Lovamat le vitte volna a Csere kuthoz itatni ottan a Csere kutnál Imbrefi Szöts Ferentz a fiamat meg támadta [Dés; DLt 321. 45b].

5. (el/le)költöztet; a muta, a ajuta la mutat; (wegziehen/übersiedeln lassen. *1756:* Disznojon[1] ... laktа-(na)k ennekelőtte két Jobbagyok, vgy mint Lovász Péter, és egy Cziboka nevü ember ... Czibokát ... minden Cselégyivel együtt le vitték Abafájára [JHbK XX/23. — [a]MT; néhai gr. Csáki István földén].

6. (tutajt) lekormányoz/vezet; a conduce în aval (o plută); (Floß) her/hinabsteuern/lenken. *1723:* Lukát kellet fogadnu(n)k sódosnak Taploczára a maga kenyerin gyalog tutalyert ment, melylyet Sospatakig leis vitt a maga kenyerin tőbekkel edgyüt s fizettem 10 mariást [Hodák MT; VGy].

7. (vizet) el/levezet; a deriva/abate (o apă curgătoare); (Wasser) wegleiten/führen. *1725:* mint hogy nem az régi árkon akarták le vinni a' vizet, néki ment, és ... bé hanyotvan élrontatta [Türe K; Told. 28].

8. lejjebb/odébb tesz/visz; a duce/muta mai jos; weiter nach unten tun/bringen. *1810:* ha Eö Nagysága Kivánni fogja a vetés kaputis a Hidhoz le viszszük [Petek U; Hr 2/56].

9. (víz földet) lesodor; a duce cu sine; (Wasser Erde) wegschwemmen/spülen. *1826:* azon nagy föld gomolyákat melyeket magával hoz a viz részszerént azért, hogy megnött állapotjában sem elegendö arra hogy olyan meszsze le vigye, mind rendszerént ... a' Szántó földeket ... eliszapolya [Msz; GyL].

lévita protestáns pap-tanító; învăţător (la ţară), dascăl; Levit. *1748:* A Bosi[a] Rfr Filialis Eccla(na)k Tagjai egy darab Falu Földét Conferálák ott lejendö Mester v. Levita lakására [MMatr. 301. — [a]MT]. *1766:* Idárais[a] el botsáttatik rendes hivatalja szerint a Szengyeli levita ha aszt valami szomoru Casus nem akadályoztatja Sz. György napig, kinek vgyan oda valo menetele addig posita Conditione fel függesztetik [GörgJk 203. — [a]Nagyida K]. *1801:* Vagyon égy darabotska kaszálloja a Levitanak [Mocs K; SzConscr. külön mell.]. *1802:* (A földet) conferáltak oly tzéllal, hogy ha Valaha Lévitájok lehetne, fordittathatnék annak élelmére [Seprőd MT; MMatr. 240]. *1847:* bészolgálo pap T. Bartok Sigmond a(tyánk)fia Götzi[a] Levita Csoma János [WassLt. — [a]SzD]. — L. még ETF 107. 12; FogE 117, 154.

lévitai szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *ház* tanítói ház; casa învăţătorului; Levitenhaus. *1818:* Lévitai ház [Ákosfva MT; MvRLt] ✱ ~ *lak* 'ua.; idem'. *1858:* Marus Székben a' Sz: Háromsági szegény leány Ekla Temploma, Lévitai lak ... 's több Eklai épületek leégtek [M.bikal K; RAk 59]. *1870:* A harangláb és lévitai lak fedelei javitandók [Göc SzD; ETF 107. 29].

lévitáné pap-tanitóné; soţia învăţătorului; Frau des Leviten. *1785:* Doktor Mátyus Urnál laktom, a' Magjarosi mostani Levitanéval [Mv; DLev. 4. XXXVI].

levitás állhatatlanság; nestatornicie; Unbeständigkeit | könnyelmüség; nechibzuinţă; Leichtsinn. *1766:* (Öreg Teleki Ádám) nagy levitassal biró, maga sorsával meg

nem elégedő, elsöbben provinciális tisztségeket vadászó, de nem consequálható (ember volt) [RettE 201]. *1782:* (Gr. Teleki Sámuel) Jóforma úriember volt, hanem a Teleki természet megvolt benne, azaz levitas [i.h. 419].

levitel 1. levivés; ducere; Herunterbringen. *1814:* a Testvér Bátyám Márton ... ismét a maga tébolygo periodussáb(an) lévén ... A Taxa le vitele eddig is nagyobbára érette haladott s most is nékem kelle letennem érette [M.gyerőmonostor K; GyL. Varga Pál ub nyil.].

2. (el/le)szállítás; transportare; Weg/Fortbeförderung. *1800:* Titt Szolga biro Urnak parantsolattya érkezvén arrol, hogy Tordára ... egy öll fát küldgyünk ... meg is fogadtuk a' levitele végett Máté Gergelyt, és Tamás Istvánt [Torockó; TLev. 5].

3. lefelé kormányzás/vezetés; conducere în aval; Abwärtslenkung/steuerung. *1764:* Tudom bizonyoson hogy a' nyárban (: midőn Honius János Urom Felséges Aszszonyunk tutajinak Aradig valo le vitelében gondviselője volt, velem edgyütt egy tutajon volt :) hogy Nms ... Gram Dávid ... Aszszonyt tutajára fel vett [Szászrégen; BfR VI. 125/15 Circumsp. Joannes Kleementz (30) vall.].

levitet 1. (el/le)szállittat; a face/dispune să fie transportat; weg/fortbefördern lassen. *1672:* az fővezér ő nagysága felhivatván, egy nagy úr emberrel császár eleiben felvitete ... Előle való eljövetelünk után mindjárt mind hintót levitetett s az lovakat hámból kifogatván ... mind az hatot megnyergeltette [TML VI, 317 Baló László Teleki Mihályhoz]. *1799/1816:* Dálnoki nms Lázár Borbára Asszony elsőbször két, másodszor három kőből Gabonákot vitetet le a magok Házokhoz [Dálnok Hsz; Kp IV. 317 Szöts János (56) béres szolga vall.].

2. (le)költöztet; a face să fie mutat; verziehen/übersiedeln lassen. *1778:* mind Etzken András Uramat mind utolszori Feleségét ismértem, gyenge állapotra jutottak volt Öregségekre, ugy hogy ha az Leanya ... nem viselte volna gondjokot, Szigorusagra jutottanak volna, de házához le vitette és ott ... dajkolkodott vélek | halalok előtt Bartos Martonne Aszszonyom mind edés Leanya magáni mind a kettőt[a] levitette és onnan holtak ki [Albis Hsz; BLev. — [a]A két szülőt].

levitetés elvitetés/szállíttatás; transportare; Weg/Fortbeförderung. *1847:* Az nem engedelmeskedők Zalatnára levitetése ellenszegülése ... Varga Katalinnak [VKp 202].

levitetik másfelé helyeztetik; a fi mutat; anderwärts/anderswohin gelegt werden. *1823–1830:* Bécsből a császári hercegek Csehországba, a császár pedig, az udvari kancellária Pestre futottanak volt, s a kamara is levitetett [FogE 257].

levivő (le)szállító; de transportat; weg/fortbefördernd. *1721:* alazatosan még szolgalom az Mlgos Urnak ha nekem is eg sertesecskét küld ezen meszet le vivő talyigan [Szentpál K; TKl Mihály Deák Teleki Pálhoz].

levizel 1. lehúgyoz/pisil; a urina pe ...; bepissen. *1716:* mondatta nékem Harinai Miklosne Aszszanyom hogy, azon serkent fel eo kglme, hogj le vizellette az szegény Harinai Miklos Uram | nem fekhetik mellette az vizellés miatt, mert fél hogj le vizelli | minden nap száragatták az ágja béli ruháját, mint szintén az gjermekét, annyére le vizellette [Nagyida K; Told. 22].

2. ~*i magát* le/összehúgyozza magát; a urina în ...; sich bepissen. *1767:* Tudom hogy Nehai Kovats Margit hogy annyira meg öregedet vala hogy mindenkor meg tiboljodot elmevel jar vala ... beteg koraban ... az szegeny együgyű Kovacs Margit Aszszony erotlensege miat le vizellette magat és Gereb Antalne Aszszonj tüzes penetövel ... meg vere [Medesér U; Ks 20. XIV. 1].

levon 1. lejjebb/lefelé húz; a trage (în) jos; weit abwärts ziehen. *1710 k.:* Szóljunk rövideden a szentekről. Mit ártott valaha a szenteknek a világnak felőlök való gonosz ítileti, üldözése, gyalázása, vont-é le csak egyet is az égből közülök avval? [BÖn. 404].

2. lehúz/vesz vkiről/vmiről vmit; a lua/trage jos; aus/herunterziehen. *1570:* Katalyn Zeles gergelnę, Kathalin nehay farkas leorinczne Erzebet Kazdak Janosne ... vallyak ... Latthak Nala[a] egy kis Nyazon egy Mayost ... lattak hogy az Mayosnak az hwra megh zakadot volt Es hogy feyerdy Balint az hwrat alah kezdy vonny rola hogy Beleol legnek az ganeya zok volt Benne ... Mayd vegik (!) leh vonta az hwrat es Mynt egy kis feyer zyw olliant volt Benne az legy ganeh [Kv; TJk III/2. 144. — [a]Feyerdy Balintnál]. *1582:* Sophia Rlcta Martini Veres ... fassa est ... hallam aztis hog monda Az Azzony Boros Benedeknek, No Benedek vram megh fogatok meghys veretek ... ty mind partha Eówemet es mind keosseonthwmet le vonatok rollam [Kv; TJk IV/1. 6]. *1629:* Gergely leakarta rola az mentejett vonni [Mv; MvLt 290. 185a]. *1638:* Vonyatak le az Csizmaiat mert el foli az Vere [Mv; i.h. 291. 138a]. *1644:* Szigjarto Gergeline ... el lopot vala Czizmadia Istuannetul egi fevalt ... s en ra fogam ... hogi lattak mikor el hozta; s monda ozton hogi ahun vagio(n) az agjamba(n) vond le az hajat rola s vid haza [Mv; i.h. 400a]. *1681:* Meg borosodva(n) Sz: Martoni Janos Atyankfia, annyira lőtt ki menetele, hogy aszonyi allat ket izbennis vonta le gatyajat, a penzebülis kiforgatta [SzJk 152]. *1747:* Moldován Todor ... rabaskodván, az vasat lábárol le vonta, és el szőkött [Küküllővár KK; Ks 112 Vegyes ir.].

3. lerángat/vondoz vkit/vmit vhonnan; a trage jos de undeva/de pe cineva; herunterreißen/zerren. *1582:* Paulus Veres ... fassus est ... Hallam az Zayt hog az Eorizeok mondak lakatos Ianosnenak vond le az Esseh kwrwat a' zekerreol | Catherina consors Thomę, lakatos fassa est ... latam hog le vonak az zekerreöl a' lakatosnet [Kv; TJk IV/1. 5. 6]. *1590:* Tudom aztis hogy Dersben lakodalomba(n) megie(n) viza jeoteben Egy kęczyket lop a hatarul vonniak le megh fogiak erette [UszT]. *1633:* Hallottam Kerekes Zabo Istuannetoll hogy ... egi Petre neuö Görögött vont volna le az Zabo Iacab zolgalojaroll [Mv; MvLt 290. 126a]. *1634:* Fekete Janos foben ute Lako Jstvant, és az födre le esek, es az terduel az melliere alla, es Kerekes Janos vona le rólla, es annak utanna vizont ozve allanak, es kotödni kezdenek [Mv; i.h. 291. 18a]. *1639:* nem leön kiuel hozza fogno(m) mert bizoni le vonom vala az szekerröl [Mv; i.h. 202b]. *1796:* a Szekérröl mind a ketten le szökdösven ... ugy akartak hogy a Kotsist le vonyák a Lorol és rutul meg kinozzák [Gyula K; RLt Oltyán Juvon (46) szolga ember vall.].

4. földre leborít/dönt; a dobori la pămînt; zu Boden werfen, herunter/umstürzen. *1570:* Kegtek kett drabanttia ... eg' Jobagiomatth megh fogtak ... szekerczeyett el wettek Es magatt le wontak, annyra wertek, mostis nyeogi a helyett [Nagysajó BN; BesztLt 72 Christ. Hag'mas de Beregzo Casp. Szeocz beszt-i bíróhoz]. *1573:* Ilona az felesege[a] Azt vallia hogi latta gërgy vstekenel fogva vonza volt Matet az padra deoytette volt annat, az feoldreis leh vonta volt [Kv; TJk III/3. 224. — [a]Az elötte valló Olayos Myhalnak]. *1591:* Zilagi Janosne Anna ... vallia Lattam hogi Zeocz Pal le vonta vala Brassai Andrasnet, es haianal fogua vondozza vala [Kv; TJk V/1. 160]. *XVIII. sz. eleje:* Az melly lovon rüh indúl ... azt igy orvosollyuk ... à lovat le vonván és erössen meg kötözven ... az ajakárul à hegyes biborcsokat égesd meg [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1753:* Tisztarto Uramat ... egj nèhányan be vivek husztá kurczalták Kenoszták s, le vonták az földre | le vonák és meg verek paczaval az mentetis fel fordittatak az farárol [Marossztgyörgy MT; Ks 48. 67. 31].

5. leszed/szerel; a demonta/desface; abmachen, demontieren. *1569:* Catherina famula Petri keuel ... fassa est, hogy keuel peterny be ment volt More Janosne, es kerdy oth ez Cristina Azzyont, hogy voltale ma az en hazamba, es mond Cristina En ne(m) voltam, Esmet mond More Janosne, bezzeg voltal ... az ladabol vezet el, szasz heutenoth penz, az Retezet le vontad de semit egyebet El ne(m) vittel [Kv; TJk III/1. 246]. *1592:* az lakatos le uona fel feleol az Aitorol az szart hogy az kuczioth hozza rezellie | Feierdi Janos ... vallia: Zechi jstuan kere engemet egikor hogi az Maior aitaian valo zaart le vonna(m) es vy kolchot chinalnek neki [Kv; TJk VI/1. 218b, 234]. *1629:* az retesz felöl ... azt mondgia hogy czak megh fogta az kezeuel es vgy vonta le az lakatott [Mv; MvLt 290. 144b]. *1741:* Szék Tisztei poroncsolának egj külsö rongjos embernek ... s kényszeritték hogj vonnya le az lakatot [Uzon Hsz; HSzjP Agilis St. Szinte de S. Kőrőspatak (30) pp vall.].

6. leszakit/tép; a rupe; herunterreißen/zerren. *1590:* Reisz Mihály hiremnelkwl az en pechetemet le vonta ... es Saffraniomhoz hozza niult [Kv; TJk V/1. 24]. *1597:* Az Jeg Vermen valo Lakatot ismeg elrontottak volt es az Aitorol az plehetis le vontak [Kv; Szám. 7/XII. 19 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1600:* minekeőnk nagy ... karu(n)kra hantak es rontottak hazainkat tcöb tarsawal egyctembe(n) ... wgy annira hogy 15 aitoth kin mi(n)d was záar wolt, a wasat lewo(n)tak az aitaiat el wagdaltak [UszT 15/23]. *1676:* Ezen pitvarrol ... nyilik egy ... bellet ayto, bellejeben le vontak egy darabot [UF II, 729]. *1706:* (A katonák) az Udvar Birot meg verték, két ajtó Sarkát le vonták s elis vitték [Hsz; Törzs Rákóczi inv.].

7. lecibál; a smulge; herunterzerren. *1582:* Cathalin Zabo Martonne ... vallia ... Igiarto Georg ... ot vere chapdosa konthiat le vona hayat huza Rengeo Annanak [Kv; TJk IV/1. 53]. *1592:* Martha azzoni Oroz Mihaline vallia ... Niari Marton hazanal nem tudom mint haborodot eozue felesegeuel ... latam hogi Niari Marton neki mene, kontiat le vona, es az coklevel eo magat ereossen megh vere [Kv; TJk V/1. 296]. *1598:* Nagy Gaborne ... megh kapa az Kochis Georgyne kontiat s le vona az feieról, ozton kochisneis le uona az feiereól, ozton Kochisneis le uona az masiknak úgy vonanak ysteket [UszT 13/30 Catherina consors agilis Lucae Somogyi ppix. vall.]. *1600:* Keopeczy Caspar Deakne Catha azzony ... vallya: Amikor ky leowek hazambol Immar Darabosne hajadon feowel vala az vchan minth vontak le az konthyatt, azt nem lattam [Kv; TJk VI/1. 475].

8. levesz; a lua jos; abnehmen. *XVIII. sz. eleje:* az ő Lovanak ... ki vonta volna le a' patkaját [Mikfva Hsz; BLt]. *1730:* (A ménespásztorok) el esendö patkokat, vagj le vonva(n) vagj meg találván megtudván kijé annak meg adni Tartoznak [Dés; Jk 395a].

9. kihúzgál; a smulge/scoate; herausziehen. *1585:* Etczely (?) Mathias vallia ... Lattam hogy amely zenat Az kapun be hoztak, le vonth benne hatul es megh gywteotte ió beoweon, es el Atta [Kv; TJk IV/1. 464].

10. lebont; a desface; abschlagen/tragen/bauen. *1596:* senkit az keozeonseges helie(n) arúlny ne engedgienek kewleombe(n), hane(m) amely kalmarnak kamoraya nem leze(n), az vasarbirak helt mütassanak, ahol zereda(n) es Chieoteorteokeon satort wohasson (!) es arúlhasson, de egieb napokon ot ne arulhasson hane(m) haza keolteozzek onna(n) es satorat le wonnya [Kv; TanJk I/1. 284].

11. ledönt; a dobori; umstürzen. *1570:* Vitez ferencz ... vallya ... Mykor az varas kewanta volna hogy ky Ereztene kezebeol[a] Heltay Gaspar kezehez, Besterchey Georgis azt kerthe volt az heliet az varostwl hogi Megh engednek neky az eo Tho heliet Beh kerthelny es Tyalalmasba Thartany ... Megh arkolta volt keornywl es be Theowiselte volt, Es allot vgy Mint eztendeigh, De az wthan ... Az Magiar vchayak es Közep vchayak leh vontak volt az teouisselest [Kv; TJk III/2. 122. — [a]Besztercei György a tóhelyet]. *1582:* Az ky wetet kertek es gyöpygh (!) felöl vegeztek hogy Byro vram az valaztot zemelyek melle aggio(n) fertalt feyzesseket, kik mingyart le vonnyak a' mit leh kel vonny, es bonchyak a' myt kel bontany [Kv; TanJk V/3. 252a]. *1589 k.:* Tudom hogj az Zabo Thamas fwkertire ki az varos vegin vagion ki ment vala mind az egesz Varas hogj le vonniak de az varas nepi addigh bezellenek hogj vegin vgj haza Jeouenek es fen hagiak az kertett [Szu; UszT]. *1600:* Az mi nezi penigh az kender feöld foglalasat, mierthogy az bizonsagok wilagoson be hoztak, hogy az azzony kezebol ki foglalta teörweny nelkol, benne az hatalma ... a kertet le wonta, melliet eggieöt kerteltek az azzonnak az vrawal azert haro(m) gyra(n) wagio(n) [i.h. 15/71]. *1610:* az hol az kertet le vontak az az helj az Thörök Jmrehne fyaye [i.h. 48a].

12. levet; a(-şi) scoate; ausziehen. *1634:* az sarjatis le vonta vala az Azzony es mutogata Szantai Janosnenak az labat [Mv; MvLt 291. 16a]. *1662:* Ebéd után ... nagy neház álom jött vala reá, mellybül felserkenvén, hát nagyon megizzadott, csizmáját ... levonta, dolmányát is aszerint [Skr 290]. *1710 k.:* Francia nyelven köszöntém[a], és a kesztyüjét elfelejtvén üdején a jobb kezéről levonni, fél térden ott kelle állanom, míg levoná csókolásra nékem [BÖn. 586. — [a]Az angol királyt]. — L. még CsH 128.

13. lenyúz; a jupui; (ab)schinden, enthäuten, abbalgen. *1745:* monda Kriszta János, Lőrincz ved reá magadat vonyuk le egy tinonak a' bőrit és el viszem s el adom [Szásznyires SzD; Ks].

14. lerak; a descărca; abladen. *1586:* az Korczoliasnak atta(m) hogy le wonta es Jsmet fel wonta az 8

hordo saletromot f. — d. 50 [Kv; Szám. 3/XXVII. 13b].

15. (bort) lefejt/húz; a pritoci (vinul); (Wein) abziehen. *1855:* A Bor dolgaba is voltam Kilián vrnál ... az O bornak vedrit adgya 6 f. és 30 xr az ujjat 4 ft és 30 xron — de azt is ha most hamarjába lesz a meg vásárlás — madj (!) Martziusba nem adja ha a seprőiről le vonya [Nagylak AF; DobLev. V/1386].

Szk: *anslágra ~. 1755:* az urán hogj a borokot ánslogra Le vonták ... vagj öt hordobol szu ljukakon ... aprodonként ... folt el 10 veder [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.].

16. kivon; a scădea/scoate; abziehen. *1877:* (A gyermekek) kezdettek öszve adni és le vonni számakat [Bádok K; RAk 255].

17. (járandóságot/összeget) visszatart; a reţine (din ceva); (Gehalt, Summe) zurückbehalten. *1585:* Zeoch Andras ... vallia ... A Capitanokis panazlottak hogy zenayat Nemely embereknek le vonta a' tizedes [Kv; TJk IV/1. 463]. *1815:* Reménységen kívül a' pernek ... szerentsétlen ki menetele lenne, abba az esetbe ... nem is kivánhatná senki, hogy annak terhét én hordozzam — ezennel légyenek a' részes atyafiak kötelesek költségeimet ugy a' mint azokrol documentalni fogok a' réám esendö részt azokbol le vonva ... meg fizetni [Béld AF; DobLev. V/979. 2a]. *1849:* három évek alatt a' vásár öszszeget 300 ezüst forintba angárianként lefizetem, meg pedig onnan hogy én Krizsán Mária altal a Vendler háznál bort arultatva a' Krizsán Mária azutáni illetőségéből rátánként levonandom [Kv; Végr. Vall. 104].

18. (tisztséget vkiről) levesz, (tisztségtől) felment; a destitui/demite; jm ein Amt abnehmen, (des Amtes) entheben. *1665:* ő nagyságának nincs hírével, hogy le akarta volna vonni az főispánságot Kun István uramról [TML III, 540 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1690:* Lakatos Mihalyrul az Czeh mesterseget le nem vontak [Dés; Jk]. *1710 k.:* Felséged rendeléséből nagyobb tisztre s méltóságra emelének, mint akit rólam levontak vala [BIm. 990].

19. *átv* el/levesz; a lua; abnehmen. *1710 k.:* Üljön öszve szeretettel a keresztény világ, vetköztesse ki a religiót abból a ficamás, kendözött, pésmázott, maga találmányú köntöséből, azaz: vegye el tőle, amit maga hozzáadott, viszont adja vissza néki azt, amit róla levont, az igaz szeretetnek és alázatosságnak fejér, candida köntösét [BÖn. 432].

20. *~ja magát* meghúzódik; a se retrage; sich zurückziehen/drücken. *1586:* Zekeres Mihaly Vallia ... Azt tudo(m) hogy el futot[a] de hát a' Tamaz meget le vonta volt magat, es ot enge(m) Torkon ragada kialtek es el futa [Kv; TJk IV/1. 564. — [a]A tolvaj]. *1592:* Orsolia, Bodor Mihaline vallia ... foris Gasparnetol ertwk hogi valami azzonnepek volnanak az Tot Istuanne zeolejeben: Le vonuk Tot Istuanneual magunkat, es latam hogi zakanne az Tot Jstuanne zeolejeben le vona magat egi teo zeoleo melle, mint ha valamit zakaztana le [Kv; TJk V/1. 305]. *1662:* Stefán vajda gróf Homonnai Györgytül Homonna táján bizonyos jószágokat megárendálván, magát azokba levonta vala [SKr 527].

◇ **Sz:** *~ja vkinek az arca bőrét* szégyent hoz vkire; a face de ruşine pe cineva; über jn Schande bringen. *1697:* igen szidák hogy mindenütt le vonnya az arczajok bőrit [Szentgyörgy Cs; CsJk 6 Szentt Györgyi al(ia)s Bánkfalui Szebeni György (53) pp vall.].

levonás 1. leeresztés; coborîre; Herunterlassen. *1595:* Vöttem az Hidúczai Kapunak le vonasahoz 2. Örög kötelet Ketelúerö Drotleff Petertöl ... f 1 d 50 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 123 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1694:* A külső Var Kapuja előtt va(gyo)n egy Kősziklabol vagot hitva(n) Aarok, az mellyen va(gyo)n egy reghi Sorvadot hid, az hidon egy ahoz hasonlo vastag Deszkabol csinalt emelcsős Pallo, az ket vegi vassal meg va(gyo)n hevederezve az fel vono vegén vagjon egj erős vas karika, abban egy Láncz es az Kapu felet az Kőfalban egy Vas Csiga, mellyen az Lancz jár fel s, le vonasokor [Kővár Szt; JHb Inv.].

2. leszedés/szerelés; demontare; Herunternahme, Demontierung. *1583:* De wagion nag panazolkodas az zolgakra kik az Adon Iarnak, hogy amikor az haszakat be pechetlik tehagh az zegenseget meg Sacczoltatwan az pechetnek le vonasatol tiz tiz penzt vesznek raitok [Kv; TanJk V/3. 274b]. *1596:* (Lakatos Balint) ielente hogy megh ne(m) fizettem volna egi zaartol, az melj az emelcheos kapun beleol valo kapun vagion, az teoreot volt megh, az le vonastol, es fel zegezesteol fizettem neki f — d 16 [Kv; Szám. 6/XXIX. 75 Bachi Tamas sp kezével]. *1620:* az hosdatban leweő Capitansagok alat valo emberek ... valakit megh kaphatnak az koborlason, es az kertek, majorok fel teőresen, Zarok le vonasan megh foghjak, el ne bocziassak Saccziottatas alat [Kv; TanJk II/1. 297].

3. *földre ~* földre döntés/teperés; doborîre la pămînt; zu Boden Werfen. *1592:* otth Talalvan az en Zolgamotth benedeketth w nekj wetetlen Adygh wertthe palchayawal az Zege(n) iffiw inassatth el Annyra hogy wgya(n) az feoldere le wonttha ... Nyomorgattha vertthe ... az feoldre le wonassaert hwszon negy Gyratth mondok hoza [UszT].

4. ledöntés; doborîre; Umsturz. *1584:* az lo kert le uonasa feleol ugja(n) azo(n)t tugya az mi(n)t deuaj czirjak [Szava K; JHbK XVIII/22]. *1593 k.:* Az kertnek le vonasanak es fel ne(m) chenalasanak terhetis ... Az J: ffalúra hadgya myerth hogy Az eó reszeket fel ne(m) chenaltak, seót le vontak [UszT].

5. lerakás; descărcare; Abladen. *1586:* az korchioliasnak attam hat hat penszt zekerere az bor le vonastol [Kv; Szám. 3/XXIV. 38].

6. leszámítás; visszatartás (pénzösszegé); reţinere; Abrechnung, (Geld) Zurückbehalten. *1829:* A' Károly Fejérvári Katonai Monturs Comissioba bé adott 912 Darab Katona Pokrotz árrában jött bé a' költségek levonása mellett 6756 Rf 50 xr [BLt 12 kv-i dolgozóház nyomt. szám.]. *1832:* (A zálogsummát) az Exponens Urak ... a' lehető javittások árrával a Déterioratioknak le vonások mellett készek le fizetni [Fejér m.; DobLev. V/1183]. *1860:* a bérlés iránti egyezésünk ... égy egész évre ötszáz vnforint volt minden le vonás nelkül [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.].

levonat 1. le/félre húzat; a dispune să fie dat la o parte; herunter/abziehen lassen. *1609:* 14 January Veotthem egy hozzw Zęn vonot, kiuel Az kamerakrol Az hawat le vonassam f — d 5 [Kv; Szám. 12b/IV. 106].

2. (büntetésül) földre/deresre vonat; a ordona să fie pus pe bancă de supliciu; (als Strafe) jn auf den Boden/auf die Bank legen lassen. *1580:* Az Zemet Biraknak vegeztek eo kegmek hogy ... vezanke(n)t el Iaryak az

varast es kiàlchyàk megh hogy se trebelt se egieb bwdós vndoksagot ky ne eosse(n) senki ... ha penigh ebbe zorgalmatosso(n) el nem iarnak Az zemet birak, Biro vram az tanachy haz elót vonyassa leh, es harom palczawal fyzessenek neky [Kv; TanJk V/3. 226b]. *1581:* Megh ertettek eo kegmek varossul Az panazt a ky essyk mindenfelól az kapunallo drabantokra ... valamely drabant az czegernel talaltatyk eó kegme vonassa leh es harom palczawal vtesse megh Az farat Az tanachy haz elótt [Kv; i.h. 244a]. *1687:* Enge(m) az Falunkb(an) le vonatott, Hadnagy Vr(am), edgyet útött, az faromon ... enge(m) büntelen vert [Kisgoroszló Sz; GramTr VIII Gencsó Thamás (40) vall.]. *1722:* nekem furatost igire ő Nga illyen szóval: majd az kapu között le vonatlak [Polyán Hsz; HSzjP Szántó Ferencz pp vall.]. *1736:* a mult Tavaszszal egy 13 Esztendős leányomat gjomlálni küldettem volt ő kglme le vonatta és jol meg tsapatta [Récse F; JHbT]. *1765:* aztis mondá ... hogy ha kiványa Ursult le vonottya elötte s jol meg tsapottya [Záh TA; Mk V. VII/19 Gráuna Puj (40) jb vall.]. *1796:* a Fa vágora le vonatatt ... meg vágotatt hatat üttettvén réám [Kv; AggmLt B. 15].

3. leszedet/szereltet; a dispune să fie demontat; herunternehmen/demontieren lassen. *1588:* az ajtokrol zarokot ajtosarkakot le vonatot es el vitete [Vécke U; BálLt 81]. *1596:* az zaart le vonattam az maior kapuiarol [Kv; Szám. 6/XXIX. 81 Bachi Tamas sp kezével]. *1668:* az zárokat is levonatta az ajtókról [TML IV, 339 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

4. lehúzat; a dispune să fie dezbrăcat de ...; auszieben lassen. *1605:* oda Jöue Tarcziafaluj Albe⟨r⟩th es ket legenniel az peter djakne fjat meg njomata egj padra az nadragath le vonata es az mester ostoraual az mig akara addig vere [UszT 19/87 Gabor Miklos fja Benczedj Janos new vall.]. *1631:* ez az Peter kovaczis keöztük vala ... eö foztata megh egi szegeny deakotis az ki uelünk jü vala egi szolgaval, az dolmantis levoniata rola [Egerszeg MT/Mv; MvLt 290. 256a].

5. levétet; a dispune să fie luat jos; abnehmen lassen. *1657:* két patkaját lovamnak levonyatni hagyám, és újólag patkoltatni [KemÖn. 55–6].

6. lenyúzat; a dispune să fie jupuit; abbalgen/schinden lassen. *1662:* a férfiaknak mind fejek szedeték, és a vezér maga eleibe kihordatni parancsolván, mind egyig megnyúzatja, bőröket az agy koponyájáról levonatja, azokat szalmával megtölteti és szekerekre ... rakatja vala [SKr 541].

7. lebontat; a dispune să fie demolat; niederreißen lassen | ledöntet; a dispune să fie dărimat; umstürzen lassen. *1579:* haggyak megh hogy harmad napigh minde(n) ember az twzelleo helyeket fel epychie, Mert harmad nap mulwa ha megh nem chinallya le wonassa byro vram [Kv; TanJk V/3. 195b]. *1580:* Az Scowennyek es gyopykh ky vetesse feleol ... wegeztek hogy ... lassak meg Ahun affele gywpwt talalnak eo kegme aggio(n) embert melleyek ... es vonassak le Mind zolők keozot s mind kertek keozót [Kv; i.h. 217b]. *1703:* az melly kémények roszszaknak talaltatnak le vonassák [Dés; Jk 342a]. *1718:* az Utrumb(an) fel tét major ház élel tajban ... éppen az közepin gyult meg ... mingyart eszre vettem ... az kertet le vonata(m) [Branyicska H; JHb Fülei Csak Ferencz gondv. vall.]. *1731:* kegyelmed azon Curia appertinential körül erigalt kerteket vonassa le [Fejér m.; JHb XXIX/13].

8. *sátrat* ~ sátrat felszedet/lebontat; a dispune să fie desfăcut; Zelt abbauen lassen. *1657:* Érkezék az táborra oly hír, hogy az budai vezér Bethlen Istvánnal újobban derekasb hadakkal megerősödvén jünének reánk ... tekéntelvén az tábort, hát sátorokat is leszedték az emberek, oly félelemben vadnak; de az fejedelem sátorai felvonva, én is sátoromat le nem vonyatám | (A fejedelem) gyakrabban éjfél után mindjárt verettette az dobot készülőre, sátorait levonyatta, indíttatta [KemÖn. 177, 286].

9. (adóalapul szolgáló kapuszámot) kevesebbnek számittat/*ek* leszállíttat; a dispune să fie redus (numărul porţilor supus dării); (die zur Steuergrundlage/basis dienende Torzahl) als weniger rechnen lassen. *1753/1781:* Látván Jósika Imre ur, hogy a Jószág pusztul ... azt igérte az árváknak, hogy ha bizonyos portiokot excindálnak, az magok jószágokban azt Bétsben végben viszi, hogy a kapu számban le vonat [Máda H; JHb LXXI/3. 268].

levonatás lerakás; descărcare; Abladen. *1590:* vonanak 3 Tonna penzt Tallert egyk zekerol az Masykra atta(m) f. — d. 9 ... vittenek Varadra ket Lada penzt Leuonatasaert, es fel vontatasaert att(am) f. — d. 48 [Kv; Szám. 4/XXI. 32 Kis István sp kezével].

levonatik 1. leszedetik/vétetik; a fi luat jos; abgenommen werden. *1662:* (Hamisított levél) mellyben a fejedelem keze írása annyira követtetett vala, hogy majd semmi különbség benne nem látszanék, hanem hogy az pecsét viaszostul más levélről vonatott volna le, s viasza gyertyánál melegittetvén meg, csak úgy ragasztatott volna a levélre ... az okos ember abból vette vala eszében az álnokságot [SKr 168–9]. *1824:* Mivel ... Ns Dées Várossa ... a Ser főzés, és árultathatás jussait ... másokat ki rekesztő jussal használta ... a közönségen kivül másnak sert árultatni főzetni ... telyességgel meg nem engedi ... intetteti az Urat[a] tessék most mindjárt ... bé hozott Serét akár hová el vitetni tétetni ... ha különben tselekszik Czegire le vonatik, Sere Confiscaltatik [Dés; DLt 106. — [a]Novák Márton árendátort].

2. eltöröltetik; a fi sterş; aufgehoben werden. *1753/1781:* Iosika Ur (így!) a mostoha fiaitól azon portiokb(an) lévő Jussokot, ezzel tsalta volna el, hogy Betsben ő vitte volna véghez, hogy a kapu szám után valo adozás a Jószágokról le vonatott | az egész országrol le vonatott a kapu szám utánn való adózás [Máda H; JHb LXXI/3. 264, 268].

levonatott lefelé megvont; care a fost tras inspre jos; abwärts gezogen. *1735:* A Hegy megett (: ut vocant :) ... Dosully szóváru nevű egész Eszak ... a maga bértzén le vonatott Eke barázdolás szerént juta a Torma és Jósika Részre | az napkeletre nező oldaloknak (:vulgo Urzittsellye :) tsak nem hasonfele a' magos bérczen le vonatott eke borozdálas szerint: a' Torma és Josika Részre ... juta [Mezőcsán TA; DobLev. 1/160. 5].

levonattat 1. el/leszállíttat; a dispune să fie transportat/dus în altă parte; weg/fortbefördern lassen. *1662:*

azon épületek alatt való kőfalokat is úgy megrontaták, hogy ... újabb sáncok nem építtethetvén, a lövőszerszámokat is azon alkalmatos helyekről csak levonattatni kénszeríttetnének [SKr 595].

2. leszedet/szereltet; a dispune să fie demontat; herabnehmen/demontieren lassen. *1593:* Biro vram Egez Tanachy akaratyabol Chynalttotam Az hiidt kapûbely fel wono hiidot vyolan ... Az Eleobely fel wono hiidrol Az woss Jgen El kopot valah. Ezen Kopot wosat Leh wonattotom [Kv; Szám. 5/XXIII. 99-100 Casp. Schemel sp kezével].

levonattatás lebontatás; dărîmare, desfacere; Abreißung. *1740:* (Baróti Jánosné) úgy referáltatik, hogj djetim kertét ottan ottan killyeb killyeb tészi; azért, Hadnagy atyánkfia ő kglme, ad 3tium Admoneáltassa, hogj ... végje bé kertit. Mellyet ha cselekszik, bene quidem; alioquin azon enormiter határán túl lévő kertnek levonattatására Exmittáltatnak[a] ... atyánkfiai ő kglmek [Dés: Jk 537b. — [a]Köv. a nevek fels.].

levonattatik 1. deresre vonatik; a fi pus pe bancă de supliciu; auf die Bank gelegt werden. *1597:* A teobi[a] penigh az Tanach haz eleot le wonattatwa(n) harom palczawal megh werettessenek [Kv; TJk V/1. 124. — [a]A vádlott társai].

2. lebontatik; a fi demolat; niedergerissen werden. *1677:* valakinek szalmával fedet háza tövisses, és veszszöckel font kerti találtatik, a' rendelt idö után, le-vonattassék és el-hordattassék [AC 219].

3. leszámittatik; a fi scăzut; abgerechnet werden. *1804:* Barthos Judith ... ezen rész Joszág hasznának két harmad részét a két Testvér Atyafinak refundálni tartozik, vagy az a rajta fekvö Summábol le vonattassék [Szentimre AF; DobLev. IV/874. 5b]. *1808:* Ha mi meliorátió esett azon részen Néhai Csato Mihály Ur altal, az is ... ki fizetödjék, vgy ellenben ha deterioratio találtatnék, az, az inhaerentiábol le vonattassék [Ne; i.h. IV/291].

levonhat 1. lebonthat/dönthet; a putea dobori/desface; niederreißen/umstürzen können. *1573:* Hendrik Myhal es chinek Balint azt valliak hogy ... az Kakas Andras Zeowenye megh gywladot otth hwl az zoros vagion, es azonnal az Hennigeis ... Mely zeoweniek ha ollian keozel ne(m) leottek volna egmashoz hogi le vohatak volna tala(m) az twz annera nem Ment volna [Kv; TJk III/3. 187]. *1588:* Myerthogy ... sokan eoreoksegeoket Seowenyeket gyepwyeket killieb vetik az varos feoldere es az vtakat zorossokat zorittiak, Azert Az vt chinalo vraim es az hatarra vigyazo valaztot Negy vraim ... tellies hatalommal Jarhassanak, es karos foglalo Seowenieket gyepwket le vonhassanak [Kv; TanJk I/1. 66]. *1598:* ha ... Zabado(n) ne(m) hadnak, tahagh az kertet le vonhassa Boldisar Vra(m) [UszT 12/3].

2. *fejét ~ja* meghúzódhatik; a se putea retrage; sich zurückziehen können. *1663/1681:* megh tekéntvén Palotai Kallai Janos Ur(amna)k regi jambor szolgalattyat ... nem akarom mostani Vénségre jutot idejeben ... bujdosas szorongassa, hanem ... akarvan ő kg(ne)k arra valo alkalmatos helyet rendelni, az hol fejét le vonhassa ... adok ö kgnek egy házat [Vh; VhU 297 Zolyomi Dávid ad. lev.].

levonít lehúz/von; a trage (în) jos; herunterziehen. *1639:* monda ... Garczo Gergely hogj eb ados kurtanak kolbász arraval, ezen az szon eözve kapanak mindgjart Istua(n) Deak Uram ereösseb leön le vonita az szeöcz Giorgy kapuia közze huztak vontak egymast ... nehezen vonuk el eöket egj mastul [Kv; MvLt 291. 172a].

levonó 1. levonásra/húzásra való, lehúzó; de coborît; zum Abziehen dienend, Abzieh-. **Szk:** ~ *gém* kb. kapuleeresztő rúd; bară de coborît poarta; Torabziehstange. *1637:* Az Uarba vagyon be egy keotesekre epittett hid; mely hidon az varfele be induluan talaltunk egy le vono gemett lanczaual eggywtt | vagyon az varas feleöl az hid uegin egy le vono gim. Azon beleöl uagyon egy hozzu laytra [UF I. 394, 413]. *1694:* Ez az Kőzepsö Kapu, az belsö es külsö Varak keőzött levö Udvarnak Kapuja, Köböl va(gyo)n ä fundamento fel eppitve ez elött az Kapu elöttis szinten ugy mint az Külsö Kapu elöt va(gyo)n egy hegyes fakkal meg veretet Le vono Gem, az hatulso vegire harom nagy darab fak vad(na)k hozza kötözve es ezen Gem is hatulso ket Agu fa oszlopaban nagy erös Vas fejes Szegen forog, azon Gemnek másik vagy elsö Le vono vegin semmiis most nem leven, mindazaltal annak le vonasa alkalmatossagara csinaltatot es az földben jol be asatott nagy erös Tölgy fa, hasonlo Oszlopon Va(gyo)n vas retez, be foglalo veset es ki faragot helye [Kővár Szt; JHb Inv.] ∗ ~ *kapu* fel- és levonó hídkapu; poartă de pod ridicător; Zugbrückentor. *1694:* Arx Keővár ... Az leg also es külsö kapuja eleiben menven ki az Varnak ... Ezen belöl mindgyart van, egy köböl rakot Arkocska, mely Árkon van egy Vastag Tölgy fa Deszkabol csinaltatot Fel-s le vono Kapu [uo.; i.h.] ∗ ~ *kert* ? leereszthető kerítés; gard mobil/care poate fi luat jos; absenkbarer Zaun. *1809:* a nyir Mezőn levő le vono Kertekbe a Szep Domokos Utzájában levőkben ... tartotte ... le vono kertett vagy nem, ha igen, hany helyt, vagy Tsak egy helyt, s hany labat tartot? [Szentsimon Cs; EHA].

2. ~ *kalap* '?' *1788:* 3 Zöld Tofota iro kalap 1 Zöld Tofota le vono utazo kalap [Mv; TSb 47].

levonódik 1. lehúzatik/vonatik; a fi luat jos; abgerissen werden. *1657:* Kevéssé lehete pedig az palánknak bélyukasztása, annyéra, hogy csak egyenként mehet vala bé egy ember szorosan ... magam is nehezen bújhatám bé, oly szoros lyuk vala, szablyatarsolom is oldalamról csaknem levonyódék [KemÖn. 271].

2. leszámittatik/vonatik; a fi scăzut; abgezogen werden. *1821:* Az Istáloban ... A Saragjához tartozo vas horgok közül hét felsö, hat also nem találtatván az akkori 8 Rhfor. betsü arrábol le vonodik Rhf 41 [Dés; Ks 79. 29. 711]. *1834:* az én capitalisom az Exps Úr keresett pénzéböl le-vonódik [Dés; BetLt 5]. *1856:* Kö Boldogfalvi Udvari adoságba le vonodott 177 fl. 48 xr [Köboldogfva H; Born. E. IX a Török Viktor szám.].

levonsz 1. földre dönt/teper; a dobori la pămînt; zu Boden/niederwerfen. *1573:* Anna Lakatos Antalne Azt vallia hogi ... gergel vgy vtty archwl[a] hogi az Syweg ky Essik feyebeol otth egibe kapnak es az vchan leh vonzak egimast az feoldre hwstak vontak egimast [Kv; TJk III/3. 230. — [a]Imre deákot.].

2. lehúz/vondoz; a trage jos; herunterziehen/holen. *1630:* Zalaj Gjörgj ... Eőtueős Ferencznett feniegete hogi valahun kaphattia akar ki szekerenis az Aszontt, de bizonj le vonsza s el meczi az orratt [Mv; MvLt 290. 204b]. *1640:* Én úgy emlékezem reá, hogy Csetri Andrásné mondja vala azt Asztalos Mártonnénak, hogy nem jámbor asszony az, az kinek levonszák az legényt a hasáról [Mv; i.h. 291. 212–5 átírásban!].

3. (húzva) levesz; a lua jos (trăgînd); (ziehend) herabnehmen. *1584:* Martha Dely Marthonnę vallia le fekwenk ... hallek valamy zayt. Azonba Ieowe ot Ala Az Borbely legeny, Es Igy zol vala, Mindenkor azt mongia hogy keonteost vonzon le rolla(m), de Ihol vagyok en Nalla(m) semmi fegywer Ninche(n). Még kés sinch Nalla(m) [Kv; TJk IV/1. 334].

4. lecibál; a smulge; herunterzerren. *1600:* Bornemiza Thamasne Catha azzony ... vallya ... az leany vgy zola hogy amaz Jakab deakne vontha volt le konthyat ... azt monda ... hogy vgyan Nem Jambor azzony az, A'ky mas Jambor azzonnyalatnak konthjat zabad vthaban le vonza [Kv; TJk VI/1. 392].

5. ledönt; a doborî; niederreißen, umstürzen. *1589:* az Demeter deak es Zabo Thamas feolde feleol tudom ... hogy rea ment vala az varas le akaria vala vonnj[a] s mondak eok ihol io Vraim hale (!) vonzatok de a varas vgian vgy hagia ne(m) banta [Szu; UszT. — [a]A kerítést].

6. letör; a rupe; abbrechen. *1584:* vegesztek eo kgmek hog mikor elseobe be pechetlik valakinek hazat a' zolgak Es a' pechetet az ember le vonna, tehat az elseo engedelembe Mennyen, ha masodszoris az pechetles meg leszen az haza(n), es vizontagh le vonza, tehag ket penzt vegienek raitha [Kv; TanJk V/3. 278a].

7. (tisztséget vkitől) elvesz, (tisztségtől vkit) megfoszt; a destitui/demite; (jm das Amt) entziehen, entamten. *1667:* De édes Sógor uram, ha erővel ő nagysága az nyakamrúl le nem vonsza, bizony én az szamosujvári tisztet elébb le nem teszem, hanem az mikor Erdélybül végképpen kénszerittetem kimenni [TML IV. 100 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Nagy, terhes, gondos, gyűlölséges nagy tiszteket, hivatalokat erővel is rám adnak, és mint a tevét, minden gondjokkal megterhelnek vala, osztán gyalázatom, romlásom s kárommal levonszák vala; az vala fizetésem tőlök [BIm. 992].

levont 1. ki/lebontott; desfăcut; aufgelöst. *1652:* Egy mente aloll le vont viseltes kaptány belles [Nsz; IB X. 2 Bethlen István lelt.].

2. lefelé meghúzott/vont; care este tras înspre jos; abwärts gezogen. *1735:* Az Anditts Völgyének Verőfényes része ... a' le vont borozdatol fogva ... juta a Torma és Jósika Részre. Ezen Anditts Gödrinek alya felöl a' le vont borázdán alol ... juta Samariai, Tordai Trauzner Reszre [Mezőcsán TA; Born. X. 7].

3. lefejtett/húzott (bor); (care a fost) pritocit; (Wein) abgezogen. *1731:* Havasalföldi nagy Hordobol le Vont Ürmös nr 6,,37 [Szentbenedek SzD; Ks 15. LVII]. *1794:* Le vont Borok Zavarékja [Zentelke K; CU]. *1842:* A Seprőröl le vont Here bor 15 ved(er) [Hosszúaszó KK; Born. F oszt II h Szemerjai Károly számadó lev.].

levontat 1. el/leszállít; a transporta; weg/fortbefördern. *1833:* mikor el mentünk az Erdőbe ... az hol jó fával, jol megrakodtunk — megrakodva levontattuk éppen a' faluba [Márkosfva Hsz; HSzjP Tima László (13) zabolai gy. kat. vall.].

2. ~*ja magát* (el/le)vánszorog; a se tîrî; sich (dahin) schleppen. *1671:* Én levontatnám magamot ide Aranyra, édes Komám uram, de bizony itt is valóban nyomom az ágyat [TML V. 606 Kapi György Teleki Mihályhoz].

levontatás 1. lefelé vontatás; transportare prin tîrîre; Abwärtsförderung. *1847:* Kirendelve lévén sok szolgálatot tévő emberek, midőn azok több pár ökrökkel a fürészmalomhoz megkívántató fenyőfatőkék levontatása végett már ki is állva voltak, jelen volt a tanú [VKp 187].

2. lebontatás/döntés; doborîre; Abriß. *1582:* Keowetkezik az Vraimra walo keolchyeg kiket walaztottak wolt Eo kegmek warasul az seowenyeknek es gyepeoknek lewontatasara [Kv; Szám. 3/V. 11 Lederer Mihály sp kezével].

levő I. *mn* **1.** létező, meglevő; existent; seiend, befindlich. *1636:* Az magatol lévő Iehova Isten ... mindeneket magáért tselekedot [ÖGr Aj. 5]. *1659:* vgy veszem eszemben, hogy ha kitavaszodik az üdő, s csak mi kicsin okot vehetnek is az országban lévő egyenetlenségből, s teljességgel le nem csendesedik az itt való állapat, nem lészen többé fejedelemség Erdélyben [EOE XII, 207 Barcsay Ákos II. Rákóczi Györgyhöz]. *1713:* irasom által találtam meg kglmdt: hogy az kglm(e)dnel levő dosságomrol tegyen contentumat [JHb II. 2 Mikes Mihályné Bethlen Druzsiána gr. Csáky Istvánhoz]. *1763:* jobban vagyon a Mlgs Aszszony, csak hogy még az fejéröl az Orbánc daganat el nem oszlot, de az orczáján lévő tüzesség szünt [M.szentpál K; TL. Cseh Benjámin lev.]. *1765:* én égy Hazánkba 's Nemes Városunkba lévő Religio ellen sem szollottam, hanem külenesen csak némely személlyek ellen [Torda; TJkT V: 264]. *1769:* minél hamarébb â Szoltsvaiak, s Ponoriak közöt lévö virrongás el igazitodott volna [Alvinc AF; Thor. XVII/11].

2. vhol található; care se află/găseşte undeva; befindlich. *1578:* az menybeol ez Jelen valo Statutio Illetneye az kysfaludj[a] hataron lewó Zantho feoldeketth ... myndeneknek Ellene monda [Jobbágyfva MT; BálLt 79. — [a]AF]. *1598:* azon keozep falui[a] hatarba liueo malmatis ... Chiereni lazlo vrunknak ada ... chierebe birni [Törzs. — [a]SzD]. *1612:* Itt Colos varat löuö hazat ... mj szamúnkra confiscalnak [Kv; PLPr 21]. *1654:* az samos keost liueo porondon [Dés; Hr 2/15]. *1681:* Aszszony Háza ... Falban lévő Kis Almarium [Vh; VhU 537]. *1697:* az Ház felett ez külön keritesb(en) levő jol epült szőlő [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 7]. *1710:* Az Somlyo Vizen leuö Füreszek [Alfalu Cs; GyHn 16]. *1735:* az Majorban livő Rosot Arathatyak [Kv; TKl Mihály Deák Teleki Ádámhoz]. *1750:* Kotsis Dani az ablaknál lévő padon hanyotán fekszik vala [Kál MT; Berz. 92/61]. *1810:* A Curşa mellett lövö Tanorak [Csekelaka AF; EHA].

3. vhol/vkinél tartózkodó; care stă undeva/la cineva; irgendwo/bei jm gegenwärtig. *1587:* Kiuanjuk aztis Nagodtul hog az mi oth alat lewö Zolgajnk es attiankfiaj lowajnak w Naga elegendö fwet adasson nyarba hog lovajnk meg ne fogiatkozanak [GyK A dési cellérek végezése Gyulafi Lászlóval az örmezöi portusról]. *XVII. sz. eleje:* az nalla liweo orrokat, gylkosokat az varos priuilegiuma tartasa szerint az deesy Byro teorwenye ala eleo

hozza kezbe(n) adgya [Dés; DLt 362]. *1688:* Szallasomon leuő Nimetek Negy Lovat tikozlottak el [Kv; UtI]. *1741:* Gara Györgynit levő postanak kenyeret, egetbort turot de 9 [Kv; HSzjP]. *1767:* azon üdöben nálok lévő Bánátusi Emberekre nagy gyanonk vagyon [Fintoág H; Ks 79. XXXIX. 1]. *1789:* két Márhát az ottan lévő katonaságnak és Spotalynak el vágattam [Csíkszereda; UszLt XIII. 97].

4. vhol élő/lakó; care trăieşte/locuieşte undeva; irgendwo lebend/wohnend. *1599:* sokan az varasban leweo vraim keozzeol, deogh beoreoket hordattanak be az varosban [Kv; TanJk I/1. 337]. *1630:* Ada ... Pettkj Farkas Ura(m) ... Pettken[a] leuö iobbagit Cu(m) omnibus pertinentys külsökkel es belsökkel ... Pettkj Istuan Ura(m)nak [Ks 67. 46. 24a. — [a]Petek U]. *1677:* Nyilak azon részen lévő jobbagyok(na)k az faluval edgyütt jartanak kj [Velkér TA; JHbK XXIV/33]. *1729:* Wass Daniël ur(am) eö Kigyelmeis ... adá és köte ... Gerébb István vram(na)k ... Semesnyén egész rész portioját minden mostanis rajta lévő jobbagyakkal égybe [Császári SzD; WassLt]. *1747/1752:* az Erdéllyben lévő Csáki Familianak Erdélyi Joszágirol valo Levelek eltevelyettenek [Kv; JHbK XXIX/34]. *1759:* A Joszágban lévő embereket keménységivel ne idegenitse az Aszany [Kük.; Kp III. 177]. *1783:* Az egész Joszágb(an) a Majorság és Dézma Kendert, az örökségeken lévő Aszszonjok szokták meg fonni és meg szöni [Branyicska H; JHb XXXI/28].

5. vhol működő/szolgáló; care face serviciu undeva; irgendwo tätig/dienend. *1587:* kiuaniuk aztis Nagodtül (!) hog oly hazat jpetessen N hog az my marhajnk mellet lewö attiankfiaj es zolgajnk batorsagosson nughassanak eledelt italt penzeken talaluan [GyK A dési cellérek végezése Gyulafi Lászlóval az örmezői portusról]. *1600:* Az Teozelesreis eo kgmek viseltessenek gondot es minden fertalyokban leweo Capitanoknak committaliak hogy zorgalmatoson legyen az vigyazas [Kv; TanJk I/1. 375]. *1643:* az Czeh articulussa ellenis vetkeztek ... hogj az Czeh kivül levő Tőserkedő Legenynek barmat az Barmok kozze haytottak el [Kv; MészCLev.]. *1698:* az Mlgos G(ene)ralis ur(am) | az Passuson levő Hajduk(na)k szorossan való fen állásokat kiványa, ... fizetéseket kemenyen urgeállya [UszLt IX. 76. 62 gub.]. *1731:* Az Varoson levő Fő Strása mesternek ... Hadnagj Atyánkfia facultaltatik penzen venni ... Tűzi fát [Dés; Jk 424b]. *1759:* az utrizált Jószágban lévő mostani Gondviselöt Hajkul Farkasnak hivják [Marasludas TA; TKl]. *1811:* Czáp Alexa ... vette Eszre a' Tűzet elébb ... a' Vajda annak utánna lármázta fel a' Hajtokat és keze alatt lévő Embereit [Cold K; JHb 3/3]. *1844:* All Dobolyban oskola mesteri hivatalban lévő Orbán István [Usz; UszLt XI. 85/1. 93].

6. vmilyen állapotban található, vmilyen állapotú; care se află într-o anumită stare/situaţie; in irgendeinem Zustand befindlich, von irgendeinem Zustand. *1663:* Hjra Ist(ván)né Szengelj (!) Ersebet ... tutorsaga alat leveö eocze nehaj Szengjel Myhalj arvaja Szengjel Suska [Erdőcsinád MT; Told. 1a]. *1693:* egy nehany Gombolyagban levő Fonalaimat hatalmasul el vevén felis szőtette [Dés; Jk]. *1699:* Egy négy Szélben levő ... gyapott abrosz [Kv; KvRLt X. A. 43b]. *1736:* Ki kortsomállott, hitelbe levő bor árra [Földvár TA; CU XIII/1. 291–2]. *1748:* ă Többi ... elvegyes vékony állapottal Levő Gazda emberek volta(na)k [Szénaverős KK; Told. 37/33]. *1764:* (A) suspicioban levő legényt házokhoz ne jártassák[a] [Kv; SRE 209. — [a]A házastársak]. *1770:* vagyon ... edgy régi ... edgybe dőlendoib(en) lévő Csür [Erdőalja KK; Ks 66. 44. 17d]. *1779:* Ezen Parlagjában lévő hellyet ... illyen pallagos ... hellynek tudom lenni [Bibarcfva U; Hr 1/21]. *1793:* ez is most növésében lévő Nyeső fás Erdő [Erdőszengyel MT; EHA].

Szk: *bujdosóban/kerengőben ~. 1693:* Petken[a] lako s mostan pedigh budosoban lévő Jakab István nevü jobbágy [1/18. — [a]Petek U]. *1775:* válolának magokra kezességet ... Providus Kodra Györgyiért mostan keringöben lévő Feleségével égyetemben [Fejérd K; ApLt B. Fasc. V] ✱ *detencióban/fogságban/rabságban ~. 1657:* Nemzetes mikola sig(mon)dne Kamuti Susanna azony Eleghtelen az eó kglme Tatar rabsagab(an) leueo szerelmes vrak(na)k (!) ... sáczanak le tetelere [Felvinc TA; JHb XXIV/20]. *1759:* a Fogságban levő Alexa meg unván az hoszas raboskodást recuralt Memorialissa által a nemes Vármegyéhez [BSz; GyL]. *1778:* ez ide alább meg irt személyek ... válolának kezességet ... a ... Suki János Ur Udvarában detentioban lévő Kula Petruz Czigány Jobbágyáért [F.Zsuk K; SLt XLVII. 8hoz] ✱ *életben ~. 1657:* Ezek közül vötte egyiket Haller, kitől származtak mostan életben levő Haller Gábor, Pál, János, István fiai [KemÖn. 12]. *1829:* En Foszto Rákhel Néhai Férjemnek ... Testamentaria Özvegye mint Alperes, a' Néhai Férjemnek életben lévő két Testvérei ... mint Felperesek által ... inditott perben ... Szoszollomnak ... hibáit revocalom [Ne; DobLev. V/1155] ✱ *folyamatban ~* forgalomban levő (pénz). *1811:* Husz Rforintokott még foljamatban lévő fekete Bánkoban ... ki is fizette [A.csernáton Hsz; HSzjP] ✱ *folytában ~* folyó. *1801:* e follytában lévő Katonai Esztendőnek második angariajáról ... szollo Laistrom [Kv; DLt] ✱ *függőben ~. 1722:* a régen fűggöben lévő perek(ne)k folytatására 8valis terminus(na)k celebra(ti)ojáát klsen engedne meg ő Felge [Kv; Ks 18. XCII gub.] ✱ *kérdésben/kérdőben ~. 1717:* Tudom ... hogy az Kerdöb(en) levö Csomorna nevü mezö Havast ... az Czelnaiak birtak [Celna AF; EHA]. *1769:* a kérdésben lévő Unitus Pap onnan ki holt [O.horváti Sz; BfR 88/5]. *1813:* a' több beszédek között elé jött a' kérdésben lévő Exponens Aszszony dolgais [Dés; DLt 162. 6–7] ✱ *kereset alatt ~. 1761:* a' keresett alatt levő Jókat ... nem apprehendálhatták [Ne; DobLev. II/322. 2a]. *1819:* a keresett alatt lévő Alperes jámbor jozon életű ember lévén nem ... el tökéllett indulatbol; hanem ... történetesen ütött a Kretsun Josziv Fejéhez [Déva; Ks 116 Vegyes ir.] ✱ *kontroverzia alatt/kontroverziában ~. 1645:* ezen Controversiaban leö hellyet ki jártatta [Szászsztjakab SzD; Told. 27]. *1745:* Nemes Ferencz Uram borozdoltata el ezen Controversiaban levő Rétet [Szentmargita SzD; KGy]. *1818:* a' bé panaszolt maga sem tagadgya hogy az Contraversia alatt levö Cáp rühes lévén 48 xrokon el alkutta [Petrilla H; JF 36 Prot. 30] ✱ *munkában/műben ~* megművelt. *1694:* rész szerént munkába(n) és műbe(n) lévő, rész szerént Puszta szőlők [Dés; Hr] ✱ *per alatt/perben ~. 1736:* az perben levő Atyafiak közt ... tett ... Divisio ... hellyesnek lenni láttzik [Torda; TJkT I. 111]. *1814:* már régtől fogva per alatt lévő Joszágotskánkal szabadosok nem lészünk [Hosszútelke AF; Kath.] ✱ *tilalom alatt/tilalomban ~. 1768:* számos katonai ökröket haj-

tottanak vala bé az Felszegi Uraimék tilalamban lévő Rétyekből [Melegföldvár SzD; Born. VI. 6]. *1771:* sokkal nagyobb kárt láttunk ... itt az el tiltatt s mostis tilalam alatt lévő Zábrán nevezetü ... Allodialis erdőben hogy sem a miénkben [Kismuncsel H; JHb 93. XIX. 6] ✱ *versengőben/viszongásban* ~ peres. *1800 k.:* mikor ezen viszongásban lévő kaszálot ... törvényesen ki akarta határoztatni, ki állott ellent? [LLt vk]. *1802:* a Versengöbe lévö Cseresnyés [Kisgörgény MT; MvLev. 8] ✱ *zálogban* ~. *1725:* Vön Zálagjára ... Nagy Istvan Vr(amn)al zalagb(an) lévö Kerengöbeli Rétet [Vajdaszt-iván MT; JHb IX/3].

7. (a jelzett körülményben/hez stb.) való; care este (potrivit/conform cu); (die angegebenen Umstände) betreffend. *1664:* Nem ártana most Kegyelmednek urunkot requirálni, admoneáltatná ő nagysága ... Vas Jánost, hogy az Vas László árváival levő dolgát vétetné igazitásban az országgyülésen [TML III, 7 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1748:* Egy fedél alatt Sövényből lévő két ház ... kamarával, és ... kő pintzével edgyüt aestimáltattak ad Hfl. 72 [Déva; Ks 73. IV. 59f]. *1774:* Emberek Taxájából ... Hajokról, Révekről Hidak vámjaibol mi gyülhetett ... Sokadalmakbol Sing vámbol Erdőkön lévő Maklásbol ... mennyi jöhetett bé? [KS gub. vk]. *1791:* Edgj Boronafából levö ... ép Tsür [T; CU]. *1798:* Hogy a' fen irt ... személjek a' fennebb irt mod szerént contrahaltanak, arrol énis adom ezen tulajdon kezem irásával lévő superscriptiomot [Asz; Borb. II]. *1799:* az Árvák részére az haszon nélkül lévö adosságok a számadásb(a) fel nem vétetődhetnek [M.egregy Sz; Somb. I]. *1834:* En Nagysagos Grof Ur! Papi Charakterem, söt Papságom el vesztése alatt erösittem e dologban lévő artatlanságomot [Bögöz U; IB. Bentzedi Sándor ref. pap nyil.].

Szk: *két ágon* ~ *maradék/poszteritás. 1631/XVIII. sz.:* Zólyomi Dávid Uramis ... Vingáradhoz[a] (!) Drassóhoz[b] tartozó Jószágokot ... adá, engedé Apaffi György Uram(na)k magának és két ágon lévő maradékinak [Ks 65/44. 11. — [a-b]AF]. *1659:* az Ur w Naga, uagi ket agon liuö maradiki w Naga(na)k, tartozanak euincalni az patereket w kigielmeket [Kv; Ks III. 20]. *1807:* két ágon lévő Posteritasra vagyon regulázva azon Contractus [Aranyosrákos TA; Borb. II].

8. *mellette/vele* ~ vkivel együtt jelenlevő; care este prezent împreună cu cineva; mit jm zusammen anwesend. *1710:* jövenek mü elönkb(en) Kászon szekb(en) felső falu(na)k határ Birái Bodo Mihály, és Kádár Sándor Primipili magok mellet levö falu határá(na)k hütösivel együt [BCs]. *1761:* Kriza János és Brótár Ferentz Város Polgári Ekárt Thamás Biro Polgára több mellettünk lévő esküdt Társainkal [Torockó; TLev. 2/2]. *1775/1805:* valamely Tyeü Tsate nevezetü helyen meg alitattak a velünk lévő Cometaneusak [BSz; LXVII/3. 69]. *1783:* adtestalhatnak a velelevő falusi hitesek, hogy nyavaljás ember, néha az Nagy njavalya szokta rontani [Szotyor Hsz; HSzjP].

9. esett, lett, történt; care s-a întîmplat; erfolgt. *1734:* Enyeden lévő lopást beszellett volna [Dés; Jk]. *1761:* ily Szók után gyanakszunk mi is, hogy az utrizált időkben lévő két gyujtást ... ö tselekedte volna [Szászsztiván KK; BK. Joannes Senior Kőházi (46) jb vall.]. *1809:* az helységben lévő kárt becsülték 8 szekér szénára [Szárhegy Cs; RSzF 174].

10. származó; care provine din ...; stammend. *1628:* Jlosva neuö Falu nekem edes Attia(m) keresmenie leven nem őuenek tutta(m) lenni, sem tulle leuö giermekinek [SzJk 29]. *1646:* szegeny Szengjel Ferencz Ur(am) Joszagat ... köztek, ugy mint:Felesege, es ket felesegeteol leuö gyermeki kőzött fel osztanok [Erdőszengyel MT; Told. 27]. *1734:* az Quartumbol levő Penz Perceptor Kállaj Joseph Atyankfia maganál maradott [Dés; Jk].

II. fn-i jell-ü haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: **1.** vhol található dolog; lucru care se găseşte undeva; irgendwo befindliche Sache. *1591:* Ziner Varalliahoz valamenj Jozago(m) tartozando lezen akarhun es valamj faluban leueoketh, ha kiketh az en leuelemben megh nem tuttam volna neueznys ... el foglalhassanak [Perecsen Sz; WLt]. *1603/1648:* valami jok az en megh holt Uram után maradtanak, mindeneket elè nevezek, es elè adok, akar mj nevel nevezendeoket, mind az Haznal, es mind mashut leveoket [Kv; ACJk 16a]. *1659:* Az Markos Falui joszàgot pediglen ... az mi abban az Joszagban az en reszem ugy mint fele mind Falun mezőn es Erdőn leuok, azokot ... hagiom es Testálom az Uramnak eö kegyelmenek[a] [Altorja Hsz; Borb. I. — [a]Mihalcz Mihalynak]. *1835:* A Gyűmöltskert és benne lévők [Várhegy MT; TGsz].

2. vhol tartózkodó személy; persoană care stă undeva; irgendwo gegenwärtige Person. *1662:* Az várban levők látván, hogy ... veszedelem volna előttök ... őket ... bebocsátották vala [SKr 443]. *1739:* szomoru és véletlen actusok volt az Nagy Táboron lévöknek [Ks 99 Kornis Antal lev.]. *1755:* a Szegényeknek mind kűn s mind pedig a Spotaljokban lévőknek osztogattassék rendes alamisna [Ks; 14. XLIIIb Haller János végr.]. *1770:* Szekely Mihaly vram ökglme ... ittas fövel jövén bé az öregség gyülésben haszontalan esküvésével ... az ottan levőket nagyan megsértette [Dés; DFaz. 28].

3. vhol élő/lakó személy; persoană care trăieşte/locuieşte undeva; irgendwo lebende/wohnende Person. *1671:* Úgy adaték értésünkre, Moldva országának lakösa majd futófélben szekere hátán volna. Mitől és mely országban levőktől való félelmekből cselekedjék, végére ... nem mehettünk [TML V, 665 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1681:* (A) Hatzogi Districtusb(an) levök ... gyümölcs aszalassal is tartoznak [Vh; VhU 201]. *1863:* Jo lesz az egymás szomszedtságába lévöknek többen öszve gyülni, hogy az utasítás szabályait tisztábban értelmezhessék [Gyalu K; RAk 79].

4. vhol működő/szolgáló személy; persoană care face serviciu undeva; irgendwo tätige/dienende Person. *1621:* Az loakal mellieket K. Vrunknak viznek ... az mellette liuóknek atta(m) kostiokra f — /15 [Kv; Szám. 15b/IX. 66]. *1759:* (A kardot és tarsolyt) most igen letették a köznemesség, hanem az urak s az hivatalokban lévők viselik [RettE 90]. *1791:* A Szüreten Vinczellérekre ... és Sajto mellet lévökre költ el Ur. 21 Szilva Pálinka [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.]. *1817:* A' ... Hivatalokban lévöknek ... fizetésekröl a Város ... providéállyon [Szu; UszLt VII/68].

5. (állapothatározó mellett) vmilyen állapotban található dolog/személy; (cu complement circumstanţial de mod) lucru/persoană care se găseşte într-o anumită stare; (neben dem Partizip, das einen Zustand bezeichnet) in irgendeinem Zustand befindliche Sache/Person.

1662: a királyi méltóságot, közönséges országgyülése s respublica híre s egyező értelme nélkül csak valamelly magános, még pedig ollyan gyalázatban levők írására, valljon méltán kívánhatta volna-e? [SKr 361–2]. *1672:* értjük az német párton levőknek ... sok alkalmatlanságokat [TML VI, 1 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1677:* A' Négy recepta religion lévők közzül a' fellyül meg-nevezett Reformata Evangelica, Lutherana, vagy Augustana, Unitaria vagy Antitrinitaria religion lévőknek tulajdon Püspökjök magok vallásán lévők legyenek ; A' Vármegyei ... Tisztek a' Regius Funduson ne Circállyanak sőt magok Jurisdictioja alat lévőknek Circálására menő uttyokban-is meg-szálván, mód nélkül válo gazdálkodásra a' Szászságot ne eröltessék [AC 5, 159]. *1774:* Azt is magának hagyta a muszka, hogy az egész török birodalomban a görög valláson lévők között senkit papi tiszt vagy méltóságra a muszka udvar híre nélkül ne emeljen senki [RettE 337].

6. *vele* ~ vkivel együtt jelenlevő személy; persoană care este prezentă undeva împreună cu cineva; mit jm zusammen anwesende Person. *1625:* Erkezwen Fejer varrol egj feő Francziaj keővett vagj Jubiler ... Vgjan ez Jübilernek, es az teőb velle leveőknek gazdalkotta(m) igj[a] [Kv; Szám. 16/XXXIV. 20. — [a]Köv. a fels.]. *1657:* Az palatinus követjét az fejedelem ily szókkal bocsátá: ... menj el s mondd meg: elvárom az uradat véle lévőkkel [KemÖn. 68]. *1677:* Ubrisi uramtúl izentem Veselényi uramnak, az véle levőknek is [TML VII, 513 Teleki Mihály Tököly Imréhez]. *1729:* parantsolja meg kgltek az Egyházfiaknak, hogy rólunk és 'a velünk lévőkről illendő képen provideáljanak [Gyalu K; KvRLt X. A. 39c].

7. vhonnan származó személy; persoană care este originar din ...; aus ... stammende Person. *1746:* Sem a' Pünkösti Uram (így!) az Isten Házához mutatott meritumi meg nem engedik, hogy a Tekintetes Pünkösti és Keserü vraimek Familiajok commiscealodjék in ascensu et descensu a' Nemzetes Kispal Familiaval, Sem a' Nemes Kispál Familia meritumi nem assequalhatják még most azt a' gradust Melyre nézve a' Kispál Familiából lévők a' melly rendben eddig jártanak, meg hagyatnak; de nem a Pünkösti Familiaval egybe elegyedve [Uzon Hsz; Kp I. 160b].

lex törvény; lege; Gesetz. *1595:* Akik ez varosra Zallottanak az Lexnek, es az veghezesnek c(on)stitutioia eleot ... Ezek Immar varossy embereknek tulaydonitathatnak [Kv; TanJk I/1. 251].

lezárós zárható, záros; care poate fi închis, care se poate închide; abschließbar, mit Schloß. *1825:* A bejárónál[a] vagyon égy kemény tölgyfából, négyszegre faragott, három kapufélfákkal, vassarkokon forgó, kétfelé nyíló ... kapukkal, mellette lezárós és vassarkon kiskapuval épitett ... galambúgos kapu [Válaszút K; ETF 108. 13. — [a]Néhai Bánffy Ferenc kúriája előtt].

lézeng, lezzeg 1. bolyong, kóborol; a umbla haimana; herum/umherstreifen. *1592:* Biro vram eo kegme ... kialtassa megh, hogi affele budoso, lezzegeo, es vandorlo iffiak kertek, maiorok keozeot, ne lezzegienek [Kv; TanJk I/1. 164]. *1593:* Vasarnap ... sok hiuolko (!) iffiusagh, es egieb rendbeli hituansagh zellel zokot, mind itt ben, mind zeoleokben, kertekben, kertek keozeot lezzegni ... eo kegme biro vram ... erejs visellien gondot, hogi effele lezzegeok vtan vigiazzanak, es ha kiket kaphatnak, megh fogiak, es ereossen megh buntessek [Kv; i.h. 220]. *1653:* megfutamodék a város népe, ki hova láta menni, de a népnek az aljasa nem ment el, és ha elment is nem ment meszsze, hanem csak itt közel a falukon lézengett [ETA I, 72–3 NSz]. *1681 e.:* az nimet felöl ast besilik az ki Banyán uolt akor taiban ... könyw hadra kiswlt emberek uoltak ... trupokban sem iöttek, Cziak lezengue, Tott falunal gywlekestek [Kozárvár SzD; GramTr XVIII. 644 Deesi Ferenc Béldi Pálhoz]. *1715:* it lezenget a' falunkban Szaz Mihaly [Bethlen SzD; BK]. *1797:* ő a' katonaság el kerülése végett, magát meg félszegesitvén, imitt amott lappangott, lézengett, s tolvajságokba elegyedett [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

2. lebzsel, téblábol; a umbla fără rost; herumlungern, (müßig) herumstehen. *1710 k.:* akkor szaladván ki a fejedelem Lengyelországból, Szamosujvárott csinála országgyülést ... A gyülés után hazamenénk Búnra, vadásztunk, de csakhamar az atyám gondolá ... hogy énnékem nem jó úgy lézengenem ... az atyámmal együtt Berkenyesre és Kolosvárra menénk, és ott mindkettőnket az öcsémmel együtt ... a scholába Apáczai János keze alá adának [BÖn. 549–50]. *1823–1830:* Ott volt még a ... heltaui szász papnak fia, Dietrich, aki talán két esztendőt is lakott Göttingában ... szünötlen csalta a pénzt az apjától, azonban ott elköltötte, s csak lézengett, nem is tanult utoljára [FogE 243].

3. őgyeleg, ténfereg; a umbla fără ţintă/căpătîi; herumschlendern/lungern. *1591:* Pokosne, Anna azzoni ... vallia. Hallottam Thamas Janos feleol, hogi nagi orr, de lopasat nem lattam: De mikor ott lart eleottwnk az kalmar zerben igen feltem teolle, hogi megh lop ... Mihali takarodaskor, mindaha (!) itt ben lezzeget, mint hogi tartottam teolle, vntalan megh zolitottam, hogi ne forogion en keorwllem [Kv; TJk V/1. 137].

4. támolyog; a umbla fără vlagă; taumeln. *1661:* (A) félelem bizony megemészt úgy annyira, hogy bizony nincsen jártomni erő bennem, csak lézegek [TML II, 133 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz].

5. (őrizetlenül) csatangol; a fi fără păstor; (unbewacht) sich herumtreiben, herumschweifen. *1804:* Basa Deniel eő kigyelme Sertéssei ... magakra ott alásfel jártanak s lezengettenek minden pásztor nélkült [Dés; DLt 82/1810].

lézengés lebzselés, téblábolás; hoinăreală; Herumlungern. *1669:* Magok kényekre Török István és Veres Pétert ne hagyd, édesem, lássanak jól mindenekhez; az szélyel lézengést az legények félre tegyek [TML IV, 487 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1710 k.:* Ha azért ember felveti ab anno 1655. decembertől fogva usque ad annum 1661. augusztusig, mikor Hejdelbergában tanulni kezdettem ismét, az én lézengésemet: Isten kegyelmes csudáját találja benne: hatodfél esztendő alatt ... minden tanulásom ... nem teszen többet huszonkét holnapnál, ez is diribban-darabban [BÖn. 566].

lézengő, lezzegő 1. *mn* **1.** bolyongó; kóborló; hoinar, care umblă haimana; umherschweifend. *1550:* Azth ne(m) tudo(m) Michoda lezegő Embert kerestek ti [BesztLt]. *1577:* Az eyely laras felol, es Nappaly zanka-

zas feleol eo kegmek ... wegeztek hogy a Iamborat ... ky utat aggya az harangzo vtá(n) se haborichyak megh vtaba ... aky penig oly lezegeo vta veztet ember talaltatyk azt ... Biro vram bwntesse megh [Kv; TanJk V/3. 141b–2a]. *1677:* Az idegen Uratlan és lézzegő embereknek meg-fogásokrol ... a' generalis Articulusokban világos irás vagyon [AC 232]. *1679/1681:* valoban sokan vannak penig az el bujdosott Jobbagiok ... Joszagokban lappango, Lezengő, Uratlan, Henyelő emberek találtatván, azokatis az Orszagnak arrul irott articulussa szerint megh fogassa[a] [Vk; VhU 677. — [a]Az ub]. *1691:* Az Passusnélkül lezzegő nemeteket ... zabolázzák megh ... seot fogassák megh [Kv; Törzs ut.]. *1710:* Désnél még valami lézzegő kurucok valának [CsH 393]. *1738:* szemesek légjünk, hogy holmi lezzengő és Csavargó Emberek a Sokadalomb(an) ne Confluállyan(a)k [Dés; Jk]. *1769:* Egy Vilhelmus Ktause nevü Scriba Lopásbeli cselekedete mián Silesiabol el szökvén, ha olly idegen ledzegő Embert kegyl(me)k magok Falujában tapasztalnának ... az udvarhelyi tömleczbe hozni el ne mulassák [UszT XIII. 97]. *1771:* Or Gazdákat a kik affége idegen Lézengő embereket Latrokat söt parásznákat is szállásolnának ... kiket hallot, tud, értet a Tanu bizonyoson [Dés; DLt 321. 1b vk]. — L. még BÖn. 735; CsH 93, 446; VKp 69; WIN I, 604.

2. lebzselő; care umblă fără căpătîi; herumlungernd. *1579:* Ertyk aztis eo kegmek varasul byro vram zawabol hogy volnanak lezegeo legenyek az varason zerenzerte kik senkit ne(m) akarnanak zolgalny hane(m) chyak ekeppe(n) tartattiak magokat [Kv; TanJk V/3. 183a]. *1584:* Az Lezzegeő legeniek feleől valamennel lobba(n) tudnak eo kgmek tanachul wegezny eo kegmek lassak es bewntessek es talallianak oly modot hog' dologra Mennienek [Kv; i.h. 281b]. *1585:* Latthiak eo kgmek Meny Ridegh legeniek vadnak Az warosson kik nem zolgalnak, hanem chak Az korchomakon hewernek, Azert ... Biro vra(m) meg kialtassa ... hogy egy hetiglen Aky el nem zegeodnek es effele henyelesben talaltatnek, hat mingiarast Az kalitkaba vitessek, harmad Napig oth tartassek es Az vtan A Cziganok ez illien lezzegeo zemeleketh Az kapun ky keseriek [Kv; i.h. 1/1. 4]. *1771:* Detari Marianál Sejtettem magamis hogy a féle Lézengô katonak(na)k valo Aszszonyokat szokot szallasolni | affele Lézengô kurva forma Aszszonyokat be szokot fogadni a házhoz [Dés; DLt 321. 11a, 15].

3. tengődő; care abia vegetează; sich fristend/frettend. *1702:* az Vice Tiszt Attyánkfiai, az Fő Tiszt vrak(na)k hiré tévén ... az specificált Munkásokat ... rendellyék ugj el, hogj ... Azon Munkások nem valami lézegő ismeretlen, erötlen és tehetetlen emberek Gyermeki vagj magok (így!) legjenek, hanem házas, tüzes, lakos, és az munkára alkalmatos emberek legjenek [UszLt IX. 77. 47 gub.]. *1746:* Etető Ferencz Ur(am) ... az Szegény faluban lakozo más egyéb nyomorusagokbanis alig lézegő Szegenyseget töbrül, töbre ne huzza vonnya és rongállya [Szentegyed SzD; WassLt Szöts Stéphán (50) zs vall.].

4. (őrizetlenül) csatangoló; care este scos la păşune (fără păstor); (unbewacht) herumtreibend. *1800:* a Pasztor nélkül lézengő és Csordába jartattni nem szokott marhák [Dés; DLt]. *1847:* ledzengö marhák [K; KLev.].

II. *fn* **1.** céltalanul bolyongó/téblábaló személy, naplopó; hoinar; Umherschweifender, Taugenichts, Müßiggänger. *1574:* Minden kapun Minden Nap egy egy tyzed Eoryzzen ... Es ha valamely Idegen Esmeretlen Ember az kapura Ieowend Meg kezdezzek honnat Ieo es ky Embere. Az ky meg esmertetik valamy leszegěnek lenny es vrat Iarasanak nem twgia Be se bochassak [Kv; TanJk V/3. 103a]. *1579:* Az zankazokat 8 ora vtan ... ha eóróksegek wagion ... Eot forintal Bwntessek egieb kyweol walo Lezegeoket Al orczasokat farsangossokat ... ekeppe(n) bwntessenek, Egyeb lezegeoket az thoromba tegienek [Kv; i.h. 184b]. *1642:* Kegd Vra(m) ... borsan leven, tóllem egi jobbagiot keretet fel ... ha kegd jo teczese, küldgio(n) kegd egi bizonios embert hozza(m), azki megh eszmeri, ha en iobbagiom, auagi földemen lako buidoso lappango lezegô leszen ... mingiart kezben adom [Árpástó SzD; Ks 41. B]. *1661:* valami securitást szerezhetek magamnak és marháimnak ... a sok lezzegők miatt [SzO VI, 258–9]. *1677:* Szászságon is a' lézzegők, szeginységet sanczoltatók meg-fogattassanak s' érdemek szerint büntettessenek [AC 269]. *1711:* Valahun pedig afféle kóborlók, prédálók vagy fosztogatók és csak lézengők vagy csavargók hallatnak is passus nélkül ... megfogják [SzO VII, 174 gub.]. *1771:* Szabo Ferkőne minden féle rosz erkolcsü lézengők(ne)k helyt ad [Dés; DLt 321. 12a Eva Onaki Szabo cons. nb Alexandri Kis vall.].

2. birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv; mit possessiver Personalendung: embercsoport kóborló része; parte a unei colectivităţi care umblă fără ţintă; umherschweifender Teil einer Menschengruppe. *1678:* Cirkó is nagy kozák haddal Moldova tájékán jár, az hol törököt kaphat, igen rajtok van az lézengőjén [TML VIII, 242 Haller János Teleki Mihályhoz].

3. ? koldus; cerşetor; Bettler. *1808:* Egy Lezengőnek 1 — [WLt Cserei Heléna jk 106b].

4. *~be(n)* őrizet nélkül; nepăzit, fără păstor; unbewacht. *1810:* mindenkor lézengöben járni láttam a Basa Ur(am) Sertésseit [Dés; DLt 82]. *1810 k.:* e' hát a' felperesnek Törvénytelen tselekedete, hogy nem szoktatta csordába Sertésseit, s. nem vala szabad Lézengöbe ki tsapni [Dés; DLt 82].

lezuhanó alászakadó; care se prăvăleşte; herabströmend, hin/herabstürzend. *1864:* A falu felsö végén Állbispatak ... a hegyekröl le zuhano essö vizet fogja fel de külömben száraz szokott lenni [Szárhegy Cs; GyHn 53].

lezzeg l. lézeng

lezsugorodik meglapul; a se oploşi; sich drücken, kuschen. *1653:* De nagy része a fő népének[a] a török föld felé alá méne, és ki havason, ki várakban nagy félelemmel lesugorodék, mert tudta vétkét — s maga conscientiája dictálta azt sokaknak [ETA I, 83 NSz. — [a]1603-ban a Bástának hűséget esküdött főrangúaknak].

liba 1. lúd; gîscă; Gans. *1831:* akkor frissibe meg kopasztott libám tollát és rostába meg látván ... | hogy mentél arra hogy libámat el lopd [Dés; DLt 332. 17]. *1835:* négy Csűrke, rutza, liba, sertés Dézma [Zsibó Sz; WLt]. *1844:* A' Nyárádtöi Libákot a' jövö héten haza hozatom [Széplak KK; SLt Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez]. *1867:* küldöttem ... Január 8kán 1867, — 6. Pujkát, és 4. libát rüdegen [Bányabükk TA; KCsl 3].

Szk: *hízott ~. 1867:* küldöttem ... egy hizott libát ... 3. darab hizott libákat [uo.; i.h.].

2. kisliba, *táj* pipe; boboc, pui de gîscă; Gänschen. *1686:* Eöreg lud vagyan nro 31 Az idei Liba vagyan nro 10 [Küküllővár KK; UtI]. *1756:* Öreg Lúd 5 Liba 9 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 30].

◇ **Hn.** *1728:* A Liba Kutjanal (sz) [Kalotasztkirály K; KHn 51]. *1891:* Liba k(út) [uo.; KHn 57].

libánfalvi a Libánfalva (MT) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Libánfalva/Ibăneşti; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Libánfalva: **I.** *mn* **1.** Libánfalváról való; din Libánfalva; aus Libánfalva stammend. *1812:* Libánfalvi Todorán Mihály [Görgénysztimre MT; Born. G. XVI/3].

2. Libánfalvára vonatkozó; referitor la Libánfalva; auf Libánfalva bezüglich. *1842:* Libanfalvi malamárenda 64 f [Görgény MT; Born. F. VIa].

II. *fn* libánfalvi lakos; locuitor din Libánfalva; Libánfalvaer, Einwohner von Libánfalva. *1706:* vad(na)k itt(en) Dűrűczkőlők nő 8 a kilenczedik közős a Libanfalviakkal [Hodák MT; Born. G. VII. 4].

libás libalegeltető; păşune pentru gîşte; Gänseweide. **Hn.** *1844:* a Nagy füzbéli kis libás rét [Kémer Sz; EHA].

libatojás lúdtojás; ou de gîscă; Gänseei. *1866:* Bányabükki udvarbol ... küldöttek ... 57 darab Pujka tojást, 2 liba Tojást, 83 Rétze Tojást [Bányabükk TA; KCsl 3].

libatoll lúdtoll; pană de gîscă; Gänsefeder. *1849:* Két nagy Derekaj nagyon fain liba tepet toluval tőltve [Széplak KK; SLt].

libegő **I.** *mn* kb. ide-oda hajladozó; legănat; schwebend. *1848:* egy kevéssé libegő teste felső részével előre hajlott járásu [DLt nyomt. kl].

II. *fn* ? *rég* reszkető tű; un fel de bijuterie; Schwingungsnadel. *1718:* 1 Gyeongios libegő öreg Gyongiokel [Maksa Hsz; HSzjP].

libegőcske ? *rég* reszkető tűcske; un fel de bijuterie; Schwingungsnädelchen. *1718:* 1 Gyongyos libegőczke Gyeongios libegő öreg Gyongiokel [Maksa Hsz; HSzjP].

libellus **1.** kötetecske; volumaş; Bändchen, Libell. *1750:* a Tabellákot mind ujjolag kellett compingáltatnom Angelicába igen szépen, a' tizenöt Classis szerint tizenöt Libellusba, és mindennek az hátára egj darab tiszta papirossat ragasztottak, arra ... ra irtam irattam: Domestica Conscriptio ... [ApLt 3 Rétyi Antos István lev.]. *1758:* Tiszta pappyrosból Libellusokat czináltattam [TL. Teleki Ádám költségnaplója 180a].

2. számadáskönyvecske; registru de facturi; Rechnungsbüchlein. *1728:* Vagjon edgj libelussa is az Eccl(á)n(a)k a kiben min (!) perceptumokot, es erogatiokot consignál [Angyalos Hsz; SVJk]. *1736:* Tisztarto Ura(m) ... Paczával maga is vert dőflett a Falu Libellussat az Fejemen el hasagatta [Récse F; JHbT]. *1787:* Ezen Falusi Magazinum mennyisége a' Falu Libellusába bé irattassék | minden utazoval testificaltassa a' Falusi Biro a' Falu Libellusába, hogy hány véka Buzát ... adott, 's mi árron ? [Torockó; TLev. 3/2. 3a]. *1806:* A felső kortsomárosnak 14 vékára imputáltatott per 2 f 30 xr valamint libellusábol ki tetzik 35 Rf [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.]. *1816:* A Roskányi Fűréz Mesternek libellusa Számba vétetodvén ... 520 Dészkák(na)k fűrézlésért (!) f 8 x 40 [Déva; Ks 102]. *1835:* a' kik öt esztendök alatt — évenként égy égy ezüst garast adni magokat igérik — a libellusban irják fel [Nagykapus K; RAk 10].

3. gúnyirat; pamflet; Spottschrift. *1747:* az J ... sokakat hirekben nevekben meg ölt, midőn azokrol famosus Libellusokat vulgo Pasquillusokat conficialt [Torda; TJkT III. 134].

liberáció felmentés; eliberare; Befreiung, Entbindung. *1591:* Es el viúe tóllem az Jegzest, az melliet az Consistorium pronuncialt volth Chatalin Azzony liberatioia felól [Kv; KvLt 1/60 Math. Albaregiensis vall. Petrus Talliany Enyedie(n)sis minister Colosuariensis keze írása].

liberál **1.** szabadnak nyilvánít, felszabadít; a elibera; freisprechen, befreien, frei machen. *1626:* Barla Martat eg nehani izben az eő ura Mihali Deak hitötlenől el hatta, melliet ereős kőtes lewelevel az Eccl(esia) eleőtt megh bizonitotta. Azert az Eccl(es)ianak Deliberatoma az leőtt feleőlle hogy megh tekentven igassagatt az innocens personanak Barla Marthanak ótett az eő hitőtlen vratol az megh nevezett Mihal Deaktól liberalta [SzJk 17].

2. *~ja magát* tisztázza magát; a se justifica/dezvinovăţi; sich rechtfertigen. *1691:* Causa Szekiensis. Kassai István Fogarasi Maria Felesegevel hogy meg bekellyen suo modo, nem ellenzuk hanem inkáb jovallyuk; de mivel mostis suspitioban vagyon az menyecske, elsőb(en) mogát az Tisztek előtt liberallya [SzJk 251].

liberális kb. emelkedett szellemű, nagyvonalú; generos, liberal; gehoben, großzügig. *1657:* Elméjében változó, állhatatlan volt, egyébiránt szép virtusok voltak volna benne, jó deák, olasz, német, eloquens, familiaris, liberalis, serény elméjű, bátor ember is volt[a] [KemÖn. 21. — [a]Báthory Zsigmond].

liberalitás **1.** bőkezűség; dărnicie, mărinimie; Freigebigkeit. *1636:* Kinek ajánlyam tehát ez földi emberek közzül, ezt az szép vj Graduált, kegyelmes Vram, hanem (!) az Nagyságod méltóságos személyének ? ... ki terjedhetnék az Nagyságod ... iffiaknak tanittatásokban, mind itt hon, s mind az külső idegen Országokban valo liberalitasanak bőv kezűségének ... az igaz törvényeknek folytatásokban való győnyőrkődésenek, és ... mértékletes, tiszta életének ... hirdettetésekre [ÖGr Aj.].

2. nagylelkűség, engedékenység; generozitate; Großmütigkeit, Nachgiebigkeit. *1759:* Mellyis, noha hejes és törvényes kivánság[a], mindazáltal ... szokott liberalitásom ellen, negativát kellett felelnem ö Ngok(na)k [TL. Zágoni Aranka György Teleki Ádámhoz. — [a]Az esperesi kerületen kívüli pap megválasztása].

liberalizmus szabadelvűség; liberalism; Liberalismus, Freisinnigkeit. *1889:* Nem kérek én mást, mint ... útmutatást ... arra nézve, hogy mit akart, mit célzott az

erdélyi magyar, százados harcai alatt. Hogy a szabadságért, a liberalizmusért, a vallási és politikai jogokért fáradott és vérzett [PLev. 151–2 Petelei István Szilágyi Sándorhoz].

liberáltathatik feloldoztathatik; a putea fi absolvit/iertat de păcate; freisprechen/entbinden lassen können. *1664/1750 k.:* A Contumax redealni nem akaró Pársnak, ki minden igaz ok nélkül el hadgya Férjet vagy Feleséget, mi legyen az Ecclesia elött valo Processus(na)k modalitassa, ekkeppen determináltatik: ... procedálván az Innocens Pars a Contumaxtul absolvaltatni kivánván, merito liberaltathatik[a] [RGyLt A. 12. — [a]Köv. a részl.].

liberáltatik feloldoztatik; a fi absolvit/iertat de păcate; freigesprochen/entbunden werden. *1641:* Mivel ezek az matkasok egimastol megh idegenettenek teczet sz. szeknek hogi az matkasagnak vinculumabol liberaltassanak [SzJk 55]. *1664/1750 k.:* Az Innocens[a] ki recipialni akarja a Deserens Personat, de ugyan nem akarna redealni addig ne liberaltassék mig a Magistrátus, vagy Ecclesiai fenyiték és potestas altal nem cogáltatik [RGyLt A. 12. — [a]Értsd hozzá: házastárs]. *1671:* Tetzet az törvenj(ne)k hogj az leanj liberaltassek az legentöl, az legen pedig ... ligába vettessek [SzJk 113].

liberbáró német birodalmi főúri rangjelző cím; titlu de nobleţe imperială; Liberbaron (deutschen hochad(e)ligen rangbezeichnender Titel). *1769:* Liber Báro Kászoni Bornemisza Ignát Ur ö Excellentiaja [Szamosfva K; JHbK XLII/25]. *1817:* Méltoságos Liber Báro és Fő Ispány Ur! [M.patak Sz; BfN Máté István lev.].

liber-baronatusság liberbárói méltóság; rang/demnitate de nobleţe imperială; Würde des Liberbarons. *1659:* Fogarasi liber baronatusság és az ott való nemesség felől ez mostani gyülésben semmi végzés nem volt [EOE XII, 212 Barcsai Ákos Lázár Györgyhöz]. *1677:* A' Liber Baronatusság Erdélyben in genere, mind penig a' Partiumban minden helyekről tolláltatot, az egy Fogarason, és ahoz valo Fiscalis joszágokon kivül | A' Minthogy Máramarosban-is a Liber Báronatusság tollaltatot, és a' Circálás mindeneknek Joszágiban végeztetet sub poena floren. 200 [AC 91, 148].

liberbaronissza német birodalmi főúri rangjelző női cím; titlu de nobleţe imperială purtată de femei; Liberbaronesse. *1749:* Zalathnai Dobra Péter Vram ... Liber Baronissa Veselényi Mária Aszszonyt ... admonealtattja [JHb IV/5].

libéria főúri cselédség ruhája; livrea; Livree. *1720:* Hintoert, lovakert arra kivántató szönjegekért párnákért, hámokért, nyergekért, azokhoz kivántató haro(m) szolga liberiajokert f 510// [Gernyeszeg MT; WassLt]. *1757:* Tudgyaé ... a Tanu Hogy ... Groff Haller Anna Aszszonynak ... egy Szabo János nevü Jobbágy szolgája Szt Benedekröl el szököt volna? ... Hát az Liberiajat köntösit kinél hadta ...? [A.gyékényes SzD; Ks vk]. *1759:* A hintó mellett két nagy hajdú egyforma liberiában [RettE 96]. *1788:* Liberiara valo tarka Selyemrojt 15 darab [Mv; TSb 47]. *1794:* egy rendbeli liberia [Kv; Ks 72/53]. *1823–1830:* gróf Korda Györgynek világoszöld libériába jártak a cselédjei [FogE 64]. *1829:* Liberiának valo poszto ... 30 Rf. 45 xr [BLt 12 kv-i dolgozóház nyomt. szám.].

libéria-gomb főúri cselédségi köntösgomb; nasture pentru livrea; Livreeknopf. *1800:* Fejér réz liberia gombok [TGsz 52]. *1808:* 16 nagy liberia gomb [Mv; Told. 22]. *1835:* 98 darab Nagy Liberia Gomb 6 f 32 xr [Born. O. Ia].

libéria-köpenyeg főúri cselédségi köpeny; livrea; Livreemantel. *1807:* Egy egész uj hamu-szin liberia köpenyeg [DLt 153 nyomt. kl].

libéria-mente főúri cselédségi mente; livrea; Livree-Obermantel. *1752:* Az Janko mentéje igen igen is rokás légyen és premes mint a liberia menték [WLt Wesselényi István feleségéhez].

libéria-öv főúri cselédségi köntösöv; cordonul de la livrea; Livreegürtel. *1788:* Liberia övre valo réz tsök [Mv; TSb 47].

libéria-posztó főúri cselédségi köntösposztó; postav pentru livrea; Livreetuch. *1800:* Hamu Szin Liberia Posztó ... Fejér Liberia Posztó ... Szürkes Liberia Posztó ... Kék Liberia Posztó [Sáromberke MT; TGsz 52]. *1807:* liberia posztoból hoszszu Kaput [DLt 153 nyomt. kl]. *1839:* 21 sing kék libéria poszto [Körtvélyfája MT; LLt].

libériás libériába öltözött; în livrea; in Livree gekleidet. *1745:* en ... Sem magamra Sem Hugomra fel nem czifraztam a Szek penzit ... ött hat liberias szolgát belölle nem erigaltam [Árkos Hsz; ApLt 4 Benkö Raphael Apor Péterhez]. *1770:* azon Utrizált Udvari Liberias Csizmadiája ... Groff Haller János Vr eö Ngának ... égy szekér mellet gázolta légyen által az Szamost Csatán felé | égy néhány el szökött Udvari Libérias Cselédet nálla kaptak [Dés; JHbB 361]. *1823–1830:* Elek urfi[a] ... nevelésénél fogva csak a pompára nézett, és eddig csak tanulóból való szolgája lévén, akarta, hogy már ezután libériás inas kisérgesse[b] [FogE 144. — [a]Gr. Bethlen Elek. [b]Külföldi tanulmányútján].

libéria-sújtás libéria-vitézkötés; galoane de livrea; Livree-Schnurbesatz/Heldenbund. *1800:* Liberia sinor ... Libéria Sujtás [Sáromberke MT; TGsz 52].

libéria-zsinór kb. libéria-kötés; galoane pentru livrea; Livreeschnur. *1800:* Liberia sinor [Sáromberke MT; TGsz 52].

libertás 1. szabadság; libertate; Freiheit. *1591:* S monda Berekzazi Mathe nekem, Jo Mathias vram ... lasd meg az protocolón kónyben (!) hogha az éghazi szek adotte libertast az ferhóz valo menesre Chatalinnak [KvLt I/60 Math. Albaregiensis vall. Petrus Talliany Enyediensis kezeirása]. *1595:* vegeztenek mostan vyolagh, hogi valameli Mezaros ... keozzwlleok az bardot le akaria tenni, tehat ez mai nappon tegie le, es az Mezarlasnak semmi nemw libertasaual ne elhessen [Kv; TanJk I/1. 257]. *1620:* az szászok ... elvégezték volt az néme-

tekkel, hogy ... az szászságnak minden üdőben arra libertása és autoritása légyen, hogy ők valamikor akarnak, de mind az két császár Portájára akármelyikre s akármikor követeket jártathassanak [BTN[2] 393]. *1663:* az vezérnek megírták, hogy Erdélynek libertasát adják meg [TML II, 556 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz].

2. II. Rákóczi Ferenc idejebeli rézpénz; ban/monedă de aramă din timpul lui Rákóczi Ferenc al doilea; Kupfergeld aus der Zeit von Ferenc Rákóczi II. *1705:* Segesvárott pedig úgy hallották, hogy a német jű befelé, a rézpénzt nem akarták elvenni tüllök, melyet ők ugyan libertásnak neveznek [WIN I, 610]. *1706:* ki két Libertást, ki négy Sustakot adot Szekeriért [KvAkKt Mss 261]. *1710:* Ezzel a rossz pénzzel bövön kezde fizetni a hadaknak, ... ő pedig[a] maga számára ahol ezüstpénzt kaphatott, libertással mind felváltotta [CsH 352-3. — [a]II. Rákóczi Ferenc]. *1719:* agy harom Libertast es egy kurta forintot [OfLev.]. *1723:* Az Rez penzis Libertasul vagyon Nro 13 [Kv; ACJk 126]. *1727:* Réz penze va(n) vagj Libertás nevű Rakoczi Ferencz penz Nro 13 [Kv; i.h. 135]. *1737:* Egi Zacskób(an) egj falka Libertás [Brassó; ApLt 5 Apor Péter lelt.].

libertina felszabadított/szabados nő; femeie eliberată/dezrobită; Libertin. *1831:* 44-ik Valló Angyalosi Provi(da) Bak Istvánné Dálnoki Sára libertina, 33. esztendős, Reformata [Angyalos Hsz; HSzjP].

libertinál szabaddá tesz; a elibera/dezrobi; entbinden, freimachen. *1632/1720:* ezt az meg irt ház hellyett én az több parazt ház hellyek közzül eximáltam és libertináltam [Cege SzD; WassLt].

libertinus 1. szabados (szabad személy); persoană eliberată/dezrobită; Libertiner. *1586:* Marad megh az Ado zedeo Vraim kezeknel Zam vetwe az tizen kilencz forintal es d 75 egietembe kit nemelj Libertinusokon zedtenek f 108/82 [Kv; Szám. 3/XXIV. 8]. *1640:* Boyta Ianos es Istuan Libertinus [UF I, 692]. *1736:* Esmerte é ? az Tanu ... Enyeden lako Eltető Fer(encz) és Mihály Uramékat. Tudgyae ? ... nemesi p(rae)rogativával élté avagy ... Taxás Civis, Libertinus, és mindenekb(en) a megh nevezett Város[a] Birája bottya alatt valo ember volt [Zilah; WassLt. — [a]Zilah]. *XVIII. sz. köz.:* Ha bémégy a' Libertinus[a] házába, puszta asztalt találsz, a' kendő szegen fejszét, kenderből ostort [Ks 21. XV. 43. — [a]Székely lib.]. *1772:* Libertinus Orbán István és Kolosvári Ferentz ő kglmek mint a nevezett Unitar. Ecclesiának[a] fungens Szt egy Ház Fiai [Ádámos KK; JHb XIX/13. — [a]Az ádámosinak]. *1807:* Duca Péter ... Burkuta Juon ... mind ketten Károlyvári Libertinusok [Gyf; Eszt-Mk]. *1809:* szoros kötelességé tétetik Kegyelmednek, hogy ... leg otton ki menvén maga járásában, minden Falukban keresse fel az Bitangokot, vandorokot, Libertinusokot [UszLt ComGub. 1704].

2. Jelzői haszn-ban; cu valoare de atribut; in attributivem Gebrauch: szabados; eliberat, dezrobit; freigelassen. *1802:* Várasunkban az Lippoványban Lako Libertinus Oláhok [Gyf; EHA].

libertinusság szabadosság; libertate; Freiheit, Ungebundenheit. *1649/1681:* Gyalár nevű faluban lévő Portiomban lako Szabadosomnak Raduly Lazarnak ... az ö Egy Testvér Attyafiaival Radulyval es Istvánnal ... levelek el veszet ... őket, és utannok minden posteritassokat, minden paraszti szolgalattul, adozastul, szedő vévő expensaktul, de Novo et ex novo immunitaltam, es az fen Specifikalt Libertinussagokba(n) confirmaltam [Vh; VhU 381 I. Bethlen Kata nyil.].

libertus szabad; liber, dezrobit; frei. *1653:* Nos Franciscus Filstich primarius[a], et Michael Samariai regius Judices[b] ... commendamus ... quibus expedit universis Miert hogy ... Marko Istvan ... az szabadságot fel veven magát hittel keotelezte, hogi minden szükseghnek idejen fegivereuel ... io kezülettel, eleo áll ... assecurálliuk hogi ... az teob szabadosokkal eggiüt ... semmi ordinarie valo adozassal, tereh viselessel ... nem bantiuk, hanem mind ezekbeol ... immunissa es Libertussa teszük es abban elteigh megh tartiuk [Kv; RDL I. 140. — [a]Főbíró. [b]Királybíró].

libistyán rossz vaskőfajta; magnetit/minereu de fier de calitate inferioară; Leberstein, Hepatit. *1785:* Citállyuk[a] ... a Bányákban lévő Mineráknak, composite vel corrupte Rimbank, Scholzbank (: Rimbán, 'Sollybán :) Stein Kö (: corrupte : Libistyán :) ... nevezeteket [Torockó, TLev. 6/1. 18b. — [a]A torockóiak német eredete bizonyságául].

Jankó, TAszT 201. l-ján a «Torockói bányászszótár»-ban — hivatkozással Péch A. Magyar és német bányaszati szótárára (Selmec, 1891) ez olvasható: „*libistyán* (Leberstein): rossz vaskőféle".

libra font; livră; Pfund. *1575:* distillald meg az eczeteth az eros borbol chinaltat az Iuegben, haromzor ved az haromzor distillath echeteth es tegy egy Iuegben, hat librath es 1 libra Mercuriust az az keenesoth, 1 libra rusikath feierth, 1 libra feier borkoueth, 1 libra bor soth, 1 libra saletromoth[a] [Nsz; MKsz 1896. 281. — [a]Folyt. a recept].

librária könyvtár, *rég* könyvesház; bibliotecă; Bücherei. *1596:* Hogi az libraria felet wagi harom helie(n) az hiazattot be foldoztattúk az teob mywel egietembe attunk Ach Lúkachnak f 1 [Kv; Szám. 7/II. 21].

libuc bibic; nagiţ; Kiebitz. **Hn.** *1624:* Libocz Telekben (sz) [Lisznyó Hsz; EHA]. *1675:* az Libuczb(an) (sz) [Nagyiklód SzD; EHA]. *1766 e.:* az hatar utra jövöben a Libocz fánál (sz) [Ozsdola Hsz; EHA]. *1818:* a' Város also részibenn a' Libutz Uttzában (sessio) [Sszgy; EHA]. *1827:* A' Libutzba a' régi Méhes kert hellyén lévő szakadásos Kaszáló helly [Visa K; EHA]. *1828:* Kabola hugy árokán alol az ugy nevezet Libotz oldala ajjában (sz) [Kőrispatak U; EHA]. *1850 k.:* Libutz (sz) [Nyárádtő MT; EHA].

liceál kivilâglik; a reieşi; erhellen, hervorleuchten. *1600:* Noha az Tanuknak vallasibol liceal hogy Menihart deaknak halala az zekernek el deolesse miatt teortent, De ... nem tekinthet arra az teorweny hogy zanzandekkal deolteotte Balinth vgy el az zekeret hogi Menihart deaknak holta teortennyek [Kv; TJk VI/1. 390].

licencia 1. szabadosság; libertate; Freiheit, Ungebundenheit. *1580:* Megh ertettek sok kwleomb kwleomb fele panazokból az Nagy Licencia es bwntetlenseg myat my nemó modnelkwl valo hatalmok es erozagok (!) es-

nek eyely es nappaly tamadassok myat [Kv; TanJk V/3, 231a].

2. engedély/szabadság; autorizaţie; Erlaubnis, Freiheit. *1663:* Én osztán megizenném már licentiám levén Cob uramtúl, jó alkalmatossággal bemegyek [TML II, 605 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz]. *1666:* azt mondta volna Rottal uram, hogy két hónapja van, hogy Erdély az portát futja hadra való licentiáért, de bizony semmi sem telik benne [TML III, 589 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

Szk: *~ t enged. 1763:* Gr. Bethlen Farkas generális úr önagysága is ötödnapi betegsége után meghala ... Szép gyalogregimentje vala, melynek csak látására sem engedett licentiát őfelsége [RettE 150].

licenciátus *fn* licenţiat; Lizentiat. *1823–1830:* Minden doktoroknak, licentiatusoknak, magisztereknek és baccalaureusoknak, ha nem professzorok is, szabad legyen tanítani[a] [FogE 234. — [a]A göttingai egyetem kiváltságainak fels-ból].

licenciátus *mn* féktelen; nesăbuit; ungezügelt. **Szk:** *~ nyelvű. 1718:* Mltsgs Generalis Ur(am) ő Excellentiaja előtt promoveallja az en Memorialisomat ... hogy ez ă licentiatus njelvű ember refraenalodnék, Külömben éppe(n) Consternalodom hogy illj szabadon mocskoltatom [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

liceum liceu; Lyzeum. *1852:* A' Szigeti Ref Liceum fel segéllésére Alamizsnát gyüjtés [M.bikal K; RAk 49].

licitáció árverés, licitaţie; Lizitation, Versteigerung. *1763:* (Bukkow generális) ki fog bukni Erdélyből, adja is minden portékáját licitatión [RettE 151]. *1787:* Az orásnak Vajda Samuelnek amiert az Licitatiora distrahaltatott orát meg igazitotta Dr. 36 | az Pálinka főző házba ... Egy Dagaszto Láb melly a Licitation el nem költ [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 10, 12] | a Trombitás czigánnak aki a Licitatiot hirdette ... négy napi Diornumába Frt 2 Dr 40 [Mv; i.h. Csiszár György hagy. 13]. *1789:* ha ... ezen Licitatio halasztodnék, mindenképpen azon lenni tessék ..., hogy a' Major vagy őrökősön, vagy árendába adattassék [Kv; KvRLt IV. 31]. *1827:* a sellérek ... marháját Confiscalja a Biro, licitatio utyán adgya el és az Árát adgya kezébe a tulajdonosnak [F.rákos U; Falujk 162 Barabás Áron not. kezével]. *1828:* reméllem tiz nap múlva magához a Licitatiohoz is hozzá fogunk [BetLt 4 Hodor Károly lev. Bécsből].

Szk: *~ alá megy* elárvereztetik. *1787:* Ezen ... fel jedzett Portékák praetendaltatván az özvegy által ... Licitáció alá nem mentenek [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 8].

licitál 1. többet ígér; a oferi mai mult, a licita; lizitieren. *1667:* Tartok igen attúl is, noha ma ő nagysága parancsolá az új directornak, ne ágáljon Csákyné mellett, de ismét contrariumot extrahálnak ő nagyságától és licitálja ő nagysága [TML IV, 210 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. árverez; a licita, a vinde ceva prin licitaţie; versteigern. *1828:* hozzanak fel 150 Rforintokott, mert ha tovább halajszák a Ditrai Communitas Licitálni fogja[a] [Ditró Cs; Born. XV d. — [a]A zálogos marhákat]. *1829:* karátson elott egy hetfőn ... Licitaltak Termő Vatzkor, és Almafákot [Mezőkölpény MT; TSb Korso István (49) vall.] | a Falu közhelyeiből Licitaljunk Gyümölts Fákot bár 30 forint árrát [uo.; TSb 32 Ábrahám József (32) vall.]. *1835:* A hova[a] is Julius 12kén el menvén lititalok a következőleg [Dés; DLt 336. — [a]Egy Dés környéki kaszálóhoz].

licitált árverezett, árverezési; de la licitaţie; lizitiert, versteigert. *1818:* A havasok pedig licitált árokkal s a vevők neveivel következnek eszerént[a] [Szárhegy Cs; RSzF 131. — [a]Köv. a fels.]. *1829/1830:* Keszpénzben a' Licitalt fel kelhetőkből vett kezéhez 2000 ~ két ezer Rforintokat Bétsi Betsben [Zabola Hsz/M.régen MT; TLt Közig. ir. 196/1830].

licitáltat árvereztet; a punc la licitaţie, a scoate la mezat; lizitieren/versteigern lassen. *1839:* kéntelenittetnek az Exponens Urak az exarendált Malmokat az Ur kezéből el venni, és ujba Licitaltatni és másnak kiadni [Kv; KmULev. 2].

licitáltatik elárvereztetik; a fi scos la mezat; lizitiert/versteigert werden. *1787:* Két Boros hordo ... Ezek a szőllőre nézve meg hagyattattak és nem licitaltatta(na)k [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 12]. *1794:* azon Fogado ... Arendaban valo kiadasa licitáltassék és a' többet igérőnek adattassék ki [Kv; SRE 300]. *1797:* Licitáltattak ... Egy válto eke vas Dr. 56 Egy tsonka Csoroszlya Dr. 36 ... Egy lapos szántó vas Hf. 1 Dr. 48 [DobLev. IV/775]. *1824:* néhai Sóós Ferentz Urnak ... Javai licitáltatván ..., a' Bornyumál alatt lévő darabocska Föld ... Tkts Senátor Ágoston István Urra doboltatott le [Kv; Pk 3].

licitáltatott elárverezett; scos la mezat, vîndut la licitaţie; lizitiert, versteigert. *1824:* az Arendatorok azon litzitaltatot Joszág és földekből T. Lotzi Ministereknek kepét fizessenek [Lécfva Hsz; HSzjP].

licitátor árverező (az árverezést lefolytató személy); persoană însărcinată cu vinderea la licitaţie; Versteigerer, Auktionator. *1787:* Az égyikünknek ... mint Licitator Commissariusnak négy napi Diurnumába Hf 2 Dr. 40 ... Hasonlóképpen ... Papp Andrásnak mint Licitatornak ... Hf 2 Dr 40 [Mv; MvLev.].

licitátor-komisszárius árverési biztos; agent care conduce o licitaţie; Auktionskommissar. *1787:* Az égyikünknek ... mint Licitator Commissariusnak négy napi Diurnumába Hf 2 Dr. 40 [Mv; MvLev.]. *1835:* Mosa Lászlo mp Csomafái Daniel mp licitator Comissariusok [Dés; DLt 336].

lidérc strigă; Alp, Mahr. *1726:* Ördögökkel valo társalkodását is sub inferállyák az fatensek, hogy szemekkel látták az Lüdérczet házához bé menni az Inek[a] [Dés; Jk. — [a]A boszorkánysággal gyanusítottnak]. *1728:* Menny el, ne jöjj bé, mert itt benn a Lidércz [BfN Kraszna cs.]. *1772:* a Lüdérczek szüntelen halálig kinozták[a] [Dés; DLt 321. 74 Sig. Dants (48) ns vall. — [a]A vallomástevő szolgálóját]. *1789:* Vannak ezen Faluba olyanokis, akik Lüdértzekről, Boszorkányokról beszélni

szoktak, de meg intettek, hogy az féle költemény beszédeknek ne hidgyenek [Kénos U; UszLt XIII. 97]. *1838–1845:* prikulics: „Prikulics" (román „prekulicsu) boszorkány, lidérc, miről hiszi a nép, hogy mint Proteus minden állatalakot képes magára fölvenni. Egész erdélyi népszó" [MNyTK 107].

lidérces lidércekkel barátkozó/társalkodó; care se întreţine cu strigi; alpartig, mit den Alpen/Mahren befreundet/Gespräch führend. *1732:* Kézdi Széki Hatolykai Bak Istvánné Ilona proclamaltatá ... Kozma Györgjöt és Feleségit Pál Susát, mint Inctusokat ... diffamáltak az Inctusok boszorkányos lüderczes kurvának [Hatolyka Hsz; HSzjP].

lidérceskedik kb. lidércekkel barátkozik/társalkodik; a se întreţine cu strigi; mit den Alpen/Mahren befreundet sein/Gespräch führen. *1768:* Forgáts Trentyen az ördöggel is szokott paráználkodni, lidirtzeskedni, kurválkodni[a] [Hosszúaszó KK; MkG. — [a]Szász valló vall-ból valószínűleg fordítás].

liferáns szállító; furnizor; liefernd, befördernd. *1843:* A' hid reparatiojára meg kivántato Fák administratiojára kötelezvén magát ... Izraelita Pável Márton mint Liferáns az fák administratiojához hozzá kezdett [Dés; DLt 1480].

liga 1. szövetség; ligă; Bund, Liga. *1621:* az bavarus népe ... az liga[a] fizetésén vagyon [ETA II, 388 Bethlen Gábor Dóczi István és Rimay János portai követekhez. — [a]A harmincéves háború protestáns szövetsége]. *1668:* ha urunknak ő nagyságának kedve leszen hozzá és az országnak, oly örökké való fogadást és ligát készek lesznek tenni ez haza részéről mostan [TML IV, 303 Pelei Ferenc Teleki Mihályhoz].

2. szövetkezés; asociaţie; Bündnis, Verbündung. *1676:* Az ligát emlegetik, az mellett meg lehet minden [TML VII, 207 Matskási Boldizsár Teleki Mihályhoz]. *1710:* Amazok esmét bezárván az ajtót, addig esküvék Teleki Mihály, lecsalá lábáról a nagy okos embert[a] és subscribáltatá vele a ligát [CsH 116. — [a]Béldi Pált 1674-ben]. — L. még CsH 115, 117; TML VI, 59, 61, VII, 204.

3. összeesküvés; conspiraţie; Verschwörung. *1710:* I. Rákóczi Ferenc ... Frangepánnal s a több azon ligában levő magyar urakkal együtt azt kezdik forgatni, hogy a franciai király messze lévén ... amig onnan a segiltség elérkeznék, addig elütnék a németek a rosszat a magyarokon [CsH 75. — 1667-re von. feljegyzés]. *1710 k.:* Béldi nékem azután ... azt mondotta, hogy ezt a ligát is Teleki csinálta volna őellene [BÖn. 679].

4. kb. házasodási tilalombeli kötöttség; interdicţie de căsătorie; Eheverbotsgebundenheit. *1632:* tetczet a sz. szeknek hogi ha el akaria az Leant hadni az legeni, hat deponallion f. 12. ha hol nem hat maradgion Ligaban [SzJk 40]. *1654:* Cseker Istvan megbizonyitotta, hogy ... Judithot legitime jegyzette volt el ... az sz. Ecclesia Cseker Istvant absolvalta, az leanyzot pedig Judith aszszonyt ligaba(n) vetette [i.h. 173]. *1679:* Minden circumstantiak az aszonyi állatnak paráznasagat doccallyiak Per hoc absolvaltatik Osvat Istua(n) hütetlen felesegetül, az Aszonyi alatt penig ligában vettetik [i.h. 157]. *1684:* azt tudgyatoke mind eddigh is Szasz Balas megh nem hazasodot mostanis ligaban volna ? [Szentmiklós Cs; Borb. II]. *1696/1750 k.:* Az kik ... propter manifestum adulterium Ligaban vettet(ne)k, prorsus ne absolvaltassa(na)k [RGyLt A. 12]. *1703:* (Az Actor) kevánnyá a Törvénytől hogy ... absolvaltassék Matkasághi kötelessége alol ... az J penig Ligában hagyattassék [MVJk II/1. 263]. *1709:* A leány Incze Samueltis cserbe hagyván magat Kolosvarra recipialta, az holott is ... edgy csizmadia legényel meg mátkásodott ... az leany ... mint a féle csapongo, es tétovazo elmevel leuén ligaba vettetik [SzJk 384. — L. még RettE 403].

A ligára nézve a későbbiekben az erdélyi törvényes gyakorlat ilyen eljárást alakított ki: „A nős paráznaság miatt történt elválasztás esetében, a hibás fél ... míg elválasztott ártatlan hitvese él, más házasságot nem köthet ... A mit azonba a gyakorlat oda modosított, hogy letevén az örökös liga alá vetett nyilvános parázna bizonyos pénzbeli összeget[a] ... és eklésiát követven, a püspök által feloldoztatván újabb házasságra léphet" (Dósa, EJt II, 56. — [a]Köv. a részl.). — A házasodási tilalombeli kötöttség eseteire nézve l. még i.h. 56–7.

5. vmilyen egyezség meg nem állása miatti anyagi kötöttség; obligaţie materială pentru neîndeplinirea unei convenţii; materielle Gebundenheit wegen der Nichterfüllung irgendeiner Vereinbarung. *1617:* minek előtte az Diuisiora mentünk volna, mind More Lazló, es More Boldisar kezeket be adak ezer arany forint kötel alat, hogi az mi diuisionkon mind a ket fel meg al ... Ha penigh valamelliek feel megh nem allana tehat az megh nem allo fel az Ligán el maradgion és ... az meg nem allo felen exequalhassak [Abrudbánya; Törzs].

6. kb. ötvözési fok; grad de aliaj; Legierungsgrad. *1569:* Meglatod ..., hogy az twzet Meny gradusra kel vined, ki az tek(e)lletes ligara vihesse az aranyat, vgy Mint karat 23 1/2 [Nsz; MKsz 1896. 355]. *1649:* az Brassaj Eotuesek testimonialissabol constal az hogy ne(m) ollia(n) ligaba(n) administralta az negy kupakot, az mint eo Nga parancziolta [Kv; TJk VIII/4. 385]. *1656:* Igaz ligában valo hetes, négyes kettős és eggyes aranyak három száz hetven hét [Cege SzD; WassLt]. *1677:* Senki ez Országban semmi féle monetát Ország és Fejedelem consensusa nélkül cudaltatni ne merészellyen; és ha kinek Pénz verő Háznak erigalása ecképpen meg-engedtetnék-is, semmiképpen nem más idegen, hanem az Ország és Fejedelem Czimere, titulusa, és képe alat veretessék az ackori időben megedgyezet quantitasu ligában [AC 137].

Szk: *igaz ~ban vert. 1686:* En Buczi Kozma ... leuáltam Nemzetes Mező Bandj Kováts Istuán Ur(am)tol két száz ötuen igaz ligában uert magiar Aranyakot [Mv; MbK 60].

ligájú kb. ötvözési fokot illető; cu un anumit grad de aliaj; den Legierungsgrad betreffend. **Szk:** *hamis ~ pénz. 1710:* alattomban némely gonosz emberek ... hamis ligájú pénzt kezdének ... veretni [CsH 201] ∗ *jó ~ arany. 1705:* szükségesnek itiltük ki irnj: mint determinaltatot volt az pénznek állapattya az elmult esztendőb(en) Szebenben itt Szebenb(en) ... ugy hogy egy jo ligáju és pondusu arany ... hat magyar forintban ... affele jo Lengyel o sustakok tizenhat pénzben ... járjanak [KvLt I/192 a gub. Nsz-ből].

ligáltatik házasodási tilalomban tartatik; a fi ţinut sub interdicţie de căsătorie; in Eheverbot gehalten werden. *1695:* Veres Borka Dudás Andrástol absolutiot ki-

ván, mert defraudalta, elébb állott a' dudával. Deliberatu(m). absolvaltatik a' Dudás penig ligaltatik [SzJk 290].

ligáztatik házasodási tilalombeli kötöttségbe vettetik; a fi pus sub interdicţie de căsătorie; mit Eheverbotsgebundenheit belegt werden. *1766:* az A. Aszszony mint nyilvánságos parázna az I. férjétöl Divortialtatik, ligáztatik excommunicaltatik [GörgjJk 207]. *1784:* megkivánom a jure, hogy az I-töl mint engemet hitetlenül elhagyott, hiremben, nevemben meggyalázott ... feslett életü személytöl divortáltassam[a] ... az I. pedig exkommunikáltassék, ligáztassék, magistruális prosecutio alá adjudicáltassék [FogE 344. — [a]Valószínűleg sajtóhiba *divortiáltassam* h.].

liget dumbravă; Au, Hain. *1775:* ezen ... erdös és pusztas hellyeket, Bertzeket s Ligeteket Oltszeme Bodokkal egyenlökeppen élte birta ... Marhaivalis szabadoson élle [Oltszem Hsz; Mk II. 2/71].

Hn. *1576:* a' Ligeth erdeo [Vécke U]. *1579:* az lwgeth zolo allath [Dés]. *1615/1687 k.:* Kis Liget előtt (sz) [Szentimre MT; DobLev. I/235]. *1639:* Az Csonka liget alatt (sz) [M.köblös SzD; DHn 47]. *1641:* Az Biro ligeten [Sülelmed Sz; GyK X. 30/8]. *1676:* a' Lüget névü Somliay szölö hegien [Somlyó Sz]. *1678:* az Tar lüget nevü heljb(en) [Nyárádsztmárton MT]. *1700:* Liget nevü helyben [Szentdemeter U]. *1702:* Tar lüget alat (sz) [Vadad MT]. *1711:* A Lügete(n) (sz) [Csegez TA]. *1713:* Sas Luget nevü helyben (sz) [Backamadaras MT]. *1720:* Lüget (e) [M.décse SzD]. *1724:* az Lyügeten az Csüren fellyül (sz) [Asz; Borb. I]. *1734:* Köves ligeti alatt (sz) [Datk NK]. *1740:* Szép Ligetben edgj Sovány föld (sz) [Inaktelke K] | edgj darab Liget nevü Cserés Erdö [Egrespatak Sz]. *1744:* Babos Lüget eszakba (e) [Csöb U]. *1770:* Belső Liget (szö). Külsö Liget (szö) [Somlyó Sz]. *1779:* A' Liget alatt (sz) [Nagysajó BN]. *1784:* A' Ligeten (k) [Szásznyires SzD] | Lügetpatak hidján tul (sz) [Bölön Hsz]. *1800:* A Liget Farkánál (l) [Gogánváralja KK]. *1801:* belsö Lüget és Külsö Lüget (e) [A.üvegcsür Hsz]. *1816:* Tar lüget (sz) [Nyárádsztmárton MT]. *1833:* Lüget tetön [Csejd MT]. *1837:* A' Liget alatt (sz) [Nagysajó BN]. *1847:* Lüget Szél (sz) [Mákó K]. *1854:* A Findi lügeten (sz) [Mikóújfalu Hsz]. — L. még KHn 76, 102, 207, 233, 249.

Valamelyes valószínűséggel ide vonhatók a köv. vegyes hangrendű alakok: *1591 u.:* az ligatba [UszT]. *1603:* az Ligat Patakan tul [Küsmöd U]. *1606:* vagyon egy keozeonseges chyere Erdeje az falunak, kit ligatnak egy neuel, mas neuel farkas gyepwyenek hynak [UszT 20/9]. *1619:* Holdos Ligatthiannis ... egy Darab szena fw [Kászonjakabfva]. *1757:* A Ligaton a Föld Egésben (sz). A ligat Fejin (sz). A Ligatnak a Közepe tájan (sz) [Tapoca Cs]. *1781:* Nagy Ligat Cseréje (e) [Nyárádmagyaros MT]. — A cimszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

ligetbeli a Liget nevü helyben lévö; care se găseşte în locul cu numele de Liget; im Ort Liget befindlich. *1825:* a' Lügetbéli Malmat arendáb(an) tartatta [Szentdemeter U; EHA].

Hn. *1825/1841:* A' Lügetbeli Erdö [Mákó K; EHA].

ligetes cu dumbravă/pădurice; mit Au/Hain. *1640:* Vagio(n) az Falunak az Orszagh uttia Leven altal raita, edgy darab Ligetes Erdejek [Dridif F; UC 14/48. 109] | Maiorsaghaknak valo szanto feoldek a Varhoz itt ninczenek, hanem edgy Uressa es Zeliste nevu ligetes darab erdö kozot valo szanto feoldeket ... az Ur eo Nagu maiorsagha szüksegere ... szantiak az Varhoz zabnak [Vád F; UF I, 711]. *1674:* (A) ligetes erdöigh jutot azon szena fvben tizen negy rud meres [Gyula K; SLt AK. 4]. *1732:* A ... Nemes Curia szép ligetes hellyen fekszik [Nagyida K; Told. 11/70].

Hn. *1681/1748:* Ligetes Erdö [Szancsal KK; EHA]. *1700:* A Maros mellett ... Mogjoros, ligetes erdó (e, k) [Marossztkirály AF; EHA]. *1737/1792:* Secunda Sylva ... est in Loco ... Malom Tseréje, Nádas kut árka közi, Békán far et Ligetes erdö vocato [Ördöngösfüzes SzD; EHA]. *1758:* A Ligetesben (sz) [Sárvásár K; EHA].

ligeti a Liget nevü helybeli; care se găseşte/află în locul cu numele de Liget; im Ort Liget befindlich. *1824:* (A) Lügeti Malmában ... A Dürützkelöt jol Conservalja [Szentdemeter U; Told. 11].

Hn. *1779:* A' Ligeti térben (k) [Nagysajó BN; EHA]. *1841:* A' Ligeti fogado eleibe (sz) [Vécke U; EHA]. *1849:* Lügeti Szenafü [Szentegyed SzD; EHA].

lignáció erdőlés; gospodărirea pădurilor; Forstbewirtschaftung. *1789:* készebb volna a Nép Dezma Vas fizetése melle állani tsak Földes Vraink engednének a Dominium erdejeböl szabados lignaciot, mint volt régen [Torockó; TLev. 4/9. 16a]. *XVIII. sz. v.:* Lignatioba adtam a Paro Ungureuluj és Szub 'Sigle nevü Erdököt, a' jo Erdök meg maradtak [GyL. N. Solymosi Kontz József nyil.]. *1824:* (A papnak) az Uraság Erdejéröl szabad Lignatio is engedtetik [Bréte SzD; SzConscr.].

lignárium fáspince; magazie de lemne; Holzkeller, kammer | fásszín; şopron pentru lemne; Holzschuppen. *1870 k./1914:* A fásszin és fáspince lignarium volt [MvÉrt. 24].

lihu l. liu

liju l. liu

lik l. lyuk

likör lichior; Likör. *1850 k.:* liquörök es rozsolisok [Pk 2].

liktárium gyümölcsíz; marmeladă; Marmelade, Mus befött; compot; Kompott, Dunstobst. *1573:* Fenya (!) Nagi Marton zolgaloia Azt vallia hogy mykor az Azzonya Beteg volna, hozot volt neky telman Benedekne valamy Lictarumot [Kv; TJk III/3. 212]. *1589:* Vaczorara tieottem ... Lictarmot d. 56 [Kv; Szám. 4/X. 48]. *1650:* Süttettem Fodor Pankohkatt es Apro Pankohokatis minden fele Eggiütt tt f 1 d 25 Atta(m) Nad Mezett hozzaja ... d 20. Liktarmott Attam ... d 50 [Kv; Szám. 26/VI. 428]. *1723:* Ezis vallja a Littáromott 64 nyárs aszszu szilvával hogy volt a kamaráb(an) a Littárom penig kétt fazekb(an) volt, most semmi ninczen [Magyaró MT; VGy. Gábor Mátyásné Kádár Kata (60) jb vall.]. *1749:* egy véka bisalmát küldöttem lictariumnak [Buzd AF; Ks 98 Mikó Ferenc feleségéhez]. *1780:* Tsipke Liktarium hét edenybe ... Veres szölö Liktarium kanna | [Bethlen SzD; BK]. *1822:* eperjböl megyböl Liktárjomatis tsinaljanak de nem ugy mint Tavaj [Mv; IB gr. Korda

Anna lev.]. — L. még BÖn. 724; TML III, 557; UF I, 145, II, 393.

Vö. a *birsalma-liktárium, csipke-liktárium, dinnye-liktárium, görög-dinnye-liktárium* cimszókkal.

liktárium-forma gyümölcsízszerű; cu aspect de marmelade; marmeladenartig. *1710 k.:* Egyszer a szemem sokáig fájván, purgatiót vevék egy híres és bizony tudós doktortól, valami liktárium-forma vala [BÖn. 528].

liktárium-főzés ízfőzés; făcutul marmeladei; Marmeladen/Sudkochen. *1573:* Kalachsitěne aztis vallia Masodba hogy Egyser kwlte volt Eotet ... zabo Ianos Zok ferencznehez, hogi megh kerdenek ha az eo felesegenek kis Resse volna az lictarium feozesbe Mint Bezellyk [Kv; TJk III/3. 69].

liktárium-lopó *alk* íz-tolvaj; hoţ de marmeladă; Marmeladendieb. *1573:* oztan ely kezdy zydny, Te Bwza Lopo, Zalonna lopo chiganneo Lictarium lopo fonal lopo chiganneo ... te kwrta Zoly Inmar (!) ha myt tucch zolni [Kv; TJk III/3. 214].

liktáriumos gyümölcsízes; cu marmeladă; Marmeladen- | befőttes; cu compot; Kompott-. **Szk:** ~ *láda. 1673:* I Lictariumos Láda [Gyf; UtI] | Fejer varra szállitottanak Fagarasbul elest, és holmi eggyet másokat ez szerint ... Lictaromos Lada egi nr. 1[a] [Fog.; Törzs. — [a]Folyt. a fels.] ✱ ~ *tányér. 1849 k.:* Lictáriumos Tángyérok csészék 10 f [DobLev. V/280] ✱ ~ *üveg. 1816:* Öt Lictariumos üvegek [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

liktárium-szárasztó gyümölcsaszaló; uscătorie de fructe; Obstdarre, Darrhaus. *1679:* Liktarium szaraszto körül pártazatos tabla nro 5 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 94].

liktárium-tartó ládácska gyümölcsíz-tartó ládácska; lădiţă pentru marmeladă; Kästchen für Marmelade. *1788:* Száraz Lictárium tarto kítsin reteszes Ládátska [Mv; TJb 47].

likvidáció (vég)elszámolás; lichidare; (End)abrechnung, Liquidation. *1729:* Ad Instantiam Dni Doctoris Josephi Lőcsei az három esztendei penzbeli Liquidatiojanak fele resze relaxaltatott [Dés; Jk 385a]. *1774:* Azon Censura alkalmatosság(g)al esett Liquidátiok exequaltattaké ? [KS vk] | Balint Uram liquidáltatott 600, egy nehány Forintal két százat Ugyan mingyár le tett az többivel máigis tartozik, kiknek Liquidatiojok csak úgy eset amint én láttam, hogy ... az erogatumban Nyomát sohult sem láttam [Mos K; KS Conscr. 191 Áts István (30) lib. molitor vall.]. *1792:* Minthogy a perceptorsági Liquidatioja az edes Atyámnak bizonytalan, ... a' Jószág Jövedelmétis mind a' Mostoha Anyám percipiálta [Ne; DobLev. IV/700]. *1834:* igyekezzék ezért az Exp(onen)s Testvérem a' liquidatiot telyesleg meg-ejteni [Dés; BetLt 5].

likvidál 1. elszámol; a deconta; ver/abrechnen. *1825:* a Nemes Város Archiumában találtato Fori Tabellákot, inde ab Anno 1816, egésszen a mái napig elö keresvén az Obligátoriában ígért 60 véka gabonának ... piatzi arrokat azokbol erualtuk, s azt, a mivel Dobolyi Sigmond Ur tulajdon kötelezése szerént ... tartozik, a következendökben liquidaltuk [Ne; DobLev. V/1127. 1b].

Szk: *egymás között ~nak* elszámolnak egymással. *1809:* A nemes faluszéke elött liqvidálnak egymás között szárhegyi Ambaruss Ferenc és Páll Mátyás ..., hogy Ambaruss Ferencnek ... a Páll Mátyás keze által el károsodott volna egy sertése. Melyre állitja Páll Mátyás, hogy bizonyitsa meg, s megfizeti [Szárhegy Cs; RSzF 279].

2. felszámol; a lichida; liquidieren. *1682:* az mely defectusok az irasokbol megh vilagosodtak azokat liquidaltukis [Kv; RDL I. 161].

3. (elszámoláskor) megterhel; a debita (la decontare); (bei Verrechnung) belasten. *1762:* (Bogáti Pál) úgy informálta a királynét, hogy neki exactori mind protestánsok voltak s ex odio religionis szántszándékkal liquidálták annyival [RettE 132].

likvidálandó felszámítandó; ce urmează să fie lichidat; zu liquidierend. *1798:* Elekesen[a] az Alperes Massae Curatornak kezében vagyon egy olyan ... Sessio, mely egyenessen engemet illet, azert az Alperest arrol valo Próba Leueleim közlése mellett megis kinaltottam a' minor summával, offeralván a' Liquidalando melioratiok árratis, de nem remitalvan, most a' Szék szine elött ujra offeralom [Ne; DobLev. IV/805. 1a. — [a]AF].

likvidált 1. elszámolt; care a fost decontat; verrechnet. *1696:* I(ste)nnben boldogult Viski Pál Uram liquidált convictioja szerént valo summát is, ö klme árvái in totum plenarié meg fizették és administrálták [Kv; SRE 43]. *1750/1756 k.:* Gróff Teleki Adám Vr eo Nsága ... bennünket, mint liquidalt Debitorokat, ugy kiván eo Nsága prosequalni, és aggravalni, holott eö Nságá(na)k legitime emanalt Recognitionalissa extal, hogy a' Torotzkai Bányák cassatiojáért eo Nsága(na)k a' Torotzkai lakosok semmivelis nem tartoz(na)k [Torockó; TLev. 8/5]. *1774:* Praefectus Uram Tisztarto Uraimekon ... most Esztendeje Számat vet, melly Szám vetelreis 5. Exactor Nemes Embereket invitált ... Tavaly vet Számat Balint Uraman, s mind akkoris a mennyiben liquidáltattak, azon liquidált Summával el cresztette [Mocs K; KS Conscr. 191 Áts István (30) lib. molitor vall.]. *1822:* T. Sombori Farkas Urral mint volt Principalis Urammal számot vetvén a' Liquidált sum(m)ábol még adós maradtam ... 50 ~ Rfkal ... mely liquidált 50 Rfknak ... meg fizetésére ezennel magam kötelezem [M.zsombor K; Somb. II].

2. *nem ~* elintézetlen; nerezolvat; unerledigt. *1823:* Fabian Janos Urral folytatott Correspondentiak, valami meg nem liquidált Praetensiokrol [Nsz; DobLev. V/1080. 1b].

likvidáltatik 1. kb. felszámoltatik; a fi lichidat; liquidiert werden. *1693:* Exactor Uraimek ö kglmek a' Tiszt Consistorium eleiben adván Bihari István Uram Quártassága felöl valo ratioját az iránt valo difficultásokkal edgyütt, ugyan akkor liquidaltattak volt sok difficultások [Kv; SRE 17].

2. megterheltetik; a fi debitat; belastet werden. *1695:* Thuri Gergely Quartas Uram ... convictioja liquidalta-

tot harom száz huszon kilencz forintra hatod fel pénzre ... mellyel tartozik Turi Vr(am) ö klme [Kv; SRE 32]. *1721:* Az restantiab(an) kün lévö egj véka malénak az arraval Liquidaltatik den 34 | Kolosvarra Fejir(ne)k, köz(ne)k, és majorság(na)k ad(mini)stralt 137 véka buzárul, nem p(ro)ducalván, mint hogj p(rae)terealta akkori arrával cum D. 50 computándo liquidaltatik Flor. hung. 68 Denar. 50 [Szentbenedek SzD; Ks 26. XIV. 1]. *1748:* Báts Péter nevü ... conventios Bátstsa, vagjis Majorja lévén, számadásakor feles Juhokkal és Juh gyüjteménnyel liquidáltatot, nem adhatván számat mindenekröl [Mezőzáh TA; Told. 28]. *1768:* Nagy Gyurka liquidáltatott őt Száz ~ 500 forintal, és annyiban foglaltatott tölle az öröksége [Haró H; JHb XXXIII/39]. *1774:* Tudom hogy az antecessoromat Balint Ferentz Uramat Titt. Praefectus Vram ... Ratiotináltatta, melly Ratiojának Revisiojára Hűtös assessorokat hivut ... kikkelis Revisorium Forumat ultettvén azokkal Censurásztatta két Esztendő béli Ratiojit, liquidaltatatt voltis, mellyből deputált 100 flor [Mocs K; Ks Conscr. 192–3 Mich. Antal (55) vall.].

3. tisztázódik; a fi clarificat; geklärt werden. *1784:* (A) kezességről producála is a praetendens Fogarasi egy reverzálist de anno 1754 ... Mely is liquidáltatott per hoc: 1-mo: Hogy singulariter írattatott, mégis két ember subscriptiója vagyon rajta. 2-do: úgy jö ki ... hogy 11 véka búzáról van a reversális, melyet ... corrigáltak 15-re ... megítéltetett, hogy Gelei Andrásné a Fogarasi András praetentiójától absolváltatik [Árkos Hsz; RSzF 287–8].

likvidáltatott kifizetett, felszámolt; decontat, plătit; ausgezahlt, liquidiert. *1682:* ha az liquidaltatot debitum az Berki Ur(am) javaibol ki nem telnek az p(rae)tendens atiafiak iavaïbol legïen az satisfactio [Kv; RDL I. 161].

likvidum 1. elszámolás; decont; Verrechnung. *1725:* Brullyai György Vr(am) lévén ... G(ene)r(a)lis Perceptora Nemes Nagy Enyed varossanak, eö kglme ... szamot adván in A(nn)o 1715, liquidaltatott volt Cum Flor. 291, dr. 30, mely Liquidumban adott difficultast el igazitvan ... tett illyen Deliberatumat [Ne; DobLev. I/121]. *1789:* az o Lapádi Joszágot a p(rae)tendens kezihez vette és disponál benne; azért a' Perceptori Ratiotis tessék tractalni mint Successornak, ha á Perceptorsagi Liquidumba foglalt Joszágra rea tette a kezit [Ne; i.h. III/658. 5b].

2. *~ra jön* tisztázódik; a se clarifica; geklärt werden. *1709:* Az adosságok és azok(na)k Interesse pedigh, hogj világosságra es Liquidumra jöjjenek, legjen Computus Mikola László Atyánkfia és az Colos vár(me)gjei Vice Tisztek elött [Nsz; KvLt I/97].

likvor italnemű; băutură alcoolică; Getränk. *1755:* Liquorok Erogatioja [Kiskend KK; Ks 71/52]. *1756 k.:* Az Udvari Conventionatus Cselédek hitelbe meg ivott Liquorok arra Conventiojokban imputaltatván, defalcalnak azon Restantiából [Déva; Ks 94. 24. 3].

lilaszín lilaszínű; violet, liliachiu; lilafarbig. *1807:* Egy szalmaszin atlatzból valo Köntös lilaszin bordürrel beszegve 's garnirozva [DLt 378 nyomt. kl]. *1816:* Egy Lila szin bokrétás arannyal varatt szoknya hozza valo vállal ... 50 Rf [Kv; Born. IV. 41]. *1838:* Sötett Karton Lilla szin selyem közepü Paplany [Sáromberke MT; TGsz 54]. *1849:* A Bileárt Ház Lila szinre kifestve fejér, és sárga virágokkal pompás [Somkerék SzD; Ks 73/55]. *1850:* Egy sammel szin, lilaszin streifos piquet lájbli [Mv; DE 2].

lilaszínű violet, liliachiu; lilafarbig. *1804:* Lila-színü Tafata [DLt nyomt. kl].

lili liliom; crin; Lilie. *1847:* Vagyok én itt, hogy az Istent ... dicsőítsem, és midőn ... a lili és rózsa az ő tiszteletére gözöleg jóízű illatot az ég fele, és csak csuda dolgait hirdessem, magosztoljam [VKp 163 Varga Katalinnak a nagyenyedi börtönben papírra vetett elmélkedései].

liliom crin; Lilie. *1526–1528:* es fel wéwe ... önönmaga öltözetyth, es liliomyt, fölevbevalo éékes čerčeleyth, es gvröyth, es myndenekwel megh éékesyté önön magat az ö éékessegyvel [Nytár XV, 15 SzékK]. *1636:* Ez uiragos kert ... vagyon hat tablara ekesitue, Az elseö tablatt ighe(n) szep uiragok mesterseges Cziffras ultetessel ekesitik; mind keöreös környul liliu(m)mal ultetett be [Siménfva U; JHb Inv.]. *1658/1741:* Fejér várral együtt veszél Collégium Ki oly ékes valál mint ki nyilt Liliom [EM XXXVI, 145 Köröspataki B. János hist.]. *1733:* Széken[a] Pünkösd Havának 25 napján nappali tiz és 11 ora között adott Isten égy Léányt ... neveztük Susánnának, Légjen valojában Liliom[b] az I(ste)n házában [ArJk 40. — [a]SzD. [b]A héber eredetü névnek ez a jel-e]. *1811:* A' Ró'sa 's Liliom betsit a' neveli, Hogy jó illattyok a' környéket bé-teli [ÁrÉ 201]. — L. még BÖn. 508; RettE 339; WIN I, 492.

liliomolaj ulei de crin; Lilienöl. *1638:* Tolyokás ladácskáb(an) Székfü olaj. Gyik olaj. Lilium olaj [UtI].

liliomos 1. liliomdiszes; decorat cu crini; mit Lilien verziert. *1788:* Liliomos rosás formara nyomtatott 3 darab vászon 52 sing 2 fertáj | Mandola tortátának valo Nagy Liliomos pléh forma [Mv; TSb 47].

2. *~ tallér* pénzérme-fajta; un fel de monedă; Art Geldmünze. *1820:* Egy Liliomos Tallér [Mv; Told. 19].

3. '?' **Hn.** *1832:* a' Liliomos Nevezetü helyen valo rét [Kémer Sz; EHA]. *1844:* A' liliomosbéli rét (k) [uo.; EHA].

liliomosan liliomdiszesen, liliomdisszel ékesítetten; decorat cu crini; mit Lilien verziert. *1700:* Egy Veres bársony Melyre valo keskeny Ezüst Csipkevel merőben Liliomoson Czifrázva körül ezüst galandoson szegve nestel berlet [Hr 1/20].

liliomvíz liliompárlat; destilat de crini; Liliendestillat. *1789:* Liliom viz Camfor es Sparmatzetli — 48[a] [WLt Cserei Heléna jk 28a. — [a]Értsd: dénár].

limen bekezdés; alineat; Absatz. *1676:* Én Kegyelmed levelét jól el nem tudom olvasni, kivált az cédulát; az czifrák igen összve vannak hányva ... distinctio köztök nincsen ... ritkábban is kellene írni, kivált egyik liment az másiktól [TML VII, 314 Teleki Mihály Bethlen Farkashoz].

limitáció 1. el/kihatárolás; hotărnicire; Abgrenzung, Limitation. *1589:* Nagod mynekwnk paranczhyola, Hogy my el menne(n)k Topa Zent kyralyra ... Hogy my meg Ammonealnük, meg mondanuk Sombory Lazlo vramnak eö Nagnak az Nagod tanachyossanak, Es Arendatornak ... hogy meg Engettessek ez meg mondot Topa Zent kyralnak mynde(n) földey, kazallo Retey, Erdey, Zanto földey berkey, Es mynden hatarynak Rectificatioia limitatioja [Szamosfva K; JHbK LVII/40].

2. árszabás/szabályozás; stabilirea/fixarea preţurilor; Preisregelung. *1578:* Juh és czáp és egyéb börök tímároknak avagy vargáknak, szigyártóknak valók, az régi limitatió szerint adassanak el [EOE III, 134 kv-i ogy-i végzés]. *1592:* Elseoben Biro vram atta varosul eo kegmek elejben az Limitatio dolgat ... Miert hogi az feiedelem orzagaual el vegezet Limitatiot semmi keppen el ne(m) kerwlhettni ... Biro vra(m) minden rendbeli Ceh Mestereket hivasson be, es Inche megh valoba, hogi ehez tarchak magokat, miueket ahoz kepest zabiak, hogi az limitatio zerent adhassak [Kv; TanJk I/1. 184]. *1627:* Eot Egesz Veg, es harom sing Galler Giolcz az limitatio szerent vagion p(er) f. 6 tt. f. 31 [RDL I. 134]. *1689:* Noha sok izbén Concludaltunk az Barany hus Limitatioja felől, de semi affectumát vegezesűnknek nem lattyuk [Dés; Jk]. *1702:* mar Isten kglmebűl az marhaknak ara alab szalván kelletet bele tekinteni az Husnak Limitatiojabanis Vegeztűk azért hogy az jo Őkőr husnak fontyat az Czehes meszarosok Nro d 3 ... adgyak[a] [Dés; Jk 321. — [a]Fels-ból kiemelve]. *1783:* mindenkor a falutól csinált mészárszékben vágattassék, mégpenig limitátió mellett, hogy először mindenkor három hütös ember által limitáltassék, illendő-é vagy nem [Árkos Hsz; RSzF 291]. — L. még AC 242, EOE VIII, 474; ETA V/2, 18.

3. bérszabás; stabilirea salariului; Lohnfeststellung/fixierung. *1585:* Az harangozo eleibe Aggya az harangoztato félnek ez limitatiot és amint oztan valazt az harangozasnak rendj keozzwl, Abban es az zerent tartozzek a' harangozo hiwen el Jarny es a' fizetestis fel venny [Kv; Szám. 3/XIX. 6]. *1590:* Az prokatorok dolgarol keglmeket vgy dirigaliak hogy temperaliak az Reghy Limitatio szerent az szegeny keosseget ne saccoltassak [Kv; TanJk I/1. 136]. *1621:* az melj szolgak szolgalok Jmmar be szegeöttek volna az Gazdak nekik, hogj sem mint az limitatio contineallia: mindazonaltal teobbet ne adgio(n) senki nekik, hanem az mint vagio(n) limitalva [Kv; i.h. II/1. 312]. *1680:* Harangozasrul Valo Limitatio Az Harangozastul elsőb(en) Csenditven annakutanna kéttzer öszve vonatvan, ha az napon halottyakat el akarvan temetni Gyütőt s kiserőt harangozvan rendeltűnk d 42.//. Annak utanna minden öszve vonastul d 42 [Dés; Jk 16a].

4. becslés; evaluare; Schätzung. *1594:* Az oztasnak penigh imillyen mogyia legien hogi Szilagibol megh hiheteles (!) embereket az megh irt iozagbol hianak negiet be melliek ereos hwt alat az odaki ualo iozagot mind marhaiokban s mind giermekekben limitallyak megh, es azoknak limitaczioiok zerint ozlassanak megh [Erked K; LLt]. *1648:* Jntezés jo limitatio szerint találtatott harom általagoczkában itt: jo éczet urnae nro. 25 [Komána F; UF I. 931]. *1747:* mentünk azon eő Excellentiája Laszoi vendeg fogado Csüres kertében találtato Allodialis 12 Kalangya Szénája oculátiojára, melly Kalangya Szénákot, midőn Circum Circa oculáltuk volna ... limitaltuk, mind az tizenkét kalangja Szénákot Negjven hat Szekér Szenának lenni; Mely oculatio és limitatio hogy az meg irt mod szerént mi általunk véghez ment legyen adgyuk ezen ... Testimonialisunkot [Ks LXII/21]. *1779:* Széna pedig lett Limitatio szerint 17. őreg szekérrel [O.zsákod KK; LLt Vall. 200].

Szk: *~ra vettetik. 1776:* Limitatiora vettetvén ă volt Jesuiták fikartz Joszága ... azon Uj haz is Vásárhellyen ... el adóvá tétetik [Mv; JHb Bethlen Miklos ir. VIII. C].

5. mennyiségi/minőségi előírás/szabályozás; reglementare cantitativă/calitativă; quantitative/qualitative Regelung. *1579:* Az Kowachyokat ... az Limiatiora Inchye eoket, megis paranchiollya nekik bwntetes alat hogy io vastagh Mwet chinallyanak [Kv; TanJk V/3. 197b]. *1589:* haggyuk es erossen paranchiolliuk, hogy tw es ez illie(n) zerzesteoket limitatiotokat, kit magatok haznara, es masoknak karara chinaltatok tellyessegel hatra haggyatok [Kv; MészCLev.]. *1674:* Abrak Limitatioia ... Egy őszvérnek Cub — // 1. [Fog.; UtI]. *1638:* Zab Limitatioja ... Harom Teue és egj őszverr(e) metr 2 [UtI]. *1688:* Praebendasoknak: es mosta(n) itt lévő vendégeknek az tizenkét napok alat megjen ki tyuk nro: 84. A mint az Limitatio és a praebenda kivánja, kellenék megh Tyuk nro. 36 [Radnót KK; UtI]. *1792:* Az Utrizált kérdésekre azt tudom mondani hitem után, hogy ... Mojzes János Uram azt mondá hogj eo Kglminek a Limitatio szerint két szekér fa itiltetett [Usz; Borb. II Agillis Palatka Senior ex M.Sákod (70) vall.]. — L. még MGtSz VI, 265.

6. osztozás/egyezkedés; împărţelă, învoială; Teilung, Verhandlung, Abmachung. *1589:* el menenk ... Topa Zent kyralyra[a] ... Azert Sombory Lazlo vramat eő nagat ... Jobbagya felessege altal Kys Jakabne altal, Intwk es meg monduk, hogy eő nagatol: az Rectificatio, limitatio es Commensuratio meg Engedtessek my altalu(n)k [Szamosfva K; JHbK LVII. 40. — [a]K]. *1621:* (A) Boliaj Adamrol reaiok vgi mint, keózelb valo Attiia fiokra zalot portiokban realis Divisio nem volt, de eő keglmek vgi mint Jo Attiafiak, feó zolgabiro, es vice Jspan eleót el limitaltak es oztottak volt egi mas keózeót, meli Limitatiot Auagi oztozast eő Keglmek mostis egienleonek Jsmeruen lennj egi mas keózeót [Bolya NK; JHb XXVI/19. 1]. *1792:* Tudom azt bizonyoson hogj a megnevezett es vicinalt joszagra ide M Sákodra[a] a leány ág be nem bir ... ez előtt Tudom hogj a Léanyágis bé birt, de a Kedei János házánál lett Limitatiokor ki estek innét az utann nem birnak bé [Borb. II Agillis St. Pásint ex M.Sákod (47) vall. — [a]U].

7. rendszabályozás; reglementare; Reglementierung. *1671:* Annak felette peniglen az sarampók őrzésére az városi rendek között hasonlóképpen az szükséghez képest limitatiót tevén, bizonyos számmal azok is hetenként az odavaló vigyázást és szolgálatot véghez vihetik rendesen [TML V, 435 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1838:* Kortsoma nints, de vagyon annak Limitatioja s esztendönként egy negyed rész esztendőt által a' Limitatio Jussával ezen Nyilas[a] élhet [O.csesztve AF; Ks 92. — [a]Az osztozáskor valamely nyíl birtokába jutó osztozó fél].

8. megkötés, korlátozás; limitare, îngrădire; Beschränkung. *1824:* A' Kortsomárlást tudjak bizanyason

hogy mindétig szabadoson volt minden Limitatio nélkült valo [Szásznyires SzD; Ks 79 Conscr. 130].

limitáció-levél osztozkodó levél; înscris/document de împărțeală; Teilungsschreiben. *1792:* mikor M Sákodon[a] a Sessiokat limitaltak hogy kinek menji sessioja vagjon, akor az Exponens Moses Fijakeis limitaltatott meljet a Limitatio levél meg mutat [Borb. II. — [a]U].

limitációzás árkorlátozás; limitarea prețurilor; Preislimitation. *1653:* Egykor úgy megakada országszerte a búza árulás,[a] hogy sohult nem kezde az ember búzát vehetni pénzen, és nagy hirtelen sok számtalan ember hala meg éhel, a limitatiozás miá [ETA I, 87 NSz. — [a]1603-ban].

limitációzik árszabásra hivatkozik; a se referi la stabilirea prețurilor; sich auf die Preisregelung beziehen. *1633:* Básta ... mindenüvé levelet külde: „hogy senki ne féljen s ne limitátiozzon, hanem a ki mint adhatja, úgy adja búzáját"[a] [ETA I, 87 NSz. — [a]1603-ra von. feljegyzés].

limitál 1. (árat) megszab; a fixa (prețurile); (Preis) feststellen. *1653:* a búza drágodik vala szőrnyen, nem tudom bizony ha e gyülésben szolltak volt é annak limitatiojáról valamit; de elég, hogy országszerte kiment vala a Básta levele. Nem jut eszembe, miképpen limitálta vala, de ide a mi városunkba is hozták vala levelét róla [ETA I, 87 NSz].

2. (fel)becsül; a evalua; (ein)schätzen. *1592:* Seres Istwannak minden fele keoltsegeth, es el keolt Quarta Boraynak arrat megh tudwan limitalwan teoth in Summa f. 234/68 [Kv; Szám. 5/XI. 11]. *1638:* harmincz forintra limitalom minden karomat [UtI]. *1676:* buza Cub. 20. Mellyetis az Diuisorok az esztendők szerint az buzanak arrához képest limitaltak ad fl. 26 [Gyf; JHb XXXI/4.]. *1690:* kellet bizonyos számu k⟨öböl⟩ buzát külön külön Limitalnunk, minden köböl buzaert az eö Felsege Commissariussa ... f. 4/4 igeruen [Borb. I ogy-i végzés]. *1761/1784:* én azt mondom, hogy az ingo joszágok mit értenek, én nem tudom, hanem a' fellyebb elébb elő számlált specificatio szerént lehet limitálni, ki mennyit és mennyire exsurgál [Kövárhosszúfalu Szt; TKhf gr. Teleki Anna (61) vall.]. *1792:* Midőn ez előt itt M Sákodon[a] a joszágokat limitalták hogj kinek hány Sessioja vagjon, akkor tudom azt hogj Sz. Ersébethi Majzos Györgynek, Danielnek és Jánosn(a)k egj sessiojok találtatott [Borb. II Agillis Georgius Szél ex M.Sákod (52) vall. — [a]U]. *1829:* az Armaristak káplárja Zilahi István ... beszéllette nékem ..., hogy a Falu Commune terrénumabol már limitáltanak leg alább 30 Rfr. árrá gyümölcs fákat falu költségire [Mezőkölpény MT; TSb Kelemen János (62) ns vall.]. — L. még RSzF 188.

3. megállapít/határoz; a stabili; feststellen, bestimmen. *1587:* Az felekiek keonyeorgeöttenek hogy Amynt az Niolcz valasztat vraim az felekiek altal Alnakul el irtot erdeobeol chinalt reteket el foglaltak volt, es az felekieknek vyolagh elegendeo zena Retet limitaltanak ... Azt a hatarozast Ne vinnek veghbe [Kv; TanJk I/1. 49]. *1606:* faluul tw dolgotok volt az hogy nektek kellet volna limjtalnotok [UszT 20/261]. *1646:* Az szeki Azzont kit az fia megh vert az Eccl(es)iat oraltak hogi limitalnak czielekedetinek poenajat az magistratusok [SzJk 64]. *1681/1754:* Szent Márton adajáb(an) minden egesz udvartol a kin Lak(na)k egy egy forint árra mustal tartoznak annak idejeb(en) a szerént, a mint a Medgyesi szasz Urak Limitalljak [Mártontelke NK; KvAkKt Mss hung. 6]. *1732:* Midőn ezen ... Possessor Uraktol és Asszonyoktol ... ő Ngok s eő Kglmek kőzőt eddig igazitáson kivűl lévő dolgok el igazitására Convocaltottunk volna ... akkoron több dolgok kőzőtt kivánák ... tőllünk azt is: Hogy ... a Korcsomárlás dolgát ő Ngok s eő Kglmek közöt limitalnok [O.bogát AF; JHb XXXVI/58]. *1746:* Makffalván[a] a Kortsamárlás rendit ... Esztendőnként harom rendben esendő Sokadalom Reditusakor limitalnok [Mv; DLev. 5. — [a]MT].

4. szabályoz; a reglementa; regeln. *1579:* Amy penig az Limitatiot illety, keryk eo kegmet Byro vramat hogy ... wyssellie(n) erre gondot, Es az Mwes nepnek Mwet limitallia vgy, hogy se a zegeny Mywes nep megh ne niomoroggyek, se az fejedele(m) haraggia az nemes nepnek panazolkodassa myat reank ne zallion [Kv; TanJk V/3. 192b]. *1592:* az Mezaros Ceh mesterek ... az barani husnak el adasat vgi limitalliak, es rendelliek el, hogi zenuedheteo legien [Kv; i.h. I/1. 182].

5. (pénz értékét) rögzíti; a fixa/stabili (valoarea banilor); (Geldwert) festsetzen. *1723:* bizonyoson esett értésemre, hogj az ola zlotot ujjobban limitalni fogják le huzván nyavalyásrol az más garast is [Darlac NK; ApLt gr. Haller János lev.].

6. számít; a socoti; rechnen. *1661:* miuel az orzagh minde(n) tiz tiz personara egy egy keoböl lisztet limitalt ... az houa kiuantatik el szallettathassa [UszLt IX. 75. 37 fej.]. *1665:* egyébiránt is, Uram, csak a költséget is úgy limitálják, tudom én, hogy meg ne érjem vele [TML III, 421 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

7. mérlegel; a cîntări; erwägen/messen. *1756:* Soha sem limitáltom lehetne é vagy nem lehetne Oláh Ecclesia erdeje [Szőkefva KK; Ks 15. LXXVII. 17 Ladislaus Szikszai de Nagy Bánya vall.].

limitálás 1. becslés; evaluare; Schätzung. *1592:* Feies Ianosne Orsolia Azzoni ... vallia: Tudom hogi az limitalas megh leon, Kadar Gergeli vala ott eo Ira felis [Kv; TJk V/1. 218].

2. szabályozás; reglementare; Regelung. *1671:* Biroság viselés az Vármegyéken ... az korcsomállás limitálása [CCI]. *1677:* Arendának a' Partiumban limitálása Commissariusok által légyen [AC 252].

limitált 1. megszabott; stabilit, fixat; festgesetzt, bemessen. *1679/1687:* Az Esztenákrol az e(n) szamomra jaro Berbecz és Sajtbeli ado szabadságomba(n) álvan aszt ha pinzül végyeme bé avagi marhajul; hasznosabb lévén à berbecz az Urbariumba Limitalt arraual, az arant azért inkab minden Esztenakrol öregh jó berbeczeket vétessen [Vh; VhU 673].

2. fel/megbecsült; evaluat; ab eingeschätzt. *1669/1681:* megh bötsűlven az hazat ... Vér szerint valo Attyafianak, avagy Arvajanak tartozzék a mostani böczű szerint valo limitalt árát le tenni [VhU 301 fej.]. *1768:* a Testvér Bátyám ... Enyedi házokban levő 100 Forintig Limitált részinek, az incált Contractus terminussátol fogva Competálo interessit fizesse meg [Asszonynépe AF; DobLev. II/405].

3. kirótt; impus; aufgelegt, verhüngt. *1663:* az oda tartozó vidékbeli puskásság és nemesség felöl mit irjon, értjük, hogy az reájok limitált kevés számú élésnek beszolgáltatását szabadságoknak megbántódására ismérik lenni [TML II, 412 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. *1681:* Ha az limitalt huso(n) felljül hordottak[a] az várb(a), azert pro singl. libr. per den 1 1/2 fizettek [JHb XXXII. 52. — [a]A mészárosok]. *1704:* Ma proponálák az statusok között a generál parancsolatjából, hogy az itt körül lévő possessorok parancsoljanak a jószágokban, hogy minden helyekben hirdessék meg, hogy mind rájok limitált szénát, szalmát és egyéb naturálékat is ... hozzák ide Szebenbe [WIN I, 307]. *1796:* Limitált fa ára prévaricátoroktól birság (Rft) 1 (krajcár) 42 [Bodos Hsz; RSzF 297].

limitáltat fel/megbecsültet; a dispune să fie evaluat; ab/einschätzen lassen. *1753:* Azon elé adott Argenteriakot kik ... mérették meg, az munkájokot, és arannyazásokot limitaltattake, vagy tsak a Lotok számát agnoscaltattáke ...? [Ks 22. XXIb vk].

limitáltatandó megszabandó; care urmează să fie stabilit; festzusetzend. *1740:* a' ki készült Talpjaiis Timár Varga atyánkfiain(a)k, az idők mivóltokhoz, és marhák árraihoz képest, a' Tktes, Nms Tanácstól limitáltatandó árrok szerint árultathassan(a)k [Dés; Jk 334a].

limitáltathatik megállapíttathatik; a putea fi stabilit; festgestellt werden können. *1744:* Széna két szekérnél annuatim töb nem kaszáltathatik; s tővissel rakva lévén ... hogj ki irtattatta mennyi szénát teremhetne, accurate nem limitaltathatik [Alvinc AF; Ks 23. XXIIb].

limitáltatik I. (föld) elhatároltatik; a fi hotărnicit; (Feldstück) abgegrenzt werden. *1712/1777:* mind Vajai, Lörintzfalvi s mind Nyáráttói és Sz. Lászloi s több faluk mind N(eme)s és Jobbágy földek, rétek, erdök etc. a két rész atyafiak között méröjdenek s limitaltassanak ad aequales partes két felé [Msz; DobLev. I/79].

2. (ár) megszabatik; a fi stabilit (preţul); (Preis) festgesetzt werden. *1731:* Limitáltatott a Bocskornak jovát adni per Dnr. 15, alább valoját per Dnr. 12 [Dés; Jk]. *1732:* A Barányhus limitaltatott e' szerint a leg jovának Czimere per Dnr 9 [Dés; Jk 428b]. *1734:* Az Nemes Mezováros Czeh Articulussa szerint Pünkösd után szükséges keppen a Bárány-husnak limitaltatni kell[a] [Dés; Jk 449a. — [a]Köv. a részl.]. *1748:* Az Uj Diszno husnak fontya limitaltatik ötöd fel penzre a' következendö Sz: Mihály napig [Torda; TJkT III. 218].

3. megállapittatik/határoztatik; a fi stabilit/decis; festgestellt/bestimmt werden. *1592/1633:* Mi ... az eo oztasokat, az mint limitaltatott s commensuraltatott, tizenkét Eskwt ... parazt emberek altal ... megh irtuk [Gyeke K; Ks 90]. *1657/1667:* limitáltassék és jo karban hogyattassék mellyik fél mellyik kereknek es köveknek s egyéb eszközének visellye gondgyát[a] [Gyalakuta KK; Ks NN. 25. — [a]A malomban]. *1700:* a' dologtevö tavaszi napok be köszönven a' munkasok diurnuma limitaltatott [Dés; Jk]. *1722:* limitaltassék a' Praedikátor s mester bérinek bé szolgáltatása [HbEk Cons. hat.].

4. (vmennyire) becsültetik; a fi evaluat (la ...); ab/eingeschätzt werden. *1728:* Vagjon azon Konyhán, edgj jo három Kűlűs Kása Törö, limitaltatott in et p(ro) f. hung. 3 [M.délő TA; BfN VI. 225/14].

5. (adó/szolgáltatás) kirovatik/szabatik; a fi impus; (Steuer/Leistung) zugemessen/auferlegt werden. *1672:* mire Limitaltatott és hagyatott az Falunak pénzbéli Adoja ki ne(m) tanulhattuk, sem hittel tött fossiojokbul az Emberek(ne)k, sem penigh Irásbol [Kisgoroszló Sz; Born. 6/24]. *1704:* Ugyan most az egész itt körül való falukra élés limitáltatott, úgymint búza, zab és széna [WIN I, 269].

limitaneus I. *mn* határőrvidéki; de la pazele hotarelor, de grănicer; Militärgrenzen-. **Szk:** ~ *kapitány. 1770:* Limitaneus kapitány Kosimelli úr levelét vettem, melyben sietteti, hogy a dolgosokat küldjem az ilvai híd csinálására [RettE 238]. *1778:* egy Lelken, vagy inkább Lerchenfeld nevű limitaneus kapitányhoz akart menni[a] [i.h. 388. — [a]Feleségül, Teleki Klára] ∗ ~ *katona. 1765:* öt Limitaneus katona vagyon itt Aranykuton [Aranykút K; Ks]. *1784:* Ilia Csenesán ... Orlát nevezetű Faluba Limitaneus Katanává lett [Szecsel Szb; Mk IV. 35/22 Opre Csilán (75) lib. vall.]. *1791:* Pap Mihály nevezetű Borgoi Limitaneus Katonát a ... Verbunkosok ... fogták el és tétették ide Magistratualis Foglántzra [Dés; DLt]. *1795:* Strenuus Rácz Máté O Sinkai Limitaneus Katona ... azon ... Elekesi[a] portziocskáját, melyet hajdon a Szükségben a Falu adott volt el Nagy Attyának ... Most ... Rácz Máté el adta ... Szánto Sándor Urnak [Asszonynépe AF; DobLev. IV/747. 1. — [a]AF] ∗ ~ *tiszt. 1775:* (Toroczkai Gergely özvegye) ment egy Ottszman nevű limitaneus német tiszthez [RettE 356]. *1805:* Anyinoszai[a] Dán Dobre panaszolja hogy ez előtt 3. esztendők(kel) egy oda valo szegény özvegy Aszszonynak a lovát postaságra ki rendelvén egy Limitaneus Tiszt alá, a' lova az utba el döglött — és ő máig is kárba van [H; JF 36. — [a]H].

II. *fn* határőrvidéki katona; grănicer; Grenzsoldat. *1765:* midőn ... Ordinarius V. Ispány Titt. Nábrádi István Ur(am) az obtinealt Deliberatum mellett Executiora ide Arankutra ki jőt volna, az előtt fegyvert hoztak Magoknak, és Ugyan impediálták az Executiot, de tőllők a fegyvert esmét viszszá vötték, és most sints fegyverek, és abbéli féltekért Colorálták mogokat Limitaneusoknak | eö Nga Pásk Dávid nevű Arankuti Jobbágyát Rusz Andréka Limitaneus ... öt márjásig meg vonta [Aranykút K; Ks]. *1794:* az ollyan önkent magokat kato(na)sagra szánt Iffjak jelentsek magokat az Országba lévő akar Regularis Regimentekbe levő Tsoportok Tisztjeinek akar a' Limitaneusoknál [M.bikal K; RAk 7].

limitróf, limitrofeus I. *mn* szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *katona* határőr katona; limitrof, grănicer; Grenzsoldat. *1763:* a Limitrofeus katonákkal observaltatni nem tudgyuk, az Határpásztorokot miánnok ki állittani nem tudták [Uzon Hsz; HSzjP].

II. *fn* határőr-katona; limitrof, grănicer; Grenzsoldat. *1763:* Keserves dolgok származának a limitrophok dolgából ... a székelyek között [RettE 153].

lincercájg I. linzi kelme; ţesătură/stofă din Linz; Linzer Zeug/Tuch. *1781:* 2 3/4 sing Lintzertzaj [Berz. 17]. *1788/1791:* Kornis István ur eö Nga Vásárlásai ... 2 sing Lintzertzaig Mf. — // 60 [Mv; Ks 73/55]. *1794:* Vett

10 sing Linczerczei (!) Rf 2 // 30 [Mv; DE 3]. *1800:* 1 5/8 Sing Veres Lincercájk [Mv; Told. 74]. *1804:* 3 Sing Szederjes Lintzertzáj [Kv; CsS].

2. lincercájgból való; confecţionat din stofă din Linz; aus Linzer Zeug. **Szk:** ~ *bunda. 1817:* Egy Lintzertzaj Bárány Bőrrel bérlett Bunda hitvány [Mv; MvLev.] ✱ ~ *firhang. 1799:* Két Zöld ágy Superlattyára való Lincercajk Firhang [Mv; i.h. 2] ✱ ~ *takaró. 1827:* Egy kék Lintzerzeug takaro [Kv; DLt].

linci a Linz tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Linz; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Linz: Linzben gyártott; fabricat în Linz; in Linz erzeugt. **Szk:** ~ *gyolcs. 1766:* Négy nagy vánkosok, Ugy három kissebb lintzi Gyolts Zöld és karmasin Selyemmel varrot hijakkal a nagyobak(na)k [Lesnek H; Szer. Harsányi Éva inv.]. *1768:* 12 Sileziai 8 Linczi gyolcs [Nsz; TGsz 51] | Két rendbéli németesen keszitett Lintzi gyölcsbol valo Lepedő [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes ágynemű-jegyzéke]. *1789:* 4 1/2 sing linczi gyocsat adat [Mv; Berz. 7. 69]. *1792:* kérem ne sajnállyon nékem ... egy vég jó egyenes Szálu tömör Lintzi Gyóltsot venni [Vajdasztián MT; DE 4]. *1804:* 11 1/4 sing Lintzi Gyólts [Kv; CsS].

linea 1. atyafiságí/vérrokonsági vonal; filiaţie; blutsverwandtschaftliche Linie. *1680:* miczoda vérsegét bizongatta megh leanya(na)k üdvezült Attya; azert mivel minden ember negy agazatbol áll, declarallya genealogiaját világoson ... ha comparialtatik osztozo vérnek valamelyik ágazatnak lineaja lenni nem denegaltatik része [Kv; RDL I. 158]. *1695:* láttatot mindenik fel maga rata portiojara cedalando jussán kivül, más azon linean levő condivisionalis attyafiak jussat meghanak appropialni [Désfva KK; Pk 7]. *1730:* tudom hogy ... Szeszermánj nevü faluban lako Vaklás Jonásnak, Gábornak, és Togjernek, s Lupujnak az Annjok Szitai leány volt de nem hallottam soha; hogy az attjok lineáján, semmi nemzetségek Szitai lött volna [Kiskájon SzD; BK. Bóka Simon (86) jb vall.]. *1769:* (A) házat ... Dobolyi Szabo Daniel Uram akarván maga kezéhez venni, egyéb fundussa annak effectualására nem volt, hanem el-adta Nagy Enyeden benn, és határán lévő Dobolyi Lineán eő kglmére deveniált ős őrökös jussát [Ne; DobLev. II/608. 3a]. *1812:* Néhai 'Sombori 'Sigmond, és ennek édes Attya László az utrizált Falukban a' Titt. 'Sombori Familia által birato fiu Joszágnak hányad részét birták, és a' fiu Joszágnak hányad része illeti a' Néhai 'Sigmond lineáját [Mv; Somb. II vk]. *1828:* a' melj Abodi Néven vagy ágon lévő Birodalmat ma is Birnok azon Birodalmok Dosa Gergelné Asszonynak s nevezett Fiainak valoságos öss őrökös Birodalmok Mivel azon Abodi Juss Néhai Tekintetes Dosa Gergely urra Anyai Lenian szállott [Makfva MT; DLev. 3]. — L. még BOn. 674; CsH 14; RettE 217.

A jel-re l. Bartal, Gloss. 381.

Szk: *partikuláris* ~. *1735/1772 k.* Ha hol penig valaki a Compossessorak vagy parsak közzül ... maga Jussat valamellyik conpossessoratus lineajaban lenni, és latealni p(rae)tendalná, tehát az illyen particularis lineakban lévő és lehető p(rae)tendensek miatt az egész Compossessoratus, nem impetaltathatik [DobLev. I/160].

2. földdarab/tábla; lot, parcelă; Feldstück, Schlag. *1681:* Minden rendbeli officiolatusok(na)k ... mind szemelyek s mind sessiojok ki hagiatván, csak szinten az Aku Zab fizető jobbagi sessioja specificaltatik az harmadik Lineab(an) [VhU 205]. *1801:* Geometra ő kegyelmének ... minden nap ö kegyelme mellé a mérésre hat embert az Lineak(na)k avagy Tablak(na)k ki-vágatására nézve pedig annyi embert a' mennyit tsak kivánni fog a munkának sietős vagy terhes volta miatt adni fogunk [M.zsombor K; Somb. II]. *1811:* a Felsö Határon lévő Fordulo a Geometra Ur által őt principalis Lineakra fel is osztatván, minékünk is ... négy Antiqua után jutott hat Szánto Táblánk [M.köblös SzD; RLt].

3. határvonal; linie de hotar; Grenzlinie. *1770:* az Meszes iránt Comissio Erkezet hogy be vagjak es Liniat akarnak fel alitani [Somlyó Sz; Borb. II Szathmári János lev.]. *1791:* a patak marton, az ugy Nevezett föld hidnál ... hoszszan az erdön domb hányások, és fák oldalára tett Kereszt jegyzésekkel lineát csinálván ekképen itt is a Toth János Ur Successori Részeket, a Toth István Ur Successori Részektől meg Külömböztettük [Jobbágyfva MT; EHA]. *1831:* Ki érkezvén a' Pitsoru Ptyiskulujon-levő tisztás élre, itten is ... édgy homp készittetett, a' hol az újj határ oszto linea be végződett [Remete Cs/Toplica MT; Born. XVb]. *1833/XIX. sz. köz.:* Keresztekel ki jegyzet egyenes Linea [Gyalu K; EHA].

4. vonal; linie; Linie. *1662:* Fogarasban ... a várnak napkelet és dél között levő egyik bástyáját is, hogy a kapu felől való oldala nem igaz líneával szolgálna az kasamatárul való lövésre, az árokvizet elvitetvén, fundamentumból feltoldotta[a] [SKr 294–5. — [a]I. Rákóczi György]. *1710 k.:* a lineának legelső punctuma az, ahol elkezded vonni a lineát [BÖn. 449]. *1772:* Tudgyaé a Tanu bizanyason ... Fekete Joseff Vram Malma egy Lineában s egyenesen iránta volt alol ... eö Exllja Malmának [Kük.; JHb LXVII/2. 355]. *1794:* a Vizet egyenes Linéára utositottam [Kv; Pk 3]. *1814:* (A) Koronka László által intézett Hellyen kellene folyni a pataknak, mert a régi Árka fel hold formálag kanyaritva lévén, amiatt kiüt sok kárakat okoz, a mostani deliniatio pedig egyenes liniabann lenne természetesenn bé a Kis Aranyosba [Kövend TA; Borb. II]. *1823:* egyenesen a' szöllö gyepünek felsö szegelettyével egy lineába metát csinálnának s' mindenütt ki gödrözék [Udvarfva MT; Told. 42]. *1823–1830:* a pulpituson volt egy halcsontból való vesszö, rajta öt ezüstgombok, a kottának öt lineái szerint [FogE 74].

5. hadrend; coloană; Heersäule, Kolonne. *1704:* a generál ... valamennyi német volt ... mind kivivén, nagy két lineába rendelé [WIN I, 216]. *1705:* Az éjszaka kinn maradván a lovas militia ... mind készen lineában állottanak | mintegy száz lovas német volt készen lineába⟨n⟩ [i.h. 435, 503]. *1710:* Várakozzunk, majd a német hátulsó lineája eléáll, s a törököt visszaveri [CsH 228]. — L. még CsH 226, 236.

6. *elrekesztő* ~ vesztegzár-vonal; linie de carantină; Sperrlinie. *1769:* hogy a Pestis, és Dög Tovab ne terjedne, el Rekesztő Lineák állitatván fel meg porontsolta, hogy az illyen Lineakra által menni erőszakoson sem Nemes sem paraszt ember ne bátorkodgyék [UszLt XIII. 97].

7. (írás)sor; rînd; (Schrift)Reihe. *1678:* Marchio uram négy-öt lineábúl álló levelet ir [TML VIII, 151 Teleki Mihály Absolon Dánielhez]. *1716* azon sententia-

nak dátumja nincsen, söt sok féle Correctaval egész Lineaknak ki huzásával rakva [Torda; JHb LIV]. *1737:* kérem alazatosan két három Lineaval tudositani méltoztassék [Kackó SzD; Ks 99 Pongrácz György lev.].

8. mértékegységként; ca unitate de măsură; als Maßeinheit. *1801:* Szakáts Lászlo Háromszéki Szotyori, mint egy 22. esztendős ... suhantzár termetü, 5. lábnyi, 4. ujnyi és 1. linea magasságu [DLt nyomt. kl].

9. vonalzó; riglă, linie; Lineal. *1655/1754 k.:* Szükség azért hogy az el készült Remekre a Remekes Legény Lineat Czirkalmat, Szeg mértéket, rá tégyen ... a melyel a' Láto Mesterek visgálására vihessék az el készitett munkát [Kv; ACJk].

10. *átv* kb. igaz út; drumul drept; rechter Weg. *1758:* megvallom, hogy nem mindenkor jártam a lineán [RettE 71].

lineácska 1. sorocska; rinduleţ; kleine (Schrift)Reihe. *1737:* Mar most ezen atiafisaghos lineacskaim által ki vänok Excellentiadnak Istentül, minde(n) lelki es testi iokat [O.fenes K; Ks 99 Mikola László lev.].

2. vonalzócska; riglă mică; Linealchen. *1817:* a' kis pad széket két liniátskat a Diariummal edgyütt vettem [Hidalmás K; TSb 11].

lineált vonalas, vonalazott; liniat, cu linii; lin(i)iert. *1710 k.:* a kótákat ugyan megtanulám, és egy lineált könyvbe a mesterem ira egy falka német, francia és mi ördög nótát ... de én annak egyiknek sem tudtam az elmémmel, szájammal a nótáját, csak pengettem, dongattam a kóták szerént a hitvány virginát, de annak sem ize, sem bűze nem volt [BÖn. 574].

lineás sávos, sávozott; cu dungi; gestreift. *1714:* Kék s liniás Vaszonnjal boritott Parna [AH 54].

lineázás 1. vonalazás; liniere; Lin(i)ierung. *1681:* a Rubricaban valo Titulusok a Lineazasnak keskenysege miatt két s három bötükkel[a] irattak [VhU 2. — [a]Két-három betűs rövidítéssel; köv. a rövidítések feloldásos fels.].

2. vesztegzár-vonal; linie de carantină; Quarantänen/Sperrlinie. *1702–1764:* Erös liniazass pestis ellen az Olt vize mellett [Torockó; MNy IV, 234]. *1759:* Hogyha penig ... valami közönseges Inség, Pestis, Fegyver vagy Lineázás az erdönek fructussátol el szorittaná az Exponenst, annyi Esztendök a' 30 Esztendökön tulis attribuáltassanak [Torockó/Gyertyános TA; Bosla].

lineázott vonalazott, vonalkázott; liniat, cu linii; lin(i)iert. *1672:* Az 4-dik[1], látom, approbálja Kegyelmed dolgait, mint az lineázott írás mutatja [TML VI, 341 Sárpataki Márton Teleki Mihályhoz. — [1]Mire von.?].

lineáztat vonalaztat; a pune să linieze; lin(i)ieren lassen. *1710 k.:* Nagy tabellákat csináltattam lineáztatva columnákra [BÖn. 755].

lingező "? *1811:* Kolosvári születésű Gombos Mihály, köptzős termetü ... kabala lábu lingező járo, mint-egy 21 vagy 22 esztendős [DLt 81 nyomt. kl]. — Valószinűleg 'lengő, lengedező' jel-sel számolhatunk.

lingvista 1. nyelvtudós; lingvist; Linguist. *1796:* Bütner egy véghetetlen lingvista, ki több nyelvekről akar Lexicont ki botsátani [ETF 182. 29 Gyarmathi Sámuel feljegyzése].

2. kb. nyelvtehetség; talent pentru limbi; Sprachtalent. *1704:* Macskási János uramnak is egy igen jo lingvista és jó expeditor szolgáját csalárdsággal fogván el a rácok béhozták, és most itt van a profusnál [WIN I, 229].

linon gyolcsból való; de pînză; linnen. **Szk:** ~ *főkötő.* *1789:* egy Linon főkötö 4/30 [WLt Cserei Heléna jk 29b].

lió l. liu

lion-batiszt lenbatiszt vászon; batist (de in); Linnenbatist. *1789:* 3 ref lion Patist 15/60 [WLt Cserei Heléna jk 23b]. *1799:* Egy Lion batisz fejtővel varva [Kelementelke MT; LLt].

2. lenbatisztból készült; făcut din batist (de in); aus Linnenbatist verfertigt. **Szk:** ~ *hálókeszkenő.* *1804:* egy Lionbatiz hálo keszkenyő [Koronka MT; Told. 19] ∗ ~ *német köntös.* *1799:* Egy Lion batisz német köntös az ajja aranynyal varva [Kelementelke MT; LLt].

lipickedik kb. nyomkodik; a se apăsa; öfters drücken. *1585:* Zekely Georgy al(ia)s Ach Zememmel lattam hogy Markos Mihaly az Mostanij fogoly Azzony hasan volt es raita lipiczkedet es ereossen bant velle [Kv; TJk IV/1. 448].

lipitor szegény rendű zsellérféle; sărac lipit pămîntului; Insasse, Inquilin (vom armen Stand). *1732:* 25 szegény bujdosó (: lyptytor :) [Kőfarka SzD; SzDMon. IV, 479]. *1740:* a Lipitorok is az ő Kegyelme[a] Keménysége s rend kivül való szólgálata miatt mentenek el az Groff Vrfi eő Nga földéről [Kornislaka SzD; Ks 54. 72. — [a]Az ub.]. *1757:* Fodorán Iuon nevű Liptyitoris most recenter szállott Falunkban [Vika H; BK ad nr. 144]. *1761:* Sárpataki Laszlo Vr(am) egy kalangyátska szénát tsináltatott az ide valo Lipitorokkal [Szeszárma SzD; BK. Popa Alexa (30) jb vall.]. *1770:* mi reánk Jobbágjokra mindenikünkre égj égj Marhát vetetenek[a] mostis ugj tartyak, az Lipitorokra égj marhát sem [Szélszeg Sz; BK. — [a]A földesurét teleltetésre]. *1801:* All a Groffne resze 22. Nyilas házbol, 3. Lipitorbol melyekhez tartozik egy udvarház, Csürrel, Gabonassal, Istálokkal [Csicsókeresztúr SzD; BLt 6]. *1843:* Szabo János Collector Pekárikat lipitornak Czellengőnek, ország kerülőnek nevezvén szentyét szidalmazta [Dés; DLt 586].

Ha. *1765:* Lipitorakkal [Vingárd AF; MúzRadák].

lipitor-jószág zsellér-jószág; averea unui jeler; Inquilingut. *1839:* azon Jószág ... a Lipitor joszágok közi számláltathatik [Csöb U; Told. 39].

lipitorképpen zsellérként; ca jeler; als Inquilin. *1803:* Dászkál Gavrilla ... Lakatt a Titt Talinger Fridrikné Rátz Sofia Asz(szo)ny Rétze Keresztúri ... hellyén ... hét vagy nyoltz Esztendeig, az előtt pedig Lipitorképpen ugyan a Tálinger Fridrikné Asz(szo)ny helyén Kimpán Togyérásnál [Récekeresztúr SzD; SzentkGy].

lipitorkodik zsellérkedik; a sluji ca jeler; als Inquilin tätig sein. *1844:* Mlgs Groff Nemes János Ur eö Ngánal Malom mesterséget folytatott, most közelebbröl pedig szolgálat, Ház s Földes Ur nélkül egy s más Házánál lipitorkodott Biro Mihály [Katona K; KLev.].

lipitoroskodó zsellérkedő; care slujeşte ca jeler; als Inquilin tätig. *XVIII. sz. vége:* A Magyaroi Közönség terhére Lipitoroskodok Tabellája[a] [LLt 8/16h. — [a]Ez a regesta, magának az iratnak ez a felirata „Tabella, Melly meg mutatja, hogy Nemes Torda Vmgye Felsö Kerületében Magyaron némely Telkeken, egy Szolgálat tetel, vagy Taxa fizetés mellett hány Gazda lakik, és azoknak mennyi és micsoda nemü Marhái vagynak, melyek a Határt élik"].

lipitor-zsellér szegény rendű zsellér; jeler foarte sărac; Inquilin (vom armen Stand). *1755:* mind ketten Falu Selléri lévén ... mint afféle lipitor Sellérek a Mlgs Possessoratus Vrak közt fel osztottak [Balsa H; GyK].

lippai a Lippa (Arad m.) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Lippa/Lipova; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Lippa: Lippán lakó; din Lippa; in Lippa wohnhaft. *1662:* Hogy a lippai rácok, kik azelőtt a jeles fő helyet a törököknek eladták vala, levágván a benne való törököket, a véghelyet magyar kézbe ejtették [SKr 86].

lipsia burgonya; cartofi; Kartoffel. *1771:* Láttam a Gyöngyösi János két kis Léánkáját a Rosa Hegyröl reggelenként az ingekben Lipsiát hoztanak haza [Dés; DLt 321. 24b Mária Simon cons. nob. Mich. Jenei (26) vall.]. — A jel-re l. CzF, MTsz.

lipsiai a Lipsia/Leipzig tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Lipsia/Leipzig; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Lipsia/Leipzig; lipcsei, Lipcsében gyártott; fabricat în Leipzig; in Leipzig erzeugt, Leipziger. **Szk:** *~ bokály. 1735:* Lipsiai szépmunkáju önfedeles bokájok 10 [Ks 38. V Clenodia fam.] ✱ *~ gyolcs. 1732:* 3. Vig Lipsiai vékony gyolcs [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 18] ✱ *~ hegedü. 1755:* Egy jó Ujj Lipsiai Hegedüre Fl H. 1 xr. 42 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 25a] ✱ *~ rezes pisztoly. 1788:* Egy pár Lipsiai rezes Pistoly vas szegekkel a kápája meg verve [Mv; TSb 47] ✱ *~ selyemzsinór. 1711:* 4 Vég Lypsiai Sellyem Sinor ... 3 // 60 [ApLt 5 Apor Péter inv.] ✱ *~ tü. 1711:* 6 kötés Lyppsiai Töö ... 1 // 80 [i.h.].

liptói, liptai a Liptó megyenév *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* din numele comitetului Liptó; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des Komitatsnamens Liptó/Liptau: Liptóból való; din Liptó, de Liptau; aus Liptó, Liptauer. **Szn.** *1322:* Georgium Lypthay. Georgius de Lipto [BfO II, 510]. *1550:* Nicolaus lyptai de keczet[a] (homo voivodalis) [MNy XXIV, 290. — [a]Kecset SzD]. *1551:* lyptay myklos [SLt QR. 2].

lirai liric; lyrisch. *1886:* Hogy azt irtam neked, hogy lirai verset adj, azért irtam, mert az én vágyam diktálta [PLev. 129 Petelei István Jakab Ödönhöz].

lista jegyzék, kimutatás; listă; Verzeichnis, Liste. *1705:* Ma pedig az egész Szebenben lévő proventusoknak és harmincadoknak registrumát és erogatióját felküldé Kászoni uramtól a Guberniumnak, testimonialist kívánván a Guberniumtól, hogy látván a listából, hogy hova erogálódott a proventus, recognoscáljanak, hogy semmit magok szükségekre nem erogáltanak [WIN I, 464–5]. *1759:* a pénzt az mint masok(na)k ki osztottuk annak Listaja Nagy Lőrincznél vagyon [Szentrontás MT; Sár.]. *1793:* A' Ménes Listájátis ezen alkalmatosságtol ezen Levelemben accludálva küldöm [Hadad Sz; JF 36 LevK. 287 Benkő Elek lev.]. *1818:* Brádon ... a' Gornik elöl mind el szöktek kiket hogy kik lettek légyen az általam bé küldött Listábol ki tudhatunk [Vályebrád H; Ks 111 Vegyes ir.] | ezen tereh vitelében hiteles Lista készittessék [Szu; UszLt 8/68].

Szk: *ujoncozási ~. 1852:* 1852 ik Évi Ujjontzazási Lista [Dés; DLt].

lisznyói a Lisznyó (Hsz) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Lisznyó/Lisnău; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Lisznyó. **I.** *mn* **1.** Lisznyóhoz tartozó; din Lisznyó, care ţine de Lisznyó; zu Lisznyó gehörig. *1629:* Az Liznyai hataron patak tön (k) [Uzon Hsz; EHA]. *1643:* nem volt szabad az Bikfalvi határra jöni az Lisznyai marhának sem az Bikfalvinak az Lisznyai határra [Bikfva Hsz; EHA]. *1688:* Lisznyai Kupa(n) határáb(an) Csikos To nevü helyb(en) (sz) [Lisznyó Hsz; EHA]. *1746:* a' Lisznyai R(efor)mata Ekkle(si)a [SVJk]. *1767:* A Lisznyai Territorium [Kilyén Hsz; LLt]. *1833:* A' Lisznyoi Réten Patak tő nevezetü helybe [Lisznyó Hsz; EHA]. *1840:* mentünk a Lisznyai befüggő Erdők Tartományára [Kilyén Hsz; EHA].

Hn. *1676:* az Lisznyai utra jeóvób(en) (sz) [Bikfva Hsz; EHA]. *1728:* Lisznyai ut altal kelöb(en) (sz) [uo.; EHA].

2. Lisznyón lakó; din Lisznyó, care locuieşte în Lisznyó; in Lisznyó wohnhaft. *1628:* Nagiub szatyori Mihaly Lőfő ember, es Szinyer Varally Mihaly Lisznyai p(rae)dicator Sepsij szekben Lisznyoban lakok [BLt 5]. *1815:* bé adgya ... a Lisznyai, és Uzoni közönség bizonyitto Levelcit [Hsz; LLt] | a Lisznyai, és Uzoni közönség [Lisznyó Hsz; EHA].

3. szn előtt v. után származási v. lakóhelyre utaló jelző-, ill. utójelzőként; ca atribut plasat înaintea sau după numele individului indicînd locul de origine sau domiciliul ei; vor od. nach dem PN als auf den Abstammungs/Wohnort hinweisendes Attribut bzw. Apposition. *1579:* Kis Leorincz Lizniay [Uzon Hsz; Kp I]. *1628:* Koczis Giorne Lizniay Annor(um) 75 [BLt 3] | Lizniay Kese Péter [BLt]. *1635:* Szotiori Mihaly prim(ipilus) Lisznyai sepsi Szeki [Kp I. 41]. *1699:* lisznyai Imre Mihaly [BLt]. *1743/1756:* Lisznyai Csia Mihályné Simon Klára [Kp I. 199]. *1789:* Lisnyai Intze György [Kp IV. 278].

Szn: *1621:* Franciscus Lyznay [Kv; Szám. 15b/IV. 28]. *1779:* Lisznyai Sigmond Ur(am) [Nagylak AF; DobLev. III/534a].

II. *fn* lisznyói lakos; locuitor din Lisznyó; Einwohner von Lisznyó. *1708:* Incze Istva(n) ... Praedicator es Szotyori Mihal senior Nobiles, Sepsi Szekiek Lisznyaiak [Kp I. 96].

liszt 1. făină; Mehl. *1570:* Oroz falusy Kęlęmęn Lwrincz vallia . . . hogh Mi koron az Liztet el oroztak volna az Istuan vram Molnabol, akkoron az Niomott vöttek be Oroz faluban, ott kezdik az Liztet hazonkęnt keresny [Oroszfalu SzD; BesztLt 114]. *1589:* Maradot Lizt derczeieucl, korpaiaual [Kv; Szám. 4/X. 87]. *1604:* wyn fel tizen egy keobeol buzat, es masfel keobeol liztet [UszT 18/43]. *1660:* az Actornak molnat megh lopta, az kar egy sak liszt [Sszgy; HSzjP]. *1793:* csinálának . . . egj Gabonás heljin valo Kamarát az Udvarán, meljben Gabonát, Lisztet, Ázalékot, Gunyát és akármi hazi portekát szoktanak tartani [Kissáros KK; DLev. 2. XIA. 4]. *1798:* pálinka Főzés . . . hatsak Lisztjek és Élesztőjek vagyon szűntelenűl minden héten . . . szokot lenni [Kv; AggmLt C. 108]. *1818:* Már Esztendeje és egy néhány Hónapja, hogy ezen Hutánál lévő Hamuégetők tellyességgel tsak kenyeret vagy málét és lisztből készült valami habaritzat esznek minden nap[a] [Jakó, Hamuzsír 66 Magyarpatak (Sz) hamuégetőinek panaszos kérelme. — [a]Az 1817–1818 évi szörnyű erdélyi éhínség idején].

Szk: ~ *hordani való burduf. 1688:* nyuzattak megh egj ala valo fejős juhat (: liszt hordani valo burdufnak :) [Bucsum F; MvRKLev.] ∗ *fejér* ~. *1592:* az zamweweő vraimra a' mit keolteottem . . . feyer liztet pankonak f 0 d 3 [Kv; Szám. 5/XIV. 164–5 Eppel Péter sp kezével]. *1597:* Tolio pankokhoz valo vaiat . . . feier liztet hozza . . . d 4 [Kv; i.h. 7/XII. 2 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1793:* Fejér lisztet . . . küldözgetett . . . Csernátoni Urnak [Koronka MT; Told.] ∗ *fejér cipónak való* ~. *1634:* Udvarunkban . . . sütésre szorgalmatos gonduiselése legyen, ugy hogy egy véka vagy mércze feyr cziponak való lisztből my magunk asztalara ötuen czipo süttessék [UF I. 333] ∗ *gyakorlott* ~ szitált liszt. *1599:* Giakorlot liztet az swteó hazban ueotte(m) d 3 [Kv; Szám. 8/XIII. 9 Szabó András sp kezével]. *1621:* Egy Veka giakorlot liztet vetettem f — / 14 [Kv; i.h. 15b/IX. 191] ∗ *költő* ~. *1685:* Mindennap költő Liszt es buza volt Cub. saxoni. no 117 [UtI]. *1731:* A két ajto között valo Hámbárnak . . . észak felőll valo része . . . nem szinte tele költő Cselédnek valo Lisztel [Szentbenedek SzD; Ks 15. LVII] ∗ *maradék* ~. *1596:* fel keobeol liztet giakorlattattam az konihara, mert hogi az maradek liztel megh nem erwk f 1 d 50 [Kv; Szám. 6/XXIX. 152 Bachi Tamas sp kezével] ∗ *munt* ~. *1775:* A Munt Lisztnek Kupája [Dés; DLt]. *1803:* a' munt Liszt után Kolosvárra menő Embernek [Koronka MT; Told 41/14] ∗ *szemenszedett* ~ szemelt búzából őrölt liszt. *1681:* Szemen Szedett Buza Sax Cub 14 // 3 . . . Szemen Szedet Liszt Sax Cub — 2 // 2 [Szúv; UtI] ∗ *szitált* ~. *1585:* Az Vrunk Kochniaara wottem . . . 2 weka Zitalt Liztet . . . d. 66 [Kv; Szám. 3/XVIII. 29b Gellien Imre sp kezével] ∗ *vadborsós* ~. *1654:* Igen vadborsos list volt az praemendasok sem ehettek megh [Almás K; Ks 70/51 Szám.] ∗ *zsemlye* ~. *1731:* Semje liszt . . . költ el nro 8 fel [Kv; Ks 15. LIII].

Sz: *1710 k.:* ő[a] mint a lisztet kihullató és a korpát megtartó szita, valami jót és csendesítésre valót javallottunk, abban semmit meg nem fogada [BÖn. 964. — [a]Rabutin generális].

2. liszteszsák; sac de făină; Mehlsack. *1573:* kezdy kerny telmanne hogi zegellene feyere az lyztet. Mond hogy eo Nem zegel Mert Nem egi Embernek valo terch azt ely vinny tahat Massal valakywel feyere tetette es elyment [Kv; TJk III/3. 212].

3. por; praf; Staub, Pulver. *1757:* (Az aranyrögökre) vizet bocsátván 'a Stomp Ládájában liszté törjük, a' melly lisztnek jobb része a' Stomp ládáján lévő lyukan, a' lyuk alá hoszszan teritett Czondra posztoból levő Fotakra ki folly [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.]. *1808:* kett kupa fenyő Borsika Liszté törve 21 xr [Kvh; HSzjP].

lisztbúza lisztnek való búza; grîu de măcinat făină; Mehlweizen. *1697:* liszt buza nem volt mert ki adtam az jobbágyok(na)k kőlcsőn [Szilágycseh; BK. Kűmíves Gergely Bethlen Gergelyhez].

lisztecske kevéske liszt; puţină făină; ein wenig/bißchen Mehl. *1740:* Juhos Anna, lisztecskétt szallonnácskát, Czipot adogatott másoknak [Kük.; Mk IX Vall.]. *1747:* láttam hogy ettzer mászszor hozott haza a Molnar Janosne Leanya egy egy Csomo Lisztecskét [Déva; Ks 101]. *1775:* Borsai Nagy István Uram . . . felesége . . . a Jobbágy Aszszonyoknak is szö és fon lisztetskéért [Peselnek Hsz; HSzjP].

lisztel lisztet őröl; a măcina făină; (Mehl) mahlen. *1648:* Noha két keöre fundálták volt, de czak az egj keö padon lisztel ez malom minden jo késségével [A.komána F; UF I, 935–6]. *1770:* ezen Malomnak erectioja elöttis igen Lassan forgottak, és vékonyon Liszteltek az . . . also kerekek | az also kerék soha igen derekasin nem forgott, és igen vékonyon Lisztelt mindenkor | igen Lassan forogtak, es vekonyan Liszteltek azon malomnak also kövei | az Adámosi Malomnak negyedik kőve igen roszszul forgatt es roszszul Lisztelt [Királyfva KK; JHb LXVII. 92–3, 97, 100].

lisztelés lisztőrlés; măcinat; Mahlen. *1763:* a Malom Mester valami tanulatlan Molnár legényeket hagyott itt kik még a Malom(na)k tsak még a lisztelésit sem tudták igazitani [Fületelke KK; Ks 18/LXXXVIII. 5].

lisztelő 1. lisztet őrlő; care macină făină; (Mehl) mahlend | lisztőrléshez való; de măcinat făină; zum Mehlmahlen dienend. *1807:* Rettegi Sigmond Ur . . . épitetett[a] egészen ujra fundamentumábol, és meg hoszabitotta, hogy őt köre szaparitsa, de az ötödik kő hogy lisztelő lehessen, nem succedált [Apahida K; RLt 2 Jos. Farkas (47) ns vall. — [a]Malmot]. *1846:* A felső lisztelő tengelye tiszta uj viz kerekével együtt a folyo kő uj 6 colos [HSzjP].

Szk: ~ *csutora-malmocska* '?' *1756:* Onokoszk Thomának . . . lévén egy Lisztelő csutora Malmocskája taxáját ad(mini)stralni tartozik Rf. 2 xr 16 [A.lapugy H; Ks 101] ∗ ~ *garat. 1648:* Vagyon fellywl csapo egy keövw malom, jo lizteleö garattyával [UF I, 938]. *1692:* a lisztelő malom . . . lisztelő garati, vallui jok [Görgénysztimre MT; JHb Inv.] ∗ ~ *garatos. 1648:* Négy sendelyezéssel, boronákban sasokban felrova, egy lizteleö garatos kéö pad [Komána F; UF I, 935] ∗ ~ *hajósmalom. 1818:* egy Tutajjal Kereskedő Tutajos gazda . . . rendfelett nagy Tutaját . . . a vizen lefelé kormányozván, midőn éppen ezen Hadrévi határon az Aranyos vizén fennállo egy igen hasznos lisztellő Hajos Malmamhaz érkezett volna . . . ugy hozza csapott irt Malmamhoz, hogy az azon Szempillantatban . . . a vizen el szorva darabon-

ként el ment [Hadrév TA; TLt Közig. ir. 1527 Miksa Imre birt. vall.]. *1848:* a' Szamos vizén a' két hágok között lévő lisztelő hajos Malmát [Dés; EHA] ✱ *~ kerék. 1594:* Az varos veghen uagjon égi Malom, ket lyzteleo kerekeuel [Somlyó Sz; UC 113/5. 6] ✱ *~ kö* örlőkő. *1774:* Antal Mihally Uram ... adott két élő Makkos Cserefát ... Henter János Uramnak, mellyekbőlis eö kigyelme Csináltatott két Lisztelő köve alá gerendát [Mocs K; KS Conscr.]. *1785:* Vagyon a Kűkűllő Vizén egy Jo Malom, melyben tanáltatnak Három Lisztelő kővek [Szu; Ks 73/55]. *1817:* a 3 pár Lisztelő Kövek közül a két felsők az also pár vèkonyatska, vèskäi jok [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. Conscr. 6]. *1821:* a Lisztelő Köveknek a' végiben vagyon egy Dürützkölö, vagy más képpen poszto ványolo [Makfva MT; DLev. 6 Conscr. 124] ✱ *~ kövü. 1757:* Epitetett a harom Lisztelő kövü alol csapo Kerekü Malom a Repás kert nevezetü helynek nap nyugut felöl valo Szellyiben [Nagyernye MT; EHA] ✱ *~ láda. 1595:* veottem egy Apro zarufat lyzteleo ladahoz f 0 d 6 [Kv; Szám. 6/XV. 31]. *1656:* Ezen praenotalt ket bokor malom köveknek korongh vasai es perpenczei vas karikas koronghjaival edgyüt megh vagjon, mindenik bokor keö elöt egi egi lisztellö ladaja [UF II, 169]. *1681:* Az eggyik Lisztelő Ládais romladozott [Vh; VhU 576]. *1832:* a hat malom kerék jo karba ál, betsületessen fel lapatzkázva ... vas orsok Serpenyök köveken levö kereszvassak felsö és also kövek körül lévő véskák garadok lisztelő ládák nem Csak mind meg vannak hanem egyszer s mind jol használhatok [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] ✱ *~ tekenő. 1747:* A Malom Le irása ... Jó Felsö kövek 2 Garatt 2 Lisztelő Tekenjö [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. *1786:* aestimaltattak ... mind azt Valami azon Malomnál ⟨talál⟩tatott ... Három Lisztelő Tekenö 4. Kasokkal kastartoïval s minden eszközeivel együtt Hf I Dr 44 [Apahida K; RLt 2]. *1824:* Az egész Kö pad, Kérgestöl, garadastol, Lisztelő Tekenöivel edgyütt meg avult rosz állopatba [Kisjenö SzD; TGsz 51] ✱ *~ vályú. 1637:* uagyon egy malom benne keö padgyaual, belkerekeuel, uasas orsoyaual, garattyaual, lizteleö valuyaual, egy keöjuel [UF I, 428]. *1680:* Vagjon eö Ngok(na)k ... lisztelö malom házok ... lisztelö váluja jo [A.porumbák F; ÁLt Inv. 34]. *1731:* Vagyon ... a Kászon Vizén edgy fellyül Csapo két kövü malom ... Van két lisztelö valuis fenyö deszkábol valo [Kászonimpérfva BCs]. *1763:* A Kö pad, a' ket kassával, s lisztelö valluival [Ispánmező SzD; Torma].

2. *~ ház* dagasztó ház; casă de frămîntat aluatul; Knethaus. *1656:* Ittem ezen süteö hazbol nilik bal kezre az lisztelleö alias dagaszto hazra, egy reghi bellett vas sarkon panthon forgo ayto [Fog.; UF II, 106].

lisztelő-malmocska lisztőrlő malmocska; moară mică; Mehl mahlendes Mühlchen. *1756:* Roskány[a] ... Két Lisztelő Malmocskátol, és egj ványolotól Rf 6 xf. 32 [Déva; Ks 94. 24. 3. — [a]H] | a Falu más két lisztelő Malmocskáért Rf 4 xr. 32 [Vályebrád H; Ks 101]. *1794:* lisztelő Malmotska [Papolc Hsz; Hr Torma-osztálylevél].

Szk: *kétkövü ~. 1825:* egy fellyül Csapo ket kövü Lisztelő Malmotska [Papolc Hsz; SzentkZs Conscr. 189].

lisztelő-malom lisztőrlő malom; moară; Mehl mahlende Mühle. *1603:* Keorispatakban az Kysmód úiszen walo jaro lizteleö molnomot ... ismet Vyobban In Anno 1602 ki foglaltak kezembeól [UszT 17/11]. *1635:* az Jenei hataron leveo harom keore (!) lisztelo molnat ... potentia mediante el foglalta volt [Görgénysztimre MT; TGsz 51]. *1688:* Vagyon egy Lisztelö malom az Falu Patakán [Tusnád Cs; EHA]. *1757:* a Rakos Vizin váló ... Lisztélö Malma [Szentmihály Cs; EHA]. *1864:* Dósa Lajos ... Makfalva helysége határában lévő lisztelö és dürützkelö malmának, az idei utolsó árviz, zápor tartoját merőben összerontván ... helyre állitására nézt árendator Szentkovits Lukáts vrral ilyetén egyességre lépett [Mv; DLev. 5].

Szk: *egykövü ~. 1811:* a' Monostor Patakán égj Lisztelő Felyül Csapo égy Kövü Malom [M.gyerőmonostor K; EHA] ✱ *háromkövü ~. 1780:* vagyon az Kászon vizin ... egy Három Kövü Lisztelö Malom Ványoló és Kása Törövel egygyüt [Szárazpatak Hsz; Hr 2/34] ✱ *négykövü ~. 1795:* a dombai határba fel épült ugyan Négy Kövü Lisztelő Különös Malmais [Ádámos KK; JHb XIX/48].

lisztelőmalom-ház molnárház; casa morarului; Müllerhaus. *1680:* Vagyon eo Ngok(na)k ... lisztelö malom házok [A.porumbák F; ÁLt Inv.]. *1688:* Vagyon az Fisak vize(n) egy puszta lisztelö malom haz [Szentgyörgy Cs; EHA].

lisztes 1. lisztartó; de păstrat pentru făină; zum Mehlaufbewahren dienend. **Szk:** *~ csebrecske. 1697:* mentünk az Konyhára ... Ebben vagjon ... Lisztes csebrecske nro 1[a] [Borberek AF; Mk 169 Alvinczi Péter inv. 2. — [a]Fels-ből kiemelve] ✱ *~ hámbár. 1832:* Lisztes Hámbár [Sáromberke MT; TSb 26] ✱ *~ hordó. 1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Liztes hordo uagjon No. 8 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 26–7]. *1704:* ma készitének sok szekereket a Kispiacra és mindenikre egy-egy lisztes hordót, 8–9 köblösöket [WIN I, 237] ✱ *~ szekrény. 1814:* egy Lisztes Székreny [Mezősályi TA; RLt Rettegi Sámuel kúriájának inv.] ✱ *~ szuszék. 1736:* Ezen Gabonás Házb(an) vadnak ezek Lisztes Szuszek nro 3[a] [Várhegy MT; CU XIII/1. 94. — [a]Folyt. a fels.]. *1797:* egy ujj Lisztes Szuszék fedelestől [Náznánfva MT; Berz. 4. 22. N. 22]. *1849:* A lisztes szuszékot Molnár Nonuj Ifiab vitte el [Héjasfva NK; CsZ. Pap Ferenc (33) vall.] ✱ *~ tekenő. 1824:* Tejkék Lisztes Tekenyők, és a' csigák kötteleivel ... együtt betsültettek 48 Rf [Kisjenő SzD; BfR XXI dobozolt anyag] ✱ *~ tonna. 1633:* Lisztes tonna ... f. — d. 16 [Kv; RDL I. 103]. *1736:* három Lisztes v. búzás Tonna [Kv; Pk 6].

2. *~ abrosz* '?' *1627:* Egj liztes Abrosz f — d 10 [Kv; RDL I. 134].

◇ **Szn.** *1513:* Petro lyzthes [Vh; MNy X, 373]. *1659:* Lisztes Ferencz [TML I. 465 Pekri Sófia lev.].

lisztesház lisztesakmra; magazie/cămară de păstrat făină; Mehlkammer. *1594:* az liztes hazban ... Bor hordo kart No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22]. *1652:* az Lisztes ház ... Gerendai nyárfák gyalulatlanok | Az Lisztes ház mellett ... vagyon egy kovacs mühely [Görgény MT; Törzs]. *1656:* vagyon reghi sendeli hejazatt ala veött deszkaval bellett sasfakbol allo lisztesház melinek vagyon 8 deszka rekesze, kiben vagyon fejer liszt cub. nro

9/3, köz liszt Cub. nro 35/3 [Fog.; UF II, 100]. *1676:* Az eléb megh irt házbol ismét az folyosora fordulván nyilik az folyosonak az templom felől valo veginél, vas sarkon, pánton ... az lisztes házra, kö mellyék között körül párkányozott egi gyantáros ajto [Fog.; UF II, 719]. *1679:* Lisztes Ház. Ez az ... Külső kamora mellett vagyo(n) [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 61].

lisztesláda ladă pentru făină; Mehlkiste. *1685 e.:* Vagyon az felsö vár alatt egy köre forgo malom ... Ennek lisztes ládája, Orso faja, Belsö kereke, Padgya Korongja ezeken valo vasakkal edgyütt mind jok [Borberek AF; MvRKlev. Urb. 22]. *1694:* (A malom) also felsö Kövei el koptak, Padgya, Garattya, Lisztes Ladaja meg lehetösök | (A malom) Garattja jobbitast kován, lisztes ladai, korongjai korong vasai, ket Vas Karikai meg vad(na)k [Kövár Szt; JHb Inv.]. *1836:* Egy rekesztéses magos lisztes láda [Kv; Pk 3]. *1852:* A lisztes ládák fenyö deszkábol használhatok | Az uj lisztes láda hiányzik [Km; KmULev. 2].

lisztesmalom lisztelö-malom; moară; Mehl mahlende Mühle. *1648:* Nagy es Kis Arpas kozöt ... a' falubelieknek ket lisztes malmok vagyon [Porumbák F; UF I, 869].

lisztesszák sac de pentru făină; Mehlsack. *1584:* Halasz Gergelne vallia, Egy tehenemet Nag veritezwe talala(m) eyel, es meg hala Mas Nap, A masiknak Syria el vesze es mikor sirankoznek: Monda feyer Kalmanne: Mennyel es ha chak egy marokal lehetis fey teyet beleolle, es eós bort bele, tedgiem (!) a' twzheóz, es meg twrozik velle Es keossem ozta(n) a' Tűroiat A Niakahoz harsal egy kis ruhaba, es egy liztes sakal regel verd ky az kapudon [Kv; TJk IV/1. 263]. *1738:* (Az al- és felperesek) világosabban dócéállya(na)k a lisztes sák dolgáb(an) [Torda; TJkT I. 175]. *1748:* a lisztes sákunkatis ki rágtak[a] [Torda; i.h. III. 241. — [a]A disznók].

lisztező-malom lisztelö-malom; moară; Mehl mahlende Mühle. *1770:* Tudgyae a' Tanu ... Hogy ... Néhai ... Gróff Betleni Betlen Samuel Vrnak ... a' Kis Küköllön ez elött régen lett volna Lisztezö Malma ? [Kük.; JHb LXVII/153 vk].

Szk: *háromkövű ~. 1770:* volt ... a' Dombai határon egj három kövű Lisztezö Malma [Dombó KK; JHb LXVII/154].

lisztfogó lisztgyüjtö, lisztes; pentru făină; Mehl sammelnd/fangend. **Szk:** *~ láda. 1838:* A Szitálo malomba ... Lisztfogo négy viseltes ládák [Km; KmULev. 2] ∗ *~ vályú. 1648:* Vagion az Porumbaki patakon egj ... liszt örlö felywl czapo ket kerekw malom ... lisztfogo valuiis iok [Porumbák F; UF I, 902] | Két liszt fogo valuja [i.h. 850].

lisztgyüjtö-láda lisztesláda; ladă pentru făină; Mehlkiste/kasten. *1837:* A' Szász nyiresi[a] Pataki malom ... se bél kereke, se viz kereke, se garad, se, liszt gyüjtö ládái nintsenek meg [Ks 73/55. — [a]SzD].

lisztház lisztesKamra; cămară/magazie de păstrat făină; Mehlkammer. *1800:* Halála elött mint egy héttel hozzám vonta vala meg magát, a' liszthházamban hált [Kvh; HSzjP Jantso Jánosné Birtalan Krisztina (48) vall.].

liszthordás lisztszállítás; transportare de făină; Mehltransport/beförderung. *1592:* Az nag' sarnak myatta hog az taligas búza es lizt hordast Egyedúl ne(m) gywzte Mondro Jacabot fogattam melle [Kv; Szám. 5/XIV. 59 Eppel Péter sp kezével].

liszthordó persoană care transportă făină; Mehlbeförderer. *1640:* Balas Mihaly ... Liszt hordo [Fog.; UC 14/48. Urb. 8].

lisztkorpa tărîţe; Mehlkleie. *1684:* Liszt Korpa és buza utolly Liszt vagyon Sax. Cub 60 [Katona K; UtI].

lisztláng a liszt legjava; floare de făină; Kernmehl. *1596:* List Langot, kit semlye lisztnek hinak, 3. vekat adot Baczj Tamas Wram [Kv; Szám. 6/XVIII. 11 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1609:* Vrunk Eo Felsege be Jeoueteljre ... az harom napi Gazdalkodasra ... Keolteottem Lizt Langot, az menj zukseg volt | Tizta lizt lang, melljet zitaltak 12 veka buzanak az liztibeol [Kv; i.h. 12b/IV. 183, 221].

Sz. *1782:* Gyurinak oljan kedve van mind az Lisztlang [Kv; SLt Fekete Ferenc Suki Jánoshoz].

lisztmeregető-kalán căuş, scafă, scăfiţă; Mehlschöpfkelle. *1798/1821:* Két Liszt meregető Kalánok [Kv; Pk 5].

lisztmérő de măsurat făină; Mehlmeß-/maß-. *1745:* Liszt mérö véka nro 1 [M.sztkirály AF; Told. 18]. *1813:* Lisztmérö kis Lapát 1 [Veresegyháza AF; i.h. Toldalagi Kata lelt.]. *1826:* A malomba ... egy vatyiko ... egy liszt merö lapát [Klic SzD; LLt 9/1]. — Egyes adalékok esetében *lisztmerő* 'lisztmerítő' változatra is gondolhatunk.

lisztőrlő-malom lisztelö-malom; moară; Mehl mahlende Mühle. *1648:* Az falu felett egy liszt eorlö malom [Kerc F; UF I, 853] | Ezen vizen vagyon az fen megh irt Szabadosnak egy felyul czapo s egy köre valo liszt örlö malma [Porumbák F; i.h. 871]. *1652:* Vagyon ezen Szamoson Tatamer Christophnak Hev Szamoson lakonak egy alol czapo lizteorleö malom [Hidegszamos K; GyU 114].

lisztseprő-kefe perie de adunat făină; Mehlkehrbürste. *1852:* Az eszközök közül hiányzik: Egy liszt seprö kefe [Km; KmULev. 2].

lisztartó lisztároló; de păstrat făină; zum Mehlaufbewahren dienend. **Szk:** *~ bárka. 1787:* Egy Liszt tarto Bárka vagyis hámbár Dr. 84 [Mv; MvLev. Tolvaj atias Varga Mihály hagy. 4] ∗ *~ bolt* lisztartó kamra. *1681/1748:* a' Liszt tarto bolt [Balázsfva AF; KvAkKt Mss lat. 236] ∗ *~ deberke. 1797:* Egy Liszt tarto deberke [M.igen AF; DobLev. IV/777. 15] ∗ *~ fiókos/rekeszes láda. 1782/1795:* Liszt tarto nagy fiokos Láda [Sorostély AF; Ks 80]. *1849:* egy lisztarto rekeszes ládo [WassLt] ∗ *~ kád. 1819:* a Venicze Ház hijján liszt

tarto két rosz Kád [Baca SzD; TSb 6] ✱ ~ *szekrény. 1849:* A pintze gátorba égy liszt tarto szekrény [WassLt] ✱ ~ *szuszékocska. 1798:* Egy Liszt tarto Szuszekotska [Vingárd AF; KCsl 5] ✱ ~ *vályú. 1851:* két avatég liszt tartó válu [Erdösztgyörgy MT; TSb 34].

lisztvályú troacă; Mehlmulde/trog. *1692:* Vagyon ezen malomban ... Liszt valu no. 2 [Tóhát TA; BK Inv. 29]. *1745:* egy ujj Malom ... készen találtatott egj kerekkel 's kövével, gáttjával liszt-válujával edgyütt [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1837:* Négy garad, négy Liszt vállu [Náznánfva MT; Berz. 21].

litánia litanie; Litanei. *1653:* Némely egy hétig is ott[a] commorál és devotizál. Mikor a szent helyekre kimennek processióval és litániákkal, akkoron megnyittatnak a különbnél különbféle helyek, esmét mind különb szép litániák és énekek vagynak [ETA I, 120 NSz. — [a]A jeruzsálemi kegytemplomban].

literálé 1. irat; document; Schrift. *1746:* Posoni Lakatos Jánost nem láttam hogy semi Literaleval ele mustralt volna [Esztelnek Hsz; HSzjP Balthasar Karakay (76) ns vall.]. *1752:* Szent Márton nap után az tábla bé ál oda is bé kelletik mennem holmi literalékkal [WLt Vesselényi István feleségéhez]. *1761:* ezen Literalék fel olvastattanak [Torda; TJkT V. 35]. *1787:* Következik végtére a Néhai Vadadi Andrásné Elek Ersebeth aszszony holta után az fellyebb circumvicinalt háznál valo Litterálék Regestruma [Mv; MvLev. Vadadi hagy. 5]. *1792:* a Nehai Mogyorosi Beniamin Ur neve alatt lévö Literalékot kéri a praetendens Aszszony [Ne; DobLev. IV/701]. *1804:* a' Bánffi familia, követünk kezéböl ki tsikorván ... mái napiglan is a' Bánffiak kezében vagynak azon Literalék [Somlyó Sz; CU Aspremont vall.].

2. birtoklevél; titlu de posesiune; Besitzstandsblatt. *1737:* Hogj pedig ezenn Rehabealando Rétekröl való Literalék, a Protocollumokból és egjébünnenis egjb(e) kerestessenek és in bonum ordinem redigaltassanak, annak effectuálására deputaltatnak[a] [Dés; Jk 468b. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1740:* Mltgs Gróff Kornis Sigmond Úrfi ö Ngával való Rét dolgáb(an) eddig lött Processusunk recolálására, Literalékn(a)k számban 's jó rendben vételére denominältatn(a)k[a] [Dés; Jk 527b. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1762:* Sajnallom hogy a' Venitzei Joszagrol valo Literalekot Mlgs Groff Teleki Pal Ur(am) eö nsga altal nem küldötte [Fejéregyháza NK; Borb. II Mich. Sándor lev.]. *1796:* El menetele alkalmatosságával Natságod a Zojkás Leveleit meg nem talála, hogy az ö Literaléit neki ki adtuk volna [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

3. perirat; actele procesului; Prozeßakte. *1735:* Exhibealvan az Actor ö Kglme maga Literaleit égy fatenselis nem comproballya az Inctussal az Asztal tartás iránt valo Conventiojat [Torda; TJkT I. 95]. *1746:* az Actor ö Kgltöl bé adott Literalekbol importaltatik az Inctának sok rendbeli lopogatása [uo.; i.h. III. 43]. *1757:* Néhai Folthi Balintne Aszszony eö Nga ... Néhai Honorabilis Popa Avrámmal a' Bánya felett mennyit litigalodott légyen, az arrol költ Literalek verificállyák [BK ad nro 144 Ioannes Gulya de Déva (43) prov. vall.]. *1775:* Kováts Márton eo kegyelme ... a' Thorotzkai Biráktol ... nyert volt egy eo kegyelmének faveálo Deliberatumot; de ... annihilálták, a' mint Ngodnak exhibeált Literáleinkbol világoson kitetszik Sub Litera D [Torockó; Bosla]. *1781:* Inctus ad haec, honn nem lévén, királyi szolgálatban voltam, nem készülhettem a literálékból [Taploca Cs; RSzF 231].

literátor irodalmár; literat, om de litere; Literat(or). *1823–1830:* Nyomtatott orációi s versei mutatják, milyen nagy litterator volt[a], zsidóul szeretett énekelni is [FogE 75. — [a]Kovásznai Sándor (1730–1792) mv-i ref. kollégiumi professzor].

literatúra 1. irodalom; literatură; Literatur. *1662:* Weér András ... a litteratúrában, deákságban a grammaticáig jó talentummal volt [SKr 518]. *1710 k.:* voltunk ekkor cives academiae mindenféle deák circiter kétezernégyszáz, professzor huszonkettö, kik között theológiában híres Hajdanus, és még inkább Coccejus ... litteraturában, philologiában Gronovius [BÖn. 579]. *1772:* Maga[a] elhalván, két fiát feltartotta, kik is qualificatusok mind a literaturában, mind pedig a musicában [RettE 286. — [a]Petki Mihály]. *1823–1830:* Délután azután minket is a tékába behívtak, és a görög s deák literatúrából három vagy négy óra alatt censeáltak [FogE 96].

2. irodalmi müveltség; cultură literară; literarische Bildung. *1743:* ha az Urnak valamellyik jo(szá)gában Tisztárto kivantatnek, tehat azt az iffijat ... recomendalna(m), mivel sok irigye tamadott mar hogy egy keves literaturaja vagyon [TKl K. Mihály Deák Teleki Ádámhoz]. *1758:* (Kolosvári Dánielnek) magaviselése egy batkát nem ért, literaturája kevés [RettE 60].

literatúrájú vmilyen irodalmi müveltségü; de o anumită cultură literară; von literarischer Bildung. *1759:* Felesége[a] Daniel Polixena, nagy literaturájú úri asszonyság [RettE 84. — [a]Br. Wesselényi Istvánnak]. *1773:* A szegény Nyárádi Imre is megholt ... Jó literaturájú és deákságú s amellett facetus ember volt [i.h. 298]. — L. még i.h. 354, 398.

literátus 1. irástudó; ştiutor de carte; schreibkundig. *1764:* Petö György uram vólt Literátus, mindeneket ö kegyelme irogatott fel [Káposztássztmiklós MT; Told. 76]. *1765:* minthogj literatus volt az Kurucziaban Assessornak tették volt Néhai Borbélj Istvánt [Aranyosrákos TA; Borb. I Biró András (88) ns vall.]. *1775:* Ezt[a] bizonyosan valami literatus jobbágy adta fel [RettE 343. — [a]Haller Jánost]. *1818:* tsak azzal különböztetnek meg a nemesek a Boeroktol, hogy a Nemesek Nemes Boeroknak mondatnak és iratnak a literatus emberek által [Puşcariu, Fragm. IV. 775].

Szn. *1589:* Martinus literatus Desy [Dés; DLt 224]. *1594:* Laurentius literatus judex [Dés; DLt 243]. *1634:* Joannes literatus [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 16].

2. irodalomban jártas; erudit; literaturkundig. *1879:* A papod azt véli, hogy te valami roppant summa pénzt kölcsönöztél a Róza apjának, s most követeled a leányát vagy a pénzedet. Tudod! ahogy regényekben szokás. Bizonyosan literátus gyerek a papod! [PLev. 47 Petelei István Jakab Ödönhöz].

litigáció egyenetlenkedés, viszálykodás; discordie, litigiu; Zwietracht, Streitigkeit | pereskedés; purtare de procese; Prozeßführung. *1735:* Dioszegi Szabo Mihály Atyánkfia és Kántor Páll Istvánné Aszszonyom litigatiojok iránt valo Transmissionak fel olvasására deputaltattanak[a] [Dés; Jk 457b. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1750:* Látván az ő kegjelmek között Valo litigatiot, ő kgjlmek kőzikben Szolván, meg akarván egjeztetni [Eted U; NkF]. *1770:* azon litigatióban lévő széna falu kezibe ítiltetett [Taploca Cs; RSzF 127]. *1774:* vagyon ... Vass László vr(amna)k egj három kőre epitetett malma, mely felett ... az praetitulált Vrak[a] eő kglmek litigalodtanak, hogj továb eő kglmek között lévő litigatio Sopialtassek ... az megh edgyezés lőn az ide aláb meg irt Punctumok szerént [WassLt. — [a]Wass Dániel és László].

litigál perel, pereskedik; a fi în proces (cu cineva); Prozeß führen. *1600:* Circumspectus St(ep)hanus Radnothy ... fassus est ... Mikor Borsara[a] mentem volna ... Janchy Caspar azt az zenat a mely feleol most litigalnak eo kgme(ne)k zerzetthe volt Jspotaly mester vramnak [Kv; TJk VI/1. 44. — [a]K]. *1649:* azert litigalok most en veled, nem egyebert hogi penigh azt allegalod hogi ugi mentel mint ver, az haza teőrveniet kellet volna observalnod, es ugi kellet volna pr(o)cedalnod [Kv; TJk VIII/4. 389]. *1651:* in facie sedis jud(icia)riae, Nemzetes Katona Pálne es Vayda Istvánne Asz(szon)yek compárealua(n), es az Szükereky Török Antal háza után ualo Arenda feleóll, litigalua(n), az Nemes Vármegye szekin, ugj vitetődik igazitásban hogy az Vármegye Dezmássa Kauassi Ianos Vram azon ... Arendat, nem Katona Pálné Asz(on)itul, hanem Vajda Istuanne Asz(on)itul várja [RLt 0. 5]. *1737:* litigálván en az Ivel ... a Tordai Határon ... lévő égy darab Széna fü iránt ... az I ellen per non venit Sententiat obtinealtam [Torda; TJkT I. 127]. — L. még RSzF 129, 292.

litigálódik egyenetlenkedik, viszálykodik; a fi în litigiu (cu cineva): streiten | pereskedik; a fi în proces (cu cineva); Prozeß führen. *1715:* Néhai Akim Borsán ... Nehai Gligor Sztojkával ... Litigalodván egj eőrőkség felett ... törvénnyel mi előttünk el nyere [Farkastelke AF; JHb XXVII/33]. *1731:* az Exponens ... Ngad edes Attyával ... az Ugroczi hataron lévő Polyána Oancsila nevezetű hely felet litigalodatt volna [Dob.; JHb III/80]. *1739:* Praetendallya az Actor hogy ... bizonyos számu pénze gonoszul el veszet volna, mely iránt litigálodván, az Actor ea Pars submittálta, hogy az Incta Pars tertio se juramento mentse magát hogy az A pénzét el nem lopta [Torda; TJkT I. 158. 9]. *1757:* Néhai Folthi Balintne Aszszony eő Nga ... Néhai Honorabilis Popa Avrámmal a' Bánya felett mennyit litigalodott légyen [BK ad nro 144 Ioannes Gulya de Déva (43) prov. vall.]. *1758:* Kglmetek nem régiben euives (!) decidealt, Édes Any-(ny)okkal Néhai Arkosi Kőkősben residealt, Veres Samuel Vram özvegyével, Kispál Sára aszszonyal Litigalodot azon Nobilitaris Fundus irant, melly vagyon Kőkősben [Hsz; Kp I. 202].

litigáns I. *mn* pereskedő; litigios; Prozeß führend. *1699:* nem a' Szeék sem nem a' litigans felek hanem eő maga negligentiaja altal mult el a praefigalt idő [Dés; Jk 297a]. *1736:* a Litigans Felek(ne)k exhibitájok Subinferallya azt: hogy Kaptalant is hozta(na)k ezen Controversias helynek dirimálására [K; SLt F. 40]. *1759/1766:* azon Causa ... kéttséges kimenetelét mind két Litigáns Felek Consideratioban vévén ... p(rae)scindalanak a' Perlekedéstől [Mv; DobLev. II/372. 1b]. *1770:* Interim ... az litigáns pásztor kéz béadással künn megegyezék azon, hogy a pásztor fizessen öt magyar forintokat ... az actor gazdaasszonynak [M.hermány U; RSzF 213].

II. *fn* perelő/pereskedő fél; parte litigantă; Prozeßführer. *1671:* Eo kglmek Tanáczul az két fél Litigansoknak reportalt attesta(ti)ojokat assumalua(n), es pensitalüan ... per hoc J. ... kovesse meg az Actort [Kv; TJk XI/1. 44]. *1689:* elottünk ... az litigansok egi massal ... megh bekellőttek egi mas(na)k 25. forint vinculu(m) alat kezeket mi nekünk be advan [Aranyosrákos (TA) körny.; Borb. I].

litigiózus peres; litigios; strittig. *1666:* ott az hol az litigios(us) hely meg választatik az Thorda vármegyei Borrévi hatartol [Thor. III/6 ogy-i bizottság jel.]. *1752:* az litigiosus funduson találtatott épületeket a Deliberatum(na)k ereje mellett aestimaltuk [M.kecel Sz; Borb. II].

litra 1. régi súlymérték-egység; litră; altes Gewichtmaßeinheit. *1630:* Mészáros Palne viszen magiar orszagba ... 2 Litra selyembeol czinalt sinort, gombot tt f — d 30[a] | Soos Lőrincz viszen magiar orszagba ... 14 vegh selyem sinort ... masfel litrábol keoteot tt f — d 23[b] [Kv; Szám. 18b/IV. 27, 40. — [a-a]A fizetett harmincad]. *1687 k.:* Az Eöveketis litra szamra harminczadolyák [Mv; MvRKLev. Vect. 4] | Egy litra fejtötöl f — // 07 1/2[a] [Mv; i.h. 13. — [a]A fizetett harmincad]. *1688:* Egy litrab(an) vagyon lot no 22 [BfR Vect.] | Egy oka festett Gyapjutol f — // 03 Egy litratol f — // 07 1/2 [Mv; MvRKLev. 26].

2. űrmérték; litră; Hohlmaß. *1761:* Tudgya e a' Tanu ..., hogy ... Groff Daniel Sofia Aszóny ... Dnalis Birája ... ha véka Zabbal Litra Palinkával nem placaltatot, külőmben Falusiak(na)k Templomba járni nem engette [H; Ks 113 Vegyes ir. vk].

littaui litván; lituanian; litauisch. *1823–1830:* Ezt az univerzitást[a] IV. Károly császár négy nemzetekre osztotta volt: első a cseh, hová számláltattak a morvák, magyarok és tótok, második a lengyel és littaui, harmadik a bavariai, negyedik a sachsoniai [FogE 176. — [a]A prágai egyetemet]. — Vö. a *litván* cimszóval.

liturgia mise; liturghie; Messe. *1664:* Tisztelendő Parthenius Péter Püspök Uramnak lelki pásztori botja és igazgatása alá bocsátjuk és rendeljük minden jószágínkban levő oroszokot, görögöket, ráczokot, oláhokot, papjaival, deakonival egyetemben, hogy azokot ... dirigálja, vezérelje, oktassa, s az szerint szokott Liturgiájokban, böjtökben, ünneplésekben és egyéb nálok eleitől fogvást bevett ceremoniákban megtartsa [Veress.Doc. XI, 46 Báthory Zsófia és fia, Rákóczi Ferenc Parthenius Péter püspökhöz]. *1811:* Midőn az Egés volt Harang lére verés nem volt, Sem Tolvaj kiáltás, Mivel a' Papunk az Templomba lévén Misét szolgaltatott, az az Léturgyiát [Cold K; JHb 5. 3/3 Stéfán Gyérán (50) col. vall.] | a' Pap éppen akkor[a] szolgáltatott Misét, vagy is Olá

Nyelven Léturgyiát azért a' Harang fére verést meg nem Engedte [uo.; i.h. Ungur Toma (32) col. vall. — [a]A tüzvészkor].

litván lituanian; litauisch. *1675:* 200 szeménye készül feles élés és egyéb portékás szekerekkel Kameniczben az vajdának Azomban feles kozák, lengyel, litván hadak várván lesben őket, Hutinnál felverték s le is vágták nagyobb részét [TML VII, 37 Béldi Pál Teleki Mihályhoz]. — Vö. a *littaui* címszóval.

litváni, litvániai lituanian; litauisch. *1657:* litvániai herceg Janusius Radcivilnek érkezének követjei [KemÖn. 189]. *1662:* Vala már hátra az ifjú fejedelemnek a kisasszonnyal való lakodalmuk kiszolgáltatása. Mellyre ... mind római császár, lengyel király, magyarországi palatinus, esztergami érsek, litvániai, kurlandiai hercegek, krakkói, moldovai, havasalföldi vajdák elhívattak vala [SKr 198]. *1677:* küldöttek elöljáróban a litváni tatárokban mintegy hatszázat [TML VII, 516 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz]. *1710:* Adjuga[a] mene férjhez a litvániai herceghez, Jagellóhoz [CsH 61. — [a]Hedvig, Nagy Lajos király leánya].

litvaországi litvániai; lituanian; litauisch. *1593:* Paxi[a] lukaczj es Boldis Jacab wiznek desig 6 lowon lengieleket ... litúa orzagj Carol Janos wrunk lewele Nalla f 3 [Kv; Szám. 5/XXI. 101. — [a]Olv.: Paksi].

liu fenékcsöves kádacska; cadă mică cu cep la fund; Fäßchen/Trögchen mit Bodenrohr | nagy fatölcsér; pîlnie mare de lemn; großer Holztrichter, Winzertrichter. *1589:* Ket Liju Egy Io ... masik Roz omlando [Kv; KvLt Vegyes I/2. 69]. *1590:* Ezeken kyweol vagion ... Hordok, és kadak, lyuk | Kadar Christoph ... keoteoth meg 9 Bototh es ket Liuth ... d. 24 [Kv; Szám. 4/XXIII. 6, 4/XIX. 16]. *1591:* Liw vagion II [Kv; AggmLt A. 53]. *1594:* Lyo wagjon No. 1 [Kraszna Sz; UC 78/7. 20]. *1637:* Az elseö pinczeben uagyon egy vedres csyebreczyke; egy eöregh liu kin egy vas abronczy [UF I, 425]. *1656:* Teöldgi fabol csinalt liu nro. 1 [UF II, 118]. *1746:* Livo seu Liu 2 [Ádámos KK; Ks 23. XXIIb]. *1761:* Bort szürö Lio, egyik egész fábol van ki vajva 2 [Branyicska H; JHb XXXV/39. 22]. *1765:* vit el ... Egy Lihut [Ilencfva MT; DE 2. IXB. 13]. *1775:* Liu, vagy fa tölcsér [Szentdemeter U; LLt Fasc. 153]. *1776:* ezen Pinczében vagyon ... cserefa Lijju 1 [Mezőméhes TA; WassLt]. *1788:* Egy Liuh [Mv; Told. 9a] | Lijju nro 1 [Dés; Hr 2/39]. *XIX. sz. eleje:* Két Liu vagy Töltsér [Oraljaboldogfva H; KCsl 5]. *1842:* Egy veder és egy liju [O.kercisora F; TSb 51]. *1857:* Veder 1 Liu 1 [Bodola Hsz; BLt II. 11]. — L. még UF I, 155, 890, II, 744.

A rendsz. tojásdad alakú, rítk. kerek, lapos kádacskaszerű *liu* fenékcsövecskéjét a hordó tetején lévő lyukba illesztve töltik a hordóba a mustot, ill. a bor kezelése, lehúzása rendjén a bort. — A cimszóra l. még NySz *lévo*, OkISz *liu* és MTsz *lévó* al.

Szk: *abroncsos ~. 1688:* Egy abroncsos Liu [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 4] ✱ *bortöltö ~. 1647:* Egi bor töltö Liu [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1692:* vagyon ket bor töltö lihu [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1765:* Egy Bor tötö Liu [Szászsztjakab SzD; Told. 8]. *1794:* Viseltes Bor töltö Liu [Gyalakuta MT; TSb 17] | Töl Fábol Csinált Pléh Csöjü Bor Töltö Liu ... Bor Töltö Livuk [Nagyfalu Sz; UC]. *1815:* 2. bor töltö Liu [Nyárádsztbenedek MT; Told. 50] ✱ *csebres ~. 1677:* egy Csebres Liu [Dés; Borb. II Mezőmadarasi ns összeírók jegyzéke] ✱ *faabroncsos ~. 1828:* Fa abrontsos Liu kettö [Szentdemeter U; Told. 39] ✱ *kerek ~. 1829:* Fa Liu új egy, otska égy Kerek Liu [Borosbocsárd AF; EMLt]. *1849:* égy kerek liju [WassLt] ✱ *rézcsövü ~. 1808:* Egy Réz tsöü Liu [Kv; AggmLt B. 43]. *1845:* egy réz csöjü lijú [Balázsháza Sz; Mk]. *1846:* egy réz csöü két vas abroncsos Liu [Szászerked K; LLt]. *1849:* Egy réz tsöü vas abrontsos liu [Somkerék SzD; Ks 73/55] ✱ *sertöltö ~. 1636:* egy seres hordo, es Ser tölteö liju [Siménfva U; JHb Inv.] ✱ *vasabroncsos ~ → rézcsövü ~* ✱ *vascsövü ~. 1758:* Vas csöjü Liu Ser töltésre [Déva; Ks 76. IX. 8] ✱ *vizes ~. 1832:* Egy Vizes Liu [Sáromberke MT; TSb 26].

Ha. *1808:* lyo [Kv; RDL I. 83]. *1614:* liw [Kv; i.h. 95]. *1628:* Liju [Kv; i.h. 139]. *1629:* liu [Szentdemeter U; LLt]. *1632:* Liu [Porumbák F; UC 180]. *1637/1639:* lyutt [Kv; RDL I. 111]. *1647:* Liú [Drassó AF; BK 48/16]. *1669:* liu [Királyfva KK; Ks 67. 46. 24a]. *1722:* liu [Algyógy H; Born. XXIXa. 8 Bornemisza János conscr. 2]. *1745:* Lijú [Marossztkirály MT; Told. 18]. *1797:* Lío [Náznánfva MT; Berz. 4. F. 22. N. 2]. *1801:* lioért [Déva; Ks 97]. *1809:* Liv [Torda; KW]. *1817:* Lijju [Mv; MvLev.]. *1819:* Lijju [Mv; i.h.]. *1822:* Lio [Nyárádsztanna MT; i.h.]. *1836:* Lijju [Kv; Pk 3]. *1839:* Liju [Kv; i.h.].

liucska kis liu; cadă mică cu cep la fund; Trögchen mit Bodenrohr | fatölcsérecske; pîlnioară de lemn; hölzernes Trichterchen. *1638:* Azon aszkon vagjon egj ürös altalagh, rajta egj liuczka [A.porumbák F; UF I, 657]. *1724:* Egy Liv ... Egy Liutska [Koronka MT; Told. 29/12].

lius tölcsérrel ellátott; prevăzut cu pîlnie; mit Trichter versehen. *1664:* egi lius liukas Ustöczke [HSzj *liú* al.].

liváda 1. csűröskert; livadă; Scheunengarten. *1751:* Barbátvizi Csűres Kerte, vagyis Liváditja mellett [Borbátvíz H; EHA] | (A földet) bé foglalhassa ... maga Tsűres Kertéhez, vagy is Vulgo Liváddjához [Mv; MvLev. 9].

Szk: *füvelö ~. XVIII sz. eleje:* Haczeszeli[a] füvelö Livadiát, Curia helljet Csűres kértétt Veteménjes kertétt fel kell méretni [H; JHb XLI. — [a]A Hacaselen (H) levő].

2. ? kaszáló; fîneață; Heuwiese | ? gyümölcsös; livadă; Obstgarten. *1790:* Vagyon egy Livagyia a melly santzal es Füzfákkal vagyon körül keritve [ÁLt]. *1795:* A Belényesben levő vidék kertje vagyis liváddja [Nyr XLIV, 126]. *1800:* engedné maga ... Lá Izvor nevezetű Helyen lévő Liváddját ... hogy ... a Lunkai Lakosok által bé kerteltessék [Kőrösbánya H; Ks 111 Vegyes ir.]. *1828:* Az Udvar felett valo Livágya sántzal kőrül véve [Mezőzáh TA; ÁLt].

◇ **Hn.** *1721:* felső Liváda (e), alsó Livada (e) [Gergelyfája AF; EHA]. *1774:* A' Liváddaban az Udvar alatt [Aranyosgerend TA; EHA]. *1779:* A Lyiváda megett (sz) [Szászsombor SzD; RLt 4]. *1812:* a' Liváda nevezetű gyümöltsös [Vingárd AT; EHA].

Ha. *1759:* Livágyája [Kéménd H; JHb XXXIII/14. 11]. *1770:* Livágyia [uo.; JHb XXXIII/24].

livádácska ? gyümölcsöskertecske; livadă mică; Obstgärtchen. *1828:* Egy Livádátska kerteletlen régen Ház volt rajta [Fűzkút K; LLt Csáky-per 490. L. 10].

livó l. liu

lizibilis olvasható; lizibil; lesbar. *1672:* kérlek, édes Komám uram, mikor irsz nekem, irj szebben, legyen lesibilis [TML VI, 279 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

lizimachusz ókori aranypénz; monedă de aur din antichitate; Goldmünze im Altertum. *1574:* Egy Jskatulaban vagio(n) ket arany Egj Lisimachus Egj zem aranij aztis Vramnak hagiom [Gyf; JHbK XXI/12. 3]. *1578:* az lisimakus summa zerent zaaz hat, az Arany forint zaaz hwzon hat, taller zaaz tizen Nyolch, apro penz zaaz tiz forint [Pókafva AF; KCs 47]. *1590:* Chaki Gabor chinaltatot velem egy aranj eoweth kibe pogan Aranjak lysimachusok vadnak [Kv; TJk V/1. 19]. *1595:* Egj Lisimachus harom darab Thermes aranj mindenesteol ponderal aur. p. 12 | Arany egy Lisimachus [Zsombor K; SL reg.]. *1602:* Az Erzinben voltak Gyewreok, Araniak, kiben Gyemant volt, kiben Saphely kiben Rubint, Lisimachus volt [Kv; RDL I. 73].

lizimachusz-arany ókori aranypénz; monedă de aur din antichitate; Goldmünze im Altertum. *1573 k.:* Az zekelek feli Tamadasakor hagiot volt eo Nala chiaky Myhal kwpakat es Eottwen egy gira Ezwsteot egi Ladaban, Egi twrbaban haro(m)zaz Lisimachos araniat [Kv; TJk III/3. 106b]. *1585:* Ioannes l(ite)rat(us) fatetur, Ez el mült Zentmarthon Nap tayaban ... Zekely Gergel ... Mutata egy lisimachus Araniat [Kv; TJk IV/1. 389]. *1625:* Istua(n) deak Ur(am) Almasy Benczeö Georgy deak Uramnak nemes embernek, eöt duplas lysimachus araniakat vetue(n) harom harom forintba(n) Zallagba(n), mely araniakot mikor az Zegeni Istua(n) deak Ur(am) vagi posteritasi az Iteöl ... kertek ... cziak oda maradot [UszT 130c].

lizimachusz-pénz ókori aranypénz; monedă de aur din antichitate; Goldmünze im Altertum. *1546:* az haath arany gyry, mynd az yzymakos[a] penzewel Egyethembe, az my volth. Ezek mynd, Banffy Bernaldnak maradyanak, es Ewee Legyenek [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19. — [a]Az alkalmasint tollbamondás után iró a *lysimachos* szót írhatta el].

ló 1. cal; Pferd. *1540:* yt Koloswarath pathkoltatek (!) loamath, akor meg nyrazak, meg santhwla. Azert lassan mehethek [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. *1568:* Petrus fili(us) gregory zalay ... fass(us) e(st), adig hagigala az zekerceúel a lowat, a barbel Janos zolgaya, hogy ... az hatan vgy latam hog ala kezde a ver meny [Kv; TJk III/1. 191]. *1570:* Karas Myklos, Ezt vallya ... harom lowok es ket Tehenek Maradot volt az germekinek [Kv; TJk III/2. 136b]. *1579:* az boldis pal 3 loal wyk az Zabo Janost Zylahra Somlyo fele | az Somos kezy[a] Myhall ket loan wyte Julay Mihalt postan | az ő maga loa mek faradot vala [Kv; Szám. 1/XVIII. 8, 17, 34. — [a]Értsd: Szamosközi]. *1585:* Beztercere Jarat keoltetúnk my magúnkra es lowonkra mindenestul f 1 — d. 47 [Kv; i.h. 3/XIX. 43]. *1586:* Bachy Janos ... Engemett kuldett vala hatt lwal ez peres helyre hogy ell borozdolliam [Csapó KK; JHb XX/48. 6]. *1587:* Zab az Loakra Cb 7 [Kv; Szám. 3/XXXIII. 8]. *1590:* az Domosi lovakot ... viza hozza Agiaghffalwara [UszT]. *1591:* Monostor vdtza kapů ellőt valo hidthoz vettem ... keet zal faat f — d 32 Az en Lohaymon vonttatom odah f — d 6 [Kv; Szám. 5/I. 37]. *1593:* Somlaj istwan chegeodj mihalj bekes Jstwan Jwtanak 4 kocziwal neg neg lowon ... tordaig 8 lura fizettem f 2 [Kv; i.h. 5/XXI. 113]. *1598:* enis ott tartotam az en louamott egywt az eo kegielmiuel, senki ne(m) ellenezte [Pálfva Cs; BálLt 81]. *1603:* az torueny ugj tallala hogy w nekyk el kel Igazyttanj az louoth uagj az lo marad Torok Istuannal vagj az arra [UszT 17/73 benkó lőrync Almassy szabad székély vall.]. *1617:* negj lon s egj szekeren eligj hoztuk uala kj az fa szegeket [Szentsimon Cs; BLt]. *1696:* Boldis Mihaljnak az fia Boldis Marton ... megh hala, kinek ... marada edgi lua, fel pistolljal, s, njergeuel [SLt AM. 33 Pokai Sárossi János kezével]. *1715:* az Gőrögők Lava ... nagyon santalt az fél űlő lábával [Kv; TJk XV/1. 131]. *1765:* Az Urak(na)k itt létekben Lavak szamakra Abraklásra Erog(álódott) Arpa Cub. 3 Metr. 3 [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 Szám.]. *1850:* Lavai el lopása kárpotlásaul ... fizetett T. Dobai Balint Ur Bara Joseffnek hatvan az az 60 pengö forintokat [Nagylak AF; DobLev. V/1295 Koréh György kezével].

Hn. *1658:* Lo Retth [Újlak Sz; MNyTK 132. 118]. *1715:* A Lu Uczaban [Bh; KHn 9]. *1734:* a Ló kosárb(an) (sz) [Ketesd K; KHn 61]. *1751:* Lo rezen fel járo Falu kőzönséges Uttya [Szárhegy Cs; EHA]. *1754:* A Lovak járo Rétje (k) [Sáromberke MT; EHA]. *1757:* A Ló heverőnél (sz) [Szászfülpös MT; EHA]. *1761/1808:* égy darab rétet, mellyet Lovak réttyenek hivnak ... adták zállogba [Pata K; EHA]. *1764:* onnan le a Ló rétire [Jegenye K; KHn 207]. *1768:* a Lo Mező szelyiben [Gyalu K; EHA]. *1781:* A' Ló Rétben (k) [Szamosfva K; EHA]. *1802:* Lo Hálonál (sz) [Meggyesfva MT; EHA]. *1805:* a Lo Szőre nevű helyben (sz) [Szentistván MT; EHA]. *1864:* Lomal (szö) [Torda; Pesty,MgHnt 41. 582–3. — A közel Lévő fuvaros lovak legelőjéből okozott károkért neveztetett így].

Szk: A. ~ *bélyegezni. 1637/1639:* 1. Eoregh Lo beljegeznj valo beljegzeo vas, az Geljen Imre vram neuere csjnalua(n) ... f. 1 [Kv; RDL I. 111] ✱ ~ *étetni. 1765:* azon hellyet Ló étetni meg tiltották [Zentelke K; BfN Zentelki cs.] ✱ ~ *festeni. 1679:* Ló festeni valo kana, két zsákb(an) [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 43] ✱ ~ *fogni. 1598:* Andras Deak ... vallya ... mikor ... valami lowak fognj ala menteonk volna az Tarchya hazara lowainkban ott megh fogank de nemelljet legh kywaltkeppen penigh az Nagy ferencz fia lowat megh nem foghatwk [Kv; TJk V/1. 263]. *1682:* ha valamely emberseges ember szolgajat Lo fogni küldi, fizetes nelkül tartozzanak az pasztorok megh fogni [Dés; Jk 18b] ✱ ~ *keresni. 1595:* Istwan Deak az Loas Legeny ... ment fogarasik (!), valami Coloswari el vezet Lo keresni; de ugyan ne(m) talalhatta fel Loakat [Kv; Szám. 6/XVIIa. 93-4 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ ~ *nézni. 1734:* el küldöttem Pal uramot az lo nézni [Gyeke K; Ks 99 Biró János lev.]. ✱ ~ *nyugtatni. 1814:* Lo nyugtatni meg-állattunk [Mv; TSb 12] ✱ ~ *venni. 1584:* soha nem hitte hogy chak lo wenny keöltem wolna, hanem ynkab(b) kemsegbe [BáthoryErdLev. 140]. *1604:* Czikba jeöúe en

velem Gergely Marto(n) lo vennj [UszT 18/142 Mihael Gergiay de Jlke vall.] ✱ ~ *vizitálni. 1595:* 10 May ... Nagy György Wrúnk ö fge vice kúczis Loaz Mestere, megyen loak visitalni és bellyegeszni [Kv; Szám. 6/XVIIa. 62 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ ~ *alja* trágya-alom. *1664:* Véres Laszlo vr(am) szolgajais ā Lovak allyat alkalmatlan hellyre ne(m) han(n)ya, hane(m) az regi szokot hellyre ki horgya takaricza [Mv; MbK] ✱ ~*hoz hozzáláttat* lovat gondoztat. *1604:* az huga borok[a] azonj kere gergely uramot hogy az lohoz hoza latasson [UszT 18/126 Zaz mihalj Andrasfalwy molnos Ferench Jobagia vall. — [a]A *Borbála* egyik beccalakja] ✱ ~*hoz lát* lovat gondoz. *1604:* ö ne(m) tugia mellik latot az lohosz mikor el vittek [i.h. 18/125 Kowaczj görgj kws kedey zabad zekel vall.]. *1748:* a' Darabantokot, 's Cséplőkőt oda jártatta fa vágni, ganéj hánni, lohoz látni [Marossztkirály AF; Told. 56] ✱ ~*hoz vigyáz. 1650:* megh hagia nekőm, hogy az Lohoz vigiazzak [Nagykede U; UszT 8/64. 68b] ✱ ~*ra kap. 1662:* Gaudi ezt hallván, azonnal lovára kapa [SKr 450]. *1716:* Lovakra kapván ... Nyaros nevű Rétin fejjűl az élen mind nyargodoznak [Karácsonfva MT; Told. 76] ✱ ~*ra kerekedik. 1831:* mi szükséged volt te néked, mintha egy mért földnyi tavulságra lakott volna hozzad, egy kis hus sűtésért Lora kerekedni? [Dés; DLt 332. 16] ✱ ~*ra ül. 1572:* demeteor deakys lora Ewle Es Ell futa [Bh; KP]. *1659:* Én osztán mindjárt lúra ültem, de én az katonákat sohun nem értem [TML I. 443 Vér György Teleki Mihályhoz]. *1673:* mihelt az falu helyt el értük, én mintgyarast az Szekerből ki szállottam s lora ültem, mas felé mentem [WassLt Joannes Sárosi de eadem Kis Sáros[a] (37) ns vall. — [a]KK]. ✱ *lova hátán/lovon szolgál. 1625:* az mv kegyelmes urunknak ő felsegenek engedelmebol lon szolgalok [UszT 117a]. *1632:* Boerok ... Ezek az Várhoz louak hatan szolgalnak mikor az szwksegh keuannia [Grid F; UC 14/38. 3] | Many Kraczion Zabados loua hata(n) zolgal [Sebes F; i.h. 25]. *1677:* Az Uj Thordaiaknak Privilegiumok confirmaltatni végeztetet ... kik szükségeknek idején, lovok hátán, jo fegyverrel tartozzanak fel-ülni, es szolgalni a' Fejedelmek Zászlója alatt [AC 141]. *1679/1681:* Ezen hunyadi Joszághban feles szabadosok lévén, kikis negi karban allattattak; egi része Lova hátán szólgál, más része az én jó akaratomig Taxára bocsattatott; harmadik részeböl kettö kettö az also kapuban Continue kapuskodik; viszont à negyedik része virrasztoságal szolgal [Vh; VhU 674] ✱ ~*val/lovastol szolgál. 1571:* Toth Simon az w Thehetsege Szerint ... az var miuelesen ielen volt es Hiwsegesen es embersegesen louaual es Szekereuel Szolgalt es mostis Varadol w nagjsaganak Beokeos vramnak Enedigh Bort hozot Szekeren [Nc; BesztLt 3550]. *1640:* Lengjel Thamas ... Ez jeoueoueny, de louaual zolgalt, leuelet vitt szellel [Nagykapus K; GyU 53]. *1643:* azt mondta hogi szegeny Jstenben el niugot Apafi Gergely Vramot eö louastol szolgalta, es enghemis ha veszem szolgalna [Sófva BN; BesztLt Petrus Gavay Andreas Vegh beszterczei biróhoz]. *1673:* azon két Telek ket Személynek adatot, ugy hogy ket Loval es ket szablyaval szolgallyanak tőlle [Vh; VhU 350] ✱ *lovat ad vki alá. 1570:* Garadich Matthias, Es Zeoch Gërgh ... vallyak ... Erzen Jarto Balinthes velek volt, Azonba Megien Beh oda egy Archwl vagot zolgalo Ember, Gywlay Myhal vduarbirayanak Monta Magath, Es Illen Modon zolt erzen Jarto Balintnak, hogy lassad ha ky akars Jeony vramhoz fyadert thërekedny, ha ely Jeos, Jm lowat adok alad, Mert ha ky nem Jeos vram fely akaztatya [Kv; TJk III/2. 165] ✱ *lovad adat vki alá. 1660:* az vezér tihája, az vezér parancsolatából lovat adatván alám, megparancsolá nekem, hogy menjek Kolozsvárra, és adván mellém ötven jancsárokat és az város kapuját megnyittatnám és az ötven jancsárokat állatnám az kapura [Kv; KvE 180 LJ] ✱ *lovat fogad. 1585:* Czako Ambrus Vallia Ieowe hozza(m) Bota Ianos es egy louat fogada teolem hetwe(n) eot penzbe Nagy Ianos ala [Kv; TJk IV/1. 513]. *1844:* Már ara a' gondolatra is jöttem volt hogy itt fogadjak lovakat, de le beszéltek rolla [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.] ✱ *lovat nyergeltet. 1798:* ezen ugj lattam mingjart nagjon meg habaradott az Ur, és leg ottan Lovott nyergeltetett [Ádámos KK; JHb XIX/58] ✱ *lovat tart. 1677:* Mint hogy vadnak oly Nemes emberek, kik elég értekesek, még-is annak a' Vég Háznak[a] közönséges szükségére lovat nem tartanak, abban ez után illyen mód observaltassék, Hogy a' Nemes emberek, a' kiknek értekek vagyon reá, lovat tartsanak, és annak a' helynek közönséges szüksége mellett fel-üllyenek, a' kik pedig ebben ez után-is viszálkodnának, az Ispán meghirdetvén köztök, ha még-is lovat nem akarna tartani, az olly Nemes ember elsöben hat forintal, másodszor tizenkettövel, harmadszor 24. forintal büntetödik-meg [AC 226. — [a]Borosjenőnek]. *1740:* Szabo Gabor Vram ... vakmerőképpen, nem tehetetlenségből nem tart lovat [Torda; TJkT I. 182] ✱ *lovat tarthat. 1677:* A' kiknek pedig arra valo értekek nincsen hogy lovat tarthassanak, az ollyan emberek, szablyát, puskát, és jo gyalog embernek valo fegyvert tartsanak [AC 226].

B. *almáskék/kékalmás* ~. *1653:* egyik, egy szép kék almás kurtán ló, ott marada az istállóban [ETA I. 70 NSz]. *1689:* Teleki uram ajandekozta Almas Kék német ló [UtI] ✱ *babos* ~. *1689:* Galaczi Burszany babos lovai nro 7 [UtI] ✱ *barnaszeg* ~. *1689:* Barna szeg ló szár labú holdos [UtI] ✱ *barna (szőrű)* ~. *1638:* ez elmult niaron vala egj io erös barna lova(m) [Mv; MvLt 291. 129a]. *1680:* Nemzetes Suki Pál es Mihaly Uramek Praedikatora Kőrőspataki Peter ur(am) ... egy Barna szőrű lovát ... el lopták [K; RLt 1]. *1780:* A Barna lovakra két patkot vertem fel [Gyalakuta MT; GyL]. *1807:* egy nagy magos barna Lo ... az vénség miatt meg kezdett homloka szürkűlni [DLt 222 nyomt. kl] ✱ *deres (szőrű)* ~. *1598:* Tudom hogy zegeödett zolgaia uala Gegeö Balint Vra(m)nak Simo Janos, mëgh egy deres louat adott uala neky [UszT 13/37 Gr. Rosa de Zent Mihalj pp vall.]. *1604:* Lörinch Gergely ... egy Deres zörw Jramo Louat hozot uala [i.h. 17/55 Bott Fere(n)cz Dan faluj lib. sicul(us) vall.]. *1686:* adott volt ... egy Hodos deres lovat eö kglminek [Mv; Told. 15/3]. *1739:* az deres lo ... mär kösz tanolt, most megint visza ment holmi lovakot hoz el azon deres lovatis meg hattam hogy el hozza [Ks 99 Kornis Antal lev.] ✱ *egérszőrű* ~ barnás szürke ló. *1735:* egj egér szörü lova el veszett [Dés; Jk]. *1775:* Egy Egér szőrü Lovára ... ra tanálván ... Hents Mihálynál ... Lova kezibe adatot [H; Ks 114 Vegyes ir.]. *1845:* egér szőrü lo ... kamfaru [DLt 814 nyomt. kl] ✱ *fakó* ~ szürkéssárga ló. *1594:* Az varbeli Istalloban vagio(n) ... hat szekeres fako lo jdest No. 6 [Somlyó Sz; UC 78/7. 13–4]. *1724:* egy Estve Etsediék, Fakó lovon hozták a Leánt [M.királyfva KK; BK. Nemes János (38) ns

vall.]. *1819:* egy vén ... herélt fako Ló [DLt 731 nyomt. kl] ✱ *fejér ~. 1604:* latam hogi egi fejer lo vagion Myklosi Dauid buzaiaban [UszT 18/88 Chyergeo Istwan fenyedy zabad zekel vall.]. *1636:* talalek harom louast szinte setet haynalkor ... az edgik fejer louo(n) ul uala [Mv; MvLt 291. 72b]. *1808:* A Lonai Vitán Vaszi adott tserében egy fejér lovat [Torda; TVLt Közig. ir.] ✱ *fejérkék ~. 1650:* el lopak a Buni határrol a Fejer Ferencz louait, egy herelt fejerkek louat, es egy barna kaczolat [UszT 50] ✱ *fejérszürke ~. 1849:* Feher szürke ló jegyetlen [Kv; CsS] ✱ *fekete ~. 1582:* iwta egj fekete lon egj ember [Kv; TJk IV/1. 59g Jso Ambrusne Anna azzonj vall.]. *1668:* egi fekete louat hozot Molduuabol [Kászonújfalu; CsÁLt F. 27. I/30 Nagi Jstuan Kaszon vy falui (30) pp vall.]. *1718:* Meg vad(na)k a 3. Fekete Lovak [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] ✱ *hóka ~* fehér foltos ló. *1789:* a Hoka Lo meg dőglőtt [Déva; Ks 95]. *1823:* szökött-el ... két világos pej anglizált, szártsa Lábu, és a' homlokán fejér hoka loval [DLt nyomt. kl] ✱ *holdas ~* homlokfoltos ló. *1649:* veöttem egi sarga holdos louat [Kv; Szám. 26/VI. 542]. *1650:* egy holdos pej lovat loptak volt el tölle [Kv; TJk VIII/4. 438]. *1722:* A Szeg Hodos Lovakat a negjet fellyeb ne(m) kérik husz Aranynál [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] ✱ *iromba ~* tarka ló. *1793:* egy nemes Embernek ... egy iromba Loert 34/20 [WLt Cserei Heléna jk 61] ✱ *kék ~. 1570:* polgar Myhal Also fyley[a] ... vallya ... egy Nagy kek lo [Kv; TJk III/2. 111. — [a]TA]. *1596:* Thudom hogj Sebesi Miklos tartott az kék lohoz szamot [UszT 11/48]. *1611:* Egy öreg kek lo [Taploca Cs; LLt Fasc. 155]. *1631:* az az kék lo santal vala [Mv; MvLt 290. 58a] ✱ *kormos ~. 1715:* egj legjen a Kormos lovat el akarta lopni [Bethlen SzD; BK] ✱ *légyszürke ~. 1849:* Légy szürke ló [Kvh; CsS] ✱ *meggypej ~. 1849:* Megy pej ló jegyetlen [Kvh; CsS] ✱ *pej (szőrű) ~. 1633:* Napradi Jonas Ura(m) Ada egy herelt pej lovatt Harmincz ket forinto(n) Karomi Ferencz Ura(mna)k [Dés; SLt BC. 30]. *1685:* Balasfalvi menesböl valo pej lovak ... az egyikéne⟨k⟩ az homlokán egy kis hod [UtI]. *1749:* vettem ... egy pej Szörű gyermekded metzetlen lovat [Náznánfva MT; Berz. 6. 50. S. 5]. *1766:* a Réten lévén ... egy Pej szörü Lova ... kik mitsoda Lovat fogtak meg ...? [Kük.; BfR VI. 125/18 vk] ✱ *piros pej ~. 1819:* hodos fejü piros pej Lo [Baca SzD; TSb 6] ✱ *sárga (aranyszőrű) ~. 1649:* veöttem egi sarga holdos louat [Kv; Szám. 26/VI. 542]. *1713:* egj Sarga Aranj Szörü lovatt küldött az Ur eö kglme [Kv; BLt]. *1722:* Sárga hodos Lo ötödfüre menö [Kv; TJk XV/3. 84] ✱ *sárga szeg ~. 1805:* Egy sárga szeg Ló, igen tuzes véru [DLt nyomt. kl]. *1807:* Egy sárga szeg Ló, egész orra hodos, sárga serényü üstökü, és farku [DLt 391 ua.] ✱ *sárgaszőrű ~. 1819/1831:* Buzer Györgyné Csegezi Ilona Biro Lörintzel egy sárga szörü Lo iránt inealt Contractust [Aranyosrákos TA; Borb. II] ✱ *szárcsalábú ~ → hóka ~* ✱ *szarka ~. 1599:* adot eo kegme Theke Ferencz ... Egy zarka lovatt Nieguen (!) ftértt [Dés; SLt 20. Y. 10] ✱ *szeg ~. 1661:* Ilyen egyetmásim lesznek velem. Az szeg lú ... Az fakó ... Hat szekeres lú [TML II, 188–9 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1662:* az kis szeg lovat szerszámostúl, nyergestül ... add oda [i.h. 240 ua. ua-hoz] ✱ *szíjhátú ~. 1649:* ueöttem egy Sziy hatu Fako herelt Louat Desen lako Fazakas Paltol f 8 D 25 [Kv; Szám. 26/VII. 542] ✱ *szürke(szőrű) ~. 1570:* egy filey[a] Mezaros ... Bezelly volt hogy egy Zwrke lo Bwdosnek az eo hatarokon [Kv; TJk III/2. 111. — [a]TA]. *1664:* egy szürke-szörü lovatis ada Beldi Pál Uram neki [Bodola Hsz; BLt]. *1699:* Hinto Eleiben valo szürke Lovak edgj rendbeli nro 6 [Gáldtö AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1833:* Egerbegyi Sztojka Lapadát cserélt ... N. Topoltsáni Joseff Pányikkal 1 Szürke Lovat más Feketéért [Torda; TVLt 1506] ✱ *tarka ~. 1704:* Ugyan ma patkoltattam meg az úr két lovát, az elejeket ... Ugyan a spanyol tarka lónak is az elejit [WIN I, 244]. *1710:* (A commendáns) egy tarka lón ül vala, azt meg is lövik a kurucok [CsH 379–80]. *1747:* Pált az Tarka lon holnap küld ebédre által Hidvégire [Ilyefva Hsz; Ks 96 Mikó Ferenc lev.]. *1816:* A' Nagy tarka Lo Komottya igazittása 10 Rft [Mezőmadaras MT; Born. XVb] ✱ *tiszta pej ~. 1849:* Tiszta pej ló jobb szemével vak [Kvh; CsS] ✱ *vércsekék ~. 1665:* vitt el Sziplaki Istvanne Sziplakrul[d] ... edgj Vercze kik lovat [CsV. — [d]KK] ✱ *vércseszabású ~. 1596:* vagion wgymond egy verche zabasu kek lo azt ad nekem [UszT 11/45]. *1646:* Talaluan megh egi Verczie szabasu szürke herelt louat ... egy Fogarasi Geörgi nevü legeny alat ... ha io szauatossat nem adhatia, hogi aldomas itallal uőtte, es czerelte ... annakis[e] karat rajta keresi [Kv; TJk VIII/4. 115. — [e]A másik elveszett lónak] ✱ *vércseszőrű ~. 1636:* talalek harom louast szinte setet haynalkor ... az edgik fejer louo(n) ul uala, es egy uerczie szorü louátis viznek uála vezetiken [Mv; MvLt 291. 42b] ✱ *veres(deres) ~. 1572:* latam hat egh gyermęk Erwssęn szaguld Egy veres Loüon [Dés; DLt 182]. *1593:* Tordai Georgi vallia. vgi emlekezem hogi egi veres louat keottek vala megh az Sarlai pal vduaran az seouenihez [Kv; TJk V/1. 313]. *1639:* Thordan lako Peter Deak ... ennekeleötte detinealtatot volt megh egy veres Deres herelt lovat melliet ... loptanak volna el ... Thordarol [Mv; MvLt 291. 205b] ✱ *világos pej ~. 1849:* Világos pej lo jegyetlen [Kvh; CsS].

C. *bánátusi ~. 1765:* Banatusi Lopot Lovat ... Cserélgetett [Fintóág H; Ks 113 Vegyes ir.] ✱ *burgus ~* porosz ló. *1761:* Voltanak itten negj hamos Burgus barna szörü Lovajiis [Szászvessződ NK; JHb XXIII/31. 22] ✱ *burszány ~ → babos ~* ✱ *dobrocsáni ~* ? dobrudzsai ló. *1695:* Az edgyik szürke Dobrocsani Lo forma, igen vékony rút farka vagyon, derekába(n) is vékony [Gyf; KaLt Apor István ir. Recsey István kezével] ✱ *erdélyi ~. 1731:* az Erdelyi Lovak(na)k ... többire kurta nyakok vagyon, és alacson elejek, és arra nézve az fejeketis alá tartyak [JF lovászmesteri ut.] ✱ *galaci ~ → babos ~* ✱ *havasi ~. XVIII. sz. eleje:* A melly Lonak rövid vastag ã nyaka, Szolgalatra valö erös, à fölek à Havasi Lovak [JHb 17/10 lótartási ut.] ✱ *kurtán ~. 1653:* az apám leszállita a lóról, hogy viszsza alá menjek és a kurtán lovat is elhozzam [ETA I, 70 NSz] ✱ *lengyel ~ (forma). 1695:* A másik szürke ollya(n) Lengyél Lo forma, ige(n) szük fáru, de a' fejé retenetes nagy [Gyf; KaLt Apor István ir. Recsey István kezével]. *1705:* A generális Cusani ül vala egy nagy szép lengyel lovon [WIN I, 627] ✱ *máramarosi ~. 1689:* Szekeres lovak ... Maramarusi barna hodas meczezetlen ... Sarga hodas csigas lo [UtI] ✱ *mokány ~. 1768:* hat Mokány lora valo szalma fedelü Istállo [Sarmaság Sz; TGsz 23] ✱ *moldovai ~. 1713:* vett egy Moldovai Barna Szörü mettezett lovatt cum florenib(us) negjven [Bodola Hsz; BLt I Isztán András (64) jb vall.]. *1811:* a' Mólduvai Lótól sem vár-

hatom, Hogy égy Generális alá javalhatom; Hanem hámba fogni öt igen jó lészen, Arra termett 's hasznos szolgálatot tészen [ÁrÉ 45–6] ✱ *német ~. 1689:* Iflíü Urunk Hatás Paripaj ... ~ Deres német ló [UtI]. *1731:* a fekete kanczákat a fekete szekeres német lovakkal kell hagatni [JF lovászmesteri ut.] ✱ *prusszus ~* porosz ló. *1778:* meg mondottam a Lovasoknak, hogj én fogadok véllek, a miben akarnak, hogy az ök apro székelly Lovaik által s által ugorgyák a nagy Szuszék Prussus Lovakat, es le dőjtik, le verik őket [Dédács H; Ks 96 Gyulai Ferenc lev.] ✱ *spanyol ~. 1705:* Zöld Ádáméktól küldöttem meg ... Az úr spanyol lovát ... Havasalföldébe [WIN I, 392]. *1799:* a Spanyol Lo 450 [WLt Cserei Heléna jk 33a] ✱ *székely ~ → prusszus ~* ✱ *tatár ~. 1670:* egy jo és szép ... ötöd fü monyos Tatár ló [Bodola Hsz; BLt] ✱ *török ~. 1579:* hoztanak feyrvarol 8 Török loat kyt waradra kellet vynny [Kv; Szám. 1/XVIII. 24]. *1621:* Az Theoreok keöuetek ket Theoreok loat itt hagiuan, melliet az Chiaszar Vrunk(na)k eo Fegenek kwldeot uolna ajandekon [Kv; Szám. 15b/XI. 105]. *1681:* Havaselföldi vajda küldte szürke török lo. Sarosi Janostul vet Fekete török lo. Szebeni kiraly biro adta Pej török lo ... Ezek mennek el Török lovak [UtI]. *1756:* Török Lóra való jó patkó 4 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 23]. *1783:* midön az első Burgus háboruba volt ... egy metzetlen szürke szőrü Török lovat vásárolt [Angyalos Hsz; HSzjP Mich. Gazda de Réty (71) vall.].

D. *csitkós ~. 1833:* (Adott el) Moldovai Kuturján Gligor Vadrai Gombos D(umi)trunak 1 Egér Szőrü csitkos lovat Rf. 55 [Torda; TVLt Közig. ir. 833] ✱ *derék ~. 1805:* Tegnap elnyargalának itt ... Palosi Gyurka és Gyurka Istok két jo derék lovakon [Szárazajta Hsz; HSzjP D. Nagy Sándor (55) lib. vall.] ✱ *harmadfü ~. 1683:* Harmadfü lo No 14 [UtI]. *1687:* Harmadfü metczetlen Lo nro 1 [Fog.; UtI] ✱ *hatodfüves ~. 1595:* adatot Biro Wram 6. füues loath ... Thordaig ... f 1 d 50 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 59 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ *herélt ~. 1592:* Ceklas Mihaline, Anna azzoni ... vallia ... Az leanka neki ezt monta, Engemet kwlde az Maiorba az Apam hogi az batiamnak megh mongia(m) hogi az herelt louat hordozza [Kv; TJk V/1. 213]. *1636:* vigiek oda az kancziat, es jo herelt louat czierélhétnek uele [Mv; MvLt 291. 72b] ✱ *hetedfü ~. 1736:* Egy hetedfü ló, 2. két csikó [Kv; Pk 6] ✱ *?ínyes ~* ?vmely betegség következtében megvastagodott ínyü ló. *1705:* Edgy keskeny lo innyes | lora valo Török szerszám [Cege SzD; WassLt Vas Dánielné lelt. Rettegi György kezével] ✱ *kapcás ~. 1755:* Ludesd(en)[a] fejér kaptzás haszont(alan) roszsz ló 1 [BK sub nr. 1020 Naláczi conscr. — [a]H] ✱ *meddő ~. 1836:* minden Lovat tarto Gazda és 'Sellér Ember a' maga hámos, hátas, meddü Lovát, Kantzáját, Csitkoját ... a' Ménes pásztor által öriztetni köteleztetik [F.rákos U; Falujk 130] ✱ *metszetlen ~. 1687:* Negyed és 5dfü metczetlen Lo nro 11 [Fog.; UtI]. *1755:* Paripák, Gyermek lovakis 3. metzetlen Lovakkal edgyütt felesenn valának [Gernyeszeg MT; TGsz 35] ✱ *metszett ~. 1770:* 4. esztendös Meczet Lo deres nro 1 [Királyhalma NK; Ks 23. XXII]. *1802:* Egy metzet Ló és egy kantza Vf. 55 [M.macskás K; RLt Détsei Bálint gyermekeinek osztozólev.] ✱ *monyos ~* ménló. *1588:* Az szekeresek keönyeorgèttenek, hogy kancza lowakat senkinek Ne lenne szabad ez hatarban tartanj, mert Izoniew kara lenne leottis az Monias lowaknak miatta, hogy vittak felette [Kv; TanJk I/1. 70] ✱ *negyedfü ~. 1683:* Negyed fü lo No 12 [UtI]. *1687:* Negyed és 5dfü metczetlen Lo nro 11 [Fog.; UtI] ✱ *öteszteudös ~. 1791:* A Camerdinér Maga Ött esztendös Lovát Kolozsvárra vezette [Ks 108 Vegyes ir.] ✱ *ötödfü ~. 1683:* Eötöd fü lo No 13 [UtI]. *1748:* attam egy Hodos pej ötödfü Lovat ... pro Flor. Hung. 35. Den. 15 [Kv; Ks 91] ✱ *rideg ~. 1811:* A' kész Lóba észre venni a' jóságot 'S szépséget ... de a' most növö Csitkoba, A' rendbe nem szedett hitvány rüdeg Lóba, Által látni, mire van hajlandósága? [ÁrÉ 153] ✱ *zabos ~. 1595:* nem is talaltünk volna az varosson Zabos loat, mellyet Job modgyaual el vehettünk volna, mint hogy minden ember az ő louat ekkorban füen Jarattya, es erötlenek [Kv; Szám. 6/XVIIa. 145 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. — L. még a *ménesló* címszót.

E. *csigás ~. 1681:* Csigás Lovakhoz valo, ighen viseltes, szakadozott ... Fék Nro 7 [Vh; VhU 553]. *1682:* Zab Erogalodik napjaban eszerint ... 6 Csigas lovakra Cub // 2 [Gyf; UtI] ✱ *dolgos ~ → terhes ~* ✱ *fogadott ~* bérelt ló. *1785:* a' Fogadatt Loért atta(m) Rf. 3 Dr 6 [Kv; Pk 7] ✱ *futó ~. 1659:* Ne félj, mert nem vesztem ide magamat, nem vagyok igen vakmerö, vannak futó lovaim, elszaladok [TML I, 472 Teleki Mihály feleségéhez, Pekri Sófiához]. *1662:* Irbányi Mihály ... mentől futóbb lóval élvén ... Váraddá tíz óra tájban érkezett vala éjszaka [SKr 175] ✱ *gépelyes ~. 1625:* Sofalvj Tamas Deak ... Fejerwarrol ... Hat kepelies Lowat hozwan vrunk eö felge szamara, mellieket nagj Banjara visznek [Kv; Szám. 16/XXXIV. 118]. *1782:* a Kamaraház ... ben Désen volt akkor fogatott fel azon darab hely a' Képejes Lovak számára s azota mind Deésaknához biratik oda transferalván, által Aknakotis [Désakna; EHA]. *1831:* a Képellyes Lovak mellett másak voltak [Dés; DLt 332. 4]. *1832:* Az ezen Kir: Só Tisztségnél lévő Géppellyes Lovaknak a következendö idei Téli tartásokra ... 42 szekér ... szénának ... administráltatása ... lévén meghatározva [Torda; TLt Praes. ir. 1158] ✱ *hámos ~. 1609:* Az hamos louak zwgiweok (!) mosasara adtam 1 1/2 Eytel Eczetet [Kv; Szám. 126/IV. 337]. *1759:* Hamas Ló 5 Hamos Kancza 2 [Palatka K; Kp III. 174–189]. *1774:* hány Jármos ökrek hamos Lovak, Csitkojak, Tehenek, Tulkak, Borjak, Sertések, Juhak ... vagyan? [T; CU vk]. *1831:* Ferenczi Karoly Urnak pej szőrü ket betses hámas Lovai a Gyertyanasrol ... el lopattattak [Dés; DLt 332. 2] ✱ *hintós ~. 1728:* Hatt pejj szőrü Hintós Lovak [Ludvég K; Told. 29/19]. *1748:* az Néhai Urnak marattanak két rendbéli hintos Lovai, pejek, és barnák [Szelecske SzD; Szentk. Math. Szabados (50) lib. vall.] ✱ *iramló/iramó ~. 1604:* tudom hogj Lőrinch Gergely mjrizlotol egy Deres zorw Jramo Louat hozot uala [UszT 17/55 Bott Fere(n)cz Dan faluj lib. sicul(us) vall.]. *1669:* A kaimekámtúl Jeni Seherből csausz jött vala urunkhoz ... Urunk is megvendégelvén, százhuszonöt aranynyal s egy iromó lóval megajándékozta [TML IV, 485 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1793:* egy nemes Embernek a ki az iromlo Louuat hoszta de vizá vitte 4 [WLt Cserei Heléna jk 61] ✱ *járó ~* hátasló. *1792:* edgy járo lo hezzavalo nyereg szerszámmal [Recsenyéd U; Pl] ✱ *jó lábas ~. 1657:* panaszolkodott ..., hogy nem tudja, mi lelte lovát, csötöl-botol alatta, ki azelött ép és jó lábos ló volt [KemÖn. 38–9] ✱ *kantáros ~. 1728:* az Mihalcz Istvan Uram Kantaros Lovat el lo-

pak [Altorja Hsz; HSzjP Al Torjai Mihálcz Péter (30) vall.] ✱ *kasos ~. 1756 k.:* Gaur nevű tilalmas ... az első egész héten tsak a' kasas lovaknak szabad legeltetniek | A Stompok és Bányák között a' kő hordo vagy kasas Lovakan kivül Juhat, ketskét, disznot, tehenet senkinekis tartani nem szabad sub poena flor. 12 [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.] ✱ *kecskés ~ '?' 1638:* Barczai Sigmond Vramnak hagio(m) az tőrök lovat es az keczkes lovat [Cege SzD; WassLt Vass György végr. St. Mogiorokereki pastor[a] kezével. — [a]Értsd: ref. lelkész] ✱ *klitelláris ~* teherhordó ló. *1780 u.:* azon terhünkötis az Uraknak elejekben terjesztyük, hogy mindenütt a' képellyes lovakért adó nem adatik tsak itt minállunk holott az igaz képellyes vagy clitellaris lovainkat mentnek kévánnok s kérnők, mellyekkel nagyobb részén esztendőbe midön tsak az ég minéműsége meg engedi értzet, szenet és vaskövet hordunk [Torockó; TLev. 14/2]. *1828:* (A juh és disznóbőr) sem Lábbelinek sem fuvonak, sem a' Clitellaris Lovak Nyereg szerszámának nem alkalmas [uo.; i.h. 13/3] ✱ *kőhordó ~. 1681:* Ploszka Bánya ... Kő s szén hordó Lovak ... felette hitvanok Nro 13 [Vh; VhU 578–9] ✱ *lógós ~. 1841/1845:* 1. kantárt meg javitottam trinzlivel a logos lora Rft 4 [Ne; DobLev. V/1254] ✱ *nyerges ~. 1649:* holt megh az Taligaban az njerges lo [Kv; Szám. 26/VI. 450]. *1828:* Azon három nyerges lovok engedtetnek meg [Jenőfva Cs; RSzF 185] ✱ *nyűgözött ~. 1780:* Kérdeztem Kosztandint, Te Kosztándin ? ezek mitsoda nyügözöt lovak [Fintóág H; Ks 79 XXXIX. 2] ✱ *öltözött ~. 1668:* Jött a váradi Szokolovit Mehmet pasa követe hozzám, egy öltözött lovat hozván ajándékban [AMN 145] ✱ *posta-szekeres ~. 1681:* Posta szekeres Ló hamja ... Par 2 [Vh; VhU 562] ✱ *rezes ~ '?' 1780 k.:* Vertem az Hámas Lovakra 3. új patkot ... az rezes Lora tsináltam egyet ujjat [Szászváros; BK] ✱ *rudas ~. 1625:* Csináltattam ... Egy hewedert az rudas lonak ... d 40 [Kv; Szám. 16/XXXII. 12]. *1657:* az rudas lovam meg holt [TML I, 65 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz] ✱ *szekeres ~. 1551:* egy vasas Thar zeker, eg koczy Ewth zekeres lo [Mezőszengyel TA; MNy LVIII, 492 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztozólev.]. *1585:* Az feyedelem zekeres louay pokroczyt vyttek ... 6 louo(n) fyzette(m) f. 2 d. 25 [Kv; Szám. 3/XXII. 25]. *1656:* az Istalloban hat szekeres lo, harma szürke harma kek fejer [Doboka; Mk Inv. 7] ✱ *szénhordó ~. 1681:* Az Vaskő és szen hordo Lovakra (: mellyek az Banja szükségere tartatnak :) az egész Erdő hati[a] Jobbagisagh szokot szenat csinalni [VhU 64. — [a]Erdőhát (H) tájnév] ✱ *szerszámos ~. 1677:* érkezék a kapikiha Buda János uram embere nagy postán ... szerszámos lovat fogtak el mástul ajája s megindították sietséggel [TML VII, 428 Teleki Mihály Absolon Dánielhez] ✱ *taligás ~. 1583:* Egy Nyerget weottem, az taligas lonak d 80 ... Ketzer zyat veottem az taligas lohoz hamhoz d. 20 [Kv; Szám. 3/XII]. *1589:* a' Zabokat keolteotte(m) ... diznokra, pauakra, ludakra, tiukokra Taligas louakra [Kv; i.h. 4/XI. 5]. *1695:* a' Taligas lovakra valo jo gondviseles el ne mullyék [Kv; SRF 40]. *1785:* két Szekér Széna ... a' Spotály Malmához tartozo Talyigás Lovak számára [Kv; AggmLt B. 26] ✱ *terhes ~* bányaló. *1781:* ha a' Strásák mezei vagy kohó veröbéli munkáról jövő vagy arra menő Gazda embert tanálnak ... ugy ha ló hajtót terhes vagy dolgos Lóvakkal a' városból ki menni vagy haza jönni ... és ismerszik jó dologban járni ... az illyeneket lámpás nélkül el botsáthattyák [Torockó; TLev. 2/5] ✱ *vashordó ~. 1676/1681:* Az Vasnak el adásában observállya[a] asztis: hogi a' mennyire az két szekérhez valo vas hordo Lovaim gyözhetik, meg szünes nélkül aszt mindenfelé hordassa sokadalmokb(a) [Vh; VhU 660. — [a]A számtartó] ✱ *vaskő hordó ~ → szénhordó ~* ✱ *vezető ~. 1588:* Hozzak vrunk eo N wezeteo Loayt etellekre es Jtalokra keolt f. — d. 22 [Kv; Szám. 4/III. 13]. — Vö. a *hátasló, kocsisló* és *vezetékló* címszóval.

Sz: *a lovat nem akkor kell hízlalni, mikor hadba mennek. 1676/1681:* Arrais gondgya légye(n)[a], hogi giakorta megh tisztogassák ā Lövö szerszamokat ... ne légyen fogiatkozas ā dologhban, mivel régi de igaz pelda beszed: a Lovat nem akkor kell hizlalni mikor ā hadb(a) mennek; es hogi a' kész főt étek mindenkor jó ā haznal [Vh; VhU 666. — [a]A porkolábnak] ✱ *agg ~ból nehéz poroszkát csinálni. 1710:* A francia király ... valami egynehány francia officiálisokot külde, hogy tanítsák ordinantiára a Rákóczi hadát, de agg lóból nehéz poroszkát csinálni [CsH 397] ✱ *ahol a kantár megtaláltatik, a ~ is ott pretendáltatik. 1737:* tőllem elvitetett parnahajamból egj(gj) rud szappanomat, magok keresztyéni kötelességek ellen el-tartották ... meg-kivánom, hogy az én káraim adjudicáltassan(a)k; mivel magok szája vallásais azt tarttya, hogj nállam meg-keresték; mert ama közmondás szerint, az hol a kantár meg-találtatik a ló is ott p(rae)tendáltatik [Dés; Jk 260a] ✱ *annyit használ, mint a holt ~nak a patkó. 1710 k.:* A kenő jó szag használ az élőknek, akik bévehetik, érezhetik. A holtnak pedig bizony csak annyit használ, mint a holt lónak a patkó [BÖn. 423] ✱ *annyit/úgy tud vmihez, mint a ~. 1758:* egy Pál nevű beteges, három esztendős, hitvány gyermekének dajkájává tett az asszony, mely miá felette igen nagy bajom volt, minthogy nem tudtam úgy is a gyermekkel való bánáshoz, mint a ló [RettE 63]. *1777:* Egyik-egyik táblán alig akad egy-két valamireval ó, értelmes ember, a többi majd mind haszontalan paniperda, ostoba, tudatlan ökör ... annyit sem tudnak a törvényhez, mint a ló [i.h. 381] ✱ *ha lovat szerezhet, odahagyja a szamarat. 1671:* hidd el édes Komám, csak úgy vagyok én nagyságokkal, mikor ki szamarat kaphat az is jó, de ha lovat szerezhet, oda hagyja amazt [TML V, 616 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz] ✱ *a kanca vemhezi a lovat, s az abrak az anyja. XVIII. sz. eleje:* (: ā mint Szokták mondani, ā Kancza vemhezi a Lovat s az Abrak az Annya :) hejába van valakinek jó féle Menesse, ha rosszul tartya [JHb 17/10 lótartási ut.] ✱ *közös ~nak romlott/túros a háta. 1731:* Jol mongyák közös lonak turos az háta, valamely dologban sokan vadnak ritkán menyen jól véghez [Gyulatelke K; Pf]. *1849:* Ittenn Hoszszuaszon bé telyesedik azonn köz mondás közös Lonak romlott a' háta [Hosszúaszó KK; Born. F. le Bartha György Török Emanuelhez] ✱ *leszáll a ~ról* alább hagyja. *1750:* enis mondám ... ne kergesse a szegény pásztorokot ... mert bizony le száll klmed a lorol [Esztelnek Hsz; HSzjP Bokor Thamas (46) jb vall.] ✱ *mint egy túros lovat úgy kezd cserélni-berélni vmely országot. 1614:* Báthori Zsigmond újólag kipironkodék Opoliába s Básta Györgynek adá az országot[a]. Mint egy türos lovat, szinte úgy kezdette vala nyavalyás cserélni-

berélni Erdélyt [BTN² 52. — [a]Báthori Zsigmond 1602-ben az erdélyi fejedelemségről való lemondása fejében — egyebek mellett — az Opuliai hercegséget kapta a német császártól adományul] ✱ *a szekér ne haladja meg a lovakat. 1820:* Várj azért Miklos jobb környjül állasokra, ne siess ha nintsen modod benne, ã szekér ne haladja meg a lovakat, ne terheld meg házotokat [Kv; Pk 7] ✱ *vki az első ~ra ül* átveszi a vezető szerepet. *1710:* Mikor ... látná Teleki Mihály, hogy a magyar dolgokot nem promoveálhatja úgy, amint ő akarná, s amire a fejedelmet rávenné is, Bánffy s Béldi kirontják a keziből: elvégezé, hogy mind a kettőt leejtse lábokról, azután ő ülvén az első lóra ... azt fogja cselekedni, amit akar [CsH 109] ✱ *vkit elkap a ~* elkapják az agarak, felkap az ugorkafára. *1786:* már ezután számba se fogod venni az embert ugy el hiszed magad. Ugyan tsak kedves Barátom míg elkapna Lo egy kevés fáradságra kérlek[d] [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. I. Bethlen Sámuelhez. — [a]Köv. a részl.].

2. ménló; armăsar; Hengst. *1593:* bornemiza Janosnak wizen mas lw mellet 1 kancza lowat geresig f — d. 31 [Kv; Szám. 5/XXI. 115]. *1616:* 40 lovaink es kacholaink oda vadnak [HSzj *szerszám* al.]. *1620:* vegienek ... Egy lotul, ki tiz forintot er f 1./ Egy Kaczolatul f — / 60. Egy harmadfeü auagy 2. eztendéós giermek lotul f — / 40 [Kv; KvLt II/69 VectTr 1]. *1688:* Lovakot kiket az orszagb(a) hoznak Egy Lotol vegyenek f 1 // 50 Egy kanczatul f — // 90 Egy Harmadfü Gyermek Lotol f — // 60 [BfR Vect.]. *XVIII. sz. eleje:* A melly lo vagy Kancza fel borzadva vagyon, bágyatul viseli maghat, vony kégyő fü gyökeret, a mellye hegyesibe [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1747:* (A) két katonát hozám szalitotta volt az Falus Biro Kék Munderb(an) fegyveresen voltanak ... négy lóval voltanak, de nem vettem észre mellyik ló és melyik kancza közülök [A.hagymás SzD; Ks 27/XVIIb]. *1767:* azan ökör tilalmasban nevezetesen kik jártatták hány Tulkait, lavait s kantzáit ? [K; JHbK LVI/5 vk]. *1784:* Hány Jobbágy, vagy 'sellér gazdák vagynak ezen portiohoz ... Hány ökrek, tehenek, Lovak kantzájok, Tulkak, Tinojak, Juhak, Berbétsek, Ketskéjek, Méhek és sertéssek ? [H; JHb XXXI. 56. 5 vk]. *1817:* kantza volt nem pedig Lo, azon ... Lo marha [Nagyernye MT; LLt].

3. lovas(katona); cavalerist; Kavallerist, Reitersmann. *1619:* az előtt való palatinusnak, Thurzó Györgynek az fia csak egyedül 7000 lóval mellém futott, az több urak is azonképpen [BTN² 341]. *1661:* Innét ... az fejedelem mind elvitette az hadakat, csak nekem parancsolt másfélszáz lúval, hogy itt legyek [TML II, 208 Veér György Teleki Mihályhoz]. *1662:* Balassa Ferenc ... elfogatott ... mellé egy marosszéki Mósa István székely hadnagy rendeltetvén késéröül mintegy száz lóval [SKr 219]. *1672:* Petróczi István az öreg felment ennihány ezer lúval az Duna mellé [TML VI, 373 Veér Mihály Teleki Mihályhoz]. *1677:* A hó pénz egy holnapra négy forint leszen egy lóra [TML VII, 394 Teleki Mihály Nemes Jánoshoz]. — L. még AC 93.

4. (vhány) lótehernyi vmiből; o încărcătură de ceva transportată cu (un anumit număr de) cai; einige Pferdelast von/aus etw. *1743:* végezte a szegény Haza, hogy Karátson havában Új Esztendőigh és nem mászszor, a' kiknek Lovok vagyon a' Papnak két Ló fát, a' Mesternek egy Lo fát megh vigyenek [Torockó; TLev. 10/1]. *1776:* (A bányászok) féltélig más fél ló követ, tavaszra két ló követ hordhatnak a' régi usus szerént [uo.: i.h. 7/5]. *1803:* más közönségesseb bányákbol egy lo könek az árra hogy ha 84. legfellyeb 90 Pinzekre fel megyen, tőbre s féllyeb hágtatni károsnak tartyuk [uo.; i.h. 9/35]. *1804:* A Cons(titutio) a szen Csinaloknak a berit hatarozza edgy lo szentől edgy Marjásra [uo.; i.h. 9/36].

5. átv jel-ű szk-okban; în construcţii cu sens figurat; în Wortkonstruktionen mit abstrakter Bedeutung: *a ~ száját valamerre tartja/téríti/vezeti* vmerre fordul/megy; a o lua într-o anumită direcţie; sich irgendwohin wenden/begeben. *1653:* A Sigmond pártja innet az öszszeszorult ellenséget nem hagyá elszéledni hogy seregét jól rendelhesse, hanem megveré az eleit az hídon innét; a hídon valók pedig a ló száját téritték és futni kezdének mind a túl valókkal együtt [ETA I, 67 NSz]. *1661:* Bethlen Ferenczné asszonyom is kifelé tartja az lú száját [TML II, 96 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1662:* ők hazafelé tartván lovok száját, azután a locumtenensek ... otthon hagyatott több hadakkal Barcaságra parancsolták volt őket is szállani | látván, hogy el ment, félrevezette lovaszáját [SKr 180, 468]. *1673:* megirattam neki, hogy ne bolondoskodjék, hanem erre tartsa a lú száját, mert külömben nem szolgál böcsületire [TML VI, 546 Székely László Teleki Mihályhoz] ✱ *lova halálában benyargal vkiket* lóhalálában végignyargal vkiken; a călca mergînd călare în grabă mare; über einige Personen mit verhängten Zügeln reiten. *1662:* a várbéli pattantyúsoknak tudatlanságok miatt is nagy búsulása vala ... csaknem lova halálában benyargalván ... a cajbertot, pattantyúsokat főképpen nagyon megkárpálja, feddi vala [SKr 449] ✱ *megfordítja a ~ száját* más irányba indul; a porni în altă direcţie; sich in eine andere Richtung begeben. *1710:* Bercsényi Miklós szintén akkor akar vala Bécsben felmenni, de megértvén Rákóczi[a] fogságát, megfordítá a ló száját, s Lengyelországban szalada [CsH 329. — [a]II. Rákóczi Ferenc] ✱ *vmely földet ellenség lova lába nem nyom* vmely földön ellenség nem tapos; inamicul nu a pus piciorul pe pămîntul respectiv; der Feind stampft tritt nicht auf irgendeinem Boden. *1657:* Ekkor[a] választatott Bethlen Gábor, és ekkor szűnt meg az háborúság, úgyhogy, noha az országon kívül viseltetett hadakozások feliciter voltanak, de az haza földét ellenség lova lába nem nyomta [KemŐn. 29–30. — [a]1613-ban]. *1662:* Nagybánya vidéke és a Szamosköz gyönyörűséges, igen népes rakott föld, mellyet a lengyelek kiütések előtt sok üdőktül fogva ellenség lova lába nem nyomott vala [SKr 655].

Ha. *1570:* lo [Kv; TJk III/2. 164]. *1597:* lw [Kv; Szám. 7/XIV. 94 Masass Tamás sp kezével]. *1601:* lú [Szamosközy, MHHIr XXX, 148]. *1636:* Lu [Kv; RDL I. 109]. *1661:* lú [TML II, 176 Teleki Mihály lev.]. *1687:* lu [M.bece AF; Told. 25]. *1829:* Lú [Mv; LLt]. — *1575:* Lowak [Kv; TanJk V/3₄ 120b]. *1582:* lowak [Kv; Szám. 3/V. 47 Lederer Mihály sp kezével]. *1587:* Lowak. loak [Kv; i.h. 3/XXXIII. 22]. *1590:* louak [UszT G. Teoreok de Deczyfalwa pp vall.]. *1600:* Lowak [Kv; Szám. 9/XII. 67 Igyárto Simon isp. m. kezével]. *1632:* louak [Mv; MvLt 290. 107a] || *1591:* louam [Kv; TJk V/1. 110]. *1595:* loam [Kv; Szám. 6/XVIIa. 197 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1638:* lovam [Mv; MvLt 291. 128b]. *XVIII. sz. eleje:* lovad [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1570:* lowa [Kv; TJk III/2. 138]. *1585:* lowa [Kv; TJk IV/1. 421]. *1591:*

Loa [Kv; Szám. 5/I. 65]. *1592:* lowa [Kv; i.h. 5/XIV. 105 Eppel Péter sp kezével]. *1595:* loa [Kv; i.h. 6/XVIIa. 84 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1625:* Loa [Kv; i.h. 16/XXXIV. 190, 26/XXXV. 153]. *1662:* lója [TML II, 352 Ébeni István lev.]. *1715:* Lava [Kv; TJk XV/1. 131]. *1727:* Loa [Impérfva Cs; ApLt 2 Balási József lev.]. *1744:* Loa [Gyeke K; Ks]. *1664:* (az ő) Lovak [Fog.; UF II, 279]. *1673:* lovok [TML VI, 458 Székely László lev.]. *1730:* Lovok [Türe K; Told. 28]. *1736:* lovok [MetTr 363]. *1774:* lovak [Fintóág H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1776:* Lovok [Nyárádsztlászló MT; Sár. Nic. Kováts (48) vall.]. *1780 k.:* Lovak [Torockó, TLev. 15/5]. *1810:* Lovak [K; KLev.]. — *1606:* louaim [UszT 20/159 G. Ferenczy de Zaldobos pp vall.]. *1589:* loay [Kv; Szám. 4/VI. 112 Stenzely András sp kezével]. *1595:* loaj [Kv; i.h. 6/XVIIa. 84 ifj. Heltai Gáspás sp kezével] || *1571:* lowath [Somkerék SzD; BesztLt 9]. *1574:* lowat [Kv; TJk III/3. 320]. *1579:* loat [Kv; Szám. 1/XVIII. 9]. *1582:* lowatt [Kv; i.h. 3/VIII. 13]. *1585:* louat. loat [Kv; i.h. 3/XXII. 14, 26]. *1592:* lowat [Kv; Szám. 5/XIV. 81 Eppel Péter sp kezével]. *1594:* loat [Kv; i.h. 6/III. 10]. *1606:* louat [UszT 20/160 Valentinus Miklos de Szaldobos pp vall.]. *1614:* lovath [Kovászna Hsz; HSzjP]. *1630:* louat [Mv; MvLt 290. 208b]. *1635:* loat [Galgó SzD; BesztLt 141]. *1668:* louat [Kászonújfalu; CsÁLt F. 27. I/30 Kaycza Tamas Kasson Uyfalui 30 pp vall.]. *1744:* Loat [Gyeke K; Ks]. *1798:* Lovott [Ádámos KK; JHb XIX/58]. — *1570:* Lowakat [Kv; TJk III/2. 166]. *1574:* Lowakat [Erked K; LLt Fasc. 29]. *1579:* loakat [Kv; Szám. 1/XVIII. 11]. *1595:* loakat [Kv; i.h. 6/XVIIa. 137 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1604:* louakot [UszT 20/266]. *1656:* lovakot [Dés; DLt 437]. *1671:* Lovakot [Radnót KK; Törzs]. *1731:* lovakot [Papolc Hsz; Szentk.]. *1748:* Lovakot [Torda; Borb.]. *1759:* Lovakat [Bulzest H; Ks 101]. *1768:* Lovakot [Pákè Hsz; SzentkGy]. *1771:* Lovokot [Berekeresztúr MT; BetLt 7 Fr. Katso (30) ns vall.]. *1805:* lovakot [Szárazajta Hsz; HSzjP]. *1824:* Lovakot [Etéd U; NkF]. *1849:* Lovakot [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.] || *1570:* lowon [Kv; TJk III/2. 73]. *1582:* louon [Kv; Szám. 3/VIII. 10]. *1590:* Loúon [Kv; i.h. 4/XXI. 85 Kis István sp kezével]. *1593:* lowon [Kv; i.h. 5/XXI. 98]. *1596:* lon [UszT 11/45]. *1597:* Loon [Kv; Szám. 7/XII. 61 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1599:* louon [Kv; i.h. 8/XIII. 66 Szabó András sp kezével]. *1602:* lon [Gagy U; UszT 17/45]. *1604:* lon [i.h. 18/88 Chyergeo Istwan fenyedi zabad zekel vall.]. *1625:* loon [Lokod U; UszT 3]. *1626:* lón [BLt 3 Borbat Janos Kozmassy[a] (60) ns vall. — [a]Cs]. *1634:* lovo(n) [Mv; MvLt 291. 28a]. *1687:* lovan [Huréz F; Szád.]. *1736:* lón [MetTr 380. 410]. *1744:* Loan [Gyeke K; Ks]. *1748:* Lovan [Vh; WassLt]. *1785:* Lovon [Kvh; HSzjP Mathias Pongrátz (52) vall.]. *1786:* Lovan [Hidvég MT; GyL]. *1831:* lovan [Dés; DLt 332. 3-4]. — *1585:* lora [Kv; Szám. 3/XXII. 18]. *1593:* lura [Kv; i.h. 5/XXI. 16]. *1594:* lura [Kv; i.h. 6/VIII. 30a]. *1597:* lura [Kv; i.h. 7/VI. 7]. *1761:* Lóra [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 199]. — *1571:* Loual [Kodor SzD; BesztLt 2562]. *1579:* loal [Kv; Szám. 1/XVIII. 21]. *1582:* lowal [Kv; i.h. 3/V. 37 Lederer Mihály sp kezével]. *1590:* Loual [Kv; i.h. 4/XXI. 85 Kis István sp kezével]. *1593:* lual [Kv; i.h. 5/XXI. 104]. *1594:* loal [Kv; i.h. 6/III. 11] || *1610:* louamot [UszT 23]. *1641:* louamat [Csokmány SzD; JHbK VIII/8]. *1726:* lovamot [Nc; Ks 92]. *1807:* lovamot [Ó-Torda; DobLev. IV/911]. *1639:* lovadat [Mv; MvLt 291. 203a]. *1744:* Lóvadót [Szászsztjakab SzD; Told. 11/81]. *1786:* Lovadott [Hidvég MT; GyL]. *1592:* (az ő) lowokat [Kv; Szám. 5/XIV. 181 Eppel Péter sp kezével]. *1600:* lowokat [UszT 15/57 Nagy Gycörgy Recheniedi Zabad Zekely (66) vall.]. *1698:* Lovokat [Dés; Jk 270a]. *1710:* lovokot [CsH 215]. *1717:* lovokot [Celna AF; EHA]. *1740:* Lovokot [Vérmező SzD; LLt]. *1747:* lovokot [Szentbenedek SzD; Ks 27. XVIIb]. *1748:* Lovakot [Torda; Borb.]. *1765:* lovokot [Ompoica AF; EsztMk Vall. 18]. *1783:* lovokot [Árkos Hsz; RSzF 153].

lóadás lovas szolgáltatás; prestație cu cai; Pferdestellung/pflicht. *1681:* Szabo Karácson ... Ez Gargocs Ur(am) jobbagia ... Popa lo adassal is ă mennyire lehet tartozik; Taxat is fizet fl. 3 [VhU 23–4].

lóajándékozás dăruirea unui cal; Pferdschenkung. *1667:* Én úgy látom, édes Komám uram, Bánfi Diénes és Bánfi Dienesné asszonyom levelébül, nemcsak az ló ajándékozást sajnálja ő nagysága, asszonyunk sőt az oda való menetelt is csak nekem tulajdonítja, kit ítéljen meg Isten [TML IV, 118 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

lóakol 1. lókarám; ocol pentru cai; Pferdepferch/hürde. *1755:* Takáts András, a' maga Sessioja végiben Lo aklotis tartott ... és ugy tartotta azon aklot mint maga Sessioján nem mint Falu földin [Szásznádas KK; Ks 17/LXXXI. 12]. *1760:* Ménés Akollroll. Vagyon a' Curiallis hélly végiben az út méllett egy Ló akoll [Hesdát TA; BLt].

Hn. *1686:* A Ló akolban (sz) [Mocs K; EHA]. *1713:* az Lo Okoly Erdeje alatt (sz) [uo.; EHA].

Az utótag lehet az *akol* köznévnek teljes hangrendi illeszkedéssel keletkezett alakja, de lehet a románból átkerült (ott is szláv eredetű) *okol* < r. *ocol* 'akol, karám' kölcsönszó is. Ez esetben a két adalék nem ide, hanem az *okol* címszó alá tartozik.

Szk: *téli ~. 1761:* nyilik ... egj kapu, az emlitett Jobbágy Sessioja es Marha Akoly között lévö külsö vdvarra; mely Téli Lo Akolynak tartatik, léven el kertelve aloll felöll mind az Akoly, mind pedig a Jobbagj Sessiojától meg rökönyödött szalma fedelü Sövény kertekkel [Spring AF; JHbK LCVIII/1. 496].

2. ? lóistálló; grajd de cai; Pferdestall. *1843:* Sertés pajta ... Ló akol [Szentbenedek SzD; Ks 88. 46].

lóállás 1. éjszakai lóistállózás/elhelyezés; adăpostirea cailor în timpul nopții; nächtliche Pferdestallung. *1585:* Mykort Barat Peter Bonczhyday Gergely ... ala mentenek ... Attak az gazdanak Zenayert fayert lo allassert f. 1 d. 50 [Kv; Szám. 3/XXII. 58]. *1595:* Thordan reggelre faert, vgorkaert, veres hagymaert Lo alasert Adata Biro W. az Gazda azzonynak d. 25 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 145 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

2. lóistálló-rekesz; boxă pentru cai; Pferdebox. *1783:* Vagyon nagy kö Istállo 28 Lora valo, mellynek Lo állásai, ajtaji, padolása még nintsenek készen [Branyicska H; JHb XXXI/28].

? **lobbadólag** kb. fellobbanólag, tüzet fogva; izbucnindu-se în flăcări; aufflammend, Feuer fangend. *1724:* az Kezdi Vasarhellyi Bójti sokadalom szombattyan, az mi-

dön az emlitet varoson szalmaban tüzes tetemenyek szinten lobadolag tanaltattanak volt külön külön hellyeken akor larma esven az varosban [Kanta Hsz; HSzjP].

lobbanás 1. tűzfellobbanás; izbucnire în flăcări; Aufflammen/lodern. *1600:* Nagy Mathyas ... vallya ... amikorra oda futott tehat az az zegelety az haznak vgy lobbant fel kyweol nagy hertelenseggel az lobbanas vgyan pattanassal leott, az langott hogy latta vgy futott oda es kyaltott torka zakattaban [Kv; TJk VI/1. 451].

2. lángfelcsapás/villanás; învăpăiere; Flammenaufleuchten/aufblitzen. *1751:* (A kincset) én magam találtam volt az Sorcz nevű helyben látván lobbanását ... s Miron Gábor engemet el vit oda egy hosszu furuval ... mikor az furuval furt volna az furu meg akada [Gyeke K; Ks]. *1762:* Tudgyaé, láttaé, hallottaé és kitöl a Tanu nyilván és bizonyoson Imo Nemes Doboka Vármegyében Gyekében, az Oláh Templomon fellyül ... in A(nn)o 1762. az oláhok Husvétyok elsö napján, az az dee 18vâ Mensis Aprilis, kik láttanak volna valami lobbanást, vagy tüz forma langot, mellyis vulgö penz kigyulásnak tartatik ? 2do. Ezután ... kik ásták meg ettzakának idején és kik vettenek volna onnan penzt ki és egyéb drága portékákot ... ? [Dob.; Ks 4. VII/12 vk] | a pénzt az utrizált hellyröl ki ásták mivel magais lobbanásátt látta volt [Gyeke K; Ks].

A babonás hiedelem szerint a földben lévö kincs helyéröl láng lobban fel, csap ki. Erre és általában a kinccsel kapcsolatos hiedelmekre l. NrLex. III, 197 kk.

3. villanás; străfulgerare; Blitz, Aufleuchten. *1653:* Ezen esztendőben nagy villámlás lobbanás lön az égen felhő nélkül [ETA I, 103 NSz].

lobbancs kb. lobbanó; inflamabil; aufflammend/lodernd. *1710:* amely magyarok penig a császár hűségiben vadnak és a császár mellett hadakoznak, labancoknak hívatnak, bizonytalan eredetből, némelyek úgy magyarázzák: labanc, azaz lobbancs, mivel a németek puskával szoktak inkább harcolni, mint karddal, a puskapor penig fel szokott lobbanni [CsH 92. — 1673-ra von. feljegyzés].

lobbanékony indulatos; impulsiv; aufbrausend. *1879:* Ilyen lázban nem voltam soha. Egy asszonyt rajzolok, aki a mindenünnen rá háromló gyanúsítások s vádak terhe alatt — sarkallva saját lobbanékony, heves, félőrült természete által — elbukik [PLev. 42 Petelei István Jakab Ödönhöz].

lobbant szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *vkinek szeme közé ~ vmit* vkinek szemébe mond/vág vmit; a spune cuiva ceva în faţă; jm etw. ins Gesicht sagen. *1636:* Ki fognak itt mentségre ez vig kedvü Musikus Keresztyének s — szemünk közzé illyent lobbantonak; hogy az Organa, és egyéb Musicazengés az elméket a' könyörgésben való buzgoságra fel gerjeszti [ÖGr Aj.].

lóbeli lóra vonatkozó; referitor la cai; aufs Pferd bezüglich. *1762:* volt nálam a viceispán Keczeli Sándor ... Producálá ... a gubernium commissióját, melyben kér őfelsége lóbeli segitséget, hogy tudniillik a nemesség és uraság bizonyos számú magyar katona alá való lovakkal segitsék meg [RettE 135]. *1767:* gyonom (!) nagy vagyon hogy eö általok esett azon Nyolcz Ló béli kárunk [Fintóág H; Ks 79. XXXIX. 1]. *1787:* Leveledet vettem a fiamnak küdett szürke Loval edgyütt, a fiam köszöni Lobeli gratiadat [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. I. Bethlen Sámuelhez]. *1803:* A' küldett Lobéli gratiáját köszönöm; de vagj aequivalens tsere vagj pénz nélkül nem Acceptalom, mivel hogj én nem vagyok Kereskedö hogj Barátaimnak adományért szolgállyak, hanem tsupán Barátságért [Széplak KK; Ks 94 Vegyes lev.].

lóbér 1. lóbérlési díj; taxă de închiriere pentru cai; Pachtgebühr fürs Pferd. *1585:* Beztercere Jarat keoltetünk my magúnkra es lowonkra mindenestul f 1 — d. 47 Ite(m) a loberbe ... fizetunk in simul f. 1 d. 50 [Kv; Szám. 3/XIX. 43]. *1772:* az Ur meltoztatot vala parantsolni hogy Bogátra ... menyek el, s mind Lobért mind költségemet meg forditya az Mélgs Uram [Kv; SLt XL Fekete Ferenc Suki Jánoshoz]. *1780:* Járába mentünk lo bert adtam a fiamnak egj mariast [Torockó; TLev. 5/3]. *1800:* el indulván Szebenbe ... Ezen Atyánk fiai oda jártak tiz napokig, lobért tiz napra 30 pénzivel M. For. 3 [uo.; i.h. 5].

2. ménespásztori legeltetési díj; taxă pentru păstoritul cailor; Weidegebühr für den Pferdehirten. *1732:* Minthogy Menes pásztor Derecskej János, és Kolcsár Istvá(n) ... kezek alol veszte(ne)k el becsülletes Atyánkfiainak Lovai, nem bizhatvá(n) ahoz hogj ... volna amiből a károsokat excontentalhatnák, Azert tetczet Ordinálnunk ... hogj senki Sz. János napig lo bért ne anticipállyon a ménes pásztorok(na)k [Dés; Jk 430a].

lóbér-napszám napi lóbérbevevési díj; taxă pe zi pentru închiriere de cal; Gebühr/Summe für tägliche Pferdepacht. *1800:* Ezen Személlyek alatt járt lovak Napszámjai tésznek 27. nap számat. A' meg irt 27. lobér napszámért fizettünk 30. pénzivel 8/10 [Torockó; TLev. 5].

lobfa '?' *1755:* Szalitotak ... Bikfa Deszkat 16 szalat Lob Fát ... 4 Sasnak valo fat 2 [M.kölpény MT; Berz. 21].

lobog 1. lebeg, leng; a flutura; schweben. *1619:* néztem, hogy az Mikó uram hátán is jó módon lobog vala zöld felsőruha az kövek esésétől [BTN[a] 284]. *1736:* (Temetés után) az ezüst czímert az templom belső oldalára felszegezték, úgy hasonlóképen az aranyas zászlót az templomban nyelinél fogva felfüggesztették; az ott lobogott [MetTr 410].

2. kb. felcsap/lobban; a arde cu vîlvătăi; aufflammen/lodern. *1811:* Láték tüz oszlopot lobogni Ég felé. Valamint a' gyértya mikor ég tsendesen, Ugy a szikrázó füst fel ment egyenesen [ÁrE 16].

3. *átv* lángol; a arde; flammen, brennen. *1710:* Soha semmi dolog a nagyarokat úgy el nem idegeníti a római császártól és az egész austriai háztól ... mint azoknak a nagy uraknak megöletése[a], úgy annyira, hogy e mai napig ... nem szünik, sőt napról napra lobog a magyarok mótusa a császár ellen [CsH 91. — [a]A Habsburg-ellenes Wesselényi-féle szövetkezés vezetőinek 1671-ben történt kivégeztetése].

lobogás *átv* élesztés; aţîţare; Schürung. *1662:* Ekképpen e szászsebesi boldogtalan gyülésnek is vége lévén, azolta a szegény haza tüzének tovább való megemésztő lobogására, mintsem annak megoltására való dolgok kovácsoltatván, a fejedelem, Rákóczi György ellen való súlyos articulusok ... írásával ... olly nagy haragra ingereltetett vala, hogy ... az országot mind Barcsai Akossal kész ellenséginek tartja vala [SKr 490].

lobogó 1. *mn* **1.** *átv* kb. emésztő, fonnyasztó; mistuitor; verzehrend, welkend. *1662:* (Kemény János) maga jó törekedése, interposítiója, közbevetése által igyekezne minden istenes utakon-módokon csendesíteni, s a szegény megromlott haza lobogó tüzét oltani [SKr 498].

2. ~ *eszű* csapongó/háborodott elméjű; ieşit din minţi; verrückten/verwirrten Sinnes. *1765:* ép elméjűnek nem itilem, hanem ostobának, lobbogó eszünek[a] [HSzjP Fr. Bitai de All Doboly (61) ns vall. — [a]St. Imreh de Málnás székely nemesnek ugyanaz ügyre von. csonka, zavaros nyilatkozatában: lobogo eszünek, részeges embernek, az esze ugy el ment volt, hogy Oláh Czapnak declarálta magát].

II. *fn* **1.** zászló; steag; Fahne. *1598:* ket panczel Imegh ... egj Lobogo [Kv; KvLt Diversa 21/33. — Kiss András kijegyzése]. *1600:* enneke(m) wram ot az fekwzekrenibe(n) az fjaba(n) wallami kopja wassaim wadnak ketheot wegje(n) kj keged es ket kopjakra wallo lobogokath [Kv; i.h. 16/4 ua.]. *1621:* A ket Louasoknak Lobogonak kellett Vennem 2 singh Bagaziat f — d 70 | (Vyheli Marton) ket malhaban Veres bagaziat vizen lobogonak eo fels: zamara ... f. 4/50 [Kv; Szám. 15b/VII. 14, 15b/IX. 156]. *1625:* Az mustrara kertwnk biro Vramtol ket kopiat ahoz vöttwnk ket kopia vasat es lobogonak giolcsot f 2 [Kv; i.h. 16/XXXI. 17]. *1656:* Negy bagazia tarka zaszlo, egyike fejer, mindeniknek végeben kopia vas. Jttem vagyon lobogonelkül valo vasas kopia nro. 2 [Fog.; UF II, 108].

Szk: ~ *varrni. 1609:* Rosas Janosne Azzoniomtol az Darabantok dardaiokra lobogo varrni Selymet veottwnk f — d. 75 [Kv; Szám. 12b/IV. 418] ✱ *török tafota* ~. *1690:* Egy tarka török tafota lobogo [WassLt St. Miko de Bodok inv.].

2. lobogó (ing)ujj; mînecă care flutură; weiter (Hemd)Ärmel. *1760:* Szabaszlai István uram ... meg neheztelvén Klompa Vonyára, ugy hanyitott be az Udvarára hozzája egy kővel, hogy mindgyárt meg holt volna, ha találta volna, szerentséjére tsak az Inge ujjának a Lobogoját tanálta [Szépkenyerűsztmárton SzD; EsztMk].

3. ? zubogó, vizesés; cascadă; Wasserfall. *1844:* Trézsim Istennek hálá oly egességesen tért vissza a' fördőről, mint a' makk, s mostis az, — fördik a' Szamosban naponta de zsimbelve a' vízre, miért nem oly hideg, mint a' Vále Zsimulujbeli lobogó, melyben ... dusztig eleget feredett [Kv; Pk 7].

lobogónadrág pantalló; pantalon; Pantalons. *1844:* Fugaletz János ... viselt setét barnaszin pantallont, vagy-is lobogó nadrágot [DLt 1399 nyomt. kl].

lobogórúd zászlórúd; prăjina steagului; Fahnenstange/stock. *1871:* Egyik templomi lobogórudnak a tetejére egy szivalaku rézért ... fl. 1 xr. 50 [Bács K; RKAk 249].

lobogós 1. zászlós; cu steaguri; mit einer Fahne (versehen). **Szk:** ~ *kopja. 1662:* a bástyai kapitányok a népet ottan stációkra tizedenként, hogy ki-ki tudhatná az ő álló és lövőhelyét, elrendelték vala, és az bástyák sűrű lobogós kopjákkal, sok szép lovas és gyalog zászlókkal környös-környül megrakatván, ki-ki az ő lövőhelyét, sáncát éjjel-nappal erősíti [SKr 585]. *1677:* minden hadra fel-ülni tartozo rendek, mindenkor kész apparatussal legyenek ... A' lovasnak penig egyéb fegyveri közöt, jo lobogos kopjája légyen [AC 97]. *1710:* Valának mintegy ezeren[a], kiknek egy része fejér selyem köntösökben, hasonló színű lobogós kopiákot viselvén kezekben a mellette valók, szép renddel menének [CsH 310. — [a]1699-ben a magyar küldöttek József trónörökös esküvőjén]. — L. még SKr 609.

2. ~ *ing* bőujjú ing; cămaşă cu mînecă largă; Hemd mit weiten Ärmeln. *1840:* lobogós ing [DLt 701 nyomt. kl].

3. ~ *ujjas/ujjú* bőujjú (ing); (cămaşă) cu mînecă largă; (Hemd) mit weiten Ärmeln. *1801:* Kászon Széki Fel-Tizi Simon Koszti fia János ... lobogos ujju hoszszu oláhos inget, harisnyát, hoszsu szürke Tzondrát és fejér Komonákat visel [DLt nyomt. kl]. *1812:* Godru Mihály ... magyaros lobogos ujjas kender ingben ... szokott járni [DLt 601 ua.]. *1823–1830:* Debrecenben Eszényi Mihály magához szállitott. Tisztességes háza volt mint földmívesnek. Mívesnap az ottvaló szokás szerént bő gatyában járt s egy ingben, lobogós ujjúban [FogE 266]. — L. még i.h. 265.

4. ~ *tászli* bő fodros kézelő; manşetă largă cu dantelă; weite krause Manschette/Stulpe. *1823–1830:* A professzornak régimódi nagy lobogós tászlija volt, s amint az edényekbe a praeparatumok után benyúlt, a tászlija mind meglucskosodott [FogE 237].

5. *szitk. 1729:* ördög koma, kutya koma Tűzes lobogos, lánczos Mennykő Teremtettével és attával káromkodott [Dés; Jk].

lóbokréta egretă pentru cai; Pferdestrauß. *1736:* Az ló-bokrétának híre helye sem vala, hanem az lovaknak az üstököket szijuval vagy szironnyal felkötötték [MetTr 367]. *1780:* Fejér czérnából valo lo bokréta 6 [Bethlen SzD; BK]. *1790:* Két Lo Bokréta [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24c].

lóborító ? lótakaró; pătură de cal; Pferdedecke. *1714:* Egj Óvét Török Nyereg allja aranj fonallal ki varrot Virágokkal, minium szin Lo boritoval egjütt fl. Hung. 10 [AH 19].

lóbőr piele de cal; Pferdeleder. *1635:* Az mikor az minapiban el hordottak uálá az Nyerges Urainak az varga Urainktol az lo bóróket ... megh alkuua(m) ket forintba(n) az ket lo boro(n) [Mv; MvLt 291. 57b]. *1647:* Egy ló beor, es egy Tehen beor vagion benne [Nagyteremi KK; BK]. *1656:* Döggel holt külömb kulomb féle bőrök. Lo bor nro 9 ... az teöbbi Cziko bór Bial bór nro. 8 [Doboka; Mk Inv. 4]. *1669:* Lo beör vagjon Nro 6 [Kőhalom NK; Ks 66. 46. 24c]. *1677:* Tehén bőr ... nro 4 Lo Bőrök no 5 [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1686:* Tehén Börek. Tulok Börek. Ló Börek. Csitko Börek [Fog.; UtI]. *1792:* Loo Bör 6 [Hadad Sz; JF 36 LevK 70]. *1824:* Három kisebb lo bőr, és egy kordovány [Újf. I Újfalvi Samu hagy.].

Szk: *csáválatlan* ~ kikészítetlen lóbőr. *1632:* Also Porumbaki[a] Uduar ház ... Kamara ... Cziaualatlan Lo beőr N 2 [UC 14/38. 185. — [a]F] ✱ *gyártatlan* ~ 'ua'. *1669:* Gyártot és gyártatlan ökőr bőrök ... Gyár tatlan lo bőrök ... 2 [Fog.; UF II, 454] ✱ *gyártott* ~ kikészített lóbőr. *1637:* eőt gyartot talpnak ualo egesz beör egy gyartot lo beör [uo.; UF I, 402] ✱ *kikészített/kikészült* ~. *1685 e.:* (A ház héján) vad(na)k Darabban ki keszitet lo bőr Nro 2 [Borberek AF; MvRKLev. 26–7]. *1785:* Ki Készült bárány bűr ... No 2 ... Ki készült Feketén (!) Lu bűr Nro 1 1/2 [Katona K; Born. Jos. Katonaj ns kezével].

lóca[1] (deszka)pad; laviță; (Bretter) Bank. *1679:* Földb(e) vert lábako(n) allo, ket ket szal deszkabol valo Locza nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 95]. *1849:* a' Tiszti kül szabában ... fenyő fábol égy kis lotza [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

Szk: *fenyődeszka* ~. *1679:* Külső szin vagi, Itileő hely ... Vagyon itt: Tőkéken állo, gyalult, hoszzu fenyő deszka Locza No. 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.] ✱ *hosszú* ~. *1679:* Hoszzu Locza alá valo lábas székek Par 17 [uo.; i.h. 96]. *1681:* Konyha ... vagyon itt: Fenyő deszka hoszszu Locza Nro 2 [Hátszeg; VhU 600].

lóca[2] ? dunai galóca; Hucho hucho; lostriță; Donauladis, Ladisforelle. *1632:* Halas vizek igen io uagio(n), melib(en) Piztrangh, Locza, Semlingh, menyhal ... es Rák beöueön terem [Pojanamarul F; UC 14/38. 16].

lócöveklő I. *mn* lókikötő; de priponire a cailor; Pferdanbinde-. **Szk:** ~ *hely. 1718:* az Kéméné's To nevű Lo czöveklő hely [Harasztkerék MT]. *1736:* Ezen darab földet az Mike falvi Poss(ess)orok közűl Nemellyek p(rae)tendallyák, hogy quondam lett volna, az Po(sse)ssorok(na)k közönségesen Lo tzöveklő hellyek, de erről Semmi documentumot nem producalnak [Mikefva KK; CU XIII/1. 183] | Az Falun fellyül van egy darabotska Lo tzöveklő helly ... teremhetne rajta egy Mereklye Széna [Noszoly SzD; i.h. 8]. *1737:* egy darab Oldalas es teres Lo czöveklő helly [Nagyida K]. *1744:* az a puszta régen Lo Czövöklő hellyek volt [Koronka MT; Told. 14/12]. *1759:* Lo Czöveklo hely a Patakan tul [Nyomád MT]. *1779:* a Falu közönseges Locövökölö hellye [Mezőbánd MT; Hr].

◇ **Hn.** *1776:* az Lo czöveklő helly [Mezőbánd MT; WassLt St. Kis (30) ns vall.]. *1816:* A' Ló tzöveklő Helyb(en) (e) [Vadad MT] ✱ ~ *rét. 1726:* Trans fluvium Kükűllő ... Lo Czövöklő Réth [Küküllővár KK]. *1751:* A' Tserefalvi útnál a' Falu Lótzöveklő Réttyin túl egy föld [Koronka MT].

II. *fn* lókikötő/legeltető hely; loc de priponire a cailor; Pferdanbinde/weide-Platz. *1761:* Tugyaé a Tanu ... hogy ab antiquo a Bugljas nevezetü helly, és föld osztatlan levén ... Néhai Wass Lászlo Vr egy részét lo Czüveklőnek tartattae ? [Cege SzD; WassLt vk].

Hn. *1670:* Az Beldi Ur Lo zeovekleoin alol (k) [Uzon Hsz]. *1784:* A' Lo czöveklőre menőbe (sz) [Galambod MT]. *1791:* a Lo tzöveklőben (k) [Vaja MT]. *1811/1816:* Lotzöveklő [Szentgerice MT].

A cimszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

locs locspocs; fleașcă; Patsche, Quatsch. *1710 k.:* Leszállottam, vezettem, de a hó, locs s sárban nem lehetett csak cipellősben, a vizes palástban még a lóra felülni is majd lehetetlen volt [BÖn. 584]. *1722:* ollj esök valá(na)k ... nemis szánthatni, a Locs miatt, és lágyság miatt [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1827:* Ittis olyan üdők járnak[a] hogy még jo kutyátis vétek volna a' házbol ki hajtani — égy kis ho némelykor hiszem hulldagal, de azis a Lotsba mind el olvad, sár, fagy, olvadás, elegy belegy változnak, hideg nem akar lenni [Kv; Pk 7. — [a]A lev. kelte: jan. 24].

locsadék 1. kb. szennyvíz; apă murdară, lături; Schlammwasser. *1694:* az Var Udvararol valo hitvan es senyvet vizek(ne)k es Locsadekok(na)k valo foytatására reghi fa Csatorna [Kővár Szt; JHb Inv.].

2. locspocs; fleașcă; Quatsch, Patsche. *1724:* Takats Pál ... Szász Jánost már Szállására menő uttyában p(ro)sequalvan, es elis érvén a' Lotsadékba le nyomta [Kv; TJk XV/4. 105].

3. kb. kotyvalék; amestec fermentat (de fructe); Pantsch, Geschlampe. *1801:* Törvényesen állittsa meg elegedendő rátioval, hogj minden féle lotsadékbol s állott Seprőből, bizonyoson jőni kell annyi palinkának [Ádámos KK; JHb Jósika Miklós lev.].

4. kotyvasztott/pancsolt étel; talmeş-balmeş, amestecătură; Gekoch, Fraß. *1710:* atyám ... Teleki Mihály udvarában ada inasnak engemet ... Ott nyomorgék majd két esztendeig ... ami kevés étket adtak is, csak locsadék volt [CsH 197]. *1823–1830:* a magyar praeceptor azt mondotta, hogy ő nem eszik abból a locsadékból [FogE 112–3].

5. ~ *étel* pancsolék, pancsolt étel; talmeş-balmeş, mîncare gătită fără grijă; Gekoch. *1668:* Abrak czipó eledelem, jó csigernél és alábbvaló kevés italom, hitvány locsadék ételem, tűzre való fám panaszszal és boszszúsággal adatik [TML IV, 379 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz kővári (Szt) fogságából].

loccsan fröccsen; a se stropi; spritzen. *1710 k.:* csak az Isten tarta meg, kiváltképpen egyszer, hogy a hab el nem borita, egy része ugyan a hajó farában majd reánk loccsana [BÖn. 591]. *1803:* égy Malatz ottan maradván a' vizben ugy belé dőfölte Portsalmi Laszlo Ur hogy még magárais lottsant a' viz [Dés; DLt 82/1810].

lócserélő lóval kupeckedő; care vinde cai; mit Pferden handelnd. *1793:* Mär Pálffi Uram bujjába egyebet nem tselekszik, hanem a kednek régi oda tsalt lo cserélő czigánnyaival sokodalomrol sokadalomra jár [Drassó AF; GyL gr. Lázár János lev.].

lócsikó hím/méncsikó; mînz; männliches Fohlen. *1768:* Isak ... Pej Szörü Szál Lábu Lo Csikkaját gonoszul el loptak [Hsz; SzentkGy].

Szk: *esztendős* ~. *1768:* egy száll Lábu Pej Szörü esztendős Ló Csikko is ment el vélek [Pákó Hsz; SzentkGy Jos. Szörtsei kezével] ✱ *ez idei* ~. *1627:* Tavali lo czitko Nro 2 ... Ez idei lo czitko Nro 8 Kancza czitko ez idej [Mezőrücs MT; BLt]. *1648:* Tavalyi kancza czitko ... no. 7. Ez idei lo czitko ... no. 8 [Fog.; RákGIr. 524] ✱ *harmadfű* ~. *1648:* Eöregh men lo ... no. 1. Harmad fű lo czitko ... no. 4 [Fog.; i.h.] ✱ *háromesztendős* ~.

1804: Egy három Esztendös piros pej ... Lo-csitko [DLt nyomt. kl] ∗ *nyári* ~. *1795:* Két Kantza egy Nyári Lo tsitkojával [Szárhegy Cs; LLt] ∗ *tavalyi* ~. *1627:* Tauali lo czitko Nro 2, eggik Pey; masik szegh szeorw ... Kancza czitko ez idej [Mezőrücs MT; BLt]. *1648:* Tavalyi loczitko ... no. 5. Tavalyi kancza czitko ... no. 7 [Fog.; RákGlr. 524].

lócsiszár lókupec; geambaş; Pferdehändler. *1774:* Van ezen Jószághoz két taxás Czigány, egy egy arany taxát adnak esztendőnként, edgyik Hegedűs, a másik lo Csiszár [Szentdemeter U; LLt Vall. 26]. *1775:* szuts alias Papuk Mihály ... tul a Marason gyakarta járt lovakkal, és a Kőrösbenis, és igen jo lo csiszárnak tudom abbol, hogy minden harmad nap más lovat láttam nálla [Fintóág H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1817:* a' Notarius ... két Lovait ... némelly Abrudbányai Ló Csiszároknak el alkutta [Brád H; Ks 117 ua.].

locsog 1. kotyog; a clipoci/gîlgîi; glucken. *1710 k.:* Elköltöttük először a pincetok és palackokat, osztán az egyik általagot mind a palackokba vettük, et consequenter rendre a többit, hogy a derék nagy hordó bor álljon tele, ne locsogjon, azt osztán mikor megkezdettük, mind a pincetok és általagokba vettük és úgy költöttük [BÖn. 725].

2. szortyog, cuppog; a clefăi/plescăi; schnarzen, quatschen. *1631:* Mikor ezt az szalontaj Gergelyt ala hozak az iffiak, mi akkor czirkalok voltunk s kerde az Uaras szolgaja hogi ugyan lattatoke az uetken[a] eöket ugj mond ... az egik az legeniek keözül azt monda hogi hallottuk az loczogasát hogj ugjan loczogh vala mint az kutia nylna[b] az sauoban | monda az Legeny hogj nem lattuk szinte az uetke(n) de hallottuk hogj ugja(n) loczogh vala mint ha az kutia nialna az sos tejet fazekba(n) [Mv; MvLt 290. 240a. — [a]Paráznaságon. [b]Elírás *nyalna* h.].

3. fecseg; a flecări/trăncăni; quatschen, schwatzen. *1763:* minden ok nélkül vélem háborgott, szidott, mocskolt, ördög, Lánczos, Hohér Teremptettével, attával káromlott ... Nyiff, Nyuff! locsogj locsogj csufos szokkal gazlott [Sár.]. *1774:* Efféle haszontalanságot sokat locsogott [RettE 333].

locsogás 1. odamosogatás/sodorgatás; spălare, erodare; Hinschwemmen/spülen. *1855:* (A földnek) A tul partrai költözése locsogtatás által történt ... helységnek százados szokása az, hogy ha innen s tul is a vizen miénk a határ, ugy ha a locsogás által tul költözik valakinek a földje ott ki keresheti és métáztathatja az elöljáróság által, s ezen ösi szokást épen a ... Báró ö nagysága[a] is használta most három éve midön egy lábjának egy részét a viz a locsogás által elmosta, az innensö parton el foglalta az oda locsogás által szaporodott földet [Szentmargita SzD; SzConscr. — [a]Br. Huszár Sándor].

2. szortyogás, cuppogás; clefăit; Schnarchen, Schallen. *1631:* az egik az legeniek keözül azt monda hogi hallottuk az loczogasát [Mv; MvLt 290. 240a. — A teljesebb szöv. *locsog 2.* al.].

locsogás-fecsegés lefetyelés, tereferélés; trăncăneală, palavrageală; Geschwätz, Plauderei. *1760:* Szekeres János megholt, ki is haszontalan, semmirekellö, effeminatus ember vala, de mindazonáltal a nagyuraknál intimus, a sok locsogásáért-fecsegéséért kedves, úgyhogy az esztergomi érsek, gr. Csáki Miklós, is sokkal segitette [RettE 101].

locsogat hozzámosogat/sodorgat (talajt), *rég* locsogtat; a spăla/eroda încetul cu încetul; (Boden) nach und nach hinschwemmen. *1754:* azon Szigetbeli hellység(et) ... aprodonként lotsogattaé altal a viz ? vagy egész darabban hasitotta el ? [H; GyK vk]. *1762:* a Nagy Szamos ... ezen hellyet a midön el szakasztotta követtsel porondal és minden ágokkal megrakta ... söt Azon darab szakasztáshoz Esztendönként ugyan az Közép falvi határbol apprankint Lotsogatván az meg irt kovetsessége iszapossága és gaz miatt nem colalhatván az Közép falviak, ugy kezdették fel fogni az Magos martiak [BSz; SLt XXIV. 6 vk].

locsogatás hozzá/odamosogatás/locsogtatás; spălare, erodare; Hinschwemmen. *1745:* ezen darabotska föld vagy is porond ... mind a Rettegi[a] határból az Szent Margitai[b] határhoz valo lotsogatás volt [KGy. — [a-b]SzD]. *1754:* Ugy amlékezünk, hogy a' mikor a' Maros eszt a' Szigetet, nem aprodonként valo lotsogatása, hanem egész darabban áradásával a' Maros Nemeti Határbol avellálta, mintegy tizenhat Esztendeje Vagyon [Haró H; GyK]. *1762:* a Szamos akkor is egészszen innet Magosmart felöl fojt a hol most is, egy kisség idéb minthogy lotsogatás által ment már az mostani fojására [Virágosberek SzD; SLt XXIV. 6].

locsog-fecseg 1. pletykálkodik; a bîrfi/cleveti; klatschen, tratschen. *1772:* 10-ma Junii 1772 vivé el désfalvi Simon György uram Salome kedves leányomat ... Ez a vőm féle jól tanult volt, de ambitiosus s amellett korhely és részeges is volt. Míg mátkás volt a leányommal, sokat locsogott-fecsegett ellenem, hogy igy s amúgy keresi s veszi ki tőlem, ami a leányomat illetti [RettE 277–8].

2. tereferél; a flecări, a sta la taifas; plaudern. *1838–1845:* fotyog: „locsog-fecseg, terél darál" [MNyTK 107].

locsogtat hozzá/odamosogat/sodorgat; a spăla/eroda încetul cu încetul; nach und nach hinschwemmen. *1745:* a Sajo között egy ket köblös eg (!) vekas Szanto föld volt melyet a Szamos ugyán a Bethleni Hatarb(an) a Kútető alat levő altal ellenb(en) valo Berekhez locsogtatot, melynekis a fele reszin mostis a holt viz rajta vagyon [Bethlen SzD; Ks 17/LXXXIV. 3].

locsogtatás 1. odamosogatás/sodorgatás; spălare, erodare; Hinschwemmen. *1756:* a Nagy Szakadás alatt lévö Sziget ... nem ... a Szamos vize által el szakasztatott helly legyen, hanem appródonként viz mosása és lotsogtatása? [BSz; Ks 19/IX. 11 vk]. *1825:* a' Deberke Pataka Partya felöl nem tsak ujj Lotsogtatás: hanem azon régi Commune Terrenumis meg vagyon [Dés; DLt 595]. *1834:* szomszédom éppen a' Szamos vize, s az általa tett lotsogtatást a' Törvény nekem adja [Dés; DLt 566/1837]. *1855:* (A földnek) A tul partrai költözése locsogtatás által történt [Szentmargita SzD; SzConscr. külön mell. — A teljesebb szöv. *locsogás 1.* al.].

2. elmosogatás/sodorgatás; erodare; Wegschwemmen. *1811:* szükség lészen ... a' partotis jászoly part-

erössitessel tsak a' lotsogtatástol bátorságba helyeztetni [Dés; DLt 19]. *1825:* egy Tabla vég ... ez előtt nyoltz öll szelességü volt, de a' Szamos Lotsogtatásával el apadván, most egy fertály szekér szénát termö hely [Árpástó SzD; CsV].

locsogtattatik hozzá/odamosogattatik/sodorgattatik; a fi erodat; hingeschwemmt werden. *1745:* ezen darab föld vagy is porond ... régen az Rettegi[a] határból a viz által locsogtattatott volt az Sz. Margitai[b] határhoz [KGy. — [a-b]SzD].

locsos 1. locspocsos; cu multă fleşcăraie; patschig. *1636:* 1636.20 Januarii. Reggelre virradólag ... szörnyü nagy zuhatar, szél lön; felette rút, locsos, sáros tél lön azon télen [Kv; KvE 168 SB].

2. pancsolt; falsificat, imitat; gepanscht. *1666:* az Ebeni uram fizetése után járó dézma borokat, búzát, zabot stb. szállittatná be ide, de locsos bort énnekem ne küldjön, mert bizony nekem nem kell [TML III, 617 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

3. *becsm* kb. szutykos; murdar; dreckig. *1568:* vxorem ... Petrus gruz Meretrice(m) lochos vitup(er)asset [Kv; TJk III/1. 147]. *1573:* Ilona Hegedws Ianosne zolgaloya, Azt vallia ... Mond Hegedwsne Megh vondoza az Bestie hires kwrwat kinek graciaia vagion, az lochos vra hagiot bestie kwrwat [Kv; TJk III/3. 74]. *1586:* En ozta(n) igy zolek neki, Kelle te lochos Curwa Rezes palanch [Kv; TJk IV/1. 574c]. *1590:* hallattam ... hogy Istúan kowachjne zida Peter kovachinet te lochios te fosos [Kv; TJk V/1. 40]. *1629:* Hallotta(m) az Üstgjarto Istua(n) gjermeketeöl, hogj megh szida Rado Peternett, Loczos kuruanak, s kurua nemzetsegenek [Mv; MvLt 290. 154a].

lódajka lógondozó; îngrijitor de cai; Pferdepfleger. *1813:* Kotsis Vaszily(t) ... mint jo Lo dajkát mindeneknek recomendálok is [EMLt].

lódarázs gărgăun, bărzăun; Hornisse, Pferdefliege. *1710 k.:* Minthogy Bethlen László követségének is merituma egyik ez volt, hogy olyan decretumot ... küldjön Rabutinra: nékem bojtorkodék mint a lódarázs [BOn. 960].

lóding 1. lőportartó; pungă/corn pentru praful de puşcă; Pulvertasche/beutel. *1637:* Kanotos puskak Jelen n 15 Les Andrasnal puska lodingostol n 1 ... Loding sziastoll Jelen n 8 [Ebesfva; UtI]. *1647:* Egy pistoly tokostol lodingostol [Kv; RDL I. 134]. *1656:* Cziontos Geörgy mind az vtan szerzette az eszwstós gombos dolmant mentet, czüstös kardot Lodingot mikor Czianadi Margitot el veötte [Balázstelke KK; Kp III. 82 Deak Marthon (30) vall.]. *1659:* Bálpataki Uramnak csinaltattam Egy Tisztesseges Lodingat, es Egy Tarsolit ... fl. 2 [Borberek AF; WassLt Perc. 52]. *1666:* Csernatoni Miklos pap Vram ö Kegyelme ... Gyárfás Mihaly(na)k ... adot ... egy hat forintos karabelt lodingostol [Angyalos Hsz; BLev.]. *1736:* Nem vala akkor annyi nyakban vető kard mint most, hanem ha annál nagyobb ember vala is, lódingot viselt, azon lefüggö elefántcsontból való kis kerék palaczk, porozni való puskaporral teli, annak csattantó fedele, kis réz sípja, az kin az puskapor kijött; az lóding penig tele volt töltés puskaporral, golyóbis az végin; az lódingnak az takaróját vagy majczon vagy bagarián lévő csattal bécsatolták; az lódingszíj, az kivel nyakban vetették, meg volt vagy skófiummal vagy czüst vagy arany fonallal varva, ugy az lóding szorítója is ... némelykor majcz volt az szíj helyett, az is vagy skófiummal vagy ezüst vagy arany fonallal elegyesleg volt szöve; némelykor penig három-négy rend sinóron függött az lóding ... Az lódingnak egyik felin rendszerént volt az puskakolcs aczélból megzománczozva, az az lóding alatt réz karikához vagy ezüst karikához volt sinórral vagy szíjjal varva ... az lóding szíján vagy majczán helye volt, az hová felakasztották, hogy nem fityegett [MetTr 370–1]. *1749:* az minapiban Sánta Jmri bornya itt vala s londing helyett az nyakában egy nagy darab gömböcz vala s kérde(m) tőle, mit akar vele; azt felelé: az öcsémnek Daniel Péternek tartom, mert szereti tormáson [Bodok Hsz; DanielAd 275 Hídvégi Miko Ferenc tréfálkozó lev. Vargyasi ifj. Daniel Istvánhoz]. *1788:* Egy Loding pantalérostol bagaria Szíjjubol állatt [Mv; TSb 47]. *1806:* Loding vagyon 6 [Szu; UszLt XII. 87]. — L. még Barabás,SzO 381; ETA I, 69; KemÖn. 104; MNy XXXVIII, 209.

Szk: *bársonyos ~. 1674:* Egy Iskatullya ... Egy bársonyos lodingh fiokab(an) [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.] ✱ *kétfejűsasos ~. XIX. sz. eleje:* Egy aranyozott kétfejűsasas Loding [BK Inv.] ✱ *kétszeres ~. 1687:* Egy fejer bőrrel buritott ketszeres lodingot szijjastol, palaczkostol es kulcsostol [Déva; Szer.] ✱ *német ~. 1637:* Nemet lodingi uagion n 3 [Ebesfva; UtI]. *1678:* Az végbeliek egy pár pisztolyt s egy német lodingot küldöttek ő nag(na)k, kit én béküldöttem [TML VIII, 64 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz] ✱ *palackos ~. 1676:* Egj kék posztós palaczkós Lóding [Kv; RDL I. 155a] ✱ *piros bőrös ~. 1802:* Egy rosa szin posztoval boritott loding vas vesszejével ... Egy más piros bőrös loding viszont szijjastol [Ne; DobLev. IV/858. 7b] ✱ *szkófiummal varrott/szkófiumos ~. 1693:* Egy igen szep szkofiummal harom viragokkal medgyszin Barsonra varrot fedelü Loding [Ne; i.h. I/38. 8b]. *1696:* Egy haj szin poszto szkofiumos loding s tarsoly [LLt 102/24].

2. *~ módra* lódingszerűen; atîrnat ca o pungă pentru praful de puşcă; pulvertaschenartig. *1736:* Az csatlón hátúl az úr felől állott az csatlós, más felől, az asszony felől az inas, annak az nyakában volt az úr mosdó aranyas csészéje, az orczatörülővel, fésűvel együtt bőrtokban lóding-módra [MetTr 369].

lódingcsináló lódingkészítő mester; meseriaş care face pungi pentru praful de puşcă; Pulverhornmacher Meister. *1685:* Egy Loding csinalo [Kv; Dica XXXg].

lódingforma lódingszerű; ca punga în care se păstrează praful de puşcă; pulvertaschenförmig. *1705:* a cancellisták és a militiának első tisztei a kapitányokig, azok pedig az koszpergek felől nagy hosszú lodingforma fátyolt kötöttenek és azzal gyászoltanak[a] [WIN I, 457. — [a]I. Lipót német császár és magyar király halála alkalmával].

lódingos ? lódingkészítő mester; meseriaş care face pungi pentru praful de puşcă; Pulverhornmachermeister. **Szn.** *1635:* Lodingos Gergely [Mv; MvLt 291. 46b]. *1683:* Stephani Szekely al(ia)s Lodingos [Kv; TJk

XIII/1. 141]. *1685:* Lodingos Istvan [Kv; Dica XXX. 3]. *1690:* Lodingos Pal [Kv; i.h. VI. 109]. *1715:* Lodingos Iványa [Szentgothárd SzD; WassLt Kis Mihály (24) jb vall.].

lódingosan lőporzacskósan; cu punga pentru praful de puşcă; mit Pulverbeutel. *1736:* mindenek felett gyönyörüséges volt ... Mikor az olyan urfiak darutollas süvegben lódingoson, tarsolyoson felültenek ... köves, gyöngyös, klárisos szerszámokkal aranynyal szött portai czafrangokkal felöltöztetett lovakra [MetTr 347].

lódingszíj curea cu care este prins punga pentru praful de puşcă; Pulvertaschenriemen. *XVIII. sz. eleje:* Pantallér szíj kapcsostol, Loding szijjastol, kard szijjastol edjütt Rf. 4 [Kük.; JHbB]. *1736:* az lódingnak az takaróját vagy majczon vagy bagarián lévő csattal bécsatolták; az lódingszíj, az kivel nyakban vetettek, meg volt vagy skófiummal vagy ezüst vagy arany fonallal varva [MetTr 370. — A teljesebb szöv. *lóding 1.* al.].

lódingvas lőportartó-rész; parte a pungii pentru praful de puşcă; Teil der Pulvertasche. *1637:* Nemet Lodingi uas uagion n 1 [Ebesfva; UtI].

lódobogás trappolás; tropot de cai; Pferdegetrappel. *1591:* Horuat Andras ... vallia ... hallek lo dobogast ... mondom Peternek, bizoni el viue az olah az louat [Kv; TJk V/1. 143]. *1667:* lo dobogast hallank ... hallok hogh az lovon az mint Ionek vala njargalast az Gyermek sir vala [Pálos NK; Ks N. 11]. *1710 k.:* Éjszaka néki szokott strázsája hall nagy sűrű lódobogást [BÖn. 701]. *1716:* egykor hallottam nagy Lo dobogást akkor láttam hogy ... Toldalagi Janos Ur(am) Szolgai nyargaltanak [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76]. *1739:* éczaka hallék az Házamba nagy Lo Dobogást és Nimet zajgást [HSzjP Joannes Bartok de Csik Csomortány (49) pp vall.].

lódoktor állatorvos; medic veterinar; Tierarzt. *1794:* a Lo Doctornak 36 — [WLt Cserei Heléna jk 63a]. *1840:* Kőhér[a] Marhássai szénát hoztak Sarapházárol[b] a Lo Doctornak [Born. G. XXIVb. — [a-b] MT].

lódul sietve (el)takarodik; a pleca repede; sich packen. *1780:* mig a Molnár Lanczot hozot ki addig az Apja Nagy István meg taszittya mondván lóduly, Nagy Sigmond el szalada [Bere MT; BetLt 6 Paulus Szabedi ex Bere (38) pp vall.]. *1811:* A' mig beteg addig a' leg-jobb barátt[a]ya; De ha egésséges, nem barát: lóduljon; Nem kivánja senki, hogy réá szoruljon [ÁrÉ 167. — [a]A doktor].

lóeladás vînzare de cai; Pferdeverkauf. *1587:* Ezeknek vttanna keowetkezik az Loh el adass [Kv; Szám. 3/XXVI. 11 G. Suweges isp. m. kezével]. *1783:* Vántza Tisztartó, a' Ló el adásban hibázott [Perecsen Sz; IB. Elisabetha Kassai cons. nob. Georgii Sombori (25) vall.].

lóeleség abrak és takarmány; furaj pentru cai; Pferdefutter. *1657:* Ez obsidiónak idején[a] ... oly disciplinában hordoztam az hadakat, hogy étel, ital, ló-, marhaeleségen kivül egy kés, egy fejsze, egy süveg az szegénységtől el nem vétetett [KemÖn. 197. — [a]Az 1644-i magyarországi hadjárat rendjén Szatmár ostromakor]. *1662:* a lóeleségnek szűk volta miatt a tónak nádját metélvén le a vitézlő rend, addig-addig járták, hogy mind a magyar, tatárság egynéhány általjárókat találtak [SKr 380]. *1678:* egy lovamat adtam el, mivel az ló-eleség oly drága, hogy csak egy hét alatt ... 16 tallérban áll ... kilencz lóra való költésem [TML VIII, 139 Bessenyei Mihály Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból].

lóesés lóról való leesés; cădere de pe cal; Fall vom Pferd. *1710 k.:* Osztán az is jusson eszedbe, egy ló-esés, bénulás, köszvény, vénség, háborúság, rabság elrekeszthet minden mezei és lóháti mulatságodtól [BÖn. 557].

ló-fa ? lótehernyi fa; un transport de lemne adus cu cai; Holzmenge von einer Pferdelast. *1784:* Lo fát nem adunk hanem meg valtyuk Vassal advan az elsö Classis 3. Pánt Vasat Masodik 2 Pantot, Harmadik egy Pantot [Torockó; TLev. 4/9. 14a].

lófar crupă de cal; Pferdesteiß. *1705:* Graven obester ma nyolc órakor béérkezék az hadakkal, kik is a jófaron Verestoronytól hoztanak bé élést, árpát és búzát [WIN I, 416].

lófáradság oboseala cailor; Pferdemühe. *1619:* Isten el hozván ökegyelmét az követ uramat, ha az szóm fog, vagy lófáradság, vagy nem, de itt nem késnek, hanem megindulva ... Buda felé mennek, az végre, hogy mentől hamarébb lehetne, de Felséged az nova confederatióra készített követ urakat az promissummal együtt expediálná [BTN˜ 370].

lófark 1. lófarok; coadă de cal; Pferdeschwanz/schweif. *1736:* Az nagy haj igen ritka volt, söt soha nem emlékezem, hogy ifju legényt nagy hajjal láttam volna, de hogy azt hátul vagy sinórral vagy pántlikával megkötötték volna, mint a lófarkát, mint most cselekesznek, híre helye sem volt [MetTr 354].

2. szk-ban; în constructii; in Wortkonstruktionen: *~ közé köti kezét* lófarokhoz kötve meghurcol; a lega pe cineva de coada calului; an den Pferdeschwanz gebunden herumschleppen. *1710:* Doriát is a tatárok elfogák, meg is korbácsolák keményen, lófark közé kötvén a kezit, s úgy nyargalódzván a tatár vele együtt [CsH 227] ∗ *~on hordoz/megvondoz* lófarkon meghurcol; a lega pe cineva de coada calului; am Pferdeschwanz herumschleppen. *1591:* 4 die Jüly wagtak Negye az keett Legentt, kyk az Merhray[a] Malomnal felesegestwl meg elttek voltt[b] ... Attam az Csyganyoknak hogy fogowal fogdostak Lo farkon hordoztak es Negye wagttak ... [8 [Kv; Szám. 5/1. 28. — [a]Mérai (K). [b]Csak így!]. *1625:* Egi Hideluj azzonj magat fel akaztua(n) attam Fodoroczkj Jstua(n) Czigannak hogi lofarkon hordozta [1 [Kv; i.h. 16/XXXV. 209]. *1653:* Egy Károly Andrást is hozának — hadnagy volt ez köztök; azt lófarkon megvondozák és kivivék, fövel alá vonák szegényt s lábbal fel az égfelé a nyársba — úgy gyalázák meg az ártatlant [ETA I, 47 NSz] ∗ *~on hordoztat/megvondoztat* lófarkon meghurcoltat; a dispune ca să fie legat de coada ca-

lului; am Pferdeschwanz herumschleppen lassen. *1589:* Az Hozzu Marton vincelere, hogi magat fel akaztotta volt, hogi Biro vram lo farkon hordoztatta, es az akazto fahoz lo farkon vitette, temeteseiert attam az Ciganoknak d. 20 [Kv; Szám. 4/X. 14]. *1669:* az mely residense afrikai portuson Tunisban volt az frankusnak, azt az török meg ölette, elsőben kezét, lábát el vágatván s lofarkon meg vondoztatván, az angliai ott lakó residens kapuja előtt égették meg [TML IV, 497–8 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *~on kivisz a városból* lófarkon kihurcol a városból; a scoate pe cineva din oraş legat de coada calului; am Pferdeschwanz aus der Stadt hinausschleppen. *1671 k.:* mikor saczommal bé jöttél volt Jászvásárra ... hivattalak szállásomra, hogy mutasd megh magadat és saczomot ... nem jövél, sem saczomot meg nem mutatad, tsak budogláll vala, migh lo farkon ki nem vinek az Varosbol ... viszsza vinek Krimbe és el vágák arromot [A.csernáton Hsz; HSzjP] ✱ *~on meghordoztatik/vondoztatik* lófarkon meghurcoltatik; a fi legat de coada calului; am Pferdeschwanz herumgeschleppt werden. *1593:* Mierthogi constal Mondro Peternek nielve vallasabol az eó Jstentelen gonoz chelekedeti, ki ... zanzandekkal vrara ... tamadot, es teob lator tarsaual megh eolte ... Azert ... lo farkon megh hordoztassek, fogoual megh fogdostassek es az bwntetesnek heliere ki vitessek, ott keze laba el vagdaltassek, vegezetre teob tagait (!) negi rezre vagassek es fel fwggeztessek karoba [Kv; TJk V/1. 449–50]. *1603:* myerthogy nagy Balinth ... eleo nyelűewel megh vallya az theorweny eleot hogy eo foztotta megh az holt testet ... elseoben lo farkon megh hordoztassek, masodzor hew fogowal megh fogdostassek es annak vthanna ... kerekben teorettessek [Kv; TJk VI/1. 657]. *1647:* az Captivus ... hatalmaso(n) inuadalua(n) az megh holt czigan(na)k satorat es Toluajul megh eölte ... Teczik az teőruennek hogy az czielekedetiert lo farkon uondoztassek megh, es annak utanna vonattassek karoba(n) in terrore(m) aliorum [Kv; TJk VIII/4. 222] ✱ *~on vitetik a pellengér alá* a fi dus la stîlpul infamiei legat de coada calului; am Pferdeschwanz zum Pranger getragen/schleppt werden. *1645:* Miuelhogy ... ã fogoly megh vallotta ã Toronyba(n) hogy eo taszitotta be az kutba[a] es keoucket eo hant reaja ... Teczik azert az teoruennek hogy az piacz keorűl megh kerűlvén velle lo farkon Noha nagyobbat erdemlene es kemenjeb büntetest az pelenger ala vitessek es ot feie vetessek [Kv; TJk VIII/4. 47. — [a]Zekel Czismasia Martont] ✱ *~ra köt* a lega de coada calului; an den Pferdeschwanz binden. *1645:* ã fogoly ... Miuel illyen keritet varasba(n) eolte szeornyű halallal megh jol tcott vrat es mint egy apiat maga hazanal ... a piacz keorűl ... haromszor lo farkra keotue(n) megh hordoztassek, es szekerre teue(n) az akazto fa alá vitessek ot negye vagattassek s karoba(n) tetessek [Kv; i.h.].

3. török lófark-lobogó; tui; türkische Fahne aus Pferdeschwanz. *1672:* Grigoraskó az moldvai hadaknak is szerderjává tétetett; három lófark adatott, mint egyik vezérnek. Csudálandó dolga [TML VI, 152 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

lófark-főkötő lószőr-főkötő; scufie din/de păr de cal; Haube aus Pferdehaar. *1651:* Vagyon egy fekete Ló fark Fő kóto [WassLt Wass Judit kell.].

lófark-legyező lószőrlegyező; evantai din păr de cal; Fächer aus Pferdehaar. *1679:* Ló fark legyező nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 88].

lófark-szőr lószőr; păr de cal; Pferdehaar. *1818:* Két Mátrátz veresses csikos Sellyem kanafászbol lo fark szőrrel töltve ... Rf. 60 [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina kel.].

lófasz 1. *szitk* pula calului; Schlauch. *1644:* az teob rut lofaszal valo beszelgetest nem hallottam [Mv; MvLt 291. 418a]. *1653:* Mikor Debreczeni Nyerges Janos az Keő hidon kezdet szitkozodni nehai Meszaros Peter felől ... ezeket hallám tűle hogy mondá: Nem érdemli hogy, eleiben ki mennyenek ... mindeltig rosz ember volt lo faszt érdemelne, ne(m) tisztesseges temetest [Ne; KemLev. 1394 J. Kovácz de Ilosva (38) ns vall.]. *1735:* még én mondottam nékik hogj még annak a Fiscus erdeinek meg adgják az árát, azt mondották meg a lofaszt [Mezőmadaras MT; Berz. 15. XXII. 10].

Szk: *~ a seggébe. 1815:* Kedves Barátom! ... Élj sokáig Boldogul, és szerencsésen; számos Neved napjaidat érjed, és tőlcsed jo egességben ... egy szoval, Nagyot nőjj, mint a szalonna bőrr a tűzen; 's minden joknak kivánása mellett ... Lo-fasz a seggedben [Kóród KK; Ks 101] ✱ *~t ad a seggébe. 1754:* A' ma paraszt Director discretiob(an) tőllem praetendál egy szép Mén Lovat, de adok lofaszt a' Seggibe [TGsz 9].

2. Jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; attributiv gebraucht: kb. semmit érő, semmire való; mizerabil, de nimic; Dreck, Scheiß. *1653:* Nyerges János ... monda ... Az Var(me)gie soha hadat nem vert, nemis vér, akkoris czak az keués Mezei had ne let volna, gialazatot vallot volna az Var(me)gie; Ez a' Fejer vár(me)gie czak rosz, szar Var(me)gie, lo fasz Var(me)gie, hires kurua valoga Var(me)gie [Ne; KemLev. 1394 J. Kovácz de Ilosva (38) ns vall.].

lófej cap de cal; Pferdekopf. *1771:* Most circiter 10 Esztendeje Mi[a] ugy hallottuk Inquisitiobol hogy Nagy Josefné Aszszonyom ágya alatt egy Lo fejet kantározva talaltak volna [Dés; DLt 321. 45a. — [a]Andreas Nagy (46) ns és Antonius Stikler (47) ns].

lófék căpăstru, frîu; Zaum, Zügel. *1596:* Im(m)ar az hadakozo zerzamok, vgyminth sisak panczel kopia es zablya es egy lo fekbe nyeregebe kj megh ért tizenhat forintot, ezeknek felęt magúnknak keua(n)nyúk [UszT 11/35].

lóféle szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ marha* lójószág; cabaline; Pferdevieh. *1777:* Tartozik pedig ezen becsületes pásztor mindaddig a csordát kihajtani, valameddig a marhák kijárhatnak. Minthogy pedig a csordában lóféle marhák is lésznek, azoktól mindentől leszen bér den. 12, fél kenyér, félvéka búza [Zalán Hsz; RSzF 189].

lóferesztő I. *mn* lófürdető; unde se face îmbăierea cailor; Pferde badend. **Hn.** *1773:* a Lo Feresztő tonál (sz) [Ditró Cs; GyHn 33]. *1850:* a' lóferesztő tónál (k) [Szárhegy Cs; EHA].

II. *fn* lófürdető hely; loc de îmbăiere a cailor; Badeplatz für Pferde. **Hn.** *1692/1722 k.:* Az Lo feresztőn alol,

az kö haton (sz) [Magyaró MT; EHA]. *1757:* Ló feresztób(en) (sz) [Holtmaros MT; EHA].

lófésű ţesală; Pferdekamm/striegel. *1789:* 2 Lo Fűsűt a Paripák Számára 12 xr [Déva; Ks 95].

lófi csikó; mînz; Fohlen. *1805:* a múlt 1804-dik esztendőben megvásárlott volt az actor Karsai Ferenc hitelbe egy lófiat szárhegyi Korpos Albert gyalog katonától [Szárhegy Cs; RSzF 283]. *1834:* vannak a mü falunkban ... sok újparasztok[a] is, kik többnyire lófiakot tartnak [Jenőfva Cs; i.h. 155. — [a]Értsd: cigányok].

lófiú csikó; mînz; Fohlen. *1797:* Csíkszenttamási Bíró Andrásnak ut actornak controversiája lévén ugyan jenőfalvi Erős Mátyással ut inqtussal (!) egy megnyúzott lófiú végett [Jenőfva Cs; RSzF 98–9].

Szk: *hámos ~. 1803:* A hámos, hátos- és előttük járó kisebbnemű lófiúnak bérek[a] mindenröl egy véka búza, egy kenyér és 6 krajcár [M.hermány U; i.h. 193. — [a]Pásztorbér].

lófog dinte de cal; Pferdezahn. *1763:* Hallatlan és emlékezetre méltó dolog, hogy ezen közelebb elmúlt 1762-dik esztendőben amennyi csikót csikóztak, mindeniknek lófogai vannak, úgy az bornyuknak is [RettE 147].

lófogás 1. ló-kifogás; deshămare; Pferdeausspannen. *1730:* Az Lu fogassal minden szemely válogatás nelkült mindenek tartoznak Taxa nelkűlt ketczer hajtvan öszve napjáb(an) [Dés; Jk 395a].

2. ló-elkötés/lopás; furt de cai; Pferdabbinden/Pferdediebstahl. *1809:* Gábor Istok ... a' Ló fogásban benne volt és az árokbol is kapot [UszLt ComGub. 1668–9].

lófogó 1. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *kötél* pányva; arcan, frînghie/laţ pentru prinderea cailor; Wurfriemen, Fangschlinge. *1812:* Udvarbiro Tekintetes Pap Ferentz Ur kezé ala dolgoztam az álább, meg irtakot ... 1. Egy Lo fogo nagy Kőtelet 4 Rf. 30 kr [Nagynyulas K; IB. Hérman Janos kezével].

2. "?" **Hn.** *1732:* Lo fogo vizet most Jancso Laszlo birja [Aldoboly Hsz; EHA].

lófogú nagyfogú (ember); (om) colţos, cu dinţi mari; (Mensch) mit großen Zähnen/Pferdezahn. *1744:* egyik közülök Lo fogu az Tegla Csűr fele ... szaladván [Mv; Told. 27].

lófolytató 1. *mn* lófolyató/hágató; de montă (pentru armăsar); Pferdebegattungs. **Hn.** *1718:* ã lõfojtató hellynél (sz) [Bh; KHn 10].

II. *fn* lófolyató/hágató hely; loc de montă pentru armăsar; Platz für Pferdebegattungs. **Hn.** *1731:* a lo folytatón (sz) [Bh; KHn 12]. *1737:* A lo fajtaton (sz) [Bh; KHn 13]. *1754:* A Ló folytáton (k) [Bh; KHn 16].

lófő 1. székely kiváltságos személy; primipilus; primipil; Primipilus (Szekler mit Privilegien). *1487:* si vero fuisset inferioris status, videlicet primipulus (!) hoc est lofew, tali pro expensis dabantur denarii viginti quinque; si vero fuisset communis Siculus, tali dati fuerunt de ipso opido denarii duodecim [SzO V, 26 Báthory István erdélyi vajda és a székelyek ispánja levelében a mv-i polgárok panaszának orvoslásaképpen visszaállítja és körülírja régi jogaikat és kiváltságaikat]. *1554:* Az Regy ewstewl maradoth ló feyek, kyk nem layos kiraly halala vthan ló fewwe letthenek, azok megh maradgyanak az fyzetésbewl [Mv; SzO II, 108]. *1566:* Az Lo feyek pedigh hwswet vthan valo chyeoteorteokeon feyenkent thartozzanak udwarhoz gyeolny hadakozo zerzamokkal mustrara [SzO II, 182 ogy-i végzés] | Felsíges keg'elmes Vrunk es feiedelmünk Szekelysígbeli hyuey fű Vraink Lufeick Felsigednek örökkeualo szolgalattiokat izenik mint keg'elmes feiedelmünknek [i.h. 186 a székely főnemesek és lófők a fej-hez]. *1571:* egy jo paripat keoztunk talalunk, lofeweknek sokaknak es keossegnek kijet kijet jobbadnak hallottak nyayatul el üzettek kyt az varhoz kyt egyeb helyekre ... az howa akartak | moustrara hywatta az lofeieket es lowokban mellyet zeretek ugy vettek el teollek [i.h. 326 ua.]. *1585:* Azt monda hogy ne(m) iktattia Nemes ember, drabant, loffew es szabados iusat egy punctotis mert eo neki az feiedele(m) azt ne(m) atta [UszT Ienlaki[a] Zabo Bernard loffew vall. — [a]Énlakán (U) lakó] | Mikor Mihal deak Palffalwat iktata es Varalliat, Az kor kerdeok hogy ha iktattiae az mienket az lofeieket awagy nem, mert nekewnk is wolna palffalwaba(n) zalagho (!) ioszaghunk [Firtosváralja U; i.h.]. *1590:* Talalkoznak neha egieb keözönseges zyksegekis, kiknek vti keölchegekbe húl ket ket penzt szoktak rendelni, Zekwl az lofeiekre [i.h.]. *1592:* (Az) Iktatassanak Varadj Sussanna azzony, Es az teöb Markodj lo fiuek kepebe ellene mondottanak volt, Es Contradictioba voltak [Msz; BálLt 89]. *1604:* Jllyen okat adgiak az p(ro)hibitionak, Elseöbe hogy mikor az zekelsegnek szabadsagot adott volnais Sighmond fejedelem, ne(m) egiebnek, hane(m) az Rustica Personaknak adott zabadsagoth, merth az nemes embernek, lofeőnek s veres drabantnak ne(m) kellet szabadsagh merth eök annalkylis szabadosok voltak [UszT 17/12]. *1606:* Ennek pedig az bekesegnek es dolognak zerzesekoron ielen uoltak illien tizteletes Zemeliek, tudnj illik Zabo miklos Vzonj primipilus es pünkosti pal vgjan lófű de eadem es az Vzonj Biro Bereczki Istuan [Uzon Hsz; BLt]. *1614:* Aruak bennak az Lo feyek keözwl Num 19 [Impérfva Cs; UszT VI/56, 415]. *1627:* akkor Sz: Miklos[a] mind Jobbagy uala a Lo feö es Ueres Darabant kyuvl [LLt Fasc. 152. — [a]Gyszm]. *1671:* A' hol a' Darabonti Rend meg-kevesedett ... az ollyan hellyeken a Ló-fűvek-is foglyok őrizésére és késéréséré ... kötelesek legyenek el-menni | Székelységen az hol kevés az Darabant, a' Lófejek-is tartozzanak foglyot őrzeni és késérni [CC 42, CCI]. *1700:* Az Szekely Lô fű, és hadban szolgaló szabad emberek [UszLt IX, 77, 4 gub.]. *1751:* itt Orbai Székben is leven tizen öt Assessor, tiz N(e)m(e)s, és öt Lofű, nem hogy vacantia volna Székünkben Sőt még Super Numerarie is vagyunk [ApLt 5]. *1796:* Hodos nevezetű helyen keletről Borsok nyugatrol a Csatok mind ketten Csatoszegi[a] lofőek (!) szomszédságában [Berz. 7. 66. V. 1. — [a]Cs]. — L. még AC 239; Barabás,SzO 356, 359; Bartal Gloss *primipilus* al.; Báthory ErdLev. I, 118; CC 39; EOE XIII, 527; SzO II, 80, 245, 323, 326, 329, 331, 337, III, 335, V, 247.

Szn. *1614:* Lofeő Jakab jb [Pataktva U; BethU 114]. *1627:* Lofeő Jstva(n) col. [uo.; UszLt IV, 50, 142].

Hn. *1504:* quondam possessionem Lofew in prefata Band[a] existentem habitam [SzO III, 158. — [a]Mezőbánd MT]. *1757:* Ló fü Lajos Sigmond Utzája [Taploca Cs; EHA]. *1772:* Ló Fő Részben (k) [Csekefva Cs; EHA].

Szk: ~ *nemesember*. *1590:* Az Ngod hiuej Nagy Leőrincz es Nagy Balint chyk Zeki mind Zenti Lo feo Nemes Emberek [BálLt 54]. *1609:* Kaychay Imreh kazon vy falui lo feö nemes ember [BLt 3]. *1620 k.:* My ... Czyk Zekben lako Nemes emberek, az teöb keözeonseges Lofeö Nemes emberekel, veres Drabantokal, es szabad zekelyekel egyete(m)be [Cssz; Ks 90]. *1633:* My Nagy Imreh lo fü nemes e(m)ber es Pál Andras veres Drabant Vduarhelj szekben Kenosba(n) lakok [Kénos U; LLt]. *1669:* Kászonszékben Felso faluban, az Falus biro Fekete Balás, Lo fő Nemes ember [BCs] ∗ ~ *nemes személy*. *1607/1675:* Laurentius Molnar Lo fü nemes szemely[a] [A.csernáton Hsz; HSzjP. — [a]Vall]. *1677:* teszek illien testamentumot ... Szent Geőrgi al(ia)s Bankffaluj Karaczi Geőrgi uram Nemes szemely ... es Szent Mártoni Ferencz János ugian lo fo nemes szemely előtt [Szentgyörgy Cs; CsÁLt F. 27. 1/32]. *1695:* el mentünk Csik Szent Thamási Schola házhoz mostan Adam Mihály alias Deák házához (: ki lo fő nemes személy :) [EHA]. *1711:* Kovács Gergely lö fö Nemes Szemely [Dánfva Cs; Born. XXXIX. 50] ∗ *egy-házhelyi* ~ egyházhelyes/egytelkes lófő. *1657:* paranchiolwnk nektek, hog' wewén az my leweleonket az feo nepek keozeoletek kiknek feoldeon lakozok az Rawason ninchenek az eotwen pénzt, az eg'hazhely Lo feyek kedig az huzon eot eot penzt Zaz Sebesnek epetesere minden haladeknelkwl ... az my hyweonknek witezleo kornis myhalnak ... kezebe zolgaltassatok [SzO II, 212 fej.] ∗ *gyalog* ~. *1623:* Az egesz Zekelyseget kegtek chiak haro(m) rend⟨ben⟩ es karba(n) allasza ug⟨imi⟩nt Nemes ember; Lö⟨u⟩as Lófeó, és drabant rend legien az ⟨G⟩ialogh lófeó és szabad szekely rend in perpetúúm abólealtassek, ha kik az gialógh ló feyek keozul lora io szerszamra magokot nem szegszik (!) lófeosegeket ⟨a⟩mmittalua(n), mind eltigh drabantok leznek [Csíkszereda; Törzs]. *1666:* Gyarfas Mihay Jakab fia Sepsi szekb(en) Kis Borosnyon lako, Gyalogh lofü [HSzjP]. *1679:* Gyalogh lo fejek. Barabas Lukats Ur(am) száza [UszLt VII. 57. 99] ∗ *lovas* ~ → *gyalog* ~.

2. vn + kn előtt v. után az 1. alatti jel-ben; înaintea sau după numele individului în sensul dat la 1.; vor od. nach Vor- und Nachnamen mit der Bedeutung unter Nr. 1. *1552:* Myhalffy Janos Bere kerezthwry[a] lwfeo [KvAkKt Mss 344. — [a]Berekeresztúron (MT) lakó]. *1570:* Dosa balas zeowerdj Lofeú [Gyalakuta MT; BálLt 1]. *1585:* Varalliaj Kelemen Pal loffew [Firtosvárálja U; UszT]. *1590:* Szonda Tamas, lofw ... Bekes georgy Baka Mihaly, baka Istuan lofeyek [Kurtapatak Hsz; BálLt 81]. *1592:* Bedeo Balint Bedeo Boldisar es Bedeo gieorgy Kalnoky lefeok jurati fassi sunt[a] [Kálnok Hsz; HSzjP. — [a]Köv. a vall.]. *1602:* Biro Jakab lofw Bodog azonj falwj [UszT 17/45]. *1604:* gagi miklosj pal lofw [i.h. 18/130]. *1614:* Sebestien Peter lo feo [Vadasd MT; BethU 67]. *1617:* Mw Berde János veres drabant es Markos Janos lofu ... Sepsi Zent Juanba(n) lakok [Kp III. 24]. *1625:* Homorod szent Marthonon lako Nemes lofeó Berze Gergely [UszT 122a]. *1642:* Lo feo lukaczyné margit [Szentiván Hsz; Kp 57]. *1767:* egy Löfü Simon Györgyőt esmértem [Kökös Hsz; Kp IV. 246 Jos. Serester (72) gy. kat. vall.].

3. Jelzői haszn-ban; cu valoare de atribut; attributiv gebraucht: **a.** lófő-renden levő; care are rangul de primipilus; im Primipilusstand befindlich. *1566:* egész Zekelysígbeli fü Uraink es Lufü attiakfiaijrt (!) köniörgünk felsegednek [SzO II, 186]. *1571:* lofew attiankffiayis kyknek hazok es eoreoksegek volnanak ... mind hazokat eoreoksegeket ... ez mostany Iteleo mesterek director es assessorokkal egyetemben el itilik [i.h. 327]. *1592:* Itt Bogozben[a] ... az mikippen az Lofeö Vraimmal ozlast kertónk vala az Irtas feöldből, ennek az Vrunk Jobagi Drabantokis ig' engettek uala, hogy az Lo feö Vrajmis uala mi nalok uagio(n) ozlasra bochassak [UszT. — [a]Olv.: Bögözben (U)]. *1710:* (Henter Mihály) még a háromszéki förendeket sem becsüli vala, s míg a Bozzán táboroztunk, számtalan nemes és lófő mentségeseket tartván, kik hóról hóra sok pénzt fizettenek, magának felette sokat gyüjtött vala [CsH 226. — 1690-re von. feljegyzés]. — **b.** lófői; de primipilus; vom/aus dem Primipilusstand (herrührend). *1578:* Damokos ersebet azzonrol zallot az Lo fő hazas örökseg amelly kjzdi Zekbe dalnokba vagion bele vivók be iktatok pwnköst vtan valo zeredan [Dálnok Hsz; HSzjP]. *1579:* Adank ... az mj lo fw awagj Nemes wles helywnkbol egy puzta wles helyett ... harmincz keet magyar forinthon keez pinzón, eóreók eóreókbe ... birnia [Uzon Hsz; Kp I].

lófő-asszesszor lófő széki ülnök; asesor al scaunului în calitate de primipilus; Assessor beim Stuhl des Primipilusstandes. *1734:* Vitalyos György Ghidoffalvi ... Sepsi Szeknek Hütös Lofü Assessora [LLt].

lófő-asszony lófő rendű asszony; soția unui primipilus; Frau vom Primipilusstand. *1600 k.:* Ieoue mj eleonkben Vduar helj zekben Homorod zent Martony Simie(n) Janos Lofeo zemelj vgy mint fel peres Az Al peres Bjro Andrasne locj praedictj lo feo Azzonj [UszT 15/96–7]. *1614:* Incze Gergelyne ... Karaczonfalui Pal sellere, lofeo aszoni, marhaiokis eggiwt uagion Karaczonfalui Pallal [Karácsonfva U; UszLt VI. 56. 507]. *1625:* mihalj ferenczne, duruttia, lofeö azony lengiel faluy es Jenlakan[a] lako szaz tamasne ersebet lofeö azony [UszT 82. — [a]Énlakán (U)].

lófő-darabont "?" *1623:* Az mely faluban menye lófeo drabantot, Eózuegyet aruat Eoreokseget occupalnak annak szamat neucket szorgalmatosso(n) consignallyak Regestumba [Csíkszereda; Törzs].

lófő-ember 1. primipilus; Primipilus. *1571:* nekunk few es lofew embereknek zabad nem volt sem lowat sem chikot sem egiebet vennunk [SzO II, 326 a székely nemzet foly-a az ogy-hez]. *XVI. sz. v.:* egy lo feo Ember leaniatt weotte wala[a] [OfLev. — [a]Értsd: feleségül]. *1610:* myert az Zek Mindennha wgj elt mostis ugj el hogj minden lo feö Embernek az falu ket Annj Njllal tartoznak adnj mint egj Zabad Zekelnek [UszT 47b]. *1614:* Az yozagabol ky hanyatta[a] felesegit gyermekyt; most cös lobagyatt szallytotta bele eö byrya, eö maga imit amot budosik Lo feö ember volt [Bánkfva Cs; UszLt VI. 56. 420. — [a]Béldi Kelemen a paráznaságba esett Gabyr Pétert] ! Feye keöteöttt Gergely Antal had eleott valo

otalomert atta magat akori tiztnek Byro Janosnak. Lofeo ember. de szegenj [Tekerőpatak Cs; BethU 485]. *1615:* Pal Antalis tudo(m) hogy Kazonba Jakab faluaba Becz Jmrenek kótótte uala magat es ioszagat. tomlót, Juhot, Louat tudo(m) hogy adott Joszagaert, az pedigh ló fó embór vala [BLt 3 Zent Martoni[a] Kouacz Bartalis (35) ns vall. — [a]Cs]. *1625:* Jk byka falvj Lo feö embóreök | az Attiamfianak maradot uolt Aruaja . . . ehez az arua hazahoz cziak megh keuano(m) az ket anni Nylatt mint egh lo Feö ember hazahoz [UszT 33a, 94b]. *1677:* a' kiket sem tőrvénnyel, sem rectificatio altal . . . nem apprehendalták, hanem ezeken az utakon kivűl a' Commissarius járásától fogva . . . töttenek Jobbagyokat, akar kik-is Zászlo alol foglaltanak szabadoson Lofö és Veres Darabant őrökségeket, Lo fö és Darabant embereket, azon Tisztviselö hiveink . . . igazán fel-keresvén . . . Zászlo alá irják [AC 152]. *1767:* esmértem a Simon Ferentz Attyát a kiis Lofü ember volt [Kökös Hsz; Kp II. 246 Cath. Barta relicta quondam Joannis Kökösi (85) jb vall.]. — L. még CsH 183.

2. vn + kn után az 1. alatti jel-ben; după numele individului în sensul dat la 1.; nach Vor- und Nachnamen mit der Bedeutung unter Nr. 1. *1576:* Kowachy Mathe lo feo ember [Uzon Hsz; Kp I]. *1584:* Simon Peter lo feó embeór [Mikháza MT; BálLt 80]. *1600:* Josa Gyeörgy Farczadi, Lofeö ember | Jllies Antal Lofeö ember, Malomfalui [UszT 15/265, 15/106]. *1603:* gagy georfi pal lo fw Ember [i.h. 17/21]. *1609:* Mattias Janos Zent martoni lofeö ember [Szentgyörgy Cs; BLt] | Zeöcz Tamas leöfeö ember [Tusnád Cs; BLt 3]. *1625:* malom faluy teöreök Janos lofeö embör | also dobo faluaban lako Hegi geörgi lófeö embor [UszT 82, 99]. *1628:* Nagiub Szatyori Mihaly Lő fő ember [Lisznyó Hsz; BLt]. *1630:* Istua(n) Deak Poliani[a] . . . Lo fü ember [KaLt Apor István ir. — [a]Hsz]. *1631:* Marto(n) Boldisar Killyeni[a] Lofü Ember [BLt 3. — [a]Hsz]. *1656:* Bereczk Laszlo Lo fü Ember [Uzon Hsz; BLt]. *1736:* Minden lófő vagy darabant embernek az felesége nagy kontyot viselt, abban nagy két tőt szúrt fel [MetTr 345]. — L. még SzO V, 123.

lófő-ház lófő-telek; casa unui primipilus; Primipilus-Fundus/Grundstück. *1604:* hazam uagio(n) fanczjalban . . . mely hazbol enys mindenben egjenleo terhet uiselek az falual . . . myert hogj ennekem az erdeoben rezet ne(m) oztottak . . . jmma enis az en Rezemet teorueny zerent megh kjuano(m) mint egy lo feo hazhoz [UszT 18/63]. *1607:* vet volt negywen forinton egy Lofeo hazat hozza tartozando mind kwlseo es belseo, mezey es falun valo iawaiwal es eoreoksegiuel egyetemben [Berz. 8. 72/27].

lófő-hely lófő-jószág/telek; lot de casă în proprietatea unui primipilus; Primipilus-Gut/Fundus. *1606:* Az meli heliben lakik elekes istuan lofeö heli az [UszT 20/113 Lukas Zolga de Okland (60) lib. vall.]. *1614:* Feye keoteott . . . Varga Andras Lofeo helybe szallott [Rákos Cs; BethU 473] | Porkolab Balas . . . lófeö helyreól zolgal [Hatolyka Hsz; i.h. 355] | Szabo Janos Vaida huniadi fy, de lofeö helib(en) zallott [Illyefva Hsz; i.h. 223]. *1627:* Ezek[a] Mihalj Mathenak Eösteöl marat Lo feö heljbe lak(na)k [Almás U; UszLt IV. 50. 137. — [a]Előbb két jb nevének fels.].

lófői lófő-kiváltságbeli; cu privilegii de primipilus; mit/von Privilegien eines Primipilus. *1590:* exhibealanak az szeken ket leúelet Vrunk eó Naga Somlioj Bathori Sigmond Erdely vaidaëth mellynek Continentiaia vala hogj panaszlottak volna aszon eó naganak hogj az Eó lofóy Zabadsagok Ellen az keössegbeli allapotbeli Embereknek modgiok szerint ado fizetesre kenzeriten(n)i ne kenzeritennek semmi tiztartok, melly mellett aszis uala hogi lofói Zabadsagok Ellen az malefitusoknak perseqűtioikkor megh valatni ne tartosznanak | az eó Naga Elózóri leueleben valo paro(n)cholattjaual nem gondoluan az eó lofóy Zabadsagok Ellen ado fizetesre Es az malefitusoknak perseqútioiokkor Vallasra kenzeritennek [UszT].

lófő-jószág lófő-telek; lot de casă în proprietatea unui primipilus; Primipilus-Grundstück. *1614:* Pais Mihalj lofeo Jozagba(n) zallot volt de most Zegin(seg) mia budosik [Almás Hsz; BethU 335] | Nagy Lazlo lofeo Jozagba(n) lakik, de Jobbagy fi volt [Bikfva Hsz; i.h. 233].

lófő-levél lófői kiváltságlevél; act/scrisoare cu privilegii de primipilus; Privilegienurkunde eines Primipilus. *1614:* Szep Antalnak lofeó lewele uolt Bochykay Istvántol. de most Kalnokj Benedek el foglalta [Szárazajta Hsz; BethU 214].

lófőné a lófő felesége; soţia unui primipilus; Frau des Primipilus. *1637:* Kiraly Mihalyne Anna Ló főné[a] [Szentgyörgy Cs; BLt 3. — [a]Vall.].

lófő-nemes székely kiváltságos személy; secui privilegiat; privilegierter Szekler. *1667:* Tot Marton Beőgeőzi[a] Lofő Nemes [LLt. — [a]U]. *1718:* Al Csik szekben Tusnadon az Küsseb Lörincz István Lőfő Nemes hazanal Jövenek mű elönkben [Hr 11/1].

lófő-nyíl (teljes v. részleges) földközösség esetén a lófőnek járó nyílföld; parcelă ce i se cuvine unui primipilus în caz de devălmăşie; im Falle einer (völligen od. partiellen) Feldgemeinschaft dem Primipilus zufallendes durch Pfeilziehung zugeteiltes Feldstück. **Hn.** *1518:* in territorio possessionis Sard super Loffenyl vocato pacifices et quiete tenere et conservare debeat[a] [Barabás,SzO 261. — [a]Az át-, ill. eladott földet].

lófő-örökség ősi/örökölt lófő-telek; lot de casă strămoşească/moştenită al unui primipilus; angestammtes/erbeigenes Primipilus-Grundstück. *1600:* ezek mind lofeó Eoreoksegek [Mezőbodon TA; KvAkKt Mss 343]. *1606:* Kereztes Péter . . . adá ugy örökségét Dienes Bálintnak fiúról fiúra, leánról leánra, nemzetségről nemzetségre örökön, örök áron pro flor. 90. Mely örökség lófő örökség [Középajta Hsz; SzO VI, 19] | Elekes Jstvannak penig az Attia Elekes Antal lofó örökségen lakik [UszT 20/113 Math. Bereczk de Okland (60) ppix vall.]. *1614:* Szovathy Istva(n) Pal Janos leanyat veotte Lo feö eöreöksegjbe zallott vgya(n) zovathy [Kászonfelsőfalu; BethU 416] | Bandi Mihaly . . . Magyari Mihalynak lofeo eoreoksegben lako sellere [Bögöz U; UszLt VI. 56. 499]. *1677:* akar kik-is Zászlo alol foglaltanak zabadoson Lofö és Veres Darabant örökségeket, Lofö és Dara-

bant embereket, azon Tisztviselő hiveink ... igazán felkeresvén ... Zászlo alá irják [AC 152].

lófő-rend 1. lófő-kiváltságos rend, lófőség; starea unui primipilus; Primipilus-Stand. *1671:* A' Székely Atyánkfiai-is jelentik hogy az Articulusban a' ser korcsmállás tilalomban lévén, bor korcsomállásnak idején, a' szegénységnek sok fogyatkozása volna miatta, holott bor köztök nem teremvén, nem érkezhetnek rejá a' Ló Fü és Drabanti Rend, hogy bort kocsmálhassanak, és igy a' ser korcsoma-is meg-tiltatván, semmi jövedelmek nem volna [CC 38]. *1677:* Mind Nemes, Lofő, Gyalog avagy Darabant, és egyéb Vitézlő rend, az Ország végezése szerint valo parancsolatokra, fogyatkozás és halogatás nélkül jo hadi apparatussal hogy fel-ülhessenek ... arra magokat mindenkor kész állapottal tartsák [AC 150]. *1768:* ennekelötte ... mind egy het esztendőkkel leven Perlekedesek az Uzoni egy házi Nemesség es Löfü rend között [Uzon Hsz; Kp IV. 250 Sam. Nagy (46) vall.].

Szk: *lovas ~. 1623:* Az egez Zekelyseget kegtek chiak haro(m) rend⟨ben⟩ es karba(n) allasza ug⟨imi⟩nt Nemes ember; Lő⟨u⟩as Lófeó, es drabant rend legien [Csíkszereda; Törzs].

2. lófő-kiváltságos személy; persoană cu privilegii de primipilus; privilegierte Person eines Primipilus. *1771:* Az oroszfalvi jószágokat nemes uraiméknak, lófőrendeknek és possessor uraiméknak híddal és határkertekkel adták volt [Oroszfalu Hsz; RSzF 144].

lófőrész-föld lófő-telek után a határból járó föld; parcelă ce i se cuvine unui primipilus după lotul de casă; nach dem Primipilus-Grundstück aus der Feldmark zukommendes Feldstück. *1617:* Kelemen Janos ... Jsmegh czizer lukacznenak Katalin azoninak ada az eo reziert az vczia vegen küül az falu eleot, az mezeon egi fel all lo Feo rez Feöldet [Szentgyörgy Cs; IB].

lófőség 1. lófő-jószág; avere de primipilus; Primipilus-Gut. *1497:* Nobilis Johannes de Dellew Coram nobis[a] personaliter constitutus sponte et libere est confessus ... quoddam totale Officium suum primipulatus[b] in wlgari lofewseg appellatum ... in villa Zekelzenth Miklos[c] ... existenti ... habitum ... Egregio leonardi Apafi de Naghfalu[d] ... dedisset ... Jure perpetuo [SzO III, 129. — [a]Telegdi István erdélyi alvajda. [b]Így sajtóhibával, de alább helyesen: primipilatus. [c]Káposztássztmiklós MT. [d]Apanagyfalu SzD]. *1548:* Megges Nemben Dudor Agan vagyon ket lofezegem Ákosfalwarol es Wayabol [Msz; SzO II, 79]. *1568:* valamy attyamtwl maradot ereoksegh es lofesegh es egyeb neuel valamy neuestetneyek ereoksegh nekyeok vallottam es attam [Rigmány MT; LLt 87/1]. *1592/1609:* Tudgia aztis hogy az Bandi Markos hazat es Lofwseget It Bandon az Drakul⟨a⟩ Lazlo halala vthan veöttek megh Bandi Markostol Drakula Lazlo Giermeki zámára [Mezőbánd MT; WassLt Elias Demien (50) jb vall.]. — L. még Barabás,SzO 283; MNy X, 373; SzO V, 134.

Az OklSz már 1480 tájáról közöl helyrajzilag rögzítetlen adalékot.

2. lófői kiváltságos állapota/mivolta vkinek; primipilatus; situația privilegiată a unui primipilus; Primipilat, js privilegierter Zustand/privilegiertes Wesen. *1571:* Wannak zeginsig miat es az hadakozas myatt sok zeginy lofew attiankffiay, kiket az keosseg keozzy zamlaltattanak, kyk az keossegel mind ado fyzetesbe minden zolgalatban egy terhet viselnek kiket kyvánnank hogy az eo regy lofeosegekben valo allapatba jeoienek es az teobbyvel eggyutt hadakozasban zolgallyanak [SzO II, 327 a székely nemzet foly. az ogy-hez]. *1585:* huszon Eot forinton maradgion ha lofeosegebe, vagj marhayaba vagj joszagaba megh haboritana [HSzj *marha* al.]. *1597:* Felseó bodogh Aszonfalua(n) lako Arpastoy Palne hosza elé az Vice zek zjnen az fia Leörinch Benedek lo feóseghereöl ualo leuelet [UszT 12/2]. — L. még SzO V, 134.

Szk: *~re járó (föld). 1600 k.:* az Seresbelj feold ket rezbe uala egyk falubelj ualo rez uolt Az masik rezet penigh az melj Lofeoseghre Jaro uala egybe zantota Biro Balint [Homoródsztmárton U; UszT 15/95 Felzegj Janos (63) vall.] ✱ *~re szolgál. 1587 u.:* Raita keónierilüén Emberemeth fel yltettem az Attia helyen az enne(n) keolchegemen vgj wittem az hadba, Eszert ualo ghond visselessemerth, Es Eszeknek vtanna szolgalattal es Ado adastol walo megh mentessemerth sem lofósegre nem szolgalt. Adöt nem adott es egieb zolgalottol megh mentettem [UszT].

3. lófő-rend; rîndul primipililor; Primipilus-Stand. *1554:* az Maros Zeken lakozo Zekely wraymnak az ló fewseghbewl kylemb Zokasok wagyon az töb zekelynel [Mv; SzO II, 108]. *1557:* Lofosegrol valo nemrol agrol valo regestum [Msz; i.h. 139]. *1677:* A' Lofőség-is a' Székelységen magok őrökségét azon szabadsággal birhassák, mint a' Nemesség, azoknak el-idegenitések, adások vévések kivül [AC 149].

lófőség-ház lófőház; casa unui primipilus; Primipilushaus. *1590:* Miuel ... vadnok Az falu hataran keóz erdeok es egieb keöz helyek ... teóruenj Zerint ... chak az eo portioiok szerint lehet reszek, mikeppen az Actornakis, minden hazokhoz, az Actornak Vduar hazahoz, lofeósegh hazaihoz haz helyeyhez es Jobbagi hazaihoz [Usz; Eszt.].

lófőség-örökség lófő-telek; lot de casă a unui primipilus; Primipilus-Grundstück. *1590:* Kendi Veólgi ... wagjon ... mind Nemes Vdúarhazamhoz, kiben Zenth Demeteren lakom, mas Nemes Vduarhaz helyemhez, kit acquiraltam ... Jttem penzen vett lofőségh Eöreksegemhez, Jobbagym hazahoz, es haz helyeihez [UszT].

lófő-szabadság lófői kiváltság; privilegiu de primipilus; Privileg/Sonderrecht des Primipilus. *1671:* Székely Atyánkfiai-is jelentik, hogy eddig ő kegyelmek közötti, az hol elégséges Darabantok voltanak, azok viselték a' Falus Biroságot, a' hol penig azok nem voltak az Primipilusok-is viselték, de miolta a' Fejedelmek a' lovas Puskásokat Ló-fő szabadsággal meg-ajándékozták, azolta a' Biroság viseléstül tellyességgel immunisok akarnak lenni [CC 36].

lófő-székely primipilus; Szekler Primipilus. *1505:* Inquisitio iudiciaria ... super primipilatu Kis Miklos lófeó zekely vocato [Barabás,SzO 223]. *1552:* Thompay Mathe Thompabol[a] Lw few zekel [KvAkKt Mss 344. — [a]MT] | potiores, quos vulgo Nobiles, Lofew Szekelyec vocant [SzO II, 96]. *1599:* Mathe Pal futhossy[a] Lo feo

Zekely [Kv; TJk VI/1. 338. — [a]Fotosról (Hsz) való]. *1792 k.:* A székelek ... három rendre vagynak fel osztva, kik kőzűl a kik elsők Neméseknek hivattatnak, mások az ők Nyelvék szerent Lőfi Székellyeknek ... a tőbbik kösseg neve alatt tartatnak [UszLt X. 80]. — L. még SzO II, 100.

lófő-személy primipilus; Primipilus. *1578:* Lazlo pap vótt wala ez megh nevezótt vgian vzonban ... Beneó ferencztól lofeó zemelytól ... egy darab retsegett [Uzon Hsz; Kp I]. *1579:* Mw Mark Miklos Es feoldes Jstuan lõ fw zemeliek vzonba lakok Sepssy zekben [Kp I]. *1582:* Thamok Damokos keókeosy ... lo feó zemely [Kõkõs Hsz; Kp I]. *1628:* Felscó Kovacz Lazlo Marton Lo fw szemelj [Uzon Hsz; BLt]. *1629:* Cziakany Mihal Egeopatakj (!) Lo fw szemel (60) ... Zaz Gaspar Lofu szemely (32) zaczuay ... Böyte Janos Magiarosy 70 ... lofw szemely ... Josza (!) Mate Magiarosj (70) ... lofi szemely [Hsz; BLt 1]. *1656:* Damokos Bernald es felesege Ersebet ló feo szemellyek [Madéfva Cs; Eszt-Mk]. *1678:* Sükösd Máthe major és Sebesten Peter, ló fi szemelyek, Sepsi szekben Sz: Királyban lakok [BLt 3]. *1680:* Bögözj Mathe Poliani Lo fü szem(ély) [Kvh; HSzjP]. *1698:* al Csik szeki Kozmasi Kouacs Mihaly Deak mostan al Csik szekben Csato szegben lako lo fő szemely [Csatószeg Cs; CsÁLt F 27. 1/44]. *1700:* Mü Jncze Mattyas Kilyeny Alszegi Geőrgi es Ferencz Peter Szotyoriak mint harma(n) lo fü Szemelek Sepsi Szekiek [BLt 3]. *1730:* Szabo Miklos Lofő Szemely [Kurtapatak Hsz; HSzjP]. *1743:* Lövetei[a] Bencze Mihalj lofi szemelj [Kp I. 142. — [a]U]. — L. még Barabás,SzO 387.

lófutás alergare de cai; Pferdelauf. *1657:* magam bajommal tapasztalám, mely igen megpróbálja az lovaknak szájokat az lövés, kiáltás, sok lófutás [KemÖn. 204].

lófutta szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *sebes ~ban* gyors nyargalásban; în fugă mare; im schnellen Pferdelauf. *1800:* Sebes lofuttaba ide Detsebe lett meg erkezésivel a Tiszt ezen uton engemetis ki rendelt volt, hogy ... fognok el a kerdett Személyt [Décse SzD; Ks Vegyes ir. 92].

lófuttató ? lófuttatásra való hely; loc pentru alergare de cai; Platz für Pferdelauf. **Hn.** *1721:* A lo futtato n. h.-ben (sz) [Bh; KHn 10]. *1758:* A Ló futtatoban (sz) [Bh; EHA]. *1780:* A' Lo Futtatóba [Zentelke K; KHn 140]. *1833:* A' Lo futtaton (sz) [Bh; EHA]. — L. még KHn 18, 24, 28.

ló-füvelő hely lolegelő; păşune pentru cai; Weide für Pferde. *1711:* az hót Küküllő mellett a' nagj Erdő alatt egj darab ló füvellő helly [Bonyha KK; EHA].

lóg 1. himbálózik; a se clătina/balansa; schlingern. *1710 k.:* a hajó tetejére menvén, látom hogy bécsteledett, egy szálnyi szél sem fú, csak helyben lóg a hajó [BÖn. 591].

2. billeg; a se mişca/clătina; wackeln. *1842:* Hibás az egész azért, mivel az első padimentum el viselt, és a miatt egyenetlen, és az arra rakattatott uj parquet az alsó padimentummal együtt mozog és lóg [Kv; ACLev.].

lógané lótrágya; baligă de cal; Pferdemist. *1633:* egikor eleo jeouenek az borzabol s Latam hogi az leannak veres az inge ... az Legeni monda az Leannak hogi mossa megh az inget kit az Lean mosais de iol nem moshatta le ... Az Leannak az Annia penigh kerde az Leaniat mi leolte az Inget s monda hogi az lo ganeba vlt s ugj rutult megh [Mv; MvLt 290. 132b]. *1743:* Köntzei Kelemen Urtol magátol hallám hogy monda akkor mikor meg holt maga vizelletivel loganét fatsart szájában Folta Uramnak [Szentlélek Hsz; HSzjP Kozma László (54) ns vall.]. *1822:* Hadnagy Titt Ferenczi Károly Ur ... a' Ló gánéjtis az uttzára hányatta [Dés; DLt 633].

lógás himbálózás; clătinare; Wackeln. *1833:* Sukon[a] edgy a' Szamos Vizére Ujjonnan épitendő Jármos Hidhoz ... meg kivántatnak 35 Darab Hidlabok ... 5 Darab egyben foglalo járom gerendak ... 21 Darab hid logását el hárintó párnafák [SLt Vegyes perir. — [a]F.zsuk K].

lógász 1. lóg; a atîrna; hängen. *1729:* ugy láttam hogy az csők nintsenek bé téve az hordok aknájáb(an), hane(m) csak ugy logásznak [Abosfva KK; Ks 99 Nemaj István lev.].

2. ténfereg, teng-leng; a umbla fără rost; herumlungern, umherschlendern. *1847:* Trézsi még fenn logász de nem tudjuk pillanatját, melyben lebetegülendő [Kv; Pk 7].

lógat lóbál; a mişca încoace şi încolo; hin und her schwingen. *1633:* mikor en haza menek latam hogy az mi hazunknal az katonak az Leaniokkal tanczolnak, es miuel az mi gerendara keoteot szalonna(n)ktol eok el nem fernek tazigaltak logattak [Mv; MvLt 290. 118a].

lóger 1. tábor; lagăr, tabără; Lager. *1849:* kértem hogy ne üssék többet az urfit mert most sem láttzik emberé vagy nem: mire azt felelte Feleki Dredits Záhária, mi bajod van, el viszedé az oláh Logerhez vagy nem? [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.] | legy kezes hogy a logerbe viszed [uo.; CsZ. Voldorfi v. Lombos Nyikuláj vall.].

Vö. a *láger* cimszóval.

2. '?' *1847:* A Logerbe (sz) [Méra K; EHA]. *1848:* A Loger vagy hajdoni Curialis hely (belsőség) [uo.; EHA].

lógerbeli táborbeli; din lagăr/tabără; aus dem Lager. *1849:* Bojánné is éjszaka Idein vitt el csös Tőrőkbuzát a' Loger beli katonák segittségekkel sokatskát [Héjasfva NK; CsZ. Vaszi Demeter (51) vall.].

lógeres táborbeli katona; soldat din tabără; Soldat aus dem Lager, Lagersoldat. *1849:* van nállamis egy szuszék De azt rosz lévén el égették a Logeresek [Héjasfva NK; CsZ. Tesluka Demeter (33) ns vall.]. *1850:* bé következvén a forradalmi napok a Bornak nagyobb részit a Logeresek kik a falun keresztül mentek, egy reszit mi azokbol meg maradott a falusi emberek meg itták [Szentbenedek AF; DobLev. V/1328 Csiki Elek kezével].

lógerezés táborozás; campament, campare; Lagern, Kampieren. *1790:* az a parantsolat adodot ki, hogy a

Nemesség egybe gyűljön a jövő Hétfűn fegyveresen, hogy Loger formát tartsanak, mert sok tolvaj támodott a Havasokon már itt az Udvari szolgákatis szorongotják ezen Logerezísre akik arra alkalmatosok lésznek [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1801:* hogy mind ez ideig nem válaszolhattam ... oka éppen akkor történt Logerezésűnk [Veresegyháza AF; DLev. 5]. *1809:* Valyon a Szegény Harsány Álmában a Logerezés alatt nem nyerté Donatiot a Bárotol az el foglalt Házhelyre [Vajdasztiván MT; Born. G. XVII. 4 Alsó István F. Kápolnai Kakasi Sándorhoz].

lóger-forma tábor-forma; un fel de campament; lagerförmig. *1790:* az a parancsolat adodot ki, hogy a Nemesség egybe gyűljön a jövő Hétfűn fegyveresen, hogy Loger formát tartsanak mert sok tolvaj támodott a Havasokon [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

logika 1. logică; Logik. *1700:* igen származgatnak és jönek bé a jezsuiták ide a városba ... kit mestereknek neveznek iskolában, úgymint ki logikát tanít, ki oratoriát, ki fizikát, ki poezist [Kv; KvE 273 SzF]. *1710 k.:* Nagy secretuma volt Keresztúri Pálnak ... ez: hogy valamit lehetett, mind in questiones et responsiones redigált ... Például adom elé. A logikában[a] [BÖn. 538–9. — [a]Köv. latinul a kérdés-felelet]. *1823–1830:* Csernátoni V. Sámueltől délelőtt nyolc órától fogva kilencig hallgattam logikát, metafizikát, filozófiai morált, fizikát [FogE 140].

2. vki logikai elmélete/tanítása; teoria logică a cuiva; Lehre/Theorie js in der Logik. *1710 k.:* Micsoda auctorokat tanítottál[a], alig tudom jól leírni ... úgy tudom, Keckermann logikáját, Timplerus metaphysikáját[b] [BÖn. 539. — [a]Keresztúri Pál gyf-i professzor. [b]Folyt. a fels.].

3. logika-osztály; clasă în care se făceau studii de logică; Logik-Klasse. *1823–1830:* Ez a szász deák ... Wolf nevű ... a logicába tanítványom volt | Németben Gellert leveleit magyarra fordították; a logicában a Corneliust, hol pedig a Cicero Oratióiból, hanem én Enyeden járván[a] és látván, hogy a Curtius Nagy Sándorról való históriáskönyvet tanulják a logicusok, én is a Cornelius mellett azt végigfordíttattam [FogE 114, 125. — [a]1793–1795 között].

4. kb. összerűség; raţiune; Vernünftigkeit. *1879:* (Czakó József) Eszelősködésein nemigen lehet elmenni. Beszédjében van logika, de cselekedetében nincs [PLev. 39 Petelei István Jakab Ödönhöz].

logikabeli kb. logika-osztálybeli; la clasă în care se făceau studii de logică; aus der Logik-Klasse. *1823–1830:* ő mind csak parancsolta[a], hogy írjunk orációt. Utoljára declaráltam magamat, hogy mint logicabeli praeceptor nem vagyok parancsolatja alatt, melyért megharagudott [FogE 294. — [a]Zilai Sámuel mv-i ref. kollegiumi professzor].

logikai szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *kurzus* logikai előadáskézirat/kurzus; cursuri de logică; Vorlesungshandschrift/Kursus über die Logik. *1823–1830:* a logicai cursust Feder szerént írván, minden logicusbeli praeceptor újabb kurzust írt [FogE 125].

logikus logika-osztálybeli tanuló; elev din clasă în care se făceau studii de logică; Schüler aus der Logik-Klasse. *1823–1830:* Alexi. Szilágyi, Jos. Dési ... Ivan László, mind logicusok | A ... logicusok zászlója csak kétágú volt és nem volt középső fityegője, mint a többi classisbeli zászlónak | Sárközi[a] a németet tanította a logicusoknak, mindennap délután egy órát [FogE 120, 122, 125. — [a]Sárkozi József mv-i ref. kollegiumi professzor 1793 tájt].

logikusbeli logika-osztálybeli; la clasă în care se făceau studii de logică; aus der Logik-Klasse. *1823–1830:* a logikai cursust Feder szerént írván, minden logicusbeli praeceptor újabb kurzust írt, azt előbb magyarul, azután deákul tanulták [FogE 125].

lógó I. *mn* **1.** lecsüngő/lógó; care atîrnă; herabhängend. **Szk:** ~ *lánc. 1840:* Egy Hámfa logo Lántzával [HSzj *hámfa* al.].

2. ~ *hám* '?' *1850:* 2 lóra való viseltes hám, s egy lógó hám — kantáraikkal — tarto lánczal — lógóval — srof kultsal — s gyeplőkkel, s több szijakkal [Algyógy H; Born. F. Ii].

A lógós (a kettőnél több egy széltében fogott ló) hámja jel-re gondolhatunk.

3. lógós; lăturaş; Bei-. **Szk:** ~ *csikó. 1827:* Minden Gazda ember a maga marháját hajtsa a maga nyájába ... a meddübe valo logo tinok és tsikok ... hajtassanak a meddübe [F.rákos U; Falujk 161 Barabás Áron papnot. kezével] ✱ ~ *ló. 1823–1830:* A debreceniek bemenvén az árokba, az embereket és egyik lógó lovat a szekérben, vagyis inkább az ernyőben épen tanálták, a több lovaknak semmi bajak ... a lovakat más lovak mellé kötözték [FogE 264] ✱ ~ *marha. 1727:* Az melly hellyet az falu járo marhájának meg szabaditt ott logo vagy hizo marhát nem szabad legeltetni sub denar 40 [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 37]. *1769:* az egész Falu ökreit be hajtották ... s midön kerdettük volna a Határ pasztorokot hogy ha kárbol hajtottak volté bé vagy honnan, azt mondották, hogy nem voltak kárban ... mert logo marhais elég jár ott ... s egyenlö akaratbol el eresztik az ökrököt [Bögöz U; IB. Csont János (34) lib. vall.] ✱ ~ *tinó* → ~ *csikó.*

A 3. jel-re l. MPászt. 414 *lógó marha* és *lógó ökör* al.

4. '?' **Hn.** *1774:* Loggo kutnal (sz) [Gyalu K; EHA]. *1835:* Logo Kutnál (sz) [Körösfő K; EHA].

II. *fn* **1.** '?' *1850:* 2 lóra való viseltes hám, s egy lógó hám — kantáraikkal — tarto lánczal — lógóval — srof kultsal — s gyeplőkkel, s több szijakkal [Algyógy H; Born. F. Ii].

A valamelyest lehetséges jel-re nézve l. a MTsz *lógó I.* al. adott jel-t

2. ~*ban* tartalékban; tartalékként; care este de rezervă; als Reserve. *1775:* Eget bor főző üsthéz valo Csöv logoban 2 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 153].

3. ~*ban van* kóbórlóként/lézengőként él; a trăi ca o haimana; als Herumschlenderer leben. *1783:* Fattyu Thodor ... koborolni szókótt volt, imitt amott az hol lehetett lakván, mindaddig logob(an) volt mig uraság engedelméből házat építvén magának belé nem költözött [Kovácsi K; Eszt-Mk].

logofet román fejedelemségbeli főméltóság; logofăt; hohe Würde in den rumänischen Fürstentümern. *1584:* Az Wayda komornikiat Logofetit wachiorara hyttak wolt [BáthoryErdLev. 226 az erdélyi hármastanács Báthory Istvánhoz Gyalu várából]. *1587:* az Mirche vajdáné unokáját, Ivan logofet leányát ... Vlad vajdának szerzették volna ... örömest törekedtünk benne és arra is vittük Ivan logofetet, hogy oda is adja leányát [Veress,Doc. III, 98 Báthory Zsigmond Petru-Vodă Schiopulhoz]. *1621:* Vizi Veres Marton Negi loa(n) zekere(n) Logomfet (!) Todornet Desig ... f 2 [Kv; Szám. 15b/IX. 157]. *1634:* Vaszillie Vayda ... az Genge Logofottot is kiczin hogy le nem vagatta [Hurm. XV/II, 1005 Besztercei Igyarto Mihály jel.]. *1637:* jó reggel Fejérvárra érkezett Logofet Marko az havasalföldi követ [HGN 42]. *1657:* hasznosnak esmérem vala ez szövetséget[a], s azon logofet Girgice által tractálom vala is titkoson, az vajdával is szemben lévén [KemÖn. 300. — [a]1648-ban Rákóczi Zsigmondnak Lupul moldvai vajda leányával való házasságát]. *1662:* a boeroknak is elméjek teljességgel elidegenedve volnának tőle[a], s Stephan Logofetet kivánnák inkáb vajdájoknak [SKr 324. — [a]Lupuj vajdától]. *1681:* 21. januarii költ nagyságod levelét logophet úr 4. februarii megada [TMÁO VI, 116 Paskó Kristóf Csáki Lászlóhoz Drinápolyból]. — L. még BáthoryErdLev. 166, 180, 193, 210, 231, 244, 249; EOE II, 427–8; Hurm. XII, 793, 939; KemÖn. 300; TMÁO 110, 122–3, 127, 193; Veress,Doc. II, 319, III, 3.

A román eredetű kölcsönszó az erdélyi fejedelmek és a havaselvi meg a moldvai vajdák, valamint főméltóságok diplomáciai levelezése útján terjedhetett el, amint ezt a szó ilyen szintű levelezésben megfigyelhető rendkívüli gyakorisága is mutatja. Ennek bizonyságaként csak néhány adalékot idézünk: *1626:* beöczwletes feö boer keöveteönk Heriza Logofet megh beszelle minekönk az kegyelmetek hozza megh mutatot io akarattiat es emberseget [Hurm. XV/II, 1364 Alexandru Vodă Coconul Nsz-hez]. *1638:* (Követként) választottuk országostól Vizter Szima uramot és Marko logofetet [Tîrgoviște; Veress,Doc. X, 34 Matei Basarab vajda Vargyasi Dániel János kapitányhoz]. *1647:* mostan is meg ujulag két becsületes tanácsunkbeli fő bojér hiveinket, ugy mint nemzetes Dragomir fő vornikunkat és Mihalczia Radul fő lovászmesterünket, Szava Logofet secretariusunkkal és viszteriai capitanunkkal együtt bocsátottuk az fejedelemhez [Tîrgoviște; i.h. 196–7 Matei Basarab vajda Bethlen Ferenchez]. *1656:* Az Tatrosi városunktól Bakó felé elindulván az Tazlo vize mellett háló helyünkben vónk el fő logoffetünknek Jászvásárról irt levelét, melyben tudasit egy rácz patriarchának oda Jászvásártt való elérkezése felől, az mely patriarcha az muszkától jövén ... azt beszéljette ... hogy neki is egy kozák polkovnik azt mondotta volna, hogy itt nálunk sokáig ne mulatozzék, hanem siessen innét kimenni ... Nekünk logoffetunk azt irja, de mi oly reménységben volnánk, hogy csakis ... amuljan költött dolgok legyenek [RákDiplÖ 371 Georgius Stephanus moldvai vajda II. Rákóczi György fej-hez].

A moldvai és havaselvi magyar nyelvű iratokban előforduló adalékokra nézve l. még EOE IV, 305; Hurm. XV/II, 1284; Lupas, DocIstTrans. 150; RákDiplÖ 221, 613; SzamosközyMonIr. XXII, 97, 115; Veress,Doc. IX, 37–8, 49, 142, X, 123, 235–6, XI, 274.

Szn. *1666:* Logofet Demeter, Gombkötő Istva(n) ... Gyula Fejérvárat Lakó Nemes személyek [Incz. III, 5a]. *1667:* vitézlő Logofet Demeter váradgyai harminczados két izben administrált tárházunkban hatszáz forintokat [AUt 84]. *1668:* Logofet Demeter ... váradgyai harminczad proventust adminisztrált kétszáz forintot [AUt 88]. — L. még AUt 33, 85.

Án. *1655 k.:* Logofét (lónév) [MGtSz II, 52 II. Rákóczi György ménesének összeír.].

lógós 1. lógó; care se mişcă; (herab)hängend. *1736:* Az kocsi vagy csak bakon lógós volt, vagy csak az tengelyre csinált volt; akkor az hintó igen ritka volt, hanem a közönséges fő embereknek nagy bőrös kocsijok volt, az hátulja mindenkor lógos, némelyiknek az elei is szintén olyan volt mint az hintónak az dereka, csak fedele nem volt, egyéb minden alkalmatossága az egy fedelin kívül [MetTr 363].

2. lógósnak befogott ló; lăturaş; als Beipferd eingespannt. *1807:* A' hátulso lógós piros Pej [DLt 583 nyomt. kl].

Szk: ~ *ló. 1838:* a' második szekérbe volt Logos Lonak Kantár szárát meg fogta [Dés; DLt 587/1839]. *1841/1845:* 1. kantárt meg javitottam trinzlivel a logos lora Rft 4 [Ne; DobLev. V/1254].

lohad a se dezumfla; abnehmen. *1842:* Egészségem rosz ... az orvaságot fogyhatatlanul iszom ... a' májan valo daganat valamit lohadat [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.].

lóhajtás lóterelés; mînarea cailor; Pferdetreiben. *1570:* Kwtas Jsthwan Ezt vallya ... Aztis Latta hogy Antalnak az Eochey Magoknak kereskettek ky Barom Mellett ky penigh lo haytassal, chyak hogi Thartottak oda Antalhoz mynt atthiokfiahoz [Kv; TJk III/2. 137].

lóhajtó 1. *mn* lóterelő; pentru mînatul cailor; zum Pferdetreiben (gebraucht). **Szk:** ~ *selyemkorbács. 1753:* Egy tatár korbáts és egy selyem hoszszu ló hajtó selyem korbáts nyele nádbol [Nsz; Told. 18] ✱ *(karikás)* ~ *(szij) ostor. 1574:* Annos Botta gasparne, Azt vallia hogy ... azkor latta hogy Breda kywl az kezewel very volt az Zakanne kapwyat, Mondwan ... En Adossagomat kere(m) teolled, Te penig lohayto ostorral leottel Ream [Kv; TJk III/3. 407]. *1628:* Ket lo haito ostor [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 12]. *1664/1759:* vagyon egy lo hajto szij ostor pro Den. 15 [Ne; DobLev. III/651. 5a]. *1697:* (Vett) Karikas ló hajto ostort // 12 [Dés; Jk].

II. *fn* **1.** kocsis; vizitiu, birjar; Kutscher | lóhajcsár; persoană care mînă caii; Pferdetreiber. *1649:* Hazamnal leuö, es Vigazo (!) s forgolodo Darabantoknak es Lo haitoknak ... Attam Hust Lib. 10 ... Kőz Czipot Nro 20 | Az ket Lo Haitonak Adattanak Eő kigmek Haro(m) forintott ket bokor Csizma arraban [Kv; Szám. 26/VI. 99, 437].

2. bányaló-hajtó munkás; muncitor care mînă calul prins în faţa vagonetei; Grubenpferd treibender Arbeiter. *1756 k.:* Bányász, Lo hajto, és Stompár akármelly vallásbéli légyen. Istenes devotatio nélkűl munkájához ne kezdgyen | Béreiket a' Lohajtoknak a' Gazdák meg adni tartoznak, kikis mind télben, nyárban, ugy Innep napokanis és nappal a' Gazdák lovaira gondot viselni, mellettek lenni és hálni kéntelenittetnek [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.]. *1781:* ha a' Strásák mezei vagy kohó veröbéli munkáról jövő vagy arra menő Gazda embert tanálnak s ismérik hogy nem rosz ember, ugy ha ló hajtót terhes vagy dolgos Lovakkal a' városból ki menni vagy haza jönni ... és ismérszik jó dologban járni ... az illyeneket lámpás nélkül el botsáthattyák [Torockó; TLev. 2/5]. *1805:* A lohajtoknak Berek ahaz kepest a hany loval larnak hataraztatik e keppen a kik öt hat loval hajtanak és tavulrol az ötven for. berek helybe hagyatik a kik negy loval azoknak 40 a kik három loval 30 a kik kettővel 20 [uo.; i.h. 7/12]. *1816:* Meltoztasson ... Banyászoknak, szén tsinálok(na)k Lo hajtokn(a)k Koho Mestereknek és ma-

sok(na)k akik Verős kovatsoknak nem neveztetnek a' vas futatást és müvelést absoluté meg tiltani [uo.; i.h. 9/46].

lóhalálában nagy sietségben; în grabă mare; Hals über Kopf, in größter Eile. *1662:* Csáky István ... a fejedelem teste temetésére való gyűlésből futva szaladna ... csaknem lóhalálában sietne Almás várába [SKr 129–30]. *1710 k.:* A feleségem is majd lóhalálában odajött, és vélem szemben lenni megengedték [BÖn. 683]. *1811:* Midőn az Egés volt ... a' Lovam Nyeregbe lévén el hagytam a' Parantsolatra valo menetelt, hanem Lo halálába Nyargaltam a' széna meg oltására [Cold K; JHb 5. 3/3 Ungur Toma (32) col. vall.].

lóhát 1. spinarea calului; Pferderücken. *1748:* Az masik Inctus(na)k ... edgj pár fa kengjele két rétben fogott botskor szijjuval őszsze kötve olly hoszszaságra, hogj nyereg nélkül a' ló háton által vetvén commode lábait kengjelekb(e) figálhatta [Torda; TJkT III. 219]. *1823–1830:* A régi fakémény helyett is kőkéményt raktanak ... én is az állásra felmentem volt, hogy a kémény tetejére az 1799. esztendő számát a vakolásra kiirjam vagy karcoljam, egyszer érzem, mintha az állás dőlni akarna. Felszököm az ház fedele tetejére mint lóhátra, hát azonban az egész kémény besüllyedett [FogE 296].

2. *~ról* nyeregből; din şa; vom/aus dem Sattel. *1574:* Kalara az nehay Hegedws Mathene ... wallia ... Jeot oda Maszod Magawal ... Es hogy ely Akarna Meny Lowara fely wlt volna, vgy keozeny (!) egy Cristal pohar bort az eo vey ... Az ely fogadia Es Azon modal eo Rea keoszeny az loh hattrwl [Kv; TJk III/3. 347]. *1704:* voltunk kinn ... nyulászni ... egy nyulat meg is lőttem lóhátról, és azzal bejöttünk [WIN I, 91–2]. *1823–1830:* Ha ... lejtős utat láttak, akkor kiszállott az hintóból[a], a vezeték lovára ült ... lóhátról nagy kiabálással commendírozta[b] [FogE 152. — [a]Gr. Bethlen Pál generális. [b]Cselédeit].

lóhátas I. *mn* lovagló, lovas; care merge călare; reitend. *1791:* Kolosvárra Borsoval Ménő lo hátos Embernek 30 xr [H; Ks 108 Vegyes ir.]. *1806:* Az ez előtt volt altal járo Pallo hellyett keszittetett, Hidas tsak akkora hogy szorulttságbol Lo hatos embertis visznek által rajta, de többnyire gyalog embereket hordoznak [Szászrégen; Born. XVI. 76 Kiss György (50) vall.]. *1831:* azon éjszaka ... a' Szép Hold világánal meg látok két lohátos embert a' Gyertyánoson keresztül a' Szent Péter hegye felé menni [Dés; DLt 332. 5–6].

II. *fn* lovas ember; călăreţ; Reiter. *1598:* eszen kocy Mellet woltanak harman lwhatossok [Kv; Szám. 7/XVIII. 90 Th. Masass sp kezével].

lóháti 1. lovon szolgáló; servind călare; mit dem Pferd dienend. *1594:* Lóháti zabados Lajos dienes [Somlyó Sz; UC 113/5. 5].

2. *jó ~* jó lovas, jól lovagló; călăreţ bun; guter Reiter. *1662:* az asszonynak nem tetszvén a rosályi szállás és konyha ... Tasnádon, hogy jó lóháti és szemes asszony volna, paripára ülvén szolgáival nekikele, Dévára nagy postán bément vala, elhagyván urát, amig eszébe venné magát | Boros János ... serény forgolódó, jó lovakhoz értő, jó lóháti legény volna [SKr 154, 322–3].

3. *~ mulatság* lovas szórakozás; distracţie cu cai; Unterhaltung mit Pferd. *1710 k.:* Osztán az is jusson eszedbe, egy ló-esés, bénulás, köszvény, vénség, háborúság, rabság elrekeszthet minden mezei és lóháti mulatságodtól [BÖn. 557].

lóhátiság lovagló-készség; dispoziţie pentru călărit; Fähigkeit zum Reiten. *1662:* (A fejedelem) nagy és szép virtusokkal ... vala ékesítve ... Vitézi bátor szív, jó és friss lóhátiság [SKr 92].

lóháton 1. lovon, lovagolva; călare, încălecat pe cal; reitend. *1570:* lattha hogy ... Az Iweges gërgh fiais leh zeoket az lorol, Es Zeoch Myhal Reya Menth Es egj zekerchewel Igen verte vgia(n) leh deolt Az vthan latta hogy ferdeos Kelementis egyzer az lo haton vgy wtheote az zekerchewel hogy vgian Megh hanyatthlot az Lowon [Kv; TJk III/2. 187]. *1620:* Boer Peter loh hatan leuen Ona Bobes Recziey eleh aluan adah egi molnat hituant Zalogba Boer Peternek p(ro) f 25 [Récse F; Szád.]. *1703:* én ló haton nem iárhatok, mivel igen őreg, Sérvéses, beteges ember vagyok [Kászon; KaLt Kászoni Imreh Diák Apor Istvánhoz]. *1757:* Boer Samuel Ur(am) ló hátan oda njargala, puskával akarván Dávid Pistáékot elzaklatni [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 32]. *1787:* hát ismég jőnek hárman Loháton [Martonfva Hsz; HSzjP St. Tusa de Martonfalva (45) vall.]. *1794:* En Istokat Lo hátan ... Szempalig el küldöttem vala de Natsagodat ottan bé nem érvén ... viszszá jött [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1798:* oda érkezék Lohátan az Udvarkapuba [Ádámos KK; JHb XIX/58]. *1819:* A' Ribitsorai Patak(na)k fel tojulása miatt Ló-hátonn is Járhatatlan lévén az írt Communitások(na)k Utja [Körösbánya H; Ks 119e].

2. ló hátára felerősítve/kötve; legat pe spinarea calului; an den Pferderücken gebunden. *1672:* Fa tálakat, tányérokat, három négy kis vasfazakat, ló háton hordoztat vala Kemény János, mikor oda fel hadakozánk [TML VI. 330 Bánfi Sigmond Teleki Mihályhoz]. *1698:* Tudodē ... ebben az Faluban kik hosztanak Gyulatelkiről Buzát (: ló háton gyalog Szerben, szekéren, Talyigán :) avagy Alakort [Gyulatelke K; Ks vk] | Én magam is láttam az ūdő tájban, hogy hozott az Moldován Fia buzát lo háton onnan Gyulatelke felőll, de hunnan hozta nem tudom [Ks Fr. Thordai de Sz. Egyed[a] (60) ns vall. — [a]SzD]. *1718:* Láttam hogy az Pakulároknak, enni valot hortak loháton [Türe K; Told. 2]. *1722:* a' Nagyobb Fiát is Loháton altal vetőben vitette éttzakán kelletvén ki menni a' Székből [Újfalu Cs; LLt].

lóház lóistálló; grajd de cai; Pferdestall. *1645:* az nagj hazat, az Czvrt az nagy Istallot, az loo hazat, az ut feleöl ualo kiczin házat, svteö kemenczet, az Svteö kemencze mellet ualo paytátt ... Beczvltek ad flo. 52 [Usz; Pf].

ló-herélés ló-kasztrálás; castrarea armăsarului; Wallachen. *1672:* Haydu Janos ... fel veőtte voltis az Lo herelésnek jutalmát [Kv; TJk XI/1. 245]. *1776:* Ima May 4 Ló herélésért a Herélő Czigánynak attam Hung. flor. 1 Dr. 36. ahoz kivántato egy fertály pálinkáért Dr. 15 [Mezőméhes TA. WassLt].

lóherélő I. *mn* lókasztráló (ember); care se ocupă cu castrarea armăsarilor, care castrează un armăsar; walla-

chend (Mensch). *1737:* Erogatio Tritici ... Az Lo Herelő Mester embernek adtam mett. 8 [Szentbenedek SzD; Ks 70 Szám. 51].

II. *fn* lókasztráló ember; castrator de armăsari, jugănar/jugănitor de cai; Wallacher. *1672:* Haydu Janos noha Lo herelő volt, de az czipteteő fátis másnak adta kezében, mással is köttette megh az Lo hérejét ne(m) magha [Kv; TJk XI/1. 244]. *1673:* Csokany Todor Lo Hérelőnek Adtam szaz njolczvan pénz(t) f. 1 // 80 [UtI].

lóheremag sămînță de trifoi; Kleesamen. *1823–1830:* Nagy Dániel ... írja, hogy lóheremagot hozzak [FogE 219].

ló-hozás ló-előállítás; predare obligatorie de cai; Pferdestellung. *1595:* Carolús Magnus Nemet Csaszar köuete ... Igen haragúek penig hogy az Lo hozassal annyet kesenek [Kv; Szám. 6/XVIIa. 64 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

lóhúgy lóvizelet; urină de cal; Pferdeurin. *1679:* Ló húgi hordo nyeles Sajtár nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 88].

lóhús carne de cal; Pferdefleisch. *1614:* ebben az búdosásokban[a] ... az havasokon való éhség miatt ... még az fejedelmi emberek is csak valami rossz lóhúst kaphattak volna is enniek, kedvesen kapták volna [BTN[2] 59–60. — [a]Báthori Gábor 1611-es hadjárata rendjén]. *1718:* Minémű utolsó allapottjáb(a) Legjen szégény székünk még jrtuk ... az Vad almából Cseremakbol ki fogyván Mogjoro rűgjre, Lo husra, s macskákra is jutott [Somlyó Cs; Ks]. *1823–1830:* I. Ferenc császár ... Prágában rekesztetvén, úgy megszorult volt, hogy a városban levők kénteleníttettek lóhúst enni [FogE 175]. — L. még SzO VII, 257.

lói szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ *öltözet* ? lószerszám; harnașament; Pferdezeug/geschirr. *1596:* Barat Peter vram tanq(uam) legitimus Tútor veot kezehez chiengettywt es loy eolteózetet zankazashoz valot két lora valot [Kv; RDL I. 65].

lóiskola ló-gyakorló/idomító hely; loc de dresură pentru cai; Pferdeübungs/dressurplatz. *1731:* ha valami szakad, vagy törik, vagy ha ujjat kell is valamit csinálni ... csináltassa meg, lévén mind szijjárto, mind Lakatos mind kovács kezek alatt vagy az Istállo(na)k is, vagy lo Iskolá(na)k ha mi héjja lészen [JF lovászmesteri ut.]. *1761:* Nagy és Kemény oldalból ásás és nagy munka által Simmitott hellyre à Titt. Néhai Mltgos Generalis úr téglából tizen öt öll hoszszaságu, és hét öll széllyességü Ló Iskalának derekát, csak à közelebb múlt Esztendőben ... fel rakattván, mostanis Vakolás és fedél nélkül vagyon | Lo Iskola Ajtajához tserefa deszkából készitett két nagy és két küssebb Ajtoknak valo ujj Táblák [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 210, JHb XXIII/31. 29]. *1780:* A Lo Iskolában lévő felső tornátzban Sok dirib darab hám [Bethlen SzD; BK]. *1791:* a Lo Iskolat tsinállo tsiganynak 10/12 [WLt Cserei Heléna jk 37a]. *1809:* Flazterezők az Lo Iskolába 16 [i.h. 116a]. *1811:* A Tekei[a] 1 ló iskolával meg érheti az 3. Czug, reggel, és délután elég gyakorlást tehettnek [KLev. — [a]K] | az egész Peretseni[a] Határban sehol se volna s ollyan porond a' hová Katonaság számára meg kivántato Lo oskola által tétethetne [Szentk. — [a]Sz]. *1813:* a Lo oskola mellett leg elsőkben is Ngod vágatott Sántzot [Perecsen Sz; IB. Botos Péter gr. Korda Annához].

Hn. *1822/1823:* a tul a vizi Határon a Lo Iskola mellett [Dés; EHA].

Szk: *katonai* ~. *1822:* A' ... katonai Lo iskola [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 22] ∗ *nyári* ~. *1783:* Rako fákbol Sas fákkal készült fedél nélkül valo igen derekas, nyári Lo oskola [Nagyrápolt H; JHb XXXI. 28].

Ha. *1849:* Lo oskola [Bányabükk TA; MkG Urb. Kárp.].

lóismerés lóismeret; cunoașterea cailor; Pferdekenntnis. *1811:* a' Ló ismérésbe tsak ugy ereszkedem, Némely közönséges jeleit fel-fedem [ÁrÉ 153].

lóistálló grajd de cai; Pferdestall. *1568:* sok Sendel kel Enneke(m) Nagy hozzw hazam leze(n) es egy lo Jstalotys chynaltatok Arrays Sendel kel [BesztLt 79 Lucas pysthaky de Bongarth a beszt-i bíróhoz Tordáról]. *1594:* Az Maior haz vduaran vagjon lo Istallo No. 1 ... Barom oll vagjon No. 1 [Kraszna Sz; UC 78/7. 20]. *1685 e.:* az Udvaron ... vagyon ... földteglabol epittetet supos hoszszu lo istallo ... Felszer ajtaja Nro 1 Vegig benne lajtorja jaszol fel kötve [Gyf; MvRKLev. Urb. 28]. *1694:* vagjon egj Ló-Jstállo ... mellj(ne)k is falai, boronabol róttak tapaszosak de bomladozottak; padlása sovénjből való, szalma suppal kőtött fedele alatt ... vagjon benne nég darab gerendakbol rakott jászól [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. *1699:* lo Istálo ... mester gerendaja alat öt köteses oszlopok, padlása hasogatot bukfa [Szentdemeter U; LLt]. *1737:* egj hoszszu tőlgy fa bornábol talpakra tsinált küllyel belől tapaszos, és Sendelly alá vetettett Lo Istallo [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 11. 1]. *1740:* egy hoszszu Lo Istallo boronafábol rakott, meg padoltatott, sendelyezett, mindenütt Lovak Labai alatt hidlás [Pálos NK; Ks 11. XLI. 32]. *1824:* a' Csűr kapun kivül vagyon egy 3-om osztályu Lo Istallo [Eresztevény Hsz; HSzjP]. — L. még UF I, 396, 411.

lóistállócska grajd mic pentru cai; Pferdeställchen. *1762:* Boros nevű Czigany(na)k ... egy lo Istállotskaja volt rajta [Bethlen SzD; BK. Olyégyéla Iuon (40) zs vall.]. *1822:* egy ágasokra épült gazzal béllet Lo Jstállotska [M.köblös SzD; RLt Pataki József hagy.].

lóitató-cseber 1. ciubăr pentru adăpat cai; Pferdetränkezuber. *1595:* Soos Mihaly vitte Azzoniunk Louainak pokroczit es lo itato Chiebreket, két louan zekere(n) gialuba ... d 25 [Kv; Szám. 6/XVI. 148]. *1601:* Veottem az taligahoz egy keotelet es egy kis lo itatö chyebret d 21 [Kv; i.h. 9/XV. 34 Jer. Nekel sp kezével]. *1647:* egy loo itato Csöber [Sólyomkő K; SLt GH. 5]. *1679:* Lo itato Cseber, rudastol nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 87]. *1687:* 2 öregh tsöbör ... 1. lo itato tsöbör [Kál MT; Berz. 2. 41/95]. *1750:* egy jo ló itato Cseber [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 4]. *1761:* Viz hordo s Lo Itato más fel vedres Csebrek 4 [Branyicska H; JHb XXXV/39. 22]. *1817:* egy nagy Lóó Itato tseber [Kv; IB gr. Korda Anna inv.]. — L. még RettE 63; UF I, 829, 930.

2. egy lóitató-csebernyi; o cantitate de un ciubăr pentru adăpat caii; einen Pferdetränkezuber viel. *1749:* Az Juhok hasznabol Vaiat perczipialtunk az iden haro(m) lo itato czieberrel Irostol [Kv; Szám. 26/VI. 480].

lójártató szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *föld* ? lólegelő; păşune pentru cai; Pferdeweide. *1591:* ualamykor ualamellyk fel kyuannya hogy az, az meg neuezet föld kozottok fel ozolyon tehat mindenyg (!) fel tartozzig (!) az Eo rezi lo iartato foldet kit maganak fogot ozlasba(n) ereztenj es fel oztany [Melegföldvár SzD; SLt DE. 6].

lok (vízmenti) lapály; luncă; (Fluß)Niederung | '?' *1696:* széna fü vagion edgy Lok [Pálos NK; LLt Fasc. 75]. *1701:* A Lok az Pálfi István kertire ă ki veggel jö [Tarcsafva U]. *1841:* Czikmántoron az alsó Határon lévö három lokba [Szentdemeter U; Told. 40a]. *1864:* felső vagy Simény lok — általába a' Székely Földön a Viz melletti térségek Loknak neveztetnek [Szu; Pesty,MgHnt XLVII, 571] | Lok legjobb lapálju földek s gabonát alkalmos termők azért neveztetet loknak nevét innen kapta [Ocfva U; i.h. 273b] | Nagy-felső lok Timafalváig lapáj lévén — azért neveztetik loknak [Timafva U; i.h. 351a].

Az eredetét és jel-ét tekintve egyaránt bizonytalan [TESz], de tájnyelvi szinten köznévi szerepben a Székelyföldön, úgy látszik, nemrégiben még élő, hn-i előfordulásban az alábbiakban gazdag történeti anyaggal adatolt cimszóbeli szót a Tsz székelységi tájszóként '1. leereszkedett kis völgyecske; 2. alanti hely, alacsony hely; 3. alattvaló helyen két hegy közötti térség', a Vadr. 'két hegy közötti keskeny tér' jel-sel szótározza. A szóra vonatkozó eddigi közlemények eredményeit összefoglalva a TESz a szónak a köv. jel-eket tulajdonítja: '1. lapály; 2. két hegy közötti völgy, szoros; 3. rét; 4. lapályos erdőség'. Noha a szó helynevekben kétesen a XIII. század végétől adatolható (OklSz *lak* al.; TESz), köznévként elsőként 1816-ban GyarmVoc. 99 szótározta. Az itt fennebb beiktatott ennél régebbi és a hozzá csatlakozó 1841-beli adalékban a szó, sajnos, jel-ét tekintve teljesen talányosan néma. Minthogy azonban az időben utánuk köv. 1864-beli székelységi köznévi adalékokból a szónak határozottan a '(vízmenti) lapály, teres hely' jel-e világlik ki, ezt iktattuk be, de '?'-lel utaltunk a minden valószinűséggel feltehető más jel-re, ill. jel-ekre is. Az ilyenformán egyetlenként felvett jel-re utalnak még a köv. székelységi adalékok: *1864* Lok pataka ... nevét vette egy szép kis sikon folyó patakról, mely Dálya község határán ered [Dálya U; Pesty,MgHnt I.VII. 105b] | Nagy lok ... Nagy teréről neveztetik. Kis lok a Nagy loktol a Nyiko vize el különitvén neveztetik Kis loknak [Kadács U; i.h. 190b] | Lok mert tér hely [Csöb U; i.h. 101b] | Lok lapájos kaszáló [Recsenyéd U; i.h. 107a] | Heres Loka, Lapályos szántok és fiatalos szép darab erdő borzasztó nagy árkokal [Vécke U; i.h. 370a] | Az alább köv., gazdagnak mondható helynévanyag bizonysága szerint a *lok* ugyan legsűrübben a keleti székelységben (Cs, Hsz, U) fordul elő, de van jó néhány adalékunk KK, NK, Kszeg és egyetlen adalék Szb területéről is.

◇ **Hn.** *1589:* Dalljai[a] határban ... az lokon. Nagi lokban [TelCsLt 58/9 Teleki Ferenc lev. — [a]Dálya U]. *1591:* Az lokon ... egy feöld [Szu]. *1592:* az lokon Bodoghazoniffalwa feleol [Szu]. *1596:* lok mellett valo feöld [Béta U]. *1602:* az Gagyi lokan alol (sz) [Gagy U]. *1604:* az homorod loka [Abásfva U] | mas feöldemet is foglalta el ... kit Gal kúttia lokanak hinak [Medesér U]. *1606:* Sos Patak Lokan [A.karácsonyfva U] | kis lokban [Csekefva U]. *1637:* Az Lakon egy darab széna rét [M.gyerömonostor K; KCsl 138]. *1642:* az lokon (k) [uo.; KHn 76]. *1643/1687 k.:* A' Lókon (sz) [Sóvárad MT; MMatr. 208]. *1650:* viszszá folyo lokban az kis patak mellett [Gyszm]. *1652:* Dioloka nevü helyben (k) [Tarcsafva U]. *1655:* Belsö lokk haton (sz) [Póka MT] | Az Lokon alat (sz) [Héjjasfva NK]. *1656:* Csomortanon felyel remete lokan ket eke iarasa [Csobotfva Cs; CsÁLt F. 28. I/1]. *1693 k.:* Lok hegye(n) (sz) [Hévíz NK]. *1699:* Hollos völgy elött az Nagy Lokban (k). Varju lokban (k) [O.zsákod KK]. *1711:* az pottyandi Lokon (sz). az Lokon Farkas kapu arányában (sz) [Menaság Cs]. *1737:* Az tekenjösben az lokban (sz) [Albis Hsz]. *1744:* A vizes Lokon (sz) [Bordos U]. *1757:* A Lokon ă Tatros pataka mellett A Kabala Hago alatt ă Lókban. Az Lokban az Ugra Lokan (k) [Szentmihály Cs]. *1761:* Hid lokan valo Szanto Föld [Malomfva U]. *1773:* A Ditró Loka allyán (sz). A Viz Loka oldalában (sz). A Viz Lokán a rez alatt (k, sz) [Ditró Cs]. *1775:* A Fűz Kut Lokon (sz) [Muzsna U]. *1781:* Kis Lokba (sz) [Bencéd U]. *1791:* nagy orotvány loka nevü Hellyben [Bözöd U]. *1797:* A Lok kert felet (sz) [Kobátfva U]. *1801:* Békalok Oldalán (sz) [Szováta MT]. *1804:* Tséje lokon. Jegenye Lokban (k). Meleglok (sz) [Etéd U]. *1818:* A Lokonn (sz) [Nagyajta Hsz]. *1825:* a Fejér kö Lokjánn (sz). Réteni Lokbann (k). Kaszálo vagyon az Ürmös Lok nevü hellyen egy haszon vehetetlen allo ingovanyos Tö Szelin [Nagymoha NK]. *1833:* A' Lokon (k) [M.kapus K]. *1864:* Kislok oldala [Csomafva Cs] | a felső lokon [Szakadát Szb; Pesty,MgHnt XXIX, 154b]. *1889:* küsmöd loka, legény lok [Etéd U]. — L. még KHn 78, 107, 111, 165, 190, 192, 208, 271–3, 304; RSzF 103.

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

lokál 1. kb. foglal (földet); a lua în posesiune; (Feldstück) in Besitz nehmen. *1581:* senky ne merezzellie(n) foldet az hatarzelbe senkinek se berbe se egieb modo(n) adny se localny semmy zin alat Az foldnek veztesse alat ... Ez penig kóres kornywl minde(n) fele megh tartassek Az hatarzelbe ... Az hataron belöl penig harom wagy negy labbal Zabad legie(n) Akar kinekis foldet localny [Kv; TanJk V/3. 243b].

2. kb. kijelöl; a marca; festsetzen, bestimmen. *1723:* az Circum Jacens falukat ... bé ültettük, volt, egjéb iránt az hol régebben nem volt Militia ollyan hellyeket igyekeztem localni [Mihályfva NK; Ks 95 Csongrádi Farkas lev.].

3. elhelyez/szállásol; a plasa sălăşlui; unterbringen. *1583:* Icelentette Sombory vram Azt(is) hogy azoknak az Iffiaknak Az tanach zerzene es Mutatna hazat s zallast: Erre eö kgmek semmikeppen Nem mehetnek, hog valamely gazdat es varossy embert ereozak zerent ky vessenek es igazichanak hazabol es kedwe elle(n) az Iffiakban hazaba locallianak mert eo kgmeknek arra hatalmok ninchen [Kv; TanJk V/3. 271b].

lokális kb. (arra) illetékes; competent; zuständig, berufen. *1759:* A' Papoltzi Bács Lovát potentiose vették légyen el a' Pákéiak p(rae)sentib(us) admonealtatnak hogy restituályak s ... e féle erőszakos foglalásokat többször ne probályanák kit ha cselekednének töstént manutencálya localis V. Királybiro Atyánkfija a proprietáriusokat és via legali ab officio animadvertalyon is, az erőszakosok ellen [Hsz; SzentkGy törvényszéki itélet]. *1801:* az Felseges Királyi Gubernium Poroncsolatjábol az akori Localis Tiszt Ur gyakor izben ki adta hogy Gidofalvi Sámuel uram hadjon békét az Tutorságnak és ne fojtosza tovább [Albis Hsz; BLev. Vall. 3].

lokalitás elhelyezkedés; plasament; Lage. *1814:* az érdeklett Trauzner jusson lévö Mikeszászi és Lunkai Joszágnak ... az Exponens Úr ... localitassárol, vicinitassárol, és qualitassárol a ... Conscriptionak hiteles Mássát közli az Urakkal [Ne; DobLev. V/967. 1b].

lokált elhelyezett/szállásolt; plasat, sălăşluit; untergebracht. *1718:* Szintén expirálván ă két hybernalis holnapok, mellyre ă téli qvartélyban localt Militiánakis anticipált Qvantuma consum(m)áltatik, illendö ujjabb Dispositiot tenni [Ks 83 a gub. Kv-ról].

lókanca kanca; iapă; Stute. *1797:* Bagotyán Szimnyion ... Ló-Kanczája 1. Kancza Tsitkaja 1 [Szentgothárd SzD; WassLt Conscr. 412].

lokbeli kb. lapálybeli; din luncă; aus der Niederung. **Hn.** *1669:* az lokbali kert [Szentgerice MT; Pf Gergely Andras (40) ns vall.]. *1711:* Felsö Kadatsi Kis Lokbali resz [Kadács U; Pf]. *1719:* az Kadácsi kis lokbali fold [uo.; Pf]. *1768:* Fajka lok bali szantó fold [Etéd U; NkF].

lókefe perie pentru/de cai; Pferdebürste, Kardätsche. *1750:* Egy Ló Vakarvért és Kefeért az Spotály Lovai számára HFlor 1 d 20 [Kv; Szám. 70/VIII. 23] | Egy Jocska lo keffe [Bezdéd SzD; LLt Litt.B]. *1810:* Egy Lo kefe ... xr 50 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 18].

lókérés cerere de cai; Pferdebitten. *1666:* Az ló kérésben nem adatek mód még [TML III, 552 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

lókert 1. lólegeltető-hely; păşune pentru cai; Pferdeweidestelle | kaszáló, *rég* füvelö hely, szénafü; fîneaţă; Heuwiese. *1572:* Azzoniom Orsoliazzon az my Jussat Reminleotte volna Hadriui Ferencz vramnak Lw kertiben molnaban, hat Myndeneket meg engedeot azzoniom Ferencz vramnak Es az w maradikinak eoreogbe [Gerend TA; BK]. *1582:* be kerteltete vala az lw kertet almadj Andras [Szükerék SzD; JHbK XXXVIII/27]. *1586:* az loo kertekett szanto földekett, szena rétekett, szölökett ... eött részre osztany hattük [Lesnyek H; IB VI. 225/16] | Egykor Zalanczy Georgy foglalt vala borozdawal az Teerben egy darab feoldett lw kerttnek [Kisfalud KK; JHb XX/48]. *1598:* Az Tamas Janos kertitol fogua az roka mezönel ment ala az nagy nyr kezepet az uoltt az lo kert oztan ki tert az szep uiz mele az szep uiz tőuinek ala ... mind lo kertt uoltt Lazar Imrehe ott senkjnek ne(m) ⟨uo⟩ltt szabad louat tartani ha ne(m) neky ott azba(n) az lo kerbe(n) mind adik tartotta az loua⟨it⟩ mik az bogar ky wzte onnat [Pálfva Cs; BálLt 81]. *1600:* vagyon nekem Egy lo kertem hazamon kywl oda ballagtam vala ki [UszT 15/5]. *1622:* az Kender feóldeknel léueö loh kertet ... ada Desfaluj Gaspar vram, Zalanczi Istuan vramnak [Mihályfva NK; JHb XXI/23]. *1647:* Vagion az Czwreos kert mellett egy io lo kert [Drassó AF; BK] | Az Berek eleottis egy Lo kert; esmet egy Sziget kert [M.királyfva KK; BK 48/16]. *1672:* itt az Adamosi hataron ... uagjon edgj lo kertem [Ádámos KK; JHbK XXI. 16]. *1720:* Az fen specificalt Tanorakat vagj Lo Kertetis egészszen ... Adák [Mikefva KK; BálLt 91]. — L. még CsVh 64; GyU 13.

Hn. *1571:* a' Lo kert mellet (sz) [Marossztgyörgy MT] | egy Rethemys wagyon a' Lo kert mellett egy Rethen [Mv; BálLt]. *1603:* Georgy telke es egy lo kert neueö hely [Medesér U]. *1606:* Kis herebwn az Ló kerben [Derzs U]. *1647:* A Lokertben (k) [Nagyteremi KK]. *1650:* Az Lo kert [M.fenes K] | Az Lo kerte(n) fellyűl [Szentlászló TA]. *1677:* Lókert [Balavásár KK]. *1685:* az Lo Kert taján (sz) [Kilyén Hsz]. *1687:* edgj darab föld mellyet Ló kertnek hinak [Désfva KK]. *1694/1764:* A Lu kert ... a Marus felöll [Abafája MT]. *1696:* az Nagy Lu Kert [Bethlen SzD] | az Nagy Lu kert [Szeszárma SzD]. *1717:* A Felső ló kertben (sz). Lu Kert [Kentelke SzD]. *1720:* A Luh Kertb(en) (sz) [Baca SzD]. *1729:* A Ló kert elöttt [Árapatak Hsz]. *1747 k.:* Az also Lo Kert Kapuja elöttt (k). Az felsö Lo Kertben (k) [Kilyén Hsz]. *1749:* Lokert nevü Láb [Marossztkirály AF]. *1754:* A' Kis Ló kert farkában (k) [Sárpatak MT]. *1768:* A Lo kertnél (k) [Sarmaság Sz]. *1781:* A' Ló kertben (sz) [Inaktelke K]. *1783/1834:* a Lo kert nevü heljben (belsöség) [Kövend TA]. *1798:* az ugy nevezett Ló kert nevü hely mellett a' Kodori völgyön [Dés]. *1805:* A' Felsö Nagy Berekbe a' Lo Kerten belöl (sz) [Timárfva U]. *1814:* A' Lu kertbe (sz) [Körtvélyfája MT]. *1855:* Kislokert nagy lokert nevezet alatt esmeretes allodiális kaszállok [Gernyeszeg MT]. — L. még BHn 67, 115, 122, 152; DHn 50; KHn 8, 190, 195–6, 202, 254. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

2. lólegeltető hely kerítése; gardul de la păşune pentru cai; Zaun der Pferdeweidestelle. *1584:* az lo kert le uonasa feleol ugja(n) azo(n)t tugya az mi(n)t deuaj czirjak [Szava K; JHbK XVIII/22].

lókertbeli lókerti; de la păşune pentru cai; aus der Pferdeweide. **Hn.** *1721:* A Lokertbeli kaszállo Rét [Somkerék SzD; EHA]. *1773:* A lokertbeli búza föld (sz) [Körtvélyfája MT; EHA].

lókerti lókertbeli; de la păşune pentru cai; aus der Pferdeweide. *1834:* A Lókerti Tábla (sz) [M.köblös SzD; EHA].

loki lokbeli, ? lapályi; din luncă; aus der Niederung. *1797:* a' Peterleki Erdö [Tarcsafva U; EHA]. *1864:* Nagy loki kut [Bözöd U; Pesty,MgHnt LVII, 92a]. *1891:* Loki nyilak [Nagykapus K; KHn 165].

lókosár (ló)karám; padoc (pentru cai); Pferdepferch. **Hn.** *1687:* A Ravasz lyuk alatt a Ló kosarnal (k) [Désfva KK; EHA].

lóköröm lópata; copită (de cal); Pferdehuf. *1812:* Egy Lo körömhöz valo vásot nyeles ráspolly xr 6 [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 11 kov. eszközök közt].

ló-kőszám lótchernyi vaskö-szám; numărul de transport de minereu de fier; Zahl des Eisensteins für eine Pferdelast/belastung. *1804:* a Banyasz Gazdák a Banya Mivelesröl egeszszen le akarnak mondani és Banyajakat lo kő szamra s berbe akarjak miveltetni a mely a Banya pusztulasra leg menedekeseb ut [Torockó; TLev. 9/36]. *1805:* Edgy Banyasz is kinek Banya Resze

vagyon Banya reszit berbe adni ne mereszelye melyet ha vakmerö keppen altol hágna Banya Resze el vesztesin kivül 12 for bűntettessek hasonlo keppen azon Bányaszok a kik a Bányat lo kő szamra adgyák ki [uo.; i.h. 7/12].

lókötö I. *mn* **1.** ~ *tolvaj* lótolvaj; hoţ de cai; Pferdedieb. *1765:* Bukovitsan Martinrol ... bujdosoban levö Péter, és Dragoj nevü testvériről ... mindenüt Ló kötö Tolvaj hirek vagy(na)k [Fintóág H; Ks 113 Vegyes ir.].

2. hn-ben; în toponimice; in Ortsnamen: lókikötésre/cövekelésre való; de care se leagă calul (la păscut); bestimmt zum Festbinden/Pflocken des Pferdes. **Szk:** ~ *kert. 1667:* Lo keöteö kert (k) [Marosszt-györgy MT] ✱ ~ *parlag. 1598:* Referala Fekete Pal az dolgot hogy az karot az lokeoteö parlaghba kyllyeb úerte az hatarnal Sofalui Tamas [UszT 12/131]. *1728:* az Lokötö Pallag [Bede MT]. *1793:* az Ló kötö Palag mellet lévö Föld [Makfva MT]. *1836:* Az also Lokötö parlag mellett (sz) [uo.]. *1838:* A Lokötö pallag (sz) [Kissolymos U]. *1864:* Lokötö parrag [Homoródsztpál U; Pesty,MgHnt LVIII, 180b] ✱ ~ *rét. 1821:* a' Ló kötö Réten belöll (k) [Makfva MT].

3. ~ *szíj* lószerszám-rész; parte de harnaşament; Teil des Pferdegeschirres, Zaum/Zügelriemen. *1692:* Het Kantár Lo Kötö szij ött [Szárhegy Cs; LLt].

II. *fn* **1.** lótolvaj; hoţ de cai; Pferdedieb. *1638:* az meli Embereket szent Juanon megh Czigaztanak azok uallottak hogi itt Vasarhelt harmanis uadnak affele lo kötök ... Eggik ez Az Kallai Giurka ... Regen megh Erdemlette uolna hogi ha fel kötöttek uolna, mert miolta annira uagion mind Eltigh lopasaual el [Mv; MvLt 291. 129b]. *1639:* en nem hallottam hogy Modovay Marto(n) orgazdanak mondotta volna Meszaros Jmrehet, hanem latom hogy hulmi lator lo kötö vagion mind oda tart azt tudom hogy valamit hozhatnak azok az lokötök ... ot lakoznak s ot torbizolnak [Mv; i.h. 201b].

2. lócövekelö hely; locul unde se poate priponi caii la păscut; Stelle/Ort zum Abpflocken des Pferdes. **Hn.** *1698:* az also rétben lo kötö (r) [Budatelke K] | az also rétben lo kötö nevü helyben (k) [Buza SzD]. *1744:* Lokötöbe (sz) [Kelementelke MT]. *1746/1820:* a Lokötö nevü hellyben (sz) [Mezöbergenye MT]. *1781:* A Ló kötö elött (k) [Backamadaras MT]. *1783:* A felsö határon lokötö nevü heljen feljül [Mikháza MT]. *1786:* Lókötö nevü helyre menöben [Taploca Cs; RSzF 173]. *1799:* A Lo kötöb(en) (sz) [Szentbenedek MT]. *1807:* A' Lokötöbe (sz) [Vadad MT]. *1874:* megvásároltunk ... egy darab erdönek gyapját a H. Bodoni határon a lokötö nevü helyen [Mv; TSb 9].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

lókötö-hely I. lócövekelö hely; locul unde se poate priponi caii la păscut; Stelle/Ort zum Abpflocken des Pferdes. *1573:* Az mely lo keoteo helyeynket ... Radak vra(m) fel zantata [Nagyernye MT]. *1592:* az borozlo mellet az Canta neww lo kéoteo hely mellet [Szentbenedek MT]. *1610:* Az parlagh felol bizonyczianak az fel peresek hogj falú lo kötö helje volt [UszT 40a]. *1677:* A' Lo kötö helyek dolgábol maradgyon-meg eddig valo usus, mely az volt, hogy az ollyan helyeken a' hadban szolgálo szabad emberek szoktak lovakat tartani; ugy mindazonáltal hogy a' szeginységet-is ne rekeszszék-ki a' Falu közönséges határának élésétöl [AC 241]. *1715:* conferalta(na)k eö kglmenek[a] ... az Bandi hataro(n) az Kis Erdo felöll valo közönseges lökötö helljböl ki szakasztván és határat ki is jedzegetve(n), egy darabocska puszta helljet [Mezőbánd MT; MbK 117. — [a]Fogarasi Sámuelnek]. *1738:* van a Falunak hat Ló kötö helje, és az meg irt Lo kötö heljekb(en) a Dominus possessorok(na)k két paripájokot, a szabad emberek(ne)k edgy edgy Lovokot szabadoson azon heljeken csöveken Legeltetni megengettetik, paraszt embernek pedig semmi keppen nem szabad [Nagyernye MT]. *1769:* Az Nyárádtöi határban Lévö Lokötö helyet ... a' Jobbágyok szántogatták [Nyárádtö MT; SLt XLVIII. 15].

A MPászt. 322 szerint a lókötöhely Msz-en a községek határában az a hely, ahova a postálkodók és czirkáló tisztviselők lovaikat kipányvázhatták és legeltethették.

Hn. *1632:* lo keöteö helj ... melj az viz keözeöt vagio(n) [Marossztkirály MT]. *1687 e.:* ló kötö helyben (sz) [Szentbenedek MT]. *1688:* az lokötö helj mellett az két útt között (sz) [Szentgernice MT]. *1699:* Az Lo Kötö helyben (sz) [Kelementelke MT]. *1732:* A Lo kötö hely szélyibe (k) [Göcs MT]. *1738:* Az Ló kötö helyb(en) (sz) [Nagyernye MT]. *1747:* a' Ló-kötö hellyb(en) (sz) [Ákosfva MT].

2. ló megkötésére való hely; pripon; Stelle zum An/Festbinden des Pferdes. *1656:* Az míveleö haznak falaiban vagyon 3 vas karikas lo köteö heli [UF II, 160].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

lókötö-szín (vendégfogadóbeli) ló-beálló; şopron pentru cai (la han); Schuppen zum einstellen des Pferdes (am Gasthaus). *1810:* A Lokötö Szin vagyon Csere Fa ágasokra építve, a' Fedele avatag Szalmábol vagyon csere fa létzekre, és középszerü szarufákra rakva. Ezen Lo kötö Szín, a' Fogado házzal édgyütt becsültetett 115 Vonás Forintra [Újfalu K; Ks 76 Conscr. 523] | ló kötö szin elpusztult [Kispacal Sz; Ks 77/20 Conscr. 99].

lókrumpli burgonyafajta; un soi de cartofi; Art Kartoffel. *1814:* Nálunk 1798-ig tsak két fajta krumpli volt ismeretes u. m. a fejér nagy lókrumpli, és a' hosszúkó ... veres krumpli [Kv; Nemzeti Gazda 1814/II. 109 id. ETF 182. 44].

lokullusz kb. rekesz; despărţitură; Verschlag. *1789:* Ezen közelebb declaralt Házban levö Loculusok felsö Poltzán találtattak ezen Portékák[a] | a' mint ezen Szobábol az külsö nagy Patika Házba bé mennek, bal kéz felöll találtatott festett fa pixisekben lévö holmi Materialekotis ... ezek mellett a' leg végsö Loculusokban találtattak valami olajok [Mv; ConscrAp. 24, 32. — [a]Köv. a fels.]. *1804:* ki ki T. Professor Uraimék közül a maga spártájához tartozó könyveket segregállya, külön loculusokba egymás mellé a lehetséges legszebb renddel helyheztesse el [Mv; CsÁLt VI/14. 17 szu-i Ref. Kollégium lt Kuratori jk 1804. V. 31-i 17. sz. bejegyzés. — Jakó Zsigmond kijegyzése].

lokum munkahely; loc de munca; Arbeitsplatz. *1759:* Ha valamely betsületes mester Ember az iten valo lakást

meg unná, és idegen Helyre menne, égy nehány Esztendő mulva visza jönne az alőbeni locummat ugjan occupája de tartozik szolgálni mint az Iffiak annak rendi szerint [Kv; KCJk 193 németből ford.].

lokumtenens 1. erdélyi fej-i helytartó/kormányzó; locţiitorul domnitorului Transilvaniei; Statthalter/Gouverneur des Fürsten in Siebenbürgen. *1596:* Ez mellet ertik aztis ew kegmek mit kewannion az ew fege Locúmtenense Bochikay vra(m) hogy warossúl harom zaz puskas gyalogot allassúnk [Kv; TanJk I/1. 288]. *1619:* Azmely levél következik, küldtem el Havaselföldébe Kosztától és hogy onnat vigyék Erdélybe Mikola János uramnak az locumtenensnek, hogy hamar küldje el urunk őfelsége után [BTN˜ 331]. *1657:* Anno 1657 esztendőben ... expediáltattam az táborra, Barcsai Ákos locumtenenshez [Kv; KvE 176 LJ]. *1658/1799:* Die 6-a Julii az locumtenens az székelységet s egyéb hadakozó népeit az országnak Gyula-Fejérvárban hivatja táborban az fejedelem akaratjából [Mv; EM XVIII, 451]. *1660:* Erdélyben ... locumtenens lévén Barcsai Gáspár, gyűlést hirdettetvén Segesvárra, oda az gyűlésre expediáltattam [Kv; KvE 184 LJ]. *1677:* (A fej.) Kegyelmedet substituálta locumtenensének, kiben Isten szerencséltesse Kegyelmedet [TML IV, 227 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. — L. még SKr 351.

2. *a királynak ~e* a király személyese/képviselője; locotenentul/reprezentantul regelui; Vertreter/Repräsentant des Königs. *1736:* az nagyobbik Lotharingus Herczeg a ki a Palatinus hellyett a Királynak Locumtenense volt ... viszsza ment Bécsb(e) [ApLt 2 Kálnoki Mihály Apor Péterhéhez Nsz-ből].

lokumtenensség helytartói tisztség; funcţia de locţiitor, locotenenţă; Würde des Statthalters. *1658:* 29 Juli. Barcsay Akos fejedelem, Locumtenensegeben ... ket két Legent kelletet Expedialnom ez Joszagrol Taborban, adtam nekik egy hopenzt fl. 8 [Borberek AF; WassLt Perc. 50].

lokus 1. színhely; locul unor evenimente; Schauplatz. *1736:* az illyen szinü Paráznaságbéli dolog, ollyan occultum, hogj vóltaképpen annak idejét, Locussát meg-mondani bajos volna; azért az exhibeált Locus ittenn nem suffragál [Dés; Jk 218a].

2. iskolai ülőhely/pad; locul în bancă; Schulbank. *1571:* Mint regtwl fogwa volt ... az abece tanulo es sillabizalo germektwl Eztendeigh d 25, olwasotwl d 50 ky locusba wl fl 1. Ezenkywl plebanos wram zabad aztalal Tartozik az mesternek, Melliet tyztessegesen megh zolgaltasso(n) [Kv; TanJk V/3. 52b].

3. *diákny* bennlakási hely; locul în internat; Platz im Internat. *1870 k./1914:* Az igazgató ... a beosztott lakótársak névsorát ... felolvastatta. Erre aztán elkezdődött az ideiglenes helyekről az állandó lakóhelyre való hurcolkodás ... estére már mindenki a maga lokusán s publikájánál várta az első lustrálást [MvÉrt. 12].

4. *diákny* ágyhely; locul în pat; Bettplatz. *1870 k./1914:* Locus: ágyjely. Minden lokusnak rangfokozata volt s a locus-taxa is a szerint változott. A primarius nem fizetett, a secundarius 8-10 frt-ot, a tertiarius 6-8 frtot, a többi nagyágyas 4-5 frtot, a karikásak 2-3 frtot [i.h. 24].

5. céhbeli árulóhely; locul de vînzare pentru breslaşi; Verkaufsstand/stelle für ein Zunftmitglied. *1813:* Midön özvegy Timár Ujvári Sámuelné némellyek által azzal vádoltatott volna, hogy némellyeknek Talpjait el adagotna ... mire Condemnáltatott volt? de ... annak utánna miképpen nyerte viszszá Locussát a' Czéh elött? [Dés; DLt 56. 4 vk].

6. törvénycikkelybeli hely; locus articularis; loc citat din lege; Stelle im Gesetzartikel. *1704:* Ezt a deliberatumot kimondván ... az rab úr[a] részéről apellálák őfelsége eleibe, mely ellen contendálván a director megmutatá, hogy már fel nem mehet az apellatio, amelyről is locusokat citála, hogy a meritumnak lehet apellatiója még a táblára, és nem exceptiónak, annál inkább aki őfelsége eleibe akarja apellálni [WIN I, 149. — [a]Bethlen Miklós].

7. bibliai idézett hely/idézet; locul citat din Biblie; zitierte Bibelstelle/Bibelzitat. *1633:* Az Eva(n)geliumbol ki szedegetet locusok nemetwl [Kv; RDL I. 103]. *1710 k.:* ide illik ama bölcs mondása Salamonnak ... Aki áldja az ő barátját beszédével, jó reggel felkelvén, átkozás gyanánt vagyon annak. Sokszor kívántam, ha Erdélyben egy tudós szép elme ezt a locust felvette s megvilágosította volna [BÖn. 417]. *1711:* Ungvári Amdras ... az sebes tűzzel valo meg egetesre itiltetik az sz. Irasbeli allegalt Locusok szerént, mivel sodomiai vetket importalo gonosz cselekedetre atta magat [Kv; TJk XV/1. 68] — L. még FogE 80; WIN I, 286.

lóláb picior de cal; Pferdefuß. *1662:* (A) fejedelem[a] ... nagy és szép virtusokkal ... vala ékesítve ... nagy erő, ki akármi erős lólábra való patkót kezeivel megszorongattatvan, ketté szakaszt vala [SKr 92. — [a]Báthori Gábor].

lólábmosó-cseber ciubăr de spălat picioarele cailor; Zuber zum Waschen der Pferdefüße. *1780:* itato cseber 3. Lo láb moso tseber 1 [Bethlen SzD; BK].

lólepedő ? lópokróc; pătură de cal; Pferdedecke. *1668:* Egy nyomtatot Lo Lepedö. Egy Bokor nyomtatot derekaly hej [Mk 9 Kapi György inv.].

loll torkospecsenye; carne din regiunea spetei; Schweinebrust als Braten. *1588:* 11. January ... veottem vizontak hogy az wy Eztendeowel wrunkhoz kezwltek az vtra Negy Soldort, ket Lolwat Ketteit veottem d. 31. ... Az lolwat d. 14 | 17 Febr ... veottem vala Paztor Jstuantol keet Soldort ... d. 40. Jttem egy lolwat d. 12. Ennek eggik Soldorat es az lolwat vittek az vtra velek feyeruarra d. 2 [Kv; Szám. 4/I. 18, 22–3]. *1589:* Diznok Zama. Attak en kezembe eoreg pasitdiznot 24 ... Zalonnaztattam megh benne 18. Melliek Ielen vannak sodoraual es Loluaual miuel [Kv; i.h. 4/XI. 13]. *1591:* Soldor vagion VI. Lolwa uagion IIII [Kv; AggmLt A 53].

lólopás lótolvajlás; furt de cai; Pferdediebstahl. *1638:* En egjeb lo lopasat nem tudom sem hallotta(m) Kallai Giurkanak [Mv; MvLt 291. 129a]. *1648:* Lo lopas, eökör lopas, ha fel nem akasztyak, az karos emberrel ha megh bekellikis, de az 40 forintot megh vezi az Udvarbiro rajta [Porumbák F; UF I, 863]. *1677:* Ha kik

residentia nélkül valo, és csak jövö menö, csavargo embereket ... hátok meget tartanak és lappangtatnak, kik ugyan-is nem egyebet hanem ló lopást, fosztogatást, és egyéb rosz dolgokra valo alkalmatosságot lesnek; megtudván a' Tisztek kéressék kézhez, és ha nem adgya ... citáltassanak a' Tisztektöl, Vármegyére avagy Székes helyekre, és ... két száz forinton convincaltassanak [AC 216–7]. *1734:* Bottyán Todor maga sem tagadgja hogj magát lo lopásb(an) nem egjelitette volna [Kv; TJk IV/12. 23]. *1749:* Az J ... ló lopásban or gazdaságban ugy tüzzel valo fenyegetésbenis elegjitette magát [Torda; TJkT III. 268]. *1809:* ámbár Gábor Istok a' Kaszoni erdön el vált is többb tolvaj társaitol; mind azon által a' Lo lopásban ölis jelen volt [UszLt ComGub. 1668–9]. *1850:* azt mondta hogy temletzbe holmi lo lopás aránt lett volna [Zabola Hsz; HSzjP].

lólopási szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *kereset* lótolvajlási kereset; acţiune în furt de cai; Eingabe/Gesuch bei Pferdediebstahl. *1843:* Ajtai Incze János ... jelenleg valami lólopási kereset alatt van [VKp 123].

lólopó I. *mn* ló(el)kötö; care a furat cai; Pferd losbindend. *1724:* sem és sem Bátyám Uram ... azon Kalácsoson, sem az lovat el lopo tolvajon ha szinte ki nyilatkoznek is ki lót légjen ez után nem pretendálunk hanem az emlitet kalácsost absolválván kárát eö kereshesse az ló lopo tolvajon [Vízszilvás SzD; WassLt].

II. *fn* lótolvaj, *rég* lókötö; hoţ de cai; Pferdedieb. *1765:* En Lo Loponak falunkb(an) masokat lenni nem tudok hanem Létzkus Drégánt, Milos Mihállyt, Lázár Györgyet [Fintóág H; Ks 113 Vegyes ir.].

lómarha lójószág; cal; Pferdevieh. *1730:* Ab Anno 1730 Die 1ma January ... döglöttenek meg Ló Marha nro 24 Jármas Barom nro 20 Tulok nro 60 Tehén nro 82 Borju nro 69 [Tatrang Br; BrALt Acte neînregistrate Dosar II nr 115 Papp György Falnagy kezével. — Binder Pál kijegyzése]. *1768:* Ezen Nyáron sok hellyeken dögöllvén ä Ló Marha, ä kezem alatt lévö Ménesböl ... döglöttek meg[a] [DobLev. II/390. 11b. — [a]Köv. a fels.]. *1791:* Batrinai Bogya Janosnak, és Jákob Györgynek valami Lo marhájokot három darabbol állokot Pünköst tájban hogy ellopték hallottam, de ki, vagy kik, azt nem tudom [F.lapugy H; Ks 80 XLVIII. 5]. *1814:* szerfelet való ló marhákot vásárol nagy drágán, és tserél maga karával [Ne; TSb 12]. *1817:* kantza volt nem pedig Lo, azon ... Lo marha [Nagyernye MT; LLt]. *1827:* Senki is lo marhájat a három esztendösökön felyül bélyegezetlen ne tartsa [F.rákos U; Falujk 123 Barabás Áron papnot. kezével]. *1831:* a' Meszárosok Gujájába Lo marha nem szokott tartattatni [Dés; DLt 332. 9]. — L. még RSzF 196.

lomb frunzis; Laub. **Hn.** *1291:* Nicolaus ... terram suam Lomb vocatam, in Comitatu de Clus existentem ... dedit, tradidit et irrevocabiliter vendidit [JakabOkl I. 29]. *1570:* Lombon (szö) [Kv; TJk III/2. 193 Leorincz deak vall.]. *1590:* Az Lomb felet zanthassanak [Kv; TanJk I/1. 136]. *1627:* wagion felso lombon egí fertalj szöló [Kv; RDL I. 131]. *1785:* Lomb (sz) [M.gyerömonostor K; KHn 82]. *1831:* a' Magura alat a Lomb dicto [M.valkó K; KHn 111]. *1837:* az apro lombok verőfényes oldalán le [Kibéd MT; EHA].

lombik lepárló edény; alambic; Glaskolben, Retorte. *1589:* Lombik ezeken kwel vagion Nro 131 Tiz Christal teolchier [Kv; KvLt Vegyes I/2. 47 Joh. Desy ötvös hagy.]. *1625:* Varga Janos 6. Eokren zekeren Vizen. praefectus Vram zamara. Lombikokat es rez fazakakat Tordaig attam nekj f — d. 75 [Kv; Szám. 16/XXXV. 135]. *1637:* Jutot Katanak egy lombik fedelesteol aestim(áltuk) f. 1 [Kv; RDL I. 24]. *1656:* egy Lombikhoz Gösz Czeber [Doboka; Mk Inv. 5]. *1748:* Uj Lumbik vagy-is rosolis főző réz fazék sisakjával Nro 1. [Ks 8. XXVIII. 5]. *1789:* Egy mindenféle vizek főzésére alkalmaztatott Lhombik Sisakastol 16 1/2 font Rf 16 xr 30 ... Egy más kissebb Lhombik 11. font [Mv; ConsrAp. 23]. *1797:* Egy Lombik sisakastol egy csövel [M.igen AF; DobLev. IV/777. 15]. *1845:* Lombik hozzá tartozo Siskával s csös Csebrivel [Szentbenedek MT; Told. 50].

Szk: *egycsövü* ~. *1756:* Egj tsöjü Lombikhoz valo kis Cseberke réz tsö egj benne [Somkerék SzD; Ks gr. Bethlen Imre lelt.] ✱ *rozsólis főző* ~. *1748:* Rosolis főző Lumbi (!) 1 [Koronka MT; Told. 37/29] ✱ *rozsólis-főző* ~ *vasláb. 1780:* Rosolis főző lombik vas láb 1 [Bethlen SzD; BK] ✱ *rózsaviz-főző* ~. *1735:* Rosa viz főző lombik [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc] | Rosa viz főzö Lombik [Szentbenedek SzD; Ks 66. 45. 171] ✱ *spirituszt főző* ~ szeszfőző lombik. *1816:* Spiritusz föző lombik 4 Rf 40 xr [Kv; Born. IV. 41]. *1819:* egy Spiritust föző Lombik [Baca SzD; TSb 6] ✱ *vízvevő* ~ vízpároló lombik. *1677:* Egy kis viz vevö lombik sisakostol v(a)l(e)t f. 2 [Kv; RDL I. 155b].

lombikos csöbör lepárló-edényes cseber; ciubăr cu alambic; Zuber mit Glaskolben. *1725:* (Találtunk) egy Csöjü Lombikos Csöbröt két Liut [Beresztelke MT; Eszt-Mk Inv. 5].

lombocska leveles ágacska; crenguţă cu frunze; Zweiglein mit Blättern. *1771:* égykor égy hajnalb(an) meg indulok Engi Uram felé és ... látok valami lombocskát az ablak alatt [Dés; DLt 321. 33b St. Gyöngyösi (43) ns vall.].

lombos 1. bolyhos; scămos; flauschig. **Szk:** ~ *cserge. 1744:* adjanak ... Brassai pokróczot den. 72. Egy egész jó lombos csergét H. fl. 1 den. 70 [MGtSz II. 194 gub-i árszabás] ✱ ~ *flanel. 1797:* (Vásárolt) 2 1/2 sing Lambos flanelt [Mv; Berz. 7. F. 69] ✱ ~ *pokróc. 1849:* édgy lombos pokroz | Egy Brassai lombos Pokrotz [Dés; DLt] ✱ ~ *pokróc-takaró. 1840 k.:* Most ujbol készittetödött egy fedeles ágy négy Személyre valo, vagyon benne két szalma zsák, négy lepedök, két párnák, és egy madratz és két lombos pokrotz takarok [Kv; ACArt. 29] ✱ ~ *posztó. 1762:* Készületlen szüröknek valo posztot az szür Takácstol percipialtam ... Lombos Posztot singet 32 Harisnya Posztot singet 155 Czondra Posztot singet 50 [Szökefva KK; Ks 71/52 Szám.]. *1794:* 2 1/2 sing Lombos posztó [Mv; Berz. 7. 69] ✱ ~ *(szőr) bársony. 1633:* Szöld mecczet kis Suba, eöregh es Apro arani boglarok raita, Veres Lombos barsoni az elejn [Ks Vesselini Kata kel.]. *1808:* veres és sárga pettyegetü lombos ször bársony viseltes lájbi [DLt 432 nyomt. kl].

2. hosszúszőrű; păros; langhaarig. *1703:* egy lombos negyed füre menö Tulkot [M.köblös SzD; Becski].

Án. *1757:* Lombos (ökör) [Nagyercse MT; Berz. 3. 1/9]. *1761:* (Az) ökrek közzül egy pár ... 4. Esztend(ös) edgyik Lombos nevü, másik Daru, mind kettö kék szörü [Mezőcsán TA; Ks 13. LXXIX. 3]. *1801:* Lombos és Barna nevezetű Jármos pár ökör | Czibok és Lombos (pár ökör) [Sztrézakercsesora F; TL] | Lombos (tulok) [F.szőcs SzD; CU]. *1840:* Lombos nevű Tehén [Nagykapus K; KszRLt]. *XIX. sz.:* Lombos (barna szőrű tehén) [Szentk.].

Szk: ~ *babó* hosszúszőrű bozontos suba. *1821:* Küküllö Vármegyei Hondorffi Közzlakos Rusz Ávrám ... visel lombos oláhos Babot[a], kisded kerek fejü kalapot [DLt nyomt. kl. — [a]A párhuzamos német szövegben: trägt eine lange wollige Czondra].

3. kb. dúsan bodros; cîrlionţat; dicht gekräuselt. *1811:* Gombos Mihály ... nagy fejü, lombos fekete haju [DLt 81 nyomt. kl].

4. göndörhajú; creţ; kraushaarig. **Szn.** *1849:* Valdorf v. Lombos Nyikuláj [Héjasfva NK; CsZ].

lómenta erdei menta; Mentha longifolia; izma calului; langblättrige Minze, Pferdminze. *1679:* Lómenta 2dik vize nro 6 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 32].

lómenta-víz lómenta-főzet; decoct de izma calului; Aufguß aus Pferdminze. *1632:* Lomenta viz vagion N. 4 Fodormenta viz uagion N. 2 [Fog.; UF I, 143].

lómező lólegelő; păşune pentru cai; Pferdeweide. **Hn.** *1642:* Az lo mezeoreol az szenanak iouaban vitet maganak io szakasz szenat [Gyalu K; GyU 81]. *1663:* Az Szamos mellett az hidon alol ... kit lo mezönek hinak (r) [uo.; EHA]. *1737:* Ló mezö (k). a Ló mező szélin (sz) [uo.; EHA].

lomha 1. nehézkes; greoi; trăge, schwerfällig. *1805:* Görgenyi Jantsi ... lomha mozgásu [DLt nyomt. kl]. *1836:* a Tordai Héti Barom vásárba, egy barna szőrű, Tavasszal 5 Esztendős, 15 Markos lomha természetű, Farkas lépésű, paripa Lo találtatván, mint elado kezén ... lopott Lonak kell lennie [Torda; TVLt Közig. ir. 234].

2. lusta, renyhe természetű; leneş; faul, behäbig. *1823–1830:* Ez egy lomha fickó volt, nem tudom, mi lett belőle [FogE 242].

lompos 1. neingrijit; ungepflegt, schlamp(e)rig. *1884:* Czakó nagy, lompos falusi gazda. Csúfszájú, vig ember [PLev. 111 Petelei István Jakab Ödönhöz]. — L. még i.h. 44.

2. '?' **Hn.** *1700:* Aknai Andras Deak Ur(am) ökret a' Lomposo(n) lenem vágták [Dés; EHA].

loncsos *becsm* lustos, moţskos, piszkos; murdar; schmutzig. *1606:* Hallotta mikor osuat Janos azt mo(n)dotta Jmreh Lukacznenak, Allj hatra lonchos beste mert altal wtlek az zabliaual [UszT 20/204 Joannes Zel de Kis Kede Seruitor Georgy Janosi vall.]. *1629:* az Teoser Peter szolgaia Balint az Phileop Palne kertire rakia vala az fat monda az legeni Lonczios kurua kertie bizoni ugj oda rakom az fat hogi az kert mellet az Tiuk se mehessen el [Mv; MvLt 290. 33a]. *1632:* csak hallám, hogy az asszony megsivalkodék az hátam megett, s mondá: jaj, loncsos kurva, mint csiped az seggemet! [Mv; i.h. 94b–8 átírásban!]

Szk: ~*nak mond.* *1606:* Hallotta mikor Osuat Janos Lonczosnak mondotta Jmreh Lukacznet [UszT 20/204 Catherina consors Stephani Nagj zs vall.].

londin-csipke csipkefajta; un fel de dantelă; Spitzenart. *1816:* Londin Csipkék ... 52 xr [Kv; Born. IV. 41].

londing l. lóding

londis l. landis

londoni szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *rezes Finta* londoni puskafajta; un fel de puşcă londoneză; Gewehrart aus London. *1759:* szállittasson el ... Egy Londoni igen szép rezes Flintát [Sárd AF; TSb 51].

longusz hosszú per; proces (penal) de lungă durată; langer Prozeß. *1650:* En az fel irataskor gyermek voltam, ne(m) Contradicalhattam, s aztat kel immar longussal keresne(m) mert addig ha Contradicaltam volna, consequaltalak volna [UszT 8/64. 74c].

A cimszóbeli perfajtára l. Dósa,EJt 189.

Szk: ~*ba megy.* *1650:* megh tartozol felelni, mert ez oly Causa hogi longusba ne(m) megjon [i.h. 41].

lonka víz melletti rét; luncă; Wiese am Wasser. **Hn.** *1620/1754:* az lonka Völgyéb(en) [Ompolyica AF; EHA]. *1647:* Az Lonka Tava előt ... egj horgas feőld [Szentmargita SzD; EHA]. *1670:* A Lonkán [Benedekfva Sz; MNyTK 132. 117]. *1690:* a lonkán (sz, r) [Sülelmed Sz; EHA]. *1730:* a Lonka Pataka [M.décse SzD; EHA]. *1807:* a' Lonka áldal (!) [Kisdevecser SzD; BfN].

lónyerítés nechezat; Gewieher. *1670:* Ló nyèretest hallek arra fele menek [Szamosújvárnémeti SzD; RLt I St. Szeczi (30) ns vall.]. *1747:* az többe ökör pasztorok azt mondák hogy ök ló Nyeritést is halottak [Désakna; Ks 27. XVIIIb].

lónyom 1. lópata-nyom; urmă de cal; Fußstapfen vom Pferd. *1584:* Eothweos Balas A(lia)s Henzel fatetur ... Az lowat Meegh enys haitotta(m) Mas wdeoben ky Az zeolok keozzwl ... Lattam elegh kar tetelt Az lo tapodas miat ... meg esmerte(m) Az Nyomot hogy lo Niom [Kv; TJk IV/1. 333].

2. lopott ló nyoma; urma calului furat; Spur des gestohlenen Pferdes. *1570:* yol Erty ty kegtek mynemw dologh tertynth fyzkuty Embereknek Wermesyekkel az Loo Nyom dolgabol ... az dologh penygh Jgy wagyon hogy Cherelth wolth egy czyghan fyzkwty Emberrel egy lowath es wgyan azon chygan lopya el az lowath, fyzkwtyak wyttek Nyomoth Eosyekre Ewsyek hoztak Bongartyakra, Bongartiak attak Wermesyeknek az Kiral Hatarara, otth Immaron az karos ember fyzkwty Ember az Kyral hataran Megh Eskwth hogy eo lowa Nyoma az es 12 foryntra eskeoth hogy azth yerte wolna az eo lowa, es vermesyeken Megh kewanya oka ez, merth az eo ha-

tarokon alloth megh az Nyom [Vermes BN; BesztLt 68 Lucas Pisthaky a beszt-i biróhoz és hites polgáraihoz] | Az Lw nyomoth vyveok az vermessy hathara, Az wermessyek kwldenek Nygh Embert ky hozzank, Azt mondak hogy wk zabadde haggyak Myndenwt, hatharokon falwyokban megh keresny az El vezet Lovat dhe kyralthwl W nekyk levelek vagyon hogy Nyomot el ne vegyenek [uo.; i.h. 77 Val. Ekler de Bongarth jb vall.]. *1744:* Alázatos Instantianak által kételenitettünk az N: V(árme)gyét busitanunk ez okon. Hogy ennek előtte régen egj Thoroczkai el veszet lo nyomot ... az akkori Nemes V(árme)gje Tisztei fel vétettek velünk, és az Thoroczkai embernek nagj kárunkal egj nagj darab erdőt kellet adnunk azon njomért, melj njomot miis attunk hit szerént heted magunkal Bikalá, onnét ők esmét hűt szerént eléb atták [T; TLev. 15/1].

Az ellopott állat nyomának követéséről, a fizetendő kártéritésről több törvénycikk rendelkezik (l. AC 108, 231). — Vö. *felvesz 44.* al. a jegyzetet.

lónyom-verés lótapodás; urmă (bătătoritică) de cai; Fußtritt des Pferdes. *1731/1734:* ott keresvén nyomát, a' tőrök buzák kőzött valami lo nyom veréseket egy hellyben láttunk [Hátszeg H; Ks 78. 22/1].

ló orrára való ló-orrozat; brida nazală a căpăstrului; für die Nase/Schnauze des Pferdes bestimmt. *1659:* egy lora valo ezüst arannias szerszamot fék aggial szügiellöuel, lo arrára valoual edgiüt, aztis hagiom Mihalcz Miklosnak [Altorja Hsz; Borb. I].

ló-orrozat brida nazală a căpăstrului; Nasen/Schnauzenzeug für das Pferd. *1666:* Brassobol el Vit volt ... Egy lo orrára valo Ezüstbeöl Czenialt, lo orrozatot [Imecsfva Hsz; LLt].

lóorvos lódoktor; medic veterinar specialist pentru cai; Pferdearzt. *1809:* A Toth Kováts Litzmány Ignátz Lo orvos meg nézvén a Száját[a] mintegy hat esztendősnek esmérte [UszLt ComGub. 1701. — [a]A lónak].

ló-orvosló-ember ló-gyógyító felcser; felcer/agent veterinar; Pferde heilender Mensch, Tierarzt. *1625:* Juta Egi lo oruaslo Ember Fogarasbol [Kv; Szám. 16/XXXV. 36].

ló-öltözet ? nyeregtakaró; valtrap; Satteldecke | ? lószerszám; harnaşament; Pferdezeug/geschirr. *1638:* ez küvül valami kulsö javai voltanak Vas János Vra(m)nak az hadi es loo öltözetein küvül az hugom Aszszonnial az feleségevel oszak ket fele az magam javain küvül, az hadi es loo óltózetet ... mind az vas János Vram es magamet, hagio(m) az fiaim szamara [Cege SzD; WassLt Vass György végr. St. Mogiorokereki pastor[a] kezével. — [a]Értsd: ref. lelkész].

lop 1. a fura; stehlen. *1568:* Veronica szasz Janosne ... fassa e(st), Ennekem veteth vala szalogba Egy ontalat, 40: penzbe, kyt Tordan Nagy Matenetol lopot volt [Kv; TJk III/1. 231]. *1573:* Margit Zeibert Antalne Azt vallia hogi hallotta Albert Leorinchne kyaltia volt Telmane vtan az vchan, Meny ely te Lopy Bwzat, Lopy lictariumot, lopy zalonnat, lopy fonalat [Kv; TJk III/3. 214]. *1608:* Lorincz balint attja egj czerget lopot uala [Kozmás Cs; BLt]. *1625:* az daika barabas fia Ianos egi eokreot lopot uolt fylebeol[a] [F.rákos U; UszT 171b. — [a]U]. *1632:* Eleiteöl foguan ualo rend tartas szerent Fogaras feölde birsagh szedesben egienleö modott es rendett tartott ... Louatt az ki Lopp f. 40. Tehen lopas f. 6 [Grid F; UC 14/38. 6]. *1753:* Patrutz Ignát buzátis viaszszatis lopat [Grohot H; Ks 80. 40/5 Pirva Péter (40) jb vall.]. *1758:* Tudgya é Látaé Halatae a Tanu Nyilvan és bizanyasan ... Hogy ... Matskasi Kata Asszany öe (!) Naga Nemes Fejer Vármegye Also Jarasab(an) Czintasan Lako ... Udvari Biraja elejitöl fogva ... mitsoda életü ember volt, hogj valakinek kárt tett volna Lopasával vagy or Gazdaságat tudgyaé a tanu ha Lapat kitől mit es mitsoda idő tájban ...? [Fejér m.; TKl 19/42 vk]. *1767:* eö Nagyságának Udvarábol Csűrős Kertiból ... vagy Bérkiből fát vagy egyebet akár ki mit Lopatt? s hova ki hazához vitte [Betlensztmiklós KK; BK vk]. *1818:* azt Nem tagadom hogy fát laptam, de a Véérnes Asszony Hajtoja ösztönözött [Monostorszeg SzD; BetLt 5].

Szk: *a fa ~ni. 1836:* se én, se az Apám soha mostanig Fa lopni az Uradalmi erdőbe nem voltunk [Km; KmULev. 3 Farkas Pál vall.] ✱ *szalonna ~ni. 1815:* Peter Mihalyne ... hozzánk is eljőtt szalanna lopni [Mezőbánd MT; DobLev. V/983. 3a Török Sámuelné Bandár Erzsébet (42) zs vall.] ✱ *szilva ~ni. 1749:* Szolva lopni mente(ne)k volt oda [Szásznyíres SzD; Ks].

2. tárgy nélkül; fără complement direct; ohne Satzergänzung: lopkod; a practica/a se da la furturi; wiederholt stehlen. *1749:* a' nagj legények ingerlettenek minket hogj lopjunk [Szásznyíres SzD; Ks]. *1757:* Enis ismertem jol ... Szakara Simont ... éppen a haza mellet volt edgj igen joféle kőrtvéfája, s mi gjermekekül a kortvejére mentünk lopni [F.borgó BN; BK]. *1759:* Brassai tömletzből meg váltotta, minthogy lopot volt [Angyalos Hsz; HSzjP Petrus Pető (48) pp vall.]. *1761:* (Az udvarbíró) ha jamborul éltek és viselték magokot[a], Szidta koromolta (!) őket azt mondván: baszom az Anyatokot mi hasznom nekem bennetek, ha tü nem verekedtek, nem loptok és jámborul éltek? [H; Ks 113 Vegyes ir. — [a]A jbok]. *1777:* arra kezdé erőltetni ... azon Czigánt, hogy ... nekie Lopjon, mivel ő tölle mindent meg vészen oltson [Berend K; KLev. Franc. Kentzler (35) vall.]. *1807:* kürtet csináltak és azzal adnak hírt hogy lopni mennyenek [Mészkő TA; EMLt Mészkői lev.].

3. vmiből vmennyit ellop; a fura o anumită cantitate din ceva; eine bestimmte Quantität aus/von etw. stehlen. *1771:* En Sánta Jánosnét Széki Sárát tudom ragadozonak mert egyczer rajta kaptam hogy a fámbol lopot [Dés; DLt 321. 8b Maria Szőlősi rel. vidua Stephani Mate (46) vall.]. *1776:* Hallottam, hogy egy Bölöni nevű szolgájával Bánffi Dénesnek egybenveszett Török András s egymás szemére hányták: „Te ennyit loptál a gróf pénzéből". Amaz is vissza: „Hát te is loptál ennyit" [RettE 371]. *1804:* ezen háznak bornáibol a Grof Nemes Antal Ur Czigánya Musikás Peti lopat [Hídvég Hsz; Mk I. IV/121]. *1827:* csikjenőfalvi huszár Antal József őkegyelme a szolgáját, huszár Ágoston Tamás iffiú legény ökegyelmét megtanálta, hogy a csüriből tiszta búzát orozolván, és ötöt vallatni kezdette, hogy annál többet lopott-e vitt-e valamerre [Jenőfva Cs; RSzF 265].

4. vmit rendszeresen meglop, megdézsmál; a fura (în mod) sistematic din ceva; aus/von etw. regelmäßig

stehlen, etw. plündern. *1586:* ez peter ... ez varos zeoleyet Iarta lopta zanzandekkal koborlotta, egieb orsagokbanis tapaztaltatot [Kv; TJk IV/1. 568]. *1672:* mi okon kelletet az eő Erdejeket Eczakanak Jdejen pusztittany s Lopnia [K; SLt P. 18]. *1727:* Ha valaki kerti vetement pusztitana es mas ember gyümölcsös kertit koborolna, pusztitana, lopna forint a büntetese [Kisborosnyó Hsz; HSzjP]. *1748:* az I. eleitöl fogván mások gjümöltsös kertit fel verte, gjümöltseit tolvajlotta lopta [Torda; TJkT III. 197]. *1774:* Mlgs Groff Teleki Lajas Ur eö Excellentiaja Opra Kertsesorai Udvarháza mellett valo Tanarag (!) kűrűl valo kertet minden esztendőben Nikula Czigány hordotta, rontota, pusztitotta, és Lopta [Oprakercsesora F; TL. Thoma Lupentza (46) vall.]. *1783:* Atyim Mihály az Exponens urak Erdejet ... Lopta, Hars fáit hantogatta [Koronka MT; Told. 10]. *1839:* lopták zsiradékomat, kenyeremet, lisztemet [Dés; DLt 1230].

5. vkit (rendszeresen) meglop; a-l fura (sistematic) pe cineva, a fura (sistematic) de la cineva; jn (regelmäßig) bestehlen. *1745:* Az J ... mestersége által az embereket lopta, tsalta, és hitegette [Torda; TJkT II. 66–7]. *1795:* Horsa Vaszi ... régen meg érdemlette volna az akaszto fát mivel mind másokat mind az Urakot örökké lopta a Jószágot pusztitotta [Elekes AF; BK]. *1818:* az akkori Dézma Széken lévő Urak mind Huntzvutok és Tolvajok, a kik Méltgos Groff Ur Ő Nagyságát, és Nemés Uradalmat éjel napal lopják [H; Ks 111 Vegyes ir.].

6. ~ *rajta* vkitől lopkod, vkit meglop; a fura de la cineva; von jm (wiederholt) stehlen. *1673:* De legalább az tisztek most sokat fognak rajtunk lopni az füst alatt és mivel én távul vagyok, provideáljon Kegyelmed Csanádra és Udvarhelyre. Talám oda kellene hivatni Péter deákot és ... minden külső belső jókat inventáltatni [TML VI, 422 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

7. *lopton* ~ egyre lopogat; a şterpeli mereu; in einem fort stehlen. *1710:* Apor István ... tesaurárius lévén, csak a maga hasznát keresi ... mind rationistákot, mind kamaraispányokot, dézmásokot, udvarbirákot s más fiscális tiszteket eztendőnkint nagy honorárium exigálással teszen, azok penig csak lopton-lopják a fiskális jövedelmet, nem tartván bűnnek [CsH 296. — 1699-re von. feljegyzés].

8. ~*ja a napot* semmittevéssel tölti az időt; a face umbră pămîntului; den Tag wegstehlen. *1879:* Tentát se látok, papirost se szagolok ... olvasgatok ... Lopom a napot [PLev. 53 Petelei István Jakab Ödönhöz]. *1896:* Köszönöm ... hogy itt volt ... Maga egypár napra visszahozta nekem azokat a kedves napokat, mikor magukkal loptuk a napokat, úgy cselekedve, mintha nagyon szorgalmaskodtunk volna [i.h. 188 ua. Gyalui Farkashoz].

9. vhová vmit odacsen/lop; a fura ceva undeva insgeheim irgendwohin bringen. *1771:* Ugy hallottam Sziki Sarirol hogy kezе ragadozo volna ... Marton Péterné azt panaszlá hogy ő klme veteménkéjét Széki Sári mind ki ásta és házához lopta [Dés; DLt 321. 16b Borbara Szőlősi cons. nb. Ladislai Mak (25) vall.].

10. kb. vmit ügyesen odahelyez vhová; a strecura ceva undeva; etw. geschickt irgendwohin hinlegen/stellen. *1710 k.:* Már azok a pogonok fogtak megpattanni vagy süllyedni, csak azok alá kell jó erős lábakat lopni egymásután [BÖn. 503].

11. vkit vhova becsempész/lop; a introduce undeva pe furiş pe cineva; jn irgendwohin hineinschmuggeln. *1678:* Tegnapi napon ... hivatván audentiára az fü vezér Béldi[a] uramat complicessivel ... az fü vezér sok divánkozása után maga mondta ki az sententiát nekik: meg bizonyosodott gonoszságok, az egész imperium ellen való árultatások, kiért örökké való rabságra itéltettek ... Fél holtan hozták ki Béldi és Csáki uramat az Csausz pasa sátorában. Mesterségesen már az előtt el végezve itthon[b], Apor Lázárt ide az erdélyi házhoz lopták és be küldték, azon vannak, gratiát szerezzenek [TML VIII, 176 Bessenyei Mihály Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból. — [a]Béldi Pál, Háromszék főkirálybirája, aki Apafi Mihály fej. ellen szervezkedett. [b]Innen titkosirásból átirt szöv.].

12. plagizál; a plagia; plagieren, abschmieren. *1880:* Aztán meg én nem is értem, hogyan lehet prózaírót utánozni ? Vagy azt írom, amit ő írt, s ekkor loptam; vagy újat írok, s ekkor az enyém [PLev. 79 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

lópajta lóistálló; grajd de cai; Pferdestall. *1745:* Lo pajta es marha pajta, soveny jaszolyok vadnak bennek [Veresegyháza AF; Told. 18]. *1746:* Kereszturi Krisztina Kis Asszony vévé maga részére az mostani Curia(na)k Nap nyogot felöll valo részét az Egész rajta lévő épületekkel; ugy mint az egy fedél alat levő öt házakkal, Gabonással, Lo, és ökör pajtákkal[a] [Náznánfva MT; Berz. 13. IV/11. — [a]Folyt. a fels.]. *1791:* A' Lo pajtába találtatik ... egy meg lehetős sorogja [M.péterlaka MT; TGsz 18].

lópajtácska lóistállócska; grajd mic de cai; Pferdeställchen. *1762:* Mlgos Groff Bethlen Lajos Ur eő Nga Boros nevű Czigányának az kérdésben emlitet ház mellett egy lo pajtácskája volt [Bethlen SzD; BK].

lopás 1. furt; Diebstahl. *1561:* Az aranyazas felol Lopas felol. Annak Bwntetese felol Articu 9 [Kv; ÖCArt. Mut.]. *1585:* mostan Az hostatokban sok Idegen Nepek vadnak es Takarodasnak es zwretnek ideyen penigh felelmes hogy feokeppen twz es Lopas miatt veszedelem es kar ne legien [Kv; TanJk I/1. 18]. *1589:* Matias deakot ... ereossen megh zidogatta az lopasert [Dés; DLt 226]. *1592:* tőrsők Tamasnenak en nem lattam sem lopasat sem bweoleses bajolasat [Karatna Hsz; HSzjP bodo bernaldne aljas kerekes leorinczne vall.]. *1614:* Feye keoteott. Lukaczy Thamast Agosto(n) Istva(n)[a] Lopassert fel akarja vala akaztanj Keleme(n) Mihaly valtotta megh [Pálfva Cs; BethU 465. — [a]Ez pp]. *1677:* Noha a' lopóknak büntetések felöl az Országnak sok külömb külömb féle kemény végezési voltanak eleitöl fogva ... tapasztallyuk, hogy töb vétkeknek nemek közöt a' Lopás annyira el-árradot ez Hazában, mely sem Keresztyén, sem egyéb nemzetek közöt ... ennyiben ne(m) hallatik [AC 123]. *1698:* Tudom nyilván és bizonyoson az Utrumban fel tött ... jobbágyinak lopásokot, orzásokot, és orgazdaságokot [Gyulatelke K; Ks Joannes Pap (35) jb vall.]. *1763:* az actionalt két ökreken kűvűl több lopasamatis kévánnya subinferalni, melyet absolutum tagadok [Torda; TJkT V. 175]. — L. még AC 259; CC 55; RSzF 121; SzékFt 30.

Szk: ~*ba ejti magát.* *1752:* Egy Dévaról aufugiált Béres itten retineultatván, holmi Lopasokban ejtette oda

ala magát [Ks 78. XIX. 24 gr. Haller János lev. Nsz-ből] ✱ *~ba elegyedik. 1761:* ugy hallatik hogj egy kantza Lo el lopásáért raboskodik, és más Lopásokbanis elegyedett [Zalatna AF; Ks 113 Vegyes ir.] ✱ *~ba elegyíti magát. 1640:* Walamely mester, az waras teoruenye ellen, vagy gyilkossághban, vagy paráznaságban auagy lopasban elegitene magát, az Czebeol ki rekesztessék [Kv; KovCLev.]. *1747:* Kis antalfi Jutka ... magát sokféle lopásakb(a) elegjitette [Torda; TJkT III. 127]. *1752:* En fatens itten ebben a faluban vénhedtem meg, de én nem tudom Várczán Páskujnak semmi némü Lopását, tolvajságát, orgazdaságát ... mindetig egésségtelenkedet, nem hogj nyavajás Lopásban egjelitette volna magát [Bikáca Sz; BfR Márkos Sándor (72) jb vall.] ✱ *~ba esik. 1640:* Mástól hallottam, hogy lopásban esett, és gyermeke is lött [Mv; MvLt 291. 218a átírásban!] ✱ *~ba inkurrál* lopásba keveredik. *1727:* az ki lopásban incurrál fl. l büntettetik [Szotyor Hsz; SzékFt 35] ✱ *~ba intromittálja magát* 'ua'. *1761:* Hogj az utrumban Specificált Czigányok valaha magokot mostani el fogattatásokig lopásban intromittálták volna nem tudgjuk nemis hallottuk [Kosest H; Ks 113 Vegyes ir.] ✱ *~ba kever vkit. 1710:* Bagyoni János Ur(am) ... az Legényét Lopásb(an) keverte [Kv; ACJk 77] ✱ *~ban deprehendáltatik* lopásban találtatik. *1688:* ha pedig Lopasban depraehendaltatik, Hadnagy vram eo kglme erőssen megh pálczaztassa[a] [Dés; Jk. — [a]A hóhért] ✱ *~ban gyakorolja magát. 1783:* Tudgyaé a Tanu ... hogy Groff Lázát János Ur eő Nga Jobbágya tellyes életében tolvajságban, lopásokban gyakorolta volna magát ...? [K; GyL vk] ✱ *~ban komperiáltatik* lopásban találtatik. *1640:* az ell mult negyedik auagy eöteödik esztendöben az juhos emberek juhait az juh dezmalas utan egesz Fogaras feölden eo Naga inquisitioual perlustraltatuan, mind nyluan ualo lopasban, mind penigh hamis hitben comperialtattanak [Páró F; UF I, 705] ✱ *~ban leledzik. 1599:* Myerthogy ... az mentet es gyolch felseo ingeket ez Balas lopta volt el ... az haz keoreol lappangot, es vgy titkon menth be ... Hogy penigh Jllien nylwan valo lopasban leletczet ... az perengere keottessek, es ott vezzeowel megh veretessek es ky igazitassek[a] [Kv; TJk VI/1. 368. — [a]A városból kicsapattassék] ✱ *~ban találtatik. 1642:* Kovacz Marthon talaltatot volt Lopásban, melynek gonoz tsielekedetit tizennegy emberek hitók szerint az tizteknek ki attak [SzJk 59]. *1665/1754:* Ha valamely Legény akármely lopásban talaltassék büntetödjék a' plágával, s a kártis fizesse meg [Kv; ACArt. 15]. *1669:* magiar köblösy Monar Janos ... Lopasb(an) Talaltatot [Szék SzD; RLt 1 Thorday János kezével] ✱ *~ban viseli életét. 1594:* ez Azzonj eleiteol foghwant lopasba viselte eletet, Azert megh wtegessek a' perengeren, es ez varostul tawol legien [Kv; TJk V/1. 460] ✱ *~ esik. 1593:* Megh tiltuk eccer hog' oda ne Jwieon, am megh oda nem leoüe, semmi lopas ne(m) esset, de mihelt esmet oda kezde jwni, esmet lopas kezde lenni az malomba [Kv; i.h. 326]. *1639:* az varbanis ez illien feö Aszoniok miat esek az lopas [Mv; MvLt 291. 180a]. *1793:* azon erdötskét ... Szoros örizet alatt ... tartottuk ... mikor lopás esett benne [Kakasd MT; DLev. 2. XIII. B/b 16] ✱ *~on futtatja elméjét* lopáson jár az esze. *1770:* észre vettem hogy ... inkább lopáson futattyák elméjeket [Mezőpagocsa TA; SzentkGy Páskully Janko (46) jb vall.] ✱ *~on talál vkit* lopáson ér vkit. *1769:* ha Tzigány Jobbágyait, Tselédgyeit Gyümöltsös Tanorokomban Másutt is a' Lopáson, in Facto Delicti találom ... el nem szenvedhetem [Mv; Told. 19/45] ✱ *~ra adja magát. 1743:* Hogy Szasz Anna és Fodor Anna ... rut bestelen életre, paráznaságra, lopásra és Or Gazdaságra attak légyen magokat ... magok sem tagadgyák [Kv; TJk XVI/3. 142] ✱ *~sal diffamál vkit. 1730:* hallatlan mocskokkal és lopással Diffámálta [Dés; Jk] ✱ *~sal él. 1638:* En egjebet soha nem hallotta(m) Kallai Gjurkahoz, hanem hallotta(m) Czak keöz hirrel hogy lopassal elne [Mv; MvLt 291. 127b]. *1752:* (A fogoly) nem tsak lapásokal elt de égeteselis fenyegetözet [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.] ✱ *~t cselekszik. 1583:* ha ez varoson lopast, gilkossagot uagy egieb ßaruas bünt czielekednek[a], ha az vetek rea bizonitatik ... az Cehbol ßankiuetese legien [Kv; MészCLev. — [a]Vmely céhtag]. *1593:* Amelj ladaban a' marha vagion Az feneket fel teortek volt lopastis cheleketek benne [Kv; Szám. 5/XX. 172] ✱ *~t gyakorol. 1747:* Tudgyae ã Tanu ... aszt, Hogy ... Illyesfalvi Nemes Pap Peter, és Pap Vonka eő kigyelmek eleitől fogva sok rendbeli Lopasokat, Tolvajsagokat, Orgazdasagokat gyakorlottanak ...? [KSz; Ks 27/XVII vk] ✱ *~t ismerj/tud hozzá/vkihez. 1585:* Ersebet Nagy fabianne vallia, hazamban lakot Mostis ot lakik ez Ersebet, De sem lopast, sem egieb tiztatalansagot hozza Nem tudok | Hegedws Mathe vallia, Zilgalt Az leany engemet, de semmi Lopast hozza Nem esmertem | Dorottia Zakal B(ene)dek Zolgaloia vallia ... lopast hozza Ne(m) tudok [Kv; TJk IV/1. 506, 517]. *1590:* Nem tudok semmj Lopast Kadas Geörgheöz [Kv; TJk V/1. 22 Zenthmiklossy Gergelj vall.] ✱ *~t művel. 1570:* hogy valamy lopast Mywelt volt Thakach Janos megh verte Erte ... Azthwl fogwa Bwdosoba vagion az gyermek [Kv; TJk III/2. 40] ✱ *~t tesz. 1567:* Jttis az en tyztembe igaz elegh lopast teznek hogy az zegyn ember chak eligh tartthatya marhayatt myattak [Nagysajó BN; BesztLt 74 Horúath Lukuch Sayoj tyzt tarto a beszt-i bíróhoz]. *1662:* Katonái, szolgái[a] szerén-szerte az országban nagy sok kóborlásokat, fosztogatásokat, lopásokat, dúlásokat tesznek vala [SKr 149. — [a]Zolyomi Dávidéi]. *1803:* A Sokadalmakbanis lopásokat tettenek, azokért a kereskedőktöl Sok veréseket kaptanak [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.] ✱ *~t visz véghez. 1736:* kérettem volna kézben az ö Kglme Josef nevü fiát ... Relatoriamban meg nevezett ettzakai tolvajságokat lopásokat és kártételeket vitt végben I(ste)n és haza törvénye ellen [Torda; TJkT I. 123] ✱ *~ vétkével vádoltatik. 1849:* a két egyenetlenkedő felek közzül az egyik nősparáznaság bünével, a másik tetemes lopás vétkével vádoltatik [Kv; Végr. Vall. 1] ✱ *aprólék ~. 1586:* egieb sok Aprolek lopasokis bizoniultatnak rea [Kv; TJk IV/1. 568]. *1599:* Ez fogoly leányzo ... házam tayan sok Aprolek lopasokat chelekedeott [Kv; TJk VI/1. 328] ✱ *apróság ~. 1761:* Hallottam köz beszéddel, hogy hol mi apróság lopásokban elegyedtenek volna az Utrizált Szemellyek [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.] ✱ *könnyü ~. 1848:* Ha valaki a magunk kebelünkben könnyü lopásban találtatnék ... a falusi bírák szoros kötelességeknek tartják elsöbben 12 Rft, azaz tizenkét renens váltó forintokig megbüntetni [Jenöfva Cs; RSzF 266] ✱ *megakad vkin a ~. 1792:* a' Szovatyosok együt, ha szépen nem akartak

fogva minyájon küldettettek volna Topánfalvára, és a' mellyiken meg akadot volna a' lopás a' maratt volna rabnak [Kv; Somb. I].

Sz. *1811:* Inkább Magyarósról Szent Lászlót le festve El-lopom (: szent lopás nem vétek :) égy estve; És azt-is melléje helyheztetem itten [ÁrÉ 88].

2. ellopás; furt; Wegstehlen. *1582:* Sophia Agoston Georgne vallia ... Az keczele lopasat(is) iol tudom [Kv; TJk IV/1. 103]. *1619:* Gwtteö peter feyet keöte Beczj Imreh Vramnak ket rendbelj latorsagaiert giapiaknak es kosoknak lopasaert [Szentmárton Cs; BLt 3]. *1629:* az bizonsagok inferallyak hogy az Incta Teokeolj Janosne az Ara foghta az Zabia lopasat [Kv; TJk VII/3. 158]. *1747:* Maga sem tagadván az I edgj tyuk lopását itiltetett hogj Hadnagj Vr(am) tétesse az nyak vasra edgj holt Tyukot köttetvén nyakába, két óráig tartassa ottan [Torda; TJkT III. 120]. *1764:* ma nem Communitas, hanem privatus emberek kerestetnek az sertés lopásáért [uo.; i.h. V. 206]. *1783:* egy ide valo Szokoli Malmabeli Buzája lopásáért ... Molnárát meg fogtuk [Mezőszokol K; IB. Bota Péter (62) jb vall.]. *1818:* Az all peres ... A' Krumpli lopását tagadgya és hitet ajánlott [Válja Dirse H; JF 36 Prot. 11].

Szk: *vminek a ~ába elegyíti magát. 1737:* (A vádlott) feles Juhok és bárányok lopásáb(a) elegyitette magát [Torda; TJkT I. 144]. *1747:* az I ... tőb gonoszsagi lopasi között tyuk, s egjéb majorságok lopásábanis elegjitette magát [uo.; i.h. III. 120] ∗ *vminek a ~ában találtatik. 1679:* valami berbecsek lopásában találtatik [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151] ∗ *vminek a ~án kap vkit. 1815:* Peter Mihálynét a Feleségem a Szalannák lopásán kapta [Mezőbánd MT; DobLev. V/963. 3b Armanka Szinyion (40) jb vall.].

3. lopott holmi; lucru furat; gestohlenes Zeug. *1745:* Az J. Malitiája constál, hogy két rendbéli lopása kezin találtatván, az károsok el esküttek [Torda; TJkT II. 34]. *1807:* Fitori Mihályné is mint a pap csűrének tőszomszédja hütére vallja, hogy ugyan cséplés alkalmatosságával ő maga szemeivel látta Fitori Péternét a szolgánál is a csűrben mintegy vékányit egy rövid zsákban a lopásból kivenni [F.rákos U; RSzF 169].

Ha. *1810:* lopásan [K; KLev.].

lopásbeli szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *cselekedet* lopás; furt; Diebstahl. *1769:* Egy Vilhelmus Krause nevű Scriba Lopásbéli cselekedete mián Silesiabol el szökvén, ha olly idegen ledzegő (!) Embert kegyl(me)k magok Falujában tapasztalnának ... az udvarhelyi tömleczbe hozni el ne mulassák [UszLt XIII. 97]. *1776:* Noha nem tsak sokszori lopás béli tselekedete, sőt latorsága is a' Consistorium előtt tudva volt, simpliciter absolválta [Gyalu K; RAk 174] ∗ ~ *prevarikáció* lopásban való kihágás; delictul de furt; Vergehen im Diebstahl. *1816:* Azon Instáljuk alázatoson Ngodat hogy ... A Szarvasabb Lopásbeli praevaricatiok kikeresésére Inquisitiot parantsolni méltoztasson [Torockó; TLev 9/46] ∗ ~ *vétek* lopás; furt; Diebstahl. *1679:* Kovácz Marton ... lopasbeli véketül (!) annak poennajatul tartva(n) nem is remenlhettjuk hogy Erdely(ben) batorkodhassek a' feleségével valo lakasban [SzJk 135].

lopásképpen lopás gyanánt; comiţînd furtul; als Diebstahl. *1751:* Vándorék ... nemellyek(ne)k kész öszve rakott Szénájokat is lopásképpen a' mezőről haza vitték [Balázstelke KK; IB. Mich. Rempler (60) jb vall.]. *1759:* Fentősre[a] bé nyomoztuk az ellopott Málét, holottis okát kérdezvén ... hogy miért vitték vólna el lopás képpen azon Malét, mellyre mondánok: azért hogy Fentősi határb(a) vettetett volt azon Male [Nagysomkút Szt; TL. — [a]Szt]. *1764:* én mondék Nékie ... tü Lopás képpen el adtátok a Mgos Groff Ur eö Naga szénáját [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. *1812:* Megesett ugyan gyakron, hogy lopásképpen a Kotsárdiak ... lopogatták titkon, s inkább éjtzakának idején [Nagylak AF; DobLev. IV/943. 25–6 Czigány Vajda Juon (60) col. vall.].

lópásztor csikós; păstor de cai; Pferdehirt. *1571:* chychyo peter az Banyay lw paztorokra valo bozzwsagbol az Magiar kekesy Hayos gergel lowat el wytte, mell chychyo petert az lw paztor el erwen az .k.tek varosaban megh tartoztatot [Kővár Szt; BesztLt 3528]. *1584:* Eppel Crestel vallia ... lopaztor koraba amelj saitot onnat a' haztul hoztak Ne(m) mertek megh Enny [Kv; TJk IV/1. 254].

lopat 1. a pune pe cineva să fure ceva; stehlen lassen. *1664:* Rólam Kegyelmed ne feledkezzék, bárcsak két lovat hozzon, ha mindeniket lopatja is Kegyelmed, imádkozom az Kegyelmed lelkiért [TML III, 24 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz].

2. vkit ellopat/szöktet; a dispune cuiva să răpească pe cineva; jn wegstehlen lassen. *1590:* ez leanyt ky most Pribeknel lakik Martha az en felesegemmel az eo annia egy volt mi zerzettwk neky mint Jambort es zwz leant zerzetteonk mi neky azt bizonial tudom Pribek sem seoktette sem lopatta, hane(m) mi zerzettwk neky mint Jambortt [Mv; UszT].

lópatkó potcoavă de cal; Hufeisen (fürs Pferd). *1746:* Egy kevés maradék Torotzkai Vas, mellyből egj pár kőzépszerű Ló patkó ki telik [Borsa K; Told. 49]. *1791:* 55 pár Lo potku (!) [Mv; MvLev.]. *1797:* Egy pár ló patkó Dr. 12 [DobLev. IV/775. 3].

Szk: *török* ~. *1780:* Török lo patko 1 Török zabola [Bethlen SzD; BK].

lópatkó-csinálás făcutul potcoavei de cal; Hufeisenmachen. *1792:* közönséges falugyűlésiben ... mindennemű munkáknak árok ... meghatároztatott eszerint ... egy pár lópatkó csinálás den. 6 [Árkos Hsz; RSzF 292].

lópatkoló-szín şopron unde se potcovesc caii; Hufbeschlagschuppen. *1732:* Ezen hosszu istállonak Dél felől való véginél ... vagjon egj jó sendelljel kereken fedett, csak egj cserefa oszlopon álló ló patkoló szin [Kóród KK; Ks 12. I].

lópatkó-lyukasztó priboi/dorn de găurit potcoave de cai; Locheisen fürs Hufeisen. *1849:* Van a' Kováts Műhellybe — égy nagy fuvo jo ... Egy körőm reszelő ... Egy pár lo patko jukaszto [Somkerék SzD; Ks 73/55].

ló-patkószeg caia, cui de potcoavă (de cal); Hufnagel. *1812:* Két lo patko szeg [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 11 kov. szerszámok közt].

lopattatott ellopott; care a fost furat; gestohlen. *1778:* ez ide alább meg irt személyek ... válolánok kezességet ... a ... Suki János Ur Udvarában detentioban lévő Kula Petruz Czigány Jobbágyáért valami lopattatatt Lora valo vass Békoért [F.zsuk K; SLt XLVII. 8].

lophat 1. a putea fura; stehlen können. *1618:* Kamuti uram azt mondta, hogy azért nem bízza reám az Nagyságod pénzét, hogy ellopom. Abba bizony sokat nem lophatok, ha lopni akarok is [BTN[2] 120]. *1649:* Elsőbennis kolcziokat adot az melljel ajtokat nitogattam, es az miket lophatta(m) mind Gunar Kata atta el [Kv; TJk VIII/4. 422]. *1687:* Ez a' Veres Jancsi ... Tolvaj volt, Innét ... a' mit lophatott ide által hajtotta [Szilágycseh; GramTr VIII Nagy Lászlo Szabad Legény (30) vall.]. *1764:* a Malam Mester ... ki kergetvén a Malambol Martzit; monda Martzi ... engemet most tsak azért kergetél el hogy inkább lophass [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. *1774:* a johok mellett, ember, és kutyák lévén jozon ember sem lophatott volna báránt [Egerszeg MT; Berz. 15. XXVII/21].

2. *időt ~ vmire* időt szakíthat vmire; a putea face timp pentru ceva; Zeit dazu nehmen können. *1735:* Hoszszasbb irásommal az Mlgs Asz(szo)nt nem terhelem, mert most lévén az dolgok(na)k sullyán, erreis csak I(ste)n tudgya mint lophattam üdőt [ApLt 1 gr. Haller János br. Apor Péterné gr. Kálnoki Borbárához Nszből].

lópipa fadarab, amelyet patkoláskor a ló szájába tesznek, hogy ne tudjon harapni; căluş folosit la potcovitul cailor; Holzstück, das beim Hufbeschlag das Maul des Pferdes gelegt wird, damit es nicht beißen kann. *1839:* Patkolo kalapács egy ... Köröm tisztito ... Lo Pipa ... Loszáj tisztito [Marosújvár AF; MkG].

lopó I. *mn* **1.** tolvajkodó; care fură mereu; wiederholt stehlend. *1568:* Anna Rta Ambrosi Iso ... fassa e(st) ... monda zabo balintne, en monda(m) az leannak hogy ky wzek mert ige(n) lopo | Michael Sandor ... fass(us) e(st) ... az (!) monda hoga Jm az Rezeg lopo kuruano leanya el eset es azt mo(n)ga hogy meg zeget az laba [Kv; TJk III/1. 199, 200]. *1590:* eynek chendessegebe ... Vargias ffoluaba ... hallok az J: szauat, kialtuan mondgia vala: Noh hozza az lopo beste lelek kuruahoz es Eölljetek eoket [UszT]. *1634:* Bandj Ferenczyne ... az Battiat erössen szidgia uala ór lopó bestye kurva fianak [Mv; MvLt 291. 30b]. *1639:* kezde mondani hogy vigiazzunk mert ot igen lopo cziganyok laknak [Mv; i.h. 186b]. *1662:* az én kevés ott levő javaimhoz valahogy az németek hozzá ne férjenek, mert én megvallom, ennél soha lopóbb népet nem láttam [TML II, 376 Ébeni István Teleki Mihályhoz]. *1681:* Vizi Malom ... Ebben lévő mostani molnárt, méltán a Lopo Juhaszok es diszno Pasztorok közíben számlálhatni [Hátszeg; VhU 603]. *1758:* egy Simonka nevü jobbágy-inasom volt, ki is igen gonosz, istentelen részeges és lopó volt, sok pénzt s ládabeli portékát lopott tőlem [RettE 72].

Szk: *~ asszony. 1586:* vertek volt[a] egi lopo Azont ki az malom haztol lopot volt Cziganoknak atta(m) — / 60. porozloknak attam — / 50 [Kv; Szám. 3/XXIV. 18. — [a]Értsd: Kicsaptták/seprűzték a városból] ✱ *~ szolga. 1710 k.:* mint egy gonosz lopó szolgát, rossz hírbe keverének [BIm. 992].

2. *~ szó* vkit tolvajnak állító/szidó szó; cuvinte prin care cineva este calificat hoţ; Wort, mit welchem jd Dieb genannt wird. *1760:* Kerseczi Nyágy András Felesége Tyirána Exponalya hogy Máda Janostol Zalogositván edgy darabatska heljet ... mellyben Mada János igyekezik füz falnak körülette plántálásával turbalni: aval meg nem elegedvén meg Szőlőjét meg lopojánakis pronuntialta ... Deliberáltatott. Hogy ha máda János az ki váltásig vagy azon Földnek birásáb(an) haborgatná; vagy lopo szavait ujitoná at Actrix Gyirana ellen 12 forint poenában el maradni itéltetett [Kersec H; Ks LXII/13].

3. *~ hideg* lappangó hidegrázás; frisoane; schleichender Schüttelfrost. *1851:* a' Lelkem Anyám fekszik, már 3ad napja fen huzot valami lopo hideget és nagy köhögést, de el gyengult és fekszik [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

II. *fn* **1.** tolvaj; hoţ; Dieb. *1567:* Valaki azt mongia hogy en es az en Anyam lopok vagyunk w enmaga legyen mig ne(m) ream bizonithattya [Kv; TJk III/1. 118]. *1570:* ez el mwlt eztendewkben az en menesemben lopok mya nagy kar esset mely lopoknak az ky elewttek walo wolt az en zolgam meges fogta volt [BesztLt 5]. *1591:* mierth Jgy mondgya hogy loúath Akartham el lopni diomo(n) vagio(n), merth en lopo ne(m) voltham most sem vagiok ... teórúe(n)t kerek, Artatla(n) vetetlen vagiok [UszT 13/69]. *1614:* az lopotth marhakerth vgyan felis Akarta Akasztatni vgy mint nylvan valo orroth lopoth [A.csernáton Hsz; HSzjP]. *1677:* a' lopóknak bűntetések felől az Országnak sok külömb külömb féle kemény végezési voltanak eleitől fogva | Az 1646 Esztendőbéli Articulus szerint a' lopók, ha kik érdemek szerint exequaltatnak, azoknak javokbol elsőben-is a' károsok contentaltassanak [AC 123, 130]. *1714:* az hazunk alol egj kereket el lopanak es az lopok ide szökdesenek be az ti kertetekbe [Görgénysztimre MT; Told. 2]. *1747:* mely gyermek lovat az Csehi hatarban az Szilagy mellet fogtak meg ... annak az Thamas nevü Loponak adta volt által Pap Vanka [A.várca Sz; Ks 27/XVII]. *1803:* mind a ketten rosz hírű, nevű, életű, részeges, dologtalan Emberek voltanak, nyilvánságos lopok [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.]. — L. még AC 110, 123, 263.

A fn-i szerepben használt *lopó*-val nemegyszer együtt emlegetik a *tolvaj*-t is. Úgy látszik, e kétféle minősítéssel fokozati különbséget érzékeltettek.

Szk: *~nak kiált/mond/szid vkit. 1641:* Keziben[a] lako Szekely Istuan Deakne Koz⟨ta⟩ Clara Azzony ... az sz. szek szinen, az nemes var meg⟨ie⟩nek egik hiteős vice zolga Birajat loponak mondotta [SzJk 57. — [a]Keszü K]. *1670:* Az A. eotet ne(m) czak loponak mondotta hanem tolvaynakis edgyszer s mind ... és az eo szavait viszsza adta [Kv; TJk XI/1. 43]. *1682:* az Varos közönseges Uczajan Loponak es Ornak kialtot [Dés; Jk]. *1693:* Conprobalya Kovacz Ferenczne Kovacz Janos ellen hogy kurvanak es ornak loponak s tikozlonak szidta [Zabola Hsz; HSzjP]. *1708:* Egj nehánjszor hallotta(m) hogj Tolvainak loponak Mustika hordozonak s Kurtának szidták Pap János Ur(ama)t az ... Papok [Velkér K; Ks 101] ✱ *orv ~. 1646:* miuel az fogoly Aszonnak az orzott marhanak egy resze eot taller egy Arany kezeben tapasztalodot nyilua(n), megh erdemlene ... hogy mint

lopo fel akasztatnék ... az plengerhez keottetue(n) cziganokkal megh verettessek es innet ki igazittassék mint or lopo [Kv; TJk VIII/4. 83].

Sz. *a ~ keresi gyakortább ez alkalmatosságot. 1676:* Mi nem mindenkor occasio facit furem, hanem az lopó keresi gyakortább az alkalmatosságot [TML VII. 241 Telcki Mihály Baló Lászlóhoz] ✱ *elközelget a halál, mint a ~. 1591:* el közelget 'a halal, ky chak vg' yew el egkor, mint az lopo auag' a' toluai [Gyf; BálLt 93].

2. lopó/szívó tök; tigvă, tîlv; Flaschenkürbis | szivornya; sorb, tîlv; Saugheber. *1738:* Szivarvanj egy ... Kett lopo egyik tős a mas fulettlen [Gysz; LLt]. *1791:* az Pincze ajtonál retesz tsatonást halván, lassan oda menék, hát látam hogy Filip Csukur a pinczébe bé megyen egy lapoval és égy tömlővel egyenesen az hordohaz [Sebeshely AF; JHb Koman Sztenus (59) jb vall.]. *1815:* egy Lopo v Bor szivo [Nsz; Told. 19]. *1842:* Vettem egy pléfélkupást egy fertályost egy töltsért és egy Lopot 4 Rf [Görgény MT; Born. T. Vc]. — Vö. a *lopótök, pléhlopó* és *szívó-töklopó* címszóval.

Szk: *szívó ~. 1752:* bé menvén Két kártyussal, és egy jo nagy szivo lopóval bort hozván ki a pinczéből ... Alb Opra Hazahoz vittük [Algyógy H; BK. Bukur Opra (25) jb vall.]. *1802:* egy vedres tseber egy szivo lopo [Mezőrücs TA; SLev. I Somlyai János udvarháza lelt.].

Azért vettük fel a második jelentést is, mert az újabb adalékokban kétségtelenül nem lopótökből készült borszívó eszközről, hanem valmilyen fémből, bádogból v. üvegből valóról lehet szó; ez utóbbira von. a nyelvújítási *szivornya* (NyÚSz; CzF megnevezés.

3. vhány lopó/szívótöknyi, vhány lopónyi (bor); (vin) de un anumit număr de tîlvi; einige Saugheber viel (Wein). *1774:* az Pintzében lévö 12 Hordo Bort az 13dikbol velem meg töltette, a mellyekbenis ... mindenikben égy égy Veder Bort töltöttem, és egy lopot [K; KS Conscr.].

lopódik 1. ellopódik; a fi furat; es wird gestohlen. *1822:* bizonyos hogy nem más felé lopodott az fa hanem tsak Csatánba[1] [Dés; DLt. — [1]Déssel tószomszédos település].

2. lopdos; a practica/a se da la furturi; wiederholt stehlen. *1629:* Latta(m) ot az hol az Mesz volt hogy lopodtak ot de houa uittek legien en azt nem tudo(m) [Mv; MvLt 290. 143b].

lopogat 1. lopdos; a practica/a se da la furturi; wiederholt stehlen. *1644:* szigyarto Gergelyne felöl ezt hallotta(m) ... hogi lopogatot s a fele keze ragadozo [Mv; MvLt 291. 399b]. *1680:* hallotta(m) másoktol hogy lopogatot egyunnenis másunnatis [M.köblös SzD; RLt 1]. *1767:* Molduván Mány ... egy Molduván Juvon nevü Attyafiátolis Lopott volt ismét a Nyáron két Márjásokot el, s ezekre nézve gyanakszik Béres András réája ... s másoktolis Lopogotván nem más hanem eö cselekedte [Betlensztmiklós KK; BK. Telegucza Juvon senior (60) jb vall.]. *1771:* Mást nem tudok senkit is Lopagatott hanem ... azt láttam, hogy más embernek a Füvét le kaszálta ... haza is hozta a maga házához, lopva[1] [Dés; DLt 321. 3b Mich. Simon (70) ns vall. — [1]Imbrefi Szöts Ferentz]. *1787:* azan Leány mar az Udvarba elis hiresedet volt hogy tsipet harapat s lopogatott [Backamadaras MT; CsS]. *1796:* szokot volt Lopagatni [Bács K; RKA]. *1806:* Kit tud Látott vagy Tapasztalt a Tanu hogy itten a Faluban vagy másuttis Lopogatott vagy Tolvajkadott volna, nevezetesen hogy másnak a mezőről ... kalangya vagy kéve gabonáját Tőrökbuzáját Fuszujkáját ... Loptanak volna? [T; Born. G. XIII. 14 vk].

2. *ts* lopdos vmit; a fura mereu ceva; etw. wiederholt stehlen. *1605:* Megh ertettek eo kegmek az hat vraimtol az megh eget erdeoknek reuisioia feleol relatiokath ... kerik biro vramat hogy vigyaztasson rea zorgalmatoson ne lopogassak es egyebekis zabadoson ne vagatassak [Kv; TanJk I/1. 511]. *1740:* Tudgyaé a' Tanu ... Hogy ... Juhos Anna ... szalonnát, lisztet, mézet, vajat, vásznat, bort lopogatott és másoknak osztogatott s adogatott volna? [Kük.; Mk IX. Vall. vk]. *1753:* hallottam hogy az emberek beszéllik, hogy Grohoti Petrutz Ignát lovakat lopagat es suspectus ember volna [Grohot H; Ks 40/5 Román Adam (40) jb vall.]. *1771:* szoktanak volt az Kergesiek fát lopagatni [Kersec H; JHb 93. XIX. 6] | Hallottam az Anyámtol hogy Imbrefi szőts Ferentz a Tökös Totol a Város Hidgyárol padlo Dészkákat haza hordagatott volna és még szénát is lopagatot volna a Rétről [Dés; DLt 321. 24b Maria Simon cons. nob. Mich. Jenei (26) vall.]. *1774:* ket kalongya Szép ki tsinált Virágos Kenderét el loptad ... Szalonnáját Nagy Szeletenként hasonlaképpen Lopogattad [Msz; BetLt 7]. *1783:* más alkalmatosságokban is gyakor ízben ... lopogatta azon Atyim Mihály a Koronkai Erdőket [Koronka MT; Told. 39/12].

3. lopva arrébb/odébb helyezget/teszeget vmit; a muta ceva pe furiş mereu mai încolo; etw. verstohlen wiederholt weiter(weg)legen/stellen. *1827:* holmi hitvány Szalmás Kunyhokot ... építtetett — azok körül csomboit hitván Kerteket, alattomba mind csak künnebb künnebb lopogatta a Falu derék uttzájára [Körtvélyfája MT; LLt].

4. lopva/titkon beviveget vkit vhová; a introduce în ascuns/pe furiş undeva pe cineva; etw. irgendwohin verstohlen wiederholt hineinbringen. *1668:* Úgy informáltatom, idegen törököket lopogatnak apránkénti Váradá, mit akarjanak, nem tudom bizonyoson, Kállóra czéloznak, de bizony Dést vagy Gyalut féltem [TML IV. 308 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

lopogatás 1. lopdosás; furturi repetate; wiederholter Diebstahl. *1599:* Tetczyk azert az teorwennek az Praesumptiokhoz kepest kiket az tanúk az eleobbely lopogatasy feleol inferalnak hogy az fogoly leaninak harmad magawal Jambor Tiztessegbely Zemelyekel menteny kel magat hogy azokat az el vezet marhakat eowet, es oluasot sem eo el nem lopta, se massal el nem lopatta [Kv; TJk VI/1. 329]. *1683:* comprobalta az All peres az Actrának külön külön fele Lopogatasit [Dés; Jk]. *1731:* Szuszik András mar Karolyvárt is hoher kezén forgott s füle is lopásért el vágattatott s meg is ugjan csak continualta lopogatasat, azéet Akasztofa süttetik homlokara hogj ezután becs(ü)l(ete)s szemellyektől meg ismértessék [Kv; TJk XV/8. 10]. *1759:* holmi lopagatásakkal vádaltatik [Szászerked K; LLt]. *1766:* Kezén találtotván az el lopott portékáknak némely része az Inek, ugy az mellyeket el adat az kinek adta ... mellyet magais nem tagad, sőt recognoscallya azoknak általa lett el orzását, minthogy több lopagatásai nem constálnak, most egyczer haláltol menekedik, ugy mindazonáltal, hogy mindenektől meg esmértessék, és tudgja ki ki magát tölle oltal-

mazni, homlokban bélyegeztessék meg [Torda; TJkT V. 339]. *1812:* a Fia ... lopogatásokkal vádol [Jára MT; Pf Nagy Lázár lev.]. *1836:* Itt már régota sok féle lopogatások történnek [Zsibó Sz; WLt Kelemen Benjámin lev.].

Szk: *~ba elegyíti magát. 1778:* Jovn ... egyszer mászor lopogatásban elegyitette magát [Pósa Sz; Ks 34. VI. 1] ✱ *~t gyakorol. 1764:* az I ... gyermekségétől affele lopogatásokat gyakorlott ... itéltetett, hogy mások(na)k például fel akasztassék s meg hallyon [Torda; TJkT V. 224] ✱ *apró/aprólék ~. 1599:* az tanuknak vallasibol bizonios praesumtiok elicealnak, hogy effele aprolek lopogatasy nem chyak egyczer, sem ketczer, hanem egy nehany vttal voltanak egy nehany helycken [Kv; TJk VI/1. 335]. *1644:* eöt forintoczkam volt az szatior czuczaba(n), abbol megis Istenesen cziak husz penzt vet volt ki beleöle effele aprolek lopogatasat tudua(n) az szomszedsagh bizoni ugia(n) feltünk teóle | Szigjarto Gergeline felöl hallottam affele apro lopogatasat [Mv; MvLt 291. 399b, 401a].

2. ellopdosás; furt; wiederholtes Wegstehlen. *1785:* Utralt Nyegu Blága volt még fogva s Tömlötzbenis affége Fejsze Kapa Kasza Eke Vas Lopogatásáért [M.nagyzsombor K; KLev. St. Kupás (28) jb vall.].

lopogató 1. tolvajkodó; care fură mereu; wiederholt stehlend. *1773:* miolta ismérem a kerdesben forgo Dajkát Katso Sárát itkányos részeges lopogato ragadozo természetű(ne)k lenni (igy!) [Selye/Magyaros MT; BetLt 7 Barbara Balog (16) vall.]. *1781:* tudom aztis masok beszédéből mondani hogy ennek előtte vérengező és imit amat Lopogato ember let volna [Szopor K; MkG Czikugyán Kosztin (40) zs vall.]. *1827:* Arrol hogy Ránta Vonuj erőszakos kötöloszködő Ember s keresi az alkalmatosságot hogy verekedhessen semmit nem vallott s nemis tapasztalta, hogy Lopogato arrol sem tud semmit [Nyérce K; KLev.].

2. ellopogató/lopdosó; care fură mereu cîte ceva; wiederholt wegstehlend. *1847:* gonosz tévö fiam a' tégla vetö hellyröl ... engem ki szoritott; de ha meg férhetnék is ottan edgy olly határ ronto, 's tzigányaival edgyütt törökbuzát es mindent lopogato, sött az utazoknak is uttyokat is állo emberekkel ... nem lehetek [Dés; DLt 617].

lópokróc pătură de cal; Pferdedecke. *1848:* Lo pokrocz harisnya posztobol husz ... 80 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd]. *1849 k.:* Lo és cseléd pokrotzok ... Rf 50 [DobLev. V/1280].

ló-porció ló-adag; porție de nutreț/tain pentru cai; Futterportion fürs Pferd. *1800:* A' Dézma körül szolgáló személlyeknek ... A' Dézmáláskor lo portziora 8 véka [Kv; KvRLt X. 45]. *1815:* ide Tordára rendeltetett két Lovas ordinántzok(na)k, mind szállásakrol, mind pedig számokra szükséges, s quietantzia mellett naponként kiszolgáltatando két két kenyér, és Lo portiókrol provideáltassan [Torda; TVLt rtlen].

lópostaság lovas postaszolgálat; serviciul de diligențe; Reitpostdienst. *1594:* Bathori Boldisar zolghaianak Balogh Balinthnak keth lo postasagerth, attam Thordaigh f — d 50 [Kv; Szám. 6/IV. 9].

lopó-társ tolvajtárs; complice la furturi; Gefährte/Partner im Diebstahl. *1733:* az I. Szalonnát egjéb aprolekival egjütt ... mas Complex lopo tarsaival együtt el lopott [Dés; Jk].

lopótök szívótök; tigvă, tîlv; Kürbisflasche. *1747:* Lopo Tök Nro 1 [Szpring AF; JHb XXV/88. 5]. *1754:* Lopo Tökök Nro 2 [Somkerék SzD; Ks Bethlen Imre lelt.]. *1756:* Lopó Tök 1 [Branyicska H; JHb XXXV/35]. *1787:* két Lopo Tök [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 10]. *1789:* Három Lopo Tökért ... 21 xr [Déva; Ks 95]. *1792:* vetettem ... egy Lopo vagy Szivo Tököt [Szentmargita SzD; Ks 67. 49. 41]. *1799:* a' Bernád István Leánya beszéllette midön hozzám edgy Lopo Tökért jött volna [Makfva MT; DLev. 5]. *1815:* 1 Szivo, vagy lopo Tök ... 1 eltörött pléh szivárván [Nyárádsztbenedek MT; Told. 50]. *1817:* Egy Lopo Tök xr. 10 [Mv; MvLev. 8].

Szk: *borszívó ~. 1748:* Egy N. Banyai bor szivo lopo tök [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 12]. *1794:* Bor Szivo Lopo Tökök [Nagyfalu Sz; CU].

lopott I. *mn* ellopott/tolvajlott; (care a fost) furat; gestohlen. *1561:* senki el metelt aran forintot tordeltet Se semmynemw lopot ezwstot es aranyat ne meresel'en venny [Kv; ÖCArt.]. *1592:* a meli ezwsteot az Nimeti Istuan daikaia en hozzam hozott vala ... felek raita, hogi lopot marha [Kv; TJk V/1. 245]. *1598:* en hallottam, hogy lopot marhákat nyuznak [Déva; Ks 113 Vegyes ir.]. *1618:* az en eó rea bizott Molnomban kett lopott Disznott tartott [A.csernáton Hsz; HSzjP]. *1668:* Egi lopot louat vitete el az mü Kiralj bironk az Miklos füsthazabol [Kászonújfalu; CsÁLt]. *1677:* lopot marhákkal találtatot parasztok, arestáltathassanak [AC 267]. *1699:* Nyilvan valo dolog s Constal hogj az melj ket juhok az Denominalt ... György Janos Kezenel talalattak; lopat Marhak voltak [Lóna TA; Törzs]. *1747:* (Pap Vankáék) erdélyben Lapott Marhákat hajtogattak és Soros embereknek tartattak [A.várca Sz; Ks 27/XVII]. *1753:* tudom ... hogy Grohoti Petrutz Ignát három lopat lovat hozat hová tette aszt nem tudhatom [Grohot H; Ks 80. 40/5 Román Avrám (46) jb vall.]. *1840:* gyanakadvan hogy azon portékák lopottak [Dés; DLt 1073]. — L. még AC 264–5; CC 88; RSzF 168–9; 265.

Szk: *~nak megbizonyít. 1803:* egy Csibi nevezetű Pákulár Inas az ő Pakulár Gazdáitol Fizetéséb(en) öt v(ágy) hat darab kirlánt kapván, valami Emberek ... töllök lopottaknak megis bizonyitván ... ugyan azért fogságba is esett [Toplica MT; Born. XVc. 1/43 Tezlován Todor (60) col. vall.]. ✱ *~nak találtatik. 1777:* Mura Salamon ... két vasarlot ökrit a Devai Sokadalomba hajtván lopotnak találtatót s azért ... az ökör a károsnak adattatott [H; Ks 114 Vegyes ir.].

II. *fn* lopott holmi; lucru furat; gestohlenes Zeug/Gut. *1843:* ő is ett a' lopottakbol [K; KLev.].

lopóz (le)tolvajoz (lopónak/tolvajnak mond vkit); a-i spune cuiva că e hoț, a face pe cineva hoț; jn Dieb nennen. *1745:* az Ó Thordai Piaczon a K. ő Kglme az A. nyakán ezen jelen valo keszkenőt fogta meg, és è felöll mondotta, hogy magáe az Aé gonoszul veszvén el tölle

ellopatott, az Az At az J. lopozta, tolvajozta [Torda; TJkT II. 46].

lopva titkon, titokban; pe furiş, în ascuns; heimlich, verstohlen. *1619:* azmint mondják, hogy örökbe megáll az, hogy nem megyen az kozák tőbbé az Fekete-tengerre seregestül, hanem lopva [BTN[2] 266]. *1631:* mindent lopua hordottak el onnet [Mv; MvLt 290. 262b]. *1642:* Sz.Lazlaj Nagi Giőrgi ... azt monda olykor hogj ő nekj ket őkre volna az batthia hazanal, de nappal el nem hozhattia hanem lopva [SzJk 59]. *1753:* vasat, vagy egyéb eszközőtt, lopva ki, és mikor vitt el [Szováta MT; Told. 3a vk]. *1762:* a v sz Iványiak míkor vagy egyszer vittenek is Belőlle tsak titkan és lapva tselekedték [Körtvélyfája MT; BálLt 87]. *1764:* Czégér Ferentz ... még égy Juhát Hoszszu Vonunak meg nyirte, és Gyapját el-vitte hire, 's akaratja nélkül Lopva [Buza SzD; JHb IV/13]. *1773:* Katso Sára ... Ebesfalván ... az Örmény Ur(na)k a' borát lopva illogatta [Selye/Mogyoros MT; BetLt 7 Barbara Balog (16) vall.].

Valószínűleg hanyag ejtésben és írásban a *lopva* hasonult alakjának és nem a loppal ejtésben csonkult alakjának tekinthetők a köv. adalékokban szereplő *loppa* formák: *1682:* Hát ... tudode láttade ... hogy az Diosi János ur(am) juhaib(an) Loppa el adogatot Cserélgetet volna [Dob.; RLt I vk. — A szőkött pakulár]. *1783:* a hütősők fórumán megitéltetett, hogy a fa cedályon Göntz Mihálynak, minthogy tőle loppa vitte el a katonakőntőst [Árkos Hsz; RSzF 287]. *1792:* hogy valaki loppa fát vágott volna ... azt nem láttam [Nyárádsztlászló MT; Sár.].

lorber leves babérleveles savanyított leves; supă acrită cu foi de dafin; Suppe mit Lorbeerblatt gesäuerte. *1803:* Larbel Levesért, és Fa hajért ... 36 xr [Kisváros KK; UnVJk 153].

A szövegben szereplő nyelvjárásias *a*-zó formával szemben a cimszóul kivetített hangalak mellett szól K. Mátyus Istvánnak egy 1787-ben megjelent munkájában olvasható *lorbeer* ('laurus') forma (L. Ő és Új Diaetetica ... Harmadik darab. Posonyban, 1787. 66. l.). — Vö. a *lürbőrfa* cimszóval. — L. TESz *lürbör* al.

lórend lóval való szolgálat; clacă/muncă gratuită efectuată cu atelaj (cu cai); Dienst mit Pferd. *1784:* Az egesz szolgalatnak rendit declarallyuk e' szerint ... Lo rend ketszer egy Esztendőb(en) vagy haromszor, az mint az rend hozza magával [Torockó; TLev. 4/9. 13a]. *1785:* Lo rendet, az kinek Lova van, vagyis Loval valo postálkodást Esztendöt által egy Személly kilentz Márjással váltya meg [uo.; i.h. 6/1. 5a]. *1786:* aszt ... nem tapasztaltam, hogy közönségesen az Thoroczkai Lakosak a' Felséges Decisio ellen opponálták volna magakat, hanem egy két ertettlen Privatust hallattam, söt név szerént ... Hertze Mártont tudam hogy az Meltoságos Földes Ura ... szolgálattyaban küldetettvén (: mint szokták hivni :) Lo rendben magát opponálván, és azert a Processualis szolgabiro Uramnak általis adatatt, kiis meg dorgalván szolgalattyát Hertze tellyesitette [uo.; i.h. 4/13. 8].

lórúd lovasszekér-rúd; oiște pentru căruță cu cai; Deichselstange am Pferdewagen. *1666/1793:* azon tilalmas Erdőből nyir, nyár és Gyertyán fábol Falubeli embernek szűkségire őkőr szekérre elő utó ágasnak, ló rudnak való fát lószekérreis szánto tesollját lötsfát ... és apro szerszámnak valo fát ki embernek hirtelen kelletik ... pénz nélkül szabad hozni [A.csernáton Hsz; SzékFt 19]. *1823:* A kerékgyártok dolgozzanak eszerént: Egy Lo Szekérbeli előágast ... és Ló rudat 1 Rf [HSzj *kerékgyártó* al.].

lórúgás lovitură dată cu piciorul de un cal; Pferdetritt. *1682:* A. 1672. Karkoi Tiszt Solnai Gőrgi ... Lo rugas miatt ... meg holt [Vh; VhU 681].

lósaroglya lovasszekér-saroglya; codîrlă pentru căruță cu cai; Schragen am Pferdewagen. *1849:* vagyon a' marha pajta — rako fábol az edgyikbe két lo sarogja — két zabalo válu [Somkerék SzD; Ks 73/55]. *1852:* Egy Lo Saragja [Dés; DLt 923].

losonci a Losonc (Nógrád m.) tn *-i* képző szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Losonc; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Losonc: származást jelölő nemesi előnévként; ca predicat/nume nobiliar; adelige Abstammung bezeichnendes Prädikat. *1792:* Meltosagos L. B. Lasantzi Banfi Janos [F.oroszfalu MT; Told. 71].

Szn. *1770:* Losonczi János [Dés; JHbK XL/8]. *1822:* Lasantzi János fő Cé mester [Dés; DLt az 1821. évi iratok közt]. *1863:* Lasanczi Sándor faz. [Dés; DFaz. 43].

lószáj gură de cal; Pferdemaul. **Szk:** ~ *tisztítani való vas.* *1768:* Lo száj tisztitani valo vas 1 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb] ∗ ~ *tisztító.* *1839:* Patkolo kalapács egy ... Köröm tisztito ... Lo Pipa ... Loszáj tisztito [Marosújvár AF; MkG].

lószám 1. lovak száma; numărul cailor; Zahl der Pferde. *1576:* Byro vram eo K. Az Malomhoz lato vraimnak adaßon Mostan egy Ewl zenat kywel az Taligas lowakat Taplalyak, Es azt az Zenat Lo zamra oszak [Kv; TanJk V/3. 133a].

2. lovaskatonák száma; numărul călăreților/ostașilor de cavalerie; Zahl der Kavalleristen. *1677:* Urak, Fő, és Nemes rendek, valakik fizetet szolgai a' Fejedelmeknek, ha szintén személyekben jelen lésznek-is a' hadi expeditiokban, de a' kiknek mennyi lora vagyon fizetések, azon fellyül ha annyira valo jószágok vagyon, kiről egyéb iránt szolgaságán kivül tartozot volna egy lovast állatni, non obstante eo, hogy Szolga, mindazonáltal a' fizetet lovas számon kivül, jószágának mennyiségéhez képest, azon fellyül valo lovassal tartozzék fel-ülni, mustrálni, és a' hadi expeditiot continualni. A' kiknek penig nem ló számra, hanem személyekre vagyon fizetések, magok személyekben, hivatallyok rendihez tarthattyák magokat [AC 93].

lószán lovasszán; sanie pentru/cu cai; Pferdeschlitten. *1756:* viseltes Ló szán 1 Más viseltes ökör után valo szán 1 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35]. *1784:* mikor Jakab Pálnul loszánba el indula haza Csáki György Felségestül véllek együt Kisseb Széjes Istvánis, s énis fel állottam a szán talpára s véllek együt el mentem a neveztem Kissebb Széjes Istvánni [Béta U; IB. Agilis Iljés János (15) vall.]. *XIX. sz. eleje:* Egy avatég Lo szán kasastol [Becski]. *1812:* a Groffné észre vévén a' Strásákot el kergette és Grantzkit elszabaditotta, aki a Mesterhez holott Felségestől Lo szánnyával meg allapodott vala felhaladott [Héderfája KK; IB. Bordi István (32) jb vall.]. *1827:* egy más Loszán Győngyszinre festett két vasas késéfájával edgyütt [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1828:* két lo szán kasok nélkült [Szentdemeter U; Told. 39].

Szk: *deszkás/deszkázott ~. 1736:* Deszkázott ujj Lo szán 1 Uj béres szán 1 [Mikefva KK; CU XIII/1. 172]. *1748:* Bágásia hordozo nagy deszkás paraszt lo szán [Ks 8. XXVIII. 5]. *1797:* Egy Deszkáza⟨tt⟩ lo szán ... Egy Uj Béres Szán [M.igen AF; DobLev. IV/777. 19]. *1804:* egy rongyallat Deszkás Lo szán [Borosbenedek AF; SLev.] ✱ *ládás ~. 1865:* Három darab ládás loszán melyekből az egyik vasas talpu [Szárhegy Cs; LLt] ✱ *paraszt ~. 1748:* Egy paraszt lo Szán ... Lovak után valo nagy deszkás Szán kése fájával együt [Ks 8. XXVIII. 5]. *1849:* Két ökör szán — egy kortsaja — égy paraszt lo szán ganaj hordo [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

lószar lógané; baligă de cal; Pferdemist. *1822:* Jol vagyon, az igaz, tudom hogy meg kell fizetnem, de Istennek hálá szitált Lo szaromis van annyi, hogy két 'Sidotis ki tudok elegiteni [Meggyesfva MT; LLt].

lószekér lovasszekér; căruţă pentru/cu cai; Pferdewagen. *1570:* Caspar Holthappel, Ezt vallya, hogy ew zolgalta azkor Hoz bartost mykor gereb Balas megh holt, Es hoz Bartosnak egy low zekere volt | az Gereb Balastwl Marat Marhat egy low zekeren vytte volt hoz Bartos az Kerekes Andrasne haza eleybe oth Rakta volt leh [Kv; TJk III/2. 97, 156]. *1578:* Az lo zekerekhez walo legenieknek, a mywel a zegeödsegh zerent tartozik, azth megh adgya nekik [Kisfalud AF; OL. M. Kamara Instr. E–136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6 V. Kowashozy ut. Math. Niary gondv-höz]. *1669:* vagjon egy lo szekerhez valo rud; kin ött fojto vas karika vagyon [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. *1677:* Vagyon ... egy Lo Szeker vasas [Mezőmadaras MT; Borb. II]. *1685 e.:* Lo szekerben valo derék szeg Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 6]. *1747:* En az lo szekeret be inditottam valami nagy bajjal [Ilyefva Hsz; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. *1750/1778:* el kéré töllem a' Lo szekeremet, hogy egy kisség adjam oda [Ilencfva MT; DLev. 6]. *1795:* Edgy Lo Szekér ... edgy Hordo szorittani valo Vas lántzal [Monostorszeg SzD; BetLt 5]. *1829:* Lu szekirhez két ujj Pantót tsinaltam [Mv; LLt].

Szk: *ágasos ~. 1656:* vagyon ... egy agosos vasas loszeker elejben valo rud [UF II. 105] ✱ *fakó ~. 1727:* adánk ... egy fakó viselt lo szekeret [Kv; Pk 6]. *1755:* edgy fakó ugyan Ló szekér [Gernyeszeg MT; TGsz 35] ✱ *félvágású ~. 1836:* Egy egész vágásu vasas Szekér hozzá valoival Rh fl 70 ... Egy fél vágásu, vasas otska Loszekér [Kv; Pk 3] ✱ *festett ~. 1849:* 1. festett loszekér ... 75 Rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd] ✱ *gyékényes ~. 1626:* egi lo vasas Erniős gykines szekeret keszichien fel hat io eros lovakkal [HSzj *ernyős-szekér* al.] ✱ *székelyes ~. 1865:* Egy kis székelyes loszekér [Szárhegy Cs; LLt] ✱ *vasas ~. 1816:* Egy vasas Lo szekér Gyékényes Ernyővel [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.] ✱ *vasas kerekű ~. 1755:* edgy nagy vasas kerekű Ló szekér [Gernyeszeg MT; TGsz 35].

lószekér-adás lovasszekér-szolgáltatás; asigurarea unui atelaj cu cai la muncă gratuită; Wagenstellung mit Pferd. *1671:* az ingyen gazdálkodtatók, és Postálkodtatókrol világos Articulusunk extal ... hogy sohúlt az Országban semmi Rendek ingyen gazdálkodással, terek hordozásokkal, Postaló, ökér és ló szekér adással ne terheltessenek [CC 29].

lószekérbeli lovasszekérbe való; pentru căruţă cu cai; für den Pferdewagen. *1823:* A kerékgyártok dolgozzanak eszerént: Egy Lo Szekérbeli előágast és Ló rudat 1 Rf [HSzj *kerékgyártó* al.].

lószekeres căruţaş cu cai; Fuhrmann mit Pferdewagen. *1586:* Három low szekeresek hordottak agiagot hwz szekerrel, attam szekereteöl hat hat pinszt ezeknek teszen f 1/20 [Kv; Szám. 3/XXIV. 24]. *1593:* Batori Jstwan hogy ky mene az hadal ezek az lw szekeresek mentek ky wele[a] [Kv; i.h. 5/XXI. 118. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1597:* Az ket Low szekereseknek attunk terheteol d/2 [Kv; i.h. 7/V. 5].

lószer lóval való szolgálat; clacă/muncă gratuită efectuată cu atelaj (cu cai); Dienst mit Pferd. *1784:* Thorotzkai Ferentzné Aszszony részéröl ... lo szér vagy loval valo szolgálat, mint masutt az több udvarokb(an) [Torockó; TLev. 4/9. 14].

Szk: *~ben hajtatik* loval való szolgálatra kirendeltetik. *1784:* már a Taxan fellyül ki tetzik mit szolgalunk es fizetünk, de nagyobb az, hogy az mint ki tetzik, banyász Lovaink lo szerb(en) hajtatnak [uo.; i.h.].

lószerbeli szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ kerület/szolgálat* lóval való szolgálat; clacă/muncă gratuită efectuată cu atelaj (cu cai); Dienst mit Pferd. *1784:* Az mi az Banyász Lovak szolgálatra valo hajtását nézi; Mlts Grof Ur[a] részéröl egy napi ko hajtas vagyon ... az több részekre 23 rend Lo szerbeli kerület vagy szolgálat [Torockó; TLev. 4/9. 15a. — [a]Gr. Thorotzkai Sigmond].

lószerszám harnaşament; Pferdegeschirr. *1714:* Vörös Anglia Posztobul való Ló Szerszám arany figurakkal Alma formára ki varrot, ezüst s Selyem Prémmel | Ló szerszám bársonjal buritott és atzéljos halhéval rezes szegetskékkel, harom darabbul állo fl. Hung. 120 [AH 5, 22]. *1823–1830:* Rustkammer ebben láttuk a sokféle régi készületeket, úm. különb-különb hámokat, lószerszámokat, lótakarókat, címereket, amelyeket lovasjátékok és más mulatságok alkalmatosságára készítettenek [FogE 184].

Szk: *csigás ~. 1754:* Ezust Portéka ... Egy Csigas Lo szerszám, 13 probas Lot 41 [Nsz; Told. 19. 15].

lószőr păr de cal; Pferdehaar. *1628/1635:* Egi fejer gjöngjos lo zörböl keotot fó kótó, huzon egi aranj boglar rajta [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.]. *1789:* Egy Diofa Kanapé Antik formára készült, Zöld Materia Párnákkal meg rakva, 's fodritott Lo szörrel töltve [Mv; ConscrAp. 5]. *1816:* Kása gyöngy ... 46 xr ... Más gyöngy ... Lo szörbe füzve ... 10 xr [Kv; Born. IV. 41]. *1834:* Łoszőr az nagy Mátrácban [Kv; Born. F. IXc]. *1841:* Égy fein Mátrátz Lo Szörrel töltve. Egy más ordinár Matratz gyapjuval töltve [Egeres K; Ks 89]. *1850:* Hat darab polituros karszék 4 bevont loszőrrel töltött párnájú — 2 párna nélküli 60 vft [Algyógy H; Born. F. Ii].

Szk: *~-kolbászpárna* hosszúkó lószörpárna. *1832:* Kármasín Grosdenaple ágytakaro Fejjér rojtal kettő ehez két Lo ször kolbász Párna [HG Br. Brukental lev.].

lószőr-kefe perie din/de păr de cal; Pferdebürste. *1797:* Egy lo Szőr Kefe [M.igen AF; DobLev. IV/777. 9].

lószőr-matrac saltea de păr de cal; Roßhaarmatratze. *1823:* Lószőr Mádrász, megyszin sellymes Krádli hajjal és gyólts tokkal [LLt Csáky-per 601. L. 1]. *1848:* hat verestoku Loször mátrácz a' 30 ft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

lot l. lat

lótakaró lópokróc; pătură de cal; Pferdedecke. *1714:* Lo takaro fl. Hung 3 [AH 15]. *1823–1830:* Rüstkammer ebben láttuk a sokféle régi készületeket, úm. különb-különb hámokat, lószerszámokat, lótakarókat, címereket, amelyeket lovasjátékok és más mulatságok alkalmatosságára készítettenek [FogE 184]. *1829:* Hét sing veres potztoért (!), galandért, és czérnáért Lotakarokhoz és Gubákhoz ment 14 Rf. 26 xr [BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám.].

lótanítás ló tanítása/szoktatása; învăţarea/deprinderea calului; Pferdeschulung/abrichtung. *XVIII. sz. eleje:* Kevesset ă Lõ tanitasrúl, Ménesbűl valo ki fogassának modalitasarul is akarok irni [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1731:* Az Lotanitāsb(an) pedig ezt az modot kell tartani, hogy ... ha annyira szelidedik le kõtõ szijjat kell rá kõtni[d] [JF lovászmesteri ut. — [d]Folyt. az ut.]. *1811:* Itt' már helye volna, hogy az orvoslásról Emlitsek valamit, 's a' Ló tanitásról; De azt másra bizom, ki többet tud hozza [ÁrÉ 152–3].

lótanító I. *mn* **1.** lovat tanító/szoktató; care învaţă/deprinde calul (la ham); Pferde schulend/abrichtend. *1619:* Azmely Ahmet aga, az lótanító török kiment vala Nagyságod szolgálatjára Kamuti urammal, az ura Juszuf, igen főembere az vezérnek [BTN˜ 240].

2. ló tanításához/szoktatásához való; (folosit) pentru deprinderea; gebraucht zur Schulung/Zucht der Pferde. **Szk:** ~ *kerítés. 1843:* Ló tanító kerittés [Alparét SzD; Ks 88. 45] ✱ ~ *nyereg. 1848:* Három lotanito nyereg kantárostul együtt ... 60 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

II. *fn* lovat tanító/szoktató ember; persoană care se ocupă cu învăţarea/deprinderea cailor; Pferdelehrer, Person, die das Pferd an die Arbeit gewöhnt. *1589:* Zarka Georgy vitte Az Lo tanitot Wy vara 3 Loual f. 1 d. 12 [Kv; Szám. 4/VI. 121 Stenzely András sp kezével]. *1593:* az Wrunk lo tanitoiat wizy beel andras 4 lowon tordaig fizettem f 1 [Kv; i.h. 5/XXI. 121]. *1621:* Az Nemet lo tanjto Varadrol jeõue(n) Vitte Jo Georgj ket loan zekere(n) Medgiesig atta(m) ket lotol f 2 [Kv; i.h. 15b/IX. 167]. *1623:* Ménesünkre igen szorgalmatos gondot viseljen, az kiadot decretumunk szerént ... Az lótanitót gyakran magához hivassa, megfenyegesse, lásson igen jól hozzájok és tanitsa szépen õköt [EM IX, 623 Bethlen Gábor ut. a fog-i ub-nak].

lótanorok lólegelő; păşune pentru cai; Pferdeweide. *1766:* 'a Maros vizin lévő Malma mellett, 'a Maros vizéig ... egy Lo Tanorokja [Marossztkirály MT; EHA] | a Sz: Királlyi határon ... ő kgyelme Ló tanorokja [Berz. 13. V. 25].

lótapodás ló-taposás; călcări făcute de cai; Pferdetritt. *1584:* Eothweos Balas A(lia)s Henzel fatetur ... Lattam elegh kar tetelt Az lo tapodas miat ... meg esmerte(m) Az Nyomot hogy lo Niom [Kv; TJk IV/1. 333].

ló-társzekér camion cu tracţiune de cai; Pferdeplanwagen. *1662:* Van itt velem: az török ló ... az fejér paripám ... egy lú társzekerem [TML II, 240 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1827:* Egy erős készületű egész vágásu uj Lo Tár Szekér viseltes ernyőjivel [Koronka MT; Told. 34].

lóteher, lótereh 1. vmiből vhány lóterhelésnyi; de un anumit număr de poveri de cai; einige Pferdelast/belastung viel. *1618:* voltunk szembe az kajmekámmal Tóth Mihály urammal. Az Nagyságod kegyelmes parancsolatja szerént az Markó vajda uram promotiójáról az vezérnek én sokat szóltam ... és igirtem is neki 30 lótereh pénzt s annak módja szerént egyebeket is, hogy az ő igazságát megadjuk [BTN˜ 166]. *1638:* igen kemenien bannak velünk az Urak, az idennis haro(m) lo tereh szenünket ... vöttek el töllünk penz nelkül [Torockó; Thor. XVI/1 Joh. Tobis jun. (26) jb vall.]. *1687 k.:* Rgy loter szcumpiatol f — // 20. Egy köböl szcumpiatol f — // 03 Egy Lóterhe kéregtöl f — // 06 | Egy Loter Czitromtol f — // 75 ... Egy Tonna Narancstol f — // 75 [MvRKLev. Vect. 19–20]. *1688:* Egy loter Apro Jstrángtol kib(en) No 1000 szál f — // 50 | Egy Mása Kénkötöl f — // 60 Egy Lo terhe Büdös kötöl f — // 60 [BfR Vect.]. *1718:* Két Lo terü fejér némü egjetmast hozának [Siménfva U; Pf]. *1741:* Az Sandor hegye vegiben vagyon edgy darab hely, holott vagyon fejer föld, melyet az fazakasok hordanak, advan edgy ló tereh földért den. 3, két lovú vagy ökrü szekertől den. 7, négy lovú vagy ökrü szekertől den. 14; az helybeliek zabadon élik [Szind TA; EHA]. *1747:* Szöts Luka ... maga vallatta nékem hogy azan Erdőböl egj Ló terü fát vágat [Mocs K; Ks 5. X. 7 Tare Von (60) zs vall.]. *1782:* A Groff ur részére eddig két ket Lo-tereh fát kivántak, most pedig kinek hány Lova van, annyi tereh fát kell vinni, Karátsonra, és Husvétra is [Torockó; Thor. XX/5]. *1847:* a Bironak pedig 60 Loterüh fa a közönségnek osztando Erdők sorából adandó [uo.; TLev. 10/9]. *1855:* Hesdati Bonde Todor Egy lóterü szenet egethet ... Járavizi Kulda Nyikuláj két loterü szenet keszithet ... Cserki Vurtán Szimion 1 loterü kérget készithet [T; Born. G. XXIVg]. — L. még BTN˜ 436; MNy XL, 77; TT 1890. 498.

2. ~ *ben* ló hátán szállítva; transportat cu tarniţa; auf dem Pferderücken befördernd. *1584:* Az Wasar Vamrol ualo ieczes ... Aky Lasnakot, Czondorat mit a felet hóz loh terehbe, Atwlis az keth pinzt megh wehesse[d] Aky zekeren hozza attulis ket pinzt vegien | Az mely olah tekeneot hoz lo terhbe Atwl egy pinzt vezen Aky hatan hozza, atwl semmith nem wezen [Kv; KvLt Vegyes III/9. PolgK 9. — [d]A vásárbíró, ill. segitsége]. *1614:* Ez az Nikápoly szinte az Duna-parton vagyon; az vára vagyon egy igen nagy erős oldalon, köszíklán. Az városa vagyon egy része alatta egy igen rút gödörben ocsmány helyen, egy része mellette nagy szörnyü oldalon, azhova szekérrel semmiképpen nem mehetnek, hanem minden élést, fát, mit egyebet szamáron, öszvéren, lóterehben, vizet tömlökben hordanak az városba széllel [BTN˜ 67]. *1625:* Eperjesj Balint, es molnar Janos visznek Lo there-

ben penzt Szamos vyvarban ... 2 Lo tt f — d 75 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 279]. *1638:* vagion ket hete hogi lo terehbe(n) hoza egiszer szenat az az Kovacz Janczi sogora Miklos [Mv; MvLt 291. 154a]. *1647:* volt egy igen rosz Szeker Szin ... alatta vagion Nyalab sendely lo terehben valo [Megykerék AF; BK 48. 16]. *1666:* Farkas Janos ... lu terhiben vitte el innet az Udvarhaztul az buzat [Marossztgyörgy MT; BálLt 55]. *1706:* látom hogj ... ki Lóteriben, ki az Hátán viszi vala az Ur Buzáját [Szederjes U; KvAkKt Mss 261].

3. *lóterhével* vhány lóhátnyi teherrel; cu/de un anumit număr de tarniţe; mit der Last von einigen Pferderücken. *1681:* minden gazda ember, mas fel, masfel Ló tereh harsat tartozik Hunyadra ã várb(a) vinni; mellyis leszen most, Ló terhevel nro 15 [Lunkány H; VhU 114] | Adó Hárs, Ló terhevel nro 15 (: NB. hogi minden ember 1 ~/mas fel Lo tereh harsal tartozik Lunkanyo(n) :) [VhU 218]. *1719:* Ha kik ... Ezüst, ón, vagy rézz köveket ha találnak, mint hogy talalnak is, hozzák az ón Futatokban, Ló terrivel ... meg fizetnek betsűlettel [Torockósztgyörgy; TLev. 8/3].

lótilalmas tilalmas lólegelő; loc interzis pentru păscutul cailor; verbotene Pferdeweide. *1749:* A Sosig keresztül menő utig valo oldal légyen közönséges Poss(ess)orok Lo tilalmassa [Szentbenedek AF; DobLev. I/235]. *1815:* a Gyálu Gyetzáruluj nevezeten lévő szánto földekre ki menő Sikátor és a Szeretura nevezeten lévő lo tilalmas szomszédságában [Ne/Szentbenedek AF; i.h. V/982]. *1817:* Vagyon az Also Falu végin egy Tanorok, mely ... részszerént ... a Commune Terenumbol szaporodott ... Ennek egyik szomszédja ... az Falu Ló Tilalmassa — belé megyen a fel adás szerént öt véka Buza [Szentbenedek AF; i.h. V/1008. 4a].

Hn. *1737:* Ló tilalmas mellett valo ros föld (sz) [Gyalu K; EHA] | Földvári Ersébet Assz(ony) Ló tilalmassának véginél ki járo Méta [Nagyida K; EHA] | Az lo tilalmasban az Só farkán [Torda; EHA]. *1747:* a ... Toldalagi Mihályné Aszszonyt Lo Tilalmassán felljül és az Ilje Pojánnján alól ki nyuló fark erdőtske [Nagyida K; EHA]. *1773:* Sánczos Kert aliás Ló Tilalmas [Gyalu K; EHA]. *1820:* (A telek) a Lo tilalmas felől egészszen puszta [Szentbenedek AF; DobLev. V/1030].

lótok szügyvért; platoşă/cuirasă pentru protejat pieptul calului; Harnisch für die Pferdebrust. *1485:* arma equi wlgo lothok [DL 36396. 5–7. 1. — Jakó Zsigmond kijegyzése].

lótőzsér lókupec; geambaş; Pferdemakler, Roßtäuscher. *1583:* Nag Jstwan vallia Az Toronyban be leowe Vas Georgne az Lo theoser felesege [Kv; TJk IV/1. 157].

lótrágya lógané; baligă de cal; Pferdemist. *1796:* Ezen hellynek meg vásárlása után nagy költséggel és sok bajjal, az egész helly körül, és közepén mélly sántzokat ásattam ... sőt nagy Gödrőkőt is tsináltattam, mellyeket alol kövel, hogy a víz közibe vegye magát, fennebb ló trágyával (s. v.) hogy a vizet szárassza leg felyül kemény földel, hogy a Víz ki ne üsse magát rakattam meg, mivel az hellynek declivitassa nem lévén, a benne lappango vizet a Sántzokon nem lehetett ki venni [Kv; Prot. oec.-pol. III/3. 359 Sikó István kérelme].

lottéria sorsjáték; loterie; Lotteriespiel. *1776:* A szegény Órás Sámuel ... Felette igen vágyott a gazdagságra, még pedig könnyen akart hozzájutni ... s a lotteria bekövetkezvén Kolozsvárra, amellé adta magát, inspector lett [RettE 372]. *1823–1830:* (A) Joszágot ma birja Görög Kereskedö és Lottéria Collectora Jenátyi [FogEK 30]. *1842:* Szilágyi kapitány Urnak a' két Lovait Luteriájába bé rakattam volt Hétszáz négy Numerusokot s ezekre az illő pénzt per 3 x pp fel szedtem [Bereck Hsz; HSzjP]. *1853:* D. G. nak lotteriara VRf 2 Kr 30 [KCsl 3].

lottéria játék sorsjáték; loterie; Lotteriespiel. *1782:* Egy Lotteria Játék [CsS]. *1782–1789:* Egy Lotter Játék [Kv; CsS].

lottériás sorsjátékos; persoană cu loterie; Lotteriespieler. *1826:* Motsi országos vásárban ... a' Lotterias alatt 2 Rf 30 xr [Mocs K; Told. 36].

lotyó 1. *becsm* ribanc/szajha; tîrîtură, tîrfă; Hure, Dirne. *1567:* Zöcz Fabyane ... Jgy felelt de mayd merne az lotyo bestye kúrúa velem perleny [Kv; TJk III/1. 104]. *1570:* Mond az zora Zeoch georgy ... Bestie Lotthyo kwrwa, Illien Zydalmakal Illette, kyt ha Tagadna meg Byzonitom [Kv; TJk III/2. 11]. *1573:* Feoseo Iarto Balint Azt vallia hogy ... Mond az paisos Bezzeg az wagy fattias Lottio kwrwa orzag kwrwaya voltal te ... Most-is az vagi [Kv; TJk III/3. 106a]. *1591:* ket boriat zabadon Jartatta az mi kerteonkbe(n) ... Azokat wzeom vala kj szidni kezde engemet rut szitkokkal ... teokelletle(n) lotionak kere(m) vala hogy ne rutolna [Szu; UszT]. *1798:* Vaszília meg halván hogy az ő általa meg verettett Aszszonyt pálinkával meg mostam, 's karjait be kőtőztem, e' képpen fenyegetett: várj meg illyen amujan adta Lotyoja mert ha kezemre kerithetlek tudd meg nem lesz szükséged pálinkával valo meg mosatásra: mivel kinos halállal kelletik kezém közőtt meg halnod [A.árpás F; TL. Maria conjunx prov. Michaelis Gesztája (45) vall.].

Szk: *~nak diffamál/kiált/szid. 1570:* Orsolya Molnar Menhartne Azt vallia hogi hallotta hogy Borsay peter Lotthyo kwrwanak zytta az ferench Annyat [Kv; TJk III/2. 109]. *1727:* Lotyonak, Nemetek kurvájának Diffamalta [Dés; Jk]. *1814:* ki csapni valo kurvának, Lustának, szajhának, Lotyonak kiáltotta e? [Dés; DLt 222 vk].

2. locsifecsi, szószátyár; flecar, limbut, palavragiu; Schwätzer, Zungendrescher. *1820:* Drégán János Feleségestől, Dregán Jánosné Gún Juonné Szekely Rosi, Bása György, minnyajan vagy szo hajtok vagy Lotyok, elmérem mondani, hogy ezen két Falu Rákas és Várfalva annak tartya [Aranyosrákos TA; JHb 48 Macodi Ana Serbán Vaszi Felesége (38) vall.].

3. Jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; attributiv gebraucht: ribanc, szajha; desträbălat; hurerisch. *1736:* Abban az időben nagy fő nemes asszonyoknak rása szoknyája volt ... Nézzd meg most, igyekezzél fogadni egy lotyó szolgálót, vagy nézd meg még az paraszt jobbágyleányokot is, már ezek között is közönséges az rása ruha [MetTr 344-5].

lotyóság szajhaság; desträbălare; Hurerei, Buhlerei. *1637:* mondotta eö neki Padocz Istua(n), hogj uagjon

ket eztendeje hogy megh Ismerte az felesege kuruasagat: en magamnakis mondotta Padocz Istua(n), hogj mi olta az Lotiosagra atta magat az felesege azulta semmi szaporaja dolganak [Mv; MvLt 291. 106b].

lotyóz lótyónak/szajhának nevez; a-i spune cuiva că este o tîrîtură/tîrfă; jn Hure nennen. *1814:* nagy haraggal kezdette motskolni a' Német Kerekesnét Kurvázta, Lotyozta ki csapnivalonak mondotta, azért hogy miért ment hozzájuk a Férje [Dés; DLt 222].

lóúsztatás înotatul cailor; Schwemmen der Pferde. *1662:* a folyóvíz is a nagy szárazságban igen elapadt, s annál inkább a sok lóúsztatással, barom-itatással naponként rútul megvesztegettetnének [SKr 258].

lovacska 1. csikó, fiatal ló; mînz, cal tînăr; Fohlen, junges Pferd | kistermetű ló; cal mic; Pferd von niedriger/kleiner Gestalt. *1631:* Eöt louaczka [Hsz; LLt]. *1670:* had lenne bárcsak egy tisztességes lovacskám; úgy adom meg az árát, valamint Kegyelmed kivánja [TML V, 11 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1705:* Ugyan ma jött volna a kurucoktól egy trombitás és egy kisgyermek párducbőrösön, kinek hozzávaló kis lovacskája volt és aranyos forgója, kik is délután jüvén ki, estére ismét kimentenek [WIN I, 501]. *1748:* Tudom hogy két Lovatskája volt [Torda; Borb.]. *1825:* a Marháimbolis ugj annyira kipusztultam, hogj egj Lovatskámnál egjebem nints [TLt Közig. ir. 1470 Vutka Ilia Styopu kérv. a tisztséghez].

Szk: A. *almáskék ~. 1640:* lattam az teöbbi keözeöt egy kis vastagh almas kek lovaczjkat, bekoban vala [Mv; MvLt 291. 223a] ✱ *barna ~. 1635:* ez az Nanasi Gyurko ... az vizen egy nyerges barna lovaczkan altal mene [Mv; MvLt 291. 40a]. *1636:* egy uekóny bárná lováczyká [Mv; i.h. 71a] ✱ *barna pej ~. 1852:* egy kis barna pej lovatskát ... vásárolt [Dés; DLt 1066] ✱ *fakó ~. 1731:* nem is volt edgy kis fako Lovatskájánál tobb de aztis el vitte mikor él ment [Kendilóna SzD; TKl St. Szakáts (40) lib., aulicus et conventionatus coquus vall.].

B. *harmadfű ~. 1590:* wolt egy harmad fw lowachka [UszT]. *1633:* Harmad fw louaczjka [Hsz; LLt] ✱ *metszetlen ~. 1788:* Kitsi pej szőrü metzetlen lovatska, serénye, farka fekete [HSzj *pej* al.] ✱ *tavalyi ~. 1686:* 3dfü s Tavalji Lovacskak ... Az ideje (!) Csitkok [Radnót KK; UtI].

2. csődőrcsikó; mînz; Hengstfüllen/fohlen. *1700:* Egy deczeg Kancza harmad magaval, az Idej Csitkaja lovaczka, az Tavalyi Kancza [Csicsó Cs; BálLt 71].

Szk: *pej ~. 1637:* Esztendeös kanczacsikok nro 11 Esztendeös csyedeöreök nro 14 Vagyon pey louacsyka ket esztendeös nro 1 mely az menes keözeött maradott volt [Fog.; UF I, 415]. *1798:* Egy pejj Lovacskát, és az Nemes kancza két esztendős kancza csikaját ... el adtam [H; Ks 108 Vegyes ir. 47] ✱ *tavalyi ~. 1627:* Tauali louaczka Nro 4 Tauali kanczaczkais Nro 4 [Bodola Hsz; BLt]. *1633:* Taualj louaczjka 2 Taualj kanca 3 [Hsz; LLt].

lovacska-csikó csődőrcsikó; mînz; Hengstfohlen. **Szk:** *tavalyi ~. 1634:* Taualj louaczka czitko 3 egjk kek zar egjk fekete 3madik fekete barna [Hsz; LLt]. *1637:* Tavaly Louaczka czikok Nro 3. Tavaly kancza Cziko Harmadfw kancza Cziko Nro 4 [Teremi KK; Ks 69. 50. 44].

lova-féle kb. hitvány ló; mîrţoagă; schäbiges Pferd. *1704:* Ugyan ma patkoltattam meg a generális lova-félét, mindnégy lábát | Ugyan ma patkoltattam meg az úr két lovát, az elejeket, úgymint a nagy tarkának és a Toroczkai lovafélének [WIN I, 60, 244].

lovag 1. lovaskatona; călăraş, ostaş de cavalerie; Reiter, Kavallerist. *1562:* Király igen hamarsággal nem sok népet inditta Tordáról ugy mint két száz lovagot és két száz darabontot [ETA I, 19 BS]. *1579:* chŭkat (!) peter ... Jelente hog ö fő Capitan volna es ó felsege lengell kyral hyvata lengel orzagban es ö lenne ezer loagoknak elo Jaro [Kv; Szám. 1/XVIII. 12]. *1587:* Mikor az varmegie nepet megh mustralak, kezitettu(n)k akkor ket gialogot es egy louagot az Jozagrol[a] [Kv; i.h. 3/XXXII. 11. — [a]A város három jb-falujából, Asszonyfalvából, A. és F.füléből (TA)]. *1599:* ennek eleotte walo lewelwnkben megh paranchioltwk wolt hogy Lowagtokath, gialogtokath mindgiarast Coloswarra kwldenetek [Törzs. Báthori András rend.]. *1600:* az egez Aranias Zeky vitezleö rend, mind lowagok es mind gialogok, azon zekbely vrainkal egietemben, ez orzagnak mostani keozeenseges szüksege ideyen ... nagi eöreömmel giorsasagal es serinseggel, Jüttenek mellenk [SzO IV, 141]. *1605:* 1605 Die 29 Junii erkezett el Gyulafihoz a molduai had Fejérvárra 47 zászlóalja lovag és gyalog 3000 több (igy!) Kerezta vornik előttök [MonÍr. 38]. *1607:* 17-ma Februarii. Hozták Kolozsvárra az holttestet[a] szép ceremóniával, szép fekete hadakkal: gyalogokkal, lovagokkal vivén az nagy templomba szép három bársonyzászlókkal [Kv; KvE 136 SB. — [a]Bocskai Istvánét]. *1662:* szóval parancsolta vala meg az egész országnak ... indulnának úgy minden hadi készületekkel, lovagjokkal, gyalogjokkal, élésszekerekkel, hogy die 2. Februarii ... az ott benn valók Kolosvárnál, az pártiumbéliek pedig kívül az Meszes alatt maga személye mellett jelenlenni találtassanak [SKr 206]. — L. még SKr 676.

2. lovas/lóháton közlekedő személy; călăreţ, persoană care merge călare; Reiter. *1592:* Sigmond, Confirmalta az Karoly es Laios leweleth ... hogy se kalmartol se egieb rendbely Coloswaritol, gialogtol, lowagtol wamot Senki ne vehessen, ha veőt volnais vizza Agyia [Kv; DiósyInd. 53].

3. ? lófogatos szolga; slugă cu atelaj cu cai; Knecht/Diener mit Pferdegespann. *1592:* iuta vrunk Monostorra Aikaj Peter kewana 3 kuczit 6 lovagot [Kv; Szám. 5/XIV. 161 Eppel Péter sp kezével].

4. székely kiváltságos személy, lófő; primipilus; primipil, călăreţ secui; Primipilus (privilegierte Szeklerperson). *1844:* a ... bizonyitványbeli „Lovag" egyéb aránt elég tiszta Magyarságu ki fejezés alatt nem más mint „primipillus" rend értetik ... a Primipillusi rendnek Magyarositott Neve lévén azon ki tételben kifejezve [UszLt XI. 85/1. 8].

A nemesi rangot jelentő *lovag* és a székely *lófő* azonosítása a XIX sz-ban alakult, tulajdonképpen helytelen szemlélet.

5. vn + kn előtt a társ-i rang jelölésére; înaintea numelui pentru indicarea rangului social; vor Familien- und Vornamen zur Bezeichnung des sozialen Ranges:

(székely határőrezredbeli) lovas katona; ostaş de cavalerie (din regimentul de grăniceri la secui); Reitersoldat/Kavallerist (aus dem Szekler Grenzwachregiment). *1843:* Egerpataki, de most Szatsván lako lovag Dénes Lajos ökelme [Szacsva Hsz; HSzjP]. *1845:* Felel Közönség Birája Lovag Magyarosi Ferenc eö klme [Fotos Hsz; i.h.].

6. Jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; attributiv gebraucht: lovas (katona); ostaş de cavalerie; Kavallerist. *1662:* Az fejedelem ... az néhány száz lovag törököket is várná [SKr 219].

◇ **Szn.** *1597:* Giöreo Monostori Loag Thamas [Kv; Szám. 7/XII. 153 Filstich Lőrincz sp kezével].

lovaghad lovas sereg; oaste/armată călăreaţă; Kavallerie, Reiterei. *1662:* Az mieink az ármádát másnap s azután is ... mind késérgeték, s annyira is sarkallják, hogy kínszerittetének a táborok utoljára könnyü sebes tarackokkal táborokat oltalmazni, és gyakorta az egész lovaghadak truppokban kiállani [SKr 237].

lovaghadnagy lovas csapat elöljárója/parancsnoka; comandant de cavalerie; Kommandant einer Reitertruppe. *1621:* Az Louag Hadnaginak Hatod magara Attam Hust Libr 5 | Racz Janos az loag hadnagy es Sebesi Peter gialog had: ... attam nekjk kett ejtel borra f — / 20 [Kv; Szám. 15b/IX. 44, 59].

lovag-határnok lovas határőr (székely határőrezredbeli lovas katona); grănicer călare (la secui); berittener Grenzsoldat (aus einem Szekler Grenzwachregiment). *1844:* Sepsi Kőkősi Székely Lovag Határnokok, Kilyéni Péter és Ferencz [Sszgy; Kp V. 384].

lovagkapitány lovas csapat kapitánya; căpitan de cavalerie; Hauptmann einer Reitertruppe. *1850:* Császári Királlyi Lovag kapitány Fő Biztos Eperjesi Ur [DobLev. V/1286].

lovagkáplár lovaskáplár; caporal de cavalerie; Reiterkorporal. *1843:* Egerbegyi Jubilatus Szekely Lovag Káplár [T; Tolvaly lev.].

lovaglás călărie, călărit; Reiten. *1662:* Rákóczi György fejedelemnek szép virtusi: egészséges, könnyü lóháti volta, vadászatban, lovaglásban magagyakorlása, józan, tiszta, kegyes élete [SKr 292 Tartalomjelző fejezetcímből]. *1710 k.:* mihelyt a tizenhatodik esztendőt meghaladtam ... a mag száma nélkül, csak a természet munkájától magától is kibuzdult, kifolyt bőséggel belőlem, álmomban is, émettem is ... sokszor lovaglásomban is, melyet is én utáltam és rész szerént bünnek is tartottam [BÖn. 506].

lovagló I. *mn* lovagláshoz való; de călărie; für das Reiten bestimmt, Reit-. **Szk:** ~ *kantár.* *1806:* két lovaglo kantár [HSzj *kantár* al.]. *1807:* Lovaglo kantár kettő [Szentmargita SzD; Ks 67. 49. 41]. *1820:* egy Lovaglo kantart ... egy lekotö szijut és egy tritzlit [Szászvessződ NK; Told. 19] ✱ ~ *készlet.* *1850:* egy derék prits nyereg-kantár, s egész lovagló készlet 35 vft [Algyógy H; Born. F. Ii].

II. *fn* lovas; călăreţ; Reiter. *1836:* a tolvaj Pujkás János volt ... ha v(ár)megye kezébe adjuk be fogják zárni s ezis elég rövidséget okoz, mert elöl hátul most csak ő jobbacska lovaglo [Zsibó Sz; WLt Kelemen Benjámin lev.].

lovaglónadrág pantaloni de călărie; Reithose. *1802:* visel hammu szin kerek Köpenyeget, kék viseltes Láiblit, szederjes Lovagló-Nadrágot, le-türt száru Stiblit, és kerek Kalapot [DLt nyomt. kl]. *1805:* egy bőrbe szegett Tsuka-szin Lovagló Nadrág [DLt ua.].

Szk: *francia* ~. *1811:* égy frantzia lovaglo Nadrag kek posztoval Csinalva [Mv; LLt].

lovaglószín kb. lovarda; şcoală de călărie, manej; Reitschule. *1823–1830:* Ebben a városban[a] nevezetes a tanácsház, az univerzitás épületjei ... a botanikus és oeconomicus kertek, lovaglószín [FogE 231. — [a]Göttingában].

lovag-mustra lovas szemle; mostră de cai; Reiterschau/musterung. *1595:* Zöch Mihaly és Zöch Gaspar Wraimnak hozatta(m) az Loagh Mustrakorth[a] kalaczot p(er)d 2 Seert p(er) d 4 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 135 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — [a]A fej. látogatásáról szóló szám-ból].

lovagnép lovasság; cavalerie; Kavallerie. *1662:* Mintegy hatezer jó lovag népet, mezei fizetett katonaságot és székelységet adván ... háportoni Kapronczai György mellé ... Liptó és Árva vármegyék is fejet hajtottak vala a fejedelemnek[a] | Az szerdár ... a Tisza mellöl visszafordult vala, a bányai bírót ... magához hívatta vala ... hogy az egész tábor ismét elébbeni helyére szállván, vagy egy napon ott nyugodni akarna s a városnak valami bántódása ne esnék, egy passaság-alja őrző lovagnéppel visszabocsáttatott vala [SKr 215, 659–60. — [a]I. Rákóczi Györgynek].

lovagol a călări, a merge călare; reiten. *1656:* Értem hogy a lovász azt mondja, hogy karácsonyban telik ki az esztendeje, de ne hidd, mert húshagyóban telik ... 2 hónapig is csak úgy lovagolt hon Thuri Mihálynak s hon imitt amott [TML I, 16 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1662:* szokása szerint még hajnal elött jó idején felkelvén, Vécs várára, egy mérföld lévén Petelyéhez, a mocsárra sietett, és a vadászatot mind ebédig continuálta, követte, lovaglott, nyargalódott, gyaloglott s testét eléggé meggyakorlotta vala[a] [SKr 290–1. — [a]I. Rákóczi György]. *1710 k.:* üdőközben és éjjel sohasem ittam akármely melegben, ha lovaglottam is [BÖn. 518]. *1761:* Fataliter holt meg ... amint lovagolt volna, úgy esett a lóról, hogy az feje fagyos lévén a föld, mindjárt kettéhasadott [RettE 116]. *1805:* utaztam és annyit lovagoltam a' Ngod bajáb(an), hogy a' faramis majd petrificalodott [Dés; Ks 94 Thuroczy Károly lev.].

lovagos I. *mn* lovas; călare; reitend. *1589:* Vagion egy gywreobe valo karniol ket Lowaghos ember Allas benne [Kv; KvLt Vegyes I/2. 64].

II. *fn* **1.** lovaskatona; ostaş de cavalerie; Kavallerist. *1585:* Zacharias Schemlingh vallia, kialtast Jaygatast hallek ky terek ha ket lowagos ot kwn es Kowach Ianos zinte Akor teowe az zabliat hyweliebe [Kv; TJk IV/1. 421]. *1589:* Mykoron Az Mustralasra, kenzeritetek vol-

na Mynket. Onnat porth es kolchyeg My Magünkra es darabontokra, es Loagasokra kolt f. — d. 94 [Kv; Szám. 4/XII. 17]. *1653:* Adatott vala gubernator uram ő nagysága száz székely gyalogot is száz lovagossal mellénk [ETA I, 128 NSz].

2. lófogatos szolga; slugă cu atelaj cu cai; Knecht mit Pferdegespann/Gespannwagen. *1595:* Iöue be Alphonsús Visconte Vice comes Mediolanensis, Episcopus Cerüiensis, Nünciús Apostolicus I. Bőr zekerrel és 2 kucziűal, es egy nehany louagossal [Kv; Szám. 6/XVIIa. 177 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

lovagsereg lovashad; oaste/armată călăreață; Reiterheer. *1662:* a jancsárok is Istennek csudálatos itéletibül nagyon megrémülvén, a tarackokat azokhoz tartozó szelerekkel, porral, golyóbissal mind otthagyván, a lovagseregek után futottak volna [SKr 176]. — L. még SKr 545.

lovagzászló lovassági zászló; steag de cavalerie; Kavalleriefahne. *1595:* Czjnaltattak ökm(e)k egez Tanaczúl egy Loúagh, és 2 gyalog zázlot [Kv; Szám. 6/XVIIa. 134 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1621:* Czefei Lazlo kapitan Gubernator Vram Commissioiaual kwlduen ide Egi Hadnagioat, hogi az Louag Zazlot hamar kesziczek | az Aranjas zekj loag zazlonak valo keoz Tafotat veottem Czanadj Antal Vra(m)tol Negied fel singiuel egy forinton 4/28 [Kv; i.h. 15b/IX. 30, 177].

lóvakargatás lóvakarás; țesălarea cailor; Pferdestriegeln. *1573:* Balogdy farkas, Azt vallia hogi egjkort puskarne ... Ig Zolt az ket Inas feleol, vgan panaz keppen, En vgimond kes kener Eoweket hazamnal ne(m) Tartok chak lo vakargatasert, Mert en olchob zolgawalis Meg Erem [Kv; TJk III/3. 110].

lóvakaró lókaparó; țesală pentru cai; Striegel. *1661:* Vétess, édes lelkem, vagy két lúvakarót [TML II, 138 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1681:* Ló vakaro Nro 2 [Vh; VhU 530]. *1711:* 1 Öreg Lovakaro ... — // 68 [ApLt 5 Apor Péter lelt.]. *1736:* Az ablakban[a] lévő egyik ládácska ... volt az kocsisoké, abban hordozták az patkolózacskót, lóvakarót s törlő szűrt [MetTr 369. — [a]A hintónak így nevezett része]. *1740:* Hitván Lo Vakaro 1 [Pálos NK; Ks 11. XLI. 32]. *1747:* Viseltes Ló vakaro kefejivel edgyüt 2 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. *1750:* Egy Ló Vakaroért és Kefeért az Spotály Lovai számára HFlor 1 d 20 [Kv; Szám. 70/VIII. 23]. *1787:* Egy szánto nyaklo Dr. 6 ... Egy hámfa Dr. 6 ... Egy avatag Lo vakaro Dr. 16 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 4]. *1790:* 1 pár jo Lo vakaro [M.köblös SzD; RLt Rettegi István, DiarOec. 49–50].

lóválasztó-lánc lanț pentru despărțirea cailor; Pferdetrennende Kette. *1828:* 5 Rud Loválaszto-Lántzal Karikával horgokal a 1 f 30 [Kv; KmULev. 3].

lovas I. *mn* **1.** lovon járó/szolgáló; care merge călare; reitend. *1664:* Vagyon az Olt vizen egy hidasis, az holot az Fogharasföldi jobbagytul ez szerint veszik megh az vamot ... Gyalogh embertül es lovastulis d. 1. Jdeghenektul minden embertül d. 1 [UF II, 291]. *1740:* G: Szent Királlyrol dátált Levelit Mlgos Groff Ura(m)nak nagj alázatossággal vetem ... Borbereken eltevelyedet levele után el küldöttem egy Lovas Jobbágyot [Kercsesora F; TKl Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. *1785:* A mult őszel két esztendeje mult mikor Sebesvárrá Malomb(an) jártam sok Lovas Mokánságot Sebesvár körül kik Bort vittek Lovaikon Abrudiaknak mondván magokat találtam [M.zsombor K; KLev. Anna Soproni cons. Georgii Ugrán (40) vall.].

Szk: ~ *csóvás* lovas csóválólegény, dézmáslegény. *1728:* az Quartalasb(an) ... szükségesnek itiltük Dezmasok(na)k rendelnünk Nztes Szent Jobi István, Varadi György, és Notarius Atyankfiait eö kglmeket, Lovas Csovások(na)k Szathmári al(ia)s Varro Mihály, és Gáll János Atyánkfiait, Gyalog villásoknak Iffju K: Szűcs Mihály és Ifju Daroczi Mihaly Atyankfiait eö kglmeket [Dés; Jk 377a] ✱ *ember. 1667:* Az Attiam es Battyamis voltanak ... azon Cumaniai es Kiralyhalmi Reven Reveszek egy nihany esztendeigh ... az Reven ... egy lovas Embertül egy pinzt vöttünk [Komána F; Ks 67. 46. 24a]. *1722:* ezen ... széna termö hellyet én is irtogattam Pristiny Péterrel edgyütt, mert ollyan gaz volt rajta hogy lovas ember is alig láttzott ki belölle [Algyógy H; JHb XXXII. 41]. *1776:* a Sz. Háromságra[a] Sz. Geritzére[b] és B. Madarasra[c] menö lovas Embereknek olyas lapájos helyeken a Lovaknak horpatzat is el érte a viz [Sár. — [a-c]MT] ✱ ~ *inas. 1677:* Aszszonyunk eo Nga Etekfogoi ... Konyha Mesterek ... Lovas Inassok[a] [UtI a fej-i udvari személyzet fizetésjegyzékéből. — [a]Köv. 12 név fels.]. *1736 u.:* Az fizetéseket[a] mindenkor felét szent János napkor, felét karácsonyban egy pénzig kiadták ... kinek-kinek száz forint volt fizetése ... lovasinasoknak egyven, étekfogóknak harmincz, kocsisoknak tizenkettő [MetTrCs 445. — [a]A szolgákét] ✱ ~ *inasság. 1695:* Csernatoni Istvan Uram akarvan szolgalatra adni magat, lovas inassagra, de nem leven se lova, se fegyvere, kére Nemzetes Vizaknai Mihaly uramat hogy mostan ilyen nagy szüksegeben cselekednek jol uelle, es az mely egj meczetlen gyermek lova van ökigyelmenek adya neki [O.újfalu F; DLev. 1. VIB. 11] ✱ ~ *pohárnok-inas. 1677:* Lovas Poharnok Inassok[a] ... Csatlósok[b] [UtI a fej-i udvari személyzet fizetésjegyzékéből. — [a]Köv. 7 név fels. [b]Köv. 10 név fels.] ✱ ~ *posta* lovas küldönc/futár. *1642:* Hogy nagyságodat nekem kegyelmes uramat itt benn való állapotok felöl későn tudósithatom, arról nagyságod kegyelmesen meg bocsásson, nem az magam restsége, és gondviseletlensége, hanem az vajda ő nagysága kállérásának (: lovas postának :) szokott járása volt obstaculumom [TMÁO III, 170 Rácz István a fej-hez Konstantinápolyból]. *1708:* General Felt Marschl Lejtnant Löffelholcz de Collberg ... Az itt valo Magistratusnak meg parancsolta volna, hogy egj illendö Lovas Postát állittana a' ki siettséggel leveleket vinne el [Kv; KvLt I/194]. *1744 k.:* Nagy Miklos G. Kalnoki Joseff urffi Lovas Legennye, Postaja [Hsz; INyR] ✱ ~ *szolga. 1621:* Gaspar Janos kwlduen be Magiar orzagbol Egi veres poztoual boritot Eoregh megh rakot zekeret ... mely Zeker mellet volt Negy Loas zolgaia es harom darabant ... Etelt italt adattem nekik[a] [Kv; Szám. 15b/XI. 31. — [a]Köv. a fels.]. *1736:* Az lovas szolgák az hintó előtt jártak, az lovász hátúl az vezetékparipát vezette [MetTr 370] ✱ *udvari* ~ *hajdú. 1799:* magamis mind udvari Lovas Hajdu, a Lovamat Sokszor tzövekeltem azon Földben [Déva; Ks 113 Vegyes ir.].

2. lovaskatona; călăraş; Kavallerist. **Szk:** ~ *dragány* havaselvi zsoldos lovaskatona/dragonyos. *1677:* Aszszonyunk eo Nga tizen haro(m) lovasz Dragányinak két hetek el telvén öt ot f(o)rintyával attam hopenzt f 65 [UtI]. *1678:* adtam az kezemhez vött penzből az eo Ngak tizen öt lovas Drágányinak . . . hét hetekböl állo egy egy ho penzeket, öt, öt forintyával f 75 [UtI] ✱ ~ *ember* lovaskatona. *1710:* A francia király . . . országában mindenütt az egész nemességnek megparancsolja, hazájok oltalmára fejenkint mindnyájan felüljenek, sőt a clérusnak is meghagyá, hogy minden parochiális páter egy-egy lovasembert fegyverrel együtt kiszítsen táborban, és újobban rettenetes ármádát készít a német császár ellen a jövő esztendőre [CsH 452] ✱ ~ *ezeres-főkapitány. 1708:* brigadéracs (!) lovas ezeres főkapitány Bezerédi Imrének, vice-kapitányának, Ratka Ádámnak Patakon hóhér által fejek vétetik [SzZs 508] ✱ ~ *furir* lovas élelmezési altiszt. *1688:* Szallom vagyon Lovas Furir szolgastol [Kv; UtI] ✱ ~ *horvát. 1662:* ötszász lovas horvát oly volt vele, kinél jobb nem lehetett [TML III, 560 Ebeny István Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *kurtán. 1620:* Parancsoljon ő nagysága igen serio Moldovában, küldjenek igen jó válogatott két ezer lovas kurtánt én mellém, azonképen havaselföldi vajda . . . ötszász lovas kurtánt [TMÁO I, 243 a fej. ut. portai követének]. *1623:* Havaselföldéből ezer jó lovas kurtánt Szpotár Mihullal bocsáttá [ToldE 237] ✱ ~ *kvártélyos. 1771:* a Falusi szegény Lakosoknak, in casu, midön Lovas Quártéllyost kelletik tartani, legyen közel jo kezek ügyiben lévö hellyek, a' melyből füvet administrálhassanak a' Militia számára [Fejér m.; DobLev. II/428. 8a] ✱ ~ *magyar (katona). 1662:* a fejedelem is Ebeni Istvánt ezer lovas magyar katonával helyeztetvén, a Szamosújvárban, Bethlenben, Kővárban levő praesídiumok is . . . mindenik helyen megtöbbíttetvén, magok a deréktáborokkal Zsibó felé kijödögéltek vala [SKr 663]. *1849:* a szegény el rongált Lántsázott vérbe feresztett Urfinak élete meg maradásához tsak a vala szerentséje hogy Ujszekelröl valami Lovas magyarok jöttek lefelé és azok visza üldözték[a] [Héjasfva NK; CsZ. Szakáts Julianna Lőrintzi Istvánné (45) vall. — [a]A támadókat] ✱ ~ *milícia* lovas katonaság. *1705:* Donecnak . . . a Rabutin főstrázsamesterének a lovas militiával idebé kellett volna jüniek, és Bécsben azt is tudják, hogy már bé is érkeztenek ide Szebenbe [WIN I, 381-2]. *1711:* Az erdélyi generális . . . a háromszéki és csíki passusokra az egész nyáron feles lovas és gyalog militiát collocála, kik éjjel-nappal vigyáztanak, és magos hegyekre nagy rakás szalmákot hordottanak, hogy avval jelt tennének, meggyújtván, ha a tatár becsapna [CsH 472]. *1740:* az mostanáb(an) bé szállott lovas Militia Sött még az Gyalog is Szintén ugy mint Télb(en) interténéálatyák magokat az Szegénységgel [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.] ✱ ~ *mustra* lovaskatona-szemle. *1658:* Ezen napon lőn a város népének első lovas mustrája — háromszáz lovas, melyet meg fogunk bánni [ETA I, 168 NSz] ✱ ~ *német* német lovaskatona. *1668:* Az huszti gyalogokot egész seregestül Somlyóra rendelték, behozván az lovas németeket onnan [TML IV, 270 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1688:* Az Utsankban quartelyozo Nimetek kőzzűl egy Lovas Nimethnek gondviseletlensege miatt maga szallasarol el veszve(n) egy Lova . . . hatalmasul vött raytunk, penzt kilenczve(n) forintot [Kv; UtI]. *1730:* A G(ene)ralist kisirő Lovas Németek(ne)k adott hus árra restantiat . . . Hfl 8 Den 70 [Kv; Szám. 56/XIX. 13] ✱ ~ *német dragány* lovas német zsoldoskatona/dragonyos. *1673:* attam Szaz két Nemet Gyalogaknak egy ho penzeket f. 542 . . . attam Aszszonyunk eo Nga tizen egy Lovas Nemet Drágányinak egy ho penzt (!) f 55 [UtI] ✱ ~ *német milícia. 1704:* A németek pedig mind Fehérvárt, mind Szászsebest, ahol az egész lovas német militia volt, odahagyván . . . Szeben felé megindultanak az egész táborral [WIN I, 74] ✱ ~ *német prezídium* német lovas őrsereg. *1664:* Az német commendáns idejében Kállóbúl, Szatmárrúl segítőjök lévén . . . itt is lovas német praesídium lévén, szabad legények elegen, azokkal is alég hódoltathatta fel messzi való falukat, városokat ide [TML III, 106 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *német regiment* német lovashad. *1710:* (Generál Veterani) Szeged alatt két lovas német regimenttel és ötszáz labanccal három ízben többet hatvanezer törököt megvert vala számtalan nyereséggel[a] [CsH 223. — 1690-ben] ✱ ~ *nép* lovas sereg. *1662:* Gaudi kevés lovas néppel a sok pogányságnak eleibe sietvén a Pece vize széléig, a sok pogányságot . . . csuda, melly sok ideig tartóztatá [SKr 450]. *1778:* Szörnyű erősnek mondják a lovas népit a prussnak [RettE 390] ✱ ~ *ordinánc* lovas parancsőr/küldönc. *1815:* (A város főhadnagya) ide Tordára rendeltetett két Lovas ordinántzok(na)k, mind szállásakrol, mind pedig számokra szükséges . . . Lo portiökrol provideáltassan [Torda; TVLt rtlen] ✱ ~ *prezídium* lovas őrsereg. *1675:* Hir lévén Kameniczben, kiment az lovas praesídium, de az más rész had útban állván az Neszteren Moldova felé, nem mert az török az Neszteren által jöni [TML VII, 37 Béldi Pál Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *sereg. 1657:* Cséki . . . egykor lovára ülvén Barkóczival együtt . . . az munkácsi sereget, kiben vala gyalog circiter 250, és az én lovas seregemet is megállitották, és immár az munkácsiakat eskettetik, körülállván az Csáki seregei [KemÖn. 147]. *1703:* Ismét kényszerítették elmenni mind a három lovas sereget [Kv; KvE 278 SzF] ✱ ~ *strázsa* lovas őrség. *1705:* Roszcsür felé fenn a dombon . . . két lovas strázsa szokott mindenkor strázsálni | Teleki József uramnak menvén ki egy szolgája estvefelé cédulával valami eltévedt ökrök és béres keresni, amint a lovas strázsa befelé jött volna . . . reafogván, hogy szökik, behozták, és most is fogva van [WIN I, 503, 594] ✱ ~ *tatár. 1653:* Bocsátottak vala azért el vagy ezer lovas tatárt, hogy raboljon Háromszéken, hogy a székely ne mehessen Rácz György mellé [ETA I, 81 NSz] ✱ ~ *török. 1653:* az a kevés tatár jött volt fel, és valami kevés lovas török is véllek, és azok a tábort Tömösvár alatt minden nap megütötték [ETA I, 50 NSz]. *1662:* Rácz István is az 500 lovas törökkel elérkezett vala [SKr 221] ✱ ~ *vicekapitány. 1664:* A lovas viczékapitány még meg nem érkezék, azt várnák igen az németség [TML III, 47 Székely István Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *zsoldos. 1823:* Fel Jegyzése Azon Nemes Birtokos Exemptusoknak, a' kik Ns Közép Szolnok Vármegyében, a' Tks Universitas Határozásához képpest Birtokai (!) utánn Lovas 'Soldost állatni, vagy abbeli kötelességek váltságául 600 Rforkat fizetni tartozok voltak [Zilah; Végr.]. *1826:* az Insurrectioban Lovas Soldost álitottunk [Ne; DobLev. V/114. 4b] ✱ *magyar* ~ *regiment* magyar lovas ezred. *1769:* Az adomány . . . Rimonda Lovakbol áll, a' Magjar Lovas Régimentekben esett fogjatkozá-

sok(na)k ki potlasara [Ks 18. XCIII. 7 gub.] ✱ *mezei ~ had* tábori/kihelyezett lovas sereg. *1678:* az mezei lovas hadnak is nagyobb részéhez s az Apagyi uram gyalogihoz ... csalhatatlanul bízom [TML VIII, 161 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

3. lovas határőrezredbeli seregben szolgálatot teljesítő; care face parte dintr-un regiment de cavalerie de la frontieră; im Grenzwachenregiment der Kavallerie militärischen Dienst tuend | lovas rendhez tartozó; care ţine de cavalerie; zum Reiterstand gehörig. *1789:* Nem sok üdő múlva azon szénaságnak vicinumjába taplocai Gergely Lőrinc lovas és Szabó János ductor ökegyelmek mint becsülők látták, hogy azon említett uraság helyin megkaszálható fű lett volna [Taploca Cs; RSzF 166].

Szk: ~ *bojér. 1633:* Az fogarasi udvarbirónak is parancsoltunk: hat avagy hét jó lovas boerokat rendeljen a kik ... körüllette legyenek és szolgáljanak neki [Veress,Doc. IX, 324 a fej. Szalánczi Istvánhoz] ✱ ~ *família* lovas rendhez tartozó család. *1790:* Contraversiája lévén karcfalvi Miháj Andrásné és fia Ferenc ökegyelmek között — lovas numerus alatt lévő famíliánán — evégett, hogy panaszolkodik Miháj Andrásné, hogy őtöt az fiának felesége nem bötsüllené úgy, amint illenék [Jenőfva Cs; RSzF 239] ✱ ~ *lófő-rend. 1623:* Az egez Zekelyseget kegtek chiak haro(m) rend⟨ben⟩ es karba(n) allasza ug(imi)nt Nemes ember; Lö⟨u⟩as Lófeó, es drabant rend legien [Csíkszereda; Törzs] ✱ ~ *rend* **a.** lovas katonaság. *1662:* Az véghely[a] alatt ... levő Gyarak nevű falut ... az elöljárók nekigyújtvén ... dobbal is felülésre való jel adatván, s az egész város lakosi felzendülvén, mind a nemesség Hegyessy János viceispánjokkal, s mind a fizetett katona- és lovas rend is a vicekapitánnyal, Újlaki Lászlóval nagy hirtelen mind felültek vala [SKr 316. — [a]Erdély délnyugati végvára: Gyula]. *1671:* Fiscalis és egyéb vég-Várakbeli fő Kapitányokat ęs azokban lęvő minden egyéb derekas tiszteket, kiváltképpen a' kikre ország háza-is s' fortalitiumi, fegyvere, sőt minden Lovas és gyalog vitézlő Rendei szoktak bizattatni, nem másokat hanem Nativus igaz haza fiait avagy per solennem in corporationem recipiáltatott és az Ország közzé köteleztetett zálagos és Erdemes embereket állat[a] [CC 9–10. — [a]Barcsai Ákos fej.]. — **b.** székely lovas katonaság. *1683:* mind Lovas, es gyalog Nemesi szabadsággal élő, és hadb(an) szólgáló Rendek legye(ne)k olly kész hadi apparatussal jó köntösösön, jo fegjveresse(n), paripáson ... hogj mi hellye(n) második parancsolatúnk érkezik virítím indúlhassa(na)k és szálhassa(na)k oda az hová parancsollyuk [UszT IX. 76. 15 fej-i ut.]. — L. még CC 22 ✱ ~ *szabados. 1642:* Teoreok Istuan ... Louas zabados [Gyalu K; GyU 78]. *1674/1681:* Szent kiraly nevű falumban lako Paduran Janos nevű örökös jobbagyom ... ki vivén, es immunitalvan, tettem és rendelte(m) lovas szabadossim közzé olljan okon, hogy lova hatan jo fegyveressen, es ruhasson mint az töb reghi szabadosok tartozzek szolgalni ... parancsolom hogy ... mind(en) paraszti szolgalattol immunitus(na)k ismervén lenni, a' tölem adatott szabadsagb(an) meg tarcsák [VhU 234 fej.]. *1681:* Mivel a Joszágbeli emberek egi nyihány karbul es rendböl állanak (: ugi mint Lovas szabadosokbol, Gyalogh szabadosokbol, marhaval szolgalo jobbagyokbol es jövevenj Sellerekböl :) szükseges mind azok(na)k szolgalttjok distingvaltassék [VhU 199] ✱ ~ *szabadosság. 1642:* Nehez Istuan ... maga io akarattia szerent submittalta magat, ugy hogy Louas szabadossaggal szolgallion ... Az szabadossagra meghis eskwüek, Uduarbiro Uramis igassagaig oltalmaznj igire magat [Szászfenes K; GyU 91]. *1673/1681:* Haczogi Szallaspataki Vojne valaszsza. Megh hagyatik az Lovas Szabadosagban, de arra szerezzen levelet maganak, hogy jövendőbenis haborgatassa ne legyen [VhU 454 Thökölj Imre vál.]. *1681:* Molnár Istok, Miholczának mostoha fia ... Istok Lovas szabadosagal szolgal [VhU 11–2] ✱ ~ *székely* székely lovas renden levő személy. *1599:* Pathohazy Istwan tizedes ... vallja: en az legeniemel balagek az viz melle hogy valamy lowas zekelyekket onnet ky keolgyeonk [Kv; TJk VI/1. 320–1]. *1625:* Attam ... Barat Mihaljnak, es az mellette Leweő Tiz Löass Szekeljnek ... vacziorara Hust ... d 30 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 114]. *1642:* Vitezlő Kis Pal Balint hiuünknek, Haromszeke(n) bizonyos szamu Louasz Szekelyek hadnagyanak, ott valo Soffalui Aknankrol annuatim ki iart, annak most ötuen forintyat defalcaluan, az többit ... ki akariuk szolgaltatni neki, ugyan ott valo Aknank prouentusabol [Kp I. 56 fej.].

4. lóval rendelkező, lótulajdonos; proprietar de cal; Pferdebesitzer. *1737:* Minthogy eddig Nms Várasunk feles Expensát tött és sok munkát vitt végb(en) ... Malmunk gáttyának eppittetesén(n) ... most negjed izb(en) is Concludálta a T. N. Tanáts és Universitás, hogj minden lovas és ökrős atyánkfiai, azonn gát éppittetésere vigjen(e)k ágat Cur. nro 1:/:1 Tövisset Cur. nro 1:/:1 [Dés; Jk 485].

Szk: ~ *ember* lovas gazda. *1738:* a mostani terhes állapothoz képest felette sok loval való postálkodás kivántatik, lovas Emberek pedig Városunkon igen kevesen találtatnak, mellyre nézve azon(n) kevés lovas atyánkfiai már tellyességgel ezen postálkodást nem supportálhattyák, egjnéhanyak(na)k lovai ezen súllyos szolgálat miatt el is veszvén [Dés; Jk 490–1] ✱ ~ *gazda(ember). 1737:* Minden Ökrős és Lovas Gazda emberek, most legközelebb a jövő Hétenn ... egj egj Szekér vagj Szán tövisset vigjen vagj vitessen[a] [Dés; Jk 470a. — [a]A malomhoz]. *1814:* A pásztorok bérét az ökörpásztoroknak fizeti Bíró Ferenc, a tehén- és medü-csorda pásztoroknak pedig a lovas gazdák [F.rákos U; RSzF 180] ✱ ~ *jobbágy. 1664:* Also Porumbakon Eökrős es lovas jobagy nr. 50 Gyalogh szeresek nr. 29 Officiolatusok nr. 7 [UF II, 301] ✱ ~ *szekeres. 1594:* Vgian ezen idefel megh irt louas zekeresek supplicaltanak Biro vramnak, es az eghesz Tanachnak, hogi az terhet nem birnak el vinni hatt hatt louan [Kv; Szám. 6/IV. 14].

5. lóvontatta, lófogatú; cu tracţiune de cai; pferdebespannt. **Szk:** ~ *szán. 1722:* Az Szőlő kötöző veszszőket edgy öreg Béres szánan el küldette(em) Porumbákig. Ugy mostanis az kgd három S. V. Sertéssinek Aprolekjait edgy ládában bé szegezve (: de aszt Lovas szánan :) [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] ✱ ~ *szekér. 1629:* sok volt az szeker, es nem uettük eszünkben hogy eö hatul el maradot s ki ereztet. Holot annak eleötte megh az lovas szekerekbenis hatra hagjot egjnehanjat [Mv; MvLt 290. 149a]. *1705:* Fogarasi uram, a doctor elkéredzvén a generáltól, ma három lovas szekéren kiindult, hogy Havasalföldébe menjen [WIN I, 391]. *1798:* Curiámon ... tartok egy Birot, a' ki Conventio mellett számado szolgám ... a' kit az irigység annyira üldöz, hogy nálla nélkül maradok; azzal az erősséggel kivánva élni az erősza-

kosok, hogy Lovas szekeret tart, tehát nem Biro, hanem 'Sellér [Torda; Borb. I Jánosi Péter lev.] ✱ ~ *taliga. 1855:* Hesdati Farkas Mitru 1 lovas taliga szenet éget [T; Born. G. XXIVg].

6. lovat ábrázoló; care reprezintă un cal; ein Pferd darstellend. *1651:* Vagyon harom Beczi karpit kettei Lovas, edgik oszlopos [WassLt Wass Judit kel.].

Szk: ~ *bécsi kárpit. 1637/1639:* vagyon az Elsö ablaktol foguant az bolt aitoig egy louas Bechj karpit. Ittem az Bolt aitotol foguant az kemencze megeigh más Zöld Beckj karpit [Kv; RDL I. 111] ✱ ~ *garas. 1628/1635:* Arany taller es o dutka[a] ... Ezeken kwwl regj apro es louas garasokot megh nem zamlaltak [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen lelt. — [a]Köv. a fels.] ✱ ~ *státua* lovas szobor. *1662:* Az három oszlopokon álló és IV. László király lovas nagy mesterségesen öntetett statuáit, állóképeit ... diribról-darabra roncsolták vala [SKr 633] ✱ *lengyelországi ~ kárpit. 1634:* Egy falra walo Lengyel orszagi lovas karpit [Kv; RDL I. 105].

7. ~ *komédia* lovas bemutató; demonstraţie hipica; Reiterschau | lovas mutatványos társulat; trupă care prezintă demonstraţii hipice; Reiterschau haltende Truppe/Gesellschaft. *1830:* A téátrum foly a' lovas komediaís tavaszig itt lesznek (igy!) | a' lovas és a' magyar komedia foly — Jonásnál minden héten Concert van engemis hivutt [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

8. *jó* ~ gyakorlott lovagló; călăreţi bun; geübter Reiter. *1657:* Az hadak maga, lova elfáradott, éhezett, kényszeredett: az ellenség erös, jó lovas, nemrégen nyugodtan indult [KemIr. 320].

◇ **Szn.** *1530:* Michaeli Lowas equus I fl II ... Ittem Iowan Lovasz equus I fl II [Vh; DomH 70]. *1567:* Märtha vxor Nicolay Loas. Valentinus Lowas [Kv; TJk III/1. 37, 53]. *1570:* Lowas Balint [Kv; TJk III/2. 187]. *1573:* Anna Lowas tamasne [Kv; TJk III/3. 274]. *1585:* louas Jstuan [Kv; Szám. 3/XXII. 23]. *1589:* Loas Istwan. Louas Istúan [Kv; i.h. 4/VI. 99, 106 Stenzely András sp kezével]. *1590:* Lowas Ferencz jb [Kajántó K; GyU 14] | Loas Janos. Loas Mattyas [Kv; Szám. 5/I. 98–9]. *1594:* Lowas Jstwan [Méhes TA; WassLt]. *1596:* Lowas Janos [Szság; WLt]. *1602:* Lovas István szab. [Zabola Hsz; SzO V, 197]. *1603:* St. Lowas szab. [Ilencfva MT; SzO V, 202]. *1608:* Louas Pal Veres Darabant [Mezöbánd MT; MbK]. *1609:* Louas Balas [Kv; Szám. 12b/IV. 411]. *1614:* Louas Istuan pp [Ilencfva MT; BethU 24]. *1747:* Lovas al(ia)s Kuti György [Torda; TJkT III. 184].

◇ **Hn.** *1680/1792:* a' Lovas kertre megyen lábbal (sz) [Albis Hsz; EHA]. *1744:* Foenetum quoddam Lovaskert vulgo nominatum [Dés; EHA]. *1773:* A Lovas földnél (sz) [Szárhegy Cs; EHA]. *1788:* A Vátzmány Eszkán a Lovas Erdö nevezetü hely [Koronka MT; EHA]. *1813:* A' Lovas Erdö jó veszszös, közbe-közbe egy egy cserefa fiatalt is lehet látni [uo.; EHA].

II. *fn* **1.** lóháton közlekedö személy; călăreţ, persoană care umblă călare; Reiter. *1625:* Miko Ferenczj vram erkezwen maga feö Legeniekkel, Loasokkal es Inasokkal ... Ezekre ualo gazdalkodas igj keöuetkezik [Kv; Szám. 16/XXXIV. 64]. *1636:* jouok uálá házá felé ... talalek harom louast szinte setet haynalkor ... az edgik fejer louo(n) uala [Mv; MvLt 291. 72b]. *1701:* hallotta az Bukur szájából mikor hazul el ment hogj aszt mondotta a' Feleségének, hogj mikor Pestes felöl három magyar s egj oláh lovast lát joni ... mindgjárt fusson el mert öket keresik [Keresztényalmás H; Szer. Jac. Cserbelán (40) jb és Demetrius Rugyan (26) vall.]. *1711 k.:* Az Csikbol be járo utát be vagatván lovas(na)k vagy gyalog(na)k sem szabad járni [Cssz; Born. XXXIX. 50 Boros György vicekirálybíró kezével]. *1716:* kik voltanak az Lovasok nem láthattam, hanem most már hallom Benedek Uramtul hogy az Csitkos kanczas az Biro volt [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76]. *1735:* Nztes Irsaj Sigmond Atyánkfia eö kglme a Szamoson tul a Hidasrol ki járonál valo földiböl excindállyanak annyi földet, amennyin a jövö járo szekeresek, lovasok s gjalogok meg fordulhatnak [Dés; Jk 457b]. *1740:* edgj Lovastol edgj pénz vámot vésznek [Gyerövásárhely K; Mk]. *1764:* Ezen ... nobilitáris curianak béjáró nagy udvarkapuja ... galambúgos ... melléje ragasztott gyalogosok s lovasok béjáró kis kapujával együtt felállítva [Bonchida K; ETF 108. 11].

2. lovaskatona; ostaş de cavalerie; Kavallerist. *1590:* Az Loasoknak Ebedre ... Az Loazoknak vachyorara ... Hust nem ettenek mindniayan [Kv; Szám. 4/XX. 5 Hooz Lőrinc sp kezével]. *1595:* Babtista Janos postan megyen Zillahra az Olaz Loassok eleiben | Az Olaz fegyúeressek és Loassok ala adot Biro Wram ennyi szekeret Thordaigh | Simon Gyengha hozot Wrúnk ö fgetol paranczolatot, hogy az Olaz Loasoknak hadnagyanak gazdalkogyunk [Kv; Szám. 6/XVIIa. 101, 187 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1615:* Hadgiuk es paranchiolliuk is serio kegteknek feye es minden jozaga, Tiztessege, szabadsaga veztese alat, minden ember valaki hazankat, abban ualo jouait, feleseget, giermeket szereti, el ne mulassa, hanem ... mind szemellieben, s mind maga Jozagarol tartozo louassaual, gialogiaual ... minden hadi apparatussal, fegiuereuel, Eleseuel megh induluan ... jwtest ieoien [Törzs. fej.]. *1664:* Nylván vagion Keglmeteknek bizonyos szamu lovasok állitására engedtük volt Keglmeteket, de ... azoknak igen sok heja vagio(n) [UszLt IX. 75. 69 fej.]. *1677:* minden hadra fel-ülni tartozo rendek, mindenkor kész apparatussal legyenek ... A' lovasnak penig egyéb fegyveri közöt, jo lobogos kopjája légyen [AC 97]. *1703:* meggyöztek a kurucokat. Ut dicitur 4 száz 40 kuruc veszett, mivel a gyalogja majd mind odamaradt, a lovasa szaladott, amint lehetett [Kv; KvE 280 SzF] | Udvarhelj székböl jó fegjveres, paripás az egész vitezlö Rendböl valogatott Lovas numero 300 minél hamaréb fel üllyön, és ki ki jöjön Marus vasarhelyhez [UszLt IX. 77. 69 gub.]. *1765:* Tudom hogy az Executor katonáknak, mind lovasoknak, mind gyalogoknak Talpaságban fizettünk az én Biroságom alatt készpénzt minden napra öt öt krajtzárt [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall.].

Szk: ~ *számban mustrálhat. 1677:* A' Mely szegény Nemes ember lovas számban nem mustrálhat, hadban nem mehet, értéketlensége miat; gyalogszerben, jo ahoz valo keszülettel, comparallyon [AC 94] ✱ ~*t állat. 1621:* Eö Felseghe Paranczolattiara kapu Zam Vtan az Colosuarmegiebeli Jozagbol Louast kellet állatnunk az fel rendeles szerenth Az Apahidi 9 Jobbagitol Attam f 1 [Kv; Szám. 15b/VII. 14]. *1644:* ielente Tholdalaghi Sofi aszony Ő kme mostani nagy szukseges allapattyat hogy az mostani haza szuksegere Taborb(a) maga es Unokaj loszagarol lovast kelletnek allatni [Néma SzD; Ks 90]. *1677:* Az Uraknak, Fö és Nemes rendeknek Nemes em-

berekböl álló szolgai, ha oly állapotu és értekü emberek, kik egyébiránt jószágokbol lovast állatni tartoztak volna, akar Urok mellett legyenek jelen a' badban, akar Uroktol hon valo gondviselésre hagyattassanak, de Sóldost állatni a' Vármegye Zászlója alat tartozzanak jo alkalmatos embert és jo készülettel | egyházhelyi Nemes emberek tizen állassanak egy lovast [AC 9–5] ✱ ~*t bocsát* lovaskatonát hadba küld. *1615:* az Orzagh vegezese szerint mi hiúwnk Banffi Janos, az Lippay Generális expeditiokra, minden Jozagrol Tizenket Louast kellet volna bocziatani, miuel penigh cziak Hatot bocziatot volt, ez okon minden Jozagat Confiscaltuk vala [Gyf; Told. I] ✱ ~*t rendel. 1621:* Kelletett Vrunk eö fge paranchyolattyabol Kapu szam Vta(n) hat kapurol egy louast rendelue(n), ahoz rendeluen ... Kamuti Farkasnak Hesdati Joszagat egy kaput, mellyet reank irtak volt, egy louast kellett allatnunk, es nekie fizetnwnk [Kv; Szám. 15b/VII. 26] ✱ ~*t tart* végvárban lovast állít. *1677:* Az Özvegy Aszszonyok kik kün laknak[a] felényivel tartozzanak, mig férhez nem mennek; a' benn lako[b] özvegy Aszszonyokis pedig értekek szerént jo lovasokat tartsanak | Boros Jenö környül a' kik jószágokat birnak, juxta quantitatem bonorum ott benn lovasokat tartsanak [AC 144, 253. — [a]Borosjenön kívül. [b]Borosjenőben].

3. székely határőrezredbeli katona; ostaş de cavalerie din regimentul de graniceri la secui; Soldat aus dem Szekler Grenzwachenregiment. *1785:* Holló András, Szabó András, Győrpál Mihály gyalog, Győrpál Ferenc lovas [Taploca Cs; RSzF 260].

◇ **Hn.** *1722:* A lovass alatt valo kis láb földb(en) ösz buza [Katona K; EHA].

Ha. *1589:* Loas [Kv; Szám. 4/VI. 30a Stenzely András sp kezével]. *1594:* Loassok [Kv; i.h. 6/III. 8]. *1595:* Loas [Kv; i.h. 6/XVIIa. 68 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1625:* Loas [Kv; i.h. 16/XXXIV. 118].

lovas-adás lovaskatona-állítás; prezentarea unui ostaş de cavalerie (cu echipament complet); Kavalleristenstellung. *1657:* Azért kérlek, jó fiam Teleki Mihály, hogy ha valamit akarsz cselekedni, hogy magadnak tisztességedre szolgáljon, hogy Kemény Boldizsár uram akaratja nélkül semmit ne cselekedjél, ne úgy a mint az lovas adásodat, hogy azt irod, hogy Kemény Boldisár uram akaratjából cselekedted [TML I, 44 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz].

lovas-állatás lovaskatona-(ki)állítás; prezentarea unui ostaş de cavalerie (cu echipament complet); Reiter/Kavalleristenbeistellung. *1621:* Keöuetkezik Nagi Balintnak ez Jelenualo 1621 Eztendeöbeli Vrunk eö Felseghe paranczolattiabol az Josagbol ualo Louas allatasrol kapu szam keözze fizetesereöl és az mi kezehez Jutot azokrol ualo szam ado Regestoma | az Korogy es Apahidj Joszagot masua rendeluen odais fizettwnk kapu sza(m) vtan louas allatasra 19 emberteöl egy egy Emberteöl d 17 teszen f 3 d 14 [Kv; Szám. 15b/VII. 13, 26]. *1677:* Deszni jószágrol lovas állatással nem tartoznak Jenöben[a] [AC 144. — [a]Borosjenö].

lovas-állítás lovaskatona-(ki)állítás; prezentarea unui ostaş de cavalerie (cu echipament complet); Reiter/Kavalleristenbeistellung. *1671:* az eddig observáltatott usus szerint tartsa meg Kegyelmed az sóvágókat, lovas állításra ne eröltesse [TML V, 560 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

lóvásár tîrg de cai; Roß/Pferdemarkt. *1849:* a ló vásár ugyan eltölt, de Krizsán Mária nem fizetett ... kesöbb mind azon által fizetgetett le a' vásár öszvegböl [Kv; Végr. Vall. 101].

lóvásárlás lóvétel; cumpărarea unui cal; Pferdekauf. *1591 u.:* Thudo(m) az lo Vasarlaskor azt mon⟨dotta⟩ hogy egieb nyaualiaia felelek ninch az lonak ha⟨nem⟩ labaual vonit [Malomfva U; UszT].

lóvásárló lóvevö; cumpărător de cai; Pferde kaufend. *1735:* Lo vasarlo muntyanok avagy Tőrökök egy nihanyan vadnak de az lo olcso [Kv; TKl Mihály Deák Teleki Ádámhoz].

lovasdi lovacskajáték, lovacskázás; de-a căluţul; Reiter/Pferdespiel. *1852:* Miklos már egy hét óta kísdedovoba jár ... harmadnap mindjárt a' lovasdiban elesett, betőrte a' homlokát [Kv; Pk 7].

lovasezer lovasezred; regiment de cavalerie; Reiterregiment. *1782:* Generális gr. Teleki Sámuel is megholt ... Ez az gróf szegény állapottal lévén itthon, katonává lett volt s jól szolgált a szerencse ... obersterré lett a Beleznai lovasezredben, azután generalizáltatott [RettE 419].

lovasezered lovasezred; regiment de cavalerie; Reiterregiment. *1834:* A' Fő Hertzeg Joseff Lovas Ezeredje [Dés; DLt 1114].

lovashad lovas sereg; oaste/armată călăreaţă; Reiterheer. *1600:* Az vayda magiar lowas hadanakys io reze hozzank iw [Dés; DLt 263]. *1657:* az fejedelemnek lőn az az tanácsa, hogy béestveledvén, visszaszállanának Szécsénhez, hová hogyha az ellenség utánunk nyomakodnék, mind harcra alkalmatosb mező lenne az lovas hadaknak [KemÖn. 72]. *1662:* Maga pedig a fejedelem lovas hadaival s gyalogjának valami részével, hogy a két derék ellenség közé ne kezdene rekesztetni, arra vigyáz vala [SKr 441]. *1704:* oly hir jött, hogy Graven úrékat a lovashadakkal megszorították volna a kurucok [WIN I, 80]. *1710:* Thököly is megindult vala a lovashadakkal, és sok kietlen helyeken s ösvényeken tekeregvén ... szállottunk egy völgyben [CsH 235. — 1690-re von. feljegyzés]. *1715:* feles Lovas hadak lévén a' Sánczban az eö Her(czegse)ge[a] Füeit, vetésit Gázolták a határba(n) [Fog.; Utl. — [a]II. Apafi Mihály]. *1742:* Kalnoki Antal Ur(am) már bizonyoson fö Colonelussa az Erdéllyi Lovas hadnak [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez].

lovashadnagy locotenent de cavalerie; Leutnant der Kavallerie. *1662:* ezer arany Weér György lovas hadnagy és Fogthüy nemes hadnagy kezekbe bizatott vala [SKr 509]. *1736:* Voltanak ... mind lovas mind gyalog hadnagyok, az gyalogokot darabontoknak hitták [MetTr 413].

lovashuszár husar, cavalerist maghiar; Husar (ungarischer Reitersoldat). *1788:* Néhai édes Atyám a Frantzia

háboruban, három Lovas Huszárokbol állo Companiákot állitván ... mely is 82 ezer Rh Forintyában került [Branyicska H; JHb XXXI/26].

lovasi lovashoz illő, lovasnak való; de călăreț/călărie; Reiter-. *1629:* rendeltünk keglmesen hwseghteknek Generalis Mustratt, ez mostani Pwnkeősd utan valo Szeredara ... az Barothi rèten lenni. Keglmesen hadgiuk annak okaertt ... ez leueleunkett lattvan, mind fejenkent Lovasink is Ruhaval, Loval, kopiaval, s egieb lovasi io szerzammal ... szalljon az Barothi Rettre [UszLt VIII. 72 fej.].

lovasjáték lovasbemutató; demonstrație hipică; Reiterschau | lovagi torna; turnir; Ritterspiel, Turnier. *1823–1830:* Rüstkammer ebben láttuk a sokféle régi készületeket, úm. külömb-különb hámokat, lószerszámokat, lótakarókat, cimereket, amelyeket lovasjátékok és más mulatságok alkalmatosságára készítettenek [FogE 184].

lovaskapitány căpitan de cavalerie; Rittmeister. *1705:* Teleki Mihályné asszonyomnak izent a general gróf Montecellitől, hogy írjon az urának, hogy amely két lovaskapitány nála vannak fogva, bocsássák el, és mind Telekinét és Toroczkai Istvánné asszonyomat elbocsátja érettek [WIN I, 541].

lovaskáplár caporal de cavalerie; Korporal der Kavallerie. *1767:* Lovas káplar Kádár Ferentz [Uzon Hsz; Kp IV. 247].

lovaskatona 1. ostaș de cavalerie; Reitersoldat, Kavallerist. *1601:* Amy az zaz lowas katonanak it letet illety, Azokatis admittaliak eo kgmek az eo Naga paranchiolattya zere(n)t, Instructiot Adwan eo Maga it letelek feleol [Kv; TanJk I/1. 397]. *1661:* akor jot ki eőtven uagj hatua(n) Louas katona, melj az mezőszegre fogott hova mentek nem tudom [KJ]. *1683 k.:* Minden Lovas Katona ho penz osztaskor ád az Pastornak akar magyar s akar olah legyen d. 12 [Szilágycseh; SzVJk 128]. *1763:* Kökösi Keresztes Joseff ... egy Magyar Lovas Katonát oknélkül meg támadott, verte sebhette [Bikfva Hsz; HSzjP]. *1778:* az Nemes Magyar Országi Magnasok, és Nemessek is, mind gyalog mind pedig Lovas Katonákot nagy Számmal eó Flsége Hadi Szolgálattyára önként valo hivségekből ajánlottanak [UszLt 19 gub.] | Ez[a] 34 esztendeig volt a Kálnoki regimentjében lovaskatona s igen jó katonának való ember volt [RettE 388. — [a]Pataki Ádám].

Szk: *fizetett* ~ zsoldos lovaskatona. *1664:* Ide most kellenének, Uram, fizetett lovas katonák és magyar gyalog, ha be akarjuk üket hódoltatni fegyverrel [TML III, 107 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz].

2. székely határőrezredbeli lóháton szolgáló katona; ostaș de cavalerie din regimentul de grăniceri la secui; Reitersoldat im Szekler Grenzwachregiment. *1786:* Ezen fennebb irt 1786 die 4-ta February becsületes lovas katonák együtt, mü, ide alább subscribált személyek előtt megbékéllettek, kezek beadásával. Egyedül Gegő Ádám gyalog katona sem deliberatum szerint, sem pediglen békességből, — mivel akkor is szemben volt [Taploca Cs; RSzF 164].

Szk: *székely* ~. *1843:* meg tanála bennűnket Egerbegyi[a] Székely Lovas Katona Tolvaj Ferentz az iránt hogy az alább irt utasitással 's a' melletti kőzlö Levelekkel hivataloson procedálnánk 's a' következésről adnok Relatoriánkat [Mv; Tolvaly lev. Haraji Fejér György hites assz. kezével. — [a]TA].

3. vn + kn előtt v. után a 2. alatti jel-ben; înaintea sau după numele cuiva cu sensul dat la 2.; vor od. nach dem Familien- u. Vornamen mit der Bedeutung unter Nr. 2. *1763:* Kuti Sandor exponallya: hogj Lovas katona, Kökösi Falka István ... eczakanak idejin ... kalauznak hajtotta [Uzon Hsz; HSzjP]. *1775:* Perle a visitatio fiscusa Serester Mártont Lovas katonát, Kováts Sámuel Deáknét viduat azért hogy a tánczolokat innepnapokon házokba bé fogadták és innepet rontottak [Szemerja Hsz; i.h.]. *1780:* Csiktaplocai Bernát István primipilus lovas katona megszólitván de eadem az egész irt falunak tehencsorda pásztorát, Tardos Jánost egy fejősteheninek elkárosodása végett; állitván ellene, hogy adjon számot róla [Taploca Cs; RSzF 213]. *1782:* Csíkfenőfalvi Vizi Péternek, lovas katonának contraverziója lévén Biró Mártonnal valami tavalyi báránjok iránt, Vizi Péter megalkussza az báránjokot hetedfél sustákon egyet-egyet [Jenőfva Cs; RSzF 280]. *1831:* Sárfalvi lovas katona Babós Ignátz[a] [Kvh; HSzjP. — [a]Felel]. — L. még RSzF 117, 163–4, 172, 295.

lovaskatonáné székely határőrezredbeli lovaskatona felesége/özvegye; soția/văduva unui ostaș de cavalerie din regimentul de grăniceri la secui; Frau/Witwe eines Szekler Reitersoldaten aus dem Szekler Grenzwachregiment. *1808:* Serester Mátyásné Nagy Sára Székely lovas katonáné özvegy 77. esztendős ... igy felel[a] [Kökös Hsz; HSzjP. — [a]Köv. a vall.].

lovaskatonaság cavalerie; Kavallerie. *1809:* (A) Marsualis Quietantiakat ide zárva küldöm, Személlyesen magam meg nem jelenhetvén a Nemes fel költ Lovas katonaság mellett szüntelen jelen kelletvén lenni [Szkr; UszLt ComGub. 1612]. *1840:* ezen Nms Városban bé szállittatni szokott Lovas katonaság [Dés; DLt 981]. *1845:* ezen ns székbe tanyázo lovas katonaság számára fel állitando kaszárnya tárgyában közgyülésileg kirendelve volt Bizottmány ... három helyeket talált legyen Udvarhely városa kerületében alkalmasokat arra, hogy kaszárma épitetődhessék [Usz; UszLt XI. 85/6. 223].

lovaskert lókert; padoc pentru cai; Garten für die Pferde. *1747:* Tudgya ... ã Tanu, hogy ... Pap Vanka ... lopta el ... Sz Benedeki kastely alol, ã Lovas kertből M. Groff Kornis Sigmond Ur eő naganak egy vilagos Pej Meczetlen ... őtőd fűre menő gyermek lovat? [KSz; Ks 27/XVII vk].

lovaskompánia lovasszázad; escadron; Kavallerieeskadron. *1710:* már ott, homostorfi hegyen áll két lovascompánia, kit Carafa Teleki Mihálynak való tisztességtételre expediált vala [CsH 208. — 1688-ra von. feljegyzés]. *1736:* eleg Nimetünk leszen, mert leszen edgy lovas Colonellus az kisseb staabal, edgy gyalog V. Colonellus négy lovas es három gyalog Compania [ApLt 4 Apor Péter feleségéhez].

lovaslegény 1. lovas szolgalegény; slugă călăreţ; Reiterknecht. *1574:* fekete ghothart nag sayon Lakozo hagmasy Cristoph Jobbagya meg eskwek es ... ezt walla hog mykor halabory gyorgy byrya wala tyztwl teket[a] es erkedet Akkoron en halabory gyorgynek Lowas leghynye walek [Erked K; LLt Fasc. 29. — [a]K]. *1623:* Az melj nemes embernek lovas legenie ... vagion ... azok ne connumeraltassanak [HSzj *szakács* al.]. *1625:* Vrunk loas legenjek Hust lib. 6 [Kv; Szám. 6/XXXV. 93]. *1710:* azt mondottam: no, én tégedet inasomnak fogadlak, ennyi lesz fizetésed esztendeig; tégedet lovas legénynek, amazt szakácsomnak [CsH 129]. *1744 k.:* Nagy Miklos G. Kalnoki Joseff urffi Lovas Legennye, Postaja [Hsz; INyR]. *1765:* meg parancsolta eö kegyelme néki, hogy midön vagy maga eö kegyelme, vagy pedig az vármegye Lovas Legénnyei valahonnan meg érkeznek, arra vigyázzon, és Füröl ... gondolkodjék [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 330]. *1772:* az én edes Apám nehai Oláh Imre Szabad Székely ... Szombati Szolgája s Lovos Legenye is volt a' Lázár Familiának [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 152]. — L. még WIN I, 134.

2. városi v. várbeli lovas szolga; slujbaşul oraşului/cetăţii care este inzestrat cu cal; Reiterknecht in der Stadt/Burg. *1570:* eotet egy lowas legennjel egetembe kwlte volt fodor esthwan Byro az Zabo Balint hazahoz hogy az zolgalo leant megh fognak [Kv; TJk III/2. 57a]. *1579:* az varos zolgay loas legenek [Kv; Szám. 1/XVIII. 11]. *1582:* Boldisar az lowas legén witt varos kepeben harom ezwst kalant az Gyullaj myhall Leanja menjegzeiere Chegben az Haro(m) kalan f. 3 d. — Hog' oda mentt neg' mell feoldre fizettem f. — d. 50 [Kv; i.h. 3/VIII. 16]. *1591:* Bi(ro) vram akaratyabol kyltte(m) az Loyas (!) Legenth, feyer warah hogy az zallast megh Tyzttittchyak es faat vegyen, attam neky f 2 [Kv; i.h. 5/I. 5]. *1596:* Gaspar az Loas Legeny vitte Deesigh ö fge paranczolatit, hogy menten fel illyenek és az hadban feier wara gyülyenek: 1. lora Deesig ... d 50 [Kv; i.h. 6/XXI. 15]. *1609:* Zeoleosi Ferencz Deak loas Legennek ket Cantorra Cub. 7 Met. 4 [Kv; i.h. 12b/IV. 175]. *1625:* Az Lovas Leghenyek(ne)k es teob Cantoros szolgak(na)k à szokot mód szerent ã ket elseo Cantorra tartozo buzajokat meg attam [Kv; i.h. 16/XXXIII. 2].

lovaslegénykedik lovaslegényként szolgál; a sluji ca slugă călăreţ; als Reiterknecht dienen. *1789:* Maga a férfi Lovas Legénykedvén jo fizetése járt [Dés; DLt].

lovaslegénység lovaslegénykedés; slujbă de slugă călăreţ; Dienst als Reiterknecht. *1705:* Rab Demeter Ez lovas legénjséggel szolgál fizetésért [Mezőzáh TA; Told. 18].

lovasos lovast ábrázoló; care reprezintă un cal; Reiter darstellend. *1705:* Ez Boricza leányomnak adtam ezeket ... egy ejteles on kannát, es két on tányért, egyik sima, masik lovasos, staturás, velenczei [PatN 56].

lovas-puskás lófő kiváltságokkal élő lovas katona; ostaş de cavalerie cu privilegii de primipil; Kavallerist mit Privilegien eines Primipilus. *1656:* Jöuenek mü elönkben es münköt megh biralua(n) kezek bé adasaual. Egy reszröl Czutak Peter Vra(m) nobilis ... Mas reszröl ... Czutak Mate Louas puskas az fiaiual [Impérfva Cs; BCs] | Dombi Pal Louas Puskas Sos Pál Louas Puskas [Homoródsztmárton U; Eszt-Mk Cserei lev.]. *1663:* Pálfi István Lovas puskás [Szováta MT; Berz. II. 79/9]. *1664:* Rakoso(n)[a] lako Phűlep Jstvá(n) Lovas puskás [Borb. I. — [a]Aranyosrákos TA]. *1665:* Kvósz (!) Marton ... Lovas puskas szemely [Szentdomokos Cs; BálLt 61]. *1671:* miolta a' Fejedelmek a' lovas Puskásokat Lófö szabadsággal meg-ajándékozták, az olta a' Biroság viseléstül tellyességgel immunisok akarnak lenni, mivel penig némely hellyeken annyira fel-iratták az Darabantok az Lovas Puskások közzé magokat, hogy némely Falukban egy sem maradott, ki magát fel nem iratta volna [CC 36]. *1674:* Magiar Sakodo(n)[a] lako Paszint Janos Lukacz Leörincz Lovas puskas szemeliek [Told. 21. — [a]U]. *1689:* Tobi Tamas p(rimi)pilus es Veress Janos es Czaba Mihalj lovas puskasok [Kászonimpérfva; Born. XL. 84]. *1698:* Daruas Ferencz al Csik szeki Csekefalui mostan az megh irt szekben Csatoszegben lako lovas puskas szemely [Csatószeg Cs; CsÁLt I. 27.].

lovasregiment lovas-ezred; regiment de cavalerie; Reiterregiment. *1688:* Jött ide Kolosvárrol az Montecuculi regimentje ... érkezett ismét az Hannovai fejedelem regimentje, lovas ... Independensebb regiment az többinél [SzZs 517]. *1705:* két lovas regiment, úgymint az Latur és Altheim regimentji, kik Schlick generált elkisérték vala, visszajövendők lévén azoknak kellett ... securussá tenniek az utat | Elérkezvén ... az a ket lovas regiment, szállott Kolozsra [WIN I, 650–1]. *1710:* generál Montecuculi, generál Graven, colonellus Acton a Montecuculi és Rabutin lovasregimentjeivel, kik eddig Erdélyben voltanak, rettenetes hideg időben megindulának és Debrecenben menének [CsH 454]. *1710 k.:* Máramarosban volt ekkor kvártélyban Veterani egy gyalog és négy lovas regimenttel [BÖn. 755]. *1717:* teczet Felséges Eugenius Herczegnek, ã mi édés Hazánk Securitássára ... az itt ben lévő Regimentek mellé még hat lovas Regimenteket be küldeni [KvLt I/222 a gub. Kv-ról]. *1738:* mind katonak, mind mások erre veszik utokot ... Groff Forgács Uramis feles Tisztekkel s hat lovas Regimentböl Recrutázni mennö katonákkal ... mentek által [Ks; 99 Kornis Antal lev. Szamosfalváról (K)]. *1801:* Személlyes Le-Irása Az Értz-Hertzeg Joseff Lovas Regementyébol ... el-szökött Katonának [DLt 127 nyomt. kl].

lovasság lovas sereg; cavalerie; Reiterarmee. *1704:* Kaszás ezere, amely felöl volt, oda kezdett lövöldözni, ágyúkkal, és minekutána háromszor löttenek volna, csak kavarogni kezdettek, és az egész lovasság csak megszaladott [WIN I, 257].

lovas-szám lovaskatona-létszám; efectivul ostaşilor de cavalerie; Gesamtzahl der Kavalleristen. *1677:* Urak, Fő, és Nemes rendek, valakik fizetet szolgai a' Fejedelmeknek, ha szintén személyekben jelen lésznek-is a' hadi expeditiokban, de a' kiknek mennyi lora vagyon fizetések, azon fellyül ha annyira valo joszágok vagyon, kiröl egyéb iránt szolgaságán kivül tartozot volna egy lovast állatni, non obstante eo, hogy Szolga, mindazonáltal a' fizetet lovas számon kivül, joszágának mennyiségéhez képest, azon fellyül valo lovassal tartozzék fel-ülni, mustrálni, és a' hadi expeditiot continualni [AC 93].

lovas-tartás lovaskatona-állítás; prezentarea unui ostaş de cavalerie (cu echipament complet); Kavalleristenstellung. *1677:* Deszni jószág Jenőben valo lovas tartástol mint immunit; a' patronusok a' Várra, mint tartozzanak gondot viselni [AC 254].

lovastiszt ofiţer de cavalerie; Offizier zu Pferde. *1704:* a lovas tisztek indignálódtanak, hogy nem fizetnek, hanem magok pénzén kell élni [WIN I, 236]. *1705:* A lovas és gyalogtiszteket a minapiban mind felgyűjtvén a generál palotájára ... az új császár hűségére őket meg is eskették | A lovas tisztek, úgy látom, nem nagyon bánkodnak rajta, hogy odalött Medgyes [i.h. 456, 458].

lovaszászló steag de cavalerie; Fahne/Flagge der Kavallerie. *1662:* az bástyák sűrű lobogós kopjákkal, sok szép lovas és gyalog zászlókkal környöskörnyül megrakatván, ki-ki az ő lővőhelyét, sáncát éjjel-nappal erősíti [SKr 585]. *1667:* Egy fejér tafota rongyos lovas zászló [Fog.; UF II, 338].

lovas-zászlótartó stegar la cavalerie; Fahnenträger bei der Kavallerie. *1625:* Lőas zazlotartok(na)k Hust lib: 12 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 155].

lovász lógondozó; îngrijitor de cai; Stall/Reitknecht. *1579:* hoztanak feyrvarol 8 Tőrök loat kyt waradra kellet vynny ... Neg loaz wolt welek [Kv; Szám. 1/XVIII. 24]. *1586:* Az Zeghenieknek Zamatt megh Jelenchie Regestumaban[a] Az Lowazoknak, Barom paztoroknak, Juhaszoknak mind Szamokat, s mind zegeodsegeket rendel meg Iria [Kv; PolgK 20. — [a]Az isp. m.]. *1592:* B. vram Pronchyolatyabol attam esmeg vrűnk Loűazynak, Ettelekre Jttalokra f — d 24 [Kv; Szám. 5/XIV. 246 Eppel Péter sp kezével]. *1596:* Wrúnk ő fge 3. fő loat hoztak vala ... az 3. fő Lo melle az Loazoknak 1. kenyeret [Kv; i.h. 6/XVIIa. 4 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1636:* Pragai Thámás az mezeoseghrol joo uala kerdezkedem tólle, ha talalt uolna ualami louazokat lóűakkal [Mv; MvLt 291. 70b]. *1683:* Opra Morar ... Balo András ur(am) Lovászsza [Preszáka AF; Incz. V. 24]. *1717:* Azonkivül az pater Franciscanusok atyám uraimék lovászát, vagyis kocsisát úgy meg döfötte az puska végivel, hogy egyiknek az oldala csontya bele is romlott volt [Taploca Cs; SándorO 242]. *1731:* Az Lovászokat Kancza Mestert és nyergelő szolgákat rendb(en) végye, és kit kit az maga hivatása szerent szolgáltasson ... az Lovászokat el rendelvén, ki mellyik Lovakkal, és hány Lovakkal bánnyék [JF lovászmesteri ut.].

Szn. *1530:* Jowan Lowasz equus I fl. II [Vh; DomH 68]. *1602:* Lovász Benedek szab. [Zabola Hsz; SzO V, 106]. *1604:* lowaz andras [UszT 18/129 Sipos Balas Nagi Soljmosi lofw vall.]. *1614:* Lovaz Peter zs [Szentimre Cs; BethU 451] | Louaz Jstua(n) jb [Bodok Hsz; i.h. 272] | Loúasz Mihalj [Szkr; i.h. 169] | Louaz Georgy zs [Telek Hsz; i.h. 396] | Louaz Georgy jb. Louaz Benedek jb. Louaz Janos jb [Zabola Hsz; i.h. 384–5] | Lovasz György jb [Kelementelke MT; i.h. 68]. *1625:* lowaz Janos [UszT 166a]. *1680:* Louasz Peter [Szentimre Cs; LLt Fasc. 156]. *1706:* Lovász Annok [SzJk 351]. *1754:* Lovasz Laczkóné [Gernyeszeg MT; CU]. *1760:* Lovász Gyurkáné Lovász Tamásné [Kóród KK; Ks 17. XXXI, LXXI]. *1766:* Lovász Mihally [Szilágycseh; BfN 101/2]. *1789:* Lovász Mihály [Bözödújfalu U; EMLt]. *1807:* Lovász András [Magyaró MT; Born. G. XVI/2]. *1839:* Lovász Anis [Angyalos Hsz; HSzjP]. *1859:* Kis Erzsébet Lovász Andrásné [Szentkirály-Zentelke K; RHAk 1].

Hn. *1736:* lovász Teleknél (sz) [Noszoly SzD; EHA]. *1798:* Lovász Kutnál [Mája MT; EHA].

Szk: *~ok háza. 1632:* Ezen jstallobol louazok hazara nilik egi parazt felszer, uas sarkos pantos aito, egj parazt kemencze benne [Fog.; UF I, 141].

Ha. *1589:* Loazokra [Kv; Szám. 4/VI. 35]. *1600:* Loazoknak [Kv; i.h. 9/III. 45 Szabó András sp kezével]. *1621:* loaszjnak. loazoknak [Kv; i.h. 15b/IX. 54, 60].

lovászház casă pentru îngrijitori de cai; Reitknechthaus. *1680:* Az itt valo Lovasz házott Istállokat, Kazal és Buglya szénakot mehes kertet az Inuentariumb(an) bővebben meg lathatni [Szkorei F; ÁLt Urb. 70]. *1756:* Épittetett a Kocsis és Lovász Ház a mellette lévő Istáloval a Curialisnak nap Nyugut felől valo szellyiben [Branyicska H; JHb LXX/2. 26].

lovászi szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ hivatal* lovászság, lovászkodás; funcţie de îngrijitor de cai; Dienst/Tätigkeit eines Reiter/Stallknechts. *1733:* Mólnár Péter nevű Jobbágy ... most Lovászi hivatalban Tartatik [Szilágytő SzD; Ks 17/LXXXV. 33].

lovászinas băiat la grajd (de cai); Pferdeknecht/junge. *1599:* Vala zinthe akkor kęt Inas hon hat amn ál, egy zakachy Inas, megh egy louaz Inas [Dés; Eszt-Mk]. *1649:* Vrunk eő Naga Louasz Inassinak, Atta(m) Vaczorara [Kv; Szám. 26/VI. 136]. *1732:* Kerczer Tumucz Lovász Inas [Kóród KK; Ks 12. I].

Szk: *fullajtár ~. 1681:* az Vra(m) szolgáíis ott leve(n), az fellaitar Lovász inas oda mene az hol az az ember a lovat a sővenyhez kőteotte vala, egy korbácsal meg csapá az lovat [Ajton K; WassLt Sztancs alias Markuly Marton (55) vall.].

lovászkantár frîu; Zaum. *1768:* Uj Rosás Lovászkantár I [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb].

lovászkodik lovászként szolgál; a sluji ca îngrijitor de cai; als Pferde-/Stallknecht dienen. *1727:* Luka és Júvon itt K. Lonán lovászkodván, ā kúrucz világ után edgyűtt ismét el szőkvén, mind ketten mentenek lakni Pap-Telkére [Kendilóna SzD; TKI]. *1757:* én 20 Esztendőkig Lovászkadtam eő Ngánál az eő Nga Lovait gyakarta itt oriztem Czővőkön [Gyeke K; Ks 4. VII. 6 Lovász Kira (44) zs vall.]. *1763:* Lavasz Gyurka anyira vagjan hagj az nem hiszem hagj többet Lavászkadgjék [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.].

lovászlegény rîndaş la cai; Stallbursch(e). *1585:* Marttont az Lowasz Legenit kuldek feierwarra az púska pör (!) Chinalowal [Kv; Szám. 3/XVIII. 9a Gellien Imre sp kezével]. *1598:* en sokaik zolgalta(m) az szegin nagy vramott Lazar Imrehet Louaz legenie uoltam [Pálfva Cs; BálLt 81].

lovászmester îngrijitor de grajduri; Stallmeister. *1582:* Jutottanak az Cancellarius Lowajwall ide mellyeket eleoll ell kwldeott Janos Deak Balint Deak es az lowaz

Mestere [Kv; Szám. 3/VIII. 65]. *1595:* Waradrol Wrúnk ö fge Loaz Mesterre Koúacz Tamas, öted magaúal, hozot ö fgenek 1. Teúet és 6. zekeres loat, és 1 hatas fö loat [Kv; i.h. 6/XVIIa. 170 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1609:* Vrunknak feo Louajra es paripajra Loaz mesternek, loas legenjeknek attam Egi napra Zabot. Cub. 4 [Kv; i.h. 12b/IV. 250]. *1629:* az Gubernator louaz mestere haniatta ki mind az kaput, s mind penigh az kertet az haniatta ki [Kv; MvLt 290. 175b]. *1681:* Szilagibol hozott Lovász mesterek Ladaja Nro 1 Ebb(en): Kárman Zabola 1[a] [Vh; VhU 554. — [a]Folyt a fels.]. *1731:* a Lovász Mester házáb(an) lakjék az Istalló mellett, és jelen légyen itatása, abraklása és tisztitásakor a lovaknak [JF lovászmesteri ut.]. *1796 k.:* a Csikok egyszersmind meg betegedten(e)k s harmadnap alatt mind az három meg döglött eleget nyargaltam minden felé Régenböl a Kovátsot ki hoztam Nyulasrol az Groff Teleki Lászlo Ur Lovász Mesteret de nem segithettek rajta az Torka meg dagadott és meg fuladott [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. *1817:* Bajko János, Méltoságos L. Báro Bornemisza Léopold Ur Lovász Mestere, mint egy 60. esztendös [Görgény MT; Born. G. XVIII. 5].

Szk: *~ek háza. 1681:* Szegelet Bástya ... Ezen also Contignatio felett levö Kö ház, mely réghen Udvarbirák, Porkolábok, Lovászmesterek hazais volt, gerendas, deszka padlasos [Vh; VhU 502–3] ∗ *udvari ~. 1849:* Kelemen Béni a fiucskát ... további nevelés végett át adta az udvari lovász mesternek, havanként fizetve 8.8 pengö forintot érette [Kv; Végr. Vall. 23] ∗ *vicekocsis ~. 1595:* Nagy György Wrúnk ö fge vice kúczis Loaz Mestere, megyen loak visitalni és Bellyegeszni [Kv; Szám. 6/XVIIa. 62 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

lovászmesteri de îngrijitor de grajduri, Stallmeister-. *1806:* Inen elébetske mentünk s: bé Nyitánk a Lovász Mesteri házba [Bodola Hsz; BLt].

lovásznyereg şa; Sattel. *1638:* Vagjon harom regi, rosz lovasz nyeregh [A.porumbák F; UF I, 657]. *1661:* Négy lovász nyereg [TML II, 189 Teleki Mihály Veér Judithoz]. *1761:* Lovász Nyereg paraszt farmatringal [Vesszöd NK; JHb XXIII/31. 24]. *1807:* Lovász Nyereg Fekete Bárány Börrel, Szügyellö, Farmatring, és Kengyel szijjak, s vasakkal együtt [Szentmargita SzD; Ks 67. 49. 41].

Szk: *német ~. 1780:* A Lovász Mester Házában ... Zöld bársonnyal boritott nemet nyereg ... A Nagy Istálloban Lovász Német nyereg 5. Magyar nyereg 3 [Bethlen SzD; BK].

lovászparipa cal de călărie; Reitpferd. *1632:* deres herelt louaz paripa [Fog.; UF I, 176]. *1675:* Egj Barna lo lovasz paripa volt [Mezömadaras MT; Borb. II]. *1696:* volt 1 lovász paripaja, 2, hatas kanczaja [Buza SzD; LLt Fasc. 146]. *1710:* A fejedelemasszony ... egy étekfogónak nagy ajándékokat ígírvén és a fejedelem lovászparipái közül négyet adván oda útjának continuálására, elküldé Betlenben [CsH 122].

lovász-udvar padoc pentru cai; Pferdehof. *1732:* bé menvén az meg irt lovász udvarra, talál az ember ... egj jó sendelj fedél alatt, cserefa lábokon álló jó Sajtó szint ... Ezen lovász udvar ... körös körül, jó sendelj fedél alatt lévö njesett veszszövel kertelt tapaszas kertel van bé keritve [Kóród KK; Ks 12. I].

lovatlan I. *mn* lóval nem rendelkező; fără cai; ohne Pferd, über kein Pferd verfügend. *1704:* a generál imponálta nekik, hogy lovat vegyenek a lovatlan németeknek [WIN I, 236]. *1738:* A Tktes Nms Tanácsn(a)k ... Conclusumán(a)k effectuálhatására 's annak observálandó modalitassára Concludáltatott, hogj lovas atyánkfiai, mikor magok rendekenn kivül postalkodásra menni kintelenittetnek, tehát a már Registrált lovatlan Atyánkfiai, minden Mértföldröl egj egj lóért fizessenek Den. 12:/:12 [Dés; Jk 491a].

Szk: *~ nemes. 1661:* Ngodnak alázatoson jelentettem vala, hogy az gyalogok és az lovatlan nemesek had maradhassanak hon, mivel az kolozsvári praesidium untalan kiüt hol egyfelé, hol másfelé, s ha erre találnak jüni, megértvén, hogy mind elmentünk, teljességgel elpusztitnak [Bágyon TA; SzO VI, 256 Csegezi Tamás, Asz kapitánya a fej-hez].

II. *fn* lóval nem rendelkező katona, gyalogos; pedestraş, infanterist; Infanterist, Soldat, der über kein Pferd verfügt. *1705:* Közönségesen beszélik a németek, hogy az armada harmadnap alatt elérkezik ... ma négy órakor a lovas hadak között valamennyi rosz lovas volt és a lovatlanok is mindöszve lehettenek ötszázan, azonban háromszáz muskotélyos is kiindulának minden cselédestül és egyetmásostul, szekerestül [WIN I, 603].

lovazó kb. lóval ide-oda járó; care umblă călare; mit Pferd hin u. her/dahin u. dorthinreitend. *1704:* Érkezvén commissio Szebenböl a gubernátortól önagyságától és guberniumtól, melyet Hatházi Gergely hozott, akit ennek elötte ide a gubernium mezei kapitánynak rendelt, és eddig is igen kényszergettek afféle lovazó embereket, tudniillik afféle excursióra alkalmatos embereket, hogy irassák be magokat ... port(y)ára menjenek Hatházi urammal [Kv; KvE 283 SzF].

lóvizelet lóhúgy; urină de cal; Pferdeharn/wasser. *1822:* el-törtem Hadnagy Titt Ferenczi Károly Urnak azon rémittö egésségtelen undok tetteit, hogy a' szomszéd Istalloja Hidlássát ugy epitette; hogy a Ló vizellet az uttza ösvényibe folyt ... megkivánom hogy a' Ló vizellet ki botsátásától az Hadnagy Ur publica authoritate el-tiltassek [Dés; DLt 633].

lóvonó-fa ? lószekér-rúd; oişte de la căruţa pentru cai; Deichsel des Pferdewagens. *1672:* utoljára nem lévén az kozákoknak mihez kapni, az karuczákból ama lóvonó fát vették avval kezdették magokat oltalmazni [TMÁO V, 119 Máté deák a fej-hez].

lóvonó gém lószekér-rúd; oişte de la căruţa pentru cai; Deichsel des Pferdewagens. *1632:* Az Olton ualo hid ... Fen a hid gerendain uagion szeker mwhez ualo bik fak ugian sok. Az hid gerendai egj gialom. N. 1. Az hidnak az vegen egj lo uono gem. N. 1. Egj eöregh hozzu laitoria. N. 1 [UF I, 185].

lovú vhány ló-vontatta; tras de un anumit număr de cai; von einigen Pferden gezogen. *1597:* Ertik aztis ew kegmek hogi az varossy keosseget az eppewletre walo

keowek hordassara rea ereoltetnek, de fizetest nekiek ne(m) adnanak ... igi vegeztek feleolle hogi az keo hordasra ew kegmek Tanachúl vgian rea kenzerichek az keosseget, de el rendelliek hany loww es hany eökrew keonek hozasaert menyt kelessek fizetny, es azzerint fizessenek nekiek [Kv; TanJk 1/1. 296].

Vö. az *egylovú, hatlovú, kétlovú* stb. cimszókkal.

lozsádi a Lozsád (H) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Lozsád/Jeledinţi; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Lozsád: a származást jelölő előnévként; ca predicat plasat înaintea numelui indică localitatea de origine; als die Abstammung bezeichnendes Prädikat. *1718/1781:* Mi Bentzentzi Olasz Mihály, Nemes Erdélly országának edgyik Itilő Mestere, Lasádi Győrffi Joseph Nemes Hunyad vármegyének ordinárius Vice Ispánnya [JHb LXXI/8. 481]. *1772/1785:* Méltoságos L. Báro Tőrők Kristina Aszszony, néhai Méltoságos L. Báro Lasádi Görfi Beniámin Ur özvegye [DobLev. III/596. 378 gub-i vk].

lózse páholy; loja; Loge. *1823–1830:* Ezen bálházból a teátrum s akkorra való ülőszékek ki voltanak hordva, a karok vagy lózsék megmaradtak [FogE 248].

lózsír untură de cal; Pferdefett. *1812:* Papp Ferentz Udvar Biro Ur Sz. Régeni Herman János Uramnak ... fizetett légyen ki e szerént ... 1 kupa dohotat, és más fél kupa lo zsirt [Nagynyulas K; IB]. *1824:* Az Nemes Város vétetett égy rudas Hámot Ujjat, melynek meg kenetése parantsoltatván, hogy fejér ne légyen s el ne sováyodjék, vettem égy Kupa Lo sírt 1 Rf 20 x [Dés; DLt 885].

lő 1. a trage; schießen. *1573:* Hozzwazay peternek felesege valla, ezeketth hogy latta volna az gwlyobyst es aztis hallotta volna ... hogy leottek volna az varbol [Boldoc TA; Thor. XII/21]. *1580:* senky kertek es Mayorok keozt puskawal ne leoye(n) se ot ne Iaryon puskawal, Mert valakyt ot talalnak puskayat el wezyk annak felette tyz forintot veznek rayta [Kv; TanJk V/3. 220b]. *1582:* Thomas Dobo fassus est, Az mesterek megh hagiak hog senki egnel theobbet Ne leoyeon az zakalosokbol | Diody Andras vallia hog En Zinthe leony Akarok vala Akkor hog Az por giuladasa esek [Kv; TJk IV/1. 51]. *1590:* Latam hogy kecher leowe Pribek Gergely [Szu; UszT Ambrus Ferenczyne Catha vall.]. *1637:* Rosnai Szabo Miklos ... monda Nanasi Istuannak hogi tars ugi leöi aval az puskaval hogi goliobis vagion benne [Mv; MvLt 291. 94a]. *1778:* hallottam aztis ... hogy ... eö Nsga Udvari Birája után Páskuly nevezetű szakátsa lőtt puskával [Kéménd H; JHb XXXI/51. 73]. *1780:* Láttam Puskát a' Groffnál; kérte pap János, de nem adta oda ő Nagysága, s magának sem láttam olyan szándékát hogy lőni akart volna azzal, annyival inkább, hogy tsappogatott volna véle [Buza SzD; LLt Csáky-per 113. L. 20].

Szk: *célt* ~ célba lő. *1574:* (A) germekek egy arant azt valliak hogi ... az Greger venter fia es zeybert Antale otth Nem voltak az harchban, hane(m) Eowelek leottenek chelt [Kv; TJk III/3. 353] ✱ *farba* ~. *1752:* sötét, ködös üdő lévén ... a' puskát utánna sütém, meg akarván ijeszteni de nem akaratombol farb(a) lőttem [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 32]. *1763:* gr. Teleki Sándornét úgy lőtték farba, hogy az ágyékán ment ki a slét [RettE 155] ✱ *feléje* ~. *1752:* csak azért lőttem feléje hogy megészszem (!) s akaratom ellen tanáltam [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29]. *1844:* Láttam hogy Szakmári Ferentz részegen ... a' puskáját ki lőtte, még az ágyassa kiáltotta, hogy feléje ne löjön [A.sófva U; DLt 1441] ✱ *főbe* ~. *1662:* a sűrű nyilas pogányság úgy rajtok lett vala, hogy életben bennek nem sok szabadulhatott vala. Kádár Istvánt magát is főben lőtték vala, úgy, hogy a csata után eltakaríttatásakor az agya koponyájából a nyílvasat ki sem vonhatták volna [SKr 446]. *1704:* Tiszt pedig egy is el nem veszett, hanem kapitány Schmidtet vágták főbe, magának pedig Gravennek a lovát lőtték főbe alatta [WIN I, 293]. *1756:* hocza az Lovamat mert ha egy Jobbágyom meg bánnyais de főbe lövem az Hohér Teremtettét [Petek U; Hr 3/15] ✱ *hátba* ~. *1705:* egy Pavlik nevű kapitányt ... egy párducbőrös kapitány egy darab ércccel hátba lőtte, ő is amazt, de egyiket sem járta meg a golyóbis [WIN I, 391] ✱ *hozzá/vkihez/vmihez* ~. *1590:* Latam hogy az kerezthez leowe s megis talala vgia(n) megh lodwla az kerezt | Latam hogy leowe Pribek Gergely de nem tudo(m) ha az kereztesekhez leoweje vagy az kerezhez [Szu; UszT]. *1598:* Kadas Janos ... vallja ... zilagj Jstwan ... monda hogy eo Ahoz leott à kj az kwtat hanta be [Kv; TJk V/1. 232]. *1646:* az iozagra ... kwldöt vala Apor Lazar, hogj el hannjak[a] Barrabas Georgy nem engette vala megh egy puskaval hozzok is leot vala etzer [Kvh; HSzjP Zaz Ianos de Kantafalva (30) lib. vall. — [a]A kerítést]. *1738/1748:* egy Galambhoz lövek azzal ā Puskaval [Gálfva MT; Sár.]. *1809:* a' katona hozám lőtt érteis a' fartsokomot [UszLt ComGub. 1668–9] ✱ *nyakon* ~. *1657:* Ez nap Szuhai Mátyást nyakon lövék, de nem haláloson, mindazáltal elmarada a Lőcsén gyógyíttatásáért [KemÖn. 228] ✱ *reá/vkire* ~. *1590:* Latam hogy leowe reaiok kecher ... az azzony nepek mind el riadanak Jdestowa jettekben [Szu; UszT]. *1598:* az I(na)k ... azon Juralnj kell, hogy eo zanzandekkal az Ara az puskabol nem leott, kin ha Jural absoluaitatik igy az A keresetiteol [Kv; TJk V/1. 234] ✱ *seggbe* ~. *1705:* Egy ... ingycsinyér kapitányt seggben lőttenek a kőfalon [WIN I, 454] ✱ *utána* ~. *1752:* gondolkodám, hogy utána Lővők, hogy inkább meg-edgyen[a], aminthogy Lővék is [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29. — [a]Értsd: megijedjen]. *1784:* az Udvar Biro közűllők lo háton ki szaladván, az Fő Biro ... edgyik Inassa lőtt utánne [Bánpataka H; JHb XXXI/51. 12]. *1849:* Ekkor jöve sebessen ki ... a Molnár fia és ki érkezve fel tartá a pistolyát s utánnok löve [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Márton (57) vall.].

2. vkit meglő; a trage în cineva/asupra cuiva; jn anschießen. *1632:* erösen vagdal uala be az ablakon: Hogj lűd cöld vagd az esse lilek kuruakat ugjmond [Mv; MvLt 290. 78b]. *1640:* En az varbol megiek uala ala hallek kialtas taygatast ... hallam hogy mondak leöd, leöd az esse lelek fiat, hallamis az ket puska leöuest [Szilágycseh; GyK. Anna Fazakas cons. prov. St. Fazakas (28) jb vall.]. *1737:* Szakaturi Gliga Szimeont ... a Németh keményen meg veré véresité fejét bé törvén s mondá meg lőjjeé ? arra mond[a] ne lőd, mert elég néki a verés [Gánes/Retteg SzD; TKl Rusz Szimeon (32) jb vall. — [a]Pap Gábor]. *1745:* ne jöj réam Peter mert meg lölök, mellyre fe-

lele Péter löj hát, azonban az Puskais meg Szolla (!) és latám hogy halva hozzák Sandru aliás Ignat Petert [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1752:* Boër Vram ... monda a' Koczodás kőzb(en): Én nem lőttem szánt szándékkal Bátyádot [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29]. *1764:* Minden ok nélkült forgatni kezdette, és tractálni a puskát, s azonban azon puska által halálais történt Hints Ersok(na)k, az ugyan nem világos hogy iranyozta volna, de midőn rosz intentioi ki jőnek, ugj kellett lenni hogy szánszándékkal lőtte [Torda; TJkT V. 246]. *1782:* Pistajt ránttaté valamellyik, 's a' Felső 'Suki Birot akartaé lőni ... ? [K; SLt XLII. 5. 5. vk].

3. vadállatot/madarat elejt/lelő; a împuşca un vînat/o pasăre; Wild/Vogel erlegen. *1593:* A Darabanttoknak kyk oda voltak attam pűska pora hogi galambot Leöyenek f — d 20 [Kv; Szám. 5/XXIII. 120 Caspar Schemel sp kezével]. *1681:* Valaki a' havaso(n) vadász, es vadat fog (: ugi mint erdeit, szarvast, özet, es egyéb olj nevezetes vadat ől, lő vagi fog :) annak neged resze a' várban jár [JHb XXXII. 57]. *1720:* edgy őreg bika szarvast lőttenek [Ks 96 Apor Péter lev.]. *1721:* egy vad ludat is szintén ma lőttem [Ks; 96 Bíró György lev.]. *1772:* a' Silip árkaban derék Télbenis bé nem fagjott a' Viz ... én magamis benne Reczét lőttem [Sövényfva KK; JHb LXVII. 282]. *1774:* vadnak ugyan a Jobbagyok között kik magok szamokra ha lőttek vagy egy nyulat, vagy Rokat az ollyanakat magok hasznakra forditották [Mocs K; KS Conscr. 24] | Enis Erdő Pásztor lévén, 's Erdőkben kovájogván lőttem egy egy Nyulat [Vécke U; LLt Vall. 180]. *1809:* az Falu tován ... Szodos György Uris lőtt egy vad matskát [Mezőbánd MT; EHA]. *1826:* Elvégeztetett, hogy valaki communitásunk erdején vagy mezején farkast vagy medvét lő; megbizonyosodván, hogy az általa lövetett meg, behozván a faluba, a communitás közcassájából a farkaslövésért 3 Rft, a medvelövésért pedig 6 Rft kapjon [Árkos Hsz; RSzF 222].

Szk: *fajd ~ni. 1570:* Iliabik Iweges gergh ... vallya, hogy Egnap Mykor Eotet ferdeos kelemen fayd leony hyttha volna Es sennyt (!) Nem kaphatak volna Es megh zonjaztak volna Ieotek Zamosfalwara otth ew theoltet egy eytel Bort es Megh Ittak ketten [Kv; TJk III/2. 186].

4. puska/ágyútűz alatt tart, ostromol; a trage asupra ceva, a asedia; unter Gewehr/Kanonenfeuer halten, stürmen. *1660:* Váradot erősen lövik, az török minden felé pusztit [TML I, 548 Teleki Mihály Veér Krisztinához]. *1678:* Most Szerencs alatt vagyok. Lövik. Két nap alatt elválik dolga, kiről, egyébbűl is Ngdat alázatosan tudósitom [TML VIII, 224 Teleki Mihály a fej-hez]. *1705:* már elhagyták volna Medgyesnek lövését és már nem lűnék [WIN I, 445]. *1710:* A francia generál, Villeroi nem akar vala harcot adni, de kételen lőn vele. Majd hat óráig lövék, vesztegeték egymást [CsH 326. — 1702-re von. feljegyzés].

Szk: *~ni való mozsárágyú. 1804:* Löni valo Mosár ágyu nro 6 [Tresztia H; Ks 108].

5. riasztólövést ad le; a trage în aer; Alarmschuß abfeuern. **Szk:** *hármat ~. 1653:* a taraczkkal hármat lövének, hogy a vidék felrezzenjen [ETA I, 144 Nsz]. *1662:* Az ellenség közelítése hiréért a várban ottan hármat lőttek vala [SKr 496] ✱ *hírt ~. 1658:* És 23-k aug. jöve hirtelen az uraknak az a hír, hogy a Rikán immár általjöttek és Daróczot elégették ... És mi is hírt lövénk három taraczkal hármat [ETA I, 167 NSz].

6. díszlövést/örömlövést ad le; a trage salvă de onoare; Ehrensalve/Freudenschuß abgeben. *1608:* 30 Martii. Jöve be Kolozsvárra az fejedelemségre Báthory Gábor ... 31 Martii. Megeskeszik az ország hűségére, és aznap erősen lőttenek, doboltanak, trombitáltanak, harangoztanak | 9 Novembris. Jöve be Kolozsvárba az menyegzőre, hogy az húgát Bánffy Dienesnek adta volt Báthory Gábor ... az menyegző penig lőn a lábasház alatt, Márton deáknénál. Ugyanaznap kezdetett az, mely nap bejöve az vőlegény; úgy lőttenek az ágyúkkal, hogy a házakban az piacon egynehány megszakadozott, és az kemencék is beszakadoztak [Kv; KvE 138–9 SB]. *1736:* ha ... az leány atyjának az várában[a] álgyúk, taraczkok vagy szakállasok voltanak, az nász népe eleiben[b] erősen lőttenek; az nász népe is mindenféle muzsikával, valamennyi kitölt s illett, annyival ment | mind az leánykapás, mind az álomra menés rendszerént hajnal felé volt; ha penig álgyu, taraczk vagy szakállas volt, mikor az menyasszonyt kapták az vőlegényhez, erősen lőttenek [MetTr 381, 388. — [a]A menyasszonyos ház urának várában. [b]A vőlegény násznépe tiszteletére].

Szk: *békesség örömét lövik. 1705:* Olyan hír is jött most, hogy Fehérvárott nagy lövés lött volna. Ki azt mondja, hogy valamely odaki esett victoriának az örömét lűtték, ki azt, hogy a békesség örömét lűtték, ki azt, hogy Rákóczi uram[f] érkezett bé, oda a principátusba béülvén, és annak az örömét lűtték [WIN I, 474. — [a]II. Rákóczi Ferenc] ✱ *koronáztatás örömét lövik. 1790:* Éppen most 12 orakor lövik á Felséges Leopold Tsaszárságra lett koronáztatásanak örömét [Kv; TL. Bodoki József prof. lev.] ✱ *örömet ~. 1595:* Az keűes Löűö szérszámot vittettem az Clastromban: Alot penig oly sokkaig az vdúaron itilűen hogy meg örömet kellene lönj [Kv; Szám. 6/XVIIa. 155 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1620:* 25 Augusti. Bethlen Gábor őfelségét az erdélyi fejedelmet tevék Magyarországnak királyának mely hírt hozának meg Kolozsvárra 1 Septembris, és aznap szép prédikációt tőnek, és 2-da Septembris örömet is lövének [Kv; KvE 151 SB]. *1684:* Anno 1684 dic 18 Septembris. Emeltek fel az mi kissebbik Urunkat[a] feiedelemsegre az Torők elöt, melynek oromet is löttek mindenut az egesz országban minden Varosokban Kastelyokben [Kv; ACJk 13b. — [a]II. Apafi Mihályt].

7. fröccsent; a împroşca; spritzen. *1745:* az katona hozzá vág az kardal ... az paraszt emberhez az job fűlit orczástol le vágja az vér egészen el fojja s lővődik az vér mint ha csővel lőnék [Dombó KK; Ks 5. X. 6 Drágán Todor (50) jb vall.].

lőcs leucă; Wagenleiste. *1573:* Palfy Gaspar Apahidy. Azt vallia ... hogi eo kereket vasaztat volt Benedek kowachal ... Azomba Ieo ky az varosbol egy ember ... Mykor Beh keonyeklet volna az myhel ablakan, Megh latya az Leochet az Mate kezeben | Mate vgy fwtamyk ky az Mywhelbeol az leochel Es wgy deffey (!) az Embert azonnal ely deol mert Igen Reszegh volt [Kv; TJk III/3. 88]. *1595:* földoztattam az varos 2. kucziat, és kezitgettem az útnak Kerekes Mattyas czjnalt ... 2. ham fat, 2 Löczet [Kv; Szám. 6/XVIIa. 153 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1597:* Porozlo Marthonnal vetettem az vy leochiheoz ziat f — d 2 | Kerekes Balintnak ... fizettem,

hogy az Varas fedeletlen kochiahoz egy Niütot es leochieot chinalt f — d 20 [Kv; i.h. 7/XII. 18, 23 Filstich Lőrincz sp kezével]. *1681:* Béres szekerhez valo Szeker oldal, mind az negi Lőcshoz valo vas pantjaval eggyütt Nro 2 [Vh; VhU 505]. *1694:* Egy mas lőcz, kanot vas, karikaiaual den. 30 [Kilyén Hsz; BLt]. *1734:* Vagyon egj béres szekér vasas tengelyekkel, négj fojto karikakkal, negy lőcs vas kávákkal, vas tengely vég szegekkel edgjüt, kerék főre valo karika no 7 [Datk NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.]. *1789:* Néhai Magyarosi Beniamin Ur . . . Jobbágyainak három Vasas szekereit is ki osztogatta . . . nevezetesen Bukur Alexának egész Vasas szekeret . . . a többinek is kinek kereket, kinek Lőtseket, kinek ekét [Asszonynépe AF; DobLev. III/657. 4b Gabriel Simonfi (55) ns vall.]. *1808:* Itélet . . . A mi à szekeret nézi: Optio szerént a Fiu elvette a' szekérnek eleit rudastol hozzá tartozott két Lőtsekkel együtt; a' két Leánynak pedig maradott ä szekérnek hatullya két lajtorjájával és két Lőttsivel együtt [Asz; Borb. II].

Szk: ~ *tartó vaskarika. 1836:* Két rosz Marok vas, edgy lajtorján edgy löts tarto Vas Karika [MNy XXXVIII, 210] ✱ *fakávás* ~. *1694:* 1. fa kávás lőts, 2. tangyer karika [Torda; Told. 11/34]. *XVIII. sz. v.:* három fa kávás lőcs [HSzj *lószekér* al.] ✱ *fakó* ~. *1810:* öt fako Lőts [Csapó KK; LLt] ✱ *vasas* ~. *1647:* Szeker negy vasas kerek, tengelyesteol, harom vasas Leoczczel, egy Czatlo lanczal [Megykerék AF; BK 48. 16]. *1687:* Egy vasas béres szekeret, vasas lőcsivel, és lánczos szegeivel két pengő karikáival [Déva; Szer.]. *1810:* Uj Szekérhez válo vásas Lőtsek [Jedd MT; LLt] ✱ *vaskávájú/vaskávás* ~. *1679:* Beres fako szeker nro 7 . . . Tengelyin marok vas nro 2 . . . vas kávás Lőcs nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 135–6]. *1854:* Találtatik Két Béres Szekér vasas Talpu Vasas Tengeljel . . . 5 Vas Kávája Lőtsel — Ruddal, és égy Járommal [Sárd KK; WassLt] ✱ *vasköpűs* ~. *1694:* Egy vas kűpűs lőcs káua fáiual edgyűt [Kilyén Hsz; BLt].

lőcsei a Lőcse (Szepes m.) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Lőcse; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Lőcse (Leutschau): **1.** Lőcséről való; din Lőcse; aus Lőcse stammend. *XVIII. sz. eleje:* Szabo Mihály Uram . . . ajándékozott a' Templomba(n) égy Lőtsei kótás Jmpressumat [Mezőbánd MT; MMatr. 365].

2. Lőcsén gyártott; fabricat în Lőcse; in Lőcse erzeugt. **Szk:** ~ *gyolcs. 1637:* Feier Ruhazatbol Peternek Jutot . . . hatotfel sing uy Lőcsej gyolcsj singit p(er) d. 20 f. 1. d. 10 [Kv; RDL I. 24].

lőcsfa lőcsnek való fa; lemn pentru leucă; Holz für Wagenleiste/Lisse. *1661/1793:* azon tilalmas Erdőből nyir, nyár és Gyertyán fábol Falubeli embernek szükségire . . . ló rudnak való fát . . . lőtsfát . . . ekeszarvát . . . ki embernek hirtelen kelletik . . . pénz nélkül szabad hozni [A.csernáton Hsz; SzékFt 19]. *1679:* viseltes vasatlan tengely no. 2. Uy Lőcs fa no. 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.].

lőcsfő vîrful/ciocul leucii; der obere Teil der Wagenleiste/Lisse. *1810:* Egy pár lőts főre valo pating Rf 1 xr 16 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 11]. *1827:* vasas ökör szekér . . . a' Rudján 5 vas kapots — A rud végén marok vas . . . 1 löts — lőts káváival egy egy viseltes káva karikaval, két lajtorja négy rosz lőts fő [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1843:* Nemes Lak Joszágom Ejszakának ideinn bizonyos Orzok által fel veretvénn, a többek közt a Szekeremis meg lopotatt — el lopotvánn belölle két uj vasas kerék — két lőts vas kávákkal és lőts főkkel együtt [Kövend TA; KLev. Kövendi id. Kis Sándor vall.].

Szk: *sziju* ~. *1747:* Fako Beres Szekér nro 3 . . . minden Lőcs Vas kavas, mindenik Szekérnek Sziju Lőcs fője egyen kivűl [Aranykút K; Ks 73/55].

lőcskarika bucea (la leucă); Lissen/Wagenleistenring. *1779:* Két Lőts korikát is fel vertem Uiat, és őt Sast is tsináltom Uiat hozáia Xr. 21 [Szászváros; BK]. *1780 k.:* Az Béres szekérre egy lőts karikát az lajtorjára xr. 3 [uo.; BK].

lőcskáva pleviţă; Deichsel/Lissenöse. *1625:* Az Talyigához atta(m) Lőts káuának vasat Nro 1 [Kv; Szám. 16/XXXIII. 7]. *1692:* Lőcs kava nro 1 Kese fa sikotyű nro 1 [Szárhegy Cs; LLt]. *1763:* négy Lőts kávát tsináltata velem [Désfva KK; Mk V. VII/1. 46 Hegyi Adám (45) jb vall.]. *1780 k.:* egj Lőts kávát ujat amagam vasambol xr. 36 [Szászváros; BK]. *1792:* közönséges falugyűlésiben . . . mindennemű munkáknak árok . . . meghatároztatott eszerint . . . egy lőcskáva közönséges den. 12 [Árkos Hsz; RSzF 292]. *1812:* Lőts káva egy Lötse 12 xr [F.rákos U; Falujk 72 Sebe János pap-not. kezével]. *1851:* A' bivalyos Kurta János járta szekér becsültetett harminczöt rf . . . két szekérnek a' lőcs kávái fából valók [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

Szk: *vasköpűs* ~. *1694:* Egy vas küpűs lőts káua fáiával edgyűt vallora den. 48 [Kilyén Hsz; BLt 4]. — Vö. a *fa-* és *vas-lőcskáva* címszóval.

lőcskáva-vas fier pentru pleviţă; Deichselöseneisen. *1694:* Egy mas lőcz kaua vas, karikajaual den. 30 [Kilyén Hsz; BLt 4].

lőcsköpű lőcskáva; pleviţă; Deichselöse. *1625:* Az Talyga leocz kepwie el tőröt annak meg Csinalasara vöttem egi vasat . . . d 50 [Kv; Szám. 16/XXXII. 12]. *1627:* Egj szalu, Egj leocz kepw, Egj chatlas, es Egj rud orrara Valo marok vas f — d 40 [Kv; RDL I. 134]. *1749:* Czinaltattam Egj Lőcz keopwt az Talygaba(n) . . . Az el tőrőt kőpwből czinaltatta(m) 1 wtkőzö karikat [Kv; Szám. 26/VI. 464]. *1848 k.:* A Kis szekérnek a kerekére egy ocska ráfot felhúztam 1 fl. Az elsö lőcsküpűhez egy uj spangnit csináltam 20 xr [Kv; Újf. 1].

lőcsös 1. ~ *lábú* karikalábú; cu picioare strîmbe; krummbeinig. *1584:* Marta Bota Ianosnę hallotta hogy Danch Leorincz ig gialazta Viczey Andrast, The Neste Curwa, Roz eb, leocheos labu, chonka pechiw az beoreodet zalmaual teolteóm meg [Kv; TJk IV/1. 360]. *1806:* Nagy Amdrás, 44 Esztendős . . . tsontos termetű . . . Lotsos lábu [DLt 547 nyomt. kl]. *1826:* Hollet Vintze lötses lábu [DLt 1123 ua.].

2. hajlott, csámpás, gacsos; scălîmb; quackelig *1685:* Szekeres Lovak . . . 1. Szeg. kicsiny s hodos, hátullya lőtsős [Utl]. *1811:* Dereka nem nyerges . . . Hátulja nem lőcsös, nem-is áll hám-fáson, Első lábat nem

rak keresztül egymáson [ÁrÉ 157–8. — [a]Gr. Bethlen János véleménye szerint a ménesbe való szép lónak]. *1820:* Egy bitang Csiko ... a' hátulsó lábaival könyökös, lötsös [DLt nyomt. kl]. *1836:* Tulbura Péter ... mind két lábára — nézve lőtsös [DLt ua.].

lőcsös szekér car cu leuci; Lissenwagen. *1823–1830:* a' Gazdája pedig olyan jo indulatu volt, hogy két loval Kotsival (: igy nevezik a' lőtses Szekeret is :) el vitt Posonig [FogEK 463].

Szk: *úti ~. 1850:* Úti lőcsös használt szekér — bőrös vasas töltött ülés-bőr párna kettő [Algyógy H; Born. F. Ii].

lőcsösség karikalábúság; faptul de a fi scălimb; Krummbeinigkeit. *1840 k.:* az edgyik Bika nagyobb ... hanem a két hátulso lába lötsös ... Csak ugyan inkább Szeretem, a lötsesség mellett is a nagyobbikat [Görgény MT; Born. G. XXIVb Csiki Sámuel lev.].

lőcspating lőcsgúzs/szíj; rîncă, Lissenbindung/riemen/wiede. *1797:* Egy avadék Béres Szekér ... otska lötsekkel, jo Lóts, vas kávakkal, avadék két oldal Lajtorjákkal, sziju Löts pattingokkal, jo vas fel hértzel [M.igen AF; DobLev. IV/777. 18]. *1840:* Két Löts patingra Rft 1 xr 20 [Szentbenedek (MT) körny.; MMatr. 1233. 2a].

lőcsvas fierul leucii; Lisseneisen. *1644/1759:* Vagyon ... két Lőcs vas, egy kadarlo kapocs [Ne; DobLev. III/651. 5a].

lődörgő szk-ben; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ járású* dűlöngéző járású; cu mersul clătinat; mit taumelndem Gang. *1821:* Linder Filep ... 17 esztendős ... lődörgő járásu [DLt 631 nyomt. kl].

lődörög dűlöngézik; a se clătina pe picioare; taumeln. *1823:* amint a poharat a kezibe vette, addig lődörgött vélle a még el öntette [K; KLev.].

lődös lődöz; a trage (cu puşca) de mai multe ori; herumschießen. *1655:* Adám Jánosnak levén két fiaczkája, az egyik valami kis kolcz puskával lődösvén, az eszterhába(n) talált löni [Mezőpagocsa MT; TSb 21]. *1842:* a' keze alatt volt vizi puskával ... emberekre lődösött, a' hellyett hogy az oltáson dolgozott volna [Dés; DLt 762].

Szk: *hozzá ~. 1666:* Palfi Istua(n) Vram hatalmasul ra jöve Felekeőn Feier varmegyeb(en) az Tot Mihalyne Mikes Ilona Azzon joszagara Jobbagit hatalmasul nemelliket megh fogatta, nemelliket az kiket megh nem fogathatot hosszaiok leódeset [Szkr; BálLt 50].

lődöz 1. lövöldöz; a trage (cu puşca) de mai multe ori; herumschießen. *1704:* a kurucok feljöttek éppen Magyar utcába ... es ott kiáltoztak és lődöztek szaporán — noha csak karabéllyal — a várfok felé [Kv; KvE 285 SzF]. *1757:* az éség, rongyosság, sonyoru hideg környül vött minket, de buvunk a kaliczkában, akar meg öljenek, akar lődözzenek [Kvh; HSzjP Szőts István Farago (64) vall.]. *1769:* a kinek kénjer kel közél ne jüjjen, mert mingjárt it végezzük ha közel jü ezzel nagy lődözve az Erdőre ki mentenek [K; Told. 3a]. *1775:* szuts, alias Popuk Mihályt esmèrem ... tavalytol fogva míg el fogatatott henyèlèsben töltette ideít az faluban szüntelen lődezet [Fintoág H; Ks 123 Vegyes ir.]. *1790:* Ngodnak talám jol esik, hogy Posonban lődöznek, nem Budán, mert nem rendül meg az ágyuk miatt a' Ngd Szobája, 's a' Duna sem üt ki, de vallyon 'a Budaiaknak és Pestieknek jól esik-é? [TL. Bodoki József lev.]. *1800:* Pálfi Ur a Domokos Ur Setesseire lődezett [Maroskeresztúr MT; Pf].

Szk: *hozzá ~. 1728:* kik lötték meg azon Seréseket nem tudom, hanem ugj hallottam hogj vram eo kglme magha lődözöt volna hozájok [Hidvég Hsz; Mk I Val. Szabo (48) jb vall.]. *1776:* a szegény kopokat njaggattjak es szaggattják az Puskasok ... kiketis magokhoz közel nem várván ... távulrol hozzajok lődöznek [Négerfva SzD; BfN Bánfi Péter lev.].

2. *ts* vki/vmit meg-meglő; a trage în cineva/ceva de mai multe ori; jn wiederholt beschießen. *1728:* mihellyen az Vrfi ... Czirnai nevű Szolgája, és iffiabbik Szotyori Ferencz Vram érkeztek, mindgjárást ä Sertéseket lődözni kezdették [Hidvég Hsz; Mk I Joan. Barabás (56) jb vall.].

lődözés lövöldözés; împuşcături; Herumschießerei. *1764:* ezen kisérő Legények hányon voltak ... s mi idő tájb(an) tértek viszszá s honnan meneté vagy jövetté eset általak vagy köztök a' Lődözés ...? [KS táblai vk]. *1767:* utollyára sok lődezésekis estenek [Sárd AF; TSb 21]. *1806:* A Ref. Püspököt a Nemesek bé kisérték azt néztem lődözések között [Dés; KMN 181].

lőhely l. lövőhely

lőhet 1. képes/tud lőni; a putea trage (cu puşca); schießen können. *1590:* lata(m) hogy vezeodek az pwskawal, de nem twda(m) miert nem leohetet | Mikor ala jeonek vala, akkoris ki tartia vala az pwskat de nem leohete mert el szakadozot vala az pwska [Szu; UszT]. *1653:* Az egyik ágyunak — a ki nagyobb vala — a tengelye eltörék és aval nem lőhetének tőbbet [ETA I, 99 NSz]. *1662:* jó hajnalban nagyon kezdték vala lötetni[a] ... úgy, hogy azon félrül való bástyáján amelly jó sebes tarack vala, azt mindjárt haszontalanná tennék, vele egyet is nem lőhetnének [SKr 231. — [a]Szerencset].

2. vadat elejthet; a putea împuşca un vînat; Wild erlegen können. *1668:* Vadat tőbbet nem lőhettek, két gémet, egy erdeit. Azt mondják, elég vadat lőhettek volna, de az puskások rosszak, az hajtókban is esett fogyatkozás [TML IV, 261 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. *1722:* A Puskásokat Ebesfalva felé expedialom, onnak Kükullő vár felé had járjanak, talám lőhet(ne)k valamit [KJ. Rétyi lev. Fog-ból].

3. ágyú/puskatűz alatt tarthat, ostromolhat; a putea ţine sub canonadă/asalta; unter Kanonen/Gewehrfeuer halten/stürmen können. *1662:* Szécshez észak felől mintegy mérföldön lévén Balogvára, hogy abban levő praesidium nagy ellenségesen viselnék magokat, rájok szállatta vala, Mikes Mihályt és Szentpály Istvánt küldvén bizonyos néppel alája, kik mintegy két hét alatt valóban is lőteték, de hogy a hely mind helyével, situsával nagy magas kősziklán lévén, s mind épületivel igen erős volna, s közelről sem lőhetnék, nem sokat árthattak vala neki | szükségnek idején mind onnan felül, s mind a házakon körös-környül levő ablakokrul szakállasokkal,

muskatélyokkal s a bástyák felül tarackokkal is egyaránt lőhetnéjek [SKr 244–5, 296].

lök a împinge; stoßen. *1842:* azon goromba ... Ember engemet mejbe fogott s úgy a' falhoz lökött, hogy alig valék el [Dés; DLt az 1843. évi iratok közt].

lökdös meg-meglök, lököget; a îmbrînci; wiederholt stoßen. *1878:* Kozma János gondnok panaszolja hogy Kozma Andrásné Léti Kata a templomban illetlenül viseli magát, amennyiben bár mily tele van a pad, be akarja magát furni s lökdösi a szélűl ülőket [M.bikal K; RAk 340].

lökös '?' **Hn.** *1732/1793:* A Lökös (sz) [Albis Hsz; EHA]. *1737:* Az lökösben (sz) [uo.; EHA].

lőporos lőportartó; pentru păstrat praful de puşcă; Pulver-. **Szk:** ~ *szaru. 1849:* Egy löporos szaru [Dés; DLt].

lőre 1. csiger; vin slab, poşircă; Tresterwein. *1634:* Jsten elö hozza, zölcinknek mustiat, löreyét, jo ... es penisz nelkül valo hordokban szüresse be [UF I, 330]. *1637:* kett hordoban, uagyon eggikben egy keues leöre, masikban egy keues szalad ser [Fog.; i.h. 401]. *1681:* Maczoi ako, es Dázma bor A. 1681 vas. 2 ... Lőre ket hordoval [Hátszeg; VhU 599].

2. '?' **Szn.** *1601:* Prouidus St(ep)hanus Thorday al(ia)s Leore [Kv; KvLt Vegyes III/102].

lőrés *fn* lövőrés; crenel; Schießscharte. *1815 k.:* A többi alacsonyabb kapuk és kis ajtók bástyaszerűleg voltak építve s fedéllel ellátva anélkül, hogy a kapu-bejárás fölötti jó vastag, erős lőrésekkel ellátott s magas helységeikben valaki lakott volna [Kv; ETF 107. 15].

lőrés *mn* csigeres; cu poşircă; mit Tresterwein. **Szk:** ~ *hordó. 1679:* Lőrés hordo nro 3 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv: 154].

lőrincfalvi a Lőrincfalva (MT) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Lőrincfalva/Leordeni; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Lőrincfalva: Lőrincfalvához tartozó, Lőrincfalván levő; din Lőrincfalva; zu Lőrincfalva gehörig, in Lőrincfalva befindlich. *1629:* Borsos Anna leányomnak hagyom kölpény- és lőrincfalvi ... portióimat [BTN 421]. *1651 e./1687:* Vagyon a Lőrinczfalvi Templomba(n) ... két abrosz gyolcsok ... egy gyolcs kendő [MMatr. 10]. *1661:* Az Lőrinczfalvi portiot ... hagyá Kouacz Istuán Deák Eöczének [Mv; MbK]. *1741:* A' Lorintzfalvi Erdőnek ... hasonfele része [Told. 21]. *1767:* kaszálo ... véggel menyen a Lőrintzfalvi erdőre [Nyárádtető MT; LLt Fasc. 129].

Lőrinc kovács körtvély körtefajta; un fel/soi de păr; Birnenart/Sorte. *XIX. sz. eleje:* Lőrintz kováts körtöely Nro 9 [Keménytelke TA; IB].

Lőrinc-napi sokadalom Lőrinc napi vásár (aug. 10 vagy szept. 5); tîrgul din ziua de 10 august sau 5 septembrie; Markt am Laurentiustag (10. Aug. od. 5 Sept.). *1675:* A(nn)o 1675 ... Vettem ... Lőrincz Napj sokadalomkor ... Egy Mentenek valo Kiraly szin Perpetat harom Singet Singit flo. 1. d. 30 [RLt 0. 5]. *1792:* Rosnyai Josef Ur ... vásáralván négy ökreket Dedrád Széplaki Csizmadia Demeter András Uram ő Kegyelmétől 370 ... Vonás Forintokban hitelben, mellyek(ne)k ... Száz hetvenit ... a mult Szent Peteri Sokadalomkor ... meg fizetni magát kötelezte vala de ezt nem tselekedvén ... ujra más obligatoriáját adja, a melyben peremtorialis terminusul Lőrintz napját vagy a Lőrintz napi sokadalmat tészi fel [Msz; MbK XII. 86].

lőtet 1. lövet; a da ordin să tragă; schießen lassen. *1606:* en maga(m) le esem, kerem hogj ne leotetne az hazba [Uzon Hsz; BLt]. *1612:* Forgacz mind Taborostol nagy hirtelen Jeoüe varosok alá, es mihelt erkezek keorwl veüen eoket Sancziott haniatott es azontul mingiarast leotetett [Kv; PLPr 27]. *1707:* el érkezvén valami Rączok kík is kérték fel az várat, Kibedj Daniel vr(am) hozzájok lötete ... Kapitány Kemeny Peter Ur am ki jöve ... mondā ... Nem kellett volna hire(m) nelkűl lőtetni mert ne(m) más itt ā Commendó hanem eő kglme [WassLt Irsaj István volt szúv-i ub vall.].

Szk: *egyet* ~. *1710 k.:* éjfélkor én egyet lötetek a doboló álláson, ők is lőjenek egyet mindenik helyen [BÖn. 734] ✱ *hírt* ~. *1676:* Eperjesrűl kértek volt ... egy mosárágyút ... e nélkül ... csak hírt sem tud az ember mivel lőtetni [TML VII, 299 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz Kővárból] ✱ *hozzá/vkihez* ~. *1661:* veres zászlót tétettem ki s lőtettem hozzájok [TML II, 155 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* a Szentpáli csűrét, asztagjait Vízaknán éjjel felégettette és akkor is Szentpálihoz lőttetett sicarius puskása által [BÖn. 948] ✱ *verset* ~ rendre/sorra lövet. *1653:* oda hívatá őket Bocskai Medgyesbe mindenünnen, és egyik rendbe jancsárt állatott, a másik rendbe szembe véllek német gyalogot és úgy lötetett véllek verset [ETA I, 100 NSz].

2. ágyú/puskatűz alá vétet, ostromoltat; a ţine sub canonadă; unter Kanonen/Gewehrfeuer nehmen/stürmen lassen. *1612:* urunk lőtette Feketehalmot [SzO VI, 35 Angyalos János besenyői Fűzi Jánoshoz]. *1619:* Azmikor az én uram Lippát álgyúival lőtette-ostromoltatta, ez az Gombos András az én uram hadát megütötte, Lippát megsegítette [BTN 237]. *1653:* Indul az egész tábor és Kolosvár alá menyen, és megszállja a Felek felöll. Volt valami három taraczkja és kevés pora és golyóbissa, és lőteti egy ideig a szabók tornyát, de semmit nem árott a lövés néki [ETA I, 65 NSz]. *1657:* Nagyszombathoz érkezvén azért, kezdők lőtetni, s az várasbéliek tractát indítának magok megadása felől [KemÖn. 274]. *1685:* A Pogyan (!) Nemzettől ... Isten jtiletiből Szegíny vegső veszedelembe forgo Hazank, kűrűl vetetet, ugi hogi csak nem a Pitvarban vagjunk minden orán a mikor Akarja lűtet Gjujthat vesztegethet Benűnket [Gyf; Törzs. Barcsai Ádám lev.]. *1710:* a német ármáda mindenfelől eős sáncokat csináltatván, nemcsak Budát lőteti vala, sőt a maga táborát is mindemfelől úgy bekerítette s fortificálta vala, hogy mikor a fővezér százezer törökkel elérkeznék, semmiképpen a német sáncához nem férhete [CsH 194. — 1686-ra von. feljegyzés].

3. *örömet* ~ díszlövést adat le; a da ordin să tragă salvă de onoare; Ehrensalve abfeuern lassen. *1582:* 17 febr. Biro vram leotetett eoreomett az lengiell kirall meg

bekellesere az Zigiartok Tornyaboll [Kv; Szám. 3/VIII. 38].

lőtetés ostromoltatás; asaltare; Bestürmung. *1657:* az fejedelem küldé Szerencsnek visszavételére Toldalagi Ferencet egyik német kapitánnyal s magyarokkal is és lövőszerszámokkal, kik harmadnapig próbálák lőtetéssel, de semmit nem efficiálának [KemÖn. 215–6]. *1662:* Az vár lőtetését az urak s főképpen Rákóczi Zsigmond, hogy édes atyja régi gyalázatját is vindicálhatná, boszulhatná, nagy szorgalmatosan continuáltatják, szünetlenül míveltetik vala [SKr 241]. *1710:* Mikor annyira volna a bécsi obsidió[a], hogy kétnapi lőtetés és egy ostrom után el kellene veszni s török keziben esni, elérkezék a segiltség [CsH 172. — [a]1683-ban].

lőtetik lövetik; a fi împuşcat; beschossen werden. *1657:* (Dámpir generális) Pozson várának ostromlása alatt veszett el fültőn lőtetvén [KemÖn. 34].

lövés 1. declanşare a unei arme de foc, descărcătură; Schuß. *1582:* Zalay Ianos keomywes vallia, hog eo semmit Nem latot, mert az eo lewesehez volt gongia, Nem tuggia kiteol eset az por giulassa | Thomas Dobo fassus est, Az mesterek megh hagiak hog senki egnel theobbet Ne leoyeon az zakalosokbol az eg Leowest(is) vgian az Mesterek teolteottek vala De ez Zuchakj Ianos eleb ki lõue az eo Zakallossat hog nem mint hattak vala [Kv; TJk IV/1. 51]. *1590:* Halla(m) az lewest | Hallam az leowest, de en Jge(n) tawoly valek en nem latta(m) mihez leott [Szu; UszT]. *1682:* Balog Barbara Procuratorának constituallyia Sajo Udvarhelyi Szalardi Istvant. Kerelőj Simon Mihaly ellen I. Mert erővel adtak neki. 2. Őlessel fenyegette. 3. Szajaba valo lővessel fenyegette [SzJk 179]. *1748:* az J ... halálosképpen meg sebhetett lövés ál(ta)l a' Pásztortol, ugj hogj nemis volt reménség életé-(ne)k meg maradása felől [Torda; TJkT III. 198]. *1765:* azonn hellyekröl, az holott a' Pistollyokkal valo lövések estenek nem hogy a' Pistollyal valo lövés, de még nagyobb Puskával valo lövés sem szolgálna el az Aranyos vizere, mivel igen nagy a distantia azon hellytöl az Aranyosig [Gerend TA; KS. Sam. Teleki de Maxa (47) ref. tanító vall.]. *1766/1770:* ki fenyegetődzött Lővéssel és halállal ... ? [Kük.; SLt évr. Transm. 255 vk].

Szk: ~ *esik. 1668:* Ihon nè la ezt èn vágta(m), mikor à leovés eset [Diós K/Kv; Ks 65. 43. 10]. *1728:* En ã Havadról Széna csinálóból ekkor jövök vala az el mult őszszel, mikor ẽ tájekán ã hol mostan vagjunk lövés esék [Hidvég Hsz; Mk I Joan. Oláh (50) jb vall.] ✱ ~ *esik rajta/vkin. 1630:* Zólyomy Dávidon lövés is esett [Kv; KvE 161 SB]. *1752:* láttam hogj keménj lövés esett rajta, a' lábravalojais mind egj vér vala [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 32] ✱ ~*t cselekszik. 1764:* azon kiserö Legények ... tsak mulatság kedvéért mind iffiak tselekettek azon Lövéseket [Nagysajó BN; Ks] ✱ ~*t szórat. 1662:* a jancsársságnak nagy sűrü lövést kezde szóratni a nyakába, kiben azonnal nagy sok kár esni kezdvén, s ott a dolgot tovább megállhatni sem kezdhetvén ... megfutamtak vala [SKr 412] ✱ ~*t tehet. 1662:* az felyül való lövések ... a jancsársságnak sebes eső módjára való lövésekkel úgy elvétetnek, hogy csak egy lövést is a fokokról rájok nem tehetnének [SKr 599] ✱ ~*t tesz. 1657:* Közelítvén ... az vár alá, kell vala általmennünk egy hidacskán, melyre néhány tarackokat az várból célul igazítván ... sűrő lövést tőnek hozzánk [KemÖn. 279]. *1765:* hallottuk hogy Pistollyal lövéseket tettének azonn Legények de hogy valami különös fel tett szándékkal lettenek volna a jo kedvén kivül azt nem tudgyuk s nem hallottuk [Gerend TA; KS] ✱ ~*t tétet. 1657:* úgy végezénk: hogy az fejedelem commissariusi az vélek lévő erdélyi praesidiummal bémenjenek Munkácsban, s azzal nékem jelt adjanak, hogy három lövést öreg lövőszerszámmal tétessenek, mely meg is lőn [KemÖn. 147] ✱ *állja a* ~*t. 1705:* ma valami öreg ágyúkat, kiknek a gyújtólyuka igen kiégett volt és becsinálták, azokat probálgatták az bástyákon, mint állják a lövést, ha szakadoznak-é el [WIN I. 378].

2. lőfegyveres támadás/ostrom; atac/asalt armat; Angriff mit Schußwaffen, Bestürmung. *1595:* Dobos ferencznek adatot Biro Wram f 1 költségül miert hogy Lippa fele az hadban, vitezul meg allotta az löüöst (!) az war kö fala alat, és magat Emberülis tartotta [Kv; Szám. 6/XVIIa. 155 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1615:* az Arva Annya betegh Agyaban, az felelmes wdeoben ugy mint Forgacz Sigmond mikoro(n) megh szallotta volna az Varost, akkoron az Annyahoz Neb Janosnehoz vitette uolt magatis, miuel hogi az leouis miatt igen felt [Kv; RDL I. 96b]. *1653:* (Básta) végtére a maga seregével álla elő, és a kopjások elfogyván, a katonák a lövést el nem állhatták, hanem a hidat megvevék, és által szalada ő maga is Móses, és mind a hada is elfuta, a ki ott nem vesze [ETA I, 68 NSz]. *1710:* Egybengyűlvén a római császár és confoederátusok hada a francia ellen ... a sok lövésit, bombázását nem állhatván a német tábornak az erős Kaiserverta várost feladják a németeknek[d] [CsH 219. — [a]1689-ben].

3. lövöldözés; împuşcături; Schießerei. *1657:* Egy San Murza nevü tatár ... az sűrő lövés között az nyeregben lefekütt, ha lehetett volna, árnyékká lött volna [KemÖn. 271]. *1668:* Tsak bánom hogy az leovés alatt egy hèvel, lével reá nem menénk, s, fizettünk megh nékie [Diós K/Kv; Ks 65. 43. 10].

4. vadászás; vînătoare; Jagen. *1847:* Tapasztalván Hazánkban a' Vadaszatnak minden hellységben Uri, Nemesi, Papi, Civilis rend, és parasztoknakis olly közönséges szabadtságot, hogy már nevezetes Erdőken, Havasokon is örég, és kissebb vadak nyomát sem láthatni; arra nezve a' mostoni fenn állo Diaeta alkalmatosságával ... Végeztetett, hogy leg elsőbbenis a' Vadak speciessinek specificatioja idején senkinek vadászni szabad ne légyen, és à 1ma Martii usq(ue) ad 1mam Augusti mind Uri, Nemessi, Papi rendek, Szarvas, öz, vad sertés lövése persecutiojatol nem külömb(en) à Roka fogatása, 's lövetésétöl à 1ma Mens(is) Martii usq(ue) ad 1mam Octobris mind emlitett Uri Nemessi, Possessor 's Magistratualis személly meg szünnyék [TLev. 11/1 ogy-i végzés].

5. riasztólövés; împuşcătură de alarmă; Alarmschuß. *1653:* biró uramék ... a taraczkkal hármat lövének, hogy a vidék felrezzenjen, és értse hogy valami új dolog vagyon a városban, és hogy ójni tudja magát ... [a] szökött katonáktól. Faragó András is hallván Szent-Ivánra a lövést bészágulda ... a birákkal beszéle az állapotról [ETA I, 144 NSZ]. *1663:* én is kérem Istenért jöjön-menjen Szakmárra embere és valamit ért, minduntalan tudósítsa asszonyunkat, engemet is ... söt ha oly bi-

zonyos hírt hall, hogy valamint erre indulna a tatárság, maga szolgáját küldje be, az föld népének is hírt tegyen jüttében, s azomban Ebeni uramnak is írjon mindenkor, hogy lövésekkel tehessenek jelt az szegénységnek [TML II, 632 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

6. disz/örömlövés; salvă de onoare; Ehrensalve/Freudenschuß. *1619:* ki böcsülheti meg ... rettenetes nyereségeket? Az öreg hajók, kiket nyertek, öt vala, melyeket nagy triumfussal hozának bé iszonyú szörnyü lövéssel 7 die Decembris [BTN 378]. *1657:* Az hintó ablakában ülve két igen fő lantos gyermekek cifra öltözetekben: egyik német, másik francia. Az várasban bémenvén, esmét hatalmas lövések; azután midőn megtelepedének, currus triumphalis az utcán mesterségesen vonás nélkül mutatta magát [KemÖn. 63]. *1773:* Sok lövés esvén a faluban, mivel ... lakadalom volt, egyszer hall egy közelebb való lövést [RettE 297].

7. (ágyú/puska)golyó, lőszer; muniţie; (Kanonen-/Gewehr) Kugel, Munition. *1672:* Az hadak ugyancsak elmenének, kit mind jól láttak az várból ... azt is jól meghallották az ellenkezőben, az mint visszakergetvén az mi gyalogságinkat, fenn szóval kiáltották, nincs lövések, nem lőhetnek. Elhiszem, a szekér mellett levő gyalogoktól is jól ki tanulhatták az mi fogyatkozásinkat pár golyóbis nem létele miatt [TML VI, 384 Gyulafy László Teleki Mihályhoz].

8. lött seb; rană împuşcată; Schußwunde. *1688:* Pál János nevű nemes Ember szolgaja velle léven kezét meg löttek[a] melljet a' lövés mia el kellet vagni [Kv; UtI. — [a]A németek]. *1699:* az Alla kapczajatis mind ket felűl le hasogattak[a] de ot sem látczot sem űtes sem szuras, sem pedigh lőves [Dés; DLt 482. — [a]Boncolás közben]. *1757:* hallottam hogy Gligór Krácsont lötte vólna meg Boér Samuel uram ... két vagj három hétig fekűt a' lövés mián mig meg gjogjult [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 32].

lövéshely lött seb; rană împuşcată; Schußwunde. *1657:* meggyógyulása után néhány holnapokkal jüvén bé hozzám Fogarasban, az meggyógyult lövéshelye még viszketvén és kifokadván, ekkor is egy cseresznyemagot vöttek ki belőle [KemÖn. 269].

lövész puşcaş; Schütze. **Szn.** *1636:* Leőuez Janos [Szászfenes K; RDL I. 108].

? **Hn.** *1757:* ă Löveszben [Szentmihály Cs; EHA].

lövet 1. a da ordin să se tragă asupra ...; schießen lassen. *1666:* A mi a csutokkal való lövöldözést illeti, nem mondom, hogy Kegyelmedhez s több egynehány becsületes emberhez azzal nem lövötök annak idejében [TML III, 601 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

2. disz/örömlövést elrendel; a da ordin să tragă o salvă de onoare; Ehrensalve/Freudenschuß anordnen. *1705:* jó hírek lévén, mikor maga ivott is a császárért, tizenkettőt lövetett ágyúval [WIN I, 539].

Szk: *örömhírt ~. 1620:* Mivel hogy az szent Isten az mü kegyelmes urunkat Betlen Gábort az Királyságra választotta es az országok is felkiáltották az királyságra: biró uram hagyásából lövettünk örömhírt [Mv; EM XXI, 535].

lövetés díszlövetés; salvă de onoare; Ehrensalve. *1662:* a fejedelmet Ecsedbe magához hítta vala és napestig való szörnyű lövetéssel vele nagy fejedelmi vendégséget tartott vala [SKr 283].

lövetett szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *főbe ~* agyonlövetett; care a fost împuşcat mortal; erschossen. *1835:* meg dühűdött 's főbe lövetett két vagy három darab marhái [Zsibó Sz; WLt].

lövő 1. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *tolófánk ~ pléhforma* fánk adagoló pléhforma; instrument de bucătărie din tablă pentru format gogoşi; Pfannkuchen- Zuführungsblechform. *1782:* Tojo fánk lövö pléj forma [Szentimre Cs; Hr Inv.].

2. '?' **Szn.** *1453:* Lewew, Lewe [Kv; Csánki V, 318]. *1457:* Leuew [Kv; i.h.]. *1670:* Okkany Lőuő Istuan [Dés; DLt 443]. *1680:* Lővő Janos [Visa K; EHA].

lövőablak lőrés; crenel; Schießscharte. *1662:* Kiknek pattantyúsi olly mesterségesen lőnek vala, hogy a kasamaták lyukain, bástyákon levő lövőablakokon belövöldözni semminek tartanák, egynéhány lövőszerszámokat lövésekkel elrontanának, haszontalanokká tennének [SKr 598].

lövőbástya bastion cu creneluri; Schießbastion. *1694:* Külső Vár ... az Also Kaputol fel nyulo Kőfal mellet az leővő Bástya szegeletib(en) va(gyo)n egy fa Labokon allo eoszve bardolt fakbol csinalt Strasa Hazacska kőrős környűl lővő lyukas, az Sindelyezese el sorvadott [Kővár Szt; JHb Inv.].

lövőbástyácska bastion mic cu creneluri; Schießbastiönchen. *1664:* az csonka bástya végében csináltatott egy kis lövő bástyácskát[a] [TML III, 95 Katona Mihály Teleki Mihályhoz. — [a]Kőváron].

lövődik fröccsen; a ţîşni; spritzen. *1745:* az katona hozzá vág az kardal ... az paraszt emberhez az job fülit orczástol le vágja az vér egészen el fojja s lövődik az vér mint ha csővel lőnék [Dombó KK; Ks 5. X. 6 Drágán Todor (50) jb vall.].

lövőfa copacul de unde se poate trage; Schließbaum. **Hn.** *1584:* Eger Lenart, Es Eger Lukach valliak ... Theremy Peter ... harsongartba(n) a' kert Zeoleotio bíra ... mind a leoweo fanal valo Zeoleowel [Kv; TJk IV/1. 331]. *1611:* Az leőueő fan túl az oldalba(n) uagio(n) egj gieőmeolches kert az Ispotalj kertte melet [Kv; RDL I. 88].

lövőfegyver lőfegyver; armă de foc; Schußwaffe. *1792:* Öklmeknélis lövő fegyverek vóltak, még Sem Sűtötték, vagy pertzentették elis [K; KLev.].

lövő-hadiszerszám armament de război; Schießkriegswerkzeug. *1599:* parancziolja vrunk eő felsege hogy az mely leőueő hadi szerszam es ahoz ualo Szerszami uolnanak it Coloswarat. Desre vitetnék minden haladek nelkwl [Kv; Szám. 8/XIII. 6 Szabó András sp kezével].

lövőhely 1. lőtér; poligon de tragere; Schießplatz. *1574:* (A) germekek egy arant azt valliak hogi Eok az leo helien voltak lachottak hallotak az zaygast es kyaltast hogi hozza hozza, de Nem latak myt chelekettek | peter

filstich peter fia Eotthwes orban Inassa Azt vallia hogi az Targy leowest Nezy volt azonba ket Eottwes Inas Azon eleh fwtnak ... Mondanak Im az kaytor hadba Az Eottwes Inasok Meg vinak ... mykor az leowe helre lutottak volna, vgi talaltak az Eottues Inasokat hat Loptat Iaczanak [Kv; TJk III/3. 353, 355].

2. várbeli lövő-pont, lőrés; crenel; Schießscharte, Schießstelle in der Burg. *1662:* a törőknek jövetelét jól hallván, tudván, ha a várat s magokat az obsidiónak elviselésére annak módja szerint hozzákészítik vala ... kiki az ő állóhelyén a fokokon kívánandó szükséges sáncokat, lövőhelyeket töltöttek, készítettek volna ... Jenő vára amint minden ... éléssel, sok szép lövőszerszámokkal, porral, golyóbissal ... megrakatott s erősíttetett volna ... bizonyára alatta addig sok ezer embernek elveszni kell vala, még hozzájuthatnának [SKr 433].

lövöldöz 1. lődöz; a trage de mai multe ori; herumschießen. *1574:* Gergel Baka Ianos fia, Andras Ember Ianos fia, Scolaba laknak, Es azt valliak hogi leoweldezny Mentek volt ky, De Nem lattak Mint leot az harch, hane(m) chyak az zaygast hallotak [Kv; TJk III/3. 353]. *1599:* Iffiu Andrasne Ilona Asszony Buday Mihaly szolgaloia ... fassa est ... az koszak erössen löueldezet az hazban [Kv; TJk VI/1. 385]. *1629:* ez az puska eze az Darabonte, mert latta(m) hogj mind euel az puskaual leöueöldöze [Mv; MvLt 290. 161a]. *1634:* latam hogy Nyerges Thamas egy nehany uttal löue ki az ablako(n) ... ugian intemis Nyerges Thamast hogy ne löuóldozzo(n) mert ... kart teszen [Mv; MvLt 291. 20a]. *1688:* sem az Varos Uczaib(an), sem pedigh egyebüt nem lövöldozök [Dés; Jk]. *1737:* Drabant Kata szánkázott Lövöldözött az Németekkel éczakanak idején [Szásznyíres SzD; Ks 27/XVI]. *1769:* Nem szabad minden igaz ok nélkül a Faluban éjjel vagy nappal Lövöldözni, rikoltozni vagy lármázni [Zetelaka U; UszLt XII. 89]. *1783:* olly nagy Helység[d] strázsa nélkül vagyon, a hol étzakának idején rész szerént a nyughatatlan Iffiuság, rész szerént p(e)d(ig) a Kortsomakot gyakorlo részégesek lövöldeznek, verekednek, lármáznak [Torda; TLev. 15/6 Nagy István szb kezével. — [a]Torockó].

Szk: *hozzá/vkihez* ~. *1598:* Martinus L(ite)ratus hidalmassy Ewel teobbiti vallasat ... zowal hanyak vetek egy mast, hallam eztis Jstwan deaktol hogy monda oztan hogy im latom hogy semmikeppen nem Akar megh zeonny hozzám leoweoldeoz es Zidalmaz [Kv; TJk V/1. 216]. *1767:* azutánn tovább rugaszkodvan, mind Küspál Lászlo Uram, mind Küspál Bálint Uraimek lövöldözé(ne)k Pünkösti Moses Ur(am)hoz [Kökös Hsz; Kp IV. 242 Serestej Pál (46) lovas kat. vall.]. *1797:* Tudom hogy Imreh Daniel fegyveresen jött volt fel a' Málnási Rétre ... Költze Josef és Sigmond eleibe állának a' Marhájok(na)k meg fordíttták Haza felé Imreh Daniel Puskara kapa hozzik lövöldöze [Oltszem Hsz; Mk II. 8/260 Zaláni Lászlóné Költze Maria (30) vall.].

2. *ts* vkit meglődöz; a împuşca pe cineva; erschießen. *1599:* keornywl vezik zegeny Vramath chák eo maghath az eo kegme Christoph vram Alparethi Jobbagy es ot akkor leueó zolgay leóueóldeozyk puskakal, kardakkal eokleoldeoztyk vagdaltak [Dés; Eszt-Mk]. *1659:* Rabot 19-et hoztak, 9-et vágtak le azokon kívül, az ki az városba égett; egy házba szorúltak volt, onnét lövöldözték, igen üket [TML I, 419 Vér Mihály Teleki Mihályhoz].

3. (ellenséget/várat) fegyvertűz alá vesz; a trage fără întrerupere (asupra inamicului/cetății); (Feind/Burg) unter Feuer nehmen. *1653:* Móses ... bízék igen a jó vitéz tatárokban ... de azért nem meri magát sáncz nélkül hagyni, hanem lövő-szerszámait — a tatártól megválva — mind lovassát, mind gyalogját, még a bassát is szekérsánczba rekeszti, hogy onnat lövöldözze ellenségét, s hátul esmét a tatár lövöldözze meg [ETA I, 82 NSz]. *1657:* Mikor megszállott volna a tatár, legottan a sánczot lövöldözni kezdi és kerengeni [i.h. 164 NSz]. *1704:* Déva alatt pedig Csáki volt háromszázadmagával és Barcsai Ábrahám uram háromszázadmagával ... Három ágyújok volt a kurucoknak, amelyeket felfelé állítottanak az ég felé, és úgy lövöldözték volna a várat, de igen keveset árthattanak [WIN I, 227–8]. — L. még ETA I, 74; SKr 140, 594.

4. állatot puskavégre kapdos, lelődöz; a împuşca animale; Tier aufs Korn nehmen. *1704:* Ugyan ma ki voltunk sétálni, az úrfiakkal gyalog, és holmi madarakot is lövöldöztünk, verebet és egyebet is [WIN I, 311]. *1705:* magok mutogatták a németek, hogy lövöldözzék a récéket [i.h. 405]. *1757:* Három Esztendővel ez előtt tudom hogy ... hajtatott vala ide a' bükre sertéseket ... hallottam hogy Gáborffi Uram Zaklatta, s Lövöldözte eököt [Gyszm; DE 3].

Szk: *főbe* ~. *1782:* valahol Lovát Marháját találllyák a Farkát vagdallyák el, ha meg nem foghattyák Lövöldözzék főbe, magátis verjék meg [Koronka MT; Told. 3a Demeter Balás (52) gondv. vall.].

5. díszlövéseket adogat le; a trage salvă de onoare; Ehrensalven abfeuern. *1670:* Mi, Uram, Brassóban mentünk vala. Ott eleget lövödözének porral, de borral igen rosszal tartának s parasztúl is bocsáták ki ő nagyságokat városokbúl [TML V, 18 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1805:* a Rector neve napja volt lövödöztek a Déákok [Dés; KMN 296].

lövöldözés 1. lődözés; împuşcături; Schießerei. *1603:* nappal az Vartakon es tornyokon walo leöweoldeozesek megh zewnnienek [Kv; TanJk I/1. 444]. *1634:* En azt nem lattam mikor Nyerges Tamas Zócz Istuannet az hazbol ki hanta taszigalta de az löuöldözeseket hallottam [Mv; MvLt 291. 22b]. *1637:* egikor löuöldözest hallank ... megh hagjok akkor nekiek hogj ne igjanak s ne leüueöldözzenek ... monda Csiszar Szabo Marton, hogj mire leöueoldöznek, s ez az szeöcz Marton monda hogj eö nem leöueldöz miel eö nala puska sinczen [Mv; i.h. 74b]. *1651:* Mihay Giorgjne Lukacz Illona az löuöldözes felöl ugj val mint az I Testis [M.köblös SzD; RLt I]. *1764:* Ezen mulatságos Lövöldözes Senkinek Semmi korával nem esvén ... kik Fogtak ra, ki eszétéöl s Fejkböl sült hogy ezen játékos Lövöldözést arra magyarázták mintha bizonyos Uri Asszonyt kivántok volna által löni ... ? [KS táblai vk]. *1775:* viradtig tartott azon Lárma, Lövöldezés, Tolvaj ki áltás, harang fére verés; de nem mert Senki oda menni [Óraljaboldogva H; Kf Miss.].

Szk: ~ *esik*. *1764:* (A) Legények mint egy Paraszt Ebédre ... viszsza jöttenek ... tőllek hallottuk azt is hogy viszszá jötekben esett általok vagy köztök Lövöldözés Pistollyal mint egy kettö vagy három [Nagysajó BN; KS] ∗ ~*t visz véghez*. *1803:* ollyan lövöldözéseket vittek véghez a' Remeteiek; hogy a' Topplitzaiak még

tsak közelitteni sem mértek [Toplica MT; Born. XVc. 1/90 Góója Todor (80) col. vall.] ✱ *nyíllal való ~. 1710 k.:* a játékban telhetetlen s fáradhatatlan volt az én gyermekségem és felserdült ifjúságom ... a testnek ingatásával járó játékokban gyönyörködtem, mint a labda, forgattyú, parittya ... nyíllal való lövöldözés és madarászás [BÖn. 501].

2. meglövés; împuşcare; Erschießung. *1776:* lövöldözéssel fenyegetik az embert ha nem engedelmeskednek ő kigyelmeknek külömben is sokat lármáznak az Falub(an) az embereket Tolvajok(na)k szidgyak minden dologért [Marossztgyörgy MT; MkG 36. 5/4].

3. dísz/örömlövöldözés; salvă de onoare; Ehrensalve, Freudenschüsse. *1760:* flöstökömezvén, nagy lövöldözéssel, de szép renddel a lakadalmas-házhoz felmentek [RettE 98]. *1806:* a Ref. Püspöket bé kisérték a Nemesek lövöldözések közőt azt néztük [Dés; KMN 321].

Szk: *~t követ. 1704:* Die 25 Augusti. Új hír, triumfusi hír. Nagy vendégeskedést indit a commendáns, sok lövöldözéseket követvén tarackokkal, szakálasokkal mind a maga szállása előtt a piacon, mind a bástyákban [Kv; KvE 294 SzF].

lövöldöző locul de unde se poate trage; Anschußstelle/platz. **Hn.** *1864:* Lövöldező [Ditró Cs; EHA].

lövöldöztet lődöztet; a da ordin să tragă asupra ...; beschießen lassen. *1613:* Szebent üres tárházzal Bethlen Gábornak megadák, melyet kézhez vévén a fejedelem — az Farkas-ágyut több lövőszerszámokkal edgyütt, Fejérvárat lövöldözteté belölle, és karácson után resignálá az szász nemzetnek, hogy inkább az ország szabadságát azzal is restaurálja [ToldE 223]. *1667:* Barkóczi Sándor ... az várfokon rézdobbal doboltatta, musikáltatta magát, lövöldöztetett [TML IV, 150 Bánfi Ágnes Teleki Mihályhoz].

Szk: *hozzá ~. 1662:* az asszony az ablakrul nagyon kezdette vala kiáltani Duka István főember szolgájokat, hogy nem vigyáztatnának s hozzájok nem lövöldöztetnének, nagyon pirongatódott volna, s ekképpen ottan hozzájok is lövöldözvén, a lovasok is visszamentek volna [SKr 240]. *1705:* Az múlt éjszaka kimenvén a németek egy Szakadát nevű falura, onnan hajtottanak mintegy ötvenig való marhát ... Ez pedig az Olt-parton lévén, túl a vízen volt hét zászlóalja, kuruc, kihez is taracskokkal, kik vélök voltanak, hozzájok lövöldöztetett Graven uram, de által reájok nem mentenek [WIN I, 560].

lövőlyuk lőrés; crenel; Schießscharte. *1594:* hogi egi Leüo Lükatt Chynalttag az Tornyon, azt hogi Megh bolttoztag vettem Ezekhöz Teglatt, Teglas antaltol 500 Teglatt [Kv; Szám. 6/VIII. 129-30 Casp. Semel sp kezével]. *1595:* Byro vram be hiwatwa(n) az Capitanokat, megh paranchiollia nekyek hogy az kewlseo sarampokra zorgalmatoson vigiazwa(n) wgia(n) azon vcza belliek sarral megh thapazzak es illendeo helieken leoweo lykakat haggyanak raytha [Kv; TanJk I/1. 278]. *1596:* esmet vyoban megh Cirkaltak az var fokot, es Torniokat, es leweo lyukakat rendeltek, tudni illik, ki hul allion zwksegh idejen [Kv; Szám. 6/XXIX. 74 Bachi Tamas sp kezével]. *1652:* Az Várba fel jövő ut felől az horgas házak végétől fogva az Harcsa fark bastyáig való kőz kő falon vagyon lővő lyuk N. 20. ketteibe vas serték | egy kis boltocska, három lővő lyuk rajta, vas keresztek benne [Görgény MT; Törzs]. *1681:* Nebojsza Bástya ... 5dik Contigna(ti)oja: gerendas padlasos ... Ezen felső Contigna(ti)onak, mind körül kőből rakott folyosoja vagyon; az foljosonak külső fala függő keő Lábakon állo. Lővő lyuk rajta Nro 52 Vagyon ezen folyoson: Szakallas puska ágiastol Nro 1 Szakállas Csü-agi nelkül Nro 1 [Vh; VhÜ 557, 559]. *1694:* az Kőfalban ragasztva van egy Kőből csinalt, rakot Bastya forma ház ... Ket parasztos Ablaka, es mas Vak Ablakiais kettő, Lőveő Lyukai is | Darabont haz volt, ket Lővő Lyuk az Ablaka [Kővár Szt; JHb Inv.]. — L. még ETA I, 77; UF II, 140, 335, 699, 735.

lövőlyukas lőréses; cu creneluri; mit Schießscharte, schießschartig. *1662:* (A) sebes lövések a várfokokon, kőfalak szélin némelly helyeken való majd egy arasznyi temérdekségű lövőlyukas gerendát ... középben ... találván ... mintha fúróval általfúrták volna [SKr 601]. *1694:* Külső Vár ... az Also Kaputol fel nyulo Kőfal mellet az leővő Bástya szegeletib(en) va(gyo)n egy fa Labokon allo eoszve bardolt fakbol csinalt Strasa Hazacska kőrős környűl lővő lyukas, az Sindelyezese el sorvadott [Kővár Szt; JHb Inv.].

lövőlyuk-forma lőrésszerű; asemenea unui crenel; schießschartenartig. *1652:* ã haz padimentoma fel bomladozot ... Ezen házba(n) van két lővő lyuk forma vas keresztes ablak s egy vakablak | Az Torokbol vagyon be az Pinczére egy Ajto hely ... vagyon két ablaka, az edgyik kicsiny lővő lyuk forma, ã másik őregeb [Görgény MT; Törzs].

lövőmester tűzmester; pirotehnician; Feuerwerker. *1597:* B wram w kegelme hagiasabwl hoszadtam az pwska Targ loúo Mesternek ... 3 weg fekete szeold karasiat ... 2/10 [Kv; Szám. 7/XIV. 10 Th. Masass sp kezével].

lövőpor lőpor, puskapor; praf de puşcă; Schießpulver. *1806:* phosphorulssal és lővőporral komédiát tsinaltunk [Dés; KMN 196].

lövőszerszám 1. lő/tűzfegyver, ágyú; armă de foc; Schußwaffe, Kanone. *1595:* B. V. egez Thanacz kuldek Zanizlo Andras es Eottues Andras Vrainkat feieruarra — Vrunkhoz az leöueo zerzamnak el uitele feleöl [Kv; Szám. 6/XIV. 31] | Az keües Lőüö szárszámot vittettem az Clastromban [Kv; i.h. 6/XVIIa. 155 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1620:* Keöwarban leveő Leőveő, es Tuzes szerszamoknak, es egieb czayth hazban valo szerszamoknak Inuentalasa ... a' Kozla bastian vagion, Eöregh Falkony No. 1. Eöregh Forgo Taraczk No. 1. Kis Forgo Taracz No. 1[a] [Kővár Szt; Borb. II. — [a]Folyt. a fels.]. *1647:* Vagjon negj Kasamatan, kiknek hejazattjok jo, egj Lővő szerszám ... ötődik az kapu mellett valo bastjan; Hatodik az veres bastja tornaczban [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1652:* Lővő szerszámok ... Vagyon két sereg bonto, egyik öt csűből, másik három csűből állo [Görgény MT; Törzs]. *1653:* Ide M. Vásárhelyre is mint szintén más székes helyekre hadat gyűjtöttek vala a maros-széki fő székely emberek és a piaczra sok lövőszerszámot vonattak vala[a] [ETA I, 47

NSz. — [a]1596-ban]. *1656:* Az Szabo Janos nevü Bastia hidlasara megyen fél teöldgifabol allo partos reövid gradicz . . . sendeli hejazatt alath, vagyon vasas kerekeken tengelljeken agjokon allo leövö szerszam nro 3 hoza tartozo pertinentiaval együt [Fog.; UF II, 102]. *1710:* A császár pedig Lándorfejérváratt maradván, a fövezért azzal a barom táborral, melyhez hasonlót Európaban ötszáz esztendők alatt senki nem látott, és számtalan tábori szekerekkel, lövőszerszámokkal expediálja, hogy Bécset obsideálja[a] [CsH 166–7. — [a]1683-ban].

Szk: *apró(szerű)* ~. *1653:* Bektes bassa valami apró-szerü lövö-szerszámot is hozott vala magával, de Móses is szerzett volt egynéhány taraczkot, a kit magával hordoza [ETA I, 78 NSz]. *1662:* Látván azért a palatinus, hogy a kassaiak fegyver nélkül nem engednének . . . sáncot vettetett vala, és aminémü apró lövőszerszámok, harcra inkább, mintsem falrontásra valók, velek valának, azokbul minden nap elég nagy igyekezettel lőnek vala a várasra mindenik sáncokbul [SKr 229] ∗ *könnyü* ~. *1657:* elérkezék nagy fáradtan és éhezve Manszfeld és véle az veimári herceg, Ernestus, circiter nyolcezer emberrel, igen szép és rendes tanult haddal, könnyü szép lövőszerszámokkal [KemÖn. 73]. *1662:* az vezér is . . . jancsárját . . . valami bokrok között való sánchelybe valahány könnyü lövőszerszámival állatta vala [SKr 411] ∗ *középszerű* ~. *1662:* Négy bástyái azután mind földhantokkal regulariter rakattak és felépíttettek vala. És azokra Fejérváratt huszonnégy mind egyforma középszerü lövőszerszámok öntettek s készíttettek vala [SKr 201] ∗ *öreg* ~. *1653:* Öreg lövő-szerszámok vagyon é? . . . Láték egyet, hogy a kapuban igazgatnak vala, kit Görgényből hoztanak [ETA I, 98–9 NSz]. *1704:* Az a híre, hogy több muskotélyosokat és öreg lövőszerszámokat küldött volna a generál [WIN I, 224].

2. robbantó eszköz; dispozitiv pentru declanşarea exploziei; Sprengvorrichtung. *1796:* A Bányához tartozo eszközök . . . Fisto 7. Puzka 5. Furu 20. Lövö Szerszám 7. Kapa 5. Czinkus 17. Csákány 14 [Tresztia H; Ks 115 Vegyes ir].

lövőszín şopron de tragere; Schießschuppen. **Hn.** *1700:* Lövö szin (szö) [Ne; EHA]. *1781:* Felsö Fordulon . . . Lövö szin (szö) [Ne; EHA]. *1850 k.:* Felső Lövő szin (1) [Ne; EHA].

lövőzár csapózár, lappancs; zăvor cu arc; Klappriegel. *1586:* Az malom haz aitaiarais egi leoweö zart kellet vennem p(ro) f. — / 40 | A papistak Themeteö kertekrol . . . 27 Juny az aitora Czinaltattam Lakatos Giorgel szarkakat es hozaia valo pantokat 3 . . . egi leouéo zart adot rea p(ro) — / 60 [Kv; Szám. 3/XXIV. 25, 31].

luál 1. (bünt) megfizet/vált; a răscumpăra (un păcat); (Sünde) bezahlen/ablösen/erkaufen. *1737:* magát Balog Ersebeth paráznának kiáltotta, azt hirdetvénn, hogy nálla lévő terhe nem Hites Urától; hanem mástól való . . . De maga meg-ismérvénn, azonn magát Nős paráznává tévő szavait . . . a T. N. Tanátsn(a)k és Universitásn(a)k, annyi atyai Grattája járult az Instans Asz-(sz)onyhoz, hogj mind ez cselekedeteit luállya Cum flor. hung. 33 . . . et Den. 33 . . . Insuper, Istenét és a Sz: Eklát reconciliállya, publicè az Isten Házáb(an) [Dés; Jk 257–8].

2. bűnhődik; a se pocăi/căi; etw. (ab)büßen/sühnen. *1752:* Bikáczai Várczán Páskuj többet élt Lopásával mint sem igaz két kézi munkájával, kirül Lualt s kirül nem. Illyésfalvi Nms Pap Vánka volt néki edgyik kereskedő Fertattja [Somos Sz; BfR Bálás Péter (42) zs vall.]. *1784:* Szikra Mihály . . . hallottam . . . hogy . . . egy Vég Vásznot lopott volna, kőzőnséges beszédből tudom, hogy ezért complanált, és luált [Fadoaczel H; Ks 113 Vegyes ir.].

luáltatik büntettetik; a fi pedepsit; bestraft werden. *1736:* Minthogy in Anno 1719 . . . Dési Nagj István kováts, Őrdög Adta 's Teremtettével káromkodott volt, 's akkor Corporalis poenával nem lualtatott volt; hanem Eklesisi Conciliatioval; most ismét újobban, in Anno 1735 Comperiáltatott Jó Istenét, hasonló káromlásokkal meg-bántani . . . tettzett azért . . . hogj most . . . Corporaliter poenáztassék, in publico Loco, a Piatzonn, mások példájára [Dés; Jk 215–6].

lub fakéreg; coajă de copac; Baumrinde, Borke. *XVI. sz. eleje:* Item quilibet homo cortex ligni wlgo lwb sive kéregh [DomH 151].

A kiadvány gondozója 'coajă de copac, probabil de cer' (fa-, hihetőleg cserkéreg) jel-sel közli.

luca kb. boszorkányos Luca; Lucia care face vrăji; hexenhafte Lucie. *1573:* Paisos Istwan azt vallia hogy eo talalta volt Ionast az uchan Mond hogi myert haborottal meg chysar ferenchel azt hallotta(m) hogi Lwcchanak akaztofanak Montad volna Mond hogi ha Montamis talam nem neky Monta(m), De eo Engemet kontarnak Mondot [Kv; TJk III/3. 266].

A NrLex. III, 471 szerint a magyar néphit kétféle Lucát ismert: a jóságost és a boszorkányost. — Itt a szidalmazásban ez utóbbi szerepel.

Luca-napi december 13-i; de ziua Luciei din 13 decembrie; am 13. Dezember (am Lucientag). *1729:* 13 mensis Xbris Lucza napi Sokadalmunk [Dés; Jk].

A Luca-nappal kapcsolatos hiedelmekre, szokásokra l. NrLex. III, 471–3.

luceáltatik megvilágosíttatik; a fi elucidat/clarificat; erhellt werden. *1598:* Az dologh mjuel hogy niluabban lúcealtassek az zek eleött qualificalno(m) kell [UszT 13/102].

lucerna 1. lucernă; Luzerne. *1799:* vetnek Buzát zabot, árpát, Kleet, Lucernat, földi mogyorot, Tengerit [JHb Jósika János magyarországi úti naplója. Keszthellyel kapcsolatos úti élmények].

2. lucernavetés; lucernieră, cîmp de lucernă; Luzernensaat. *1841:* Adoriány . . . Gyalagassai ganét gerebjéltek a Lutzernán [Msz; Born. G. XXIVb]. *1842:* Lucerna, csóré árpával [Csekelaka AF; KCsl 3].

3. lucernakaszálás, lucernatakarmány; (fîn de) lucernă; Luzernenmahd/ernte. *1842:* Termés Lista szerént vevődikbe 20 öl Lutzerna [Görgény MT; Born. G. XXIVa].

lucernás 1. lucerna-vetés; lucernieră, cîmp de lucernă; Luzernensaat. *1845:* ezen helly . . . nagy része minden esztendőben, különféle gabonák nemével bé vetve, más

része lucernásnak és Tengerinek használtatik [Nagyalmás K; EHA]. *1850:* a tisztiház megett Luczernás [Gyéressztkirály TA; DE 5]. *1851:* A' luczernásnak a' Rhédei kert felőli oldala a fordulatig jó sövény kert [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

Hn. *1858:* Togát a Luczernás Tanorok (sz) [Backamadaras MT; EHA]. *1860:* a falu felső végén lévő luczernássa mellett (sz) [Borsa K; BHn 123].

2. ~ *szántás* lucernaföld-szántás; aratul cîmpului de lucernă; Ackerbestellung des Luzernenfelds. *1846:* az Arendator ... A Lucernás Szántáshoz se fogott ... Mindent kőnyen hágy [Budatelke K; Born. F. IIIa L. Luka György lev.].

lucernáskert (kerítésbe vett) lucernakaszáló; lucernieră (îngrădită); (umzäunte) Luzernenmahd. *1849:* Tul a' kapun, két oldalárol barierrel, az Ország utja felől fenyő fa detzkákkal körül kerített lutzernás és vetemenyes kert [Somkerék SzD; Ks 73/55]. *1851:* A' Tanorokra ki rugó nagy luczernás kert [Erdősztgyörgy MT; TSb 34]. *1867:* A lucernás kert kapuja [Buzásbocsárd AF; DE 1].

lucfa-csobolyó fenyőfa-hordócska; butoiaş de molid; tannenes Fäßchen. *1738:* Harom nagobatska Cobolyo numero 3 ... Egy ujj Lucfa Csoboljo [Gysz; LLt].

lucskatalódik lucskolódik; a deveni umed; matschig werden. *1823–1830:* a szolgálók[a] ... nem lucskosok, nem zsírosok, nem piszkosok ... Amely paraszt leányok az alacsonyabb munkát folytatják, azoknak szárközépig érő szoknyájok, hosszu szőrstrimflijek, csinos papucsok, ezek lucskatalodnak, mégis nem szennyesek [FogE 181–2. — [a]Szászországban].

lucskos I. *mn* **1.** csatakos, piszkos; plin de mîzgă; matschig, quatschnaß. *1823–1830:* Saxoniában ... Mind kisasszonyoknak látszanak a szolgálok, bezzeg nem lucskosok, nem zsírosok, nem piszkosok | az utcákon[a] kieresztett táblákon ... voltak kirakva lepények ... nyers gyümölcsek ... Vett ilyent Wrisberg is, s nem gondolván vele, ha a lucskos tászlija mázolta is, jóízűen megette [FogE 181-2, 237. — [a]Göttingában 1796 táján]. *1842:* a Serháznál a Bráhás marhák ételsekből származó lutskos állások [Dés; DLt 155]. *1843:* égy még azan lutskos talp bört hozott hozzám [Dés; DLt 65].

2. latyakos (idő); ploios, zlotos, umed; matschig(es Wetter). *1844:* én egy kevés katarust kaptam volt a' lutskos szüreten [Kv; Pk 7].

3. *becsm* kb. loncsos, mocskos; murdar; schlampig, schmutzig. *1590:* Jstuan kowachjne Zitta az Peter kowachinet luchikos kurwanak es az Peter kowachine mind wizza monda reaia [Kv; TJk V/1. 39 Andras kowachi legenj vall.].

Szk: ~ *szájú* mocskos szájú. *1814:* Rusz Pétert egy fetsegő lutskos száju Embernek valhattom | Rusz Peter egy igen rosz Erköltsü Ember, mert felete lutskos száju, és igen nagy káromkodo [Letka SzD; TSb 4].

II. *fn becsm* loncsos/mocskos perszóna; persoană murdară; schlampige/schmutzige Person. *1591:* Dorottia Debreczeni Andrasne vallia ... Teglas Janosne ... zekeli Mihaline zolgaloiat kezde rutul zidni ... Ezenbe oda iuta zekely Mihaline, es monda, kinek zol ez luczkos, Monda Teglas Janosne, neked zolok ha hallod, te fanos, sak es buza lopo. Az leani Teglas Janosnenak kecceris vizza monda az zitkott [Kv; TJk V/1. 120]. *1644:* halla(m) hogj monda Mezaros Miklosne Keoteles Janosnenak Ah te Luczkos, Erre Mindgiarast tudoma(n)t teth Keotelesne Azzonio(m) [Mv; MvLt 291. 123b].

lucskosan latyakosan, vizesen; umed; matschig, quatschnaß. *1707:* általköltöztünk Szilágyszegnél az Szilágy-vizén ... nagyobb részin lucskoson [SzZs 325].

lud[1] játék-fajta; un fel de joc; Art Spiel. *1736:* Mikor penig essős idő volt, akkor az convictoroknak más játékok volt mikor nem tanoltanak, ugymint ostábla, lud, prágány s az többi [MetTr 430].

lud[2] (várvédelmi) tüzes szerszám; un fel de aruncător de flăcări (pentru apărarea cetăţii); Feuervorrichtung (zum Burgschutz). *1632:* Vagion hét rendbeli polczokon allo twzes szerszammal tele czinalt cziupor ... N. 1400 ... Szanczban ki hanio szeges czeöues lud vagion ... N. 20 Hozzu rudakra eppittetet sanczban ki ueteö ludak czeöueösteöl N. 21 [Fog.; UF I, 136].

lúd 1. liba; gîscă; Gans. *1584:* Luch Gergelne vallia, Tartok egy leankat ... Mondek a leankanak hogy Melliezze(n) eg Ludat holnapra [Kv; TJk IV/1. 246–7]. *1589:* Ezeket penig a' Zabokat keolteotte(m) mind a' Restantia zabbal eggiut diznokra, pauakra, ludakra, tiukokra [Kv; Szám. 4/XI. 5]. *1594:* Az Zouani Maiorban, wagjon Lud No. 44. Kappan uagion No 8 [Zovány Sz; UC 78. 7/22]. *1595:* Lūdot vöttem ... 5 Lūdot ... d 40 ... 10 Lúdat ... d 80 ... 6 Ludat ... 48 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 205 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1647:* Az kapún beleol, egy Tyuknak, Ludnak valo szalmas Ool; boronabol rott [Megykerék AF; BK 48. 16]. *1669:* Kaszalo retek igen kevés vagyon; Az Ludatis czövekre ütik [Tormás H; BfN Székely László lev. Urb.]. *1673:* Almakereky Kastéllyhoz tartozando ... Lud vagyon hetven-öt ... Puika Eőtven-negy [Almakerék NK; UtI]. *1723:* Lud gunar és Tojo nur. 7 [Ludvég K; Told. 29/7]. *1736:* Lud, Gunár és eme nro 11 [Földvár TA; CU XIII/1. 291]. *1762:* Láttam sok rendben a Rápolti Joseff udvar Ludgyait, Pujkáit, Malaczit Borjuit hogy az hatarban czabaltak [Peselnek Hsz; HSzjP Ant. Afra (28) jb vall.]. *1768:* porgolát kert a Stabalis házan kivűl nem volt a mely a Ludokat akadályoztatta volna[a] [Nagyajta Hsz; JHb XVIII/29. — [a]A kártételben].

Hn. *1672:* az lud kut árka [Méra K; EHA]. *1816:* Lúd Szégbe (sz) [Nyárádsztmárton MT; EHA].

Szk: *ludak kergetni. 1600:* Thyborczy Mihaly ... vallia: ... kerdem myert saros vgy monda hogy az ludak kergetnj menth volt [Kv; TJk VI/1. 427] ✱ ~ *hízlaló ólacska. 1636:* E mellet egy lud hizlalo olaczka szalmas, egy aytoczka rayta [Siménfva U; JHb Inv.] ✱ *erdélyi* ~. *1735:* Szarnyas Majorság: Tojo Pujka Nro. 10. Kakas Pujka Nro 3. Erdéi Lud Nro 16. Mantuvai Lud Nro 4. Erdei Récze Nro 10 [Szászsztjakab SzD; JHb XI/9. 10] ✱ *hízlalt* ~. *1582:* Harom hyzlalt lüdert, Turynenak d. 42 [Kv; Szám. 3/V. 8 Lederer Mihály sp kezével] | attam ... Neg hizlalt Ludatt ... d. 56 [Kv; i.h. 3/VIII. 34]. *1621:* veotte(m) ... Egy hizlalt ludat suttnj d — 18 [Kv; i.h. 15b/IX. 187]. *1632:* Hizlalt lud uagion N. 53 [Fog.; UF I, 179] ✱ *hízó* ~. *1683:* Hizo Puika

vadgyon no 6. Hizo Lud vadgyon no 10 [UtI] ✱ *hizott ~. 1704:* vadnak hizott ludaim verő malaczim [HSzj *hizott-lúd* al.] ✱ *kövér ~. 1677:* Rűdek Pujkak no 141. Hizo Pujkak no 6. Ludak no 67. Kövér Ludak no 6 [A.komána F; UtI]. *1685:* adtam Almási Ur(am) ketébenn ... Ludat no 21 // Kövér Ludat no 2 // Kővér pipét no 5 // Kövér pujkát no 6 // Kővér Tyukat no 2 // Kövér Kappant no 1 [Törzs]. *1689:* Rűdeg Lud nro 275 Kővér lud nro 13 ... Rűdeg Tyuk nro 1746. Kővér Tyuk nro 20 [Radnót KK; UtI] ✱ *magyarországi ~. 1679:* ezen Fas udvaro(n) Tengeri Lud nro 27. Magiar orsz(agi) Lúd nro 20 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 97] ✱ *mantovai ~. 1735:* Mantuvai Lud Nro 4 [Szászsztjakab SzD; JHb XI/9. 10. — A teljesebb szöveg *erdélyi ~* al.] ✱ *nagy ~. 1749:* Dőglőtt meg Pipe 3 Nagy Lud el veszet à Seregbol 1 [Kiskend KK; Ks 70. 51 Szám.] ✱ *öreg ~. 1647:* Őregh Lud nro 9. Őregh Ludfi nro 27. Aprobbak nro 21 [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1680:* Talaltunk itt Kakasokat no 8. Kappanokat no 8 ... Eőrőgh Ludokot Gunarokkal es Ludfiakkal no 33 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 30]. *1688:* Szárnyas Majorság. Vagyon őreg Lud nro 5. Öreg Recze nro 3. Pipe nro 20 [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 8]. *1736:* itt van p(ro) miscue őreg pujka 18 Őreg lud 3 Pipe 12 [Bongárd BN; CU XIII/1. 17] ✱ *rideg ~. 1682:* Balásfalván Rűdeg Pujka s Pujka fi vagyon Száz hatvan kettő ... Rűdeg Lud s Ludfi hetven háro(m) [UtI]. *1684:* Kővér Lud nro 10. Ridegh Lud nro 50 [Fog.; UtI]. *1687:* Kövér Lud van no 6. Rődőg Lud van no 90 [A.komána F; UtI]. *1761:* Egy rudeg Lud 12 Der ... Egy rudeg Recze 6 Der. [Dés; DLt] ✱ *száraz ~. 1755:* Szaraz pujka No 2 Száraz Lud No 1 Szaraz Recze No 2 [Buza SzD; LLt] ✱ *Szent Márton ~ja. 1810:* Szent Márton Ludját, Karácson Tyukját, Tojássát és Zabját, Nyári Csirkéket vagy egyébb Adományokat (: Daciakat :) szoktanak é a' Szolgálo Emberek az Uraság számára praestálni? [Dob.; Ks 76 Conscr. 13] ✱ *tengeri ~. 1679:* ezen Fas udvaro(n) Tengeri Lud nro 27 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 97] ✱ *zsidó ~. 1761:* Egj kőver Sido Lud dr. 34. más féle 21 [Dés; DLt].

Sz: *csak gágog mint a ~. 1762:* Kolozs vármegyei főbíró Geréb Elek ... egy tisztességes deák constructiót nem tudna magától mondani, a jushoz sem sokkal tud többet Katónál. Igaz, hogy igen-igen verbosus ... Ugyanazért mondta Bogáti egyszer a contumatián felőle, hogy gágog mint a lúd [RettE 146] ✱ *ha ~, legyen kövér. 1671:* De ám legyen, ha lúd, legyen kövér [TML V, 613 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

2. nőstény liba, tojó; gîscă; weibliche Gans. *1590 k.:* Az En Timafalwy molnomnak az feolseo gattianal, Ludaym fiaywal Egyeteomben ot Jarwa(n) az viz mellet az En saiat feoldeme(n), reameont es ketteot vagy harmatis megh vteot benneok [UszT]. *1629:* Az szombatfalvi majorban Vagyon két szoba egy fedél alatt, egyikben ludakat tojtat az tyukászné, másikban maga lakik [Szu; SzO VI, 102–3 Székelytámadt vár lelt.]. *1717:* Ludat ültettek 3mat 30 tojásra [Búzásbocsárd AF; BfR Sigmond János lev.]. *1778:* ül két Lud mely alat van Tojás Nro 24 [Agárd MT; Told. 8]. *1827:* A Ludak ismét roszsul kötének, mert tsak 16-at kötettek [A.esküllő K; RLt 0. 1 Imreh István lev.].

Szk: *ludak ültető kosár. 1636:* Ludak uagy tyukok ültetéő kosar [Siménfva U; JHb Inv.] ✱ *bécsi tojó ~. 1722:* Bécsi Gunár kilencz nro 9. Bécsi Tojo Lud Tizen ött nro 15 [Ebesfva UtI] ✱ *erdélyi (közönséges/tojó) ~. 1722:* Eő Nsga Ebesfalvi majorja ... adott el szárnyas majorságot e szerint: Bétsi Gunárt nro 6. Erdélyi közönséges gunárt és ludat elegy adott el nro 14 | Lud Erdéllyi Gunár Tizenkettő nro 12. Erdéllyi Tojo Lud husz nro 20 [uo.; UtI] ✱ *kotló ~. 1680:* Majorhaz ... az hazban körös környül kotlo Tyukok Pujkak, es Ludak alá valo faból csinalt szakaszocskak vad(na)k [A.porumbák F; ÁLt Inv. 28–9]. *1717:* Az Kotló Lúdakra, Púkákra és Tyúkakra s Lud fiakra erogalodat ... Buza metr. 3 [Küküllővár KK; UtI] ✱ *tojó ~. 1736:* Gunár 1 Tojo Lud 3 [Várhegy MT; CU]. *1743:* Tojo Lud ... 4 Gunár 1 [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 158]. *1756:* Tojo Ludok Nro 2. Pipék Mind öszve Nro 20 [Somkerék SzD; Ks Bethlen Imre lelt.]. *1802:* Találtatott Tojo Lud 3. Gunár 1. Pipe 1. in Summa 5 [Szászerked K; LLt 60/1681].

3. *bab* kb. büvölésre-bájolásra használt liba; gîscă folosită la vrăjitorie; Gans gebraucht zum Behexen. *1759:* Az gyermekektől hallottam, hogy Gyergyai Boldizsárné azt mondotta volna, az patakon Faluvéginé Berei Sára az lúdnak az szivét kivette és holt szenet tett helyébe [Bözöd U; Ethn. XXIV, 85 néhai Kecskés Zsigmond relictája Sára (40) pp vall.].

Szk: *fejér ~. 1584:* Venkler Janos latta hogy a' paztorne ky haytia vala a chordat eg Regel tawaly vala, Az zeles miklosne vdwararol egy feyer Lud Ieowe ky, Az sok tehenek Immar zinte ky Erkeztenek vala az vczabol, Azonkeozbe mintha ostorral kezdenek haitany futny kezdenek vizza vgy beogtek orditottak mint az Eordeogeok Es az Ludra rea Menenek a' zeles miklosne haza eleót, keornyeós keorewl be vewek az ludat es Niomodak vesztegetek valtigh, vegre ozta(n) chak Aligh mehete Saytikalhata be az zelesne hazaba, Zittak Bozorkannak ez azont es el zenwedte [Kv; TJk IV/1. 275]. *1759:* ki volt az a Kis Aszszony Szent Léleken ... a ki a Csillagok alat a kádban feredezet a Fejér luddal együtt? [Altorja Hsz; HSzjP vk].

4. levágott liba, libahús; carne de gîscă; Gänsefleisch. *1590:* veottem 2 Melyeztet Lúdat [Kv; Szám. 4/XX. 35 Hooz Lőrinc sp kezével]. *1591:* Ebedre veottem ket Lwdat d 28 ... Mondolat az Lwdhoz ... d 14 Malosa zeolleotth ... d 8 [Kv; i.h. 5/X. 6]. *1596:* Lűdot 4. hiszlaltot vöttem és attam ö fge Asztalara [Kv; i.h. 6/XVIIa. 3 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1683:* Peterlakara visz(ne)k vacsorara ... Ludat no. 3 Pipét no 3 [Radnót KK; UtI]. *1786:* küldők ez uttal két melyesztet Ludat ... kivánom kőlthesse Nsgtok jo egészségb(en) [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1797:* Öt Font tehén hus Dr. 30. Egy lud Dr. 40 [Szság; IB. III. CXLV 22]. *1823:* A' ... harom mejesztet ludat, két mejesztett pujkát ... elhozták [Mv; TGsz]. *1841:* Pulyka, rétze, lud, hartsa, nyul, fris kolbász, 's még egyébb minden jo mikel tűk birtak jol esnék [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

5. főtt v. sült liba; friptură de gîscă; gekochtes od. gebratenes Gänsefleisch. *1570 k.:* tartozik az új mester az nagy ebéden nyolcvan hat ⟨fon⟩t hússal mind az pecsenyével együtt, nyolc ⟨tyú⟩kkal, két malaccal, két lúddal együtt; fűszerszámmal együtt megkészítse tisztessége⟨sen⟩ [Dés; DFaz. 8–9]. *1594:* Negidik tal Etek Gwmeolczeos leuel Lud, Tiuk [Kv; Szám. 6/X. 39]. *1595:* Az Tanacz belj Wraim fel hiúatalara ... Lúdot gyümöl-

czes Leúre fözettem [Kv; i.h. 6/XVIIa. 293–4 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1598:* Harmadik Taly Etek Az wraimnak w kegelmeknek Egy ludat fekete lewel ... d 15 [Kv; i.h. 7/XVIII. 76 Th. Masass sp kezével]. *1621:* azon olah keoueteknek konyhaikra gazdalkotta(m) ... Ket Ludat szekfwes lehez ... d 20 | Egy Ludat sutue es teoltue keolteottem f — d 17 [Kv; i.h. 15b/XI. 18. 293]. *1625:* 4. Tál Etek volt Egj Lud Gjeómberes lewel f — d. 25 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 31] | az Kinczies Janos fia ludat vit kj az erdöre ott eöttek meg [UszT 90a]. *1711/XVIII. sz.:* meg adni Tartozik[a] 1 tiszteseges sült köver Ludot, és a melé T:T: hus sült salatat, vagy ugorkat és retket [Kv; FésCJk 16. — [a]A remekezett legény a legényavató céhlakomára].

6. lúd alakú ötvös-szobrocska; statuie de gîscă; gânseformige Goldschmiedstatuette. *1714:* Cseh országi Kristáljomos fedelés jókora Üveg s a' tetején ezüstböl öntet, s meg aranjozot Lud, az also része meg aranjozott ezüst lilomos karikával környjül vett fl. Hung. 20 [AH 11].

lúdaprólék libaaprólék; mărunțaie de gîscă; Gänseklein. *1589:* Vaczorara hozattam ... Ket lud Aprolekot d. 8 [Kv; Szám. 4/X. 36]. *1595:* 1 tiúkot Ludapprolekel egiuth [Kv; i.h. 6/XIV. 15]. *1596:* főzettünk vala, Baczj Tamassal egyetemb(en) En Attam Apro halat p(er) d 12. 1. Lud Aprolekot tt d 3 [Kv; i.h. 6/XVII. 19 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1621:* Egy Lud aprolek eghressel borsol eggiwt per f — d 8 [Kv; i.h. 15b/XI. 293]. *1625:* 5. Tal Etek Egressel kett Tiűk, Lud Aprolekal egjütt ... d 30 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 234]. *1650:* Főzettem Negy lud Aprolekott Röstőlue [Kv; i.h. 26/VI. 419].

ludas 1. *mn* **1.** *becsm* libás, libatolvaj; care fură gîște; Gänse stehlend. *1788/1790:* minket Lud lopo Tolvajok(na)k mondani útan ut felen Piaczan még pedig közönséges heti vásárkor s utánnakis Házak mellett el jötünkel Ludas Baloghok(na)k kiáltazni, amellett adtával teremtettével káromolni nem iszanyodtanak sok izben és versben külömbözö hellyeken [Dés; DLt].

2. bűnös/hibás vmiben; vinovat de ceva; schuldig. *1750:* Hogj pedig Sztrancz Peterrel Koroj Kirilának valami Czimborája lett volna annal inkabb Sztrancz Péter oljan Ludas embereket vagy lopott marhakat magahoz recipiált és lappangtatott volna nem tudom [Bulzest H; Ks 101].

A cimszó e jel-ével kapcsolatos régiségbeli szokásjogi vonatkozásokra l. Kertész. Szok. 233; O. Nagy 218–9 és az ott id. ir; NyM 72–3.

3. ? libalegeltető; unde se scot gîștele la păscut; (attributiv) Gänseweide. **Hn.** *1683 k.:* A Ludas dombon alol (sz) [Mezőbánd MT; MMatr. 365]. *1820:* a Ludas Tanyába (sz) [F.idecs MT; EHA]. *1826:* A' Barcsai Malom a' Ludas Kertel egyetembe 's Haltartoval [Abafája MT; EHA].

4. ? **Szn.** *1621:* Ludas Szabo Istuan [Dés; DLt 345]. *1639:* Ludas Marthon [Péterháza SzD; Ks 42. D. 9]. *1728:* Falsö Gyekenyesi[a] Ludas Györgj közelebb valo szovatyossaval jo készülettel Comparealjon [Dés; Jk. — [a]SzD]. *1767:* Ludas Balás [Dés; RKAk 6].

Valamelyes valószinűséggel a 2. jel. al. hivatkozott szokásjogi háttér tekintetbe vételével állapitható meg a jel.

II. *fn* libalegeltető hely; pășune pentru gîște; Gänseweide. **Hn.** *1753:* A Ludos gáttyában (k) [M.lapád AF; EHA] | ã Ludos elöt [Marosbogát TA; EHA]. *1797:* A' Ludos Gáttyában [M.lapád AF; EHA].

ludasi a Marosludas (TA) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Ludas/Luduș; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Marosludas: Ludasról való; din Luduș; aus Ludas stammend. *1670:* Szakáli Jobbagiok arattak buzát Gel. 100 ... Ludosi 1. Kalokás Gel. 5 [Mezőszakál (TA) körny.; WassLt].

Szn. *1833:* Ludosi Zeik Toma [Torda; TVLt Közig. ir. 1506].

ludaskása orez cu mărunțaie de gîscă; Gänserisotto. *1633:* Szabo Jacabne az scholabanis kvldeót Abrugi Jstuannak ludas kassat talba [Mv; MvLt 290. 125b]. *1639:* Kallai Giurkane ... Ludas kasambanis tudom hogy az sarat[a] bele vetette vala [Mv; i.h. 291. 188b]. — [a]Olv.: szarát ?].

lúdbeli szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ *kedveskedés* libával/libahússal való kedveskedés; cadou ce constă în carne de gîscă; Gefälligkeit/Liebesdienst mit Gans/Gänsefleisch. *1669:* Lúd, pulyka és kolbászbeli kedveskedésedet igen kedvesen vettem [TML IV, 551 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz].

lúdderék piept de gîscă; Gänsebrust/rücken. *1582:* Vachorara esmett kwltem eg' lúd Derekatt p(ro) d. 10 [Kv; Szám. 2/VIII. 47]. *1591:* Egy Lwd derekatt veottem f — d 12 [Kv; i.h. 5/X. 27].

lúdfi 1. kisliba, pipe; boboc de gîscă; Gänslein. *1589:* Bathori Jstuam vram it leteben veotte(m) ... Negi eoregh tyukfiat d. 16 ... Ket lud fiat d. 16 [Kv; Szám. 4/X. 19]. *1591:* Zabott ... Vetettem az Ludfiaknak haro(m) vekat f — d 24 [Kv; i.h. 5/X. 72]. *1595:* It az waroson kwwl es beleöl walo fertaliokbol hoztanak Ludat ludfiat, kappant, Thiukot, thiukfyat es thiukmoniat [Kv; i.h. 6/XVI. 41]. *1600:* ebedre ... veottem ... 1. Lud Fiat d. 19 [Kv; i.h. 9/III. 3 Szabó András sp kezével]. *1657:* percipialtam Majorsagh szaporodast. Tiuk fiat N. 70. Lud fiat, N. 30 ... Puika fiat, N. 30 [Borberek AF; WassLt Perc. 18]. *1675:* Lud ... nro. 11. Ludfi ... nro 27 ... Reczefi nro 31 ... Tyukfi igen aprv nro 300 [Radnót KK; UtI]. *1688:* Lud nro 5 ... Ludfi no 43. Fyükfi no 68. Recze fi no 8 [Bucsum F; MvRKLev.]. *1717:* Az Kotló Lúdakra, Pújkákra és Tyúkokra s Lud fiakra erogalodat ... Buza metr. 3 [Küküllővár KK; UtI]. — L. még UF II, 453, 657.

Szk: *apró ~.* *1674:* Szárnyas Majorságh száma ... Lud nro. 72 ... Lud fi nro. 30. Approb Lud fi nro 56 [Déva; Törzs. fej-i udvarház lelt.] ✱ *öreg ~.* *1647:* Őregh Lud 9. Őregh Ludfi nro. 27. Aprobbak nro 21 [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1700:* Öreg Lud Gunnaral egyűt nro 36. Öreg Ludfi nro 39 [Fog.; UtI].

2. főzött pipe; carne fiartă de gîsculiță; gekochtes Gänslein. *1621:* Semlinget es Menj halat Veottem f — / 27 Soban meg feozetue(n) eczetet hozza f — / 18. Egi Ludfiat Teoreot leuel. az pipe ... / 20 [Kv; Szám. 15b/IX. 206].

lúdfiú kicsi/kisliba, pipe; boboc de gîscă; Gänslein. *1600:* 1. Ludfiw d 18 [Kv; Szám. 9/III. 20 Szabó András sp kezével]. *1683:* Szárnyas Majors(á)gh. Pujka es Pujka fiu nro. 29. Lúd, és Lud fiu nro 17. Récze, és Recze fiu nro 17. Tyuk, és Tyuk fiu nro 74 [Szúv; UtI]. *1686:* Tyukfiu nro 24 Ludfiu nro 55. Reczefiu nro 6 Puykafiu nro 12 [Marosillye H; UtI]. *1687:* Tyukfiu nro 2 ... Recze, és Récze fiu nro 5 ... Pujka fiu nro 127. Lud, és Ludfiu nro 362 ... Tyukfi nro 142 [Fog.; UtI]. *1756:* pujka fiu 40 Lud fiu 40 Recze fiu 32 Tyuk fiu 99 [Kiskend KK; Ks 71. 52 Szám.].

Szk: *ez idei* ~ ezévi/ezesztendei kisliba. *1684:* Ez idei szaporodás. Ezidei Ludfiu nro 43. Tyukfiu nro. 160 [Szúv; UtI].

lúdhaszon lúdszaporulat; creşterea numărului de gîşte; Gänsezuwachs/zuzucht. *1656:* Ebben az majorhazban vadnak ludak, pujkak, tyukok reczek tojasi; lud haszon nro. 100, tyuk haszon nro. 200, Recze haszon nro. 23. Pujka haszon nro. 10 [UF II, 167].

lúdhús libahús; carne de gîscă; Gänsefleisch. *1577:* Az lud hus es malacz hus arulassa, es el adassa felol, eo kegmek vegeztek, hogy mi keppe(n) egieb hust, es halat fontal es Mertekkel aggiak es arulyak ... azt is eo kegmek io moddal Rendellie hogy ez vtan fonttal Meryek, mind a Iawat s mind az alab valot [Kv; TanJk V/3. 153a].

ludifikál megcsal, kijátsz; a înşela; betrügen, überlisten. *1657:* Ersek Uyvari Szabo Ferencz jelenti, hogy ennek elötte harom esztendökvel jegyzette volt el Sombori Annat ... Erette az hadba elment. Onnat meg jövén haza vitte volna, de az Aszszony semmikeppen hozzaja nem ment Es ek keppen ötet ludificalta. Azert tüle absolutiot kivan [SzJk 81].

lúdkas libakas/kosár; coş pentru gîşte; Gänsekorb. *1782:* Tsiki Ferenczné vőn ki a lud kasbol kettőt [Martonfva Hsz; HSzjP Juditha Komsa conjux Stephani Bak superioris Jobb. (38) vall.].

lúdláb 1. libaláb; picior de gîscă; Gänsefuß. *1741:* Lud Láb Nro 9. Pipe láb Nro 5. Tyuk láb Nro 16 [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 10].

2. '?' **Hn.** *1774:* a' Lud lábban (sz) [Gerendkeresztúr TA; EHA].

lúdlegelő libalegelő; păşune pentru gîşte; Gänseweide. *1799:* Az Erdő alat lévő Uj Tonorok ... melly az iden fogattatott fel és sántzoltatott bé közönséges lud legelőből teremhet 12 feni currus [Mezőbodon TA; MkG Conscr.].

lúdlegeltető-hely libalegeltető hely; păşune pentru gîşte; Gänseweideplatz. *1797:* Békás Tó nevezetű Czigheres Hellyis Közönséges Szabad Marha és Lud Legeltető helly vala [Désakna; EHA].

lúdlélek szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *vas* ~ ? vasnyárs; frigare de fier; eiserner Spieß. *1829:* Egy vas lud lélek [Mv; MvLev. konyhaeszközök közt]. — A valószínű jel-re l. MTsz.

lúdlopó *alk* libalopó; care fură gîşte; (attributiv) Gänsedieb. *1788/1790:* minket Lud lopo Tolvajok(na)k mondani útan ut felen Piaczan ... nem iszanyodtanak [Dés; DLt. — A teljesebb szöv. ludas 1. al.].

lúdmáj libamáj; ficat de gîscă; Gänseleber. *1796:* Lud majert — 30 [WLt Cserei Heléna jk 88a].

lúd-majorság liba; gîscă; Gans (Geflügel). *1623:* Betlenb(en)[a] Voylannis[b] Egy Egy Mayor hazot Czynaltasso(n) az holott az Jozagboll adando tiukott Tartassa s azon kúúlys Ereztessen tiuk Lud majorsagott beőueőn hogy feyer varatt taplalhassa Tiukall Luddall [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut. — [a-b]F]. *1632:* Maior ház ... Lud Maiorsagh uagio(n) No 41 [Komána F; UC 14/38. 130] | Opra Koman ... Lud paztor ... gondviselese alatt uagion Lud Maiorsagh No 72 [Russor F; i.h. 39–40]. *1759:* Lud Majorság ... Recze Majorság ... Pujka Majorság ... Csurke Majorság [Szőkefva KK; Ks 72/53].

lúdmony libatojás; ou de gîscă; Gänseei. *1591:* Karoli Benedek ... vallia ... Hallottam hog' Banian ludmoniakat(is) lopot volt [Kv; TJk V/1. 86]. *1640:* Azt is hallottam Koncz Judittól, hogy őneki most sérése vagyon; most akkora, mint egy ludmony [Mv; MvLt 291. 218a átírásban!].

Szk: ~ *evő (ezüst) kalán.* *1710:* Kett kitsiny lud mony evő ezüst kalan[a] [Told. 19. — [a]*Előbb lúd tojás evő*-t irtak, de ezt utóbb kihúzták]. *1711:* Két kicsiny Ludmony évő kalán ezüstböl Teleki Pál Urnál van [i.h.].

lúdnyak-szakasztás libavágás; tăierea unei gîscă; Gänseschlachten. *1629:* Tudom hogy sem konyhan sem hazban az lud nyak Zakasztaskor semmi tüz nem volt en nem lattam [Kv; TJk VII/3. 104].

lúd-ól liba-ól; coteţ de gîşte; Gänsestall. *1594:* Az Gorozloi Maior haznal ... Borjw oll wagjon No 1 Lud oll uagjon No 1. tehen zen vagjon No 2 [Goroszló Sz; UC 78/7. 21–2]. *1647:* Vagjon boronabul fŏl rót két Lud ól, fedele jo, ajtok rajta [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1679:* Pujka ól naddal fedett nro 1 ... Tyuk ól egyik tapasztatlan, masik romladozot tapaszos, mindenik naddal kötott nro 4. Lúd ól, Tapasztatlan sövényes oldala, fellyül szalmaval fedet [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 113]. *1681:* Lúd ól; oldala keregded sovenyel vagyo(n) [Brettye H; VhU 592]. *1688:* a' kert mellett van fenyő fábol fel rótt ket rekeszü perellyekre epitett szalma fedel alatt valo Tyuk ól ... Ez mellett sövenyböl font Szalma fedeles Lud ol. Ennekis fel szer fenyő deszka ajtaja [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 5].

lúdpásztor libapásztor; păstor/păzitor de gîşte, giscar; Gänsehirt. *1632:* Opra Koman ... Lud paztor [Russor F; UC 14/38. 39–40]. *1655:* Az Beőrők(ne)k Exitussok ... Markos Peternek az lud es pipe pastornak nro 5 [Egeres K; Ks 70 Szám. 51].

lúdpipe kisliba, pipe; boboc de gîscă; Gänselein | süldőliba; gîsculiţă; Junggans. *1674:* Eőrög Lud Kilenczven kettő ... Lud Pipe Hatvan [Fog.; UtI]. *1789:* Lud

Pipe Nro 3 [Branyicska H; JHb XXXV/65]. *1815:* Lud Nro 4 Lud pipe Nro 15 [Ádámos KK; Pk 5]. *1824:* Lud — két gunár — négy tojo 6 — ... Lud pipe 20 [Erdőszengyel MT; TSb 43]. *1834:* Lud pipét költettek 60 [Hosszúaszó KK; Born. F. Ia Bod Péter tt kezével]. *1838/1839:* Tojo lud — 8. gunár — 1. Lud pipe 15 [M.péterlaka MT; TGsz 18].

Szk: *ez idei ~. 1677:* Eőreg Lud vagyon jelen Nro 15. Ez idei Lud pipe vagyon Nro 65 [Radnót KK; UtI].

lúdrét libalegelő; păşune pentru gîşte; Gänseweide. *1789:* A falu végén egy Lud Rét [Majos MT; Told. 26/29].

lúdtalpú telitalpú (ló); cu picior plat; platt/flachfüßig (Pferd). *1665:* az mi ajándékban való lovaink igen selejtek ... ki lúdtalpú, megtörődött s talpa, sántál, kinek az pofája lyukas, ki ugyan beteg [TML III, 494 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. *XVIII. sz. eleje:* ha lud talpú lonak, eppen ă nyiljaig laposon husos ă talpa, a melly lonak Szegletes körme van, à félék igen jok Szoktak lenni, és nap keletrűl Származnak [JHb 17/10 lótartási ut.].

lúdtojás 1. libatojás; ou de gîscă; Gänseei. *1669:* Im négy fogolymadarat küldtem, egy lúdtojást [TML IV, 549 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1736:* Ha valamely újságot kapott valyamelyik atyafi, azt maga meg nem ette, hanem az atyafiának küldötte. Jut eszembe mikor újság volt csak egy lúdtojás is vagy egy császár madara, tizenöt mélyföldnire elküldötte egyik az másiknak [MetTr 357–8]. *1740:* Mlgos Groff Uram Szerencsejere ki küldven vadászni kaptanak egj vad Káprát ... küldőttem peczet alat ugj mint Salátát es barabolyt, Tojást 12tőt mellyekis Lud es Pujka Tojások [Kerczesora F; TKl Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. *1785:* Lud tojas, kifli Beretz, szegenyeknek — 18 [WLt Cserei Heléna jk 8a]. *1792:* egyebet nem küldhettem 200 Tyuk, 8 Lud tojásnál, egy désa Sotalan Iros vajnál [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1844:* A lud tojásakra rétze tojásakra Biri ügyeljen el ne veszenek [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.].

2. főtt libatojás; ou fiert de gîscă; gekochtes Gänseei. *1699:* Lud toljashoz valo apro ezüst kanalkak Nro 3 [O.cseztve AF; LLt Gyulafi László inv.].

Szk: *~ evő lapocka. 1696:* Egy lud tojás Evő Lapoczka [LLt Fasc. 75] ✱ *~-forma* libatojás-tartó. *1730:* Egy lud tojás forma ezüstbűl [Kv; Ks 15. LVIII. 6] ✱ *~-tartó. 1801:* vagynak ezüstben ezek: Egy Lud tojás tarto [Kv; Ks].

3. libatojás nagyság; de mărimea unui ou de gîscă; Größe von einem Gänseei. *1760:* Kotsis Péter orozva meg űtette pofon egy darab fával (: melynek a' helyit megis mutatá s látám hogy meg dagadatt vala Lukának az fél álla kapczája, akkorán mint egy fél Lud tojás :) [Kóród KK; Ks 17. XXXI].

lúdtoll libatoll; pană de gîscă; Gänsefeder. *1656:* Parnanak valo lud tol harom sakkal [Fog.; UF II, 167]. *1763:* Tudgyaé láttaé ... ki lopta zár alatt lévő vánkosnak valo ludd tollát Székely Sigmondné Aszszonyomét s a' ki lopta kini rejtette bé? [Karatna Hsz; HSzjP vk]. *1788:* Egy fekete Szottyán Derekaly Lud tolluval töltve [Mv; TSb 47].

lúdtoll-derékalj libatoll-derékalj, saltea umplută cu fulgi; Unterblett gefüllt mit Gänsefedern. *1788:* Két embernek valo Lud tollu Derekalj [Mv; TSb 47].

lúdvétel lúdvásárlás; cumpărarea unei gîscă; Gansankauf. *1661:* Írj Krakkóban is, nénédnek is valami szalonna, tyúk, lúd vétel felől, vaj, méz felől [TML II, 68 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz].

lúdzsír libazsír; untură/grăsime de gîscă; Gänsefett, *1826:* Egy kiss fazek Lud sirral [Szentdemeter U; Told. 41]. *1848:* Lud zsir 7 kupa 5 rft 24 xr Szűrt medve zsir 5 kupa 2 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd]. *1850 k.:* 1 kupa ludzsir | lud zsirok háj zsirak fonyaszto zsirok [Kv; Pk 2].

luftballon léggömb; balon; Luftballon. *1853:* színlap és kalap 10 garas ... luftballon (: Philippiben :) 15 garas [KCsl 3 berlini úti elszámolás].

luftspring vmilyen lóugrás; săritură de cal; irgendein Pferdesprung. *1731:* ugy kell szoktatni őket hogy ne hazassák az szájokat hanem könnyen fordíthassák mind két felé őket, és egyébkéntis az mikre szokás az Lovakat tanitani az Lufftspringen kivűl, mert azt nem kivánom, mind azokra tanicsa az Lovakat [JF lovászmesteri ut.].

lúg 1. leşie; Lauge. *1580:* Az Zemet Birák ... vczanke(n)t el Iaryak az varast es kiálczyak megh hogy se trebelt se egieb bwdós vndoksagot ky ne eosse(n) senki, se kapozta lewet se az barbelyok az lwgot se az Zochyek Az chyawat [Kv; TanJk V/3. 226b]. *1584:* a' vízbe(n) Lugot chinalwan a' feyet Mossa volt, es a' Mosasba Az zeme fayni kezd [Kv; TJk IV/1. 247]. *1679:* Lugban valo külömb külömb fele fű, egy nyihány Csomoval [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 110]. *1726:* ha tsak ennyiben hallottam volnais oda bé bizony meg nem állottam volna hogy jol készült Luggal meg nem mostam volna a fejit Bátyámnak, akár mint Sziszgett volna, ... ugj bizonj a Borbély Sem bánt vélle, mint én ha igj tudtam volna [ApLt 2 Henter Dávid Apor Péterméhez Kv-ról].

Sz. *kész a ~. 1671:* Feleségem ugyan azt tartja, hogy Kegyelmed most igen elhitte magát. Kész a lúg [TML V, 441 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *a ~ megcsipi nyakát* kb. megjárja. *1710:* A szolga nagy imperiose bemenvén az atyámhoz: „Uram, azt mondja, az úr, Bethlen Gergely uram azért küldött, ezt a két agarat elvitessem". Az atyám nyakát sem csípte vala még akkor úgy a lúg meg, mint azután, különben is ez a mi famíliánk könnyen a magáét nem engedte másnak ... Azért az atyám is azt feleli: „Mondd meg, öcsém, az uradnak, ha emberségesen kéretné az agaraimot, noha én is szeretem a jó ebeket, mégis olyan úri embernek kedvit nem szegném, odaadnám, de minthogy sem jobbágyának, sem szolgájának magamé nem tudom, eb ura fakó, ökegyelme parancsolatjára ezt én bizony nem adom" [CsH 151. — 1679-re von. feljegyzés]. *1840:* oljan kevés kedvem vagyon mind ezekhez, Látván a fiaim gondolkodásokat is, hogy jo szivel mindent félben hagjok, bár mindenemet által adhatnám nékik, s csendesen meg huzván magam nyugodhatnék, probálják ők is a világat s csipje meg a Lug a nyakokat talán az edgyik veszt valamit az Indolentiájából, s a másik is meg győződik benne, hogy a Czi-

me el nem tartya a világon [JHb Jósika János feleségéhez Bécsből].

2. '?' *1662:* az ellenség ... már a lövéssel annyira ment, és úgy megrontotta, amelly bástyát lőtetett, hogy az ostromláshoz immár jobban nem kivántatik, de én is innen belöl olly lúgot s olly feredőt készitettem nékiek, ho eljönek megmosathassam fejeket s beléülhetnek s a többi [SKr 249].

lugas 1. (cölöpökre futónövényekből kialakított) kerti pihenőhely; pergolă, umbrar; Gartenlaube. *1589:* Az Jesuiták kertinel az meli legeni volt, czinalgatott eggietmast az gradiczon, kin az lugasba mennek, attam nekj d. 10 [Kv; Szám. 4/X. 36]. *1632:* Also Porumbaki Uduar ház ... Lugas kertth. Ezen Uduar haz mellett ualo kerttb(en) uagion egj kerezt forman czinált Lugas. Az kertben imit amot ualami szilua es megy fa czemetek [UC 14/38. Porumbáki urb. 184]. *1648:* ezen kertben vagjon ... negj szegheletre czinalt lugas fayaval, leczivel egjwt | Az lugas körwl valo negj resz tablaban karora eresztöt szölö, mind az lugasban, mind penigh az tablakban valo szölöfak mibe legenek megh nem irhatni, mivel fedes alat vadnak [Porumbák F; UF I, 892, 896]. *1652:* Vagyon egy puszta Curiais, Mellette gywmeolczeős Veteményes kert egy kis Lugas szeoleois vago(n) benne [Vajdakamarás K; GyU 138]. *1685 e.:* vagyon egy kis lugas az ház eszterhája iránt fel bocsátva [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 18]. *1849:* A' Veteményes ... abban sok osztállyozott veteményes ágyások, virágokkalis ékesitve. Vannak egres ágyasok is ... igen szép lugas gyértyán fákbol, tsinosan curálva [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

2. lugasos kert; grădină cu umbrar; Garten mit Gartenlaube. *1648:* Az udvarrol nylik az lugasra egy félszer ayto, fa sarkon forgo kerekdéd sendelyes fedél alatt, az udvar feleöll mind az házakigh tapaztatlan, jo sendelyezés alatt valo palánkal seövénnyel keörwl véve; tul penig az falu feleöll szalmával fedett, jo támaszos lészás kert keörwlle: es abban vagyon eött rend szeöleö lugas között tiz idest 10 tábla vetemennek valo feöld [Komána F; UF I, 924]. *1681:* Jégh verem. Az Vár mellett levö Lugas vagi vetemenyes kert mellet vagyon [Vh; VhU 573]. *1699:* A Lugosok közepiben vagyon egy nyári ház ... jo szarvazás, es Sendelyézés alat kerekén szipen csinálva [Szentdemeter U; LLt].

◇ **Hn.** *1531:* Ittem hominibus quat⟨t⟩uor in ortu pro disposicione lwgas dedi d XXVIII [DomH 76]. *1778:* Lugos domb nevü hellyben [Kibéd MT; MMatr. 231]. *1800/1827:* eö Ngok Udvarok között lévö Lugas nevü Puszta hely [Erdősztgyörgy MT; EHA].

lugasformán lugasszerűen; ca un umbrar; gartenlaubenartig. *1632:* masodik kert szylua es megy fa chiemetekkel megh vagion rakua lugas forman. Vagion benne kett olai fa fiatal N. 2 [UF I, 191].

lugaskert lugasfalba/sövénybe fogott v. azzal részekre tagolt kert; grădină formată din alee cu pomişori; Garten geteilt durch Gartenlaubenwände. *1613/1640:* az hol az Lugas kert voltis falu folde volt [Gyalakuta MT; LLt 71/7]. *1632:* Also Porumbaki Uduar ház ... Lugas kertth ... Az kertben imit amot ualami szilua es megy fa czemetek [UC 14/38 Porumbáki urb. 184]. *1633:* Azon felsö tornaczbol nylik az lugos kert felöl az Uduarlo palotara egi berlett festet aito [Fog.; UF I, 313]. *1638:* Vagion ugian az falu keözött eggj lugos kert, regi leszas seövenye. Fel szer aitaja, fa szegezeöje. Az feli sendelyes Az lugos benne negj resze vagjon, szep termelt, megh szedetlen [A.porumbák F; UF I, 665]. *1647:* Az Uduarhaz eleott az Tho feleol vagion egy Lugas kert; harom rendel vetemenyes Tabla keozte [Drassó AF; BK]. *1681:* Lugas kert. Ez a vár mellet nap kelet felöl vagyo(n), az elöt puszta volt, most kezdettek Colálni, Kerétese romladozot sövennyel vagyo(n) ... Ezen kert közepib(en) volt, nyolcz kü lábon állo, 8 szegre valo filegoria; mostan czak ă kü lábak allanak fenn [Vh; VhU 573].

Hn. *1726:* In loco Lugos Kert meget, az Sáfrandon (sz) [Balázsfva AF; EHA]. *1772/1869:* In loco a Lugos Kert meget a Sáfrány Kertben (sz) [uo.; EHA].

lugasos kert grădină cu umbrar; Garten mit Gartenlaube. *1645:* Vagyon hyd kapún alol az Var alat valo Szamos Parton Egy Kis Lugasos kert [Kv; BfN kv-i csomó]. *1647:* Az Istallo fara mellett vagion egy kilencz Tablabol allo Lugosos, vetemenyes kert, melyben szep szeoleo teok, es keües gywmeolcz fais vagion, seouenye alkolmas [Nagyteremi KK; BK]. *1679:* Uduar Ház mellett nap nyugot felöl valo Veteményes, Lugasos, gyümölcsos, virágos kert [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 96]. *1681/1748:* Palánkal bé keritett veteményes s Lugosos kert [Balázsfva AF; KvAkKt Mss lat. 236]. — L. még SKr 154, 264.

lugasos-kertű lugasfalas/sövényes; cu o grădină cu spalier; mit Gartenlaubenwänden. *1662:* Gyulai Ferenc ... Bonczidai János maradéki kezétül nyert vala egy nagy fundusú, telekű, nagy tágas lugasos kertű, igen nagy épületű ... kőházat [SKr 628].

lugas-szabású '?' *1595:* czjnaltatot Imre Zęk labakot: ... 1. lúgas zabasút Zárú es letz fabol: az hol az púszta epitetlen hellyen mennek altal ... d 16 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 132 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

lugasszőlő szőlő-lugasfal/sövény; pergolă pe care se intinde viţa de vie; Gartenlaubenwand aus Rebenstökken. *1633:* Az lugos kert elöt uagion az ház mellet egi kis uiragos kerteczke, onnat nylik az lugos kertben egi aito vas nelkül sorkokkal, az kertnek söuenie sindelies nehol romladozot Negi részben valo lugos szölö benne epp [UF I, 311].

lúgos I. *mn* **1.** lúgozó; de leşie; laugig | lúgtároló/tartó; pentru leşie; Laugen-. **Szk:** ~ *cseber. 1761:* Szapullo Tseber Nro 1 Lugos Tseber Nro 1 Dagaszto Cseber Nro 1 [Siménfva U; JHb XXXI/31]. *1770:* Egy Lugos Csöbör. Egy Sejtár [Usz; Pf] ✱ ~ *kondér. 1681:* a Tábori alkalmatosságra e szerint adattak Konyhabeli eszközök Egyben járo onas Konderok ujjak ... no 18 ... Egy lugos Kondér no. 1 [UtI].

2. kb. lúgtól átitatott; îmbibat cu leşie; von Lauge durchnaßt/tränkt. *1761:* az mely parna haj p(rae)tendaltatik hogy az szapullobol lugoson el lopatott volna, olyan lugos párna haj tovább egy hétnél lattatott az I pinczéjiben az hordon heverni, mely annak utánna az I szolgálójától ... meg mosotat [Torda; TJkT V. 47].

II. *fn* szapuló lé; leşie; zum Beuchen gebrauchte Lauge. *1762:* egy lugosbol bé vett párnahajatis mosot volna meg az Gazda Aszsz(ony)a házánal [uo.; i.h. 85].
◇ ? **Szn.** *1602:* Lugos Pál lófő [Szentmiklós Cs; SzO V, 228].

lúgosan lúgtól nedvesen; îmbibat cu leşie; von Lauge durchnäßt. *1761:* az mely parna haj p(rae)tendaltatik hogy az szapullobol lugoson el lopatott volna, olyan lugos párna haj tovább egy hétnél lattatott az I. pinczéjiben az hordon heverni [Torda; TJkT V. 47].

lugosi a Lugos (Krassó-Szörény m.) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Lugos/Lugoj; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Lugos. **1.** *mn* **1.** Lugoson levő, Lugoshoz tartozó; care se află în Lugos, care ţine de Lugos; in Lugos befindlich, zu Lugos gehörig. *1657:* Tornyi Tamás, Gyulában lakott, igen híres vitéz ... Onnan hivattatott bé Erdélyben lugasi és karánsebesi bánságra [KemÖn. 13] | halott temetésekre, ha kivánnyák el járjon az egesz scholával együtt és az oláhúl való eneklest a Karansebesi és Lugasi ecclesiaknak enekek szerint peragálya [UF II, 186].
2. Lugoson lakó/működő; din Lugoş; in Lugos wohnhaft/tätig. *1589:* vytek el ... Lonay Albertot Lugaszy Bant Tordara 4 loual [Kv; Szám. 4/VI. 113]. *1590:* az Horwat Mihalnak es Lúgaszy Bannak egy Lúdat melyeztet [Kv; i.h. 4/XX. 13]. *1594:* Az Lúgossy Ban Zolgai voltanak 6, wyzi Eokett wida Mikloss 4 Loůa zekere f 2 [Kv; i.h. 6/VIII. 192]. *1595:* Húnnyadi ferencz palatitz szolgaia Lúgassi posta megyen Waradra [Kv; i.h. 6/XVIIa. 32 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1662:* Lugasi karánsebesi bán voltam [SKr 469].
Szn. *1597:* Lúggasi Mihaly [Kv; TJk VI/1. 129]. *1620/1681:* Vajda Hunyadon lako Lugusi Mihaly Udvari gyalogh Drabant [VhU 279]. *1662:* Franciscus Lugasi [MbK]. *1669:* Lugasi Ferencz [Hosszútelke AF; Kath.]. *1681:* Lugasi Vram [Hátszeg; VhU 143]. *1683:* Lugasi Ferencz [Radnót KK; Kath.]. *1684:* Magyar Peterdi Lugasi Ferencz [Kath.]. *1721:* Lugassi Joseph Uram [Fejér m.; JHb XXVII. 1]. *1743:* Magjar Peterdj Lugasj Sigmond [Kath.]. *1745:* Lugasj Sigmond. Ladislaus Lugosi [Hosszútelke AF; Kath.]. *1749:* Lugosi László [M.peterd TA; DobLev. I/236. 14a].
II. *fn* Lugoson lakó személy; locuitor din Lugoş; Lugoscher, in Lugos wohnende Person. *1578:* Az mikor penig Karan Sebessyek vagy lugasiak wyzat hoznak vagy egyeb Idegenek Ide Coloswarra, thehat fontyat felieb harom pencznel ne adhassa (igy!) [Kv; TanJk V/3. 171a]. *1584:* Mynden Brassay, Lugassy, Awagy Karansebessy, Akar honneth walo, ky halat hosz vag' chikot ide az Warosra, Egez harom Nap tartozzanak arwlny Nylwankeppen, hordaiokath fel werwe [Kv; PolgK 6]. *1677:* A' Lugosiak a' Háczoki Vám adástol immunisocká tétetnek, Privilegiumoknak continentiája szerint, a' Fiscalis Proventusnak auctioja-is közöttök nem ujjittatik, az eddig observaltatot Usus hagyattatik helyben [AC 142–3].

lúgoz szapul; a spăla cu leşie; laugen, beuchen. *1697:* voltam egykor Peter Deak Batjám uraméknál egy éteczaka lúgozván az szolgaloval s Pater Kaszoni Sigmond vramis ott hála akkor ... én osztan kün völtam, Lugzottam [Szárazajta Hsz; CsJk 11 Száraz Ajtai Dauid Martonne Anna (28) vall.].

lúgzó 1. lúgozó, szapuló; pentru leşie; Lauge-. **Szk:** ~ *cseber. 1749:* Viz hordo Csöbör nro 4. Lukszö Csöbör nro 1 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13]. *1798:* Egj nagy Lugzo tseber [Bodola Hsz; BLt] ✱ ~ *kád. 1693:* Egi Lugzo Kád [Kilyén Hsz; BLt] ✱ ~ *üst. 1667:* Serfeozeo, lugzo es Orda feozeo vsteok, rez mosar es aba is teob eszkeozeokkel eggjvt maradot osztatlan [HSzj *ordafőző-üst* al.].
2. '?' **Szn.** *1614:* Lugzo Mihalj jb Lugzo Marthon jb [Ozsdola Hsz; BethU 349].

luidor Lajos-arany (pénzérme); monedă franceză de aur; Louisdor. *1796:* Nagy Professornak[a] 8 Luidor a' Letzkekért 1/2 Eszt [ETF 182. 30 Gyarmathi Sámuel felj. — [a]Göttingában].

lukafalvi a Lukafalva (MT) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Lukafalva/Luca; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Lukafalva. **1.** Lukafalván levő; care se află în Lukafalva; in Lukafalva befindlich. *1643 k./1687 u.:* A' Lukafalvi Ecclesiában vagyon ... egy gallos kötéses abrosz ... egy keresztelő ... keszkeno[a] [MMatr. 13. — [a]Folyt. a fels.]. *1709:* Nemzetes Ilentzfalvi Déák István Ur(am) adott Jstenes indulattyabol a' Lukafalvi Eccla számára két darab rétet [i.h. 15]. *1755:* Néhai Ilenczfalvi Szász István Uram Relictája Benkö Ersébeth Aszszony ö kglme ... Conferált az Lukafalvi Ecclesiaban lako Papok számára ... egy darab kaszálo rétet [i.h. 51].
2. származási helyre utaló előnévként; ca nume plasată înaintea numelui de familie indicînd locul de naştere al individului; als auf den Abstammungsort hinweisendes Prädikat vor dem Familiennamen. *1686/1687 k.:* Egy gyolts kendötis ugya(n) Benkő Ur(am)[a] adott [i.h. 95. — [a]Lukafalvi Nagy Benkö György az ákosfalvi (MT) kápolnához].

lukrikupiditás pénzvágy, haszonlesés; lăcomie de bani, sete de cîştig; Geldgier, Gewinnsucht. *1728:* eszre vévén ... annak az malignus ember(ne)k nagj Lucri cupiditassat; másképpen igyekeztem elméjét explorálni, es csak mostanság hamar kézre kerittse s incaptiváltatván öket nekem mingjárt hírré tegye, két Arannyat igirtem nékie ... arra nagy örömmel fogadá, hogy Circiter három négy napok alatt meg keritti s incaptivállya többire öket [Légen K; TL. Szilvási Boldizsár gr. Teleki Pálhoz].

lukrum nyereség, haszon; cîştig, folos; Gewinn, Nutzen. *1558:* valasztattam vala ö felsegektöl ... az Nagy banyay arany kamoranak Meg visitalasara Mindenben, Mind kwlsö es titkos dolgokbol Mind Cement es Mind valaztas, es lucrumok felöl, kyt en, es Melliekben Hyuen el Jaruan Mindeneket, Meg Jelentette(m) bösegesen, kyert sok embertöl Nagy haragot vöttem [Nsz; MKsz 1896. 294]. *1595:* Ha kedigh az be zedesbe walami kár lenne gonoz adossok miatt ... felét ennek az fogiatkozasnak Sara azzony zenweggye, felét wiczey Mathe, mint hogy az lucrumnak fele viczey Mathét nézj, fele azzoniomat illeti [Kv; RDL I. 132a]. *1599:* Az keozép Vas-

nak szama a Varosiual edgiütt 1161 ... keolt el benne kürül be 717 az lucrumot Nem tudhatni, Mivel hogy kit olczobban, kit dragabban attunk égienként Nieha az roszszat olczobbanis kellet Adnunk hogi nem mint allot[a] [Kv; Szám. 8/XI. 25. — [a]A vas ára]. *1680:* Bö bornak idejen ez hellyb(en) Continuus Korcsoma szokott lenni, de mikor szükön terem, hat füldes bornak ā lucrumát szárazzon szokták rajtok meg venni, ugj mint mind(en) füldöstöl tizen hét hét forintott facientes — fl 22 [A.porumbák F; ÁLt Urb. 49]. *1692:* nemellyk varossok eö kglmek(ne)k az ideghe(n) Orszagra valo Commertiumra nézve ollj heljen heljheztetet hogj bekesseges vdöben felljeb megjen abbol valo lucrum, hogj sem két haro(m) varmegje(ne)k jövedelme [Szökefva KK; Törzs. Sarosj Janos kezével]. *1741:* Hogy ha ... a' Város Ser korcsomája, ö kglmek negligentiájok; vagy Contumatiájok miatt szenyvedne, heverne, a' Nms Város, a' defectust ő keglmeken meg-vehesse, az az, a' mennyi Lucrum rend szerint ingrediálhatott völna a' korcsoma heverése alatt [Dés; Jk 552b]. — L. még MKsz 1896. 367; TML III, 105; UF I, 333.

Szk: ~ *jó* haszon származik. *1558 k.:* egy Nehanzor Egy Nyomo aranybol töb lucrum Jö ... Mikor a be vöth arany Jol vagyon Meg frisselue [Nsz; MKsz 1896. 292]. *1574:* My okbol egy Nehanzor Egy Nyomo aranybol töb lucrum Jö, hogy Nem Mazor [Nsz; i.h.]. *1691:* a' mi lucrum az Bor fogasbul az idö alatt jü [Dés; Jk] ✱ ~*ot el/kivesz.* *1642:* Veot volt Borbely Peterteol egy nehany altalag bort, de az lucromat kjveotte eo N(agysaga) szamara [Szászfenes K; GyU 92]. *1722:* el veszi az rettenetes éget bor fözök(ne)k Palyinkaja ā Lucrumot [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. ✱ ~*ra vesz.* *1718:* vette(m) lucrumra vagy 4. Erdélyi hordoval, azokat Melegeb idöre hagyom Savanyubbacskák lévén [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] ✱ ~*ul ad.* *1595:* ez el mult eztendeokben adott wolt ... nehay wiczey Gaspar vram, viczey Mathe vramnak ... Eot ezer forintot Erre az eot ezer forintra adott viczey Mate Sara azzonnak lucrůmul Bechy es teoreok marhat, haromezer es eottwen ket forint arat [Kv; RDL I. 132a].

lumbrázás vmilyen kockajáték; un fel de joc cu zaruri; irgendein Würfelspiel. *1816:* Egy Lumbrázáshoz valo Ládátska [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

lumen szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~*t ad* vmi megvilágít vmit, világosságot gyújt vmilyen kérdésben; a elucida/clarifica ceva; etw. erhellen, Licht in etw. bringen. *1667:* Én ugyan néki semmit sem mondottam az dolgokba, hanem mind csak Rákóczi Ferenczet praetendáltam, de bizony ha az fejedelemnek és uraknak tetszenék, meg kellene jelenteni néki, bizony sokba lument adna [TML IV, 35 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz] ✱ ~*t vehet (magának)* megvilágosodhatik vmi vki számára; a putea să clarifice ceva pentru sine; (sich) etw. für jn erhellen können. *1702:* Falunkent mindenütt legjen az Urak(na)k, Fö és Nemes Rendeknek s szabad Székelyek(ne)k Conscriptioja, hogj abbol vehessünk osztan lument, kinek kinek mennyi So és honnan adassék háza szükségére esztendöt által és az ollyan Conscriptiorol valo Lista be küldessék [UszLt IX. 77. 42 gub.]. *1757:* az Ik ... banyajok(na)k Colálásától egjebütt el nem fogottatt(na)k, hanem azan hely az hol az viz van maradgjan vesztegségben se az vizet ki ne vonnyák se an(na)k uttyát ne igazgassák hogj az Oculatorok meg láthassák ugj az mint az dolog van es hogj magokn(a)k vehessenek világos lument az Contra versia felöll [Torockó; Bosla] ✱ ~*t vesz* megvilágosodik vki számára vmilyen kérdés; a se clarifica ceva pentru cineva; irgendeine Frage erhellt sich für jn. *1672:* Az németnek soha úgy nem kereshetjük kedvét, hogy barátunk legyen ... Ezekben hogy Kegyelmed jobb lument vegyen, im Betlen Gábornak két rendbeli maga kezével írt írását küldtem Kegyelmednek [TML VI, 55 Teleki Mihály Bethlen Miklóshoz].

lumen-hordás *diákny* reggeli lámpagyújtás; aprinsul lămpii; morgendliche Lampenanzündung. *1870 k./1914:* lumen hordás. Minden reggel 5 órakor a nagy csengettyüt meghúzták, akkor vagy az éjfélutáni deákvigil, vagy az appáritor egy lámpást vivö szolga vigillel bejárta a szobákat, s a mosdóasztalra kitett közös gyertyát meggyujtván felköltötte a hábitációt [MvÉrt. 24].

lumina birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv; mit possessiver Personalendung: kb. vkinek élete gyertyája; firul vieţii cuiva, viaţa cuiva; js Lebenslicht/kerze. *1769:* tsak adná az Isten kezem közé az mezön valahol el oltanám a luminájat soha nem ennék többet [T; Told. 3a]. *1780:* szidta luminyáját, krucsáját hogy menyen ki az udvarbol [Buza SzD; LLt Csáky-per 113. L. 20].

luminálás féldrágakőfajta; un fel de piatră semipreţioasă; Art Halbedelstein. *1622:* Az Eötuös Mwzerbeöl ... Jutot (!) Mihalynak valamj keöuek: Tizen niolcz luminalas l p(er) d. 3. tt f. — d. 54 Hat nehezek poris latiat p(er) d. 25 ... tt f. — d. 50 [Kv; RDL I. 119].

Szk: *veres* ~. *1622:* Egj almatizt (!) gyeöröben valo tt f — d. 25 ... egy igaz rubint ... Harom almadin, s ket ueres luminalas tt f — d. 10 [Kv; i.h.].

lunatika-forma hóbortos-forma; smintit; rappelig | holdkóros; lunatic; lunatisch. *1762:* Sz: Györgyi Ilona ... liha álhatatlan beszédű, lunatica forma ... majd tsak gyermek [Torda; TJkT V. 85].

lunga *diákny* cérnakáplár; lungan; Hopfenstange. *1870 k./1914:* Lunga: a longus latin szónak elferdítésével használt gúnyneve volt a vékony, magas növésű, nyurga legénykéknek; kiket magyarosan „cérna káplár"-oknak is neveztek [MvÉrt. 24–5].

lunka (víz melletti) kaszálórét; luncă; Mahdwiese (am Wasser). *1617:* Abrugifalvi hatarb(an) az meli Lunka ide ala vagion Istuan deaknal szalagb(an) huz forintb(an) egienlökeppen valcziak ki es osztozzanak [Abrudbánya; Törzs]. *1637:* Kringul kinepi new hellyen vagyon egy szely feöld, melyb(e) bele vethetni harmincz keöbeöl buzatt ... az Jfiu Janos lunkayabanis ... Cubul: N. 40 [A.komána F; UC 14/42. 185]. *1715:* a Völgjben, a Patak körül, a' mellj darab tisztás mezö avagj Lunka volt ... azt hivták Mogosnak [Lupsa TA; WH. Von Makaria (70) vall.] | a Völgjben volt valami darab Lunka (: kaszálo :) a mellj akkoris, mostis Mogosnak hivattatott [Ponor TA; WH. Pracze Flora (64) jb vall.]. *1749:* Ban-

csila Feleséges ember, a Lunkán Béldi László Ur főédin ... lakik [Pürkerec Br; BrÁLt Stenner IV. 104. — Binder Pál kijegyzése]. *1765:* ezen ... distingvalt szántó földeknek végekben lévő vizes helly miatt hagyott Lunkáival edgyütt kellé rugni éppen ... Váradi Mojses Ur(am) Domb alatt lévő tós kaszallojára? [H; JHb XXXIII. 19 vk]. *1785:* ki azt mondja ... hogy a Homorodi lunkáb(an) öltéket meg, és a Marosb(a) hányták, ki egyebet, de mindenik bizonytalan [BK. Bara Ferenc lev. Szászvárosból]. *1815:* vagyon a' Falun kűjel lévő lunkájok szélibe lak hellyek, az holatt nyomássába marhájokra nézt mullatozni szoktanak volt [Orsova MT; Born. G. XV/13 Molduván Vaszilia (78) vall.].

Hn. *1648:* Az Also fordulora Lunka meghet buza föld [Porumbák F; UF I, 874]. *1700:* az Mecze torokb(an) egj nagj Lunka nevü rét [Abrudbánya]. *1729:* a' Lunka Torokban (sz) [Szentmargita SzD]. *1730:* Az hatar széllyben Lunka nevü hellyben (k) [uo.]. *1745:* A Székáson tul a Falu lunkája mellett (k) [Veresegyháza AF]. *1750:* a' Tibori hataron levö Szölö hegyben a' Lunka nevü helyben [Tibor AF]. *1754:* A' Malom Lunkáján (k) [Hodák MT]. *1764/1786:* Vagyon Borbánd felöli egy nagy Egerfa Berek, Lunka nevezetü helly [Sárd AF]. *1773:* A Lunkában a Marus mellett [Vasláb Cs]. *1774:* Alsó Határban: A Lunka mellett (sz) [O.bogát AF]. *1794:* a Lunkára rugo térben (k) [Asszonynépe AF]. *1801:* A' falunn kivűll a' Lunkára ... bé járo ut [Sövényfva KK]. *1810:* A' Lunkába (sz) [Mikószilvás AF]. *1811:* Falunak also végin Lunka nevezetü hellyen [Spring AF]. *1834:* A Lunkán (k) [Gombás AF]. *1865:* Podusosbeli kis Lúnka [Sorostély AF]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

lunkuca rétecske; luncuţă, lunculiţă; Wieselein. *1765:* ezen Lunkutzát nem emlekezünk reá hogy mikor és ki irtotta légyen ki | mi mondottuk hogy azon Lunkutzátis az Erdőhez kell mérni [Hosszútelek AF; JHb XXVII. 25. 5].

Hn. *1795/1798:* A' Rét Szélben a' Lunkutzában (sz) [Pókafva AF; EHA].

lurkó *diákny* kamasz fiú; adolescent; Schlingel, Flegel. *1870 k./1914:* Nebuló: inkább a kisebb és helytelenkedő, rosszalkodó gyermekek neve, a nagyobbak voltak aztán a lurkók, hoplások, korifeusok [MvÉrt. 27].

lusta I. *mn* rest; leneş; faul. *1777:* Még ez az lusta Rettegi Zsigmondné is itten fanczillaskodott volt [RettE 374]. *1803:* mindenféle motskos szokkal illette Fodor Sigmondné Aszszonyamatis, Lustának, a' Segesvári Hohér seperjen meg mondotta [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1814:* Te mond meg annak a' Kurva Lusta ki csapni valo Nénédnek, a Hohér seperje meg, hogy az Uramnak Ebédet ne adjan mert az ördög elviszi [Dés; DLt 222].

Án. *1840:* Lusta név alatt levő barna pej kantza 4 esztendös [Hszj *barnapej* al.].

II. *fn* lotyó, kurva; curvă; Hure. **Szk:** *~nak kiált. 1814:* ki csapni valo kurvának, Lustának, szajhának, Lotyonak kiáltotta e? [Dés; DLt 222 vk] | az Alperes ă felperest rútul motskolta, illetlen szókkal illette, kurvának, lustának ki csapni valónak kiáltotta [Dés; i.h.]. *1816:* Timár Györgyné Szász Máriska Kurváknak, Lustáknak és rongyos valagu Czofráknak kiáltotta s mucskolta ... az Asszonyokat [Dés; DLt 99] ✱ *~nak pronunciál. 1746:* az edgyik Jncta Sáska Sára az Actrix Aszszont terhesen diffamalta ... lustának, tortyosnak pronunciálta, szidta egész házát átkozta [Torda; TJkT III. 99].

lustáz kurvának/lotyónak mond/becsmérel; a-i spune cuiva că este curvă; jn Hure nennen. *1814:* az Exponens Feleséget másoknak hallatára mi okon kurvázta, Lustázta és motskolta [Dés; DLt 222 vk]. *1816:* az egész uttzabéli Asszonyakat Kurvázza, Lustázza [Dés; DLt 99].

lustos 1. mocskos, lucskos; murdar; schmutzig, quatschnaß. *1623:* megh tapogatta ⟨Var⟩ga Miklos Falabonak[a] az valagat, es lüstos voltt [Mv; MvLt 290. 32b. — [a]Katának].

Szk: *~ farkú. 1629:* Hallottam azt Makaj Meszaros Istuannetul ... monda Bandi Ferenczne feleöl, hogj az lustos farku kurua [Mv; i.h. 8. — A teljesebb szöv. lustoskodik al.].

2. *becsm* emberre von.; despre oameni; in bezug auf Menschen: förtelmes, ocsmány; spurcat, oribil; abscheulich, scheußlich. *1625:* Falabu Janosne is ... tutta az leanianak kuruasagatt ... sokszor zitta a leaniat mondua(n). Te lustos hires kurua regen megh erdemletted volna te hogy keöuel vertek ⟨v⟩olna agion [Mv; i.h. 32b]. *1631:* az Forrai Benedek fiais azt mondgja vala egiszer Kutas Janosnenak hogi te ugja(n) azt mondgja aniam hogj lustos hires kurua vagi te [Mv; i.h. 254a]. *1633:* az Hadnag' ... szeörnien kezdi Azzoniomat szidni mondua(n), te lustos, bestie nilua(n) valo kurua ne(m) elegzele megh en uele(m) hog' mastis szerecz | hallam hogy mo(n)da Fülöp Palne be ne hozzatok az lüstos fertelmes kuruat az en haza(m)hoz [Mv; i.h. 121a, 133a].

lustoskodik *becsm* förtelmeskedik; a se comporta oribil; sich abscheulich/scheußlich benehmen. *1629:* Hallotta(m) azt Makaj Meszaros Istuannetul ... monda Bandi Ferenczne feleöl, hogi az lustos farku kurua, nem megjek azert ki ebböl az hazbol, hanem neki adom az gjolcz felseö ingemet, had lustoskodgjek benne, enis adhatok megh harom forintot neki ... de megh sem vet az seggire valot vele, hanem meg itta s ki huddozta, kire enis monda(m) hogy ne szidgia ... de eö ugja(n) azt monda hogj ugjan czak lustoskodik eö, az lustos kurua [Mv; MvLt 290. 78].

lustra összeírás; conscripţie; Zusammenschreibung. *1809:* Én Királyi fö Kormányozo, a Királyi Guberniummal egyet értöleg ... minden Armalistákat, Egyházi Nemes Embereket, Primipilusokat, és Pixidariusokat, arrol bizonyossá tészem, hogy mihellyest ök a közelebbröl tartando Gyrás Székeknek alkalmatosságával lustraltatnak és ezen Lustrárol készült Cathalogusok a Kir. Fö Igazgato Tanátsnak fel küldetnek, azonnal az adozo Tabellákbol jövendöre nézve lejendö kitöröltetések aránt a Rendelések meg fognak tétetni [Kv; Somb. II].

lustrálás *diákny* bentlakásbeli számbavétel; luare în evidenţă (în internat); Zusammenzählung (im Internat).

1870 k./1914: Az igazgató ... megállapitotta minden szoba lakosságát ... Erre aztán elkezdődött az ideiglenes helyekről az állandó lakóhelyre való hurcolkodás, mi pár óra alatt úgy bevégződött, hogy estére már mindenki a maga lokusán s publikájánál várta az első lustrálást [MvÉrt. 12].

lustrált összeírt; trecut în registru de evidenţă; zusammengeschrieben | lajstromba vett; înregistrat, înscris; registriert, ins Register eingetragen. *1809:* csak a' nem Lustrált Személlyeken hajtassam az Restans Contributiot | Hivataloson tudositott vala engemet, a Ttes Tisztség, hogy további rendelésig az még hátra lévő, s kün heverő restantiát a Lustrált Személlyeken egy átaljában ne hajtassam [Lengyelfva U; UszLt ComGub. 1641, 1734].

lustráltatik összeíratik, lajstromba vétetik; a fi înregistrat; zusammengeschrieben/ins Register eingetragen werden. *1809:* a közelebbről tartando Gyirás Székeknek alkalmatosságával lustraltatnak [Kv; Somb. II. — A teljesebb szöveg *lustra* al.].

luszter 1. csillár; lustră; Lüster. *1784:* ezen Palotával öszve rugó két Szobák ... azokban lévő három nagy tükörökkel, két Lusterekkel es Falon függő, nyólcz Gyértya tartókkal együtt [Mv; Told. 16/87]. *1816:* a' más két első Házokban a' Stakaturakban Lusternek valo vas Horog van [Kv; Born. IV. 14]. *1849:* Vagyan ... Groff Nő ő Nagytsága szabájába — égy igen diszletes lántzazaton a' palota közepén függő aranyazatt Luszter — mellyen öt felöl lehet gyértyákat tartani [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. *1850:* Az ebédlő nagy palotán ... A nagy kristály metzett üvegböli csillár (: luszter :) 50 vft [Algyógy H; Born. F. Ii]. *1851:* 1 fejér téka és egy felakasztott Luszter [Nagyfalu Sz; HG Vegyes III].

Szk: *hatágú ~. 1863:* hat águ Lusterért a bátsi templom számára fl. 12 [Bács K; RKAk 235] ✱ *lámpásos ~. 1848:* Három nagy lámpásos Luszter [MkG Conscr.].

2. *falra való (ezüst) ~* (ezüst) fali lámpa; lampă de perete din argint; (silberne) Wandlampe. *1823:* Két ezüst falra valo luszter, aranyozott levelekkel ki rakott szárával édgyütt [Szentbenedek SzD; Ks 38. V Clenodia fam.].

lusztergolyó kb. fényezett/zománcos golyó; bilă smălţuită; Lüsterkugel. *1870:* 4 alb. (!) templomi lusztergolyó ... xr 20 [Bács K; RKAk 247].

luszthausz üdülőház, kéjlak; vilă; Lusthaus. *1704:* Azután úgy mentünk ismét vissza a Brotterbe, ahová az asszonyok is kijüvén hintón, a generálné luszthäuszát megjártuk, és onnan a kertbe is bejöttünk és megjártuk a kertet is [WIN I, 76–7].

lusztrejze *gúny* kéjutazás; călătorie de plăcere; Lustreise. *1880:* Ha Húsvétra errefelé jönnél egy kicsi lustreizéra a feleségeddel, nem ártana. — Szállásotok volna nálam [PLev. 73 Petelei István Jakab Ödönhöz].

lusztrin 1. lüsztrin (selyemszövet); lustrin; Seidenstoff. **Szk:** *~ matéria. 1773:* Egy Kavé Szin paraszt mejtarto lusztring matériából és egy rosz mejtarto ajj [RLt].

2. lüsztrinből készült; facut din lustrin; aus Seidenstoff verfertigt. **Szk:** *~ mente. 1761:* Egy fekete Uj Lusztrin mente, nusztal premezve, az eleje nyestel bérelve, a hata pedig Roka mállal [Koronka MT; Told. 8] ✱ *~ paplan. 1758:* Egy arannyal, s színes Sellymekkel varrott, hammúszín Lusztrín Paplan, mellyen az magunk Czimere[a] van ki varva, a' Széle veres croquet [Nsz; TSb 21. — [a]A gr. Teleki családé] ✱ *~ szoknya. 1768:* Kávé szín Lusztrin szoknya vállastol, Singe három Forint, három rend Frantzia arany Csipke a' vállán [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes köntösei közt]. *1770:* Szederjes Lusztring Szoknya Arany kötéssel keskeny Paszomántal, hozzá valo vallal [Kisesküllő K; RLt 0. 4 Sombori Gáborné Salánki Ráchel hagy. Désfalvi Simon Mihály kezével]. *1776:* Vit el ... Egy Szederjes Lustring Szoknyát, hozza valo vállal, es Melly tartoval, mellynekis a Vállán keskenyeb, Arany Csipke vagyon [M.köblös SzD; RLt Sombori Klára és László lelt.] ✱ *~ váll. 1763:* 1 Gyöngy szin Lusztri váll ezüst kötéssel mely tartojokkal [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes lelt.].

A jel-re l. Károlyi: Szövő-fonóipari nyersanyag, fonál és készáru. Bp. 1943. 66.

lutált agyaggal bevont (lombik); (retortă) acoperită cu lut; (Kolben/Retorte) mit Ton überzogen. *1558:* (A keveréket) ved el az twzrol es had meg lassan lassan hidegwlny es mikoron hideg volna ted Nagiob edenben ... Melyben alion harom Napeg, hogy meg Nedueswlion; annak vtanna ted egy lutalt tok Iuegben distillalasra az alambicom Altal gienge twzon es Jo ky belolle feier vyz, Minth egy tey, Mely viz neueztetik lac virginisnek [Nsz; MKsz 1896. 286].

luther lutheránus/evangélikus vallású ember; luteran; Lutheraner. *1670:* Mi reánk nagy neheztelés volt s ugyan maga nyelve vallása Rákóczi Ferencznek egy barátunk előtt, calvinisták luttereket nem akarják magok közé venni [TML V, 151 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz].

lutheránа 1. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ eklézsia* evangélikus eklézsia; parohie luteană; lutherische Kirchengemeinde. *1735/1826:* (A) Hoszszuaszoi[a] Lutherana Ecclesia ... a' béli jussát kivánván defendálni, végre azon Lodormányiakkal ugy componáltanak, hogy egy darabját az ... Erdőnek kiirtásra és colálásra a Lodormányiaknak engedvén ... (a) Dézmát mindazonáltal magának reserválta [SzentkZs Lodormányi dézma. — [a]KK. [b]Lodormány (KK) lakosainak] ✱ *~ vallás* evangélikus vallás; religia luteană; lutherische Konfession. *1823–1830:* Augustus a lengyel királyságért pápista lett ... Az udvarán kívül vallásbeli gyakorlást nem folytat, mely szerént a lutherana vallás uralkodó vallásnak maradott, és Drezdában is a pápista papnak az udvaron kívül nem szabad papi köntösben járni [FogE 196].

2. evangélikus vallású (nő); luteană; Lutheranerin. *1843:* (Varga Katalin) ... azt is mondotta, hogy ő deákul, magyarul, németül, zsidóul, szászul és oláhul tud beszélni. Egyébként szászné lenne és lutheránа [VKp 113].

lutheranizmus lutheránus/evangélikus vallás; luteranism; lutherische Konfession. *1653:* Mikor János ki-

rály[a] felserdült volna az attya halála után ... immár ide Erdélybe is behatott vala a Luther Márton reformált tudománya ... egy Johannes Huntherus nevü deák, ki akkor oda fel lakott ... alá jövén úgy hozott alá a Luther Márton könyveibe, és úgy serpált azután az egész szászságon a lutheranismus [ETA I, 26 NSz. — [a]János Zsigmond].

lutheránus I. *mn* evangélikus; luteran; lutherisch. *1653:* a Luther discipulusi ... elpártolának egymástól, és magokon Calvinusról marada a calvinista név, és Lutherről a másik felen a lutheranus név mind e mái napiglan [ETA I, 26 NSz]. *1676:* Úgy látom, Uram, a lutheránus atyafiak szívesen munkálódnának az otthon valóknak mellénk való állásában [TML VII, 268 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1698:* Felséged méltoztassék azan oláh Papokat és Gőrőg Valláson levő szerzeteseket azon Privilegiumb(an) és Jussokban részeltetni, a mellyel nem csak a Catholicus, hanem az Arianus, Lutheranus és Calvénista Papok élnek [UszLt IX. 76. 64 gub.]. *1726:* Hadnagy Uram(na)k Karoly Samuel Uram(na)k maga szájából hallottam ..., hogy ö kglme inducalta azon Pápista Német Kovácsot Lutheranus vallásra [Ne; Ks 90]. *1772:* Bara Andras ... nem tudom Unitarius Luthranus (!) Reformatus vagy Catholicus é mert sem égyczer sem mászszor nem mengyen az Templomba [Dés; DLt 321. 63b].

Szk: *~sá lesz. 1710 k.:* Körtvélyesi János ... Szász Jánosért, szebeni promotióért s feleségéért lutheránussá lett [BÖn. 950]. *1726:* beszélették azért lött volna az utrumban fel tett Német Kovács Lutheranussá; hogy hamarébb vegyék be az kovács Czéhbe [Ne; Ks 92].

II. *fn* evangélikus vallású ember; luteran; Mensch lutherischer Konfession. *1653:* Lutheránusoknak, calvinistáknak, ariánusoknak ott semmi devotiójok nincsen, nem is volt, nem is lesz [ETA I, 121 NSz]. *1671:* eddig is minden helyeken kétszer az I(sten)i szolgalatra harangoztanak, de ugy lattzik, hogy nemely más valláson valo Attjafiak, ugy mint a' Lutheranusok sokkal alkalmatosabb üdőt választottanak arra [SzJk 117]. *1710:* amaz istentelen szebeni királybiró, Szász János alattomban a pápisták mellé csapá magát, és a pápisták hittel asse curálák őtet, hogy azon öt punctum nem feriálná a lutheránusokot és szász városokot, hanem csak a magyarokot és a reformáta s unitária relígiót [CsH 307. — 1699-re von. feljegyzés]. *1815 k.:* (A szász) lutheránusok, még templomot építettek istenitiszteletet a mostani templom melletti paplak első emeletén tartottak [Kv; ETF 107. 15]. *1833:* (Eskettem) Sebes-Vári Pappiros Meistert Őzv. Albrecht Ferentzet Ev Lutheránust, Krasznai születésű Nms Birtalan Lidia hajadon leánnyal [Damos K; RAk 29].

lutri sorsjáték; loterie; Lotterie. *1880:* Úgy örvendek ez irántad tanúsított méltó elismerésnek, mintha ternót csináltam volna valamelyik lutrin [PLev. 82 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

luxus fényűzés; lux, eleganţă; Luxus. *1593:* Varosul lathwan ith ez Varosban az Luxust mind az ferfy rende(n) mind feokeppen az Azzony Allat, es leanzo renden az Ruhazat dolgaban, itiltek eo kgmek sokaknak rendiheoz es erteokekheoz (!) kepest, Alkolmatlannak lenny ... vegheztek azert eo kgmek eghez varosul ezt megh Zabolazny [Kv; TanJk V/3. 206]. *1603:* Miwelhogy az colteozetben valo Luxus mind ferfy, mind azzony allat es Leanzo renden, az my varossy allapatunkat felette megh haladta ... Tetzett eö kegeknek ... hogy minden rendbely varosy feleynk réghy attyaynktol reank maratt rendy zerent es Nemzetsege zerent valo forma eolteozetett viselyen [Kv; i.h. I/1. 460].

lüget l. liget

lürbörfa babér-fa; dafin, laur; Lorbeerbaum. *1780:* a virág Háznál ... Tzitromfa termő 500 (!) Narants alma 2 Termő és gyümőltsős fige fa 40. Lűbör fa (!) 5 Aloe, s más sok ritka plánták virágok [Bethlen SzD; BK]. — Vö. a *lorber leves* címszóval.

lüttichi Lüttichben/Liège-ben készített; fabricat în Liège; in Lüttich/Liège erzeugt/verfertigt. *1805:* Pistolyok ... 9. Egy pár Lüttichi, ezüst készületű horgas kápáju, General Landoné volt [Mv; TGsz 52].

Ly

lyuggat 1. lyukasztgat; a găuri; löchern. **A.** *1602:* Laurentius vęgh ... fassus est ... lewelet irt vala Keomies Antal az felesegenek es ... irta volt hogy fel keresse(m) en az el teot penzt ... liwggattam mindeneot az falt, de se heliet se az penzt en nem talaltam [Kv; TJk VI/1. 635]. *1794:* látván hogy a kardal hozzámis vagdal s tzondrámot juggattya s Vágja el botsátottam, tele fővel lévén egyebekre nem ügyelhettem [Déva; Ks 79. XXVI. 10].

B. *1621:* Marton Kouaczy az mjt mjelt azon Kapuhoz ... 64. Eoreog zaru zeget vert attam teolle 47. f. — / 64. Vj vasat liggatot ... / 47 ... O.uasat liggatot es igazgatot ... /16 [Kv; Szám. 15b/IX. 240].

2. felturkál/ásogat; a scormoni/săpa; umwühlen/graben. *1588:* Az temeteo hely feleol zollottanak eó kgmek, lattiak minemeo rendeletle(n) liuggattiak a' feoldet, ky miat az a' Nagy hely maid be kezd telny, Biro vramat kerik varosul, eó kgme visellien gondot Rea, egy embert Rendellien ... Aky minden syrnek veremnek zep rendel Mutasson helt [Kv; TanJk I/1. 86].

3. (partot) szaggat; a săpa (malul); (Ufer) weg/fortreißen. *1723:* a marha legeltető Falu közönséges Berkire hamaréb kivét csak közönséges ár Viz idején is a Kükűllő Vize, és azt nagyob mértékben borittya el, iszapollya, lyuggattya s vesztegeti az ár Viz, miólta ez a Malom ide épitetett, mint sem annak előtte [Sövényfva KK; MbK 150].

lyuggatás kilyukasztgatás/rágicsálás; găurire; Durchlöchern, Annagen. *1810:* A Malomháznak ... már az egerek Juggatása miatt sorvadni kezdett szalma fedele ... Csere Sasok kőzé faragott Labas Bükfákbol Csinált Oldala [Rákos Sz; Ks 76 Conscr. 264–5].

lyuggatott 1. (több helyt át)lyukasztott; găurit (în mai multe locuri); (an mehreren Stellen) durchlöchert. *1621:* Az Aczioknak az kapun hogi dolgoztak ... az keozepkapun ... Nyreo Janos az Taualj safar polgar eo keme adot kez liuggatott vasakat ... fel verette(m) zegetis adot [Kv; Szám. 15b/IX. 239–40].

2. kilyukasztgatott/rágicsált; găurit, ros; durchlöchert, angenagt. *1852:* Fenyő deszka pávimentuma[a] részint a' régiségtől tőredezett, részint pótz egerektől juggatott ... padlása fenyő deszkákból fenyő gerendákon avult, de jó [Km; KmULev. 2. — [a]A malomé].

lyuk 1. gaură; Loch. *1582:* Vagattam egy keomyessel az keofalba lywkakatt az hova az kozoro fakat helyheztettek [Kv; Szám. 3/V. 27]. *1595:* Az Owari Aztalos Lúkacz ... foldozta az Tanacz hazban alat az Ajtot, mert az szú egy Darabot meg öt vala, és nagy Lyúka vala [Kv; Szám. 6/XVIIa. 249 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] | Az aitot sem Akarta(m) volna illyen tęl wdeön be vaghtak volna haro(m) forinterth merth olly liúkath uaghtak vala az aiton hogy az Jobbagyom Goina Antal azon bútt ki [UszT 10/99]. *1621:* Tiztittattuk az Nagy gazt az Jspotali palojarol és az Nagi hidrol, az hidon egy Liukotis foldoztattunk meg [Kv; Szám. 15b/VIII. 14]. *1748:* azon tyuk ... az én udvaromon fiakat költvén nem lesz vala szabad azokat hir nélkül titkon, és tsalardul kerte(n) juka(n) ki szedegetni s el vinni [BSz; JHb LXVII/3. 202]. *1760:* Az egetbor főző házat eddig kellett volna meg tapasztatni, és Corigaltatni, de minthogy preterealtatott, földet kell hozatni és az hol Lukak vadnak, bé kell tsinaltatni [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. *1771:* A' már meg mondott Gátnak hibái és jukai, ugj a' nagj silipnek el törött talpa miatt nagj jukak esvén, ugj a' több silipek tőbb dirib darab foltok lévén azoknak sok jukai között ugj el ment a' viz, hogj még annyi sem ment a' kerekekre, a' mennyi egy jo víz ivo kártyán keresztűl térne, melj szerént nem volt mod hogy a' kerekek foroghassanak [Ádámos KK; JHb LXVII. 166]. *1805:* A Grofne vitetett el Fuszujkát is, azt abbol tudom hogy a mikor el vitték, a zsák Jukán, végig fojt az utzán [Szamosfva K; BLt 12]. *1844:* Ezen szobának pavimentuma fenyődeszkábol jó vagyon, padolattya régi fenyő deszkákbol alakitva nyoltz fenyő gerendákon fekszik, mellyből a' régiség miatt sok götsök ki száradtak és azok hellyein lyukok vannak [Km; KmULev. 2 Pávai János kezével]. — L. még Palotay 21.

Szk: ~*at ejt. 1662:* (A) sebes lövések a várfokokon, kőfalak szélin némelly helyeken való ... lövőlyukas gerendát ... azt középben és ép helyen találván, helyébül a kőfal széliről nem leütné, hanem mintha fúróval általfúrták volna, az álgyúgolyóbis nagysága szerint lyukat ejtvén rajta, épen általmenne rajta [SKr 601].

2. rés; crăpătură; Ritze, Spalt. **A.** *1612/1613:* az azzonnakis megh mutattam vala[a] az ayto liukarol eő kegme is latta szemeivel [Mocs K; KJ. — [a]A szeretkezési jelenetet]. *1633:* egi so(m)bat napo(n) menek en az Falabu Janos hazahoz, es az ajton szeörgetek hogi megh nissak, de az ajtot neke(m) ne(m) nitak megh hanem en megh kervlue(n) az hazat tekintek be egi kis liukon az hazba, s akkor lata(m) azt hogi az Falabu Janos leania Katha, az agiba(n) feksik, es mellette feksik egi bene Janos neuv legeni [Mv; MvLt 290. 136a]. *1710 k.:* Az aër másként láthatatlan, de mikor a nap valamely kisded lyukon vagy nyiláson bésüt, ha oldalfélt állasz, szemeddel is meglátható apró fényecskemorzsáknak ... számtalan sokaságából álló nagy test [BÖn. 448]. *1723:* edgj marhamat el lopták az nimetek s most bontják aszt gondolám magamb(an) majd bizo(n) oda megjek Talám bé latthatok hozzájok az ajto hasadikjan vagj edgj Lyukan, de Semmikeppen ne(m) lathadtam bé mind ajtot mind ablakokat bécsináltak belől köpenjeggel Pokroczal [Kisdevecser SzD; Ks 39. XXIII. 1]. *1820:* Székelly Rosi ... csak az Esketéskor is szinte bajba ejté Kotsis Pétrét, kire azt fogta volt, hogy ő látta volna a' Kert jukán azt, a' ki az Bárónának az Urfit Csinalta [Várfva TA; JHb 48 Imreh Miklós (19) vall.].

B. *1570:* Tapazto Esthwan ... vallya ... Az Molnar azt Monta neky hogy ... senkynek Nem eorlenę az nap ... Az aythot azonnal be zegeztek vtanna, es chak ketten Marattanak az Malomba, Ew penigh Megien az Kys

aytora ... Es kezd Nezny otth Egy lykon hogi lathna myt chelekeznek oda be ketten [Kv; TJk III/2. 104–5].

3. kijáró nyílás (falon, kerítésen), deschizătură (în zid, în gard); Durchgangsöffnung (in der Mauer, im Gartenzaun). *1591:* Magyar vtza kys Aytto Melet vagttag egy Lyukatt az waros keó folan ... Az Lakattosok Chinalttok 2 Rosteltt Reaja atta(m) f 2 [Kv; Szám. 5/I. 113]. *1637:* mondam neki hogi Istua(n) Uram ezt az liukat be czenallia kgd it mert en nem szeretem, s monda az felesege hogi be vagjo(n) az Czenalua, s az Ura czak rea merczte az szemet, az felesegere, s en monda(m) hogi be vagio(n) czenalua(n) mert most vonad be teövissel, de az lator altal mene rajta [Mv; MvLt 291. 112b].

Szk: *~at nyit. 1592:* hogi be hajtak egy lyukat nytanak az kosaron es oda alla a Zaz Jakab fia peter benedek Janos es Zaz Leorinch rea hajta wgi utek meg ketteot az belet kivetek[a] [HSzj *kosár* al. — [a]Az ellopott és leölt disznónak] ∗ *~at tart be/ki. 1666/1793:* Mivel sokaknak Telekjek kaszálo kertjek, Csűr kertjek a Falu határára függ bé, nimeljek kaput, nimeljek rést, nimeljek pedig jukakot szoktak bé tartani, azért az illjen heljeket ... meg circaltasson a Bíro [A.csernáton Hsz; HSzjP]. *1762:* Udvarárol lyukat tartot ki a Határba a Malaczainak [Peselnek Hsz; i.h.].

4. *feljáró ~* padlásra járó nyílás; deschizătură prin care se urcă în pod; Aufgangsöffnung (zum Dachboden). *1648:* ez nyari haznak 6 ablaka, mindeniknek tolyo tablaja fenyeö deszkabol valo ... padlassan egy fel jaro liuk [Proumbák F; UF I, 879].

5. vízkivezető nyílás; orificiu de evacuare a apei; Wasserablaßöffnung, Ablaufschleuse. *1586:* veottek ezekbe eo kgmek Minemeó rut Izoniw mely Sar reked megh az keo fal mellet, Az keozep kapu, es Magiar vcza kys Ayto keozeot ... Felette ighen kerik Biro vramat hogy ... chinaltasson Rostelios Liukat eo kgme, Es mindenkepen az Viz foliast es Allast zorittassa teoltesselis az liukra [Kv; TanJk I/I. 37]. *1839:* Azon balparti láb mellé a mederben 8 1/2 ölni hoszu jászoly gátot fonatván ... a fonadékon által az Canalis folyására lyukat hagyván [Dés; DLt 717].

6. vízterelő árok; canal de abatere a apei; Wasserablenkungsgraben. *1662:* Ezalatt, hogy jól tudnák, az árok vizét elvenni hol kellene, mihelyt alája szállanának, az Aranyas-bástya szegeletire a Körösalytól fogva, a parton által ottan árkot, lyukat az árok vizére beásni hajtani kezdettek vala, úgy, hogy azt mintegy három hetek alatt az árokra rá is lyukasztanák, mellyen két-három nap és éjszakákon az ároknak majd két singnyi magasságú vize elszálla a Körösre ; mind a két bástyák alatt való lyukakra az bástyák töltési váltig ásatnának, de hogy a föld televény volna, újobban-újobban beszakadozván, nagy sok munkát ad vala, azonban a kőfalak a kívül vájott lyukakra rájok nem lyukasztathattak vala [SKr 599, 606].

7. földalatti üreg; cavitate subterană; unterirdische Höhlung/Grube. *1662:* mindkét bástya alá cuniculusok, hordóporoknak való lyukak kezdenének ásatni [SKr 599]. *1710 k.:* mind a pincéből, mind a gabonás házból alája kell ásni egy jó tágas lyukat igen jó mélyen, és úgy kell a lábakat egyenesen a pogonok alá csinálni, minél erösebben lehet [BÖn. 503]. *1762:* Minekutánna à megirt helyröl à pénz kiásattatott ... observálté à Tanu à megásott gödör szélyin oldalán vagy fenekin olly jeleket, hogy onnan valami edény vétetett volna ki? nem külömben az gödör körül valami furunyomot és lyukakot? [Dob.; Ks 4. VII/12 vk].

8. sziklaüreg, barlang; grotă, văgăună; Höhle. *1662:* annyi sok kegyetlenkedő ... ellenségtől minden hegyek, völgyek, erdők, kősziklák elboríttatván, azok között való lyukak, barlangok, menedék-, búvó-, rejtezőhelyek, mint valami fityésző vizsláktól, mindenütt felbujtatnának, kerestetnének, és azokban rejtezett szegény község ... csoportonként hajtatnék ... a siralmas rabságra! [SKr 437]. *1734:* Mikor a Tatar(o)k az Varfalvi Marhakat el hajtották volt, s az Törczváránális mikor harcz volt, azon futásokan bizonyason tudom hogj Philep Menyhárt Ur(am) az Várfalvi Székellyvár oldalán valo Lyukban futat, Vargyas Györgyis ott volt [Várfva TA; EHA]. *1781:* A Rákosi Lyuk tetején lévö egy nyilnyi erdő [Asz; Borb. I].

9. kövek közötti hasadék; crăpătură între pietre; Spalte zwischen den Steinen. *1841:* a bíroi meg győzödésig bizonyosra mutato tiszta környűlmény az hogy a tsikom lába általak futamtatásbol, és nem mint ők[a] nyekegték, — a kövek közötti jukba[b] szört, vagy vérességet a juk körül a kőveken, minden szorgos ügyeletünk mellett se láthattunk, észre nem vehettünk [Dés; DLt 1541. — [a]A vallók. [b]Tollban maradt: tört el].

10. lék; copcă (în gheață); Einlaß, Wake. *1721:* az to az öszön igen tele liven vgy fagyot el az vize az malomra ki fojvan az jegnek az szilei fen maradot nagy Üregi alat meg halotam hog jártanak az halak együt jukat vagatok be nyültam egy Csuka akada az kezemben és igy eleb jukakat vagatvan ugy fogatam azon jukakat szalmaval jol be Csináltatam [TKl Mihály Deak Teleki Pálhoz].

11. lőrés; crenel; Schießscharte. *1662:* Kiknek pattantyúsi olly mesterségesen lőnek vala, hogy a kasamáták lyukain, bástyákon levő lövöablakokon belövöldözni semminek tartanák [SKr 598].

12. ágyú/puskacső nyílása; gaura țevii; Mündung/Öffnung der Kanone/des Gewehrs. *1653:* Rosnyó alatt a sánczra kiütöttek vala a brassaiak s az ágyuk lyukait béverték vala [ETA I, 110 NSz]. *1681:* Vagyon itt: öt fontos vas golyobis Nro 2 ... Golyobis tarto Apro Láda Nro 7. Agyu lyuka be szegezesere valo aczél szegh Nro 70 ; Nebojsza Bástya ... pattantyusi mesterseghez valo eszközök itt ninczenek (: vgi mint Gőrbe Cirkalom, agyu vagi Taraczk lyukahoz valo Linea etc :) [Vh; VhU 515, 557]. *XVIII. sz. v.:* az jáger hozta az maga flintáját az mellynek egy kis rugo szeget csináltam és jukában srofot és nagy rugojatis ezzettem [Kv; BK. Gyarmati Sámuel lakatos kezével].

Szk: *~ tisztító vas. 1753:* por gyujto és lyuk tisztito vékony vasak nro 2 [Záh AF; Told. 18].

13. ablakocska; ferestruică; Fensterchen. *1812:* a' Groffné oda tsináltatott edgy ajtot és arra vágatott edgy Jukat, tsak akkorát a' hol tsak az ételt béadhatták a Groffnak, és réája edgy egy Kemény Zárt [Héderfája KK; IB. Magyari János (19) grófi kertészlegény vall.].

14. *kulcs ~a* kulcslyuk; gaura/borta cheii; Schlüsselloch. A. *1710:* Béldi Pálné ... alattomban igen lassan az ajtóhoz mene, és fülét a kolcs lyukához tartván, noha csak suttogva beszélnek vala odabe az urak, megérté, hogy Bánfy Dénes felöl beszélnének, és a kolcs lyukán benézvén, megláta, hogy az ura előtt Teleki Mihály térdre esett [CsH 116. — 1674-re von. feljegyzés].

B. *1614:* Az Aytora menuén be nèzèk az kolczy lykan tehat, egymas mellett fekwznek[a] az paplan alatt [Nsz; VLt 53/5267 G. Keörtuelyesi (21) vall. — [a]Báthory Gábor és Dengheleghiné].

15. ajtó/kapusaroknak vésett üreg; gaură/locaş pentru suportul de rotire a porţii; Loch für die Tür/Torangel. *1592:* az Czynterem eggik kapüyara sarknak walo lyukat furattattúnk Lakatos Balintal [Kv; Szám. 5/XIV. 28 Eppel Péter sp kezével]. *1621:* Az Eleobi o sork[a] kiczin es gienge leue(n), veotte(m) hozzaia Egy sing vasat p(ro) f — d 8 Brassay Mihallial az Liukat vyobba(n) es melliebbe(n) megh vessuęn, es onnal az vtha(n) be Eöttuęn [Kv; i.h. 15b/XI. 286. — [a]A Farkas utcai klastrom kapujáé]. *1834:* Két Kis Lukan igazittas 25 x ... Az uttza Ajto Zarja igazittása 1 R [Törzs. Dési taxalisták 4].

16. kohó/örlősszerkezet (kivezető) nyílása; gura furnalului/mecanismului de măcinat; Öffnung der Hochofen/Mahlvorrichtung. *1747:* Sendelyes Szin alatt egy Kása külö, negyes Lyukával és Csákánjával [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. *1757:* (Az aranyrögökre) vizet bocsátván a' Stomp Ládájában liszté törjük, a' melly lisztnek jobb része a' Stomp ládáján lévö lyukan, a' lyuk alá hoszszan teritett Czondra posztóból levö Fotakra ki foly [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.]. *1827:* Tavasz Buza lett mind öszve az első jukrol 37 véka Ennek másadgya tseléd laskának valo, és utolya kenyérnek valo 12 véka ... az harmadik jukrol tseléd kenyérnek valo 15 véka [M.köblös SzD; BetLt 3].

Szk: *két ~ra csinált vasfújtató kemence. 1677:* Vagyon az hámor ház kerittésin kivül hat fa oszlopokon deszkás héjazat alat vas futató két lyukra csinált kö allyu kemencze, melyhez vagyon két bokor fúvó alá való futató hely [CsVh 53].

17. furat; gaură; Bohrung, Bohrloch: *1621:* Veöttem Egi Vassat az Malom keö Liukahoz f — d 10 [Kv; Szám. 15b/VI. 6 Nagy Bálint mb szám.]. *1798:* Egy Járomnak El kopot az közepén az luka Ara csináltam egy uj marok Vasat két Tekerö pántot x 24 [Déva; Ks 72. 54 kovácsm.].

18. árnyékszék ülőke-nyílás; gaură în scîndura de şezut la latrină; Öffnung des Abtrittsitzes. *1679:* Arnyék szék deszka rekesze, Ülö szék haro(m) lyukan, deszka fedel nro 3 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 30].

19. rácsok közötti rés; deschizătură între gratii; Ritze/Spalte zwischen den Gittern. *1747:* mások reprehendalván káromkodasit, azt felelte nagj kevéllyen: Mikor Dörög ne fély a' menkötöl, hanem buj rosta alá, mert nem tudgja a' menkö mellyik jukon üssön meg [Torda; TJkT III. 180]. *1772:* Kránka Todor ... ki dugván két karjait a' kalitzka lyukain [Koronka MT; Told. 26].

20. ruhaneműre készített/kötött (gomb)lyuk; butonieră; Knopfloch. *1597:* Jlona Zabo Peterne Zolgaloia wallia, Immar nyolcz eztendeye miolta Zabo Peternenel lakom de soha megh nem latta(m) hogi az fia gatia keoteot viselt wolna maga en chinalta(m) mind inget gatiat neki de megh gatia keoteonek walo liukat sem engette hogi chinalliak [Kv; TJk VI/1. 34]. *1736:* Salavárit is viseltenek az ifjú legények, mind urfiak, mind nemesek; az nadrág hasitékjáig ért a salavári, ott belöl, nadrágon ezüst vagy selyem sinór lévén rakva két renddel, az sinórok végiben fél ujjnyi ezüst vastag tök, azokat sinóron által vonták a salavári lyukain s úgy kötötték az nadrághoz. A salavárin az hol az lyukak voltak, oda szü formára csinált galanddal vagy sinórral köröl megvarrott posztó volt, az ezüst tök onnan fityegtenek le [MetTr 353].

Szk: *~ kötni. 1802:* 6 rud jukkötni Selyem ... 24 xr [Déva; Ks 120. III. 8].

21. gödörszerű seb(hely); rană în formă de gaură; grubenartige Wund(e)(stelle). **A.** *1585:* Zeoch Georgy, Pitter Krausz, Bennek Frólich valliak, Eorizeök valank Zent Marton Nap tayban, latok hogy haiadon feowel mezit lab eg' ingbe gatiaba az ereos hidegbe fűt vala Biro vramhoz Grusz Peter, Nagi liuk vala Az karia(n) [Kv; TJk IV/1. 480]. *1710 k.:* gyermekségemben a balta nyele ... a jobb tenyeremet feltöré; én azt kifakasztám, a hideg megcsipé, nosza dagadni, orbáncozni kezde ... seb s lyuk lőn rajta [BÖn. 529]. *1754:* el forditotta az Cziganj és az fejének hátulso részet (!) az njak vapáján feljül nézem olj jukat léték, hogj az kis uljom belé ment volna [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/11]. *1809:* Elölröl Jobb felöl a 4dik 5dik és 6dik oldal tsontok első részénél tsapanolag égy mély Juk [Dés; DLt].

B. *1574:* Beogler peter ... azt vallia, hogy mykor meg hallotta volna hogi az kapa peter Maioraba egj holt Embert talaltak volna, Megien oda meg latny. fely hagot az zabrakasra es latta hogi otth fekszik volt, latta hogy ... az feyen egi Nagy Lyk volt [Kv; TJk III/3. 378]. *1597:* Mattes Raw ... vallia. Lattam az húst az Mezarzekben kit az Lato mesterek Paztor Istwa(n)tol el veottek, de ne(m) embernek walo wala, seot vgia(n) megh laczot rayta hogy deogeos volt ... az oldalan nagy lyk volt hogy megh az zelis ki ment rayta [Kv; TJk VI/1. 6].

22. *orra ~a* orrlyuk; nară; Nasenloch. *XVIII. sz. eleje:* Az melly lovat ă follyö keh háborgat ... kigyö fü gyükérel valo praxissal kell elejt venni, de ha ă torkan gyült egybe, ó hájat tyukmóny fejérel, eczettel, foghagymával egybe kell keverni, gyengén megh kel melegiteni kétt tyuk tojás hajba kel önteni ă lovat vagy hanyotta kel döjteni, vagy fel kell kötni az orrát s belle kel az orrába tölteni, az orvosságoth mind ă kett orra lyukába, egy egy tyuk tojás hajjal [JHb 17/10 lótartási ut.].

23. *vizelő ~* húgycsőnyílás; meatul urinar; Harnrohröffnung. *1716:* az szemérem testinek fején, az vizellö jukának helye [Nagyida K; Told. 22].

24. *1638:* Czillagh Georgi ... monda ... Nosza lelkem, ha engem Szerecz Ves agiat Fekegiűnk le ... Lattam ... Gal Istokot is es mas legentis egi mast 'Sidtak hogi lelek kurua, hogi komaddal tes (!) egi liukban furtal, Czillagtol eztis hallam, el karhozzam hogi ha kommal egi liukban fürtam [Mv; MvLt 291. 143a].

Szk: *egyik ~ba be, a másikból ki. 1815:* Te kedves Öcsém! ... mint Gyilkos Haramiák ... Domberozol, 's korhelykedel nappal; éjczaka pedig mint az egér egyik jukba bé, az másikbol ki, kaslacz, járkálsz [Kóród KK; Ks 101 gr. Kornis Gáspár lev.].

25. nyomorúságos lakás/odu; chichineaţă; cocioabă; elende Wohnung/Loch. *1718:* Pestis alkalmatosságával ... Szükség praeservatiora nézve gondot viselni, az imit amót Böltocskákban, és kunnyokban ... Lako Emberekre, kiket is vagj tisztaságra kenszeriteni, vagj onnan ki Szállittani Szükséges, mivel experientia mutattya; hogj az afféle Szemetes lyukak taploi es Fomentuma az afféle nyavalyáknak [KvLt I/235 a gub. Kv-ról].

26. eldugott hely; ascunziş; versteckte Stelle. *1710:* a várost megvévén[a], egy lábig levágják mind a jancsárokat, mind a város népit, csak három basa rejtezvén el félen egy lyukban, azoknak adnak grátiat, s rabul Bécsben küldi az elector [CsH 212. — [a]1688-ban Belgrádot]. *1718:* ugy ki hordam minden lyukbol ã buzát hogy edgj vékányi sem marad sohult [KJ. Rétyi Péter lev. Fog.-ból].

Szk: *(ház/hely) minden szege-~a* (ház/hely) zegezuga, minden szegelete. *1673:* Beczűlletes ahoz értő embereket hivatvan ... es ő kegyelmekkel edgyűtt az haznak minden szege lyukat el jarvan ... aestimalok az meg irt hazat ad f. 300 [Kv; RDL I. 154]. *1748:* Egy Kata nevű Sz. Mihályfalvi szegény Aszszony beszéllette nékem, hogy Ferencziné Aszszonyom őtet az maga háza híjára fel vítte, de annak minden szegelyuka tele van gabonával s egyébbel [Torda; Borb.]. *1836:* sokat pásztorkodván a' Hatodon igen jol esmerem minden szege jukát, nagyon derék hely [Szárazajta Hsz; HSzjP G. Bogdány (60) col. vall.].

27. titkos forrás; sursă secretă; geheime Quelle. *1705:* A búza hat sustákon jár, Havasalföldéből eleget hoznak. Kire azt mondották, hogy bédugjuk azt a lyukat is nemsokára [WIN I, 460].

◇ **Szk:** *befűtő ~* tüzelőnyílás/száj; gaură de încălzire; Heizloch. *1697:* Ezen tűzhellyról az kémény fele egy meg bomladozott bé futtó lyuk [O.brettye H; Born. XXIXa. 2] ✱ *egér ~a* egérlyuk; gaură de şoarece; Mäuseloch. *1710 k.:* Az oroszlán barlangja s az egér lyuka mindegy, lakik, nyugszik, fajzik mindenik a magáéban [BÖn. 509] ✱ *pecsenyesütő ~* gură de cuptor unde se poate face fripturi; Loch zum Braten. *1851:* a' kemenczébe egy pecsenye sütő lyuk, felette lévő pléh táblával, és sarok nélkűli ajtó helyett használható fogantyús pléh dugóval [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

◇ **Sz:** *aki nem fér ~ába, tököt köt a farkára* aki nem fér a bőrébe, pórul jár; şoarecele nu încape în gaură şi mai leagă şi un dovleac de coadă; wer kein Sitzfleisch hat, zieht den kürzeren. *1838:* Tudjaé mit mond a' köz példa beszéd igen szentül? aki nem fér jukába tököt köt a farkára [Torda körny.; TLt Közig. ir. 1839. évi sztlan] ✱ *ha minden ~ba benyúlsz, kigyót húzsz* aki minden lében kanál, arra rossz vég vár; dacă nu te stăpîneşti, o să ai neplăceri; den Einmischling erwartet ein schlechtes Ende. *1680 k./1715 k.:* Ha rákászni indulsz 's minden lyukba bényulsz; Talán olly kigyót husz, hogy koporsoba husz [Rozsnyai, HorTurc. 182] ✱ *hogy a farkas elment, kijő a ~ból nyúlászni* vész múltán megjön a bátorsága; după războiu mulţi viteji s-arată; nach Gefahr kommt Mut. *1614:* Látván Básta, hogy az farkas elment, ő is kijöve az lyukból[a] nyúlászni, és minthogy Gyalu, Almás vára, Beszterce elhajlott vala tőle, Gyalut, Almást megholdoltatá, és onnat méne Beszterce alá, melyet erősen lőtete és ostromoltata, de meg nem vehete, mert igen sok nemesség szorult vala belé [BTN[2] 52. — [a]1602-ben Kv-ról] ✱ *még nem bújt a ~ba* nem nyelte el a föld; nu l-a înghiţit pămîntul; die Erde hat einen nicht verschlungen. *1788:* látom, hogy még a jukba nem buttál, mert Héderfajárol datálod Leveledet ... Szebenböl is hogy sokan kimentek igaz, el hiszem akik még ben vadnok azok is ki készülnek, a hirek veszedelmesek, és félelmesek, mert minden felől minden Passusoknál igen sok Pogánságot lenni mondanak [IB gr. Toldi Zsigmond gr. I. Bethlen Sámuelhez Szászalmásról (NK)].

◇ **Hn. A.** *1578/XVII. sz. köz.:* Az Zeőrniü liuk előt (k) [Kide K; BHn 86]. *1591:* Cziortian liuk alatt szanto feold [Kissolymos U]. *1616:* Kouaz livknal (k) [Uzon Hsz]. *1617/1687 k.:* ã Ravasz lyuk alatt (sz) [Kövesd MT; MMatr. 395]. *1624:* Roka liuknal (sz) [Nyárádtő MT]. *1641:* az Fel mezőben, Ravasz lyuk oldalaba(n) [Déva; JHb 53]. *1648:* Tuczok lyukban (sz) [Hidalmás K]. *1669/1752:* Asott lyuknál (sz) [Jakabfva Cs]. *1672:* az Csengő Lyuk mellet (sz) [Szentkirály K; KHn 50]. *1679:* A Ravasz lyukban egy nagy szél föld [Apahida K]. *1680:* A Ravasz lyuk alat (sz). Ugyan azon fellyel a lyukban (sz) [Oroszfája K]. *1684:* A Kakucs lyukban (sz) [M.igen AF]. *1687:* a ravasz lyuk alatt (sz) [Désfva KK]. *1693:* Az Bagoly lyukba(n) egj tsegely rét a' maros mellett [Ne; DobLev. I/37]. *XVIII. sz. eleje:* Kaptány Lyukban a borozakban (sz) [Mezőmadaras MT]. *1711:* A kaptán jukb(an) (sz) [uo.]. *1720:* Borozd lyuk tetein (sz) [Szentimre Cs] | az Kőjukon [M.nagyzsombor K; SLev.] | Farkas Lyuka [M.décse SzD]. *1723:* Somoson innen Roka juknál (e) [Tarcsafva U]. *1732:* Az Bagolj Ljukban (r) [Ne]. *1740:* a Ravasz lyukon (sz) [Komjátszeg TA]. *1744:* a Kapus Lyukába (sz) [Székelyszállás U]. *1745:* Lyuk Arkán felyül a horgasban (sz) [Nagykend KK]. *1750:* A Ravasz Juk felett (sz) [Szentlélek Hsz] | A Vargáné Lyukára jároban (sz) [Mezőbánd MT; Hr 2/4]. *1752:* A Borzjukban (sz) [Marosjára MT]. *1753:* A Macska lyukba (sz) [M.décse SzD]. *1758:* Az Órdőg juknál (sz) [Bh] | A' Borz lyuk főn (k) [M.kiskapus K]. *1758/1785:* A Roka lyukoknál (sz) [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 282]. *1767:* ã Sáji határba a Roka Lyukaknál (sz) [Csapó KK]. *1774:* A szakadáson felül a' lyukakban (k) [Pókafva AF]. *1784:* A' Dénes Juk felett (k) [Szásznyires SzD]. *1790:* A Lyukba (k) [Szászfenes K]. *1791:* a Ravasz Lyuk uttyára jövőb(en) (sz) [Uzon Hsz]. *1793:* a Farkas juk felöl Gyepü mellet [Sárpatak MT]. *1795:* A Farkas lyuknál egy darab tisztitott Erdö [M.bagó AF]. *1797:* A' Matska Lyukan fellyül [Ajton K; CU]. *1798:* a Rákosi Jukan fellyül [Várfva TA]. *1803:* Az Haras pataka jukaban (k) [Koronka MT]. *1816:* A' Borz Jukban egy irotvány [Iszló MT]. *1818:* Az orr juk elött (sz) [Mezőveresegyháza SzD] | az Aranyas vize között fel fele a Hurka Juk ajjaig [Mészkő TA]. *1838:* A Jukba (k) [Cikmántor KK]. *1864:* Kurutz juk [Inaktelke K; KHn 203]. — L. még BHn 49, 51, 92, 95, 101; KHn 106, 156, 194, 255; THn 6, 7.

B. *1465/1539:* montem Rawazlykbercze vocatum [Bh; KHn 5]. *XVI. sz. v.:* Az rauaz Lijk éleott [Jedd MT]. *1606:* Az Rauaz liknal [Oroszhegy U]. *1622:* Pap Likaban kaszalo retth [Szépkenyerűsztmárton SzD]. *1695/XVIII. sz. köz.:* Likba egy irotvany [Nagykend KK]. *1696:* a likbe (sz) [Gógán KK]. *1699/1791:* az To likon (sz) [Homoródsztmárton U]. *1701:* Az Lyikban (sz). Az Likban a Patak marton (sz) [Nagykend KK]. *1713:* az ravasz lik alat (sz, k) [M.sáros KK]. *1715:* a Kőlyikon innen a Csere Szélben (sz) [Damos K; KHn 43]. *1723:* Gyertyán lik felet (sz) [Kissolymos U]. *1728:* A Ravasz liknal [Uzon Hsz] | A Likk Kuton (sz) [Szentkirály K; KHn 51]. *1729:* A lik által kelőben (sz) [Hidvég Hsz]. *1731/1802:* A Likban (sz) [Oroszfája K]. *1734:* a Ravaszlikon (sz) [Ketesd K; KHn 61]. *1739:* akó Kertre menőb(en) borozlik tetőn (sz) [Bánfva Cs]. *1740:* A Lik Dombján (sz). Lik Dombja tetején (k) [Sztúna K]. *1743:* Gyertyán lik felet (sz) [Kissolymos U]. *1745:* ã likban

(sz) [Nagykend KK] | A likon (sz) [Csöb U]. *1748:* Boroszlik alatt (sz) [Szentimre Cs] | A Likárkában (sz) [Nagykend KK]. *1751:* A Roka liknál[a] (sz) [Egerpatak Hsz. — [a]Más, későbbi kéz *ljuk*-ra javította]. *1754:* A Magyaros likbann (sz) [Szentkirály K; KHn 53]. *1756:* Matska Lik nevü hellyben (sz) [Makfva MT]. *1757:* Ravasz lik tetején (sz) [Dálya U]. *1758:* A Damosi oldalban a Likaknál (sz) [Bh] | A Roka Lik alatt (sz) [Nyárszó K] | A Lik Dombjáb(an) (sz). A Lyiknál (sz) [Sztána K]. *1766:* Borosz lik alat kertre menőb(en) (sz). Borosz Likon ösvény által kelöben (sz) [Szentimre Cs]. *1768:* A Lik felett (sz) [Kőrispatak U]. *1772:* Az oldalban az Roka Liknál (sz) [Szentmárton Cs]. *1791:* az Orotványok végiben a borz likaknál [Jobbágyfva MT]. *1797:* Bende Lika tetején (sz) [Bordos U] | Ravasz Lik teteje [Kobátfva U] | Roka Lik felet (k) [Tarcsafva U]. *1798:* Felsö borz lik fejibe (sz) [Körispatak U]. *1805:* Matska likb(an) (k) [Makfva MT] | A két lik ászo közé nevü helyben (sz) [Szentistván MT]. *1815/1817:* Az Hogyai Határ Szélyben az Bögőz Likban (sz) [Vágás U]. *1818:* A' Ravasz likban (sz) [Köpec Hsz]. *1830:* a nagy lik fején [Hidvég Hsz]. *1834:* Gordélikán lévő ben valo jószág [Enlaka U] | Bozlik oldalában (k) [Eted U]. *1840:* pokol Likban [A.sófva U]. *1860 k.:* Orlik (sz) [M.zsákod U]. *1864:* Kígyoslík (sz) [Tekerőpatak Cs] | Csőszlik [Zsobok K; KHn 324]. — L. még KHn 39, 45, 53, 67, 80, 82.

A forrásjelzet nélküli adalékok az FHA-ból valók.

lyukacska 1. gaură mică; Löchlein. *1783:* egyenesen a Papnak látogatására mentünk, akkor láttam a meg holt Papnak a fejin hogy egy kis Jukacska volt, s ugy Itéltük hogy a mint a vas villáknak a Nyelin égy vas szeg szokot lenni az érte volna a fejit s a Juhasztatta volna meg [F.répa MT; KLev. Bondra Todor (34) jb vall.].

2. *lejáró* ~ pincelejáró nyílás; deschizătură prin care se coboară în pivni ţă; Kellerabstiegsöffnung. *1727:* Vendég fogado ... vagyon egy tölgy fábol rakott közönséges nagjságu jó föld, torkos Pincze ... mellyre az Ház ereszszèböl le járo jukatska is vagjon [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI. 13. 25].

lyukacsos lyukas; cu găuri; löch(e)rig, durchlöchert. *1673:* négj öreg, foldozott, salétrom fözö, ljukacsos üst [UF II, 537].

lyukadozik lyukasodik; lyukad; a se găuri; löch(e)rig werden. *1783:* Az Udvar ház kapuja ... Tölgy fábol, jó kötésekkel; már lyukadozni kezdett Sendely fedél alatt | az Epületnek fedele Sendelj; de az régiség miatt lyukadozni s sorvadni kezdett [Mocs K; JHbK XXXI/1. 7]. *1797:* 'a Molnárház ... a régiség mia imit amott kezdett lyukadozni [Nagyercse MT; Told. 36]. *1803:* Régi Gyapot Gyolts, 4 singni hoszszúságu, 's a' két végin égy ujni Toth tsipkével ékesitett Kendö mely már jukadozni kezdett [Dombó KK; Palotay 20].

lyukadozott lyukas; cu găuri, găurit; löch(e)rig, durchlöchert, mit Löchern. *1629:* Egy zeold szeles lyukadozott vankos haj ér tt f. — d. 50 [Kv; RDL I. 143]. *1637/1639:* 1 Rosz lyukadozott Eöregh haromlabu serpeneo f. — d. 15 [Kv; i.h. 111]. *1638:* Az kapu felett vagjon labokra czinalt regi filagoria (!) ... az sendelyezese regi rosz lyukadozott [A.porumbák F; UF I, 655]. *1659:* egy veres liukadozot derekaly Cziup er f. — / 20 ... fel derekal vereses Cziup szakadozot er f. — / 25 [Kv; RDL I. 143]. *1681:* Labatlan lyukadozott vas serpenyö Nro 1 [Vh; VhU 215]. *1740:* Két ujjabb s három lyukadozott szőnyegek [Ne; Told. 19]. *1833:* egy jukadozott haju mátrátz [Katona K; Ks 73/55].

lyukas 1. kilyukadt; găurit; löcherig geworden. *1610:* Vas zerzambol Jútot nekiek Egj réz mosdo medence liukos [Kv; RDL I. 6]. *1624:* Egy vy keözep tal ... Egj liwkas kis tal [Kv; i.h. 123]. *1629:* Egy hituan Lyukas vas fazek tt f. 1 [Kv; i.h. 132]. *1637:* Mutattak az lonak az bóritis az uta(n) hogi megh niuztak volt hogi liukas, de en nem tudom ha Czakanial vagtake avagj nem [Mv; MvLt 291. 184b]. *1647:* Egy lyúkas serpenyeo [Nagyteremi KK; BK 48/18]. *1681:* Fegjver derek, minden készület nélkül, hatulso fele lyukas Nro 1 [Vh; VhU 554]. *1694:* Also, felső Gerendai mindenik(ne)k meg bomlottak, romlottak, lyukasok [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1744:* Edgy lyukas ón tálatska [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1761:* egy jukos oldalu hitván[a] [Branyicska H; JHb XXXV/39. 21. — [a]Hordó]. *1826:* Harom jukos on tángyér [Dés; DLt az 1826. évi iratok közt]. *1841:* Egj négy vedres jukos függö Szapulo üst [Egeres K; Ks 89].

2. (ki)szakadt; rupt; (aus)gerissen. **A.** *1589:* Egy visselt Liukas krakaj Abrosz [Kv; KvLt Inv. I/2. 36]. *1615:* Egj kekes rosas uiselt feöualj haj liukas f — d. 20 [Kv; RDL I. 97 Junck András kezével]. *1656:* Egy Bellenyessy sarga es veres festekw, semmire kellecö lyukas Tserge [Doboka; Mk Inv. 15]. *1658:* kekes Lukas feualj Est. d. 25 [Kv; KJ]. *1670:* Vagyon egy viseltes lyukas veresses abrosz [Kv; SzCLev.]. *1710:* Egy temetés felett húsz aranyat adtanak vala neki[a], beveti a zsebibe, lyukas lévén ... elhullogatott egynéhányat benne [CsH 191. — [a]A papnak]. *1714:* Külömbfele figurakkal ékesitett Török Karpitok No 7 sok hellje(n) lyukas fl. Hung. 44 [AH 56]. *1724:* egy szegeletes asztal, rajta viseltes lyukas szűnyögh [Koronka MT; Told. 27]. *1787:* Két rongyos jukas zsák Dr. 12 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 10] | Egy hitván, és jukos Szakmán Dr. 20 [Mv; i.h. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 5].

B. *1714:* Török Kelevett kék, s virágos közepevel, ovit és likas fl. Hung. 10 [AH 46].

3. lyukkal/lyukakkal ellátott, furatos; prevăzut cu găuri; mit Löchern versehen, gebohrt. *1588:* Egy Was Rud Liukas [Kv; KvLt Inv. I/2. 19]. *1656:* Ezen var piaczarol megjen az Teömlecz Bastia mellett egi hoszu csatorna ... meljen holmi moslekott szoktanak az var arkara ki boczattani. Ezen csatornanak felseö reszen vagjon egi furatos liukas deszka [Fog.; UF II, 141]. *1674:* Az üvegh csürhoz vagyon üvegh csinalashoz valo vas ollo nr. 7 ... Lyukas vas cső nr. 5 [A.porumbák F; UF II, 614]. *1680:* Szarataj Halas To ... az hegy es Porumbak felöl valo oldalai nádosok az ország uttya felöl valo tolteszinek viz felöl valo része tölgy fa karocskákra fűsz fa veszökkel vagyon fel fonva az malom felöl valo Csatorna fö elött fűresz deszkákkal lyukasokkal vagyon el rekesztve Zugoja hasonlo keppen [A.porumbák F; ÁLt Inv. 37]. *1702:* Vagyon egy zöld mázu kályhákból kerek déden rakatott kemencze ... Vagyon edgy vas kemencze tartojais vas lábával edgyütt. Fennyü rud rud tarto lyukas fájával nro 2 [O.brettye H; Born. XXIX. 4]. *1797:* a Gerendához Szegezett kétt jukas deszkátskába

egy fenyö rud [Kőrispatak U; Pf]. *1842:* A' papiros malom ... uj kád ... melyis tölgyfábol készült és négy vas abrantsal jol megvan kötve, ezen kádban egy pléh üst vagy kementze van, mely a' papiros anyagot melegiti ... a kádon keresztül nyulik egy lyukos deszka, és egy rovatos fa melyre a papiros meritő forma támasztatik, a kád szélin elöl egy csatorna van mely a le csepegő vizet fel fogja [Km; KmULev. 2].

4. féreg-ette; mîncat de gărgăriţe; von Würmern gefressen. *1844:* azon buza ... szemül volt s kevés lyukas volt benne [Széplak KK; SLt évr. Sípos Miklós P. Horváth Ferenchez].

5. ~ *szék* **a.** járóka; cărucior pentru copiii care încep să meargă; Gängelwagen. *1679:* Járni tanulo gyermek(ne)k valo cziklos kerekes lyukas szék nro. 1 [Udzisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 12]. — **b.** szobai árnyékszék; scăunel pentru oală de noapte; Zimmerabtritt. *1789:* Egy szükség tévö fenyö fa gyalog Lyukos szék Rf 1. xr 30 [Mv; ConscrAp. 17].

6. ~ ... *krajcáros* környílásos apropénz; creiţar cu gaură la mijloc; Kleingeld/münze mit Loch in der Mitte. *1824:* 49 xr. jukas 7 xrosban ... 1 R for. 6 xr. jukas 3 xrosban [Dés; Újf. Újfalvi Samu hagy. 1].

7. ~ *kő* tűzhányó; vulcan; Vulkan. *1653:* Ha kérded itéletemet rolla, én arra azt mondom: hogy salétromot teremtett volt abba Isten a lyukas kőbe, és a gyúlt meg abban az idöben, és a hányta szélyel azt a kőhegyet, semmi nem egyéb annál [ETA I, 154 NSz].

8. lyukacsos; spongios, poros; löch(er)ig, gelöchert. *1653:* (Volt) A tengerben egy nagy kőhegy — olyan tajtékkőből állott az a hegy — a tajtékkö pedig lyukas mint a kenyér, és az oly könnyű kő, hogy a vízbe nem menyen alá a lyukas volta miá: és ez a kő nagy hegy egykor meggyúlt ... s kissebb-nagyobb darabokban a tengerből kivetödött [ETA I, 153–4 NSz].

9. kifúrt/lyukasztott; găurit; gebohrt. *1811:* Jano Josi Uj paraszt ... a' jobb füle jukas Csertsejét szokott benne hordozni [DLt 810 nyomt. kl].

10. beesett/horpadt; scofîlcit, slăbit; eingefallen, verbeult. *1665:* az mi ajándékban való lovaink igen selejtek, az itt való ayert nehezen állhatják, csaponnak igen ... kinek az pofája lyukas, ki ugyan beteg [TML III, 494 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz Drinápolyból].

11. *szitk. 1806:* ezért vagyon miért B. Henternének és más ollyan büdös valagu jukas Profétáknak ellenem motskolodni ... és ... vagyon miért Simon Eleknek hekegni és ... hamis tanátsot adni [Mv; Ks 101 Thuroczy Károly lev.].

◇ **Hn. A.** *1608:* Liwkaskeo mezeoben Zentgeorgj vt menteben (sz) [Uzon Hsz]. *1625:* Az Liukas kő mezeóben (sz) [uo.]. *XVII. sz. köz.:* lyukas kö vapaiaban (sz) [uo.]. *1657:* Az liukos Dombnál (sz) [Fejérd K]. *1673:* az lyukas Czaklyan alat (sz) [Szabéd MT]. *1681:* Also Buza hatarban az Liukas keo tajat (sz) [Kilyén Hsz]. *1685:* a jukos halom [Szentmiklós K]. *1695:* Lyukas könel (sz) [Szotyor Hsz]. *1703:* Az Lyukas kö határb(an) az Kereszt utnál (sz) [Illyefva Hsz]. *1715:* A Jukasban (sz) [Nagyercse MT]. *1747:* Az jukas könél (sz) [Kilyén Hsz]. *1754:* a Jukas hegy [Kérö SzD]. *1765:* Lyukas Kö bérczi nevezetü hellyben (k) [Pálfva U]. *1786:* Jukasb(an) (sz) [Szentmárton Cs]. *1798:* Lyukas csup [Méra K. — Uo. *Lukas* alakban is] | a Jukas határba (sz) [M.sáros KK]. *1817:* A' Lyukas Csáklyánban (sz) [Szabéd MT]. *1851:* A' Jukas hegynél (k) [Kérö SzD].

B. *1571/1754:* Szent helje inde in Homorod fö ... venit in Likaskö [Ompolyica AF]. *1576:* fossatum likashatar dictum [Középlak K; KHn 294]. *1602:* Likas Patakbelj feöld [A.sófva U]. *1623:* az Likas keo mezeoben [Uzon Hsz]. *1632:* Likas keo mezeobeli feold [Sszgy; BLt]. *1658:* a likas keö tajat (sz) [Uzon Hsz]. *1767:* A Likas kön kivüll (sz) [Kilyén Hsz]. *1775:* Korond felé fordulo határban Likas kö Bertzi nevezetü hellyben (k) [Pálfva U]. *1791/1796 k.:* A likas könél (sz). A likas kön kivül (sz). A Völgybe a likas kőön belöl (sz) [Szotyor Hsz]. *XVIII. sz. v.:* Likas könél (k) [M.hermány U]. *XIX. sz. eleje:* Likas kuttyánál (k) [Korond U]. *1858:* likás könyél [Vargyas U]. *1864:* Likas ... legmagosabb Csucsán egy meg mérhetetlen üreg találtató (!) melyböl minden idö közt ki nem alhato hideg szél érezhetöleg fuj [Gyszm].

A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

lyukasan lyuggatottan; (preväzut) cu mai multe găurele, ajurat; gelöchert. *1828:* fizettem 3 Keszkenyönek jukasan szegésiért 34 Garast [BetLt 3].

lyukásás săpatul gropilor; Lochgraben. *1819:* Tsináltattam a Nemes Város Tsordai számára egy oklot melj áll 88, Táblából ennek Táblájáért a juk ásással edgyütt fizetett a Cassa 40 xrt tészen 58 Rf 40 xr [TVLt Birósági ir.sztlan].

lyukas-ír gyógyhatású gyomnövény; buruiană cu efect lecuitor; Heilkraut. *1672:* Likas ir. Lyukas ir: Fumaria bubosa radice cava [PPGl].

lyukas-kalán szűrőkanál; polonic prevăzut cu mai multe găuri; Filterlöffel. *1848:* Két Tálalo és egy jukas kalány 3 rft [Szentimre MT; Born. G. XXIVd].

lyukasvas 1. vascsö; ţeavă de fier; Eisenrohr. *1679:* Kovacs fuvoja tengelyestöl nro 1 ... Két kéz verője nro 1 Fel kez verö nro 1 ... Fuvo végéb(en) valo lyukas vas nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 44].

2. (furatos) vas kerékagy; butucul roţii; eiserne Radnabe. **A.** *1810:* Kotsihoz valo jukas vas [Jedd MT; LLt].

B. *1591:* Hidkapwra walo Keolchyegh ... Ezen Torozkay Vasbol,es Aczelbol peter Kowach chynalt Elseoben Nyolch Eoregh Chyapott Az keet Chiganak keet Tengelt, Az Chiga melle Negy plehett, oztan az kybe az Tengely forogh Negy Eoregh Lykas wassatt [Kv; Szám. 5/X. 82].

3. ezüstdrót készítéséhez használt ötvös-müszer; filieră de trefilare; Zieheisen Goldschmiedwerkzeug gebraucht zur Verfertigung von silbernem Draht. *1622:* Egj eöregh homarito es Negj apro homorito f. 1 ... Hét liukas uassok együt f. 2 [Kv; RDL I. 119 néhai Tóthházi Eötues Mihály ötvösmüszereinek lelt.]. — L. Frecskay 317.

lyukaszt 1. tör, ront; a distruge; brechen, beschädigen. *1662:* Azmelly két bástyákat derekasan rontanak, lönek vala, és már az víz elvétele után cuniculusokat, pornak való lyukakat is alájok ásni kezdettek vala,

mellyet a benn valók mindjárt eszekbe vévén, onnét-belől is mind két bástyán a bástyák töltésit a lyukasztás irányában rájok ásatni és lyukasztani kezdték vala [SKr 604].

2. fúrat; a perfora; bohren lassen. *1662:* a várnak[a] közé felmenő kerítése tájatt, által a kösziklán eleven kutat is vágatni és lyukasztani akarván ... majd huszonöt ölig alávágatta vala, de ezt félbehagyatta vala [SKr 295. — [a]Déva várának].

Szk: *kő ~ani. 1764:* Tsinaltattam Malom szamara kö jukasztani es farogni egy Tsakanyt [Esztény SzD; Told. 29].

3. lyuggat, lyukasztással mintáz; a decora prin perforare; durch Lochung (be)mustern. *1670:* Vagyon égy virágoson lyukasztásos eiteles kanna, páva és hattyuis lévén réá lyukasztva, mellyet Iffiu Bácsi Gyeörgy az Tofalvi István Ura(m) Inassa adott volt ajándekban az B: Czéhnek Inasi esztendejébeol valo fel szabadulásakor [Kv; SzCLev.].

lyukasztás 1. kilyukasztás/fúrás; găurire, perforare; Lochung, Bohrung. *1582:* Eot keozep wasat hozattam feyer Tamastol attam erette d 60. az wasaknak lyukaztasatol es igazitasatol d. 10 [Kv; Szám. 3/V. 9 Lederer Mihály sp kezével]. *1625:* Egy Bokor malom követ mégh fel nem vonatthatta(m), mert mégh az edgyiknek az lyukasztása heya vagyon [Kv; i.h. 16/XXXIII. 10].

2. ásás; săpare; Graben. *1662:* a benn valók ... mind a két bástyán a bástyák töltésit a lyukasztás irányában rájok ásatni és lyukasztani kezdték vala [SKr 604. — A teljesebb szöv. *lyukaszt 1.* al.].

lyukasztásos lyukasztással mintázott; decorat cu găurele; durch Lochung (be)gemustert. *1637/1639:* Egy karcsú Ezüst kanna, az allya spiczre lyukaztasos m. 2 p. 36 [Kv; RDL I. 111]. *1670:* Vagyon égy virágoson lyukasztásos eiteles kanna, páva és hattyuis lévén réá lyukasztva [Kv; SzCLev.].

lyukasztathatik áttörethetik/fúrathatik; a putea fi perforat; durchgebrochen/gebohrt werden können. *1662:* mind a két bástyák alatt való lyukakra az bástyák töltési váltig ásatnának, de hogy a föld televény volna, újobban-újobban beszakadozván, nagy sok munkát ad vala, azonban a kőfalak a kívül vájott lyukakra rájok nem lyukasztathattak vala [SKr 606].

lyukasztó I. *mn* **1.** lyukasztáshoz való; de perforat/găurit; zur Lochung gebraucht, Loch-. **Szk:** *~ csákány. 1674:* egj malom ... Ennek minden eszközei jók ... két kő vago és egj lyukaszto csákánj [A.porumbák F; UF II, 614]. *1824:* Egy hegyes jukaszto Csákány atzél vas 4 font per 15 xr [Dés; DLt 424]. *1842:* Tartozik ezen malomhoz ... egj vágó és jukaszto csákány [F.árpás F; TSb 51] ✱ *~ kalapács. 1756:* A Kováts Méhelyben ... Lyukasztó, és szélesitő, ugj vágo kalapátsok [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 14] ✱ *~ karikavas. 1812:* Egy jukaszto karika vas xr 6 [Mv; MvLev. Szabadi József kovács hagy. 11] ✱ *~ szék. 1810:* Két lábos jukaszto Szék [Mv; MvLev. Trincséni Mihály szíjgyártó hagy. 18] ✱ *~ tőke. 1810:* Egy lábotlan jukaszto tőke [Mv; MvLev. Trincseni Mihály szíjgyártó hagy. 18]. *1812:* Egy ülö Tőke Rf 1 Egy jukaszto Tőke xr 30 [Mv; MvLev. Szabadi József kovács hagy. 10] ✱ *~ vas. 1667:* Lyukaszto vasak nyelestöl nro 6 | Két horgas lyukaszto vas nyelnélkül nro. 2 [UF II, 339]. *1679:* vago vas nro 1. Lyukaszto vas nro 1. ehez valo karika 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 78]. *1756:* Az Kováts Méhelyben ... Lyukasztó Vas 1 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 14–5].

2. '?' **Szn.** *1513:* Mathews Lykaztho ... jurati cives [Dés; DLt 93]. *1590:* Lukazto Mate [Kv; Szám. 4/XXI. 84 Kis István sp kezével].

II. *fn* lyuggató(vas); dorn de perforat, priboi; Locher, Locheisen. **A.** *1635:* adtam mw szert nekj ... egy wllött, Egy Eoregh pőrölt ... egy Ljukasztott, kétt szegh fejezött [Uzon Hsz; BLt]. *1665:* Kovacznak valo miszert ... lyukasztot ... es egi vagot [HSzj *fogó* al.]. *1685 e.:* Öreg furu Nro 2. Pőröly Nro. 1 Lyukaszto Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev.Urb. 4–5]. *1691:* egy küs fa ház, mellyben szokták nyárban tartani az uas eszkeözeökeöt az kouáczok, úgy mint ... egy nagy uas uágó ... egy küs lyukasztó [CsVh 114]. *1694:* Az Kovacs mihelyben ... Pőrölyis egy ... Sing szegfejező, egy, Lyukaszto harom ... Verő egy, Furu három [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1703:* kovácsok vagy vas veretők eszközei ... nagy fogó numero 2 ... lyukasztó nro 1 [CsVh 118]. *1810:* Háram boglározo, égy jukaszto ... xr 4 | Egy jukaszto és retze vágo ... xr 2 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály szíjgyártó hagy. 17, 23]. *1829:* pléhes Mesterséghez tartazo Mivszereket ... conscribaltuk ... Egy pléh hajto szegeletes fa 2 xr ... Egy Holher vésö 1 xr ... Egy jukaszto 10 xr [Torda; TVLt 378].

B. *1528:* ferrea instrumenta ad facienda foramina wlgo likastho [Vh; MNy XXXI, 195]. *1668:* Kovachnak valo miszert, egy uleot, Fogot, likasztot [HSzj *fúvó* al.].

Szk: *gömbölyeg ~. 1812:* Egy gombéjég rosz jukaszto xr 3 [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 11 kov. műszerek közt] ✱ *mutter ~. 1812:* Egy el tőrött mutter jukaszto [Mv; i.h. ua.] ✱ *négyszögű ~. 1840:* Két nagy négyszegü lyukaszto 40 xr [HSzj *kovácsműszer* al.] ✱ *nyeles ~. 1741:* Egy Nyeles Lyukasztó [Kv; TL 90 lak.műszerek közt] ✱ *rajta ~. 1741:* Egy öreg rajta lyukasztó 1 ... Két rajta lyukasztó kisseb [Kv; i.h. ua.] ✱ *tengelyvégszeg ~. 1812:* Egy rosz Tegelly (!) vég szeg jukaszto [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 12 kov.műszerek közt].

lyukat '?' **Hn. A.** *1731:* Köves Lyukaton (sz) [Kászonújfalu].

B. *1638:* falka likat alat (sz) [Muzsna U]. *1660:* Likadon is Vagion egy nagy Tanorok kertem [Kászonimpérfva]. *XVIII. sz. eleje:* Az erdőben Lyikatan (sz) [uo.]. *1713:* Köves likaton (sz) [Kászonújfalu]. *1772:* Az Köves Likot közötT (sz) [uo.]. *1775:* Az Fajka Likát előtt (sz). a' Fajka Likot also végib(en) (sz) [Muzsna U]. *1781:* A fel osztando Erdők ezek: ... Gyer likat Cseréje, és Bükje [Mogyorós MT]. *1782:* A Likat alatt lévő Bokros helynek kisded kaszáloja [Selye MT]. *XIX. sz. eleje:* Kis Likat (e) [Sóvárad MT]. *1808:* a Gyer Likat Cserejeben (a) [Mogyorós MT]. *1815/1817:* A Szénlikat ajja nevezetű Hellyen (e) [Doba U] | A Likat alatt (sz) [Máréfva U] | Szántó Föld ... A Likat tetején [uo.; TSb 47]. *1837:* Kőkényes, Kibédi Likat nevű hellyeken [Magyarós U]. *1841:* Lapos Likaton (k) [Korond U]. *1857 k.:* Likat (d) [Máréfva U]. *1858:* Lukáts likattya [Vargyas U]. *1863:* A Likat alatt (sz) [Nagysolymos U].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

lyukatos 1. kilyukadozott; găurit, plin de găuri; löcherig geworden. *1667:* Vagyon 3 eöregh foldozott saletrom fözö lyukatos üst [UF II, 337]. *1692:* ezen haznak oldalai igen rosz tapaszos lyukatos [Szentimre MT; JHb Inv.]. *1738:* Az Hazok fedele avatag és lyukatos Sedely (!) fedél [Szászvesszöd NK; Born. XX. 12]. *1766:* A' Sendellyezése már romladozni kezdet igen jukatos [Hosszútelke AF; Kath.]. *1785:* Egy Csűr, melynek Székely modra két felől két Istálloja, és azok felett, két gabona tarto Odra vagyon, Szalma Sub fedele, nehol jukatos [Szu; Ks 73/55]. *1788:* Öntetlen nagy Réz gyertya tarto négy roszszak jukatosok [Mv; TSb 47]. *1824:* az Istáló oldala jukatas [Kv; BetLt 2]. *1825:* egy Kortsomának applicalt épület ... padimentuma jukatos [Dés; DLt 595]. *1827:* mind két Ablakok ... a' régiség miatt rongyosok, és jukatosok [Koronka MT; Told. 34].

2. szakadozott; rupt; gerissen. *1735:* Egj hitvány Kilim, rosz lyukatos nro 1 [Mezősztjakab TA; JHb XI/9. 5]. *1740:* Egy lyukatos Derekaj haj [M.hermány U; ApLt 5 Apor Péterné inv. 5]. *1744:* Tarka dufla szönyeg régi lyukatos 1 [Branyicska H; JHb 113/151]. *1780:* 1 Jukatos kopott Sebessi Pokrotz [Kv; Pk 4]. *1807:* Egy Barát Szin hoszszu kaput már igen viseltes lyukatos petsétes [Körtvélyfája MT; LLt]. *1840:* egy nagy tarka rojtos keszkenö — hellyen hellyen jukatas [Dés; DLt 1590].

3. lyuk hátán lyuk; plin de găuri; mottenzufressen. *1788:* Egy moj ette jukatos Seprö szín ... mente [Mv; TSb 47].

4. lyukacsosan/lyukakkal készitett; prevăzut cu mai multe găuri; mit Löchern verfertigt, löcherig. **Szk:** ~ *abárló. 1714:* Latzinak attunk egy lyukatos abállot [Kv; Pk 6] ✱ ~ *fa. 1756:* Bör törö szijtartónak való lyukatos fa 2 [Nagyrápolt H; Ks 19] ✱ ~ *porcelántál. 1817:* Egy jukatos gyümöltsös porzellán-tál [Mv; DLev. 3. XXVIIIA] ✱ ~ *olaszfal. 1754:* Egy Aranyos Virágu jukattos Olasz fal [Nsz; Told. 19] ✱ ~ *parizol. 1810:* Egy jukatos parizol ... Rf 1 xr 15 ... Öt modi égyes szék viseltes Rf 6 xr 21 [Mv; MvLev Trincseni Mihály hagy. 8] ✱ ~ *pléhkalán* szürőkanál. *1788:* Jukatos Nagy pléh kalán, és más juk nélkül valo kalány [Mv; TSb 47] ✱ ~ *pléhszűrő* 'ua'. *1788:* Egy jukatos pléh szürö [Mv; i.h.] ✱ ~ *vaslándzsa. 1823:* egy jukatos vas lántsa ... egy más rojtos Lantsa [BK Inv.] ✱ *kávészűrő* ~ *pléh. 1788:* Kávé szürö zatsko forma jukatos pléh kettö [Mv; TSb 47] ✱ *nádméz porozó* ~ *ezüstkalán* cukorhintö ezüstkanál. *1804:* egy nádméz porozo horgos jukatos ezüst kalán [Koronka MT; Told. 19].

5. lyukacsos/vagdalásos himzéssel készitett; prevăzut cu mai multe găurele la broderie; mit durchbrochener Stickerei verfertigt | lyukacsosan szött/varrott; prevăzut cu mai multe găuri la ţesut/cusut; durchbrochen gewoben/gestickt. **A.** *1713:* Egy Mentére valo aran fonalbol szött jukatos Csipkés paszamány gomb Szár [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.]. *1780:* 1 viseltes Lyukatos retzés elő ruha [Kv; Pk 4]. *1794:* Néhai idösb Máthé Isákné Aszszony Istenes Indulattyából ajándékozott a H. Bodoni Ref. Nemes Ecclának ... egy Négy szélyböl öszve varrott fejér jukatos abroszt [HbEk Cons. hat.]. *1797:* Két jukatos Asztal Keszkenyö [Náznánfva MT; Berz. 4. 22. N. 2]. *1804:* Fejer Zseb béli keszkenö kettö lyukatos [Borosbenedek AF; SLev.]. *1811:* Egy jukatos abrosz [Mv; LLt]. *1813:* (A) keszkenö négy szegeletin négy jukatos nagyotska virágok [Asszonynépe AF; UnVJk].

B. *1728:* Abrosz három, edgyik gjapot gjólts a ket vége likatos [Illyefva Hsz; SVJk]. *1746:* Egy fekete selymes reczés likatos szép gólts (!) kendö N(e)mzetes Tsiszér Jánosné Batsó Mária Aszszony collatuma [Eresztevény Hsz; i.h.].

Szk: ~ *formájú. 1803:* Vagyon Két szélyböl jukatos formáju tödzeléssel (!) égybe(n) állitatott ... Lengyolts Abrosz [Kissáros KK; UnVJk] ✱ ~ *varrás. 1803:* két szélyböl öszve varrással égyb(en) foglalt Len gyolts Abrosz szélin körül két ujni Tot Tsipkével ékesitve melyen égy formáju jukatos varrással 's fejér jukatozással ötven öt virágok vagy(na)k [Ádámos KK; Palotay, 20] ✱ ~ *varrású. 1744:* Lukatos Szeljes várrásu tötött Gyolts abrosz viseltes gjenge vékony [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] ✱ ~ *virágú. 1847:* Az eklézsia ingó, javai szaporodtak ... egy tót fejér varrott és lyukatos virágú keszkenövel [Iszló MT; Palotay 22].

6. ~ *selyemstrimfli* csipkés/lyukacsos selyemharisnya; ciorapi de dantelă; Seidenstrumpf mit Spitzen/Lochmustern. *1808:* 7 Pár selyem Jukatos Srinfli [Mv; Told. 22]. *1833:* 1 paar Exf(ein) Jukatos selyem strimpfli 12 Rf 30 xr [Kv; Born. O. Ia].

7. kb. lyukakkal/nyilásokkal rakott/épitett; făcut/construit cu creneluri; mit Löchern/Spalten/Öffnungen gebaut. *1784:* A' ... Curianak Kapuja ... felett vagyon csinas jukatos kötés [Udvarfva MT; Told. 42]. *1823–1830:* a nagy köhidnak az Albis vizén, mely Ó- és Újdrezdát összefoglalja, eredete bizonytalan ... A gyalogösvények mellett vagynak a hid szélein alol lyukatos faragott kőoldalok, azokon felül vasrostélyok [FogE 186].

8. gödrös; plin de gropi; voller Gruben. *1805:* Havad száda észkáb(an) likatos bokros zab föld [Makfva MT; DLev. 1. VIIIA. 29].

Ha. *1788:* jukatasok [Kutyfva AF; MúzRadák].

lyukatosan 1. lyukacsosan (szött/varrott); prevăzut cu mai multe găurele (la ţesut/cusut); durchbrochen (gewoben/gestickt). *1742:* Egj rakolya, a közepin lyukatosan varrot [Kisborszó SzD; TL Kifor família lelt. 42]. *1770:* Jukatoson szöt gyapotos vászon kendő [Andrásfva U/ Pf].

2. lyukmintásan (kivágott/fürészelt); cu tăieturi; mit Lochmustern (ausgeschnitten/gesägt). *1766:* Egy Filegoria ... fel járo Tornátza ... oldala ... jukatoson vagyon ki vágva [Hosszútelke AF; Kath.].

lyukatlan lyuk nélküli; negăurit; ohne Loch. *1674:* üvegh csinalashoz valo vas ollo nr. 7 ... Lyukas vas cső nr. 5. Lyukatlan nr. 8 [A.porumbák F; UF II, 614].

lyukatoz lyuggat, lyukhimzéssel/vagdalással kivarr; a broda cu găurele; durchbrochen sticken. *1803:* Lengetég égy szélyböl való széljes gyolts Kendö, mely(ne)k két végin két újni Toth tsipkével, és végei öt öt kötéssel jukatozva formált virágozásokkal ékesittetett [Adámos KK; Palotay 20].

lyukatozás lyuggatás, lyukhimzés, vagdalás; ajur; Durchbrechung (Stickerei). *1803:* két szélyböl öszve varrással égyb(en) foglalt Len gyolts Abrosz szélin körül két ujni Tot Tsipkével ékesitve melyen égy formáju jukatos varrással 's fejér jukatozással ötven öt virágok vagy(na)k [Adámos KK; Palotay 20].

lyukbavetősdi gombozás, pitykézés; jocul cu nasturi; Spiel mit Knöpfen. *1870 k./1914:* Gombozás: a tavasz első szabadban üzött játéka. Mihelyt a falak mentén a sár annyira szikkadott ... sorjába fúrattak a tenyérnyi lyukak s folyt a lyukbavetősdi. E célra előkerültek a lapos csont ... s ... rézgombok ... s régi, lejárt sustákok, mint jó vetők; a nyeremény volt a felfüzhető könynyebb csontgomb és „spencel" pityke. Innen e játék neve sok helyen pitykézés volt [MvÉrt. 14].

lyukkötő I. *mn* (gomb)lyukvarró; folosit la întărirea butonierei; zum (Knopf)Lochsticken gebraucht. **Szk:** ~ *teveszőr. 1833:* 55 mat(ring) jukkőtő Teveszőr ... 5 Rf 30 xr [Kv; Born. O. Ia].

II. *fn* (gomb)lyukvarró pamut; bumbac folosit la întărirea butonierei; Baumwollgarn gebraucht zum (Knopf)-Lochsticken. *1813 k.:* A' Kotsinak egy Jánkellit sejjemmel juk kőtovel együt 2 Rf [Kv; Pk 6]. *1825:* 6 ostor veres teveszőr juk kőtő [Dés; DLt 322].

lyukú 1. vhány lyukkal ellátott; prevăzut cu un anumit număr de găuri; mit einigen Löchern versehen. *1600:* Az kissebbik szekęrnek czinaltatta(m) egy vy Tengelt ... d 20 Veóttem hozza eőtt Marok vasat kettej eótt liuku, hárma 4 liuku d 27 [Kv; Szám. 9/XII. 69 Ígyártó Simon sp kezével]. *1652:* Egy vas lyukaszto. Egy három lyuku szeg' fejező [Görgény MT; Törzs]. *1699:* edgj 9 lyuko kalodais vagjon ezen kapu között [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László lelt.].

2. vmilyen csövű (lőfegyver); (armă de foc) cu o anumită ţeavă; (Schußwaffe) mit irgendeinem Rohr/Lauf. *1714:* Gyermek(ne)k valo ... Agjutska fa agj nélkül valo és szoros lyukü (!) fl Hung 10 [AH 26].

Szk: *vont* ~. *1793:* Fegyverek ... 1. egy vont lyuku s tsontos agyu Stutz 2. egy mas vont lyuku, ágya végig tsontal viragoson ki rakva regi modi szerszammal [CU]. *1805:* Pistolyok ... Egy pár rezes kerek kápáju és Szerszámu Frantzia vont juku pistoly Guiot csinálta [Mv; TGsz 52].

3. vhány ki/lefolyójú; cu un anumit număr de orificii; mit einigen Abflußöffnungen. *1781:* Bor és Olaj üttető Sajto négy Lyuku len mag törő külüvel [Mocs K; CU].

Szk: *két* ~ *vasfújtató kemence. 1677:* vagynak deszka héjazat alatt kőből fel rakva két lyuku vas futató kemenczék no. 2 [CsVh 51].

4. vhány ülőkés (árnyékszék); (latrină) cu un anumit număr de locuri de şezut; (Abtritt) mit einigen Sitzen/Brillen. *1842:* égy két juku vagy ülesű árnyék szék [O.kercisóra F; TSb 51].

lyukvarró I. *mn* (gomb)lyukkötő; folosit la întărirea butonierei; (Knopf)lochstick-. **Szk:** ~ *selyem. 1803:* 6 Csamó juk varó sellyem [Mv; DE 3] ✱ ~ *teveszőr. 1813:* 4 juk varo teveszőr [Told. 74].

II. *fn* (gomb)lyukkötő pamut; bumbac folosit la întărirea butonierei; Baumwolle zum (Knopf)Lochsticken. *1817:* (Vettem) 2 juk varot [Mv; DE 3]. *1823:* Lájos Urfinak egy szederjes spentzel varni valo Sejjemél jukvarroval egjütt 1 Rf [Kv; Pk 6].

AZ VII. KÖTET ADATÖSSZESÍTŐ TÁBLÁZATA

					A beszerkesztett adalékok száma									
	A gyűjtött adalékok száma (hozzávetőleg)	Címszók	Utalószók	Jelentések	Jelentést szemléltető	Személynév	Helynév	Állatnév	Szókapcsolatok		Szólások		Hang- és alaktani formák	Összesen
Kl-Kv	130000*	4368	59	7186	**16986**	**593**	**1411**	**18**	3381**	**5104**	177**	**204**	**217**	**24533**
L	100000	3060	38	5416	**12368**	**197**	**659**	**11**	2995**	**4627**	160**	**196**	**584**	**18642**
Ly	1500	29	—	92	**202**	**2**	**145**	—	41**	**52**	4**	**4**	**1**	**406**
VII. kötet összesen	231500	7457	97	12694	**29556**	**792**	**2215**	**29**	6417**	**9783**	341**	**404**	**802**	**43581**

* A VI—VII. kötet K betűs címszavainak szerkesztésekor rendelkezésre álló összes adalékok száma.
** E szám a szókapcsolatok, ill. szólások, az utána álló pedig a szókapcsolatok, ill. szólások alá beszerkesztett adalékok számát jelzi.

	Az adalékok időbeli megoszlása							
	1200-as évek	1300-as évek	1400-as évek	1500-as évek	1600-as évek	1700-as évek	1800-as évek	Összesen
Kl-Kv	**1**	**19**	**28**	**2796**	**7485**	**9228**	**4976**	**24533**
L	**1**	**5**	**13**	**2499**	**5623**	**6477**	**4024**	**18642**
Ly			**1**	**25**	**111**	**162**	**107**	**406**
Összesen	**2**	**24**	**42**	**5320**	**13219**	**15867**	**9107**	**43581**

A számításokat **Kürti Miklós** végezte.

Bibliotheca Academiae Scientiarum Hungaricae
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

MEGJELENT
A MŰVELŐDÉSI ÉS KÖZOKTATÁSI MINISZTÉRIUM,
VALAMINT AZ ILLYÉS ALAPÍTVÁNY TÁMOGATÁSÁVAL

A kiadásért felelős
az Akadémiai Kiadó és Nyomda Kft. igazgatója

A számítógépes szerkesztés a Scriptum Kft., Szeged munkája
Felelős vezető: Dr. Vas Zoltán

Nyomta az Akadémiai Kiadó és Nyomda Kft.
Felelős vezető: Zöld Ferenc

Budapest, 1995
Nyomdai táskaszám: 22687
Felelős szerkesztő: Giliczéné Szamák Ágnes
Műszaki szerkesztő: Szakács Sándorné
A fedéltervet Székely Edit készítette
Kiadványszám: 198
Megjelent 112,6 (A/5) ív terjedelemben

DICȚIONAR ISTORIC AL LEXICULUI MAGHIAR
DIN TRANSILVANIA
EDITURA KRITERION • AKADÉMIAI KIADÓ
BUCUREȘTI BUDAPEST
1995

Ára: 2200,– Ft 12% áfával

487753

ERDÉLYI MAGYAR SZÓTÖRTÉNETI TÁR

VII

Kl–Ly